SANCTI PATRIS NOSTRI IOANNIS CHRYSOSTOMI ... DE DIUERSIS NOUI...

Ioannes : Chrysostomus santo (santo), ...

Digitized by Google

6
38 N
17

Ex Bibliotheca
majori Coll. Rom.
Societ. Jesu

14.5.7.

14
B
4

Google

SANCTI PATRIS NOSTRI

IOANNIS CHRYSOSTOMI ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI.

De diuerſis noui Teſtamenti locis Sermones LXXI.

Nunc primum Græcè & Latinè coniunctim editi, ex Bibliotheca Regis Chriſtianiſſimi, impenſa & liberalitate Reuerendiſſimorum Epiſcoporum & Cleri vniuerſi Franciæ Regni.

FRONTO DVCÆVS BVRDIGALENSIS, SOCIETATIS IESV Theologus, ex Mſſ. Codicibus eruit, variantes lectiones ſelegit, editorum olim tractatuum veterem interpretationem recenſuit, aliorum nouam edidit.

TOMVS V.

SOC·IESV·BIBL·COLL·ROM·

Ex Legato Illustriss. Focini

LVTETIÆ PARISIORVM,

Apud ANTONIVM STEPHANVM, Pauli F. Henrici N. Typographum Regium.

CIↃ. IↃC XVI.

EX PRIVILEGIO REGIS.

CATALOGVS OPERVM

S. IOANNIS CHRYSOSTOMI, QVÆ HOC VOLVMINE CONTINENTVR, IN QVO ASTERISCO

notantur ea, quæ nunc primum Latinitate donata in lucem prodeunt.

IN parabolam decem millium debitoris ſermo Petro Nannio interprete. pag. 1
De Lazaro mendico ſermo 1. Deſ. Eraſmo interp. 20
De Lazaro ſer. 2. eodem interp. 45
De Lazaro ſer. 3. eodem interp. 58
De Lazaro ſer. 4. eodem interp. 79
In terræ motum & Lazarum. Frontone Ducæo S.I.Th. interp. 94
In paralyticum 38. annor. Flam. Nobilio interp. 111
* In illud, Pater, ſi poſſibile eſt. Front. Ducæo interp. 125
* In illud, Intrate per anguſtam, eodem interp. 136
In illud, Anguſta eſt porta. Achille Statio interp. 140
* De Lazaro quatriduano. Front. Ducæo interp. 160
* In inſcriptionem Actorum Apoſt. eodem interp. 166
De ferendis reprehenſionibus & in Acta. incerto interp. 181
De gloria in tribulationibus Roman. 5. Front. Ducæo interp. 199
* Diligentibus Deum omnia cooperari. Rom 8. eodem interp. 211
* In illud, Si eſurierit inimicus. Rom. 12. eodem interp. 220
* In illud, Salutate Priſcillam. Rom. 16. eodem interp. 239
In eundem locum & de colendis ſacerdotib. Sig. Gelenio interp. 250
* Propter fornicationem autem. 1. Cor. 7. Front. Ducæo interp. 266
De libello repudij. 1. Cor 7. incerto interp. 279
Nolo vos ignorare fratres. 1. Cor. 10. incerto interp. 289
Oportet hæreſes eſſe. 1. Cor. 11. incerto interp. 304
De collatione in ſanctos 1. Cor. 16. incerto interp. 315
De verbis Apoſt. Habentes eundem ſp. 2. Cor. 4. Sig. Gelenio interp. 330
De iiſdem verbis Apoſtoli eodem interp. 343
De iiſdem verbis Apoſtoli, eodem interp. 355
In illud, Vtinam ſuſtineretis. 2. Cor. 11. incerto interp. 371
Siue occaſione, ſiue veritate. Philip. 1. incerto interp. 383
Laus Maximi, & quales ducendę vxores. Sig. Gelenio interp. 397
De dormientibus nolo vos ign. 1. Theſſ. 4. Iac. Goupylo interp. 419
Vidua eligatur non minus ſexag. 1. Tim. 5. Front. Ducæo interp. 432
De [illegible] incerto [illegible] 453
In [illegible] Nannio interp. 466

In cœmeterij appellationem & crucem. Iac. Gretſero S.I.Th.interp. 481
De cruce & confeſſione latronib.eodem interp. 488
De reſurrectione mortuorum homilia, incerto interp. 503
De reſurrectione Chriſti. Front.Ducæo interp. 522
De Aſcenſione Chriſti. Gerardo Voſſio interp. 533
De ſancta Pentecoſte. Front. Ducæo interp. 545
De ſancta Pentecoſte, eodem interp. 560
De Pœnitentia & Euchariſtia ſermo, incerto interp. 568
De laudibus S.Pauli Apoſt. homiliæ VII. Aniano interp. 572
De manſuetudine ſermo, incerto interp. 624
* In illud, Paulus ſpirans minas Actor. 9. Front. Ducæo interp. 631
* In inſcriptionem altaris Actor.17. eodem interp. 644
* In illud, Paulus vocatus 1.Cor.1. eodem interp. 658
* Vtilem eſſe lectionem Scripturæ, eodem interp. 673
* De precibus Chriſti in miraculis, eodem interp. 687
* In eos qui Paſcha ieiunant, eodem interp. 702
* In eos qui cum Iudæis ieiunant, eodem interp. 715
* In Heliam & viduam, eodem interp. 722
* De futuræ vitæ delicijs, eodem interp. 734
* Non eſſe deſperandum, eodem interp. 742
* Peccata fratrum non euulganda. Front. Ducæo interp. 751
* Non eſſe ad gratiam concionandum, eodem interp. 765
* De ſanctis martyribus, eodem interp. 778
* Dæmones non gubernare mundum, eodem interp. 782
* In illud, In faciem ei reſtiti. Galat.2. eodem interp. 800
Demonſtratio, Quod Chriſtus ſit Deus, liber 1. incerto interp. 822
* Ad eos, qui ſcandalizati ſunt, liber 1. Front.Ducæo interp. 857
* In paralyticum per tectum demiſſum, eodem interp. 921
* Cur in Pentecoſte legantur Acta, eodem interp. 941
* De mutatione nominum in Scriptura, eodem interp. 961
* In ſanctos Martyres homil. 2. eodem interp. 971
* De ſancto Baſſo martyre, eodem interp. 982
* De ſancta Droſide martyre, eodem interp. 989
* De Pœnitentia & mœſtitia Achaab, eodem interp. 1003
Index dictionum & locutionum Græcar.
Index rerum & verborum.
Index locorum Scripturæ ſacræ.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν

ΙΩΑΝΝΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΤΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ

εἰς διαφόρους τῆς νέας διαθήκης περικοπὰς λόγοι.

Sancti Patris noſtri

IOANNIS CHRYSOSTOMI ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI, DE DIVERSIS NOVI TESTAMENTI LOCIS SERMONES.

Εἰς τὴν παραβολὴν τοῦ τὰ μυρία τάλαντα ὀφείλοντος, καὶ τὰ ἑκατὸν δηνάρια ἀπαιτοῦντος, καὶ ὅτι παντὸς ἁμαρτήματος τὸ μνησικακεῖν χεῖρον, λόγος α.

In parabolam decem millium debitoris, & centum denarios exigentis, & quod omni peccato deterior ſit pertinacitas ſimultatum, *Sermo I.* Mat. 18. 24.

Petro Nannio Alcmariano interprete.

Ὡς ἐκ μακρᾶς ἀποδημίας ἐπανελθὼν πρὸς ὑμᾶς, οὕτω διάκειμαι τήμερον. τοῖς γὰρ φιλοῦσιν, ὅταν μὴ δύνωνται συγγενέσθαι τοῖς φιλουμένοις, οὐδὲν ὄφελός ἐστι τῆς παρουσίας. διά τοι τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἐνδημοῦντες, τῶν ἀποδεδημηκότων οὐδὲν ἄμεινον διεκείμεθα, ἐπειδὴ τὸν παρελθόντα χρόνον διαλεχθῆναι πρὸς ὑμᾶς οὐκ ἰσχύσαμεν. ἀλλὰ συγγνῶτε, οὐδὲ γὰρ ῥαθυμίας, ἀλλὰ ἀσθενείας ἦν ἡ σιγή. ὑμεῖς μὲν οὖν χαίρετε νῦν, ἐπειδὴ τῆς ἀῤῥωστίας ἀπηλλάγημεν· ἐγὼ δὲ χαίρω, ἐπειδὴ τὴν ὑμετέραν ἀπέλαβον ἀγάπην. ἐπεὶ καὶ ἡνίκα ἠσθένουν, τῆς νόσου μοι χαλεπώτερον ἦν τὸ μὴ δύνασθαι τοῦ ἀγαπητοῦ τούτου μετέχειν συλλόγου· καὶ νῦν ἐπειδὴ τὴν ἀῤῥωστίαν ἀπεθέμην, τῆς ὑγιείας μοι ποθεινότερον γέγονε τὸ μετ᾽ ἀδείας ἔχειν ἐντρυφᾷν ὑμῶν τῇ ἀγάπῃ. οὐδὲ γὰρ

QVASI ex longinqua peregrinatione ad vos reuerſus eſſem, ira me hodie affectum ſentio: cum enim vita amicorum cõmerciis caret, nihil commodi adfert eorum præſentia. Quamobrem nos qui domi verſabamur, peregre verſantibus nihilo hac in parte feliciores fuimus: nimirum qui ſuperiore tempore nulla vobiſcũ colloquia habere potuimus: ſed danda eſt venia, cum illud non inertiæ, ſed infirmitatis ſilentium fuerit. Gratulamini igitur me ab ea infirmitate reualuiſſe, ego vero gaudeo, quod vos chariſſimos mihi recuperaui. Erat mihi inter ægrotandum ipſo morbo grauius, quod huius dilecti cœtus particeps eſſe non poteram: nunc vero reparata incolumitate, ipſa ſanitate optabilius eſt, quod veſtræ charitatis deliciis perfrui ſecurè liceat. Non enim

Edita Latine primũ an. 1542.

Cum à morbo cõualuiſſet hunc ſermonem habuit.

febris tantum ardorem inuehit febricitantium corporibus, quantum animis amicorum deſiderium, qui à dilectis capitibus diſgregantur, vt illi phialas & pocula, & frigidos fontes, ita iſti amicorum vultus ſuſpirant. Norunt illi qui amare conſueuerunt. Age igitur inuicem expleamur: ſi modo fieri liceat, vt hîc vllam ſatietatem inueniamus. Dilectionis enim natura ſatietatem non habet: & ex vſu amicitiæ maiores flammas accipit: quod ipſe alumnus dilectionis Paulus teſtatum reliquit,

Rom. 13. 8. qui ita dixit. Nulli quicquam debeatis, niſi mutuam inter vos charitatem. Illud enim debitum ſemper quidem adnumeratur, nunquam autem ſoluitur. Hîc perpetuò debere pulchrum eſt, & in laude poſitum. In re pecuniaria contra: eos qui non debent, laudandos putamus: in dilectione verò perpetuos debitores probamus & admiramur, & quod ibi malignitatis, hoc iſthic benignitatis ſignum eſt, vt ſcilicet nunquam ſoluatur charitatis debitum. Ne difficiles mihi ſitis, ad prolixitatem orationis futuræ, citharœdicam enim melodiam eámque admirabilem vos docebo, non mortuam lyram attrectando, ſed ſcripturarum hiſtorias,

Comparatio à citharœdis ſumpta. & Dei præcepta pro neruis intendendo. Et quemadmodum citharœdi arreptis diſcipulorum digitis, paulatim eos chordis admouentes aſſuefaciunt peritè contrectare, & ex mutis digitis ac neruis, omni ſono ſuauiorem & dulciorem vocem conficiunt: ita nos quoque faciemus, & loco digitorum mentem veſtram attrectantes præceptis Dei admouebimus, iubebimúſque ea ſcitè & eleganter attingere, non vt hominum theatrum, ſed angelorum populum per hanc voluptatem excitetis. Non enim ſatis eſt ſi eloquia diuina percenſeas, niſi ea quoque rebus præſtes, & quemadmodum cithara neruos attingit artifex, attingit quoque & imperitus, verum ita, vt iſte auditorem vexet, ille voluptatibus & oblectatione ducat. Atqui vtrobique eiuſdem generis digiti & iidem nerui, rectè, ſed non adeſt eadẽ peritia: ita quoque in ſacris

A οὕτω πυρετὸς σώματος φύσει κατακαίειν εἴωθε τοὺς πυρέττοντας, ὡς τὰς ἡμετέρας ψυχὰς τὸ κεχωρίσθαι τῶν φιλουμένων· καὶ καθάπερ ἐκεῖνοι φιάλας καὶ ποτήρια καὶ ψυχρὰ νάματα ἐπιζητοῦσιν, οὕτως οὗτοι τῶν ποθουμένων τὰς ὄψεις. ἴσασι ταῦτα καλῶς, ὅσοι φιλεῖν εἰώθασι. φέρε οὖν, ἐπειδὴ τὴν ἀρρωστίαν ἀπεθέμεθα, πάλιν ἀλλήλων ἐμφορηθῶμεν, εἴγε δυνατὸν ἐμφορηθῆναί ποτε. ἡ γὰρ τῆς ἀγάπης φύσις κόρον οὐκ οἶδεν, ἀλλ' ἀεὶ τῶν ἀγαπωμένων ἀπολαύουσα, πρὸς μείζονα αἴρεται φλόγα. καὶ τοῦτο ὁ τῆς ἀγάπης τρόφιμος Παῦλος εἰδὼς ἔλεγε,

B μηδενὶ μηδὲν ὀφείλετε, εἰ μὴ τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους. τοῦτο γὰρ μόνον τὸ ὄφλημα ἀεὶ μὲν καταβάλλεται, οὐδέποτε δὲ ἀποδίδοται· ἐνταῦθα τὸ διηνεκῶς ὀφείλειν καλὸν καὶ ἐπαίνων ἄξιον. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν χρημάτων τοὺς μηδὲν ὀφείλοντας ἐπαινοῦμεν, ἐπὶ δὲ τῆς ἀγάπης τοὺς διηνεκῶς ὀφείλοντας ἀποδεχόμεθα καὶ θαυμάζομεν· καὶ ὅπερ ἀγνωμοσύνης ἐκεῖ, τοῦτο ἐνταῦθα εὐγνωμοσύνης σημεῖόν ἐστι, τὸ μηδέποτε διαλύεσθαι τὸ τῆς ἀγάπης ὄφλημα. μὴ δυσχεράνητε δὲ πρὸς τὸ μῆκος τῶν μελλόντων ῥηθήσεσθαι. καὶ

C γὰρ κιθαρῳδίαν ὑμᾶς τινα θαυμαστὴν διδάξαι βούλομαι, οὐχὶ λύραν νεκρὰν μεταχειριζόμενος, ἀλλὰ τὰς τῶν γραφῶν ἱστορίας καὶ τὰς τοῦ Θεοῦ ἐντολὰς ἀντὶ νευρῶν διατείνας. καὶ καθάπερ κιθαρῳδοὶ τοὺς δακτύλους τῶν μαθητευομένων λαμβάνοντες, ἠρέμα τοῖς φθόγγοις προσάγουσι, καὶ διαψηλαφᾶν μετ' ἐμπειρίας διδάσκοντες, ἐκ τῶν ἀφώνων φθόγγων τε καὶ νευρῶν πάσης φωνῆς ἡδίω καὶ γλυκυτέραν παιδεύουσι κατασκευάζειν φωνήν, οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς ποιήσομεν, ἀντὶ δακτύλων τὴν διάνοιαν ὑμῶν μεταχειρισάμενοι, καὶ ταῖς

D ἐντολαῖς τοῦ Θεοῦ προσαγαγόντες, μετ' ἐμπειρίας αὐτῶν ἅπτεσθαι παρακαλέσομεν τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, οὐχ ἵνα ἀνθρώπων θέατρον, ἀλλ' ἵνα τῶν ἀγγέλων τὸν δῆμον διὰ ταύτης τῆς ἡδονῆς ἀναστήσητε. οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὰ θεῖα λόγια ἐπελθεῖν μόνον, ἀλλὰ δεῖ καὶ τῆς ἀπὸ τῶν ἔργων ἐπιδείξεως. καὶ καθάπερ ἐπὶ τῆς κιθάρας, ἅπτεται μὲν ὁ τεχνίτης τῶν νευρῶν, ἅπτεται δὲ καὶ ὁ ἄτεχνος, ἀλλ' ὁ μὲν λυπεῖ τὸν ἀκροατήν, ὁ δὲ ψυχαγωγεῖ καὶ τέρπει, καίτοιγε οἱ αὐτοὶ δάκτυλοι καὶ αἱ αὐταὶ νευραί, ἀλλ' οὐχ ἡ αὐτὴ

ἐμπειρία. οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν θείων γραφῶν. ἐφάπτονται μὲν πολλοὶ τῶν θείων λογίων, ἀλλ' οὐ πάντες κερδαίνουσιν, οὐδὲ καρποῦνται πάντες. τὸ δὲ αἴτιον, ὅτι μήτε τοῖς εἰρημένοις ἐμβαθύνουσι, μήτε μετὰ τέχνης τῆς κιθάρας ἅπτονται. ὅπερ γὰρ ἐπὶ τῆς κιθαρῳδίας ἡ τέχνη, τοῦτο ἐπὶ τῶν τοῦ Θεοῦ νόμων ἡ διὰ τῶν ἔργων ἐπίδειξις. ἤδη μὲν οὖν μίαν ἐκρούσαμεν νευρὰν δι' ὅλης τῆς τεσσαρακοστῆς, τὸν περὶ τῶν ὅρκων νόμον ὑμῖν ἀναγινώσκοντες, καὶ διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ χάριν πολλὰ στόματα τῶν ἀκροατῶν ἡμῖν ἐπαιδεύθη τὴν τοῦ νόμου μελῳδίαν ἐκείνου, καὶ τὴν πονηρὰν ἀπελάσαντες συνήθειαν ἀντὶ τοῦ τὸν Θεὸν ὀμνύναι, τὸ ναί, καὶ τὸ οὔ, καὶ τὸ πίστευσον, ἐπὶ τοῦ στόματος φέρουσι διηνεκῶς ἐπὶ διαλέξεως ἁπάσης· κἂν μυρίων πραγμάτων ἀνάγκη βιάζηται, περαιτέρω προελθεῖν οὐκ ἂν ἀνάσχοιντο. ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἀρκεῖ πρὸς σωτηρίαν ἡμῖν μιᾶς ἐντολῆς ὑποδοχή, φέρε τήμερον καὶ ἐπὶ ἑτέραν ὑμᾶς μεταγάγωμεν. καὶ γὰρ καὶ εἰ μὴ πάντες κατώρθωσαν τὸν πρότερον νόμον, ἀλλά γε τοῦ χρόνου προϊόντος τοὺς φθάσαντας οἱ ὑστερήσαντες καταλήψονται. καὶ γὰρ ἔγνων, ὡς τοσαύτη τοῦ πράγματος γέγονε σπουδή, ὡς καὶ ἐπὶ οἰκίας καὶ ἐπὶ τραπέζης ἀνδράσι πρὸς γυναῖκας, δούλοις πρὸς ἐλευθέρους ἅμιλλαν εἶναι περὶ τῆς ἐντολῆς ταύτης, καὶ ἐμακάρισα τοὺς οὕτως ἑστιωμένους. τί γὰρ τῆς τραπέζης ἐκείνης ἁγιώτερον γένοιτ' ἄν, ἔνθα μέθη μὲν καὶ ἀδηφαγία καὶ πᾶσα ἀσωτία ἀπελήλαται, θαυμαστὴ δέ τις ἀντεισενήνεκται περὶ τῆς φυλακῆς τῶν τοῦ Θεοῦ νόμων ἅμιλλα· καὶ παρατηρεῖ μὲν ἀνὴρ τὴν γυναῖκα, ὅπως εἰς τὰ τῆς ἐπιορκίας μηδέποτε ἐμπέσῃ βάραθρα, φυλάττει δὲ γυνὴ τὸν ἄνδρα, καὶ καταδίκη τῷ παραβαίνοντι κεῖται μεγίστη· οὐκ ἐπαισχύνεται δὲ οὐδὲ ὑπὸ τῶν δούλων ὁ δεσπότης ἐλέγχεσθαι, οὐδὲ τοὺς οἰκέτας αὐτοῦ ἐπὶ τούτοις διορθοῦν; οὐκ ἄν τις ἁμάρτοι τὴν τοιαύτην οἰκίαν, ἐκκλησίαν Θεοῦ προσειπών. ὅπου γὰρ σωφροσύνη τοσαύτη, ὡς ἐν καιρῷ τρυφῆς μεριμνᾶν ὑπὲρ τῶν θείων νόμων, καὶ τοὺς παρόντας ἅπαντας ὑπὲρ τούτου πρὸς ἀλλήλους ἀγωνίζεσθαι καὶ φιλονεικεῖν, εὔδηλον, ὅτι δαίμων μὲν ἅπας καὶ πονηρὰ δύναμις ἀπελήλαται, Χριστὸς δὲ πάρεστι χαίρων ἐπὶ τῇ καλῇ τῶν δούλων φιλονεικίᾳ, πᾶσαν αὐτοῖς ἐπιδαψιλευόμενος εὐλογίαν. διὰ δὴ τοῦτο ταύτην

ſcriptu is, multi adoriuntur eloquia diuina, ſed non omnes lucrum inde faciunt, aut fructum referunt; in cauſa eſt, quod non eo modo, vt iam dictum eſt, adeant, neque cum artificio citharam pulſent: quod enim in re citharœdica ars, hoc ipſum in Dei legibus operum exhibitio. Nos autem vnam chordam pulſauimus per totam quadrageſimam, dum legem vobis de iureiurando recitauimus, & Dei gratia effectum eſt, vt pleraque auditorum à nobis ora in hac legis melodia ita inſtituta ſint, vt depulſa praua conſuetudine, pro eo quod antea Deum iurabant, iam nihil niſi, eſt, non eſt, &, crede mihi, in lingua ſua circumferant, idque in omni negotiorum tractatu, adeo vt inter mille neceſſitates vlterius progredi non ſuſtineant. Cæterum quia non ſufficit ad ſalutem, ſi vnum præceptum obſeruemus, age vos hodie ad alterum traducamus. Etſi enim non omnes profecerunt in priore lege, attamen temporis progreſſu gradum magis ac magis addentes, eos, qui præcedunt, aſſequentur. Deprehendi enim tantam eſſe huius rei curam, vt & domi & in menſa viri cum mulieribus, ſerui cum ingenuis certatim de huius præcepti obſeruatione contendant, & beatos dixi, qui ad iſtum modum conuiuia celebrarent. Quid enim ea menſa ſanctius, vnde & ebrietas & voracitas omníſque prodigalitas extruſa eſt, & loco illarum admirabilis introducta præſtandi diuini præcepti concertatio, dum vir obſeruat vxorem, vxor virum, ne in præcipitia periurij ruat, & mulcta grauiſſima conſtituta eſt præuaricatori, non pudori eſt dominum à ſeruis redargui, aut ſeruos à dominis caſtigari? Recte igitur quis iſtiuſmodi domum Dei eccleſiam appellet. Vbi enim tanta modeſtia, vt epularum tempore ſolliciti ſint conuiuæ de diuinis legibus, aliúſque cum alio ſuper hoc contendat; certum eſt dæmonem inde & quamlibet malam potentiam eliminatam eſſe, Chriſtúmque adeſſe lætum ac hilarem, de illa pulchra inter ſeruos ſuos æmulatione, omnémque illis elargiri benedictionem. Quapropter omiſſo

Lex de abſtinentia à iuramento.

Præceptum de ira contemptu.

iam hoc præcepto (noui enim Dei A gratia id per vniuerſam vrbem propagatum iri, cum adeo feruentes in principiis, adeoque conſtantes vos exhibeatis, ad aliud præceptum tranſibo, quod eſt de contemptu iræ. Vt enim in cithara non ſatis eſt vnico neruo conficere melodiam, ſed omnes percurrendi ſunt, cum numeris congruentibus: ita quoque in animi virtute, non vna lex ſufficit nobis ad ſalutem, vt prius dixi, ſed omnes exactè præſtandæ ſunt, ſi quidem velimus omni harmonia dulciores & vtiliores modulos conficere. Didicit os tuum non iurare, edocta eſt tua lingua, ita & B non, vbique ſonare, diſcat etiam conuiciationem omnem auerſari, maiorémque curam ad hoc præceptum adhibere, quãdoquidem & maiore labore opus eſt. Nam illic conſuetudo ſola vincenda fuit: in ira vero neruoſiore induſtria opus eſt. Violentus enim affectus eſt, & tyrannicus, & ſubinde abripit non ſatis vigilantes, & ad barathrum ipſum perditionis aufert. Tolerate igitur prolixitatem meorum verborum. Iniquum eſt cum quotidie vulnereris in foro, in ædibus, ab amicis, C à cognatis, ab inimicis, à vicinis, à ſeruis, ab vxore, à filio, à propriis cogitationibus, ne ſemel quidem in vniuerſa hebdomada de remedio illorum vulnerum curam admittere : preſertim cum ſciamus iſtum curandi modum, nec ſumptu, nec dolore conſtare. Non enim nunc ferrum in manibus habeo : ſed verbum pro ferro, quouis tamen ferro acutius, & cuiuſuis peccati putredinem excindens : ſine dolore tamen eius, cui iſta inciſio fit. Non ignem in dextra habeo, ſed doctrinam igne vehemen- D tiorem, eámque non adhibentem cauterium, ſed tamen cohibentem maliciæ proſerpentem eroſionem, & pro cruciatu plurimam ei, qui liberatur à malitia, afferentem voluptatem. Non hîc opus eſt tempore, non laboribus, non pecuniis : ſolum velle ſatis eſt, & ſtatim quicquid huius virtutis eſt, præſtiterimus. Quod ſi cogitemus, quanta ſit authoritas Dei iubentis, & conditoris iſtius legis, ſatis ex eo & abunde inſtructi & admoniti fuerimus. Neque enim à nobis

Voluntatis concurſus in hac ſpirituali cura.

A ἀφεὶς λοιπὸν τὴν ἐντολὴν (οἶδα γὰρ ὅτι Θεοῦ χάριτι πᾶσαν ἐπιδραμεῖται τὴν πόλιν ὑμῖν θερμὰ προοίμια ἀναλαβοῦσι καὶ ἀρχὴν ἰσχυρὰν) ἐφ' ἑτέραν μεταβήσομαι τὴν τῆς ὀργῆς ὑπεροψίαν. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῆς κιθάρας οὐκ ἀρκεῖ μόνον ἀπὸ μιᾶς νευρᾶς τὴν μελῳδίαν ἐργάσασθαι, ἀλλὰ πάσας ἐπιέναι δεῖ μετὰ ῥυθμοῦ τοῦ προσήκοντος· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς κατὰ ψυχὴν ἀρετῆς οὐκ ἀρκεῖ μόνος ἡμῖν εἰς σωτηρίαν εἷς νόμος, καθάπερ ἔφθην εἰπών, ἀλλὰ δεῖ πάντας αὐτοὺς μετὰ ἀκριβείας φυλάττειν, εἰ δὴ μέλλοιμεν τῆς ἁπάσης ἁρμονίας ἡδίω καὶ χρη- B σιμωτέραν μελῳδίαν ἐργάζεσθαι. ἔμαθέ σου τὸ στόμα μὴ ὀμνύναι; ἐπαιδεύθη ἡ γλῶττα ναὶ καὶ οὒ λέγειν πανταχοῦ; μαθέτω καὶ λοιδορίαν ἀποστρέφεσθαι ἅπασαν, καὶ πλείονα περὶ τὴν ἐντολὴν ταύτην εἰσφέρειν σπουδήν, ἐπειδὴ καὶ πλείονος ἡμῖν δεῖται καὶ πόνου. ἐκεῖ μὲν γὰρ συνηθείας περιγενέσθαι μόνον ἔδει, ἐπὶ δὲ τῆς ὀργῆς εὐτονωτέρας δεῖ τῆς σπουδῆς. τυραννικὸν γὰρ τὸ πάθος, καὶ πολλάκις παρασύρει τοὺς νήφοντας, καὶ πρὸς τὸ βάραθρον αὐτὸ κατάγει τῆς ἀπωλείας. ἀνάσχεσθε τοίνυν τοῦ μήκους τῶν λόγων. καὶ γὰρ ἄτοπον C καθ' ἑκάστην ἡμέραν τραυματιζομένους ἐν ἀγοραῖς, ἐν οἰκίαις, ὑπὸ φίλων, ὑπὸ συγγενῶν, ὑπὸ ἐχθρῶν, ὑπὸ γειτόνων, ὑπὸ οἰκετῶν, ὑπὸ γυναικός, ὑπὸ παιδίου, ὑπὸ οἰκείων λογισμῶν, μηδὲ ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος ἁπάσης ὑπὲρ τῆς θεραπείας τῶν τραυμάτων ἐκείνων φροντίζειν, καὶ ταῦτα εἰδότας ὡς ἀδάπανός τε καὶ ἀνώδυνος οὗτος τῆς θεραπείας ὁ τρόπος. οὐδὲ γὰρ τὸ σιδήριον ἐν τῇ χειρὶ κατέχω νῦν, ἀλλὰ λόγον ἀντὶ σιδηρίου μεταχειρίζομαι, σιδηρίου μὲν παντὸς ὄντα τομώτερον, καὶ πᾶσαν τῆς ἁμαρτίας ἐκκόπτοντα τὴν σηπεδόνα, οὐ παρέχοντα δὲ ὀδύνην D τῷ τεμνομένῳ. οὐκ ἔχω πῦρ ἐν τῇ δεξιᾷ, ἀλλ' ἔχω διδασκαλίαν πυρὸς σφοδροτέραν, οὐ καυτῆρα ἐπάγουσαν, ἀλλ' ἀναστέλλουσαν μὲν τὴν νομὴν τῆς κακίας, αὐτὴ δὲ ἀλγηδόνος, πολλὴν τῷ τῆς κακίας ἀπαλλαττομένῳ παρέχουσαν τὴν ἡδονήν. οὐ χρεία χρόνων ἐνταῦθα, οὐ χρεία πόνων, οὐ χρεία χρημάτων· ἀρκεῖ θελῆσαι μόνον, καὶ πάντα τὰ τῆς ἀρετῆς ἡμῖν κατώρθωται. κἂν ἐννοήσωμεν τὸ ἀξίωμα τοῦ κελεύοντος Θεοῦ καὶ νομοθετοῦντος, ἱκανὴν ληψόμεθα διδασκαλίαν καὶ παραίνεσιν. οὐδὲ γὰρ οἴκοθεν

φθεγγόμεθα, ἀλλ' ἐπὶ τὸν νομοθέτην ἅπαντας ὑμᾶς ἄγομεν. ἕπεσθε τοίνυν, καὶ τῶν θείων ἀκούετε νόμων. ποῦ τοίνυν περὶ ὀργῆς καὶ τοῦ μνησικακεῖν διελέχθη; πολλαχοῦ μὲν καὶ ἀλλαχοῦ· μάλιστα δὲ διὰ τῆς παραβολῆς ἐκείνης, ἣν πρὸς τοὺς μαθητὰς ἔλεγεν, οὑτωσί πως ἀρξάμενος· διὰ τοῦτο ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὅστις ἠθέλησε συνᾶραι λόγον μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ. ἀρξαμένου δὲ αὐτοῦ συναίρειν, προσηνέχθη αὐτῷ εἷς ὀφειλέτης μυρίων ταλάντων. μὴ ἔχοντος δὲ αὐτοῦ ἀποδοῦναι, ἐκέλευσεν αὐτὸν πραθῆναι, καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ τὰ τέκνα, καὶ πάντα ὅσα εἶχε, καὶ ἀποδοθῆναι. πεσὼν οὖν ὁ δοῦλος ἐκεῖνος εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ, παρεκάλει αὐτὸν, λέγων· κύριε, μακροθύμησον ἐπ' ἐμοὶ, καὶ πάντα σοι ἀποδώσω. σπλαγχνισθεὶς δὲ ὁ κύριος τοῦ δούλου ἐκείνου, ἀπέλυσεν αὐτὸν, καὶ τὸ δάνειον ἀφῆκεν αὐτῷ. ἐξελθὼν δὲ ἐκεῖνος εὗρεν ἕνα τῶν συνδούλων αὐτοῦ, ὃς ὤφειλεν αὐτῷ ἑκατὸν δηνάρια, καὶ κρατήσας ἔπνιγεν αὐτὸν λέγων· ἀπόδος μοι ὅ, τι ὀφείλεις. πεσὼν οὖν ὁ σύνδουλος αὐτοῦ εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ, παρεκάλει αὐτὸν λέγων· μακροθύμησον ἐπ' ἐμοὶ, καὶ πάντα σοι ἀποδώσω. ὁ δὲ οὐκ ἤθελεν, ἀλλὰ ἀπελθὼν ἔβαλεν αὐτὸν εἰς φυλακὴν, ἕως οὗ ἀποδῷ τὸ ὀφειλόμενον. ἰδόντες δὲ οἱ σύνδουλοι αὐτοῦ ἠγανάκτησαν, καὶ ἐλθόντες διεσάφησαν τῷ κυρίῳ αὐτῶν. τότε καλέσας αὐτὸν ὁ κύριος αὐτοῦ εἶπε· δοῦλε πονηρὲ πᾶσαν τὴν ὀφειλὴν ἐκείνην ἀφῆκά σοι, ἐπεὶ παρεκάλεσάς με· οὐκ ἔδει καί σε ἐλεῆσαι τὸν σύνδουλόν σου, ὡς καὶ ἐγώ σε ἠλέησα; τότε παρέδωκεν αὐτὸν τοῖς βασανισταῖς, ἕως οὗ ἀποδῷ πᾶν τὸ ὀφειλόμενον αὐτῷ. οὕτω καὶ ὁ πατήρ μου ὁ οὐράνιος ποιήσει ὑμῖν, ἐὰν μὴ ἀφῆτε ἕκαστος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ἀπὸ τῶν καρδιῶν ὑμῶν τὰ παραπτώματα αὐτῶν. ἡ μὲν παραβολὴ, αὕτη· δεῖ δὲ εἰπεῖν, τίνος ἕνεκεν μετ' αἰτίας αὐτὴν προσέθηκεν. οὐ γὰρ ἁπλῶς εἶπεν ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἀλλὰ διὰ τοῦτο ὡμοιώθη ἡ βασιλεία οὐρανῶν. τίνος οὖν ἕνεκεν ἡ αἰτία πρόσκειται; περὶ ἀνεξικακίας τοῖς μαθηταῖς διελέγετο, καὶ κρατεῖν ὀργῆς αὐτοὺς ἐπαίδευε, καὶ τῶν παρ' ἑτέρων εἰς ἡμᾶς γινομένων ἀδικημάτων μὴ πολὺν ποιεῖσθαι λόγον οὕτω λέγων· ἐὰν ἁμάρτῃ εἰς σὲ ὁ ἀδελφός σου, ὕπαγε καὶ ἔλεγξον αὐτὸν

A ipſis monita vobis adferimus, ſed ad legiſlatorem vos omnes adducimus. Sequimini igitur, & diuinas leges audite. Vbi vero de ira & ſimultate diſputatum eſt? Multifariam quidem in multis locis, maximè autem in parabola illa, quam ad diſcipulos loquens ad iſtum ferme modum exorſus eſt. Ideo ſimilitudinem habet regnum cœlorum cum patre familiâs, qui voluit rationem habere cum ſeruis ſuis: *Mat. 18 23* incipiente autem eo rationes conficere, adductus eſt ei vnus debitor decem millium talentorum: qui cum non haberet, quod redderet, iuſſit & ipſum B venundari, & vxorem eius, & liberos, & omnia quę habebat, ac ita fieri ſolutionem. Prolapſus igitur ſeruus ille ad pedes domini, orabat eum his verbis: Domine eſto patiens erga me, & omnia reddam tibi. Miſertus autem dominus ſerui illius, abſoluit eum, & æs alienum remiſit. Egreſſus autem ille inuenit conſeruum ſuum, qui ipſi debebat centum denarios, huic collum intorquens, dixit, redde quod debes, procumbens ergo ſeruus ille ad pedes eius rogabat dicens, Eſto patiens erga me, & omnia ſoluā tibi: il- C le autem noluit, ſed eum inde abductum coniecit in carcerem, donec debitum refunderet: conſpicati id conſerui ipſius indignati ſunt, & adito domino rem geſtam indicarunt. Dominus igitur ei iam acceſſito hęc verba dixit: Serue ſceleſte, omne debitum remiſi tibi, quia orabas me, nonne par erat, & te miſereri conſerui tui, vt ego tui miſertus eram? Mox deinde eum tradidit tortoribus, donec dependeret vniuerſum debitum. Sic & pater meus cœleſtis faciet vobis, ſi non di- D miſeritis quiſque ex animo fratri ſuo, quæ vobis debent: talis quidem parabola iſta. Dicendum eſt ergo, cur illam parabolam cum cauſa aliqua appoſuit. Non enim ſimpliciter dixit, aſſimulatum eſt regnum cœlorum, ſed adiunxit ideo aſſimulatum eſt regnum cœlorum. *Qua de cauſa parabola hæc ſit allata.* De tolerantia diſcipulis ſermonem faciebat, docens, quomodo ira refrenanda eſſet contemnendæq́; iniuriæ nobis illatę, idque his verbis. Si peccauerit in te frater tuus, vade, & reprehende eum *Mat. 18. 15*

inter te, & ipſum ſolũ, Si auſcultauerit tibi, lucratus es fratrẽ tuũ. Hæc & alia eiuſmodi Chriſto loquẽte ad diſcipulos ſuos, iſtamq́; philoſophiã docente, Petrus chori apoſtolorũ princeps, os diſcipulorũ, colũna eccleſię, firmamẽtũ fidei, confeſſionis fundamentũ, orbis terrarũ piſcator, qui genus noſtrũ ex profundis errorũ in cœlũ ſubtraxit, qui vbique feruidus & libertatis anteſignanus, imo potius charitatis quàm libertatis, tacẽtibus omnibus, accedẽs ad magiſtrũ dixit: Quoties peccabit in me frater meus, & remittã illi? ſimul & interrogat & pollicetur, & priuſquam diſcat, indulgentiã & benignitatẽ præ ſe fert. Cũ enim mẽtẽ magiſtri probè cognitã haberet, quã illa ad humanitatẽ prona eſſet, & quod illi pręcipuã veniã indulgeret, qui in condonandis ſuis offenſis promptus eſſet, neque in iſtiuſmodi rebus, acerbũ ſe & acrẽ exhiberet, volens placere legiſlatori interrogauit, nũ vſque ſepties venia iterãda eſſet. Deinde vt diſcas qualis homo, qualis vero Deus ſit, qualiſq́; eius indulgentia, & quomodo humana benignitas, ſi ad illius largitatis opulẽtiã collata ſit, quauis paupertate contẽptior reperiatur, & quãtula ſtillà ſit ad mare immenſum, tantã noſtrã bonitatẽ ad illius ineffabilẽ humanitatẽ ęſtimandã: iactanti Petro ſeptemplicem venię iterationẽ & exiſtimanti ſe magnificè & prę largiter dixiſſe, audi quid reſpondeat, Nõ inquit vſque ſepties, ſed vſque ſeptuagies ſepties. Illud autem ſeptuagies ſepties, quidam ſeptẽ & ſeptuaginta arbitrantur, cæterũ ita non eſt, habet enim hic numerus ferme quingenta, ſepties enim ſeptuaginta, quadringẽta & nonaginta conficiũt. Ne exiſtimes difficile eſſe hoc pręceptum chariſſime: ſi enim ſemel, iterum, ac tertio, intra diẽ peccanti veniam impartieris, etiam ſi ad modum lapideus ſit, etiã ſi ipſis dęmonibus efferatior ſit ille, qui te læſit, non erit ita brutus, vt denuo ad eaſdem offenſas recidat: ſed frequentia indultæ venię caſtigatus, melior erit, & probior: tuq́; ſi fueris inſtructus ad toties contẽnendam iniuriam tibi illatam, vna atque altera, & tertia condonatione culpę exercitatus, nihil difficultatis ſenties in poſterum, in hoc genere philoſophię: quippe qui iteranda

Petrus Apoſtolorum princeps.

Mat. 18. 21

A μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου· ἐὰν σου ἀκούσῃ, ἐκέρδησας τὸν ἀδελφόν σου. Ταῦτα δὲ καὶ τὰ τοιαῦτα τοῦ Χριστοῦ διαλεγομένου τοῖς μαθηταῖς καὶ φιλοσοφίαν διδάσκοντος, Πέτρος ὁ τοῦ χοροῦ τῶν ἀποστόλων κορυφαῖος, τὸ στόμα τῶν μαθητῶν, ὁ στύλος τῆς ἐκκλησίας, τὸ στερέωμα τῆς πίστεως, ὁ τῆς ὁμολογίας θεμέλιος, ὁ τῆς οἰκουμένης ἁλιεὺς, ὁ τὸ γένος ἡμῶν ἀπὸ τοῦ βυθοῦ τῆς πλάνης εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναγαγὼν, ὁ πανταχοῦ θερμὸς καὶ παῤῥησίας γέμων, μᾶλλον δὲ ἀγάπης, ἢ παῤῥησίας, σιγώντων ἁπάντων προσελθὼν τῷ διδασκάλῳ, φησί· Ποσάκις ἁμαρτήσει B εἰς ἐμὲ ὁ ἀδελφός μου, καὶ ἀφήσω αὐτῷ; ἕως ἑπτάκις; ὁμοῦ καὶ ἐρωτᾷ καὶ ὑπισχνεῖται, καὶ πρὶν μάθῃ, φιλοτιμεῖται. τὴν γὰρ γνώμην τοῦ διδασκάλου σαφῶς εἰδὼς, ὅτι πρὸς φιλανθρωπίαν ῥέπει, καὶ πλέον ἐκεῖνος μάλιστα πάντων χαρίζεται ὁ μάλιστα πάντων τὰ ἁμαρτήματα τοῦ πλησίον παρατρέχων καὶ μὴ πικρῶς ἐξετάζων, βουλόμενος ἀρέσαι τῷ νομοθέτῃ, φησὶν, ἕως ἑπτάκις; εἶτα ἵνα μάθῃς, τί μὲν ἄνθρωπος, τί δὲ Θεὸς, καὶ πῶς ἡ τούτου φιλοτιμία, ὅπουπερ ἂν ἀφίκηται, πρὸς τὴν εὐπορίαν τὴν C ἐκείνου συγκρινομένη, πενίας ἐστὶν ἁπάσης εὐτελεστέρα, καὶ ὅτι ὅσον σταγὼν πρὸς πέλαγος ἄπειρον, τοσοῦτον ἡμῶν ἡ ἀγαθότης πρὸς τὴν ἄφατον αὐτοῦ φιλανθρωπίαν, εἰπόντος αὐτοῦ ἕως ἑπτάκις, καὶ νομίσαντος αὐτοῦ μεγάλα φιλοτιμεῖσθαι, καὶ δαψιλεύεσθαι, ἄκουσον τί φησιν· Οὐ λέγω σοι, ἕως ἑπτάκις, ἀλλ᾽ ἕως ἑβδομηκοντάκις ἑπτά. τινὲς ἑπτὰ καὶ ἑβδομήκοντα νομίζουσιν, οὐκ ἔστι δέ· ἀλλὰ παρ᾽ ὀλίγον πεντακοσίων ἐστί. τὸ γὰρ ἑπτάκις ἑβδομήκοντα, τετρακόσια καὶ ἐνενήκοντά ἐστι. καὶ μὴ νομίσῃς δύσκολον εἶναι τὸ ἐπίταγμα, ἀγαπητέ. ἐὰν γὰρ ἅπαξ D καὶ δεύτερον καὶ τρίτον ἁμαρτάνοντι συγχωρήσῃς τῆς ἡμέρας, κἂν σφόδρα ᾖ λίθινος, κἂν αὐτῶν τῶν δαιμόνων ἀγριώτερος ὁ λελυπηκὼς, οὐκ ἔσται οὕτως ἀναίσθητος, ὡς πάλιν τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν· ἀλλὰ τῇ πυκνότητι τῆς συγχωρήσεως σωφρονισθεὶς, βελτίων ἔσται καὶ ἐπιεικέστερος· σύ τε αὖ ἐὰν ᾖς παρεσκευασμένος τοσαυτάκις καταφρονεῖν τῶν εἰς σὲ γινομένων ἁμαρτημάτων, ἀπὸ μιᾶς καὶ δευτέρας καὶ τρίτης συγχωρήσεως γυμνασάμενος, οὐδένα πόνον ἕξεις λοιπὸν ἐν τῇ τοιαύτῃ φιλοσοφίᾳ, μελετήσας καθάπαξ τῇ

πυκνότητι τῆς συγχωρήσεως μηδὲ πλήττεσθαι παρὰ τὴν τῶν πέλας ἀμετρίαν. ταῦτα ἀκούσας ὁ Πέτρος, ἀχανὴς εἱστήκει, οὐχ ὑπὲρ ἑαυτοῦ φροντίζων μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν μελλόντων αὐτῷ ἐμπιστεύεσθαι. ἵνα οὖν μὴ τὸ αὐτὸ ποιήσῃ, ὅπερ καὶ ἐφ᾽ ἑτέρων ἐντολῶν ἐποίησε, προλαβὼν ἀπέκλεισεν αὐτῷ πᾶσαν ἐρώτησιν. τί δὲ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἐντολῶν ἐποίησεν; εἴ ποτέ τι τοιοῦτον ὁ Χριστὸς ἐπέταττεν, ὃ δυσκολίαν τινὰ ἔχειν ἐδόκει, προπηδῶν τῶν ἄλλων ἠρώτα καὶ ἐπυνθάνετο περὶ τῆς ἐντολῆς. καὶ γὰρ ὅτε προσελθὼν ὁ πλούσιος περὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς τὸν Χριστὸν ἠρώτα, καὶ μαθὼν τὰ ποιητικὰ τῆς τελειότητος, ἀπῄει λυπούμενος ὑπὸ τῶν χρημάτων, εἰπόντος τοῦ Χριστοῦ, Ὅτι εὐκοπώτερόν ἐστι κάμηλον διὰ τρυμαλιᾶς ῥαφίδος διελθεῖν, ἢ πλούσιον εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εἰσελθεῖν, ὁ Πέτρος, καίτοι πάντων ἑαυτὸν γυμνώσας, καὶ οὐδὲ τὸ ἄγκιστρον κατέχων λοιπόν, ἀλλὰ καὶ τῆς τέχνης καὶ τοῦ ἀκατίου καταφρονήσας, προσελθὼν ἔλεγε τῷ Χριστῷ, καὶ τίς δύναται σωθῆναι; καὶ ὅρα καὶ ἐπιείκειαν μαθητοῦ, καὶ θερμότητα. οὔτε γὰρ εἶπεν, ἀδύνατα ἐπιτάττεις, δύσκολον τὸ ἐπίταγμα, χαλεπὸς ὁ νόμος· οὔτε ἐσίγησεν, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπὲρ τῶν λοιπῶν κηδεμονίαν ἐπεδείξατο, καὶ τὴν διδασκάλῳ παρὰ μαθητοῦ τιμὴν ὀφειλομένην ἀπένειμεν, οὕτως εἰπών, καὶ τίς δύναται σωθῆναι; καὶ μηδέπω γενόμενος ποιμήν, ποιμένος εἶχε ψυχήν, καὶ μηδέπω τὴν ἀρχὴν ἐγχειρισθείς, τὴν πρέπουσαν ἄρχοντι κηδεμονίαν ἐφύλαττεν, ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης φροντίζων. εἰ μὲν γὰρ πλούσιος ἦν, καὶ πολλὰ χρήματα περιβεβλημένος, ἴσως εἶπέ τις ἄν, ὅτι οὐ τῶν λοιπῶν, ἀλλ᾽ ἑαυτοῦ κηδόμενος, καὶ ὑπὲρ τῶν καθ᾽ ἑαυτὸν πραγμάτων φροντίζων, ταύτην προσῆγε τὴν πεῦσιν· νυνὶ δὲ ἡ πενία ταύτης αὐτὸν ἀπαλλάττει τῆς ὑπονοίας, καὶ δείκνυσιν ὡς τῆς ἑτέρων κηδόμενος σωτηρίας ἐμεριμνα καὶ περιειργάζετο, καὶ παρὰ τοῦ διδασκάλου μαθεῖν ἐβούλετο τὴν τῆς σωτηρίας ὁδόν. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς αὐτὸν παραθαῤῥύνων ἔλεγε, τὰ παρὰ ἀνθρώποις ἀδύνατα, παρὰ τῷ Θεῷ δυνατά ἐστι. μὴ γὰρ νομίσῃς, φησίν, ὑμᾶς ἐρήμους ἐγκαταλιμπάνεσθαι· ἐγὼ συνεφάψομαι ταύτης ὑμῖν τῆς σπουδῆς, καὶ τὰ ἄπορα ποιῶ ῥᾴδια γίνεσθαι καὶ εὔκολα.

A toties venia, cum iam vſum collegeris, vt nihil te percellant proximorum iniuriæ. Quibus auditis Petrus, ore hiante ſtupens conſtitit: non de ſe tantummodo ſollicitus, ſed & de illis, qui eius fidei committendi erant. Ne igitur idem faceret, quod in aliis mandatis fecerat, anticipatione excluſit ei omnem percunctationem. *Mos Petri in percunctando.* Quid autem in aliis mandatis fecit? ſi quando Chriſtus iſtiuſmodi aliquid imperaret, quod difficultatē aliquam habere videretur, proſiliens ante alios interrogabat, & ſciſcitabatur de præcepto. Cum enim produſſet diues, B de æterna vita Chriſtum percunctans, & cognitis illis, quæ faciunt beatitudinem, mœſtus ob pecunias abiiſſet, dicente Chriſto, quod facilius eſſet camelum tranſire per foramen acus, quàm diuitem intrare regnum cœlorum: *Mar. 10. 24.* Petrus tametſi ſe omnibus nudauiſſet, neque iam vel hamum retineret, quippe qui & totum quæſtum piſcatorium, & nauem contempſerat, accedens ad Chriſtum ita locutus eſt. Et quis poteſt ſaluus fieri? Vide probitatem & feruorem diſcipuli: non enim inquit, Impoſſibilia C iniungis, graue hoc mandatum: difficilis iſta lex: neque in ſilentio perſtitit: ſed curam ſuam, quam de omnibus habebat, oſtendit, & præceptori à diſcipulo debitam reuerentiam impartiuit, dicens: Et quis poteſt ſaluus fieri? nondum factus paſtor, paſtoris animū habebat, nondum in imperio & principatu conſtitutus, principi congruētem curam ſeruabat, de vniuerſo orbe ſollicitus. Si enim diues fuiſſet, & multis pecuniis circumfuſus, diceret fortaſſe quiſpiam, cum non de reliquis, ſed de ſeipſo, ſuiſque rebus anxium, iſtam interrogationem protuliſſe: D nunc autem paupertas ipſum liberat ab hac ſuſpicione, oſtenditq́ eum de aliorum ſalute anxium, ſollicitudinem iſtam, & curam geſſiſſe, & à magiſtro cognoſcere viam ſalutis voluiſſe. Quapropter & Chriſtus eum conſolans dixit, Quæ apud homines impoſſibilia ſunt, ea apud Deum poſſibilia eſſe. Et ne putes, inquit, vos deſertos relinqui, ego in hoc negotio etiā meas manus admouebo, & inexplicabilia facilia & expedita faciam.

Rurſus de matrimonio & vxore diſputante Chriſto ac dicente, ſi quis repudiarit vxoré, præter cauſam fornicationis, ipſum eam facere adulterã:

Mat. 19. 10.

& omnẽ malitiam vxoris ferendã eſſe admonente, præter crimen fornicationis, Petrus aliis omnibus tacentibus, Chriſtum alloquitur, Si iſtiuſmodi conditio eſt hominis, cum vxore, non vtile eſt matrimoniũ inire, & hîc quoque vide quomodo dicentem magiſtro reuerentiam conſeruauit, & reliquorũ ſalutis curam geſſit, ne iſthic quidem de rebus ſuis ſollicitus eſt. Ne autem hic iſtiuſmodi quippiam dicat, anticipans per parabolam, eius cõtradictiones alioquin futuras præabſtulit. Hac de cauſa Euangeliſta dixit, ob hoc aſſimulatum eſt regnum cœlorũ homini regi, qui voluit conferre rationẽ cum ſeruis ſuis, oſtendens, quod ideo parabolam hanc dicit, vt diſcas te etſi ſeptuagies ſepties in die fratri peccata remiſeris, nihil magnificum feciſſe, ſed multum adhuc & immenſum à Domini clementia abeſſe, ac non tantum dediſſe, quantum recepetis. Audiamus igitur parabolam, quæ tametſi clara videatur, habet tamen occultum quendam & ineffabilem ſentẽtiarum theſaurum. Aſſimulatum eſt regnum cœlorũ homini regi, qui voluit rationem conferre cum ſeruis ſuis. Ne mihi prætercurras ſimpliciter has voces, ſed euolue, & explica naturam eius iudicij, tuámque conſcientiam ingreſſus, cõputa quicquid à te factum eſt per omnem vitam, & cum audieris rationem Dominum conferre cum ſeruis ſuis, cogita in his verbis, Reges & Duces, & Præſides, & diuites, & pauperes, & ſeruos, & liberos, & quicquid eſt hominũ, intelligi. Omnes enim nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti. Quod ſi diues ſis, cogita quod rationem dabis, vtrum in meretrices, an in pauperes, pecunias inſumpſeris: vtrum in paraſitos & aſſentatores, an in egentes: vtrum in libidinem, an in humanitatem: vtrum in delitias, prodigalitatem, ebrietatem, an afflictorum ſubſidium. Non de expenſis ſolummodo, ſed de acquiſitionis modo, rationẽ poſtulaberis: vtrum iuſtis laboribus, an rapinis, & fraudibus pecuniã col-

Petrus de aliorũ ſalute ſollicitus.

2. Cor. 5. 10

πάλιν περὶ γάμου καὶ γυναικὸς διαλεγομένου τοῦ Χριστοῦ καὶ λέγοντος, ὅτι Ὁ ἀπολύων γυναῖκα παρεκτὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι, καὶ πᾶσαν κακίαν γυναικὸς παραινοῦντος φέρειν πλὴν πορνείας μόνης, ὁ Πέτρος τῶν ἄλλων σιγώντων προσελθὼν ἔλεγε τῷ Χριστῷ· εἰ οὕτως ἐστὶν ἡ αἰτία τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τῆς γυναικὸς, οὐ συμφέρει γαμῆσαι. ὅρα καὶ ἐνταῦθα πῶς καὶ τὴν πρέπουσαν διδασκάλῳ τιμὴν ἐφύλαξε, καὶ τῆς τῶν λοιπῶν ἐφρόντισε σωτηρίας, οὐδὲ ἐνταῦθα ὑπὲρ τῶν καθ' ἑαυτὸν μεριμνῶν. ἵνα οὖν μὴ καὶ ἐνταῦθα εἴπῃ τι τοιοῦ-
B τον, προλαβὼν διὰ τῆς παραβολῆς προανεῖλεν αὐτοῦ τὴν ἀντίρρησιν. τούτου χάριν καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς εἶπε· διὰ τοῦτο ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὃς ἠθέλησε συνᾶραι λόγον μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ, δεικνὺς ὅτι διὰ τοῦτο λέγει τὴν παραβολὴν ταύτην, ἵνα μάθῃς ὅτι κἂν ἑβδομηκοντάκις ἑπτὰ ἀφῇς τῆς ἡμέρας τῷ ἀδελφῷ τὰ ἁμαρτήματα, οὐδέπω οὐδὲν μέγα εἰργάσω, ἀλλὰ πολὺ καὶ ἄφατον ἀπολείπῃ τῆς δεσποτικῆς φιλανθρωπίας, καὶ οὐ τοσοῦτον δίδως ὅσον λαμβάνεις. ἐπακούσωμεν
C τοίνυν τῆς παραβολῆς. εἰ γὰρ δοκεῖ καὶ αὐτόθεν εἶναι σαφὴς, ἀλλ' ἔχει καὶ ἐναποκεκρυμμένον τινὰ θησαυρὸν νοημάτων ἄφατον. ὡμοιώθη ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ βασιλεῖ, ὅστις ἠθέλησε συνᾶραι λόγον μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ. μὴ παραδράμῃς ἁπλῶς τὴν ῥῆσιν, ἀλλὰ καὶ ἀνάπτυξόν μοι τὸ δικαστήριον ἐκεῖνο, καὶ εἰς τὸ συνειδὸς εἰσελθὼν τὸ σεαυτοῦ, ἀναλόγισαι τὰ πεπραγμένα σοι παρὰ πᾶσαν τὴν ζωήν. καὶ ὅταν ἀκούσῃς, ὅτι συναίρει λόγον μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ, καὶ βασιλεῖς, καὶ στρατηγοὺς, καὶ ἐπάρχους, καὶ πλου-
D σίους καὶ πένητας, καὶ δούλους καὶ ἐλευθέρους, καὶ πάντας ἀναλογίζου. πάντας γὰρ ἡμᾶς φανερωθῆναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ· κἂν πλούσιος ᾖς, ἐννόησον ὅτι δώσεις λόγον, πότερον εἰς πόρνας, ἢ εἰς πένητας τὰ χρήματα κατηνάλωσας, πότερον εἰς παρασίτους καὶ κόλακας, ἢ εἰς τοὺς δεομένους, πότερον εἰς ἀσέλγειαν ἢ εἰς φιλανθρωπίαν, πότερον εἰς τρυφὴν καὶ ἀσωτίαν καὶ μέθην, ἢ εἰς τὴν τῶν ἐπηρεαζομένων βοήθειαν. οὐχ ὑπὲρ τῆς δαπάνης δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῆς κτήσεως ἀπαιτηθήσῃ λόγον, πότερον ἐκ δικαίων πόνων, ἢ ἐξ ἁρπαγῆς καὶ πλεονεξίας συνέ-

λέξας, πότερον κλῆρον διαδεξάμενος πατρῷον, ἢ A
τὰς τῶν ὀρφανῶν καταστρέψας οἰκίας, καὶ τὰς τῶν χη-
ρῶν διαρπάσας οὐσίας. καὶ καθάπερ ἡμεῖς τοῖς
οἰκέταις τοῖς ἡμετέροις οὐχὶ τῆς ἐξόδου μόνον
τῶν χρημάτων, ἀλλὰ καὶ τῆς εἰσόδου ἀπαι-
τοῦμεν τὸν λόγον, ἐξετάζοντες πόθεν ὑπε-
δέξαντο τὰ χρήματα, καὶ παρὰ τίνων, καὶ
πῶς, καὶ πόσα· οὕτω δὴ καὶ ὁ Θεὸς οὐχὶ τῆς
δαπάνης μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς κτήσεως ἡ-
μᾶς ἀπαιτεῖ τὰς εὐθύνας. οὐχ ὁ πλούσιος δὲ μό-
νον, ἀλλὰ καὶ ὁ πένης τῆς πενίας δίδωσι λόγον· εἰ
γενναίως καὶ εὐχαρίστως τὴν πενίαν ἤνεγκεν, εἰ μὴ
ἀπεδυσπέτησεν, εἰ μὴ ἐδυσχέρανεν, εἰ μὴ κατη- B
γόρησε τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας, ἑτέρους ὁρῶν τρυ-
φῶντα καὶ σπαταλῶντα, ἑαυτὸν δὲ ὄντα ἐν ἐνδείᾳ.
ὥσπερ γὰρ ὁ πλούσιος τῆς ἐλεημοσύνης, οὕτω καὶ
ὁ πένης τῆς ὑπομονῆς ἀπαιτεῖται λόγον· μᾶλλον
δὲ οὐδὲ τῆς ὑπομονῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς
ἐλεημοσύνης. οὐ γὰρ ἔστι κώλυμα πρὸς ἐλεημο-
σύνην ἡ πενία. καὶ μάρτυς ἡ χήρα ἡ τὰ δύο κα-
ταβαλοῦσα λεπτά, καὶ τοὺς πολλὰ καταθέντας
ὑπερακοντίσασα διὰ τῆς μικρᾶς ἐκείνης κα-
ταβολῆς. οὐ πλούσιοι δὲ καὶ πένητες μόνον, ἀλλὰ
καὶ ἄρχοντες καὶ δικασταὶ μετὰ πολλῆς ἐξετά- C
ζονται τῆς ἀκριβείας, εἰ μὴ διέφθειραν τὸ
δίκαιον, εἰ μὴ πρὸς χάριν, εἰ μὴ πρὸς ἀ-
πέχθειαν ἐψηφίσαντο τοῖς δικαζομένοις, εἰ
μὴ κολακευθέντες ἔδωκαν παρὰ τὸ δέον τὴν
ψῆφον, εἰ μὴ μνησικακοῦντες ἐπηρέασαν τοῖς
οὐδὲν ἠδικηκόσιν. οὐχ οἱ ἔξωθεν δὲ μόνον ἄρχον-
τες, ἀλλὰ καὶ οἱ τῶν ἐκκλησιῶν προεστῶτες τῆς οἰ-
κείας ἀρχῆς ὑφέξουσι τὸν λόγον. καὶ μάλιστα οὗτοί
εἰσιν οἱ ἐπὶ πλέον τὰς πικρὰς καὶ βαρείας εὐ-
θύνας ὑπέχοντες. καὶ γὰρ ὁ τοῦ λόγου τὴν δια-
κονίαν ἐγκεχειρισμένος ἐξετασθήσεται μετὰ ἀκρι- D
βείας ἐκεῖ, εἰ μήτε ὄκνῳ, μήτε φθόνῳ παρῆκέ τι τῶν
δεόντων εἰπεῖν, καὶ διὰ τῶν ἔργων ἐπέδειξεν
ὅτι πάντα διεστείλατο, καὶ οὐδὲν ἔκρυψε τῶν
συμφερόντων. πάλιν ὁ τὴν ἐπισκοπὴν λα-
χών, ὅσῳ πρὸς μείζονα ὄγκον ἀναβέβηκε,
τοσούτῳ πλείονα ἀπαιτηθήσεται λόγον· οὐχὶ
διδασκαλίας μόνον καὶ πενήτων προστασίας,
ἀλλὰ καὶ χειροτονιῶν δοκιμασίας καὶ μυρίων
ἑτέρων. καὶ ταῦτα δηλῶν ὁ Παῦλος, πρὸς Τι-
μόθεον ἔγραφε· χεῖρας ταχέως μηδενὶ ἐπιτίθει,
μηδὲ κοινώνει ἁμαρτίαις ἀλλοτρίαις. καὶ Ἑβραίοις

legeris: verũ ſit patrimonij hæreditas,
an id quod coactum eſt ex pupillorum
euerſis domibus, & ſpoliationibus vi-
duarum. Quẽadmodũ nos non ſolũ in
ſeruisnoſtris rationẽ elatę pecunię, ſed
etiam illatæ expoſcimus, excutientes
vnde pecunias, à quibus, & quomodo,
& quantas acceperint: ita & Deus non *Accepti & expenſi ratio Deo reddenda.*
ſolũ expenſi, ſed etiam accepti & ac-
quiſiti rationes poſtulat. Non ſolũ ve-
ro diues, ſed & pauper rationes pau-
pertatis ſubit, an generoſo & grato a-
nimo paupertatẽ tulerit, an non reſi-
lierit, an non indignatus fuerit, an nõ
incuſauerit Dei prouidẽtiam: cum vi-
deret alium in voluptatibus delician-
tẽ, nec inopia rerum laborãtem, ſe au-
tẽ in egeſtate verſari. Vt enim à diuite
eleemoſynæ, ita à paupere toleranțiæ
requiritur ratio: imo non ſolum tole-
rantiæ, ſed etiam ipſius eleemoſynæ.
Non enim habet impedimentum ad
eleemoſynã paupertas: teſtis eſt vidua *Matt. 12. 42.*
quæ duo minuta in gazophylaciũ de-
iecit, & eos qui plurima dederant, ma-
gno interuallo ſuperauit, idque tam
minuta oblatiuncula. Non ſolum
autem diuites & pauperes: ſed præ-
ſides, & iudices cũ multa diligẽtia exa-
minantur, an non ius corruperint, an
non ad gratiam, vel odiũ calculos in li-
tibus deprompſerint, an non eblanditi
adulatione, contra quam par erat ſen-
tentiam dederint, an nõ memores of-
fenſarũ eos vexauerint, qui nihil pec-
carant. Non ſolum autem ſeculares *Quæ ratio reddenda ab Eccleſiaſticis præſulibus.*
magiſtratus: ſed & illi qui eccleſiis
præſunt, ſuæ præfecturæ rationes da-
bunt, & præcipue iſti ſunt, qui maio-
res, acerbiores, & grauiores pœnas
ſuſtinebunt. Cui enim verbi admini-
ſtratio commiſſa eſt, diligenter ibi
examinabitur, an non ſegnicie, aut in-
uidia aliquid omiſit eorũ, quæ dicẽda
erãt, & per opera exhibuerit, an om-
nia explicuerit, nihilque ab illo occul-
tatum ſit, quod dictu operępretium
erat. Rurſus qui Epiſcopatũ adeptus
eſt, quanto ad maiorem molem impe-
rij aſcẽdit, tanto maioribus conuenie-
tur rationibus, non ſolum de doctrina
& pauperum patrocinio, ſed etiam de
examinatione ordinandorum, aliiſ-
que ſexcentis. Et hæc declarans Pau-
lus ad Timotheum ſcripſit: Manus *1. Ti. 5. 24.*
facile nemini impoſueris, neque par-
ticeps fias alienæ culpę, & ad Hebręos *Heb. 13. 17.*

ſcribens de iiſdem præfectis, alia ratione rem terribilem fecit. Obtemperate, inquit, præfectis veſtris, & cedite illis. Ipſi enim vigilant ſuper animabus veſtris, vt rationem daturi. Tũ vero non factorũ ſolũ, ſed & verborũ rationes ſubibimus. Quemadmodum enim nos cum pecunias ſeruis concredimus, omnium repoſcimus rationes, ita quoque Deus de verbis nobis concreditis requiret quomodo illa expenderimus. Repoſcimur enim & examinamur per quam diligenter, num temere, num fruſtra ea inſumpſerimus: non enim nummus temere expoſitus ita lædit vt verba temere & fruſtra elata, cum nihil opus erat. Nũmus enim fruſtra inſumptus pecuniæ aliquando damnum adfert, ſermo autem imprudenter enunciatus, integras domos euertit, & animam perdit, pecuniarum quidem damnum reſarciri licet, verbum vero quod exilierit

Verborum etiam luenda pœna. ſemel, reuocare non licet. Ceterum vt diſcas, quod verborum pœnas luamus, audi quid Chriſtus dicat. Dico autem

Mat. 12. 36 vobis, quod de omni verbo otioſo, quodcũque fabulati fuerint homines in terra, reddẽt rationem de eo in die iudicij, ex verbis enim tuis iuſtificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis. Non ſolum autem verborum mulctas dependimus, ſed & auditionum quoque, veluti ſi admiſero falſam criminationem contra fratrem calumnioſe inſtitutam: auditionem enim vanam,

Exod. 23. 1. inquit ſcriptura, ne receperis: quod ſi illi qui recipiunt vanam auditionem, veniam non habent, qui calumniantur & criminantur, quamnam habebunt excuſationem? At quid dico de verbis & auditu, vbi etiam cogitationum pœnas ſuſtinemus, & hoc ipſum

1. Cor. 4. 5. Paulus declarãs, dixit, quamobrem ne ante tempus iudicetis, donec veniat Dominus qui illuminabit occulta tenebrarum, & manifeſtabit conſilia

Pſ. 75. 1. cordium, ille quoque Pſalmorum cantor ait, cogitatio hominis confitebitur tibi: quid autem illud eſt cogitatio hominis confitebitur tibi? veluti ſi cum dolo & mala mente fratrem alloquaris: ſi ore illũ & lingua celebres, mẽte autẽ mala cogites, eiq; inuideas. Illud enim ipſum Chriſtus ſubindicans, quod non ſolum factorum, ſed &

Mat. 5. 29. cogitationum pœnam luimus, dixit:

A δὲ περὶ τῶν αὐτῶν ἀρχόντων παραινῶν, ἑτέρως ἐφόβει οὕτω λέγων· πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπείκετε· αὐτοὶ γὰρ ἀγρυπνοῦσιν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ὡς λόγον ἀποδώσοντες. τότε οὐχὶ πραγμάτων ἀλλὰ καὶ ῥημάτων ὑφέξομεν εὐθύνας. καθάπερ γὰρ καὶ ἡμεῖς ἀργύρια τοῖς οἰκέταις ἐμπιστεύσαντες, ἁπάντων ἀπαιτοῦμεν αὐτοὺς λόγον, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς, ῥήματα ἡμῖν ἐμπιστεύσας, ζητήσει τῆς δαπάνης αὐτῶν τὸν τρόπον. ἀπαιτούμεθα δὲ καὶ ἐξεταζόμεθα μετ᾽ ἀκριβείας, εἰ μὴ εἰκῆ μηδὲ μάτην αὐτὰ ἀνηλώσαμεν. οὐ γὰρ οὕτως ἀργύριον ἁπλῶς ἀναλωθὲν ἔβλαψεν,
B ὡς ῥήματα εἰκῆ καὶ μάτην ἐξενεχθέντα καὶ εἰς οὐδὲν δέον. ἀργύριον μὲν γὰρ μάτην δαπανηθὲν ἐν χρήμασι πολλάκις τὴν ζημίαν ἤνεγκε, λόγος δὲ ἁπλῶς προενεχθεὶς ὁλοκλήρους ἀνέτρεψεν οἰκίας, καὶ ψυχὰς ἀπώλεσε καὶ κατέλυσε. καὶ τὴν μὲν χρημάτων τὴν ζημίαν διορθῶσαι πάλιν ἔνι, λόγον δὲ ἐκπηδήσαντα καθάπαξ ἀνακτήσασθαι πάλιν οὐκ ἔνι. καὶ ὅτι λόγων δίδομεν δίκας, ἄκουσον τί φησιν ὁ Χριστός· λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι πᾶν ῥῆμα ἀργὸν, ὃ ἐὰν λαλήσωσιν οἱ ἄνθρωποι ἐπὶ τῆς γῆς, ἀποδώ-
C σουσι λόγον περὶ αὐτοῦ ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως. ἐκ γὰρ τῶν λόγων σου δικαιωθήσῃ, καὶ ἐκ τῶν λόγων σου κατακριθήσῃ. οὐ ῥημάτων δὲ μόνον δίδομεν εὐθύνας, ἀλλὰ καὶ ἀκουσμάτων· οἷον εἰ παρεδέξω κατηγορίαν κατὰ τοῦ πλησίον ψευδῆ λεγομένην. ἀκοὴν γὰρ, φησὶ, ματαίαν μὴ παραδέξῃ. εἰ δὲ οἱ δεχόμενοι ματαίαν ἀκοὴν οὐκ ἂν τύχοιεν συγγνώμης, οἱ διαβάλλοντες καὶ κατηγοροῦντες ποίαν ἕξουσιν ἀπολογίαν; καὶ τί λέγω ῥήματα καὶ ἀκοὴν, ὅπουγε καὶ ἐνθυμημάτων εὐθύνας ὑπέχομεν; καὶ τοῦτο αὐτὸ
D ὁ Παῦλος δηλῶν ἔλεγεν· ὥστε μὴ πρὸ καιροῦ τι κρίνετε, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ κύριος, ὃς καὶ φωτίσει τὰ κρυπτὰ τοῦ σκότους, καὶ φανερώσει τὰς βουλὰς τῶν καρδιῶν. καὶ ὁ ψαλμῳδὸς δέ φησιν, ὅτι ἐνθύμιον ἀνθρώπου ἐξομολογήσεταί σοι. τί ἐστιν, ἐνθύμιον ἀνθρώπου ἐξομολογήσεταί σοι; οἷον, εἰ μετὰ δόλου καὶ πονηρᾶς γνώμης πρὸς τὸν ἀδελφὸν διελέχθης, εἰ διὰ τοῦ στόματος αὐτὸν ἐπαινῶν καὶ τῆς γλώττης, κατὰ διάνοιαν ἐκάκωσας καὶ ἐφθόνησας αὐτῷ. πάλιν γὰρ τοῦτο αὐτὸ ὁ Χριστὸς αἰνιττόμενος, ὅτι οὐχὶ ἔργων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐνθυμημάτων δίδομεν δίκην, ἔλεγεν·

ὁ ἐμβλέψας γυναικὶ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. καίτοι οὐ προῆλθεν εἰς ἔργον ἡ ἁμαρτία, ἀλλ' ἐν διανοίᾳ τέως ἐστίν· ἀλλ' οὐδὲ οὕτως ἀνέγκλητος δύναται μένειν ὁ διὰ τοῦτο περισκοπῶν κάλλη γυναικῶν, ἵνα ἀνάψῃ πορνείας ἐπιθυμίαν. ὅταν οὖν ἀκούσῃς, ὅτι συναίρει λόγον μετὰ τῶν δούλων αὐτοῦ, μὴ παρέλθῃς ἁπλῶς τὴν ῥῆσιν, ἀλλ' ἐννόησον πᾶσαν ἀξίαν, πᾶσαν ἡλικίαν, ἑκατέραν τὴν φύσιν, τῶν τε ἀνδρῶν, τῶν τε γυναικῶν· ἐννόησον οἷον ἔσται τότε τὸ δικαστήριον, ἀναλόγισαι τὰ ἡμαρτημένα σοι πάντα. κἂν γὰρ αὐτὸς ἐπιλάθῃ τῶν πεπλημμελημένων, ὁ Θεὸς οὐδέποτε ἐπιλήσεται, ἀλλὰ πάντα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν στήσει τῶν ἡμετέρων, ἂν μὴ προλαβόντες αὐτὰ καταλύσωμεν νῦν διὰ μετανοίας καὶ ἐξομολογήσεως καὶ τοῦ μηδέποτε μνησικακεῖν τοῖς πλησίον. τίνος δὲ ἕνεκεν ποιεῖ τὸ λογοθέσιον; οὐχ ὡς αὐτὸς ἀγνοῶν (πῶς γὰρ, ὁ εἰδὼς τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν;) ἀλλ' ἵνα σε πείσῃ τὸν οἰκέτην, ὅτι δικαίως ὀφείλεις, ὅπερ ἂν ὀφείλῃς· μᾶλλον δὲ οὐχ ἵνα μάθῃς μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ ἀπονίψῃ· ἐπεὶ καὶ τῷ προφήτῃ διὰ τοῦτο ἐκέλευσε τὰ ἁμαρτήματα λέγειν τῶν Ἰουδαίων. λέγε γάρ, φησι, τὰς ἀνομίας αὐτῶν τῷ οἴκῳ Ἰακώβ, καὶ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν τῷ οἴκῳ Ἰσραήλ· οὐχ ἵνα ἀκούσωσι μόνον, ἀλλ' ἵνα διορθώσωνται. ἀρξαμένου δὲ αὐτοῦ συναίρειν, προσηνέχθη αὐτῷ εἷς ὀφειλέτης μυρίων ταλάντων. ἆρα πόσα ἐνεπιστεύθη, ὅτι τοσαῦτα κατέφαγε; μέγας ὁ τῶν ὀφλημάτων ὄγκος. καὶ οὐχὶ μόνον τοῦτο ἦν τὸ χαλεπόν, ἀλλ' ὅτι καὶ πρῶτος προσηνέχθη τῷ δεσπότῃ. εἰ μὲν γὰρ μετὰ πολλοὺς ἑτέρους εὐγνωμονήσαντας οὗτος προσηνέχθη, οὐχ οὕτω θαυμαστὸν ἦν τὸ μὴ παροξυνθῆναι τὸν δεσπότην. ἡ γὰρ τῶν φθασάντων εὐγνωμοσύνη, τοῖς μετὰ ταῦτα ἠγνωμονηκόσιν ἡμερώτερον αὐτὸν ἔμελλε ποιεῖν. τὸ δὲ πρῶτον εἰσαχθέντα ἀγνώμονα φανῆναι, καὶ οὕτως ἀγνώμονα γενόμενον, φιλανθρώπου τυχεῖν δεσπότου, τοῦτό ἐστι τὸ μάλιστα θαυμαστὸν καὶ παράδοξον. ἄνθρωποι μὲν οὖν, ἐπειδὰν εὕρωσι τοὺς ὀφείλοντας, ὥσπερ θήραν καὶ ἄγραν εὑρόντες, οὕτω γεγήθασι, καὶ πάντα ποιοῦσιν, ὅπως τὸ πᾶν ἀπαιτήσωσι.

Qui inſpexerit mulierem, vt eam concupiſceret, iam eam adulterauit in corde ſuo. Atqui non erupit in opus ipſum peccatum, ſed hactenus in ſolo animo conſiſtit: verum ne ita quidem iinculpatus manere poteſt, qui ideo contemplatur formas mulierum, vt incendat fornicationis concupiſcentiam. Cum igitur audiueris eum rationem cum ſeruis ſuis conferre, ne nihi negligenrer prætereas illam dictionem: ſed hoc intellige, de omni ordine, omni ætate, vtroque ſexu, & virorum & fœminarum. Cogita quale illud iudicium ſit, reuolue perpetuo *Quorum peccatorū obliuiſcatur Deus.*

B tua peccata: nam etſi ipſe oblitus fueris tuorum delictorum, Deus nunquam obliuiſcetur, & omnia ante oculos conſtituet, niſi iam maturè ea extinxerimus, per pœnitentiam & confeſſionem, & per obliuionem offenſarum. Qua verò de cauſa computationem inſtituit? non quidem vt inſcius, quomodo enim inſcius, cui omnia cognita ſunt antequam fiant? *Dan. 13. 42.* ſed vt tibi ſeruo perſuadeat, iure te debere quodcunque debes: imo potius, vt non ſolum diſcas, ſed vt abſter-

C gas: quandoquidem & propheta ea de cauſa mandauit, peccata Iudæorum enarrare. Dic inquit, iniquitates ſuas *Eſai. 58. 1.* domui Iacob, & peccata ſua domui Iſraël: non vt audiant ſolum, ſed vt corrigantur. Exorſo autem eo conferre rationes, adductus eſt ei debitor vnus decies mille talentorum: quicquid enim illi mutuo datum erat, id omne abſumpſerat: magna æris alieni moles: & non ſolum in hoc periculum verſabatur, ſed in eo quoque quod primus oblatus eſt domino: ſi enim poſt multos in ſoluendo beni-

D gnos iſte oblatus fuiſſet, non ita mirum fuiſſet, ſi dominus nihil aduerſus eum exacerbatus fuiſſet: priorum enim benignitas tardioribus deinceps nominibus placatiorem eum effeciſſet, cæterum primum eum qui productus fuerat, tam malignum in ſoluendo apparere, & poſtquam tam malignus apparuiſſet, dominum manſuetum inuenire, id præcipuè inexpectatum & admirabile. Homines enim vbi debitores adepti ſunt, non aliter quàm ſi venando, aut aucupãdo quippiam cepiſſent, ita exultant, & omnia faciunt, vt vniuerſum exigant;

quod ſi id non poſſint ob egeſtatem debitorum, iram defraudatione pecuniarum collectam, in ærumnoſum miſerorum corpus effundunt, vexando, verberando, atque alia ſexcenta mala infligendo. Deus contra omnia mouet: in omnibus ſatagit, vt eum liberet ære alieno. In nobis enim debitorum exactio diuitias facit: quia nos dum recipimus debita, locupletiores efficimur: Deus in remittendis peccatis maxime diteſcit: nam opulentia Dei hominum incolumitas eſt: quemadmodum Paulus dicit, opuleſcens in om-
Rom. 1.12. nibus & per omnes qui inuocant eum. Sed dixerit aliquis, cur ergo ſi deſtinarat remittere & condonare crimina, hunc venundari iuſſit? Illud certe imprimis illius humanitatem declarat, ſed ne feſtinemus, & per ordinem procedamus, ad parabolæ enarrationem. Non habente autem eo quod redderet. Quid autem eſt illud quod dicit, non habente eo quod redderet? rurſus vides quàm malum illud nomen: cùm enim dicit, non habente eo quod ſolueret, nihil aliud dicit quàm eum omnium virtutum inopem fuiſſe, nec vllum bonum opus poſſediſſe, quod imputari poſſet ad redemptionem peccatorum.
Imputantur ad veniam peccatorum actiones bona. Imputantur enim omnino nobis ad peccatorum veniam recte facta: quemadmodum & fides ad iuſtitiam. Ei enim, qui non operatur, credit autem, in eum qui iuſtificat impium, im-
Rom. 4. 5. putatur fides eius ad iuſtitiam. Cæterum quid allego fidem & recte facta, cum tribulationes quoque imputentur nobis, ad peccatorum penſationem? & hoc declarat Chriſtus per parabolam Lazari, introducens A-
Luc. 16. 25. braham dicentem ad diuitem, Lazarum accipere conſolationem, quia in
1. Cor. 5. 5. vita ſua mala acceperat. Declarat & Paulus ad Corinthios de fornicatore ſcribens: Tradite hunc hominem Satanæ in exitium carnis, vt ſpiritus ſeruetur. Et alios qui peccauerant conſolans, ad hunc modum verba
1. Cor. 11. 31. facit. Ideo in vobis multi infirmi & ægroti, & complures dormiunt: ſi enim nos ipſos iudicaremus, non vtique iudicaremur Cum autem iudicamur à Domino, caſtigamur, vt non cum hoc mundo condemnemur.

A κἂν μὴ δυνηθῶσι διὰ τὴν πενίαν τῶν ὀφειλόντων, τὴν ὑπὲρ τῶν χρημάτων ὀργὴν εἰς τὸ ταλαίπωρον σῶμα τῶν ἀθλίων ἐκχέουσιν, αἰκίζοντες καὶ τύπτοντες καὶ μυρία αὐτοῖς διατιθέντες κακά. ὁ δὲ Θεὸς τοὐναντίον, ἅπαντα ἐκίνει καὶ ἐπραγματεύετο, ὅπως αὐτὸν ἀπαλλάξῃ τῶν ὀφλημάτων. ἐπὶ γὰρ ἡμῶν τὸ ἀπαιτῆσαι, πλουτεῖς· ἐπὶ δὲ Θεοῦ τὸ συγχωρῆσαι, πλουτεῖς. ἡμεῖς ἐπειδὰν λάβωμεν τὰ ὀφειλόμενα, τότε εὐπορώτεροι γινόμεθα· ὁ δὲ Θεὸς ἐπειδὰν συγχωρήσῃ τὰ πλημμελήματα, τότε μάλιστα πλουτεῖ. πλοῦτος γὰρ Θεοῦ, τῶν ἀνθρώπων ἡ σωτηρία, καθάπερ
B ὁ Παῦλός φησιν· ὁ πλουτῶν εἰς πάντας, καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτόν. ἀλλ' ἴσως εἴποι τις ἄν, καὶ πῶς ὁ βουλόμενος ἀφεῖναι καὶ συγχωρῆσαι τὰ ἐγκλήματα, ἐκέλευσεν αὐτὸν πραθῆναι; αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα αὐτοῦ τὴν φιλανθρωπίαν δείκνυσιν. ἀλλὰ μὴ ἐπειγώμεθα, ἀλλὰ τάξει προβαίνωμεν ἐπὶ τὴν τῆς παραβολῆς διήγησιν. μὴ ἔχοντος δὲ αὐτοῦ ἀποδοῦναι, φησί. τί ἐστι, μὴ ἔχοντος αὐτοῦ ἀποδοῦναι, πάλιν ἐπίτασις ἀγνωμοσύνης. ὅταν γὰρ εἴπῃ, μὴ ἔχοντος αὐτοῦ ἀποδοῦναι, οὐδὲν ἄλλο λέγει, ἀλλ' ἢ
C ὅτι κατορθωμάτων ἔρημος ἦν, καὶ οὐδὲν εἶχεν ἔργον ἀγαθὸν, ὥστε λογισθῆναι αὐτῷ εἰς τὴν τῶν ἁμαρτημάτων ἀπαλλαγήν. λογίζεται γὰρ, λογίζεται πάντως ἡμῖν ἐπὶ ἁμαρτημάτων ἀπαλλαγῇ κατορθώματα, καθάπερ οὖν καὶ πίστις εἰς δικαιοσύνην. τῷ γὰρ μὴ ἐργαζομένῳ, πιστεύοντι δὲ ἐπὶ τὸν δικαιοῦντα τὸν ἀσεβῆ, λογίζεται ἡ πίστις αὐτοῦ εἰς δικαιοσύνην. καὶ τί λέγω πίστιν καὶ κατορθώματα, ὅπουγε καὶ θλίψεις λογίζονται ἡμῖν εἰς ἁμαρτημάτων ἀνάλωσιν; καὶ τοῦτο δηλοῖ μὲν ὁ Χριστὸς διὰ τῆς τοῦ Λαζάρου παραβολῆς, εἰσάγων τὸν Ἀβραὰμ λέγοντα πρὸς τὸν πλού-
D σιον, ὅτι Λάζαρος ἀπέλαβεν ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ τὰ κακὰ, καὶ διὰ τοῦτο ὧδε παρακαλεῖται. δηλοῖ δὲ καὶ ὁ Παῦλος Κορινθίοις ἐπιστέλλων περὶ τοῦ πεπορνευκότος, καὶ λέγων οὕτω· παράδοτε τὸν τοιοῦτον τῷ Σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκὸς, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ. καὶ ἑτέρους δὲ ἡμαρτηκότας παραμυθούμενος οὕτως ἔλεγε· διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄρρωστοι, καὶ κοιμῶνται ἱκανοί. εἰ γὰρ ἑαυτοὺς ἐκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα· κρινόμενοι δὲ ὑπὸ κυρίου, παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν. εἰ δὲ πειρασμὸς,

A μὴ ζῶν τῷ κόσμῳ καταρτιζόμεθα. εἰ δὲ πειρασμὸς καὶ νόσος καὶ ἀσθένεια καὶ σαρκὸς ὄλεθρος, ἅπερ ἀβουλήτως ὑπομένομεν, οὐκ αὐτοὶ κατασκευάζοντες, λογίζεται ἡμῖν εἰς ἁμαρτιῶν διάλυσιν, πολλῷ μᾶλλον κατορθώματα, ἅπερ ἑκόντες καὶ σπουδάζοντες μετερχόμεθα. ἀλλ' οὗτος ἔρημος μὲν ἀγαθοῦ παντὸς ἦν, φορτίον δὲ ἁμαρτημάτων ἀφόρητον εἶχε. διὰ τοῦτό φησι, μὴ ἔχοντος αὐτοῦ ἀποδοῦναι, ἐκέλευσεν αὐτὸν πραθῆναι. ὅθεν μάλιστα ἔστι τοῦ δεσπότου τὴν φιλανθρωπίαν καταμαθεῖν, ὅτι καὶ τὸ λογοθέσιον ἐποίησε, καὶ πραθῆναι ἐκέλευσεν. ἀμφότερα γὰρ ταῦτα εἰργάσατο, ὥστε αὐτὸν μὴ πραθῆναι. πόθεν τοῦτο δῆλον; B ἀπὸ τοῦ τέλους. εἰ γὰρ πραθῆναι αὐτὸν ἐβούλετο, τίς ὁ κωλύων ἦν, τίς ὁ ἐμποδίζων; τίνος οὖν ἕνεκεν ἐκέλευσε, μὴ μέλλων ποιεῖν; ἵνα αὐξήσῃ τὸν φόβον· τὸν δὲ φόβον ηὔξησε διὰ τῆς ἀπειλῆς, ἵνα αὐτὸν εἰς ἱκετηρίαν ἐμβάλῃ· εἰς ἱκετηρίαν δὲ αὐτὸν ἐνέβαλεν, ἵνα ἀφορμὴν λάβῃ συγχωρήσεως. ἠδύνατο μὲν γὰρ καὶ πρὸ τῆς παρακλήσεως αὐτὸν ἀφεῖναι, ἀλλ' ἵνα μὴ χείρονα ἐργάσηται, τοῦτο οὐκ ἐποίησεν. ἠδύνατο καὶ πρὸ τοῦ λογοθεσίου ποιῆσαι τὴν συγχώρησιν· ἀλλ' ἵνα μὴ τὸν ὄγκον ἀγνοῶν τῶν ἁμαρτημάτων, ἀπανθρωπότερος γένηται C καὶ ὠμότερος περὶ τὸν πλησίον, διὰ τοῦτο αὐτὸν πρότερον ἐδίδαξε τὸ μέγεθος τοῦ χρέους, καὶ τότε ἀφῆκεν ἅπαν. εἰ γὰρ τοῦ λογοθεσίου γινομένου, καὶ τοῦ ὀφειλήματος δειχθέντος, καὶ τῆς ἀπειλῆς ἐπενεχθείσης, καὶ τῆς καταδίκης γενομένης δήλης, ἣν ὑπομεῖναι δίκαιος ἦν, οὕτως ἄγριος καὶ ὠμὸς περὶ τὸν σύνδουλον ἐγένετο, εἰ μηδὲν τούτων ἐξέβη, ποῦ οὐκ ἂν ἐξώκειλεν ἀγριότητος; διὰ τοῦτο ταῦτα πάντα ὁ Θεὸς ἐποίει καὶ ἐπραγματεύετο, προαναστέλλων αὐτοῦ τὴν ἀπανθρωπίαν ἐκείνην. εἰ δὲ μηδὲν διωρθώθη τούτων, D οὐ παρὰ τὸν διδάσκαλον, ἀλλὰ παρ' ἐκεῖνον τὸν μὴ δεξάμενον τὴν διόρθωσιν ἡ αἰτία. πλὴν ἀλλ' ἴδωμεν πῶς αὐτοῦ μεθοδεύει τὸ ἕλκος. πεσὼν οὖν, φησι, παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ, παρεκάλει αὐτὸν λέγων, μακροθύμησον ἐπ' ἐμοί, καὶ πάντα σοι ἀποδώσω. καὶ μὴν εἶπεν, ὅτι οὐκ εἶχεν ἀποδοῦναι. ἀλλὰ τοιοῦτον τῶν ὀφειλόντων τὸ ἔθος. κἂν μηδὲν ἔχωσιν ἀποδοῦναι, ἐπαγγέλλονται, ὥστε τῶν παρόντων ἀπαλλαγῆναι δεινῶν. ἀκούσωμεν ὅσοι ῥαθυμοῦμεν εὐχῆς, πόση τῶν δεήσεων ἡ δύναμις. οὐ νηστείαν

autem tētationes, morbi, infirmitates, & carnis exitiū, quæ nec voto, nec voluntate expetimus, imputantur nobis ad peccatorū abolitionem, multo magis recte facta, quæ voluntate & ſtudio perſequimur, aliquid proficiunt in rationem debiti. Huic autē miſero omniū bonorum inopia erat, copia cōtra peccatorum maxima, & ſarcina importabilis. Idcirco dicit, nō habēte eo quod ſolueret, iuſſit eum venundari. Ex hoc potiſſimum licet domini humanitatē perdiſcere, quod & rationem inſtituit, & venundari iuſſit, ambo enim iſta facta ſunt in eum finem, vt non venderetur. Vnde id liquet? à rerum exitu: ſi enim voluiſſet, quis moram illius voluntati aut impedimentū attuliſſet? Quorſum igitur venditionem imperauit, cū nihil tale facere ſtatuiſſet? vt augeret metum. Metum vero auxit per iſtiuſmodi minas, quo eum ad ſupplicationē compelleret. Ad ſupplicationem autē compulit, vt occaſionē donandę venię haberet. Poterat quidem & ante deprecationem eum liberum ab ære alieno dimittere, ſed ne inde illum deteriorem faceret, ab tali inſtituto abſtinuit. Poterat ante rationē initam veniam concedere, ſed ne ignorans molem ſcelerum ſuorum inhumanior & crudelior erga proximos eſſet, ideo illi prius declarauit ſui debiti magnitudinem, ac tum demum ei remiſit omnia. Nam ſi habita ratione ac ære alieno cōmōſtrato, miniſq; illatis, & condemnatione propoſita, quam ſuſtinere merebatur, adeo ferus & crudelis fuit aduerſus ſuum conſeruum, ſi nihil iſtorum adhibitum fuiſſet, quo non immanitatis prorupiſſet? Hac de cauſa hæc omnia Deus fecit & inſtituit, vt hominis immanitatem illam præmolliret. Si nihil iſtis rebus emendatus fuit, non penes magiſtrum, ſed penes illum qui emendationem non recipit, culpa ſtatuenda eſt. Verūtamen videamus quo pacto eius vlcus abſtergat. Cadens igitur ad pedes eius, obſecrabat dicens: Eſto patiens erga me, & omnia ſoluam tibi. Nō faſſus eſt ſe nihil habere quod redderet. ſed hic mos eſt debitorum, vt in ſumma inopia promittant tamen, quo præſens periculum elabi poſſint. Audiamus quotquot ignaui ſumus ad precandum; quanta ſit obſecrationum vis. Non ieiunium

Cur imperata ſerui ſit venditio.

oſtentauit, non vltroneam paupertatē, aut aliquid iſtiuſmodi, ſed deſertus, ſed nudus omnis virtutis, vbi ſe ad obſecrandum conuertit, eo ſolo potuit dominum ad miſericordiam pertrahere. Ne igitur deficiamus in fundēdis precibus. Quis enim hoc ſceleratior, qui & tot criminibus obnoxius erat, & nullum recte factum poſſidebat? Non tamen ſecum ad iſtum modum locutus eſt, non audeo loqui, pudore plenus ſum, qui potero orare? quod plerique peccatorum dicunt, diabolica laborātes timiditate. Non adeſt tibi fiducia loquendi: propterea accede, vt maiorem fiduciam pares. Num enim homo eſt quem placare cupis, vt pudore & verecundia laborandum ſit? Deus eſt qui magis quam tu ipſe, exoptat te à à criminibus liberari: non tu tantopere tuam ſecuritatem cōcupiſcis, quantopere ille tuam ſalutem expetit: idque rebus ipſis docuit. Non habes fiduciā? eo ipſo potes fiduciam habere, quod ita affectus ſis, maxima enim fiducia eſt, cum quis ſe exiſtimat fidere non debere. Nam vt ſummopere pudenda res eſt, iuſtificare ſeipſum corā Domino, (ille enim impurus eſt, quicunque id facit, etiam ſi omnibus hominibus ſanctior fuerit) ita quoque iuſtus fit, qui ſe credit omnium hominum extremum eſſe: cuius rei teſtes ſunt Phariſæus & publicanus. Ne igitur deſpondeamus animū ob peccata, neque deſperemus, ſed adeamus Deum, procidamus, obſecremus quemadmodum iſte fecit, hactenus bona mente vſus. Non deſpondere animum, non deſperare, confiteri peccata, poſtulare dilationem aliquam & moram, & omnia iſta bona ſunt & mentis contritæ, & animæ humiliatæ. Quæ iam ſequuntur, nequaquam ſimilia ſunt ſuperioribus: quæ enim per ſupplicationem congregauerat, hæc omnia in vniuerſum effudit per iram, quam in proximum exercuit. Sed iam ad modum donatæ veniæ procedamus. Videamus qualitatem iſtius remiſſionis, & quibus rebus ad id dominus adductus fuerit. Miſertus illius dominus, inquit Euangeliſta, abſoluit eum, & debitum remiſit. Ille dilationem petiit, iſte veniam conceſſit, adeo vt plus ceperit, quam poſtularit. Quapropter Paulus inquit, ei, qui poteſt omnia facere ſuper

Maxima fiducia quanam.

Expendit veniæ donatæ modum.

Ephe. 3. 20

A ἐπεδείξατο οὗτος, οὐκ ἀκτημοσύνην, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδὲν, ἀλλ' ἔρημος ὢν καὶ γυμνὸς πάσης ἀρετῆς, ἐπειδὴ παρεκάλεσε τὸν δεσπότην μόνον, ἴσχυσεν αὐτὸν ἐπισπάσασθαι πρὸς ἔλεον. μὴ τοίνυν ἀπαγορεύωμεν ἐν τῇ δεήσει. τίς γὰρ τούτου γένοιτ' ἂν ἁμαρτωλότερος, ὃς τοσούτοις μὲν ἐγκλήμασιν ὑπεύθυνος ἦν, κατόρθωμα δὲ οὐ μικρὸν, οὐ μέγα ἐκέκτητο; ἀλλ' ὅμως οὐκ εἶπε πρὸς ἑαυτὸν, ἀπαρρησίαστός εἰμι, αἰσχύνης γέμω· πῶς δυνήσομαι προσελθεῖν; πῶς δυνήσομαι παρακαλέσαι; ὃ πολλοὶ τῶν ἁμαρτανόντων λέγουσι, διαβολικὴν νοσοῦντες B εὐλάβειαν. ἀπαρρησίαστος εἶ; διὰ τοῦτο πρόσελθε, ἵνα κτήσῃ παρρησίαν πολλήν. μὴ γὰρ ἄνθρωπός ἐστιν ὁ μέλλων σοι καταλλάττεσθαι, ἵνα αἰσχυνθῇς καὶ ἐρυθριάσῃς; Θεός ἐστιν, ὁ σοῦ μᾶλλον βουλόμενος ἀπαλλάξαι σε τῶν ἐγκλημάτων. οὕτω σὺ τῆς σαυτοῦ ἀσφαλείας ἐπιθυμεῖς, ὡς ἐκεῖνος ἐφίεταί σου τῆς σωτηρίας. καὶ τοῦτο δι' αὐτῶν τῶν ἔργων ἡμᾶς ἐπαίδευσεν. οὐκ ἔχεις παρρησίαν; διὰ τοῦτο δυνήσῃ παρρησίαν ἔχειν, ὅτι οὕτω διάκεισαι. μεγίστη γὰρ παρρησία, τὸ μὴ νομίζειν ἔχειν παρρησίαν· ὥσπερ οὖν αἰσχύνη μεγίστη, τὸ δικαιοῦν ἑαυτὸν ἐνώπιον C κυρίου. ἐκεῖνος ἀκάθαρτός ἐστι, κἂν ἁπάντων ἀνθρώπων ἁγιώτερος ᾖ· ὥσπερ οὖν δίκαιος γίνεται ὁ πείσας ἑαυτὸν πάντων ἔσχατον εἶναι. καὶ μάρτυρες τῶν λεγομένων ὁ Φαρισαῖος καὶ ὁ τελώνης. μὴ τοίνυν ἀπογινώσκωμεν ἐν τοῖς ἁμαρτήμασι, μηδὲ ἀπαγορεύωμεν, ἀλλὰ προστρέχωμεν τῷ Θεῷ, προσπίπτωμεν, παρακαλῶμεν, ὅπερ οὗτος ἐποίησε, μέχρι τούτου καλῇ τῇ γνώμῃ χρησάμενος. τό τε μὴ ἀπαγορεῦσαι, τό τε μὴ ἀπογνῶναι, τό τε ὁμολογῆσαι τὰ ἡμαρτημένα, τό τε αἰτῆσαι ἀναβολήν τινα καὶ μέλλησιν, ταῦτα πάντα καλὰ, καὶ D διανοίας συντετριμμένης, καὶ τεταπεινωμένης ψυχῆς. τὰ δὲ ἐντεῦθεν οὐκ ἔτι ὅμοια τοῖς προτέροις. ἅπερ γὰρ διὰ τῆς ἱκετηρίας συνήγαγε, ταῦτα ἀθρόον ἐξέχεεν ἅπαντα διὰ τῆς εἰς τὸν πλησίον ὀργῆς. ἀλλὰ τέως ἐπὶ τὸν τρόπον τῆς συγχωρήσεως ἔλθωμεν· ἴδωμεν πῶς αὐτὸν ἀφῆκε, καὶ πόθεν ἐπὶ τοῦτο ἦλθεν ὁ δεσπότης. σπλαγχνισθεὶς ὁ κύριος αὐτοῦ, φησιν, ἀπέλυσεν αὐτὸν, καὶ τὸ δάνειον ἀφῆκεν αὐτῷ. ἐκεῖνος μέλλησιν ᾔτησεν, οὗτος συγχώρησιν ἔδωκεν· ὥστε πλέον οὗ ᾔτησεν, ἔλαβεν ἐκεῖνος. διὸ καὶ Παῦλός φησι, τῷ δυναμένῳ πάντα ποιῆσαι

ὑπὲρ ἐκπερισσοῦ ὧν αἰτούμεθα ἢ νοοῦμεν. A οὐδὲ γὰρ ἰσχύεις ἐννοῆσαι τοσαῦτα, ὅσα ἐκεῖνός σοι παρεσκεύασε δοῦναι. μὴ τοίνυν αἰσχυνθῇς, μηδὲ ἐρυθριάσῃς· μᾶλλον δὲ αἰσχύνου μὲν ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι· μὴ ἀπογίνωσκε δέ, μηδὲ ἀφίστασο τῆς εὐχῆς, ἀλλὰ πρόσελθε καὶ ἁμαρτωλὸς ὤν, ἵνα καταλλάξῃς σου τὸν δεσπότην, ἵνα δῷς αὐτῷ τὴν οἰκείαν φιλανθρωπίαν ἐν τῇ συγχωρήσει τῶν ἁμαρτιῶν τῶν σῶν ἐπιδείξασθαι. ὡς ἐὰν φοβηθῇς προσελθεῖν, ἐνεπόδισας αὐτοῦ τῇ ἀγαθότητι, διεκώλυσας αὐτοῦ τῆς χρηστότητος τὴν δαψίλειαν, τό γε εἰς σὲ ἧκον. μὴ τοίνυν ἀναπίπτωμεν, μηδὲ ὀκνῶμεν B ἐν ταῖς εὐχαῖς. κἂν γὰρ πρὸς αὐτὸ τῆς κακίας κατενεχθῶμεν τὸ βάραθρον, ταχέως ἐκεῖθεν ἡμᾶς ἀνασπάσαι δυνήσεται. οὐδεὶς τοσαῦτα ἥμαρτεν, ὅσα οὗτος. καὶ γὰρ ἅπαν εἶδος πονηρίας ἐπῆλθε· καὶ τοῦτο δηλοῖ τὰ μυρία τάλαντα. οὐδεὶς ἔρημος οὕτως ἦν, ὡς οὗτος. τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ μὴ ἔχειν αὐτὸν ἀποτίσαι. ἀλλ' ὅμως τὸν πάντοθεν προδοθέντα ἴσχυσεν εὐχῆς ἐξαρπάσαι δύναμις. καὶ τοσοῦτον δύναται, φησίν, εὐχή, ὡς τὸν δι' ἔργων καὶ μυρίων πραγμάτων προσκρούσαντα τῷ δεσπότῃ ἀπαλ- C λάξαι κολάσεως καὶ τιμωρίας; ναί, τοσοῦτον δύναται, ἄνθρωπε. οὐδὲ γὰρ αὕτη μόνη ἐστὶν ἡ τὸ πᾶν ἀνύουσα, ἀλλ' ἔχει σύμμαχον καὶ βοηθὸν μέγιστον, τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ δεχομένου τὴν εὐχὴν Θεοῦ, ἥτις ἐνταῦθα τὸ πᾶν εἰργάσατο, καὶ τὴν εὐχὴν ἐποίησε δυνατήν. τοῦτο γοῦν καὶ αἰνιττόμενος, ἔλεγε· σπλαγχνισθεὶς ὁ κύριος αὐτοῦ, ἀπέλυσεν αὐτόν, καὶ τὸ δάνειον ἀφῆκεν αὐτῷ· ἵνα μάθῃς ὅτι, μετὰ τῆς εὐχῆς, καὶ πρὸ τῆς εὐχῆς, τοῦ δεσπότου τὰ σπλάγχνα τὸ πᾶν ἐποίησεν. ἐξελθὼν δὲ ἐκεῖνος εὗρεν ἕνα τῶν συνδούλων αὐτοῦ, ὃς D ὤφειλεν αὐτῷ ἑκατὸν δηνάρια, καὶ κρατήσας αὐτὸν ἔπνιγε, λέγων, ἀπόδος μοι, εἴ τι ὀφείλεις. ἆρα τί τούτου γένοιτ' ἂν μιαρώτερον; ἔναυλον ἔχων τὴν εὐεργεσίαν, ἐπελάθετο τῆς τοῦ δεσπότου φιλανθρωπίας. ὁρᾷς ὅσον ἐστὶν ἀγαθὸν ἁμαρτημάτων μεμνῆσθαι; καὶ γὰρ οὗτος, εἰ διηνεκῶς τούτων ἐμέμνητο, οὐκ ἂν οὕτως ἄγριος ἐγένετο καὶ ἀπάνθρωπος· διὰ τοῦτο συνεχῶς λέγω, καὶ λέγων οὐ παύομαι, ὅτι χρήσιμον σφόδρα καὶ ἀναγκαῖον, τὸ διηνεκῶς μνημονεύειν ἡμᾶς τῶν πεπλημμε-

& abundantius quàm petimus, aut cogitamus. Non enim potes cogitare tanta, quanta ille inſtituit donare tibi; ne igitur pudeſcas, neue erubeſcas, imo potius pudorem de peccatis collige, ne deſperes, neue abſiſtas à precatione, ſed accede, licet peccator ſis, vt reconcilies tibi Dominum, vt des illi locum, ſuam humanitatem in donatione tuorum criminum exhibendi, quia ſi timeas accedere, impedis illius bonitatem, remoraris illius benignitatis largitatem, quantum ad te attinet. Ne igitur animum deſpōdeamus, neue nos ſegnes timidóſque ad preces exhibeamus, etiamſi detruſi ſimus ad barathrum maliciæ, facilè inde nos extrahere poterit. Nemo tantum peccauit quantum iſte, nam omne genus ſcelerum perſecutus erat, id enim ſignificant dena millia talentorum, nemo ita inops virtutis eſt: vt iſte fuit, hoc enim intelligitur ex his verbis, quod nihil habebat, quod rependeret. Attamen vndecūque deſertum & inopem potuit vis precum liberare. Tātum, inquit, valet precatio, vt eum qui innumeris rebus & factis Dominum offenderit, à pœna & ſupplicio eripere poſſit? poteſt haud dubiè. Non enim illa ſola eſt quæ omnia conficit, ſed habet ſociam & auxiliatricem maximam humanitatem Dei, quæ preces accipit, huius viribus omnia fiunt, illáque eſt quæ oratoinem efficacem reddit. Id igitur ſubindicans, dixit, commotis viſceribus miſertus dominus abſoluit eum, & æs alienum remiſit, vt diſcas quod & poſt preces, & ante preces domini viſcera totum iſtud negotium fecerint. Egreſſus autem ille inuenit vnum conſeruorum ſuorum, qui ipſi debebat centum denarios, cuius apprehenſi collum intorquens, his verbis allocutus eſt: Redde quod debes. Quid ſceleſtius fieri poteſt? adhuc enim beneficij vocem murmurantem in auribus gerens oblitus eſt herilis bonitatis. En quantum bonum eſt peccatorum ſuorum meminiſſe; ſi enim hic perpetuo eorum memoriam retinuiſſet, non tam ferus & immanis factus fuiſſet; propterea aſſidue dico, nec omittam dicere, valde eſt vtile & neceſſarium per-

Non ſola prece venit impetratio, ſed cum gratia Dei.

petuo recordari delictorum omnium, A nihil enim ita rectè inſtitutam, tractabilem & mitem animam facere poteſt, quam perpetua delictorũ recordatio. Ideo & Paulus non ſolum peccatorum eorum, quæ ante lauacrum, ſed etiam quæ poſt baptiſmum cõmiſſa erãt, memor fuit, quamuis ſemel omnia & deleta & extincta eſſent. Si autem ille eorum quę ante baptiſmum geſſerat, memor fuit, multo magis nos, quæ poſt baptiſmum acta ſunt, in memoria retinere debemus; non enim ſolũ illa iſtiuſmodi recordatione extinguimus, ſed fit vt inde aduerſus omnes homines mitiores efficiamur, & Deo cum maiori B beneuolẽtia inſeruiamus, ineffabilem eius humanitatem ex iſtiuſmodi memoria perſpicientes. Quod iſte non fecit, ſed cum obliuione magnitudinis debitorum ſuorũ, etiam beneficij herilis oblitus fuit. Obliuione porro beneficij factum eſt, vt ſcelerate ſe geſſerit aduerſus conſeruum, & ſcelerate ſe gerendo omnia perdiderit, quę à Dei bonitate conſecutus erat. Apprehenſi enim collum intorſit, cum his verbis intonans Redde ſi quid debes: non dixit, redde centum denarios, puduiſſet C enim eum nominare tantillas minutias, ſed Redde ſi quid debes. Ille autẽ cadens ſub pedes eius obſecrabat dicens: Leni animo mecum age, & omnia reddam tibi. Eiſdem verbis ſuam ſalutem orat, quibus ille veniam à domino impetrauerat. Is autem præ nimia crudelitate, ne iſtis quidem verbis flectebatur, neque cogitauit, quod per hęc dicta ſalutem inuenerat. Quinimo ſi debitum remiſiſſet, ne ita quidem pro humanitate factum illud imputandum fuiſſet, ac pro ęris alieni ſolutione. Si enim ante rationẽ initam, & bene- D ficium acceptũ, hoc feciſſet, ipſius magnanimitati tale factum adſcribi potuiſſet: iam vero tam clementer habitus & tanto munere cumulatus, ad parem erga conſeruum clemẽtiam obligatus erat. Ille tamen nihil iſtiuſmodi fecit, aut in mentem admiſit, vt cogitaret, quantum intereſſet inter cõdonationem, quæ ipſi à domino contigerat, & eam quæ petebatur: non enim ſolum magnitudine debitorum aut dignitate perſonarum, ſed eo ipſo modo, quo res acta eſt, magnum inter vtrumque diſcrimen conſpicias.

Paulus peccatorũ ſuorũ recordatur.

A ληκυθῶν ἡμῖν ἁπάντων. οὐδὲν γὰρ οὕτω φιλόσοφον καὶ ἐπιεικῆ καὶ πρᾶον τὴν ψυχὴν ἐργάσασθαι δύναται, ὡς ὁ διηνεκὴς τῶν ἁμαρτημάτων μνήμη. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος οὐ μόνον τῶν μετὰ τὸ λουτρὸν, ἀλλὰ καὶ τῶν πρὸ τοῦ βαπτίσματος ἁμαρτημάτων ἐμέμνητο, καίτοιγε ἀφανισθέντων καθάπαξ. εἰ δὲ ἐκεῖνος τῶν πρὸ τοῦ βαπτίσματος ἐμέμνητο, πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς τῶν μετὰ τὸ βάπτισμα μεμνῆσθαι δεῖ. οὐ γὰρ δὴ μόνον αὐτὰ διαλύομεν τῇ μνήμῃ, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἅπαντας ἀνθρώπους ἐπιεικέστεροι διακεισόμεθα, καὶ τῷ Θεῷ μετὰ πλείονος δουλεύσο- B μεν τῆς εὐνοίας, τὴν ἄφατον αὐτοῦ φιλανθρωπίαν ἐκ τῆς τούτων μνήμης καταμανθάνοντες· ὅπερ οὗτος οὐκ ἐποίησεν, ἀλλ᾽ ἐπιλαθόμενος τοῦ μεγέθους τῶν ὀφλημάτων, καὶ τῆς εὐεργεσίας ἐπελάθετο· τῆς δὲ εὐεργεσίας ἐπιλαθόμενος, πονηρὸς περὶ τὸν σύνδουλον ἐγένετο, καὶ διὰ τῆς εἰς ἐκεῖνον πονηρίας ἅπαντα, ἅπερ ἐκέρδανεν ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας, ἀπώλεσε. κρατήσας γὰρ αὐτὸν ἔπνιγε, λέγων, ἀπόδος μοι, εἴ τι ὀφείλεις. οὐκ εἶπεν, ἀπόδος μοι τὰ ἑκατὸν δηνάρια (ᾐσχύνετο γὰρ τοῦ χρέους τὴν εὐ- C τέλειαν) ἀλλ᾽ ἀπόδος, εἴ τι ὀφείλεις. ὁ δὲ πεσὼν ἐπὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ, παρεκάλει αὐτὸν, λέγων· μακροθύμησον ἐπ᾽ ἐμοὶ, καὶ πάντα σοι ἀποδώσω. διὰ τῶν ῥημάτων, δι᾽ ὧν ἐκεῖνος εὕρετο τὴν συγχώρησιν, διὰ τούτων καὶ οὗτος ἀξιοῖ σωθῆναι. ὁ δὲ ὑπὸ τῆς ἄγαν ὠμότητος, οὐδὲ τούτοις τοῖς λόγοις κατεκάμπτετο, οὐδὲ ἐνενόησεν, ὅτι διὰ τούτων ἐσώθη τῶν ῥημάτων. καίτοιγε καὶ εἰ συνεχώρησεν, οὐδὲ οὕτω φιλανθρωπία τὸ πρᾶγμα λοιπὸν ἦν, ἀλλ᾽ ὀφειλὴ καὶ χρέος. εἰ μὲν γὰρ, πρὶν ἢ γενέσθαι τὸ λογοθέσιον, καὶ τὴν ψῆφον ἐξενεχθῆναι ἐκείνην, καὶ τοσαύτης ἀπολαῦσαι εὐερ- D γεσίας, τοῦτο ἐποίησεν, οἰκείας μεγαλοψυχίας ἦν τὸ γενόμενον· νυνὶ δὲ μετὰ τοσαύτην δωρεὰν καὶ τοσούτων ἁμαρτημάτων ἄφεσιν, ὥσπερ ἀναγκαίου τινὸς ὀφλήματος λοιπὸν ὑπεύθυνος ἦν τῆς περὶ τὸν σύνδουλον ἀνεξικακίας. ἀλλ᾽ ὅμως οὐδὲ τοῦτο ἐποίησεν, οὐδὲ ἐνενόησεν ὅσον τὸ μέσον ἦν τῆς ἀφέσεως, ἧς τε αὐτὸς ἀπήλαυσε, καὶ ἣν περὶ τὸν σύνδουλον ἐπιδείκνυσθαι ἔμελλεν. οὐ γὰρ δὴ τῇ ποσότητι τῶν ὀφλημάτων, οὐδὲ τῷ ἀξιώματι τῶν προσώπων μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ τῷ τρόπῳ πολλὴν τὴν διαφορὰν ἴδοι τις ἄν.

ἐκεῖνα μὲν γὰρ μυρία τάλαντα ἦν, ταῦτα δὲ ἑκατὸν δηνάρια· καὶ ἐκεῖνος μὲν εἰς τὸν δεσπότην ὕβρισεν, ὁ δὲ ὀφείλων αὐτῷ εἰς τὸν σύνδουλον· καὶ ἐκεῖνος μὲν εὖ παθὼν ἔμελλε χαρίσασθαι, ὁ δεσπότης δὲ οὐ μέγα ἀγαθὸν ἰδὼν παρ' αὐτοῦ γινόμενον, πάντα ἀφῆκεν. ἀλλ' ὅμως οὐδὲν τούτων ἐνενόησεν, ἀλλὰ καθάπαξ ὑπὸ τῆς ὀργῆς πηρωθεὶς ἦγχεν αὐτὸν, καὶ εἰς τὸ δεσμωτήριον ἐνέβαλεν. ἰδόντες δὲ οἱ σύνδουλοι αὐτοῦ, φησὶν, ἠγανάκτησαν. καὶ πρὸ τοῦ δεσπότου οἱ σύνδουλοι καταψηφίζονται, ἵνα μάθῃς τοῦ δεσπότου τὸ ἥμερον. ἀκούσας δὲ ὁ δεσπότης αὐτοῦ, καὶ καλέσας αὐτὸν, πάλιν κρίνεται πρὸς αὐτόν. καὶ οὐδὲ οὕτως ἁπλῶς ἐκφέρει τὴν καταδίκην, ἀλλὰ πρότερον δικαιολογεῖται, καὶ τί φησι; δοῦλε πονηρὲ, πᾶσαν τὴν ὀφειλὴν ἐκείνην ἀφῆκά σοι. τί τούτου γένοιτ' ἂν ἀγαθώτερον τοῦ δεσπότου; ὅτε μὲν αὐτῷ ὤφειλε τὰ μυρία τάλαντα, οὐδὲ μέχρι ῥήματος αὐτὸν ἐκάλεσεν, ἀλλὰ πραθῆναι μόνον ἐκέλευσε, καὶ τοῦτο ἵνα ἀπαλλάξῃ τῆς ὀφειλῆς. ἐπειδὴ δὲ εἰς τὸν σύνδουλον πονηρὸς ἐγένετο, τότε ὀργίζεται καὶ παροξύνεται, ἵνα μάθῃς ὅτι εὐκολώτερον τὰ εἰς αὐτὸν ἀφίησιν, ἢ τὰ εἰς τοὺς πλησίον ἁμαρτήματα. καὶ οὐκ ἐνταῦθα μόνον τοῦτο ποιεῖ, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ. ἐὰν γὰρ προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου, φησὶν, ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, κἀκεῖ μνησθῇς ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ὕπαγε, πρότερον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου. ὁρᾷς πῶς πανταχοῦ τὴν αὐτοῦ τὰ ἡμέτερα προτιμᾷ, καὶ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης τῆς εἰς τὸν πλησίον οὐδὲν ἀνώτερον τίθησι; καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ, ὁ ἀπολύων τὴν γυναῖκα αὐτοῦ παρεκτὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι. διὰ δὲ Παύλου οὕτως ἐνομοθέτει. εἴ τις ἀνὴρ γυναῖκα ἔχει ἄπιστον, καὶ αὐτὴ συνευδοκεῖ οἰκεῖν μετ' αὐτοῦ, μὴ ἀφιέτω αὐτήν. ἂν μὲν γὰρ πορνεύσῃ, φησὶν, ἔκβαλε· ἂν δὲ ἄπιστος ᾖ, μὴ ἐκβάλῃς. ἐὰν εἰς σὲ ἁμάρτῃ, φησὶν, ἀπόκοψον· ἐὰν δὲ εἰς ἐμὲ ἁμάρτῃ, κάτεχε. οὕτω καὶ ἐνταῦθα, ὅτε μὲν εἰς αὐτὸν ἥμαρτεν ἁμαρτήματα τοσαῦτα, συνεχώρησεν· ὅτε δὲ εἰς τὸν σύνδουλον ἥμαρτεν ἐλάττονα πολλῷ καὶ βραχέα τῶν εἰς δεσπότην, οὐκ ἀφῆκεν, ἀλλ' ἐπεξῆλθε· καὶ ἐνταῦθα μὲν πονηρὸν ἐκάλεσεν, ἐκεῖ δὲ οὐδὲ μέχρι ῥήματος αὐτὸν ἐλύπησε.

A Illa enim debitio decem millium talentorum erat, iſta centum denariorum: & ille quidem in dominum contumelioſè peccauerat, hic tantummodo conſeruo obligatus erat: ille beneficiis acceptis bene mereri viciſſim debebat, dominus qui nihil boni aut magni, aut parui ſenſerat, omnia remiſit. Attamen nihil horum cogitauit: ſed ſemel ab ira excæcatus, alterũ obtorto collo trahebat, & in carcerem coniecit. Videntes autem conſerui eius indignati ſunt, vt ait ſcriptura, & ante dominum eum condemnauerunt, vt diſcas domini manſuetudinem. Cum B audiſſet id dominus, rurſus aduerſus eum iudicium inſtituit: neque vel tum ſimpliciter condemnationem effert, ſed prius tanquam de iure cum illo diſceptat. Cæterum quibus id verbis facit? Serue ſcelerate, omne debitum illud remiſi tibi. Quid melius eo domino, cui cum deberentur decem millia talentorum, ne verbo quidem ſtomachatus eſt, aut ſceleſtum appellauit? ſed eum tantummodo venundari iuſſit: idque eo fine, vt à debitis liberaretur: eidem cum aduerſus conſeruum C improbè egiſſet ſtomachatur: vt diſcas ipſum facilius quod in ſe peccetur, quam quod aduerſus alios, remittere ſolere. Ac non ſolum iſtud in iſto loco facit, verum & alibi. Si enim, inquit, adfers donum tuum ad altare, & illic recordatus fueris, quod frater tuus habet aliquid aduerſum te, abi primũ, vt reconcilieris fratri tuo, ac tum demum venias ad offerendum munus tuum. Vides quam vbique ſua noſtris anteponat, pacemque & charitatem proximorum ſummo loco conſtituat? Et rurſus alibi: Quicunque repudiat D vxorẽ ſuam, pręterquam ratione adulterij, eam adulterari facit. Per Paulum autem hanc legẽ ſancit, Si quis vir vxorem habet infidelem, eiq́; placeat cum ipſo matrimonium fouere, ne dimittat eam, quod ſi adultera ſit, eiiciatur, ſi autem infidelis ſit, ne expellatur: ſi inquit, in te peccauerit, abſcinde, ſi in me, detineas in matrimonio. Ita & hic, cũ tanta peccata aduerſum ſe cõmiſſa erant, veniam dedit, cum autẽ aduerſus conſeruũ, licet minora, paucioraq́; nequaquã remiſit, ſed vltionẽ perſecutus eſt. Et hîc quidem eum ſceleſtum appellauit, illic ne verbo quidem contriſtauit.

Facilius dimittit quæ in ſe peccãtur, quam quæ in alios Dominus.

Matth. 5. 23.

Matth. 5. 32.

1. Cor. 7. 12.

Et ideo hîc illud quoque adiunctum eſt, quod dominus iratus tradiderit eum tortoribus: cum autem ab illo repoſcebat rationem decies mille talentum, nihil iſtiuſmodi additum fuit: vt intelligas illic quidẽ calculum ſubductum fuiſſe, non irarum, ſed ſolicitudinis, quæ veniæ locum pararet. Hoc autem peccatum dominum planè exacerbauit. Quid igitur eſt peius iniuriæ recordatione, cum benignitatem Dei iam depromptam reuocet, & quæ non potuerunt efficere alia peccata, hæc efficiat ira aduerſus proximum? Atqui ſcriptum eſt, Dei do-

Rom. 11. 29 na ex pœnitentia non reuocari. Cur igitur hic poſt eductum munus, poſt progreſſam benignitatem, reductus eſt calculus? Propter iniuriæ pertinacem memoriam: quamobrem non errauerit quis, ſi hoc peccatũ omni peccato grauius pronunciet; alia enim omnia veniam impetrare potuerunt, iſtud ſolum adeo non potuit veniam adipiſci, vt iam deleta, & iam extincta iterum refricarit. Duplex igitur malum pertinax iniuriæ memoria, & quod nullam excuſationem apud Deum prætendere poteſt, & quod reliqua peccata iam remiſſa, iterum reuocet, & contra nos conſtituat.

Nihil ita Deus odit ac mẽtem memorem iniuriæ. Quod ipſum & hîc factum eſt: nihil enim, nihil omnino ita Deus odit, & auerſatur: vt hominem offenſarum memorem, & tenacis iræ. Et illud quidem præcipue ex hoc loco declarauit, & ex oratione,in qua iuſſit nos

Matth. 6. 12. ita dicere: Remitte nobis debita noſtra: vt & nos remittimus debitoribus noſtris.

Epilogus Sermonis. Hæc igitur omnia docti, & parabola iſta in cordibus inſcripta, cum cogitauerimus quæ paſſi ſumus à conſeruis, cogitemus quæ fecimus in ipſum dominum, & metu propriorum criminum, iram de alienis delictis collectam facillime poterimus ſummouere; ſi enim meminiſſe oportet delictorum, propriorum tantum meminiſſe oportet. Quod ſi propriorum memores fuerimus, nunquam aliena delicta ſupputabimus: contra ſi illorum obliuiſcamur, iſta facilius obuerſabuntur noſtris cogitationibus. Nam & hic ſi decies mille talentorum memor fuiſſet, nunquam de centum denariis recordationem

διὰ τοῦτο μὲν καὶ ἐνταῦθα καὶ τοῦτο πρόσκειται, ὅτι ὀργισθεὶς παρέδωκεν αὐτὸν τοῖς βασανισταῖς· ἡνίκα δὲ αὐτὸν ἀπῄτει λόγον τῶν μυρίων ταλάντων, οὐδὲν τοιοῦτον προσέθηκεν· ἵνα μάθῃς, ὅτι ἐκείνη μὲν ἡ ψῆφος οὐχὶ ὀργῆς ἦν ἀλλὰ κηδεμονίας πρὸς συγχώρησιν ἐπαγομένης· αὕτη δὲ αὐτὸν μάλιστα παρώξυνεν ἡ ἁμαρτία. ἄρα τί γένοιτ᾽ ἂν μνησικακίας χεῖρον, ὅταν φιλανθρωπίαν ἐξενεχθεῖσαν ἀνακαλῆται Θεοῦ, καὶ ἅπερ οὐκ ἴσχυσεν αὐτὴν διαφθεῖραι τὰ ἁμαρτήματα, ταῦτα ἴσχυσεν αὐτὸν ἐργάσασθαι ἡ κατὰ τοῦ πλησίον ὀργή; καίτοι γε γέγραπται, ὅτι ἀμεταμέλητα τὰ χαρίσματα τοῦ Θεοῦ. πῶς οὖν ἐνταῦθα μετὰ τὸ ἐξενεχθῆναι τὴν δωρεὰν, μετὰ τὸ προχωρῆσαι τὴν φιλανθρωπίαν, ἀνεκλήθη πάλιν ἡ ψῆφος; διὰ τὴν μνησικακίαν· ὥστε οὐκ ἄν τις ἁμάρτοι, πάσης ἁμαρτίας ταύτην χαλεπωτέραν ἀποφηνάμενος εἶναι. αἱ μὲν γὰρ ἄλλαι πᾶσαι ἠδυνήθησαν συγχώρησιν εὑρέσθαι, αὕτη δὲ οὐ μόνον οὐκ ἴσχυσε συγγνώμης τυχεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἑτέρας ἀφανισθείσας καθάπαξ ἀνενέωσε πάλιν. ὥστε διπλοῦν κακὸν ἡ μνησικακία, ὅτι τε οὐδεμίαν ἀπολογίαν ἔχει παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ ὅτι τὰ λοιπὰ ἡμῶν ἁμαρτήματα, κἂν συγχωρηθῇ, πάλιν ἀνακαλεῖται, καὶ καθ᾽ ἡμῶν ἵστησιν· ὅπερ οὖν καὶ ἐνταῦθα ἐποίησεν. οὐδὲν γὰρ, οὐδὲν οὕτως ὁ Θεὸς μισεῖ καὶ ἀποστρέφεται, ὡς ἄνθρωπον μνησίκακον καὶ διατηροῦντα ὀργήν. καὶ τοῦτο μάλιστα μὲν ἐντεῦθεν ἐπεδείξατο, καὶ ἀπὸ τῆς εὐχῆς δὲ αὐτῆς ἐκέλευσεν ἡμῖν λέγειν οὕτως, ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν. ταῦτα οὖν ἅπαντα εἰδότες, καὶ τὴν παραβολὴν ἐγγράψαντες ταύτην ἐν ταῖς καρδίαις, ὅταν ἐννοήσωμεν ἅπερ πεπόνθαμεν παρὰ τῶν συνδούλων, λογισώμεθα ἅπερ ἐποιήσαμεν εἰς τὸν δεσπότην· καὶ τῷ φόβῳ τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων τὸν θυμὸν τὸν ἐπὶ τοῖς ἀλλοτρίοις πλημμελήμασι ταχέως ἀπώσασθαι δυνησόμεθα. εἰ γὰρ δεῖ μεμνῆσθαι ἁμαρτημάτων, τῶν οἰκείων δεῖ μεμνῆσθαι μόνον. ἐὰν δὲ τῶν οἰκείων μνημονεύσωμεν, οὐδέποτε τὰ ἀλλότρια λογιούμεθα· ὥσπερ οὖν ἂν τούτων ἐπιλανθανώμεθα, ἐκεῖνα ῥᾳδίως ἐμφιλοχωρήσει τοῖς ἡμετέροις λογισμοῖς. καὶ γὰρ οὗτος εἰ τῶν μυρίων ταλάντων ἐμέμνητο, οὐκ ἂν ἐμνήσθη τῶν

ἑκατὸν δηναρίων· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκείνων ἐπελάθετο, διὰ τοῦτο ὑπὲρ τούτων ἦγχε τὸν σύνδουλον, καὶ ὀλίγα βουλόμενος ἀπαιτῆσαι, οὔτε ἐκείνων ἐπέτυχεν, ἀλλὰ καὶ τῶν μυρίων ταλάντων τὸν ὄγκον εἰς τὴν ἑαυτοῦ κεφαλὴν ἀπεσπάσατο. διὰ τοῦτο θαῤῥῶν ἂν εἴποιμι, ὅτι πάσης ἁμαρτίας αὕτη χαλεπωτέρα· μᾶλλον δὲ οὐκ ἐγὼ λέγω τοῦτο, ἀλλ' ὁ Χριστὸς διὰ τῆς παραβολῆς ταύτης τοῦτο ἀπεφήνατο. εἰ γὰρ μὴ τῶν μυρίων ταλάντων, λέγω δὴ τῶν ἀφάτων ἁμαρτημάτων αὕτη χαλεπωτέρα ἦν, οὐκ ἂν διὰ ταύτην κἀκεῖνα ἀνεκαλέσατο. μηδὲν τοίνυν οὕτω σπουδάζωμεν, ὡς ὀργῆς καθαρεύειν, καὶ τοὺς πρὸς ἡμᾶς ἀηδῶς ἔχοντας καταλλάττειν, εἰδότες ὅτι οὔτε εὐχή, οὔτε ἐλεημοσύνη, οὔτε νηστεία, οὔτε κοινωνία μυστηρίων, οὔτε ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν, ἐὰν μνησικακῶμεν, δυνήσεται ἡμῶν προστῆναι κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην· ὥσπερ οὖν ἐὰν ταύτης περιγενώμεθα τῆς ἁμαρτίας, κἂν μυρία ἔχωμεν πλημμελήματα, δυνησόμεθά τινος συγγνώμης τυχεῖν. καὶ οὐχὶ ἐμὸς ὁ λόγος, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ μέλλοντος ἡμᾶς τότε κρίνειν Θεοῦ. καθάπερ γὰρ ἐνταῦθα εἶπεν, ὅτι οὕτω ποιήσει καὶ ὁ πατήρ μου, ἐὰν μὴ ἀφῆτε ἕκαστος ἀπὸ τῶν καρδιῶν ὑμῶν· οὕτω καὶ ἀλλαχοῦ φησιν, ἐὰν ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, ἀφήσει καὶ ὑμῖν ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος. ἵνα οὖν καὶ ἐνταῦθα πρᾶον καὶ ἤρεμον διάγωμεν βίον, κἀκεῖ συγχωρήσεως καὶ ἀφέσεως τύχωμεν, σπουδάζωμεν καὶ πραγματευώμεθα, ὅσους ἐὰν ἔχωμεν ἐχθρούς, καταλλάττειν ἡμῖν. οὕτω γὰρ καὶ τὸν δεσπότην ἡμῶν, κἂν μυρία ὦμεν ἡμαρτηκότες, καταλλάξομεν, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτευξόμεθα ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἀξιωθῆναι, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

A retinuiſſet. Ideo poſtquam illorum oblitus erat, factum eſt, vt conſeruum obtorto collo in carcerem traheret, & pauca volens extorquere, neque illa quidem aſſecutus eſt: ſed & decies mille talentorum molem in ſuum ipſius caput retraxit. Quocirca audacter dixero, omni peccato iſtud grauius eſſe: quinimo non ego hoc dico, ſed Chriſtus per parabolam iſtam iſtud oſtendit. Si enim non decem millibus talentûm, hoc eſt, ineffabilibus peccatis iſtud grauius eſſet, nequaqnam huius cauſa, illa omnia iam donata reuocata
B fuiſſent. Nihil igitur ita ſtudeamus, quam vt ipſi ira vacemus, & nobis infenſos reconciliemus: cum illud haud dubiè conſtet nullam nec orationem, nec eleemoſynam, nec ieiunium, nec participationem myſteriorum, aut aliud quippiam, ſi memores offenſarum ſimus, nobis patrocinari poſſe in illa die: vt contra ſi hoc peccatum ſuperemus, etiamſi mille delictis inquinati ſimus, veniam aliquam exorare liceat. Nec meus ſermo eſt iſte, ſed illius qui tunc
C nos iudicaturus eſt Dei. Quemadmodum hoc in loco pronunciauit: ita, inquiens, faciet pater meus, ſi non remiſeritis hominibus delicta, quiſque ex corde ſuo. Et rurſum alibi, Si remiſeritis hominibus debita Matth.18. 35. & 6.14.
ſua, remittet & vobis pater veſter cœleſtis. Vt igitur & hîc manſuetam & mitem agamus vitam, & illic veniam & remiſſionem obtineamus: ſtudendum ac ſatagendum eſt, vt quotquot habemus inimicos, eos nobis reconciliemus. Ita enim & dominũ noſtrum, etiam ſi infinities peccauerimus, re-
D conciliabimus, & futura bona adipiſcemur, quibus nos dignos opto fieri, gratia & humanitate domini noſtri Ieſu Chriſti, cui gloria & poteſtas in ſecula ſeculorum. Amen.

Λόγος β.

Μετὰ τὰς Καλάνδας τῇ ἑξῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ λεχθεὶς κατὰ μεθυόντων, καὶ περὶ τῶν εἰς καπηλεῖα εἰσιόντων, καὶ εἰς τὴν πόλιν χορείας τελούντων, καὶ ὅτι τὸν διδάσκαλον οὐ χρὴ ἀπογινώσκειν τῶν μαθητῶν, κἂν πρὸς τὸ παρὸν

SERMO II.

Homilia poſtridie Calendas Antiochiæ habita de iis qui inebriantur, déque iis qui commeant ad cauponas, ac popinas, quíque choreas ducunt per ciuitatẽ: præterea quòd non oporteat præceptorẽ deſperare de diſcipulis, etiamſi in præſens non

obtemperent: poſtremò de Lazaro mendico, ac diuite, concio prima Deſ. Eraſmo, Roterodamo interprete.

Satanæ feſtum voluptatibus dicatum.

HESTERNVM diem, quum eſſet feſtum Satanæ, feciſtis feſtũ ſpiritus, quia multo cũ animi ſtudio recepiſtis ea quæ à nobis dicebantur, maximamq; diei partẽ in eo conſumpſiſtis, ebrij temulentia quadã ſobrietatis plena, cumq; Paulo ducentes choreas. Qua quidẽ ex re vobis geminum accreuit lucrũ, primùm quòd ab indecora temulẽtorum ſaltatione abſtinuiſtis, deinde quod ſpiritalibus ſaltaſtis tripudiis, quibus plurimũ adeſt decoris ac modeſtiæ. Ad hæc quòd crateris participes fuiſtis, non mero, ſed ſpiritali doctrina redundãtis: neque ſaltaſtis ad tibiæ citharæq; modos, ſed ipſi tibia citharaq; fuiſtis Spiritui ſancto: quũq; cęteri choros ducerẽt diabolo, vos eò quòd hoc in loco verſabamini, prębuiſtis vos ipſos organa vaſaq; ſpiritui: exhibuiſtiſq; animas veſtras ceu muſica inſtrumenta, quæ Spiritus ſanctus pulſaret moueretq;, præbuiſtis corda veſtra velut organa, quibus gratiã ſuam inſpiraret. Vnde modulatum concẽtum reddidiſtis, non ſolùm homines demulcẽtem, verũetiam ſupernas virtutes delectantẽ. Agè itaque & hodie, aduerſus ebrietatẽ armemus linguã, iſtamq; vitam madidam ac diſſolutã proſternamus: vituperemus iſtos qui in ea totis diebus verſantur, non vt illos pudefaciamus, ſed vt eos à pudendis liberemus: non vt illos probris afficiamus, ſed vt eos corrigamus: non vt illos traducamus, ſed vt ab infami traductione, & à diaboli, hoc eſt traductoris manibus eripiantur. Quiſquis enim in temulẽtia totos agit dies, quiſquis in delicijs & ingurgitatione, ſub diaboli tyrãnidem redactus eſt. Atque vtinam oratio noſtra profectus aliquid adferat. Quòd ſi poſt noſtram etiã admonitionem in iiſdem vitiis perſeuerauerint, ne ſic quidẽ nos deſiſtemus illis quod rectum eſt, conſulere, quãdo quidem & aquarũ venę etiamſi nullus veniat aquatum, manãt tamen: & fontes quãuis hauriat nemo, tamen ſcatebras emittunt: & amnes etiamſi nemo bibat, nihilo ſecius fluunt: ſic oportet & illum qui concionatur, quãuis nullus auſcultet, tamen præſtare quicquid in ipſo ſitũ eſt. Siquidẽ

Sobria ebrietas.

Muſica piorum.

Mali non infamandi, ſed corrigendi.

Similia pulchra.

A μὴ πείθωνται, καὶ εἰς τὸν πτωχὸν Λάζαρον καὶ τὸν πλούσιον λόγος πρῶτος.

ΤΗν χθὲς ἡμέραν, ἑορτὴν οὖσαν Σατανικὴν, ἐποιήσατε ὑμεῖς ἑορτὴν πνευματικὴν, μετὰ πολλῆς τῆς εὐνοίας τοὺς παρ' ἡμῶν δεξάμενοι λόγους, καὶ τὸ πλέον ἐνταῦθα τῆς ἡμέρας διατρίψαντες, καὶ μέθην μεθυσθέντες σωφροσύνης γέμουσαν, καὶ μετὰ τοῦ Παύλου χορεύσαντες. διπλοῦν τοίνυν οὕτω τὸ κέρδος ὑμῖν γέγονεν, ὅτι καὶ τῆς ἀτάκτου τῶν μεθυόντων ἀπηλλάγητε χο-
B ρείας, καὶ σκιρτήματα ἐσκιρτήσατε πνευματικὰ, πολλὴν εὐταξίαν ἔχοντα· καὶ μετέσχετε κρατῆρος, οὐκ ἄκρατον ἐκχέοντος, ἀλλὰ διδασκαλίας πεπληρωμένου πνευματικῆς· καὶ αὐλὸς ἐγένεσθε καὶ κιθάρα τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ· καὶ τῶν ἄλλων τῷ διαβόλῳ χορευόντων, ὑμεῖς ὄργανα καὶ σκεύη πνευματικὰ κατασκευάσαντες ἑαυτοὺς, διὰ τῆς ἐνταῦθα διατριβῆς, ἐδώκατε τῷ πνεύματι κροῦσαι τὰς ὑμετέρας ψυχὰς, καὶ τὴν παρ' ἑαυτοῦ χάριν ἐμπνεῦσαι ταῖς ὑμετέραις· ὅθεν καὶ παναρμόνιον ἠχήσατε μέλος, οὐκ
C ἀνθρώπους μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς ἄνω δυνάμεις εὐφραῖνον. φέρε οὖν σήμερον κατὰ μέθης ὁπλίσωμεν τὴν γλῶτταν, καὶ τὸν ὑγρὸν καὶ διαρρέοντα καταβάλωμεν βίον· κατηγορήσωμεν τῶν ἐν αὐτῇ διημερευόντων, οὐχ ἵνα αὐτοὺς καταισχύνωμεν, ἀλλ' ἵνα αὐτοὺς αἰσχύνης ἀπαλλάξωμεν· οὐχ ἵνα αὐτοὺς ὀνειδίσωμεν, ἀλλ' ἵνα αὐτοὺς διορθωσώμεθα· οὐχ ἵνα αὐτοὺς ἐκπομπεύσωμεν, ἀλλ' ἵνα πομπῆς ἀσχήμονος ἀπαγάγωμεν, καὶ τῶν τοῦ διαβόλου χειρῶν ἐξαρπάζωμεν. ὁ γὰρ ἐν μέθῃ διημερεύων, καὶ τρυφῇ, καὶ ἀδηφαγίᾳ, ὑπ' αὐτὴν τοῦ διαβόλου τὴν τυραννίδα γεγένηται.
D καὶ γένοιτο μέν τι πλέον γενέσθαι ἐκ τῶν ἡμετέρων ῥημάτων· ἂν δ' ἄρα τοῖς αὐτοῖς ἐπιμένωσι καὶ μετὰ τὴν παραίνεσιν, οὐδὲ οὕτως ἡμεῖς ἀποστησόμεθα τῆς πρὸς αὐτοὺς συμβουλῆς. καὶ γὰρ αἱ κρῆναι, κἂν μηδεὶς ὑδρεύηται, ῥέουσι· καὶ αἱ πηγαὶ, κἂν μηδεὶς ἀρύηται, ἀναβλύζουσι· καὶ οἱ ποταμοὶ, κἂν μηδεὶς πίνῃ, τρέχουσι. δεῖ τοίνυν καὶ τὸν λέγοντα, κἂν μηδεὶς προσέχῃ, τὰ παρ' ἑαυτοῦ πάντα πληροῦν. καὶ γὰρ νόμος ἡμῖν τοῖς τὴν

A τοῦ λόγου διακονίαν ἐγκεχειρισμένοις παρὰ τῆς φιλανθρώπου κεῖται Θεοῦ μηδέποτε τὰ παρ' ἑαυτῶν ἐλλιμπάνειν, μηδὲ σιγᾶν, κἂν ἀκούῃ τις, κἂν παρατρέχῃ. ὁ γοῦν Ἱερεμίας ἐπειδὴ πολλὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἀπειλῶν, καὶ τὰ μέλλοντα προαναφωνῶν δεινὰ παρὰ τῶν ἀκουόντων ἐκωμῳδεῖτο, καὶ δι' ὅλης ἐγελᾶτο τῆς ἡμέρας, ἐβουλεύσατό ποτε τῆς προφητείας ἀποστῆναι ἐκείνης, ἀνθρώπινόν τι παθών, καὶ τὰ σκώμματα καὶ τὰς λοιδορίας οὐκ ἐνεγκών. καὶ ἄκουε αὐτοῦ τοῦτο δηλοῦντος, δι' ὧν φησιν· ἐγενόμην εἰς γέλωτα ὅλην τὴν ἡμέραν· εἶπον, οὐ μὴ λαλήσω, οὐδὲ μὴ ὀνομάσω τὸ ὄνομα κυρίου· καὶ ἐγένετο ἐν ἐ- B μοὶ ὡς πῦρ καιόμενον καὶ φλεγμαῖνον ἐν τοῖς ὀστέοις μου. παρεῖμαι πάντοθεν, καὶ οὐ δύναμαι φέρειν. ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ἐβουλευσάμην ἀποστῆναι τῆς προφητείας, φησίν, ἐπειδὴ οὐκ ἤκουον οἱ Ἰουδαῖοι· καὶ ἅμα τοῦτο ἐβουλευσάμην, καθάπερ πῦρ εἰς τὴν ψυχὴν ἐνέπεσε τὴν ἐμὴν ἡ τοῦ πνεύματος ἐνέργεια, καὶ πάντα τὰ ἔνδον κατέφλεξεν, ἐπιδαπανῶσά μου τὰ ὀστᾶ καὶ κατεσθίουσα οὕτως, ὡς μὴ δύνασθαί με ἐνεγκεῖν τὸν ἐμπρησμὸν ἐκεῖνον. εἰ δὲ ὁ γελώμενος καὶ C χλευαζόμενος ἐκεῖνος καὶ καθ' ἑκάστην λοιδορούμενος τὴν ἡμέραν, ἐπειδὴ ἐβουλεύσατο σιγῆσαι, τοσαύτην ὑπέστη τιμωρίαν· τίνος ἂν εἴημεν ἡμεῖς συγγνώμης ἄξιοι, τοιοῦτον μὲν οὐδέπω παθόντες οὐδέν, διὰ δὲ τὴν ῥᾳθυμίαν τινὰ μικροψυχήσαντες, καὶ τῆς διδασκαλίας ἀποστάντες τῆς πρὸς ἐκείνους· καὶ μάλιστα, ὅταν τοσοῦτοι οἱ προσέχοντες ὦσι; ταῦτα δὲ λέγω, οὐκ ἐμαυτὸν παραμυθούμενος, οὐδὲ παρακαλῶν (καὶ γὰρ πέπεικα τὴν ἐμαυτοῦ ψυχήν, ἕως ἂν ἐμπνέω, καὶ δοκῇ τῷ Θεῷ κατὰ τὸν παρόντα βίον ἡμᾶς εἶναι, ταύτην πληρῶσαι τὴν διακο- D νίαν, καὶ ἄν τε προσέχῃ τις, ἄν τε μὴ προσέχῃ, τὸ ἐπιταχθὲν ποιεῖν) ἀλλ' ἐπειδή τινές εἰσιν οἱ τὰς τῶν πολλῶν ἐκλύοντες χεῖρας, καὶ πρὸς τῷ μηδὲν αὐτοὺς χρήσιμον εἰς τὸν βίον εἰσφέρειν τὸν ἡμέτερον, καὶ τὴν ἑτέρων παραλύοντες σπουδήν, χλευάζοντες καὶ διακωμῳδοῦντες καὶ λέγοντες, ἀπόστηθι συμβουλεύων, παῦσαι παραινῶν· οὐ βούλονταί σοι προσέχειν, μηδὲν κοινὸν ἔχε πρὸς αὐτούς· ἐπειδή τινές εἰσι ταῦτα λέγοντες, τὴν πονηρὰν καὶ ἀπάνθρωπον ταύτην γνώμην καὶ διαβολικὴν ἐπιβουλὴν τῆς

hæc lex nobis qui ſacri ſermonis adminiſtrationem ſuſcepimus, à benigno præſcripta eſt Deo, ne vnquam quod quidem in nobis fuerit, facere deſatigemur: nec vllo tempore ſileamus, ſiue ſit qui auſcultet, ſiue ſit qui prætercurrat negligens quod dicitur. Nam & Hieremias cum Iudæis multa minitãs, maláque imminentia prædicẽs, ab audientibus ſubſannaretur, totóque die rideretur, cogitabat ab illa prophetia deſiſtere, nimirum humano quodam affectu victus, ſannas illas & conuicia perpeti non valens, aitque: Factus ſum ridiculus toto die, dixi: Non loquar, neque nominabo nomen Domini, & & factus eſt in me velut ignis ardens, atque æſtuans, in oſſibus meis, ac diſſoluor vndiq;, nec poſſum ferre. Quod autem dicit, hunc habet ſenſum: Volebam, inquit, à prædictione deſiſtere, propterea quod non auſcultabant Iudæi: & ſimul atque hoc cogitaſſem, irruit in animam meam ſpiritus vis, velut ignis, omniáque intima mea ſuccẽdit, conſumens inſuper, & exedens oſſa mea, adeò vt incendium illud ferre non poſſem. Quòd ſi propheta qui quotidie ludibrio habebatur, quotidie conuiciis inceſſebatur, ſic diſcruciatus eſt, eò quod ſtatuerat ſilere: qua tandem nos venia digni cenſebimur, ſi qui nondum tale quicquam perpeſſi ſumus, tamen ob quandam negligentiam deiiciamus animum, & ab exhibenda illis doctrina ceſſemus, maximè verò cùm tam multi ſint, qui ſe præbent attentos? Non hæc loquor mei conſolandi deliniendique gratia. Nam meo quidem ipſius animo perſuaſi, quoad ſpirauero, & donec Domino viſum fuerit nos in præſenti vita verſari, hoc implere miniſterium, ſiue quis attendat, ſiue non attendat, vt faciat ea quæ præcipiuntur. Verùm quoniam ſunt nonnulli, qui multorum manus diſſoluunt, neque contenti quod ipſi nihil vtilitatis adferunt vitę noſtrę noſtræ, etiam aliorum ſtudium ac feruorem refrigerãt ſannis ac dicteriis, dum aiunt, Deſine bene conſulere, deſiſte monere. Nolunt tibi auſcultare. Ne quid ſit tibi cum illis commercij. Quoniam ergo ſunt quidam iſta loquentes, inhumanam hãc ſententiam, inſidiaſq; diabolicas excutere volens è

Verbi miniſter nũquam ceſſare debet ab officio.

Hier. 20.7

multorum animis, pluribus ac de re diſſero. Siquidem & heri noui multos qui talia verba protulerint, qui quum conſpicerent aliquos in caupona detriuiſſe tempus, cum riſu ſanniſque dicebant: Scilicet omnino perſuaſi ſunt. Nemo prorſus cauponam ingreſſus eſt. Omnes ſobrij ſunt redditi. Quid ais homo? videlicet iſtuc polliciti ſumus, nos vno die omnes illos reti capturos? Nam ſi decem modò perſuaſi fuerint, ſi quinque tantùm, ſi vnus: nónne nobis hoc ſufficit ad conſolationem? Ego verò dicam quiddam hoc etiam vehementius. Pone neminem noſtris dictis fuiſſe perſuaſum. Quanquam id fieri nunquam poteſt, nimirum vt ſermo in tam multas aureis diſſeminatus, vacet omni fructu. Veruntamen pone iſtuc eſſe, ne ſic quidem nobis nihil adferet lucri ſermo noſter. Nam etiamſi nonnulli ingreſſi ſunt cauponam, non tamen cum pari qua ſolent impudentia ſunt ingreſſi, ſed ad ipſam etiam menſam crebrò noſtrorum verborum recordati ſunt, ſubiit illis noſtra reprehenſio, rediit in memoriã noſtra obiurgatio, ac recordantes rubore ſuffuſi ſunt, erubuerunt tacita cogitatione, nec ſimili impudentia fecerunt ea quæ ſolebant. Hoc autem initium eſt ſalutis, optimęque mutationis, ſi quem penitus ſui pudeat, ſi quis prorſus damnet ea quę fiunt. Quin ex hoc inſuper & aliud nobis lucrum non minus naſcitur. Quódnam hoc? Nimirum illud, quod eos qui ſobrietatem amplectuntur, reddimus modeſtiores magíſque compoſitos, dum ex oratione noſtra declaratur, quòd optimis ducantur conſiliis, qui non abducuntur exemplo multitudinis. Non erexi quidẽ ægrotantes, attamen eos qui valẽt, reddidi firmiores. Non abduxit quoſdam à vitio ſermo noſter, ſed tamen eos qui cum virtute vitam agunt, reddidit attentiores. Super hæc quoque quiddã addam tertium. Hodie non perſuaſi, ſed cras fortaſſe perſuadere potero. Quòd ſi minus cras, attamẽ perẽdie, aut quarto ab hinc die fortaſſis perſuaſero. Qui hodie quod audiuit repulit, cras fortaſſis audiet ac recipiet. Tum qui hodierno craſtinóque die contempſit, fortaſſis poſt dies complures præbebit animum iis quæ dicentur. Quandoquidem & illud crebrò fit, vt piſcator qui per totum diẽ vacuum attraxit rete, ſub noctem iam abire parans, capto, qui ipſum per totum fefellerat

Verbum ſemper in aliquo fructificat.

Gradus ad virtutem eſt, minus impudenter peccare.

Reprehenſionis ſermo bonos reddit meliores.

Nõ deſperandum de malis.

Simile à piſcatore.

A ψυχῆς τῶν πολλῶν ἐκκόψαι βουλόμενος, μακρότερον τοῦτον ποιῶ τὸν λόγον. καὶ γὰρ καὶ χθὲς οἶδα πολλοὺς εἰρηκότας ταῦτα τὰ ῥήματα, οἳ, ἐπειδὴ τινὰς εἶδον ἐν καπηλείῳ διατρίψαντας, γελῶντες καὶ διαχλευάζοντες ἔλεγον· πάνυ γε γὰρ ἐπείσθησαν· ὅλως οὐδεὶς εἰς καπηλεῖον εἰσῆλθε· ἅπαντες ἐσωφρόνησαν. τί λέγεις ἄνθρωπε; τοῦτο γὰρ ὑπεσχόμεθα πάντας ἐν μιᾷ σαγηνεύειν ἡμέρᾳ; εἰ γὰρ δέκα μόνον ἐπείσθησαν, εἰ γὰρ πέντε μόνον, εἰ γὰρ εἷς, οὐχ ἱκανὸν ἡμῖν εἰς παραμυθίαν; ἐγὼ δὲ καὶ ὑπερβολὴν ἑτέραν ποιοῦμαι. κείσθω μηδένα πεπεῖ-

B σθαι τοῖς ἡμετέροις λόγοις (ὅπερ ἀδύνατον, εἰς τοσαύτας ἀκοὰς σπειρόμενον λόγον ἄκαρπον γενέσθαι ποτέ) πλὴν ἀλλὰ κείσθω τοῦτο αὐτό· οὐδὲ οὕτως ἀκερδὴς ἡμῖν ὁ λόγος. εἰ γὰρ καὶ εἰσῆλθον εἰς καπηλεῖον, ἀλλ᾽ οὐ μετὰ τῆς αὐτῆς ἀναισχυντίας εἰσῆλθον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς τραπέζης πολλάκις τῶν ἡμετέρων ἐμνήσθησαν λόγων, τῆς ἐπιτιμήσεως, τῆς ἐπιπλήξεως· καὶ μνησθέντες, ἠρυθρίασαν κατὰ διάνοιαν· οὐ μετὰ τοσαύτης ἰταμότητος τὰ εἰωθότα ἔπραξαν. τοῦτο δὲ ἀρχὴ σωτηρίας καὶ μεταβολῆς ἀρίστης, τὸ ὅλως αἰ-

C σχυνθῆναι, τὸ ὅλως καταγνῶναι τῶν γινομένων. πρὸς τούτοις δὲ οὐκ ἔλαττον καὶ ἕτερον ἡμῖν ἐκ τούτου γέγονε κέρδος. ποῖον δὴ τοῦτο; τὸ καὶ τοὺς σωφρονοῦντας σεμνοτέρους ποιῆσαι, καὶ πεῖσαι διὰ τῶν εἰρημένων, ὅτι ἄριστα πάντων εἰσὶ βεβουλευμένοι, μὴ συναπαγόμενοι τοῖς πολλοῖς. οὐκ ἀνέστησα τοὺς νοσοῦντας; ἀλλὰ τοὺς ὑγιεῖς ἀσφαλεστέρους ἐποίησα. οὐκ ἀπήγαγέ τινας τῆς κακίας ὁ λόγος; ἀλλὰ τοὺς ἐν ἀρετῇ ζῶντας ἀκριβεστέρους εἰργάσατο. εἴπω τι καὶ πρὸς τούτοις τρίτον. οὐκ ἔπεισα σήμερον; ἀλλ᾽ αὔριον

D ἴσως δυνήσομαι πεῖσαι. ἀλλ᾽ οὐδὲ αὔριον; ἀλλὰ μετὰ τὴν αὔριον, ἢ καὶ μετ᾽ ἐκείνην ἴσως. ὁ σήμερον ἀκούσας, καὶ διακρουσάμενος, αὔριον ἴσως ἀκούσεται καὶ καταδέξεται· ὁ καὶ σήμερον καὶ αὔριον καταφρονήσας, μετὰ πλείους ἴσως ἡμέρας προσέξει τοῖς λεγομένοις. καὶ γὰρ ὁ ἁλιεὺς πολλάκις δι᾽ ὅλης τῆς ἡμέρας κενὸν ἀνασπάσας τὸ δίκτυον, ἐν ἑσπέρᾳ πολλάκις ἀναχωρεῖν μέλλων, τὸν δι᾽ ὅλης αὐτὸν τῆς ἡμέρας διαφυγόντα ἰχθὺν ἁλιεύσας ἀπῆλθεν, εἰ δὲ

μέλλοιεν διὰ τὰς ἀεὶ γινομένας ἀποτυχίας ἐν ἀργίᾳ εἶναι, καὶ τῶν πραγμάτων ἀφίστασθαι πάντων, ἅπας ἡμῖν ὁ βίος ἀπόλλυται· καὶ οὐχὶ τὰ πνευματικὰ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ βιωτικὰ οἰχήσεται πάντα. καὶ γὰρ ὁ γεωργὸς εἰ μέλλοι διὰ τὰς ἅπαξ καὶ δὶς καὶ πολλάκις γινομένας τῶν ἀέρων ἀνωμαλίας τῆς γεωργίας ἀποπηδᾶν, λιμῷ ταχέως ἀπολούμεθα πάντες. καὶ κυβερνήτης δὲ εἰ διὰ τὸν ἅπαξ καὶ δὶς καὶ πολλάκις συμβάντα χειμῶνα φεύγοι τὴν θάλατταν, ἄπλωτον ἡμῖν ἔσται τὸ πέλαγος, καὶ ἄχρηστος καὶ ἐντεῦθεν ἡμῖν ὁ βίος πάλιν γενήσεται. καθ' ἑκάστην δὲ τέχνην ἐπιών, εἰ ταῦτα προαιροίης καὶ συμβουλεύοις, πάντα ἄρδην ἀπόλλυται, καὶ ἀοίκητος ἔσται ἡ γῆ. ἅπερ οὖν ἅπαντες εἰδότες, κἂν ἅπαξ, κἂν δίς, κἂν πολλάκις ἀποτύχωσι τοῦ τέλους τῶν πραγμάτων, ἐν οἷς εἰσι καὶ διατρίβουσι, πάλιν αὐτῶν ἐπιλαμβάνονται μετὰ τῆς αὐτῆς προθυμίας. ἅπερ ἅπαντα δὴ καὶ ἡμεῖς εἰδότες, ἀγαπητοί, μή, παρακαλῶ, μὴ ταῦτα φθεγγώμεθα, μηδὲ λέγωμεν· τί δεῖ λόγων ἡμῖν τοσούτων; οὐδὲν ἐκ τῶν λόγων τούτων ὄφελος γέγονε. καὶ γὰρ ὁ γηπόνος ἅπαξ καὶ δὶς καὶ πολλάκις τὴν αὐτὴν σπείρας ἄρουραν, καὶ ἀποτυχὼν τοῦ κέρδους, πάλιν αὐτὴν εἰργάσατο, καὶ ἐν ἑνὶ πολλάκις ἐνιαυτῷ τοῦ παντὸς χρόνου τὴν ζημίαν ἀνέσωσε. καὶ ἔμπορος δὲ ναυάγια πολλὰ πολλάκις ὑπομείνας, οὐκ ἀπέστη τοῦ λιμένος, ἀλλὰ καὶ πλοῖον καθείλκυσε, καὶ ναύτας ἐμισθώσατο, καὶ χρήματα δανεισάμενος τῶν αὐτῶν ἥψατο πραγμάτων, καίτοι τοῦ μέλλοντος ὁμοίως ὄντος ἀδήλου. καὶ ἕκαστος δὲ τῶν ὁτιοῦν μετιόντων, οὕτω ποιεῖν εἰώθασιν, ὥσπερ ὁ γεωργὸς καὶ ὁ ἔμπορος. εἶτα ἐκεῖνοι μὲν τοσαύτῃ χρῶνται πρὸς τὰ βιωτικὰ σπουδῇ, καίτοι τοῦ τέλους ὄντος ἀδήλου, ἡμεῖς δέ, ἂν εἰπόντες μὴ ἀκουσθῶμεν, εὐθέως ἀποστησόμεθα; καὶ ποίαν ἕξομεν συγγνώμην; τίνα δὲ ἀπολογίαν; καίτοι ἐκείνοις μὲν ἐν ταῖς ἀποτυχίαις οὐδείς ἐστιν ὁ τὴν ζημίαν παραμυθησόμενος· ἀλλ', ἐὰν ἐπικλύσῃ τὸ πλοῖον ἡ θάλασσα, οὐδεὶς τὴν πενίαν τοῦ ναυαγοῦντος διορθώσεται· ἂν καταχώσῃ τὴν ἄρουραν ἐπομβρία, καὶ ἀποπνίξῃ τὰ σπέρματα, ἀνάγκη κεναῖς τὸν γεωργὸν οἴκαδε ἀναχωρῆσαι χερσίν. ἐφ' ἡμῶν δὲ τῶν λε-

A dicem, piſce, diſcedat. Quod ſi ideo victuri ſumus in otio, & ab omnibus actionibus videbitur abſtinendum, eo quod ſemper euenit, vt alicubi fruſtremur optatis, vniuerſa nobis perierit vita: nec ſpiritalia modo, verum etiam illa quæ ad vitæ præſentis vſum pertinent, ſimul interierint omnia. Etenim ſi agricola protinus ab agricolatione reſiliat, quod ſemel atque iterum aut ſæpius acciderit aëris inæqualitas, breui fame periremus omnes. Item ſi nauclerus, ob ſemel atque iterū, aut ſæpius obortam tempeſtatem fugiat mare, futurum eſt, vt nemo vehatur pelago, atque hinc rurſum peribūt nobis omnia B vitæ cōmoda. Quod ſi per ſingulas artes percurrens, iſta quæ nos facere vis, ſuadeas, moneaſq́;, cuncta funditus interibunt, terraq́; carebit incolis & habitatoribus. Itaque cùm hæc omnes ſciant, etiamſi ſemel atque iterum aut ſæpius fruſtrari fuerint optato negociorū in quibus verſantur exitu: denuò pari cum alacritate redeunt ad eadem. Quæ cū nobis etiam nota ſint omnia, dilectiſſimi, ne queſo proferamus iſta, néue dicamus, Quid nobis eſt tot ver- C bis opus, nulla ex hoc ſermone promanat vtilitas. Nam & agricola, vbi ſemel atque iterum ac ſępius ſemen aruo cōmiſit, nec votis reſpōdit prouentus, rurſus eandē exercet ſegetē, neq; rarò fit, vt totius tēporis iacturam vno ſarciat anno. Sic & negotiator quanquā crebrò fecit naufragiū, non tamē abſtinet à portu, ſed & poſteaquā nauim detraxit, & nautas cōduxit, & pecuniis mutuò acceptis, eadē aggreditur negocia, idq́; quū nihilo magis nuns ſciat quomodo ceſſurum ſit, quā ſcierat antea. Denique quicunque ſolent aggredi rē D quancunq;, ita facere conſueuerunt, quemadmodū faciunt agricola ac negociator. Et poſt hęc quum illi tantam adhibeant curā ſtudiumq́; circa res ad præſentis vſum vitæ pertinentes, licèt exitus ſit incertus: nos ſi loquētes non auditi fuerimus, illico deſinemus? Et quā obtinebimus veniā? Quid excuſationis adferemus? Et tamen illis, ſi nō ſucceſſerit, nullus eſt, qui dānū acceptū leniat. Veluti ſi mare nauim fluctibus obruerit, nemo medebitur inopię naufragi. Si vis imbriū effuſa in aruum pręfocarit ſemētē, cogitur agricola vacuis manibus abire domū: Noſtra verò quū

Simile ab agricola.

A nauclero.

A negotiatore.

quimur aut exhortamur, non eſt eadē conditio. Immo ſi ſemen per te iactum auditor non receperit, nec obedientiæ fructum retulerit, tu tamen cōmunicati conſilij mercedem fers à Deo, nec minus accipies præmij non auditus, quàm accepturus eras, ſi ille obtemperaſſet. Quod erat in te, præſtitiſti. Cæterùm ad id vt perſuadeamus auditoribus, non ſumus obſtricti, ſed tantùm vt admoneamus. Noſtræ quidem partes ſunt admonere, illorum verò obtemperare. Et quemadmodum ſi nos admonendi officio functi non fuerimus, etiamſi decem millia benefactorū prodierint, ipſis ſolis repoſitum eſt prēmiū, ad nos nihil redibit lucri, quandoquidem non dedimus conſilium: ita ſi nobis admonentibus illi nō auſcultarint, ad ipſos ſolos redibit omnis vltio, nobis autem nihil imputabitur, quin potius copioſa merces nobis veniet à Deo. Siquidem quicquid in nobis erat ſitum, prēſtitimus. Nihil aliud iubemur, quā apud menſarios deponere pecuniam, loqui & conſulere. Loquere igitur & admone fratrem. Verùm non audiuit. Tu nihilo ſecius habes paratam mercedem ne deſtiteris, priuſquam perſuadeas, donec ſpiritum efflaueris. Terminus monendi, ſit obedientia monitionem tuam recipientis. Diabolus circuncurſat obſiſtere cupiens noſtræ ſaluti, non ſolùm ipſe nihil hinc lucri reportans, verumetiam ſuo ſtudio grauiſſima detrimenta ſibi cōcilians. Is tamen vſqueadeo veſanus eſt, vt frequēter & illa tentet, quæ nequaquam fieri poſſunt: nec illos ſolùm adoriatur, quos omnino confidit ſe ſupplantaturum deiecturumque, verum etiam eos, quos probabile eſt artibus ipſius fore ſuperiores. Itaque quum audiret laudari ac mirificè prædicari Iob, ab eo qui nouit arcana omnia, nimirū Deo, ſperabat fore, vt eum viribus ſuperior ſubuerteret: nec deſtitit omnia mouere molirique, quò ſupplantaret hominem, nec deſperauit impurus ille ac ſceleratiſſimus dæmon: idque quum Deus illi iuſto tantum virtutis ſuo ſuffragio tribuiſſet. Et poſt hæc non erubeſcimus, neque pudore ſuffundimur, dic mihi, ſi quum diabolus nunquam deſperet noſtram perniciem, ſed indeſinenter eam expectet, nos fratrum ſalutem

Miniſtro verbi, etiā ſi pereat opera, non tamen perit merces.

Matth. 25.

Talentum verbi deponendum, uſurā præſtare non eſt in nobis.

Miniſter verbi vigilantior eſſe debet ad ſeruandum, quā diabolus ad perdendum.

Iob tentatus.

A γόντων καὶ παραινούντων οὐχ οὕτως· ἀλλὰ κἂν καταβάλῃς τὰ σπέρματα, καὶ ὁ ἀκροατὴς μὴ δέξηται, μηδὲ ἐνέγκῃ τὸν καρπὸν τῆς ὑπακοῆς, σὺ τὸν μισθὸν ἔχεις ἀπηρτισμένον παρὰ τοῦ Θεοῦ τῆς συμβουλῆς· καὶ τοσαύτην ἀπολήψῃ τὴν ἀμοιβὴν, καὶ παρακούσαντος ἐκείνου, ὅσην ἔλαβες ἂν, εἰ ὑπήκουσε. τὸ γὰρ σαυτοῦ πᾶν ἐπλήρωσας. τοῦ μὴ πεῖσαι τοὺς ἀκούοντας οὐκ ἐσμὲν ὑπεύθυνοι, ἀλλὰ τοῦ συμβουλεῦσαι μόνον. τὸ μὲν γὰρ παραινέσαι, ἡμέτερον· τὸ δὲ πεισθῆναι, ἐκείνων. καὶ καθάπερ ἡμῶν μὴ παραινεσάντων, κἂν μυρία κα- B τορθώσωσιν ἐκεῖνοι, μόνοις αὐτοῖς ἅπας ὁ μισθὸς κείσεται, ἡμῖν δὲ οὐδὲν ἔσται τὸ κέρδος, ἐπειδὴ μὴ συνεβουλεύσαμεν· οὕτως ἂν ἡμῶν παραινεσάντων ἐκεῖνοι μὴ προσέχωσιν, ἅπασα αὐτοὺς ἡ ζημία καταλήψεται, ἡμῖν δὲ οὐδὲν ἔσται ἔγκλημα, ἀλλὰ καὶ πολὺς ὁ μισθὸς ἀπαντήσεται παρὰ τοῦ Θεοῦ· τὸ γὰρ ἡμῶν ἅπαν ἐπληρώσαμεν. καταβαλεῖν μόνον κελευόμεθα τὰ ἀργύρια ἐπὶ τοὺς τραπεζίτας, εἰπεῖν καὶ συμβουλεῦσαι. εἰπὲ τοίνυν, καὶ παραίνεσον τῷ ἀδελφῷ. ἀλλ' οὐκ ἤκουσεν; ἀλλὰ σὺ τὸν μισθὸν ἔχεις ἀ- C πηρτισμένον· μόνον ἂν ἀεὶ τοῦτο ποιῇς, ἂν μηδέποτε ἀποστῇς, ἕως ἂν πείσῃς, ἕως ἂν ἐμπνέῃς. πέρας ἔστω τῆς συμβουλῆς, ἡ ὑπακοὴ τοῦ παραίνεσιν ὑποδεχομένου. ὁ διάβολος κατὰ τῆς σωτηρίας ἀεὶ τρέχει τῆς ἡμετέρας, οὐδὲν αὐτὸς κερδαίνων, ἀλλὰ καὶ τὰ μέγιστα βλαπτόμενος ἀπὸ τῆς σπουδῆς. ἀλλ' ὅμως τοσαύτην ἔχει μανίαν, ὡς καὶ πολλάκις ἀδυνάτοις ἐπιχειρεῖν πράγμασι, καὶ ἐπιτίθεσθαι μὴ μόνον ἐκείνοις, οὓς προσδοκᾷ πάντως ὑποσκελίζειν καὶ περιτρέπειν, ἀλλὰ καὶ οὓς εἰκὸς περιέ- D σεσθαι τῶν μηχανημάτων αὐτοῦ. τὸν γοῦν Ἰὼβ ἀκούων ἐπαινούμενον παρὰ τοῦ τὰ ἀπόρρητα πάντα εἰδότος Θεοῦ, προσεδόκησε δυνήσεσθαι καὶ περιτρέπειν. καὶ οὐκ ἀπέστη πάντα κινῶν καὶ μηχανώμενος ὁ δόλιος, ὥστε ὑποσκελίσαι τὸν ἄνθρωπον· καὶ οὐκ ἀπεγίνωσκεν ὁ μιαρὸς καὶ παμπόνηρος δαίμων ἐκεῖνος, καίτοι τοῦ Θεοῦ τοσαύτην τῷ δικαίῳ ψηφισαμένου τὴν ἀρετήν. εἶτα οὐκ αἰσχυνόμεθα, οὐδὲ ἐρυθριάζομεν, εἰπέ μοι, εἰ, τοῦ διαβόλου μηδέποτε ἀπογνώσκοντος τῆς ἀπωλείας ἡμῶν, ἀλλ' ἀεὶ προσδοκῶντος αὐτήν, αὐτοὶ τῆς τῶν ἀδελφῶν ἀπογνω-

σόμεθα σωτηρίας; καίτοι οὐκ ἄξιον μὲν καὶ παρὰ τῆς A πείρας ἀποστῆναι τῶν παλαισμάτων ἔδει (Θεὸς γὰρ ἦν ὁ μαρτυρῶν τῷ δικαίῳ τὴν ἀρετὴν) ἀλλ' ὅμως οὐκ ἀπέστη· ἀλλ' ὑπὸ πολλῆς μανίας τῆς καθ' ἡμῶν καὶ μετὰ τὴν τοῦ Θεοῦ μαρτυρίαν ἤλπισε περιέσεσθαι τοῦ γενναίου τότε ἐκείνου. ἡμᾶς δὲ οὐδέν ἐστι τοιοῦτον ὃ ποιοῦν εἰς ἀπόγνωσιν ἐμπίπτειν, καὶ ὅμως ἀφιστάμεθα. καὶ ὁ μὲν διάβολος, καίτοι τοῦ Θεοῦ κωλύοντος, οὐκ ἀναχωρεῖ τῆς καθ' ἡμῶν μάχης· σὺ δὲ, τοῦ Θεοῦ προτρέποντός σε καὶ διεγείροντος εἰς τὴν ἀντίληψιν τῶν πεπτωκότων, ἀποπηδᾷς; ἤκουσεν ὁ B διάβολος τοῦ Θεοῦ λέγοντος· ἄνθρωπος δίκαιος, ἀληθινός, θεοσεβής, ἀπεχόμενος ἀπὸ παντὸς πονηροῦ πράγματος, καὶ ὅτι οὐδείς ἐστι τοιοῦτος τῶν ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ μετὰ τοσαύτας καὶ τοιαύτας ψήφους ἐνέμεινεν ὅμως λέγων· μήποτε τῇ συνεχείᾳ καὶ τῷ μεγέθει τῶν ἐπαγομένων αὐτῷ κακῶν δυνηθῶ αὐτοῦ περιγίνεσθαι, καὶ τὸν μέγαν τοῦτον καθελεῖν πύργον; τίς οὖν ἡμῖν ἔσται συγγνώμη, ἀγαπητοί, τίς δὲ ἀπολογία, εἰ τοσαύτη τοῦ πονηροῦ δαίμονος καθ' ἡμῶν κεχρημένου μανία, ἡμεῖς μηδὲ τὸ πολλοστὸν τῆς τοσαύτης σπουδῆς εἰς τὴν σωτηρίαν τῶν ἡμετέ- C ρων ἀδελφῶν εἰσενέγκοιμεν, καὶ ταῦτα τὸν Θεὸν σύμμαχον ἔχοντες; ὅταν γοῦν ἴδῃς σκληρὸν καὶ ἀπηνῆ τὸν ἀδελφὸν, καὶ μὴ προσέχοντά σοι· λέγε πρὸς σεαυτὸν, μήποτε τῷ χρόνῳ δυνηθῶμεν πεῖσαι; οὕτω καὶ Παῦλος ἐκέλευσε ποιεῖν· δοῦλον δὲ κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι, ἀλλ' ἤπιον εἶναι πρὸς πάντας, ἐν πρᾳότητι παιδεύοντα τοὺς ἀντιδιατιθεμένους, μήποτε δώῃ αὐτοῖς ὁ Θεὸς μετάνοιαν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας. οὐχ ὁρᾷς τοὺς πατέρας, πῶς, πολλάκις τῶν υἱῶν αὐτοῖς ἀπεγνωσμένων, παρακάθηνται D δακρύοντες, θρηνοῦντες, καταφιλοῦντες, τὰ παρ' ἑαυτῶν εἰσφέροντες ἅπαντα ἕως ἐσχάτης ἀναπνοῆς, τοῦτο καὶ σὺ περὶ τὸν ἀδελφὸν ποίησον. καίτοι ἐκεῖνοι μὲν ἀπὸ τῶν θρήνων καὶ τῶν δακρύων οὔτε τὴν ἀρρωστίαν ἀπελάσαι, οὔτε τὸν θάνατον ἐπελθόντα ἀποκρούσασθαι δύνανται· σὺ δὲ ψυχὴν ἀπογνωσθεῖσαν τῇ καρτερίᾳ καὶ τῇ προσεδρίᾳ δυνήσῃ πολλάκις διὰ τῶν θρήνων καὶ τῶν δακρύων ἐπανάγεσθαι καὶ ἀναστῆσαι. συνεβούλευσας, καὶ οὐκ ἔπεισας; δάκρυσον, καὶ καθάψῃ πολλάκις·

A deſperauimus? Et tamen illum decebat, etiam priuſquam expertus eſſet, à lucta abſtinere: nam Deus erat qui teſtimoniũ ferebat de iuſti virtute. Nec tamen abſtinuit, ſed prę nimio furore, quo fertur aduerſum nos, etiam poſt Dei teſtimonium ſperabat futurum, vt illius ætatis præſtantiſſimo viro ſuperior euaderet. Cæterùm nihil eſt tale, quod nos in deſperationem adigat, & tamen deſiſtimus. Ac diabolus quidem vetante Deo, non diſcedit à pugna aduerſum nos ſuſcepta: tu verò quum Deus mandet extimulétque ad ſubueniendum lapſis, reſilis refugiſq́;. B Audierat diabolus loquentem Deum, homo iuſtus, verus, timens Deum, abſtinens ab omni opere malo, quódque nullus eſſet illi ſimilis ex iis, qui ſunt ſuper terram. & tamen poſt tanta taliáque iudicia perſeuerauit dicere: Quid ſi quando, perpetuitate magnitudinéque malorum irruẽtium valeamus illum ſuperare, & hanc excelſam deiicere turrim? Quis igitur erit nobis veniæ locus dilectiſſimi, aut quid excuſabimus, quum tanta ſit mali dæmonis in noſtrum inſanientis exitium vigilantia, nos ne tantulum quidem ſimi- C lis diligentiæ adferamus ad ſalutem fratrum noſtrorum, præſertim quum Deum habeamus auxiliatorem? Itaque quum videris fratrem tuum durum, rigidum, miniméque attentum, dic apud temetipſum: Quid ſi progreſſu temporis aliquando valeamus illum flectere? Hoc nimirum & Paulus præcepit: Seruum domini non oportet litigare, ſed placidum eſſe erga cunctos, erudientem eos qui reſiſtunt veritati, ſi quando det illis Deus pœnitentiam in agnitionem veritatis. An non vides parentes, quomodo fi- D liis ſuis, licèt frequenter deſperatis, aſſident, lachrymantes, lamentantes, exoſculantes, omnia quæ poſſunt admouentes, ad ſupremum vſque halitum? Hoc tu quoque facito pro fratribus. Et tamen illi non poſſunt lachrymis ac lamentis neque morbum depellere, neque mortem imminentem abigere. Tu verò frequenter poteris animam deploratam, aſſiduitate inſtantiáque per lamenta reuocare ac ſuſcitare. Dediſti conſilium, nec perſuaſiſti, illachryma, punge frequẽter ac ſuſpira paululum,

Doctor placidus & lenis.

2. *Tim.* 2. 24.

Simile.

vt tua ſollicitudo incutiat illi verecundiam, itáque ſe conuertat ad ſalutem. Quid ego ſolus poſſem efficere? Neq; enim quotidie vobis omnibus ſolus adeſſe valeo, neque ſuppetit mihi facultas, vt ſolus cum tanta diſputem multitudine. Ceterùm ſi vos velitis inter vos aliis aliorum partiri curam ſalutis, ac veſtrum quiſque vnum ſuſcipere fratrum neglectorum, illico nobis creſceret ædificatio. Et quid attinet dicere de iis qui poſt multã & diutinã admonitionem ſeipſos ad meliorem frugem recipiunt? Neque enim ab illis etiam ſi tenerẽtur immedicabili morbo, oporteret deſiſtere, neque curam abiicere, etiamſi certum præſciremus futurũ, vt poſt multam ſollicitudinem, multamq; adhibitam admonitionem nihilo plus ſint profecturi. Quòd ſi hæc oratio vobis videtur incredibilis, ex factis dictiſque Chriſti reddemus eam credibilẽ. Nam nos quidẽ ignari ſumus futurorũ, vnde nec diiudicare poſſumus de iis qui audiunt, vtrum obtemperaturi ſint dictis noſtris, an ſecus: Chriſtus autẽ cũ hęc vtraq; probè noſſet, nõ ceſſauit ad extremum vſq; corrigere illum, qui ſibi non eſſet auſcultaturus, non defatigatus eſt corrigẽdis iis à quibus audiebatur, vſq; ad extremũ. Itaq; quum ſciret Iudã non reuocatũ iri à proditione, nõ tamen ceſſauit, aſſiduis cõſiliis, monitis, beneficiis, minis, demũ omni doctrinæ ſpecie à proditione retrahere, nec deſtitit illum dictis ceu fręno cohibere. Hoc autẽ fecit nos inſtituens, vt etiãſi præſciamus futurũ, vt fratres nõ obtemperẽt, tamen quicquid in noſtra fuerit facultate pręſtemus, tanquã parata nobis admonitionis noſtrę mercede. Vide autẽ quãta aſſiduitate, quãtaque ſapientia illũ cohibuerit. Vnus veſtrũ me proditurus eſt. Ac rurſum: Nõ de omnibus vobis loquor, noui quos elegi. Et, Vnus ex vobis diabolus eſt. Suſtinuit omnes in angorem inducere, ne vulgaret proditorẽ, ac manifeſta redargutione redderet etiã impudentiorem. Nã vt intelligas quòd illis etiã angorẽ & metũ iniecerint Chriſti dicta, licẽt ſibi nullius mali cõſciis, audi quomodo quiſq; anxius dixit: Nũ ego ſum domine? Neq; verò dictis tãtùm, verũ & factis illũ corripuit, videlicet quod quum humanitatẽ ſuam frequenter ac modis omnibus declaraſſet, leproſos emũdãs,

Fratrem frater trahat ad ſalutem.

Chriſti erga Iudam lenitas.

Mat.26.21
Ioan.6.
Ioan.15.18

Matth.26.22.

A στέναξον πικρὸν, ἵνα αἰδεσθεὶς σου τὴν κηδεμονίαν, ἐπιστρέψῃ πρὸς τὴν σωτηρίαν. τί δυνήσομαι ἐγὼ μόνος ποιεῖν; οὐ γὰρ δὴ πᾶσιν ἡμῖν καθ' ἑκάστην συγγίνεσθαι δύναμαι μόνος τὴν ἡμέραν, οὐδὲ ἀρκῶ πλήθει τοσούτῳ διαλέγεσθαι μόνος. ὑμεῖς δὲ, εἰ βουληθείητε τὴν ἀλλήλων διανείμασθαι σωτηρίαν, καὶ ἕκαστος ἕνα ἀπολαβεῖν τῶν ἠμελημένων ἀδελφῶν, ταχέως ἡμῖν τὰ τῆς οἰκοδομῆς αὐξηθήσεται. καὶ τί χρὴ λέγειν τῶν μετὰ πολλὴν παραίνεσιν ἀνακτωμένων ἑαυτούς; οὐδὲ γὰρ ἐκείνων τῶν ἀνίατα νοσούντων ἀφίστασθαι χρὴ καὶ ἀμελεῖν· κἂν προει-
B δότες ὦμεν σαφῶς, ὅτι πολλῆς ἀπολαύσαντες τῆς σπουδῆς καὶ συμβουλῆς, οὐδὲν κερδανοῦσι πλέον. εἰ δὲ παράδοξος ὑμῖν ὁ λόγος οὗτος εἶναι δοκεῖ· φέρε, ἀφ' ὧν ὁ Χριστὸς ἐποίησέ τε καὶ εἶπεν, ἀπὸ τούτων αὐτὸν πιστωσόμεθα. ἡμεῖς μὲν γὰρ οἱ ἄνθρωποι τὸ μέλλον ἀγνοοῦμεν, ὅθεν οὐδὲ διισχυρίζεσθαι δυνάμεθα περὶ τῶν ἀκουόντων, εἴτε πεισθήσονται, εἴτε ἀπειθήσουσι τοῖς παρ' ἡμῶν λεγομένοις· ὁ δὲ Χριστὸς ταῦτα ἀμφότερα εἰδὼς σαφῶς, οὐ διέλιπε τὸν οὐκ ἀκουσόμενον αὐτοῦ διορθούμενος μέχρι τέλους. τὸν γοῦν
C Ἰούδαν εἰδὼς οὐκ ἀποστησόμενον τῆς προδοσίας, οὐ διέλιπε συνεχῶς συμβουλαῖς, παραινέσεσιν, εὐεργεσίαις, ἀπειλαῖς, παντὶ τρόπῳ διδασκαλίας ἀναστέλλων αὐτὸν ἐκ τῆς προδοσίας, καὶ συνεχῶς ἀνακρουόμενος, ὥσπερ τινὶ χαλινῷ τῷ λόγῳ. τοῦτο δὲ ποιεῖ, παιδεύων ἡμᾶς, κἂν προειδότες ὦμεν, ὅτι οὐ πεισθήσονται οἱ ἀδελφοὶ, τὰ παρ' ἑαυτῶν ἅπαντα ἀποπληροῦν, ὡς ἀπηρτισμένου τῆς συμβουλῆς ἡμῖν τοῦ μισθοῦ. καὶ ὅρα πῶς συνεχῶς αὐτὸν καὶ σοφῶς ἀνέστελλε, δι' ὧν ἔλεγεν· εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με. καὶ πάλιν,
D οὐ περὶ πάντων ὑμῶν λέγω· οἶδα οὓς ἐξελεξάμην· καὶ πάλιν, εἷς ἐξ ὑμῶν διάβολός ἐστι. καὶ ἠνείχετο πάντας ἐν ἀγωνίᾳ καθιστᾶν, ὥστε μὴ ἐκπομπεῦσαι τὸν προδότην, καὶ ἀναισχυντότερον ποιῆσαι τῇ τῶν ἐλέγχων περιφανείᾳ. ὅτι γὰρ καὶ τοῖς ἄλλοις ἀγωνίαν καὶ φόβον ἐνέβαλε τὰ λεγόμενα, καίτοι μηδὲν ἑαυτοῖς συνειδόσι πονηρὸν, ἄκουσον πῶς ἕκαστος ἀγωνιῶν ἔλεγε· μήτι ἐγώ εἰμι, κύριε; οὐ διὰ ῥημάτων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ πραγμάτων αὐτὸν ἐπαίδευεν. ἐπειδὴ γὰρ τὴν ἑαυτοῦ φιλανθρωπίαν ἐπεδείξατο πολλάκις καὶ διὰ πάντων, λεπροὺς καθαίρων,

δαίμονας ἀπελαύνων, νοσοῦντας ἰώμενος, νεκροὺς ἐγείρων, παραλελυμένους σφίγγων, καὶ πάντας μὲν εὐηργέτησε, ἐκόλασε δὲ οὐδένα, καὶ συνεχῶς ἔλεγεν, οὐκ ἦλθον ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσω τὸν κόσμον· ἵνα μὴ νομίσῃ ὁ Ἰούδας, ὅτι εὐεργετεῖν μὲν μόνον οἶδεν ὁ Χριστὸς, κολάζειν δὲ οὐκ ἔτι, καὶ τοῦτο αὐτὸν διδάσκει τὸ μέρος, δηλονότι ὅτι καὶ κολάζειν δύναται καὶ τιμωρεῖσθαι τοὺς ἁμαρτάνοντας. καὶ ὅρα πῶς σοφῶς καὶ πρεπόντως καὶ τοῦτον μὲν ἐπαίδευσε, καὶ ἀνθρώπων οὐδένα κολάσαι, οὐδὲ τιμωρήσασθαι ἠνέσχετο. πῶς οὖν, ἵνα μάθῃ τὴν τιμωρητικὴν αὐτοῦ δύναμιν ὁ μαθητής; εἰ μὲν γὰρ ἐκόλασέ τινα, ἔδοξεν ἂν ἐναντιοῦσθαι ἑαυτῷ λέγοντι· οὐκ ἦλθον, ἵνα κρίνω τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσω τὸν κόσμον. πάλιν, εἰ μηδένα ἐκόλασεν, ἀδιόρθωτος ἔμενεν ὁ μαθητὴς, οὐ μανθάνων διὰ τῶν ἔργων τὴν κολαστικὴν αὐτοῦ δύναμιν. τί οὖν ἵνα γένηται, ὥστε καὶ τὸν μαθητὴν φοβηθῆναι καὶ μὴ καταφρονήσαντα γενέσθαι χείρω, καὶ ἀνθρώπων μηδένα πληγῆναι, μηδὲ κόλασιν ὑπομεῖναι καὶ τιμωρίαν, εἰς τὴν συκῆν τὴν δύναμιν ταύτην ἐπιδείκνυται ὁ Χριστὸς, εἰπὼν, μηκέτι ἐκ σοῦ καρπὸς γένηται, καὶ ῥήματι ψιλῷ ξηράνας αὐτὴν παραχρῆμα. οὕτω γὰρ οἵ τε ἄνθρωποι πάντες ἔμενον ἀβλαβεῖς, αὐτός τε τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν ἐπεδείκνυτο, τοῦ φυτοῦ δεξαμένου τὴν τιμωρίαν. καὶ ὁ μαθητὴς δὲ εἰ προσέσχε, μεγάλην ἂν ἀπὸ τῆς κολάσεως ταύτης ἐκαρπώσατο τὴν ὠφέλειαν. ἀλλ' ὅμως οὐδὲ οὕτω διωρθώθη. ὁ δὲ Χριστὸς καὶ τοῦτο προειδὼς, οὐχὶ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερον μετὰ τούτου πολλῷ μεῖζον τούτου ἐποίησεν. ὅτε γοῦν ἐπέθεντο αὐτῷ οἱ Ἰουδαῖοι μετὰ μαχαιρῶν καὶ ξύλων τὰς χεῖρας ὁπλίσαντες κατ' αὐτοῦ, τότε πάντας αὐτοὺς ἐπήρωσε. τὸ γὰρ εἰπεῖν, τίνα ζητεῖτε; τοῦτο ἐμφαίνοντος ἦν. ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγε συνεχῶς ὁ Ἰούδας· τί θέλετέ μοι δοῦναι, καὶ ἐγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν; βουλόμενος ὁ κύριος καὶ τοὺς Ἰουδαίους πεῖσαι, κἀκεῖνον διδάξαι, ὅτι ἑκὼν ἔρχεται ἐπὶ τὸ πάθος, καὶ τὸ πᾶν αὐτοῦ ἐστιν, οὐ τῆς ἐκείνου κακουργίας δυνηθείσης αὐτοῦ περιγίνεσθαι, αὐτοῦ τοῦ προδότου μετὰ πάντων ἑστῶτος, φησι, τίνα ζητεῖτε; οὕτως οὐκ ᾔδει ὃν ἔμελλε παραδιδόναι, ἀλλ' ἐπήρωσεν αὐτοῦ τὴν ὄψιν· καὶ οὐ τοῦτο

A dæmones abigens, ægrotos ſanans, mortuos excitans, paralyticos diſſolutos aſtringens: breuiter quum omnibus benefeciſſet, neminem tamen punijt, ſemper habens in ore: Non veni ad vocandum iuſtos, neque vt iudicem mundum, ſed vt ſeruem mundum. *Ioan.12.4.* Ceterùm ne putaret Iudas, quòd tantùm noſſet benefacere, punire verò nequaquam, & hanc quoque partem ipſum docuit, videlicet quòd punire poſſet ſupplicióq; afficere peccantes. *Ibid.9. & Luc.5.* Iã & illud vide, quàm ſapienter, quãq; modis ipſo dignis hoc docuit. Hominẽ punire ſuppliciòque afficere ſuſtinuit *Quare Chriſtus quum omnibus benefecerit, neminem punierit tamen.* B neminem. quî ſic? Vt diſcipulus puniendi facultatem in eo cognoſceret. Etenim ſi quem puniſſet, declaraſſet ipſum pugnare ſecum, quippe qui dixerat; Non veni vt iudicem mundum, ſed vt ſeruem mundum. *Ioan.12. 47.* Rurſum ſi neminem puniſſet, manſiſſet incorrigibilis diſcipulus, niſi & factis didiciſſet illi eſſe puniendi facultatem. quid igitur? Vt ſimul & terreret diſcipulum, ne per contemptum fieret deterior, nec vllus tamen hominum, afflictionem, pœnam, aut C ſupplicium pateretur, in ficum arborem Chriſtus hanc ſuam poteſtatem exercuit, dicens: Ne poſthac ex te fructus naſcatur, eãq; mox ſimplici verbo areſecit. *Matth.21. 19.* Hoc pacto factum eſt pariter, vt nihil noxæ rediret ad vllum hominem, & ipſe ſuam potentiam declararet, vindicta in arborem impacta. *Ficum quare maledixerit.* Diſcipulus autem ſi hęc animaduertiſſet, ingentem ex hac vltione cepiſſet vtilitatem. Sed tamen ne ſic quidem correctus eſt. Chriſtus autẽ præſcius & hoc euenturũ, non hoc tantũ, verumetiã aliud hoc multò maius effecit. Quum D gladiis & fuſtibus armati manus in ipſum pararent iniicere Iudæi, tum illos omnes excæcauit. *Ioan.18.6. Matth.26.* Id enim declarauit, quum diceret: Quem quæritis? Quum enim Iudas frequenter dixiſſet: Quid vultis mihi dare, & ego vobis tradam eum? ille volens etiam ipſis Iudæis facere fidem, quòd volens ad mortem iret, & omnia ipſius eſſent, nec Iudæ malicia victus huc adigi potuerit, ipſo proditore cum cæteris omnibus aſtante, Quem, inquit, quæritis? Itáne non nouerat quem erat proditurus? Sed Dominus obcæcarat il-

lius oculos, nec id ſolum, verum etiam omnes hac voce reſupinatos deiecit in terram. Vbi verò nec ea res illos reddidit humaniores, neque ſceleratum illũ à proditione reuocauit, ſed perſeuerabat inſanabilis, ne ſic quidem alienatus eſt Dominus, quo minus rurſus illi tum beneuolentiã, tũ curã impenderet. Sed agè conſidera, quomodo pũgit loquẽs verba, quę maximè poſſent animæ impudẽti pudorem incutere, imò quę vel ſaxeam mentem queant emollire. Etenim ſimul atque Iudas irruiſſet ad eũ oſculaturus, quid ait? Iuda, oſculo filiũ hominis prodis? Nec ipſa proditionis ſpecies pudorem incutit. Hæc autẽ dicebat taxans ac pungens illum, priſtineq; commonefaciens conſuetudinis. Attamen quum Chriſtus tã multa tum feciſſet, tum dixiſſet, ille tamen nihilo factus eſt melior, nõ quod parum eſſet potens qui monebat, ſed quod ille vecors. Chriſtus autem quum hęc omnia præſciret, nõ deſiit tamen ad initio vſque ad finem ſuam exhibere benignitatẽ. Et nos igitur cũ hæc nouerimus, dilectiſſimi, debemus infatigabiliter, ac per omne tẽpus fratres noſtros neglectos inſtruere ac monere, etiãſi nihil ex admonitione fructus ſit rediturum. Etenim ſi dominus qui pręnouerat huiuſmodi futurum euẽtum, hac vſus eſt ſollicitudine erga eũ, qui nihil fructus laturus erat ex admonitione: qua tandẽ venia digni fuerimus nos, quum incertus ſit nobis rerũ euẽtus, adeò ſocordes fuerimus circa proximi ſalutẽ, poſt vnã atq; alteram admonitionẽ eos deſerentes? Denique pręter hęc omnia quę dicta ſunt, etiam quid in nobiſipſis accidat conſideremus, reputãtes quod quum Deum nobis quotidie loquentẽ per prophetas, per apoſtolos oſcitãter audiamus: nã audimus quotidie, haud tamen deſinit, vel appellare, vel docere rebelles parumq; attẽtos. Quin & Paulus clamat, dicens: Pro Chriſto legatione fungimur, tanquã Deo per nos obſecrãte, rogamus pro Chriſto, reconciliemini Deo. Quòd ſi dicendum aliquid nouum & admirãdum, haud tantundem laudis meretur is qui præſcit futurum, vt is qui conſilium accipit, obtemperet, atque ita in conſulendo perſeuerat, quantum is qui frequenter loquutus, freqũẽter adhibita monitione, fruſtratus eſt, nec ſic tamẽ deſtitit.

Luc. 22. 48

Vt nos peccantes tolerat Deus, ita debemus & fratrem tolerare.

2. Cor. 5.

μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπτίους ἅπαντας ἔρριψε διὰ τῆς φωνῆς ταύτης. καὶ ἐπειδὴ μηδὲ τοῦτο αὐτοὺς ἐπιεικεστέρους ἐποίησε, μηδὲ τὸν μιαρὸν ἐκεῖνον τῆς προδοσίας ἀπέστησεν, ἀλλ' ἔμενεν ἀνίατος ὤν, οὐδὲ οὕτω πάλιν ὁ Χριστὸς ἀπέστη τῆς περὶ αὐτὸν εὐνοίας τε καὶ ἐπιμελείας. ἀλλ' ὅρα πῶς ἐντρεπτικώτατα τῆς ἀναιδοῦς καθάπτεται ψυχῆς, καὶ φθέγγεται ῥήματα ἱκανὰ καὶ λιθίνην μαλάξαι διάνοιαν. ἐπειδὴ γὰρ ὥρμησεν αὐτὸν φιλῆσαι, τί φησιν; Ἰούδα, φιλήματι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παραδίδως; οὐδὲ αὐτὸ τῆς προδοσίας αἰσχύνῃ τὸ σχῆμα; ταῦτα δὲ ἔλεγεν ὁ Χριστὸς καθαπτόμενος αὐτοῦ, καὶ τῆς προτέρας ἀναμιμνήσκων συνηθείας. ἀλλ' ὅμως τοσαῦτα τοῦ κυρίου καὶ ποιήσαντος, καὶ εἰπόντος, οὐκ ἐγένετο βελτίων ἐκεῖνος· οὐ παρὰ τὴν τοῦ συμβουλεύσαντος ἀσθένειαν, ἀλλὰ παρὰ τὴν αὐτοῦ ῥᾳθυμίαν. ὁ δὲ Χριστὸς, καίτοι ταῦτα πάντα προειδὼς, οὐ διέλιπεν ἐξ ἀρχῆς μέχρι τέλους τὰ παρ' ἑαυτοῦ ἅπαντα ἐπιδεικνύμενος. ἅπερ οὖν ἅπαντα καὶ ἡμᾶς εἰδότας, ἀγαπητοὶ, συνεχῶς καὶ ἐξαπάντος τοὺς ἠμελημένους τῶν ἀδελφῶν τῶν ἡμετέρων ῥυθμίζειν καὶ φιλεῖν χρὴ, κἂν μηδὲν ἐκ τῆς συμβουλῆς γίνηται κέρδος. εἰ γὰρ ὁ τὸ τέλος εἰδὼς τοιοῦτον ἐσόμενον, τοσαύτῃ περὶ τὸν οὐδὲν μέλλοντα καρποῦσθαι ἐκ τῆς παραινέσεως ταύτης ἐχρήσατο προνοίᾳ, ποίας ἂν εἴημεν ἄξιοι συγγνώμης ἡμεῖς, ὅταν μηδὲ τὴν τῶν πραγμάτων ἔκβασιν εἰδότες, οὕτω τῆς τῶν πλησίον σωτηρίας ῥᾳθυμῶμεν, ἐκ πρώτης καὶ δευτέρας αὐτοὺς συμβουλῆς ἐγκαταλιμπάνοντες; μετὰ δὲ τῶν εἰρημένων ἁπάντων καὶ τὰ καθ' ἡμᾶς αὐτοὺς ἐννοήσωμεν, ὅτι καθ' ἑκάστην ἡμέραν τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς διαλεγομένου διὰ τῶν προφητῶν, διὰ τῶν ἀποστόλων, καθ' ἑκάστην παρακούομεν τὴν ἡμέραν· καὶ ὅμως οὐκ ἀφίσταται καὶ διαλεγόμενος, καὶ παρακαλῶν ἀεὶ τοὺς ἀφηνιῶντας καὶ μὴ προσέχοντας. καὶ βοᾷ Παῦλος λέγων· ὑπὲρ Χριστοῦ πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ Θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν, δεόμεθα ὑπὲρ Χριστοῦ, καταλλάγητε τῷ Θεῷ. εἰ γὰρ χρή τι καὶ θαυμαστὸν εἰπεῖν· οὐ τοσούτων ἐπαίνων ἄξιος ὁ προειδὼς, ὅτι πεισθήσεται πάντως ὁ δεχόμενος τὴν συμβουλὴν, καὶ οὕτω συμβουλεύων· ὡς ὁ πολλάκις μὲν εἰπὼν καὶ συμβουλεύσας καὶ ἀποτυχὼν, οὐκ ἀφιστάμενος δὲ οὐδὲ οὕτω.

τὸν μὲν γὰρ πρότερον ἡ τοῦ πεισθήσεσθαι ἐλπὶς τὸν ἀκούοντα, κἂν ἁπάντων νωθέστερος ᾖ, διεγείρει πρὸς τὴν παραίνεσιν· οὗτος δὲ ὁ συνεχῶς συμβουλεύων καὶ παρακρουόμενος, εἶτα οὐκ ἀφιστάμενος, θερμοτάτης καὶ γνησιωτάτης ἀγάπης τεκμήριον ἐπιδείκνυται, ἐλπίδι μὲν οὐδεμιᾷ τοιαύτῃ τρεφόμενος, διὰ δὲ τὸ πρὸς τὸν ἀκούοντα φίλτρον μόνον τῆς περὶ τὸν ἀδελφὸν οὐκ ἀφιστάμενος ἐπιμελείας. ἀλλ' ὅτι μὲν χρὴ μηδέποτε ἀφίστασθαι τῶν πεπτωκότων, κἂν προειδότες ὦμεν, ὅτι οὐ πεισθήσονται ἡμῖν, ἱκανῶς ἀποδέδεικται. δεῖ δὲ λοιπὸν ἐπὶ τὴν τῶν τρυφώντων κατηγορίαν βαδίσαι. ἕως γὰρ ἂν ἑστήκῃ ἡ ἑορτὴ αὕτη, καὶ τὰ ἕλκη τῆς μέθης ἐν ταῖς τῶν μεθυόντων ἐργάζεται ψυχαῖς ὁ διάβολος, καὶ ἡμᾶς τὰ φάρμακα ἐπιτιθέναι χρή. χθὲς μὲν οὖν τὸν Παῦλον αὐτοῖς ἐπετειχίσαμεν λέγοντα· εἴτε ἐσθίετε, εἴτε πίνετε, εἴτε τι ποιεῖτε, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιεῖτε. σήμερον δὲ τὸν Παύλου δεσπότην δείξομεν αὐτοῖς, οὐχὶ παραινοῦντα μόνον, οὐδὲ συμβουλεύοντα ἀπέχεσθαι τρυφῆς, ἀλλὰ καὶ κολάζοντα τὸν ἐν τρυφῇ ζῶντα, καὶ τιμωρούμενον. ἡ γὰρ τοῦ πλουσίου καὶ τοῦ Λαζάρου καὶ τῶν ἑκατέροις συμβάντων ἱστορία, οὐδὲν ἕτερον, ἢ τοῦτο ἐνδείκνυται. μᾶλλον δὲ, ἵνα μὴ παρέργως τοῦτο ποιήσωμεν, ἄνωθεν ὑμῖν αὐτὴν ἀναγνώσομεν τὴν παραβολήν. ἄνθρωπός τις ἦν πλούσιος, καὶ ἐνεδιδύσκετο πορφύραν καὶ βύσσον, εὐφραινόμενος καθ' ἡμέραν λαμπρῶς· πτωχὸς δέ τις ἦν ὀνόματι Λάζαρος, ὃς ἐβέβλητο εἰς τὸν πυλῶνα αὐτοῦ ἡλκωμένος, καὶ ἐπιθυμῶν χορτασθῆναι ἀπὸ τῶν ψιχίων τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τοῦ πλουσίου. ἀλλὰ καὶ οἱ κύνες ἐρχόμενοι, περιέλειχον τὰ ἕλκη αὐτοῦ. τίνος μὲν οὖν ἕνεκεν ἐν παραβολαῖς ἐλάλει ὁ δεσπότης, καὶ τί δήποτε τὰς παραβολὰς τὰς μὲν ἔλυε, τὰς δὲ οὐκ ἔλυε, καὶ τί ποτ' ἐστὶν ἡ παραβολή, καὶ ὅσα τοιαῦτα, εἰς ἕτερον καιρὸν ταμιευσόμεθα, ὥστε μὴ τοῦ κατεπείγοντος ἀποστῆναι λόγου νῦν. ἐκεῖνο δὲ τέως πρὸς ὑμᾶς ἐροῦμεν μόνον, τίς ἐστι τῶν εὐαγγελιστῶν, ὁ τὴν παραβολὴν ταύτην εἰρηκέναι τὸν Χριστὸν εἰπών. τίς οὖν ἐστιν; ὁ Λουκᾶς μόνος. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἀναγκαῖον εἰδέναι, ὅτι τῶν εἰρημένων τὰ μὲν οἱ τέσσαρες εἶπον, τὰ δὲ κατ' ἰδίαν ἕκαστος ἀπολαβών. τίνος ἕνεκεν; ἵνα καὶ τῶν λοιπῶν ἀναγκαία ἡμῖν ἡ ἀνάγνωσις

A Nam priorem illum ſpes, pollicens futurum, vt qui audit obtemperet, etiãſi ſegniſſimus fuerit excitat ad officium admonendi: contrà hic quum aſſiduè moneat, nec audiatur, nec eo tamen deſiſtat, feruidiſſimę cuiuſdam ac veriſſimæ charitatis argumentum præbet, qui cum nulla ſimili ſpe alatur, tamen ob vim amoris erga fratrem, non deſinit illius agere curã. Verùm non oportere nos vnquam deſiſtere à cura lapſorum, etiamſi præſciamus illos nobis non obtemperaturos, abundè demonſtratum eſt. Supereſt, vt ad eorum reprehenſionem tranſeamus, qui deliciis *Plus meretur qui curat inſanabilem*

B indulgẽt. Donec enim durarit hoc feſtum, donec ebrietatis vulnera mentibus ebrioſorum inflixerit diabolus, oportet & nos admouere remedia. Heri quidem Paulum illis oppoſuimus dicentem: Siue editis, ſiue bibitis, omnia in gloriam Dei facite. *1. Cor. 10.* Hodie verò ipſum Pauli dominum illis proferemus, non modò conſulentem aut monentẽ à deliciis abſtinere, verumetiam inſultantem ac punientem eum, qui in deliciis vixerat. Nam hiſtoria de diuite ac Lazaro, déque iis quæ cæteris horum

C ſimilibus acciderunt, nihil aliud quàm hoc declarat. Quin potiùs, ne leuiter hoc aut obiter agamus, ordine vobis ipſam parabolam recitabimus. *Luc. 16. 19* *Homo quidam erat diues, & induebatur purpura ac byſſo, & epulabatur quotidiè ſplendidè. Erat autem mendicus quidam nomine Lazarus, qui iacebat in veſtibulo illius vlceroſus, cupiénſque ſaturari de micis quæ decidebant è menſa diuitis. Sed & canes adeuntes, circunlingebant vlcera eius.* Qua gratia Dominus per parabolas loquutus ſit, & quam tandem ob cauſam ex parabolis alias quidem explicuerit, alias non itẽ:

D & quidnam ſit parabola, & ſi qua ſunt huius generis alia, in aliud tempus reſeruabimus, ne ab oratione quę nunc feſtinat, digrediamur. Cæterùm illud modò vobis dicemus in præſentia, quis euangeliſtarum ſcripſerit hanc parabolam à Chriſto fuiſſe propoſitam. Quis igitur is eſt? Nimirum Lucas ſolus, quandoquidem & hoc ſcire refert, quod inter ea quæ referuntur ab euangeliſtis, alia dicantur à quatuor communiter, alia ſpeciatim à ſingulis. Quam ob cauſam? vt ſimul & nobis eſſet neceſſaria reliquorum ſacra *Euangeliſtæ cur nõ omnia ſcripſerint eadem.*

lectio, & euidēter perſpicua fieret illorum inter ipſos conſonantia. Etenim ſi omnes omnia dixiſſent, nequaquam ad omnes cum ſtudio animum adieciſſemus, cum vnus ad omnia docenda ſuffeciſſet; ſin autem omnes diuerſa omnia atque variata protuliſſent, nequaquam inſignis illorum apparuiſſet concordia. Quapropter & omnes cōmuniter multa ſcripſerunt, & ſibi quiſque propriè ſumpſit nōnulla. Hoc igitur illud eſt, quod per parabolā docet Chriſtus Aomo quidam erat diues, cuius vita variis vitiis erat inquinata, nec ipſe tamen vllam ſentiebat calamitatē, verùm illi cūcta velut è fontibus affluebant. Quòd enim illi nihil acciderit ſubitum aut inopinatum, nec vlla doloris materia, nec vlla ægritudo oborta rerum mundanarum proſperitatē interruperit, hoc ipſum aperuit Lucas, dicens: Epulabatur & gaudebat quotidie. Cæterùm quod vitioſā egerit vitam, perſpicuum eſt ex ipſo vitæ exitu, quem ſortitus eſt, & item ante vitæ exitum, ex eo quod ſic faſtidiuit pauperem. Nam iſta res declarat, quod non huius ſolùm qui iacebat in veſtibulo, verùm nec alterius cuiuſquam ille miſertus fuerit. Etenim ſi illum perpetuò in veſtibulo proſtratum, quem quotidie ſemel atque iterum ac ſæpius videre cogebatur, foras prodiēs ac domum rediens. Non in biuio, nec in angiportu, occultóve loco decumbebat, ſed quà frequenter exibat intrabátque diues, ſic vt vel nolēs aſpicere cogeretur. Ergo ſi hunc non eſt cōmiſeratus, hunc inquam, tanta afflictum ægritudine, in egeſtate ac penuria vitam degentem, vel potius toto vitæ ſuæ tempore morbo atque adeo grauiſſimo laborantē, erga quē caſu obuiorum flexus eſſet vnquā miſericordia? Etenim vt primū diem neglexerit, certè cōſentaneū erat, vt altero die ſētiret aliquid affectus. Quòd ſi hoc quoque die diſſimulauit, certè tertio die, certè quarto, certè quinto, aut huic proximo die prorſus animo flecti debebat, licèt feris quoque fuiſſet immitior. Verum nihil iſtiuſmodi ſenſit, ſed illo quoque iudice, qui neq; deū metuebat, nec hominē reuerebatur, & impudētior erat, & inexorabilior. Nā illum quidē viduę inſtātia, quamuis crudelē & aſperum, tamen flexit ad gratificandum, vicitq;

A φαίνηται, καὶ τὸ τῆς συμφωνίας ἐξαίρετον διαφανῇ. εἰ μὲν γὰρ πάντες πάντα εἶπον, οὐκ ἂν πᾶσι μετὰ σπουδῆς προσέσχομεν, ἀρκοῦντος ἑνὸς διδάξαι τὸ πᾶν. εἰ δὲ πάντες πάντα ἐξηλλαγμένα εἶπον, οὐκ ἂν ἐφάνη τὸ τῆς συμφωνίας ἐξαίρετον. διὰ τοῦτο καὶ κοινῇ πάντες πολλὰ ἔγραψαν, καὶ κατ' ἰδίαν ἕκαστος ἀπολαβών. ὅπερ οὖν Χριστὸς διὰ τῆς παραβολῆς διδάσκει, τοῦτό ἐστιν. ἄνθρωπός τις, φησίν, ἦν πλούσιος κακίᾳ πολλῇ συζῶν· οὐδεμιᾶς πεῖραν ἐδέχετο συμφορᾶς, ἀλλὰ πάντα αὐτῷ, ὥσπερ ἐκ πηγῶν, ἐπέρρει. ὅτι γὰρ οὐδὲν τῶν ἀδοκήτων συνέβαινεν αὐτῷ, οὐδ' B ἀθυμίας ὑπόθεσις, οὐδ' ἀνωμαλία τις βιωτική, αὐτὸ τοῦτο ᾐνίξατο τὸ εἰπεῖν, ὅτι ηὐφραίνετο καθ' ἡμέραν. ὅτι δὲ κακίᾳ συνέζη, δηλοῖ μὲν καὶ ἐκ τοῦ λαχόντος αὐτὸν τέλους, καὶ πρὸ τοῦ τέλους δὲ ἐκ τῆς περὶ τὸν πένητα γινομένης ὑπεροψίας. ὅτι γὰρ οὐ μόνον ἐκεῖνον τὸν ἐν τῷ πυλῶνι, ἀλλ' οὐδ' ἄλλον τινὰ ἠλέει, αὐτὸς ἐκεῖνος τοῦτο ἔδειξεν. εἰ γὰρ τὸν ἐν τῷ πυλῶνι διηνεκῶς ἐρριμμένον, καὶ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν κείμενον, ὃν καθ' ἑκάστην ἡμέραν, καὶ ἅπαξ, καὶ δὶς, καὶ πλεονάκις ὁρᾶν ἠναγκάζετο εἰσιὼν, καὶ ἐξιὼν (οὐ γὰρ ἐν ἀμ- C φόδῳ, οὐδ' ἐν κρυπτῷ καὶ στενωπῷ κατέκειτο, ἀλλ' ἔνθα συνεχεῖς τὰς εἰσόδους καὶ τὰς ἐξόδους ποιούμενος ὁ πλούσιος, ἄκων αὐτὸν ὁρᾶν ἠναγκάζετο) εἰ τοίνυν τοῦτον οὐκ ἠλέησε, τὸν ἐν τοσούτῳ χαλεπῷ πάθει κατακείμενον, καὶ ἀπορίᾳ τοσαύτῃ συζῶντα, μᾶλλον δὲ διὰ παντὸς τοῦ βίου ἀρρωστίᾳ ταλαιπωροῦντα καὶ ἀρρωστίᾳ χαλεπωτάτῃ· πρὸς τίνα ἂν τῶν ἐντυγχανόντων ἐπεκάμφθη ποτέ; καὶ γὰρ εἰ τὴν προτέραν ἡμέραν παρέδραμε, τὴν δευτέραν εἰκὸς ἦν τι παθεῖν. εἰ δὲ ἐν ταύτῃ παρῆλθεν, ἀλλὰ τὴν τρί- D την, ἢ τὴν τετάρτην, ἢ τὴν μετ' ἐκείνην, πάντως αὐτὸν ἐπικαμφθῆναι ἔδει, καὶ εἰ τῶν θηρίων ἀγριώτερος ἦν. ἀλλ' οὐδὲν ἔπαθε τοιοῦτον ἀλλὰ καὶ ἐκείνου τοῦ δικαστοῦ, τοῦ μήτε τὸν Θεὸν φοβουμένου, μήτε ἀνθρώπους αἰδουμένου καὶ ἰταμώτερος καὶ ἀπηνέστερος γέγονεν. ἐκεῖνον μὲν γὰρ ἡ τῆς χήρας συνέχεια, καὶ ταῦτα, ὠμὸν ὄντα καὶ ἄγριον, δοῦναι τὴν χάριν ἔπεισε, καὶ πρὸς τὴν ἱκετηρίαν ἐπικάμψαι. τοῦτον δὲ οὐδὲ τοῦτο ἴσχυσεν ἐπικάμψαι πρὸς τὴν τοῦ πένητος ἀντίληψιν. καίτοιγε οὐκ ἴση ἦν ἡ αἴτησις· ἀλλ' αὕτη πολλῷ εὐκολω-

τέρα καὶ δικαιοτέρα. ἡ γὰρ κατὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτὸν παρεκάλει, οὗτος δὲ ἠξίου λῦσαι λιμὸν, καὶ μὴ περιιδεῖν ἀπολλύμενον· κἀκείνη μὲν ἐνοχλοῦσα παρεκάλουσα, οὗτος δὲ πολλάκις τῆς ἡμέρας ἐφαίνετο τῷ πλουσίῳ σιγῇ κείμενος. πολὺ δὲ τοῦτο ἱκανὸν μαλάξαι μᾶλλον καὶ λιθίνην διάνοιαν. ἐνοχλούμενοι γὰρ πολλάκις καὶ παροξυνόμεθα· ὅταν δὲ τοὺς δεομένους βοηθείας ἴδωμεν σιγῇ πολλῇ παρεστῶτας, καὶ μηδὲν φθεγγομένους, ἀλλ' ἀποτυγχάνοντας μὲν ἀεὶ, μὴ δυσχεραίνοντας δὲ, ἀλλὰ σιγῇ φαινομένους μόνον ἡμῖν, κἂν αὐτῶν τῶν λίθων ὦμεν ἀναισθητότεροι, τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἐπιεικείας αἰδεσθέντες κατακαμπτόμεθα. καὶ ἕτερον δέ τι πρὸς τούτοις τούτων οὐκ ἔλαττον ἦν, τὸ καὶ τὴν ὄψιν αὐτὴν ἐλεεινὴν εἶναι τοῦ πένητος, λιμῷ καὶ ἀῤῥωστίᾳ μακρᾷ κατεργασθεῖσαν. ἀλλ' ὅμως οὐδὲν τούτων τὸν ἀνήμερον ἐκεῖνον ἐμάλαξε. πρώτη μὲν οὖν κακία αὕτη ὠμότητος, καὶ ἀπανθρωπία ὑπερβολὴν οὐκ ἔχουσα. οὐ γάρ ἐστιν ἴσον ἐν πενίᾳ ζῶντα μὴ βοηθεῖν τοῖς δεομένοις, καὶ τοσαύτης ἀπολαύοντα τρυφῆς, λιμῷ τηκομένους ἑτέρους περιορᾶν. πάλιν οὐκ ἔστιν ἴσον, ἅπαξ ἢ δεύτερον ἰδόντα πτωχὸν, παραδραμεῖν, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν βλέποντα μηδὲ ὑπὸ τῆς κατὰ τὴν ὄψιν συνεχείας πρὸς τὸν ἔλεον καὶ τὴν φιλανθρωπίαν διαναστῆναι ταύτην. πάλιν οὐκ ἔστιν ἴσον ἐν συμφοραῖς ὄντα καὶ ἀθυμίαις καὶ κακῶς τὴν ψυχὴν διακείμενον μὴ βοηθεῖν τοῖς πλησίον, καὶ τοσαύτης ἀπολαύοντα εὐφροσύνης καὶ διηνεκοῦς εὐπραγίας, λιμῷ τηκομένους ἑτέρους περιορᾶν, καὶ ἀποκλεῖσαι τὰ σπλάγχνα, καὶ μηδὲ ὑπὸ τῆς χαρᾶς αὐτῆς γενέσθαι φιλανθρωπότερον. ἴστε γὰρ δήπου τοῦτο, ὅτι κἂν ἁπάντων ὦμεν ἀγριώτεροι, ταῖς εὐπραγίαις ἡμερώτεροι καὶ χρηστότεροι πεφύκαμεν γίνεσθαι. ἀλλ' ἐκεῖνος οὐδὲ ὑπὸ τῆς εὐημερίας βελτίων ἐγένετο, ἀλλ' ἔμενεν ἐκτεθηριωμένος, μᾶλλον δὲ καὶ θηρίου παντὸς ὠμότητα καὶ ἀπανθρωπίαν τοῖς τρόποις ἀπέκρυψεν. ἀλλ' ὅμως ὁ μὲν ἐν πονηρίᾳ ζῶν καὶ ἀπανθρωπίᾳ, πάσης ἀπήλαυεν εὐπραγίας, ὁ δὲ δίκαιος καὶ ἀρετῆς ἐπιμελούμενος, ἐν ἐσχάτοις ἦν κακοῖς. ὅτι γὰρ δίκαιος ὁ Λάζαρος ἦν, πάλιν καὶ ἐνταῦθα τὸ τέλος ἀπέδειξε,

A mulieris ſupplicatio. Hunc verò ne iſta quidẽ res flectere potuit ad ſubueniendum pauperi. Quanquam non erat ſimilis poſtulatio, ſed huius nẽpe Lazari multò fuit tum facilior, tum iuſtior. Nã vidua quidem illũ implorabat aduerſus hoſtes ſuos: hic nihil aliud petebat, quàm vt ſedaret famem, & ne contemneret pereũtem. Illa flagitabat obſtrepens, hic autem quum ſæpius vno die ſtimularetur, acceſſu famis, ſilens apparebat diuiti iacénſque. Hoc certè ſatis erat, vel ad ſaxeum cor emolliendum. Etenim qui obtundunt, in hos frequẽter etiã prouocamur ira. Cæterũ quo- B ties videmus auxilio indigentes, multo cũ ſilentio aſtantes, neq; vocem vllam edẽtes, imò etiã ſi ſemper fruſtrentur, nõ tamen moleſtè ferentes, ſed tãtùm offerentes ſeſe noſtro conſpectui, quãuis ſimus ipſis lapidibus duriores, tamẽ admirabilem illã pauperum modeſtiã reueriti, flectimur. Iã & aliud accedebat his quæ dixi non minus, videlicet quod ipſa quoque facies pauperis erat miſerabilis, vtpote fame diutinaq; valetudine confecta. Attamen nec harũ rerum quicquam implacabilem illum C emollit. Hæc igitur prima vitioſa crudelitas erat, inhumanitaſq;, cui nihil poterat accedere. Nec enim ſimile eſt, ſi cui res ſunt tenues, nõ ſuccurrat egenis, & ſi tantis affluens deliciis, alios fame tabeſcẽtes deſpiciat. Rurſũ ſimile non eſt, ſi pauperem ſemel atque iterũ cõſpectũ prętercurras, & quũ quotidie videas, ne ſic quidẽ ex aſſiduo cõſpectu ſenſum humanũ excitari ad miſericordiã. Rurſus aliud eſt, ſi qui calamitatibus & anguſtiis premitur, maleq; affectus eſt animo, nõ opituletur proximo? aliud ſi qui tãta fruitur voluptate per- D peruaq; fœlicitate, alios fame tabeſcẽtes negligat, occludatq; viſcera, nec vel ab ipſa lætitia reddatur humanior. Nã illud profectò noſtis, quod licet ſimus omniũ immitiſſimi, tamẽ proſpero ſucceſſu rerũ mitiores benignioreſq; reddi cõſueuimus. At illũ ne copia quidẽ rerũ reddebat meliorẽ, ſed perſeuerabat verſus in ferã, imò potius omnium ferarũ crudelitatẽ, & inhumanitatem moribus ſuperauit. Et tamẽ hãc ſceleroſam & inhumanam vitã agens, omni rerũ proſperitate fruebatur. Alter verò iuſtus, ac virtutis ſtudioſus in extremis erat malis. Nam Lazarum fuiſſe iuſtũ,

duobus argumẽtis declaratũ eſt, tũ exitu vitę, tũ & ante vitę finem, ipſa hominis in pauperrate tolerãtia. Queſo, nónne videmini hæc oculis intueri? Diditi nauis erat plena mercium, ac ſecundo nauigabat vẽto. Verũ ne quid mireris, ad naufragiũ feſtinabat, eò quod onus nolebat circunſpectè ponere. Vis tibi commemorem & aliud illius vitium? Quotidie vacabat deliciis ſine vllo metu. Nam & hoc erat vitium, nõ modò hoc tempore, quum tanta à nobis exigitur philoſophia, verùm etiam in initio ſub veteri teſtamento, quum nondum nobis eſſet oſtẽſa tam exacta philoſophia. Audi igitur quid dicat propheta: Væ vobis, qui venturi eſtis in diem malum, qui appropinquatis, & tangitis ſabbata mendacia quid eſt, tãgitis ſabbata mendacia? Iudæi putant ſibi ſabbatum otij gratia fuiſſe datum, verùm non iſta eſt cauſa: ſed potius, vt abducti à curis rerum temporalium, otium omne conſumerent in ſpiritalibus. Quod enim ſabbatum non otij, ſed ſpiritualis actionis materia ſit, dilucidum eſt ex ipſis rebus. Nam ſacerdos eo die duplum facit operis, qui quotidie non niſi vnicam hoſtiam offerre ſolitus, ſabbato iubetur offerre geminã. Quòd ſi prorſus eſſet otij dies, oportebat ſacerdotem omnium maximè otium agere. Quoniam igitur Iudæi corporalium rerum curis liberati, non vacabant ſpiritalibus, vtputa ſobrietati, modeſtiæ, & audiendis diuinis ſermonibus, ſed contrarium potius faciebant, ſeruientes ventri, indulgentes ebrietati, diſtẽti cibis, deliciantes, audi quomodo illos reprehendat propheta. Quum enim dixiſſet, Vos qui venitis in diem malam: & cum addidiſſet, Qui attingitis ſabbata mendacia, indicauit ex additione, quo pacto mendacia illis ſabbata eſſent. Quomodo igitur ea mendacia reddebant? dum operabantur iniquitatẽ, deliciis & ebrietati vacantes, & ſexcenta alia fœdiſſima perpetrantes. Quod vt verum eſſe intelligas, audi, quam ſequuntur, quod ego dico, per ea indicat, quæ ſtatim adiunxit dicens: Qui dormitis in lectis eburneis, ac laſciuitis in ſtratis veſtris. Qui comeditis hœdos è caulis, & vitulos è bubilibus lactentes, qui bibitis vinum defecatum, ac primis vnguentis vngimini. Accepiſti ſabbatum, vt animam

Allegoria. — *Amos 6. 3.* — *Sabbatum non otij cauſa datum, ſed ſpiritalis negocij. Sabbatis duplex hoſtia immolabatur.* — *Feſtis diebus maiora peccamus.*

A καὶ περὶ τοῦ τέλους αὐτὴ ἡ κατὰ τὴν πενίαν ὑπομονή. ἆρα οὐ δοκεῖτε αὐτὰ τὰ προόντα τὰ πράγματα ὁρᾶν; πλήρης τῶν πλουσίων ἡ ναῦς τῆς ἐμπορίας ἦν, καὶ ἐξ οὐρίας ἔπλει. ἀλλὰ μὴ θαυμάσητε· εἰς ναυάγιον γὰρ ἠπείγετο, ἐπειδὴ τὸν φόρτον οὐκ ἠθέλησε διαθέσθαι μετ' εὐλαβείας. βούλει σοι καὶ ἑτέραν εἴπω κακίαν αὐτοῦ; τὸ καθ' ἑκάστην ἡμέραν τρυφᾶν ἀδεῶς· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο κακία ἐσχάτη, οὐχὶ νῦν, ὅτε τοσαύτην ἀπαιτούμεθα φιλοσοφίαν, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀρχῇ ἐπὶ τῆς παλαιᾶς, ὅτε οὐ τοσαύτης φιλοσοφίας ἐπίδειξις ἦν. ἄκουσον γοῦν τί φησιν ὁ προφήτης. οὐαὶ
B οἱ ἐρχόμενοι εἰς ἡμέραν κακήν, οἱ ἐγγίζοντες καὶ ἀπτόμενοι σαββάτων ψευδῶν. τί ἐστιν, οἱ ἀπτόμενοι σαββάτων ψευδῶν; οἱ Ἰουδαῖοι νομίζουσιν, ὅτι δι' ἀργίαν αὐτοῖς τὸ σάββατον δέδοται. οὐκ ἔστι δὲ αὕτη ἡ αἰτία, ἀλλ' ἵνα τῶν βιωτικῶν ἑαυτοὺς ἀπαγαγόντες, τὴν σχολὴν ἅπασαν εἰς τὰ πνευματικὰ ἀναλίσκωσιν. ὅτι δὲ οὐκ ἀργίας ἐστὶ τὸ σάββατον, ἀλλ' ἐργασίας ἐστὶ πνευματικῆς ὑπόθεσις, ἀπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων δῆλον. ὁ γοῦν ἱερεὺς διπλοῦν ἔργον ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ποιεῖ· καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν
C ἁπλῆς ἀναφερομένης θυσίας, διπλῆν ἀναφέρειν κελεύεται τότε. Εἰ δὲ καθάπαξ ἀργίας ἦν τὸ σάββατον, πρὸ τῶν ἄλλων τὸν ἱερέα ἀργεῖν ἐχρῆν. ἐπεὶ οὖν οἱ Ἰουδαῖοι τῶν βιωτικῶν ἀπαλλαγέντες πραγμάτων, τοῖς πνευματικοῖς οὐ προσεῖχον, σωφροσύνῃ, καὶ ἐπιεικείᾳ, καὶ ἀκροάσει θείων λογίων· ἀλλὰ τοὐναντίον ἐποίουν, γαστριζόμενοι, μεθύοντες, διαρρηγνύμενοι, τρυφῶντες, διὰ τοῦτο κατηγόρησεν αὐτῶν ὁ προφήτης. εἰπὼν γάρ, οὐαὶ οἱ ἐρχόμενοι εἰς ἡμέραν κακήν, καὶ ἐπαγαγών, οἱ ἐφαπτόμενοι σαββάτων ψευδῶν, ἔδειξε διὰ τῆς ἐπαγωγῆς, πῶς
D ἦν αὐτοῖς τὰ σάββατα ψευδῆ. πῶς οὖν αὐτὰ ἐποίουν ψευδῆ; τῷ κακίαν ἐργάζεσθαι, τρυφῶντες, μεθύοντες, καὶ τὰ μυρία αἴσχιστα καὶ χαλεπὰ πράττοντες· καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, ἄκουσον τῶν ἑξῆς. δείκνυσι γὰρ ὃ λέγω, δι' ὧν εὐθὺς ἐπάγει καὶ λέγει· οἱ καθεύδοντες ἐπὶ κλινῶν ἐλεφαντίνων, καὶ κατασπαταλῶντες ἐπὶ τῶν στρωμνῶν αὐτῶν, οἱ ἐσθίοντες ἐρίφους ἐκ ποιμνίων, καὶ μοσχάρια ἐκ βουκολίων γαλαθηνά, οἱ πίνοντες τὸν διϋλισμένον οἶνον, καὶ τὰ πρῶτα μύρα χριόμενοι. ἔλαβες τὸ σάββατον, ἵνα τὴν

πονηρίας ἀπαλλάξῃς τὴν ψυχήν. σὺ δὲ αὐτὴν κατεργάζῃ πλέον. τί γὰρ ἂν γένοιτο τῆς βλακείας ταύτης χεῖρον, ἢ τὸ ἐπὶ κλινῶν ἐλεφαντίνων καθεύδειν; αἱ ἄλλαι ἁμαρτίαι, κἂν μικράν τινα ἡδονὴν ἔχουσιν, οἷον ἡ μέθη, ἡ πλεονεξία, καὶ ἀσωτία· τὸ δὲ ἐπὶ κλινῶν ἐλεφαντίνων καθεύδειν, ποίαν ἡδονὴν ἔχει; ποίαν παραμυθίαν; μὴ γὰρ ἡδίω καὶ γλυκύτερον ἡμῖν τὸν ὕπνον ἐργάζεται τῆς κλίνης τὸ κάλλος; φορτικώτατον μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ἐπαχθέστατον τοῦτο, ἐὰν νοῦν ἔχωμεν. ὅταν γὰρ ἐννοήσῃς, ὅτι, σοῦ καθεύδοντος ἐπὶ κλίνης ἐλεφαντίνης, ἕτερος οὐδ' ἄρτου μετ' ἀδείας ἀπολαύειν ἔχει, οὐ καταγνώσεταί σου τὸ συνειδός, καὶ ἐπαναστήσεται κατήγορον τῆς ἀνωμαλίας ταύτης; εἰ δὲ τὸ ἐπὶ ἐλεφαντίνων κλινῶν καθεύδειν, ἔγκλημα, ὅταν καὶ ἀργύρῳ περιβεβλημέναι πάντοθεν ὦσι, ποίαν ἕξομεν ἀπολογίαν; βούλει κάλλος κλίνης ἰδεῖν; ἐγώ σοι δείκνυμι νῦν, οὐκ ἰδιωτικῆς, οὐδὲ στρατιωτικῆς, ἀλλὰ βασιλικῆς κλίνης εὐπρέπειαν. κἂν γὰρ φιλοτιμότατος ᾖς πάντων, εὖ οἶδα, ὅτι τῆς τοῦ βασιλέως κλίνης οὐκ ἐθελήσεις ἔχειν εὐπρεπεστέραν· καὶ, τὸ δὴ μεῖζον, οὐ τοῦ τυχόντος βασιλέως, ἀλλὰ τοῦ πρώτου, καὶ τοῦ πάντων βασιλέων βασιλικωτέρου, καὶ μέχρι νῦν ᾀδομένου πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης· δείκνυμί σοι κλίνην, τὴν τοῦ μακαρίου Δαβίδ. ποταπὴ τοίνυν ἦν ἐκείνη; οὐκ ἀργύρῳ καὶ χρυσῷ, ἀλλὰ δάκρυσι, καὶ ἐξομολογήσεσι πάντοθεν ἦν κεκαλλωπισμένη. καὶ ταῦτα αὐτός φησιν οὕτω λέγων· λούσω καθ' ἑκάστην νύκτα τὴν κλίνην μου, ἐν δάκρυσί μου τὴν στρωμνήν μου βρέξω. ὥσπερ γὰρ μαργαρίται, τὰ δάκρυα αὐτῇ ἐπεπήγει πάντοθεν. καὶ σκόπει μοι φιλόθεον ψυχήν. ἐπεὶ γὰρ ἐν ἡμέρᾳ πολλαὶ αἱ φροντίδες ἀρχόντων, ταξιαρχῶν, ἐθνῶν, δήμων, στρατιωτῶν, πολέμων, εἰρήνης, τῶν πολιτικῶν πραγμάτων, τῶν κατὰ τὴν οἰκίαν, τῶν πόρρωθεν, τῶν πλησίον, περιέλκον αὐτὸν καὶ ἀπῆγον τὴν σχολήν, ἣν πάντες εἰς τὸ καθεύδειν ἀναλίσκομεν, εἰς ἐξομολόγησιν καὶ εὐχὰς καὶ δάκρυα ἀνήλισκεν ἐκεῖνος. καὶ οὐχὶ μίαν τοῦτο ἐποίησε νύκτα, τὴν δὲ δευτέραν ἐπαύσατο· οὐδὲ δύο καὶ τρεῖς, τὰς δὲ μεταξὺ διέλιπεν· ἀλλὰ καθ' ἑκάστην νύκτα τοῦτο ἔπραττε. λούσω γὰρ καθ' ἑκάστην νύκτα, φησὶ, τὴν κλίνην μου, ἐν δάκρυσί μου τὴν στρωμνήν μου

A tuam liberares à vitiis, tu verò tũ magis illa committis. Quid enim eſſe poſſit iſta mollicie nequius, quàm indormire lectis eburneis? Nam cætera quidem peccata ſaltem aliquam exiguam delectationem habent, veluti temulentia, auaritia, & luxuria: ceterum in lectis eburneis dormire, quam adfert voluptatem? quod ſolatium? Num lecti pulchritudo reddit nobis ſomnum ſuauiorem, dulcioremque? Imò grauiſſimum eſt illud moleſtiſſimúmque, ſi modò ſapiamus. Etenim ſi dum tu dormis in eburneo lecto, tecum repu- B tes, quòd alius ne pacem quidem habet quo ſecurè veſcatur; nónne te tua condẽnabit & conſcientia, inſurget in accuſationem iſtius inæqualitatis? Quòd ſi crimen eſt eburneis indormire lectis, quum vndique etiam argento fuerint conueſtiti, quam adferemus excuſationẽ? Vis lecti videre pulchritudinem? Ego tibi nunc commonſtro, non plebeij neque militaris, ſed regalis ornatum. Etenim quamuis fueris omnium ambitioſiſſimus, ſat ſcio, non optabis tibi lectum pulchriorem quàm regis, & quod maius eſt, regis non cuiuſlibet, ſed primarij, regúm- C que omnium regaliſſimi, quique in hodiernum vſque diem celebratur toto terrarum orbe. En, oſtendo tibi lectum beati Dauidis. Qualis igitur erat ille? Non argento & auro, ſed vndique lachrymis, & confeſſione erat exornatus. Hæc ipſe fatetur ita loquens: Lauabo per ſingulas noctes lectum meum, lachrymis meis ſtratum meum rigabo. Itaque vice margaritarum vndique lachrymis erat diſtinctus. Hic mihi conſidera mẽtem amore Dei flagrantem. Nam quoniam interdiu variæ ſolicitudines curæq; D principum, ducum, gentium, populorum, militum, bellorum, pacis, ciuilium ac domeſticorum negotiorum, eorum quæ procul, eorum quæ propè, diſtrahebant & auocabant hominem, quod otij cæteri conſumunt ſomno, ille in confeſſione, lachrymis, ac precibus impendebat. Neque id ita faciebat per vnam noctem, vt altera deſiſteret, neque ſic per duas tréſve, vt interim deficeret, verùm ſingulis noctibus id faciebat: Lauabo enim, inquit, per ſingulas noctes lectum meum, & lachrymis meis ſtratum

Eburnei lecti.

Lectus Chriſtianorum.

Pſal. 6. & Dauid rex noctuorâs.

A nieum rigabo: videlicet lachrymarum vbertatem exprimēs, ſimul & perpetuitatem. Quum omnes quietē & otium agerent, ſolus ille tunc Deum interpellabat, & aderat ſopiri neſcius oculus ploranti, lamentantique ſuáque profitenti mala. Talem tu quoque tibi parato lectum. Nam lectus argento obtectus quum inuidiam hominum accerſit, tum iram ſupremi numinis inflammat: cæterùm tales lachrymæ quales erant Dauidis, ipſum etiam gehennæ incendium norunt extinguere. Vis tibi alium commonſtrem lectum Iacob? Solum habebat ſubſtratum, & lapidem capiti ſuppoſitum, eóque B vidit illum intelligibilem lapidem, cáſque ſcalas per quas aſcendebant ac deſcendebant angeli. Huiuſmodi lectos excogitemus, vt eiuſmodi videamus inſomnia. Quòd ſi lecto argenteo indormiemus, non modò nullam capiemus voluptatem, verumetiam animi moleſtiam perferemus. Quum enim tibi ſuccurrit, quòd in ſummo rigore mediáque nocte, dum tu lecto indormis, pauper in balneorum veſtibulis, paleis diſtentæ culcitræ incubat, culmis circuntectus, tremens C ac rigore concretus, fame cruciatus: etiamſi maximè ſis lapideus, ſat ſcio condemnabis teipſum, quod tibi permittas ſuprà quàm opus eſt frui rebus ac deliciis indulgere, quum illi nec ad vſum ſuppetat. Nullus, inquit, militans, implicatur temporariis negociis: miles es ſpiritalis. Talis autem miles non dormit in lecto eburneo, ſed humi. Non oblinitur vnguentis. Nam iſta cura eſt meretriciis amoribus implicatorum ac perditorum, ſcenicorum, mentíſque deploratæ hominum. Te verò non opor- D tet olere vnguentum, ſed ſpirare virtutem. Nihil immundius anima, quoties corpus talem habet fragrantiam. Corporis enim ac veſtium fragrantia, arguit intus latere animum graueolentem & immundum. Quum enim diabolus aggreſſus, deliciis euirauerit animam, omníq; vitiorum genere compleuerit, tum & corpus ipſum corruptionis ſuæ ſordibus per vnguenta inficit, & contaminat. Nec ſecus atq; hi qui pituita naſi catarrhóque perpetuo laborant, & veſtes, & manus, & faciem contaminant, eo quod ſubinde

Lachrymæ extinguūt gehennæ incendiū.

Lectus Iacob.

Gen. 28.

1. Tim. 2.

Culcitra militis.

Vnguenta arguunt animam graueolentem.

A βρέξω, τὴν δαψίλειαν τῶν δακρύων καὶ τὴν συνέχειαν ἐμφαίνων. πάντων γὰρ ἡσυχαζόντων, καὶ ἐν ἠρεμίᾳ ὄντων, μόνος τῷ Θεῷ τότε ἐνετύγχανε, καὶ παρῆν ὁ ἀκοίμητος ὀφθαλμὸς ὀδυρομένῳ καὶ θρηνοῦντι καὶ τὰ οἰκεῖα ἐξαγγέλλοντι κακά. τοιαύτην καὶ σὺ κατασκεύασον κλίνην. ὁ μὲν γὰρ ἄργυρος περικείμενος καὶ φθόνον παρὰ ἀνθρώπων ἐγείρει, καὶ ὀργὴν ἐκκαίει τὴν ἄνωθεν· τὰ δὲ τοιαῦτα δάκρυα, οἷα τὰ τοῦ Δαβίδ, καὶ αὐτὸ τὸ τῆς γεέννης οἶδε κατασβέσαι πῦρ. βούλει σοι καὶ ἑτέραν δείξω κλίνην; τὴν τοῦ Ἰακὼβ λέγω. ἔδαφος εἶχεν ὑποκείμενον, καὶ λί- B θον ὑπὸ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. διὰ τοῦτο καὶ τὸν νοητὸν εἶδε λίθον, καὶ τὴν κλίμακα ἐκείνην, δι᾽ ἧς ἀνέβαινον, καὶ κατέβαινον ἄγγελοι. τοιαύτας ἐπιστρωνῶμεν κλίνας καὶ ἡμεῖς, ἵνα καὶ τοιαῦτα βλέπωμεν ὀνείρατα. ἂν δὲ ἐπὶ τῆς ἀργυρᾶς ὦμεν κατακείμενοι, οὐ μόνον οὐδεμίαν ἡδονὴν καρπωσόμεθα, ἀλλὰ καὶ ἀθυμίαν ὑπομενοῦμεν. ὅταν γὰρ ἐννοήσῃς, ὅτι ἐν κρυμῷ ἐσχάτῳ, ἐν νυκτὶ μέσῃ, σοῦ καθεύδοντος ἐπὶ κλίνης, ὁ πένης ἐπὶ στιβάδος ἔρριπται ἐν τοῖς τῶν βαλανείων προπυλαίοις, καλάμην περιβε- C βλημένος, τρέμων, πηγνύμενος τῷ κρύει, ἀγχόμενος τῷ λιμῷ. κἂν ἁπάντων μᾶλλον λίθινος ᾖς, εὖ οἶδα, ὅτι καταγνώσῃ σαυτοῦ, σὺ μὲν ὑπὲρ τὴν χρείαν τρυφῶν, ἐκεῖνον δὲ μηδὲ τὴν κατὰ τὴν χρείαν ἀπολαύειν ἀφείς. οὐδεὶς στρατευόμενός, φησιν, ἐμπλέκεται ταῖς τοῦ βίου πραγματείαις. στρατιώτης εἶ πνευματικός· στρατιώτης δὲ τοιοῦτος οὐ καθεύδει ἐπὶ κλίνης ἐλεφαντίνης, ἀλλ᾽ ἐπὶ ἐδάφους· οὐ χρίεται μύροις. τῶν γὰρ ἡταιρηκότων καὶ διεφθαρμένων ἡ τοιαύτη σπουδή, τῶν ἐπὶ τῆς σκηνῆς, τῶν ἐν ἀ- D μελείᾳ ζώντων. σὲ δὲ οὐχὶ μύρων, ἀλλ᾽ ἀρετῆς ἀποπνεῖν δεῖ. οὐδὲν ψυχῆς ἀκαθαρτότερον, ὅταν τὸ σῶμα τοιαύτην ἔχῃ τὴν εὐωδίαν. τῆς γὰρ δυσωδίας τῆς ἔνδον, καὶ τῆς ἀκαθαρσίας δεῖγμα, ἡ τοῦ σώματος καὶ τῶν ἱματίων εὐωδία γένοιτ᾽ ἄν. ὅταν γὰρ ἐπελθὼν ὁ διάβολος διαθρύψῃ τὴν ψυχήν, καὶ βλακείας ἐμπλήσῃ πολλῆς· τότε καὶ εἰς τὸ σῶμα τῆς οἰκείας διαφθορᾶς τὴν κηλῖδα ἐναπομάσσεται διὰ τῶν μύρων. καὶ καθάπερ οἱ κορύζῃ τινὶ καὶ καταῤῥῷ διηνεκῶς ἁλισκόμενοι, καὶ τὰ ἱμάτια, καὶ τὰς χεῖρας καὶ τὴν ὄψιν μολύνουσι, τὸ διὰ τῶν ῥινῶν ῥέον συνεχῶς

A ἐναπομασσόμενοι· οὕτω δὴ καὶ ἡ ψυχὴ, τῆς πονηρᾶς τούτου ῥεύματος τὴν κακίαν εἰς τὸ σῶμα ἐναπομάσσεται. τίς γὰρ γενναῖόν τι καὶ χρηστὸν ὑπολήψεται περὶ τοῦ μύρων ὄζοντος καὶ γυναικιζομένου, μᾶλλον δὲ ἑταιριζομένου, καὶ ὀρχηστικὸν αἱρουμένου βίον; πνείτω σου πνευματικῆς εὐωδίας ἡ ψυχὴ, ἵνα καὶ σαυτὸν καὶ τοὺς συζῶντάς σοι ὠφελῇς τὰ μέγιστα. οὐδὲν γὰρ, οὐδὲν τρυφῆς χαλεπώτερον. ἄκουσον τί περὶ αὐτῆς φησὶ πάλιν ὁ Μωϋσῆς· ἐλιπάνθη, ἐπαχύνθη, ἐπλατύνθη, καὶ ἀπελάκτισεν ὁ ἠγαπημένος. καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι ἀπέστη, ἀλλ' ἀπελάκτισεν ὁ ἠγαπημένος, τὸ γαῦρον καὶ δυσήνιον αὐτοῦ παρεμφαίνων ἡμῖν. καὶ
B πάλιν ἀλλαχοῦ· φαγὼν καὶ πιὼν πρόσεχε σεαυτῷ, μήποτε ἐπιλάθῃ κυρίου τοῦ Θεοῦ σου. οὕτως ἡ τρυφὴ πρὸς λήθην ἄγειν εἴωθε. καὶ σὺ τοίνυν, ἀγαπητὲ, ἐὰν καθίσῃς ἐπὶ τῆς τραπέζης, ἀναμνήσθητι ὅτι μετὰ τὴν τράπεζαν εὔχεσθαί σε δεῖ· καὶ οὕτω συμμέτρως ἔμπλησον τὴν γαστέρα, ἵνα μὴ βαρυνόμενος ἀδυνατήσῃς γόνυ κλῖναι, καὶ τὸν Θεὸν παρακαλέσαι. οὐχ ὁρᾶτε τὰ ὑποζύγια, ὅτι μετὰ τὴν
C φάτνην ὁδοιπορείας ἅπτεται, καὶ ἀχθοφορεῖ, καὶ τὴν οἰκείαν διακονίαν ἀποπληροῖ; σὺ δὲ μετὰ τὴν τράπεζαν ἄχρηστος πρὸς τὸ ἔργον καὶ ἀνεπιτήδειος γίνῃ; καὶ πῶς οὐκ ἔσῃ καὶ τῶν ὄνων αὐτῶν ἀτιμότερος; τίνος ἕνεκεν; ὅτι τότε μάλιστα νήφειν χρὴ καὶ ἐγρηγορέναι. ὁ γὰρ μετὰ τὴν τράπεζαν καιρὸς, εὐχαριστίας ἐστὶ καιρός· τὸν δὲ εὐχαριστοῦντα οὐχὶ μεθύειν, ἀλλὰ νήφειν δεῖ καὶ ἐγρηγορέναι. ἀπὸ τραπέζης μὴ ἐπὶ κλίνην, ἀλλ' ἐπ' εὐχὴν τρεπώμεθα, ἵνα μὴ τῶν ἀλόγων ἀλογώτεροι γινώμεθα. οἶδα ὅτι πολλοὶ καταγνώσονται τῶν λεγομένων, ὡς καινήν
D τινα καὶ παράδοξον συνήθειαν εἰσαγόντων τῷ βίῳ· ἀλλ' ἐγὼ μειζόνως τῆς πονηρᾶς καταγνώσομαι συνηθείας τῆς νῦν κατεχούσης ἡμᾶς. ὅτι γὰρ μετὰ τροφὴν καὶ τράπεζαν, οὐχ ὕπνον, οὐδὲ εὐνὴν, ἀλλ' εὐχὰς καὶ θείων γραφῶν ἀνάγνωσιν διαδέχεσθαι χρὴ, τοῦτο σαφέστερον ἐδήλωσεν ὁ Χριστός. τὰ γοῦν ἄπειρα πλήθη τότε ἑστιάσας ἐπὶ τῆς ἐρήμου, οὐκ ἐπὶ κλίνην καὶ ὕπνον αὐτοὺς ἔπεμψεν, ἀλλ' ἐπὶ θείων ἀκρόασιν ἐκάλεσε λογίων. οὐ γὰρ διέρρηξεν αὐτῶν τὰς γαστέρας, οὐδὲ εἰς μέθην

narium profluuium abſtergunt, anima quoque iſtius praui profluuij maliciam in corpus abſtergit. Quis enim præclarum aliquid, aut bonæ frugis opinabitur de eo qui ſpirat vnguenta, qui muliebribus gaudet, vel potius meretriciè ſe gerit, qui ſaltatricularum elegit vitã? Spiret anima tua fragrantiam ſpiritualem, quò tum tibiipſi, tum aliis tecum viuentibus maximam adferas vtilitatem. Nihil eſt enim, nihil eſt inquam, deliciis pernicioſius. Audi rurſum quid de illis dicat Moſes: Impinguatus eſt, incraſſatus eſt, dilatatus eſt, & recalcitrauit dilectus. Nec ait, receſſit, ſed, recalcitrauit dilectus, illius intractabilitatẽ nobis ſignificãs. Atq; alio rurſus loco: Vbi comederis ac biberis, caue tibi, ne quãdo obliuiſcaris domini Dei tui. Adeo deliciæ ſolent ad numinis obliuionem adducere. Proinde tu quoque cariſſime cum ſederis ad menſam, memento quod poſt conuiuium orãdum eſt tibi. Ita moderatè ventrem exple, ne grauatus non queas genua flectere, ac Deũ inuocare. An nõ videtis, quod iumenta iugum ferentia, poſteaquam ad præſepe paſta ſunt, iter agunt, onera geſtãt, ſuumq; explent miniſterium? Tu verò qui ſublata menſa, ad omne opus inutilis es & inidoneus, nũ vitare poteris, quò minus videaris aſinis deterior? Quam ob rem quia tum maximè conuenit eſſe ſobrium ac vigilantem. Nam tempus poſt menſam, agendi gratias tempus eſt. Non decet autem agentem gratias ebrium eſſe, ſed ſobrium ac vigilantem. A menſa non ad lectum, ſed ad deprecationem vertamur, ne brutis animantibus ſimus magis bruti. Noui fore multos qui damnent ea quæ nunc dicuntur, veluti qui nouam quandam & miram conſuetudinem inuehant concionandi. At ego magis damnabo prauã conſuetudinem, quę nunc obtinuit. Etenim quòd poſt cibum ac menſam non ad ſomnum oporteat ire, nec ad cubile, ſed oporteat cibo preces ac diuinarum ſcripturarum lectionem ſuccedere, manifeſtius declarauit ipſe Chriſtus, qui cùm immenſam multitudinem accepiſſet conuiuio in deſerto, non remiſit illos ad lectum aut ſomnum, ſed ad audiendos ſermones diuinos inuitauit. Non enim diſtẽderat illorum vẽtres, neque

Deliciæ pernicioſiſſimæ. *Deut. 32. 11.*

Recalcitrare Deo. *Deut. 11. 16.*

Diſſimile.

A cibo ſtatim orandum.

Chriſtus docuit paſtos.

A ad ebrietatem impulerat, verùm vbi ſaturaſſet illos, quantum exigebat neceſſitas, ad ſpiritualem adduxit alimoniã. Itidem nos quoque faciamus, eóque modo conſueſcamus capere cibum, vt ad vitam tuendam duntaxat ſufficiat, non vt nos valeat diſrumpere & grauare. Non enim in hoc nati ſumus ac viuimus, vt edamus, ac bibamus: ſed ideo edimus ac bibimus, vt viuamus. Ab initio non erat cibi cauſa data vita, ſed vitæ cauſa datus eſt cibus. Nos verò perinde quaſi ob hoc ipſum viueremus, ita cuncta in hoc inſumimus. Cęterùm vt vehementior etiam fiat deliciarum redargutio, acriúſque pungat B in his vitam agentes, agè rurſus ad Lazarum referamus ſermonẽ. Hoc enim pacto fiet, vt nobis ſit efficacior admonitio conſiliúmque noſtrum, quum videatis non verbis, ſed factis corripi puniríque eos, qui indulgent ingluuiei. Diues igitur ille cum tãta viuebat improbitate, quotidie deliciis vacans, lautíſque patinis fruebatur, grauius ſibiipſi ſupplicium accerſens, maiúſq; parans incẽdium, ac vindictam Dei reddens implacabilem, vltionem exaſperans, ſic vt veniæ locus non eſſet. Pau- C per autem proiectus erat in veſtibulo, nec tamen erat moroſus, nec dicebat conuicia, nec indignabatur. Non dicebat apud ſe quod dicunt complures: Quid tandem eſt hoc? Iſte qui improbam crudelémque vitam agit & inhumanam, omnibus modis ſuprà quàm opus eſt fruitur rebus, nec vllam animi moleſtiam patitur, nec aliud quicquã inopinatum, qualia multa ſolent in rebus humanis accidere, ſed pura nullá que ægritudine contaminata voluptate fruitur: mihi verò ne tantum quidẽ impartitur alimoniæ, quantum poſtu- D lat neceſſitas. Verùm iſti qui in paraſitos & adulatores, ac temulẽtiam quicquid habet conſumit, non aliter quàm è fonte cuncta affluunt. Ego porrò hîc iaceo, exemplum iis qui me conſpiciũt, probrum ac ludibrium, fame contabeſcens. An hæc ſunt prouidentiæ? An vlla iuſtitia deſpicit res hominum? Nihil horum neque dixit, neque cogitauit. Vnde hoc liquet? Ex eo quòd angeli ſtipatum illum deduxerũt, inq; ſinum Abrahæ delatum depoſuerunt. Quòd ſi blaſphemus fuiſſet, nequaquã illi tantum contigiſſet honoris. Ita cæ-

Socratis ſententia.

Paupertas non querula.

Tanquam è fonte prouerbiũ.

A ἐξέβαλεν, ἀλλὰ πληρώσας αὐτῶν τὴν χρείαν, πρὸς τὴν πνευματικὴν ἦγε τροφήν. οὕτω καὶ ἡμεῖς ποιῶμεν, καὶ τοσοῦτον ἐθίσωμεν ἑαυτοὺς ἐσθίειν, ὅσον πρὸς τὸ ζῆν μόνον, οὐχ ὅσον διασπᾶσθαι καὶ βαρύνεσθαι. οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἐγενόμεθα καὶ ζῶμεν, ἵνα φάγωμεν καὶ πίωμεν· ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἐσθίομεν, ἵνα ζῶμεν. οὐ τὸ ζῆν διὰ τὸ φαγεῖν, ἀλλὰ διὰ τὸ ζῆν τὸ φαγεῖν γέγονεν ἐξ ἀρχῆς. ἡμεῖς δὲ ὡς διὰ τοῦτο ἐλθόντες εἰς τὸν κόσμον, οὕτως ἅπαντα εἰς τοῦτο καταναλίσκομεν. ἀλλ' ἵνα σφοδροτέρα γένηται τῆς τρυφῆς ἡ κατη- B γορία, καὶ μᾶλλον καθίκηται τῶν ἐν αὐτῇ ζώντων· φέρε, πάλιν ἐπὶ τὸν Λάζαρον τὸν λόγον ἀγάγωμεν. οὕτω γὰρ ἡμῖν ἀληθεστέρα τε καὶ ἐναργεστέρα ἡ παραίνεσις ἔσται καὶ ἡ συμβουλή, ὅταν μὴ διὰ ῥημάτων, ἀλλὰ διὰ πραγμάτων ἴδητε παιδευομένους καὶ κολαζομένους τοὺς ἀδηφαγίᾳ προσέχοντας. ὁ μὲν οὖν πλούσιος τοσαύτῃ πονηρίᾳ συνέζη, καὶ καθ' ἑκάστην ἐνετρύφα τὴν ἡμέραν, καὶ ἐνεδιδύσκετο λαμπρῶς, χαλεπωτέραν ἑαυτῷ ἀνάπτων τὴν κόλασιν, καὶ μεῖζον τὸ πῦρ ἐργαζόμενος καὶ C ἀπαραμύθητον ἑαυτῷ ποιῶν τὴν δίκην, καὶ ἀσύγγνωστον τὴν τιμωρίαν. ὁ δὲ πένης ἔρριπτο παρὰ τὸν πυλῶνα αὐτοῦ, καὶ οὔτ' ἀπεδυσπέτησεν, οὔτ' ἐβλασφήμησεν, οὔτ' ἠγανάκτησεν. οὐκ εἶπε πρὸς ἑαυτόν, ὃ πολλοὶ λέγουσι· τί ποτε τοῦτό ἐστιν; οὗτος μὲν πονηρίᾳ συζῶν καὶ ὠμότητι καὶ ἀπανθρωπίᾳ, καὶ τῶν ὑπὲρ τὴν χρείαν ἀπολαύει πάντων, καὶ οὐδ' ἀθυμίαν ὑπομένει, οὐδ' ἄλλο τι τῶν ἀδοκήτων, οἷα πολλὰ τὰ παρὰ ἀνθρώποις ἐστίν, ἀλλὰ καὶ καθαρὰν καρποῦται τὴν ἡδονήν· ἐγὼ δὲ οὐδὲ τῆς ἀναγκαίας ἔχω τροφῆς D μεταλαβεῖν. ἀλλὰ τούτῳ μὲν εἰς παρασίτους, καὶ κόλακας, καὶ μέθην τὰ ὄντα ἅπαντα δαπανῶντι, ὥσπερ ἐκ πηγῶν ἅπαντα ἐπιρρεῖ· ἐγὼ δὲ παράδειγμα τοῖς ὁρῶσι κεῖμαι καὶ αἰσχύνη καὶ γέλως, λιμῷ τηκόμενος. ἆρα ταῦτα προνοίας; ἆρα ἐφορᾷ δίκη τις τὰ ἀνθρώπινα πράγματα; οὐδὲν τούτων οὐκ εἶπεν, οὐκ ἐνενόησε. πόθεν τοῦτο δῆλον; ἐξ ὧν ἀπήγαγον αὐτὸν οἱ ἄγγελοι δορυφοροῦντες, καὶ εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἀβραὰμ ἀποκατέστησαν. οὐκ ἂν δέ, εἰ βλάσφημος ἦν, τοσαύτης ἀπέλαυσε τιμῆς. οὕτω μὲν οὖν πολλοὶ διὰ τοῦτο θαυμά-

θαυμάζουσι τὸν ἄνθρωπον μόνον, ὅτι ἐν πενίᾳ ἦν· ἐγὼ δὲ δείκνυμι τιμωρίας ἐννέα τὸν ἀριθμὸν αὐτὸν ὑπομείναντα οὐχ ἵνα κολάζηται, ἀλλ' ἵνα λαμπρότερος γένηται, ὅπερ οὖν καὶ ἐγένετο. δεινὸν μὲν γὰρ ὄντως καὶ ἡ πενία, καὶ ἴσασιν ὅσοι πεῖραν ταύτης εἰλήφασι. λόγος γὰρ οὐδεὶς παραστῆσαι δυνήσεται τὴν ὀδύνην, ὅσην ὑπομένουσιν οἱ πτωχείᾳ συζῶντες, καὶ φιλοσοφεῖν οὐκ εἰδότες. ἐπὶ δὲ τοῦ Λαζάρου, οὐ τοῦτο μόνον ἦν τὸ δεινόν, ἀλλὰ καὶ ἀρρωστία αὐτῇ συνεζεύκτο, καὶ αὕτη μεθ' ὑπερβολῆς. καὶ ὅρα πῶς ἑκατέρας τὰς συμφορὰς δείκνυσιν εἰς ἄκρον ἐλθούσας. ὅτι B μὲν γὰρ πᾶσαν πενίαν ἡ τοῦ Λαζάρου πενία τότε ἐνίκησεν, ἔδειξεν εἰπών· ὅτι οὐδὲ τῶν ψιχίων ἀπήλαυε τῶν πιπτόντων ἀπὸ τῆς τραπέζης τοῦ πλουσίου. ὅτι δὲ καὶ ἡ ἀρρωστία πρὸς τὸ αὐτὸ μέτρον ἐφθάκει τῇ πενίᾳ, μεθ' ὃ λοιπὸν ἐκταθῆναι οὐκ ἦν, καὶ τοῦτο αὐτὸ πάλιν ἐδήλωσεν, εἰπών· ὅτι οἱ κύνες ἀπέλειχον τὰ ἕλκη αὐτοῦ. οὕτως ἦν ἐξησθενηκώς, ὡς μηδὲ τοὺς κύνας ἀποσοβῆσαι δύνασθαι, ἀλλὰ νεκρὸς ἔμψυχος ἔκειτο, ἐπιόντας μὲν αὐτοὺς θεωρῶν, ἀμύνασθαι δὲ οὐκ ἰσχύων. οὕτως C αὐτοῦ τὰ μέλη παρεῖτο, οὕτω τεταρίχευτο τῇ ἀρρωστίᾳ, οὕτω δεδαπάνητο τῷ πειρασμῷ. εἶδες μετ' ἄκρας ὑπερβολῆς καὶ τὴν πενίαν καὶ τὴν ἀρρωστίαν πολιορκούσας αὐτοῦ τὸ σῶμα; εἰ δὲ καθ' ἑαυτὸ τούτων ἕκαστον ἀφόρητον καὶ δεινόν, ὅταν ὁμοῦ συμπεπλεγμένα ᾖ, πῶς οὐκ ἀδάμας τις ἦν ὁ ταῦτα ὑπομένων; πολλοὶ πολλάκις ἀρρωστοῦσιν, ἀλλὰ τῆς ἀναγκαίας οὐκ ἀποροῦσι τροφῆς· ἄλλοι πενίᾳ μὲν συζῶσιν ἐσχάτῃ, ἀλλ' ὑγιείας ἀπολαύουσι· καὶ θάτερον θατέρου παραμυθία γίνεται. ἐνταῦθα D δὲ ἀμφότερα ταῦτα συνεδεδραμήκει. ἀλλ' ἔχεις μοί τινα εἰπεῖν τὸν ἐν ἀρρωστίᾳ ὄντα καὶ ἐν πενίᾳ; ἀλλ' οὐκ ἐν ἐρημίᾳ τοσαύτῃ. εἰ γὰρ καὶ μὴ παρ' ἑαυτοῦ μηδὲ οἴκοθεν, ἀλλ' ὑπὸ τῶν ὁρώντων ἐλεεῖσθαι δύναιτ' ἂν εἰς τὸ μέσον προκείμενος· τούτῳ δὲ τὰ προειρημένα δεινὰ χαλεπώτερα ἐποίει γίνεσθαι τῶν παρεστησομένων ἡ ἐρημία. καὶ αὐτὴν ταύτην πάλιν χαλεπωτέραν ἐποίει φαίνεσθαι, τὸ ἐν πυλῶνι κεῖσθαι τοῦ πλουσίου. εἰ μὲν γὰρ ἐπὶ τῆς ἐρήμου καὶ τῆς ἀοικήτου κείμενος, ταῦτ'

A teri quidē ob hoc demū tantopere mirantur hominem quod in paupertate vixerit. Ego verò doceo illū nouē ſupplicia pertuliſſe, nō quò puniretur, ſed quò clarior redderetur. Quod quidem etiā euenit. Nam paupertas quidē res eſt verè moleſta, id quod norunt quicunque ſunt experti. Nec enim vlla oratio poſſit aſſequi cruciatū, quem ſuſtinēt ij quibus cum paupertate res eſt, ſi neſciant vti philoſophia. In Lazaro verò nō iſta tantùm erat calamitas, verùm etiā aduerſa valetudo erat affixa, eaq́; ſupra modum grauis. Vide ſiquidē quemadmodū declarat vtramq́; calamitatem ad ſummum perueniſſe. Nam B quòd omnem paupertatē Lazari paupertas tum ſuperauerit, declarauit dicēs, quòd ne micis quidē potiri licuerit, quæ cadebāt de menſa diuitis. Porrò quòd valetudo quoq; ad eandē menſuram peruenerit ad quā paupertas, vltra quàm nō poſſet amplius proferri, & id quque rurſus declarauit, dicens, quod canes lingebant vlcera eius: adeò erat fractis viribus, vt ne canes quidem poſſet abigere, ſed viuū cadauer iacebat, vidēs quidem eos accurrentes, nequaquam tamen valens depellere, vſque C adeò illi mēbra erāt ſoluta, vſque adeò erant arefacta morbo, vſqueadeò conſumpta erant afflictione. Vides vehementer ſupráque modum & paupertatem & valetudinem oppugnātem corpus illius? Quòd ſi horum vnumquodque per ſe intolerabile eſt & acerbum, quum ſimul conglomerata fuerint, an non adamas quiſpiam fuerit, qui hæc perferat? Multi frequenter laborāt aduerſa valetudine, cæterùm non egent iis quæ ad victum ſunt neceſſaria. Alij paupertati extremæ ſunt obnoxij, verùm potiuntur bona valetudine, ſic vt D altera res alterius ſit ſolatium, huic verò ambo concurrebant mala. Agè, poſſes mihi nominare quempiam, ſimul & aduerſæ valetudini & paupertati obnoxium? ſed nō vſqueadeò deſolatum ac deſtitutum. Nam ille quidem quanquam non ex ſeſe neque à domeſticis ac familiaribus, tamen ab his qui videbant, miſericordia flexis ſubleuari poterat, in publicum proiectus: huic verò moleſtias eas, quas antea diximus, moleſtiores reddebat, quod ab his qui aſſiſtere debebant erat deſertus: & hanc ipſam ſolitudinem

Nouem in Lazaro ſupplicia.

Paupertas grauis ſine philoſophia.

Luc.16.21.

Aduerſa valetudo graue malum.

A rurſum moleſtiorem uideri faciebat, quod in veſtibulo diuitis iacebat. Etenim ſi in terra deſerta nulliſq; habitata, iacens hæc paſſus fuiſſet, neglectúſque iacuiſſet, haudquaquam tantundẽ habuiſſet cruciatus. Nam ſi nullus adſit, hoc ipſum etiam nolẽti perſuadet, vt ferat quæ accidunt: cæterùm quod in medio tam multorum iacens, ebrietati indulgentium, ſuauiter viuentium, à nemine vel vulgarem curam nanciſceretur, id reddebat ſenſum dolorum acriorem, magiſq; incendebat animi ægritudinem. Non enim perinde ſi abſint qui ſuccurrant, atque ſi adſint quidem, ſed nolint porrigere ma- B nũ, mordere ſolet animũ in calamitatibus, quod quidem tum huic accidit. Nullus erat qui dictis cõſolaretur, nullus qui factis adferret ſolatiũ, non amicus, nõ vicinus, non cognatus, non videntiũ quiſquã, adeo erat tota diuitis deliciis corrupta familia. Ad hęc aliam doloris acceſſionẽ adiũgebat, quod alterum illum in fœlicitate cõſpiciebat, non quòd inuidus eſſet ac prauus, ſed quòd omnes ſolent in aliorũ proſperitate exactius ſuas perſentire calamitates. In diuite autẽ erat aliquid manus ad illius animũ exulcerãdũ. C Nõ enim iã ſolũ ſuam ipſius calamitatẽ cum illius proſperitate cõferens, grauiorẽ reddidit ſuorũ malorũ ſenſum, verumetiam perpẽdens quòd ille vitã ducẽs crudelem & inhumanã in omnibus proſperaretur, ipſe verò virtutẽ ac modeſtiam amplexus, extrema pateretur mala, incõſolabilẽ animi mœleſtiã, & hinc ſuſtinuit. Nã ſi vir iuſtus fuiſſet diues, ſi modeſtus, ſi ſuſpiciendus, ſi omni virtute prędıtus, nequaquã illi perinde doluiſſet. Nũc verò quum diues eſſet, & vitã ducens improbã, & ad extremũ vſque maliciæ prouectus, & tantã inhumani- D tatẽ oſtendẽs, & hoſtilem animũ gerẽs, nec ſecus atq; lapidẽ ipſum prætercurrẽs, ſine verecundia, ſine miſericordia, deniq; ſuper hęc omnia, tãta potiẽs rerum copia, cogita quàm probabile ſit, quòd velut alternis fluctibus merſerit ille pauperis animũ: cogita qualiter affectũ fuiſſe Lazarum conſentaneum ſit, quum videret paraſitos, adulatores, famulos aſcẽdentes, deſcendẽtes, egredientes, ingredientes, circuncurſantes, tumultuantes, ebrios, ſalientes, omne laſciuiæ genus exhibentes:

Lazari dolorem quid augeret.

A ἔπασχε καὶ περιεώρα, οὐκ ἂν οὕτως ἤλγησε. τὸ γὰρ μηδένα περιεῖναι, καὶ ἄκοντα φέρειν ἔπειθε τὰ συμβαίνοντα· τὸ δὲ ἐν μέσῳ τοσούτων κείμενον μεθυόντων, εὐημερούντων, παρὰ μηδενὸς μηδὲ τῆς τυχούσης ἐπιμελείας τυγχάνειν, δριμυτέραν ἐποίει τῶν ὀδυνῶν γίνεσθαι τὴν αἴσθησιν, καὶ τὴν ἀθυμίαν ἐξέκαιε μᾶλλον. οὐ γὰρ οὕτως ἀπόντων τῶν βοηθούντων, ὡς παρόντων μὲν, οὐκ ἐθελόντων δὲ ὀρέξαι χεῖρα, δάκνεσθαι πεφύκαμεν ἐν ταῖς συμφοραῖς· ὅπερ οὖν κἀκεῖνος τότε ἔπασχεν. οὐδεὶς γὰρ ἦν, οὐχ ὁ λόγῳ παρακαλῶν, οὐχ ὁ B ἔργῳ παραμυθούμενος, οὐ φίλος, οὐ γείτων, οὐ συγγενὴς, οὐ τῶν ὁρώντων οὐδεὶς, πάσης τῆς τοῦ πλουσίου διεφθαρμένης οἰκίας. ἔτι πρὸς τούτοις, ἑτέραν αὐτῷ προσθήκην ὀδύνης ἐνεποίει τὸ καὶ ἕτερον εὐπραγοῦντα ὁρᾶν· οὐκ ἐπειδὴ βάσκανος ἦν καὶ πονηρὸς, ἀλλ᾽ ἐπειδὴ πεφύκαμεν ἅπαντες ἐν ταῖς ἑτέρων εὐημερίαις ἀκριβέστερον τὰς οἰκείας καταμανθάνειν συμφοράς. ἐπὶ δὲ τοῦ πλουσίου καὶ μεῖζον παρῆν αὐτῷ ἕτερον τὸ δυνάμενον αὐτὸν δακεῖν. οὐ γὰρ δὴ μόνον ταῖς εὐημερίαις ταῖς ἐκείνου C συγκρίνων τὴν ἑαυτοῦ δυσπραγίαν, μείζονα τὴν αἴσθησιν ἐλάμβανε τῶν οἰκείων κακῶν, ἀλλὰ καὶ λογιζόμενος, ὅτι ὁ μὲν μετ᾽ ὠμότητος καὶ ἀπανθρωπίας ζῶν, ἐν ἅπασιν εὐοδοῦται· αὐτὸς δὲ μετὰ ἀρετῆς καὶ ἐπιεικείας τὰ ἔσχατα πάσχει δεινά· καὶ ἔνθεν ἀπαραμύθητον τὴν ἀθυμίαν πάλιν ὑπέμενεν. εἰ γὰρ δίκαιος ἦν, εἰ γὰρ ἐπιεικὴς, εἰ γὰρ θαυμαστὸς ὁ ἀνὴρ, εἰ γὰρ πάσης γέμων ἀρετῆς, οὐκ ἂν αὐτὸν ἐλύπησε· νυνὶ δὲ καὶ πονηρίᾳ συζῶν, καὶ πρὸς ἔσχατον κακίας ἐληλακὼς, καὶ τοσαύτην ἀπανθρωπίαν ἐπιδεικ- D νύμενος, καὶ τὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτῷ διατιθεὶς, καὶ ὥσπερ λίθον αὐτὸν παρατρέχων ἀναισχύντως καὶ ἀνηλεῶς, καὶ μετὰ ταῦτα πάντα τοσαύτης ἀπολαύων εὐπορίας· ἐννόησον πῶς εἰκὸς ἦν, ὥσπερ ἐπαλλήλοις κύμασι βαπτίζειν αὐτοῦ τοῦ πένητος τὴν ψυχήν. ἐννόησον τὸν Λάζαρον, οἷον εἰκὸς ἦν εἶναι, ὁρῶντα παρασίτους, κόλακας, οἰκέτας ἀναβαίνοντας, καταβαίνοντας, ἐξιόντας, εἰσιόντας, κατατρέχοντας, θορυβοῦντας, μεθύοντας, πηδῶντας, καὶ πᾶσαν ἄλλην ἀσέλγειαν ἐπιδεικνυμένους.

ὥσπερ γὰρ δι' αὐτὸ τοῦτο ἐλθὼν, ἵνα μάρτυς ᾖ τῶν ἀλλοτρίων ἀγαθῶν, οὕτως εἰς τὸν πυλῶνα ἔρριπτο· τοσοῦτον ζῶν, ὅσον αἰσθάνεσθαι εἶχε τῶν οἰκείων κακῶν μόνον· ἐν λιμένι ναυάγιον ὑπομένων, πλησίον πηγῆς δίψῃ χαλεπωτάτῃ τὴν ψυχὴν ἀγχόμενος. εἴπω τι καὶ ἕτερον πρὸς τούτοις κακόν; οὐκ εἶχεν εἰς ἕτερον Λάζαρον ἰδεῖν. ἡμεῖς μὲν γὰρ κἂν μυρία πάθωμεν κακὰ, ἀλλ' ἔχομεν εἰς ἐκεῖνον ἰδόντες, ἱκανὴν δέξασθαι παράκλησιν, καὶ πολλῆς ἀπολαῦσαι τῆς παραμυθίας (τὸ γὰρ κοινωνοὺς εὑρίσκειν τῶν οἰκείων κακῶν ἢ ἐν πράγμασιν, ἢ ἐν διηγήμασι, πολλὴν φέρει τοῖς ὀδυνωμένοις παράκλησιν) ἐκεῖνος δὲ οὐδένα ἕτερον εἶχεν ἰδεῖν τὸν τὰ αὐτὰ αὐτῷ πεπονθότα. μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἀκοῦσαί τινος ἐπὶ τῶν προγόνων τῶν ἑαυτοῦ τοσαῦτα ὑπομείναντος. ἱκανὸν δὲ τοῦτο σκοτῶσαι ψυχήν. ἔστι καὶ ἕτερον πρὸς τούτοις εἰπεῖν, ὅτι οὐδέν τι περὶ ἀναστάσεως φιλοσοφεῖν ἠδύνατο, ἀλλὰ μέχρι τοῦ παρόντος βίου τὰ παρόντα ἐνόμιζε συγκεκλεῖσθαι πράγματα. τῶν γὰρ πρὸ τῆς χάριτος ἦν. εἰ δὲ νῦν ἐφ' ἡμῶν, μετὰ τοσαύτην θεογνωσίαν, καὶ τὰς χρηστὰς τῆς ἀναστάσεως ἐλπίδας, καὶ τὰς κειμένας τοῖς ἁμαρτάνουσι τιμωρίας ἐκεῖ, καὶ τὰ ἡτοιμασμένα τοῖς κατορθοῦσιν ἀγαθὰ, οὕτω μικροψύχως τινὲς καὶ ταλαιπώρως διάκεινται, ὡς μηδὲ ταύταις διορθοῦσθαι ταῖς προσδοκίαις· τί πάσχειν εἰκὸς ἦν ἐκεῖνον καὶ ταύτης ἀπεστερημένον τῆς ἀγκύρας; ἐκεῖνος γὰρ οὐδὲν οὐδέπω τοιοῦτον φιλοσοφεῖν ἠδύνατο, διὰ τὸ μηδέπω τὸν καιρὸν τούτων ἀφῖχθαι τῶν διδαγμάτων. ἦν τι καὶ πρὸς τούτοις ἄλλο, τὸ καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ διαβεβλῆσθαι παρὰ τοῖς ἀνοήτοις τῶν ἀνθρώπων. καὶ γὰρ εἰώθασιν οἱ πολλοὶ, ἐπειδὰν ἴδωσί τινας ἐν λιμῷ καὶ νόσῳ διηνεκεῖ, καὶ τοῖς ἐσχάτοις ὄντας κακοῖς, μηδὲ χρηστὴν περὶ αὐτῶν δόξαν ἔχειν· ἀλλ' ἀπὸ τῆς συμφορᾶς τὰ κατὰ τὸν βίον κρίνειν, καὶ διὰ πονηρείαν νομίζειν πάντως αὐτοὺς οὕτω ταλαιπωρεῖσθαι. καὶ πολλὰ ἄλλα τοιαῦτα πρὸς ἀλλήλους λέγουσιν (ἀνοήτως μὲν, λέγουσι δὲ ὅμως) ὅτι οὗτος, εἰ τῷ Θεῷ φίλος ἦν, οὐκ ἂν εἴασεν αὐτὸν ἐν πενίᾳ, καὶ τοῖς ἄλλοις κακοῖς ταλαιπωρεῖσθαι. οὕτω γοῦν καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰὼβ, καὶ ἐπὶ τοῦ Παύλου συνέβη. καὶ γὰρ ἐκείνῳ ἔλεγον· μὴ πολλάκις σοι λελάληται ἐν κόπῳ; ἰσχὺν δὲ ῥημάτων σου τίς ὑποίσει;

A ſic enim quaſi propter hoc veniſſet, vt eſſet alienorum bonorum teſtis, ita in veſtibulo proiectus erat, ſolùm vitę tãtum habens, vt ſua mala ſentire poſſet, in portu faciẽs naufragium, iuxta fontem moleſtiſſima ſiti diſcruciatus animo. Dicam & aliud quoddam præter hæc malum. Non poterat alterum videre Lazarum. Nam nos etiamſi innumera patiamur mala, habemus tamen ad illum ſpectantes vnde ſufficientem accipiamus conſolationem, magnúmque feramus moleſtiæ delinimentum. Nam malorum noſtrorum reperire conſortes, ſiue in factis, ſiue in dictis,
B multum affert ſolatij lugentibus. Ille verò neminem alium habebat, ad quẽ reſpiceret eadem cum illo paſſum, imò ne audire quidem poterat de quoquam, qui maiorum ipſius ætate, tam acerba ſuſtinuiſſet. Hoc autem ſatis eſt ad inducendum animo caliginem, Poſſum & aliud his omnibus addere, videlicet quòd ne de reſurrectione quidem quicquam potuerit philoſophari, ſed huius vitæ res crederet huius vitæ fine terminari. Erat enim ex eorum numero, qui gratiam Euangelij præceſ-
C ſerunt. Quòd ſi nunc his temporibus poſt tantam Dei cognitionem, poſt egregias reſurrectionis ſpes, poſt illic repoſita peccantibus ſupplicia, poſt parata iis qui rectè vixerũt bona, adeo deiectis animis, ac miſeris ſunt nonnulli, vt ne horum quidem expectatione corrigantur: quid tãdem eſt putandnm illi accidiſſe, etiam hac deſtituto ancora? Nam ille tale nihil vnquam philoſophari potuit, eò quod nondum adueniſſet tempus eiuſmodi dogmatum. Ad hæc & aliud quiddam acceſſit, quòd & fama ipſius apud ho-
D mines impudentes traduceretur. Solet enim hominum vulgus, vbi quos viderint in fame perpetuoq; morbo & extremis agentes malis, nec opinionem de eis habere bonam, ſed ex ipſa calamitate ęſtimare vitam, & omnino iudicare illos ob malitiam ſic affligi, aliaq; multa huius generis inter ſe loquũtur, ſtultè quidẽ illi, loquuntur tamen. Hic ſi Deo charus eſſet, nequaquam ipſum in huiuſmodi malis eſſe pateretur. Hoc & in Iob & in Paulo venit vſu. Nam & illi dicebant: Nónne frequenter tibi dictum eſt in labore, vim autem verborum tuorum quis ſuſtinebit?

Prouerbiũ in portu naufragiũ

Reſurrectio Lazaro nõ ſperata adhuc.

Iudæorum vulgus nõ credebat reſurrectionem. Vide annotat. Sixti Senen. 84. tom. 5.

Calamitas facit obnoxium ſuſpicioni malitiæ.

Iob. 4. 2.

A Si enim tu erudiiſſes multos, & manus infirmas conſolatus eſſes, & eos qui infirmabantur, verbis erexiſſes, genibúſque infirmis addidiſſes fiduciam: nunc verò peruenit in te labor, tu verò curaſti. Nónne tuus labor eſt in ſtultitia? Horum autem verborũ hic ſenſus eſt. ſi quid tibi, inquit, bonæ rei geſtum fuiſſet, haudquaquam iſta patereris, ſed peccatorum & iniquitatis luis pœnas. Et hoc erat quod maximè mordebat animum Iob. Ac de Paulo barbari hoc ipſum dicebant: quum enim viderent viperam pendentem de manu illius, nihil boni de illo ſuſpicabantur, ſed exiſtimabant eum hominem eſſe de numero eorum, qui extrema perpetrarunt ſcelera. Id perſpicuum eſt ex his quę dicebant: Hunc, inquiunt, à mari ſeruatum, vltio non paſſa eſt viuere. Hoc autem non mediocriter nos quoque conturbare conſueuit. Attamen quum fluctus eſſent tam multi, viciſſimq́; alij ſuper alios illum impeterent, non tamen demerſum eſt nauigium, ſed perinde, vt ſi in fornace poſitus veluti perpetuo rore refocillaretur, ita philoſophabatur. Non enim dicebat apud ſeſe quicquam tale, quale vulgus dicere veriſimile eſt: Iſte diues ſi mortuus illic punitur, dátque pœnas, vnum factum eſt vnum: ſi verò illic iiſdem potitur honoribus, duo facta ſunt nihil. An non hæc per fora circumfertis vos vulgares veſtrum plerique, ex Circo paganorúmq; theatris in Eccleſiam importantes? Pudet me quidem ac rubore ſuffundor, qui talia verba in medium proferam, niſi quòd neceſſe eſt hæc dicere, vt vos à riſu incompoſito, probro, & pernicie horũ verborum noxiiſq; verbis liberemini. Hæc multi frequẽter dicunt ridentes, verùm hoc quoq; diabolicæ verſutiæ eſt, loco dictorũ ciuilium & vrbanorum pernicioſa in vitã noſtram inducere dogmata. Hęc ſine fine & in officinis fori, & in ędibus pleriq; circunferunt, quę res extremę eſt diffidẽtię, maximeq; ridicula animiq; puerilis. Nam dicere, nũ hinc profecti mali puniãtur, nec hoc vehemẽter habere perſuaſum, quod omnino puniẽdi sũt, diffidentium eſt ac dubitantium. Illud verò quãuis hoc euenerit, quẽadmodum etiam euenturum eſt, putare malos æquale præmiũ cũ iuſtis reportare, extremæ dementiæ eſt.

Melitenſium de Paulo iudicium. Act. 28.4.

Prouerbiũ impium.

Loci impij fugiendi.

Εἰ γὰρ σὺ ἐνουθέτησας πολλούς, καὶ χεῖρας ἀσθενεῖς παρεκάλεσας, ἀσθενοῦντας δὲ ἐξανέστησας ῥήμασι, γόνασι δὲ ἀδυνατοῦσι περιέθηκας θάρσος· νυνὶ δὲ ἥκει ἐπὶ σὲ πόνος. σὺ δὲ ἐσπούδακας. πότερον οὐχ ὁ φόβος σοῦ ἐστιν ἐν ἀφροσύνῃ; ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν. Εἴ τι σοί, φησιν, ἀγαθὸν ἦν πεπραγμένον, οὐκ ἂν ταῦτα ἔπαθες ἅπερ ἔπαθες· ἀλλ᾽ ἁμαρτημάτων τίνεις δίκας, καὶ παρανομίας. καὶ τοῦτο ἦν ὃ μάλιστα ἔδακνε τὸν μακάριον Ἰώβ. καὶ περὶ τοῦ Παύλου δὲ οἱ βάρβαροι τοῦτο ἔλεγον. ἐπειδὴ γὰρ εἶδον τὴν ἔχιν ἐκκρεμαμένην αὐτοῦ τῆς χειρός, οὐδὲν χρηστὸν περὶ αὐτοῦ B ὑπενόησαν, ἀλλὰ τῶν τὰ ἔσχατα κακὰ τετολμηκότων αὐτὸν εἶναι ἐνόμιζον. καὶ δῆλον ἐξ ὧν ἔλεγον. τοῦτον γάρ, φασιν, ἐκ τῆς θαλάσσης σωθέντα ἡ δίκη ζῆν οὐκ εἴασεν. οὐχ ὡς ἔτυχε δὲ καὶ τοῦτο ἡμᾶς εἴωθε θορυβεῖν. ἀλλ᾽ ὅμως τοσούτων ὄντων τῶν κυμάτων, καὶ ἐπαλλήλων φερομένων, οὐ κατεποντίσθη τὸ σκάφος· ἀλλ᾽ ὡς ἐν καμίνῳ κείμενος, καθάπερ δρόσου διηνεκοῦς ἀπολαύων, οὕτως ἐφιλοσόφει. οὐ γὰρ εἶπε πρὸς ἑαυτὸν οὐδὲν τοιοῦτον, οἷα πολλοὺς λέγειν εἰκός. ὅτι οὗτος ὁ πλούσιος, ἂν μὲν ἀπελθὼν ἐκεῖ κολασθῇ, καὶ δῷ τιμωρίαν, C ἓν ἓν γέγονεν· ἂν δὲ κἀκεῖ τῆς αὐτῆς ἀπολαύσῃ τιμῆς, δύο γέγονεν οὐδέν. ἢ οὐ ταῦτα περιφέρετε ἐν ταῖς ἀγοραῖς ὑμεῖς οἱ πολλοί, τὰ ἀπὸ τῆς ἱπποδρομίας καὶ τῶν ἔξω θεάτρων εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσάγοντες; αἰσχύνομαι μὲν οὖν εἰς μέσον ταῦτα παραθεὶς τὰ ῥήματα, καὶ ἐρυθριῶ· πλὴν ἀλλ᾽ ἀνάγκη ταῦτα εἰπεῖν, ἵνα ὑμεῖς ἀπαλλαγῆτε τοῦ ἀτάκτου γέλωτος καὶ τῆς αἰσχύνης καὶ τῆς βλάβης τῆς ἀπὸ τῶν ῥημάτων τούτων. ταῦτα πολλοὶ πολλάκις γελῶντες λέγουσιν. ἀλλὰ καὶ τοῦτο διαβολικῆς κακουργίας ἐστίν, ἐν τάξει ῥημά- D των ἀστείων διεφθαρμένα εἰσάγειν εἰς τὸν βίον ἡμῶν δόγματα. ταῦτα γὰρ συνεχῶς καὶ ἐν ἐργαστηρίοις, καὶ ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις πολλοὶ περιφέρουσιν· ὅπερ ἐσχάτης ἀπιστίας ἐστὶ καὶ παρανοίας καὶ γέλωτος ὄντως καὶ παιδικῆς διανοίας. τὸ μὲν γὰρ λέγειν, ὅτι ἐὰν ἀπελθόντες οἱ πονηροὶ κολασθῶσι, καὶ μὴ σφόδρα πεπεικέναι ἑαυτοὺς, ὅτι κολασθήσονται· πάντως ἀπιστούντων ἐστὶ καὶ διαμφισβητούντων· τὸ δὲ, εἰ καὶ τοῦτο συμβαίη (ὅπερ οὖν καὶ συμβήσεται) νομίζειν τῆς ἴσης αὐτοὺς τοῖς δικαίοις ἀνταποδόσεως ἀπολελαυκέναι, τοῦτο ἐσχάτης ἀνοίας.

τί λέγεις, εἰπέ μοι; ἐὰν ἀπελθὼν ὁ πλούσιος ἐκεῖ κολάζηται, ἓν ἀνθ' ἑνὸς γέγονε; καὶ πῶς ἂν ἔχοι λόγον; πόσα γὰρ αὐτὸν ἐνταῦθα βούλει θεῖναι ἀπολελαυκέναι τῶν χρημάτων ἔτη; βούλει θῶμεν ἑκατόν; ἐγὼ δὲ καὶ διακόσια τίθημι, καὶ τριακόσια, καὶ δὶς τοσαῦτα· καί, εἰ βούλει, καὶ χίλια (ὅπερ ἀδύνατον· αἱ ἡμέραι γάρ, φησι, τῶν ἐτῶν ἡμῶν, ὀγδοήκοντα ἔτη) πλὴν ἀλλὰ κείσθω καὶ χίλια. μὴ ζωὴν ἔχεις, εἰπέ μοι, ἐνταῦθα δεῖξαι τέλος οὐκ ἔχουσαν, οὐδὲ πέρας ἐπισταμένην, οἵα πέρ ἐστιν ἡ τῶν δικαίων ἐκεῖ; εἴ τις οὖν, εἰπέ μοι, ἐν ἔτεσιν ἑκατὸν μίαν νύκτα ὄναρ ἰδὼν χρηστόν, καὶ πολλῆς καθ' ὕπνους ἀπολαύσας τρυφῆς, τὰ ἑκατὸν ἔτη κολάζοιτο· ἆρα δυνήσῃ λέγειν ἐπὶ τούτῳ, ἓν καὶ ἕν, καὶ τὴν μίαν νύκτα τῶν ὀνειράτων ἐκείνων τοῖς ἑκατὸν ἔτεσιν ἀντίῤῥοπον ποιῆσθαι; οὐκ ἔστιν εἰπεῖν. τοῦτο δὴ καὶ περὶ τῆς μελλούσης ζωῆς λογίζου. ὅπερ γάρ ἐστιν ὄναρ ἓν πρὸς ἑκατὸν ἔτη, τοῦτό ἐστιν ὁ παρὼν βίος πρὸς τὴν μέλλουσαν ζωήν· μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλέον. ὅσον ἐστὶ σταγὼν μικρὰ πρὸς πέλαγος ἄπειρον, τοσοῦτόν ἐστι χίλια ἔτη πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἐκείνην καὶ ἀπόλαυσιν. καὶ τί γὰρ ἂν ἔχοι τις πλέον εἰπεῖν, ἢ ὅτι πέρας οὐκ ἔχει καὶ τέλος οὐκ οἶδε; καὶ ὅσον ἐστὶ τὸ μέσον ὀνείρων καὶ τῆς τῶν πραγμάτων ἀληθείας, τοσοῦτόν ἐστι τῆς καταστάσεως ταύτης καὶ τῆς ἐκεῖ τὸ διάφορον· ἄλλως δέ, καὶ πρὸ τῆς ἐκεῖ κολάσεως, ἐντεῦθεν οἱ πονηρευόμενοι καὶ ἐν ἁμαρτίαις ζῶντες κολάζονται. μὴ γάρ μοι τὸν τραπέζης ἀπολαύοντα πολυτελοῦς ἁπλῶς εἴπῃς; καὶ τὸν ἱμάτια περιβεβλημένον σηρικά, καὶ ἀνδραπόδων ἀγέλας περιφέροντα, καὶ σοβοῦντα ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς· ἀλλ' ἀνάπτυξόν μοι τούτου τὸ συνειδός, καὶ ὄψει πολὺν ἔνδοθεν θόρυβον, τῶν ἁμαρτημάτων φόβον διηνεκῆ, χειμῶνα, ταραχήν, καθάπερ ἐν δικαστηρίῳ τὸν νοῦν ἐπὶ τὸν θρόνον ἀναβαίνοντα τὸν βασιλικὸν τοῦ συνειδότος, καὶ ὥσπερ τινὰ δικαστὴν καθήμενον, καὶ τοὺς λογισμοὺς παριστῶντα, καθάπερ δημίους, καὶ ἀναρτῶντα τὴν διάνοιαν, καὶ καταξαίνοντα ὑπὲρ τῶν ἡμαρτημένων, καὶ ἐμβοῶντα μεγάλα, μηδενὸς εἰδότος, ἀλλ' ἢ τοῦ ταῦτα ἐπισταμένου βλέπειν Θεοῦ μόνου. καὶ γὰρ ὁ μοιχεύων, κἂν μυριάκις ᾖ πλούσιος, κἂν μηδένα κατηγοροῦντα ἔχῃ, οὐ παύεται ἑαυτοῦ κατηγορῶν ἔνδον· καὶ ἡ μὲν

A Quid quæſo dicis? Si diues illuc profectus punitur, vnum factũ eſt vnum? & quomodo iſtuc poſſit conſiſtere? Quot enim annis vis illum hìc pecuniis fuiſſe fruitum? vis ponamus centũ? Ego verò etiam ducentos pono, pono trecentos, pono bis tantum, & ſi vis mille, quod ſanè fieri non potuit: (Dies enim, inquit, annorum noſtrorum in ipſis ſeptuaginta anni, ſi autem in potentatibus octoginta) attamen ponantur mille: num potes, quæſo te, vitam oſtendere quæ finem non habeat, ac terminum neſciat, qualis eſt illic iuſtorum? Age igitur, cedo, ſi quis in annis

Nulla cõparatio inter vitam hãc & futuram.

Fictio in exemplis

Pſal. 89. 11.

B centum vidiſſet per vnam noctem ſuaue ſomnium, multíſque deliciis per ſõnium fruitus eſſet, ac centũ annis puniretur: num is de hoc dicere poſſet, vnum vnum, & vnicam noctem qua ſomniauit, centum annis æquiparare? Dictu abſurdum. Hoc iam & de futura vita cogita. Nam quod eſt ſomnium vnum ad annos centum, hoc eſt præſens vita ad vitam futuram, imò potius multo minus. Quod eſt exigua gutta ad pelagus immenſum, hoc ſunt anni mille ad futuram illam gloriã &

C fruitionem. Et quid tandem queat aliquis amplius dicere, niſi quod terminum non habet; & finem neſcit: quãtúmque intereſt inter ſomnia & res veras, tantùm intereſt inter huius vitę ſtatum & illius? Quin & alioqui antequam illic puniantur, iam nũc qui improbè agunt, atque in peccatis viuunt, puniuntur. Nec enim mihi dixeris illum menſa ſumptuoſa frui, veſtibus circundari ſericis, mancipiorum greges circunferre, alios ſubmouere in foro, ſed explica mihi iſtius conſcientiam, & videbis intus grauem peccato-

Et hic puniuntur impij

Conſcientia carnificina.

D rum tumultum, iugem metum, tempeſtatem, turbationem: videbis velut in iudicio mentem ad thronum conſciẽtiæ conſcendiſſe regalem, & tanquam iudicem quempiam ſedentem, & cogitationes loco carnificum adhibentem, in eculeo ſuſpendentẽ, lateráque conſcientiæ radentem vngulis, pro commiſſis vehementer inclamãtem, quum nemo ſciat, niſi quòd ſolus Deus hæc videre nouerit. Etenim qui committit adulterium, etiam ſi millies fuerit diues, etiamſi nullum habeat accuſatorem, non deſinit tamen intus ſeipſum accuſare: & voluptas quidem

μηδεμίαν αὐτῶν ἐπιμέλειαν ποιοῖτο· οἷος A ἦν ἐκεῖνος ὁ πλούσιος, ἔνδοθεν ἡλκωμένος ἅπας. καὶ καθάπερ οἱ κύνες τούτου περιέλειχον τὰ τραύματα, οὕτως ἐκείνου δαίμονες τὰ ἁμαρτήματα· καὶ καθάπερ οὗτος ἐν λιμῷ τροφῆς, οὕτως ἐκεῖνος ἐν λιμῷ πάσης ἀρετῆς ἔζη. ταῦτ' οὖν εἰδότες ἅπαντα φιλοσοφῶμεν, καὶ μὴ λέγωμεν, ὅτι εἰ τὸν δεῖνα ἐφίλει ὁ Θεός, οὐκ ἂν αὐτὸν ἀφῆκε γενέσθαι πένητα. ἀλλὰ μὲν οὖν τοῦτο μέγιστον ἀγάπης τεκμήριόν ἐστιν. ὃν γὰρ ἀγαπᾷ κύριος, παιδεύει· μαστιγοῖ δὲ πάντα υἱόν, ὃν παραδέχεται. καὶ πάλιν, τέκνον, ἐὰν προσέρχῃ δουλεύειν κυρίῳ, ἑτοί- B μασον τὴν ψυχήν σου εἰς πειρασμόν, εὔθυνον τὴν καρδίαν σου, καὶ καρτέρησον. ἐκβάλωμεν οὖν, ἀγαπητοί, τὰς περιττὰς ταύτας προλήψεις ἀφ' ἑαυτῶν, καὶ τὰ δημώδη ταῦτα ῥήματα. αἰσχρότης γάρ, φησι, καὶ μωρολογία, καὶ εὐτραπελία μὴ ἐκπορευέσθω ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν. μήτε οὖν αὐτοὶ ταῦτα λέγωμεν, ἀλλὰ κἂν ἑτέρους ἴδωμεν ταῦτα λέγοντας, ἐπιστομίσωμεν, κατεξαναστῶμεν σφοδρῶς, ἐπίσχωμεν τὴν ἀναίσχυντον αὐτῶν γλῶτταν. εἴ τινα ἴδῃς, εἰπέ μοι, λῄσταρχον καταλέγοντα τὰς ὁδούς, τοῖς παριοῦ- C σιν ἐφεδρεύοντα, τὰ ἐκ τῶν ἀγρῶν ἁρπάζοντα, εἰς σπήλαια καὶ καταδύσεις χρυσίον καὶ ἀργύριον κατορύττοντα, καὶ ἀγέλας ἀποκλείοντα πολλὰς ἐκεῖ, καὶ ἱμάτια καὶ ἀνδράποδα πολλὰ κεκτημένον ἐκ τῆς καταδρομῆς ἐκείνης· ἆρα αὐτόν, εἰπέ μοι, μακαρίζεις διὰ τὸν πλοῦτον ἐκεῖνον, ἢ ταλανίζεις διὰ τὴν μέλλουσαν αὐτὸν διαδέχεσθαι δίκην; καίτοι οὔπω συνείληπται, οὐδὲ εἰς χεῖρας τοῦ δικαστοῦ παραδέδοται, οὐδὲ εἰς δεσμωτήριον ἐνέπεσεν, οὐδὲ κατήγορον ἔσχεν, οὐδὲ ὑπὸ ψῆφον ἐγένετο· ἀλλὰ τρυ- D φᾷ, μεθύει, εὐπορίας ἀπολαύει πολλῆς. ἀλλ' ὅμως οὐ διὰ τὰ παρόντα καὶ τὰ ὁρώμενα αὐτὸν μακαρίζομεν, ἀλλὰ διὰ τὰ μέλλοντα καὶ προσδοκώμενα ταλανίζομεν. τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν πλουτούντων καὶ πλεονεκτούντων λόγισαι. λῃσταί τινές εἰσιν ἐν ὁδοῖς ἐφεδρεύοντες, τὰ τῶν παριόντων ἁρπάζοντες, ὥσπερ ἐν σπηλαίοις καὶ καταδύσεσι, τοῖς ἑαυτῶν θαλάμοις κατορύττοντες τὰς ἑτέρων περιουσίας. μὴ τοίνυν μακαρίζωμεν αὐτοὺς διὰ τὰ παρόντα, ἀλλὰ ταλανίζωμεν διὰ τὰ μέλλοντα, διὰ τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο δικαστήριον, διὰ

nullam illorum curam agat, is abominandus eſt, qualis erat ille diues, intus totus vlceroſus. Et quemadmodum canes huius lingebant vulnera, ſic & dæmones illius peccata. Et quemadmodũ hic in fame cibi, ita ille in fame omnis virtutis viuebat. Hæc igitur omnia quum ſciamus, philoſophemur, neque dicamus: Si illum Deus amaſſet, haudquaquam eum pauperem eſſe paſſus fuiſſet. Nam hoc ipſum quidem maximũ eſt dilectionis argumẽtum. Quem enim diligit Deus caſtigat, flagellat autem omnem filium quem recipit. Et rurſus: Fili, ſi acceſſeris ad ſeruiendum Domino, præpara animam tuam ad tentationem, dirige cor tuum ac perſeuera. Eiiciamus igitur dilectiſſimi iſtas ſuperuacuas opiniones, vulgariáque iſtiuſmodi dicta. Turpitudo enim, inquit, ac ſtultiloquium & ſcurrilitas ne prodeant ex ore veſtro. Nec ipſi talia loquamur: & ſi alios videamus talia loquentes, obturemus illis os, contrà inſurgamus acriter, cohibeamus impudentem linguam. Agè ſi quem vidiſſes latrocinij principem graſſantem per vias, prætereuntibus inſidiantem, ea quæ ſunt in agris rapientem, in ſpeluncas ac foueas ſubterraneas aurum & argentum defodientem, ac illic multa recludentem armenta, veſtes ac mãcipia multa ex incurſionibus illis poſſidentem, agè dic mihi, num illum beatum diceres propter diuitias illas, an potius miſerum prædicares, propter ſupplicium illi venturum? Atqui nondum comprehenſus eſt, neque in manus iudicis traditus, nec in carcerem coniectus, neque accuſatorem habuit, neque in iudicium venit, ſed deliciis indulget, inebriatur, multáque rerum fruitur affluentia. Attamen non propter præſentia, quęq; videntur, iudicamus illum beatum: ſed propter futura, quæq; imminent, illum miſerum prædicamus. Hoc item & de diuitibus & de auaris cogita. Latrones quipiam ſunt, vias obſidentes, res prætereuntiũ rapientes, velut in ſpeluncis ac foueis ſubterraneis, aliorum facultates in ſuis cubiculis defodientes. Ne igitur beatos dicamus illos propter præſentia ſed miſeros propter futura, propter formidandum illud iudicium, propter inenarrabiles pœnas, propter tenebras exteriores, quæ ipſos excepturæ ſunt. Nam

Epilogus concionis.

Hebr. 12. c.

Eccl. 2. 1.

Epheſ. 4.

Simile

Diues inſequus, latro.

iſti quidem latrones frequenter ex hominum manibus elapſi ſunt, nihilominus quum hoc ſciamus, & à nobiſipſis deprecamur, & hoſtibus imprecamur iſtorum vitam, vnà cum execrabili rerum copia. Atqui ſub Deo vero iudice, non licet iſtud dicere. Nullus enim illius effugiet ſententiã, ſed omnes omnino qui cum fraudibus & rapinis viuunt, Dei vindictam ſibi accerſunt illã immortalem finãq; carẽtem, quemadmodum & diues ille. Quę quidem omnia apud noſipſos conferentes dilectiſſimi, ne beatos iudicemus qui diuitiis, ſed quid virtute præditi ſunt: neque miſeros dicamus, qui degũt in paupertate, ſed qui cum improbitate: ne præſentia reſpiciamus, ſed futura proſpiciamus: ne externum amictum, ſed cuiuſque conſcientiam examinemus, ſectanteſq; virtutem ac voluptatem quæ ex rectè factis proficiſcitur, Lazarum imitemur, diuites ſimul ac pauperes.

Lazarus quomodo imitandus.

Non enim vnum tantùm aut duo, triáve virtutis certamina ſuſtinuit: verùm & multò plura, paupertatem, aduerſã valetudinẽ, ſolitudinem ac deſtitutionẽ ab his qui curam illius gerere debebãt: deinde quòd hæc omnia patiebatur in domo, quę poterat hæc mala depellere, neq; eum vllo ſolatio quiſquã dignabatur, quũ videret illũ à quo deſpiciebatur tantis frui deliciis, neq; deliciis modò frui, verumetiam quum improbe viueret, nihil tamẽ graue perpeti: preterea quòd non haberet alterum Lazarũ ad quem reſpiceret: pręterea quòd de reſurrectione nihil poſſet philoſophari: ad hæc quod ſuper hæc quę diximus mala, ex calamitatibus illis à vulgo malam ferret opinionem, eò quòd nõ biduũ triduũve, ſed per omnẽ vitã, & ſeipſum videret in eiuſmodi calamitatibus, & diuitẽ in diuerſo rerum ſtatu. Quomodo igitur erimus excuſãdi, ſi quum hic cũctas afflictiones ſimul cõglomeratas tãta pertulerit animi fortitudine, nos ne dimidium quidẽ horũ tulerimus? Nõ enim potes, nõ potes inquã, aliũ quenquã cõmemorare, qui talia tãtaq; perpeſſus ſit mala. Eamq; ob rẽ Chriſtus hũc potiſſimũ exẽpli cauſa propoſuit in mediũ: vt ſi quando in res triſteis inciderimus, conſiderãtes quãto ille interuallo nos ſuperarit, ex illius philoſophia, ſatis magnum ſolatium moleſtiæque lenimen capia-

A τὰς ἀπαραιτήτους εὐθύνας, διὰ τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, ὃ μέλλει αὐτοὺς ὑποδέχεσθαι. καίτοι οἱ μὲν λῃσταὶ πολλάκις ἐξέφυγον ἀνθρώπων χεῖρας· ἀλλ' ὅμως καὶ τοῦτο εἰδότες, καὶ ἑαυτοῖς, καὶ ἐχθροῖς ἀπευξάμεθα ἂν τὸν ἐκείνων βίον, καὶ τὴν εὐπορίαν τὴν ἐπάρατον. ἐπὶ δὲ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστι τοῦτο εἰπεῖν. οὐδεὶς γὰρ αὐτοῦ διαφεύξεται τὴν ψῆφον, ἀλλὰ πάντες πάντως οἱ ἐν πλεονεξίαις καὶ ἁρπαγαῖς ζῶντες, τὴν παρ' αὐτοῦ δίκην ἐπισπάσονται τὴν ἀθάνατον ἐκείνην καὶ τέλος οὐκ ἔχουσαν, καθάπερ οὖν καὶ ὁ πλούσιος ἐκεῖνος. ἅπερ οὖν ἅπαντα παρ' ἑαυτοῖς συλλέγοντες, ἀγαπητοί, μὴ τοὺς B ἐν πλούτῳ, ἀλλὰ τοὺς ἐν ἀρετῇ ζῶντας μακαρίζωμεν· μὴ τοὺς ἐν πενίᾳ, ἀλλὰ τοὺς ἐν κακίᾳ ταλανίζωμεν. μὴ τὰ παρόντα βλέπωμεν, ἀλλὰ τὰ μέλλοντα σκοπῶμεν. μὴ τὴν ἔξωθεν περιβολὴν, ἀλλὰ τὸ ἑκάστου συνειδὸς ἐξετάζωμεν, καὶ τὴν ἐκ τῶν κατορθωμάτων ἀρετὴν καὶ χαρὰν διώκοντες, ζηλώσωμεν τὸν Λάζαρον καὶ πλούσιοι καὶ πένητες. οὐ γὰρ ἕνα καὶ δύο καὶ τρεῖς μόνον ἄθλους, ἀλλὰ πλείστους ἄθλους ἀρετῆς ὑπέμεινε· τὴν πενίαν λέγω, τὴν ἀρρωστίαν, C τὴν ἐρημίαν τῶν προσηκόντων, τὸ ἐν οἰκίᾳ δυναμένῃ τὰ τοιαῦτα σβέσαι κακὰ ἅπαντα ὑπομεῖναι ἐκεῖνα, καὶ μηδενὸς εἰς παραμυθίας λόγον ἀξιοῦσθαι· τὸ τρυφῆς τοσαύτης ἀπολαύοντα τὸν ὑπερορῶντα ὁρᾶν, καὶ οὐ τρυφῆς ἀπολαύοντα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν πονηρίᾳ ζῶντα καὶ μηδὲν πάσχοντα δεινόν· τὸ καὶ μὴ πρὸς Λάζαρον ἕτερον ἔχειν ἰδεῖν, τὸ μηδὲν περὶ ἀναστάσεως δύνασθαι φιλοσοφεῖν· τὸ μετὰ τῶν εἰρημένων κακῶν καὶ πονηρὰν παρὰ τοῖς πολλοῖς ἀπὸ τῶν συμφορῶν ἐκείνων λαμβάνειν ὑπό- D ληψιν, τὸ μὴ μέχρι δύο καὶ τριῶν ἡμερῶν, ἀλλὰ διὰ παντὸς τοῦ βίου, καὶ ἑαυτὸν ἐν τούτοις, καὶ τὸν πλούσιον ἐν τοῖς ἐναντίοις ὁρᾶν. τίνα οὖν ἕξομεν ἀπολογίαν, εἰ τούτου πάντα ὁμοῦ τὰ δεινὰ μετὰ τοσαύτης φέροντος ἀνδρείας, ἡμεῖς μηδὲ τὰ ἡμίση τούτων οἴσομεν; οὐ γὰρ ἔχεις, οὐκ ἔχεις δεῖξαι, οὐδὲ εἰπεῖν ἄλλον τινὰ τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα πεπονθότα κακά. διὰ γὰρ τοῦτο αὐτὸν καὶ εἰς μέσον προὔθηκεν ὁ Χριστὸς, ἵνα ὅπουπερ ἂν ἐμπέσωμεν τῶν δεινῶν, ὁρῶντες παρὰ τούτῳ τὴν ὑπερβολὴν οὖσαν τῶν θλίψεων, ἱκανὴν ἐκ τῆς ἐκείνου φιλοσοφίας καὶ ὑπομονῆς ἀναλάβωμεν παράκλησιν καὶ

παραμυθίαν. κοινὸς γὰρ τῆς οἰκουμένης διδάσκαλος πρόκειται τοῖς ὁτιοῦν πάσχουσι δεινόν, πρὸς αὐτὸν παρέχων πᾶσιν ὁρᾶν, καὶ πάντας αὐτοὺς νικῶν τῇ τῶν οἰκείων κακῶν ὑπερβολῇ. ὑπὲρ δὴ τούτων ἁπάντων εὐχαριστήσαντες τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ, καρπωσώμεθα τὴν ἐκ τοῦ διηγήματος ὠφέλειαν, συνεχῶς αὐτὸν καὶ ἐν συνεδρίοις, καὶ ἐν οἰκίᾳ, καὶ ἐν ἀγορᾷ, καὶ πανταχοῦ περιφέροντες, καὶ μετ᾽ ἀκριβείας ἅπαντα τὸν ἐκ τῆς παραβολῆς ταύτης καταμανθάνοντες πλοῦτον· ἵνα καὶ τὰ παρόντα ἀλύπως παραδράμωμεν δεινά, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἀξιωθῆναι, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ᾽ οὗ τῷ πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι, δόξα, τιμή, προσκύνησις νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A Cõmunis igitur orbis doctor ille propoſitus eſt,,rem quamcunque moleſtã patientibus,qui ſe conſpiciẽdum præbet omnibus , hóſque omnes ſuperans afflictionum magnitudine. Pro his igitur omnibus gratias agentes benigno Deo, reportemus ex hac narratione fructum & vtilitatem : continenter hunc doctorem & in conſeſſibus , & in ædibus,& in foro,denique in omni loco circunferentes, ſummóque ſtudio diuitias omnes, quas habet hæc parabola, percipientes : quò ſimul & præſentia citra moleſtiã mala tranſcurramus, & futurorũ bonorum compotes B euadamus: quæ nobis omnibus contingat aſſequi, gratia benignitatéque domini noſtri Ieſu Chriſti, cui cum patre & Spiritu ſancto gloria, honor, adoratio, nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum. Amen.

Λογ. γ.

Εἰς τὸν Λάζαρον λόγος δεύτερος, καὶ ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν βιοθανάτων οὐ γίνονται δαίμονες, καὶ περὶ κρίσεως καὶ ἐλεημοσύνης.

Ἐθαύμασα τὴν ἀγάπην ὑμῶν, ὅτε τὸν περὶ τοῦ Λαζάρου πρῴην ἐκίνησα λόγον, ὅτι καὶ τὴν ὑπομονὴν τοῦ πένητος ἀπεδέξασθε, καὶ τὴν ὠμότητα καὶ ἀπανθρωπίαν τοῦ πλουτοῦντος ἀπεστράφητε. οὐ μικρὰ δὲ ταῦτα καλοκἀγαθίας δείγματα. κἂν γὰρ μὴ μετίωμεν ἀρετήν, ἐπαινῶμεν δὲ ἀρετήν, δυνησόμεθα πάντως αὐτὴν μετελθεῖν. κἂν μὴ φεύγωμεν κακίαν, ἀλλὰ ψέγωμεν κακίαν, δυνησόμεθα πάντως αὐτὴν ἐκφυγεῖν. ἐπεὶ οὖν μετὰ πολλῆς εὐνοίας ἐκείνους ὑπεδέξασθε τοὺς λόγους, φέρε, καὶ τὰ λειπόμενα ὑμῖν ἀποδώσωμεν. εἴδετε αὐτὸν ἐν τῷ πυλῶνι τοῦ πλουσίου τότε, βλέπετε αὐτὸν σήμερον ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Ἀβραάμ. εἴδετε αὐτὸν ὑπὸ κυνῶν περιλειχόμενον, βλέπετε αὐτὸν ὑπὸ ἀγγέλων δορυφορούμενον· εἴδετε αὐτὸν ἐν πενίᾳ τότε, βλέπετε ἐν τρυφῇ νῦν· εἴδετε ἐν λιμῷ, βλέπετε ἐν ἀφθονίᾳ πολλῇ. εἴδετε ἀγωνιζόμενον, βλέπετε στεφανούμενον. εἴδετε τοὺς πόνους, βλέ-

De Lazaro concio ſecunda: & quòd animæ morte violenta decedentium,non fiunt dæmones: déque iudicio & eleemoſyna.

EODEM INTERPRETE.

C ADMIRATVS ſum charitatem veſtram, quum heſterno die de Lazaro verba facerem, quòd & pauperis illius tolerantiam comprobaſtis, & diuitis immanitatem inhumanitatémque fuiſtis deteſtati. Nam iſta non vulgaria ſunt bonæ mentis argumenta. Etenim quamuis non ſectemur virtutem, ſi laudemus tamen virtutem, omnino poterimus ad illam pertingere. Similiter autem, etiamſi non fugiamus malitiam, ſi tamen vituperemus malitiam, ſine dubio poteD rimus illam effugere. Quoniam igitur multa cum animi beneuolentia ſermones illos excepiſtis, agè quæ reſtant etiam, vobis perſoluamus. Vidiſtis illum in veſtibulo diuitis, videte eundem hodie in ſinu Abrahæ: vidiſtis illum quum à cânibus circumlingeretur, videte eundem ab angelis ſtipatum: vidiſtis illum tum in paupertate, videte nunc eundem in deliciis:vidiſtis illum in fame,videte in multa rerum affluentia : vidiſtis illum certantem,videte coronatum : vidiſtis labores, videte præmium, quotquot

Primus ad virtutem gradus, eſt aliena virtute applaudere.

Tranſitio fœlix habens propoſitionẽ.

Dilemma tacitum.

ἀγαπῶν εἶναι, πάντων ἐστὶν εὐπορώτερος, ἀλλ', εἰ δοκεῖ, ἐπὶ τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν ἐπανέλθωμεν. ἐγένετο, φησιν, ἀποθανεῖν τὸν Λάζαρον, καὶ ἀπενεχθῆναι ὑπὸ τῶν ἀγγέλων. ἐνταῦθα πονηρὸν νόσημα τῆς ὑμετέρας ἐξελεῖν βούλομαι ψυχῆς. καὶ γὰρ πολλοὶ τῶν ἀφελεστέρων νομίζουσι τὰς ψυχὰς τῶν βιαίῳ θανάτῳ τελευτώντων δαίμονας γίνεσθαι. οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο, οὐκ ἔστιν. οὐ γὰρ αἱ ψυχαὶ τῶν βιοθανατούντων δαίμονες γίνονται, ἀλλ' αἱ ψυχαὶ τῶν ἐν ἁμαρτήμασι ζώντων· οὐ τῆς οὐσίας αὐτῶν μεταβαλλομένης, ἀλλὰ τῆς προαιρέσεως αὐτῶν τὴν ἐκείνων μιμουμένης κακίαν. τοῦτο γοῦν καὶ πρὸς τοὺς Ιουδαίους δηλῶν ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· ὑμεῖς τοῦ διαβόλου υἱοί ἐστε. υἱοὺς δὲ διαβόλου αὐτοὺς εἶπεν, οὐκ ἐπειδὴ εἰς τὴν οὐσίαν τὴν ἐκείνου μετέπεσον, ἀλλὰ ἐπειδὴ τὰ ἔργα ἐκείνου ἐποίουν. διὸ καὶ προσέθηκε· τὰς γὰρ ἐπιθυμίας τοῦ πατρὸς ὑμῶν θέλετε ποιεῖν. καὶ πάλιν ὁ Ιωάννης· γεννήματα ἐχιδνῶν, τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς; ποιήσατε οὖν καρπὸν ἄξιον τῆς μετανοίας, καὶ μὴ δόξητε λέγειν, πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ. συγγενείας γὰρ νόμους, οὐ τοὺς ἀπὸ τῆς φύσεως, ἀλλὰ τοὺς ἀπὸ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας οἶδεν ἡ γραφὴ καλεῖν· καὶ ὧν ἄν τις ὁμότροπος γένηται, τούτου καὶ υἱὸν καὶ ἀδελφὸν εἶναί φησιν ἡ γραφή. ἀλλὰ τίνος ἕνεκεν ὁ διάβολος τὸ πονηρὸν δόγμα τοῦτο εἰσήγαγε; τὴν τῶν μαρτύρων ἐπεχείρησε διορύξαι δόξαν. ἐπειδὴ γὰρ βιαίῳ θανάτῳ τελευτῶσιν ἐκεῖνοι, βουλόμενος αὐτῶν κατασκευάσαι πονηρὰν ὑπόληψιν, τοῦτο ἐποίησεν. ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐκ ἴσχυσε (μένουσι γὰρ τὴν οἰκείαν ἔχοντες λαμπρότητα) ἕτερον δὲ χαλεπώτατον κατειργάσατο, τοὺς γόητας τοὺς ὑπηρετουμένους αὐτῷ διὰ τούτων πείσας τῶν δογμάτων, πολλῶν νέων ἁπαλῶν σώματα κατασφάττειν ἐλπίδι τοῦ δαίμονας ἔσεσθαι, καὶ πάλιν αὐτοῖς ὑπηρετεῖν. ἀλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστι. τί οὖν, ὅτι οἱ δαίμονες λέγουσι, τοῦ μοναχοῦ τοῦ δεῖνος ἡ ψυχή εἰμι, φησί; διὰ γὰρ τοῦτο οὐ πιστεύω, ἐπειδὴ δαίμονες λέγουσιν· ἀπατῶσι γὰρ τοὺς ἀκούοντας. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος καίτοιγε ἀληθεύοντας ἐπεστόμισεν αὐτούς, ἵνα μὴ πρόφασιν λαβόντες, τοῖς ἀληθέσι καὶ ψευδῆ πάλιν ἀναμίξωσι, καὶ ἀξιόπιστοι γένωνται. ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον, οὗτοι οἱ ἄνθρωποι

A ſibi ſatis eſſe quod habet, omnium eſt opulentiſſimus. Sed agedum ſi placet, ad propoſitam materiam reuertamur. Accidit, inquit, vt moreretur Lazarus, ac deportaretur ab angelis. Hîc malum quendam morbum cupio veſtris animis eximere. Sunt enim plerique ſimplices, qui putant animas violenta morte decedentium fieri dæmones. Hoc autem non fit, non fit, inquam, iſtud. Non enim animæ violenta morte decedentium fiunt dæmones, ſed animæ potius in peccatis viuentium. Non quòd mutetur illarum ſubſtantia, ſed quòd ipſarum voluntas dæmonum prauitatem imitetur. B Hoc & Chriſtus dixit Iudæis, Vos filij diaboli eſtis: non quòd in illius naturam eſſent tranſmutati, ſed quoniam illius opera faciebant. Idcirco etiam ſubiicit: Nam deſideria patris veſtri vultis facere. Rurſus Ioannes: Progenies viperarum, quis commonſtrauit vobis, vt fugeritis ab ira ventura? Facite igitur fructum dignum dignum pœnitentia, ac ne velitis dicere: Patrem habemus Abraham. Etenim eas leges agnoſcit propinquitatis C ſcriptura, vt nō qui natura cōiūcti ſūt, ſed qui virtute maliciáve propinqui ſunt, ſoleat appellare cognatos. Et cuiuſcunque mores aliquis expreſſerit, huius & filium & fratrem illum eſſe dicit ſcriptura. At cuius rei gratia diabolus iſtam peruerſam opinionem inuexit? Conatus eſt martyrū defodere & obruere gloriam. Etenim quum illi morte violenta deceſſerint, cupiēs prauā de illis gignere ſuſpicionē, hoc fecit: verùm quod voluit non potuit. Perſeuerant enim martyres, proprium obtinentes ſplendorem. Quin aliud multò D crudelius perpetrauit, maleficis ipſiq; inſeruiētibus, per has opiniones perſuaſis, vt tenera multorum adoleſcentum corpora trucidarent, ſperantes futurum, vt fierent dæmones, rurſuſq; ipſis inſeruirent. Verùm non ſunt iſta vera, non ſunt inquam. Quid igitur eſt quod dæmones dicunt, Monachi illius ſum anima? Sane propter hoc ipſum non credo, quia dæmones dicunt: decipiūt enim auditores. Quapropter & Paulus ipſis tametſi vera dicētibus impoſuit ſilētiū, ne ex veris nacti occaſionem, pòſt admiſcerēt mendacia, fidéq; ſibi cōciliarēt. Cùm enim dixiſſent, iſti

Aſſueratio.

Animas violenta morte decedentium non fieri dæmones.

Ioan. 8. 14.

Ioan. 8.

Cognatio ſpiritualis

Dæmoni nec vera dicenti audiendum eſt.

Act.16.17. homines ſerui Dei altiſſimi ſunt, annunciãtes vobis viam ſalutis, indignatus Apoſtolus ſilentium impoſuit ſpiritui Pythonico,atque exire iuſſit. Et tamen quid mali dicebant? iſti homines ſerui Dei altiſſimi ſunt: ſed quoniã plerique ſimpliciores non norunt ſemper diiudicare quæ à dæmonibus dicuntur ſemel eos excluſit à fide. Ex infamium numero es,inquit, non eſt tuũ liberè loqui,tace, obmuteſce: non eſt tuum prædicare, apoſtolorum iſta eſt Marc.1.& Luc.4.34. authoritas. Quid vſurpas quod tuum non eſt? Sile,infamis es. Sic & Chriſtus dicentes ipſi dæmones, Nouimus te qui ſis, increpauit multa cum acrimonia:nobis legem præſcribens, ne quo pacto dæmoni fidamus,etiamſi tibi aliquid veri dixerit, His igitur cognitis, ne prorſus credamus dæmoni:imò etiã ſi quid veri loquatur, fugiamus eum & auerſemur. Nam ſana dogmata ſalutiferaq; nõ à dæmonibus,ſed ex diuina ſcriptura licet exactè diſcere. Vt igitur cognoſcatis nõ poſſe fieri,vt anima corpore egreſſa veniat ſub tyrannidẽ Rom.6.7. dęmonum, audi quid dicit Paulus: qui enim mortuus eſt, iuſtificatus eſt à peccato, hoc eſt non amplius peccat. Nam ſi animæ in corpore manenti diabolus non poteſt inferre vim, perſpicuũ eſt quod nec egreſſę. Quomodo igitur,inquis, peccãt, ſi vim non patiũtur? Volẽtes ſpontéq; ac ſeipſas iniuria afficiẽtes peccãt, nõ coactę nq; tyrãnide oppreſſę, idq; declarãt omnes, qui ſuperauerũt illius machinamenta. Veluti beatũ Iob, quũ innumeris impetiſſet fraudibus,omniaq; miſcuiſſet, nõ potuit tamẽ perſuadere, vt aliquod Iob 2. verbũ blaſphemũ proferret. Vnde per- Liberum arbitrium ſpicuũ eſt quod in nobis ſitũ eſt, vt vel obtẽperemus, vel nõ obtẽperemus illius cõſiliis,nec vllã neceſſitatem,neq; tyrãnidem patimur ab illo. Non ſolùm ex his quæ dicta ſunt,verũ etiã ex propoſita parabola liquet, quod animæ corpus egreſſę,non amplius hîc cõmo- Luc.16.22. rantur ſed protinus abducuntur. Acci- Animæ non obambulant. dit enim, inquit, vt moreretur, ac deduceretur ab angelis. Nõ ſolùm autem iuſtorũ animæ,ſed & eorũ qui malè vixerunt illuc deducuntur, atq; id rurſũ ex alio diuite perſpicuũ eſt. Poſtquam enim vberẽ prouentũ produxiſsẽt agri Luc.12.18. ipſius,dicit ſibiipſi: Quid faciã? Demoliar horrea mea, ac maiora ædificabo.

A δοῦλοι τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου εἰσίν. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ πολλοὶ τῶν ἀφελεστέρων ἀεὶ διακρίνειν οὐκ ἴσασι τὰ παρὰ τῶν δαιμόνων λεγόμενα, καθάπαξ αὐτοῖς ἀπέκλεισε τὸ πιστεύεσθαι. τῶν ἠτιμωμένων εἶ, φησιν, ἀπαρρησίαστος εἶ, σιώπα, πεφίμωσο. οὐκ ἔστι σὸν τὸ κηρύττειν. ἀποστόλων ἐστὶ τοῦτο τὸ ἀξίωμα. τί ἁρπάζεις τὸ μὴ σόν; σίγα, ἠτίμωσαι. οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησε· λέγουσιν αὐτῷ τοῖς δαίμοσιν, οἴδαμέν σε τίς εἶ, ἐπετίμησεν αὐτοῖς μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος, διδάσκων ἡμᾶς μηδαμοῦ δαίμονι πείθεσθαι, μηδὲ ἂν σοί ὑγιές τι λέγῃ. ἅπερ δὴ καὶ μαθόντες B μὴ πειθώμεθα δαίμονι καθόλου· ἀλλὰ κἂν ἀληθές τι φθέγγηται, φεύγωμεν αὐτὸν καὶ ἀποστρεφώμεθα. τὰ γὰρ ὑγιῆ δόγματα καὶ σωτήρια, οὐ παρὰ δαιμόνων, ἀλλὰ παρὰ τῆς θείας γραφῆς ἔστι μετ᾽ ἀκριβείας μαθεῖν. ὅτι γὰρ οὐκ ἔστι ψυχὴν τοῦ σώματος ἐξελθοῦσαν ὑπὸ τὴν τῶν δαιμόνων γενέσθαι τυραννίδα, ἄκουσον τί φησιν ὁ Παῦλος. ὁ γὰρ ἀποθανὼν δεδικαίωται ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, τουτέστιν, οὐκ ἔτι ἁμαρτάνει. εἰ γὰρ ἐν τῷ σώματι οἰκούσῃ τῇ ψυχῇ βίαν ἐπαγαγεῖν οὐ δυνήσεται ὁ διάβολος, εὔδηλον ὅτι C οὐδὲ ἀπελθούσῃ. πῶς οὖν ἁμαρτάνουσι, φησιν, εἰ μὴ βίαν πάσχωσιν; ἑκοῦσαι καὶ βουλόμεναι, καὶ ἑαυτὰς ἐκδιδοῦσαι, οὐκ ἀναγκαζόμεναι, οὐδὲ τυραννούμεναι. καὶ τοῦτο ἐδήλωσαν ἅπαντες οἱ περιγενόμενοι τῶν ἐκείνου μηχανημάτων. τὸν γοῦν Ἰὼβ μυρία κυκήσας, οὐκ ἴσχυσε πεῖσαι βλάσφημόν τι ῥῆμα ἐξενεγκεῖν. ὅθεν δῆλον, ὅτι καὶ τοῦ πείθεσθαι, καὶ τοῦ μὴ πείθεσθαι ταῖς ἐκείνου συμβουλαῖς ἡμεῖς ἐσμεν κύριοι, καὶ ἀνάγκην οὐδεμίαν, οὐδὲ τυραννίδα ὑφιστάμεθα παρ᾽ ἐκείνου. οὐκ ἐκ τῶν εἰρημένων δὲ μόνον, D ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς προκειμένης παραβολῆς εὔδηλον, ὅτι τοῦ σώματος αἱ ψυχαὶ ἐξελθοῦσαι, οὐκ ἔτι ἐνταῦθα διατρίβουσιν, ἀλλ᾽ εὐθέως ἀπάγονται. καὶ ἄκουε πῶς. ἐγένετο γὰρ αὐτόν, φησιν, ἀποθανεῖν, καὶ ἀπενεχθῆναι ὑπὸ τῶν ἀγγέλων. οὐχ αἱ τῶν δικαίων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν πονηρίᾳ ζώντων ἀπάγονται ἐκεῖ αἱ ψυχαί. καὶ τοῦτο δὲ πάλιν ἐξ ἑτέρου πλουσίου δῆλον. ἐπειδὴ γὰρ εὐφόρησεν ἡ χώρα αὐτοῦ, εἶπεν ἐν ἑαυτῷ· τί ποιήσω; καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας, καὶ μείζονας οἰκοδομήσω. οὐδὲν ἀθλιώτερον τῆς τοιαύτης γνώμης. ὄντως καθεῖλεν αὐτοῦ τὰς ἀποθήκας.

χας. ἀποθῆκαι γὰρ ἄσυλοι, οὐχ οἱ τοῖχοι, ἀλλ' αἱ τῶν πενήτων εἰσὶ γαστέρες· ὁ δὲ ἐκείνας ἀφεὶς, περὶ τοίχους ἠσχολεῖτο. τί οὖν φησι πρὸς αὐτὸν ὁ Θεός, ἄφρων, ταύτῃ τῇ νυκτὶ ἀπαιτοῦσι τὴν ψυχήν σου ἀπὸ σοῦ. καὶ ὅρα· ἐνταῦθα φησὶν ἀπενεχθῆναι ὑπὸ τῶν ἀγγέλων, ἐκεῖ ἀπαιτοῦσι· καὶ τὸν μὲν ὡς δεσμώτην ἦγον, τὸν δὲ ὡς στεφανίτην ἐδορυφόρουν. καὶ καθάπερ ἐν τῷ σκάμματι πολλά τινα τραύματα λαβόντα καὶ αἵματι καταπερραντισμένον, εἶτα τὴν κεφαλὴν ἀναδησάμενον οἱ περὶ τοῦ σκάμματος ἑστῶτες ὑποδεξάμενοι μετὰ πολλῆς τῆς εὐφημίας οἴκαδε ἄγουσι κροτοῦντες, εὐφημοῦντες, θαυμάζοντες· οὕτω καὶ τὸν Λάζαρον ἄγγελοι τότε ἀπήγαγον· ἐκείνου δὲ τὴν ψυχὴν ἀπῄτουν φοβεραί τινες δυνάμεις, ἴσως ἀπεσταλμέναι ἐπὶ τοῦτο. οὐ γὰρ αὐτομάτως ἡ ψυχὴ πρὸς ἐκείνην ἀναχωρεῖ τὴν ζωήν· ἐπειδὴ μηδὲ δυνατόν. Εἰ γὰρ πόλιν ἐκ πόλεως ἀμείβοντες, τοῦ χειραγωγοῦντος δεόμεθα· πολλῷ μᾶλλον ἡ ψυχὴ τῆς σαρκὸς ἀπορραγεῖσα, καὶ πρὸς τὴν μέλλουσαν μεθισταμένη ζωὴν, τῶν ὁδηγησόντων αὐτὴν δεήσεται. Διὰ τοῦτο πολλάκις ἀναδύεται, καὶ πρὸς τὸ βάθος κάτω χωρεῖ, καὶ δέδοικε, καὶ φρίττει, μέλλουσα τῆς σαρκὸς ἀφίστασθαι. ἀεὶ μὲν γὰρ ἡμᾶς κεντεῖ τῶν ἁμαρτημάτων τὸ συνειδὸς, μάλιστα δὲ κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν, ὅταν μέλλωμεν ἐντεῦθεν ἀπάγεσθαι πρὸς τὰς εὐθύνας τὰς ἐκεῖ καὶ τὸ φοβερὸν δικαστήριον. τότε, εἴτε ἥρπασέ τις, εἴτε ἐπλεονέκτησεν, εἴτε τινὰ ἐπηρέασεν, εἴτε τινὸς γέγονεν ἐχθρὸς ἀδίκως, εἴτε ἄλλο ὁποιονοῦν δεινὸν εἰργάσατο, ἅπας ὁ τῶν ἁμαρτημάτων ἑσμὸς ἀνανεοῦται καὶ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἵσταται, καὶ τὴν διάνοιαν κεντεῖ. καὶ καθάπερ οἱ τὸ δεσμωτήριον οἰκοῦντες, ἀεὶ μὲν ἐν κατηφείᾳ καὶ ὀδύναις εἰσὶ, μάλιστα δὲ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καθ' ἣν ἂν μέλλωσιν ἐξάγεσθαι, καὶ πρὸς αὐτὰς τὰς τοῦ δικάζοντος ἄγεσθαι θύρας· καὶ περὶ τῶν κιγκλίδων ἑστῶτες, καὶ τῆς τοῦ κρίνοντος φωνῆς ἔνδοθεν ἀκούοντες, ἀποπήγνυνται τῷ φόβῳ, καὶ τῶν νεκρῶν οὐδὲν ἄμεινον διάκεινται· οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ μάλιστα μὲν καὶ ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ τῆς ἁμαρτίας ὀδυνᾶται καὶ στενοχωρεῖται, πολλῷ δὲ πλέον ὅταν ἐντεῦθεν ἀποσπασθεῖσα ἀπάγεσθαι μέλλῃ. σιγᾶτε ταῦτα ἀκούοντες; πολλὴν ὑμῖν ἔχω χάριν τῆς σιγῆς ταύτης μᾶλλον, ἢ τῶν κρότων.

A Nihil iſthac mente infœlicius, verè demolitus eſt ſua ipſius horrea. Nám horrea quæ deprædari non poſſunt, non ſunt muri, ſed pauperum ventres, quibus ille neglectis ſollicitus erat de parietibus. Quid igitur dicit Deus? Stulte, hac nocte repetunt animam tuam abs te. Hìc inquit, deductam fuiſſe ab angelis, illic autem repetunt: & hunc quidem ceu vinctum educebant, illum verò vt coronam geſtantem ſtipabant. Et quemadmodum eum qui prius in ſtadio multa vulnera accepit, ac ſanguine conſperſus eſt, pòſt corona capiti addita, hi qui ante ſtadium ſtant, B ſuſceptum multa cum laude domum deducunt, applaudentes, bene ominantes, admirantes: Sic & angeli Lazarum tum deducebant, illius verò animam repetebant, metuendæ quædam virtutes fortaſſis ad hoc miſſæ: neque enim ſua ſponte anima ad illam ſecedit vitam, propterea quòd hoc ne fieri quidem poſſit. Nam ſi ciuitatem ciuitate mutantes egemus deductoribus, multò magis anima à carne diuulſa, & ad futuram tranſiens vitam, opus habebit viæ ducibus. Quapropter freC quēter nunc emergit, nunc in profundum demergitur, metuitque, & horret quum eſt à corpore diſceſſura. Nam quum ſemper nos ſtimulat peccatorū conſcientia, tum verò maximè illa hora, quum hinc ſumus abducēdi ad illa tribunalia, metuendumq́; iudicium: tum enim ſiue quis rapuit, ſiue fraudauit, ſiue contumelia affecit, ſiue cuiquā præter cauſam inimicus factus eſt, ſiue aliud quodcunque facinus perpetrauit: vniuerſus illic peccatorum cumulus renouatur, & oculis exhibetur, mentemq́; ſtimulat. Et quemadmoD dum qui tenentur in carcere, ſemper quidem deiecti mœrētéſque ſunt, maximè tamen ſub illum diem quo ſunt educendi, & ad ipſas iudicis fores pertrahēdi, ac pro cancellis fori ſtantes iudicis vocem intus audiunt, exanimantur metu, nihilóque melius afficiuntur, quàm mortui: ſic & anima, maximè quidem in ipſo peccati tempore cruciatur & angitur, multò tamen magis quum hinc auulſa abducenda eſt. Ergone tacetis, dum auditis? multò maiorem vobis habeo gratiam pro ſilentio, quàm pro plauſibus: propterea quòd plauſus quidem ac laudes

Simile.

Simile.

E

Acclamationes indecora. me faciunt glorioſiorem, ſilentium verò hos vos reddit compoſitiores. Noui quòd hæc quæ dicuntur moleſta ſunt, verùm multum lucri & inenarrabilem fructum adferunt. *Monitio libera.* Diues ille ſi quem habuiſſet, qui ipſi talia monita taliáq; conſilia admouiſſet, ac nō potius adulatores omnia ad gratiam conſulētes, atque ad delicias trahentes, nequaquā veniſſet ad illam gehennam, nequaquam ſupplicia toleraſſet intolerabilia, nequaquam inconſolabiliter de his pœnituiſſet. Verùm quoniam omnes ad gratiam loquebantur, tradiderunt illum incendio. Vtinam liceret hæc ſemper perpetuóque philoſophari, ac de gehenna loqui. *Eccl. 7. 38.* In omnibus, inquit, dictis tuis memento nouiſſima tua, & in æternum non peccabis. Ac rurſus: *Prou. 24. 27.* Para ad exitum opera tua, & appara te ad viā. Si quid cui rapuiſti, redde, & dicito iuxta Zacchæū: *Luc. 19. 8.* Do quadruplum, ſi quid rapui. Si quem decepiſti. Si cui factus es inimicus, reconciliare, priuſquam veniatur ad iudicium. *Pœnitentia ſera poſt mortē.* Omnia hîc diſſolue, vt citra moleſtiam illud videas tribunal. Donec hîc fuerimus; ſpes habemus præclaras: ſimul atque verò diſceſſerimus illuc, non eſt poſtea in nobis ſitum pœnitere, neque commiſſa diluere. Quapropter oportet nos aſſiduè præparari ad egreſſum hinc faciendum. Quid enim ſi domino viſum fuerit hoc veſpere vocare nos? Quid ſi cras? Incertum enim quid futurum ſit, vt perpetuo ſimus in certamine, & ad illam profectionem inſtructi, quemadmodum hic Lazarus ſemper erat in tolerantia patientiáque, quapropter tanto cum honore deductus eſt. *Plato in Cratylo, σῶμα quaſi σῆμα.* Mortuus eſt autem diues, & ſepultus eſt, nimirum anima illius in corpore, tanquam in monumento deffoſſa, ac ſepulchrum circunferente nempe carnem. Non ſecus enim ille quàm ſi catena quadam, temulentia, ac ventris ingluuiæ vinctus eſſet, ſic otioſam illam ac mortuam reddiderat. Ne leuiter prætercurras dilecte illud, ſepultus eſt. *Diuitis mors.* Hîc mihi conſidera menſas argento circuntectas, lectos, tapetia, ornamenta quę tota in domo ſunt omnia, vnguenta, aromata, vini meri copiam, eduliorum varietates, ciborum delicias, coquos, adulatores, ſtipatores, famulos, ac reliquam vniuerſam pom-

A οἱ ἔπαινοι λαμπροτέρους ἐμὲ ποιοῦσιν, ἡ σιγὴ δὲ αὕτη σωφρονεστέρους ὑμᾶς ἐργάζεται. οἶδα ὅτι λυπεῖ τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ πολὺ κέρδος ἔχει καὶ ἄφατον. ὁ πλούσιος ἐκεῖνος, εἴ τινα εἶχε τοιαῦτα αὐτῷ παραινοῦντα, ἀλλὰ μὴ κόλακας τοὺς πρὸς χάριν ἅπαντα συμβουλεύοντας, καὶ εἰς τρυφὴν ἕλκοντας, οὐκ ἂν εἰς τὴν γέενναν ἦλθεν ἐκείνην, οὐκ ἂν τὰς βασάνους ὑπέμεινε τὰς ἀφορήτους, οὐκ ἂν ἀπαρηγόρητα μετὰ ταῦτα μετενόησεν· ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ πρὸς χάριν ἅπαντες διελέγοντο, παρέδωκαν αὐτὸν τῷ πυρί. εἴθε ἦν ἀεὶ καὶ διηνεκῶς ταῦτα φιλοσοφεῖν, καὶ περὶ γε-
B έννης φθέγγεσθαι. ἐν πᾶσι γάρ φησι, τοῖς λόγοις σου μιμνήσκου τὰ ἔσχατά σου, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα οὐ μὴ ἁμάρτῃς. καὶ πάλιν, ἑτοίμαζε εἰς τὴν ἔξοδον τὰ ἔργα σου, καὶ παρασκεύαζε πρὸς τὴν ὁδόν. εἴ τινος ἥρπασάς τι, ἀπόδος, καὶ εἰπὲ κατὰ τὸν Ζακχαῖον· δίδωμι τετραπλασίονα τὰ ἡρπαγμένα. εἴ τινα ἐσυκοφάντησας, εἴ τινος γέγονας ἐχθρός, καταλλάγηθι πρὸ τοῦ δικαστηρίου, πάντα ἐνταῦθα διάλυσαι, ἵνα χωρὶς πραγμάτων τὸ βῆμα ἴδῃς ἐκεῖνο. ἕως μὲν ἐνταῦθα ὦμεν, ἐλπίδας ἔχομεν χρηστάς· ἐπει-
C δὰν δὲ ἀπέλθωμεν ἐκεῖ, κύριοι λοιπὸν μετανοίας οὐκ ἐσμὲν, οὐδὲ τοῦ τὰ ἡμαρτημένα ἡμῖν ἀπονίψασθαι. διὸ χρὴ παρασκευάζεσθαι συνεχῶς πρὸς τὴν ἐντεῦθεν ἔξοδον. τί γὰρ ἐὰν ἑσπέρας δόξῃ τῷ δεσπότῃ καλέσαι ἡμᾶς; τί δὲ ἐὰν αὔριον; ἄδηλον γὰρ τὸ μέλλον, ἵνα ἐναγώνιοι διηνεκῶς ὦμεν, καὶ πρὸς τὴν ἀποδημίαν εὐτρεπεῖς ἐκείνην· καθάπερ οὖν οὗτος ὁ Λάζαρος διαπαντὸς ἦν ἐν ὑπομονῇ καὶ καρτερίᾳ, διὸ καὶ μετὰ τοσαύτης ἀπήγετο τιμῆς. ἀπέθανε δὲ καὶ ὁ πλούσιος, καὶ ἐτάφη, καθάπερ ἐν μνήματι, τῷ σώματι τῆς ψυχῆς αὐτοῦ κατο-
D ρωρυγμένης, καὶ τάφον περιφερούσης τὴν σάρκα. ὥσπερ γὰρ ἁλύσει τινὶ, τῇ μέθῃ καὶ τῇ γαστριμαργίᾳ πεπεδημένος, οὕτως ἄπρακτον αὐτὴν καὶ νεκρὰν εἰργάσατο. μὴ ἁπλῶς παραδράμῃς, ἀγαπητὲ, τὸ, ἐτάφη· ἀλλ' ἐνταῦθά μοι νόει τὰς τραπέζας τὰς περιηργυρωμένας, τὰς κλίνας, τοὺς τάπητας, τὰ ἐπιβλήματα, τὰ ἄλλα τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν ἅπαντα, τὰ μύρα, τὰ ἀρώματα, τὸν πολὺν ἄκρατον, τῶν ἐδεσμάτων τὰς ποικιλίας, τὰ καρυκεύματα, τοὺς μαγείρους, τοὺς κόλακας, τοὺς δορυφόρους, τοὺς οἰκέτας, τὴν ἄλλην

ἅπασαν φαντασίαν κατεσβεσμένην καὶ καταμαρανθεῖσαν. πάντα σποδὸς, πάντα τέφρα καὶ κόνις, θρῆνοι καὶ ὀδυρμοὶ, οὐδενὸς δυναμένου βοηθῆσαι λοιπὸν, οὐδὲ ἀπελθοῦσαν ἐπαναγαγεῖν τὴν ψυχήν. τότε ἡ δύναμις ἠλέγχετο τοῦ χρυσίου, καὶ τῆς πολλῆς περιουσίας. ἐκ γὰρ τοσαύτης θεραπείας γυμνὸς καὶ μόνος ἀπήγετο, οὐδὲν ἐκ τῆς τοσαύτης εὐπορίας ἀπενεγκεῖν ἐντεῦθεν δυνάμενος· ἀλλ' ἔρημος, ἀπροστάτευτος ἀπήγετο· οὐδεὶς τῶν θεραπευσάντων, οὐδεὶς τῶν βοηθησόντων παρῆν ἐξαιρησόμενος τῆς κολάσεως καὶ τῆς τιμωρίας. ἀλλὰ πάντων ἐκείνων ἀποσπασθεὶς, μόνος ἀπελαμβάνετο τὰς ἀφορήτους ὑποσχεῖν τιμωρίας. ὄντως πᾶσα σὰρξ ὡς χόρτος, καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου, ὡς ἄνθος χόρτου. ἐξηράνθη ὁ χόρτος, καὶ τὸ ἄνθος αὐτοῦ ἐξέπεσε· τὸ δὲ ῥῆμα κυρίου μένει εἰς τὸν αἰῶνα. ἦλθεν ὁ θάνατος, καὶ πάντα ἔσβεσεν ἐκεῖνα· καὶ καθάπερ αἰχμάλωτον λαβὼν, οὕτως ἀπήγαγε κάτω κύπτοντα, αἰσχύνης γέμοντα, ἀπαρρησίαστον, τρέμοντα, δεδοικότα, ὥσπερ ἐν ὀνείροις ἀπολαύσαντα τῆς τρυφῆς ἐκείνης ἁπάσης. καὶ λοιπὸν ἱκέτης ὁ πλούσιος τοῦ πένητος ἐγίνετο, καὶ τῆς τούτου τραπέζης ἐδεῖτο, τοῦ λιμώττοντός ποτε, καὶ τοῖς στόμασι τῶν κυνῶν προκειμένου. καὶ τὰ πράγματα μετεβάλλετο, καὶ ἐμάνθανον ἅπαντες, τίς ἦν ὁ πλούσιος, καὶ τίς ἦν ὁ πένης· καὶ ὅτι ὁ μὲν Λάζαρος πάντων ἦν εὐπορώτερος, οὗτος δὲ πάντων πενέστερος. καθάπερ γὰρ ἐν σκηνῇ, προσωπεῖα βασιλέων καὶ στρατηγῶν καὶ ἰατρῶν καὶ ῥητόρων καὶ σοφιστῶν καὶ στρατιωτῶν λαμβάνοντες εἰσέρχονταί τινες, οὐδὲν τούτων ὄντες αὐτοί· οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου, καὶ πενία καὶ πλοῦτος προσωπεῖα μόνον εἰσίν. ὥσπερ οὖν ἐν τῷ θεάτρῳ καθήμενος, ἂν ἴδῃς τινὰ τῶν κάτω παιζόντων προσωπεῖον ἔχοντα βασιλέως, οὐ μακαρίζεις αὐτὸν, οὐδὲ βασιλέα εἶναι νομίζεις, οὐδ' ἂν εὔξαιο γενέσθαι τοιοῦτος· ἀλλ' εἰδὼς, ὅτι τῶν ἀγοραίων τίς ἐστι, σχοινοστρόφος τυχὸν, ἢ χαλκοτύπος, ἢ ἕτερόν τι τοιοῦτον, οὐ μακαρίζεις διὰ τὸ προσωπεῖον καὶ τὴν στολὴν, οὐδ' ἀπὸ τούτων αὐτοῦ κρίνεις τὴν πολιτείαν, ἀλλὰ καταπτύεις αὐτοῦ διὰ τὴν ἄλλην εὐτέλειαν· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, καθάπερ ἐν θεάτρῳ, τῷ κόσμῳ καθήμενος, καὶ ἐπὶ σκηνῆς παίζοντας βλέπων, ἐπειδὰν ἴδῃς πλουτοῦντας πολλοὺς, μὴ πλουσίους ἀληθῶς εἶναι νόμιζε, ἀλλὰ πλουσίων περικειμένους προσωπεῖα.

A pam ſtrepitúmque extinctum marcidúmque factum. Vbique cinis, vbique fauilla & puluis, lamenta & luctus, nemine ſuccurrente, neque ſemel egreſſam animam poſtea reuocante. Tunc declarabatur quid poſſit aurum, quid poſſint copioſæ diuitiæ. Siquidem ex tam frequenti famulitio nudus abductus eſt & ſolus, nihil ex tãta affluentia ſecum ferre valens, ſed deſertus, indefenſus, ac neglectus: nullus eorum qui prius eum colebant, qui auxiliarentur aderat, erepturus à pœna ac ſupplicio, ſed ab illis omnibus diuulſus, ſolus interceptus eſt, vt illa non ferenda ſup-B plicia ſuſtineret. Verè omnis caro fœnum, & omnis gloria hominis tanquã flos graminis: exaruit gramen, & flos decidit, ſed verbum domini manet in æternum. *Eſa. 40. 7.* Venit mors & extincta ſunt illa omnia. Nec aliter quàm captiuum arreptum illum abduxit demiſſis oculis, pudore plenum, non audentem hiſcere, trementem, pauidum, perinde quaſi in ſomnis vniuerſis illis deliciis fruitus fuiſſet. Ac poſt hæc ſupplex diues factus eſt pauperi, atque nunc illius eget menſa, illius qui dudum eſuriebat, illius qui canum roſtris obie-C ctus iacebat. Breuiter res commutatæ ſunt, vniuerſi cognouerunt vter fuerit diues, vter pauper, quódque Lazarus quidem omnium fuerit opulentiſſimus, ille contrà omnium pauperrimus. Quemadmodum enim actores in ſcena, regum ac ducum perſonas, item medicorũ ac rhetorum, ſophiſtarum, ac militum aſſumentes ingrediuntur, quum ipſi nihil horum ſint: ſic ſanè & in præſenti vita, paupertas ac diuitiæ nihil aliud ſunt, quàm perſonæ. *Simile à fabulis ſcenicis.* Sicut igitur in theatro ſedens, ſi quem videris ex his qui inferius ludunt, perſonã geſtantem regis, non iudicas eum bea-D tum, neque regem eſſe credis, imo nec ipſe optaris eſſe talis: ſed quum ſcias quòd ſit quiſpiam ex his qui verſantur in foro, funium opifex, aut faber ærarius, aut aliud quicquam tale, non iudicas illum beatum ob perſonam, aut ob veſtem ad talos demiſſam, neque ex hiſce rebus æſtimas illorum vitam, ſed deſpuis potius illum ob aliam vilitatem. Sic ſanè & hîc velut in theatro, videlicet in mundo ſedens, & in ſcena ludentes ſpectans, vbi videris complures diuites, ne pu-

tes verè diuites eſſe, ſed diuitum obtectos perſonis. Nam quemadmodũ ille qui in ſcena regem aut belli ducem agit, frequenter eſt famulus eorum qui ficus aut botros vendũt in foro: itidem & hic diues crebrò pauperior eſt omnibus. Quòd ſi detraxeris illi perſonã, ſi conſcientiã explices & ingrediaris animum, multam illic offendes virtutis inopiam, comperieſq́; omnium hominum abiectiſſimum. Quemadmodum enim inſtante veſpera, digreſſiſq́; qui conſederant, vbi fuerint è theatro egreſſi, habitúmque fabulæ depoſuerint: qui prius reges ac duces eſſe videbantur, pòſt apparent hoc quod ſunt: Ita ſanè & nunc, poſtquam mors aduenerit, theatrumq́; dimiſſum fuerit, quum diuitiarum paupertatiſq́; perſonas depoſuerint, omnes illuc profecti, atque ex ſolis operibus iudicati, declarant qui verè ſint diuites, qui verè pauperes: qui honorati, & qui obſcuri. Itaque frequenter fit, vt qui hîc in diuitũ numero fuerit, illic reperiatur omnium pauperrimus, id quod accidit huic diuiti. Nam ſimulatq́; incubuerat veſpera, hoc eſt mors, éque præſentis vitæ theatro egreſſus eſt, perſonámque depoſuit, viſus eſt illic omnium eſſe pauperrimus: adeo vero pauper, vt ne guttam quidẽ aquæ haberet in ſua poteſtate, ſed pro hac rogaret: neque quod petebat, conſequi potuerit. Quid hac paupertate pauperius eſſe poſſet? Sublatis enim oculis ſuis, ait ad Abraham: Pater, miſerere mei, & mitte Lazarũ, vt intingat ſummum digiti ſui in aquã, & inſtillet ori meo. Vides quanta res ſit afflictio? quum proximus eſſet Lazarus, præteribat: nunc quum procul abſit, inuocat: quem frequenter ingrediens & egrediens nõ videbat, hũc procul ſemotũ diligenter aſpicit. Sed quam ob cauſam illum intuetur? Frequenter fortaſſe dixerat diues iſte, quorſum mihi opus pietate ac virtute? cuncta mihi velut è fonte affluũt, multa fruor proſperitate multis opibus, nihil ſuſtineo rerũ inopinatarum: quã ob rem expeto virtutem? Hic pauper qui iuſtè pieq́; viuit, innumera patitur mala. Hęc nũc quoque multi frequenter dicunt. Vt igitur radicitus has reuelleret opiniones, demonſtrat illi quod malitię repoſita ſit vltio: contrà, honor & corona laboribus pro pietate ſuſce-

Diuitis quanta fuerit paupertas.

A καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος, ὁ ἐπὶ τῆς σκηνῆς τὸν βασιλέα καὶ τὸν στρατηγὸν ὑποκρινόμενος, πολλάκις οἰκέτης ὢν τυγχάνει, ἢ τῶν σῦκα καὶ βότρυς πωλούντων ἐπ' ἀγορᾶς· οὕτω καὶ οὗτος ὁ πλούσιος, πολλάκις πάντων πενέστερος ὢν τυγχάνει. ἂν γὰρ περιέλῃς αὐτοῦ τὸ προσωπεῖον, καὶ τὸ συνειδὸς ἀναπτύξῃς, καὶ εἰς τὴν διάνοιαν εἰσέλθῃς, πολλὴν εὑρήσεις ἀρετῆς ἐκεῖ πενίαν, καὶ πάντων ἀτιμότερον ὄντα τῶν ἀνθρώπων. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν θεάτρων τῆς ἑσπέρας καταλαβούσης, καὶ τῶν συγκαθημένων ἀναχωρησάντων, ἐξελθόντες ἔξω, καὶ τὸ σχῆμα τῆς ὑποκρίσεως ἀποθέμενοι, οἱ βασιλεῖς καὶ στρατη-
B γοὶ πᾶσιν εἶναι δοκοῦντες, φαίνονται λοιπὸν ὅπερ εἰσίν· οὕτω δὴ καὶ νῦν τοῦ θανάτου παραγινομένου, καὶ τοῦ θεάτρου λυθέντος, τὰ τοῦ πλούτου προσωπεῖα καὶ τὰ τῆς πενίας ἀποθέμενοι πάντες, ἀπελθόντες ἐκεῖ, καὶ ἀπὸ τῶν ἔργων μόνον κρινόμενοι φαίνονται, τίνες μὲν ἀληθῶς πλούσιοι, τίνες δὲ πένητες, καὶ τίνες μὲν ἔντιμοι, τίνες δὲ ἄδοξοι. πολλάκις γοῦν τῶν ἐνταῦθά τις πλουτούντων εὑρέθη πάντων ἐκεῖ πενέστερος ὤν, καθάπερ οὖν καὶ ὁ πλούσιος οὗτος. ἐπειδὴ γὰρ ἡ ἑσπέρα κατέλαβε, τουτέστιν, ὁ θάνατος, καὶ ἐκ τοῦ θεάτρου τῆς παρούσης ζωῆς ἐξῆλθε, καὶ τὸ
C προσωπεῖον ἀπέθετο, ὤφθη πάντων ἐκεῖ πενέστερος ὤν, καὶ οὕτω πένης, ὡς μηδὲ σταγόνος ὕδατος εἶναι κύριος· ἀλλ' ὑπὲρ ταύτης προσαιτεῖν, καὶ μηδ' αὐτῆς ἐπιτυχεῖν τῆς αἰτήσεως. τί ταύτης τῆς πενίας πενέστερον γένοιτ' ἄν; καὶ ἄκουε πῶς. ἐπάρας γὰρ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, φησὶ πρὸς τὸν Ἀβραάμ· πάτερ, ἐλέησόν με, καὶ πέμψον Λάζαρον, ἵνα βάψῃ τὸ ἄκρον τοῦ δακτύλου αὐτοῦ ὕδατος, καὶ ἐπιστάξῃ τῷ στόματί μου. ὁρᾷς πόση ἐστὶν ἡ θλίψις; πλησίον ὄντα παρέτρεχε, καὶ πόρρω γε ὄντα καλεῖ νῦν· ὃν πολλάκις εἰσιών τε καὶ
D ἐξιὼν οὐχ ἑώρα, τοῦτον μακρόθεν ὄντα μετ' ἀκριβείας βλέπει. τίνος δὲ ἕνεκεν αὐτὸν ὁρᾷ; πολλάκις ἴσως εἶπεν ὁ πλούσιος οὗτος, τί μοι εὐλαβείας καὶ ἀρετῆς χρεία; πάντα μοι καθάπερ ἐκ πηγῶν ἐπιρρεῖ, πολλῆς ἀπολαύω τῆς ἀφθονίας, πολλῆς τῆς εὐημερίας, οὐδὲν ὑπομένω τῶν ἀδοκήτων· τίνος ἕνεκα μετέρχομαι ἀρετήν; οὗτος ὁ πένης ἐν δικαιοσύνῃ καὶ εὐσεβείᾳ, μυρία πάσχει δεινά. ταῦτα δὴ πολλοὶ καὶ νῦν πολλάκις λέγουσιν. ἵν' οὖν πρόρριζα ταῦτα ἀνασπασθῇ τὰ κακὰ δόγματα, δείκνυσιν αὐτῷ, ὅτι καὶ τῇ κακίᾳ κόλασις κεῖται, καὶ τιμὴ καὶ στέφανος τοῖς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας

πόνοις. οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον αὐτὸν εἶδεν, ἀλλ' ἵνα, ὅπερ ἔπαθεν ὁ πένης, τοῦτο καὶ ὁ πλούσιος πάθῃ νῦν μετὰ μείζονος τῆς ὑπερβολῆς. καθάπερ γὰρ ἐκείνῳ χαλεπωτέραν ἐποιεῖτο τὴν βάσανον τὸ ἐν τῷ πυλῶνι τοῦ πλουσίου κεῖσθαι, καὶ ὁρᾷν τὰ ἀλλότρια ἀγαθά· οὕτω δὴ καὶ τούτῳ χαλεπωτέραν ἐποίει τὴν τιμωρίαν νῦν, τὸ ἐν τῇ γεέννῃ κεῖσθαι, καὶ ὁρᾷν τὴν τοῦ Λαζάρου τρυφήν· ἵνα μὴ τῇ φύσει τῶν βασάνων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ παραθέσει τῆς ἐκείνου τιμῆς ἀφορητοτέραν ἔχῃ τὴν κόλασιν. καὶ καθάπερ τὸν Ἀδὰμ ἐκβάλλων τοῦ παραδείσου, κατ' ἀντικρὺ τοῦ παραδείσου κατῴκισεν ὁ Θεός, ἵνα ἡ συνεχὴς ὄψις ἀνανεοῦσα τὸ πάθος, ἀκριβέστερον αὐτῷ παράσχῃ τῆς ἐκπτώσεως τῶν ἀγαθῶν τὴν αἴσθησιν· οὕτω δὴ καὶ τοῦτον κατέναντι τοῦ Λαζάρου κατῴκισεν, ἵνα ἴδῃ τίνων ἑαυτὸν ἀπεστέρησεν. ἔπεμψά σοι, φησίν, εἰς τὸν πυλῶνα τὸν πένητα Λάζαρον, ἵνα σοι γένηται διδάσκαλος ἀρετῆς, καὶ φιλανθρωπίας ὑπόθεσις· παρέδραμες τὸ κέρδος, οὐκ ἠθέλησας εἰς δέον χρήσασθαι τῇ τῆς σωτηρίας ἀφορμῇ, χρήσῃ λοιπὸν αὐτῷ εἰς μείζονα κολάσεως καὶ τιμωρίας ὑπόθεσιν. ἀπὸ τούτων μανθάνομεν, ὅτι πάντες οἱ παρ' ἡμῶν ἐπηρεαζόμενοι καὶ ἀδικούμενοι, κατὰ πρόσωπον ἡμῶν στήσονται τότε. καίτοι οὗτος οὐδὲν ἠδίκητο παρὰ τοῦ πλουσίου. οὐ γὰρ τὰ ἐκείνου ἔλαβε χρήματα ὁ πλούσιος, ἀλλὰ τῶν ἑαυτοῦ οὐ μετέδωκεν. εἰ δὲ τῶν ἑαυτοῦ μὴ μεταδιδοὺς, κατήγορον ἔχει τὸν οὐκ ἐλεηθέντα· ὁ καὶ τὰ ἀλλότρια ἁρπάσας, ποίας τεύξεται συγγνώμης, πανταχόθεν αὐτὸν περιεστώτων τῶν ἠδικημένων; οὐ γὰρ μαρτύρων ἐκεῖ χρεία, οὐδὲ κατηγόρων, οὐδὲ ἀποδείξεων, οὐδὲ τεκμηρίων· ἀλλ' αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ τὰ πράγματα, οἷάπερ αὐτὰ κατεσκευάσαμεν, παρὰ τῶν ὀφθαλμῶν φαίνεται τῶν ἡμετέρων. ἰδοὺ γὰρ, φησίν, ἄνθρωπος, καὶ τὰ ἔργα αὐτοῦ. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἁρπαγὴ, τὸ μὴ μεταδοῦναι τῶν ὄντων. καὶ τάχα ὑμῖν θαυμαστὸν εἶναι δοκεῖ τὸ λεγόμενον· ἀλλὰ μὴ θαυμάσητε· μαρτυρίαν γὰρ ὑμῖν ἀπὸ τῶν θείων παρέξομαι γραφῶν λέγουσαν, ὅτι οὐ τὸ τὰ ἀλλότρια ἁρπάζειν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ τῶν ἑαυτοῦ μὴ μεταδιδόναι ἑτέροις, καὶ τοῦτο ἁρπαγὴ καὶ πλεονεξία καὶ ἀποστέρησίς ἐστι. τίς οὖν ἐστιν αὕτη; τοῖς Ἰουδαίοις ἐγκαλῶν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου, φησίν· ἐξήνεγκεν ἡ γῆ τὰ ἐκφόρια αὐτῆς, καὶ οὐκ εἰσηνέγκατε τὰ ἐπιδέκατα· ἀλλ' ἡ ἁρπαγὴ τοῦ

ptis. Non propter hoc ſolùm autẽ vidit illum, ſed vt quæ paſſus fuiſſet pauper, hæc nũc & diues pateretur multò grauius. Quemadmodum enim illi moleſtiorem reddidit cruciatum, quod in veſtibulo diuitis iacebat, quod videret aliena cõmoda: ſic & huic grauiorem reddidit cruciatum, quòd in gehenna iaceret, quod Lazari videret delicias, quò non ſolùm natura ſuppliciorum, verùm etiam comparatione honoris illius intolerabiliorem haberet cruciatum. Et quemadmodum Adam è paradiſo eiectum è regione paradiſi habitare iuſſit Deus, vt aſſiduus conſpectus renouans moleſtiam, exactiorem illi præberet ſenſum expulſionis è bonis: Ita ſanè & hunc è regione Lazari conſtituit, quò videret quibus bonis ſeipſum priuaſſet: Miſi tibi, inquit, in veſtibulo Lazarum, vt tibi ad virtutem doctor eſſet, ac benignitatis materia: contempſiſti lucrum: noluiſti ad quod oportuit vti ſalutis occaſione, vtere poſthac illo ad maioris cruciatus ſuppliciiq; materiam. Ex his diſcimus, quòd omnes qui à nobis ſunt contumeliis & iniuriis affecti, tunc ante faciem noſtram ſtatuentur. Quanquam hic nihil à diuite accepit iniuriæ, neq; enim illius pecunias vſurparat diues, ſed ſuas nõ impartierat. Quòd ſi is qui ſua nõ impartiit, accuſatorẽ habet eum cui negauit miſericordiam: qui aliena quoque rapuerit, quam veniam conſequetur, vndique ipſum circunſtantibus quos affecit iniuria? Non enim illic opus erit teſtibus, neque accuſatoribus, neque probationibus, neque ſignis, verùm ipſæ per ſe res tales, quales eas geſſimus, ante oculos noſtros apparebunt. Ecce enim, inquit, homo & opera eius. Siquidem & hoc rapina eſt, non impartiri de tuis facultatibus. Ac fortaſſis vobis mirum videtur eſſe quod dico, verùm ne miremini: teſtimonium enim vobis è diuinis ſcripturis proferam, dicens quod non ſolùm rapere aliena, verùm etiã tua non impartire cæteris, & rapina ſit, & fraudatio, & ſpoliatio. Itaq; Dominus Iudæos accuſans per prophetam dicit: Produxit terra prouentum ſuum, & non intuliſtis decimas, ſed rapina pauperis eſt in domibus veſtris. Quoniam, inquit, obla-

Adam è qualis inflicta pœna.

Rapina eſt non cõmunicare pauperibus tua.

Mal. 3.c.

tiones ſolitas non dediſtis, rapuiſtis ea quę ſunt pauperis. Hoc autẽ dicit, declarans diuitibus quod res pauperum poſſident, etiam ſi paterna hæreditate obuenerint, etiamſi vndecũque aliunde collegerint pecunias. Ac rurſum alibi dicit: Ne ſpolies vitam pauperis: qui verò ſpoliat, aliena tollit. Nam ſpoliatio quædam dicitur, quum aliena accepta detinemus. Propter hoc igitur diſcamus, quod quoties eleemoſynam non præſtiterimus, pari cum his qui ſpoliant, ſupplicio afficiemur. Heriles enim pecuniæ ſunt vndecunque eas collegerimus, quod ſi in egenos eas erogauerimus, multæ nobis opes ac facultates obuenient: ideoque tibi plura poſſidere cõceſſit Deus, non vt in ſcortationes, temulentiam, ingluuiem, in veſtes ſumptuoſas, aliámque molliciẽ conſumeres, ſed vt ea diſtribueres egẽtibus. Quemadmodum enim receptor quiſpiam qui regias pecunias accepit, ſi neglexerit his, quibus iuſſus eſt diſtribuere, inque proprias conſumpſerit delicias, pœnas dat ac perditur: ita ſanè & diues receptor quiſpiam eſt pecuniarum, quæ pauperibus diſtribui debebant. Itaque quum in mandatis habeat, eas diſtribuere ſuis conſeruis egentibus, ſi quid amplius quàm poſtulet neceſſitas, in ſeipſum inſumpſerit, grauiſſimas illic daturus eſt pœnas. Non enim ſunt ipſius quæ poſſidet, ſed conſeruorum illius. Parcamus igitur iis tanquam alienis, vt fiant noſtra. Quomodo autem illis parcemus tanquam alienis? Si illas non in vſus ſuperuacuos inſumpſerimus, neque adeo in noſtros tantum vſus, ſed pauperum manibus impartiuerimus. Etiã ſi fueris opulentus, ſed plus quàm opus eſt inſumpſeris, rationem reddes pecuniarum tibi creditarum. Hoc idẽ fit in magnatum ædibus, multi ſuas ipſorum apothecas famulis ſuis commiſerunt, verùm illi quibus commiſſæ ſunt, ſeruant quæ tradita ſunt, nec abutuntur commiſſis: verùm vbi iuſſerit dominus, diſtribuunt. Hoc tu quoque facito. Etenim accepiſti plura cæteris, non vt ea ſolus conſumas, ſed vt eorum cæteris bonus fias diſpenſator. Operæprecium autem fuerit & illud conſiderare, quam tandem ob cauſam non apud alium iuſtum Lazarum, ſed in

Eccli. 4. 1.

Simile.

Sententia ſeuera.

Diuitiæ tum demũ noſtra ſũt cùm dantur pauperibus.

Lazarus quare in ſinu Abrahæ.

A πλωχοῦ ἐν τοῖς οἴκοις ὑμῶν. ἐπειδὴ τὰς προσφορὰς, φησὶ, τὰς εἰωθυίας οὐκ ἐδώκατε, ἡρπάσατε τὰ τοῦ πένητος. τοῦτο δὲ λέγει, δεικνὺς τοῖς πλουσίοις, ὅτι τὰ τῶν πενήτων ἔχουσι, κἂν πατρῷον διαδέξωνται κλῆρον, κἂν ὅθεν δήποτε συλλέξωσι τὰ χρήματα. καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ λέγει· μὴ ἀποστερήσῃς τὴν ζωὴν τοῦ πλωχοῦ. ὁ δὲ ἀποστερῶν, τὰ ἀλλότρια ἀποστερεῖ. ἀποστέρησις γὰρ λέγεται, ὅταν τὰ ἀλλότρια λαβόντες κατέχωμεν. καὶ διὰ τούτου τοίνυν παιδευόμεθα, ὅτι ὅταν ἐλεημοσύνην μὴ παράσχωμεν, ἐν ἴσῳ τοῖς ἀποστεροῦσι κολασθησόμεθα. δεσποτικὰ γάρ ἐστι τὰ B χρήματα, ὅθεν ἂν αὐτὰ συλλέξωμεν· κἂν τοῖς δεομένοις αὐτὰ παρέξωμεν, πολλῆς ἐπιτευξόμεθα τῆς ἀφθονίας. καὶ διὰ τοῦτό σοι πλείονα ἔχειν συνεχώρησεν ὁ Θεὸς, οὐχ ἵνα εἰς πορνείαν, καὶ μέθην, καὶ ἀδηφαγίαν, καὶ ἱματίων πολυτέλειαν, καὶ τὴν ἄλλην βλακείαν ἀναλώσῃς, ἀλλ᾽ ἵνα τοῖς δεομένοις αὐτὰ διανείμῃς. καθάπερ γὰρ ὑποδέκτης τις βασιλικὰ δεξάμενος χρήματα, ἂν ἀφεὶς οἷς ἂν κελεύηται διανεῖμαι, εἰς οἰκείαν καταναλώσῃ βλακείαν, εὐθύνας δίδωσι καὶ περιστα πόλλυται· οὕτω δὴ καὶ ὁ πλούσιος, ὑποC δέκτης τίς ἐστι τῶν τοῖς πένησιν ὀφειλομένων χρημάτων διανεμηθῆναι, ἐπιταχθεὶς αὐτὰ διανέμειν τοῖς ἑαυτοῦ συνδούλοις τοῖς πενομένοις. ἂν οὖν πλέον τι τῆς χρείας εἰς ἑαυτὸν ἀναλώσῃ τῆς ἀναγκαίας, χαλεπωτάτας ἐκεῖ δώσει τὰς εὐθύνας. οὐ γάρ ἐστιν αὐτοῦ τὰ αὐτοῦ, ἀλλὰ τῶν συνδούλων τῶν ἑαυτοῦ. φειδώμεθα τοίνυν αὐτῶν, ὡς ἀλλοτρίων, ἵνα γένηται ἡμέτερα. πῶς δὲ αὐτῶν φεισόμεθα, ὡς ἀλλοτρίων; ὅταν μὴ εἰς περιττὰς αὐτὰ ἀναλίσκωμεν χρείας, μηδὲ εἰς ἡμετέρας μόνον, ἀλλὰ ταῖς τῶν πενήτων αὐτὰ συμμερίζωμεν χερσί. κἂν εὔπορος ᾖς, πλέον δέ τι τῆς D χρείας ἀναλίσκῃς, λόγον δώσεις τῶν ἐμπιστευθέντων σοι χρημάτων. τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν οἰκιῶν γίνεται τῶν μεγάλων. πολλοὶ γοῦν τὰ ταμεῖα τὰ ἑαυτῶν τοῖς οἰκέταις τοῖς ἑαυτῶν ἐνεπίστευσαν· ἀλλ᾽ ὅμως οἱ πιστευθέντες ἐκεῖνοι φυλάττουσι τὰ δεδομένα, καὶ οὐκ ἀποχρῶνται τοῖς ἐμπιστευθεῖσιν, ἀλλ᾽ οἷς ἂν ὁ δεσπότης, καὶ ἡνίκα κελεύσῃ, διανέμουσι. τοῦτο καὶ σὺ ποίησον. καὶ γὰρ ἔλαβες ἑτέρων πλείονα, καὶ ὑπεδέξω, οὐχ ἵνα αὐτὰ ἀναλώσῃς μόνος, ἀλλ᾽ ἵνα καὶ ἑτέροις οἰκονόμος γένῃ καλός. ἄξιον δὲ κἀκεῖνο ζητῆσαι, τί δήποτε οὐχὶ παρὰ ἑτέρῳ δικαίῳ τὸν Λά-

ζαρον ὁρᾷ, ἀλλ' ἐν τοῖς κόλποις εἶδε τοῦ Ἀβραάμ. φιλόξενος ἦν ὁ Ἀβραάμ. ἵν' οὖν καὶ σὺν ἔλεγχος αὐτῷ γένηται τῆς μισοξενίας, διὰ τοῦτο αὐτὸν μετ' ἐκείνου βλέπει. ἐκεῖνος γὰρ καὶ τοὺς παριόντας ἐθήρευε, καὶ εἰς τὴν οἰκίαν εἷλκεν εἴσω τὴν ἑαυτοῦ. οὗτος δὲ καὶ τὸν ἔσω κείμενον περιεώρα, καὶ θησαυρὸν τοσοῦτον ἔχων καὶ σωτηρίας ὑπόθεσιν, παρέτρεχε καθ' ἑκάστην ἡμέραν, καὶ οὐκ ἐχρήσατο εἰς δέον τῇ τοῦ πένητος προστασίᾳ. ἀλλ' οὐχ ὁ πατριάρχης τοιοῦτος, ἀλλὰ τοὐναντίον ἅπαν· πρὸ τῆς θύρας καθήμενος ἐσαγήνευε τοὺς παριόντας ἅπαντας. καὶ καθάπερ τις ἁλιεὺς ἀμφίβληστρον βάλλων εἰς τὴν θάλασσαν, ἀνασπᾷ μὲν ἰχθῦν, ἀνασπᾷ δὲ καὶ χρυσίον πολλάκις καὶ μαργαρίτας· οὕτω δὴ καὶ οὗτος, σαγηνεύων ἀνθρώπους, ἡλίευσέ ποτε καὶ ἀγγέλους. καὶ τὸ θαυμαστὸν τοῦτό ἐστιν, ὅτι μὴ εἰδώς. ὅπερ οὖν καὶ Παῦλος ἐκπληττόμενος παραινεῖ καὶ λέγει· τῆς φιλοξενίας μὴ ἐπιλανθάνεσθε. διὰ γὰρ ταύτης ἔλαθόν τινες ξενίσαντες ἀγγέλους. καὶ καλῶς εἶπεν, ἔλαθον. εἰ γὰρ εἰδὼς αὐτοὺς ὑπεδέξατο μετὰ τοσαύτης εὐνοίας, οὐδὲν μέγα καὶ θαυμαστὸν ἐποίησεν· ὁ δὲ πᾶς ἔπαινος, ὅτι ἀγνοῶν, τίνες οἱ παριόντες ἦσαν, καὶ ἀνθρώπους αὐτοὺς εἶναι νομίζων ἁπλῶς ὁδίτας, μετὰ τοσαύτης αὐτοὺς εἴσω ἐκάλεσε τῆς προθυμίας. καὶ σὺ τοίνυν, ἂν μέν τινα περιφανῆ καὶ λαμπρὸν ὑποδεξάμενος, πολλὴν ἐπιδείξῃ τὴν προθυμίαν, θαυμαστὸν οὐδὲν εἰργάσω. ἡ γὰρ ἀρετὴ τοῦ ξενιαθέντος καὶ τὸν μισόξενον καταναγκάζει πολλάκις πᾶσαν εὔνοιαν ἐπιδείξασθαι, τὸ δὲ μέγιστον καὶ θαυμαστόν, ὅταν καὶ τοὺς τυχόντας, καὶ τοὺς ἀπερριμμένους, καὶ τοὺς εὐτελεῖς μετὰ πολλῆς δεχώμεθα τῆς εὐνοίας. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς τοὺς ποιοῦντας οὕτως ἀποδεχόμενος ἔλεγεν· ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἑνὶ τούτων τῶν ἐλαχίστων, ἐμοὶ ἐποιήσατε. καὶ πάλιν· οὕτως οὐκ ἔστι θέλημα ἔμπροσθεν τοῦ πατρὸς ὑμῶν, ἵνα ἀπόληται εἷς τῶν μικρῶν τούτων. καὶ πάλιν, ὃς ἐὰν σκανδαλίσῃ ἕνα τῶν μικρῶν τούτων, συμφέρει αὐτῷ, ἵνα κρεμασθῇ μύλος ὀνικὸς περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ ῥιφῇ ἐν τῇ θαλάσσῃ. καὶ πανταχοῦ πολὺς τῷ Χριστῷ τῶν μικρῶν καὶ ἐλαχίστων ὁ λόγος. ὅπερ οὖν καὶ Ἀβραὰμ εἰδώς, οὐκ ἐξήταζε τοὺς παριόντας τίνες εἶεν, καὶ πόθεν, καθάπερ ἡμεῖς νῦν· ἀλλ' ἁπλῶς τοὺς παριόντας ὑπεδέχετο πάντας. τὸν γὰρ φιλοφρο-

A ſinu viderit Abrahæ. Hoſpitalis erat Abraham, vt igitur redarguatur diuitis inhoſpitalitas, propterea Lazarum cum illo videt. Ille etiam prætereuntes venabatur, & in domum pertrahebat ſuam: hic verò etiam intra domum iacentem deſpexit, quúmque talem theſaurum haberet, & ſalutis parandæ materiam, præteribat quotidie, nec in quod oportebat, vſus eſt pauperis patrocinio. At non ita Patriarcha, ſed omnia contrà. Pro foribus ſedens *Simile.* venabatur prætereuntes omnes, & quemadmodum piſcator iacto in mare reti, piſcem quidem attrahit, attra-B hit autem frequẽter & aurum & margaritas: itidem & hic reti captans homines, piſcatus eſt tandem & angelos, quódque mireris, etiam inſciẽs. Id quod & Paulus in huius laudibus dixit, *Hoſpitalitas in omnes.* Hoſpitalitatis nolite obliuiſci, per hanc enim quidam inſcientes hoſpitio exceperunt angelos, *Heb. 13. 2.* ac rectè dixit, inſcientes: Nam ſi ſciens illos excepiſſet tanta cum beneuolentia, nihil magni mirive feciſſet. Sed hæc tota laus, quod ignorans quínam eſſent qui præteribant, nec aliud eſſe credens quam homines viatores, cum tanta a-C lacritate vocauit intrò. Tu quidem igitur ſi quem nobilem ac ſplẽdidum exceperis, multámque præſtiteris alacritatem, nil mirum eſt. Nam virtus eius qui excipitur, etiam inhoſpitalem frequenter adigit, vt omnem exhibeat humanitatem: cæterùm illud maximũ & admiratione dignũ, quoties & vulgares, & abiectos, ac viles multa cum beneuolentia excipimus. Propterea dicit Chriſtus collaudãs eos qui ita faciunt, Quicquid feceritis vni ex his minimis qui credunt in me, mihi feceritis. Ac rurſus, *Matt. 25. 45.* Ita non eſt voluntas corã D patre veſtro, vt pereat vnus ex puſillis iſtis, ac iterũ, Quicunq; offenderit vnũ ex puſillis iſtis, expedit ei vt appẽdatur mola aſinaria circa ceruicem illius, & abiiciatur in mare. Deniq; multus vbique *Matt. 18. 14.* eſt Chriſto de puſillis & minimis ſermo: quod quidem Abrahã ſciens nõ excutiebat quales eſſent prætereuntes, nec vnde venirent, quemadmodũ nos nũc faciamus, ſed ſine delectu prętereũtes excipiebat omnes. Nã eum qui pręſtat humanitatẽ, nõ oportet expoſcere vitæ rationem, ſed inopiæ mederi, neceſſitatiq; prouidere. Vnicũ habet pa-

Egenti vel improbiſſimo impertiendū. trocinium pauper, quod eget, quódq; in neceſſitate conſtitutus eſt, ne quid ab illo poſtules amplius: ſed etiam ſi fuerit omniū improbiſſimus,& eguerit neceſſario victu,ſedemus illius famem. *Matt. 5. 45* Ita & Chriſtus fieri præcepit. Eſtote, inquit, ſimiles patris veſtri qui eſt in cœlis, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. Portus eſt in neceſſitate conſtitutorum homo miſericors. Portus autem omnes, qui in naufragium inciderint excipit liberatq́;, ſiue mali fuerint,ſiue boni, denique quicūque fuerint qui periclitantur, in ſinus ille ſuos excipit. Tu proinde ſi videris hominem qui in egeſtatis naufragium inciderit,ne iudica,ne vitæ geſta examina, ſed medere miſeriæ. Quid ipſe tibi negotium acceſſis? Liberauit te Deus omni tali ſollicitudine, & curioſitate. Quàm multa pleriquе fuerant dicturi, quāque difficiles erant futuri, ſi Deus præcepiſſet, vt prius accuratè vitam factáque ſingulorum diſquireremus, ac tum demum conferremus eleemoſynam? Nunc hac omni curioſitate nos liberauit. Cur ergo curas ſuperuacaneas nobis acceſſimus? Aliud eſt iudex, aliud eleemoſynæ largitor. Ideo vocatur eleemoſyna, quod eam & indi- *Galat. 6. 9.* gnis damus. Vnde & Paulus cohortatur, vt ita faciamus, & ait, Vos autem bonum facientes non deficiatis, erga omnes, ſed maximè erga domeſticos fidei. Quòd ſi indignos curioſè diſcutiamus diſquiramúſque, ne digni quidem facilè in nos incident. Quòd ſi indignis quoque præſtiterimus beneficium, nimirum & digni, quíque omnium illorum malitiā virtute penſent, venient in manus noſtras: ſicut euenit beato Abrahæ, cui minimè curioſo, quales eſſent qui præteribant, contigit tandem vt & angelos exciperet hoſpitio. Hunc igitur & nos imitemur, ſimulq́; cum hoc nepotem illius Iob. *Iob nepos Abrahe. Iob. 31. 32.* Quandoquidem & hic progenitoris ſui magnanimitatem ſumma cum diligentia eſt imitatus. Eóque dicebat: oſtium meum iugiter patebat cuiuis aduenienti. Non ſic huic patebat, vt alteri eſſet occluſum, ſed indifferenter apertum erat omnibus. Hoc exemplum

A μόνην ἐπιδεικνύμενον, οὐκ εὐθύνας ἀπαιτεῖν δεῖ βίου, ἀλλὰ μόνον πενίαν διορθοῦν, καὶ τὴν χρείαν πληροῦν. μίαν ἔχει συνηγορίαν ὁ πένης, τὴν ἔνδειαν καὶ τὸ καθεστάναι ἐν χρείᾳ· μηδὲν αὐτὸν λοιπὸν ἀπαίτει πλέον, ἀλλὰ κἂν ἁπάντων ᾖ πονηρότατος καὶ τῆς ἀναγκαίας ἀπορῇ τροφῆς, λυώμεθα αὐτοῦ τὸν λιμόν. οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐκέλευσε ποιεῖν, λέγων· γίνεσθε ὅμοιοι τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθούς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους. λιμήν ἐστι τῶν ἐν ἀνάγκῃ ὁ ἐλεήμων· ὁ δὲ λιμὴν τοὺς ναυαγίῳ περιπε- B σόντας ἅπαντας ὑποδέχεται, καὶ λύει τῶν κινδύνων· κἂν πονηροί, κἂν χρηστοί, κἂν ὁποῖοι ὦσιν οἱ κινδυνεύσαντες, εἴσω τῶν οἰκείων αὐτοὺς παραπέμπει κόλπων. καὶ σὺ τοίνυν ὁρῶν ἐπὶ τῆς γῆς τῷ τῆς πενίας ναυαγίῳ περιπεσόντα τὸν ἄνθρωπον, μὴ δίκαζε, μηδὲ εὐθύνας ἀπαίτει, ἀλλὰ λῦσον τὴν συμφοράν. τί σαυτῷ παρέχεις πράγματα, ἀπήλλαξέ σε περιεργίας ἁπάσης καὶ πολυπραγμοσύνης ὁ Θεός. πόσα ἔμελλον πολλοὶ λέγειν καὶ δυσχεραίνειν, εἰ προσέταξεν ὁ Θεὸς τὸν βίον μετὰ ἀκριβείας ἐξετάζειν, τὴν ἀναστροφήν, τὰ πε- C πραγμένα ἑκάστῳ περιεργάζεσθαι πρότερον, καὶ τότε ἐλεεῖν; νυνὶ δὲ πάσης τοιαύτης ἀπηλλάγμεθα δυσκολίας. τί οὖν περιττὰς ἐπισπώμεθα φροντίδας; ἕτερόν ἐστι δικαστής, ἕτερον ἐλεήμων. ἐλεημοσύνη διὰ τοῦτο λέγεται, ὅτι καὶ τοῖς ἀναξίοις δίδοαμεν. οὕτω καὶ Παῦλος παραινεῖ ποιεῖν, λέγων, ὑμεῖς δὲ τὸ καλὸν ποιοῦντες μὴ ἐκκακῆτε, πρὸς πάντας μὲν, μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως. ἂν τοὺς ἀναξίους περιεργαζώμεθα καὶ πολυπραγμονῶμεν, οὐδὲ ἄξιοί ποτε ῥᾳδίως ἐμπεσοῦνται ἡμῖν· ἂν δὲ καὶ τοῖς ἀναξίοις D παρέχωμεν, πάντως καὶ οἱ ἄξιοι καὶ οἱ πάντων ἐκείνων ἀντάξιοι εἰς τὰς ἡμετέρας ἥξουσι χεῖρας· ὥσπερ οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ μακαρίου γέγονεν Ἀβραάμ, ὃς οὐ περιεργαζόμενος, οὐδὲ πολυπραγμονῶν τοὺς παριόντας, ἠδυνήθη καὶ ἀγγέλους ὑποδέξασθαί ποτε. τοῦτον καὶ ἡμεῖς ζηλώσωμεν, καὶ μετ' αὐτοῦ τὸν ἔγγονον τὸν ἐκείνου τὸν Ἰώβ. καὶ γὰρ καὶ οὗτος τὴν τοῦ προγόνου μεγαλοψυχίαν μετὰ πάσης ἐμιμήσατο τῆς ἀκριβείας, καὶ διὰ τοῦτο ἔλεγεν· ἡ θύρα μου παντὶ ἐλθόντι ἀνέῳκτο· οὐχὶ τῷ δεῖνι μὲν ἀνέῳκτο, ἑτέρῳ δὲ ἀπεκέκλειστο, ἀλλὰ πᾶσιν ἁπλῶς ἀνέῳκτο. οὕτω καὶ ἡμεῖς ποιῶμεν, παρακαλῶ, μηδὲν ἀκριβολογούμενοι πέρα τοῦ δέοντος. ἀξία γὰρ τοῦ

πένητος ἡ χρεία μόνον ἐστί· κἂν ὁστισοῦν μετὰ ταύ- A
της ἔλθῃ πρὸς ἡμᾶς ποτε, μηδὲν περιεργαζώμεθα πλέον (οὐ γὰρ τῷ τρόπῳ παρέχομεν, ἀλλὰ τῷ ἀνθρώπῳ) οὐδὲ διὰ τὴν ἀρετὴν αὐτὸν, ἀλλὰ διὰ τὴν συμφορὰν ἐλεῶμεν, ἵνα καὶ αὐτοὶ παρὰ τοῦ δεσπότου τὸν πολὺν ἔλεον ἐπισπασώμεθα, ἵνα καὶ αὐτοὶ, ἀνάξιοι ὄντες, φιλανθρωπίας ἐπιτύχωμεν. Εἰ γὰρ μέλλοιμεν τὴν ἀξίαν ἐπιζητεῖν ἐπὶ τῶν συνδούλων τῶν ἡμετέρων, καὶ ἀκριβολογεῖσθαι, τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ἐφ' ἡμῶν ἐργάσεται· καὶ ζητοῦντες τοὺς ὁμοδούλους ἀπαιτῆσαι εὐθύνας, αὐτοὶ τῆς ἄνωθεν ἐκπεσούμεθα φιλανθρωπίας. ἐν ᾧ γὰρ κρίματι κρίνετε, κρι- B
θήσεσθε, φησιν. ἀλλ' ἐπὶ τὴν ὑπόθεσιν πάλιν τὸν λόγον ἐπαναγάγωμεν. ἰδὼν τοίνυν αὐτὸν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Ἀβραάμ, φησι· πάτερ Ἀβραάμ, ἐλέησόν με, καὶ πέμψον Λάζαρον. τίνος ἕνεκεν οὐχὶ πρὸς τὸν Λάζαρον τὸν λόγον ἀπέτεινεν; ἐμοὶ δοκεῖ ὅτι ᾐσχύνθη καὶ ἠρυθρίασε, καὶ ἐκ τῶν κατ' αὐτὸν πραγμάτων ἐνόμιζεν αὐτὸν μνησικακήσειν πάντως. Εἰ γὰρ ἐγώ, φησι, τοσαύτης ἀπολαύων εὐπορίας, καὶ οὐδὲν ἠδικημένος, ἐν τοσούτοις ὄντα κακοῖς ὑπερεῖδον τὸν ἄνθρωπον, καὶ οὐδὲ ψιχίων μετέδωκα, πολ- C
λῷ μᾶλλον αὐτὸς οὕτως ὑπεροφθεὶς οὐκ ἐπινεύσει τῇ χάριτι. ταῦτα οὐχὶ τοῦ Λαζάρου κατηγοροῦντες λέγομεν (οὐ γὰρ δὴ οὕτως ἐκεῖνος διέκειτο· μὴ γένοιτο) ἀλλ' ὅτι οὗτος ταῦτα δεδοικὼς, οὐκ ἐκάλεσεν ἐκεῖνον, ἀλλὰ τὸν Ἀβραὰμ ἐφώνησεν, ὃν ἀγνοεῖν ᾤετο τὰ γεγενημένα· καὶ τὸν δάκτυλον ἐπεζήτησεν ἐκεῖνον, ὃν ταῖς γλώτταις τῶν κυνῶν ἀφῆκε περιλειχθῆναι πολλάκις. τί οὖν ἐκεῖνος; τέκνον, ἀπέλαβες τὰ ἀγαθά σου ἐν τῇ ζωῇ σου. ὅρα φιλοσοφίαν, ὅρα φιλοστοργίαν δικαίου. οὐκ εἶπεν, ἀπάνθρωπε καὶ ὠμὲ καὶ παμπόνηρε, τοσαῦτα κακὰ διαθεὶς τὸν D
ἄνθρωπον, φιλανθρωπίας μέμνησαι νῦν καὶ ἐλέου καὶ συγγνώμης; οὐκ ἐρυθριᾷς, οὐδὲ αἰσχύνῃ; ἀλλὰ τί; τέκνον, φησὶν, ἀπέλαβες τὰ ἀγαθά σου· ψυχὴν γὰρ κεκακωμένην μὴ παροξύνῃς, φησίν. ἀρκεῖ τὰ τῆς τιμωρίας αὐτῷ· μὴ προσεπεμβαίνωμεν αὐτοῦ ταῖς συμφοραῖς. ἄλλως δὲ, καὶ ἵνα μὴ νομίσῃ, ὅτι μνησικακῶν ὑπὲρ τῶν παρελθόντων, ἐκώλυσεν ἀπελθεῖν τὸν Λάζαρον, τέκνον αὐτὸν καλεῖ, μονονουχὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ διὰ τῆς προσηγορίας ἀπολογούμενος.

& nos imitemur, nihil exquirentes vltrà quã oportet. Nã ad hoc vt pauper dignus habeatur eleemoſyna, ſatis eſt egeſtas. Quòd ſi quis cum hac commendatione nos adierit, ne quid amplius curioſè ſcrutemur: nec enim moribus damus, ſed homini: nec illius ob virtutem nos eius miſeret, ſed ob calamitatem, quò nimirũ & ipſi copioſam à Domino miſericordiã nobis conciliemus, vt & in nos, qui indigni ſumus, ille ſuam conferat benignitatem. Nã ſi in conſeruis noſtris cœperimus exquirere dignitatẽ, moréſq; veſtigare idẽ & Deus facturus eſt in nobis, dúmq; ſtudemus à conſeruis repoſcere vitæ cauſas, ipſi ſuperni numinis benignitatẽ amittemus. In quo enim, inquit, iudicio *Matt. 7. 2.*
iudicaueritis, iudicabimini. Sed ad rem *Luc. 16. 24*
redeamus. Itaque quum videret illum *Diues cur*
in ſinu Abrahę, ait: Pater Abraham, *Abraham*
miſerere mei, & mitte Lazarum. Quã- *appellat potius quàm Lazarum.*
obrem non ad ipſum Lazarum direxit ſermonem? Pudor obſtabat ac verecũdia. Ex iis enim quæ in illum fecerat, arbitrabatur illum omnino meminiſſe malorum præteritorum. Quoniam ſi ego, inquit, tanta rerum affluens copia, nihil ab illo læſus adeò deſpexi hominem, vt ne micas quidem impertierim, quanto magis ille ſic contemptus, non annuet petenti beneficium? Hęc non vt Lazarum accuſemus, dicimus. Neque enim hoc animo fuit Lazarus, abſit: ſed cauſã indicauimus, quid hic veritus non implorarit ipſum Lazarũ, ſed potius Abraham inclamarit, quem exiſtimabat neſcire quæ fuerant acta. Atque illius digitum nunc implorabat, quem crebrò paſſus fuerat circũlingi canum linguis. Quid igitur ille? Fili, recepiſti bona tua in vita tua. Vide philoſophiam, vide humanitatem iuſti. Non dixit, Inhumane, crudelis, ſceleratiſſime, quum tam multa mala intuleris hominem, nunc mentionem nobis facis humanitatis, miſericordiæ, & venię? Non pudet? Non erubeſcis? Sed quid dicit? Fili, inquit, recepiſti bona tua. Nam animæ, inquit, deiectæ *Eccli. 4. 3.*
non addes perturbationem. Satis eſt illi ſuus cruciatus, vt ne illius calamitatibus inſultemus. Ac ne putares, quod memor præteritorum malorum vetuerit abire Lazarum, filium illum appellat. Quod in mea, inquit, poteſtate eſt, impertio tibi: cęterum vt hinc abea-

mus illuc, nō eſt iam noſtræ facultatis. Recepiſti bona tua. Quare non dixit, cepiſti, ſed recepiſti? Hinc video magnum conſiderationum mare nobis aperiri. Quapropter quæ dicta ſūt ſumma cura ſeruantes, tam quæ hodie quā quę heri diſſerta ſunt, ſummo cum ſtudio reponamus, & ex his quæ dicta ſūt, ad audienda quæ pòſt dicentur, nos ipſos magis idoneos reddamus. Et quidē ſi fieri poſſit, facite vt omnium memineritis. Quòd ſi id fieri nō poteſt, hortor vt pro omnibus illud perpetuò memineritis, quòd non communicare pauperibus, eſt rapinam in illos exercere, illorumq́; fraudare vitam: quódque non noſtras, ſed illorum res detinemus. Nam ſi hoc animo fuerimus, omnino pecuniam effundemus, ac Chriſtum eſurientem hîc alentes, multamque nobis illic opulentiam recondentes, poterimus futurorum eſſe cōpotes bonorum: quæ nobis omnibus aſſequi contingat, gratia ac benignitate domini noſtri Ieſu Chriſti, cui cum Patre & Spiritu ſancto gloria, honor, poteſtas, nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum. Amen.

Recepiſti bona quare dictum.

De Lazaro concio tertia, & quare non dixerit, cepiſti, ſed, recepiſti: & quamobrem iuſti ſæpenumero incidunt in pericula, quum ea peccatores effugiant.

EODEM INTERPRETE.

HAVD QVAQVAM mediocrem nobis vtilitatem attulit de Lazaro parabola, tū diuitibus, tum pauperibus, vt quæ hos quidem docuerit facilè perferre inopiam, illos verò non paſſa ſit efferri, ſibique placere ob diuitias, quum ex ipſis rebus demonſtrarit, illum omnium eſſe maximè miſerabilem, qui vitam agit in delicijs, nulli ſua bona communicans. Age igitur & hodie denuò tractemus idem argumentum, quandoquidem qui in metallis operantur, vbicunque viderint multas auri venas, illic fodiunt acrius, nec prius abſiſtunt, quā totum quod reperiri potuit, exhauſerint. Redeamus igitur illuc, vbi ſermo-

Simile. Diligētia inſcrutādæ ſcripturæ.

A οὐ κύριός εἰμι, σοί, φησι, μεταδίδωμι· τὸ δὲ ἐντεῦθεν ἀπελθεῖν ἐκεῖ, οὐκ ἔστιν ἡμέτερον· λοιπὸν, ἀπέλαβες τὰ ἀγαθά σου. καὶ διὰ τί οὐκ εἶπεν, ἔλαβες, ἀλλά, ἀπέλαβες; πολὺ πέλαγος ἐντεῦθεν ἡμῖν νοημάτων ὁρῶ ἀνοιγόμενον. διὸ δὴ πάντα τὰ εἰρημένα μετὰ ἀκριβείας φυλάξαντες, τά τε νῦν, τά τε πρώην λεχθέντα, μετὰ ἀσφαλείας ἁπάσης ἀποθώμεθα, καὶ πρὸς τὴν τῶν μελλόντων ῥηθήσεσθαι ἀκρόασιν ἐκ τῶν εἰρημένων ἐπιτηδειοτέρους ἑαυτοὺς κατασκευάσατε· καὶ εἰ μὲν δυνατὸν ὑμῖν γένοιτο, πάντα μοι μνημονεύετε· εἰ δὲ μὴ δύνασθε πάντα, αὐτὶ πάντων

B ἐκεῖνο, παρακαλῶ, μέμνησθε διηνεκῶς, ὅτι τὸ μὴ μεταδιδόναι πένησιν ἐκ τῶν οἰκείων χρημάτων, ἁρπαγὴ πενήτων ἐστὶ καὶ ἀποστέρησις τῆς ἐκείνων ζωῆς· καὶ οὐ τὰ ἡμέτερα, ἀλλὰ τὰ ἐκείνων κατέχομεν. ἂν γὰρ οὕτως ὦμεν διακείμενοι, πάντως προησόμεθα τὰ χρήματα, καὶ πεινῶντα θρέψαντες τὸν Χριστὸν ἐνταῦθα, καὶ πολλὴν ἐκεῖ τὴν ἐμπορείαν ἀποθέμενοι, δυνησόμεθα τῶν μελλόντων. ἐπιτυχεῖν ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· μεθ᾽ οὗ τῷ πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ

C πνεύματι, δόξα, τιμὴ, κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Λογ. δ.

Εἰς τὸν Λάζαρον λόγος τρίτος· καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ εἶπεν, ἔλαβες τὰ ἀγαθά σου ἐν τῇ ζωῇ σου, ἀλλ᾽ ἀπέλαβες· καὶ διὰ τί οἱ μὲν δίκαιοι κινδύνοις πολλάκις περιπίπτουσιν, οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ τούτους διαφεύγουσιν.

D ΟΥ τὰ τυχόντα ἡμᾶς ὤνησεν ἡ κατὰ τὸν Λάζαρον παραβολή, καὶ πλουσίους καὶ πένητας· τοὺς μὲν εὐκόλως φέρειν τὴν πενίαν παιδεύσασα, τοὺς δὲ οὐκ ἀφιεῖσα μέγα φρονεῖν ἐπὶ τῷ πλούτῳ. ἀλλὰ δι᾽ αὐτῶν τῶν ἔργων διδάξασα, ὅτι πάντων ἐλεεινότερος ὁ τρυφῇ συζῶν, καὶ μηδενὶ τῶν ὄντων μεταδιδούς. φέρε οὖν καὶ σήμερον τῆς αὐτῆς πάλιν ἀψώμεθα ὑποθέσεως· ἐπεὶ καὶ οἱ τὰ μέταλλα ἐργαζόμενοι, ἔνθα ἂν ἴδωσι πολλὰς τοῦ χρυσίου τὰς ἶνας, ἐκεῖ διασκάπτουσι πάλιν, καὶ οὐκ ἀφίστανται πρότερον, ἕως ἂν ἅπαν τὸ φαινόμενον ἐξαντλήσωσιν. ἐπανίωμεν τοίνυν, ἔνθα

A πρῴην κατελίπομεν τὸν λόγον, ἵνα ἐκεῖθεν αὐτὸν ἀνελώμεθα. ἐνῆν μὲν γὰρ καὶ ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ πᾶσαν ὑμῖν ταύτην ἐξαπλῶσαι τὴν παραβολήν· ἀλλ' οὐχ ὅπως πολλὰ εἰπόντες ἀπέλθωμεν, τοῦτο ἐσπουδάκαμεν, ἀλλ' ὅπως μετὰ ἀκριβείας τὰ λεχθέντα δεξάμενοι καὶ κατασχόντες, λάβοιτέ τινα ἀπὸ τῆς φυλακῆς ταύτης αἴσθησιν ὠφελείας πνευματικῆς. καὶ γὰρ μήτηρ φιλόστοργος μέλλουσα ἐπὶ στερεὰν τὸ γαλακτοτροφούμενον παιδίον ἄγειν τροφὴν, ἂν μὲν ἀθρόον ἐγχέῃ τῷ στόματι τὸν ἄκρατον, οὐδὲν ὀνίνησιν, ἀποβλύζοντος τοῦ παιδίου τὸ διδόμενον, καὶ διαβρέχοντος περὶ τῷ στήθει τὸν χιτωνίσκον· ἂν δὲ ἠρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ἐγχέῃ, πα- B ραπέμπει τὸ δοθὲν ἀλύπως. ἵν' οὖν καὶ ὑμεῖς τὸ δοθὲν μὴ ἀποβλύσητε, οὐκ ἀθρόον ὑμῖν ἐπεκλίναμεν τὸ τῆς διδασκαλίας ποτήριον, ἀλλ' εἰς πολλὰς ὑμῖν αὐτὸ κατεκερματίσαμεν ἡμέρας, ἐν ταῖς μεταξὺ ταύταις ἡμέραις διαναπαύεσθαι παρέχοντες ὑμῖν ἐκ τοῦ τῆς ἀκροάσεως πόνου, ἵνα καὶ τὰ καταβληθέντα παγῇ μετὰ ἀσφαλείας ἐν τῇ διανοίᾳ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης, καὶ τὰ ῥηθήσεσθαι μέλλοντα ἀνειμένῃ καὶ ἀκμαζούσῃ δέξησθε ψυχῇ. διὰ τοῦτο καὶ τὴν ὑπόθεσιν τῶν μελλόντων ῥηθήσεσθαι πολλάκις ὑμῖν προλέγομεν πρὸ πολ- C λῶν ἡμερῶν, ἵνα ἐν ταῖς μεταξὺ ταύταις ἡμέραις τὸ βιβλίον λαβόντες, καὶ τὴν περικοπὴν ἅπασαν ἐπιόντες, καὶ καταμαθόντες τί μὲν εἴρηται, τί δὲ ὑπολέλειπται, εὐμαθεστέραν ὑμῶν ποιήσητε τὴν διάνοιαν πρὸς τὴν ἀκρόασιν τῶν μετὰ ταῦτα ῥηθησομένων. καὶ τοῦτο ἀεὶ παρακαλῶ, καὶ παρακαλῶν οὐ παύσομαι, ἵνα μὴ μόνον ἐνταῦθα τοῖς λεγομένοις προσέχητε, ἀλλὰ καὶ οἴκοι γενόμενοι, τῇ τῶν θείων γραφῶν ἀναγνώσει συνεχῶς ἐνδιατρίβητε. τοῦτο καὶ τοῖς ἰδίᾳ συγγινομένοις ἡμῖν οὐ διέλιπον ἀεὶ παραινῶν. μὴ γάρ μοι λεγέτω τις τὰ ψυχρὰ ῥή- D ματα ἐκεῖνα, καὶ πολλῆς καταγνώσεως ἄξια, ὅτι δικαστηρίῳ προσήλωμαι, τὰ τῆς πόλεως πράττω πράγματα, τέχνην μετέρχομαι, γυναῖκα ἔχω, παιδία τρέφω, οἰκίας προΐσταμαι, ἀνήρ εἰμι βιωτικός· οὐκ ἔστιν ἐμὸν γραφὰς ἀναγινώσκειν, ἀλλ' ἐκείνων τῶν ἀποταξαμένων, τῶν τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων κατειληφότων, τῶν οὕτω τὸν βίον ἐχόντων διηνεκῶς. τί λέγεις, ἄνθρωπε; οὐκ ἔστι σὸν ἔργον γραφαῖς προσέχειν, ἐπειδὴ μυρίαις περιέλκῃ φροντίσι, σὸν μὲν οὖν μᾶλλόν ἐστιν, ἢ ἐκείνων. οὐ γὰρ οὕτως ἐκεῖνοι χρήζουσι τῆς ἀπὸ τῶν θείων γρα-

A nem nuper finiuimus, vt illinc eundem inſtauremus. Poteramus quidem vnius diei opera vobis totam hanc explanare parabolam: verùm non hoc agimus, vt nos multa loquuti diſcedamus, ſed vt vos diligenter acceptis, animóque infixis quæ dicta ſunt, ex iſta cuſtodia ſentiatis fructum aliquem ſpiritalem. Nam & mater amans, quum infantem lactentem parat ad ſolidum cibum adducere, ſi ſimul multum meri infundat ori, nihil prodeſt infanti, refundente puero qvod datur, ac tuniculam, qua pectus tegitur, irrigante. Quòd ſi ſenſim ac paulatim infundat, puer quod B traditum eſt, abſque moleſtia tranſmittit. Proinde ne vobis itidem quod traditū fuerit, effluat: non cōfertim vobis inclinauimus doctrinæ poculū, ſed in dies aliquot partiti ſumus, paſſi vos interim hiſce diebus interquieſcere ab audiendi labore, quò ſimul & ea quæ depoſuimus, ſic infigantur animo veſtræ charitatis, vt excidere non poſſint, & ea quæ dicentur ſedatis ac vegetis mentibus excipiatis. Eóque crebro vobis prædicimus multis antè diebus argumētum de quo ſumus loquuturi, vt his in medio diebus, ſumpto libro, per- C penſaq́; rei ſumma tota, poſteaquam intellexeritis quod dictum ſit, quid reſtet dicendum, mentem veſtram inſtructiorem reddatis ad audienda quæ poſt differentur. Idq́; ſemper hortor & hortari non deſinam, vt non hîc tantum attendatis iis quæ dicuntur, verū etiam quum domi fueritis, aſſiduè diuinarum ſcripturarum lectioni vacetis. Quod quidem & iis qui priuatim mecum congreſſi ſunt, non deſtiti inculcare. Neque vero mihi quiſquam proferat putida illa & abſurda verba planéque damnanda: Ego forenſi- D bus cauſis affixus ſum, publica gero negocia, artificium exerceo, vxorem habeo, alo liberos, familiæ curam gero, mundanus homo ſum, non eſt meum legere Scripturas, ſed eorum qui mundo dixerunt vale, qui montium vertices occuparunt, qui vitam eiuſmodi continenter agunt. Quid ais homo? Non eſt tui negocij ſcripturas euoluere, quoniam innumeris curis diſtraheris? Immò tuum magis eſt quàm illorum. Neque enim illi perinde ſcripturarum egent præſidio, atq; vos in me-

Simile.

Doctrina ſacra paulatim inſtillanda.

Omnes hortatur ad lectionem ſacrorum voluminum.

dijs negotiorum vndis iactati. Nam **A** monachi quidem à foro forenſibúſque negotiis liberi, quique in deſerto fixere tuguriola, neque cum quoquoquam habent commercium, ſed in illa quieta tranquillitate cum omni ſecuritate philoſophantur, ac velut in portu ſedentes, rebus vehementer tutis fruuntur: Nos contra velut in medio mari fluctuantes, innumeriſque velimus nolimus peccatis obſtricti, ſemper opus habemus perpetuo iugique ſcripturarum ſolatio. Illi ſedent procul à conflictu, eóque nec accipiunt multa vulnera: tibi verò quia perpetuò ſtas in acie, quia fre- **B** quentes accipis plagas, idcirco magis opus eſt remediis, vt quē & vxor prouocat, & filius contriſtat, atque ad irā commouet, & inſidiatur hoſtis, & inuidet amicus, & vicinus inſectatur, & commilito ſupplantat, frequenter & iudex minatur, & paupertas eſt moleſta, & domeſticorum amiſſio luctum adfert, & proſperitas inflat, & aduerſitas contrahit. Breuiter, varia iracundiæ, varia curarum, varia perturbationis, ac mœroris, varia iactantiæ, varia tumoris, tum occaſio, **C** tum neceſſitas, nos vndiquaque circumuallat, innumeráque ex omni parte tela volitant: vnde neceſſe eſt indeſinenter à ſcripturis armaturam ſumere. Agnoſce igitur, inquit, quod in medio laqueorum incedis, quódque in pinnaculis ciuitatis ambulas. Carnis enim concupiſcentiæ acrius inſurgunt aduerſus eos, qui in hominum viuunt frequentia, quos & decora facies, & corporis nitor capit per oculos, & verbum obſcœnum per aureis ingreſſum turbat nobis rationem frequenter, & arte modulata mollis cantio animi conſtantiam labefacit. Sed quid **D** hæc commemoro? Quod his omnibus videtur eſſe vilius, vnguentorum odor alicunde aſpirans à mulierculis in fornicibus queſtum meretricium exercētibus, ex ſimplici occurſu cūprehendit & abducit captiuum. Adeò multa ſūt quæ noſtram oppugnant animam, eóque opus habemus diuinis remediis, quò ſimul & iam acceptis vulneribus medeamur, & quæ nondum quidem inflicta ſunt, ſed pòſt infligentur, prohibeamus eminus veniētia diaboli

Eccle. 9.18

Magis tentantur qui verſantur in ciuitatibus.

φῶν βοηθείας, ὡς οἱ ἐν μέσῳ στρεφόμενοι πραγμάτων πολλῶν. οἱ μὲν γὰρ μοναχοὶ τῆς ἀγορᾶς καὶ τῶν ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἀπαλλαγέντες θορύβων, καὶ τὰς καλύβας ἐν ἐρημίᾳ πηξάμενοι, καὶ πρὸς οὐδένα κοινὸν οὐδὲν ἔχοντες, ἀλλ' ἐμφιλοσοφοῦντες μετ' ἀδείας τῇ τῆς ἡσυχίας ἐκείνης γαλήνῃ, καθάπερ ἐν λιμένι καθήμενοι, πολλῆς τῆς ἀσφαλείας ἀπολαύουσιν· ἡμεῖς δὲ, οἱ καθάπερ ἐν μέσῳ πελάγει σαλεύοντες, καὶ μυρίων ἁμαρτημάτων ἀνάγκας ἔχοντες, συνεχοῦς καὶ διηνεκοῦς ἀεὶ δεόμεθα τῆς ἀπὸ τῶν γραφῶν παρακλήσεως. ἐκεῖνοι πόῤῥω τῆς μάχης κάθηνται, διόπερ οὐδὲ πολλὰ δέχονται τραύματα· σὺ δὲ διηνεκῶς ἐπὶ τῆς παρατάξεως ἕστηκας, καὶ συνεχεῖς δέχῃ τὰς πληγάς, διὸ καὶ πλειόνων σοι δεῖ τῶν φαρμάκων. καὶ γὰρ γυνὴ παροξύνει, καὶ υἱὸς λυπεῖ, καὶ οἰκέτης εἰς ὀργὴν ἐμβάλλει, καὶ ἐχθρὸς ἐπιβουλεύει, καὶ φίλος βασκαίνει, καὶ γείτων ἐπηρεάζει, καὶ συστρατιώτης ὑποσκελίζει, πολλάκις καὶ δικαστὴς ἀπειλεῖ, καὶ πενία λυπεῖ, καὶ ἀποβολὴ τῶν οἰκείων πένθος ἐργάζεται, καὶ εὐημερία φυσᾷ, καὶ δυσπραγία συστέλλει· καὶ πολλαὶ μὲν ὀργῆς, πολλαὶ δὲ φροντίδων, πολλαὶ δὲ ἀθυμίας καὶ λύπης, πολλαὶ δὲ κενοδοξίας καὶ ἀπονοίας ἀφορμαὶ καὶ ἀνάγκαι πάντοθεν ἡμᾶς περιστοιχίζονται, καὶ μυρία πανταχόθεν τὰ βέλη φέρεται. διὸ τῆς ἀπὸ τῶν γραφῶν πανοπλίας χρεία διηνεκῶς, ἐπίγνωθι, γάρ φησιν, ὅτι ἐν μέσῳ παγίδων διαβαίνεις, καὶ ἐπὶ ἐπάλξεων πόλεως περιπατεῖς. καὶ γὰρ αἱ τῆς σαρκὸς ἐπιθυμίαι χαλεπώτεροι τῶν ἐν μέσῳ στρεφομένων κατεξανίστανται. καὶ γὰρ καὶ ὄψις εὐπρεπὴς, καὶ σῶμα λαμπρὸν διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἔβαλε, καὶ ῥῆμα αἰσχρὸν διὰ τῆς ἀκοῆς εἰσελθὸν ἐθορύβησεν ἡμῶν τὸν λογισμὸν, πολλάκις δὲ καὶ μέλος κατακεκλασμένον τὸ τῆς ψυχῆς εὔτονον κατεμάλαξε. καὶ τί λέγω ταῦτα; τὸ γὰρ πάντων τούτων εὐτελέστατον εἶναι πολλάκις δοκοῦν, μύρων ὀσμὴ προσπεσοῦσά ποθεν παρὰ γυναικῶν ἑταιριζομένων ἐν τῇ προόδῳ, λαβοῦσα ἀπῆλθεν αἰχμάλωτον ἀπὸ ψιλῆς τῆς συντυχίας. καὶ πολλὰ τοιαῦτά ἐστι τὰ πολιορκοῦντα τὴν ἡμετέραν ψυχήν· καὶ δεῖ τῶν θείων φαρμάκων ἡμῖν, ἵνα καὶ τὰ γενόμενα ἕλκη θεραπεύωμεν, καὶ τὰ μηδέπω μὲν γενόμενα, μέλλοντα δὲ γίνεσθαι, προαναστέλλωμεν, πόῤῥωθεν τοῦ διαβόλου

τὰ βέλη

τὰ βέλη κατασβεννύντες καὶ ἀποκρουόμενοι A διὰ τῆς συνεχοῦς τῶν θείων γραφῶν ἀναγνώσεως. οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστι τινὰ σωθῆναι μὴ συνεχοῦς ἀναγνώσεως ἀπολαύοντα πνευματικῆς· ἀλλ' ὄντως ἀγαπητὸν, εἰ καὶ διηνεκῶς ταύτης ἀπολαύοντες τῆς θεραπείας, δυνηθείημεν σωθῆναί ποτε. ὅταν δὲ καθ' ἑκάστην μὲν πληττώμεθα τὴν ἡμέραν, ἰατρείας δὲ μηδεμιᾶς ἀπολαύωμεν, ποία σωτηρίας ἐλπίς; οὐχ ὁρᾷς τοὺς χαλκοτύπους, τοὺς χρυσοχόους, τοὺς ἀργυροκόπους, τοὺς ἡντιναοῦν μετιόντας τέχνην, ἅπαντα τὰ τῆς τέχνης ἔχοντας ἀπηρτισμένα τὰ ἐργαλεῖα, κἂν λιμὸς ἀναγκάζῃ, κἂν πενία θλίβῃ, B πάντα αἱρουμένους ὑπομεῖναι μᾶλλον, ἢ τῶν τῆς τέχνης ὀργάνων ἀποδόσθαι τι, καὶ διατραφῆναι; πολλοὶ γοῦν πολλάκις δανείσασθαι μᾶλλον εἵλοντο, καὶ διαθρέψαι καὶ τὴν οἰκίαν καὶ τὰ παιδία, ἢ τῶν τῆς τέχνης ἐργαλείων κἂν τὸ μικρότατον ἀποδόσθαι· καὶ μάλα εἰκότως. ἴσασι γὰρ ὅτι, πραθέντων ἐκείνων, ἄχρηστα τὰ τῆς τέχνης αὐτοῖς ἅπαντα, καὶ ἡ τῆς ἐμπειρίας ὑπόθεσις ἀνῄρηται πᾶσα. ἐκείνων μὲν γὰρ μενόντων, δυνατὸν τὰ γενόμενα δανείσματα χρόνῳ ποτὲ διαλύσασθαι τῇ τέχνῃ συνεχῶς χρωμένους· C εἰ δὲ φθάσαντες ἑτέροις αὐτὰ ἀποδῶνται, οὐδεμίαν οὐκέτι παραμυθίαν τῇ πενίᾳ καὶ τῷ λιμῷ πόθεν ἐπινοῆσαι δυνήσονται. οὕτως οὖν καὶ ἡμᾶς διακεῖσθαι χρή. καθάπερ γὰρ ἐκείνοις ἐργαλεῖα τῆς τέχνης ἐστὶ σφῦρα καὶ ἄκμων καὶ πυράγρα· οὕτω δὴ καὶ ἡμῖν ἐργαλεῖα τῆς τέχνης ἐστὶν, ἀποστολικὰ καὶ προφητικὰ βιβλία, καὶ πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος. καὶ καθάπερ ἐκεῖνοι δι' ἐκείνων τὰ σκεύη πάντα, ἅπερ ἂν λάβωσι, διαπλάττουσιν· οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς διὰ τούτων τὴν ψυχὴν τὴν ἡμετέραν χαλκεύομεν, D καὶ διεστραμμένην διορθοῦμεν, καὶ παλαιωθεῖσαν ἀνακαινίζομεν. κἀκεῖνοι μὲν μέχρι τῶν σχημάτων τὴν ἑαυτῶν ἐπιδείκνυνται τέχνην (οὐ γὰρ δὴ τὴν ὕλην τῶν σκευῶν μεταβαλεῖν δύναιντ' ἂν, οὐδὲ τὸν ἄργυρον ποιῆσαι χρυσὸν, ἀλλὰ τοὺς τύπους αὐτῶν μεταρρυθμίζουσι μόνον) σὺ δὲ οὐχ οὕτως· ἀλλ' ἔχεις τι πλέον ἐκείνων, καὶ ξύλινον σκεῦος λαβὼν δυνήσῃ ποτὲ χρυσοῦν ποιῆσαι. καὶ τούτου μάρτυς ὁ Παῦλος, οὕτω λέγων· ἐν μεγάλῃ δὲ οἰκίᾳ οὐκ ἔστι μόνον σκεύη χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ, ἀλλὰ

A ſpicula extinguentes depellenteſq́; per aſſiduam ſcripturarum lectionem. Neque enim fieri poteſt, non poteſt inquam fieri, vt quiſquam ſalutem aſſequatur, ni perpetuò verſetur in lectione ſpiritali. Immo pręclarè reuera, pręclarè inquam nobiſcum agitur, etiamſi perpetuo huius medicamenti participes, aliquando ſalutem conſequi poſſimus. Quod ſi quotidie vulneremur, medelam vero nullam adipiſcamur: quæ fuerit ſpes ſalutis? An non vides fabros ærarios, aurifices, fabros argentarios, denique eos qui quamcunque exercent artem, omnia artis inſtrumēta B habere parata & integra, quamuis compellat fames, quamuis affligat inopia, omnia præoptantes ſuſtinere potius quàm vt ex inſtrumentis artificij quippiam vendere velint, atque hinc ali? Itaque multi frequenter potius habuerunt mutuam pecuniam accipere, vt familiam & liberos alerent, quàm vel minimum aliquid ex artis inſtrumentis vendere: idque iure optimo. Norunt enim quòd diuenditis illis, ars vniuerſa ipſis ſit inutilis, totúmq; quęſtus fundamentum ſublatū: illis autem C manētibus, fieri poteſt vt contractū ęs alienū progreſſu tēporis aliquādo diſſoluant iugiter vtentes artificio. Quòd ſi priuſquam diſſoluerint ęs alienū, aliis ea vendāt, iam non eſt vnde poſſint ſolatium aliquod famis inopiæq́; excogitare. Hoc ſanè animo nos quoq; præditos eſſe oportet: quemadmodū enim illis artis inſtrumēta ſunt, malleus, incus, forceps: ſic & nobis artis inſtrumenta ſunt Apoſtolorū ac Prophetarum libri omniſq́; ſcriptura diuinitus inſpirata & vtilis. Et quemadmodū illi per inſtrumenta quicquid faciendū ſuſceperint D perficiunt: ita ſanè & nos per hos fabricamur animā noſtram deprauatamq́; corrigimus, & inueteratā renouamus. Atque illi quidē hactenus modo præſtant ſuam artem vt formam addant rebus, neque enim poſſunt materiam vaſorum tranſmutare, neque ex argento aurum reddere: ſed harum rerum figuras componunt duntaxat. Tu verò non ita, ſed amplius quiddam potes. Nam ligneum vas acceptum, poteris aliquando reddere aureum, cui rei teſtis eſt Paulus, in hunc loquens modum: In magna autem domo non ſolum ſunt vaſa aurea & argentea, ſed

Scripturarum lectio aduerſus concupiſcentias carnis.

2. Tim. 3.

2. Tim. 2. 20.

A & lignea fictiliáq;. Si quis igitur expurgauerit ſeipſũ ab his omnibus, erit vas in honorem ſanctificatũ, & vtile domino ad omne opus bonũ pręparatũ. [Itaque ne negligamus nobis parare libros, ne circa vitalia vulnus accipiamus: nec aurum defodiamus, ſed nobis ipſis recondamus theſaurũ librorum ſpiritaliũ.

Diſsimile. Aurũ quidẽ quum maximè creſcit, tũ maximè inſidiatur poſſidentibus: libri verò repoſiti multã adferũt habẽtibus vtilitatẽ. *Simile.* quemadmodũ enim arma regalia repoſita etiamſi nemo fuerit qui poſſideat, tamen iis qui habitãt in ædibus vbi repoſita ſunt, multam præbẽt B cuſtodiam ac tutamẽ, dum neq; latrones, neque parietũ perfoſſores, neq; alius quiſpiã ſceleratorũ audet eam aggredi domum: *Sacrorum librorum laus.* ſic vbicunque fuerint libri ſpiritales, illinc omnis expellitur vis diabolica, multáq; inhabitantibus accedit conſolatio: quandoquidem ipſe etiam per ſe librorum aſpectus ſegniores nos reddit ad peccandum. Siue enim quippiam auſi fuerimus eorũ quæ prohibita ſunt, noſq; ipſos reddiderimus pollutos, reuerſos domum, ac libros intuentes acrius nos cõdemnat cõſcentia, reddimúrque lentiores ad eadem repetenda. C Rursũ ſiue in ſanctimonia perſtiterimus, ex libris reddimur tutiores firmioreſq;. Nam ſimulátque tetigit aliquis Euãgelium, mox compoſuit ſuam ipſius mentem, & à rebus mundanis abduxit, ídque ex ipſo ſolo aſpectu. quòd ſi acceſſerit diligens lectio, non aliter quàm in ſacris adytis rebus diuinis initiata anima, ſic repurgatur, meliórque redditur, Deo cum ipſa per illas ſcripturas colloquẽte. Quid igitur, inquiũt, ſi nõ intelligamus ea quę cõtinentur libris? Maximè quidẽ etiãſi non intelligas illic recondita, D tamen ex ipſa lectione multa naſcitur ſanctimonia. *Lectio ſcripturæ non intellecta vtilis.* Quanquã fieri nõ poteſt vt omnia ex æquo ignores, propterea ſiquidem ſpiritus gratia diſpenſauit, ac prouidit, vt publicani, piſcatores, tabernaculorum opifices, paſtores, & caprarij, idiotę, illiterati, hos libros componerẽt, & ne quis idiotarum ad hanc difficultatis cõfugere poſſet excuſationem, vt omnibus facilia cõſpectu eſſẽt ea quæ dicuntur, vt & opifex, & famulus, & vidua mulier, & omnium hominum indoctiſſimus ex audita lectione aliquid lucri vtilitatiſq; reportaret.

καὶ ξύλινα καὶ ὀστράκινα. ἐὰν τις οὖν ἐκκαθάρῃ ἑαυτὸν ἐκ τούτων, ἔσται σκεῦος εἰς τιμὴν ἡγιασμένον, καὶ εὔχρηστον τῷ δεσπότῃ, εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἡτοιμασμένον. μὴ τοίνυν ἀμελῶμεν τῆς κτήσεως τῶν βιβλίων, ἵνα μὴ περὶ τὰ καίρια δεξώμεθα τὴν πληγήν, μηδὲ χρυσίον κατορύττωμεν, ἀλλὰ βιβλία θησαυρίζωμεν ἑαυτοῖς πνευματικά. τὸ μὲν γὰρ χρυσίον, ὅταν γένηται πλέον, τότε μάλιστα ἐπιβουλεύει τοῖς κεκτημένοις· τὰ δὲ βιβλία ἀποκείμενα, πολλὴν παρέχει τοῖς ἔχουσι τὴν ὠφέλειαν. ὥσπερ γὰρ ἔνθα ἂν ᾖ ἀποκείμενα ὅπλα βασιλικά, κἂν B μηδεὶς ᾖ ὁ κεχρημένος, πολλὴν παρέχει τοῖς ἔνδον οἰκοῦσι τὴν φυλακήν, οὔτε λῃστῶν, οὔτε τοιχωρύχων, οὔτε ἄλλου τινὸς τῶν κακουργούντων τολμῶντος ἐπιβῆναι τῆς οἰκίας· οὕτως ἔνθα ἂν ᾖ βιβλία πνευματικά, πᾶσα ἐκεῖθεν ἐλαύνεται ἐνέργεια διαβολική, καὶ πολλὴ τοῖς ἐνοικοῦσιν ἀρετῆς παράκλησις γίνεται. καὶ αὐτὴ γὰρ καθ' ἑαυτὴν τῶν βιβλίων ἡ ὄψις ὀκνηροτέρους ἡμᾶς πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἐργάζεται. κἄν τε γὰρ τολμήσωμέν τι τῶν ἀπηγορευμένων, καὶ ἀκαθάρτους ἑαυτοὺς ἐργασώμεθα, ἐπανιόντες οἴκαδε, καὶ τὰ C βιβλία ὁρῶντες, μᾶλλον ἡμῶν καταδικάζομεν τὸ συνειδός, καὶ πρὸς τὸ τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν ὀκνηρότεροι γινόμεθα. εἴτε πάλιν ἐν ἁγιωσύνῃ διατελοῦμεν, πλείονα ἐκεῖθεν λαμβάνομεν τὴν ὠφέλειαν. ἅμα γὰρ ἥψατό τις εὐαγγελίου, καὶ μετερρύθμισεν ἑαυτοῦ τὴν διάνοιαν εὐθέως, καὶ τῶν βιωτικῶν ἀπέστησε καὶ ἀπὸ τῆς ὄψεως μόνης αὐτῆς. εἰ δὲ καὶ ἀνάγνωσις προσγένοιτο ἀκριβής, καθάπερ ἐν ἱεροῖς ἀδύτοις ἡ ψυχὴ τελουμένη, οὕτως ἐκκαθαίρεται καὶ βελτίων γίνεται, τοῦ Θεοῦ ὁμιλοῦντος αὐτῇ διὰ τῶν γραμμάτων ἐκείνων. τί οὖν ἂν μὴ εἰδῶμεν τὰ ἐγκείμενα, φησί; μάλι- D στα μὲν κἂν μὴ εἰδῇς τὰ ἐγκείμενα, ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀναγνώσεως πολὺς ὁ ἁγιασμὸς γίνεται. ἄλλως δέ, ἀδύνατον πάντα ἐπίσης ἀγνοεῖν. διὰ γὰρ τοῦτο ἡ τοῦ πνεύματος ᾠκονόμησε χάρις τελώνας καὶ σκηνοποιοὺς καὶ ποιμένας καὶ αἰπόλους καὶ ἰδιώτας καὶ ἀγραμμάτους ταῦτα συνθεῖναι τὰ βιβλία, ἵνα μηδεὶς τῶν ἰδιωτῶν εἰς ταύτην ἔχῃ καταφεύγειν τὴν πρόφασιν, ἵνα πᾶσιν εὐσύνοπτα ᾖ τὰ λεγόμενα· ἵνα καὶ ὁ χειροτέχνης, καὶ οἰκέτης, καὶ ἡ χήρα γυνή, καὶ ὁ πάντων ἀνθρώπων ἀμαθέστατος, κερδάνῃ τε καὶ ὠφεληθῇ παρὰ τῆς ἀκροάσεως.

οὐ γὰρ πρὸς κενοδοξίαν, καθάπερ οἱ ἔξωθεν, A ἀλλὰ πρὸς τὴν σωτηρίαν τῶν ἀκουόντων ταῦτα πάντα συνέθηκαν οἱ παρὰ τὴν ἀρχὴν καταξιωθέντες τῆς τοῦ πνεύματος χάριτος. οἱ μὲν γὰρ ἔξωθεν φιλόσοφοι, καὶ συγγραφεῖς οὐ τὸ κοινῇ συμφέρον ζητοῦντες, ἀλλ' ὅπως αὐτοὶ θαυμασθεῖεν μόνον σκοποῦντες, εἴ τι καὶ χρήσιμον εἶπον, καὶ τοῦτο καθάπερ ἐν ζόφῳ τινὶ, τῇ τῆς συνήθους ἀσαφείᾳ κατέκρυψαν. οἱ δὲ ἀπόστολοι καὶ οἱ προφῆται τοὐναντίον ἅπαν ἐποίησαν· σαφῆ γὰρ καὶ δῆλα τὰ παρ' ἑαυτῶν κατέστησαν ἅπασιν, ἅτε κοινοὶ τῆς οἰκουμένης ὄντες διδάσκαλοι, ἵνα ἕκαστος καὶ δι' ἑαυτοῦ μανθάνειν δύνηται ἐκ B τῆς ἀναγνώσεως μόνης τὰ λεγόμενα. καὶ τοῦτο προαναφωνῶν ὁ προφήτης ἔλεγεν· ἔσονται πάντες διδακτοὶ Θεοῦ. καὶ οὐ μὴ εἴπῃ ἕκαστος τῷ πλησίον αὐτοῦ, γνῶθι τὸν κύριον, ὅτι πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου αὐτῶν. καὶ ὁ Παῦλος φησι· κἀγὼ, ἀδελφοὶ, ἦλθον πρὸς ὑμᾶς, οὐ καθ' ὑπεροχὴν λόγου, ἢ σοφίας, καταγγέλλων ὑμῖν τὸ μυστήριον τοῦ Θεοῦ. καὶ πάλιν· ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου, οὐκ ἐν πειθοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν ἀποδείξει πνεύματος καὶ δυνάμεως. C καὶ πάλιν· λαλοῦμεν γὰρ σοφίαν, φησὶν, οὐ τοῦ αἰῶνος τούτου, οὐδὲ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου τῶν καταργουμένων. τίνι γὰρ οὐκ ἔστι δῆλα τὰ τῶν εὐαγγελίων ἅπαντα; τίς δὲ ἀκούων, ὅτι μακάριοι οἱ πραεῖς, μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, καὶ ὅσα τοιαῦτα, διδασκάλου δεήσεται, ὥς τι μαθεῖν τῶν λεγομένων; ἀλλὰ τὰ τῶν σημείων καὶ θαυμάτων καὶ ἱστοριῶν οὐχὶ καὶ τῷ τυχόντι γνώριμα καὶ σαφῆ; σκῆψις ταῦτα καὶ πρόφασις καὶ ῥαθυμίας παρακαλύμματα. οὐ νοεῖς τὰ ἐγκείμενα; D πῶς γὰρ δυνήσῃ νοῆσαί ποτε, μηδὲ ἁπλῶς ἐγκύψαι βουλόμενος; λάβε μετὰ χεῖρας τὸ βιβλίον· ἀνάγνωθι τὴν ἱστορίαν ἅπασαν· καὶ τὰ γνώριμα κατασχὼν, τὰ ἄδηλα καὶ τὰ ἀσαφῆ πολλάκις ἐπέλθε· κἂν μὴ δυνηθῇς τῇ συνεχείᾳ τῆς διαγνώσεως εὑρεῖν τὸ λεγόμενον, βάδισον πρὸς τὸν σοφώτερον, ἐλθὲ πρὸς τὸν διδάσκαλον, ἀνακοίνωσαι περὶ τῶν εἰρημένων, πολλὴν ἐπίδειξαι τὴν σπουδήν. κἂν ἴδῃ σε ὁ Θεὸς τοσαύτῃ κεχρημένον τῇ προθυμίᾳ, οὐ περιόψεταί σου τὴν ἀγρυπνίαν καὶ τὴν φροντίδα·

Non enim ad inanem gloriam quemadmodum Ethnici, ſed ad audientium ſalutem hæc omnia compoſuerunt, ij, quos ab initio Deus dignatus eſt gratia ſpiritus. Siquidem hi qui ſunt à Chriſto alieni philoſophi, dicendi artifices, rhetores, ac librorum conſcriptores, non quòd in commune conducit quęrentes, ſed illud ſpectantes vt ipſi ſint in admiratione, etiamſi quid vtile dixerint, hoc quoque quemadmodum in caligine quadam ſapientiæ conſueta illis, occultauit obſcuritas. Apoſtoli vero ac prophetæ omnia cõtrà fecerunt, manifeſta claráque, quæ prodiderunt, expoſuerũt omnibus, veluti communes orbis doctores, vt per ſe quiſque diſcere poſſit ea quæ dicuntur è ſola lectione. hoc antè pronuncians Propheta dicebat: Erunt omnes docti à Deo, & non dicet quiſque proximo ſuo, noſce Deum, quoniam omnes noſcent me à minimo ipſorum vſque ad maximum eorum. Et Paulus inquit. Et ego fratres veni ad vos, nõ per excellentiam ſermonis aut ſapientiæ, nuncians vobis myſterium Dei. Et iterum, Sermo meus & prædicatio non in perſuaſoriis humanæ ſapientiæ verbis, ſed in oſtenſione ſpiritus ac virtute. Et rurſum, Loquimur enim ſapientiam, inquit, non ſæculi huius, neque principum huius ſeculi, qui corrũpuntur. Cui enim non ſunt manifeſta quęcunque in Euãgelio ſcripta ſunt? Quis autem audiens beatos eſſe mites, beatos miſericordes, beatos mundicordes, cæteraq; huiuſmodi, deſiderabit præceptorem, vt aliquid eorum diſcat quę dicuntur? Quinetiam ſigna, miracula, hiſtorię, nónne cuiuis nota manifeſtáque ſunt? Prętextus iſte eſt & cauſatio, pigritięq; velamentum. Non intelligis quæ inſunt: quomodo poſſis aliquando intelligere, qui ne leuiter quidem inſpicere velis? Sume librum in manus, lege hiſtoriam omnem, & quæ nota ſunt memoria tenens, ea quæ obſcura ſunt, parúmque manifeſta, frequenter percurre. quod ſi non poteris aſſiduitate lectionis inuenire quod dicitur, accede ad ſapientiorem, vade ad doctorem, communica de his ea quæ ſcripta ſunt, declara vehemens ſtudiũ. Et ſi viderit te Deus tantam animi promptitudinem adhibere, non deſpiciet tuam vigilantiã ac ſollicitudinem.

Libri ſacri dilucidi.

Hier. 31. 34 & Ioan 6. 45.

1. Cor. 2. 1.

1. Cor. 2. 4. & 6.

Matth. 5.

Euangelium ab omnibus poteſt intelligi.

Lectio iterata aperit obſcura.

Verum etiam ſi nullus homo te docuerit quod quæris, ipſe ſine dubio reſerabit. Memento Eunuchi reginæ Æthiopum, qui quum eſſet homo barbarus, innumeriſque diſtentus ſollicitudinibus, & vndiquáque circumſeptus negotiis, nec intelligeret quæ legebat, legebat tamen in curru ſedēs: quòd ſi in via tantam præſtitit diligentiam, cogita qualis fuerit domi verſans. Si tempore profectonis non ſuſtinuit abſque lectione manere, multò minus domi ſedens. Si nihil intelligens legebat, nec deſtitit à lectione, multò minus poſtquam didicerat. Nā vt ſcias, quod non intellexerit quæ legebat, audi quid dicit Philippus, Num intelligis quæ legis? Atque ille his auditis non pudefactus eſt, nec erubuit, ſed inſcitam ſuam confeſſus eſt, aitq́; Quinam poſſim, niſi quis mihi viæ dux fuerit? Quum nondum haberet qui viam commoſtraret, tamen legebat, eóque citò conſequutus eſt ductorem. Nouit propēſam illius animam Deus, ſtudiúmque amplexus eſt, miſit illi doctorem ilico. Verùm non adeſt Philippus, ſed ſpiritus qui mouerat Philippum adeſt. Ne neglexerimus noſtram ſalutem dilectiſſimi, hęc omnia ſcripta ſunt propter nos ad correctionem noſtri, in quos fines ſæculorum inciderunt. Magna aduerſus peccatum munitio eſt, ſcripturarum lectio: magnum præcipitium, profundum barathrum ſcripturarum ignoratio, magna ſalutis perditio, nihil ſcire ex diuinis legibus: ea res & hæreſes peperit, ea vitam corruptam inuexit, hoc ſurſum deorſum miſcuit omnia. Nam fieri non poteſt, non poteſt inquam fieri, vt quis ſine fructu diſcedat, qui aſſidua attentáque ſcripturarum lectione fruatur. Ecce vna parabola, quàm multiplicem nobis attulit vtilitatem? quomodo animam noſtram meliorem reddidit? Nam complures ſat ſcio ſunt, qui ex his ſermonibus copioſam vtilitatem ferentes abierunt. Quod ſi qui ſunt, qui non perinde magnum fructum reportarunt, attamen eo die quo nobis audiendis vacarunt, omnino meliores fuerunt. Non autem exiguum eſt vel iſtud, vnum diem in peccatorum contritione tranſigere, & ad cœleſtem philoſophiam reſpicere, am-

Eunuchus lector. *Act. 8. 30.*

1. *Cor.* 10. 11.

Ignoratio ſcripturarum hæreſes parit.

A ἀλλὰ κἂν ἄνθρωπος μὴ διδάξῃ τὸ ζητούμενον, αὐτὸς ἀποκαλύψει πάντως. ἀναμνήσθητι τοῦ εὐνούχου τῆς βασιλίδος Αἰθιόπων, ὃς ἄνθρωπος βάρβαρος ὤν, καὶ μυρίαις συνεχόμενος φροντίσι, καὶ πανταχόθεν πολλοῖς περικυκλούμενος πράγμασιν, οὐκ εἰδὼς ἅπερ ἀνεγίνωσκεν, ὅμως ἀνεγίνωσκεν ἐπὶ τοῦ ὀχήματος καθήμενος. Εἰ δὲ ἐν ὁδῷ τοσαύτην σπουδὴν ἐπεδείκνυτο, ἐννόησον πῶς ἦν οἴκοι διατρίβων. Εἰ τὸν καιρὸν τῆς ὁδοιπορίας οὐκ ἠνείχετο χωρὶς ἀναγνώσεως μένειν, πολλῷ μᾶλλον ἐν τῇ οἰκίᾳ καθήμενος. εἰ μηδὲν εἰδὼς ὧν ἀνεγίνωσκεν, οὐκ ἀφίστατο τῆς B ἀναγνώσεως, πολλῷ μᾶλλον μετὰ τὸ μαθεῖν. ὅτι γὰρ ἅπερ ἀνεγίνωσκεν οὐκ ᾔδει, ἄκουσον τί φησιν αὐτῷ ὁ Φίλιππος· ἆρά γε γινώσκεις ἃ ἀναγινώσκεις; κἀκεῖνος ταῦτα ἀκούσας οὐκ ἠρυθρίασεν, οὐδὲ ᾐσχύνθη, ἀλλ' ὡμολόγησε τὴν ἄγνοιαν, καί φησι· πῶς γὰρ ἂν δυναίμην, ἐὰν μή τις ὁδηγήσῃ με; ἐπεὶ οὖν οὐδέπω τὸν ὁδηγοῦντα ἔχων, οὕτως ἀνεγίνωσκε, διὰ τοῦτο ταχέως ἐπελάβετο τοῦ χειραγωγοῦντος. Εἶδεν αὐτοῦ τὴν προθυμίαν ὁ Θεὸς, ἀπεδέξατο τὴν σπουδὴν, καὶ ἔπεμψεν αὐτῷ διδάσκαλον εὐθέως. ἀλλ' οὐ πάρε- C στιν ὁ Φίλιππος νῦν· ἀλλὰ τὸ πνεῦμα τὸ κινῆσαν τὸν Φίλιππον πάρεστι. μὴ καταφρονῶμεν τῆς σωτηρίας ἡμῶν, ἀγαπητοί. ταῦτα πάντα ἐγράφη δι' ἡμᾶς, πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν, εἰς οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατήντησε. μεγάλη ἀσφάλεια πρὸς τὸ μὴ ἁμαρτάνειν, τῶν γραφῶν ἡ ἀνάγνωσις· μέγας κρημνὸς καὶ βάραθρον βαθὺ, τῶν γραφῶν ἡ ἄγνοια· μεγάλη προδοσία σωτηρίας, τὸ μηδὲν ἀπὸ τῶν θείων εἰδέναι νόμων. τοῦτο καὶ αἱρέσεις ἔτεκε, τοῦτο καὶ βίον διεφθαρμένον εἰσήγαγε, τοῦτο τὰ ἄνω κάτω πεποίηκεν. ἀμή- D χανον γὰρ, ἀμήχανον ἄκαρπον ἀναχωρῆσαί τινα συνεχοῦς ἀναγνώσεως ἀπολαύοντα μετ' ἐπιστασίας. ἰδοὺ γοῦν μία παραβολὴ πόσα ἡμᾶς ὠφέλησε; πῶς ἡμῶν βελτίω τὴν ψυχὴν εἰργάσατο; πολλοὶ μὲν γὰρ, εὖ οἶδ', ὅτι διαρκῆ τὴν ὠφέλειαν ἐκ τῆς ἀκροάσεως λαβόντες ἀπῆλθον. Εἰ δὲ εἰσί τινες, οἱ μὴ τοσοῦτον ἐκαρπώσαντο, ἀλλ' ὅμως τὴν γοῦν ἡμέραν αὐτὴν, καθ' ἣν ἤκουσαν, βελτίους ἐγένοντο πάντως. οὐ μικρὸν δὲ καὶ τὸ ἡμέραν μίαν ἐν ἁμαρτημάτων κατανύξει διαγαγεῖν, καὶ διαβλέψαι πρὸς τὴν ἄνω φιλοσοφίαν, καὶ

παραγαγεῖν τῇ ψυχῇ μικρὸν γοῦν ἀπὸ τῶν βιωτικῶν ἀναπνεῦσαι φροντίδων. ἂν δὲ καθ' ἑκάστην τοῦτο ποιῶμεν σύναξιν, καὶ μὴ διαλιμπάνωμεν, ἡ συνέχεια τῆς ἀκροάσεως ἐργάσεταί τι μέγα καὶ γενναῖον ἐν ἡμῖν ἀγαθόν. φέρε οὖν καὶ τὰ ἑξῆς πάλιν ἀποδῶμεν ὑμῖν τῆς παραβολῆς. τίνα δέ ἐστι τὰ ἑξῆς; εἰπόντος τοῦ πλουσίου, πέμψον Λάζαρον, ἵνα ἐπιστάξῃ τῷ ἄκρῳ τοῦ δακτύλου αὐτοῦ, καὶ καταψύξῃ μου τὴν γλῶτταν, ἀκούσωμεν τί φησιν Ἀβραάμ. τέκνον, μνήσθητι, ὅτι ἀπέλαβες σὺ τὰ ἀγαθά σου ἐν τῇ ζωῇ σου, καὶ Λάζαρος τὰ κακά. καὶ νῦν οὗτος παρακαλεῖται, σὺ δὲ ὀδυνᾶσαι. καὶ ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις, χάσμα μέγα B μεταξὺ ἡμῶν τε καὶ ὑμῶν ἐστήρικται, ὅπως οἱ θέλοντες ἐκεῖθεν διαβῆναι πρὸς ἡμᾶς, μὴ δύνωνται, μήτε οἱ ἐντεῦθεν ἐκεῖ διαπερῶσι. φορτικὰ τὰ εἰρημένα, καὶ πολλὴν ἡμῶν κατέχει τὴν ὀδύνην· οἶδα κἀγώ· ἀλλ' ὅσον δάκνει τὸ συνειδός, τοσοῦτον καὶ ὠφελεῖ τὴν διάνοιαν τῶν δακνομένων. εἰ μὲν γὰρ ἐκεῖ ταῦτα ἐλέγετο ἡμῖν, καθάπερ τῷ πλουσίῳ, ὄντως θρηνεῖν ἔδει, καὶ ὀδύρεσθαι, καὶ πενθεῖν, ὅτι μετανοίας καιρὸς οὐκ ἔτι ἡμῖν ὑπελέλειπτο. ἐπειδὴ δὲ ἐνταῦθα ὄντες ταῦτα ἀκούομεν, ὅπου καὶ ἀνανῆψαι δυνα- C τὸν, καὶ τὰ ἁμαρτήματα ἀπονίψασθαι, καὶ πολλὴν κτήσασθαι τὴν παρρησίαν, καὶ ἐκ τῶν ἑτέροις συμβάντων κακῶν φοβηθέντας μεταβαλέσθαι, εὐχαριστῶμεν τῷ φιλανθρώπῳ Θεῷ, τῷ διὰ τῆς ἑτέρων κολάσεως τὴν ἡμετέραν διεγείροντι ῥᾳθυμίαν, καὶ ἀφυπνίζοντι καθεύδοντας ἡμᾶς. διὰ γὰρ τοῦτο ταῦτα προείρηται, ἵνα μὴ ταῦτα πάθωμεν. εἰ γὰρ ἐβούλετο κολάσαι, οὐκ ἂν ταῦτα προεῖπεν. ἐπειδὴ δὲ οὐ βούλεται ἐμβαλεῖν εἰς τιμωρίαν, διὰ τοῦτο προλέγει τὴν τιμωρίαν, ἵνα τῇ προρρήσει σωφρονισθέντες, D τὴν διὰ τῶν πραγμάτων ἐκφύγωμεν πεῖραν. ἀλλὰ τίνος ἕνεκεν οὐκ εἶπεν, ἔλαβες τὰ ἀγαθά σου, ἀλλ', ἀπέλαβες; μέμνησθε γὰρ, οἶδ', ὅτι ἐντεῦθεν ἔφην πέλαγος ἀχανὲς καὶ μέγα νοημάτων ἡμῖν ἀνοίγεσθαι. τὸ γὰρ, ἀπέλαβες, ὀφειλὴν ἐνδεικνυμένου καὶ δηλοῦντός ἐστιν. ἀπολαμβάνει γάρ τις τὰ ὀφειλόμενα. εἰ τοίνυν μιαρὸς, καὶ παμμίαρος, καὶ ἀπάνθρωπος οὗτος ὁ πλούσιος ἦν, τίνος ἕνεκεν οὐκ εἶπεν αὐτῷ, ἔλαβες τὰ ἀγαθά σου, ἀλλ', ἀπέλαβες, ὡς χρεωστούμενα καὶ ὀφειλόμενα; τί οὖν ἐντεῦθεν μανθάνομεν; ὅτι κἂν μιαροί τινες ὦσι,

A mæq; permittere, vt vel pauliſper à mundanis reſpiret curis. Etenim ſi id ſingulis collectis fecerimus, nec defecerimus, aſſiduitas audiēdi magnum quoddam præclarúmque bonum nobis pariet. Agite igitur, & ea quę ſequuntur vobis perſoluamus. Quę ſunt autem quæ ſequuntur? Quum dixiſſet diues; mitte Lazarum, vt inſtillet ſummo digito, ac refrigeret linguam meam: auſcultemus quid dicat Abraham, Fili memento quod recepiſti tu bona in vita tua, & Lazarus ſimiliter mala, & nunc iſte ſolatium accipit, tu verò cruciaris. Super omnia autem B hæc, hiatus magnus confirmatus eſt inter nos & vos, vt qui volunt iſtinc tranſire ad nos, non poſſint, neque qui hinc iſtuc tranſire. Grauia ſunt quę dicuntur, plurimúmque nobis oſtundūt dolorem. Hoc & ipſe noui: ſed quemadmodum mordent conſcientiam, ita non parum adferunt vtilitatis animis eorum qui mordentur. Etenim ſi hæc nobis illic dicerentur, quemadmodū dicta ſunt diuiti, reuera plorandum eſſet, dolendum ac lugendum, quod nos pœnitentiæ tempus defeciſſet. Cæterùm quoniam hic agentes hæc audi- C mus, vbi & reſipiſcere licet, & commiſſa diluere, denique multam conſcientiæ parare fiduciam, atque ex alienis malis concepto timore mutari, agamus gratias bonitati diuinæ, quæ per aliorum ſupplicia noſtram expergefacit ſegnitiem, nobiſque dormitantibus ſomnum excutit. Siquidem ob hoc hæc ante dicta ſunt, ne talia patiamur. Etenim ſi voluiſſet punire Deus, non iſta prædixiſſet: verùm quoniam noluit nos adigere ad ſupplicium, vt prædictione caſtigati, vitemus rerum experimentá. At cuius D tandem gratia dixit, recepiſti bona tua, potius quam cepiſti? Meminiſtis enim, ſat ſcio, quod dicebam hinc nobis mare conſiderationū magnum & immenſum aperiri. Nam hæc vox, recepiſti, debiti cuiuſdam ſignificationem habet, eò quòd recipiat aliquis, quæ debebantur. Proinde ſi diues iſte ſceleſtus ac ſceleroſus & inhumanus fuit, quamobrem non dicit illi, cepiſti: ſed, recepiſti bona tua, quaſi iure illi competierint, quaſique deberentur? Quid igitur? Videlicet hinc diſcimus,

Mordicitas ſalutifera.

Malis quoque datur pro benefactis merces aliqua.

quòd etiamſi qui ſint ſceleroſi, ad ex- A
tremam improbitatis lineam deuecti,
tamen frequenter vnum aliquod, duóve
aut tria benefacta ſunt operati.
Quòd autem hæc non loquor è coniecturis,
hinc perſpicuum eſt. Quid enim
fuit illo iniquitatis iudice ſceleratius,
quid inhumanius, quid magis impium?
Luc.18. Is neque Deum metuebat, neque homines
reuerebatur, attamen cum improbis
eſſet moribus, fecit boni quiddam,
miſeratus viduam ipſi ſine fine
negotium faceſſentem, annuens poſtulanti
officium, præſtánſque quod
petebatur, cohibitis qui illam afficiebant
iniuria. Ita frequenter accidit B
vt aliquis vitæ ſit intemperantis, & tamen
ita ſit miſericors: aut vt quis ſit
inhumanus, pudicus tamen. Quòd
ſi intemperans fuerit & idem crudelis,
tamen vnum aliquod aliud bonum
opus fecit in vita. Rurſus hoc
idem arbitrandum eſt de bonis. Quẽadmodum
enim qui peſſimi ſunt, faciunt
frequenter boni quiddam: ſic &
boni virtutéque præditi, ſæpenumero
Boni non carẽt peccatis. peccant. Quis enim, inquit, gloriabitur
ſe caſtum habere cor, aut quis
Prou.20.9 confidet ſe purum eſſe à peccato? C
Quoniam igitur veriſimile eſt diuitem
illum, licèt ad extremum malitiæ prouectum,
aliquid feciſſe boni: contrà,
Lazarum tametſi ſumma virtute præſtitiſſet,
aliquid tamen leue deliquiſſe:
vide quomodo declarauit vtrunque
Patriarcha, dicens, Recepiſti bona
tua in vita tua, & Lazarus ſimiliter mala.
Et tu, inquit, etiam ſi quid boni feciſti,
ſi qua merces tibi debebatur, hæc
omnia in illo mundo recepiſti, delitiis
fruens, diuitiis affluẽs, rebus proſperis
vtens, multoq́; rerum ſucceſſu gaudẽs.
Et hic ſi quid mali fecit, omnia recepit, D
quum fame, inopia, extremis
malis affligeretur. Itaq; veſtrûm vterque
nudus huc peruenit, ille peccatis,
tu iuſtitia: quamobrem & hic merum
habet ſolatium, tu inconſolabilem ſuſtines
cruciatum. Etenim quum exigua
ſunt leuiaq; benefacta nobis, ingẽs autem
& immenſum peccatorum onus:
deinde hîc proſperitate fruimur, neq;
quicquã patimur acerbi, prorſus nudi
deſtitutiq; benefactorum prẽmiis hinc
diſcedimus, vt qui hîc recepérimus omnia.
Rurſus, quum multa magnáq; fuerunt
nobis benefacta, ſed exigua paucá-

A καὶ εἰς ἔσχατον κακίας ἐληλακότες, πολλάκις ἕν τι καὶ δύο καὶ τρία εἰργάσαντο ἀγαθά. καὶ ὅτι οὐ στοχαζόμενος ταῦτα νῦν λέγω, δῆλον ἐκεῖθεν. τί γὰρ τοῦ κριτοῦ τῆς ἀδικίας ἐκείνου μιαρώτερον γένοιτο; τί δὲ ἀπανθρωπότερον, τί δὲ ἀσεβέστερον; ὅστις οὔτε τὸν Θεὸν ἐφοβεῖτο, οὔτε ἀνθρώπους ᾐδεῖτο· ἀλλ' ὅμως τοσαύτῃ πονηρίᾳ συζῶν, εἰργάσατό τι καλὸν, τὴν συνεχῶς ἐνοχλοῦσαν αὐτῷ ἐλεήσας χήραν, καὶ ἐπινεύσας τῇ χάριτι, καὶ δοὺς τὴν αἴτησιν, καὶ ἐπεξελθὼν τοῖς ἀδικοῦσιν αὐτήν. οὕτω συμβαίη τινὰ ἀκόλαστον μὲν εἶναι, ἐλεήμονα δὲ πολλάκις· ἢ ἀπάνθρωπον
B μὲν, σώφρονα δέ. εἰ δὲ καὶ ἀκόλαστος καὶ ὠμὸς εἴη, ἀλλ' ὅμως ἕν τι κατὰ τὸν βίον πολλάκις ἔπραξεν ἀγαθόν. τὸ αὐτὸ δὴ πάλιν καὶ ἐπὶ τῶν χρηστῶν ὑποπτεύειν χρή. καθάπερ γὰρ οἱ φαυλότατοι ἐργάζονταί τι πολλάκις χρηστὸν, οὕτω καὶ οἱ σπουδαῖοι καὶ ἐνάρετοι διαμαρτάνουσί τι πολλάκις. τίς γὰρ καυχήσεταί, φησιν, ἁγνὴν ἔχειν τὴν καρδίαν, ἢ τίς παρρησιάσεται καθαρὸς εἶναι ἀπὸ ἁμαρτίας; ἐπεὶ οὖν εἰκὸς ἦν καὶ τὸν πλούσιον, εἰ καὶ πρὸς ἔσχατον ἐληλάκει πονηρίας, ἐργάσασθαί τι ἀγαθὸν, καὶ τὸν Λάζαρον, εἰ καὶ πρὸς ἄκρον ἀφίκετο
C ἀρετῆς, ἡμαρτηκέναι τι μικρὸν, ὅρα πῶς ἀμφότερα ταῦτα ᾐνίξατο ὁ πατριάρχης, εἰπών· ὅτι καὶ σὺ ἀπέλαβες τὰ ἀγαθά σου ἐν τῇ ζωῇ σου, καὶ Λάζαρος ὁμοίως τὰ κακά. ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν· εἴ τι καὶ σὺ ἀγαθὸν εἰργάσω, καὶ ὠφείλετό σοι τούτου ὁ μισθὸς, πάντα ταῦτα ἐν ἐκείνῳ τῷ κόσμῳ ἀπέλαβες, τρυφῶν, πλουτῶν, εὐημερίας ἀπολαύων καὶ εὐπραγίας πολλῆς. καὶ οὗτος εἴ τι κακὸν εἰργάσατο, πάντα ἀπέλαβεν ἐν πενίᾳ καὶ λιμῷ καὶ τοῖς ἐσχάτοις ταλαιπωρούμενος κακοῖς· καὶ γυμνὸς ἑκάτερος ὑμῶν ἐνταῦθα ἀφῖκ-
D ται, ἐκεῖνος μὲν ἁμαρτημάτων, σὺ δὲ δικαιοσύνης κατορθωμάτων. διὰ τοῦτο καὶ οὗτος καθαρὰν ἔχει τὴν παράκλησιν, καὶ σὺ ἀπαραμύθητον ὑπομένεις τὴν τιμωρίαν. ὅταν γὰρ μικρὰ καὶ εὐτελῆ τὰ κατορθώματα ἡμῶν ᾖ, καὶ πολὺς καὶ ἄφατος ὁ τῶν ἁμαρτημάτων ὄγκος, εἶτα ἐνταῦθα εὐπραγίας ἀπολαύσωμεν, καὶ μηδὲν πάθωμεν λυπηρὸν, καὶ αὐτῆς τῶν ἀγαθῶν τῆς ἀμοιβῆς ἔρημοι καὶ γυμνοὶ πάντως ἀπελευσόμεθα, πάντων ἐνταῦθα ἀπολαβόντες· ὥσπερ οὖν ὅταν μεγάλα μὲν ᾖ τὰ κατορθώματα καὶ πολλὰ, μικρὰ δὲ καὶ εὐτελῆ τὰ ἁμαρτήματα, εἶτα

πάθωμέν τι δεινόν, καὶ αὐτὰ τὰ μικρὰ ἐνταῦθα ἀποθέμενοι, καθαρὰν καὶ ἀπηρτισμένην ἐκεῖ τὴν τῶν ἀγαθῶν ἔργων ἀπολαμβάνομεν ἀντίδοσιν. ὅταν οὖν ἴδῃς τινὰ ζῶντα μὲν ἐν πονηρίᾳ, μηδὲν δὲ ἐνταῦθα πάσχοντα δεινόν· μὴ μακαρίσῃς, ἀλλὰ δάκρυσον καὶ θρήνησον, ὡς πάντα ἐκεῖ τὰ δεινὰ ὑποστησόμενον· καθάπερ οὖν καὶ ὁ πλούσιος οὗτος. πάλιν ὅταν ἴδῃς τινὰ ἀρετῆς ἐπιμελούμενον, καὶ μυρίοις ὑπομένοντα πειρασμοῖς· μακάρισον, ζήλωσον, ὡς καὶ τῶν ἁμαρτημάτων αὐτῷ πάντων ἐνταῦθα διαλυομένων, καὶ πολλῶν τῆς ὑπομονῆς ἑτοιμαζομένων ἐκεῖ τῶν μισθῶν· ὥσπερ οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ Λαζάρου τούτου γέγονε. τῶν γὰρ ἀνθρώπων οἱ μὲν ἐνταῦθα τιμωροῦνται μόνον, οἱ δὲ ἐνταῦθα μὲν οὐδὲν πάσχουσι δεινόν, πᾶσαν δὲ ἐκεῖ τὴν τιμωρίαν ἀπολαμβάνουσιν. οἱ δὲ καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ κολάζονται. τίνας οὖν ἐκ τῶν τριῶν μακαρίζετε τούτων; τοὺς πρώτους μὲν, εὖ οἶδα, ὅτι τοὺς ἐνταῦθα κολαζομένους καὶ ἀποτιθεμένους τὰ ἁμαρτήματα. δευτέρους δὲ μετ' ἐκείνους τίνας; ὑμεῖς μὲν ἴσως τοὺς οὐδὲν ἐνταῦθα πάσχοντας, ἀλλ' ἐκεῖ πᾶσαν ὑπομένοντας τὴν τιμωρίαν. ἐγὼ δὲ οὐ τούτους, ἀλλὰ τοὺς καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ κολαζομένους. ὁ μὲν γὰρ ἐνταῦθα τιμωρίαν δοὺς, κουφοτέρας αἰσθήσεται τῆς ἐκεῖ κολάσεως· ὁ δὲ πᾶσαν ἀναγκαζόμενος ἐκεῖ τὴν κόλασιν ὑπομεῖναι, ἀπαραίτητον ἕξει τὴν δίκην· καθάπερ καὶ οὗτος ὁ πλούσιος ἐνταῦθα μηδὲν διαλυσάμενος τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων, οὕτω χαλεπῶς ἐκολάζετο, ὡς μηδὲ σταγόνος μικρᾶς δυνηθῆναι ἐπιτυχεῖν. καὶ τούτων δὲ αὐτῶν τῶν ἁμαρτανόντων μὲν, μηδὲν δὲ ἐνταῦθα πασχόντων δεινόν, πολλῷ μᾶλλον ἐκείνους ταλανίζω τοὺς μετὰ τοῦ μὴ τιμωρεῖσθαι ἐνταῦθα καὶ τρυφῆς καὶ ἀδείας ἀπολαύοντας. ὥσπερ γὰρ τὸ μὴ δοῦναι δίκην ἐνταῦθα τῶν ἁμαρτημάτων, χαλεπωτέραν ἐκεῖ ποιεῖ τὴν τιμωρίαν· οὕτω δὴ τὸ πολλῆς ἀδείας ἀπολαύειν τοὺς ἁμαρτάνοντας καὶ τρυφῆς καὶ εὐπορίας, ἐφόδιον αὖθις καὶ ὑπόθεσις κολάσεως καὶ τιμωρίας ἐκεῖ γίνεται μείζονος. ὅταν γὰρ ἁμαρτάνοντες τιμώμεθα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, αὐτὸ τοῦτο ἡμᾶς μάλιστα εἰς τὸ πῦρ μειζόνως ἐμβαλεῖν δυνήσεται. εἰ γὰρ μακροθυμίας τις ἀπολαύων μόνον, ἀλλ' εἰς δέον αὐτῇ μὴ χρήσηται, χαλεπωτέραν ἕξει τὴν τιμωρίαν· ὅταν μετὰ τῆς μακροθυμίας καὶ τιμὰς ἔχῃ μεγίστας, εἶτα ἐπιμένῃ τῇ πονηρίᾳ, τίς αὐτὸν

A que delicta, & poſt hæc patimur aliquid acerbi: hîc depoſitis leuioribus illis delictis puram illic & perfectam bonorum operum remunerationem accipimus. Vbi quem igitur videris, improbam agentem vitam, nec quicquam hîc acerbi patientem: ne putaris illum beatum, ſed defle potius ac deplora, velut illic omnia triſtia perpeſſurum, quemadmodum diues ille fecit. Rurſus vbi quem videris virtutis ſtudioſum, & eundem innumeris affligi moleſtiis, beatum exiſtima, fœlicem iudica: vt qui & hîc omnia ſua peccata diluerit, & illic multam habeat pa-
B ratam patientiæ mercedem, quemadmodum huic euenit Lazaro. Nam ex hominibus alij quidẽ hîc dũtaxat, puniũtur, alij rurſus nihil hîc tale patiuntur, ſed omnẽ vindictã illic recipiunt: Alij verò tum hic tum illic puniuntur. Horum igitur, quos tandem iudicatis beatos? Non dubito, quin primos illos, qui hic puniuntur, atque ita peccata deponunt. Verùm poſt illos quos proximo fœlicitatis loco ponitis? Vos fortaſſis eos, qui nihil hic triſte patiuntur, ſed hic omnem luunt pœnam: at ego
C non iſtos, ſed hos potius, qui hic ſimul & illic puniuntur. Nam hic qui pœnas dederit, ſentiet illic pœnam leuiorem: cęterùm qui cogetur illic totam pœnam ſuſtinere, ineuitabilem vindictam patietur, velut etiam ille diues. Quoniam enim hic nullam peccatorũ partem abluit, adeò ſeuerè punitus eſt, vt ne minimam quidem guttã impetrauerit. Verùm his quoq; qui hic quum peccant, nihil tamen graue patiuntur, illos lõgè infœliciores iudico, qui quum hic puniantur, ſimul tamen deliciis ac ſecuritate fruuntur.
D Quemadmodum enim hic non dare pœnas pro commiſſis, illic cruciatum reddit atrociorem: ita dum peccant, voluptati, deliciis, multæq; rerum affluentię indulgere, maioris pœnæ viaticum illis ac materiã illic colligit. Nã quum peccãtes nos Deus afficit honoribus, ea res potiſſimũ nos in grauius incendiũ iniicere poterit. Etenim ſi quis Dei lenitate fruatur tantùm, nõ etiam ad quod oportuit vtatur, atrocius ſupplicium ſibi parat. Vbi pręter Dei lenitatem etiã honoribus potitur maximis, nihilo ſecius tamen perſiſtit in nequi-

Impietas fœlix periculoſiſſima.

tia: quis illum eripiet ab illo ſupplicio? Etenim vt intelligas, quòd qui Dei le-nitatem hic experiuntur, malũ vniuer-ſum illic ſibi coaceruant, ni reſipue-rint, (Rom. 2. 3.) audi quid dicat Paulus: Exiſtimas autem ô homo, qui condemnas eos qui talia faciunt, & facis eadem, quòd tu effugies iudicium Dei? An diuitias bo-nitatis illius ac patientiæ, lenitatíſque contemnis, ignorans quòd bonitas Dei ad pœnitentiam te inuitat? Sed iuxta duritiem tuam, & cor impœni-tens, recondis tibiipſi iram in die iræ ac reuelationis & iuſti iudicij Dei. Er-go quum viderimus aliquos, opibus affluentes, deliciis fruentes, vnguen-ta olentes, in temulentia totos dies traducentes, in magiſtratu & honore, in multa pompa & claritudine, pec-cantes, neque quicquam triſte patien-tes, hac ipſa de cauſa, maximè deflea-mus ac deploremus illos, quod dũ pec-cant non puniuntur. (Simile.) Vt enim ſi quem videris hydropi aut vitio ſplenis obno-xium, aut tabo quopiam marceſcen-tem, innumeris vndique plenum vl-ceribus, nihilo ſecius tamen cum his omnibus, temulentiæ ac deliciis in-dulgentem, reddere morbum acrio-rem, adeò non miraris aut beatum iu-dicas eum ob delicias, vt ob hoc ipſum etiam maximè miſerum exiſtimes. Si-militer & de anima cogitato, vbi vi-deris hominem peruerſè viuentem, multáque fruentem proſperitate, ne-que triſte quicquam patientem, ob hoc ipſum magis deplora, quod quum morbo, grauiſſimóque tabo ſit obno-xius, tamen deterior fit, morbum deli-ciis vitáque diſſoluta exaſperans. Non enim puniri malum eſt, ſed peccare malum eſt. Nam hoc quidem à Deo ſeparat, illud verò nos ad Deum re-colligit, irámque diſſoluit. Vnde hoc liquet? Audi Prophetam dicentem: (Eſa. 40. 1.) Conſolamini, conſolamini populum meum ſacerdotes, loquimini ad cor Hieruſalem, quoniam accepit de ma-nu Domini duplicia peccata ſua. Ac rurſus: Domine, pacem da no-bis: (Eſa. 26. 12.) nam omnia reddidiſti nobis. Vt autẽ intelligas alios hîc, alios illic puni-ri, alios tum hic tũ illic, audi quid dicit Paulus, reprehendens eos qui indignè cõmunicabant myſteriis. (1. Cor. 11. 27.) Quum enim dixiſſet, Qui edit ac bibit indignè Do-mino, reus erit corporis & sãguinis Do-

A ἐξελεῖται τῆς κολάσεως ἐκείνης; ὅτι γὰρ οἱ μακροθυμίας ἐνταῦθα ἀπολαύοντες συνάγουσιν ἑαυτοῖς ὁλόκληρον ἐκεῖ τὸ κακόν, ἐὰν μὴ μετανοήσωσιν, ἄκουσον τί φησιν ὁ Παῦλος· λογίζῃ δὲ τοῦτο, ὦ ἄνθρωπε, ὁ κρίνων τοὺς τὰ τοιαῦτα πράσσοντας, καὶ ποιῶν αὐτά, ὅτι σὺ ἐκφεύξῃ τὸ κρίμα τοῦ Θεοῦ; ἢ τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ, καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς, ἀγνοῶν, ὅτι τὸ χρηστὸν τοῦ Θεοῦ εἰς μετάνοιάν σε ἄγει; κατὰ δὲ τὴν σκληρότητά σου καὶ ἀμετανόητον καρδίαν θησαυρίζεις σεαυτῷ ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς καὶ ἀποκαλύψεως καὶ δικαιοκρισίας τοῦ Θεοῦ. B ὅταν οὖν ἴδωμέν τινας πλουτοῦντας, τρυφῶντας, μύρων ὄζοντας, ἐν μέθῃ διημερεύοντας, ἐν δυναστείᾳ ὄντας καὶ δόξῃ πολλῇ καὶ πολλῇ τῇ φαντασίᾳ καὶ περιφανείᾳ, καὶ ἁμαρτάνοντας, καὶ μηδὲν πάσχοντας δεινόν· δι' αὐτὸ τοῦτο αὐτοὺς μάλιστα δακρύωμεν καὶ θρηνῶμεν, ὅτι ἁμαρτάνοντες οὐ κολάζονται. ὥσπερ γὰρ εἴ τινα εἶδες ὑδέρῳ ἢ σπληνὶ κατεχόμενον, ἢ σηπεδόνα τινὰ ἔχοντα καὶ ἕλκη μυρία πάντοθεν· εἶτα ἐπὶ πᾶσι τούτοις μεθύοντα, τρυφῶντα, καὶ τὸ νόσημα ἐπιτείνοντα· οὐ μόνον οὐ θαυμάζεις, οὐδὲ μακαρίζεις διὰ τὴν τρυφήν, C ἀλλὰ δι' αὐτὸ τοῦτο μάλιστα ταλανίζεις αὐτόν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς λογίζου. ὅταν ἴδῃς ἄνθρωπον πονηρίᾳ συζῶντα, καὶ πολλῆς ἀπολαύοντα τῆς εὐημερίας, καὶ οὐδὲν πάσχοντα δεινόν, διὰ τοῦτο μᾶλλον θρήνησον, ὅτι νοσήματι κατεχόμενος καὶ σηπεδόνι χαλεπωτάτῃ, τὴν ἀρρωστίαν ἐπιτείνει, διὰ τῆς τρυφῆς καὶ τῆς ἀνέσεως χείρων γινόμενος. οὐ γὰρ ἡ κόλασις κακόν, ἀλλ' ἡ ἁμαρτία κακόν. αὕτη μὲν γὰρ τοῦ Θεοῦ διΐστησιν, ἐκείνη δὲ συνάγει ἡμᾶς πρὸς τὸν Θεόν, καὶ καταλύει τὴν ὀργήν. πόθεν τοῦτο δῆλον; ἄκουσον τοῦ προφήτου D λέγοντος· παρακαλεῖτε, παρακαλεῖτε τὸν λαόν μου ἱερεῖς, λαλήσατε ἐπὶ τὴν καρδίαν Ἱερουσαλήμ, ὅτι ἐδέξατο ἐκ χειρὸς κυρίου διπλᾶ τὰ ἁμαρτήματα αὐτῆς. καὶ πάλιν, κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, εἰρήνην δὸς ἡμῖν· πάντα γὰρ ἀπέδωκας ἡμῖν. καὶ ἵνα μάθητε, ὅτι οἱ μὲν ἐνταῦθα, οἱ δὲ ἐκεῖ κολάζονται· οἱ δὲ καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ, ἀκούσατε, τί φησιν ὁ Παῦλος κατηγορῶν τῶν ἀναξίως κοινωνούντων τοῖς μυστηρίοις. εἰπὼν γάρ, ὅτι ὁ ἐσθίων καὶ πίνων τὸ σῶμα καὶ αἷμα ἀναξίως τοῦ κυρίου, ἔνοχος ἔσται τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ,

ἐπήγαγεν εὐθέως· διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄρρωστοι, καὶ κοιμῶνται ἱκανοί. εἰ γὰρ ἑαυτοὺς ἐκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα· νῦν δὲ κρινόμενοι ὑπὸ τοῦ κυρίου παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν. ὁρᾷς πῶς ἡ ἐνταῦθα κόλασις ἐξαρπάζει τῆς ἐκεῖ τιμωρίας ἡμᾶς. καὶ περὶ τοῦ πεπορνευκότος δέ φησι· παράδοτε τὸν τοιοῦτον τῷ Σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. καὶ ἀπὸ τοῦ Λαζάρου δὲ τοῦτο δῆλον, ὅτι εἴ τι κακὸν ἐποίησεν, ἐνταῦθα τοῦτο ἀπονιψάμενος, οὕτως ἀπῆλθεν ἐκεῖ καθαρός. καὶ ἀπὸ τοῦ παραλελυμένου B δὲ τοῦτό ἐστι δῆλον, ὃς τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἔτη ἔχων ἐν τῇ ἀσθενείᾳ, διὰ τοῦ μήκους τῆς ἀρρωστίας καὶ τὰ ἁμαρτήματα ἀπέθετο. ὅτι δὲ ἐξ ἁμαρτημάτων οὕτω διέκειτο, ἄκουσον τί φησιν ὁ Χριστός· ἴδε, ὑγιὴς γέγονας· μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν τί σοι γένηται. ὅτι μὲν οὖν τινες ἐνταῦθα κολάζονται, καὶ τὰ ἁμαρτήματα ἀποτίθενται, δῆλον ἐκ τούτων· ὅτι δέ τινες καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ κολάζονται, ὅταν μὴ τὴν ἀξίαν τοῦ μεγέθους τῶν ἁμαρτημάτων ἐνταῦθα ἀπολάβωσι τιμωρίαν, C ἄκουσον περὶ τῶν Σοδομιτῶν τί φησιν ὁ Χριστός· εἰπὼν γάρ, ὅτι ὃς ἂν μὴ δέξηται ὑμᾶς, ἀποτινάξατε τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν ὑμῶν, ἐπήγαγε λέγων· ἀνεκτότερον ἔσται γῇ Σοδόμων καὶ Γομόρρας ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ τῇ πόλει ἐκείνῃ. τῷ γὰρ εἰπεῖν, ἀνεκτότερον, τοῦτο ἐδήλωσεν, ὅτι κἀκεῖνοι κολασθήσονται μέν, κουφότερον δὲ ἐπειδὴ καὶ ἐνταῦθα ἔδωκαν δίκην. ὅτι δέ εἰσί τινες οἱ ἐνταῦθα μὲν οὐδὲν πάσχοντες δεινόν, ἐκεῖ δὲ πᾶσαν ὑπομένοντες τιμωρίαν, ἐδήλωσεν ἡμῖν ὁ πλούσιος οὗτος, ἀπαραίτητον ἐκεῖ κόλασιν ὑπομένων, καὶ μηδὲ μικρᾶς ἀπολαύων παρα- D μυθίας, διὰ τὸ πᾶσαν ἐκεῖ τηρηθῆναι αὐτῷ τὴν τιμωρίαν. ὥσπερ οὖν ἐπὶ τῶν ἁμαρτανόντων, οἱ μηδὲν παθόντες ἐνταῦθα δεινόν, μείζονα ὑφίστανται τὴν τιμωρίαν ἐκεῖ. οὕτως ἐπὶ τῶν κατορθούντων, οἱ πολλὰ παθόντες ἐνταῦθα δεινά, πολλῆς ἀπολαύσονται τιμῆς ἐκεῖ. καὶ καθάπερ ἁμαρτωλῶν ὄντων δύο, ἂν ὁ μὲν ἐνταῦθα κολασθῇ, ὁ δὲ μὴ κολασθῇ, μακαριώτερός ἐστιν ὁ κολασθεὶς τοῦ μὴ κολασθέντος· οὕτω δὴ καὶ δικαίων ἐνταῦθα ὄντων δύο, ἂν ὁ μὲν πλείους, ὁ δὲ ἐλάττους ὑπομείνῃ τὰς θλίψεις, μακαριώτερος ὁ

mini, ſubiecit illico: Propter hoc inter vos multi infirmi ac valetudinarij, & dormiunt multi. Etenim ſi nos ipſos diiudicaremus, non vtique iudicaremur. Nunc autem cum iudicamur, à Domino corripimur, ne cum mundo condemnemur. vides quomodò hîc inflicta pœna, liberat à pœna quæ illic eſt? Et de eo qui ſtuprum commiſerat, inquit, Tradite eiuſmodi hominem Satanæ in interitum carnis, vt ſpiritus ſaluus fiat, in die domini noſtri Ieſu Chriſti. Quin & ex ipſo Lazaro hoc perſpicuum eſt, quod etiã ſi quid mali commiſerat, hic abluerit, itáque illuc purus abierit. Idem verò & ex illo paralytico manifeſtum eſt, qui trigintaocto annos laborans, per morbum diuturnum peccata depoſuit. Cæterùm vt ſcias illum ob peccata ſic afflictum fuiſſe, audi quid dicit Chriſtus: Ecce ſanus factus es, ne poſt hac pecces, ne quid contingat tibi deterius. Ex his igitur clarũ eſt, eſſe quoſdam qui hîc puniuntur, ac peccata deponunt. Quòd autem aliqui tum hîc tum illic puniuntur, ſi minus pro peccatorum magnitudine hic luerint pœnas, audi quid de Sodomitis dicat Chriſtus. Etenim quum dixiſſet, Quicunque non receperit vos, etiam puluerem pedum veſtrorum in eos excutite, ſubiunxit: Tolerabilius erit terræ Sodomorum & Gomorrhæ, quàm ciuitati illi. Quòd autem dixit tolerabilius, hunc habet ſenſum, quod illi tum quoque tametſi leuius forent puniendi, quandoquidem in hac vita dederunt pœnas. Porrò nonnullos eſſe qui hîc quidem nihil moleſti patiuntur, ſed illic totam expectant vltionem, declarauit nobis hic diues, ineuitabilem perferens cruciatum, ac ne minimum quidem refrigerij conſequens, eò quòd illic illi tota vindicta fuerit reſeruata. Quemadmodum igitur in his qui peccant, ij qui nihil hic acerbi patiuntur, illic maiorem ſuſtinent cruciatum: ſic inter eos qui rectè faciunt, qui multa patiuntur in hac vita moleſta, illic multo potientur honore. Et quemadmodum ſi è duobus peccatoribus vnus hic puniatur, alter non puniatur, beatior eſt ille punitus eo qui punitus non eſt: Sic ſanè inter duos iuſtos, ſi alter hic plus, alter minus pertulerit afflictionẽ, beatior erit

1.Cor.5.

Ioan.5.14.

Quidam & in hoc & in altero ſeculo puniuntur.

Luc.9.5.

ille qui plus ſuſtinuerit, quando vnicui- A
Matt. 16. que reddet iuxta opera ſua. Quid igi-
Aut hic, aut in futuro patiendum. tur? non eſt quiſquam, inquies, qui & hîc & illic requie fruatur? Iſtud impoſſibile eſt ô homo, atque ex eorum numero quę fruſtra ſperes. Fieri non poteſt, non poteſt fieri, inquam, vt qui hîc in ſocordia ſecuritateq; vixerit, qui in deliciis omnibus aſſiduè dies cōſumpſerit, qui temerè neglecteq; tranſegerit ętatem, illic honorē conſequatur. Nā etſi paupertas ei nō ſit moleſta, cupiditas tamen moleſta eſt, atq; huic obnoxius eſt: nec hinc mediocris labor. Quòd ſi morbus non infeſtat, ſed inflāmat ira: ne is quidem mediocris dolor B vincere iracūdiam, etſi afflictiones non irruperint, tamē cogitationes malæ indeſinēter inſurgunt. Non eſt autē vulgaris negotij refrænare abſurdā cupiditatem, cohibere ſitim inanis gloriæ, coërcere faſtū, à deliciis tēperare, in aſpera degere diſciplina. Nā qui iſta nō fecerit, fieri non poteſt vt vnquā ſaluus fiat. Vt autem intelligas viuētes in deliciis, non fieri ſaluos, audi quid dicit
1.Tim.5.6. Paulus. Quæ verò in deliciis viuit, viuens mortua eſt. Loquitur de vidua muliere. Quòd ſi de muliere hoc dictū eſt, multò magis de viro dicendū, pro- C pterea nō poſſe fieri vt homo, qui talē viuit vitā, adipiſcatur cœlos. Hoc ipſum & Chriſtus declarauit hūc in modum
Matt.7.14 loquens: Anguſta & aſpera eſt via, quę
Via Domini quomodo aſpera & non aſpera. deducit ad vitā, & pauci ſunt qui inueniunt eam. Quomodo igitur dixerit aliquis, dictum eſt illud, Iugum meū ſua-
Matt. 11. 30. ue eſt, & onus meū leue? Nā ſi anguſta eſt via & aſpera, quomodo rurſum eam leuem facilémq; vocat? Illud quidē dictum eſt propter naturā afflictionū, hoc verò propter ſpontaneam voluntatem adeuntium. Nam fieri poteſt vt quod natura eſt intolerabile, ſit leue, ſi cū ala- D
Act.5.41. critate animi ſuſcipiamus quemadmodum & Apoſtoli flagris cæſi reuerſi ſūt gaudētes, quòd digni eſſent habiti pro nomine Domini ignominia affici. quāquam natura cruciatuum afflictionem dolorémque ſolet gignere, verùm animus promptus eorum, qui flagellabantur, rerum naturam vicit. Proinde & Paulus dicit, Omnes qui volunt piè
2. Tim. 3. 12. viuere in Chriſto Ieſu, perſecutionem patientur. Et ſi homo non perſequatur, diabolus tamen oppugnat. Vnde multa nobis opus eſt philoſophia,

A τὰς πλείους ὑπομένων ἐστιν· ἐπειδὴ ἑκάστῳ ἀποδώσει κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. τί οὖν; οὐκ ἔστι τις καὶ ἐνταῦθά, φησι, καὶ ἐκεῖ ἀνέσεως ἀπολαύων; ἀμήχανον τοῦτό ἐστιν, ἄνθρωπε, καὶ τῶν ἀδυνάτων ἕν. οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστι τὸν ἐνταῦθα ῥαθυμίας καὶ ἀδείας ἀπολαύοντα, καὶ τρυφῶντα συνεχῶς ἐν πᾶσι, καὶ τὸν εἰκῆ καὶ ἁπλῶς ζῶντα βίον, τιμῆς ἀπολαῦσαι ἐκεῖ. κἂν γὰρ πενία μὴ ἐνοχλῇ, ἀλλ' ἐπιθυμία ἐνοχλεῖ, καὶ διὰ ταύτης κατέχεται, καὶ οὐ μικρὸς ἐν τούτῳ ὁ πόνος· κἂν νόσος μὴ ἐπηρεάζῃ, ἀλλὰ θυμὸς ἐκκαίει, καὶ
B οὐχ ἡ τυχοῦσα ὀδύνη περιγενέσθαι ὀργῆς· κἂν πειρασμοὶ μὴ ἐπενεχθῶσιν, ἀλλὰ λογισμοὶ πονηροὶ συνεχῶς ἐπανίστανται. οὐκ ἔστι δὲ τυχὸν χαλινῶσαι ἐπιθυμίαν ἄτοπον, παῦσαι κενοδοξίαν, καταστεῖλαι ἀπόνοιαν, τρυφῆς ἀποστῆναι, ἐν σκληραγωγίᾳ διάγειν. τὸν γὰρ μὴ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ποιοῦντα ἀμήχανον σωθῆναί ποτε. καὶ ὅτι οἱ τρυφῶντες οὐ σώζονται, ἄκουσον τί φησιν ὁ Παῦλος περὶ γυναικὸς χήρας· ἡ δὲ σπαταλῶσα, ζῶσα τέθνηκεν. εἰ δὲ περὶ γυναικὸς τοῦτο εἴρηται, πολ-
C λῷ μᾶλλον περὶ ἀνδρός. καὶ ὅτι οὐκ ἔστι τινὰ ἄνετον ζῶντα βίον ἐπιτυχεῖν τῶν οὐρανῶν, καὶ ὁ Χριστὸς τοῦτο αὐτὸ δῆλον ἐποίησεν, οὕτως εἰπών· στενὴ καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εὑρίσκοντες αὐτήν. πῶς οὖν λέγει, φησὶν, ὁ ζυγός μου χρηστός ἐστι, καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν; εἰ γὰρ στενὴ ἡ ὁδὸς καὶ τεθλιμμένη, πῶς πάλιν αὐτὴν ἐλαφρὰν καὶ κούφην καλεῖ; τὸ μὲν διὰ τὴν φύσιν τῶν πειρασμῶν, τὸ δὲ διὰ τὴν προαίρεσιν τῶν μελλόντων. ἔστι γάρ τι καὶ τὸ ἀφόρητον τῇ φύσει γενέσθαι κοῦφον, ὅταν μετὰ
D προθυμίας αὐτὸ δεχώμεθα· ὥσπερ οὖν καὶ οἱ ἀπόστολοι μαστιγωθέντες ὑπέστρεφον χαίροντες, ὅτι κατηξιώθησαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ κυρίου ἀτιμασθῆναι. καίτοι ἡ φύσις τῶν βασάνων θλίψιν εἴωθεν ἐμποιεῖν καὶ ὀδύνην· ἀλλ' ἡ προαίρεσις τῶν μαστιγωθέντων καὶ τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων ἐνίκησε. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλός φησι· πάντες δὲ οἱ θέλοντες ζῆν εὐσεβῶς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, διωχθήσονται. ὥστε κἂν ἄνθρωπος μὴ διώκῃ, ἀλλ' ὁ διάβολος πολεμεῖ, καὶ πολλῆς ἡμῖν δεῖ τῆς φιλοσοφίας

καὶ μεγάλης τῆς καρτερίας, ἵνα ἐν ταῖς εὐχαῖς νήφωμεν καὶ ἀγρυπνῶμεν, ἵνα τῶν ἀλλοτρίων μὴ ἐπιθυμῶμεν, ἵνα τὰ ὄντα πρὸς τοὺς δεομένους διανεμώμεθα, ἵνα πάσῃ τρυφῇ στέρειν καὶ οἰμώζειν εἴπωμεν, καὶ τῇ διὰ τῶν ἱματίων, καὶ τῇ διὰ τῆς τραπέζης, ἵνα πλεονεξίαν φύγωμεν, ἵνα μέθην, ἵνα λοιδορίαν, ἵνα γλώττης κρατῶμεν, ἵνα μηδὲ βοῶμεν ἀτάκτως (πᾶσα γὰρ πικρία καὶ θυμὸς καὶ ὀργὴ καὶ κραυγὴ καὶ βλασφημία ἀρθήτω ἀφ᾽ ὑμῶν) ἵνα μὴ αἰσχρολογῶμεν, ἵνα μὴ ἀστεῖα λέγωμεν. οὐ μικρὸς δὲ πόνος ἐστὶν, ἀκριβῆ τὴν τούτων παρατήρησιν ἐπιδείκνυσθαι. καὶ ἵνα μάθῃς πόσον ἐστὶ τὸ φιλοσοφεῖν, καὶ ὡς οὐκ ἔχει τὸ πρᾶγμα ἄνεσιν, ἄκουσον τί φησιν ὁ Παῦλος. ὑπωπιάζω μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ· τοῦτο γὰρ εἰπὼν, ᾐνίξατο τὴν βίαν καὶ τὸν πολὺν πόνον, ὃν ὑπομένειν ἀνάγκη τοὺς βουλομένους ἐν ἅπασιν εὐήνιον κατασκευάζειν τὸ σῶμα. καὶ ὁ Χριστὸς δὲ τοῖς μαθηταῖς ἔλεγεν· ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν ἕξετε, ἀλλὰ θαρσεῖτε· ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον. αὕτη, φησὶν, ἡ θλίψις ἄνεσιν ὑμῖν προξενεῖ. σκάμμα ἐστὶν ὁ παρὼν βίος. ἐν δὲ τῷ σκάμματι καὶ ἐν τοῖς ἀγῶσιν οὐκ ἔνι δύναιτ᾽ ἀπολαύειν ἀνέσεως ὁ στεφανοῦσθαι μέλλων. ὥστε εἴ τις βούλοιτο στεφανωθῆναι, τὸν σκληρὸν καὶ ἐπίπονον αἱρείσθω βίον, ἵνα βραχὺν ἐνταῦθα πονήσας χρόνον, διηνεκοῦς ἀπολαύσῃ τιμῆς ἐκεῖ. πόσαι προσπίπτουσι καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν ἀθυμίαι, ἡλίκης δὲ ἐστὶ ψυχῆς μὴ ἀποδυσπετῆσαι μηδὲ δυσχερᾶναι, ἀλλ᾽ εὐχαριστῆσαι, δοξάσαι, προσκυνῆσαι τὸν συγχωροῦντα τοὺς πειρασμοὺς τούτους ἐπενεχθῆναι; πόσα ἀδόκητα; πόσαι στενοχωρίαι; καὶ δεῖ θλίβειν τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς, καὶ μὴ συγχωρεῖν τῇ γλώττῃ φθέγγεσθαί τι τῶν ἀτόπων. καθάπερ καὶ ὁ μακάριος Ἰὼβ μυρία παθὼν ἔμεινεν εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ. Εἰσὶ δέ τινες, οἳ ἐὰν προσπταίσωσιν ἔν τινι, ἢ παρά τινος λοιδορηθῶσιν, ἢ ἀρρωστίᾳ περιπέσωσιν, ἢ ποδαλγίᾳ, ἢ κεφαλαλγίᾳ, ἢ ἄλλῳ τινὶ τοιούτῳ νοσήματι, βλασφημοῦσιν εὐθέως· καὶ τὸν μὲν πόνον ὑφίστανται τοῦ νοσήματος, τοῦ κέρδους δὲ ἀποστεροῦνται. τί ποιεῖς, ἄνθρωπε, τὸν εὐεργέτην καὶ σωτῆρα καὶ προστάτην καὶ κηδεμόνα βλασφημεῖς; ἢ οὐκ αἰσθάνῃ κατὰ κρημνοῦ φερόμενος, καὶ εἰς βάραθρον σαυτὸν ἐμβάλλων ἀπωλείας ἐσχάτης; μὴ γὰρ, ἐὰν

A multa fortitudine, vt in precibus vigilemus, nec vnquã dormitemus, ne res alienas cõcupiſcamus: vt quę adſunt, in egenos diſtribuamus, vt omnibus delitiis valè dicamus, ac nuncium remittamus, tum iis quæ ſunt in veſtibus, tum iis quę ſunt in menſa, vt auaritiã fugiamus, vt ebrietatẽ, vt maledicentiã vitemus, vt linguæ tẽperemus, neq; vociferemur. (Omnis enim amarulẽtia, cõmotio, & iracundia, & vociferatio, & maledicentia tollatur à vobis) ne obſcena loquamur, ne dictis vrbanis delectemur. Non eſt mediocris laboris in his perfectam præſtare continentiam. *Epheſ. 4. 31*

B Atq; vt intelligas quanta res ſit philoſophari, quamq; non habeat relaxationem, audi quid dicit Paulus, Caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo: hoc dicens aperuit, quanta ſit violẽtia quantuſq; labor, quẽ oportet ſuſtinere eos, qui volunt corpus reddere ſubiectũ ac tractabile. quin & Chriſtus diſcipulis ait, In mũdo preſſuram habebitis, ſed confidite, ego vici mundum. Hæc, inquit, afflictio requiẽ vobis conciliabit. Certaminum eſt arena pręſens vita: porro in certaminibus nemo *1. Cor. 9. 27.* *Ioan. 16. 33.*

C poteſt frui requie. Itaque qui coronandus ſit, quiq; velit coronari, aſperam ac laborioſam vitam ſuſcipiat, vt poſtquam hîc breuẽ laborem ſuſtinuerit, illic perpetuis honoribus fruatur. quot ſingulis diebus accidũt moleſtiæ? Qualis autem eſt animi, non indignari, non moleſtè ferre, ſed gratias agere glorificare, adorare eum qui permittit has tẽtationes infligi? Quàm multa inexpectata, quàm multæ anguſtię? Et tamen oportet premere malas cogitationes, neque permittere linguę vt aliquid ſonet abſurdi, quemadmo-

D dum beatus Iob innumera perpeſſus mala perſeuerauit gratias agere Deo. Sunt autem nonnulli, qui ſi ioco contuiciόve ab ſquopiam tacti fuerint, aut in aduerſam valetudinem inciderint, veluti podagram, aut capitis dolorem aut alium huius generis morbum, illico blaſphemias effundunt, ac moleſtiam quidem morbi ſuſtinent: cæterùm fructu priuantur. Quid facis ô homo in beneficum, in prouiſorem, in tui curam agentem, in ſeruatorem cõuitia iaciens? nec te ſentis in præcipitium abripi, teq; ipſum in extremi exitij barathrum deiicere? Num enim ſi *Impatientia blaſphemiæ mater.*

blaſphemiam proferas, leuiorem reddis morbum? Exacerbas potius illum, ac moleſtiorem reddis cruciatum. Propter hoc enim diabolus innumeras impingit moleſtias, vt in illud barathrũ te præcipitet. Et ſi quidem viderit te blaſphemias proferentem, protinus auget dolorem ac maiorẽ reddit, quò ſtimulatus rurſus indignè feras: quòd ſi viderit te fortiter perferentem, quóque morbus fuerit acrior, hoc magis agentem gratias Deo: illico deſiſtit, vt qui incaſſum fruſtráque pergat immi- nere. Et quemadmodum canis aſſiſtẽs menſæ ſi viderit hominem veſcentem ſubinde aliquid eorum quæ in menſa ſunt ipſi proiicientem, manet aſſiduè: quod ſi ſemel atque iterum ſic aſtitit, vt diſceſſerit nihil adeptus, protinus abſtinet veluti qui iam fruſtrà & incaſſum aſſiſtat: itidem & diabolus iugiter nobis inhiat, ſi quod blaſphemum verbum ipſi ceu cani proiiciamus, hoc accepto rurſus aggreditur. Quod ſi perſeueraueris gratias agere, iugulaueris illum fame, celeriterque abegeris & aufugere coëgeris. Verùm non potes tacere cruciatu ſtimulatus, nec ego prohibeo te loqui, ſed volo te pro blaſphemia loqui gratiarũ actionem, pro verbis indignationis, verba boni ominis. Confitere Domino, clama vehe- vehementer, obſecrando: clama vehementer, glorificando: ſic tibi & morbus redditur leuior, diſcedente quidem diabolo propter tuam gratiarum actionem, Dei verò auxilio accedente. Nam ſi blaſphemias effuderis, pariter & Dei auxilium ſubmouiſti, & diabolum aduerſus temetipſum reddidiſti ſæuiorem, & teipſum magis inuoluiſti doloribus: Sin gratias egeris, & inſidias propuleris mali dæmonis, & Dei pro te ſoliciti medelam tibi cõciliaueris. Verùm ex conſuetudine frequenter impetu rapitur lingua, vt peruerſum illud verbum ſonet. Verum quum huc rapietur priuſquam verbum effuderit, commorde illam vndique dentibus acriter. Præſtat illam nunc fluere ſanguine, quàm tunc concupiſcere guttã, nec impetrare poſſe refrigerium: præſtat illam temporarium ferre dolorem, quàm tunc perenniter & immortalibus malis cruciari, quemadmodum diuitis illius lingua ardore æſtuans nullum impetrauit refrigeriũ. Deus præcepit

Comparatio diaboli cum cane.

Lingua cohibenda.

A βλασφημήσῃς, κουφότερον τὸ πάθος ποιεῖς; ἐπιτείνεις μὲν οὖν αὐτὸ, καὶ χαλεπωτέραν ἐργάζῃ τὴν ὀδύνην. διὰ γὰρ τοῦτο ὁ διάβολος μυρία ἐπάγει δεινὰ, ἵνα εἰς ἐκεῖνό σε καταγάγῃ τὸ βάραθρον. κἂν μὲν ἴδῃ βλασφημοῦντα ῥαδίως, αὔξει τὴν ἀλγηδόνα, καὶ μείζονα ποιεῖ, ἵνα κεντούμενος ἀποδυσπετήσῃς πάλιν. ἂν δὲ ἴδῃ σε γενναίως φέροντα, καὶ ὅσῳ τὸ πάθος ἐπιτείνεται, τοσούτῳ μᾶλλον εὐχαριστοῦντα τῷ Θεῷ, ἀφίσταται εὐθέως, ὡς εἰκῇ καὶ μάτην προσεδρεύων λοιπόν. καὶ καθάπερ κύων τραπέζῃ παρεστὼς, ἂν μὲν ἴδῃ τὸν ἐσθίοντα ἄνθρωπον συνεχῶς αὐτῷ ῥιπτοῦντα
B τῶν ἐπὶ τῆς τραπέζης τι κειμένων, μένει διηνεκῶς· ἂν δὲ ἅπαξ καὶ δεύτερον παραστὰς μηδὲν ἀπέλθῃ λαβὼν, ἀφίσταται λοιπὸν, ἅτε εἰκῇ προσεδρεύων καὶ μάτην· οὕτω καὶ ὁ διάβολος συνεχῶς κέχηνε πρὸς ἡμᾶς. ἂν μὲν ῥίψῃς αὐτῷ, καθάπερ κυνὶ, ῥῆμα βλάσφημον, δεξάμενος πάλιν ἐπιτίθεται· ἂν δὲ μείνῃς εὐχαριστῶν, ἀπέπνιξας αὐτὸν τῷ λιμῷ, καὶ ταχέως ἀπήλασας, καὶ ἀποπηδῆσαι ἐποίησας. ἀλλ' οὐ δύνασαι σιγᾶν ὑπὸ τῆς ὀδύνης κεντούμενος. οὐδὲ ἐγὼ κωλύω σε φθέγγεσθαι· ἀλλ' ἀντὶ τῆς βλασφημίας εὐ-
C χαριστίαν, ἀντὶ τῆς ἀποδυσπετήσεως εὐφημίαν· ἐξομολόγησαι τῷ δεσπότῃ· βόα, μεγάλα εὐχόμενος, βόα μεγάλα δοξάζων τὸν Θεόν. οὕτω σοι καὶ τὸ πάθος ἐπικουφίζεται, τοῦ διαβόλου μὲν ἀφισταμένου διὰ τῆς εὐχαριστίας, τῆς τοῦ Θεοῦ δὲ βοηθείας παραγινομένης. ἂν μὲν γὰρ βλασφημήσῃς, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ συμμαχίαν ἀπεκρούσω, καὶ σφοδρότερον εἰργάσω κατὰ σαυτοῦ τὸν διάβολον, καὶ μᾶλλον σαυτὸν ἐνέπληξας ταῖς ἀλγηδόσιν. ἂν δὲ εὐχαριστήσῃς, τάς τε ἐπιβουλὰς ἀπεκρούσω τὰς τοῦ πονηροῦ δαίμονος, καὶ τὴν τοῦ κηδεμόνος Θεοῦ θεραπείαν ἐπεσπάσω πρὸς σε-
D αυτόν. ἀλλ' ὑπὸ τῆς συνηθείας ὁρμᾷ πολλάκις ἡ γλῶττα τὸ πονηρὸν ἐκεῖνο φθέγξασθαι ῥῆμα. ἀλλ' ἐπειδὰν ὁρμήσῃ, πρὶν ἢ τὸ ῥῆμα ἐξενεγκεῖν, κατάδακε τοῖς ὀδοῦσιν αὐτὴν πάντοθεν σφοδρῶς. βέλτιον αὐτὴν αἷμα ῥέειν νῦν, ἢ τότε σταγόνος ἐπιθυμοῦσαν μὴ δυνηθῆναι τῆς παραμυθίας ταύτης τυχεῖν. βέλτιον αὐτὴν πρόσκαιρον ὑπομεῖναι πόνον, ἢ διηνεκοῦς κολάσεως ὑποστῆναι τὴν ζημίαν τότε, καθάπερ καὶ ἡ τοῦ πλουσίου τότε γλῶττα φλεγομένη, παραμυθίας ἔτυχεν οὐδεμιᾶς. τοὺς ἐχθρούς σου

προ-

A προσέταξεν ὁ Θεὸς φιλεῖν· σὺ δὲ τὸν φιλοῦντά σε ἀποστρέφῃ Θεόν; τοὺς ἐπηρεάζοντας εὐφημεῖν, τοὺς λοιδορουμένους εὐλογεῖν· σὺ δὲ τὸν εὐεργέτην καὶ προστάτην λέγεις κακῶς μηδὲν ἠδικημένος; μὴ γὰρ οὐκ ἠδύνατο λῦσαι τὸν πειρασμόν; ἀλλὰ συνεχώρησεν, ἵνα γένῃ δοκιμώτερος. ἀλλ᾽ ἰδού, φησι, καταπίπτω καὶ ἀπόλλυμαι. οὐ παρὰ τὴν τοῦ πειρασμοῦ φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ῥαθυμίαν τὴν σήν. τί γὰρ εὐκολώτερον, εἰπέ μοι, βλασφημία, ἢ εὐχαριστία; οὐχὶ τὸ μὲν καὶ τοὺς ἀκούοντας ἐχθρούς σοι καὶ πολεμίους καθίστησι, καὶ εἰς ἀθυμίαν ἐμβάλλει, B μετὰ ταῦτα καὶ πολλὴν ἐργάζεται τὴν ὀδύνην· τὸ δὲ μυρίους σοι φέρει φιλοσοφίας στεφάνους, καὶ μυρία παρὰ πάντων θαύματα, καὶ μεγάλας παρὰ τοῦ Θεοῦ τὰς ἀμοιβάς; τί τοίνυν τὸ ὠφελοῦν καὶ εὔκολον καὶ ἡδὺ ἀφεὶς, τὸ βλάπτον καὶ λυποῦν καὶ κατατῆκον ἀντ᾽ ἐκείνου διώκεις; ἄλλως δέ, εἰ ἡ τοῦ πειρασμοῦ καὶ τῆς πενίας θλίψις αἰτία τῶν βλασφημιῶν ἐγίνετο, πάντας ἔδει τοὺς ἐν πενίᾳ βλασφημεῖν· νυνὶ δὲ τῶν ἐν πενίᾳ ζώντων ἐσχάτῃ πολλοὶ διηνεκῶς εὐχαριστοῦσιν, ἕτεροι δὲ ἀπολαύοντες πλούτου καὶ τρυφῆς, οὐ διαλιμπάνουσι C βλασφημοῦντες. οὕτως οὐχ ἡ τῶν πραγμάτων φύσις, ἀλλ᾽ ἡ προαίρεσις ἡ ἡμετέρα καὶ τοῦτο κἀκεῖνο ἐργάζεται. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ταύτην ἀνέγνωμεν τὴν παραβολήν, ἵνα μάθῃς, ὅτι τὸν μὲν ῥαθυμοῦντα οὐδὲ ὁ πλοῦτος ὀνίνησι, τὸν προσέχοντα δὲ οὐδὲ ἡ πενία καταβλάψαι δύναται. καὶ τί λέγω, πενία; κἂν ἅπαντα ὁμοῦ συνέλθῃ τὰ ἐν ἀνθρώποις κακά, τὴν τοῦ φιλοθέου καὶ φιλοσόφου ψυχὴν οὐδέποτε ἐλέγξει, οὐδ᾽ ἀποστῆναι πείσει τῆς ἀρετῆς (καὶ τούτων μάρτυς ὁ Λάζαρος)· ὥσπερ οὖν τὸν χαῦνον καὶ δια- D λελυμένον οὐ πλοῦτος, οὐχ ὑγίεια, οὐ διηνεκὴς εὐημερία, οὐκ ἄλλο οὐδὲν ὠφελῆσαι δυνήσεταί ποτε. μὴ τοίνυν λέγωμεν, ὅτι πενία καὶ νόσος καὶ κινδύνων ἐπαγωγαὶ βλασφημεῖν ἀναγκάζουσιν. οὐ πενία, ἀλλὰ ἄνοια· οὐ νόσος, ἀλλὰ καταφρόνησις· οὐ κινδύνων ἐπαγωγαί, ἀλλ᾽ εὐλαβείας ἐρημία, καὶ εἰς βλασφημίαν, καὶ εἰς πᾶσαν ἄγει κακίαν τοὺς μὴ προσέχοντας. ἀλλὰ τίνος ἕνεκεν, φησίν, οἱ μὲν ἐνταῦθα κολάζονται, οἱ δὲ ἐκεῖ· καὶ οὐκ ἐνταῦθα πάντες; τίνος ἕνεκεν; ὅτι εἰ τοῦτο ἦν, πάντες ἂν ἀπωλόμεθα.

A vt inimicos tuos diligas, tu verò Deum te amantẽ auerſaris. Deus iuſſit vt conuitiis inſectantibus, benignè loquaris, maledicentibus benedicas: tu verò illi benefacienti, & tui curã agenti, maledicis, quum nulla in re læſus ſis. An nõ potuit ſoluere afflictionem? potuit, ſed permiſit, vt fias probatior. Verùm ecce inquis, collabor interim ac pereo. Non propter afflictionis naturam peris, ſed propter tuam ſocordiã. Dic mihi vtra res eſt facilior, blaſphemia, an gratiarum actio? Nónne illa eos qui audiunt hoſtes & inimicos tibi reddit, & in ægritudinem animi poſtea conicit? hæc B verò innumeras adfert philoſophiæ coronas, incredibilemq́; ab omnibus admirationẽ, deniq; ingẽtia à Deo pręmia? Cur igitur quod vtile eſt, quod facile, quod iucundũ omittẽs, id quod lædit, quod contriſtat, quod tabefacit, illius loco ſectaris? Quin & alioqui ſi tentationis ac paupertatis afflictio cauſa eſſet blaſphemiarum, oporteret omnes qui in paupertate viuunt blaſphemos eſſe. Nunc autem inter eos qui in extrema degunt paupertate, multi iugiter agunt gratias: alij contrà, qui opi- C bus ac diuitiis affluunt, non ceſſant euomere blaſphemias. Itaq; non ipſa rerum natura, ſed noſtra voluntas & hoc & illud efficit. Propter hoc enim & hãc recitauimus parabolã, vt cognoſceres quòd hominẽ ſocordẽ ne diuitiæ quidem iuuent; attẽtum verò ne paupertas quidẽ lædere poſſit Quid dico paupertas? Etiãſi omnia conglomerentur quæ ſunt inter homines mala, nunquã percellẽt animum hominis Deum amantis ſapientiæq́; ſtudioſi, neque perſuadebũt, vt à virtute diſcedat. Et horũ teſtis eſt Lazarus: quemadmodum e di- D uerſo euiratum ac diſſolutũ nõ diuitię, nõ ſanitas, nõ perpetua proſperitas, nõ aliud quippiam vnquã iuuare poterit. Ne igitur dicamus quòd paupertas, morbus & periculorum inſultus compellant ad blaſphemiam. Non paupertas, ſed ſtultitia: non morbus, ſed contemptus: non periculorum inſultus, ſed pietatis deſertio, vt ad blaſphemiam, ita ad omne malitiæ genus adducit minùs attentos. Sed quam ob cauſam, inquiet aliquis, alij quidem hîc puniuntur, alij verò illic, ac non potius omnes hîc? Quam ob cauſam? Quoniam ſi hoc eſſet, omnes vtique periiſſent.

Luc. 6.
Ibidem.

Paupertas quos non lædat.

blaſphemiam proferas, leuiorem reddis morbum? Exacerbas potius illum, ac moleſtiorem reddis cruciatum. Propter hoc enim diabolus innumeras impingit moleſtias, vt in illud barathrũ te præcipitet. Et ſi quidem viderit te blaſphemias proferentem, protinus auget dolorem ac maiorẽ reddit, quò ſtimulatus rurſus indignè feras: quòd ſi viderit te fortiter perferentem, quóque morbus fuerit acrior, hoc magis agentem gratias Deo: illico deſiſtit, vt qui incaſſum fruſtráque pergat imminere. Et quemadmodum canis aſſiſtẽs menſæ ſi viderit hominem veſcentem ſubinde aliquid eorum quæ in menſa ſunt ipſi proiicientem, manet aſſiduè: quod ſi ſemel atque iterum ſic aſtitit, vt diſceſſerit nihil adeptus, protinus abſtinet veluti qui iam fruſtrà & incaſſum aſſiſtat: itidem & diabolus iugiter nobis inhiat, ſi quod blaſphemum verbum ipſi ceu cani proiiciamus, hoc accepto rurſus aggreditur. Quod ſi perſeueraueris gratias agere, iugulaueris illum fame, celeriterque abegeris & aufugere coëgeris. Verùm non potes tacere cruciatu ſtimulatus, nec ego prohibeo te loqui, ſed volo te pro blaſphemia loqui gratiarũ actionem, pro verbis indignationis, verba boni ominis. Confitere Domino, clama vehevehementer, obſecrando: clama vehementer, glorificando: ſic tibi & morbus redditur leuior, diſcedente quidem diabolo propter tuam gratiarum actionem, Dei verò auxilio accedente. Nam ſi blaſphemias effuderis, pariter & Dei auxilium ſubmouiſti, & diabolum aduerſus temetipſum reddidiſti ſæuiorem, & teipſum magis inuoluiſti doloribus: Sin gratias egeris, & inſidias propuleris mali dæmonis, & Dei pro te ſoliciti medelam tibi cõciliaueris. Verum ex conſuetudine frequenter impetu rapitur lingua, vt peruerſum illud verbum ſonet. Verum quum huc rapietur: priuſquam verbum effuderit, commorde illam vndique dentibus acriter. Præſtat illam nunc fluere ſanguine, quàm tunc concupiſcere guttã, nec impetrare poſſe refrigerium: præſtat illam temporarium ferre dolorem, quàm tunc perenniter & immortalibus malis cruciari, quemadmodum diuitis illius lingua ardore æſtuans nullum impetrauit refrigeriũ. Deus præcepit

Comparatio diaboli cum cane.

Lingua cohibenda

A βλασφημήσῃς, κουφότερον τὸ πάθος ποιήσεις; ἐπιτείνεις μὲν οὖν αὐτό, καὶ χαλεπωτέραν ἐργάζῃ τὴν ὀδύνην. διὰ γὰρ τοῦτο ὁ διάβολος μυρία ἐπάγει δεινά, ἵνα εἰς ἐκεῖνό σε καταγάγῃ τὸ βάραθρον. κἂν μὲν ἴδῃ βλασφημοῦντα ῥᾳδίως, αὔξει τὴν ἀλγηδόνα, καὶ μείζονα ποιεῖ, ἵνα κεντούμενος ἀποδυσπετήσῃς πάλιν. ἂν δὲ ἴδῃ σε γενναίως φέροντα, καὶ ὅσῳ τὸ πάθος ἐπιτείνεται, τοσούτῳ μᾶλλον εὐχαριστοῦντα τῷ Θεῷ, ἀφίσταται εὐθέως, ὡς εἰκῆ καὶ μάτην προσεδρεύων λοιπόν. καὶ καθάπερ κύων τραπέζῃ παρεστὼς, ἂν μὲν ἴδῃ τὸν ἐσθίοντα ἄνθρωπον συνεχῶς αὐτῷ ῥίπτοντα B τῶν ἐπὶ τῆς τραπέζης τι κειμένων, μένει διηνεκῶς· ἂν δὲ ἅπαξ καὶ δεύτερον παραστὰς μηδὲν ἀπέλθῃ λαβὼν ἀφίσταται λοιπὸν, ἅτε εἰκῆ προσεδρεύων καὶ μάτην· οὕτω καὶ ὁ διάβολος συνεχῶς κέχηνε πρὸς ἡμᾶς. ἂν μὲν ῥίψῃς αὐτῷ, καθάπερ κυνὶ, ῥῆμα βλάσφημον, δεξάμενος πάλιν ἐπιτίθεται· ἂν δὲ μείνῃς εὐχαριστῶν, ἀπέπνιξας αὐτὸν τῷ λιμῷ, καὶ ταχέως ἀπήλασας, καὶ ἀποπηδῆσαι ἐποίησας. ἀλλ' οὐ δύνασαι σιγᾶν ὑπὸ τῆς ὀδύνης κεντούμενος. οὐδὲ ἐγὼ κωλύω σε φθέγγεσθαι· ἀλλ' ἀντὶ τῆς βλασφημίας εὐC χαριστίαν, ἀντὶ τῆς ἀποδυσπετήσεως εὐφημίαν· ἐξομολόγησαι τῷ δεσπότῃ, βόα μεγάλα εὐχόμενος, βόα μεγάλα δοξάζων τὸν Θεόν. οὕτω σοι καὶ τὸ πάθος ἐπικουφίζεται, τοῦ διαβόλου μὲν ἀφισταμένου διὰ τῆς εὐχαριστίας, τῆς τοῦ Θεοῦ δὲ βοηθείας παραγινομένης. ἂν μὲν γὰρ βλασφημήσῃς, καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ συμμαχίαν ἀπεκρούσω, καὶ σφοδρότερον εἰργάσω κατὰ σαυτοῦ τὸν διάβολον, καὶ μᾶλλον σαυτὸν ἐνέπληξας ταῖς ἀλγηδόσιν. ἂν δὲ εὐχαριστήσῃς, τάς τε ἐπιβουλὰς ἀπεκρούσω τὰς τοῦ πονηροῦ δαίμονος, καὶ τὴν τοῦ κηδεμόνος Θεοῦ θεραπείαν ἐπεσπάσω πρὸς σεαυτόν. D ἀλλ' ὑπὸ τῆς συνηθείας ὁρμᾷ πολλάκις ἡ γλῶττα τὸ πονηρὸν ἐκεῖνο φθέγξασθαι ῥῆμα. ἀλλ' ἐπειδὰν ὁρμήσῃ, πρὶν ἢ τὸ ῥῆμα ἐξενεγκεῖν, κατάδακε τοῖς ὀδοῦσιν αὐτὴν πάντοθεν σφοδρῶς. βέλτιον αὐτὴν αἷμα ῥεῖν νῦν, ἢ τότε σταγόνος ἐπιθυμοῦσαν μὴ δυνηθῆναι τῆς παραμυθίας ταύτης τυχεῖν. βέλτιον αὐτὴν πρόσκαιρον ὑπομεῖναι πόνον, ἢ διηνεκοῦς κολάσεως ὑποστῆναι τὴν τιμωρίαν τότε, καθάπερ καὶ ἡ τοῦ πλουσίου τότε γλῶττα φλεγομένη, παραμυθίας ἔτυχεν οὐδεμιᾶς. τοὺς ἐχθρούς σου προσ-

A προσέταξεν ὁ Θεὸς φιλεῖν· σὺ δὲ τὸν φιλοῦντά σε ἀποστρέφῃ Θεόν; τοὺς ἐπηρεάζοντας εὐφημεῖν, τοὺς λοιδορουμένους εὐλογεῖν· σὺ δὲ τὸν εὐεργέτην καὶ προστάτην λέγεις κακῶς μηδὲν ἠδικημένος; μὴ γὰρ οὐκ ἠδύνατο λῦσαι τὸν πειρασμόν; ἀλλὰ συνεχώρησεν, ἵνα γένῃ δοκιμώτερος. ἀλλ' ἰδού, φησι, καταπίπτω καὶ ἀπόλλυμαι. οὐ παρὰ τὴν τοῦ πειρασμοῦ φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ῥαθυμίαν τὴν σήν. τί γὰρ εὐκολώτερον, εἰπέ μοι, βλασφημία, ἢ εὐχαριστία; οὐχὶ τὸ μὲν καὶ τοὺς ἀκούοντας ἐχθρούς σοι καὶ πολεμίους καθίστησι, καὶ εἰς ἀθυμίαν ἐμβάλλει, μετὰ ταῦτα καὶ πολλὴν ἐργάζεται τὴν ὀδύνην· τὸ δὲ μυρίους σοι φέρει φιλοσοφίας στεφάνους, καὶ μυρία παρὰ πάντων θαύματα, καὶ μεγάλας παρὰ τοῦ Θεοῦ τὰς ἀμοιβάς; τί τοίνυν τὸ ὠφέλιμον καὶ εὔκολον καὶ ἡδὺ ἀφεὶς, τὸ βλαβερὸν καὶ λυπηρὸν καὶ κατατῆκον ἀντ' ἐκείνου διώκεις; ἄλλως δὲ, εἰ ἡ τοῦ πειρασμοῦ καὶ τῆς πενίας θλίψις αἰτία τῶν βλασφημιῶν ἐγίνετο, πάντας ἔδει τοὺς ἐν πενίᾳ βλασφημεῖν· νυνὶ δὲ τῶν ἐν πενίᾳ ζώντων ἐσχάτῃ πολλοὶ διηνεκῶς εὐχαριστοῦσιν, ἕτεροι δὲ ἀπολαύοντες πλούτου καὶ τρυφῆς, οὐ διαλιμπάνουσι βλασφημοῦντες. οὕτως οὐχ ἡ τῶν πραγμάτων φύσις, ἀλλ' ἡ προαίρεσις ἡ ἡμετέρα καὶ τοῦτο κἀκεῖνο ἐργάζεται. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ταύτην ἀνέγνωμεν τὴν παραβολήν, ἵνα μάθῃς, ὅτι τὸν μὲν ῥαθυμοῦντα οὐδὲ ὁ πλοῦτος ὀνίνησι, τὸν προσέχοντα δὲ οὐδὲ ἡ πενία καταβλάψαι δύναται. καὶ τί λέγω, πενία; κἂν ἅπαντα ὁμοῦ συνέλθῃ τὰ ἐν ἀνθρώποις κακά, τὴν τοῦ φιλοθέου καὶ φιλοσόφου ψυχὴν οὐδέποτε ἐλέγξει, οὐδ' ἀποστῆναι πείσει τῆς ἀρετῆς (καὶ τούτων μάρτυς ὁ Λάζαρος) ὥσπερ οὖν τὸν χαῦνον καὶ διαλελυμένον οὐ πλοῦτος, οὐχ ὑγίεια, οὐ διηνεκὴς εὐημερία, οὐκ ἄλλο οὐδὲν ὠφελῆσαι δυνήσεταί ποτε. μὴ τοίνυν λέγωμεν, ὅτι πενία καὶ νόσος καὶ κινδύνων ἐπαγωγαὶ βλασφημεῖν ἀναγκάζουσιν. οὐ πενία, ἀλλὰ ἄνοια· οὐ νόσος, ἀλλὰ καταφρόνησις· οὐ κινδύνων ἐπαγωγαί, ἀλλ' εὐλαβείας ἐρημία, καὶ εἰς βλασφημίαν, καὶ εἰς πᾶσαν ἄγει κακίαν τοὺς μὴ προσέχοντας. ἀλλὰ τίνος ἕνεκεν, φησίν, οἱ μὲν ἐνταῦθα κολάζονται, οἱ δὲ ἐκεῖ· καὶ οὐκ ἐνταῦθα πάντες; τίνος ἕνεκεν; ὅτι εἰ τοῦτο ἦν, πάντες ἂν ἀπωλόμεθα.

vt inimicos tuos diligas, tu verò Deum te amantē auerſaris. Deus iuſſit vt conuitiis inſectantibus, benignè loquaris, maledicentibus benedicas: tu verò illi beneficienti, & tui curā agenti, maledicis, quum nulla in re læſus ſis. (*Luc. 6 ibidem.*) An nō potuit ſoluere afflictionem? potuit, ſed permiſit, vt fias probatior. Verùm ecce inquis, collabor interim ac pereo. Non propter afflictionis naturam peris, ſed propter tuam ſocordiā. Dic mihi vtra res eſt facilior, blaſphemia, an gratiarum actio? Nónne illa eos qui audiunt hoſtes & inimicos tibi reddit, & in ægritudinem animi poſtea conijcit? hæc verò innumeras adfert philoſophiæ coronas, incredibilemq́; ab omnibus admirationē, deniq; ingētia à Deo pręmia? Cur igitur quod vtile eſt, quod facile, quod iucundū omittēs, id quod lædit, quod contriſtat, quod tabefacit, illius loco ſectaris? Quin & alioqui ſi tentationis ac paupertatis afflictio cauſa eſſet blaſphemiarum, oporteret omnes qui in paupertate viuunt blaſphemos eſſe. Nunc autem inter eos qui in extrema degunt paupertate, multi iugiter agunt gratias: alij contrà, qui opibus ac diuitiis affluunt, non ceſſant euomere blaſphemias. Itaq; non ipſa rerum natura, ſed noſtra voluntas & hoc & illud efficit. Propter hoc enim & hāc recitauimus parabolā, vt cognoſceres quòd hominē ſocordē ne diuitiæ quidem iuuent; attētum verò ne paupertas quidē lædere poſſit. (*Paupertas quos non lædat.*) Quid dico paupertas? Etiāſi omnia conglomerentur quæ ſunt inter homines mala, nunquā percellēt animum hominis Deum amantis ſapientiæq́; ſtudioſi, neque perſuadebūt, vt à virtute diſcedat. Et horū teſtis eſt Lazarus: quemadmodum ediuerſo euiratum ac diſſolutū nō diuitię, nō ſanitas, nō perpetua proſperitas, nō aliud quippiam vnquā iuuare poterit. Ne igitur dicamus quòd paupertas, morbus & periculorum inſultus compellant ad blaſphemiam. Non paupertas, ſed ſtultitia: non morbus, ſed contemptus: non periculorum inſultus, ſed pietatis deſertio, vt ad blaſphemiam, ita ad omne malitiæ genus adducit minùs attentos. Sed quam ob cauſam, inquiet aliquis, alij quidem hîc puniuntur, alij verò illic, ac non potius omnes hîc? Quam ob cauſam? Quoniam ſi hoc eſſet, omnes vtique periiſſent.

Cur non omnes hic punit Deus.

Omnes enim ſumus obnoxij pœnis. Rurſum ſi nullus hîc puniretur, plures redderentur ſocordiores, multique dicerent non eſſe prouidẽtiam. Etenim ſi quum nunc videant multos improbos puniri, multas eiuſmodi blaſphemias euomunt: ſi ne hoc quidem eſſet, quídnam dicerent? ad quod malitiæ genus non raperẽtur? Has ob res Deus alios quidem hîc punit, alios verò non punit. Punit quidem aliquos, excidẽs illorum vitium, pœnámque illic reddens leuiorem, aut etiam in totum liberans illos, & eos qui peruerſè viuunt caſtigatiores reddens hac punitione: Alios verò rurſum non punit, vt ſi reſipiſcentes ſibipſis cauerint, ac Dei benignitatem reueriti fuerint, & hîc liberentur à pœna & illic à ſupplicio. Sin perſtiterint, nihilo meliores facti lenitate Dei, qui mala noſtra diu tolerat, maiorem ſuſtineant cruciatũ propter inſignem ipſorum contemptum. Quòd ſi quis dixerit eos qui puniuntur erumpere in maledicta, poterant enim alioqui reſipiſcere: illud reſpondebimus, Si Deus præſciſſet fore, vt reſipiſcerent, nequaquam puniſſet. Etenim ſi quos vidit manere incorrigibiles, omittit: multò magis quos nouerat ex ipſius lenitate laturos fructũ, paſſurus erat in præſenti vita, vt conſequerentur temporis ſpatium ad pœnitentiam. Nunc autem eos præripiens, & illis leuiorem in futuro ſæculo pœnam reddit, & hos caſtigatiores illorũ ſuppliciis facit. Quam ob rem igitur non idem hoc facit in malis omnibus? Vt hi qui manent, per timorem aliorum ſuppliciis reddantur caſtigatiores, prędicentéq; Dei lenitatem, eiuſq; humanitatem reueriti, deſiſtãt à malitia. Sed nihil horum faciũt, inquit. Non igitur Deus iam in cauſa eſt, ſed illorum ſocordia, qui noluerunt tam multis remediis ad propriã vti ſalutem: atque vt cognoſcas quòd hac de cauſa hoc fecerit, miſcuit olim ſanguinẽ Galilæorum Pilatus cum ſacrificiis, & accedentes hoc ipſum renunciauerũt Ieſu, atq; ille dicit, quid putatis, quòd illi Galilæi ſoli peccatores fuerunt? Non, dico vobis, niſi pœnitentiã egeritis, & vos ſimiliter peribitis. Rurſũ alij octodecim obruti ſunt ruina cuiuſdam turris, de his quoque eadem dicit. Nam quòd ait, quid putatis quod illi peccatores erant ſoli?

Luc. 13. 2.

A πάντες γὰρ ἐσμὲν ἐν ἐπιτιμίοις. πάλιν, εἰ μηδεὶς ἐνταῦθα ἐκολάζετο, ῥαθυμότεροι οἱ πλείους ἐγένοντο, καὶ πολλοὶ ἂν εἶπον μὴ εἶναι πρόνοιαν. εἰ γὰρ νῦν ὁρῶντες τῶν πονηρῶν πολλοὺς κολαζομένους, πολλὰ τοιαῦτα βλασφημοῦσιν· εἰ μηδὲ τοῦτο ἦν, τί οὐκ ἂν εἶπον; ποῦ δὲ οὐκ ἂν ἦλθον κακίας; διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς τοὺς μὲν ἐνταῦθα κολάζει, τοὺς δὲ οὐ κολάζει. κολάζει μὲν γάρ τινας, τὴν κακίαν αὐτῶν ἐκκόπτων, καὶ κουφοτέραν τὴν ἐκεῖ ποιῶν τιμωρίαν, ἢ καὶ τέλεον ἀπαλλάττων αὐτούς, καὶ τοὺς ἐν πονηρίᾳ ζῶντας σωφρονεστέρους ποιῶν τῇ τούτων τιμωρίᾳ. τοὺς δὲ οὐ κολάζει πάλιν, ἵνα ἂν μὲν προσέχωσιν B ἑαυτοῖς, μετανοήσαντες καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ μακροθυμίαν αἰδεσθέντες καὶ τῆς ἐνταῦθα κολάσεως ἀπαλλαγῶσι καὶ τῆς ἐκεῖ τιμωρίας· ἂν δὲ ἐπιμείνωσι μηδὲν ἀπὸ τῆς ἀνεξικακίας ὠφελούμενοι τοῦ Θεοῦ, μείζονα ὑποστῶσι τὴν τιμωρίαν διὰ τὴν ἄγαν αὐτῶν καταφρόνησιν. εἰ δὲ λέγοι τις τῶν οὐκ εἰδότων, ὅτι οἱ κολαζόμενοι ἐπηρεάζονται (ἠδύναντο γὰρ μετανοῆσαι) ἐκεῖνο ἂν εἴποιμεν, ὅτι εἰ προῄδει μετανοήσοντας αὐτοὺς ὁ Θεός, οὐκ ἂν ἐκόλασεν. εἰ γὰρ οὓς οἶδεν ἀδιορθώτους μένοντας, ὅμως ἀφίησι, πολλῷ μᾶλλον, οὓς ᾔδει κερδανοῦντας ἀπὸ τῆς αὐτοῦ C μακροθυμίας, εἴασεν ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ, ὥστε ἀπολαῦσαι τῆς προθεσμίας εἰς μετάνοιαν. νυνὶ δὲ προαναρπάζων αὐτούς, κἀκείνοις κουφοτέραν τὴν ἐκεῖ δίκην καθίστησι, καὶ τούτους σωφρονεστέρους ταῖς ἐκείνων τιμωρίαις κατεργάζεται. καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ ἐπὶ πάντων τοῦτο ποιεῖ τῶν πονηρῶν; ἵνα τῷ φόβῳ καὶ ταῖς ἑτέρων τιμωρίαις, μένοντες σωφρονέστεροι γίνωνται, καὶ τὴν μακροθυμίαν ἐπαινέσαντες τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἐπιείκειαν αἰδεσθέντες, τῆς πονηρίας ἀποστῶσιν. ἀλλ' οὐδὲν τούτων ποιοῦσι, φησίν. ἀλλ' οὐχ ὁ Θεὸς αἴτιος D λοιπόν, ἀλλ' ἡ ἐκείνων ῥαθυμία μὴ βουληθέντων τοσούτοις φαρμάκοις εἰς τὴν οἰκείαν ἀποχρήσασθαι σωτηρίαν. καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι διὰ τοῦτο, τοῦτο ποιεῖ, πρόσεχε. ἔμιξέ ποτε τὸ αἷμα τῶν Γαλιλαίων ὁ Πιλᾶτος μετὰ τῶν θυσιῶν, καὶ προσελθόντες τινὲς ἀπήγγειλαν τῷ Χριστῷ αὐτὸ τοῦτο· καὶ λέγει, τί δοκεῖτε, ὅτι ἐκεῖνοι οἱ Γαλιλαῖοι ἁμαρτωλοὶ μόνοι ἦσαν; οὐχί, λέγω ὑμῖν· ἀλλ', ἐὰν μὴ μετανοήσητε, καὶ ὑμεῖς ἀπολεῖσθε. πάλιν ἕτεροι δέκα καὶ ὀκτὼ κατεχώσθησαν ὑπὸ πύργου τινός, καὶ περὶ ἐκείνων τὰ αὐτὰ εἶπε. τῷ μὲν γὰρ εἰπεῖν, τί δοκεῖτε, ὅτι ἐκεῖνοι ἁμαρτωλοὶ ἦσαν μόνον;

οὐχὶ, λέγω ὑμῖν· ἔδειξεν, ὅτι καὶ οἱ ζῶντες τὴν αὐ- A
τὴν ἦσαν ὑπεύθυνοι. τῷ δὲ εἰπεῖν, ὅτι ἐὰν μὴ
μετανοήσητε, καὶ ὑμεῖς ὡσαύτως ἀπολεῖσθε. ἔ-
δειξεν, ὅτι κἀκείνοις συνεχώρησε διὰ τοῦτο πα-
θεῖν, ἵνα οἱ ζῶντες ἐκ τῶν ἑτέροις συμβάντων
φοβηθέντες καὶ μετανοήσαντες, βασιλείας κλη-
ρονόμοι γένωνται. τί οὖν, ἵνα γένωμαι ἐγὼ βελ-
τίων, ἐκεῖνος κολάζεται, φησίν; οὐ διὰ τοῦτο.
ἀλλὰ κολάζεται μὲν διὰ τὴν οἰκείαν ἁμαρτίαν·
τῶν δὲ ἐκ περιουσίας τοῖς προσέχουσι σωτηρίας
ὑπόθεσις, τῷ φόβῳ τῶν αὐτοῖς συμβάντων σπου-
δαιοτέρους αὐτοὺς ποιῶν. οὕτω καὶ δεσπόται ποιοῦ-
σιν· ἕνα πολλάκις μαστιγώσαντες οἰκέτην, τοὺς B
λοιποὺς σωφρονεστέρους ἐποίησαν τῷ φόβῳ. ὅταν
οὖν ἴδῃς τινὰς ἢ ναυαγίῳ περιπεσόντας, ἢ ὑπὸ
οἰκίας καταχωσθέντας, ἢ ὑπὸ ἐμπρησμοῦ πα-
ραπολλυμένους, ἢ ὑπὸ ποταμῶν παρασυρέν-
τας, ἢ ἄλλῳ τινὶ τρόπῳ τοιούτῳ βιαίῳ τὴν ζωὴν
καταλύσαντας, εἶτα ἑτέρους τὰ αὐτὰ αὐτοῖς ἢ
καὶ τὰ χείρονα ἁμαρτάνοντας, καὶ μηδὲν παθόντας
τοιοῦτον, μὴ θορυβηθῇς λέγων, τί δήποτε τὰ αὐ-
τὰ ἁμαρτάνοντες, οὐ τὰ αὐτὰ πεπόνθασιν; ἀλλὰ
τοῦτο λόγιζε, ὅτι τὸν μὲν εἴασεν ἀναιρεθῆναι καὶ
ἀποπνιγῆναι, ἡμερωτέραν αὐτῷ παρασκευά- C
ζων τὴν ἐκεῖ τιμωρίαν, ἢ καὶ τέλεον αὐτὸν ἀ-
παλλάττων· τοῦτον δὲ οὐδὲν ἀφῆκε τοιοῦτον πα-
θεῖν, ἵνα τῇ τούτου τιμωρίᾳ σωφρονισθεὶς, ἐπιει-
κέστερος γένηται. ἂν δὲ ἐπιμένῃ τοῖς αὐτοῖς, ἀπα-
ραμύθητον ἑαυτῷ παρὰ τῆς ἑαυτοῦ ῥαθυμίας
σωρεύσει τὴν τιμωρίαν· καὶ ὁ Θεὸς οὐκ αἴτιος τῆς
ἀφορήτου κολάσεως. πάλιν ἂν ἴδῃς δίκαιον θλι-
βόμενον, ἢ τὰ προειρημένα ἅπαντα πάσχοντα,
μὴ καταπέσῃς. καὶ γὰρ κἀκεῖνα λαμπροτέρους
τοὺς στεφάνους ἐργάζεται τὰ δεινά. καὶ ἁπλῶς πᾶσα
κόλασις, ἂν μὲν ἐπὶ ἁμαρτωλῶν γίνηται, ὑποτέ-
μνεται τὸ τῆς ἁμαρτίας φορτίον· ἂν δὲ ἐπὶ δικαίων, D
φαιδροτέραν αὐτῶν ἐργάζεται τὴν ψυχὴν, καὶ
μέγιστον ἑκατέροις τὸ κέρδος ἀπὸ τῆς θλίψεως
συμβαίνει, μόνον ἐὰν εὐχαρίστως φέρωμεν. τοῦ-
το γάρ ἐστι τὸ ζητούμενον. διὰ τοῦτο μυρίων τοι-
ούτων παραδειγμάτων τῆς θείας γραφῆς ἡ ἱστορία
ἐμπέπλησται, καὶ δικαίους καὶ πονηροὺς κακῶς πά-
σχοντας ἡμῖν ὑποδεικνῦσιν, ἵνα ἄν τε δίκαιος ἧ-
ς, ἄν τε ἁμαρτωλὸς, ἔχων τὰ ὑποδείγματα,
φέρῃς γενναίως. οὐ παθόντας δὲ κακῶς μόνον, ἀλ-
λὰ καὶ εὐπραγοῦντάς σοι δείκνυσι πονηρούς,

non erant, dico vobis: declarat quòd
& viuentes iiſdē erant obnoxij. Quòd
autem ait, niſi pœnitentiam egeritis,
& vos ſimiliter peribitis: declarat quòd
& illos permiſit hac de cauſa illa pati,
vt viuentes ex his quæ cæteris acci-
derant terrore concepto, reſipiſcerēt,
& regni hæredes fierent. Quid igitur?
vt ego, inquis, fiam melior, ille puni-
tur? Non propter hoc, ſed propter
ſuum ipſius peccatum punitur. Cæte-
rùm illorum interitus attentis ex abun-
danti fit occaſio ſalutis, dum metu ex
his quæ aliis acciderunt concepto,
redduntur probiores. Itidem & do- *Simile.*
mini faciunt, vno ſæpe famulo fla-
gellato, multos metu reddunt emen-
datiores. Quum igitur videris aliquos
vel in naufragium incidiſſe, vel ædium
ruina oppreſſos eſſe, vel incendio pe-
riſſe, vel à fluuiis abreptos eſſe, aut a-
lio quopiam modo violento vitam fi-
niſſe: deinde alios, qui eadem cum illis
& grauiora peccarunt, nihil tale paſſos,
ne conturberis dicens, Cur tandem
qui eadem peccant, non eadem paſſi
ſunt? Verùm illud reputa, quòd Deus
illum quidem paſſus eſt è medio tolli
præfocarique, mitiorem ei præparans
in futuro ſæculo cruciatum, aut etiam
in totum eum liberans: Hunc verò ni-
hil tale paſſus eſt ſuſtinere, vt alterius
ſupplicio caſtigatior factus, modeſtior
redderetur: quòd ſi perſeuerauerit in
iiſdem, crudeliſſimam ſibiipſi ex ſua
ſocordia coaceruat vltionē, nec Deus
fuerit cauſa intolerabilis ſupplicij. Rur-
ſum ſi videris iuſtum affligi, aut omnia
quæ dicta ſunt perpetientem, ne con-
ſternaris animo. Nam & illi res acer-
bæ, ſplendidiores reddunt coronas:
& omnino quæuis pœna, ſi quidem
peccatoribus infligatur, detrahit ali-
quid vitiorum ponderi: ſin iuſtis in-
fligatur, ſplendidiorem reddit illis
animum, ſic vt vtriſque maximus ex
afflictione fructus eueniat, tantùm ſi
gratè toleremus: hoc enim eſt quod
quæritur. Propter hoc quum ſint e-
iuſmodi exempla innumerabilia, ſa-
crarum ſcripturarum hiſtoria his re-
pleta eſt, iuſtos ac iniuſtos malis affli-
ctos nobis exhibens, vt ſiue iuſtus ſis
ſiue peccator, quoniam habes exem-
pla, feras fortiter. Non ſolùm autem
oſtendit tibi improbos malis affli-
ctos, verùm etiam fœliciter agentes,

ne illorum fœlicitate conturberis, nimirum doctus ex his quę diuiti acciderunt, cuiuſmodi illos poſt hanc vitam maneat incendium, niſi vitam eam reliquerint. Nō poſſumus, inquit, & hîc & illic requie frui? Non poſſumus inquam. Eóque iuſti vixerunt hîc vitam laboribus obnoxiam. Quid igitur, inquis, Abraham? Et quis tam multa dura perpeſſus eſt? Nónne à paterno exulauit ſolo? Nónne à ſuis omnibus diuulſus eſt? Nonne in peregrina regione famem ſuſtinuit? Nonne velut erro quiſpiam, ſubinde vertit ſolum, à Babylone in Meſopotamiā, inde in Palæſtinā, rurſus illinc in Ægyptum? Quis referre poſſit bella quæ pro vxore, quæ cū Barbaris geſſit? Quis ſtrages? quis cognatę familię captiuitatē? Huius generis alia sūt innumerabilia. Cęterùm cū filiū accepiſſet, nōne quod eſt omnium maximè intolerabile perpeſſus eſt, cum ſuis ipſius manibus mactare iuſſus, quē adamabat, cū quē habebat chariſſimū? Quin & ipſe immolatus Iſaac, nonne omni ex parte ſemper à finitimis vexabatur, adeo vt & vxore ſpoliatus fuerit quemadmodū pater, & tanto tēpore ſine liberis māſerit? Quid porro Iacob in patriis ędibus educatus, nōne grauiora quàm auus perpeſſus eſt? Ac ne ſingulis recenſendis prolixiorē reddamus orationē, audi quid de tota vita ſua dicat, Pauci & mali dies mei, nec pertigerūt ad dies patrum meorum. Enimuero ſi quis filiū conſpiceret in regio throno ſedentē, nunquid præteritarū calamitatū obliuiſceretur? tamen ille in tātum erat malis conditus ac maceratus, vt ne in tanta quidem proſperitate potuerit ante actorū malorū obliuiſci. Quid autem Dauid? quam multas ſuſtinuit tragœdias? An nō eadem dicit quę Iacob, hunc in modum loquens? Dies annorū noſtrorum in ipſis ſeptuaginta anni. Si autē in potētatibus, octoginta anni. Et quod amplius illorum, labor ac dolor. Quid vero Hieremias? Nōne diem ſuę natiuitatis execratur, ob malis ſuccedētia mala? Quid autē Moſes ipſe? nōne animū deſpōdens ait, Occide me, ſi ſic mecum acturus es? Cæterùm Helias, cuius animi ſublimitas ad cœlū vſque pertingebat, qui cœlū clauſit, an nō poſt multa edita prodigia iugiter lamētatur ita loquens, Deo, Tolle animā meam à me: non ſum melior patribus meis?

Abraham quanta paſſus. Gen. 12. & ſeq. — Gen. 22. — Iſaac multa paſſus. — Iacob multa paſſus. — Gen. 47. — Dauid multa paſſus. Pſal. 98. — Hieremias Hier. 20. — Moſes. Exod. 32. — Helias. 3. Reg. 18. Ibid. 19.

A ἵνα μὴ ταῖς ἐκείνων εὐπραγίαις θορυβηθῇς, μαθὼν ἀπὸ τῶν τῷ πλουσίῳ τούτῳ συμβεβηκότων, οἷα αὐτοὺς μετὰ ταῦτα μένει τὸ πῦρ, εἰ μὴ μεταβληθεῖεν. καὶ οὐκ ἔστι, φησί, καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ ἀνέσεως ἀπολαύειν; οὐκ ἔστι. διὰ γὰρ τοῦτο ἐνταῦθα οἱ δίκαιοι τὸν ἐπίπονον ἐβίωσαν βίον. τί οὖν, φησιν, ὁ Ἀβραάμ; καὶ τίς τοσαῦτα ἔπαθε δεινά; οὐχὶ τῆς πατρίδος ἐξέπεσεν; οὐχὶ τῶν οἰκείων ἐχωρίσθη πάντων; οὐκ ἐν ἀλλοτρίᾳ γῇ λιμὸν ὑπέμεινεν; οὐχί, καθάπερ ἀλήτης, συνεχῶς μετῴκισται ἀπὸ Βαβυλῶνος εἰς Μεσοποταμίαν, κἀκεῖθεν εἰς Παλαιστίνην, εἶτα ἐντεῦθεν B εἰς Αἴγυπτον; τί δ' ἄν τις εἴποι τοὺς τῆς γυναικὸς, τοὺς τῶν βαρβάρων πολέμους καὶ σφαγάς; τὴν αἰχμαλωσίαν τῆς τοῦ συγγενοῦς οἰκίας; μυρία ἕτερα τοιαῦτα; ὅτε δὲ καὶ τὸν υἱὸν ἔλαβεν, οὐ τὸ πάντων ἀνηκεστότερον ὑπέμεινε, τὸν αὐτοῦ ποθεινὸν καὶ ἐπέραστον ταῖς αὐτοῦ σφάξαι χερσὶ κελευόμενος; τί δαὶ αὐτὸς ὁ σφαγιασθεὶς Ἰσαάκ; οὐχὶ πάντοθεν ἠλαύνετο παρὰ τῶν ὁμόρων συνεχῶς, καὶ τὴν γυναῖκα ἀφῃρέθη, καθάπερ καὶ ὁ πατὴρ, καὶ ἐν ἀπαιδίᾳ τοσοῦτον διέμεινε χρόνον; τί δὲ ὁ Ἰακὼβ ὁ ἐν οἰκίᾳ τραφεὶς, οὐχὶ τοῦ C πάππου χαλεπώτερα ὑπέμεινε; καὶ ἵνα μὴ πάντα καταλέγοντες μακρὸν ποιῶμεν τὸν λόγον, ἄκουσον τί φησι περὶ τῆς ἁπάσης αὐτοῦ ζωῆς. μικραὶ καὶ πονηραὶ αἱ ἡμέραι μου, καὶ οὐκ ἀφίκοντο εἰς τὰς ἡμέρας τῶν πατέρων μου. καίτοι τίς ἰδὼν υἱὸν ἐπὶ θρόνου βασιλικοῦ καθήμενον καὶ τοσαύτης ἀπολαύοντα δόξης, οὐκ ἂν ἐπελάθη τῶν παρελθουσῶν συμφορῶν; ἀλλ' ὅμως ἐκεῖνος οὕτως ἦν τεταριχευμένος, ὡς μηδὲ ἐν εὐημερίᾳ τοσαύτῃ ἐπιλαθέσθαι τῶν γεγενημένων δεινῶν. τί δὲ ὁ Δαβίδ; πόσας ὑπέμεινε τρα- D γῳδίας; οὐχὶ τὰ αὐτὰ αὐτῷ καὶ οὗτος φθέγγεται λέγων· αἱ ἡμέραι τῶν ἐτῶν ἡμῶν ἐν αὐτοῖς ἑβδομήκοντα ἔτη· ἐὰν δὲ ἐν δυναστείαις, ὀγδοήκοντα ἔτη, καὶ τὸ πλεῖον αὐτῶν κόπος καὶ πόνος; τί δὲ ὁ Ἱερεμίας; οὐχὶ καὶ τὴν ἡμέραν αὐτοῦ τῆς γεννήσεως καταρᾶται διὰ τὰ ἐπάλληλα δεινά; τί δὲ ὁ Μωϋσῆς; οὐχὶ καὶ αὐτὸς ἀπαγορεύων φησὶν, ἀπόκτεινόν με, εἰ οὕτω μοι μέλλεις ποιεῖν; ὁ δὲ Ἠλίας, ἡ οὐρανομήκης ψυχὴ, ὁ τὸν οὐρανὸν ἀποκλείσας, οὐ μετὰ τὰ πολλὰ θαύματα θρηνῶν διετέλει πρὸς τὸν Θεὸν, λέγων· ἆρον τὴν ψυχήν μου ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι οὐκ εἰμὶ βελτίων τῶν πατέρων μου; καὶ τί χρὴ τὰ-

τῶν ἕκαστον ἐπιέναι; πάντας γὰρ αὐτοὺς ὁμοῦ συλλαβὼν ὁ Παῦλος, διέξεισι λέγων· περιῆλθον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι, ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος. καὶ ἁπλῶς πᾶσα ἀνάγκη τὸν μέλλοντα εὐαρεστεῖν τῷ Θεῷ καὶ δόκιμον εἶναι καὶ ἁγνὸν, μὴ τὸν ἄνετον καὶ ὑγρὸν καὶ διαλελυμένον διώκειν βίον· ἀλλὰ τὸν ἐπίπονον, καὶ μόχθων γέμοντα πολλῶν καὶ ἱδρώτων. οὐδεὶς γὰρ στεφανοῦται, φησὶν, ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ. καὶ ἑτέρωθι, πᾶς δὲ ὁ ἀγωνιζόμενος, πάντα ἐγκρατεύεται, καὶ ἀπὸ ῥήματος, φησι, καὶ ἀπὸ βλέμματος, καὶ ἀπὸ φωνῆς αἰσχρᾶς, καὶ ἀπὸ λοιδορίας, καὶ ἀπὸ βλασφημίας, B καὶ ἀπὸ αἰσχρολογίας. ἐντεῦθεν μανθάνομεν, ὅτι κἂν μὴ πειρασμὸς ἡμῖν ἐπενεχθῇ ποθὲν ἔξωθεν, ἑαυτοὺς γυμνάζειν δεῖ καθ' ἑκάστην ἡμέραν νηστείαις, σκληραγωγίαις, εὐτελεῖ τροφῇ, λιτῇ τραπέζῃ, τὰς πολυτελείας πανταχοῦ φεύγοντας· ἄλλως γὰρ οὐκ ἔστιν εὐαρεστῆσαι Θεῷ. μὴ γάρ μοι τὸ ψυχρὸν ῥῆμα ἐκεῖνο λεγέτω τις, ὅτι καὶ τὰ ἐνταῦθα ὁ δεῖνα ἔχει, καὶ τὰ ἐκεῖ. ἀμήχανον τοῦτο ἐπὶ τῶν πλουτούντων καὶ τρυφώντων καὶ ἁμαρτανόντων συμβῆναι· ἀλλ', εἰ χρὴ τοῦτο εἰπεῖν, ἐπὶ τῶν θλιβομένων ἐστὶν εἰπεῖν, τῶν ἐν στενοχωρίᾳ, C ὅτι καὶ τὰ ἐνταῦθα ἔχουσι, καὶ τὰ ἐκεῖ. τὰ μὲν γὰρ ἐκεῖ ἔχουσιν, ἀμοιβῆς ἀπολαύοντες· τὰ δὲ ἐνταῦθα ἔχουσι, ταῖς ἐλπίσιν ἐκείνων συντρεφόμενοι, καὶ οὐ λαμβάνοντες αἴσθησιν τῶν παρόντων δεινῶν τῇ προσδοκίᾳ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν. ἀλλ' ἀκούσωμεν καὶ τῶν ἑξῆς. ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις, χάσμα μέγα ἐστήρικται, φησὶν, ἀνὰ μέσον ἡμῶν καὶ ὑμῶν. καλῶς ἄρα εἶπεν ὁ Δαβὶδ, ὅτι ἀδελφὸς οὐ λυτροῦται· οὐ δώσει τῷ Θεῷ ἐξίλασμα ἑαυτοῦ. οὐδὲ γὰρ δυνατὸν, κἂν ἀδελφὸς, κἂν πατὴρ ᾖ, κἂν υἱός. ὅρα γάρ· τέκνον D ἐκάλεσεν ὁ Ἀβραὰμ τὸν πλούσιον, καὶ τὰ παιδὸς ἐπιδείξασθαι οὐκ ἴσχυσε· πατέρα προσεῖπε τὸν Ἀβραὰμ ὁ πλούσιος, καὶ ἧς εἰκὸς ἀπολαῦσαι τέκνον πατρικῆς εὐνοίας, οὐκ ἠδυνήθη, ἵνα μάθῃς, ὅτι οὔτε συγγένεια, οὔτε φιλία, οὔτε παρρησία, οὔτε ἄλλο τι τῶν ὄντων ὀνῆσαι δύναται τὸν ὑπὸ τῆς οἰκείας ζωῆς προδεδομένον. ταῦτα δὲ λέγω, ἐπειδὴ πολλοὶ πολλάκις ἡμῶν παραινούντων προσέχειν ἑαυτοῖς καὶ νήφειν, ῥαθυμοῦσι καὶ εἰς γέλωτα τὴν παραίνεσιν ἐκβάλλουσι, λέγοντες· σύ μοι προστήσῃ, φησί,

ſed quorſum attinet iſta ſingulatim perſequi? Paulus omnes ſimul cōplexus ſic dicit: Circumierunt in pellibus ouium, in pellibus caprarū, egentes, afflicti, calamitoſi, quibus non erat dignus mundus. Prorſus ita neceſſe eſt eū, qui gratias acturus ſit Deo, qui probatus ac purus eſſe velit, haudquaquā ſectari vitam mollem, remiſſam ac diſſolutam, ſed laborioſam, multiſq; laboribus ſudoribuſq; plenā. Audi & ipsū alibi dicentem. Nullus coronatur, niſi qui legitimè certauerit. Quiſquis autē certat, in omnibus continens eſt, & in verbis, & in aſpectu, & in voce, & à conuitiis tēperans, & à blaſphemia, & à turpiloquio. Hinc ediſcimus, quantumuis tentatio foris infeſtet, ſeipſos exercere oportere quotidianis ieiuniis, aſperaq́; vita vili cibo, vbiq; vitātes ſumptus magnificos. Aliter nō poteſt quis placere Deo. Neque enim mihi frigidum illud dictum obiecerit quiſpiam, quòd hic aut ille ſimul habeat & huius vitæ & illius commoda. Hoc in diuitibus ac deliciis fruentibus, ſimulq́; peccātibus accidere nequaquam poteſt, verùm ſi iſtud dicendum eſt, de his qui hîc affligūtur dici poteſt, qui viuunt in angoribus, videlicet quòd & hîc habent quæ ſunt illius. Illic habēt præmij fructum, hic habēt, quòd illorū ſpe aluntur, nec ſentiunt mala præſentia, ob futurorum bonorum expectationem. Sed audiamus & reliqua quæ ſequuntur. *Super hæc omnia vero, hiatus ingens confirmatus eſt inter nos & vos.* Rectè itaque dixit Dauid, Frater nō redimit, redimet homo. Non dabit Deo, quo ipſi propitietur. [N]on enim fieri poteſt, etiamſi pater fuerit, etiamſi filius fuerit. Vide namque: Abraham appellauit diuitem filium, nec tamen illi præſtare potuit, quæ ſunt patris. Diues patrem appellauit Abraham, & conſentaneum erat illum impetraturum beneuolentiam, quam patres gerunt in filios. Non impetrauit, vti cognoſcas quòd neque cognatio, neque amicitia, neque affectus, neque alia res vlla ex omnibus quæ ſunt, iuuare poteſt eum, qui à ſua ipſius vita proditus eſt. Hæc autem eò dico, quòd complures, nobis frequenter admonentibus vt ſibi caueant, vigilēntque: negligunt, & admonitionem vertunt in riſum. Tu mihi, inquiunt,

Hebr. 11. 37.
2. Tim. 2. 5.
1. Cor. 9. 25.
Pſal. 48. 7.
Aliena iuſtitia non prodeſt malis.

A adſis in illo die, & bono ſum animo, neque quicquã metuo. Rurſum alius: Patrem, inquit, habeo martyrem. Et alius: Auum, inquit, habeo Epiſcopũ: Alij ſuæ familiæ viros obiiciunt. Frigida ſunt iſta verba, nihil nobis aliorum
Matt. 25. virtus prodeſſe valebit. Memento virginum illarum, quæ quinque virginibus non communicarunt oleum, ſed hæ ingreſſæ ſunt in ſponſi thalamum, illæ ſunt excluſæ. Ingens bonum, in tuis ipſius benefactis collocare ſpem ſalutis. Illic enim nullus vnquam amicus erit auxilio. Nam ſi hîc dixit Do-
Hier. 7. 14. minus Hieremiæ: Ne roges pro populo hoc, hîc inquam, vbi in poteſtate
B noſtra vertere vitam, quantò magis idem dicetur illic: Quid ais? Patrem habes martyrẽ? Iſtud ipſum potius faciet ad grauiorem tui condemnationem, qui quum habeas ad virtutem exempla domeſtica, tamen teipſum indignum maiorum tuorum virtute præſtiteris. Verùm habes amicum egregiũ admirãdúmq́. At ne iſte quidem tunc tibi eſt adfuturus. Quomodo igitur di-
Luc. 16. 9. cit: Facite vobis amicos ex mammona iniquitatis, vt recipiant vos in æterna habitacula? Non hîc eſt amicitia opi-
C tulatrix, ſed eleemoſyna. Etenim ſi ſola auxiliaretur amicitia, dicendũ tantùm erat, facite vobis amicos: nunc autem oſtendens quòd non ſola ſubuenit amicitia, addidit, ex mammona iniquitatis. Ac fortaſſe dixerit aliquis: Poſſum & abſque mammona conciliare amicum, cùmque meliorem quàm ex mãmona. Verùm vti ſcires quòd eleemoſyna eſt, quæ patrocinatur, opúſque tuum: non ſimpliciter in bonorum amicitiis per mammonam partis, iuſſit
Epilogus ſermonis. te conſidere. Hæc igitur omnia quum
D ſciamus chariſſimi, omni ſollicitudine proſpiciamus nobiſipſis, & ſiue corripimur, gratias agamus, ſiue proſperitate fruimur, muniamus noſipſos, aliorúmque ſuppliciis facti caſtigatiores, per pœnitentiam & compunctionem, continuámque confeſſionem gratias agamus, & ſi quid deliquimus in hac vita depoſito, ſummóque ſtudio maculis omnibus animarum noſtrarum abſterſis, obſecremus Deum, vt omnibus hinc emigrantibus ita concedat illuc peruenire, vt non veniant in ſortem diuitiis, ſed cum La-

A κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν· καὶ θαῤῥῶ, καὶ οὐ δέδοικα. πάλιν ἄλλος, πατέρα μάρτυρα ἔχω· φησὶ καὶ ἕτερος, πάππον ἐπίσκοπον· ἄλλοι πάλιν τοὺς τῆς οἰκίας πάντας τῆς ἑαυτῶν προβάλλονται. ἀλλὰ πάντα ψυχρὰ ταῦτα τὰ ῥήματα. οὐδὲ γὰρ ἡμᾶς ἡ ἑτέρων ἀρετὴ ὠφελῆσαι τότε δυνήσεται. ἀναμνήσθητι τῶν παρθένων ἐκείνων, αἳ ταῖς πέντε παρθένοις οὐ μετέδωκαν τοῦ ἐλαίου· ἀλλ' αἱ μὲν εἰσῆλθον εἰς τὸν νυμφῶνα, αἱ δὲ ἀπεκλείσθησαν. μέγα ἀγαθὸν ἐν τοῖς οἰκείοις κατορθώμασι τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας ἔχειν· φίλος δὲ ἐκεῖ οὐδεὶς οὐδέποτε παρίσταται. εἰ γὰρ ἐν-
B ταῦθά φησι τῷ Ἱερεμίᾳ, μὴ ἀξίου περὶ τοῦ λαοῦ τούτου, ἔνθα κύριοι τοῦ μεταβαλέσθαι· πολλῷ μᾶλλον ἐκεῖ. τί λέγεις; πατέρα μάρτυρα ἔχεις; αὐτὸ μὲν οὖν σε τοῦτο μάλιστα καταδικάσαι δυνήσεται πλέον, ὅταν οἴκοθεν ἔχων τὰ παραδείγματα τῆς ἀρετῆς, ἀνάξιον σεαυτὸν τῆς προγονικῆς παρέχῃς ἀρετῆς. ἀλλὰ φίλον ἔχεις γενναῖον καὶ θαυμαστόν; οὐδὲ οὗτος σοι παραστήσεται τότε. πῶς οὖν φησι, ποιήσατε ὑμῖν φίλους ἐκ τοῦ μαμμωνᾶ τῆς ἀδικίας, ἵν' ὅταν ἐκλίπητε, δέξωνται ὑμᾶς εἰς τὰς αἰωνίους σκηνάς; οὐχ ἡ φιλία
C ἐστὶν ἐνταῦθα ἡ παρισταμένη, ἀλλ' ἡ ἐλεημοσύνη. εἰ μὲν γὰρ ἡ φιλία μόνη παρίστατο, ἔδει ἁπλῶς εἰπεῖν, ποιήσατε ὑμῖν φίλους· νυνὶ δὲ δεικνὺς, ὅτι οὐχ ἡ φιλία μόνη παρίσταται, προσέθηκεν, ἐκ τοῦ μαμμωνᾶ τῆς ἀδικίας. καί τοι ἴσως εἴποι τις ἂν ὅτι δυνάμεθα χωρὶς τοῦ μαμμωνᾶ ποιῆσαι φίλον, καὶ σπουδαιότερον μᾶλλον, ἢ διὰ τοῦ μαμμωνᾶ. ἀλλ' ἵνα μάθῃς ὅτι ἐλεημοσύνη ἐστὶν ἡ παρισταμένη, καὶ τὸ ἔργον τὸ σὸν καὶ τὸ κατόρθωμα, οὐκ ἐν ταῖς φιλίαις ταῖς τῶν ἁγίων ἁπλῶς, ἀλλ' ἐν ταῖς φιλίαις ταῖς διὰ τοῦ μαμμωνᾶ γενομέ-
D ναις, ἔπεισέ σε θαῤῥεῖν. ἅπερ οὖν ἅπαντα εἰδότες, ἀγαπητοὶ, προσέχωμεν ἑαυτοῖς μετ' ἀκριβείας ἁπάσης. κἂν κολαζώμεθα, εὐχαριστῶμεν· κἂν ἐν εὐημερίᾳ διάγωμεν, ἀσφαλιζώμεθα ἑαυτοὺς, καὶ ταῖς ἑτέρων τιμωρίαις σωφρονιζόμενοι, διὰ μετανοίας καὶ κατανύξεως καὶ (συνεχοῦς ἐξομολογήσεως εὐχαριστῶμεν· καὶ εἴ τι πεπλημμέλη) κατὰ τὸν παρόντα βίον ἡμῖν, ἀποτιθέμενοι, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς παρὰ τῆς ψυχῆς ἡμῶν ἀποσμήξαντες τὴν κηλῖδα, παρακαλῶμεν τὸν Θεὸν καταξιῶσαι πάντας ἐντεῦθεν διαλυσαμένους, οὕτως ἀπελθεῖν ἐκεῖσε, ἵνα μὴ μετὰ τοῦ πλουσίου, ἀλλὰ μετὰ τοῦ Λα-

ζάρου τῶν τοῦ πατριάρχου κόλπων ἀπολαύσαντες, τοῖς ἀθανάτοις ἐντρυφῶμεν ἀγαθοῖς. ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Λογ. δ.

Εἰς τὸν πλούσιον καὶ τὸν Λάζαρον λόγος τέταρτος, καὶ ὅτι τὸ συνειδὸς εἴωθεν ἡμᾶς ἀναμιμνήσκειν παλαιὰ ἁμαρτήματα, καὶ εἰς Ἰωσήφ.

Τῆς τοῦ Λαζάρου παραβολῆς τὸ τέλος ἀνάγκη τήμερον ἀποδοῦναι. ὑμεῖς μὲν γὰρ ἴσως τὸ πᾶν ἡμῖν ἀπηρτίσθαι νομίζετε· οὐ μὴν ἔγωγε χρήσομαι ὑμῶν εἰς ἀπάτην τῇ ἀγνοίᾳ, οὐδ' ἀποστήσομαι πρότερον, ἕως ἂν τὸ φαινόμενον ἅπαν ἀπέλθω λαβών. ἐπεὶ καὶ γεωργὸς τῆς ἀμπέλου τρυγηθείσης ἁπάσης, οὐ πρότερον ἀφίσταται, ἕως ἂν καὶ τὰς ῥάγας ἐκτέμῃ. ἐπεὶ οὖν καὶ νῦν ὁρῶ, ὥσπερ ὑπὸ φύλλοις, τοῖς γράμμασιν ἐναποκεκρυμμένα νοήματα ἔτι, φέρε δὴ καὶ ταῦτα, ἀντὶ δρεπάνης, τῷ λόγῳ χρησάμενοι, πάλιν μετ' ἀκριβείας ἀποτρυγήσωμεν. ἄμπελος μὲν γὰρ τρυγηθεῖσα καθάπαξ, ἕστηκε γυμνὴ τοῦ καρποῦ, φύλλα ἔχουσα μόνον· ἡ δὲ ἄμπελος ἡ πνευματικὴ τῶν θείων γραφῶν οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἂν τὸ φαινόμενον ἅπαν ἀνελώμεθα, τὸ πλέον ἐναπομένει πάλιν. πολλοὶ γοῦν μὲν καὶ πρὸ ἡμῶν εἰς ταύτην εἰρήκασι τὴν ὑπόθεσιν, πολλοὶ καὶ μεθ' ἡμᾶς ἴσως ἐροῦσιν. ἀλλ' οὐδεὶς τὸν ἅπαντα πλοῦτον κενῶσαι δυνήσεται. τοιαύτη γὰρ τῆς περιουσίας ταύτης ἡ φύσις. ὅσῳπερ ἂν διασκάψῃς εἰς τὸ βάθος, τοσούτῳ πλέον ἀναβλύσει τὰ θεῖα νοήματα. πηγὴ γάρ ἐστιν οὐδέποτε ἐπιλείπουσα. καὶ ἔδει μὲν τῇ προτέρᾳ συνάξει τοῦτο ὑμῖν ἀποδοῦναι τὸ χρέος· ἀλλ' οὐκ ἀσφαλὲς εἶναι ἐνομίσαμεν, τοῦ μακαρίου Βαβύλα καὶ τῆς ξυνωρίδος τῶν ἁγίων μαρτύρων τῶν μετ' ἐκεῖνον παρελθόντων τὰ κατορθώματα. διὰ τὴν καταβολὴν ὑπερεθέμεθα, τηροῦντες εἰς τὴν παροῦσαν ὑμῖν ἡμέραν ὁλόκληρον τὴν ἔκτισιν. φέρε οὖν, ἐπεὶ καὶ τοῖς πατράσι τὰς εὐφημίας ἀποδεδώκαμεν, οὐ τὰ κατ'

zaro potiātur ſinu Abrahæ, inq; bonis immortalibus delicientur. Quæ nobis omnibus aſſequi contingat, gratia ac benignitate domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem & cui cum Patre & Spiritu ſanctó, gloria, honor, imperium, & adoratio in ſæcula ſæculorum. Amen.

De diuite & Lazaro concio quarta, quódque conſcientia ſolet nos commonefacere veterum delictorum, item de Ioſeph.

EODEM INTERPRETE.

QVod ſupereſt de Lazari parabola, neceſſum eſt, vt perſoluamus hodie. Nam vos fortaſſe creditis totū nobis abſolutum eſſe. Atqui ego nō vtar ad fallaciæ occaſionem veſtra ignorantia, neque prius deſiſtam quàm totum quod mihi videre datum eſt tractauero, itaque diſceſſero: quandoquidem & agricola poſteaquam totius vineæ vindemiam peregerit, non prius deſiſtit, quàm ſingulos etiam minutos acinos decerpſerit. *Simile à vindemia.* Quum igitur nunc quoque videam ſub foliis latere ſenſus occultos, age & hos rurſus diligenter amputemus, pro falce ſermone vtentes. Siquidem vinea poſt fructus ſemel à vindemiatore deſectos, ſtat nuda fructu, nihil habens præter folia: verùm ſpiritualis diuinarum ſcripturarum vinea non item, ſed quamuis quicquid videbatur ſuſtulerimus, tamen adhuc amplius ſupereſt tollendum. Itaque complures ante nos diſſeruerunt in hanc parabolam, complures fortaſſis & poſt nos diſſerturi ſunt, nemo tamē poterit totas opes eruere. Nam ea eſt opulentiæ natura, quò foderis altius, hoc magis exundant diuini ſenſus. Fōs enim eſt nunquam deficiens. Oportebat quidem ſuperiore conuentu debitum hoc diſſoluiſſe. Verùm non exiſtimauimus eſſe tutum beati Babylæ & bigæ ſanctorum martyrum, qui poſt illum occurrerunt, benefacta præterire. *Babylas. Ante hāc orationem habita videtur laudatio prolixa Babylæ.* Eóque diſtulimus ſolutionem, differētes in præſentē diem, vt totū debitū diſſoluamus. Age igitur, quoniā & patribus ſuas laudes perſoluimus, non

vt illi promerebantur, ſed pro viribus noſtris, perſoluamus & vobis huius expoſitionis reliquias. Verùm ne vos defatigemini, priuſquam ad finem peruenerimus, illinc repetemus ſermonem, vbi illum heri finiuimus. Vbi verò illum heri finiuimus? In hiatu dirimente iuſtos à peccatoribus. Quum enim dixiſſet diues, mitte Lazarum, quid illi reſpondit Abraham? *Hiatus ingens firmatus eſt inter nos & vos, vt qui velint iſthinc tranſire ad nos non poßint, neque hinc iſthuc tranſeunt.* Multis verbis demonſtrauimus, quòd poſteaquã Deus multam humanitatem erga nos exhibuit, oporteat in propriis benefactis ſpem ſalutis collocare, non patres, auos, ac proauos recenſere, neque cognatos domeſticos ac vicinos. Frater enim non redimit, redimet homo? ſed quicquid deprecati fuerint ſupplicarintque, qui hinc cum peccatis migrarint, incaſſum iam fruſtráque loquentur. Etenim virgines illæ quinque implorabant ab ęqualibus oleum, nec impetrarunt. Et is qui talentum in terra defoderat, quum multam excuſationem attuliſſet, tandem condemnatus eſt. Item qui ipſum eſurientem non pauerant, nec ſitienti potum dederant: quum & ipſi crederent ſeſe ad ignorantiæ patrocinium poſſe confugere, nec veniam nec excuſationem repererunt. Cæteri verò nec quod hiſcerent habebant, velut ille ſordidis indutus veſtibus. Nam accuſatus obticuit. Non autem hic modò, verùm & alius ille, qui quòd aduerſus proximum præteritarum offenſarum meminiſſet, centúmque denarios ab eo poſtulaſſet, poſt ſuper his ipſis à domino reprehenſus, ob crudelitatem & inhumanitatem, nihil habuit quod reſponderet. Vnde perſpicuum eſt, quòd neque nos quicquam illic ſubleuabit, ſi non habuerimus bona opera: verùm ſiue ſupplices fuerimus, obſecremúſque, ſiue tacuerimus, æquè ſuper nos veniet ſupplicium ac vindicta. Auſculta igitur quomodo hic quum duo poſtularet ab Abraham, vtroque fruſtratus ſit. Primùm enim pro ſeipſo deprecatus eſt, Mitte, inquiens, Lazarum: mox non iam pro ſeipſo, ſed pro fratribus: verùm nihil poſtulatorum obtinuit. Siquidem altera poſtulatio, nempe prior talis erat,

Luc.16.24 · Pſal.48.8 · Matt. 25. · Matt. 22. · Ibid.18. · Diuitis petitio qualis.

A ἀξίαν τὴν ἐκείνων, ἀλλὰ τὴν κατὰ δύναμιν τὴν ἡμετέραν, ἀποδῶμεν καὶ ὑμῖν τοῦ διηγήματος τούτου τὸ λείψανον. ἀλλὰ μὴ ἀποκάμητε, ἕως ἂν πρὸς τὸ τέλος ἀφικώμεθα, ἐκεῖθεν ἀναλαβόντες τὸν λόγον, ἔνθα αὐτὸν κατελίπομεν πρώην. ποῦ δὲ αὐτὸν κατελίπομεν; ἐν τῷ χάσματι τῷ διείργοντι τοὺς δικαίους ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν. Εἰπόντος γὰρ τοῦ πλουσίου, πέμψον Λάζαρον, εἶπε πρὸς αὐτὸν ὁ Ἀβραάμ· χάος μέγα ἐστήρικται μεταξὺ ἡμῶν καὶ ὑμῶν, ὅπως οἱ θέλοντες διαβῆναι ἐκεῖθεν πρὸς ἡμᾶς, μὴ δύνωνται, μηδὲ οἱ ἐντεῦθεν ἐκεῖ B διαπερῶσι. καὶ ἐδείκνυμεν διὰ πολλῶν τῶν εἰρημένων, ὡς ὅτι μετὰ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν ἐν τοῖς οἰκείοις κατορθώμασι τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας ἔχειν χρή, μὴ πατέρας καὶ πάππους καὶ ἐπιπάππους ἀριθμοῦντας, μηδὲ συγγενεῖς, καὶ φίλους, καὶ οἰκείους, καὶ γείτονας. ἀδελφὸς γὰρ οὐ λυτροῦται· λυτρώσεται ἄνθρωπος; ἀλλ' ὅσα ἂν παρακαλέσωσι καὶ καθικετεύσωσιν οἱ μετὰ ἁμαρτημάτων ἐντεῦθεν ἀπελθόντες, πάντα εἰκῆ καὶ μάτην λοιπὸν ἐροῦσι. καὶ γὰρ αἱ παρθένοι αἱ πέντε παρεκάλεσαν τὰς ὁμήλικας C ὑπὲρ ἐλαίου, καὶ οὐκ ἐπέτυχον· καὶ ὁ τὸ τάλαντον καταχρύψας τὸ ἐν τῇ γῇ, πολλὰ ἀπολογησάμενος, κατεκρίθη πάλιν· καὶ οἱ μὴ θρέψαντες αὐτὸν πεινῶντα, μηδὲ ποτίσαντες διψῶντα, καὶ αὐτοὶ δοκοῦντες εἰς ἄγνοιαν καταφεύγειν, οὐδ' ἐκεῖνοι συγγνώμης καὶ ἀπολογίας ἔτυχον, ἕτεροι δὲ οὐδὲ εἰπεῖν τι ἴσχυσαν, ὥσπερ ἐκεῖνος ὁ τὰ ῥυπαρὰ ἐνδεδυμένος ἱμάτια· ἐγκαλούμενος γὰρ ἐσίγα. οὐχ οὗτος δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄλλος τῷ πλησίον μνησικακήσας, καὶ ἑκατὸν ἀπαιτήσας δηνάρια, εἶτα ὑπὲρ τούτων αὐτῶν παρὰ τοῦ δεσπότου ἐγκαλούμενος ἐπὶ ὠμότητι καὶ ἀπανθρωπίᾳ, οὐδὲν ἔσχεν εἰπεῖν. ὅθεν δῆλον, ὅτι D οὐδὲν ἡμῶν ἐκεῖ προστήσεται, ἐὰν ἔργα μὴ ἔχωμεν ἀγαθά· ἀλλ' ἄν τε καθικετεύωμεν καὶ παρακαλῶμεν, ἄν τε σιγῶμεν, ὁμοίως ἐφ' ἡμᾶς ἥξει τὰ τῆς κολάσεως καὶ τῆς τιμωρίας. ἄκουσον γοῦν πῶς καὶ οὗτος αἰτήσας αἰτήσεις δύο τὸν Ἀβραάμ, ἀμφοτέρων ἀπέτυχε. πρότερον μὲν γὰρ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν ἱκετηρίαν ἐποιεῖτο λέγων, πέμψον Λάζαρον· ὕστερον δὲ οὐκ ἔτι ὑπὲρ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν. ἀλλὰ οὐδεμίαν ἤνυσεν αἴτησιν. ἡ μὲν γὰρ ἦν ἀδύνατος

A ἡ προτέρα, ἡ δευτέρα δὲ περιττὴ ἡ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν. πλὴν ἀλλά, εἰ δοκεῖ, καὶ αὐτῶν ἀκουσώμεθα τῶν ῥημάτων μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς. εἰ γὰρ ἄρχοντος ἐν ἀγορᾷ μέσῃ κατάδικον ἀγαγόντος, καὶ δημίους περιστήσαντος, καὶ καταξαίνοντος τὸν ὑπεύθυνον, μετὰ πολλῆς τῆς προθυμίας συντρέχουσιν ἅπαντες ἀκοῦσαι βουλόμενοι, τί μὲν ὁ δικαστὴς ἐρωτᾷ, τί δὲ ὁ κατάδικος ἀποκρίνεται· πολλῷ μᾶλλον ἐνταῦθα μετὰ ἀκριβείας ἀκούειν χρή, τί μὲν ὁ κατάδικος οὗτος, ὁ πλούσιος λέγω, ἀξιοῖ, τί δὲ ὁ δίκαιος δικαστὴς ἀποκρίνεται διὰ τοῦ Ἀβραάμ. οὐ γὰρ ὁ πατριάρχης ἦν ὁ δικάζων, εἰ καὶ αὐτὸς ἐφθέγγετο· B ἀλλ' ὥσπερ τῶν ἔξωθεν δικαστηρίων τούτων, ὅταν ὦσί τινες ὑπεύθυνοι λῃσταὶ καὶ ἀνδροφόνοι, πόρρω τῆς ὄψεως τοῦ δικάζοντος ἀποστήσαντες τούτους οἱ νόμοι τῆς τοῦ κρίνοντος οὐκ ἐπιτρέπουσιν ἀκοῦσαι φωνῆς, κἂν τούτῳ μετὰ τῶν ἄλλων αὐτοὺς ἀτιμάζοντες, ἀλλὰ μέσος τις διακονεῖ ταῖς ἐρωτήσεσι τοῦ δικάζοντος, καὶ ταῖς ἀποκρίσεσι τῶν δικαζομένων, οὕτω δὴ καὶ τότε ἐγίνετο. οὐ τοῦ Θεοῦ φθεγγομένου πρὸς αὐτὸν ἤκουεν ὁ κατάδικος, ἀλλὰ μέσος ἦν ὁ Ἀβραάμ, τὰ παρὰ τοῦ δικάζοντος διακονούμενος τῷ δικαζομένῳ. οὐ γὰρ οἴκοθεν ἔλεγεν ἅπερ ἔλεγεν, C ἀλλὰ θείους ἀνεγίνωσκε νόμους αὐτῷ, καὶ τὰς ἄνωθεν φερομένας ἔλεγεν ἀποφάσεις· διόπερ οὗτος οὐδὲ ἀντιλέγειν εἶχε. προσέχωμεν τοίνυν μετὰ ἀκριβείας τοῖς λεγομένοις. καὶ γὰρ ἐπίτηδες ἐνδιατρίβω ταύτῃ τῇ παραβολῇ, καὶ τετάρτην ἡμέραν ἔχων ταύτης οὐκ ἀφίσταμαι, ἐπειδὴ καὶ πολὺ τὸ κέρδος ἐκ τούτου τοῦ διηγήματος ὁρῶ γινόμενον καὶ πλουσίοις καὶ πένησι, καὶ τοῖς ὑπὲρ τῆς τῶν πονηρῶν εὐπραγίας καὶ τῆς τῶν δικαίων πενίας καὶ θλίψεως θορυβουμένοις. καὶ γὰρ οὐδὲν οὕτω τοὺς πολλοὺς σκανδαλίζειν εἴωθε καὶ ταράττειν, ὡς D τὸ πλουσίους ἐν πονηρίᾳ ζῶντας εὐημερίας ἀπολαύειν πολλῆς, καὶ δικαίους μετ' ἀρετῆς ζῶντας πρὸς ἐσχάτην ἐλαύνεσθαι πενίαν, καὶ ἕτερα μυρία τῆς πενίας ὑπομένειν χαλεπώτερα πράγματα. ἀλλὰ αὕτη ἱκανὴ ἡ παραβολὴ παρασχεῖν τὰ φάρμακα, τοὺς μὲν πλουτοῦντας σωφρονίζουσα, τοὺς δὲ πένητας παραμυθουμένη· ἐκείνους μὲν παιδεύουσα μὴ μεγαφρονεῖν, τοὺς δὲ πένητας παραμυθουμένη ἐπὶ τοῖς παροῦσι κακοῖς· κἀκείνους μὲν μὴ μεγαλαυχεῖν πείθουσα, ὅταν πονηρευόμενοι μὴ δῶσιν ἐνταῦθα δίκην, ὡς

vt quod petebatur fieri non poſſet. Altera vero videlicet pro fratribus, erat ſuperuacua. quin potius, ſi videtur ipſa verba multo cum ſtudio audiamus. Etenim ſi quum magiſtratus in medio foro reum adducit, carnifices adhibet, ac tormẽtis examinat accuſatum, omnes magno ſtudio concurrunt, cupientes audire quid interroget iudex, quid reus reſpondeat: multo magis hîc diligenter auſcultandum eſt, quid reus, nimirum hic diues, poſtulet, quid contrà iuſtus iudex reſpondeat per Abraham. Non enim patriarcha erat qui iudicabat, quanquam is pronũciabat: verùm quemadmodum in mundanis iſtis iudiciis quoties fuerint aliqui rei, puta latrones, aut homicidæ, hos leges procul à conſpectu iudicis ſegregantes & arcentes, non permittunt vt audiãt vocem iudicis, quę præter alia hoc quoque honore iudicat illos indignos, ſed medius quiſpiam interpres, & iudicis interrogationes, & rei reſponſiones perfert: hoc ſanè pacto & tunc factum eſt. Non Deum pronunciantem, non Deum ipſi loquentem audiuit reus, ſed medius erat Abraham, qui iudicis vocem ei qui iudicabatur retulit. Non enim ex ſeſe dicebat quæ dicebat, ſed diuinas diuiti leges recitabat, quæque cœlitus ferebantur ſententias proferebat: eóque nec habebat hîc quod cõtradiceret. Auſcultemus itaque diligenter his quę dicuntur. Nam in hac parabola data opera immoror, nec deſiſto tametſi quartum iam diem in hac verſor, propterea quod ex hac enarratione plurimum fructus naſci video tum diuitibus, tum pauperibus, tum his qui propter improborum fœlicitatem, tum illis qui propter iuſtorũ inopiam & afflictionem conturbantur. Neque enim vlla res perinde ſolet hominum vulgus offendere ac perturbare, vt quod diuites prauè viuentes multa fruuntur proſperitate: contrà, iuſti cum virtute vitam agentes, ad extremam redigũtur inopiam, aliáque per petiuntur innumera paupertate ipſa grauiora. Verùm hęc parabola ſufficit ad præſtanda remedia: diuites quidẽ redigens ad ſobrietatem, pauperes vero in præſentibus malis conſolans: & illos quidem admonens, ne efferantur tollántque criſtas, quoties peruerſè viuentes hîc pœnas non dant, quip-

Simile.

Quis fructus ex hac parabola colligatur.

pe quũ illos maneat illic grauior cruciatus: hos verò cõſolans, ne aliorũ fœlicitate perturbentur, neq; putent res humanas abſque Dei prouidẽtia ferri, quũ hic iuſtus malis affligitur, improbus cõtrà ac ſceleratus homo perpetua fruitur proſperitate. Ambo ſiquidem pro dignitate recipient illic, hic quidẽ coronas patiẽtię tolerãtięq;, ille verò ſupplicia, pœnaſq; improbitatis. Hanc parabolã inſcribite diuites pariter ac pauperes: diuites quidem in parietibus domus veſtrę, pauperes autẽ in parietibus animi veſtri: & ſi quando deleta fuerit oborta obliuione, illinite denuò, ab initio reminiſcẽtes. Imo vero etiã diuites prius in mẽte quã in ędibus hãc deſcribite, ſempérq; circũferte, & erit vobis documentum, materiáque totius philoſophiæ. Nam ſi hanc iugiter inſcriptam animo teneamus, neque huius vitæ læta poterunt nos inflare, neque triſtia deiicere proſternereque, ſed nõ aliter quàm afficimur picturis in pariete additis, erga hæc vtraque afficiemur. Quemadmodum enim conſpicientes in pariete pictum diuitem ac pauperem, nec illi inuidemus, nec pauperem deſpicimus, eò quòd quæ videmus, vmbra rerum ſint, non veritas: ſic & diuitiarum & paupertatis, gloriæ & ignominiæ, aliarúmque rerum omnium ſiue triſtium ſiue lætarum naturam ſi pernouerimus, liberabimur à turbatione, quæ ex harum vnaquaque in nobis gigni ſolet. Hæc enim omnia quauis vmbra fallaciora ſunt; homini vero alta mente prædito atque generoſo nullæ res illuſtres ac ſplendidæ attollere, nullę humiles abiectæque contrahere animum poſſunt. Verùm iam tempus nobis eſt, vt diuitis verba audiamus: *Oro te*, inquit, *pater*, hoc eſt obſecro rogóque, *vt mittas Lazarum in domum patris mei. Sunt enim mihi quinque fratres, vt teſtificetur illis, ne veniant in hunc locum tormentorum.* Poſtquam pro ſe non impetrauerat, pro aliis facit ſupplicationem. Vide quàm humanum, quàm manſuetum pœna reddiderit eum. Qui namque Lazarum præſentem deſpiciebat, aliorum abſentium nunc curam habet: qui ante oculos iacentem præteribat, meminit eorum quos non videbat, multoq; ſtudio poſtulat, vt aliquo modo illis proſpiciatur aduerſus imminentia mala: obſecratq;

Simile à pictura.

A χαλεπωτάτης ἀπολαυσομένους αὐτοὺς ἐκεῖ τῆς τιμωρίας, τούτους δὲ παρακαλοῦσα, μὴ ταῖς ἑτέρων εὐπραγίαις θορυβεῖσθαι, μηδὲ νομίζειν ἀπρονόητα εἶναι τὰ καθ' ἡμᾶς, ὅταν δίκαιος μὲν ἐνταῦθα πάσχῃ κακῶς, πονηρὸς δὲ καὶ μιαρὸς ἄνθρωπος εὐημερίας ἀπολαύῃ διηνεκοῦς. ἀμφότεροι γὰρ τὸ κατ' ἀξίαν ἀπολήψονται ἐκεῖ, ὁ μὲν τοὺς στεφάνους τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς καρτερίας, ὁ δὲ τὰς κολάσεις καὶ τὰς τιμωρίας τῆς πονηρίας. Ταύτην τὴν παραβολὴν ἐγγράψατε καὶ πλούσιοι καὶ πένητες· πλούσιοι ἐν τοῖς τοίχοις τῆς ὑμετέρας οἰκίας, πένητες δὲ ἐν B τοῖς τοίχοις τῆς διανοίας. κἂν ἐξαλειφθῇ ποτὲ λήθης ἐγγινομένης, ἐπιχρίσατε πάλιν διὰ τῆς μνήμης ἄνωθεν. μᾶλλον δὲ καὶ οἱ πλούσιοι πρὸ τῆς οἰκίας ἐν τῇ διανοίᾳ διαγράψατε, καὶ συνεχῶς περιφέρετε, καὶ ἔσται διδασκαλεῖον ὑμῖν καὶ ὑπόθεσις φιλοσοφίας ἁπάσης. ἐὰν γὰρ ταύτην διηνεκῶς ἐγγεγραμμένην ἔχωμεν ἐν τῇ διανοίᾳ, οὔτε τὰ φαιδρὰ τοῦ παρόντος βίου ἡμᾶς φυσῆσαι δυνήσεται, οὔτε τὰ λυπηρὰ ταπεινῶσαι καὶ καθελεῖν· ἀλλ' ὡς πρὸς τὰς ζωγραφίας τὰς ἐν τοῖς τοίχοις, οὕτω πρὸς C ἑκάτερα ταῦτα διακεισόμεθα. καθάπερ γὰρ ἐν τοῖς τοίχοις γεγραμμένον ὁρῶντες πλούσιον καὶ πένητα, οὔτε ἐκείνῳ φθονοῦμεν, οὔτε τοῦ πένητος ὑπερορῶμεν, διὰ τὸ σκιὰν, ἀλλὰ μὴ πραγμάτων ἀλήθειαν εἶναι τὰ ὁρώμενα· οὕτω καὶ πλούτου καὶ πενίας, καὶ δόξης καὶ ἀτιμίας, καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων τῶν τε σκυθρωπῶν καὶ φαιδρῶν τὴν φύσιν ἂν καταμάθωμεν, τῆς ἐξ ἑκάστου τούτων ἐγγινομένης ἡμῖν ἀνωμαλίας ἀπαλλαγησόμεθα. σκιᾶς γάρ ἐστιν ἀπατηλότερα ἅπαντα ταῦτα, καὶ τὸν ὑψηλὸν καὶ γενναῖον, οὐδὲν οὔτε τῶν λαμπρῶν καὶ ἐπιδόξων ἐπᾶραι, οὔ- D τε τῶν ταπεινῶν καὶ ἀπερριμμένων συστεῖλαι δυνήσεται. ἀλλὰ γὰρ ὥρα λοιπὸν ἡμῖν καὶ τῶν ῥημάτων ἀκοῦσαι τῶν τοῦ πλουσίου. ἐρωτῶ σε, φησὶ, πάτερ, τουτέστι, παρακαλῶ, δέομαι, ἱκετεύω, ἵνα πέμψῃς εἰς τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου Λάζαρον (εἰσὶ γάρ μοι πέντε ἀδελφοὶ) ἵνα διαμαρτύρηται αὐτοῖς, ὅπως μὴ ἔλθωσιν εἰς τὸν τόπον τοῦτον τῆς βασάνου. ἐπειδὴ τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀπέτυχεν, ὑπὲρ ἑτέρων ποιεῖται τὴν ἱκετηρίαν. ὅρα πῶς φιλάνθρωπος καὶ ἥμερος γέγονεν ὑπὸ τῆς κολάσεως. ὁ γὰρ

τοῦ Λαζάρου καταφρονῶν παρόντος, ἑτέρων φροντίζει· ὁ τοῦ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν κείμενον παρατρέχων, τῶν οὐχ ὁρωμένων μέμνηται), καὶ μετὰ πολλῆς ἀξιοῖ τῆς τιμῆς καὶ τῆς σπουδῆς, ὥστε γενέσθαι τινὰ αὐτῶν πρόνοιαν πρὸς ἀπαλλαγὴν τῶν καταληψομένων αὐτοὺς κακῶν. καὶ παρακαλεῖ πεμφθῆναι τὸν Λάζαρον εἰς τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ἔνθα τὰ σκάμματα ἦν αὐτῷ, καὶ τὸ στάδιον ἀνέῳκτο τῆς ἀρετῆς. ἐκεῖνοι βλεπέτωσαν αὐτὸν στεφανούμενον, φησιν, οἱ θεασάμενοι ἀγωνισάμενον· οἱ μάρτυρες αὐτοῦ τῆς πενίας καὶ τοῦ λιμοῦ καὶ τῶν μυρίων κακῶν, γενέσθωσαν μάρτυρες τῆς τιμῆς, τῆς μεταβολῆς, τῆς δόξης ἁπάσης· ἵνα ἑκατέρωθεν παιδευθέντες καὶ μαθόντες, ὅτι οὐ μέχρι τοῦ παρόντος βίου τὰ ἡμέτερα ἵσταται πράγματα, οὕτω παρασκευάσωνται, ὡς δυνηθῆναι ταύτην τὴν κόλασιν διαφυγεῖν καὶ τὴν τιμωρίαν. τί οὖν ὁ Ἀβραάμ; ἔχουσι Μωϋσέα, καὶ τοὺς προφήτας, φησὶν (ἀκουσάτωσαν αὐτῶν) οὐχ οὕτω, φησὶ, σὺ κήδῃ τῶν ἀδελφῶν σου, ὡς ὁ ποιήσας αὐτοὺς Θεός. μυρίους αὐτοῖς ἐπέστησε διδασκάλους παραινοῦντας, συμβουλεύοντας, νουθετοῦντας. τί οὖν αὐτὸς πάλιν; οὐχί, φησι, πάτερ Ἀβραάμ, ἀλλ' ἐάν τις ἀπὸ νεκρῶν ἀπέλθῃ, αὐτῷ πιστεύσουσι. ταῦτα δὴ τὰ τῶν πολλῶν ῥήματα. ποῦ νῦν εἰσιν οἱ λέγοντες, τίς ἦλθεν ἐκεῖθεν; τίς ἐκ τῶν νεκρῶν ἀνέστη. τίς εἶπε τὰ ἐν ᾅδου; πόσα τοιαῦτα καὶ τηλικαῦτα πρὸς ἑαυτὸν εἶπεν ὁ πλούσιος ἐκεῖνος, ἡνίκα ἐτρύφα; οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς παρεκάλεσεν ἀναστῆναί τινα ἐκ τῶν νεκρῶν, ἀλλ' ὅτι τῶν γραφῶν ἀκούων κατεφρόνει, κατεγέλα, μύθους εἶναι ἐνόμιζε τὰ λεγόμενα. ἀφ' ὧν οὖν αὐτὸς ἔπασχε, καὶ περὶ τῶν ἀδελφῶν ἐνόμιζε. κἀκεῖνοί, φησιν, οὕτως ὑποπτεύουσιν. ἐὰν δέ τις ἀπὸ νεκρῶν ἀπέλθῃ, οὐκ ἀπιστήσουσιν αὐτῷ, οὐδὲ καταγελάσονται, ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς λεγομένοις προσέξουσι. τί οὖν ὁ Ἀβραάμ; εἰ Μωϋσέως καὶ τῶν προφητῶν οὐκ ἀκούουσιν, οὐδὲ ἐάν τις ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ, ἀκούσονται. καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθὲς, ὅτι ὁ τῶν γραφῶν οὐκ ἀκούων, οὐδὲ νεκρῶν ἀνισταμένων ἀκούσεται, ἔδειξαν οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ ὅτε Μωϋσέως οὐκ ἤκουσαν καὶ τῶν προφητῶν, οὐδὲ νεκροὺς ἀναστάντας ἰδόντες ἐπίστευσαν· ἀλλὰ νῦν μὲν ἀναιρεῖν τὸν Λάζαρον ἐπεχείρουν, νῦν δὲ τοῖς Ἀποστόλοις ἐπεπήδων, καίτοι πολλῶν ἀναστάντων νεκρῶν ἐν τῷ καιρῷ τοῦ σταυροῦ. ἵνα δὲ καὶ ἑτέρωθεν μάθῃς, ὅτι ἀξιοπιστοτέρα ἡ τῶν προφητῶν διδασκαλία τῆς τῶν ἀνισταμένων ἀπαγγε-

A vt Lazarus in domum patris mittatur, vbi ipſi fuerat arena ſtadiumq́; virtutis apertum. Illi videant illum coronari, qui viderunt certantem: qui teſtes fuerunt illi paupertatis ac famis, aliorúmque malorum innumerabilium, fiant teſtes honoris & ignominię in omnem gloriam commutatæ: vt vtrinque caſtigati doctique, quòd res noſtræ nequaquam præſentis vitæ termino finiuntur, tandem preparent ſeſe, vt hâc pœnam cruciatúmque poſſint effugere. Quid igitur Abraham? Habent, inquit, Moyſem, habent prophetas audiant illos. Non æquè tu curas fratres
B tuos atque Deus qui illos condidit, innumeros illis adhibuit magiſtros, admonitores, conſultores, adhortatores. Quid igitur ille reſpōdit? Non inquit, ſed ſi quis ex mortuis redeat, illi credent. Hæc ſanè ſunt vulgi verba. Vbi nunc ſunt qui dicunt, quis illinc rediit? Quis ex mortuis ſurrexit? quis narrauit quæ ſunt apud inferos? quam multa alia tantáque dicebat apud ſeipſum diues ille, quum verſaretur in deliciis, neque enim temerè poſtulabat, vt aliquis ſurgeret ex mortuis. Verùm quo-
C niam ipſe audiens ſcripturas contempſerat, deriſerat, fabulas eſſe quæ dicebantur crediderat: erga hæc ſicut ipſe fuerat affectus, ita habebat opinionem & de fratribus ſuis. Illi, inquit, ſic opinantur, quòd ſi quis ex mortuis redierit, nō derogabunt fidem illi, neque deridebunt, ſed potius auſcultabunt iis quæ dicentur. Quid igitur Abraham? Si Moſem & prophetas nō audierunt, nec ſi quis à mortuis ſurrexerit, credent. Idque verum eſſe quòd qui non audit ſcripturas, neq; ex mortuis excitatos auditurus ſit, declarauūt
D Iudæi: qui quoniam Moſem ac prophetas non audierant, neque quum mortuos vidiſſent excitatos, crediderunt: verùm nunc quidem Lazarum occidere conabantur, nunc rurſus in Apoſtolos impetum faciebant, quamuis multi iam ex mortuis ſurrexerant, quo tempore crux prædicabatur. Vt verò & aliunde cognoſcas quòd grauior ſit ſcripturarum ac prophetarum doctrina, quàm ſi quis à mortuis reſu-

ſcitati renuncient: illud cōſidera quòd quiſquis mortuus eſt, ſeruus eſt: quæ verò ſcripturæ loquūtur, loquutus eſt dominus. Proinde etiamſi mortuus reuiuiſcat, etiamſi angelus è cœlo deſcendat, maximè omnium credendum eſt ſcripturis. Nam angelorum herus mortuorum pariter ac viuentium dominus ipſe eas condidit. Ad hæc quòd ſuperuacanea quærunt qui deſiderant vt mortui illinc redeant, præter hæc quæ dicta ſunt, etiam ab huius mundi tribunalibus demonſtrare licet. Gehenna non videtur incredulis. Nam credentibus eſt perſpicua manifeſtáq;. Tribunalia videntur, quotidiéq; audimus quòd ille ſupplicio affectus eſt, illius proſcripta bona, alius operatur in fodinis, alius exuſtus eſt igni, alius alio pœnæ vindictæq; genere periit: & tamē hæc quum audiunt mali ac facinoroſi maleficiq; non emēdantur. Quid verò dico mirum, quod ij, qui nunquam in ea inciderint, non emendantur? multi frequenter in his deprehēſi poſteaquam effugerunt pœnam, perfoſſóque carcere elapſi ſunt, rurſus eadem aggrediūtur, & multò his ſceleratiora perpetrant. Ne igitur quæramus hæc audire à mortuis, quæ multò clarius quotidie nos docent ſacræ literæ. Nam ſi nouiſſet hoc Deus quòd mortui excitati viuentibus eſſent profuturi, nequaquam omiſiſſet, neque tantum lucrum præteriiſſet, qui cuncta nobis vtilia procurat. Ad hęc ſi aſſiduè erant excitandi mortui, nobiſque quæ illic geruntur renunciaturi, & hoc ipſum progreſſu temporis fuiſſet contemptum: præterea peruerſa etiam dogmata diabolus inuexiſſet, idque admodum facilè. Potuiſſet enim frequenter oſtendere ſimulacra, aut ſubornare qui ſimularent mortem ac ſepulturam, mox rurſus ſeſe oſtenderent, quaſi è mortuis excitatos, ac per illos quæcunque vellet perſuadere deluſis. Etenim ſi nunc quum tale nihil ſit, inſomnia frequenter dormientibus viſa veluti eorum, qui hinc deceſſerunt, multos deceperunt, perdiderunt ſubuertérúntque, multo magis id accidiſſet, ſi hoc factum fuiſſet, atque in mentibus hominum obtinuiſſet, videlicet ſi multi defunctorum rediiſſent in vitam, innumerabiles ſceleratus ille dæmon

Scriptura prima fides.

Simile mirum.

Mortui quare non appareāt.

A λίας, ἐκεῖνο σκόπησον, ὅτι νεκρὸς μὲν ἅπας δοῦλός ἐστιν· ἃ δὲ αἱ γραφαὶ φθέγγονται, ταῦτα ὁ δεσπότης ἐφθέγξατο. ὥστε κἂν νεκρὸς ἀναστῇ, κἂν ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ καταβῇ, πάντων ἔστωσαν αἱ γραφαὶ ἀξιοπιστότεραι. ὁ γὰρ τῶν ἀγγέλων δεσπότης, καὶ τῶν νεκρῶν καὶ τῶν ζώντων κύριος, αὐτὸς ἐκείνας ἐνομοθέτησε. καὶ ὅτι περιττὰ ζητοῦσιν οἱ ζητοῦντες νεκροὺς ἐκεῖθεν ἐλθεῖν, πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ ἀπὸ τῶν παρόντων ἐστὶ δεῖξαι δικαστηρίων τούτων. ἡ γέεννα οὐ φαίνεται τοῖς ἀπίστοις· τοῖς γὰρ πιστοῖς ἐστι δήλη καὶ φανερά, ἀλλ' ὅμως τοῖς ἀπίστοις οὐ φαίνεται. τὰ μέν τοι δικα-

B στήρια φαίνεται, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀκούομεν, ὅτι ὁ δεῖνα ἐκολάσθη, τοῦ δεῖνος ἡ οὐσία ἐδημεύθη, ἕτερος τὰ μέταλλα ἐργάζεται, ἄλλος κατεκάη πυρί, ἄλλος ἑτέρῳ τρόπῳ κολάσεως καὶ τιμωρίας ἀπώλετο. ἀλλ' ὅμως ταῦτα ἀκούοντες οἱ πονηροὶ καὶ κακοῦργοι καὶ γόητες, οὐ σωφρονίζονται. καὶ τί λέγω, εἰ οἱ μηδέποτε τούτοις περιπεσόντες οὐ σωφρονίζονται; πολλάκις πολλοὶ τούτων ἁλόντες καὶ διαφυγόντες τὴν κόλασιν, καὶ τὸ δεσμωτήριον διορύξαντες καὶ ἀποπηδήσαντες, πάλιν τοῖς αὐτοῖς ἐπέθεντο, καὶ

C πολλῷ χαλεπώτερα τούτων εἰργάσαντο. μὴ τοίνυν ζητῶμεν παρὰ νεκρῶν ἀκούειν ταῦτα, ἃ πολλῷ σαφέστερον αἱ γραφαὶ καθ' ἑκάστην ἡμᾶς παιδεύουσι τὴν ἡμέραν. εἰ γὰρ ᾔδει τοῦτο ὁ Θεός, ὅτι νεκροὶ ἀνιστάμενοι τοὺς ζῶντας ὠφέλησαν ἄν, οὐκ ἂν παρέλιπεν, οὐδ' ἂν παρῆκε τοσοῦτον κέρδος ὁ πάντα ἡμῖν πρὸς τὸ συμφέρον πραγματευόμενος. χωρὶς δὲ τούτων, εἰ συνεχῶς ἔμελλον ἀνίστασθαι νεκροί, καὶ τὰ ἐκεῖ πάντα ἀπαγγέλλειν ἡμῖν, καὶ τοῦτο ἂν τῷ χρόνῳ κατεφρονήθη πάλιν. πρὸς δὲ τούτοις καὶ πονηρὰ ἂν εἰσήγαγε δόγματα ὁ διάβολος μετὰ πολ-

D λῆς τῆς εὐκολίας. εἴδωλα γὰρ ἠδύνατο δεικνύναι πολλάκις, ἢ καὶ παρασκευάζων τινὰς ὑποκρίνασθαι θάνατον καὶ κατορύττεσθαι, δεικνύναι πάλιν ὡς ἐκ νεκρῶν ἀναστάντας, καὶ δι' ἐκείνων ὅσα ἐβούλετο πιστεύεσθαι ταῖς τῶν ἀπατωμένων διανοίαις. εἰ γὰρ νῦν, οὐδενὸς ὄντος τοιούτου, ὄνειροι πολλάκις φανέντες ἐν τύποις τῶν ἀπελθόντων, πολλοὺς ἠπάτησαν καὶ διέφθειραν· πολλῷ μᾶλλον, εἰ τοῦτο γεγενημένον ἦν καὶ κεκρατηκὸς ἐν ταῖς τῶν ἀνθρώπων διανοίαις, οἷον ὅτι πολλοὶ τῶν ἀπελθόντων ἐπανῆλθον πάλιν, μυρίους ἂν ὁ μιαρὸς δαίμων

ἐκεῖνος

A ἐκεῖ δόλους ἔπλεξε, καὶ πολλὴν ἀπάτην εἰς τὸν βίον εἰσήγαγε. διὰ τοῦτο ἀπέκλεισε τὰς θύρας ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἀφίησί τινα τῶν ἀπελθόντων ἐπανελθόντα εἰπεῖν τὰ ἐκεῖ, ἵνα μὴ λαβὼν ἀφορμὴν ἐντεῦθεν ἐκεῖνος, τὰ παρ' ἑαυτοῦ πάντα εἰσαγάγῃ. καὶ γὰρ ὅτε προφῆται ἦσαν, ψευδοπροφήτας ἦγε· καὶ ὅτε ἀπόστολοι, ψευδαποστόλους. καὶ ὅτε Χριστὸς ἐφάνη, ψευδοχρίστους· καὶ ὅτε δόγματα εἰσηνέχθη ὑγιῆ, διεφθαρμένα εἰσήγαγε, τὰ ζιζάνια πανταχοῦ διασπείρων. ὥστε εἰ καὶ τοῦτο συνέβη, καὶ τοῦτο ἐπεχείρησεν ἂν ὑποκρίνασθαι διὰ τῶν οἰκείων ὀργάνων, οὐχὶ νεκροὺς ἀληθῶς ἀνιστάς, ἀλλὰ μαγγανείαις τισὶ καὶ ἀπάταις τὰς ὄψεις τῶν ὁρώντων ἀπατῶν, ἢ καὶ τινὰς παρασκευάζων, ὥσπερ ἔφθην εἰπών, ὑποκρίνεσθαι τελευτήν, τὰ ἄνω κάτω πάντα ἐποίησεν ἂν καὶ συνέχεεν. ἀλλ' ὁ Θεὸς ἅπαντα ταῦτα προειδώς, ἀπετείχισεν αὐτῷ τὴν ἐπιβουλὴν ταύτην, καὶ φειδόμενος ἡμῶν, οὐ συνεχώρησεν ἐλθόντι τινί ποτε ἐκεῖθεν περὶ τῶν ἐκεῖ διαλεχθῆναι τοῖς ζῶσιν ἀνθρώποις, παιδεύων ἡμᾶς πάντων ἀξιοπιστοτέρας ἡγεῖσθαι τὰς θείας γραφάς. πολὺ γὰρ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως σαφέστερα ἡμῖν ἔδειξε πράγματα. τὴν C οἰκουμένην ἐπέστρεψεν ἅπασαν, τὴν πλάνην ἀπήλασε, τὴν ἀλήθειαν ἐπεισήγαγε, δι' ἁλιέων καὶ εὐτελῶν ἀνθρώπων ταῦτα πάντα κατώρθωσε, καὶ ἱκανὰς ἀποδείξεις τῆς ἑαυτοῦ προνοίας πανταχοῦ παρέσχεν ἡμῖν. μὴ τοίνυν μέχρι τοῦ παρόντος βίου τὰ ἡμέτερα συγκεκλεῖσθαι νομίζωμεν, ἀλλὰ πιστεύωμεν, ὅτι πάντως ἔσται κρίσις καὶ ἀνταπόδοσις τῶν ἐνταῦθα παρ' ἡμῶν γινομένων ἁπάντων. τοῦτο γὰρ οὕτως ἐστὶ σαφὲς καὶ ἐναργὲς πᾶσιν, ὡς καὶ Ἰουδαίους καὶ Ἕλληνας καὶ αἱρετικούς, καὶ πάντα ἁπλῶς ἄνθρωπον ὑπὲρ τούτων ὁμογνωμονεῖν. εἰ γὰρ μὴ καθὼς προσῆκε περὶ D ἀναστάσεως φιλοσοφοῦσιν ἅπαντες, ἀλλ' ὅμως περὶ τῆς κρίσεως καὶ τῆς κολάσεως καὶ τῶν ἐκεῖ δικαστηρίων ἅπαντες συμφωνοῦσιν, ὅτι ἔστι τις τῶν ἐνταῦθα γινομένων ἀντίδοσις ἐκεῖ. εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἦν, τίνος ἕνεκεν οὐρανὸν τοσοῦτον ἐξέτεινε, γῆν ὑπέστρωσε, θάλασσαν ἥπλωσεν, ἀέρα ἐξέχεε, τοσαύτην πρόνοιαν ἐπεδείξατο, εἰ μὴ μέχρι τέλους ἔμελλεν ἡμῶν προστήσεσθαι; οὐχ ὁρᾷς πόσοι βιώσαντες ἐν ἀρετῇ, μυρία παθόντες δεινὰ ἀπῆλθον, μηδὲν ἀπολαβόντες ἀγαθόν;

dolos texuiſſet, multaq; fraudẽ in vitã hominũ induxiſſet. Eóq; Deus occluſit fores, nec permittit aliquẽ defunctorũ huc reuerſum narrare, quid illic fiat, ne ille accepta occaſione technas ſuas omneis inuehat. Nã quũ eſſent prophetę, pſeudoprophetas excitabat: quũ eſſent apoſtoli, pſeudoapoſtolos. quũ Chriſtus appareret, pſeudochriſtos. quum dogmata ſana inducta fuiſsẽt, corrupta inducebat, vbiq; diſſeminãs zizania. itaque etiãſi illud eueniſſet, hoc quoq; conatus fuiſſet fingere per ſua organa, nõ verè excitatis mortuis, ſed maleficiis quibuſdã ac fraudibus cõtuentiũ oculis deceptis, aut quoſdam etiam ſubornans, quemadmodum dicere cœperam, qui mortem ſimularent, ſurſum deorſum miſcuiſſet, confudiſſetque omnia: ſed Deus, cum hæc omnia pręuidiſſet, præcluſit illi viam ad has inſidias. nobiſque parcens non permiſit, vt quiſquam vnquam illinc huc reuerſus de iis quæ ibi ſunt narraret viuentibus hominibus: docens nos, vt ſcripturis potius credendum exiſtimemus, quam cæteris omnibus, propterea quòd Deus nobis multo clariores inſignioreſq; res geſtas, quam ipſa ſit reſurrectio, nobis commõſtrauit. Orbem vniuerſum conuertit, errorem abegit, veritatem induxit, per homines piſcatores ac viles hæc omnia peregit, denique abundè magna ſuæ prouidentiæ documenta nobis vbique præbuit. Ne itaq; putemus res noſtras huius vitæ termino circunſcribi, ſed credamus fore iudicium ac remunerationem omnium, quæcunque hic à nobis geruntur. Nam id eſt adeò manifeſtum conſpicuúmque cunctis, vt & Iudæi & Gręci, & hæretici, breuiter omnis quiſquis eſt homo ſuper his cõſentiat. Quanquam enim non quẽadmodum decet, de reſurrectione philoſophantur omnes, attamen de iudicio, deq; pœnis, deq; tribunalibus quæ illic ſunt, omnes conſentiunt, illic eſſe aliquam eorum quæ hic geruntur remunerationem: quod ni eſſet, qua de cauſa Deus cœlum tam amplum extendiſſet, mare dilataſſet, aërem diffudiſſet, tantam prouidentiam declaraſſet, niſi ad finem vſque noſtri curam habiturus eſſet. Nónne vides multos, qui cũ virtute vixerunt, innumeraque mala paſſi ſunt, deceſſiſſe nulla re bona percepta?

Mortui nõ apparent viuentibus.

Gentiles & hæretici conſentiũt in his de iudicio extremo.

Alios contra, quum multam prauitatē commiſerint, alienas facultates rapuerint, viduas & orphanos ſpoliauerint, oppreſſerintque, opibus delicijsq; & innumeris bonis fruiti fuerint, deceſſiſſe ne tantulum quidē mali paſſos? *Probatio immortalitatis.* Quæ igitur vel illi priores virtutes prę̄mia recipient, vel iſti prauitatis ferent ſupplicia, ſi noſtræ res vltra vitam hanc non proferuntur? Nam ſi Deus eſt, ſicuti reuera eſt, eum iuſtum eſſe nemo non fatebitur. Atqui ſi iuſtus eſt, & his & illis reddet pro meritis, & hoc in confeſſo eſt. Quod ſi & his & illis rependet pro meritis, hic verò nullus eorum recepit, neque ille improbitatis pœnam, neque hic virtutis præmia: perſpicuum eſt reſtare tempus aliquod in quo congruens prę̄mium horum vterque feret. Sed quare nobis iudicem in animo ſic perpetuò vigilantem, & attentum Deus conſtituit con- *Conſcientiæ remorſus, quare inditus homini.* ſcientiam loquor. Nec enim eſt vllus inter homines adeò vigilās, vt eſt noſtra conſcientia. Nam externi iudices & pecunijs corrumpuntur, & aſſentationibus deliniuntur, & metu ſimulant, denique multa ſunt alia quæ rectum illorum iudicium deprauant: at conſcientiæ tribunal nulli hominum nouit cedere, ſed quamuis dederis pecunias, quāuis mineris, quamuis aliud quidlibet feceris, iuſtam feret ſententiam aduerſus peccatorū cogitationes, adeò vt ipſe quoque qui peccatum admiſit, ſeipſum condemnet, etiam ſi alius nullus accuſet. Neque id ſemel atque iterum ſed ſæpius, imò per omnē vitam hoc facere non deſinit: & licet ingens temporis interuallum interceſſerit, nunquam tamen obliuiſcetur eorum quæ facta ſunt. Quin & quum perpetratur peccatum, & priuſquam perpetratur, & poſtquam eſt perpetratum, acerbus nobis imminet accuſator, maxime verò poſteaquam perpetratum fuerit. Nam in perpetrando ſcelere, quoniam voluptate ſumus ebrij, non perinde ſentimus: cæterum ſimulatque commiſſum fuerit, ceperitque finem, tum demum extincta voluptate amarus pœnitentiæ ſtimulus ſuccedit, contra quam accidere ſolet mulieribus parturientibus, Nam illis ante partum labor eſt ingens, grauéſque nixus, diſſecantes eas, & intolerandus

A ἕτεροι δὲ πάλιν πονηρίαν πολλὴν ἐπιδειξάμενοι, τὰς ἑτέρων ἁρπάσαντες οὐσίας, χήρας καὶ ὀρφανοὺς ἀποδύσαντες καὶ καταδυναστεύσαντες, πλούτου καὶ τρυφῆς καὶ μυρίων ἀπολαύσαντες ἀγαθῶν ἀπῆλθον, οὐδὲ τὸ τυχὸν παθόντες δεινόν. πότε οὖν ἢ ἐκεῖνοι οἱ πρότεροι τῆς ἀρετῆς ἀπολήψονται τὰς ἀμοιβάς, ἢ οὗτοι τῆς πονηρίας δώσουσι τὰς τιμωρίας, εἰ μέχρι τοῦ παρόντος τὰ ἡμέτερα ἵσταται πράγματα; ὅτι γάρ, εἰ ἔστι Θεός, ὥσπερ οὖν καὶ ἔστι, δίκαιός ἐστι, πᾶς ὁστισοῦν ἂν εἴποι. ὅτι δέ, εἰ δίκαιός ἐστι, καὶ τούτοις κἀκείνοις ἀποδώσει τὰ κατ' ἀξίαν, καὶ τοῦτο συνωμολόγηται. εἰ δὲ B μέλλοι κἀκείνοις καὶ τούτοις ἀποδιδόναι κατ' ἀξίαν, ἐνταῦθα δὲ οὐδεὶς αὐτὴν ἀπέλαβεν, οὔτε ἐκεῖνος τῆς πονηρίας τὴν κόλασιν, οὔτε οὗτος τῆς ἀρετῆς τὰς ἀμοιβάς, εὔδηλον ὅτι λείπεταί τις καιρός, ἐν ᾧ τὴν προσήκουσαν ἀντίδοσιν ἑκάτεροι τούτων ἕξουσι. τίνος δὲ ἕνεκεν ὅλως ἐν τῇ διανοίᾳ τῇ ἡμετέρᾳ κριτὴν οὕτω διηνεκῶς ἐγρηγορότα καὶ νήφοντα κατέστησεν ἡμῖν ὁ Θεός, τὸ συνειδὸς λέγω; οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν οὐδεὶς δικαστὴς οὕτως ἄγρυπνος ἐν ἀνθρώποις, ὡς τὸ ἡμέτερον συνειδός. οἱ μὲν γὰρ ἔξωθεν δικασταὶ καὶ ὑπὸ χρημάC των διαφθείρονται, καὶ κολακείαις χαυνοῦνται, καὶ διὰ φόβον καθυποκρίνονται, καὶ πολλὰ ἕτερά ἐστι τὰ λυμαινόμενα τὴν ὀρθὴν ἐκείνων ψῆφον· τὸ δὲ τοῦ συνειδότος δικαστήριον οὐδενὶ τούτων εἴκειν οἶδεν· ἀλλὰ κἂν χρήματα δῷς, κἂν κολακεύσῃς, κἂν ἀπειλήσῃς, κἂν ἕτερον ὁτιοῦν ἐργάσῃ, δικαίαν οἴσει τὴν ψῆφον κατὰ τῶν ἡμαρτηκότων λογισμῶν· καὶ αὐτὸς ὁ τὴν ἁμαρτίαν ἐργασάμενος αὐτὸς ἑαυτὸν καταδικάζει, κἂν μηδεὶς ἕτερος κατηγορῇ· καὶ οὐχ ἅπαξ, οὐδὲ δίς, ἀλλὰ καὶ πολλάκις καὶ διὰ παντὸς τοῦ βίου τοῦτο D ποιῶν διατελεῖ. κἂν πολὺς παρέλθῃ χρόνος, οὐδέποτε ἐπιλήσεται τῶν γεγενημένων, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ γίνεσθαι τὴν ἁμαρτίαν, καὶ πρὶν γενέσθαι, καὶ μετὰ τὸ γενέσθαι σφοδρὸς ἐφέστηκεν ἡμῖν κατήγορος, καὶ μάλιστα μετὰ τὸ γενέσθαι. ἐν μὲν γὰρ τῷ πράττειν τὴν ἁμαρτίαν, ὑπὸ τῆς ἡδονῆς μεθύοντες οὐχ οὕτως αἰσθανόμεθα· ἐπειδὰν δὲ γένηται καὶ λάβῃ τέλος, τότε δὴ μάλιστα, τῆς ἡδονῆς σβεσθείσης ἁπάσης, τὸ πικρὸν τῆς μεταμελείας ἐπεισέρχεται κέντρον ἀπεναντίας ταῖς ὠδινούσαις γυναιξίν. ἐπ' ἐκείνων μὲν γὰρ πρὸ τοῦ τόκου πολὺς καὶ

A ἀφόρητος ὁ πόνος καὶ ὠδῖνες δριμεῖαι διακόπτουσαι τὰς ἀλγηδόσιν αὐτάς· μετὰ δὲ τὸν τόκον ἄνεσις, τῷ βρέφει τῆς ὀδύνης συνεξελθούσης. ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως· ἀλλ' ἕως μὲν ἂν ὠδίνωμεν καὶ συλλαμβάνωμεν τὰ διεφθαρμένα βουλεύματα, εὐφραινόμεθα καὶ χαίρομεν· ἐπειδὰν δὲ ἀποτέκωμεν τὸ πονηρὸν παιδίον τὴν ἁμαρτίαν, τότε τὸ αἶσχος τοῦ τεχθέντος ἰδόντες ὀδυνώμεθα, τότε διακοπτόμεθα τῶν ὠδινουσῶν γυναικῶν χαλεπώτερον. διὸ παρακαλῶ μὴ δέχεσθαι μὲν μάλιστα παρὰ τὴν ἀρχὴν ἐπιθυμίαν διεφθαρμένην· εἰ δὲ καὶ δεξόμεθα, ἀποπνίγειν ἔνδον τὰ σπέρματα· εἰ δὲ καὶ μέχρι τού-
B του ῥαθυμήσαιμεν, ἐξελθοῦσαν εἰς ἔργον τὴν ἁμαρτίαν ἀποκτείνειν πάλιν διὰ ἐξομολογήσεως καὶ δακρύων, διὰ τοῦ κατηγορεῖν ἑαυτῶν. οὐδὲν γὰρ οὕτως ὀλέθριον τῇ ἁμαρτίᾳ, ὡς κατηγορία καὶ κατάγνωσις σὺν μετανοίᾳ καὶ δάκρυσι. κατέγνως σου τὴν ἁμαρτίαν; ἀπέθου τὸ φορτίον. καὶ τίς ταῦτά φησιν; αὐτὸς ὁ δικάζων Θεός. λέγε σὺ τὰς ἁμαρτίας σου πρῶτος, ἵνα δικαιωθῇς. τίνος γὰρ ἕνεκεν αἰσχύνῃ καὶ ἐρυθριᾷς, εἰπέ μοι, τὰ ἁμαρτήματα εἰπεῖν; μὴ γὰρ ἀνθρώπῳ
C λέγεις, ἵνα ὀνειδίσῃ σε; μὴ γὰρ τῷ συνδούλῳ ὁμολογεῖς, ἵνα ἐκπομπεύσῃ; τῷ δεσπότῃ, τῷ κηδεμόνι, τῷ φιλανθρώπῳ, τῷ ἰατρῷ τὸ τραῦμα ἐπιδεικνύεις. μὴ γὰρ, κἂν σὺ μὴ εἴπῃς, ἐκεῖνος οὐκ οἶδεν, ὅς γε καὶ πρὸ τοῦ πραχθῆναι ἠπίστατο; τίνος οὖν ἕνεκεν οὐ λέγεις; μὴ γὰρ ἐκ τῆς σῆς κατηγορίας φορτικώτερον γίνεται τὸ ἁμάρτημα; ἡμερώτερον μὲν οὖν καὶ κουφότερον. καὶ διὰ τοῦτο βούλεταί σε εἰπεῖν, οὐχ ἵνα κολάσῃ, ἀλλ' ἵνα συγχωρήσῃ· οὐχ ἵνα αὐτὸς μάθῃ τὴν ἁμαρτίαν· πῶς γὰρ, ὁ εἰδώς; ἀλλ' ἵνα σὺ μάθῃς πόσον σοι συ-
D γχωρεῖ χρέος. βούλεται δέ σε μαθεῖν τῆς χάριτος τὸ μέγεθος, ἵνα εὐχαριστῶν διατελῇς, ἵνα ὀκνηρότερος πρὸς ἁμαρτίαν ᾖς, ἵνα προθυμότερος εἰς ἀρετήν. ἂν μὴ εἴπῃς τοῦ χρέους τὸ μέγεθος, οὐκ ἐπιγινώσκεις τῆς χάριτος τὴν ὑπερβολήν. οὐκ ἀναγκάζω, φησίν, εἰς μέσον ἐλθεῖν σε θέατρον, καὶ μάρτυρας περιστῆσαι πολλούς· ἐμοὶ τὸ ἁμάρτημα εἰπὲ μόνῳ κατ' ἰδίαν, ἵνα θεραπεύσω τὸ ἕλκος, καὶ ἀπαλλάξω τῆς ὀδύνης. διὰ τοῦτο τὸ συνειδὸς ἡμῖν ἐγκατέθηκε καὶ πατρὸς φιλοστοργότερον. πατὴρ μὲν γὰρ ἅπαξ, ἢ δεύτερον, ἢ καὶ τρίτον, ἢ καὶ δεκάκις ἐπιτιμήσας τῷ παιδὶ,

doloribus, poſt partum verò relaxatio, dolore ſimul cum infante egrediente: verùm hîc non item, ſed dum parturimus cõcipimúſque corruptos affectus, delectamur, gaudemúſque: cæterum *Diſſimile.*
vbi fuerimus enixi malum illum puerum peccatum, tum conſpecta fœditate partus, diſcruciamur grauius quàm mulieres parturientes. Quapropter adhortor primum quod eſt optimum, ne vnquam omnino conſpiciamus in animo corruptam cupiditatem. Quòd ſi quando conceperimus, tamen fœtum intus præfocemus. Rurſus ſi huc vſque fuerimus negligentes, iniquitatem in opus progreſſam mox occidamus per confeſſionem, per lacrymas, per propriorum commiſſorum accuſationem. *Primum non velle peccare, proximum ſtatim abolere. Confeſſio. Agnitio peccati delet peccatum.*
Nihil enim tam exitiale peccato, quàm peccari accuſatio condemnatióque, cum pœnitudine lachrymiſque coniuncta. Condemnaſti tuum peccatum? depoſuiſti ſarcinam. Quis hæc dicit? Ipſe iudex Deus. *Eſa. 43. 26. Deo confitendum.*
Dic tu peccata tua prior, vt iuſtificeris. Cur igitur, te quæſo, pudeſcis & erubeſcis dicere peccata tua? Num enim homini dicis, vt te probro afficiat? Num enim conſeruo confiteris, vt in publicum proferat? Imo vero ei qui dominus eſt, ei qui tui curam gerit, ei qui humanus eſt, ei qui medicus eſt, oſtendis vulnera. Neque enim ignorat, etiamſi tu non dixeris, qui ſciebat etiã antequam perpetrares. Quid igitur eſt cauſæ, quò minus dicas? Non enim ex accuſatione fit grauius peccatum: imò mitius magis ac leuius. Et ob hoc ipſũ Deus vult te dicere: non vt puniaris, ſed vt relaxeris: non vt ipſe ſciat peccatum: cur enim id poſtulet, quum iam ſciat? ſed vt ſcias, quantum tibi debitum remittatur. Ideo verò vult te ſcire beneficij magnitudinem, vt perpetuò gratias agas, vt ſegnior fias ad peccandum, vt ad virtutem promptior. *Quarè Deo confitendum qui ſcit omnia.*
Niſi dixeris debiti magnitudinem, non agnoſces donationis eminentiam. Nõ, inquit, cogo te in medium prodire theatrum, ac multos adhibere teſtes. Mihi ſoli dic peccatum priuatim, vt ſanem vlcus, téque dolore liberabo. Ideo nobis inſeuit conſcientiam, ídque quouis patre amantius. Nam pater vbi ſemel, iterum, ac tertiò, deciéſve filium increpauerit: *Diſſimile.*
ſi viderit incorrigibilem manere,

deſperans abdicat, expellit è familia, A à cognatione reſecat. At non eodem modo conſcientia, ſed licèt ſemel, licèt iterum, licèt ter, licèt millies admonuerit, tùque non obtemperes, monebit iterum, nec deſiſtet vſque ad ſupremum halitum, ſiue domi, ſiue in biuiis, ſiue in menſa, ſiue in foro, ſiue in itinere, frequenter & in ſomnis ipſis peccatorum nobis ſimulacra ſpectráque repræſentat. Vide autem Dei ſapientiam. Non fecit perpetuam conſcientiæ accuſationem, neque enim hoc onus perferre poteramus, ſi iugiter accuſaſſet: neque rurſus adeò leuem & imbecillem, vt B poſt vnam aut alteram admonitionem deſperaret. Etenim ſi ſingulis diebus fuiſſet nos ſtimulatura, an non deſpondentes animum enecaremur? Rurſus ſi poſt vnam atque alteram increpationem deſiſteret, haud multum fructus nobis adferret. Eóque fecit obiurgationem frequentem, at non perpetuam: frequentem quidem ne in ſocordiam incideremus, ſed vt ſubinde relaxatione ſolatióque quopiam accepto, reſpiraremus. Quemadmodum enim omnino non dolere de C peccatis exitiale eſt, quodque malorũ extremum eſt, etiam mali ſenſum nobis adimit: ſic & iugiter, ſupráque modum id facere, noxium eſt. Solet enim & doloris immodica magnitudo, frequenter hominem à naturalibus excutiens ſenſibus, animum demergere, & ad honeſta omnia inutilem reddere. Ea propter & illud prouidit, vt ex interuallis nobis immineret conſcientiæ redargutio, propterea quod eſt admodum ſeuera, & quouis ſtimulo acrius pungere conſueuit peccatorem. Non enim tunc D ſolùm, quum ipſi peccamus, verumetiam quum alij committunt eadem, vehementer inſurgit, magnáque contentione nobis occlamat. Nam ſcortator, adulter, aut fur non modò quum accuſatur ipſe, verumetiã quum audit alios eadem auſos accuſari, ipſe ſibi videtur flagris cædi, dum increpãtur alij, ſuorum admiſſorum reminiſcens, & alius quidem vocatur in ius: hic vero flagellatur, cui nullum crimen intenditur, ſi fuerit eadem auſus.

Conſcientiæ remorſus, quare non eſt perpetuus.

Dolor immodicus adducit in inſaniam.

A ἐπειδὰν ἴδῃ μένοντα ἀδιόρθωτον, ἀπαγορεύσας ἀποκηρύττει, καὶ τῆς οἰκίας ἐκβάλλει, καὶ τῆς συγγενείας διακόπτει. ἀλλ' οὐ τὸ συνειδός· ἀλλά, κἂν ἅπαξ, κἂν δεύτερον, κἂν τρίτον, κἂν μυριάκις εἴπῃ, καὶ παρακούσῃς, πάλιν ἐρεῖ, καὶ οὐκ ἀφίσταται ἕως ἐσχάτης ἀναπνοῆς· καὶ ἐν οἰκίᾳ, καὶ ἐν ἀμφόδοις, καὶ ἐν τραπέζῃ, καὶ ἐν ἀγορᾷ, καὶ ἐν ὁδοῖς, πολλάκις δὲ καὶ ἐν ὀνείροις αὐτοῖς τῶν ἡμαρτημένων ἡμῖν τὰ εἴδωλα καὶ τὰς φαντασίας παρίστησι. καὶ ὅρα σοφίαν Θεοῦ. οὔτε διηνεκῆ τὴν κατηγορίαν ἐποίησεν εἶναι τοῦ συνειδότος (οὐ γὰρ ἂν ἠνέγκαμεν τὸ φορτίον, συνεχῶς ἐγκαλούμενοι) B οὔτε οὕτως ἀσθενῆ, ὡς ἐκ πρώτης καὶ δευτέρας ἀπαγορεῦσαι παραινέσεως. Εἰ μὲν γὰρ καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ ὥραν ἔμελλεν ἡμᾶς κεντεῖν, κἂν ἀπεπνίγημεν ἀπὸ τῆς ἀθυμίας· εἰ δὲ ἅπαξ καὶ δεύτερον ὑπομνῆσαν ἀπέστη τῆς ἐπιτιμήσεως, οὐκ ἂν πολλὴν ἐκαρπωσάμεθα τὴν ὠφέλειαν. Διὰ τοῦτο διηνεκῆ μὲν ταύτην ἐποίησεν εἶναι τὴν ἐπιτίμησιν, οὐ μὴν συνεχῆ· διηνεκῆ μέν, ἵνα μὴ εἰς ῥᾳθυμίαν ἐμπίπτωμεν, ἀλλ' ἀεὶ καὶ μέχρι τελευτῆς ὑπομιμνησκόμενοι νήφωμεν· οὐ συνεχῆ δὲ οὐδὲ ἐπάλληλον, ἵνα μὴ καταπίπτωμεν, C ἀλλὰ ἀνέσεις τινὰς λαμβάνοντες καὶ παραμυθίας ἀναπνέωμεν. ὥσπερ γὰρ τὸ μηδὲ ὅλως ἀλγεῖν ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν, ὀλέθριον, καὶ τὴν ἐσχάτην ἀναισθησίαν ἐντίκτον ἡμῖν· οὕτω τὸ συνεχῶς καὶ πέρα τοῦ μέτρου τοῦτο πάσχειν, ἐπιβλαβές. ἡ γὰρ ὑπερβολὴ τῆς ἀθυμίας ἴσχυε καὶ τῶν κατὰ φύσιν πολλάκις ἐκβαλοῦσα φρενῶν, ὑποβρύχιον ποιῆσαι τὴν ψυχήν, καὶ πρὸς ἅπαντα ἄχρηστον ἐργάσασθαι τὰ καλά. Διὰ τοῦτο καὶ ἐκ διαλειμμάτων ἡμῖν τὸν τοῦ συνειδότος ἔλεγχον παρεσκεύασεν ἐπικεῖσθαι, ἐπειδὴ σφόδρα ἐστὶν ἀπότομος, καὶ παντὸς κέντρου σφοδρότερον τὸν ἡμαρτηκότα νύττειν εἴωθεν. D οὐδὲ γὰρ ἡνίκα ἂν ἁμαρτάνωμεν αὐτοί, ἀλλὰ καὶ ἡνίκα ἂν ἕτεροι τὰ αὐτὰ πλημμελῶσιν ἡμῖν, διεγείρεται σφοδρῶς καὶ μετὰ πολλῆς ἡμῶν καταβοᾷ τῆς εὐτονίας. καὶ γὰρ ὁ πόρνος, καὶ ὁ μοιχός, καὶ ὁ κλέπτης, οὐ μόνον ὅταν αὐτὸς κατηγορῆται, ἀλλὰ καὶ ὅταν καὶ ἑτέρων τοιαῦτα τολμησάντων ἀκούῃ κατηγορουμένων, αὐτὸς ἡγεῖται μαστίζεσθαι, ἐν ταῖς ἑτέρων ἐπιτιμήσεσι τῆς οἰκείας ἁμαρτίας λαμβάνων ἀνάμνησιν. καὶ ἐγκαλεῖται μὲν ἄλλος, πλήττεται δὲ οὗτος ὁ μηδὲν ἐγκαλούμενος, ὅταν ᾖ τὰ αὐτὰ ἐκείνῳ τετολμηκώς.

A ὥσπερ οὖν καὶ ἐπὶ τοῖς κατορθώμασιν, ἑτέρων ἐγκωμιαζομένων, καὶ στεφανουμένων, οἱ τὰ αὐτὰ κατωρθωκότες ἐκείνοις, χαίρουσι καὶ ἀγάλλονται. ὡς οὐκ ἐκείνων μᾶλλον, ἢ αὐτῶν ἐπαινουμένων, τί τοίνυν γένοιτ' ἂν τοῦ ἡμαρτηκότος ἀθλιώτερον, ὅταν ἑτέρων κατηγορουμένων, αὐτὸς καταδύηται; τί δὲ τοῦ ζῶντος ἐν ἀρετῇ μακαριώτερον, ὅταν ἑτέρων ἐπαινουμένων, αὐτὸς χαίρῃ καὶ διαχέηται, ἐν τοῖς ἑτέρων ἐγκωμίοις ὑπόμνησιν λαμβάνων τῶν οἰκείων κατορθωμάτων; ταῦτα τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας τὰ ἔργα, ταῦτα τῆς μεγίστης αὐτοῦ προνοίας τὰ σημεῖα. ἄγκυρα γάρ τίς ἐστιν ἱερὰ τοῦ συνειδότος ἡ ἐπιτίμησις, οὐκ ἐῶσα τέλεον ἡμᾶς B εἰς τὸν τῆς ἁμαρτίας καταποντισθῆναι βυθόν. οὐδὲ γὰρ παρ' αὐτὸν τὸν ἁμαρτημάτων τὸν καιρὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλὰς ἐνιαυτῶν περιόδους οἶδεν ἡμᾶς πολλάκις παλαιὰς ἀναμιμνήσκειν ἁμαρτίας. καὶ τούτου καὶ ἀπ' αὐτῶν παραστήσομαι τῶν γραφῶν σαφῆ τὴν ἀπόδειξιν. ἀπέδοντό ποτε τὸν Ἰωσὴφ οἱ ἀδελφοί, ἐγκαλεῖν μὲν οὐδὲν ἔχοντες, ὅτι δὲ ἐνύπνια ἑώρα τὴν μέλλουσαν αὐτῷ προαναφωνοῦντα δόξαν. εἶδον γάρ, φησι, τὰ δράγματα ὑμῶν προσκυνήσαντα τὸ ἐμὸν δράγμα· καίτοι ὑπὲρ τούτων φυλάττειν αὐτὸν ἐχρῆν. στέφανος C γὰρ τῆς οἰκίας ἁπάσης ἔμελλεν ἔσεσθαι, καὶ λαμπρότης τοῦ γένους παντός. ἀλλὰ τοιοῦτον ἡ βασκανία· τοῖς οἰκείοις πολεμεῖ καλοῖς. καὶ μᾶλλον ἂν ἕλοιτο μυρία πάσχειν δεινὰ ὁ βασκαίνων, ἢ τὸν πλησίον ἰδεῖν εὐδοκιμοῦντα, κἂν εἰς αὐτὸν διαβαίνειν μέλλοι τὰ τῆς εὐδοξίας· οὗ τί γένοιτ' ἂν ἀθλιώτερον; ὅπερ οὖν κἀκεῖνοι ἔπαθον, καὶ ἰδόντες αὐτὸν πόῤῥωθεν ἥκοντα, τροφὴν αὐτοῖς κομίζοντα, πρὸς ἀλλήλους ἔλεγον· δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτόν, καὶ ἴδωμεν τί ἔσται τὰ ἐνύπνια αὐτοῦ. εἰ καὶ μὴ ὡς ἀδελφὸν ᾐδέσθης, οὐδὲ τὴν φύσιν ἐπέγνως, τὴν D γοῦν τράπεζαν αὐτὴν αἰδεσθῆναι ἔδει, καὶ τὸν τῆς διακονίας τρόπον, ὅτι θρέψων σε παραγέγονεν. ἀλλ' ὅρα πῶς καὶ ἄκοντες προφητεύουσι. δεῦτε, φασιν, ἀποκτείνωμεν αὐτόν, καὶ ἴδωμεν τί ἔσται αὐτοῦ τὰ ἐνύπνια. εἰ γὰρ οὐκ ἐβουλεύσαντο, καὶ τὸν δόλον ὕφηναν, καὶ τὴν ἄδικον βουλὴν ἔρραψαν ἐκείνην, οὐκ ἂν ἔγνωσαν τῶν ἐνυπνίων ἐκείνων τὴν δύναμιν. οὐ γὰρ ἦν ἴσον, μηδὲν παθόντα δεινὸν ἐπὶ τὸν θρόνον ἀναβῆναι τῆς Αἰγύπτου, καὶ διὰ τοσούτων τῶν κωλυμάτων καὶ τῶν ἐμποδίων τῆς αὐτῆς ταύτης ἐκλαβέσθαι λαμπρότητος.

quemadmodum in aliorum rectè factis dum laudantur & coronantur, qui eadem cum ipſis rectè facta geſſerunt, gaudent, exultántque, quaſi non illi magis quàm ipſi laudarentur. quid igitur eſſe poſſit homine peccatore miſerius, qui quoties accuſantur alij, ipſe exanimatur? Contrà, quid eo beatius, qui cum virtute viuit, qui quum laudantur alij, ipſe gaudet, lætitiáque diffluit, ex aliorum laudibus ſuorum rectè factorum memoriam recipiens? Hæc ſunt diuinæ ſapientiæ opera, hæc maxima illius prouidentię ſunt argumenta, conſcientiæ increpatio, ſacra eſt *Sacra anchora animæ.* anchora, non ſinens nos tandem in peccatorum demergi profundum. Neque enim per id tempus tantùm quo peccata committimus, verumetiam poſt multos annorum circuitus, nouit nos veteris admonere commiſſi. Idque ex ipſis euidēter comprobabo ſcripturis. Vendiderunt olim fratres Ioſephū, nihil quidem habentes quod incuſarent, ſed quoniam viderat ſomnia ipſi gloriam venturam portendentia. Videbam inquit, manipulos veſtros adorantes manipulum meum. Quanquam *Geneſ. 37. 7.* ob hæc decuit illum ſeruare potius, quòd totius familię corona, totiúſque generis decus erat futurus. Sed eiuſmodi res eſt inuidia, pugnat aduerſus *Inuidiæ vis.* domeſtica decora, mauultq́; inuidus innumera perpeti mala quàm videre proximum in pretio habitum, etiamſi glorię pars ad ipſum ſit permanatura. Quo ſanè quid eſſe poſſit miſerius? Quod & illis vſu venit. Quū enim vidiſſent illū procul veniētem, ipſiſq́; cibum adferentē, inter ſe dicebāt: Venite, interficiamus eū, ac videamus quid *Gen. 37. 20.* futura ſint illius ſomnia. Vt fratrem nō reuerearis, neque naturam agnoſcas, certè mēſam ipſam cōuenıebat reuereri, ipſumq́; miniſterij officium, quādoquidem aliturus te, veniebat. Sed vide quomodo & imprudentes vaticinātur. Venite, inquiūt, occidamus eum, & videamus quid futura ſint illius ſomnia. Etenim niſi ſtruxiſſent inſidias, niſi dolos texuiſſent, & impudēs illud cōſiliū concinnaſſent, nequaquam cognouiſſent vim illorum ſomniorū. Non enim perinde magnum erat, Ioſeph, ſi nihil acerbi paſſus eſſet, conſcendere thronum Ægypti, vt tot obſtaculis diſcuſſis, hunc eundem aſſequi ſplendorem.

Gradatio. Geneſ. 39.

Niſi enim illi ſtruxiſſent inſidias, non vendidiſſent eum in Ægyptum. Niſi in Ægyptum vēdidiſſent, non adamatus fuiſſet ab hera. Si non fuiſſet adamatus ab hera, non fuiſſet coniectus in carcerem, non interpretatus fuiſſet inſomnia, non regnum illud fuiſſet aſſequutus. Si non fuiſſet regnum conſequutus, non veniſſent illi commercaturi frumentum, nec adoraſſent. Itaq; quoniam occiderūt illum, ob hoc maximè intellexerunt illius ſomnia. Quid igitur? Ipſíne bonorum omnium quæ pòſt euenerunt, illiuſq; gloriæ fuerunt illi conciliatores? Nequaquam. Verùm ipſi quidem moliebantur illum morti, deſperationi, ſeruituti, breuiter extremis malis tradere: ſed Deus melior artifex, inſidiantium malitia in venditi inſidiiſq; impetiti gloriam abuſus eſt. Ne verò putares rerum euētus, vel caſus eſſe fortuitaq;, vel ab humanarum rerum ſubita mutatione pendere: per eos qui aduerſantur, per eos qui obſiſtunt, procurat Deus, vt res quæ vetantur, conficiantur, inimicis ſuis ad ſuam gloriam abutens miniſtris, vt intelligas quod Deus vult, à nemine diſſipari poſſe, nec manū illam excelſam à quoquam auerſum iri: quòd ſi quando ab aliquo petaris inſidiis, ne conſterneris animo, néve moleſtè feras, ſed ſcire poſſis inſidias in bonum finem exituras, tantùm ſi fortiter feras quæ accidunt.

Euentus in manu Dei.

Ecce hic quoque liuor regnum peperit, inuidia conciliauit diadema, ad thronum perduxit, atque illi ipſi qui ſtruebant inſidias, auxiliantes promouerunt ad illius imperij magnitudinem. Et is quidem cui ſtructæ fuerant inſidiæ, regnum adeptus eſt: ij verò qui ſtruxerant, ſeruierunt. adorabatur ille, hi adorarunt. Itaque quum tibi acciderint acerba, continuáque mala, ne turberis, neque moleſtè feras, ſed expecta finem. Omnino continget aliquis, munifico Deo dignus, tantùm vt cum gratiarum actione feras quę accidunt: quandoquidem nec iſte cū illa ſomniaſſet ſomnia, quū in extremum diſcrimē veniſſet, quum venditus à fratribus, quum ab hera inſidiis appetitus, denique cùm in carcerem eſſet coniectus, dicebat apud ſeſe: Quid tandem hoc eſt rei? fefellerunt me illa ſomnia, per quæ exulo à patria, ſpoliatus ſum libertate, propter Deum

A Εἰ μὴ γὰρ ἐπεβούλευσαν, οὐκ ἂν εἰς Αἴγυπτον ἀπέδοντο· εἰ μὴ ἀπέδοντο εἰς Αἴγυπτον, οὐκ ἂν ἠράσθη ἡ δέσποινα· εἰ μὴ ἠράσθη ἡ δέσποινα, οὐκ ἂν ἐνεβλήθη εἰς τὸ δεσμωτήριον, οὐκ ἂν συνέκρινε τὰ ὀράματα, οὐκ ἂν τῆς βασιλείας ἐπέτυχεν· εἰ μὴ τῆς βασιλείας δὲ ἐπέτυχεν ἐκείνης, οὐκ ἂν ἦλθον οὗτοι κατ' ἐμπορείαν σίτου, καὶ προσεκύνησαν αὐτόν. ὥστε ἐπειδὴ ἀπέκτειναν αὐτόν, διὰ τοῦτο μάλιστα ἔγνωσαν αὐτοῦ τὰ ἐνύπνια. τί οὖν; αὐτοὶ πρόξενοι τῶν μελλόντων ἀγαθῶν αὐτῷ πάντων ἐγένοντο καὶ τῆς περιφανείας ἐκείνης; οὐδαμῶς. ἀλλὰ αὐτοὶ μὲν θανάτῳ B καὶ ἀθυμίᾳ καὶ τῇ δουλείᾳ καὶ τοῖς ἐσχάτοις παραδοῦναι ἐβουλεύσαντο κακοῖς· ὁ δὲ εὐμήχανος Θεὸς, τῇ τῶν ἐπιβουλευόντων πονηρίᾳ πρὸς τὴν τοῦ πραθέντος καὶ ἐπιβουλευθέντος εὐδοκίμησιν ἀπεχρήσατο. ἵνα δὲ μὴ συντυχίας τινὸς, μηδὲ πραγμάτων περιπετείας τὰ συμβαίνοντα εἶναι νομίζηται, δι' αὐτῶν τῶν ἐναντιουμένων, δι' αὐτῶν τῶν κωλυόντων, αὐτὰ κατασκευάζει τὰ κωλυόμενα ὁ Θεὸς, τοῖς ἐχθροῖς αὐτοῦ πρὸς τὴν εὐδοκίμησιν διακόνοις χρώμενος, ἵνα μάθῃς, ὅτι ἃ ὁ Θεὸς βεβούλευται, οὐδεὶς διασκεδάσει, καὶ C τὴν χεῖρα αὐτοῦ τὴν ὑψηλὴν οὐδεὶς ἀποστρέψει· ἵν' ὅταν ἐπιβουλεύῃ παρά τινων, μὴ καταπίπτῃς, μηδὲ δυσχεραίνῃς, ἀλλ' εἰδέναι ἔχῃς, ὅτι πρὸς τέλος ἀπαντᾷ χρηστὸν ἡ ἐπιβουλή, μόνον ἂν γενναίως φέρῃς τὰ συμπίπτοντα. ἰδοὺ γοῦν καὶ ἐνταῦθα φθόνος βασιλείαν ἔτεκε, καὶ βασκανία διάδημα περιέθηκε, καὶ θρόνον ἐκόμισε, καὶ αὐτοὶ οἱ ἐπιβουλεύσαντες, αὐτοὶ συνώθησαν αὐτὸν πρὸς τὸ μέγεθος ἐκείνης τῆς ἀρχῆς· καὶ ὁ μὲν ἐπιβουλευθεὶς ἐβασίλευσεν, οἱ δὲ ἐπιβουλεύσαντες ἐδούλευον· κἀκεῖνος μὲν προσεκυνεῖτο, οὗτοι δὲ προσεκύνουν. ὅταν τοίνυν ἐπέλθῃ σοι δει- D νὰ συνεχῆ καὶ ἐπάλληλα, μὴ θορυβοῦ, μηδὲ δυσχέραινε, ἀλλ' ἀνάμενε τὸ τέλος. πάντως γὰρ ἀπαντήσεται τῆς τοῦ Θεοῦ μεγαλοδωρεᾶς ἄξιον, μόνον ἐὰν εὐχαρίστως τὰ ἐν μέσῳ συμπίπτοντα ἐνέγκῃς. ἐπεὶ καὶ οὗτος μετὰ τὰ ὀνείρατα ἐκεῖνα περὶ τῶν ἐσχάτων κινδυνεύσας, καὶ πραθεὶς ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν, καὶ παρὰ τῆς δεσποίνης ἐπιβουλευθεὶς, καὶ πάλιν εἰς δεσμωτήριον ἐμπεσὼν, οὐκ εἶπε πρὸς ἑαυτὸν, τί ποτε τοῦτό ἐστιν; ἀπάτη τὰ ὀνείρατα ἐκεῖνα ἦν· ἐξέπεσον τῆς πατρίδος, ἀπεστερήθην ἐλευθερίας. διὰ τὸν Θεὸν

οὐκ εἶξα τῇ δεσποίνῃ πρὸς μοιχείαν καλούσῃ· διὰ σωφροσύνην καὶ ἀρετὴν κολάζομαι. καὶ οὐδ' οὕτως ἤμυνεν, οὐδὲ χεῖρα ὤρεξεν, ἀλλ' εἴασε παραδοθῆναι δεσμοῖς ἐπαλλήλοις, καὶ συνεχέσι συμφοραῖς. μετὰ γὰρ τὸν λάκκον, δουλεία· μετὰ δουλείαν, ἐπιβουλή· μετὰ ἐπιβουλὴν, συκοφαντία· μετὰ συκοφαντίαν, δεσμωτήριον. ἀλλ' οὐδὲν τούτων αὐτὸν ἐθορύβει, ἀλλ' ἔμενε τῇ ἐλπίδι θαῤῥῶν, καὶ εἰδὼς ὅτι τὰ εἰρημένα οὐ διαπεσεῖται οὐδέποτε. ἐδύνατο μὲν γὰρ ὁ Θεὸς καὶ παρ' αὐτὴν αὐτὰ πληρῶσαι τὴν ἡμέραν· ἀλλ' ἵνα καὶ τὴν αὐτοῦ δύναμιν ἐπιδείξηται, καὶ τὴν πίστιν τῶν αὐτοῦ δούλων, ἀφίησι χρόνον μεταξὺ παρεμπεσεῖν μακρὸν, καὶ πολλὰ γενέσθαι κωλύματα, ἵνα καὶ τὴν αὐτοῦ μάθῃς ἰσχὺν, πότε πληροῦντος τὰ ἐπηγγελμένα, ὅταν εἰς ἀπόγνωσιν ἐμπέσῃ, καὶ τὴν τῶν δούλων ἴδῃς ὑπομονὴν καὶ πίστιν, οὐδενὶ τῶν ἐν μέσῳ συμβαινόντων τῆς ἀγαθῆς προσδοκίας ἐκπιπτόντων. ἀλλ', ὅπερ ἔλεγον, ἐπανῆλθον αὐτοὶ, τοῦ λιμοῦ, καθάπερ στρατιώτου τινὸς, ἐπὶ κεφαλὴν αὐτοὺς ὠθοῦντος καὶ παριστάντος ἄρχοντι τῷ Ἰωσὴφ, καὶ ἐβούλοντο πρίασθαι σῖτον, ὁ δὲ τί φησι πρὸς αὐτούς; κατάσκοποί ἐστε. οἱ δὲ εἶπον ἐν ἑαυτοῖς, τί ποτε τοῦτό ἐστι, τροφὴν ἤλθομεν ἐμπορευσόμενοι, καὶ περὶ ψυχῆς κινδυνεύομεν; εἰκότως. ἐπεὶ καὶ αὐτὸς τροφὴν ὑμῖν ἐκόμισε, καὶ περὶ τῆς ζωῆς ἐκινδύνευσεν. ἀλλ' αὐτὸς μὲν ἀληθείᾳ ὑπέμεινεν, ὑμεῖς δὲ ὑποκρίσει τοῦτο πάσχετε. οὐ γὰρ ἐχθρὸς ἦν, ἀλλὰ πρόσωπον ἀνέλαβεν ἐχθροῦ, ἵνα τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν μετὰ ἀκριβείας μάθῃ. ἐπειδὴ γὰρ πονηροὶ περὶ αὐτὸν ἐγένοντο καὶ ἀγνώμονες, τόν τε Βενιαμὶν οὐκ εἶδε μετ' αὐτῶν ὄντα, δείσας ὑπὲρ τοῦ παιδὸς, μήποτε κἀκεῖνος τὰ ἀδελφὰ αὐτῷ πέπονθε, κελεύει δεθῆναί τινα ἕνα καὶ ἀφεθῆναι ἐκεῖ· εἶτα αὐτοὺς λαβόντας τὸν σῖτον ἅπαντας ἀπελθεῖν, ἀπειλήσας θάνατον αὐτοῖς, εἰ μὴ τὸν ἀδελφὸν τὸν ἑαυτῶν ἐπαγάγοιεν. ἐπεὶ οὖν ταῦτα ἐγένετο, καὶ εἶπεν, ἀφετέ τινα ἐνταῦθα, καὶ τὸν ἀδελφὸν ὑμῶν ἀγάγετε, εἰ δὲ μὴ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε· τί πρὸς ἀλλήλους ἔλεγον ἐκεῖνοι; ναὶ, ἐν ἁμαρτίαις ἐσμὲν περὶ τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν, ὅτε κατεδέετο ἡμῶν. εἶδες μετὰ πόσον χρόνον τῆς ἁμαρτίας ἀνεμνήσθησαν ἐκείνης. καὶ πρὸς μὲν τὸν πατέρα ἔλεγον, θηρίον πονηρὸν κατέφαγε τὸν Ἰωσήφ· αὐτοῦ δὲ τοῦ Ἰωσὴφ

A non ceſſi heræ ad adulterium inuitanti, propter pudicitiam ac virtutem do pœnas, ac ne ſic quidem vltus eſt vicem meam Deus, aut manum porrexit, ſed paſſus eſt me tradi vinculis ſuper alia aliis, calamitates inciderunt perpetuę, poſt ciſternam ſeruitus, poſt ſeruitutẽ inſidiæ, poſt inſidias calumnia, poſt calumniam carcer: verùm horum nihil illum perturbabat, ſed perſeuerabat in ſpe cum bona fiducia, ſciens quòd quæ dicta ſunt à Deo, nunquam excident. Poterat quidem Deus eodem etiam die iſta perficere, ſed vt ſimul & ſuam declaret potentiam, & fidem famulo- *Deus quare non ſtatim eripit ſanctos.*
B rum ſuorum permittit multum temporis intercedere, multaq́; incidere impedimenta, vt ſimul & ipſius robur cognoſcas, cum explentis promiſſa, poſteaquam in deſperationem adducta res eſt, & ſeruorum perſpicias tolerantiam ac fidem, quos nihil horum quæ interim accidunt, à bona ſpe depellit. Sed quod dicere cœperam, reuerſi ſũt iſti, fame illos veluti carnifice præcipites agitante, & principi Ioſeph exhibẽte. Volebant emere frumentũ: hic autem ait ad eos, Exploratores eſtis. Illi *Gen. 42.*
C verò quidnam hoc eſſet apud ſeſe reputantes, inquiunt: Alimenta empturi venimus, & de vita periclitamur. Meritò, quandoquidem & ille vobis alimoniam adferebat, déque vita periclitatus eſt. Cæterùm ille quidem verè paſſus eſt; vos autem hoc per ſimulationem patimini. Non enim inimicus erat, ſed inimici perſonam adſumpſerat, vt quid in paterna familia ageretur, ad plenum cognoſceret. Quoniã enim circa ipſum improbi, ingratique fuerant: Benjamin autem cum ipſis non viderat, veritus de puero ne quan- *Gen. 42. 21*
D do & ille eadem quæ frater paſſus fuiſſet, iubet vnum ex illis vinctum illic detineri, deinde illos ſumpto omni frumento diſcedere, mortem illis comminatus, niſi fratrem ſuum adducerẽt. Hæc igitur vbi facta ſũt, dixit illis: Relinquite aliquem hîc, & fratrem veſtrũ adducite: ſin minus, moriemini. Quid tum inter ſe loquebantur illi? Profectò hæc iure nobis accidunt: nam in peccatis ſumus, de fratre noſtro quum rogaret nos. Vides? poſt tantùm temporis peccati illius recordabantur, & ad patrem quidem dixerãt: Fera peſſima deuorauit Ioſeph. Cæterùm ipſo Ioſeph *Gen. 37 33*

præſente audientéque peccatum ſuum prodebant. Quid hac re mirabilius accidere poſſit? iudicium abſque redargutionibus peragitur, & excuſatio ſine accuſatione, probatio ſine teſtibus, dum ipſi qui facinus peregerant ſeipſos redarguunt, quódque clam factum fuerat, efferunt. Quis cedò, perſuaſit? quis adegit in publicum efferre, quæ ante tantùm temporis patrata ſunt? An non perſpicuum eſt huc adegiſſe conſcientiam iudicem, cui verba dari non poſſunt? Aſſiduè concutiebat illorum mentem, animúmque turbabat, & ille occiſus tunc ſedebat tacitè iudicans illos: quúmque nulla ſententia in ipſos eſſet pronuntiata, ipſi cõdemnationis calculum aduerſus ſeſe ferebant. Et iſti quidem hæc dicebant. Alius verò ſeſe excuſabat, dicens: *Gen 42.* Nónne dixi ad vos ita loquens: ne lædatis puerum, néve quicquam mali illi faciatis, quoniam frater noſter eſt: & ecce nunc ſanguis ipſius exquiritur, de manibus noſtris? Attamen is qui hæc dicebat, nihil de cæde aut interfectione illa dixerat: verùm ne ipſe quidem ſedens quicquam tale quærebat, ſed alium fratrem requirebat: ipſorum tamen conſcientia per oblatam occaſionem inſurrexit, momorditq; illorum animos, efficiens, vt nemine compellente, ſua confiterentur facinora. *Afflictio dat intellectum.* Eadem & nobis accidunt in peccatis præteritis. Quum enim malis nos circumſtantibus examinamur, priorum peccatorum reminiſcimur. *Peroratio.* Hæc igitur omnia quum ſciamus, vbi quid praui geſſerimus, ne expectemus calamitates, malorúmque incurſum, neque pericula, neque vincula, ſed ſingulis & horis & diebus renouemus apud noſipſos hoc iudicium, ſententiam aduerſus noſipſos feramus, omnique modo conemur Deo nos purgare, ac neque ipſi de reſurrectione, déque iudicio dubitemus, neque alios ita loquentes feramus, ſed modis omnibus per ea quæ dicta ſunt, illis obturemus os. Nam ſi illic non eſſemus daturi pœnas admiſſorum, Deus nequaquam in bonis conſtituiſſet tale iudicium. Quanquam hoc ipſum illius declarat humanitatem. Quoniam enim tunc exacturus eſt à nobis rationem delictorum, inſtituit in nobis hunc iudicem incorruptibilem, vt is hic de

A παρόντος καὶ ἀκούοντος, τὴν ἁμαρτίαν ἐξήλεγχον. τί τούτου παραδοξότερον γένοιτ' ἄν; δικαστήριον χωρὶς ἐλέγχων ἦν, καὶ ἀπολογία χωρὶς κατηγορίας, καὶ ἀπόδειξις ἄνευ μαρτύρων, αὐτῶν τῶν τὸ πρᾶγμα ἐργασαμένων ἑαυτοὺς ἐλεγχόντων, καὶ τὸ λάθρα γεγενημένον ἐκπομπευόντων. τίς ἔπεισε, τίς ἠνάγκασεν εἰς μέσον ἐξενεγκεῖν τὰ πρὸ τοσούτου πραχθέντα χρόνου; οὐκ εὔδηλον, ὅτι τὸ συνειδός, ὁ ἀπαραλόγιστος δικαστής, συνεχῶς αὐτῶν κατέσειε τὴν διάνοιαν, καὶ τὴν ψυχὴν ἐθορύβει; καὶ ὁ φονευθεὶς τότε ἐκάθητο σιγῇ δικάζων αὐτοῖς· καὶ μηδεμιᾶς ἐξενε-

B χθείσης ἀποφάσεως, καθ' ἑαυτῶν τὴν καταδικάζουσαν αὐτοὺς ψῆφον αὐτοὶ ἔφερον. καὶ οὗτοι μὲν ταῦτα ἔλεγον· ἕτερος δὲ ἀπελογεῖτο, λέγων· οὐκ ἐλάλησα πρὸς ὑμᾶς, οὕτω λέγων· μὴ ἀδικήσητε τὸ παιδάριον, μηδὲ ποιήσητε αὐτὸν μηδὲν κακόν, ὅτι ἀδελφὸς ἡμῶν ἐστι· καὶ ἰδοὺ νῦν τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐκζητεῖται, ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν; καίτοι οὐδὲν αὐτοὺς ὁ ταῦτα λέγων περὶ τοῦ φόνου καὶ τῆς σφαγῆς ἐκείνης εἶπεν, ἀλλ' αὐτὸς μὲν καθήμενος οὐδὲν τοιοῦτον ἐζήτει, ἀλλὰ τὸν ἕτερον ἀδελφὸν ἐπεζήτει· τὸ δὲ συνειδὸς αὐτῶν

C ἐπιλαβόμενον καιροῦ, διανέστη καὶ καθήψατο τῆς ἐκείνων διανοίας, καὶ μηδενὸς ἀναγκάζοντος, τὰ τετολμημένα ὁμολογῆσαι παρεσκεύασε. ταῦτα καὶ ἡμεῖς πολλάκις πάσχομεν, παρελθόντων τῶν ἁμαρτημάτων. ἐν δεινοῖς γὰρ ἐξεταζόμενοι καὶ περιστάσεσι, μνημονεύομεν τῶν προτέρων ἁμαρτημάτων. ἅπερ οὖν ἅπαντα εἰδότες, ἐπειδάν τι πράξωμεν πονηρόν, μὴ ἀναμένωμεν συμφορὰς καὶ περιστάσεις, μηδὲ κινδύνους καὶ δεσμά, ἀλλὰ καθ' ἑκάστην ὥραν τε καὶ ἡμέραν ἀνακινῶμεν παρ' ἑαυτοῖς τὸ δικαστήριον τοῦτο, καὶ

D τὰς ψήφους καθ' ἑαυτῶν φέρωμεν, καὶ πειρώμεθα παντὶ τρόπῳ ἀπολογεῖσθαι τῷ Θεῷ, καὶ μήτε αὐτοὶ περὶ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς κρίσεως ἀμφισβητῶμεν, μήτε ἑτέρων λεγόντων ἀνεχώμεθα, ἀλλὰ παντὶ τρόπῳ διὰ τῶν εἰρημένων αὐτοὺς ἐπιστομίζωμεν. οὐ γὰρ ἄν, εἰ μὴ τότε ἐμέλλομεν δίκας ὑφέξειν τῶν πεπλημμελημένων, τοιοῦτον ἡμῖν ἐνταῦθα δικαστήριον ἐγκατέστησεν ὁ Θεός· ἀλλὰ καὶ τοῦτο τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας τεκμήριον. ἐπειδὴ γὰρ τότε μέλλει λόγον ἡμᾶς ἀπαιτεῖν τῶν πεπλημμελημένων, ἐγκατέστησε τοῦτον τὸν ἀδέκαστον κριτήν, ἵνα ἐντεῦθεν ἐνταῦθα ὑπὲρ

τῶν ἡμαρτημένων δικάζων ἡμῖν, καὶ σωφρονεστέρους ποιῶν, ἐξαρπάσῃ τῆς μελλούσης ἐκεῖ κρίσεως. ὅπερ οὖν καὶ ὁ Παῦλος λέγει. Εἰ γὰρ ἑαυτοὺς ἐκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα ὑπὸ τοῦ κυρίου. ἵνα οὖν μὴ τότε κολαζώμεθα, μὴ τότε εὐθύνας ὑπέχωμεν, ἕκαστος εἰς τὸ συνειδὸς εἰσελθέτω τὸ ἑαυτοῦ, καὶ τὴν ζωὴν ἀναπτύξας, καὶ ἅπαντα τὰ πεπλημμελημένα μετ' ἀκριβείας ἐπελθὼν, καταγινωσκέτω τῆς ψυχῆς τῆς ταῦτα ἐργασαμένης, κολαζέτω τοὺς λογισμοὺς, θλιβέτω, στενοχωρείτω τὴν ἑαυτοῦ διάνοιαν, δίκην ἑαυτὸν ἀπαιτείτω τῶν ἡμαρτημένων διὰ τῆς καταγνώσεως, διὰ τῆς μετανοίας τῆς ἠκριβωμένης, διὰ δακρύων, διὰ ἐξομολογήσεως, διὰ νηστείας καὶ ἐλεημοσύνης, διὰ ἐγκρατείας καὶ ἀγάπης, ἵνα πάντι τρόπῳ δυνηθῶμεν πάντα ἐνταῦθα ἀποθέμενοι τὰ ἁμαρτήματα, μετὰ πολλῆς ἀπελθεῖν ἐκεῖ τῆς παρρησίας· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ πατρὶ, σὺν τῷ ἁγίῳ πνεύματι, δόξα, τιμὴ, καὶ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

A commiſſis nobis iudicium reddens, emẽdatioreſq; faciens, ex illo eripiat iudicio, quod & Paulus ait: Nam ſi noſmetipſos iudicaremus, non vtiq; iudicaremur à Domino. Vt igitur neq; tũ puniamur, neq; tũ pœnas demus, in ſuã quiſque conſcientiam ingrediatur, vitamq; explicet: cunctiſq; commiſſis diligenter excuſſis condemnet animam, quæ hæc patrauit, puniatq; cogitationem, affligat, cruciétq; ſuam ipſius mẽtem, ſuppliciũ à ſeipſo exigat pro peccatis, per condemnationem, per diligenter actam pœnitentiam, per lacrymas, per confeſſionem, per ieiunium, B per eleemoſynam, per continentiam, ac charitatem, vt poſſimus omnes omni modo hîc depoſitis peccatis multa cum fiducia illuc proficiſci: quam nobis omnibus contingat aſſequi, gratia ac benignitate domini noſtri Ieſu Chriſti, cui cum Patre & ſancto Spiritu, gloria, honor, imperium, in ſæcula ſæculorum. Amen.

1. Cor. 11. Abolitio peccati quibus modis fiat.

SANCTISSIMO BEATISSIMOQVE PATRI CLEMENTI VIII. PONTIFICI MAXIMO.

Fronto Ducæus ſempiternam fœlicitatem.

RVRSVS ad Romanum Pontificem confugit Ioannes Chryſoſtomus, BEATISSIME PATER, *rurſus Apoſtolicam ſedem appellat: rurſus non iam caput ſuum indiſco peti, ſed quod illi carius eſt, ad interitum exitiumque deuolui reformidat. Non enim exiſtimandũ eſt ſanctos Patres de ſcriptorũ à ſe librorũ incolumitate minus quam de ſui corporis ſalute ſollicitos extitiſſe, cũ huius vitæ ſemper prodigi fuerint, quæ corpore & ſpiritu continetur: illa vero ingenij ſui monumenta poſteritatem alere nouerint, & cõſequentium ſeculorũ æternitatẽ intueri. Non quod illi quidẽ auidi laudis humanæ fuerint, aut quæcunque ſunt in terris caduca ſpectarint, ſed quod intellexerint paucorum annorũ limitibus actionum ſuarũ meritum circumſcriptum eſſe, librorũ autem memoriam & vſum cunctarum ætatum prolixitatem amplecti, & quo minus ſuæ vocis tela peruenerint, eo conſignatam literarum monumentis eloquentiæ vim facultatẽque penetrare. Quamobrem cum eo maiora ſentiat in dies incrementa capere gloriam ſuam Chryſoſtomus, quo conſtat auxilium ipſius operũ ad plurium ſalutem dimanare, quæcunque reſtãt in terris adhuc, quæ non iam Herodiadis illius ſæuientis furorem, ſed multo tetriorem temporis falcem cuncta demetentis, & humanorum caſuum procellam euaſerint, orat & obteſtatur, ne ſinas à tineis blattiſque depaſci, vel ſitu ac puluere oppreſſa computreſcere. Quis enim quæſo non iuſto dolore ardeat, ſi tanti videas Eccleſiæ Doctoris pretioſa ſcripta, magni illius Thomæ Aquinatis iudicio non auro contra comparanda, ſed cum vnius vrbis, cum vnius regni opib. æquanda,*

quæ neque deprædantium in Occidente cuncta Gotthorum, neque vaſtantium Orientis oras Sarracenorum flamma conſumpſit, quæ nulla barbaria violauit, noſtra huius ætatis ſocordia, veterno, ac ſordib. neglecta prodi. & futurorum temporum vtilitati denegari? Quod cum prudenter intelligeret præcauendum illuſtriſſimus Cardinalis Sourdiſius, cui ſimili nuper in conatu labor meus probatus eſt, dum ſapientiſſimis tuis inſtructus monitis Aquitaniam hanc noſtram tanta cum laude moderatur, auctor mihi fuit, ac pro ſuo iure mandauit, vt in inſtituto pergerem, & typographis ſuis commiſſam fidei decadem hanc tractatuum ſanctiſſimi tui nominis auſpiciis prouehentib. è ſitu ac tenebris ad Eccleſiæ Latinæ lucem ſplendorémque reuocarem. Licet enim neque tanti viri reſpondeat eloquentiæ interpretatio mea, neque libri molês amplitudine tua digna videatur: quia tamen erga magnum hoc Græciæ lumen mirificè affectam eſſe nouit ſanctitatem tuam, quæ nobis etiam ante aliquot annos ad eius aurea ramenta colligenda Romanas bibliothecas humaniſſimè patere iuſſit, cum quidem ſuo nobis id fauore promeritus eſſet Chriſtianæ pater hiſtoriæ Baronius Cardinalis illuſtriſſimus, nequaquam mihi reformidandum putauit, ne paulo audacius viderer paternam hanc ſollicitudinem tuam ad totius orbis regimen excubantem interpellare. Excipe igitur, qua ſoles benignitate rediuiuum hunc Chryſoſtomi fœtum, & quaſi poſtumum eius animi filium, beatiſſime Pater, qui vnius ampliſſimi Cardinalis viatico præſidioque ſeptus in viam ſe dedit, & alterius ſe patrocinio commendandum ſperans in palatij tui ſepta penetrauit, vt pedibus tuis oſculandis aduolutus, & Vaticanæ tuæ bibliothecæ præfecti brachiis paululum erectus Apoſtolicæ benedictionis cœleſtem rorem ad interpretis ſui ſtudia fœcundiora reddenda deprecetur. Burdigalæ Nonis Auguſti CIↃ. IↃCIII.

In terræmotum, & in diuitem & Lazarum, atque vnde ſeruitus orta ſit.

Interprete Frontone Ducæo, ſociet. Ieſu Theologo.

C

Ex editione Burdigalenſi 1604.

VIDISTIS Dei potentiã? vidiſtis Dei benignitatem? potentiam, quod orbem terræ concuſſerit; benignitatem, quod eum cadentem firmauerit: immo vero in vtroque que potentiam & benignitatem. Nam & commouiſſe potentiæ fuit, & compoſuiſſe benignitatis; quod terram cõmouerit, & firmauerit orbem terræ, quod concuſſum & iam iam ruiturum erexerit. At enim terræmotus quidem D præterit, metus autem maneat: tranſiit illa tempeſtas, ſed timor non tranſeat: ſupplicationes ſpatio trium dierum obijmus, veruntamen ſtudium non reſtinguamus: ob hoc enim terræmotus accidit, ob noſtram ſocordiam: ſocordes fuimus, & terræmotum acerſiuimus; ſtudium ac diligentiam adhibuimus, & iram repulimus; ne ſocordes iterum ſimus, vt iram ac ſupplicium iterum non accerſamus. Non enim mortem peccatoris vult Deus, ſicut eum conuerti, ac viuere. Vidiſtis quam fragile ſit & caducum genus humanum: cum fieret terræmotus, ſic ego

Cur terra motus fieri permittat Deus.

Ezech. 33 11

Εἰς τὸν σεισμὸν καὶ εἰς τὸν πλούσιον καὶ εἰς τὸν Λάζαρον, καὶ πόθεν ἡ δουλεία ἐγένετο.

λογ. ε.

ΕΙδετε Θεοῦ δύναμιν; εἴδετε Θεοῦ φιλανθρωπίαν; δύναμιν, ὅτι ἐτίναξε τὴν οἰκουμένην· φιλανθρωπίαν, ὅτι πίπτουσαν αὐτὴν ἔστησε· μᾶλλον δὲ ἐν ἑκατέρῳ καὶ δύναμιν καὶ φιλανθρωπίαν. καὶ γὰρ τὸ σεῖσαι, δυνάμεως, καὶ τὸ στῆσαι, φιλανθρωπίας· ὅτι ἔσεισε τὴν γῆν καὶ ἐστήριξε τὴν οἰκουμένην, ὅτι σαλευομένην καὶ μέλλουσαν αὐτὴν πίπτειν ἤγειρεν. ἀλλ' ὁ μὲν σεισμὸς παρῆλθεν, ὁ φόβος μενέτω· ὁ σάλος ἐκεῖνος παρέδραμεν, ἡ δὲ εὐλάβεια μὴ παραδραμέτω. ἐλιτανεύσαμεν τρεῖς ἡμέρας, ἀλλὰ μὴ καταλύσωμεν τὴν σπουδήν· διὰ γὰρ τοῦτο ὁ σεισμός, διὰ τὴν ῥᾳθυμίαν τὴν ἡμετέραν. ἐρρᾳθυμήσαμεν, καὶ ἐκαλέσαμεν τὸν σεισμόν· ἐσπουδάσαμεν, καὶ ἀπεκρουσάμεθα τὴν ὀργήν. μὴ πάλιν ῥᾳθυμήσωμεν, ἵνα μὴ πάλιν καλέσωμεν τὴν ὀργὴν καὶ τὴν τιμωρίαν. οὐ γὰρ βούλεται ὁ Θεὸς τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν. εἴδετε τὸ ἐπίκηρον τῆς φύσεως τῶν ἀνθρώπων; ὅτε ὁ σεισμὸς ἐγένετο, ἐνενόουν ἐν ἑαυτῷ λε-

γαί, ποῦ αἱ ἁρπαγαί; ποῦ αἱ πλεονεξίαι, ποῦ αἱ τυραννίδες, ποῦ αἱ ἀπόνοιαι, ποῦ αἱ δυναστεῖαι; ποῦ αἱ καταποιήσεις; ποῦ αἱ λεηλασίαι τῶν πενήτων; ποῦ αἱ ὑπερηφανίαι τῶν πλουτούντων; ποῦ τῶν ἀρχόντων αἱ δυναστεῖαι; ποῦ αἱ ἀπειλαί; ποῦ οἱ φόβοι, μία καιροῦ ῥοπὴ καὶ ἀράχνης εὐτελέστερον πάντα διεσπάσατο. πάντα ἐκεῖνα παρελύετο, καὶ κωκυτὸς πόλεως ἦν, καὶ πάντες ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ἔτρεχον. ἐννοήσατε, εἰ ἔδοξε τῷ Θεῷ πάντα κατενέγκαι, τί ἂν ἐπάθομεν. ταῦτα δὲ λέγω, ἵνα συνεχῶς ἀκμάζῃ ἐν ὑμῖν ὁ φόβος τῶν γενομένων, καὶ τὴν διάνοιαν πάντων στηρίζῃ. ἔσεισεν, ἀλλ' οὐ κατέβαλεν. εἰ γὰρ ἐβούλετο καταβαλεῖν, οὐκ ἂν ἔσεισεν. ἀλλ' ἐπειδὴ οὐκ ἐβούλετο, προέλαβε καθάπερ κῆρυξ ὁ σεισμός, προαναγγέλλων ἅπασι τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ, ἵνα τῷ φόβῳ βελτίους γενόμενοι, ἀποκρουσώμεθα τὴν διὰ τῶν πραγμάτων τιμωρίαν. οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν βαρβάρων ἐποίησεν. ἔτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νινευὴ καταστραφήσεται. καὶ διὰ τί οὐ καταστρέφεις; ἀπειλεῖς κατασκάπτειν, καὶ διὰ τί οὐ κατασκάπτεις; ἐπειδὴ οὐ βούλομαι κατασκάπτειν, διὰ τοῦτο ἀπειλῶ. τί οὖν λέγεις, ἵνα μὴ ποιήσω, ἃ λέγω. προλαμβανέτω ὁ λόγος, καὶ κωλυέτω τὸ ἔργον. ἔτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νινευὴ καταστραφήσεται. τότε ὁ προφήτης ἔλεγε, σήμερον οἱ τοῖχοι φωνὴν ἀφιᾶσι. ταῦτα δὲ λέγω, καὶ λέγων οὐ παύσομαι, καὶ πρὸς πένητας, καὶ πρὸς πλουσίους. ἐννοήσατε πόση τοῦ Θεοῦ ἡ ὀργή, καὶ πῶς αὐτῷ πάντα ῥᾴδια καὶ εὔκολα· καὶ στῶμέν ποτε τῆς πονηρίας. ἐν βραχείᾳ καιροῦ ῥοπῇ καὶ τὴν διάνοιαν καὶ τὸν νοῦν οὕτω παρέλυσεν ἑκάστου, καὶ τὰ θεμέλια τῆς καρδίας διέσεισεν. ἐννοήσωμεν, εἰ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὴν φοβεράν, ὅτε οὐ μία καιροῦ ῥοπή, ἀλλ' ἄπειροι αἰῶνες, καὶ ποταμοὶ πυρός, καὶ ἀπειληφόροι ὀργαί, καὶ δυνάμεις ἐπὶ τὴν κρίσιν ἕλκουσαι, καὶ βῆμα φοβερὸν καὶ δικαστήριον ἀδέκαστον, καὶ ἑκάστου τὰ πεπραγμένα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἕστηκε, καὶ οὐδεὶς ὁ βοηθῶν, οὔτε γείτων, οὔτε ῥήτωρ, οὔτε συγγενής, οὐκ ἀδελφός, οὐ πατήρ, οὐ μήτηρ, οὐ ξένος, οὐκ ἄλλος οὐδείς, τί ποιήσομεν τότε, εἰπέ μοι; ἄγω τὸν φόβον, ἵνα κατασκευάσω τὴν σωτηρίαν· σιδήρου τομώτερον εἰργασάμην τὴν διδασκαλίαν, ἵνα ἕκαστος ὑμῶν σηπεδόνα ἔχων, ἀποθῆται. οὐκ ἀεὶ ἔλεγον, καὶ νῦν λέγω, καὶ λέγων

A apud me cogitabam: vbi nunc rapinæ? vbi fraudationes? vbi iniqua potentia? vbi fastus? vbi principatus? vbi oppreſſiones? vbi ſpoliationes egenorum? vbi diuitum ſuperba faſtidia? vbi principum imperia? vbi minæ? vbi timores? vnum temporis momentum facilius quam aranearum telas omnia diripuit, omnia deſtruxit: & audiebatur ciuitatis eiulatus, omnéſque ad eccleſiam currebant. Cogitate, ſi cuncta peſſundare Deo viſum eſſet, quid feciſſemus: hæc autem dico, vt eorum, quæ acciderunt, perpetuo vigeat in vobis metus, omnium que mentem B corroboret. Concuſſit, at non proſtrauit: Si enim proſternere voluiſſet, minimè profecto concuſſiſſet: ſed quoniam id nolebat, præceſſit tanquam præco terræmotus iram Dei ante denuntians, vt timore meliores effecti ſupplicium reipſa inferendum repellamus. Ita quoque cum barbaris egit; Adhuc tres dies & Nineue ſubuertetur. Quare verò non ſubuertis? minaris te ſubuerſurum; quin tu igitur ſubuertis? Quia nolo ſubuertere, idcirco minor. Cur ergo dicis? Ne faciam ea, C quæ dico: præcedat ſermo, & opus impediatur: Adhuc tres dies & Nineue ſubuertetur. Tum temporis dicebat propheta; hodie muri vocem mittunt. Hæc vero dico, neque dicere deſiſtam, cum ad pauperes tum ad diuites: cogitate quanta Dei ſit ira, & quo pacto facilia ſint illi cuncta & procliuia, tandémque ab improbitate deſiſtamus, per breui temporis momento mentem animúmque vniuſcuiuſque noſtrum infregit, & cordis fundamenta concuſſit. Cogitate die illo tremendo, cùm non vnum temporis D momentum erit, ſed infinita ſæcula, & ignis fluuij, ac minaces iræ, atque ad iudicium pertrahentes virtutes, tremendum tribunal, iudicium incorruptum, & quæ geſſit vnuſquiſque, verſabuntur ob oculos, nec vllus erit qui ſuccurrat, non vicinus, non orator, non propinquus, non frater, non pater, non mater, non peregrinus, non alius vllus, quid tum quæſo faciemus? Metum infero, vt ſalutem perficiam: doctrinam ferro penetrabiliorē fabricatus ſum, vt veſtrum quiſque, cui fuerit vlcus, illud abiiciat. Nonne ſemper dicebam & nunc dico, & dicere nō de-

Ezech. 18. 31

Ion. 3. 4.

Dies iudicii quam tremendus.

deſperans abdicat, expellit è familia, A à cognatione reſecat. At non eodem modo conſcientia, ſed licèt ſemel, licèt iterum, licèt ter, licèt millies admonuerit, túque non obtemperes, monebit iterum, nec deſiſtet vſque ad ſupremum halitum, ſiue domi, ſiue in biuiis, ſiue in menſa, ſiue in foro, ſiue in itinere, frequenter & in ſomnis ipſis peccatorum nobis ſimulacra ſpectráque repræſentat. Vide autem Dei ſapientiam. Non fecit perpetuam conſcientiæ accuſationem, neque enim hoc onus perferre poteramus, ſi iugiter accuſaſſet: neque rurſus adeò leuem & imbecillem, vt B poſt vnam aut alteram admonitionem deſperaret. Etenim ſi ſingulis diebus fuiſſet nos ſtimulatura, an non deſpondentes animum enecaremur? Rurſus ſi poſt vnam atque alteram increpationem deſiſteret, haud multum fuctus nobis adferret. Eóque fecit obiurgationem frequentem, at non perpetuam: frequentem quidem ne in ſocordiam incideremus, ſed vt ſubinde relaxatione ſolatióque quopiam accepto, reſpiraremus. Quemadmodum enim omnino non dolere de C peccatis exitiale eſt, quodque malorũ extremum eſt, etiam mali ſenſum nobis adimit: ſic & iugiter, ſupráque modum id facere, noxium eſt. Solet enim & doloris immodica magnitudo, frequenter hominem à naturalibus excutiens ſenſibus, animum demergere, & ad honeſta omnia inutilem reddere. Ea propter & illud prouidit, vt ex interuallis nobis immineret conſcientiæ redargutio, propterea quod eſt admodum ſeuera, & quouis ſtimulo acrius pungere conſueuit peccatorem. Non enim tunc D ſolùm, quum ipſi peccamus, verumetiam quum alij committunt eadem, vehementer inſurgit, magnáque contentione nobis occlamat. Nam ſcortator, adulter, aut fur non modò quum accuſatur ipſe, verumetiã quum audit alios eadem auſos accuſari, ipſe ſibi videtur flagris cædi, dum increpãtur alij, ſuorum admiſſorum reminiſcens, & alius quidem vocatur in ius: hic verò flagellatur, cui nullum crimen intenditur, ſi fuerit eadem auſus.

Conſcientia remorſus, quare non eſt perpetuus.

Dolor immodicus adducit in ſaniam.

A ἐπειδὰν ἴδῃ μένοντα ἀδιόρθωτον, ἀπαγορεύσας ἀποκηρύττει, καὶ τῆς οἰκίας ἐκβάλλει, καὶ τῆς συγγενείας διακόπτει. ἀλλ' οὐχ ὁ συνειδὸς· ἀλλὰ, κἂν ἅπαξ, κἂν δεύτερον, κἂν τρίτον, κἂν μυριάκις εἴπῃ, καὶ παρακούσῃς, πάλιν ἐρεῖ, καὶ οὐκ ἀφίσταται ἕως ἐσχάτης ἀναπνοῆς· καὶ ἐν οἰκίᾳ, καὶ ἐν ἀμφόδοις, καὶ ἐν τραπέζῃ, καὶ ἐν ἀγορᾷ, καὶ ἐν ὁδοῖς, πολλάκις δὲ καὶ ἐν ὀνείροις αὐτοῖς τῶν ἡμαρτημένων ἡμῖν τὰ εἴδωλα καὶ τὰς φαντασίας παρίστησι. καὶ ὅρα σοφίαν Θεοῦ. οὔτε διηνεκῆ τὴν κατηγορίαν ἐποίησεν εἶναι τοῦ συνειδότος (οὐ γὰρ ἂν ἠνέγκαμεν τὸ φορτίον, συνεχῶς ἐγκαλούμενοι) B οὔτε οὕτως ἀσθενῆ, ὡς ἐκ πρώτης καὶ δευτέρας ἀπαγορεύσαι παραινέσεως. Εἰ μὲν γὰρ καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ ὥραν ἔμελλεν ἡμᾶς κεντεῖν, κἂν ἀπεπνίγημεν ἀπὸ τῆς ἀθυμίας· εἰ δὲ ἅπαξ καὶ δεύτερον ὑπομνῆσαν ἀπέστη τῆς ἐπιτιμήσεως, οὐκ ἂν πολλὴν ἐκαρπωσάμεθα τὴν ὠφέλειαν. Διὰ τοῦτο διηνεκῆ μὲν ταύτην ἐποίησεν εἶναι τὴν ἐπιτίμησιν, οὐ μὴν συνεχῆ· διηνεκῆ μὲν, ἵνα μὴ εἰς ῥαθυμίαν ἐμπίπτωμεν, ἀλλ' ἀεὶ καὶ μέχρι τελευτῆς ὑπομιμνησκόμενοι νήφωμεν· οὐ συνεχῆ δὲ οὐδὲ ἐπάλληλον, ἵνα μὴ καταπίπτωμεν, C ἀλλὰ ἀνέσεις τινὰς λαμβάνοντες καὶ παραμυθίας ἀναπνέωμεν. ὥσπερ γὰρ τὸ μηδ' ὅλως ἀλγεῖν ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασιν, ὀλέθριον, καὶ τὴν ἐσχάτην ἀναισθησίαν ἐντίκτον ἡμῖν· οὕτω τὸ συνεχῶς καὶ πέρα τοῦ μέτρου τοῦτο πάσχειν, ἐπιβλαβές. ἡ γὰρ ὑπερβολὴ τῆς ἀθυμίας ἴσχυε καὶ τῶν κατὰ φύσιν πολλάκις ἐκβαλοῦσα φρενῶν, ὑποβρύχιον ποιῆσαι τὴν ψυχὴν, καὶ πρὸς ἅπαντα ἄχρηστον ἐργάσασθαι τὰ καλά. Διὰ τοῦτο καὶ ἐκ διαλειμμάτων ἡμῖν τὸν τοῦ συνειδότος ἔλεγχον παρεσκεύασεν ἐπικεῖσθαι, ἐπειδὴ σφόδρα ἐστὶν ἀπότομος, καὶ παντὸς κέντρου σφοδρότερον τὸν ἡμαρτηκότα νύττειν εἴωθεν. D οὐδὲ γὰρ ἡνίκα ἂν ἁμαρτάνωμεν αὐτοὶ, ἀλλὰ καὶ ἡνίκα ἂν ἕτεροι τὰ αὐτὰ πλημμελῶσιν ἡμῖν, διεγείρεται σφοδρῶς καὶ μετὰ πολλῆς ἡμῶν καταβοᾷ τῆς εὐτονίας. καὶ γὰρ ὁ πόρνος, καὶ ὁ μοιχὸς, καὶ ὁ κλέπτης, οὐ μόνον ὅταν αὐτὸς κατηγορῆται, ἀλλ' ὅταν καὶ ἑτέρων τοιαῦτα τολμησάντων ἀκούῃ κατηγορουμένων, αὐτὸς ἡγεῖται μαστίζεσθαι, ἐν ταῖς ἑτέρων ἐπιτιμήσεσι τῆς οἰκείας ἁμαρτίας λαμβάνων ἀνάμνησιν. καὶ ἐγκαλεῖται μὲν ἄλλος, πλήττεται δὲ οὗτος ὁ μηδὲν ἐγκαλούμενος, ὅταν ἢ τὰ αὐτὰ ἐκείνῳ τετολμηκώς.

ὥσπερ οὖν δὲ ἐπὶ τοῖς κατορθώμασιν, ἑτέρων ἐγκωμιαζομένων, καὶ στεφανουμένων, οἱ τὰ αὐτὰ κατωρθωκότες ἐκείνοις, χαίρουσι δὲ ἀγάλλονται, ὡς οὐκ ἐκείνων μᾶλλον, ἢ αὐτῶν ἐπαινουμένων, τί τοίνυν γένοιτ' ἂν τοῦ ἡμαρτηκότος ἀθλιώτερον, ὅταν ἑτέρων κατηγορουμένων, αὐτὸς καταδύηται; τί δὲ τοῦ ζῶντος ἐν ἀρετῇ μακαριώτερον, ὅταν ἑτέρων ἐπαινουμένων, αὐτὸς χαίρῃ καὶ διαχέηται, ἐν τοῖς ἑτέρων ἐγκωμίοις ὑπόμνησιν λαμβάνων τῶν οἰκείων κατορθωμάτων; ταῦτα τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας τὰ ἔργα, ταῦτα τῆς μεγίστης αὐτοῦ προνοίας τὰ σημεῖα. ἄγκυρα γάρ τίς ἐστιν ἱερὰ τοῦ συνειδότος ἡ ἐπιτίμησις, οὐκ ἐῶσα τέλεον ἡμᾶς εἰς τὸν τῆς ἁμαρτίας καταποντισθῆναι βυθόν. οὐδὲ γὰρ παρ' αὐτὸν τῶν ἁμαρτημάτων τὸν καιρὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλὰς ἐνιαυτῶν περιόδους οἶδεν ἡμᾶς πολλάκις παλαιᾶς ἀναμιμνήσκειν ἁμαρτίας. καὶ τούτου καὶ ἀπ' αὐτῆς παραστήσομαι τῆς γραφῆς σαφῆ τὴν ἀπόδειξιν. ἀπέδοντό ποτε τὸν Ἰωσὴφ οἱ ἀδελφοί, ἐγκαλεῖν μὲν οὐδὲν ἔχοντες, ὅτι δὲ ἐνύπνια ἑώρα τὴν μέλλουσαν αὐτῷ προαναφωνοῦντα δόξαν. εἶδον γάρ, φησι, τὰ δράγματα ὑμῶν προσκυνήσαντα τὸ ἐμὸν δράγμα· καίτοι ὑπὲρ τούτων φυλάττειν αὐτὸν ἐχρῆν. στέφανος γὰρ τῆς οἰκίας ἁπάσης ἔμελλεν ἔσεσθαι, καὶ λαμπρότης τοῦ γένους παντός. ἀλλὰ τοιοῦτον ἡ βασκανία· τοῖς οἰκείοις πολεμεῖ καλοῖς. καὶ μᾶλλον ἂν ἕλοιτο μυρία πάσχειν δεινὰ ὁ βασκαίνων, ἢ τὸν πλησίον ἰδεῖν εὐδοκιμοῦντα, κἂν εἰς αὐτὸν διαβαίνειν μέλλοι τὰ τῆς εὐδοξίας· οὗ τί γένοιτ' ἂν ἀθλιώτερον; ὅπερ οὖν κἀκεῖνοι ἔπαθον, καὶ ἰδόντες αὐτὸν πόρρωθεν ἥκοντα, τροφὴν αὐτοῖς κομίζοντα, πρὸς ἀλλήλους ἔλεγον· δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτόν, καὶ ἴδωμεν τί ἔσται τὰ ἐνύπνια αὐτοῦ. εἰ δὲ μὴ ὡς ἀδελφὸν ᾐδέσθης, οὐδὲ τὴν φύσιν ἐπέγνως· τὴν γοῦν τράπεζαν αὐτὴν αἰδεσθῆναι ἔδει, καὶ τὸν τῆς διακονίας τρόπον, ὅτι θρέψων σε παραγέγονε. ἀλλ' ὅρα πῶς δὲ ἄκοντες προφητεύουσι. δεῦτε, φασιν, ἀποκτείνωμεν αὐτόν, δὲ ἴδωμεν τί ἔσται αὐτοῦ τὰ ἐνύπνια. εἰ γὰρ οὐκ ἐβουλεύσαντο, δὲ τὸν δόλον ὕφηναν, καὶ τὴν ἀναιδῆ βουλὴν ἔρραψαν ἐκείνην, οὐκ ἂν ἔγνωσαν τῶν ἐνυπνίων ἐκείνων τὴν δύναμιν. οὐ γὰρ ἦν ἴσον, μηδὲν παθόντα δεινὸν ἐπὶ τὸν θρόνον ἀναβῆναι τῆς Αἰγύπτου, καὶ διὰ τοσούτων τῶν κωλυμάτων καὶ τῶν ἐμποδίων τῆς αὐτῆς ταύτης ἐπιλαβέσθαι λαμπρότητος.

A quemadmodum in aliorum rectè factis dum laudantur & coronantur, qui eadem cum ipſis rectè facta geſſerunt, gaudent, exultántque, quaſi non illi magis quàm ipſi laudarentur. quid igitur eſſe poſſit homine peccatore miſerius, qui quoties accuſantur alij, ipſe exanimatur? Contrà, quid eo beatius, qui cum virtute viuit, qui quum laudantur alij, ipſe gaudet, lætitiáque diffluit, ex aliorum laudibus ſuorum rectè factorum memoriam recipiens? Hæc ſunt diuinæ ſapientiæ opera, hæc maxima illius prouidentię ſunt argumenta, conſcientiæ increpatio, ſacra eſt *Sacra anchora animæ.* B anchora, non ſinens nos tandem in peccatorum demergi profundum. Neque enim per id tempus tantùm quo peccata committimus, verumetiam poſt multos annorum circuitus, nouit nos veteris admonere commiſſi. Idque ex ipſis euidēter comprobabo ſcripturis. Vendiderunt olim fratres Ioſephū, nihil quidem habentes quod incuſarent, ſed quoniam viderat ſomnia ipſi gloriam venturam portendentia. Videbam inquit, manipulos veſtros adorantes manipulum meum. *Geneſ. 37. 7.* Quanquam C ob hæc decuit illum ſeruare potius, quòd totius familię corona, totiúſque generis decus erat futurus. Sed eiuſmodi res eſt inuidia, pugnat aduerſus *Inuidia vu.* domeſtica decora, mauultq; inuidus innumera perpeti mala quam videre proximum in pretio habitum, etiamſi glorię pars ad ipſum ſit permanatura. Quo ſanè quid eſſe poſſit miſerius? Quod & illis vſu venit. Quū enim vidiſſent illū procul venientē, ipſiſq; cibum adferentē, inter ſe dicebāt: Venite, interficiamus eū, ac videamus quid *Gen. 37. 20.* futura ſint illius ſomnia. Vt fratrem nō D reuerearis, neque naturam agnoſcas, certè mēſam ipſam cōueniebat revereri, ipſumq; miniſterij officium, quādoquidem aliturus te, veniebat. Sed vide quomodo & imprudentes vaticinātur. Venite, inquiūt, occidamus eum, & videamus quid futura ſint illius ſomnia. Etenim niſi ſtruxiſſent inſidias, niſi dolos texuiſſent, & impudēs illud cōſiliū concinnaſſent, nequaquam cognouiſſent vim illorum ſomniorū. Non enim perinde magnum erat, Ioſeph, ſi nihil acerbi paſſus eſſet, conſcendere thronum Ægypti, vt tot obſtaculis diſcuſſis, hunc eundem aſſequi ſplendorem.

Gradatio. Geneſ. 39.

Niſi enim illi ſtruxiſſent inſidias, non vendidiſſent eum in Ægyptum. Niſi in Ægyptum vẽdidiſſent, non adamatus fuiſſet ab hera. Si non fuiſſet adamatus ab hera, non fuiſſet coniectus in carcerem, non interpretatus fuiſſet inſomnia, non regnum illud fuiſſet aſſequutus. Si non fuiſſet regnũ conſequutus, non veniſſent illi commercaturi frumentum, nec adoraſſent. Itaq; quoniam occiderũt illum, ob hoc maximè intellexerunt illius ſomnia. Quid igitur? Ipsíne bonorum omnium quæ pòſt euenerunt, illiuſq; gloriæ fuerunt illi conciliatores? Nequaquam. Verùm ipſi quidem moliebantur illum morti, deſperationi, ſeruituti, breuiter extremis malis tradere: ſed Deus melior artifex, inſidiantium malitia in venditi inſidiiſq; impetiti gloriam abuſus eſt. Ne verò putares rerum euẽtus, vel caſus eſſe fortuitaq;, vel ab humanarum rerum ſubita mutatione pendere: per eos qui aduerſantur, per eos qui obſiſtunt, procurat Deus, vt res quæ vetantur, conficiantur, inimicis ſuis ad ſuam gloriam abutens miniſtris, vt intelligas quod Deus vult, à nemine diſſipari poſſe, nec manũ illam excelſam à quoquam auerſum iri: quòd ſi quando ab aliquo petaris inſidiis, ne conſterneris animo, néve moleſtè feras, ſed ſcire poſſis inſidias in bonum finem exituras, tantùm ſi fortiter feras quæ accidunt. Ecce hic quoque liuor regnum peperit, inuidia conciliauit diadema, ad thronum perduxit, atque illi ipſi qui ſtruebant inſidias, auxiliantes promouerunt ad illius imperij magnitudinem. Et is quidem cui ſtructæ fuerant inſidiæ, regnum adeptus eſt: ij verò qui ſtruxerant, ſeruierunt. adorabatur ille, hi adorarunt. Itaque quum tibi acciderint acerba, continuáque mala, ne turberis, neque moleſtè feras, ſed expecta finem. Omnino continget aliquis, munifico Deo dignus, tantùm vt cum gratiarum actione feras quę accidunt: quandoquidem nec iſte cũ illa ſomniaſſet ſomnia, quũ in extremum diſcrimẽ veniſſet, quum venditus à fratribus, quum ab hera inſidiis appetitus, denique cùm in carcerem eſſet coniectus, dicebat apud ſeſe: Quid tandem hoc eſt rei? fefellerunt me illa ſomnia, per quæ exulo à patria, ſpoliatus ſum libertate, propter Deum

Euentus in manu Dei.

A Εἰ μὴ γὰρ ἐπεβούλευσαν, οὐκ ἂν εἰς Αἴγυπτον ἀπέδοντο· εἰ μὴ ἀπέδοντο εἰς Αἴγυπτον, οὐκ ἂν ἠράσθη ἡ δέσποινα· εἰ μὴ ἠράσθη ἡ δέσποινα, οὐκ ἂν ἐνεβλήθη εἰς τὸ δεσμωτήριον, οὐκ ἂν συνέκρινε τὰ ὁράματα, οὐκ ἂν τῆς βασιλείας ἐπέτυχεν· εἰ μὴ τῆς βασιλείας δὲ ἐπέτυχεν ἐκείνης, οὐκ ἂν ἦλθον οὗτοι κατ' ἐμπορίαν σίτου, καὶ προσεκύνησαν αὐτόν. ὥστε ἐπειδὴ ἀπέκτειναν αὐτόν, διὰ τοῦτο μάλιστα ἔγνωσαν αὐτοῦ τὰ ἐνύπνια. Τί οὖν; αὐτοὶ πρόξενοι τῶν μελλόντων ἀγαθῶν αὐτῷ πάντων ἐγένοντο καὶ τῆς περιφανείας ἐκείνης; οὐδαμῶς. ἀλλὰ αὐτοὶ μὲν θανάτῳ B καὶ ἀθυμίᾳ καὶ τῇ δουλείᾳ καὶ τοῖς ἐσχάτοις παραδοῦναι ἐβουλεύσαντο κακοῖς· ὁ δὲ εὐμήχανος Θεός, τῇ τῶν ἐπιβουλευόντων πονηρίᾳ πρὸς τὴν τοῦ πραθέντος καὶ ἐπιβουλευθέντος εὐδοκίμησιν ἀπεχρήσατο. ἵνα δὲ μὴ συντυχίας τινός, μηδὲ πραγμάτων περιπετείας τὰ συμβάντα εἶναι νομίζηται, δι' αὐτῶν τῶν ἐναντιουμένων, δι' αὐτῶν τῶν κωλυόντων, αὐτὰ κατασκευάζει τὰ κωλυόμενα ὁ Θεός, τοῖς ἐχθροῖς αὐτοῦ πρὸς τὴν εὐδοκίμησιν διακόνοις χρώμενος, ἵνα μάθῃς, ὅτι ἃ ὁ Θεὸς βεβούλευται, οὐδεὶς διασκεδάσει, καὶ C τὴν χεῖρα αὐτοῦ τὴν ὑψηλὴν οὐδεὶς ἀποστρέψει· κἂν ὅταν ἐπιβουλεύῃ παρά τινων, μὴ καταπίπτῃς, μηδὲ δυσχεραίνῃς, ἀλλ' εἰδέναι ἔχῃς, ὅτι πρὸς τέλος ἀπαντᾷ χρηστὸν ἡ ἐπιβουλή, μόνον ἂν γενναίως φέρῃς τὰ συμπίπτοντα. ἰδοὺ γοῦν καὶ ἐνταῦθα φθόνος βασιλείαν ἔτεκε, καὶ βασκανία διάδημα περιέθηκε, καὶ θρόνον ἐκόμισε, καὶ αὐτοὶ οἱ ἐπιβουλεύσαντες, αὐτοὶ συνώθησαν αὐτὸν πρὸς τὸ μέγεθος ἐκείνης τῆς ἀρχῆς· καὶ ὁ μὲν ἐπιβουλευθεὶς ἐβασίλευσεν, οἱ δὲ ἐπιβουλεύσαντες ἐδούλευον· κἀκεῖνος μὲν προσεκυνεῖτο, οὗτοι δὲ προσεκύνουν. ὅταν τοίνυν ἐπέλθῃ σοι δει- D νὰ συνεχῆ καὶ ἐπάλληλα, μὴ θορυβοῦ, μηδὲ δυσχέραινε, ἀλλ' ἀνάμενε τὸ τέλος. πάντως γὰρ ἀπαντήσεται τῆς τοῦ Θεοῦ μεγαλοδωρεᾶς ἄξιον, μόνον ἐὰν εὐχαρίστως τὰ ἐν μέσῳ συμπίπτοντα ἐνέγκῃς. ἐπεὶ καὶ οὗτος μετὰ τὰ ὀνείρατα ἐκεῖνα περὶ τῶν ἐσχάτων κινδυνεύσας, καὶ πραθεὶς ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν, καὶ παρὰ τῆς δεσποίνης ἐπιβουλευθείς, καὶ πάλιν εἰς δεσμωτήριον ἐμπεσών, οὐκ εἶπε πρὸς ἑαυτόν, τί ποτε τοῦτό ἐστιν; ἀπάτη τὰ ὀνείρατα ἐκεῖνα ἦν· ἐξέπεσον τῆς πατρίδος, ἀπεστερήθην ἐλευθερίας. διὰ τὸν Θεὸν

οὐκ εἶξα τῇ δεσποίνῃ πρὸς μοιχείαν καλούσῃ· διὰ σωφροσύνην καὶ ἀρετὴν κολάζομαι. καὶ οὐδ᾽ οὕτως ἤμυνεν, οὐδὲ χεῖρα ὤρεξεν, ἀλλ᾽ εἴασε παραδοθῆναι δεσμοῖς ἐπαλλήλοις, καὶ συνεχέσι συμφοραῖς. μετὰ γὰρ τὸν λάκκον, δουλεία· μετὰ δουλείαν, ἐπιβουλή· μετὰ ἐπιβουλὴν, συκοφαντία· μετὰ συκοφαντίαν, δεσμωτήριον. ἀλλ᾽ οὐδὲν τούτων αὐτὸν ἐθορύβει, ἀλλ᾽ ἔμενε τῇ ἐλπίδι θαῤῥῶν, καὶ εἰδὼς ὅτι τὰ εἰρημένα οὐ διαπεσεῖται οὐδέποτε. ἐδύνατο μὲν γὰρ ὁ Θεὸς καὶ παρ᾽ αὐτὴν αὐτὰ πληρῶσαι τὴν ἡμέραν· ἀλλ᾽ ἵνα καὶ τὴν αὐτοῦ δύναμιν ἐπιδείξηται, καὶ τὴν πίστιν τῶν αὐτοῦ δούλων, ἀφίησι χρόνον μεταξὺ παρεμπεσεῖν μακρὸν, καὶ πολλὰ γενέσθαι κωλύματα, ἵνα καὶ τὴν αὐτοῦ μάθῃς ἰσχὺν, τότε πληρώσαντος τὰ ἐπηγγελμένα, ὅταν εἰς ἀπόγνωσιν ἐμπέσῃ, καὶ τὴν τῶν δούλων ἴδῃς ὑπομονὴν καὶ πίστιν, οὐδενὶ τῶν ἐν μέσῳ συμβαινόντων τῆς ἀγαθῆς προσδοκίας ἐκπιπτόντων. ἀλλ᾽, ὅπερ ἔλεγον, ἐπανῆλθον αὐτοὶ, τοῦ λιμοῦ, καθάπερ στρατιώτου τινὸς, ἐπὶ κεφαλὴν αὐτοὺς ὠθοῦντος καὶ παριστάντος ἄρχοντι τῷ Ἰωσὴφ, καὶ ἐβούλοντο πρίασθαι σῖτον, ὁ δὲ τί φησι πρὸς αὐτούς; κατάσκοποί ἐστε. οἱ δὲ εἶπον ἐν ἑαυτοῖς, τί ποτε τοῦτό ἐστι; τροφὴν ἤλθομεν ἐμπορευσόμενοι, καὶ περὶ ψυχῆς κινδυνεύομεν; εἰκότως. ἐπεὶ καὶ αὐτὸς τροφὴν ὑμῖν ἐκόμισε, καὶ περὶ τῆς ζωῆς ἐκινδύνευσεν. ἀλλ᾽ αὐτὸς μὲν ἀληθείᾳ ὑπέμενεν, ὑμεῖς δὲ ὑποκρίσει τοῦτο πάσχετε. οὐ γὰρ ἐχθρὸς ἦν, ἀλλὰ προσωπεῖον ἀνέλαβεν ἐχθροῦ, ἵνα τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν μετὰ ἀκριβείας μάθῃ. ἐπειδὴ γὰρ πονηροὶ περὶ αὐτὸν ἐγένοντο καὶ ἀγνώμονες, τόν τε Βενιαμὶν οὐκ εἶδε μετ᾽ αὐτῶν ὄντα, δείσας ὑπὲρ τοῦ παιδὸς, μήποτε κἀκεῖνος τὰ ἀδελφὰ αὐτῷ πέπονθε, κελεύει δεθῆναι ἕνα ἕνα καὶ ἀφεθῆναι ἐκεῖ· εἶτα αὐτοὺς λαβόντας τὸν σῖτον ἅπαντας ἀπελθεῖν, ἀπειλήσας θάνατον αὐτοῖς, εἰ μὴ τὸν ἀδελφὸν τὸν ἑαυτῶν ἐπαγάγοιεν. ἐπεὶ οὖν ταῦτα ἐγένετο, καὶ εἶπεν, ἀφέτε τινὰ ἐνταῦθα, καὶ τὸν ἀδελφὸν ὑμῶν ἀγάγετε, εἰ δὲ μὴ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε· τί πρὸς ἀλλήλους ἔλεγον ἐκεῖνοι; ναὶ, ἐν ἁμαρτίαις ἐσμὲν περὶ τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν, ὅτε κατεδέετο ἡμῶν. εἶδες μετὰ πόσον χρόνον τῆς ἁμαρτίας αἰσθάνθησαν ἐκείνης. καὶ πρὸς μὲν τὸν πατέρα ἔλεγον, θηρίον πονηρὸν κατέφαγε τὸν Ἰωσήφ· αὐτοῦ τοῦ Ἰωσὴφ

A non ceſſi heræ ad adulterium inuitanti, propter pudicitiam ac virtutem do pœnas, ac ne ſic quidem vltus eſt vicem meam Deus, aut manum porrexit, ſed paſſus eſt me tradi vinculis ſuper alia aliis, calamitates inciderunt perpetuę, poſt ciſternam ſeruitus, poſt ſeruitutẽ inſidiæ, poſt inſidias calumnia, poſt calumniam carcer: verùm horum nihil illum perturbabat, ſed perſeuerabat in ſpe cum bona fiducia, ſciens quòd quæ dicta ſunt à Deo, nunquam excident. Poterat quidem Deus eodem etiam die iſta perficere, ſed vt ſimul & ſuam declaret potentiam, & fidem famulo- *Deus quare non ſtatim eripit ſanctos.*

B rum ſuorum permittit multum temporis intercedere, multaq; incidere impedimenta, vti ſimul & ipſius robur cognoſcas, tum explentis promiſſa, poſteaquam in deſperationem adducta res eſt, & ſeruorum perſpicias tolerantiam ac fidem, quos nihil horum quæ interim accidunt, à bona ſpe depellit. Sed quod dicere cœperam, reuerſi sũt iſti, fame illos veluti carnifice præcipites agitante, & principi Ioſeph exhibẽte. Volebant emere frumentũ: hic autem ait ad eos, Exploratores eſtis. Illi *Gen. 42.*

C verò quidnam hoc eſſet apud ſeſe reputantes, inquiunt: Alimenta empturi venimus, & de vita periclitamur. Meritò, quandoquidem & ille vobis alimoniam adferebat, déque vita periclitatus eſt. Cæterùm ille quidem verè paſſus eſt; vos autem hoc per ſimulationem patimini. *Gen. 42. 21* Non enim inimicus erat, ſed inimici perſonam adſumpſerat, vt quid in paterna familia ageretur, ad plenum cognoſceret. Quoniã enim circa ipſum improbi, ingratique fuerant: Benjamin autem cum ipſis non viderat, veritus de puero ne quan-

D do & ille eadem quæ frater paſſus fuiſſet, iubet vnum ex illis vinctum illic detineri, deinde illos ſumpto omni frumento diſcedere, mortem illis comminatus, niſi fratrem ſuum adducerẽt. Hæc igitur vbi facta sũt, dixit illis: Relinquite aliquem hîc, & fratrem veſtrũ adducite: ſin minus, moriemini. Quid tum inter ſe loquebantur illi? Profectò hæc iure nobis accidunt: nam in peccatis ſumus, de fratre noſtro quum rogaret nos. Vides poſt tantùm temporis peccati illius recordabantur, & ad patrem quidem dixerãt: Fera peſſima deuorauit Ioſeph. Cæterùm ipſo Ioſeph *Gen. 37. 33*

præſente audientéque peccatum ſuum prodebant. Quid hac re mirabilius accidere poſſit? iudicium abſque redargutionibus peragitur, & excuſatio ſine accuſatione, probatio ſine teſtibus, dum ipſi qui facinus peregerant ſeipſos redarguunt, quódque clam factum fuerat, efferunt. Quis cedò, perſuaſit? quis adegit in publicum efferre, quæ ante tantùm temporis patrata ſunt? An non perſpicuum eſt huc adegiſſe conſcientiam iudicem, cui verba dari non poſſunt? Aſſiduè concutiebat illorum mentem, animúmque turbabat, & ille occiſus tunc ſedebat tacitè iudicans illos: quúmque nulla ſententia in ipſos eſſet pronuntiata, ipſi cōdemnationis calculum aduerſus ſeſe ferebant. Et iſti quidem hæc dicebant. Alius verò ſeſe excuſabat, dicens: Nónne dixi ad vos ita loquens: ne lædatis puerum, néve quicquam mali illi faciatis, quoniam frater noſter eſt: & ecce nunc ſanguis ipſius exquiritur, de manibus noſtris? Attamen is qui hæc dicebat, nihil de cæde aut interfectione illa dixerat: verùm ne ipſe quidem ſedens quicquam tale quærebat, ſed alium fratrem requirebat: ipſorum tamen conſcientia per oblatam occaſionem inſurrexit, momorditq; illorum animos, efficiens, vt nemine compellente, ſua confiterentur facinora. Eadem & nobis accidunt in peccatis præteritis. quum enim malis nos circumſtantibus examinamur, priorum peccatorum reminiſcimur. Hæc igitur omnia quum ſciamus, vbi quid praui geſſerimus, ne expectemus calamitates, malorúmque incurſum, neque pericula, neque vincula, ſed ſingulis & horis & diebus renouemus apud noſipſos hoc iudicium, ſententiam aduerſus noſipſos feramus, omnique modo conemur Deo nos purgare, ac neque ipſi de reſurrectione, déque iudicio dubitemus, neque alios ita loquentes feramus, ſed modis omnibus per ea quæ dicta ſunt, illis obturemus os. Nam ſi illic non eſſemus daturi pœnas admiſſorum, Deus nequaquam in bonis conſtituiſſet tale iudicium. quanquam hoc ipſum illius declarat humanitatem. quoniam enim tunc exacturus eſt à nobis rationem delictorum, inſtituit in nobis hunc iudicem incorruptibilem, vt is hîc de

Gen 42.

Afflictio dat intellectum.

Peroratio.

A παρόντος καὶ ἀκούοντος, τὴν ἁμαρτίαν ἐξήλεγχον. τί τούτου παραδοξότερον γένοιτ' ἄν; δικαστήριον χωρὶς ἐλέγχων γὰρ, καὶ ἀπολογία χωρὶς κατηγορίας, καὶ ἀπόδειξις ἄνευ μαρτύρων, αὐτῶν τῶν τὸ πρᾶγμα ἐργασαμένων ἑαυτοὺς ἐλεγχόντων, καὶ τὸ λάθρα γεγενημένον ἐκπομπευόντων. τίς ἔπεισε, τίς ἠνάγκασεν εἰς μέσον ἐξενεχθῆναι τὰ πρὸ τοσούτου πεπραχθέντα χρόνου; οὐκ εὔδηλον, ὅτι τὸ συνειδὸς, ὁ ἀπαραλόγιστος δικαστὴς, συνεχῶς αὐτῶν κατέσειε τὴν διάνοιαν, καὶ τὴν ψυχὴν ἐθορύβει; καὶ ὁ φονευθεὶς τότε ἐκάθητο σιγῇ δικάζων αὐτούς· καὶ μηδεμιᾶς ἐξενεχθείσης B ἀποφάσεως, καθ' ἑαυτῶν τὴν καταδικάζουσαν αὐτοὺς ψῆφον αὐτοὶ ἔφερον. καὶ οὗτοι μὲν ταῦτα ἔλεγον· ἕτερος δὲ ἀπελογεῖτο, λέγων· οὐκ ἐλάλησα πρὸς ὑμᾶς, οὕτω λέγων· μὴ ἀδικήσητε τὸ παιδάριον, μηδὲ ποιήσητε αὐτὸν μηδὲν κακὸν, ὅτι ἀδελφὸς ἡμῶν ἐστι· καὶ ἰδοὺ νῦν τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐκζητεῖται, ἐκ τῶν χειρῶν ἡμῶν; καίτοι οὐδὲν αὐτοῖς, ὁ ταῦτα λέγων περὶ τοῦ φόνου καὶ τῆς σφαγῆς ἐκείνης εἶπεν, ἀλλ' αὐτὸς μὲν καθήμενος οὐδὲν τοιοῦτον ἐζήτει, ἀλλὰ τὸν ἕτερον ἀδελφὸν ἐπεζήτει· τὸ δὲ συνειδὸς αὐτῶν C ἐπιλαβόμενον καιροῦ, διανέστη καὶ καθήψατο τῆς ἐκείνων διανοίας, καὶ μηδενὸς ἀναγκάζοντος, τὰ τετολμημένα ὁμολογῆσαι παρεσκεύασε. ταῦτα καὶ ἡμεῖς πολλάκις πάσχομεν, παρελθόντων τῶν ἁμαρτημάτων. ἐν δεινοῖς γὰρ ἐξεταζόμενοι καὶ περιστάσεσι, μνημονεύομεν τῶν προτέρων ἁμαρτημάτων. ἅπερ οὖν ἅπαντα εἰδότες, ἐπειδὰν τι πράξωμεν πονηρὸν, μὴ ἀναμένωμεν συμφορὰς καὶ περιστάσεις, μηδὲ κινδύνους καὶ δεσμὰ, ἀλλὰ καθ' ἑκάστην ὥραν τε καὶ ἡμέραν ἀνακινῶμεν παρ' ἑαυτοῖς τὸ δικαστήριον τοῦτο, καὶ D τὰς ψήφους καθ' ἑαυτῶν φέρωμεν, καὶ πειρώμεθα παντὶ τρόπῳ ἀπολογεῖσθαι τῷ Θεῷ, καὶ μήτε αὐτοὶ περὶ τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς κρίσεως ἀμφισβητῶμεν, μήτε ἑτέρων λεγόντων ἀνεχώμεθα, ἀλλὰ παντὶ τρόπῳ διὰ τῶν εἰρημένων αὐτοὺς ἐπιστομίζωμεν. οὐ γὰρ ἂν, εἰ μὴ τότε ἐμέλλομεν εὐθύνας ὑφέξειν τῶν πεπλημμελημένων, τοιοῦτον ἡμῖν ἐνταῦθα δικαστήριον ἐγκατέστησεν ὁ Θεός· ἀλλὰ καὶ τοῦτο τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας τεκμήριον. ἐπειδὴ γὰρ τότε μέλλει λόγον ἡμᾶς ἀπαιτεῖν τῶν πεπλημμελημένων, ἐγκατέστησε τοῦτον τὸν ἀδέκαστον κριτὴν, ἵνα ἔτι ἐνταῦθα ὑπὲρ

τῶν ἡμαρτημένων δικάζων ἡμῖν, καὶ σωφρονεστέ- A
ρους ποιῶν, ἐξαρπάσῃ τῆς μελλούσης ἐκεῖ κρί-
σεως. ὅπερ οὖν καὶ ὁ Παῦλος λέγει. Εἰ γὰρ ἑαυ-
τοὺς ἐκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα ὑπὸ τοῦ κυ-
ρίου. ἵνα οὖν μὴ τότε κολαζώμεθα, μὴ τότε δί-
κας ὑπέχωμεν, ἕκαστος εἰς τὸ συνειδὸς εἰ-
σελθέτω τὸ ἑαυτοῦ, καὶ τὴν ζωὴν ἀναπτύξας, καὶ
ἅπαντα τὰ πεπλημμελημένα μετ' ἀκριβείας ἐ-
πελθών, καταγινωσκέτω τῆς ψυχῆς τῆς ταῦτα
ἐργασαμένης, κολαζέτω τοὺς λογισμοὺς, θλιβέ-
τω, στενοχωρείτω τὴν ἑαυτοῦ διάνοιαν, δίκην
ἑαυτὸν ἀπαιτείτω τῶν ἡμαρτημένων διὰ τῆς
καταγνώσεως, διὰ τῆς μετανοίας τῆς ἠκριβω- B
μένης, διὰ δακρύων, διὰ ἐξομολογήσεως,
διὰ νηστείας καὶ ἐλεημοσύνης, διὰ ἐγκρατείας
καὶ ἀγάπης, ἵνα παντὶ τρόπῳ δυνηθῶμεν πάν-
τα ἐνταῦθα ἀποθέμενοι τὰ ἁμαρτήματα, μετὰ
πολλῆς ἀπελθεῖν ἐκεῖ τῆς παρρησίας· ἧς γένοιτο
πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρω-
πίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ
πατρὶ, σὺν τῷ ἁγίῳ πνεύματι, δόξα, τιμὴ, καὶ
κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

commiſſis nobis iudicium reddens, emẽdatioreſq; faciens, ex illo eripiat iudicio, quod & Paulus ait: Nam ſi noſmetipſos iudicaremus, non vtiq; iudicaremur à Domino. *1. Cor. 11.* Vt igitur neq; tũ puniamur, neq; tũ pœnas demus, in ſuã quiſque conſcientiam ingrediatur, vitamq; explicet: cunctiſq; commiſſis diligenter excuſſis condemnet animam, quæ hæc patrauit, puniatq; cogitationem, affligat, crucietq; ſuam ipſius mẽtem, ſuppliciũ à ſeipſo exigat pro peccatis, per condemnationem, per diligenter actam pœnitentiam, per lacrymas, per confeſſionem, per ieiunium, per eleemoſynam, per continentiam, ac charitatem, vt poſſimus omnes omni modo hîc depoſitis peccatis multa cum fiducia illuc proficiſci: quam nobis omnibus contingat aſſequi, gratia ac benignitate domini noſtri Ieſu Chriſti, cui cum Patre & ſancto Spiritu, gloria, honor, imperium, in ſæcula ſæculorum. Amen.

Abolitio peccati quo modo fiat.

SANCTISSIMO BEATISSIMOQVE PATRI CLEMENTI VIII. PONTIFICI MAXIMO.

Fronto Ducæus ſempiternam fœlicitatem.

RVRSVS ad Romanum Pontificem confugit Ioannes Chryſoſtomus, BEATISSIME PATER, *rurſus Apoſtolicam ſedem appellat: rurſus non iam caput ſuum indiſco peti, ſed quod illi carius eſt, ad interitum exitiumque deuolui reformidat. Non enim exiſtimandũ eſt ſanctos Patres de ſcriptorũ à ſe librorũ incolumitate minus quam de ſui corporis ſalute ſollicitos extitiſſe, cũ huius vitæ ſemper prodigi fuerint, quæ corpore & ſpiritu continetur: illa vero ingenij ſui monumenta poſteritatem alere nouerint, & cõſequentium ſeculorũ æternitatẽ intueri. Non quod illi quidẽ auidi laudis humanæ fuerint, aut quæcunque ſunt in terris caduca ſpectarint, ſed quod intellexerint paucorum annorũ limitibus actionum ſuarũ meritum circumſcriptum eſſe, librorũ autem memoriam & vſum cunctarum ætatum prolixitatem amplecti, & quo minus ſuæ vocis tela peruenerint, eo conſignatam literarum monumentis eloquentiæ vim facultatẽque penetrare. Quamobrem cum eo maiora ſentiat in dies incrementa capere gloriam ſuam Chryſoſtomus, quo conſtat auxilium ipſius operũ ad plurium ſalutem dimanare, quæcunque reſtãt in terris adhuc, quæ non iam Herodiadis illius ſæuientis furorem, ſed multo tetriorem temporis falcem cuncta demetentis, & humanorum caſuum procellam euaſerint, orat & obteſtatur, ne ſinas à tineis blattiſque depaſci, vel ſitu ac puluere oppreſſa computreſcere. Quis enim quæſo non iuſto dolore ardeat, ſi tanti videat Eccleſiæ Doctoris pretioſa ſcripta, magni illius Thomæ Aquinatis iudicio non auro contra comparanda, ſed cum vnius vrbis, cum vnius regni opib. æquanda,*

γαί; ποῦ αἱ ἁρπαγαί; ποῦ αἱ πλεονεξίαι; ποῦ αἱ τυραννίδες; ποῦ αἱ ἀπόνοιαι; ποῦ αἱ δυναστεῖαι; ποῦ αἱ καταποιήσεις; ποῦ αἱ λεηλασίαι τῶν πενήτων; ποῦ αἱ ὑπερηφανίαι τῶν πλουτούντων; ποῦ τῶν ἀρχόντων αἱ δυναστεῖαι; ποῦ αἱ ἀπειλαί, ποῦ οἱ φόβοι; μία καιροῦ ῥοπὴ καὶ ἀράχνης εὐτελέστερον πάντα διεσάλευσε. πάντα ἐκεῖνα παρελύετο, καὶ κωκυτὸς πόλεως ἦν, καὶ πάντες ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν ἔτρεχον. ἐννοήσατε, εἰ ἔδοξε τῷ Θεῷ πάντα κατενέγκαι, τί ἂν ἐπάθομεν. ταῦτα δὲ λέγω, ἵνα συνεχῶς ἀκμάζῃ ἐν ὑμῖν ὁ φόβος τῶν γινομένων, καὶ τὴν διάνοιαν πάντων στηρίζῃ. ἔσεισεν, ἀλλ' οὐ κατέβαλεν. εἰ γὰρ ἐβούλετο καταβαλεῖν, οὐκ ἂν ἔσεισεν. ἀλλ' ἐπειδὴ οὐκ ἐβούλετο, περιέλαβε καθάπερ κῆρυξ ὁ σεισμός, περιαγγέλλων ἅπασι τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ, ἵνα τῷ φόβῳ βελτίους γενόμενοι, ἀποκρουσώμεθα τὴν διὰ τῶν πραγμάτων τιμωρίαν. οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν βαρβάρων ἐποίησεν. ἔτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νινευὴ καταστραφήσεται. καὶ διὰ τί οὐ καταστρέφεις; ἀπειλεῖς κατασκάπτειν, καὶ διὰ τί οὐ κατασκάπτεις; ἐπειδὴ οὐ βούλομαι κατασκάπτειν, διὰ τοῦτο ἀπειλῶ. τί οὖν λέγεις; ἵνα μὴ ποιήσω, ἃ λέγω. προλαμβανέτω ὁ λόγος, καὶ κωλυέτω τὸ ἔργον. ἔτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νινευὴ καταστραφήσεται. τότε ὁ προφήτης ἔλεγε, σήμερον οἱ τοῖχοι φωνὴν ἀφιᾶσι. ταῦτα δὲ λέγω, καὶ λέγων οὐ παύσομαι, καὶ πρὸς πένητας, καὶ πρὸς πλουσίους. ἐννοήσατε πόση τοῦ Θεοῦ ἡ ὀργή, καὶ πῶς αὐτῷ πάντα ῥᾴδια καὶ εὔκολα· καὶ στῶμέν ποτε τῆς πονηρίας. ἐν βραχείᾳ καιροῦ ῥοπῇ καὶ τὴν διάνοιαν καὶ τὸν νοῦν οὕτω παρέλυσεν ἑκάστου, καὶ τὰ θεμέλια τῆς καρδίας διέσεισεν. ἐννοήσωμεν, εἰ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὴν φοβεράν, ὅτε οὐ μία καιροῦ ῥοπή, ἀλλ' ἄπειροι αἰῶνες, καὶ ποταμοὶ πυρός, καὶ ἀπειλητικαὶ ὀργαί, καὶ δυνάμεις ἐπὶ τὴν κρίσιν ἕλκουσαι, καὶ βῆμα φοβερόν, καὶ δικαστήριον ἀδέκαστον, καὶ ἑκάστου τὰ πεπραγμένα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἕστηκε, καὶ οὐδεὶς ὁ βοηθῶν, οὔτε γείτων, οὔτε ῥήτωρ, οὔτε συγγενής, οὐκ ἀδελφός, οὐ πατήρ, οὐ μήτηρ, οὐ ξένος, οὐκ ἄλλος οὐδείς, τί ποιήσομεν τότε, εἰπέ μοι; ἄγω τὸν φόβον, ἵνα κατασκευάσω τὴν σωτηρίαν· σιδήρου τομώτερον εἰργασάμην τὴν διδασκαλίαν, ἵνα ἕκαστος ὑμῶν σηπεδόνα ἔχων, ἀποθῆται). οὐκ ἀεὶ ἔλεγον, καὶ νῦν λέγω, καὶ λέγων

A apud me cogitabam: vbi nunc rapinæ? vbi fraudationes? vbi imperia iniuſta? vbi faſtus? vbi principatus? vbi oppreſſiones? vbi ſpoliationes egenorum? vbi diuitum ſuperba faſtidia? vbi principum imperia? vbi minæ? vbi timores? vnum temporis monumentum facilius quam aranearum telas omnia diripuit, omnia deſtruxit: & audiebatur ciuitatis eiulatus, omnéſque ad eccleſiam currebant. Cogitate, ſi cuncta peſſundare Deo viſum eſſet, quid feciſſemus: hæc autem dico, vt eorum, quæ acciderunt, perpetuo vigeat in vobis metus, omniúmque mentem B corroboret. Concuſſit, at non proſtrauit: Si enim proſternere voluiſſet, minimè profecto concuſſiſſet: ſed quoniam id nolebat, præceſſit tanquam præco terræmotus iram Dei ante denuntians, vt timore meliores effecti ſupplicium reipſa inferendum repellamus. Ita quoque cum barbaris egit; Adhuc tres dies & Nineue ſubuertetur. Quare verò non ſubuertis? minaris te ſubuerſurum; quin tu igitur ſubuertis? Quia nolo ſubuertere, idcirco minor. Cur ergo dicis? Ne faciam ea, C quæ dico: præcedat ſermo, & opus impediatur: Adhuc tres dies & Nineue ſubuertetur. Tum temporis dicebat propheta; hodie muri vocem mittunt. Hæc vero dico, neque dicere deſiſtam, cum ad pauperes tum ad diuites: cogitate quanta Dei ſit ira, & quo pacto facilia ſint illi cuncta & procliuia, tandémque ab improbitate deſiſtamus, perbreui temporis momento mentem animúmque vniuſcuiuſque noſtrum infregit, & cordis fundamenta concuſſit. Cogitate die illo tremendo, cùm non vnum temporis D momentum erit, ſed infinita ſæcula, & ignis fluuij, ac minaces iræ, atque ad iudicium pertrahentes virtutes, tremendum tribunal, iudicium incorruptum, & quæ geſſit vnuſquiſque, verſabuntur ob oculos, nec vllus erit qui ſuccurrat, non vicinus, non orator, non propinquus, non frater, non pater, non mater, non peregrinus, non alius vllus, quid tum quæſo faciemus? Metum infero, vt ſalutem perficiam: doctrinam ferro penetrabiliorē fabricatus ſum, vt veſtrum quiſque, cui fuerit vlcus, illud abiiciat. Nonne ſemper dicebam & nunc dico, & dicere nō de-

Ezech. 18.

Ion. 3. 4.

Dies iudicii quam tremendus.

ſiſtam? quoſque tandem rebus ſeculi A huius affixi eſtis? ad omnes quidem eſt mihi ſermo, ſed ad eos præcipuè, qui morbo laborant, nec ad ea quæ dicuntur, attendunt. Immo vero perutilis eſt vtrique ſermo: illi quidem, qui morbo laborat, vt ſanitatem reciperet: ei vero qui ſanus eſt, ne morbo laboret Quouſq; tãdem pecuniæ? quouſque diuitiæ? quouſque ædificiorum magnificentia? quouſque rabidus eorũ furor, qui bruto voluptatum amori dediti ſunt? ecce venit terræmotus, quid profuerunt opes? labor vtrorumque ſublatus eſt. petijt vna cum poſſeſſione poſſeſſor, domicilium cum eo qui con- B ſtruxerat: omnium commune ſepulchrum facta eſt ciuitas, ſepulchrum ex tempore ſtructum, non ab artificum manibus, ſed à calamitate fabricatum. Vbi diuitiæ? vbi rapinæ? vbi fraudationes? videtis, vt omnia ſint araneis viliora? At enim mihi dices, quid dicendo proficis? Proficio, ſi quis me audiat. ego quod officium meum eſt, id

Mat. 4. 3.

præſto: ſeminator ſeminat. Exijt qui ſeminat, ad ſeminandum, & quædam ceciderunt ſecus viam, quædam ſupra petram, quædam ſupra ſpinas, quædã in terram bonam: tres partes periierũt, C & vna ſeruata eſt, nec ab agricultura deſtitit: ſed quoniam vna conſeruata eſt, agrum colere non ceſſauit Et vero nunc in tantam multitudinem proiectum ſemen fieri non poteſt, quin mihi ſegetes proferat: tametſi omnes non audiant, dimidia pars audiet: & licet non dimidia, pars tertia: & licet nec

Vnus auditor ſatis.

tertia, decima: & licet nec decima, licet vnus ex ea multitudine auditurus ſit, audiat: non enim exiguum eſt vel vnam ouem ſeruari: quandoquidem & paſtor ille, qui nonaginta nouem reliquerat oues, ad vnam cucurrit, quæ D

Mat. 18. 12.

aberrauerat. Hominem non contemno: licet vnus ſit, homo eſt, animal Deo cariſſimum? licet ſeruus ſit, contemnendus mihi non videtur: non enim dignitatem quæro, ſed virtutem; non dominationem aut ſeruitutẽ, ſed animam: licet vnus ſit, homo eſt, propter quem cœlum extenſum eſt, Sol lucet, Luna decurrit, aer effuſus eſt, fontes ſcaturiunt, expanſum eſt mare, prophetæ miſſi ſunt, & lex data eſt: & quid opus eſt cuncta perſequi? propter quem vnigenitus Dei filius factus eſt homo.

ὑ παντομαι μέχρι πότε τοῖς παροῦσιν ἐστὲ προσηλωμένοι, πρὸς πάντας μὲν λέγω, ἐξαιρέτως δὲ πρὸς τοὺς νοσοῦντας, καὶ μὴ προσέχοντας τοῖς λεγομένοις· μᾶλλον δὲ, ἑκατέρῳ χρήσιμος ὁ λόγος, τῷ μὲν νοσοῦντι, ἵνα ὑγιάνῃ· τῷ δὲ ὑγιαίνοντι, ἵνα μὴ νοσήσῃ. μέχρι πότε χρήματα; μέχρι πότε πλοῦτος; μέχρι πότε περιφάνεια οἰκοδομημάτων; μέχρι πότε λύσσα περὶ τὴν ἄψυχον φιληδονίαν; ἰδοὺ ἦλθεν ὁ σεισμός· τί ὠφέλησεν ὁ πλοῦτος; ὁ πόνος ἑκατέρων παρελύετο· τῷ κεκτημένῳ τὸ κτῆμα συναπώλετο· ἡ οἰκία τῷ κατασκευάσαντι. κοινὸς τάφος ἁπάντων ἡ πόλις ἐγένετο, τάφος ἐσχεδιασμένος, οὐκ ἐν χερσὶ τεχνιτῶν, ἀλλὰ τῇ συμφορᾷ κατεσκευασμένος. ποῦ ὁ πλοῦτος; ποῦ αἱ ἁρπαγαί, ποῦ αἱ πλεονεξίαι; ὁρᾶτε ὅτι ἀράχνης πάντα εὐτελέστερα; ἀλλ' ἐρεῖς μοι, καὶ τί ὠφελεῖς λέγων; ὠφελῶ, ἐάν τις μου ἀκούῃ. ἐγὼ τὸ ἐμαυτοῦ ποιῶ. ὁ σπείρων, σπείρει. ἐξῆλθεν ὁ σπείρων τοῦ σπεῖραι· καὶ τὰ μὲν ἔπεσε παρὰ τὴν ὁδὸν, τὰ δὲ ἐπὶ τὴν πέτραν, τὰ δὲ ἐπὶ τὰς ἀκάνθας, τὰ δὲ ἐπὶ τὴν γῆν τὴν καλήν. τρία μέρη ἀπώλετο, καὶ ἓν ἐσώθη, καὶ οὐκ ἀπέστη τῆς γεωργίας. ἀλλ' ἐπειδὴ ἓν διεσώζετο, οὐκ ἐπαύσατο τῆς γεηπονίας· καὶ νῦν δὲ ἀμήχανον ἐν τοσούτῳ πλήθει σπέρμα καταβαλλόμενον μὴ ἐνεγκεῖν μοι στάχυν. κἂν μὴ πάντες ἀκούσωσιν, οἱ ἡμίσεις ἀκούσονται· κἂν μὴ οἱ ἡμίσεις, ἡ τρίτη μοῖρα· κἂν μὴ ἡ τρίτη μοῖρα, ἡ δεκάτη· κἂν μὴ ἡ δεκάτη, κἂν εἷς ἐκ τοῦ πλήθους ἀκούσῃ, ἀκουέτω. οὐ μικρὸν γὰρ τὸ καὶ ἓν πρόβατον διασωθῆναι· ἐπεὶ καὶ ὁ ποιμὴν ἐκεῖνος τὰ ἐνενηκονταεννέα πρόβατα καταλιπὼν, ἐπὶ τὸ ἓν τὸ πεπλανημένον ἔδραμεν. οὐ καταφρονῶ ἀνθρώπου· κἂν εἷς ᾖ, ἄνθρωπός ἐστι, τὸ περισπούδαστον τοῦ Θεοῦ ζῶον. κἂν δοῦλος ᾖ, οὐκ ἔστι μοι εὐκαταφρόνητος. οὐ γὰρ ἀξίωμα ζητῶ, ἀλλ' ἀρετήν. οὐ δεσποτείαν, οὐ δουλείαν, ἀλλὰ ψυχήν. κἂν εἷς ᾖ, ἄνθρωπός ἐστι, δι' ὃν οὐρανὸς ἐτανύσθη, καὶ ἥλιος φαίνει, καὶ σελήνη τρέχει, καὶ ἀὴρ διεχέθη, καὶ πηγαὶ βρύουσι, καὶ θάλαττα ἡπλώθη, καὶ προφῆται ἐπέμφθησαν, καὶ νόμος ἐδόθη. καὶ τί δεῖ πάντα λέγειν; δι' ὃν ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος ἐγένετο.

ὁ δεσπότης μου ἐσφάγη, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐξέχεεν ὑπὲρ ἀνθρώπου, κἀγὼ καταφρονῆσαι ἔχω; καὶ ποίαν ἔχω συγγνώμην; οὐκ ἀκούετε ὅτι Σαμαρείτιδι διελέγετο ὁ κύριος, καὶ μυρίους ἀνάλωσε λόγους; καὶ οὐκ ἐπειδὴ Σαμαρεῖτις ἦν, κατεφρονεῖτο, ἀλλ' ἐπειδὴ ψυχὴν εἶχεν, ἐσπουδάζετο. οὐκ ἐπειδὴ πόρνη ἦν, ὑπερεωρᾶτο, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔμελλε σώζεσθαι, καὶ πίστιν ἐπιδείξασθαι, πολλῆς ἀπήλαυσε τῆς ἐπιμελείας. οὐ παύσομαι λέγειν ἐγὼ, κἂν μηδεὶς ᾖ ὁ ἀκούων. ἰατρός εἰμι, ἐπιτίθημι τὰ φάρμακα· διδάσκαλός εἰμι, παραινεῖν ἐκελεύσθην. λέγει γάρ· σκοπὸν δέδωκά σε τῷ οἴκῳ Ἰσραήλ. οὐδένα διορθοῦμαι; καὶ τί τοῦτο, ἀλλ' ἐγὼ τὸν μισθὸν ἔχω. καὶ τοῦτο καθ' ὑπερβολὴν εἶπον. ἀμήχανον γὰρ ἐν πλήθει τοσούτῳ μὴ διορθωθῆναί τινα. ἀλλ' αὗται αἱ σκήψεις καὶ αἱ προφάσεις εἰσὶ τῶν ῥᾳθύμων ἀκροατῶν. ἀκούω, φησὶ, καθ' ἡμέραν, καὶ οὐ ποιῶ. ἄκουε, κἂν μὴ ποιῇς. ἐκ γὰρ τοῦ ἀκούειν καὶ τὸ πράττειν παραγίνεται. κἂν μὴ ποιῇς, αἰσχυνῃ ἐπὶ τῇ ἁμαρτίᾳ· κἂν μὴ ποιῇς, μεταβάλλῃ τὴν γνώμην· κἂν μὴ ποιῇς, καταδικάζεις σεαυτὸν, ὅτι οὐ ποιεῖς. τοῦτο δὲ τὸ κατηγορεῖν σαυτοῦ, πόθεν; ὁ καρπὸς τῶν ἐμῶν λόγων. ὅταν εἴπῃς, οἴμοι, ἤκουσα, καὶ οὐ ποιῶ, τὸ οἴμοι, προοίμιόν ἐστι τῆς ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταβολῆς. ἥμαρτες; ἐθρήνησας; ἔλυσας τὴν ἁμαρτίαν. λέγε γὰρ πρῶτος τὰς ἁμαρτίας σου, ἵνα δικαιωθῇς. κἂν στυγνάσῃς, ἢ κατηφὴς γένῃ, ἔχει τινὰ σωτηρίαν ἡ κατήφεια, οὐ διὰ τὴν φύσιν τῆς κατηφείας, ἀλλὰ διὰ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ δεσπότου. τῷ ἔχοντι ἁμαρτίας οὐκ ὀλίγη παραμυθία, τὸ λυπεῖν ἑαυτόν. εἶδον γάρ, φησιν, ὅτι ἐλυπήθη καὶ ἐστύγνασε, καὶ ἰασάμην αὐτοῦ τὰς ὀδύνας. ὢ φιλανθρωπίας ἀφάτου, καὶ ἀγαθότητος ἑρμηνευθῆναι μὴ δυναμένης. ἐλυπήθη, καὶ ἰασάμην αὐτόν. καὶ τί μέγα, ὅτι ἐλυπήθη; οὐ μέγα μέν· ἀλλ' ἐγὼ ἀφορμὴν ἔλαβον τοῦ ἰάσασθαι τὰς ὀδύνας αὐτοῦ. εἴδετε πῶς ἐν βραχείᾳ καιροῦ ῥοπῇ πάντα συνήγαγε; διηνεκῶς τὴν ἑσπέραν ἐκείνην τοῦ σεισμοῦ λογίζεσθε ἐν ἑαυτοῖς. οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι πάντες διὰ τὸν σεισμὸν ἐδεδοίκεσαν, ἐγὼ δὲ διὰ τὴν αἰτίαν τοῦ σεισμοῦ. συνήκατε τί εἶπον; οἱ μὲν ἐφοβοῦντο, μὴ πέσῃ ἡ πόλις, καὶ ἀποθάνωσιν· ἐγὼ δὲ δέδοικα, ὅτι ὁ δεσπότης ἡμῖν ὀργίζεται.

A Dominus meus immolatus eſt, ac ſanguinē ſuum pro homine fudit, & illum ego contēnam? qua vero dignus venia fuero? Nonne audiſtis Dominum cum *Ioan. 4.* Samaritana colloquutū eſſe, ac ſexcentos impendiſſe ſermones, nec quoniam Samaritana erat, ideo contēptam eam fuiſſe, ſed quoniam animam habebat, in pretio habitam eſſe? Non quia meretrix erat, deſpecta eſt, ſed quia ſeruanda erat, & fidem exhibuit, multa in illam cura collata eſt. Equidē dicere non ceſ- *Hic locus citatur à Photio in Biblioth.* ſabo, licet nullus ſit, qui audiat: medicus ſum, adhibeo medicamēta: doctor ſum, mandatum mihi eſt, vt admoneam: ſic B enim ait, Speculatorem dedi te domui Iſrael. Neminem corrigo: quid tum poſtea? ſed ego mercede non careo. Et *Ezech. 3. 17.* hoc ad ſummū dixi: nam in tanta multitudine fieri non poteſt, quin aliquis corrigatur: ſed hi prætextus ſunt, hæ negligentium ſunt auditorum excuſationes. Audio quotidie, inquit & non facio. audi licet non facias; nam ex eo quód quis audiat, contingit etiam vt faciat: tametſi nō facis, pudore perfunderis ob peccatum, tametſi non facis, mutas ſententiā: tametſi non facis, teipſum condemnas, quod non facias: hæc C autē ipſa tui ipſius accuſatio vnde naſcitur? ſermonum fructus eſt meorum. Quādo dixeris, Hei mihi! audiui, & nō facio: illud, Hei mihi, mutationis in melius eſt prælúdium peccati. Luxiſti? peccatum ſoluiſti: Dic enim tu primus *Eſa. 43. 17.* iniquitates tuas, vt iuſtificeris. Quod ſi contriſteris, & mœtus fias, eſt aliquid ſalutis in mœſtitia, non propter mœſtitiæ naturam, ſed propter domini benignitatem. Ei qui fuerint peccata, non mediocris eſt conſolatio quod ſeipſū contriſtet. Vidi enim, inquit, quod con- *Eſa. 57. 18.* triſtatus eſt, & mœſtus fuit, & ſanaui D dolores eius. ô ineffabilem benignitatem, atque bonitatem, quæ exprimi non poteſt! contriſtatus eſt, & ſanaui eum. Quid vero magnum, quod contriſtatus ſit? magnum id quidem non eſt, ſed inde ſanandi dolores eius occaſionem arripui. Vidiſtis, vt vno temporis momento cuncta collegerit? illam itaque veſperam terræmotus perpetuo cum animis veſtris voluite. Nam alij quidem omnes ob terrēmotum timore *Non ob terræmotum, ſed ob cauſam eius timendum.* correpti erant, ego vero propter cauſam terræmotus. Satiſne capitis, quid dixerim? illi quidem pertimeſcebant, ne concideret ciuitas: & interirent: ego vero quod nobis Dominus iratus eſſet, metuebam.

non enim graue eſt mortem obiiſſe, ſed graue eſt dominum irritaſſe. Itaque nõ iam ob terræmotum pauebam, ſed ob cauſam terræmotus: cauſa enim terræmotus Dei eſt ira; porro cauſa diuinæ iræ noſtra ſunt peccata. Noli vnquam ſupplieiũ timere, ſed ſupplieij parentẽ peccatum. Cõcutitur ciuitas: quid tum poſtea? mens vero tua nõ cõquaſſetur: quandoquidẽ & in morbis ac vulnerib. non eos lugemus, qui curantur, ſed qui inſanabili morbo laborant. Quod eſt morbus & vulnus, hoc eſt etiã peccatũ; quod eſt ſectio & medicamentũ hoc eſt etiam pœna. Intellexiſtis quod dico? attẽdite, volo enim orationẽ philoſophiæ plenam vos docere. quã tandẽ ob cauſã eos qui puniuntur, non eos qui peccant lugemus? nõ enim res ita grauis eſt pœna, vt res grauis eſt peccatũ. Si quẽ igitur videris habentẽ vlcus, vermes, & ſaniẽ à corpore defluentes, nec vulnus tamen aut vlcus curantem: alterum vero pariter affectum, qui medicorũ vtatur opera, qui vratur, ſecetur, & acerba medicamenta deglutiat, vtrũ iſtorũ quæſo lugebis? cúmne qui æger eſt, nec curatur, an cũ qui æger eſt & curatur? haud dubium, quin eum potius, qui cũ æger ſit, non curatur. Ita quoque peccatores ſint duo, quorũ vnum quidẽ puniatur, alter vero nõ puniatur: ne dicas, beatus hic eſt, quia diuitiis affluit, orphanos ſpoliat, viduas opprimit, tametſi non ægrotat, ſed cũ rapiat, eſt in exiſtimatione, cumulatur honore, dominatur, nullis aduerſis rerũ humanarũ caſibus læditur, nõ febri, non afflictatione, non alio quouis morbo: liberorũ cingitur choro, ſenectutẽ beatè tranſigit: at hunc tu maximè luge, quod ægrotet, nec tamen curetur. quo tãdem pacto? ego dicam. Si quem videris correptum hydropiſi, cuique heins ex doloribus corpus intumuerit, nec tamen currat ad medicum, ſed frigidæ potu ſe oblectet, ac Sybaritica menſa fruatur, quotidie inebrietur, ſatellitio ſtipetur, & morbum augeat, cedo beatũne prædicabis eiuſmodi hominem, an vero miſerum iudicabis? Quod ſi alterum videris hydropiſi correptum, qui medicorum manibus curetur, qui fami ſeipſum dedat, qui multa prematur egeſtate, qui medicamentis aſſiduè peracerbis vtatur, quę dolorem quidem afferunt, ſed ſanitatem dolore pariunt: nonne hunc præ

Non qui puniuntur, ſed qui peccant lugendi.

A οὐ γὰρ χαλεπὸν τὸ ἀποθανεῖν, ἀλλὰ χαλεπὸν τὸ προσκροῦσαι τὸν δεσπότην. ὥστε οὐ διὰ τὸν σεισμὸν ἐφοβούμην, ἀλλὰ διὰ τὴν αἰτίαν τοῦ σεισμοῦ. ἡ γὰρ αἰτία τοῦ σεισμοῦ, ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ· τῆς δὲ ὀργῆς αἴτιον, αἱ ἁμαρτίαι ἡμῶν. μηδέποτε φοβοῦ κόλασιν, ἀλλ᾽ ἁμαρτίαν τὴν μητέρα τῆς κολάσεως. σείεται ἡ πόλις; καὶ τί τοῦτο; ἀλλὰ σοῦ μὴ σαλευθήτω ἡ διάνοια· ἐπεὶ καὶ ἐπὶ τῶν νοσημάτων καὶ τῶν τραυμάτων οὐκ ἐκείνους θρηνοῦμεν τοὺς θεραπευομένους, ἀλλὰ τοὺς τὰ ἀνίατα νοσοῦντας. ὅπερ ἐστὶ νόσος καὶ τραῦμα, τοῦτό ἐστι καὶ ἁμαρτία· ὅπερ ἐστὶ τομὴ
B καὶ φάρμακον, τοῦτό ἐστι καὶ τιμωρία. συνήκατε τί λέγω; προσέχετε. φιλόσοφον γὰρ ὑμᾶς βούλομαι παιδεῦσαι λόγον. διὰ τί τοὺς κολαζομένους θρηνοῦμεν, ἀλλ᾽ οὐ τοὺς ἁμαρτάνοντας; οὐ γάρ οὕτω χαλεπὸν κόλασις, ὡς χαλεπὸν ἡ ἁμαρτία. τῆς γὰρ κολάσεως ὑπόθεσις ἡ ἁμαρτία. ἐὰν τοίνυν ἴδῃς τινὰ σηπεδόνα ἔχοντα, σκώληκας καὶ ἰχῶρας ἀπὸ τοῦ σώματος καταρρέοντας, καὶ ἀμελοῦντα τοῦ ἕλκους καὶ τῆς σηπεδόνος, ἕτερον δὲ τὰ αὐτὰ πάσχοντα ἰατρικῆς ἀπολαύοντα χειρὸς, καιόμενον, καὶ τεμνόμενον, καὶ πικρὰ
C πίνοντα φάρμακα, τίνα θρηνήσεις, εἰπέ μοι; τὸν νοσοῦντα, καὶ μὴ θεραπευόμενον, ἢ τὸν νοσοῦντα καὶ θεραπευόμενον; δῆλον ὅτι τὸν νοσοῦντα, καὶ μὴ θεραπευόμενον. οὕτως ἔστωσαν δύο ἁμαρτωλοὶ, ὁ μὲν κολαζόμενος, ὁ δὲ μὴ κολαζόμενος. μὴ λέγε, μακάριος οὗτος, ὅτι πλουτεῖ, ὀρφανοὺς ἀποδύει, χήρας βιάζεται· καίτοι οὐ νοσεῖ, ἀλλ᾽ ἁρπάζων εὐδοκιμεῖ, τιμῆς ἀπολαύει καὶ δυναστείας, οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων ὑπομένει, οὐ πυρετὸν, οὐ κάκωσιν, οὐκ ἄλλην τινὰ νόσον· παίδων χορὸς περὶ αὐτὸν, γῆρας λιπαρόν. ἀλλὰ τοῦτον μάλιστα θρήνει, ὅτι καὶ νοσεῖ,
D καὶ οὐ θεραπεύεται. πῶς; ἐγὼ λέγω. ἐὰν ἴδῃς τινὰ ὑδέρῳ κατεχόμενον, καὶ ἀπὸ τῶν χαλεπωτάτων τὸ σῶμα ἐξογκούμενον, καὶ μὴ τρέχοντα πρὸς τὸν ἰατρὸν, ἀλλὰ ψυχροποσίᾳ προσέχοντα, τράπεζαν ἔχοντα Συβαριτικὴν, καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν μεθύοντα, δορυφορούμενον, καὶ ἐπιτείνοντα τὴν νόσον, εἰπέ μοι, μακαρίζεις τοῦτον, ἢ ταλανίζεις; ἐὰν δὲ ἕτερον ἴδῃς ὑδέρῳ κατεχόμενον, ἰατρικῆς ἀπολαύοντα χειρὸς, λιμῷ ἑαυτὸν ἐκδιδόντα, ἐν ἀπορίᾳ πολλῇ ὄντα, φαρμάκοις προσκαρτεροῦντα πικροῖς, ἔχουσι μὲν ὀδύνην, τίκτουσι δὲ διὰ τῆς ὀδύνης

ὑγιείας, οὐχὶ τοῦτον παρ' ἐκεῖνον μακαρίζεις; ὡμολόγηται. ὁ μὲν γὰρ νοσεῖ, καὶ οὐ θεραπεύεται· ὁ δὲ νοσεῖ, καὶ ἀπολαύει ἰατρείας. ἀλλ' ἐπίπονος ἡ ἰατρεία; ἀλλ' ὠφέλιμον αὐτῆς τὸ τέλος. οὕτως ἐστὶ καὶ ἐν τῷ παρόντι βίῳ. ἀλλ' ἀπὸ τῶν σωμάτων ἄπαγε τὸν λόγον ἐπὶ τὰς ψυχάς, ἀπὸ τῶν νοσημάτων ἐπὶ τὰ ἁμαρτήματα, ἀπὸ τῆς πικρίας τῶν φαρμάκων ἐπὶ τὰς τιμωρίας καὶ τὴν κρίσιν τοῦ Θεοῦ. ὅπερ γάρ ἐστι τὸ φάρμακον τὸ παρὰ τοῦ ἰατροῦ, καὶ ἡ τομὴ καὶ τὸ πῦρ, τοῦτό ἐστιν ἡ τιμωρία ἡ παρὰ τοῦ Θεοῦ. ὥσπερ γὰρ τὸ πῦρ πολλάκις ἐπαγόμενον καίει, καὶ τὴν νομὴν κωλύει, καὶ τὸ σίδηρον ἀφαιρεῖται τὴν σηπεδόνα, ἔχον μὲν ὀδύνην, παρέχον δὲ ὠφέλειαν· οὕτω καὶ λιμὸς καὶ λοιμοί, καὶ ὅσα κακὰ δοκοῦντα εἶναι, ἀντὶ σιδήρου καὶ πυρὸς ἐπάγονται τῇ ψυχῇ, ἵνα τὴν νομὴν τῶν νοσημάτων κατὰ τὴν εἰκόνα τῶν σωμάτων κωλύσῃ καὶ βελτίονα ἐργάσηται. πάλιν ἔστωσαν δύο πόρνοι (καὶ ὑποκείσθω τῷ λόγῳ ἡ εἰκὼν) δύο πόρνοι· ἀλλ' ὁ μὲν πλούσιος, ὁ δὲ πένης. τίς μᾶλλον ἐλπίδας σωτηρίας ἔχει; ὡμολόγηται δηλονότι ὁ πένης. μὴ τοίνυν εἴπῃς, ὅτι ὁ πλούσιος πορνεύει καὶ πλουτεῖ, καὶ διὰ τοῦτο μακαρίζω αὐτόν. μᾶλλον ἔδει σε μακαρίζειν αὐτόν, εἰ πορνεύων ἐπένετο, εἰ πορνεύων ἐλιμώττεν. εἶχε γὰρ διδάσκαλον κατηναγκασμένον τῆς φιλοσοφίας τὴν πενίαν. ὅταν ἴδῃς κακὸν εὐημεροῦντα, δάκρυσον. δύο γὰρ κακά, καὶ νόσος, καὶ τὸ ἀνίατον. ὅταν ἴδῃς κακὸν ἐν συμφοραῖς ὄντα, παραμυθοῦ, μὴ διὰ τοῦτο μόνον, ὅτι βελτίων γίνεται, ἀλλ' ὅτι πολλὰ τῶν ἁμαρτημάτων αὐτοῦ ἐνταῦθα διαλύεται. πρόσεχε μετὰ ἀκριβείας τῷ λόγῳ. πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐνταῦθα διαλύονται, καὶ ἐκεῖ κρίνονται· οἱ δὲ ἐνταῦθα μόνον, οἱ δὲ ἐκεῖ μόνον. κάτεχέ μου τὴν διδασκαλίαν. οὗτος γὰρ διακριθεὶς ὁ λόγος, πολλοὺς θορύβους ἐκβαλεῖ σου τοῦ λογισμοῦ. ἀλλ', εἰ δοκεῖ, παραγάγωμεν εἰς μέσον πρότερον τὸν ἐκεῖ μὲν κολαζόμενον, ἐνταῦθα δὲ ἀπολαύσαντα τρυφῆς. προσεχέτωσαν καὶ πλούσιοι καὶ πένητες τοῖς λεγομένοις· ἑκατέροις γὰρ χρήσιμος ἡ διδασκαλία. ὅτι γὰρ καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ πολλοὶ κρίνονται, ἄκουε τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· εἰς ἣν δ' ἂν πόλιν ἢ οἰκίαν εἰσέλθητε, εἰσερχόμενοι εἰς τὴν οἰκίαν, ἀσπάσασθε αὐτήν, λέγοντες· εἰρήνη τῷ οἴκῳ

A illo beatum dices? confeſſa res eſt, ac manifeſta: nam vnus quidem æger eſt, nec curatur: alter autem æger eſt, ſed medicorum opera vtitur. At enim moleſta eſt curatio: verum vtilis eſt eius finis. Ita quoque noſtræ huius vitæ ſe res habent; ſed à corporibus ſermone transfer ad animas, à morbis ad peccata, ab acerbitate medicamentorum ad pœnas & iudicium diuinum: quod enim eſt medicamentum adhibitum à medico & ſectio & ignis, hoc eſt à Deo illata pœna. Nam vt ſæpenumero admotus ignis vrit, & ſiſtit vlcus, quod paſcendo ſerpit, & ferramentum putredinem exhaurit, dolorem quidem inurens, ſed vtilitatem tamen pariens: ita & fames, & peſtes, & quæcunque mala eſſe videntur, ferri loco & ignis admouentur animæ, vt ægrotationum eius vlcus depaſcens ad ſimilitudinem corporum cohibeant, eámque meliorem efficiãt. Rurſus duo ſunto ſcortatores, & ſermoni ſubeſſe intelligatur imago ac ſimilitudo, duo ſcortatores, quorum vnus diues ſit, pauper alter, vter eorum meliorem habet ſpem ſalutis? haud dubiũ quin pauper. Noli ergo dicere; Diues ſcortatur, & opibus abundat; idcirco beatum ipſum prædico: quin potius beatum illum à te prædicari oportebat, ſi cum ſcortaretur, pauper eſſet: ſi cum ſcortaretur, fame premeretur: haberet enim adactum neceſſitate doctorem philoſophiæ, paupertatẽ. Cùm igitur improbum videris ſecunda vtentem fortuna, lacrymare: duo quippe mala ſunt, morbo vrgeri, & inſanabilem eſſe. Cùm videris improbum calamitatibus premi, conſolare, non modo quia melior redditur, ſed quia multa eius peccata hîc expiantur. Attende diligenter ad ea quæ dico; multi homines, & hîc expiantur, & illic plectuntur; alij hîc tantum, alij illic tantum: Infige animo doctrinam meam, hic quippe ſermo exactè diſcuſſus multas ex animo tuo perturbationes eiiciet. Sed primum, ſi placet, in medium proferamus eum, qui illic punitur, hic vero delicijs potitus fuerit. attendant diuites & pauperes eis, quæ dicuntur, vtriſque namque perutilis eſt doctrina. Vt enim ſcias hic & illic multos puniri, Chriſtum dicentem audi: In quamcunque autem ciuitatem aut domum intraueritis, intrantes in domum ſalutate eam dicentes, Pax huic domui: & ſi quidem

Punitio diuina cum vſtione collata.

Satius eſt in hac vita puniri.

Matt. 10. 11.

Matth. 10 31. fuerit domus illa digna, veniat pax veſtra ſuper eam: ſi autem non fuerit digna, pax veſtra reuertatur ad vos. Et quicunque non receperit vos, neque audierit ſermones veſtros, exeuntes foras de ciuitate, excutite puluerem de pedibus veſtris. Amen dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum & Gomorrhæorum in die iudicij, quàm illi ciuitati. In quamcunque autem ciuitatem aut domum intraueritis, interrogate quis in ea dignus ſit, & ibi manete, donec exeatis. Ex his liquet Sodomitas & Gomorrhæos & hic punitos fuiſſe, & illic plecti: cum enim dicat tolerabilius fore Sodomitis quàm iſtis, oſtendit eos plecti quidem, ſed non ita vt iſti. Sunt rurſus, qui plectuntur hic tantum, vt ille ſcortator: ſic enim ad Corinthios ſcribens beatus Paulus dicebat; 1. Cor 5.1. Omnino auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio, qualis nec inter gentes, ita vt vxorem patris ſui aliquis habeat. Et vos inflati eſtis, & non magis luctum habuiſtis, vt tollatur de medio veſtrum, qui hoc opus fecit? Ego quidem abſens corpore, præſens autem ſpiritu iam iudicaui vt præſens tradere huiuſmodi Satanæ in interitum carnis, vt ſpiritus ſaluus ſit in die Domini Ieſu. Vides vt hic puniatur iſte, nec illi puniatur? nam quoniam hic eius corpus punitum eſt, illic non punitur. Iam oſtendere illum volo, qui deliciis hic fruatur, & illic plectatur. Diues erat quidam. At tametſi hiſtoriæ narrationem anteuertitis, expectate finem orationis; hæc enim mea laus eſt, veſtrumque præconium, vt iam dum principia feruntur, vos ſegetes colligatis: aſſidua vos ſermonum auditio doctores reddidit: ſed quoniam vobiſcum & nonnulli peregrini ſunt ingreſſi, nolite currere, ſed eos qui claudicant, expectate. Siquidem corpus eſt Eccleſia; oculum habet & caput habet. vt igitur ſi calcaneo ſpina ſit infixa, deorſum oculus ſe inclinat, quod membrum ſit corporis, neque dicit; Quandoquidem in alto ſedeo, membrum quod deorſum eſt: nihili facio ſed inclinat ſe, ſuamque deſerit altitudinem: tametſi quid calcaneo vilius,

A τούτῳ. κἂν μὲν ᾖ ἡ οἰκία ἀξία, εἰσελθέτω ἡ εἰρήνη ὑμῶν ἐπ' αὐτήν· ἐὰν δὲ μὴ ᾖ ἀξία, ἡ εἰρήνη ὑμῶν ἐφ' ὑμᾶς ἐπιστραφήτω. καὶ, ὃς ἂν μὴ δέξηται ὑμᾶς, μηδὲ ἀκούσῃ τοὺς λόγους ὑμῶν, ἐξερχόμενοι ἔξω τῆς πόλεως, ἐκτινάξατε τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν ὑμῶν. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀνεκτότερον ἔσται γῇ Σοδόμων καὶ Γομόῤῥων ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως, ἢ τῇ πόλει ἐκείνῃ. Εἰς ἣν δ' ἂν πόλιν ἢ οἰκίαν εἰσέλθητε, ἐξετάσατε τίς ἐν αὐτῇ ἄξιός ἐστι, κἀκεῖ μείνατε, ἕως ἂν ἐξέλθητε. ἀπὸ τούτων δῆλον ὅτι οἱ Σοδόμων καὶ Γομόῤῥων καὶ ἐνταῦθα ἐκολάσθησαν, καὶ ἐκεῖθεν κολάζονται. ὅταν γὰρ B λέγῃ, ὅτι ἀνεκτότερον ἔσται Σοδόμοις, ἢ τούτοις, δείκνυσιν, ὅτι κολάζονται μέν, οὐχ οὕτω δὲ ὡς οὗτοι. πάλιν εἰσὶν οἱ ἐνταῦθα κολαζόμενοι μόνον, ὥσπερ ὁ πεπορνευκώς. Κορινθίοις γὰρ ἐπιστέλλων ὁ μακάριος Παῦλος, οὕτως ἔλεγεν· ὅλως ἀκούεται ἐν ὑμῖν πορνεία, καὶ τοιαύτη πορνεία, ἥτις οὐδὲ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὀνομάζεται, ὥστε γυναῖκά τινα τοῦ πατρὸς ἔχειν. καὶ ὑμεῖς πεφυσιωμένοι ἐστέ, καὶ οὐχὶ μᾶλλον ἐπενθήσατε, ἵνα ἐξαρθῇ ἐκ μέσου ὑμῶν ὁ τὸ ἔργον τοῦτο ποιήσας. ἐγὼ μὲν γὰρ ὡς ἀπὼν τῷ σώματι, παρὼν δὲ τῷ πνεύματι, ἤδη C κέκρικα, ὡς παρών, τὸν οὕτω τοῦτο κατεργασάμενον, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ συναχθέντων ἡμῶν καὶ τοῦ ἐμοῦ πνεύματος, παραδοῦναι τὸν τοιοῦτον τῷ Σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ κυρίου Ἰησοῦ. Εἶδες πῶς οὗτος ὧδε κολάζεται, καὶ ἐκεῖ οὐ κολάζεται; ἐπειδὴ γὰρ ὧδε ἐκολάσθη αὐτοῦ τὸ σῶμα, ἐκεῖ οὐ κολάζεται. θέλω λοιπὸν δεῖξαι τὸν ὧδε τρυφῶντα, ἐκεῖ δὲ κολαζόμενον. ἦν τις πλούσιος. ἀλλ' εἰ καὶ προλαμβάνετε τὴν ἱστορίαν τοῦ διηγήματος, ἀναμείνατε τὴν λύσιν τοῦ λόγου. τοῦτο γὰρ ἐμοὶ ἐγκώμιον, καὶ ὑμέτερος ἔπαι- D νος, προοιμίων καταβαλλομένων, ἤδη ὑμᾶς τὸν στάχυν δρέπεσθαι. διδασκάλους ὑμᾶς εἰργάσατο ἡ συνεχὴς τῶν λόγων ἀπόλαυσις. ἀλλ' ἐπειδὴ μεθ' ὑμῶν εἰσι καὶ ξένοι τινὲς εἰσιόντες, μὴ τρέχετε, ἀλλ' ἀναμείνατε τοὺς χωλεύοντας. καὶ γὰρ ἡ ἐκκλησία σῶμά ἐστιν· ὀφθαλμὸν ἔχει, καὶ κεφαλὴν ἔχει. ὥσπερ οὖν ἐὰν ἡ πτέρνα δέξηται ἄκανθαν, ὁ ὀφθαλμὸς κάτω κύπτει, μέλος ὢν τοῦ σώματος, καὶ οὐ λέγει, ἐπειδὴ ἐν ὕψει κάθημαι, καταφρονῶ τοῦ κάτω μέλους, ἀλλὰ κύπτει καὶ καταλιμπάνει τὸ ἑαυτοῦ ὕψος (καίτοι τί πτέρνης εὐτελέστερον;

A ἢ τί ὀφθαλμοῦ εὐγενέστερον; ἀλλ᾽ ἡ συμπάθεια τὸ ἀνώμαλον διώρθωσε, καὶ ἡ ἀγάπη τὸ πᾶν ἐκέρασεν. οὕτω καὶ σὺ ποίει· κἂν ταχὺς ᾖς, κἂν παρεσκευασμένος πρὸς ἀκρόασιν, μὴ ἔχῃς δὲ παρακολουθοῦντα τὸν ἀδελφὸν τοῖς καταβαλλομένοις, καταβήτω ὁ ὀφθαλμός σου πρὸς τὴν πτέρναν· συμπασχέτω τῷ χωλεύοντι μέλει, ὥστε μὴ διὰ τὴν σὴν ταχυτῆτα, καὶ τὴν ἐκείνου βραδυτῆτα, ἔρημον αὐτὸν ἀπομεῖναι τοῦ λόγου. μὴ τῇ συνέσει τῇ σῇ εἰς ἐκείνου ἀπώλειαν ἀποχρήσῃ, ἀλλὰ χάριν ἔχε τῷ Θεῷ διὰ τὴν σὴν ταχυτῆτα. πλούσιος εἶ; χαίρω καὶ εὐφραίνομαι· ἀλλ᾽ B ἐκεῖνος ἔτι πένεται. μὴ διὰ τὸν σὸν πλοῦτον μενέτω ἐν τῇ πτωχείᾳ. ἀκάνθαν ἔχει ἐκεῖνος, τεθορυβημένον λογισμόν· ἀλλὰ κατάβηθι πρὸς αὐτόν, καὶ ἔξελε τὴν ἄκανθαν. τί οὖν φησίν; ἦν τις πλούσιος ὀνόματι, οὐχὶ πράγματι. ἦν τις πλούσιος πορφύραν ἐνδιδυσκόμενος, τράπεζαν παρατιθέμενος πολυτελῆ, κρατῆρας ἔχων ἐστεμμένους οἴνου, συμπόσια καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν ποιῶν. ἕτερος δέ τις ἦν πένης, Λάζαρος ὀνόματι. καὶ ποῦ τὸ ὄνομα τοῦ πλουσίου; οὐδαμοῦ. ἀνώνυμος γάρ ἐστι. πόσος πλοῦτος, καὶ ὄνομα αὐτῷ οὐχ εὑρίσκεται; ποῖος πλοῦτος ἐστί; C δένδρον φύλλοις μὲν κομῶν, καρποῦ δὲ ἀπεστερημένον· δρῦς πρὸς ὕψος ἀνατεταμένη, ἀλόγοις τροφὴν παρέχουσα τὴν βάλανον· ἄνθρωπος οὐκ ἔχων ἀνθρώπου καρπόν. ὅπου γὰρ πλοῦτος καὶ ἁρπαγαί, λύκος ὁ βλεπόμενος· ὅπου πλοῦτος καὶ θηριωδία, λέοντα ὁρῶ, καὶ οὐκ ἄνθρωπον· ἀπώλεσε τὴν εὐγένειαν τῇ δυσγενείᾳ τῆς πονηρίας. ἦν τις πλούσιος, πορφύραν καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν ἐνδιδυσκόμενος, τὴν δὲ ψυχὴν ἀράχνης γέμων· μύρον πνέων, δυσωδίας δὲ ἐμπεπλησμένος· τράπεζαν παρατιθέμενος πολυτελῆ, D παρασίτους τρέφων καὶ κόλακας, τὴν δούλην πιαίνων τὴν σάρκα, τὴν δέσποιναν δὲ τὴν ψυχὴν λιμῷ φθειρομένην περιορῶν. κατεστεμμένη αὐτῷ ἡ οἰκία, καὶ ὁ τῆς ἁμαρτίας θεμέλιος κεκονιαμένος· ἐν οἴνῳ τὴν ψυχὴν ἔχων κατορωρυγμένην. ἦν τοίνυν ὁ πλούσιος ἐκεῖνος τράπεζαν ἔχων πολυτελῆ, κρατῆρας ἐστεμμένους οἴνου, παρασίτους τρέφων καὶ κόλακας, τὸ πονηρὸν τοῦ διαβόλου θέατρον, τοὺς λύκους τοὺς αἰχμαλωτίζοντας πολλοὺς τῶν πλουτούντων, τοὺς ὠνουμένους τῆς οἰκείας γαστρὸς τῇ πλησμονῇ τὴν ἐκείνων ἀπώλειαν, τοὺς πολλῇ τιμῇ καὶ κολακείᾳ τὸν πλοῦτον λυμαινομένους. οὐ • λείπει.

aut quid oculo nobilius? ſed inæqualitatem cognatio natura corrigit, & caritas omnia miſcet. [illegible]ac tu quoque: quamuis celer & expeditus ſis, atque ad audiendum paratus, ſi fratrem habeas; qui ea quæ proponuntur, aſſequi nequeat, deſcendat ad calcē oculus tuus: claudicantis membri commiſeratione tangatur, ita vt ob tuam celeritatem, & illius tarditatem expers ſermonis ipſe non maneat: noli tua intelligentia in illius perniciem abuti, ſed ob tuā celeritatem Deo gratias age. Diues es, gaudeo, vehementerq́; lætor: at ille pauper adhuc eſt: ne propter diuitias tuas in egeſtate maneat: ſpinā habet ille, perturbatam rationem; tu vero ad illam deſcende, ac ſpinam extrahe. Quid igitur ait? Diues erat quidam; nomine, non reipſa, diues erat quidam purpura indutus, cui menſa apponebatur opipara, vini crateres habens coronatos, qui cōuiuia quotidie celebrabat. Alter vero quidā erat pauper Lazarus nomine. Vbi ergo nomen diuitis? nuſquā, quippe qui nomine careat: quantæ diuitiæ? nec tamen illi nomen reperitur. quales tandem hæc diuitiæ? arbor foliis vernans, ſed fructu deſtituta: quercus in altum propenſa, quæ glandem brutis animantibus in cibum ſuppeditat, homo qui fructum non habet hominis, vbi enim diuitiæ ac rapinæ, lupus eſt is, qui cernitur: vbi diuitiæ, & feritas, leonem video non hominem: nobilitatem perdidit ignobilitate malitiæ. Diues erat quidam, qui quotidie purpura induebatur: anima vero eius araneis referta erat: vnguenta ſpirabat, at fœtoris plenus erat: menſa illi apponebatur opipara; paraſitos & adulatores alebat: carnem ſaginabat ancillā, dominam autē animam fame confectam negligebat: domus illi erat ſertis redimita ſed fundamēta peccati calce obducta, & anima in vino defoſſa. Diues igitur ille menſa fruebatur opipara, poculiſq; vini coronatis, paraſitos & aſſentatores alebat, prauum diaboli theatrum, lupos illos, qui multos diuitum in ſeruitutem redigunt, qui perniciem illorum ventris ſui expletione mercantur, qui diuitias honore multo & aſſentatione populātur.

Cur nomē diuitis nō ſit expreſſum.

* *deſunt nonnulla.* *

niſi eius mores imitetur. Matrem habes ſanctam, nihil ad te attinet: matrem habes ſceleſtam, nihil ad te attinet: vt illius virtus tibi non prodeſt, ſi virtutem eius non imiteris; ita nec illius improbitas tibi quicquam nocet, ſi nequitiam deponas: ſed vt illic maius eſt crimen, quod cum exemplum haberes domeſticum, virtutem non ſis imitatus: ita major hic laus ſurget, quod quis cum haberet matrem ſceleſtam, illius improbitatem non ſic imitatus, ſed dulcis fructus ſit ab acerba radice prognatus. Non enim ſplendor majorum, ſed virtute præditi mores quæruntur. Ego vel ſeruum nobilem appello, & dominum catena vinctum, ſi mihi cogniti fuerint eius mores. mihi vel is, qui in dignitate conſtitutus eſt, ignobilis videtur, ſi animam ſeruam habeat: quis enim ſeruus eſt, niſi qui facit peccatum? alia quidem ſeruitus ab aduerſis rerum euentibus oritur; hæc vero ſeruitus diſcrimen eſt animi; quandoquidem à principio ſeruitus hinc irrepſit. Non erat vllus ſeruus olim: Deus enim cum hominem formaret, ſeruum illum nequaquam fecit, at liberum. Adamum creauit & Euam, erantqui liberi ambo: vnde igitur orta eſt ſeruitus? Impegit humanum genus, ac modum cupiditatis excedens in laſciuiam eſt impulſum: quo vero pacto, audi. Factum eſt diluuium, orbis terrarum commune naufragium, cataractæ cœli apertæ ſunt, & abyſſi profuſæ: omnia erant aqua, & quæ oculis cernimus in elementa reſoluebantur, ac deſtruebantur, nec apparebat terra; ſed omnia pelagus erant, radix autem illis ſuberat ira Dei: fluctus erãt omnia, & omnia maria, montes in altũ erecti prominent, at eos pelagus operuerat, tantumque pelagus, & cœlum erat, perditum fuerat genus humanũ, ſcintilla noſtri generis Noë reſtabat, ſcintilla in medio mari, nec tamen extinguebatur, primitias generis noſtri ſecum habens vxorem & liberos, columbam & coruum & cætera omnia: intus erant omnes, & ferebatur arca ſuper aquas in medio procellæ, neque naufragium faciebat; quippe quæ gubernatorem dominum haberet vniuerſitatis. Non enim aſſeres illum ſeruarunt, ſed robuſta Dei manus. Ac vide miraculum: cum abluta fuiſſet terra,

Seruitus vera peccatum.

Gen. 7. 10.

Deſcriptio diluuij Noe.

A ἐὰν μὴ μιμῆται αὐτοῦ τοὺς τρόπους. μητέρα ἔχεις ἁγίαν; οὐδὲν πρὸς σέ. μητέρα ἔχεις πονηράν; οὐδὲν πρὸς σέ. ὥσπερ ἐκείνης ἡ ἀρετὴ οὐκ ὠφελεῖ σε μὴ ζηλοῦντα αὐτῆς τὴν ἀρετήν· οὕτως οὐδὲ ἡ κακία αὐτῆς βλάπτει σε· ἐὰν μεταβάλῃς τὴν πονηρίαν. ἀλλ' ὥσπερ ἐκεῖ μεῖζον τὸ ἔγκλημα, ὅτι οἴκοθεν ἔχων τὸ ὑπόδειγμα, οὐκ ἐμιμήσω τὴν ἀρετήν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα τὸ ἐγκώμιον μεῖζον, ὅτι μητέρα τις ἔχων πονηράν, οὐκ ἐμιμήσατο τὴν πονηρίαν αὐτῆς, ἀλλ' ἀπὸ ῥίζης πικρᾶς γλυκὺς ἔφυ καρπός. οὐ γὰρ προγόνων περιφάνεια, ἀλλὰ τρόπος ἀρετῆς

B ζητεῖται. ἐγὼ καὶ δοῦλον εὐγενῆ καλῶ, καὶ δεσπότην ἁλύσει περικείμενον, ἐὰν καταμάθω αὐτοῦ τὸν τρόπον. ἐμοὶ καὶ ὁ ἐν ἀξιώματι δυσγενής, ἐὰν δούλην ἔχῃ τὴν ψυχήν. τίς γάρ ἐστι δοῦλος, εἰ μὴ ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν; ἡ μὲν γὰρ ἄλλη δουλεία, περιστάσεως πραγμάτων· αὕτη δὲ ἡ δουλεία, διαφορὰ γνώμης· ἐπεὶ καὶ ἡ δουλεία ἐξ ἀρχῆς ἐντεῦθεν εἰσῆλθεν. οὐκ ἦν δοῦλος τὸ παλαιόν. ὁ γὰρ Θεὸς πλάττων τὸν ἄνθρωπον, οὐκ ἐποίησεν αὐτὸν δοῦλον, ἀλλ' ἐλεύθερον. ἐποίησε τὸν Ἀδὰμ καὶ τὴν

C Εὔαν, καὶ ἀμφότεροι ἦσαν ἐλεύθεροι. πόθεν οὖν ἡ δουλεία ἐγένετο; ἐξώκειλε τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὰ μέτρα τῆς ἐπιθυμίας ὑπερβαίνοντες, εἰς ἀκολασίαν ἐπήρθησαν. καὶ ὅπως, ἄκουε. ἐγένετο κατακλυσμός, τὸ κοινὸν τῆς οἰκουμένης ναυάγιον, καταρράκται ἀνεῴχθησαν, καὶ ἄβυσσοι ἀνεβλύσθησαν, καὶ πάντα ἦν ὕδωρ· καὶ τὰ φαινόμενα ἀνεστοιχειοῦντο καὶ διελύοντο· καὶ γῆ οὐκ ἐφαίνετο, ἀλλ' ἦν ἅπαντα πέλαγος, ῥίζαν ἔχοντα τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ, καὶ πάντα κύματα ἦν, καὶ πάντα πελάγη· ὄρη πρὸς ὕψος ἀνατεταμένα, ἀλλὰ τὸ πέλαγος αὐτὰ ἐκάλυπτε· καὶ

D ἦν πέλαγος καὶ οὐρανὸς μόνον, καὶ ἦν τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἀπολωλός, καὶ ἦν ὁ σπινθὴρ τοῦ γένους τοῦ ἡμετέρου ὁ Νῶε· σπινθὴρ ἐν μέσῳ πελάγους, καὶ μὴ σβεννύμενος, τὰς ἀπαρχὰς τοῦ γένους ἡμῶν ἔχων, γυναῖκα καὶ παιδία, περιστερὰν καὶ κόρακα, καὶ τὰ ἄλλα πάντα. καὶ ἦσαν πάντες ἔνδον, καὶ ἐφέρετο ἡ κιβωτὸς ἐπάνω τοῦ ὕδατος ἐν μέσῳ τοῦ κλύδωνος, καὶ οὐκ ἐναυάγει. εἶχε γὰρ κυβερνήτην τὸν τοῦ παντὸς δεσπότην. αἱ γὰρ σανίδες αὐτὸν οὐ διέσωσαν, ἀλλ' ἡ χεὶρ ἡ κραταιά. καὶ ὅρα θαῦμα. ὅτε καὶ ἐξεπλύθη ἡ γῆ,

ὅτι ἀνῃρέθησαν οἱ τὰ κακὰ ἐργασάμενοι, ὅτι A ἐλώφησεν ὁ χειμὼν, ἐφαίνοντο αἱ κορυφαὶ τῶν ὀρέων, ἐκάθισεν ἡ κιβωτὸς, ἔπεμψε τὴν περιστερὰν ὁ Νῶε. μυστήρια δὲ ἦν τὰ λεγόμενα, καὶ τῶν μελλόντων τύπος τὰ γινόμενα· οἷον, ἡ ἐκκλησία, κιβωτός· ὁ Νῶε, ὁ Χριστός· ἡ περιστερὰ, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· τὸ φύλλον τῆς ἐλαίας, ἡ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ. τὸ ἥμερον ζῶον ἐξεπέμπετο, καὶ ἐξῆλθεν ἀπὸ τῆς κιβωτοῦ. ἀλλὰ τύπος ἐκεῖνα, ταῦτα δὲ ἀλήθεια. ὅρα δὲ τὴν δαψίλειαν τῆς ἀληθείας. καθάπερ ἡ κιβωτὸς ἐν μέσῳ τοῦ πελάγους διέσωζε τοὺς ἔσω ὄντας, οὕτω καὶ ἡ ἐκκλησία διασώζει τοὺς πλανωμένους ἅπαντας. ἀλλ' B ἡ μὲν κιβωτὸς ἔσωζε μόνον, ἡ δὲ ἐκκλησία πλέον τι ἐργάζεται, οἷόν τι λέγω· ἔλαβεν ἡ κιβωτὸς τὰ ἄλογα, καὶ ἔσωσεν ἄλογα· ἔλαβεν ἡ ἐκκλησία ἀλόγους ἀνθρώπους, καὶ οὐ σώζει μόνον, ἀλλὰ καὶ μεταβάλλει· ἔλαβεν ἡ κιβωτὸς κόρακα, καὶ κόρακα ἔπεμψε· λαμβάνει ἡ ἐκκλησία κόρακα, καὶ ἐκπέμπει περιστεράν· λαμβάνει λύκον, καὶ ἐκπέμπει αὐτὸν πρόβατον. ὅταν γὰρ εἰσέλθῃ ἐνταῦθα ἄνθρωπος ἁρπάζων, πλεονεκτῶν, ἀκούσῃ δὲ τῶν θείων λογίων τῆς διδασκαλίας, μεταβάλλει τὴν γνώμην, καὶ ἀντὶ λύκου γίνεται πρόβατον. C ὁ μὲν γὰρ λύκος καὶ τὰ ἀλλότρια ἁρπάζει, τὸ δὲ πρόβατον καὶ τὸ ἔριον αὐτοῦ προΐεται. ἐκάθισεν ἡ κιβωτὸς, καὶ ἀνεῴχθησαν αἱ θύραι· ἐξῆλθε Νῶε ἐκ τοῦ ναυαγίου διασωθείς· βλέπει τὴν γῆν ἠρημωμένην· βλέπει τάφον ἐσχεδιασμένον, ἰλὺν, τάφον κοινὸν κτήνεσι καὶ ἀνθρώποις, πάντα ὁμοῦ τὰ σώματα ἵππων, καὶ ἀνθρώπων, καὶ κτηνῶν ἀλόγων πάντων ὁμοῦ καταχωσμένα. εἶδε τὴν τραγῳδίαν ἐκείνην, εἶδε τὴν γῆν πικρίας γέμουσαν· ἐν ἀθυμίᾳ πολλῇ ἦν. πάντες ἀπώλοντο· οὐκ ἄνθρωπος, οὐ κτῆνος, οὐκ ἄλλο D τι τῶν ἔξω τῆς κιβωτοῦ διεσώθη· οὐρανὸν ἔβλεπε μόνον· ὑπὸ τῆς ἀθυμίας ἐτυραννεῖτο, κατείχετο ὑπὸ τῆς ὀδύνης, ἔπιεν οἶνον, ἔδωκεν ἑαυτὸν τῷ ὕπνῳ, ἵνα παραμυθήσηται τὸ ἕλκος τῆς ἀθυμίας. ἔκειτο δὲ ἐπὶ τῆς κλίνης, καθάπερ ἰατρῷ τῷ ὕπνῳ ἑαυτὸν ἐκδοὺς, λήθην ἐργαζόμενος τῇ διανοίᾳ τῶν γεγενημένων, οἷα εἰκὸς γεγηρακότα, καὶ οἶνον πιόντα, καὶ ὕπνῳ κατεχόμενον. δεῖ γὰρ ὑπὲρ τοῦ δικαίου ἀπολογήσασθαι, ὅτι οὐκ ἦν μέθης οὐδὲ πάθους ἐπιθυμία τὸ γινόμενον, ἀλλὰ δι' ἀμφοτέρων ἰᾶτο τὸ ἕλκος. τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Σολομὼν ἔλεγε·

A cum ſublati eſſent è medio, qui mala perpetrauerant, cum ſedata tempeſtas eſſet: apparuerunt montium vertices, conſedit arca, columbam miſit Noë: porro myſteria fuerunt quæ narrantur, & rerum futurarum figura, quæ tum fiebant, nimirum arca fuit Eccleſia, Noë Chriſtus, colũba Spiritus ſanctus, oleæ folium Dei benignitas. Emiſſum eſt animal manſuetum, & exiit ex arca, ſed figura fuerunt illa, hæc ſunt veritas. Vide autem veritatis abundantiam: quemadmodum in medio mari ſeruabat eos arca, qui intus erant: ſic & omnes qui errant, ſeruat Eccleſia: verum arca ſeruabat tantum, Eccleſia B quiddam amplius perficit. Exẽpli cauſa, rationis expertes animantes accepit arca, & rationis expertes animantes ſeruauit: rationis expertes homines accipit Eccleſia, nec ſeruat tantum, ſed etiam immutat. Coruum accepit arca, & coruum emiſit: Eccleſia coruum accipit, & columbam emittit: accipit lupum, & ouem illũ emittit. Cum enim ingreſſus huc fuerit homo rapax & fraudator, vbi diuinorum doctrinam eloquiorum audiuerit, mutat mentem C & pro lupo fit ouis: ſiquidẽ lupus aliena rapit, at ouis etiam lanam ſuam concedit. Sedit arca, & reſeratæ ſunt portæ; egreſſus eſt è naufragio ſeruatus Noe, videt terram deſolatam, videt ſepulchrum ex tempore factum, limum, commune iumentis & hominibus ſepulchrum, cuncta ſimul equorum, hominum, & rationis expertium iumentorum omnium corpora ſepulta erant & obruta, vidit tragœdiam illam, vidit terram miſeriæ plenam, multa erat obſeſſus mœſtitia, perierant omnes, non homo, non iumentum, non aliud D quiduis eorum, quæ fuerant extra arcam, ſeruatum eſt, cœlum cernebat ſolum, mœſtitia torquebatur, & dolore premebatur: vinum bibit, ſomno ſeipſum tradidit, vt vulnus mœſtitiæ mitigaret. Iacebat in lecto, cùm ſomno ſeipſum tanquam medico dediſſet, vt menti ſurreperet eorum oblinio, quæ acciderant. Sicut homini ſeni aſſolet, qui vinum biberit, & ſomno ſit oppreſſus: iuſtum enim oportet excuſare, quod non ex ebrietate vel ex paſſionis deſiderio res illi hæc acciderit, ſed vtroque vulnus mitigabat. Hoc enim dicebat & Salomon,

Eccleſia cũ arca Noe collata.

Prou. 31. 6.

Vini vſus in luctu.

Date vinum iis, qui in mœrore, & inebriamentum iis, qui in doloribus. Idcirco multi homines ac præcipuè tempore exequiarum, cum quis filium aut vxorem amiſerit, quia perturbatio vim facit, quia mœſtitia vincit, quia conſcientia dominatur, amicos ſecum accipit in ædes ſuas, opiparum ſtruit conuiuium, & vinum merum triſtitia correpto datur, vt vulnus mitiget: hoc & ille ſeni tunc accidit. Nam cum illi mœſtitia vim afferret, hoc tanquam pharmaco vſus eſt, & poſt vinū ſeipſum ſomno tradidit. Vt vnde ſeruitus indita ſit, intelligatis, paulò poſt cùm ingreſſus eſſet maledictus ille filius eius, filius natura, non moribus (rurſus quippe nobilitatem non majorem ſplendorem appello, ſed virtute præditos mores) cum ingreſſus eſſet filius, nuditatem patris vidit: cùm debuiſſet obtegere, cum debuiſſet velare, propter ſenectutem, propter mœrorem, propter calamitatem, propterea quod pater eius erat; ille vero egreſſus diuulgauit, & tragicè auxit: at cæteri eius fratres ſumpto pallio retrorſum, ne viderent, quæ ille diuulgauerat, ingreſſi patrem operuerunt. Tum vbi ſurrexit pater, omnia cognouit; & dicere cœpit: Maledictus Chanaan puer: famulus erit fratribus ſuis: quorum verborum hæc eſt ſententia: Seruus eris, quia patris tui turpitudinem diuulgaſti. Vides vt è peccato ſeruitus orta ſit, & improbitas ſeruitutem introduxerit? vis oſtendam libertatem ex ſeruitute? famulus fuit quidam Oneſimus, deſpectus, fugitiuus: hic fugit, & ad Paulum abiit, baptiſmum obtinuit, peccata eluit, ad pedes eius remanſit, ſcribit ad dominum eius Paulus: Oneſimum qui tibi aliquando inutilis fuit, nunc autem & mihi & tibi vtilis, illum vt mea viſcera ſuſcipe. Quid enim accidit? Quem genui in vinculis meis. Vidiſti nobilitatem? Vidiſti mores, qui pariunt libertatem? ſeruus enim & liber nomina ſunt ſimpliciter. Quid eſt ſeruus? nudum nomen, quàm multi ebrij iacent in thoris domini, famuli verò aſtant ſobrij? vtrum appellabo ſeruum, ſobrium an ebrium? ſeruum hominis, an mancipium vitij? ille ſeruitutem exterius habet, hic captiuitatem intus circumfert. Hæc ego dico, neque dicere ceſſabo, vt de

Gen 9.25. *Ad Philē. 11.* *Oneſimus Paulo carus.*

A δότε οἶνον τοῖς ἐν λύπῃ, καὶ μέθην τοῖς ἐν ὀδύναις. διὰ τοῦτο πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς ἐπικηδείοις, ὅταν τις παιδίον ἢ γυναῖκα ἀποβάλῃ, ἐπειδὴ τὸ πάθος τυραννεῖ, ἐπειδὴ ἀθυμία περιγίνεται; ἐπειδὴ κρατεῖ τὸ συνειδός, λαμβάνει φίλους εἰς τὴν οἰκίαν ἑαυτοῦ, καὶ συμπόσιον δαψιλὲς ποιεῖ, καὶ οἶνος ἄκρατος δίδοται τῷ λυπουμένῳ, ἵνα παραμυθήσηται τὸ ἕλκος. τοῦτο ἔπαθε καὶ ὁ γέρων ἐκεῖνος τότε. ὑπὸ γὰρ τῆς ἀθυμίας τυραννούμενος, καθάπερ φαρμάκῳ τῷ οἴνῳ ἐχρήσατο, καὶ ἀπὸ τοῦ οἴνου δέδωκεν ἑαυτὸν τῷ ὕπνῳ. ἵνα μάθητε πόθεν ἡ δουλεία ἐδόθη, μετὰ B μικρὸν εἰσελθὼν ὁ ἐπικατάρατος ἐκεῖνος υἱὸς αὐτοῦ, υἱὸς μὲν αὐτοῦ τῇ φύσει, οὐχ υἱὸς δὲ τῇ προαιρέσει (πάλιν δὲ λέγω εὐγένειαν, οὐ προγόνων περιφάνειαν, ἀλλὰ τρόπον ἀρετῆς) εἰσελθὼν ὁ υἱὸς εἶδε τὴν γύμνωσιν τοῦ πατρός. δέον περιστεῖλαι, δέον περικαλύψαι διὰ τὸ γῆρας, διὰ τὸ πένθος, διὰ τὴν συμφοράν, διὰ τὸ πατέρα αὐτοῦ εἶναι· ὁ δὲ ἐξελθὼν ἐξεπόμπευσε καὶ ἐξετραγῴδησεν. οἱ δὲ ἄλλοι αὐτοῦ ἀδελφοὶ λαβόντες πάλλιον, ὀπισθοφανῶς, ἵνα μὴ ἴδωσι τὰ παρ' ἐκείνου ἐκπομπευόμενα, εἰσελθόντες ἐκάλυψαν τὸν πατέρα. ἀναστὰς δὲ C ὁ πατὴρ, ἔγνω πάντα, καὶ ἄρχεται λέγειν· ἐπικατάρατος Χαναὰν παῖς, οἰκέτης ἔσται τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· δοῦλος ἔσῃ ὅτι ἐξεπόμπευσας τὴν ἀσχημοσύνην τοῦ πατρός σου. ὁρᾷς ὅτι ἀπὸ ἁμαρτίας ἡ δουλεία, καὶ ἡ πονηρία τὴν δουλείαν εἰσήγαγε; βούλει δείξω σοι ἐλευθερίαν ἀπὸ δουλείας; ἐγένετό τις Ὀνήσιμος οἰκέτης, καταπτυστος δραπέτης· οὗτος ἔφυγε, καὶ ἀπῆλθε πρὸς τὸν Παῦλον. ἔτυχε τοῦ βαπτίσματος, ἀπελούσατο τὰ ἁμαρτήματα, παρέμενεν αὐτοῦ τοῖς ποσί. γράφει Παῦλος πρὸς τὸν δεσπότην D αὐτοῦ. Ὀνήσιμον, τόν ποτέ σοι ἄχρηστον, νυνὶ δὲ καὶ σοὶ καὶ ἐμοὶ εὔχρηστον, προσλαβοῦ αὐτὸν ὡς ἐμέ. τί γὰρ ἐγένετο; ὃν ἐγὼ ἐγέννησα ἐν τοῖς δεσμοῖς μου. εἶδες εὐγένειαν; εἶδες τρόπον παρέχοντα ἐλευθερίαν; δοῦλος γὰρ καὶ ἐλεύθερος, ὀνόματά ἐστιν ἁπλῶς. τί ἐστι δοῦλος; ὄνομα ψιλόν. πόσοι δεσπόται ἐπὶ στιβάδος κεῖνται μεθύοντες, οἰκέται δὲ παρεστήκασι νήφοντες; τίνα καλέσω δοῦλον, τὸν νήφοντα, ἢ τὸν μεθύοντα; τὸν δοῦλον ἀνθρώπου, ἢ τὸν αἰχμάλωτον πάθους; ἐκεῖνος τὴν δουλείαν ἔξωθεν ἔχει, οὗτος τὴν αἰχμαλωσίαν ἔνδοθεν περιφέρει. ταῦτα λέγω, καὶ λέγων οὐ παύσομαι· ἵνα ἔχητε

-νόμενοι διακρίνοιτε τῶν πραγμάτων τὴν φύσιν, καὶ μὴ ἀπάγησθε τῇ τῶν πολλῶν ἀπάτῃ. ἀλλ' εἰδῆτε, τί δοῦλος, τί πένης, τί δυσγενής, τί μακάριος, τί πάθος. ἐὰν γὰρ μάθητε ταῦτα διακρίνειν, οὐδένα ὑποστήσεσθε θόρυβον. ἀλλ' ἵνα μὴ τὸ πάρεργον τοῦ λόγου πλέον γενόμενον ἀπάγῃ τὸν λόγον, ἐχώμεθα τῆς ὑποθέσεως. οὗτος τοίνυν ὁ πλούσιος, λοιπὸν δὲ πένης· μᾶλλον γὰρ ἡνίκα ἐπλούτει, πένης ἦν. τί γὰρ ὄφελος ἀνθρώπῳ ἀλλότρια ἔχοντι, καὶ τὰ ἑαυτοῦ οὐκ ἔχοντι; τί ὄφελος ἀνθρώπῳ χρήματα κεκτημένῳ, ἀρετὴν δὲ μὴ κεκτημένῳ; τί λαμβάνεις τὰ τῶν ἄλλων, καὶ τὰ σὰ ἀπολλύεις; ἔχω, φησί, χώραν εὔφορον· καὶ τί τοῦτο; ἀλλὰ ψυχὴν οὐκ ἔχεις εὔφορον. ἔχω ἀνδράποδα· ἀλλ' ἀρετὴν οὐκ ἔχεις. ἔχω ἱμάτια· ἀλλ' εὐλάβειαν οὐ κέκτησαι. τὰ μὲν ἄλλου ἔχεις, τὰ δὲ σὰ οὐκ ἔχεις. ἐάν τις σοι δώσῃ παρακαταθήκην, μὴ δυνάμεθα σε καλέσαι πλούσιον; οὐχί. διὰ τί; ἀλλότρια γὰρ κέκτησαι. τοῦτο γὰρ παρακαταθήκη ἐστίν· εἴθε γὰρ παρακαταθήκη μόνον ἦν, καὶ μὴ προσθήκη σοι τιμωρίας ἐγένετο. ἰδὼν οὖν ὁ πλούσιος τὸν Λάζαρον, λέγει· πάτερ Ἀβραάμ, ἐλέησόν με. πένητος ῥήματα, προσαίτου, πτωχοῦ. πάτερ Ἀβραάμ, ἐλέησόν με. τί θέλεις; πέμψον Λάζαρον. ὃν μυριάκις παρέδραμες, ὃν οὐδὲ ἰδεῖν ἠθέλησας, τοῦτον νῦν αἰτεῖς πεμφθῆναί σοι εἰς σωτηρίαν; πέμψον Λάζαρον. καὶ ποῦ νῦν οἱ οἰνοχόοι σου, ποῦ οἱ τάπητες; ποῦ οἱ παράσιτοι; ποῦ οἱ κόλακες; ποῦ ὁ τῦφος; ποῦ ἡ ἀπόνοια; ποῦ τὸ χρυσίον τὸ κατορωρυγμένον; ποῦ τὰ ἱμάτια τὰ σητόβρωτα; ποῦ ὁ ἄργυρος ὁ τιμώμενος παρὰ σοῦ; ποῦ ἡ φαντασία καὶ ἡ ἀπόλαυσις; φύλλα ἦν· χειμὼν κατέλαβε, καὶ πάντα ἐξηράνθη. ὄναρ ἦν· ὡς δὲ ἡμέρα ἐγένετο, ἀπῆλθε τὸ ὄναρ. σκιὰ ἦν· ἦλθεν ἡ ἀλήθεια, καὶ παρέδραμεν ἡ σκιά. πέμψον Λάζαρον. καὶ διὰ τί οὐδένα βλέπει δίκαιον ἄλλον; οὐ τὸν Νῶε, οὐ τὸν Ἰακώβ, οὐ τὸν Λώτ, οὐ τὸν Ἰσαάκ, ἀλλὰ τὸν Ἀβραάμ; διὰ τί; ὅτι φιλόξενος ἦν ὁ Ἀβραάμ, καὶ τοὺς ὁδοιπορούντας εἰς τὴν σκηνὴν εἷλκε. τῆς τοίνυν ἀπανθρωπίας τούτου ἡ ἐκείνου φιλοξενία μείζων γίνεται κατήγορος. πέμψον Λάζαρον. ἀκούοντες φοβηθῶμεν, ἀγαπητοί. μὴ καὶ ἡμεῖς ἴδωμεν πένητας, καὶ παραδράμωμεν, μὴ ἀντὶ Λαζάρου πολλοὶ ἡμῖν τότε γένωνται κατήγοροι. πέμψον Λάζαρον, ἵνα τὸ ἄκρον τοῦ δακτύλου αὐτοῦ ὕδατι βάψας, ἐπιστάξῃ μου τῇ γλώττῃ, ὅτι ἀποτηγανίζομαι.

A rebus prout earum natura exigit, ſentiatis, neque errore vulgi abducamini, ſed quid ſeruus ſit, noueritis, quid pauper, quid ignobilis, quid beatus, quid vitium. Si enim iſta diiudicare didiceritis, nulla vos perturbatio percellet. Sed ne quod obiter dictum eſt amplius fiat eo, quo de agitur, & orationem alio traducat, ab argumẽto nõ diſcedamus. Ait igitur diues, deinceps vero pauper: immo verò tum cum opibus abũdabat, pauper erat. Quid enim prodeſt homini, ſi aliena habeat, & ſua non habeat? quid prodeſt homini ſi pecunias poſſideat, virtutem verò non poſſideat? Cur B ea quæ ſunt aliorum accipis, & tua perdis? villam, inquit, fertilem habeo: quid eſt hoc? at animam fertilẽ non habes; habeo mancipia, ſed virtutem non habes, habeo indumenta, ſed pietatẽ non poſſides: quod alterius eſt habes, tua vero non habes. Si quis depoſitũ tibi tradiderit, num te diuitem poſſum vocare? minimè: quid ait? quippe qui poſſideas aliena. Hoc enim eſt depoſitum: atque vtinam depoſitum tantum eſſet, nec acceſſio tibi ſupplicij fieret. Cum vidiſſet ergo Lazarum diues, ait Pater Abrahã, miſerere mei. Pauperis ſunt hæc verba, C mendici egeni. Pater Abraham miſerere mei. quid vis? Mitte Lazarum. Quẽ millies præteriiſti; quem ne videre quidem voluiſti, hunc tibi nunc ad ſalutẽ mitti poſtulas? Mitte Lazarum. Vbi vero nunc pocillatores tui? vbi tapetes? vbi paraſiti? vbi aſſẽtatores? vbi faſtus? vbi ſuperbia? vbi defoſſum aurum, vbi à tineis exeſa veſtimenta? vbi argentũ quod à te colebatur? vbi magnus apparatus & voluptaria vita? folio erant, aduenit hyems, & exſiccata ſunt omnia: ſomnium erant, vt autem dies illuxit, D abſceſſit ſomnium: vmbra erant, veritas venit, & vmbra præterijt. Mitte Lazarum. Quare vero nullũ aliũ iuſtũ videt, nõ Noë, non Iacob, non Lot, nõ Iſaac, ſed Abrahã; quid ita? quoniã hoſpitalis erat, & in ſuum tabernaculum viatores pertrahebat: itaq; huius inhumanitatis maior accuſatrix efficitur illius hoſpitalitas. Mitte Lazarũ. Hæc audiẽtes timeamus dilectiſſimi, ne nos quoque pauperes videamus, & prætereamus: ne loco Lazari multi tunc noſtri fiant accuſatores. Mitte Lazarum, vt cum intinxerit extremum digiti ſui in aquam, inſtillet linguæ meæ, quia flãmis vror.

Depoſita ſunt diuitia.

Cur Abrahamp otiſſimum viderit Lazarus.

Luc. 6.38. Qua enim menſura metiemini, remetietur vobis: non impartitus es micas, neque ſtillæ particeps eris. Mitte Lazarum, vt extremo digito inſtillet linguæ meæ, quia flammis vrór. Quid verò Abraham ad illum? Fili recepiſti bona tua in vita tua, & Lazarus ſimili- *Luc. 16.25* ter mala ſua; & nunc iſte ſic conſolatur, tu vero cruciaris. Rurſus hic non dixit, cepiſti, ſed recepiſti: multum affert diſcriminis additio præpoſitionis. quod enim perſæpe charitati veſtræ dixi, vel etiam ſyllabarum ſcrutatores eſſe *Ioan. 5.39.* debemus, Scrutamini enim ſcripturas, inquit: nam iota vnum aut apex vnus ſæpenumero ſenſum excitat. vt autem intelligas etiam vnius elementi additionem ſenſum efficere, hic ipſe Abraham patriarcha prius Abram di- *Gen. 17.5.* cebatur, eique dixit Deus: non erit nomen tuum Abram, ſed Abraham, addidit, a, & patrem illum multarum gentium reddidit. Ecce igitur vnius elementi additio multam proſapiam indicauit. Noli ergo talia temere prætere: non enim dixit, cepiſti bona tua, ſed recepiſti: qui vero recipit, debita recipit: attende quod dico; aliud enim eſt capere, aliud recipere: nam recipit quis ea, quæ habebat; capit autem ſæpe, quæ non poſſidebat. recepiſti bona tua, & Lazarus mala ſua. Ecce & diues bona ſua recepit, & Lazarus mala ſua. Hæc autem à me dicta ſunt omnia propter eos, qui puniuntur hic & non illic; propter eos qui genio hic indulgent, & illic puniuntur. Attende igitur ad ea quæ dico: Recepiſti bona tua, & Lazarus mala ſua, quæ ſoluenda erant, quæ debebantur. Attendite quæſtioni: ad locum enim pergo; ſine, telam pertexam. At enim nolite in exordio turbari, ſed cum tale quid dixero, ſolutionem expectate. volo enim acutos & perſpicaces vos reddere, neque leuiter tantum exercere, ſed in diuinarum ſcripturarum profundum demittere, profundum, in quo nulla ſæuit tempeſtas; profundum tranquillitate maris tutius: quanto igitur amplius deſcenderis, maiorem inuenies ſecuritatem. Non enim hîc eſt inordinatus aquarum impetus, ſed ordinata diſpoſitio ſententiarum. Recepiſti bona tua, & Lazarus mala ſua: & nunc hic conſolatur, tu verò cruciaris. Magna eſt quæſtio, dixi cum qui

A ᾧ γὰρ μέτρῳ μετρεῖτε, ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν. οὐ μετέδωκας ψιχίων· οὐ μεταλαμβάνεις σταγόνος. πέμψον Λάζαρον, ἵνα ἄκρῳ τῷ δακτύλῳ ἐπιστάξῃ μου τῇ γλώττῃ, ὅτι ἀποτηγανίζομαι. καὶ τί πρὸς αὐτὸν ὁ Ἀβραάμ; τέκνον, ἀπέλαβες τὰ ἀγαθά σου ἐν τῇ ζωῇ σου, καὶ Λάζαρος ὁμοίως τὰ κακὰ αὐτοῦ· καὶ νῦν οὗτος ὧδε παρακαλεῖται, σὺ δὲ ὀδυνᾶσαι. πάλιν ἐνταῦθα οὐκ εἶπεν, ἔλαβες, ἀλλὰ, ἀπέλαβες. πολλὴν διαφορὰν ἔχει ἡ προσθήκη τοῦ συνδέσμου. ὅπερ γὰρ πολλάκις εἶπον ὑμῶν τῇ ἀγάπῃ, καὶ περὶ τὰς συλλαβὰς ὀφείλομεν εἶναι ἐρευνηταί. ἐρευνᾶτε γὰρ, φησι, τὰς γραφάς· ἰῶτα γὰρ ἓν, ἢ μία κεραία πολλάκις B νόημα ἐγείρει. ἵνα δὲ μάθῃς ὅτι καὶ προσθήκη ἑνὸς στοιχείου ποιεῖ νόημα· οὗτος ὁ πατριάρχης Ἀβραὰμ Ἄβραμ ἐλέγετο πρότερον. καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Θεὸς, οὐκ ἔσται τὸ ὄνομά σου Ἄβραμ, ἀλλ' Ἀβραάμ. ἄλφα προσέθηκε, καὶ πατέρα αὐτὸν πολλῶν ἐθνῶν ἐποίησεν. ἰδοὺ τοίνυν ἑνὸς στοιχείου προσθήκη πολλὴν συγγένειαν ἔδειξε. μὴ παρατρέχετε οὕτως ἁπλῶς τὰ τοιαῦτα. οὐ γὰρ εἶπεν, ἔλαβες τὰ ἀγαθά σου, ἀλλὰ, ἀπέλαβες· ὁ δὲ ἀπολαμβάνων, τὰ κεχρεωστημένα ἀπολαμβάνει. C πρόσεχε ὃ λέγω. ἄλλο γάρ ἐστι λαβεῖν, καὶ ἄλλο ἐστὶν ἀπολαβεῖν. ἀπολαμβάνει γάρ τις, ἅπερ εἶχε· λαμβάνει δὲ πολλάκις, ἅπερ οὐκ ἐκέκτητο. ἀπέλαβες τὰ ἀγαθά σου, καὶ Λάζαρος τὰ κακὰ αὐτοῦ. ἰδοὺ καὶ ὁ πλούσιος τὰ ἀγαθὰ αὐτοῦ ἀπέλαβε, καὶ ὁ Λάζαρος τὰ κακὰ αὐτοῦ. ταῦτα δέ μοι πάντα εἴρηται διὰ τοὺς ἐνταῦθα κολαζομένους, καὶ μὴ ἐκεῖ, διὰ τοὺς ἐνταῦθα τρυφῶντας, καὶ ἐκεῖ κολαζομένους. πρόσεχε τοίνυν ὃ λέγω. ἀπέλαβες τὰ ἀγαθά σου, καὶ Λάζαρος τὰ κακὰ αὐτοῦ, τὰ κεχρεωστημένα, τὰ ὀφειλόμενα. προσέχετε τῷ ζητήματι. φθάνω γὰρ εἰς τὸν τόπον. ἄφες, ὑφαίνω τὸν D ἱστόν· ἀλλὰ μὴ θορυβεῖσθε ἐν τῷ προοιμίῳ· ἀλλ' ὅταν τι τοιοῦτον λέγω, ἀναμείνατε τὴν λύσιν. βουλόμεθα γὰρ ὀξυδερκεῖς ὑμᾶς καταστῆσαι, καὶ μὴ ἁπλῶς ἐπιπολαίως γυμνάζειν, ἀλλὰ καὶ εἰς βυθὸν καταφέρειν τῶν θείων γραφῶν, βυθὸν οὐκ ἔχοντα χειμῶνα, βυθὸν γαλήνης ἀσφαλέστερον. ὅσον οὖν καταβῇς, πλείονα ἀσφάλειαν εὑρήσεις. οὐ γάρ ἐστιν ἐνταῦθα ὑδάτων ἄτακτος ῥύμη, ἀλλ' εὔτακτος νοημάτων διάθεσις. ἀπέλαβες τὰ ἀγαθά σου. καὶ Λάζαρος τὰ κακὰ αὐτοῦ. καὶ νῦν οὗτος παρακαλεῖται, σὺ δὲ ὀδυνᾶσαι. ζήτη-

A μαμένα ἐστίν. εἶπον, ὅτι ὁ ἀπολαμβάνων, τὰ χεχρεωστημένα ἀπολαμβάνει. εἰ τοίνυν ὁ Λάζαρος δίκαιος ἦν, ὥσπερ οὖν καὶ ἦν, καὶ ἔδειξεν ὁ κόλπος τοῦ Ἀβραάμ, ὁ στέφανος, τὰ βραβεῖα, ἡ ἄνεσις, ἡ ἀπόλαυσις, ἡ καρτερία, ἡ ὑπομονή· οὗτος δὲ ἁμαρτωλὸς καὶ παμπόνηρος καὶ ἀπάνθρωπος, τρυφῇ καὶ μέθῃ προσέχων, Συβαριτικὴν παρατιθέμενος τράπεζαν, ἐν ἀσελγείᾳ τοσαύτῃ καὶ ἀκολασίᾳ στρεφόμενος, διὰ τί αὐτῷ λέγει, ὅτι ἀπέλαβες; ἐχρεωστεῖτο γάρ τι αὐτῷ, ἀνθρώπῳ πλουτοῦντι, ἀνθρώπῳ ἀσώτῳ καὶ ἀπανθρώπῳ, τί γὰρ αὐτῷ ἐχρεωστεῖτο; διὰ τί γὰρ μὴ εἶπεν, ἔλαβες, ἀλλ' ἀπέλαβες; πρόσεχε τοῖς λεγομένοις; B ἐχρεωστοῦντο αὐτῷ τιμωρίαι, ἐχρεωστοῦντο αὐτῷ κολάσεις, ἐχρεωστοῦντο αὐτῷ ὀδύναι. διὰ τί μὴ εἶπεν, ὅτι αὐτὰ ἔλαβες, ἀλλὰ ἀπέλαβες τὰ ἀγαθά σου ἐκεῖνα, τὸν βίον ἐκεῖνον λέγων, καὶ Λάζαρος τὰ κακὰ αὐτοῦ; ἀλλὰ σύντεινόν σου τὴν διάνοιαν· εἰς βάθος γὰρ καταβαίνομεν νοημάτων. τῶν ἀνθρώπων ἁπάντων τῶν ὄντων οἱ μὲν εἰσὶν ἁμαρτωλοί, οἱ δὲ δίκαιοι. πρόσεχε τοίνυν καὶ ἐν τοῖς δικαίοις διαφοράν· ὁ μὲν δίκαιος, ὁ δὲ πλέον δίκαιος· ὁ δὲ ὑψηλότερος, ὁ δὲ μείζων. καὶ καθάπερ ἀστέρες εἰσὶ πολλοὶ καὶ ἥλιος καὶ σελήνη, C οὕτω καὶ διαφορὰ δικαίων, ἄλλη γὰρ δόξα ἡλίου, καὶ ἄλλη σελήνης, καὶ ἄλλη δόξα ἀστέρων. τὰ μὲν γὰρ διαφέρει ἐν δόξῃ, τὰ δὲ ἐλαττοῦται. καὶ καθάπερ εἰσὶ σώματα ἐπουράνια, οὕτω καὶ σώματα ἐπίγεια· καὶ ὥσπερ ἐν τοῖς σώμασιν, ὁ μὲν ἔλαφος, ὁ δὲ κύων, ὁ δὲ λέων, ὁ δὲ ἄλλο θηρίον, ὁ δὲ ἀσπίς, ὁ δὲ ἄλλο τι τῶν τοιούτων· οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἁμαρτήμασι διαφοραί. τῶν ἀνθρώπων τοίνυν οἱ μέν εἰσι δίκαιοι, οἱ δὲ ἁμαρτωλοί· ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς δικαίοις πολλὴ διαφορά, καὶ ἐν τοῖς ἁμαρτωλοῖς πολλὴ καὶ ἄπειρος. ἀλλὰ πρόσεχε. εἰ καὶ δίκαιος ᾖ τις, κἂν μυ- D ριάκις ᾖ δίκαιος, καὶ πρὸς αὐτὴν ἀναβῇ τὴν κορυφήν, ὥστε ἀπηλλάχθαι ἁμαρτημάτων, οὐ δύναται καθαρὸς εἶναι κηλῖδος, κἂν μυριάκις ᾖ δίκαιος, ἀλλ' ἄνθρωπός ἐστι. τίς γὰρ καυχήσεται ἁγνὴν ἔχειν τὴν καρδίαν, ἢ τίς παρρησιάσεται καθαρὸς εἶναι ἀπὸ ἁμαρτίας; διὰ τοῦτο κελευόμεθα εἰς τὴν εὐχὴν λέγειν, ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ἵνα τῇ συνηθείᾳ τῆς εὐχῆς ἀναμνησθῶμεν ἐκεῖ, ὅτι ὑπεύθυνοί ἐσμεν κολάσει. καὶ γὰρ Παῦλος ὁ ἀπόστολος, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, ὁ ναὸς τοῦ Θεοῦ, τὸ στόμα τοῦ Χριστοῦ, ἡ λύρα τοῦ πνεύματος, ὁ διδάσκαλος τῆς οἰκουμένης, ὁ

recipit, ea quæ debita erant, recipere: ſi ergo iuſtus fuit Lazarus, vt nimirum fuit, & Abrahæ ſinus indicauit, corona, præmia, refrigerium, delectatio, tolerantia, patientia; iſte vero peccator, planè improbus, & inhumanus, delicijs & ebrietati vacans, Sybaritica menſa perfruens; cum in tanta laſciuia luxuriáque verſaretur, cur ait illi, quia recepiſti? num enim illi debebatur quippiam homini opulento, homini prodigo, & inhumano? quid enim illi debebatur? cur non dixit cepiſti, ſed recepiſti? Attende, quod dicimus. debebantur illi pœnæ, debebantur illi ſupplicia, debebantur illi dolores. Cur non dixit, illa cepiſti, ſed recepiſti bona illa tua, vitam illã ſic appellans, & Lazarus mala ſua? Sed attende animum, in altas enim grauéſq; ſententias delabimur. *Quæ bona diues receperit.* Hominum, qui nunc degũt, omnium alij quidem peccatores ſunt, alij vero iuſti: animaduerte igitur etiam in iuſtis differentiam: alius iuſtus eſt, alius magis iuſtus, alius ſublimior, alius maior; & quemadmodũ ſtellæ ſunt multæ, & Sol & Luna, ſic & differentia eſt inter iuſtos: alia quippe claritas Solis, & alia Lunæ, & alia claritas ſtellarum: quædã enim excellunt claritate, quædam ſuperantur; *1. Cor. 15. 41.* & quemadmodum corpora ſunt cœleſtia, ſic & ſunt corpora terreſtria, & quemadmodum in corporibus aliud ſeruus eſt, aliud canis, aliud leo, aliud alia fera, aliud aſpis, aliud tale quippiam: ſic & in peccatis ſunt differentiæ. Homines igitur alij quidem ſunt iuſti, alij vero peccatores: ſed & in iuſtis multum eſt diſcrimen, & in peccatoribus multum & immenſum, verùm attende. Licet iuſtus ſit quis, licet millies ſit iuſtus, & ad culmen ipſum aſcenderit: ita vt expers ſit peccati, non poteſt eſſe mundus à ſorde: licet millies iuſtus ſit, eſt tamem homo. Quis enim gloriabitur caſtum ſe habere cor, aut quis confidet mundum ſe eſſe à peccato? *Pro. 20. 9.* Propterea dicere in oratione iubemur: Dimitte nobis debita noſtra, vt orationis conſuetudine admoneamur illic nos obnoxios eſſe ſupplicijs. *Matt. 6. 12.* Etenim Paulus Apoſtolus, vas electionis, Dei templum, os Chriſti, lyra ſpiritus, doctor orbis terrarum, qui terram & mare peragrauit, qui

peccatorum ſpinas reuulſit, qui religionis ſemina iactauit; ille regibus opulentior, ille diuitibus potentior, ille magis philoſophus quàm ipſi philoſophi, ille diſertior oratoribus, qui nihil habebat, & omnia poſſidebat, qui mortem vmbra ſua ſoluebat, qui morbos ſuis veſtimentis fugabat, qui trophæa erexit in mari, ad tertium vſque cœlum raptus eſt, & in paradiſum ingreſſus,
1. Cor. 4. 4. qui Chriſtum Deum prædicauit, ille dicit: Nihil mihi conſcius ſum: ſed non in hoc iuſtificatus ſum: qui talem tantamque virtutum multitudinem acquiſierat, ait, Qui autem iudicat me,
Nullus eſt immunis à peccato Dominus eſt. Quis ergo gloriabitur caſtum ſe habere cor: aut quis confidet mundum ſe eſſe à peccato? Impoſſibile eſt igitur, vt vllus homo ſit à peccato immunis. quid enim ais? iuſtus eſt? miſericors eſt? pauperum amans eſt? at vitium aliquod habet, vel importunè contumeliis afficit, vel inani gloria ducitur, vel aliud quippiam tale agit; non enim recenſenda ſunt omnia. Hic miſericors eſt, ſed non temperans: perſæpe ille temperans quidem, at miſericors non eſt: hic virtutis vnius, ille alterius laude celebratur. Sit aliquis iuſtus, & ſæpe quidem iuſtus eſt, eique omnia inſunt bona, ſed ob iuſtitiam ſuperbia tumet, eiuſque iuſtitiam ſuperbia labefactat. Nunquid iuſtus erat Phariſæus, qui bis in ſabbato ieiunabat?
Luc. 18. 11. quid autem dicit? Non ſum ſicut cæteri hominum, raptores, iniuſti: ac perſæpe ex conſciẽtia munda in ſuperbiam deuoluitur quis, & quod non potuit illi afferre detrimẽtum peccatum, affert ſuperbia. Fieri ergo non poteſt, vt homo ſit ita penitus iuſtus, vt à peccato ſit mundus; neque rurſus fieri poteſt, vt vllus ita malus ſit homo, quin habeat aliquod ſaltem exigium bonũ. Exempli cauſa, ille rapit, & fraudat, & fœdum in modum verberibus lacerat: at nonnunquam largitur eleemoſynã: at nonnunquam temperans eſt: at nonnunquam bona verba loquitur; at nonnunquam vni ſaltem viro ſubſidiũ præbuit; at nonnunquã luxit: at nonnunquam mœrore tactus fuit. nec igitur iuſtus eſt vllus ſine peccato, neq; peccator eſt penitus expers boni. Quid Achab perniciosius? rapuit & occidit: verũtamẽ
3. Reg. 21. 29. poſtquã mœſtus fuit, dicit Eliæ Deus, Vidiſti, quemadmodum cõpunctus eſt

A γῆν καὶ θάλατταν περιελθών, ὁ τὰς ἀκάνθας τῶν ἁμαρτιῶν ἀνασπάσας, ὁ τὰ σπέρματα τῆς εὐσεβείας καταβαλών, ὁ βασιλέων εὐπορώτερος, ὁ πλουσίων δυνατώτερος, ὁ φιλοσόφων φιλοσοφώτερος, ὁ ῥητόρων εὐγλωττότερος, ὁ μηδὲν ἔχων, καὶ πάντα κεκτημένος, ὁ ἐν τῇ σκιᾷ αὐτοῦ θάνατον λύων, ὁ ἐν τοῖς ἱματίοις αὐτοῦ τὰ νοσήματα φυγαδεύων, ὁ ἐν θαλάσσῃ τρόπαια στήσας, ὁ ἁρπαγεὶς ἕως τρίτου οὐρανοῦ καὶ εἰς παράδεισον εἰσελθών, ὁ τὸν Χριστὸν Θεὸν ἀνακηρύξας, ἐκεῖνος λέγει· οὐδὲν ἐμαυτῷ σύνοιδα, ἀλλ᾽ οὐκ ἐν τούτῳ δεδικαίωμαι. ὁ
B τοσοῦτον καὶ τηλικοῦτον κεκτημένος ἀρετῶν πλῆθος, λέγει· ὁ δὲ ἀνακρίνων με, κύριός ἐστι. τίς οὖν καυχήσεται ἁγνὴν ἔχειν τὴν καρδίαν; ἢ τίς παρρησιάσεται καθαρὸς εἶναι ἀπὸ ἁμαρτίας; ἀμήχανον τοίνυν εἶναι ἄνθρωπον ἵνα ἀναμάρτητον. τί γὰρ λέγεις; δίκαιός ἐστιν; ἐλεήμων ἐστί; φιλόπτωχός ἐστιν; ἀλλ᾽ ἔχει τι ἐλάττωμα· ἢ ὑβρίζει ἀκαίρως, ἢ κενοδοξεῖ, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον ποιεῖ (οὐ γὰρ δεῖ πάντα καταλέγειν) ὁ μὲν ἐλεήμων, ἀλλ᾽ οὐ σώφρων πολλάκις· ὁ δὲ σώφρων μέν, ἀλλ᾽ οὐκ ἐλεήμων· ὁ μὲν ἐν ταύτῃ τῇ
C ἀρετῇ ὀνομάζεται, ὁ δὲ ἐν ἐκείνῃ. ἔστω τις δίκαιος. καὶ πολλάκις μὲν δίκαιός ἐστι, καὶ ἔχει πάντα τὰ ἀγαθά, καὶ ἔσχεν ἀπόνοιαν διὰ τὴν δικαιοσύνην, καὶ ἐλυμήνατο αὐτοῦ τὴν δικαιοσύνην ἡ ἀπόνοια. ὁ Φαρισαῖος οὐκ ἦν δίκαιος, νηστεύων δὶς τοῦ σαββάτου; καὶ τί φησιν; οὐκ εἰμὶ ὡς οἱ λοιποὶ τῶν ἀνθρώπων, ἅρπαγες καὶ πλεονέκται. καὶ πολλάκις ἀπὸ καθαροῦ συνειδότος εἰς ἀπόνοιαν ἦλθέ τις· καὶ ὅπερ οὐκ ἔβλαψεν αὐτὸν ἡ ἁμαρτία, ἔβλαψεν αὐτὸν ἡ ἀπόνοια. οὐκ ἔστι γοῦν ἄνθρωπον καθ᾽ ὅλου οὕτως εἶναι δίκαιον, ὡς καθαρὸν εἶναι ἀπὸ ἁμαρτίας, καὶ πάλιν, οὐκ
D ἔστιν ἄνθρωπον οὐδένα κακὸν εἶναι, ὡς μὴ ἔχειν τι κἂν μικρὸν ἀγαθόν. οἷόν τι λέγω· ὁ δεῖνα ἁρπάζει καὶ πλεονεκτεῖ καὶ λυμαίνεται, ἀλλ᾽ ἐνίοτε ἐλεημοσύνην δίδωσιν, ἀλλ᾽ ἐνίοτε σώφρων ἐστίν, ἀλλ᾽ ἐνίοτε λόγον ἔχει χρηστόν, ἀλλ᾽ ἐνίοτε κἂν ἑνὶ ἀνδρὶ ἐβοήθησεν, ἀλλ᾽ ἐνίοτε ἔκλαυσεν, ἀλλ᾽ ἐνίοτε ἐστύγνασεν. οὔτε οὖν δίκαιός ἐστι χωρὶς ἁμαρτίας, οὔτε ἐστὶν ἁμαρτωλὸς καθόλου ἔρημος ἀγαθοῦ. τί τοῦ Ἀχαὰβ χαλεπώτερον; ἥρπασε καὶ ἐφόνευσεν· ἀλλ᾽ ὅμως ἐπειδὴ ἐστύγνασε, λέγει τῷ Ἠλίᾳ ὁ Θεός· εἶδες πῶς κατενύγη Ἀχαάβ;

εἶδες

εἶδες ἐν τοσούτῳ βυθῷ κακῶν πῶς εὑρέθη τι μι- A
κρὸν ἀγαθόν; τί Ἰούδα χεῖρον, τοῦ προδότου; τοῦ αἰχμαλωτισθέντος ὑπὸ τῆς φιλαργυρίας; ἀλλ' ὅμως καὶ αὐτὸς ἐποίησε κἂν μικρόν τι μετὰ ταῦτα ἀγαθόν. ἥμαρτον γάρ, φησί, παραδοὺς αἷμα ἀθῷον. ὅπερ οὖν ἔλεγον· οὐ γάρ ἐστι φύσει ἡ κακία, ἵνα μὴ ἔχῃ χώραν ἡ ἀρετή. τὸ πρόβατον οὐδέποτε δύναται γενέσθαι ἄγριον· φύσει γὰρ ἔχει τὸ ἥμερον. ὁ λύκος οὐδέποτε δύναται γενέσθαι ἥμερος· φύσει γὰρ ἔχει τὸ ἄγριον. οὐ λύονται οὖν οἱ νόμοι τῆς φύσεως, οὐδὲ σαλεύονται, ἀλλὰ μένουσιν ἀκίνητοι. ἐπὶ ἐμοῦ τοῦτο οὐκ ἔνι· ἀλλὰ καὶ ἄγριος γίνομαι ὅταν βούλωμαι, καὶ ἥμερος ὅταν θέλω. οὐ γὰρ φύσει δέδεμαι, ἀλλ' ἐλευ- B
θερίᾳ προαιρέσεως τετίμημαι. ὅπερ οὖν εἶπον, οὔτε ἀγαθός τις οὕτως ἐστίν, ὡς μὴ ἔχειν μικρὰν κηλῖδα, οὔτε πονηρός τις οὕτως ἐστίν, ὡς μὴ ἔχειν κἂν μικρὸν ἀγαθόν. ἐπεὶ οὖν πάντων ἀντίδοσίς ἐστι, καὶ πάντων ἐστὶν ἀμοιβή. κἂν γὰρ φονεύς ᾖ τις, κἂν πονηρός τις ᾖ, κἂν πλεονέκτης, ποιήσῃ δὲ καλόν, μένει αὐτῷ τοῦ καλοῦ ἡ ἀνταπόδοσις, καὶ οὐ διὰ τὰ κακά, ἃ ἐποίησεν, ἄμισθον γίνεται τὸ καλόν. καὶ πάλιν, κἂν μυρία τις ἐργάζηται ἀγαθά, ποιήσῃ δέ τι φαῦλον, μένει αὐτῷ τοῦ φαύλου ἡ ἀνταπόδοσις. κάτεχε C
ταῦτα, τήρει αὐτὰ ὀχυρὰ καὶ ἀκίνητα. οὔτε ἀγαθός τίς ἐστι χωρὶς ἁμαρτίας, οὔτε κακός τίς ἐστι χωρὶς δικαιοσύνης. τὰ αὐτὰ γὰρ λέγω πάλιν, ἵνα ῥιζώσω, ἵνα φυτεύσω, ἵνα εἰς βάθος θήσω. ἐμβάλλει γάρ τινας μερίμνας ὁ διάβολος εἰς τὴν ψυχὴν βουλόμενος ἀποβουκολῆσαι ὑμῶν τὴν διάνοιαν, καὶ λυμήνασθαι τὰ παρ' ἐμοῦ λεγόμενα. διὰ τοῦτο εἰς βάθος αὐτὰ καταφέρω. ἐὰν γὰρ ὧδε τηρήσῃς ἀσφαλῶς, κἂν ἔξω ἀπέλθῃς, ἀπολέσαι αὐτὰ οὐ δυνήσῃ. ὥσπερ γὰρ ἐὰν βάλω χρυσίον εἰς βαλάντιον, σφίγγω καὶ σφραγίζομαι, ἵνα καὶ ἐμοῦ ἀπόντος ὁ λῃστὴς μὴ λάβῃ, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ὑμετέρας D
ἀγάπης ποιῶ· τῇ συνεχείᾳ τῆς διδασκαλίας σφίγγω, καὶ σφραγῖδας ἐπιτίθημι, καὶ ἀσφαλίζομαι ὑμῶν τὴν γνώμην, ἵνα μὴ γένηται ἐξίτηλος τῇ ῥᾳθυμίᾳ, ἀλλ' ἵνα τηρήσας μᾶλλον, τῇ ἐνταῦθα γαλήνῃ τὸν ἔξω θόρυβον ἀποκρούσωμαι. οὐ τοίνυν ταῦτα πολυλογίας τὰ λεγόμενα, ἀλλ' ἐπιμελείας καὶ φιλοστοργίας καὶ πόθου τοῦ διδασκάλου, ἵνα μὴ ἀπορρυῇ τὰ λεγόμενα. ταῦτα γὰρ λέγειν ἐμοὶ μὲν οὐκ ὀκνηρόν, ὑμῖν δὲ ἀσφαλές. διδάξαι βούλομαι, οὐχ ἁπλῶς ἐπιδεί-

Achab? vides vt in tanto malorũ gurgite bonum quoddã exiguum ſit inuentum? quid proditore Iuda deterius, qui auaritiæ mãcipium fuit? veruntamen & ipſe boni quippiam ſaltem exiguum deinde præſtitit: peccaui enim, inquit, tradens ſanguinem iuſtum. (*Matt. 27. 4*) quod igitur dicebam, non eſt à natura improbitas, vt virtuti locus nõ ſit. Ouis nõnunquam fieri poteſt fera. quippe quæ mãſuetudinẽ habeat à natura: lupus nunquam fieri mãſuetus poteſt: quippe qui feritatem habeat à natura. Nõ ſoluuntur ergo naturæ leges, neque refiguntur, ſed immotę permanent: In me hoc locum nõ habet, ſed & ferus cum volo fio, & manſuetus, cum volo: non enim natura ſum vinctus, ſed arbitrij libertate decorat⁹. quod ergo dicebã, nec vllus eſt ita bonus, vt exiguã labem nõ habeat: nec vllus eſt ita malus, vt ſaltẽ exiguum bonum non habeat. quoniã igitur omnium eſt retributio, & omnium remuneratio: (*Bonorum & malorũ ſit retributio.*) licet enim homicida ſit quis; licet improbus ſit quis, licet fraudator, ſi quid boni fecerit, illũ boni manet retributio, neque propter ea mala, quæ fecit, bonum mercede priuatur: & rurſus licet innumera bona præſtiterit, ſi quid mali cõmiſerit, manet illum retributio mali. Hęc retine, hęc firma & immota conſerua: neque bonus eſt vllus ſine peccato, neque ſine iuſtitia malus eſt vllus. Eadẽ enim rurſus dico, vt radicibus fixis ſtabiliam, vt plantem, vt in profundo collocem. Diabolus quippe ſollicitudines quaſdam in animum inijcit, dum mentem veſtrã in fraudem vult illicere, & quæ à me dicuntur labefactare: propterea in profundum ea demitto. ſi enim ea diligẽter hîc conſeruaueris, licet foras abieris, amittere illa nõ potes. vt enim ſi aurum in crumenam miſero, cõſtringo illam & obſigno, ne me forte abſente fur abripiat: ſic etiam erga veſtrã caritatem me gero, doctrinę aſſiduitate conſtringo, & ſigillum appono, mentemq; veſtram confirmo: ne iners & euanida ſegnitie reddatur, ſed vt eam conſeruans potius ea tranquillitate, quam hîc percipit, externum omnem tumultum repellam. Nõ ergo ſunt hominis loquacis verba, quæ dicimus, ſed ſolicitudinem, paternum affectum, & doctoris amorem præ ſe ferunt, ne effluant, quę dicuntur. Equidẽ ad hæc dicenda minimè ſegnis ſum, vobis autẽ ſecuritatẽ idipſũ parit. docere volo, non oſtentationis tan-

Philip.3.1.

tũ cauſa verba facere. Nõ eſt igitur vllus qui peccato careat, neq; peccator vllus eſt, qui bonum aliquod nõ habeat, ſed quoniã vtriuſqueparata eſt remuneratiò, vide quid fiat: peccator parẽ bonis ſuis recipit remunerationẽ, ſi quid vel minimũ boni habeat, & iuſtus peccatis ſuis par iudiciũ recipit, ſi tantillũ mali fecerit. Quid ergoaccidit, & quid facit Deus? peccato terminũ definiuit præſentem vitã & futurũ æuum: ſi quis ergo iuſtus fuerit, qui mali quippiã perpetrarit, & hîc morbo laborarit, ac ſupplicio ſit affectus; ne turberis, ſed apud te cogita, & dicito: Iuſtus iſte quippiã mali fecit aliquãdo, & illud hîc recipit, ne illic plectatur. Rurſus peccatorem ſi videris rapientẽ, fraudantem, ſexcenta mala perpetrãtem, qui proſperis tamẽ ſucceſſibus vtatur, tum tu cogita bonũ aliquod eum olim feciſſe, ac bona illũ hic recipere, ne illic mercedẽ repoſcat. Ita licet iuſtus ſit quiſpiam, & aliquid aduerſi patiatur, hîc idcirco recipit, vt hîc pecatum deponat, & purus illuc diſcedat. Quod ſi fuerit peccator aliquis ſexcentis malis coopertus, & qui in pluribus iſtorum inſanabili morbo laboret, qui rapiat, qui fraudet: idcirco proſpero rerũ ſucceſſu fruitur, ne mercedẽ illic repetat. Quoniã ergo & Lazarũ peccata quædã habere cõtigerat, & diuitem aliquod bonum habere, propterea dicit Abraham, Nihil hic require, bona illic tua recepiſti, & Lazarus mala ſua. Atq; vt intelligas hęc à me temerè nõ dici, verũ ita ſe rẽ habere, dicit, Recepiſti bona tua. quæ tãdẽ? feciſti aliquid boni? recepiſti opes tuas, ſanitatẽ, delicias, potentiã, honorẽ: nihil tibi debetur, recepiſti bona tua. Quid igitur? nihilne Lazarus peccauit? Immo vero, & Lazarus mala ſua: cũ tu bona tua recepiſti, tũ Lazarus mala: propterea nunc iſte cõſolatur, tu vero cruciaris. Itaque ſi quãdo iuſtũ videris hic punitũ, beatum illũ prædica, & dicito: Iuſtus hic vel peccatũ habet, & illud recipit, ac purus illuc abit: aut plus plectitur quàm peccarit, & illi acceſſio iuſtitiæ reputatur. Illic enim ratio ſupputatur, atq; iuſto Deus: Tantũ habes à me, fortaſſe vero decẽ obolos illi credit, & rationẽ illi decẽ obolorũ ſubducit. Quod ſi obolos ſexaginta expenderit, ait illi Deus: Decẽ tibi obolos imputo ad peccatũ, & ad iuſtitiã quinquagin-

Cur peccatorib. proſperè cuncta ſuccedant.

A ξαιδῆ. οὐκ ἔστιν οὖν τις δίκαιος, ὃς οὐκ ἔχει ἁμαρτίας· καὶ οὐκ ἔστι τις ἁμαρτωλός, ὃς οὐκ ἔχει ἀγαθόν. ἀλλ' ἐπειδὴ ἑκάστων ἐστὶν ἀντίδοσις, βλέπε τί γίνεται. ὁ ἁμαρτωλὸς ἀπολαμβάνει τῶν ἀγαθῶν αὐτοῦ τὴν ἰσόῤῥοπον ἀντίδοσιν, ἐάν τι ἔχῃ κἂν μικρὸν ἀγαθόν. καὶ ὁ δίκαιος ἀπολαμβάνει τῆς ἁμαρτίας αὐτοῦ τὴν ἰσόῤῥοπον κρίσιν, κἂν μικρόν τι ποιήσῃ κακόν. τί οὖν γίνεται, καὶ τί ποιεῖ ὁ Θεός; ἀφώρισε νόσον τῇ ἁμαρτίᾳ, τὸν παρόντα βίον καὶ τὸν μέλλοντα αἰῶνα. ἐὰν οὖν ᾖ τις δίκαιος, καὶ ἐργάσηταί τι φαῦλον, καὶ νοσήσῃ ὧδε, καὶ τιμωρίᾳ παραδοθῇ, μὴ θορυβηθῇς· ἀλλ' ἐννόησον πρὸς ἑαυτὸν, καὶ εἰπέ· ὅτι οὗτος ὁ δίκαιος πώποτε μικρόν τι κακὸν ἐποίησε, καὶ
B ἀπολαμβάνει ὧδε, ἵνα μὴ ἐκεῖ κολασθῇ. πάλιν, ἐὰν ἴδῃς ἁμαρτωλὸν ἁρπάζοντα, πλεονεκτοῦντα, μυρία ποιοῦντα κακὰ, κἂν εὐθηνῇ, ἐννόησον, ὅτι ἐποίησέ ποτε ἀγαθόν τι, καὶ ἀπολαμβάνει ὧδε τὰ ἀγαθὰ, ἵνα μὴ ἐκεῖ ἀπαιτήσῃ τὸν μισθόν. οὕτω κἂν δίκαιος ᾖ τις, καὶ πάσχῃ δεινόν τι, διὰ τοῦτο ἀπολαμβάνει ὧδε, ἵνα ὧδε ἀπόθηται τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ἀπέλθῃ ἐκεῖ καθαρός. κἂν ἁμαρτωλός τις ᾖ, γέμων κακῶν μυρίων, καὶ πλείονα τούτων ἀνίατα νοσῶν, ἁρπάζων, πλεονεκτῶν, διὰ τοῦτο ἀπολαύει ἐνταῦθα εὐημερίας, ἵνα μὴ ἐκεῖ ἀπαιτήσῃ μισθόν.
C ἐπειδὴ οὖν συνέβαινε καὶ τὸν Λάζαρον ἔχειν τινὰ ἁμαρτήματα, καὶ τὸν πλούσιον ἔχειν τι ἀγαθόν, διὰ τοῦτο ὁ Ἀβραὰμ λέγει· ὧδε μηδὲν ζήτει· ἀπέλαβες τὰ ἀγαθά σου ἐκεῖ, καὶ Λάζαρος τὰ κακὰ αὐτοῦ. καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι οὐχ ἁπλῶς λέγω ταῦτα, ἀλλ' οὕτως ἔχει, λέγει· ἀπέλαβες τὰ ἀγαθά σου. ποῖα; ἐποίησάς τι ἀγαθόν; ἀπέλαβές σου τὸν πλοῦτον, τὴν ὑγείαν, τὴν τρυφὴν, τὴν δυναστείαν, τὴν τιμήν. οὐδέν σοι κεχρεώστηται· ἀπέλαβες τὰ ἀγαθά σου. τί οὖν; ὁ Λάζαρος οὐδὲν ἥμαρτε; ναὶ, καὶ Λάζαρος τὰ κακὰ αὐτοῦ. ὅτε σὺ ἀπελάμβανες τὰ ἀγαθὰ,
D τότε καὶ Λάζαρος τὰ κακά. διὰ τοῦτο νῦν οὗτος παρακαλεῖται, σὺ δὲ ὀδυνᾶσαι. ὥστε ὅταν ἴδῃς δίκαιον κολαζόμενον ὧδε, μακάριζε αὐτὸν, καὶ λέγε· οὗτος ὁ δίκαιος ἢ ἁμαρτίαν ἔχει καὶ ἀπολαμβάνει αὐτὴν, καὶ ἀπέρχεται ἐκεῖ καθαρός, ἢ πλέον τῶν ἁμαρτημάτων κολάζεται, καὶ προσθήκη δικαιοσύνης αὐτῷ λογίζεται. λόγος γὰρ γίνεται ἐκεῖ· καὶ λέγει ὁ Θεὸς τῷ δικαίῳ, ἔχεις μου τόσον· τυχὸν δὲ πιστεύει αὐτῷ δέκα ὀβολοὺς, καὶ ποιεῖ αὐτῷ λόγον τῶν δέκα ὀβολῶν. ἐὰν δαπανήσῃ ἑξήκοντα ὀβολοὺς, λέγει αὐτῷ ὁ Θεὸς, τοὺς δέκα ὀβολοὺς λογίζομαί σοι εἰς ἁμαρτίαν, καὶ τοὺς πεντήκοντα εἰς δικαιοσύνην. ἵνα δὲ μάθῃς ὅτι

τὸ λειπόμενον εἰς δικαιοσύνην αὐτῷ λογίζεται, A Ἰὼβ δίκαιος ὤν, ἄμεμπτος, ἀληθινός, θεοσεβής, ἀπεχόμενος ἀπὸ παντὸς πονηροῦ πράγματος· ἐκολάσθη αὐτοῦ τὸ σῶμα ὧδε, ἵνα ἐκεῖ μισθοὺς ἀπαιτήσῃ. τί γάρ φησιν ὁ Θεὸς πρὸς αὐτόν; ἄλλως οἴει με κεχρηματικέναι σοι, ἢ ἵνα ἀναφανῇς δίκαιος; τὴν αὐτὴν τοίνυν τοῖς δικαίοις ὑπομονὴν ἐπιδειξάμενοι, καὶ τῇ ἀγαθῇ αὐτῶν πολιτείᾳ τὴν καρτερίαν ἰσόρροπον ἐπιδειξάμενοι, ἀπολάβωμεν τὰ ἀγαθὰ τὰ εὐτρεπισμένα τοῖς ἁγίοις τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεόν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος B εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Εἰς τὸν παραλυτικὸν τὸν τὰ τριάκοντα ὀκτὼ ἔτη ἔχοντα ἐν τῇ ἀσθενείᾳ αὐτοῦ, καὶ εἰς τό, ὅτι πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι.

Εὐλογητὸς ὁ Θεός· καθ᾽ ἑκάστην σύναξιν αὐξανομένην ὁρῶ τὴν ἄρουραν, κομῶντα τὰ λήια, πεπληρωμένην τὴν ἅλωνα, πληθύνοντα τὰ δράγματα. καίτοιγε οὐ πολλὰς ἡμέρας ἔχομεν, ἐξ οὗ C τὸν σπόρον τοῦτον κατεβάλομεν, καὶ ἰδοὺ πλούσιος ἡμῖν εὐθέως ὁ στάχυς τῆς ὑπακοῆς ἐβλάστησεν. ὅθεν δῆλον, ὅτι οὐκ ἀνθρωπίνη δύναμις, ἀλλὰ θεία χάρις ταύτην γεωργεῖ τὴν ἐκκλησίαν. καὶ γὰρ τοιαύτη ἡ φύσις τοῦ σπόρου τοῦ πνευματικοῦ· οὐκ ἀναμένει χρόνον, οὐ περιμένει πλῆθος ἡμερῶν, οὐκ ἐκδέχεται περιόδους μηνῶν, οὐδὲ ὥρας καὶ καιροὺς καὶ ἐνιαυτούς· ἀλλ᾽ ἔστιν ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ καταβαλόντα τὰ σπέρματα, μεστὸν καὶ πεπληρωμένον τῷ βραχίονι τοῦτον ἀμῆσαι τὸν ἀμητόν. οἱ μὲν γὰρ τὴν αἰσθητὴν ταύτην ἀνατέμνοντες γῆν, πολλῆς D δέονται τῆς πραγματείας, καὶ μακρᾶς τῆς ἀναβολῆς. καὶ γὰρ καὶ βοῦς ἀροτῆρας ὑπὸ τὴν ζεύγλην ἄγειν ἀναγκάζονται, καὶ βαθεῖαν αὔλακα τέμνειν, καὶ δαψιλῆ τὰ σπέρματα καταβάλλειν, καὶ τὴν ἐπιφάνειαν ἐξομαλίσαι τῆς γῆς, καὶ τὰ καταβληθέντα πάντα περιστεῖλαι, καὶ ἀναμεῖναι συμμέτρους ὄμβρων φοράς, καὶ πολλὰ ἕτερα φιλοπονῆσαι, καὶ πολὺν ἐκδέξασθαι χρόνον, καὶ τότε τοῦ τέλους ἐπιτυχεῖν. ἐνταῦθα δὲ καὶ ἐν θέρει, καὶ ἐν χειμῶνι καὶ σπείρειν καὶ ἀμᾶσθαι ἔνι· καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ πολλάκις ἀμφότερα γέγονε, καὶ μάλιστα ὅταν λιπαρὰ καὶ πίων τύχῃ οὖσα ἡ γεωργουμένη ψυχή· ὃ δὴ καὶ ἐφ᾽ ὑμῶν ἐστιν

ta. verum vt diſcas id quod reſtat, ad iuſtitiam illi reputari, iuſtus erat Iob, ſine crimine, colens Deum, abſtinens ab omni mala re: punitum hîc fuit eius corpus, vt illic mercedem repoſceret. Quid enim ait illi Deus? Aliter putas *Iob. 40. 2.* me tibi reſpondiſſe, quàm vt appareas iuſtus? Eandem igitur cum iuſtis patiẽtiam exhibentes, & æqualem rectæ illorum cõuerſationi tolerantiam exhibentes parata ſanctis Deum diligentibus bona recipiamus: quæ nobis omnibus aſſequi contingat gratia & benignitate domini noſtri Ieſu Christi, per quem & cùm quo Patri gloria vna cũ ſancto Spiritu nunc, & ſemper, & in ſæcula ſæculorum. Amen.

In paralyticũ, qui annos triginta octo decubuerat in infirmitate ſua, & in illud, Pater meus vſque modo operatur, & ego operor.

Flaminio Nobilio interprete.

BENEDICTVS Deus: ſingulo quoque conuentu video aruum creſcere, agros comatos florere, aream impleri, multiplicari manipulos: tametſi nõ multi dies prӕterierũt, poſtquã ſementẽ hãc fecimus; ecce verò quãprimum diues nobis obedientię ſpica germinauit. Ex quo perſpicuũ eſt nõ humanã eſſe potentiã, ſed gratiã diuinã, quę hanc colat Eccleſiã. Nam & huiuſmodi eſt natura ſeminis ſpiritalis; nõ expectat tẽpus; nõ eget multitudine dierum; nõ moratur circuitus mẽſium, nõ horas, & tẽpora, & annos: ſed licet vnico die iacientẽ ſemen plenã, & confertã breui hoc ſpatio meſſem metere. Etenim qui hãc ſenſui ſubiectã terram terrã ſcindũt, iis & plurimũ laboris neceſſariò adhibendũ eſt, & diu expectãdũ. Nã & boues aratores ſub iugũ mittere coguntur, & profundũ ſulcũ fodere, & ſemina copioſè iacere, & ſuperficiem terrę cõplanare, & omnia quęcũque iacta fuerint, cõtegere, & expectare moderatos, & opportunos pluuiarũ aduentus, multiſq; aliis in rebus laborẽ, ac ſtudium inſumere, & multum temporis expectare, ac tunc denique finẽ ſuum conſequi. Hic autem & æſtate, & hyeme, & ſerere, & metere licet, & eodẽ ſæpè die vtrumque contigit; potiſſimum vbi pinguis, & vber fuerit anima

Ioan. 5.

quæ colitur. Quod ſanè in vobis etiam alacer cernere: quamobrem, & nos alacrius ad vos accurrimus. Nã & agricola illam diligenter terrã colit, atque apparat, ex qua ſæpè aream impleuit. Quando igitur & vos pauco ex labore magnum nobis præbetis prouentum; magna cum attentione ad hanc accedimus agriculturam, & eorum, quæ antea dicta ſunt, reliquias vobis diſtributuri venimus. Quoniam igitur tunc ex vetere teſtamento diſputationem illã texuimus, quæ de gloria vnigeniti filij Dei habebatur, nunc ex eodem hoc ipſum faciemus. Ergo tũc illud afferebamus, quod dicebat Chriſtus: *Si crederetis Moyſi, crederetis vtique & mihi.* Nunc autem dicimus hoc à Moyſe dictum eſſe: *Prophetam vobis ſuſcitabit Dominus Deus ex fratribus veſtris, ſicut me: ipſum audietis.* Etenim quemadmodum Chriſtus ad Moyſem eos transmittit, vt per illum ad ſe alliciat; ita Moyſes magiſtro diſcipulos tradit, iubens, vt ei vſquequaque pareant. Pareamus igitur & aſſentiamur cum ceteris rebus omnibus, quaſcũque aut facit, aut dicit, tũ verò ſigno huic, quod hodie vobis recitatũ eſt. Quodnã verò hoc eſt? *Erat inquit dies feſtus Iudæorũ: & aſcẽdit Ieſus Hieroſolymã: eſt autẽ Hieroſolymis probatica piſcina, quæ cognominatur Hebraicè Betheſda quinq; porticus habẽs:* In quãm narrat ſermo Euãgelicus aduenire ſolitũ ſtato tẽpore Angelũ, atque in eam deſcendere: id verò intelligi ex motione aquæ: itaque illũ qui primus deſcẽdiſſet poſt aquę cõmotionem, ſanum fieri, quocunque tandẽ morbo laboraret. In his igitur iacebat porticibꝰ multitudo infirmorũ, cæcorum, claudorum, aridorũ, qui expectabant aquę motũ. Ecquæ autẽ cauſa eſt, quamobrem aſſiduè Chriſtus deligat Hieroſolymã, & in ipſis diebus feſtjs ſeſe oſtendat Iudæis? quoniã tunc multitudo cõueniebat, locumq; illũ, ac tẽpus obſeruabat, vt ſuſciperet infirmos. Nõ enim ij qui laborabãt, tantopere cupiebãt liberari à morbis; quantopere ſtudebat medicus eos ab inualetudine liberare. Quo igitur tempore frequens erat ipſorum conuentus, & confertum theatrum, tunc in medium veniens, ea quę ad ipſorum ſalutem facerent, proferebat. Iacebat igitur multitudo infirmorum expectantium aquę motum:

Ioan. 5. *Deut. 18.* *Act. 2.* *Ioan. 10.*

ἰδεῖν. διὸ καὶ ἡμεῖς πρὸς ὑμᾶς προθυμότερον τρέχομεν· ἐπεὶ καὶ γεωργὸς ἐκείνην ἐργάζεται τὴν ἄρουραν ἐπιτήδειον, ἀφ᾽ ἧς τὴν ἅλωνα πολλάκις ἐνέπλησεν. ἐπεὶ οὖν καὶ ὑμεῖς ἐξ ὀλίγου πόνου πολλὴν ἡμῖν παρέχετε τὴν πρόσοδον, μετὰ πολλῆς τῆς προσοχῆς τῆς γεωργίας ἁπτόμεθα ταύτης, καὶ τῶν πρότερον εἰρημένων τὰ λείψανα ὑμῖν κομίζοντες ἥκομεν. τότε μὲν οὖν ἀπὸ τῆς παλαιᾶς τὸν λόγον ὑφήναμεν τὸν περὶ τῆς δόξης τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· νυνὶ δὲ ἀπ᾽ αὐτῆς τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιήσωμεν. τότε οὖν ἐλέγομεν, ὅτι ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· εἰ ἐπιστεύετε Μωϋσῇ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί· νυνὶ δὲ λέγομεν, ὅτι εἶπε Μωϋσῆς, προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει κύριος ὁ Θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ὡς ἐμέ, αὐτοῦ ἀκούσεσθε. ὥσπερ γὰρ ὁ Χριστὸς πρὸς τὸν Μωϋσέα παραπέμπει, ἵνα δι᾽ ἐκείνου πρὸς ἑαυτὸν ἐπισπάσηται, οὕτως ὁ Μωϋσῆς τῷ διδασκάλῳ παραδίδωσι τοὺς μαθητάς, κελεύων αὐτῷ μετὰ πάντα πείθεσθαι. πειθώμεθα τοίνυν, οἷς ἂν ποιῇ καὶ λέγῃ, τοῖς τε ἄλλοις ἅπασι, καὶ τούτῳ τῷ σήμερον ἀναγνωσθέντι ἡμῖν σημείῳ. τί δὲ τοῦτό ἐστιν; ἦν, φησιν, ἑορτὴ τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἀνέβη Ἰησοῦς εἰς Ἱεροσόλυμα. ἔστι δὲ ἐν τοῖς Ἱεροσολύμοις προβατικὴ κολυμβήθρα, ἡ λεγομένη Ἑβραϊστὶ Βηθεσδᾶ, πέντε στοὰς ἔχουσα, εἰς ἣν λόγος ἔχει παραγινόμενον ἄγγελον κατὰ καιρὸν καταδύεσθαι, καὶ τοῦτο γινώσκεσθαι διὰ τὴν τοῦ ὕδατος κίνησιν· τὸν οὖν πρῶτον ἐμβάντα μετὰ τὸν ἐν τῷ ὕδατι κλύδωνα, ὑγιῆ γίνεσθαι, ὅ, τι δή ποτε ἀρρώστημα ἔχοντα. ἐν ταύταις οὖν κατέκειτο ταῖς στοαῖς πλῆθος ἀσθενούντων, τυφλῶν, χωλῶν, ξηρῶν, ἐκδεχομένων τὴν τοῦ ὕδατος κίνησιν. τίνος οὖν ἕνεκεν τὰ Ἱεροσόλυμα συνεχῶς ὁ Χριστὸς καταλαμβάνει, καὶ ἐν ταῖς ἑορταῖς ἐπιχωριάζει τοῖς Ἰουδαίοις; ἐπειδὴ τότε τὸ πλῆθος συνελέγετο, καὶ τὸν τόπον ἐκεῖνον καὶ τὸν καιρὸν παρετήρει, ὥστε ἐπιλαβέσθαι τῶν ἀσθενούντων. οὐ γὰρ τοσαύτην οἱ κάμνοντες εἶχον ἐπιθυμίαν ἀπαλλαγῆναι τῶν νοσημάτων, ὅσην ὁ ἰατρὸς ἐπεποίητο σπουδὴν ἀπαλλάξαι αὐτοὺς τῆς ἀρρωστίας. ὅτε τοίνυν πλήρης ὁ σύλλογος αὐτῶν ἦν, καὶ ἀπηρτισμένον τὸ θέατρον, τότε εἰς μέσον ἐρχόμενος, τὰ πρὸς τὴν σωτηρίαν τῆς ἐκείνων ψυχῆς ἐπεδείκνυτο. κατέκειτο τοίνυν πλῆθος ἀσθενούντων ἐκδεχομένων τὴν τοῦ ὕδατος κίνησιν,

καὶ ὁ μὲν πρῶτος καταβαίνων ἐθεραπεύετο μετὰ τὴν τοῦ ὕδατος κίνησιν, ὁ δὲ δεύτερος οὐκ ἔτι· ἀλλ᾽ ἀνήλωτο τὸ φάρμακον, ἐδαπανᾶτο ἡ ἰατρεία τῆς χάριτος, λοιπὸν ἔρημα τὰ ὕδατα ἔμενε, τῆς τοῦ πρώτου καταβαίνοντος ἀῤῥωστίας ἅπασαν ἀναμαξαμένης αὐτό. καὶ μάλα εἰκότως. δουλικὴ γὰρ ἦν ἡ χάρις. ἀλλ᾽ οὐχ ὅτε ὁ δεσπότης παρεγένετο, οὕτως ἐγίνετο, οὐδὲ ὁ πρῶτος καταβαίνων εἰς τὴν κολυμβήθραν τῶν ὑδάτων τοῦ βαπτίσματος ἐθεραπεύετο μόνος, ἀλλὰ καὶ ὁ πρῶτος, καὶ ὁ δεύτερος, καὶ ὁ τρίτος, καὶ ὁ τέταρτος, καὶ ὁ δέκατος, καὶ ὁ εἰκοστός. κἂν μυρίους εἴπῃς, κἂν δὶς τοσούτους, κἂν τρεῖς, κἂν ἀπείρους τῷ πλήθει, κἂν τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἐμβάλῃς εἰς τὴν κολυμβήθραν τῶν ὑδάτων, οὐδὲ κατὰ μικρὸν ἐλαττοῦται ἡ χάρις, ἀλλ᾽ ἡ αὐτὴ μένει, πάντας ἐκείνους καθαίρουσα. τοσοῦτον τὸ μέσον δουλικῆς δυνάμεως, καὶ δεσποτικῆς αὐθεντίας. ἐκεῖνος ἕνα ἐθεράπευσεν, οὗτος τὴν οἰκουμένην ἅπασαν· ἐκεῖνος διὰ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἕνα, οὗτος καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν, εἰ βούλει μυρίους ἐμβαλεῖν, ἅπαντας ὑγιαίνοντας ἀποδίδωσιν· ἐκεῖνος καταβαίνων, καὶ ταράττων τὸ ὕδωρ· οὗτος οὐχ οὕτως· ἀλλ᾽ ἀρκεῖ ψιλὴν αὐτοῦ καλέσαι τὴν προσηγορίαν ἐπὶ τῶν ὑδάτων μόνον, καὶ πᾶσαν αὐτοῖς ἐναποθέσθαι θεραπείας ὑπόθεσιν· κἀκεῖνος μὲν σωμάτων πήρωσιν ἰᾶτο, οὗτος δὲ ψυχῆς κακίαν διορθοῦται. ὁρᾷς πῶς διὰ πάντων πολὺ τὸ μέσον καὶ ἄπειρον φαίνεται; κατέκειτο τοίνυν πλῆθος ἀσθενούντων ἀναμένον τὴν τοῦ ὕδατος κίνησιν. καὶ γὰρ ἰατρεῖον ἦν ὁ τόπος πνευματικόν. καθάπερ οὖν ἐν ἰατρείῳ πολλοὺς ἔστιν ἰδεῖν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκκεκομμένους, πεπηρωμένους τὸ σκέλος, ἄλλο μέλος ἀῤῥωστοῦντας, εἶτα κοινῇ πάντας συγκαθημένους, καὶ τὸν ἰατρὸν ἀναμένοντας· οὕτω δὴ καὶ ἐν ἐκείνῳ τῷ χωρίῳ τὸ πλῆθος τῶν συνεληλυθότων ἦν ἰδεῖν. ἐν ταύταις ταῖς στοαῖς ἦν τις ἄνθρωπος τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἔτη ἔχων ἐν τῇ ἀσθενείᾳ αὐτοῦ. τοῦτον ἰδὼν ὁ Ἰησοῦς κατακείμενον, καὶ γνοὺς ὅτι ἤδη πολὺν χρόνον ἔχει, λέγει αὐτῷ· θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι; ἀπεκρίθη αὐτῷ ὁ ἀσθενὴς, καὶ εἶπε, ναὶ κύριε· ἄνθρωπον δὲ οὐκ ἔχω, ἵνα, ὅταν ταραχθῇ τὸ ὕδωρ, βάλῃ με εἰς τὴν κολυμβήθραν· ἐν ᾧ δὲ ἐγὼ ἔρχομαι, ἄλλος πρὸ ἐμοῦ καταβαίνει. τίνος ἕνεκεν τοὺς ἄλλους πάντας παραδραμὼν ὁ Ἰησοῦς, πρὸς τοῦτον ἦλθεν, ἵνα καὶ

A & item is quidem, qui primus deſcendebat poſt aquæ motum, ſanabatur; qui autem ſecundus, non item: ſed conſumebatur medicamentum, atque expenſa medicina gratiæ, in poſterum reſtabant ſolæ, ac deſertæ aquæ; perinde atque inualetudo illius, qui primus deſcenderat, totam illam facultatem expreſſiſſet, & exhauſiſſet; & iure quidem optimo: ſeruilis enim erat illa gratia. Quo autem tempore Dominus aduenit; non eadem ratio ſeruata eſt; nec qui primus deſcendit in piſcinam aquarũ baptiſmi, ſolus ſanabatur, ſed & primus, & ſecundus, & tertius, & quar-
B tus, & decimus, & vigeſimus; ac ſi decem millia dixeris & bis totidem, ac ſi infinitos multitudine, ac ſi totum orbem ieceris in piſcinam aquarum; ne minima quidem ex parte minuitur gratia: ſed eadem manet omnes illos purgans. Tantum intereſt inter ſeruilem poteſtatem, & herilem auctoritatem. Ille vnum ſanabat, hic orbem vniuerſum: ille ſingulo quoque anno vnum, hic ſingulo quoque die, ſi decem millia velis inijcere, omnes ſanos reddit; ille deſcendens & conturbans
C aquam, hic non item; ſed ſatis eſt nudum dumtaxat ipſius nomen inuocare ſuper aquas, ipſiſq; vniuerſam committere ſanandi rationem. Et ille quidem corporum vitiis medebatur: hic autem animæ vitioſitatem corrigit. Vides, quàm vndequaque magnum, atque adeo infinitum interuallum apparet? Iacebat igitur multitudo infirmorum expectantium aquæ motum. Erat enim locus ille medici officina quædam ſpiritualis. Quemadmodum igitur in eiuſmodi loco multos licet cernere oculis captos, crure mutila-
D tos, aut alia corporis parte malè affectos omnes publicè conſidentes, atque expectantes medicum; ita etiam hic licebat aſpicere multitudinem eorum, qui conuenerant. In his ipſis porticibus erat homo quidam triginta & octo annos habens in infirmitate ſua. *Hunc* Ioan. 5. 6 *cum vidiſſet Ieſus iacentem, & cognouiſſet, quia iam multum tempus haberet: dixit ei: Vis ſanus fieri? reſpondit ei languidus ac dixit, Profectò Domine: ſed hominem non habeo, vt cũ turbata fuerit aqua, mittat me in piſcinã. Dum venio enim ego, alius ante me deſcendit* Cur cęteros omnes prætériẽs Ieſus ad hunc venit? vt & potẽtiam, &

humanitatem oſtenderet: potentiam quidem, quoniam morbus iam factus erat inſanabilis, & ipſius inualetudo eò redacta erat, vt eſſet in rebus deploratis, ac deſperatis, humanitatem verò, quòd qui pręcipuè dignus erat miſericordia & beneficentia, hunc præ ceteris reſpexit propitius Dominus & humanus. Neque verò locum leuiter prętereamus, neque numerum triginta & octo annorum, quos agebat in inualetudine ſua. Audiant omnes, quicũque cum paupertate perpetuò conflictantur, quicumque in morbis viuunt, quicunque difficultatibus premuntur negotiorum ſæcularium, quicũque tempeſtatem, ac procellam non expectatorum malorum ſubſtinuerunt. Paralyticus hic eſt propoſitus ceu communis portus humanarum calamitatum. Nemo enim adeò vecors eſt, nemo adeò miſer, & calamitoſus, quin, ſi hunc ſpectet, omnia quæcunque incidant, generosè & magna cum alacritate ferre queat. Nam tametſi viginti anni fuiſſent, tametſi decem, tametſi ſoli quinque, nonne ſatis erant, qui frangerent ac diſſoluerent cõſtantiam, & firmitatem animi ipſius? Hic verò triginta & octo annos manet, neque diſcedit, ſed magnam præ ſe fert patientiam. Admirabilis fortaſſe vobis videtur temporis longitudo, ſed ſi ad verba ipſa attenderitis, tunc maximè philoſophiam ipſius, perfectamq́ patiētiam cognoſcetis. Acceſſit Chriſtus, & dicit ei: *Vis ſanus fieri?* Ecquis hoc ignoraſſet, voluiſſe ipſum ſanum fieri? Quid igitur cauſæ fuit, cur non ignorans interrogaret? Etenim qui arcana cogitationum nouit, multò magis ea, quæ omnibus perſpicua, & manifeſta ſunt, cognoſcebat. Cur igitur interrogat? Quemadmodũ aliàs centurioni inquit: *Ego veniã & curabo eum*, non ignorans quę ille dicturus erat, ſed præuidens, & ſubtiliſſimè ſciens, idque agens, vt ei occaſionem, atque anſam daret religionis ac pietatis ſuæ, quæ in vmbra latebat, omnibus patefaciendę, ac dicendi: *Nequaquam Domine: non enim ſum dignus vt intres ſub tectum meum*: ita in hoc Paralytico, cum ſciret quid ille dicturus eſſet, interrogat, num velit ſanus fieri, nõ quòd hoc ignoraret, ſed vt ei præberet anſam quamdam & occaſionem, quò ille tragicã calamitatẽ ſua promeret, ac fieret gymnaſium patientiæ. Nã ſi hominẽ illum ſilẽtio curaſſet;

Cur interroget ægrũ Chriſtus.

Matt. 8.7.

A τὴν δύναμιν, καὶ τὴν φιλανθρωπίαν ἐνδείξηται. τὴν δύναμιν μὲν, ὅτι τὸ νόσημα λοιπὸν ἀνίατον ἐγεγόνει, καὶ εἰς ἀμηχανίαν περιειστήκει τὰ τῆς ἀρρωστίας αὐτοῦ· τὴν δὲ φιλανθρωπίαν, ὅτι τὸν μάλιστα ἄξιον ὄντα ἐλέους καὶ εὐεργεσίας, τοῦτον παρὰ τῶν ἄλλων εἶδεν ὁ κηδεμὼν, καὶ φιλάνθρωπος. μὴ δὴ παραδράμωμεν ἁπλῶς τὸ χωρίον, μηδὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἐτῶν, ὧν εἶχεν ἐν τῇ ἀσθενείᾳ αὐτοῦ. ἀκουέτωσαν ἅπαντες, ὅσοι πενίᾳ παλαίουσι διηνεκεῖ· ὅσοι δὲ ἀρρωστίᾳ συζῶσιν, ὅσοι περιστάσεις ὑπομένουσι πραγμάτων βιωτικῶν, ὅσοι χειμῶνα δὲ κλυδώ-
B νιον τῶν ἀδοκήτων ὑπέστησαν κακῶν. κοινὸς οὗτος ὁ παραλυτικὸς κεῖται λιμὴν τῶν ἀνθρωπίνων συμφορῶν. οὐδεὶς γὰρ οὕτως ἠλίθιος, οὐδεὶς οὕτως ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος, ὡς πρὸς τοῦτον ἀφορῶντα, μὴ πάντα τὰ ἐπαγόμενα φέρειν γενναίως καὶ μετὰ προθυμίας ἁπάσης. εἰ γὰρ εἴκοσιν ἔτη ἦν, εἰ γὰρ δέκα, εἰ γὰρ πέντε μόνον, οὐκ ἦν ἱκανὰ διαλῦσαι αὐτοῦ τὸν τόνον τῆς ψυχῆς; ὁ δὲ τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἔτη μένει, καὶ οὐκ ἀφίσταται, δὲ πολλὴν ἐπιδείκνυται τὴν ὑπομονήν. τάχα ὑμῖν θαυμαστὸν εἶναι δοκεῖ τοῦ χρόνου τὸ μῆκος, ἀλλ'
C ἐὰν ἀκούσητε αὐτῶν τῶν ῥημάτων, τότε μάλιστα εἴσεσθε αὐτοῦ τὴν φιλοσοφίαν, καὶ τὴν ὑπομονὴν ἅπασαν. ἐπέστη ὁ Ἰησοῦς, δὲ λέγει αὐτῷ· θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι; καὶ τίς ἂν τοῦτο ἠγνόησεν, ὅτι ἐβούλετο γενέσθαι ὑγιής; τίνος οὖν ἕνεκεν ἐρωτᾷ; οὐκ ἀγνοῶν· ὁ γὰρ τὰ ἀπόρρητα τῆς διανοίας εἰδὼς, πολλῷ μᾶλλον τὰ δῆλα καὶ σαφῆ πᾶσιν ἠπίστατο. τίνος ἕνεκεν ἠρώτα; ὥσπερ τότε τῷ ἑκατοντάρχῃ φησὶν, ἐγὼ ἐλθὼν θεραπεύσω αὐτὸν, οὐκ ἀγνοῶν ἅπερ ἤμελλεν ἐρεῖν, ἀλλὰ προειδὼς δὲ σφόδρα ἀκριβῶς ἐπιστάμενος, καὶ βουλόμενος
D ἀφορμὴν αὐτῷ δοῦναι δὲ πρόφασιν, ὥστε τὴν ἐν σκιᾷ ἐκκαλύψαι πᾶσιν εὐλάβειαν, καὶ εἰπεῖν, μὴ, κύριε· οὐ γάρ εἰμι ἄξιος, ἵνα μου ὑπὸ τὴν στέγην εἰσέλθῃς. οὕτω δὲ ἐπὶ τοῦ παραλελυμένου τούτου εἰδὼς ἅπερ ἤμελλεν ἐρεῖν, ἐρωτᾷ εἰ βούλοιτο θεραπευθῆναι, οὐκ ἐπειδὴ ἠγνόει τοῦτο, ἀλλ' ἵνα παράσχῃ αὐτῷ ἵνα πρόφασιν δὲ ἀφορμὴν ἐκτραγῳδῆσαι τὴν οἰκείαν συμφορὰν, καὶ γενέσθαι διδάσκαλον ὑπομονῆς. εἰ γὰρ σιγῇ τὸν ἄνθρωπον ἐθεράπευσεν, ἐζημιώθημεν

ἂν ἡμᾶς ζημίαν τὴν ἐσχάτην, μὴ μαθόντες A αὐτοῦ τῆς ψυχῆς τὴν καρτερίαν. ὁ δὲ Χριστὸς οὐ τὰ παρόντα διορθοῦται μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ μέλλοντα πολλῆς ἀξιοῖ τῆς ἐπιμελείας. διδάσκαλον τοίνυν ὄντα αὐτὸν καρτερίας καὶ ὑπομονῆς ἅπασιν ἐξεκάλυψε τοῖς τὴν οἰκουμένην οἰκοῦσι, διὰ τῆς ἐρωτήσεως εἰς ἀνάγκην αὐτὸν ἀποκρίσεως ἐμβαλών. θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι; τί οὖν ἐκεῖνος; οὐκ ἐδυσχέρανεν; οὐκ ἠγανάκτησεν, οὐκ εἶπε πρὸς τὸν ἐρωτήσαντα, ὁρᾷς με παραλελυμένον, τὸν χρόνον ἔγνως τὸν μακρὸν τῆς ἐμῆς ἀρρωστίας, καὶ ἐρωτᾷς εἰ βούλομαι γενέσθαι ὑγιής; ταῖς ἐμαῖς ἦλθες ἐπιγελάσαι συμφοραῖς, καὶ ἀλλότρια B κωμῳδῆσαι κακά; ἴστε γὰρ ὡς μικρόψυχοι οἱ ἄρρωστοί εἰσιν, εἰ καὶ ἐνιαυτὸν μόνον ἐπὶ κλίνης κατακλιθεῖεν· ὅπου δὲ τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἔτη τὸ νόσημα παρετάθη, πῶς οὐκ εἰκὸς ἅπασαν ἀναλῶσθαι φιλοσοφίαν ἐν μακρῷ τῷ χρόνῳ δαπανηθεῖσαν; ἀλλ᾽ ὅμως οὐδὲν τοιοῦτον οὔτε εἶπεν, οὔτε ἐνενόησεν ἐκεῖνος, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιεικείας ποιεῖται τὴν ἀπόκρισιν, καί φησι, ναί, κύριε· ἀλλ᾽ ὅτι ἄνθρωπον οὐκ ἔχω, ἵνα, ὅταν ταραχθῇ τὸ ὕδωρ, βάλῃ με εἰς τὴν κολυμβήθραν. ὅρα πόσα συνῆλθεν ὁμοῦ, καὶ τὸν ἄνθρω- C ποι ἐπολιόρκει· νόσος, καὶ πενία, καὶ ἐρημία τῶν παραστησομένων. ἐν ᾧ δὲ ἐγὼ ἔρχομαι, ἄλλος πρὸ ἐμοῦ καταβαίνει. τοῦτο πάντων ἐλεεινότερον, καὶ λίθον αὐτὸν ἱκανὸν ἐπικάμψαι. καὶ γὰρ ὁρᾶν μοι δοκῶ τὸν ἄνθρωπον ἕρποντα καθ᾽ ἕκαστον ἐνιαυτόν, καὶ πρὸς αὐτῷ τῷ στόματι τῆς κολυμβήθρας γινόμενον, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ τέλει τῆς χρηστῆς ἐκκρεμάμενον ἐλπίδος καθ᾽ ἕκαστον ἐνιαυτόν. καὶ τὸ δὴ μεῖζον, ὅτι ταῦτα ὑπέμεινεν οὐκ ἐπὶ δύο καὶ τρισὶ καὶ δέκα ἔτεσιν, ἀλλ᾽ ἐπὶ ὀκτὼ καὶ τριάκοντα. καὶ τὴν μὲν D σπουδὴν ἐπεδείκνυτο πᾶσαν, τοῦ δὲ καρποῦ ἐξέπιπτε· καὶ ὁ μὲν δρόμος ἐγίνετο, τούτου δὲ τοῦ δρόμου τὸ βραβεῖον ἑτέρου ἐπὶ τοῖς πολλοῖς ἐκείνοις ἔτεσι. καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, ὅτι καὶ ἄλλους ἀπαλλαττομένους ἑώρα. ἴστε γὰρ δὴ τοῦτο, ὅτι τῶν οἰκείων κακῶν ἀκριβεστέραν αἴσθησιν λαμβάνομεν, ὅταν ἑτέρους τοῖς αὐτοῖς περιπεσόντας δεινοῖς, καὶ ἀπαλλαγέντας ἴδωμεν· διὰ τοῦτο καὶ ὁ πένης, ὅταν ἴδῃ πλουτοῦντα ἕτερον, τότε μᾶλλον τῆς οἰκείας αἰσθάνεται πενίας· καὶ ὁ νοσῶν πλεῖον ὀδυνᾶται, ὅταν πολλοὺς τῶν καμνόντων ἴδῃ τὴν

ſummo nos dãno affecti eſſemus: quippe cum illius animæ tolerantiam haud didiciſſemus. Chriſtus autem non ſolum præſentia rectè curat, ſed etiã futuris magnam præſtat diligentiam. Propoſuit igitur, & patefecit hunc, qui magiſter erat tolerantiæ, ac patientię omnibus qui orbem incolerent, per huiuſmodi interrogationẽ ipſum ad neceſſitatem reſpondendi adigens, *Vis ſanus fieri?* Quid igitur ille? non ęgrè tulit, nõ indignatus eſt: nõ dixit ad eum, qui interrogauerat, vides me paralyſi reſolutum: noſti longum tempus inualetudinis meę, & interrogas, num velim ſanus fieri? veniſti, vt meas irriderés calamitates, atque alienis malis illuderes? Nõ enim vos fugit quàm puſillo animo ſint qui ęgrotant, etiãſi vnũ annum in lecto decubuerint. Cum verò ad triginta & octo annos morbus perueniſſet, quo modo non erat veriſimile cõſumptam eſſe philoſophiã in tam lõgo tempore expẽſam? Verumtamen ille nihil eiuſdi neque dixit, neq; cogitauit: ſed magna cum animi ęquitate reſpõſum dat, & inquit: *Profectò Domine, ſed hominem non habeo, vt cum turbata fuerit aqua, mittat me in piſcinam.* Vide quot, & quãta ſimul concurrebant, atque hominem oppugnabant, morbus, & paupertas & ſolitudo, cũ nemo aſſiſteret, eiuſq; curã gereret. *Dũ venio enim ego, alius ante me deſcendit.* Id verò cęteris omnibus miſerabilius, quodq; vel lapidẽ ipſum poſſit inflectere. Videre enim mihi videor hominem ſingulo quoq; anno repentem & accedentem ad labium piſcinę, & ſingulo quoq; anno pendentẽ in ipſomet aditu bonę ſpei. Neque verò, quod grauius eſt, hęc duos, aut tres, aut decem annos pertulit, ſed vſque ad triginta & octo. Et omnẽ quidẽ adhibebat diligentiã: fructu autem excidebat: & curſus quidem peragebatur: hui⁹ autem curſus pręmiũ ad alium perueniebat, in multis, inquam, illis annis. Huc maior illa moleſtia accedebat, quòd alios liberos abire videbat. Noſtis enim ita fieri ſolere, vt tunc malorum noſtrorum acerrimum ſenſum capiamus, cum alios iiſdem malis affectos, liberatos abire viderimus. Propterea, & pauper, cum alterum videt diuitiis abundantem, tunc magis ſuam ſentit paupertatem, & ægrotus tunc magis excruciatur, cum multos videt,

qui morbo laborarint, cum iam depoſuiſſe, ſibi autem nihil bonæ ſpei ſupereſſe. In aliorum enim ſecundis, atque ex ſententia fluentibus rebus noſtras manifeſtius intuemur calamitates. Quod quidem illi tunc eueniebat. Verumtamen & cum morbo, & cum paupertate, & cum ſolitudine tandiu depugnans, & alios videns liberari, & ſeipſum quidem ſemper aggredi, & curſum inſtituere, numquam autem compotem fieri, neque poſthac rurſus ſperans à calamitate liberari: nō ideo tamen diſceſſit, ac deſtitit ſed ſingulo quoque anno currebat. Nos autem, ſi quid ſemel à Deo precati non accepimus; confeſtim dolemus, & in extremam quamdam deſidiam incidimus: quamobrem precationem omittimus, ſtudium remittimus. Poſſumus ne igitur ſatis pro merito vel Paralyticum laudare, vel noſtram condemnare negligentiam? Etenim quanam ſimus excuſatione digni, qua venia; cum illo triginta & octo annos perdurante, nos tam cito à propoſito reſiliamus? Quid igitur Chriſtus? vbi oſtendit dignum eſſe illum, qui curetur, iureque ſe ad illum præ alijs venire, ait ei, *Surge, tolle grabatum tuum & ambula.* Vides quàm ei nullum triginta & octo anni detrimentum attulerint, quoniam caſum ſuum patienter tulerat? Anima enim ipſius in tam longo tēpore maiores in philoſophia progreſſus fecit, in calamitate, tanquam in conflatoria fornace probata: & maiore cum gloria curationem reportauit. Non enim angelus, ſed ipſemet angelorum Dominus illum ſanauit. Cur autem præterea, vt ſuum ſibi lectum tolleret, imperauit? vnam quidē præcipuè, ac primam ob cauſam, vt in poſterum liberaret Iudęos à legis obſeruatione. Sole enim in conſpectum ſe dante, non erat vlterius lucernæ adherendum: & patefacta veritate non non iam erat amplectenda figura. Propterea ſi quando ſoluebat ſabbatum; maximum in eo die ſignum edebat: vt ipſa excellens miraculi magnitudo videntes obſtupefaciens paulatim illam ocij, & ceſſationis obſeruationem labefactans auferret. Deinde verò vt obſtruat ora illorum impudentia. Nam quoniam in iudicandis miraculis malitioſè agebant, & glo-

Conſtantiam laudat paralytici.

ἀῤῥωστίαν ἀποθεμένους, αὐτὸν δὲ οὐδεμίαν ἔχοντα χρηστὴν ἐλπίδα. ἐν γὰρ ταῖς ἑτέρων εὐπραγίαις τὰς οἰκείας σαφέστερον καθορῶμεν συμφοράς· ὃ δὴ καὶ τούτῳ τότε συνέβαινεν. ἀλλ᾽ ὅμως καὶ νοσήματι καὶ πενίᾳ καὶ ἐρημίᾳ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον παλαίων, καὶ ἑτέρους ὁρῶν ἀπαλλαττομένους, καὶ αὐτὸν ἐπιχειρήσαντα μὲν ἀεὶ, ἰσχύοντα δὲ οὐδέποτε, καὶ οὐδὲ μετὰ ταῦτα πάλιν ἐλπίζων ἀπαλλαγήσεσθαι τοῦ δεινοῦ, οὐδὲ οὕτως ἀφίστατο, ἀλλὰ κατ᾽ ἐνιαυτὸν ἐπέτρεχεν. ἡμεῖς δὲ ἐὰν ἅπαξ πρὸς τὸν Θεὸν εὐξώμεθα περὶ ὁτουοῦν, καὶ μὴ λάβωμεν, εὐθέως ἀλύομεν, καὶ εἰς ἀκηδίαν ἐσχάτην ἐμπίπτομεν· ὡς

B τῆς αἰτήσεως ἀφιστάμεθα, ἐκλυόμεν τὴν σπουδήν. ἆρα ἔστι κατ᾽ ἀξίαν, ἢ τὸν παραλυτικὸν ἐπαινέσαι, ἢ τὴν ἡμετέραν κακίσαι ῥᾳθυμίαν; ποίας γὰρ ἂν εἴημεν ἀπολογίας ἄξιοι, ποίας δὲ συγγνώμης, ἐτῶν ἐκείνου τριάκοντα καὶ ὀκτὼ καρτερήσαντος ἔτη, ἡμεῖς οὕτω ταχέως ἀναπίπτωμεν; τί οὖν ὁ Χριστός; ὅτε ἔδειξεν, ὅτι θεραπείας ἄξιός ἐστι, καὶ δικαίως πρὸ τῶν ἄλλων ἐπ᾽ αὐτὸν ἦλθε, καὶ λέγει αὐτῷ· ἔγειραι, ἆρον τὸν κράββατόν σου, καὶ περιπάτει. ὁρᾷς πῶς οὐδὲν ἀπὸ τῶν τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἐτῶν παρέβλαβεν,

C ἐπειδὴ μεθ᾽ ὑπομονῆς ἤνεγκε τὸ συμβάν; ἥ τε γὰρ ψυχὴ φιλοσοφωτέρα αὐτῷ ἐν τῷ μακρῷ τούτῳ γέγονε χρόνῳ, ὥσπερ ἐν χωνευτηρίῳ τῇ συμφορᾷ δοκιμαζομένη, τήν τε ἰατρείαν μετὰ πλείονος ἀπελάμβανε δόξης. οὐ γὰρ ἄγγελος, ἀλλ᾽ αὐτὸς ὁ τῶν ἀγγέλων ἐθεράπευεν αὐτὸν δεσπότης. τίνος δὲ ἕνεκεν καὶ τὴν κλίνην αὐτῷ ἐκέλευσε λαβεῖν; ἑνὸς μὲν μάλιστα καὶ πρώτου, ἵνα ἀπαλλάξῃ λοιπὸν τοὺς Ἰουδαίους τῆς τοῦ νόμου παρατηρήσεως. τοῦ γὰρ ἡλίου φαίνοντος, οὐκέτι τῷ λύχνῳ προσεδρεύειν ἔδει· τῆς ἀληθείας δειχθείσης, οὐκέτι τὸν τύπον περιέχειν ἐχρῆν. διὰ τοῦτο, εἴ ποτε

D σάββατον ἔλυε, μέγιστον ἐν αὐτῷ σημεῖον εἰργάζετο, ἵνα ἡ τοῦ θαύματος ὑπερβολὴ τοὺς ὁρῶντας ἐκπλήττουσα, τὴν τῆς ἀργίας παρατήρησιν κατὰ μικρὸν ὑποσύρουσα ἐξέλῃ. δεύτερον δὲ, ἵνα ἐπιστομίσῃ αὐτῶν τὰ ἀναίσχυντα στόματα. ἐπειδὴ γὰρ περὶ τὴν κρίσιν τῶν θαυμάτων ἐκακούργουν, καὶ τῇ δόξῃ τῶν γινομένων ἐπηρεάζειν ἐπεχείρουν, ὥσπερ τι τρόπαιον καὶ ἔλεγχον ἀναμφισβήτητον τῆς ὑγείας, τὴν φορὰν τῆς κλίνης ἐκέλευεν ἐπιδείκνυσθαι· ἵνα μὴ, ὅπερ ἐπὶ τοῦ τυφλοῦ ἔλεγον, τοῦτο καὶ ἐπὶ τούτου λέγωσι. τί δὲ

ἔλεγον ἐπὶ ἐκείνου; οὗτός ἐστιν, οὐκ ἔστιν οὗτος, αὐτός ἐστιν. ἵνα μὴ οὕτω καὶ ἐπὶ τούτου λέγωσι τὰ τοιαῦτα, ἡ κλίνη κατήγορος αὐτῶν τῆς ἀναισχυντίας γίνεται, ἐφ' ὕψους φερομένη. ἔστι τι καὶ τρίτον εἰπεῖν, τῶν εἰρημένων οὐκ ἔλαττον. ἵνα γὰρ μάθῃς, ὅτι οὐκ ἀνθρωπίνη τέχνη, ἀλλὰ θεία δύναμις τὸ πᾶν εἰργάσατο, ἐκέλευσεν αὐτῷ φέρειν τὴν κλίνην, τῆς ἀληθοῦς καὶ εἰλικρινοῦς ὑγείας μεγίστην παρέχων ἀπόδειξιν καὶ σαφῆ· ἵνα μή τις τῶν βλασφημούντων ἐκείνων λέγῃ, ὅτι συνυποκρινόμενος ὁ παραλυτικός, καὶ τῷ Χριστῷ χαριζόμενος, ἐσχηματίσατο βάδισιν ψιλὴν· διὰ τοῦτο καὶ φορτίον ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ κελεύει φέρειν. εἰ γὰρ μὴ ἦν πεπηγότα αὐτῷ καλῶς τὰ μέλη, καὶ τὰ ἄρθρα σφιγγόμενα, οὐκ ἂν ἐδυνήθη βαστάσαι τοσοῦτον ὄγκον ἐπὶ τῶν ὤμων. καὶ πρὸς τούτοις δὲ ἅπασι κἀκεῖνο ἐδείκνυτο, ὅτι ὑφ' ἓν ἅπαντα γέγονεν, ὅτε ὁ Χριστὸς προσέταξε, καὶ ἀπαλλαγὴ νόσου, καὶ ὑγιείας ἐπάνοδος. οἱ μὲν γὰρ ἰατροὶ κἂν ἀπαλλάξωσι νοσημάτων, ἀλλ' ὑφ' ἓν πρὸς ὑγίειαν ἐπαναγαγεῖν τὸν ἀρρωστοῦντα οὐκ ἰσχύουσιν, ἀλλ' ἑτέρου δέονται μακροῦ χρόνου τοῦ τῆς ἀναλήψεως, ὥστε τὰ λείψανα τῆς ἀρρωστίας κατὰ μικρὸν ἀποξύσαι τοῦ σώματος, καὶ ἐκβαλεῖν. ὁ δὲ Χριστὸς οὐχ οὕτως· ἀλλ' ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ καὶ τῆς ἀρρωστίας ἀπήλλαξε, καὶ τὴν ὑγίειαν ἐπανήγαγε, καὶ μέσος οὐδεὶς ἐγένετο χρόνος, ἀλλ' ἅμα τῆς ἁγίας γλώττης ἐξεπήδησεν ἡ ἱερὰ ἐκείνη φωνή, καὶ τὸ νόσημα τοῦ σώματος ἐδραπέτευε, καὶ ὁ λόγος ἔργον ἐγένετο, καὶ ἡ ἀρρωστία πᾶσα πάντοθεν ἐθεραπεύετο. καὶ καθάπερ θεράπαινά τις στασιάζουσα, ἐπειδὰν ἴδῃ τὴν ἑαυτῆς δεσπότιν, συστέλλεται, καὶ πρὸς εὐταξίαν τὴν προσήκουσαν ἐπανέρχεται· οὕτω καὶ ἡ φύσις τοῦ σώματος, καθάπερ θεράπαινά τις τότε στασιάσασα, καὶ τὴν πάρεσιν ἐργασαμένη, ἐπειδὴ τὸν δεσπότην εἶδε τὸν ἑαυτῆς παραγινόμενον, πρὸς τὴν οἰκείαν ἐπανῆλθεν εὐταξίαν, καὶ τὸν πρέποντα κόσμον ἀνέλαβε· καὶ ταῦτα πάντα ἡ φωνὴ εἰργάσατο. οὐ γὰρ ἦν ψιλὰ τὰ ῥήματα, ἀλλὰ ῥήματα Θεοῦ, περὶ ὧν φησιν, ὅτι ἰσχυρὰ ἔργα λόγων αὐτοῦ. εἰ γὰρ οὐκ ὄντα ἄνθρωπον ἐποίησε, πολλῷ μᾶλλον σαθρωθέντα καὶ παραλυθέντα πάλιν ἐπανώρθωσεν. ἐνταῦθα ἡδέως ἂν ἐροίμην τοὺς

A riā rerum quæ gerebantur, calumnijs obſcurare conabantur; idcirco tanquam trophęum quoddam & argumentum ſanitatis indubitabile illam lecti geſtationem pręſeferre ipſum iuſſit, ne quod in cæco dicebant, in hoc quoque dicerent. Quid autem in illo dicebant? *Hic eſt, non eſt hic: ipſe eſt.* Ergo ne talia quidam in hoc etiam dicant, lectus altè ſublatus accuſator fit illorū impudentię. Licet præterea tertiam quamdam cauſam afferre, nihilo ijs, quæ dictæ ſunt, leuiorem. Nam vt intelligas non artem humanam, ſed diuinam potentiam fuiſſe, quæ totum illud præſtiterit; ſuū ipſi lectum geſtan- B dum iniunxit, veræ, atque integræ ſanitatis maximam & perſpicuam demonſtrationem prębens: vt ne quis blaſphemorum illorum diceret paralyticum ſimulatè, & Chriſto gratificantem effinxiſſe tenuis cuiuſdā ambulationis ſpeciem. Propterea onus illi ſuis ferendum humeris iniunxit. Non enim, niſi benè illi membra conſolidata eſſent, & articuli probe fixi, tantam molem portare humeris potuiſſet. Ad hæc omnia illud quoque C accedit. Oſtendebat enim ſimul ac Chriſtus iuſſit, omnia fieri, & diſceſſū morbi, & reditum ſanitatis. Etenim medici quidem tametſi morbis liberent, non tamen ſubitò ægrotos reducere ad ſanitatem valent: ſed longo pariter tempore egent ad inſtaurationem; vt reliquiæ morbi paulatim è corpore expellantur, atque eiiciantur. Chriſtus autem non ita: ſed eodem temporis momento, & à morbo liberauit, & ſanitatem reſtituit, & nullum intermedium interceſſit tempus: ſed ſimulatq; ex ſancta illa lingua prodiit ſa- D cra vox, & morbus è corpore aufugit, & verbum euaſit opus, & tota inualetudo vndiq; profugit. Et quemadmodum ancilla quæpiam ſeditionem mouens, cum primum dominam ſuam viderit; comprimit ſe, reditq; ad conuenientem modeſtiam; ita etiam natura corporis, perinde atque ancilla quædam tunc ſeditionem moues; & inducens diſſolutionem, poſtquam dominū ſuum ad ſe accedentem vidit; ad ſuum rediit ordinem, ſuumq; modum atque decus recepit. Atque hæc omnia vox ipſa præſtitit. Non enim nuda erant verba, ſed verba Dei, de quibus ſcriptū eſt, *Potentia opera ſermonum eius.* Etenim ſi hominem cum non eſſet, fecerunt; multò magis putrem, & paralyſi laborantem reſtituent. Hoc loco

Ioan 9.

Cur onus illud ferre iuſſerit paralyticū.

Ioel 2.11.

libẽter interrogauerim eos, qui curioſè verſantur in perſcrutanda eſſentia Dei, quomodo coiuerũt membra illa? quomodo ſolidata ſunt oſſa? quomodo tẽperamentũ illud ventris reſolutũ cõualuit? quo pacto nerui remiſſi rurſus cõtenti extiterunt? & deiecta facultas exurrexit, & erecta eſt? At nõ poſſunt modũ hũc dicere. Ergo admirare tãtũ ac ſuſpice id quod geſtum eſt: modum autem curioſè ne inueſtiges. Quoniã igitur Paralyticus, quod iuſſus eſt, fecit, & lectũ ſumpſit, videntes illũ Iudæi dicunt: *Sabbatum eſt: non licet tibi tollere grabatũ tuum in ſabbato.* Cũ adorare par eſſet eum, qui hoc effecerat, cũ admirari factum, illi verò de ſabbato diſſerunt, verè excolantes culicẽ, camelũ autem

Ioan 5.10. glutientes. Quid igitur ille? *Qui me ſanũ fecit, ille mihi dixit, tolle grabatũ tuum, & ambula.* Vides gratum hominis animum? agnoſcit medicum, & fatetur, & dignum inquit eſſe legiſlatorem, cui præcipienti fides habeatur. Et quemadmodum illos cęcus argumento concluſit, ita & hic. Quomodo autem ille

Ioan. 9. concluſit? Dicebant ei, *Non eſt hic homo à Deo: quia ſabbatum non cuſtodit.* Quid igitur ille? *Scimus, inquit, quòd peccatores, Deus non audit: hic autem aperuit meos oculos.* quod autem affert, tale quiddã eſt. Si tranſgreſſus eſſet legem, peccaſſet, non tantum, quãtum potuit, potuiſſet. Vbi enim peccatum, ibi non eſt locus demõſtrandę potentiæ. At potuit: non ergo peccauit trãſgreſſus legẽ. Eodem modo & hic argumentum concludit. Nam cum inquit, *Qui me ſanũ fecit*, hoc ſignificauit, hunc eſſe, qui potentiã demonſtrauit: idcircoq; minime dignum eſſe, qui crimine violatæ legis arceſſatur. Quid igitur hi? *Vbi eſt ille homo, qui dixit tibi, tolle grabatũ tuũ & ambula?* Vide amentiã atque ſtuporem: vide animũ

Inuidorũ conditio qualis. tumentẽ arrogantia. Inuidẽtium enim oculi ſincerè vident, ſed illud tantummodo, vnde capere anſam poſſunt. Itidem & hi: cum ille, qui curatus erat, vtrũque faſſus eſſet, & curatum ſe eſſe & iuſſum tollere grabatum, illud quidem ſilentio prætererunt, hoc autem protulerũt: occultarunt quidem miraculũ, prætendunt autem ſabbati diſſolutionem. Non enim dixerunt, vbi eſt qui te ſanum fecit? Sed hoc reticentes dixerunt: *vbi eſt qui dixit tibi, tolle grabatũ tuum, & ambula? Is autẽ neſciebat. Ieſus*

A πολυπραγμονοῦντας τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν, πῶς συνῆλθε τὰ μέλη ἐκεῖνα; πῶς ἐσφίγγετο τὰ ὀστᾶ; πῶς ὁ τόνος τῆς γαστρὸς ὁ διαλελυμένος ἐρρώννυτο; πῶς τὰ χαλασθέντα νεῦρα πάλιν ἐτείνοντο, καὶ ἡ καταβληθεῖσα δύναμις ἀνίστατο καὶ ἀνωρθοῦτο; ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοιεν τὸ πῶς εἰπεῖν. οὐκοῦν θαύμαζε τὸ γεγενημένον μόνον, μὴ περιεργάζου τὸν τρόπον. ἐπεὶ τοίνυν ἐποίησε τὸ προσταχθὲν, καὶ τὴν κλίνην ἔλαβεν, ἰδόντες αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, λέγουσι· σάββατόν ἐστι, καὶ οὐκ ἔξεστιν ἆραι τὸν κράββατόν σου ἐν σαββάτῳ. δέον προσκυνῆσαι τὸν ἐργασάμενον, δέον θαυμάσαι τὸ γεγενημένον,

B οἱ δὲ περὶ σαββάτου διαλέγονται, ἀληθῶς οἱ τὸν κώνωπα διϋλίζοντες, καὶ τὴν κάμηλον καταπίνοντες. τί οὖν ἐκεῖνος; ὁ ποιήσας με ὑγιῆ, ἐκεῖνός μοι εἶπεν, ἆρον τὸν κράββατόν σου, καὶ περιπάτει. ὁρᾷς εὐγνωμοσύνην ἀνθρώπου; ὁμολογεῖ τὸν ἰατρὸν, καὶ ἀξιόπιστόν φησιν εἶναι τοῦ προστάγματος τὸν νομοθέτην. καὶ ὥσπερ αὐτοὺς ὁ τυφλὸς συνελογίσατο, οὕτω καὶ οὗτος. πῶς δὲ ἐκεῖνος συνελογίσατο; ἔλεγον αὐτῷ· ὅτι οὗτος ὁ ἄνθρωπος οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ὅτι τὸ σάββατον οὐ τηρεῖ. τί οὖν ἐκεῖνος; οἴδαμεν, φησιν, ὅτι ἁμαρτωλῶν ὁ Θεὸς

C οὐκ ἀκούει· οὗτος δὲ ἤνοιξέ μου τοὺς ὀφθαλμούς. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· εἰ παρέβη τὸν νόμον, ἥμαρτεν· εἰ δὲ ἥμαρτεν, οὐκ ἂν τοσοῦτον ἴσχυσεν. ἔνθα γὰρ ἁμαρτία, ἐπίδειξις δυνάμεως οὐκ ἔστιν. ἀλλὰ μὴν ἴσχυσεν, οὐκ ἄρα ἥμαρτε παραβὰς τὸν νόμον. οὕτω καὶ οὗτος συλλογίζεται. τὸ γὰρ εἰπεῖν, ὁ ποιήσας με ὑγιῆ, τοῦτο ᾐνίξατο, ὅτι εἰ οὗτός ἐστιν ὁ ἐπιδειξάμενος δύναμιν, ὡς οὐκ ἂν εἴη δίκαιος παρανομίας ἐγκλήμασιν ὑπεύθυνος γίνεσθαι. τί οὖν οὗτοι; ποῦ ἐστιν ὁ ἄνθρωπος ὁ εἰπών σοι, ἆρον τὸν κράββατόν σου, καὶ περιπάτει;

D ὅρα τὴν ἀγνωμοσύνην καὶ τὴν ἀναισθησίαν, ὅρα ψυχὴν ἀλαζονείας γέμουσαν. οἱ γὰρ τῶν φθονούντων ὀφθαλμοὶ ὑγιὲς μὲν οὐδὲν βλέπουσιν, ὅθεν δὲ ἐστι λαβὴν εὑρεῖν μόνον· οὕτω καὶ οὗτοι, τοῦ θεραπευθέντος ἀμφότερα ὁμολογήσαντος, καὶ ὅτι ἐθεράπευσε, καὶ ὅτι ἐκέλευσεν ἆραι τὴν κλίνην, τὸ μὲν ἀπέκρυψαν, τὸ δὲ εἶπον. ἀπέκρυψαν μὲν τὸ θαῦμα, προβάλλονται δὲ τὴν τοῦ σαββάτου παράλυσιν. οὐ γὰρ εἶπον, ποῦ ἐστιν ὁ ποιήσας σε ὑγιῆ, ἀλλὰ σιγήσαντες ἐκεῖνο, εἶπον, ποῦ ἐστιν ὁ εἰπών σοι, ἆρον τὸν κράββατόν σου, καὶ ὕπαγε. οὗτος δὲ οὐκ ᾔδει. ὁ γὰρ Ἰησοῦς ἐξένευσεν, ὄχλου ὄντος ἐν

τῷ τόπῳ. τοῦτο ἀπολογία τοῦ ἀνθρώπου μεγίστη, A τοῦτο τῆς τοῦ Χριστοῦ κηδεμονίας ἀπόδειξις. ἵν᾽, ὅταν ἀκούσῃς, ὅτι παραγενόμενον αὐτὸν οὐχ ὁμοίως ὑπεδέξατο τῷ ἑκατοντάρχῃ, οὐδὲ εἶπεν, ὅτι εἰπὲ λόγον, καὶ ἰαθήσεται ὁ παῖς μου, μὴ κατηγορήσῃς αὐτοῦ ἀπιστίαν, εἴπερ οὐκ ᾔδει αὐτόν. οὐδὲ γὰρ ᾔδει ὅστις ποτὲ ἦν. πῶς γὰρ αὐτὸν οὐ πρότερον ἰδὼν ἠπίστατο; διὰ τοῦτο ἔλεγεν, οὐκ ἔχω ἄνθρωπον, ἵνα βάλῃ με εἰς τὴν κολυμβήθραν. ὡς εἰ ᾔδει αὐτόν, οὐκ ἂν κολυμβήθρας ἐμνήσθη, οὐδὲ τῆς ἐκεῖ καταβάσεως, ἀλλ᾽ οὕτως ἂν ἠξίωσε θεραπευθῆναι, ὡς καὶ ἐθεραπεύθη. ἀλλ᾽ ἐνόμισεν ἕνα τῶν πολλῶν αὐτὸν εἶναι, B καὶ ἄνθρωπον ψιλόν, καὶ διὰ τοῦτο τῆς προτέρας ἐμνήσθη θεραπείας. ἀπόδειξις δὲ τῆς τοῦ Χριστοῦ κηδεμονίας, πάλιν καταλιπεῖν τὸν ἰαθέντα, καὶ μὴ καταστῆσαι ἐκείνῳ δῆλον ἑαυτόν. ἵνα γὰρ μὴ ὑποπτεύσωσιν οἱ Ἰουδαῖοι, ὅτι ὑποβολιμαῖος ἦν οὗτος ὁ μάρτυς, καὶ τοῦ Χριστοῦ παρόντος καὶ πείθοντος αὐτὸν τοῦτο ἔλεγεν, ἄγνοια καὶ τὸ μὴ παρεῖναι ταύτην αἴρει τὴν ὑποψίαν. εἶπε γὰρ ὁ εὐαγγελιστής, ὅτι οὐκ ᾔδει αὐτὸν τίς ἐστι. διὰ τοῦτο μόνον καὶ καθ᾽ ἑαυτὸν πέμπει τὸν τεθεραπευμένον, ἵνα ὡς βούλονται, κατὰ μόνας λαβόντες βασανί- C σωσι τὸ γεγενημένον, καὶ λαβόντες ἰσχυρὰν τοῦ πράγματος ἀπόδειξιν παύσωνται τῆς ἀκαίρου μανίας. διὰ τοῦτο αὐτὸς μὲν οὐδὲν φθέγγεται, τὴν δὲ διὰ τῶν πραγμάτων αὐτοῖς ἐπίδειξιν παρέχεται, πανταχοῦ φωνὴν σαφεστέραν ἀφεὶς, καὶ σάλπιγγος λαμπροτέραν ἁπάσης. οὕτω γὰρ καὶ ἀνύποπτος λοιπὸν ἦν ἡ μαρτυρία. ὁ ποιήσας με ὑγιῆ, ἐκεῖνός μοι εἶπεν, ἆρον τὸν κράββατόν σου, καὶ ὕπαγε. ὁ παραλυτικὸς εὐαγγελιστὴς γίνεται, διδάσκαλος τῶν ἀπίστων, ἰατρὸς καὶ κῆρυξ εἰς ἐκείνων αἰσχύνην καὶ κατάκριμα· ἰατρός, οὐχὶ διὰ D φωνῆς, ἀλλὰ δι᾽ ἔργων, οὐχὶ διὰ λόγων, ἀλλὰ διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν. σαφῆ γὰρ καὶ ἀναμφισβήτητον ἐπεφέρετο τὴν ἀπόδειξιν, καὶ, ὅπερ ἔλεγεν, ἐδείκνυε διὰ τοῦ σώματος. μετὰ ταῦτα εὑρίσκει αὐτὸν ὁ Ἰησοῦς, καὶ λέγει αὐτῷ· ἴδε, ὑγιὴς γέγονας, μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν τί σοι γένηται. εἶδες ἰατροῦ σοφίαν; εἶδες κηδεμονίαν; οὐκ ἀπήλλαξε τοῦ παρόντος νοσήματος μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ μέλλον ἀσφαλίζεται· καὶ πῶς; εὐκαίρως. ὅτε μὲν γὰρ ἦν ἐπὶ τῆς κλίνης, οὐδὲν

enim declinauit à turba conſtituta in loco. Id verò maxima eſt hominis illius defenſio, id Chriſti prouidentiæ demonſtratio: vt cum audieris paralyticum hunc non eodem modo, ac centurio, ſuſcepiſſe aduenientem Dominum, neque dixiſſe, *Dic verbo, & ſanabitur puer meu.*; non ipſum infidelitatis nomine condemnes; quandoquidem illum non cognoſcebat. non enim noſcebat, quis nam ille eſſet: & quomodo, cum antea non nouiſſet, accuſari poterat, quod non crederet. Propterea dicebat: *Hominem non habeo, qui mittat me in piſcinã.* Quod ſi eum nouiſſet, profectò piſcinæ, ac deſcenſionis illius mentionem non feciſſet, ſed eo modo curari poſtulaſſet, quo & curatus eſt. Sed putabat vnũ eſſe è multis, ac nudũ hominem: atque idcircò viſitatæ meminit curationis. Rurſus autem Chriſti prouidentiæ hæc demonſtratio eſt? quod curatum reliquerit, neque ei ſeſe patefecerit. Etenim ne ſuſpicari queant Iudæi, ſubdititium eſſe hũc teſtem, atque hæc ideo dicere, quòd pręſentis Chriſti ſuaſione moueretur, illius ignorantia, & abſentia Chriſti huic ſuſpicioni locum non dabant. Inquit enim Euangeliſta: *Neſciebat quis eſſet.* Idcirco eum, qui curatus erat, ſolum, ac ſine ſocio mittit; vt quemadmodum cuperent, ſeorſum adhibentes, examinarent quæſtionibus factum, & cum certam rei demonſtrationem accepiſſent, ab importuno furore ceſſarent. Propterea ipſe quidem nihil loquitur, eam verò quæ per res ipſas fit, demonſtrationem eis præbet: quoquo verſus manifeſtiſsimam emittens vocem; & tuba qualibet clariorem. Ita enim nulli iam ſuſpicioni erit obnoxium teſtimonium illud, *Qui me ſanum fecit, ille mihi dixit, tolle grabatum tuum, & ambula.* Paralyticus fit Euangeliſta, magiſter infidelium, medicus & pręco ad illorum dedecus & condemnationem: medicus non voce, ſed operibus: non per ſermones, ſed per res ipſas. Manifeſtam enim, & de qua ambigi non poſſet, præ ſe ferebat demonſtrationem; & quod dicebat, ipſo corpore oſtendebat. *Poſt hæc inuenit eum Ieſus, & dixit illi. Ecce ſanus factus es, iam noli peccare, ne deteri⁹ tibi aliquid cõtingat.* Vidiſti medici ſapientiam? vidiſti prouidentiam non ſolum à præſenti morbo liberauit, ſed etiam munit in poſterum, idq;

peropportunè. Nam dum ille iaceret in lecto; nihil eiuſmodi dixit, non illi peccata in memoriam reuocauit. Moroſus enim quodammodo, ac deſperationis plenus eſt ægrotantium animus. Vbi autem expulit inualetudinem, vbi potentiæ, & prouidentiæ ſuæ demonſtrationem opere præbuit; tunc peropportunè conſilium monitionemq; adhibet; cum iam dignum ſe operibus ipſis oſtendiſſet, cui fides haberetur. Cur igitur ille abiens manifeſtum ipſū fecit Iudæis? nimirum cupiens eos habere particeps veræ doctrinæ. At illi propter hanc ipſam cauſam illum oderant, inquit. *Et perſequebantur.* Hoc mihi loco mentem adhibete. Hic enim

Chriſtus apud Iudæos ſe excuſat. totum conſiſtit certamen. *Propterea illū perſequebantur, quia hæc faciebat in ſabbato.* Videamus igitur, quomodo ſe defendat. Defenſionis enim modus perſpicuum nobis facit, vtrum ille ſit vnus ſubiectorum, an liberorum, vtrum miniſtrantium, an imperantium. Factum illud maximam legis tranſgreſſionem

Num. 15. præ ſe ferebat. Olim enim, qui ligna in ſabbato collegerat, propter hoc ipſum lapidibus obrutus eſt, quòd onera portaret in ſabbato. Hoc magnum crimen obiiciebatur Chriſto, quod ſabbatum ſolueret. Videamus igitur, num forte primum veniā petat vt ſeruus, ac ſubiectus, an tanquam poteſtatem habēs, & auctoritatem, oſtendat, ſe Dominum, atque eum, qui ſuperior ſit lege ac mandata ipſe dederit? Quo-

Ioan. 5. 17. modo igitur ſe defendit? *Pater meus, inquit, vſque modo operatur, & ego operor.* Vidiſti auctoritatem? Quòd ſi imbecillior, & minor eſſet patre; hoc quod dixerat, tantum abeſt, vt defenſioni aptum ſit, vt maius potius crimen ſit, & grauiori obnoxium accuſationi. Quotieſcunque enim quis illud faciat, quod ſoli præſtantiori liceat facere, deinde deprehenſus accuſetur, ipſe verò ita dicat, quoniam præſtantior fecit, idcirco, & ego feci; non ſolum non expedit ſe ab obiectis criminibus hoc defenſionis modo, ſed etiam maiori reprehenſioni, atque accuſationi obnoxium ſe reddit. Superbiæ enim, & arrogantiæ eſt maiora ſuſcipere dignitate ſua. Er-

Chriſti diuinitas aſſeritur. go Chriſtus etiam, ſi inferior fuiſſet tantum aberat vt quæ dicebat, ipſum defenderent, vt potius grauius condemnarent. Verùm quoniam patri æqualis erat; propterea nullam admiſit culpā. Ac ſi vultis,

A τοιοῦτον εἶπεν, οὐκ ἀνέμνησεν αὐτὸν ἁμαρτημάτων. δυσάρεστος γάρ πως καὶ παλίντροπος ἐστιν ἡ τῶν ἀρρωστούντων ψυχή. ὅτε δὲ ἀπήλασε τὴν ἀρρωστίαν, ὅτε περὶ τὴν ὑγίειαν ἐπεδείξατο, ὅτε τῆς δυνάμεως αὐτοῦ καὶ τῆς κηδεμονίας ἔργῳ τὴν ἀπόδειξιν παρέσχετο, τότε εὔκαιρον ποιεῖται τὴν συμβουλὴν καὶ τὴν παραίνεσιν, ἀξιόπιστος δὲ αὐτῶν λοιπὸν τῶν ἔργων φαινόμενος. τί οὖν ἐκεῖνος ἀπελθὼν κατάδηλον ἐποίησεν αὐτὸν τοῖς Ἰουδαίοις; κοινωνοὺς αὐτοὺς βουλόμενος λαβεῖν τῆς ἀληθοῦς διδασκαλίας· ἀλλ' ἐκεῖνοι διὰ τοῦτο ἐμίσουν αὐτόν, φησι, καὶ ἐδίωκον. ἐν-

B ταῦθά μοι προσέχετε· ἐνταῦθα γὰρ ὁ πᾶς ἐστιν ἀγών. διὰ τοῦτο ἐδίωκον αὐτόν, ὅτι ταῦτα ἐποίει ἐν σαββάτῳ. ἴδωμεν οὖν πῶς ἀπολογεῖται. ὁ γὰρ τῆς ἀπολογίας τρόπος δείκνυσιν ἡμῖν, εἴτε τῶν ὑποτεταγμένων, εἴτε τῶν ἐλευθέρων ἐστίν, εἴτε τῶν διακονουμένων, εἴτε τῶν ἐπιταττόντων. παρανομία μεγίστη ἐδόκει εἶναι τὸ γεγενημένον. καὶ γὰρ ξύλα ποτέ τις ἐν σαββάτῳ συλλέξας ἐλιθάσθη διὰ τοῦτο, ὅτι βαστάγματα ἔφερεν ἐν σαββάτῳ. τοῦτο τὸ μέγα ἁμάρτημα ἐνεκαλεῖτο ὁ Χριστός,

C ὅτι ἔλυσε τὸ σάββατον. ἴδωμεν οὖν εἰ πρότερον συγγνώμην αἰτεῖ ὡς δοῦλος καὶ ὑποτεταγμένος, ἢ ὡς ἐξουσίαν ἔχων καὶ αὐθεντίαν ἐπιδείκνυται, ὡς δεσπότης, καὶ ἐπικείμενος τῷ νόμῳ, καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτὸς δεδωκώς. πῶς οὖν ἀπολογεῖται, φησιν; ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι. εἶδες αὐθεντίαν. καίτοι εἰ καταδεέστερος καὶ ἐλάττων ἦν τοῦ πατρός, οὐκ ἔστι τὸ εἰρημένον ἀπολογία, ἀλλ' ἔγκλημα μεῖζον, καὶ κατηγορία χαλεπωτέρα. ὅταν γὰρ ποιῇ τις, ὃ τῷ μείζονι μόνῳ ποιεῖν ἔξεστιν, εἶτα ἁλοὺς ἐγκαλεῖται καὶ λέγει, ὅτι ἐπειδὴ ὁ μείζων ἐποίησε, διὰ τοῦτο κἀγὼ ἐποίησα, οὐ μόνον οὐκ ἀπολύει τῶν ἐγκλημάτων ἑαυτὸν τούτῳ τῆς ἀπολογίας τῷ τρόπῳ, ἀλλὰ καὶ μείζονος μέμψεως καὶ κατηγορίας ὑπεύθυνον ἑαυτὸν καθίστησιν. ὑπερηφανίας γὰρ καὶ ἀλαζονείας ἐστί, τὸ τοῖς μείζοσι τῆς ἀξίας ἐπιχειρεῖν πράγμασι. καὶ ὁ Χριστὸς τοίνυν εἰ καταδεέστερος ἦν, οὐκ ἦν ἀπολογία τὸ λεγόμενον, ἀλλ' ἔγκλημα μεῖζον. ἐπειδὴ δὲ ἴσος αὐτῷ ἦν, διὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἔγκλημα. καὶ εἰ βούλεσθε,

ἐπεὶ

ἐπὶ ὑποδείγματος, ὃ λέγω, ποιήσω φανερόν. A τῷ βασιλεῖ φέρειν ἁλουργίδα, καὶ διάδημα ἔχειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μόνῳ ἔξεστιν, ἑτέρῳ δὲ οὐδενί. ἐὰν τοίνυν φανῇ τις τῶν πολλῶν τοῦτο τὸ σχῆμα περικείμενος, εἶτα καὶ εἰς δικαστήριον ἑλκόμενος λέγῃ, ὅτι ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς τοῦτο τὸ σχῆμα περίκειται, διὰ τοῦτο κἀγὼ περίκειμαι, οὐ μόνον οὐκ ἀφίησιν ἑαυτὸν τῆς κατηγορίας, ἀλλὰ καὶ μείζονος κολάσεως καὶ τιμωρίας καθίστησιν ὑπεύθυνον τῷ τρόπῳ τῆς ἀπολογίας. πάλιν δὲ τοὺς αἰσχίστους ἀφεῖναι κολάσεως καὶ τιμωρίας, οἷον ἀνδροφόνους, λῃστὰς, τυμβωρύχους, καὶ τοὺς ἕτερα τοιαῦτα τετολμηκότας, βασιλικῆς ἐστι φιλοτιμίας μόνης. B κἂν τοίνυν τις δικαστὴς τὸν καταδικασθέντα χωρὶς βασιλικῆς γνώμης ἀφεὶς, ἐγκαλῆται, καὶ λέγῃ καὶ αὐτὸς, ὅτι ἐπειδὴ καὶ βασιλεὺς ἀφίησι, κἀγὼ ἀφίημι, οὐ μόνον οὐκ ἀπαλλάττεται τούτῳ τῷ τρόπῳ, ἀλλὰ καὶ μείζονα ἐξάπτει καθ᾽ ἑαυτοῦ τὴν ὀργήν. καὶ μάλα εἰκότως. οὐδὲ γὰρ δίκαιον ἐν ταῖς παροινίαις ἐπὶ τὴν τῶν μειζόνων αὐθεντίαν ἀναβαίνοντας τοὺς ὑποδεεστέρους, ἐκεῖθεν ἑαυτοῖς πορίζεσθαι τὴν ἀπολογίαν· ἐπειδὴ τοῦτο ὕβρις μείζων ἐστὶν εἰς τοὺς ἐγκεχειρισμένους αὐτοῖς τὴν ἀρχήν. C διὰ τοῦτο ἂν μὲν ὑποδεέστερος ᾖ τις, οὐδέποτε τοῦτον ἀπολογήσεται τὸν τρόπον· ἐὰν δὲ βασιλεὺς καὶ τῆς αὐτῆς ὢν ἀξίας, μετὰ παρρησίας τοῦτο ἐρεῖ. ὡς γὰρ ἡ τῆς ἀρχῆς μία ὑπεροχὴ, οὕτω καὶ ἡ ἐξουσία μία γένοιτο ἂν εἰκότως. ὥστε ἂν φανῇ τις οὕτως ἀπολογούμενος, ἀνάγκη πᾶσα τῆς αὐτῆς ἀξίας εἶναι ἐκείνῳ, οὗ τὴν ἐξουσίαν ὑπὲρ ἑαυτοῦ προβάλλεται. οὐκοῦν ἐπειδὴ καὶ ὁ Χριστὸς οὕτως ἐδικαιολογήσατο πρὸς Ἰουδαίους, ἀναμφισβητήτως ἡμῖν ἀπέδειξεν, ὅτι τῆς αὐτῆς ἀξίας ἐστὶ τῷ πατρί. καὶ μεταγάγωμεν, εἰ δοκεῖ, τὸ ὑπόδειγμα ἐπὶ τὰ ῥήματα D τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὸ ἔργον, ὅπερ εἰργάσατο. ἔστω τοίνυν τὸ μετ᾽ ἐξουσίας λῦσαι τὸ σάββατον, ὅπερ ἡ ἁλουργὶς, καὶ τὸ διάδημα, καὶ τὸ ἀφιέναι τοὺς ὑπευθύνους. ὥσπερ οὖν ἐκεῖνα τῷ βασιλεῖ μόνῳ ἔξεστιν, οὐδενὶ δὲ ἄλλῳ τῶν ὑποκειμένων· ἐὰν δὲ φανῇ τις ποιῶν αὐτὰ, καὶ δικαίως ποιῶν, ἀνάγκη κἀκεῖνον βασιλέα εἶναι, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα. ἐπειδὴ φαίνεται μετὰ αὐθεντίας ταῦτα ποιῶν ὁ Χριστὸς, εἶτα ἐγκαλούμενος τὸν πατέρα προβάλλεται λέγων, ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τοῦτον ἴσον εἶναι ἐκείνῳ τῷ μετὰ αὐθεντίας ποιοῦντι.

exemplo perſpicuũ vobis faciã id, quod dico. Soli Regi licet geſtare purpurã & diadema in capite, prẹterea nemini. Ergo ſi exiſtat vnus è multis hunc ornatũ geſtans, deinde ad tribunal perductus ita dicat, quoniã Rex huiuſmodi ornatũ geſtat, propterea ego etiã geſto; nõ ſolũ hoc defenſionis modo non ſe liberaret ab accuſatione, ſed maiorẽ pœnam, ac ſuppliciũ ſibi accerſeret. Rurſus flagitioſiſſimis hominibus pœnã ac ſupplicium remittere, vt homicidis, latronibus, ſepulchrorũ effoſſoribus, & ceteris, qui talia quædam perpetrare auſi ſunt, ſolius Regiæ largitatis eſt. Quòd ſi Iudex quiſpiam dãnatum ſine Regis ſententia dimittens, hoc nomine accuſetur, & dicat etiã ipſe, propterea ego dimiſi, quoniam Rex dimittit; non ſolum hac ratione minimè ſe liberat, ſed etiam maiorem erga ſe iram accendit, & iure quidem. Non enim æquum eſt, cum inferiores in temulentis fortè cõpotationibus in ſuperiorum auctoritatem irruerint, poſtea ex illorum more, & facto ſibi ipſis parare defenſionem. Maior enim hæc cõtumelia eſt in eos, qui principatum tenent. Propterea ſi quis inferior ſit; numquam hac ſui defendendi ratione vtetur. Sin autem ſit Rex, & eadem præditus dignitate; fidẽter id dicet. Etenim quemadmodum eadem eſt in vtroque excellens amplitudo principatus; ita etiã eadem auctoritas, ac licentia eſſe debet. Quamobrem ſi exiſtat aliquis, qui hac ſe ratione defendat; neceſſe omnino eſt, eandem dignitatem habeat atque ille, cuius licẽtiam ad ſuam defenſionẽ prętendit. Quãdo igitur Chriſtus hac ratione facti ſui iuſtitiã cum Iudęis diſſerens declarauit; ſine dubio nobis oſtendit eiuſdem ſe eſſe dignitatis cum Patre. Ac ſi libet, conferamus allatum exemplum cum verbis & facto Chriſti. Sit igitur idem, ſoluere pro auctoritate ſabbatũ, ac purpura, diadema, & reorũ dimiſſio. Quemadmodũ igitur ſoli Regi illa licent, nemini autẽ ſubiectorũ, ac ſi quis exiſtat eadẽ faciens, ac iure faciẽs, illũ quoq; Regem eſſe neceſſe eſt; ita etiam hac in re, quoniam in conſpectum ſe dat Chriſtus iſta pro auctoritate faciẽs, ac deinde accuſatus Patrem prętendit ita dicẽs, *Pater meus vſque modo operatur*; neceſſarium prorſus eſt, & hunc æqualem illi eſſe, qui pro auctoritate faciat.

Non enim niſi æqualis illi eſſet; hoc ſui A facti probãdi modo vteretur. Atque vt clarius cognoſcatis vera eſſe quæ dicimus, ſoluerant aliquãdo ſabbatum diſcipuli, cũ ſpicas vellerent, & comederent in ſabbato: ſoluit & ipſe nunc. Et illos reprehenderunt Iudæi: reprehenderunt & hũc. Videamus qualem quidem pro illis defenſionem afferat, qualem verò pro ſe ipſo; vt ex differentia præſtantiã, & vim defẽſionis eius intelligas. Qualẽ igitur defenſionẽ pro illis affert? *Non legiſtis quid fecerit Dauid, quãdo eſuriit?* Quando enim ſeruos defendendos ſuſcipit; confugit ad cõſeruum illorũ Dauidẽ: quãdo autem ſe ipſum; B rationẽ refert ad patrẽ. *Pater meus operatur, & ego operor.* Quàm verò, quæret fortaſſe quiſpiam, operationem dicit? *Nã in ſex diebus requieuit Deus ab omnibus operibus ſuis.* Nẽpe quotidianã prouidẽtiam Non enim ſolùm protulit creaturam, verùm etiam prolatam tuetur, & fouet: ſiue angelos dixeris, ſiue archangelos, ſiue ſuperiores poteſtates, ſiue omnia prorſus, quæ ſub aſpectum cadunt, & quæ non cadunt; cuncta fruuntur prouidentia illius; & ſi deſtituantur efficaci illius actione; dif- C fluunt, dilabuntur, pereunt. Ergo cum vellet Chriſtus oſtendere ſuum eſſe prouidere, non autẽ ſibi prouideri, efficaciter agere, non autẽ agi, & alterius efficientiam ſubire, ita dixit, *Pater meus operatur, & ego operor,* æqualitatem conditionis ſuæ cum Patre demonſtrans. Hęc memoria tenete, & quàm diligẽtiſſimè cuſtodite, & contexite philoſophiam morum cum recto dogmatũ habitu: quod & antea hortatus ſum, & nũc hortor, neq; finem hortandi faciã. Morũ autem inſtitutionẽ, & philoſophiam nihil æquè adducit, atque hoc D in loco ſæpè verſari, & commorari. Nam quemadmodum ſqualens terra ſi neminem habeat, à quo irrigetur, ſpinis, & tribulis ſcatet; quæ autem cultrice manu fruitur, germinat & floret, ac redundat magna fructuum copia; ita ſanè ipſa etiam anima, illa quidem, quæ fruitur irrigatione diuinorum ſermonum, germinat & floret, & circumfluit fructibus ipſius ſpiritus: quæ autem inculta & in ſqualore, acſine eiuſmodi irrigatione dimittitur; ea ſola relinquitur & ſilueſcit, & multas profert ſpinas, ipſam peccati naturam.

De diſcipulis ſabbatum ſoluentib.

Matt. 12.

Gen. 2.

Cum probis moribus recta fides.

A οὐ γὰρ ἄν, εἰ μὴ ἴσος ἦν αὐτῷ, τούτῳ τῆς δικαιολογίας ἐχρήσατο τῷ τρόπῳ. καὶ ἵνα σαφέστερον μάθητε τὸ λεγόμενον, ἔλυσαν τὸ σάββατόν ποτε οἱ μαθηταὶ ἐν τῷ τίλλειν τοὺς στάχυας, καὶ ἐσθίειν ἐν σαββάτῳ· ἔλυσε καὶ αὐτὸς νῦν. ἐνεκάλεσαν κἀκείνοις οἱ Ἰουδαῖοι, ἐνεκάλεσαν καὶ τούτῳ. ἴδωμεν πῶς μὲν ὑπὲρ ἐκείνων ἀπολογεῖται, πῶς δὲ ὑπὲρ ἑαυτοῦ· ἵνα ἐκ τῆς διαφορᾶς τὴν ὑπεροχὴν καὶ τὴν ἀπολογίαν αὐτοῦ μάθῃς. πῶς οὖν ὑπὲρ ἐκείνων ἀπολογεῖται; οὐκ ἀνέγνωτε τί ἐποίησε Δαβίδ, ὅτε ἐπείνασεν; ὅταν μὲν γὰρ ὑπὲρ τῶν δούλων ἀπολογῆται, ἐπὶ τὸν σύνδουλον αὐτῶν καταφεύγει Δαβίδ· ὅταν δὲ ὑπὲρ B ἑαυτοῦ, ἐπὶ τὸν πατέρα ἀνάγει τὸν λόγον· ὁ πατήρ μου ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι. καὶ ποίαν ἐργασίαν λέγει, ἴσως εἴποι τις ἄν; (ἐν γὰρ ἓξ ἡμέραις κατέπαυσεν ὁ θεὸς ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ) τὴν καθημερινὴν πρόνοιαν. οὐ γὰρ παρήγαγε μόνον τὴν κτίσιν, ἀλλὰ καὶ παραχθεῖσαν αὐτὴν συγκροτεῖ. κἂν ἀγγέλους εἴπῃς, κἂν ἀρχαγγέλους, κἂν τὰς ἄνω δυνάμεις, κἂν πάντα ἁπλῶς τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, τῆς προνοίας ἀπολαύει τῆς ἐκείνου· κἂν ἔρημα γένηται τῆς C ἐνεργείας ἐκείνης, οἴχεται καὶ διαρρεῖ, καὶ ἀπόλλυται. βουλόμενος τοίνυν δεῖξαι ὁ Χριστός, ὅτι τῶν προνοούντων ἐστί, καὶ οὐχὶ τῶν προνοουμένων, τῶν ἐνεργούντων, οὐχὶ τῶν ἐνεργουμένων, εἶπεν, ὁ πατήρ μου ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι, τὸ πρὸς τὸν πατέρα ἰσοστάσιον ἐπιδεῖξαι βουλόμενος. ταῦτα δὲ μέμνησθε, καὶ φυλάττετε μετ' ἀκριβείας ἁπάσης, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς πολιτείας φιλοσοφίαν τῇ τῶν δογμάτων ὀρθότητι συνυφαίνετε, ὃ καὶ πρῴην παρεκάλεσα, καὶ νῦν παρακαλῶ, καὶ παρακαλῶν οὐ παύσομαι· πολιτείαν δὲ καὶ φιλοσο- D φίαν οὐδὲν οὕτως, ὡς ἡ ἐνταῦθα ποιεῖ διατριβή. καθάπερ γὰρ ἡ χερσουμένη γῆ, μηδένα τὸν ἀρδεύοντα ἔχουσα, γέμει ἀκανθῶν, καὶ τριβόλων, ἡ δὲ γεωργικῶν ἀπολαύουσα χειρῶν, τέθηλε, καὶ κομᾷ, καὶ πολὺ βρύει τῷ καρπῷ· οὕτω δὴ καὶ ἡ ψυχή. ἡ μὲν τῆς ἀρδείας τῶν θείων ἀπολαύουσα λογίων, τέθηλε, καὶ κομᾷ, καὶ πολὺ βρύει τῷ καρπῷ τοῦ πνεύματος· ἡ δὲ ἐν αὐχμῷ, καὶ ἀμελείᾳ, καὶ ἄνευ τῆς τοιαύτης ἀρδείας καθεστῶσα ἐρημοῦται, καὶ ὑλομανεῖ, καὶ ἀκάνθας ἐκφέρει πολλάς, τῆς ἁμαρτίας τὴν φύσιν.

A ἔνθα δὲ ἄκανθαι, ἐκεῖ δράκοντες καὶ ὄφεις καὶ σκορπίοι, καὶ πᾶσα ἡ δύναμις τοῦ διαβόλου. καὶ εἰ ἀπιστεῖς τῷ λόγῳ, φέρε, τοὺς ἀπολειφθέντας, καὶ ἡμᾶς παραβάλωμεν, καὶ ὄψεσθε τότε πολὺ τὸ μέσον. μᾶλλον δὲ ὑμεῖς ἡμᾶς ἑαυτοὺς ἐξετάσωμεν, τίνες μέν ἐσμεν θείας ἀπολαύοντες διδασκαλίας, τίνες δὲ ἐπὶ πλεῖστον ταύτης ἀποστερούμενοι τῆς ὠφελείας τυγχάνομεν. μὴ τοίνυν προδῶμεν κέρδος τοσοῦτον. ἡ γὰρ ἐνταῦθα διατριβὴ, πάντων ὑπόθεσίς ἐστι τῶν ἀγαθῶν. ἐντεῦθεν ἀναχωρῶν καὶ ἀνὴρ γυναικὶ φαίνεται τιμιώτερος, καὶ γυνὴ ἀνδρὶ ποθεινοτέρα. γυναῖκα γὰρ ἐπέραστον B οὐκ εὐμορφία ποιεῖ σώματος, ἀλλὰ ψυχῆς ἀρετή· οὐκ ἐπιτρίμματα, καὶ ὑπογραφαί, οὐδὲ χρυσίον, καὶ ἱμάτια πολυτελῆ, ἀλλὰ σωφροσύνη, καὶ ἐπιείκεια, καὶ φόβος ἐρρωμένος πρὸς θεόν. καὶ τὸ νοητὸν κάλλος οὐκ ἔστιν ἀλλαχοῦ πρὸς ἀκρίβειαν ἀσκηθῆναι, ἀλλ' ἢ ἐν τῷ θαυμαστῷ καὶ θείῳ τούτῳ χωρίῳ, τῶν ἀποστόλων, τῶν προφητῶν ἀποσμηχόντων, καλλωπιζόντων, ἀποξυόντων τῆς ἁμαρτίας τὸ γῆρας, ἐπαγόντων τῆς νεότητος τὴν ἀκμὴν, πᾶσαν κηλίδα, πᾶσαν ῥυτίδα, πάντα σπίλον ἐκβαλλόντων τῆς ψυχῆς τῆς ἡμετέρας. C τοῦτο τοίνυν καὶ ἄνδρες, καὶ γυναῖκες σπουδάσωμεν ἑαυτοῖς ἐγκατοικίσαι τὸ κάλλος. τὸ μὲν γὰρ τοῦ σώματος καὶ νόσος ἐμάρανε, καὶ πλῆθος χρόνου διέφθειρε, καὶ γῆρας ἔσβεσε, καὶ θάνατος ἐπελθὼν ἀνεῖλεν ἅπαν· τὸ δὲ τῆς ψυχῆς, οὐ χρόνος, οὐ νόσος, οὐ γῆρας, οὐ θάνατος, οὐκ ἄλλο οὐδὲν τῶν τοιούτων λυμήνασθαι δύναται, ἀλλὰ μένει διηνεκῶς ἀνθοῦν. καὶ τὸ μὲν τοῦ σώματος τοὺς ὁρῶντας εἰς ἀκολασίαν ἐκκαλεῖται πολλάκις, τὸ δὲ τῆς ψυχῆς κάλλος αὐτὸν τὸν θεὸν πρὸς τὸν ἔρωτα ἐπισπᾶται τὸν οἰκεῖον, καθάπερ καὶ ὁ προφήτης φησὶ, πρὸς τὴν ἐκκλησίαν διαλεγόμενος· D ἄκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου, καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου. ἵνα οὖν, ἀγαπητοί, γενώμεθα φίλοι τῷ θεῷ, τοῦτο καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐξασκῶμεν τὸ κάλλος, τῇ τῶν γραφῶν ἀναγνώσει πᾶσαν κηλίδα ἀποσμήχοντες, ταῖς εὐχαῖς, ταῖς ἐλεημοσύναις, τῇ πρὸς ἀλλήλους ὁμονοίᾳ· ἵνα ὁ βασιλεὺς ἐρασθεὶς ἡμῶν τῆς κατὰ τὴν ψυχὴν εὐμορφίας, τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἡμᾶς καταξιώσῃ· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ

Vbi autem ſpinæ, ibi dracones, & ſerpentes, & ſcorpij, & vniuerſa poteſtas diaboli. Quòd ſi his verbis non credis, age conferamus eos, qui hoc auxilio caruerunt, & nos; ac tunc demum videbitis, quantum intercedat interuallum. Potius autem ipſi nos ipſos examinemus, quales quidem ſimus, dum diuina doctrina fruimur, quales autem, cum diu hac priuamur, & caremus vtilitate. Ne igitur tantum lucri profundamus. Hoc enim in loco frequentem eſſe, omnia conciliat bona. Hinc cum diſcedunt; & vir mulieri videtur honoratior & mulier viro amabilior. Etenim mulierem non pulchritudo corporis valde amabilem reddit, ſed animę virtus; non pictura, & fucus, neque aurum, neque veſtes precioſæ: ſed temperantia & probitas, & timor ſtabilis erga Deum. Ad hanc verò, quæ ſub intelligentiam cadit, pulchritudinem cõparandã nuſquam alibi accurata & exquiſita prorſus exercitationis ratio adhibetur, prçterquã in hoc admirabili, ac diuino Apoſtolorum loco tergentiũ, ornantiũ, abradẽtium ſenectutem peccati, adducentium vigorem iuuentutis, omnem rugã, omnẽ maculã, omnẽ nęuum eiicientium ex animis noſtris. Hanc igitur & viri, & mulieres ſtudeamus nobis familiarẽ facere pulchritudinẽ, vt nobiſcũ habitet. Nã corporis pulchritudinem & morbus tabefacit, & tẽporis longitudo corrũpit, & ſenectus extinguit, & mors ingruẽs totã è medio tollit. Eam verò quę in anima eſt, nõ tẽpus, non morbus, nõ ſenectus, nõ mors, nõ aliud huiuſmodi quicquã poteſt perdere: ſed perpetuò floret. Et pulchritudo quidẽ corporis ſæpè ſpectatores ad intẽperãtiam prouocat. At ea, quę in animo, ipſummet Deũ ad ſui amorẽ allicit; prout etiã Propheta dixit, Eccleſiam alloquẽs, *Audi filia, & vide, & inclina aurẽ tuã: & obliuiſcere populũ tuum, & domũ patris tui: & concupiſcet Rex decorem tuum.* Pſal. 44. 12. Igitur, ô dilecti auditores vt amicitiam cum Deo contrahamus, hanc quotidie pulchritudinẽ curemus, & colamus, ſcripturarum lectione, omnem maculam abſtergentes, precibus eleeemoſynis, mutua concordia: vt rex amator factus noſtræ, quę in animo, pulchritudinis dignetur nos cælorum regno: quod vtinam nos omnes cõſequamur gratia, & humanitate

domini noſtri Ieſu Chriſti, cũ quo Patri gloria, ſimúlq; Spiritui ſancto, nũc & ſemper in ſæcula ſæculorũ, Amen.

Matt. 26. 39.

In illud, Pater ſi poſſibile eſt, tranſeat à me calix iſte: veruntamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu: & contra Marcioniſtas, & Manichæos, & quod ingerere ſe periculis non oporteat, ſed omni voluntati Dei voluntatem anteferre.

FRONTONE DVCÆO interpr.

PROFVNDAM ſectionem nuper inflximus iis qui prædantur, & alios per auaritiam fraudare conantur; non vt eos vulneraremus, ſed vt eos corrigeremus: non quod homines odio proſequamur, ſed quod improbitatem auerſemur. Quandoquidem medicus etiã ſecat vlcus, non quod ægro ſit infeſtus, ſed quod morbũ & vulnus oppugnet. Age ego paululum hodie cedamus ipſis, vt à dolore poſſint reſpirare, neque frequenter icti à medicina reſiliant. Ita faciunt & medici, emplaſtra poſt ſectiones imponunt, ac medicamenta, tum aliquot dies elabi ſinunt, dum ea excogitant, quæ dolorem poſſint mitigare. Hos vtique nos etiam hodie imitemur, ac cedamus ipſis, vt ex allocutione noſtra vtilitatem percipere valeant, ac de dogmatibus inſtituta diſputatione ſermonem ad ea quæ lecta ſunt traducamus Nam & multos quærere arbitror, qua de cauſa dicta hæc ſint à Chriſto, ac veriſimile eſt eos qui adſunt hæreticos hæc verba arripere, multoſq; ex fratribus ſimplicioribus ſupplantare. Vt igitur & illorum propulſemus inſultus, & eos qui quæſtiones proponunt, anxietate ac perturbatione liberemus, locum iſtum pertractantes horum verborum expoſitioni ſic immoremur, vt reconditos quoſque ſenſus attingamus. Non enim ſufficit lectio, niſi accedat & cognitio: nam & Candaces Eunuchus legebat: ſed quouſque præſto fuit, qui doceret eum, quid illud eſſet quod legebat, nõ magnam inde vtilitatem percepit. Ne igitur idem nobis contingat, ea quæ dicuntur aduertite: attendite animum, & ſtudioſam mihi mentem

Legere & non intelligere nec legere eſt.

Act. 8. 27.

κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ πατρὶ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Εἰς τὸ, πάτερ, εἰ δυνατόν ἐστι, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο· πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ· καὶ κατὰ Μαρκιωνιστῶν καὶ Μανιχαίων· καὶ ὅτι οὐ χρὴ ἐπιπηδᾷν τοῖς κινδύνοις, ἀλλὰ παντὸς θελήματος προτιμᾷν τὸ τοῦ θεοῦ θέλημα.

Βαθεῖαν τομὴν τοῖς ἁρπάζουσι καὶ πλεονεκτεῖν βουλομένοις πρώην ἐδώκαμεν, οὐχ ἵνα πλήξωμεν, ἀλλ' ἵνα διορθωσώμεθα, οὐ τοὺς ἀνθρώπους μισοῦντες, ἀλλὰ τὴν πονηρίαν ἀποστρεφόμενοι. ἐπεὶ καὶ ἰατρὸς τέμνει τὸ ἕλκος, οὐ τῷ νοσοῦντι σώματι πολεμῶν, ἀλλὰ τῇ νόσῳ καὶ τῷ τραύματι μαχόμενος. Φέρε δὴ, σήμερον μικρὸν ἐνδῶμεν αὐτοῖς, ὥστε αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ὀδύνης ἀναπνεῦσαι, καὶ μὴ συνεχῶς πληττομένους ἀποσκιρτῆσαι τῆς θεραπείας. οὕτω καὶ ἰατροὶ ποιοῦσι· μετὰ τὰς τομὰς ἐμπλάστρους ἐπιτιθέασι καὶ φάρμακα, καὶ διαλιμπάνουσιν ἡμέρας, τὰ παραμυθούμενα τὴν ὀδύνην ἐπινοοῦντες. τούτους δὴ καὶ ἡμεῖς μιμούμενοι σήμερον ἐνδῶμεν αὐτοῖς, ὥστε καρπώσασθαι τὴν ἀπὸ τῆς ἡμετέρας διαλέξεως ὠφέλειαν, καὶ τὸν περὶ δογμάτων κινήσωμεν λόγον, εἰς τὰ ἀναγνωσθέντα τὸν λόγον ἀφιέντες. καὶ γὰρ οἶμαι πολλοὺς διαπορεῖν, τίνος ἕνεκεν ταῦτα εἴρηται παρὰ τοῦ Χριστοῦ. εἰκὸς δὲ καὶ αἱρετικοὺς παρόντας ἐπιπηδᾶν τοῖς εἰρημένοις, καὶ πολλοὺς τῶν ἀφελεστέρων ἀδελφῶν ἐντεῦθεν ὑποσκελίζειν. ἵν' οὖν καὶ τὴν ἐκείνων ἔφοδον ἀποτειχίσωμεν, καὶ τοὺς διαποροῦντας θορύβου καὶ ταραχῆς ἀπαλλάξωμεν, μεταχειρίσαντες τὸ εἰρημένον, ἐνδιατρίψωμεν τῇ λέξει, καὶ πρὸς τὸ βάθος καταβῶμεν τῶν νοημάτων. οὐδὲ γὰρ ἀρκεῖ ἡ ἀνάγνωσις, ἐὰν μὴ προσῇ καὶ ἡ γνῶσις. ἐπεὶ καὶ ὁ εὐνοῦχος Κανδάκης ἀνεγίνωσκεν· ἀλλ' ἕως ὅτε παρεγένετο ὁ διδάσκων αὐτὸν τί ποτε ἦν ὃ ἀνεγίνωσκεν, οὐδὲν ἐκαρποῦτο μέγα. ἵν' οὖν μὴ καὶ ὑμεῖς τὸ αὐτὸ πάθητε, προσέχετε τοῖς λεγομένοις, συντείνατε τὴν διάνοιαν, σχολάζουσάν μοι τὴν ψυχὴν παράσχετε· ὀξυδερκὲς ἔστω τὸ ὄμμα, συντεταμένη ἡ γνώμη, ἀπηλλαγμένη φροντίδων βιωτικῶν

A ἡ ψυχή, ἵνα μὴ καταβάλλωμεν εἰς τὰς ἀκάνθας, μηδὲ εἰς τὰς πέτρας, μηδὲ παρὰ τὴν ὁδὸν τὰ λεγόμενα· ἀλλὰ βαθύγεον καὶ λιπαρὰν γεωργοῦντες ἄρουραν, κομῶντα τὸν ἄσταχυν ἀμήσωμεν. ἐὰν γὰρ οὕτω προσέχητε τοῖς λεγομένοις, καὶ ἡμῖν κουφότερον τὸν πόνον ἐργάσεσθε, καὶ ὑμῖν εὐκολωτέραν τὴν εὕρεσιν κατασκευάσετε. τί οὖν ἐστὶ τὸ ἀνεγνωσμένον; πάτερ, εἰ δυνατὸν, παρελθέτω τὸ ποτήριον τοῦτο ἀπ' ἐμοῦ. τί ποτέ ἐστιν ὅ φησι; δεῖ γὰρ τὸ εἰρημένον σαφέστερον ἑρμηνεύσαντας, οὕτως ἐπαγαγεῖν τὴν λύσιν. τί οὖν ἐστιν ὅ φησι; πάτερ, εἰ δυνατὸν, παράγαγε τὸν σταυρόν. τί λέγεις; ἀγνοεῖ B εἴτε δυνατὸν, εἴτε ἀδύνατον τοῦτο; καὶ τίς ἂν τοῦτο εἴποι; καίτοι τὰ ῥήματα ἀγνοοῦντός ἐστιν. ἡ γὰρ τοῦ εἰ, προσθήκη, ἀμφιβάλλοντός ἐστιν. ἀλλ', ὅπερ ἔφην, οὐ δεῖ τοῖς ῥήμασι προσέχειν, ἀλλὰ πρὸς τὰ νοήματα τρέπεσθαι, καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ λέγοντος εἰδέναι, καὶ τὴν αἰτίαν, καὶ τὸν καιρόν, καὶ πάντα συναγαγόντα, οὕτω θηρᾶν τὴν ἐναποκειμένην διάνοιαν. ἡ οὖν σοφία ἡ ἀπόρρητος, ὁ τὸν πατέρα οὕτως εἰδὼς, ὡς ὁ πατὴρ, οἶδε τὸν υἱὸν, πῶς ἂν τοῦτο ἠγνόησεν; οὐδὲ γὰρ μείζων αὕτη ἡ γνῶσις ἡ περὶ τοῦ πάθους τῆς γνώσεως τῆς C περὶ τῆς οὐσίας, ἣν ἀκριβῶς μόνος οἶδεν αὐτός· καθὼς γάρ, φησι, γινώσκει με ὁ πατήρ, κἀγὼ γινώσκω τὸν πατέρα. καὶ τί λέγω περὶ τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ; οὐδὲ γὰρ οἱ προφῆται φαίνονται τοῦτο ἠγνοηκότες, ἀλλὰ καὶ εἰδότες σαφῶς καὶ προαναφωνοῦντες μετὰ πολλῆς τῆς πληροφορίας, ὅτι δεῖ τοῦτο γενέσθαι, καὶ ὅτι πάντως ἔσται. ἄκουε γοῦν πῶς διαφόρως ἅπαντες τὸν σταυρὸν ἀπαγγέλλουσι. πρῶτος ὁ πατριάρχης Ἰακώβ. πρὸς γὰρ αὐτὸν ἀποτείνων τὸν λόγον φησίν, ἐκ βλαστοῦ, υἱέ μου, ἀνέβης· βλαστὸν τὴν παρ- D θένον, καὶ τὸ ἀκέραιον τῆς Μαρίας ἐμφαίνων. εἶτα τὸν σταυρὸν δηλῶν ἔλεγεν· ἀναπεσὼν ἐκοιμήθης ὡς λέων, καὶ ὡς σκύμνος λέοντος. τίς ἐγερεῖ αὐτόν; τὸν γὰρ θάνατον αὐτοῦ κοίμησιν ἐκάλεσε καὶ ὕπνον· καὶ τῷ θανάτῳ συνῆψε τὴν ἀνάστασιν λέγων, τίς ἐγερεῖ αὐτόν; ἄλλος μὲν οὐδεὶς, αὐτὸς δὲ ἑαυτόν. δι' ὃ καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν, ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι τὴν ψυχήν μου, καὶ ἐξουσίαν ἔχω λαβεῖν αὐτήν. καὶ πάλιν· λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν. τί δέ ἐστιν, ἀναπεσὼν ἐκοιμήθης ὡς λέων;

acri ſit acie prædıtus oculus, attentus intellectus, anima curis ſecularibus expedita, ne in ſpinas, nec in petras, *Luc. 8. 6.* neque ſecus viam verba ſpargamus ſed tanquam fœcundum ac pingue quoddam aruum colentes vberem ſegetem demetamus. Si enim hoc pacto ſermoni attentas aures præbueritis, cum leuiorem nobis laborem reddetis, tum efficietis, vt facilius id, quod quæritur, reperire poſſimus. Quid igitur lectum eſt? *Pater ſi poßibile eſt, tranſeat a me calix iſte.* Quid tandem iſtud eſt quod dicit? Nos enim oportet, vbi prius horum verborum ſenſum expoſuerimus, ſolutionem deinde ſubiungere. Quid igitur eſt quod dicit? Pater ſi poſſibile eſt, transfer à me crucem. quid ais? ignorat ſitne hoc poſſibile, an non poſſibile? quis hoc dicat? Nam hæc additio, Si, dubitantis eſt, verum vt dixi non oportet verbis adhærere, ſed ad ſenſa conuerti, & ſcopum noſſe dicentis, & cauſam & occaſionem, omnibuſq́; collectis ſenſum in eis latentem indagare. Ineffabilis ergo ſapientia, ille, qui Patrem ita nouit, vt Filium nouit Pater, quî potuit hoc ignorare? neq; enim maior eſt cognitio paſſionis, quam illa naturę, quam ſolus ipſe nouit exactè. Sicut enim nouit Pater, inquit, & ego agnoſco Patrem. *Ioan. 10. 15.* Et quid dico de vnigenito Dei filio? Nam neque prophetæ videntur ignoraſſe, ſed manifeſtè nouiſſe multaq; cum aſſeueratione prædixiſſe oportere, vt hoc fieret, atq; id omnino futurum. Audi ſanè quo pacto diuerſa ratione omnes crucem prænuntient. Primus eſt Iacob patriarcha: *Gen. 49. 9.* ſiquidem ad ipſum ſermonem dirigens ait: Ex germine fili mi aſcendiſti, germen ſcilicet virginem vocans, & Mariæ integritatem ac puritatem hac voce ſignificans. Tum crucem deſignans dicebat; Recumbens dormiiſti vt leo, & quaſi catulus leonis, quis ſuſcitabit eum? Mortem quippe dormitionem illius & ſomnum appellauit, & mortem cum reſurrectione copulauit, dicens: Quis ſuſcitabit eum? alius quidem nemo, ſed ipſe ſeipſum: quapropter dicebat etiam Chriſtus: Poteſtatem habeo ponendi animam *Ioan. 10. 18.* meam, & poteſtatem habeo ſumendi eam, & rurſus, Soluite tēplum hoc & in tribus diebus excitabo illud. Quid porro eſt illud, Recubans dormiſti vt leo?

Miracula Chriſti in morte.

Sicut leo nimirũ nõ ſolum dum vigilat, ſed etiã dum dormit, formidabilis eſt: ſic & Chriſtus non ante crucem tantũ, ſed & in ipſa cruce, atque in ipſa morte formidabilis fuit, magnaque tum miracula edidit, dum Solis curſum retro conuertit, petras ſcidit, terram tremefecit, velum templi conſcidit, vxori Pilati metum iniecit, Iudam coarguit. Tum enim dixit: Peccaui tradens ſanguinem innocentem. Atque hoc Pilati vxor indicabat, Nihil tibi, & iuſto iſti: multa enim paſſa ſum hodie per viſum propter eum. Tum orbem terrarũ tenebræ occuparunt, & medio die nox apparuit, tum mors contabuit, eiuſque B vis ac poteſtas deſtructa eſt: multa certè corpora ſanctorum, qui dormierãt, ſurrexerunt. Hæc olim prædicens patriarcha, & oſtendẽs illum etiam crucifixum formidabilem fore, dicebat Recubans dormiiſti vt leo: nec dixit dormies, ſed dormiiſti, propterea quod illud omnino erat futurum. Mos enim hic eſt prophetarum vt multis in locis tanquam præterita futura prædicant. Nam quemadmodum fieri nequit, vt quæ iam euenerunt, non eueniant; ita neque vt hoc, tametſi futurũ C eſt, non eueniat. Propterea nimirum per ſpeciem temporis iam præteriti futura prænuntiant, vt hac ratione fieri non poſſe ſignificent, quin exitum habeant, eaque prorſus euentura. Sic etiã Dauid crucem deſignans aiebat: Foderunt manus meas, & pedes meos. Non dixit, fodient, ſed foderunt. Dinumerauerunt omnia oſſa mea. Nec ſolum hæc dixit, ſed etiam ea, quæ à militibus facta ſunt. Diuiſerunt ſibi veſtimẽta mea, & ſuper veſtem meam miſerunt ſortem. Neque hoc ſolum, ſed etiam, quod eum felle cibarunt, & aceto D potarunt. Dederunt enim, inquit, in eſcam meam fel, & in ſiti mea potauerunt me aceto. Alius ruſus eum lancea percuſſum ab illis fuiſſe narrat; Videbunt enim, inquit, in quem traſfixerunt. Eſaias autem ruſus aliter crucẽ prænuntians dicebat: Sicut ouis ad occiſionem ductus eſt, & ſicut agnus corã tõdente ſe mutus, ſic nõ aperuit os ſuũ In humilitate eius iudiciũ ipſius ſublatum eſt. Tu vero mihi obſerua, quo pacto vnuſquiſq; iſtorũ tanquã de rebus preteritis verba faciat, vt ea planè futura, & ſine cõtradictione euentura per

Mos prophetarum futura prædicentium.

Pſal. 21.18

Pſal. 68.22

Zach. 12. 10.

Eſa 53.9.

ὥσπερ γὰρ ὁ λέων οὐκ ἐγρηγορὼς μόνον, ἀλλὰ καὶ καθεύδων ἐστὶ φοβερός· οὕτω καὶ ὁ Χριστός, οὐ πρὸ τοῦ σταυροῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ σταυρῷ, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ τελευτῇ φοβερὸς ἦν, καὶ τὰ μεγάλα τότε εἰργάζετο θαύματα, ἥλιον ἀποστρέφων, πέτρας τέμνων, τὴν γῆν κλονῶν, τὸ καταπέτασμα σχίζων, τὴν γυναῖκα τοῦ Πιλάτου δεδιττόμενος, τὸν Ἰούδαν ἐλέγχων. τότε γὰρ ἔλεγεν, ἥμαρτον παραδοὺς αἷμα ἀθῷον. καὶ ἡ γυνὴ τοῦ Πιλάτου ἐδήλου, μηδέν σοι καὶ τῷ δικαίῳ τούτῳ· πολλὰ γὰρ ἔπαθον κατ' ὄναρ δι' αὐτόν. τότε δὲ σκότος τὴν οἰκουμένην κα- B τελάμβανε, καὶ νὺξ ἐν ἡμέρᾳ μέσῃ ἐφαίνετο. τότε ὁ θάνατος ἐτήκετο, καὶ ἡ τυραννὶς αὐτοῦ κατελύετο. πολλὰ γοῦν σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἠγέρθη. ταῦτα ἄνωθεν προλέγων ὁ πατριάρχης, καὶ δεικνὺς ὅτι καὶ σταυρούμενος ἔσται φοβερός, ἀναπεσών, φησιν, ἐκοιμήθης ὡς λέων. καὶ οὐκ εἶπε, κοιμηθήσῃ, ἀλλ' ἐκοιμήθης, διὰ τὸ πάντως ἐσόμενον. ἔθος γὰρ τοῖς προφήταις πολλαχοῦ τὰ μέλλοντα, ὡς προγεγενημένα προλέγειν. ὥσπερ γὰρ οὐκ ἔνι τὰ γεγενημένα μὴ γεγενῆ- C σθαι, οὕτως οὐδὲ τοῦτο, καίτοι μέλλον ὄν, μὴ γενέσθαι. διά τοι τοῦτο τῷ σχήματι τοῦ παρῳχηκότος χρόνου τὰ μέλλοντα προαναφωνοῦσι, τὸ ἀδιάπτωτον αὐτῶν καὶ πάντως ἐσόμενον διὰ τούτων ἐνδεικνύμενοι. οὕτω καὶ ὁ Δαβὶδ τὸν σταυρὸν δηλῶν ἔλεγεν· ὤρυξαν χεῖράς μου καὶ πόδας μου. οὐκ εἶπεν, ὀρύξουσιν, ἀλλ', ὤρυξαν. ἐξηρίθμησαν πάντα τὰ ὀστᾶ μου. καὶ οὐ τοῦτο λέγει μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ παρὰ τῶν στρατιωτῶν γεγονότα. διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ D χολῇ αὐτὸν ἐψώμισαν, καὶ ὄξος ἐπότισαν. ἔδωκαν γάρ, φησιν, εἰς τὸ βρῶμά μου χολήν, καὶ εἰς τὴν δίψαν μου ἐπότισάν με ὄξος. ἕτερος δὲ πάλιν, ὅτι λόγχῃ αὐτὸν ἔπαισαν, φησιν. ὄψονται γὰρ εἰς ὃν ἐξεκέντησαν. ὁ δὲ Ἡσαΐας ἑτέρως πάλιν τὸν σταυρὸν προαναφωνῶν, ἔλεγεν· ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείραντος αὐτὸν ἄφωνος. οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ. ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη. σὺ δέ μοι παρατήρει πῶς ἕκαστος τούτων, ὡς περὶ παρῳχηκότων, διαλέγεται, τὸ πάντως

ἐσόμενον καὶ ἀναντιῤῥήτως ἐκβησόμενον διὰ τοῦ χρόνου τούτου δηλῶν. οὕτω καὶ ὁ Δαβὶδ τὸ δικαστήριον τοῦτο ὑπογράφων, ἔλεγεν· ἵνα τί ἐφρύαξαν ἔθνη, καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά; παρέστησαν οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς, καὶ οἱ ἄρχοντες συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ κατὰ τοῦ κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ. οὐ τὸ δικαστήριον δὲ λέγει μόνον, καὶ τὸν σταυρὸν, καὶ τὰ ἐν τῷ σταυρῷ, ἀλλὰ καὶ τὸν προδεδωκότα, ὅτι ὁμοδίαιτος καὶ ὁμοτράπεζος ἦν. ὁ γὰρ ἐσθίων, φησὶν, ἄρτους μου, ἐμεγάλυνεν ἐπ' ἐμὲ πτερνισμόν. καὶ τὴν φωνὴν δὲ οὕτω προλέγει, ἣν ἔμελλεν ἀφιέναι ἐν τῷ σταυρῷ, λέγων· ὁ Θεὸς, ὁ Θεός μου, ἵνα τί ἐγκατέλιπές με; καὶ τὸν τάφον πάλιν· ἔθεντό με ἐν λάκκῳ κατωτάτῳ, ἐν σκοτεινοῖς, καὶ ἐν σκιᾷ θανάτου. καὶ τὴν ἀνάστασιν· οὐ γὰρ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδην, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν. καὶ τὴν ἀνάληψιν· ἀνέβη ὁ Θεὸς ἐν ἀλαλαγμῷ, κύριος ἐν φωνῇ σάλπιγγος. καὶ τὴν ἐκ δεξιῶν καθέδραν· εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. ὁ δὲ Ἠσαΐας καὶ τὴν αἰτίαν φησὶ, λέγων· ὅτι ἀπὸ τῶν ἀνομιῶν τοῦ λαοῦ μου ἥκει εἰς θάνατον· καὶ ὅτι ἐπειδὴ πάντες ὡς πρόβατα ἐπλανήθησαν, διὰ τοῦτο σφαγιάζεται. εἶτα καὶ τὸ κατόρθωμα ἐπάγει λέγων, τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἰάθημεν, καὶ ὅτι ἁμαρτίας πολλῶν ἀνήνεγκεν. εἶτα οἱ μὲν προφῆται καὶ τὸν σταυρὸν ᾔδεισαν, καὶ τοῦ σταυροῦ τὴν αἰτίαν, καὶ τὰ ἐκ τοῦ σταυροῦ κατορθούμενα, καὶ τὸν τάφον, καὶ τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὴν ἀνάβασιν, καὶ τὴν προδοσίαν, καὶ τὸ δικαστήριον, καὶ πάντα μετὰ ἀκριβείας διέγραψαν· ὁ δὲ ἀποστείλας αὐτοὺς, καὶ ταῦτα κελεύσας εἰπεῖν, αὐτὸς ἠγνόει; καὶ τίς ἂν ταῦτα νοῦν ἔχων εἴποι; ὁρᾷς ὅτι οὐ δεῖ τοῖς ῥήμασιν ἁπλῶς προσέχειν; οὐ γὰρ δὴ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ ἄπορον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἑξῆς ἀπορώτερον. τί γάρ φησι; πάτερ, εἰ δυνατὸν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο. οὐ γὰρ δὴ ἀγνοῶν μόνον εὑρεθήσεται, ἀλλὰ καὶ παραιτούμενος τὸν σταυρόν. ὃ γὰρ λέγει τοῦτό ἐστιν· εἰ ἐγχωρεῖ, φησι, μὴ ἐμπέσοιμι εἰς τὸ σταυρωθῆναι, μηδὲ ἀναιρεθῆναι. καίτοι τῷ Πέτρῳ τῷ κορυφαίῳ τῶν ἀποστόλων τοῦτο αὐτῷ εἰπόντι, ὅτι ἵλεώς σοι, κύριε, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο, οὕτω σφόδρα ἐπετίμησεν, ὡς εἰπεῖν, ὕπαγε ὀπίσω μου, Σατανᾶ, σκάνδαλόν

hoc tempus oſtendat. Ita quoque Dauid hoc iudiciũ deſcribẽs aiebat: quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania? Aſtiterunt Reges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduerſus Dominum, & aduerſus Chriſtum eius. (Pſal. 2.1.) Neque vero iudicium tantũ & crucem, quæque in cruce contigerunt, commemorat, ſed eum quoque qui tradidit, quod nimirum contubernalis, & eiuſdem particeps menſæ fuerit. Qui enim edebat panes meos, magnificauit ſuper me ſupplantationem. (Pſal. 40 10.) Vocem quoque ſic effert, quam emiſſurus erat in cruce: Deus Deus meus, quare me dereliquiſti? Tum ſepulchrũ rurſus: Poſuerunt me in lacu infimo, in tenebroſis & in vmbra mortis. (Pſal. 15.10) (Pſal. 87.6.) Et reſurrectionem: Non enim derelinques animam meam in inferno, neq; dabis ſanctum tuum videre corruptionem. Et aſcenſionem: Aſcendit Deus in iubilatione, Dominus in voce tubæ. (Pſal. 46.6.) Item ſedem à dextris: Dixit Dominus domino meo, ſede à dextris meis. Donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. (Pſal. 109. 1.) Eſaias vero cauſam etiam expreſſit dicens: Quoniam ab iniquitatibus populi mei ductus eſt ad mortem, & quod, quoniã omnes ſicut oues errauerunt, idcirco mactatur. (Eſa. 53. 8.) Tũ adiicit, quid ex eo boni conſequutum ſit, dicens, Liuore eius nos omnes ſanati ſumus, & quod peccata multorum tulit. Ergóne prophetæ quidẽ crucem nouerant, & crucis cauſam, quæque propter crucem commoda obuenerũt, & ſepulchrum, & reſurrectionem, & aſcenſionem, & proditorem, & iudiciũ, & omnia exactè deſcripſerunt: qui vero miſit eos, & hæc illis dicenda mandauit, ipſe ignorat? quis vnquam prudens hoc dixerit? Vides non eſſe verba tantum temerè ſpectãda? Non enim hoc ſolum eſt dubium, ſed & maiorem id, quod ſequitur dubitandi occaſionẽ affert. Quid enim ait? *Pater ſi poſſibile eſt, tranſeat à me calix iſte.* (*Num mortem Chriſtus ſubire recuſauerit.*) Non enim ſolum ignoraſſe reperietur, ſed etiam crucem recuſaſſe. Hæc namque verborum iſtorum eſt ſententia. Si licet, inquit, ne ſubeam crucẽ, néve interficiar: tametſi Petrum Apoſtolorũ principem hoc ipſum dicentem, Propitius tibi eſto Domine: nõ erit tibi hoc; adeo vehementer increpauit, vt diceret: vade poſt me Satana, ſcandalũ mihi es: (Matt. 16, 22.)

quia non ſapis ea, quæ Dei ſunt, ſed ea A
quæ hominum: idque cum beatum il-
lum paulo ante prædicaſſet: verũ adeo
videbatur abſurdũ eſſe nõ crucifigi, vt
illum, qui à Patre reuelationem acce-
perat, qui beatus dictus fuerat, cui cœ-
lorum claues traditę fuerant, Satanam
appellaret, & ſcandalum, at tanquam
ea quæ Dei ſunt, minimè ſapientem
accuſaret, propterea quod dixerat, pro-
pitius eſto: non erit tibi hoc, vt crucifi-
garis. Ergo qui diſcipulum contume-
lijs affecit, adeoque grauiter in illum
inuectus eſt, vt & Satanam poſt tantas
laudes appellaret, quia dixerat, Ne cru-
cifigaris; quo pacto nolebat ipſe cruci- B
figi? quomodo vero poſtea boni paſto-
ris depingens imaginem, hoc precipuè
virtutis eius indicium eſſe dixit, vt pro
ſuis ouibus occidatur, ita dicens: Ego
ſum paſtor bonus: bonus paſtor animã
ſuam ponit pro ouibus? Neque vero
hic ſubſtitit, ſed adiecit Mercenarius
autem, & qui non eſt paſtor, videt lupũ
venientem, & dimittit oues, & fugit Si
ergo boni paſtori eſt occidi, mercena-
rij vero nolle hoc pati, quomodo ille,
qui ſe bonum paſtorem profitetur, oc-
cidi recuſat? Quomodo autem dice- C
Ioa.10.18. bat, Ego pono animã meam à meipſo?
Nam ſi à teipſo ponis, qui fit, vt alterã
roges ne ponas? Quomodo itẽ hac oc-
caſione laudat eũ Paulus, in hęc verba?
Phil.2.6. Qui cum in forma Dei eſſet, nõ rapinã
arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo: ſed
exinaniuit ſemetipſum formã ſerui ac-
cipiens, in ſimilitudine hominũ factus,
& habitu inuẽtus vt homo: humiliauit
ſemetipſũ factus obediẽs vſq; ad mor-
tẽ, mortem autẽ crucis. Ipſe vero rurſus
cur dicit: Propterea me diligit Pater,
quia ego pono animam meam, vt iterũ
Ioa.10.17. ſumam eam? Si enim non vult ſed re- D
cuſat, & Patrem orat, quomodo prop-
terea diligitur à Patre? Caritas enim
eſt eorum, quę ex animi ſententia fiũt.
Epheſ.5.2. Quomodo autem rurſus ait Paulus:
Diligite inuicem, ſicut & Chriſtus di-
lexit nos, & tradidit ſemetipſum pro
nobis? Chriſtus ipſe rurſus, cum eſſet
Ioan.17.1. crucifigendus dicebat, Pater venit ho-
ra; glorifica filium tuum, gloriam vo-
cans crucem, & quomodo hic recuſat,
illic vrget? Gloriã enim eſſe crucem,
audi quomodo teſtetur Euangeliſta:

μου εἶ, ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων· καίτοιγε πρὸ μικροῦ μακαρίσας αὐτόν. ἀλλ' οὕτως αὐτῷ ἄτοπον ἐδόκει εἶναι τὸ μὴ σταυρωθῆναι, ὡς ἐκεῖνον τὸν παρὰ τοῦ πατρὸς τὴν ἀποκάλυψιν δεξάμενον, τὸν μακαρισθέντα, τὸν λαβόντα τὰς κλεῖς τῶν οὐρανῶν, Σατανᾶν καλέσαι καὶ σκάνδαλον, καὶ αἰτιᾶσθαι, ὡς μὴ φρονοῦντα τὰ τοῦ θεοῦ, ἐπειδὴ εἶπεν αὐτῷ, ἵλεώς σοι, κύριε, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο, τὸ σταυρωθῆναι. ὁ τοίνυν τὸν μαθητὴν οὕτως ὑβρίσας, καὶ τοσαύτῃ κατ' αὐτοῦ χρησάμενος τῇ καταφορᾷ, ὡς καὶ Σατανᾶν αὐτὸν καλέσαι μετὰ τοσαῦτα ἐγκώμια, ἐπειδὴ ἔλεγε, μὴ σταυρωθῇς, πῶς αὐτὸς ἐβούλετο μὴ σταυρωθῆναι; πῶς δὲ μετὰ ταῦτα τοῦ καλοῦ ποιμένος ὑπογράφων τὴν εἰκόνα, τοῦτο ἔφησε μάλιστα δεῖγμα εἶναι τῆς ἀρετῆς αὐτοῦ, τὸ σφάττεσθαι ὑπὲρ τῶν προβάτων, οὕτω λέγων· ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός· ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων; καὶ οὐδὲ μέχρι τούτου ἔστη, ἀλλὰ καὶ ἐπήγαγεν· ὁ δὲ μισθωτὸς, καὶ οὐκ ὢν ποιμὴν, θεωρεῖ τὸν λύκον ἐρχόμενον, καὶ ἀφίησι τὰ πρόβατα, καὶ φεύγει. εἰ τοίνυν τοῦ καλοῦ μὲν ποιμένος, τὸ σφάττεσθαι, τοῦ δὲ μισθωτοῦ, τὸ μὴ βούλεσθαι τοῦτο ὑπομένειν, πῶς αὐτὸς λέγων εἶναι ποιμὴν καλὸς, παρακαλεῖ μὴ σφαγιασθῆναι; πῶς δὲ ἔλεγεν, ἐγὼ τίθημι τὴν ψυχήν μου ἀπ' ἐμαυτοῦ; εἰ γὰρ ἀπὸ σαυτοῦ τίθης, πῶς ἕτερον παρακαλεῖς, ἵνα μὴ θῇς; πῶς δὲ αὐτὸν ὁ Παῦλος θαυμάζει ταύτης ἕνεκα τῆς προφάσεως, οὕτω λέγων· ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλὰ ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι εὑρεθεὶς, ὡς ἄνθρωπος, ἑαυτὸν ἐταπείνωσε, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ; αὐτὸς δὲ πάλιν οὕτω πῶς φησί· διὰ τοῦτό με ἀγαπᾷ ὁ πατὴρ, ὅτι ἐγὼ τὴν ψυχήν μου τίθημι, ἵνα πάλιν λάβω αὐτήν. εἰ γὰρ οὐ βούλεται, ἀλλὰ παραιτεῖται καὶ παρακαλεῖ τὸν πατέρα, πῶς διὰ τοῦτο ἀγαπᾶται; ἡ γὰρ ἀγάπη τῶν κατὰ γνώμην ἐστί. πῶς δέ φησι πάλιν ὁ Παῦλος, ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν; αὐτὸς δὲ πάλιν ὁ Χριστὸς μέλλων σταυροῦσθαι ἔλεγε· πάτερ, ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, δόξασόν σου τὸν υἱὸν, δόξαν τὸν σταυρὸν καλῶν. καὶ πῶς ἐνταῦθα μὲν παραιτεῖται, ἐκεῖ δὲ καὶ κατεπείγει; ὅτι γὰρ δόξα ὁ σταυρὸς, ἄκουσον τί φησιν ὁ εὐαγγελιστής·

A οὐδέπω γὰρ ἦν πνεῦμα ἅγιον, ὅτι Ἰησοῦς οὔπω ἐδοξάσθη. ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· οὐδέπω ἦν δοθεῖσα ἡ χάρις, ἐπειδὴ ἡ ἔχθρα ἡ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους οὐδέπω ἦν καταλυθεῖσα, τῷ μηδέπω τὸν σταυρὸν προκεχωρηκέναι. ὁ γὰρ σταυρὸς τὴν ἔχθραν τοῦ θεοῦ κατέλυσε τὴν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, τὰς καταλλαγὰς ἐκόμισε, τὴν γῆν οὐρανὸν ἐποίησε, τοὺς ἀνθρώπους τοῖς ἀγγέλοις ἀνέμιξε, τοῦ θανάτου τὴν ἀκρόπολιν κατήγαγε, τοῦ διαβόλου τὴν ἰσχὺν ἐξενεύρωσε, τῆς ἁμαρτίας τὴν δύναμιν ἠφάνισε, τὴν γῆν τῆς πλάνης ἀπήλλαξε, τὴν ἀλήθειαν ἐπανήγαγε, τοὺς δαίμονας ἀπήλασε, ναοὺς καθεῖλε, βωμοὺς ἀνέτρεψε, κνίσσαν ἠφάνισε, τὴν ἀρετὴν κατεφύτευσε, B τὰς ἐκκλησίας ἐρρίζωσε. σταυρὸς, τὸ τοῦ πατρὸς θέλημα, ἡ τοῦ υἱοῦ δόξα, τὸ τοῦ πνεύματος ἀγαλλίαμα, τὸ τοῦ Παύλου καύχημα. ἐμοὶ γὰρ, φησὶ, μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. σταυρὸς ὁ τοῦ ἡλίου φανώτερος, ὁ τῆς ἀκτῖνος φαιδρότερος. ὅταν γὰρ ἐκεῖνος σκοτίζηται, τότε οὗτος λάμπει. σκοτίζεται δὲ ὁ ἥλιος τότε οὐκ ἀφανιζόμενος, ἀλλὰ νικώμενος τῇ τοῦ σταυροῦ φαιδρότητι. σταυρὸς τὸ χειρόγραφον ἡμῶν διέρρηξε, τοῦ θανάτου τὸ δεσμωτήριον ἄχρηστον ἐποίησε, σταυρὸς τῆς τοῦ θεοῦ ἀγάπης ἡ ἀπόδειξις. C οὕτω γὰρ ἠγάπησεν ὁ θεὸς τὸν κόσμον, ὅτι τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν, μὴ ἀπόληται. καὶ πάλιν ὁ Παῦλος· εἰ γὰρ ἐχθροὶ ὄντες κατηλλάγημεν τῷ θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ. σταυρὸς τὸ τεῖχος τὸ ἀρραγὲς, τὸ ὅπλον τὸ ἀχείρωτον, τῶν πλουτούντων ἡ ἀσφάλεια, τῶν πενήτων ἡ εὐπορία, τῶν ἐπιβουλευομένων τὸ τεῖχος, τῶν πολεμουμένων τὸ ὅπλον, τῶν παθῶν ἡ ἀναίρεσις, τῆς ἀρετῆς ἡ κτῆσις, τὸ σημεῖον τὸ θαυμαστὸν καὶ παράδοξον. σημεῖον γὰρ ἐπιζητεῖ ἡ γενεὰ αὕτη· καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ. καὶ D πάλιν ὁ Παῦλος· ἐπειδὴ καὶ Ἰουδαῖοι σημεῖον αἰτοῦσι, καὶ Ἕλληνες σοφίαν ζητοῦσιν· ἡμεῖς δὲ κηρύσσομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον. σταυρὸς παράδεισον ἀνέῳξε, λῃστὴν εἰσήγαγε, τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἀπόλλυσθαι μέλλον καὶ οὐδὲ τῆς γῆς ἄξιον πρὸς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ἐχειραγώγησε. τοσαῦτα ἀγαθὰ ἀπὸ τοῦ σταυροῦ καὶ γέγονε καὶ γίνεται, καὶ οὐ βούλεται σταυρωθῆναι, εἰπέ μοι; καὶ τίς ἂν τοῦτο εἴποι; εἰ δὲ μὴ ἐβούλετο, τίς αὐτὸν ἠνάγκασε; τίς ἐβιάσατο; τί δὲ καὶ προέπεμψε προφήτας ἀπαγγέλλοντας, ὅτι σταυρωθήσεται, μὴ μέλλων σταυροῦσθαι,

dicens Nondũ enim erat Spiritus ſanctus, quia Ieſus nondũ erat glorificatus. Horum autem verborum hæc eſt ſententia: Nondum erat data gratia, quia nondum reſtinctum erat Dei erga homines odium; quod nondum Chriſtus ad crucem proceſſiſſet. Crux enim Dei in homines odium reſtinxit, Deum cum hominibus reconciliauit, terram cœlum effecit, homines cum angelis miſcuit, mortis arcem muniťiſſimam diruit, Diaboli vires eneruauit, peccati virtutem deleuit, terram ab errore liberauit, veritatem reduxit, dæmones expulit, templa deſtruxit, altaria ſubuertit, nidorem ſuſtulit ſacrificiorum, virtutem inſeruit, eccleſias fundauit. Crux Patris voluntas, Filij gloria, Spiritus ſancti exultatio, Pauli gloriatio. Mihi enim abſit, inquit, gloriari, niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti. Crux ſole clarior, radiis ſplendidior. cum enim ille obſcuratur, tum iſta fulget. Tum vero ſol obſcuratur, non quod è medio tollatur, ſed quod crucis ſplendore ſuperetur. Crux noſtrum chirographum lacerauit, mortis carcerem inutilem reddidit, crux diuinæ caritatis indicium. Sic enim Deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret, vt qui credit in ipſum non pereat; Et rurſus Paulus, cum enim inimici eſſemus, recõciliati ſumus Deo per mortem filij eius. Crux murus inexpugnabilis, ſcutum inuictum, ſecuritas diuitum, pauperum opulentia, eorum quibus inſidiæ parantur propugnaculum, eorum, qui bello vexantur, armatura, perturbationum deſtructio, virtutis fundatio, ſignum admirabile ac ſtupendum. Generatio enim hæc ſignum quærit, & ſignum non dabitur ei, niſi ſignum Ionæ, itemque Paulus, Quandoquidem Iudæi ſigna petunt, & Græci ſapientiam quærunt: nos autem prædicamus Chriſtum crucifixũ. Crux paradiſum reſerauit, latronem introduxit, genus humanum, quod periturum erat, ac ne terra quidem dignum, in regnum cœlorum deduxit. Tanta nobis beneficio crucis bona obuenerunt, & obueniunt, & non vult crucifigi? Quis hoc, quæſo, dixerit? Sin autem nolebat, quis eum cogebat? quis ei vim inferebat? Vt quid autem & prophetas permiſit annuntiantes fore, vt crucifigeretur, ſi crucifigendus

Gal. 6.14.
Ioan. 3.16.
Rom. 5.10.
Matt. 16.
1. Cor. 1.22
Hic locus citatur in Concilio VI. œcumen. p. 99. edit. Rom.

non erat, neque hoc pati volebat? vt quid autem & calicem crucem vocat, ſi vtique cruci figi nolebat? Hoc enim eſt oſtendentis, quanto huius rei deſyderio teneretur. Quemadmodũ enim ſitientibus calix ſuauis eſt, ſic & ipſi crucifigi; quam ob rem etiam dicebat, *Luc.22.* Deſyderio deſyderaui hoc Paſcha mãducare vobiſcum: non quod hoc temere diceret, ſed ob hanc cauſam, eo quod poſt veſperam ſubiturus crucem eſſet. Is ergo qui etiam gloriam rem iſtam appellat, & diſcipulum increpat, eo quod ipſum prohibeat; & bonum paſtorem ex hoc ſe oſtendit, quod pro ouibus ſuis occidatur, ſeq; deſyderio deſyderare hanc rem dicit, & ad hoc ſponte venit, quomodo rogat, vt hoc non fiat? Quod ſi nolebat, num difficile fuit ad hoc venientes prohibere? nunc autem vides, eum ad hanc rem etiam accurrere. Certè cum in ipſum irruerent dixit, Quem quæritis? at illi dicunt, Ieſum. Et ait illis, Ecce ego ſum, & abierunt retrorſum, ac ceciderunt in terram. Cum igitur eos prius excęcaſſet, ſeq; aufugere potuiſſe oſtẽdiſſet, tum ſeipſum tradidit, vt intelligas eum non neceſſitate, neque vi, neque per tyrannidem irruentium hoc ſuſtinuiſſe nolentem, ſed vltro ac volentem & eligentem, ac multo ante ſic diſpenſantem. Idcirco prophetæ præmittebantur, & patriarchæ prædicebant, & crux verbis ſimul ac rebus præfigurabatur. Siquidem Iſaaci mactatio crucem nobis deſignabat, vnde *Ioan.8.* & dicebat: Abraham pater veſter exultauit vt videret diem meum, & vidit, & gauiſus eſt. Ergo patriarcha quidem gauiſus eſt, cum imaginem crucis videret, ipſe vero rem ipſam recuſat. Et vero Moyſes ſic Amalec ſuperauit, quia figuram crucis oſtendit: & ſexcenta eiuſmodi in veteri teſtamento leguntur accidiſſe, quæ crucem præfigurabãt. Vt quid igitur ita fiebant, ſi is qui crucẽ erat ſubiturus, hoc fieri no- *Matth.26* lebat? Id vero quod ſequitur, ad hoc eſt explicatu difficilius. Cũ enim dixiſſet, *Tranſeat à me calix iſte,* addidit: *Veruntamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu.* Ex hoc enim. prout verba ſonant duæ volũtates ſibi inuicem contrarię demonſtrantur: ſiquidem Pater cum vult crucifigi, at ipſe non vult: tametſi vbique videmus eadem ipſum cũ Patre velle,

A μηδὲ βουλόμενος τοῦτο ὑπομεῖναι; τίνος δὲ ἕνεκεν καὶ ποτήριον καλεῖ τὸν σταυρὸν, εἴγε μὴ ἐβούλετο σταυρωθῆναι; τοῦτο γὰρ ἐνδεικνυμένου ἐστὶ τὴν ἐπιθυμίαν, ἣν εἶχε περὶ τὸ πρᾶγμα. ὥσπερ γὰρ τοῖς διψῶσι τὸ ποτήριον ἡδὺ, οὕτω καὶ αὐτῷ τὸ σταυρωθῆναι. διὸ καὶ ἔλεγεν· ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν, οὐχ ἁπλῶς εἰπὼν τοῦτο, ἀλλὰ διὰ τὴν αἰτίαν ταύτην, ἐπειδὴ μετὰ τὴν ἑσπέραν ὁ σταυρὸς αὐτὸν διεδέχετο. ὁ τοίνυν καὶ δόξαν τὸ πρᾶγμα καλῶν, καὶ τῷ μαθητῇ ἐπιτιμῶν, ὅτι διεκώλυεν αὐτὸν, καὶ τὸν καλὸν ποιμένα ἐντεῦθεν δεικνὺς ἀπὸ τοῦ σφάττεσθαι B ὑπὲρ τῶν προβάτων, καὶ ἐπιθυμίᾳ ἐπιθυμεῖν λέγων τὸ πρᾶγμα, καὶ ἑκὼν ἐπὶ τοῦτο ἐρχόμενος, πῶς παρακαλεῖ μὴ γενέσθαι τοῦτο; εἰ δὲ μὴ ἐβούλετο, τί δύσκολον ἦν διακωλῦσαι τοὺς ἐρχομένους ἐπὶ τοῦτο; νῦν δὲ καὶ ὁρᾷς αὐτὸν ἐπιτρέχοντα τῷ πράγματι. ὅτε γοῦν ἐπῆλθον αὐτῷ, λέγει, τίνα ζητεῖτε; οἱ δὲ λέγουσιν, Ἰησοῦν. καὶ λέγει αὐτοῖς, ἰδοὺ, ἐγώ εἰμι· καὶ ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω καὶ ἔπεσον χαμαί. οὕτω πηρώσας αὐτοὺς πρότερον καὶ δείξας, ὅτι ἠδύνατο διαφυγεῖν, τότε ἐξέδωκεν ἑαυτόν· ἵνα μάθῃς ὅτι οὐκ ἀνάγκῃ οὐδὲ βίᾳ, οὐδὲ τῇ τυραν- C νίδι τῶν ἐπελθόντων ἄκων τοῦτο ὑπέμεινεν, ἀλλ' ἑκὼν καὶ προαιρούμενος καὶ βουλόμενος, καὶ ἐκ πολλοῦ ταῦτα οἰκονομῶν. διὰ τοῦτο καὶ προφῆται προεπέμποντο, καὶ πατριάρχαι προὔλεγον, καὶ διὰ ῥημάτων καὶ διὰ πραγμάτων ὁ σταυρὸς προδιετυποῦτο. καὶ γὰρ τοῦ Ἰσαὰκ ἡ σφαγὴ τὸν σταυρὸν ἐδήλου ἡμῖν. διὸ καὶ ἔλεγεν, Ἀβραὰμ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἠγαλλιάσατο, ἵνα ἴδῃ τὴν δόξαν τὴν ἐμὴν, καὶ εἶδε, καὶ ἐχάρη. εἶτα ὁ μὲν πατριάρχης ἔχαιρε βλέπων τὴν εἰκόνα τοῦ σταυροῦ, αὐτὸς δὲ παραιτεῖται τὸ πρᾶγμα; καὶ Μωϋσῆς δὲ οὕτω τοῦ Ἀμαλὴκ περιεγένετο, ἐπειδὴ τὸν τύπον ἐπεδείκνυτο τοῦ D σταυροῦ. καὶ μυρία ἂν ἴδοι τις ἐν τῇ παλαιᾷ γινόμενα, τὸν σταυρὸν προδιαγράφοντα. τίνος οὖν ἕνεκεν οὕτως ἐγένετο, εἴγε ὁ σταυροῦσθαι μέλλων οὐκ ἐβούλετο τοῦτο γίνεσθαι; καὶ τὸ μετὰ τοῦτο δὲ ἔτι ἀπορώτερον. εἰπὼν γὰρ, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο, ἐπήγαγε, πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ. ἐντεῦθεν γὰρ, ὅσον κατὰ τὴν ῥῆσιν, δύο θελήματα ἐναντία ἀλλήλοις εὑρίσκομεν, εἴγε ὁ μὲν πατὴρ βούλεται αὐτὸν σταυρωθῆναι, αὐτὸς δὲ οὐ βούλεται. καίτοιγε πανταχοῦ ὁρῶμεν αὐτὸν τὰ αὐτὰ τῷ πατρὶ βουλόμενον,

τὰ αὐτὰ προαιρούμενον, καὶ γὰρ ὅταν λέγῃ, δὸς αὐτοῖς, καθὼς ἐγὼ καὶ σὺ ἕν ἐσμεν, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἓν ὦσιν, οὐδὲν ἄλλο λέγει, εἰ μὴ τὸ μίαν εἶναι γνώμην πατρὸς καὶ υἱοῦ. καὶ ὅταν λέγῃ, τὰ ῥήματα, ἃ ἐγὼ λαλῶ, οὐ λαλῶ ἐγὼ, ἀλλ᾽ ὁ πατὴρ, ὁ ἐν ἐμοὶ μένων, αὐτὸς ποιεῖ τὰ ἔργα ταῦτα, τοῦτο ἐνδείκνυται. καὶ ὅταν λέγῃ, ἀπ᾽ ἐμαυτοῦ οὐκ ἐλήλυθα, καὶ οὐ δύναμαι ἀπ᾽ ἐμαυτοῦ ποιεῖν οὐδὲν, οὐ τοῦτο δηλῶν λέγει, ὅτι ἐξουσίας ἀπεστέρηται ἢ τοῦ λαλεῖν ἢ τοῦ ποιεῖν, ἄπαγε, ἀλλὰ μετὰ ἀκριβείας δεῖξαι βουλόμενος σύμφωνον αὐτοῦ τὴν γνώμην, καὶ τὴν ἐν ῥήμασι, καὶ τὴν ἐν πράγμασι, καὶ τὴν ἐν πάσαις οἰκονομίαις πρὸς τὸν πατέρα μίαν καὶ τὴν αὐτὴν οὖσαν, καθὼς καὶ ἤδη πολλάκις ἀπεδείξαμεν. τὸ γὰρ ἀπ᾽ ἐμαυτοῦ οὐ λαλῶ, οὐκ ἐξουσίας ἀναίρεσις, ἀλλὰ συμφωνίας ἐστὶν ἀπόδειξις. πῶς οὖν ἐνταῦθά φησι, πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ᾽ ὡς σύ; τάχα εἰς πολὺν ὑμᾶς ἀγῶνα ἐνεβάλομεν, ἀλλὰ διαναστῆτε. εἰ γὰρ καὶ πολλὰ τὰ εἰρημένα, ἀλλ᾽ εὖ οἶδα ὅτι νεάζει ὑμῶν ἡ προθυμία. πρὸς γὰρ αὐτὴν λοιπὸν τὴν λύσιν ὁ λόγος ἐπείγεται. τίνος οὖν ἕνεκεν οὕτως εἴρηται; προσέχετε μετὰ ἀκριβείας. πολὺ δυσπαράδεκτος ἦν ὁ τῆς σαρκώσεως λόγος. ἡ γὰρ ὑπερβολὴ τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ, καὶ τὸ μέγεθος τῆς συγκαταβάσεως τοῦτο φρίκης ἔγεμε, καὶ πολλῆς ἐδεῖτο κατασκευῆς ὥστε παραδεχθῆναι. ἐννόησον γὰρ ἡλίκον ἦν ἀκοῦσαι καὶ μαθεῖν, ὅτι ὁ θεὸς ὁ ἄρρητος, ὁ ἄφθαρτος, ὁ ἀπερινόητος, ὁ ἀόρατος, ὁ ἀκατάληπτος, οὗ ἐν τῇ χειρὶ τὰ πέρατα τῆς γῆς, ὁ ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν, ὁ ἁπτόμενος τὸν ὀρέων, καὶ καπνίζων αὐτά, οὗ τὴν ῥοπὴν τῆς συγκαταβάσεως οὐδὲ τὰ Χερουβεὶμ ἐνεγκεῖν ἠδυνήθησαν, ἀλλὰ τὰς ὄψεις ἀπέκρυπτον τῇ προβολῇ τῶν πτερύγων· οὗτος ὁ πάντα νοῦν ὑπερβαίνων, καὶ πάντα λογισμὸν νικῶν, παραδραμὼν ἀγγέλους, ἀρχαγγέλους, πάσας τὰς ἄνω νοερὰς δυνάμεις, κατεδέξατο γενέσθαι ἄνθρωπος, καὶ σάρκα τὴν ἀπὸ γῆς καὶ πηλοῦ πλασθεῖσαν ἀναλαβεῖν, καὶ εἰς μήτραν ἐλθεῖν παρθενικὴν καὶ ἐνναμηνιαῖον κυοφορηθῆναι χρόνον, καὶ γαλακτοτροφηθῆναι, καὶ τὰ ἀνθρώπινα πάντα παθεῖν.

atque eadem eligere. Quando enim dicit, Da eis, vt quemadmodum ego & tu vnum ſumus, & ipſi in nobis vnũ ſint, nihil aliud dicit, niſi vnam eſſe Patris & Filij voluntatem. *Vna voluntas Patris & Filij.* Et quando dicit, verba quæ ego loquor, non ego loquor: pater autem in me manens ipſe facit hæc opera, iſtud ipſum oſtenditur. Cum ergo dicit, A me ipſo non loquor, & à me ipſo non veni, & à me ipſo non poſſum quicquam facere, nõ hoc dicit, vt oſtendat ſe vel loquendi vel faciendi eſſe poteſtate priuatum, abſit: ſed exactè volens oſtendere cõcordem ſuam eſſe cum Patre ſententiam tam in verbis, quam in rebus, & in omnibus diſpenſationibus, & vnam eandémque eſſe ſubſtantiam ſuam, ſicut iam ſæpe demonſtrauimus. *Ioa. 14. 10.* *Ioa. 8. 28.* Illud enim à meipſo non loquor, non poteſtatis priuatio, ſed conſenſus eſt probatio. Quî fit igitur, vt hîc dicat, veruntamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu? *Matth. 26. 39.* Forſitan in multam anxietatem vos coniecimus, ſed attendite animũ: licet enim prolixior fuerit ſermo noſter, vigere tamen atque adoleſcere veſtrorum alacritatem animorum probè noui: nam ad ipſam quęſtionis ſolutionem noſtra deinceps feſtinat oratio. Quam igitur ob cauſam ita dictum eſt? diligenter aduertite. Difficulter admodum admittebatur ſermo incarnationis. *Doctrina de incarnatione Christi.* Siquidem excellens eius illa clementia & condeſcenſionis eius magnitudo res erant admiratione digniſſimæ, multaq; pręparatione, vt reciperentur, indigebant. Cogita namq; quale illud fuerit audire ac diſcere Deum ineffabilem, inenarrabilem, qui neque percipi mente poteſt, nec oculis cerni, nec vllo modo comprehendi, cuius in manu ſunt fines terrę, qui reſpicit terram, & eam tremefacit, qui tangit montes, & fumigant, cuius condeſcenſionis momẽtum nec ipſa Cherubim ferre potuerunt, ſed oppanſis alis facies occultarunt, hunc qui mentem omnem exuperat, omnemq; vincit cogitationem, prætermiſſis angelis, archangelis omnibuſque cœleſtibus ac ſpiritualibus illis virtutibus hominem fieri dignatum eſſe, carnemq; de terra & luto formatam aſſumpſiſſe, atque in virgineum veniſſe vterum, & nouem menſium ſpatio in ventre fuiſſe geſtatum, lacte nutritum, & humana cuncta *Pſal. 103. 32.*

toleraſſe. Quoniam igitur adeo fuit mirabile, quod futurum erat, vt etiam dum fieret à multis minimè crederetur, primum quidem prophetas ad hoc ipſum annuntiandum pręmiſit, atque hoc ipſum patriarcha prædicebat his
Gen.49.9. verbis vtens: Aſcendiſti de germine fili mi, recubans dormiuiſti vt leo. Eſaias autem: Ecce virgo in vtero habebit, & pariet filium, & vocabunt nomen eius Emmanuel. Et alibi rurſus: Vidimus eum infantem, tanquam radicem in terra ſitienti. Terram vero ſitientem vterum dicit virgineum, eo quod hominis ſemen non ſuſceperit, neque coitum ſit expertus, ſed abſque
Eſa.9.6. coniugio illum pepererit. Et rurſus puer natus eſt nobis, filius, & datus eſt nobis, & egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcẽdet. Et Ba-
Bar.3.38. ruch apud Hieremiã: Hic Deus noſter, nõ æſtimabitur alius prę̨ter eum. Inuenit omnẽ viã diſciplinæ, & dedit eam Iacob puero ſuo, & Iſraël dilecto ſuo. Poſt hæc in terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus. Dauid etiam aduentum eius in carne prædicans ait: Deſcendet ſicut pluuia in vellus, &
Pſal.71.6. ſicut ſtillicidium ſtillans ſuper terram, quoniam abſque ſtrepitu in virgineũ vterum venit. At non ſuffecerunt hæc ſolummodo, ſed & cum adueniſſet, ne putaretur eſſe phantaſma, quod fiebat, non aſpectu ſolo rem credibilem reddit, verum etiam multo tempore, quodque per humana cuncta tranſiuerit. Neque enim quoquo modo in hominem perfectum atque completum venit, ſed in vterum virginis: ſic vt etiam in vulua geſtaretur, & partum ſuſtineret, & lactis alimentum, & incrementum, ac per temporis prolixitatem, omniumque diuerſitatem ætatum, quod gerebatur credibile redderet. Quin ne hac quidem probatione contentus fuit, ſed & carnem circumferens, eam naturæ perpeti detrimenta permittit, & eſurire, & ſitire, & dormire, & fatigari: poſtremo etiam ad crucem veniens ſinit eam quæ carnis ſunt pati. Propterea namque & guttæ ſudoris ex illa cadebant, & angelus eam confortaſſe reperitur, & triſtatur, & mœſtus eſt. Prius enim, quam hæc diceret, ait: Anima mea turbata eſt, & triſtis eſt vſque ad mortem. Si enim his omnibus geſtis malignum

Citatur hic locus in eodem Concil. vj. Oecumen. pag. 116. edit Rom.

A ἐπεὶ οὖν οὕτω παράδοξον ἦν τὸ μέλλον ἔσεσθαι, ὡς καὶ γινόμενον παρὰ πολλοῖς ἀπιστεῖσθαι, πρῶτον προφήτας προέπεμπε, τοῦτο αὐτὸ ἀπαγγέλλοντας. καὶ γὰρ ὅτε πατριάρχης αὐτὸ προανεφώνει λέγων, ἐκ βλαστοῦ, υἱέ μου, ἀνέβης· ἀναπεσὼν ἐκοιμήθης ὡς λέων· ὅτε Ησαΐας λέγων, ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει, καὶ τέξεται υἱὸν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Εμμανουήλ. καὶ ἕτερος πάλιν, εἴδομεν αὐτὸν ὡς παιδίον, ὡς ῥίζαν ἐν γῇ διψώσῃ. γῆν δὲ διψῶσαν τὴν μήτραν λέγει τὴν παρθενικὴν, διὰ τὸ μὴ δέξασθαι σπέρμα ἀνθρώπου, μηδὲ συνουσίας ἀπολαῦσαι, ἀλλὰ χωB ρὶς γάμων αὐτὸν τεκεῖν. καὶ πάλιν, παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν· καὶ πάλιν, ἐξελεύσεται ῥάβδος ἐκ τῆς ῥίζης Ιεσσαὶ, καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ῥίζης ἀναβήσεται. ὁ δὲ Βαρούχ ὁ ἐν Ιερεμίᾳ φησίν· οὗτος ὁ θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν· ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ιακὼβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ, καὶ Ισραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ. μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. καὶ ὁ Δαβὶδ τὴν ἔνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν δηλῶν ἔλεγε, καταβήσεται ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον, καὶ ὡσεὶ σταγὼν C ἡ στάζουσα ἐπὶ τὴν γῆν, ὅτι ἀψοφητὶ καὶ ἀταράχως εἰς τὴν μήτραν εἰσελήλυθε τὴν παρθενικήν. ἀλλ' οὐκ ἤρκεσε ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ παραγινόμενος, ἵνα μὴ νομισθῇ φαντασία τὸ γινόμενον, οὐ τῇ ὄψει μόνον πιστοῦται τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ καὶ χρόνῳ πολλῷ, καὶ τῷ διὰ πάντων ἐλθεῖν τῶν ἀνθρωπίνων. οὐ γὰρ ἁπλῶς εἰς ἄνθρωπον εἰσέρχεται ἀπηρτισμένον καὶ πεπληρωμένον, ἀλλ' εἰς μήτραν παρθενικὴν, ὥστε καὶ κυοφορήσεως, καὶ τόκων ἀνασχέσθαι, καὶ γαλακτοτροφίας, καὶ αὐξήσεως, καὶ τῷ μήκει τοῦ χρόνου καὶ τῇ διαφορᾷ τῶν ἡλικιῶν ἁπασῶν D πιστώσασθαι τὸ γινόμενον. καὶ οὐδὲ ἐν τούτοις ἵσταται τὰ τῆς ἀποδείξεως μόνον, ἀλλὰ καὶ περιφέρων τὴν σάρκα, ἀφίησιν αὐτὴν τὰ τῆς φύσεως ἐλαττώματα ὑπομεῖναι, καὶ πεινῆσαι καὶ διψῆσαι καὶ καθευδῆσαι καὶ κοπιᾶσαι, τέλος καὶ ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἐρχόμενος, ἀφίησιν αὐτὴν τὰ τῆς σαρκὸς παθεῖν. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ κρουνοὶ κατεφέροντο ἱδρώτων ἐξ αὐτῆς, καὶ ἄγγελος ηὑρίσκετο αὐτὴν διακρατῶν, καὶ λυπεῖται καὶ ἀδημονεῖ· καὶ γὰρ πρὶν ἢ ταῦτα εἰπεῖν, φησιν, ἡ ψυχή μου τετάρακται καὶ περίλυπός ἐστιν ἕως θανάτου. εἰ οὖν τούτων ἁπάντων γινομένων ὁ πονηρὸς τοῦ διαβόλου

διαβόλου στόμα διὰ Μαρκίωνος τοῦ Ποντικοῦ, καὶ Οὐαλεντίνου, καὶ Μανιχαίου τοῦ Πέρσου, καὶ ἑτέρων πλειόνων αἱρέσεων ἐπεχείρησεν ἀνατρέψαι τὸν περὶ τῆς οἰκονομίας λόγον, καὶ ἤχησε Σατανικήν τινα ἠχὴν λέγων, ὅτι οὐδὲ ἐσαρκώθη, οὐδὲ σάρκα περιεβάλετο, ἀλλὰ δόκησις τοῦτο ἦν καὶ φαντασία, καὶ σκηνὴ καὶ ὑπόκρισις, καίτοι τῶν παθῶν βοώντων, τοῦ θανάτου, τοῦ τάφου, τῆς πείνης· εἰ μηδὲν τούτων ἐγεγόνει, πῶς οὐ πολλῷ πλέον ὁ διάβολος τὰ πονηρὰ ταῦτα ἀνέσπειρε τῆς ἀσεβείας δόγματα; διά τοι τοῦτο, ὥσπερ ἐπείνησεν, ὥσπερ ἐκαθεύδησεν, ὥσπερ ἐκοπίασεν, ὥσπερ ἔφαγεν, ὥσπερ ἔπιεν, οὕτω καὶ θάνατον παραιτεῖται, τὸ ἀνθρώπινον ἐνδεικνύμενος, καὶ τὴν ἀσθένειαν τῆς φύσεως τὴν οὐκ ἀνεχομένην ἀπαθῶς ἀπορραγῆναι τῆς παρούσης ζωῆς. εἰ γὰρ μηδὲν τούτων εἰρήκει, εἶχεν ἂν εἰπεῖν, ὅτι εἰ ἄνθρωπος ἦν, ἔδει αὐτὸν παθεῖν τὰ τοῦ ἀνθρώπου. τίνα δέ ἐστι ταῦτα; τὸ μέλλοντα σταυροῦσθαι, καὶ δειλιᾶν καὶ ἀγωνιᾶν, καὶ μὴ ἀπαθῶς ἀπορρήγνυσθαι τῆς παρούσης ζωῆς. τῇ φύσει γὰρ ἔγκειται τὸ φίλτρον τὸ περὶ τὰ παρόντα. διά τοι τοῦτο δεῖξαι βουλόμενος ἀληθῆ τῆς σαρκὸς τὴν περιβολὴν, καὶ τὴν οἰκονομίαν πιστώσασθαι, μετὰ πολλῆς τῆς ἀποδείξεως τὰ πάθη γυμνὰ παρατίθησιν. Εἷς μὲν οὖν λόγος οὗτος· ἔστι δὲ καὶ ἕτερος τούτου οὐκ ἐλάττων. τίς δὲ οὗτος; παραγενόμενος ὁ Χριστὸς, πᾶσαν ἀρετὴν παιδεῦσαι τοὺς ἀνθρώπους ἐβούλετο· ὁ δὲ παιδεύων, οὐ λόγῳ μόνον διδάσκει, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ. αὕτη γὰρ ἡ ἀρίστη διδασκαλία ἐστὶ τοῦ διδάσκοντος. ἐπεὶ καὶ κυβερνήτης παρακαθίζων τὸν μαθητὴν, δείκνυσι μὲν αὐτῷ πῶς κατέχει τοὺς οἴακας, προστίθησι δὲ καὶ λόγον τῷ ἔργῳ· καὶ οὔτε λέγει μόνον, οὔτε ἐργάζεται μόνον. ὁμοίως καὶ οἰκοδόμος παραστήσας τὸν μέλλοντα παρ' αὐτοῦ μανθάνειν πῶς τοῖχος ὑφαίνεται, δείκνυσι μὲν αὐτῷ διὰ τοῦ ἔργου, δείκνυσι δὲ αὐτῷ καὶ διὰ τοῦ λόγου· ὡσαύτως καὶ ὑφάντης, καὶ ποικιλτὴς, καὶ χρυσοχόος, καὶ χαλκοτύπος, καὶ πᾶσα τέχνη διὰ λόγων τε καὶ ἔργων ἔχει τὸν διδάσκοντα. ἐπεὶ οὖν καὶ αὐτὸς παρεγένετο παιδεῦσαι ἡμᾶς πᾶσαν ἀρετὴν, διὰ τοῦτο καὶ λέγει τὰ πρακτέα, καὶ ποιεῖ. Ὁ γὰρ ποιήσας, φησὶ, καὶ διδάξας, οὗτος μέγας κληθήσεται ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. σκόπει δέ· ἐκέλευσεν εἶναι ταπεινόφρονας καὶ πρᾳεῖς, καὶ ἐδίδαξε διὰ τῶν ῥημάτων.

A os Diaboli per Marcionem Ponticũ, & Valentinum, & Manichæũ Perſam, & alios plures hęreſum auctores ſermonẽ de diſpenſatione potuit, quantũ in ipſis erat, ſubuertere, & Satanicam vocem emiſit, vt diceret, eum neque incarnatum eſſe, neque carnem induiſſe, ſed ſpeciem id quãdam fuiſſe, phantaſma, ſimulationem, ac mimum: tametſi paſſiones, & mors, & ſepulchrum, & fames reclamarent: ſi nihil horum cõtigiſſet, nonne multo amplius Diabolus hæc impietatis peſſima dogmata diſſeminaſſet? Quamobrem ſicut eſuriuit, ſicut fatigatus eſt, ſicut dormiuit, ſicut B manducauit, ſicut bibit, ſic & mortem recuſat, id quod eſt humanum oſtendens, & infirmitatem naturæ, quæ auelli ſe à præſenti vita ſine dolore non patitur. Nam ſi nihil horum dixiſſet, potuiſſet dicere, Si homo erat, oportebat eum pati, quæ hominis ſunt. Quænam autem illa ſunt? vt nimirum qui crucifigendus erat, formidaret & anxius eſſet, nec ſine dolore à præſenti vita auelleretur; ſiquidem inſitus eſt naturæ amor præſentium: propterea cum verum eſſe carnis in- C dumentum vellet oſtendere, ac diſpenſationem credibilem reddere, multa cum demonſtratione paſſiones ipſas nudas propoſuit. Atque hæc quidem vna eſt ratio: ſed & altera quædam eſt nihilo iſta minor. Adueniens Chriſtus omnem virtutem homines docere volebat: cæterum is qui docet non verbo ſolum, ſed etiam opere inſtruit: hæc quippe doctoris optima eſt doctrina. Quandoquidem gubernator quoque dum diſcipulum collocat, quo pacto clauum tractet, oſtendit, & ſimul operi verbum adiungit, & neque loquitur tantummodo, neque tantummodo D operatur. Pari ratione cum medium adducit eũ, quem ad extruendum murũ inſtructurus eſt architectus, docet illum opere, docet & verbo: ſimiliter & textor & Phrygio & auri fuſor, & faber ærarius & omnis artifex, cum verbis docet, tũ operibus. Quando igitur & ipſe nos ad omnem virtutem inſtructurus aduenit, propterea & quæ facienda ſunt dicit, & ipſe peragit. Qui enim fecerit, inquit, & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum. Sic autẽ rem expende: humiles vt eſſemus, ac mites præcepit, & verbis docuit:

Altera ratio cur paſſiones & affectus Chriſtus in ſe recepit.

Matth. 5. 19.

vide quo pacto & rebus ipſis illa docue-
rit. Cum enim dixiſſet, Beati paupetes
ſpiritu, beati mites, quo pacto illa præ-
Ioan.13.4. ſtanda ſint, indicat. Quonam ergo pa-
cto docuit? cũ accepiſſet linteum, præ-
cinxit ſe, & lauit pedes diſcipulorum.
Quid cum hac humilitate conferri po-
teſt? Non enim iam verbis tantum illã
docet, verum etiam operibus. Manſue-
tudinem rurſus & patientiam docet o-
peribus: quonam pacto? Alapa percuſ-
Ioa.18.23. ſus eſt à ſeruo Pontificis, & ait: Si qui-
dem malè loquutus ſum, teſtimonium
perhibe de malo: ſi autẽ bene, quid me
cædis? Pro inimicis orare præcepit, rur-
ſus hoc etiã operibus docet. Cum enim
Luc.23.34. in crucẽ aſcendiſſet, dixit, Pater dimit-
te illis: non enim ſciunt, quid faciunt.
Vt igitur præcepit vt oraremus, ſic &
orat ipſe, teq; docet orare, cum nec ipſe
dimittẽdi ſit poteſtate deſtitutus. Præ-
cepit rurſus, vt iis qui nos oderunt be-
nefaceremus, ac de illis, qui nos calum-
niantur, bene mereremur: hoc autem
Matth. 5. 44. opere ipſo cõpleuit: ſiquidẽ ex Iudæis
dęmones expulit, à quibus, correptus à
dęmone appellabatur, perſequentes ſe
beneficiis cumulabat, inſidiantes ale-
bat, crucifigere volentes ad regnum
manu ducebat. Rurſus ad diſcipulos
Matt. 10. 9. dicebat: Nolite poſſidere aurum, ne-
que argentum, neque pecuniam in zo-
nis veſtris, vt ad paupertatem incitaret:
hoc rurſus operibus docebat, cum ita
loqueretur Vulpes foueas habent, &
Matth. 8. 20. volucres cœli nidos: filius autem homi-
nis non habet, vbi caput reclinet: neq;
menſa illi erat, non domus, non aliud
quicquam eiuſmodi: non quod egenus
eſſet, ſed quod homines ad hanc inſi-
ſtendam viam erudiret. Hac nimirum
ratione docebat illos orare. Dicebant
igitur illi: Doce nos orare. Idcirco et-
iam orat, vt & illi diſcant orare. Sed
non tantum orare, verum etiam, quo
pacto deberent orare diſcere illos o-
portuit: propterea nempe tradidit &
illis orationem in hæc verba conce-
ptam: Pater noſter, qui es in cœlis,
ſanctificetur nomen tuum. Adue-
niat regnum tuum. Fiat voluntas tua,
ſicut in cœlo, & in terra. Panem no-
ſtrnm quotidianum da nobis hodie.
Et dimitte nobis debita noſtra ſicut
& nos dimittimus debitoribus no-
ſtris. Et ne nos inducas in tentatio-
nem. Hoc eſt in periculum, in inſidias.

A ὅρα πῶς αὐτὰ παιδεύει καὶ διὰ τῶν πραγμάτων. εἰπὼν γὰρ, Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, μακάριοι οἱ πρᾳεῖς, δείκνυσι πῶς αὐτὰ δεῖ κατορθοῦν. πῶς οὖν ἐδίδαξε; Λαβὼν λέντιον διέζωσεν ἑαυτὸν, καὶ ἔνιψε τῶν μαθητῶν τοὺς πόδας. τί ταύτης ἴσον τῆς ταπεινοφροσύνης; οὐκ ἔτι γὰρ διὰ τῶν λόγων μόνον ταύτην παιδεύει, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἔργων. πάλιν τὴν πρᾳότητα καὶ τὴν ἀνεξικακίαν διδάσκει διὰ τῶν ἔργων πῶς; ἐῤῥαπίσθη παρὰ τοῦ δούλου τοῦ ἀρχιερέως, καί φησιν, Εἰ μὲν κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ· εἰ δὲ καλῶς, τί με δέρεις; ἐκέλευσεν B εὔχεσθαι ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν, πάλιν καὶ τοῦτο διὰ τῶν ἔργων παιδεύει. ἀναβὰς γὰρ ἐν τῷ σταυρῷ λέγει, Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσιν. ὥσπερ οὖν ἐκέλευσεν εὔχεσθαι, οὕτω καὶ αὐτὸς εὔχεται, σε παιδεύων εὔχεσθαι, οὐκ αὐτὸς ἀπορῶν ἀφιέναι. πάλιν ἐκέλευσεν εὖ ποιεῖν τοὺς μισοῦντας ἡμᾶς, καὶ καλῶς ποιεῖν τοὺς ἐπηρεάζοντας. τοῦτο δὲ διὰ τῶν ἔργων ἐποίησε. τῶν γὰρ Ιουδαίων τοὺς δαίμονας ἐξέβαλε, τῶν καλούντων αὐτὸν δαιμονῶντα, ἐλαύνοντας εὐεργέτει, ἐπιβουλεύοντας ἔτρεφε, σταυρῶσαι βουλομένους εἰς βασι- C λείαν ἐχειραγώγει. ἔλεγε πάλιν τοῖς μαθηταῖς, Μὴ κτήσησθε χρυσὸν, μηδὲ ἄργυρον, μηδὲ χαλκὸν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν, πρὸς ἀκτημοσύνην ἀλείφων· τοῦτο πάλιν διὰ τῶν ἔργων ἐπαίδευεν οὕτω λέγων, Αἱ ἀλώπεκες φωλεοὺς ἔχουσι, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσεις· ὁ δὲ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλῖναι. καὶ οὐκ ἦν αὐτῷ τράπεζα, οὐκ οἰκία, οὐκ ἄλλο τι τῶν τοιούτων οὐδέν. οὐκ ἐπειδὴ ἠπόρει, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπαίδευε τοὺς ἀνθρώπους ταύτην ἐλθεῖν τὴν ὁδόν. κατὰ δὴ τοῦτον τὸν τρόπον καὶ εὔχεσθαι αὐτοὺς ἐδίδασκεν. ἔλεγον οὖν αὐτῷ, δίδαξον ἡμᾶς D εὔχεσθαι. διὰ τοῦτο καὶ εὔχεται, ἵνα ἐκεῖνοι μάθωσιν εὔχεσθαι. ἀλλ' οὐκ εὔχεσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ πῶς δεῖ εὔχεσθαι μαθεῖν αὐτοὺς ἐχρῆν· διὰ δὴ τοῦτο καὶ εὐχὴν παρέδωκεν οὕτως ἔχουσαν· Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου· ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου· γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον· καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφλέταις ἡμῶν· καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμὸν, τουτέστιν, εἰς κίνδυνον, εἰς ἐπιβουλάς.

A ἐπεὶ οὖν ἐκέλευσεν εὔχεσθαι, μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, τοῦτο αὐτὸ διδάσκει αὐτοὺς δι' αὐτοῦ τοῦ πράγματος λέγων, πάτερ, εἰ δυνατὸν, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο, παιδεύων ἅπαντας τοὺς ἁγίους μὴ ἐπιπηδᾶν τοῖς κινδύνοις, μηδὲ ἐπιρρίπτειν ἑαυτοὺς, ἀλλ' ἀναμένειν μὲν ἐπιόντας, καὶ ἀνδρείαν πᾶσαν ἐπιδείκνυσθαι· μὴ μέντοι αὐτοὺς προπηδᾶν, μηδὲ προτέρους ὁμόσε τοῖς δεινοῖς ἰέναι. τί δήποτε; καὶ ταπεινοφροσύνην διδάσκων, καὶ τῶν τῆς κενοδοξίας ἐγκλημάτων ἀπαλλάττων. διά τοι τοῦτο καὶ ἐνταῦθα, ὅτε ταῦτα ἔλεγεν, ἀπελθών, φησι, προσηύξατο· καὶ μετὰ τὸ προσεύξασθαι λέ- B γει τοῖς μαθηταῖς οὕτως· Οὐκ ἰσχύσατε μίαν ὥραν γρηγορῆσαι μετ' ἐμοῦ; γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν. ὁρᾷς ὅτι οὐ προσεύχεται μόνον, ἀλλὰ καὶ παραινεῖ; τὸ μὲν γὰρ πνεῦμα πρόθυμον, φησὶν, ἡ δὲ σὰρξ ἀσθενής. τοῦτο δὲ ἔλεγε, τῦφον τὴν ψυχὴν αὐτῶν κενῶν, καὶ ἀπονοίας ἀπαλλάττων, συνεσταλμένους ποιῶν, μετριάζειν παρασκευάζων. ὃ τοίνυν ἠβούλετο αὐτοὺς διδάσκειν εὔχεσθαι, τοῦτο καὶ αὐτὸς ηὔξατο ἀνθρωπίνως· οὐ κατὰ τὴν θεότητα (ἀπαθὲς γὰρ τὸ θεῖον) ἀλλὰ κατὰ τὴν ἀνθρωπό- C τητα. ηὔξατο δὲ παιδεύων ἡμᾶς εὔχεσθαι, καὶ ἀεὶ ζητεῖν τῶν δεινῶν τὴν ἀπαλλαγήν· εἰ δὲ μὴ ἐγχωροίη, στέργειν τὰ τῷ θεῷ δοκοῦντα. διὰ τοῦτο ἔλεγε, πλὴν οὐχ ὡς ἐγὼ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ· οὐκ ἐπειδὴ ἄλλο μὲν αὐτοῦ βούλημα, ἄλλο δὲ τοῦ πατρός· ἀλλ' ἵνα παιδεύσῃ τοὺς ἀνθρώπους, κἂν ἀγωνιῶσι, κἂν τρέμωσι, κἂν κίνδυνος ἐπίῃ, κἂν μὴ βούλωνται ἀπορραγῆναι τῆς παρούσης ζωῆς, ὅμως τοῦ οἰκείου βουλήματος προτιμᾶν τὸ τοῦ θεοῦ βούλημα· ὃ γὰρ οὖν καὶ Παῦλος παιδευθεὶς, ἀμφότερα ταῦτα διὰ τῶν ἔργων D ἔδειξε. τούς τε γὰρ πειρασμοὺς ἠξίωσεν ἀποκινηθῆναι αὐτοῦ, οὕτω λέγων, Ὑπὲρ τούτου τρὶς τὸν κύριον παρεκάλεσα· καὶ ἐπειδὴ οὐκ ἔδοξε τῷ θεῷ, φησι, διὸ εὐδοκῶ ἐν ἀσθενείαις, ἐν ὕβρεσιν, ἐν διωγμοῖς. τάχα δὲ ἀσαφὲς τὸ εἰρημένον. ἐγὼ ποιῶ αὐτὸ σαφέστερον. ἐκινδύνευσε πολλὰ ὁ Παῦλος, καὶ ηὔξατο μὴ κινδυνεύειν. ἤκουσεν οὖν τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, ὅτι Ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου· ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται. ἐπεὶ οὖν εἶδε τοῦ θεοῦ θέλημα ὄν, λοιπὸν τὸ ἑαυτοῦ θέλημα ὑποτάττει τῷ τοῦ θεοῦ θελήματι.

Quando igitur orare iuſſit, Ne nos inducas in tentationem, iſtud ipſum reipſa docet illos, dum ait, Pater ſi poſſibile eſt, tranſeat à me calix iſte, dum omnes ſáctos docet, ne periculis ſeſe obiiciant, neque ſe præcipites agant, ſed inſultum aduerſariorum expectent, omnemque fortitudinem præ ſe ferát: non tamen vt ipſi proſiliát, ſeque priores malis obiiciant. Quid ita? vt nimirum humilitatem doceat, & vanæ gloriæ crimine liberet. Quam etiam ob cauſſam hîc quoque, dum hæc diceret, abiens, inquit, orauit, & poſtquam oraſſet, ita dixit diſcipulis, Non potuiſtis vna hora vigilare mecum? Vigilate, & orate, ne intretis in tentationem. Vides vt non ſolum oret, ſed etiam admoneat? Spiritus enim promptus eſt, inquit, caro autem infirma. Hoc autem dicebat, vt ex eorum anima faſtû omnem depelleret, vt eos ſuperbia liberaret, humiles redderet, ac modeſtos efficeret. Quod igitur eos precari docere volebat, hoc & ipſe precabatur humanitus, non ſecundum diuinitatem (eſt enim omnis paſſionis expers numen) ſed ſecundum humanitatem. Porro vt nos orare doceret, orabat, & ſemper quærere liberari à malis: quod ſi fieri nequeat, vt eo, quod Deo viſum fuerit, contenti ſimus. Propterea dicebat; Veruntamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu, non quod alia voluntas eius eſſet, & alia Patris: ſed vt homines doceret, quamuis æſtuent, quamuis tremant, quamuis pericula immineant, quamuis ab hac vita nolint auelli, propriæ tamen voluntati Dei præferre voluntatem: quod vtrique Paulus edoctus agere, vtrumq; opere præſtitit: Nam & tentationes à ſe poſtulauit amoueri, cum ita diceret: Propter quod ter Dominum rogaui: & quoniam Deo viſum non eſt, inquit, idcirco placide acquieſco in infirmitatibus, in contumeliis, in perſequutionibus. Forte vero nû ſatis apertum eſt, quod dicitur: itaq; manifeſtius à nobis reddetur. Multis obſidebatur periculis Paulus; & orabat, ne periculis obiiceretur. Audiuit ergo Chriſtû dicentem; Sufficit tibi gratia mea: virtus enim in mea infirmitate perficitur. Poſtquam igitur, quænam eſſet Dei voluntas, agnouit, tum voluntatem ſuam deinceps Dei voluntati ſubiecit.

Matt. 26. 41.

2 Cor. 12. 8.

Hæc igitur vtraque per orationem iſtam docuit, vt neque periculis nos obiiciamus, ſed & oremus ne in ea incidamus: ſin autem nos inuaſerint, ea patienter feramus, ac propriæ voluntati Dei voluntatem præferamus. Quæ cum ita nobis explorata ſint, oremus vt nunquam in tentationem intremus: quod ſi quando intrauerimus, Deum precemur, vt nobis patientiam & fortitudinem largiatur, ipſiuſque voluntatem omni noſtræ voluntati præferamus. Sic enim fiet, vt vitam præſentem cum ſecuritate tranſigamus, & futura bona conſequamur: quorum nos compotes fieri contingat gratia & benignitate domini noſtri Ieſu Chriſti, cum quo Patri, vna cum Spiritu ſancto gloria, imperium, honor nunc & ſemper, & in ſecula ſeculorum. Amen.

A Ταῦτα τοίνυν ἀμφότερα ἀπὸ τῆς εὐχῆς ταύτης ἐπαίδευσε, μήτε ἐπιπηδᾶν τοῖς κινδύνοις, ἀλλὰ καὶ εὔχεσθαι μὴ ἐμπεσεῖν εἰς αὐτούς· εἰ δὲ ἐπέλθοιεν, φέρειν αὐτοὺς γενναίως, καὶ τοῦ οἰκείου θελήματος προτιμᾶν τὸ τοῦ θεοῦ θέλημα. Ταῦτα οὖν εἰδότες, εὐχώμεθα μὲν μηδέποτε εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν· κἂν εἰσέλθωμεν, παρακαλῶμεν τὸν θεὸν διδόναι ἡμῖν ὑπομονὴν καὶ ἀνδρείαν, καὶ τὸ αὐτοῦ θέλημα παντὸς θελήματος ἡμῶν προτιμῶμεν. οὕτω γὰρ καὶ τὸν παρόντα βίον μετ' ἀσφαλείας διανύσομεν, καὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ἐπιτευξόμεθα· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς B ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Ad eos, qui ad ludos Circenſes proficiſcuntur, & in illum Euangelij locum, Intrate per anguſtam portam, quia læta porta, & ſpatioſa via eſt, quæ ducit ad perditionem, & multi ſunt, qui intrant per eam: & ſub finem in Diuitem & in Lazarum.

Matth. 7. 13.

Πρὸς τοὺς εἰς τὰς ἱπποδρομίας ἀπελθόντας, καὶ εἰς τὸ ῥητὸν τοῦ εὐαγγελίου· Εἰσέλθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης, ὅτι πλατεῖα ἡ πύλη, καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν, καὶ πολλοί εἰσιν οἱ εἰσερχόμενοι δι' αὐτῆς· καὶ C πρὸς τῷ τέλει εἰς πλούσιον καὶ εἰς τὸν Λάζαρον.

Eodem interprete.

COnſuetam rurſus attingere doctrinam volo, & ſpiritualem menſam vobis apponere: ſed piget me cunctórque, dum video nullum vos ex aſſidua doctrina fructum capere. Quandoquidem agricola quoque poſtquam liberali manu ſemina ſinui terræ commiſit, neque dignum laboribus germen videt exoriri, non eadem cum animi alacritate agriculturam exercet: quoniam ſpes vbertatis frugum moleſtiam laborum imminuit. Pari ratione nos quoque multum hunc docendi laborem æquo animo ferremus, ſi nos quippiam profeciſſe cohortatione noſtra didiciſſemus ad vtilitatem veſtram promouendam: iam vero cum conſpiciamus poſt tam multas cohortationes noſtras, poſt tam multas admonitiones & caſtigationes, (neque enim ceſſauimus, vobis in memoriam reuocare tremendum illud tribunal, ineuitabiles illas pœnas,

Βούλομαι τῆς συνήθους ἅψασθαι πάλιν διδασκαλίας, καὶ τὴν πνευματικὴν ὑμῖν παραθεῖναι τράπεζαν· καὶ ὀκνῶ καὶ ἀναδύομαι, ὁρῶν οὐδὲν καρπουμένους ὑμᾶς ἐκ τῆς συνεχοῦς διδασκαλίας. ἐπεὶ καὶ γεωπόνος, ἐπειδὰν δαψιλεῖ τῇ χειρὶ τὰ σπέρματα τοῖς κόλποις τῆς γῆς παρακαταθῇ, καὶ D μὴ ἀξίαν τῶν πόνων ἴδῃ τὴν βλάστην γενομένην, οὐ μετὰ τῆς αὐτῆς προθυμίας τῆς γεωργίας ἅπτεται. ἡ γὰρ ἐλπὶς ἀεὶ τῆς τῶν καρπῶν φορᾶς ὑποτέμνει τὸ βαρὺ τῶν πόνων. τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ ἡμεῖς τὸν πολὺν τοῦτον πόνον τῆς διδασκαλίας κούφως ἂν ἠνέγκαμεν, εἰ ἐμάθομεν πλέον τι γενόμενον ἐκ τῆς παραινέσεως τῆς ἡμετέρας εἰς ὠφέλειαν τὴν ὑμετέραν. νυνὶ δὲ ὅταν θεασώμεθα, ὅτι μετὰ τὰς τοσαύτας ἡμῶν παραινέσεις, μετὰ τὰς τοσαύτας νουθεσίας καὶ ἐπιπλήξεις (οὐδὲ γὰρ ἐπαυσάμεθα συνεχῶς ὑμᾶς ὑπομιμνήσκοντες τοῦ φοβεροῦ δικαστηρίου καὶ τῶν εὐθυνῶν τῶν ἀπαραιτήτων,

A καὶ τοῦ πυρὸς ἐκείνου τοῦ ἀσβέστου, καὶ τοῦ σκώληκος τοῦ ἀτελευτήτου) τινὲς τῶν ταῦτα ἀκουόντων (οὐδὲ γὰρ κατὰ πάντων ἐκφέρω τὴν ψῆφον, μὴ γένοιτο) πάντων τούτων ἐπιλαθόμενοι, πάλιν ἐπὶ τὴν Σατανικὴν θεωρίαν τῆς ἱπποδρομίας ἑαυτοὺς ἐκδεδώκασι, ποίᾳ λοιπὸν προσδοκίᾳ τῶν αὐτῶν ἁψόμεθα πόνων, καὶ τὴν διδασκαλίαν αὐτοῖς ταύτην τὴν πνευματικὴν παραθήσομεν, ὁρῶντες μηδὲν πλέον αὐτοὺς ἐντεῦθεν καρπουμένους, ἀλλ' ἁπλῶς συνηθείᾳ τινὶ κατακολουθοῦντας, καὶ κροτοῦντας μὲν τὰ παρ' ἡμῶν λεγόμενα καὶ δεικνῦντας ἡμῖν, ὡς μεθ' ἡδονῆς δέχονται τοὺς ἡμετέρους λόγους, B καὶ μετὰ τοῦτο πάλιν ἐπὶ τὸν ἱππόδρομον τρέχοντας, καὶ μείζονας τοὺς κρότους ἐπὶ τοὺς ἡνιόχους ἐπιδεικνυμένους καὶ ἀκατάσχετον τὴν μανίαν, καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ πόνου συντρέχοντας, καὶ πρὸς ἀλλήλους πολλάκις διαπληκτιζομένους καὶ λέγοντας, ὅτι ὁ μὲν τῶν ἵππων οὐ καλῶς ἔδραμεν, ὁ δὲ ὑποσκελισθεὶς κατέπεσεν· καὶ ὁ μὲν τούτῳ τῷ ἡνιόχῳ ἑαυτὸν προσνέμει, ὁ δὲ τῷ ἑτέρῳ· καὶ οὐδαμοῦ ἔννοια, οὐδὲ ὑπόμνησις τῶν ἡμετέρων λόγων, οὐδὲ τῶν πνευματικῶν καὶ φρικτῶν μυστηρίων τῶν ἐνταῦθα τελουμένων, C ἀλλὰ καθάπερ αἰχμάλωτοι γενόμενοι ὑπὸ τῶν τοῦ διαβόλου παγίδων, ἐκεῖ διημερεύουσι, τῇ Σατανικῇ θεωρίᾳ ἑαυτοὺς ἐκδεδωκότες, καὶ εἰς αἰσχύνην προκείμενοι καὶ Ἰουδαίοις καὶ Ἕλλησι καὶ τοῖς τὰ ἡμέτερα διασύρειν βουλομένοις; τίς ἂν οὖν, κἂν σφόδρα ᾖ λίθινος, ἢ καὶ ἀναίσθητος, ταῦτα ἀναλγήτως ἐνεγκεῖν δυνήσεται, μήτιγε ἡμεῖς οἱ πατρικὴν φιλοστοργίαν περὶ πάντας ὑμᾶς ἐπιδείκνυσθαι σπουδάζοντες; οὐδὲ γὰρ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ λυποῦν ἡμᾶς, ὅτι ἀνόητον τὸν ἡμέτερον ἐπιδείκνυσθε κάματον, ἀλλὰ πολλῷ πλέον ἡμῶν καθάπτεται, D ὅταν ἐννοήσωμεν, ὅτι βαρυτέραν ἑαυτοῖς οἱ ταῦτα ποιοῦντες ἐργάζονται τὴν κατάκρισιν. Ἡμεῖς γὰρ τῶν πόνων τὴν ἀμοιβὴν ἀναμένομεν παρὰ τοῦ δεσπότου. τὸ γὰρ ἡμέτερον ἅπαν πεποιήκαμεν, καὶ τὸ ἀργύριον κατεβαλόμεθα, καὶ τὸ τάλαντον τὸ ἐμπιστευθὲν ἡμῖν διενείμαμεν, καὶ οὐδὲν τῶν εἰς ὑμᾶς ἡκόντων παραλελοίπαμεν· οἱ δὲ τὰ ἀργύρια δεξάμενοι ταῦτα τὰ πνευματικὰ, ποίαν ἕξουσιν; Εἰπέ μοι, ἀπολογίαν, ποίαν δὲ συγγνώμην, ὅταν μὴ μόνον αὐτὰ ἀπαιτῶνται, ἀλλὰ καὶ τὴν τούτων ἐργασίαν;

A ignem illum, qui nunquam extinguitur, & vermem qui nunquam moritur) eorum nonnulli, qui hæc audiunt, (non enim in omnes ſententiam fero, abſit) horum omnium obliti, rurſus illi Satanico ſe ſpectaculo dediderunt, qua tandem expectatione lactati redibimus ad eoſdem labores, & hanc illis doctrinam ſpiritualem apponemus, cum nullum eos inde fructum percepiſſe videamus, ſed conſuetudini cuidam temere obſequentes cum applauſu, quæ dicebantur à nobis, excepiſſe nobiſque ſignificationem dediſſe voluptatis eius, B quam ex noſtris ſermonibus capiebant, ac deinde rurſus ad Circum accurrere, maiorique cum applauſu, & effrænata quadam inſania curſibus agitatorum fauere, ſumma contentione cum illis concurrere, & inter ſe frequenter velitari, ac dicere, vnum quidem ex equis recte cucurriſſe, alterum vero ſupplantatum eſſe prolapſum, & hunc quidem illi agitatori ſe adiungere, illum vero alteri, nec vſquam eos mente verſare, vel recordari verborum noſtrorum, C neque ſpiritualium tremendorumque myſteriorum quæ hic celebrantur, ſed quaſi Diaboli laqueis captiui teneantur, illic totos dies traducere, & Satanicis ſpectaculis ſe dedere, ſeque Iudæis ac Gentilibus opprobriis obruendos exponere, illiſque qui rebus noſtris voluerint obtrectare? Quis ergo, tametſi fuerit planè ſaxeus, aut ſtupidus, hoc ſine dolore ferre poterit, nedum nos, qui erga vos omnes paternum affectum exhibere contendimus? Neque enim hoc ſolum eſt, quod nobis dolorem D inurit, quod inutilem noſtrum laborem reddatis, ſed multo magis tangit, cum nobis venit in mentem eos, qui hæc faciunt, grauius ſibi iudicium accerſere. Nos enim laborum mercedem à Domino expectamus, quoniam id quod noſtri muneris fuit, perfecimus, pecuniam expendimus, & creditum nobis talentum diſtribuimus, nihil eorum quæ noſtrarum erant partium prætermiſimus; qui vero ſpirituales has pecunias acceperūt, quam quæſo excuſationem habebunt, quam veniam, cum non illæ tantum ab eis exigentur, ſed etiam quæſtus illarum?

A ſpectaculo profanus arceat.

A Quibus oculis iudicem intuebuntur? quo pacto formidabilem illum diem ferent, intoleranda tormenta? Num enim ad ignorantiam confugere poterunt? quotidie inclamamus, admonemus., cohortamur, fraudis perniciem indicamus, grauitatem damni, Satanici conuentus dolum, nec tamen ita potuimus commouere. Quid dico diem illum formidabilem? interim de huius vitæ rebus ſermonem inſtituamus: quo pacto quæſo poterunt, qui Satanico illi ſpectaculo interſunt, huc confidenter venire, cum ſe ab inſurgente ac vehementer reclamante conſcientia ſua ſentiant condemnari? B Annon audiunt iſti beatum Paulum doctorem orbis terrarum dicentem: Quæ ſocietas luci ad tenebras, aut quæ pars fideli cum infideli? (2. Cor. 6. 14.) Quanta enim condemnatione dignum cenſendum eſt, cum fidelis, qui precum & tremẽdorum myſteriorum quæ hic celebrantur, ac ſpiritualis doctrinæ particeps fuerit, poſt huius loci ſacrificium Satanico illi ſpectaculo cum infideli aſſideat, cum eo qui in tenebris impietatis aberrat, is qui Solis iuſtitiæ fuerit radiis illuſtratus? C qua ratione quæſo deinceps poterimus Gentilibus aut Iudæis os obturare? qua ratione inducere valebimus., ac perſuadere, vt ad pietatis partes tranſeant, cum eos videant, qui ſtant à nobis, in pernicioſis illis omnique ſordium genere redundantibus theatris cum illis commiſceri. Cur enim quæſo poſtquam hoc veniſti, & animum expurgaſti, mentemque ad ſobrietatem & contritionem induxiſti, rurſus illuc abiens teipſum contaminas? non audis ſapientem quendam dicentem: (Eccli. 34. 28.) Vnus ædificans, & vnus deſtruens, quid proficiunt aliud, quam labores? D Id vero nunc etiam fit. Cum enim ea quæ à nobis hic ædificata fuerant per doctrinam aſſiduam, & ſpiritualem hanc admonitionem, confeſtim illuc abiens omnia deſtruas, & in pauimentum, vt ita loquar, abiicias, quid nobis proderit, ſi rurſus ædificium inſtauremus, & vos iterum deſtruatis? Quis non ſummæ dementiæ hoc facinus dixerit ac furoris? Dic enim quæſo ſi in ſenſilibus iſtis ædificiis quæ ex lapidibus conſtruuntur, quempiam cerneres hoc agentem:

ποίοις ὀφθαλμοῖς ὄψονται τὸν κριτήν; πῶς οἴσουσι τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὴν φοβεράν; τὰ κολαστήρια τὰ ἀφόρητα; μὴ γὰρ εἰς ἄγνοιαν ἔχουσι καταφυγεῖν; καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐγκράζομεν, παραινοῦμεν, προτρεπόμεθα, δεικνύομεν τῆς ἀπάτης τὸν ὄλεθρον, τῆς βλάβης τὸ μέγεθος, τῆς Σατανικῆς πανηγύρεως τὸν δόλον, καὶ οὐδὲ οὕτω καθικέσθαι ἠδυνήθημεν. καὶ τί λέγω τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὴν φοβεράν; τέως τὰ ἐνταῦθα γυμνάσωμεν. πῶς, εἰπέ μοι, οἱ τῆς Σατανικῆς ἐκείνης μετασχόντες θεωρίας δυνήσονται μετὰ παρρησίας ἐν αὐτῷ παραγενέσθαι, τὸ συνειδὸς ἔχοντες κατεξανιστάμενον καὶ καταβοῶν μεγάλα; ἢ οὐκ ἀκούουσιν οὗτοι τοῦ μακαρίου Παύλου λέγοντος τοῦ διδασκάλου τῆς οἰκουμένης, Τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; ἢ τίς μερὶς πιστῷ μετὰ ἀπίστου; πόσης γὰρ οὐκ ἂν εἴη καταγνώσεως ἄξιον, ὅταν ὁ πιστὸς καὶ τῶν ἐνταῦθα τελουμένων εὐχῶν καὶ φρικτῶν μυστηρίων καὶ πνευματικῆς διδασκαλίας ἀπολαύων, μετὰ τὴν ἐνταῦθα τελετὴν ἀπελθὼν καθέζηται εἰς τὴν Σατανικὴν ἐκείνην θεωρίαν μετὰ τοῦ ἀπίστου, μετὰ τοῦ ἐν τῷ σκότει τῆς ἀσεβείας πλανωμένου, ὁ τῷ φωτὶ τῷ τῆς δικαιοσύνης ἡλίου καταυγασθείς; πῶς, εἰπέ μοι, λοιπὸν ἐπιστομίσαι δυνησόμεθα, ἢ Ἕλληνας, ἢ Ἰουδαίους; πῶς δὲ ἐνάγειν αὐτοὺς ἰσχύσομεν, καὶ πείσομεν μετατάξασθαι εἰς τὴν εὐσέβειαν, ὅταν ὁρῶσι τοὺς μεθ' ἡμῶν τεταγμένους εἰς τὰ ὀλέθρια ἐκεῖνα καὶ πάσης λύμης γέμοντα θέατρα συμφυρομένους αὐτοῖς; τίνος γὰρ ἕνεκεν, εἰπέ μοι, μετὰ τὸ παραγενέσθαι ἐνταῦθα καὶ ἐκκαθᾶραι τὸν λογισμὸν, καὶ τὴν διάνοιαν εἰς νῆψιν ἀγαγεῖν καὶ κατάνυξιν, πάλιν ἀπελθὼν ἐκεῖ καταρρυπαίνεις ἑαυτόν; ἢ οὐκ ἀκούεις σοφοῦ τινος λέγοντος, Εἷς οἰκοδομῶν, καὶ εἷς καθαιρῶν, τί ὠφέλησαν πλέον ἢ κόπους; ὃ δὴ καὶ νῦν γίνεται. ὅταν γὰρ τὰ ἐνταῦθα ὑφ' ἡμῶν οἰκοδομηθέντα διὰ τῆς συνεχοῦς διδασκαλίας καὶ τῆς παραινέσεως ταύτης τῆς πνευματικῆς, ἀπελθὼν ἀθρόον ἐκεῖ πάντα καθέλῃς, καὶ εἰς ἔδαφος, ὡς εἰπεῖν, καταγάγῃς, ποῖον ὄφελος πάλιν ἡμᾶς ἄνωθεν τὰ τῆς οἰκοδομῆς ἐπιδείκνυσθαι, καὶ πάλιν ὑμᾶς τὰ τῆς καθαιρέσεως; πόσης τοῦτο ἀνοίας οὐκ ἂν εἴη καὶ παραπληξίας; εἰπὲ γάρ μοι· εἰ ἐθεάσω ἐν ταῖς αἰσθηταῖς ταύταις οἰκοδομαῖς ταῖς διὰ τῶν λίθων γινομέναις τοῦτό τινα ποιοῦντα,

οὐχὶ ὡς μεμηνότα αὐτὸν περιστίξεις καὶ εἰκῆ καὶ μάτην κοπιώμενον, καὶ εἰς οὐδὲν δέον πάντα τὰ αὐτοῦ καταναλίσκοντι, τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ ἐπὶ τῆς οἰκοδομῆς ταύτης τῆς πνευματικῆς λογίζου, καὶ τὴν αὐτὴν ἔκφερε ψῆφον. ἰδοὺ γὰρ ἡμεῖς μὲν, ἐπειδὴ εἰς τοῦτο ἐτάχθημεν παρὰ τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος, καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν τὴν οἰκοδομὴν ταύτην τὴν πνευματικὴν εἰς ὕψος ἐγείρομεν, καὶ πρὸς τὴν τῆς ἀρετῆς διδασκαλίαν ὑμᾶς ἐνάγειν σπουδάζομεν· τινὲς δὲ τῶν ἐνταῦθα συντρεχόντων τὴν μετὰ πολλοῦ πόνου αὐξηθεῖσαν οἰκοδομὴν ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ μονονουχὶ ταῖς οἰκείαις χερσὶ διὰ τῆς ἀφάτου ταύτης ῥᾳθυμίας εἰς ἔδαφος κατάγουσιν, ἡμῖν μὲν πολλὴν τὴν ἀθυμίαν ἐντεῦθεν τίκτοντες, ἑαυτοῖς δὲ μέγιστον τὸν ὄλεθρον καὶ τὴν ζημίαν ἀφόρητον. τάχα σφοδροτέραν τὴν ἐπιτίμησιν ἐποιησάμεθα· ὅσον μὲν πρὸς τὴν ἡμετέραν φιλοστοργίαν σφοδροτέραν, ὅσον δὲ πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ πλημμελήματος οὐδὲ τὴν ἀξίαν. ἀλλ᾽ ὅμως ἐπειδὴ δεῖ καὶ τοῖς πεπτωκόσι χεῖρα ὀρέγειν, καὶ περὶ τοὺς οὕτως ἐρρᾳθυμηκότας τὴν πατρικὴν εὔνοιαν ἐπιδείξασθαι, οὐδὲ οὕτως ἀπαγορεύομεν αὐτοῖς τὴν σωτηρίαν· μόνον ἐὰν βουληθῶσι μηκέτι τοῖς αὐτοῖς πάλιν περιπεσεῖν, ἀλλὰ μέχρι τούτου στῆσαι τὰ τῆς ῥᾳθυμίας, καὶ ἀπαγορεύσαι ἑαυτοῖς τὴν ἐπὶ τὰς ἱπποδρομίας ἄνοδον, καὶ πᾶσαν τὴν τοιαύτην σατανικὴν θεωρίαν. δεσπότην γὰρ ἔχομεν φιλάνθρωπον καὶ ἥμερον καὶ κηδεμονικὸν, ὅς, ἐπειδὴ οἶδε τὴν ἀσθένειαν τῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας, ἐπειδὰν ἁμαρτήματί τινι περιπέσωμεν ῥᾳθυμίᾳ ὑποσκελισθέντες, ἓν μόνον ἐπιζητεῖ παρ᾽ ἡμῶν, μὴ ἀπογνῶναι, ἀλλὰ ἀποστῆναι τοῦ πλημμελήματος, καὶ πρὸς τὴν ἐξομολόγησιν ἐπειχθῆναι. κἂν τοῦτο ποιήσωμεν, ταχεῖαν ἡμῖν τὴν συγχώρησιν ἐπαγγέλλεται· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ λέγων· Μὴ ὁ πίπτων οὐκ ἀνίσταται, ἢ ὁ ἀποστρέφων οὐκ ἐπιστρέφει; ταῦτα τοίνυν εἰδότες, μὴ καταφρονῶμεν τοῦ οὕτω φιλανθρώπου δεσπότου, ἀλλὰ περιγινώμεθα τῆς συνηθείας τῆς ἐπιβλαβοῦς· καὶ μὴ τὴν πλατεῖαν πύλην, καὶ εὐρύχωρον ὁδὸν βαδίζωμεν· καθάπερ σήμερον ἠκούσατε τοῦ κοινοῦ πάντων δεσπότου παραινοῦντος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ, καὶ λέγοντος· Εἰσέλθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης, ὅτι πλατεῖα ἡ πύλη, καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν,

A num cum tanquam furioſum intuereris, aut fruſtra & incaſſum laborantem, & omnia ſua in res inutiles expendentem? pari ratione de hoc ſpirituali ædificio ratiocinare, atque eandem fer ſententiam. Ecce nos quidem poſtquam id nobis muneris à gratia diuina delatum eſt, ſingulis diebus ſpirituale hoc ædificium in altum erigimus, & vos ad virtutis doctrinã prouehere ſtudemus: at nonnulli qui huc concurrunt, ædificium multo cum labore auctum vno temporis memento ſuis propemodum manibus per ſummam hanc deſidiam in pauimentum B deiiciunt, & nobis quidem ingentem inde triſtitiam pariunt, ſibi vero perniciem extremam & intolerabile damnum contrahunt. Aſperiore forraſſe reprehenſione vſi ſumus: ſi ſpectetur quidem paternus hic amor noſter, aſperiore; ſin autem grauitas delicti ſpectetur, ne quidem ſatis digna. Veruntamen quoniam lapſis manus eſt porrigenda, atque erga illos qui tam negligentes fuerunt, paterna exhibenda eſt beneuolentia, ne ſic quidem de illorum ſalute deſpe- C ramus: dummodo non amplius in eadem velint recidere, ſed huc vſque tantum negligentiæ ſuæ indulgere, ſibique ipſis aditu Circenſium & omnis eiuſmodi Satanici ſpectaculi interdicant. Benignum enim, cleclementem, ac prouidium habemus dominum, qui cum naturæ noſtræ nouerit imbecillitatem, vbi negligentia ſupplantati in peccatum aliquod prolapſi fuerimus, vnum id ſolum à nobis requirit, vt ne deſperemus, ſed à peccato reſiliamus, & ad confeſſionem properemus. Quod ſi hoc D faciamus, cito ſe veniam daturum pollicetur: ipſe enim eſt qui dicit: Nunquid qui cadit, non reſurgit, aut, qui auertit ſe, non reuertitur? Hæc igitur cum ſciamus, tam clementem dominum ne ſpernamus, ſed noxiam conſuetudinem ſuperemus, neque per latam portam & ſpatioſam viam incedamus, prout audiſtis hodie communem dominum admonentem in Euangelio, ac dicentem: Intrate per anguſtam portam, quia lata porta, & ſpatioſa via eſt, quæ ducit ad perditionem,

Hier. 8.4.

Matt. 7.13.

A & multi ſunt, qui intrant per eam. Dum audis latam eſſe portam, & ſpatioſam viam, ne decipiaris in exordio, neque illud ſpectes, quod multi ſint qui per eam intrent: ſed illud animaduerte in anguſtum illam finem deſinere. Illud quoque prudenter conſidera nequaquam de ſenſili porta verba fieri, neque de via ſimpliciter, ſed de tota vita noſtra, de virtute ac vitio admonitionem eſſe. Propterea quoque ab his verbis ſermonem inchoauit, intrate per anguſtam portam, virtutis portam ſic appellans. Deinde cum dixiſſet, Intrate per anguſtam portam, nos deinceps cauſſam docet, B ob quam ad hoc nos cohortetur. Licet enim anguſta ſit iſta, multumque laborem offerat in ingreſſu, ſi tamen paululum laboretis, ad multam latitudinem perueni etis & amplitudinem, quæ vos ingenti voluptate poterit recreare. Ne igitur hoc ſpectetis, inquit, quod anguſta ſit, neque vos conturbent primordia, neque ingreſſus anguſtiæ deſides vos reddant. Lata enim hæc porta & ſpatioſa via deſinit in perditionem. Quapropter multi etiam ob initia & exordia decepti, ne- C que futurorum quicquam præuidentes in perditionem ſeipſos dediderunt: idcirco, lata eſt, inquit, porta & ſpatioſa via, quæ ducit ad perditionem, & multi ſunt, qui intrant per eam. Ac recte ſane latam ipſam portam vocauit, & ſpatioſam viam, quæ ad perditionem deducit. Qui enim ad ludos Circenſes feſtinant aſcendere, cæteraque Satanica illa ſpectacula, caſtitati vale dicentes, virtutem pro nihilo habentes, qui libidini ac genio indulgere volunt, qui deliciis & gulæ ſe dedunt, qui pecuniarum cupi- D ditate & inſania ſtimulantur, ac præſentis vitæ commodis inhiant, per latam portam & ſpatioſam viam incedunt: poſtquam autem paulo longius progreſſi ſunt, multaſque peccatorum ſarcinas coaceruarunt, afflicti, & debilitati, cum ad viæ finem peruenerint, vlterius progredi nequeunt, cum vix premantur anguſtiis, eo quod mole grauati peccatorum illam peragere minimè poſſint: quo fit, vt in ipſum tandem perditionis præcipitiū deuoluantur. Quid igitur quæſo pro-

Expoſitio textus euangelici.

A καὶ πολλοί εἰσιν οἱ εἰσερχόμενοι δι' αὐτῆς. ἀκούσας πλατεῖαν πύλην, καὶ εὐρύχωρον ὁδὸν, μὴ τοῖς προοιμίοις ἀπατηθῇς, μηδὲ, ὅτι πολλοὶ εἰσέρχονται δι' αὐτῆς, τοῦτο ἴδῃς, ἀλλ' ἐννόει ὅτι εἰς στενὸν καταστρέφει τέλος. κἀκεῖνο δὲ συνετῶς λογίζου, ὅτι οὐ περὶ αἰσθητῆς πύλης ἐστὶν ὁ λόγος, οὐδὲ περὶ ὁδοῦ ἁπλῶς, ἀλλὰ περὶ πάσης τῆς ζωῆς τῆς ἡμετέρας, καὶ περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας ἐστὶν ἡ παραίνεσις. διά τοι τοῦτο καὶ ἀρχόμενος οὕτως ἤρξατο λέγειν, εἰσέλθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης, τὴν τῆς ἀρετῆς πύλην οὕτω καλῶν. εἶτα εἰπὼν, ὅτι εἰσέλθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης, διδάσκει ἡμᾶς λοι- B πὸν τὴν αἰτίαν, δι' ἣν τοῦτο παραινεῖ. εἰ γὰρ καὶ στενή, φησιν, αὕτη, καὶ πολὺν ἔχει τὸν κάματον ἐν τῇ εἰσόδῳ, ἀλλ' ἐὰν μικρὸν κάμητε, εἰς πολὺ πλάτος ἐκβήσεσθε καὶ εὐρυχωρίαν πολλὴν τὴν ἄνεσιν δυναμένην ὑμῖν παρέχειν. μὴ τοίνυν ὅτι στενή ἐστι, φησιν, ἴδητε, μηδὲ τὰ προοίμια ὑμᾶς θορυβείτω, μηδὲ τὸ στενὸν τῆς εἰσόδου ὀκνηροὺς ἀπεργαζέσθω· ἡ γὰρ πλατεῖα αὕτη πύλη, καὶ ἡ εὐρύχωρος ὁδὸς εἰς ἀπώλειαν καταστρέφει. διὸ καὶ πολλοὶ τῇ ἀρχῇ καὶ τοῖς προοιμίοις ἀπατώμενοι, καὶ οὐδὲν τῶν μελλόντων προορώμενοι, εἰς τὴν ἀπώ- C λειαν ἑαυτοὺς ἐκδεδώκασι. διὰ τοῦτό φησιν, ὅτι πλατεῖα ἡ πύλη, καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν, καὶ πολλοί εἰσιν οἱ εἰσερχόμενοι δι' αὐτῆς. καὶ καλῶς αὐτὴν πλατεῖαν πύλην ἐκάλεσε, καὶ εὐρύχωρον ὁδὸν τὴν ἐπὶ τὴν ἀπώλειαν ἀπάγουσαν. οἱ γὰρ ἐπὶ τὰς ἱπποδρομίας ἀναβαίνειν σπεύδοντες, καὶ τὰς ἄλλας τὰς Σατανικὰς θεωρίας, καὶ τῆς σωφροσύνης ἀμελοῦντες, καὶ τῆς ἀρετῆς οὐδένα λόγον ποιούμενοι, καὶ ἀσελγαίνειν βουλόμενοι, καὶ οἱ τῇ τρυφῇ καὶ τῇ γαστριμαργίᾳ ἑαυτοὺς ἐκδιδόντες, καὶ περὶ τὴν τῶν D χρημάτων μανίαν καὶ λύσσαν καθ' ἑκάστην ἡμέραν δαπανώμενοι, καὶ πρὸς τὰ τοῦ παρόντος βίου πράγματα κεχηνότες, διὰ τῆς πλατείας πύλης βαδίζουσι καὶ εὐρυχώρου ὁδοῦ· ἀλλ' ἐπειδὰν ἐπὶ πολὺ προέλθωσι, καὶ πολλὰ τῶν ἁμαρτημάτων ἑαυτοῖς τὰ φορτία συνάξωσι, καταδαπανώμενοι, ἐλθόντες εἰς τὸ τῆς ὁδοῦ τέλος, (οὐκέτι περαιτέρω προελθεῖν δύνανται), τῆς στενότητος τῆς ὁδοῦ πιεζούσης αὐτοὺς, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι τῷ ὄγκῳ τῶν ἁμαρτημάτων βαρυνομένους ταύτην διελθεῖν· διὸ ἀνάγκη εἰς αὐτὸν τῆς ἀπωλείας τὸν κρημνὸν αὐτοὺς καταστρέψαι. ποῖον οὖν ὄφελος,

εἰπέ μοι, πρὸς ὀλίγον τὴν εὐρύχωρον βαδίσαντας, ἐν διηνεκεῖ ἀπωλείᾳ γενέσθαι; καὶ ὄναρ, ὡς εἰπεῖν, τρυφήσαντας, ἐν ἀληθείᾳ κολάζεσθαι; ὅπερ γάρ ἐστι μιᾶς νυκτὸς ὄναρ, τοῦτο ἅπας ὁ παρὼν βίος πρὸς τὴν διαδεξαμένην ἡμᾶς κόλασιν καὶ τιμωρίαν. μὴ γὰρ, ἵνα ἁπλῶς ἀναγινώσκωμεν, ταῦτα γέγραπται; διὰ τοῦτο ἡ τοῦ πνεύματος χάρις γραφῇ τοὺς τοῦ κυρίου λόγους παραδοθῆναι πεποίηκεν, ἵνα προφυλακτικὰ τῶν παθῶν τῶν ἡμετέρων φάρμακα ἐντεῦθεν λαμβάνοντες, τὴν ἐπηρτημένην κόλασιν διαφυγεῖν δυνηθῶμεν. διὰ τοῦτο καὶ τότε κατάλληλα τοῖς τραύμασιν αὐτῶν τὰ φάρμακα ἐπιτιθεὶς ὁ δεσπότης ἡμῶν Χριστὸς, ἔλεγε παραινῶν· εἰσέλθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης. στενὴν δὲ αὐτὴν ἐκάλει, οὐκ ἐπειδὴ τῇ φύσει στενὴ τυγχάνει, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ γνώμη ἡ ἡμετέρα πρὸς ῥαθυμίαν μᾶλλον ῥέπουσα, στενὴν αὐτὴν εἶναι νομίζει. οὐδὲ γὰρ ἵνα ἀποστρέψῃ ἡμᾶς, διὰ τοῦτο στενὴν αὐτὴν ὠνόμασεν, ἀλλ' ἵνα τὸ πλάτος τῆς ἑτέρας φυγόντες, καὶ ἐκ τοῦ τέλους ἑκάστην καταμαθόντες, οὕτω ταύτην μᾶλλον ἑλώμεθα. ἀλλ' ἵνα πᾶσιν ὁ λόγος εὐσύνοπτος γένηται, φέρε, εἰ δοκεῖ, παραγάγωμεν εἰς μέσον τοὺς διὰ τῆς πλατείας πύλης εἰσελθόντας καὶ διὰ τῆς εὐρυχώρου βαδίσαντας, καὶ ἴδωμεν ποῖον αὐτοὺς ἐδέξατο τέλος, καὶ τοὺς διὰ τῆς στενῆς πύλης εἰσελθόντας καὶ τεθλιμμένης ὁδοῦ, καὶ καταμάθωμεν καὶ τούτους οἷα ἐδέξατο τὰ ἀγαθά. ἕνα τοίνυν τῶν διὰ ταύτης τῆς πύλης εἰσελθόντων τῆς πλατείας, καὶ ἕνα τῶν διὰ τῆς στενῆς καὶ τεθλιμμένης ὁδοῦ βαδισάντων εἰς μέσον ὑμῖν παραγαγόντες, δείξωμεν τῶν παρὰ τοῦ κυρίου εἰρημένων τὴν ἀλήθειαν, αὐτῇ πάλιν τῇ τοῦ κυρίου παραβολῇ χρησάμενοι. τίς οὖν ἐστιν ὁ διὰ τῆς πλατείας πύλης εἰσελθὼν, καὶ τὴν εὐρύχωρον ὁδὸν βαδίσας; πρότερον γὰρ προσήκει δεῖξαι τίς οὗτός ἐστι, καὶ πόσον μῆκος ὥδευσεν ὁδοῦ τῇ πλατείᾳ βαδίζων, καὶ τότε φανερὸν ὑμῖν ποιῆσαι, εἰς οἷον κατέστρεψε τέλος. καὶ οἶδα μὲν, ὅτι συνετοὶ ὄντες ἤδη συνήκατε τὸ μέλλον ῥηθήσεσθαι· ἀλλ' ὅμως καὶ ἡμᾶς ἀναγκαῖον εἰπεῖν. ἀναμνήσθητέ μοι τοῦ πλουσίου ἐκείνου, τοῦ καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὴν πορφύραν καὶ τὰ βύσσινα ἐνδιδυσκομένου, καὶ λαμπρῶς ἑστιωμένου, καὶ παρασίτους καὶ κόλακας τρέφοντος, καὶ πολὺν τὸν ἄκρατον ἐγχεομένου,

A deſt, quod cum ad exiguum tempus per ſpatioſam incedamus, ſi perpetua perditione mox opprimamur, & vbi per ſomnium propemodum delicijs potiti fuerimus, re vera ſupplicio plectamur? Quod enim vnius noctis eſt ſomnium, hoc tota præſens eſt vita, ſi cum eo, quod nos excepturum eſt, ſupplicio comparetur. *Somnio ſimilis eſt hæc vita* Num enim vt temere à nobis legantur hæc ſcripta ſunt? Propterea Domini ſermones ſcriptis mandari gratia Spiritus ſancti curauit, vt dum ex iis remedia depromimus, quibus aduerſus paſſiones nos præmuniamus, imminẽs poſſimus ſupplicium euitare. B Quamobrem tum quoque conuenientia vulneribus eorũ adhibens medicamenta dominus noſter Ieſus Chriſtus cohortabatur dicens: Intrate per anguſtam portam. Anguſtam autem illam vocabat, non quod natura ſua ſit anguſta, ſed quod animus noſter ad deſidiam procliuis anguſtam illam eſſe arbitretur. Neque enim vt nos auocaret, idcirco anguſtam illã appellauit, ſed vt alterius latitudinẽ fugientes, & ex fine vnamquamque cognoſcẽtes, hanc ita potius eligamus. Sed vt nobis intellectu facilis fiat oratio, C age ſi videtur eos, qui per latam portam ingreſſi ſunt, & per ſpatioſam viam inceſſerunt in medium aduocamus, & quis eos tandem finis exceperit videamus, itemque illos qui per anguſtam portam ingreſſi ſunt, & per arctam viã, & quę tandem iſti bona ſortiti fuerint, cognoſcamus. *Exempla eorum qui per latam viam ambularunt.* Vnum igitur ex his, qui per latam hanc portam intrarunt, & vnum ex iis qui per anguſtam & arctam viam inceſſerunt, vobis in mediũ proferentes, eorũ quę à Domino dicta ſũt veritatem oſtendamus, & eadẽ rurſus Domini parabola vtamur. D Quiſnam ergo eſt ille qui per latã portã intrauit, & ſpatioſam viã peragrauit? Prius enim quis iſte ſit conuenit indicari, quantumque ſpatium viæ confecerit, per latam incedens, ac tum manifeſtum vobis reddere, in quem tandem finem deſierit. Ac ſcio equidem vos homines perſpicaces iam quid dicturi ſimus intelligere: nihilominus tamẽ à nobis dici neceſſe eſt. Reuocate vobis in memoriam diuitem illum, qui quotidie purpura induebatur & byſſo, qui epulabatur ſplendidè, qui paraſitos & adulatores alebat, qui multũ merũ effundebat, *Luc. 16.*

A qui quotidie ventrem ſaburrabat, qui multis ſe deliciis ingurgitabat, & per latam portam ingreſſus, voluptate ac lætitia mundana perpetuo fruebatur. Nam illi cuncta velut ex fonte affluebant, multum miniſterium, immenſæ deliciæ, corporis ſanitas, pecuniarum copia, delatus à multis honor, aſſentatorum laudes, nihil interim erat, quod illi triſtitiã afferret, & quod maius eſt, cum totos dies, crapulæ gulæque vacans tranſigeret, non modo proſpera corporis valetudine fruebatur, & in ſecuritate ſumma degebat, ſed & pauperem Lazarum in veſtibulo iacentem, plenum vlceribus, obſeſſum à B canibus, qui vulnera lingebant, fameque confectum immiſericors præteribat, & ne micas quidem illi impertire dignabatur. Atque hic quidem per latam portam ingreſſus per ſpatioſam viam incedebat, viam deliciarum, intemperantiæ, riſus, voluptatis, belluationis, ebrietatis, pecuniarum copiæ, molitiei in veſtimentis: ac diu totum vitæ huius tempus per ſpatioſam viam incedendo tranſegit, neque quicquam moleſtiarum expertus eſt, ſed ſemper proſpero ventorum afflatu de- C latus, vt pote per ſpatioſam viam incedens multa cum ſecuritate pergebat. Nuſquam ſcopuli, nuſquam præcipitia, nuſquam ſaxa ſub vndis latentia, nuſquam naufragium, nuſquã mutatio inæqualis, ſed quaſi per ſolidam & planam regionem iter habens, ita præſentis vitæ ſpatia decurrebat: quotidie vitiorum fluctibus mergebatur, neque ſentiebat: quotidie prauarum cupiditatum ſtimulis pungebatur, & amplius lætabatur: à laſciuia ſemper obſidebatur, ab ingluuie, ab inſana pecuniæ cupiditate, nec D vllo malorum ſenſu tangebatur, neque viæ finem poterat præuidere, ſed præſentium tantum iucunditate fruebatur, nec vnquam perpetui doloris in mentem illi veniebat, ſed deceptus, vt ita loquar, per latam viam incedebat, & ad ipſum præcipitium feſtinabat, quod non poterat præ nimia ebrietate cognoſcere. Nam ille proſper mundanarum rerum ſucceſſus, qui rationem eius obruerat, oculum illi mentis excæcarat, & quaſi iam luminibus orbatus ambulabat, neque quo ferretur ſciebat:

A καὶ γαστριζομένου καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν, καὶ τῇ τρυφῇ τῇ πολλῇ ἑαυτὸν ἐκδεδωκότος, καὶ διὰ τῆς πλατείας πύλης εἰσελθόντος, καὶ ἐν ἡδονῇ καὶ εὐθυμίᾳ βιωτικῇ διηνεκῶς τυγχάνοντος. πάντα γὰρ αὐτῷ, ὥσπερ ἐκ πηγῶν ἐπέρρει· θεραπεία πολλή, τρυφὴ ἄφατος, σώματος ὑγεία, χρημάτων περιουσία, τιμὴ παρὰ τῶν πολλῶν, αἱ παρὰ τῶν κολάκων εὐφημίαι, καὶ οὐδὲν ἦν αὐτῷ τέως τὸ λυποῦν· καὶ τὸ δὴ μεῖζον, ὅτι ἐν τοσαύτῃ κραιπάλῃ καὶ ἀδηφαγίᾳ διημερεύων, οὐ μόνον ὑγείας ἀπήλαυσε σωματικῆς καὶ ἀδείας πάσης, ἀλλὰ καὶ τὸν πένητα Λάζαρον ἐπὶ τοῦ πυλῶνος κατακείμε- B νον καὶ ἡλκωμένον καὶ ὑπὸ τῶν κυνῶν κυκλούμενον καὶ διαλειχόμενον, καὶ λιμῷ τηκόμενον ἀνηλεῶς παρέτρεχεν, οὐδὲ ψιχίων αὐτῷ μεταδιδούς. καὶ ὁ μὲν διὰ τῆς πύλης τῆς πλατείας εἰσελθὼν, τὴν εὐρύχωρον ὁδὸν ἐβάδιζε, τὴν τῆς τρυφῆς, τὴν τῆς ἀκολασίας, τὴν τοῦ γέλωτος, τὴν τῆς αἰέσεως, τὴν τῆς γαστριμαργίας, τὴν τῆς μέθης, τῆς τῶν χρημάτων περιβολῆς, τῆς ἐν τῇ ἐσθῆτι βλακείας. καὶ μέχρι πολλοῦ πάντα τὸν χρόνον τῆς παρούσης ζωῆς τὴν εὐρύχωρον ὁδὸν ἐβάδισεν, οὐδενὸς λυπηροῦ πεῖραν λαβὼν, ἀλλὰ πάντοτε ἐξ οὐ- C ρίας φερόμενος, καὶ ἅτε δὴ ἀεὶ δι᾽ εὐρυχώρου βαδίζων ὁδοῦ, μετὰ πολλῆς τῆς ἀδείας διέτρεχεν. οὐδαμοῦ σκόπελοι, οὐδαμοῦ κρημνοὶ, οὐδαμοῦ ὕφαλοι σπιλάδες, οὐδαμοῦ ναυάγιον, οὐδαμοῦ ἀνώμαλος μεταβολὴ, ἀλλὰ διηνεκῶς στερεὰν καὶ ἰσόπεδον ὁδεύων, οὕτω τὸν παρόντα βίον διέδραμε, καθ᾽ ἑκάστην τὴν ἡμέραν ὑπὸ τῶν κυμάτων τῆς κακίας καταποντιζόμενος, καὶ οὐ λαμβάνων αἴσθησιν· καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν σπαραττόμενος ὑπὸ τῶν ἀτόπων ἐπιθυμιῶν, καὶ μᾶλλον ἡδόμενος· διηνεκῶς πολιορκούμενος ὑπὸ ἀσελγείας, ὑπὸ γαστρι- D μαργίας, ὑπὸ τῆς τῶν χρημάτων μανίας, καὶ οὐδεμίαν τῶν δεινῶν λαμβάνων τὴν αἴσθησιν, οὐδὲ προϊδεῖν δυνάμενος τῆς ὁδοῦ τὸ τέλος· ἀλλὰ τὸ παρὸν ἡδὺ μόνον καρπούμενος, οὐδεμίαν ἔννοιαν ἐλάμβανε τῆς διηνεκοῦς ὀδύνης, ἀλλὰ ἀπατώμενος, ὡς εἰπεῖν, ἐβάδιζε τὴν εὐρύχωρον ὁδὸν, εἰς αὐτὸν τὸν κρημνὸν ἐπειγόμενος, ὑπὸ τῆς πολλῆς μέθης συνιδεῖν οὐκ ἔχων. ἡ γὰρ ἐν ἅπασι τοῖς βιωτικοῖς εὐημερία καταβαπτίσασα αὐτοῦ τὸν λογισμὸν, ἐτύφλωσε τὸ ὄμμα τῆς διανοίας, καὶ καθάπερ πεπηρωμένος λοιπὸν τὰς ὄψεις, οὕτως ἐβάδιζεν, οὐκ εἰδὼς ποῦ φέρεται·

τάχα δὲ οὐδὲ ἔννοιαν ἐλάμβανε τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ὁρῶν ἑαυτὸν οὐδεμίαν δυσκολίαν ὑπομένοντα. οὐδὲ γὰρ ἐτρύφα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπλούτει· οὐδὲ ἐπλούτει μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑγιείας σώματος ἀπήλαυεν· οὐδὲ ὑγιείας σώματος ἀπήλαυε μόνον, ἀλλὰ καὶ θεραπείας, καὶ οὐ θεραπείας μόνον πολλῆς, ἀλλὰ καὶ ἐπιρρέοντα, ὥσπερ ἐκ πηγῶν, αὐτῷ πάντα ὁρῶν, ἐν ἡδονῇ διῆγε διηνεκεῖ. εἴδετε, ἀγαπητοί, τὸν διὰ τῆς πλατείας πύλης εἰσελθόντα, καὶ τὴν εὐρύχωρον ὁδὸν δι᾽ ὅλου βαδίσαντα, ὅσης ἀνέσεως ἀπήλαυεν; ἀλλὰ μηδεὶς τῶν ταῦτα ἀκουόντων πρὸ τοῦ τέλους μακαρίσαι αὐτὸν ἀνάσχηται, ἀλλὰ ἀναμεινάτω τῶν πραγμάτων τὸ τέλος, καὶ τότε οἰσέτω τὴν ψῆφον. εἰ δοκεῖ τοίνυν καὶ τὸν διὰ τῆς στενῆς πύλης εἰσελθόντα, καὶ τὴν τεθλιμμένην ὁδὸν ὁδεύσαντα παραγάγωμεν εἰς μέσον, καὶ οὕτω τὸ τέλος ἀμφοτέρων θεασάμενοι, τὴν προσήκουσαν περὶ ἑκάστου ψῆφον οἴσωμεν. τίνα δὲ ἄλλον ἔχομεν νῦν παραγαγεῖν, ἢ τὸν Λάζαρον, τὸν ἐπὶ τοῦ πυλῶνος τοῦ πλουσίου κατακείμενον, καὶ ὑπὸ τῶν ἑλκῶν ἐκείνων πολιορκούμενον, καὶ ὁρῶντα τὰς γλώσσας τῶν κυνῶν ψαυούσας αὐτοῦ τῶν τραυμάτων, καὶ μηδὲ ἀπελάσαι τούτους ἰσχύοντα; καθάπερ γὰρ ἐκεῖνος διὰ τῆς πλατείας εἰσελθών, τὴν εὐρύχωρον ἐβάδιζεν· οὕτω δὴ καὶ ὁ μακάριος οὗτος (μακάριον γὰρ αὐτὸν ἤδη καλῶ διὰ τῆς στενῆς εἰσελθεῖν ἑλόμενον) εἰσῆλθε διὰ τῆς στενῆς πύλης τὰ ἐναντία ἐκείνης πάντα ἐχούσης. καθάπερ ἐκεῖνος διηνεκῶς ἐτρύφα, οὕτω καὶ οὗτος λιμῷ παλαίων διετέλει. καὶ ἐκεῖνος μὲν μετὰ τῆς τρυφῆς καὶ ὑγιείας σώματος ἀπήλαυε, καὶ χρημάτων περιουσίας, καὶ ἐν γαστριμαργίᾳ καὶ μέθῃ διημερεύων κατεδαπανᾶτο· οὗτος δὲ μετὰ τοῦ λιμοῦ καὶ ἐσχάτῃ πενίᾳ περιβεβλημένος καὶ νόσῳ διηνεκεῖ καὶ ἕλκεσιν ἀφορήτοις, οὐδὲ τῆς ἀναγκαίας ηὐπόρει τροφῆς, ἀλλὰ τῶν ψιχίων ἐπεθύμει τῶν ἀπὸ τῆς τραπέζης τοῦ πλουσίου, καὶ οὐδὲ τούτων ἠξίωτο. Εἶδες πῶς διὰ τῆς στενῆς πύλης οὗτος εἰσελθών, τὴν τεθλιμμένην ὁδὸν διηνεκῶς ἐβάδιζεν; εἶδες πῶς ἐκεῖνος διὰ τῆς πλατείας πύλης καὶ τῆς εὐρυχώρου ὁδοῦ ἐπορεύετο; ἀλλ᾽ ἴδωμεν λοιπὸν ἑκατέρων τὸ τέλος, καὶ πῶς μὲν ἐκεῖνος εἰς στενὸν κατέστρεψε τέλος, πῶς δὲ οὗτος εἰς πλατὺ καὶ πολλῆς ἀνέσεως γέμον· ἵνα ταῦτα μαθόντες ἀκριβῶς,

A fortaſſe vero neque naturæ humanæ meminerat, cum ſe cerneret difficultatem nullam experiri. Non enim tantum deliciis fruebatur, ſed & opibus abundabat: neque tantum opibus abundabat, ſed & proſpera erat corporis valetudine: neque ſano tantum erat corpore, ſed & à multo famulitio colebatur, neque tantum colebatur, ſed omnia ſibi cernens tanquam ex fonte fluere, vitam in perpetua voluptate degebat. Vidiſtis dilectiſſimi eum, qui per latam portam intrauerat, & per ſpatioſam viam inceſſerat, quantis deliciis potiretur? Nemo tamen eorum, qui hæc audiunt, ante finem beatū ipſum prædicare dignetur, ſed rerū finem expectet, ac tum ſententiam feret. Itaque illum qui per anguſtā portam intrauerat, & arctum iter confecerat, ſi placet, in medium adducamus, ac deinde poſtquam vtriuſque finem cōſpexerimus, conuenientem de vnoquoque ſententiam feramus. Quemnam autem alium proferre poſſumus, quam Lazarum, qui ante diuitis veſtibulum iacebat, & ab illis vlceribus obſidebatur, qui ſua vulnera à canum C linguis attingi videbat, nec illos valebat abigere? Vt enim ille per latam portam ingreſſus, per ſpatioſam viam incedebat; ita beatus iſte (beatum quippe illum iam appello, quod per anguſtam elegerit introire) per anguſtam portam intrauit, in qua omnia contrario modo ſe habebant. Vt ille ſemper deliciis fruebatur, ſic & iſte perpetua fame conflictabatur. Atque ille quidem deliciis & proſpera corporis valetudine, & pecuniarum abundantia potiebatur, & ingluuiej atque ebrietati totis diebus vacando con- D ficiebatur: iſte vero vna cum fame ſumma opreſſus erat egeſtate, perenni morbo, & intolerandis vlceribus, vt ne neceſſarius quidem illi cibus ſuppeteret, ſed micas de diuitis menſa cadentes expeteret, quas nequaquam tamen impetraret. Vidiſti quo pacto per anguſtam portam ingreſſus iſte, per arctam viam ſemper incederet? Vidiſti quo pacto ille per latam portam & per ſpatioſam viam pergeret? Iam vero finem vtriuſque videamus, & quo pacto in anguſtum ille finem deſierit, quo pacto iſte in latum ac multis deliciis refertum: vt his probè intellectus,

Ante finē vita nemo beatus.

ne ſpatioſam viam omni modo perſe-quamur, neque per latam portam ingredi ſtudeamus, ſed anguſtam portam ſectemur, & per arctam viam incedamus, quo poſſimus ad bonum finem ac refertum deliciis peruenire. Cum enim cuiuſque illorum finis aduenisſet, vide quid de eo qui per arctā viam perrexerat, prius dicat. Factum eſt autem, inquit, vt moreretur mendicus, & portaretur ab angelis in ſinum Abrahæ. Fortaſſe illum abducebant angeli præcedentes & latus eius ſatellitum more cingentes, atque in deliciarum locum poſt multas illas afflictiones & arctam illam peregrinationem reſtituebant. Vides quanta in fine anguſtæ portæ, & arctæ viæ appareat latitudo? vide iam funeſtum terminum viæ ſpatioſæ. Mortuus eſt autem & diues, inquit, & ſepultus eſt. Nullus fuit qui præcederet, nullus qui latus ſtiparet, nullus qui in via deduceret, ſicut Lazarum. Nam quoniam in ſpatioſa via cunctis hiſce potitus eſt, habuitque multos ſatellites, ac famulos, aſſentatores inquam, paraſitos, quando ad ſepulchrum venit, nudus ac deſtitutus his omnibus fuit poſt multas illas voluptates, vel potius poſt breuem illam voluptatem & proſperitatem. Breuis enim eſt tota præſens vita, ſi cum futuro ſæculo comparetur. Poſt breuem igitur voluptatem, qua potitus eſt, dum per ſpatioſam viā incederet, anguſtiarum & afflictionis eum locus excepit. Atque ille quidem in ſinu Abrahæ requieſcebat, ac laborum multarumque miſeriarum mercedem recipiens poſt famem, poſt vlcera, poſtquam in veſtibulo reclinatus iacuerat, ineffabilibus illis deliciis, quas ne oratione quidem complecti poſſumus, fruebatur: hic vero poſt voluptatem ac delicias, poſt ingluuiem multam, poſt ebrietatem illi ineuitabili ſupplicio addictus cruciabatur. Vt autem illorum vterque rebus ipſis doceatur hic quidem, quanta ſit anguſtæ viæ vtilitas, ille vero quantum damnum, quanta pernicies ſpatioſæ, à longe multo ſeiunctos interuallo ſe inuicem intuentur. Audi vero quo pacto. Et in inferno, inquit, eleuans oculos ſuos videt Abraham à longe,

Luc. 16. 22. Diſsimilis Lazari vita terminus.

Luc. 16. 23.

A μὴ τὴν εὐρύχωρον ἐκ παντὸς τρόπου διώκωμεν ὁδὸν, μηδὲ διὰ τῆς πλατείας πύλης εἰσέρχεσθαι σπουδάζωμεν, ἀλλὰ τὴν στενὴν πύλην μεταδιώκωμεν, καὶ τὴν τεθλιμμένην ὁδὸν βαδίζωμεν, ἵνα εἰς χρηστὸν καὶ ἀνέσεως γέμον τέλος καταντῆσαι δυνηθῶμεν. ἐπειδὴ γὰρ τὸ τέλος τῆς ἑκάστου ζωῆς ἔφθασεν, ὅρα τί φησι περὶ τοῦ τὴν τεθλιμμένην ὁδεύοντος πρότερον. Ἐγένετο δὲ, φησιν, ἀποθανεῖν τὸν πτωχὸν, καὶ ἀπενεχθῆναι αὐτὸν ὑπὸ τῶν ἀγγέλων εἰς τὸν κόλπον Ἀβραάμ. τάχα οἱ ἄγγελοι ἀπῆγον αὐτὸν προηγούμενοι καὶ δορυφοροῦντες, καὶ εἰς τὸ τῆς ἀνέσεως χωρίον B μετὰ τὰς πολλὰς ἐκείνας θλίψεις καὶ τὴν στενὴν ὁδοιπορίαν ἀποκαθιστῶντες. Εἶδες ὅσον τῆς στενῆς πύλης καὶ τῆς τεθλιμμένης ὁδοῦ τὸ πλάτος ἐν τῷ τέλει φαίνεται; ὅρα λοιπὸν καὶ τῆς εὐρυχώρου ὁδοῦ τὰ ὀλέθρια τέλη. Ἀπέθανε, φησὶ, καὶ ὁ πλούσιος, καὶ ἐτάφη. οὐδεὶς ὁ προηγούμενος, οὐδεὶς ὁ δορυφορῶν, οὐδεὶς ὁ ὁδηγῶν, καθάπερ τὸν Λάζαρον. ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ εὐρυχώρῳ ὁδῷ τούτων ἁπάντων ἀπήλαυε, καὶ πολλοὺς εἶχε τοὺς δορυφοροῦντας, τοὺς θεραπεύοντας, τοὺς κόλακας λέγω, τοὺς παρασίτους, ἡνίκα πρὸς τὸ τέλος C ἔφθασε, γυμνὸς καὶ ἔρημος ἁπάντων γέγονε μετὰ τὰς πολλὰς ἐκείνας ἀνέσεις, μᾶλλον δὲ μετὰ τὴν βραχεῖαν ἐκείνην ἄνεσιν καὶ εὐημερίαν. ἅπας γὰρ ὁ παρὼν βίος βραχὺς, τῷ μέλλοντι αἰῶνι συγκρινόμενος. μετὰ τὴν βραχεῖαν τοίνυν ἄνεσιν, ἧς ἀπήλαυε τὴν εὐρύχωρον ὁδὸν βαδίζων, τὸ τῆς στενοχωρίας καὶ τῆς θλίψεως χωρίον αὐτὸν ἐδέξατο. καὶ ἐκεῖνος μὲν ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατριάρχου ἐπανεπαύετο, τῶν πόνων καὶ τῆς πολλῆς ταλαιπωρίας τὰς ἀμοιβὰς ἀπολαμβάνων, καὶ μετὰ τὸν λιμὸν καὶ τὰ ἕλκη καὶ τὴν ἐν τῷ πυλῶνι κατάκλισιν, τῆς ἀπορρήτου ἐκείνης D ἀνέσεως καὶ οὐδὲ λόγῳ ἑρμηνευθῆναι δυναμένης μετεῖχεν· οὗτος δὲ μετὰ τὴν τρυφὴν καὶ ἄνεσιν καὶ γαστριμαργίαν τὴν πολλὴν καὶ τὴν μέθην εἰς τὴν ἀπαραίτητον κόλασιν ἐκείνην καταντήσας ἀπετηγανίζετο. καὶ ἵνα ἑκάτερος αὐτῶν διὰ τῶν πραγμάτων μάθῃ, ὁ μὲν τῆς στενῆς ὁδοῦ τὸ κέρδος, ὁ δὲ τῆς εὐρυχώρου τὴν ζημίαν καὶ τὸν ὄλεθρον, ἀπὸ πολλοῦ τοῦ διαστήματος ἀλλήλους ὁρῶσιν. ἄκουε δὲ πῶς. Καὶ ἐν τῷ ᾅδῃ, φησὶν, ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, ὑπάρχων ἐν βασάνοις, ὁρᾷ τὸν Ἀβραὰμ ἀπὸ μακρόθεν

καὶ Λάζαρον ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ. ἐμοὶ δὲ δοκεῖ, ὅτι θεασάμενος τὴν ἀθρόαν οὕτω τῶν πραγμάτων μεταβολὴν, καὶ τὸν μὲν ἐν τῷ πυλῶνι ἐῤῥιμμένον, καὶ ταῖς γλώτταις τῶν κυνῶν προκείμενον τοσαύτης ἀπολαύοντα τῆς παῤῥησίας καὶ τοῖς κόλποις τοῦ πατριάρχου ἐνδιαιτώμενον, ἑαυτὸν δὲ τοσαύτῃ αἰσχύνῃ περιβεβλημένον καὶ μετὰ ταύτης καὶ ὑπὸ τοῦ πυρὸς ἀποτηγανιζόμενον, πλείονα τῆς ὀδύνης τὴν αἴσθησιν ἐλάμβανεν. ὁρῶν τοιγαροῦν εἰς τὸ ἐναντίον τὰ πράγματα μεταστάντα, καὶ αὐτὸν μὲν, ὡς εἰπεῖν, ἐν ὀνείρῳ καὶ σκιᾷ τρυφήσαντα, καὶ νῦν τὴν ἀφόρητον κόλασιν ὑπομένοντα, καὶ μετὰ τὴν εὐρύχωρον ὁδὸν καὶ τὴν πλατεῖαν πύλην εἰς οὕτω στενὸν καταστρέψαντα τέλος· ἐπ᾽ ἐκείνου δὲ τὰ ἐναντία συμβεβηκότα, καὶ διὰ τὴν ἐνταῦθα ὑπομονὴν τῶν ἀποῤῥήτων ἐκείνων ἀγαθῶν αὐτὸν ἀπολαύοντα· καὶ ἐν ἀμηχανίᾳ γεγονὼς, καὶ τῇ πείρᾳ μαθὼν τὴν ἀπάτην, ἣν ὑπέμεινε διὰ τὴν εὐρύχωρον ὁδὸν ἑλόμενος, ἱκετηρίαν τίθησι πρὸς τὸν πατριάρχην, καὶ ἐλεεινὰ φθέγγεται ῥήματα, καὶ δακρύων γέμοντα. καὶ ὁ πρὸ τούτου μηδὲ ἐπιστρεφόμενος, μηδὲ ἰδεῖν αἰσχυνόμενος τὸν Λάζαρον, τὸν πένητα, τὸν ἐν τῷ πυλῶνι ἐῤῥιμμένον, ἀλλὰ καὶ βδελυττόμενος αὐτὸν, ὡς εἰπεῖν, διὰ τὴν τῶν ἑλκῶν δυσωδίαν, καὶ τὴν οἰκείαν βλακείαν, ἐν ᾗ διηνεκῶς τρυφῶν διῆγε, νῦν ἱκετεύει τὸν πατριάρχην, καί φησι· Πάτερ Ἀβραὰμ ἐλέησόν με, καὶ πέμψον Λάζαρον, ἵνα βάψῃ τὸ ἄκρον τοῦ δακτύλου αὐτοῦ ὕδατος, καὶ καταψύξῃ τὴν γλῶσσάν μου, ὅτι ὀδυνῶμαι ἐν τῇ φλογὶ ταύτῃ. ἱκανὰ τὰ ῥήματα εἰς οἶκτον ἐφελκύσασθαι. ἀλλ᾽ ὅμως οὐδὲ οὕτως ὤνησέ τι πλέον. ἄκαιρος γὰρ ἡ ἐξομολόγησις, καὶ ἡ παράκλησις οὐκ ἐν καιρῷ τῷ δέοντι γινομένη. πέμψον, φησὶ, τὸν Λάζαρον ἐκεῖνον, τὸν πένητα, ὃν πρὸ τούτου ἐβδελυττόμην, ᾧ τῶν ψιχίων οὐ μετεδίδουν· ἐκείνου δέομαι νῦν, καὶ τὸν δάκτυλον ἐκεῖνον ἐπιζητῶ, ὃν οἱ κύνες ἔλειχον. Εἶδες πῶς συνέστειλεν αὐτὸν ἡ τιμωρία; εἶδες πῶς εἰς στενὸν τέλος κατήντησεν ἡ εὐρύχωρος ὁδός; καὶ οὐ ποιεῖται πρὸς τὸν Λάζαρον τὴν ἱκετηρίαν, ἀλλὰ πρὸς τὸν πατριάρχην. εἰκότως. οὐδὲ γὰρ ἀναβλέψαι ἐτόλμα τῷ πένητι. ἐνενόει γὰρ οἶμαι τὴν οἰκείαν ἀπανθρωπίαν,

A & Lazarum in ſinu eius. Equidem arbitror illum vbi tam ſubitam rerum mutationem vidit, & illum quidem qui iacebat in veſtibulo, canumque linguis erat expoſitus, tanta fiducia gaudere, dum in patriarchæ ſinu verſaretur, ſe vero tanta obrutum ignominia, atque inſuper igne cruciatum, maiorem ſenſum doloris cepiſſe. Cum ergo res cerneret in contrarium mutatas, ac ſe qui propemodum in ſomnis & vmbra delicijs potitus erat, nunc intolerabile ſupplicium ferre, ac poſt ſpatioſam viam latámque portam in fi- B nem adeo anguſtum eſſe delatum: illi vero contraria penitus eueniſſe, ac propter eam, quam in hac vita exhibuerat patientiam, illum ineffabilibus perfrui bonis, neſciens quo ſe verteret, inopſque conſilij, cum experientia didiciſſet, quanta fraude penitus deceptus fuiſſet, cum ſpatioſam viam elegiſſet, ſupplicationem offert patriarchæ, ac miſerabiles voces ſimul & lacrymas vbertim effundit. Itaque is qui ad Lazarum ſe conuertere, vel illum reſpicere non C dignabatur pauperem, abiectum, & iacentem in veſtibulo, ſed & ipſum propemodum deteſtabatur propter vlcerum tætrum odorem, ſuamque molliciem, & delicias, quibus continuè fruebatur nunc patriarchæ ſupplicat & ait: Pater Abraham miſerere mei, & mitte Lazarum, vt intingat extremum digiti ſui in aquam, & refrigeret linguam meam; quia crucior in hac flamma. Sufficiebant, hæc verba ad miſericordiam mouendam, veruntamen nihil hæc illi profuerunt. Intempeſtiua quip- D pe fuit confeſſio, & non conuenienti oblata tempore deprecatio. Mitte, inquit, Lazarum illum pauperem, quem antea deteſtabar, cui micas non impertiebar: illum oro nunc, & digitum illum requiro, quem canes lingebant. Vides vt illum ſupplicium compeſcuerit? Vides quàm anguſtum ad finem illum ſpatioſa via detulerit. Neque preces offert Lazaro, ſed patriarchæ; merito, neque enim contra pauperem attollere oculos audebat. Suam enim inhumanitatem mente verſabat,

& cogitans, quam immiſericordem illi ſe exhibuiſſet, ipſum ne reſponſo quidem ſe dignaturum ſuſpicabatur. Quam ob cauſſam neque ſupplicationem ad illum dirigit, ſed patriarcham obteſtatur. Sed ne ſic quidem quicquam profecit, tantum malum eſt intempeſtiuitas, & conceſſum nobis à Dei benignitate ad ſalutis noſtræ occaſionem tempus negligere. Quem enim adamantem non hæc verba flexiſſent, & ad miſericordiam & compaſſionem commouiſſent. Veruntamen ne ſic quidem annuit petitioni patriarcha, ſed reſponſo quidem illum dignatur, ipſum vero docet ſibi tot malorum eum auctorem extitiſſe. Sic enim eum alloquitur patriarcha: Fili recordare, quia recepiſti bona tua in vita tua, & Lazarus ſimiliter mala: nunc autem hic quidem conſolatur, tu vero cruciaris. Et ad hæc omnia inter vos & nos hiatus magnus conſtitutus eſt, vt ij qui volunt hinc tranſire ad vos, non poſſint, neque inde huc tranſmeare. Terribilia ſunt hæc verba, & quæ poſſint eos, quibus cor ſapit, plurimum commouere. Nam vt eum doceat, ſe quidem ſuam erga illum miſericordiam exhibere, atque ad compatiendum inflecti, dum ſuppliciorum cernit grauitatem: nihil tamen ſolatij præbere poſſe, ſeque propemodum excuſans illi, Vellem, inquit, manum tibi porrigere, ac dolores mitigare, & peracerbas pœnas minuere, ſed tu temetipſum iampridem eo ſolatio priuaſti: idcirco ait: Fili recordare. Vide bonitatem patriarchæ, Filium ipſum vocat. Veruntamen hoc quidem eius humanitatem poteſt oſtendere, ſed nullum auxilium ferre, quod ſeipſum ipſe prodiderit. Fili, inquit, recordare, quia recepiſti tu bona tua in vita tua. Veniant tibi in mentem præterita, noli obliuiſci quantis deliciis potitus fueris, quanta voluptate, quanta magnificentia: quo pacto ingluuiei atque ebrietati deditus ſemper vixeris, cum in omne æuum te fruiturum illis exiſtimares, & illa eſſe bona ſtatueres.

Diues ſibi malorum auctor.

A καὶ τὸ ἀπηνὲς λογιζόμενος ὅπερ εἰς αὐτὸν ἐπεδείξατο, ὑπώπτευεν αὐτὸν ἴσως μηδὲ ἀποκρίσεως ἀξιοῦν. διά τοι τοῦτο οὐδὲ πρὸς αὐτὸν ποιεῖται τὴν παράκλησιν, ἀλλὰ τὸν πατριάρχην ἱκετεύει. ἀλλ' ὅμως οὐδὲ οὕτως ἐκέρδανέ τι πλέον. τοσοῦτον κακόν ἐστιν ἡ ἀκαιρία, καὶ τὸ τὸν δεδομένον ἡμῖν τῆς ζωῆς καιρὸν παρὰ τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας εἰς τὴν τῆς ἡμετέρας σωτηρίας ὑπόθεσιν προδεδόναι. ποῖον γὰρ ἀδάμαντα οὐκ ἂν κατέκαμψε ταῦτα τὰ ῥήματα, καὶ εἰς οἶκτον καὶ συμπάθειαν ἤγαγεν; ἀλλ' ὅμως οὐδὲ οὕτως ὁ πατριάρχης ἐπι-

B νεύει τῇ αἰτήσει, ἀλλ' ἀποκρίσεως μὲν αὐτὸν ἀξιοῖ, διδάσκει δὲ αὐτὸν ὅτι αὐτὸς ἑαυτῷ αἴτιος τούτων ἐγένετο τῶν κακῶν. φησὶ γὰρ πρὸς αὐτὸν ὁ πατριάρχης· Τέκνον, μνήσθητι ὅτι ἀπέλαβες τὰ ἀγαθά σου ἐν τῇ ζωῇ σου, καὶ Λάζαρος ὁμοίως τὰ κακά· νῦν δὲ ὁ μὲν παρακαλεῖται, σὺ δὲ ὀδυνᾶσαι. καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις, μεταξὺ ὑμῶν καὶ ἡμῶν χάσμα μέγα ἐστήρικται, ὅπως οἱ θέλοντες διαβῆναι ἔνθεν πρὸς ἡμᾶς μὴ δύνωνται, μηδὲ οἱ ἐκεῖθεν πρὸς ἡμᾶς διαπερῶσι. φοβερὰ τὰ εἰρημένα, καὶ ἱκανὰ κα-

C θικέσθαι τῶν νοῦν ἐχόντων. ἵνα γὰρ διδάξῃ αὐτὸν, ὅτι αὐτὸς μὲν τὴν οἰκείαν εὐσπλαγχνίαν περὶ αὐτὸν ἐπιδείκνυσι, καὶ εἰς οἶκτον ἐπικάμπτεται, ὁρῶν αὐτοῦ τῆς κολάσεως τὴν ἐπίτασιν, οὐδὲν δὲ πλέον αὐτῷ εἰς παραμυθίαν ἐνεγκεῖν δύναται, μονονουχὶ ἀπολογούμενος αὐτῷ φησιν, ὅτι ἐβουλόμην χεῖρά σοι ὀρέξαι, καὶ ἐπικουφίσαι σου τὰς ἀλγηδόνας, καὶ τῶν τιμωριῶν ὑποτέμνεσθαι τὸ σφοδρόν, ἀλλὰ προλαβὼν αὐτὸς ταύτης ἀπεστέρησας ἑαυτὸν τῆς παραμυθίας· διὰ τοῦτό φησι, τέκνον, μνήσθη-

D τι. ὅρα τοῦ πατριάρχου τὴν ἀγαθότητα· τέκνον αὐτὸν καλεῖ. ἀλλὰ τοῦτο μὲν τὴν ἡμερότητα τὴν ἑαυτοῦ ἐμφῆναι δύναται, οὐδεμίαν δὲ αὐτῷ βοήθειαν παρέχει, διὰ τὸ ὑφ' ἑαυτοῦ αὐτὸν προδεδόσθαι. τέκνον, φησὶ μνήσθητι ὅτι ἀπέλαβες σὺ τὰ ἀγαθά σου ἐν τῇ ζωῇ σου· εἰς ἔννοιαν ἐλθὲ τῶν παρελθόντων, μὴ ἐπιλάθῃ πόσης τρυφῆς ἀπήλαυσας, πόσης ἀνέσεως, πόσης φαντασίας, πῶς ἐν γαστριμαργίᾳ καὶ μέθῃ πάντα τὸν βίον διετέλεσας, ἐν ἐκείνοις νομίζων εἶναι πάντα τὸν αἰῶνα, καὶ ἐκεῖνα ὁριζόμενος εἶναι τὰ ἀγαθά.

ἀπὸ τῆς ψήφου τῆς αὐτοῦ τὴν ἀπόκρισιν πρὸς αὐτὸν ἐποιήσατο. οὐδὲν γὰρ ἐκεῖνος ὑψηλὸν φανταζόμενος, οὐδὲ τὰ μέλλοντα αὐτὸν διαδέχεσθαι κακὰ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἔχων, ἐκεῖνα ἀγαθὰ εἶναι ἐνόμιζε. τοῦτο γὰρ καὶ νῦν ἔθος λέγειν τοῖς πολλοῖς τοῖς περὶ τρυφὴν καὶ τὴν ἀδηφαγίαν ἐπτοημένοις, ὅτι πολλὰ ἀγαθὰ ἐσχήκαμεν, ὅταν βούλωνται αἰνίξαι τῆς πολλῆς τρυφῆς τὴν ἐπίτασιν. μὴ καλεῖ ταῦτα ἁπλῶς ἀγαθὰ, ἄνθρωπε, ἐννόει ὅτι ταῦτα μὲν ἐδόθη παρὰ τοῦ δεσπότου, ἵνα τῆς συμμετρίας ἀπολαύοντες, τὴν σύστασιν ἔχωμεν τῆς ζωῆς, καὶ τὴν ἀσθένειαν διακρατῶμεν τοῦ σώματος· B ἕτερα δέ ἐστι τὰ ὄντως ἀγαθά. οὐδὲν γὰρ τούτων ἀγαθὸν, οὐ τρυφὴ, οὐ πλοῦτος, οὐκ ἐσθῆτος πολυτέλεια, ἀλλ' ὄνομα μόνον ἔχει. τί δὲ λέγω ὄνομα μόνον ἔχει; ταῦτα μὲν οὖν πολλάκις καὶ ὀλέθρου ἡμῖν αἴτια γίνεται, ἐπειδὰν μὴ δεόντως αὐτοῖς χρησώμεθα. ὁ γὰρ πλοῦτος τότε ἂν γένοιτο ἀγαθὸς τῷ κεκτημένῳ, ὅταν μὴ εἰς τρυφὴν μόνον αὐτὸν ἀναλίσκῃ, μηδὲ εἰς μέθην καὶ τὰς ἐπιβλαβεῖς ἡδονὰς, ἀλλ' ὅταν τῆς τρυφῆς συμμέτρως ἀπολαύων, τὰ λοιπὰ εἰς τὰς τῶν πενήτων διανέμῃ γαστέρας, τότε C ἀγαθὸν ὁ πλοῦτος. εἰ δὲ μέλλοι τις τρυφῇ ἑαυτὸν ἐκδιδόναι καὶ τῇ ἄλλῃ ἀσωτίᾳ οὐ μόνον οὐδὲν αὐτὸν ὀνίνησιν, ἀλλὰ καὶ εἰς βαθὺν κρημνὸν κατάγει, ὃ δὴ καὶ ὁ πλούσιος οὗτος πέπονθε. διό φησιν αὐτῷ ὁ πατριάρχης, τέκνον, μνήσθητι ὅτι ἀπέλαβες τὰ ἀγαθά σου ἐν τῇ ζωῇ σου. ἐκεῖνα ἃ ἐνόμιζες εἶναι ὄντως ἀγαθὰ, ταῦτα ἀπέλαβες, καὶ Λάζαρος ὁμοίως τὰ κακὰ, οὐκ ἐπειδὴ Λάζαρος αὐτὰ κακὰ ἐνόμιζε (μὴ γένοιτο) ἀλλ' ἀπὸ τῆς ψήφου τοῦ πλουσίου καὶ τοῦτο ἐπήγαγεν. ἐκεῖνος γὰρ ταύτην παρ' ἑαυ- D τῷ κυρώσας τὴν ψῆφον, τὸν μὲν πλοῦτον καὶ τὴν τρυφὴν καὶ τὴν ἀκολασίαν καὶ τὴν ἄλλην βλακείαν ἀγαθὰ ἐνόμιζε· τὴν δὲ πενίαν καὶ τὸν λιμὸν καὶ τὴν χαλεπὴν ἀρρωστίαν κακὰ ὑπώπτευεν. ὡς οὖν αὐτὸς ὑπελάμβανες, καὶ τὴν ἐψευσμένην κρίσιν ἐκείνην εἶχες, μνήσθητι, ὅτι κατὰ τὴν σὴν ψῆφον καὶ σὺ τὰ ἀγαθὰ ἐκεῖνα ἀπέλαβες, τὴν πλατεῖαν καὶ εὐρύχωρον ὁδεύσας ὁδὸν, καὶ Λάζαρος ὁμοίως τὰ κακὰ κατὰ τὸν σὸν λόγον, τὴν στενὴν πύλην καὶ τὴν τεθλιμμένην βαδίσας ὁδόν.

A Ex ipſius ſententia reſponſum illi dedit. Cum enim ille ſublime nihil cōciperet animo, neque mala futura, quæ illum exceptura eſſent, ſibi ante oculos poneret, illa eſſe bona cenſebat. Hoc enim plerique dicere ſoliti ſunt, qui delicias & ingluuiem ad ſtuporem mirantur, multis potiti fuimus bonis, ſi quando ſummas delicias velint exprimere. Noli hęc ſimpliciter bona vocare mi homo, ſed cogita hæc à domino data eſſe, vt eis moderate vtentes vitam noſtram tueamur, & infirmitatem corporis ſuſtentemus: alia vero ſunt verè bona. *Quæ ſint verè bona.* B Nihil quippe iſtorum bonum eſt, non deliciæ, non diuitiæ, non ſumptuoſitas veſtium, ſed ſolum nomen habent. Quid autem dico ſolum ea nomen habere? illa vero ſæpenumero perniciem nobis accerſunt, ſi quando ipſis, non vt oportet, vtamur. Nam diuitiæ bonæ poſſunt eſſe poſſeſſori, quando non in delicias tantum illas, nec in ebrietatem & noxias voluptates expendit, ſed cum deliciis moderate perfruens reliqua in pauperum ventres diſtribuit, C tum bonæ ſunt diuitiæ. Sin autem ſeipſum quis deliciis ac cæteris libidinibus dediturus ſit, non modo nihil ei proſunt, ſed etiam in profundum illum barathrum præcipitem agunt: quod & iſti diuiti accidit. Quam ob cauſſam dicit illi patriarcha, Fili recordare, quia recepiſti bona tua in vita tua. Illa quæ vere bona eſſe cenſebas, recepiſti, & Lazarus ſimiliter mala: non quod ea Lazarus mala cenſeret, abſit, ſed ex ipſius diuitis ſententia hoc etiam adiecit. Siquidem D ille cum hanc apud ſe ſententiam ratam habuiſſet, opes ac delicias, laſciuiam & omnem alium vitæ luxum bona eſſe ducebat: paupertatem vero famem & aduerſam valetudinem mala eſſe ſuſpicabatur. Prout igitur exiſtimabas, & falſum illud iudicium amplectebaris, recordare te ex tuo calculo bona illa recepiſſe, cum per latam ac ſpatioſam viam incederes, & Lazarum ſimiliter mala ex ratiocinio tuo, dum anguſtum & arctum iter conficeret.

Quoniam igitur tu vix tantum aditum ſpectabas, hic vero finem reſpiciebat, neque negligentior propter aditum viæ reddebatur, propterea nunc conſolatur hoc in loco, tu vero cruciaris, & fines ſibi inuicem contrarios ſortiti eſtis. Vidiſtis reipſa ſpatioſæ ac latæ viæ finem, & quo pacto anguſtæ portæ, & arctæ viæ fœlix terminus eum exceperit qui ipſam elegerat; audiuiſtis & reſponſum illud terribilius: Et ad hæc omnia, inquit, inter nos & vos hiatus magnus conſtitutus eſt, vt ij qui volunt hinc tranſire illuc non poſſint, neque inde huc tranſmeare. Ne temerè prætereamus dilectiſſimi, quod dictum eſt, ſed exactam orationis vim mente verſemus, & quanto perfruatur honore, quanta ſedis prærogatiua, qui pro veſtibulo iacebat, ille abiectus & pauper, ille qui fame conflictabatur, ille vlceribus oppletus, & canibus expoſitus. Lubenter enim hanc rem oratione ſæpe verſo, vt nemo ex illis qui egeſtate vel morbis & fame premuntur, contemnat, & ſeipſum miſerum arbitretur; ſed patienter & cum gratiarum actione cuncta ferens bona ſpe foueatur, & illa quæ nullis exprimi verbis queunt præmia, laborumque remunerationes expectet. *Et ad hæc omnia.* Quid eſt, ad hęc omnia? Cum dixiſſet, Tu quidem in hac vita cuncta recepiſti, quæ eſſe bona cenſes, & hic ea recepit, quę tu mala eſſe ducebas, hoc adiecit, vt eum doceret, vnumquemque finem ſibi conuenientem excepiſſe ad hæc omnia quæ dicta erant: te quidem vna cum bonis, quibus te potiri arbitrabare, afflictio & anguſtiæ, & ignis qui nunquam extinguitur: hunc autem poſteaquam toto vitæ ſuæ tempore conflictatus eſt iis, quæ tu mala eſſe cenſebas, voluptas & bonorum participatio, & æuum quod cum ſanctis ducit, excepit. Quando igitur conuenientem vnuquiſque finem ſortitus eſt, & te quidem porta lata & ſpatioſa via in has anguſtias deduxit: hunc autem anguſta & arcta ad hanc voluptatem prouexit. *Et ad hæc omnia inter nos & vos hiatus magnus cõſtitutus eſt.* Vide pauperem, vlceribus plenum (rurſus enim hæc dico) cũ patriarcha numeratum,

Non pauperes & afflicti miſeri ſunt.

A ἐπεὶ οὖν σὺ μὲν τὰ προοίμια μόνον εἶδες τῆς ὁδοῦ, οὗτος δὲ καὶ πρὸς τὸ τέλος ἑώρα· οὐδὲν ἀπὸ τοῦ προοιμίου τῆς ὁδοῦ γινόμενος ὀκνηρότερος, διὰ τοῦτο νῦν ἐνταῦθα παρακαλεῖται, σὺ δὲ ὀδυνᾶσαι, καὶ ἀπεναντίας ἀλλήλοις τὸ τέλος κατελύτησεν. Εἴδετε δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων τῆς εὐρυχώρου καὶ πλατείας ὁδοῦ τὸ τέλος, ἐμάθετε τῆς στενῆς πύλης καὶ τῆς τεθλιμμένης ὁδοῦ ὅπως χρηστὸν τὸ πέρας ἐδέξατο τὸν ταύτην ἑλόμενον· ἀκούσατε δὴ καὶ τὸ φοβερώτερον· καὶ ἐπὶ πᾶσι, φησι, τούτοις μεταξὺ ἡμῶν καὶ ὑμῶν χάσμα μέγα ἐστήρικται, ὅπως B οἱ θέλοντες διαβῆναι ἔνθεν ἐκεῖ μὴ δυνῶνται, μηδὲ οἱ ἐκεῖθεν πρὸς ἡμᾶς διαπερῶσι. μὴ ἁπλῶς παραδράμωμεν, ἀγαπητοί, τὸ λεχθὲν, ἀλλ' ἐννοήσωμεν τῶν λεχθέντων τὴν ἀκρίβειαν, καὶ ὅσης ἀπολαύει τῆς τιμῆς καὶ τῆς προεδρίας ὁ παρὰ τὸν πυλῶνα ἐρριμμένος, ὁ εὐκαταφρόνητος, ὁ πένης, ὁ τῷ λιμῷ διηνεκῶς παλαίων, ὁ τοῖς ἕλκεσι πολιορκούμενος, ὁ τοῖς κυσὶ προκείμενος. ἡδέως γὰρ ταῦτα στρέφω συνεχῶς, ἵνα μηδεὶς τῶν ἐν πενίᾳ, ἢ τῶν ἐν νόσοις ὄντων καὶ λιμῷ καταφρονήσῃ, ἑαυ- C τὸν ταλανίζων, ἀλλὰ μεθ' ὑπομονῆς καὶ εὐχαριστίας ἅπαντα φέρων, ἤδη ταῖς χρησταῖς ἐλπίσι τρέφηται, τὰς ἀπορρήτους ἐκείνας ἀναμένων ἀμοιβὰς, καὶ τῶν πόνων τὰς ἀντιδόσεις. καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις. τί ἐστιν, ἐπὶ πᾶσι τούτοις; Εἰπὼν, ὅτι σὺ μὲν ἅπαντα ἐν τῷ παρόντι βίῳ ἀπέλαβες, ἅπερ ἡγοῦ εἶναι ἀγαθὰ, καὶ ὅτι οὗτος ἀπέλαβεν, ἅπερ σὺ ἐνόμιζες εἶναι κακὰ, τοῦτο προσέθηκε, διδάσκων αὐτὸν, ὅτι καὶ ἀκόλουθον ἕκαστον τέλος ἐδέξατο ἐπὶ πᾶσι τοῖς ῥηθεῖσι, σὲ μὲν μετὰ τῶν ἀγαθῶν, ὧν ἐνόμιζες ἀπολαύειν, ἡ θλῖ- D ψις καὶ ἡ στενοχωρία καὶ τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον, τοῦτον δὲ μετὰ τὸ προσπαλαῖσαι ἐν διηνεκεῖ τῇ ζωῇ οἷς ἐνόμιζες αὐτὸς εἶναι κακοῖς, ἡ ἄνεσις καὶ ἡ τῶν ἀγαθῶν ἀπόλαυσις καὶ ἡ μετὰ τῶν ἁγίων λῆξις. ἐπειδὴ τοίνυν τὸ τέλος ἀκόλουθον ἕκαστος εὗρε, καί σε μὲν ἡ πλατεῖα πύλη καὶ ἡ εὐρύχωρος ὁδὸς εἰς ταύτην τὴν στενοχωρίαν καταντῆσαι πεποίηκε, τοῦτον δὲ ἡ στενὴ καὶ τεθλιμμένη εἰς ταύτην ἤγαγε τὴν ἄνεσιν. καὶ ἐπὶ πᾶσι τούτοις μεταξὺ ἡμῶν καὶ ὑμῶν χάσμα μέγα ἐστήρικται. ὅρα τὸν πένητα, τὸν ἡλκωμένον (πάλιν γὰρ ταῦτα λέγω) τῷ πατριάρχῃ συναριθμούμενον,

καὶ τῷ χορῷ τῶν δικαίων καταλελεγμένον. Μεταξὺ γὰρ ἡμῶν καὶ ὑμῶν, φησίν. Εἶδες οἵα λῆξις διεδέξατο τὸν μετὰ ὑπομονῆς καὶ εὐχαριστίας τὴν χαλεπὴν ἐκείνην ἀρρωστίαν καὶ τὸν λιμὸν ἐνέγκαντα; μεταξὺ γὰρ ἡμῶν καὶ ὑμῶν, φησί, χάσμα μέγα ἐστήρικται. πολύ, φησίν, ἐστὶ τὸ διεῖργον, καὶ οὐχ ἁπλῶς χάσμα, ἀλλὰ μέγα. καὶ γὰρ ἀληθῶς πολὺ τὸ μέσον τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας, καὶ πολλὴ ἡ διαφορά. ἡ μὲν γάρ ἐστι πλατεῖα καὶ εὐρύχωρος, ἡ δὲ στενὴ καὶ τεθλιμμένη· ἡ μὲν τρυφὴ πλατεῖα καὶ εὐρύχωρος, ἡ δὲ πενία καὶ ἡ ἔνδεια στενὴ καὶ τεθλιμμένη. ὥσπερ οὖν ἐνταῦθα ἐναντίαι εἰσὶν αἱ ὁδοί, καὶ ὁ μὲν τὴν παρθενίαν ἑλόμενος τὴν στενὴν ὁδεύει καὶ τεθλιμμένην, καὶ ὁ τὴν σωφροσύνην μεταδιώκων, καὶ ὁ τὴν ἀκτημοσύνην ἀσπαζόμενος, καὶ ὁ τῆς κενοδοξίας ὑπερορῶν, ὁ δὲ τὴν πλατεῖαν ὁδεύειν σπεύδων καὶ τὴν εὐρύχωρον, μέθῃ καὶ τρυφῇ, καὶ χρημάτων μανίᾳ καὶ ἀκολασίᾳ, καὶ ταῖς ἐπιβλαβέσι θεωρίαις ἑαυτὸν ἐκδίδωσι, καὶ πολλὴ ἑκατέρων ἐστὶν ἡ διαφορά· οὕτω δὴ καὶ ἐν τῷ τῆς κολάσεως καιρῷ καὶ τῆς ἀνταποδόσεως, τῶν ἀμοιβῶν πολὺ τὸ μέσον ἐστὶν εὑρεῖν. χάσμα γάρ, φησι, μέγα ἐστήρικται μεταξὺ ἡμῶν, τουτέστι, τῶν δικαίων, τῶν ἐναρέτων, τῶν τὴν λῆξιν ἐκείνην λαχόντων· καὶ ὑμῶν, τουτέστι, τῶν ἐν πονηρίᾳ καὶ κακίᾳ καταδαπανηθέντων. καὶ τοσοῦτόν ἐστι μέγα τὸ χάσμα, ὥστε μήτε ἐντεῦθεν ἑστῶτά τινα πρὸς ὑμᾶς διαβῆναι δύνασθαι, μήτε ἐκεῖθεν πρὸς ἡμᾶς διαπεράσαι. Εἶδες χάσματος μέγεθος; εἶδες ἀπόκρισιν γεέννης βαρυτέραν; ἆρα ἐν προοιμίοις ἀκούσαντες τὴν εὐημερίαν τοῦ πλουσίου καὶ τὴν πολλὴν θεραπείαν ἣν εἶχε, παρὰ πάντων δορυφορούμενος, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν τῇ τρυφῇ προσηλωμένος, οὐκ ἐνομίζετε μακάριον εἶναι; καὶ πάλιν ὁρῶντες τὸν πένητα ἐπὶ τοῦ πυλῶνος ἐρριμμένον, καὶ τοῖς χαλεποῖς ἕλκεσιν ἐκείνοις ἐκδεδομένον, οὐκ ἐταλανίζετε αὐτοῦ τὴν ζωήν; ἀλλ' ἰδοὺ νῦν ἀπὸ τοῦ τέλους τῶν πραγμάτων τὰ ἐναντία ὁρῶμεν γινόμενα, καὶ τὸν μὲν ἐν τηγάνοις μετὰ τὴν τρυφὴν ἐκείνην, καὶ τὴν μέθην, τὸν δὲ ἐν τοῖς κόλποις τοῦ πατριάρχου μετὰ τὴν πενίαν ἐκείνην τὴν ἐσχάτην καὶ τὸν λιμόν. ἀλλ' ἵνα μὴ εἰς πολὺ μῆκος ἐκτείνωμεν τὸν λόγον,

A & in cœtum iuſtorum aggregatum. Nam inter nos & vos, inquit. Vides quam vitæ conditionem ſortitus ſit is, qui cum patientia & gratiarum actione grauem illum morbum fuerat famemque perpeſſus. Nam inter nos & vos, inquit, hiatus magnus conſtitutus eſt. Magnum eſt inquit, quod nos dirimit, neque ſimpliciter hiatus, ſed magnus. Verè namque magnum eſt inter virtutem & vitium interuallum, multumque diſcrimen: ſiquidem hoc latum & ſpatioſum eſt, illa vero arcta & anguſta: voluptas lata & ſpatioſa: paupertas autem & penuria arcta &
B anguſta. Vt igitur hîc contrariæ ſunt viæ, & hic quidem, qui virginitatem elegit per anguſtam & arctam incedit, quique caſtitatem profitetur, qui paupertatem amplexus eſt, & qui vanam gloriam aſpernatur: ille vero per latam & ſpatioſam pergere feſtinans ebrietati, deliciis, pecuniarum inſano amori, laſciuiæ, ac perniciofis ſpectaculis ſeipſum addicit, & multum inter vtramque diſcrimen occurrit: ſic nimirum & in tempore ſupplicij ac retributionis multam inter præmia poſſumus differentiam
C inuenire. Hiatus enim magnus conſtitutus eſt inter nos, hoc eſt inter iuſtos, virtute præditos, qui conditionem illam vitæ ſortiti ſunt, & vos, hoc eſt, qui toti eſtis nequitia & ſceleribus cooperti. Adeoque magnus eſt hiatus, vt neque quiſquã eorum qui hic conſiſtunt, ad vos tranſire poſſit, neque ad nos inde tranſmeare. Vides hiatus magnitudinem? Vides reſponſum gehenna grauius? Nonne à principio cum proſperitatem diuitis audiretis, & obſequium quo colebatur, ab omnibus ſatellitio ſtipatus,
D & quotidie deliciis addictus, beatiſſimum eſſe illum arbitrabamini? rurſus dum pauperem pro foribus abiectum, & grauibus illis expoſitum vlceribus cerneretis, nonne miſeram eius vitam putabatis! At ecce iam ab ipſo rerum fine in contrarium cernimus cuncta conuerſa, & hunc quidem poſt delicias illas & ebrietatem in tormentis: illum vero poſt egeſtatem illam extremam & famem in patriarchæ ſinu verſari. Veruntamen ne prolixior æquo noſtra ſit oratio,

A ſufficit vt huc vſq; prouectã doctrinã finiamus, & charitatẽ veſtram cohortemur, ne latam portã ſectemini, neq; viam ſpatioſã neque voluptatem omni ratione perquiratis: ſed vtriuſq; finem vobis ob oculos ponentes hanc fugiatis cogitantes, quę diuitẽ iſtum mala oppreſſerint: anguſtam autem & arctam viam perſequamini, vt ad locum deliciarum poſt huius vitæ ærumnas peruenire poſſimus. Fugite ergo quæſo Saranica illa ſpectacula, ac pernicioſos illos Circi ludos. Nã propter eos qui ſubdole attracti fuerunt, atque ad ſpatioſam viam perrexerũt, hæc dicere compulſi ſumus, vt edocti cum hanc deſerant, tum per anguſtã incedentes, virtutis nimirum, in patriarchæ ſinum quemadmodum Lazarus recipi mereantur, & à gehenna ignis communiter omnes liberati bonis illis arcanis, quæ oculus non vidit, & auris non audiuit, fruamur: quæ nos omnes vtinam obtinere contingat gratia & benignitate domini noſtri Ieſu Chriſti, cum quo Patri ſimulque Spiritui ſancto gloria, imperium, honor nunc & ſemper & in ſecula ſeculorum, Amen.

Ἀρκεῖ μέχρι τούτου συστεῖλαι τὴν διδασκαλίαν, καὶ παρακαλέσαι τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, μὴ τὴν πλατεῖαν μεταδιώκειν πύλην, μηδὲ τὴν εὐρύχωρον ὁδὸν, μηδὲ τὴν ἄνεσιν ἐκ παντὸς τρόπου ζητεῖν, ἀλλὰ τὸ τέλος ἑκατέρας ἐννοοῦντας, ταύτην μὲν φεύγειν, λογιζομένους τὰ καταληφθέντα τὸν πλούσιον τοῦτον, τὴν δὲ στενὴν πύλην μεταδιώκειν καὶ τὴν τεθλιμμένην ὁδὸν, ἵνα εἰς τὸ τῆς ἀνέσεως χωρίον μετὰ τὴν ἐνθάδε θλῖψιν καταντῆσαι δυνηθῶμεν. Φεύγετε τοίνυν, παρακαλῶ, τὰς Σατανικὰς θεωρίας, καὶ τὴν ἐπιβλαβῆ τῶν ἱπποδρομιῶν θέαν. B Διὰ γὰρ τοὺς ὑποσυρέντας καὶ πρὸς τὴν εὐρύχωρον ὁδὸν βαδίσαντας, ταῦτα εἰπεῖν ἠναγκάσθημεν, ἵνα μαθόντες, ἐκείνην μὲν καταλίπωσι, τὴν δὲ τεθλιμμένην ὁδεύσαντες, τὴν τῆς ἀρετῆς λέγω, τῶν κόλπων τοῦ πατριάρχου ὁμοίως τῷ Λαζάρῳ ἀξιωθῶσι, καὶ τῆς γεέννης τοῦ πυρὸς κοινῇ πάντες ἐλευθερωθέντες, τῶν ἀπορρήτων ἐκείνων ἀγαθῶν, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν, ἀπολαύσωμεν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ πατρὶ, ἅμα τῷ C ἁγίῳ πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

De inſtituenda ſecundum Deum vita, & in illud, Anguſta eſt porta, & quæ ſequuntur, & Dominicæ orationis explicatio.

Achille Statio Luſitano interprete.

Περὶ τοῦ κατὰ θεὸν πολιτεύεσθαι, καὶ εἰς τὸ, στενὴ ἡ πύλη, καὶ τὰ ἑξῆς, καὶ ἑρμηνεία τῆς προσευχῆς, τοῦ Πάτερ ἡμῶν.

OMnis ſcriptura diuinitus inſpirata, dum legitur attẽtis animis, adfert notitiam pietatis: ſed profecto Euangeliorum ſacroſancta deſcriptio longè præſtantioribus documentis excellit. Quæ enim in his extãt eloquia ſummi ſunt regis oracula. Quamobrẽ horribile prorſus iis, qui quę ab eo præcepta ſunt, verè non obſeruarint, impendet ſuppliciũ. An verò ſi quis ciuiles magiſtratuum terrenorum leges trãſiluerit, neceſſarias omnino pœnas luet, cæleſtis domini iuſſa detrectans, intolerãdis crucruciatib. nõ afficietur? Cum ſit igitur parum attenti animi tãtum periculũ, ad ea, quæ iam lecta ſunt, ex euãgelio audiẽda, animos acriter intendamus.

ΠΑσης μὲν θεοπνεύστου γραφῆς ἡ ἀνάγνωσις γίνεται τοῖς προσέχουσιν εὐσεβείας ἐπίγνωσις· ἡ δὲ στολὴ τῶν εὐαγγελίων γραφὴ ὑψηλοτέρων ἐστὶ διδαγμάτων D ὑπεροχή. τὰ γὰρ ἐν αὐτοῖς ἐμφερόμενα λόγια, ὑψίστου βασιλέως ὑπάρχει θεσπίσματα. διὸ καὶ φοβερά τις ἠπείληται κόλασις τοῖς μὴ φυλάττουσιν ἀκριβῶς τὰ ὑπ' αὐτοῦ εἰρημένα. Εἰ γὰρ τῶν ἐπὶ γῆς ἀρχόντων ὁ παραβαίνων τοὺς νόμους, ἀπαραίτητον ὑφίσταται κόλασιν, πόσῳ μᾶλλον ἀφορήτοις ἐκδοθήσεται βασάνοις ὁ τοῦ ἐπουρανίου ἀθετῶν τὰ προστάγματα; ἐπεὶ οὖν μέγας ἐστὶν ὁ τῆς ἀπροσεξίας κίνδυνος, μετὰ πολλῆς ἀκριβείας προσέχωμεν τῇ ἀκροάσει τῶν ἀρτίως ἀναγνωσθέντων ἡμῖν ἐκ τοῦ εὐαγγελίου ῥημάτων.

τίνα δὲ ταῦτά ἐστι; Στενή, φησιν, ἡ πύλη, καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωήν, καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εὑρίσκοντες αὐτήν. καὶ πάλιν, Πλατεῖα ἡ πύλη, καὶ εὐρύχωρος ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ἀπώλειαν, καὶ πολλοί εἰσιν οἱ διερχόμενοι δι' αὐτῆς. τούτων ἐγὼ συνεχῶς ἀκούων τῶν λόγων, καὶ τῶν ἀνθρώπων τὴν ἐπὶ τὰ μάταια βλέπων σπουδήν, λίαν θαυμάζω τῶν εἰρημένων. πάντες γὰρ διὰ τῆς πλατείας βαδίζουσιν ὁδοῦ, πάντες εἰς τὰ παρόντα κεχήνασι πράγματα, καὶ τῶν μελλόντων οὐδέποτε λαμβάνουσιν ἔννοιαν· ἀλλ' εἰς μὲν τὰς σωματικὰς ἀπολαύσεις ἀδιαλείπτως ἐπείγονται, τὰς δὲ ψυχὰς ἐῶσιν ἐν λιμῷ κατατήκεσθαι, καὶ μυρία καθ' ἑκάστην ἡμέραν λαμβάνοντες τραύματα, οὐδέποτε αἴσθησιν ἔχουσι τῶν ἐν οἷς εἰσι κακῶν. καὶ τῶν μὲν τοῦ σώματος ἕνεκα παθημάτων, φοιτῶσι πρὸς τοὺς ταῦτα θεραπεύοντας, καὶ αὖθις δὲ τούτοις οἴκαδε παραπέμπονται, καὶ μισθοὺς παρέχουσιν ὅτι μάλιστα πλείστους, καὶ καρτερίαν ἐπιδείκνυνται πολλήν, καὶ τῆς ἐπιπόνου θεραπείας ἀνέχονται, ἵνα τὴν ἐκείνου ὑγείαν ὠνήσωνται· τῆς δὲ ψυχῆς κακῶς διακειμένης παντελῶς ἀμελοῦσι, καὶ τὴν ἀξιέραστον αὐτῇ ὑγείαν λαβεῖν οὐ σπουδάζουσι, καίτοι σαφῶς ἐπιστάμενοι, ὅτι τὸ μὲν σῶμα θνητόν ἐστι καὶ ἐπίκηρον, καὶ τοῖς ἐαρινοῖς προσέοικεν ἄνθεσιν (ὁμοίως γὰρ ἐκείνοις μαραίνεται καὶ σβέννυται, καὶ φθορᾷ παραδίδοται) τὴν δὲ ψυχὴν ἴσασιν ἀθανασίᾳ τετιμημένην, καὶ κατ' εἰκόνα θείαν γεγενημένην, καὶ τοῦ ζώου πεπιστευμένην τοὺς οἴακας. ὅπερ γάρ ἐστιν ἡνίοχος ἅρματι, καὶ κυβερνήτης πλοίῳ, καὶ μουσικὸς ὀργάνῳ, τοῦτο εἶναι τῷ γηίνῳ τούτῳ σκεύει τὴν ψυχὴν ὁ πλάστης ἐνομοθέτησεν. αὕτη γὰρ κατέχει τὰς ἡνίας, καὶ κινεῖ τὰ πηδάλια, καὶ τὰς χορδὰς ἀνακρούεται, καὶ ἂν μὲν τοῦτο πράττουσα, τὸ ἐναρμόνιον τῆς ἀρετῆς ἀνακρούεται μέλος· ὅταν δὲ ἢ χαλάσῃ τοὺς φθόγγους, ἢ διατείνῃ πέρα τοῦ δέοντος, καὶ τῇ τέχνῃ καὶ τῇ ἁρμονίᾳ λυμαίνεται. ταύτης τοίνυν ἀμελοῦσιν οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ οὐδὲ βραχείας αὐτὴν ἐπιμελείας ἀξιοῦσιν, ἀλλ' ἅπαντα τῆς ζωῆς αὐτῶν τὸν χρόνον εἰς τὰς σωματικὰς ἀναλίσκουσι φροντίδας. καὶ οἱ μὲν τὸν τῶν ναυτίλων ἀσπάζονται βίον, καὶ κύμασι καὶ πνεύμασι μάχονται, τὴν ζωὴν καὶ τὴν

A Quæ ſunt autem illa, quæ, inquam, ſunt? *Anguſta eſt*, inquit, *porta, & arcta via, quæ ducit ad vitam, & pauci inueniunt eam.* Et rurſus: *Lata eſt porta, & ſpatioſa via, quæ ducit ad perditionem, & multi, qui tranſeunt per eam.* Horum ego frequens auditor verborum, inaniſſimis in rebus hominum poſita ſtudia vehementer admiror. Omnes enim lata gradiuntur via, omnes rebus inhiant præſentibus; futurarum curam, cogitationemque nullam ſuſcipiunt. Siquidem corporis voluptates vſquequaque conſectantur, animas vero fame ſinunt contabeſcere. B Cumque quotidie infinita prope vulnera accipiant, eorum in quibus ſunt malorum ſenſum prorſus habent nullum, ijdem adfectis corporibus eos adeunt, qui mederi queant: hos domum remittunt conductos, & mercede onuſtos maxima; tolerantiam vero ſummam præſtant, & curationem ſuſtinent laborioſam, quo valetudinem conſequantur corporis: adfectæ vero animæ omnino negligentes expotendam in primis eius ſanitatem con- C temnunt. Neque vero eos latet mortale corpus eſſe ipſum, quodque facile corrumpatur, vernantium florum ſimillimum; ſic enim, vt illi marceſcit, corrumpitur, emoritur, animam autem immortalitate præditam, & ad imaginem Dei creatam, animalis ipſius creditum ſibi clauum tenere. Quod enim eſt auriga currui, rector naui, fidibus muſicus, idem huic eſſe terreſtri vaſculo, qui finxit illud, animam voluit. Hæc habenas continet, hæc moderatur clauum, eadem fides pulſat, quæ D cum ſcienter hoc fecerit virtutis concentum reddit vndecumque ſuauiſſimum. Sin autem, vel remiſerit, vel præter modum ſonos intenderit, arte prorſus, & harmonia deficitur. Huius ergo animæ curam abiiciunt multi mortales, totum vitæ tempus curandis impendunt corporibus: atque hi quidem nauticum vitæ genus amplectuntur, & cum ventis fluctuque pugnantes, dubia ſemper

Matt. 7. 14. 15.

ſpe vitæ mortem ſecum circumferunt, atque ſpes omnes ſalutis in exiguas admodum tabulas contulerunt. Illi vero ſtudioſè colendis agris inſudant, boues iungunt, terram proſcindunt, nunc quidem ſementem faciunt, & metunt: nunc vitem inſtituunt, & vindemiam faciunt, quibus omne tempus eiuſmodi faciendo opere miſere labitur. Alij mercaturam ſecuti, terra, marique peregrinantur, ſolum alienum ſuo præferunt, patriam, gentem, amicos, coniugem, liberos, haud magni cauſſa compendij deſerunt. Sed quid attinet artes omnes colligere, quas in vſum corporis commentus eſt homo, quibus in artibus verſans perdius, & pernox curandi illius omnem ſibi rationem comparauit.; animam vero eſurientem, ſitientem, arentem, ſquallentem & innumerabilibus adfectam incommodis, omnino contemnit? Atqui tanto ſudore, ac labore mortale corpus à morte non vindicat: animam vero ipſam immortalem vna cum mortali corpore, ſuppliciis addicit immortalibus. Tantas igitur animis hominum ignorantiæ offuſas tenebras, iiſque craſſiſſimam inſidentem nebulam vehementer dolens, equidem vellem ſublimem quandam nanciſci ſpeculam, quæ omnia mihi hominum genera ſubiecta monſtraret; vellem etiam dari mihi vocem eiuſmodi, quæ ab vltimis vſque totius orbis terrarum finibus exaudiri, & ad omnium qui viuunt, aures peruenire poſſet; vt & gemens, & vociferãs Dauidicum illud ſumma cõtentione vocis ederem:

Pſal. 4. Filij hominum, vſquequo graui corde, vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium? Cum terrenis cæleſtia, cum æternis temporalia, cum corruptibilibus incorruptibilia commutantes, quouſque oculos clauditis, aures obturatis, neque diuinam vocem ſingulis inclamantem diebus auditis:

Matt. 7. Petite & dabitur vobis, quærite, & inuenietis; pulſate, & aperietur vobis? Omnis enim qui petit, accipit; & qui quærit, inuenit, & pulſanti aperietur. Quia vero nonnulli infirmiores ſunt, & ad temporalia valdè propenſi, ac procliues, hique carnalibus dediti cogitationibus indulgent, ac pro ſuo genio, viuendique ratione preces adhibent,

A θάνατον μεθ' ἑαυτῶν περιφέροντες, καὶ τὰς τῆς σωτηρίας ἐλπίδας ἐν ὀλίγαις σανίσι κατέχοντες. οἱ δὲ τὸν τῆς γεωπονίας ἀναδέχονται ἱδρῶτα, βοῦς ἀροτῆρας ζευγνῦντες, καὶ τὴν γῆν ἀροτριῶντες, καὶ νῦν μὲν σπείροντες καὶ θερίζοντες, νῦν δὲ φυτεύοντες καὶ τρυγῶντες, καὶ ἅπας αὐτοῖς ὁ χρόνος μετὰ τῆς τοιαύτης ἀνήλωται ταλαιπωρίας· οἱ δὲ τὰς ἐμπορίας ἐπέρχονται, καὶ διὰ τούτων τὰς ἐν γῇ τε καὶ θαλάττῃ ποιοῦνται ἀποδημίας, καὶ τῆς οἰκείας τὴν ἀλλοδαπὴν προτιμῶσι, καὶ πατρίδα, καὶ γένος, καὶ φίλους, καὶ ὁμοζύγους μετὰ παίδων καταλιμπάνοντες, ὀλίγων ἕνεκα κερδῶν τὴν ξένην

B ἀσπάζονται. καὶ τί δεῖ πάσας καταλέγειν τὰς τέχνας, ἃς ταῖς χρείαις τοῦ σώματος ἐξεῦρον οἱ ἄνθρωποι, ἐν αἷς διημερεύοντες καὶ διανυκτερεύοντες, τὴν μὲν ἐκείνου θεραπείαν ἑαυτοῖς περιποιοῦνται, τὴν δὲ ψυχὴν ὑπερορῶσι πεινῶσάν τε καὶ διψῶσαν καὶ αὐχμῶσαν καὶ ῥυπῶσαν, καὶ ὑπὸ μυρίων ἐνοχλουμένην κακῶν; καὶ μετὰ πολλοὺς ἱδρῶτας καὶ πόνους, οὐδὲ τὸ θνητὸν σῶμα θανάτου κρεῖττον ἐργάζονται, καὶ τὴν ἀθάνατον μετὰ τοῦ θνητοῦ ταῖς ἀθανάτοις ὑποβάλλουσι τιμωρίαις. διὰ τοῦτο λίαν ὀλοφυρόμενος τὴν περικε-

C χυμένην ἄγνοιαν ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς, καὶ τῆς ἐπικειμένης αὐτοῖς ἀχλύος τὴν παχύτητα, ἐβουλόμην μὲν εὑρεῖν σκοπιάν τινα ὑψηλὴν ὑποδεικνύουσάν μοι πάντα τὰ τῶν ἀνθρώπων γένη· ἐβουλόμην δὲ καὶ φωνῆς τυχεῖν, πάντα περιηχούσης τὰ πέρατα, καὶ πᾶσιν ἀκουούσης τοῖς ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ στῆναι καὶ βοῆσαι, καὶ τὴν Δαυιτικὴν ἐκείνην ἀνακράξαι φωνήν, Υἱοὶ ἀνθρώπων, ἕως πότε βαρυκάρδιοι; ἵνα τί ἀγαπᾶτε ματαιότητα καὶ ζητεῖτε ψεῦδος, προτιμῶντες τῶν οὐρανίων τὰ γήϊνα, τῶν αἰω-

D νίων τὰ πρόσκαιρα, τῶν ἀφθάρτων τὰ φθειρόμενα; ἕως πότε τοὺς ὀφθαλμοὺς μύετε, καὶ τὰ ὦτα βύετε, καὶ τῆς θείας φωνῆς οὐκ ἀκούετε, τῆς καθ' ἑκάστην ἡμέραν βοώσης, Αἰτεῖτε, καὶ δοθήσεται ὑμῖν, ζητεῖτε, καὶ εὑρήσετε, κρούετε, καὶ ἀνοιγήσεται ὑμῖν; πᾶς γὰρ ὁ αἰτῶν λαμβάνει, καὶ ὁ ζητῶν εὑρίσκει, καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται. ἐπεὶ δέ τινες ἀτελέστεροι διακείμενοι, καὶ πρὸς τὰ βιωτικὰ μᾶλλον ἐπιῤῥεπῶς ἔχοντες, καὶ τοῖς φιλοσάρκοις ἐνδυπαθοῦντες λογισμοῖς, οὐ καθηκόντως ποιοῦνται τὰς αἰτήσεις,

τούτου χάριν ὁ κοινὸς δεσπότης εὐχῆς ἡμῖν διδασκαλίαν ὑπέδειξεν, εἰπών· Ὅταν προσεύχησθε, μὴ βαττολογεῖτε, ὥσπερ οἱ ἐθνικοί. δοκοῦσι γὰρ, ὅτι ἐν τῇ πολυλογίᾳ αὐτῶν εἰσακουσθήσονται. βαττολογίαν ὀνομάζων, τὴν φλυαρίαν, τὴν διὰ πολλῶν μὲν λόγων προσφερομένην, ὠφελείας δὲ πάσης ἐστερημένην. ὑπαινίττεται τοίνυν, ἀπαγορεύων τὴν βαττολογίαν ὁ κύριος, μὴ χρῆναι τοὺς προσευχομένους αἰτεῖν τὰ ῥέοντα καὶ ἀπολλύμενα· μὴ σώματος ὡραιότητα, τὴν ὑπὸ χρόνου μαραινομένην καὶ ὑπὸ νόσου δαπανωμένην, καὶ ὑπὸ θανάτου καλυπτομένην (τοιοῦτον γὰρ τὸ σωματικὸν κάλλος. ἄνθος ἐστὶν ὀλιγοχρόνιον, πρὸς ὀλίγον μὲν φαινόμενον τῷ ἔαρι τῆς νεότητος, μετ' ὀλίγον δὲ φθειρόμενον ὑπὸ τῆς χρόνου παλαιότητος. εἰ δὲ καὶ τὴν ὑπόστασιν αὐτοῦ τις διεξετάζειν ἐθέλοι, τότε πλέον αὐτοῦ διαπτύειν δυνήσεται. οὐδὲν γὰρ ἕτερόν ἐστιν, ἢ φλέγμα καὶ αἷμα καὶ ῥεῦμα, καὶ τῆς τροφῆς διαμασηθείσης χυλός. ἐκ τούτου γὰρ καὶ ὀφθαλμοὶ, καὶ παρειαὶ, καὶ ῥῖνες, καὶ ὀφρύες, καὶ χείλη, καὶ ὅλον ἀρδεύεται τὸ σῶμα. κἂν ἐπιλείψῃ ποτὲ ἡ τούτων ἀρδεία, συνεπιλείψει πάντως καὶ τοῦ προσώπου ἡ εὐμορφία) μὴ πλοῦτον χρημάτων τὸν καθ' ὁμοιότητα τῶν ποταμίων ὑδάτων ἐπιρρέοντά τε καὶ μεταρρέοντα, καὶ νῦν μὲν παρὰ τοῦτον, νῦν δὲ παρ' ἐκεῖνον πηδῶντα, καὶ τοὺς κατέχοντας φεύγοντα, καὶ τοῖς φιλοῦσιν αὐτὸν παραμένειν οὐκ ἀνεχόμενον, καὶ μυρίους ἐπιβούλους ἔχοντα, καὶ σῆτας, καὶ λῃστὰς, καὶ συκοφάντας, καὶ ἐμπρησμοὺς, καὶ ναυάγια, καὶ πολεμίων ἐφόδους, καὶ δήμων ἐπαναστάσεις, καὶ κακουργίας οἰκετῶν, καὶ γραμματείων ἀφαιρέσεις, καὶ προσθήκας, καὶ μειώσεις, καὶ τἆλλα ὅσα τοῖς ἐρῶσι χρημάτων ὑπὸ τῆς φιλοπλουτίας ἐπιφύεται δεινά· μὴ δυναστείας ἀξιωμάτων. πολλὰ γὰρ καὶ ταύτῃ ἀλγεινὰ παραφύεται, φροντίδων τηκεδόνες, ἀγρυπνίαι συνεχεῖς, ἐπιβουλαὶ παρὰ τῶν φθονούντων, κατασκευαὶ παρὰ τῶν μισούντων, στωμυλία ῥητόρων τοῖς κατευγλωττισμένοις λόγοις ἀποκλέπτουσα τὴν ἀλήθειαν, καὶ πολὺν τοῖς δικάζουσι προξενοῦσα κίνδυνον. εἰσὶ γὰρ, εἰσὶ βαττολόγοι τινὲς, καὶ ματαιολόγοι, ταῦτά τε καὶ τὰ τοιαῦτα παρὰ τοῦ θεοῦ τῶν ὅλων αἰτοῦντες, καὶ τῶν ὄντως ἀγαθῶν οὐδένα ποιούμενοι λόγον.

A propterea noſtrum omnium communis dominus precandi nobis formam, rationemque præcepit illis verbis. Orantes autem nolite multum loqui, ſicut ethnici; putant enim, quod in *Matt. 6. 7.* multiloquio exaudientur. Multiloquium vocat eam, quæ fit abundantia verborum, inanem loquacitatem omni vtilitate deſtitutā. Ergo loquacitatem prohibens Dominus, ſignificat accedentes ad ſe, non debere caduca, & fluxa, non corporis poſtulare pulchritudinem, quam tempus conſumit, ægritudo corrumpit, ac perdit, mors omnino delet. Eſt enim for- *Multiloquium in oratione vitandū.*
B mæ ipſius flos minimè diuturnus, quā breuiſſima iuuentus extulit, vetuſtas temporis iam iamque corrumpit. Si quis autem formæ naturam, quibuſque rebus ea continentur, exquiret, ille vero tum magis hanc deſpuet: neque enim aliud eſt forma, niſi pituita, ſanguis, fluxio, cibique demum confecti ſuccus. Hinc enim oculi, genæ, nares, ſupercilia, labra, ac totum denique corpus irrigatur, quæ ſi deſinat irrigatio, & illa formæ ipſius venuſtas ſimul eſſe deſierit. Neque vero
C poſtulandum pecuniæ vim, non opes, quæ aquarum inſtar fluuialium, & adfluunt, & effluunt, nunc ad hunc quidem, nunc vero ad illum tranſeunt, ac poſſeſſorem facilè fugiunt, & apud ſui etiam amantes hærere neſciunt. Inſidias vero multiplices habent, tinearum, furum, calumniatorum, incendiorum, naufragiorum, bellicarum incurſionum, rebellantiū populorum, ſeruorum auidorum. Et cum de literis, ac chirographis vel tolluntur aliqua, vel iiſdem adduntur, vel per imitationem adfinguntur, quæque multa alia auaros pro *Ibidem.*
D ipſorum cupiditate ſequuntur incommoda. Non dominatus, ac dignitates poſtulandum, quas permulta triſtia, & perpeſſu grauia conſequuntur, curarum tabes, atque edacitas, iugis inſomnia, inuidentium inſidiæ, inimicorum hoſtiles machinationes, compoſitis ad fraudem verbis, veri occultatrix, ac ſuddola rhetorum argutia iudicibus ipſis ferè ſuſpecta, ac periculoſa. Sunt, inquam, ſunt multiloqui nonnulli, & vaniloqui, hæc & his ſimilia, ab omnium Deo poſtulantes. *Luc. 16.*

Neque vero, quod medicorum eſt, medicum quiſquam ægrotus docet: ſed quicquid ille adhibuerit, in quantumuis difficili curatione, æquo animo ſuſtinet. Neque vectores rectori nauis, tenendi claui rationem vllo modo præcipiunt, ſed in foris ipſis, non in ſecunda modo nauigatione, ſed in ſummo etiam periculo illius arte contenti ſedent. Vni tantum Deo, qui quæ cuique ſint vſui, dare apprimè nouit, cedere, ſeque ipſos nolunt permittere: quæ pernicioſa ſunt, perinde ac ſi eſſent vtilia, poſcunt. Prorſus ſimiles ægrotantibus, qui ſibi à medico dari poſtulant, non ea, quæ ſe morbo liberent, ſed quæ morbi cauſam potius augeant. Verum medicus laborantis preces non audit, imo vero, ſi flentem illum, eiulantemque viderit, artis ipſius præceptis obtemperabit potius, quam vt illius flectatur lachrymis. Atque huius nos quidem, qui ægrotum non audit, non inhumanitatem, ſed humanitatem interpretamur. Etenim ſi ægrotanti morem geſſiſſet, & eius indulſiſſet voluptati, feciſſet vtique hoſtiliter: dum vero contendit, ac renititur, & illius repugnat libidini, miſericordia in illum, atque humanitate vſus eſſe exiſtimatur. Eodem prorſus modo, noſtrarum medicus animarum, non quæ nobis fraudi poſtea futura ſint, dare ſuſtinet: neque enim parentes iis, quos amant, paruulis adhuc filiolis, vel gladios, vel ignitos carbones adduci poſſunt, vt porrigant, quippe qui, quanto illis damno, futurũ ſit, quidquid dederint eiuſmodi, non ignorãt. Nonnulli vero ad extremam prolapſi dementiam, non ſolum corporis pulchritudinem, copias, potentatus, cæteraq; eius generis à Deo omnium poſtulant, ſed & inimicis imprecantur ſuis, omnique eos ſupplicio excruciari petunt, & quem ſibi equum, ac benignum exoptant, inimicis eſſe immitem, atque inhumanum volunt. Quæ nimirũ prouidens Dominus ante compeſcit ac reprimit, ac ne multum loquamur iubet, tum quæ dicenda ſint orantibus, ſimul etiam omnẽ virtutem breuiter, & accuratè docet. Non enim ſolũ quo pacto ſit orandũ, illa verba declarant, ſed & ad vitam perfectam inſtituunt.

Matth. 6.

Similitudo a medico ducta.

A καὶ τὸν μὲν ἰατρὸν οὐχ οἱ νοσοῦντες διδάσκουσι τὴν φαρμάκων τὴν χρῆσιν, ἀλλὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ προσφερομένων ἀνέχονται μόνον, κἂν ἐπίπονος ᾖ ὁ τῆς θεραπείας τρόπος· καὶ τὸν κυβερνήτην οἱ πλέοντες οὐ κελεύουσι τοίωσδε κατέχειν τοὺς οἴακας, καὶ τὸ σκάφος ἰθύνειν, ἀλλ' ἐπὶ τῶν καταστρωμάτων καθήμενοι, τῆς ἐκείνου ἐπιστήμης ἀνέχονται, οὐ μόνον ἐξ οὐρίων φερόμενοι, ἀλλὰ καὶ τὸν ἔσχατον ὑπομένοντες κίνδυνον. τῷ θεῷ δὲ μόνον, τῷ τὸ συμφέρον ἡμῖν ἀκριβῶς ἐπισταμένῳ διδόναι, οἱ τὰς φρένας κακῶς διακείμενοι, παραχωρεῖν B οὐκ ἀνέχονται, ἀλλ' αἰτοῦσιν ὡς ὠφέλιμα τὰ ὀλέθρια, ὅμοιον ποιοῦντες ἀῤῥώστῳ, τὸν ἰατρὸν δοῦναι αὐτῷ παρακαλοῦντι, οὐχ ὅσα λύει τὴν νόσον, ἀλλ' ὅσα τρέφει τὴν ὕλην τὴν τῆς νόσου μητέρα. ἀλλ' οὐκ ἀνέξεται ὁ ἰατρὸς τῆς τοῦ κάμνοντος ἱκεσίας, ἀλλὰ κἂν δακρύοντα ἴδῃ καὶ ὀλοφυρόμενον, τῷ νόμῳ τῆς τέχνης ἀκολουθεῖ μᾶλλον, ἢ τοῖς τούτου δάκρυσιν ἐπικάμπτεται, καὶ τὴν ἀπείθειαν οὐκ ἀπανθρωπίαν, ἀλλὰ φιλανθρωπίαν ὀνομάζομεν. πειθόμενος μὲν γὰρ τῷ νοσοῦντι, καὶ τὰ πρὸς ἡ- C δονὴν χαριζόμενος, τὰ πολεμίων εἰς αὐτὸν ἐργάζεται· ἀντιτείνων δὲ αὐτῷ, καὶ τῇ ἐπιθυμίᾳ μαχόμενος, ἐλέῳ κέχρηται καὶ φιλανθρωπίᾳ· οὕτω καὶ ὁ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν ἰατρὸς, οὐκ ἀνέχεται δοῦναι τοῖς αἰτοῦσι τὰ εἰς βλάβην αὐτοῖς ἐσόμενα. οὔτε γὰρ οἱ φιλόστοργοι πατέρες τοῖς κομιδῇ νηπίοις μαχαίρας ἐπιζητοῦσιν, ἢ πυρὸς ἄνθρακας, ὀρέγειν ἀνέχονται. ἴσασι γὰρ σαφῶς βλαβερὰν αὐτοῖς οὖσαν τὴν τοιαύτην δόσιν. τινὲς δὲ τῶν εἰς ἐσχάτην ἀλογίαν ἐκπεπτωκότων, οὐ μόνον σώματος ὡραιότητα, καὶ πλοῦτον καὶ δυναστείαν, καὶ ὅσα τοιαῦτα, D παρὰ τοῦ τῶν ὅλων θεοῦ αἰτοῦσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐχθροῖς αὐτῶν ἐπαρῶνται, καὶ τινα τιμωρίαν ἐπενεχθῆναι αὐτοῖς ἱκετεύουσι, καὶ ὃν ἑαυτοῖς ἥμερον εἶναι καὶ φιλάνθρωπον εὔχονται, τοῦτον τοῖς ἐχθροῖς ἀνήμερον φανῆναι καὶ ἀπάνθρωπον βούλονται. ταῦτα τοίνυν ὁ δεσπότης προαναστέλλων, παραγγέλλει μὲν μὴ βαττολογεῖν· διδάσκει δὲ τίνα χρὴ λέγειν ἐν τῇ προσευχῇ, καὶ ἐν ὀλίγοις ῥήμασι πᾶσαν ἀρετὴν ἐκπαιδεύει. οὐ μόνον γὰρ εὐχῆς ἐστι διδασκαλία ἐκεῖνα τὰ ῥήματα, ἀλλὰ καὶ βίου τελείου παιδαγωγία.

A τίνα δέ ἐστι ταῦτα, καὶ τίς ἡ τούτων ἔννοια, μετὰ πολλῆς ἀκριβείας ἐξετάσωμεν, καὶ ὡς θείους νόμους ἀσφαλῶς τηρήσωμεν. Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ὢ πόση τῆς φιλανθρωπίας ἡ ὑπερβολή; ὢ πόση τῆς φιλοτιμίας ἡ ὑπεροχή; ποῖος ἀρκέσει λόγος πρὸς εὐχαριστίαν τοῦ τοσαῦτα πηγάζοντος ἡμῖν ἀγαθά; σκόπησον, ἀγαπητέ, τῆς σῆς καὶ ἐμῆς φύσεως τὴν εὐτέλειαν, ἐρεύνησον τὴν συγγένειαν, τὴν γῆν, τὸν χοῦν, τὸν πηλόν, τὴν πλίνθον, τὴν σποδόν. ἀπὸ γὰρ τῆς γῆς διαπλασθέντες, πάλιν εἰς τὴν γῆν μετὰ τέλος ἀναλυόμεθα. ταῦτα οὖν ἐννοήσας ἐκπλάγηθι τὸν ἀνεξιχνίαστον πλοῦτον B τῆς πολλῆς περὶ ἡμᾶς τοῦ θεοῦ ἀγαθότητος, ὅτι πατέρα καλεῖν προσετάχθης αὐτόν, ὁ γήινος τὸν οὐράνιον, ὁ θνητὸς τὸν ἀθάνατον, ὁ φθαρτὸς τὸν ἄφθαρτον, ὁ πρόσκαιρος τὸν αἰώνιον, ὁ χθὲς καὶ πρώην πηλός, τὸν ὄντα πρὸ τῶν αἰώνων θεόν. ἀλλ' οὐ μάτην ἐδιδάχθης ταύτην ἀφιέναι τὴν φωνήν, ἀλλ' ἵνα τὴν ὑπὸ τῆς γλώττης σου προφερομένην τοῦ πατρὸς ὀνομασίαν αἰδούμενος, μιμῇ αὐτοῦ τὴν ἀγαθότητα, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ φησι· Γίνεσθε ὅμοιοι τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς, ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀ- C νατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθούς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους. οὐ δύναται γὰρ πατέρα καλεῖν τὸν φιλάνθρωπον θεὸν ὁ τὴν γνώμην ἔχων θηριώδη καὶ ἀπάνθρωπον. οὐδὲ γὰρ σώζει τοὺς χαρακτῆρας ἐν τῷ ἐπουρανίῳ πατρὶ ἀγαθότητος, ἀλλ' εἰς τὸ θηριῶδες εἶδος ἑαυτὸν μετεμόρφωσε, καὶ τῆς θείας εὐγενείας ἐξέπεσε, κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ Δαβὶδ εἰρημένον· Ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν οὐ συνῆκε, παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς. ὅταν γάρ τις σκιρτᾷ μὲν ὡς ταῦρος, λα- D κτίζῃ δὲ ὡς ὄνος, μνησικακῇ δὲ ὡς κάμηλος, καὶ γαστριμαργῇ μὲν ὡς ἄρκος, ἁρπάζῃ δὲ ὡς λύκος; πλήττῃ δὲ ὡς σκορπίος, ὕπουλος δὲ ᾖ ὡς ἀλώπηξ, χρεμετίζῃ δὲ ἐπὶ γυναιξὶν ὡς ἵππος θηλυμανής, πῶς δύναται ὁ τοιοῦτος τὴν υἱῷ πρέπουσαν ἀναπέμψαι φωνήν, καὶ πατέρα ἑαυτοῦ καλεῖν τὸν θεόν; τί οὖν ὀνομάζεσθαι χρὴ τὸν τοιοῦτον, θηρίον; ἀλλὰ τὰ θηρία ἑνὶ τούτων τῶν ἐλαττωμάτων κατέχεται· οὗτος δὲ πάντα συναγαγὼν ἐν ἑαυτῷ, καὶ τῆς ἐκείνων ἀλογίας γέγονεν ἀλογώτερος. καὶ τί λέγω θηρίον;

Cuiuſmodi vero ea ſint, quiſue ſit eorum ſenſus, ac ratio diligentiſſimè exquiramus, & tanquam leges à Deo latas non dubitanter obſeruemus. *Pater noſter qui es in cælis.* O amoris abundantiam! ô dignitatis excellentiã! Et quæ tandem agendis gratiis par ſit oratio apud ipſum, tot, tantaque nobis bona profundentem Deum? tuæ meæque naturæ indignitatem, amabo, tantiſper inſpice, dilectiſſime. Scrutare cognationem tuam, terram, puluerem, lutum, laterem, cinerem: è terra enim ficti in terra vitam degentes, in terram demum reiicimur, ac reuertimur. Quæ tu cogitans, perculſo animo inexplicabiles largæ illius in nos diuinæ bonitatis opes admirare, qui talem, ac tantum vocare patrem es iuſſus, terrenus cæleſtem, mortalis immortalem, corruptibilis incorruptibilem, temporalis æternum, heſternum, ac nuperum lutum, ipſum qui eſt ante ſæcula Deum. Sed profecto non tu vocem eiuſmodi fruſtra doceris mittere; nimirum vt ad eam, quam lingua tua protulit appellationem patris erubeſcens, eius imitari bonitatem diſcas. Eſtote, inquit alibi, ſimiles patris veſtri, qui in cælis eſt, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos, & malos, & pluit ſuper iuſtos, & iniuſtos. *Matt. 5. 45.* Vocare enim benignum ipſum Deum patrem non poteſt, quiſquis eſt inhumano, atque efferato animo. Namque patris cæleſtis notas, ac ſigna bonitatis non retinet, ſed ferinam potius formam induit, atque illa diuinæ bonitatis excellentia degener excidit, iuxta illud beati Dauid: *Pſal. 48. 21.* Homo cum in honore eſſet, non intellexit, comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis. Etenim, qui taurino more exultans cornu petit, vt iumentum calce ferit, vt camelus iniuriæ meminit, vt vrſus vorat, vt lupus rapit, vt ſcorpius pungit, ſubdolè agit vt vulpes, adhinnit ad fæminas inſtar equi mulieroſus, quî poſſit hic dignam filio vocem mittere, ac parentem ſuum Deum vocare? *Filij Dei qui ſint vocandi.* Quem hunc igitur appellemus? belluam? at belluæ ſingulæ ſingulis horum vitiis inſignes ſunt, hic vero vnus omnia ad ſe vitia contrahens, ipſis rationis expertibus feris euadit immanior. At quid dixi feram?

A qui ſit ipſe fera importunior, atque inhumanior. Etenim feræ quamuis ſuapte natura immites, hominum tamen arte inductę, ſæpe cicures fiunt, atque manſueſcunt. Hic vero homo cum illarum inſita feritate, ſuam ipſe manſuetudinẽ commutans, quam demum cauſam adfert, quod ingenium illud, quod ſibi mite, ac manſuetũ, natura dederat, ad alienam prorſus feritatẽ tranſtulerit, & quod erat natura ferum, mite reddiderit, ſe vero mitem natura, ferum fecerit? Namque leonẽ demulcens, ac mitigans, ad homines adſueſcere cõdocefecit, animũ ſuum leone reddidit intractabiliorem. At B in leone difficultates, & impedimẽta duo ſunt maxima, & quod eſt ipſum cæterorum omniũ atrociſſimũ, & tamen virtute, ac diuinitus data ſapientia, ferum animantis ingenium victor domat. Atque hic quidem ferarũ domitor, & inſitũ natura, & ſuapte ſponte, atque conſilio ſuſceptum manſuetudinis bonum perdit, leonem facit hominem, ſe ex homine factum leonẽ pro nihilo ducit. Illi, quæ ſupra naturam ſunt impartiens, ſibi quæ naturalia ſunt, negat, atque inuidet, quî tan- C dem igitur hic cũ ſit eiuſmodi, appellare Deum parentem queat? Quiſquis igitur in proximos benignus, ac mitis, qui nec in ſe peccantes vlciſcitur, ſed beneficio potius iniuriam penſat, ille vero Deum patrem, quod vocat, reus non peragitur. Tu autẽ orationis vim, ac magiſterium diligẽter aduerte, vtque mutui leges amoris, alterurrũ vt diligamus, ferat. Etenim amoris in adfectum inducens omnes, noluit, vt diceremus, Pater mi, qui es in cælis, ſed Pater noſter, qui es in cælis, vt nimirũ qui comunem patrẽ nos habere docti D ſumus, fraternã quoque inter nos eſſe beneuolentiam demõſtremus. Deinde terrã ac terrena omnia relinquentes, ne iis, quæ infra poſita ſunt, inhiemus docet, ſed fidei ſumptis alis aëra tranſuolemus, cęlum conſcẽdamus, & quem vocamus patrem quęrentes iuſſit dicere, *Pater noſter, qui es in cælis*, non quaſi in cælis tantum Deus ſit, ſed vt humi iacẽtes, ac volutatos ad cęli ſuſpectum ipſius excitet, vtque cæleſtiũ bonorũ pulchritudine collucens, ipſe cupiditatem noſtram eo rapiat, atque conuertat. Aliam orationis partem deinde addit, dicens: *Sanctificetur nomen tuum.*

Benignus & mitis patre Deũ vocat.

Prima petitio.

A θηρίου παντὸς χαλεπώτερός ἐστιν ὁ τοιοῦτος. ἐκεῖνα μὲν γάρ, καίτοι κατὰ φύσιν ἄγρια ὄντα, ἀνθρωπίνης ἀπολαύσαντα τέχνης, ἥμερα πολλάκις γίνεται· οὗτος δέ, ἄνθρωπος ὤν, καὶ τὴν ἐκείνων ἀγριότητα τὴν κατὰ φύσιν εἰς τὴν ἡμερότητα μεταβαλὼν τὴν παρὰ φύσιν, ποίαν ἕξει ἀπολογίαν, τὴν ἑαυτοῦ πραότητα τὴν κατὰ φύσιν εἰς ἀγριότητα ἐξάγων τὴν παρὰ φύσιν; καὶ τὸ μὲν ἄγριον φύσει ποιῶν ἥμερον, ἑαυτὸν δὲ τὸν ἥμερον φύσει ποιῶν ἄγριον; καὶ λέοντα μὲν τιθασεύων, καὶ χειροήθη ποιῶν, τὸν δὲ θυμόν, τὸν ἴδιον κατασκευάζων ἀγριώτερον; καίτοι ἐκεῖ B δύο ἐστὶ κωλύματα, καὶ τὸ λογισμοῦ ἐστερῆσθαι τὸ θηρίον, καὶ τὸ πάντων εἶναι θηριωδέστερον· ἀλλ' ὅμως διὰ τῆς παρὰ τοῦ θεοῦ δοθείσης σοφίας, καὶ τῆς θηριώδους περιγίνεται φύσεως. καὶ ὁ ἐπὶ τὴν θηρίων τὴν φύσιν νικῶν, ἐφ' ἑαυτοῦ μετὰ τῆς φύσεως καὶ τῆς προαιρέσεως ἀπόλλυσι καλόν· καὶ λέοντα μὲν ποιεῖ ἄνθρωπον, ἑαυτὸν δὲ περιορᾷ ἐξ ἀνθρώπου γινόμενον λέοντα· καὶ ἐκείνῳ μὲν τὰ ὑπὲρ φύσιν χαρίζεται, ἑαυτῷ δὲ οὐδὲ τὰ κατὰ φύσιν πορίζεται. πῶς τοίνυν ὁ τοιοῦτος δυνήσεται πατέρα καλεῖν τὸν θεόν; ὁ μέντοι περὶ C τοὺς πλησίον ἥμερος καὶ φιλάνθρωπος, καὶ τοὺς εἰς αὐτὸν πλημμελοῦντας οὐκ ἀμυνόμενος, ἀλλ' εὐεργεσίαις τὰς ἀδικίας ἀμειβόμενος, οὐ κατακρίνεται πατέρα καλῶν τὸν θεόν. πρόσεχε δὲ τῇ ἀκριβείᾳ τοῦ λόγου, πῶς ἡμῖν νομοθετεῖ τὸ φιλάλληλον, καὶ εἰς ἀγαπητικὴν ἅπαντας συνάπτει διάθεσιν. οὐ γὰρ ἐκέλευσε λέγειν, πάτερ μου, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀλλά, πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἵνα κοινὸν πατέρα ἔχειν διδαχθέντες, ἀδελφικὴν πρὸς ἀλλήλους δεικνύωμεν εὔνοιαν. εἶτα διδάσκων ἡμᾶς καταλιπεῖν τὴν γῆν, καὶ μὴ κεχηνέ- D ναι κάτω, ἀλλὰ τῆς πίστεως λαβεῖν τὰ πτερὰ καὶ ἀναπτῆναι, καὶ διαβῆναι τὸν αἰθέρα, καὶ ζητῆσαι τὸν καλούμενον πατέρα, προσέταξε λέγειν, πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. οὐκ ἐπειδὴ ἐν τοῖς οὐρανοῖς μόνον ἐστὶν ὁ θεός, ἀλλ' ἵνα ἡμᾶς κάτω περὶ γῆν καλινδουμένους ἀναδῦσαι εἰς οὐρανοὺς παρασκευάσῃ, καὶ τῷ κάλλει τῶν ἐπουρανίων ἀγαθῶν περιλάμψας, τὴν ἐπιθυμίαν ἡμῶν πᾶσαν ἐκεῖ μετενέγκῃ. εἶτα δευτέραν προστίθησι ῥῆσιν, εἰπών, Ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου.

A καί μοι μηδεὶς ἀνοήτως ὑπολαμβανέτω ἁγιασμοῦ προσθήκην χαρίζεσθαι τῷ θεῷ ἐν τῷ λέγειν, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου. ἅγιος γάρ ἐστι, καὶ πανάγιος, καὶ ἁγίων ἁγιώτατος. καὶ ταύτην αὐτῷ τὴν ὑμνῳδίαν προσφέρει τὰ σεραφεὶμ ἀσιγήτοις βοῶντα κραυγαῖς, Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ, πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ. ἀλλ' ὥσπερ οἱ τοῖς βασιλεῦσι τὰς εὐφημίας προσφέροντες, καὶ βασιλέας καλοῦντες καὶ αὐτοκράτορας, οὐχ ὃ μὴ ἔχουσι χαρίζονται, ἀλλ' ὅπερ ἔχουσιν, εὐφημοῦσιν· οὕτω καὶ ἡμεῖς, οὐ τὴν οὐκ οὖσαν ἁγιωσύνην προσφέρομεν τῷ θεῷ, λέγοντες, B ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου, ἀλλὰ τὴν οὖσαν δοξάζομεν. τὸ γάρ, ἁγιασθήτω, ἀντὶ τοῦ, δοξασθήτω, εἴρηται. διδασκόμεθα τοίνυν διὰ τῆς φωνῆς ταύτης τὸν κατ' ἀρετὴν μετιέναι βίον, ἵνα τοῦτον ὁρῶντες οἱ ἄνθρωποι, τὸν οὐράνιον ἡμῶν πατέρα δοξάζωσιν. ὃ καὶ ἀλλαχοῦ φησι· Λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ἔργα ὑμῶν, καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. μετὰ τοῦτο λέγειν ἐδιδάχθημεν, Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου. C τυραννούμενοι γὰρ ὑπὸ τῶν τοῦ σώματος παθημάτων, καὶ μυρίας πειρασμῶν δεχόμενοι προσβολάς, τῆς τοῦ θεοῦ χρήζομεν βασιλείας, ἵνα μὴ βασιλεύσῃ ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ σώματι ἡμῶν εἰς τὸ ὑπακούειν αὐτῇ ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ, μηδὲ παριστάνωμεν τὰ μέλη ἡμῶν ὅπλα ἀδικίας τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀλλ' ἵνα παραστήσωμεν ὅπλα δικαιοσύνης τῷ θεῷ, καὶ στρατευώμεθα τῷ βασιλεῖ τῶν αἰώνων. διδασκόμεθα δὲ πρὸς τούτοις, μὴ σφόδρα τῷ παρόντι βίῳ προσετηκέναι, ἀλλὰ καταφρονεῖν μὲν τῶν παρόντων, ἐπιθυμεῖν δὲ τῶν D μελλόντων ὡς μενόντων, καὶ τὴν βασιλείαν ἐκείνην ζητεῖν, τὴν οὐράνιον καὶ αἰώνιον, καὶ τοῖς ἐνταῦθα τερπνοῖς μὴ κατέχεσθαι, μὴ σωμάτων εὐμορφίᾳ, μὴ χρημάτων εὐπορίᾳ, μὴ κτημάτων εὐθηνίᾳ, μὴ λίθων πολυτελείαις, μὴ οἴκων μεγαλουργίαις, μὴ ἡγεμονίαις καὶ στρατηγίαις, μὴ ἁλουργίδι καὶ διαδήματι, μὴ ὀψοποιΐαις καὶ καρυκείαις καὶ παντοδαπαῖς χλιδαῖς, μὴ ἄλλῳ τινὶ τῶν τὰς ἡμετέρας δελεαζόντων αἰσθήσεις, ἀλλὰ πᾶσι τούτοις ἐρρῶσθαι φράσαντες, τῆς τοῦ θεοῦ βασιλείας ἀδιαλείπτως ὀρέγεσθαι.

A Nequis verò inſipiēter exiſtimet ſanctificationem à Deo aliquam adiunctam nobis, ac tributam, eo enim dicimus, *Sanctificetur nomen tuum*, eſt enim Deus ipſe, & vndequaque ſanctus, & Sanctorum dominus. Hanc enim illi laudem nullo vnquam Angelorum ſilētio magnis Seraphin concinunt clamoribus, Sanctus, Sanctus, Sāctus Dominus Sabaoth, plenum cælum, plena terra gloria tua. *Iſaia 9 3.* Sed quemadmodū ij, qui regibus acclamationes faciunt, reges, eos, Imperatoreſq; nominant, nō quo id quod habēt, eis tribuant; ſed vt quod habēt, approbantes laudent: ita B nos quoq; non quaſi ei nulla inſit, ſanctitatē Deo tribuimus illis verbis; *Sanctificetur nomen tuum*; ſed eā, quæ ineſt, laude afficimus, pro eodem enim, ſanctificetur, omnino dixit, quod glorificetur, qua tamen ipſa voce etiā erudimur, virtuti vt cōuenienter viuamus, quā noſtram in vitam inſpicientes, atque intuētes homines, patrem noſtrū, qui in cælis eſt, glorificēt, ſic enim alibi: Luceat lux veſtra corā hominibus, vt videant bona opera veſtra, & glorificent patrem veſtrū, qui in cælis eſt.

Nomen Dei quatenus ſanctificetur.

Matt.5.16

C Secūdum hoc, edocemur dicere: *Adueniat regnum tuum*; namque perturbationū corporalium oppreſſi tyrannide, & innumerabilibus tentationum impreſſionibus appetiti, Dei ipſius egemus regno, Ne videlicet peccatum regnet in mortali corpore noſtro, vt obediamus ei in concupiſcētiis eius, neq. exhibeamus mēbra noſtra arma iniquitatis peccato, ſed exhibeamus arma iuſtitię Deo, & regi ſeculorū militemus. Ad hęc docemur præſentem vitam nō vndequaque charā habere, ſed pręſentia vt pereuntia contēnere: D ad ea vero, quę futura ſūt, vtpote ſtātia, ac permanentia aſpirare, illud cæleſte & ęternū quęrere, nec firmius teneri voluptatibus, nō corporis elegantiā, non pecuniæ magnitudinem, non poſſeſſionū abundantiā, non gemmarum magnificentiam, non immanes ædium ſubſtructiones, nō dominatus, non imperia caſtrorū, non purpurā, nō diadema, non exquiſitas, & accuratè conditas epulas, non delicias, neque, ſi quid eſt aliud, quod ſenſus noſtros inducere, atque ineſcare poſſit, verum multa his omnibus ſalute dicta regnum Dei indeſinenter expectare.

Secunda petitio.

Rom.6.12.

Hanc virtutem poſtquam nos docuit, iuſſit dicere: *Fiat voluntas tua, ſicut in cœlo, & in terra.* Futurarum enim rerum amorem, & cæleſtis illius regni cupiditatem vbi indidit, facit, vt illius percuſſi deſiderio, dicamus: *Fiat voluntas tua, ſicut in cœlo, & in terra.* Da nobis, inquit, Domine, eius, quæ in cælis agitur, vitæ rationem ſequi, vt quæ vis ipſe, velimus etiam ipſi, opitulare animæ noſtræ laborantis propoſito, & quæ tua ſunt agere cupientis, verum impeditæ corporis infirmitate: conantibus currere, ſed claudicare tamen coactis manum porrige, ſubuolantem animam caro deprimit, illa quidem velox it ad cæleſtia, hæc autem ad terreſtria grauis defertur. Adſit modo auxilium tuum, erunt poſſibilia, quæ videntur nimis etiam impoſſibilia. *Fiat* igitur *voluntas tua, ſicut in cælo, & in terra.* Quia verò terræ meminit, iis autẽ, qui è terra procreati ſunt, in eaq; verſantur, & corpus inde concretum gerunt, eiuſdem quoque generis cibo eſt opus, neceſſario ſubdidit: *Panem noſtrũ ſubſtantialem, da nobis hodie.* Panẽ iuſſit poſcere ſubſtãtialem, non vitium, ſed victum, qui quod decedit, corpori ſuppleat, eamque, quam adfert inedia, mortem arceat. Non inſtructas dapibus menſas, non ferculorum miſſus varios, non in condiendo varia coquorum inuenta, non piſtorum artes, non vini miram fragrantiam, quæque alia palatum delectant, ventrem onerant, mentem cæcant, quibuſque animo facile corpus inſultat, & quaſi equinum pullum aliquem rectori reddit indocilem ac refractariolum. Non hæc vt poſcamus, oratio docuit, ſed ſubſtantialem panem, eum ſcilicet, qui in ipſius coaleſcens corporis naturam vertitur, atque hunc quidem non diuturnum ac multorum annorum peti voluit, ſed hodiernum tantum, ait enim: Nolite ſolliciti eſſe in craſtinum, quid autem diem craſtinum quiſquam curat, qui non ipſum diem craſtinum, non, inquam, omnino viſurus eſt, ſed laborem ſuſcipit, fructum nõ percipit? In Deo igitur fiduciam colloca, Qui dat eſcã omni carni: etenim qui tuum tibi corpus dedit, animam inſpirauit, teq; rationis particeps animal effecit,

Tertia petitio exponitur.

Quarta petitio cibi quotid.

Matth. 6. 34.

Pſal. 135.

A οὕτως ἡμᾶς καὶ ταύτην διδάξας τὴν ἀρετὴν, ἐκέλευσε λέγειν· Γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. ἐντεθεικὼς γὰρ ἡμῖν τῶν μελλόντων τὸν ἔρωτα, καὶ τῆς ἐπουρανίου βασιλείας τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ τρώσας ἡμᾶς ἐκείνῳ τῷ πόθῳ, παρασκευάζει λέγειν, γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. δὸς ἡμῖν, φησι, δέσποτα, τὴν ἐν οὐρανῷ μιμεῖσθαι πολιτείαν, ἵν' ἃ θέλεις αὐτὸς, καὶ ἡμεῖς θέλωμεν. ἐπάρκεσον τοίνυν προαιρέσει καμνούσῃ, καὶ ποιεῖν μὲν ἐπιθυμούσῃ τὰ σὰ, ὑπὸ δὲ τῆς τοῦ σώματος ἀσθενείας B κωλυομένοις· ὄρεξον χεῖρα τοῖς τρέχειν μὲν ἐπειγομένοις, χωλεύειν δὲ ἠναγκασμένοις. ὑπόπτερος ἡ ψυχὴ, ἀλλὰ βαρύνει ταύτην ἡ σάρξ. ὀξεῖα ἐκείνη πρὸς τὰ οὐράνια, ἀλλὰ βραδεῖα αὕτη πρὸς τὰ ἐπίγεια. τῆς δὲ σῆς βοηθείας παρούσης, ἔσται δυνατὰ καὶ τὰ λίαν ἀδύνατα. γενηθήτω τοίνυν τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. καὶ ἐπειδὴ τῆς γῆς ἐμνημόνευσε, χρεία δὲ τοῖς ἐξ αὐτῆς γεγενημένοις καὶ ἐν αὐτῇ διατριβομένοις, καὶ γηγενὲς σῶμα περικειμένοις, καὶ τῆς καταλλήλου τροφῆς, ἀναγκαίως C ἐπήγαγε, Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον. ἄρτον ἐκέλευσεν αἰτεῖν ἐπιούσιον, οὐ τρυφὴν, ἀλλὰ τροφὴν, τὴν τὸ ἐλλεῖπον ἀναπληροῦσαν τοῦ σώματος, καὶ τὸν ἐκ λιμοῦ κωλύουσαν θάνατον· οὐ τραπέζας φλεγμαινούσας, οὐδὲ ὄψων ποικιλίας, καὶ ὀψοποιῶν μαγγανείας, καὶ ἀρτοποιῶν ἐπινοίας, καὶ οἴνους ἀνθοσμίας, καὶ τἄλλα ὅσα τὸν μὲν λαιμὸν ἡδύνει, τὴν δὲ γαστέρα φορτίζει, καὶ σκιρτᾶν τὸ σῶμα κατὰ τῆς ψυχῆς παρασκευάζει, καὶ δυσήνιον τῷ ἡνιόχῳ τὸν πῶλον ἐργάζεται. οὐ ταῦτα ἡD μᾶς αἰτεῖν ὁ λόγος ἐδίδαξεν, ἀλλ' ἄρτον ἐπιούσιον, τουτέστιν, ἐπὶ τὴν οὐσίαν τοῦ σώματος διαβαίνοντα, καὶ συγκροτῆσαι ταύτην δυνάμενον. καὶ τοῦτον δὲ οὐκ εἰς πολλῶν ἐτῶν ἀριθμὸν αἰτεῖν ἐκελεύσθημεν, ἀλλὰ τὸν σήμερον ἡμῖν ἀρκοῦντα μόνον. Μὴ μεριμνήσητε γὰρ, φησιν, εἰς τὴν αὔριον. τί δήποτε γὰρ περὶ τῆς αὔριον φροντίζει τις, ὁ τὴν αὔριον οὐ πάντως ὀψόμενος, ἀλλὰ τὸν μὲν πόνον δεξάμενος; θάῤῥησον τῷ θεῷ τῷ διδόντι τροφὴν πάσῃ σαρκί· ὁ τὸ σῶμά σου δεδωκὼς, καὶ τὴν ψυχὴν ἐμφυσήσας, καὶ ζῶόν σε λογικὸν κατασκευάσας,

καὶ πάντα σοι τὰ ἀγαθὰ πρὸ διαπλάσεως A ἑτοιμάσας, πῶς σε διαπλασθέντα παρόψεται, ὃς ἀνατέλλει τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους; τούτῳ τοίνυν θαῤῥῶν, τὴν ἐφήμερον μόνην αἴτει τροφὴν, τῆς δὲ αὔριον αὐτῷ κατάλιπε τὴν φροντίδα, ὡς καὶ ὁ μακάριος ἔλεγε Δαβίδ· Ἐπίῤῥιψον ἐπὶ Κύριον τὴν μέριμνάν σου, καὶ αὐτός σε διαθρέψει. οὕτω διὰ τῶν εἰρημένων τὴν ἄκραν ἐκπαιδεύσας φιλοσοφίαν, εἰδὼς ὅτι τῶν ἀδυνάτων ἐστὶν, ἀνθρώπους ἡμᾶς ὄντας καὶ θνητὸν σῶμα περικειμένους, μὴ πταίειν, ἐδίδαξε λέγειν, Καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ B ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν. τρία κατ' αὐτὸν ἀγαθὰ διὰ τούτων τοῦ λόγου πραγματεύεται· τοὺς μὲν ἄκρους τὴν ἀρετὴν, μετριότητα διδάσκει φρονήματος, καὶ παρακελεύεται μὴ θαῤῥεῖν τοῖς κατορθώμασιν, ἀλλὰ δεδιέναι καὶ τρέμειν καὶ τῶν προτέρων ἁμαρτημάτων μνημονεύειν· ὡς καὶ ὁ θεσπέσιος ποιεῖ Παῦλος, μετὰ μυρία κατορθώματα λέγων· Ὅτι Ἰησοῦς Χριστὸς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ. οὐκ εἶπεν, Ἤμην, ἀλλ', Εἰμὶ, δει- C κνὺς ὅτι ἄπαυστον εἶχε τῶν εἰργασμένων τὴν μνήμην. τοῖς μὲν οὖν ἄκροις τὴν ἀρετὴν ἀπὸ τῆς ταπεινοφροσύνης ἀσφάλειαν διὰ τούτων τῶν λόγων ἐμηχανήσατο· τοὺς δὲ πταίσαντας μετὰ τὴν τοῦ ἁγίου βαπτίσματος χάριν, οὐκ ἀφίησιν ἀπογινώσκειν τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας, ἀλλ' αἰτεῖν διδάσκει παρὰ τοῦ ἰατροῦ τῶν ψυχῶν τῆς ἀφέσεως τὰ φάρμακα. πρὸς δὲ τούτοις, καὶ φιλανθρωπίας διδασκαλίαν ὁ λόγος ὑποτίθεται. βούλεται γὰρ ἡμᾶς ἡμέρους εἶναι περὶ τοὺς ὑπευθύνους, ἀμνησι- D κάκους περὶ τοὺς εἰς ἡμᾶς πλημμελοῦντας, καὶ τῇ περὶ τούτους συγγνώμῃ ἑαυτοῖς δωρεῖσθαι συγγνώμην, καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς προσφέρειν τῆς φιλανθρωπίας τὰ μέτρα. τοσοῦτον γὰρ αἰτοῦμεν λαβεῖν, ὅσον τοῖς πλησίον παρέχομεν, καὶ τοσαύτης ἀξιοῦμεν συγγνώμης τυχεῖν, ὅσην τοῖς ὀφείλουσι δωρούμεθα. πρὸς τούτοις, ἐκελεύσθημεν λέγειν, Καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμὸν, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. πολλὰ μὲν γὰρ ἡμῖν ἐκ διαβολικῆς ἐνεργείας προσγίνεται λυπηρὰ,

qui omnia bona tibi antequam formareris, præparauit, quomodo te formatum aſpernabitur, qui Solem ſuum *Matth. 9.* oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos? Hoc tu igitur vno fretus, alimentum tantùm poſce diarium, illi craſtini curam relinque, quod & beatus Dauid di- *Pſa. 54.25.* xit, Iacta ſupra Dominum curam tuam, & ipſe te enutriet. Itaque qui ſummam ſapiẽtiam ſuperioribus verbis edocuiſſet, cùm e genere impoſſibilium eſſe intelligeret, homines nos mortali cinctos corpore, non errare, docuit etiam illud, *Et dimitte nobis de-* *Quinta petitio.* *bita noſtra, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtris.* Quibus verbis res omnino tres complectens agit. Namque eos, qui ad ſummum virtutis gradum peruenerunt, ſentire de ſe mediocriter docet, neque rectè ſatis admodum confidere, ſed trepidare ac tremere, præteritorum memores peccatorum, exemplo videlicet Pauli Apoſtoli, qui ſpectata iam diu virtute, tótque abundans meritis, de ſe tamen ipſe ſic loquitur: Quoniam Chriſtus venit in *1. Tim. 1. 15.* mundum ad ſaluandum peccatores, quorum primus ego ſum. Nõ, Fui, ſed, Sum, dixit, eorum quæ feciſſet, atque admiſiſſet, præſentem ſemper ſe habere memoriam ſignificans. Eos igitur qui in ſummo virtutis gradu conſiſtunt, tantæ humilitatis quæſito excogitatóque præſidio communiuit; eos verò qui poſt sãcti baptiſmatis gratiam lapſi ſunt de ſalute, vt deſperent, nõ ſinit, ſed quid ab ipſo animarũ medico expetendum ſit, docet, medicina ſcilicet remiſſionis: ſic verò etiam beneuolentia erga homines, atque humanitate nos imbuit. Etenim mites nos & placabiles eſſe vult iis qui vlli ſunt affines culpę, & iniurię nobis illatę prorſus immemores, quippe qui dãda aliis venia, nobis quoq; veniam dari voluit, in quo pręite nos, & humanitatis ac veniæ modũ à nobis primũ voluit exiſtere. Namq; tantundem accipere nos ipſi poſcimus, quãtum proximo largiti ſumus: ac tãta quidẽ nos venia dignos ducimus quãtam quoq; debitoribus noſtris ipſi dedimus. Sed hęc iubemur pręterea dicere: *Et ne nos* *Sexta petitio.* *inducas in tentationẽ, ſed libera nos à malo.* Siquidem multa, diaboli opera atque aſtu, grauia & moleſta nobis accidũt,

multa ab hominibus, vel palam iniuriis, vel clam nobis inſidiantibus. Iam verò corpus ipſum contra animam non ſine graui noxa nonnunquam variis morbis debilitatum, atque infirmum, dolores nobis, atque languores parit. Itaque cum tam multa, tamque varia nobis ingruant mala, ab his quidem omnibus, vt liberemur, à Deo omnium docemur petere, quo nimirum vindice tempeſtas omnis ſedatur, euaneſcit, procella vertitur in tranquillum. Malus ipſe confuſus, deſpectus, deluſus,
Matt. 8. 31. confutatúſque diſcedit, ſic olim ab hominibus diſceſſit in porcos, quos in ipſos nihil niſi iuſſus audebat. Ergo qui nec in porcos quidquam poteſt, quo tandem pacto hominem in vigilia permanentem, animo ſtantem, intentum, Dei ſeptum pręſidio, & qui regem ſuum illum putat, tenere audeat, atque opprimere? quo factum eſt, vt in extrema quoque oratione poſuerit regnum, potentiam, gloriam. *Quoniam*, inquit, *tuum eſt regnum, & poteſtas, & gloria, in ſecula, Amen.* Hoc, inquit, à te peto, qui regem te eſſe omnium ſcio, æterno præditum imperio, qui quæ velis, potes omnia, qui gloria, quam nulla vis auferat, inſignitis. Ac de his quidem omnibus omnes ei; qui nos tot dignatus eſt bonis afficere, gratias agamus. Cui omnis honor, gloria, atque imperium debetur, & conuenit, Patri, & Filio, & Spiritui ſancto, nunc, & ſemper, in ſæcula ſæculorum. Amen.

A πολλὰ δὲ καὶ ἐξ ἀνθρώπων, ἢ φανερῶς ἐπιβουλευόντων. καὶ τὸ σῶμα ποτὲ μὲν ἐπανιστάμενον τῇ ψυχῇ, χαλεπὴν ἐργάζεται βλάβην· ποτὲ δὲ παντοδαποῖς ἀρρωστήμασι περιπεσὸν ὀδύνας ἡμῖν ἐπιφέρει καὶ ἀλγηδόνας. ἐπεὶ οὖν τοίνυν πολλὰ καὶ διάφορά ἐστι τὰ πολλαχόθεν προσπίπτοντα λυπηρά, ἐδιδάχθημεν παρὰ τοῦ θεοῦ τῶν ὅλων αἰτεῖν τὴν τούτων ἀπαλλαγήν. αὐτοῦ γὰρ ἐπαμύνοντος, πᾶσα μὲν καταςβέννυται ζάλη, ὁ δὲ κλύδων εἰς γαλήνην μεθίσταται, καὶ ὑποχωρεῖ κατῃσχυμμένος ὁ πονηρός, καθάπερ ποτὲ τοὺς ἀνθρώπους καταλείπων, κατὰ τῶν χοί-
B ρων ἐχώρησεν, οὐδὲ ἐκεῖνο ποιῆσαι τολμήσας δίχα τοῦ κελεύσαντος. ὁ δὲ κατὰ χοίρων ἐξουσίαν οὐκ ἔχων, πῶς ἀνθρώπων ἐγρηγορότων καὶ νηφόντων, καὶ ὑπὸ θεοῦ φυλαττομένων, καὶ βασιλέα οἰκεῖον ἡγουμένων αὐτὸν κρατῆσαι δυνήσεται; διὰ τοῦτο καὶ τῷ τέλει τῆς προσευχῆς, τοῦ θεοῦ τὴν βασιλείαν καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν δόξαν ὑπέδειξεν, εἰπών· ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀμήν. ταῦτα γάρ, φησιν, αἰτῶ παρὰ σοῦ, ὅτι οἶδά σε βασιλέα πάντων, αἰώνιον κεκτημένον
C κράτος, καὶ πάντα δυνάμενον, ὅσαπερ ἂν θέλῃς, καὶ δόξαν κεκτημένον ἀναφαίρετον. ὑπὲρ δὲ τούτων ἁπάντων εὐχαριστήσωμεν τῷ τοσούτων ἡμᾶς ἀξιώσαντι ἀγαθῶν, ὅτι αὐτῷ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ κράτος, τῷ πατρί, καὶ τῷ υἱῷ, καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

In quatriduanum Lazarum.

Frontone Ducæo interprete.

HOdierno die ſuſcitatus à mortuis Lazarus, multorũ nobis variorumque ſcandalorum diſſolutionẽ impertit. Hæc enim lectio neſcio quo pacto hęreticis anſam, & Iudæis contradictionis occaſionem dedit: nõ ex rei veritate, abſit; ſed ob malitioſum illorum animum. Siquidem multi ex hæreticis dicunt ſimilẽ Patri nõ eſſe Filium: quid ita? quoniã indiguit precibus, inquiunt, Chriſtus ad excitãdum à mortuis Lazarũ:

Εἰς τὸν τετραήμερον Λάζαρον.

D ΣΗμερον ἐκ νεκρῶν ἐγειρόμενος ὁ Λάζαρος πολλῶν καὶ διαφόρων σκανδάλων τὴν λύσιν ἡμῖν χαρίζεται. καὶ γὰρ οὐκ οἶδ' ὅπως τὸ ἀνάγνωσμα τοῦτο καὶ τοῖς αἱρετικοῖς δέδωκε λαβήν, καὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἀντιλογίας ἀφορμήν, οὐκ ἐξ ἀληθείας (μὴ γένοιτο) ἀλλ' ἐκ τῆς ἐκείνων κακοτέχνου ψυχῆς. πολλοὶ μὲν γὰρ τῶν αἱρετικῶν λέγουσιν, ὅτι οὐχ ὅμοιος ὁ υἱὸς τῷ πατρί. διὰ τί, ὅτι ἐδεήθη, φησί, προσευχῆς ὁ Χριστὸς εἰς τὸ ἐγεῖραι τὸν Λάζαρον.

εἰ μὴ γὰρ προσηύξατο, οὐκ ἂν ἤγειρε τὸν Λάζαρον. καὶ πῶς ἔσται, φησίν, ὅμοιος ὁ προσευξάμενος τῷ δεξαμένῳ τὴν ἱκεσίαν, ὁ μὲν γὰρ προσεύχεται, ὁ δὲ τὴν προσευχὴν παρὰ τοῦ ἱκετεύοντος ἐδέξατο. βλασφημοῦσι δὲ μὴ νοοῦντες ὅπως συγκαταβάσεως ἦν, καὶ τῆς τῶν παρόντων ἕνεκα ἀσθενείας ἡ προσευχή. ἐπεί, εἰπέ μοι, τίς μείζων; ὁ νίπτων τοὺς πόδας, ἢ ἐκεῖνος, οὗ νίπτει τοὺς πόδας, πάντως ὅτι ἐκεῖνος μείζων, οὗ ἔνιψε τοὺς πόδας ὁ νίπτων. ἀλλ' ὁ σωτὴρ ἔνιψε τοὺς πόδας τοῦ προδότου Ἰούδα· μετὰ γὰρ τῶν μαθητῶν ἦν. τίς ἄρα μείζων, ὁ προδότης Ἰούδας τοῦ δεσπότου Χριστοῦ, ἐπειδὴ γὰρ ὁ Χριστὸς ἔνιψε τοὺς πόδας αὐτοῦ; μὴ γένοιτο. τί δὲ ταπεινότερόν ἐστι, τὸ νίψαι τοὺς πόδας, ἢ τὸ προσεύξασθαι; πάντως ὅτι τὸ νίψαι τοὺς πόδας. ὁ οὖν τὸ ταπεινότερον μὴ παραιτησάμενος ποιῆσαι, πῶς τὸ ὑψηλότερον παρῃτήσατο ἂν ποιῆσαι; ἀλλὰ πάντα διὰ τὴν τῶν παρόντων ἀσθένειαν ἐγένετο Ἰουδαίων, ὡς προϊὼν ὁ λόγος ἀποδείξει. ἀλλὰ καὶ Ἰουδαῖοι λαβόντες ἐντεῦθεν ἀντιλογίας ἀφορμήν, λέγουσι· πῶς τοῦτον οἱ Χριστιανοὶ θεὸν ἔχουσι, τὸν καὶ τὸν τόπον ἀγνοήσαντα, ἔνθα τεθνηκὼς κατέκειτο Λάζαρος; ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγεν ὁ σωτὴρ ταῖς περὶ Μάρθαν καὶ Μαρίαν ἀδελφαῖς Λαζάρου, Ποῦ τεθείκατε αὐτόν; Εἶδες, φησίν, ἄγνοιαν, εἶδες ἀσθένειαν; ὁ καὶ τὸν τόπον ἀγνοήσας, οὗτος θεός; ἀλλ' ἐρῶ πρὸς αὐτούς, οὐχ οὕτως ἔχων, ἀλλὰ τὴν αἰτίασιν αὐτῶν καταισχῦναι βουλόμενος, ἠγνόησε, λέγεις, ὁ Χριστός, ὦ Ἰουδαῖε, διὰ τὸ εἰπεῖν, ποῦ τεθείκατε αὐτόν; οὐκοῦν καὶ ὁ πατὴρ ἠγνόησεν ἐν τῷ παραδείσῳ, ποῦ κέκρυπτο ὁ Ἀδάμ. περιήρχετο γὰρ ὡς ἐπιζητῶν αὐτὸν ἐν τῷ παραδείσῳ, λέγων· Ἀδάμ, ποῦ εἶ; ἀντὶ τοῦ, ποῦ ἐκρύβης; διὰ τί δὲ πρότερον οὐκ εἶπε τὸν τόπον, ὅθεν μετὰ παρρησίας ὡμίλει τῷ θεῷ ὁ Ἀδάμ; Ἀδάμ, ποῦ εἶ; κἀκεῖνος τί, τῆς φωνῆς σου ἤκουσα περιπατοῦντες ἐν τῷ παραδείσῳ, καὶ ἐφοβήθην, ὅτι γυμνός εἰμι, καὶ ἐκρύβην. εἰ ταύτην, ὦ Ἰουδαῖε, ἄγνοιαν καλεῖς, κἀκείνην κάλεσον ἄγνοιαν. ἔλεγε γὰρ ὁ Χριστὸς ταῖς περὶ Μάρθαν καὶ Μαρίαν, ποῦ τεθείκατε αὐτόν; ταύτην οὖν ἄγνοιαν καλεῖς; τί οὖν λέγεις, ὅταν ἀκούσῃς τοῦ θεοῦ λέγοντος τῷ Κάϊν, Ποῦ Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου; τί λέγεις;

niſi enim precatus eſſet, Lazarum non excitaſſet. Et qui fieri poterit, vt is, qui precatus eſt, ſit ſimilis ei, qui ſupplicationem admiſit? Nam hic quidem precatur, ille vero preces ſupplicantis admiſit. Blaſphemant autem, quod non intelligant condeſcenſionis gratia preces, & propter adſtantium imbecillitatem fuſas eſſe. Alioqui, dic quæſo, quis maior eſt, qui lauat pedes, an ille cuius pedes lauat? omnino illum maiorem eſſe dices, cuius pedes lauit is, qui lauabat. Aqui Iudæ proditoris pedes lauit Saluator: ſiquidem cum diſcipulis erat: quis ergo maior? num Chriſto domino proditor Iudas, quandoquidem eius pedes lauit Chriſtus? abſit. Verum vero humilius lauare pedes an precari haud dubium quin pedes lauare. Qui ergo quod erat humilius facere non recuſauit, quomodo facere quod erat ſublimius recuſaret? Sed omnia propter adſtãtium Iudæorum imbecillitatem fiebant, vt ex progreſſu ſermonis apparebit. Quinetiam Iudæi contradictionis inde occaſionem arripientes dicunt: Quî ſit, vt cum Chriſtiani Deum habeant, qui locum vbi mortuus iacebat Lazarus ignorabat? quãdoquidẽ ſororibus Lazari Marthæ & Mariæ Saluator dicebat, Vbi poſuiſtis eum? Vides, inquit, ignorantiam? Vides imbecillitatem? illene qui etiam locum ignorauit, eſt Deus? At ego ſic eos alloquar, nõ quod ita ſentiam, ſed vt eorum obiectionem ignominioſe reiiciã. Ignorauit, ais, Chriſtus, ô Iudæe, quia dixit, Vbi poſuiſtis eum? Itaque ignorauit etiam in paradiſo Pater, vbi abſconditus eſſet Adam. Circuibat enim quaſi eum in paradiſo quęrens, ac dicens: Adam vbi es? quaſi diceret, vbi abſcõditus es? Quare nõ prius locum dixit, ex quo cũ fiducia cum Deo colloquebatur Adã? Adam vbi es? Ille vero quid? Vocem tuam audiui in paradiſo ambulantis, & timui, eo quod nudus eſſem, & abſcondi me Si hãc ô Iudæe vocas ignorantiam, illam quoque ignorantiã voca. Dicebat enim Chriſtus Marthę & Mariæ, vbi poſuiſtis eum? Hãc igitur ignorantiã vocas? Quid ergo dices, cum audieris Deum Caïno dicentẽ, Vbi eſt Abel frater tuus? Quid ais

Ioan. 13. 5. Chriſtus Iudæ pedes lauit

Ioan. 11. 34.

Gen. 3. 9.

Gen. 4. 9.

Si hanc ignorantiam vocas, illã quoq; ignorantiã voca. Accipe alteram etiã ex Scriptura ſacra demonſtrationem.
Gen.18.20 Dixit Deus Abrahę, Clamor Sodomorũ & Gomorrhæ venit ad me, Deſcẽdens igitur videbo, ſi ſecundum clamorem eorum qui venit ad me, conſummatur: ſin autẽ non, vt ſciam. Qui
Pſal.93.11. nouit omnia, antequã fiant, qui corda & renes ſcrutatur Deus, qui nouit cogitationes hominum ſolus dicebat, Deſcendens igitur videbo, ſi ſecundũ clamorem eorum, qui venit ad me, conſummantur: ſin autem non, vt ſciam. Si illud eſt ignorantiæ, hoc quoque erit ignorare. Atqui neque ſecundum Vetus teſtamentum Pater ignorat, neque ſecundum Nouum teſtamentum Filius. Quid eſt igitur illud, Deſcendens videbo, ſi ſecundum clamorem eorum, qui venit ad ma, conſumantur: ſin autem non, vt ſciam? Rumor, inquit, ad me peruenit: ſed accuratius volo rurſus reipſa experimentum capere: non quod ignorem ego, ſed homines à me doceri velim, vt ne temere fidem verbis adhibeant, neque, ſi quis aduerſus alterum quippiam dicat, facilè credendum eſſe, verum vbi prius ipſi diligenter palpauerint, & rẽ ipſam experimento didicerint, tum demum eſſe credendum. Atque hac de cauſ-
Eccl.19.16 ſa in alio ſcripturæ loco dicebat: Nolite credere omni verbo. Nihil enim
Non facile credendum. ita vitam hominum euertit & peſſundat, ac ſi quis ſtatim iis quæ paſſim dicuntur, fidem adhibeat. Hoc etiam propheta Dauid prophetans dicebat.
Pſa.100.6. Detrahentem ſecreto proximo ſuo, hunc perſequebar. Vides quo pacto nulla acciderit ignorantia Saluatori, cum dixit, Vbi poſuiſtis eum, ſicut neque Patri cum dixit Adamo, vbi es, vel Cain, vbi eſt Abel frater tuus, vel, Deſcendens videbo, ſi ſecundum clamorem eorum, qui venit ad me, conſummantur: ſin autem non, vt ſciam? Iam ergo tempus eſt vt cum iis confligamus, qui Chriſtum dicunt propter imbecillitatem oraſſe, cum Lazarum ſuſcitaret. Attendite itaque dilectiſſimi quam diligentiſſimè, quæſo. Mortuus eſt igitur Lazarus, nec in illis locis erat Ieſus, ſed in Galilæa, dixítque diſcipulis ſuis; Lazarus amicus noſter dormit.

A Εἰ ταύτην ἄγνοιαν καλεῖς, κἀκείνην ἄγνοιαν κάλεσον. λάβε καὶ ἑτέραν ἀπόδειξιν ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς. εἶπεν ὁ θεὸς τῷ Ἀβραάμ, Κραυγὴ Σοδόμων καὶ Γομόῤῥας ἥκει πρὸς μέ. καταβὰς οὖν ὄψομαι, εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν τὴν ἐρχομένην πρὸς μὲ συντελοῦνται· εἰ δὲ μή, ἵνα γνῶ. ὁ εἰδὼς τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν, ὁ ἐτάζων καρδίας καὶ νεφροὺς ὁ θεός, ὁ εἰδὼς τοὺς διαλογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων μονώτατος ἔλεγε· καταβὰς οὖν ὄψομαι, εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν τὴν ἐρχομένην πρὸς μὲ συντελοῦνται· εἰ δὲ μή, ἵνα γνῶ. εἰ ἐκεῖνο ἀ-
B γνοίας, καὶ τοῦτο ἀγνοοῦντός ἐστιν. ἀλλ' οὔτε ὁ πατὴρ κατὰ τὴν παλαιὰν διαθήκην ἠγνόησεν, οὔτε ὁ υἱὸς κατὰ τὴν καινὴν διαθήκην. τί οὖν ἐστι, καταβὰς ὄψομαι, εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν τὴν ἐρχομένην πρὸς μὲ συντελοῦνται· εἰ δὲ μή, ἵνα γνῶ; ἀκοή, φησιν, ἦλθε πρὸς μέ. ἀλλὰ θέλω πάλιν ἀκριβέστερον διὰ αὐτῶν τῶν πραγμάτων τὴν πεῖραν λαβεῖν, οὐχ ὅτι ἐγὼ ἀγνοῶ, ἀλλ' ὅτι διδάξαι βούλομαι τοὺς ἀνθρώπους μὴ ἁπλῶς τοῖς λόγοις προσέχειν, μηδέ, ἐὰν εἴπῃ τις τι κατὰ τοῦ ἑτέρου, πιστεύειν
C ἀνεξετάστως· ἀλλὰ πρότερον αὐτοὺς ψηλαφήσαντας ἀκριβῶς καὶ δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων τὴν πεῖραν καταμαθόντας, οὕτω πιστεύειν χρή. καὶ διὰ τοῦτο ἐν γραφῇ ἑτέρᾳ ἔλεγε, Μὴ πιστεύετε παντὶ λόγῳ. οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀνατρέπει τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων, ὡς τὸ ταχέως πιστεύειν τινὰ τοῖς λεγομένοις. τοῦτο καὶ ὁ προφήτης Δαβὶδ προφητεύων ἔλεγε, Τὸν καταλαλοῦντα λάθρα τὸν πλησίον αὐτοῦ, τοῦτον ἐξεδίωκον. Εἶδες πῶς οὐκ ἐγένετο ἄγνοια τῷ σωτῆρι ἐν τῷ εἰπεῖν, ποῦ τεθείκατε αὐτόν,
D ὡς οὐδὲ τῷ πατρὶ ἐν τῷ εἰπεῖν τῷ Ἀδάμ, ποῦ εἶ, ἢ τῷ Καΐν, ποῦ ὁ ἀδελφός σου Ἄβελ, ἢ καταβὰς ὄψομαι, εἰ κατὰ τὴν κραυγὴν αὐτῶν τὴν ἐρχομένην πρὸς μὲ συντελοῦνται· εἰ δὲ μή, ἵνα γνῶ; Οὐκοῦν ὥρα δὴ λοιπὸν πρὸς ἐκείνους παρατάξασθαι τοὺς λέγοντας, ὅτι δι' ἀσθένειαν ὁ Χριστὸς προσευξάμενος ἤγειρε τὸν Λάζαρον. πρόσεχετε δή, ἀγαπητοί, μετὰ πάσης ἀκριβείας, παρακαλῶ. ἐτελεύτησε τοίνυν ὁ Λάζαρος, καὶ οὐκ ἦν ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις ὁ Ἰησοῦς, ἀλλ' ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ, καὶ ἔλεγε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· Λάζαρος ὁ φίλος ἡμῶν κεκοίμηται.

ἐκεῖνοι δὲ νομίζοντες ὅτι περὶ τοῦ ὕπνου τούτου A
διαλέγεται, λέγουσιν αὐτῷ· Κύριε, εἰ κεκοί-
μηται, σωθήσεται. λέγει αὐτοῖς φανερῶς ὁ Ἰησοῦς
Λάζαρος ἀπέθανεν. ἔρχεται λοιπὸν ὁ σωτὴρ ἐν
τοῖς Ἱεροσολύμοις εἰς τὸν τόπον ὅπου ὁ Λάζαρος
ἔκειτο, καὶ ἀπαντᾷ αὐτῷ ἡ ἀδελφὴ τοῦ Λαζά-
ρου, καὶ λέγει αὐτῷ· Κύριε, εἰ ἦς ὧδε, οὐκ ἂν ἀ-
πέθανέ μου ὁ ἀδελφός. εἰ ἦς ὧδε. ἀσθενὴς ἡ γυ-
νή. οὐκ ἐπίσταται νῦν ἡ γυνή, ὅτι καὶ μὴ παρὼν ὁ
Χριστὸς σωματικῶς, παρῆν τῇ τῆς θεότητος ἐξου-
σίᾳ· ἀλλὰ τῇ τοῦ σώματος παρουσίᾳ ἐπιμετρεῖ-
ται τοῦ διδασκάλου τὴν δύναμιν. Λέγει αὐτῷ
ἡ Μάρθα, Κύριε, εἰ ἦς ὧδε, οὐκ ἂν ἀπέθανε B
μου ὁ ἀδελφός. καὶ νῦν, φησίν, οἶδα ὅτι ὅσα ἂν
αἰτήσῃ τὸν θεόν, δίδωσί σοι. ὁ σωτὴρ οὖν πρὸς
τὴν αἴτησιν αὐτῆς ποιεῖ τὴν προσευχήν· οὐ γὰρ
προσευχῆς ἐδέετο ὁ θεός, ἵνα τὸν νεκρὸν ἐγείρῃ.
μὴ γὰρ καὶ ἄλλους νεκροὺς οὐκ ἤγειρεν; ὅτε
ὑπήντησέ τινα ἐκφερόμενον ἐν τῇ πύλῃ νε-
κρόν, μόνον ἥψατο τῆς σοροῦ, καὶ ἀνέστησε τὸν
νεκρόν. μὴ προσευχῆς ἐδεήθη τότε εἰς τὸ ἐγεῖ-
ραι τὸν τεθνεῶτα; καὶ πάλιν ἄλλοτε, μόνον λό-
γῳ εἶπεν ἐπὶ τῆς κόρης, Ταλιθὰ κοῦμι, καὶ εὐ-
θέως παρέδωκεν αὐτὴν τοῖς γονεῦσιν αὐτῆς ὑ- C
γιῆ. μὴ προσευχῆς ἐδεήθη τότε; καὶ τί λέγω
περὶ τοῦ διδασκάλου, οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ λόγῳ
μόνῳ τοὺς νεκροὺς ἤγειραν. Πέτρος τὴν Ταβι-
θὰν οὐ λόγῳ διήγειρε; Παῦλος οὐ διὰ τῶν ἱμα-
τίων αὐτοῦ πολλὰ σημεῖα πεποίηκε; μάθε δὲ
καὶ τὸ παραδοξότερον τούτων. ἡ σκιὰ τῶν ἀ-
ποστόλων νεκροὺς ἤγειρεν. Ἔφερον γάρ, φη-
σιν, ἐπὶ κραββάτων τοὺς κακῶς ἔχοντας, ἵνα
κἂν ἡ σκιὰ Πέτρου ἐπισκιάζῃ τινὶ αὐτῶν, καὶ
εὐθέως διηγείρετο. τί οὖν; ἡ σκιὰ τῶν μαθη-
τῶν διήγειρε τοὺς νεκρούς, καὶ ὁ διδάσκαλος D
προσευχῆς ἐδέετο, ἵνα τὸν νεκρὸν ἐγείρῃ; ἀλ-
λὰ διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς γυναικὸς ποιεῖ τὴν
προσευχὴν ὁ σωτήρ. λέγει γὰρ αὐτῷ, Κύριε,
εἰ ἦς ὧδε, οὐκ ἂν ἀπέθανέ μου ὁ ἀδελφός· καὶ
νῦν οἶδα, ὅτι ὅσα ἂν αἰτήσῃ τὸν θεόν, δίδωσί σοι
ὁ θεός. προσευχὴν ᾔτησας, προσευχὴν δί-
δωμι. κεῖται ἡ πηγή. οἷον ἐάν τις προσενέγκῃ
ἀγγεῖον, γεμίζει αὐτό. ἐὰν ᾖ μέγα, μέγα λαμ-
βάνει· ἐὰν ᾖ μικρόν, μικρὸν λαμβάνει. αὕτη
τοίνυν προσευχὴν ᾔτησε, καὶ δίδωσι προσευ-
χὴν ὁ σωτήρ· ἄλλος εἶπεν, Οὐκ εἰμὶ ἄξιος,

Illi autem putantes, quod de ſomno
eius loqueretur, dicunt illi: Domine
ſi dormit, ſaluus erit. Dicit eis Ieſus
manifeſtè, Lazarus mortuus eſt. Venit
deinde Saluator Hieroſolymam ad
locum, vbi Lazarus iacebat, & ob-
uiam prodit illi ſoror Lazari, & ait
illi: Domine ſi fuiſſes hic frater meus
non fuiſſet mortuus. Si fuiſſes hic.
Infirma es mulier. Neſcit nunc mu-
lier Chriſtum, licet corpore præſens
non eſſet, diuinitatis potentia præ-
ſentem fuiſſe: ſed ex corporis præ-
ſentia magiſtri virtutem metitur.
Dicit ei Martha, Domine ſi fuiſſes
hic, frater meus non fuiſſet mortuus.
Et nunc ſcio, inquit, quia quæcum-
que popoſceris à Deo, dabit tibi *Chriſtus*
Deus. Saluator igitur ſecundum hanc *cur preca-*
petitionem preces offert. Neque e- *tus fuerit.*
nim precibus indigebat Deus, vt mor-
tuum ſuſcitaret. Nunquid enim a-
lios etiam mortuos ſuſcitauit? quan-
do illi occurrit quidam mortuus, qui
in porta ciuitatis efferebatur, tan- *Luc. 7. 14*
tummodo loculum tetigit, & mor-
tuum excitauit. Num precibus tum
indiguit, vt excitaret defunctum? &
alibi rurſus tantum verbo puellam eſt
alloquutus, Talitha cumi, & confe-
ſtim tradidit eam parentibus ſuis ſa-
nam. Num precibus tum indiguit?
Quid autem de magiſtro loquor?
diſcipuli eius ſolo verbo mortuos ſuſ-
citabant. Petrus nonne Tabitham *Mar. 5. 41*
verbo excitauit? Paulus nonne ſuis
veſtibus ſigna multa fecit? diſce quip-
piam mirabilius iſtis: Apoſtolorum *Act. 5. 15*
vmbra mortuos ſuſcitabat. Effere-
bant enim, inquit, in grabatis ægro-
tos, vt ſaltem vmbra Petri obũbraret
quemquam illorum, & confeſtim ex-
citabantur. Quid ergo? diſcipulorum
vmbra mortuos excitabat, & magi-
ſter precibus egebat, vt mortuum
excitaret? Sed propter mulieris im-
becillitatem adhibet preces Saluator.
Ait enim ipſi, Domine, ſi fuiſſes hic,
frater meus non fuiſſet mortuus: &
nunc ſcio, quia quæcunque popoſce-
ris à Deo, dabit tibi Deus. Poſtula-
ſti preces, do preces. Expoſitus eſt fõs:
quodcunque tandẽ vas quis attulerit,
implet illud. Si magnum fuerit, mag-
num ſumit: ſi exiguum, ſumit exiguũ.
Hæc igitur preces poſtulauit, & Sal-
uator preces cõceſſit. Alius dixit, Non

ſum dignus, vt intres ſub tectum A *Matt.8.8.* meum, ſed tantum dic verbo, Fiat tibi, & ſanabitur puer meus: tum dixit ei Saluator: Secũdum fidem tuam fiat tibi. Alius dixit: Veni, ſana filiam meam: tum ait illi, Sequar te. Itaque prout ſe habent hominum voluntates, *Matt.9.20.* medelam adhibet medicus. Alia rurſus clam veſtimenti eius fimbriam tetigit, & clam medelam obtinuit: vnuſquiſque prout credebat, etiam ſanitatem recuperabat. Iſta dicit: Scio, quia quæcunque popoſceris à Patre, dabit tibi Pater, & quoniam preces poſtulauerat Martha, preces illi conceſſit Saluator, non quod ipſe B precibus indigeret, ſed quod mulieris infirmitati morem gereret, ſeque Deo non aduerſari oſtenderet, verum quicquid ipſe fecerit, hoc etiam fieri à Patre. Formauit Deus hominem à principio: fuit vtriuſque commune figmentum. Faciamus enim, inquit, hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Rurſus latronem voluit in paradiſum intromittere, & confeſtim verbum protulit, ac latronem in paradiſum introduxit, neque precibus indiguit: tametſi poſt C Adamum omnes Dominus ab aditu *Gen.3.24.* illius arceret. Poſuit enim flammeum gladium ad cuſtodiendum paradiſum: at Chriſtus auctoritate ſua paradiſum aperuit, & latronẽ introduxit. Latronem, domine in paradiſum introducis? Pater tuus ob vnum peccatum Adamum eiecit è paradiſo, & tu latronem introducis? eum qui mille malorum, mille ſcelerum reus erat? & ſimpliciter ita propter vnam vocem in paradiſum eum introducis? Ego vero introduco: nam nec D illud abſque me factum eſt, neque iſtud abſque patre meo: ſed & hoc meum eſt, & illud eſt patris mei. *Ioã.10.39.* Ego enim in Patre, & Pater in me eſt. Atque vt videas orationis opera non fuiſſe mortuum excitatum, audi orationem. Quid enim ait? Gratias ago tibi Pater, quoniam audiſti me. Quid ergo? hæccine ſpecies eſt orationis? hæc forma ſupplicationis? Gratias ago tibi, quoniam audiſti me. Ego autem, inquit, ſciebam, quia ſemper me audis. Si ergo ſcis, Domine ſemper audiri te à Patre.

A ἵνα μου ὑπὸ τὴν στέγην εἰσέλθῃς, ἀλλὰ, μόνον γενηθήτω σοι, εἰπὲ λόγῳ, καὶ ἰαθήσεται ὁ παῖς μου· καὶ εἶπεν αὐτῷ ὁ σωτήρ· Κατὰ τὴν πίστιν σου γενηθήτω σοι. ἄλλος εἶπε, Δεῦρο θεράπευσόν μου τὴν θυγατέρα· καὶ εἶπεν αὐτῷ, ἀκολουθήσω σοι. πρὸς τὰς προαιρέσεις τῶν ἀνθρώπων καὶ ἡ θεραπεία τοῦ ἰατροῦ παρασάγεται. ἄλλη πάλιν ἥψατο τοῦ κρασπέδου τοῦ ἱματίου αὐτοῦ λάθρα, καὶ λάθρα τὴν θεραπείαν ἐκαρπώσατο. ἕκαστος ὡς ἐπίστευε, καὶ τὴν θεραπείαν ἐλάμβανε. αὕτη λέγει, οἶδα ὅτι ὅσα ἂν αἰτήσῃ τὸν πατέρα, δίδωσί σοι ὁ πατήρ. B καὶ ἐπειδὴ προσευχὴν ᾔτησεν ἡ Μάρθα, προσευχὴν δίδωσιν ὁ σωτὴρ, οὐκ αὐτὸς τῆς προσευχῆς ἐπιδεόμενος, ἀλλὰ τῆς γυναικὸς ἀσθενείᾳ συμπεριφερόμενος, καὶ ἵνα δείξῃ, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀντίθεος, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ ὃ ἂν αὐτὸς ποιῇ, τοῦτο καὶ ὁ πατὴρ ποιεῖ. ἔπλασεν ὁ θεὸς ἐξ ἀρχῆς τὸν ἄνθρωπον· ἀμφοτέρων ἐγένετο τὸ πλάσμα. Ποιήσωμεν γὰρ, φησιν, ἄνθρωπον κατ᾽ εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ᾽ ὁμοίωσιν. πάλιν ἠθέλησε τὸν λῃστὴν εἰς τὸν παράδεισον εἰσενεγκεῖν· καὶ εὐθέως λόγον εἶπε, καὶ τὸν λῃστὴν εἰς τὸν C παράδεισον εἰσήγαγε, καὶ οὐκ ἐδεήθη προσευχῆς· καίτοιγε πάντας τοὺς μετὰ τὸν Αδὰμ κωλύσας ἦν ὁ Χριστὸς ἐξ ἐκείνης τῆς εἰσόδου. ἔθηκε γὰρ τὴν φλογίνην ῥομφαίαν φυλάττειν τὸν παράδεισον. ἀλλ᾽ αὐθεντίᾳ Χριστὸς τὸν παράδεισον ἠνέῳξε, καὶ τὸν λῃστὴν εἰσήγαγε. λῃστὴν, δέσποτα, εἰσάγεις εἰς τὸν παράδεισον; ὁ πατὴρ ὁ σὸς διὰ μίαν ἁμαρτίαν τὸν Αδὰμ ἐξήγαγεν ἐκ τοῦ παραδείσου, καὶ σὺ τὸν λῃστὴν εἰσάγεις; τὸν μυρίοις κακοῖς, καὶ μυρίαις παρανομίαις ὑπεύθυνον, καὶ ἁπλῶς οὕτω διὰ μίαν D φωνὴν εἰς τὸν παράδεισον αὐτὸν εἰσάγεις, ναί. οὔτε γὰρ ἐκεῖνο χωρὶς ἐμοῦ γέγονεν, οὔτε τοῦτο χωρὶς τοῦ πατρός μου· ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐμὸν, κἀκεῖνο τοῦ πατρός μου. ἐγὼ γὰρ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί. καὶ ἵνα εἰδῇς, ὅτι οὐκ ἐγένετο προσευχῆς ἔργον τὸ ἀναστῆσαι τὸν νεκρὸν, ἄκουσον τῆς προσευχῆς. τί γάρ φησιν; Εὐχαριστῶ σοι, πάτερ, ὅτι ἤκουσάς μου. τί οὖν; τοῦτο προσευχῆς εἶδός ἐστι; τοῦτο τύπος ἱκεσίας, εὐχαριστῶ σοι, ὅτι ἤκουσάς μου. ἐγὼ δέ, φησιν, ᾔδειν ὅτι πάντοτέ μου ἀκούεις. εἰ οὖν οἶδας, ὦ Κύριε, ὅτι πάντοτέ σου ἀκούει ὁ πατήρ,

τί λοιπὸν περὶ ὧν οἶδας παρενοχλεῖς; ἐγὼ μὲν, φησιν, οἶδα ὅτι πάντοτέ μου ἀκούει ὁ πατὴρ, ἀλλὰ διὰ τὸν περιεστῶτα ὄχλον εἶπον, ἵνα γνῶσι πάντες, ὅτι σύ με ἀπέστειλας. μήτι διὰ τὸν νεκρὸν προσηύξατο, μὴ ἱκέτευσεν ἵνα ἀναστῇ ὁ Λάζαρος; μὴ εἶπε, πάτερ, κέλευσον τὸν θάνατον ὑπακοῦσαι; μὴ εἶπε, πάτερ, κέλευσον τῷ ᾅδῃ, μὴ τὰς πύλας ἀποκλείσῃ, ἀλλὰ προθύμως τὸν νεκρὸν ἀποδοῦναι; ἀλλὰ διὰ τὸν περιεστῶτα τοῦτον ὄχλον εἶπον, φησιν, ἵνα γνῶσι πάντες, ὅτι σύ με ἀπέστειλας. οὐκοῦν οὐκ ἔστι τὸ γινόμενον σημεῖον, ἀλλὰ κατήχησις τῶν παρόντων. Εἶδες πῶς οὐκ ἐγένετο ἡ προσευχὴ διὰ τὸν νεκρὸν, ἀλλὰ διὰ τοὺς παρόντας ἀπίστους, ἵνα γνῶσι, φησιν, ὅτι σύ με ἀπέστειλας. καὶ πῶς ἔχομεν γνῶναι, φησιν, ὅτι αὐτός σε ἀπέστειλε; πρόσεχε, παρακαλῶ, μετὰ πάσης ἀκριβείας. ἰδοὺ, φησι, μετὰ τῆς ἐμῆς αὐθεντίας καλῶ τὸν νεκρόν· ἰδοὺ τῇ οἰκείᾳ ἐξουσίᾳ ἐπιτάττω τῷ θανάτῳ· καλῶ τὸν πατέρα, πατέρα· καλῶ καὶ τὸν Λάζαρον ἐκ τοῦ τάφου. Εἰ οὐκ ἔστι τὸ πρότερον ἀληθὲς, μηδὲ τοῦτο γενέσθω. εἰ δὲ ἀληθῶς ὁ πατὴρ, πατὴρ, ὑπακουέτω καὶ ὁ νεκρὸς πρὸς διδασκαλίαν τῶν παρόντων. τί γὰρ ὁ Χριστὸς ἔλεγε, Λάζαρε, δεῦρο ἔξω. ὅτε γέγονεν ἡ προσευχὴ, οὐκ ἀνέστη ὁ νεκρός· ἀλλ᾽ ὅτε εἶπε, Λάζαρε, δεῦρο ἔξω, τότε ἀνέστη ὁ νεκρός. ὢ τυραννὶς τοῦ θανάτου, ὢ τυραννὶς τῆς δυνάμεως ἐκείνης τῆς κατεχούσης τὴν ψυχήν. ὦ ᾅδη, προσευχὴ γέγονε, καὶ οὐκ ἀπολύεις τὸν νεκρόν; οὐχί, φησι. διὰ τί; ὅτι οὐ προσετάχθην. δέσμιός εἰμι αὐτόθι κατέχων τὸν ὑπεύθυνον. ἐὰν μὴ προσταχθῶ, φησιν, οὐκ ἀπολύω. ἡ γὰρ προσευχὴ, φησιν, οὐ δι᾽ ἐμὲ γέγονεν, ἀλλὰ διὰ τοὺς παρόντας ἀπίστους. ἐγὼ γὰρ, ἐὰν μὴ προσταχθῶ, οὐκ ἀπολύω τὸν ὑπεύθυνον. ἀναμένω τὴν φωνὴν, ἵνα ἀπολύσω τὴν ψυχήν. Λάζαρε, δεῦρο ἔξω. ἤκουσε τοῦ δεσποτικοῦ προστάγματος ὁ νεκρὸς, καὶ εὐθέως τοῦ θανάτου τοὺς νόμους παρέλυσεν. αἰσχυνέσθωσαν οἱ αἱρετικοὶ, καὶ ἀπολέσθωσαν ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς. καὶ γὰρ ἀπέδειξεν ὁ λόγος, ὅτι οὐ διὰ τὴν τοῦ νεκροῦ ἀνάστασιν γέγονεν ἡ προσευχὴ, ἀλλὰ διὰ τὴν τῶν τότε παρόντων ἀπίστων ἀσθένειαν. Λάζαρε, δεῦρο ἔξω. καὶ διὰ τί ὀνομαστὶ τὸν νεκρὸν ἐκάλεσε;

A cur de iis quæ Patrem interpellas? equidem ſcio, inquit, quia ſemper audit me pater: ſed propter populum, qui circunſtat dixi, vt cognoſcant omnes, quia tu me miſiſti. Num igitur propter defunctum orauit? num ſupplicauit, vt reſurgeret Lazarus? num dixit, Pater impera, morti vt obediat? num dixit, Pater impera inferno, vt portas non occludat, ſed promptè mortuum reddat? Sed propter populum hunc circunſtantem dixi, inquit, vt cognoſcant omnes, quia tu me miſiſti. Non ergo ſignum eſt id quod geritur, ſed inſtruſtio eorum qui adſunt.
B Vides, quo pacto non propter mortuum fierent preces, ſed propter infideles qui aderant, Vt cognoſcant, inquit, quia tu me miſiſti. Et quo pacto fieri poterit, dicet aliquis, vt cognoſcamus te ab illo miſſum eſſe? Attende quæſo diligenter. Ecce, inquit, propria mea auctoritate mortuum euoco: ecce propria poteſtate morti impero: Patrem voco, patrem: & Lazarum euoco è ſepulchro. Si primum illud verum non eſt, neque hoc fiat ſecundum: ſin autem
C vere Pater eſt pater, obediat mortuus ad eorum qui adſunt inſtructionem. Quid enim Chriſtus dicebat? Lazare veni foras. Quando fiebat oratio, non reſurrexit mortuus: ſed quando dixit, Lazare veni foras, tunc mortuus reſurrexit, O magnam mortis tyrannidem. O magnam tyrannidem virtutis illius, quæ animam illam detinebat. O in inferne, facta eſt oratio, & mortuum non dimittis? Nequaquam, inquit, Qua de cauſa? quia non iuſſus ſum dimittere. Cuſtos ſum carceris, qui reum hic detineo: niſi iuſ-
D ſus fuerim, inquit, non dimittam. Siquidem oratio non propter me, ſed propter eos, qui aderant infideles, eſt facta. Nã ego niſi mihi fuerit imperatũ, reũ non dimittã. Vocem expectabo, vt animam dimittam. Lazare veni foras. Audiuit præceptũ dominicum mortuus, & cõfeſtim leges mortis violauit. Erubeſcant hæretici, & pereant à facie terræ. Satis enim ex ipſo Scripturæ textu conſtat non ad mortuum ſuſcitandũ orationẽ eſſe factam, ſed vt eorũ, qui aderant, infideliũ infirmitati conſuleretur. Lazare veni foras. Quare verò mortuũ nominatim vocauit?

Ob infideles adſtantes orauit Chriſtus.

Quæris tu quare? Ne ſi abſolutam vocem ad mortuos direxiſſet, omnes qui in ſepulchris erant, excitaret, idcirco dicit, Lazare veni foras. Te vnum coram hoc populo interim reuoco, vt hac in parte ſpecimen virtutis futurorum exhibeam. Ego enim qui vnum excitaui, totum orbem terrarum excitabo. Ego quippe ſum reſurrectio & vita. Lazare veni foras. Et prodiit mortuus ligatus pedes & manus inſtitis. O rem inſolitam & mirabilem. Qui à mortis vinculis animam ſoluit, qui fores inferni perfregit, qui portas æreas & vectes ferreos contriuit, & animam à mortis vinculis liberauit, non potuit etiam inſtitas mortui ſoluere? Sanè potuit: ſed Iudęis imperat vt ſoluant inſtitas, quas ipſi priùs dum illum ſepulchro conderent, ſtrinxerant, vt ſuorum vinculorum indicia recognoſcant, vt experimento diſcant, ex iis quæ ipſi præſtiterint, Lazarum eum eſſe quem ipſi ſepulchro condiderint, & Chriſtum eſſe, qui ſecundùm Patris beneplacitum in mundum aduenit, qui vitæ ac necis habet poteſtatem. Ipſi gloria & imperium vnà cum Patre initij experte, ſimúlque ſancto ac viuifico Spiritu, nunc & ſemper, & in ſecula ſeculorum. Amen.

A διὰ τί, ἵνα μὴ τὴν φωνὴν ἀπολελυμένην εἰς τοὺς νεκροὺς ἀποτείνας, πάντας τοὺς ἐν τοῖς τάφοις ἐγείρῃ, διὰ τοῦτό φησι, Λάζαρε, δεῦρο ἔξω. σὲ μόνον ἐπὶ τοῦ παρόντος τέως ἀνακαλοῦμαι ὄχλου, ἵνα διὰ τοῦ μέρους καὶ τὴν τῶν μελλόντων ἐπιδείξω δύναμιν. ὁ γὰρ ἕνα ἐγείρας ἐγὼ, τὴν οἰκουμένην ἀνιστῶ. ἐγὼ γάρ εἰμι ἡ ἀνάστασις καὶ ἡ ζωή. Λάζαρε, δεῦρο ἔξω. καὶ ἐξῆλθεν ὁ νεκρὸς δεδεμένος κειρίαις. ὢ τῶν παραδόξων πραγμάτων. ὁ τὴν ψυχὴν ἐκ τῶν δεσμῶν τοῦ θανάτου λύσας, ὁ τὰς πύλας τοῦ ᾅδου διαρρήξας, ὁ πύλας χαλκᾶς καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς B συντρίψας, καὶ τὴν ψυχὴν ἐκ τῶν δεσμῶν τοῦ θανάτου ἐλευθερώσας, οὐκ ἠδύνατο καὶ τὰς κειρίας λῦσαι τοῦ νεκροῦ; ναὶ, ἠδύνατο· ἀλλὰ κελεύει τοῖς Ἰουδαίοις λῦσαι τὰς κειρίας, ἃς αὐτοὶ πρότερον ἐνταφιάζοντες ἔσφιγξαν, ἵνα τῶν οἰκείων δεσμῶν ἐπιγνώσωσι τὰ γνωρίσματα, ἵνα τῇ πείρᾳ μάθωσιν, ἐξ ὧν ἔπραξαν, ὅτι Λάζαρός ἐστιν ὁ παρ᾽ αὐτῶν ἐνταφιασθεὶς, καὶ Χριστός ἐστι κατ᾽ εὐδοκίαν τοῦ πατρὸς παραγινόμενος εἰς τὸν κόσμον, ὁ ζωῆς καὶ θανάτου τὴν ἐξουσίαν ἔχων. αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ C ἀνάρχῳ σου πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ σου πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Cùm in veteri eccleſia longo interuallo celebrata collecta eſſet, ſermo habitus in ſcriptionem Actorum Apoſtolorum: & vitam cum virtute actam vtiliorem eſſe ſignis ac miraculis: & quatenus differat à ſignis conuerſatio. Act.1.3.

Συνάξεως διὰ χρόνου ἐν τῇ παλαιᾷ ἐκκλησίᾳ γινομένης, εἰς τὴν ἐπιγραφὴν τῶν πράξεων τῶν ἀποστόλων, καὶ ὅτι χρησιμώτερος βίος ἐνάρετος σημείων καὶ θαυμάτων, καὶ κατὰ τί διαφέρει πολιτεία σημείων.

Eodem interprete.

RVrſus ad matrem noſtram lõgo interuallo reuerſi ſumus, ad deſyderatam & caram omnibus hanc eccleſiam, ad noſtram & omnium eccleſiarum matrem. Nam mater quidẽ eſt non quòd antiquior tantùm ſit tempore: ſed quòd Apoſtolorum manibus ſit fundata: quam ob cauſſam multoties propter Chriſti nomen euerſa, Chriſti virtute rurſus eſt erecta. Neque enim Apoſtolicæ tantùm manus illam fundarunt, ſed & ipſius Apoſtolorũ domini

D Διὰ χρόνου πρὸς τὴν μητέρα ἡμῶν ἐπανήλθομεν πάλιν, τὴν ποθεινὴν καὶ ἐπέραστον ταύτην ἅπασιν ἐκκλησίαν, πρὸς τὴν μητέρα ἡμῶν καὶ τῶν ἐκκλησιῶν ἁπασῶν. μήτηρ μὲν γὰρ, οὐχ ὅτι τῷ χρόνῳ πρεσβυτέρα, μόνον ἐστὶν· ἀλλ᾽ ὅτι καὶ ὑπὸ ἀποστολικῶν ἐθεμελιώθη χειρῶν. διὰ τοῦτο πολλάκις καὶ κατασκαφεῖσα διὰ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, πάλιν ὠρθώθη διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ Χριστοῦ. οὐ γὰρ αἱ ἀποστολικαὶ μόνον αὐτὴν ἐθεμελίωσαν χεῖρες, ἀλλὰ καὶ τοῦ δεσπότου τῶν ἀποστόλων

A ἡ ἀπόφασις ἐτείχισεν αὐτὴν καινῷ καὶ παραδόξῳ τειχίσματος τρόπῳ. οὐ γὰρ ξύλα καὶ λίθους συνθεὶς, οὕτως ᾠκοδόμησε τὸν περίβολον, οὐδὲ τάφρον ἔξωθεν περιελάσας, καὶ σκόλοπας καταπήξας, καὶ πύργους ἀναστήσας, οὕτως αὐτὴν ἠσφαλίσατο· ἀλλ᾽ ἐφθέγξατο δύο ῥήματα ψιλὰ μόνον, καὶ ταῦτα ἤρκεσεν ἀντὶ τείχους αὐτῇ, καὶ πύργου, καὶ τάφρου, καὶ ἀσφαλείας ἁπάσης. καὶ τίνα ἐστὶ τὰ ῥήματα ταῦτα, ἃ τοσαύτην ἔχει τὴν ἰσχύν; Ἐπὶ τῇ πέτρᾳ ταύτῃ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν· καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. τοῦτό ἐστι τὸ τεῖχος, τοῦτο ὁ περίβολος, τοῦτο ἡ ἀσφάλεια, τοῦτο λιμὴν καὶ B καταφυγή. σὺ δέ μοι σκόπει κἀντεῦθεν τοῦ τείχους τὸ ἀρραγές. οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι αἱ ἀνθρώπων ἐπιβουλαὶ οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς μόνον, ἀλλ᾽ ὅτι οὐδ᾽ αὐταὶ αἱ μηχαναὶ τοῦ ᾅδου. πύλαι γάρ, φησιν, ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. οὐκ εἶπε, προσβαλοῦσιν αὐτῇ, ἀλλ᾽ ὅτι οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. προσβαλοῦσι μὲν γὰρ, οὐ περιέσονται δὲ αὐτῆς. ἀλλὰ τί ποτέ ἐστι, πύλαι ᾅδου; τάχα γὰρ ἀσαφὲς τὸ εἰρημένον. μάθωμεν τί ἐστι πύλη πόλεως, καὶ τότε εἰσόμεθα τί ἐστι πύλη ᾅδου; πύλη πόλεώς ἐστιν εἴσοδος ἡ εἰς τὴν πόλιν· οὐκ- C οῦν καὶ πύλη ᾅδου ἐστὶ κίνδυνος εἰς τὸν ᾅδην φέρων. ὃ τοίνυν λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ἂν τοιοῦτοι κίνδυνοι καταρραγῶσι καὶ προσβάλωσιν, ὡς παρ᾽ αὐτὸν ἐνεγκεῖν ἡμᾶς τὸν ᾅδην, ἀπερίτρεπτος ἡ ἐκκλησία μένει. ἠδύνατο μὲν γὰρ μὴ ἀφεῖναι πεῖραν αὐτὴν λαβεῖν τῶν δεινῶν. τίνος οὖν ἕνεκεν ἀφῆκεν; ὅτι πολλῷ μεῖζόν ἐστι τοῦ κωλῦσαι τοὺς πειρασμοὺς τὸ συγχωρήσαντα τοὺς πειρασμοὺς ἐλθεῖν, μηδὲν ἀφεῖναι δεινὸν ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς τούτων παθεῖν. διὰ τοῦτο ἀφῆκε πάντας ἐπελθεῖν τοὺς πειρασμοὺς, ἵνα δοκιμωτέ- D ραν αὐτὴν ἐργάσηται. Ἡ γὰρ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμήν. καὶ ἵνα τὴν δύναμιν τὴν ἑαυτοῦ μετὰ πλείονος ἐπιδείξηται περιουσίας, ἐξ αὐτῶν τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου ἐξαρπάζει αὐτήν. διὰ τοῦτο καὶ τὸ κλυδώνιον εἴασε γενέσθαι, καὶ βαπτισθῆναι τὸ σκάφος οὐκ εἴασεν. οὕτω καὶ κυβερνήτην θαυμάζομεν, οὐχ ὅταν ἐξ οὐρίας πλέων, οὐδ᾽ ὅταν κατὰ πρύμναν ἱσταμένου τοῦ πνεύματος διασώσῃ τὸ σκάφος· ἀλλ᾽ ὅταν τῆς θαλάσσης στασιαζούσης, καὶ τῶν κυμάτων ἀγειρομένων,

decretum illam nouo & inuſitato munitionis genere muniuit. Non enim coagmentatis lignis & lapidibus ſepta conſtruxit, neque foſſa exterius ducta circundedit aut palis defixis, aut turribus exædificatis illam muniuit: ſed duo nuda ſolum verba protulit, & hæc illi fuerunt inſtar muri, & turris & foſſæ & cuiuſuis loco munimenti. Et quæ tandem illa ſunt verba, quæ tantum vim obtinent? Super hanc petram ædificabo eccleſiam meam: & portæ inferi non præualebunt aduerſus eam. (*Matt. 16. 1-.*) Hoc murus eſt, hoc ſeptum, hoc munimentum, hoc portus & refugium. Tu vero quam inexpugnabilis ſit hic murus, inde perpende. Neque enim hominum tantum inſidias aduerſus eam dixit non præualituras, ſed nec ipſas inferni machinas. Portæ enim, inquit, inferi non præualebunt, aduerſus eam. Non dixit in illam non irruent, ſed aduerſus eam non præualebunt: ſiquidem irruent illæ quidem, ſed illam minimè ſuperabunt. Sed quid tandem illud eſt, Portæ inferi? Porta vrbis eſt aditus in vrbem: Itaque porta inferi eſt periculum, quod ad inferos tendit. Quod igitur ait, eſt eiuſmodi: licet irruant & impetum faciant tanta pericula, vt ad ipſum nos præcipites agant infernum, Eccleſia manet immota. Poterat ille quidem non permittere, vt vlla mala experiremur: cur ergo permiſit? Quod multo maius ſit quàm tentationes prohibere, ſi dum aduenire tentationes ſinit, nihil tamen ex earum incurſu mali nos ferre permittat, idcirco omnes accidere tentationes ſiuit, vt probatiorem illam redderet: ſiquidem tribulatio patientiam operatur, patientia vero probationem. (*Rom 5. 3.*) Atque vt maiori cum exceſſu virtutem ſuam oſtendat, ex ipſis eam portis eripit mortis: propterea tempeſtatem ſiuit excitari, & mergi cymbam minimè ſiuit, Sic gubernatorem quoque laudamus non cum ſecundis ventis nauigans, neque cum à puppi flantibus auris incolumem nauim ſeruat: ſed cum mari procellis agitato ac fluctibus efferueſcentibus,

ac tempeſtate commota ſuam artem aduerſus impetum ventorum opponit, & nauigium ex mediis procellis ſaluum educit. Ita fecit & Chriſtus: dum tanquam nauigium in mari Eccleſiam rurſus in mundo ferri permiſit, neque fluctus ſedauit, ſed ex fluctibus eripuit: non mare compeſcuit, ſed nauim communiuit, & cum ſurgerent vndique populi tanquam ſæui fluctus & maligni ſpiritus tanquam aduerſi quidam venti in eam irruerent, excitata vndique tempeſtate, multam attulit Eccleſiæ tranquillitatem: quodque permirum ſanè fuit, non modo nauim procella non obruit, ſed & procellam cymba ſedauit. Nam continuæ perſequutiones non modo Eccleſiam non ſubmerſerunt, ſed ab Eccleſia ſunt ſedatæ. Quo tandem pacto, & quorum opera? Huius ſententiæ nimirum ita pronuntiatæ, Portæ inferi non præualebunt aduerſus eam. Quam multa Græci moliti ſunt, vt verbum hoc tollerent, vt ſententiam irritam redderent, neque potuerunt diſſoluere? Dei quippe ſententia erat: & quemadmodum turrim ex adamantinis ſtructam lapidibus, ferro firmiter iunctam hoſtes vndique ſi verberent, neque ſtructuram laxant, neque cogmentationem diſſoluunt, ſed illæſa turri manente, nec vllis incommodis affecta, ſuiſque viribus exhauſtis diſcedunt: ſic nimirum & verbum hoc tanquam altam quandam turrim in medio orbis terrarum firmiter communitam, cum Græci vndique verberaſſent, cum illam firmam reddiderunt, tum ſuis viris fractibus mortem obierunt. Quid enim aduerſus hanc ſententiam non machinati ſunt? exercituum delectus habebatur, arma mouebantur, Reges armabantur, populi commouebantur, vrbes inſurgebant, iudices excandeſcebant omne ſupplicii genus excogitabatur, nullus pœnæ modus omittebatur, ignis, ferrum, dentes ferarum, præcipitia, ſubmerſiones, barathrum, equuleus, crux & fornax, & omnia quæ vnquam viſa ſunt tormenta, in medium proferebantur: ingens minarum agmen, honorum pollicitationes innumeræ,

Eccleſia perſecutionibus non vincitur.

A καὶ τοῦ χειμῶνος καταῤῥηγνυμένου, τὴν τέχνην πρὸς τὴν τῶν ἀνέμων ἀντέστησας φοράν, ἐκ μέσου τοῦ χειμῶνος ἐξαρπάσῃ τὸ πλοῖον. οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησε. καθάπερ πλοῖον ἐν θαλάττῃ, τὴν ἐκκλησίαν ἐν τῇ οἰκουμένῃ φέρεσθαι πάλιν ἀφείς, οὐ κατέλυσε τὴν ζάλην, ἀλλ' ἐξήρπασε τῆς ζάλης. οὐ κατέστειλε τὴν θάλασσαν, ἀλλ' ἠσφαλίσατο τὴν ναῦν. καὶ διανισταμένων τῶν πανταχοῦ δήμων, καθάπερ κυμάτων ἀγρίων, καὶ προσβαλόντων αὐτῇ τῶν πνευμάτων τῶν πονηρῶν, καθάπερ χαλεπῶν ἀνέμων, καὶ πάντοθεν ἐγειρομένου τοῦ χει-
B μῶνος, πολλὴν τῇ ἐκκλησίᾳ τὴν γαλήνην ἐποίει. καὶ τὸ δὴ θαυμαστόν, ὅτι οὐ μόνον ὁ χειμὼν οὐ κατέκλυσε τὴν ναῦν, ἀλλ' ὅτι καὶ τὸν χειμῶνα ἡ ναῦς κατέλυσεν. οἱ γὰρ διωγμοὶ οἱ συνεχεῖς οὐ μόνον οὐ κατεπόντισαν τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ διελύθησαν ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας. πῶς καὶ τίνα τρόπον, καὶ πόθεν; ἀπὸ τῆς ἀποφάσεως ταύτης τῆς λεγούσης, Πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. πόσα ἔκαμον Ἕλληνες, ὥστε τὸ ῥῆμα τοῦτο καθελεῖν, ὥστε ἄκυρον ποιῆσαι τὴν ἀπόφασιν, καὶ οὐκ ἴσχυσαν καταλῦσαι; θεοῦ γὰρ ἡ ἀ-
C πόφασις ἦν. καὶ καθάπερ πύργον ἐξ ἀδαμαντίνων λίθων συγκείμενον, σιδήρῳ συνδεδεμένον ἀκριβῶς, οἱ πολέμιοι πανταχόθεν βάλλοντες, οὔτε τὴν οἰκοδομὴν χαυνοῦσιν, οὔτε τὴν ἁρμονίαν διαλύουσιν, ἀλλ' ἀπέρχονται τὸν μὲν πύργον μηδὲν καταβλάψαντες, μηδὲ ποιήσαντές τι κακόν, τὴν δὲ ἑαυτῶν καταλύσαντες δύναμιν· οὕτω δὴ καὶ τὸ ῥῆμα τοῦτο, καθάπερ πύργον ὑψηλὸν ἐν μέσῃ τῇ οἰκουμένῃ μετὰ ἀσφαλείας τετειχισμένον, οἱ Ἕλληνες πανταχόθεν βάλλοντες αὐτὸν τι ἰσχυρὸν ἀπέφηναν, τὴν δὲ ἑαυτῶν καταλύσαντες ἰσχὺν, οὕτως ἀπέθανον.
D τί γὰρ οὐκ ἐμηχανήσαντο κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης, στρατόπεδα παρεσκευάζετο, ὅπλα ἐκινεῖτο, βασιλεῖς καθωπλίζοντο, δῆμοι διηγείροντο, πόλεις διανίσταντο, δικασταὶ παρωξύνοντο, ἅπαν τιμωρίας εἶδος ἐπενοεῖτο· οὐδεὶς παρελιμπάνετο κολάσεως τρόπος· πῦρ, καὶ σίδηρος, καὶ θηρίων ὀδόντες, καὶ κρημνοί, καὶ καταποντισμοί, καὶ βάραθρον, καὶ ξύλον, καὶ σταυρός, καὶ κάμινος, καὶ πάντα, ὅσα ὤφθη πώποτε, βασανιστήρια εἰς μέσον ἐφέροντο· ἀπειλῶν ὄγκος ἄφατος, τιμῶν ὑποσχέσεις ἄφατοι,

ὥστε

ὥστε ἐκείνῳ μὲν φοβῆσαι τῷ τρόπῳ, τούτῳ δὲ ἐκλῦσαι καὶ δελεάσαι. οὐδὲν γοῦν ἀπάτης, οὐ βίας παρελιμπάνετο εἶδος. καὶ γὰρ πατέρες παῖδας προὔδωκαν, καὶ παῖδες πατέρας ἠγνόησαν· μητέρες ὠδίνων ἐπελάθοντο· καὶ οἱ τῆς φύσεως ἀνετράπησαν νόμοι. ἀλλ' ὅμως οἱ θεμέλιοι τῆς ἐκκλησίας οὐδὲ οὕτως ἐσαλεύθησαν· ἀλλὰ διὰ τῆς συγγενείας αὐτῆς ὁ πόλεμος ἤρετο, καὶ τῶν τειχῶν αὐτῆς οὐχ ἥψατο, διὰ τὸ ῥῆμα ἐκεῖνο τὸ λέγον, ὅτι πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. μὴ γὰρ ἴδῃς, ὅτι ῥῆμα ἦν, ἀλλ' ὅτι ῥῆμα θεοῦ. καὶ γὰρ τὸν οὐρανὸν ῥήματι ἐστερέωσεν ὁ θεός, καὶ τὴν γῆν ῥήματι ἐθεμελίωσεν ἐπὶ τῶν ὑδάτων, τὴν πυκνὴν ταύτην καὶ βαρεῖαν φύσιν ἐπὶ τῆς ἀραιοτάτης ἐκείνης καὶ διαρρεούσης ποιήσας φέρεσθαι· καὶ τὴν θάλασσαν τὴν ἀπόρρητον ταῖς βίαις, ἐκείνην τὴν τοσαῦτα ἔχουσαν κύματα, ἀσθενεῖ τειχίῳ τῇ ψάμμῳ πανταχόθεν ἐτείχισε διὰ ῥήματος. ὁ τοίνυν διὰ ῥήματος τὸν οὐρανὸν στερεώσας, τὴν γῆν θεμελιώσας, τὴν θάλασσαν περιφράξας, τί θαυμάζεις, εἰ τὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ θαλάσσης τιμιωτέραν ἐκκλησίαν διὰ τοῦ ῥήματος τούτου πάλιν ἐτείχισεν, ἀλλ' ἐπειδὴ οὕτως ἡ οἰκοδομὴ ἄσειστος, οὕτω τὸ τεῖχος ἀρραγές, ἴδωμεν πῶς κατεβάλλοντο οἱ ἀπόστολοι τοὺς θεμελίους, πόσον βάθος ἔσκαψαν, ὥστε ἄσειστον γενέσθαι τὴν οἰκοδομήν. οὐκ ἔσκαψαν βάθος, οὐκ ἐδεήθησαν πόνου τοσούτου. διὰ τί; παλαιὸν εὗρον θεμέλιον καὶ ἀρχαῖον, τὸν τῶν προφητῶν. καθάπερ οὖν ἄνθρωπος μέλλων οἰκίαν μεγίστην οἰκοδομεῖν, ἐπειδὰν εὕρῃ θεμέλιον παλαιὸν καὶ ἰσχυρὸν καὶ ἀρραγῆ, οὐκ ἀναμοχλεύει τὸν θεμέλιον, οὐ κινεῖ τοὺς λίθους, ἀλλ' ἀφεὶς ἑστάναι ἀκίνητον, οὕτως ἐπιτίθησι τὴν νέαν καὶ πρόσφατον οἰκοδομήν· οὕτω καὶ οἱ ἀπόστολοι μέλλοντες τὸ μέγα τοῦτο οἰκοδόμημα οἰκοδομεῖν, τὴν πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐκκλησίαν ἱδρυμένην, οὐ διέσκαψαν βάθος, ἀλλ' εὑρόντες παλαιὸν θεμέλιον, τὸν τῶν προφητῶν, οὐκ ἀνεμόχλευσαν ἐκεῖνον, οὐκ ἐκίνησαν τὴν οἰκοδομὴν, καὶ τὴν διδασκαλίαν. ἀλλ' ἀφέντες αὐτὴν μένειν ἀκίνητον, οὕτως ἐπέθηκαν τὴν παρ' ἑαυτῶν διδασκαλίαν, τὴν νέαν ταύτην τῆς ἐκκλησίας πίστιν. καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι οὐκ ἐκίνησαν τὸν παλαιὸν θεμέλιον,

A vt illa quidem ratione terrerent, hac vero mollirēt & allicerent. Nullū igitur fraudis, nullum violentiæ genus prętermittebatur, Nam & patres filios prodebant, & filij patres nō agnoſcebant, matres ſuorum partuum obliuiſcebantur, & naturę leges euertebantur: veruntamen ne ſic quidē Eccleſiæ fundamenta concuſſa ſunt: & quāuis ab eius propinquis bellum indictū eſſet, nō tamen ad muros vſque ipſius peruenit, propter illud verbum quod ſic habuit, Portę inferi nō pręualebūt aduerſus eam. Noli enim id ſpectare, quod verbū erat, ſed, quod verbum
B Dei: ſiquidem cœlum verbo firmauit Deus, & terram verbo ſuper aquas *Pſal. 32.6.* fundauit, & effecit, vt hæc denſa gra- *Pſal. 103.5.* uiſque natura, ab illa leui fluxaque ſuſtentaretur, & mare, quod à violentis flatibus ventorum vrgetur, quod tot fluctibus ac procellis agitatur, imbecilli vallo arenæ vndique per verbum ſuum vallauit. Ergo qui cœlum verbo firmauit, qui terram fundauit, qui mare circumuallauit, quid miraris, ſi Eccleſiam cœlo terra, marique pretioſiorem rurſus hoc verbo muniuit?
C Quando igitur adeo ſtabile eſt & inconcuſſum ædificium, adeo inexpugnabile munimentum, qua ratione Apoſtoli iecerint fundamenta videamus, quam profundam foſſam duxerint, vt inconcuſſum fieret ædificium. Non profundam foſſam duxerunt, neque tanto labore indiguerūt: quid ita? vetus & antiquum inuenere fundamentum, quod à prophetis iactum erat. Vt igitur homo, qui maximam domum ædificaturus ſit, poſtquam vetus & firmum ac ſtabile fundamentum offendit, nō vectibus fundamenta ſubuertit, non lapides loco mouet,
D ſed immotum ſtare permittens, nouum & recens ædificium imponit: ſic & Apoſtoli cum magnum iſtud extructuri eſſent ædificium, Eccleſiam, quæ vbique terrarum erigitur, non profundam foſſam duxerunt, ſed inuento veteri fundamento prophetarum, illud minimè ſubuerterunt, nec ædificium & doctrinam immutarunt: ſed illa intacta derelicta ſuam deinde impoſuere doctrinam, hanc ſcilicet nouam Eccleſiæ fidem. Atque vt intelligas vetus illos fundamentum loco non mouiſſe,

ſed ſuper illud ædificaſſe, ſapientem ipſum architectum audi nobis exactá ædificationis diligentiá declarantem: ſiquidem ipſe ſapiens eſt architectus, Vt ſapiens enim architectus, inquit, fundamentum poſui. Sed videamus, qua ratione fundamentum ipſum poſuerit; ſuper aliud, inquit, fundamentum vetus prophetarum. Vnde id

Cor. 1 10. *Epheſ. 2.19*

conſtat? Iam nõ eſtis hoſpites, inquit, ſed ciues ſanctorum, ſuperędificati ſuper fundamentum Apoſtolorum & prophetarum. Vides fundamentum, & fundamentum, alterum prophetarum, alterum Apoſtolorum, quod ſupra poſitum eſt. Et quod ſane mirum eſt, non ſtatim poſt prophetas venerunt Apoſtoli, ſed multum interea tempus elapſum eſt. Quid ita? quod ita faciant optimi quiq; architecti: vbi iecerint fundamentum, nõ confeſtim ędificium ſuperimponunt, ne forte dũ mollis ac recens eſt fundamenti ſtructura, graue parietũ pondus minimè ferre poſſit. Propterea cum lõgo tempore firmari lapides ſiuerint, vbi rectè coagmentatos illos viderint & compactos, tunc & parietum molem imponunt. Ita quoque fecit Chriſtus; cũ prophetarum fundamentum in auditorum mentibus defigi, ac firmam fieri doctrinam ſiuiſſet, quãdo immobile vidit ac ſtabile ædificium eſſe, quãdo defixa dogmata ſacra, ſic vt poſsẽt nouam etiam hanc philoſophiam ferre, tunc Apoſtolos miſit, qui ſupra fundamentum prophetarum Eccleſiæ parietes excitarent. Idcirco ergo dixit, ædificati ſuper fundamentum, hoc eſt, ſuperædificati. Sed quo pacto fuerint ędificati videamus. Vnde vero id cognoſcemus? Vnde

Explanatio tituli Act. Apoſt.

quæſo aliunde, quàm ex Actorum libro, de quo & ſuperioribus diebus diſſeruimus. Fortaſſe namque debitũ inde vobis exiguum aliquod debemus, quod hodierno die neceſſe eſt perſoluamus. Quodnam igitur illud eſt debitum? ipſum titulum libri interpretari ſtudeamus. Non enim facilis eſt & apertus, ſicut plurimi arbitrantur, ſed inquiſitione multa indiget. Quiſnam igitur eſt libri titulus? Acta Apoſtolorum. Nonne dilucida res videtur eſſe, nonne clara omnibus, atque manifeſta? ſed ſi velitis aſſequi ea quæ dicuntur,

A ἀλλ᾽ ἐπάνω αὐτοῦ ᾠκοδόμηται, ἄκουσον αὐτοῦ τοῦ σοφοῦ ἀρχιτέκτονος Παύλου λέγοντος ἡμῖν τῆς οἰκοδομῆς τὴν ἀκρίβειαν· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτων. Ὡς σοφὸς γάρ, φησιν, ἀρχιτέκτων θεμέλιον τέθεικα. ἀλλ᾽ ἴδωμεν πῶς αὐτὸν τέθεικε τὸν θεμέλιον. ἐπάνω, φησὶν, ἑτέρου θεμελίου παλαιοῦ, τοῦ τῶν προφητῶν. πόθεν τοῦτο δῆλον; Οὐκ ἔτι ἐστὲ ξένοι, φησὶν, ἀλλὰ συμπολῖται τῶν ἁγίων, ἐποικοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν. εἶδες θεμέλιον καὶ θεμέλιον, τὸν μὲν τῶν προφητῶν, τὸν δὲ τῶν ἀποστόλων δευτέρῳ κείμενον.
B καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν, οὐκ εὐθέως μετὰ τοὺς προφήτας ἦλθον οἱ ἀπόστολοι, ἀλλὰ πολὺς μεταξὺ παρεγένετο χρόνος. τί δήποτε; ὅτι οἱ ἄριστοι τῶν οἰκοδόμων τοῦτο ποιοῦσιν· ἐπειδὰν καταβάλλωνται θεμέλιον, οὐκ εὐθέως ἐπιτιθέασι τὴν οἰκοδομὴν, ἵνα μὴ ἁπαλωτέρα καὶ πρόσφατος οὖσα τοῦ θεμελίου ἡ ἐργασία, ἀδυνατήσῃ τῶν τειχῶν ἐνεγκεῖν τὸ βάρος. διὰ τοῦτο ἀφέντες χρόνῳ πολλῷ παγῆναι τοὺς λίθους, ἐπειδὰν ἴδωσιν ἀκριβῶς σφιγχθέντας, τότε ἐπιτιθέασι καὶ τῶν τοίχων τὸ βάρος. οὕτω καὶ ὁ
C Χριστὸς ἐποίησεν· ἀφεὶς παγῆναι τὸν θεμέλιον τῶν προφητῶν ἐν ταῖς τῶν ἀκουσάντων ψυχαῖς, καὶ γενέσθαι βεβαίαν τὴν διδασκαλίαν, ὅτε εἶδεν ἄσειστον οὖσαν τὴν οἰκοδομὴν, ὅτε παγέντα τὰ δόγματα τὰ ἱερὰ, ὥστε δυνηθῆναι τὴν καινὴν φιλοσοφίαν ἐνεγκεῖν, τότε ἀπέστειλε τοὺς ἀποστόλους, ἐπὶ τῷ θεμελίῳ τῶν προφητῶν τοὺς τοίχους τῆς ἐκκλησίας ἀναστήσοντας. διὰ τοῦτο οὐκ εἶπεν, οἰκοδομηθέντες ἐπὶ τῷ θεμελίῳ, τουτέστιν, ἐπάνω οἰκοδομηθέντες. ἀλλ᾽ ἴδωμεν πῶς ᾠκοδομήθησαν. πόθεν οὖν εἰσόμεθα; πόθεν δὲ ἄλλοθεν,
D ἀλλ᾽ ἢ ἀπὸ τῆς βίβλου τῶν πράξεων, περὶ ἧς καὶ ἐν ταῖς ἔμπροσθεν ὑμῖν ἡμέραις διελέχθημεν. τάχα γάρ τι καὶ μικρὸν ἐκεῖθεν ὑμῖν ὀφείλομεν χρέος, ὅπερ ἀνάγκη καταθεῖναι σήμερον. τί οὖν ἐστι τὸ χρέος; αὐτὴν τοῦ βιβλίου τὴν ἐπιγραφὴν ἑρμηνεῦσαι σπουδάσωμεν. οὐ γὰρ ψιλή τίς ἐστι καὶ σαφὴς, καθὼς πολλοὶ νομίζουσιν, ἀλλὰ δεῖται καὶ ἐξετάσεως. τίς οὖν ἡ ἐπιγραφὴ τοῦ βιβλίου; Πράξεις ἀποστόλων. οὐ δοκεῖ σαφὲς εἶναι; οὐ δοκεῖ γνώριμον, καὶ δῆλον ἅπασιν; ἀλλ᾽ ἂν παρακολουθῆτε τοῖς λεγομένοις,

ὄψεσθε ὅσον τὸ βάθος τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης. A διὰ τί γὰρ οὐκ εἶπε, θαύματα ἀποστόλων; διὰ τί οὐκ ἐπέγραψε, σημεῖα ἀποστόλων, δυνάμεις καὶ τέρατα ἀποστόλων· ἀλλ' ἡ πρᾶξις ἀποστόλων; οὐ γὰρ τὸ αὐτό ἐστι πράξεις, καὶ θαύματα· οὐ τὸ αὐτό ἐστι πράξεις, καὶ τέρατα, καὶ δυνάμεις· ἀλλὰ πολλὴ ἡ διαφορὰ τούτων ἑκατέρων. πράξεις μὲν γάρ ἐστιν οἰκείας σπουδῆς κατόρθωμα, θαῦμα δὲ θείας δωρεᾶς χάρισμα. εἶδες ὅσον τὸ μέσον πράξεως, καὶ θαύματος; πρᾶξίς ἐστιν ἀνθρωπίνων ἱδρώτων συντέλεσμα, θαῦμά ἐστι θείας φιλοτιμίας ἐπίδειξις· πρᾶξίς ἐστιν ἐκ τῆς ἡμετέρας προαιρέσεως τὴν B ἀρχὴν ἔχουσα, θαῦμά ἐστιν ἐκ τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος τὰ προοίμια λαμβάνον· καὶ τὸ μὲν τῆς ἄνωθεν ῥοπῆς, τὸ δὲ τῆς κάτωθεν γνώμης. πρᾶξις ἐξ ἀμφοτέρων ὑφαίνεται, καὶ ἐξ ἡμετέρας σπουδῆς, καὶ ἐκ θείας χάριτος· τὸ θαῦμα γυμνὴν ἐπιδείκνυται τὴν ἄνωθεν χάριν, οὐδὲν τῶν ἡμετέρων ἱδρώτων δεόμενον. πρᾶξίς ἐστιν ἐπιεικῆ εἶναι, σώφρονα, μέτριον, ὀργῆς κρατεῖν, ἐπιθυμίας καταγωνίζεσθαι, ἐλεημοσύνας ποιεῖν, φιλανθρωπίαν ἐπιδείκνυσθαι, ἅπασαν ἀσκεῖν ἀρετήν. τοῦτο πρᾶξίς ἐστι, καὶ πόνος, καὶ ἱδρὼς C ἡμέτερος. θαῦμά ἐστι δαίμονας ἀπελαύνειν, τυφλωθέντας ὀφθαλμοὺς ἀνοίγειν, λεπρῶν τὰ σώματα καθαίρειν, διαλελυμένα μέλη σφίγγειν, νεκροὺς ἐγείρειν, ἕτερα τοιαῦτα θαυματουργεῖν. εἶδες πόσον τὸ μέσον πράξεων καὶ θαυμάτων, πολιτείας καὶ σημείων, τῆς ἡμετέρας σπουδῆς καὶ τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος; βούλει καὶ ἑτέραν σοι δείξω διαφοράν; διὰ γὰρ ὑμᾶς σήμερον ἅπαντα τὸν λόγον τοῦτον ἐκίνησα, ὥστε μαθεῖν τὸ θαῦμα καὶ τὸ σημεῖον. τὸ θαῦμα μεῖζον μέν ἐστι, καὶ φρικωδέστερον, καὶ τὴν ἡμετέραν ὑπερβαῖνον D φύσιν· ἡ δὲ πρᾶξις καὶ ἡ πολιτεία ἔλαττον μὲν τῶν σημείων, χρησιμώτερον δὲ καὶ κερδαλεώτερον. πόνων γάρ ἐστιν ἀμοιβὴ καὶ σπουδῆς μισθός. καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι ἡ πρᾶξις τοῦ σημείου κερδαλεωτέρα καὶ χρησιμωτέρα, πρᾶξις μὲν ἀγαθὴ καὶ χωρὶς σημείων εἰς τὸν οὐρανὸν τοὺς κατωρθωκότας εἰσήγαγε, θαῦμα δὲ καὶ σημεῖα χωρὶς πολιτείας οὐκ ἴσχυσε πρὸς τὰ πρόθυρα χειραγωγῆσαι ἐκεῖνα. καὶ πῶς, ἐγὼ δείξω. ὑμεῖς δὲ παρατηρεῖτε πῶς τὴν προεδρίαν αἱ πράξεις ἔχουσι κατὰ τὴν τῶν μισθῶν ἀμοιβήν·

quanta tituli huius profunditas ſit, videbitis. Cur enim non dixit, Miracula Apoſtolorum? cur non inſcripſit, Signa Apoſtolorum, virtutes ac prodigia Apoſtolorum, ſed tantum Acta Apoſtolorum? Non enim idem ſunt Acta & Miracula: non idem ſunt, Acta & prodigia & virtutes: ſed multum inter vtraque diſcrimen eſt. Eſt enim actum opus propriæ cuiuſque diligentiæ, miraculum vero diuini muneris eſt beneficium. Vides quanta ſit inter actum & miraculum differentia? Actum eſt humanorum ſudorum effectus, miraculum diuinæ liberalitatis eſt ſpecimen: Actum à noſtra voluntate ducit initium, miraculum à gratia diuina trahit originem, & hoc cœleſtis eſt auxilij, illud humani eſt arbitrij. Actum ex vtroque contexitur, ex noſtra diligentia & ex gratia diuina: miraculum ſolam exhibet cœleſtem gratiam, neque ſudoribus noſtris indiget. Actum eſt probis moribus eſſe, caſtum, modeſtum, iræ imperare, cupiditates ſubigere, largiri eleemoſynas, benignitatem exhibere, omnem virtutem exercere. Hoc eſt actio & labor & ſudor noſter: miraculum eſt dæmones abigere, excæcatos oculos aperire, leproſorum corpora mundare, reſoluta membra compingere, mortuos ſuſcitare, alia eiuſmodi mira opera patrare. Vides quantum ſit inter acta & miracula diſcrimen, inter conuerſationem & ſigna, inter diligentiam noſtram & gratiã Dei? vis & alterum tibi diſcrimen oſtendam? veſtra enim cauſſa hodierno die inſtitutus eſt hic à me ſermo, vt quid ſit miraculũ ſignũque diſcatis. Maius quidẽ eſt miraculum, ac formidabilius, ac naturam noſtram exuperat: actio vero & cõuerſatio res quidẽ eſt ſignis minor, ſed vtilior & fructuoſior. Eſt quippe laborũ prẽmiũ & diligentię merces. Atq; vt intelligas fructuoſiorẽ eſſe atq; vtiliorem ſigno actionem, actio quidem bona etiam ſine ſignis eos à quibus peracta fuerit, introducit in cœlum: miraculum autem & ſignũ abſque conuerſatione deducere ad veſtibula illa non poſſunt. Quo vero pacto id fiat, oſtendam: vos autẽ animaduertite, qua ratione priorẽ locũ obtineant actiones, cũ de remuneratione mercedis agitur:

Differentia quæ inter actionẽ & miraculum.

qua ratione ſigna quidem ſi ſola ſint eos, qui illa patrarint, ſaluos non faciunt: actio vero ſeorſim ſumpta nulla re indiget alia ad eos ſaluandos, qui eam poſſident. Multi dicent mihi, inquit Chriſtus, in illa die, Domine, Domine nõne in nomine tuo prophetauimus? (hoc ſignum eſt & miraculum) nonne in nomine tuo dæmonia multa eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus? Vides vbique ſigna & miracula: videamus quid dicat Deus, quia nuda erant miracula, nec vſpiam conuerſatio, Diſcedite, inquit, à me, neſcio vos, qui operamini iniquitatem. Si non noſti eos, vnde tibi innotuit eos iniquitatem operari? vt intelligas illud, Neſcio vos, non ignorãtiæ, ſed odij & auerſionis eſſe. Neſcio vos, quam ob cauſſam quæſo? nonne in nomine tuo dæmonia eiecimus? Propterea vos odio proſequor, & auerſor, inquit, quia ne donis quidem acceptis meliores euaſiſtis, quod tanto honore cumulati in eadem malitia perſtitiſtis. Diſcedite à me, neſcio vos. Quid igitur? olim dona dabantur indignis, & qui vitam erant & moribus deprauatis edebant miracula, & diuinis ditabantur donis, licet optimam conuerſationem non curarent? Ditabantur illi quidem ob eximiã Dei benignitatẽ non ob ſuam dignitatem. Erat enim religionis verbum vbiq; ſpargendum, quandoquidem initium & origo erat fidei. Vt igitur optimus agricola in nouellã arborem, quam non ita pridem terræ ſinui commẽdauit, dum adhuc tenera eſt, multam curam impẽdit, vndiq; illam circũuallat, & lapidibus munit & ſpinis, vt ne à ventis euellatur, ne ve alio quodam incommodo lædatur: poſtquam autem radices egerit, & in ſublime creuiſſe illam viderit, tum amouet munimenta (ſufficit enim ſibi ipſi arbor, ad iniurias tales repellẽdas) ita quoque in fide accidit. Quando nuper erat plãtata, quando tenera erat, omni ex parte multa in eam cura impendebatur: poſtquam autem coaluit, & radices egit, & in ſublimitatem aſcendit, poſtquam vniuerſum terrarũ orbem cõpleuit, munimenta remouit Chriſtus, & de cętero tutamina ſuſtulit: propterea initio quidem indignis dabantur dona:

Matth. 7. 22.

Cur olim chariſmata darentur indignis.

A πῶς τὰ μὲν σημεῖα καθ᾽ ἑαυτὰ ὄντα οὐ σώζει τοὺς ποιοῦντας, ἡ δὲ πρᾶξις καθ᾽ ἑαυτὴν οὖσα, οὐδὲ ἑνὸς ἑτέρου δεῖται πρὸς σωτηρίαν τῶν κεκτημένων. Πολλοὶ ἐροῦσί μοι, φησὶν ὁ Χριστὸς, ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ· Κύριε, Κύριε, οὐ τῷ σῷ ὀνόματι προεφητεύσαμεν; (τοῦτο σημεῖον καὶ θαῦμα) οὐ τῷ σῷ ὀνόματι δαιμόνια πολλὰ ἐξεβάλομεν, καὶ δυνάμεις πολλὰς ἐποιήσαμεν; ὁρᾷς πανταχοῦ σημεῖα καὶ θαύματα. ἴδωμεν τί φησιν ὁ θεός. ἐπειδὴ γυμνὰ τὰ θαύματα, καὶ οὐδαμοῦ πολιτεία, πορεύεσθε, φησὶν, ἀπ᾽ ἐμοῦ, οὐκ οἶδα ὑμᾶς, οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνο- B μίαν. εἰ οὐκ οἶδας αὐτοὺς, πῶς οἶδας αὐτοὺς, εἰ ἐργάζονται τὴν ἀνομίαν, ἵνα μάθῃς, ὅτι τὸ, οὐκ οἶδα ὑμᾶς, οὐκ ἀγνοίας ἐστὶν, ἀλλὰ μίσους καὶ ἀποστροφῆς. οὐκ οἶδα ὑμᾶς. τίνος ἕνεκεν, εἰπέ μοι, οὐ τῷ σῷ ὀνόματι δαιμόνια ἐξεβάλομεν; διὰ τοῦτο γὰρ ὑμᾶς μισῶ καὶ ἀποστρέφομαι, φησὶν, ὅτι οὐδὲ ταῖς δωρεαῖς βελτίους ἐγένεσθε, ὅτι τοσαύτης ἀπολαύσαντες τιμῆς ἐμείνατε ἐπὶ τῆς αὐτῆς κακίας. πορεύεσθε ἀπ᾽ ἐμοῦ· οὐκ οἶδα ὑμᾶς. τί οὖν; τὸ παλαιὸν ἀνάξιοι ἐλάμβανον χαρίσματα, καὶ διεφθαρμένοι τὸν βίον ση- C μεῖα ἐπεδείκνυντο, καὶ θείας ἀπήλαυον δωρεᾶς, τῆς πολιτείας οὐκ ἐπιμελούμενοι τῆς ἀρίστης; ἀπήλαυον διὰ τὴν τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίαν, οὐ διὰ τὴν οἰκείαν ἀξίαν. ἔδει γὰρ πανταχοῦ σπαρῆναι τῆς εὐσεβείας τὸν λόγον, ἐπειδὴ ἀρχὴ καὶ προοίμια τῆς πίστεως ἦν. καθάπερ οὖν γηπόνος ἄριστος νεόφυτον δένδρον τοῖς κόλποις τῆς γῆς ἄρτι παρακαταθέμενος ἁπαλὸν ὑπάρχον ἔτι, πολλῆς ἐπιμελείας ἀξιοῖ, πανταχόθεν περιφράττων, τειχίζων καὶ λίθοις καὶ ἀκάνθαις, ὥστε μὴ ὑπὸ ἀνέμων ἀνασπα- D σθῆναι, μήτε ὑπὸ ἄλλης τινὸς ἐπηρεασθῆναι βλάβης· ἐπειδὰν δὲ παγῇ καὶ πρὸς ὕψος ἀναδραμὸν ἴδῃ, περιαιρεῖ τὰ τειχία (ἀρκεῖ γὰρ αὐτὸ τὸ δένδρον πρὸς τὸ μηδὲν τοιοῦτον παθεῖν) οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς πίστεως γέγονεν. ὅτε νεόφυτος ἦν, ὅτε ἁπαλὴ ὑπῆρχεν, ἐπιμελείας ἠξιοῦτο πανταχόθεν· ἐπειδὴ δὲ ἐπάγη καὶ ἐρριζώθη καὶ πρὸς ὕψος ἀνέδραμεν, ἐπειδὴ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐπλήρωσε, καὶ περιεῖλε τὰ τειχία, καὶ τὰ ἀσφαλίσματα λοιπὸν ἀνεῖλεν ὁ Χριστός. διὰ τοῦτο παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν καὶ ἀναξίοις χαρίσματα ἐδίδοτο.

χρείαν γὰρ εἶχε τὸ παλαιὸν, τῆς πίστεως ἕνεκα, ταύτης τῆς βοηθείας· νῦν δὲ οὐδὲ ἀξίοις δίδοται. ἡ γὰρ ἰσχὺς τῆς πίστεως οὐκέτι ταύτης δεῖται τῆς συμμαχίας. καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι οὐκ ἐψεύδοντο ἐκεῖνοι, ἀλλὰ ἀληθῶς σημεῖα ἐποίησαν, καὶ ἀναξίοις ἀνθρώποις χαρίσματα ἐδίδοντο· καὶ ἵνα πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ ἕτερόν τι κατορθωθῇ, καὶ τὴν τοῦ θεοῦ δωρεὰν αἰδεσθέντες ἐκεῖνοι ἀποθῶνται τὴν πονηρίαν, Ιούδας ὁ τῶν δώδεκα παρὰ πᾶσιν ὁμολογεῖται, ὅτι σημεῖα ἐποίει, ὅτι δαίμονας ἐξέβαλεν, ὅτι νεκροὺς ἤγειρεν, ὅτι λεπροὺς ἐκάθηρεν· ἀλλ᾽ ὅμως ἐξέπεσε τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. οὐ γὰρ ἴσχυσεν αὐτὸν σῶσαι τὰ σημεῖα, ἐπειδὴ λῃστὴς, καὶ κλέπτης, καὶ τοῦ δεσπότου προδότης ἐγένετο. ὅτι μὲν τὰ σημεῖα οὐκ ἰσχύει σῶσαι χωρὶς πολιτείας ἀρίστης καὶ βίου καθαροῦ καὶ διηκριβωμένου, ἀπὸ τούτων ἀποδέδεικται· ὅτι δὲ πολιτεία οὐκ ἔχουσα τὴν ἀπὸ τῶν σημείων παραμυθίαν, οὐδὲ σύμμαχον λαβοῦσα ἐκείνην, ἀλλ᾽ αὐτὴ καθ᾽ ἑαυτὴν φανεῖσα, ἰσχύει μετὰ παῤῥησίας εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἄκουσον αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· Δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. διὰ τί; ὅτι νεκροὺς ἠγείρατε, ὅτι λεπροὺς ἐκαθήρατε; ὅτι δαίμονας ἠλάσατε; οὐχί· ἀλλὰ διὰ τί; Πεινῶντα εἴδετέ με, φησὶ, καὶ ἐθρέψατε· διψῶντα, καὶ ἐποτίσατέ με· γυμνὸν, καὶ περιεβάλετέ με· ξένον, καὶ συνηγάγετε. οὐδαμοῦ θαύματα, ἀλλὰ πανταχοῦ πολιτεία. ὥσπερ οὖν ἐκεῖ πανταχοῦ θαύματα, καὶ εὐθέως κόλασις, ἐπειδὴ γυμνὰ τὰ θαύματα τῆς πολιτείας, οὕτω καὶ ἐνταῦθα, πανταχοῦ πολιτεία, καὶ οὐδαμοῦ θαύματα, καὶ εὐθέως ἡ σωτηρία· ἐπειδὴ ἰσχύει καθ᾽ ἑαυτὴν σῶσαι ἡ ἀρίστη πολιτεία τοὺς κεκτημένους αὐτήν. διὰ τοῦτο καὶ ὁ μακάριος οὗτος, καὶ γενναῖος καὶ θαυμάσιος Λουκᾶς, οὕτως ἐπέγραψε τὸ βιβλίον, πράξεις ἀποστόλων, οὐ θαύματα ἀποστόλων· καίτοι καὶ θαύματα πεποιήκασιν. ἀλλ᾽ ἐκεῖνα μὲν καιρῷ γέγονε, καὶ παρῆλθε· ταῦτα δὲ διὰ παντὸς τοῦ χρόνου πάντας ἐπιδείκνυσθαι χρὴ τοὺς σώζεσθαι μέλλοντας. ἐπεὶ οὖν οὐ πρὸς τὰ σημεῖα, ἀλλὰ πρὸς τὰς πράξεις τῶν ἀποστόλων ὁ ζῆλος ἡμῖν, διὰ τοῦτο οὕτως τὸ βιβλίον ἐπέγραψεν. ἵνα γὰρ μὴ λέγῃς,

A quoniam hoc auxilio fidei fouendæ cauſſa indigebat antiquitas: nunc autem neque dignis conceduntur: fidei quippe robur & firmitas hoc ſubſidio non eget. Atque vt intelligas nequaquam illos impoſuiſſe, ſed vere miracula edidiſſe, atque indignis hominibus dona fuiſſe conceſſa, vtque præter ea, quæ dicta ſunt, quiddam etiam aliud perficeretur, deique munus illi reueriti nequitiam abiicerent, Iudam omnes fatentur ſigna feciſſe, dæmones eieciſſe, mortuos ſuſcitaſſe, leproſos mundaſſe: nihilominus tamen excidit à regno B cœlorum. Non enim illum ſaluum facere ſigna potuerunt, quia latro, fur, & proditor f ctus eſt domini. Ac ſigna quidem ſine optima conuerſatione, vitáque pura & exacta ſaluum facere minimè poſſe demonſtratum ex iſtis eſt: conuerſationem autem hoc ſignorum ſolatio deſtitutam, neque illo ſtipatam præſidio, ſed quamuis ſola compareat, poſſe cum fiducia in regnum cœlorum introire Chriſto docente condiſces: Venite benedicti patris mei, poſſidete paratum vobis C regnum à cõſtitutione mundi. Quam ob cauſſam? quia mortuos ſuſcitarunt? quia leproſos mundarunt? quia dæmones expulerunt? nequaquam: ſed qua de cauſſa? Eſurientem me vidiſtis, inquit, & aluiſtis; ſitientem, & dediſtis mihi potum: nudum, & cooperuiſtis me: hoſpitem, & collegiſtis: nuſquam miracula, ſed vbique conuerſatio. Vt igitur illic vbique miracula, & ſtatim ſupplicium, quoniam conuerſatione deſtituta erant miracula: ſic & hoc loco vbique conuerſatio, nec vſquam miracula, & ſtatim ſalus: propterea quod D per ſe ſola poſſeſſores ſuos ſaluos facere poteſt optima conuerſatio. Idcirco etiã beatus hic & generoſus ac mirabilis Lucas ita librum inſcripſit: Acta Apoſtolorum, non miracula Apoſtolorum: tametſi fecerant & ipſi miracula. Verum illa quidem certo tempore facta ſunt, & prætererunt: hæc autem quouis tempore ab illis exhiberi opus eſt, qui ſalutem ſunt adepturi. Quando igitur non miracula, ſed acta nobis æmulanda proponuntur Apoſtolorum, propterea librum ſic inſcripſit. Vt enim non diceres,

Vera miracula etiam indigni faciebant.

Matth. 25. 34.

vel potius ne dicerent deſides, ſi quando illos ad imitationem Apoſtolorum cohortamur, ac dicimus, Imitare Petrum, æmulare Paulum, ſimilis eſto Ioanni, Iacobum ſequere: ne dicerẽt, Non poſſumus, nec valemus: illi enim mortuos ſuſcitabant, leproſos mundabant, hanc impudentem noſtram excuſationem reprimens, Tace, inquit, obmuteſce, non miraculum, ſed conuerſatio in regnum cœlorum introducit. Imitare igitur conuerſationem Apoſtolorum, & nihil minus quam Apoſtoli obtinebis. Neque enim ſigna fecerunt Apoſtolos, ſed vita munda. Atque hoc apoſtolicæ imaginis indicium eſſe, ac figuræ diſcipulorum, audi, quo pacto Chriſtus hoc ſigno demonſtret. Cum enim imagines diſcipulorum effingeret, & quodnam Apoſtolatus inſigne ſit, declararet, ita dixit: In hoc cognoſcent omnes, quod diſcipuli mei eſtis. In hoc, in quo? in miraculis faciendis, in mortuis ſuſcitandis? Nequaquam, inquit: ſed in quo tandem? In hoc cognoſcent omnes, quia diſcipuli mei eſtis, ſi vos inuicem diligatis. Atqui dilectio non miraculorum eſt, ſed conuerſationis. Plenitudo enim legis eſt dilectio. Vides diſcipulorum indicium? Vides imaginem Apoſtolatus? Vides formam? Vides figuram? nihil amplius quære: quippe Dominus pronuntiauit caritatem diſcipulos exprimere. Si ergo caritatem habeas, Apoſtolus factus es, & Apoſtolorum primus. Vis aliũde hoc diſcere? cum Chriſtus Petrum alloqueretur, Petre diligis me plus his? ait. Nihil porro æque valet ad regnũ cœlorum obtinendum, ac ſi conſtet nos ita Chriſtum diligere, vt à nobis diligendus eſt. Atque ita deſignauit indicium: quodnam illud ergo eſt? & quid nos agere oportet, vt plus quam Apoſtoli diligamus? an mortui ſuſcitandi? an alia quæpiam edenda miracula? Nullo modo, ſed quid agendum eſt? ex ipſo Chriſto, qui diligendus, id audiamus. Si enim amas me, inquit, plus his, paſce oues meas. Ecce hic quoque conuerſatio laudem meretur. Nam curam gerere, compati ſolere, ſubſidio eſſe, quæ ſua ſunt minimè quærere, cætera omnia, quę paſtorem oportet habere,

Quæ nota & indicia Apoſtoli.

Ioan. 13.35.

Ioa. 21.17.

A μᾶλλον δὲ ἵνα μὴ λέγωσιν οἱ ῥᾴθυμοι, ἐπειδὰν αὐτοὺς παρακαλῶμεν πρὸς τὴν μίμησιν τῶν ἀποστόλων, καὶ λέγωμεν, μίμησαι Πέτρον, ζήλωσον Παῦλον, γίνου κατὰ Ἰωάννην, ἀκολούθησον Ἰακώβῳ· ἵνα μὴ λέγωσιν, οὐ δυνάμεθα, οὐδὲ ἰσχύομεν, ἐκεῖνοι γὰρ νεκροὺς ἀνέστησαν, λεπροὺς ἐκάθηραν, ἐπιστομίζων ἡμῶν τὴν ἀναίσχυντον ἀπολογίαν, σιώπα, φησί, πεφίμωσο. οὐ θαύματα, ἀλλὰ πολιτεία εἰς τὴν βασιλείαν εἰσάγει τῶν οὐρανῶν. ζήλωσον τοίνυν τὴν πολιτείαν τῶν ἀποστόλων, καὶ οὐδὲν ἔλαττον ἕξεις τῶν ἀποστόλων. οὐ γὰρ τὰ σημεῖα ἀποστόλους ἐποίησεν, ἀλλ' ὁ βίος ὁ καθαρός. καὶ ὅτι τοῦτό ἐστι τὸ γνώρισμα τῆς ἀποστολικῆς εἰκόνος, καὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν μαθητῶν, ἄκουσον τοῦ Χριστοῦ τοῦτο δηλοῦντος τὸ σημεῖον. χαρακτηρίζων γὰρ τῶν μαθητῶν τὰς εἰκόνας, καὶ δεικνὺς τί ποτέ ἐστιν ἀποστολῆς γνώρισμα, οὕτως εἶπεν· Ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες, ὅτι μαθηταί μού ἐστε. ἐν τούτῳ, ποίῳ; ἐν τῷ θαύματα ποιεῖν; ἐν τῷ νεκροὺς ἐγείρειν; οὐχί, φησιν· ἀλλ' ἐν τίνι; ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταί ἐστε, ἐὰν ἀγαπᾶτε C ἀλλήλους. ἡ δὲ ἀγάπη οὐχὶ θαυμάτων, ἀλλὰ πολιτείας ἐστί. Πλήρωμα γὰρ νόμου ἡ ἀγάπη. Εἶδες τὸ γνώρισμα τῶν μαθητῶν; εἶδες τὴν εἰκόνα τῆς ἀποστολῆς; εἶδες τὴν μορφήν; εἶδες τὸν τύπον; μηδὲν πλέον ζήτει. ὁ γὰρ δεσπότης ἀπεφήνατο, ὅτι ἀγάπη χαρακτηρίζει τοὺς μαθητάς. ἂν τοίνυν ἔχῃς ἀγάπην, ἀπόστολος γέγονας, καὶ τῶν ἀποστόλων πρῶτος. βούλει ἑτέρωθεν τοῦτο μαθεῖν; πρὸς Πέτρον εἰπὼν ὁ Χριστός, Πέτρε, φιλεῖς με πλέον τούτων, φησί; τούτου δὲ ἴσον οὐδὲν εἰς τὸ τυχεῖν D βασιλείας οὐρανῶν, ἀλλ' ὅταν φανῶμεν τὸν Χριστὸν φιλοῦντες, ὡς φιλεῖν δεῖ. καὶ τὸ γνώρισμα εἶπε. τί ποτ' οὖν ἐστι τοῦτο; καὶ τί ποιοῦντες δυνάμεθα φιλεῖν πλέον τῶν ἀποστόλων; ἆρα τοὺς νεκροὺς ἐγείροντες; ἢ ἄλλα τινὰ θαύματα ἐπιδεικνύμενοι; οὐδαμῶς· ἀλλὰ τί ποιοῦντες; αὐτοῦ τοῦ φιλουμένου Χριστοῦ ἀκούσωμεν. Εἰ γὰρ φιλεῖς με, φησι, πλέον τούτων, ποίμαινε τὰ πρόβατά μου. ἰδοὺ καὶ ἐνταῦθα πολιτεία εὐδοκιμεῖ. τὸ γὰρ κηδεμονικόν, τὸ συμπαθητικόν, τὸ προστατικόν, τὸ μὴ τὰ ἑαυτοῦ ζητεῖν, ἀλλὰ πάντα, ἃ τὸν ποιμαίνοντα ἔχειν δεῖ,

πάντα ταῦτα πολιτείας ἐστὶν, οὐχὶ θαυμάτων, οὐδὲ σημείων. ἀλλ' ἐκεῖνοι, φησι, διὰ τὰ θαύματα τοιοῦτοι γεγόνασιν. οὐχὶ διὰ τὰ θαύματα, ἀλλὰ διὰ τὴν πολιτείαν, καὶ ἐντεῦθεν μάλιστα ἔλαμψαν. διὰ τοῦτο φησιν αὐτοῖς, Λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἵνα ἴδωσιν οἱ ἄνθρωποι, οὐχὶ τὰ θαύματα, ἀλλὰ τὰ καλὰ ἔργα ὑμῶν, καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ὁρᾷς πανταχοῦ τὴν πολιτείαν διαλάμπουσαν, τὸν βίον τὸν ἐνάρετον θαυμαζόμενον; βούλει σοι δείξω καὶ αὐτὸν τὸν Πέτρον, τοῦτον τὸν κορυφαῖον τῶν ἀποστόλων, καὶ πολιτείαν ἐπιδειξάμενον μεγίστην, καὶ θαύματα ποιήσαντα B ὑπερβαίνοντα ἀνθρωπίνην φύσιν, καὶ ἀμφότερα παράλληλα κείμενα, καὶ τὸ θαῦμα, καὶ τὴν πολιτείαν, καὶ ἀπὸ τῆς πολιτείας μᾶλλον, ἢ ἀπὸ τῶν σημείων τιμηθέντα; ἄκουε τῆς ἱστορίας ταύτης. Πέτρος καὶ Ἰωάννης ἀνέβαινον εἰς τὸ ἱερὸν περὶ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς τὴν ἐνάτην. μὴ παραδράμῃς ἁπλῶς τὸ διήγημα, ἀλλ' εὐθέως ἐπίστα τῷ προοιμίῳ, καὶ μάθε πόση ἦν ἡ ἀγάπη καὶ ἡ συμφωνία καὶ ἡ ὁμόνοια, καὶ πῶς πανταχοῦ οὗτοι ἐκοινώνουν ἀλλήλοις, καὶ συνδεδεμένοι τῷ δεσμῷ τῆς κατὰ θεὸν φιλίας, ἅπαντα C ἔπραττον, καὶ ἐν τραπέζῃ καὶ ἐν εὐχῇ καὶ ἐν βαδίσει καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασι μετ' ἀλλήλων ἐφαίνοντο. εἰ δὲ ἐκεῖνοι οἱ στῦλοι, οἱ πύργοι, οἱ πολλὴν παρρησίαν ἔχοντες πρὸς τὸν θεὸν, τῆς παρ' ἀλλήλων ἐδέοντο βοηθείας, καὶ ὑπὸ τῆς παρ' ἀλλήλων συμμαχίας διωρθοῦντο, πόσῳ μᾶλλον ἡμεῖς οἱ ἀσθενεῖς, καὶ ταλαίπωροι, καὶ οὐδενὸς ἄξιοι λόγου, τῆς ἀλλήλων δεησόμεθα βοηθείας; Ἀδελφὸς γὰρ ὑπὸ ἀδελφοῦ βοηθούμενος, ὡς πόλις ὀχυρά. καὶ πάλιν Ἰδοὺ δὴ τί καλὸν, ἢ τί τερπνὸν, ἀλλ' ἢ τὸ κατοικεῖν ἀδελφοὺς ἐπὶ τὸ αὐ- D τό; Πέτρος καὶ Ἰωάννης ἦσαν, καὶ τὸν Ἰησοῦν εἶχον μέσον. Ὅπου γὰρ ἂν ὦσι συνηγμένοι δύο ἢ τρεῖς φησιν, ἐν τῷ ὀνόματί μου, ἐγὼ ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν. Εἶδες πόσον ἐστὶ τὸ ἐπὶ τὸ αὐτὸ εἶναι; οὐχ ἁπλῶς δὲ ἦσαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ, ἐπεὶ καὶ νῦν ἐπὶ τὸ αὐτὸ πάντες ἐσμέν· ἀλλ' ἐπὶ τὸ αὐτὸ εἶναι χρὴ τῷ συνδέσμῳ τῆς ἀγάπης, τῇ διαθέσει τῆς προαιρέσεως· καὶ ὥσπερ τὰ σώματα ἡμῶν ἐγγὺς ἀλλήλων ἐστὶ νῦν, καὶ συσφίγγεται ἐπὶ τὸ αὐτὸ, οὕτω καὶ τὰς καρδίας συσφίγγεσθαι χρή. Πέτρος καὶ Ἰωάννης ἀνέβαινον εἰς τὸ ἱερόν.

A conuerſationis hæc ſunt omnia non miraculorum aut ſignorum. At illi, dicet aliquis, propter miracula tales euaſerunt. Non propter miracula, ſed propter conuerſationem, & ob eam maxime celebres & illuſtres fuerunt. Propterea dicebat illis: Luceat *Matt. 5. 16* lux veſtra coram hominibus, vt videant homines, non miracula, ſed opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum, qui in cœlis eſt. Vides vbique conuerſationem, ac vitam virtute præditam collaudari? Vis oſtendam tibi & Petrum ipſum, hunc principem Apoſtolorum, qui & eximiam B conuerſationem præ ſe tulit, & miracula edidit, quæ naturam humanam excedebant, & vtraque inter ſe comparata, & miraculum, & conuerſationem, atque illum potius ob vitæ conuerſationem quam ob ſigna fuiſſe honore cumulatum? hanc hiſtoriam audi. Petrus & Ioannes aſcendebant in *Act 3. 1* templum ad horam orationis nonam. Ne oſcitanter hanc narrationem prætereas, ſed in procemio ſtatim inſiſtas, & quanta caritas eſſet, diſcas, quanta concordia, quantuſque conſenſus, & qua ratione cuncta iſti ſibi inuicem communicabant, & amicitiæ ſecundũ Deum vinculo colligati cuncta faciebant, & in menſa, & in oratione, & in inceſſu, & in reliquis omnibus iuncti apparebant. Quod ſi illi qui columnæ ac turres erant, qui multam apud Deũ fiduciam habebant, mutuo indigebãt auxilio, mutuoq; ſubſidio corrigebantur, quãto magis nos imbecilles ac miſeri, nulliuſque pretij homines mutuo auxilio, indigemus? Frater enim qui adiuuatur à fratre quaſi ciuitas firma: & rurſus: Ecce quid bonum, & quid *Prou. 18. 19* pulchrum, niſi habitare fratres in v- *Pſal. 132. 1.* num? Petrus & Ioannes erant, & Ie- *Matt. 18. 20.* ſum in medio habebant. Vbi enim fuerint duo vel tres cõgregati, inquit, in nomine meo, ibi ſum in medio eorum. Vides quantum ſit in vnum verſari? neque vero quouis modo in vnũ erant: nam & nunc in vnum ſumus omnes: ſed in vnum eſſe oportet vinculo caritatis, & voluntatis affectu: & quemadmodum corpora noſtra ſibi propinqua nunc ſunt inuicem, ac ſeſe in vnum conſtringunt, ſic etiam oportet corda conſtringi. Petrus & Ioannes aſcendebant in templum

Sciſſum eſt velum, deſolata ſunt ſancta ſanctorum, ſublata eſt vni addicta loco adoratio. Clamat Paulus, ac dicit: *1. Tim. 2. 8.* In omni loco puras manus leuate: Cur igitur iſti currunt ad templum, vt orent? rurſus ad Iudaicam infirmitatem deuoluti ſunt? abſit. Sed imbecillioribus ſeſe attemperant, illudque Pauli dictum implent, quod ait: *1. Cor. 9. 20.* Factus ſum Iudæis tanquam Iudæus. Imbecillibus ſe attemperant, ne illi maneant imbecilles. Alioquin autem illic quoque tota ciuitas congregabatur. Vt igitur optimi piſcatores eos ſinus in fluminibus ſectantur, vbi piſces omnes conueniunt, vt facilius præda potiantur: ita nimirum & iſti Apoſtoli ſpirituales piſcatores, ad illum ſinum feſtinabant, in quo tota ciuitas conueniebat, vt illic expanſo euangelij reti facile præda potirentur. Hoc autem cum agerent, magiſtrum imitabantur. Nam ait Chriſtus: *Matt. 26. 55.* Quotidie apud vos eram in templo. Quare in templo? vt qui in templo verſabantur caperet. Ita quoque iſti tanquam oraturi quidem pergebant, ſed doctrinam illic erant ſparſuri. In templum, vt orarent circa horam orationis nonam. Neque ipſam horam ſine cauſſa obſeruarunt. Sæpe namque de hac hora dixi vobis, in ipſa paradiſum fuiſſe reſeratum, & latronem ingreſſum: in ipſa ſublatum eſt maledictum, in ipſa terrarum orbis victima eſt oblata: in ipſa diſſipatæ ſunt tenebræ, in ipſa lux affulſit cum ſenſibilis, tum ſpiritualis. Circa horam nonam. Quando cæteri poſt prandium & ebrietatem alto ſopiti ſomno dormiunt, tum illi ſobrij atque vigilantes, ac multo amore ſuccenſi, ad orationem properabant. Quod ſi oratione illi indigebant, oratione tam aſſidua, tam exacta, qui tantum fiduciam habebant, qui nullius ſibi criminis erant conſcij, quid nos faciemus, qui vulneribus ſcatemus innumeris, nec illis orationis remedium adhibemus? Ingens telum eſt oratio. Vis noſſe quam ingens ſit telum oratio? Curam pauperum omittebant Apoſtoli, vt plus illis otij ad vacandum orationi ſuppeteret. *Actor. 6. 3.* Conſtituite namque, inquit, ex vobis viros boni teſtimonij ſeptem

A ἐσχίσθη τὸ καταπέτασμα, ἠρημώθη τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ἀνῃρέθη ἡ ἐν ἑνὶ τόπῳ προσκύνησις. ὁ Παῦλος βοᾷ λέγων, Ἐν παντὶ τόπῳ ἐπαίρετε ὁσίους χεῖρας. τί τοίνυν τρέχουσιν αὐτοὶ εἰς τὸ ἱερὸν προσεύξασθαι; πάλιν ἐπὶ τὴν Ἰουδαϊκὴν ἦλθον ἀσθένειαν; μὴ γένοιτο. ἀλλὰ συγκαταβαίνουσι τοῖς ἀσθενεστέροις, ἐκεῖνο πληροῦντες τὸ ῥῆμα Παύλου, τὸ λέγον, Ἐγενόμην τοῖς Ἰουδαίοις ὡς Ἰουδαῖος. συγκαταβαίνουσι τοῖς ἀσθενέσιν, ἵνα μὴ μείνωσιν ἀσθενεῖς ἐκεῖνοι. ἄλλως δὲ, καὶ ἐκεῖ συνήγετο πᾶσα ἡ πόλις. καθάπερ οὖν ἁλιεῖς ἄριστοι ἐκείνους τοὺς κόλπους τῶν ποταμῶν
B διώκουσιν, ἔνθα πάντες συλλέγονται οἱ ἰχθύες, ὥστε μετ' εὐκολίας ἐπιτυχεῖν τῆς θήρας· οὕτω δὴ καὶ οἱ ἀπόστολοι οὗτοι, οἱ πνευματικοὶ ἁλιεῖς, εἰς ἐκεῖνον τὸν κόλπον ἔσπευδον, ὅπου πᾶσα ἡ πόλις συνήγετο, ἵνα ἐκεῖ τὸ τοῦ εὐαγγελίου δίκτυον ἁπλώσαντες, μετ' εὐκολίας τύχωσι τῆς ἄγρας. τοῦτο δὲ ἐποίουν μιμούμενοι τὸν διδάσκαλον. καὶ γὰρ ὁ Χριστός φησι, Καθ' ἡμέραν μεθ' ὑμῶν ἤμην ἐν τῷ ἱερῷ. διὰ τί ἐν τῷ ἱερῷ; ἵνα τοὺς ἐκ τοῦ ἱεροῦ λάβῃ. οὕτω καὶ οὗτοι ἀπήρχοντο μὲν ὡς προσευξόμενοι, διδασκα-
C λίαν δὲ ἔμελλον καταβάλλειν ἐκεῖ. Εἰς τὸ ἱερὸν προσεύξασθαι περὶ τὴν ὥραν τῆς προσευχῆς τὴν ἐννάτην. οὐδὲ ἡ ὥρα αὕτη ἁπλῶς παρατετήρηται. καὶ γὰρ εἶπον ὑμῖν πολλάκις περὶ τῆς ὥρας ταύτης, ὅτι ἐν αὐτῇ ὁ παράδεισος ἀνεῴχθη καὶ ὁ λῃστὴς εἰσῆλθεν, ἐν αὐτῇ ἡ κατάρα ἀνῃρέθη, ἐν αὐτῇ ἡ θυσία τῆς οἰκουμένης προσηνέχθη, ἐν αὐτῇ τὸ σκότος ἐλύθη, ἐν αὐτῇ τὸ φῶς ἔλαμψε, καὶ τὸ αἰσθητὸν καὶ τὸ νοητόν. περὶ ὥραν ἐννάτην. ὅτε ἕτεροι ἀπὸ ἀρίστου καὶ μέθης καθεύδουσιν ὕπνον βαθὺν, τότε ἐκεῖνοι νήφοντες, καὶ διεγηγερμένοι, καὶ πολλῷ τῷ πό-
D θῳ ζέοντες, ἐπὶ τὴν προσευχὴν ἔσπευδον. Εἰ δὲ ἐκεῖνοι εὐχῆς ἐδέοντο, εὐχῆς οὕτω ἐκτενοῦς, εὐχῆς οὕτω διηκριβωμένης, οἱ τοσαύτην ἔχοντες παῤῥησίαν, οἱ μηδὲν ἑαυτοῖς συνειδότες πονηρὸν, τί ποιήσομεν ἡμεῖς, μυρίων γέμοντες τραυμάτων, οὐκ ἐπιτιθέντες δὲ τῆς εὐχῆς τὸ φάρμακον; μέγα ὅπλον εὐχή. βούλει μαθεῖν πῶς μέγα ὅπλον ἡ εὐχή; προστασίας πενήτων παρέδραμον οἱ ἀπόστολοι, ἵνα πλείονα σχολὴν περὶ τὴν εὐχὴν ἔχωσι. Καταστήσατε γάρ, φησιν, ἐξ ὑμῶν ἄνδρας μαρτυρουμένους ἑπτά·

ἡμεῖς δὲ τῇ προσευχῇ καὶ τῇ διακονίᾳ τοῦ λόγου
προσκαρτερήσομεν. ἀλλ', ὅπερ ἔλεγον (μὴ γὰρ
ἐκπέσωμεν τῆς ὑποθέσεως, ὅτι ὁ μὲν Πέτρος
καὶ πρᾶξιν ἐπεδείξατο, καὶ θαῦμα ἐποίησε, καὶ
ἀπὸ τῆς πράξεως ἐπαινεῖται μᾶλλον) ἀνῆλ-
θεν οὖν εἰς τὸ ἱερὸν προσεύξασθαι· καὶ ἰδοὺ χω-
λὸς ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτοῦ, βασταζόμενος ἐκεῖ
πρὸς τὴν θύραν τοῦ ἱεροῦ. ἀπ' αὐτῶν τῶν ὠδί-
νων ἡ πήρωσις τῆς φύσεως ἦν, καὶ μεῖζον ἰατρι-
κῆς τέχνης τὸ νόσημα· ἵνα μειζόνως ἐπιδειχθῇ ἡ
τοῦ θεοῦ χάρις. ἐπειδὴ οὖν ὁ χωλὸς ἔκειτο πρὸς
τὴν πύλην τοῦ ἱεροῦ· καὶ ἰδὼν αὐτοὺς εἰσιόντας,
προσεῖχεν αὐτοῖς ζητῶν ἐλεημοσύνην παρ' αὐ-
τῶν λαβεῖν. τί οὖν ὁ Πέτρος; βλέψον εἰς ἡμᾶς,
φησιν. ἱκανὴ ἀπὸ τῆς ὄψεως ἡ ἀπόδειξις τῆς ἀ-
κτημοσύνης. οὐ χρεία λόγων, οὐδὲ ἀποδεί-
ξεως, οὐδὲ ἀποκρίσεως, οὐδὲ διδασκαλίας. ὁ στο-
λισμός σοι δείκνυσι τὸν ἀκτήμονα. τοῦτο οὖν ὅλον
τὸ κατόρθωμα τῆς ἀποστολῆς, ἵνα ταῦτα λέγῃς
πρὸς τὸν πένητα, ἵνα μὴ διορθώσῃ τὴν πενίαν
μόνον, ἵνα εἴπῃς, ὅτι μείζονα πλουτεῖν. Ἀργύ-
ριον, φησι, καὶ χρυσίον οὐκ ἔχω· ὃ δὲ ἔχω τοῦτό
σοι δίδωμι· ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔγει-
ρε, καὶ περιπάτει. εἶδες πενίαν καὶ πλοῦτον, πε-
νίαν μὲν χρημάτων, πλοῦτον δὲ χαρισμάτων. οὐκ
ἔλυσε πενίαν χρημάτων, ἀλλὰ διώρθωσε πενίαν
φύσεως. ὅρα τὴν ἐπιείκειαν Πέτρου· βλέψον
εἰς ἡμᾶς. οὐχ ὕβρισεν, οὐκ ἐλοιδορήσατο, ὃ πολ-
λάκις ποιοῦμεν ἡμεῖς πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας
ἡμῖν, εὐθύνας ἐγκαλοῦντες αὐτοῖς, ὅτι καθεύ-
δουσι. μὴ γὰρ τοῦτο ἐπετάγης, ἄνθρωπε. οὐκ
ἐκέλευσέ σοι ἀργίαν ἐγκαλεῖν, ἀλλὰ πενίαν
διορθοῦσθαι· οὐκ ἐποίησέ σε κατήγορον κακίας,
ἀλλὰ ἰατρὸν κατέστησε συμφορᾶς· οὐχ ἵνα ὀνει-
δίζῃς ῥαθυμίαν, ἀλλ' ἵνα χεῖρα ὀρέγῃς τοῖς κει-
μένοις· οὐχ ἵνα κακίζῃς τρόπον, ἀλλ' ἵνα λύσῃς
λιμόν. ἡμεῖς δὲ τοὐναντίον ποιοῦμεν· ἀφέντες
παραμυθήσασθαι τοὺς προσιόντας τῇ δόσει τῶν
χρημάτων, καὶ προσεπιτείνομεν αὐτῶν τὰ
τραύματα ταῖς τῶν ἐγκλημάτων ἐπαγωγαῖς.
ἀλλὰ καὶ ἀπολογεῖται τῷ πένητι, καὶ μετ'
ἐπιεικείας διαλέγεται. Κλῖνον γάρ, φησι,
πτωχῷ ἀλύπως τὸ οὖς σου, καὶ ἀποκρίθητι αὐ-
τῷ ἐν πρᾳότητι εἰρηνικά. Ἀργύριον καὶ χρυ-
σίον οὐκ ἔχω· ὃ δὲ ἔχω τοῦτό σοι δίδωμι. ἐν
τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔγειρε καὶ περιπάτει.

A nos vero orationi, & miniſterio verbi inſtantes erimus. Sed quod dicebam (non enim digrediendum eſt ab argumento ſermonis, vt conſtet, Petrū & actionem exhibuiſſe, & miraculū edidiſſe, & ob actionē potius eſſe laudatum) aſcēdit ergo in templū vt oraret: & ecce claudus ex vtero matris ſuæ, baiulabatur illic ad portā tēpli. Ab ipſo matris vtero natura mutilata erat, & artē medicinæ vincebat ægritudo, vt Dei gratia magis appareret. Hic ergo claudus ad portam templi iacebat, & cum introeuntes illos vidiſſet, intēdebat in eos quærens eleemoſynā ab
B ipſis accipere. Quid igitur Petrus? Reſpice in nos, inquit. Ex aſpectu ſolo conſtare poteſt quam pauper ſit: non vrebis opus eſt, non demonſtratione, nec reſpōſione, nec doctrina. Veſtitus ipſe tibi pauperem indicat. Hoc ergo totum opus & rectè factū eſt Apoſtolatus, vt hęc ad pauperē dicas, vt in remedium tantum adhibeas egeſtati, vt dicas, maiores diuitias videbis. Argētum, inquit, & aurū non habeo: quod autē habeo, hoc tibi do, in nomine Ieſu Chriſti ſurge, & ambula. Vides ege-
C ſtatem & diuitias: egeſtatem quidem pecuniarum, ſed diuitias chariſmatū ac donorū. Non ſuſtulit egeſtatem pecuniarum, ſed egeſtatem naturæ correxit. Vide modeſtiam Petri: Reſpice in nos. Non contumeliis affecit, non conuiciis laceſſiuit, vt fieri à nobis ſæpenumero ſolet in eos, qui nobis occurrunt, dum crimen illis obiicimus, quod ſint otio dediti. Num enim hoc tibi mandatum eſt mi homo? non tibi imperauit, vt otioſitatē illi obiiceres, ſed vt ipſius egeſtati remedium adhiberes. Non te improbitatis accuſatorem creauit, ſed medicū calamitatis
D cōſtituit: non vt ſegnitiē exprobrares, ſed vt iacentibus manum porrigeres: non vt mores vituperares, ſed vt famē ſedares. At nos contrariū facimus, nō dignamur ad nos accedentes pecunię largitione ſolari, ſed & illorū vulnera criminū inſuper exprobratione vellicamus. Quin etiā apud pauperē ſe excuſat, ac modeſtè illūalloquitur. Inclina enim, inquit, pauperi ſine triſtitia aurem tuā, & reſponde illi pacifica in manſuetudine. Argentū & aurū non habeo: quod autē habeo, hoc tibi do: in nomine Ieſu Chriſti ſurge & ambu-

Non ſunt contumelys afficiēdi pauperes.

Eccli. 4.8.

la. Duo ſunt hoc loco, conuerſatio, & miraculum: conuerſatio, Argentum & aurum non eſt mihi. conuerſationis enim & actionis eſt terrenas res deſpicere, facultates ſuas abijcere, præſentem ſpernere vanitatem: miraculum vero eſt claudum excitare, ac membra mutilata ſanare. Ecce tibi ergo conuerſationem & miraculum. Videamus autem vnde Petrus glorietur. Quid dixit? an ſe miracula edidiſſe? tametſi fuerat tum editum ab ipſo miraculum: ſed hoc non

Mat. 19. 27. dixit, quid ergo? Ecce nos reliquimus omnia, & ſequuti ſumus te. Vi-

Matt. 19. 29. des conuerſationem & miraculum, & conuerſationi palmam tribui? Quid ergo Chriſtus? commendauit eum & laudauit. Dico enim vobis, inquit, quod vos qui reliquiſtis domos, & quæ ſequuntur. Non dixit, Qui mortuos ſuſcitaſtis, ſed vos qui reliquiſtis bona veſtra, ſedebitis ſuper ſedes duodecim: & omnis, qui reliquerit omnia bona ſua, honorem iſtũ conſequetur. Non potes claudum erigere, ſicut Petrus: at potes dicere, vt ille; Argentum & aurũ non eſt mihi. Quod ſi hoc dixeris, factus es propinquus Petro: immo vero non ſi dixeris, ſed ſi feceris. Non potes aridam manum ſanare? ſed potes manum tuam quam inhumanitas aridam reddidit, per humanitatem extendere.

Eccli. 4. 34 Non ſit enim, inquit, porrecta manus tua ad accipiendum, & ad dandum collecta. Vides non ariditatem, ſed inhumanitatem quoque manum contrahere? Extende igitur illam per humanitatem & eleemoſynam. Non potes dæmonem eiicere, ſed peccatum eiice, maioremque mercedem accipies. Vides quo pacto conuerſatio & bona opera maiorem quam miracula mercedem, & maius premium merentur? ac ſi velis aliunde quoq; id oſtendemus. Acceſſerunt ad eũ, inquit, ſeptuaginta diſcipuli, & gaudebant, dicebantque Domine, in nomine tuo etiam demonia obediunt nobis. Et ait illis: Nolite gaudere, quia dæmonia vobis obediunt, ſed gaudete, quia nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlis. Vides vbique conuerſationem laudari. Age ergo retractemus quæ à nobis ante ſunt dicta. In hoc cognoſ-

Ioa. 13. 35. cent omnes, quia diſcipuli mei eſtis,

A δύο ἐνταῦθά ἐστι, πολιτεία καὶ θαῦμα· πολιτεία, τὸ ἀργύριον καὶ χρυσίον οὐχ ὑπάρχει μοι. πολιτείας γὰρ τὸ καταφρονεῖν τῶν γηΐνων πραγμάτων, τὸ ῥίψαι τὰ ὑπάρχοντα, τὸ ὑπεριδεῖν τῆς παρούσης ματαιότητος· θαῦμα δὲ, τὸ ἐγεῖραι τὸν χωλὸν, τὸ διορθῶσαι τὰ μέλη τὰ πεπηρωμένα. ἰδοὺ τοίνυν καὶ πολιτεία καὶ θαῦμα. ἴδωμεν οὖν πόθεν ὁ Πέτρος καυχᾶται. τί εἶπεν; ὅτι θαύματα ἐποίησε; καίτοι θαύματα ἦν πεποιηκὼς τότε· ἀλλ' οὐκ εἶπε τοῦτο, ἀλλὰ τί; Ἰδοὺ ἡμεῖς ἀφήκαμεν πάντα, καὶ ἠκολουθήσαμέν σοι. εἶδες τὴν πολιτείαν καὶ τὸ θαῦμα, καὶ τὴν πο-

B λιτείαν στεφανουμένην; τί οὖν ὁ Χριστός; τοῦτον ἀπεδέξατο καὶ ἐπῄνεσε. Λέγω γὰρ ὑμῖν, φησιν, ὅτι ὑμεῖς οἱ ἀφέντες οἰκίας, καὶ τὰ λοιπά. οὐκ εἶπεν, οἱ ἀναστήσαντες νεκροὺς, ἀλλ' ὑμεῖς οἱ ἀφέντες τὰ ὑπάρχοντα ὑμῶν, καθήσεσθε ἐπὶ δώδεκα θρόνους· καὶ πᾶς, ὅστις ἀφῆκε τὰ ὑπάρχοντα αὐτῷ πάντα, ταύτης ἀπολαύσεται τῆς τιμῆς. οὐ δύνασαι ἀναστῆσαι χωλὸν, καθάπερ ὁ Πέτρος; ἀλλὰ δύνασαι εἰπεῖν, ὡς ἐκεῖνος· Ἀργύριον καὶ χρυσίον οὐχ ὑπάρχει μοι. κἂν τοῦτο εἴπῃς, ἐγγὺς ἐγένου τοῦ Πέτρου· μᾶλλον δὲ οὐδ'

C ἂν εἴπῃς, ἀλλ' ἐὰν ποιήσῃς. οὐ δύνασαι ξηρὰν διορθῶσαι χεῖρα; ἀλλὰ δύνασαι τὴν σεαυτοῦ χεῖρα ξηρὰν γινομένην ὑπὸ ἀπανθρωπίας ποιῆσαι ἐκταθῆναι διὰ φιλανθρωπίας. Μὴ ἔστω γὰρ, φησιν, ἡ χείρ σου ἐκτεταμένη εἰς τὸ λαβεῖν, ἐν δὲ τῷ διδόναι συνεσταλμένη. ὁρᾷς ὅτι οὐχ ἡ ξηρότης, ἀλλὰ καὶ ἀπανθρωπία συστέλλει τὴν χεῖρα; ἔκτεινον οὖν αὐτὴν διὰ φιλανθρωπίας καὶ ἐλεημοσύνης. οὐ δύνασαι ἐκβαλεῖν δαίμονα; ἀλλ' ἔκβαλε ἁμαρτίαν, καὶ μείζονα λήψῃ μισθόν. εἶδες πῶς πανταχοῦ ἡ πολιτεία, καὶ

D τὰ κατορθώματα μείζονα ἔπαινον ἔχει τῶν θαυμάτων, καὶ πλείονα τὴν ἀμοιβήν; εἰ δὲ βούλει, καὶ ἑτέρωθεν τοῦτο δείξομεν· Προσῆλθον αὐτῷ, φησιν, οἱ ἑβδομήκοντα μαθηταὶ, καὶ ἔχαιρον, καὶ ἔλεγον· Κύριε, ἐν τῷ ὀνόματί σου καὶ τὰ δαιμόνια ἡμῖν ὑπακούουσι. καὶ λέγει αὐτοῖς· μὴ χαίρετε, ὅτι τὰ δαιμόνια ὑμῖν ὑπακούει, ἀλλὰ χαίρετε, ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν γέγραπται ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ὁρᾷς πανταχοῦ τὴν πολιτείαν θαυμαζομένην; φέρε οὖν, ἀναλογισώμεθα τὰ εἰρημένα ἄνωθεν. Ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταί ἐστε,

ἐὰν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους. ἰδοὺ ἀπὸ πολιτείας, A οὐκ ἀπὸ θαυμάτων, τὸ γνώρισμα τοῦ μαθητὰς εἶναι ἀποδέδεικται. Πέτρε, φιλεῖς με πλέον τούτων; ποίμαινε τὰ πρόβατά μου. ἰδοὺ καὶ ἕτερον γνώρισμα, καὶ αὐτὸ πάλιν ἀπὸ πολιτείας. τρίτον πάλιν γνώρισμα· Μὴ χαίρετε, ὅτι τὰ δαιμόνια ὑμῖν ὑπακούει, ἀλλὰ χαίρετε, ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν γέγραπται ἐν τοῖς οὐρανοῖς. καὶ τοῦτο πολιτείας πάλιν κατόρθωμα. Βούλει καὶ τετάρτην ἀπόδειξιν τούτου μαθεῖν; Λαμψάτω, φησὶ, τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἵνα ἴδωσι τὰ καλὰ ὑμῶν ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. B ἰδοὺ καὶ ἐνταῦθα ἔργα φαίνεται. καὶ ὅταν λέγῃ πάλιν· Ὅστις ἀφῆκεν οἰκίαν, ἢ ἀδελφοὺς, ἢ ἀδελφὰς ἕνεκεν ἐμοῦ, ἑκατονταπλασίονα λήψεται, καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει, τὴν πολιτείαν ἐπαινεῖ, καὶ τὸν διηκριβωμένον βίον. εἶδες τοὺς μαθητὰς ἀπὸ τοῦ φιλεῖν ἀλλήλους γνωριζομένους, τὸν δὲ ὑπὲρ τοὺς ἀποστόλους φιλοῦντα τὸν Χριστὸν ἀπὸ τοῦ ποιμαίνειν τοὺς ἀδελφοὺς φαινόμενον, τοὺς δὲ ὀφείλοντας χαίρειν, οὐκ ἀπὸ τοῦ δαίμονας ἐκβάλλειν, ἀλλ᾽ ἀπὸ C τοῦ ἐγγεγράφθαι ἐν τῷ οὐρανῷ κελευομένους εὐφραίνεσθαι, καὶ τοὺς μὲν τὸν θεὸν δοξάζοντας ἀπὸ τῆς τῶν ἔργων λαμπρότητος δεικνυμένους, τοὺς δὲ ζωῆς ἐπιτυχόντας καὶ ἑκατονταπλασίονα λαμβάνοντας, ἀπὸ τῆς τῶν παρόντων ἁπάντων ὑπεροψίας ἐπιτυχόντας ταύτης τῆς δωρεᾶς. τούτους μίμησαι πάντας, καὶ δυνήσῃ καὶ μαθητὴς εἶναι, καὶ ἐν τοῖς φίλοις τοῦ θεοῦ ἀριθμεῖσθαι, καὶ δοξάζειν τὸν θεὸν, καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς ἀπολαύσαι. καὶ οὐδὲν ἔσται σοι κώλυμα πρὸς τὸ τυχεῖν τῶν ἀγαθῶν ἁπάντων, τὸ μὴ ποιεῖν σημεῖα, ἐὰν D πολιτείαν ἔχῃς διηκριβωμένην. καὶ γὰρ αὐτὸς, τοῦτο τὸ ὄνομα, Πέτρος, οὐκ ἀπὸ θαυμάτων καὶ σημείων ἔλαβεν, ἀλλ᾽ ἀπὸ ζήλου καὶ φίλτρου γνησίου. οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ νεκροὺς ἀνέστησεν, οὐδὲ ἐπειδὴ χωλὸν ἀνώρθωσεν, οὕτως ἐκλήθη. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ πίστιν μετὰ τῆς ὁμολογίας ἐπεδείξατο γνησίαν, τὸ ὄνομα τοῦτο ἐκληρονόμησε, Σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν. διὰ τί; οὐχ ὅτι θαύματα ἐποίησεν, ἀλλ᾽ ὅτι εἶπε, Σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος.

A ſi vos inuicem dilexeritis. Ecce non ex miraculis, ſed ex conuerſatione dignoſci diſcipulos demonſtratum eſt. *Ioa. 21.17.* Petre diligis me plus his? paſce oues meas. Ecce alterum indicium, & hoc rurſus à conuerſatione ſumptum. Tertium rurſus indicium: Nolite gaudere, quia dæmonia vobis obediunt, ſed gaudete, quia nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlis. Et hoc rurſus conuerſationis eſt rectè factum. Vis etiam quartam huius rei demonſtrationem cognoſcere? Luceat, inquit, lux veſtra coram *Matt. 5.15.* hominibus, vt videant opera veſtra B bona, & glorificent patrem veſtrum, qui in cœlis eſt. Ecce hic quoque opera occurrunt. Et cum rurſus ait: *Matt. 19. 29.* Quiſquis reliquerit domum vel fratres, vel ſorores propter me, centuplum accipiet, & vitam æternam poſſidebit, conuerſationem laudat, & vitam exactam. Vides diſcipulos ex eo fuiſſe deſignatos, quod mutuo ſe diligerent, eum vero qui Chriſtum ſupra Apoſtolos diligebat ex eo innotuiſſe, quod fratres paſceret: eos porro qui gaudere debuerunt, C non ex eo quod eiicerent dæmones, ſed ex eo quod eorum nomina ſcripta in cœlis eſſent gaudere iuſſos eſſe, atque illos qui Deum glorificarent, ab operum ſplendore fuiſſe deſignatos; eos vero qui vitam aſſequerentur, & centuplum acciperent idcirco eiuſmodi munere donari, quod præſentia cuncta contempſerint. Hos omnes imitare, & diſcipulus eſſe poteris, atque inter amicos Dei numerari, Deum glorificare, ac vita æterna potiri: nec impedimento vllo tibi eſſe poterit, D quod ſigna non facias, ſi conuerſationem mundam & exactam præ te feras. Nam & ipſe Petrus hoc nomen non propter miracula vel ſigna recepit, ſed propter zelum, amoremque ſyncerum. Neque enim quia mortuos ſuſcitarat, aut quia claudum erexerat, ſic appellatus eſt: quia fidem cum confeſſione ſynceram exhibuerat, hoc nomen obtinuit. Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo eccleſiam meam. Quam ab cauſ- *Matt. 16. 18.* ſam? Nõ quia fecit miracula, ſed quia dixit, Tu es Chriſtus filius Dei viui.

Vides ipſam etiam Petri appellationem non à miraculis, ſed ab ardenti zelo initium duxiſſe? Verumenimuero quando Petri feci mentionem, ſubiit animum meum alterius Petri recordatio communis patris & doctoris, qui eum illi in virtute ſucceſſiſſet, etiam illius cathedram eſt adeptus. Hæc enim eſt vna etiam noſtræ ciuitatis prærogatiua dignitatis, quod principem Apoſtolorum ab initio doctorem acceperit. Æquum enim erat, vt ea, quæ nomine Chriſtiarum ante vniuerſum orbem terrarum ornata fuit, primum Apoſtolorum paſtorem acciperet. Sed cum eum doctorem accepiſſemus, non in perpetuum retinuimus, ſed regiæ ciuitati Romæ illum conceſſimus: immo vero in perpetuum ipſum retinuimus. Nam corpus quidem Petri non retinemus, ſed Petri fidem tanquam Petrum retinemus: porro dum Petri fidem retinemus, ipſum Petrum habemus. Ita cum imitatorem illius cernamus, ipſum cernere videmur: ſiquidem Ioannem Chriſtus Heliam appellauit, non quod Helias eſſet Ioannes, ſed quod in ſpiritu Heliæ ac virtute veniſſet. Sicut igitur Ioannes, quoniam in ſpiritu Heliæ ac virtute venerat, Helias dicebatur: ita hic quoque, quoniam in confeſſione ac fide Petri aduenit, merito illius etiam appellatione donabitur. Nam conuerſationis cognatio, nominum etiam communionem parit. Oremus autem omnes, vt ad ſenectutem etiam Petri perueniat: ſiquidem apoſtolus iam ſenex vitam finiuit. Cum enim ſenueris, inquit, tunc cingent te, & ducent, quo tu non vis. Precemur autem & huic longam vitæ conuerſationem: ſi enim producatur eius ſenectus, efficiet, vt magis vegeta ſit, & viuida ſpiritualis iuuentus noſtra: quam vtinam ætate florentem ac viuidam nos perpetuo conſeruare contingat cum illius precibus, & huius Petri, cum gratia & benignitate domini noſtri Ieſu Chriſti, cui gloria & imperium vna cum Spiritu ſancto nunc & ſemper, & in ſecula ſeculorum. Amen.

Epiſcopum Antiochenum intelligit.

Ioan. 21. 18

A ὁρᾷς ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ Πέτρον κληθῆναι, οὐκ ἀπὸ θαυμάτων, ἀλλ' ἀπὸ ζήλου πεπυρωμένου ἔλαβε τὴν ἀρχήν, ἀλλ' ἐπειδὴ Πέτρου ἐμνήσθην, εἰσῆλθέ μοι καὶ ἑτέρου Πέτρου μνήμη, τοῦ κοινοῦ πατρὸς, καὶ διδασκάλου, ὃς τὴν ἐκείνου διαδεξάμενος ἀρετὴν, καὶ τὴν καθέδραν ἐκληρονόμησε τὴν ἐκείνου. ἓν γὰρ καὶ τοῦτο πλεονέκτημα τῆς ἡμετέρας πόλεως, τὸ τῶν ἀποστόλων τὸν κορυφαῖον λαβεῖν ἐν ἀρχῇ διδάσκαλον. ἔδει γὰρ τὴν πρώτην τῆς οἰκουμένης ἁπάσης τὸ τῶν χριστιανῶν ἀναδησαμένην ὄνομα, τὸν τῶν ἀποστόλων πρῶτον ποιμένα λαβεῖν. ἀλλὰ λαβόντες B αὐτὸν διδάσκαλον, οὐκ εἰς τέλος κατέσχομεν, ἀλλὰ παρεχωρήσαμεν τῇ βασιλίδι Ῥώμῃ· μᾶλλον δὲ εἰς τὸ τέλος αὐτὸν ἐσχήκαμεν. τὸ μὲν γὰρ σῶμα Πέτρου οὐ κατέχομεν, τὴν δὲ πίστιν Πέτρου κατέχομεν ὡς Πέτρον· τὴν δὲ πίστιν Πέτρου κατέχοντες, αὐτὸν ἔχομεν Πέτρον. οὕτω καὶ τὸν ἐκείνου ζηλωτὴν ὁρῶντες, αὐτὸν δοκοῦμεν ὁρᾶν. καὶ γὰρ τὸν Ἰωάννην Ἡλίαν ἐκάλεσεν ὁ Χριστὸς, οὐκ ἐπειδὴ Ἡλίας ἦν ὁ Ἰωάννης, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει ἦλθεν Ἡλίου. καθάπερ οὖν ὁ Ἰωάννης, ἐπειδὴ ἐν πνεύματι καὶ C δυνάμει ἦλθεν Ἡλίου, Ἡλίας ἐλέγετο, οὕτω καὶ οὗτος, ἐπειδὴ ἐν ὁμολογίᾳ καὶ πίστει Πέτρου παραγέγονεν, εἰκότως ἂν καὶ τῆς προσηγορίας ἐκείνης ἀξιωθείη. ἡ γὰρ τῆς πολιτείας συγγένεια, καὶ τὴν κοινωνίαν τῶν ὀνομάτων ποιεῖ. εὐξώμεθα δὲ πάντες καὶ εἰς τὸ Πέτρου γῆρας αὐτὸν ἐλθεῖν· καὶ γὰρ ὁ ἀπόστολος ἐν γήρᾳ τὸν βίον κατέλυσεν. Ὅταν γὰρ, φησι, γηράσῃς, τότε ζώσουσί σε, καὶ ἄξουσιν ὅπου οὐ θέλεις. αἰτήσωμεν δὴ καὶ τούτῳ μακρὰν πολιτείαν. ἐκτεινόμενον γὰρ αὐτοῦ τὸ γῆρας, τὴν ὑμετέραν νεότητα τὴν πνευματικὴν μᾶλλον ἀκμάζειν ποιεῖ· ἣν γένοιτο δια- D παντὸς ἐν ἀκμῇ τηρηθῆναι, εὐχαῖς μὲν ἐκείνου καὶ τούτου τοῦ Πέτρου, χάριτι δὲ καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Πρὸς

Πρὸς τοὺς ἐγκαλέσαντας ὑπὲρ τοῦ μήκους τῶν A προοιμίων, καὶ ὅτι χρήσιμον τὸ φέρειν ἐλέγχους, καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ εὐθέως πιστεύσας μετωνομάσθη Παῦλος, καὶ ὅτι οὐκ ἐξ ἀνάγκης, ἀλλ' ἐκ προαιρέσεως γέγονεν αὐτῷ ἡ μεταβολή, καὶ εἰς τὸ ῥητόν· Σαοὺλ, Σαοὺλ, τί με διώκεις;

Ad eos qui reprehenderunt eum ob proœmiorum prolixitatem, & quod utile ſit æquo animo ferre reprehenſiones: & quare non ſtatim, ex quo credidit, mutatum eſt nomen Sauli in Paulum, & quod non ex neceſsitate, ſed libera voluntate facta eſt in eo hæc conuerſio, & in dictum illud, Saule, Saule quid me perſequeris? Act. 9. 4.

Incerto interprete.

Ἐνεκάλεσαν ἡμῖν τινες τῶν ἀγαπητῶν τῶν ἡμετέρων, ὅτι τοῦ λόγου τὰ προοίμια πρὸς μῆκος ἐκτείνομεν, καὶ εἰ μὲν δικαίως, ἢ ἀδίκως ἐνεκάλεσαν, τότε εἴσεσθε, ἐπειδὰν καὶ τὰ παρ' ἡμῶν ἀκούσαντες, ὡς ἐν κοινῷ δικαστηρίῳ τὴν ψῆφον ἐνέγκητε. ἐγὼ δὲ καὶ πρὶν ἀποδεῖξαι τοῦτο, χάριν αὐτοῖς ἔχω τῶν ἐγκλημάτων. κηδεμονίας γὰρ, οὐ πονηρίας ἐστὶ τὰ ἐγκλήματα. καὶ τὸν φιλοῦντά με, οὐχ ὅταν ἐπαινῇ με μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐγκαλῇ καὶ διορθῶται, τότε φαίην ἂν ἔγωγε φιλεῖν. τὸ μὲν γὰρ ἁπλῶς πάντα ἐπαινεῖν, καὶ τὰ καλῶς ἔχοντα, καὶ τὰ μὴ καλῶς, οὐκ ἔστι φιλοῦντος, ἀλλ' ἀπατεῶνος καὶ εἴρωνος· τὸ δὲ ἐπαινεῖν μὲν ἄν τι τῶν δεόντων γίνηται, ἐγκαλεῖν δὲ ἄν τι διαμαρτάνηται, τοῦτο φίλου καὶ κηδεμόνος. καὶ ἵνα μάθητε, ὅτι τὸ ἁπλῶς πάντα ἐπαινεῖν καὶ μακαρίζειν ἐπὶ πᾶσιν, οὐκ ἔστι φίλου, ἀλλὰ πλάνου· λαός μου γάρ, φησιν, οἱ μακαρίζοντες ὑμᾶς, πλανῶσιν ὑμᾶς, καὶ τὴν τρίβον τῶν ποδῶν ὑμῶν ἐκταράσσουσι. τὸν μὲν οὖν ἐχθρὸν οὐδὲ ἐπαινοῦντα δέχομαι, τὸν δὲ φίλον καὶ ἐγκαλοῦντα προσίεμαι. ἐκεῖνος, κἂν φιλῇ με, ἀηδής ἐστιν· οὗτος, κἂν τραυματίζῃ με, ποθεινός ἐστιν· ἐκείνου τὸ φίλημα ὑποψίας γέμει, τούτου τὸ τραῦμα κηδεμονίαν ἔχει. διὰ τοῦτό φησί τις· ἀξιοπιστότερα τραύματα φίλου, ἢ ἑκούσια φιλήματα ἐχθροῦ. τί λέγεις; τραύματα φιλημάτων βελτίονα, φησίν. οὐ γὰρ τῇ φύσει τῶν γινομένων, ἀλλὰ τῇ διαθέσει τῶν ποιούντων προσέχω. βούλει μαθεῖν, πῶς ἀξιοπιστότερα τραύματα φίλου, ἢ ἑκούσια φιλήματα ἐχθροῦ; ἐφίλησε τὸν κύριον ὁ Ἰούδας, ἀλλὰ προδοσίας αὐτοῦ τὸ φίλημα ἔγεμεν, ἰοῦ αὐτοῦ τὸ στόμα εἶχε, πονηρίας ἡ γλῶσσα ἐπέπληστο. τὸν παρὰ Κορινθίοις πεπορνευκότα ἐτραυμάτισεν ὁ Παῦλος, ἀλλ' ἔσωσε. καὶ πῶς ἐτραυμάτισε, φησί; τῷ Σατανᾷ παραδούς.

Reprehenderunt nos amicorum quidam, quòd productiora ſermonum initia faciamus. Igitur an iuſtè illi taxent, an vero iniuſtè, B tunc intelligetis, cum audiritis iis, quæ à nobis dicta fuerint, tanquam in foro ſententiam feretis. Ego vero priuſquam id oſtēdam, primum præfatione demonſtrabo, quod ob hanc reprehenſionem gratias illis agam. Reprehenſiones enim nō ex malitia ſed cura proximi proficiſcūtur. Aſſeuerauerim amare me amicū nō ſolum quādo laudat, ſed & quando reprehendit & corrigit. Nam omnia laudare tam quę benè ſe habent, quàm quæ malè, non fuerit amici, ſed irriſoris: nec diligētis, ſed C decipientis. Laudare ſi quid fiat vt debet, reprehendere autem ſi peccatum fuerit, amici eſt & curam agentis. Et vt diſcatis quod ſine delectu omnia laudare, & in omnibus beatum dicere, nō ſit amici ſed impoſtoris, dicit ſcriptura. Populé meus, qui te beatum dicūt, ipſi te decipiunt, & ſemitam pedum tuorum exturbant. Sanè inimicum ne laudantem quidem probo, amicū vero & reprehendentem amplexor. Ille etſi me oſculetur, inſuauis eſt: hic etſi vulneret, amabilis. Illius oſculum ſuſpicione plenum eſt, huius vulnus me- D dicamenti vim habet. Propter hoc dicit quidā: Fideliora ſunt vulnera amici quā ſpōtanea oſula inimici. Quid dicis? Vulnera oſculis meliora, inquit. Nō enim ad naturā eorū quę fiunt, ſed potius ad affectionē eorum qui faciūt, attendo. Vis diſcere, quomodo fideliora ſunt vulnera amici quam blanda oſcula inimici? Oſculatus eſt dominum Iudas, ſed oſculo prodidit: venenum habebat os eius, malitiaq; impleta erat lingua eius. Paulus vulnerauit eū, qui apud Corinthios ſcortatus fuit, ſed ſaluauit. Et quomodo vulnerauit? inquit? Quia tradidit eum Satanæ.

Amici veri officium

Eſa 3. 12.

Pro. 27. 6.

Luc. 22.

1. Cor. 5. 5.

Inquit enim: Tradatur Satanæ ad interitũ, quo ſpiritus ſaluus ſit in die domini Ieſu. Vidiſti vulnera ſalutem afferentia? vidiſti oſculum proditione plenum? Sic fideliora ſunt vulnera amici, quàm ſpõtanea oſcula inimici. Verùm inquiramus quomodo hoc dictum, nõ ſolùm in hominibus, ſed & in Deo & diabolo habeat locum. Ille enim amicus, hic inimicus: ille ſaluator & curam noſtri gerens, hic inimicus & deceptor. Et hic quidem aliquando dedit oſculum, ille verò vulnus inflixit. Et quomodo hic oſculatus eſt, & ille vulnerauit? Hic quidẽ dixit Eritis ſicut dij: ille autem, Terra es, & in terrã abibis. Vter igitur magis profuit, hic ne qui dixit, Eritis ſicut dij: an ille qui dixit, Terra es, & in terram abibis? Ille mortem interminatus eſt, hic immortalitatẽ promiſit. Atqui hic, qui immortalitatem pollicitus eſt, è paradiſo eiecit: ille vero qui mortem comminatus eſt, in cœlum inuexit. Vides quomodo fideliora vulnera amici, quàm ſpõtanea oſcula inimici? Idcirco, antequã hoc demonſtrarem, gratias agere volui his, qui me arguunt. Amici enim, ſiue iuſtè, ſiuè iniuſtè arguunt non opprobare volunt, ſed hoc faciunt vt emendent. Inimici autem etſi iuſtè reprehenduat, hoc tamẽ agunt, non vt corrigant, ſed vt exſibilent: ſicut & illi dum laudant, hoc vnũ ſpectant vt meliorem reddant: & hi dum laudant, ſtudent quomodo ſupplantare poſſint. Veruntamen quomodocunque reprehenſio contingat, vtile fuerit, bonũmque magnum, ſi ferantur reprehenſiones & accuſationes, & non detur locus iræ & exaſperationi. Quid enim odit redargui, ait, inſipiens eſt. Non dixit ſic vel ſic redargui, ſed tantùm redargui. Nam ſiquidem iuſtè arguit amicus, tu peccatum corrige: ſin abſque ratione & immerito, lauda voluntatem eius, & proba bonam mentis intentionem, agnoſce, & teſtare amicitiæ beneficium: nõ enim reprehenderet, niſi multùm diligeret. Proinde ne ſtomachemur, ne ſuccenſeamus, cùm arguimur. Quod ſi omnes ita affecti eſſemus, vt & argueremus peccantes, & lapſi libenter ferremus reprehenſiones: mirũ, quanta hinc vitę noſtrę accederẽt commoda. In peccatis enim hoc operãtur reprehẽſiones, quod in vulneribus remedia.

Pro. 27. 6. — *Gen. 3. 5. & 19.* — *Magnum bonum reprehenſiones ferre.* — *Pro. 12. 1.*

A παραδότε γάρ, φησι, τὸν τοιοῦτον τῷ Σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός. διὰ τί; ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ κυρίου Ἰησοῦ. Εἶδες τραύματα σωτηρίας ἔχοντα; εἶδες φίλημα προδοσίας γέμον; οὕτως ἀξιοπιστότερα τραύματα φίλου, ἢ ἑκούσια φιλήματα ἐχθροῦ. τοῦτο μὴ ἐπ' ἀνθρώπων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ θεοῦ, καὶ ἐπὶ τοῦ διαβόλου ἐξετάσωμεν. ὁ μὲν φίλος, ὁ δὲ ἐχθρός· ὁ μὲν σωτὴρ καὶ κηδεμών, ὁ δὲ ἀπατεὼν καὶ πολέμιος. ἀλλ' ὁ μὲν ἐφίλησέ ποτε, ὁ δὲ ἐτραυμάτισε. πῶς ὁ μὲν ἐφίλησεν, ὁ δὲ ἐτραυμάτισεν; ὁ μὲν εἶπεν, ἔσεσθε ὡς θεοί· ὁ δὲ εἶ- B πε, γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ. τίς οὖν ὠφέλησε μᾶλλον, ἐκεῖνος ὁ εἰπών, ὅτι ἔσεσθε ὡς θεοί, ἢ οὗτος ὁ εἰπών, ὅτι γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ; οὗτος θάνατον ἠπείλησεν, ἐκεῖνος ἀθανασίαν ἐπηγγείλατο. ἀλλ' ὁ μὲν ἀθανασίαν ἐπαγγειλάμενος, καὶ τοῦ παραδείσου ἐξέβαλεν· ὁ δὲ θάνατον ἀπειλήσας, εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνήγαγεν. εἶδες πῶς ἀξιοπιστότερα τραύματα φίλου, ἢ ἑκούσια φιλήματα ἐχθροῦ; διὰ τοῦτο καὶ πρὶν ἀποδεῖξαι, χάριν ἔχω τοῖς ἐγκαλοῦσιν. οἱ μὲν γάρ, κἂν δικαίως, κἂν ἀδίκως ἐγκαλῶσιν, C οὐκ ὀνειδίσαι βουλόμενοι, ἀλλὰ διορθῶσαι, τοῦτο ποιοῦσιν· οἱ δὲ ἐχθροί, κἂν δικαίως ἐγκαλῶσιν, οὐχὶ διορθῶσαι, ἀλλ' ἐκπομπεῦσαι σπουδάζοντες ἐλέγχουσιν· οὗτοι τοίνυν ἐπαινοῦντες, σπουδαιοτέρους ζητοῦσι ποιῆσαι, ἐκεῖνοι δέ, κἂν ἐπαινῶσιν, ὑποσκελίσαι σπουδάζουσι. πλὴν ὅπως ἂν ὁ ἔλεγχος κινῆται, μέγα ἀγαθὸν τὸ δύνασθαι φέρειν ἐλέγχους καὶ ἐγκλήματα, καὶ μὴ ἐκθηριοῦσθαι. ὁ γὰρ μισῶν ἐλέγχους, ἄφρων ἐστί, φησιν. οὐκ εἶπε, τοιόνδε, ἢ τοιόνδε ἐλέγχους, ἀλλ' ἁπλῶς, ἐλέγχους. εἰ μὲν γὰρ δικαίως ἐνεκάλεσεν ὁ φίλος, D διόρθωσαι τὸ ἁμάρτημα. εἰ δὲ ἀλόγως ἐμέμψατο, τέως ἐπαίνεσον αὐτὸν τῆς γνώμης, ἀπόδεξαι τὸν σκοπόν, χάριν ὁμολόγησον τῆς φιλίας. ἀπὸ γὰρ τοῦ σφόδρα φιλεῖν τὸ ἐγκαλεῖν γίνεται. μὴ δυσχεραίνωμεν ἐλεγχόμενοι. καὶ γὰρ μεγάλα ὀνίνησι τοῦτο τὴν ζωὴν τὴν ἡμετέραν, εἰ γένοιτο παρὰ πάντων, εἰ καὶ ἐλέγχοιμεν τοὺς ἁμαρτάνοντας, καὶ ἁμαρτάνοντες φέροιμεν τοὺς ἐλέγχους εὐκόλως. ὅσα γὰρ ἐπὶ τῶν τραυμάτων ἐστὶ τὰ φάρμακα, τοῦτο ἐπὶ τῶν ἁμαρτημάτων οἱ ἔλεγχοι.

ὥσπερ οὖν ὁ τὰ φάρμακα διακρουόμενος, ἀνόητος· οὕτω καὶ ὁ τοὺς ἐλέγχους μὴ καταδεχόμενος, ἄφρων. ἀλλ' ἐκθηριοῦνται πολλοὶ πολλάκις, πρὸς ἑαυτοὺς ἐννοοῦντες καὶ λέγοντες· σοφός, φησιν, ἐγώ, καὶ συνετὸς τοῦ δεῖνος ἀνέξομαι; οὐκ εἰδότες, ὅτι τοῦτο αὐτὸ ἐσχάτης ἀνοίας τεκμήριον. εἶδον γάρ, φησιν, ἄνθρωπον δοκοῦντα σοφὸν εἶναι παρ' ἑαυτῷ, ἐλπίδα δὲ ἔχει μᾶλλον ὁ ἄφρων αὐτοῦ. διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος λέγει, μὴ γίνεσθε φρόνιμοι παρ' ἑαυτοῖς. κἂν γὰρ μυριάκις εἶ σοφός, καὶ τὰ δέοντα συνορῶν, ἀλλ' ἄνθρωπος εἶ, καὶ χρείαν ἔχεις συμβούλου. ὁ θεὸς γὰρ μόνος ἐστὶν ἀνενδεής, καὶ μόνος οὐ δεῖται συμβούλου. δι' ὃ καὶ περὶ ἐκείνου μόνου λέγεται· τίς γὰρ ἔγνω νοῦν κυρίου, ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; ἄνθρωποι δέ, κἂν μυριάκις ὦμεν σοφοί, μυριάκις ἐλεγχόμεθα, καὶ τὸ τῆς φύσεως ἡμῶν ἀσθενὲς διαφαίνεται. οὐ γὰρ δύναται πάντα εἶναι ἐν ἀνθρώποις, φησί. διὰ τί; ὅτι οὐκ ἀθάνατος υἱὸς ἀνθρώπου. τί φωτεινότερον ἡλίου, ἀλλ' ὅμως καὶ τοῦτο ἐκλείπει. καθάπερ οὖν ἐκεῖνο τὸ φῶς τὸ λαμπρόν, τὴν ἀπαστράπτουσαν ἀκτῖνα, σκότος ἐπελθὸν ἀποκρύπτει· οὕτω πολλάκις καὶ τὴν σύνεσιν τὴν ἡμετέραν, καθάπερ ἐν σταθερᾷ μεσημβρίᾳ λάμπουσαν καὶ διαφαινομένην, ἐπελθοῦσα ἄγνοια ἀπέκρυψε πολλάκις. καὶ ὁ μὲν σοφὸς τὸ δέον οὐ συνεῖδεν, ὁ δὲ ἐλάττων ἐκείνου πολλῷ ὀξύτερον ἐκείνου τοῦτο ἐφώρασε. καὶ τοῦτο γίνεται, ἵνα μήτε ὁ σοφὸς ἐπαίρηται, μήτε ὁ εὐτελὴς ἑαυτὸν ταλανίζῃ. μέγα ἀγαθὸν ἐλέγχους δύνασθαι φέρειν, μέγα ἀγαθὸν δύνασθαι ἐλέγχειν. τοῦτο κηδεμονίας μεγίστης. νυνὶ δὲ ἂν μὲν ἴδωμεν ἄνθρωπον τὸν χιτωνίσκον ἔχοντα παραλελυμένον ἐκ πλαγίων, ἢ τὴν ἄλλην στολὴν κακῶς περικειμένην, διορθοῦμεν καὶ ὑπομιμνήσκομεν· ἂν δὲ ἴδωμεν αὐτοῦ τὴν ζωὴν παραλελυμένην, οὐδὲ λόγου προϊέμεθα· ἂν ἴδωμεν αὐτοῦ τὸν βίον ἀσχήμονα ὄντα, παρατρέχομεν. καίτοι τὰ μὲν τῶν ἱματίων, μέχρι γέλωτος· τὰ δὲ τῆς ψυχῆς, μέχρι κινδύνου καὶ τιμωρίας ἐστίν. ὁρᾷς τὸν ἀδελφόν, εἰπέ μοι, κατὰ κρημνοῦ φερόμενον, ἠμελημένον ἔχοντα βίον, οὐ συνορῶντα τὸ δέον, καὶ οὐκ ὀρέγεις χεῖρα; οὐκ ἀνίστας ἐκ τοῦ πτώματος, οὐκ ἐγκαλεῖς καὶ ἐλέγχεις; ἀλλὰ τὸ μὴ προσκροῦσαι αὐτῷ καὶ φανῆναι ἀπεχθὴς προτιμᾷς τῆς ἐκείνου σωτηρίας;

A Idcirco ſicut inſipiens eſt qui pharmaca reiicit, ita & ſtultus qui non ſuſcipit grato animo reprehēſiones. Atqui nō rarò multi exaſperantur, & intra ſemetipſos cogitant & dicunt: Sapiens ego & tāta præditus intelligentia, hūc ferrem? ignorant autem, quod hoc extremæ dementiæ ſit indicium. Videbā enim, inquit, hominem qui ſibi videbatur ſapiens, & maiorem illo ſpem habet inſipiens. Ea propter & Paulus dicit: Ne ſitis prudentes apud voſmetipſos. Nam licèt mirum in modum ſapiens ſis, & perſpicias ea quæ oportet, attamen homo es, & conſiliario tibi B opus eſt. Solius enim Dei eſt nullius indigere, & nullo opus habere conſiliario. Et propterea de eo ſolo dicitur: Quis cognouit ſenſum Domini, vel quis eius conſiliarius fuit? Cæterùm homines nos, etiamſi plurimùm ſapiētes ſimus, in multis tamen reprehendi meremur, atque hinc naturæ noſtræ apparet infirmitas. Non enim omnia eſſe poſſunt in hominibus, inquit. Et quare? ecce filius hominis non eſt immortalis. Quid lucidius Sole? attamen & lux eius deficit. Et profectò ſi- C cut fulgidam illam lucem & fulguroſum iubar ſæpenumerò ſuperuenientes tenebræ obtegunt: ita & intellectum noſtrum, quaſi in meridie fulgentem, & perſpicuum, incōſiderantia obrepens tenebroſum reddit. Et nonnunquam euenit, vt ſapiens non videat quod oportet, & minor & hebetior clarè & acutè illud perſpiciat. Hīc eſt, quare neq; ſapiēs extolli, neq; abiectior miſerū ſe dicere debeat. Itaq; magnū bonū eſt ferre reprehēſiones, magnū etiam bonū eſt poſſe reprehēdere: nā hoc fides & cura, quā proximo de- D bemus, exigūt. Iam nos ſi quē videmus veſte breuiori & ex laterib⁹ aperta, vel alioqui indecēter veſtitū, admonemus & emēdamus: verùm vidētes vitā eius diſſolutā, ne verbū quidem proferim⁹, vidētes mores eius nefarios, prçterim⁹: tametſi ridicula ſint ea quæ ad veſtes pertinēt, periculoſa autē & dānoſa, quç ad animā: dic obſecro, Nónne cū vides fratrē per prçceps ferri, vel alio qui per incuriā alio quā oportet ſpectare, manū ei porrigis? nōne à lapſu erigis? nónne reprehendis & arguis? Et in his, maioris facis nō offēdere, & nō haberi pro inimico, quam ſalutis eius curā habere?

Prou. 26. 12.
Ro. 12. 16.
Eſa. 40.
Eccli. 17. 29.
Magnum bonum poſſe reprehendere.

Et quam habiturus es apud Deum veniam? vel quam defenſionem? Non audiſti, quid Deus Iudæis præcepit? nempe ne errãtia inimicorum iumenta deſpiciant, & lapſa ne prætereant.
Exo. 23. 5. & Deut. 22. Quod cùm Iudæis præceptũ ſit, ne inimicorum bruta contemnant, noſne fratrum animos qui quotidie ſupplantantur, deſpiciemus? Et quomodo non eſt ſumma inhumanitas, & ferina crudelitas, nos non tantum curæ hominibus impendere, quantum alij iumentis? Hoc eſt quod omnem vitam noſtram confundit, hoc eſt quod omnem ordinem ſubuertit: quia neque boni conſulimus cùm reprehendimur, neque alios reprehendere volumus. Ideò enim moleſti ſumus cùm arguimus, quia & exaſperamur cum arguimur. Enimuerò ſi ſciret frater, quòd à te laudaretur te arguens, ipſe etiam vicariam eandem operam tibi impenderet.
Omnes indigent cõſiliario. Ceterùm ſi diſcere vis, quòd etiam ſi ingenij acrimonia antecellas alios, ſiſq; valde perfectus, perueneriſque ad ſummum ipſum virtutis faſtigium, opus tibi ſit conſiliario, & aliquo qui te corrigat & arguat, audi hiſtoriam
Num. 12. 3. veterem. Neque enim Moſi facilè par fueris, qui vt ſcriptura inquit, omnium hominum erat mitiſſimus, amicúſque Deo, & in externa philoſophia benè inſtitutus, & non minus ſpiritualium intelligentia inſignis. Eruditus enim eſt, inquit, Moſes omni ſapientia Ægyptiorum. Vides omnigenam eius eruditionẽ? Et erat potens in
Act. 7. 22. verbo & opere, aliiſq; virtutibus. Cuius & aliud habet teſtimonium. Multis prophetis, inquit, familiaris fuit Deus,
Deu. 34. 10 ſed nulli ſicut Moſi. Nam aliis quidem per ænigmata & ſomnia, Moſi verò facie ad faciem. Quæriſne aliud maius virtutis illius argumẽtum, quàm quod omnium dominus ſeruo vt amico loquitur? Erat itaq; ſapiens tam domeſtica quàm peregrina eruditione: erat potens verbo & opere. Imperabat creaturæ, quia amicus erat domini creaturæ.
Exo. 14. Eduxit tantum populum ex Ægypto, mare diuiſit, & iterũ cõiunxit, miraculum ſanè admirabile. Tunc enim primum ſol vidit mare, non nauali, ſed pedeſtri itinere tranſiri, pelaguſq; non remis & nauibus, ſed equorũ pedibus tranſmitti. Nihilominus ſapiens ille, qui tam potens in verbo & opere,

A καὶ ποίαν ἕξεις συγγνώμην παρὰ τοῦ θεοῦ; τίνα ἀπολογίαν; οὐκ ἤκουσας τί τοῖς Ἰουδαίοις ἐκέλευσεν ὁ θεός· τὰ ὑποζύγια τῶν ἐχθρῶν μὴ περιορᾷν πλανώμενα, μηδὲ παρατρέχειν πεπτωκότα; εἶτα Ἰουδαῖοι μὲν τὰ ἄλογα κελεύονται μὴ περιορᾷν τῶν ἐχθρῶν, ἡμεῖς δὲ τὰς ψυχὰς τῶν ἀδελφῶν καθ' ἑκάστην ὑποσκελιζομένας ἡμέραν περιοψόμεθα; καὶ πῶς οὐκ ἐσχάτης τοῦτο ὠμότητος καὶ θηριωδίας, μηδὲ τοσαύτην ἀπονέμειν ἀνθρώποις πρόνοιαν, ὅσην τοῖς ἀλόγοις ἐκεῖνοι; τοῦτο πάντα ἀνέτρεψε, τοῦτο τὸν βίον ἡμῶν συνέχεεν, ὅτι οὔτε ἐλεγχόμενοι φέρομεν
B γενναίως, οὔτε ἑτέρους ἐλέγχειν βουλόμεθα. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἐπαχθεῖς ἐσμεν ἐλέγχοντες, ἐπειδὴ ἐκθηριούμεθα ἐλεγχόμενοι. εἰ γὰρ ᾔδει ὁ ἀδελφὸς, ὅτι ἐλέγξας σε ἐπῃνεῖτο παρὰ σοῦ, καὶ αὐτὸς ἐλεγχόμενος, τὴν αὐτὴν ἀμοιβὴν ἀπέδωκεν ἄν. βούλει μαθεῖν ὅτι κἂν σφόδρα συνετὸς ᾖς, κἂν σφόδρα ἀπηρτισμένος, κἂν πρὸς αὐτὴν τὴν ἄκραν κορυφὴν ἔλθῃς τῆς ἀρετῆς, χρείαν ἔχεις συμβούλου καὶ διορθοῦντος καὶ ἐλέγχοντος; ἄκουσον ἱστορίαν παλαιάν. οὐδὲν Μωσέως ἦν ἴσον. καὶ γὰρ πρᾳότατος, φησὶν, ἦν πάντων ἀν-
C θρώπων ἐκεῖνος, καὶ τῷ θεῷ φίλος, καὶ τῆς ἔξωθεν φιλοσοφίας ἐνεπέπληστο, καὶ τῆς πνευματικῆς πλήρης ἦν συνέσεως. ἐπαιδεύθη γὰρ, φησὶ, Μωσῆς πάσῃ σοφίᾳ Αἰγυπτίων (εἶδες ἀπηρτισμένην αὐτοῦ τὴν παίδευσιν) καὶ ἦν δυνατὸς ἐν λόγῳ καὶ ἔργῳ, καὶ ἄλλῃ ἀρετῇ. ἀλλ' ἄκουσον καὶ ἑτέραν μαρτυρίαν. πολλοῖς, φησὶ, προφήταις ὡμίλησεν ὁ θεὸς, ἀλλ' οὐδενὶ οὕτως ὡμίλησεν· ἀλλὰ τοῖς μὲν ἄλλοις ἐν αἰνίγμασι καὶ δι' ὀνειράτων, τῷ δὲ Μωσῇ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. τί μεῖζον τούτου ζητεῖς τεκ-
D μήριον τῆς ἀρετῆς ἐκείνου, ὅταν ὁ πάντων δεσπότης τῷ δούλῳ, ὡς φίλῳ διαλέγηται; ἦν τοίνυν σοφὸς καὶ τὴν ἔξω καὶ τὴν ἔσω παιδείαν· ἦν δυνατὸς ἐν λόγῳ καὶ ἔργῳ· ἐπέταττεν αὐτῇ τῇ κτίσει, ἐπειδὴ φίλος ἦν τοῦ δεσπότου τῆς κτίσεως· ἐξήγαγε λαὸν τοσοῦτον ἐξ Αἰγύπτου· τὴν θάλασσαν ἔσχισε, καὶ πάλιν συνήγαγε· καὶ ἦν ἰδεῖν θαῦμα παράδοξον. τότε γὰρ πρῶτον ἐπεῖδεν ἥλιος θάλασσαν οὐ πλεομένην, ἀλλὰ πεζευομένην, πέλαγος οὐχὶ κώπαις καὶ πλοίοις, ἀλλὰ ποσὶν ἵππων περώμενον. ἀλλ' ὅμως ὁ σοφὸς, ὁ δυνατὸς ἐν λόγῳ καὶ ἔργῳ,

A ὁ φίλος τοῦ θεοῦ, ὁ τῇ κτίσει ἐπιτάξας, ὁ τοσαῦτα θαυματουργήσας, οὐ συνεῖδε πρᾶγμα πολλοῖς τῶν ἀνθρώπων εὐσύνοπτον. ἀλλ' ὁ μὲν κηδεστὴς αὐτοῦ, βάρβαρος ἄνθρωπος καὶ εὐτελής, συνεῖδεν αὐτό, καὶ εἰς μέσον ἤγαγεν· ἐκεῖνος δὲ αὐτὸ οὐχ εὗρε. τί δὲ οὖν ἐστι τοῦτο; ἀκούσατε, ἵνα μάθητε, ὅτι ἕκαστος συμβούλου δεῖται, κἂν κατὰ Μωυσέα γένηται, καὶ ὅτι τὰ πολλὰ τοὺς μεγάλους λανθάνοντα καὶ θαυμαστοὺς ἀνθρώπους, τοὺς μικροὺς καὶ εὐτελεῖς πολλάκις οὐκ ἔλαθεν. ἐπειδὴ γὰρ ἐξῆλθεν ὁ Μωυσῆς ἐξ Αἰγύπτου, καὶ ἦν ἐν τῇ ἐρήμῳ, εἱστήκει πλησίον αὐτοῦ ὁ λαὸς ἅπας, ἑξακόσιαι χιλιάδες, καὶ πᾶσι διέλυσε τὰ ἐγκλήματα τοῖς πρὸς ἀλλήλους ἀμ- B φισβητοῦσιν. ἰδὼν τοίνυν αὐτὸν ὁ κηδεστὴς τοῦτο ποιοῦντα ὁ Ἰοθώρ, ἄνθρωπος βάρβαρος καὶ ἀνόητος καὶ ἐν ἐρήμῳ βιοὺς, καὶ οὔτε νόμων οὔτε πολιτείας τινὸς κοινωνήσας ποτέ, ἀλλ' ἐν ἀσεβείᾳ ζῶν, οὗ τί γένοιτ' ἂν μεῖζον ἀνοίας τεκμήριον; (οὐδὲν γὰρ Ἑλλήνων ἀνοητότερον) ἀλλ' ὅμως ἐκεῖνος ὁ βάρβαρος, ὁ ἀσεβής, ὁ ἀνόητος, ἰδὼν οὐ δεόντως αὐτὸν ποιοῦντα, διώρθωσε τὸν Μωυσέα, τὸν σοφὸν καὶ συνετὸν καὶ τοῦ θεοῦ φίλον. καὶ εἰπὼν πρὸς αὐτόν, τί οὗτοι ἑστήκασιν ἐνώπιόν σου, καὶ μαθὼν τὴν αἰτίαν λέγει· οὐκ ὀρθῶς σὺ τοῦτο C ἐποίησας, φησί. μετ' ἐπιτιμήσεως ἡ συμβουλή· καὶ οὔτε οὕτως ἠγρίανεν ἐκεῖνος, ἀλλ' ἠνείχετο ὁ σοφός, ὁ συνετὸς καὶ τοῦ θεοῦ φίλος, ὁ τοσαύταις ἐφεστηκὼς μυριάσιν. οὐδὲ γὰρ τοῦτο μικρόν, τὸ παρὰ τοῦ βαρβάρου καὶ ἰδιώτου παιδεύεσθαι. καὶ οὔτε τὰ θαύματα, ἅπερ εἰργάσατο, οὔτε τὸ μέγεθος τῆς ἀρχῆς αὐτὸν ἐπῆρεν, οὔτε τὸ παρόντων τῶν ὑπηκόων διορθοῦσθαι, ἐρυθριάσαι ἐποίησεν· ἀλλ' ἐννοήσας ὅτι εἰ καὶ μεγάλα αὐτῷ εἴργασται σημεῖα, ἀλλ' ὅμως ἀνθρωπίνης φύσεως μετέχει, ἣν πολλὰ λανθάνει πολλάκις, μετ' ἐπιεικείας ἐδέξατο τὴν D συμβουλήν. πολλοὶ δὲ πολλάκις ὑπὲρ τοῦ μὴ φανῆναι δεόμενοι συμβουλῆς τῆς παρ' ἑτέρων, εἵλοντο προέσθαι τὴν ὠφέλειαν τὴν ἀπὸ τῆς γνώμης, ἢ δεξάμενοι τὴν παραίνεσιν διορθῶσαι τὸ ἁμάρτημα· μᾶλλον ἀγνοεῖν ἢ μαθεῖν κατεδέξαντο, οὐκ εἰδότες ὅτι οὐ τὸ μαθεῖν ἔγκλημα, ἀλλὰ τὸ ἀγνοεῖν· καὶ κατηγορία οὐ τὸ διδάσκεσθαι, ἀλλὰ τὸ ἐν ἀμαθείᾳ εἶναι· οὐ τὸ ἐλέγχεσθαι, ἀλλὰ τὸ ἁμαρτάνειν ἀδιόρθωτα. ἔστι γάρ, ἔστι καὶ παρὰ ἀνθρώπου μικροῦ καὶ εὐτελοῦς εὑρεθῆναί τι τῶν δεόντων, ὃ παρὰ τοῦ σοφοῦ καὶ μεγάλου πολλάκις οὐχ εὕρηται.

qui amicus Dei, qui creaturæ imperauit, qui tanta miracula operatus eſt, nō animaduertit rem, quam mortalium plerique facilè conſiderant. Socer autem eius, homo barbarus & obſcurus, ſtatim animaduertit, & in medium attulit, quā ille nō excogitauit. Quæ igitur hæc cauſa? audite, vt diſcatis vnumquemque conſiliariis indigere, etiamſi Moſi conferri poſſit. Multa enim ſunt, quę magni & admirabiles viri ignorāt, quę tamen parui abiectiq; ſcire ſolent. Nam poſtquàm Moſes ex Ægypto exiit, & in ſolitudinem venit, præfuit ſexcentorum millium populo, & ſolus omnium contendentium lites diiudicauit, quod vidit ſocer eius. Erat autem Iethro homo alioqui barbarus, & inſipiens, quique in ſolitudine vitam egerat, neque vlli communicarat, qui populos legibus rexerat, & ad hæc impius erat, quo non eſt certius inſipientiæ argumentum. Nihil enim Gentilibus eſt inſipientius. Veruntamen ille barbarus, ille impius, ille inſipiens, vbi vidit Moſem quædam præter dignitatem facere, eum correxit, non curans, quod ſapiens eſſet & intelligens, & Dei amicus. Et cùm dixiſſet ei, Quare illi ſtant coram te? didiciſſétq; cauſam, inquit: Non rectè hoc feciſti, iunxítque conſilio increpationem: & neque ſic exaſperatus eſt ille ſapiens, ille intelligens, ille tot myriadum dux. Neque enim hoc paruum & contemnendum, quod ab homine barbaro & priuato docetur. At non inflabatur vel principatus magnitudine, vel miraculis quæ operatus erat, neque rubore ſuffundebatur, quod tot præſentibus, iiſque ſubditis corrigeretur: ſed conſiderabat quod licèt magna à ſe ſigna fierent, humanę tamen particeps eſſet naturę, quam non rarò multa latent, atque ideò cum manſuetudine conſilium ſuſcepit. Eſt nunc videre aliquos, qui ne putentur alieno indigere conſilio, malunt potius vtilitate conſilij carere, quàm ſuſcepta admonitione peccatum emendare: imò eligunt ignorare quàm diſcere, quamuis ſciant, non eſſe crimen non ignorare, ſed nolle diſcere: non indoctum eſſe, ſed doctrinam reſpuere: non reprehendi, ſed inemendabiliter peccare. Et ſæpe abiectus quiſpiam & vilis inuenit, quod magnus & ſapiens vir præterit.

Exo. 18.

Iethro Moyſem admonet.

Exod. 18. 14.

Non eſt crimen ignorare, ſed nolle diſcere.

Exo. 18. 16. Quod Moſes quoque conſiderãs, omni cum manſuetudine audiuit illum cõſulentem, ac dicentem ſibi: Fac tibi tribunos, centenarios, quinquagenarios, decanos, & ſi res alliqua grauiot fuerit, referant ad te: ſin leuior, diiudicent ipſi. Hæc vt audiuit, non erubuit, non eſt confuſus, non eſt reueritus ſubditos, non dixit intra ſemetipſum: Contemnẽt me ſubditi, ſi ab aliis, quid faciendum ſit, didicero: ſed obtemperauit, & fecit iuxta conſilium illius. Quid, quod non ſolùm propter eos, qui ea tempeſtate erant, non erubuit, ſed neque propter nos poſt ſe futuros? imò tanquam honeſtatus hac ſoceri admonitione, non illos ſolùm qui tunc erant homines, ſed etiã eos qui vſque ad noſtram ætatem ſecuti ſunt, & vſq; ad Chriſti aduentumerunt, per totum orbem factum hoc literis docuit, & quod nõ potuerit animaduertere, quid opus facto, & quod correctionem & conſilium à ſocero acceperit. Nos autẽ ſi coram vno homine arguimur, & corripimur, cõturbamur totis viſceribus, obſtupeſcimus, & de vitæ huius ſumma periclitari nos putamus. At Moſes non ſic agit, ſed videns tot millia hominum præſentia, imò tot myriades, quæ interim fuerunt & ſunt hodie, futuras nõ erubeſcit: ſed prædicat quotidie omnibus, idque literis, quod ſocer ſuus animaduerterit ea, quæ ipſe conſiderare non potuerat. Et quare hoc fecit? quare factum memoriæ cõmendauit? non aliam ob cauſam, quàm vt nos doceret, ne vnquam de nobiſipſis ſublime ſentiamus, etiamſi omnibus ſapientiores ſimus, neque patrum conſilia contemnamus: etiamſi omnibus viliores habeantur. Et ſi quid vtile vel commodum conſulat aliquis, eſto miniſter ſit, tu tamen admonitionem ſuſcipias: ſin pernicioſum quiddam, eſto in ſumma dignitate ſit, eius ſententiam reiicias. Non enim qualitas perſonarum conſulentium, ſed natura conſilij in omnibus obſeruanda eſt. Hoc igitur eſt quod Moſes nos docuit, vt non erubeſcamus ſi arguamur, etiamſi tota noſtra plebs aſſit. Reprehenſionem enim benè ferre, nõ vulgaris, ſed ſummæ philoſophiæ præconium & laus eſt. Non adeò laudamus & admiramur hodie Iethro, qui Moſem correxit, ſicut ſanctum illum,

Moſes non erubeſcit admoneri.

A ὅπερ οὖν συνιδὼν ὁ Μωυσῆς ἤκουε μετὰ πάσης ἐπιεικείας ἐκείνου συμβουλεύοντος, καὶ λέγοντος· ποίησον σοι χιλιάρχους, ἑκατοντάρχους, πεντηκοντάρχους, δεκάρχους· καὶ τὸ ῥῆμα τὸ βαρὺ ἀνοίσωσιν ἐπὶ σέ, τὸ δὲ κοῦφον αὐτοὶ διαλύσονται. καὶ ἀκούσας οὐκ ἠσχύνθη, οὐκ ἠρυθρίασεν, οὐκ ᾐδέσθη τοὺς ὑπηκόους, οὐκ εἶπε πρὸς ἑαυτόν, ὅτι καταγνώσονταί μου οἱ ἀρχόμενοι, εἰ ἄρχων ὢν παρ' ἑτέρου μανθάνω τὰ δέοντα, ἀλλὰ καὶ ἐπείσθη καὶ ἐποίησε τὸ πρόσταγμα. καὶ οὐ μόνον ἐκείνοις οὐκ ἠσχύνθη τοὺς τότε, ἀλλ' οὐδὲ ἡμᾶς τοὺς μετὰ ταῦτα ἐσομένους· ἀλλ' ὥσπερ ἐγκαλλωπιζόμενος τῇ

B διορθώσει τῇ παρὰ τοῦ κηδεστοῦ γενομένῃ, οὐ τοὺς τότε μόνον ἀνθρώπους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξ ἐκείνου μέχρι σήμερον γενομένους, καὶ τοὺς αὖθις ἐσομένους μέχρι τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας κατὰ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν διὰ τῶν γραμμάτων ἐδίδαξε, καὶ ὅτι αὐτὸς τὸ δέον συνιδεῖν οὐκ ἠδυνήθη, καὶ ὅτι τὴν διόρθωσιν ἐδέξατο παρὰ τοῦ κηδεστοῦ. ἡμεῖς δέ, ἐὰν ἕνα ἀνθρώπων ἴδωμεν παρόντα ἐλεγχομένων ἡμῶν καὶ διορθουμένων, ἰλιγγιῶμεν, ἐξιστάμεθα, νομίζομεν τῆς ζωῆς ἐκπεπτωκέναι πάσης. ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνος· ἀλλ' ὁρῶν τοσαύτας

C χιλιάδας παρούσας οὐκ ἠρυθρίασε, μᾶλλον δὲ τοσαύτας μυριάδας τὰς τότε, τὰς ἐξ ἐκείνου μέχρι νῦν κατὰ τὴν γῆν ἅπασαν, ἀλλὰ κηρύττει πᾶσι καθ' ἑκάστην ἡμέραν διὰ τῶν γραμμάτων, ὅτι ὅπερ αὐτὸς οὐ συνεῖδε, τοῦτο ὁ κηδεστὴς συνεῖδε. τίνος οὖν ἕνεκεν τοῦτο ἐποίησε, καὶ μνήμῃ παρέδωκε τὸ γεγενημένον; ἵνα ἡμᾶς πείσῃ μηδέποτε ἐφ' ἑαυτοῖς μέγα φρονεῖν, κἂν ἁπάντων ὦμεν σοφώτεροι, μηδὲ ἀτιμάζειν τὰς παρὰ ἑτέρων συμβουλίας, κἂν ἁπάντων ὦσιν εὐτελέστεροι. ἂν μὲν γάρ τι τῶν δεόντων συμβουλεύσῃ τις, κἂν οἰκέτης ᾖ, δέξαι τὴν παραίνεσιν· ἂν δέ

D τι τῶν ὀλεθρίων, κἂν ἐν ἀξιώματι τυγχάνῃ μεγίστῳ, παράπεμψαι τὴν γνώμην. οὐ γὰρ τῇ ποιότητι τῶν προσώπων τῶν συμβουλευόντων, ἀλλ' αὐτῇ τῆς συμβουλῆς τῇ φύσει προσέχειν δεῖ πανταχοῦ. ὅπερ οὖν καὶ Μωυσῆς ἐποίησε, παιδεύων ἡμᾶς μὴ ἐρυθριᾶν ἐλεγχομένους, κἂν ὁλόκληρος ἡμῖν δῆμος παρῇ. ἐγκώμιον γὰρ τοῦτο μέγιστον, καὶ ἔπαινος οὐχ ὁ τυχών, καὶ φιλοσοφίας ἔπαινος τῆς ἀνωτάτω, τὸ φέρειν ἐλέγχους γενναίως. οὐχ οὕτω γὰρ τὸν Ἰοθὼρ ἐπαινοῦμεν καὶ θαυμάζομεν νῦν, ὅτι τὸν Μωυσέα διώρθωσεν,

ὡς ἐκπληττόμεθα τὸν ἄγιον ἐκεῖνον, ὅτι οὐκ ἠσχύνθη διορθούμενος τοσούτων παρόντων, καὶ μνήμῃ τὸ γεγενημένον παρέδωκε, διὰ πάντων τὴν αὐτοῦ φιλοσοφίαν δείξας, καὶ ὅτι μετὰ πολλῆς τῆς ὑπερβολῆς τὴν παρὰ τῶν πολλῶν κατεπάτησε δόξαν. ἀλλὰ γὰρ ὑπὲρ προοιμίων ἀπολογούμενοι, πάλιν μεῖζον τὸ προοίμιον πεποιήκαμεν. ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς οὐδὲ εἰκῇ, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν μεγίστων ὑμῖν διαλεγόμενοι καὶ ἀναγκαιοτάτων, ἵνα γενναίως ἐλεγχόμενοι φέρωμεν, ἵνα προθύμως ἐλέγχωμεν τοὺς ἁμαρτάνοντας καὶ διορθῶμεν. ἀνάγκη δὲ λοιπὸν ἀπολογήσασθαι ὑπὲρ τοῦ μήκους, καὶ εἰπεῖν τίνος ἕνεκεν μακρὰ ποιοῦμεν προοίμια. τίνος οὖν ἕνεκεν τοῦτο ποιοῦμεν, πλήθει τοσούτῳ διαλεγόμεθα, ἀνθρώποις γυναῖκας ἔχουσιν, οἰκίας προεστηκόσιν, ἐν ἐργασίᾳ καθημερινῇ ζῶσιν, ἐν βιωτικοῖς πράγμασι. καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ δυσχερές, ὅτι διηνεκῶς εἰσιν ἠσχολημένοι, ἀλλ' ὅτι καὶ ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος αὐτοὺς ἐνταῦθα λαμβάνομεν. βουλόμενοι τοίνυν εὐσύνοπτα κατασκευάζειν αὐτοῖς τὰ λεγόμενα, διὰ τῶν προοιμίων σαφεστέραν ποιῆσαι τὴν διδασκαλίαν σπουδάζομεν. ὁ μὲν γὰρ μηδὲν ἔργον ἔχων, ἀλλ' ἀεὶ ταῖς γραφαῖς προσηλωμένος, οὐ δέεται προοιμίων, οὐ δεῖται κατασκευῆς· ἀλλ' ἀκούσας εὐθέως τοῦ λέγοντος, δέχεται τῶν λεγομένων τὴν διάνοιαν. ἄνθρωπος δὲ τὸν μὲν πλείω χρόνον πράγμασι βιωτικοῖς προσδεδεμένος, ὀλίγον δὲ καὶ βραχὺ ἐνταῦθα παραγινόμενος, ἂν μὴ προοιμίων ἀκούσῃ καὶ κατασκευῆς πλείονος, καὶ πανταχόθεν ἤδη προοδοποιηθέντα αὐτῷ τὸν λόγον, οὐδὲν κερδάνας ἀπέρχεται. οὐ τοῦτο δὲ μόνον ἡμῖν ἐστιν αἴτιον τοῦ μήκους τῶν προοιμίων, ἀλλὰ καὶ ἕτερον οὐκ ἔλαττον τούτου. τῶν γὰρ πολλῶν τούτων οἱ μὲν παραγίνονται, οἱ δὲ οὐ παραγίνονται πολλάκις. ἀνάγκη τοίνυν τοὺς μὲν παραγινομένους ἐπαινέσαι, τοὺς δὲ μὴ παραγενομένους μέμψασθαι, ἵνα ἐκεῖνοι μὲν τοῖς ἐπαίνοις σπουδαιότεροι γένωνται, οὗτοι δὲ διὰ τὴν ἐγκλημάτων τὴν ῥᾳθυμίαν ἀποθῶνται. ἔστι καὶ ἑτέρα χρεία προοιμίων ὑμῖν. ὑποθέσεως ἁπτόμεθα μακροτέρας πολλάκις, ἣν οὐ δυνατὸν ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ πρὸς τέλος ἀγαγεῖν, ἀλλὰ καὶ δευτέρας καὶ τρίτης καὶ τετάρτης ἡμῖν ἐστιν ὅτε ἐξηγήσεως εἰς τὴν αὐτὴν ἔδεησε πραγματείαν. ἀνάγκη τοίνυν καὶ ταύτῃ τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ τὰ τέλη τῆς προτέρας διδασκαλίας ἀναλαβεῖν, ἵν' οὕτως ἁρμοσθὲν τῇ ἀρχῇ τὸ τέλος, σαφεστέραν ποιῇ τοῖς παροῦσι τὴν ἐξήγησιν, καὶ μὴ τῆς ἀκολουθίας ἀπηρτημένος

A qui non erubuit tot præſentibus corrigi, & factum hoc memoriæ cõmendare, declarans in omnibus ſapientiã ſuam, quod gloriam in tanta eminentia, quæ ſibi à pluribus impenſa fuiſſet, contempſit, & conculcauit At nos de prolixitate prooemiorum rationem reddituri, iterum maius fecimus prooemium, ſed non temerè, neque ſine cauſa: diſſeruimus enim interim de ſummis, multúmque nobis neceſſariis, vt libenter feramus cùm arguimur, & alacriter arguamus & caſtigemus eos, qui peccant. Verum operæpreciuin eſt, vt tandem & nos ſatisfaciamus il-B lis, rationemq; dicamus, propter quã tam longis prooemiis vtamur. Et cuiuſnam rei gratia id agimus? Apud tantam multitudinem verba facimus, apud viros qui mulieres habent, domibus præſunt, è quotidiano opificio, & ſecularibus negociis victum quærunt: neque hoc ſolùm moleſtum, quod cõtinuo ſunt occupati, ſed quod ſemel dumtaxat in hebdomada huc confluunt? Seruiunt nobis in hoc prooemia, vt auditores de dicendis per compendium inſtruantur, & manifeſtior C tradatur doctrina. Fateor enim non opus prooemiis neque inſtructionibus his qui ſemper ſcripturis vacãt, neque aliis occupationibus diſtrahuntur: ſtatim enim audito doctore, dictorũ mentem accipiunt. Qui autem bonã temporis partem ſecularibus negociis impendunt, & rarius hîc comparent, niſi prooemia audiant, & inſtructi intelligant, quæ ſermonem illum pręcedant, abſque lucro hinc abeunt. Non eſt autem hæc ſola prooemiorum cauſa, ſed & alia non minor quam iſta. In tanta multitudine ſunt alij qui adueniunt, D alij qui ſæpe non adueniunt, & neceſſe eſt, vt laudẽtur præſentes, arguantur abſentes: vt illi quidem laudibus ſtudioſiores euadant, hi autem reprehenſi, ignauiam abiiciant. Eſt & alius vſus prooemiorum. Incidimus enim ſæpe in longiora argumenta, quæ vno die ad finem perduci nequeunt, & interdum duobus vel tribus diebus, vt rectè explicentur, opus habent. Vnde tunc opus eſt die ſecundo finem doctrinæ prioris repetere, vt dum principio finis congruit, ſermo cohęreat, auditori-

Procemia cur neceſſaria.

Prim. cauſa.

Secunda.

Tertia.

Exemplũ ex Euangelio.

buſq; minus ſit obſcurus. Et vt diſcas, A ſermonem abſque procœmiis valde obſcurari: ecce exempli gratia afferam aliqua. Ioan. 1. 42. Vt autem vidit eum Ieſu, Tu es Simon, inquit, filius Iona, tu vocaberis Cephas, quod interpretatum eſt Petrus. Videtis, num intelligatis dictū? num intelligatis conſequentiam, & quare dicta ſint? quandoquidem abſque procœmiis introducta ſunt. Comparatur igitur qui hoc facit, ei, qui hominem omni ex parte obtectū in ſpectaculum adducit. Agè igitur dimiſſo procœmio, redeamus ad ſermonem de Paulo, qui nuper ortus cùm de nominibus diſſereremus & quæreremus, B quare qui aliquando dictus eſt Saulus, Saulus cur dictus ſit Paulus. poſtea vocatus ſit Paulus. Hinc digreſſi ſumus ad veteres hiſtorias, & de omnibus qui gemina nomina ſortiti ſunt, inquiſiuimus. Fuimuſque & tunc Simonis memores, & vocis Chriſti ad eum dicentis: Tu es Simon filius Iona, tu vocaberis Cephas, quod interpretatum eſt Petrus. Vides quomodo quod paulo anteà obſcuritate plenum videbatur, nunc fit aliquando notius? Proinde ſicut corpus capite, arbor radice, & flumen fonte indiget: ita & C Act. 9. 1. ſermo procœmiis. Itaque & cum nos vitæ initium & progreſſum monſtrauerimus, tangamus deinceps hiſtoriam procœmij. *Saulus autem adhuc ſpirans minas & cedem in diſcipulos Domini.* Atqui in epiſtolis Paulus vocatur, quare ergo hîc nomen mutauit Spiritus ſanctus? Quemadmodum dominus, qui ſeruum mercatus eſt, oſtendere volens ſe dominum ſerui nomen illius immutat: ita & Spiritus ſanctus fecit, vbi Paulum captiuum accepit, vocabulum eius mutauit, vt etiam inde diſceret Paulus ſe habere dominum. D Nominū impoſitio quid. Nominum enim inpoſitio dominij ſignum eſt, & præcipuum. Et vnde hoc declarabimus? Gen. 2. 19. Facilè ex his, quæ dominus cum Adam egit, perſpicuum erit. Volens enim docere Adamum, quod eum principem & dominū omnium feciſſet, adduxit ad eum omnia animalia, vt videret quid vocaret ea. Quo monſtrat, quod nominum impoſitio dominium teſtetur. Quod ſi & ab hominibus ita factum videre vultis & diſcere olim talem fuiſſe morem, quod ſeruorum in captiuitatem abducto-

A ὁ λόγος, ἀφανέστερος ἢ τοῖς ἀκροαταῖς. καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι χωρὶς προοιμίων εἰσαγόμενος λόγος οὐδενὶ γνώριμος ἔσται, ἰδοὺ χωρὶς προοιμίων αὐτὸν εἰσάγω νῦν πείρας ἕνεκεν. ἐμβλέψας δὲ αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, εἶπε, σὺ εἶ Σίμων υἱὸς Ἰωνᾶ. σὺ κληθήσῃ Κηφᾶς, ὃ ἑρμηνεύεται Πέτρος. ὁρᾶτε, μὴ συνίετε τὸ λεχθὲν, μὴ ἴστε τὴν ἀκολουθίαν, τίνος ἕνεκεν εἴρηται, ἐπειδὴ χωρὶς προοιμίου αὐτὸ εἰσήγαγον, ταὐτὸν ποιήσας, ὥσπερ ἂν εἴ τις ἄνθρωπον πάντοθεν περιβαλὼν εἰς τὸ θέατρον εἰσαγάγοι; φέρε οὖν, αὐτὸν λοιπὸν ἐκκαλύψωμεν, τὸ προοίμιον ἀποδόντες αὐτῷ. περὶ Παύλου δὲ ὁ λόγος ἦν B πρῴην ὑμῖν ἐνταῦθα, ὅτε περὶ τῶν ὀνομάτων διελεγόμεθα, καὶ ἐζητοῦμεν, διὰ τί ποτὲ μὲν Σαῦλος, μετὰ δὲ ταῦτα Παῦλος ἐκλήθη. ἐντεῦθεν ἐξέβημεν εἰς παλαιὰν ἱστορίαν, καὶ τοὺς ἔχοντας ἐπωνυμίας ἐξετάσαμεν ἅπαντας. εἶτα ἐκεῖθεν καὶ Σίμωνος ἐμνήσθημεν, καὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ φωνῆς λεγούσης πρὸς αὐτὸν, σὺ εἶ Σίμων υἱὸς Ἰωνᾶ, σὺ κληθήσῃ Κηφᾶς, ὃ ἑρμηνεύεται Πέτρος. εἶδες πῶς τὸ πρὸ μικροῦ δόξαν ἀπορίας γέμειν, γνωριμώτερον ἐγένετο νῦν; ὥσπερ γὰρ σῶμα κεφαλῆς, καὶ ῥίζης δένδρον, καὶ ποταμὸς δεῖται πηγῆς. οὕτω καὶ προοιμίων λόγος. ἐπεὶ C οὖν ἐστήσαμεν ὑμᾶς ἐπ' αὐτὴν τὴν ἀρχὴν τῆς ὁδοῦ, καὶ τὴν ἀκολουθίαν ἐδείξαμεν, ἁψώμεθα λοιπὸν αὐτοῦ τῆς ἱστορίας τοῦ προοιμίου. Σαῦλος δὲ ἔτι ἐμπνέων ἀπειλῆς καὶ φόνου εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ κυρίου. καὶ μὴν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς Παῦλος καλεῖται. τίνος οὖν ἕνεκεν αὐτοῦ τὴν προσηγορίαν μετέβαλε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον; καθάπερ δεσπότης οἰκέτην πριάμενος, εἶτα βουλόμενος αὐτὸν διδάξαι τὴν δεσποτείαν, μετατίθησιν αὐτοῦ τὸ ὄνομα· οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐποίησε τότε. καὶ γὰρ ἐξ αἰχμαλωσίας τὸν Παῦλον ἔλαβε, καὶ προσφάτως ἦν τῇ δεσποτείᾳ ταύτῃ προσελθών. διὰ τοῦτο αὐτοῦ D μετέβαλε τὴν προσηγορίαν, ἵνα μάθῃ κἀντεῦθεν τὴν δεσποτείαν ἐκείνου. ὅτι γὰρ ὀνομάτων θέσις δεσποτείας ἐστὶ σύμβολον, μάλιστα μὲν καὶ ἐξ ὧν ποιοῦμεν, δῆλον· γνωριμώτερον δὲ ἔσται ἐξ ὧν ἐπὶ τοῦ Ἀδὰμ ἐποίησεν ὁ θεός. βουλόμενος γὰρ αὐτὸν διδάξαι, ὅτι πάντων ἐστὶν ἄρχων καὶ δεσπότης, ἤγαγε πρὸς αὐτὸν πάντα τὰ θηρία ἰδεῖν τί καλέσει αὐτά, δεικνὺς ὅτι τῶν ὀνομάτων ἡ θέσις τὴν δεσποτείαν κυροῖ. εἰ δὲ βούλεσθε καὶ ἐπ' ἀνθρώπων ἰδεῖν τοῦτο γινόμενον, καὶ μαθεῖν, ὅτι ἔθος πολλάκις τοὺς ἀπὸ αἰχμαλωσίας λαμβάνουσι δούλους

μεταθεῖναι αὐτῶν τὰ ὀνόματα, ἀκούσατε τί ἐποίησεν ὁ τῶν Βαβυλωνίων βασιλεύς. λαβὼν γὰρ αὐτοὺς ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας τὸν Ἀνανίαν καὶ Ἀζαρίαν καὶ Μισαὴλ, οὐκ ἀφῆκεν ἐπὶ τῶν προτέρων ὀνομάτων, ἀλλὰ Σεδρὰκ, Μισὰκ, Ἀβδεναγὼ αὐτοὺς ἐκάλεσεν. ἀλλὰ τίνος ἕνεκεν οὐκ εὐθέως αὐτὸν μετωνόμασεν, ἀλλ' ἀνέμεινε χρόνον γενέσθαι πολύν; ὅτι εὐθέως εἰ αὐτὸν μετωνόμασε μεταστάντα, οὐκ ἂν ἐγένετο φανερὰ ἡ μεταβολὴ τοῦ Παύλου, καὶ ἡ πρὸς τὴν πίστιν μετάστασις. ἀλλ' ὅπερ ἐπὶ τῶν οἰκετῶν συμβαίνει, ὅταν φυγόντες εὐθέως ἀμείβωσιν αὐτῶν τὰ ὀνόματα, ἀφανεῖς γίνονται, τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Παύλου γέγονεν ἄν. εἰ εὐθέως ἀφεὶς τοὺς Ἰουδαίους, καὶ πρὸς ἡμᾶς ἐλθὼν μετωνομάσθη, οὐδεὶς ἂν ἔγνω ὅτι ὁ διώκτης αὐτός ἐστιν ὁ εὐαγγελιστής. ὃ δὲ σπουδαζόμενον τοῦτο ἦν, μαθεῖν ὅτι ὁ διώκτης αὐτός ἐστι, καὶ ἀπόστολος γέγονε. τοῦτο γὰρ ἦν ὃ συνεῖχε τοὺς Ἰουδαίους, ὅτι τὸν διδάσκαλον τὸν ὑπὲρ αὐτῶν ἱστάμενον, ηὕρισκον κατ' αὐτῶν ὄντα. ἵνα οὖν μὴ ἡ τοῦ ὀνόματος ἀθρόα μεταβολὴ ἀποκρύψῃ τὴν μεταβολὴν τῆς προαιρέσεως, ἀφίησιν αὐτὸν μέχρι πολλοῦ τὴν προτέραν ἔχειν προσηγορίαν· ἵν', ὅταν μάθωσι πάντες, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ διώξας τὴν ἐκκλησίαν ἔμπροσθεν, τότε λοιπὸν γνωρίμου γενομένου πᾶσι, μεταθῇ καὶ τὴν προσηγορίαν. καὶ ὅτι τοῦτο αἴτιον, ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος· ἦλθον εἰς τὰ κλίματα τῆς Συρίας καὶ τῆς Κιλικίας· ἤμην δὲ ἀγνοούμενος τῷ προσώπῳ ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Ἰουδαίας ταῖς ἐν Παλαιστίνῃ, φησίν. εἰ δὲ ταῖς ἐν Παλαιστίνῃ ἠγνοεῖτο ἔνθα διέτριβε, πολλῷ μᾶλλον ταῖς ἀλλαχοῦ κειμέναις. ἤμην δὲ ἀγνοούμενος τῷ προσώπῳ, φησίν, οὐχὶ τῷ ὀνόματι. διὰ τί ἀγνοούμενος τῷ προσώπῳ; οὐδεὶς γὰρ οὐδὲ ἰδεῖν αὐτὸν ἐτόλμα τῶν πιστῶν, ἡνίκα ἡμῖν ἐπολέμει· τοσούτου φόνου, τοσαύτης ἔγεμε μανίας. διὸ πάντες ἀπεπήδων, πάντες ἔφευγον, εἴ που παραγινόμενον εἶδον, καὶ οὐδὲ ἀντιβλέψαι ἐτόλμων· οὕτως ἦν ἐκτεθηριωμένος κατὰ τῶν πιστῶν· μόνον δὲ ἀκούοντες ἦσαν, ὅτι ὁ διώκων ἡμᾶς ποτε, νῦν εὐαγγελίζεται τὴν πίστιν ἥν ποτε ἐπόρθει. ἐπεὶ οὖν τῷ μὲν προσώπῳ αὐτὸν ἠγνόουν, μόνον δὲ ἀκούοντες ἦσαν, εἰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ μετεβλήθη εὐθέως, οὐκ ἂν οὐδὲ οἱ ἀκούοντες ἔγνωσαν, ὅτι ὁ διώκων τὴν πίστιν, οὗτος εὐαγγελίζεται. ἐπειδὴ γὰρ ὁ

A rum nomina mutata ſint, audite quid fecerit Babyloniorum rex. Nam vt captiuos abduxit Ananiam, Azariam, & Miſaëlem, non reliquit eorum nomina prima, ſed vocauit eos Sedrak, Miſak, & Abdenago. Verùm quam ob cauſam Spiritus ſanctus non ſtatim mutauit nomen Pauli, ſed expectauit ad tantum tempus? Si ſtatim conuerſo Paulo, mutatum fuiſſet & nomen eius, tunc minus manifeſta fuiſſet eius conuerſio, & ad fidem tranſlatio. Nã ſicut in famulis vſu euenire ſolet, quod obſcuri fiant, ſi quamprimum fugam inierunt, ſua nomina mutarint: ita & B in Paulo contigiſſet, ſi mox vt relictis Iudæis ad nos venit, aliud nomen ſortitus fuiſſet: nemo enim ſciuiſſet, quod perſecutor ille eſſet euangeliſta. Accidit autem hoc, vt palàm fieret, ex perſecutore factum Apoſtolum: quandoquidem hoc Iudæos cohibebat, quod doctor ſuus, qui pro eis olim ſtabat, nunc ſe eis opponeret. Quapropter vt ne ſubita nominis mutatio, voluntatis mutationem occultaret, relictum eſt ei multo tempore nomen primum. Hinc enim omnes diſcebant C quod ille ipſe eſſet, qui prius fuerat eccleſiam perſecutus. Poſtquàm autem omnibus hoc factum eſt notum, tunc tranſmutatum eſt, & nomen. Et quod hęc ſit vera cauſa, audi ipſum dicentem: Veni in partes Syriæ & Cilicię. Eram autem ibi ignotus facie eccleſiis Iudęæ. Iudæam vocat Palęſtinam. Si igitur in Palæſtina erat ignotus, quantò ignotior fuiſſet in eccleſiis, quę in aliis locis ſitę? Eram ignotus, ait, facie non nomine. quare ignotus erat facie? Nullus enim fidelium ipſum videre audebat, cùm nos impugnaret. Tãta cęde, tantoq; furore plenus erat. D Proinde ab eo reſiliebãt omnes, fugiebant omnes, & ſi alicubi præſentem eũ conſpicarentur, ne aſpicere quidẽ audebãt, tam efferatus erat, & infeſtus fidelibus. Tantũ autem audierant: Qui perſequebatur nos aliquãdo, nũc euãgelizat fidem quam impugnabat. quoniam ergo à facie eum ignorabant, tãtũq; audierãt, qui perſequebatur nos aliquãdo, nũc euãgelizat fidẽ, quã impugnabat: ſi nomẽ ſtatim mutatũ fuiſſet, neutiquã qui audierãt, hæc cognouiſſent, quod ille, qui perſequebatur eos aliquãdo, euãgelizaret. Nã quoniã

Cur adeo tarde facta ſit mutatio nominis.

Gal. 1. a.

primum nomen eius, & quod Saulus vocaretur ſciebant, ſi commutato illo ſtatim vocatus fuiſſet Paulus, fuiſſetq; eis à quopiam nunciatum, Paulum euangelizare, qui perſequebatur eccleſiam, neſciuiſſent quod hic ille eſſet Saulus, eo quod non Saulus, ſed Paulus vocaretur. Atque hac de cauſa relictum eſt nomen eius primum aliquandiu, donec omnibus fidelibus fieret notius, atque etiam his qui longè aberãt, & non viderant eum. Satis itaque demonſtratum, quare non ſtatim mutatum eſt nomen eius. Reliquum operæprecium vt ad initium ſermonis redeamus. *Saulus autem adhuc ſpirans minas & cædem in diſcipulos Domini.* Quid eſt quod dicit, Adhuc? Quid enim anteà fecit, quod dicit, Adhuc? Sanè iſtud, adhuc, de homine dicitur, qui anteà mala multa operatus eſt. Quid ergo fecit? Quin tu mihi dicas, quod malum non fecit? Sanguine Hieroſolymam impleuit, fideles interfecit, eccleſiam impugnauit, apoſtolos perſecutus eſt, Stephanum occidit, neque viris, neque mulieribus pepercit. De hoc audi & diſcipulum ipſum dicentem: Saulus autem deuaſtabat eccleſiam, domúſque ipſas ingrediens, vi mulieres & viros rapiebat. Non enim ſufficiebat ei forum, inſiliebat & in domos. Dicit enim: Domos ingrediens. Et non dicit, ducens, neque trahens mulieres & viros: ſed vi rapiens mulieres & viros: ſicut de fera dicere ſolemus. Rapiens viros & mulieres, non viros tantùm, ſed & mulieres. Neque naturam reuerebatur, neque ſexus miſerebatur, neque infirmitatem reſpiciebat. Zelo tamen, non furore hæc faciebat. Et ob hoc venia dignus fuit, cùm Iudęi qui eadem faciebant, accuſatione eſſent digni. Nam Iudæi quid reſpexerint, ipſi manifeſtabant, nempe quod omnia honoris & gloriæ gratia fecerint, & vt popularem auram captarent. At Paulus non ſic ſed zelo Dei, tametſi non ſecundùm ſcientiam. Et hinc eſt, quare mulieres quidem dimiſerunt, viris autem infeſti fuerũt: quoniam in illos tranſiſſe gloriam ſuã videbant: hic autem ob zelum erga omnes talem ſe gerebat. Hæc igitur omnia animo perpendens Lucas, & videns ipſum nondum ſatiatum, dicebat: Saulus autem adhuc ſpirans minas &

Act. 8. 3.

Saul [illegible] arguitur.

Ibid. 9.

A πρότερον αὐτοῦ ὄνομα ᾔδεσαν, ὅτι Σαῦλος ἐλέγετο, εἰ μεταβληθεὶς εὐθέως Παῦλος ἐκλήθη, εἶτα ἀπήγγειλαν τινὲς αὐτοῖς, ὅτι Παῦλος εὐαγγελίζεται, ὁ διώκων τὴν ἐκκλησίαν, οὐκ ἂν ἔγνωσαν ὅτι οὗτος ἐκεῖνός ἐστι, διὰ τὸ μὴ Παῦλον αὐτὸν καλεῖσθαι, ἀλλὰ Σαῦλον. διὰ τοῦτο ἀφῆκεν αὐτὸν μέχρι πολλοῦ τὴν προτέραν ἔχειν προσηγορίαν, ἵνα πᾶσι γνώριμος γένηται τοῖς πιστοῖς, καὶ τοῖς πόῤῥωθεν οὖσι καὶ οὐχ ἑωρακόσιν αὐτόν. τίνος μὲν οὖν ἕνεκεν οὐκ εὐθέως μετεκλήθη αὐτοῦ τοὔνομα, ἱκανῶς ἀποδέδεικται. ἀνάγκη λοιπὸν ἐπ' αὐτὴν ἐλθεῖν τοῦ λόγου τὴν ἀρχήν.

B Σαῦλος δὲ ἔτι ἐμπνέων ἀπειλῆς καὶ φόνου εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ κυρίου. τί ἐστιν, ἔτι; τί γὰρ ἐποίησε πρὸ τούτου, ὅτι λέγεις ἔτι; τὸ γὰρ, ἔτι, περὶ ἀνθρώπου πολλὰ κακὰ πεποιηκότος ἔμπροσθεν λέγεται. τί οὖν ἐποίησε; τί γὰρ οὐκ ἐποίησεν, εἰπέ μοι, κακόν; αἱμάτων ἐνέπλησε τὰ Ἱεροσόλυμα τοὺς πιστοὺς ἀναιρῶν, τὴν ἐκκλησίαν ἐπόρθει, τοὺς ἀποστόλους ἐδίωκε, τὸν Στέφανον ἔσφαξεν, οὐκ ἀνδρῶν, οὐ γυναικῶν ἐφείδετο. ἄκουσον γοῦν τοῦ μαθητοῦ αὐτοῦ λέγοντος· Σαῦλος δὲ ἐλυμαίνετο τὴν ἐκκλησίαν, κατὰ τοὺς οἴκους εἰσπορευό-

C μενος, σύρων τε ἄνδρας καὶ γυναῖκας. οὐδὲ γὰρ ἤρκει αὐτῷ ἡ ἀγορὰ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς οἰκίας ἐπεπήδα. κατὰ τοὺς οἴκους γὰρ εἰσπορευόμενος, φησί· καὶ οὐκ εἶπεν, ἄγων, οὐδὲ, ἕλκων ἄνδρας καὶ γυναῖκας, ἀλλὰ σύρων ἄνδρας καὶ γυναῖκας· καθάπερ περὶ θηρίου διαλεγόμενος, σύρων ἄνδρας καὶ γυναῖκας· καὶ οὐκ ἄνδρας μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναῖκας. οὐδὲ τὴν φύσιν ᾐδεῖτο, οὐδὲ τὸ γένος ἠλέει, οὐδὲ πρὸς τὴν ἀσθένειαν ἀπεκλᾶτο. ζήλῳ γὰρ, οὐχὶ θυμῷ ταῦτα ἐποίει. διὰ τοῦτο οἱ μὲν Ἰουδαῖοι τὰ αὐτὰ ποιοῦν-

D τες, ἄξιοι κατηγορίας· οὗτος δὲ τὰ αὐτὰ ποιῶν, ἄξιος συγγνώμης. καὶ γὰρ ἀπ' αὐτῶν ὧν ἐποίουν δῆλοι ἦσαν, ὅτι ἐκεῖνοι μὲν τιμῆς ἕνεκεν καὶ δόξης τῆς παρὰ τῶν πολλῶν ταῦτα ἔπραττον· οὗτος δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ τῷ θεῷ ζηλῶν, εἰ καὶ μὴ κατ' ἐπίγνωσιν. διὰ τοῦτο ἐκεῖνοι τὰς μὲν γυναῖκας ἠφίεσαν, τοῖς δὲ ἀνδράσιν ἐπολέμουν, ἐπειδὴ εἰς ἐκείνους ἑώρων τὴν ἑαυτῶν περιελθοῦσαν τιμήν· οὗτος δὲ, ἅτε ζηλοτυπῶν, πρὸς ἅπαντας ἵστατο. ταῦτ' οὖν ἅπαντα ἐννοήσας ὁ Λουκᾶς, καὶ ὁρῶν αὐτὸν οὔπω κορεννύμενον, ἔλεγε· Σαῦλος δὲ ἔτι ἐμπνέων ἀπειλῆς καὶ

φέρων εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ κυρίου. οὐκ ἐκόρεσεν αὐτὸν ὁ φόνος Στεφάνου, οὐκ ἐνέπλησεν αὐτοῦ τὴν ἐπιθυμίαν ἡ δίωξις τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ περαιτέρω προῄει, καὶ οὐδαμοῦ ἵστατο τῆς μανίας (ζῆλος γὰρ ἦν) ἀλλ᾽ ἐπανελθὼν ἄρτι ἀπὸ τῆς σφαγῆς Στεφάνου, ἐδίωκε τοὺς ἀποστόλους· καὶ ταὐτὸν ἐποίει, ὥσπερ ἂν εἰ λύκος ἄγριος ἐπιπηδήσας ποίμνῃ προβάτων, καὶ ἀρνίον ἁρπάσας ἐκεῖθεν, καὶ τῷ οἰκείῳ σπαράξας στόματι, θρασύτερος ἀπὸ τῆς ἁρπαγῆς ἐγίνετο. οὕτω καὶ Σαῦλος ἐπεπήδησε τῷ χορῷ τῶν ἀποστόλων, ἥρπασεν ἐκεῖθεν τὸ ἀρνίον τοῦ Χριστοῦ τὸν Στέφανον, διεσπάραξεν, ἐγίνετο λοιπὸν ἀπὸ τῆς σφαγῆς ταύτης θρασύτερος. διὰ τοῦτό φησιν, ἔτι. καίτοι τίνα οὐκ ἂν ἐνέπλησεν ὁ φόνος ἐκεῖνος; τίνα οὐκ ἂν κατήδεσεν ἡ ἐπιείκεια τοῦ σφαττομένου, τὰ ῥήματα ἅπερ λιθαζόμενος ὑπὲρ τῶν λιθαζόντων ηὔχετο, κύριε, λέγων, μὴ στήσῃς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην; διὰ τοῦτο ὁ διώκτης εὐαγγελιστὴς γέγονεν. εὐθέως γὰρ μετὰ τὸν φόνον οὗτος μετεβάλλετο, ἐκείνου τῆς φωνῆς ἤκουσεν ὁ θεός. καὶ γὰρ ἄξιος ἦν ἀκούεσθαι Στέφανος καὶ διὰ τὴν ἀρετὴν Παύλου τὴν ἐσομένην, καὶ διὰ οἰκείαν ὁμολογίαν, κύριε, μὴ στήσῃς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην. ἀκουέτωσαν ὅσοι ἐχθροὺς ἔχουσιν, ὅσοι πλεονεκτοῦνται. κἂν γὰρ μυρία πάθῃς δεινά, οὐδέπω ἐλιθάσθης, καθάπερ ὁ Στέφανος. καὶ ὅρα τί γίνεται. ἐνεφράττετο μία πηγὴ ἡ τοῦ Στεφάνου, καὶ ἠνοίγετο ἑτέρα μυρίους ἀφιεῖσα ποταμούς. ἐπειδὴ γὰρ ἐσίγησε τὸ στόμα Στεφάνου, ἤχησεν εὐθέως ἡ σάλπιγξ τοῦ Παύλου. οὕτως οὐδέποτε ὁ θεὸς εἰς τέλος ἐγκαταλιμπάνει τοὺς αὐτῷ προστρέχοντας, ἀλλὰ μείζονα ὧν ἀποστεροῦσιν οἱ ἐχθροί, δίδωσιν αὐτὸς τὰ δῶρα. οὐ γὰρ τοιοῦτον ἐξέβαλον ἀπὸ τῆς φάλαγγος στρατιώτην ἐκεῖνοι, οἷον ἀντεισήγαγεν ὁ Χριστός. Σαῦλος δὲ ἔτι. καὶ ἄλλο τι δηλοῖ τὸ, ἔτι, τοῦτο· οἷον, ὅτι, ἔτι μαινόμενον, ἔτι ἀγριαίνοντα, ἔτι ἐν ἀκμῇ τοῦ θυμοῦ ὄντα, ἔτι τῷ φόνῳ ζέοντα ἐπεσπάσατο ὁ Χριστός. οὐδὲ γὰρ ἀνέμεινε λῆξαι τὸ νόσημα, καὶ σβεσθῆναι τὸ πάθος, καὶ πρᾳότερον γενέσθαι τὸν ἄγριον, καὶ οὕτως εἵλκυσεν· ἀλλ᾽ ἐν αὐτῇ τῇ ἀκμῇ τῆς μανίας αὐτὸν ἐχειρώσατο, ἵνα δείξῃ τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν, ὅτι ἐν μέσῃ τῇ βακχείᾳ τότε ἐκείνῃ ζέοντος ἔτι τοῦ θυμοῦ κρατεῖ, καὶ περιγίνεται τοῦ διώκτου. καὶ γὰρ ἰατρὸν τότε

A cædem in diſcipulos Domini. Non ſatiarat eum cædes Stephani, non explerat concupiſcentiam eius eccleſiæ perſecutio, ſed vlterius procedebat, & furoris eius nullus erat finis: (zelus quippe erat) à cęde Stephani digreſſus, perſecutus eſt Apoſtolos, & idem faciebat quod ſæuiens lupus, qui inſiliens in caulam ouium, agnum inde rapit, quē vbi deuorauit, audacior fit. Ita enim Paulus in chorū Apoſtolorum inſiliit, & inde rapuit agnum Chriſti, Stephanum, quem dilaniaret, & cæde audacior effectus eſt. Et propterea dicit, adhuc. *Ibid. 7. 60.* B Quamuis quem non impleret miſeratione cædes illa? quem non placaret manſuetudo eius qui occidebatur? & cùm lapidaretur, orabat, & dicebat: Domine, ne ſtatuas eis peccatum hoc, propterea perſecutor euangeliſta factus eſt: mox enim poſt homicidium conuerſus eſt. Quippe Deus audiuit vocem illam. Dignus enim erat Stephanus qui exaudiretur, tum propter futuram Pauli virtutem, tum propter illius confeſſionem: Domine, ne ſtatuas eis peccatum hoc. Audiant quicunque inimicos habent, C quicunque inuaduntur, quicunque ab auaris premuntur. Nam licèt plurimas feras moleſtias, nondum tamen lapidatus es, ſicut Stephanus. Et vide quid ſit factum. Obturatus eſt fons vnus Stephani, & apertus eſt alius, plurimos emittens fluuios. Nam poſtquam ſiluit os Stephani, mox ſonuit tuba Pauli. Sic nunquam derelinquit Deus in finem ad ſe currentes, ſed dona dat maiora, quàm ab inimicis auferuntur. Non enim talem illi eiecerunt militem ab exercitu, qualem in locum eius ſubmiſit Chriſtus. D Saulus autem adhuc. Et aliud quiddam manifeſtat illud, Adhuc. Quid illud? Quia adhuc ferocientem, adhuc inſanientem, adhuc in vigore furoris exiſtentem, adhuc cęde feruentem attraxit Chriſtus. Non enim expectauit vt expleret furorem, vt oſtenderet morbum, vt extingueret flammas affectionum, & fatigatus debacchando manſueſceret, & tunc tandem traheret: ſed dum vigeret furor, ipſum cepit: vt oſtenderet potentiam ſuam, vincens & ſuperans perſecutorem in media inſania. Enimuero medicum tunc maximè

Cur exauditus fuerit Stephanus.

Medicum quando maxime miretur. A admiramur, quando febrem cùm infeſtior, & flammam morbi cùm vehemētior eſt, extinguere & penitus abolere poteſt. Id quod in Paulo contigit. Vox enim Domini quaſi ros quidam deſuper deſcendens, à morbo in ipſo flammæ feruore liberauit. Saulus autem adhuc ſpirans minas & cædem in diſcipulos Domini, reliquit multitudinem, & nunc in principes ipſos inſilit. Etenim ſicut qui excindere vult arborem, ramis relictis, radicem infra excæcat: ita ſanè & hic adortus eſt diſcipulos, radicem prædicationis volens eximere. Verùm diſcipuli non B erant radix prædicationis, ſed diſcipulorum dominus, qui & dicebat: *Ioan. 15.1.* Ego ſum vitis, vos autem palmites. Eapropter inuicta erat illa radix, quantò plures excindebantur palmites, tantò plures & maiores iterum pullulabant. Eiectus eſt igitur Stephanus, *Act. 9.* & pullulauit Paulus, & illi qui per Paulum crediderunt. Factum eſt autem, inquit, cùm appropiaret ille Damaſco, repentè circunfulgurauit eum lux de cœlo, & vt procidit ad terram, audiuit vocem dicentem ſibi, Saule, Saule quid me perſequeris? C Quare non allata eſt prius vox, ſed lux prius eum circumfulgurauit? vt cum ſilentio vocem audiret. Nam qui in opere aliquo intentus & furore plenus eſt, etiamſi plurimi vocent, prorſus non animaduertit quid ante ſe agatur. Ne ergo hoc & Paulo eueniret, & factorum inſania ebrius vocem contemneret, vel planè nō audiret, mēte tota in perſecutione occupata, prius per lumen excæcatis oculis, & compreſſo furore, extinctáque omni animæ turbulentia, & ingenti in anima ſerenitate reddita, vocem emiD ſit: vt depreſſo faſtu, his quæ dicebantur, mente ſobria & modeſta intenderet. Saule, Saule quid me perſequeris? Verba hæc non tam arguentis, quam defendētis ſunt. quid me perſequeris? In quo paruo, aut magno accuſare me potes tibi per me iniuria facta? an quòd mortuos veſtros ſuſcitaui, vel quod leproſos purgaui, vel quod dæmones fugaui? Sed propter hæc magis adorare, quam perſequi me oportebat. Porro vt clarè cognoſcas, quod hæc ſint verba defendentis, audi quo-

A θαυμάζομεν μάλιστα, ὅταν δυνηθῇ τὸν πυρετὸν αἰρόμενον καὶ τὴν φλόγα τοῦ νοσήματος οὖσαν ἐν ἄκρᾳ σφοδρότητι κατασβέσαι καὶ παντελῶς ἀφανίσαι· ὃ καὶ ἐπὶ τοῦ Παύλου γέγονεν. ἐν ἀκμῇ γὰρ αὐτοῦ ὄντα τῆς φλογὸς, ὥσπερ τις δρόσος ἄνωθεν κατενεχθεῖσα, ἡ φωνὴ τοῦ κυρίου τοῦ νοσήματος ἀπήλλαξε παντελῶς. Σαῦλος δὲ ἔτι ἐμπνέων ἀπειλῆς καὶ φόνου εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ κυρίου. ἀφῆκε τὸ πλῆθος, καὶ τοῖς ἄρχουσι λοιπὸν ἐπεπήδα. ὥσπερ γὰρ ὁ δένδρον βουλόμενος ἐκτεμεῖν, τοὺς κλάδους ἀφεὶς, κάτωθεν ἐκκόπτει τὴν ῥίζαν, οὕτω δὴ καὶ οὗτος ἐπὶ τοὺς μαθητὰς ἦλθε, τὴν ῥίζαν τοῦ κηρύγματος βουλόμενος B ἀνελεῖν. ἀλλ' οὐκ ἦσαν ῥίζα τοῦ κηρύγματος οἱ μαθηταὶ, ἀλλ' ὁ τῶν μαθητῶν δεσπότης. διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγεν· ἐγώ εἰμι ἡ ἄμπελος, ὑμεῖς τὰ κλήματα. ἐκείνη δὲ ἀκαταγώνιστος ἡ ῥίζα. διὰ τοῦτο ὅσῳ πλείονα ἐξέτεμνον κλήματα, τοσούτῳ καὶ πλείονα καὶ μείζονα πάλιν ἐβλάστανεν. ἐξετμήθη μὲν Στέφανος, καὶ ἀνεβλάστησε Παῦλος καὶ οἱ διὰ Παύλου πιστεύσαντες. ἐγένετο δέ, φησιν, ἐν τῷ ἐγγίζειν αὐτὸν τῇ Δαμασκῷ, ἐξαίφνης περιήστραψεν αὐτὸν φῶς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ πεσὼν ἐπὶ τῆς γῆς ἤκουσε φωνὴν λέγουσαν αὐτῷ, Σαῦλε, Σαῦλε, C τί με διώκεις; τίνος ἕνεκεν οὐχὶ πρῶτον ἡ φωνὴ ἠνέχθη, ἀλλὰ πρότερον φῶς αὐτὸν περιήστραψεν; ἵνα μεθ' ἡσυχίας ἀκούσῃ τῆς φωνῆς. ἐπειδὴ γὰρ ὁ πρός τι πρᾶγμα τεταμένος καὶ θυμοῦ πλήρης ὢν κἂν μυρίοι καλῶσιν, οὐκ ἐπιστρέφεται, ὅλος τῆς προκειμένης ὑποθέσεως ὤν. ἵνα μὴ καὶ ἐπὶ Παύλου τοῦτο γένηται, καὶ μεθύων τῇ μανίᾳ τῶν γεγενημένων παραπέμψηται τὴν φωνὴν, ἢ μηδὲ ἀκούσῃ τὴν ἀρχὴν, τὴν διάνοιαν ἅπασαν πρὸς τὴν λεηλασίαν ἐκείνην ἔχων, πρότερον διὰ τοῦ φωτὸς πηρώσας αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ τὸν θυμὸν D καταστείλας, καὶ σβέσας ἅπαντα τῆς ψυχῆς τὸν θόρυβον, καὶ πολλὴν ἐν τῇ διανοίᾳ γαλήνην ποιήσας, οὕτω τὴν φωνὴν ἀφῆκεν, ἵνα κατενεχθείσης τῆς ἀλαζονείας σώφρονι τῷ λογισμῷ προσέχῃ τοῖς λεγομένοις λοιπόν. Σαῦλε, Σαῦλε, τί με διώκεις; οὐ τοσοῦτον ἐγκαλοῦντός ἐστιν, ὅσον ἀπολογουμένου. τί με διώκεις; τί μικρὸν, ἢ μέγα ἐγκαλεῖν ἔχων ἐμοί, τί παρ' ἐμοὶ ἠδικημένος; ὅτι τοὺς νεκροὺς ὑμῶν ἀνέστησα; ὅτι τοὺς λεπροὺς ἐκάθηρα; ὅτι τοὺς δαίμονας ἀπήλασα; ἀλλὰ διὰ ταῦτα προσκυνεῖσθαί με, οὐχὶ διώκεσθαι ἔδει. καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι τὸ, τί με διώκεις, ἀπολογουμένου μᾶλλόν ἐστιν, ἄκουσον

πῶς

A πῶς καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους τούτῳ κέχρηται τῷ ῥήματι. ὥσπερ γὰρ οὗτος λέγει, Σαῦλε, Σαῦλε, τί με διώκεις, οὕτω κἀκεῖνος πρὸς τοὺς Ἰουδαίους φησί· λαός μου, τί ἐποίησά σοι, ἢ τί ἐλύπησά σε; Σαῦλε, Σαῦλε, τί με διώκεις; ἰδοὺ κεῖσαι πρηνής, ἰδοὺ δέδεσαι χωρὶς ἁλύσεως. ὥσπερ οὖν ὅταν δεσπότης οἰκέτην πολλὰ περιφθέγγοντα καὶ μυρία ἐργαζόμενον δεινὰ λαβὼν ὑπὸ χεῖρας, καὶ δήσας λέγει πρὸς αὐτὸν δεδεμένον, τί σοι βούλει ποιήσω νῦν; ἰδοὺ γέγονας ὑποχείριος· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς τὸν Παῦλον λαβών, ῥίψας πρηνῆ, καὶ ὁρῶν τρέμοντα καὶ δεδοικότα καὶ οὐδὲν ἐργάζεσθαι δυνάμενον, φησί· B Σαῦλε, Σαῦλε, τί με διώκεις; ποῦ οὖν ὁ θυμὸς ἐκεῖνος οἴχεται; ποῦ δὲ ἡ μανία; ποῦ δὲ ὁ ζῆλος ὁ ἄκαιρος; ποῦ τὰ δεσμὰ καὶ αἱ περιδρομαί; ποῦ δὲ ἡ ἀγριότης ἐκείνη; ἀκίνητος μὲν ἔσῃ νῦν, καὶ οὐδὲ ἰδεῖν τὸν διωκόμενον δύνασαι· καὶ ὁ σπουδῶν καὶ πανταχοῦ περιτρέχων, χειραγωγοῦ χρείαν ἔχεις νῦν. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ νῦν φησιν αὐτῷ, τί με διώκεις; ἵνα μάθῃ ὅτι καὶ ἐν τῷ πρὸ τούτου χρόνῳ ἑκὼν αὐτῷ συνεχώρει, ὅτι οὔτε ἐκεῖνα ἀσθενείας ἦν, οὔτε ταῦτα ὠμότητος, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνα φιλανθρωπίας, καὶ ταῦτα κηδεμονίας. C τί οὖν ὁ Παῦλος; τίς εἶ, κύριε; ἐπέγνω τὴν δεσποτείαν ἀπὸ τῆς συγχωρήσεως, ἔμαθε τὴν δύναμιν ἀπὸ τῆς τότε πηρώσεως, ὁμολογεῖ λοιπὸν τὴν ἐξουσίαν. τίς εἶ, κύριε; εἶδες ψυχὴν εὐγνώμονα; εἶδες διάνοιαν ἐλευθερίας γέμουσαν; εἶδες συνειδὸς ἀδέκαστον; οὐκ ἀντέτεινεν, οὐκ ἐφιλονείκησεν, ἀλλ᾽ ἔγνω τὸν δεσπότην εὐθέως. οὐ καθάπερ Ἰουδαῖοι νεκροὺς ὁρῶντες ἀνισταμένους, πηροὺς ἀναβλέποντας, λεπροὺς καθαιρομένους, οὐ μόνον οὐ προσέτρεχον τῷ ταῦτα ποιοῦντι, ἀλλὰ καὶ πλάνον αὐτὸν D ἐκάλουν, καὶ πάντα τρόπον ἐπιβουλῆς ἐκίνουν. ἀλλ᾽ οὐχ ὁ Παῦλος οὕτως, ἀλλ᾽ εὐθέως μετετίθετο. τί οὖν ὁ Χριστός; ἐγώ εἰμι Ἰησοῦς, ὃν σὺ διώκεις. καὶ διατί μὴ εἶπεν, ἐγώ εἰμι Ἰησοῦς ὁ ἀναστάς, ἐγώ εἰμι Ἰησοῦς ὁ ἐν δεξιᾷ τοῦ θεοῦ καθήμενος, ἀλλ᾽, ἐγώ εἰμι Ἰησοῦς ὃν σὺ διώκεις; ἵνα πλήξῃ αὐτοῦ τὴν διάνοιαν, ἵνα κατανύξῃ αὐτοῦ τὴν ψυχήν. ἄκουσον γοῦν Παύλου μετὰ πολλοὺς τοὺς χρόνους καὶ μυρία κατορθώματα τοῦτο θρηνοῦντος. ἐγὼ γάρ εἰμι, φησίν, ὁ ἐλάχιστος πάντων τῶν ἀποστόλων,

modo iiſdem penè verbis vtitur contra Iudæos. Nam ſicut hic dicit: Saule, Saule quid me perſequeris? ſic illic Iudæis: Populе meus quid feci tibi, vel in quo contriſtaui te? Saule, Saule quid me perſequeris? Ecce iaces ſupinus, ecce ligatus es abſque catena. Et ſicut dominus famulum, qui plurima & grauia commiſit, manu comprehenſum, & vinctum alloquitur, Quid tibi vis faciam nunc? Ecce veniſti ſub manus meas. Ita & Chriſtus videns Paulum correptum, & proſtratum, ſupinumq; ac tremulum præ timore, & nihil facere valentem, dicit, Saule, Saule quid me perſequeris? Quò nunc peruenit ferox ille tuus furor? vbi inſania? vbi zelus intempeſtiuus? vbi vincula, & circuncurſationes? vbi atrocitas illa? immobilis quidem eris nunc, & neque videre perſequentem poteris. En qui feſtinabat, qui vbique circuncurſabat, opus nunc habet aliquibus qui manu ducant: ea propter & nunc dicit ei: Quid me perſequeris? vt diſcat quod quæ prius facta, ſponte ſua permiſerit, & quod non fuerint infirmitatis illa, quæ olim: neque crudelitatis, quę tunc agebantur? ſed vtraque beneuolentiæ & curæ. Quid ergo Paulus? Quis es domine? inquit. Agnoſcit dominum, virtutem didicit ab indulgentia, in cæcitate confitetur poteſtatem. Quis es domine? Vidiſti animam gratam & beneuolam? vidiſti mentem libertate plenam? vidiſti conſcientiam ſynceram & incorruptam? Non obluctatur, non contendit, ſed ſtatim cognoſcit Dominum. Non ſicut Iudæi, qui videntes mortuos ſuſcitari, cæcos cernere, leproſos purificari: non ſolùm non accurrebant ad talia facientem, ſed eum & planum ac impoſtorem vocabant, & omnibus modis inſidias mouebant. Paulus autem non ita agebat, ſed ſtatim conuertebatur. quid ergo Chriſtus? Ego ſum Ieſus, quem tu perſequeris. Et quare non dixit, Ego ſum Ieſus, qui reſurrexit? Ego ſum Ieſus, qui ſedet à dextris Dei: ſed, ego ſum Ieſus, quem tu perſequeris? Vt perſtringeret eius mentem, vt compũgeret eius animam. Audi ergo Paulum poſt multa tempora, plurimaq; bona opera hoc lamentantem: Ego enim ſum, ait, minimus Apoſtolorum,

Mich. 6. 3.

Reſponſio Pauli expenditur. Act. 9. 5.

1. Cor. 15. 9.

qui non ſum dignus vt vocer Apoſtolus, eo quod perſecutus ſum eccleſiam Dei. Igitur qui poſt multa bona opera, & tanta tempora hoc lugebat, quid veriſimile eſt ipſum per id temporis paſſum, quo nullum bonum opus habebat, & conſcius perſecutionis, vocem illam audiebat. Cæterùm aggrediuntur nos hîc quidam dicentes: Vos autẽ ne pigeat, etiam ſi veſpera deprehendat. Pro Paulo omnis noſter ſermo eſt, pro Paulo inquam, qui per triennium die ac nocte diſcipulos docuit. Aggrediuntur itaque hic nos quidam, dicentes: Et quid mirum quod Paulus ad fidem peruenit, cùm Deus vocem illam, quaſi funem ceruici eius iniecerit, vique ipſum ad ſe duxerit? Attendite diligenter. Etenim ſermo iſte communis eſt Gentilibus, Iudęis, & noſtris, qui ſuæ incredulitatis operculum putant, ſi iuſtum accuſent, neſciẽtes quod duplex peccatum peccent, & quod errorem ſuum ipſi non deponant, & quod ſanctum Dei talibus culpis notare tentant. At nos eius nomine, per gratiam Dei, defenſionem afferemus. Quę igitur accuſatio eſt? Vi & neceſſitate ipſum, inquit attraxit Deus. Qualis illa vis & neceſſitas, dic ô homo? Vocauit eum ſupernè. Credis omnino quod vocauit eũ ſupernè? Igitur & te hodie vocat per illam vocem, cur & tu non obedis? Vides non eſſe neceſſitatis negotium? Nam ſi neceſſitas, quędam foret, oportebat & te obedire: cùm autem tu non obedis, manifeſtũ quod ille voluntarius obediuit. Et vt diſcatis, quod multum quidem fecit ad ſalutem Pauli vocatio, ſicut & ad aliorũ omnium hominum facere ſolet, non tamen deſtituit eum à ſuis operibus, & ſuę proprię volũtatis laude, neque nocuit eius libero arbitrio: ſed voluntarius aduenit ipſe, atque ſua bona voluntate. Faciam hoc & alio exemplo liquidum. Audiuerunt & Iudęi vocem ſupernè loquentem, non Filij, ſed Patris de Chriſto dicentis circa Iordanis fluenta: Hic eſt filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Et dicunt ei: Hic eſt deceptor. Vides manifeſtam pugnam? Vides bellum apertum? Vides vbique opus bona voluntate, animaque malis affectionibus prius non infecta; Ecce & illic vox, & hic vox: ſed hic obtẽperat, illi autem contradicũt.

Reſpondetur obiectioni de vocatione Pauli.

Vocatio libertatẽ arbitrij nõ lędat.

Matt. 3.17 & 17.1. Ioan. 7.

A ὃς οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος, διότι ἐδίωξα τὴν ἐκκλησίαν. εἰ δὲ μετὰ μυρία κατορθώματα καὶ τοσούτους χρόνους τοῦτο ἐπένθει, τί εἰκὸς ἦν αὐτὸν παθεῖν κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον, κατόρθωμα μὲν οὐδέπω οὐδὲν ἔχοντα, τὴν δὲ δίωξιν ἑαυτῷ συνειδότα, καὶ τῆς φωνῆς ἐκείνης ἀκούοντα; ἀλλ᾽ ἐπιφύονται ἡμῖν ἐνταῦθα· ὑμεῖς δὲ μὴ ἀποκάμητε, κἂν ἑσπέρα καταλάβοι. ὑπὲρ γὰρ τοῦ Παύλου πᾶς ἡμῖν ὁ λόγος, Παύλου τοῦ τριετίαν νύκτα καὶ ἡμέραν τοὺς μαθητὰς διδάσκοντος. ἐπιφύονται τοίνυν τινὲς ἐνταῦθα, καὶ λέγουσι, καὶ τί μέγα, ὅτι Παῦλος προσῆλθε; καὶ γὰρ μονονουχὶ ὥσπερ σχοῖνον περιθεὶς αὐτοῦ τῷ τραχήλῳ ὁ θεὸς τὴν φωνὴν ἐκείνην, οὕτως αὐτὸν εἵλκυσε πρὸς ἑαυτόν. προσέχετε μετὰ ἀκριβείας. καὶ γὰρ καὶ πρὸς Ἕλληνας κοινὸς ἡμῖν ἐστὶν ὁ λόγος, καὶ πρὸς Ἰουδαίους, οἳ τῆς οἰκείας ἀπιστίας προκάλυμμα νομίζουσιν εἶναι, τὸ τοῦ δικαίου κατηγορεῖν, οὐκ εἰδότες, ὅτι διπλῆν ἁμαρτάνουσιν ἁμαρτίαν, τήν τε οἰκείαν οὐκ ἀποτιθέμενοι πλάνην, καὶ τὸν ἅγιον τοῦ θεοῦ τοιαύταις αἰτίαις ὑποβάλλειν ἐπιχειροῦντες. ἀλλ᾽ ἡμεῖς ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν ἀπολογίαν τῇ τοῦ θεοῦ χάριτι ποιησόμεθα. τίς οὖν ἐστὶν ἡ κατηγορία; ἀνάγκῃ, φησίν, αὐτὸν ἐπεσπάσατο ὁ θεός. ποία ἀνάγκη, ἄνθρωπε; ἐκάλεσεν αὐτὸν ἄνωθεν. ὅλως πιστεύεις, ὅτι ἐκάλεσεν αὐτὸν ἄνωθεν; οὐκοῦν καί σε καλεῖ τήμερον διὰ ἐκείνης τῆς φωνῆς, ἀλλ᾽ οὐχ ὑπακούεις. ὁρᾷς ὅτι οὐχὶ ἀνάγκης ἦν τὸ πρᾶγμα; εἰ γὰρ ἀνάγκη ἦν, καί σε ἔδει ὑπακούειν. εἰ δὲ σὺ οὐχ ὑπακούεις, εὔδηλον ὅτι κἀκεῖνος ἐκ προαιρέσεως ὑπήκουσε, καὶ ἵνα μάθητε ὅτι πολὺ μὲν εἰς τὴν Παύλου σωτηρίαν ἡ κλῆσις, καθάπερ καὶ εἰς τὴν τῶν ἄλλων ἁπάντων ἀνθρώπων, οὐ μὴν ἔρημον αὐτὸν ἀφῆκεν εἶναι τῶν οἰκείων κατορθωμάτων καὶ τῶν διὰ τῆς βουλήσεως ἐπαίνων, οὐδὲ ἐλυμήνατο αὐτοῦ τὸ αὐτεξούσιον, ἀλλ᾽ ἑκὼν προσῆλθεν ἐστὶ καὶ ἐξ οἰκείας εὐγνωμοσύνης, ἐξ ἑτέρου παραδείγματος τοῦτο ποιήσω φανερόν. ἤκουσαν οἱ Ἰουδαῖοι φωνῆς ἄνωθεν φερομένης, οὐχὶ τοῦ υἱοῦ, ἀλλὰ τοῦ πατρὸς, περὶ τοῦ Χριστοῦ λεγούσης περὶ τὰ Ἰορδάνια ῥεῖθρα, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητὸς, καὶ λέγουσιν ἐκεῖνοι, οὗτός ἐστιν ὁ πλάνος. εἶδες φανερὸν πόλεμον; εἶδες δήλην μάχην; εἶδες ὅτι πανταχοῦ εὐγνωμοσύνης χρεία, καὶ ψυχῆς ἀδεκάστου καὶ μὴ προκατειλημμένης πάθει; ἰδοὺ καὶ ἐκεῖ φωνὴ, καὶ ἐνταῦθα φωνή· ἀλλ᾽ ὁ μὲν ἐπείθετο, οἱ δὲ ἀντέλεγον·

καὶ οὐχὶ φωνὴ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ πνεῦμα ἐν εἴδει περιστερᾶς. ἐπειδὴ γὰρ ἐβάπτιζε μὲν Ἰωάννης, ἐβαπτίζετο δὲ ὁ Χριστὸς, ἵνα μὴ τῷ ἀνθρωπίνῳ σχήματι προσέχοντες, τὸν βαπτίζοντα μείζονα τοῦ βαπτιζομένου εἶναι νομίσωσιν, ἦλθεν ἡ φωνὴ, τοῦτον ἀπ' ἐκείνου διαιροῦσα. καὶ ἐπειδὴ ἄδηλον ἦν περὶ τίνος ἔλεγεν ἡ φωνὴ ὅπερ ἔλεγεν, ἦλθε καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν εἴδει περιστερᾶς, τὴν φωνὴν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν ἕλκον τοῦ Χριστοῦ. ἀλλ' ὅμως καὶ διὰ φωνῆς αὐτὸν ἐκήρυξε, καὶ διὰ τοῦ πνεύματος ἔδειξε, καὶ μετὰ τοῦτο καὶ Ἰωάννης ἐβόα, ὅτι οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς αὐτοῦ λῦσαι τὸν ἱμάντα τοῦ ὑποδήματος, καὶ μυρία ἕτερα καὶ διὰ ῥημάτων, καὶ διὰ πραγμάτων μαρτύρια ἐγένετο, καὶ πρὸς ἅπαντα ἀπετυφλώθησαν· μᾶλλον δὲ πάντα μὲν συνεώρων, οὐδενὶ δὲ τῶν λεγομένων, οὐδὲ τῶν πραττομένων ἐπείθοντο, τῇ μανίᾳ τῆς παρὰ τῶν πολλῶν δόξης προκατειλημμένοι τὴν διάνοιαν. ὅπερ οὖν καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς φησὶν, ὅτι πολλοὶ τῶν Ἰουδαίων ἐπίστευσαν εἰς αὐτὸν, διὰ δὲ τοὺς ἄρχοντας οὐχ ὡμολόγουν, ἵνα μὴ ἀποσυνάγωγοι γένωνται· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Χριστὸς ἔλεγε, πῶς δύνασθε πιστεύειν, δόξαν παρὰ ἀλλήλων λαμβάνοντες, καὶ τὴν δόξαν τὴν παρὰ τοῦ μόνου θεοῦ οὐ ζητοῦντες; ἀλλ' οὐχ ὁ Παῦλος οὕτως, ἀλλὰ μιᾶς μόνης ἀκούσας φωνῆς αὐτοῦ τοῦ διωκομένου, εὐθέως προσέδραμεν, εὐθέως ὑπήκουσε· καὶ πολλὴν ἐπεδείξατο τὴν μεταβολήν. Εἰ δὲ μὴ ἀπεκάμετε τῷ μήκει τῶν εἰρημένων, ἔτι εἰς ἐγγύτερον παράδειγμα ἄγω τὸν λόγον. καὶ γὰρ καὶ τοῦ υἱοῦ ἤκουσαν, καὶ οὕτως ἤκουσαν ὡς Παῦλος ἤκουσε, καὶ ἐν καιρῷ τοιούτῳ ἤκουσαν, οἵῳ Παῦλος ἤκουσε, καὶ οὐδὲ οὕτως ἐπίστευσαν. καθάπερ γὰρ Παῦλος ὅτε ἐμαίνετο, ὅτε ἠγρίαινεν, ὅτε ἐπολέμει τοῖς μαθηταῖς, ἤκουσε τῆς φωνῆς, οὕτω καὶ Ἰουδαῖοι. ποῦ, καὶ πότε; ἐξῆλθον ἐν τῇ νυκτὶ μετὰ φανῶν καὶ λαμπάδων εἰς τὴν σύλληψιν αὐτοῦ. ἐνόμιζον γὰρ ἄνθρωπον ψιλὸν ἐπιτίθεσθαι. βουλόμενος τοίνυν αὐτοὺς διδάξαι τὴν δύναμιν τὴν ἑαυτοῦ, καὶ ὅτι θεός ἐστι, καὶ πρὸς κέντρα λακτίζουσι, λέγει αὐτοῖς, τίνα ζητεῖτε; ἔμπροσθεν αὐτοῦ καὶ πλησίον εἱστήκεισαν, καὶ οὐχ ἑώρων αὐτόν. ἀλλ' αὐτὸς ὁ ζητούμενος, αὐτοὺς ἐχειραγώγει πρὸς τὴν εὕρεσιν τὴν ἑαυτοῦ, ἵνα μάθωσιν, ὅτι οὐκ ἄκων ἐπὶ τὸ πάθος ἔρχεται, ὅτι, εἰ μὴ ἐβούλετο συγχωρῆσαι, οὐκ ἂν περιεγένοντο. πῶς γὰρ, οἱ μηδὲ εὑρεῖν αὐτὸν δυνηθέντες, τί λέ-

Et non ſolùm illic vox auditur, ſed & ſpiritus in ſpecie columbę videtur. Nã poſtquàm Ioannes baptizauit, baptizatúſque eſt Chriſtus, vt ne qui ad humanam figuram ſpectant, putent baptizantem baptizato maiorem, venit vox, qua hic ab illo diſcerneretur. Et quia adhuc incertum erat de quo diceret vox, id quod dicebat: venit & Spiritus ſanctus in ſpecie columbæ, vocem in caput Chriſti ducens, atque ita & per vocem prædicatus eſt, & per ſpiritum monſtratus. Et ob hæc Ioannes quoque clamabat: Non ſum dignus, vt ſoluam corrigiam calceamenti: & inſuper plurima alia teſtimonia tam verborum, quàm operum arteſtabantur: ſed poſt hęc omnia Iudæi in cæcitate ſua manſerunt, imò viderunt omnia: ſed neque dictis, neque factis credidêre, eò quod infecta eorum mens, quam præoccuparat inſanus vanæ gloriæ amor. Vnde euangeliſta dicit: Multi Iudęorum qui crediderunt in eum, propter principes non confitebantur, ne è ſynagoga eiicerentur. Et ipſe Chriſtus quoq; dicebat: Quomodo vos poteſtis credere, qui gloriam à vobis inuicem accipitis, & gloriã quę à ſolo Deo proficiſcitur, non quæritis? At Paulus non ſic, ſed vnica dũtaxat audita voce, cùm adhuc noſtros inſectaretur, ſtatim accurrit, ſtatim obediuit, ſtatim eximiam pręſe tulit conuerſionem. Quòd ſi non fatigamini dictorum prolixitate, dicemus aliud exemplum adhuc proximius. Etenim & filium audierunt, & ſic audierunt, vt Paulus audiuit, & neque ſic crediderunt. Nam ſicut Paulus audiuit vocem cùm adhuc fureret, & in diſcipulos ſæuiret: ita Iudæi aliquando audierunt alicubi vocem, cùm egrederentur cum facibus & lampadibus ad comprehendendum eum. Putabant enim ſeſe hominem purum adoriri. At ille volens docere eos virtutem ſuã, & ſe Deum, eoſque fruſtra contra ſtimulum calcitrare, dicit eis: Quem quæritis? Stabant ante & iuxta eum, & non videbant eum. Chriſtus autẽ quærebat eos, & manu ducebat vt ſe inuenirent, ac diſcerent, quod non inuitus ad paſſionem iret, neque ſuperabilis eſſet, niſi ſponte ſua eis permitteret. At quomodo ſuperarent, quem inue-

B C D

Matt 3. *Luc. 3. & Ioan. 1.* *Ioan. 12. 42.* *Ibid. 5. 44.*

nire non potuerunt? Quid dico inuenire? neque præſentem videre valuerunt: & non ſolùm nõ valuerunt videre præſentem, ſed & cùm roganti reſponderent, neſciebant quiſnam ille præſenſeſſet: qui adeò potẽter oculos eorũ excæcauerat, & voce ſua ſupinos eos proſtrauerat. Nam vt dixit, Ego ſum: voce ea perculſi, retrorſum abierunt, & ceciderunt omnes. Itaque vt Paulũ vox proſtrauit, & ſupinum iacere fecit: ita & illos vox omnes proſternebat. Et ſicut Paulus non vidit eum, quem perſequebatur: ita & illi non videbant quem quærerent, & ſicut Paulus tempore quo furebat, excæcatus eſt: ita & illi tempore furoris ſui ſunt excæcati: & ſicut Paulus, cùm iret vt comprehenderet diſcipulos, hæc paſſus eſt ita & illi cùm exirent vt comprehenderent Chriſtum, eadem paſſi ſunt. Vtrobique vincula, vtrobique perſecutio. Simile vtrobique virtutis Chriſti indicium, ſimiliáque remedia, at non ſimilis correctio. Ægri enim multùm inter ſe diſtabant. Quid enim ſtupidius, quid reprobatius illis, qui retrorſum corruerunt, iterúmque ſurrexerunt, & iterum inuadunt? An non lapidibus inſenſatiores erant? Et vt diſcant quod ipſe qui dixerat eis, Quem quæritis, ille ſit qui eos proſtrauerat, loquitur eis iterum: Cùm iterum ſurgerent ac dicerent, Ieſum: dicit eis: Dicebam vobis quod ego ſum, quaſi diceret, Diſcite, quod ego ille ſum qui antehac dixit, Quem quæritis, & qui vos proſtrauit. Verùm neque hoc dicto profecit aliquid, ſed illi in cæcitate ſua manſerunt. Hæc igitur omnia inter ſe confer diligenter, & diſce quod Paulus non ex neceſſitate, ſed anima ſyncera, bonaq; volũtate ad fidẽ acceſſit. Quin ſi ſuſtinetis, & patienter fertis, adferam & aliam demonſtrationem, cui contradici nequeat, & certius probabo Paulum non neceſſitate coactum ad fidem veniſſe. Venit poſt hæc Paulus in Salaminem Cypri ciuitatem, & inuenit illic magnum quendam, reſiſtentẽ apud Procõſulem Sergium: Paulus autẽ impletus ſpiritu ſãcto dixit ei: O plene omni dolo & omni verſutia fili diaboli, inimice omnis iuſtitiæ, nõ deſinis peruertere vias Domini rectas. Hæc perſecutoris verba ſunt.

Ibidem.

Alia probatione docet Paulũ non coactum eſſe. Act.13.10.

A γὰρ εὑρεῖν αὐτὸν μὴ δυνηθέντες; ἀλλ' οὔτε ἰδεῖν αὐτὸν παρόντα ἴσχυσαν· οὐ μόνον δὲ παρόντα οὐκ ἴσχυσαν ἰδεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐρωτῶντι ἀποκρινόμενοι, οὐδὲ οὕτως ᾔδεσαν ὅστις ποτὲ ἦν ὁ παρών. οὕτω μεθ' ὑπερβολῆς ἁπάσης ἀπετύφλωσεν αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμούς. καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπτίους ἔρριψεν αὐτοὺς τῇ φωνῇ. εἰπόντος γάρ, τίνα ζητεῖτε, ἀπῆλθον πάντες εἰς τὰ ὀπίσω ἀπὸ τῆς φωνῆς ταύτης. ὥσπερ γὰρ τὸν Παῦλον ἡ φωνὴ κατέβαλε, καὶ πρηνῆ κεῖσθαι ἐποίησεν, οὕτω καὶ τούτους ἡ φωνὴ πάντας ἔρριψεν ὑπτίους· καὶ ὥσπερ ἐκεῖνος οὐκ ἔβλεπε τὸν διωκόμενον ὑπ' αὐτοῦ, οὕτως ἐκεῖνοι οὐκ ἔβλεπον τὸν ζη-
B τούμενον ὑπ' αὐτῶν· ὥσπερ ἐκεῖνος ἐν τῷ καιρῷ τῆς μανίας ἀπετυφλώθη, κἀκεῖνοι ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ τῆς μανίας ἀπετυφλώθησαν. καὶ γὰρ ἐκεῖνος, ὅτε ἐπορεύετο δῆσαι τοὺς μαθητάς, καὶ οὗτοι ὅτι ἐξῆλθον δῆσαι τὸν Χριστόν, ταῦτα ἔπαθον. καὶ ἐκεῖ δεσμά, καὶ ἐνταῦθα δεσμά· καὶ ἐκεῖ δίωξις, καὶ ἐνταῦθα δίωξις· καὶ ἐκεῖ πήρωσις, καὶ ἐνταῦθα πήρωσις· καὶ ἐκεῖ φωνή, καὶ ἐνταῦθα φωνή· καὶ ὁμοία τῆς τοῦ Χριστοῦ δυνάμεως ἡ ἔνδειξις, ὅμοια τὰ φάρμακα, ἀλλ' οὐχ ὁμοία ἡ διόρθωσις. οἱ γὰρ κάμνοντες πολλὴν εἶχον διαφοράν. τί γὰρ ἀναισθητότερον; τί δὲ ἀγνωμονέ-
C στερον ἐκείνων; ἔπεσον ὀπίσω, καὶ πάλιν ἀνέστησαν, καὶ πάλιν ἐπέθεντο. ἆρα τῶν λίθων οὐκ ἦσαν ἀναισθητότεροι; καὶ ἵνα μάθωσιν, ὅτι ἐκεῖνός ἐστιν ὁ εἰπὼν αὐτοῖς, τίνα ζητεῖτε, καὶ ῥίψας ὀπίσω αὐτούς, λέγει αὐτοῖς πάλιν, ὅτε ἀνέστησαν, τίνα ζητεῖτε; καὶ λέγουσιν, Ἰησοῦν. λέγει αὐτοῖς, εἶπον ὑμῖν, ὅτι ἐγώ εἰμι· μονονουχὶ λέγων, μάθετε ὅτι καὶ ὁ πρὸ τούτου εἰπών, τίνα ζητεῖτε, καὶ ῥίψας ὑμᾶς, ἐγώ εἰμι. ἀλλ' οὐδὲν πλέον οὐκ τούτου ἐγένετο, ἀλλ' ἔμειναν ἐπὶ τῆς αὐτῶν πηρώσεως. ταῦτ' οὖν ἅπαντα ἐκ παραλλήλου συγκρίνων μάνθανε ἀκριβῶς, ὅτι
D οὐκ ἐξ ἀνάγκης προσῆλθε Παῦλος, ἀλλ' ἀπὸ ψυχῆς εὐγνώμονος καὶ ἀδεκάστου συνειδότος. εἰ δὲ καρτερεῖτε, καὶ ὑπομένετε, ἕτερον ἐναργέστερον τούτου λέγω πάλιν, ἀναντίρρητον ἔχον ἀπόδειξιν τοῦ μὴ κατ' ἀνάγκην τὸν Παῦλον προσεληλυθέναι τῷ κυρίῳ. ἦλθεν εἰς τὴν Σαλαμῖνα τῆς Κύπρου μετὰ ταῦτα ὁ Παῦλος, καὶ εὗρεν ἐκεῖ μάγον τινὰ ἀνθιστάμενον τῷ ἀνθυπάτῳ Σεργίῳ. ὁ δὲ Παῦλος πλησθεὶς πνεύματος ἁγίου, εἶπε πρὸς αὐτόν. ὦ πλήρης παντὸς δόλου καὶ πάσης ῥᾳδιουργίας, υἱὲ διαβόλου, οὐ παύσῃ διαστρέφων τὰς ὁδοὺς κυρίου τὰς εὐθείας; ταῦτα ὁ διώκτης.

δοξάζωμεν τοίνυν τὸν μεταβαλόντα αὐτόν. περὶ A
τούτου ἠκούετε ὅτι ἐλυμαίνετο τὴν ἐκκλησίαν,
κατὰ τοὺς οἴκους εἰσπορευόμενος, σύρων τε ἄνδρας
καὶ γυναῖκας, παρεδίδου εἰς φυλακήν. ὁρᾶτε
πῶς παρρησιάζεται νῦν ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος.
οὐ παύσῃ διαστρέφων, φησί, τὰς ὁδοὺς κυρίου τὰς
εὐθείας; καὶ νῦν ἰδοὺ χεὶρ κυρίου ἐπὶ σέ, καὶ ἔσῃ
τυφλὸς μὴ βλέπων ἕως καιροῦ. τὸ φάρμακον
τὸ ποιῆσαν αὐτὸν ἀναβλέψαι, τοῦτο ἐπέθηκε καὶ
τῷ μάγῳ, ἀλλ' ἔμεινεν ἐπὶ τῆς πηρώσεως ἐκεῖ-
νος ἵνα μάθῃς ὅτι οὐχ ἡ κλῆσις μόνον περιέστησε
τὸν Παῦλον, ἀλλὰ καὶ ἡ αὐτοῦ ἐκείνου προαίρε-
σις. εἰ γὰρ ἡ πήρωσις μόνη τοῦτο ἐποίησεν, ἐχρῆν B
καὶ ἐπὶ τοῦ μάγου τὸ αὐτὸ γενέσθαι· ἀλλ' οὐκ
ἐγένετο. ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν ἐπηρώθη, ὁ δὲ ἀνθύ-
πατος ἰδὼν τὸ γεγενημένον ἐπίστευσεν. ἄλλος ἐδέ-
ξατο τὸ φάρμακον, καὶ ἄλλος ἀνέβλεψεν. εἴ-
δετε πόσον ἐστὶν εὐγνωμοσύνη διανοίας, πόσον
ἐστὶν ἀπείθεια καὶ σκληροκαρδία. ἐγένετο πηρὸς
ὁ μάγος· κἀκεῖνος μὲν οὐδὲν ἀπώνατο (ἀπει-
θὴς γὰρ ἦν) ἔγνω δὲ τὸν Χριστὸν ὁ ἀνθύπατος.
ἀλλ' ὅτι μὲν ἑκὼν καὶ ἐκ προαιρέσεως προσ-
ῆλθεν ὁ Παῦλος, ἱκανῶς ἀποδέδεικται. βούλο-
μαι δὲ τοῦτον ὑμᾶς ἀκριβῶς εἰδέναι τὸν λόγον, ὅτι C
μὴ βουλομένους οὐ βιάζεται ὁ θεός, ἀλλὰ βουλο-
μένους ἕλκει. διὰ τοῦτο γάρ φησιν, οὐδεὶς ἔρχεται
πρός με, ἂν μὴ ὁ πατήρ μου ἑλκύσῃ αὐτόν· ὁ δὲ
ἕλκων, τὸν βουλόμενον ἕλκει, τὸν κάτω κείμενον
καὶ χεῖρα ὀρέγοντα. καὶ ἵνα μάθητε ὅτι οὐδένα βιά-
ζεται, ἀλλ' ἐὰν αὐτὸς θέλῃ, ἡμεῖς δὲ μὴ θέλωμεν,
διαπίπτει τὰ τῆς σωτηρίας ἡμῶν, οὐκ ἐπειδὴ ἀσθε-
νὲς αὐτοῦ τὸ βούλημα, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀναγκάσαι οὐδέ-
να θέλει, ἀναγκαῖον τοῦτον ἐξετάσαι τὸν λόγον, ἐπειδὴ
πολλοὶ πολλάκις προφάσει ῥᾳθυμίας, τούτῳ
κέχρηνται τῷ προσχήματι τῆς ἀπολογίας, καὶ
παρακαλούμενοι πολλάκις ἐπὶ φώτισμα, ἐπὶ D
πολιτείας ἀρίστης μεταβολήν, ἐφ' ἕτερα τοιαῦ-
τα κατορθώματα, εἶτα καὶ ὡς ὀκνοῦντες καὶ ἀνα-
δυόμενοι τοῦτο ἀποκρίνονται· ὅτι ἐὰν θέλῃ ὁ θεός,
πείσει με, καὶ μεταθήσομαι. καὶ οὐκ ἐγκαλῶ μὲν
αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἀποδέχομαι, ὅτι κατα-
φεύγουσιν ἐπὶ τὴν βουλὴν τοῦ θεοῦ· βούλομαι δὲ
καὶ τὰ παρ' ἑαυτῶν εἰσφέρειν, καὶ οὕτω λέγειν, ἐὰν
θέλῃ ὁ θεός. ἂν γὰρ σαυτὸν ὕπνῳ καὶ ῥᾳθυμίᾳ
παραδοὺς, μηδὲ ἐγχειρῇς μὲν ταῖς ἀγαθαῖς πρά-
ξεσι, τὸ δὲ τοῦ θεοῦ θέλημα προβάλλῃ μόνον,

Glorificemus igitur eum quod cõuer-
ſus eſt. Ante hoc audiſtis quod deua-
ſtabat eccleſiam, domoſq; ingrediens,
ac vi rapiens viros & mulieres in car-
cerem tradebat? videte, quomodo nũc
pro prędicatione liberè loquitur. Non
ceſſas, ait, peruertere vias Domini
rectas? Et nunc ecce manus Domini
ſuper te, & eris cæcus, & vſque ad
tempus non videns. Remedium quo
ipſi viſus redditus eſt, adhibuit & ma-
go, qui tamen in cæcitate permanſit:
vt diſcas quod non ſola vocatio Pau-
lum adduxerit, ſed & voluntas eius.
Nam ſi ſola cæcitas hoc effeciſſet,
oportebat eam & in mago efficacem
eſſe: ſed nihil effecit, & ille quidem
remanſit cæcus, Proconſul autem fa-
ctum videns, credidit: accepitque a-
lius remedium, alius autem curatus eſt.
Videte quantum bonum ſit, benè vel-
le: & quantum malum, nolle credere,
& corde obdurari. Excæcatur ma-
gus, nullámque vtilitatem accipit: in-
credulus enim erat, & interim Pro-
conſul Chriſtum agnoſcit. At ſatis
demonſtratum fuerit Paulum volun-
tariè veniſſe ad Chriſtum. Vellem au-
tem vos ſermonem hunc diligenter
memoria tenere. Deus enim nolen- *Ioan. 6.44*
tes non cogit, ſed volentes trahit. Et
propterea dicit: Nemo ad me veniet,
niſi pater meus traxerit eum. Qui au-
tem trahit, volentem trahit, humi-
que iacentem; ac manum porrigen-
tem. Et vt diſcas quod nullum cogit: *Deus neminem cogit.*
ſi ipſe vult, nos autem non volu-
mus, ad noſtram ſalutem nihil profi-
ciunt ea quæ alioquin efficacia ſunt:
non quod infirma ſit eius voluntas, ſed
quia cogere neminem vult. Neceſſa-
riò hunc ſermonem attulimus: vide-
mus enim complures ad defenſionem
ſuæ ignauiæ, prætextu tali vti, & ſi
quando eos adhortamur, vt illumi-
nentur, & ad meliorem vitam conuer-
tantur, atq; ad alia id genus bona ope-
ra reſpondere quaſi cunctabundos &
reſilientes. Si Deus volet, perſuadebit
mihi, & conuertar. Quos nõ arguo, ſed
valde probo, quod ad voluntatem Dei
confugiunt: Vellem autem nos etiam
noſtra afferre, & tunc dicere: Si Deus
voluerit. Nam ſi teipſum ſomno, deſi-
diæque tradideris, neque in manus
tuas obuenerint bona opera: & alio-
qui ſolam voluntatem Dei prætexas,

1 Tim. 2. 4. nihil eorum, quibus opus habes, adipiſceris vnquam. Hoc igitur eſt quod dixi, nullum vnquam vi & neceſſitate à Deo adigi. Ipſe quidem vult omnes ſaluos fieri, at non omnium voluntas eius voluntati obſequitur, neque ab eo aliquis cogitur. Vnde & ad Hieruſalem ſic dicit: Hieruſalem Hieruſalem, quoties volui congregare filios tuos, & noluiſtis? Quid ergo? Ecce relinquetur domus veſtra deſerta. Vides quod Dominus ſaluare nos vult: nos autem, quia nos ei non adiungimus, manemus in interitu? Deus enim paratus eſt ad ſaluandum hominem, non inuoluntarium, neque non volentem, id quod ſæpe dico: ſed voluntarium, & hoc eligentem. Homines quidem volentibus nolentibuſque ſeruis volunt & eſſe & dominari: dominantúrque non ſeruorum, ſed ſuam vtilitatem ſpectantes. Deus autem nullius indigens, declarare tibi vult, quod nullis noſtris rebus indigens, ſeruitutem noſtram deſiderat, ad id ſolum ſpectans, quomodo nobis proſit, & quomodo non ſuæ, ſed noſtræ vtilitatis gratia operetur omnia: ſi quidem aſſentimur & volumus. & agnoſcimus ei beneficium iſtius ſeruitutis deberi, ad quem accedimus. Inuoluntarios enim & reſilientes, neque vi, neque neceſſitate cogit. Quo nobis commonſtrat, quod non ipſe nobis gratiam habere debet, quia ſerui eius ſumus: ſed quia ipſe dominus noſter eſt, ipſi gratias agere tenemur. Igitur hæc ſcientes, benè recogitemus miſericordiam domini, vitámque ipſius bonitate dignam pro noſtris viribus exhibeamus: vt & regnum cœlorum aſſequamur: Quod nobis omnibus concedatur gratia & miſericordia domini noſtri Ieſu Chriſti, cum quo patri & ſpiritui ſancto ſit gloria in ſecula ſeculorum. Amen.

Luc. 13. 34.

Ibidem.

οὐδέποτέ σοι οὐδέν ἐστι τῶν δεόντων. ὅπερ γὰρ ἔφην, ἀνάγκῃ καὶ βίᾳ οὐδένα προσάγεταί ποτε ὁ θεός· ἀλλὰ θέλει μὲν ἅπαντας σωθῆναι, οὐκ ἀναγκάζει δὲ οὐδένα· καθὼς καὶ Παῦλός φησιν, ὁ θέλων πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν. πῶς οὖν οὐχ ἅπαντες σώζονται, εἰ θέλει πάντας σωθῆναι; ἐπειδὴ οὐχ ἁπάντων τὸ θέλημα τῷ θελήματι αὐτοῦ ἕπεται, αὐτὸς δὲ οὐδένα βιάζεται. οὕτω καὶ πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ φησιν· Ἱερουσαλὴμ, Ἱερουσαλὴμ ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, καὶ οὐκ ἠθελήσατε; τί οὖν; ἰδοὺ ἀφίεται ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρη-B μος. ὁρᾷς ὅτι κἂν θέλῃ ὁ θεὸς σῶσαι, ἡμεῖς δὲ ἑαυτοὺς μὴ ἐπιδῶμεν, μένομεν ἐπὶ τῆς ἀπωλείας; οὐ γὰρ ἄκοντα, οὐδὲ μὴ βουλόμενον, ὅπερ λέγω πολλάκις, ἀλλ' ἑκόντα καὶ προαιρούμενον προσδοκᾶσθαι σώζει ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον. ἄνθρωποι μὲν γὰρ καὶ ἑκόντων καὶ ἀκόντων τῶν οἰκετῶν βούλονται εἶναι καὶ δεσπόζειν, οὐ πρὸς τὸ τοῖς οἰκέταις συμφέρειν, ἀλλὰ πρὸς τὴν οἰκείαν χρείαν ὁρῶντες αὐτῶν δεσπόζουσιν· ὁ δὲ θεὸς ἀνενδεὴς ὢν, καὶ βουλόμενός σοι δεῖξαι, ὅτι οὐδενὸς τῶν ἡμετέρων δεόμενος, τῆς δουλείας ἡμῶν ἐφίε-C ται, ἀλλ' εἰς ἓν μόνον σκοπῶν τὸ συμφέρειν ἡμῖν, καὶ οὐ τῆς αὐτοῦ χρείας ἕνεκεν, ἀλλὰ τῆς ἡμετέρας ὠφελείας ἅπαντα πράττει, ἂν μὲν ἑκόντες καὶ βουλόμενοι καὶ χάριν αὐτῷ τῆς δουλείας εἰδότες ᾧ προσέλθωμεν· ἄκοντας καὶ ἀποπηδῶντας οὐκ ἀναγκάζει οὐδὲ βιάζεται, αὐτὸ τοῦτο δεικνὺς, ὅτι οὐκ αὐτὸς ἡμῖν χάριν τῆς δουλείας, ἀλλ' ἡμεῖς αὐτῷ χάριν τῆς δεσποτείας ἔχειν ὀφείλομεν. ταῦτ' οὖν εἰδότες, καὶ τὴν τοῦ δεσπότου φιλανθρωπίαν ἐννοοῦντες, ἀξίαν αὐτοῦ τῆς ἀγαθότητος κατὰ δύναμιν τὴν ἡμετέραν πολιτείαν ἐπιδειξώμεθα, ἵνα καὶ τῆς βα-D σιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπιτύχωμεν· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ πατρὶ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

A

Εἰς τὸ ἀποστολικὸν ῥητὸν τὸ λέγον, οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσιν, εἰδότες, ὅτι ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, καὶ τὰ ἑξῆς.

Ἐπίπονον μὲν γεωπόνῳ τὸ ζεῦξαι βόας, καὶ ἄροτρον ἑλκύσαι, καὶ αὔλακα ἀνατεμεῖν, καὶ σπέρματα καταβαλεῖν, καὶ ἀνασχέσθαι χειμῶνος, καὶ κρυμὸν ἐνεγκεῖν, καὶ περιελάσαι τάφρον, καὶ πλεονεξίαν ὑδάτων ἐπιοῦσαν τοῖς B σπέρμασιν ἀποκρούσασθαι, καὶ ὄχθας ποταμῶν ὑψηλοτέρας ἐργάσασθαι, καὶ διὰ μέσης τῆς ἀρούρας βαθυτέρας αὔλακας ἀνατεμεῖν· ἀλλὰ τὰ ἐπίπονα ταῦτα, καὶ μόχθον ἔχοντα, κοῦφα γὰρ καὶ ῥᾷστα, ὅταν ταῖς ἐλπίσιν ὁ γεωργὸς ἴδῃ κομῶντα τὰ λήια, καὶ τὴν δρεπάνην ἠκονημένην καὶ τὴν ἅλωνα τῶν δραγμάτων ἐμπεπλησμένην, καὶ τὸν καρπὸν ὥριμον μετὰ πολλῆς εὐφροσύνης οἴκαδε εἰσκομιζόμενον. οὕτω καὶ κυβερνήτης ἀγρίων κυμάτων καταστολμᾷ, καὶ χειμῶνος, καὶ μαινομένης θαλάττης πολλάκις καταφρονεῖ, C καὶ πνευμάτων ἀστάτων, καὶ διαποντίους κλύδωνας καὶ μακρὰς οἶδε φέρειν ἀποδημίας, ὅταν τὰ φορτία ἀναλογίζηται, καὶ τοὺς τῆς ἐμπορείας λιμένας, καὶ τὸν ἐκ τούτων ἄπειρον πλοῦτον τικτόμενον ἴδῃ. οὕτω καὶ στρατιώτης τραύματα φέρει, καὶ νέφη βελῶν ἀποδέχεται, καὶ λιμὸν ὑποφέρει, καὶ κρυμὸν, καὶ τὰς μακρὰς ἀποδημίας, καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς παρατάξεως κινδύνους, ἐντεῦθεν τὰ τρόπαια καὶ τὰς νίκας καὶ τοὺς στεφάνους διαλογιζόμενος. ἀλλὰ τίνος ἕνεκεν τούτων ἐμνήσθην, ἢ τί μοι βούλεται ταῦτα τὰ παραδείγματα; D παράκλησιν ὑμῖν ἐντεῦθεν πρὸς τὴν ἀκρόασιν εἰσαγαγεῖν βούλομαι, καὶ παραμυθίαν πρὸς τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς ἱδρῶτας. εἰ γὰρ τῶν εἰρημένων ἕκαστος τὸ ἐπίπονον κοῦφον ἡγεῖται διὰ τὴν τῶν μελλόντων ἐλπίδα, καὶ ταῦτα, εἰ καί τις αὐτῶν ἐπιτυχεῖν δυνηθείη, τῷ παρόντι συγκαταλυόμενα βίῳ, πολλῷ μᾶλλον ὑμᾶς τὴν ὑπὲρ τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας ἀκρόασιν ἀνέχεσθαι χρή, καὶ τὴν ὑπὲρ τῆς αἰωνίου ζωῆς παράταξίν τε καὶ τοὺς ἱδρῶτας γενναίως φέρειν. τοῖς μὲν γὰρ ἄδηλα τὰ τῆς προσκαίρου ἐλπίδος ἐστί, καὶ ἐν προσδοκίᾳ μόνῃ τῶν χρηστῶν πολλάκις γενόμενοι, τὸν βίον οὕτω κατέλυσαν, ἐντρυφήσαντες μὲν ταῖς ἐλπίσιν, ἐπὶ δὲ τῶν ἔργων αὐτῶν οὐκ ἐλθόντες, καὶ δὴ διὰ ταῦτα

In dictum illud Apoſtoli, Non ſolum autem ſed & gloriamur in tribulationibus, ſcientes, quod tribulatio patientiam operatur, & reliqua. Rom. 5. 3.

FRONTONE DVCÆO interpr.

LABORIOSVM eſt quidem agricolæ boues iungere, vomerem trahere, ſulcũ ducere, ſemina ſpargere, hyemem ferre, frigus tolerare, foſſam circumducere, ingruentem aquarum copiam à ſatis arcere, fluminum ripas altiores reddere, ac per medium agrũ profundiores ſulcos ducere: ſed hæc operoſa, quęque multo labore illum fatigant, leuia fiunt ac facilia, dum ſpe concipit ſegetem vernantem agricola falcem exacutam, ac repletam manipulis aream, & fruges maturas, quæ multa cum lętitia domum deferuntur. Sic & gubernator ſęuis audacter ſe fluctibus cõmittit tempeſtatem & furens pelagus ſæpe contemnit, ventos inſtabiles, marinas procellas, & longas peregrinationes ferre nouit, cum ſarcinas mercium ſecum reputat, & negotiationis portus, & immenſas opes inde comparandas intuetur. Nec aliter miles fert vulnera, iaculorum nubem excipit, famem tolerat, frigus, longas peregrinationes, & in acie ſubeunda pericula, dum trophæa, victorias, & coronas ſecum reputat, quę inde pariuntur. Ad quid autem hæc commemorauimus, aut quid hęc exempla ſibi volunt? hinc nimirum occaſionem arripere placuit vos ad audiendum cohortandi, atque ad labores pro virtute ſubeundos incitandi. Nam ſi propter ſpẽ futurorum, idq; vt eorum aliquis ea bona conſequi poſſit, quę cum hac vita finiuntur, hæc illi ſuſtinent, multo magis vos oportet in audiendo perſeuerare, vt ſpiritali doctrina imbuamini, ac pro vita æterna pugnam generosè ſudoreſque tolerare. Nam iſtorum quidem incerta ſpes eſt ac temporaria, & ſæpe dum ſola expectatione lactantur, vitam finiunt, ſpe quidem ſe oblectantes, ſed rebus ipſis needum appropinquantes, tametſi graues illas

Edita primum Burdegalæ an. 1604. Gr. & Lat.

Ad quid hanc triplicem comparationẽ protulerit.

difficultates exantlarint. Exempli cauſa, poſt multos illos labores ac ſudores agricola nonnunquam, dum falcem exacuit, & ad meſſem ſe comparat, vel immiſſa ærugine, vel locuſtarum multitudine, vel immodica pluuia incidente, vel alia quapiam importata calamitate ex aëris intemperie vacuis manibus domum reuertitur, poſtquã labores quidem ſuſtinuit, ſed ſperatis frugibus excidit. Pari ratione gubernator dum mercium copia lætatur, expanſis magna cum voluptate velis cũ multa maria fuerit emenſus, in ipſo perſæpe portus ingreſſu vel occurrẽte rupe vel ad ſaxum in mari latens aut ad ſcopulum aliquem alliſa naui, ac inopinato eiuſmodi caſu perculſus cunctis mercibus amiſſis poſt infinita illa pericula vix ſaluo corpore nudus euadit. Sic & miles poſtquam innumeris ſæpe pugnauit in prælijs, aduerſarios repulit, hoſteſque deuicit, dum in ipſa victoriæ expectatione verſatur, nullis penitus commodis ex laboribus periculiſque reportatis è vita diſcedit. At eiuſmodi non ſunt res noſtræ: ſpes enim æternas, immotas, & firmãs habent, quæque cum hac vita minimè terminantur, ſed ad immortalem beatamque vitam illam ac perpetuo duraturam ſpectant, & non modo nullis ex aëris intemperie vel inopinato rerum euentu patent incurſibus, ſed nec ab ipſa morte poſſunt deleri. Quin etiam dum ſola ſpe fouemur, eius in quouis etiam è vulgo fructus elucet, & quanta illi merces debeatur. Propterea beatus etiam Paulus clamabat dicens: *Non ſolum autem, ſed & gloriamur in tribulationibus.* Ne quæſo leuiter prætereamus, quæ dicta ſunt: ſed quando neſcio quo caſu ſermo nos ruſus ad præclari gubernatoris Pauli portum appulit, in huius dicti conſideratione libenter immoremur, breuis quidem illius, ſed à quo multa philoſophia erudimur. Quid tandem eſt ergo quod dicit, & quid his nobis indicat verbis, Non ſolum autem, ſed & gloriamur in tribulationibus? Paulo altius, ſi placet, doctrinæ ſermonem ordiamur, & multam inde nobis perſpicuitatem videbimus ac vim ſententiarum emergere. Sed neminem corpus in molliciem ac pigritiã reſoluat:

Incertus euentus cõſiliorum humanorum.

Rom. 5. 3.

A τὰ χαλεπώτερα ὑπομείναντες. οἷόν τι λέγω· μετὰ πολλοὺς ἐκείνους πολλάκις πόνους τε καὶ τοὺς ἱδρῶτας ὁ γηπόνος ἐνίοτε ἐν αὐτῷ τῷ τὴν δρεπάνην ἀκονᾶν, καὶ πρὸς τὸν ἄμητον παρασκευάζεσθαι, ἐρυσίβης κατενεχθείσης, ἢ πλήθους ἀκρίδων, ἢ παρὰ τὸ μέτρον τῆς ἐπομβρίας γινομένης, ἢ ἑτέρας τινὸς πληγῆς ἐπενεχθείσης ἐκ τῆς τῶν ἀέρων ἀνωμαλίας, ἀπῆλθε κεναῖς οἴκαδε χερσὶ, τὸν μὲν πόνον ἅπαντα ὑπομείνας, τοῦ δὲ καρποῦ τῆς ἐλπίδος ἐκπεσών. καὶ ὁ κυβερνήτης δὲ ὁμοίως χαίρων τῷ πλήθει τῶν φορτίων, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἡδονῆς τὰ ἱστία πετάσας, καὶ περάσας B πολὺ πέλαγος, ἐν αὐτῷ πολλάκις τῷ στόματι τοῦ λιμένος, ἢ σπιλάδος ἐμπεσούσης, ἢ ὑφάλῳ καὶ σκοπέλῳ τινὶ προσαράξας, ἢ ἄλλῃ τινὶ τοιαύτῃ ἀδοκήτῳ περιστάσει πληγεὶς, πάντα τὸν φόρτον ἀπώλεσε, καὶ μόλις τὸ ἑαυτοῦ σῶμα γυμνὸν διέσωσε μετὰ τοὺς μυρίους κινδύνους ἐκείνους. οὕτω καὶ ὁ στρατιώτης μυρίοις πολλάκις παραταξάμενος πολέμοις, καὶ ἀποκρουσάμενος τοὺς ἐναντίους, καὶ τῶν ἐχθρῶν περιγενόμενος, καὶ ἐν αὐτῇ ὢν τῇ προσδοκίᾳ τῆς νίκης, τὴν ζωὴν μεταλλάξας ἀπῆλθεν, οὐδενὸς ὅλως ἐκ τῶν μόχθων καὶ τῶν κινδύνων ἀπο- C λαύσας χρηστοῦ. τὰ δὲ ἡμέτερα οὐ τοιαῦτα. τάς τε γὰρ ἐλπίδας αἰωνίους ἔχει ἀκινήτους τε καὶ βεβαίας, καὶ οὐ τῷ προσκαίρῳ τούτῳ συγκαταλυομένας βίῳ, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀγήρω καὶ μακαρίαν ἐκείνην καὶ διαιωνίζουσαν ζωὴν, καὶ οὐ μόνον ἀνωμαλίᾳ ἀέρων καὶ ἀδοκήτων πραγμάτων περιστάσει οὐκ ἐπιβουλευομένας, ἀλλ᾽ οὐδὲ αὐτῷ τῷ θανάτῳ διαλυομένας. ἀπὸ τῶν ἐλπίδων δὲ αὐτῶν ἴδοι τις ἂν καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς τυχοῦσι λάμποντα αὐτῶν τὸν καρπὸν, καὶ πολλὴν καὶ μεγάλην οὖσαν τὴν ἀμοιβήν. διὰ τοῦτο ὁ μακάριος Παῦλος ἐβόα, λέγων· οὐ D μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσι. παρακαλῶ μὴ παραδράμωμεν τὸ εἰρημένον ἁπλῶς· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ οὐκ οἶδα πῶς πάλιν ἡμᾶς ὁ λόγος εἰς τὸν τοῦ καλοῦ κυβερνήτου Παύλου λιμένα εἰσήγαγεν, ἐντρυφήσωμεν τῇ λέξει, βραχείᾳ μὲν οὔσῃ, πολλὴν δὲ ἡμᾶς παιδευούσῃ φιλοσοφίᾳ. τί ποτ᾽ οὖν ἐστιν ἄρα τὸ εἰρημένον, καὶ τί τοῦτο εἰπὼν ᾐνίξατο ἡμῖν, λέγων, οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσι; μικρὸν, εἰ δοκεῖ, ἀνώτερον τὸν τῆς διδασκαλίας λόγον ἀγάγωμεν, καὶ πολλὴν ὀψόμεθα τὴν σαφήνειαν, καὶ τὴν τῶν νοημάτων δύναμιν ἐκεῖθεν τικτομένην ἡμῖν. ἀλλὰ μηδένα τὸ σῶμα κατα-

μαλακιζέτω· ἀλλ' αὐτὴ δρόσου γινέσθω ἡ τῆς A πνευματικῆς ἀκροάσεως ἐπιθυμία. καὶ γὰρ περὶ θλίψεως ἡμῖν ὁ λόγος καὶ ἐπιθυμίας ἀγαθῶν αἰωνίων καὶ ὑπομονῆς καὶ τῆς ἐκ τούτων γινομένης ἀμοιβῆς τοῖς οὐκ ἀναπεπτωκόσι. τί ποτ' οὖν ἐστι τὸ, οὐ μόνον; ὁ γὰρ τοῦτο εἰρηκὼς εἰπεῖν ἡμῖν πολλὰ καὶ ἕτερα δείκνυσι προειρημένα ἀγαθὰ, καὶ μετ' ἐκείνων καὶ τοῦτο προστίθησι, τὸ ἀπὸ τῆς θλίψεως. διὸ καὶ ἔλεγεν ὁ αὐτός· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσιν. ὥστε δὲ σαφέστερον γενέσθαι τὸ εἰρημένον, βραχεῖαν ὥραν ἀνάσχεσθε, μακροτέραν ἡμῶν ποιουμένων τὴν διδασκαλίαν τοῦ λόγου. ἐπειδὴ γὰρ κατηγ- B γέλθη ὑπὸ τῶν ἀποστόλων τὸ θεῖον κήρυγμα, καὶ περιήεσαν πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης σπείροντες τῆς εὐσεβείας τὸν λόγον, καὶ προσέρριζον ἀνασπῶντες τὴν πλάνην, καὶ τοὺς πατρῴους τῶν ἀσεβῶν καταλύοντες νόμους, καὶ παρανομίαν ἅπασαν ἐλαύνοντες, καὶ τὴν γῆν ἐκκαθαίροντες, καὶ εἰδώλων μὲν καὶ ναῶν καὶ βωμῶν καὶ πανηγύρεων τῶν ἐκεῖθεν καὶ τελετῶν κελεύοντες ἀποπηδᾶν, ἐπιγινώσκειν δὲ τὸν τῶν ὅλων ἕνα καὶ μόνον θεὸν, καὶ τὰς μελλούσας ἀναμένειν ἐλπίδας, καὶ περὶ πα- C τρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος διελέγοντο, καὶ περὶ ἀναστάσεως ἐφιλοσόφουν, καὶ περὶ βασιλείας οὐρανῶν διελέγοντο· διὰ ταῦτα πόλεμος ἀνήφθη χαλεπὸς, καὶ πολέμων ἁπάντων ὁ τυραννικώτατος, καὶ πάντα θορύβου καὶ ταραχῆς καὶ στάσεως ἔγεμε, καὶ πόλεις ἅπασαι, καὶ δῆμος ἅπας, καὶ οἰκία, καὶ οἰκουμένη καὶ ἀοίκητος, ἅτε δὴ τῶν παλαιῶν ἐθῶν διασαλευομένων, καὶ τῆς ἐπὶ τοσοῦτον κατασχούσης προλήψεως διασειομένης, καινῶν δὲ εἰσαγομένων δογμάτων, καὶ ὧν μηδεὶς μηδέποτε ἤκουσε, πρὸς ταῦτα βασιλεῖς ἠγρίαινον, καὶ ἄρχοντες ἐδυσχέραινον, καὶ ἰδιῶται ἐτα- D ράττοντο, καὶ ἀγοραὶ ἐθορυβοῦντο, καὶ δικαστήρια ἐχαλέπαινε, καὶ ξίφη ἐγυμνοῦτο, καὶ ὅπλα παρεσκευάζετο, καὶ μόνοι ἠγανάκτουν. ἐκεῖθεν τιμωρίαι καὶ κολάσεις καὶ ἀπειλαὶ, καὶ πάντα συνεκινεῖτο τὰ ἐν ἀνθρώποις εἶναι δοκοῦντα δεινά. ὥσπερ θαλάττης μαινομένης καὶ χαλεπὰ ναυάγια ὠδινούσης, οὐδὲν ἄμεινον τὰ τῆς οἰκουμένης διέκειτο, πατρὸς παῖδα διὰ τὴν εὐσέβειαν τότε ἀποκηρύττοντος, καὶ νύμφης πρὸς πενθερὰν διαζευγνυμένης, καὶ ἀδελφῶν διαιρουμένων, καὶ δεσποτῶν κατὰ τῶν οἰκετῶν ἀγανακτούντων, καὶ τῆς

quin potius tãquam rore quodam ſpiritualis doctrinæ cupiditate recreetur. Etenim de tribulatione verba facimus, de cupiditate bonorum æternorum, de patientia, déq; mercede, quam illi obtinent, qui minimè ſupini ſunt ac deſides. Quid igitur ſibi vult illud, Non ſolum? qui enim his verbis vtitur, de multis aliis bonis ſe loquutum eſſe indicat, quæ præceſſerint, & cum illis iſtud adiicere, quod ex tribulatione naſcitur: quam ob cauſam & ipſe dicebat, Non ſolum autem, ſed & gloriamur in tribulationibus. Vt autem dilucidiora fiant hæc verba, nos ad breuem horam ſuſtinete, dum prolixiori ſermone doctrinam exponimus. Cum enim promulgatum fuiſſet ab Apoſtolis euangelium diuinum, & omnes orbis terrarum plagas religionis ſermonem illi ferentes obirent, errorem radicitus extirparent, patrias impiorum leges reſcinderent, iniquitatem omnem exterminarent, terram expurgarent, atque ab idolis quidem, à fanis, altaribus, feriis ac ceremoniis inde naſcentibus reſilire iuberent, vnum autem, & ſolum vniuerſorum Deum agnoſcere, ſpes futuras expectare, déque Patre, Filio, ac Spiritu sãcto diſſererẽt; de reſurrectione philoſopharentur, ac de regno cœlorum verba facerent: idcirco bellum exarſit graue, omniumque ſæuiſſimum, omnia tumultu, perturbatione, ac ſeditione redundabant: vrbes omnes, populi ac domus omnes, omnis regio ſiue inculta eſſet, ſiue deſerta: quod nimirum antiquæ conſuetudines labefactarentur, & quæ tam diu obtinuerat, anticipata opinio conuelleretur, cum noua dogmata inueherentur, quæ nemo vnquam audierat: aduerſus iſta ſæuiebant Reges, indignabantur magiſtratus, priuati tumultuabãtur, fora perturbabantur, tribunalia concitabãtur, ſtringebãtur enſes, arma parabantur, & leges ſuccenſebãt. Inde ſupplicia, pœnæ, minæque ac cuncta commouebantur, quæ inter homines grauiã cẽſentur, quemadmodum cum iratum eſt mare, atque infeſta naufragia parturit, nihilo meliori erat in ſtatu orbis terrarum, cum religionis cauſa tum filium pater abdicaret, à ſocru nurus diſſideret, fratres diuiderentur, domini in famulos indignarentur, naturæ

De aliis bonis ſe loquutum indicat Paulus.

Aduerſarij fidei Chriſtianæ quàm multi.

quodammodo in ſeipſam ſeditione commota inſurgeret. nec ciuile tantum, ſed gentile quoddam bellum domos omnes peruaderet. Verbum enim gladij in morem penetrans, & quod morbidum erat à ſano reſecans, magnam vbique ſeditionem & contentionem excitabat; & efficiebat, vt innumeræ vndique aduerſus fideles inimicitiæ pugnæque inſurgerent. Hinc fiebat, vt in carcerem alij detruderentur, alij ad iudicia raperentur, & ad viam quæ tendit ad mortem: atque horum quidem bona publicabantur, illi vero & patria, & vita ipſa perſæpe priuabantur, & omni ex parte crebrius quam nix decidat, malis obſidebantur: intus pugnæ, foris timores, ab amicis, ab alienis, ab ipſis qui naturæ neceſſitudine coniuncti erant. Hæc igitur cum cerneret beatus Paulus, ille terrarum orbis præceptor, & cœleſtium dogmatum doctor, cum res quidem aduerſæ in manibus eſſent, & ante oculos verſarentur, res autem proſperæ in ſpe tantum & promiſſione, regnum inquam cœlorum, & reſurrectio, ac bonorum illorum adeptio, quæ cogitationem omnem ac ſermonem excedunt: fornaces autem, ſartagines, gladij, ſupplicia, tormentorum & mortium genera omnia non ſpe, ſed experientia perciperentur: qui vero aduerſus hæc omnia certaturi erant, non ita pridem ab altaribus, ab idolis, à delicijs, à luxuria & ebrietate ad fidem traducti fuiſſent, neque dum ad ſublime quicquã de vita æterna verſandum animo aſſuefacti, ſed rebus præſentibus potius inhærerent: & veriſimile eſſet fore, vt multi eorum fatiſcerent, conciderent animis, ac deficerent, cum ſingulis diebus obſiderentur: vide quid ille faciat qui arcanorum particeps cœleſtium fuerat, & ſapientiam Pauli conſidera: de futuris aſſiduè diſſerit apud illos, ponit ob oculos præmia, coronas oſtendit, incitat eos, & ſpe bonorum æternorum conſolatur. Quid autem dicit? Exiſtimamus enim quod non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Quid enim mihi vulnera, inquit, obijcis, altaria, carnifices, ſupplicia, famem, proſcriptiones, paupertatem, vincula & compedes? quæcun-

De futuris aſſiduè diſſerit Paulus.

Rom. 8. 18.

A φύσεως σχεδὸν πρὸς ἑαυτὴν στασιαζούσης, καὶ οὐκ ἐμφυλίου μόνον, ἀλλὰ καὶ συγγενικοῦ διὰ πάσης οἰκίας διιόντος πολέμου. ὁ γὰρ λόγος μαχαίρας δίκην εἰσιὼν, καὶ τὸ νοσοῦν ἀπὸ τοῦ ὑγιαίνοντος τέμνων, πολλὴν ἐποίει πανταχοῦ τὴν στάσιν εἶναι, καὶ τὴν φιλονεικίαν, καὶ πανταχόθεν μυρίας αἴρεσθαι κατὰ τῶν πιστευόντων προσκρούσεις ἐπαχθείας καὶ μάχας. ἐντεῦθεν οἱ μὲν εἰς δεσμωτήρια ἀπήγοντο, οἱ δὲ εἰς δικαστήρια, οἱ δὲ τὴν ἐπὶ θάνατον φέρουσαν ὁδόν· καὶ τῶν μὲν αἱ οὐσίαι ἐδημεύοντο, οἱ δὲ καὶ τῆς πατρίδος καὶ τῆς ζωῆς αὐτῆς πολ-
B λάκις ἐξέπιπτον, καὶ πανταχόθεν νιφάδων πυκνότερα περιειστήκει τὰ κακά. ἔνδοθεν μάχαι, ἔξωθεν φόβοι· παρὰ τῶν φίλων, παρὰ τῶν ἀλλοτρίων, παρ' αὐτῶν τῶν τῇ φύσει συνδεδεμένων ἀλλήλοις. ταῦτ' οὖν ὁρῶν ὁ μακάριος Παῦλος, ὁ τῆς οἰκουμένης παιδοτρίβης, ὁ τῶν οὐρανίων δογμάτων διδάσκαλος, ἐπειδὴ τὰ μὲν δεινὰ ἐν χερσὶν ἦν καὶ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν περιαπτόμενα, τὰ δὲ χρηστὰ ἐν ἐλπίσι μόνον καὶ ἐπαγγελίαις, βασιλεία οὐρανῶν, λέγω, καὶ ἀνάστασις, καὶ τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων
C λῆξις τῶν πάντα νοῦν καὶ λόγον ὑπερβαινόντων· κάμινοι δὲ καὶ τήγανα καὶ ξίφη καὶ τιμωρίαι καὶ παντοδαπαὶ κολάσεις καὶ θάνατοι οὐκ ἐν ἐλπίσιν, ἀλλ' ἐν πείρᾳ· οἱ δὲ πρὸς ταῦτα ἀγωνίζεσθαι μέλλοντες, ἀρτίως ἀπὸ βωμῶν καὶ εἰδώλων καὶ τρυφῆς καὶ ἀκολασίας καὶ μέθης εἰσποιηθέντες ἤδη τῇ πίστει· οὐδὲν ὑψηλὸν περὶ τῆς ἀϊδίου ζωῆς τέως μεμελετηκότες ἐννοεῖν, ἀλλὰ τῶν παρόντων ἀντεχόμενοι μᾶλλον, καὶ εἰκὸς τούτων πολλοὺς μικροψυχεῖν καὶ ἐκλύεσθαι, καὶ ἀναπίπτειν καθ' ἑκάστην
D πολιορκουμένους ἡμέραν, ὅρα τί ποιεῖ ὁ τῶν ἀπορρήτων κοινωνὸς, καὶ πρόσεχε τῇ Παύλου σοφίᾳ. συνεχῶς περὶ τῶν μελλόντων αὐτοῖς διαλέγεται, καὶ τὰ βραβεῖα ὑπ' ὄψιν ἄγει, καὶ δείκνυσι τοὺς στεφάνους, ἀλείφων αὐτοὺς καὶ παραμυθούμενος ταῖς τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἐλπίσι· καὶ τί φησι; λογιζόμεθα γὰρ, ὅτι οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς. τί γάρ μοι λέγεις, φησὶ, τραύματα καὶ βωμοὺς καὶ δημίους καὶ τιμωρίας καὶ λιμοὺς καὶ δημεύσεις καὶ πενίαν καὶ δεσμὰ καὶ ἁλύσεις; πάντα,

A ὅσα βούλει, τίθει τὰ δοκοῦντα ἐν ἀνθρώποις δεινά, καὶ οὐδὲν ἄξιον λέγεις τῶν ἐπάθλων ἐκείνων καὶ τῶν στεφάνων καὶ τῶν ἀμοιβῶν. τὰ μὲν γὰρ τῷ παρόντι συγκαταλύεται βίῳ, τὰ δὲ ἐν τῷ ἀπείρῳ αἰῶνι τέλος οὐκ ἔχει· καὶ τὰ μὲν παροδεύει πρόσκαιρα ὄντα, τὰ δὲ παραμένει διηνεκῶς ἀγήρατα συνυπάρχοντα. ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ τοῦτο αὐτὸ αἰνιττόμενος ἔλεγε· τὸ γὰρ παραυτίκα ἐλαφρὸν τῆς θλίψεως, τῇ ποσότητι τὴν ποιότητα ὑποτεμνόμενος, καὶ τῷ χρόνῳ τὸ φορτικὸν παραμυθούμενος. ἐπειδὴ γὰρ τῇ φύσει βαρέα καὶ φορτικὰ ἦν τὰ τότε συμβαίνοντα, τῷ προσκαίρῳ τὸ φορτικὸν αὐτῶν ὑποτέμνεται), λέγων· B τὸ γὰρ παραυτίκα ἐλαφρὸν τῆς θλίψεως ἡμῶν καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν αἰώνιον βάρος δόξης κατεργάζεται ἡμῖν, μὴ σκοπούντων ἡμῶν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα. τὰ γὰρ βλεπόμενα, πρόσκαιρα· τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα, αἰώνια. καὶ πάλιν ἀνάγων αὐτοὺς εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ μεγέθους τῶν τότε ἀγαθῶν, αὐτὴν εἰσάγει τὴν κτίσιν ὀδυνωμένην καὶ συστενάζουσαν ἐπὶ τοῖς παροῦσι μοχθηροῖς, καὶ σφόδρα ἐπιθυμοῦσαν τὰ μέλλοντα, ὡς πάνυ ὄντα χρηστά, λέγων οὕτω· καὶ γὰρ ἡ κτίσις συστενάζει C καὶ συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν. τίνος ἕνεκεν στενάζει; τίνος ἕνεκεν ὠδίνει; τὰ μέλλοντα ἐκδέχεται προσδοκῶσα ἀγαθά, καὶ ἐπιθυμοῦσα τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταβολήν. καὶ γὰρ καὶ αὐτή, φησιν, ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ. ὅταν δὲ ἀκούσῃς, ὅτι στενάζει καὶ ὠδίνει, μὴ λογικὴν εἶναι νόμιζε, ἀλλὰ μάνθανε τὸ τῆς γραφῆς εἶδος. ὅταν γὰρ βούληται ὁ θεὸς μέγα καὶ χρηστὸν ἀναγγεῖλαι τοῖς ἀνθρώποις διὰ τῶν προφητῶν, καὶ αὐτὰ τὰ ἄψυχα αἰσθάνεσθαι D ποιεῖ τῶν γινομένων θαυμάτων τὸ μέγεθος· οὐκ ἐπειδὴ αἰσθάνεσθαι τὴν κτίσιν φαμέν, ἀλλ' ἵνα τῶν θαυμάτων τὸ μέγεθος παραστῆσαι δυνηθῇ ἐκ τῶν συμβαινόντων τοῖς ἀνθρώποις. τοῦτο δὴ καὶ ἡμῖν ἔθος λέγειν, ὅταν τι τῶν ἀδοκήτων συμβῇ, καὶ ἐπὶ τῶν φοβερῶν δὲ ἀνθρώπων καὶ θηριώδη θυμὸν ἐχόντων τοῦτο αὐτὸ εἴποι τις ἄν· ὅτι αὐτὰ τὰ θεμέλια διέσεισεν, αὐτοὶ οἱ λίθοι αὐτὸν ἐξέμαξαν· οὐκ ἐπειδὴ ὄντως οἱ λίθοι τοῦτον ἐξέμαξαν, ἀλλ' ἵνα τὴν ὑπερβολὴν τῆς θηριώδους καρδίας αὐτοῦ καὶ τὸν θυμὸν παραστήσῃ

que volueris propone, quæ ab hominibus grauia cenſentur, nihil tamen præmiis illis, coronis, ac retributionibus dignum commemoras. Nam iſta quidem vna cum hac vita finiuntur, illa vero in infinito illo æuo finem non habent: hęc temporaria cum ſint, prætereunt: illa cum ſint immortalia, perpetuò permanent. Quod ipſum & alio loco ſubindicans dicebat: Id quod in preſenti eſt momentaneum & leue tribulationis noſtrę: ſic quantitate qualitatem imminuit, & acerbitatem mitigat temporis breuitate. Quoniã enim grauia natura ſua erant & moleſta, quę tum illis accidebãt, breuitate moleſtiã minuit dicẽs: Id enim quod in pręſenti eſt momentaneũ & leue tribulationis noſtrę ſupra modum in ſublimitate æternũ gloriæ põdus operatur in nobis, nõ contẽplantibus nobis, quæ vidẽtur. Quę enim videntur, temporalia ſunt, quæ autem non videntur æterna ſunt. Et rurſus vt ad cognoſcendam bonorum illius vitæ magnitudinem illos prouehat, creaturam ipſam ob præſentia mala dolentem & congementem introducit, ac futura tanquam quam valde iucunda vehementer optantem, dum ſic ait: Etenim creatura congemiſcit, & ſimul parturit vſque adhuc, qua de cauſa gemit qua de cauſa parturit? dum illa nimirũ futura bona præſtolatur & in melius mutationẽ deſiderat. Nã & ipſa, inquit, creatura liberabitur à ſeruitute corruptionis, in libertatẽ gloriæ filiorũ Dei. cũ vero audis eã gemere, ac parturire, noli ratione prędità illã arbitrari, ſed idioma ſcripturę intellige. Cũ enim vult Deus hominibus magnũ aliquid ac iucũdũ per prophetas annũtiare, ipſas etiã res inanimatas fingit miraculorũ quę fiũt magnitudinẽ percipere, nõ quod ſẽſu prędità eſſe naturã dicamus, ſed vt per ea quę hominib. quadrãt, magnitudo miraculorũ exprimi poſſit. Hoc nimirum & nos dicere ſolemus, cũ inopinatum quid acciderit, ipſã vrbẽ eſſe contriſtatam, ſolũ ipſum mœſtius eſſe redditũ: & cum de ſęuis ac terribilibus ſermo fit hominibus, ac ferina mẽte preditis, ita quis plerunq; loquitur. Ipſa fundamẽta concuſſit, ipſi lapides eum timuerunt: non quod hunc lapides re vera tremuerint, ſed vt ſummam cordis eius feritatem & furorem poſſint ex-

2. Cor. 4. 17.

Cur ingemiſcat creatura.

Idiotiſmus Scripturæ.

primere. Hac etiam de cauſa mirabilis propheta Dauid ea, quę Iudęis euenerant, bona commemorans, eamque voluptatem, qua perfuſi erant, cum Ægypto liberati ſunt, dicebat: In exitu Iſraël de Ægypto, domus Iacob de populo barbaro: facta eſt Iudæa ſanctificatio eius: Iſrael poteſtas eius. Mare vidit & fugit, Iordanis conuerſus eſt retrorſum. Montes exultauerunt vt arietes, & colles ſicut agni ouium à facie Domini. Hoc vero nullus eueniſſe vnquam audiuit. Nam mare quidē & Iordanis retrorſum Dei iuſſu conuerſa ſunt: montes autem & colles nō exultauerunt, ſed vt ante dixi, cum ſummā voluptatem vellet exprimere, ac relaxationem ex Ægyptiaca vexatione quæ illis contigerat, res etiam inanimatas exultare dicebat, ac tripudiare propter ea bona, quæ illis obuenerant: quemadmodum cum triſte quippiam nuntiare voluerit, quod noſtra nobis peccata pepererint ait, Lugebit vinum, lugebit & vitis, & alibi, Viæ Sion lugent, ſed & lacrymari res ſenſu deſtitutas ait, Muri Sion deducite lacrymas: immo & terram ipſam Iudęam lugere dicit atque ebriam eſſe triſtitia, non quod hæc elementa id ſentiant, ſed, vt ante dixi, prophetarum vnuſquiſque, dum indicare vult ingentem bonorum magnitudinem, quæ Deus largitur, & ſuppliciorum, quæ propter ſcelera noſtra nobis infliguntur, ita loquitur: quam ob cauſam beatus etiam Paulus creaturam ingemiſcentem ac dolentem introducit, vt Dei donorū exprimere poſſit magnitudinem, quæ nos poſt hanc vitam excipient. Verum hęc omnia ſunt in ſpe, dicet quiſpiam: puſillanimis autem ac miſer homo, non ita pridem ab idololatria liberatus, neque dum ſciens de rebus futuris philoſophari, non admodum his ſermonibus corrigitur, ſed in pręſenti tempore conſolationem aliquam optat inuenire. Idcirco nimirum & ſapiens hic magiſter, cuique nota ſunt omnia, non modo ex rebus futuris conſolatur, ſed ex pręſentibus etiam commodis cohortatur. Ac primum quidem ea, quę iam orbi terrarum obuenerant bona commemorat, quę nō in ſpe & expectatione ſita erāt, ſed quibus reipſa fruebantur, quæ futurorum, & eorum quę ſperantur ma-

Pſal. 113. 1.

Eſa. 24. 7. Thren. 1. 4 & 2. 17.

Ex præſentib. commodis conſolatur Paulus.

A δυνηθῶσι. διὰ δὴ τοῦτο καὶ ὁ θαυμάσιος προφήτης Δαβὶδ ἀπαγγέλλων τὰ ἀγαθὰ τὰ Ἰουδαίοις συμβάντα, καὶ τὴν ἡδονὴν τὴν ἐκ τῆς ἐλευθερίας Αἰγύπτου ἐγγινομένην αὐτοῖς, ἔλεγεν· ἐν ἐξόδῳ Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου, οἴκου Ἰακὼβ ἐκ λαοῦ βαρβάρου, ἐγενήθη Ἰουδαία ἁγίασμα αὐτοῦ, Ἰσραὴλ ἐξουσία αὐτοῦ· ἡ θάλασσα εἶδε, καὶ ἔφυγεν, ὁ Ἰορδάνης ἐστράφη εἰς τὰ ὀπίσω. τὰ ὄρη ἐσκίρτησαν ὡσεὶ κριοί, καὶ οἱ βουνοὶ ὡς ἀρνία προβάτων, ἀπὸ προσώπου κυρίου. καὶ τοῦτο οὐδαμοῦ γενόμενον ἤκουσέ τις. ἡ μὲν γὰρ θάλασσα, καὶ ὁ Ἰορδάνης ἀνεστράφη εἰς τὰ ὀπίσω προστάγματι B τοῦ θεοῦ· τὰ δὲ ὄρη καὶ οἱ βουνοὶ οὐκ ἐσκίρτησαν· ἀλλ', ὅπερ ἔφθην εἰπών, τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἡδονῆς παραστῆσαι βουλόμενος, καὶ τὴν ἄνεσιν τὴν ἐκ τῆς τῶν Αἰγυπτίων κακώσεως ὑπηργμένην αὐτοῖς, καὶ αὐτὰ ἄψυχα σκιρτᾷν ἔλεγε καὶ πηδᾷν ἐπὶ τοῖς συμβεβηκόσιν αὐτοῖς χρηστοῖς· ὡς ὅταν τι καὶ λυπηρὸν ἀπαγγεῖλαι βούληται ὧν αἱ ἡμέτεραι ἁμαρτίαι τικτόμεναι, φησι. πενθήσει οἶνος, πενθήσει καὶ ἄμπελος· καὶ ἀλλαχοῦ· ὁδοὶ Σιὼν πενθοῦσιν. ἀλλὰ καὶ δακρύειν τὰ ἀναίσθητα λέγει· τεῖχος γὰρ θυγατρὸς Σιὼν κατάγαγε δάκρυα, φησι. C καὶ αὐτὴν δὲ τὴν γῆν, τῆς Ἰουδαίας πενθεῖν λέγει καὶ μεθύειν τῇ λύπῃ, οὐχ ὡς τῶν στοιχείων αἰσθανομένων τούτων, ἀλλ', ὅπερ ἔφθην εἰπών, ἕκαστος τῶν προφητῶν τὴν ὑπερβολὴν τῶν ἐκ θεοῦ χορηγουμένων ἡμῖν ἀγαθῶν, καὶ τῶν τιμωριῶν τῶν ἐκ τῆς ἡμετέρας κακίας ἐπαγομένων ἡμῖν παραστῆσαι θέλων. διὸ δὴ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος καὶ αὐτὸς τὴν κτίσιν εἰσάγει στενάζουσαν καὶ ὀδυνωμένην, ἵνα τὸ μέγεθος τῶν δωρεῶν τοῦ θεοῦ τῶν μετὰ ταῦτα διαδεξομένων ἡμᾶς παραστῆσαι δυνηθῇ. ἀλλὰ ταῦτα πάντα, φησίν, ἐν ἐλπίσιν· ὁ δὲ μικρόψυχος καὶ ταλαίπωρος ἄνθρωπος, καὶ D νῦν τῆς εἰδωλολατρείας ἀπαλλαγείς, καὶ οὐκ εἰδὼς περὶ τῶν μελλόντων φιλοσοφεῖν, οὐ σφόδρα τούτοις διορθοῦται τοῖς λόγοις, ἀλλὰ ζητεῖ καὶ ἐν τῷ παρόντι καιρῷ εὑρέσθαι τινὰ παραμυθίαν· διὰ δὴ τοῦτο καὶ ὁ σοφὸς οὗτος διδάσκαλος, καὶ πάντα εἰδώς, οὐκ ἀπὸ μελλόντων μόνον προθυμεῖται ἀγαθῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν παρόντων ἀλείφει χρηστῶν. καὶ πρότερον μὲν τὰ ὑπηργμένα προλέγει τῇ οἰκουμένῃ ἀγαθά, τὰ οὐκ ἐν ἐλπίσι καὶ προσδοκίᾳ, ἀλλ' ἐν πείρᾳ καὶ ἀπολαύσει γενόμενα (ἅπερ καὶ τῶν μελλόντων καὶ ἐλπιζομένων μέγιστη

μεγίστη καὶ σαφεστάτη ἀπόδειξίς ἐστι) καὶ πολὺν περὶ πίστεως κατατείνας τὸν λόγον, καὶ τοῦ πατριάρχου Ἀβραὰμ μνημονεύσας) καὶ τῆς φύσεως ἀπαγορευούσης τοῦ πατέρα αὐτὸν ἔσεσθαι, ἤλπισε καὶ προσεδόκησε, καὶ ἐπείσθη ἔσεσθαι, διὸ καὶ ἐγένετο) κἀκεῖθεν ἐνάγων εἰς τὸ μὴ δεῖν ποτε εἰς τὴν τῶν λογισμῶν καταπίπτειν ἀσθένειαν, ἀλλὰ τῷ μεγέθει τῆς πίστεως ὀρθοῦσθαι καὶ διανίστασθαι καὶ ὑψηλὰ φρονεῖν· μετὰ ταῦτα λέγει καὶ τῶν ὑπηργμένων τὸ μέγεθος. τί δὲ τοῦτό ἐστιν; ὅτι τὸν υἱόν, φησι, τὸν μονογενῆ, τὸν γνήσιον, τὸν ἀγαπητόν, τοῦτον ὁ θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἀγνωμόνων ἔδωκεν οἰκετῶν, καὶ τοῖς μυρίοις βεβαρημένοις ἁμαρτήμασι. καὶ τοσούτοις φορτίοις πιεζομένοις πλημμελημάτων, οὐχὶ τῶν ἁμαρτημάτων ἀπήλλαξε μόνον, ἀλλὰ καὶ δικαίους εἰργάσατο· οὐδὲν φορτικόν, οὐδὲ ἐπίπονον ἐπιτάξας, οὐδὲ ἐπαχθές, ἀλλὰ πίστιν ζητήσας παρ' ἡμῶν μόνον, καὶ δικαίους ἐποίησε καὶ ἁγίους κατεσκεύασε, καὶ υἱοὺς θεοῦ ἀπέφηνε, καὶ βασιλείας κληρονόμους ἀπέδειξε, καὶ τοῦ μονογενοῦς συγκληρονόμους ἀπειργάσατο, καὶ ἀνάστασιν ἐπηγγείλατο, καὶ ἀφθαρσίαν σωμάτων, καὶ λῆξιν μετὰ ἀγγέλων πάντα λόγον καὶ νοῦν ὑπερβαίνουσαν, καὶ τὴν ἐν οὐρανοῖς διατριβήν, καὶ τὴν μετ' αὐτοῦ ὁμιλίαν, καὶ ἁγίου πνεύματος ἐντεῦθεν ἤδη χάριν ἐξέχεε, καὶ τῆς τοῦ διαβόλου κατοχῆς ἡμᾶς ἀπήλλαξε, καὶ τῶν δαιμόνων ἡμᾶς ἐρρύσατο, καὶ τὴν ἁμαρτίαν κατέλυσε, καὶ τὴν κατάραν ἠφάνισε, καὶ ᾅδου πύλας συνέκλασε, καὶ τὸν παράδεισον ἀνέῳξεν, οὐκ ἄγγελον, οὐκ ἀρχάγγελον, ἀλλ' αὐτὸν ἀπέστειλε τὸν μονογενῆ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας, ὥς φησι διὰ τοῦ προφήτου· Οὐ πρέσβεις, οὐδὲ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς. Ταῦτα οὐ μυρίων στεφάνων λαμπρότερα; ὅτι ἡγιάσθημεν; ὅτι ἐδικαιώθημεν; ὅτι διὰ πίστεως; ὅτι τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ ἐξ οὐρανῶν κατελθόντος ὑπὲρ ἡμῶν; ὅτι τοῦ πατρὸς τὸν ἀγαπητὸν αὐτοῦ δεδωκότος δι' ἡμᾶς; ὅτι πνεῦμα ἅγιον ἐδεξάμεθα; ὅτι μετ' εὐκολίας ἁπάσης; ὅτι χάριτος ἀφάτου καὶ δωρεᾶς ἀπελαύσαμεν; Ταῦτα τοίνυν εἰπών, καὶ διὰ μικρῶν ῥημάτων ἅπαντα δηλώσας, πάλιν εἰς τὴν ἐλπίδα τὸν λόγον κατέλυσεν. Εἰπὼν γάρ, Δικαιωθέντες οὖν ἐκ πίστεως, εἰρήνην ἔχομεν πρὸς τὸν θεὸν διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ,

A maxima eſt euidentiſſima demonſtratio: cumque bene longum de fide ſermonem texuiſſet, atque patriarchæ Abraham mentionem feciſſet, qui licet reluctante natura ſperauit tamen ſe patrem futurum, expectauit, & credidit, quapropter & tandem fuit: inde ducta occaſione cohortatur, vt nunquã ad ratiocinationum infirmitatem delabamur, ſed animos noſtros magnitudine fidei erigamus, attollamus, & alta ſapiamus: deinde rerum, quas adepti iam ſumus explicat dignitatem. Quænã illa porrò eſt? quod nimirum filium ſuum, inquit, vnigenitum, chariſ- *Magnitudo rerum quas adepti ſumus.*
B ſimum, dilectiſſimum, hunc Deus pro nobis ſceleratis ſeruis dedit, & innumeris peccatis grauatos, tantiſque delictorum oneribus oppreſſos non à peccatis ſolum liberauit, ſed & iuſtos effecit, nihil graue imperans aut laborioſum aut moleſtum, ſed fidẽ à nobis tantum requirens iuſtos reddidit, ſanctos effecit, in Dei filios adoptauit, hæredes regni inſtituit, vnigeniti cohæredes renuntiauit, reſurrectionem promiſit, corporum incorruptionem, conditionem & ſortem eandem cum
C Angelis, quæ rationem omnem ac mentem exuperat, habitationem in cœlis, conuerſationem cum ipſo, ac Spiritus ſancti gratiam iam inde nobis effudit, à diaboli nos poſſeſſione liberauit, nos à dæmonum ſeruitute vindicauit, peccatum deſtruxit, maledictionem ſuſtulit, inferorum portas confregit, paradiſum aperuit, non Angelum, non Archangelum, ſed ipſum vnigenitum pro ſalute noſtra miſit, ſicut per prophetam, inquit, Non legatus, neque Angelus, ſed ipſe Dominus ſaluos nos fecit. *Eſa 63. 9.* Hæc nonne ſexcentis
D ſplendidiora ſunt coronis? quod ſanctificati ſumus? quod iuſtificati? quod per fidem? quod vnigenito Deo filio pro nobis deſcendente? quod patre filium ſuum dilectiſſimum pro pter nos tradente? quod Spiritum ſanctum accepimus? quod cum omni facilitate? quod copioſa gratia donóque potiti ſumus? His itaque dictis & cum paucis verbis omnia declaraſſet, rurſus commemoratione ſpei ſermonem finiuit. Cum enim dixiſſet, Iuſtificati igitur ex fide pacem habemus ad Deum *Rom 4.1.* per dominum noſtrũ Ieſum Chriſtum,

per quem & habuimus acceſſum per fidem in gratiam, in qua ſtamus, adiecit, Et gloriamur in ſpe gloriæ Dei. Poſtquam igitur dixit partim quæ iam euenerant, partim quę euentura erant: nam quod iuſtificati quidem ſumus quodque pro nobis & immolatus eſt filius, & quod per eum acceſſum ad Patrem obtinuimus, quod gratiam & donum adepti ſumus, quod à peccatis liberati ſumus, quod ad Deum pacē habemus, & Spiritus ſancti participes fuimus, hæc ex iis ſunt quæ iam euenerūt: quæ vero ſunt euentura, gloria nimirum eſt illa ineffabilis, quod ipſum etiam adiecit dicens: In qua ſtamus, &
Rom. 5. 2. gloriamur in ſpe gloriæ Dei: porro ſpes, vt ante dixi, ad puſillanimem auditorem erigendum & excitandum non admodum eſt idonea, vide quid rurſus faciat, & conſtantiā Pauli conſidera ac philoſophicam mentem. Ex illis enim ipſis, quæ triſtitiam aut perturbationem afferre videbātur, & auditorē turbare, ex his cōſolationis & gloriationis coronas contexit. Hoc enim omnibus enumeratis deinceps adiicit dicens: Non ſolum hæc aio, quæ nunc dixi, quod nimirum ſanctificati ſumus, quod iuſtificati, quod per vnigenitum, quod gratia potiti ſumus, quod pace, quod dono, quod remiſſione peccatorum, quod cōmunicatione Spiritus ſancti, quod omni cū facilitate, quod abſq; labore, abſque ſudore, quod ſola fide, quod filiū miſit vnigenitum, quod vnū quidem largitus eſt, alterum vero promiſit, ineffabilē gloriā, immortalitatē, reſurrectionem corporum, cōditionem & ſortē angelicam, conſuetudinē cum Chriſto, habitationem in cœlis: hæc enim omnia verbis illis cōplexus eſt gloriamur in ſpe gloriæ Dei. Non hæc igitur ſolùm dicit, quæ cōtigerunt, & quę
Ipſa afflictionis ſūt lætitiæ occaſiones. ſunt futura: ſed ea quoque ipſa, quæ inter homines moleſta cenſentur, tribunalia nimirū, carceres, mortes, minas, fames, tormenta, ſartagines, fornaces, deprædationem, bella, oppugnationes, pugnas, ſeditiones, contentiones, hæc quoque refert in numerum donorū ac rectè factorum. Nō enim ob illa ſolum, quæ dicta ſunt, lætandum eſt atq; gaudendum, ſed in his etiam gloriandū, vt
Col. 1. 24. cum ait, Nunc gaudeo in paſſionibus meis pro vobis, & adimpleo ea quæ deſunt paſſionum Chriſti in carne mea.

A καὶ τὴν προσαγωγὴν ἐσχήκαμεν τῇ πίστει εἰς τὴν χάριν ταύτην, ἐν ᾗ ἑστήκαμεν, ἐπήγαγε· καὶ καυχώμεθα ἐπὶ τῇ ἐλπίδι τῆς δόξης τοῦ θεοῦ. ἐπειδὴ οὖν εἶπε τὰ μὲν γεγενημένα, τὰ δὲ μέλλοντα (τὸ μὲν γὰρ δικαιωθῆναι, καὶ τὸν υἱὸν ὑπὲρ ἡμῶν σφαγῆναι, καὶ τὸ δι' αὐτοῦ τῷ πατρὶ προσαχθῆναι, καὶ τὸ χάριτος ἀπολαῦσαι καὶ δωρεᾶς, καὶ τὸ ἁμαρτημάτων ἀπαλλαγῆναι, καὶ τὸ εἰρήνην ἔχειν πρὸς τὸν θεὸν, καὶ τὸ ἁγίου πνεύματος μετασχεῖν, ταῦτα γεγενημένων ἐστί· τὰ δὲ μέλλοντα ἦν, ἡ δόξα ἐκείνη ἡ ἀπόρρητος· ὃ καὶ αὐτὸ ἐπήγαγε, λέγων· ἐν ᾗ ἑστήκαμεν, καὶ καυχώμεθα ἐπὶ ἐλπίδι τῆς
B δόξης τοῦ θεοῦ· ἡ δὲ ἐλπὶς, ὥσπερ ἔφθην εἰπὼν, οὐ σφόδρα ἱκανὴ τὸν μικρόψυχον ὀρθῶσαι καὶ ἀναστῆσαι ἀκροατὴν) ὅρα τί ποιεῖ πάλιν, καὶ θέασαι τὴν εὐτονίαν Παύλου, καὶ τὴν φιλόσοφον γνώμην. ἀπὸ γὰρ αὐτῶν τῶν δοκούντων λυπεῖν καὶ θορυβεῖν καὶ ταράττειν τὸν ἀκροατὴν, ἀπ' αὐτῶν τούτων διαπλέκει τῆς παρακλήσεως καὶ τοῦ καυχήματος τοὺς στεφάνους. ἐπειδὴ γὰρ ταῦτα κατέλεξε, λοιπὸν ἐπάγει, λέγων· οὐ μόνον ταῦτα λέγω, ἅπερ εἶπον, φησὶν, οἷον τὸ, ὅτι ἡγιάσθημεν, ὅτι ἐδικαιώθημεν, ὅτι διὰ τοῦ μονογενοῦς, ὅτι χάριτος ἀ-
C πηλαύσαμεν, ὅτι εἰρήνης, ὅτι δωρεᾶς, ὅτι ἁμαρτημάτων ἀφέσεως, ὅτι πνεύματος ἁγίου κοινωνίας, ὅτι μετ' εὐκολίας ἁπάσης, ὅτι καὶ χωρὶς μόχθων, καὶ χωρὶς ἱδρώτων, ὅτι πίστει μόνῃ, ὅτι τὸν υἱὸν ἔπεμψε τὸν μονογενῆ, ὅτι τὸ μὲν ἔδωκε, τὸ δὲ ἐπηγγείλατο, δόξαν ἄρρητον, ἀφθαρσίαν, σωμάτων ἀνάστασιν, λῆξιν ἀγγελικὴν, τὴν μετὰ Χριστοῦ διαγωγὴν, τὴν ἐν οὐρανοῖς διατριβὴν (ταῦτα γὰρ ἅπαντα περιέστησεν, ἐν τῷ εἰπεῖν, καὶ καυχώμεθα ἐπ' ἐλπίδι τῆς δόξης τοῦ θεοῦ) οὐ τοίνυν ταῦτα λέγει μόνον τὰ γενόμενα καὶ τὰ ἐσόμενα,
D ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ δοκοῦντα εἶναι ἐν ἀνθρώποις λυπηρὰ, τὰ δικαστήρια λέγω, τὰς ἀπαγωγὰς, τοὺς θανάτους, τὰς ἀπειλὰς, τοὺς λιμοὺς, τὰς βασάνους, τὰ τήγανα, τὰς καμίνους, τὴν λεηλασίαν, τοὺς πολέμους, τὰς πολιορκίας, τὰς μάχας, τὰς στάσεις, τὰς φιλονεικίας, καὶ ταῦτα τίθησιν ἐν τάξει δωρεᾶς καὶ κατορθωμάτων. οὐ γὰρ ἐπ' ἐκείνοις μόνοις τοῖς εἰρημένοις χαίρειν δεῖ καὶ γεγηθέναι, ἀλλὰ καὶ ἐν τούτοις καυχᾶσθαι χρὴ, ὡς ὅταν λέγῃ· Νῦν χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί μου ὑπὲρ ὑμῶν, καὶ ἀνταναπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ σαρκί μου.

A εἰς ψυχὴν εὔτονον καὶ γνώμην ὑψηλὴν καὶ φρόνημα ἀπερίτρεπτον, οὐκ ἐπὶ τοῖς στεφάνοις καλλωπιζόμενον μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἀγωνίσμασιν ἐνηδυνόμενον, οὐκ ἐπὶ ταῖς ἀμοιβαῖς χαίροντα, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῖς παλαίσμασιν ἐναβρυνόμενον; οὐκ ἐπὶ ταῖς ἀντιδόσεσιν εὐφραινόμενον, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ παγκρατίῳ καυχώμενον; μὴ γάρ μοι λέγε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, μηδὲ τοὺς στεφάνους ἐκείνους τοὺς ἀκηράτους, μηδὲ τὰ βραβεῖα, ἀλλ' αὐτὰ τὰ παρόντα, τὰ θλίψιν ἔχοντα καὶ μόχθον καὶ ταλαιπωρίαν πολλήν, ταῦτα εἰς μέσον ἄγε, καὶ δυνήσομαι δεῖξαι, ὅτι ἐπὶ τούτοις καυχᾶσθαι δεῖ μᾶλλον μειζόνως. B ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἔξωθεν ἀγώνων τὰ μὲν παλαίσματα τὸν πόνον ἔχει, ὁ δὲ στέφανος τὴν ἡδονήν· ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῶν στεφάνων αὐτὰ τὰ παλαίσματα πολὺ φέρει τὸ καύχημα. καὶ ἵνα μάθητε ὅτι ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, ἀναλογίσασθε ἕκαστον τῶν ἁγίων τῶν ἐφ' ἑκάστης γενεᾶς, ὥς φησιν, Ὑπόδειγμα λάβετε, ἀδελφοί, τῆς κακοπαθείας καὶ τῆς ὑπομονῆς τοὺς προφήτας, οἳ ἐλάλησαν τὸν λόγον ἐν ὀνόματι κυρίου. ἀλλὰ γὰρ καὶ οὗτος αὐτὸς ὁ νῦν ἡμῖν τὸν ἀγῶνα τοῦτον προτείνας, C καὶ τὸ πρῶτον πνευματικὸν θέατρον συγκροτήσας, Παῦλον λέγω, μετὰ τὸ τὰς μυρίας αὐτὸν ἐκείνας ἑκάστου τῶν ἁγίων καταλέξαι ταλαιπωρίας, ἃς μηδὲ ῥᾴδιον νῦν κατὰ λόγον διεξιέναι, ἐπάγει λέγων· Περιῆλθον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι, ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος, καὶ ἐπὶ τούτοις πᾶσιν ἀγαλλόμενοι. τοῦτο δὲ αὐτὸ ἴδοι τις ἄν, ὅτε μετὰ τὴν φυλακὴν καὶ τὰς λοιδορίας μαστιχθέντες ἀπηλλάγησαν, τί φησιν· Οἱ μὲν οὖν ἐπορεύοντο χαίροντες ἀπὸ προσώπου τοῦ συνεδρίου, ὅτι κατηξιώθησαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ ἀτιμασθῆναι. D ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐπὶ ἡμῶν ταῦτα γέγονε. καί, εἰ βούλοιτό τις, ἐνθυμηθήτω ὃ λέγω, ἐν τῷ καιρῷ τῶν διωγμῶν οἷα συνέβαινεν· εἰσῄει παρθένος ἁπαλὴ καὶ ἀπειρόγαμος, κηροῦ μαλακώτερον ἔχουσα σῶμα. εἶτα τῷ ξύλῳ προσηλωθεῖσα πάντοθεν, διωρύττετο τὰς πλευρὰς καταξεομένη, καὶ κατερρεῖτο τῷ αἵματι, καὶ καθάπερ νυμφευομένη μᾶλλον καὶ ἐν παστάδι καθημένη, οὕτω μετ' εὐνοίας ἔφερε τὰ γινόμενα διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀγῶσι στεφανουμένη. ἐννόησον ἡλίκον ἦν ἰδεῖν τύραννον

Vides animam fortem, mentem ſublimem, ſpiritum inuictum, qui non ob coronas tantum gloriatur, ſed & certaminibus ipſis oblectatur? non ſolum ob præmia gaudet, ſed in luctis etiam exultat: non modo propter retributiones lætatur, ſed & ipſo pancratio gloriatur? Noli enim mihi regnum cœlorum commemorare, neque coronas illas immarceſcibiles, nec præmia, ſed res ipſas præſentes, in quibus multa ineſt afflictio, labor, & moleſtia plurima: hæc profer in medium, & oſtendere potero propter iſta multo amplius eſſe gloriandum. Nam in prophanis quidem agonibus laborem habent certamina, coronæ autem voluptatem: hic vero non ita, ſed ante coronas ipſa certamina multam occaſionem afferunt gloriandi. Atque vt hæc ita ſe habere intelligatis, vnumquemque ſanctorum per ſingulas generationes conſiderate, vt inquit ille, Exemplum accipite, fratres laboris & patientiæ prophetas, qui loquuti ſunt verbum in nomine Domini. Quinetiam hic ipſe qui nobis hoc certamen propoſuit, & hoc ſpirituale theatrum conuocauit, Paulus inquam, poſtquam innumeras ſanctorum afflictiones recenſuit, quas neque nunc perſequi numerando facile fuerit, adiungit dicens: Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, anguſtiati, afflicti: quibus dignus non erat mundus, & tamen propter hæc omnia lætabantur. Hoc verò cernere quiuis poteſt, quando poſt carcerem, & probra cæſi verberibus eiiciebantur: quid ait? Et illi quidem ibant gaudentes à conſpectu concilij, quoniam digni habiti ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati. Verumenimuero hæc noſtra etiam ætate contigerunt, ac ſi velit, cogitet quiuis ea quæ dico, qualia tempore perſecutionum acciderint. Ingrediebatur virgo tenera & innupta, cera quauis mollius habens corpus, tum affixa equuleo deraſis lateribus perfodiebatur, & ſanguine tota perfuſa erat; at perinde quaſi ſponſa eſſet potius, & in thalamo ſederet, ita libenter ea quæ fiebant ob regnum cœlorum perferebat, in ipſis certaminibus coronā percipiens. Cogita quale ſpectaculum eſſet tyrannum

Iac 5. 10.

Hebr. 11. 17.

Act 5. 41.

Martyrū egregia certamina.

cernere cum ſuis exercitibus, cum acuminatis enſibus, cum tot armis, quæ ab vna puella vincebantur. Vides ipſam etiam afflictionem cum maxima gloriatione eſſe coniunctam? Vos verò nobis teſtes eorum eſtis, quæ diximus: cum enim nondum mercedes neque præmia receperint Martyres, nec coronas, ſed in puluerem ac cinerem abierint, ſummo ſtudio ad eorum honores concurrimus, ac theatrum ſpirituale cõuocamus, victores eos renuntiamus, & coronamus propter vulnera, ſanguinem, tormenta, plagas, afflictiones illas & anguſtias: ſic fit vt & ipſæ afflictiones gloriationem ſuam habeant vel ante retributionem. Cogita quantus vir eſſet tum temporis Paulus, cum carceres habitaret, & ad tribunalia traheretur, quam cõſpicuus, quam celebris, & illuſtris apud omnes appareret, præcipuè vero apud eos, à quibus oppugnabatur, & inſidiis appetebatur. Sed quid ego conſpicuum hominibus cum fuiſſe dico, quando vel ipſis dæmonibus tum magis fuit formidabilis, cum virgis cæderetur? cum verò eſſet in vinculis, cum naufragia pateretur, tum maxima edebat miracula, tum magis aduerſarias poteſtates ſuperabat. Cum igitur probè noſſet, quantum ex his afflictionibus animæ lucrum obueniret, dicebat: Cum infirmor, tunc potens ſum: deinde addit: Propter quod placeo mihi in infirmitatibus, in contumeliis, in neceſſitatibus, in perſecutionibus, in anguſtiis, vt inhabitet in me virtus Chriſti. Idcirco etiam cum ad quoſdam ſcriberet Corinthi degentes, & in eos inueheretur, qui de ſe magnificè ſentiebant, alios verò damnabant, epiſtolæ formam exprimens nobis coactus eſt ſuorum rectè factorum imaginem depingere, idque non ex ſignis, non ex miraculis, non ex honore, non ex deliciis, ſed ex carceribus, ex vinculis, ex iudiciis, ex fame, frigore, ex bellis, ex inſidiis, eiuſmodi verbis eos alloquens: Miniſtri Chriſti ſunt, vt minus ſapiens dico plus ego: & indicans illud plus, & in quo emineret, inquit, In laboribus amplius, in carceribus abundantius, in plagis ſupra modum, in mortibus frequenter, & quæ ſequuntur. Si gloriari oportet, quæ infirmitatis meæ ſunt gloriabor.

Paulus dæmonib. terribilis in afflictionib.

2. Cor. 12. 10.

2. Cor. 11. 23.

A μετὰ στρατοπέδων καὶ ξιφῶν ἠκονημένων καὶ ὅπλων τοσούτων ἀπὸ μιᾶς κόρης νικώμενον. ὁρᾷς ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ θλίψις καύχησιν ἔχει μεγίστην; καὶ μαρτυρεῖτε τοῖς λεγομένοις ὑμεῖς. οὔπω γὰρ τῶν μαρτύρων ἀπολαβόντων τὰς ἀμοιβάς, οὐδὲ τὰ βραβεῖα καὶ τοὺς στεφάνους, ἀλλ' εἰς κόνιν διαλυθέντων καὶ τέφραν, μετὰ πάσης προθυμίας συντρέχομεν εἰς τὰς ἐκείνων τιμάς, καὶ θέατρον συγκροτοῦμεν πνευματικόν, καὶ ἀνακηρύττομεν τούτους, καὶ στεφανοῦμεν αὐτοὺς διά τε τραύματα καὶ τὸ αἷμα, διὰ τὰς βασάνους καὶ τὰς θλίψεις ἐκείνας, καὶ τὰς στενοχωρίας. οὕτω καὶ αὐ-
B ταὶ αἱ θλίψεις καύχημα ἔχουσι καὶ πρὸ τῆς ἀμοιβῆς. ἐννόησον ἡλίκος ἦν Παῦλος τότε τὰ δεσμωτήρια οἰκῶν, καὶ εἰς δικαστήρια ἀπαγόμενος, πῶς περίβλεπτος, πῶς λαμπρός, καὶ περιφανὴς παρὰ πᾶσιν ἐφαίνετο, μάλιστα δὲ παρ' ὧν ἐπολεμεῖτο, καὶ ἐπεβουλεύετο. καὶ τί λέγω, ἀνθρώποις περίβλεπτος, ὅπου γε καὶ τοῖς δαίμοσι τότε μᾶλλον ἦν φοβερός, ὅτε ἐμαστίζετο; ὅτε δὲ ἐδεσμεῖτο, ὅτε ἐναυάγει, τότε τὰ μέγιστα εἰργάζετο σημεῖα, τότε μειζόνως περιεγένετο τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων. Εἰδὼς οὖν κα-
C λῶς τὸ ἀπὸ τῶν θλίψεων τούτων προσγινόμενον τῇ ψυχῇ κέρδος, ἔλεγεν· Ὅταν ἀσθενῶ, τότε δυνατός εἰμι. Εἶτα ἐπάγει· διὸ εὐδοκῶ ἐν ἀσθενείαις, ἐν ὕβρεσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν διωγμοῖς, ἐν παθήμασιν, ἵνα ἐπισκηνώσῃ ἐπ' ἐμὲ ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ. διὰ τοῦτο καὶ πρός τινας ἐν Κορίνθῳ διατρίβοντας, καὶ πρὸς τούτους ἀποτεινόμενος μεγαλοφρονοῦντας ἐφ' ἑαυτοῖς, τῶν δὲ λοιπῶν καταψηφιζομένους, τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐπιστολῆς ἀπογράφων, ἀνάγκην ἔσχεν ἐντεῦθεν τῶν καθ' ἑαυτὸν κατορθω-
D μάτων συνθεῖναι ἡμῖν τὴν εἰκόνα, καὶ τοῦτο οὐκ ἀπὸ τῶν σημείων, οὐκ ἀπὸ τῶν θαυμάτων, οὐκ ἀπὸ τῆς τιμῆς, οὐκ ἀπὸ τῆς ἀνέσεως, ἀλλ' ἀπὸ τῶν δεσμωτηρίων καὶ τῶν δικαστηρίων καὶ τοῦ λιμοῦ καὶ τοῦ ψύχους καὶ τῶν πολέμων καὶ τῶν ἐπιβουλῶν, οὕτω λέγων αὐτοῖς· Διάκονοι Χριστοῦ εἰσι· παραφρονῶν λαλῶ, ὑπὲρ ἐγώ. καὶ δεικνὺς τὸ, ὑπὲρ, καὶ τὴν ὑπεροχήν, φησιν· Ἐν κόποις περισσοτέρως, ἐν πληγαῖς ὑπερβαλλόντως, ἐν φυλακαῖς περισσοτέρως, ἐν θανάτοις πολλάκις, καὶ τὰ ἑξῆς· Εἰ καυχᾶσθαι δεῖ, τὰ τῆς ἀσθενείας μου καυχήσομαι.

ὁρᾷς αὐτὸν ἐν τούτοις μᾶλλον μειζόνως καυχώμενον, ἢ ἐπὶ λαμπροῖς στεφάνοις ἐγκαλλωπιζόμενον, καὶ διὰ τοῦτο λέγοντα· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσι; τί δέ ἐστι τὸ, οὐ μόνον; οὐ μόνον, φησὶν, οὐκ ἐκκακοῦμεν θλιβόμενοι καὶ ταλαιπωροῦντες, ἀλλ' ὡς ἐπὶ μείζονι προκόπτοντες τιμῇ καὶ δόξῃ, καυχώμεθα μᾶλλον ἐπὶ τοῖς συμβαίνουσι θλιβεροῖς. Εἶτα, ἐπειδὴ δόξαν ἔφησεν εἶναι μεγίστην καὶ καύχημα ἀπὸ τῶν θλίψεων καὶ καλλωπισμόν· ἡ δὲ δόξα εὔδηλον ὅτι καὶ ἡδονὴν ἔχει (ὅπου γὰρ ἡδονὴ, πάντως ἔστι καὶ δόξα, ὅπου δὲ δόξα τοιαύτη, πάντως καὶ ἡδονὴ) ἐπειδὴ τοίνυν ἔδειξε λαμπρὸν καὶ περιφανὲς τὸ θλίβεσθαι καὶ ποιοῦν καλλωπίζεσθαι, λέγει ἕτερον αὐτῆς κατόρθωμα μέγιστον καὶ καρπὸν μέγιστόν τινα καὶ παράδοξον. τίς δὲ οὗτος ἐστὶν ἴδωμεν. εἰδότες οὖν, φησιν, ὅτι ἡ θλῖψις ὑπομονὴν κατεργάζεται. τοῦτο μέγιστον ἔχει τὸν καρπὸν, ἰσχυρότερον ποιεῖ τὸν θλιβόμενον τοῦτο. καθάπερ γὰρ τῶν δένδρων τὰ μὲν σκιατροφούμενα καὶ ἐν ἀπηνέμοις ἑστηκότα χωρίοις, εὐθαλοῦντα τῇ ἰδέᾳ, μαλακώτερα γίνεται καὶ χαῦνα, πάσῃ δὲ ἀνέμων προσβολῇ ταχέως βλαπτόμενα· τὰ δὲ ἐν κορυφαῖς ὀρέων ὑψηλοτέροις ἑστῶτα, καὶ πολλοῖς καὶ μεγάλοις ῥιπιζόμενα τοῖς ἀνέμοις, καὶ ἀνωμαλίαν ἀέρων συνεχῆ φέροντα, καὶ χαλεπωτάτῃ ζάλῃ κλονούμενα, καὶ χιόνι πολλῇ βαλλόμενα, σιδήρου παντὸς ἰσχυρότερα μᾶλλον καθέστηκε· καὶ σώματα δὲ ὁμοίως τὰ πολλαῖς καὶ ποικίλαις ἡδοναῖς συντρεφόμενα, καὶ μαλακοῖς ἱματίοις κοσμούμενα, καὶ συνεχέσι λουτροῖς καὶ μύροις κεχρημένα, καὶ πολυτελέσι τροφαῖς ὑπὲρ τὴν χρείαν τρυφῶντα, πάντα πᾶσιν ἄχρηστα πρὸς τοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἱδρῶτας καὶ πόνους καθίστανται, κολάσεως ὄντα μεγίστης ὑπεύθυνα· οὕτω δὴ καὶ ψυχαὶ, αἱ μὲν τὸν ἀταλαίπωρον βίον μετιοῦσαι, καὶ ἀνέσεως γέμουσαι, καὶ τὸ ἡδέως διακεῖσθαι πρὸς τὰ παρόντα, καὶ τὸν ἀνάλγητον τοῦ διὰ τὴν βασιλείαν θλίβεσθαι κατὰ τοὺς ἁγίους ἅπαντας προτιμῶσαι βίον, κηροῦ παντὸς μαλακώτεραι μᾶλλον καὶ ἀσθενέστεραι καθιστάμεναι, αἰωνίου πυρὸς κατάβρωμα πρόκεινται·

A Vides eum in his multo amplius gloriari, quam ob ſplendidas coronas ſibi placere, atque idcirco dicere, *Non ſolum autem, ſed & gloriamur in tribulationibus?* Quid eſt autem illud, Non ſolum? Non ſolum, inquit, non animum deſpondemus afflicti, ærumnis oppreſſi, ſed tanquam maiorem ad honorem gloriámque prouecti, gloriamur potius ob ea, quæ nobis contingunt incommoda. Deindequoniam maximam oriri gloriam, laudem & iactationem ex tribulationibus dixit, gloriam vero certum eſt voluptatem afferre: vbi enim voluptas eſt, omnino B eſt etiam gloria: vbi vero talis gloria, ibi omnino eſt etiam voluptas: poſtquam igitur affligi ſplendidum quid & illuſtre eſſe demonſtrauit, & gloriationis occaſionem afferre, alium eius effectum maximum narrat fructumque ſummum ac ſtupendum. Quis ille porro ſit videamus. *Scientes igitur*, inquit, *quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero ſpem, ſpes autem non confundit.* Quid eſt ſcientes quod tribulatio patientiam operatur? Hunc maximum fructum habet, quod hoC. minem afflictum robuſtiorem reddit. Nam quemadmodum arbores, quæ in vmbroſis ac ventorum expertibus locis aluntur, cum externa ſpecie proſperè germinent, molles fiunt atque fungoſæ, & facile quouis incurſu læduntur: quæ verò in excelſis montium verticibus ſitæ ſunt, à multis magníſque ventis agitantur, intemperiem aëris aſſiduè ferunt, grauiſſima tempeſtate pulſantur, & multa niuè feriuntur, ferro quouis robuſtiores euadunt: pari ratione corpora, quæ multis ac variis in deliciis educantur, quæ D mollibus veſtimentis ornantur, quæ continuis balneis & vnguentis vtuntur, ac diuerſi generis alimentis præter vſum neceſſarium delicatè fruuntur, prorſus ad ſudores laboréſque pro religione ſubeundos inutilia redduntur, maximóque ſupplicio ſunt obnoxia: ſic nimirum & animæ, quæ miſeriarum expertem vitam ducunt, quæ deliciis affluunt, quæ libenter præſentibus rebus ſunt deditæ, ac vitam doloris expertem præferunt, afflictionibus pro regno cœlorum more ſanctorum omnium ſubeundis, cera quauis molliores & imbecilliores effectæ igni pabulum exponuntur æterno.

Gloria voluptatem affert.

Rom. 5. 39.

Comparatio ab arboribus ducta.

Quę verò periculis, laboribus, & ęrumnis afflictionis Dei cauſa tolerate ſunt expoſitæ, atque in ipſis enutritæ, ferro ipſo vel adamante ſolidiores fiunt ac generoſiores, & ex eo quod aſſiduè vexentur, inexpugnabiles aduerſariis redduntur, & inuictum quendam patientiæ ac fortitudinis habitum acquirũt. Et quemadmodum ij qui tum primum nauim conſcendunt, nauſeant & capitis vertigine laborant turbati ac faſtidio correpti: qui vero multa longáque maria ſunt emenſi, qui millies ſe fluctibus audacter commiſerũt, & crebra ſunt paſſi naufragia, peregrinationem eiuſmodi confidenter aggrediuntur: ſic nimirũ & anima, quę multas ſuſtinuit tentationes, & magnas pertulit afflictiones, laboribus deinceps aſſuefacta, & ſibi comparato habitu patientiæ, non amplius eſt meticuloſa, nec terroribus obnoxia, nec ingruentibus malis turbatur: ſed aſſidua rerũ quę accidunt exercitatione, ac frequẽti caſuũ meditatione roborata quęcũque inſurgunt incommoda fert facillimè. Hoc itaque peritus ille cœleſtis cõuerſationis architectus indicans dicebat: Non ſolum autẽ, ſed & gloriamur in tribulationibus: quoniam ante regni coronarúmque cœleſtium adeptionem maximum hinc præmium reportamus, dum per aſſiduas afflictiones tolerantior anima noſtra redditur, & ratio fortior euadit. Hæc igitur omnia cum nobis explorata ſint dilectiſſimi, generosè quæcunque accidunt aduerſa toleremus, quod cum ita Deo viſum fuerit, ad vtilitatem noſtram id fiat, neque ſpem abiiciamus, nec animis concidamus, afflictionum impreſſione proſtrati, ſed fortiter ſtantes pro collatis in nos beneficiis perpetuò gratias agamus, vt & præſentibus fruamur bonis & futura dona conſequamur, gratia, miſericordia, & benignitate Domini noſtri Ieſu Chriſti, cum quo patri gloria ſimúlque ſancto ac viuifico Spiritui nunc & ſemper & in ſecula ſeculorum, Amen.

Nauigantes nauſeæ obnoxij.

Præmium iuſtorum in hac vita.

A αἱ δὲ κινδύνοις καὶ πόνοις καὶ ταλαιπωρίαις τῆς διὰ τὸν θεὸν θλίψεως ἐπιδεδωκυῖαι, καὶ ἐν αὐταῖς συντραφεῖσαι, αὐτοῦ τοῦ σιδήρου, ἢ τοῦ ἀδάμαντος στερρότεραι καὶ γενναιότεραι μᾶλλόν εἰσιν ἐκ τοῦ συνεχῶς πάσχειν κακῶς, τοῖς ἐπιοῦσιν ἀχείρωτοι καθιστάμεναι, καὶ ἕξιν τινὰ προσλαβοῦσαι ὑπομονῆς καὶ ἀνδρείας ἀκαταμάχητον. καὶ καθάπερ οἱ μὲν πρώτως νηὸς ἐπιβαίνοντες, ναυτιῶσί τε καὶ ἰλιγγιῶσι, ταραττόμενοι καὶ θορυβούμενοι ἀηδίᾳ καὶ σκοτοδινίᾳ κατεχόμενοι· οἱ δὲ πολλὰ καὶ μακρὰ διαβάντες πελάγη, καὶ μυρίων κυμάτων καταπλεύσαντες, καὶ ναυαγίων B συνεχῶν ἀναδεχόμενοι, μετὰ τοῦ θάῤῥους ἅπτονται τῆς τοιαύτης ἀποδημίας· οὕτω δὴ καὶ ἡ ψυχὴ πολλοὺς ὑπομείνασα πειρασμοὺς, καὶ μεγάλας θλίψεις ἀναδεξαμένη, ἐν μελέτῃ λοιπὸν πόνων καὶ ἕξει καρτερίας καθίσταται, οὐχ ὑπάρχουσα φοβώδης, οὐδὲ εὐπτόητος, οὐδὲ ταραττομένη τοῖς προσαπαντῶσι λυπηροῖς· ἀλλ', ἀπὸ τῆς συνεχοῦς γυμνασίας τῶν συμβαινόντων καὶ τῆς πυκνῆς μελέτης τῶν γινομένων, μετὰ πολλῆς εὐκολίας ἅπαντα φέρουσα τὰ ἐπιόντα δεινά. τοῦτο τοίνυν ὁ σοφὸς ἀρχιτέκτων τῆς οὐρανίου πολι- C τείας δηλῶν, ἔλεγεν· Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ καυχώμεθα ἐν ταῖς θλίψεσιν· ὅτι πρὸ τῆς βασιλείας καὶ τῶν οὐρανίων στεφάνων μέγιστον ἐντεῦθεν καρπούμεθα τὸν μισθὸν, ἀπὸ τοῦ συνεχῶς θλίβεσθαι καρτερικωτέρας τῆς ψυχῆς ἡμῶν γινομένης, καὶ τῶν λογισμῶν ἰσχυροτέρων κατασκευαζομένων. ταῦτ' οὖν ἅπαντα εἰδότες, ἀγαπητοὶ, φέρωμεν γενναίως τὰ προσαπαντῶντα λυπηρὰ, διά τε τὸ τῷ θεῷ δοκοῦν, καὶ ἐπὶ τῷ ἡμετέρῳ συμφέροντι, καὶ μὴ ἀλύωμεν, μήτε ἀναπίπτωμεν τῇ τῶν πειρασμῶν ἐπαγωγῇ, ἀλλὰ καὶ μετὰ ἀνδρείας ἁπάσης ἱστάμενοι, εὐχαριστῶμεν D τῷ θεῷ διηνεκῶς ὑπὲρ πασῶν τῶν εἰς ἡμᾶς τελουμένων εὐεργεσιῶν· ἵνα καὶ τῶν παρόντων ἀπολαύσωμεν ἀγαθῶν, καὶ τῶν μελλουσῶν ἐπιτύχωμεν δωρεῶν, χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

A

Εἰς τὴν ἀποστολικὴν ῥῆσιν τὴν λέγουσαν, Οἴδαμεν ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθὸν, καὶ περὶ ὑπομονῆς, καὶ ὅσον τῶν θλίψεων τὸ κέρδος.

Ως διὰ μακροῦ τοῦ χρόνου πρὸς ὑμᾶς παραγενόμενος, οὕτω διάκειμαι σήμερον. εἰ γὰρ καὶ οἴκοι καθειργμένος ἐτύγχανον διὰ τὴν τοῦ σώματος ἀρρωστίαν, ἀλλ' ὡς μακρὰν που ἀπῳκισμένος τῆς B ὑμετέρας ἀγάπης, οὕτω διεκείμην. ὁ γὰρ φιλεῖν εἰδὼς ἀκριβῶς, ὅταν μὴ ἐξῇ τῷ φιλουμένῳ συγγίνεσθαι, κἂν τὴν αὐτὴν πόλιν οἰκῇ, τῶν ἐν ἀλλοτρίᾳ διατριβόντων οὐδὲν ἔλαττον διακείσεται. καὶ τοῦτο ἴσασιν ὅσοι φιλεῖν ἴσασι. συγγνῶτε τοίνυν ἡμῖν, παρακαλῶ. οὐ γὰρ ἀπὸ ῥαθυμίας ἡμῖν ὁ χωρισμὸς οὗτος γέγονεν, ἀλλ' ἀσθενείας σώματος ἦν ἡ σιγή. καὶ οἶδα μὲν ὅτι χαίρετε νῦν πάντες ὑμεῖς ὅτι ἀπεθέμεθα τὴν ἀρρωστίαν· ἐγὼ δὲ χαίρω, οὐχ ὅτι τὴν ἀρρωστίαν μόνον ἀπεθέμην, ἀλλ' ὅτι καὶ τὰ ποθούμενα ὑμῶν C πρόσωπα πάλιν ὁρᾷν δύναμαι, καὶ ἐντρυφᾷν ὑμῶν τῇ κατὰ θεὸν ἀγάπῃ, καὶ καθάπερ οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς ἀρρωστίας, φιάλας καὶ ποτήρια καὶ ψυχρὰ νάματα ἐπιζητοῦσιν· οὕτως ἐμοὶ πάσης εὐφροσύνης ἡδυτέρα καθέστηκεν ἡ συνουσία ἡ ὑμετέρα, καὶ τοῦτό μοι καὶ ὑγιείας ὑπόθεσις, καὶ εὐφροσύνης ἀφορμή. Φέρε οὖν, ἐπειδὴ διὰ τὴν τοῦ θεοῦ χάριν ἀλλήλους ἀπελάβομεν, ἀποδῶμεν ὑμῖν τὸ χρέος τῆς ἀγάπης, εἴγε ἐστὶν ἀποδοθῆναι τοῦτό ποτε. τοῦτο γὰρ μόνον τὸ ὄφλη- D μα τέλος οὐκ ἐπίσταται· ἀλλ' ὅσῳ ἀποδίδοται, τοσούτῳ τὸ ὄφλημα ἐπιτείνεται· καὶ καθάπερ ἐπὶ τῶν χρημάτων τοὺς μηδὲν ὀφείλοντας ἐπαινοῦμεν, οὕτως ἐνταῦθα τοὺς πολλὰ ὀφείλοντας μακαρίζομεν. διὰ τοῦτο καὶ ὁ τῆς οἰκουμένης διδάσκαλος Παῦλος γράφων ἔλεγε· Μηδενὶ μηδὲν ὀφείλετε, ἀλλ' ἢ τὸ ἀγαπᾷν ἀλλήλους, βουλόμενος ἡμᾶς τοῦτο τὸ χρέος καὶ ἀεὶ ἀποδιδόναι, καὶ ἀεὶ ὀφείλειν, καὶ μηδέποτε τὴν ὀφειλὴν ταύτην καταλύειν, μέχρις ἂν τὴν παροῦσαν ζωὴν καταλύσωμεν.

In dictum illud Apoſtoli: Scimus autem, quoniã diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, & de patientia, & quantũ lucrũ ex tribulationibus oriatur.

Frontone Ducæo interprete.

Q Vaſi longo veniam ad vos interuallo, ſic affectũ hodierno die me ſentio. Quanquam enim domo concluſus propter corporis infirmitatem manebam: tamen perinde quaſi alicubi procul à veſtra caritate tranſlatus degerem, ſic animo afficiebar. Qui enim ſyncerè diligere nouit, cum in congreſſum venire non datur eius quem diligit, quamuis eandem vrbem incolat, non aliter afficitur ac ſi in aliena regione verſaretur. Ignoſcite igitur nobis quæſo: non enim ex negligentia noſtra ſeparatio iſta ortum habuit, ſed ſilentij cauſſam infirmitas corporis attulit. Ac vos quidem gaudere nunc omnes ſcio, quòd ægritudinem depoſuerimus: ego verò gaudeo non modo quòd ægritudinem depoſuerim, ſed quòd optatos vultus veſtros rurſus intueri poſſim & caritate veſtra ſecundùm Deum oblectari. Et quemadmodum plurimi homines cum è morbo fuerint recreati, phialas & pocula, gelidoſque latices quærunt: ita mihi lætitia quauis iucundior extitit congreſſus veſter, & hoc mihi ſanitatis materia fuit, & occaſio gaudij. Age igitur quandoquidem Dei beneficio nos inuicem recuperauimus, caritatis vobis debitum perſoluamus, ſi quidem vllo tempore poſſit illud perſolui. Hoc enim ſolum debitum finem neſcit: ſed quanto magis diſſoluitur, tanto magis debitum augetur: & quemadmodum in re pecuniaria, laudamus eos qui nihil debent, ita hic eos qui multa debent beatos prædicamus. Idcirco magiſter orbis terrarum Paulus ſcribens dicebat: Nemine quicquam debeatis, niſi vt inuicem diligatis, quod nimirum velit nos hoc debitum & ſemper ſoluere, & ſemper debere, nec vnquam hoc æs alienum diſſoluere, donec vitam præſentẽ abſoluerimus.

Caritatis debitum nunquam ſoluitur.

Rom. 13.8.

Vt igitur pecunias debere, graue ac A moleſtum eſt, ita debitum hoc non ſemper debere, criminieſt obnoxiũ. Atque vt hoc ita eſſe cognoſcas, audi mirabilis iſtius doctoris ſapientiam, quo pacto cohortationem induxerit. Cũ enim ante dixiſſet, Nemini quicquã debeatis, tum adiunxit, niſi vt inuicem diligatis, quaſi hoc velit, vt omne hic debitum diſpungamus, & hoc æs alienum perpetuum, ac nunquam diſſolubile perſeueret. Hoc enim eſt præcipuè quod vitam noſtrã continet, & conſtringit. Quando igitur, quanta ex hoc debito manet vtilitas, ſcimus, & dum perſoluitur, magis illud augeri, age nos quoque debitum, quod non ex inertia quapiam, vel improbitate ac fraude aliqua, ſed ex euentu morbi contraximus, quantum in nobis ſitum erit, reddere ſtudeamus, & paucis veſtram caritatem alloquentes argumẽtum ſermonis ab hoc ipſo orbis terrarum doctore ducamus: & quæ ad Romanos hodie ſcribens dicebat, his in medium adductis, orationi finem imponamus, ac longo interuallo ſpiritualem caritati veſtræ menſam inſtruamus. Quæ vero lecta ſint, operæpretium fuerit indicare, vt de iis quæ dicta ſunt admoniti facilius, quę à nobis dicentur, percipere valeatis. *Scimus*, inquit, *quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.* Quid ſibi vult hoc exordium? Nihil enim temere aut fruſtra loquitur beata hæc anima, ſed conuenientia ſemper obiectis ægritudinibus ſpiritualia medicamenta ſolet adhibere. Quid igitur eſt hoc quod ait? quandoquidem multæ vndique tentationes eos circumſidebant, qui tum accedebant ad fidem, & frequentes ab hoſte machinæ admouebantur, & continuæ tendebantur inſidiæ, neque prædicationis euangelij aduerſarij quieſcebant, ſed alios in carcerem conijciebant, alios in exilium mittebant, alios in alia præcipitia trahebant, propterea quemadmodum optimus imperator, cum hoſtem videt acrem iracundiam ſpirantem, circumiens ſuos excitat, vndique corroborat, inſtruit, audaciores reddit, alacriores efficit, vt manus contra aduerſarium attollant, nec illius incurſiones reformident,

Rom. 8. 28

Perſecutiones Chriſtiani patiũtur.

A ὥσπερ οὖν τὰ χρήματα ὀφείλειν, βαρὺ καὶ ἐπαχθές, οὕτω τὴν ὀφειλὴν ταύτην μὴ ἀεὶ ὀφείλειν, κατηγορίας ἄξιον. καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι τοῦτο οὕτως ἔχει, ἄκουε τῆς σοφίας τοῦ θαυμαστοῦ τούτου διδασκάλου, ὅπως τὴν παραίνεσιν εἰσήγαγε. πρότερον γὰρ εἰπών, Μηδενὶ μηδὲν ὀφείλετε, τότε ἐπήγαγεν, εἰ μὴ τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους, βουλόμενος πᾶσαν ἡμῶν τὴν ὀφειλὴν ἐνταῦθα κενοῦσθαι, καὶ τοῦτο τὸ χρέος θέλων ἀδιάλυτον μένειν διηνεκῶς. τοῦτο γάρ ἐστι μάλιστα τὸ συγκροτοῦν καὶ συσφίγγον τὴν ζωὴν τὴν ἡμετέραν. ἐπεὶ οὖν ἔγνωμεν ὅσον τῆς ὀφειλῆς ταύτης τὸ B κέρδος, καὶ ὅτι ἐν τῷ ἀποδίδοσθαι μᾶλλον αὔξεται, φέρε, καὶ ἡμεῖς τὴν ὀφειλήν, ἣν ὀφείλομεν ὑμῖν, οὐκ ἀπὸ ῥαθυμίας, οὐδὲ ἀπὸ ἀγνωμοσύνης τινός, ἀλλ' ἀπὸ τῆς συμβάσης ἀρρωστίας, σήμερον, καθ' ὅσον οἷόν τε, ἐκτῖσαι σπουδάσωμεν, μικρά τινα διαλεχθέντες πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, ὑπόθεσιν τῆς διαλέξεως ποιησάμενοι αὐτὸν τοῦτον τὸν θαυμαστὸν τῆς οἰκουμένης διδάσκαλον· καὶ ἅπερ σήμερον γράφων Ῥωμαίοις διελέγετο, ταῦτα εἰς μέσον ἀγαγόντες ἀναπληρώσωμεν, καὶ διὰ μακροῦ τοῦ χρόνου τὴν ἑστίασιν τὴν C πνευματικὴν παραθῶμεν ὑμῶν τῇ ἀγάπῃ. τίνα δέ ἐστι τὰ ἀναγνωσθέντα ἀναγκαῖον εἰπεῖν, ἵν' ὑπομνησθέντες τῶν εἰρημένων, μετὰ πλείονος τῆς εὐκολίας δέξησθε τὰ παρ' ἡμῶν λεγόμενα. Οἴδαμεν, φησίν, ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν. τί βούλεται αὐτῷ τοῦτο τὸ προοίμιον; οὐδὲν γὰρ ἁπλῶς, οὐδὲ εἰκῇ φθέγγεται ἡ μακαρία αὕτη ψυχή, ἀλλὰ κατάλληλα ἀεὶ τοῖς ὑποκειμένοις πάθεσι προσάγει τὰ φάρμακα τὰ πνευματικά. τί οὖν ἐστιν ὅ φησιν; ἐπειδὴ πολλοὶ πανταχόθεν οἱ πειρασμοὶ περιεστοιχίζοντο τοὺς τότε τῇ πίστει προσιόντας, καὶ ἐπάλληλα D ἦν τὰ παρὰ τοῦ ἐχθροῦ μηχανήματα, καὶ συνεχεῖς αἱ ἐπιβουλαί, καὶ οὐκ ἠρέμουν οἱ τῷ κηρύγματι πολεμοῦντες, τοὺς μὲν εἰς δεσμωτήρια ἐμβάλλοντες, τοὺς δὲ εἰς ἀπαγωγάς, τοὺς δὲ εἰς μυρία ἕτερα βάραθρα καθέλκοντες. διὰ τοῦτο, καθάπερ στρατηγὸς ἄριστος ὁρῶν μετὰ πολλοῦ θυμοῦ πνέοντα τὸν ἀντίπαλον, περιϊὼν τοὺς οἰκείους πανταχόθεν διεγείρει, ἰσχυροῖ, ἀλείφει, θαρσαλεωτέρους καθίστησι, προθυμοτέρους ποιεῖ πρὸς τὸ τὰς χεῖρας αἴρειν κατὰ τοῦ πολεμίου, καὶ μὴ δεδοικέναι τὰς ἐκείνου καταδρομάς,

ἀλλὰ στεῤῥῷ τῷ φρονήματι ἐξ ἐναντίας ἱσταμένους καὶ αὐτὴν αὐτοῦ συγκόπτειν, εἰ οἷόν τε, τὴν ὄψιν, καὶ μὴ καταπλήττεσθαι τὴν πρὸς αὐτὸν ἀντίστασιν· τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ ὁ μακάριος οὗτος, ἡ οὐρανομήκης ψυχὴ, διεγεῖραι βουλόμενος τῶν πιστῶν τὰ φρονήματα, καὶ κάτω κείμενον, ὡς εἰπεῖν, αὐτῶν τὸν λογισμὸν ἀνορθῶσαι ἐπειγόμενος, οὕτως ἤρξατο λέγων· Οἴδαμεν δὲ ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν. ὁρᾷς τὴν σύνεσιν τὴν ἀποστολικήν; οὐκ εἶπεν, οἶδα, ἀλλ', οἴδαμεν, καὶ αὐτοὺς εἰς συγκατάθεσιν ἐφελκόμενος τῶν λεγομένων, ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν. σκόπει ἀκρίβειαν ῥημάτων ἀποστολικῶν. οὐκ εἶπεν, ὅτι οἱ ἀγαπῶντες τὸν θεὸν διαφεύγουσι τὰ δεινὰ, ἐλευθεροῦνται τῶν πειρασμῶν· ἀλλ' οἴδαμεν, φησὶ, τουτέστι, πεπείσμεθα, πεπληροφορήμεθα, δι' αὐτῆς τῶν πραγμάτων τῆς πείρας τὰς ἀποδείξεις εἰλήφαμεν· οἴδαμεν ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν. πόσην οἴεσθε δύναμιν ἔχειν τὴν βραχεῖαν ταύτην λέξιν; πάντα, φησὶ, συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν. μὴ γάρ μοι τὰ χρηστὰ ἐνταῦθα εἴπῃς, μηδὲ τὴν ἄνεσιν καὶ τὴν ἄδειαν μόνον λογίσῃ, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐναντία, τὰ δεσμωτήρια, τὰς θλίψεις, τὰς ἐπιβουλὰς, τὰς καθημερινὰς ἐφόδους, καὶ τότε ὄψει μετὰ ἀκριβείας τοῦ ῥήματος τὴν δύναμιν. καὶ ἵνα μὴ μακρὰν που ἀγάγω τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, εἰ βούλεσθε, μικρά τινα τῶν τῷ μακαρίῳ τούτῳ συμβάντων εἰς μέσον ἀγάγωμεν, καὶ ὄψεσθε τοῦ ῥήματος τὴν ἰσχύν. ἐπειδὴ γὰρ περιιὼν πανταχοῦ, σπείρων τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον, τὰς ἀκάνθας ἀνασπῶν, καὶ τὴν ἀλήθειαν ἐν τῇ ἑκάστου ψυχῇ καταφυτεύειν ἐπειγόμενος, γενόμενος κατά τινα πόλιν τῆς Μακεδονίας, καθὼς ὁ μακάριος Λουκᾶς, ὁ τὸ τῶν πράξεων βιβλίον συνθεὶς, ἡμῖν διηγήσατο, παιδίσκην τινὰ πνεῦμα πονηρὸν ἔχουσαν, καὶ σιγᾶν οὐκ ἀνεχομένην, ἀλλὰ περιιοῦσαν καὶ πανταχοῦ καταδήλους αὐτοὺς διὰ τοῦ δαίμονος ποιεῖν βουλομένην, μετὰ πολλῆς τῆς ἐξουσίας λόγῳ καὶ ἐπιτάγματι, καθάπερ τινὰ μαστιγίαν ἀπελάσας, ἠλευθέρωσεν ἐκείνην τοῦ πονηροῦ δαίμονος· δέον τοὺς τὴν πόλιν ἐκείνην οἰκοῦντας, ὡς εὐεργέτας λοιπὸν καὶ σωτῆρας, βλέπειν τοὺς ἀποστόλους, καὶ παντὶ θεραπείας τρόπῳ περὶ αὐτοὺς χρησαμένους ἀμείψασθαι τῆς τοσαύτης εὐεργεσίας, οἱ δὲ τοῖς ἐναντίοις ἀμείβονται.

A ſed animo forti ſe illi opponāt, ipſum
eius vultum, ſi poſſint, vulnerent, nec
illi reſiſtere pertimeſcant: non aliter
beatus iſte, hæc anima ad cœlum vſq;
ſublimis fidelium volens animos exci-
tare, & humi iacentem vt ita dicam
illorum cogitationem erigere ſtudēs
ita dicere occœpit: *Scimus autem, quo-* Rom. 8. 28
niā diligentibus Deum omnia cooperantur
in bonum Vides prudentiā Apoſtolicā:
Non dixit, Scio, ſed Scimus, vt ipſos
ad aſſenſum præbendum orationi pel-
liceret, quòd diligentibus Deum o-
mnia cooperētur in bonum. Animad-
uerte, quam accurratè loquatur Apo-
B ſtolus. Non dixit, qui Deum dili-
gunt, euitant mala, liberantur à ten-
tationibus, ſed, ſcimus, inquit, hoc
eſt, perſuaſum nobis eſt, certiores fa-
cti ſumus, ipſa rerum experientia e-
docti demonſtrationes accepimus:
ſcimus quoniam diligentibus Deum
omnia cooperantur in bonum. Quan-
tam huic breui dictioni vim ineſſe ar-
bitramini? omnia, inquit, cooperan-
tur in bonum. Noli enim mihi huius
vitæ commoda commemorare, ne-
que iucunditatem tantum aut ſecuri-
C tatem animo voluas, ſed etiam con-
traria, carceres, tribulationes, inſidias,
quotidianos incurſus, ac tum dictio-
nis vim accuratè cognoſces. Ac ne
forte ad longè petenda exempla cari-
tatem veſtrā abducam, paucula quæ-
dam, ſi lubet, ex iis quæ beato iſti ac-
ciderunt, in medium proferamus, &
vim iſtius verbi cognoſcetis. Nam
cum regiones omnes circumiens, pie-
tatis verbum ſpargens, ſpinas euel-
lens, veritatem in ſingulorum animis
plantare contendens, ad vrbem quan-
dam appuliſſet Macedoniæ, quemad-
modum beatus Lucas, is qui librum Act. 16. 16
Actorum compoſuit, nobis enarrauit,
ancillam quandam, quæ malignum
habebat ſpiritum, neque tacere pote-
rāt, ſed circuibat, & vbiq; illos dæmo-
nis opera patefacere volebat, multa
cū auctoritate ſolo verbo ac iuſſu tan- *Macedones ingrati*
quam verberonem quendam abigens *in Apoſtolos.*
illam à prauo dæmone liberaſſet: cum
illius vrbis incolas oportuiſſet tan-
quam benefactores ſuos ac ſalutis ſuæ
vindices deinceps Apoſtolus intueri,
atque omni eos officiorum genere
proſequentes tātum beneficiū remu-
nerari, illi plane contraria rependūnt.

A Atque audi quo pacto illos remunerentur. Videntes, inquit, domini eius, quia exiuit ſpes quæſtus eorum, apprehendentes Paulum & Silam perduxerunt in forum ad principes, & offerentes eos magiſtratibus, quum multas eis plagas impoſuiſſent, miſerunt eos in carcerem, præcipientes cuſtodi, vt diligenter eos cuſtodiret. Videtis ſummam illius vrbis incolarum improbitatem? videtis Apoſtolorum patientiã ac tolerantiam? expectate paulisper, & Dei videbitis benignitatem. Cum enim ſapiens ſit ac ſolers, non in principio nec in exordiis B mala tollit, ſed cum incrementum acceperint aduerſariorum molimina, & rebus ipſis athletarum probata patientia fuerit, & innotuerit, tum ſubſidium ſuum præbet, ne dicere poſſit vllus, illos idcirco ſponte periculis ſe obiicere, quod ſe nihil moleſtum paſſuros eſſe confidant. Hanc nimirum ob cauſſam quoſdam etiam ineffabili quadam ſapientia in malis, derelinquit, quoſdam eripit, vt ex omnibus diſcas ſummam eius benignitatem, ipſumque maiora illis præmia præparantem mala frequenter C augeri permittere. Ita hoc etiam loco fecit. Poſt tantum miraculum, ac beneficium, quod impudente illo dæmone eiecto contulerant, virgis illos cædi permiſit, & in carcerem mitti. Hinc enim maximè Dei virtus etiam elucebat. Quapropter & beatus hic dicebat: Libentiſſimè gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Chriſti. & rurſus, Cum infirmor, tunc potens ſum, infirmitatem continuas tentationes appellans. Sed quæret fortaſſe quiſpiam hoc loco, D cuius rei gratia dæmonem expulerint nihil ipſis contradicentem, ſed potius illos patefacientem. Spatio quippe multorum dierum clamabat dicens: Iſti homines ſerui Dei excelſi ſunt, qui annuntiant nobis viam ſalutis. Ne mireris cariſſime: nam & hoc prudentiæ fuit Apoſtolicæ ac beneficii Spiritus ſancti. Licet enim contrarium illis diceret nihil, ne tamen inde fidem ſibi dæmon aliquam conciliaret, & in aliis ſimpliciores ſubdolè poſſet attrahere, propterea cũ illi os obturaſſet, eiecit,

2.Cor.12. 10.

Cur eiectus dæmō fuerit.

A καὶ ἄκουε τίσιν αὐτοὺς ἀμείβονται. Ἰδόντες, φησὶν, οἱ κύριοι αὐτῆς, ὅτι ἐξῆλθεν ἡ ἐλπὶς τῆς ἐργασίας αὐτῶν, ἐπιλαβόμενοι τὸν Παῦλον καὶ τὸν Σίλαν, εἵλκυσαν εἰς τὴν ἀγορὰν ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας, καὶ προσήγαγον αὐτοὺς τοῖς στρατηγοῖς, καὶ πολλὰς ἐπιθέντες ἐκείνοις πληγὰς, ἔβαλον εἰς φυλακὴν, παραγγείλαντες τῷ δεσμοφύλακι ἀσφαλῶς τηρεῖν αὐτούς. εἴδετε πονηρίας ὑπερβολὴν τῶν τὴν πόλιν ἐκείνην οἰκούντων; εἴδετε τῶν ἀποστόλων ὑπομονὴν καὶ καρτερίαν; μικρὸν ἀναμείνατε, καὶ ὄψεσθε καὶ τοῦ θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν. σοφὸς γὰρ ὢν καὶ εὐμήχανος, οὐκ ἐν ἀρχῇ καὶ B ἐν προοιμίοις λύει τὰ δεινὰ, ἀλλ' ὅταν αὐξηθῇ πάντα τὰ παρὰ τῶν ἐναντίων, καὶ δειχθῇ διὰ τῶν πραγμάτων τῶν αὐτοῦ ἀθλητῶν ἡ ὑπομονὴ, τότε καὶ τὴν οἰκείαν ῥοπὴν ἐπιδείκνυται, ἵνα μηδεὶς ἔχῃ λέγειν, ὅτι διὰ τοῦτο ἐπιπηδῶσι τοῖς κινδύνοις, διὰ τὸ θαρρεῖν ὅτι οὐδὲν ἀηδὲς πείσονται. διά τοι τοῦτό τινας μὲν καὶ ἐναφίησι τοῖς δεινοῖς ἀπορρήτῳ τινὶ σοφίᾳ χρώμενος, τινὰς δὲ καὶ ἐξαρπάζει, ἵνα διὰ πάντων μάθῃς αὐτοῦ τὴν ὑπερβάλλουσαν φιλανθρωπίαν, καὶ ὅτι μείζους αὐτοῖς τὰς ἀμοιβὰς ταμιευόμενος, συγχωρεῖ πολλάκις ἐπιτείνεσθαι C τὰ δεινά. οὕτως οὖν καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ. μετὰ γὰρ τὴν τοσαύτην θαυματουργίαν καὶ τὴν εὐεργεσίαν, ἣν ἐπεδείξαντο ἀπελάσαντες τὸν ἀναίσχυντον ἐκεῖνον δαίμονα, συνεχώρησε καὶ μαστιχθῆναι, καὶ εἰς δεσμωτήριον ἐμβληθῆναι. ἐντεῦθεν γὰρ μάλιστα διεδείκνυτο καὶ ἡ τοῦ θεοῦ δύναμις. διὸ καὶ ὁ μακάριος οὗτος ἔλεγεν· Ἥδιστα οὖν καυχήσομαι ἐν ταῖς ἀσθενείαις μου, ἵνα ἐπισκηνώσῃ ἐπ' ἐμοὶ ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ. καὶ πάλιν· Ὅταν ἀσθενῶ, τότε δυνατός εἰμι, ἀσθένειαν τοὺς πειρασμοὺς λέγων τοὺς ἐπαλλήλους. ἀλλ' ἴσως ἄν τις διαπορήσειεν ἐνταῦθα τίνος ἕνεκεν ἀπήλασαν τὸν δαίμο- D να οὐδὲν ἐναντίον αὐτοῖς λέγοντα, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ καταδήλους αὐτοὺς ποιοῦντα. ἐπὶ πολλὰς γὰρ ἡμέρας ἐβόα λέγων, ὅτι Οὗτοι οἱ ἄνθρωποι δοῦλοι τοῦ θεοῦ τοῦ ὑψίστου εἰσὶν, οἵτινες καταγγέλλουσιν ἡμῖν ὁδὸν σωτηρίας. μὴ ξενισθῇς, ἀγαπητέ. καὶ τοῦτο γὰρ τῆς συνέσεως ἦν τῆς ἀποστολικῆς, καὶ τῆς τοῦ πνεύματος χάριτος. εἰ γὰρ καὶ μηδὲν αὐτοῖς ἐναντίον ἔλεγεν, ἀλλ' ἵνα μὴ ἐντεῦθεν ἀξιόπιστος γενόμενος ὁ δαίμων, καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ὑποσύρειν δυνηθῇ τοὺς ἀφελεστέρους, διὰ τοῦτο ἐπιστομίσαντες αὐτὸν ἀπήλασαν,

A οὐ συγχωρήσας αὐτῷ τὰ ὑπὲρ τὴν ἀξίαν φθέγγεσθαι. τοῦτο δὲ ἐποίει, ἀκολουθῶν τῷ οἰκείῳ δεσπότῃ· ἐπεὶ καὶ ἐκείνῳ προσιόντες ἔλεγον, Οἴδαμέν σε τίς εἶ, ὁ ἅγιος τοῦ θεοῦ, καὶ ὁ Χριστὸς ταῦτα λέγοντας αὐτοὺς ἀπήλαυνεν. ἐγίνετο δὲ τοῦτο εἰς κατηγορίαν τῶν ἀναισχύντων Ἰουδαίων, ὅτι ἐκεῖνοι μὲν καθ' ἑκάστην ἡμέραν θαύματα ὁρῶντες καὶ μυρία παράδοξα γινόμενα, ἠπίστουν, οἱ δὲ δαίμονες ἐπεγίνωσκον, καὶ υἱὸν αὐτὸν τοῦ θεοῦ ὡμολόγουν. ἀλλ' ἐπὶ τὴν ἀκολουθίαν ἐπανέλθωμεν τοῦ λόγου. ἵνα τοίνυν μάθητε ὅπως τοῖς ἀγαπῶσι τὸν θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθὸν, ἀναγκαῖον πᾶσαν ὑμῖν ἀναγνῶναι ταύτην τὴν ἱστορίαν, B ἵνα καὶ ἐντεῦθεν γνῶτε, ὅπως μετὰ τὰς πληγὰς, μετὰ τὸ δεσμωτήριον εἰς ἀγαθὸν ἅπαντα αὐτοῖς μετέβαλεν ἡ τοῦ θεοῦ χάρις. ἀλλ' ἴδωμεν πῶς τοῦτο δείκνυσιν ὁ μακάριος Λουκᾶς λέγων· Παραγγελίαν δὲ τοιαύτην εἰληφὼς ὁ δεσμοφύλαξ ἔβαλεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἐσωτέραν φυλακὴν, καὶ τοὺς πόδας αὐτῶν ἠσφαλίσατο εἰς τὸ ξύλον. σκόπει πῶς ἐπιτείνεται τὰ δεινὰ, ἵνα καὶ ἡ ὑπομονὴ τῶν ἀποστόλων λαμπροτέρα γένηται, καὶ ἡ ἄφατος τοῦ θεοῦ δύναμις κατάδηλος ἅπασι καταστῇ. ἄκουε δὲ καὶ τὸ ἑξῆς. ἐπάγει γὰρ, κατὰ δὲ τὸ C μεσονύκτιον Παῦλος καὶ Σίλας προσευχόμενοι ὕμνουν τὸν θεόν. ὅρα ψυχὴν ἐπτερωμένην, ὅρα διάνοιαν νήφουσαν. μὴ ἁπλῶς παραδράμωμεν, ἀγαπητοὶ, τὸ εἰρημένον. οὐ γὰρ εἰκῇ καὶ τὸν καιρὸν ἡμῖν ἐπεσημήνατο, εἰπὼν, κατὰ δὲ τὸ μεσονύκτιον, ἀλλὰ βουλόμενος δεῖξαι, ὅτι, ὅτε τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἡδὺς ὁ ὕπνος ἐφίσταται καὶ κοιμίζει τὰ βλέφαρα, μάλιστα δὲ τοὺς ἐν ὀδύναις πολλαῖς καθεστῶτας εἰκὸς κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον τοῦ ὕπνου καθέλκεσθαι, τότε τοίνυν, φησὶν, ὅτε πάντοθεν περιεγένετο ἡ τοῦ ὕπνου τυραννὶς, τότε ἐκεῖνοι D προσευχόμενοι ὕμνουν τὸν θεὸν, τῆς περὶ αὐτὸν ἀγάπης μέγιστον δεῖγμα τοῦτο ποιούμενοι. καθάπερ γὰρ ἡμεῖς ὑπὸ ἀλγημάτων σωματικῶν ἐνοχλούμενοι, τὴν τῶν γνησίων συνουσίαν ἐπιζητοῦμεν, ἵνα ἐκ τῆς πρὸς ἐκείνους διαλέξεως τὴν ἐπίτασιν τῆς ὀδύνης παραμυθησώμεθα· οὕτω καὶ οἱ ἅγιοι οὗτοι τῷ πόθῳ τῷ περὶ τὸν δεσπότην πυρούμενοι, καὶ τοὺς ἱεροὺς ὕμνους ἀναφέροντες, οὐδὲ αἴσθησιν ἐλάμβανον τῶν ὀδυνῶν ἐκείνων, ἀλλ' ὅλοι τῆς ἱκετηρίας ἐγίνοντο, καὶ τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην ὑμνῳδίαν ἀνέφερον, καὶ

neque ſiuit ea proloqui, quæ dignitatem & captum eius excedebant. Hoc autem præſtitit, vt domini ſui veſtigiis inſiſteret: nam ad illum etiam accedentes dicebant: Scimus te, quis ſis, ſanctus Dei, & tamen Luc 4.34 hæc dicentes eos eiiciebat. Id vero fiebat in accuſationem impudentium Iudæorum, quod illi quidem miracula quotidie cernentes, & innumera prodigia fieri, non crederent: dæmones autem agnoſcerent, eumque Dei filium faterentur. Sed ad ſeriem inſtituti ſermonis redeamus. Vt igitur diſcatis, quo pacto diligentibus Deum omnia cooperentur in bonum, totam vobis hiſtoriam operæpretium fuerit recitari, vt inde cognoſcatis quo pacto poſt verbera, poſt carcerem, omnia Dei gratia in bonum mutarit. Sed videamus, qua ratione beatus id Lucas indicet dicens: Act.16.24 Cum autem tale præceptum accepiſſet, miſit eos in interiorem carcerem, & pedes eorum ſtrinxit ligno. Animaduerte, quo pacto augeantur mala, vt Apoſtolorum etiam patientia fiat illuſtrior, & immenſa Dei virtus omnibus manifeſta reddatur. Audi vero quid ſequatur. addit enim, Media autem nocte Paulus & Silas orantes laudabant Deum. Vide animum excitatum, vide vigilem mentem: ne temere prætereamus quæ dicta ſunt dilectiſſimi. Non enim ſine cauſſa tempus ipſum deſignauit dicens, Media autem nocte, ſed quod vellet oſtendere, quo tempore cæteris omnibus dulcis aduenit ſomnus, & palpebras conſopit, præcipuè vero eos qui multis doloribus ac moleſtiis ſunt obſeſſi, veriſimile eſt illo tempore ſomno corripi, tum igitur, inquit, cum vndique ſomni vis dominaretur & vigeret, tunc illi orantes Deum laudabant, & hoc ſuæ in illum caritatis maximum indicium edebant. Nam quemadmodũ nos quoties doloribus corporis diuexamur, propinquorum congreſſum requirimus, vt intentionem doloris illorum alloquio mitigemus: ſic etiã hi ſancti amore in dominum inflammati, ac ſacros hymnos efferentes, ne ſenſum quidem illarum moleſtiarũ capiebant, ſed toti in orationem incumbebant & mirabilem illum hymnorum cantum offerebant,

ac deinceps carcer eccleſia fiebat, & illorum ſanctorum cantu totus ille locus ſanctificabatur. Ac videre erat res miras & inuſitatas, homines ligno alligatos, neque tamen quo minus hymnos canerent quicquam impediri. Vigilem enim & attentum, & ardenti in Deum amore correptum nihil vnquam poterit à colloquio cum Domino prohibere. Deus enim, inquit, appropinquans ego ſum, & non Deus longè: & alibi rurſus, Adhuc loquente te dicam, Ecce adſum. Vbi ſiquidem vigilans animus fuerit, excitatur ratio, & propemodum corporis vinculis liberatur, & euolat ad eum quem diligit, terram deſpicit, & quæ ſunt oculis ſubiecta exuperans ad illum feſtinat: quod vtique ſanctis etiam iſtis contigit. Vide namque celerem & efficacem hymnorum vim, & quo pacto cum in carcere verſarentur, & alligati ligno eſſent, atque impoſtoribus & captiuis admixti, non modo nihil paſſi ſint detrimenti, ſed & hac ratione ſplendidiores euaſerint, & omnes, qui carcerem incolebant virtutis ſuæ radiis colluſtrarint. Quippe illa ſacrorum vox hymnorum cum in animã vniuſcuiuſque captiuorũ penetraſſet, tranſmutauit illam propemodum, ac reformauit. Subito enim, inquit, terræ motus factus eſt magnus, ita vt mouerentur fundamenta carceris, & ſtatim aperta ſunt omnia oſtia, & vniuerſorum vincula ſoluta ſunt. Vides hymnorum, qui Deo canuntur, virtutem? non illi modo, qui obtulerunt hymnos ſolatium perceperunt, ſed etiam effecerunt, vt omnium vincula ſoluerentur: vt factis ipſis innoteſceret, quo pacto Deum diligentibus omnia cooperentur in bonum. Ecce namque verbera, carcer, compedes, & cum carnificibus conuerſatio, & tamen hæc omnia bonorum materia fuerunt & occaſio gloriæ, non ipſis tantum, nec illis qui carcerem incolebant captiuis, ſed & ipſi cuſtodi carceris. Experge factus enim, inquit, cuſtos carceris, & videns ianuas apertas carceris, euaginato gladio volebat ſe interficere, æſtimans fugiſſe vinctos. Tu mihi hoc loco Dei benignitatem conſidera, quam nulla exprimere poteſt oratio.

Hier. 23. 23. — *Eſa. 58. 9.* — *Vis hymnorum quanta ſit.* — *Act. 15. 25.*

καὶ λοιπὸν ἐκκλησία ἐγίνετο τὸ δεσμωτήριον, καὶ ὁ τόπος ἅπας ἡγιάζετο διὰ τῆς ὑμνῳδίας τῶν ἁγίων ἐκείνων. καὶ ἦν ἰδεῖν θαυμαστὰ καὶ παράδοξα πράγματα, ἀνθρώπους τῷ ξύλῳ προσδεδεμένους, καὶ οὐδὲν ἐμποδιζομένους πρὸς τὴν ὑμνῳδίαν. τὸν γὰρ νήφοντα καὶ ἐγρηγορότα καὶ ζέοντα πόθον ἔχοντα περὶ τὸν θεὸν οὐδὲν κωλῦσαι δυνήσεταί ποτε τῆς πρὸς τὸν δεσπότην συνουσίας. θεὸς γάρ, φησιν, ἐγγίζων ἐγώ εἰμι, καὶ οὐ θεὸς πόῤῥωθεν· καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ, Ἔτι λαλοῦντός σου ἐρῶ, ἰδοὺ πάρειμι. ἔνθα γὰρ ἂν ἡ διάνοια νήφουσα, πτεροῦται ὁ λογισμὸς καὶ ἀπαλλάττεται, ὡς εἰπεῖν, τοῦ συνδέσμου τοῦ σώματος, καὶ πρὸς τὸν ποθούμενον ἀνίπταται, καὶ τῆς γῆς ὑπερορᾷ, καὶ τῶν ὁρωμένων ἀνωτέρω γινόμενος, πρὸς ἐκεῖνον ἐπείγεται· ὃ δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἁγίων τούτων γεγένηται. ὅρα γὰρ τὴν παραχρῆμα τῶν ὕμνων ἐνέργειαν, καὶ ὅπως καὶ ἐν δεσμωτηρίῳ γινόμενοι καὶ τῷ ξύλῳ προσδεδεμένοι καὶ μετὰ γοήτων καὶ δεσμίων συναναμιχθέντες, οὐ μόνον οὐδὲν παρεβλάβησαν, ἀλλὰ καὶ ταύτῃ μᾶλλον ἐξέλαμψαν καὶ τῷ φωτὶ τῆς οἰκείας ἀρετῆς κατηύγασαν ἅπαντας τοὺς τὸ δεσμωτήριον οἰκοῦντας. ἡ γὰρ φωνὴ τῶν ἱερῶν ὕμνων ἐκείνων εἰς τὴν ἑκάστου τῶν δεσμωτῶν εἰσιοῦσα ψυχήν, μετέπλαττεν αὐτήν, ὡς εἰπεῖν, καὶ μετεῤῥύθμιζεν. Ἄφνω γάρ, φησι, σεισμὸς ἐγένετο μέγας, ὥστε σαλευθῆναι τὰ θεμέλια τοῦ δεσμωτηρίου, ἀνεῴχθησάν τε παραχρῆμα αἱ θύραι ἅπασαι, καὶ πάντων τὰ δεσμὰ ἀνέθη. εἶδες τῶν ὕμνων τῶν εἰς τὸν θεὸν τὴν δύναμιν; οὐ μόνον αὐτοὶ παρακλήσεως ἀπέλαυσαν οἱ τοὺς ὕμνους ἀναφέροντες, ἀλλὰ καὶ πάντων τὰ δεσμὰ λυθῆναι παρεσκεύασαν· ἵνα δειχθῇ διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν, ὅπως τοῖς ἀγαπῶσι τὸν θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν. ἰδοὺ γὰρ καὶ πληγαί, καὶ δεσμωτήριον, καὶ ξύλον, καὶ μετὰ τῶν δημίων διαγωγή, καὶ ὅμως ταῦτα πάντα ἀγαθῶν ὑπόθεσις γεγένηται καὶ εὐδοκιμήσεως ἀφορμή, οὐκ αὐτοῖς μόνον, οὐδὲ τοῖς οἰκοῦσι τὸ δεσμωτήριον δεσμίοις, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ τῷ δεσμοφύλακι. Ἔξυπνος γάρ, φησι, γενόμενος ὁ δεσμοφύλαξ, καὶ ἰδὼν τὰς θύρας ἀνεῳγμένας τῆς φυλακῆς, σπασάμενος μάχαιραν, ἔμελλεν ἑαυτὸν ἀναιρεῖν, νομίσας ἐκπεφευγέναι τοὺς δεσμίους. ὅρα μοι ἐνταῦθα τοῦ θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν πάντα λόγον ὑπερβαίνουσαν.

τίνος γὰρ ἕνεκεν κατὰ τὸ μεσονύκτιον ἅπαντα ταῦτα γίνεται; οὐδενὸς ἑτέρου χάριν, ἀλλ' ἵνα ἀθόρυβον καὶ ἐν ἡσυχίᾳ τὸ πρᾶγμα οἰκονομηθῇ, καὶ τὴν σωτηρίαν πραγματεύσωνται τοῦ δεσμοφύλακος. τοῦ γὰρ σεισμοῦ γενομένου, καὶ τῶν θυρῶν ἀνοιχθεισῶν, τὰ δεσμὰ ἀνέθη πάντων τῶν αὐτόθι, καὶ οὐδεὶς αὐτῶν ἐκπηδῆσαι συνεχωρήθη. σκόπει μοι καὶ ἄλλην ἐνταῦθα θεοῦ σοφίαν. τὰ μὲν γὰρ ἄλλα πάντα γέγονεν, ὁ σεισμὸς λέγω, καὶ ἡ τῶν θυρῶν ἄνοιξις, ἵνα μάθωσι διὰ τῶν ἔργων ἅπαντες, τίνες ἦσαν οἱ τότε τὸ δεσμωτήριον οἰκοῦντες, καὶ ὅτι οὐχ οἱ τυχόντες εἰσὶν ἄνθρωποι· οὐδενὶ δὲ ἐξελθεῖν ἐγένετο, ἵνα μὴ κινδύνων ἀφορμὴ γένηται τοῦτο τῷ δεσμοφύλακι. καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, ἄκουσον πῶς, ὅτε μόνον ὑπώπτευσε τοῦτο γεγενῆσθαι ὁ δεσμοφύλαξ, καὶ ἐνόμισέ τινας ἐκπεφευγέναι, καὶ τῆς ζωῆς αὐτῆς κατεφρόνησε. σπασάμενος γάρ, φησι, μάχαιραν, ἔμελλεν ἑαυτὸν ἀναιρεῖν. ἀλλ' ὁ πανταχοῦ νήφων καὶ ἐγρηγορὼν, ὁ μακάριος Παῦλος, τῇ οἰκείᾳ φωνῇ ἐξήρπασε τῆς φάρυγγος τοῦ θηρίου τὸ ἀρνίον. Ἐφώνησε γὰρ φωνῇ μεγάλῃ, λέγων, μηδὲν πράξῃς σεαυτῷ κακόν. ἅπαντες γάρ ἐσμεν ἐνθάδε. ὢ ταπεινοφροσύνης ὑπερβολή. οὐκ ἐφρόνησε μέγα ἐπὶ τοῖς γεγενημένοις, οὐ κατεξανέστη τοῦ δεσμοφύλακος, οὐδὲν ὑπέρογκον φθέγξασθαι κατεδέξατο· ἀλλὰ μετὰ τῶν δεσμωτῶν, μετὰ τῶν δημίων, μετὰ τῶν κακούργων ἑαυτὸν κατηρίθμησε, λέγων· ἅπαντές ἐσμεν ἐνθάδε. Εἶδες αὐτὸν πολλῇ τῇ ταπεινοφροσύνῃ χρώμενον, καὶ οὐδὲν πλέον ἑαυτῷ νέμοντα τῶν αὐτόθι κακούργων; ὅρα καὶ τὸν δεσμοφύλακα λοιπὸν, οὐχ ὡς ἑνὶ τῶν ἄλλων προσιόντα. θαρρήσας γὰρ καὶ αἰτήσας φῶτα, εἰσεπήδησε, καὶ ἔντρομος ὑπάρχων, προσέπεσε τῷ Παύλῳ καὶ τῷ Σίλᾳ, καὶ προαγαγὼν αὐτοὺς ἔξω, ἔφη· κύριοι, τί με δεῖ ποιεῖν, ἵνα σωθῶ; εἴδετε πῶς τοῖς ἀγαπῶσι τὸν θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν; εἴδετε τοῦ διαβόλου τὴν μηχανὴν, ὅπως διελύθη; ὅπως ἄκυρα αὐτοῦ γέγονε τὰ μηχανήματα; ἐπειδὴ γὰρ ἀπήλασαν τὸν δαίμονα, παρεσκεύασεν εἰς τὸ δεσμωτήριον αὐτοὺς ἐμβληθῆναι, νομίζων ἐμποδίζειν τὸν δρόμον τοῦ κηρύγματος διὰ τούτου. ἀλλ' ἰδοὺ καὶ τὸ δεσμωτήριον ἐμπορείας αὐτοῖς ὑπόθεσις γεγένηται πνευματικῆς.

A Cur enim media nocte fiunt hæc omnia? nullam aliam ob cauſſam, niſi vt prouideatur, vt ſine turbis & tranquille res ſuccedat, & ſaluti cuſtodis carceris conſulatur. *Cur hæc media nocte fierent* Cum enim terræ motus accidiſſet, & reſeratæ fores eſſent, omnium qui erant ibi ſoluta ſunt vincula, nec vlli permiſſum eſt, vt inde diſcederet. Aliam quoque Dei ſapientiam hîc contemplare. Nã alia quidem euenerunt, terræ motus, inquam, & reſeratio ianuarum, vt rebus ipſis omnes intelligerent, quales illi eſſent, qui carcerem habitant, neque vulgares homines eſſe: porro ne- B mini contigit vt exiret, ne quod inde periculum cuſtodi carceris crearetur. Atque vt hoc verum eſſe intelligas, audi quo pacto cum id accidiſſe ſuſpicaretur cuſtos carceris, & aufugiſſe quoſdam putaret, etiam vitam ſuam cõtempſerit. Euaginato enim, inquit, gladio, volebat ſe interficere: ſed qui vigil vbique atque expergefactus erat beatus Paulus, ex belluæ faucibus ſua voce agnum eripuit. Clamauit enim voce magna dicens, Nihil tibi mali feceris; vniuerſi enim hîc C ſumus. O incredibilem humilitatem: non elatus eſt in ſuperbiam ob ea quæ acciderant, non in cuſtodem carceris inſurrexit, nullum arrogans dictum illi excidit, ſed cum vinctis, cum lictoribus, cum maleficis ſeipſum numerabat, dicens: vniuerſi hic ſumus. Vides inſignis cum hmilitatis exemplum edere, nec ſibi plus quam maleficis cęteris, qui illic erant tribuere? Vide iam quo pacto carceris etiam cuſtos non tanquam ad vnum ex aliis ad illum accedat. confidentior enim factus, & cum lu- D men petiiſſet, tremefactus procidit Paulo & Silæ, & producens eos foras, ait, Domini, quid me oportet facere, vt ſaluus fiam? Videtis, quo pacto diligentibus Deum omnia cooperentur in bonum? Videtis Diaboli machina, quo pacto fuerit diſſoluta? quo pacto in nihilum machinationes eius reciderint? Nam cum dæmonem eieciſſent, vt in carcerem coniicerentur, effecit, ratus ſe hoc pacto prędicationis curſui obicem oppoſiturum. Sed ecce carcer etiam queſtus illis materiã ſpiritualis obiecit.

Ergo poſſumus nos quoque ſi ſapimus ac vigiles ſumus, non modo cum res ſecundæ ſunt, ſed & cum affligimur, lucrum acquirere, ac tum etiam magis, quam cum ſecundis rebus fruimur. Inertiores enim plerumque nos reddunt ſecundæ res: afflictiones autẽ dum vigiles nos reddũt, auxilium nobis cæleſte conciliant, ac tũ præcipuè, cũ propter ſpem in Deum patientiã, & in omnibus, quæ inferuntur, afflictionibus tolerantiam exhibemus. Ne igitur doleamus, ſi quando tribulemur, ſed potius gaudeamus. Id enim nobis in occaſionem gloriæ vertit. Propterea Paulus etiam dicebat, Scimus autem, quoniam diligentibus Deum omnia cooperãtur in bonum. Sed ardentem ſanctorum iſtorum animum videamus. Cum igitur cuſtodem carceris dicentem audiſſent: Quid me oportet facere, vt ſaluus fiam? num diſtulerunt, num cunctati ſunt? num catechiſmo illos imbuere neglexerunt? nullo modo: ſed quid illi ad eum? Crede in Dominum Ieſum Chriſtum, & ſaluus eris, tu & tota domus tua. Vide ſolicitudinem Apoſtolicam. Illius ſalute contenti non ſunt, & omnes eius domeſticos in cauſſa religionis acquirere Deo volunt, & lethalem Diabolo plagam infligere. Et baptizatus eſt, & domus eius continuò, & lætatus eſt, cum omni domo ſua credens Deo. Hinc docemur, in ſpiritualibus ne tantillum quidem vnquam differre, ſed idoneum cenſere quoduis tempus, quod occurrerit. Si enim intẽpeſta nocte nolebãt hi ſancti differre, quę nobis venia dari poterit, ſi alio tempore ſpirituale lucrum omittamus? Vides carcerem in eccleſiam eſſe conuerſum? Vides lictorum diuerſorium derepente domum orationis eſſe factum, & illic ſacra myſteria celebrata? Tanta res eſt vigilem eſſe, nec vnquam ſpiritualia lucra negligere, ſed idoneum quoduis tempus ad eiuſmodi quæſtum arbitrari. Recte itaque beatus hic dixit ſcribens, diligentibus Deum omnia cooperari in bonum. Hãc ſententiam quæſo nos omnes menti noſtrę inſculptam habẽtes nunquam indignemur, ſi quando in caſus aliquos aduerſos incurrerimus, dum in hac vita verſamur,

Afflictio diligentes reddit & attentos.

Nunquã differendũ in ſpiritualib.

A ἄρα καὶ ἡμεῖς, ἂν νήφωμεν, οὐ μόνον ἐν ἀνέσει ὄντες, ἀλλὰ καὶ ἐν θλίψεσι, κερδαίνειν δυνάμεθα, καὶ τότε μᾶλλον, ἢ ἐν ἀνέσει. ἡ γὰρ ἄνεσις, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ῥαθυμοτέρους ἐργάζεται· ἡ δὲ θλίψις νήφειν παρασκευάζουσα, ἀξιοῦσθαι ποιεῖ καὶ τῆς ἄνωθεν ῥοπῆς, καὶ μάλιστα, ὅταν διὰ τὴν εἰς τὸν θεὸν ἐλπίδα τὴν ὑπομονὴν ἐπιδεικνύμεθα, καὶ τὴν καρτερίαν ἐν πάσαις ταῖς ἐπαγομέναις θλίψεσι. μὴ τοίνυν ἀλγῶμεν, ἐπειδὰν θλιβώμεθα, ἀλλὰ μᾶλλον χαίρωμεν. τοῦτο γὰρ ἡμῖν ἡ τῆς εὐδοκιμήσεως ὑπόθεσις. διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος ἔλεγεν, οἴδαμεν δὲ ὅτι τοῖς ἀ- B γαπῶσι τὸν θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν. ἀλλ' ἴδωμεν τὴν ζέουσαν ψυχὴν τῶν ἁγίων τούτων. ἐπεὶ οὖν ἤκουσαν τοῦ δεσμοφύλακος λέγοντος, τί με δεῖ ποιεῖν, ἵνα σωθῶ; ἆρα ὑπερέθεντο; ἆρα ἀνεβάλοντο; ἆρα ἠμέλησαν πρὸς τὴν κατήχησιν; οὐδαμῶς· ἀλλὰ τί πρὸς αὐτὸν ἔφησαν; Πίστευσον ἐπὶ τὸν κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ σωθήσῃ σὺ, καὶ πᾶς ὁ οἶκός σου. ὅρα κηδεμονίαν ἀποστολικήν. οὐκ ἀρκοῦνται τῇ αὐτοῦ σωτηρίᾳ, ἀλλὰ δι' ἐκείνου βούλονται καὶ τοὺς προσήκοντας αὐτῷ πάντας σαγηνεῦσαι εἰς τὸν C τῆς εὐσεβείας λόγον, καιρίαν διδόντες τῷ διαβόλῳ τὴν πληγήν. καὶ ἐβαπτίσθη αὐτὸς καὶ οἱ αὐτοῦ πάντες παραχρῆμα, καὶ ἠγαλλιάσατο πανοικὶ πεπιστευκὼς τῷ θεῷ. ἐντεῦθεν παιδευόμεθα μηδέποτε ἐν τοῖς πνευματικοῖς μηδὲ τὸ τυχὸν ἀναβάλλεσθαι, ἀλλὰ πάντοτε καιρὸν ἐπιτήδειον ἡγεῖσθαι τὸν παραπίπτοντα. εἰ γὰρ, νυκτὸς οὔσης, οἱ ἅγιοι οὗτοι ὑπερτίθεσθαι οὐκ ἠνέσχοντο, ποίαν ἕξομεν ἀπολογίαν ἡμεῖς, ἐν ἑτέρῳ καιρῷ παρατρέχοντες πνευματικὸν κέρδος; εἶδες ἐκκλησίαν τὸ δεσμωτήριον γενό- D μενον; εἶδες τὸ καταγώγιον τῶν δημίων εὐκτήριον οἶκον ἐξαίφνης ἀποδειχθέντα, καὶ τὴν μυσταγωγίαν ἐπιτελουμένην; τοσοῦτόν ἐστι τὸ νήφειν, καὶ μηδέποτε παρατρέχειν τὰ πνευματικὰ κέρδη, ἀλλὰ πάντα καιρὸν ἐπιτήδειον ποιεῖσθαι πρὸς τὴν τοιαύτην ἐμπορείαν. καλῶς ἄρα ἔλεγεν ὁ μακάριος οὗτος γράφων, ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν. ταύτην τὴν ῥῆσιν, παρακαλῶ, καὶ ἡμεῖς ἐγκεκολαμμένην ἔχοντες τῇ διανοίᾳ τῇ ἡμετέρᾳ, μηδέποτε ἀσχάλλωμεν, ἐπειδὰν λυπηροῖς τισι κατὰ τὸν βίον τοῦτον περιπέσωμεν,

ἢ περιστάσεσιν, ἢ ἀῤῥωστίαις σωματικαῖς, ἢ ἑτέ- A ροις τισὶ λυπηροῖς πράγμασιν· ἀλλὰ πολλῇ κεχρημένοι τῇ φιλοσοφίᾳ, ἀντέχωμεν πρὸς πάντα πειρασμόν, εἰδότες ὅτι, ἂν νήφωμεν, πανταχόθεν κερδαίνειν δυνάμεθα, καὶ μᾶλλον ἀπὸ τῶν πειρασμῶν, ἢ ἀπὸ τῶν ἀνέσεων· καὶ μηδέποτε ἀλύωμεν, ἐννοοῦντες ὅσον τὸ τῆς ὑπομονῆς τὸ κέρδος, ἀλλὰ μηδὲ ἀπεχθῶς ἔχωμεν πρὸς τοὺς ἐπάγοντας ἡμῖν τοὺς πειρασμούς. εἰ γὰρ κἀκεῖνοι τὸν οἰκεῖον σκοπὸν πληροῦντες τοῦτο ποιοῦσιν, ἀλλ' ὁ κοινὸς δεσπότης συγχωρεῖ, βουλόμενος ἡμᾶς καὶ διὰ τούτων ἐμπορεύσασθαι τὴν πνευματικὴν ἐμπορίαν, καὶ τῆς ὑπο- B μονῆς λαβεῖν τὸν μισθόν. ἐὰν οὖν δυνηθῶμεν εὐχαρίστως ἐνεγκεῖν τὰ ἐπαγόμενα, οὐ μικρὸν μέρος τῶν πεπλημμελημένων ἡμῖν διαλύσομεν. εἰ γὰρ τὸν θησαυρὸν τοῦτον, καὶ τῆς οἰκουμένης διδάσκαλον καθ' ἑκάστην ἡμέραν κινδύνοις περιπίπτοντα ὁρῶν ὁ δεσπότης ἠνείχετο, οὐ περιορῶν τὸν οἰκεῖον ἀθλητήν, ἀλλὰ τὰ σκάμματα αὐτῷ μακρότερα κατασκευάζων, ἵνα τοὺς στεφάνους αὐτῷ λαμπροτέρους ἀπεργάσηται, τί ἂν εἴποιμεν ἡμεῖς, οἱ μυρίων γέμοντες ἁμαρτημάτων, καὶ διὰ ταῦτα πολλάκις τοῖς πειρα- C σμοῖς περιπίπτοντες, ἵνα τὴν ὑπὲρ τούτων δίκην ἐνταῦθα δόντες, μικρᾶς γοῦν φιλανθρωπίας ἀξιωθῶμεν, ἐπὶ τῆς φοβερᾶς ἐκείνης ἡμέρας τῶν ἀπορρήτων ἐκείνων ἀγαθῶν ἀπολαύσαντες; τοῦτο δὲ λογιζόμενοι παρ' ἑαυτοῖς, πρὸς ἅπαντα γενναίως ἀντέχωμεν, ἵνα καὶ τῆς ὑπομονῆς τὸν μισθὸν δεξώμεθα ἀπὸ τοῦ φιλανθρώπου δεσπότου, καὶ τὸ πλῆθος τῶν ἡμῖν ἡμαρτημένων ὑποτεμέσθαι δυνηθῶμεν, καὶ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, D μεθ' οὗ τῷ πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

aut in calamitates, aut in corporis ægritudines, aut in res alias moleſtas, ſed multã exhibentes moderationem animi ac philoſophiã, cuius tentationi reſiſtamus, cum nobis exploratum ſit omni ex parte nos poſſe lucrum reportare, ſi vigiles & attenti fuerimus, atque ex tentationibus potiùs quàm ex rebus ſecundis: nec vnquam animo concidamus, cogitantes quantum ſit patientiæ lucrum, ſed nec illis ſimus infenſi, qui tentationibus nos diuexant. Licet enim illi etiam, vt conſilium ſuum expleant, id agant: communis tamen dominus hoc permittit, quod nos velit hac ratione ſpiritualem hunc quæſtum facere, ac patientiæ mercedem obtinere. Si ergo quæ inferuntur mala cum gratiarum actione perferre poſſimus, non exiguam delictorum noſtrorum partem delebimus. Si enim theſaurum hunc, & orbis terrarum doctorem quotidie periculis obiici cum videret, Dominus permittebat, non quod athletam ſuum deſpiceret, ſed quod longius illius virtuti ſtadium ſterneret, vt ſplendidiores illi coronas redderet, quid nos dicemus qui peccatis ſcatemus innumeris, & idcirco frequenter tentationibus confligamur, vt cum eorum cauſſa pœnas dederimus, ſaltem aliquam miſericordiæ partem exiguam impetremus, & in illo die tremendo bonis illis ineffabilibus perfruamur? Hæc autem cum animis noſtris reputantes aduerſus omnia conſtanter patientérque reſiſtamus, vt & tolerantiæ mercedem à benigno domino recipiamus, & peccatorum noſtrorum multitudinem imminuere poſſimus, & æterna bona conſequi gratia & benignitate domini noſtri Ieſu Chriſti, cum quo Patri, ſimúlque Spiritui ſancto gloria, imperium, honor, nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum, Amen.

Cur tentationes permittat Deus.

A

Rom. 12. 20.

Ad eos, qui ad Miſſas non occurrerunt, & in dictum illud Apoſtoli, Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum, & de inimicitiarum memoria.

Frontone Ducæo interprete.

Nihil, vt videtur, nobis profuit, quod ſermonem bene longum nuper habuerimus, vt veſtrũ ad collectas veniẽdi ſtudiũ excitaremus. Rurſus enim nobis filiis ſuis Eccleſia deſtituta eſt : quo fit vt rurſus etiam grauis ac moleſtus videri cogar, ſiue dum præſentes caſtigo, ſiue dum abſentes reprehendo : illos quidem, quod pigritiam non excuſſerint, vos vero quod ad ſalutem fratrum tuendam adiutricem manum minimè porrigatis. Grauis ac moleſtus videri cogor, non mea vel mearum poſſeſſionum cauſſa, ſed veſtra ſalutiſque veſtræ cauſſa, qua mihi nihil eſt antiquius. Ægrè ferat, qui volet, importunum & impudentem appellet; ego vero ſemper hac de cauſſa moleſtiam exhibere non deſinam, nihil enim hac impudentia mihi fructuoſius eſſe poteſt. Fortaſſe namque, fortaſſe, ſi minus alterius rei, ſaltem huius vos pudebit, vt ne ſemper eandem ob cauſſam moleſtia vobis exhibeatur, & curam fratres veſtros iuuandi ſuſcipietis. Quid enim mihi laudes proſunt, cum vos in virtute facere progreſſus non videam ? quod verò mihi damnum oritur ex ſilentio auditorum, cum veſtram augeri conſpiciam pietatem? Laus quippe dicentis eſt, non applauſus, ſed auditorum in pietate zelus ac ſtudium; non tumultus excitatus, quo tempore ſermo auditur, ſed ſtudiũ ac diligẽtia, quæ omni tempore exhibetur: applauſus ex ore ſimul egreditur, & in aërem diffuſus interit; quod autẽ meliores fiant auditores, incorruptã & immortalẽ cum dicenti, tum obtẽperãtibus mercedẽ affert. Clamoris veſtri cõmendatio illuſtriorẽ oratorem hic reddit: at animę veſtrę pietas multam apud tribunal Chriſti doctori fiduciam acquirit. Itaque ſi quis eos qui ſermonem habent, diligat, nõ applauſus, ſed vtilitatẽ diligat auditorũ.

Applauſus auditorum reſpuit Chryſoſt.

Πρὸς τοὺς μὴ ἀπαντήσαντας εἰς τὴν σύναξιν, καὶ εἰς τὴν ἀποστολικὴν ῥῆσιν τὴν λέγουσαν, Ἐὰν πεινᾷ ὁ ἐχθρός σου, ψώμιζε αὐτόν, καὶ περὶ τοῦ μνησικακεῖν.

Οὐδέν, ὡς ἔοικεν, ὠφελήσαμεν, μακρὸν λόγον πρῴην πρὸς ὑμᾶς ἀποτείναντες ὑπὲρ τῆς περὶ τὰς συνάξεις σπουδῆς. πάλιν γὰρ ἡμῖν ἔρημος ἡ ἐκ-
B κλησία τῶν τέκνων. διὸ καὶ πάλιν ἀναγκάζομαι *ἐπαχθὴς φανῆναι καὶ βαρύς, ἐπιτιμῶν τοῖς παροῦσιν, ἐγκαλῶν τοῖς ἀπολειφθεῖσιν· ἐκείνοις μὲν, ὅτι τὴν ῥᾳθυμίαν οὐκ ἀπέθεντο, ὑμῖν δὲ, ὅτι τῆς τῶν ἀδελφῶν οὐκ ἀντελάβεσθε σωτηρίας. ἀναγκάζομαι βαρὺς φανῆναι καὶ ἐπαχθής, οὐχ ὑπὲρ ἐμαυτοῦ καὶ τῶν ἐμῶν κτημάτων, ἀλλ' ὑπὲρ ὑμῶν καὶ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας, ἧς οὐδὲν ἐμοὶ προτιμότερον. ὁ βουλόμενος βαρυνέσθω, καὶ φορτικὸν καὶ ἀναίσχυντον καλείτω· ἐγὼ δὲ οὐ παύσομαι συνεχῶς ὑπὲρ τῶν
C αὐτῶν ἐνοχλῶν. τῆς γὰρ ἀναισχυντίας ταύτης οὐδὲν ἄμεινον ἐμοί. ἴσως γάρ, ἴσως, εἰ καὶ μηδὲν ἕτερον, τοῦτο γοῦν ἐρυθριάσαντες τὸ μὴ συνεχῶς ὀχλεῖσθαι περὶ τῶν αὐτῶν, ἀντιλήψεσθέ ποτε τῆς κηδεμονίας τῶν ἀδελφῶν τῶν ὑμετέρων. τί γάρ μοι τῶν ἐπαίνων ὄφελος, ὅταν ὑμᾶς μὴ θεάσωμαι προκόπτοντας κατ' ἀρετήν; τί δέ μοι βλάβος ἐκ τῆς σιγῆς τῶν ἀκουόντων, ὅταν αὐξομένην ὑμῶν ἴδω τὴν εὐλάβειαν; ἔπαινος γὰρ τοῦ λέγοντος, οὐχ ὁ κρότος, ἀλλ' ὁ περὶ τὴν εὐσέβειαν
D ζῆλος τῶν ἀκουόντων· οὐχ ὁ θόρυβος κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀκροάσεως, ἀλλ' ἡ σπουδὴ ἡ διὰ παντὸς τοῦ χρόνου. ὁ κρότος ἐξῆλθεν ὁμοῦ τε τοῦ στόματος, καὶ εἰς ἀέρα διαχυθεὶς ἀπώλετο· τὸ δὲ βελτίονας γενέσθαι τοὺς ἀκούοντας, ἀγήρω καὶ ἀθάνατον φέρει τὸν μισθὸν καὶ τῷ λέγοντι, καὶ τοῖς πειθομένοις. ὁ τῆς βοῆς ὑμῶν ἔπαινος ἐνταῦθα τὸν λέγοντα ποιεῖ λαμπρόν, ἡ δὲ τῆς ψυχῆς ὑμῶν εὐλάβεια πολλὴν ἐπὶ τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ δίδωσι παρρησίαν τῷ διδάξαντι. ὥστε εἴ τις τῶν λεγόντων ἐρᾷ, μὴ τῶν κρότων, ἀλλὰ τῆς ὠφελείας τῶν ἀκουόντων ἐράτω.

οὐκ ἔστι τὸ τυχὸν κακὸν ἀδελφῶν ἀμελεῖν, ἀλλ' ἐσχάτη κόλασις, καὶ ἀπαραίτητος τιμωρία· καὶ τοῦτο ὁ τὸ τάλαντον καταχώσας ἐδήλωσεν. οὐδὲν γοῦν παρὰ τῆς οἰκείας ἐνεκαλεῖτο ζωῆς· οὐδὲ γὰρ ἐγένετο κακὸς περὶ τὴν καταθήκην. ὁλόκληρον γὰρ αὐτὴν ἀπέδωκεν. ἀλλ' ὅμως ἐγένετο κακὸς καὶ περὶ τὴν ἐργασίαν τῆς παρακαταθήκης. οὐ γὰρ ἐδιπλασίασε τὸ πιστευθέν· διὸ καὶ ἐκολάζετο. ὅθεν δῆλον, ὅτι κἂν ἡμεῖς σπουδαῖοι ὦμεν καὶ συγκεκροτημένοι, κἂν πολλὴν ἐπιθυμίαν ἔχωμεν περὶ τὴν ἀκρόασιν τῶν θείων γραφῶν, οὐκ ἀρκεῖ πρὸς σωτηρίαν ἡμῶν. διπλασιάσαι γὰρ χρὴ τὴν παρακαταθήκην· διπλῆ δὲ γίνεται, ὅταν μετὰ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας, καὶ τῆς ἑτέρων ἀντιλαβώμεθα προνοίας. ἐπεὶ κἀκεῖνος εἶπεν, Ἴδε, ἔχεις τὸ σὸν σῶον· ἀλλ' οὐκ ἤρκεσεν αὐτῷ τοῦτο πρὸς ἀπολογίαν. Ἔδει γάρ, φησι, καταβαλεῖν ἐπὶ τοὺς τραπεζίτας τὸ καταβληθέν. καί μοι σκόπει, πῶς κοῦφα τοῦ δεσπότου τὰ ἐπιτάγματα. ἄνθρωποι μὲν γὰρ τοὺς δανείζοντας χρήματα δεσποτικά, καὶ τῆς ἀπαιτήσεως ὑπευθύνους ποιοῦσι. σὺ κατέβαλες, σύ, φησιν, ἀπαίτησον· ἐμοὶ λόγος οὐδεὶς πρὸς τὸν δεξάμενον. ὁ δὲ θεὸς οὐχ οὕτως, ἀλλὰ καταβαλεῖν κελεύει μόνον, οὐκέτι δὲ καὶ τῆς ἀπαιτήσεως ὑμᾶς ὑπευθύνους ποιεῖ. τοῦ συμβουλεῦσαι γάρ, οὐ τοῦ πεῖσαι κύριος ὁ λέγων ἐστί. διὰ τῆς καταβολῆς ὑπεύθυνόν σε ποιῶ μόνον, φησί, τῆς δὲ ἀπαιτήσεως οὐκέτι. τί τούτου κουφότερον; ἀλλ' ὅμως σκληρὸν ἐκάλει τὸν οὕτως ἥμερον καὶ φιλάνθρωπον δεσπότην ὁ δοῦλος. εἰώθασι γὰρ τῶν ἀγνωμόνων καὶ ῥαθύμων οἰκετῶν αἱ συνήθειαι τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων εἰς τοὺς δεσπότας ἀεὶ μετατιθέασι τὰς αἰτίας. διὰ τοῦτο στρεβλούμενος καὶ δεσμούμενος ἐκεῖνος εἰς τὸ σκότος ἀπήγετο τὸ ἐξώτερον. ὅπερ ἵνα μὴ ἡμεῖς πάθωμεν, καταβάλλωμεν τὴν διδασκαλίαν ἐπὶ τοὺς ἀδελφούς, κἂν πείθωνται, κἂν μὴ πείθωνται. πειθόμενοι μὲν γὰρ καὶ ἑαυτοὺς καὶ ἡμᾶς ὠφελήσουσι· μὴ πειθόμενοι δέ, αὐτοῖς μὲν ἀπαραίτητον ἐπισπῶνται κόλασιν, ἡμᾶς δὲ οὐδὲ τὸ τυχὸν παραβλάψαι δύναιντ' ἄν. τὸ γὰρ ἡμέτερον ἐποιήσαμεν, συμβουλεύσαντες· εἰ δὲ μὴ πείθοιντο, οὐδὲν ἡμῖν ἐκ τούτου γένοιτ' ἂν βλάβος. ἔγκλημα γάρ, οὐ τὸ μὴ πεῖσαι, ἀλλὰ τὸ μὴ συμβουλεῦσαι·

A Non mediocre malum eſt fratrum curam non gerere, ſed extremum ſupplicium eſt, & ineuitabilis pœna: quod ipſum is qui talentum defoderat indicauit. Sane nihil ei vitio vertebatur, quod in vita peccaſſet, neque male quicquam in depoſiti cuſtodia commiſerat: integrum enim illud reſtituit: ſed tamen in depoſiti negotiatione male ſe geſſerat. Non enim id quod creditum fuerat duplicarat; quam ob cauſſam etiam pœnas dabat. Vnde manifeſtum euadit, licet ſtudioſi ſimus & inſtructi, licet ad ſacram audiendam ſcripturam multa cupi- B ditate exardeſcamus, id tamen ad noſtram ſalutē non ſufficere. Duplicandum namq; depoſitum eſt: porro duplum fit, quando cum ſalute noſtra, curam aliorum quoque ſuſcipimus. Nam & ipſe dixit, Ecce ſaluum habes, quod tuum eſt, ſed hoc ad excuſationem illi ſatis non fuit. *Matth. 25. 25.* Oportuit enim, inquit, te cōmittere numulariis, quod tibi commiſſum eſt. At tu mihi, quam leuia ſint Domini mandata conſidera. Homines enim eos, qui pecunias heriles dāt fœnori, etiam repetitioni reddunt obnoxios. C Tu commiſiſti, tu, inquit, repete: nullū mihi cum eo qui recepit, negotium eſt: Deus vero nō ita, ſed committere iubet tantum, at non item repetitioni nos reddit obnoxios. Quippe in poteſtate oratoris eſt, vt conſulat, non vt perſuadeat. Quapropter ad cōmittendū ſolùm te obligo; non item ad repetēdum. Quid hoc leuius eſt? attamē durum appellabat tā mitē ac benignum dominū ſeruus. Ea quippe improborū & inertium eſt cōſuetudo ſeruorū: peccatorum ſuorum culpā ſemper in dominos ſuos reiiciūt. Idcirco cruciatus & compedibus vin- D ctús ille in tenebras exteriores eiiciebatur. Quod ne nobis etiam accidat, doctrinam fratribus cōmittamus, ſiue perſuadeantur, ſiue nō perſuadeātur. Si enim perſuaſi fuerint, & de ſeipſis & de nobis bene merebūtur: ſi non fuerint perſuaſi, ſupplicium ſibi accerſent ineuitabile, nobis autem ne tantillum quidē nocere poterūt. Quod enim noſtri muneris fuit, prǣſtitimus, cū cōſiliū dederimus: q. ſi perſuaſi nō fuerint, nihil inde poſſumus capere detrimēti. Siquidem crimen eſt, non ſi minimè perſuaſeris, ſed ſi minimè cōſilium de-

deris: vbi verò cohortatione, conſilióque cõtinuo frequẽtiq; perfuncti fuerimus, nõ iam à nobis, ſed ab illis rationem Deus exiget. Vellem equidem, euidenter noſſe vos illos aſſiduè cohortando perſeuerare, & num in eadẽ ſemper illi negligentia perſiſtant, nec vnquam vobis moleſtiam exhiberem: iam verò timeo, ne inertiæ incuriæque noſtræ vitio maneant incorrecti. Neque enim fieri poteſt, vt qui cohortatione doctrináque frequenter fruatur, melior ſtudioſiórque non fiat. Ac vulgare quidem eſt illud prouerbium, quod dicturus ſum, veruntamen hoc ipſum teſtatur. Stillula enim, inquit, mollis aquæ ſaxum aſſiduo cauat ictu. Tametſi quid aqua mollius? quid ſaxo durius? attamen aſſiduitas naturã vincit. Quod ſi naturam vincit aſſiduitas, multo magis voluntatem poterit ſuperare. Non ludus eſt Chriſtianiſmus, nec res ſuperuacanea. Continuè iſta dicimus, & nihil proficimus. Quãtum mihi cenſetis dolorem inuri, cum recordor feſtis quidem diebus vaſta maris æquora collectarum turbas imitari, iam verò ne quotamuis quidem partẽ huius illius multitudinis congregari? Vbi nunc ſunt, qui nobis in ſolennitatibus moleſtiam exhibent? illos requiro, & illorum cauſſa lugeo, dum mihi venit in mentem, quanta pereat eorum multitudo, qui ſalui erant, quantam faciam fratrum iacturam? quàm exiguum in numerum redigantur, qui ſalutem adipiſcuntur, vt maior pars corporis Eccleſiæ mortuo & immobili corpori aſſimiletur? Quid illud ad nos attinet, dicet aliquis? Ad vos quidem certe maxime attinet, qui non eos curatis, non adhortamini, non conſilio iuuatis, ad vos qui neceſſitatem non imponitis, neque vi pertrahitis, & ab illa ſumma negligentia reuocatis. Non enim tantum nobis prodeſſe nos debere, ſed & multis oſtendit Chriſtus, cum ſalem nos, ac fermentum, & lucem vocauit. Hæc enim aliis vtilia ſunt & commoda. Nam lucerna non ſibi lucet, at illis qui ſedent in tenebris: & tu lucerna es, non vt lumine ſolus fruaris, ſed vt illum errantem reducas. Quid namque prodeſt lucerna, quando in tenebris ſedenti non lucet?

Prouerbiũ Gutta cauat lapidem.

Non ſolis nobis nati ſumus.

A μετὰ δὲ τὴν παραίνεσιν καὶ τὴν συμβουλὴν τὴν διηνεκῆ καὶ τὴν συνεχῆ, οὐκέτι πρὸς ἡμᾶς, ἀλλὰ πρὸς ἐκείνους ἔσται ὁ λόγος τῷ θεῷ. ἐβουλόμην γοῦν εἰδέναι σαφῶς, ὅτι παραινοῦντες αὐτοὺς διατελεῖτε, καὶ εἰ διαπαντὸς μένουσιν ἐπὶ τῆς ῥαθυμίας ἐκεῖνοι, καὶ οὐκ ἂν ὑμῖν οὐδέποτε ἠνώχλησα· νῦν δέδοικα, μήποτε ἐκ τῆς ὑμετέρας ἀπροσεξίας καὶ ἀμελείας μένουσιν ἀδιόρθωτοι. καὶ γὰρ ἀμήχανον ἄνθρωπον συνεχῶς ἀπολαύοντα παραινέσεως καὶ διδασκαλίας, μὴ γενέσθαι βελτίω καὶ σπουδαιότερον. καὶ δημώδης μέν ἐστιν ἡ παροιμία, ἣν ἐρεῖν μέλλω· πλὴν B ἀλλ' αὐτὸ τοῦτο συνίστησι. πέτραν γὰρ κοιλαίνει, φησί, ῥανὶς ὑδάτων ἐνδελεχοῦσα. καίτοι τί μαλακώτερον ὕδατος, τί δὲ πέτρας σκληρότερον; ἀλλ' ὅμως ἡ ἐνδελέχεια τὴν φύσιν ἐνίκησεν. εἰ δὲ φύσιν ἐνδελέχεια νικᾷ, πολλῷ μᾶλλον προαιρέσεως δύναιτ' ἂν περιγενέσθαι. οὐκ ἔστι παίγνια ὁ χριστιανισμός, ἀγαπητοί, οὐδὲ πρᾶγμα πάρεργον. συνεχῶς ταῦτα λέγομεν, καὶ οὐδὲν πλέον ποιοῦμεν. πῶς οἴεσθέ με ὀδυνᾶσθαι, ἀναμιμνησκόμενον ὅτι ἐν μὲν ταῖς πανηγύρεσι πελάγη θαλάττης μακρὰ μιμεῖται C τῶν συνάξεων τὰ πλήθη, νῦν δὲ οὐδὲ τὸ πολλοστὸν τοῦ πλήθους ἐκείνου μέρος ἐνταῦθα συλλέγεται, ποῦ νῦν εἰσιν οἱ διενοχλοῦντες ἡμᾶς ἐν ταῖς ἑορταῖς; ἐκείνους ἐπιζητῶ, καὶ δι' ἐκείνους ὀδύρομαι, ἐννοῶν ὅσον πλῆθος ἀπόλλυται τῶν σωζομένων, ὅσην ἀδελφῶν ὑπομένω ζημίαν. πῶς εἰς ὀλίγους τὰ τῆς σωτηρίας περιίσταται, καὶ τὸ πλέον τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας μέρος νεκρῷ καὶ ἀκινήτῳ προσέοικε σώματι. καὶ τί πρὸς ἡμᾶς, φησί; πρὸς ὑμᾶς μὲν οὖν μάλιστα, τοὺς μὴ θεραπεύοντας, τοὺς μὴ παραινοῦντας καὶ συμβουλεύοντας, πρὸς ὑμᾶς οὐκ D ἐπιτιθέντας ἀνάγκην καὶ μετὰ βίας ἕλκοντας καὶ τῆς πολλῆς ἀπάγοντας ῥαθυμίας. ὅτι γὰρ οὐχ ἑαυτῷ χρήσιμον εἶναι χρὴ μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλοῖς, ἐδήλωσεν ὁ Χριστός, ἅλας ὑμᾶς καὶ ζύμην καλέσας καὶ φῶς. ταῦτα δὲ ἑτέροις ἐστὶ χρήσιμα καὶ λυσιτελῆ. καὶ γὰρ ὁ λύχνος οὐχ ἑαυτῷ φαίνει, ἀλλὰ τοῖς ἐν σκότῳ καθημένοις· καὶ σὺ λύχνος εἶ, οὐχ ἵνα τοῦ φωτὸς ἀπολαύσῃς μόνος, ἀλλ' ἵνα ἐκεῖνον τὸν πεπλανημένον ἐπαναγάγῃς. τί γὰρ ὄφελος λύχνου, ὅταν μὴ φαίνῃ τῷ ἐν τῷ σκότει καθημένῳ,

τί δὲ ὄφελος χριστιανοῦ, ὅταν μηδένα κερδαίνῃ, A μηδὲ πρὸς ἀρετὴν ἐπαναγάγῃ; πάλιν τὸ ἅλας οὐχ ἑαυτὸ ἐπισφίγγει μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ σεσηπότα τῶν σωμάτων συστέλλει, καὶ οὐκ ἀφίησι διαρρυέντα ἀπολέσθαι. οὕτω δὴ καὶ σὺ ἐπειδὴ ἅλας σε κατεσκεύασεν ὁ θεὸς πνευματικόν, τὰ σεσηπότα μέλη, τουτέστι, τοὺς ῥαθύμους ἀδελφοὺς καὶ βαναύσους ἐπίσφιγξον καὶ σύστειλον, καὶ τῆς ῥᾳθυμίας, ὥσπερ τινὸς σηπεδόνος, ἀπαλλάξας, ἕνωσον τῷ λοιπῷ σώματι τῆς ἐκκλησίας. διὰ τοῦτό σε καὶ ζύμην ἐκάλεσε. καὶ γὰρ καὶ ἡ ζύμη οὐχ ἑαυτὴν ζυμοῖ, ἀλλὰ τὸ λοιπὸν φύραμα, τὸ πολὺ καὶ ἄφατον, ἡ μικρὰ καὶ βραχεῖα. οὕτω δὴ καὶ ὑμεῖς· εἰ καὶ ὀλίγοι B ἐστὲ κατὰ τὸν ἀριθμόν, ἀλλὰ πολλοὶ καὶ δυνατοὶ τῇ πίστει καὶ τῇ κατὰ θεὸν γίνεσθε σπουδῇ. ὥσπερ οὖν ἡ ζύμη οὐκ ἀσθενεῖ διὰ τὴν βραχύτητα, ἀλλὰ περιγίνεται διὰ τὴν ἐγκειμένην αὐτῇ θερμότητα καὶ τὴν τῆς ποιότητος δύναμιν· οὕτω δὴ καὶ ὑμεῖς δυνήσεσθε πολλῷ πλείονας πρὸς τὴν αὐτὴν ὑμῖν ἐπαναγαγεῖν σπουδήν, ἂν θέλητε. εἰ δὲ τὸ θέρος προβάλλοιντο (καὶ γὰρ καὶ ταῦτα ἀκούω λεγόντων, ὅτι σφοδρὸν τὸ πνῖγος νῦν, τὸ καῦμα ἀφόρητον, οὐκ ἰσχύομεν στενοχωρεῖσθαι καὶ θλίβεσθαι ἐν τῷ πλήθει, ἱδρῶτι πάντοθεν περιρρεόμενοι καὶ C ἀγχόμενοι τῇ θέρμῃ καὶ τῇ στενοχωρίᾳ) αἰσχύνομαι μὲν ὑπὲρ αὐτῶν, πιστεύσατε. γυναικώδεις γὰρ αἱ σκήψεις, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐκείναις πρὸς συγγνώμην ἀρκοῦσαι αἱ προφάσεις, αἷς μαλακώτερα τὰ σώματα, καὶ ἀσθενεστέρα ἡ φύσις. πλὴν εἰ καὶ αἰσχρὸν τὸ ἀποκρίνασθαι πρὸς τὴν τοιαύτην ἀπολογίαν, ἀλλ' ἀναγκαῖον ὅμως. εἰ γὰρ ἐκεῖνοι τοιαῦτα προφασίζονται, καὶ οὐκ ἐρυθριῶσι, πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς οὐκ αἰσχύνεσθαι χρὴ πρὸς ταῦτα ἀντιλέγοντας. τί οὖν εἴποιμι τοῖς ταῦτα προβαλλομένοις; τῶν τριῶν παίδων ἀ- D ναμνῆσαι αὐτοὺς βούλομαι τῶν ἐν τῇ καμίνῳ καὶ ἐν τῇ φλογί, οἳ πανταχόθεν αὐτοὺς περιτρέχον τὸ πῦρ ὁρῶντες, καὶ τῷ στόματι καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ αὐτῇ περικεχυμένον τῇ ἀναπνοῇ, οὐκ ἐπαύσαντο τὸν ἱερὸν καὶ μυστικὸν ἐκεῖνον ὕμνον ᾄδοντες τῷ θεῷ μετὰ τῆς κτίσεως, ἀλλὰ τῶν ἐν λειμῶνι διατριβόντων, ἐν μέσῃ τότε ἑστῶτες τῇ πυρᾷ, προθυμότερον τὴν εὐφημίαν τῷ κοινῷ τῶν ὅλων ἀνέπεμπον δεσπότῃ· καὶ μετὰ τῶν τριῶν παίδων τούτων, τῶν λεόντων αὐτοὺς τῶν ἐν Βαβυλῶνι, καὶ τοῦ Δανιὴλ καὶ τοῦ λάκκου· οὐχὶ δὲ τούτου μόνου,

quæ porro vtilitas Chriſtiani, quando neminem lucratur, nec ad virtutem reducit? Rurſus non ſeipſum adſtrin- *Mat. 5. 13.* git ſal tantum, ſed & corpora quæ corrumpũtur cohibet, neque diffluere ac perire permittit. Sic tu quoque, quandoquidem ſpiritualem te ſalem Deus effecit, membra corrupta, hoc eſt deſides fratres, & qui mechanicas exercent artes adſtringe & colliga, deſidiaque tanquã vlcere quopiam putrido liberatum cum reliquo Eccleſię corpore copulato. Propterea te fer- *Mat. 13. 33.* mentũ appellauit: ſiquidem fermentũ etiã non ſeipſum fermẽtat, ſed reliquã maſſam ingentẽ licet & immenſã, ipſũ paruũ cum ſit & breue. Sic nimirum vos quoque: quanquã numero pauci eſtis, multi tamen ac potentes eſtote fide ac ſtudio erga cultũ Dei. Vt igitur fermentum propter exiguitatẽ imbecille non eſt, ſed propter inſitum à natura calorem, ac virtutem qualitatis exuperat: ſic vos nimirũ multo plures poteritis ad eundem feruorem ac ſtudium reducere ſi velitis. Quod ſi æſtatem obtendant (ſiquidem hoc quoq; illos audio dicentes, vehementẽ nunc æſtũ eſſe, atque intolerandos calores: non poſſumus coarctari & in tanta turba comprimi, vndique ſudore diffluere, æſtu grauati, & in anguſtias redacti) pudet me illorum mihi credite. ſunt enim muliebres iſti prętextus, vel potius ne illis quidem ad obtinẽdam veniam excuſationes iſtæ ſufficerent, quibus molliora ſunt corpora & imbecillior natura. Quanquã autem eiuſmodi defenſionẽ reſponſione diluere turpe videbitur, neceſſariũ eſt tamen. Si enim illi has obtendere excuſationes non erubeſcunt, multo magis nos pudere nõ debet hæc refellere. Quid *Tres pueri* ergo hęc obtendentibus opponemus? *Dan 6. 24* Trium puerorũ illis memoriam volo refricare, qui cum in fornace, ac mediis flammis verſarentur, cum vndique ſe cernerent ignibus obſideri, qui in os, in oculos in anhelitum ipſum incurrerent, ſacrũ illum & myſticum hymnum cum creaturis Deo canere nõ ceſſarunt, ſed alacrius quam ſi in prato verſati fuiſſent tum in medio rogo ſtantes communi domino vniuerſorum laudes offerebant, & cum tribus his pueris leonũ in Babylone, Danielis & lacus, neque vero tantum huius

A ſed & alterius lacus, ac prophetæ, luti que, quo ad collum vſque ſuffocabatur Hieremias, vt recordentur, illos obſecro. Et ex lacubus iſtis aſcendens in carcerem introducere iſtos volo, qui calores obtendunt, Paulumque monſtrare ac Silam con pedibus illic præpeditos, veſtigiis verberum ſigillatos, quibus totum corpus vulneribus plagarúmque fuerat multitudine laceratum, media nocte Deum laudantes & ſacras illas vigilias celebrantes. An non enim abſurdum eſt ſanctos quidem illos, cum in fornace, & igne, & lacu, & beluis, &
B luto, & carcere, & compedibus, & plagis, & ergaſtulis, & intolerandis verſarentur malis, nihil vnquam horum culpare, ſed multa cum animi contentione & ardore perpetuo precibus & hymnis ſacris operã dare: nos qui non vllam exiguam, non magnam ex illis quæ enumeratæ ſunt paſſionibus tolerauimus, ob æſtum & calorem modicum ac ſudorem noſtrę ipſorum ſalutis curam deponere, ac relictis collectis foris vagari, noſque cœtibus deprauandos immiſcere, in quibus nihil non vitioſum eſt & corruptum?
C Tantus ſacrorum eloquiorum eſt ros, & æſtum obiicis? Aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam: & rurſus, Qui credit in me, ſicut dixit Scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuę. An tu quæſo, cum intus fontes habeas, & flumina ſpiritualia, ſenſilem calorem times? at in foro quæſo, vbi tantus eſt ſtrepitus, tot anguſtiæ, ac multus æſtus, qui fit vt calores & ſolis ardorem non obtendas? Non enim, opinor, id dicere potes, illic frigidiore licere aëris aura frui, hic vero totum
D nobis collectum calorem ſæuire: quin potius contrarium penitus, hic quidem vbi cruſtis lapideis ſolum conſtratum eſt, & ob reliquam ædis ſacræ fabricam (ſiquidem in immenſam aſſurgit altitudinem) leuior & frigidior eſt aër: at illic multus vndique ſol irradiat, multæ anguſtiæ, fumus, puluis, & alia plura, quæ maiorẽ iſtis moleſtiam exhibent. Ex quo intelligitur inertiæ & mollitiei animi, qui Spiritus ſancti flamma ſit deſtitutus, has ineptas excuſationes eſſe tribuendas

Ioan. 4. 14 & 7. 38

A ἀλλὰ καὶ ἑτέρου λάκκου καὶ προφήτου, καὶ βορβόρου μέχρι τραχήλου τὸν Ἱερεμίαν ἀποπνίγοντος ἀναμνησθῆναι πάλιν αὐτοὺς ἀξιῶ. καὶ ἀπὸ τῶν λάκκων ἀναβὰς, εἰσαγαγεῖν εἰς τὸ δεσμωτήριον βούλομαι τούτους τοὺς τὸ καῦμα προβαλλομένους, καὶ δεῖξαι τὸν Παῦλον ἐκεῖ καὶ τὸν Σίλαν τῷ ξύλῳ προσδεδεμένους, μωλώπων γέμοντας καὶ τραυμάτων, τῷ πλήθει τῶν πληγῶν ἅπαν καταξανθέντας τὸ σῶμα, ἐν μέσῃ τῇ νυκτὶ τὸν θεὸν ὑμνοῦντας, καὶ τὴν ἱερὰν ἐκείνην παννυχίδα ἐπιτελοῦντας. πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον τοὺς μὲν ἁγίους ἐκείνους ἐν καμίνῳ καὶ πυ-
B ρὶ καὶ λάκκῳ καὶ θηρίοις καὶ βορβόρῳ καὶ δεσμωτηρίῳ, καὶ ξύλῳ καὶ πληγαῖς καὶ φυλακαῖς καὶ τοῖς ἀφορήτοις ὄντας δεινοῖς, μηδὲν τούτων αἰτιᾶσθαι πώποτε, ἀλλὰ μετὰ πολλοῦ τοῦ τόνου καὶ προθυμίας ζεούσης εὐχαῖς καὶ ὕμνοις ἱεροῖς ἐνδιατρίβειν διηνεκῶς. ἡμᾶς δὲ οὐ μικρὸν, οὐ μέγα τῶν ἀπηριθμημένων ὑπομείναντας παθῶν, διὰ καῦμα καὶ θέρμην βραχεῖαν καὶ ἱδρῶτα τῆς οἰκείας αὐτῶν ἀμελεῖν σωτηρίας, καὶ τὰς συνάξεις ἀφέντας ἔξω πλανᾶσθαι, συλλόγοις προσφθειρομένους οὐδὲν ἔχουσιν ὑγιές;
C τοσαύτη δρόσος τῶν θείων λογίων, καὶ καῦμα προβάλλῃ; Τὸ ὕδωρ, ὃ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, φησὶν ὁ Χριστὸς, γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον. καὶ πάλιν, Ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, καθὼς εἶπεν ἡ γραφὴ, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ζῶντος. πηγὰς ἔχων ἔνδον, εἰπέ μοι, καὶ ποταμοὺς πνευματικοὺς, καῦμα δέδοικας αἰσθητόν; ἐπὶ δὲ τῆς ἀγορᾶς, εἰπέ μοι, ἔνθα τοσοῦτος θόρυβος καὶ στενοχωρία καὶ πολὺς ὁ καύσων, πῶς οὐ προβάλλῃ πνῖγος καὶ θέρμην, οὐ γὰρ δὴ τοῦτο ἔχεις ἂν εἰπεῖν,
D ὅτι ἐκεῖ μὲν ψυχροτέρας τῆς τοῦ ἀέρος φύσεώς ἐστιν ἀπολαύειν, ἐνταῦθα δὲ ἅπαν ἡμῖν συνῆκται τὸ πνῖγος· ἀλλὰ πᾶν τοὐναντίον, ἐνταῦθα μὲν καὶ ἀπὸ τῆς ὑποκειμένης πλακὸς, καὶ ἀπὸ τῆς ἄλλης τοῦ οἴκου κατασκευῆς (καὶ γὰρ εἰς ὕψος ἀνέστηκεν ἄφατον) κουφότερος καὶ ψυχρότερος ὁ ἀήρ· ἐκεῖ δὲ πολὺς μὲν ἥλιος πανταχοῦ, πολλὴ δὲ ἡ στενοχωρία καὶ καπνὸς καὶ κόνις, καὶ ἕτερα πολλῷ πλείονα τούτων ἐπιτείνοντα τὴν ἀηδίαν. ὅθεν δῆλον, ὅτι ῥαθυμίας καὶ ψυχῆς ἀναπεπτωκυίας καὶ τῆς τοῦ πνεύματος φλογὸς ἀπεστερημένης αὗται αἱ προφάσεις αἱ ἄλογοι.

ταῦτα οὐχὶ πρὸς ἐκείνους τοσοῦτον ἀποτεινόμενος λέγω νῦν, ὅσον πρὸς ὑμᾶς τοὺς οὐκ ἐπισπωμένους, τοὺς οὐκ ἀνιστῶντας αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ῥαθυμίας, καὶ πρὸς τὴν σωτηρίαν ταύτην ἕλκοντας τράπεζαν. καὶ οἰκέται μὲν κοινὴν μέλλοντες ἐκπληροῦν διακονίαν, τοὺς αὐτῶν συνδούλους καλοῦσιν· ὑμεῖς δὲ ἐπὶ τὴν πνευματικὴν ταύτην μέλλοντες ἀπαντᾶν ὑπηρεσίαν, περιορᾶτε τοὺς ὁμοδούλους τοῦ κέρδους ἀποστερουμένους. τί οὖν, εἰ μὴ βούλοιντο, φησί; ποίησον αὐτοὺς βουληθῆναι τῇ συνεχεῖ προσεδρείᾳ. ἂν γὰρ ἴδωσιν ἐπικειμένους ἡμᾶς, πάντως βουλήσονται. ἀλλὰ γὰρ σκῆψις ταῦτα καὶ πρόφασις. πόσοι γοῦν ἐνταῦθα πατέρες εἰσί, καὶ τοὺς υἱοὺς οὐκ ἔχουσι μεθ' ἑαυτῶν ἑστῶτας; μὴ καὶ τὸ τέκνων ἐπισπάσασθαί σοι δύσκολον ἦν, ὅθεν δῆλον ὅτι καὶ οἱ λοιποὶ οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν ῥαθυμίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὴν ὑμετέραν ὑπεροψίαν ἔξω μένουσιν. ἀλλ' εἰ καὶ μὴ πρότερον, νῦν γοῦν διαναστῆτε, καὶ μετὰ τοῦ μέλους ἕκαστος εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσίτω, καὶ πατὴρ υἱόν, καὶ υἱὸς τὸν γεγεννηκότα, καὶ γυναῖκας ἄνδρες, καὶ ἄνδρας γυναῖκες, καὶ δεσπότης δοῦλον, καὶ ἀδελφὸς ἀδελφόν, καὶ φίλος φίλον διεγειρέτω καὶ παρορμάτω πρὸς τὴν ἐνταῦθα σύνοδον· μᾶλλον δὲ μὴ τοὺς φίλους μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐχθροὺς καλῶμεν ἐπὶ τὸν κοινὸν τοῦτον τῶν ἀγαθῶν θησαυρόν. ἂν ἴδῃ σου τὴν πρόνοιαν ὁ ἐχθρός, καταλύσει τὴν ἀπέχθειαν πάντως. εἰπὲ πρὸς αὐτόν, οὐκ αἰσχύνῃ Ἰουδαίους, οὐδὲ ἐρυθριᾷς, οἳ μετὰ τοσαύτης ἀκριβείας τὸ σάββατον φυλάττουσι, καὶ ἀπὸ τῆς ἑσπέρας αὐτῆς, πάσης ἐργασίας ἀφίστανται, κἂν ἴδωσι τὸν ἥλιον πρὸς δυσμὰς ἐπειγόμενον ἐν τῇ τῆς παρασκευῆς ἡμέρᾳ, καὶ συμβόλαια διακόπτουσι καὶ πράσεις διατέμνουσι. κἂν πριάμενός τις παρ' αὐτῶν πρὸ τῆς ἑσπέρας, ἐν ἑσπέρᾳ τὴν τιμὴν ἔλθῃ κομίζων, οὐκ ἀνέχονται λαβεῖν, οὐδὲ ὑποδέξασθαι τὸ ἀργύριον. καὶ τί λέγω τιμὴν ὠνίων καὶ συμβόλαια; κἂν θησαυρὸν ἐξῇν λαβεῖν, ἕλοιντ' ἂν ἀπολέσαι τὸ κέρδος, ἢ καταπατῆσαι τὸν νόμον. εἶτα Ἰουδαῖοι μὲν, καὶ ταῦτα ἀκαίρως τηροῦντες τὸν νόμον, οὕτως εἰσὶν ἀκριβεῖς, καὶ φυλακῆς ἀντέχονται οὐδὲν αὐτοὺς ὠφελούσης, ἀλλὰ καὶ καταβλαπτούσης· σὺ δὲ, ὁ τῆς σκιᾶς ἀνώτερος, ὁ τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης ἰδεῖν καταξιωθεὶς, ὁ πρὸς τὴν τῶν οὐρανῶν πολιτείαν τελῶν, οὐδὲ τὴν αὐτὴν ἐκείνοις ἐπιδείκνυσαι σπουδὴν τοῖς τῇ κακίᾳ προσεδρεύουσιν ἀκαίρως,

A Hæc non tam ad illos à me dicta diriguntur, quam ad vos, qui non illos pertrahitis, qui non ab inertia reuocatis, & ad ſalutarem hanc menſam adducitis. Ac ſerui quidem cum commune miniſterium obituri ſunt, aduocant ſuos conſeruos: vos verò à quibus hoc ſpirituale obſequium exhibendum eſt, conſeruos ſinitis veſtros hoc quæſtu priuari. Quid ſi nolint ipſi, dicet aliquis? effice aſſiduè inſtando, vt velint. Si enim vrgentes nos viderint, omnino volent. At enim prætextus hæc ſunt & fictæ excuſationes. Quam multi namque ſunt patres, qui ſecum B ſtantes non habent filios? num etiam liberos huc pertrahere non poteras? ex quo apparet cæteros quoque non ob inertiam tantum ſuam, ſed & ob veſtram incuriam foris manere. At licet non prius, nunc ſaltem excitamini, & cum membro ſuo quiſque in eccleſiam ingrediatur, & pater filium, & genitorem filius, & viri vxores, & viros vxores, & ſeruum herus, & frater fratrem, & amicus amicum excitet, & ad hunc conuentum frequentandum inſtiget: immo verò nō C amicos tantum, ſed inimicos etiam ad communem hunc bonorum theſaurum inuitemus. Si curam viderit tuam inimicus, odium planè deponet. Dic illi, Non verecundaris, nec erubeſcis Iudæos, qui tanta cum diligentia ſabbatum cuſtodiūt, atque ab ipſa iam veſpera ab omni opere abſtinent? quod ſi die Paraſceues Solem videant ad occaſum vergentem, & pacta reſcindunt, & emptiones interrumpunt. Quod ſi quis cum ante veſperam emiſſet, veſpere veniens pretium adferat, non ſuſtinent acci- D pere, nec pecuniam admittunt. Quid dico precium rerum venalium, & pacta? quamuis theſaurum accipere liceret, lucrum illud mallent amittere, quam legem violare. Ergone Iudæi, tametſi legem intempeſtiuè cuſtodiant, ita ſunt accuratè diligentes, & ita ſtudioſi ſunt obſeruationis, quę nihil eis prodeſt, immo etiam nocet: tu qui iam vmbra ſuperior es, cui Solem iuſtitiæ videre conceſſum eſt, qui iam ad cœlorum municipatū pertines, ne eandem quidem cum iis, qui vitio intempeſtiuè adhærent, ſolicitudinem ac ſtudium exhibes,

Iudæorum diligentia circa Paſcha.

Phil. 3. 20.

tu cui veritas ipſa eſt credita: ſed ad A modicã diei partem huc vocatus, ne eam quidem ſacrorum eloquiorũ auditioni dignaris impendere, quã tandem veniam quæſo mereri queas? quã vero poteris legitimam & iuſtã excuſationẽ afferre? Non poteſt fieri, planè non poteſt, vt qui tam negligens ſit ac piger vnquã venia dignus habeatur, licet millies ſecularium negotiorũ occupationes obtendat. Neſcis, quotieſcunque huc veniens Deũ adoraueris, & conuẽtus iſtius particeps fueris, ea quæ præ manibus ſunt negotia facilia tibi & expedita reddi? ſecularib⁹ curis premeris? earũ igitur cauſſa huc B ventita, vt cum tibi Dei beneuolentiam cõciliaueris, quod hic verſatus fueris, ita cum ſecuritate diſcedas: vt illũ habeas adiutorẽ, vt cœleſtis manus auxilio ſeptus dæmonibus fias inuictus. Si paternis precibus fruaris, ſi communis orationis particeps fias, ſi eloquia ſacra audiueris, ſi Dei tibi auxiliũ cõparaueris, ſi his armis communitus egreſſus fueris, ne Diabolus quidẽ ipſe contra te deinceps oculos audebit attollere, nedum homines improbi quibus ſtudio eſſe ſolet, vt cõtumeliis cæ C teros & calumniis perſequãtur. Quod ſi ex ædibus in forũ egreſſus eiuſmodi nudatus armis offẽdaris, omniũ qui te cõtumeliis infeſtabãt, facile vincẽdus patebis incurſibus. Idcirco & in priuatis & in publicis nobis negotiis nequaquam ex animi ſententia nobis multa ſuccedunt, quod ea quę ſpiritualia ſũt non prius ſtudioſè accurauerimus, ac deinde ſecularia, ſed ordinẽ inuerterimus. Idcirco negotiorum quoq; ſeries ac rectus ordo inuertitur, & omnia plane turbantur. Quantũ mihi dolorẽ ac moleſtiã inuri putatis, cum cogito D venientẽ quidẽ feſto ac ſolẽnitate, licet nullus ſit qui vocet, totam cõcurrere ciuitatẽ: vbi vero feſtũ ſolennitaſque tranſierit, toto licet die perſeueremus nos diſrumpentes & vos aduocantes, nullũ tamen eſſe qui attendat? Hęc enĩ ſępenumero cũ mẽte verſarẽ, grauiter ingemui, & hæc apud me verba faciebã: Quid cohortatione vel conſilio eſt opus, cum vos conſuetudine tantũ cũcta faciatis, nec vllius noſtræ doctrinę opera prõptiores reddamini? Cum enim feſtis quidẽ dieb⁹ noſtra cohortatione nihil indigeatis, poſtquã autẽ illi præterierint, nullã ex doctrina vtilitatẽ per-

Secularia bene ſuccedunt, ſi Deus colatur.

ὁ τὴν ἀλήθειαν ἐγχειρισθείς· ἀλλὰ μικρὸν μέρος ἡμέρας ἐνταῦθα καλούμενος, οὐδὲ τοῦτο ὑπομένεις ἀναλῶσαι πρὸς τὴν τῶν θείων ἀκρόασιν λογίων, καὶ ποίας ἂν τύχοις συγγνώμης, εἰπέ μοι; τίνα δὲ ἕξεις ἀπολογίαν εἰπεῖν εὔλογον καὶ δικαίαν; οὐκ ἔστιν, οὐκ ἔστι τὸν οὕτως ἀμελῆ καὶ ῥᾴθυμον συγγνώμης τυχεῖν ποτε, κἂν μυριάκις ἀνάγκας προβάλληται πραγμάτων βιωτικῶν. οὐκ οἶδας, ὅτι ἐὰν ἐλθὼν προσκυνήσῃς τὸν θεόν, καὶ μετάσχῃς τῆς ἐνταῦθα διατριβῆς, μᾶλλόν σοι τὰ ἐν χερσὶν εὐμαρέστερα γίνεται πράγματα; βιωτικὰς ἔχεις φροντίδας; διὰ ταύτας μὲν οὖν ἐνταῦθα ἀπάντησον, ἵνα τὴν B εὔνοιαν ἐπισπασάμενος τοῦ θεοῦ διὰ τῆς ἐνταῦθα διατριβῆς, οὕτω μετ' ἀσφαλείας ἐξέλθῃς· ἵνα ἔχῃς αὐτὸν σύμμαχον, ἵνα ἀκαταγώνιστος γένῃ τοῖς δαίμοσιν ὑπὸ τῆς ἄνωθεν βοηθούμενος χειρός. ἂν ἀπολαύσῃς εὐχῶν πατρικῶν, ἂν μετάσχῃς κοινῆς εὐχῆς, ἂν ἀκούσῃς θείων λογίων, ἂν ἐπισπάσῃ τοῦ θεοῦ τὴν βοήθειαν, ἂν τούτοις τοῖς ὅπλοις φραξάμενος οὕτως ἐξέλθῃς, οὐδὲ αὐτὸς ὁ διάβολος ἀντιβλέψαι δυνήσεταί σοι λοιπόν, μήτιγε ἄνθρωποι πονηροί, σπουδάζοντες ἐπηρεάζειν καὶ συκοφαντεῖν. ἂν δὲ ἀπὸ τῆς οἰκίας ἐπὶ τὴν ἀγο- C ρὰν ἔλθῃς, γυμνὸς τῶν ὅπλων τούτων εὑρεθείς, εὐχείρωτος ἔσῃ τοῖς ἐπηρεάζουσιν ἅπασι. διὰ τοῦτο πολλὰ καὶ ἐν τοῖς κοινοῖς καὶ ἐν τοῖς ἰδίοις πράγμασι παρὰ γνώμην ἡμῖν ἀπαντᾷ, ὅτι οὐ περὶ τὰ πνευματικὰ πρότερον ἐσπουδάκαμεν, καὶ τότε περὶ τὰ βιωτικά, ἀλλ' ἀνεστρέψαμεν τὴν τάξιν· διὰ τοῦτο καὶ ἡ τῶν πραγμάτων ἀκολουθία καὶ εὐθύτης ἀνεστράπηται, καὶ πολλῆς ἡμῖν ἅπαντα γέμει ταραχῆς. πῶς οἴεσθέ με ὀδυνᾶσθαι καὶ ἀλγεῖν, ὅταν ἐννοήσω, ὅτι πανηγύρεως μὲν καὶ ἑορτῆς ἐπιστάσης, κἂν μηδεὶς ὁ καλῶν ᾖ, πᾶσα ἡ πόλις συν- D τρέχει· πανηγύρεως δὲ καὶ ἑορτῆς ἀπελθούσης, κἂν ἅπασαν τὴν ἡμέραν διατελέσωμεν διαρρηγνύντες ἑαυτοὺς καὶ καλοῦντες ὑμᾶς, οὐδεὶς ὁ προσέχων ἐστί. ταῦτα γὰρ πολλάκις ἐν διανοίᾳ στρέφων, χαλεπῶς ἀνεστέναξα, καὶ πρὸς ἐμαυτὸν εἶπον· τί δεῖ παραινέσεως, ἢ συμβουλῆς, συνηθείᾳ ἁπλῶς ἅπαντα ποιουμένων ὑμῶν, καὶ οὐδὲν ἀπὸ τῆς διδασκαλίας προθυμοτέρων γινομένων τῆς ἡμετέρας; ὅταν γὰρ ἐν ἑορταῖς μὲν μηδὲν δεήσητε τῆς παρ' ἡμῶν παραινέσεως, ἀπελθουσῶν δὲ ἐκείνων, μηδὲν ὠφεληθῆτε παρὰ τῆς ἡμετέρας διδασκαλίας,

οὐχὶ περιττὸν ἡμῶν ἀποφαίνετε τὸν λόγον, τόγε εἰς ὑμᾶς ἧκον; τάχα ἀλγοῦσι πολλοὶ τῶν ταῦτα ἀκουόντων. ἀλλ' οὐχ οὕτως οἱ ῥαθυμοῦντες ἴσασιν. εἰ γὰρ, ἂν ἀπέθεντο τὴν ὀλιγωρίαν, ὡς ἡμεῖς οἱ καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὰ ὑμέτερα μεριμνῶντες. τί τοσοῦτον κερδαίνεις ἐκ τῶν ἔξωθεν πραγμάτων, ὅσον ζημιοῖς ἑαυτόν; οὐκ ἔστιν ἐξ ἑτέρας συνάξεως ἢ συνόδου τοσοῦτον κέρδος λαβόντας ἀπελθεῖν, ὅσον ἀπὸ τῆς ἐνταῦθα διατριβῆς· κἂν δικαστήριον λέγῃς, κἂν βουλευτήριον, κἂν αὐτὰ τὰ βασίλεια. οὐ γὰρ οἰκονομίαν τῶν ἐθνῶν καὶ πόλεων, οὐδὲ στρατοπέδων ἐπιστασίαν τοῖς ἐνταῦθα εἰσιοῦσιν ἐγχειρίζομεν, ἀλλ' B ἑτέραν ἀρχὴν καὶ αὐτῆς τῆς βασιλείας σεμνοτέραν· μᾶλλον δὲ οὐχ ἡμεῖς ἐγχειρίζομεν, ἀλλ' ἡ τοῦ πνεύματος χάρις. τίς οὖν ἐστιν ἡ ἀρχὴ ἡ τῆς βασιλείας σεμνοτέρα, ἣν οἱ ἐνταῦθα εἰσιόντες λαμβάνουσι; παιδεύονται τῶν ἀτόπων κρατεῖν, βασιλεύειν ἐπιθυμίας πονηρᾶς, ἄρχειν ὀργῆς, ὑποτάσσειν φθόνον, δουλοῦσθαι κενοδοξίαν. οὐκ ἔστιν οὕτω βασιλεὺς σεμνὸς, ὁ ἐπὶ τοῦ θρόνου καθήμενος τοῦ βασιλικοῦ, καὶ διάδημα περικείμενος, ὡς ἄνθρωπος τὸν ὀρθὸν ἐν ἑαυτῷ λογισμὸν ἐπὶ τὸν θρόνον τῆς ἀρχῆς τῶν C δουλοπρεπῶν παθῶν ἀναβιβάσας, καὶ τῇ κατ' ἐκείνων δεσποτείᾳ, καθάπερ τινὶ διαδήματι λαμπρῷ, τὴν κεφαλὴν ἀναδήσας. τί γὰρ ὄφελος ἁλουργίδος, εἰπέ μοι, καὶ χρυσῶν ἱματίων καὶ διαλίθου στεφάνου, ὅταν ἡ ψυχὴ τῶν παθῶν αἰχμάλωτος ᾖ; τί κέρδος ἐκ τῆς ἔξωθεν ἐλευθερίας, ὅταν κυριώτερον ἐν ἡμῖν δουλαγωγῆται αἰσχρῶς καὶ ἐλεεινῶς; ὥσπερ γὰρ πυρετοῦ πρὸς τὸ βάθος καταδυομένου, καὶ τὰ ἔνδον ἅπαντα καταφλέγοντος, οὐδὲν ὄφελος ἐκ τῆς ἄνωθεν ἐπιφανείας τοῦ σώματος, ἂν μηδὲν πάσχῃ τοιοῦτον· D οὕτω, τῆς ψυχῆς ἡμῖν ὑπὸ τῶν ἔνδον παθῶν παρασυρομένης, οὐδὲν ὄφελος τῆς ἔξωθεν ἀρχῆς, οὐδὲ τῆς καθέδρας τῆς βασιλικῆς, ὅταν ὁ νοῦς μετὰ πολλῆς τυραννίδος ἀπὸ τοῦ θρόνου τῆς βασιλείας ὑπὸ τῶν παθῶν καταστρέφηται, καὶ ὑποκύπτῃ καὶ τρέμῃ τὰς ἐπαναστάσεις αὐτῶν. ὅπερ ἵνα μὴ γένηται, προφῆται καὶ ἀπόστολοι πάντοθεν συντρέχουσι, καταστέλλοντες ἡμῶν τὰ πάθη, καὶ τῆς ἐν ἡμῖν ἀλογίας τὴν θηριωδίαν πᾶσαν ἐκβάλλοντες, καὶ τὴν πολλῷ τῆς βασιλείας σεμνοτέραν ἀρχὴν ἡμῖν ἐγχειρίζοντες.

A cipiatis nonne quãtum quidem in vobis ſitum eſt, inutilem ac ſuperuacaneam orationem noſtrã redditis? Sed negligentes ira non ſentiunt: alioquin incuriam ſuam deponerent, vt nos qui quotidie de rebus veſtris ſolliciti ſumus. Quod tantum ex negotiis ſecularibus lucrum colligis, quantum tibi damnum accerſis? fieri nequit, vt ex alio congreſſu conuentúve tantum lucrum reportes, quantum ex eo quod hic verſeris: ſiue iudiciale forum commemores, ſiue curiam, ſiue ipſam Regiam. Non enim gentium vrbiúmque regimen, neque ducatum exercituum his qui ingrediuntur committimus, ſed alium principatum auguſtiorem ipſo regno: vel potius non committimus nos, ſed Spiritus gratia. Quiſnam igitur eſt regia poteſtate auguſtior principatus? quem adipiſcuntur, qui huc ingrediuntur. Docentur abſurdis paſſionibus imperare, prauas libidines regere, iram moderari, inuidiam ſubigere, inanem gloriam in ſeruitutem redigere. Non ita veneratione dignus eſt Imperator in regio cõſidens ſolio, diademate redimitus, atque homo, qui rationem in ſolium dominatus ſeruilium paſſionum ſubuectam, & imperio, quod in illas exercet, tanquam ſplendido quodam reuinctum caput habeat diademate. Quid enim quæſo prodeſt purpurea veſtis, & corona gẽmata, quando paſſionum captiua fuerit anima? quod ex iſta externa libertate lucrum obuenit, quando id quod in nobis potiſſimum dominatur, turpi ac miſerabili ſubiacet ſeruituti? Nam quemadmodum cum febris ad interiora penetrat, & viſcera omnia incendit, nihil nobis prodeſt, ſi ſuperior corporis ſuperficies nihil tale patiatur: ita dum nobis anima interioribus diſtrahitur paſſionibus, nihil externus principatus iuuat, ne ipſius quidem regij ſolij, cum animus violento admodum impetu à paſſionibus de throno regio deuoluatur, & vltro ſe ſubmittat, eorúmq; rebelles inſultus pertimeſcat? Quod ne fiat, vndiq; prophetæ cõcurrunt, & apoſtoli paſſiones noſtras reprimunt, omnem appetitus rationis expertis feritatem à nobis amandant, & multo auguſtiorem regno principatum nobis committunt.

De quibus rebus inſtruantur qui concioni interſunt.

Hac de cauſſa dicebã eos, qui hac ſollicitudine ſe priuãt, lethale ſibi vulnus infligere, ac tantum capere detrimentum, quantũ vlla alia ex parte capere nequeunt: quandoquidem & qui huc ingreſſi fuerint, eiuſmodi quęſtum faciunt, qualẽ aliunde facere nullo modo poſſent: quod & ipſa ſermonis ſe-
Exo.23.15. ries demonſtrauit. Non apparebis in conſpectu Domini vacuus, aiebat lex, hoc eſt abſque ſacrificiis nõ introeas. Quod ſi abſq; ſacrificiis in domũ Dei nõ eſt ingrediẽdũ, multo magis ad collectas cũ fratribus nõ eſt intrãdũ, quippe ſacrificũ iſtud illo melius eſt, & oblatio, cum animũ tecum accipiẽs ingreſſus fueris. Non videris columbas, quæ inſtructæ fuerunt, quo pacto reliquas egreſſę pelliciãt & venentur? hoc nos quoque faciamus. Quænam enim tãdem excuſatio reliqua erit, cũ rationis expertes animantes alias eiuſdem generis venari poſſint, nos autẽ ratione tantaque ſapientia exornati talem capturam negligamus. Superiori concione vos in hæc verba cohoratus ſũ, vnuſquiſq; veſtrũ ad proximi domum pergite, exeuntes præſtolamini, prehendite, atque ad cõmunem matrem adducite: illoſq; qui in ſpectacula theatrorum inſaniũt imitamini, qui ſummo ſtudio quaſi compoſito inter ſe agmine, cũ prima luce ad nefarium illud ſpectaculum contuendũ expectant: at nihil illa noſtra cohortatione promouimus, idcirco rurſus dico, neq. dicere deſinã donec perſuaſero, nihil prodeſt auſcultatio, niſi illã actio comitetur. Immo vero grauiorem nobis pœnam accerſit, cum eadem frequenter audiẽtes, nihil eorũ pręſtamus, quę di-
Ioan.15.22 cũtur. Et vero maius ſuppliciũ imminere, audi quo pacto Chriſtus indicet: Si nõ veniſſem, & loquutus fuiſſẽ eis, peccatũ non haberent, nunc autẽ excuſationẽ non habent de peccato ſuo.
Rom.2.13. Et Apoſtolus pariter: Non enim auditores legis iuſti ſunt apud Deum, ſed factores legis iuſtificabuntur. Atque ad auditores quidẽ iſta dicũtur: volẽs autẽ concionatorẽ ipſũ docere ne ipſi quidem vllũ ex doctrina, quã cõmunicat, vtilitatẽ aliquã obuenturã, ſi conuerſationẽ cũ doctrina nõ habeat copulatã, & vitã cõuenientẽ orationi, au-
Pſal.49.16 di quo pacto propheta in illũ inuehatur. Nã hic quidẽ ſic ait: Peccatori autẽ dixit Deus, Quare tu enarras iuſtitias meas,

A διὰ τοῦτο ἔλεγον, ὅτι οἱ ταύτης ἑαυτοὺς ἀποστεροῦντες τῆς ἐπιμελείας, περὶ τὰ καίρια λαμβάνουσι τὴν πληγὴν, ζημίαν ὑπομένοντες, ὅσην οὐδαμόθεν ἄλλοθεν· ἐπεὶ καὶ κέρδη κερδαίνουσιν ἐνταῦθα ἐρχόμενοι, ὅσα οὐδαμόθεν ἑτέρωθεν κερδᾶναι δύναιντ' ἄν· ὥσπερ οὖν καὶ ὁ λόγος ἀπέδειξεν· Οὐκ ὀφθήσῃ ἐνώπιον κυρίου κενὸς, ὁ νόμος ἔλεγε· τουτέστι, χωρὶς θυσιῶν μὴ εἰσέλθῃς. Εἰ δὲ χωρὶς θυσιῶν οὐ δεῖ εἰσιέναι εἰς οἶκον θεοῦ, πολλῷ μᾶλλον εἰς συνάξεις μετὰ ἀδελφῶν χρὴ, βελτίων γὰρ ἐκείνης αὕτη ἡ θυσία καὶ ἡ προσφορὰ, ὅταν ψυχὴν μετὰ σαυτοῦ λαβὼν εἰσέλ-
B θῃς. οὐχ ὁρᾶτε τὰς περιστερὰς τὰς μεμελετηκυίας, πῶς ἐξιοῦσαι θηρεύουσιν ἑτέρας; τοῦτο καὶ ἡμεῖς ποιῶμεν. ποία γὰρ ἔσται σκῆψις, ὅταν τῶν ἀλόγων τὸ ὁμόφυλον ζῶον δυναμένων θηρεύειν, ἡμεῖς οἱ λόγῳ τιμηθέντες καὶ σοφίᾳ τοσαύτῃ, τῆς τοιαύτης ἄγρας ὑπερορῶμεν; παρῄνεσα τῇ προτέρᾳ διαλέξει λέγων, ἕκαστος ὑμῶν εἰς τὰς οἰκίας ἀπαντήσατε τῶν πλησίον, ἀναμείνατε ἐξελθόντας, κατάσχετε, καὶ ἐπαναγάγετε πρὸς τὴν κοινὴν μητέρα· καὶ τοὺς θεατρομανοῦντας μιμήσασθε, οἱ μετὰ πάσης σπουδῆς ἀλλήλοις συνταξά-
C μενοι, οὕτως ὑπὸ τὴν ἕω πρὸς τὴν παράνομον ἀναμένουσι θέαν ἐκείνην· ἀλλ' οὐδὲν πλέον ἡμῖν γέγονεν ἀπὸ τῆς παραινέσεως ἐκείνης. διὰ τοῦτο πάλιν λέγω, καὶ λέγων οὐ παύσομαι, ἕως ἂν πείσω. οὐδὲν ὠφελεῖ ἀκρόασις, ἐὰν μὴ πρᾶξις αὐτῇ παρῇ. βαρυτέραν οὖν ἡμῖν ποιεῖ τὴν τιμωρίαν, ὅταν συνεχῶς τῶν αὐτῶν ἀκούοντες, μηδὲν τῶν λεγομένων ποιῶμεν. καὶ ὅτι βαρυτέρα ἡ κόλασίς ἐστιν, ἄκουσον τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· Εἰ μὴ ἦλθον, καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον· νῦν δὲ πρόφασιν οὐκ ἔχουσι περὶ τῆς ἁμαρτίας. καὶ
D ὁ ἀπόστολος δὲ, Οὐ γὰρ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου δίκαιοι παρὰ τῷ θεῷ, ἀλλ' οἱ ποιηταὶ τοῦ νόμου δικαιωθήσονται. καὶ πρὸς τοὺς μὲν ἀκούοντας φησὶ ταῦτα· βουλόμενος δὲ καὶ τὸν λέγοντα παιδεῦσαι, ὅτι οὐδὲ ἐκείνῳ κέρδος ἔσται τι πλέον ἀπὸ τῆς διδασκαλίας, ὅταν μὴ πολιτείαν ἔχῃ τῇ διδασκαλίᾳ συνεζευγμένην, καὶ συμβαίνοντα τῷ λόγῳ τὸν βίον, ἄκουσον πῶς καὶ ὁ ἀπόστολος πρὸς αὐτὸν ἀποτείνεται, καὶ ὁ προφήτης. ὁ μὲν γάρ φησι, Τῷ δὲ ἁμαρτωλῷ εἶπεν ὁ θεὸς, ἵνα τί σὺ ἐκδιηγῇ τὰ δικαιώματά μου,

καὶ ἀνα-

καὶ ἀναλαμβάνεις τὴν διαθήκην μου διὰ στόματός σου, σὺ δὲ ἐμίσησας παιδείαν; ὁ δὲ ἀπόστολος πρὸς αὐτοὺς τούτους πάλιν ἀποτεινόμενος, τοὺς ἐπὶ τῇ διδασκαλίᾳ μεγαφρονοῦντας, οὕτω πως φησί· Πέποιθας σεαυτὸν ὁδηγὸν εἶναι τυφλῶν, φῶς τῶν ἐν σκότει, παιδευτὴν ἀφρόνων, διδάσκαλον νηπίων· ὁ οὖν διδάσκων ἕτερον, σεαυτὸν οὐ διδάσκεις; ἐπεὶ οὖν οὔτε ἐμὲ τὸν λέγοντα τὸ λέγειν, οὔτε ὑμᾶς τοὺς ἀκούοντας τὸ ἀκούειν ἄνευ τοῦ πείθεσθαι τοῖς λεγομένοις ὠφελῆσαι δυνήσεται ἄν, ἀλλὰ καὶ καταδικάζει πλέον, μὴ μέχρι τῆς ἀκροάσεως τὴν σπουδὴν ἐπιδεικνύμεθα, ἀλλ᾽ ἐπὶ τῶν ἔργων φυλάττωμεν τὰ λεγόμενα. καλὸν μὲν γὰρ τὸ διηνεκῶς ἐνδιατρίβειν θείων ἀκροάσει λογίων· ἀλλὰ τὸ καλὸν τοῦτο ἄχρηστον γίνεται, ὅταν τὴν ἐκ τῆς ὑπακοῆς ὠφέλειαν μὴ ἔχῃ συνεζευγμένην. ἵνα οὖν μὴ μάτην ἐνταῦθα συλλέγησθε, μετὰ πάσης σπουδῆς, ὃ πολλάκις ὑμῶν ἐδεήθην, καὶ δεόμενος οὐ παύσομαι, τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῖν ἐπισπάσασθε, τοὺς πλανωμένους παραινέσατε, συμβουλεύσατε, μὴ λόγῳ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ. μείζων αὕτη ἡ διδασκαλία ἡ διὰ τῶν τρόπων, ἡ διὰ τῆς πολιτείας. κἂν μηδὲν εἴπῃς, ἐξέλθῃς δὲ ἀπὸ συνάξεως, διὰ τοῦ σχήματος καὶ τοῦ βλέμματος καὶ τῆς φωνῆς καὶ τῆς βαδίσεως καὶ τῆς ἄλλης ἁπάσης καταστολῆς ἐμφαίνων τοῖς ἀπολειφθεῖσιν ἀνθρώποις τὸ κέρδος, ὅπερ ἐντεῦθεν ἐξῆλθες λαβών, ἀρκεῖ τοῦτο εἰς παραίνεσιν καὶ συμβουλήν. οὕτω γὰρ ἡμᾶς ἐντεῦθεν ἐξιέναι δεῖ, ὥσπερ ἐξ ἱερῶν ἀδύτων, ὥσπερ ἐξ αὐτῶν καταβαίνοντας τῶν οὐρανῶν, γενομένους κατεσταλμένους, φιλοσοφοῦντας, ῥυθμῷ πάντα καὶ ποιοῦντας καὶ λέγοντας· καὶ γυνὴ τὸν ἄνδρα ὁρῶσα ἀπὸ συνάξεως ἀναχωροῦντα, καὶ τὸν υἱὸν πατήρ, καὶ τὸν πατέρα ὁ παῖς, καὶ τὸν δεσπότην ὁ δοῦλος, καὶ τὸν φίλον ὁ φίλος, καὶ τὸν ἐχθρὸν ὁ ἐχθρός, λαμβανέτωσαν ἅπαντες αἴσθησιν τῆς ἐνταῦθα γενομένης ἡμῖν ὠφελείας· λήψονται δέ, ἂν πρᾳοτέρων, ἂν φιλοσοφωτέρων, ἂν εὐλαβεστέρων ὑμῶν γεγενημένων αἰσθάνωνται. ἐννόησον οἵας ἀπολαύεις μυσταγωγίας ὁ μεμυημένος σύ, μετὰ τίνων ἀναπέμπεις τὸ μυστικὸν μέλος ἐκεῖνο, μετὰ τίνων βοᾷς τό, τρισάγιος· δίδαξον τοὺς ἔξωθεν, ὅτι μετὰ τῶν σεραφὶμ ἐχόρευσας, ὅτι εἰς τὸν δῆμον τὸν ἄνω τελεῖς, ὅτι εἰς τὸν χορὸν ἐνεγράφης τὸν τῶν ἀγγέλων, ὅτι τῷ δεσπότῃ διελέχθης, ὅτι τῷ Χριστῷ συνεγένου.

A & aſſumis teſtamentum meum per os tuum, Tu vero odiſti diſciplinam. Apoſtolus autem cum in eoſdem iſtos rurſus inuehitur, qui ob doctrinam magnificè de ſe ſentiunt, ita loquitur: Confidis teipſum eſſe ducem cæcorum, lumen eorum, qui in tenebris ſunt, eruditorē inſipientium, magiſtrum infantium, habentium formam ſcientiæ & veritatis in lege. Qui ergo alium doces, teipſum non doces? Quando igitur neque mihi qui dico, prodeſſe poteſt, quod verba faciam, niſi pareamiis quæ dicuntur, ſed & me condemnat magis: ne ſola auditione tenus ſtudium exhibeamus, ſed B operibus etiam ea quæ dicuntur obſeruemus. Bonum quidem eſt aſſiduam ſacrorum eloquiorum auditioni operam dare, ſed & hoc bonum inutile redditur, ſi coniunctam vtilitatem non habeat quæ ex obedientia naſcitur. Ne igitur hic fruſtra conueniatis, omni ſtudio, quod à vobis precibus ſæpe cōtendi, neque contendere deſinam, fratres nobis adducite, cohortamini errantes, conſilium date non verbo tantum, ſed etiam opere. Maior eſt iſta doctrina quę moribus, quæ conuerſatione profertur. C Etſi nihil dicas, ſi tantum exeas è collecta, & externa ſpecie, aſpectu, voce inceſſu, & tota reliqua modeſta corporis compoſitione lucrum, quod hinc egreſſus tecum retuliſti, oſtendas hominibus, qui collectæ non interfuerunt, ad cohortationem & conſilium id ſufficit. Sic enim egredi nos hinc oportet, quaſi ex ſacris adytis, quaſi de cœlo delapſos, modeſtiores redditos, philoſophantes, moderatè ac temperatè cuncta facientes ac dicentes, & vxor maritum à collecta recedentem videns, & filium pater, & patrem filius, & dominum ſeruus, & amicum amicus, & inimicum inimicus, omnes vtilitatis ſenſum capiant, D quam ex hoc conuentu reportauimus: capient autem, ſi mitiores, ſi patientiores, ſi religioſiores vos factos animaduertant. Veniat tibi in mētem quibus myſteriis intereſſe tibi datum ſit, tu qui initiatus es, cū quibus myſticum illū cantum offeras, cum quibus ter ſanctum hymnum pronunties. Doce profanos, te cum Seraphim choreas agitaſſe, te ad cœleſtem populum pertinere, te in chorum angelorum adſcriptum eſſe, te cum Domino collocutum eſſe, te cum Chriſto eſſe congreſſum.

Rom. 2. 19.

Lectioni ſcripturæ addantur bona opera.

Si nos ita compoſuerimus, nihil oratione opus erit erga illos, qui non interfuerunt, ſed cognito profectu noſtro iacturam ſuam animaduertent, & confeſtim accurrent, vt iiſdem commodis perfruantur. Cum enim animæ veſtræ pulchritudinem ex ipſis ſenſibus viderint relucentem, licet omnium ſint ſtupidiſſimi, ad cupiditatem eximij veſtri decoris exardeſcent. Si enim forma corporis excitat intuentes, multo magis animæ pulchritudo ſpectatorem poteſt commouere, atque ad ſimilem zelum hortari. Interiorem igitur hominem noſtrum exornemus, & eorum quæ hic dicta fuerint foris recordemur: illic enim vt maximè memores ſimus tempus exigit, & quemadmodum athleta, quæ in palæſtra didicerit, eorum in certaminibus ſpecimen edit; ſic nos etiam quæ hic audimus, in externis negotiis oportet oſtendere. Memor igitur eorum eſto quæ hic dicuntur, vt cum egreſſus fueris, & te Diabolus vel per iram, vel per inanem gloriam, vel per aliam aliquam paſſionem inuaſerit, eius doctrinæ memor, qua hic imbutus es, facile poſſis Mali laqueos & nexus euadere. Nonne videtis in ſtadiis pędotribas ac palæſtræ magiſtros, qui cum poſt mille certamina vacationem deinceps à luctis beneficio ętatis acceperint, extra ſtadium non longè ab ipſo puluere ſedentes his qui ſunt intus ac decertant clamando ſuggerere, vt manum prehendant, vt crus attrahant, vt dorſum inuadant, & alia multa eiuſmodi monentes, ſi hoc vel illud feceris, aduerſarium facile in terram extendes: hac ratione diſcipulis maximopere prodeſſe? Tu quoque pædotribam tuum beatum Paulum intuere, qui poſt coronas innumeras, extra ſtadium nunc conſidens, hoc eſt ex hac vita egreſſus, certantibus nobis clamando ſuggerit, & per epiſtolas ſuas vociferatur, cum correptos ab ira viderit, & ab iniuriarum memoria, atque à paſſionibus oppreſſos, *Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum.* Et quemadmodum dicit palęſtrę magiſter, ſi hoc vel illud feceris, aduerſarium ſuperabis, ita ſubiicit hic quoque: *Hoc enim faciens, carbones ignis congeres ſuper caput eius.* Verumenimuero dum legem percurro, quæſtio nobis occurrit, quæ ex ipſa naſci videtur, & multis aduerſus Paulum reprehenſionis anſam ſuppeditat,

Similitudo à pædotribus athletis monentibus.

Rom. 12. 20.

ἂν οὕτως ἑαυτοὺς ῥυθμίζωμεν, οὐδὲν ἐξελθόντες δεησόμεθα λόγου πρὸς τοὺς ἀπολειφθέντας, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ὠφελείας, τῆς οἰκείας αἰσθήσονται ζημίας, καὶ δραμοῦνται ταχέως, ὥστε τὸ αὐτὸ ἀπολαῦσαι. τὸ γὰρ κάλλος ὑμῶν τῆς ψυχῆς διὰ τῶν αἰσθήσεων αὐτῶν ἀπολάμπον ὁρῶντες, κἂν ἁπάντων ὦσι νωθέστεροι, εἰς ἔρωτα τῆς εὐπρεπείας ἐμπεσοῦνται τῆς ὑμετέρας. εἰ γὰρ σώματος κάλλος ἀνεγείρει τοὺς ὁρῶντας, πολλῷ μᾶλλον εὐμορφία ψυχῆς διεγεῖραι δύναιτ' ἂν τὸν θεατὴν, καὶ πρὸς τὸν ἴσον παρακαλέσαι ζῆλον. καλλωπίσωμεν τοίνυν ἡμῶν τὸν ἔσω ἄνθρωπον, καὶ τῶν ἐνταῦθα λεγομένων ἔξω μνημονεύωμεν· ἐκεῖ γὰρ αὐτῶν μάλιστα τῆς μνήμης ὁ καιρός. καὶ καθάπερ ἀθλητὴς, ἅπερ ἂν ἐπὶ τῆς παλαίστρας μανθάνῃ, ταῦτα ἐπὶ τῶν ἀγώνων ἐπιδείκνυται· οὕτω δὴ καὶ ἡμᾶς, ἅπερ ἂν ἐνταῦθα ἀκούωμεν, ταῦτα ἐπὶ τῶν ἔξωθεν πραγμάτων ἐπιδείκνυσθαι χρή. μνημόνευσον τοίνυν τῶν ἐνταῦθα λεγομένων, ἵν', ὅτε ἐξέλθῃς, καὶ ἐπιλάβηταί σου ὁ διάβολος, ἢ δι' ὀργῆς, ἢ διὰ κενοδοξίας, ἢ δι' ἄλλου τινὸς πάθους, ἀναμνησθεὶς τῆς ἐνταῦθα διδασκαλίας, δυνηθῇς ῥᾳδίως ἀποδύσασθαι τὰ ἅμματα τοῦ πονηροῦ. οὐχ ὁρᾶτε ἐν τοῖς σκάμμασι τοὺς παιδοτρίβας, οἳ μετὰ μυρίους ἄθλους ἀτέλειαν λοιπὸν τῶν παλαισμάτων ἀπὸ τῆς ἡλικίας λαβόντες, ἔξω τῶν σκαμμάτων καθήμενοι παρὰ τὴν κόνιν αὐτὴν, τοῖς ἔνδον οὖσι καὶ παλαίουσιν ὑποφωνοῦσιν, ὥστε χεῖρα κατασχεῖν, ὥστε σκέλος ἑλκύσαι, ὥστε λαβέσθαι μετὰ τὰ νῶτα· καὶ ἕτερα πολλὰ τοιαῦτα λέγοντες, ὅτι ἂν τὸ, καὶ τὸ ποιήσῃς, ἐκτενεῖς ῥᾳδίως τὸν ἀνταγωνιστὴν, τὰ μέγιστα συντελοῦσι τοῖς μαθηταῖς; καὶ σὺ τὸν παιδοτρίβην τὸν σὸν ὅρα, τὸν μακάριον Παῦλον, ὃς μετὰ μυρίους στεφάνους ἔξω τοῦ σκάμματος καθήμενος νῦν, τῆς παρούσης λέγω ζωῆς, τοῖς παλαίουσιν ἡμῖν ὑποφωνεῖ, καὶ βοᾷ διὰ τῶν ἐπιστολῶν, ὅταν ἴδῃ καταρραγέντας ὑπὸ ὀργῆς καὶ ὑπὸ μνησικακίας, καὶ ἀποπνιγομένους ὑπὸ τοῦ πάθους, Ἐὰν πεινᾷ ὁ ἐχθρός σου, ψώμιζε αὐτόν. καὶ καθάπερ ὁ παιδοτρίβης λέγει, ὅτι ἂν τὸ, καὶ τὸ ποιήσῃς, περιέσῃ τοῦ ἀνταγωνιστοῦ, οὕτω καὶ οὗτος προστίθησι· Τοῦτο γὰρ ποιῶν, ἄνθρακας πυρὸς σωρεύσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. ἀλλὰ γὰρ μεταξὺ τούτου τοῦ ἀναγινώσκοντός με τὸν νόμον, ἐπῆλθε τὸ δοκοῦν φύεσθαι ζήτημα ἐξ αὐτοῦ καὶ πολλοῖς παρέχειν κατὰ τοῦ Παύλου λαβήν·

A ὅπερ προέθηκα τήμερον εἰς μέσον ὑμῖν. τί ποτ' οὖν ἐστι τὸ ὑποφορούμενον ταῖς διανοίαις τῶν μὴ μετὰ ἀκριβείας ἅπαντα ἐξετάζειν βουλομένων; ἀπάγων ὀργῆς ὁ Παῦλος, φησί, καὶ πείθων ἐπιεικεῖς εἶναι καὶ μετρίους τοῖς πέλας, μᾶλλον αὐτοὺς ἐξεθηρίωσε, καὶ πρὸς θυμὸν ἐπῆρε. τὸ μὲν γὰρ εἰπεῖν, ἐὰν πεινᾷ ὁ ἐχθρός σου, ψώμιζε αὐτόν, ἐὰν διψᾷ, πότιζε αὐτόν, καλὸν ἐπίταγμα καὶ φιλοσοφίας γέμον, καὶ τῷ ποιοῦντι καὶ τῷ πάσχοντι χρήσιμον· τὸ δὲ ἐντεῦθεν λοιπὸν πολλὴν ἔχει τὴν ἀπορίαν, καὶ δοκεῖ μὴ συμβαίνειν τῇ γνώμῃ τοῦ τὰ πρότερα εἰρηκότος. ποῖον δὲ τοῦτο, ὃ λέγει, ὅτι ποιῶν τοῦτο, ἄνθρακας πυρὸς σωρεύσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. B διὰ γὰρ τούτων τῶν ῥημάτων καὶ τὸν ποιοῦντα, καὶ τὸν πάσχοντα ἠδίκησε· τοῦ μὲν τὴν κεφαλὴν ἀνάψας, καὶ πυρὸς ἄνθρακας ἐπιθείς (τί γὰρ τοσοῦτον ἀπὸ τοῦ ψωμίζεσθαι καὶ ποτίζεσθαι, γένοιτ' ἂν ἀγαθόν, ὅσον κακὸν ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθράκων σωρείας;) τὸν μὲν οὖν δὴ πάσχοντα, φησίν, οὕτως ἠδίκησεν, εἰς μείζονα ἐμβαλὼν τιμωρίαν, τὸν δὲ δὴ ποιοῦντα πάλιν ἑτέρως κατέβλαψε· τί γὰρ καὶ ὅσον ἀπὸ τῆς τῶν ἐχθρῶν εὐεργεσίας κερδᾶναι δύναται), οἷον ἐλπίδι τῆς τιμωρίας αὐτὸ ποιῶν; ὁ γὰρ διὰ τοῦτο τρέφων καὶ ποτίζων τὸν ἐχθρόν, ἵνα ἄνθρακας σωρεύσῃ πυρὸς ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, οὐχὶ φιλάνθρωπος C καὶ χρηστός, ἀλλ' ὠμὸς καὶ ἀπηνὴς γένοιτ' ἄν, διὰ μικρᾶς εὐεργεσίας ἄφατον ἐμβαλὼν κόλασιν. τί γὰρ ἂν γένοιτο χαλεπώτερον τοῦ διὰ τοῦτο τρέφοντος, ἵνα σωρεύσῃ πυρὸς ἄνθρακας ἐπὶ τὴν τοῦ τρεφομένου κεφαλήν; ἡ μὲν οὖν ἀντίθεσις αὕτη· δεῖ δὲ λοιπὸν τὴν λύσιν ἐπαγαγεῖν, ἵνα δι' αὐτῶν τούτων τῶν δοκούντων ἐπιλαμβάνεσθαι τοῦ νόμου γραμμάτων, ἴδῃς ἀκριβῶς τοῦ νομοθέτου τὴν σοφίαν ἅπασαν. τίς οὖν ἐστιν ἡ λύσις; συνεῖδε τοῦτο καλῶς ὁ μέγας καὶ γενναῖος ἀνὴρ ἐκεῖνος, ὅτι βαρὺ καὶ χαλεπὸν πρᾶγμα, ἐχθρῷ καταλλαγῆναι ταχέως· βαρὺ δὲ καὶ D χαλεπόν, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ῥᾳθυμίαν τὴν ἡμετέραν· αὐτὸς δὲ οὐχὶ καταλλαγῆναι μόνον ἐκέλευσεν, ἀλλὰ καὶ θρέψαι, ὃ πολὺ τοῦ προτέρου βαρύτερον ἦν. εἰ γὰρ βλέποντες μόνον τοὺς λελυπηκότας τινὲς ἐκθηριοῦνται, πῶς ἂν εἵλοντο θρέψαι πεινῶντας; καὶ τί λέγω, βλέποντες; ἂν μνησθῇ τις αὐτῶν, καὶ τὴν προσηγορίαν εἰς μέσον ἐνέγκῃ μόνον, ἀνανεοῖ τὴν πληγὴν τῆς διανοίας ἡμῖν, καὶ μείζω ποιεῖ τὴν φλεγμονήν. ταῦτ' οὖν ἅπαντα συνιδὼν ὁ Παῦλος, καὶ βουλόμενος τὸ δυσκατόρθωτον τοῦτο καὶ χαλεπόν,

quam hodierno die ſtatui vobis in medium afferre. Quid ergo tandẽ eſt, quod mentes eorũ terret, qui diligẽter omnia volunt excutere? Cum ab ira reuocaret Paulus, inquit, & vt manſueti eſſent, ac modeſti erga proximos, ſuaderet, illos amplius exaſperauit & iracundia inflammauit. Quod enim dixit, Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum, ſi ſitit, potum da illi, præclarum mandatum eſt, & philoſophiæ plenum, ac tum agenti, tum patienti perutile: quod vero deinde ſequitur, multam habet difficultatem, miniméque videtur cum eius, qui priora dixit, ſententia conuenire. Quidnã vero illud eſt? quod dicat, *Hoc autem faciens carbones ignis congeres ſuper caput eius.* His enim verbis, & eum qui agit, & eum qui patitur afficit iniuria, cum iſtius caput exurat, & ignis carbones imponat (quod enim tantum bonum obueniat ex eo quod cibetur & potetur, quantum malum ex accumulatione carbonum?) Itaq; illũ qui beneficio afficitur, inquit, hoc pacto afficit iniuria, cum in maius ſupplicium illũ conijciat, eum vero qui beneficium cõtulit, alio rurſus modo lędit. Quid enim referre lucri poteſt ex eo, quod de inimicis bene mereatur, cum illud ſpe ſupplicij faciat? Nam qui idcirco cibat vel potat inimicum, vt in caput eius carbones cõgerat, nõ benignus & clemẽs, ſed crudelis eſt & immitis dicendus, qui per exiguũ beneficiũ ſupplicium immenſũ inferat. Quid enim aſperius fieri poteſt eo, qui propterea nutriat, vt in caput eius qui nutritur, cõgerat carbones ignis? Hęc igitur eſt obiectio: iã vero ſolutio eſt addẽda, vt ex his ipſis, quę verba legis videntur carpere, omnẽ legiſlatoris ſapientiam accuratè cognoſcas. Quęnã igitur eſt ſolutio? Nouerat hoc probè magnus ac generoſus ille vir rem grauẽ ac moleſtam eſſe celeriter cũ inimico reconciliari: grauẽ ac moleſtã non ex ſua natura; ſed ob noſtrã ignauiam: at ipſe nõ reconciliari tantũ iuſſit, ſed etiã alere, quod priori multo grauius fuit. Si enim conſpectis tantum illis, qui ſe moleſtia affecerint, efferãtur nonnulli, quo pacto adducerentur, vt alerent eſurientes? Quid dico cõſpectis? ſi quis mentionem illorũ fecerit, & ſolũ eorum nomen in medium protulerit, mentis nobis vulnus renouat, & inflãmationẽ auget. Hęc igitur omnia cum intelligeret Paulus, & hoc emendatu difficile & arduũ vellet

Soluit obiectionem de carbonibus congerendis.

Cũ inimicis reconciliari graue & difficile.

facile reddere & expeditū, & illi perſuadere, qui ne intueri quidem inimicū dignatur, vt ad bene illo merēdum ſe promptum oſtenderet, carbones ignis poſuit, vt ſupplicij ſpe cōmotus ad beneficiū in illum cōferendum accurrat, à quo damno fuiſſet affectus. Et quemadmodū piſcator hamum illecebra cōtegit vndiq;, tumq; piſcibus obiicit, vt ad conſuetum cibum occurrentes, illo facile capiātur ac detineantur: ſic nimirum & Paulus, cum affectum iniuria vellet ad beneficiū cōferendum incitare in illum, qui iniuriam intulerat, non nudum philoſophiæ vel patientiæ obiicit hamum, ſed tanquam illecebra quadā carbonibus ignis obtectum, & contumeliam paſſum ſpe ſupplicij ad beneficiū in eum conferendum, qui læſit, inuitat: mox autem vt venerit, deinde retinet, neq; reſilire ſinit, cum ab ipſa rei natura cum inimico iungatur, atque his propemodum verbis illum affatur: Non vis pietatis cauſſa cibare illum qui te læſit? ſaltem ob ſpem vltionis ciba. Scit enim fore, vt ſi beneficiū in illum cōferre aggrediatur, iam tū initium fiat, ac via ſternatur reconciliationis. Nemo enim, nemo vnquam poterit à ſe nutritum hominem ac potatū infeſtum habere, licet initio ſpe vltionis id fecerit. Temporis enim progreſſu iræ contentio remittitur. Vt igitur piſcator ſi nudum hamum obiiceret, piſcem nequaquam alliceret, iam vero poſtquā illum obtexit, clā in os animalis accedentes hamum immittit. ſic etiā Paulus niſi pœnæ expectationem obieciſſet, affectis iniuria non perſuaſiſſet, vt ad bene merendū de illis à quibus læſi fuiſſent, animū appellerent. Quod igitur illos refugientes, ægrè ferentes, & vel etiā inimicos intueri detrectātes flectere vellet, atque ad illos maximis beneficiis cumulādos incitare, carbonū ignis fecit mētionem, nō vt in ſuppliciū ineuitabile illos cōiiceret, ſed vt cum illis qui fuerāt iniuria læſi, perſuaſiſſet expectando ſuppliciū bene mereri de inimicis, tādem progreſſu temporis etiā perſuaderet illis, vt irā omnē deponerent. Atq; illum quidē qui paſſus iniuriā fuerat, ſic mitigauit, vide autē quo pacto illū etiam qui iniuriā intulerat, cum eo reconciliet, quē irritauerat. Primum quidē ipſo genere beneficij (nullus enim tam miſer & ſtupidus eſt, qui potatus ac cibo refectus, nolit eius fieri ſeruus & amicus, à quo

Simile à piſcatoribus.

A εὔκολον ποιῆσαι καὶ ῥᾴδιον, καὶ πεῖσαι τὸν μηδὲ ἰδεῖν ἀνεχόμενον τὸν ἐχθρὸν, εἰς εὐεργεσίαν τὴν ἐκείνου ἔρχεσθαι, τοὺς ἄνθρακας ἔθηκε τοῦ πυρὸς· ἵν' ἐλπίδι τῆς τιμωρίας προτραπεὶς, ἐπιδράμῃ τῇ τοῦ λελυπηκότος εὐεργεσίᾳ. καὶ καθάπερ ὁ ἁλιεὺς πάντοθεν τὸ ἄγκιστρον περιστέλλων τῷ δελέατι, προστίθησι τοῖς ἰχθύσιν, ἵνα προσδραμόντες τῇ συνήθει τροφῇ, δι' ἐκείνης ἁλῷ καὶ κατασχεθῇ ῥᾳδίως· οὕτω δὴ καὶ ὁ Παῦλος, βουλόμενος εἰς τὴν εὐεργεσίαν ἐμβιβάσαι τοῦ ἠδικηκότος τὸν ἠδικημένον, οὐ γυμνὸν προστίθησι τὸ τῆς φιλοσοφίας ἄγκιστρον, ἀλλ' ὥσπερ τινὶ δελέατι, τοῖς ἄνθραξι τοῦ πυρὸς περιστείλας, B καλεῖ μὲν τὸν ἐπηρεασθέντα τῇ τῆς κολάσεως ἐλπίδι πρὸς τὴν εὐεργεσίαν τοῦ λελυπηκότος. ἐλθόντα δὲ αὐτὸν κατέχει λοιπὸν, καὶ οὐκ ἀφίησιν ἀποπηδῆσαι, αὐτῆς τοῦ πράγματος τῆς φύσεως προσηλούσης αὐτὸν τῷ ἐχθρῷ· καὶ μονονουχὶ λέγει πρὸς αὐτὸν, οὐ βούλει δι' εὐλάβειαν τρέφειν τὸν ἠδικηκότα; διὰ γοῦν τὴν ἐλπίδα τῆς κολάσεως θρέψον. οἶδε γὰρ, ὅτι ἐὰν ἅψηται τῆς εἰς αὐτὸν εὐεργεσίας, ἀρχὴ λοιπὸν αὐτῷ καὶ ὁδὸς γίνεται τῆς καταλλαγῆς. οὐδεὶς γὰρ, οὐδεὶς τὸν ψωμιζόμενον παρ' αὐτοῦ καὶ C ποτιζόμενον διηνεκῶς δύναιτο ἔχειν ἐχθρὸν, εἰ καὶ παρὰ τὴν ἀρχὴν ἐλπίδι τιμωρίας τοῦτο ποιεῖ. ὁ γὰρ χρόνος προϊὼν χαλᾷ καὶ τῆς ὀργῆς τὸν τόνον. ὥσπερ οὖν ὁ ἁλιεὺς, εἰ γυμνὸν τὸ σίδηρον προτέθηκεν, οὐκ ἂν ἐπεσπάσατο τὸν ἰχθὺν, νυνὶ δὲ περιστείλας αὐτὸ, λανθανόντως ἐνίησι τῷ στόματι τοῦ προσιόντος ζώου τὸ ἄγκιστρον· οὕτω καὶ ὁ Παῦλος, εἰ μὴ προέτεινε τὴν προσδοκίαν τῆς κολάσεως, οὐκ ἂν ἔπεισε τοὺς ἠδικημένους ἅψασθαι τῆς τῶν λελυπηκότων εὐεργεσίας. βουλόμενος οὖν ἀποπηδῶντας αὐτοὺς, καὶ δυσχεραίνοντας, καὶ D ναρκῶντας καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν τῶν ἐχθρῶν ὄψιν, πεῖσαι τὰ μέγιστα αὐτοὺς εὐεργετεῖν, τοὺς ἄνθρακας ἔθηκε τοῦ πυρὸς, οὐχ ἵνα ἐκείνους ἐμβάλλῃ εἰς ἀπαραίτητον κόλασιν, ἀλλ' ἵνα τοὺς ἠδικημένους πείσας ἐν τῇ προσδοκίᾳ τῆς κολάσεως εὐεργετεῖν τοὺς ἐχθροὺς, τῷ χρόνῳ λοιπὸν πείσῃ καὶ πᾶσαν αὐτοὺς ἀφεῖναι τὴν ὀργήν. καὶ τὸν μὲν ἠδικημένον οὕτω παρεμυθήσατο· ὅρα δὲ καὶ τὸν ἠδικηκότα πῶς συναρμόζει τῷ παρωργισμένῳ πάλιν. πρῶτον μὲν τῷ τῆς εὐεργεσίας τρόπῳ (οὐδεὶς γάρ ἐστιν οὕτως ἄθλιος καὶ ἀναίσθητος, ὃς ποτιζόμενος καὶ ψωμιζόμενος, μὴ βούλεσθαι δοῦλος καὶ φίλος τῷ ταῦτα

A αὐτῷ ἐργαζομένῳ) δεύτερον δὲ τῷ φόβῳ τῆς τιμωρίας. δοκεῖ μὲν γὰρ πρὸς τὸν ψωμίζοντα ἀποτείνεσθαι λέγων· Τοῦτο γὰρ ποιῶν, ἄνθρακας πυρὸς σωρεύσεις ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ· μάλιστα δὲ τὸν λελυπηκότα καθάπτεται), ἵνα τῷ φόβῳ τῆς κολάσεως ταύτης μὴ μένῃ διαπαντὸς ἐχθρὸς ὤν, ἀλλ' εἰδὼς, ὅτι τὰ μέγιστα αὐτὸν καταβλάψαι δυνήσεται ἂν ὁ ψωμίζεσθαι καὶ ποτίζεσθαι, εἰ μένοι διηνεκῶς ἐπὶ τῆς ἀπεχθείας, καταλύσῃ τὴν ὀργήν. οὕτω γὰρ τοὺς ἄνθρακας τοῦ πυρὸς σβέσαι δυνήσεται). ὥστε καὶ ἡ κόλασις καὶ ἡ τιμωρία κειμένη τόν τε ἠδικημένον ἐπισπᾶται εἰς εὐεργεσίαν τοῦ λελυπηκότος, τόν τε παροξύναντα φοβεῖ καὶ διανίστησι, καὶ πρὸς καταλλαγὴν ὠθεῖ τοῦ τρέφοντος καὶ ποτίζοντος. B διπλῷ τοίνυν ἀμφοτέρους συνέδησε δεσμῷ πρὸς ἀλλήλους, καὶ τῷ τῆς εὐεργεσίας, καὶ τῷ τῆς τιμωρίας. τὸ γὰρ δυσχερές, ἀρχὴν καὶ εἴσοδον εὑρεῖν τῇ καταλλαγῇ· ταύτης δὲ ἀνοιγείσης οἱῳδήποτε τρόπῳ, τὰ μετὰ ταῦτα πάντα ῥᾴδια ἔσται καὶ εὔκολα. κἂν γὰρ παρὰ τὴν ἀρχὴν ἐλπίδι κολάσεως τρέφῃ τὸν ἐχθρὸν ὁ λελυπημένος, ἀλλ' αὐτῷ τῷ τρέφειν γενόμενος φίλος, ἐκβαλεῖν τὴν ἐπιθυμίαν δυνήσεται τῆς τιμωρίας. φίλος γὰρ γενόμενος, οὐκέτι ἂν τοιαύτῃ θρέψει προσδοκίᾳ τὸν καταλλαγέντα αὐτῷ. C πάλιν ὁ παροξύνας, ἰδὼν τὸν ἠδικημένον τρέφειν αὐτὸν καὶ ποτίζειν προαιρούμενον, διά τε τοῦτο αὐτὸ, καὶ τὸν φόβον τῆς ἀποκειμένης αὐτῷ κολάσεως, πᾶσαν ἐκβαλεῖ τὴν ἀπέχθειαν, κἂν μυριάκις σιδηροῦς ᾖ, καὶ ἀπηνὴς καὶ ἀδάμας, τήν τε φιλοφροσύνην τοῦ τρέφοντος δυσωπούμενος, καὶ τὴν ἀποκειμένην αὐτῷ κόλασιν δεδοικὼς, εἰ μένοι μετὰ τὴν τροφὴν ἐχθρὸς ὤν. διά τοι τοῦτο οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστη τῆς παραινέσεως, ἀλλ' ὅτε ἐκένωσεν ἑκατέρου τὴν ὀργὴν, τότε καὶ τὴν γνώμην αὐτῶν διορθοῦται λέγων, Μὴ νικῶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ. ἂν γὰρ μένῃς, φησὶ, μνησικακῶν καὶ ἀμυνόμενος, D δοκεῖς μὲν τὸν ἐχθρὸν νικᾶν, νενίκησαι δὲ ὑπὸ τοῦ κακοῦ, τουτέστιν, ὑπὸ τῆς ὀργῆς. ὥστε, εἰ βούλει νικῆσαι, καταλλάγηθι, καὶ μὴ ἐπεξέλθῃς. αὕτη γάρ ἐστιν ἡ λαμπρὰ νίκη, ὅταν ἐν τῷ ἀγαθῷ, τουτέστι, τῇ ἀνεξικακίᾳ, νικήσῃς τὸ κακὸν, τὴν ὀργὴν καὶ τὴν μνησικακίαν ἐκβαλών. ἀλλὰ τούτων ἐξ ἀρχῆς οὐκ ἂν ἠνέσχετο τῶν ῥημάτων ὁ ἠδικημένος ἔτι φλεγμαίνων. διὰ τοῦτο, ὅτε αὐτοῦ τὸν θυμὸν ἐκόρεσε, τότε καὶ ἐπὶ τὴν ἀρίστην αὐτὸν ἤγαγε τῆς καταλλαγῆς αἰτίαν,

A in illum iſta collata ſunt) deinde vero ſupplicij metu. Nam videtur quidem inſectari eum qui cibat, dum ait: Hoc enim faciens carbones ignis congeres ſuper caput eius: ſed eum qui læſit perſtringit maximè, vt huius pœnæ timore perculſus perpetuas inimicitias minimè foueat, ſed intelligēs fore, vt maximo afficiatur detrimento, quod cibauerit ac potauerit, ſi ſemper inimicitias exerceat, iram deponat. Sic namque poterit ignis carbones extinguere. Itaque pœna & ſupplicium propoſitū tum eum qui affectus eſt iniuria ad beneficium conferendum inuitat, in eum B qui læſit, tū eum qui irritauit terret & excitat, atque ad reconciliationē cum eo qui cibo refecit ac potauit, impellit. Duplici ergo vinculo ambos inter ſe copulauit altero beneficij, altero ſupplicij. Difficile quippe eſt incipere, atq; aditum inuenire reconciliationi: vbi vero aperta hęc quoquo modo fuerit, quę ſequūtur facilia cūcta erunt & expedita. Quāuis enim initio ſpe ſupplicij qui læſus eſt alat inimicū tamē dum alet, amicus euadet, & pœnę cupiditatem poterit ex animo pellere. Cum enim amicus redditus fuerit, nō iam tali cū expe- C ctatione poterit ſecum recōciliatū nutrire. Rurſus is qui offendit, cū viderit eū qui affectus fuerat iniuria, ipſum alere ac potare dignari, ſaltem ob hoc ipſum & ob metum parati ſupplicij, odium omne deponet, quantumuis ferreus, inhumanus & adamas fuerit, quod & humanitatem revereatur eius à quo nutritur, & quod ſibi paratum ſupplicium reformidet: ſi poſt alimenta percepta inimicus eſſe non deſinat. Idcirco neque huc vſque tantùm cohortationem prouexit, ſed poſtquam vtriuſque iram mitigauit, deinceps animi D ſententiam corrigit dicens: Noli vinci à malo. Si enim acceptæ iniuriæ memoriam conſeruaueris, & vlciſci volueris, vincere quidem inimicum videris, ſed à malo vinceris, hoc eſt ab ira. Itaque ſi vincere cupis, reconciliare nec vlciſcere. Hæc enim eſt præclara victoria, quando in bono, hoc eſt patientia bonum vincis abiecta prorſus iracundia, & iniuriarum memoria. Verum hæc verba non tuliſſet à principio, qui læſus fuerat, & ira tumebat. Propterea cum primum eius furorem exaturauit, tum ad optimam illum reconciliationis cauſſam traduxit,

Vincendus inimicus quomodo.

Rom. 12. 21.

neque praua ſupplicij ſpe detineri permiſit. Vides ſapientiam legiſlatoris? Atque vt intelligas propter infirmitatem eorum, qui aliter inter ſe non poterant copulari, legem hanc ab illo fuiſſe inuectam, audi, quo pacto Chriſtus hoc ipſum præcipiens non hoc ipſum præmium propoſuerit: ſed cũ dixiſſet: Diligite inimicos veſtros, benefacite his, qui oderunt vos, hoc eſt, cibate ac potum date, non adiecerit. Hoc enim faciẽtes carbones ignis cõgeretis ſuper capita illorum, ſed quid? Vt ſimiles fiatis patri veſtro, qui in cœlis eſt. Merito, Petrum enim, Iacobum & Ioannem ac reliquum Apoſtolorũ cœtum alloquebatur propterea prẹmium illud propoſuit. Quod ſi dicas hac quoque ratione graue eſſe præceptũ, maiorem tu quidem nobis ſuppeditas defenſionem pro Paulo, te vero prorſus omni venia priuas. Quid ita? quod nimirũ hoc quod eſſe graue videtur, in veteri Teſtamento tibi oſtendam eſſe perfectum, quo tempore nondũ tantæ virtutis ac philoſophię ſpecimen editum fuerat. Propterea namq; Paulus etiã nõ ſuis verbis legem introduxit, ſed iiſdem ipſis verbis vſus eſt, quibus ille, qui à principio ipſam à ſe latam inuexit, vt nullus veniæ locus relinqueretur iis, qui non illã obſeruaſſent. Illud enim, *Si eſurierit inimicus tuus ciba illum, ſi ſitit potum da illi*, non Pauli primum eſt dictum, ſed Salomonis. Propterea verba poſuit, vt auditori perſuaderet, turpiſſimum eſſe veterem legem, & quam antiqui frequenter adimpleuerunt, nunc ad tantam euectos philoſophiam grauem & moleſtã arbitrari. Et quis illam ex antiquis adimpleuit? dicet aliquis. Multi ſanè alij, ſed Dauid præſertim maiorẽ in modum. Non enim cibauit inimicũ, neq; potum dedit ei tantum, ſed etiam periclitantẽ ſępius à morte liberauit, & cũ in illius poteſtate ſitũ eſſet ipſum occidere, ſemel & bis & ſæpius pepercit. Ac Saul quidẽ ſic eum oderat & auerſabatur poſt innumera beneficia, poſt trophęa pręclara, & partã aduerſus Goliath populo ſalutẽ, vt ne nominis quidẽ ipſius mentionem fieri ſuſtineret, ſed ipſũ à patre deſignaret. Cum enim ſolennitas aduenisſet, quoniam cum dolos texuiſſet aliquos & graues inſidias in eum ſtruxiſſet, illum veniſſe non videbat, vbi eſt, inquit, filius Ieſſe?

Matth. 5. 44. — *Prou. 25. 21.* — *Dauid in veteri lege hoc fecit.* — *1. Reg. 20. 27.*

A καὶ οὐκ ἀφῆκεν ἐναπομεῖναι τῇ πονηρᾷ τῆς τιμωρίας ἐλπίδι. εἶδες νομοθέτου σοφίαν; καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν οὐκ ἀνεχομένων ἄλλως ἑαυτοῖς συνάπτεσθαι, οὕτω εἰσήγαγε τὸν νόμον, ἄκουσον πῶς ὁ Χριστὸς τὸ αὐτὸ τοῦτο νομοθετῶν, οὐ τὸ αὐτὸ τέθεικεν ἔπαθλον· ἀλλ᾽ εἰπών, ὅτι Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς, ὅπερ ἐστὶ τρέφειν καὶ ποτίζειν, οὐκ ἐπήγαγεν, ὅτι τοῦτο γὰρ ποιοῦντες ἄνθρακας πυρὸς σωρεύσετε ἐπὶ τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, ἀλλὰ τί, ὅπως γένησθε ὅμοιοι τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. εἰκότως. Πέτρῳ γὰρ, Ἰακώ-B βῳ καὶ Ἰωάννῃ διελέγετο, καὶ τῷ λοιπῷ τῶν ἀποστόλων χορῷ. διὰ τοῦτο αὐτὸ τέθεικεν ἔπαθλον. εἰ δὲ λέγεις, ὅτι καὶ οὕτω φορτικὸν τὸ ἐπίταγμα, μειζόνως μὲν ὑπὲρ Παύλου πάλιν ἡμῖν ἀπολογῇ, σαυτὸν δὲ πάσης συγγνώμης ἀποστερεῖς. τί δήποτε; ὅτι τοῦτο τὸ δοκοῦν εἶναι φορτικὸν, ἐν τῇ παλαιᾷ σοι δείκνυμι κατορθούμενον, ὅτε οὔπω τοσαύτης φιλοσοφίας ἐπίδειξις ἦν. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος οὐχὶ οἰκείοις ῥήμασι τὸν νόμον εἰσήγαγεν, ἀλλ᾽ αὐταῖς χρησάμενος ταῖς ῥήσεσιν, αἷς ὁ παρὰ τὴν ἀρχὴν αὐτὸν εἰσαγαγὼν ἔθηκεν, ἵνα C μηδεμίαν συγγνώμην καταλείπῃ τοῖς μὴ τηροῦσιν αὐτόν. τὸ γὰρ, Ἐὰν πεινᾷ ὁ ἐχθρός σου, ψώμιζε αὐτὸν, ἐὰν διψᾷ, πότιζε αὐτὸν, οὐχὶ Παύλου ἐστὶ πρῶτον ῥῆμα, ἀλλὰ τοῦ Σολομῶντος. διὰ τοῦτο τὰ ῥήματα τέθεικεν, ἵνα πείσῃ τὸν ἀκροατὴν, ὅτι τῶν αἰσχίστων ἐστὶ, παλαιὸν νόμον καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων κατορθωθέντα πολλάκις, νῦν εἰς τοσαύτην ἐπιδοθέντα φιλοσοφίαν φορτικὸν εἶναι νομίζειν καὶ ἐπαχθῆ. καὶ τίς αὐτὸν τῶν ἀρχαίων κατώρθωσε, φησί; πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι, μάλιστα δὲ ὁ Δαβὶδ μετὰ πλείονος τῆς περιουσίας. οὐ γὰρ D ἐψώμισε τὸν ἐχθρὸν, οὐδὲ ἐπότισε μόνον, ἀλλὰ καὶ κινδυνεύοντα πολλάκις ἐξήρπασε τοῦ θανάτου, καὶ γενόμενος κύριος αὐτοῦ τῆς σφαγῆς, ἐφείσατο καὶ ἅπαξ, καὶ δὶς, καὶ πολλάκις. καὶ ὁ μὲν Σαοὺλ οὕτως αὐτὸν ἐμίσει καὶ ἀπεστρέφετο μετὰ τὰς μυρίας εὐεργεσίας, μετὰ τὰ λαμπρὰ τρόπαια καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ Γολιὰθ σωτηρίαν, ὡς μηδὲ τῆς προσηγορείας ἀνασχέσθαι τῆς ἐκείνου μνησθῆναι, ἀλλ᾽ ἀπὸ τοῦ πατρὸς αὐτὸν καλεῖν. ἑορτῆς γάρ ποτε ἐπιστάσης, ἐπειδὴ δόλον αὐτῷ πλέξας τινὰ, καὶ χαλεπὴν ἐπιβουλὴν ῥάψας, οὐκ εἶδε παραγενόμενον, Ποῦ ἐστί, φησιν, ὁ υἱὸς Ἰεσσαί;

ἐκάλει μὲν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ πατρὸς, ὁμοῦ μὲν διὰ τὴν ἔχθραν οὐχ ὑπομένων ἀναμνησθῆναι τῆς προσηγορίας, ὁμοῦ δὲ νομίζων ἀπὸ τῆς τοῦ πατρὸς δυσγενείας τῇ τοῦ δικαίου λυμαίνεσθαι περιφανείᾳ, ἀθλίως καὶ ταλαιπώρως νομίζων. μάλιστα μὲν γὰρ, εἰ καὶ κατηγορεῖν εἶχε τοῦ πατρὸς, οὐδὲν τοῦτο κατέβλαπτε τὸν Δαβίδ. τῶν γὰρ αὐτῷ πεπραγμένων ὑπεύθυνός ἐστιν ἕκαστος, καὶ ἀπὸ τούτων ἐπαινεῖσθαι καὶ κατηγορεῖσθαι δύναται. νυνὶ δὲ πονηρίαν οὐδεμίαν ἔχων εἰπεῖν, τὴν τοῦ γένους δυσγένειαν εἰς μέσον ἔφερε· ταύτῃ προσεδόκησεν ἐπισκοτίζειν αὐτοῦ τὴν λαμπρότητα, ὅπερ καὶ αὐτὸ ἐσχάτης ἀνοίας ἦν. ποῖον γὰρ ἔγκλημα τὸ ἐξ εὐτελῶν εἶναι καὶ ταπεινῶν; ἀλλ' οὐκ ᾔδει ταῦτα ἐκεῖνος φιλοσοφεῖν. ὁ μὲν οὖν Σαοὺλ υἱὸν Ἰεσσαὶ ἐκάλει· ὁ δὲ Δαβὶδ εὑρὼν αὐτὸν ἔνδον ἐν τῷ σπηλαίῳ καθεύδοντα, οὐκ ἐκάλεσεν αὐτὸν υἱὸν Κὶς, ἀλλὰ τῷ τῆς τιμῆς ὀνόματι. Οὐ γὰρ μὴ ἐπαγάγω τὴν χεῖρά μου, φησὶν, ἐπὶ χριστὸν κυρίου. οὕτω καθαρὸς ἦν ὀργῆς καὶ μνησικακίας ἁπάσης· χριστὸν κυρίου καλεῖ τὸν τοσαῦτα ἠδικηκότα, τὸν τοῦ αἵματος αὐτοῦ διψῶντα, τὸν μετὰ μυρίας εὐεργεσίας πολλάκις αὐτὸν ἐπιχειρήσαντα ἀνελεῖν. οὐ γὰρ ἐσκόπει τί παθεῖν ἐκεῖνος ἄξιος ἦν, ἀλλ' ἐσκόπει τί καὶ ποιῆσαι καὶ εἰπεῖν αὐτῷ πρέπον ἦν, ὅπερ μέγιστος ὅρος φιλοσοφίας ἐστί. τί τοῦτο; ὥσπερ ἐν δεσμωτηρίῳ λαβὼν τὸν ἐχθρὸν, διπλῷ κατεχόμενον δεσμῷ, μᾶλλον δὲ τριπλῷ, καὶ τῇ τοῦ τόπου στενοχωρίᾳ, καὶ τῇ τῶν βοηθησόντων ἐρημίᾳ, καὶ τῇ τοῦ ὕπνου ἀνάγκῃ, οὐκ ἀπαιτεῖς δίκην οὐδὲ τιμωρίαν αὐτόν; οὐχί, φησίν. οὐ γὰρ τί παθεῖν δίκαιος οὗτος ἐστὶν, ὁρῶ νῦν, ἀλλὰ τί ποιῆσαι ἐμοὶ προσῆκεν. οὐκ εἶδε πρὸς τὴν εὐκολίαν τῆς σφαγῆς, ἀλλ' εἶδε πρὸς τὴν ἀκρίβειαν τῆς αὐτῷ πρεπούσης φιλοσοφίας. καίτοι τί τῶν τότε οὐκ ἦν ἱκανὸν διαναστῆσαι αὐτὸν πρὸς τὴν σφαγήν; ὃ δεδεμένον αὐτῷ παραδοθῆναι τὸν ἐχθρόν; ἴστε γὰρ δήπου τοῦτο, ὡς μειζόνως ἐπιτρέχομεν τοῖς εὐκολίας γέμουσι πράγμασι, καὶ ἡ τοῦ κατορθῶσαι ἐλπὶς μείζονα τῆς πράξεως ἡμῖν ἐπιθυμίαν ἐντίθησιν, ὥσπερ καὶ ἐπ' ἐκείνου τότε ἦν. ἀλλ' ὁ στρατηγὸς τότε συμβουλεύων καὶ διεγείρων; ἀλλ' ἡ μνήμη τῶν προελθόντων; ἀλλ' οὐδέν. αὐτὸν ἐκίνησε πρὸς τὸν φόνον· αὐτὸ μὲν οὖν αὐτὸν τὸ τῆς σφαγῆς εὔκολον ἀπέστρεψεν.

Illum quidem à patre deſignabat, ſimul quidem non ſuſtinens eius nominis pręodio nimio meminiſſe, ſimul verò exiſtimans ignobilitate patris poſſe iuſti claritatē obſcurari, quæ opinio miſera planè fuit & infœlix; præſertim cū nihil hoc deberet nocere Dauidi, quamuis aliquod parenti crimen obiici poſſet. Rerum enim à ſe geſtarum rationem reddere debet vnuſquiſque, atque ex illis vel laudem vel vituperium meretur. Iam vero cum nullum ſcelus poſſet obiicere, generis ignobilitatem in medium protulit: & hac ratione ſperauit ſe poſſe claritatē eius obſcurare, quod extræme fuit dementiæ. Quod enim crimen eſt ex vilibus & humilibus ortum eſſe parentibus? At ille tantam philoſophiam non callebat. Saul igitur eum Ieſſe filium vocabat, Dauid autem cum illum intus in ſpelunca dormientem offendiſſet, non eum filium Cis, ſed dignitatis nomine vocauit, Non enim iniiciam manum meam, inquit, in Chriſtum Domini. Sic ab ira mundus erat & ab iniuriarū omni memoria: Chriſtum Domini vocat eum, à quo tot affectus erat iniuriis, qui ſanguinem eius ſitiebat, & poſt innumera beneficia multoties illum aggreſſus eſt interimere. Non enim ſpectabat, quid ille pati commeruiſſet, ſed ſpectabat, quid ipſum facere vel dicere conueniret, qui ſupremus limes eſt philoſophiæ. Quod nam illud tandem? tanquā incarcere tenens inimicum dupli ci vinctum compede vel triplici potius, & anguſtiis loci, & auxiliatorū inopia, & ſomni neceſſitate, non exigis ab illo pœnas nec ſuppliciū? Nequaquā inquit, Non enim quid ille pati mereatur nūc conſidero; ſed quid feciſſe me deceat. Non reſpiciebat cædis facilitatem, ſed conuenientis ſibi philoſophiæ ſanctitatē reſpiciebat. Tametſi quid eorū quæ tunc aderant non idoneum erat ad illum ad cædem impellendū? Quod vinctus ei traditus erat inimicus. Scitis enim hoc nimirum, nos ad ea exequēda prōptius aduolare, quę facilitatis plena ſunt, & proſperi ſpes ſucceſſus efficit, vt ad remagendam maiori cupiditate exardeſcamus, quod & in illo tū accidit. Nunquid tū exercitus dux cōſulebat & incitabat? nunquid præteritarum rerū memoria? ſed nihil ad cędē illū impulit: immo ipſa cædis facilitas auocauit.

Non eſt crimen nō eſſe nobili loco natū.

1 Reg. 26. 10.

Cur Saulem pepercerit Dauid.

Veniebat enim illi in mentem idcirco A Deum illum tradidiſſe, vt maiorem illi patientiæ materiam & occaſionem præberet. Ac vos quidem illum fortaſſe miramini, quod nullius ex præteritis malis recordatus ſit: ego vero propter aliud multo maius ipſum obſtupeſco. Quid illud rei eſt? quod futurorum quidem metus eum ad inimicum necandum impulerit. Quippe qui probè nouerat eum ſemel ex ipſius manibus elapſum rurſum illi ſtructurum inſidias: ſed maluit aduerſarium liberum dimittere ac periculum ſubire, quã vt ſalutis ſuę ſecuritati conſuleret, hoſtem necare. Quid cum magno illo genero B ſoque animo conferri poſſit, qui cum oculum effodi lex pro oculo iubeat, & dentem pro dente, ac par pari referri, non modo id non fecit, ſed & multo maiorem patientiam præ ſe tulit? quanquam ſi tum Saulem necaſſet, ſic quoque illi patientiæ laus illæſa manſiſſet, non modo quod non vltus eſſet, cum nec ipſe prior percuſſiſſet, verum etiam quod dictum illud, Oculum pro oculo, longè maiori modeſtia viciſſet. Non enim pro vna cæde vnam rependiſſet, ſed pro multis mortibus, quas C ille intulerat, dum non ſemel non bis, ſed multoties ipſum occidere conatus erat, vnam illaturus mortem fuiſſet: immo vero non idcirco tantum, ſed etiam quod metu futuri adactus ad vltionem progrederetur, hoc quoque præter ea quæ dicta ſunt integram illi tolerantiæ coronã acquirit. Qui enim propter ea quæ acciderant, in eum iratus eſſet ac pœnas exegiſſet, tolerantiæ laudem conſequi minimè poſſet: cum vero qui præterita multa eaque grauia prætermittens metu imminentium periculorum ſaluti ſuæ proſpicere, atque D idcirco ad vltionem progredi cogeretur, nemo poſſet modeſtiæ corona priuare. Veruntamen Dauid ne hoc quidem fecit, ſed nouum quoddam & inſolitum patientiæ genus adinuenit, & neque memoria præteritorum, neq; futurorum metus, neque ducis exercitus cohortatio, nec ſolitudo loci, non facilitas cædis, non aliud quicquam ad homicidium illum impulit, ſed tanquam alicui de ſe bene merito, cuique magna beneficia tuliſſet accepta, ſic inimico homini, à quo fuerat affectus iniuriis, pepercit.

Deut. 19.21.

Dauidis quanta virtus.

A ἐνενόησε γάρ, ὅτι διὰ τοῦτο παρέδωκεν αὐτὸν ὁ θεός, ἵνα αὐτῷ πλείονα φιλοσοφίας ὑπόθεσιν παράσχῃ καὶ ἀφορμήν. ὑμεῖς μὲν οὖν αὐτὸν ἴσως θαυμάζετε, ὅτι οὐδενὸς ἐμνήσθη τῶν παρελθόντων κακῶν· ἐγὼ δὲ δι' ἕτερον πολλῷ μεῖζον αὐτὸν ἐκπλήττομαι. ποῖον δὲ τοῦτο; ὅτι οὐδὲ ὁ φόβος αὐτὸν τῶν μελλόντων ὤθησε πρὸς τὸ διαχειρίσασθαι τὸν ἐχθρόν. ᾔδει γὰρ σαφῶς, ὅτι διαφυγὼν αὐτοῦ τὰς χεῖρας, πάλιν κατ' αὐτοῦ στήσεται· ἀλλ' εἵλετο μᾶλλον αὐτὸς κινδυνεύειν ἀπολύσας τὸν ἠδικηκότα, ἢ τῆς καθ' ἑαυτὸν ἀσφαλείας προνοῶν διαχειρίσασθαι τὸν πολέμιον. τί γένοιτ' ἂν οὖν B ἴσον τῆς μεγάλης καὶ γενναίας ἐκείνης ψυχῆς, ὅς, τοῦ νόμου κελεύοντος ἐξορύττειν ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος, καὶ τοῖς ἴσοις ἀμύνεσθαι, οὐ μόνον τοῦτο οὐκ εἰργάσατο, ἀλλὰ καὶ πολλῷ πλείονα φιλοσοφίαν ἐπεδείξατο, καίτοι εἰ ἀνῃρήκει τότε τὸν Σαοὺλ, καὶ οὕτως αὐτῷ τῆς φιλοσοφίας ἐγκώμιον ἀκέραιον ἔμενεν, οὐ μόνον ὅτι ἠμύνατο, οὐκ αὐτὸς ἄρχων χειρῶν ἀδίκων, ἀλλ' ὅτι καὶ ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, μετὰ πολλῆς ἐνίκα τῆς ἐπιεικείας. οὐ γὰρ ἀντὶ μιᾶς σφαγῆς μίαν ἐπῆρεν, ἀλλ' ὅτι πολλῶν θανάτων, ὧν ἐκεῖνος C ἐπήγαγεν, οὐχ ἅπαξ, οὐ δίς, ἀλλὰ πολλάκις αὐτὸν ἐπιχειρήσας ἀνελεῖν, ἕνα ἔμελλεν ἐπαγαγεῖν θάνατον· μᾶλλον δὲ οὐ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ δεδοικότα τὸ μέλλον οὕτως ἐπὶ τὴν ἄμυναν ἔρχεσθαι, καὶ τοῦτο μετὰ τῶν εἰρημένων ὁλόκληρον αὐτῷ τὸν τῆς ἀνεξικακίας διετήρει στέφανον. ὁ μὲν γὰρ ὑπὲρ τῶν γεγενημένων εἰς αὐτὸν ὀργιζόμενος καὶ τιμωρίαν ἀπαιτῶν, οὐκ ἂν δύναιτο τῶν τῆς ἀνεξικακίας ἐπιτυχεῖν ἐγκωμίων· τὸν δὲ τὰ μὲν παρελθόντα πάντα πολλὰ ὄντα καὶ χαλεπὰ ἀφέντα, ὑπὲρ δὲ τοῦ μέλλοντος δεδοικότα καὶ D προκατασκευάζοντα ἀσφάλειαν ἑαυτῷ, καὶ διὰ τοῦτο ἀναγκαζόμενον ἐπὶ τὴν ἄμυναν ἀνέρχεσθαι, οὐδεὶς ἂν τῶν τῆς ἐπιεικείας ἀποστερήσειε στεφάνων. ἀλλ' ὅμως ὁ Δαβὶδ οὐδὲ τοῦτο ἐποίησεν, ἀλλὰ καινόν τινα καὶ παράδοξον εὗρε φιλοσοφίας τρόπον· καὶ οὔτε ἡ μνήμη τῶν παρελθόντων, οὐχ ὁ φόβος τῶν μελλόντων, οὐχ ἡ προτροπὴ τοῦ στρατηγοῦ, οὐχ ἡ ἐρημία τοῦ τόπου, οὐ τὸ τῆς σφαγῆς εὔκολον, οὐκ ἄλλο οὐδὲν διήγειρεν αὐτὸν πρὸς τὸν φόνον· ἀλλ' ὥσπερ εὐεργέτου τινός, καὶ τὰ μεγάλα αὐτὸν πεποιηκότος ἀγαθά, οὕτω τοῦ ἐχθροῦ καὶ λελυπηκότος ἐφείσατο.

ποίαν οὖν ἕξομεν ἡμεῖς συγγνώμην, ἁμαρτημάτων πρότερον ἐληλυθότων μνημονεύοντες, καὶ τοὺς λελυπηκότας ἀμυνόμενοι, ὅταν ὁ ἀναίτιος ἐκεῖνος, τοσαῦτα μὲν πεπονθώς, πλείονα δὲ καὶ χαλεπώτερα προσδοκῶν αὐτῷ συμβήσεσθαι κακὰ ἀπὸ τῆς τοῦ ἐχθροῦ σωτηρίας, φαίνηται φειδόμενος οὕτως, ὡς ἑλέσθαι κινδυνεῦσαι μᾶλλον αὐτὸς, καὶ μετὰ φόβου καὶ τρόμου ζῆν, ἢ τὸν μέλλοντα μυρία πράγματα αὐτῷ παρέχειν ἀποσφάξαι δικαίως; τὴν μὲν οὖν φιλοσοφίαν ἐκ τούτων ἔστιν ἰδεῖν, ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἔσφαξε, τοσαύτης οὔσης ἀνάγκης, ἀλλ᾽ οὐδὲ ῥῆμα βλάσφημον εἰς αὐτὸν ἐξήνεγκε, καίτοι ταῦτα μὴ μέλλοντος αὐτοῦ ἀκούσεσθαι τοῦ ὑβριζομένου. καίτοιγε ἡμεῖς καὶ φίλους λέγομεν πολλάκις κακῶς ἀπόντας, ἐκεῖνος δὲ οὐδὲ τὸν ἐχθρὸν καὶ τοσαῦτα ἠδικηκότα. τὴν μὲν οὖν φιλοσοφίαν ἐκ τούτων ἔστιν ἰδεῖν· τὴν δὲ φιλανθρωπίαν, καὶ τὴν ἄλλην κηδεμονίαν, ἐξ ὧν μετὰ ταῦτα ἐποίησε. τὸ γὰρ κράσπεδον κόψας τοῦ ἱματίου, καὶ τὸν φακὸν τοῦ ὕδατος ὑφελόμενος, ἀπελθὼν πόρρωθεν, καὶ στὰς ἐβόησε, καὶ τῷ διασωθέντι ταῦτα ὑπέδειξεν, οὐχὶ πρὸς ἐπίδειξιν καὶ φιλοτιμίαν τοῦτο ποιῶν, ἀλλὰ διὰ τῶν ἔργων αὐτὸν πεῖσαι βουλόμενος, ὅτι εἰκῆ καὶ μάτην αὐτὸν ὑπώπτευεν, ὡς ἐχθρὸν, καὶ διὰ τοῦτο αὐτὸν πρὸς φιλίαν ἐπισπάσασθαι σπεύδων. ἀλλ᾽ ὅμως οὐδὲ οὕτως αὐτὸν πείσας, καὶ δυνάμενος διαχειρίσασθαι, πάλιν εἵλετο μᾶλλον ἐκπεσεῖν τῆς πατρίδος καὶ ἐν ἀλλοτρίᾳ διατρίβειν, καὶ καθ᾽ ἑκάστην ταλαιπωρούμενος ἡμέραν, τὴν ἀναγκαίαν αὐτῷ πορίζειν τροφὴν, ἢ μένων οἴκοι λυπεῖν τὸν ἐπίβουλον. τί γένοιτ᾽ ἂν ἡμερώτερον τῆς ἐκείνου ψυχῆς; ὄντως δικαίως ἔλεγε, Μνήσθητι, κύριε, τοῦ Δαβὶδ, καὶ πάσης τῆς πραότητος αὐτοῦ. τούτου καὶ ἡμεῖς μιμησώμεθα, καὶ μήτε λέγωμεν, μήτε ποιῶμεν κακῶς τοὺς ἐχθροὺς, ἀλλὰ καὶ εὐεργετῶμεν κατὰ δύναμιν. ἡμᾶς γὰρ ἑαυτοὺς εὖ ποιήσομεν μᾶλλον, ἢ ἐκείνους. Ἂν γὰρ ἀφῆτέ, φησι, τοῖς ἐχθροῖς ὑμῶν, ἀφεθήσεται ὑμῖν. ἄφες δουλικὰ ἁμαρτήματα, ἵνα λάβῃς συγχώρησιν δεσποτικῶν ἁμαρτημάτων· εἰ δὲ μεγάλα ἠδίκησεν, ὅσῳ περ ἂν μείζονα ἀφῇς, τοσούτῳ μείζονα λήψῃ τὴν συγχώρησιν. διὰ γὰρ τοῦτο ἐδιδάχθημεν λέγειν, Ἄφες ἡμῖν, καθὼς ἀφίεμεν· ἵνα μάθωμεν ὅτι τὸ μέτρον τῆς ἀφέσεως παρ᾽ ἡμῶν πρότερον λαμβάνει τὴν ἀρχήν

A Quamnam igitur veniam merebimur nos, qui præteritorum delictorum memores ſumus, & eos vlciſcimur, qui nos læſerint, cum innocens ille tot mala paſſus, quique plura & grauiora ſibi a ſalutis ſuæ hoſte expectabat euentura, ſic peperciſſe videatur, vt periculum ipſe ſubire maluerit, atque in metu ac tremore viuere, quam eum quem ſibi innumeras moliturum inſidias ſciebat, iure occidere. Eius itaque patientiam ex his cernere licet, quod non modo tanta imminente neceſſitate nō intere-merit, ſed neq; maledicū in eum verbū vllum protulerit, licet is quem læſurus B fuiſſet, minimè audiuiſſet. Atqui nos etiam amicos ſæpenumero abſentes conuitiis inceſſimus, at ille ne inimicum quidem, à quo tot fuerat affectus iniuriis. Ac patientiam quidem ex his licet cognoſcere, benignitatem autem ac reliquam ſolicitudinem ex iis, quæ poſtea præſtitit. Quod enim fimbriam veſtis abſciderit, quod aquæ ſcyphum ſubtraxerit, quod longè ſecedens & ſtans clamarit, atque à ſe ſeruato incolumi hæc ſignificarit, non ad oſtentationem & ambitionem id fecit, verum C vt operibus ipſis ei perſuaderet, ſe immerito ac ſine cauſſa tanquam hoſtem illi fuiſſe ſuſpectum, & hac ratione ſtuduit illum ad amicitiā prouocare. Veruntamen cum ne ſic quidem illum flectere potuiſſet, atque è medio poſſet tollere, rurſus patria carere maluit, & peregrè viuere, atque in malis quotidie verſari, dum neceſſarium ſibi victum compararet, quā domi manendo in[...]torem ſuum lædere. Quid illius anima lenius reperiri poſſit? Merito ſanè dicebat, Meměto Domine Dauid, & omnis manſuetudinis eius. Hūc imitemur nos quoque, ac neque dicamus, neque faciamus inimicis quicquā mali, ſed & pro viribus de illis bene mereamur: ſiquidem de nobis ipſis potius, quam de illis bene merebimur. Si enim, inquit, dimiſeritis inimicis veſtris, dimittetur vobis. dimitte ſeruilia peccata, vt veniam herilem obtineas peccatorum: quod ſi magnam intulerit iniuriam, quanto maiora dimiſeris, tanto maiorem veniam obtinebis. Propterea namque dicere edocti ſumus, Dimitte nobis, ſicut nos dimittimus: vt diſcamus remiſſionis modum initium à nobis accipere.

Dauidis patientiā exaggeratur.

1.Reg.26.

Pſal.131.1.

Matt.6.14

Matt.6.12

Itaque quanto grauiora mala intulerit inimicus, tanto maioribus afficit beneficiis. Properemus igitur, & cum iis qui nos læſerint, reconciliari feſtinemus, ſiue iure ſiue iniuria ſint irati. Si enim hic fueris reconciliatus, illic à iudicio liberaberis: ſin autem interim dum inimicitiæ perſeuerant, mors interueniens odium è medio tollat, illic deinceps iudicium conſtituatur neceſſe eſt. Vt igitur homines multi qui inter ſe controuerſantur, ſi quidem extra forum amicè litem inter ſe componant, damno metu, periculiſque multis ſe liberant, dum ex animi ſententia litis eis terminatio ſuccedit: quod ſi iudici negotium ſuum permittant, nihil aliud inde præter pecuniæ iacturam & pœnam perſæpe, atque immortalium inimicitiarum continuationem reportabunt: ita hic quoque ſi dum in hac vita verſamur, lites componamus, omni nos ſupplicio liberabimus: ſin autem in odio perſeuerantes, ad tremendum illud iudicium abeamus, illius iudicis calculo damnati extremo planè ſupplicio plectemur, & vtrique pœnas ineuitabiles ſuſtinebimus, vnus quidem iniuſtè iratus, propterea quod iniuſtè, alter autem iuſtè iratus quod iuſtè memoriam iniuriæ conſeruarit. Licet enim iniuſtò quippiam mali paſſi fuerimus, veniam dari par eſt iis, à quibus iniuria læſi fuerimus. Ac vide quo pacto eos qui præter ius faſque moleſtiam intulerunt, impellat, & vrgeat ad reconciliationem cum illis quos læſerint. Si offeras munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduerſum te: vade, prius reconciliare fratri tuo. Non dixit, collige, ſacrificium offer, ſed, reconciliare, ac deinde offer. Sine ibi iaceat, inquit, vt oblationis neceſſitas etiam inuitum reconciliari cogat eum, qui iuſte fuerit iratus. Vide quo pacto rurſus hortetur vt ad eum qui nos offendit, veniamus, dicens: Dimittite debitoribus veſtris, vt & pater veſter dimittat delicta veſtra. Non enim exiguam mercedem propoſuit, ſed eam etiam quæ boni operis magnitudinem longè excederet. Hæc igitur omnia nobis ob oculos ponentes, ac remunerationē hac de cauſſa nobis propoſitam mente verſantes,

Matt.5.24

Mar.11.25

ὥστε ὅσῳ περ ἂν χαλεπώτερα ὁ ἐχθρὸς ἐργάσηται κακὰ, τοσούτῳ μειζόνως εὐεργετεῖ. σπεύδωμεν τοίνυν καὶ ἐπειγώμεθα καταλλάττεσθαι πρὸς τοὺς λελυπηκότας, εἴτε δικαίως, εἴτε ἀδίκως
C ὀργίζονται. ἂν μὲν γὰρ ἐνταῦθα καταλλαγῇς, ἀπηλλάγης τῆς ἐκεῖ κρίσεως· ἐὰν δὲ μεταξὺ, μενούσης τῆς ἔχθρας, θάνατος ἐπιστὰς ἀπαγάγῃ τὴν ἀπέχθειαν μεσολαβήσας, ἐκεῖ λοιπὸν εἰσαχθῆναι τὴν δίκην ἀνάγκη. καθάπερ οὖν πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους ἀμφισβητοῦντες, ἂν μὲν ἔξω φιλικώτερον διαλύσωνται πρὸς ἀλλήλους, καὶ ζημίας καὶ φόβου καὶ κινδύνων πολλῶν ἑαυτοὺς ἀπαλλάττουσι, κατὰ γνώμην ἑκατέροις τοῦ τέλους τῆς δίκης ἐκβαίνοντος, ἂν δὲ τῷ δικαστῇ τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἐπιτρέψωσι, καὶ
D χρημάτων ζημία καὶ τιμωρία πολλάκις, καὶ τὸ τὴν ἔχθραν μένειν ἀκίνητον αὐτοῖς περιέσται· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, ἂν μὲν κατὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν διαλυσώμεθα, πάσης ἑαυτοὺς κολάσεως ἀπαλλάξομεν· ἂν δὲ ἐχθροὶ μένοντες, εἰς τὸ δικαστήριον ἀπέλθωμεν ἐκεῖνο τὸ φοβερὸν, τὴν ἐσχάτην δώσομεν δίκην ἐπὶ τῇ ψήφῳ τοῦ δικαστοῦ πάντως ἐκείνου, καὶ ἀμφότεροι τιμωρίαν ὑποστησόμεθα ἀπαραίτητον, ὁ μὲν ἀδίκως ὀργιζόμενος, διὰ τοῦτο ὅτι ἀδίκως, ὁ δὲ δικαίως, διὰ τοῦτο ὅτι δικαίως ἐμνησικάκησε. κἂν
E γὰρ ἀδίκως ὦμεν τι πεπονθότες κακῶς, συγχώρησιν δεῖ προσνέμειν τοῖς ἠδικηκόσι. καὶ σκόπει πῶς τοὺς ἀδίκως λυπήσαντας ὠθεῖ καὶ κατεπείγει πρὸς τὴν καταλλαγὴν τῶν ἠδικημένων. Ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου, φησὶν, ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, κἀκεῖ μνησθῇς ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ὕπαγε, πρότερον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου. Οὐκ εἶπε, συνάγαγε, προσένεγκε τὴν θυσίαν, ἀλλὰ, διαλλάγηθι, καὶ τότε προσένεγκε· ἄφες αὐτὴν κεῖσθαι, φησὶν, ἵνα ἡ ἀνάγκη τῆς προσφορᾶς καὶ ἄκοντα καταναγκάσῃ πρὸς τὴν καταλλαγὴν ἐλθεῖν τὸν
F δικαίως ὀργιζόμενον. ὅρα πῶς προτρέπει πάλιν πρὸς τὸν προξενήσαντα ἐλθεῖν, Εἰπὼν, Ἄφετε τοῖς ὀφειλέταις ὑμῶν, ὅπως καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν ἀφήσῃ ὑμῶν τὰ παραπτώματα. οὐ γὰρ μικρὸν τέθεικε μισθὸν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ὑπερβαίνοντα τὸ τοῦ κατορθώματος μέγεθος. ταῦτ' οὖν ἅπαντα ἐννοοῦντες, καὶ τὴν ἀμοιβὴν τὴν ἐπὶ τούτῳ γινομένην λογιζόμενοι,

A καὶ ὡς οὐ πολλοῦ καμάτου καὶ σπουδῆς ἐστιν ἁμαρτήματα ἀπαλεῖψαι, συγχωροῦμεν τοῖς ἡμᾶς ἠδικηκόσιν. ὃ γὰρ διὰ νηστείας καὶ ὀδυρμῶν καὶ εὐχῶν καὶ σάκκου καὶ σποδοῦ καὶ μυρίας ἐξομολογήσεως μόλις ἕτεροι κατορθοῦσι, τὸ τὰ ἁμαρτήματα ἐξαλεῖψαι λέγω τὰ ἑαυτῶν, τοῦτο ἔξεστιν ἡμῖν ῥᾳδίως ποιεῖν χωρὶς σάκκου καὶ σποδοῦ καὶ νηστείας, ἂν μόνον ἀπὸ τῆς διανοίας ἐξαλείψωμεν τὴν ὀργὴν, καὶ μετ᾽ εἰλικρινείας ἀφῶμεν τοῖς ἠδικηκόσιν ἡμᾶς. ὁ δὲ τῆς εἰρήνης καὶ ἀγάπης θεὸς πάντα θυμὸν καὶ πικρίαν καὶ ὀργὴν τῆς ψυχῆς ἐξορίσας τῆς ἡμετέρας, καταξιώσαι κατὰ τὴν τῶν μελῶν ἀκολουθίαν μετ᾽ ἀκριβείας συνδεδεμένους ἀλλήλοις, B ὁμοθυμαδὸν ἐν ἑνὶ στόματι καὶ μιᾷ ψυχῇ διηνεκῶς ἀναπέμπειν τοὺς ὀφειλομένους εὐχαριστηρίους ὕμνους αὐτῷ, ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

quamque non magni ſit laboris aut ſtudij peccata delere, his à quibus læſi fuimus, veniam demus. Quod enim alij ieiunio, planctibus, precibus, ſacco, cinere, ac diuerſis pœnitentiæ auſteritatibus vix perficiunt, vt nimirũ ſua peccata deleant, hoc nobis ſine ſacco & cinere ac ieiunio facile licet præſtare, ſi n[illegible] do ex animo iram deleamus, eiſque qui nos iniuria læſerint, ſyncerè dimittamus. Deus autem pacis & caritatis omnem furorem, & acerbitatem, & iram ex anima noſtra exterminans nobis largiatur, vt iuxta membrorum ordinem inter nos nexumque firmiter copulati vnanimiter vno ore, vnaque anima perpetuo gratiarum actionis hymnos ipſi debitos offeramus, quoniam ipſi gloria & imperium in ſecula ſeculorum. Amen.

Εἰς τὸ, Ἀσπάσασθε Πρίσκιλλαν καὶ Ἀκύλαν, καὶ τὰ ἑξῆς. λόγ. α.

ΠΟλλοὺς ὑμῶν οἶμαι θαυμάζειν ἐπὶ τὴν περικοπὴν τῆς ἀποστολικῆς ἀναγνώσεως ταύτης, C μᾶλλον δὲ πάρεργον ἡγεῖσθαι καὶ περιττὸν τοῦτο τῆς ἐπιστολῆς τὸ μέρος, διὰ τὸ προσρήσεις ἔχειν μόνον συνεχεῖς καὶ ἐπαλλήλους. διὸ δὴ καὶ αὐτὸς ἑτέρωσε τήμερον ὡρμημένος, ἀποστὰς ἐκείνης τῆς ὑποθέσεως, εἰς ταύτην καθεῖναι παρασκευάζομαι, ἵνα μάθητε ὅτι τῶν θείων γραφῶν οὐδὲν περιττὸν, οὐδὲν πάρεργόν ἐστι, κἂν ἰῶτα ἓν, κἂν μία κεραία ᾖ, ἀλλὰ καὶ ψιλὴ πρόσρησις πολὺ πέλαγος ἡμῖν ἀνοίγει νοημάτων. καὶ τί λέγω, ψιλὴ D πρόσρησις; πολλάκις καὶ ἑνὸς στοιχείου προσθήκη, ὁλόκληρον νοημάτων εἰσήγαγε δύναμιν. καὶ τοῦτο ἐπὶ τῆς τοῦ Ἀβραὰμ προσηγορίας ἐστὶν ἰδεῖν. πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον παρὰ φίλου μὲν ἐπιστολὴν δεχόμενον, μὴ τὸ σῶμα τῆς ἐπιστολῆς ἀναγινώσκειν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν κάτω κειμένην πρόσρησιν, κἀκεῖθεν μάλιστα στοχάζεσθαι τὴν τοῦ γεγραφότος διάθεσιν· Παύλου δὲ γράφοντος, μᾶλλον δὲ οὐ τοῦ Παύλου, ἀλλὰ τῆς τοῦ πνεύματος χάριτος τὴν ἐπιστολὴν ὑπαγορευούσης ὁλοκλήρῳ πόλει καὶ δήμῳ τοσούτῳ, καὶ

In illud Salutate Priſcillam & Aquilam, & quæ ſequuntur ſermo I. Rom.19.3.

Eodem interprete.

MVltos arbitror ex vobis mirari lectionis Apoſtolicę locum iſtum, vel potius minus neceſſariam ac ſuperuacaneam ducere partem iſtam epiſtolæ, quod ſalutationes tantum frequentes habeat ac ſibi inuicem ſuccedentes. Quam ob cauſſam & ipſe hodierno die curſum orationis aliò flectens ab illo digreſſus argumento ad hoc diuertere ſum paratus, vt in ſacris ſcripturis nihil ſuperuacaneum eſſe intelligatis & non neceſſarium, ſiue vnum iota ſit, ſiue apex vnus, immo etiam ſimplex ſalutatio magnum nobis pelagus aperit ſententiarum. Quid dico ſimplex ſalutatio? ſæpe vel literæ vnius acceſſio integram agmen ſententiarum inuexit. Atque hoc in nomine Abrahæ videre licet, An non enim abſurdum eſt eum quidem qui epiſtolam acceperit ab amico, non corpus tantum epiſtolę, legere ſed etiam in fine poſitam ſalutationem, atque inde maximè ſcriptoris affectum coniicere: cum vero ſcribat Paulus, vel potius non Paulus, ſed Spiritus gratia dictet epiſtolam ad integrã ciuitatem ac tantum populum, &

In ſcripturo nihil ſuperfluũ.

per illos orbi terrarum vniuerſo,ſuperuacaneum aliquid eorũ, quę in ea ſunt arbitrari,eaque perfunctoriè percurrere, neque cogitare hanc ob cauſſam omnia ſuſque deq; verti? Hoc enim eſt, hoc plane, quod magnam negligentiã nobis ac torporem ingenerat, quod nõ omnes ſcripturas legamus, ſed ea quæ cenſemus dilucidiora,ſeligamus, cæterorum nullã rationem habeamus. Hoc etiam hæreſes introduxit, quod totum corpus nolumus perlegere,quodque ſuperfluũ aliquid eſſe minuſque neceſſarium arbitremur. Propterea nos in alia quidẽ omnia ſtudiũ omne conferimus non in ſuperflua tantũ, ſed &in ea quæ inutilia ſunt & noxia: ſcripturarũ autẽ peritia negligitur ac deſpicitur. Atque illi quidẽ qui certaminis equorum ſpectacula ad ſtuporem vſque mirantur,& nomen & gregẽ & genus & patriã & educationem equorũ diligentiſſime poſſunt referre,atque annos vitę, curſuſq; vehementiam, & quis cum quo ſi fuerit copulatus, victoriam reportabit, & quis equus ex his vel illis emiſſus carceribus, & à quo ſi agitatore regatur vincet in curſu, & longo interuallo aduerſarium antecedet. Illi etiam qui ſaltationibus vacant,nihilo minorem quã iſti, ſed & maiorẽ erga illos qui in theatris indecorè ſe gerunt,inſaniam præ ſe ferunt, mimos dico & ſaltatriculas, dũ & genus ipſarum & patriam & educationem & alia cuncta commemorant: nos autem ſi interrogemur,quot& quę Pauli ſint epiſtolæ, ne numerum quidẽ ſcimus exprimere. Quod ſi ſint nõnulli qui numerum nouerint,quænã tamen, vrbes epiſtolas acceperint, ſi interrogẽtur,quid ſit reſpondendũ ignorant. Atque homo quidẽ eunuchus & barbarus innumeris curis,negotiiſq; diſtractus innumeris,ita libris affixus erat, vt ne itineris quidem tempore interquieſceret, ſed in curru ſedens diligentem lectioni ſcripturæ operam daret: nos autem qui ne minima quidem parte illius occupationum vrgemur,vel ipſis nominibus epiſtolarum terremur,idque cum ſingulis diebus dominicis hic conueniamus, & ſacris lectionibus audiẽdis vacemus. Verumenimuero ne in ſolã reprehenſionẽ ſermonem impendamus, age ſalutationem ipſam, quæ ſuperuacanea videtur eſſe atque importuna, in medium adducamus. Si enim explicetur,

Vnde hæreſes natæ ſint.

Act. 8. 27.

Salutationis expoſitio.

A δι' ἐκείνων τῇ οἰκουμένῃ πάσῃ, νομίζειν περιττόν τι εἶναι τῶν ἐγκειμένων, καὶ παρατρέχειν ἁπλῶς, καὶ μὴ ἐννοεῖν, ὅτι ταῦτα, πάντα τὰ ἄνω κάτω πεποίηκε, τοῦτο γάρ ἐστι, τοῦτο, ὃ πολλῆς ῥᾳθυμίας ἡμᾶς ἐνέπλησε, τὸ μὴ πάσας ἐπιέναι τὰς γραφὰς, ἀλλ' ἃ νομίζομεν εἶναι σαφέστερα, ταῦτα ἐκλεγομένους, τῶν ἄλλων μηδένα ποιεῖσθαι λόγον. τοῦτο καὶ τὰς αἱρέσεις εἰσήγαγε, τὸ μὴ βούλεσθαι ἅπαν ἐπιέναι τὸ σῶμα, τὸ νομίζειν εἶναί τι περιττὸν καὶ πάρεργον. διὰ τοῦτο τὰ μὲν ἄλλα ἅπαντα ἡμῖν ἐσπούδασται, οὐχὶ τὰ περιττὰ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀνόητα καὶ βλαβερά·
B τῶν γραφῶν δὲ ἡ ἐμπειρία ἠμέληται καὶ περιώπται. καὶ οἱ μὲν πρὸς τὴν θεωρίαν τῆς τῶν ἵππων ἁμίλλης ἐπτοημένοι, καὶ ὀνόματα, καὶ ἀγέλην, καὶ γένος, καὶ πατρίδα, καὶ ἀνατροφὴν τῶν ἵππων ἔχουσιν εἰπεῖν μετὰ ἀκριβείας ἁπάσης, καὶ ἔτη ζωῆς, καὶ ἐνεργείας δρόμου, καὶ τίς τίνι συμπλεκόμενος τὴν νίκην ἁρπάσεται, καὶ ποῖος ἵππος ἐκ ποίας ἀφεθεὶς βαλβῖδος, καὶ τίνα ἔχων ἡνίοχον, περιέσται τοῦ δρόμου, καὶ τὸν ἀντίτεχνον παραδραμεῖται. καὶ οἱ περὶ τὴν ὀρχήστραν δὲ ἐσχολακότες, οὐκ ἐλάττω τούτων, ἀλλὰ καὶ πλείω
C μανίαν περὶ τοὺς ἐν τοῖς θεάτροις ἀσχημονοῦντας ἐπιδείκνυνται, μίμους λέγω καὶ ὀρχηστρίας, καὶ γένος αὐτῶν, καὶ πατρίδα, καὶ ἀναστροφὴν, καὶ τὰ ἄλλα πάντα καταλέγοντες· ἡμεῖς δὲ ἐρωτώμενοι, ὁπόσαι, καὶ τίνες εἰσὶν αἱ Παύλου ἐπιστολαὶ, οὐδὲ τὸν ἀριθμὸν ἴσμεν εἰπεῖν. εἰ δέ τινες καὶ εἶεν τὸν ἀριθμὸν ἐπιστάμενοι, ἀλλὰ τὰς πόλεις, αἳ τὰς ἐπιστολὰς ἐδέξαντο, ταύτας ἐρωτώμενοι, διαποροῦσι πρὸς τὴν ἐρώτησιν. καὶ ἄνθρωπος μὲν εὐνοῦχος καὶ βάρβαρος, μυρίαις φροντίσιν ἀπὸ μυρίων ἑλκόμενος πραγμάτων, οὕτω προσέκειτο
D τοῖς βιβλίοις, ὡς μηδὲ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ὁδοιπορίας ἡσυχάζειν, ἀλλ' ἐπ' ὀχήματος καθήμενος, ἐγκεῖσθαι μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας τῇ τῶν θείων γραφῶν ἀναγνώσει· ἡμεῖς δὲ οὐδὲ τὸ πολλοστὸν μέρος τῆς ἀσχολίας ἔχοντες τῆς ἐκείνου, καὶ πρὸς τὰ ὀνόματα τῶν ἐπιστολῶν ξενιζόμεθα, καὶ ταῦτα καθ' ἑκάστην κυριακὴν ἐνταῦθα συλλεγόμενοι, καὶ θείας ἀπολαύοντες ἀκροάσεως. ἀλλὰ γὰρ ἵνα μὴ μόνον εἰς ἐπιτίμησιν τὸν λόγον ἀναλώσωμεν, φέρε, τὴν πρόσρησιν αὐτὴν τὴν δοκοῦσαν εἶναι περιττὴν καὶ παρέλκειν, εἰς μέσον ἀγάγωμεν. ἀναπτυσσομένης γὰρ αὐτῆς, καὶ διεγκυ-

καὶ δὲ ἐννενοηκὼς τοῦ κέρδους ὅσον παρέχει τοῖς προσέχουσιν αὐτῇ μετ' ἀκριβείας, τότε μείζων ἔσται κατηγορία τοῖς ἀμελοῦσι τοσούτων θησαυρῶν, καὶ τὸν πνευματικὸν ἀπὸ τῶν χειρῶν ῥίπτουσι πλοῦτον. τίς οὖν ἐστιν ἡ προσφώνησις; Ἀσπάσασθε, φησί, Πρίσκιλλαν καὶ Ἀκύλαν τοὺς συνεργούς μου ἐν κυρίῳ. ἆρα οὐ δοκεῖ ψιλή τις εἶναι προσφώνησις, καὶ μηδὲν μέγα, μηδὲ γενναῖον ἡμῖν ἐνδείκνυσθαι; Φέρε οὖν, εἰς αὐτὴν μόνην ἅπασαν τὴν διάλεξιν ἀναλώσωμεν, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἀρκέσει ἡμῖν σήμερον τὰ ἐγκείμενα ἅπαντα τοῖς ὀλίγοις τούτοις ῥήμασιν ἀναπτύξασθαι σπουδάσασιν ὑμῖν νοήματα, ἀλλὰ ἀνάγκη καὶ εἰς ἑτέραν ὑμῖν ἡμέραν ταμιεύσασθαι τὴν τῶν θεωρημάτων περιουσίαν, τῶν τικτομένων ἀπὸ τῆς ὀλίγης ταύτης προσρήσεως. οὐδὲ γὰρ ἅπασαν αὐτὴν ἐπελθεῖν παρασκευάζομαι, ἀλλὰ μέρος αὐτῆς καὶ ἀρχὴν καὶ προοίμιον μόνον. Ἀσπάσασθε Πρίσκιλλαν καὶ Ἀκύλαν. πρῶτον ἐστιν ἐκπλαγῆναι τοῦ Παύλου τὴν ἀρετήν, ὅτι τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἐγκεχειρισμένος, καὶ γῆν καὶ θάλατταν, καὶ τὰς ὑφ' ἡλίῳ πόλεις ἁπάσας, καὶ βαρβάρους, καὶ Ἕλληνας, καὶ δήμους τοσούτους ἐν ἑαυτῷ περιφέρων, ἑνὸς ἀνδρὸς καὶ μιᾶς γυναικὸς τοσαύτην ἐποιεῖτο φροντίδα. καὶ δεύτερον τοῦτο θαυμάσαι, πῶς ἄγρυπνόν τε καὶ μεμεριμνημένην εἶχε ψυχήν, οὐχὶ κοινῇ πάντων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἰδίᾳ μεμνημένος ἑκάστου τῶν δοκίμων καὶ γενναίων. νῦν μὲν γὰρ οὐδὲν θαυμαστόν, τοὺς τῶν ἐκκλησιῶν προεστῶτας τοῦτο ποιεῖν, τῷ καὶ τοὺς θορύβους κατεστάλθαι ἐκείνους, καὶ μιᾶς πόλεως ἀναδεδέχθαι πρόνοιαν μόνον. τότε δὲ οὐ τὸ τῶν κινδύνων μέγεθος μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς ὁδοῦ διάστημα, καὶ τὸ τῶν φροντίδων πλῆθος καὶ τὰ ἐπάλληλα κύματα, καὶ τὸ μὴ συνεχῶς ἅπασιν ἐπιχωριάζειν ἀεί, καὶ πολλὰ ἕτερα πλείονα τούτων, ἱκανὰ τῆς μνήμης ἐκβαλεῖν καὶ τοὺς σφόδρα ἐπιτηδείους. ἀλλ' οὐκ ἐξέβαλε τούτους. πῶς οὖν οὐκ ἐξεβλήθησαν; διὰ τὴν τοῦ Παύλου μεγαλοψυχίαν, καὶ τὴν θερμὴν αὐτοῦ καὶ γνησίαν ἀγάπην. οὕτω γὰρ αὐτοὺς εἶχεν ἐν διανοίᾳ, ὡς καὶ ἐν ἐπιστολαῖς αὐτῶν μεμνῆσθαι πολλάκις. ἀλλ' ἴδωμεν τίνες καὶ ὁποῖοι ἦσαν οὗτοι, οἱ τὸν Παῦλον οὕτω χειρωσάμενοι, καὶ πρὸς τὸν οἰκεῖον ἐπισπασάμενοι πόθον. ἆρα ὕπατοί τινες, καὶ στρατηγοὶ ἦσαν, καὶ ὕπαρχοι, ἢ ἄλλην τινὰ περιφάνειαν κεκτημένοι, ἢ πλοῦτον πολὺν περιβεβλημένοι,

A & vtilitas oſtẽdatur, quam parit iis, qui diligenter attenderint, tum maius eorum crimen apparebit & culpa, qui tantos contemnunt theſauros, & ſpirituales è manibus opes abiiciũt. Quænam igitur eſt ſalutatio? Salutate, inquit, Priſcillam & Aquilam adiutores meos in Domino. (Rom. 16. 3.) Nonne videtur nuda quædam eſſe ſalutatio, neque quicquam magnum aut eximium nobis indicare? age igitur in eam ſolam totam hanc ſermocinationem impendamus, immo vero ne hodie quidem poterimus vobis inuolutas exiguis iſtis vocibus explicare ſententias, ſed in alterum B diem reſeruare vobis neceſſe eſt contemplationum copiam, quæ ex huius exiguæ ſalutationis conſideratione naſcentur. Neque enim totam illam enarrare ſtatui, ſed partem eius & initium atque exordium tantum. *Salutate Priſcillam & Aquilam.* Primum quidem eſt, Pauli virtutem admiremur, quod cum illi totius orbis terrarum eſſet cura commiſſa, & terram, mare, cunctaſque ciuitates quæ ſub cœlo ſunt & barbaros & Græcos, & tot populos ſecum circumferret, adeo de viro vno déque C vna muliere ſollicitus eſſet. (Quæ in hac ſalutatione ſunt conſideranda.) Secundum eſt vt hoc miremur, quam vigilanti ac ſollicito eſſet animo præditus, qui non omniũ ſimul tantũ, ſed & priuatim ſingulorũ ex probis & eximiis recordaretur. Iam enim præſules Eccleſiarum id agere nihil ſanè mirũ, cum & tumultus illi ſedati ſint, & vnius ciuitatis tãtum curã ſuſceperint: tum vero non periculorũ tantũ magnitudo, ſed & itineris intercapedo, & multitudo curarũ, & cõtinui fluctus, quódq; nõ ſẽper apud omnes aſſiduè moraretur, atq; alia plura poterant etiam valde caros è memoria D excutere. Veruntamen hos nõ excuſſerunt. Quo tandem pacto non excuſſi ſunt? Ob Pauli magnanimitatẽ ac feruidam ſyncerámque ipſius caritatem. Sic enim menti eius inhærebant, vt & in literis crebram eorũ fecerit mentionem. Sed videamus quinam illi qualeſque tandem eſſent, qui Paulum adeo ſibi manciparant, & ad amorem ſuum pellexerant. Num fortaſſe Conſules aliqui vel Magiſtri militum erant & Præfecti, vel in aliqua illuſtri dignitate conſtituti, vel opibus circumfluẽtes,

quique ciuitatem regerent, nihil tale A poteſt afferri, ſed plane contrariũ, pauperes & egeni, quique opere manuum victum quærerent. Erant enim, inquit, ſcenofactoriæ artis: neque Paulum pudebat, neque auguſtiſſimæ ciuitati populóque magnificè de ſe ſentienti probro eſſe ducebat, ſi opifices illos ſalutari iuberet, neq; ignominiã illis conflari ex ſua in illos amicitia putabat: ſic omnes tum temporis erudierat, vt de ſe modeſtè moderatéq; ſentirẽt. Atqui nos ſæpe ſi propinquos paulo tenuioris fortunæ habeamus, ab illorũ familiaritate abhorremus, nobiſque probro ducimus, ſi quãdo illorũ propinqui de- B prehendamur. Paulus vero non ita, ſed ea re quoque gloriatur, nec hominibus tantum illius ætatis, ſed etiam omnibus poſteris curauit, vt innoteſceret inter ipſius amicos illos tabernaculorũ opifices familiam duxiſſe. Neque mihi quiſquam dicat, Quid vero magnum mirúmve ſi ipſum, qui eandem artẽ factitaret, eiuſdem opificij conſortium non puderet? Quid ais? hoc enim ipſum plurimi faciendum eſt & admiratione dignum. Non enim eos qui claritatẽ poſſunt cõmemorare maiorum ita pudet C inferiorum, atque illos qui in eadem olim vulgi fæce iacuerint, & ad illuſtrem ac nobilem ſubitò fuerint dignitatem euecti. Porro nihil fuiſſe illuſtrius Paulo vel nobilius: ſed ipſis eum Regibus fuiſſe clariorẽ, cuiuis, ſat ſcio, manifeſtum eſt. Nam qui dæmonibus imperabat, qui mortuos ſuſcitabat, qui ſolo iuſſu mutilare poterat & ſanare mutilatos, cuius veſtes morborum genus omne depellebant, haud dubium, quin non iam homo, ſed angelus de cœlo delapſus cenſeretur. Veruntamen licet in exiſtimatione tanta eſſet, & vbi- D que admirationi, & in quaſcunq; ſe oras conferret, omnes ad ſe conuerteret, tabernaculorũ opificẽ nõ erubeſcebat, nec honorẽ eorũ imminui cẽſebat, qui in dignitatibus tantis erãt ac magiſtratibus cõſtituti. Veriſimile nãq; eſt multos in eccleſia fuiſſe Romanorum illuſtres, quos cogebat pauperes illos ſalutare. Nouerat quippe nouerat probè nõ opum ſplendorem, neq; pecuniarũ affluentiam, ſed morũ modeſtiam parere nobilitatem ſolere. Itaque illi qui hac priuati ſunt, ſed maiorum claritate ſuperbiunt, nomine potius nobilitatis,

Act. 18. 3.

Opifices & pauperes ſalutat Paulus.

Nobilitas unde naſcatur.

A καὶ τὴν πόλιν ἀγόντων; οὐδὲν τοιοῦτον ἔστιν εἰπεῖν, ἀλλὰ τοὐναντίον ἅπαν, πτωχοὶ καὶ πένητες, καὶ ἐκ τῆς τῶν χειρῶν ἐργασίας ζῶντες. Ἦσαν γάρ, φησι, σκηνοποιοὶ τῇ τέχνῃ· καὶ οὐκ ᾐσχύνετο ὁ Παῦλος, οὐδὲ ὄνειδος εἶναι ἐνόμιζε βασιλικωτάτῃ πόλει καὶ δήμῳ μέγα φρονοῦντι, κελεύων τοὺς χειροτέχνας ἐκείνους ἀσπάζεσθαι, οὐδὲ καθυβρίζειν αὐτοὺς ἡγεῖτο τῇ πρὸς ἐκείνους φιλίᾳ· οὕτως ἦν ἅπαντας πεπαιδευκὼς τότε φιλοσοφεῖν. καίτοιγε ἡμεῖς πολλάκις συγγενεῖς ἔχοντες πενεστέρους ὀλίγῳ, τῆς πρὸς αὐτοὺς οἰκειότητος ἀλλοτριούμεθα, καὶ ὄνειδος εἶναι νομίζομεν, εἰ φωραθείη[illegible] B ποτε ἐκείνοις προσήκοντες· ὁ δὲ Παῦλος οὐχ οὕτως, ἀλλὰ καὶ ἐγκαλλωπίζεται τῷ πράγματι· καὶ οὐ τοῖς τότε μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα πᾶσι δῆλον ἐποίησεν, ὅτι εἰς τοὺς πρώτους αὐτοῦ τὴν φιλίαν ἐτέλουν ἐκεῖνοι οἱ σκηνοποιοί. καὶ μή μοι λεγέτω τις, καὶ τί γὰρ μέγα καὶ θαυμαστόν, καὶ αὐτὸν ἀπὸ τῆς αὐτῆς ὄντα τέχνης, μὴ ἐπαισχύνεσθαι τοῖς ὁμοτέχνοις; τί λέγεις; τοῦτο γὰρ αὐτὸ μέγιστόν ἐστι καὶ θαυμαστόν. οὐ γὰρ οὕτως οἱ προγόνων ἔχοντες εἰπεῖν περιφάνειαν, ἐπαισχύνονται τοῖς καταδεεστέροις, ὡς οἱ γενόμενοί ποτε C ἐπὶ τῆς αὐτῆς εὐτελείας, εἶτα ἀθρόον εἰς λαμπρότητά τινα καὶ περιφάνειαν ἀναβάντες· ὅτι δὲ Παύλου λαμπρότερον οὐδὲν ἦν, οὐδὲ περιφανέστερον, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν βασιλέων ἐπισημότερος ἦν, παντί που δῆλόν ἐστιν. ὁ γὰρ δαίμοσιν ἐπιτάττων, καὶ νεκροὺς ἐγείρων, καὶ ἐξ ἐπιτάγματος καὶ πηρῶσαι, καὶ θεραπεῦσαι τοὺς πεπηρωμένους δυνάμενος, οὗ τὰ ἱμάτια καὶ αἱ σκιαὶ ἅπαν νοσημάτων εἶδος ἔλυον, εὔδηλον ὅτι οὐδὲ ἄνθρωπος λοιπὸν εἶναι ἐνομίζετο, ἀλλ' ἄγγελός τις ἐξ οὐρανοῦ καταβάς. ἀλλ' ὅμως τοσαύτης ἀπολαύων δόξης, καὶ πανταχοῦ θαυμαζόμενος, καὶ D ὅπουπερ ἂν φανείη πάντας ἐπιστρέφων, οὐκ ἐπῃσχύνετο τὸν σκηνοποιόν, οὐδὲ ἐλαττοῦσθαι ἐνόμιζε τοὺς ἐν τοσούτοις ἀξιώμασιν ὄντας. καὶ γὰρ εἰκὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ Ῥωμαίων πολλοὺς εἶναι περιφανεῖς, οὓς ἠνάγκαζε τοὺς πτωχοὺς ἐκείνους ἀσπάσασθαι. ᾔδει γάρ, ᾔδει σαφῶς, ὅτι εὐγένειαν, οὐ πλούτου περιφάνεια, οὐδὲ χρημάτων περιουσία, ἀλλὰ τρόπων ἐπιείκεια ποιεῖν εἴωθεν· ὡς οἵγε ταύτης μὲν ἀπεστερημένοι, ἀπὸ δὲ τῆς τῶν γεγεννηκότων αὐτοὺς δόξης μεγαλοφρονοῦντες, ὀνόματι μόνον εὐγενείας ψιλῷ,

ἀλλ' οὐχὶ πράγματι καλλωπίζονται. μᾶλλον δὲ A
καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα φωρᾶται πολλάκις, εἴ τις ἐπὶ
τοὺς ἀνωτέρω προγόνους τῶν εὐγενῶν ἀναβαίη τού-
των. τὸν γὰρ περιφανῆ καὶ λαμπρὸν, καὶ πατέρα
ἔχοντα ἐπίσημον εἰπεῖν καὶ πάππον, ἂν μετὰ ἀκρι-
βείας ἐξετάσῃς, πολλάκις εὑρήσεις ἐπίπαππον
εὐτελῆ τινα καὶ ἀνώνυμον ἐσχηκότα· καθάπερ τῶν
εὐτελῶν εἶναι δοκούντων ἂν τὸ γένος ἄνω ἀνα-
βαίνοντες κατὰ μικρὸν διερευνησώμεθα, ὑπάρ-
χους καὶ στρατηγοὺς εὑρήσομεν αὐτῶν πολλάκις τοὺς
ἀνωτέρω προγόνους, καὶ εἰς ἱπποφορβοὺς καὶ συο-
φορβοὺς εὕροι τις ἂν γεγενημένους. ἅπερ οὖν ἅπαν-
τα Παῦλος εἰδὼς, τούτων μὲν οὐ πολὺν ἐποιεῖτο B
λόγον, ψυχῆς δὲ εὐγένειαν ἐζήτει, καὶ τοὺς ἄλλους
ταύτην θαυμάζειν ἐπαίδευσεν. οὐ μικρὸν οὖν τοῦ-
το τέως ἐντεῦθεν καρπούμεθα, τὸ μηδενὶ τῶν εὐ-
τελεστέρων ἐπαισχύνεσθαι, τὸ ψυχῆς ἀρετὴν
ἐπιζητεῖν, τὸ πάντα τὰ ἔξωθεν ἡμῖν περικείμε-
να, περιττὰ εἶναι νομίζειν καὶ ἀνόνητα. ἔστι καὶ ἕτερον
οὐκ ἔλαττον τούτου καρπώσασθαι κέρδος ἐντεῦ-
θεν, καὶ ὃ μάλιστα συνέχει ἡμῶν τὴν ζωὴν κα-
τορθωθέν. τί δὲ τοῦτό ἐστι; τὸ μὴ κατηγορεῖν τοῦ γά-
μου, μηδὲ νομίζειν ἐμπόδισμα εἶναι καὶ κώλυμα
τῆς εἰς ἀρετὴν φερούσης ὁδοῦ, τὸ γυναῖκα ἔχειν, C
καὶ παῖδας τρέφειν, καὶ οἰκίας προΐστασθαι, καὶ τέ-
χνην μεταχειρίζειν. ἰδοὺ καὶ ἐνταῦθα ἀνὴρ ἦν καὶ
γυνὴ, καὶ ἐργαστηρίων προειστήκεσαν, καὶ τέχνην
μετεχειρίζοντο, καὶ τῶν ἐν μοναστηρίοις ζώντων
ἀκριβεστέραν ἐπεδείξαντο πολλῷ τὴν φιλοσο-
φίαν. πόθεν τοῦτο δῆλον; ἀφ' ὧν προσεῖπεν αὐτοὺς
ὁ Παῦλος, μᾶλλον δὲ οὐκ ἀφ' ὧν προσεῖπεν,
ἀλλὰ καὶ ἀφ' ὧν μετὰ ταῦτα ἐμαρτύρησεν. εἰπὼν
γὰρ, ἀσπάσασθε Πρίσκιλλαν καὶ Ἀκύλαν, προσ-
τέθεικεν αὐτῶν καὶ τὸ ἀξίωμα. ποῖον δὴ τοῦτο; οὐκ
εἶπε τοὺς πλουσίους, τοὺς περιφανεῖς, τοὺς εὐπάτρι- D
δας· ἀλλὰ τί; τοὺς συνεργούς μου ἐν κυρίῳ. τού-
του δὲ οὐδὲν ἴσον εἰς ἀρετῆς γένοιτ' ἂν λόγον· καὶ
οὐκ ἐντεῦθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν παρ' αὐτοῖς
ἔμεινεν, οὐχὶ ἡμέραν μίαν καὶ δύο καὶ τρεῖς, ἀλλ'
ἐνιαυτοὺς ὁλοκλήρους δύο, τὴν αὐτῶν ἔστιν ἀρε-
τὴν ἰδεῖν. ὥσπερ γὰρ οἱ τῶν ἔξωθεν ἄρχοντες οὐκ
ἂν ἕλοιντο παρ' εὐτελέσι καὶ ταπεινοῖς καταχθῆ-
ναί ποτε, ἀλλ' ἐπιζητοῦσι λαμπρὰς οἰκίας ἐπι-
σήμων ἀνδρῶν τινων, ὥστε μὴ τὴν τῶν ὑποδε-
χομένων αὐτοὺς εὐτέλειαν τὸ μέγεθος τῆς ἀξίας
λυμήνασθαι, οὕτω καὶ οἱ ἀπόστολοι ἐποίουν,

nudo non reipſa gloriãtur: immo ipſum nomen plerunque ſubtrahitur, ſi quis ad antiquiores nobilium iſtorum maiores aſcenderit. Nam eum qui clarus & illuſtris eſt, ac nobilem commemorare patrem & auum poteſt, ſi accuratius examines, vilem quempiam & obſcurum proauum habuiſſe perſæpe cõperies: quemadmodum & eorũ qui tenues eſſe vidẽtur, ſi totum genus paulatim ſurſum verſus aſcendẽdo peruestigemus. Præfectos & Magiſtros militum ſæpe ſuperiores habuiſſe maiores, qui tandẽ in equiſones & ſubulcos cõuerſi fuerint. Quę cũ explorata Paulo eſſent omnia, non magnã horum rationẽ habebat, ſed animæ nobilitatẽ quærebat, ac cæteros, vt hanc plurimi facerẽt inſtruebat. Hinc igitur non mediocrẽ interim fructũ percipimus, vt viliorіs fortunæ hominũ nos minimè pudeat, vt animę virtutẽ diſquiramus, vt externa omnia quibus ditamur, ſuperflua & inutilia cenſeamus. Aliud quoq; lucrũ poſſumus hoc nihilo minus hinc decerpere, quod ſi ritè peractum à nobis fuerit, vitã maximè noſtrã tuetur. Quodnã illud tandẽ eſt? vt ne cõiugium vituperemus, neq; nobis obſtaculum & impedimentũ eſſe arbitremur in via, quæ ad virtutem deducit, vxorem habere, filios educare, domui pręeſſe, artẽ factitare. Ecce hic quoq; vir erat & mulier, & officinis præerant, & artem factitabant, & perfectiorẽ multo probitatem morum exhibebãt, quã qui in monaſteriis degũt. Vnde id cõſtat? Ex iis verbis quibus eos Paulus alloquitur, vel potius non ex iis quibus eos eſt alloquutus, ſed etiam ex iis, quibus eos poſtea teſtimoniis cõmendauit. Cum enim dixiſſet, Salutate Priſcillã & Aquilam, illorũ etiam dignitatem adiecit. Quam vero tãdem? Non dixit diuites & illuſtres & nobiles: ſed quid? adiutores meos in Domino. Nihil autẽ cũ hoc cõferri poteſt, quod ad virtutis cõmendationẽ attinet: nec tãtũ ex hoc, ſed & ex eo quod apud ipſos manſerit non vnũ & duos & tres dies, ſed duos annos integros virtutẽ illorũ ſpectare poſſumus. Nã quẽadmodum ſeculares magiſtratus apud viles & abiectos homines nõ dignãtur diuertere, ſed magnificas illuſtriũ quorũdã virorũ domos quęrũt, ne dignitatis ſuę magnitudo eorũ à quib. excipiũtur vilitate lędatur, ita quoq; faciebãt Apoſtoli,

Nõ eſt vituperandum matrimoniũ.

nõ apud obuios quoſuis hoſpitabantur, ſed vt illi magnificẽtia ædium, ſic animę virtutem iſti requirebant, & diligenter quæſitis ſibi familiaribus apud eos diuertebant. Nam & à Chriſto lata lex erat quæ hoc iubebat. In quamcunque enim, inquit, ciuitatem aut domum intraueritis, interrogate, quis in ea dignus ſit, & ibi manete. *Luc. 9. 4.* Igitur Paulo digni erant iſti: quod ſi Paulo, angelis erant digni. Ego vero domunculam illam & cœlum & eccleſiam audacter appellarim. Vbi enim Paulus erat, ibi etiam Chriſtus erat, illuc etiã frequenter angeli ventitabãt. *2. Cor. 13. 3.* Porro qui ſeipſos antea Pauli cultu ac miniſterio dignos præbuerant, cogita quales euaſerant, dum ſub eodem cum illo tecto degerent, & habitum eius, & inceſſum & aſpectum, & veſtium modũ & ingreſſus & egreſſus & alia cuncta obſeruarent. Siquidẽ in ſanctis non verba tantum, neque inſtructiones & cohortationes, ſed & reliqua omnis vitæ conuerſatio ad ẽos in philoſophia morumque probitate ſufficit erudiendos, qui fuerint attentiores. *Sanctorũ non oratio tantum, ſed & vita docet.* Veniat tibi in mentem quale eſſet Paulum cernere, & prandium ſumentem, & reprehendẽtem & cohortãtem & orãtem, & lacrymas fundentem, exeuntem & introeuntem. Si enim cum quatuordecim tantum nobis reſtent epiſtolæ, quoquouerſum per orbem terrarum illas circunferimus: qui fontem habebant epiſtolarum, qui linguam orbis terrarum, qui lumen eccleſiarum, qui fidei fundamẽtum, qui columnam & firmamentum veritatis, quales non euadere poſſent, dum cum hoc angelo viuerent? *Act. 19. 12.* Nam ſi veſtes eius dæmonibus erant formidabiles, tantámque vim obtinebãt, habitationẽ cum illo quantam non ſpiritus gratiam conciliare potuiſſe credendum eſt? Cum enim Pauli cubile cernerent, cum ſtragulum, cum calceamenta, nonne hoc illis ſufficiens fuit ac perpetuum ad compunctionem incitamentum? Si enim dæmones ipſius veſtimenta perhorreſcebant, multo magis fideles, & qui cum ipſo degebant cum ea cernerent, compungebantur. Eſt etiam illud operæpretium ſcrutari, quam ob cauſſam, cum eos alloqueretur, Priſcillam marito antepoſuerit. Non enim dixit, Salutate Aquilam & Priſcillam, ſed Priſcillam & Aquilam:

A οὐ παρὰ τοὺς τυχόντας κατήγοντο, ἀλλ' ὥσπερ ἐκεῖνοι οἰκίας λαμπρότητα, οὕτω τῆς ψυχῆς ἀρετὴν ἐπεζήτουν οὗτοι, καὶ μετὰ ἀκριβείας διερευνώμενοι τοὺς ἐπιτηδείους αὐτοῖς, παρὰ ἐκείνους κατήγοντο. καὶ γὰρ καὶ νόμος παρὰ τοῦ Χριστοῦ τοῦτο κελεύων ἔκειτο. Εἰς ἣν γὰρ πόλιν, φησὶν, ἢ οἰκίαν εἰσέλθητε, ἐρωτήσατε τίς ἐν αὐτῇ ἄξιός ἐστι, κἀκεῖ μείνατε. ὥστε ἄξιοι Παύλου ἦσαν οὗτοι· εἰ δὲ ἄξιοι Παύλου, τῶν ἀγγέλων ἦσαν ἄξιοι, ἐγὼ δὲ τὸ δωμάτιον ἐκεῖνο, καὶ οὐρανὸν καὶ ἐκκλησίαν θαρρῶν ἂν προσείποιμι. ὅπου γὰρ Παῦλος ἦν, ἐκεῖ καὶ ὁ Χριστὸς ἦν. Εἰ δοκιμὴν ἐπι- B ζητεῖτε, φησὶ, τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ. ὅπου δὲ Χριστὸς ἦν, ἐκεῖ καὶ ἄγγελοι συνεχῶς ἐφοίτων. οἱ δὲ καὶ πρὸ τούτου παρασχόντες ἑαυτοὺς ἀξίους τῆς τοῦ Παύλου θεραπείας, ἐννόησον τίνες ἐγένοντο, ἔτεσι δύο συνοικοῦντες αὐτῷ, καὶ σχῆμα, καὶ βάδισμα, καὶ βλέμμα, καὶ τρόπον στολῆς, καὶ εἰσόδους καὶ ἐξόδους, καὶ τἆλλα πάντα παρατηροῦντες. ἐπὶ γὰρ τῶν ἁγίων, οὐχὶ τὰ ῥήματα ταῦτα μόνον, οὐδὲ αἱ διδασκαλίαι καὶ αἱ παραινέσεις, ἀλλὰ καὶ ἡ λοιπὴ τοῦ βίου πᾶσα ἀναστροφὴ, ἀρκοῦσα γένοιτ' ἂν τοῖς προσέχουσι δι- C δασκαλία φιλοσοφίας. ἐννόησον ἡλίκον ἦν ἰδεῖν Παῦλον, καὶ ἀριστοποιούμενον, καὶ ἐπιτιμῶντα, καὶ παρακαλοῦντα, καὶ εὐχόμενον, καὶ δακρύοντα, ἐξιόντα καὶ εἰσιόντα. Εἰ γὰρ δεκατέσσαρας ἐπιστολὰς ἔχοντες μόνον, πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης αὐτὰς περιφέρομεν, οἱ τὴν πηγὴν τῶν ἐπιστολῶν ἔχοντες, οἱ τὴν γλῶτταν τῆς οἰκουμένης οἱ τὸ φῶς τῶν ἐκκλησιῶν, οἱ τὸν θεμέλιον τῆς πίστεως, οἱ τὸν στύλον καὶ τὸ ἑδραίωμα τῆς ἀληθείας, τίνες οὐκ ἂν ἐγένοντο ἀγγέλῳ τοιούτῳ συζῶντες; Εἰ γὰρ τὰ ἱμάτια αὐτοῦ δαίμοσιν ἦν φοβερὰ, καὶ D τοσαύτην εἶχεν ἰσχὺν, ἡ συνοίκησις αὐτοῦ πόσην οὐκ ἂν ἐπεσπάσατο πνεύματος χάριν; τὸ γὰρ τὴν κλίνην ὁρᾷν τὴν Παύλου, τὸ γὰρ τὴν στρωμνὴν, τὸ γὰρ τὰ ὑποδήματα, οὐκ ἂν ἤρκεσεν αὐτοῖς εἰς ὑπόθεσιν κατανύξεως διηνεκοῦς; εἰ γὰρ οἱ δαίμονες ὁρῶντες αὐτοῦ τὰ ἱμάτια ἔφριττον, πολλῷ μᾶλλον οἱ πιστοὶ καὶ συζῶντες αὐτῷ, κατενύσσοντο βλέποντες αὐτά. ἄξιον δὲ κἀκεῖνο ἐξετάσαι, τίνος ἕνεκεν προσαγορεύων, τὴν Πρίσκιλλαν προτέθεικε, τοῦ ἀνδρός. οὐ γὰρ εἶπεν, ἀσπάσασθε Ἀκύλαν καὶ Πρίσκιλλαν, ἀλλὰ, Πρίσκιλλαν καὶ Ἀκύλαν,

οὐδὲ γὰρ τοῦτο ἁπλῶς ἐποίησεν, ἀλλ' ἐμοὶ δοκεῖ πλείονα αὐτῇ συνειδέναι τοῦ ἀνδρὸς εὐλάβειαν. καὶ ὅτι οὐ στοχαστικὸς τὸ εἰρημένον, ἔξεστι καὶ ἀπὸ τῶν πράξεων τοῦτο μαθεῖν. τὸν γὰρ Ἀπολλὼ, ἄνδρα λόγιον ὄντα καὶ δυνατὸν ἐν ταῖς γραφαῖς, καὶ τὸ βάπτισμα Ἰωάννου μόνον εἰδότα, αὕτη λαβοῦσα κατήχησε τὴν ὁδὸν τοῦ θεοῦ, καὶ διδάσκαλον ἀπηρτισμένον ἐποίησεν. οὐ γὰρ αἱ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων γυναῖκες ταῦτα ἐμερίμνων, ἅπερ αἱ νῦν, ὅπως λαμπρὰ ἱμάτια περιβάλοιντο, καὶ ἐπιτρίμμασι καὶ ὑπογραφαῖς τὴν ὄψιν τὴν ἑαυτῶν καλλωπίσαιεν, καὶ τοὺς ἄνδρας τοὺς ἑαυτῶν ἐνάγχουσαι, τῆς γείτονος καὶ τῆς ὁμοτίμου πολυτελεστέραν ἀναγκάζουσαι πρίασθαι στολὴν, καὶ λευκοὺς ἡμιόνους, καὶ χρυσοπάστους χαλινοὺς, καὶ θεραπείαν εὐνούχων, καὶ πολὺν θεραπαινίδων ἑσμὸν, καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν τὴν καταγέλαστον φαντασίαν· ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἀποστάμεναι, καὶ τὸν κοσμικὸν ἀποβαλοῦσαι τῦφον, ἓν μόνον ἐζήτουν, ὅπως κοινωνοὶ γένωνται τῶν ἀποστόλων, καὶ τῆς θήρας αὐτῶν μετάσχοιεν τῆς αὐτῆς. διὰ τοῦτο οὐκ αὕτη μόνη τοιαύτη, ἀλλὰ καὶ αἱ λοιπαὶ πᾶσαι. καὶ γὰρ περὶ Περσίδος τινός φησιν, Ἥτις πολλὰ ἐκοπίασεν εἰς ἡμᾶς, καὶ Μαρίαν καὶ Τρύφαιναν ἀπὸ τούτων θαυμάζει τῶν πόνων, ὅτι ἐκοπίων μετὰ τῶν ἀποστόλων, καὶ πρὸς τοὺς αὐτοὺς ἀγῶνας ἀπεδύοντο. καὶ πῶς Τιμοθέῳ γράφων φησὶ, Γυναικὶ δὲ διδάσκειν οὐκ ἐπιτρέπω, οὐδὲ αὐθεντεῖν τοῦ ἀνδρός, ὅταν καὶ ὁ ἀνὴρ εὐλαβὴς ᾖ, καὶ τὴν αὐτὴν πίστιν κεκτημένος, καὶ τῆς αὐτῆς σοφίας μετέχων. ὅταν δὲ ἄπιστος ᾖ καὶ πεπλανημένος, οὐκ ἀποστερεῖ τὴν αὐθεντίαν τῆς διδασκαλίας αὐτήν. Κορινθίοις γοῦν ἐπιστέλλων λέγει· Καὶ γυνὴ ἥτις ἔχει ἄνδρα ἄπιστον, μὴ ἀφιέτω αὐτόν. τί γὰρ οἶδας, γύναι, εἰ τὸν ἄνδρα σώσεις; πῶς δὲ ἂν ἔσωσεν ἡ πιστὴ γυνὴ τὸν ἄνδρα τὸν ἄπιστον; κατηχοῦσα δηλονότι καὶ διδάσκουσα καὶ ἐνάγουσα πρὸς τὴν πίστιν, ὥσπερ οὖν καὶ αὕτη τὸν Ἀπολλὼ ἡ Πρίσκιλλα. ἄλλως δὲ, ὅταν λέγῃ, γυναικὶ διδάσκειν οὐκ ἐπιτρέπω, περὶ τῆς ἐν τῷ βήματι διδασκαλίας λέγει, περὶ τῆς ἐν κοινῷ διαλέξεως, καὶ τῆς κατὰ τὸν ἱερωσύνης λόγον· ἰδίᾳ δὲ παραινεῖν καὶ συμβουλεύειν οὐκ ἐκώλυσεν. οὐ γὰρ ἂν, εἰ κεκωλυμένον ἦν, ταύτην ἐπῄνεσε τοῦτο ποιοῦσαν. ἀκουέτωσαν ἄνδρες, ἀκουέτωσαν ταῦτα καὶ γυναῖκες·

nec ſine cauſſa id fecit, ſed quod maiori eam ſciret quam virum præditam fuiſſe pietate. Atque hoc nō eſſe coniecturam, quod à me dictum eſt, ex Actis licet cognoſcere. Siquidem Apollo virum eloquentem & in ſcripturis potentem, quique Ioannis tantum baptiſma ſciebat, hæc cum aſſumpſiſſet expoſuit illi viam Dei, & perfectum magiſtrum reddidit. Non enim illis quę Apoſtolorum ætate viuebant, mulieribus erant curæ quæ nunc ſunt iſtis, vt ſplendidis veſtibus amiciantur, & pigmētis ac fucis faciem ſuam condecorent, quæ viros ſuos vexāt ac premunt, coguntque veſtē pretioſiorem vicinæ veſte ſibi coëmere, mulos albos, & fræna deaurata, obſequium Eunuchorum, magnum ancillarum gregem & reliquam omnem pompam ridiculam: ſed his omnibus amādatis, & excuſſo mūdano faſtu vnum illud ſolū quęrebant, vt conſortes fierent Apoſtolorū: & eiuſdē cum illis prædæ participes. Quo fit vt non hæc ſolum talis eſſet, verum etiam omnes reliquæ. Nā & de Perſide quadā dicit, Quæ multū laborauit erga nos, & Mariam ac Tryphænam ob eiuſmodi labores laudat, quod cum Apoſtolis laborarent, & ad eadem ſubeūda certamina ſe accingerēt. Sed quî fit, vt ad Timotheum ſcribens, dicat, Mulieri autem docere non permitto, neque dominari in virum? Quando pius eſt vir, & eandem religionem profitetur, eiuſdem particeps eſt ſapientiæ. Quando autem infidelis eſt & errat, ipſam docendi auctoritate non priuat. Certè cum ad Corinthios ſcriberet ait: Et ſi qua mulier habet virum infidelem, non dimittat illum. Vnde enim ſcis mulier, ſi virum ſaluum facies? Quo vero pacto fieri poteſt, vt muliēr fidelis virum infidelem ſaluum faciat? inſtruēs nimirum illum & docens atque ad fidem adducens ſicut & iſta Priſcilla maritum Apollo. Aliter autem, cum dicit, Mulieri docere non permitto, de inſtructione quæ fit è ſuggeſtu loquitur, de ſermone qui habetur ad populum, & vt ſacerdotibus ex officio incumbit: priuatim autem cohortari & conſilium dare non prohibuit. Neque enim ſi hoc prohibitum fuiſſet, hanc quæ id præſtiterat collaudaſſet. Audiant viri, audiant & iſta mulieres:

Act.18.25. *Rom.16.12* *1. Tim.2.12.* *1. Cor.7.13.*

illæ quidem, vt eam imitentur, quę ſexus eiuſdem eſt, & naturæ cognatione coniuncta: hi verò ne muliere imbecilliores appareant. Quam enim excuſationem habebimus? quam veniam impetrabimus, ſi cum tantam animi promptitudinem, tantámque philoſophiam mulieres exhibuerint, nos ſemper mundi affixi negotiis hæreamus. Hæc diſcant & magiſtratus & priuati, & ſacerdotes, & qui in ordine laicorum verſantur, vt illi quidem diuites tanti non faciāt, neque illuſtres domos perſequantur, ſed virtutem cum paupertate diſquirant, neque pauperiorum fratrum illos pudeat, neque tabernaculorum opificem, & coriarium, & purpuræ inſtitorem, & ærarium omittentes, eos qui magiſtratus gerunt colant: qui vero priuati ſunt, ne ſe impediri putent, quo minus ſanctos excipiant, ſed memores viduæ, quæ
3. Reg. 17. 10. Heliam ſuſcepit, cum illi farinæ pugillus ſolum ſuppeteret, & iſtorum qui Paulum ad duos annos hoſpitem aluerunt, domos egenis aperiant, & omnia hoſpitibus communia eſſe velint, quæ poſſident. Noli enim hoc mihi dicere, famulos tibi nullos eſſe, qui inſeruiant. Licet enim haberes innumeros, præcipit Deus, vt per te ipſe hoſpitalitatis fructum decerpas. Propterea Paulus cum mulierem viduam alloqueretur, eámque hoſpitalem eſſe iuberet, non per alias, ſed per ſeipſam vt
1. Tim. 5. 10. id ageret imperauit. Cum enim dixiſſet, ſi hoſpitio recepit, adiecit, ſi ſanctorum pedes lauit. Non dixit, ſi pecunias expēdit, neque, ſi famulis, vt id agerent, imperauit, ſed ſi per ſe ipſam hoc præſtitit. Propterea & Abraham, cui trecenti & octodecim erant vernaculi, ad gregem ipſe perrexit, & vitulum geſtauit, & alia cuncta miniſteria obiit, atque vxorem in conſortium fructuū hoſpitalitatis aſciuit. Propterea quoq; dominus noſter Ieſus Chriſtus & in præſepio naſcitur, & in domo natus educatur, neque adultus habuit vbi caput ſuum reclinaret, vt his omnibus te doceret, vt res iſtius vitæ ſplendidas ad ſtuporem ne mireris, ſed vilioris conditionis amator vbique ſis, ac paupertatis ſtudioſus, opum abun-
Psal. 44. 15. dantiam euites, & omnem ornatum externum. Omnis quippe gloria filiæ Regis ab intus, inquit Scriptura

A ἐκεῖναι μὲν, ἵνα τὴν ὁμόφυλον καὶ συγγενῆ μιμήσωνται· οὗτοι δὲ, ἵνα μὴ γυναικὸς ἀσθενέστεροι φαίνωνται. τίνα γὰρ ἕξομεν ἀπολογίαν, τίνα συγγνώμην, ὅταν γυναικῶν τοσαύτην προθυμίαν ἐπιδεικνυμένων καὶ τοσαύτην φιλοσοφίαν, ἡμεῖς τοῖς τοῦ κόσμου πράγμασιν ὦμεν συνδεδεμένοι διηνεκῶς; ταῦτα καὶ ἄρχοντες μανθανέτωσαν, καὶ ἀρχόμενοι, καὶ ἱερεῖς, καὶ οἱ τὴν λαϊκὴν τάξιν ἔχοντες, ἵν᾽ ἐκεῖνοι μὲν μὴ τοὺς πλουτοῦντας θαυμάζωσι, μηδὲ τὰς περιφανεῖς διώκωσιν οἰκίας, ἀλλ᾽ ἀρετὴν μετὰ πενίας ζητῶσι, καὶ τοὺς πτωχοτέρους τῶν ἀ-
B δελφῶν μὴ ἐπαισχύνωνται, μηδὲ τὸν σκηνοποιὸν καὶ τὸν βυρσοδέψην καὶ τὸν πορφυροπώλην καὶ τὸν χαλκοτύπον παρατρέχοντες, τοὺς ἐν δυναστείαις θεραπεύωσιν· οἱ δὲ ἀρχόμενοι, ἵνα μὴ νομίζωσιν εἶναι κώλυμα πρὸς τὴν ὑποδοχὴν τῶν ἁγίων, ἀλλ᾽ ἐννοοῦντες τὴν χήραν, ἣ τὸν Ἠλίαν ὑπεδέξατο, δράκα ἀλεύρου μόνον ἔχουσα, καὶ τούτους, οἳ τὸν Παῦλον διετίαν ἐξένισαν, τὰς οἰκίας διανοίγωσι τοῖς δεομένοις, καὶ πάντα τοῖς ξένοις ὦσι κοινὰ κεκτημένοι. μὴ γάρ μοι τοῦτο εἴπῃς, ὅτι οἰκέτας οὐκ ἔχεις διακο-
C νουμένους. κἂν γὰρ μυρίους ἔχῃς, ὁ θεός σε κελεύει διὰ σαυτοῦ τῆς φιλοξενίας τὸν καρπὸν τρυγᾶν. διὰ τοῦτο Παῦλος χήρᾳ γυναικὶ διαλεγόμενος, καὶ κελεύων αὐτὴν ξενοδοχεῖν, οὐ δι᾽ ἑτέρων, ἀλλὰ δι᾽ ἑαυτῆς τοῦτο ἐπέταξεν. εἰπὼν γὰρ, Εἰ ἐξενοδόχησεν, ἐπήγαγεν, εἰ ἁγίων πόδας ἔνιψεν. οὐκ εἶπεν, εἰ χρήματα ἐδαπάνησεν, οὐδὲ, εἰ τοῖς οἰκέταις ἐκέλευσε τοῦτο ποιῆσαι, ἀλλ᾽, εἰ δι᾽ ἑαυτῆς τοῦτο εἰργάσατο. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἀβραὰμ τριακοσίους ὀκτὼ καὶ δέκα οἰκογενεῖς ἔχων, αὐτὸς ἐπὶ
D τὴν ἀγέλην ἔτρεχε, καὶ τὸν μόσχον ἐβάσταζε, καὶ τὰ ἄλλα ἅπαντα διηκόνει, καὶ τὴν γυναῖκα κοινωνὸν ἐποίει τῶν τῆς φιλοξενίας καρπῶν. διὰ τοῦτο καὶ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ ἐν φάτνῃ τίκτεται, καὶ ἐν οἰκίᾳ τεχθεὶς τρέφεται, καὶ αὐξηθεὶς οὐκ εἶχε ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνῃ, ἵνα σε παιδεύσῃ διὰ πάντων μὴ πρὸς τὰ λαμπρὰ τοῦ βίου τούτου κεχηνέναι πράγματα, ἀλλ᾽ εὐτελείας εἶναι ἐραστὴν πανταχοῦ, καὶ πτωχείαν διώκειν, καὶ περιουσίαν φεύγειν, καὶ ἔσωθεν καλλωπίζεσθαι. Πᾶσα γὰρ ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως, φησὶν, ἔσωθεν.

ἐὰν ἔχῃς προαίρεσιν φιλόξενον, ἅπασαν τῆς φιλοξενίας ἔχεις τὴν θήκην, κἂν ὀβολὸν ᾖς κεκτημένος μόνον· ἂν δὲ μισάνθρωπος ᾖς καὶ μισόξενος, κἂν τὰ πάντα ᾖς περιβεβλημένος πράγματα, ἐστενοχώρηται σοι τοῖς ξένοις ἡ οἰκία. Οὐκ εἶχεν αὕτη κλίνας ἀργυρενδέτους, ἀλλ' εἶχε σωφροσύνην πολλήν· οὐκ εἶχε στρωμνήν, ἀλλὰ προαίρεσιν ἐκέκτητο πρᾳεῖαν καὶ φιλόξενον· οὐκ εἶχε κίονας ἀπαστράπτοντας, ἀλλ' εἶχε ψυχῆς κάλλος ἀπολάμπον· οὐκ εἶχε τοίχους μαρμάροις περιβεβλημένους, οὐδὲ ἔδαφος ψηφῖσι διηνθισμένον, ἀλλ' ἦν αὐτὴ ναὸς τοῦ πνεύματος. Ταῦτα ἐπῄνεσεν ὁ Παῦλος, τούτων ἠράσθη· διὰ ταῦτα ἔτη δύο μείνας ἐπὶ τῆς οἰκίας οὐκ ἀπανίστατο· διὰ ταῦτα αὐτῶν μέμνηται διηνεκῶς, καὶ ἐγκώμιον αὐτοῖς συντίθησι μέγα καὶ θαυμαστόν, οὐχ ἵνα αὐτοὺς λαμπροτέρους ἐργάσηται, ἀλλ' ἵνα τοὺς λοιποὺς εἰς τὸν αὐτὸν ἀγάγῃ ζῆλον, καὶ πείσῃ μακαρίζειν, οὐχὶ τοὺς πλουτοῦντας, οὐδὲ τοὺς ἐν ἀρχαῖς ὄντας, ἀλλὰ τοὺς φιλοξένους, τοὺς ἐλεήμονας, τοὺς φιλανθρώπους, τοὺς πολλὴν περὶ τοὺς ἁγίους φιλοφροσύνην ἐπιδεικνυμένους. Ταῦτα δὴ καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τῆς προσρήσεως ταύτης μαθόντες, διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν ἐπιδειξώμεθα· καὶ μήτε τοὺς πλουτοῦντας ἁπλῶς μακαρίζωμεν, μήτε τοὺς πτωχοὺς ἐξευτελίζωμεν. μηδὲ ἐπαισχυνώμεθα τέχναις, μηδὲ ὄνειδος εἶναι νομίζωμεν ἐργασίαν, ἀλλὰ ἀργίαν, καὶ τὸ μὴ ἔχειν τι ποιεῖν. εἰ γὰρ ὄνειδος ἦν τὸ ἐργάζεσθαι, οὐκ ἂν αὐτὸ μετῆλθεν ὁ Παῦλος, οὐκ ἂν ἐπ' αὐτῷ μεῖζον ἐφρόνησεν, οὕτω λέγων· Ἐὰν γὰρ εὐαγγελίζωμαι, οὐκ ἔστι μοι καύχημα. τίς οὖν μοί ἐστιν ὁ μισθός; ἵνα εὐαγγελιζόμενος ἀδάπανον θήσω τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ. Εἰ δὲ τέχνη ὄνειδος ἦν, οὐκ ἂν τοὺς μὴ ἐργαζομένους ἐκέλευσε μηδὲ ἐσθίειν. ἁμαρτία γὰρ μόνον ἐστὶν ὄνειδος· ταύτην δὲ ἀργία τίκτειν εἴωθε, καὶ οὐ μίαν καὶ δύο καὶ τρεῖς μόνον, ἀλλὰ πᾶσαν ὁμοῦ τὴν πονηρίαν. Διὰ τοῦτο καί τις σοφὸς δεικνὺς, ὅτι πᾶσαν τὴν κακίαν ἐδίδαξεν ἡ ἀργία, καὶ περὶ οἰκετῶν διαλεγόμενός φησιν, Ἔμβαλε αὐτὸν εἰς ἔργον, ἵνα μὴ ἀργῇ. ὅπερ γάρ ἐστιν ὁ χαλινὸς τῷ ἵππῳ, τοῦτο τὸ ἔργον τῇ φύσει τῇ ἡμετέρᾳ. Εἰ καλὸν ἦν ἡ ἀργία, πάντα ἂν ἄσπαρτα καὶ ἀνήροτα ἡ γῆ ἀνεβλάστανεν. ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτον ἐργάζεται.

A Si propoſitum animi tui hoſpitalitatis amans ſit, omnem hoſpitalitatis thecam habes, licet obolum tantum poſſideas: ſin autem inhumanus ſis, & hoſpites oderis, licet innumeris rebus circumfluas, nimis anguſta eſt pro peregrinis domus tua. Non habebat iſta lectos argento ornatos, ſed ſummam habebat caſtitatem: non habebat ſtragulam veſtem, ſed animi propoſito erat manſueto & hoſpitali: non columnas habebat fulgentes, ſed animæ pulchritudinem habebat emicantem: non marmore conueſtitos habebat parietes, non muſiuo diſtinctum pauimentum, ſed ipſa ſpiritus erat templum.
B Hæc laudauit Paulus, hæc adamauit; propter hæc cum in ædibus ad duos annos commoratus eſſet, inde non receſſit: propterea meminit ſemper ipſorum, eorumque laudationem eximiam illis contexit, & mirificam, non vt clariores illos reddat, ſed vt cæteros ad eundem zelum accendat, eiſque perſuadeat, vt beatos prædicent, non eos qui diuites ſunt, neque qui gerunt magiſtratus, ſed qui hoſpitales & miſericordes ſunt, & benigni, quique multam erga ſanctos exhibent comita-
C tem. Hæc igitur cum nos quoque ex hac ſalutatione didicerimus, operibus ipſis ſpecimen eorum edamus, neque diuites temere beatos prædicemus, neque pauperes vilipendamus, neque nos pudeat artium, nec opificium probrum eſſe ducamus, ſed otium, & nulli occupationi vacare. Si enim probrum eſſet operari, non exercuiſſet artem eiuſmodi Paulus, neq; ea de cauſſa magis gloriatus eſſet, ita dicens: Si enim euangelizauero, nõ eſt mihi gloria. Quæ eſt ergo merces mea? vt Euangeliũ prædicãs ſine ſumptu ponã Euangelium Chriſti.
D Quod ſi probrũ eſſet ars, nequaquam eos qui non operarentur, etiã manducare vetuiſſet. Solum enim peccatũ eſt probrũ: at illud ex otio naſci ſolet, nec vnũ aut duo vel tria tantũ, ſed omnis ſimul improbitas. Propterea ſapiens etiam quidam oſtendens omnem malitiam docuiſſe otioſitatem, & verba faciens de ſeruis ait: Mitte illum in operationem, ne vacet. Quod enim eſt frenum equo, id eſt opus naturæ noſtræ. Si bonum quid eſſet otioſitas, omnia ſine ſemente & agricultura terra produceret. Atqui nihil tale præſtat.

Epilogus ſermonis & cohortatio moralis.

1.Cor.18.

Eccli.33.28

Olim igitur terram inaratam ferre cuncta præcepit Deus: iam verò non ita fecit, ſed & boues iungere, & vomerem trahere, & ſulcum ducere & ſemen iacere, atque aliis multis modis colere & vitem & arbores, & ſemina hominibus imperauit, vt operationis occupatio mentem eorum, qui ſe operibus exercerent, ab omni improbitate reuocaret. Principio quidem vt potentiam ſuam oſtenderet effecit, vt omnia ſine noſtris laboribus prouenirent,
Gen 1.11. Germinet enim terra herbam fœni, inquit, & ſtatim cuncta vernabant. Poſtea vero non ita ſed & noſtrorum laborum opera iuſſit illa è terra produci, vt diſcas, ob vtilitatem & commodum noſtrum laborem eſſe inuectum. Ac videtur quidem pœna
Gen. 3.19. & ſupplicium eſſe cum audis: In ſudore vultus tui veſceris pane tuo: re autem vera quædam eſt admonitio & caſtigatio, & vulnerum, quæ peccatum inflixit, medela. Quam ob cauſſam & Paulus operabatur perpetuo, non interdiu tantum ſed etiam ipſa nocte: quod & ipſe clamans teſtatur: Nocte enim & die operantes, ne quem
1.Theſſ. 2. 8. veſtrum grauaremus. Neque verò temere delectationis, aut recreandi animi cauſſa opus tractabat, ſicut multi fratres, ſed tanto ſe labore exercebat, vt & cæteris ſubſidio eſſe poſſet. Ad ea enim quæ mihi opus erant, & iis qui mecum ſunt, mini-
Act. 20.34 ſtrauerunt manus iſtæ. Homo qui dæmonibus imperabat, qui doctor erat orbis terrarum, cui omnium qui terram incolunt fuerat cura commiſſa, qui cunctas ſub ſole poſitas eccleſias, & populos, & nationes, & vrbes ſumma ſollicitudine curabat, nocte & die operabatur, ac ne tantillum quidem ab illis laboribus reſpirabat. Nos vero quibus ne milleſima quidem illius curarum pars incumbit, vel potius qui ne mente quidem eas capere poſſumus, in otio perpetuo vitam ducimus. Qua vero digni excuſatione, vel qua tandem venia cenſebimur? Inde cuncta in genus humanum mala dimanarunt, quod in eo maximum decus eſſe poſitum arbitrentur, vt ſuas artes minimè tractent, & ſummo ſibi crimini ducant, ſi earum peritiam præ ſe ferant. Ac Paulum quidem non pudet ſimul & ſcalprum manu tractare, &

A προτέρον μὲν τὴν γῆν ἐκέλευσεν ἀνήροτα πάντα ἐκβαλεῖν ὁ θεός· νυνὶ δὲ οὐκ ἐποίησεν οὕτως, ἀλλὰ καὶ ζεῦξαι βόας, καὶ ἄροτρον ἑλκύσαι, καὶ αὔλακα ἀνατεμεῖν, καὶ σπέρματα καταβάλλειν, καὶ ἑτέροις πολλοῖς τρόποις θεραπεῦσαι καὶ ἀμπέλους καὶ δένδρα καὶ σπέρματα τοῖς ἀνθρώποις ἐνομοθέτησεν, ἵν' ἡ τῆς ἐργασίας ἀσχολία πάσης ἀπάγῃ πονηρίας τὴν τῶν ἐργαζομένων διάνοιαν. ἐξ ἀρχῆς μὲν οὖν, ἵνα τὴν δύναμιν ἐπιδείξηται τὴν ἑαυτοῦ, χωρὶς τῶν πόνων τῶν ἡμετέρων ἅπαντα ἀναδοθῆναι παρεσκεύασε, Βλαστησάτω γὰρ ἡ γῆ βοτάνην χόρτου, φησί· καὶ πάντα ἐκόμα
B εὐθέως. μετὰ δὲ ταῦτα οὐχ οὕτως· ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἡμετέρων αὐτὰ πόνων ἐκφέρεσθαι ἐκέλευσεν ἐκ τῆς γῆς, ἵνα μάθῃς ὅτι διὰ τὸ χρήσιμον ἡμῖν καὶ λυσιτελὲς τὸν πόνον εἰσήγαγε. καὶ δοκεῖ μὲν εἶναι κόλασις καὶ τιμωρία τὸ ἀκοῦσαι, Ἐν ἱδρῶτι τοῦ προσώπου σου φαγῇ τὸν ἄρτον σου· τὸ δὲ ἀληθὲς, νουθεσία τίς ἐστι καὶ σωφρονισμὸς, καὶ τῶν τραυμάτων τῶν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας γινομένων φάρμακον. διὰ ταῦτα καὶ Παῦλος εἰργάζετο διηνεκῶς, οὐκ ἐν ἡμέρᾳ μόνῃ, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ νυκτί. καὶ τοῦτο βοᾷ λέγων· Νυκτὸς γὰρ καὶ ἡμέρας
C ἐργαζόμενοι, πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρῆσαί τινα ὑμῶν. καὶ οὐχ ἁπλῶς τέρψεως ἕνεκεν καὶ ψυχαγωγίας τὸ ἔργον μετῄει, καθάπερ πολλοὶ τῶν ἀδελφῶν, ἀλλὰ τοσοῦτον ἐπεδείκνυτο περὶ αὐτὸ πόνον, ὡς καὶ ἑτέροις δυνηθῆναι ἐπικουρῆσαι. Ταῖς γὰρ χρείαις μου, φησι, καὶ τοῖς οὖσι μετ' ἐμοῦ ὑπηρέτησαν αἱ χεῖρες αὗται. ἄνθρωπος δαίμοσιν ἐπιτάττων, τῆς οἰκουμένης διδάσκαλος ὢν, τοὺς τὴν γῆν οἰκοῦντας ἅπαντας ἐπιτραπεὶς, καὶ τὰς ὑφ' ἡλίῳ κειμένας ἐκκλησίας ἁπάσας, καὶ δήμους καὶ ἔθνη καὶ πόλεις μετὰ πολλῆς θερα-
D πεύων ἐπιμελείας, νύκτα καὶ ἡμέραν εἰργάζετο, καὶ οὐδὲ μικρὸν ἀνέπνει τῶν πόνων ἐκείνων. ἡμεῖς δὲ οὐδὲ τὸ μυριοστὸν τῆς ἐκείνου φροντίδος μετιόντες, μᾶλλον δὲ οὐδὲ εἰς νοῦν λαβεῖν δυνάμενοι, διατελοῦμεν ἐν ἀργίᾳ ζῶντες διηνεκῶς. καὶ ποίαν ἕξομεν ἀπολογίαν, ἢ τίνα συγγνώμην, εἰπέ μοι; ἐντεῦθεν ἅπαντα εἰς τὸν βίον εἰσενήνεκται τὰ κακὰ, ὅτι πολλοὶ μεγίστην ἀξίαν εἶναι νομίζουσι, τὸ μὴ τὰς ἑαυτῶν μεταχειρίζειν τέχνας, καὶ ἐσχάτην κατηγορίαν, τὸ φανῆναί τι τοιοῦτον εἰδότας. ὁ Παῦλος μὲν οὐκ ᾐσχύνετο ὁμοῦ καὶ σμίλην μεταχειρίζων, καὶ

καὶ δέρματα ῥάπτων, καὶ τοῖς ἐν ἀξιώμασι διαλεγόμενος, ἀλλὰ καὶ ἐνεκαλλωπίζετο τῷ πράγματι, μυρίων πρὸς αὐτὸν λαμπρῶν καὶ ἐπισήμων ἀφικνουμένων ἀνθρώπων. καὶ οὐ μόνον οὐκ ἐπῃσχύνετο ταῦτα ποιῶν, ἀλλὰ καὶ καθάπερ ἐν στήλῃ χαλκῇ ταῖς ἐπιστολαῖς ἐξεπόμπευσεν ἑαυτοῦ τὸ ἐπιτήδευμα. ὅπερ οὖν ἐξ ἀρχῆς ἔμαθε, καὶ μετὰ ταῦτα αὐτὸ μετεχείριζε, καὶ τότε μετὰ τὸ εἰς οὐρανὸν τρίτον ἁρπαγῆναι, μετὰ τὸ εἰς παράδεισον ἀπενεχθῆναι, μετὰ τὸ κοινωνῆσαι ῥημάτων ἀπορρήτων τῷ θεῷ· ἡμεῖς δὲ οὐδὲ τῶν ὑποδημάτων ὄντες ἄξιοι τῶν ἐκείνου, αἰσχυνόμεθα τούτοις, ἐφ' οἷς ἐκεῖνος ἐνηβρύετο. καὶ καθ' ἑκάστην μὲν ἡμέραν πλημμελοῦντες, οὐκ ἐπιστρεφόμεθα, οὐδὲ ὄνειδος εἶναι νομίζομεν· τὸ δὲ ἐκ δικαίων πόνων ζῆν, ὡς αἰσχρὸν καὶ καταγέλαστον φεύγομεν. τίνα οὖν ἕξομεν ἐλπίδα σωτηρίας, εἰπέ μοι; τὸν γὰρ αἰσχυνόμενον, ἁμαρτίαν αἰσχύνεσθαι δεῖ, καὶ τὸ τῷ θεῷ προσκροῦσαι, καὶ τὸ ποιῆσαί τι τῶν οὐ δεόντων· ἐπὶ δὲ τέχναις καὶ ἐργασίαις καὶ ἐναβρύνεσθαι. οὕτω γὰρ καὶ πονηρὰς ἐννοίας τῇ τῆς ἐργασίας ἀσχολίᾳ τῆς διανοίας ἐκβαλοῦμεν ῥᾳδίως, καὶ τοῖς δεομένοις ἐπικουρήσομεν, καὶ τὰς ἑτέρων οὐκ ἐνοχλήσομεν θύρας, καὶ τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ πληρώσομεν τὸν εἰπόντα· Μακάριόν ἐστι διδόναι μᾶλλον, ἢ λαμβάνειν. διὰ γὰρ τοῦτο χεῖρας ἔχομεν, ἵνα ἑαυτοῖς βοηθῶμεν, καὶ τοῖς τὰ σώματα πεπηρωμένοις ἐκ τῶν ἡμετέρων εἰσφέρωμεν τὰ κατὰ δύναμιν ἅπαντα· ὡς ἐάν τις ἀργῶν διατελῇ, κἂν ὑγιαίνῃ, τῶν πυρεττόντων ἐστὶν ἀθλιώτερος. οἱ μὲν γὰρ παρὰ τῆς ἀσθενείας ἔχουσι συγγνώμην, καὶ τύχοιεν ἂν ἐλέου· οὗτοι δὲ καταισχύνοντες τὴν τοῦ σώματος εὐεξίαν, εἰκότως ἂν παρὰ πάντων μισοῖντο, ὡς καὶ τοὺς τοῦ θεοῦ παραβαίνοντες νόμους, καὶ τῇ τραπέζῃ τῶν ἀσθενούντων λυμαινόμενοι, καὶ τὴν ψυχὴν τὴν ἑαυτῶν φαυλοτέραν ποιοῦντες. οὐ γὰρ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ δεινόν, ὅτι, δέον οἴκοθεν καὶ παρ' ἑαυτῶν τρέφεσθαι, τὰς ἑτέρων ἐνοχλοῦσιν οἰκίας, ἀλλ' ὅτι καὶ πάντων αὐτοὶ γίνονται χείρονες. οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστι τῶν πάντων οὐδέν, ὃ μὴ διὰ τῆς ἀργίας ἀπόλλυται. καὶ γὰρ ὕδωρ, τὸ μὲν ἑστηκὸς σήπεται, τὸ δὲ τρέχον καὶ πανταχοῦ πλανώμενον, τὴν ἀρετὴν διασώζει τὴν ἑαυτοῦ·

A pelles conſuere, & viros alloqui in dignitate conſtitutos, ſed & re illa gloriabatur, cum ad eum viri clari & illuſtres ventitarent. Neque tantum hæc illum agere non pudebat, ſed etiam in epiſtolis ſuis tanquam in æreo cippo, quam profiteretur artem, diuulgabat. Quod igitur ab initio didicerat, illud & poſtea tractabat, idque poſtquam fuerat tertium raptus in cœlum, poſtquam tranſlatus fuerat in paradiſum, poſtquam illi Deus arcana verba communicauerat: nos verò, qui ne calceamentorum quidem eius pretio æſtimandi ſumus, nobis ea B probro ducimus, quibus ſe ille iactabat. Et ſingulis quidem diebus dum delinquimus, non conuertimur, neque probrum eſſe cenſemus: ex iuſtis autem laboribus viuere, tanquam turpe ac ridiculum euitamus. Quæ tandem igitur, quæſo, nobis ſalutis ſpes reliqua erit? Quem enim pudet, oportet peccati pudere, ac Deum offendiſſe, atque aliquid eorum quæ agenda non ſunt agere, ſed artibus & opificiis gloriari. Sic enim fiet, vt & prauas cogitationes ope- C rum occupationibus ex mente facile depellamus, & egenis ſubſidio ſimus, & aliorum ianuis moleſti non ſimus, & Chriſti legem adimpleamus, qui qui dixit: Beatius eſt dare, quam accipere. Propterea namque nobis datæ ſunt manus, vt nos ipſos iuuemus, & iis qui corpore mutilati ſunt, ex rebus noſtris, quæ neceſſaria ſunt, omnia pro noſtra facultate ſuppeditemus: quod ſi quis in otio perſeueret, ſit licet ſanus, iis qui febri laborant, eſt miſerior. Siquidem illi propter ægritudinem corporis veniam merentur, & facile qui miſereatur ipſorum in- D uenient: hi vero qui bonam corporis habitudinem probro afficiunt, merito ab omnibus odio habentur, vt qui & Dei leges violent, & menſam infirmorum lædant, & ſuam animam deteriorē efficiant. Neque enim hoc ſolum eſt mali, quod cum ſuo ſibi labore victum quærere deberent, aliorū ædibus ſint importuni, ſed quod ipſi omnibus peiores euadant. Nihil enim eſt, nihil plane in rebus humanis, quod non otioſitate perdatur. Nam & aqua ſi ſtet corrumpitur, ſi vero currat, cum vbique vagetur, ſuam virtutem conſeruat:

Non debet nos pudere laboris & opificij.

Act. 20. 35.

A & ferrum quidem ſi in otio maneat mollius ac deterius fit, & rubigine conſumitur: quod autem ad opificia transfertur, multo vtilius fit, & elegantius, nihiloque minus quam argentũ quoduis effulget. Ac terram quidem otioſam cernimus nihil fructuoſum producere, ſed mala gramina & ſpinas, & tribulos, & infrugiferas arbores: eam vero quę multo labore colitur, ſatiuis frugibus abundare. Singulæ demque res, vt vno verbo dicam, ab otio corrumpuntur, à propria verò operatione vtiliores redduntur. Hæc igitur omnia cum ſciamus, & quantum ab otio incommodum afferatur, quantum ab opere lucrum inuehatur, illud fugiamus, hoc ſectemus, vt & vitam præſentem honeſtè traducamur, & egenis de noſtris facultatibus ſubſidio ſimus, & animam noſtram meliorem reddentes æterna bona conſequamur: quæ nos omnes vtinam aſſequi cõtingat gratia & benignitate domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem & cum quo Patri gloria vna cum Spiritu ſancto nunc & ſemper & in ſecula ſeculorum. Amen.

In locum Pauli, Salutate Priſcillã & Aquilam, & de colendis Dei ſacerdotibus.

Rom. 16. C

Sigiſmundo Gelenio interprete

1.Co. 16. & Act. 18. NOnne docti eſtis, nihil in ſacris literis inter ſuperuacanea habẽdum? Nonne didiciſtis & inſcriptiones, & omnia, & cognomina diligenter in arcanis ſcripturis excutienda? Ego ſanè ſtudioſos arbitror ne laturos quidem, vt verbulum aliquod in ſacris libris contemptum prætereatur, etiam D ſi tantùm nomina recenſeantur, vel tempus numeretur, vel nuda ſit quorundam ſalutatio. Attamen vt adhuc certior hæc ſententia fiat: agè, hodie ad ea quæ nuper in ſalutatione Priſcillæ & Aquilæ relicta ſunt, accedamus: tametſi non parum profuerint & præcedentia. Docuit enim nos, quantum bonum ſit, operari, & quantum malum, ignauiæ deditum eſſe, & qualis anima Pauli, quàm vigil, quàm ſolicita, quæ non tantùm ciuitatum & populorum, & gentium, ſed & ſingulorum fidelium magnam curã gerit,

καὶ σίδηρος, ὁ μὲν ἐν ἀργίᾳ κείμενος, ἀπαλώτερός τε καὶ φαυλότερος, ἰῷ πολλῷ δαπανώμενος, γίνεται, ὁ δὲ ἐν ἐργασίαις ὤν, πολὺ χρησιμώτερος καὶ εὐπρεπέστερος ἀργύρου παντὸς οὐδὲν ἔλαττον ἀποστίλβων. καὶ γῆν μὲν τὴν ἀργοῦσαν ἴδοι τις ἂν οὐδὲν ὑγιὲς ἐκφέρουσαν, ἀλλὰ πονηρὰς βοτάνας καὶ ἀκάνθας καὶ τριβόλους καὶ ἄκαρπα δένδρα, τὴν δὲ ἐργασίας ἀπολαύουσαν, καρποῖς ἡμέροις κομῶσαν. καὶ ἕκαστον δὲ τῶν ὄντων (ὡς εἰπεῖν ἁπλῶς) ὑπὸ μὲν τῆς ἀργίας φθείρεται, ὑπὸ δὲ τῆς οἰκείας ἐργασίας χρησιμώτερον γίνεται. ταῦτα οὖν εἰδότες ἅπαντα, καὶ πόσον μὲν ἀπὸ τῆς ἀργίας τὸ βλάβος, B πόσον δὲ ἀπὸ τῆς ἐργασίας τὸ κέρδος, τὴν μὲν φεύγωμεν, τὴν δὲ διώκωμεν, ἵνα καὶ τὸν παρόντα βίον εὐσχημόνως ζήσωμεν, καὶ δεομένοις ἐκ τῶν ἐνόντων ἐπιχορηγῶμεν, καὶ τὴν ψυχὴν τὴν ἑαυτῶν ἀμείνω κατασκευάσαντες, τύχωμεν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα, σὺν τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Εἰς Ἀκύλαν καὶ Πρίσκιλλαν, καὶ εἰς τὸ μὴ κακῶς λέγειν τοὺς ἱερεῖς τοῦ θεοῦ. λόγ. β.

ΑΡα ἐπαιδεύθητε μηδὲν εἶναι νομίζειν περίεργον τῶν ἐν τῇ θείᾳ γραφῇ κειμένων, ἄρα ἐμάθετε καὶ ἐπιγραφὰς καὶ ὀνόματα καὶ ψιλὰς περιεργάζεσθαι προσρήσεις, τὰς ἐν τοῖς θείοις λογίοις γεγραμμένας; ἐγὼ μὲν γὰρ οὐδένα οἶμαι λοιπὸν τῶν φιλοπόνων τὸν ἀνεξόμενον παραδραμεῖν τι τῶν ἐν ταῖς γραφαῖς κειμένων ῥημάτων, κἂν ὀνομάτων ᾖ κατάλογος, κἂν χρόνων ἀριθμὸς, κἂν ψιλὴ πρός τινας πρόσρησις. πλὴν ἵνα ἀσφαλεστέρα αὕτη ἡ διόρθωσις γένηται, φέρε καὶ τήμερον τὰ λειπόμενα τῆς προσηγορίας τῆς πρὸς Πρίσκιλλαν καὶ Ἀκύλαν ἐπέλθωμεν· καίτοι γε οὐ μικρὰ τὸ προοίμιον αὐτῆς ἡμᾶς ὠφέλησε. καὶ γὰρ ἐδίδαξεν ἡμᾶς, πόσον μὲν ἀγαθὸν, ἔργον, πόσον δὲ κακὸν, ἀργία, καὶ τίς ἡ Παύλου ψυχὴ, πῶς ἄγρυπνος καὶ μεμεριμνημένη, οὐ κατὰ πόλεις καὶ δήμους καὶ ἔθνη, ἀλλὰ καὶ καθ' ἕνα ἕκαστον τῶν πιστῶν πολλὴν ποιουμένη τὴν πρό-

νοιαν. ἔδειξε πῶς οὐδὲν εἰς φιλοξενίαν ἡ πενία γίνεται κώλυμα, καὶ ὅτι οὐ πλούτου καὶ χρημάτων, ἀλλὰ ἀρετῆς πανταχοῦ χρεία καὶ προαιρέσεως εὐλάβειαν ἐχούσης, καὶ ὅτι πάντων εἰσὶ λαμπρότεροι οἱ τὸν τοῦ θεοῦ φόβον ἔχοντες, κἂν εἰς πενίαν ἐσχάτην κατενεχθῶσι. τὴν γοῦν Πρίσκιλλαν καὶ Ἀκύλαν, σκηνοποιοὺς ὄντας καὶ χειροτέχνας, καὶ ἐν πτωχείᾳ ζῶντας, τῶν βασιλέων πάντων μᾶλλον ἐμακαρίζομεν νῦν. καὶ οἱ μὲν ἐν ἀξιώμασι καὶ δυναστείαις σεσίγηνται, ὁ δὲ σκηνοποιὸς μετὰ τῆς γυναικὸς ᾄδεται πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης. εἰ δὲ ἐνταῦθα τοσαύτης ἀπολαύουσι δόξης, ἐννόησον ὅσων κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀξιωθήσονται τῶν ἀντιδόσεων καὶ τῶν στεφάνων· καὶ πρὸ τῆς ἡμέρας δὲ ἐκείνης οὐ μικρὰν καὶ ἡδονὴν καὶ ὠφέλειαν καὶ δόξαν ἐκαρπώσαντο νῦν, Παύλῳ τοσοῦτον συζήσαντες χρόνον. καὶ γὰρ, ὅπερ ἔμπροσθεν ἔλεγον, τοῦτο καὶ νῦν λέγω, καὶ λέγων οὐ παύσομαι, ὅτι οὐχὶ ἡ διδασκαλία μόνον, οὐδὲ ἡ παραίνεσις καὶ συμβουλὴ, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ὄψις τῶν ἁγίων, πολλὴν ἔχει ἡδονὴν καὶ ὠφέλειαν, καὶ αὐτὸς δὲ τῶν ἱματίων ὁ στολισμὸς, καὶ αὐτὸς τῶν ὑποδημάτων ὁ τρόπος. καὶ γὰρ ἐντεῦθεν πολλή τις εἰς τὸν ἡμέτερον εἰσενήνεκται βίον ὠφέλεια, τὸ μαθεῖν μέχρι ποῦ τοῖς ἀναγκαίοις ἐχρῶντο. οὐδὲ γὰρ μόνον τὸ μέτρον οὐχ ὑπερέβαινον τῆς χρείας, ἀλλ' ἔστιν ὅπου οὔτε τῆς χρείας αὐτῆς ἀπέλαυον ἁπάσης· ἀλλὰ καὶ ἐν λιμῷ καὶ δίψει καὶ γυμνότητι διετέλεσαν. καὶ τοῖς μὲν μαθηταῖς ἐπιτάττων ὁ Παῦλος, ἔλεγεν· Ἔχοντες τροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα. περὶ δὲ ἑαυτοῦ φαίνεται λέγων ὅτι Ἄχρι τῆς ἄρτι ὥρας καὶ πεινῶμεν, καὶ διψῶμεν, καὶ γυμνητεύομεν, καὶ κολαφιζόμεθα. ἀλλὰ γὰρ, ἃ μεταξὺ ἔλεγον, καὶ μετὰ ταῦτα εἰσῆλθεν, ἀναγκαῖον εἰς μέσον παραθεῖναι πολλὴν ἔχοντα τὴν ζήτησιν. τί δὲ τοῦτό ἐστιν, ἔλεγον, ὅτι καὶ ὁ τῶν ἀποστολικῶν ἱματίων στολισμὸς παρέχει πολλὴν ἡμῖν τὴν ὠφέλειαν. μεταξὺ δέ με ταῦτα λέγοντα εἰσῆλθεν ὁ νόμος τοῦ Χριστοῦ, ὃν ἔθηκεν αὐτοῖς, οὕτω λέγων· Μὴ κτήσησθε χρυσὸν, μηδὲ ἄργυρον, μηδὲ χαλκὸν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν, μηδὲ ὑποδήματα, μηδὲ ῥάβδον εἰς τὴν ὁδὸν αἴρετε. φαίνεται δὲ Πέτρος σανδάλια ἔχων. ὅτε γοῦν ὁ ἄγγελος καθεύδοντα αὐτὸν ἐξύπνισε, καὶ ἐξήγαγε τοῦ δεσμωτηρίου, φησίν, Ὑπόδησαι τὰ σανδάλιά σου, καὶ περιβαλοῦ τὸ ἱμάτιόν σου, καὶ ἀκολούθει μοι. καὶ Παῦλος δὲ Τιμοθέῳ γράφων λέγει·

A oſtendítque quomodo hoſpitalitas nec inopia præpediatur, & quod virtute ac pia voluntate vbique opus ſit, non item diuitiis & facultatibus, & quòd clariſſimi, omnium ſunt, qui Dei timorem habent, etiam ſi in extrema paupertate degant. Vnde Priſcilla & Aquila opifices, nempe pelliones, pauperem & honeſtam agentes vitam, præ omnibus beati prædicantur, & cùm alij dignitatibus, & potentia inflati, ſilentio prætereantur, pellio ille vnà cum vxore toto orbe decantantur. Quòd ſi tanta eorum in præſenti vita eſt gloria, cogita quanti eorũ futuri ſint fructus B poſt illum diẽ, quando tempus erit coronarum & retributionum, qui ante illum diem non paruã voluptatem, vtilitatem, & gloriam acceperunt, quibus tantilli temporis conſuetudo cũ Paulo fuit? Enimuerò ſicut prius dicebam, neque nunc dicere deſinam, non ſolùm doctrina, & admonitio, & conſiliũ, ſed & ipſe ſanctorum aſpectus, atque veſtiũ amictus, & calceorũ mos, multum habet vtilitatis ac voluptatis. Et inde nõ exigua vitę noſtræ cõmoditas accedit, cùm diſcimus, quatenus hi neceſſariis vſi fuerint. Non enim ſolùm vtendi C modum non ſunt tranſgreſſi, ſed & vſui fermè neceſſario nonnunquam renunciarunt: quin & in fame, & in ſiti & nuditate verſati ſunt. Et Paulus quidem imperabat diſcipulis, dicens: Habentes autem alimenta & tegumenta, his contenti erimus. Et clarum eſt quòd de ſeipſo dicit: Vſque in hanc horam & eſurimus, & ſitimus, & nudi agimus, & colaphis cædimur. Operæprecium hîc fuerit in medium aliquid afferre, de quo frequens eſt quæſtio. Et quidnam hoc? Dicebam, morem apoſtolicarum ve- D ſtium nonnihil nobis conferre vtilitatis. Sed cum hoc dico, incidit mihi lex quam Chriſtus poſuit, dicens: Non poſſidete aurum, neque argentum, neque aliud quid in zonis veſtris, neque calceos, neque virgam in via. Manifeſtum autem eſt Petrum habuiſſe ſandalia. Vnde cum Angelus eum dormientem excitaret, & è carcere educeret, ait: Calcea te ſandaliis tuis, & circunda veſtimentum tuum, & ſequere me. Et Paulus Timotheo ſcribit:

Priſcilla & Aquila præ omnibus beati.

1.Tim.6.

1.Cor.4.

Act.12.8.

Penulam quam reliqui Troade apud Carpum, cùm venies affer, & libros, præſertim membranas. Quid dicis Paule? Chriſtus iubet non habere calceos, tu autem penulam habes, & alius ſandalia? Quòd ſi hi tenues quidam eſſent, magiſtro non per omnia obtemperantes, nulla erat hîc facienda quæſtio: ſed cùm ipſi præcipui ſint, ac primates Apoſtolorum, & animas ſuas impenderent, Chriſtóque per omnia obedirent, & Paulus non ſolùm imperata fecit, ſed & ſupra ſepta totus ſaltauit: cúmque
1.Cor.4. præciperet ex Euangelio viuendum, victum ipſe manibus ſuis quæſiuit, plus, quàm imperatum erat,
Act.20. faciens: idcirco dignum eſt, vt quæramus, quare qui in nobis Chriſto parebant, legem eius videntur tranſgredi? Nam re ipſa tranſgrediuntur. Hic ſermo non in hoc ſolum vtilis erit, vt excuſantur ſancti illi, ſed vt & gentilium obſtruantur ora. Quandoquidem multi, viduarum domos ſubuertentes, orphanos nudantes, ipſique omnibus abundantes, & lupis nihil meliores, ex alienáque miſeria viuentes, cùm vident interdum
Luc.9. fidelium aliquos pluribus veſtiri amiculis, continuò nobis legem Chriſti obiiciunt, & dicunt: nónne præcepit vobis Chriſtus, ne habeatis duas tunicas, vel calceamenta: quomodo ergo vos legem illam præuaricamini? Et poſt hæc, cùm abundè fratrem riſerint, & ſubſannarint, & probris affecerint, diſcedunt. Igitur ne talia fiant, agè & illorum obturemus impudentiam. Et poſſemus quidem ab eis facilè liberari, ſi hoc vnum eis diceremus. Quale hoc? Si Chriſtum vt fide dignum probas, Ethnice meritò hæc obiicis, & à nobis quæris: ſin ei non credis, quare legem eius opponis? Aut quando accuſare nos vis, dignus tibi videtur fide Chriſtus: quando autem eum admirari oportet & adorare, nullius eſt apud te momenti, totius orbis dominus? Verum ne hæc inopia defenſionis dicere nos putent, ad ſolutionem eius quod quærebatur, veniamus. Quæ nam ergo erit, ſolutio? Videndum eſt in huiuſmodi, quibus, & quando ea Chriſtus imperauit.

A Τὸν φελόνην, ὃν ἀπέλιπον ἐν Τρωάδι παρὰ Κάρπῳ, φέρε ἐρχόμενος, καὶ τὰ βιβλία, μάλιστα τὰς μεμβράνας. τί λέγεις; ὁ Χριστὸς οὐδὲ ὑποδήματα ἐκέλευσεν ἔχειν, καὶ σὺ φελόνην ἔχεις, καὶ ἕτερος σανδάλια πάλιν; καὶ εἰ μὲν τῶν εὐτελῶν τινες ἦσαν, καὶ τῶν οὐ πάντοτε τῷ διδασκάλῳ πειθομένων, οὐκ ἦν ζήτημα τὸ λεγόμενον· ἐπειδὴ δὲ οἱ καὶ τὰς ψυχὰς ἑαυτῶν ἐπιδιδόντες, καὶ κορυφαῖοι καὶ προστάται τῶν μαθητῶν εἰσιν οὗτοι, καὶ πάντα ἐπείθοντο τῷ Χριστῷ, ὁ δὲ Παῦλος οὐ μόνον τὰ ἐπιταττόμενα ἐποίει, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τὰ σκάμματα ἐπεπήδα, κἀκείνου κελεύοντος ἐκ τοῦ
B εὐαγγελίου ζῆν, οὗτος ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἔζη, πλέον τι τῶν ἐπιτεταγμένων ποιήσας, ἄξιον ὄντως ζητῆσαι, τίνος ἕνεκεν πάντα αὐτῷ πειθόμενοι, ἐνταῦθα δοκοῦσι παραβαίνειν αὐτοῦ τὸν νόμον. ἀλλ' οὐ παραβαίνουσιν. οὐδὲ γὰρ εἰς τοῦτο χρήσιμος ἡμῖν οὗτος ἔσται μόνον ὁ λόγος, εἰς τὴν ὑπὲρ τῶν ἁγίων ἐκείνων ζήτησιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ τὰ τῶν Ἑλλήνων ἐμφράξαι στόματα. καὶ γὰρ πολλοὶ χηρῶν οἰκίας ἀνατρέποντες, ὀρφανοὺς γυμνοῦντες, τὰ πάντων περιβαλλόμενοι, λύκων οὐδὲν ἄμεινον διακείμενοι, ἐκ τῶν ἀλλοτρίων ζῶντες πόνων, ὁρῶντες
C πολλάκις τινὰς τῶν πιστῶν δι' ἀρρωστίαν σώματος πλείονα περιβεβλημένους ἱμάτια, τὸν νόμον εὐθέως ἡμῖν τοῦ Χριστοῦ προβάλλονται, καὶ ταῦτα λέγουσι τὰ ῥήματα· οὐκ ἐκέλευσεν ὑμῖν ὁ Χριστὸς μὴ ἔχειν δύο χιτῶνας, μηδὲ ὑποδήματα; πῶς οὖν ὑμεῖς παραβαίνετε τὸν νόμον τὸν περὶ τούτων κείμενον; εἶτα δαψιλὲς γελάσαντες καὶ ἀνακαγχάσαντες, καὶ καταισχύναντες τὸν ἀδελφόν, ἀποπηδῶσιν. ἵν' οὖν μὴ ταῦτα γίνηται, φέρε καὶ τὴν ἐκείνων ἀναισχυντίαν ἐπιστομίσωμεν. ἐξῆν μὲν οὖν τοῦτο πρὸς αὐτοὺς μόνον εἰπόντας ἀπαλλα-
D γῆναι. ποῖον δὴ τοῦτο; ὅτι εἰ μὲν ἀξιόπιστόν τινα νομίζεις εἶναι τὸν Χριστόν, εἰκότως ταῦτα προβάλλῃ καὶ ζητεῖς πρὸς ἡμᾶς· εἰ δὲ ἀπιστεῖς αὐτῷ, τίνος ἕνεκεν αὐτοῦ προβάλλῃ τὰς νομοθεσίας; ἀλλ' ὅταν μὲν ἡμῶν κατηγορεῖν ἐθέλῃς, ἀξιόπιστος νομοθέτης ὁ Χριστὸς εἶναί σοι δοκεῖ· ὅταν δὲ αὐτὸν προσκυνεῖν δέῃ καὶ θαυμάζειν, οὐδεὶς οὐκέτι σοι λόγος τοῦ κοινοῦ τῆς οἰκουμένης δεσπότου. πλὴν ἀλλ' ἵνα μὴ δι' ἀπορίαν ἀπολογίας τοῦτο λέγειν ἡμᾶς νομίζωσιν, ἐπ' αὐτὴν ἴωμεν λοιπὸν τοῦ ζητουμένου τὴν λύσιν. τίς οὖν ἡ λύσις ἔσται; ἐὰν ἴδωμεν, τίσι, καὶ πότε, καὶ διὰ τί ταῦτα ἐπέταττεν ὁ Χριστός.

οὐ γὰρ

οὐ γὰρ ἁπλῶς αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ τὰ λεγόμενα ἐξετάζειν χρὴ, ἀλλὰ καὶ πρόσωπον, καὶ καιρὸν, καὶ αἰτίαν, καὶ πάντα ταῦτα μετ' ἀκριβείας δεῖ ἐρευνᾶσθαι. εὑρήσομεν γοῦν ἀκριβῶς σκοποῦντες, ὅτι οὐ πᾶσι ταῦτα ἐπιτέτακτο, ἀλλὰ τοῖς ἀποστόλοις μόνοις, καὶ ἐκείνοις δὲ οὐ μέχρι παντὸς, ἀλλὰ μέχρι τινὸς διωρισμένου καιροῦ. πόθεν τοῦτο δῆλον; ἐξ αὐτῶν τῶν εἰρημένων. καλέσας γοῦν τοὺς δώδεκα μαθητὰς, εἶπεν αὐτοῖς· εἰς ὁδὸν ἐθνῶν μὴ ἀπέλθητε, καὶ εἰς πόλιν Σαμαρειτῶν μὴ εἰσέλθητε· πορεύεσθε δὲ μᾶλλον πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ, ἀσθενοῦντας θεραπεύετε, λεπροὺς καθαίρετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε, δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε, μὴ κτήσησθε χρυσὸν, μηδὲ ἄργυρον, μηδὲ χαλκὸν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν. ὅρα διδασκάλου σοφίαν, πῶς κοῦφον ἐποίησε τὸ ἐπίταγμα. πρότερον γὰρ εἰπὼν, ἀσθενοῦντας θεραπεύετε, λεπροὺς καθαίρετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε, καὶ τὴν παρ' αὐτοῦ χάριν δαψιλῆ δοὺς αὐτοῖς, τότε ταῦτα ἐπέταξε, τῇ τῶν σημείων ἐξουσίᾳ ῥᾳδίαν καὶ κούφην ποιῶν τὴν πενίαν ἐκείνην. οὐκ ἐντεῦθεν δὲ μόνον δῆλον, ὅτι αὐτοῖς μόνοις ταῦτα ἐπιτέτακται, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἑτέρων πολλῶν. καὶ γὰρ τὰς παρθένους ἐκείνας διὰ τοῦτο ἐκόλασεν, ἐπειδὴ ἔλαιον οὐκ εἶχον ἐν ταῖς λαμπάσιν αὐτῶν, καὶ ἑτέροις ἐγκαλεῖ, ὅτι πεινῶντα αὐτὸν εἶδον, καὶ οὐκ ἔθρεψαν, διψῶντα, καὶ οὐκ ἐπότισαν. τὸν τοίνυν οὐκ ἔχοντα χαλκὸν, οὐδὲ ὑποδήματα, ἀλλ' ἓν ἱμάτιον μόνον, πῶς δυνατὸν ἦν ἕτερον διαθρέψαι, πῶς ἄστεγον εἰς τὴν οἰκίαν εἰσαγαγεῖν; χωρὶς δὲ τούτων, καὶ ἑτέρωθεν αὐτὸ τοῦτο δῆλον ἔσται καὶ καταφανές. προσελθόντος γάρ τινος καὶ εἰπόντος, διδάσκαλε, τί ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω, ἐπειδὴ τὰ τοῦ νόμου κατέλεξεν ἅπαντα, ὁ δὲ περιεργαζόμενος ἔλεγε, ταῦτα πάντα ἐφυλαξάμην ἐκ νεότητός μου, τί ἔτι μοι ὑστερεῖ; λέγει πρὸς αὐτόν· εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὕπαγε, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι. καίτοι εἰ νόμος καὶ πρόσταγμα ἦν, τοῦτο πρῶτον ἐξ ἀρχῆς εἰπεῖν ἔδει, καὶ νομοθετῆσαι, καὶ ἐν προστάγματος τάξει θεῖναι, ἀλλὰ μὴ ἐν συμβουλῇ καὶ παραινέσει αὐτὸ εἰσηγήσασθαι. ὅταν μὲν γὰρ λέγῃ, μὴ κτήσησθε χρυσὸν, μηδὲ ἄργυρον, ἐπιτάττων λέγει·

A Non enim obiter, & nudè inquirenda ſunt hæc: ſed operæprecium fuerit ſimul & perſonam, & tempus, & omnia hæc diligenter perſcrutari. Itaque quum hæc diligenter conſideramus, inuenimus, quod ipſa non ſint omnibus imperata, ſed ſolis Apoſtolis: & neque illis in omne, ſed ad præſcriptum & determinatum tempus Et vnde hoc manifeſtum? Ex dictis ipſis: dicit enim, Vocatis duodecim diſcipulis, dixit eis: In viam Gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis. Ite potius ad oues domus Iſraël quæ perierunt: infirmos curate, leproſos mundate, dæmonia eiicite: gratis accepistis, gratias date: ne poſſideatis aurum vel argentum, vel æs in zonis veſtris. Attende quanta magiſtri ſapientia. Quomodo leue hoc præceptum fecerit. Nam cùm priùs dixiſſet: Infirmos curate, leproſos mundate, dæmones eiicite, magnámque eis gratiam liberaliter dediſſet, tunc tandem hæc imperauit, nimirum paupertatem, ſignorum poteſtate leuem & facilem reddens: neque ex his ſolùm, ſed ex multis aliis manifeſtum eſt, ſolis diſcipulis eſſe imperatum. Nam & virgines quia oleum in lampadibus ſuis non habebant, puniuit: & alios quoque arguit & increpat, quia eſurientem ipſum viderunt, & non pauerunt, & ſitientem non potarunt. Porrò is cui non eſt æs neque calceamentum, ſed vna tantum veſtis, quomodo abſque his alium paſcere, quomodo nudum veſtire, quomodo alium in domum inducere poterit? Sed & aliunde clarum eſſe poterat Nam accedente, & dicēte quodam: Magiſter quid faciendo vitæ æternæ hæreditatem aſſequar? D Cùm recenſita eſſent omnia, quæ in lege præcepta, & ille curioſiùs percontaretur, & diceret: Hæc omnia ſeruaui ab adoleſcentia mea, quid adhuc mihi deeſt? dicit ad ipſum, Si vis perfectus eſſe, vade, vende facultates tuas, & da pauperibus, & veni ſequere me. Hîc ſi præcipere voluiſſet, oportebat hoc principio dicere, & legem in ordine præceptorum ponere, & non tanquam conſilium & exhortationem narrare. Enimuerò cum dicit, Nolite poſſidere aurum, vel argentum: imperando dicit.

Matt.10 6

Ibidem.

Ibidem.

Matt. 19. 16 & 21. Mar.10.

Matt. 10. 9.

Y

Cùm verò dicit, Si vis perfectus eſſe: A conſulendo & admonendo dicit. Non eſt autem idem, conſulere, & legem ponere. Nam qui legem ſtatuit, modis omnibus fieri vult quod præcipit. Qui verò conſulit & adhortatur, ſententiæ & arbitrio auditoris permittit, vt ex dictis quod voluerit eligat, ſicq; faciendorum dominus auditor relinquitur. Propterea non ſimpliciter dixit, Vade, vende facultates tuas: ſed vt diſcas quòd in arbitrio audientium res ſitæ ſint. Vnde manifeſtum, Apoſtolis ſolis hæc fuiſſe præcepta. Verùm quæſtio nondum ſoluta eſt. Nam ſi præcepta ſunt hæc ſolis Apoſtolis, quid B in cauſa eſt, quòd licèt præceptum fuerit ne haberent calceos, vel geminas veſtes, inuenti ſunt eos poſſidentes: nam alius poſſedit penulam, alius verò ſandalia? Quid igitur ad hæc dicemus? Chriſtus neque Apoſtolos ſemper huius legis neceſſitate obſtringi voluit, ſed eos abſoluit ab hac lege, cùm iam ad ſalutarem crucem iturus eſſet. Et vnde hoc liquet? Ex ſaluatoris ſermonibus. Nam paſſionem aggreſſurus, vocatis illis dixit, Cùm vos mitterem ſine marſupio & C pera, aliquidne deerat? At hi reſpondentes dixerunt: Nihil. Ipſe autem dicebat eis: Sed nunc qui habet marſupium, tollat & peram: & qui non habet, vendat veſtem ſuam, & mercetur gladium. Iam fortè dicet aliquis, Apoſtolos quidem his dictis à crimine abſolutos: ſed vltrà quæritur: Quare Chriſtus contraria præceperit? nam interdum dicit, Ne poſſideatis peram: interdum autem, qui non habet marſupium, tollat & peram. Quare hoc fecit? Sanè hæc admodum dignè fecit, pro ſua ſa- D pientia: curáque, quam pro diſcipulis gerebat. Ab initio enim vocationis hoc faciebat, vt diſcipuli periculum virtutis ſuæ facerent: & poſthac in orbem terrarum exituri, hoc exemplo animati, cõfidentiores eſſent. Verùm, vbi iam potentiam ſuam agnoſcere ceperunt, voluit vt & ipſi domi virtutis ſpecimen aliquod præberent, permiſitq; ipſoſmet ſuas ferre tentationes, ne ſcilicet perpetuò otioſi reſiderent, & ad finem vſque in omnibus quaſi pueri geſtarentur.

Non ſemper lege obſtringi voluit Chriſtus diſcipulos.

Luc. 22. Ibidem.

Cur affligi ſuos permiſerit Chriſtus.

A ὅταν δὲ λέγῃ, εἰ ἐθέλεις τέλειος εἶναι, συμβουλεύων καὶ παραινῶν λέγει. οὐκ ἔστι δὲ ταὐτὸν συμβουλεύειν καὶ νομοθετεῖν. ὁ μὲν γὰρ νομοθετῶν, ἐκ παντὸς τρόπου βούλεται τὸ ἐπιταττόμενον δέχεσθαι· ὁ δὲ συμβουλεύων καὶ παραινῶν, ἐν τῇ γνώμῃ τοῦ ἀκούοντος ἐπιτρέπων τὴν αἵρεσιν τῶν λεγομένων, κύριον ποιεῖ τοῦ δέξασθαι καὶ μὴ, τὸν ἀκροατήν. διὰ δὴ τοῦτο οὐδὲ ἁπλῶς εἶπεν, ὕπαγε, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, ἵνα μὴ νόμον εἶναι νομίσῃς τὸ λεγόμενον, ἀλλὰ πῶς; εἰ ἐθέλεις τέλειος εἶναι, ὕπαγε, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα· ἵνα μάθῃς ὅτι ἐν τῇ γνώμῃ τῶν ἀκουόντων B τὸ πρᾶγμα κεῖται. ὅτι μὲν οὖν τοῖς ἀποστόλοις ταῦτα ἐπιτέτακτο μόνοις, δῆλον ἐντεῦθεν· ἀλλ' οὐδέπω τὴν λύσιν εὑρήκαμεν. εἰ γὰρ καὶ αὐτοῖς τοῦτο νενομοθέτηται μόνοις, τίνος ἕνεκεν ἐπιταχθέντες μηδὲ ὑποδήματα ἔχειν, μηδὲ διπλοῦν ἱμάτιον, εὑρίσκονται, ὁ μὲν σανδάλια κεκτημένος, ὁ δὲ καὶ φελόνην ἔχων; τί οὖν ἂν εἴποιμεν πρὸς ταῦτα; ὅτι οὔτε αὐτοὺς μέχρι παντὸς ἀφῆκεν ὑπὸ ταύτην εἶναι τῶν νόμων τὴν ἀνάγκην, ἀλλ' ἐπὶ τὸν σωτήριον ἰέναι μέλλων θάνατον, ἀπέλυσεν αὐτοὺς τῆς νομοθεσίας ταύτης. πόθεν τοῦτο δῆλον; ἀπ' C αὐτῶν τῶν τοῦ σωτῆρος ῥημάτων. ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλεν ἐπὶ τὸ πάθος ἐξιέναι, καλέσας αὐτοὺς, φησίν· ὅτε ἀπέστειλα ὑμᾶς ἄτερ βαλαντίου καὶ πήρας, μή τινος ὑστερήσατε; οἱ δὲ ἀποκριθέντες εἶπον, οὐδενός. ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· ἀλλὰ νῦν ὁ ἔχων βαλάντιον, ἀράτω, καὶ πήραν, καὶ ὁ μὴ ἔχων, πωλησάτω τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ, καὶ ἀγορασάτω μάχαιραν. ἀλλ' ἴσως εἴποι τις ἄν, ὅτι τοὺς μὲν ἀποστόλους διὰ τῶν εἰρημένων ἀπήλλαξας τῶν ἐγκλημάτων· τὸ δὲ ζητούμενόν ἐστιν εἰπεῖν, τίνος ἕνεκεν ἐναντία ὁ Χριστὸς ἐνομοθέτησε, ποτὲ μὲν λέγων, μὴ κτήσησθε πήραν, D ποτὲ δὲ λέγων, ὁ ἔχων βαλάντιον, ἀράτω, καὶ πήραν. τίνος οὖν ἕνεκεν ταῦτα πεποίηκεν; ἀξίως τῆς αὐτοῦ σοφίας καὶ προνοίας τῆς ὑπὲρ τῶν μαθητῶν. παρὰ μὲν γὰρ τὴν ἀρχὴν ταῦτα ἐπέταξεν, ἵνα ἔργῳ καὶ πείρᾳ τὴν ἀπόδειξιν τῆς αὐτοῦ δυνάμεως λάβωσι, καὶ λαβόντες θαῤῥήσωσι λοιπὸν εἰς τὴν οἰκουμένην ἐξελθεῖν ἅπασαν. ἐπειδὴ δὲ λοιπὸν ἱκανῶς ἔγνωσαν αὐτοῦ τὴν δύναμιν, ἐβούλετο καὶ αὐτοὺς οἴκοθεν τὴν αὐτῶν ἀρετὴν ἐπιδείξασθαι, καὶ μὴ μέχρι τέλους αὐτοὺς διαβαστάζεσθαι, ἀλλ' ἐνδιδόναι πολλαχοῦ καὶ συγχωρεῖν καὶ πειρασμοὺς αὐτοὺς ὑπομένειν, ἵνα μὴ διὰ τέλους ἀργοὶ μένωσι.

A καὶ καθάπερ οἱ νήχεσθαι διδάσκοντες, παρὰ μὲν τὰς ἀρχὰς, τὰς αὐτῶν ὑποτιθέντες χεῖρας, μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας τοὺς μαθητὰς τοὺς ἑαυτῶν διαβαστάζουσι, μετὰ δὲ πρώτην καὶ δευτέραν καὶ τρίτην ἡμέραν πολλαχοῦ τὴν δεξιὰν αὐτῶν ὑποσύραντες ἐκείνοις, κελεύουσιν ἑαυτοῖς βοηθεῖν, καί που καὶ μικρὸν βαπτίζεσθαι ἐπιτρέπουσι, καὶ πολλὴν τῷ στόματι δέχεσθαι τὴν ἅλμην· οὕτω δὴ καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησεν ἐπὶ τῶν μαθητῶν, ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν προοιμίοις οὐ μικρὸν, οὐ μέγα αὐτοὺς ἀφῆκε παθεῖν, ἀλλὰ πανταχοῦ παρὼν τειχίζων αὐτοὺς, περιφράττων, πάντα μετὰ ἀφθονίας αὐτοῖς B ἐπιρρεῖν παρασκευάζων· ἐπειδὴ δὲ ἔδει καὶ τὴν ἀνδρείαν αὐτοὺς ἐπιδείξασθαι τὴν αὐτῶν, συνέστειλεν ὀλίγῳ τὴν χάριν, ἐγκελευσάμενος αὐτοῖς πολλὰ καὶ δι' ἑαυτῶν ἀνύειν. διά τοι τοῦτο, ὅτε μὲν οὐκ εἶχον ὑποδήματα, οὐδὲ ζώνην, οὐδὲ ῥάβδον, οὐδὲ χαλκὸν, οὐδενὸς ὑστερήθησαν· μή τινος γάρ, φησιν, ὑστερήσατε; οἱ δὲ ἀποκριθέντες εἶπον, οὐδενός. ἐπειδὴ δὲ αὐτοὺς ἐκέλευσε καὶ βαλάντιον ἔχειν, καὶ πήραν, καὶ ὑποδήματα, εὑρίσκονται καὶ πεινῶντες καὶ διψῶντες καὶ γυμνητεύοντες. ὅθεν δῆλον, ὅτι πολλαχοῦ συνεχώρει καὶ περικινδυνεύειν αὐ- C τοὺς καὶ στενοχωρεῖσθαι, ἵνα τινὰ μισθὸν ἔχωσιν. οὕτω που καὶ οἱ ὄρνιθες τοῖς νεοττοῖς ποιοῦσι τοῖς ἑαυτῶν. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι, ἕως μὲν τὰ πτερὰ ἁπαλὰ ἔχουσιν, ἐπὶ τῆς καλιᾶς καθήμενοι θάλπουσιν· ἐπειδὰν δὲ ἴδωσι πτεροφυήσαντας, καὶ δυναμένους τὸν ἀέρα τέμνειν, πρῶτον μὲν περὶ αὐτὴν τὴν καλιὰν ἵπτασθαι παρασκευάζουσιν, ἔπειτα δὲ, καὶ πορρωτέρω περιάγουσι, παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν ἑπόμενοι καὶ διαβαστάζοντες, μετὰ δὲ ταῦτα αὐτοὺς ἑαυτοῖς ἀφίστανται βοηθεῖν. οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησε, καθάπερ ἐν καλιᾷ, τῇ Παλαιστίνῃ τρέφων τοὺς μαθητάς. D ἐπειδὴ δὲ πέτεσθαι ἐδίδαξε παρὼν καὶ διαβαστάζων αὐτοὺς, τέλος ἀφῆκεν εἰς τὴν οἰκουμένην πτῆναι, κελεύσας καὶ ἑαυτοῖς πολλαχοῦ βοηθεῖν. καὶ ὅτι τοῦτο ἐστιν ἀληθὲς, καὶ ἵνα τὴν δύναμιν αὐτοῦ μάθωσι, πάντων αὐτοὺς ἐγύμνωσε, καὶ μονοχίτωνας ἀπέστειλε, καὶ χωρὶς ὑποδημάτων ἐκέλευσε βαδίζειν. αὐτῆς οὖν τῆς ῥήσεως ἀκούσαντες, σαφῶς εἰσόμεθα. οὐ γὰρ ἁπλῶς εἶπεν αὐτοῖς, ἄρατε βαλάντιον καὶ πήραν, ἀλλ' ἀνέμνησεν αὐτοὺς τῶν προτέρων, οὕτως εἰπών· ὅτε ἀπέστειλα ὑμᾶς ἄτερ βαλαντίου καὶ πήρας, μή τινος ὑστερήσατε; τουτέστιν, οὐ πάντα μετὰ ἀφθονίας ὑμῖν

Et quemadmodum qui artem natandi docent, principio multa diligentia diſcipulos geſtant: poſt vnum autem & alterum & tertium diem ſubtracta dextera illis præcipiunt, vt ſeipſos iuuent, & nonnunquam illos parumper mergi ſinunt, ita vt & multum ſalſuginis ſorbeant: Ita ſanè & cum diſcipulis ſuis Chriſtus faciebat. Nam initio nihil eos pati ſinebat, vel paruum vel magnum, ſed vbique aderat muniens, & circumuallans eos, faciénſque vt omnia vbertim eis affluerent: cùm verò tempus eſſet, vt virilitatem ſuam ipſi declararent, ſubtraxit aliquandiu beneficium, præcipiens eis, vt etiam per ſeipſos multa perficerent. Atque hanc ob cauſam, cùm non habebant calceos, vel zonam, vel baculum, vel æs, nihil eis deerat. Dicit enim, Num aliquid vobis deerat? Et reſpondentes dixerunt: Nihil. Cæterùm quo tempore permiſit eis, vt marſupium haberent & peram, & calceos, inueniebantur & eſurientes, & ſitientes, & nudi incedentes. Vnde liquidum, cur paſſim eos periclitari & affligi ſinit? nempe, vt mercedem aliquam habeant. Et quemadmodum aues pullos ſuos fouentes, tandiu in nido ſedent, donec illorum plumæ increſcant: quas dum increuiſſe viderint, eos primùm circa nidum volitare docent, dein adminiculo ſuo totos deſtituunt: Ita faciebat & Chriſtus. In Palæſtina enim, quaſi in nido nutricabat diſcipulos, & ex in eos volare docuit præſens, & geſtans: tandem permiſit eos volare in totum orbem, dato eis mandato, ne ſibiipſis deeſſent. Et quòd ideo omnino eos nudos, & vna tantùm veſte amictos miſit, & abſque calceis ambulare iuſſit, vt ſuam virtutem & potentiam cognoſcerent: ſciemus verum eſſe, ſi & aliud dictum audiamus. Non enim ſimpliciter dixit eis, Tollite marſupium & peram; ſed priorum memoriam refricando ſic dicebar, Cùm mitterem vos ſine marſupio & pera, aliquidne deerat? hoc eſt, nónne omnia vbertim vobis affluc-

Matt. 22. 35.

Comparatio altera ab auibus ducta.

bant, multáq; largitate fruebamini? ſed nūc volo vos & paupertatem experiri, & ea propter ad legē priorē obſtrictos nolo, neque à vobis idem quod antea exigo, ſed permitto, & vt marſupiū & perā habeatis, vt ne quaſi per inanima inſtrumenta per vos operari exiſtimer. Adhibete & vos veſtrā diligentiā & induſtriā. Quòd ſi adhuc dicis: An nō maius fuiſſet beneficiū, ſi ſemper ita ſecurè verſari eos voluiſſet? Verùm nō ita probati fuiſſent, ſi nullam vel afflictionem, vel perſecutionem, vel inopiam, vel anguſtiam deguſtaſſent: ſed manſiſſent ignaui & pigri. Cæterùm oportebat relucere, non ſolùm beneficium & gratiam Chriſti, ſed & ſubditorum probationem, vt ne ſint poſtea, qui dicere poſſint, Apoſtolos nihil à ſeipſis attuliſſe, ſed facta omnia opere Chriſti. Non enim difficile erat Deo, vſque ad finem in eo ſucceſſu cuſtodire: ſed noluit ob varias, neceſſariáſque cauſas, quas ſæpe charitati veſtræ diximus. Vna quidem hæc quam diximus. Alia autem hac non minor, nempe vt modeſtiæ aſſueſcerent. Tertia verò, vt ne maior illis, quàm hominibus debetur, honor exhiberetur. Itaque propter hæc, & his multò plura, cùm permiſſurus eſſet eis multa inexpectata accidere, noluit priorem legem tam arctam manere, ſed eius ſeueritatem nonnihil relaxauit. Vt & ita non eſſet eis grauis & intolerabilis vita, ſi vbique derelinquerentur, & ſimul duram hanc legem ſeruare cogerentur. Quoniam autem oportebat obſcurè propoſitum clariùs docere, idcirco poſtquam dixit, Qui habet marſupium, tollat & peram: ſubiicit, Et qui non habet, vendat veſtem ſuam, & emat gladium. Quidnam hoc? Armátne diſcipulos qui dicit: Si quis te percuſſerit in dexteram maxillam, obuerte ei & alteram? Qui præcepit, vt benedicamus his, qui nos conuiciis laceſſunt, feramus inuadentes, oremus pro perſequentibus, nunc armat? armátque vno tantùm gladio? Et quomodo hæc rationi conſona ſunt? Nam ſi omnino armis opus erat, non ſolo gladio, ſed & ſcuto, & galea, & cruralibus armare oportebat.

Cur vexari ſinat Apoſtolos.

Luc. 22.

Matt. 5. & Luc. 6.

A ἐπῄρρει, καὶ πολλῆς ἀπελαύσατε δαψιλείας, ἀλλὰ νῦν βούλομαι ὑμᾶς καὶ δι' ἑαυτῶν ἀγωνίζεσθαι, βούλομαι ὑμᾶς καὶ πενίας πεῖραν λαβεῖν. διὰ τοῦτο λοιπὸν ἐπὶ τὴν ἀνάγκην οὐκ ἄγω τοῦ προτέρου νόμου, ἀλλ' ἐπιτρέπω καὶ βαλάντιον ἔχειν καὶ πήραν· ἵνα μὴ, καθάπερ δι' ἀψύχων ὀργάνων, ἐνεργεῖν τὰ καθ' ὑμᾶς νομισθῆτε, ἀλλὰ καὶ ὑμεῖς τὴν οἰκείαν ἔχητε ἐπιδείκνυσθαι φιλοσοφίαν. καὶ τί, φησιν, οὐκ ἂν μείζων ἐφαίνη ἡ χάρις, εἰ διαπαντὸς οὕτως ἐτέλεσαν ὄντες; ἀλλ' αὐτοὶ οὐκ ἐγένοντο οὕτω δόκιμοι. εἰ γὰρ μηδεμιᾶς ἔλαβον θλίψεως πεῖραν, μὴ πενίας, μὴ B διωγμοῦ, μὴ στενοχωρίας, ἔμειναν ἂν ἀργοὶ καὶ νωθεῖς· νῦν δὲ οὐχὶ τὴν χάριν διαλάμψαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν ὑπακουόντων δοκιμὴν ἠθέλησεν ἐπιδειχθῆναι, ἵνα μὴ μετὰ ταῦτά τινες ἔχωσι λέγειν, ὅτι οὐδὲν παρ' ἑαυτῶν εἰσήνεγκαν ἐκεῖνοι, ἀλλὰ τὸ πᾶν τῆς τοῦ θεοῦ ῥοπῆς ἐγένετο. ἠδύνατο μὲν γὰρ αὐτοὺς ὁ θεὸς μέχρι τέλους ἐν ἀφθονίᾳ καταστῆσαι τοσαύτῃ, ἀλλ' οὐκ ἠθέλησε διὰ πολλὰς καὶ ἀναγκαίας προφάσεις, ἃς πολλάκις πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην εἰρήκαμεν. καὶ νῦν δὲ εἴπομεν, μίαν μὲν δὴ C ταύτην, ἑτέραν δὲ οὐκ ἐλάττονα ταύτης, ἵνα καὶ μετριάζειν εἰδῶσι· τρίτην δὲ, ἵνα μὴ μείζονα, ἢ κατὰ ἄνθρωπον, λάβωσι δόξαν. διὰ δὴ ταῦτα, καὶ πολλῷ πλείονα τούτων ἕτερα, ἀφεὶς αὐτοὺς πολλοῖς τῶν ἀδοκήτων περιπίπτειν, οὐκ ἠβουλήθη ὑπὸ τὴν ἀκρίβειαν τῆς νομοθεσίας τῆς προτέρας ἀφεῖναι, ἀλλ' ἐχάλασε καὶ ἀνῆκε τῆς φιλοσοφίας τὸν τόνον ἐκείνης, ὥστε μὴ βαρὺν εἶναι καὶ ἀφόρητον αὐτοῖς γενέσθαι τὸν βίον, πολλαχοῦ ἐγκαταλιμπανομένοις, καὶ τὸν ἀκριβῆ νόμον ἐκεῖνον ἀναγκαζομένοις τηρεῖν. ἐπειδὴ δὲ χρὴν καὶ τὸ προκείμενον ἀσαφὲς ὂν ποιῆσαι καταφανὲς, D ἀναγκαῖον καὶ τοῦτο εἰπεῖν. εἰπὼν γὰρ, ὁ ἔχων βαλάντιον, ἀράτω, καὶ πήραν, ἐπήγαγε· καὶ ὁ μὴ ἔχων, πωλησάτω τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ, καὶ ἀγορασάτω μάχαιραν. τί ποτε τοῦτό ἐστι; καθοπλίζει τοὺς μαθητὰς ὁ λέγων, ἐάν τίς σε ῥαπίσῃ εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην, ὁ κελεύων εὐλογεῖν τοὺς λοιδορουμένους, ἀνέχεσθαι τῶν ἐπηρεαζόντων, εὔχεσθαι ὑπὲρ τῶν διωκόντων, εἶτα καθοπλίζει, καὶ διὰ μαχαίρας μόνης; καὶ ποῖον ἂν ἔχοι τοῦτο λόγον; εἰ γὰρ ὅλως ἔδει καθοπλίσαι, οὐ μαχαίρας ἔδει κτήσασθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀσπίδα καὶ κράνος καὶ κνημῖδας.

ὅλως δὲ εἴπερ ἀνθρωπίνως ταῦτα ἔμελλεν οἰκονομεῖν, πόσῳ οὐκ ἂν τὸ ἐπίταγμα γέλως; εἰ γὰρ μυρία τοιαῦτα ὅπλα ἐκτήσαντο πρὸς τὴν ἔφοδον καὶ ἐπιβουλὴν δήμων, τυράννων, πόλεων, ἐθνῶν, πῶς ἔμελλον οἱ ἕνδεκα φανῆναι; φωνῆς γὰρ ἀκοῦσαι χρεμετίζοντος ἵππου δυνατὸν ἦν αὐτοῖς, πρὸς δὲ τὴν ὄψιν μόνην οὐκ ἀντέσχε τε πλάγησαν τῶν στρατοπέδων, ἐν λίμναις καὶ ποταμοῖς καὶ ἀκατίοις τραφέντες μικροῖς. τίνος οὖν ἕνεκεν τοῦτο λέγει; τὴν ἔφοδον τῶν Ἰουδαίων ἐνδείξασθαι βουλόμενος, καὶ ὅτι μέλλουσιν αὐτὸν συλλαμβάνειν. καὶ τοῦτο φανερῶς μὲν οὐκ ἠθέλησεν εἰπεῖν, δι᾽ αἰνιγμάτων δὲ, ὥστε μὴ θορυβῆσαι πάλιν αὐτούς. ὥσπερ οὖν ὅταν ἀκούσῃς αὐτοῦ λέγοντος, ὅτι ὃ ἠκούσατε εἰς τὸ οὖς, κηρύξατε ἐπὶ τῶν δωμάτων, καὶ ὃ λέγετε ἐν τῇ σκοτίᾳ, εἴπατε ἐν τῷ φωτί, οὐ τοῦτο ὑποπτεύεις, ὅτι κελεύει τοὺς στενωποὺς καὶ τὴν ἀγορὰν ἀφέντας ἐπὶ τῶν δωμάτων κηρύττειν (οὐδὲ γὰρ φαίνονται τοῦτο ποιήσαντες οἱ μαθηταί, ἀλλὰ τὸ, ἐπὶ τῶν δωμάτων, καὶ τὸ, ἐν τῷ φωτί, τὸ μετὰ παρρησίας αἰνίττεται· τὸ δὲ, εἰς τὸ οὖς, καὶ τὸ, ἐν τῇ σκοτίᾳ, τοῦτο δηλοῖ, ὅτι ὅπερ ἐν μικρῷ μέρει τῆς οἰκουμένης, καὶ ἐν ἑνὶ χωρίῳ τῆς Παλαιστίνης ἠκούσατε, τοῦτο πανταχοῦ τῆς γῆς ἐξηχήσατε. οὐ γὰρ δὴ ἐν σκοτίᾳ, οὐδὲ εἰς τὸ οὖς διελέγετο αὐτοῖς, ἀλλ᾽ ἐφ᾽ ὑψηλῶν τῶν ὀρέων, καὶ ἐν ταῖς συναγωγαῖς πολλάκις) οὕτω καὶ ἐνταῦθα ὑποληπτέον. ὥσπερ οὖν ἐκεῖ δώματα ἀκούοντες, ἑτέρως ἐνοήσαμεν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα μαχαίρας ἀκούοντες, μὴ τοῦτο νομίσωμεν, ὅτι ἐπέταξε μαχαίρας κεκτῆσθαι, ἀλλ᾽ ὅτι διὰ τῶν μαχαιρῶν τὴν ἐνεστῶσαν αἰνίττεται ἐπιβουλήν, καὶ ὅτι μέλλει πάσχειν παρὰ τῶν Ἰουδαίων, ἅπερ ἔπαθε. καὶ τοῦτο ἐκ τῶν ἑξῆς δῆλον. εἰπὼν γὰρ, ἀγοράσατε μαχαίρας, ἐπήγαγε· δεῖ γὰρ τὰ γεγραμμένα περὶ ἐμοῦ τελεσθῆναι, ὅτι ἐν τοῖς ἀνόμοις ἐλογίσθην. εἰπόντων δὲ ἐκείνων, ὅτι εἰσὶν ὧδε δύο μάχαιραι, καὶ τὸ λεχθὲν μὴ συνιέντων, φησίν, ἱκανόν ἐστι· καίτοι γε οὐκ ἦν ἱκανόν. εἰ μὲν γὰρ ἀνθρωπίνῃ βοηθείᾳ κεχρῆσθαι αὐτοὺς ἐβούλετο, οὐ μόνον δύο καὶ τρεῖς, ἀλλ᾽ οὐδὲ ἑκατὸν ἦσαν ἱκαναὶ μάχαιραι· εἰ δὲ οὐκ ἐβούλετο ἀνθρωπίνῃ βοηθείᾳ αὐτοὺς κεχρῆσθαι, καὶ αἱ δύο περιτταί. ἀλλ᾽ ὅμως οὐκ ἐξεκάλυψε τὸ αἴνιγμα. καὶ γὰρ πολλαχοῦ φαίνεται τοῦτο ποιῶν· ἐπειδὰν μὴ νοήσωσι τὸ λεχθέν, παρατρέχει καὶ ἀφίησι, τῇ τῶν πραγμάτων ἐκβάσει τὴν μετὰ ταῦτα τὴν κατανόησιν τῶν εἰρημένων ἐπιτρέπων λοιπόν· ὅπερ οὖν καὶ ἀλλαχοῦ ἐποίησε.

A Et profectò ſi humano more hæc diſpenſare, & agere voluiſſet, ridiculum erat hoc præceptum. Quandoquidem licet ſexcenta id genus arma poſſediſſent, aduerſus inſidias, & impetus populorum, tyrannorum, ciuitatum, gentium, quomodo potètiores habiti fuiſſent vndecim? Non potuiſſent præ timore ſpectare faciem exercituum: & audire vocem hinnientium equorum, viri non niſi in ſtagnis & fluminibus & lembis verſati. Quare ergo hoc dicit? Iudæorum inſidias indicare volebat, id quod manifeſtè, & non per ænigmata, ne iterum ſecum confunderentur.

B Itaque ſicut cùm audis Chriſtum dicentem: Quod audiſtis in aurem, prædicate ſuper tecta: & quod audiſtis in tenebris, dicite in luce. (Matt. 10. & Luc. 12.) Non intelligitis, quaſi præcipiat relictis foris & triuiis, eos ſuper tecta debere prædicare: ſed cum dicit ſuper tecta, & in luce: fiduciam & libertatem publicè prædicandi inſinuat. Cùm verò dicit, In aurem & in tenebris: ſignificat, vt vbique terrarum narrent, quod in parua mundi parte, & in vno Palæſtinæ loco audierant. Neque enim in

C tenebris & in aurem eis dicta erant, ſed ſæpe in altis montibus, in conuentibus & ſynagogis. Ita & hîc intellige. Nam ſicut ibi audimus tecta, ita & hîc arma. Non igitur ſentimus, quòd talibus verbis iuſſerit haberi gladios: ſed quòd per gladios inſinuarit imminere inſidias, & paſſurum ſe à Iudæis quæ & paſſus eſt: atque hoc ex ſequentibus manifeſtum eſt. Nam vt dixit emendum gladium, mox adiecit: quia oportet adimpleri ea quæ de me ſunt ſcripta, Quòd cum iniquis reputatus ſum. (Eſa. 53. Luc. 22.) Diſci-

D pulis autem dicentibus, Hic ſunt duo gladij: & non intelligentibus dictum, ait, Satis eſt. Tametſi non ſuffeciſſent vel duo, vel tres, vel centum; ſi humano auxilio eos vti voluiſſet. Quòd ſi noluit eos humano præſidio vti, ſunt vtique & hi duo ſuperflui. Proinde hic doctrinam ſuam non expoſuit, id quod vbique facere videtur, vt quoties dicta nimus intelligunt diſcipuli, euentui rerum dictorum intelligentiam explanandam relinquens prætereat. Ita & alibi facit.

Ioan. 2. A De reſurrectione enim differens, ſic alicubi dicebat: Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud: & non intelligebant diſcipuli quid diceret, ſicut & euangeliſta teſtatur, dicens: (Ibidem.) Quando autem ſurrexit Ieſus, (Ibid. 20.) crediderunt verbo eius, & ſcripturæ. Et iterum alibi: Nondum enim ſciebant ſcripturam, quòd oportebat ipſum è mortuis reſurgere. Sed quæſtio ſatis ſoluta eſt. Nos nunc ad reliquam ſalutationis partem ſermonem flectamus. quidnam ergo eſt, quod dicendum? & vnde digreſſi ſumus? Priſcillam & Aquilam beatos diximus, B quòd Paulo cohabitarunt, diligenter addiſcentes morem habitus & calceamentorum atque omnium, quæ agebat. Hinc nobis enata eſt quæſtio, & quæſitum: cuius gratia Chriſto prohibente aliquid præter vnam veſtem haberi, viſi ſunt hi habere ſandalia, & penulam? & ſermone demonſtratum eſt, quòd Apoſtoli his vtendo legem non tranſgreſſi ſunt, ſed diligenter obſeruarunt. Hæc autem dicimus, non vt vos ad coaceruandas diuitias exhortemur, & prouocemus, vt plus quàm neceſſitas C poſtulat, poſſideatis: ſed vt in promptu ſint, quæ infidelibus noſtra carpentibus, reſponderi debent. Etenim Chriſtus ſuperiorem legem ſoluens, non propterea iuſſit nos habere domos, ſeruos, lectos, vaſa argentea, vel quippiam horum: ſed liberauit nos, ne priùs dictorum neceſſitate vrgeremur. Vnde & Paulus ſic admonet, (1. Tim. 5.) dicens: Habentes victum & tegumenta, his contenti ſimus. Tribuendum enim egentibus, ſi quid vſui noſtro ſupereſt. Id quod Priſcilla & Aquilas perquam ſtudioſè faciebant. Et idcirco D eos laudat & admiratur Apoſtolus, inſigne illorum præconium apponens. Nam vt dixit, Salutate Priſcillam & Aquilam cooperarios meos in domino: etiam cauſam ponit tantæ charitatis. qualem? qui pro mea, ait, anima (Rom. 16.) ceruicem ſuam ſuppoſuêre. Igitur, dicet fortaſſe aliquis, hac de cauſa eos diligis & amas? Maximè. quia & ſi id vnum egiſſent, ingenti laude digni erãt. Qui enim ducem exercitus ſaluum fecit, & milites fecit ſaluos: qui medicum liberauit periculis, & laborantes morbis ad ſanitatem reduxit:

A καὶ γὰρ περὶ τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ διαλεγόμενος, οὕτω πως ἔλεγε· λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν. καὶ ὅμως οὐκ ᾔδεσαν οἱ μαθηταὶ τὸ λεγόμενον· καὶ ὅτι οὐκ ᾔδεσαν, ὁ εὐαγγελιστὴς ἐπεσημήνατο, λέγων· ὅτε δὲ ἀνέστη ὁ Χριστὸς, τότε ἐπίστευσαν τῷ λόγῳ αὐτοῦ, καὶ τῇ γραφῇ. καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· οὐδέπω γὰρ ᾔδεισαν, ὅτι δεῖ αὐτὸν ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι. ἀλλὰ τὸ μὲν ζήτημα ἱκανὴν ἔχει τὴν λύσιν· ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τὸ λειπόμενον τῆς προσρήσεως μέρος τὸν λόγον ἀγάγωμεν. τί ποτ' οὖν ἐστι τὸ λεγόμενον, καὶ πόθεν εἰς ταῦτα ἐξέβημεν; ἐμακαρίζομεν τὸν Ἀκύλαν B καὶ τὴν Πρίσκιλλαν, ὅτι συνῴκησαν τῷ Παύλῳ, ὅτι καὶ τὸν τρόπον τῆς στολῆς, καὶ τὸν τρόπον τῶν ὑποδημάτων, καὶ τὰ ἄλλα ἅπαντα μετὰ ἀκριβείας αὐτοῦ κατεμάνθανον. ἐντεῦθεν τὸ ζήτημα ἡμῖν ἐτέχθη τοῦτο. ἐζητοῦμεν γὰρ, τίνος ἕνεκεν, τοῦ Χριστοῦ ἀπαγορεύοντος μηδὲν ὅλως ἔχειν, εἰ μὴ μόνον ἱμάτιον, ἐφαίνοντο καὶ ὑποδήματα καὶ φελόνην ἔχοντες. εἶτα ὁ λόγος ἀπέδειξεν, ὅτι οὐ παραβαίνοντες τὸν νόμον, ἀλλὰ καὶ σφόδρα τηροῦντες τούτοις ἐχρῶντο. ταῦτα δὲ ἐλέγομεν, οὐκ εἰς περιουσίαν χρημάτων ὑμᾶς ἀλείφοντες, οὐδὲ C παρακαλοῦντες πλείω τῆς χρείας κεκτῆσθαι, ἀλλ' ἵνα ἔχητε πρὸς τοὺς ἀπίστους ἀντιλέγειν τοὺς διαχλευάζοντας τὰ ἡμέτερα. καὶ γὰρ ὁ Χριστὸς λύσας τὸν πρότερον νόμον, οὐχὶ οἰκίας, οὐδὲ ἀνδράποδα, οὐδὲ κλίνας, οὐδὲ ἀργυρώματα, οὐδὲ ἄλλο τι τοιοῦτον οὐδὲν ἐκέλευσεν ἔχειν, ἀλλὰ τῆς ἀνάγκης ἀπηλλάχθαι τῶν πρότερον εἰρημένων. καὶ ὁ Παῦλος δὲ οὕτω παραινεῖ λέγων· ἔχοντες τροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα. τὸ γὰρ περιττὸν τῆς χρείας εἰς τοὺς δεομένους ἀναλίσκεσθαι δεῖ, καθάπερ οὖν καὶ οὗτοι ἐποίουν, Πρίσκιλλα καὶ Ἀκύλας. διόπερ αὐτοὺς ἐπαινεῖ καὶ θαυ- D μάζει, καὶ μέγιστον αὐτῶν συντίθησιν ἐγκώμιον· εἰπὼν γὰρ, ἀσπάσασθε Πρίσκιλλαν καὶ Ἀκύλαν τοὺς συνεργούς μου ἐν κυρίῳ, καὶ τὴν αἰτίαν τίθησι τῆς τοιαύτης ἀγάπης. ποίαν δὴ ταύτην; οἵτινες ὑπὲρ τῆς ψυχῆς μου, φησὶ, τὸν ἑαυτῶν τράχηλον ὑπέθηκαν. οὐκοῦν διὰ τοῦτο αὐτοὺς ἀγαπᾷς καὶ φιλεῖς, ἴσως εἴποι τις; μάλιστα μὲν οὖν, εἰ καὶ τοῦτο μόνον ἦν, ἀρκοῦν ἐγκώμιον ἦν. ὁ γὰρ τὸν στρατηγὸν σώσας, τοὺς στρατιώτας διέσωσεν ἄν· ὁ τὸν ἰατρὸν ἀπαλλάξας τῶν κινδύνων, τοὺς κάμνοντας εἰς ὑγίειαν ἐπανήγαγεν·

ὁ τὸν κυβερνήτην ἐξαρπάσας τοῦ κλύδωνος, τὸ A πλοῖον ὅλον τῶν κυμάτων ἀπήλλαξεν. οὕτω καὶ οἱ τὸν διδάσκαλον τῆς οἰκουμένης διασώσαντες, καὶ τὸ αἷμα τὸ ἑαυτῶν ἐκχέαντες ὑπὲρ τῆς ἐκείνου σωτηρίας, κοινοὶ τῆς οἰκουμένης ἦσαν εὐεργέται, ἐν τῇ περὶ τὸν διδάσκαλον προνοίᾳ τοὺς μαθητὰς ἅπαντας διασώσαντες. ἵνα δὲ μάθῃς, ὅτι οὐ περὶ τὸν διδάσκαλον ἦσαν τοιοῦτοι μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τοὺς ἀδελφοὺς τὴν αὐτὴν ἐπεδείκνυντο πρόνοιαν, ἄκουσον τῶν ἑξῆς. εἰπὼν γὰρ, οἵτινες ὑπὲρ τῆς ψυχῆς μου τὸν ἑαυτῶν τράχηλον ὑπέθηκαν, ἐπήγαγε λέγων· οἷς οὐκ ἐγὼ μόνος εὐχαριστῶ, ἀλλὰ καὶ πᾶσαι αἱ ἐκκλησίαι τῶν ἐθνῶν. τί λέγεις; σκηνοποιοῖς, πτωχοῖς, χειροτέ- B χναις, οὐδὲν πλέον τῆς ἀναγκαίας ἔχουσι τροφῆς πᾶσαι αἱ ἐκκλησίαι τῶν ἐθνῶν εὐχαριστοῦσι; καὶ τί τοσοῦτον οἱ δύο οὗτοι ἐκκλησίας τοσαύτας ὠφελῆσαι ἴσχυσαν; ποίαν χρημάτων εἶχον περιουσίαν, ποῖον δυναστείας μέγεθος; τίνα παρὰ ἄρχουσι παρρησίαν; χρημάτων μὲν περιουσίαν καὶ δυναστείαν παρὰ τοῖς κρατοῦσιν οὐκ ἐκέκτηντο· ὃ δὲ τούτων ἁπάντων μεῖζον ἦν, προθυμίαν γενναίαν καὶ ψυχὴν πρὸς κινδύνους παρατεταγμένην μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας εἶχον. διὰ τοῦτο πολλῶν εὐεργέται ἐγένοντο καὶ σωτῆρες. οὐ γὰρ οὕτως οἱ πλουτοῦντες καὶ φοβοδεεῖς, C ὡς οἱ πενίᾳ συζῶντες καὶ μεγαλόψυχοι τὰς ἐκκλησίας ὠφελεῖν δύνανται. καὶ μηδεὶς παράδοξον εἶναι νομιζέτω τὸ λεγόμενον. ἀληθὲς γάρ ἐστι, καὶ ἀπ' αὐτῶν δείκνυται τῶν πραγμάτων. ὁ μὲν γὰρ πλούσιος πολλὰς ἔχει τοῦ παραβλάπτεσθαι τὰς λαβάς· δέδοικεν ὑπὲρ οἰκίας, ὑπὲρ οἰκετῶν, ὑπὲρ ἀγρῶν, ὑπὲρ χρημάτων, μή τις αὐτῶν τι τούτων ἀφέληται· καὶ τὸ πολλῶν εἶναι κύριον, πολλῶν εἶναι δοῦλον ποιεῖ. ὁ μέντοι πένης εὔζωνός τις ὢν καὶ πάσας ταύτας ἀποθέμενος τὰς λαβάς, λέων ἐστὶ πῦρ πνέων, καὶ ψυχὴν ἔχει γενναίαν, καὶ πάντων D ἐξανιστάμενος, ῥᾳδίως ἅπαντα πράττει τὰ δυνάμενα τὰς ἐκκλησίας ὠφελεῖν, κἂν ἐλέγξαι δέῃ, κἂν ἐπιτιμῆσαι, κἂν μυρίας διὰ τὸν Χριστὸν ἀναδέξασθαι ἐπαχθείας· καὶ ἐπειδὴ ἅπαξ τῆς ζωῆς ὑπερεῖδε τῆς παρούσης, πάντα ῥᾳδίως καὶ μετὰ πολλῆς ποιεῖ τῆς εὐκολίας. τί γὰρ καὶ δέδοικεν, εἰπέ μοι; μή τις αὐτοῦ τὰ χρήματα ἀφέληται; ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο εἰπεῖν. ἀλλὰ μὴ τῆς πατρίδος ἐκπέσῃ; ἀλλὰ πᾶσα ἡ ὑπ' οὐρανὸν πόλις αὐτῷ ἐστιν. ἀλλὰ μὴ τῆς τρυφῆς αὐτόν τις περικόψῃ καὶ τῆς δορυφορίας; ἀλλὰ καὶ τούτοις ἅπασι χαίρειν

qui gubernatorem fluctibus eripuit, nauem totam ex vndis liberauit: ſic vtique qui magiſtrum orbis ſaluarunt, & pro eo illiúſque ſalute ſanguinem ſuum effuderunt, orbis quoque totius fuerunt benefactores, vtpote ſua erga præceptorem beneuolentia diſcipulos omnes ſeruantes. Vt autem diſcas, quòd non ſolùm in magiſtrum fuerint tales, ſed & fratribus eandem curam impenderunt, audi ſequentia. Nam cùm dixit, quòd pro anima mea ceruicem ſuppoſuerunt, adiecit dicẽs: Quibus non ego ſolus gratias ago, ſed & omnes eccleſię gentium. Quid ais? tentoriorum opificibus, pauperibus, artificibus, quibus nihil præter victum neceſſarium ſuppetebat, omnes eccleſiæ gentium gratias agunt? Iam quid tantum duo illi tantis prodeſſe potuerunt eccleſiis? Qua opum abundantia, qua potentiæ magnitudine, quo erga principes fauore claruerunt? Opum quidem abundantia, & potentia, & gratia apud potentes nihil valuerunt, neque talia habebant: ſed erat eis, qui omnibus maior eſt, animus ad pericula promptus & alacer, magnúmq; benefaciendi ſtudium. Hinc eſt quod de multis bene meruerunt, multóſque ſaluarunt. Neque enim eccleſiis tam prodeſſe valent diuites illi pompatici, vt pauperes magnanimi. Nemo dictum hoc miretur: verum enim eſt, quod dicimus, idque rebus ipſis comprobatur: nam multæ ſunt diuitis moleſtiæ & negocia. Timet pro domo, pro famulis, pro agris pro opibus ne quis aliquid ex his auferat. Et qui multorum eſt dominus, idem multorum ſeruus eſſe cogitur. Pauper autem nummis parum valens, & curis his omnibus carens, leo eſt, ignem ſpirat, generoſo & forti animo aduerſus omnes inſurgit, facile omnia agit, quæ prodeſſe poſſunt eccleſiis, ſiue opus ſit vt arguantur aliqui, ſiue vt increpentur, ſiue vt Chriſti nomine ferantur pericula & inimicitiæ. Quoniam qui ſemel vitam deſpexit præſentem, magna facilitate conficit omnia. Quid enim timeret, dic obſecro? Num ne opes eius auferantur? Hoc nemo dicere poterit. Num ne pellatur è patriæ? ſed vniuerſus orbis terrarum ei ciuitas eſt. Num ne quis imminuat ei miniſteria & delicias? ſed in omnibus illis gaudere ſe

dicit. Cœli municeps eſt, & ad futuram feſtinat vitam. Non deprecabitur item ſi anima impendenda ſit, & effundendus ſanguis. Hinc eſt, quòd talis etiam & tyrannis, & regibus, & populis, & omnibus potentior eſt ac ditior. Et vt diſcas, quòd verè hæc, & non adulanter ſint dicta: & quod qui nihil poſſidet, hic omnium liberrimus eſt, & maximè liberè loqui audet: Quot diuites erant tempore Herodis, quot potentes? & quis in medium prorupit? quis tyrannum increpauit? quis contemptas leges Dei vltus eſt? Diuitum quidem nullus, ſed pauper ille & inops, qui neque lectum, neque menſam, neque tectum habebat: ille, inquam, ſolitudinis inquilinus Ioannes, ille ſolus & primus omni libertate tyrannum arguit, & adulterinas nuptias detexit, & præſentibus omnibus ac audientibus pronuntiata ſententia eum condemnauit. Et ante hunc magnus quoque Helias, qui nihil præter meloten poſſidebat, impium & præuaricatorem illum Achab, ſolus viriliter corripuit. Nihil enim, nihil omnino ſic liberè loqui, & in rerum diſcrimine fiduciã habere, & contra captiuitatem ſatis munitum & fortem facit, vt nihil poſſidere, & nullis ſæcularibus adobrui negociis. Atq; adeò, ſi quis virtutum, libertatiſque multum poſſidere cupit, paupertatem amplexetur, præſentem vitam deſpiciat, nihil eſſe putet mortem. Hic non ſolùm plusquam diuites & principes, ſed & plusquam reges ipſi eccleſiis prodeſſe poterit. Nam regnantes illi & abundantes, quæcunque faciunt ex opibus faciunt: hic autem magna plerunque operatur è periculis & mortibus. quantò autem auro omni precioſior eſt ſanguis, tantò paupertas quàm abundantia melior. Tales quidã erant illi Pauli hoſpites Priſcilla & Aquilas, qui opum carebant abundantia, & omnibus diuitibus locupletiorem animum poſſidebãt, expectantes quotidie vt morerentur: teſtificanteſq; omni tẽpore cædebantur, & ſanguinem effundebant. Sic diſcipuli magiſtris, & magiſtri diſcipulis colligati erant. Nam Paulus hoc non ſolùm

Matt. 14. & Mar. 6.

3 Re. 21.

1. Cor. 16.

A εἰπὼν, ἐν οὐρανῷ πολιτεύεται, καὶ πρὸς τὴν μέλλουσαν ἐπείγεται ζωήν. κἂν αὐτὴν ἀποδοῦναι δέῃ τὴν ψυχὴν, καὶ τὸ αἷμα εἰσενεγκεῖν, οὐ παραιτήσεται. ἐντεῦθεν ὁ τοιοῦτος καὶ τυράννων καὶ βασιλέων καὶ δήμων καὶ πάντων ἐστὶ δυνατώτερός τε καὶ εὐπορώτερος. καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι οὐ κολακεία τὸ λεγόμενον, ἀλλ' ἀληθῶς οἱ μηδὲν κεκτημένοι, οὗτοι μάλιστα πάντων ἐλευθεροστομεῖν δύναιντ' ἂν, πόσοι πλούσιοι κατὰ τὸν καιρὸν ἦσαν Ἡρώδου, πόσοι δυνάσται, τίς παρῆλθεν εἰς μέσον; τίς ἐπετίμησε τῷ τυράννῳ; τίς ἤμυνεν ἀδικουμένοις τοῖς τοῦ θεοῦ νόμοις, τῶν B μὲν εὐπόρων οὐδείς· ὁ δὲ πένης καὶ πτωχὸς, ὁ μὴ κλίνην μήτε τράπεζαν μήτε στέγην ἔχων, ὁ τῆς ἐρήμου πολίτης Ἰωάννης, οὗτος μόνος καὶ πρῶτος μετὰ παῤῥησίας ἁπάσης τὸν τύραννον ἤλεγχε, καὶ τοὺς μοιχαλίους ἐξεκάλυπτε γάμους, καὶ παρόντων ἁπάντων καὶ ἀκουόντων, τὴν καταδικάζουσαν αὐτὸν ἐξέφερε ψῆφον. καὶ πρὸ τούτου δὲ πάλιν ὁ μέγας Ἠλίας τῆς μηλωτῆς μηδὲν κεκτημένος πλέον, τὸν ἀσεβῆ καὶ παράνομον Ἀχαὰβ ἐκεῖνον μόνος ἤλεγξε μετὰ πολλῆς ἀνδρείας. οὐδὲν γὰρ οὕτως ἐλευθεροστομεῖν παρα- C σκευάζει, καὶ θαῤῥεῖν ἐν ἅπασι τοῖς δεινοῖς, καὶ ἀναλώτους ἐργάζεται καὶ ἰσχυρούς, ὡς τὸ μηδὲν κεκτῆσθαι, μηδὲ περιβολήν τινα πραγμάτων ἔχειν. ὥστε εἴ τις βούλοιτο πολλὴν κεκτῆσθαι δύναμιν, ἀσπασάσθω πενίαν, καταφρονείτω τῆς παρούσης ζωῆς, μηδὲν εἶναι νομιζέτω θάνατον. οὗτος οὐχὶ τῶν εὐπόρων μόνον, οὐδὲ τῶν ἀρχόντων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν βασιλευόντων πλείονα τὰς ἐκκλησίας ὠφελῆσαι δυνήσεται. οἱ μὲν γὰρ βασιλεύοντες καὶ οἱ εὔποροι, ὅσα ἂν ποιήσωσιν, ἀπὸ χρημάτων ποιοῦσιν· ὁ δὲ τοιοῦτος, πολλάκις καὶ ἀπὸ κιν- D δύνων, καὶ ἀπὸ θανάτων πολλὰ καὶ μεγάλα συνετέλεσεν. ὅσῳ δὲ χρυσίου παντὸς τιμιώτερον αἷμα, τοσούτῳ βελτίων ἐκείνης αὕτη ἡ εἰσφορά. τοιοῦτοί τινες ἦσαν καὶ οὗτοι οἱ Παύλου ξενοδόχοι, ἡ Πρίσκιλλα καὶ ὁ Ἀκύλας· οἳ χρημάτων μὲν περιουσίαν εἶχον, πλούτου δὲ παντὸς εὐπορωτέραν ἐκέκτηντο γνώμην, καθ' ἑκάστην ἀποθανεῖσθαι προσδοκῶντες ἡμέραν, καὶ ἐν σφαγαῖς καὶ αἵμασι ζῶντες, καὶ διὰ παντὸς μαρτυροῦντες τοῦ χρόνου. διὰ τοῦτο ἤνωτο τὰ ἡμέτερα κατὰ τοὺς καιροὺς ἐκείνους, ὅτι οὕτω μὲν οἱ μαθηταὶ τοῖς διδασκάλοις, οὕτω δὲ οἱ διδάσκαλοι συνεδέδεντο τοῖς μαθηταῖς. οὐ γὰρ δὴ περὶ τούτων μόνον φησὶν ὁ

Παῦλος, ἀλλὰ καὶ περὶ ἑτέρων πολλῶν. καὶ γὰρ Ἑβραίοις καὶ Θεσσαλονικεῦσι γράφων καὶ Γαλάταις, πολλὴν ἅπασι μαρτυρεῖ πειρασμῶν ἐπαγωγὴν, καὶ δείκνυσι δι' ὧν ἐπέστελλεν, ὅτι καὶ ἠλαύνοντο, καὶ τῆς πατρίδος ἐξέπιπτον, καὶ τὰς οὐσίας ἀπώλλυον, καὶ μέχρις αὐτοῦ τοῦ αἵματος ἐκινδύνευον· καὶ ἅπας ἐναγώνιος αὐτοῖς ὁ βίος ἦν, καὶ αὐτὰ δὲ ἀκρωτηριασθῆναι τὰ μέλη οὐκ ἂν ὑπὲρ τῶν διδασκάλων παρῃτήσαντο. τοῖς γοῦν Γαλάταις ἐπιστέλλων ἔλεγε· μαρτυρῶ γὰρ ὑμῖν, ὅτι, εἰ δυνατὸν τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν ἐξορύξαντες, ἂν ἐδώκατέ μοι, καὶ τὸν Ἐπαφρᾶν δὲ τὸν ἐν Κολοσσαῖς ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς ἀποδέχεται πάλιν, εἰπὼν, ὅτι ἠσθένησε παραπλήσιον θανάτου, καὶ ἠλέησεν αὐτὸν ὁ θεὸς, οὐκ αὐτὸν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐμὲ, ἵνα μὴ λύπην ἐπὶ λύπῃ σχῶ. οὕτω δὲ εἶπε ἐνδεικνὺς, ὅτι δικαίως ἔμελλεν ἀλγεῖν ἐπὶ τῇ τελευτῇ τοῦ μαθητοῦ· καὶ τὴν ἀρετὴν δὲ αὐτοῦ πάλιν ἐκκαλύπτει πᾶσιν, οὑτωσὶ λέγων· ὅτι ἤγγισε μέχρι θανάτου παραβουλευσάμενος τῇ ψυχῇ, ἵνα ἀναπληρώσῃ τὸ ὑμῶν ὑστέρημα τῆς πρός με λειτουργίας. τί γένοιτ' ἂν ἐκείνων μακαριώτερον, εἴγε ἐκεῖνοι μὲν καὶ τὸ αἷμα, καὶ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν διδασκάλων προΐεντο, ἡμεῖς δὲ οὐδὲ ῥῆμα ψιλὸν πολλάκις προέσθαι τολμῶμεν ὑπὲρ τῶν κοινῶν πατέρων; ἀλλὰ ἀκούοντες αὐτοὺς βλασφημουμένους, λοιδορουμένους κακῶς καὶ παρὰ τῶν οἰκείων, καὶ παρὰ τῶν ἀλλοτρίων, οὐκ ἐπιστομίζομεν τοὺς λέγοντας, οὐ κωλύομεν, οὐκ ἐλέγχομεν, εἴθε μὲν οὖν μὴ αὐτοὶ τῆς κακηγορίας ἤρχομεν ταύτης. νυνὶ δὲ οὐ τοσαῦτα παρὰ τῶν ἀπίστων σκώμματα καὶ ὀνείδη, ὅσα παρὰ τῶν δοκούντων εἶναι πιστῶν καὶ μεθ' ἡμῶν τετάχθαι, γινόμενα εἰς τοὺς ἄρχοντας ἴδοι τις ἄν, ἐπεὶ οὖν ζητήσομεν πόθεν ῥᾳθυμία τοσαύτη καὶ εὐλαβείας ὑπεροψία γέγονεν, ὅταν οὕτως ὦμεν ἀπεχθῶς πρὸς τοὺς πατέρας διακείμενοι τοὺς ἡμετέρους; οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν οὐδὲν, ὃ καταλῦσαι καὶ διαφθεῖραι ἐκκλησίαν δύναιτ' ἂν μᾶλλον· δὲ οὐκ ἔστιν οὕτω γενέσθαι τοῦτο ἀλλαχόθεν ῥᾳδίως, ὡς ὅταν οἱ μαθηταὶ τοῖς διδασκάλοις, καὶ τοῖς πατράσιν οἱ παῖδες, καὶ τοῖς ἄρχουσιν οἱ ἀρχόμενοι μὴ μετὰ πολλῆς ὦσι συνδεδεμένοι τῆς ἀκριβείας. εἶτα ἂν μὲν τὸν ἀδελφόν τις εἴποι κακῶς, καὶ τῆς ἀναγνώσεως τῶν θείων ἀπείργεται γραφῶν (ἵνα τί γὰρ ἀναλαμβάνεις τὴν διαθήκην μου διὰ στόματός σου, φησὶν ὁ θεός; εἶτα τὴν αἰτίαν τιθεὶς, ἐπήγαγε.

A de his, ſed & de multis aliis teſtatur. Nam Hebræis, & Theſſalonicenſibus, & Galatis ſcribens, aſſerit omnes multis tentationibus afflictos. Et indicat, quare ſcripſerit, nempe quòd patria excidebant, ſubſtantias perdebant, ad ſanguinem vſque periclitabantur, tota eorum vita in grauibus certaminibus erat, & præcidi membrorum ſumma pro præceptoribus non detrectabant. Vnde Galatis ſcribens, dicit: Teſtor enim, quòd ſi poſſibile fuiſſet, oculos veſtros effoſſos mihi dediſſetis. Et Epaphrã in Coloſſis iterum accepit ſuum. Nam vt B dixit, quòd ægrotarit vſque ad mortem, & Deus eius miſertus fuerit, ſubdit, non ſolùm autem eius miſertus fuerit, ſubdit, non ſolùm autem eius, ſed & mei, vt ne triſtitiam ſuper triſtitiam haberem. Vbi clarè demonſtrat ſe habiturum fuiſſe dolorem in mortem diſcipuli. Cuius virtutem alicubi omnibus iterum detegit dicens, quòd appropiauit vſque ad mortem, neglecta animæ ſuę ſalute, vt impleat, quod in vobis erga me deerat miniſterium. Quid illis fuerit beatius, quid autem no- C bis miſerius? Quandoquidem illi ſanguinem, & animam pro præceptoribus præmittebant, nos autem neque breue verbum pro communibus patribus emittere audemus, cum audiamus eis maledici, & conuiciis eos proſcindi, & blaſphemari, & à ſuis, & ab alienis. Nam maledicentes neque compeſcimus, neque reprehendimus, neque prohibemus. Vtinam ne ipſi primi accuſatorum ſimus. Sanè non tanta ab infidelibus conuicia & probra, quanta in principes ab his, qui nobis iuncti reli- D gione videntur, fidelibus, iaci videbit aliquis. Vltrà hìc quærimus, vnde hæc ignauia, & vnde hic pietatis contemptus euenit, quòd ſic hoſtiliter erga patres noſtros ſumus affecti? Nihil eſt quod eccleſiam Dei ita deſtruere, & diſſoluere poteſt: vt quando diſcipuli magiſtris, & patribus filij, & principibus ſubditi, non magno ſtudio cohærent. Diuina voce, ſi quis fratrum cuipiam maledicit, à ſacrarũ ſcripturarũ lectione excluditur. Vt quid enim accipis, ait, teſtamentũ meum per os tuũ? & cauſa poſita dicit:

Gal. 4. 15. Phil. 2.

Ibidem.

Pſal. 49.

Sedẽs contra fratrẽ tuum, obloquebaris. Patrem accuſans ſpiritualẽ dignum te putas, qui diuina veſtibula accedas? *Exo. 21. 4.* Quomodo hoc congruet? Nam ſi maledicentes patri vel matri, morte moriuntur iuxta legem: quali iudicio dignus eris, qui maledicere audes ei, qui qui parentibus illis magis neceſſarius eſt, & melior? An non times, ne aperiat ſe terra, & totum te abſorbeat, vel fulmen ſupernè in te adigatur, & maledicam illam linguam comburat? Non audiſti, quid paſſa ſit Moſis ſo- *Num. 12.* ror, principi maledicens? Quomodo facta ſit immunda, inciderit in lepram, ſummam ſuſtinuerit ignominiam fratre Deum orante veniam non obtinuerit: tametſi illa ipſa eſſet, quæ ſanctum illũ olim expoſuerat, & pro eius educatione multa excogitauerat, vt eius mater in alumnam & nutricem aſſumeretur, & ne puellus in barbarico ſinu enutriretur, & ab initio tanta fecerat, vt fœminarum dux fieret, ſicut Moſes virorum, vtpote omnes antecellens, verè ſoror Moſis exiſtens. Verumtamen cùm maledixit, nihil ei profuerunt hæc omnia ad effugiendam iram Dei: ſed nec Moſes, qui tantum populum, poſt recentem illam impietatem, precibus obtinuerat, pro ſorore ſupplicans, & veniam petens, placare Deum potuit, ſed ab eo valde increpatur: quo diſcamus & nos, quantum malum ſit, principibus maledicere, & aliorum iudicare vitam.

Iudicia temeraria puniũtur. Etenim in die illo magno, non ſolùm de his quæ nos peccauimus, ſed & de his ob quæ in alios ſententiam tulimus, omnino iudicabit nos Deus. Et quod ſæpe naturâ leue peccatũ eſt, hoc graue & incondonabile fit, dum peccans alium iudicat. Fortè non ſatis claret, quod diximus, igitur clarius dicemus. Peccauit aliquis, & alium idem committentem peccatum condemnauit: is in die illo valde amaro non eam pœnam luet, quam peccati natura expoſcit, ſed maiorem quàm duplicem, & triplicem: non propter id quòd ipſe peccauit, ſed quòd alium iudicauit. Et ideò in eum ſententiam feret Deus. Et quòd hoc verum ſit, ex his quæ iam facta ſunt, & contigerunt, demonſtrabo. *Luc. 18.* Nam Phariſæus, quamuis ipſe nihil

A καθήμενος κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου κατελάλεις· τὸν πνευματικὸν δὲ πατέρα κατηγορῶν, ἄξιον εἶναι νομίζεις σαυτὸν ἐπιβῆναι τῶν ἱερῶν προθύρων, καὶ πῶς ἂν ἔχοι λόγον; εἰ γὰρ οἱ κακολογοῦντες πατέρα ἢ μητέρα θανάτῳ τελευτῶσι, ποίας ἄξιος ἔσῃ δίκης ὁ τὸν πολλῷ τῶν γονέων ἐκείνων ἀναγκαιότερον ὄντα καὶ βελτίω τολμῶν λέγειν κακῶς, καὶ οὐ δέδοικε, μήποτε διαῤῥαγεῖσα ἡ γῆ παντελῶς αὐτὸν ἀφανίσῃ, ἢ σκηπτὸς ἄνωθεν κατενεχθεὶς καταφλέξῃ τὴν κατήγορον γλῶτταν; οὐκ ἤκουσας τί πέπονθεν ἡ Μωυσέως ἀδελφὴ κατειποῦσα τοῦ ἄρχοντος; πῶς ἀκάθαρτος γέγονε, καὶ εἰς λέπραν B ἐνέπεσε, καὶ τὴν ἐσχάτην ὑπέμεινεν ἀτιμίαν, καὶ τοῦ ἀδελφοῦ παρακαλοῦντος, καὶ τῷ θεῷ προσπίπτοντος, οὐδεμιᾶς ἔτυχε συγγνώμης, ἀλλὰ καὶ ἐκθεμένη τὸν ἅγιον ἐκεῖνον, καὶ πρὸς τὴν ἀνατροφὴν αὐτοῦ συντελέσασα, καὶ ὅπως ἡ μήτηρ γένοιτο τροφὸς, καὶ μὴ ἐν βαρβαρικῇ χειρὶ τραφῇ τὸ παιδίον ἐξ ἀρχῆς συμπράξασα, καὶ μετὰ ταῦτα στρατηγήσασα τοῦ γυναικείου γένους, καθάπερ Μωυσῆς τοῦ τῶν ἀνδρῶν, καὶ πάντα διενεγκοῦσα τὰ δεινὰ, καὶ ἀδελφὴ Μωυσέως οὖσα, οὐδὲν ὅμως ἀπὸ τούτων ἁπάντων ἐκέρδανεν εἰς τὸ διαφυγεῖν τὴν C ὀργὴν τοῦ θεοῦ τὴν ἐπὶ τῇ κατηγορίᾳ; ἀλλ' ὁ Μωυσῆς, ὁ τοσοῦτον λαὸν ἐξαιτησάμενος μετὰ τὴν ἄφατον ἀσέβειαν ἐκείνην, οὗτος ὑπὲρ τῆς ἀδελφῆς προσπίπτων καὶ συγγνώμην αἰτῶν, οὐκ ἴσχυσεν ἵλεω ποιῆσαι τὸν θεὸν, ἀλλὰ καὶ ἐπετιμᾶτο σφοδρῶς· ἵνα μάθωμεν ἡμεῖς ὅσον κακόν ἐστι, τὸ τοὺς ἄρχοντας λέγειν κακῶς, καὶ τοὺς ἑτέρων κρίνειν βίους. καὶ γὰρ ἐπὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, οὐκ ἀφ' ὧν ἁμαρτάνομεν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ὧν ἑτέροις ἐψηφισάμεθα, κρινεῖ πάντως ἡμῖν ὁ θεός· καὶ πολλάκις ὃ τῇ φύσει κοῦφόν ἐστιν ἁμάρτημα, οὕτω χαλεπὸν καὶ ἀσύγγνωστον D γίνεται τῇ τοῦ ἁμαρτάνοντος περὶ ἑτέρου κρίσει. τάχα ἀσαφὲς τὸ εἰρημένον· οὐκοῦν αὐτὸ σαφὲς ποιῆσαι πειράσομαι. ἥμαρτέ τις ἕτερον ἁμαρτάνοντα τὴν αὐτὴν ἁμαρτίαν κατεδίκασε σφοδρῶς. ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ οὐ τοσαύτην ἐπισπᾶται κόλασιν, ὅσην ἡ φύσις τῆς ἁμαρτίας ἀπαιτεῖ, ἀλλὰ καὶ διπλασίονα πολλῷ καὶ τριπλασίονα. οὐ γὰρ ἀφ' ὧν αὐτὸς ἥμαρτεν, ἀλλ' ἀφ' ὧν ἕτερον ἁμαρτάνοντα τὰ αὐτὰ χαλεπῶς ἐκόλασε, ψηφίζεται αὐτῷ τὴν τιμωρίαν ὁ θεός. καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθὲς, ἀπὸ τῶν γεγενημένων καὶ ἐκβάντων, μειζόνως, ὅπερ ὑπεσχόμην ὑμῖν, αὐτὸ ποιήσω καταφανές. ὁ Φαρισαῖος,

καίτοι γε αὐτὸς οὐδὲν ἁμαρτὼν, ἀλλὰ καὶ ἐν δικαιοσύνῃ ζήσας, καὶ πολλὰ ἔχων κατορθώματα εἰπεῖν, ἐπειδὴ τὸν τελώνην, τὸν ἅρπαγα καὶ πλεονέκτην καὶ παρανομώτατον κατεδίκασε, τοσαύτην ἔδωκε δίκην, ὡς ἐκείνου μείζονι τιμωρίᾳ κολασθῆναι. εἰ δὲ ὁ μηδὲν μὲν ἁμαρτὼν αὐτὸς, ἁμαρτάνοντα δὲ ἕτερον καὶ περιφανῆ πᾶσιν ἐπὶ παρανομίαις ὄντα, ῥήματι ψιλῷ καταδικάσας, τοσαύτην ἐπεσπάσατο κόλασιν, οἱ πολλὰ μὲν καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἁμαρτάνοντες, ἑτέρων δὲ βίους καταδικάζοντες, οὐδὲ ἐμφανεῖς ὄντας τισὶν οὐδὲ δήλους, ἐννόησον ἴσον ὑποστησόμεθα κόλασιν, πῶς ἐκπεσούμεθα πάσης συγγνώμης. ἐν ᾧ γὰρ κρίματι, φησὶ, κρίνετε, καὶ ὑμεῖς κριθήσεσθε. Διὰ δὴ ταῦτα ἀντιβολῶ καὶ παρακαλῶ καὶ δέομαι ταύτης ἀποστῆναι τῆς πονηρᾶς συνηθείας. τοὺς μὲν γὰρ ἱερέας κακῶς ἀκούοντας οὐδὲν παραβλάψομεν, οὐ μόνον ἂν ψευδῆ τὰ λεγόμενα ᾖ, ἀλλὰ κἂν ἀληθῆ. ἐπεὶ καὶ ὁ Φαρισαῖος τὸν τελώνην οὐδὲν κατέβλαψεν, ἀλλὰ καὶ ὠφέλησε, καίτοιγε ἀληθῆ περὶ αὐτοῦ λέγων· ἡμεῖς δὲ ἑαυτοὺς τοῖς ἐσχάτοις περιβαλοῦμεν κακοῖς· ἐπεὶ καὶ ὁ Φαρισαῖος καθ' ἑαυτοῦ τὸ ξίφος ὤθησε, καὶ καιρίαν πληγὴν λαβὼν ἀπῆλθεν. ἵνα οὖν μὴ καὶ ἡμεῖς τὰ αὐτὰ πάθωμεν, κρατῶμεν ἀκολάστου γλώττης. εἰ γὰρ τὸν τελώνην εἰπὼν κακῶς, οὐ διέφυγεν ἐκεῖνος, οἱ τοὺς πατέρας ἡμῶν κακῶς λέγοντες, ποίαν ἕξομεν ἀπολογίαν; εἰ τὸν ἀδελφὸν βλασφημήσασα Μαρία ἅπαξ, τοσαύτην ἔδωκε δίκην, ποίας σωτηρίας ἡμῖν ἐλπὶς, οἳ τὸν μυρίαις καθ' ἑκάστην ἡμέραν τοὺς ἄρχοντας πλύνομεν λοιδορίαις; μὴ γάρ μοι τοῦτο λεγέτω τις, ὅτι ἐκεῖνος Μωυσῆς ἦν· δυνήσομαι γὰρ εἰπεῖν κἀγὼ, ὅτι κἀκείνη Μαρία ἦν. ἄλλως δέ, ἵνα καὶ τοῦτο αὐτὸ μάθῃς σαφῶς, ὅτι εἰ καὶ ἐγκλημάτων ὑπεύθυνοι ὦσιν οἱ ἱερεῖς, οὐδὲ οὕτω σοι θέμις τὸν ἐκείνων βίον κρίνειν, ἄκουσον τί φησι περὶ τῶν ἀρχόντων τῶν Ἰουδαϊκῶν ὁ θεός· ἐπὶ τῆς Μωυσέως καθέδρας ἐκάθισαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι. πάντα οὖν, ὅσα ἂν λέγωσιν ὑμῖν ποιεῖν, ποιεῖτε· κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε. τί δὲ γένοιτ' ἂν τοῦ βίου χεῖρον ἐκείνων, ὧν ὁ ζῆλος ἔφθειρε τοὺς μαθητευομένους; ἀλλ' ὅμως οὐδὲ οὕτω κατεβίβασεν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς ἀξίας, οὐδὲ εὐκαταφρονήτους ἐποίησεν εἶναι τοῖς ἀρχομένοις· καὶ μάλα εἰκότως. Εἰ γὰρ ταύτης ἐπιλάβοιντο τῆς ἐξουσίας οἱ ἀρχόμενοι, ἐφησθήσονται πάντας ἀποχειροτονοῦντες, καὶ ἐκ τοῦ βήματος καταβιβάζοντες.

A peccauerat, ſed & iuſtè vixerat, & multa de ſe prædicare poterat: quia tamen publicanum vt raptorem, auarum, & iniquiſſimum condemnauit, iuſtificatus non eſt, & ad maiorem quàm ille pœnam, ſeruatus. Quòd ſi is, qui nihil peccauit, & peccantem alium (qui manifeſtatus erat omnibus) verbo breui condemnauit, tantum iacturæ fecit, & intantum eſt punitus: qui multùm quotidie peccant, aliorùmque vitam condemnant, etiam ignotorum, cogita quantam ſuſtinebunt pœnam, quomodo omni venia excident: In quo enim iudicio iudi-
B catis, inquit, & vos iudicabimini. *Matt. 7.*
Propter hæc vtique & ſupplico, & precor, & exhortor, vt ab hac mala conſuetudine deſiſtatis. Nihil enim nocebimus ſacerdotibus, quibus maledicimus, ſiue ementita, ſiue vera ſint, quæ de eis dicimus. Quoniam & Phariſæus publicano nihil nocuit, ſed & profuit, licèt vera de eo diceret. Cæterùm nobiſipſis mala extrema ipſi accerſimus, ſicut & Phariſæus in ſeipſum gladium intruſit, & accepta plaga abiit. Vt igitur ne & nos idem patia-
C mur, imperemus indomitæ linguæ. Nam ſi is, qui publicano maledixit, pœnam non effugit, nos qui patribus maledicere ſolemus qua nos apologia tuebimur? Si Maria, quæ fratrem *Num. 12.* blaſphemauit ſemel, tantam dedit pœnam: cuius nobis ſalutis ſpes, cùm nos quotidie principes infinitis conuiciis, vt aiunt, abluamus? An mihi hoc quis dicet, Ille Moſes erat? Potero & ego dicere, Illa Maria erat. Cæterùm, vt & alia ratione hoc manifeſtè cognoſcas, quod nec ſi criminum rei ſint, illorum tibi vitam iudicare fas ſit, audi
D quid dicat de principibus Iudæorum *Matt. 23.*
Chriſtus: Super cathedram Moſis ſederunt ſcribę & Phariſæi: omnia igitur quæcunque dixerint vobis, vt faciatis, facite: iuxta opera autem eorum ne faciatis. Iam, quid illis erat peius, quorum zelus futuros diſcipulos corrupit? Attamen neq; ſic eos depoſuit à dignitate, neq; ſubditis contẽptibiles fecit. Quòd ſi ſemel hãc poteſtatẽ arripuerĩt ſubditi, ſtatim magiſtratu priuatos principes de dignitate deturbari videbim⁹.

Ea propter Paulus cùm principem Iu-
Act. 23. 3. dæorum notaſſet, ac dixiſſet: Percutiet te Deus paries dealbate: & tu iudicans me, ſedes? Poſtquam autem a-
Ibidem. lios audiuit ſibi reſiſtentes, & dicentes: Pontificem Dei conuiciis inceſſis? monſtrare volens, quantum oportet ſacerdotibus Dei exhibere honorem, & reuerentiam: Neſciebam, inquit, quòd pontifex eſſet. Propterea & Dauid, cùm Saulem apprehendiſſet præuaricatorem, & ſpirantem homicidium, & multis pœnis dignum: non ſolùm eius vitæ pepercit, ſed neque vt verbum aſperum in eum iaceretur, ſuſtinuit, cauſamque ponens, di-
1. Re 24.7 cit: Chriſtus Domini eſt. Neque hinc ſolùm, ſed & aliunde videre licet copioſè, quomodo ſubditum procul à ſacerdotum correptione abeſſe opor-
2 Re 6.7. tet. Nam cùm aliquando arca reduceretur, & ſubditorum aliqui ad lapſum declinantem videntes erigerent, eo ipſo in loco pœnam dederunt, & à Domino percuſſi, mortui manſerunt, tametſi nihil agerent abſurdum. Non enim ſubuertebant, ſed lapſuram erigebant. Et vt adhuc copioſioribus teſtimoniis ſacerdotum dignitatem diſcas, & quomodo non ſit fas ſubditum, & in ordine laicorum exiſtentem talia erigere: nam illos in media multitudine occidit, cæteros omnes hoc prodigio terrens, & perſuadens, ne ad adyta ſacerdotij accedant: enimuerò, ſi quoties indignè aliqua à ſacerdotibus fiũt, ſinguli ad corrigendum proſiliant: ad hoc vt ſacerdotij dignitas honeſtetur, nunquam deerit corrigendi occaſio, & confuſis inter ſe omnibus, inter principem & ſubditum non diſcernemus. Nemo hæc me dicere opinetur, quaſi ad ſacerdotes accuſandos. Scitis ipſi quàm ſint manſueti per gratiam Dei, & neminem vnquam, vt ſcitis offenderunt. Quòd ſi & malos haberetis patres, & moleſtos magiſtros, neque ſic eis maledicere, vobis ſecurum eſſet, & abſque graui periculo. De corporalibus enim parentibus dicit: Si
Eccl. 3. ſenſu deficiant, veniam da. Quid enim illis dabis, quale ipſi tibi? Multò magis in ſpiritualibus hæc lex ob-

A διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος τὸν ἀρχιερέα τῶν Ἰουδαίων ὑβρίσας, καὶ εἰπών, τύπτειν σε μέλλει ὁ θεός, τοῖχε κεκονιαμένε· καὶ σὺ κάθη κρίνων με; ἐπειδὴ τινῶν ἤκουσεν ἐπιστομιζόντων αὐτόν, καὶ λεγόντων, τὸν ἀρχιερέα τοῦ θεοῦ λοιδορεῖς, δεῖξαι βουλόμενος ὅσην ἀπονέμειν δεῖ τοῖς ἄρχουσι τὴν αἰδῶ καὶ τὴν τιμήν, τί φησιν; οὐκ ᾔδειν ὅτι ἀρχιερεὺς τοῦ θεοῦ ἦν. διὰ τοῦτο καὶ Δαβὶδ παρανομοῦντα λαβὼν τὸν Σαοὺλ, καὶ φόνου πνέοντα, καὶ μυρίας ὄντα κολάσεως ἄξιον, οὐ μόνον αὐτοῦ τῆς ζωῆς ἐφείσατο, ἀλλ' οὔτε ῥῆμα φορτικὸν εἰς αὐτὸν ἐκβαλεῖν ὑπέμεινε· καὶ τὴν αἰτίαν τίθησι,
B λέγων, ὅτι χριστὸς κυρίου ἐστίν. οὐκ ἐντεῦθεν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέρωθεν ἐκ πολλῆς τῆς περιουσίας ἔστιν ἰδεῖν, πῶς πόρρω που τοῦ τὰ τῶν ἱερέων διορθοῦν τὸν ἀρχόμενον ἑστηκέναι χρή. τῆς γὰρ κιβωτοῦ ποτε ἀναγομένης, ἐπειδή τινες τῶν ἀρχομένων περιτρεπομένην καὶ καταπίπτειν μέλλουσαν ἰδόντες ἀνώρθωσαν, ἐν αὐτῷ τῷ χωρίῳ δίκην ἔδοσαν, ὑπὸ τοῦ κυρίου πληγέντες καὶ νεκροὶ μείναντες· καίτοιγε οὐδὲν ἄτοπον ἐποίουν. οὐδὲ γὰρ ἀνέτρεπον τὴν κιβωτόν, ἀλλ' ἀνατρέπεσθαι μέλλουσαν καὶ καταπίπτειν, ἀνώρ-
C θουν. ἀλλ' ἵνα ἐκ πολλῆς περιουσίας μάθῃς τῶν ἱερέων τὸ ἀξίωμα, καὶ πῶς οὐ θέμις τὸν ὑποτεταγμένον καὶ ἐν τάξει λαϊκῶν ὄντα, τοιαῦτα ἐπανορθοῦν, ἀπέκτεινεν αὐτοὺς ἐν μέσῳ τῷ πλήθει, τοὺς ἄλλους πάντας ἐκ πολλῆς φοβῶν τῆς ὑπερβολῆς, καὶ πείθων μηδέποτε τοῖς τῆς ἱερωσύνης προσιέναι ἀδύτοις. εἰ γὰρ δὴ μέλλοιεν ἕκαστοι ἐπὶ προφάσει τοῦ τὰ κακῶς γινόμενα διορθοῦν εἰς τὸ τῆς ἱερωσύνης εἰσάγειν ἑαυτοὺς ἀξίωμα, οὔτε πρόφασις ἐπιλείψει διορθώσεώς ποτε, οὔτε ἄρχοντα, οὔτε ἀρχόμενον διαγνω-
D σόμεθα, ἀναμεμιγμένων πάντων ἀλλήλοις. καὶ μή με τις νομίσῃ τῶν ἱερέων κατεγνωκότα ταῦτα λέγειν (διὰ γὰρ τὴν τοῦ θεοῦ χάριν, πολλήν, ὡς καὶ ὑμεῖς ἴστε, τὴν ἐπιείκειαν ἐν ἅπασιν ἐπιδείκνυνται), καὶ οὐδεμίαν οὐδενί ποτε παρεσχήκασι λαβήν· ἀλλ' ἵνα ὑμεῖς μάθητε, ὅτι εἰ καὶ μοχθηροὺς εἴχετε πατέρας καὶ φορτικοὺς διδασκάλους, οὐδὲ οὕτως ἀκίνδυνον ὑμῖν ἦν, οὐδὲ ἀσφαλὲς βλασφημεῖν αὐτοὺς καὶ λοιδορεῖσθαι. εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν σωματικῶν γονέων σοφός τις φησί, κἂν ἀπολίπῃ σύνεσιν, συγγνώμην ἔχε· τί γὰρ αὐτοῖς ἀποδώσεις, καθὼς αὐτοί σοι; πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῶν πνευματικῶν τοῦτο φυλάττεσθαι

χρὴ

χρὴ τὸν νόμον, καὶ τὸν ἑκάστου βίον ἑαυτὸν ἕκαστον περιεργάζεσθαι καὶ πολυπραγμονεῖν, ἵνα μὴ ἀκούσωμεν κατ᾽ ἐκείνην τὴν ἡμέραν· Ὑποκριτά, τί βλέπεις τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ ἐν τῷ σῷ ὀφθαλμῷ οὐ κατανοεῖς δοκόν; καὶ γὰρ ὑποκριτῶν ἔργον τὸ δημοσίᾳ μὲν, καὶ πάντων ὁρώντων τὰς χεῖρας φιλεῖν τῶν ἱερέων, καὶ γονάτων ἅπτεσθαι, καὶ παρακαλεῖν ὑπὲρ αὐτῶν εὔχεσθαι, καὶ δεομένους βαπτίσματος ἐπὶ τὰς ἐκείνων τρέχειν θύρας, οἴκοι δὲ καὶ ἐν ἀγοραῖς τοὺς τοσούτων ἀγαθῶν αἰτίους ἡμῖν καὶ διακόνους μυρίοις πλύνειν ὀνείδεσιν, ἢ ἑτέρων ὀνειδιζόντων ἀνέχεσθαι. εἰ μὲν γὰρ ἀληθῶς κακὸς ὁ πατήρ, πῶς αὐτὸν ἀξιόπιστον εἶναι νομίζεις διάκονον τῆς τῶν φρικτῶν ἐκείνων μυσταγωγίας; εἰ δὲ ἀξιόπιστος ἐκείνων εἶναί σοι δοκεῖ διάκονος, τίνος ἕνεκεν ἀνέχῃ κακῶς ἑτέρων λεγόντων αὐτόν, καὶ οὐκ ἐπιστομίζεις, οὐδὲ ἀγανακτεῖς, οὐδὲ δυσχεραίνεις, ἵνα καὶ παρὰ τοῦ θεοῦ πολὺν τὸν μισθὸν ἀπολάβῃς, καὶ παρ᾽ αὐτῶν ἐκείνων τῶν κατηγορούντων τὸν ἔπαινον; κἂν γὰρ μυριάκις ὦσιν ὑβρισταί, πάντως ἐπαινέσονταί σε καὶ ἀποδέξονται τῆς περὶ τοὺς πατέρας κηδεμονίας· ὥσπερ ἂν μὴ τοῦτο ποιῶμεν, ἅπαντες ἡμῶν καταγνώσονται, καὶ αὐτοὶ οἱ κακῶς λέγοντες. καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ δεινόν, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ ἐκεῖ τὴν ἐσχάτην δώσομεν δίκην. οὐδὲν γὰρ οὕτω τὰς ἐκκλησίας λυμαίνεται, ὡς τοῦτο τὸ νόσημα. καὶ καθάπερ σῶμα μὴ μετὰ ἀκριβείας συνδεδεμένον τῇ τῶν νεύρων περιβολῇ, πολλὰς τίκτει τὰς ἀρρωστίας, καὶ ἀβίωτον ποιεῖ τὸν βίον· οὕτω καὶ ἐκκλησία, μὴ σφοδρᾷ καὶ ἀρραγεῖ τῇ τῆς ἀγάπης ἁλύσει περιβεβλημένη, μυρίους τίκτει πολέμους, καὶ τὴν ὀργὴν τοῦ θεοῦ αὔξει, καὶ πολλῶν πειρασμῶν γίνεται ὑπόθεσις. ἵν᾽ οὖν μὴ ταῦτα συμβαίνῃ, μηδὲ τὸν θεὸν παροξύνωμεν, καὶ τὰ ἡμέτερα ἐπαυξήσωμεν κακά, καὶ τὴν κόλασιν ἀπαραίτητον παρασκευάζωμεν, καὶ πολλῆς ἀηδίας πληρῶμεν τὴν ζωὴν τὴν ἡμετέραν, μὴ περιεργαζώμεθα βίον ἀλλότριον, ἀλλὰ τὴν ἑτέρων ζωὴν τῷ τὰ ἀπόρρητα μετὰ ἀκριβείας εἰδότι κρίνειν ἐπιτρέψαντες, αὐτοὶ τὰ ἑαυτῶν ἁμαρτήματα κρίνωμεν. οὕτω γὰρ καὶ τὸ τῆς γεέννης δυνησόμεθα διαφυγεῖν πῦρ. ὥσπερ γὰρ οἱ τὰ ἀλλότρια πολυπραγμονοῦντες κακά, τῶν οἰκείων οὐδένα ποιοῦνται λόγον· οὕτως οἱ δεδοικότες εἰς τὸν ἑτέρων παρακύψαι βίον,

A ſeruanda. Præterea vniuſcuiúſque officium eſt, vt ſuam ipſius vitam diligenter conſideret, & excutiat, ne videlicet audiamus in die illo: Hypocrita, quid vides feſtucam in oculo fratris tui, in tuo autem oculo trabem non conſideras? *Mat 7. & Luc 6.* Etenim hypocritarum opus eſt, publicè quidem & omnibus videntibus, oſculari manus ſacerdotum, genua tangere, ſupplicare, vt pro ſe orét, & baptiſmo indigentes ad illorum ianuas currere: domi autem & in cõuentibus tantorum bonorum authores & miniſtros multis abluere probris, vel opprobratores illorum ferre. Quod B ſi verè malus eſt pater, quomodo fidelem putas tam terribilium ſacramentorum miniſtrum? Si autem fidelis tibi miniſter eſſe videtur, quare fers alios ei maledicentes, & non concludis eorum ora, neque ſtomacharis, neque ægreſcis, vt & mercedem accipias à Deo, & laudem ab illis? Nam licèt valde illudant, omnes tamen te laudabunt, & amplexabuntur ob egregiam in parentes curam: ſicut ſi hoc non facitis, omnes vos condemnabunt, etiam illi ipſi qui male- C dicunt. Ad hæc omnia accedit illud multò grauius, quod grauem illic dabimus pœnam. Quia nihil, nihil planè ſic offendit eccleſias atque morbus ille, & ſicut corpus neruorum debita habitudine carens, multas gignit ægritudines, & vitam facit non diuturnam: ita eccleſia non circundata forti, & vehementer vrgente catena, plurima parturit bella, iram Dei auget, & multarum tentationum eſt occaſio. Ne igitur hæc contingant, néve Deum exacerbemus, noſtráque augeamus mala, & D pœnam certam indeclinabilémque comparemus, vitam hanc multis implentes doloribus, noſtram ad bene loquendum linguam aſſuefaciamus: noſtram ipſorum vitam ſingulis diebus diligenter ſcrutemur: aliorum autem vitam ei, qui etiam incognita nouit, iudicandam relinquamus, ipſi noſtra peccata interim iudicantes. Ita nobis gehennalem ignem licebit effugere. Nam ſicuti, qui in alienis curioſiùs explorandis occupati ſunt, ſuorum peccatorum nullam habent rationem: ita qui ab aliena vita diſcutienda abhorrent,

magnam ſuorum delictorum habebunt curam: & quia ſua conſiderant mala, illáque quotidie iudicant, à ſeipſis expoſcentes pœnas, mitem habituri ſunt iudicem. Id quod Paulus declarans, dicebat: Nam ſi noſipſos iudicamus, non vtique iudicabimur. Vt autem hanc ſententiam effugiamus, relictis omnibus aliis, magno ſtudio vita & conſcientia noſtra exquirenda, puniendæ cogitationes ad peccandum irritantes, ſubinde de factis noſtris reddenda ratio. Sic poterimus facilè à peccatorum exonerari ſarcina, multa venia frui, præſentémque ſimul vitam cum voluptate tranſmittere, & aſſequi bona futura: gratia & miſericordia domini noſtri Ieſu Chriſti, cui cum patre ſimul & Spiritu ſancto ſit gloria, & honor, & imperium in ſeculum ſæculi. Amen.

1. Cor. 11.

A πολλὴν ἑαυτοῖς τῶν πεπλημμελημένων ποιήσονται τὴν φροντίδα· οἱ δὲ τὰ ἑαυτῶν μὴ ἀναλογιζόμενοι κακὰ, καὶ τούτοις καθ' ἑκάστην κρίνοντες τὴν ἡμέραν, καὶ δίκας ἑαυτοὺς παραιτούμενοι τήμερον, ἕξουσι τότε πικρὸν τὸν δικαστήν. καὶ τοῦτο ὁ Παῦλος δηλῶν ἔλεγεν· Εἰ γὰρ ἑαυτοὺς ἐκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα ὑπὸ κυρίου. ἵν' οὖν διαφύγωμεν τὴν ψῆφον ἐκείνην, πάντα τὰ ἄλλα ἀφέντες, περιεργαζώμεθα τὴν ἑαυτῶν ζωὴν, καὶ κολάζωμεν τὸν λογισμὸν τὸν ἁμαρτάνειν ἀναπείθοντα, καὶ κατανύττωμεν τὸ συνειδὸς, καὶ λόγον B ἑαυτοὺς ἀπαιτῶμεν τῶν πεπραγμένων ἡμῖν. οὕτω γὰρ δυνησόμεθα κοῦφον τῶν ἁμαρτημάτων ποιήσαντες τὸ φορτίον, συγγνώμης ἀπολαῦσαι πολλῆς, καὶ τὸν παρόντα βίον μεθ' ἡδονῆς διάγειν, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτυχεῖν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ πατρὶ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

1. Cor. 7. 2.

De verbis illis Apoſtoli, Propter fornicationes autem vnuſquiſque ſuam vxorem habeat.

Εἰς τὸ ἀποστολικὸν ῥητὸν, διὰ δὲ τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω.

FRONTONE DVCÆO interprete.

C

AD mellis fontes hodie ſtatui vos deducere, mellis quod faſtidium nunquam parit. Eiuſmodi namque Pauli verborũ eſt natura: & vero quicunque ſua corda laticibus ex his fontibus hauſtis replent, per Spiritum ſanctum loquuntur: immo vero mellis virtutem etiam omnem exuperat ſacrorum eloquiorum voluptas. Atque hoc vt indicaret propheta dicebat: Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, ſuper mel ori meo. Neque verò melle dulcior tantum, ſed & auro ac lapillo quouis pretioſior, & argento purior eſt voluptas eloquiorum ſacrorum. Eloquia quippe Domini eloquia caſta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum ſeptuplũ. Propterea quoque dicebat & ſapiens quidam: Comedere mel multum non bonum: honorare autem oportet ſermones glorioſos.

Pſal. 118., 102

Prou. 25. 18.

ΠΡὸς τὰς τοῦ μέλιτος πηγὰς τήμερον ὑμᾶς χειραγωγῆσαι βούλομαι, μέλιτος οὐδέποτε κόρον ἔχοντος. τοιαύτη γὰρ τῶν Παύλου ῥημάτων ἡ φύσις, καὶ πάντες δὲ, ὅσοι πληροῦσι τὰς ἑαυτῶν καρδίας ἐκ τῶν πηγῶν τούτων, διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου φθέγγονται· μᾶλλον δὲ καὶ μέλιτος ἀρετὴν ἀποκρύπτει πᾶσαν ἡ τῶν θείων ἡδονὴ λογίων. D καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ προφήτης ἔλεγεν· Ὡς γλυκέα τῷ λάρυγγί μου τὰ λόγιά σου; ὑπὲρ μέλι τῷ στόματί μου. οὐ μέλιτος δὲ ἐστὶν ἡδίων μόνον, ἀλλὰ καὶ χρυσίου καὶ λίθου παντὸς τιμιωτέρα καὶ ἀργυρίου παντὸς καθαρωτέρα ἡ ἡδονὴ τῶν θείων λογίων. Τὰ λόγια γὰρ κυρίου, φησὶ, λόγια ἁγνὰ, ἀργύριον πεπυρωμένον, δοκίμιον τῇ γῇ, κεκαθαρισμένον ἑπταπλασίως. διὰ τοῦτο καὶ τις σοφὸς ἔλεγεν· Ἐσθίειν μέλι πολὺ, οὐ καλὸν, τιμᾶν δὲ χρὴ λόγους ἐνδόξους.

δὲ ἐκείνῳ μὲν γὰρ καὶ νόσος οὐκ οὖσα τίκτεται A πολλάκις· ἀπὸ δὲ τούτων καὶ τὴν οὖσαν ἀῤῥωστίαν ἀποθέσθαι δυνάμεθα· καὶ τὸ μὲν μέλι κατὰ τὴν πέψιν διαφθείρεται, τὰ δὲ λόγια τὰ θεῖα, ὅταν πεφθῇ τότε καὶ ἡδίω γίνεται καὶ χρησιμώτερα, αὐτοῖς τε τοῖς ἔχουσι, καὶ ἑτέροις πολλοῖς. καὶ τραπέζης μὲν τις αἰσθητῆς μετὰ δαψιλείας ἀπολαύων, εἶτα ἐκεῖθεν ἐρευγόμενος, ἀηδὴς τῷ κοινωνοῦντι γίνεται· ἀπὸ διδασκαλίας δέ τις ἐρευξάμενος πνευματικῆς, πολλῆς τῆς εὐωδίας μεταδίδωσι τῷ πλησίον. ὁ γοῦν Δαβὶδ τοιαύτης συνεχῶς ἀπολαύων ἑστιάσεως, ἔλεγεν, Ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν. ἔστι γὰρ καὶ πονηρὸν λόγον ἐρεύ- B ξασθαι. καὶ καθάπερ ἐπὶ τῆς αἰσθητῆς τραπέζης κατὰ τὴν φύσιν τῶν ἐδεσμάτων καὶ ἡ τῆς ἐρυγῆς ποιότης ἐκδίδοται, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῆς τῶν ῥημάτων δυνάμεως, οἷάπερ ἂν σιτῶνται, τοιαῦτα καὶ ἐρεύγονται πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, οἷον ἐὰν εἰς θέατρον ἀναβῇς καὶ πορνικῶν ἀσμάτων ἀκούσῃς, τοιαῦτα καὶ ἐρεύξῃ πάντως εἰς τὸν πλησίον ῥήματα· ἂν δὲ εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐλθὼν, μετάσχῃς ἀκουσμάτων πνευματικῶν, τοιαύτας ἕξεις καὶ τὰς ἐρυγάς. διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης ἔλεγεν, Ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθὸν, τῆς τραπέζης, C ἧς ἀεὶ μετεῖχε, τὴν βρῶσιν ἡμῖν ἐνδεικνύμενος. τούτῳ καὶ ὁ Παῦλος πειθόμενος, παραινεῖ λέγων· Πᾶς λόγος σαπρὸς ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν μὴ ἐκπορευέσθω, ἀλλ' εἴ τις ἀγαθός. καὶ τίς ἐστιν ὁ σαπρὸς, φησίν; ἐὰν μάθῃς τὸν ἀγαθὸν, τότε εἴσῃ καὶ τὸν σαπρόν. πρὸς γὰρ τὴν ἀντιδιαστολὴν ἐκείνου τοῦτον τέθεικε. τίς οὖν ἐστιν ὁ ἀγαθὸς, οὐδὲν δεήσῃ παρ' ἐμοῦ μαθεῖν. αὐτὸς γὰρ ἡμῖν αὐτοῦ τὴν φύσιν ἡρμήνευσεν. εἰπὼν γὰρ, εἴ τις ἀγαθὸς, ἐπήγαγε, πρὸς οἰκοδομὴν τῆς ἐκκλησίας, δεικνὺς ὅτι οὗτος ἐστὶν ἀγαθὸς ὁ τὸν πλησίον D οἰκοδομῶν. ὥσπερ οὖν ὁ οἰκοδομῶν, ἀγαθὸς, οὕτως ὁ καθαιρῶν, σαπρὸς καὶ φαῦλος. καὶ σὺ τοίνυν, ἀγαπητὲ, εἰ μὲν ἔχεις τι τοιοῦτον εἰπεῖν, ὃ δύναται βελτίω ποιῆσαι τὸν ἀκούοντα, μὴ κωλύσῃς λόγον ἐν καιρῷ σωτηρίας· εἰ δὲ μηδὲν τοιοῦτον ἔχεις, ἀλλὰ πονηρὰ καὶ διεφθαρμένα ῥήματα, σίγησον, μὴ κατηγορήσῃς τοῦ πλησίον. οὗτος γὰρ ὁ λόγος σαπρός ἐστιν, οὐκ οἰκοδομῶν τὸν ἀκούοντα, ἀλλὰ καὶ καταστρέφων. ἄν τε γὰρ ἀρετῆς ἐπιμελῆται, πρὸς ἀπόνοιαν αἴρεται πολλάκις· ἄν τε ἠμελημένος ᾖ, ῥαθυμότερος γίνεται.

ſiquidem ex illo quidem morbus, quo caremus, ſæpe gignitur, horum autem opera & corporis ægritudinem, qua tenemur, deponere poſſumus: & mel quidē in concoctione corrūpitur, ſacra vero eloquia cum fuerint concocta, tum iucūdiora fiunt & vtiliora cum illis, qui ea poſſident, tum aliis multis. Ac menſa quidem ſenſibus ſubiecta dum affatim quiſpiam fruitur: ſi deinde illinc ſaturatus ructet, iniucundus fit ei, qui illū conuiuio excepit: ſi vero ſpirituali doctrina quis expletus eructet, multum ſuauem odorem diffundit in proximū. Dauid quidem certè cum his dapibus Pſal.44.1. ſe frequenter expleret dicebat: Eructauit cor meum verbum bonū. Nam & malum verbum poſſumus eructare. Et quemadmodum in hac ſenſili menſa pro conditione cibariorum qualitatem eorum, quæ eructantur, cernimus apparere: ſic nimirū & in virtute verborum, qualibus paſcuntur, talia plerique homines etiam eructant. Exempli cauſſa, ſi in theatrum aſcenderis, & meretricias cantilenas audiueris, talia planè verba in proximum etiam eructabis: quod ſi ad eccleſiam veniens ſpiritualis particeps fueris lectionis, eiuſmodi erunt etiam, quæ eructabis. Propterea quoque dicebat propheta, Eructauit cor meum verbum bonum, vt menſæ dapes, qua fruebatur ſemper, nobis oſtenderet. Hoc etiam incitatus, nos cohortabatur his verbis vtens Paulus: Ephes.4.29. Omnis ſermo malus ex ore veſtro non procedat, ſed ſiquis bonus. Et quis eſt malus, dicet aliquis? ſi bonū didiceris, tum etiam malum ſcies. nam ad diſtinctionem illius hunc poſuit. Quis ergo bonus ſit, nō erit opus, vt ex me diſcas: ipſe quippe nobis eius naturam declarauit. Cum enim dixiſſet, Si quis bonus, adiecit: ad ædificationem Eccleſiæ, bonū eū eſſe oſtendens, qui ædificat proximum. Vt igitur is qui ædificat, bonus eſt: ita qui deſtruit, malus, & prauus eſt. Et tu igitur, dilectiſſime, ſi quidem tale quid proferre poſſis, quod meliorē Eccli.4.28 reddere poſſit auditorem, ne retineas verbū in tempore ſalutis: quod ſi nihil tale ſuppetat, ſed praua tantū & corrupta verba, tace, ne proximū accuſes. Hic enim malus eſt ſermo, nec ædificat proximū, ſed ſubuertit. Siue enim illi curæ ſit virtus, in ſuperbiam ſæpius effertur: ſiue ſit ignauus, negligentior euadit.

Si turpe prolaturus ſis verbum ac ridiculum, tace. Nam & hic malus eſt ſermo, quo & is qui dicit, & is qui audit laſciuiores redduntur, & in vnoquoq; prouæ libidines inflammantur. Vt igitur ignis alimentum ligna ſunt & ſarmenta, ita prauæ cogitationes uerbis aluntur. Idcirco non omnia quæ mente verſamus, omnino eloqui nos oportet: ſed ex ipſa mẽte prauas cupiditates omnemque fœdam cogitationem eliminare ſtudendum eſt: quod ſi quando nobis nec opinãtibus turpes irrepſerint ratiocinationes, nunquam eas lingua efferamus, ſed ſilẽtio ſuffocemus. Nam & belluæ ac ſerpentes ſi quando in foſſam inciderint, & exitum quendam ſurſum inuenerint aſcendentes, ferociores euadunt: quod ſi deorſum concluſæ perpetuo manſerint, omni modo perduntur facilè, atque exterminantur: ſic nimirum & prauæ cogitationes ſi quidem aliquem per os noſtrum exitum nanciſcantur, interiorem flammã accendunt: ſin autem eas per ſilentium concluſeris, imbecilliores fiunt, & tanquam fame confectæ per ſilentium, celeriter in mente moriuntur. Itaque ſi qua te cogitatio turpis inuadat, neque turpe verbum eloquaris, etiam cupiditatem extingues. Non eſt tibi mens munda, ſaltem mundum ſit os, neque lutum foras eiicias, ne & alium & teipſum offendas. Non enim illi tãtum qui dicunt, ſed etiã illi qui audiunt, multas contrahunt ſordes, dum alij turpia loquũtur. Propterea cohortari & conſulere non deſino, vt non ſolũ ab eiuſmodi verbis efferendis, ſed etiam, dum ab aliis efferuntur, audiendis abſtineamus, & diuinæ legi ſẽper addicti ſimus. Qui enim eiuſmodi fuerit, beatus à propheta prædicatur, Beatus vir, qui non abiit in conſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit, & in cathedra peſtilentiæ non ſedit: ſed in lege Domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte. Atque in profanis quidem conuentibus, etſi aliquid fortaſſe boni aliquando dicitur: vix tamen inter multa praua vnum quippiam probum plerique loquuntur: dum autem ſacræ leguntur ſcripturæ, planè contrarium euenit: nullum ſermonem prauum audies, omnes ſalutis ac philoſophiæ modeſtiæq; plenos, cuiuſmodi ſunt, quæ hodierno die ſunt lecta.

Pſal. 1. 1.

A ἂν αἰσχρὸν μέλλῃς φθέγγεσθαι ῥῆμα καὶ γέλωτος γέμον, σίγησον. καὶ γὰρ καὶ οὗτος ὁ λόγος πονηρός ἐστι, τόν τε λέγοντα, τόν τε ἀκούοντα ἀσελγεστέρους ποιῶν, καὶ τὰς ἐν ἑκάστῳ πονηρὰς ἐπιθυμίας ἀνάπτων. ὥσπερ οὖν τῷ πυρὶ τὰ ξύλα τροφὴ γίνεται καὶ ὕλη, οὕτω τοῖς πονηροῖς βουλεύμασι τὰ ῥήματα. διὰ τοῦτο οὐ χρὴ πάντα, ἅπερ ἂν ἔχωμεν ἐν διανοίᾳ, φθέγγεσθαι πάντως· ἀλλὰ σπουδάζειν μὲν καὶ τῆς διανοίας αὐτῆς ἐξορίζειν τὰς πονηρὰς ἐπιθυμίας καὶ πᾶσαν αἰσχρὰν ἔννοιαν· εἰ δέ ποτε λαθόντες παραδεξόμεθα ῥυπαροὺς λογισμούς, μηδέποτε διὰ τῆς γλώττης αὐτοὺς B ἐκφέρωμεν, ἀλλ' ἀποπνίγωμεν αὐτοὺς διὰ τῆς σιγῆς. καὶ γὰρ καὶ θηρία καὶ ἑρπετὰ εἰς λάκκον ἐμπίπτοντα, ἂν μὲν εὕρῃ τινὰ διέξοδον ἄνωθεν, ἀναβαίνοντα ἀγριώτερα γίνεται· ἂν δὲ μένῃ κάτω διηνεκῶς συγκεκλεισμένα, πάντοθεν ἀπόλλυται ῥᾳδίως καὶ ἀφανίζεται· οὕτω δὴ καὶ τὰ πονηρὰ ἐνθυμήματα· ἂν μὲν εὕρῃ τινὰ διὰ τοῦ στόματος ἡμῶν καὶ τῶν ῥημάτων ἔξοδον, ἀνάπτει τὴν ἔνδον φλόγα· ἂν δὲ ἀποκλείσῃς αὐτὰ διὰ τῆς σιγῆς, ἀσθενέστερα γίνεται, καὶ καθάπερ λιμῷ τηκόμενα, τῇ σιωπῇ ταχέως ἐναποθνήσκει τῇ διανοίᾳ. ὥστε C κἂν ἐπιθυμήσῃς τινὰ αἰσχρὰν ἐπιθυμίαν, μὴ φθέγξῃ δὲ ῥῆμα αἰσχρόν, κατέσβεσας καὶ τὴν ἐπιθυμίαν. οὐκ ἔχεις διάνοιαν καθαράν; κἂν στόμα ἔχε καθαρόν, καὶ μὴ κενώσῃς ἔξω τὸν βόρβορον, ἵνα μὴ καὶ ἕτερον, καὶ σαυτὸν καταβλάψῃς. οὐ γὰρ τοῖς λέγουσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀκούουσιν αἰσχρὰ φθεγγομένων ἑτέρων πολλὴ παραγίνεται κηλίς. διὰ τοῦτο παραινῶ καὶ συμβουλεύω, μὴ μόνον τοῦ λέγειν τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ καὶ λεγόντων ἑτέρων τοῦ ἀκούειν ἀπέχεσθαι, καὶ τῷ θείῳ προσομιλεῖν νόμῳ διηνεκῶς. τὸν γὰρ τοιοῦτον καὶ ὁ προ- D φήτης μακαρίζει, λέγων· Μακάριος ἀνήρ, ὃς οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλῇ ἀσεβῶν, καὶ ἐν ὁδῷ ἁμαρτωλῶν οὐκ ἔστη, καὶ ἐπὶ καθέδραν λοιμῶν οὐκ ἐκάθισεν· ἀλλ' ἢ ἐν τῷ νόμῳ κυρίου τὸ θέλημα αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ μελετήσει ἡμέρας καὶ νυκτός. ἐν μὲν οὖν τοῖς ἔξωθεν συλλόγοις, εἰ καί τι λεχθείη ποτὲ χρηστόν, ἀλλ' ἐν πολλοῖς τοῖς φαύλοις μόλις ἓν ὑγιὲς οἱ πολλοὶ φθέγγονται· ἐπὶ δὲ τῶν θείων γραφῶν τοὐναντίον ἅπαν. πονηρὸν μὲν οὐδένα οὐδέποτε ἀκούσῃ λόγον, πάντας δὲ σωτηρίας καὶ πολλῆς γέμοντας φιλοσοφίας· οἷα δὴ καὶ τὰ σήμερον ἡμῖν ἀναγνωσθέντα.

πια δὲ ταῦτά ἐστι; Περὶ δὲ ὧν ἐγράψατέ μοι, φησὶ, καλὸν ἀνθρώπῳ γυναικὸς μὴ ἅπτεσθαι· διὰ δὲ τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω, καὶ ἑκάστη τὸν ἴδιον ἄνδρα. περὶ γάμων ὁ Παῦλος νομοθετεῖ, καὶ οὐκ αἰσχύνεται οὐδὲ ἐρυθριᾷ, καὶ μάλα εἰκότως. εἰ γὰρ ὁ δεσπότης αὐτοῦ γάμον ἐτίμησε, καὶ οὐκ ἐπῃσχύνθη, ἀλλὰ καὶ τῇ παρουσίᾳ καὶ τῷ δώρῳ τὸ πρᾶγμα ἐκόσμησε (καὶ γὰρ καὶ δῶρα τῷ γάμῳ μείζονα ἁπάντων εἰσήνεγκε, τὴν τοῦ ὕδατος φύσιν εἰς οἶνον μεταβαλὼν) πῶς ὁ δοῦλος ἠρυθρίασεν ἂν περὶ γάμου νομοθετῶν; οὐ γὰρ πονηρὸν ὁ γάμος πρᾶγμα, ἀλλὰ πονηρὸν ἡ μοιχεία, πονηρὸν ἡ πορνεία· γάμος δὲ πορνείας ἀναιρετικὸν φάρμακον. μὴ τοίνυν αὐτὸν ἀτιμάζωμεν ταῖς διαβολικαῖς πομπαῖς· ἀλλ', ὅπερ ἐποίησαν οἱ ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, καὶ οἱ νῦν γυναῖκας λαμβάνοντες ποιείτωσαν, τὸν Χριστὸν ἐχέτωσαν μέσον. καὶ πῶς δυνατὸν τοῦτο γενέσθαι, φησί; δι' αὐτῶν τῶν ἱερέων. Ὁ δεχόμενος γὰρ, φησιν, ὑμᾶς, ἐμὲ δέχεται. ἂν τοίνυν τὸν διάβολον ἀπελάσῃς, ἂν τὰ πορνικὰ ᾄσματα, καὶ τὰ κεκλασμένα μέλη, καὶ τὰς ἀτάκτους χορείας, καὶ τὰ αἰσχρὰ ῥήματα, καὶ τὴν διαβολικὴν πομπὴν, καὶ τὸν θόρυβον, καὶ τὸν κεχυμένον γέλωτα καὶ τὴν λοιπὴν ἐξελάσῃς ἀσχημοσύνην, εἰσαγάγῃς δὲ τοὺς ἁγίους Χριστοῦ δούλους, καὶ ὁ Χριστὸς δι' αὐτῶν παρέσται πάντως μετὰ τῆς μητρὸς καὶ τῶν ἀδελφῶν. Ὃς γὰρ ἂν ποιήσῃ, φησὶ, τὸ θέλημα τοῦ πατρός μου, οὗτός μου ἀδελφὸς καὶ ἀδελφὴ καὶ μήτηρ ἐστί. καὶ οἶδα ὅτι βαρύς τισιν εἶναι δοκῶ καὶ φορτικὸς, ταῦτα παραινῶν καὶ παλαιὸν ἔθος ἐκκόπτων· πλὴν ἀλλ' οὐδέν μοι τούτου μέλει. οὐ γὰρ τῆς χάριτος τῆς παρ' ὑμῶν, ἀλλὰ τῆς ὠφελείας δέομαι τῆς ὑμετέρας· οὐ τῶν κρότων καὶ τῶν ἐπαίνων, ἀλλὰ τοῦ κέρδους καὶ τῆς φιλοσοφίας. μή μοι λεγέτω τις, ὅτι ἔθος ἐστίν. ὅπου ἁμαρτία τολμᾶται, ἔθους μὴ μνησθῇς· ἀλλ', εἰ μὲν πονηρὰ τὰ γινόμενα, κἂν παλαιὸν ἔθος ᾖ, κατάλυσον· ἂν δὲ μὴ πονηρὰ, κἂν συνήθεια μὴ ᾖ, εἰσάγαγε καὶ καταφύτευσον. ὅτι δὲ οὐ παλαιὸν ἔθος ἦν τὸ τοιαῦτα ἀσχημονεῖν, ἀλλὰ καινοτομία τίς ἐστι τὰ γινόμενα, ἀναμνήσθητι πῶς ἔγημεν ὁ Ἰσαὰκ τὴν Ῥεβέκκαν, πῶς ὁ Ἰακὼβ τὴν Ῥαχήλ. καὶ γὰρ τῶν γάμων αὐτῶν μέμνηται ἡ γραφὴ, καὶ πῶς εἰς τὰς οἰκίας τῶν νυμφίων ἤχθησαν αὗται αἱ νύμφαι λέγει, καὶ οὐδενὸς τοιούτου μέμνηται·

A Quęnã illo porro? *De quibus autem ſcripſiſtis mihi*, inquit, *Bonum eſt homini mulierem non tangere: propter fornicationes autem vnuſquiſque ſuam vxorem habeat, & unaquæque ſuum virum.* (1.Cor.7.1.) De nuptiis leges ſancit Paulus, neque eum pudet, nec erubeſcit, ac merito ſanè. Si enim nuptiis honorẽ detulit dominus eius, nec illarum eum puduit, ſed & præſentia ſua rem exornauit, & munere: ſiquidem munera contulit omnium maxima, cum aquæ naturam mutauit in vinum, quî potuiſſet pudere ſeruum leges de nuptiis ferre? Non enim res mala ſunt nuptiæ, ſed mala res aB dulterium, mala res forni catio: nuptiæ vero præſens ſunt aduerſus fornicationem remedium. Ne igitur diabolicis eas põpis dehoneſtemus: ſed quod factũ eſt à ciuibus Canę Galileę, fiat & ab iis qui nũc ducũt vxores, Chriſtum habeant in medio ſedentẽ. Quo vero pacto id fieri poteſt? inquit. per ipſos ſacerdotes. Qui enim, inquit, recipit vos, me recipit: (Matth.10, 40.) ſi ergo diabolũ abegeris, ſi meretricias cantilenas, & molles cantus, immodeſtas choreas, verba turpia, diabolicam pompam, tumultum, C riſum effuſum, & reliquam turpitudinẽ amãdaris, ſanctos autem Chriſti ſeruos introduxeris, Chriſtus per ipſos planè aderit cum matre ſua & fratribus. Quicunq; enim fecerit, inquit volũtatẽ patris mei, ipſe meus frater, & ſoror & mater eſt. (Matth.12, 50.) Scio equidẽ grauem quibuſdam & moleſtum videri me, dũ ad hæc vos hortor, & antiquã reſeco cõſuetudinem, nihil tamen iſtud curo. Neque enim tam gratia veſtra, quam vtilitate indigeo, non applauſibus & laudibus, ſed lucro & philoſophia. Neque mihi quiſquam dicat, conſuetudo eſt: vbi D peccatum committitur, noli conſuetudinis mentionem facere, (Cõſuetudinis locus non eſt vbi peccatum.) ſed ſi quidem mala ſint, quæ geruntur, licet antiqua ſit conſuetudo, tolle illam: ſi mala ſint, licet conſuetudo non ſit, introduc illam & inuehe. Cæterum antiquam non fuiſſe conſuetudinem, vt tam turpes res fierent, ſed inuectam quandam fuiſſe nouitatem, cognoſces, ſi recorderis, quo pacto duxerit vxorem Rebeccã Iſaac, quo pacto Iacob Rachelem. Nam & nuptiarum meminit illarum Scriptura, & quo pacto fuerint in ædes ſponſorum hæ ſponſæ deductæ narrat, neque tale quicquam commemorat;

ſed conuiuium quidem & prandium ſolito lautius inſtruxerunt, & propinquos ad nuptias inuitarunt: tibiæ vero ac fiſtulę, cymbala, & temulentę ſaltationes, ac reliqua omnis huius temporis turpitudo procul aberat. At noſtræ ætatis homines & hymnos in Venerem ſaltando canunt & adulteria multa, & nuptiarum violationes, & illegitimos amores, & alia plurima plena impietatis & ignominiæ cantica illo die canunt, & poſt ebrietatem ac tantam turpitudinem cum verbis obſcœnis publicè ſponſam deducunt. Quo igitur pacto caſtitatem ab illa exigis, quæſo, cum iam à primo die ad tantam impudentiam illam erudias, & in eius conſpectu ea fieri ac dici cures, quæ neque fas ſit à probis mancipiis audiri? Tam diuturno tempore laborauit pater, dum virginem cum matre ſeruaret, vt neque diceret, neque dicentem alium quoddam tale verbum audiret, & conclauia, & gynæcæa, & cuſtodes, & ianuas, & vectes, & veſpertinos progreſſus, & vt nemini, ne propinquorum quidem vlli ſe ſpectandam offerret, & alia multa, & his plura diligenter accurabat, & tu veniens cuncta illa vno die effudiſti, ac per inhoneſtam illam pompam effeciſti, vt impudens fieret, & verba deprauata in ſponſæ animam infudiſti? Nonne inde quæ ſequuntur mala proueniunt? non inde adulteria & zelotypiæ? Nonne inde filiorum orbitates, viduitates & immaturi parentum obitus? Cum enim dæmones cantibus illis inuites, cum per obſcœna verba cupiditatem illorum expleas, cum mimos & effœminatos in ædes introducas & totum theatrum, cum meretricibus domum compleas, & efficias, vt totus illic dæmonum cœtus laſciuiat, quid ſani quæſo deinceps potes expectare? qua verò de cauſſa & ſacerdotes introducis, cum poſtero die talia ſis perpetraturus. Vis magnificentiam fructuoſam oſtentare? voca pauperum choros: ſed verecundaris & erubeſcis? & quid hac abſurditate peius, cum in ædes diabolum pelliciens, nihil turpe te agere cenſeas, cum vero Chriſtum inducturus ſis, erubeſcas?

Inuehitur in laſciuas pompas nuptiarum.

Taxat nuptiales choreas.

A ἀλλὰ συμπόσιον μὲν καὶ δεῖπνον ἐποιήσαντο τοῦ συνήθους φαιδρότερον, καὶ τοὺς προσήκοντας ἐκάλεσαν εἰς τοὺς γάμους· αὐλοὶ δὲ καὶ σύριγγες καὶ κύμβαλα καὶ τὰ οἰνώδη σκιρτήματα, καὶ ἡ λοιπὴ ἡ νῦν ἀσχημοσύνη πᾶσα ἐκποδὼν ἦν. οἱ δὲ ἐφ' ἡμῶν, καὶ ὕμνους εἰς τὴν Ἀφροδίτην ᾄδουσι χορεύοντες, καὶ μοιχείας πολλὰς, καὶ γάμων διαφθορὰς, καὶ ἔρωτας παρανόμους, καὶ πολλὰ ἕτερα ἀσεβείας καὶ αἰσχύνης γέμοντα ᾄσματα κατ' ἐκείνην ᾄδουσι τὴν ἡμέραν, καὶ μετὰ μέθην καὶ τοσαύτην ἀσχημοσύνην δι' αἰσχρῶν ῥημάτων δημοσίᾳ τὴν νύμφην πομπεύουσι. πῶς οὖν B αὐτὴν ἀπαιτεῖς σωφροσύνην, εἰπέ μοι, εἰς τοσαύτην ἀναίδειαν ἐκ πρώτης αὐτὴν παιδοτριβῶν τῆς ἡμέρας, καὶ παρασκευάζων ἐπ' ὄψεσιν αὐτῆς καὶ γίνεσθαι καὶ λέγεσθαι ταῦτα, ἃ μηδὲ σπουδαίοις ἀνδραπόδοις ἀκοῦσαι θέμις; τοσοῦτον χρόνον ἐπόνεσεν ὁ πατὴρ μετὰ τῆς μητρὸς φυλάττων τὴν παρθένον, ὥστε μήτε εἰπεῖν, μήτε ἑτέρου ἀκοῦσαι λέγοντός τι τῶν τοιούτων ῥημάτων, καὶ θαλάμους, καὶ γυναικωνίτιδας, καὶ φύλακας, καὶ θύρας, καὶ μοχλοὺς, καὶ τὰς ἐν ἑσπέρᾳ προόδους, καὶ τὸ μη- C δενὶ φαίνεσθαι μηδὲ τῶν ἐπιτηδείων, καὶ πολλὰ ἕτερα πλείονα τούτων πραγματευόμενος, καὶ σὺ πάντα ἐκεῖνα ἐν μιᾷ ἐλθὼν ἐξέχεας ἡμέρᾳ, ἀναίσχυντον αὐτὴν παρασκευάζων γενέσθαι διὰ τῆς ἀτίμου πομπῆς ἐκείνης, καὶ διεφθαρμένα ῥήματα εἰς τὴν ψυχὴν εἰσάγων τῆς νύμφης; οὐκ ἐντεῦθεν τὰ μετὰ ταῦτα κακά, οὐκ ἐντεῦθεν μοιχεῖαι καὶ ζηλοτυπίαι; οὐκ ἐντεῦθεν ἀπαιδίαι καὶ χηρεῖαι καὶ ὀρφανίαι ἄωροι; ὅταν γὰρ τοὺς δαίμονας καλῇς διὰ τῶν ᾀσμάτων; ὅταν τὴν ἐκείνων ἐπιθυμίαν πληρῶς διὰ τῶν αἰσχρῶν ῥημάτων, ὅταν μίμους D καὶ μαλακοὺς εἰς τὴν οἰκίαν εἰσάγῃς καὶ τὸ θέατρον ἅπαν, ὅταν πορνῶν ἐμπλήσῃς τὴν οἰκίαν, καὶ τὸν δαιμόνων ὁλόκληρον παρασκευάσῃς ἐκεῖ κωμάσαι τὸν χορὸν, τί προσδοκᾷς λοιπὸν ὑγιές, εἰπέ μοι, τίνος δὲ ἕνεκεν καὶ ἱερέας εἰσάγεις, μέλλων τῇ ὑστεραίᾳ τοιαῦτα πράττειν; βούλει φιλοτιμίαν ἐπιδείξασθαι κέρδος ἔχουσαν; κάλεσον χοροὺς πενήτων. ἀλλ' αἰσχύνῃ πάντως, καὶ ἐρυθριᾷς; καὶ τί ταύτης τῆς ἀλογίας χεῖρον, ὅταν τὸν μὲν διάβολον ἕλκων εἰς τὴν οἰκίαν, μηδὲν νομίζῃς αἰσχρὸν ποιεῖν, τὸν δὲ Χριστὸν μέλλων εἰσάγειν, ἐρυθριᾷς;

ὥσπερ γὰρ πενήτων εἰσιόντων ὁ Χριστὸς παραγίνεται, οὕτω μαλακῶν καὶ μίμων ἐκεῖ χορευόντων ὁ διάβολος ἐν τῷ μέσῳ κωμάζει. καὶ ἀπὸ μὲν τῆς δαπάνης ἐκείνης κέρδος οὐδὲν, ἀλλὰ καὶ πολλὴ γένοιτ' ἂν ἡ βλάβη· ἀπὸ δὲ τούτων τῶν ἀναλωμάτων πολλήν τινα λήψῃ τὸν μισθὸν ταχέως. ἀλλ' οὐδεὶς ἐπὶ τῆς πόλεως τοῦτο εἰργάσατο. ἀλλὰ σὺ κατάρξαι, σπούδασον καὶ ἀρχηγὸς γενέσθαι τῆς καλῆς ταύτης συνηθείας, ἵνα καὶ οἱ μετὰ ταῦτα εἰς σὲ ἀναφέρωσι. κἂν ζηλώσῃ τις, κἂν μιμήσηται τοῦτο τὸ ἔθος, πρὸς τοὺς ἐξετάζοντας ἕξουσι λέγειν οἱ ἔγγονοι καὶ οἱ ἐξ ἐγγόνων, ὅτι ὁ δεῖνα τὸν καλὸν τοῦτον νόμον πρῶτος εἰσήγαγεν. εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν ἔξωθεν ἀγώνων ἐν τοῖς συμποσίοις οἱ πρὸς τὸ φιλοτιμότερον τὰς ἀνονήτους ταύτας λειτουργίας ἐξάγοντες, παρὰ πολλῶν ᾄδονται· πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῆς λειτουργίας τῆς πνευματικῆς ἅπαντες ἐπαινέσονται καὶ χάριν ὁμολογήσουσι τῷ πρώτῳ τὴν θαυμαστὴν ταύτην ἀρχὴν εἰσαγαγόντι, καὶ ἔσται τὸ αὐτὸ καὶ φιλοτιμία καὶ κέρδος. καὶ γὰρ ὑφ' ἑτέρων τούτου κατορθουμένου, σοὶ τῷ πρώτῳ φυτεύσαντι τὸν καρπὸν ἐκείνων οἴσει τὴν ἀμοιβήν· τοῦτό σε καὶ πατέρα ποιήσει ταχέως, τοῦτο καὶ τῶν τικτομένων προστήσεται, καὶ τὸν νυμφίον τῇ νύμφῃ συγκαταγηρᾶσαι παρασκευάσει. ὥσπερ γὰρ τοῖς ἁμαρτάνουσιν ἀπειλεῖ συνεχῶς ὁ θεὸς, λέγων, ὅτι Ἔσονται οἱ υἱοὶ ὑμῶν ὀρφανοὶ, καὶ αἱ γυναῖκες ὑμῶν χῆραι· οὕτω καὶ τοῖς ἐν ἅπασιν αὐτῷ πειθομένοις καὶ γῆρας λιπαρὸν, καὶ πάντα μετὰ τούτου δώσειν ἐπαγγέλλεται τὰ ἀγαθά. καὶ Παύλου δέ ἐστιν ἀκοῦσαι τοῦτο λέγοντος, ὅτι θανάτους ἀώρους πολλάκις ἁμαρτημάτων ἐποίησε πλῆθος. Διὰ τοῦτο γάρ, φησιν, ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄρρωστοι, καὶ κοιμῶνται ἱκανοί. ὅτι δὲ πένητες τρεφόμενοι οὐδὲν τοιοῦτον ἀφιᾶσι συμπεσεῖν, ἀλλά, κἂν γένηταί τι τῶν ἀδοκήτων, ταχίστην ἐπάγουσιν αὐτοῦ τὴν διόρθωσιν, ἀπὸ τῆς κόρης μάνθανε τῆς ἐν Ἰόππῃ. καὶ γὰρ ταύτην ποτὲ νεκρὰν κειμένην περιστάντες οἱ τρεφόμενοι πένητες καὶ δακρύσαντες ἀνέστησαν, καὶ πρὸς ζωὴν ἐπανήγαγον. τοσοῦτον εὐχὴ χηρῶν καὶ πενήτων, γέλωτος πόρνης καὶ χορείας ἐστὶ χρησιμωτέρα. ἐνταῦθα πρὸς μίαν ἡμέραν ἡ τέρψις, ἐκεῖ διηνεκὲς τὸ κέρδος. ἐννόησον ἡλίκον ἐστὶ τοσαύτας ἐπὶ τῆς κεφαλῆς εὐλογίας λαβοῦσαν τὴν νύμφην, εἰς τὴν οἰκίαν εἰσιέναι τοῦ νυμφίου.

A Vt enim introeuntibus pauperibus aduenít Chriſtus, ita cum molles ac mimi choreas illic ducunt, laſciuit in medio illorum Diabolus. Atque ex illis quidem expenſis nullum lucrum, ſed & multum oritur damnum: ex his autem ſumptibus multam cito mercedem reportabis. Atqui nullus eorum qui in vrbe ſunt, hoc præſtitit. Tu vero incipe, & præclaræ iſtius conſuetudinis auctor eſſe contende, vt eam tibi poſteri acceptam ferant. Quod ſi æmuletur aliquis, & imitetur hanc conſuetudinem, ad eos qui interrogabunt dicere poterunt nepotes, ac nepotum filij, il-
B lum talem hanc optimam legem primum inuexiſſe. Si enim externis in certaminibus, dum conuiuia inſtruuntur, qui inutilia iſta munera publica maiorem ad magnificentiam prouexerint, à vulgo celebrantur: multo magis in hoc publico munere ſpiritali laudabunt omnes, & gratiam habebunt ei, qui principium iſtud præclarum introduxerit, eique laudem liberalitatis hoc & vtilitatem acquiret. Nam & hoc ab aliis cum peractum fuerit, tibi qui primus ſemina iecisti fructuum illorum, mer-
C cedem proferet: hoc & te cito parentem efficiet, hoc & liberis auxilio erit, & efficiet, vt ſponſus cum ſponſa conſeneſcat. Vt enim peccantibus frequenter Deus comminatur dicens: Et erunt filij veſtri pupilli, & vxores veſtræ viduæ: ſic illis qui in omnibus ipſi obediunt & ſenectutem beatam & omnia cum ea ſe daturum bona pollicetur. Et verò Paulum poſſumus hoc dicentem audire, ſæpe immaturas mortes à multitudine peccatorum allatas eſſe. Ideo enim, inquit, inter vos multi infirmi, & imbecilles,
D & dormiunt multi. Pauperes autem ſi nutriantur, nihil euenire tale permittere, ſed quamuis inopinatum quid incidat, remedium illos adhibere præſentiſſimum ex ea puella cognoſces quæ in Ioppe morabatur. Nam & hanc mortuam iacentem circunſtantes pauperes qui ab ea nutriebantur, & plorantes à mortuis excitarunt, & ad vitam reuocarunt. Hic ad vnum diem durat delectatio, illic perennis eſt quæſtus. Veniat tibi in mentem quantũ illud ſit tot benedictionibus onuſto capite ſponſam ſpõſi domum introire.

Exo.22.24

1.Cor.11. 30.

Act.6.40.

Quibus coronis ſplendidiora non ſunt iſta? quibus non diuitiis vtiliora? Quamuis enim nec pœna, nec ſupplicium vllum, his qui tam inhoneſtè ſe gerunt, immineret, cogita quantum ſupplicium ſit tantis maledictis populo ſpectante proſcindi, cunctis audientibus, ab hominibus ebriis & mente deprauatis. Nam pauperes quidem, vbi quid acceperint, benedicunt, infinita bona precantur: illi vero poſt ebrietatem, poſt voracitatem omnes dicteriorum ſordes in eorum capita effundunt, qui matrimonium contrahunt, & diabolicum certamen inter ſe quoddam inſtituunt: & quaſi eſſent inimici, qui conueniunt, ſic illorum propinqui certant inter ſe vter plura de illis qui coniugio copulantur, fanda & nefanda probra effutiet, & aduerſarios imitantur: atque hæc illorum inter ſe contentio efficit, vt cum ſponſa ſponſus ſummo pudore ſuffundatur. An igitur aliam, quæſo demonſtrationem requiremus, vt hæc omnia ab illis fieri dicique dæmonum impulſu conſtet? Quis ergo deinceps ambiget, quin hæc omnia fiant ab illis ac dicantur, dæmonibus animas eorum impellentibus? Nemo planè: ſiquidem eiuſmodi ſunt Diaboli remunerationes, cauillationes, ebrietates, & animæ delirium. Quod ſi quis eo quod horum loco pauperes introducuntur, omine deterreatur, & calamitatis hoc indicium eſſe dicat, is hoc etiam diſcat, non pauperes ac viduas ali, ſed molles ac meretrices, omnis moleſtiæ, atque innumerorum eſſe malorum indicium & portentum. Sæpe namque meretrix iam ab illo ipſo die ex amicis ſponſum captiuum abripiens diſceſſit, amorem erga ſponſam extinxit, beneuolentiam ſubdolè auertit, caritatem, antequam accenderetur, diſſoluit, & adulterij ſemen iniecit. Hæc pertimeſcere parres oportuit, etſi nihil aliud eſſet, ac mimos & ſaltatores nuptiarum ingreſſu prohibere. Sunt enim inſtitutæ nuptiæ non vt laſciuiamus, nec vt ſcortemur, ſed vt caſti ſimus. Audi ſane Paulum dicentem: *Propter fornicationes autem vnuſquiſque ſuam vxorem habeat, & vna quæque ſuum virum habeat.*

Dæmonũ impulſu fiunt illa omnia.

Mimos & ſaltatores arcet à nuptijs.

A πόσων στεφάνων ταῦτα σεμνότερα; πόσου χρησιμώτερα πλούτου; ὡς τά γε νῦν γινόμενα ἐσχάτης παρανομίας καὶ παραφροσύνης ἐστί. εἰ γὰρ μηδὲ κόλασις, μηδὲ τιμωρία τις ἔκειτο τοῖς τὰ τοιαῦτα ἀσχημονοῦσιν, ἐννόησον ὅσης ἐστὶ τιμωρίας, ἀνέχεσθαι τοσαύταις πλυνομένους λοιδορίαις, δημοσίᾳ, πάντων ἀκουόντων, ὑπὸ ἀνθρώπων μεθυόντων καὶ διεφθαρμένων τὸν νοῦν. οἱ μὲν γὰρ πένητες λαμβάνοντες εὐλογοῦσι, μυρία συνεύχονται τὰ ἀγαθά· ἐκεῖνοι δὲ μετὰ τὴν μέθην, μετὰ τὴν ἀδηφαγίαν, πάντα βόρβορον σκωμμάτων κατὰ τῆς τῶν γαμούντων καταχέουσι B κεφαλῆς, ἅμιλλάν τινα διαβολικὴν πρὸς ἀλλήλους ἔχοντες· καὶ καθάπερ ἐχθρῶν ὄντων τῶν συνιόντων, οὕτως οἱ προσήκοντες αὐτοῖς φιλοτιμοῦνται πρὸς ἀλλήλους, ἐν τῷ ῥητὰ καὶ ἄρρητα λέγειν ὀνείδη περὶ τῶν γημάντων, μιμῆσαι τοὺς ἀντιτεταγμένους· καὶ ἡ πρὸς ἀλλήλους τούτων φιλονεικία μετ᾽ ὑπερβολῆς ἁπάσης τὸν νυμφίον μετὰ τῆς νύμφης καταισχύνεσθαι παρασκευάζει. ἆρ᾽ οὖν ἑτέραν ζητήσομεν ἀπόδειξιν, εἰπέ μοι, τῶν δαιμόνων κινούντων τὰς ἐκείνων ψυχὰς ταῦτα καὶ γίνεσθαι καὶ λέγεσθαι παρ᾽ αὐτῶν; τίς οὖν C ἀμφισβητήσει λοιπὸν, ὅτι δαιμόνων κινούντων τὰς ἐκείνων ψυχὰς καὶ λέγεται ταῦτα πάντα καὶ γίνεται παρ᾽ ἐκείνων; οὐκ ἔστιν οὐδείς. καὶ γὰρ τοιαῦται τοῦ διαβόλου αἱ ἀντιδόσεις, λοιδορίαι, καὶ μέθαι, καὶ παραφροσύνη ψυχῆς. εἰ δέ τις οἰωνίζοιτο τὸ πένητας ἀντὶ τούτων εἰσάγεσθαι, καὶ συμφορᾶς λέγοι εἶναι σύμβολα ταῦτα, μαθέτω καὶ τοῦτο, ὅτι οὐ τὸ πένητας τρέφεσθαι καὶ χήρας, ἀλλὰ τὸ μαλακοὺς καὶ πόρνας, τοῦτο ἁπάσης ἀηδίας καὶ μυρίων ἐστὶ σύμβολον κακῶν. πολλάκις γὰρ ἀπ᾽ αὐτῆς τῆς ἡμέρας ἐκ τῶν φίλων τὸν νυμφίον αἰχμάλωτον λαβοῦσα ἀπῆλθεν ἡ πόρνη, καὶ τὸν D ἔρωτα τὸν πρὸς τὴν νύμφην ἔσβεσε, καὶ τὴν εὔνοιαν ὑπέσυρε, καὶ τὴν ἀγάπην, πρὶν ἐξαφθῆναι, κατέλυσε, καὶ μοιχείας ἐγκατέβαλε σπέρματα. ταῦτα δεδοικέναι τοὺς πατέρας ἐχρῆν, εἰ καὶ μηδὲν ἕτερον, καὶ κωλύειν τὴν μίμων καὶ τῶν ὀρχουμένων τὰς εἰς τοὺς γάμους παρουσίας. γάμος γὰρ, οὐχ ἵνα ἀσελγαίνωμεν, εἰσενήνεκται, οὐδ᾽ ἵνα πορνεύωμεν· ἀλλ᾽ ἵνα σωφρονῶμεν. ἄκουσον γοῦν τοῦ Παύλου λέγοντος· Διὰ δὲ τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω, καὶ ἑκάστη τὸν ἴδιον ἄνδρα ἐχέτω.

δύο γάρ ταῦτά ἐστι, δι' ἅπερ εἰσενήνεκται γάμος, ἵνα τε σωφρονῶμεν, καὶ ἵνα πατέρες γινώμεθα· τῶν δὲ δύο τούτων προηγουμένη ἡ τῆς σωφροσύνης ἐστὶ πρόφασις. ἐπειδὴ γὰρ εἰσῆλθεν ἐπιθυμία, εἰσῆλθε καὶ γάμος τὴν ἀμετρίαν ἐκκόπτων, καὶ πείθων μιᾷ χρῆσθαι γυναικί. τὰς γὰρ παιδοποιΐας οὐχ ὁ γάμος ποιεῖ πάντως, ἀλλ' ἐκεῖνο τὸ ῥῆμα τοῦ θεοῦ τὸ λέγον, Αὐξάνεσθε, καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν. καὶ μαρτυροῦσιν ὅσοι γάμῳ μὲν ἐχρήσαντο, πατέρες δὲ οὐκ ἐγένοντο. ὥστε προηγουμένη αὕτη ἡ αἰτία, ἡ τῆς σωφροσύνης, καὶ μάλιστα νῦν, ὅτε ἡ οἰκουμένη πᾶσα τοῦ γένους ἡμῶν ἐμπέπλησται. παρὰ μὲν γὰρ τὴν ἀρχὴν ποθεινὸν τὸ τῶν παίδων ἦν, διὰ τὸ μνημόσυνον καὶ λείψανα καταλιμπάνειν ἕκαστον τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς. ἐπειδὴ γὰρ ἀναστάσεως οὐδέπω ἦσαν ἐλπίδες, ἀλλ' ὁ θάνατος ἐκράτει, καὶ μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ζωὴν ἀπολωλέναι ἐνόμιζον οἱ τελευτῶντες, ἔδωκεν ὁ θεὸς τὴν ἐκ τῶν παίδων παραμυθίαν. ὥστε τῶν ἀπελθόντων εἰκόνας ἐμψύχους μένειν, καὶ τὸ γένος ἡμῶν διατηρεῖσθαι, καὶ τοῖς μέλλουσι τελευτᾶν καὶ τοῖς ἐπιτηδείοις τοῖς ἐκείνων μεγίστην εἶναι παράκλησιν τὰ ἐκείνων ἔκγονα. καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι διὰ τοῦτο μάλιστα ποθεινὰ τὰ τέκνα ἦν, ἄκουσον τί πρὸς τὸν Ἰὼβ ἀποδύρεται μετὰ τὰς πολλὰς πληγὰς ἡ γυνή. Ἰδού, φησιν, ἀπώλετο τὸ μνημόσυνόν σου ἀπὸ τῆς γῆς, οἱ υἱοί σου καὶ αἱ θυγατέρες σου. καὶ πάλιν ὁ Σαοὺλ πρὸς τὸν Δαβίδ· Ὄμοσόν μοι, ἵνα μὴ ἀφανίσῃς τὸ σπέρμα μου, καὶ τὸ ὄνομά μου μετ' ἐμέ. ἐπειδὴ δὲ λοιπὸν ἡ ἀνάστασις ἐπὶ θύραις, καὶ θανάτου λόγος οὐδείς, ἀλλὰ πρὸς ἑτέραν ζωὴν ὁδεύομεν βελτίω τῆς οὔσης, περιττὴ ἡ περὶ ταῦτα σπουδή. εἰ γὰρ παίδων ἐπιθυμεῖς, πολλῷ βελτίους καὶ χρησιμωτέρους δυνήσῃ κτήσασθαι νῦν, ὅτε πνευματικαί τινες ὠδῖνες εἰσήχθησαν, καὶ βελτίων τόκος, καὶ γηροκόμοι χρησιμώτεροι. ὥστε μία τίς ἐστι γάμου πρόφασις, τὸ μὴ πορνεύειν, καὶ διὰ τοῦτο τὸ φάρμακον εἰσενήνεκται τοῦτο. εἰ δὲ μέλλοις καὶ μετὰ γάμον κεχρῆσθαι πορνείαις, περιττῶς ἦλθες ἐπὶ τὸν γάμον, καὶ εἰκῆ καὶ μάτην· μᾶλλον δὲ οὐκ εἰκῆ καὶ μάτην μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ βλάβῃ. οὐ γάρ ἐστιν ἴσον οὐκ ἔχοντα γυναῖκα πορνεύειν, καὶ μετὰ γάμον πάλιν τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιεῖν. οὐδὲ γὰρ πορνεία τὸ τοιοῦτο λοιπόν ἐστιν, ἀλλὰ μοιχεία. Εἰ γὰρ καὶ παράδοξόν ἐστι τὸ εἰρημένον, ἀλλ' ἀληθές.

A Hæc enim duo ſũt, quorũ cauſſa nuptię ſũt inſtitutę, vt caſtè viuamus, & vt patres fiamus. horũ autẽ duorũ antecedẽs caſtitatis eſt occaſio. Poſtquã enim ingreſſa eſt libido, coniugium quoque ingreſſũ eſt vt immoderatũ vſum reſecaret, & perſuaderet, vt vna muliere contẽti eſſemus. Non enim omnino coniugiũ efficit, vt liberos ſuſcipiamus, ſed illud Dei verbũ, quum dixit, Creſcite, & multiplicamini, & replete terrã. *Gen. 1.28.* Teſtes ſunt quicunq; coniugio ſunt vſi, ſed liberos minimè genuerunt. Itaq; antecedẽs eſt hæc cauſſa caſtitatis, atque hoc præcipuè tẽpore, quũ genere humano B totus orbis terrarũ completus eſt. Nam à principio quidem expetenda res erat habere liberos, vt monumentum ac reliquias vitæ ſuæ quiſque derelinquat. Quoniã enim reſurrectionis ſpes nondum erat, ſed mors dominabatur, ſeque poſt hanc vitam perire cenſebant, qui moriebantur, ſolatium iſtud ex ſuſceptione liberorum largitus eſt Deus, *In veteri lege liberi dati.* vt animatæ defunctorum imagines remanerent, genuſque noſtrum conſeruaretur, & mortem obituris eorumque propinquis maximam conſolationẽ id pareret, quod poſteros haberent ſuperſtites. C Atq; vt intelligas idcirco liberos expetẽdos fuiſſe, audi, quo pacto apud Iobũ queratur ac lamentetur poſt multas plagas vxor: Ecce, inquit, memoriale tuũ periit de terra, & filij tui, & filię tuę. *Iob. 18.18.* Et rurſus ad Dauidẽ Saul: Iura mihi in Domino, quia non exterminabis ſemẽ meum, & nomen meũ poſt te. *1. Reg. 24. 22.* Poſtquã autẽ iam in foribus eſt reſurrectio, neq; mortis iam vlla ratio habetur, ſed ad aliã pergimus vitã hac multo meliorẽ, ſuperuacaneum ſtudium eſt eiuſmodi. Si enim liberorũ deſyderio teneris, multo meliores atq; vtiliores acquirere poteris nũc, D cum ſpiritualis quædã pariendi ratio introducta eſt, meliorq; partus, & vtiliores ſenectutis altores. Itaque vna quædã eſt occaſio cõiugij, vt non ſcortemur, & idcirco remediũ hoc inuectũ eſt. quod ſi poſt cõiugiũ ſcortationibus te inquinaturus ſis, ſuperuacaneè, fruſtra & incaſſum ad coniugium veniſti: immo vero non fruſtra & incaſſũ tantũ, ſed etiã cum dãno. Non enim par ratio eſt, ſi quis vxorẽ nõ habẽs ſcortetur, & ſi quis matrimonio cõtracto rurſus idipſum agat. Neq; enim iã illud ſcortatio eſt, ſed adulteriũ. *Adulteriũ etiam eſt ſcortatio mariti.* Quamuis enim mirũ & inſolens ſit quod diximus, eſt tamen verum.

Adulterium etiam eſt ſcortatio mariti.

Non ignoramus plurimos adulterium arbitrari tantum, cumquis marito iunctam mulierem corrumpit: ego verò ſiue cum vulgari ſcorto, ſiue cum ancilla, ſiue cum alia quapiam muliere non maritata, illegitimo laſciuoq; congreſſu iungatur, cum vxorem habeat, adulterium hoc eſſe contendo. Non enim ex eorum tantum qui cõtumeliam patiuntur, ſed ex eorũ etiam, qui contumeliam inferũt, conditione hoc crimen adulterij metimur. Noli enim mihi leges externas obijcere, quę mulieres quidem adulterium committentes in iudicium pertrahunt, & pœnas repetunt: at ego legem tibi Dei recitabo, quæ pari ratione in mulierem & in virum excandeſcit, & rem adulterium appellat. Cum enim dixiſſet, Et vnaquæque ſuum virum habeat, adiecit: *Vxori vir debitam beneuolentiam reddat.* Quid tandem innuere volens hoc dixit? num vt ei pecuniæ reditus conſeruaret? vt dotem illæſam? vt veſtes ſumptuoſas ſuppeditaret? vt lautiorem menſam? vt ſplendidos progreſſus? vt multum ſeruorum obſequium? quid ais? quodnam beneuolentiæ genus exigis? Nam & hæc omnia ſunt beneuolentiæ. Nihil tale commemoro, inquit, ſed caſtitatem ac pudicitiam. Viri corpus non amplius eſt viri, ſed vxoris. Suam igitur poſſeſſionem illæſam ſeruet, neque imminuat, nec corrumpat. ſiquidem inter famulos ille beneuolus dicitur, qui herilibus acceptis pecuniis nihil ex ipſis interuerterit. Quando igitur vxoris poſſeſſio eſt viri corpus, beneuolum erga depoſitum ſuum vir ſe præbeat. Vt enim ſcias hoc eum innuere, cum ait, beneuolentiam reddat, adiecit: *Mulier ſui corporis poteſtatem non habet ſed vir: ſimiliter & vir ſui corporis poteſtatem non habet, ſed mulier.* Cum ergo meretricem allicientem videris, inſidiantem, corpus adamantem, dic illi: Non eſt meum corpus, vxoris eſt meæ: illo abuti non audeo, neque alteri mulieri id exponere. Hoc & faciat mulier. Magna quippe hic eſt honoris æqualitas: tametſi multam in cæteris tribuit excellentiam & iuris prærogatiuam Paulus ita dicens: Veruntamen & vos ſinguli, vt vnuſquiſque ſuam vxorem ita diligat, vt ſeipſum:

Quid ſit debitum reddere vxori.

Epheſ. 5.33.

A οὐκ ἀγνοοῦμεν γὰρ ὅτι πολλοὶ μοιχείαν νομίζουσιν, ὅταν τις ὕπανδρον φθείρῃ γυναῖκα μόνον· ἐγὼ δὲ κἂν δημοσίᾳ πόρνῃ, κἂν θεραπαινίδι, καὶ ἄλλῃ τινὶ γυναικὶ ἄνδρα οὐκ ἐχούσῃ προσέχῃ κακῶς καὶ ἀκολάστως, ἔχων γυναῖκα, μοιχείαν τὸ τοιοῦτον εἶναί φημι. οὐ γὰρ δὴ μόνον ἀπὸ τῶν ὑβριζομένων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν ὑβριζόντων τὸ τῆς μοιχείας συνίσταται ἔγκλημα. μὴ γάρ μοι τοὺς ἔξωθεν νόμους εἴπῃς νῦν, οἳ τὰς μὲν γυναῖκας μοιχευομένας εἰς δικαστήριον ἕλκουσι καὶ εὐθύνας ἀπαιτοῦσιν, ἄνδρας δὲ γυναῖκας ἔχοντας καὶ θεραπαινίσι προσφθειρομένους οὐκ ἀπαιτοῦσιν B εὐθύνας· ἀλλ' ἐγώ σοι τὸν τοῦ θεοῦ νόμον ἀναγνώσομαι, ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῆς γυναικὸς καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνδρὸς ἀγανακτοῦντα, καὶ μοιχείαν εἶναι τὸ πρᾶγμα λέγοντα. εἰπὼν γάρ, Καὶ ἑκάστη τὸν ἴδιον ἄνδρα ἐχέτω, ἐπήγαγε· Τῇ γυναικὶ ὁ ἀνὴρ τὴν ὀφειλομένην εὔνοιαν ἀποδιδότω. τί ποτε δηλοῦν βουλόμενος τοῦτο εἶπεν; ἆρα ἵνα τὰς προσόδους αὐτῇ τῶν χρημάτων διατηρήσῃ; ἵνα τὴν προῖκα σώαν; ἵνα ἱμάτια παρέχῃ πολυτελῆ; ἵνα τραπέζας δαψιλεστέρας; ἵνα ἐξόδους λαμπράς; ἵνα οἰκετῶν θεραπείαν πολλήν; τί λέγεις; ποῖον C εὐνοίας εἶδος ζητεῖς; καὶ γὰρ ταῦτα πάντα εὐνοίας ἐστίν. οὐδέν τι τοιοῦτο λέγω, φησίν, ἀλλὰ τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν σεμνότητα. τὸ σῶμα τοῦ ἀνδρὸς οὐκέτι τοῦ ἀνδρός, ἀλλὰ τῆς γυναικός. τηρείτω τοίνυν αὐτῇ τὸ κτῆμα σῶον, καὶ μὴ μειούτω, μηδὲ διαφθειρέτω. καὶ γὰρ τῶν οἰκετῶν ἐκεῖνος εὔνους λέγεται, ὃς ἂν τὰ δεσποτικὰ δεξάμενος χρήματα, μηδὲν ἐξ αὐτῶν διαφθείρῃ. ἐπεὶ τοίνυν τῆς γυναικός ἐστι κτῆμα τὸ τοῦ ἀνδρὸς σῶμα, εὔνους ἔστω περὶ τὴν παρακαταθήκην ὁ ἀνήρ. ὅτι γὰρ τοῦτό φησιν εἰπών, τὴν εὔνοιαν ἀποδιδό- D τω, ἐπήγαγεν· Ἡ γυνὴ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ὁ ἀνήρ· ὁμοίως καὶ ὁ ἀνὴρ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ἡ γυνή. ὅταν τοίνυν ἴδῃς πόρνην δελεάζουσαν, ἐπιβουλεύουσαν, ἐρῶσαν τοῦ σώματος, εἰπὲ πρὸς αὐτήν· οὐκ ἔστιν ἐμὸν τὸ σῶμα, τῆς γυναικός ἐστι τῆς ἐμῆς. οὐ τολμῶ καταχρήσασθαι, οὔτε ἑτέρᾳ τοῦτο ἐκδοῦναι γυναικί. τοῦτο καὶ γυνὴ ποιείτω. πολλὴ γὰρ ἐνταῦθα ἡ ἰσοτιμία. καίτοιγε ἐν τοῖς ἄλλοις πολλὴν δίδωσιν ὑπεροχὴν ὁ Παῦλος, οὕτω λέγων· Πλὴν καὶ ὑμεῖς οἱ καθ' ἕνα, ἵνα ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα οὕτως ἀγαπᾷ ὡς ἑαυτόν·

ἡ δὲ γυνὴ, ἵνα φοβῆται τὸν ἄνδρα· καὶ κεφαλὴ γυναικὸς ὁ ἀνὴρ, καὶ ὀφείλει ἡ γυνὴ ὑποτάσσεσθαι τῷ ἀνδρί· καὶ πάλιν ἐν τῇ παλαιᾷ, Πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἡ ἀποστροφή σου, καὶ αὐτός σου κυριεύσει. πῶς οὖν ἐνταῦθα ἴσην ἀντίδοσιν δουλείας καὶ δεσποτείας εἰσήγαγε; τὸ γὰρ εἰπεῖν, ἡ γυνὴ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ὁ ἀνήρ· ὁμοίως καὶ ὁ ἀνὴρ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ἡ γυνὴ, ἰσότητά τινα πολλήν ἐστιν εἰσάγοντος. καὶ καθάπερ ἐκεῖνος δεσπότης ἐστὶ τοῦ σώματος αὐτῆς, οὕτω καὶ αὕτη δέσποινα τοῦ ἐκείνου σώματος. τίνος οὖν ἕνεκεν τοσαύτην ἰσοτιμίαν εἰσήγαγεν; ὅτι ἐνταῦθα ἀναγκαία ἡ ὑπεροχή. ἔνθα δὲ σωφροσύνης καιρὸς καὶ σεμνότητος, οὐδὲν ἔχει πλέον τῆς γυναικὸς ὁ ἀνὴρ, ἀλλ' ὁμοίως ἐκείνῃ κολάζεται, τοὺς τοῦ γάμου παραφθείρας νόμους· καὶ μάλα εἰκότως. οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἦλθεν ἡ γυνὴ πρὸς σὲ, καὶ πατέρα καὶ μητέρα ἐγκατέλιπε καὶ τὸν οἶκον ἅπαντα, ἵνα καθυβρίζηται, ἵνα θεράπαιναν εὐτελῆ ἐπεισάγῃς αὐτῇ, ἵνα μυρίους ποιῇς πολέμους. σύνεμπορον ἔλαβες, καὶ κοινωνὸν τοῦ βίου, καὶ ἐλευθέραν, καὶ ὁμότιμον. πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον τὴν προῖκα αὐτῆς ὑποδεχόμενον, πᾶσαν ἐπιδείκνυσθαι εὔνοιαν, καὶ μηδὲν αὐτῆς ἐλαττοῦν· ὃ δὲ τῆς προικός ἐστιν ἁπάσης τιμιώτερον, τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν σεμνότητα, καὶ τὸ σῶμα τὸ ἑαυτοῦ, ὅπερ ἐστὶν ἐκείνης κτῆμα, διαφθείρειν τε καὶ μιαίνειν; ἂν τὴν προῖκα μειώσῃς, τῷ κηδεστῇ δίδως λόγον· ἂν τὴν σωφροσύνην μειώσῃς, τῷ θεῷ τὰς εὐθύνας ὑφέξεις, τῷ τὸν γάμον εἰσαγαγόντι καὶ τὴν γυναῖκα ἐγχειρισαμένῳ. καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθὲς, ἄκουσον τί φησιν ὁ Παῦλος περὶ τῶν μοιχευόντων· Ὁ γὰρ ἀθετῶν, οὐκ ἄνθρωπον ἀθετεῖ, ἀλλὰ τὸν θεὸν τὸν δόντα τὸ πνεῦμα αὐτοῦ τὸ ἅγιον εἰς ὑμᾶς. ὁρᾷς δι' ὅσων ὁ λόγος ἀπέδειξεν ὅτι μοιχεία ἐστὶν, οὐ μόνον τὸ ὕπανδρον γυναῖκα διαφθείρειν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἡντιναοῦν πόρνην, ἔχοντα γυναῖκα; ὥσπερ γὰρ μοιχεύεσθαι γυναῖκα λέγομεν, κἂν εἰς οἰκέτην, κἂν εἰς ὁντιναοῦν ἁμάρτῃ, ἄνδρα ἔχουσαν· οὕτω καὶ ἄνδρα μοιχεύειν ἂν εἴποιμεν, κἂν εἰς θεραπαινίδα, κἂν εἰς ἡντιναοῦν δημώδη γυναῖκα ἀσελγαίνῃ, γυναῖκα ἔχων αὐτός. μὴ τοίνυν ἀμελῶμεν τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας, μηδὲ τῷ διαβόλῳ προτείνωμεν ἡμῶν τὴν ψυχὴν διὰ τῆς ἁμαρτίας ταύτης.

vxor autem vt timeat virum ſuum: & caput mulieris eſt vir, & debet mulier viro eſſe ſubiecta. *Epheſ. 5.* Et rurſus in veteri teſtamento: Ad virum conuerſio tua, & ipſe tui dominabitur. *Gen. 3. 16.* Quomodo igitur hoc loco æqualem remunerationem ſeruitutis & dominatus induxit? Cum enim dixerit, Mulier ſui corporis poteſtatem non habet, ſed vir: ſimiliter & vir ſui corporis poteſtatem non habet, ſed mulier, magnam æqualitatem conſtituit. Et quemadmodũ ille corporis eius eſt dominus, ſic & iſta corporis ipſius eſt domina. Cur igitur tantam æqualitatem honoris introduxit? quod nimirum hic neceſſaria ſit eminentia: vbi vero caſtitatis tempus eſt & pudicitię, nihil amplius habet vir quam mulier, ſed pari ratione cum illa plectitur, ſi leges coniugij violauerit: ac merito ſanè. Non enim ad te mulier idcirco venit, & patrem & matrem totamque domum dereliquit, vt à te contumeliis afficeretur, & vilem ancillulam ipſi ſuperinduceres, vt innumeras pugnas excitares. Comitē & ſociam vitæ, liberam &, honore parem accepiſti. Num enim abſurdum eſt, vt cum dotem acceperis, omnem exhibeas beneuolentiam, nihilque ex illa imminuas: quod autem quauis dote pretioſius eſt, caſtitatem & pudicitiam, tuumque corpus, quod illius eſt poſſeſſio, corrumpas, & polluas? Si dotem imminueris, ſocero rationem reddes: ſi caſtitatem imminueris, Deus à te pœnas exiget, qui nuptias introduxit, & vxorem tibi tradidit. Atque hoc verum eſſe colliges ex iis, quæ de adulteris ait Paulus: Qui enim ſpernit, non hominem ſpernit, ſed Deum, qui dedit ſpiritum ſuum ſanctum in vobis. *1. Theſ. 4.* Vides quam multis verbis oſtenſum ex ſcriptura ſit adulterium eſſe, non ſolum ſi marito iunctam mulierem, ſed etiam ſi quamuis meretricem corrumpat is, qui ſit iunctus vxori? Nam quemadmodum adulterio pollui mulierem dicimus, ſiue cum ſeruo, ſiue cum alio quocunque peccet: ſic etiam virum adulterium committere dicimus, ſiue cum ancillula ſiue cum quocunque vulgari ſcorto vxorem habens libidinem expleat. Ne igitur ſalutem noſtram negligamus, neque noſtram animam per hoc peccatum Diabolo exponamus.

Epilogus ſermonis & adhortatio moralis ad caſtitatem

A Hinc enim innumeræ familiarum oriuntur euerſiones, & bella innumera: hinc fit, vt caritas dilabatur, & beneuolentia ſubtrahatur. Nam vt fieri nequit, vt homo caſtus vxorem negligat vnquam ac deſpiciat; ſic neque fieri poteſt, vt homo intemperans & laſciuus vxorem ſuam diligat, ſit licet omnium formoſiſſima. Nam ex caſtitate caritas oritur, ex caritate bona innumera. Fac igitur lapideas mulieres reliquas arbitreris, cum intelligas, ſi laſciuis oculis alienam mulierem intuearis ſiue publicam ſiue iunctam viro, te adulterorum crimini obnoxium eſſe factum. Hæc tibi ipſi quotidie verba occine: quod ſi alterius vxoris in te ſentias cupiditatem exardeſcere, ac deinde minus idcirco tibi tuam vxorem placere, ingreſſus conclaue, librum hunc euolue, Paulúmque adhibens interuentorem, ac tibi hæc verba frequenter occinens flammam extingue. Sic fiet vt & gratior tibi rurſum ſit vxor, cum nulla cupiditas tuam erga illam beneuolentiam labefactet; neque tantum gratior erit vxor, ſed tu quoque honeſtior ac venuſtior eſſe videberis. Nihil enim eſt, nihil planè turpius homine, qui contracto matrimonio ſcortatur. Non enim coram ſocero tantum, & amicis, & obuiis, ſed etiam coram ſeruis ipſis erubeſcit. Neque ſolum eſt hoc malum, ſed etiam, quod ipſius domus aſpectus iniucundior erit, quam carceris cuiuſuis, cum amicam ante oculos poſitam habeat, ac meretricis ſemper imaginem mente verſet. Vis tu probè intelligere, quantum ſit hoc malum? cogita qualem ducant vitam, qui ſuas vxores ſuſpectas habent, quo pacto iniucunda illis ſint omnia. Venenis menſa videtur ſcatere, & tanquam exitium domum fugiunt malis innumeris redundantem. Non illis ſomnus, non nox eſt placida, non amicorum congreſſus, non ipſi radij ſolares: ſed ab ipſo lumine ſe offendi putant, non tum ſolū cum adulterio pollui vxorē viderint, ſed etiam cum in qualemcunque ſuſpicionem illius culpæ venerit. Idem accidere & vxori puta, cū à quolibet id audiuerit, vel etiam fuerit ſuſpicata, te mulieri meretrici teipſum addixiſſe. Hæc apud te cogitans non adulteria tantum fuge, ſed etiam ſuſpiciones:

Nihil turpius viro ſcortante.

καὶ γὰρ ἐντεῦθεν αἱ μυρίαι τῶν οἴκων ἀνατροπαί, οἱ μυρίοι πόλεμοι· ἐντεῦθεν τὰ τῆς ἀγάπης ἀπορρεῖ, καὶ τὰ τῆς εὐνοίας ὑποσύρεται. ὥσπερ γὰρ ἀμήχανον σώφρονα ἄνθρωπον ὑπεριδεῖν γυναικὸς καὶ καταφρονῆσαί ποτε· οὕτως ἀμήχανον ἄνθρωπον ἀσελγῆ καὶ ἀκόλαστον φιλεῖν τὴν γυναῖκα τὴν ἑαυτοῦ, κἂν ἁπάντων εὐμορφοτέρα ᾖ. ἀπὸ γὰρ σωφροσύνης ἀγάπη τίκτεται, ἀπὸ δὲ ἀγάπης τὰ μυρία ἀγαθά. λιθίνας τοίνυν νόμιζε τὰς λοιπὰς γυναῖκας, εἰδὼς ὅτι μετὰ γάμον, κἂν ἀκολάστοις ἴδῃς ὀφθαλμοῖς ἑτέραν γυναῖκα, κἂν δημοσίαν, κἂν ὕπανδρον, τοῖς τῶν μοιχῶν ἐγκλήμασιν ὑπεύθυνος γέγονας. B ταῦτα σαυτῷ καθ' ἑκάστην ἔπαδε τὰ ῥήματα· κἂν ἴδῃς ἐπιθυμίαν ἄλλης γυναικὸς ἐγειρομένην ἐν σοί, εἶτα ἐκ τούτου σοὶ τὴν γυναῖκα ἀηδῆ φαινομένην, εἴσελθε εἰς τὸν θάλαμον, καὶ τὸ βιβλίον ἀναπτύξας τοῦτο, καὶ λαβὼν Παῦλον μεσίτην, καὶ συνεχῶς ἐπᾴδων ταῦτα τὰ ῥήματα, κατάσβεσον τὴν φλόγα. καὶ οὕτω καὶ ἡ γυνὴ πάλιν ἔσται σοὶ ποθεινοτέρα, οὐδεμιᾶς ἐπιθυμίας τὴν πρὸς αὐτὴν εὔνοιαν ὑποσυρούσης· οὐχ ἡ γυνὴ δὲ ἔσται ποθεινοτέρα μόνον, ἀλλὰ καὶ σὺ σεμνότερος πολλῷ καὶ ἐλευθεριώτερος δόξεις C εἶναι. οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν οὐδὲν αἰσχρότερον ἀνθρώπου μετὰ γάμον πορνεύοντος. οὐ γὰρ δὴ μόνον τὸν κηδεμόνα καὶ τοὺς φίλους καὶ τοὺς ἀπαντῶντας, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς ἐρυθριᾷ τοὺς οἰκέτας. καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ δεινόν, ἀλλ' ὅτι καὶ τὴν οἰκίαν αὐτὴν δεσμωτηρίου παντὸς ἀηδεστέραν ὄψεται, πρὸς τὴν ἐρωμένην βλέπων, καὶ τὴν πόρνην διηνεκῶς φανταζόμενος. βούλει μαθεῖν ἀκριβῶς ὅσον ἐστὶ τὸ δεινόν; ἐννόησον πῶς οἱ τὰς γυναῖκας ἑαυτῶν ὑποπτεύοντες ζῶσι βίον, πῶς ἀηδῆ τὰ ποτά. δηλητηρίων ἡ τράπεζα δοκεῖ γέ- D μειν φαρμάκων· καὶ ὥσπερ ὄλεθρον, μυρίων γέμουσαν κακῶν, οὕτω φεύγουσι τὴν οἰκίαν. οὐχ ὕπνος αὐτοῖς ἐστιν, οὐ νὺξ προσηνής, οὐ συνουσία φίλων, οὐκ αὐταὶ αἱ τοῦ ἡλίου ἀκτῖνες· ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ φωτὸς ἐνοχλεῖσθαι νομίζουσιν, οὐχ ὅταν ἴδωσι μοιχευομένην τὴν γυναῖκα μόνον, ἀλλὰ κἂν ἁπλῶς ὑποπτεύωσι. ταῦτα νόμιζε καὶ τὴν γυναῖκα πάσχειν, ὅταν ἀκούσῃ παρ' ὁτουοῦν, ἢ καὶ ὑποπτεύσῃ, ὅτι πόρνῃ γυναικὶ σαυτὸν ἐξέδωκας. ταῦτα λογιζόμενος, μὴ τὰς μοιχείας φεῦγε μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς ὑποψίας·

ψίας κἂν ἀδίκως ὑποπτεύσῃ, θεράπευσον καὶ πεῖσον. οὐ γὰρ ἐξ ἔχθρας ἢ ἀπονοίας, ἀλλ᾽ ἀπὸ κηδεμονίας τοῦτο ποιεῖ, καὶ τοῦ σφόδρα δεδοικέναι περὶ τοῦ κτήματος τοῦ ἰδίου. κτῆμα γὰρ αὐτῆς ἐστιν, ὥσπερ ἔφθην εἰπών, τὸ σῶμα τὸ σόν, καὶ κτῆμα τῶν ὄντων ἁπάντων τιμιώτερον. μὴ τοίνυν αὐτὴν περὶ τὰ μέγιστα ἀδικήσῃς, μηδὲ καιρίαν δῷς τὴν πληγήν. εἰ γὰρ ἐκείνης καταφρονήσεις, ἀλλὰ τὸν θεὸν φοβήθητι, τὸν ἔκδικον τῶν τοιούτων, τὸν ἀφορήτους κολάσεις τοῖς τοιούτοις ἀπειλήσαντα ἁμαρτήμασι. τῶν γὰρ τοιαῦτα τολμώντων, φησίν, ὁ σκώληξ οὐ τελευτήσει, καὶ τὸ πῦρ οὐ σβεσθήσεται. εἰ δὲ μὴ σφόδρα σε δάκνει τὰ μέλλοντα, τὰ γοῦν παρόντα φοβείτω. (B) πολλοὶ γοῦν τῶν πόρναις προσεχόντων καὶ ἐνταῦθα κακοὶ κακῶς ἀπώλοντο, περιεργίας ὑπομείναντες ὑπὸ τῶν πορνευομένων γυναικῶν. φιλονεικοῦσαι γὰρ ἐκβαλεῖν τῆς μὲν συνοικούσης αὐτὸν καὶ κατεζευγμένης ἀποστῆσαι γυναικός, παντελῶς δὲ αὐτῶν ἔρωτι προσδῆσαι τέλεον, μαγγανείας ἐκίνησαν, καὶ φίλτρα κατεσκεύασαν, καὶ πολλὰς γοητείας ἔρραψαν· εἶτα οὕτως εἰς ἀρρωστίαν αὐτὸν ἐμβαλοῦσαι χαλεπήν, καὶ φθορᾷ παραδοῦσαι, καὶ τηκεδόνι μακρᾷ, καὶ μυρίοις περιβαλοῦσαι κακοῖς, ἀπήνεγκαν τῆς παρούσης ζωῆς. (C) εἰ μὴ φοβῇ τὴν γέενναν, ἄνθρωπε, τὰς γοητείας αὐτῶν φοβήθητι. ὅταν γὰρ σαυτὸν διὰ τῆς ἀσελγείας ταύτης ἔρημον ποιήσῃς τῆς τοῦ θεοῦ συμμαχίας, καὶ γυμνώσῃς σαυτὸν τῆς ἄνωθεν βοηθείας, λαβοῦσά σε μετ᾽ ἀδείας ἡ πόρνη, καὶ τοὺς αὐτῆς καλέσασα δαίμονας, καὶ τὰ πέταλα ῥάψασα, καὶ τὰς ἐπιβουλὰς ἐργασαμένη, μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας περιγίνεταί σου τῆς σωτηρίας, ὄνειδός σε καὶ γέλωτα τῶν τὴν πόλιν οἰκούντων ἁπάντων καταστήσασα, ὥστε μηδὲ ἐλεεῖσθαι κακῶς πάσχοντα. Τίς γὰρ ἐλεήσει, φησίν, ἐπαοιδὸν ὀφιόδηκτον, καὶ (D) πάντας τοὺς προσάγοντας θηρίοις; παρίημι τὴν τῶν χρημάτων ζημίαν, τὰς καθημερινὰς ὑποψίας. τὸν τῦφον, τὴν ἀπόνοιαν, τὴν ὕβριν τὴν παρὰ τῶν πόρνων γινομένην εἰς τοὺς ἀνοήτους, ἃ θανάτων μυρίων ἐστὶ πικρότερα. καὶ τὴν μὲν γυναῖκα πολλάκις οὐδὲ βαρὺ ῥῆμα εἰποῦσαν οὐκ ἤνεγκας, τὴν δὲ πόρνην καὶ ῥαπίζουσαν προσκυνεῖς. καὶ οὐκ αἰσχύνῃ, οὐδὲ ἐρυθριᾷς, οὐδὲ εὔχῃ διαστῆναί σοι τὴν γῆν, πῶς δυνήσῃ εἰς ἐκκλησίαν εἰσελθεῖν, καὶ τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνατεῖναι, ποίῳ στόματι καλέσαι τὸν θεόν,

A quod ſi immerito ſuſpicetur, placa illã & verbis flecte. Non enim odio vel faſtu impulſa, ſed præ nimia tui cura id facit, quodque de ſua poſſeſſione valde timeat. Poſſeſſio quippe ipſius eſt, vt ante dixi, corpus tuum, & poſſeſſio rerum omnium pretioſiſſima. Noli ergo in re maxima illam lædere, neq; lethale illi vulnus infligas. Quamuis enim illã contemnas, Deum tamen debes timere eiuſmodi criminum vindicem, & qui talibus delictis intolerabile ſupplicium cõminatur. Eorum enim, qui talia perpetrare ſint auſi, inquit, Vermis nõ morietur, & ignis non extinguetur. *Marc. 9. 44.* Quod B ſi non admodum pũgunt te futura, terreant te ſaltem præſentia. Multi quidẽ certe illorum, qui meretricibus adhærent, in hac etiam vita mali malè perierunt, curioſis meretricum inſidiis oppreſſi. Dum enim illæ contendunt à legitima vxore, ac matrimonio iuncta illum alienare, ſuoque amore penitus illum deuinctum tenere, præſtigiis & incantationibus vtuntur, amatoria parant veneficia, & multas faſcinationum fallacias texunt: ſic deinde cum illũ in grauem morbum coniecerint, dira lue correptum, longa tabe cõſumptum, & C innumeris obrutum malis huius lucis vſura priuant. *Præſtigias & incantationes meretricũ inſectatur* Si fortè gehennam non reformidaſmi homo, pręſtigias illarum reformida. Cum enim per luxuriam iſtam diuino præſidio te priuaueris, & cœleſti auxilio ſpoliaueris, tum audacter inuadens te meretrix, ſuoſque dæmones aduocans laminis & amuletis adhibitis, ſuiſque ſtructis inſidiis facillimè ſalutem tuam expugnat, teque probris obnoxium ac ridendum omnibus, qui ciuitatẽ incolunt, propinat, vt nec illi calamitatis vnquã tuæ miſeratione moueantur. Quis enim miſere- D bitur, inquit, incãtatori à ſerpente percuſſo? & omnibus, qui appropinquãt beſtiis, *Eccle. 12.13* Prætereo iacturam pecuniarũ, & quotidianas ſuſpiciones, faſtũ, arrogantiã, contumelias, quibus ſtultos vexant meretrices, quæ multo ſunt acerbiora, quã ſi millies fuerit mors oppetẽda. Atque vxorẽ quidẽ ſæpenumero, ne ſi verbũ quidẽ moleſtũ dixerit, ferre potes, at meretricẽ etiã alapis te cędentem adoras. Nõ te pudet, nec erubeſcis, nec optas, vt tibi dehiſcat terra? quî poteris ad Eccleſiã venire, atq; in cœlũ manus extẽdere? quo tandẽ ore Deũ inuocabis,

quo meretricem oſculatus es? Non tu quæſo times, nec perhorreſcis, ne quādo tuū caput impudens de cœlo delapſum fulmen exurat? Quamuis vxorem tuam, quā afficis iniuria, celes, at inſomnem illum oculum nunquam celabis: quādoquidē adultero illi, qui dicebat, Tenebræ circūdāt me, & parietes, quid vereor? cōtradixit ſapiens ille ſic dicēs: oculi Domini millies lucidiores ſunt Sole inſpiciētes opera hominum. Propter hęc omnia nimirū dicebat Paulus: Vnuſquiſq; ſuam vxorē habeat, & vnaquæque virū ſuū habeat: vxori vir debitam beneuolentiam reddat: ſimiliter & vxor viro. Mel diſtillat à labiis mulieris meretricis, quæ ad tempus impinguat fauces tuas: poſtea vero amariorē felle inuenies, & acutam magis gladio ancipiti. Venenum habet oſculum meretricis, venenum latens & abſconditū. Cur igitur damnandā perſequeris voluptatem, quæ exitium parit, quæ plagam infert immedicabilem, cum oblectari poſſis, & nullū malum incurrere? Cum libera & honeſta muliere ſimul voluptas eſt & ſecuritas, & delectatio & honor & ornatus & bona conſcientia: illic autē acerbitas multa, damnū multum, accuſatio perpetua. Quāuis enim nullus hominum viderit, nunquam tamen accuſare te deſinet cōſcientia: ſed quocunque perrexeris, te ſequetur accuſans, & magna voce te perſequēs accuſator iſte. Itaque ſi quis voluptatem ſectetur, is congreſſum cum meretricibus fugiat maximè. Nihil enim illa conſuetudine iniucundius, nihil illo congreſſu moleſtius, nihil moribus illarum ſceleſtius. Ceruus amicitiæ, & pullus gratiarum tuarum confabuletur tecum: fons aquæ tuæ ſit tibi fons. Cum ſit tibi fons purus, cur ad lacum luto plenum curris, gehennam olentem & ſupplicium ineffabile? qua excuſatione? qua venia dignus poteris videri? Si enim qui ante contractum matrimonium ſcortantur, pœnas ſuſtinent, & ſupplicio plectuntur, ſicut ille qui ſordidis erat veſtimentis indutus, multo magis qui matrimonio cōtracto. Duplex enim inde ac triplex crimen oritur, tum quia cum deliciis fruerentur, ad laſciuiam illam proſilierunt, tum quia non modo ſcortatio res illa, ſed etiam adulterium cenſetur, quod peccato quouis eſt grauius

Eccli 23. 26.

Prou. 5. 3.

Prou 5 19. & 15.

A ᾧ τὴν πόρνην ἐφίλησας; καὶ οὐ δέδοικας, οὐδὲ φρίττεις, εἰπέ μοι, μή ποτε σκηπτὸς ἄνωθεν ἐνεχθεὶς καταφλέξῃ τὴν ἀναίσχυντόν σου κεφαλήν; καὶ γὰρ τὴν γυναῖκα λανθάνεις τὴν ἠδικημένην, ἀλλὰ τὸν ἀκοίμητον ὀφθαλμὸν οὐ λήσῃ ποτέ. ἐπεὶ καὶ τῷ μοιχῷ ἐκείνῳ τῷ λέγοντι, Σκότος κύκλῳ μου καὶ τοῖχοι, τί εὐλαβοῦμαι; ἀντεφθέγξατο ὁ σοφὸς ἐκεῖνος, οὕτω λέγων· Οἱ ὀφθαλμοὶ κυρίου μυριοπλασίως ἡλίου φωτεινότεροι, βλέποντες εἰς τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων. διὰ ταῦτα δὴ πάντα ὁ Παῦλος ἔλεγεν, Ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω, καὶ ἑκάστη τὸν ἴδιον ἄνδρα ἐχέτω· τῇ B γυναικὶ ὁ ἀνὴρ τὴν ὀφειλομένην εὔνοιαν ἀποδιδότω, ὁμοίως δὲ καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρί. Μέλι ἀποστάζει ἀπὸ χειλέων γυναικὸς πόρνης, ἣ πρὸς καιρὸν λιπαίνει σὸν φάρυγγα, ὕστερον μέντοι πικρότερον χολῆς εὑρήσεις, καὶ ἠκονημένον μᾶλλον μαχαίρας διστόμου. ἰὸν ἔχει τῆς πόρνης τὸ φίλημα, ἰὸν λανθάνοντα καὶ ἐγκεκρυμμένον. τί τοίνυν διώκεις ἡδονὴν κατάγνωσιν ἔχουσαν, ὄλεθρον τίκτουσαν, πληγὴν ἐπάγουσαν ἀνίατον, ἐξὸν εὐφραίνεσθαι καὶ μηδὲν πάσχειν δεινόν; ἐπὶ γὰρ τῆς ἐλευθέρας γυναικὸς ὁμοῦ καὶ ἡδονὴ καὶ ἀσφάλεια καὶ ἄνεσις καὶ τι- C μὴ καὶ κόσμος καὶ συνειδὸς ἀγαθόν· ἐκεῖ δὲ πολλὴ μὲν ἡ πικρία, πολλὴ δὲ ἡ βλάβη, διηνεκὴς δὲ ἡ κατηγορία. κἂν γὰρ μηδεὶς ἀνθρώπων ἴδῃ, τὸ συνειδὸς οὐδέποτε παύσεταί σου κατηγοροῦν, ἀλλ' ὅπουπερ ἂν ἀπέλθῃς, ἕψεται κατηγοροῦν καὶ μεγάλα καταβοῶν ὁ κατήγορος οὗτος. ὥστε εἴ τις ἡδονὴν διώκει, οὗτος μάλιστα φευγέτω τὴν πρὸς τὰς πόρνας ὁμιλίαν. οὐδὲν γὰρ ἐκείνης τῆς συνηθείας πικρότερον, οὐδὲν τῆς συνουσίας ἀηδέστερον, οὐδὲν τῶν τρόπων μιαρώτερον. Ἔλαφος φιλίας, καὶ πῶλος σῶν χαρίτων ὁμιλείτω σοι· ἡ πη- D γὴ τοῦ ὕδατός σου, σοὶ ἔστω πηγή. πηγὴν ὕδατος ἔχων καθαρὰν, τί τρέχεις ἐπὶ λάκκον βορβόρου γέμοντα, γεέννης ὄζοντα, καὶ κολάσεως ἀφάτου; ποίας ἕξεις ἀπολογίας; τίνα συγγνώμην; εἰ γὰρ οἱ πρὸ τοῦ γάμου πορνείᾳ προσέχοντες κολάζονται καὶ δίκην διδόασι, καθάπερ ἐκεῖνος ὁ τὰ ῥυπαρὰ ἐνδεδυμένος ἱμάτια, πολλῷ μᾶλλον οἱ μετὰ τὸν γάμον. διπλοῦν γὰρ ἐνταῦθα καὶ τριπλοῦν τὸ ἔγκλημα γίνεται, ὅτι τε παραμυθίας ἀπολαύοντες, ἀποσκιρτῶσιν εἰς τὴν ἀσέλγειαν ἐκείνην, καὶ ὅτι τὸ πρᾶγμα οὐχὶ πορνεία μόνον, ἀλλὰ καὶ μοιχεία λογίζεται, ὃ πάσης ἁμαρτίας ἐστὶ χαλεπώτερον.

A ταῦτ' οὖν καὶ ἑαυτοῖς, καὶ ταῖς γυναιξὶν ἐπᾴδοντες οὕτω διατελῶμεν. διὸ δὴ καὶ αὐτὸς εἰς ταῦτα καταλύσω τὰ ῥήματα, διὰ δὲ τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω, καὶ ἑκάστη τὸν ἴδιον ἄνδρα ἐχέτω· τῇ γυναικὶ ὁ ἀνὴρ τὴν ὀφειλομένην εὔνοιαν ἀποδιδότω, ὁμοίως καὶ ἡ γυνὴ τῷ ἀνδρί. ἡ γυνὴ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ὁ ἀνήρ· ὁμοίως καὶ ὁ ἀνὴρ τοῦ ἰδίου σώματος οὐκ ἐξουσιάζει, ἀλλ' ἡ γυνή. μετ' ἀκριβείας ταῦτα φυλάξαντες τὰ ῥήματα, καὶ ἐν ἀγορᾷ, καὶ ἐν οἰκίᾳ, καὶ ἐν ἡμέρᾳ, καὶ ἐν ἑσπέρᾳ, καὶ ἐπὶ τῆς τραπέζης, καὶ ἐπὶ τῆς εὐνῆς, B καὶ πανταχοῦ καὶ αὐτοὶ μελετῶμεν, καὶ τὰς γυναῖκας παιδεύωμεν καὶ πρὸς ἡμᾶς λέγειν, καὶ παρ' ἡμῶν ἀκούειν, ἵνα σωφρόνως τὸν παρόντα ζήσαντες βίον, καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπιτύχωμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι, ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Εἰς τὸ, γυνὴ δέδεται νόμῳ, ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς· ἐὰν δὲ κοιμηθῇ, ἐλευθέρα ἐστὶν ᾧ θέλει γαμηθῆναι, μόνον ἐν κυρίῳ. μακαριωτέρα δέ ἐστιν, ἐὰν οὕτω μείνῃ. C

Περὶ γάμου πρώην ἡμῖν ὁ μακάριος Παῦλος ἐνομοθέτει, καὶ τῶν τοῦ γάμου δικαιωμάτων, Κορινθίοις οὕτω γράφων καὶ λέγων· περὶ δὲ ὧν ἐγράψατέ μοι, καλὸν ἀνθρώπῳ γυναικὸς μὴ ἅπτεσθαι· διὰ δὲ τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω, καὶ ἑκάστη τὸν ἴδιον ἄνδρα ἐχέτω. διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς τὴν διάλεξιν ἅπασαν εἰς ταῦτα τὰ ῥήματα ἀνηλώσαμεν. D οὐκοῦν ἀνάγκη σήμερον περὶ τῆς αὐτῆς ὑμῖν ὑποθέσεως διαλεχθῆναι πάλιν, ἐπειδὴ καὶ σήμερον περὶ τὴν αὐτὴν ὁ αὐτὸς διαλέγεται Παῦλος. καὶ γὰρ ἠκούσατε αὐτοῦ βοῶντος καὶ λέγοντος· γυνὴ δέδεται νόμῳ, ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς· ἐὰν δὲ κοιμηθῇ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, ἐλευθέρα ἐστὶν ᾧ θέλει γαμηθῆναι, μόνον ἐν κυρίῳ· μακαριωτέρα δέ ἐστιν, ἐὰν οὕτω μείνῃ κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην· δοκῶ δὲ κἀγὼ πνεῦμα θεοῦ ἔχειν. ἑπώμεθα τοίνυν αὐτῷ καὶ σήμερον, καὶ περὶ ταύτης διαλεξώμεθα τῆς ὑποθέσεως.

Hæc igitur & nobis & mulieribus inculcare non deſinamus: quam etiam ob cauſam, his verbis orationem concludam: Propter fornicationem vnuſquiſque ſuam vxorem habeat, & vnaquæque ſuum virum habeat. Vxori vir debitam beneuolentiam reddat. Mulier ſui corporis poteſtatem non habet, ſed vir. Similiter autem & vir ſui corporis poteſtatem non habet, ſed mulier. Hæc verba ſtudioſè memoria tenentes, & in foro, & in ædibus, & interdiu, & veſperi, & ad menſam & in lecto, & vbique locorum, cùm ipſi ea meditemur, tum mulieres nobis dicere atque à nobis audire doceamus, vt cum hanc vitam caſtè traduxerimus, cœlorum etiam regnum conſequamur, gratia & benignitate domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem & cum quo Patri, vna cum Spiritui ſancto, gloriæ in ſæcula ſæculorum, Amen.

1.Cor.7.2.

In illum locum, Mulier alligata eſt legi, quanto tempore vixerit vir eius: ſi autem dormierit, libera eſt, cui voluerit, vt nubat, tantùm in Domino. Beatior autem eſt, ſi ſic manſerit.

Incerto interprete.

ORIDEM nobis beatus Paulus de coniugio, coniugiique iuſtificationibus legem tulit, Corinthiis ſic ſcribens ac dicens: De quibus autem ſcripſiſtis mihi, Bonum eſſe homini, mulierem non tangere: propter fornicationem autem, ſuam quiſque vxorem habeat, & ſuum quæque virum habeat. Ea propter & nos totum ſermonem in hoc inſumebamus. Itaque neceſſe eſt hodie de eodem argumento iterum vobiſcum diſſerere, quandoquidem de eodem etiam ipſe Paulus diſſerit. Audiuiſtis enim illum clamantem, ac dicentem: Mulier alligata eſt legi, quoad vixerit vir illius: ſi autem obdormierit vir illius, libera eſt, cui voluerit nubat: beatior autem eſt, ſi ſic manſerit, iuxta meum conſilium: opinor autem quòd & ipſe ſpiritum Dei habeam. Sequamur igitur illum & hodie, & de hac colloquamur materia.

1.Cor.7.39.

1.Cor.7.1.

A Sequentes enim Paulum, per hoc & Chriſtum ipſum ſequemur, eo quòd & ille non ſemetipſum, ſed Chriſtum per omnia ſequens ſcripſit. Enimuerò non eſt vulgaris res, coniugium bene ſe habens: ſicut etiam his qui illo, non vt oportet, vtuntur, innumerorum malorum fit materia. Nam ſicut mulier adiutrix eſt, ita ſæpe & inſidiatrix fit. Et ſicut portus eſt coniugium, ita & ſæpe naufragium parit: non iuxta ſuam naturam, ſed iuxta ſententiam eorum, qui illo malè vtuntur. Etenim qui iuxta congruas leges illud obſeruat, domum & vxorem ſuam, vt malorum omnium quæ vel in foro, vel alicubi obueniunt, conſolatricem ac liberatricem reperit. Qui autem temerè & vulgariter hanc rem aggreditur, etiamſi multa in foro & alibi tranquillitate fruatur, ingreſſus in domum ſcopulos & petras videbit. Itaque quoniam non de rebus vulgaribus nobis eſt periculum, operæprecium fuerit cum diligentia dictis attendere, & vxorem ducturum, iuxta Pauli, imò Chriſti leges agere. Sanè ſcimus, quòd multis nouum & inexpectatum videbitur quod dicimus: at propterea non ſilebo, ſed primùm legem vobis legam, & dein legem quæ contraria videtur ſoluere tentabo. Igitur quænam eſt lex illa, quam nobis Paulus poſuit? Mulier, inquit, adſtricta eſt legi, oportet igitur, vt minimè ſeparetur, viuente viro, neque alium ſuperindicat maritum, neque ſecundas nuptias habeat. Et vide quanta cum diligentia verborum vſus ſit proprietate. Non enim dixit, cohabitet viro, quoad vixerit vir illius: atque adeò etiamſi libellum repudij det, etiamſi domum relinquat, etiamſi ad alium abeat, legi adſtricta eſt, adulteráque eſt talis. Quando igitur vir eiicere vult vxorem, & vxor relinquere virum, huius memor ſit dicti, & Paulum putet eſſe præſentem, & perſequi ſe clamando & dicendo: Mulier adſtricta eſt legi. Nam quemadmodum ſerui fugitiui etiamſi domum herilem relinquant, catenam ſecum trahunt attrahentem: Ita & mulieres etiamſi viros relinquant, legem habent pro catena, ſe perſequentem & adulterij accuſantem, accuſantē etiam recipiētes,

Coniugij recte vſus ingens bonum.

Lex pro catena mulieribus.

ἀκολουθοῦντες γὰρ Παύλῳ, δι' αὐτοῦ πάντως τῷ Χριστῷ ἑψόμεθα· ἐπεὶ καὶ οὗτος οὐχ ἑαυτῷ, ἀλλ' ἐκείνῳ ἀκολουθῶν, πάντα ἔγραφε. καὶ γὰρ οὐ τὸ τυχὸν πρᾶγμα γάμος εὖ διακείμενος, ὥσπερ οὖν μυρίων συμφορῶν ὑπόθεσις γίνεται τοῖς οὐκ εἰς δέον αὐτῷ χρωμένοις. ὥσπερ γὰρ βοηθός ἐστιν ἡ γυνή, οὕτω πολλάκις καὶ ἐπίβουλος γίνεται· ὥσπερ οὖν λιμήν ἐστιν ὁ γάμος, οὕτω καὶ ναυάγιον, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν γνώμην τῶν κακῶς αὐτῷ χρησαμένων. ὁ μὲν γὰρ κατὰ τοὺς προσήκοντας αὐτὸν ἐπιτελῶν νόμους, τῶν ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς καὶ πάντων τῶν B πανταχοῦ κακῶν παραμυθίαν τινὰ καὶ ἀπαλλαγὴν εὑρίσκει τὴν οἰκίαν, καὶ τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα· ὁ δὲ ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε τὸ πρᾶγμα μεταχειριζόμενος, κἂν πολλῆς ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ἀπολαύσῃ γαλήνης, σκοπέλους καὶ σπιλάδας εἰσελθὼν εἰς τὴν οἰκίαν ὄψεται. ἐπεὶ οὖν οὐ περὶ τῶν τυχόντων ἡμῖν ὁ κίνδυνος, ἀναγκαῖον μετ' ἀκριβείας τοῖς λεγομένοις προσέχειν, καὶ τὸν μέλλοντα γυναῖκα ἄγεσθαι, μετὰ τὸν τοῦ Παύλου νόμον, μᾶλλον δὲ μετὰ τὸν τοῦ Χριστοῦ νόμον τοῦτο ποιεῖν. οἶδα μὲν οὖν ὅτι πολλοῖς εἶναι δοκεῖ καινὸν καὶ C παράδοξον τὸ λεγόμενον, πλὴν οὐ διὰ τοῦτο σιγήσομαι· ἀλλὰ πρότερον τὸν νόμον ὑμῖν ἀναγνούς, οὕτω τὴν δοκοῦσαν ἀντινομίαν λῦσαι πειράσομαι. τίς οὖν ἐστιν ὁ νόμος, ὃν ὁ Παῦλος ἡμῖν ἔθηκε; γυνή, φησι, δέδεται νόμῳ. οὐκοῦν οὐ δεῖ ἀποσχίζεσθαι ζῶντος τοῦ ἀνδρός, οὐδὲ ἕτερον ἐπεισάγειν νυμφίον, οὐδὲ δευτέροις ὁμιλεῖν γάμοις. καὶ ὅρα πῶς μετ' ἀκριβείας καὶ αὐτῇ τῇ λέξεων τῇ φύσει κέχρηται. οὐ γὰρ εἶπε, συνοικείτω τῷ ἀνδρί, ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ· ἀλλὰ τί; γυνὴ δέδεται νόμῳ, ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς. ὥστε κἂν βιβλίον ἀπο-D στασίου δῷ, καὶ τὴν οἰκίαν ἀφῇ, κἂν πρὸς ἄλλον ἀπέλθοι, τῷ νόμῳ δέδεται, καὶ μοιχαλίς ἐστιν ἡ τοιαύτη. ἐὰν τοίνυν ὁ ἀνὴρ ἐκβαλεῖν βούληται τὴν γυναῖκα, ἢ ἡ γυνὴ τὸν ἄνδρα ἀφεῖναι, ταύτης ἀναμιμνησκέσθω τῆς ῥήσεως, καὶ τὸν Παῦλον νομιζέτω παρεῖναι καὶ καταδιώκειν αὐτὴν βοῶντα καὶ λέγοντα, γυνὴ δέδεται νόμῳ. καθάπερ γὰρ οἱ δραπετεύοντες οἰκέται κἂν τὴν οἰκίαν ἀφῶσι τὴν δεσποτικήν, τὴν ἅλυσιν ἕλκουσιν ἐπισυρομένην· οὕτω καὶ γυναῖκες, κἂν τοὺς ἄνδρας ἀφῶσι, τὸν νόμον ἔχουσι καταδικάζοντα, ἀντὶ ἁλύσεως κατηγοροῦντα τῶν λαμβανόντων,

καὶ λέγοντα, περίεστιν ὁ ἀνὴρ ἔτι, καὶ μοιχεία τὸ γινόμενόν ἐστι. γυνὴ γὰρ δέδεται νόμῳ, ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, καὶ πᾶς ὁ ἀπολελυμένην γαμῶν μοιχᾶται. καὶ πότε, φησὶν, ἐξέσται αὐτῇ δευτέροις ὁμιλῆσαι γάμοις; πότε; ὅταν τῆς ἁλύσεως ἀπαλλαγῇ, ὅταν ὁ ἀνὴρ τελευτήσῃ. τοῦτο γοῦν δηλῶν, οὐ προσέθηκεν, ὅτι ἐὰν τελευτήσῃ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, ἐλευθέρα ἐστὶν ᾧ θέλει γαμηθῆναι, ἀλλ', ἐὰν κοιμηθῇ, μονονουχὶ παραμυθούμενος τὴν ἐν χηρείᾳ, καὶ πείθων μένειν ἐπὶ τοῦ προτέρου, καὶ μὴ δεύτερον εἰσαγαγεῖν νυμφίον. οὐκ ἐτελεύτησέ σου ὁ ἀνὴρ, ἀλλὰ καθεύδει. τίς καθεύδοντα οὐκ ἀναμένει; διὰ τοῦτό φησιν, ἐὰν δὲ κοιμηθῇ, ἐλευθέρα ἐστὶν ᾧ θέλει γαμηθῆναι. οὐκ εἶπε, γαμείσθω, ἵνα μὴ δόξῃ βιάζεσθαι καὶ ἀναγκάζειν· οὔτε ἐκώλυσε βουλομένην ὁμιλεῖν δευτέρῳ γάμῳ, οὔτε μὴ θέλουσαν προετρέψατο, ἀλλὰ τὸν νόμον ἀνέγνω εἰπὼν, ἐλευθέρα ἐστὶν ᾧ θέλει γαμηθῆναι. ἐλευθέραν δὲ αὐτὴν μετὰ τὴν τοῦ ἀνδρὸς τελευτὴν γεγενῆσθαι λέγων, ἔδειξεν ὅτι πρὸ τούτου δούλη ἦν, ζῶντος ἐκείνου· δούλη δὲ οὖσα καὶ ὑποκειμένη τῷ νόμῳ, κἂν μυριάκις βιβλίον ἀποστασίου λάβῃ, τῷ τῆς μοιχείας ἁλίσκεται νόμῳ. οἰκέταις μὲν γὰρ ἔξεστι δεσπότας ἀμείβειν ζῶντας, γυναικὶ δὲ οὐκ ἔξεστιν ἄνδρας ἀμείβειν, ζῶντος τοῦ ἀνδρός· ἐπεὶ τὸ πρᾶγμα μοιχεία ἐστί. μὴ γάρ μοι τοὺς παρὰ τοῖς ἔξωθεν κειμένους νόμους ἀναγνῷς, τοὺς κελεύοντας διδόναι βιβλίον ἀποστασίου, καὶ ἀφίστασθαι. οὐ γὰρ δὴ κατὰ τούτους σοι μέλλει κρίνειν τοὺς νόμους ὁ θεὸς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἀλλὰ καθ' οὓς αὐτὸς ἔθηκε. καὶ οἱ τῶν ἔξωθεν δὲ νόμοι οὐχ ἁπλῶς, οὐδὲ προηγουμένως τοῦτο τεθείκασιν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ κολάζουσι τὸ πρᾶγμα. ὥστε καὶ αὐτόθεν δείκνυται, ὅτι ἀηδῶς πρὸς ταύτην ἔχουσι τὴν ἁμαρτίαν. τὴν γοῦν αἰτίαν τοῦ ἀποστασίου γινομένην γυμνὴν καὶ ἔρημον χρημάτων ἐκβάλλουσι. καὶ ὅθεν ἂν γένηται τῆς διαλύσεως ἡ πρόφασις, καὶ τῇ ζημίᾳ τῆς οὐσίας τοῦτον κολάζουσιν. οὐκ ἂν οὖν τοῦτο ποιήσαντες ἐπῄνουν τὸ γινόμενον. τί οὖν καὶ Μωυσῆς; τοῦτο ἔπραττε κἀκεῖνος διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν. σὺ δὲ ἄκουε τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, ὅτι ἐὰν μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλέον τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. ἄκουε αὐτοῦ πάλιν λέγοντος,

A ac dicentem: Adhuc ſupereſt maritus, & adulterium facinus hoc eſt. Mulier enim adſtricta eſt legi, quoad vixerit maritus illius Et omnis qui dimiſſam in vxorem acceperit, adulter fit, Quando igitur licebit illi ſecundas nuptias contrahere? Quando? tunc vbi à catena liberata fuerit, quando vir morietur ſolùm. Hoc igitur declarans non addidit, Quòd ſi mortuus fuerit vir illius, libera eſt, cui voluerit vt nubat: ſed, ſi autem dormierit vir illius, quaſi conſolans viduam, & perſuadens manere apud priorem; & non adiungere ſecundum maritum B Non mortuus eſt, inquit, vir tuus, ſed obdormiuit. Quis dormientem non præſtolatur? Propterea dixit, Libera eſt, cui voluerit vt nubat. Non dixit, Nubat, vt ne videatur vim facere & cogere: neque prohibuit volentem ſecundas nuptias contrahere: neque volentem adhortatus eſt, ſed legem legit, dicens: Libera eſt, cui voluerit vt nubat. Liberam autem illam poſt viri mortem eſſe factam dicens, oſtendit, quòd antea adhuc viuente marito C ſerua ſit. Quæ autem ſerua eſt, ac ſubdita legi,, etiamſi millies libellum repudij accipiat, adulterij ligabitur lege. Nam ſeruis quidem licet mutare dominos viuentes, vxori autem non licebit viros commutare viuentes, alioqui adulterium perpetrabunt. Ne mihi leges ab exteris conditas legas, præcipientes dari libellum repudij, & diuelli. Neque enim iuxta illas iudicaturus eſt te Deus in die illa qua venturus eſt, ſed ſecundùm ſuas, vt ipſe ſtatuit. Etiam externæ leges, non ſimpliciter, nec abſolutè hoc poſuerunt: nam & ipſę puniunt factum, & D hinc liquet, quòd peccatum valde ægrè tulerint. Vnde eam quæ auctor fuerit repudij, nudam & ſpoliatam facultatibus eiiciunt, & cum à quo data fuerit diſſolutionis occaſio, etiam facultatum iactura puniunt, & idcirco hoc faciẽtes, factum illud non commendabant. Quid igitur? Et Moſes, aiunt, hoc fecit: & ille propter iſtam cauſam. Tu verò audi Chriſtum dicentem, Niſi abundauerit iuſtitia veſtra plus quàm Scribarum & Phariſæorum, nequaquam intrabitis in regnum cœlorũ. Audi illum dicẽtem:

Mulieri ſerua eſt.

Leges profana permittunt repudium.

Matt. 5. 20

Matt. 19. 32.

Qui dimiſerit vxorem ſuam, excepta A cauſa ſtupri, facit illam adulteram fieri: & qui dimiſſam in vxorem duxerit, adulter fit. Propter hoc venit vnigenitus filius Dei, propter hoc ſerui formã aſſumpſit, propter hoc ſanguinem effudit precioſum, mortem deſtruxit, peccatum extinxit, largiorem ſpiritus gratiam dedit, vt ad maius ſapientiæ ſtudium induceret. Aliàs etiam non ita ſimpliciter legem hanc tulit, ſed cùm cogeretur ſeſe attẽperare eorum quibus legẽ dabat infirmitati. Nam quoniam ad cædes prompti erant, & domus cognato replebant ſanguine, & neque ſuis, neque alienis parcebant, ne B intus occiderent vxores, quę ingratæ erant, præcepit foris mittendas, quò grauius malum, nempe homicidiorum facilitas tolleretur. Sanè quòd homicidæ quidam fuerint, audi Prophetas dicentes: Ædificantes Sion in ſanguinibus, & Hieruſalem in iniuſtitiis. Et iterum: Sanguinem ſanguini miſcent. Et iterum: Manus veſtræ ſanguinis plenæ. Et quòd non ſolùm cõtra alienos, ſed etiam cõtra ſuos ſæuierint, ita manifeſtans propheta dicebat: Sacrificauerunt filios ſuos & filias ſuas dæmo- C niis. Qui autem non parcebãt liberis, vtique nec vxoribus peperciſſent. Vnde ad hoc commodum illud permiſit. Quapropter & Chriſtus Iudęis rogantibus, & dicentibus: Quomodo igitur Moſes permiſit dare libellum repudij, oſtendens quod non contrariam legẽ fert, ſic alicubi dixit: Moſes iuxta duritiam cordis veſtri locutus eſt, ab initio autem non erat ſic; ſed qui fecit ab initio, maſculum & fœminam fecit illos. Si hoc fuiſſet, inquit, non vnum virum & vnam mulierem feciſſet, ſed vno Adam condito duas feciſ- D ſet mulieres, ſi quidem voluiſſet vnam quidem eiici, alteram verò induci. Nunc verò ipſo formationis modo legem induxit, quam ego nunc ſcribo. Et quænam eſt illa? Hæc vtique, Eam ſibi quiſque vxorem ſeruet ſemper, quam initio ſortitus eſt. Hæc lex antiquior, quàm illa de libello repudij, & intantum quantum Adam ipſo Moſe. Et idcirco nunc nihil nouum ſector, neque peregrina affero decreta, ſed ea quę Moſe antiquiora & priora fuêre. Dignum autem fuerit & Moſis legem illã quã de hac re poſuit audire.

Chriſtus cur aduenerit.

Repudium cur permiſſum.

Mich. 3. 10

Oſea 4. 2.

Eſa. 1. 15.

Pſal. 105. 37.

Matt. 19. 7. 8.

Deut. 24.

A ὁ ἀπολύων τὴν γυναῖκα αὐτοῦ παρεκτὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι, καὶ ὁ ἀπολελυμένην γαμήσας μοιχᾶται. διὰ τοῦτο ἦλθεν ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ, διὰ τοῦτο δούλου μορφὴν ἔλαβε, διὰ τοῦτο τὸ αἷμα ἐξέχεε τὸ τίμιον, τὸν θάνατον κατέλυσε, τὴν ἁμαρτίαν ἔσβεσε, δαψιλεστέραν τὴν τοῦ πνεύματος ἔδωκε χάριν, ἵνα πρὸς μείζονά σε ἀγάγῃ φιλοσοφίαν. ἄλλως δὲ, οὐδὲ ὁ Μωυσῆς προηγουμένως τοῦτο ἐνομοθέτησεν· ἀλλ᾽ ἀναγκαζόμενος συγκαταβῆναι τῇ τῶν νομοθετουμένων ἀσθενείᾳ. ἐπειδὴ γὰρ πρὸς φόνους ἦσαν ἕτοιμοι, καὶ συγγενικῶν αἱμάτων τὰς οἰκίας B ἐπλήρουν, καὶ οὔτε τῶν οἰκείων, οὔτε τῶν ἀλλοτρίων ἐφείδοντο· ἵνα μὴ κατασφάττωσι τὰς γυναῖκας ἔνδον, ἃς ἂν ἀηδῶς ἔχωσιν, ἐκέλευσεν ἐκβάλλειν, μεῖζον ἀναιρῶν κακὸν τὴν περὶ τὰς σφαγὰς εὐκολίαν. ὅτι γὰρ μιαιφόνοι τινὲς ἦσαν, ἄκουε αὐτῶν τῶν προφητῶν λεγόντων· οἰκοδομοῦντες Σιὼν ἐν αἵματι καὶ Ἱερουσαλὴμ ἐν ἀδικίαις. καὶ πάλιν, αἵματα ἐφ᾽ αἵμασι μίσγουσι. καὶ πάλιν, αἱ χεῖρες ὑμῶν αἵματος πλήρεις. ὅτι δὲ οὐ κατὰ τῶν ἀλλοτρίων μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν οἰκείων ἐμαίνοντο, καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ προφήτης ἔλεγε· C καὶ ἔθυσαν τοὺς υἱοὺς αὐτῶν καὶ τὰς θυγατέρας αὐτῶν τοῖς δαιμονίοις. οἱ δὲ παίδων αὐτῶν μὴ φεισάμενοι, οὐκ ἂν ἐφείσαντο γυναικῶν. ἵν᾽ οὖν μὴ τοῦτο γένηται, τοῦτο ἐπέτρεψε. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς τοῖς Ἰουδαίοις ἐρωτῶσι καὶ λέγουσι, πῶς Μωυσῆς ἐπέτρεψε δοῦναι βιβλίον ἀποστασίου; δεικνὺς ὅτι οὐκ ἀντινομοθετῶν αὐτῷ ταῦτα ἔγραφεν, οὕτω πως φησί· Μωυσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν εἶπεν, ἀπ᾽ ἀρχῆς δὲ οὐ γέγονεν οὕτως· ἀλλ᾽ ὁ ποιήσας ἐξ ἀρχῆς, ἄρρεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς. εἰ καλὸν τοῦτο ἦν, φησιν, οὐκ ἂν D ἕνα ἄνδρα ἐποίησε καὶ μίαν γυναῖκα, ἀλλὰ ἕνα ποιήσας τὸν Ἀδὰμ, δύο ἂν ἐποίησε τὰς γυναῖκας, εἴγε ἐβούλετο τὴν μὲν ἐκβάλλειν, τὴν δὲ εἰσαγαγεῖν· νῦν δὲ διὰ τοῦ τρόπου τῆς δημιουργίας τὸν νόμον εἰσήγαγεν, ὃν ἐγὼ γράφω νῦν. ποῖον δὲ τοῦτον; τὸ τὴν κληρωθεῖσαν ἐξ ἀρχῆς γυναῖκα, ταύτην ἔχειν διαπαντός. οὗτος ἐκείνου παλαιότερος ὁ νόμος, καὶ τοσοῦτον, ὅσον ὁ Ἀδὰμ τοῦ Μωυσέως. ὥστε οὐ καινοτομῶ νῦν ἐγὼ, οὐδὲ ξένα ἐπισφέρω δόγματα, ἀλλὰ τοῦ Μωυσέως πρεσβύτερα καὶ ἀρχαιότερα. ἄξιον δὲ καὶ αὐτοῦ τὸν νόμον ἀκοῦσαι Μωυσέως, ὃν περὶ τούτου ἔθηκε.

ἐάν τις γυναῖκα λάβῃ, φησί, καὶ συνοικήσῃ αὐτῇ, A καὶ ἔσται ἐὰν μὴ εὕρῃ χάριν ἐναντίον αὐτοῦ, ὅτι εὗρεν ἐν αὐτῇ ἀσχημοσύνης πρᾶγμα, γράψει αὐτῇ βιβλίον ἀποστασίου, καὶ δώσει αὐτῇ εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς. ὅρα· οὐκ εἶπε, γραψάτω, καὶ δότω· ἀλλὰ τί; γράψει αὐτῇ βιβλίον ἀποστασίου, καὶ δώσει αὐτῇ εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς. πολὺ δὲ τούτου, κἀκείνου τὸ μέσον. τὸ μὲν γὰρ εἰπεῖν, γραψάτω, καὶ δότω, κελεύοντος καὶ ἐπιτάττοντος· τὸ δὲ εἰπεῖν, γράψει βιβλίον ἀποστασίου, καὶ δώσει εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς, τὸ γεγενημένον ἀπαγγέλλοντος, οὐκ οἴκοθεν τὸν νόμον εἰσάγοντος. ἐὰν οὖν τις, φησιν, ἐκβάλῃ τὴν γυναῖκα, καὶ ἐξαποστείλῃ αὐτὴν ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ, καὶ B ἀπελθοῦσα γένηται ἀνδρὶ ἑτέρῳ, καὶ μισήσῃ αὐτὴν καὶ ὁ ἀνὴρ ὁ ἔσχατος, καὶ γράψῃ αὐτῇ βιβλίον ἀποστασίου, καὶ δώσῃ εἰς τὰς χεῖρας αὐτῆς, καὶ ἐξαποστείλῃ αὐτὴν ἐκ τῆς οἰκίας αὐτοῦ, ἢ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς, ὃς ἔλαβεν αὐτὴν ἑαυτῷ γυναῖκα, οὐ δυνήσεται ὁ ἀνὴρ ὁ πρότερος ὁ ἐξαποστείλας αὐτὴν ἐπαναστρέψαι καὶ λαβεῖν αὐτὴν ἑαυτῷ γυναῖκα. εἶτα ἐνδεικνύμενος, ὅτι οὐκ ἐπαινεῖ τὸ γεγενημένον, οὐδὲ γάμον εἶναι νομίζει· ἀλλὰ διὰ τὴν ἀσθένειαν αὐτῶν συγκαταβαίνει, εἰπών, οὐ δυνήσεται ὁ ἀνὴρ ὁ C πρότερος λαβεῖν αὐτὴν ἑαυτῷ γυναῖκα, ἐπήγαγε, μετὰ τὸ μιανθῆναι αὐτὴν ἐμφαίνων διὰ τοῦ τρόπου τῆς λέξεως, ὅτι ὁ δεύτερος γάμος, ζῶντος τοῦ προτέρου ἀνδρός, γινόμενος μίασμα μᾶλλόν ἐστιν, ἢ γάμος. διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε, μετὰ τὸ γαμηθῆναι αὐτήν. ὁρᾷς ὅτι συνῳδὰ τῷ Χριστῷ φθέγγεται; εἶτα καὶ τὴν αἰτίαν προσέθηκεν, ὅτι βδέλυγμά ἐστιν ἐναντίον τοῦ θεοῦ. καὶ Μωυσῆς μὲν οὕτως· ὁ δὲ προφήτης Μαλαχίας σαφέστερον πολλῷ τοῦ Μωυσέως αὐτὸ τοῦτο ἐνδείκνυται, μᾶλλον δὲ οὐ Μαλαχίας, ἀλλ' ὁ θεὸς διὰ τοῦ Μαλαχίου, λέγων οὕτως· εἰ ἄξιον ἐπιβλέψαι εἰς θυσίαν D ὑμῶν, ἢ λαβεῖν δεκτὸν ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν; εἶτα εἰπόντος, τίνος ἕνεκεν, φησι, γυναῖκα ἐκ νεότητός σου ἐγκατέλιπες, καὶ δεικνὺς ἡλίκον ἐστὶ κακόν, καὶ ἀποστερῶν πάσης συγγνώμης τὸν τοῦτο ποιήσαντα, διὰ τῶν ἑξῆς τὴν κατηγορίαν αὔξει, ἐπάγων οὕτω καὶ λέγων· καὶ αὕτη κοινωνός σου, καὶ γυνὴ διαθήκης σου, καὶ ἐγκατάλειμμα πνεύματός σου, καὶ οὐκ ἄλλος ἐποίησεν. ὅρα πόσα τίθησι δικαιώματα· πρῶτον τὸ τῆς ἡλικίας, γυνὴ νεότητός σου· εἶτα τὸ ἀναγκαῖον, καὶ αὕτη κοινωνός σου· εἶτα τὸν τῆς δημιουργίας τρόπον, ἐγκατάλειμμα πνεύματός σου·

Si quis, inquit, acceperit vxorem, & habitauerit cum illa, & erit: ſi non inuenerit gratiam coram illo, quia inuenit in illa turpitudinis rem, ſcribet illi libellũ repudij, & dabit in manus eius. *Lex repudij vetus.* Vide: non dixit, ſcribito & dato, ſed quid? Scribet illi libellum repudij, & dabit in manus eius. Magnum autem inter hoc & illud diſcrimen: nam dicere, Scribat libellum repudij, & det in manus eius, iubentis ac imperantis eſt. Dicere autem, Scribet libellum repudij, & dabit in manus eius, annunciantis factum, & non propriam legem introducentis eſt. Igitur ſi quis dicat, Eijciat vxorem, & dimittat illam ex domo ſua: & cùm abierit, ſi fuerit alteri viro, & odio illam habuerit etiam vir poſterior, & ſcribet illi libellum repudij, & dabit in manus ſuas, & emittat illam ex domo ſua: ſi mortuus fuerit illius vir, qui accepit ſibi illam vxorem, nõ poterit vir prior, qui dimiſerat illam redire, & accipere eam ſibi in vxorem. Deinde monſtrãs, quod non laudat factum, neque coniugium eſſe putat, ſed propter infirmitatem illorum condeſcendit, dicens: Non poterit vir prior accipere illam ſibi in vxorem, addidit, Poſtquam polluit illam: declarans per huius verbi modum, quòd ſecundæ nuptiæ viuente priore viro, pollutio magis ſit quàm coniugium: propter hoc non dixit, Poſtquam illam in vxorem duxerit. *Secunda nuptiæ.* Vides quòd conſona cum Chriſto loquitur. Deinde & cauſam appoſuit, quod abominatio ſit coram Deo. Et Moſes quidem ſic. Propheta autem Malachias multò manifeſtius, quàm Moſes hoc demonſtrat. Nunquid dignum reſpicere ad ſacrificium noſtrum, vel recipere acceptabile de manibus noſtris? *Malach. 2. 14.* Et cùm dixiſſet, cuius ergo? quare dereliquiſti vxorem adoleſcentiæ tuæ? Poſtea vt oſtendat quale ſit malum, & priuans omni venia eum qui hoc fecit, in ſequentibus accuſationem intentat, ſic dicens: Et iſta ſocia tua, & vxor pacti tui, & reliquiæ ſpiritus tui, & non alius fecit. *Ibid. 2.* Vides quantas apponit iuſtificationes: primùm ætatem, dicens: Vxor adoleſcentiæ tuæ: Deinde ſocietatem vitæ, dicens: Et iſta ſocia tua. Poſtea modum formationis, dicens: Reliquiæ ſpiritus tui.

Non enim de terra format eſt ſicut Adam, ſed de formati è terra latere, & hoc eſt quod dicit ἔλκα τὰ λείμμα & reliquię ſpiritus tui. Ad hæc omnia, quod omnibus illis maius fuerit, accedit cōditoris dignitas. Hoc enim eſt, quod non aſius fecit. Non potes inquit, dicere, quòd te quidem Deus fecit, illam verò non Deus, ſed alius quidam illo deterior, ſed vnus & idem vtroſque vt eſſent produxit: & ita quanuis nihil aliud, hoc ſaltem reueritus charitatem erga illum cuſtodi. Nam ſi ſæpe hoc ſeruis mutuæ dilectionis cauſa fuit, quia ambo vni & eidem domino ſeruiunt: multò magis nobiſcum hoc fieri conuenit, quando eundem, & conditorem, & opificem vtrique habemus. Vidiſti quomodo etiam in veteri initia & procemia ferè acceperint nouæ philoſophiæ præcepta? Nam vbi multo tempore in lege verſati eſſent, & ad conſummatiora mandatata tranſire deberent, iámque properaret ipſorum politia, opportuno tempore ad eiuſmodi ſapientiam illos propheta inducit. Pareamus igitur huic bonæ legi, & nos ab omni confuſione liberemus, neque noſtras eiiciamus, neque eiectas recipiamus. Nam qua facie virum vxoris aſpicies? quibus oculis amicos illius familiares? Nam ſi is qui mortui coniugis, cuius vxorem accepit, imaginem recumbentem viderit, afficitur aliquo modo, & grauiter fert, ſi viuentem maritum videat eius quæ ſibi cohabitat, qualem vitam aget? quo pacto ingredietur domum? quo animo? quibus oculis? quomodo videbit illius vxorem ſuam, imò neque illius, neque ſuam. Iuſtè quis talem alloqueretur, Adultera nullius eſt vxor. Fefellit pacta quę cum illo habuit, & ad te cum honeſtis legibus non venit. Quantæ igitur dementiæ fuerit, rem tot malis plenam in domum inducere? Non ſunt enim tam raræ fœminæ, vt ſuper caput tuum tantam inducas perniciem. Quare cùm aliæ ſint, quas potes pura conſcientia, & permittentibus legibus ducere, ad prohibitas currentes domus ſubuertimus, bella inter amicos excitamus, ac vndique inimicitias nobis cōciliamus: ad hæc innumeris accuſatoribus ora aperientes,

Reiectæ mulieres non ſunt ducendæ in vxores.

A πρὸς τούτοις ἅπασιν, ὃ πάντων τούτων μεῖζον ἦν, τὸ τοῦ ποιήσαντος ἀξίωμα. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ, οὐκ ἄλλος ἐποίησεν. οὐκ ἔχεις, φησὶν, εἰπεῖν, ὅτι σὲ μὲν ὁ θεὸς ἐποίησεν, ἐκείνην δὲ οὐχ ὁ θεὸς, ἀλλ' ἄλλος τις ἐκείνου καταδεέστερος· ἀλλ' εἷς καὶ ὁ αὐτὸς ἀμφοτέρους εἰς τὸ εἶναι παραγαγών. ὥστε εἰ καὶ μηδὲν ἕτερον, τοῦτο γοῦν αἰδεσθεὶς, φύλαττε τὴν πρὸς αὐτὴν ἀγάπην. εἰ γὰρ δούλοις πολλάκις τοῖς πρὸς ἀλλήλους στασιάζουσιν ὑπόθεσις τοῦτο γεγένηται, τὸ δεῖν λέγω τοὺς ἀμφοτέρους ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ δουλεῦσαι δεσπότῃ, πολλῷ μᾶλλον ἐφ' ἡμῶν τοῦτο γίνεσθαι χρὴ, ὅταν
B καὶ δημιουργὸν καὶ δεσπότην τὸν αὐτὸν ἔχωμεν οἱ ἀμφότεροι. εἶδες πῶς καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ ἀρχὰς καὶ προοίμια λοιπὸν ἐλάμβανε τῆς καινῆς φιλοσοφίας τὰ προστάγματα; ἐπειδὴ γὰρ πολλὴν ἐνετράφησαν τῷ νόμῳ χρόνον, καὶ πρὸς τὰ τελειότερα παραγγέλματα ὁδεύειν ὤφειλον, καὶ πρὸς τὸ τέλος λοιπὸν ἀπήντα αὐτοῖς τὰ τῆς πολιτείας, μετὰ τοῦ προσήκοντος καιροῦ λοιπὸν ἐπὶ ταύτην ἄγει τὴν φιλοσοφίαν αὐτοὺς ὁ προφήτης. πειθώμεθα τοίνυν τῷ καλῷ τούτῳ νόμῳ, καὶ πάσης αἰσχύνης ἑαυτοὺς ἀπαλλάξωμεν, καὶ
C μήτε τὰς ἑαυτῶν ἐκβάλωμεν, μήτε τὰς ὑπὸ ἑτέρων ἐκβληθείσας δεχώμεθα. ποίῳ γὰρ ὄψει προσώπῳ τὸν ἄνδρα τῆς γυναικὸς, ποίοις ὀφθαλμοῖς τοὺς φίλους τοὺς ἐκείνου, τοὺς οἰκέτας, εἰ γὰρ τελευτήσαντος τοῦ συνοικοῦντος, τὴν γυναῖκά τις τὴν ἐκείνου λαβὼν, εἶτα τὴν εἰκόνα μόνην ἀνακειμένην ἰδὼν, ἔπαθέ τι καὶ ἐδυσχέρανεν, ὡς ζῶντα τὸν ἄνδρα ὁρῶν τῆς αὐτῷ συνοικούσης, ποῖον βιώσεται βίον, πῶς οἴκαδε εἰσελεύσεται, μετὰ ποίας γνώμης, μετὰ ποίων ὀφθαλμῶν ὄψεται τὴν ἐκείνου γυναῖκα τὴν αὐτοῦ; μᾶλλον δὲ οὐδὲ
D ἐκείνου, οὔτε αὐτοῦ δικαίως ἄν τις τὴν τοιαύτην προσείποι. ἡ γὰρ μοιχαλὶς οὐδενός ἐστι γυνή. καὶ γὰρ τὰς πρὸς ἐκεῖνον συνθήκας ἐπάτησε, καὶ πρὸς σὲ μετὰ τῶν προσηκόντων νόμων οὐκ ἦλθε. πόσης οὐκ ἂν εἴη παρανοίας, πρᾶγμα τοσούτων γέμον κακῶν εἰς τὴν οἰκίαν εἰσαγαγεῖν; μὴ γὰρ σπάνις ἐστὶ γυναικῶν; τίνος ἕνεκεν πολλῶν οὐσῶν, ἃς μετὰ τῶν προσηκόντων νόμων καὶ μετὰ καθαροῦ συνειδότος λαμβάνειν ἔξεστιν, ἐπὶ τὰς κεκωλυμένας τρέχομεν, τὰς οἰκίας ἀνατρέποντες, καὶ πολέμους ἐμφυλίους εἰσάγοντες, καὶ πανταχόθεν ἔχθρας ἑαυτοῖς παρασκευάζοντες,

μυρίων κατηγόρων ἀνοίγοντες στόματα, καὶ τὴν ζωὴν τὴν ἑαυτῶν καταισχύνοντες, καὶ τὸ πάντων χαλεπώτατον, ἀπαραίτητον ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως συνάγοντες ἑαυτοῖς κόλασιν; τί γὰρ ἐροῦμεν τότε τῷ μέλλοντι κρίνειν ἡμᾶς, ὅταν τὸν νόμον παρενεγκὼν εἰς μέσον καὶ ἀναγνοὺς εἴποι, ἐκέλευσα ἀπολελυμένην γυναῖκα μὴ λαμβάνειν, εἰπὼν ὅτι μοιχεία τὸ πρᾶγμά ἐστι; πῶς οὖν ἐτόλμησας ἐπὶ κεκωλυμένον γάμον ἐλθεῖν; τί ἐροῦμεν, καὶ τί ἀποκρινούμεθα; οὐ γὰρ δεῖ τοὺς παρὰ τῶν ἔξωθεν κειμένους νόμους ἐκεῖ προβάλλεσθαι, ἀλλ' ἀνάγκη σιγῶντας καὶ δεδεμένους εἰς τὸ τῆς γεέννης ἀπάγεσθαι πῦρ μετὰ τῶν μοιχῶν καὶ τῶν τοὺς ἀλλοτρίους ἀδικησάντων γάμους. ὅτε γὰρ ἀπολύσας χωρὶς αἰτίας τῆς ἐπὶ πορνείᾳ, ὅ τε ἐκβεβλημένην γαμῶν τοῦ ἀνδρὸς ζῶντος, ὁμοίως μετὰ τῆς ἐκβληθείσης κολάζονται. διὸ παρακαλῶ καὶ δέομαι καὶ ἀντιβολῶ μήτε ἄνδρας ἐκβάλλειν γυναῖκας, μήτε γυναῖκας ἄνδρας ἀφιέναι· ἀλλ' ἀκούειν τοῦ Παύλου λέγοντος, γυνὴ δέδεται νόμῳ, ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς· ἐὰν δὲ κοιμηθῇ ὁ ἀνὴρ, ἐλευθέρα ἐστὶν ᾧ θέλει γαμηθῆναι, μόνον ἐν κυρίῳ. ποίας γὰρ ἔχοιεν συγγνώμης οἱ, τοῦ Παύλου καὶ δεύτερον ἐπιτρέποντος γάμον μετὰ τὴν τελευτὴν τοῦ συνοικοῦντος, καὶ τοσαύτην παρέχοντος ἄδειαν, πρὸ τῆς τελευτῆς, τολμῶντες τοῦτο ποιεῖν; τίνος ἂν τύχοιεν ἀπολογίας, ἢ οὗτοι οἱ ζώντων τῶν ἀνδρῶν τὰς γυναῖκας λαμβάνοντες, ἢ ἐκεῖνοι οἱ πρὸς τὰς πανδήμους ἀπερχόμενοι πόρνας; καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνο μοιχείας ἕτερον εἶδος, τὸν γυναῖκα ἔχοντα ἔνδον, πόρναις γυναιξὶν ὁμιλεῖν. ὥσπερ γὰρ ἡ τὸν ἄνδρα ἔχουσα γυνὴ, κἂν οἰκέτῃ, κἂν ἐλευθέρῳ τινὶ γυναῖκα μὴ ἔχοντι ἑαυτὴν ἐκδῷ, τοῖς τῆς μοιχείας ἁλίσκεται νόμοις, οὕτω καὶ ὁ ἀνὴρ, κἂν εἰς πάνδημον πόρνην, κἂν εἰς ἑτέραν γυναῖκα ἄνδρα οὐκ ἔχουσαν ἁμάρτῃ, γυναῖκα ἔχων, μοιχείας τὸ πρᾶγμα νενόμισται. φεύγωμεν τοίνυν καὶ τοῦτον τὸν τρόπον τῆς μοιχείας. τί γὰρ ἕξομεν εἰπεῖν, τί δὲ προβαλέσθαι, τοιαῦτα τολμῶντες; ποίαν εὐπρόσωπον παρεξόμεθα πρόφασιν; τὴν τῆς φύσεως ἐπιθυμίαν; ἀλλ' ἐφέστηκεν ἡ κληρωθεῖσα γυνὴ, τῆς ἀπολογίας ἡμᾶς ταύτης ἀποστεροῦσα. διὰ τοῦτο γάμος εἰσενήνεκται, ἵνα μὴ πορνεύσῃς· μᾶλλον δὲ οὐχ ἡ γυνὴ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτεροι πολλοὶ τῆς αὐτῆς ἡμῖν μεταλαχόντες φύσεως ταύτης ἡμᾶς ἀποστεροῦσι τῆς συγγνώμης.

A noſtram vitam confundimus, & deſpectam facimus, & quod omnibus grauius eſt, ineuitabile iudicium in die illo nobis accumulamus. Quid enim dicemus iudicaturo nos, quando legem in medium illatam legerit, dicens: *Iuſſi repudiatam vxorem non ducere, dicens quòd adulterium committatur. *Matt. 5.* Quomodo igitur auſus es ad prohibitas nuptias accedere? Quid dicemus, quid reſpondebimus? Nunquam enim illic fas externas leges prætexere, ſed neceſſarium tacentes, & ligatos in gehennæ ignem immitti, cum adulteris & alienum B thorum iniuria afficientibus. Nam quando dimiſerit abſque cauſa ſtupri, quando eiectam viuente viro duxerit, cum eiecta illa punietur. Propter quod oro, obſecro & ſupplico, ne viri mulieres eiiciant, neque mulieres viros relinquant, ſed audiant Paulum dicentem: Mulier *1. Cor. 7.* aſtricta eſt legi, quanto tempore vixerit vir eius. Si autem dormierit vir, libera erit cui volet vt nubat, tantùm in Domino. Qualem enim habebunt veniam, qui Paulo etiam ſecundas permittere nuptias poſt mor- C tem coniugis, & tantam concedente copiam, ante mortem audent talia facere? Quam aſſequentur defenſionem, vel illi qui viuentibus viris vxores accipiunt, vel hi qui vulgatiſſima ſcorta accedunt? Etenim & illud eſt adulterij aliud genus, habere domi vxorem, & foris ſcortis iungi. *Genus eſt adulterij vxoratum cum ſcortis miſceri.* Nam quemadmodum mulier habens virum, etiam ſi famulo vel libero cuipiam vxorem non habenti ſe exponat, adulterij legibus implicatur: ſic & vir licèt ad vulgare ſcortum, vel ad mulierem aliam, quamuis non haben- D tem virum, ipſe vxorem habens aberrarit, adulterij reus cenſebitur. Fugiamus igitur & hũc adulterij modum. Quid enim poterimus dicere, quid item prætexere, qui talia audemus, quam honeſtam excuſationem adhibebimus? Naturę concupiſcẽtiam? ſed aſſiſtit quidem vxor, quæ ſemel obtigit hac nos excuſatione priuans. Idcirco nuptiæ inuectę ſunt, vt ne ſcorteris, imò non vxor ſola, ſed & multi alij, qui eandem quam nos habemus naturam cohibent, hac nos priuant venia,

Quando enim conſeruus tuus, idem A habens corpus, eandem concupiſcentiam poſſidens, eadem neceſſitate extimulatus, nullam aliã videt mulierem, ſed manet ſua ſola contentus, qualem habebis excuſationem, concupiſcentiam prætexens? Et quid dico habentes vxores? Cogita mihi eos qui ſemper in virginitate vixerunt, & contemptis nuptiis magnam præ ſe tulerunt continentiam, Cùm igitur alij abſque nuptiis continentes ſint, quam tu aſſequeris veniam cum nuptiis ſcortans? Hæc & viri & mulieres audiant, ac viduæ ac nuptæ: omnibus enim Paulus loquitur & lex illa, dicens: Mulier B aſtricta eſt legi quanto tempore vixerit vir illius: ſi autem dormierit, libera eſt, cui vult vt nubat, tantùm in Domino. Et habentibus viros, & non habentibus, & viduis, & ſecundo nubentibus marito, & omnibus ſimpliciter ſermo ille vtilis eſt. Nam quæ habet virum, non volet viuente marito illo quærere alium, audiens quòd viuente illo aſtricta ſit. Quæ verò libera, ſiquidem voluerit ſecundo nubere, non ſimpliciter neque temerè hoc faciat, ſed cum legibus, quæ ſunt C à Paulo poſitæ. Dicit enim: Libera eſt, cui vult vt nubat, tantùm in Domino: hoc eſt cum continentia & honeſtate. Sin voluerit cum defuncto ſerua fœdera, audiet repoſitas ſibi coronas, maiorémque alacritatem capiet. Beatior enim eſt, inquit, ſi ſic manſerit. Vides quo pacto omnibus ſermo ille vtilis, & ſe ad illarum humilitatem demittit, & iſtas ſuis laudibus non defraudat. Etenim quod de nuptiis & virginitate fecit, hoc & de prioribus & ſecundis nuptiis: quemadmodum illic non excluſit nu- D ptias, vt ne grauet infirmiores, neque neceſſitatem impoſuit, vt ne volentes virgines agere propoſitis cocoronis ſpoliaret: Sed demonſtrauit quidem, quòd bonæ ſint nuptiæ, manifeſtauit autem quòd melior ſit virginitas? Ita & hic quoque alios gradus ponit nobis, maiorem ſcilicet altero alterum, nempe viduitatem: alterum verò inferiorem, nempe ſecundas nuptias. Et illas vlterius quamuis tranſilire volens, ad certamen præparans, & infirmiores cadere non permittit. Dicens enim:

In Domino nubere quid ſit.

A ὅταν γὰρ ὁ σύνδουλός σου, τὸ αὐτὸ σῶμα ἔχων, τὴν αὐτὴν ἐπιθυμίαν κεκτημένος, ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἀνάγκης ὠθούμενος, μηδεμίαν ἑτέραν ἴδῃ γυναῖκα, ἀλλὰ μένῃ τὴν αὐτοῦ στέργων μόνην, ποίαν ἕξεις ἀπολογίαν σὺ τὴν ἐπιθυμίαν προβαλλόμενος; καὶ τί λέγω τοὺς ἔχοντας γυναῖκας; ἐννόησόν μοι τοὺς διαπαντὸς ἐν παρθενίᾳ ζῶντας, καὶ μηδ' ὅλως ὁμιλήσαντας γάμῳ, καὶ πολλὴν ἐπιδειξαμένους σωφροσύνην. ὅταν οὖν ἄλλοι χωρὶς γάμου σωφρονῶσι, ποίας σὺ τεύξῃ συγγνώμης μετὰ γάμον πορνεύων; ταῦτα καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἀκουέτωσαν, καὶ χῆραι, καὶ γεγαμημέναι. πᾶσι B γὰρ ὁ Παῦλος διαλέγεται, καὶ ὁ νόμος οὗτος ὁ λέγων· γυνὴ δέδεται νόμῳ, ἐφ' ὅσον χρόνον ζῇ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς· ἐὰν δὲ κοιμηθῇ, ἐλευθέρα ἐστὶν ᾧ θέλει γαμηθῆναι, μόνον ἐν κυρίῳ. καὶ ταῖς ἐχούσαις ἄνδρας, καὶ ταῖς οὐκ ἐχούσαις, καὶ ταῖς χηρευούσαις, καὶ ταῖς δεύτερον εἰσαγούσαις νυμφίον, καὶ πάσαις ἁπλῶς ὁ λόγος οὗτος χρήσιμος. ἡ μὲν γὰρ ἔχουσα ἄνδρα οὐχ αἱρήσεται, ζῶντος ἐκείνου, ἔσεσθαι ἑτέρῳ, ἀκούσασα ὅτι ζῶντος αὐτοῦ δέδεται· ἡ δὲ ἀποβαλοῦσα πάλιν, ἂν μὲν βουληθῇ δευτέροις ὁμιλῆσαι γάμοις, οὐχ ἁπλῶς, οὐδὲ ὡς ἔτυχε, τοῦτο C ἐργάσεται, ἀλλὰ μετὰ τῶν κειμένων παρὰ τοῦ Παύλου νόμων, εἰπόντος, ἐλευθέρα ἐστὶν ᾧ θέλει γαμηθῆναι, μόνον ἐν κυρίῳ, τουτέστι, μετὰ σωφροσύνης μετὰ σεμνότητος. ἂν δ' ἄρα ἕληται πρὸς τὸν ἀπελθόντα τὰς συνθήκας φυλάξαι, ἀκούσεται τοὺς ἀποκειμένους αὐτῇ στεφάνους, καὶ μείζονα λήψεται προθυμίαν. μακαριωτέρα γάρ ἐστι, φησιν, ἐὰν οὕτω μείνῃ. ὁρᾷς πῶς ἅπασιν ὁ λόγος χρήσιμος, τῇ τε ἐκείνων ἀσθενείᾳ συγκαταβαίνων, καὶ ταύτας οὐκ ἀποστερῶν τῶν οἰκείων ἐπαίνων; ὅπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ γάμου καὶ ἐπὶ τῆς παρθενίας D ἐποίησε, τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ προτέρου γάμου καὶ τοῦ δευτέρου. καθάπερ γὰρ ἐκεῖ οὐκ ἀπέκλεισε τὸν γάμον, ἵνα μὴ βαρήσῃ τοὺς ἀσθενεστέρους, οὔτε ἀνάγκην ἐπέθηκεν, ἵνα μὴ τοὺς βουλομένους παρθενεύειν ἀποστερήσῃ τῶν κειμένων στεφάνων, ἀλλ' ἔδειξε μὲν, ὅτι καλὸς ὁ γάμος, ἐδήλωσε δὲ ὅτι κρείττων ἡ παρθενία· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα πάλιν ἡμῖν ἑτέρους τίθησι βαθμοὺς, δεικνὺς ὅτι μεῖζον μὲν καὶ ὑψηλότερον τὸ τῆς χηρείας, δεύτερον δὲ καὶ κατώτερον τὸ τῶν δευτέρων γάμων, τούς τε ἰσχυροτέρους καὶ μὴ μεταπηδᾶν βουλομένους ἀλείφων, καὶ τοὺς ἀσθενεστέρους οὐκ ἀφιεὶς [illegible]

A εἰπὼν γάρ, μακαριωτέρα δέ ἐστιν, ἐὰν οὕτω μείνῃ, ἵνα μὴ νομίσῃς ἀνθρώπινον εἶναι τὸν νόμον, ἀκούων, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην, ἐπήγαγε· δοκῶ δὲ κἀγὼ πνεῦμα θεοῦ ἔχειν. οὐκ ἔχεις τοίνυν εἰπεῖν, ὅτι ἀνθρωπίνη ἐστὶν ἡ γνώμη, ἀλλὰ τῆς τοῦ πνεύματος χάριτος ἡ ἀπόφασις, καὶ θεῖος ὁ νόμος. μὴ τοίνυν Παύλου νομίζωμεν εἶναι ταῦτα λέγοντος, ἀλλὰ τοῦ παρακλήτου ταῦτα νομοθετοῦντος ἡμῖν. εἰ δὲ λέγει, δοκῶ, οὐχ ὡς οὐκ ἔχων λέγει, ἀλλὰ μετριάζων καὶ συστέλλων ἑαυτόν. ὅτι μὲν οὖν μακαριωτέρα ἐστίν, εἶπε· πῶς δὲ μακαριωτέρα, οὐκ ἔτι προσέθηκεν, ἀρκοῦσαν ἀπόδειξιν δοὺς B τὸ παρὰ τοῦ πνεύματος κομίζειν τὴν ἀπόφασιν. εἰ δὲ βούλει καὶ λογισμοῖς ἐξετάσαι, πολλὴν ἀποδείξεων εὐπορίαν ἐνταῦθα εὑρήσεις· καὶ ὄψει τὴν χήραν μακαριωτέραν οὖσαν, οὐ κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον. καὶ τοῦτο αὐτὸ μάλιστα οἶδεν ὁ Παῦλος, ὃ καὶ περὶ τῶν παρθένων ἠνίξατο λέγων. παραινῶν γὰρ καὶ συμβουλεύων παρθενίαν αἱρεῖσθαι, οὕτω πως ἔλεγε· Νομίζω ὅτι καλὸν ἀνθρώπῳ τὸ οὕτως εἶναι διὰ τὴν ἐνεστῶσαν ἀνάγκην. καὶ πάλιν, Καὶ ἐὰν γήμῃ ἡ παρθένος, οὐχ ἥμαρτε, παρθένον ἐνταῦθα λέγων, οὐ τὴν ἀποταξαμένην, ἀλλὰ C τὴν ἀπειρόγαμον μόνον, καὶ μὴ γενομένην ὑπεύθυνον τῇ τῆς διηνεκοῦς παρθενίας ὑποσχέσει. θλίψιν δὲ τῇ σαρκὶ ἕξουσιν οἱ τοιοῦτοι. ἐγὼ δὲ ὑμῶν φείδομαι. ἑνὶ γὰρ καὶ ψιλῷ ῥήματι τούτῳ κατέλιπε τῷ συνειδότι τῷ ἀκροατῇ ἅπαντα ἀναλέξασθαι, τὰς ὠδῖνας, τὰς παιδοτροφίας, τὴν φροντίδα, τὰς ἀρρωστίας, τοὺς θανάτους τοὺς ἀώρους, τὰς ἀπεχθείας, τὰς φιλονεικίας, τὸ γνώμαις μυρίαις δουλεύειν, τὸ τῶν ἀλλοτρίων κακῶν ὑπεύθυνον εἶναι, τὸ μυρίας ἀναδέχεσθαι λύπας μίαν ἔχουσαν ψυχήν. ἁπάντων δὲ τούτων D ἀπαλλάττεται τῶν κακῶν ἡ τὴν ἐγκράτειαν ἑλομένη, καὶ μετὰ τῆς τῶν ἀηδῶν ἀπαλλαγῆς κατὰ τὴν μέλλουσαν ζωὴν πολὺν ἔχει κείμενον τὸν μισθόν. ταῦτ' οὖν ἅπαντα εἰδότες, σπουδάζωμεν τοῖς προτέροις ἀρκεῖσθαι γάμοις· ἂν δὲ καὶ ἐπὶ δευτέρους παρασκευαζώμεθα εἰσέρχεσθαι, μετὰ τοῦ προσήκοντος τρόπου καὶ σχήματος, μετὰ τῶν τοῦ θεοῦ νόμων. διὰ τοῦτο γὰρ εἶπεν, ἐλευθέρα ἐστὶν ᾧ θέλει γαμηθῆναι· καὶ ἐπήγαγε, μόνον ἐν κυρίῳ, ὁμοῦ καὶ ἄδειαν διδούς, καὶ τειχίζων τὴν ἄδειαν, καὶ ἐξουσίαν παρέχων,

Beatior enim eſt ſi ſic manſerit, vt ne putes humanam eſſe legem, audiens, iuxta meum conſilium, ſubdit: Opinor autem quòd & ego ſpiritum Dei habeam. Non igitur humanum conſilium eſt vel præceptum, ſed gratiæ ſpiritus ſententia ac diuina lex. Idcirco ne putemus quòd audiamus Paulum dum hæc dicit, ſed Spiritum ſanctum, qui hanc nobis legem condit. Quod verò dicit, Opinor, non quaſi neſciens dicit, ſed modeſtè agens & ſeipſum humilians. At quia beatiorem dixit, non adiecit, quomodo beatiorem, iuſta demonſtratione data hanc ſe à ſpiritu afferre ſententiam: quod ſi voles etiam rationibus exquirere, magnam demonſtrationum copiam inuenies, & videbis beatiorem eſſe viduam: non ſolùm in futuro ſæculo, ſed etiam in præſente vita. Et iſtuc ipſum maximè vidit Paulus, id quòd de virginibus inſinuauit, dicens: Admonens enim & conſulens eligendam eſſe virginitatem, ſic alibi dicebat: Opinor quòd bonum ſit homini ſic eſſe propter inſtantem neceſſitatem. Et iterum: Etiamſi nupſerit virgo, non peccauit. Virginem hîc dicens non eam quæ renunciauit, ſed eam duntaxat quæ nondum coniugium experta eſt, & non factam obnoxiam perpetuæ virginitatis promiſſione. Tribulationem autem in carne habebunt qui tales ſunt: Ego autem vobis parcō. Vno enim & breui hoc verbo reliquit cordato auditori, vt omnia colligat & expendat, dolores partus, educationes puerorum, curam, infirmitates, mortes intempeſtiuas, inimicitias, contentiones, innumeris ſeruire præceptis, alienis malis obnoxiam fieri, innumeras triſtitias in vna ſua anima recipere. Ab omnibus illis malis liberatur, quæ continentiam amplexatur, & cum liberatione à tot iniucundis, etiam in futura vita magnam repoſitam habet mercedem. Hæc igitur omnia ſcientes, ſtudeamus quidem primis nuptiis eſſe contenti. Si autem & ad ſecundas aſpiramus, fiat hoc decentiſſimo modo & habitu, nempe iuxta diuinas leges. Propter hoc enim dixit: Libera eſt, cui vult vt nubat: & ſubdidit, Tantùm in Domino: ſimul & licentiam dans, & licentiam confirmans, & poteſtatem concedens,

1. Cor. 7.

Ibidem.

Ibidem.

& poteſtati illi vndique leges ac terminos ponens: videlicet ne pollutos & corruptos viros in domum introducat mulier, & ſtuptum ſectantes, ſed cum honeſtate & modeſtia, ac pietate, vt omnia in gloriam Dei fiant. Quoniam enim ſæpius multæ mulieres prioribus viris defunctis, adulterio priùs commiſſo alios introducunt, aliæ autem alias peſſimas vias excogitarunt: propter hoc adiecit: Tantum in Domino, vt nihil horum ſecundæ nuptiæ habeant: ſic enim à criminibus liberæ eſſe poterunt. Optimum enim foret expectare defunctum, & ſeruare leges cum illo initas, continentiámque eligere, & manere cum derelictis pueris maiorem Dei beneuolentiam ſic conciliando. Et ſi quæ ſecundo nubere marito volet, cum modeſtia ac honeſtate, & decentiſſimis legibus hoc faciat, quandoquidē & hoc permittitur. Fornicatio autem ſola & adulterium prohibentur. Hanc igitur fugiamus & coniuges & cœlibes, nec confundamus vitam noſtram, vitámque agamus ridiculam, neque polluamus corpus, neque malam conſcientiam in mentem inducamus. Quomodo enim poſt conſuetudinem cum ſcortis in eccleſiam venire poteris? quomodo manus, quibus ſcortum contrectaſti, in cœlū extendere audebis? Quibus oculis intueberis amicos honeſtiores? Et quid dico amicos? etiamſi nullus conſcius ſit, tu teipſum cogetis maximè omnium rubore ac confuſione perfundere, & maximè omnium corpus proprium abominari. Nam ſi hoc non eſſet, quare ad balneum poſt peccatum illud curris? nónne quia omni luto immundiorem teipſum eſſe cenſes? Quam igitur maiorem immunditiæ tuæ probationem quæris, vel quam Deum expectas ſententiam daturum, quando tu ipſe negligens Deum, talem de factis tuis ſententiam tenes? Igitur quòd impuros ſe eſſe cenſent, valde laudo & approbo. Quod autem non rectum purificandi modum habent, imputo, & propterea reprehendo. Nam ſi corporalis macula eſſet, veriſimile eſt, quod balneorum purificationibus corpus ipſum ablueres,

A καὶ τῇ ἐξουσίᾳ πάλιν ταύτῃ ὅρους καὶ νόμους τιθεὶς πανταχόθεν· ἵνα μὴ μιαροὺς καὶ διεφθαρμένους ἄνδρας εἰς τὴν οἰκίαν εἰσαγάγῃ ἡ γυνή, ἢ τοὺς ἀπὸ τῆς σκηνῆς, ἢ τοὺς πορνείαις προστετηκότας· ἀλλὰ μετὰ σεμνότητος, μετὰ σωφροσύνης, μετὰ εὐλαβείας, ἵνα πάντα εἰς δόξαν θεοῦ γίνηται. ἐπειδὴ γὰρ πολλαὶ πολλάκις γυναῖκες, τῶν προτέρων τελευτησάντων ἀνδρῶν, μοιχευθεῖσαι πρότερον, οὕτω τοὺς ἑτέρους εἰσήγαγον, καὶ ἑτέρους τοὺς ἑτέρους μιαροὺς ἐπενόησαν, διὰ τοῦτο ἐπήγαγε, μόνον ἐν κυρίῳ· ἵνα μηδὲν τούτων ὁ δεύτερος ἔχῃ γάμος. οὕτω γὰρ δυνήσεται ἐγκλημάτων ἀπηλλάχθαι. πάντων μὲν γὰρ
B βέλτιον ἀναμένειν τὸν τετελευτηκότα, καὶ τὰς πρὸς ἐκεῖνον συνθήκας διατηρεῖν, καὶ ἐγκράτειαν αἱρεῖσθαι, καὶ τοῖς καταλειφθεῖσιν ἐπιμένειν παιδίοις, καὶ παρὰ τοῦ θεοῦ πλείονα τὴν εὔνοιαν ἐπισπάσασθαι. ἂν δὲ ἄρα τις βουληθῇ δεύτερον ἐπεισαγαγεῖν νυμφίον, μετὰ σωφροσύνης, μετὰ σεμνότητος, μετὰ τῶν προσηκόντων νόμων. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἐφεῖται, πορνεία δὲ κεκώλυται μόνον καὶ μοιχεία. ταύτην τοίνυν φεύγωμεν, καὶ οἱ γυναῖκας ἔχοντες, καὶ οἱ μὴ ἔχοντες· καὶ μὴ καταισχύνωμεν ἡμῶν τὸν βίον, μηδὲ καταγέλαστον ζῶμεν ζωήν, μηδὲ μολύνωμεν τὸ
C σῶμα, μηδὲ πονηρὸν συνειδὸς εἰς τὴν διάνοιαν εἰσαγάγωμεν. πῶς γὰρ εἰς ἐκκλησίαν ἐλθεῖν δυνήσῃ μετὰ τὴν πρὸς τὰς πόρνας ὁμιλίαν; πῶς τὰς χεῖρας εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνατεῖναι, αἷς τὴν πόρνην περιελάμβανες; πῶς κινῆσαι γλῶτταν, καὶ τῷ στόματι καλέσαι τὸν θεόν, ᾧ τὴν πόρνην ἐφίλησας; ποίοις ὀφθαλμοῖς ὄψει τῶν φίλων τοὺς σεμνοτέρους; καὶ τί λέγω τοὺς φίλους; κἂν γὰρ μηδεὶς ὁ συνειδὼς ᾖ, σὺ σαυτὸν ἀναγκασθήσῃ πρὸ πάντων ἐρυθριᾶν καὶ αἰσχύνεσθαι, καὶ πάντων μᾶλλον τὸ ἑαυτοῦ βδελύττεσθαι σῶμα. εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἦν, τίνος ἕνεκεν
D ἐπὶ βαλανεῖον μετὰ τὴν ἁμαρτίαν τρέχεις ἐκείνην; οὐκ ἐπειδὴ βορβόρου παντὸς ἀκαθαρτότερον ἑαυτὸν εἶναι νομίζεις; ποίαν ἑτέραν ζητεῖς μείζονα ἀπόδειξιν τῆς τῶν γεγενημένων ἀκαθαρσίας, ἢ τίνα τὸν θεὸν προσδοκᾷς ψῆφον οἴσειν, ὅταν ὁ πεπλημμεληκὼς σὺ τοιαύτην περὶ τῶν γεγενημένων γνώμην ἔχῃς; ὅτι μὲν οὖν ἀκαθάρτους ἑαυτοὺς εἶναι νομίζουσι, σφόδρα ἐπαινῶ καὶ ἀποδέχομαι· ὅτι δὲ οὐκ ἐπὶ τὸν προσήκοντα τῶν καθαρσίων ἔρχονται τρόπον, ἐγκαλῶ διὰ τοῦτο καὶ μέμφομαι. εἰ μὲν γὰρ σωματικὸς ὁ ῥύπος ἦν, εἰκότως τοῖς τῶν βαλανείων καθαρμοῖς ἑαυτὸν ἀπεσμήχετε·

τῶν

A τὴν δὲ ψυχὴν καταρρυπώσας καὶ ποιήσας ἀκάθαρτον, τοιοῦτον ζήτει καθάρσιον, ὃ τὴν ἐκείνης κηλῖδα ἀποσμῆξαι δυνήσεται. ποῖον δέ ἐστι τῆς τοιαύτης ἁμαρτίας τὸ βαλανεῖον; θερμαὶ δακρύων πηγαὶ, στεναγμοὶ κάτωθεν ἀπὸ καρδίας ἀνιόντες, κατάνυξις διηνεκὴς, εὐχαὶ ἐκτενεῖς, ἐλεημοσύναι, καὶ ἐλεημοσύναι δαψιλεῖς, τὸ καταγνῶσαι τῶν γεγενημένων, τὸ μηκέτι τοῖς αὐτοῖς ἐπιχειρῆσαι πράγμασιν. οὕτως ἁμαρτίας ἀποσμήχεται φύσις, οὕτως ἐκκαθαίρεται τῆς ψυχῆς ὁ ῥύπος· ὥστε ἐὰν μὴ τοιαῦτα ποιῶμεν, κἂν ἁπάσας τῶν ποταμῶν διέλθωμεν τὰς πηγὰς, οὐδὲ μικρὸν τῆς ἁμαρτίας ταύτης ὑφελέσθαι δυνησόμεθα μέρος. B τὸ μὲν οὖν ἄμεινον, μηκέτι πεῖραν λαβεῖν τῆς μυσαρᾶς ταύτης ἁμαρτίας· εἰ δ' ἄρα τις ὑποσκελίσθη ποτὲ, ταῦτα ἐπιτιθέτω τὰ φάρμακα, πρότερον ὑποσχόμενος μηκέτι τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν. ὡς ἐὰν ἁμαρτάνοντες καταγινώσκωμεν τῶν ἤδη γεγενημένων, πάλιν δὲ τοῖς αὐτοῖς ἐπιχειρῶμεν, οὐδὲν ἡμῖν ὄφελος ἔσται τῶν καθαρσίων. ὁ γὰρ ἀπολουόμενος, καὶ τῷ αὐτῷ πάλιν ἐγκυλινδούμενος βορβόρῳ, καὶ ὁ καθαιρῶν πάλιν ὅπερ ᾠκοδόμησε, καὶ οἰκοδομῶν πάλιν, ἵνα καθέλῃ, οὐδὲν κερδαίνει πλέον, ἢ τὸ περιττὰ πονεῖσθαι καὶ ταλαιπωρεῖν. C καὶ ἡμεῖς τοίνυν, ἵνα μὴ μάτην μηδὲ εἰκῇ τὴν ζωὴν ἀναλώσωμεν, τὰ πρότερα ἁμαρτήματα ἐκκαθάρωμεν, καὶ τὸν ἐπίλοιπον ἅπαντα βίον ἐν σωφροσύνῃ καὶ κοσμιότητι καὶ τῇ λοιπῇ διαγάγωμεν ἀρετῇ· ἵνα καὶ τὸν θεὸν ἔχοντες ἵλεων, τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπιτύχωμεν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

A animam autem coinquinares: talem quære purificationem, quæ illius maculam abluere poterit. Quod autem eſt illius maculæ balneum? Calidi lacrymarum fontes, gemitus è profundo cordis aſcendentes. compunctio perpetua, preces continuæ, eleemoſynæ, & eleemoſynæ largę, non vltra hæc opera attentare, condemnare quod factum. Ita pecti natura abluitur, ita expurgatur animæ macula. Atque adeò ſi hæc non fecerimus, etiamſi in omnes fluminum fontes deſcenderimus, neque paruã illius peccati partem de- B pellere poterimus. Imò quod melius, ne attentemus hoc abominabile peccatum. Si quis autem aliquando ſupplantatus fuerit, hæc ſubiiciat remedia, priùs promittens non vltra ſe in hęc prolapſurum. Sed ſi peccantes condemnauerimus quidem ea, quæ iam fecimus, iterum autem eadem attentemus, nulla erit purificationis vtilitas. Qui enim abluitur, & eodem luto iterum inquinatur: & qui demolitur iterum quod ædificauit, & qui ædificat C iterum, vt deſtruat: nihil inde lucrifacit, quàm quòd fruſtrà laborat, & ærumnoſus eſt. Igitur & nos ne in vanum & fruſtrà vitam inſumamus, priora peccata expurgemus, & quod reliquum eſt vitæ in continentia & honeſtate cæteríſque virtutibus agamus, vt & Deum miſericordem habentes regnum cœlorum aſſequamur, gratia & benignitate domini noſtri Ieſu Chriſti, cui ſit gloria in ſæcula. Amen.

Balneum animæ quale.

Εἰς τὸ ἀποστολικὸν ῥητὸν, οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοὶ, ὅτι οἱ πατέρες ἡμῶν πάντες ὑπὸ D τὴν νεφέλην ἦσαν, καὶ πάντες διὰ τῆς θαλάσσης διῆλθον.

In dictum Apoſtoli: Nolo vos ignorare fratres, quòd patres noſtri omnes ſub nube fuerunt, & omnes per mare tranſierunt.

1.Cor.10.1.

Οἱ ναῦται τοῦτο μάλιστα φιλοῦσι τοῦ πελάγους τὸ μέρος, ὅπερ ἂν λιμέσι πυκνοῖς καὶ νήσοις διειλημμένον ᾖ. τὸ μὲν γὰρ ἀλίμενον πέλαγος, κἂν γαλήνην ἔχῃ, πολὺν παρέχει τοῖς πλέουσι τὸν φόβον. ἔνθα δὲ ἂν ὦσιν ὅρμοι, καὶ ἀκταὶ, καὶ αἰγιαλοὶ πανταχόθεν ἐκτεταμένοι, μετὰ πολλῆς πλέουσι τῆς ἀσφαλείας.

Incerto interprete.

NAVTÆ eam maris partem magis amant, quæ frequentibus inſulis & portubus diuiſa eſt. Mare enim vbi portu caret, etiamſi placidum ſit, nauigantibus multum timorem incutit: vbi autem portus & littora vndequaque obuia fuerint, ibi valde ſecurè nauigatur,

etiamſi mare tempeſtatibus ſæuiat: facilè tamen, & breui ab vrgentibus malis liberari poſſunt, cum non longè abſit refugium: & eapropter non ſolùm quando prope portum nauigant, ſed & ſi multùm abſint, ingentem ab aſpectu conſolationem accipiunt. Non enim vulgariter illorum animas recreare ſolent, etiam ea quę procul videntur, vti vertices montium, exurgens fumus, & ouium greges in montibus paſcentes. Verùm, vbi portum ingrediuntur, plena tunc perfruuntur lætitia, tunc & laborem remittunt, & corpora mirè exaſperata, potabilibus oblectant aquis: egreſſique in littus, & nudis per terram ambulantes corporibus, omne nauticum tædium deponunt. Sicut autem illi hanc potiſſimùm maris amplexantur partem ob frequentes & continuas refocillationes, ſic & ego hanc anni partem præcipuè amo. Non quod liberati ſimus hyeme, neque quod æſtate perfruimur, blandè afflante Zephyro: ſed quia crebri nos excipiunt ſpiritales portus, feſti inquam ſanctorum martyrum dies. Non enim portus tam idonei ſunt ad refocillandos nautas, quàm recreantur fideles ſanctorum ſolenniis. Nautas quidem littora liberant ab inundatione, multóque impetu marinorum fluctuum: ſanctorum autem memoria fideles ad martyrum feſta confluentes, erigit à malignis ſpiritibus, immundiſque ac abſurdis cogitationibus, magna animabus eorum reddita tranquillitate. Et ſi quis vel ex publicis, vel ex priuatis negotiis mœrore obrutus aduenerit: ſtatim omni eo depoſito, & leuior, & placidior abit. Non vnum quidem deponens, neque ampluſtra ſuſpendens, ſed diſſoluens importabile & multiplex onus ſecularis triſtitiæ, & multam in anima ſua lætitiam excipiens. Horum omnium teſtes eſtis, qui beati Barlaam præmiis heri oblectati, & magna alacritate huc feſtinantes, abluiſtis ſecularium curarum ſudorem. Iterúmq; domum leues auditis noſtris ſermonibus conceſſiſtis. Ecce & aliorum martyrum alia accedit feſtiuitas.

Feſta ſanctorum cũ portubus collata.

Hi ſermones non extãt apud nos.

κἂν γὰρ βραχὺ διεγερθεῖσαν τὴν θάλασσαν ἴδωσι, δι' ὀλίγου τὴν καταφυγὴν ἔχοντες, ταχίστην καὶ εὔκολον τῶν ἐπικειμένων κακῶν ἀπαλλαγὴν εὑρέσθαι δύναιντ' ἄν. διὰ δὴ ταῦτα, οὐχ ὅταν πλησίον λιμένος ἐλαύνωσι μόνον, ἀλλὰ κἂν πόῤῥωθεν ὦσι, πολλὴν καὶ ἀπὸ τῆς ὄψεως ταύτης παράκλησιν δέχονται. οὐ γὰρ, ὡς ἔτυχεν, αὐτῶν τὰς ψυχὰς ἀνακτᾶσθαι πέφυκε καὶ ὄρους κορυφὴ φαινομένη πόῤῥωθεν, καὶ καπνὸς ἀναθρώσκων, καὶ προβάτων ποίμνια παρὰ τὴν ὑπώρειαν νεμόμενα. ἐπειδὰν δὲ καὶ εἰς αὐτὸ τοῦ λιμένος τὸ στόμα ἔλθωσιν, ὁλόκληρον καρποῦνται τὴν εὐφροσύνην. τότε καὶ κώπην ἀποτίθενται, καὶ τὰ σώματα ὑπὸ τῆς ἅλμης τετραχυμένα ποτίμοις περικλύζουσιν ὕδασι, καὶ εἰς τὸν αἰγιαλὸν ἐξελθόντες, καὶ τῇ γῇ μικρὸν ὁμιλήσαντες γυμνοῖς τοῖς σώμασι, πᾶσαν τὴν ἀπὸ τῆς ναυτιλίας ἀποτίθενται ταλαιπωρίαν. ὥσπερ οὖν ἐκεῖνοι τοῦτο μάλιστα τῆς θαλάσσης ἀσπάζονται τὸ μέρος διὰ τὰς πυκνὰς ταύτας καὶ συνεχεῖς ἀναπαύσεις· οὕτω δὴ καὶ ἐγὼ ταύτην μάλιστα φιλῶ τὴν ὥραν, οὐκ ἐπειδὴ χειμῶνος ἀπηλλάγμεθα, οὐδὲ ἐπειδὴ θέρους ἀπολαύομεν, ζεφύρου λιγυρὰ πνέοντος· ἀλλ' ἐπειδὴ τοὺς πνευματικοὺς λιμένας ἔχομεν συνεχῶς διαδεχομένους ἡμᾶς, τῶν ἁγίων μαρτύρων λέγω τὰς πανηγύρεις. οὐ γὰρ οὕτως οἱ λιμένες πλωτῆρας, ὡς αἱ τῶν ἁγίων τούτων ἑορταὶ τοὺς πιστοὺς ἀνακτᾶσθαι πεφύκασιν. ἐκείνους μὲν γὰρ θαλαττίων κυμάτων ἐμβολῆς, καὶ ἐρεσίας μακρᾶς ἀπαλλάττουσι λιμένες. τοὺς δὲ εἰς πανήγυριν μαρτύρων ἀπαντῶντας, πνευμάτων πονηρῶν καὶ ἀκαθάρτων, λογισμῶν ἀτόπων, πολλῆς τῆς ἐν ψυχῇ γινομένης ζάλης, ἡ τῶν ἁγίων μνήμη τούτων ἐξαρπάζειν εἴωθε, κἂν ἐκ τῶν πολιτικῶν, κἂν ἐκ τῶν οἰκιακῶν πραγμάτων ἀθυμίαν τινὰ ἐπισυρόμενος εἰσέλθῃ, πᾶσαν αὐτὴν ἀποθέμενος, οὕτως ἄπεισι, καὶ ῥᾴων γίνεται καὶ κουφότερος, οὐχὶ κώπην ἀποτιθέμενος, οὐδὲ οἴακας ἐξανιστάμενος, ἀλλὰ τὸ δυσβάστακτον καὶ ποικίλον τῆς βιωτικῆς λύπης φορτίον διαλύων, καὶ πολλὴν τῇ ψυχῇ δεχόμενος τὴν εὐφροσύνην. καὶ τούτων ἁπάντων μάρτυρες ὑμεῖς, οἱ τοῖς ἄθλοις τοῦ μακαρίου Βαρλαὰμ χθὲς ἐντρυφήσαντες, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἀδείας εἰς τὸν ἐκείνου σκιρτήσαντες λειμῶνα, καὶ τὴν ἅλμην τῶν βιωτικῶν φροντίδων ἀπολουσάμενοι, καὶ κοῦφοι οἴκαδε ἀπὸ τῶν ἐκείνου διηγημάτων ἀναχωρήσαντες. ἀλλ' ἰδοὺ καὶ ἑτέρων μαρτύρων προσελαύνει πάλιν πανήγυρις.

ἕως ἂν οὖν εἰς τὸν ἐκείνων λιμένα φθάσωμεν, A φέρε δὴ μιμησώμεθα τοὺς πλωτῆρας· καὶ καθάπερ ἐκεῖνοι τὸ πέλαγος πλέοντες ᾄδουσι, τῇ ᾠδῇ τὸν πόνον παραμυθούμενοι· οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς, ἕως εἰς τὸν ἐκείνων φθάσωμεν λιμένα, λόγους τινὰς πνευματικοὺς πρὸς ἀλλήλους κινήσωμεν, τὸν μακάριον Παῦλον τῆς καλῆς ταύτης ὁμιλίας ἡγεμόνα ποιησάμενοι, καὶ ἣν ὥσπερ ἂν αὐτὸς κελεύσῃ, ταύτην ἑπόμενοι. ποίαν οὖν ἕπεσθαι κελεύει; τὴν διὰ τῆς ἐρήμου, καὶ τῶν ἐκεῖ συμβάντων ὁδόν. καὶ γὰρ ἠκούσατε σήμερον αὐτοῦ βοῶντος, καὶ λέγοντος· οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, ὅτι οἱ πατέρες ἡμῶν πάντες ὑπὸ τὴν νεφέλην ἦσαν, B καὶ πάντες διὰ τῆς θαλάσσης διῆλθον, καὶ πάντες εἰς τὸν Μωυσῆν ἐβαπτίσαντο, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ βρῶμα πνευματικὸν ἔφαγον, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πόμα πνευματικὸν ἔπιον. ἔπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας, ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός. ἀλλ' οὐκ ἐν τοῖς πλείοσιν αὐτῶν εὐδόκησεν ὁ θεός· κατεστρώθησαν γὰρ ἐν τῇ ἐρήμῳ. ταῦτα δὲ τύποι ἡμῶν ἐγενήθησαν εἰς τὸ μὴ εἶναι ἡμᾶς ἐπιθυμητὰς κακῶν, καθὼς κἀκεῖνοι ἐπεθύμησαν· μηδὲ εἰδωλολάτρας γίνεσθαι, καθώς τινες αὐτῶν, ὥσπερ γέγραπται· ἐκάθισεν ὁ λαὸς φαγεῖν καὶ πιεῖν, καὶ C ἀνέστησαν τοῦ παίζειν· μηδὲ πορνεύωμεν, καθώς τινες αὐτῶν ἐπόρνευσαν, καὶ ἔπεσον ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ εἰκοσιτρεῖς χιλιάδες· μηδὲ ἐκπειράζωμεν τὸν Χριστόν, καθώς τινες αὐτῶν ἐπείρασαν, καὶ ὑπὸ τῶν ὄφεων ἀπώλοντο· μηδὲ γογγύζωμεν, καθώς τινες αὐτῶν ἐγόγγυσαν, καὶ ἀπώλοντο ὑπὸ τοῦ ὀλοθρευτοῦ. καὶ δοκεῖ μὲν εἶναι σαφῆ τὰ λεγόμενα, παρέχει δέ τινα διαπόρησιν οὐ τὴν τυχοῦσαν τοῖς προσέχουσι. καὶ γὰρ ἄξιον ζητῆσαι πρῶτον, τίνος ἕνεκεν τῆς παλαιᾶς αὐτὸς ἐμνημόνευσεν ἱστορίας, ἐκ ποίας ἀκολουθίας περὶ εἰδωλοθύτων διαλεγόμενος εἰς D ταύτην ἐνέπεσε τὴν διήγησιν, τὰ ἐπὶ τῆς ἐρήμου φέρων εἰς μέσον. οὐ γὰρ ἁπλῶς, οὐδὲ ὡς ἔτυχεν, ὁ μακάριος ἐκεῖνος φθέγγεται, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς ἀκολουθίας, καὶ ἀκριβῶς διατηρῶν πανταχοῦ τῶν ὑπ' αὐτοῦ λεγομένων τὴν συμφωνίαν. τίνος οὖν ἕνεκεν, καὶ πόθεν εἰς ταύτην ἐνέπεσε τὴν ἱστορίαν; ἐπετίμα τοῖς ἁπλῶς καὶ ἀνεξετάστως εἰς τὰ εἴδωλα εἰσιοῦσι, καὶ μιαρᾶς ἀπογευομένοις τραπέζης, καὶ εἰδωλοθύτων ἁπτομένοις· καὶ δείξας, ὅτι διπλῆν ἀπὸ τοῦ πράγματος ὑπομένουσι βλάβην, τούς τε ἀσθενεῖς πλήττοντες,

Igitur vt ad illorum portum feſtinemus, agè nautas imitemur: & ſicut illi nauigantes pelagus cantant, cantu laborem mulcentes: ſic & nos donec ad illorum portum veniamus, ſpiritales quoſdam inter nos conferamus ſermones. Beatum Paulum ducem eius colloquij habentes, quorſum ille iuſſerit, ſequamur. Et quò nos ſequi iubet? per eremum, & viam miraculorum quæ in eremo contigerunt. Audite enim ipſum hodie clamantem, & dicentem: *Nolo enim vos ignorare fratres, quòd patres noſtri omnes ſub nube erant, & omnes per Moſem* (Num. 9. Exod. 13. & 14.) *baptizati ſunt in nube & mari, & omnes eandem eſcam ſpiritalem comederunt, & omnes eundem potum ſpiritalem biberunt. Biberunt enim de ſpiritali, quæ illos comitabatur, petra: petra vero fuit Chriſtus. Sed plures illorum non approbauit Deus, proſtrati enim ſunt in deſerto: hæc autem figuræ noſtri fuère. Ne nos ſimus concupiſcentes rerum malarum, quemadmodum & illi cupierunt. Neque ſimulachrorum ſitis cultores, ſicut quidam illorum. Quemadmodum ſcriptum eſt: Sedit populus vt ederet & biberet, & ſurrexerunt ad ludendum.* (Exod. 32.) *Neque ſtupris inquinemur, ſicut quidam illorum ſtupris polluti ſunt, & conciderunt vno die viginti duo millia, Neque tentemus Chriſtum, ſicut quidam illorum tentauerunt, & à ſerpẽtibus extincti ſunt. Neque murmuretis, ſicut & quidam illorum murmurauerunt, & extincti ſunt ab exterminatore.* Videntur quidem hæc quæ dicta ſunt manifeſta, diligenter tamen attendentibus dubitationem adferunt haud vulgarem: etenim primùm interrogatur, quare veteris hiſtoriæ meminit, & qua conſequentia, cùm de his diſputarit quæ idolis ſint immolata, in hanc narrationem incidit, afferens in medium quæ in eremo contigerunt. Non ſimpliciter, neque fortuitò beatus ille loquitur, ſed magna conuenientia & proportione, qui dicta eius obſeruat, cohærere videt vndique. Quare ergo, & vnde in hanc incidit hiſtoriã? Increpabat eos qui temerè & non requiſiti ad idola ingrediuntur, pollutã comedentes menſam, & tangentes idolothyta. Et cùm oſtendiſſet quòd duplex damnum illi inde ſuſtinerent (nam & infirmiores offendebant,

& ipſi dæmoniorum participes erant: & cùm per prædicta ſatis ſpiritus eorum humiliaſſet & docuiſſet, oſtendit fidelem ſpectare non ſolùm quæ ſua ſunt debere, ſed & quæ multorum) volens ipſis timorem incutere, *Cur hiſtoriam proponat Paulus.* veterem hiſtoriam eis recenſet, ſiquidem & illi magna de ſe ſentiebãt, quaſi fideles & ab errore liberati, & ſcientiam aſſecuti: & ineffabilium ſacramentorum participes facti, necnon & ad regnum cœlorum vocati. Volens egò declarare, quòd illorum nulla ſit vtilitas, niſi adſit & vita tãtæ gratiæ reſpondens, ex veteri hiſtoria ipſos erudit: inſuper etiam hoc multiplicem in ſe quæſtionem complectitur. Cur non potius per verba Chriſti in Euangelio poſita cum ipſis diſputat? Cur non meminit gehennæ, & externarum tenebrarum, & venenati vermis, & perpetuorum vinculorum, & ignis præparati diabolo, & ſtridoris dentium, & aliorum indicibilium ſuppliciorum? terrere enim volens, hoc facere debebat non ab iis, quę in eremo contigerunt. Nam illi licèt puniti ſint, mitiùs tamen & temporaliter, & vno tantùm die: iſti autem immortalibus & multò grauioribus ſuppliciis. Quare ergo non inde ipſos terruit, neque Chriſti verba recẽſuit? Poterat enim dicere ad læſos: Nolim vos ignorare fratres, quales Chriſtus poſuit leges aduerſus eos, qui fidem quidem habent, vitam autem optimam non præ ſe ferunt. Etenim homines qui miracula operati ſunt, & futura prædixerunt, regno cœlorum eii- *Matth. 7.* ciebat, dicens: Multi dicent mihi in die ipſa, Domine domine, nónne in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo prophetauimus, & virtutes multas fecimus? & tunc confitebor ipſis: Diſcedite à me, non noui vos, qui operamini iniquitatem. Et virgines quidem non propter fidem & dogmata, ſed propter peruerſam vitam, & immiſericordiam, & crudelitatem *Ibid. 22.* arguit, & thalamo excluſit: & eum qui indutus erat ſordido amiculo, propterea vinctum eiecit, non quia non habebat recta dogmata, ſed quia vitã ſordidam & impuram.

A καὶ αὐτοὶ κοινωνοὶ δαιμόνων γενόμενοι, καὶ καταστείλας αὐτῶν ἱκανῶς τὰ φρονήματα διὰ τῶν ἔμπροσθεν εἰρημένων, καὶ παιδεύσας, ὅτι δεῖ τὸν πιστὸν μὴ τὸ ἑαυτοῦ βλέπειν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ τῶν πολλῶν, βουλόμενος αὐτοῖς ἐπιτεῖναι τὸν φόβον, παλαιῶν αὐτοὺς ἀναμιμνήσκει διηγημάτων. ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνοι μέγα ἐφρόνουν, ὡς πιστοὶ, καὶ πλάνης ἀπαλλαγέντες, καὶ γνώσεως καταξιωθέντες, καὶ τῶν ἀπορρήτων κοινωνήσαντες μυστηρίων, καὶ πρὸς βασιλείαν οὐρανῶν κληθέντες, δεῖξαι θέλων, ὅτι τούτων ὄφελος οὐδὲν, ἂν μὴ πολιτεία προσῇ συμφωνοῦσα τῇ τοσαύτῃ χάριτι, ἐκ παB λαιᾶς αὐτοὺς παιδεύει ἱστορίας. ἀλλὰ καὶ τοῦτο αὐτὸ πάλιν πολλῆς γέμει ζητήσεως. τίνος ἕνεκεν οὐκ ἀπὸ τῶν τοῦ Χριστοῦ ῥημάτων αὐτοῖς διαλέγεται τῶν ἐν εὐαγγελίῳ κειμένων, οὐδὲ γεέννης αὐτοὺς ἀναμιμνήσκει καὶ σκότους ἐξωτέρου, καὶ σκώληκος ἰοβόλου, καὶ δεσμῶν ἀθανάτων, καὶ πυρὸς τοῦ ἡτοιμασμένου τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, καὶ τοῦ βρυγμοῦ τῶν ὀδόντων, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἀπορρήτων κολάσεων; εἰ γὰρ φοβῆσαι ἐβούλετο, ἀπὸ τῶν μειζόνων τοῦτο ποιῆσαι ἔδει, οὐκ ἀπὸ τῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ C εἰ καὶ ἐκολάσθησαν, ἀλλ' ἡμερώτερον καὶ προσκαίρως, καὶ ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ· οὗτοι δὲ ἀθάνατα μέλλουσι τιμωρεῖσθαι καὶ χαλεπώτερα. τίνος οὖν ἕνεκεν οὐκ ἐκεῖθεν αὐτοὺς ἐφόβησεν, οὐδὲ ἀνέμνησε τῶν τοῦ Χριστοῦ ῥημάτων; καὶ γὰρ ἠδύνατο λέγειν πρὸς αὐτούς· οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοὶ, οἵους ὁ Χριστὸς ἔθηκε νόμους περὶ τῶν πίστιν μὲν ἐχόντων, βίον δὲ ἄριστον οὐκ ἐπιδεικνυμένων. καὶ γὰρ θαύματα ποιήσαντας ἀνθρώπους, καὶ προφητείαν ἐπιδεικνυμένους ἐξέβαλε τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, λέγων· πολλοὶ ἐροῦD σί μοι ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, κύριε, κύριε, οὐ τῷ σῷ ὀνόματι δαιμόνια ἐξεβάλομεν, καὶ τῷ σῷ ὀνόματι προεφητεύσαμεν, καὶ δυνάμεις πολλὰς ἐποιήσαμεν; καὶ τότε ὁμολογήσω αὐτοῖς, ὑπάγετε ἀπ' ἐμοῦ, οὐκ οἶδα ὑμᾶς, οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν. καὶ τὰς παρθένους δὲ οὐχ ὑπὲρ πίστεως ἐγκαλῶν καὶ δογμάτων, ἀλλ' ὑπὲρ βίου διεφθαρμένου καὶ ἀπανθρωπίας καὶ ὠμότητος, ἀπέκλεισε τοῦ νυμφῶνος· καὶ τὸν τὰ ῥυπαρὰ ἐνδεδυμένον ἱμάτια διὰ τοῦτο δεδεμένον ἐξέβαλεν, οὐκ ἐπειδὴ δόγματα οὐκ εἶχεν ὀρθὰ, ἀλλ' ἐπειδὴ βίον ῥυπαρὸν καὶ ἀκάθαρτον·

A καὶ τοὺς ἐκέλευσεν εἰς τὸ πῦρ ἀπενεχθῆναι τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, οὐ διὰ τοῦτο ἔπεμψεν ἐκεῖ ὅτι τῆς πίστεως ἦσαν ἐκπεπτωκότες, ἀλλ' ὅτι οὐδέποτε οὐδένα ἠλέησαν. τούτων πάντων, καὶ τῶν τοιούτων αὐτοὺς ἀναμνῆσαι ἠδύνατο, καὶ εἰπεῖν· οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοὶ, ὅτι οὗτοι πάντες καὶ βαπτίσματος ἔτυχον, καὶ μυστηρίων ἐκοινώνησαν, καὶ πίστιν πολλὴν ἐπεδείξαντο, καὶ γνῶσιν εἶχον ἀπηρτισμένην· ἀλλ' ὅτι βίον οὐ παρέσχον τῇ πίστει συνᾴδοντα, τῆς βασιλείας ἐξεβλήθησαν, καὶ τῷ πυρὶ παρεδόθησαν. τίνος οὖν ἕνεκεν οὐ ταῦτα εἶπεν, ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἀφεὶς, οὕτω πως φησὶν, οὐ θέλω δὲ B ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοὶ, ὅτι οἱ πατέρες ἡμῶν πάντες ὑπὸ τὴν νεφέλην ἦσαν, καὶ τὰ Μωυσέως αὐτοὺς ἀναμιμνήσκων, τὰ ἐπὶ τῆς χάριτος τέως σιγήσας; οὐχ ἁπλῶς, οὐδὲ ἄνευ λόγου τινὸς τοῦτο ποιεῖ· πολλῆς γὰρ σοφίας ἦν πεπληρωμένος. ἀλλὰ τί δήποτε, καὶ διὰ τί; δυοῖν ἕνεκα τούτοιν· ὁμοῦ τε αὐτῶν βουλόμενος καθάψασθαι μᾶλλον, καὶ δεῖξαι τῆς παλαιᾶς διαθήκης πρὸς τὴν καινὴν πολλὴν οὖσαν τὴν συγγένειαν. ἐπεὶ γὰρ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, οἱ μὲν τῇ γεέννῃ διαπιστοῦσι, καὶ οὐδὲ εἶναι κόλασιν νομίζουσιν, ἀλλὰ τὸν θεὸν C ἁπλῶς ἕνεκεν φόβου καὶ σωφρονισμοῦ ταῦτ' ἠπειληκέναι, σκώληκα τὸν ἀτελεύτητον, τὸ πῦρ τὸ ἄσβεστον, τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, τοῖς δὲ παρελθοῦσιν οὐκ ἔχουσιν ἀπιστῆσαι (τὰ γὰρ γεγενημένα πῶς ἄν τις δύναιτο λέγειν μὴ γενέσθαι; τοῖς μὲν γὰρ οὐδέπω φανεῖσιν, οὐδὲ εἰς ἔργον ἐξελθοῦσιν εἰσὶ πολλοὶ οἱ διαπιστοῦντες, τοῖς δὲ γεγενημένοις καὶ τέλος εἰληφόσι, κἂν μυριάκις τις ἀδιόρθωτος ᾖ καὶ ἀγνώμων, οὔτε, εἰ βουληθείη, δυνήσεταί ποτε ἀπιστεῖν) ἀπὸ τῶν σφόδρα ὡμολογημένων, καὶ τέλος ἐχόντων, καὶ ὧν πολλὰ μένει τὰ λείψανα, βού- D λεται αὐτοὺς πιστώσασθαι περὶ τῆς τοῦ θεοῦ δικαιοκρισίας, μονονουχὶ λέγων· εἰ μὴ νομίζεις εἶναι γέενναν, μηδὲ τιμωρίαν καὶ κόλασιν, ἀλλ' ἁπλῶς τὸν θεὸν ἠπειληκέναι, τὰ παρελθόντα ἀναλογισάμενος, καὶ τοῖς μέλλουσι πίστευε. εἰ γὰρ ὁ αὐτός ἐστι θεὸς, ὁ καὶ τὰ πρότερα, καὶ τὰ νῦν οἰκονομῶν, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς παλαιᾶς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς χάριτος, ὥσπερ οὖν καὶ ἔστιν ὁ αὐτὸς, ποῖον ἂν ἔχοι λόγον, ἐκείνους μὲν ἁμαρτάνοντας κολάσαι καὶ τιμωρήσασθαι, ἡμᾶς δὲ ταῦτα, καὶ πολλῷ χαλεπώτερα ἐκείνων πράττοντας ἀτιμωρήτους ἀφεῖναι;

Et quare iuſſit in ignem indrudi diabolo præparatum? Non ideo eo miſit, quia fide exciderant, ſed quia nullius miſerti erant. Horum omnium & talium memoriam potuit facere, & dicere: Non volo vos ignorare fratres, quòd illi omnes & baptiſmum aſſecuti ſunt, & participes ſanctorum facti: & communicarunt myſteriis, & fidem multam oſtenderunt, & perfectam habuerunt ſcientiam: ſed quia vitam fidei conſonam non egerunt, regno eiecti, & igni traditi ſunt. Quare igitur hæc non dixit? ſed omiſſis iſtis omnibus, ſic fermè ait: Nolo autem vos ignorare fratres, quòd patres noſtri omnes ſub nube fuerunt: & commemoratis Moſaïcis, obticuit ea quæ ſub gratia dicuntur? Non ſimpliciter, neque abſque ratione hoc facit: Magna enim præditus erat ſapientia. Sed quidnam ait, & propter quid? Volebat oſtendere, idem duobus illis teſtamentis tradi, & magnam cognationem veteris & noui teſtamenti. Quandoquidem multi ſunt homines, qui gehennam eſſe non credunt, & neque eſſe ſupplicium: ſed Deum ſimpliciter minari vermem immortalem & ignem inextinguibilem, & tenebras externas incutiendæ formidinis & eruditionis cauſa: ſed non poſſunt fidem præteritis abnegare. Nam quæ facta ſunt, quo pacto poſſet quis dicere non fuiſſe facta? Nam his quidem quæ nondum apparuerunt, neque in opus proceſſerunt, multi fidem non habent: iis autem quæ facta ſunt, etiam qui valde incorrigibilis, & reprobæ mentis, neque ſi vellet, poterit non credere, eo quòd valde confeſſa ſint, & finem ſortita, eorúmque multæ ſuperſint reliquiæ. Vult igitur eos non vacillare in fide, iuſto Dei de iudicio, quaſi diceret: ſi putas non eſſe gehennam neque pœnam & ſupplicium, ſed Deum ita ſimpliciter eſſe minatum, animo repete quæ præterita ſunt, & futura crede. Nam ſi idem eſt Deus, qui & priùs & quæ nunc ſunt gubernat, & tam ea quæ ad veterem legem, quàm ea quæ ad gratiam pertinent: cùm igitur idem ſit, qua ratione conſtabit, illos quidem peccantes puniri, nos verò hæc & multò grauiora illis admittentes impunitos relinqui?

Vtriuſque teſtamenti affinitas.

Rogo igitur, fornicatíne ſunt Iudæi, & puniti ſunt? Obmurmurauerunt, & puniti ſunt? neceſſarium omnino fuerit confiteri. Quomodo igitur animaduertet in illos, te autem eadem committentem deſpiciet? non eſt rationi conſonum. Sed non dediſti hîc pœnam, propterea magis crede gehennam eſſe & ſupplicium, quia pœnam hic non dediſti. Nam ſi in futuram vitam non eſſet ſupplicium repoſitum, nequaquam impunitus manſiſſes, qui auſus eadem es quæ priores illi. Tu ergo ſi reprehendis laſciuum aliquem & diſſolutum, multæq; intemperantiæ, & dicit ad te quòd & ſint fabulæ, & non ſit ſupplicium neque gehenna, ſed ſolùm Deus terrere voluerit: dic ad ipſum, ſi non credis futura, quoniam non apparent neque euenerunt, neque ante oculos noſtros ſita ſint: non tamen eſt poſſibile fidem abnegare iis quæ facta ſunt, & quæ finem ſortita. Cogita Sodomam & Gomorrham, regio illa propter nullum aliud peccatum tantum luit ſupplicium, quàm quòd illius ciues illicitos induxêre coitus, & illicitos amores, & leges naturæ radicitus ſubuertêre. Qua igitur ratione conſtabit Deum, qui nunc idem eſt, qualis tunc erat, illos quidem cùm peccarent, abſque omnia venia puniiſſe, te autem qui poſt illos peccaſti, tantò maiori ſupplicio dignum, quantò maiorem ſortitus es gratiam, & emendatus illorum ſuppliciis nihil profeciſti, impunitum relinquere? Et propterea Paulus nihil iam de gehenna dicit: quia multis futura parum credita ſunt ab eis quæ iam contigerunt, & de quibus ſufficienti fide inſtructi ſunt, ipſos erudire vult. Iam licèt futura ſint terribiliora, imperfectis tamen hominibus præterita magis credibilia ſunt, vnde & ipſa futuris magis terrere ſolet: propterea & hîc eis diſſerit ea, quæ nec valde impudens inficiari, vel derogare fidem poſſit Inſuper Marcioni, & omnibus qui eodem laborant morbo, intempeſtiuam plagam infert. Nam ſi non eſt idem Deus veteris & nouæ, qui & tunc legem ſtatuit, & hęc facturus eſt, ſuperfluè mihi narras hæc ô Paule, & nullum timorem auditoribus infers.

Gen. 19.

A ἐρωτῶ τοίνυν· ἐπόρνευσαν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ οὐκ ἐκολάσθησαν; ἐγόγγυσαν, καὶ ἐτιμωρήθησαν; ἀνάγκη πᾶσα ὁμολογῆσαι. πῶς οὖν ὁ τιμωρησάμενος ἐκείνους, σὲ τὰ αὐτὰ τολμῶντα περιόψεται, οὐκ ἂν ἔχοι λόγον. ἀλλ' οὐκ ἔδωκας δίκην ἐνταῦθα; διὰ τοῦτο μάλιστα πίστευε γέενναν εἶναι καὶ κόλασιν, ἐπειδὴ δίκην ἐνταῦθα οὐκ ἔδωκας. Εἰ γὰρ μὴ ἔμελλέ τις ἀποκεῖσθαι μετὰ ταῦτα τιμωρία, οὐκ ἂν τοιαῦτα τοῖς προτέροις τολμήσας, ἀτιμώρητος ἔμεινας, καὶ σὺ τοίνυν ὅταν λάβῃς τινὰ χαῦνον, καὶ διαλελυμένον, καὶ πολλὴν ἀσέλγειαν ἐπιδεικνύμενον, καὶ λέγῃ πρὸς σέ, ὅτι B μῦθος ταῦτά ἐστιν, οὐκ ἔστι κόλασις, οὔτε γέεννα, ἀλλ' ἁπλῶς ὁ θεὸς ἠπείλησε φοβῆσαι βουλόμενος, λέγε πρὸς αὐτὸν ἄνθρωπε, τοῖς μέλλουσιν ἀπιστεῖς, ἐπειδὴ μὴ φαίνεται, μηδὲ εἰς μέσον ἦλθε, μηδὲ ὑπὸ τοῖς ὀφθαλμοῖς κεῖται τοῖς ἡμετέροις· μὴ ἐπὶ τοῖς γεγενημένοις καὶ τέλος εἰληφόσι δυνατὸν ἀπιστῆσαί τινα; ἐννόησόν μοι τὰ Σόδομα καὶ τὰ Γόμορρα. ἐκείνη δὲ χώρα δι' οὐδεμίαν ἑτέραν ἁμαρτίαν τοσαύτην ἔδωκε δίκην, ἢ ὅτι παρανόμους εἰσήγαγον μίξεις οἱ τὰς πόλεις οἰκήσαντες ἐκείνας, καὶ ἀθέσμους ἔρωτας, C καὶ τοὺς τῆς φύσεως νόμους ἐκ βάθρων ἀνέτρεψαν. πῶς οὖν ἂν ἔχοι λόγον, τὸν θεὸν, τὸν αὐτὸν ὄντα καὶ τότε καὶ νῦν, ἐκείνους μὲν ἁμαρτάνοντας κολάσαι χωρὶς συγγνώμης ἁπάσης, σὲ δὲ τὸν μετ' ἐκείνους ἁμαρτάνοντα, τὸν πολλῷ μείζονος ὄντα τιμωρίας ἄξιον καὶ κολάσεως, ὅσῳ καὶ χάριτος ἀπήλαυσας, καὶ οὐδὲ ταῖς ἐκείνων σωφρονισθεὶς τιμωρίαις, ἀτιμώρητον ἀφεῖναι; διὰ δὴ ταῦτα καὶ Παῦλος οὐδὲν περὶ γεέννης τέως εἰπὼν, ἐπειδὴ πολλοῖς τὰ μέλλοντά ἐστιν ἄπιστα, ἀπὸ τῶν ἤδη συμβάντων, καὶ ὧν ἱκανὴν εἶχον πίστιν, D αὐτοὺς σωφρονίσαι βούλεται, εἰ γὰρ καὶ φοβερώτερα τὰ μέλλοντα, ἀλλὰ τοῖς ἀτελεστέροις τῶν ἀνθρώπων τὰ παρελθόντα πιστότερα, καὶ ταῦτα μᾶλλον αὐτοὺς ἐκείνων φοβεῖν εἴωθε. διὰ ταῦτα ἐντεῦθεν αὐτοῖς διαλέγεται, οἷς οὐδὲ τὸν σφόδρα ἀναίσχυντον ἀπιστῆσαι δυνατὸν ἦν. ὁμοῦ δὲ καὶ Μαρκίωνι καὶ Μανέντι καὶ πᾶσι τοῖς τὰ αὐτὰ ἐκείνοις νοσοῦσι καιρίαν δίδωσι τὴν πληγήν. Εἰ γὰρ μὴ ἔστιν ὁ αὐτὸς θεὸς τῆς παλαιᾶς, καὶ τῆς καινῆς, ὁ καὶ ἐκεῖ νουθετήσας, καὶ ταῦτα μέλλων διατυποῦν, περιττῶς μοι ταῦτα λέγεις, ὦ Παῦλε, καὶ φόβον οὐδένα τοῖς ἀκροαταῖς ἐντίθης.

δύναται γὰρ ὁ ἀκούων λέγειν, ὅτι εἰ ἕτερος ἐκεῖνός ἐστι θεὸς, καὶ ἕτερος οὗτος, οὐ πάντως οὗτος κατὰ τὴν ἐκείνου κρινεῖ γνώμην, οὐδὲ τοῖς αὐτοῖς πείθεται νόμοις. τί γὰρ, εἰ τῷ τῆς παλαιᾶς θεῷ πάντας ἔδοξε κολάσαι καὶ τιμωρήσασθαι; τί μορμολύττεις καὶ ἐκφοβεῖς; ἕτερον ἔχω δεσπότην τὸν μέλλοντά με κρίνειν. ὥστε εἰ ἕτερος ἦν ὁ τῆς παλαιᾶς, καὶ ἕτερος ὁ τῆς καινῆς, τοὐναντίον, ἢ περ ἐβούλετο, ὁ Παῦλος ἐποίησεν. οὐ γὰρ μόνον οὐκ ἐφόβησε τὸν ἀκούοντα, ἀλλὰ καὶ πάσης ἀγωνίας καὶ δέους ἀπήλλαξεν· ὅπερ οὐδὲ τῶν τυχόντων ἀνθρώπων καὶ σφόδρα ἀνοήτων τις ἔπραξεν ἄν, μήτιγε Παῦλος ὁ τοσαύτης γέμων σοφίας. ὅθεν δῆλον, ὅτι εἷς καὶ ὁ αὐτός ἐστι θεὸς, ὁ καὶ τοὺς Ἰουδαίους ἐπὶ τῆς ἐρήμου καταστρώσας, καὶ ἡμῶν τοὺς ἁμαρτάνοντας κολάζειν μέλλων. οὐ γὰρ, εἰ μὴ εἷς ἦν (πάλιν γὰρ τὸ αὐτὸ ἐρῶ) ἀπὸ τῶν ἤδη γεγενημένων παρ' ἐκείνου, καὶ περὶ τῶν μελλόντων ἡμᾶς ἐφόβει· ἐπειδὴ δὲ ὁ αὐτός ἐστιν, ἀναντίρρητον εἰσήγαγεν αὐτοῖς τὴν περὶ τῆς τιμωρίας προσδοκίαν, δεικνὺς ὅτι δεδοικέναι χρὴ καὶ φοβεῖσθαι. οὐ γὰρ ἂν ὁ τοὺς πατέρας ἡμῶν κολάσας ἁμαρτάνοντας, ἡμῶν φείσεται τὰ αὐτὰ πλημμελούντων. ἄξιον δὲ ἐπ' αὐτὴν τὴν ἀρχὴν ἐλθεῖν τοῦ διηγήματος, καὶ ἑκάστην διερευνήσασθαι ῥῆσιν μετ' ἀκριβείας ἁπάσης. οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί. τοὺς μαθητὰς ἀδελφοὺς ἐκάλεσεν, οὐκ ἀπὸ τοῦ τῆς ἀξίας, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοὺς προσαγορεύων ὀνόματος. ᾔδει γὰρ, ᾔδει σαφῶς, ὅτι ταύτης ἴσον οὐδὲν, καὶ τὸ μέγιστον τῆς ἀξίας εἶδος, τὸ τῆς ἀγάπης εἶδός ἐστι. τοῦτο δὲ πρῶτον καὶ ἡμεῖς ζηλώσωμεν. κἂν σφόδρα καταδεέστεροί τινες ἡμῶν ὄντες, τοῖς τῆς θεραπείας αὐτοὺς καλῶμεν ὀνόμασι, μὴ μόνον ἐλευθέρους, ἀλλὰ καὶ δούλους, μὴ μόνον πλουσίους, ἀλλὰ καὶ πένητας. ἐπεὶ καὶ Παῦλος οὐχὶ τοὺς πλουσίους παρὰ Κορινθίοις, οὐδὲ τοὺς ἐλευθέρους καὶ περιφανεῖς, οὐδὲ τοὺς ἐπισήμους μόνον, ἀλλὰ καὶ ἰδιώτας, καὶ οἰκέτας, καὶ πάντας ἁπλῶς ταύτῃ τετίμηκε τῇ προσηγορίᾳ. ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὐ δοῦλος, οὐκ ἐλεύθερος, οὐ βάρβαρος, οὐ Σκύθης, οὐ σοφὸς, οὐκ ἄσοφος, ἀλλὰ πᾶσα ἀξίας ἀνωμαλία βιωτικῆς ἀνῄρηται. καὶ τί θαυμαστὸν, εἰ Παῦλος τοὺς ὁμοδούλους οὕτως ἐκάλεσεν, ὅπουγε καὶ ὁ δεσπότης αὐτοῦ τὴν ἡμετέραν οὕτως ἐκάλεσε φύσιν, οὕτω λέγων· ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου,

A Poteſt enim auditor dicere, quòd ſi alius eſt ille Deus, & alius iſte: non omnino iſte iudicat iuxta illius ſententiam, neque eaſdem ſeruabit leges. Quid enim ſi Deo veteris legis viſum eſt omnes punire, & afficere ſuppliciis, quid terres? quas laruas profers? Alium habeo dominum me iudicaturum, ita vt ſi alius ſit Deus veteris, alius nouæ legis, Paulus omnino ſecus quàm volebat, fecit. Non enim ſolùm non terruit audientem, ſed omni timore & anguſtia liberauit: quod certè nullus hominum fecit, quamuis ille inſipiens. Minus ergo Paulus tanB ta repletus ſapientia ita docet. Vnde manifeſtum quod vnus & idem Deus, qui & Iudæos in eremo proſtrauit, & peccatores puniturus eſt, alioqui non idem & ſibi conſtans eſſet. Iterum enim idem dicam per ea quæ olim ab eo facta ſunt, & nos de futuris terret, quandoquidem idem eſt. Expectationem ſupplicij tam certam, cui contradici non poteſt, induxit, monſtrans quòd reuerentia & timore opus ſit. Nam qui patres puniuit peccantes, nobis non parcet eadem committenC tibus. Dignum porrò eſt, vt redeamus ad principium narrationis, & reliqua perſcrutemur omni adhibita diligentia. Nolo autem vos ignorare fratres. Diſcipulos fratres vocauit, non à dignitate, ſed à charitate hoc eos appellans nomine: ſciebat enim, & planè ſciebat nihil charitati conferendum, & ſummum dignitatis genus charitatem. Hoc nunc nos quoque primum imitemur, etiam ſi valde nobis inferiores ſint aliqui, ipſos miniſterij nominibus appellamus: non ſolùm liberos, ſed & ſeruos: non ſolùm diuites, ſed & pauperes. Nam & Paulus non ſo-D lùm Corinthiorum diuites liberos, illuſtres, & nobiles, ſed etiam priuatos & famulos, & omnes indiſcriminatim hac appellatione honorauit. In Chriſto enim Ieſu neque ſeruus, neque liber, neque Barbarus, neque Scytha, neque ſapiens, neque inſipiens, ſed omnis ſecularis dignitatis inæqualitas ſublata eſt. Et quid mirum ſi Paulus conſeruos ſic vocauit, cùm & dominus ipſe ſic vocarit noſtram naturam, dicens: Annunciabo nomen tuum fratribus meis, in

Fratres cur dicti diſcipuli.

Galat. 3.

Pſal. 21 & Hebr. 2.

medio eccleſiæ laudabo te? Non ſolum autem vocauit nos fratres, ſed & ipſe fieri frater voluit, & factus eſt humana carne induta, naturæ particeps: quæ vtique & ipſe Paulus admirãs, dicebat: Nõ enim angelos apprehendit Deus, ſed ſemen Abrahæ apprehendit, vnde per omnia debuit fratribus adſimilari, & iterum: Quia pueros participes fecit carnis & ſanguinis, & veriſimile eſt & ipſum horum fuiſſe participem. Hæc omnia cùm audimus, omnem arrogantiam, & faſtum, & ſtultitiam ex anima noſtra expellamus, ſtudióque multo id rectè faciamus, familiaribus nominibus & honorem habentibus fratres vocantes: quod licèt tenue opus videatur, attamen magnorum bonorum cauſa eſt: ſicut & multas ſæpenumero lites & contentiones fecit omiſſum. Neque hoc ſolum, ſed & cætera verba diligenter exquirenda ſunt: non enim hęc ſolùm poſita ſunt. Nam cùm dixit, Nolui vos ignorare fratres, adiecit, Patres noſtri omnes: non dixit Iudæi, neque hi qui Ægyptum exierunt, ſed quid? patres noſtri omnes, quò modeſtiam ſuam indicans, ſuam cum illis cognationem non erubeſcat, tametſi ſuperior illis non virtute. Et ſermone hoc compeſcit iterum impudentem linguam, calumniantium veterem legem: nam ſi illi aduerſaretur, neque celeberrimorum nominum fuiſſet memor, quæ tunc in vniuerſum coargui potuiſſent. Omnes. Non ſimpliciter dixit, omnes, neque obiter, ſed valde ſapienter. Nam non ſemel dixit, ſed ſecundò & tertiò, & ſæpiùs, vt diſcas haud temerè adiectum. Dixit enim: Patres noſtri omnes ſub nube fuerunt, & omnes per mare tranſierunt, & omnes in Moſem baptizati sũt & omnes eãdem eſcam ſpiritalẽ manducauerunt, & omnes eundem potum ſpiritalem biberunt. Audiſti quòd ſæpiùs, omnes, poſuit: quod nequaquam feciſſet, niſi magnum quiddam, & admirabile ſacramentum ſignificare voluiſſet. Nam ſi poſuiſſet ſimpliciter, ſufficiebat id ſemel dici, & poſtea obticeri: ac ſi diceret, Patres noſtri omnes ſub nube fuerunt, & mare tranſierunt, & in Moſem baptizati ſunt,

Heb. 2. 16.14.

Ibidem.

Fratrũ nomen vſurpandum.

1. Cor. 10. 1.

A ἐν μέσῳ ἐκκλησίας ὑμνήσω σε. οὐ μόνον δὲ ἐκάλεσεν ἡμᾶς ἀδελφοὺς, ἀλλὰ καὶ γενέσθαι ἀδελφὸς ἡμῶν ἠθέλησε, καὶ ἐγένετο τὴν σάρκα ἀναδὺς τὴν ἡμετέραν, καὶ τῆς φύσεως ἡμῶν κοινωνήσας τῆς αὐτῆς· ὅπερ οὖν καὶ αὐτὸ θαυμάζων ὁ Παῦλος ἔλεγεν· οὐ γὰρ ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται ὁ θεὸς, ἀλλὰ σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται, ὅθεν ὤφειλε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι. καὶ πάλιν· ἐπεὶ οὖν καὶ τὰ παιδία κεκοινώνηκε σαρκὸς καὶ αἵματος, παραπλησίως καὶ αὐτὸς μετέσχε τῶν αὐτῶν. πάντα δὲ ταῦτα ἀκούοντες, ἀλαζονείαν, καὶ τῦφον, καὶ ἀπόνοιαν ἅπασαν τῆς ψυχῆς ἐξορίσωμεν

B τῆς ἡμετέρας, καὶ μετὰ πολλῆς τοῦτο κατορθώσωμεν τῆς σπουδῆς, τὸ θεραπευτικοῖς ὀνόμασι καὶ τιμὴν ἔχουσι τοὺς πλησίον καλεῖν. εἰ γὰρ καὶ μικρὸν καὶ ψιλὸν εἶναι δοκεῖ τὸ κατόρθωμα, ἀλλ' ὅμως μεγάλων ἀγαθῶν ἐστιν αἴτιον· ὥσπερ οὖν τὸ ἐναντίον, πολλὰς πολλάκις ἔχθρας καὶ ἔρεις καὶ φιλονεικίας ἐποίησεν. οὐ ταύτην δὲ μόνον τὴν ῥῆσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἑξῆς μετὰ πολλῆς ἐξεταστέον τῆς ἀκριβείας. οὐδὲ γὰρ ταύτην ἁπλῶς τέθεικεν. εἰπὼν γὰρ, οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοὶ, ἐπήγαγεν, ὅτι οἱ πατέρες ἡμῶν πάντες. οὐκ εἶπεν, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι, οὐδὲ οἱ ἐξ Αἰ-

C γύπτου ἐξελθόντες· ἀλλὰ τί; οἱ πατέρες ἡμῶν πάντες, ὁμοῦ καὶ τὴν ταπεινοφροσύνην ἐπιδεικνύμενος τὴν ἑαυτοῦ, ὅτι οὐκ ἀπηξίωσε τὴν πρὸς ἐκείνους συγγένειαν, τοσοῦτον αὐτοὺς ἀναβεβηκὼς κατὰ τὸν τῆς ἀρετῆς λόγον, καὶ τῶν τὴν παλαιὰν διαβαλόντων ἐπιστομίζων τὴν ἀναίσχυντον γλῶτταν. οὐ γὰρ ἂν, εἰ πρὸς ἐκείνην ἀπεχθῶς διέκειτο, ἀπὸ τῶν διφημοτέρων ὀνομάτων ἂν ἐμνήσθη, τῶν τότε γενομένων ἁπάντων διαβολὴν ἐχόντων. πάντες. οὐδὲ τοῦτο ἁπλῶς τέθεικε τὸ, πάντες, οὐδὲ παρέργως, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς σοφίας. οὐδὲ γὰρ ἅπαξ εἰπὼν

D ἐσίγησεν, ἀλλὰ καὶ δὶς καὶ τρὶς καὶ πολλάκις, ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐ παρέργως αὐτὰ προσέρριψεν. εἰπὼν γὰρ, ὅτι οἱ πατέρες ἡμῶν πάντες ὑπὸ τὴν νεφέλην ἦσαν, ἐπήγαγε, καὶ πάντες διὰ τῆς θαλάσσης διῆλθον, καὶ πάντες εἰς τὸν Μωυσῆν ἐβαπτίσαντο, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ βρῶμα πνευματικὸν ἔφαγον, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πόμα πνευματικὸν ἔπιον. ἤκουσας πῶς πολλάκις, τὸ, πάντες, τέθεικεν; οὐκ ἂν δὲ οὕτω ἐποίησεν, εἰ μὴ μέγα τι καὶ θαυμαστὸν μυστήριον αἰνίξασθαι ἤθελεν. εἰ γὰρ ἁπλῶς ἔτεθη, ἤρκει ἅπαξ εἰπόντα σιγῆσαι, καὶ εἰπεῖν οὕτως· ὅτι οἱ πατέρες ἡμῶν πάντες ὑπὸ τὴν νεφέλην ἦσαν, καὶ διὰ τῆς θαλάσσης διῆλθον, καὶ εἰς τὸν Μωυσῆν

ἐβαπτίσαντο, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ βρῶμα πνευματικὸν ἔφαγον, καὶ τὸ αὐτὸ πόμα πνευματικὸν ἔπιον· νῦν δὲ οὐχ οὕτως εἶπεν, ἀλλὰ καθ᾽ ἕκαστον τῶν γινομένων τὸ, πάντες, τέθεικε, θύραν ἡμῖν τῆς ἑαυτοῦ γνώμης παρανέῳξεν οὐ μικρὰν, ὥστε κατιδεῖν αὐτοῦ τὴν σοφίαν. τίνος οὖν ἕνεκεν συνεχῶς τῆς λέξεως ταύτης μέμνηται; βούλεται δεῖξαι πολλὴν οὖσαν τῆς παλαιᾶς πρὸς τὴν καινὴν τὴν συγγένειαν, καὶ ὅτι ταῦτα τύπος ἐκείνων ἦν, καὶ σκιὰ τῶν μελλόντων. καὶ πρῶτον ἀπὸ τούτου τὴν συμφωνίαν δείκνυσι. βουλόμενος γὰρ δεῖξαι, ὅτι ὥσπερ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, οὐκ ἔστι δούλου καὶ ἐλευθέρου διάκρισις, οὐδὲ ξένου καὶ πολίτου, οὐδὲ γέροντος καὶ νέου, οὐδὲ σοφοῦ καὶ ἀσόφου, οὐδ᾽ ἰδιώτου καὶ ἄρχοντος, οὐδὲ γυναικὸς καὶ ἀνδρὸς, ἀλλὰ πᾶσα ἡλικία, καὶ πᾶσα ἀξία, καὶ ἑκατέρα ἡ φύσις ὁμοίως εἰς τὴν κολυμβήθραν ἐκείνην ἐμβαίνουσι τῶν ὑδάτων, κἂν βασιλεὺς ᾖ τις, κἂν πτωχὸς, τῶν αὐτῶν ἀπολαύουσι καθαρσίων· καὶ τοῦτό ἐστι μάλιστα τὸ μέγιστον τῆς παρ᾽ ἡμῖν εὐγενείας τεκμήριον, ὅτι ὁμοίως καὶ τὸν προσαίτην, καὶ τὸν τὴν ἁλουργίδα ἔχοντα μυσταγωγοῦμεν, καὶ οὐδὲν πλέον οὗτος ἐκείνου κατὰ τὸν τῶν μυστηρίων ἔχει λόγον· οὕτω καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ συνεχῶς τὸ, πάντες, τέθεικεν. οὐδὲ γὰρ ἔχεις εἰπεῖν, ὅτι Μωυσῆς μὲν διὰ ξηρᾶς, Ἰουδαῖοι δὲ διὰ τῆς θαλάσσης διῆλθον, οὐδ᾽ ὅτι οἱ μὲν εὔποροι δι᾽ ἑτέρας ὁδοῦ, οἱ δὲ πενέστεροι δι᾽ ἑτέρας, οὐδ᾽ ὅτι αἱ γυναῖκες μὲν ὑπὸ τὸν ἀέρα, ἄνδρες δὲ ὑπὸ τὴν νεφέλην, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς θαλάσσης πάντες, καὶ ὑπὸ τὴν νεφέλην πάντες, καὶ εἰς τὸν Μωυσῆν πάντες. ἐπειδὴ γὰρ ἡ διάβασις ἐκείνη τοῦ μέλλοντος βαπτίσματος ἦν τύπος, ἔδει τοῦτο πρῶτον τῶν ὅλων διατυπωθῆναι, τὸ πάντας τῶν αὐτῶν ἀπολαῦσαι, ὥσπερ οὖν καὶ ἐνταῦθα πάντες τῆς αὐτῆς ἀξίας μετέχουσι. καὶ πῶς δύναταί, φησιν, ἐκεῖνο τύπος εἶναι τῶν παρόντων; ἂν μάθῃς πρότερον, τί μέν ἐστι τύπος, τί δὲ ἀλήθεια, τότε σοι καὶ τούτου παρέξομαι τὰς εὐθύνας. τί ποτ᾽ οὖν ἐστι σκιὰ, τί δὲ ἀλήθεια; φέρε, τὸν λόγον ἐπὶ τὰς εἰκόνας ἀγάγωμεν, ἃς οἱ ζωγράφοι γράφουσιν. εἶδες πολλάκις εἰκόνα βασιλικὴν κυανῷ καταχρωσμένην χρώματι, εἶτα τὸν ζωγράφον λευκὰς περιάγοντα γραμμὰς, καὶ ποιοῦντα βασιλέα, καὶ θρόνον βασιλικὸν, καὶ ἵππους παρεστῶτας, καὶ δορυφόρους, καὶ πολεμίους δεδεμένους καὶ ὑποκειμένους. ἀλλ᾽ ὅμως ὁρῶν ταῦτα σκιαγραφούμενα, οὔτε οἶδας τὸ

bum comederunt, & eundem potum ſpiritalem biberunt. Verùm non ſic dixit, ſed in ſingulis adiecit, omnes: ſic nobis aperiendo ſuæ ſententiæ ianuam, quò ſua conſpiceretur prudentia. Nam cuius gratia continuò eius verbi meminit, niſi vt oſtendat magnam eſſe veteris ad nouam legem cognationem: & quòd illa iſtorum figura fuerunt, & vmbra futurorum: & primò quòd hoc æqualitatem indicet? Volens enim declarare, quòd ſicut in eccleſia non eſt diſcrimen ſerui & liberi, neque ciuis & aduenæ, neque ſenis & adoleſcentis, neque inſipientis & ſapientis, neque priuati & principis, neque mulieris & viri: ſed omnis ætas, omnis dignitas, & vnaquæque natura æqualiter in baptiſterium deſcendit, etiam rex & pauper eadem purificatione vtuntur: id quod maximum noſtræ præſertim nobilitatis eſt argumentum. Nam ſimiliter & mendicus & purpuram geſtans ad myſteria admittuntur, neque in ſacramentis maior iſtius quàm illius eſt reſpectus: Sic & in veteri conuenienter, Omnes, poſuit. Neque enim dicere potes, quòd Moſes per aridam, Iudæi per mare tranſierunt: neque quòd abundantes per vnam, & indigi per aliam viam: neque mulieres ſub ſereno, viri ſub nube fuerunt: ſed & ſub mari omnes, & ſub nube omnes, & in Moſem omnes. Nam tranſitus ille futuri baptiſmi typus erat: oportebat igitur primùm figuram illam bene omnia figurare, quòd omnes ipſam tenerent, ſicut & hîc omnes ex æquo participes ſunt. Et quomodo ipſe ait illud figuram præſentium? Si didiceris primùm quid ſit figura, & quid veritas, tunc & huius tibi rationes reddemus. Quid igitur eſt vmbra, & quid veritas? Age ſimilitudinem ab imaginibus ſumamus, quas pictores pingunt. Vidiſti ſæpe imaginem regiam Veneto colore coloratã, deinde pictorem circunducere cãdidas lineas, & facere regem & ſeruum regium, & equos circunſtantes, & lancearios, & vinctos hoſtes, & ſubditos: & cùm hæc vides delineata & adumbrata, neq; ſcis

In Eccleſia nullum perſonarum diſcrimen.

totum, neque ignoras totum, ſed A quòd homo pingitur, & equus, obſcurè cognoſcis: qualis autem ſit rex, & qualis hoſtis, non valdè perſpicuè cognoſcis, donec colorum veritas adueniens, certiorem reddat viſum. Sicut igitur in hac imagine non exigis totum ante veritatem colorem: ſed etſi obſcuram quandam accipias cognitionem eorum quæ fiunt, ſatis tamen picturam abſolutam putas. Sic & de veteri & nouo ſenti, vt non omnem veritatis diligentiam in typo exquiras. Et poterimus te docere, quomodo vetus ad nouum teſtamẽtum habeat cognationem: & ille B tranſitus ad noſtrum baptiſma. Nam ibi aqua, & hîc aqua: lauacrum hîc, & ibi pelagus. Omnes hîc in aquam ingrediuntur, & ibi omnes. Iuxta hoc ſimilitudo eſt. Poſtea vis cognoſcere colorum veritatem? Ibidem liberati ſunt ex Ægypto per mare, hîc autem ab idololatria. Et ibi quidem Pharao ſubmerſus eſt, hîc autem diabolus: ibi Ægyptij ſubmerſi, hîc autem vetus homo peccatis defoditur. Et vide cognationem figuræ ad veritatem, & veritatis ex- C cellentiam. Neque enim omnino alienum oportet eſſe typum à veritate, alioqui non eſſet typus. Neque omnino adæquari veritati, quia alioqui & veritas ipſa foret: ſed oportet manere in ſuo modo, & neque comprehendere omnem veritatem, neque omni veritate deſtitui. Nam ſi totum contingat, iterum ipſa eſt veritas: ſi autem à toto deſtituatur, & nulla ſit ſimilitudo, conſequenter non poterit eſſe figura. Sed oportet vt partem quidem teneat, partem autem veritatis reſeruet. Igitur D ne in veteri totum à me requiras, etiam ſi parua quædam & obſcura accipis ænigmata, boni hoc conſulas. Vbi igitur eſt affinitas figuræ ad veritatem? omnes ibi, & hîc omnes: per aquam ſunt ibi, & hîc per aquã: à ſeruitute liberati ſunt illi, & nos à ſeruitute liberati ſumus: ſed nõ ab eadẽ omnes. Nã illi quidem à ſeruitute Ægyptiorum, nos verò à ſeruitute dæmonũ: illi quidẽ à ſeruitute Barbarorum, nos verò à ſeruitute peccati. Ad libertatem venerunt illi, & nos: ſed non ad eandem. Nam nos ad multò cla-

Comparatur baptiſmus cũ exitu ex Ægypto.

πᾶν, οὔτε ἀγνοεῖς τὸ πᾶν· ἀλλ' ὅτι μὲν ἄνθρωπος γράφεται καὶ ἵππος, ἀμυδρῶς ἐπίστασαι· ποῖος δὲ ἐστιν ὁ βασιλεὺς, καὶ ποῖος ὁ πολέμιος, οὐ σφόδρα ἀκριβῶς οἶδας, ἕως ἂν ἐλθοῦσα τῶν χρωμάτων ἡ ἀλήθεια τρανώσῃ τὴν ὄψιν, καὶ σαφεστέραν ποιήσῃ. ὥσπερ οὖν ἐπὶ τῆς εἰκόνος ἐκείνης οὐκ ἀπαιτεῖς τὸ πᾶν πρὸ τῆς τῶν χρωμάτων ἀληθείας, ἀλλὰ κἂν ἀμυδράν τινα λάβῃς γνῶσιν τῶν γινομένων, ἱκανῶς τὴν σκιαγραφίαν ἀπηρτίσθαι νομίζεις· οὕτω μοι καὶ ἐπὶ τῆς παλαιᾶς, καὶ ἐπὶ τῆς καινῆς λογίζου, καὶ μή με πᾶσαν ἀπαιτήσῃς τῆς ἀληθείας τὴν ἀκρίβειαν ἐπὶ τοῦ τύπου, καὶ δυνησόμεθά σε διδάξαι πῶς εἶχέ τινα συγγένειαν ἡ παλαιὰ πρὸς τὴν καινὴν, καὶ ἡ διάβασις ἐκείνη πρὸς τὸ ἡμέτερον βάπτισμα. κἀκεῖ ὕδωρ, κἀνταῦθα ὕδωρ· κολυμβήθρα ἐνταῦθα, καὶ ἐκεῖ πέλαγος· πάντες ἐνταῦθα εἰς τὰ ὕδατα ἐμβαίνουσι, κἀκεῖ πάντες. κατὰ τοῦτο ἡ συγγένεια. λοιπὸν βούλει μαθεῖν τῶν χρωμάτων τὴν ἀλήθειαν; ἐκεῖ μὲν Αἰγύπτου διὰ τῆς θαλάσσης ἀπηλλάττοντο, ἐνταῦθα δὲ εἰδωλολατρείας· κἀκεῖ μὲν ὁ Φαραὼ κατεποντίζετο, ἐνταῦθα δὲ ὁ διάβολος· ἐκεῖ Αἰγύπτιοι ἀπεπνίγοντο, ἐνταῦθα δὲ ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος τῶν ἁμαρτημάτων κατορύττεται. καὶ ἴδε συγγένειαν τύπου πρὸς ἀλήθειαν, καὶ ἀληθείας ὑπεροχὴν πρὸς τύπον. οὔτε γὰρ ἀπηλλοτριῶσθαι πάντῃ χρὴ τὸν τύπον τῆς ἀληθείας, ἐπεὶ οὐκ ἂν εἴη τύπος, οὔτε πάλιν ἐξισάζειν πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ἐπεὶ πάλιν καὶ αὐτὸς ἀλήθεια ἔσται· ἀλλὰ δεῖ μένειν ἐπὶ τῆς οἰκείας συμμετρίας, καὶ μήτε τὸ πᾶν ἔχειν τῆς ἀληθείας, μήτε τοῦ παντὸς ἐκπεπτωκέναι. ἂν μὲν γὰρ τὸ πᾶν ἔχῃ, ἀλήθεια πάλιν ἐστὶ καὶ αὐτός· ἂν δὲ τοῦ παντὸς ἐκπέσῃ, τύπος εἶναι λοιπὸν οὐ δύναται, ἀλλὰ δεῖ τὸ μὲν ἔχειν, τὸ δὲ τῇ ἀληθείᾳ τηρεῖν. μὴ τοίνυν τὸ πᾶν με ἀπαιτήσῃς ἐπὶ τῆς παλαιᾶς· ἀλλ' εἰ κἂν μικρά τινα καὶ ἀμυδρὰ λάβῃς αἰνίγματα, ἀγαπητὸν εἶναι νόμιζε τοῦτο. ποῦ οὖν ἐστιν ἡ συγγένεια τοῦ τύπου πρὸς τὴν ἀλήθειαν; ὅτι πάντες ἐκεῖ, καὶ ἐνταῦθα πάντες· ὅτι δι' ὕδατος ἐκεῖ, καὶ ἐνταῦθα δι' ὕδατος· ὅτι δουλείας ἀπηλλάγησαν ἐκεῖνοι, καὶ ἡμεῖς δουλείας, ἀλλ' οὐ τῆς αὐτῆς· ἀλλ' οἱ μὲν τῆς Αἰγυπτίων, ἡμεῖς δὲ τῆς τῶν δαιμόνων· ἐκεῖνοι τῆς τῶν βαρβάρων, ἡμεῖς τῆς κατὰ τὴν ἁμαρτίαν· πρὸς ἐλευθερίαν ἀνήχθησαν ἐκεῖνοι, καὶ ἡμεῖς· ἀλλὰ οὐ πρὸς τὴν αὐτὴν, ἀλλὰ πρὸς πολλῷ

A λαμπροτέραν ἡμεῖς. εἰ δὲ μείζω τὰ ἡμέτερα καὶ ὑπερέχοντα ἐκείνων, μὴ θορυβοῦ. τοῦτο γὰρ μάλιστά ἐστιν ἀληθείας, τὸ πολλὴν ἔχειν πρὸς τὸν τύπον τὴν ὑπεροχὴν, οὐκ ἐναντίωσιν, οὐδὲ μάχην. τί δέ ἐστι, πάντες εἰς τὸν Μωυσῆν ἐβαπτίσαντο; καὶ τάχα σαφὲς τὸ λεγόμενον· οὐκοῦν σαφέστερον αὐτὸ ποιῆσαι πειράσομαι. θάλασσα ἦν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν κεχυμένη τῶν ἐκείνων τότε, καὶ ἐκελεύοντο διαβαίνειν ξένην τινὰ καὶ παράδοξον ὁδὸν, ἣν οὐδεὶς οὐδέποτε ἀνθρώπων διέβη. ὤκνουν καὶ ἀνεδύοντο, καὶ ἐδυσχέραινον. διέβη πρῶτος Μωυσῆς, καὶ πᾶσι μετ' εὐκολίας ἔδωκεν ἀκολουθῆσαι λοιπόν. B τοῦτό ἐστιν, Εἰς τὸν Μωυσῆν ἐβαπτίσαντο, ἐκείνῳ πιστεύσαντες οὕτως ἐθάρρησαν ἐπιβῆναι τῶν ὑδάτων, ἡγεμόνα ὁδοιπορίας λαβόντες. τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ γέγονεν. ἐξαγαγὼν γὰρ ἡμᾶς τῆς πλάνης, καὶ τῆς εἰδωλολατρείας ἀπαλλάξας, καὶ πρὸς τὴν βασιλείαν χειραγωγῶν, αὐτὸς πρῶτος ταύτης ἡμῖν ἦρξε τῆς ὁδοῦ, πρῶτος εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀναβάς. ὥσπερ οὖν ἐκεῖνοι Μωυσῇ θαρρήσαντες κατετόλμησαν τῆς ὁδοιπορίας· οὕτως ἡμεῖς Χριστῷ θαρρήσαντες, κατατολμῶμεν τῆς ἀποδημίας ταύτης. C καὶ ὅτι τοῦτό ἐστι τὸ, εἰς Μωυσῆν ἐβαπτίσαντο, δῆλον ἐκ τῆς ἱστορίας. οὐ γὰρ εἰς τὸ ὄνομα Μωυσέως ἐβαπτίσαντο. εἰ δὲ ὑμεῖς οὐ μόνον ἀρχηγὸν τὸν Ἰησοῦν ἔχομεν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ βαπτιζόμεθα, ἐκείνων μὴ βαπτισθέντων εἰς τὸ ὄνομα Μωυσέως, μηδὲ ἐνταῦθα ταράττου. εἶπον γὰρ, ὅτι δεῖ τὴν ἀλήθειαν ἔχειν τινὰ ὑπεροχὴν πολλὴν καὶ ἄφατον. εἶδες ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος, τίς μὲν ὁ τύπος τίς δὲ ἡ ἀλήθεια; φέρε, σοι δείξω καὶ τὴν τράπεζαν, καὶ τὴν τῶν μυστηρίων κοινωνίαν ἐκεῖ σκιαγραφουμένην, ἂν μὴ τὸ πᾶν ἀπαιτῇς με πάλιν, ἀλλ' οὕτως ἐξετάσῃς D τὰ γινόμενα, ὡς εἰκὸς ἐν σκιαγραφίᾳ καὶ τύποις ἰδεῖν. ἐπειδὴ γὰρ εἶπε περὶ τῆς θαλάσσης καὶ τῆς νεφέλης καὶ τοῦ Μωυσέως, ἐπήγαγε πάλιν, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ βρῶμα πνευματικὸν ἔφαγον. ὥσπερ σύ, φησιν, ἀπὸ τῆς κολυμβήθρας τῶν ὑδάτων ἀναβαίνων, ἐπὶ τὴν τράπεζαν τρέχεις, οὕτω κἀκεῖνοι ἀπὸ τῆς θαλάττης ἀναβάντες, ἐπὶ τράπεζαν ἦλθον καινὴν καὶ παράδοξον, τὸ μάννα λέγω. καὶ πάλιν, ὥσπερ σὺ παράδοξον ἔχεις πότον, τὸ αἷμα τὸ σωτήριον, οὕτω κἀκεῖνοι παράδοξον ἔσχον τοῦ πόματος τὴν φύσιν, οὐ πηγὰς εὑρόντες,

A riorem. Quòd ſi maiora ſunt noſtra & illis excellentiora, ne mouearis: hoc enim à veritate eſt, quòd ſit aliqua excellentia, ſed non pugna vel diuerſitas cum figura. Quid autem eſt, Omnes in Moſem baptizati ſunt? & fortè manifeſtum eſt quod dicis: tentabimus tamen id notius reddere. Mare ante oculos tunc effuſum erat, & præceptum illis, vt tranſirent per aridam & admirabilem quandam viam, quam nullus hominum vnquam trãſiuerat. Cunctabantur, & recuſabant, atq; ęgrè ferebant. Tranſiuit Moyſes primus, & vt omnes facile ſequeren- B tur, effecit. Hoc ſibi vult illud, In Moſem baptizati ſunt. Cùm credidiſſent Moſi, ipſum habẽtes ducem itineris, fidenter aquas tranſierunt: hoc & in Chriſtd effectũ eſt. Nam vbi nos eduxit ab errore, & liberauit ab idololatria, ad regnum inducẽs, ipſe primus hanc viam ire cœpit, quoniã primus in cœlos aſcẽdit. Sicut igitur illi Moſi credidêre, & iter audacter ſuſcepêre: ſic & nos in Chriſto cõfidimus, & audacter hanc peregrinationem perficimus. Et quòd hoc ſit, in Moſe ba- C ptizati ſunt, manifeſtum ex hiſtoria eſt. Non enim in nomine Moſis baptizati ſunt. Cùm autem nos non ſolùm ſortiti ſumus ducem Ieſum, ſed in nomine eius baptizati ſumus, & illi in nomine Moſis non ſunt baptizati, ne etiam hic turberis: Dixi enim quòd oportet veritatem habere excellentiam quandam ſupra figuram. Vidiſti de baptiſmate quæ figura, & quæ veritas? agè, oſtendam tibi & menſam, & ſacramentorum communionem ibi delineari, ſi non iterum petis à me totum: ſed ſi re- D quiris quæ facta ſunt, ſicut par eſt in adumbratione & figuris videre. Igitur quia dixit de mari, & de nube, & de Moſe, adiecit præterea, Et omnes eundem ſpiritalem cibum comederunt: ſicut tu, inquit, à lauacro aquarum aſcendens, ad menſam curris: ſic & illi à mari aſcendentes, ad menſam venêre nouam & admirabilem: de manna loquor. Et iterum, ſicut tu admirabilem habes potum, ſalutarem ſanguinem: ſic illi admirabilem habuerunt poculi naturam. Non enim inuenerunt

Quid ſit in Moſem baptizari.

fontes, & amnes manantes, ſed à dura & inaquoſa petra multam fluminũ largitatem acceperunt: propter hoc & ſpiritalem vocauit. Non quòd natura talis eſſet, ſed quòd hoc modo ſuppeditabatur. Non enim ſecundum naturæ conuenientiam ipſis dabatur: ſed ſecundùm operationẽ Dei ipſos ducentis. Vnde & cùm hoc corrigeret, ita dicebat. Igitur quia dixit: Omnes eundem potum ſpiritalem biberunt: aqua autem erat quæ bibebatur. Volens oſtendere quòd propter hoc ſpiritale dixit, non ob naturam aquæ, ſed ob modum quo ſuppeditabatur illis, adiecit: Bibebant enim de ſpiritali eos conſequente petra, petra autem erat Chriſtus Non, inquit, natura lapidis, ſed efficax virtus Dei fontes illos ſcaturire faciebat. Et hîc Pauli Samoſateni hæreſim radicitus euellit. Si enim Chriſtus illa omnia operabatur, quo modo ipſum tunc primùm cœpiſſe dicunt, quando ex Maria natus eſt? Cùm enim ea quæ in eremo contigerunt, multo tempore ante Mariam facta ſint, & Chriſtus iuxta Pauli vocẽ hæc omnia fecerit, neceſſe eſt & ante hunc partum & parturitionem ipſum eſſe. Non enim qui nullibi erat, has fuiſſet operatus tam admirabiles atque raras res. Sicut autem dixit quòd omnes per mare tranſierunt: ſic nobilitatem eccleſiæ præfigurauit, cum dixit: Eundem ſpiritalem cibum comederunt. Hoc idem rurſus inſinuauit: ſic enim in eccleſia non aliud quidem corpus diues, aliud verò pauper: neque alium quidem ſanguinem ille, alium autem iſte. Sic & tunc non aliud quidem accipiebat diues manna, aliud verò pauper: neque alterius fontis iſte particeps erat, alterius verò indigentioris ille. Sed ſicut nunc eadem menſa & idem poculum, eadem & educatio omnibus qui huc ingrediuntur, proponitur: ſic & tunc idem manna & idem fons omnibus proferebatur. Et hoc vtique mirabile & rarum. Tentauerunt tunc aliqui per tempus illud pluſquam opus fuerat colligere, & nullum auaritiæ ſuæ fructum accipiebant: & quandiu æqualitatem colebant, manſit manna quod manna erat: poſtquam au-

Pauli Samoſat. hæreſis.

A οὐδὲ ποταμοὺς ῥέοντας, ἀλλ' ἀπὸ πέτρας σκληρᾶς καὶ ἀνύδρου πολλὴν δεξάμενοι ναμάτων δαψίλειαν. διὰ τοῦτο αὐτὸ καὶ πνευματικὸν ἐκάλεσεν, οὐκ ἐπειδὴ τῇ φύσει τοιοῦτον ἦν, ἀλλ' ἐπειδὴ τῷ τρόπῳ τῆς χορηγίας τοιοῦτον ἐγένετο. οὐ γὰρ κατὰ φύσεως ἀκολουθίαν αὐτοῖς ἐδίδοτο, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ στρατηγοῦντος αὐτῶν θεοῦ· ὅπερ οὖν καὶ αὐτὸ διορθούμενος ἔλεγεν. ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πόμα πνευματικὸν ἔπιον, ὕδωρ δὲ ἦν τὸ πινόμενον, βουλόμενος δεῖξαι, ὅτι διὰ τοῦτο πνευματικὸν εἶπεν, οὐ διὰ τὴν φύσιν τοῦ ὕδατος, B ἀλλὰ διὰ τὸν τῆς χορηγίας τρόπον, ἐπήγαγεν· ἔπινον γὰρ ἐκ τῆς πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας· ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός. οὐχὶ ἡ φύσις τοῦ λίθου, φησίν, ἀλλ' ἡ δύναμις τοῦ ἐνεργοῦντος θεοῦ τὰς πηγὰς ἐκείνας ἠφίει. ἐνταῦθα καὶ τὴν Παύλου τοῦ Σαμοσατέως αἵρεσιν ἀνέσπασε πρόῤῥιζον. εἰ γὰρ ὁ Χριστὸς ἦν ὁ πάντα ἐνεργῶν ἐκεῖνα, πῶς αὐτὸν ἐκ τότε εἶναι λέγουσιν, ἐξ οὗ Μαρία αὐτὸν ἔτεκεν; ὅταν γὰρ πρὸ μὲν τῆς Μαρίας τὰ κατὰ τὴν ἔρημον φαίνηται συμβάντα, ἐκεῖνα δὲ πάντα ὁ Χριστὸς ἦν πεποιηκὼς κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν, C ἀνάγκη καὶ πρὸ τοῦ τόκου τούτου, καὶ πρὸ τῶν ὠδίνων αὐτὸν εἶναι τούτων. οὐ γὰρ δήπου ὁ μὴ ὢν ἐνεργεῖν ἔμελλεν οὕτω θαυμαστὰ καὶ παράδοξα πράγματα. ὥσπερ δὲ εἰπών, ὅτι πάντες διὰ τῆς θαλάσσης διῆλθον, τὴν εὐγένειαν τῆς ἐκκλησίας ἐδήλωσεν ἄνωθεν προδιατυπουμένην· οὕτως εἰπών, τὸ αὐτὸ βρῶμα πνευματικὸν ἔφαγον, τὸ αὐτὸ τοῦτο πάλιν ᾐνίξατο. καθάπερ γὰρ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, οὐχ ἑτέρου μὲν σώματος ὁ πλούσιος, ἑτέρου δὲ ὁ πένης, οὐδὲ ἑτέρου μὲν οὗτος αἵματος, ἑτέρου δὲ ἐκεῖνος· οὕτω καὶ τότε, οὐχ D ἕτερον μὲν ὁ πλούσιος ἐλάμβανε μάννα, ἕτερον δὲ ὁ πένης, οὐδὲ ἑτέρας μὲν ἐκεῖνος μετεῖχε πηγῆς, ἑτέρας δὲ οὗτος καταδεεστέρας· ἀλλ' ὥσπερ νῦν ἡ αὐτὴ τράπεζα, τὸ αὐτὸ ποτήριον, ἡ αὐτὴ τροφὴ ἅπασι πρόκειται τοῖς ἐνταῦθα εἰσιοῦσιν· οὕτω καὶ τότε τὸ αὐτὸ μάννα, ἡ αὐτὴ πηγὴ ἅπασι προὔκειτο. καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν καὶ παράδοξον, ἐπεχείρησαν ποτέ τινες κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον πλέον συλλέξαι τοῦ δέοντος, καὶ οὐδὲν ἀπώναντο τῆς πλεονεξίας. ἀλλ' ἕως μὲν τὴν ἰσότητα ἐτίμων, ἔμενε τὸ μάννα μάννα ὄν. ἐπειδὴ δὲ πλεο-

δὲ πλεονεκτεῖν ἐπεθύμησαν, ἡ πλεονεξία τὸ μάννα σκώληκας ἐποίησε· καίτοι οὐ μετὰ τῆς τῶν ἄλλων ζημίας τοῦτο ἐποίουν. οὐ γὰρ δὴ ἐκ τῆς τοῦ πλησίον ἁρπάζοντες τροφῆς, οὕτως αὐτοὶ πλέον συνέλεγον, ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ τοῦ πλείονος ἐπεθύμησαν, κατεγνώσθησαν. εἰ γὰρ καὶ μηδὲν τὸν πλησίον ἠδίκουν, ἀλλ' ἑαυτοὺς τὰ μέγιστα κατέβλαπτον, πρὸς πλεονεξίαν τῷ τρόπῳ τῆς συλλογῆς ταύτης συνεθιζόμενοι. ὥστε ὁμοῦ τὸ αὐτὸ καὶ τροφὴ ἦν, καὶ θεογνωσίας διδασκαλία· ὁμοῦ καὶ τὰ σώματα ἔτρεφε, καὶ τὴν ψυχὴν ἐπαίδευεν· οὐκ ἔτρεφε δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πόνων ἀπήλλαττεν. οὐ γὰρ ἔδει ζεῦξαι βοῦς, οὔτε ἄροτρον ἑλκύσαι, οὐδὲ ἀνατεμεῖν αὔλακας, οὐδὲ ἐνιαυτὸν ἀναμεῖναι, ἀλλ' ἐσχεδιασμένην εἶχον τὴν τράπεζαν, πρόσφατον καὶ νεαρὰν καὶ ἐφήμερον· καὶ τὸ εὐαγγελικὸν ἐκεῖνο παράγγελμα διὰ τῶν ἔργων αὐτοὺς ἐπαίδευε, τὸ μὴ μεριμνᾶν εἰς τὴν αὔριον. οὐδὲ γὰρ ὄφελος ἀπὸ τῆς μερίμνης ταύτης ἐγίνετο. εἰ γάρ τις πλέον συνέλεξε, διεφθείρετο καὶ ἀπώλλυτο, καὶ πλεονεξίας ἔλεγχος τὸ γινόμενον μόνον ἦν. εἶτα ἵνα μὴ κατὰ φύσεως ἀκολουθίαν εἶναι νομίζωσιν ἐκεῖνοι τὸν ὄμβρον, ἐν ἡμέρᾳ σαββάτου οὐδὲν τοιοῦτον ἐγίνετο· τοῦ θεοῦ ταῦτα ἀμφότερα αὐτοὺς διδάσκοντος, ὅτι ἐν ταῖς προτέραις ἡμέραις αὐτὸς ἐνήργει τὸν θαυμαστὸν τοῦτον καὶ παράδοξον ὑετόν, καὶ ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην διὰ τοῦτο ἐπεῖχεν, ἵνα καὶ ἄκοντες παιδεύωνται τοῦ σαββάτου τὴν ἡμέραν ἀργεῖν. οὐκ ἐπὶ τῆς τροφῆς δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων, καὶ ἐπὶ τῶν ὑποδημάτων, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων, δι' αὐτῶν τῶν ἔργων ἦν ἰδεῖν τὰ τῶν ἀποστόλων παραγγέλματα ἐκτελούμενα. οὐδὲ γὰρ οἰκίαν εἶχον, οὐ τράπεζαν, οὐ κλίνην, οὐχ ἱμάτιον δεύτερον, οὐχ ὑποδήματα, τοῦ θεοῦ οὕτως οἰκονομήσαντος. ὅρα πόση τῆς παλαιᾶς πρὸς τὴν καινὴν συγγένεια. ὥσπερ γὰρ τοὺς ἀποστόλους ἐσχημάτιζεν ὁ Χριστὸς ὕστερον τῶν ἀναγκαίων ἕνεκεν· οὕτω πως κἀκείνους ὁ τῆς πολιτείας ἐρρύθμιζε τρόπος, καὶ ἡ κτίσις ἅπασα πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν ἐκείνων παρεσκευάζετο. καὶ τίνος ἕνεκεν ταῦτα ἐγένετο, φησίν; ἔμελλεν αὐτοὺς εἰς ἕνα συγκλείειν τῆς οἰκουμένης τόπον, καὶ κελεύειν ἐκεῖ διηνεκῶς αὐτὸν θεραπεύειν, καὶ μήτε ναόν, μήτε βωμὸν ἀλλαχοῦ που τῆς οἰκουμένης ἱδρύσασθαι, ἀλλὰ καὶ ἀναθήματα, καὶ θυσίας ἐκεῖ φέρειν, καὶ ἑορτὰς ἐπιτελεῖν, καὶ τὸν νόμον ἀναγινώσκειν, καὶ πάντα τὰ ἄλλα τὰ τῆς ἁγιστείας ἐκπληροῦν ἐκεῖ.

A tem auari plus habere deſiderauerunt: auaritia mutauit manna in vermem, quamuis hoc non cum detrimento aliorum faciebant. Non enim rapiebant ex alimento proximi, cùm plus colligerent: attamen cùm plus deſiderarent, condemnati ſunt. Nam tametſi neminem alium iniuria affecerunt, tamen ſibiipſis maximè nocuêre. hoc colligendi modo auaritiæ ſtudentes. Atque ſic ſimul erat cibus & diuinæ agnitionis inſtructio, & ſimul paſcebat corpora, & erudiebat animam. Neque paſcebat ſolùm, ſed à laboribus liberabat Non enim opus
B erat iungere boues, neq; trahere aratrum, neque ad annum expectare: ſed menſam habebant ſubitò appoſitam, ſemper recentem & quotidie nouam, rebuſque ipſis diſcebant euangelicũ illud præceptum, Non debere eſſe ſolicitum in craſtinum. Nulla enim vtilitas ipſis ab hac ſolicitudine proueniebat Nam qui plus colligebat, corrumpebatur & peribat, & auaritiæ argumentum ſolùm dabat. Inſuper ne putarent illum imbrem iuxta naturæ conſuetudinem eſſe, nihil talium in die ſabbati fiebat, Deo duo
C illa ipſos docente, quod prioribus diebus ipſe mirabilem & priorem pluuiam operabatur: & quòd per diem illum abſtinebat, vt inuiti etiam diſcerent illo die feriari. Non in cibis autem ſolùm, ſed & in indumentis & calceamentis & aliis omnibus rebus ipſis videre licebat mandata Apoſtolis ipſis præcepta. Nam neque propriam habebant menſam, neque veſtem ſecundam, neque calceos. Deo ſic diſpenſante. Vide quanta veteris ad nouam affinitas.
D Sicut enim poſtea Chriſtus Apoſtolos inſtruxit quantum ad neceſſaria, ſic & illis quidem vitæ modus adaptatus eſt, & omnis creatura ad miniſterium illorum præparata erat. Et cuius gratia hęc facta ſunt? inquit. Concluſurus illos erat in vnum orbis locum, & iuſſurus vt ſibi illic perpetuò miniſtrarent, & neque templum, neque altare alicubi aliud fundarẽt: ſed oblationes & ſacrificia ſua illuc ferrent, & ferias celebrarent, & legerent legem, & omnes alios ſanctificationis illius ritus perficerent.

Matth. 6.

fontes, & amnes manantes, ſed à du- A ra & inaquoſa petra multam fluminũ largitatem acceperunt: propter hoc & ſpiritalem vocauit. Non quòd natura talis eſſet, ſed quòd hoc modo ſuppeditabatur. Non enim ſecundùm naturæ conuenientiam ipſis dabatur: ſed ſecundùm operationẽ Dei ipſos ducentis. Vnde & cùm hoc corrigeret, ita dicebat. Igitur quia dixit: Omnes eundem potum ſpiritalem biberunt: aqua autem erat quæ bibebatur. Volens oſtendere quòd propter hoc ſpiritale dixit, non ob naturam aquæ, ſed ob modum quo ſuppeditabatur illis, B adiecit: Bibebant enim de ſpiritali eos conſequente petra, petra autem erat Chriſtus Non, inquit, natura lapidis, ſed efficax virtus Dei fontes illos ſcaturire faciebat. Et hîc Pauli Samoſateni hæreſim radicitus euellit. Si enim Chriſtus illa omnia operabatur, quo modo ipſum tunc primùm cœpiſſe dicunt, quando ex Maria natus eſt? Cùm enim ea quæ in eremo contigerunt, multo tempore ante Mariam facta ſint, & Chriſtus iuxta Pauli vocẽ hæc omnia fecerit, C neceſſe eſt & ante hunc partum & parturitionem ipſum eſſe. Non enim qui nullibi erat, has fuiſſet operatus tam admirabiles atque raras res. Sicut autem dixit quòd omnes per mare tranſierunt: ſic nobilitatem eccleſiæ præfigurauit, cum dixit: Eundem ſpiritalem cibum comederunt. Hoc idem rurſus inſinuauit: ſic enim in eccleſia non aliud quidem corpus diues, aliud verò pauper: neque alium quidem ſanguinem ille, alium autem iſte. Sic & tunc non aliud quidem accipiebat diues manna, aliud D verò pauper: neque alterius fontis iſte particeps erat, alterius verò indigentioris ille. Sed ſicut nunc eadem menſa & idem poculum, eadem & educatio omnibus qui huc ingrediuntur, proponitur: ſic & tunc idem manna & idem fons omnibus proferebatur. Et hoc vtique mirabile & rarum. Tentauerunt tunc aliqui per tempus illud pluſquam opus fuerat colligere, & nullum auaritiæ ſuæ fructum accipiebant: & quandiu æqualitatem colebant, manſit manna quod manna erat: poſtquam au-

Pauli Samoſat. hæreſis.

A οὐδὲ ποταμοὺς ῥέοντας, ἀλλ' ἀπὸ πέτρας σκληρᾶς καὶ ἀνύδρου πολλὴν δεξάμενοι ναμάτων δαψίλειαν. διὰ τοῦτο αὐτὸ καὶ πνευματικὸν ἐκάλεσεν, οὐκ ἐπειδὴ τῇ φύσει τοιοῦτον ἦν, ἀλλ' ἐπειδὴ τῷ τρόπῳ τῆς χορηγίας τοιοῦτον ἐγένετο. οὐ γὰρ κατὰ φύσεως ἀκολουθίαν αὐτοῖς ἐδίδοτο, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ στρατηγοῦντος αὐτῶν θεοῦ· ὅπερ οὖν καὶ αὐτὸ διορθούμενος ἔλεγεν. ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πόμα πνευματικὸν ἔπιον, ὕδωρ δὲ ἦν τὸ πινόμενον, βουλόμενος δεῖξαι, ὅτι διὰ τοῦτο πνευματικὸν εἶπεν, οὐ διὰ τὴν φύσιν τοῦ ὕδατος, B ἀλλὰ διὰ τὸν τῆς χορηγίας τρόπον, ἐπήγαγεν· ἔπινον γὰρ ἐκ τῆς πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας· ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός. οὐχὶ ἡ φύσις τοῦ λίθου, φησίν, ἀλλ' ἡ δύναμις τοῦ ἐνεργοῦντος θεοῦ τὰς πηγὰς ἐκείνας ἠφίει. ἐνταῦθα καὶ τὴν Παύλου τοῦ Σαμοσατέως αἵρεσιν ἀνέσπασε πρόρριζον. εἰ γὰρ ὁ Χριστὸς ἦν ὁ πάντα ἐνεργῶν ἐκεῖνα, πῶς αὐτὸν ἐκ τότε εἶναι λέγουσιν, ἐξ οὗ Μαρία αὐτὸν ἔτεκεν; ὅταν γὰρ πρὸ μὲν τῆς Μαρίας τὰ κατὰ τὴν ἔρημον φαίνηται συμβάντα, ἐκεῖνα δὲ πάντα ὁ Χριστὸς ἦν πεποιη- C κὼς κατὰ τὴν τοῦ Παύλου φωνήν, ἀνάγκη καὶ πρὸ τοῦ τόκου τούτου, καὶ πρὸ τῶν ὠδίνων αὐτὸν εἶναι τούτων. οὐ γὰρ δήπου ὁ μὴ ὢν ἐνεργεῖν ἔμελλεν οὕτω θαυμαστὰ καὶ παράδοξα πράγματα. ὥσπερ δὲ εἰπών, ὅτι πάντες διὰ τῆς θαλάσσης διῆλθον, τὴν εὐγένειαν τῆς ἐκκλησίας ἐδήλωσεν ἄνωθεν προδιατυπουμένην· οὕτως εἰπών, τὸ αὐτὸ βρῶμα πνευματικὸν ἔφαγον, τὸ αὐτὸ τοῦτο πάλιν ἠνίξατο. καθάπερ γὰρ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, οὐχ ἑτέρου μὲν σώματος ὁ πλούσιος, ἑτέρου δὲ ὁ πένης, οὐδὲ ἑτέρου μὲν οὗτος αἵματος, ἑτέρου δὲ ἐκεῖνος· D οὕτω καὶ τότε, οὐχ ἕτερον μὲν ὁ πλούσιος ἐλάμβανε μάννα, ἕτερον δὲ ὁ πένης, οὐδὲ ἑτέρας μὲν ἐκεῖνος μετεῖχε πηγῆς, ἑτέρας δὲ οὗτος καταδεεστέρας· ἀλλὰ ὥσπερ νῦν ἡ αὐτὴ τράπεζα, τὸ αὐτὸ ποτήριον, ἡ αὐτὴ τροφὴ ἅπασι πρόκειται τοῖς ἐνταῦθα εἰσιοῦσιν· οὕτω καὶ τότε τὸ αὐτὸ μάννα, ἡ αὐτὴ πηγὴ ἅπασι προὔκειτο. καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν καὶ παράδοξον, ἐπεχείρησάν ποτέ τινες κατὰ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον πλέον συλλέξαι τοῦ δέοντος, καὶ οὐδὲν ἀπώναντο τῆς πλεονεξίας. ἀλλ' ἕως μὲν τὴν ἰσότητα ἐτίμων, ἔμενε τὸ μάννα μάννα ὄν. ἐπειδὴ δὲ πλεο-

δὲ πλεονεκτεῖν ἐπεθύμησαν, ἡ πλεονεξία τὸ μάννα σκώληκας ἐποίησε· καίτοιγε οὐ μετὰ τῆς τῶν ἄλλων ζημίας τοῦτο ἐποίουν. οὐ γὰρ δὴ ἐκ τῆς τοῦ πλησίον ἁρπάζοντες τροφῆς, οὕτως αὐτοὶ πλέον συνέλεγον, ἀλλ᾽ ὅμως ἐπειδὴ τοῦ πλείονος ἐπεθύμησαν, κατεγνώσθησαν. εἰ γὰρ καὶ μηδὲν τὸν πλησίον ἠδίκουν, ἀλλ᾽ ἑαυτοὺς τὰ μέγιστα κατέβλαπτον, πρὸς πλεονεξίαν τῷ τρόπῳ τῆς συλλογῆς ταύτης συνεθιζόμενοι. ὥστε ὁμοῦ τὸ αὐτὸ καὶ τροφὴ ἦν, καὶ θεογνωσίας διδασκαλία· ὁμοῦ καὶ τὰ σώματα ἔτρεφε, καὶ τὴν ψυχὴν ἐπαίδευεν· οὐκ ἔτρεφε δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πόνων ἀπήλλαττεν. οὐ γὰρ ἔδει ζεῦξαι βοῦς, οὔτε ἄροτρον ἑλκύσαι, οὐδὲ ἀνατεμεῖν αὔλακας, οὐδὲ ἐνιαυτὸν ἀναμεῖναι, ἀλλ᾽ ἐσχεδιασμένην εἶχον τὴν τράπεζαν, πρόσφατον καὶ νεαρὰν καὶ ἐφήμερον· καὶ τὸ εὐαγγελικὸν ἐκεῖνο παράγγελμα διὰ τῶν ἔργων αὐτοὺς ἐπαίδευε, τὸ μὴ μεριμνᾷν εἰς τὴν αὔριον. οὐδὲ γὰρ ὄφελος ἀπὸ τῆς μερίμνης ταύτης ἐγίνετο. εἰ γάρ τις πλέον συνέλεξε, διεφθείρετο καὶ ἀπώλλυτο, καὶ πλεονεξίας ἔλεγχος τὸ γινόμενον μόνον ἦν. εἶτα ἵνα μὴ κατὰ φύσεως ἀκολουθίαν εἶναι νομίζωσιν ἐκεῖνοι τὸν ὄμβρον, ἐν ἡμέρα σαββάτου οὐδὲν τοιοῦτον ἐγίνετο· τοῦ θεοῦ ταῦτα ἀμφότερα αὐτοὺς διδάσκοντος, ὅτι ἐν ταῖς προτέραις ἡμέραις αὐτὸς ἐνήργει τὸν θαυμαστὸν τοῦτον καὶ παράδοξον ὑετὸν, καὶ ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην διὰ τοῦτο ἐπεῖχεν, ἵνα καὶ ἄκοντες παιδεύωνται τοῦ σαββάτου τὴν ἡμέραν ἀργεῖν. οὐκ ἐπὶ τῆς τροφῆς δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων, καὶ ἐπὶ τῶν ὑποδημάτων, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων, δι᾽ αὐτῶν τῶν ἔργων ἦν ἰδεῖν τὰ τῶν ἀποστόλων παραγγέλματα ἐκτελούμενα. οὐδὲ γὰρ οἰκίαν εἶχον, οὐ τράπεζαν, οὐ κλίνην, οὐχ ἱμάτιον δεύτερον, οὐχ ὑποδήματα, τοῦ θεοῦ οὕτως οἰκονομήσαντος. ὅρα πόση τῆς παλαιᾶς πρὸς τὴν καινὴν συγγένεια. ὥσπερ γὰρ τοὺς ἀποστόλους ἐσχημάτιζεν ὁ Χριστὸς ὕστερον τῶν ἀναγκαίων ἕνεκεν· οὕτω πως κἀκείνους ὁ τῆς πολιτείας ἐρρύθμιζε τρόπος, καὶ ἡ κτίσις ἅπασα πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν ἐκείνων παρεσκευάζετο. καὶ τίνος ἕνεκεν ταῦτα ἐγένετο, φησίν; ἔμελλεν αὐτοὺς εἰς ἕνα συγκλείειν τῆς οἰκουμένης τόπον, καὶ κελεύειν ἐκεῖ διηνεκῶς αὐτὸν θεραπεύειν, καὶ μήτε ναὸν, μήτε βωμὸν ἀλλαχοῦ που τῆς οἰκουμένης ἱδρύσασθαι, ἀλλὰ καὶ ἀναθήματα, καὶ θυσίας ἐκεῖ φέρειν, καὶ ἑορτὰς ἐπιτελεῖν, καὶ τὸν νόμον ἀναγινώσκειν, καὶ πάντα τὰ ἄλλα τὰ τῆς ἁγιστείας ἐκπληροῦν ἐκείνης.

A tem auari plus habere deſiderauerunt: auaritia mutauit manna in vermem, quamuis hoc non cum detrimento aliorum faciebant. Non enim rapiebant ex alimento proximi, cùm plus colligerent: attamen cùm plus deſirerarent, condemnati ſunt. Nam tametſi neminem alium iniuria affecerunt, tamen ſibipſis maximè nocuêre. hoc colligendi modo auaritiæ ſtudentes. Atque ſic ſimul erat cibus & diuinæ agnitionis inſtructio, & ſimul paſcebat corpora, & erudiebat animam. Neque paſcebat ſolùm, ſed à laboribus liberabat. Non enim opus

B erat iungere boues, neq; trahere aratrum, neque ad annum expectare: ſed menſam habebant ſubitò appoſitam, ſemper recentem & quotidie nouam, rebuſque ipſis diſcebant euangelicũ illud præceptum, Non debere eſſe ſolicitum in craſtinum. Nulla enim vtilitas ipſis ab hac ſolicitudine proueniebat. Nam qui plus colligebat, corrumpebatur & peribat, & auaritiæ argumentum ſolùm dabat. Inſuper ne putarent illum imbrem iuxta naturæ conſuetudinem eſſe, nihil talium in die ſabbati fiebat, Deo duo

Matth. 6.

C illa ipſos docente, quod prioribus diebus ipſe mirabilem & priorem pluuiam operabatur: & quòd per diem illum abſtinebat, vt inuiti etiam diſcerent illo die feriari. Non in cibis autem ſolùm, ſed & in indumentis & calceamentis & aliis omnibus rebus ipſis videre licebat mandata Apoſtolis ipſis præcepta. Nam neque propriam habebant menſam, neque veſtem ſecundam, neque calceos, Deo ſic diſpenſante. Vide quanta veteris ad nouam affinitas.

D Sicut enim poſtea Chriſtus Apoſtolos inſtruxit quantum ad neceſſaria, ſic & illis quidem vitæ modus adaptatus eſt, & omnis creatura ad miniſterium illorum præparata erat. Et cuius gratia hęc facta ſunt? inquit. Concluſurus illos erat in vnum orbis locum, & iuſſurus vt ſibi illic perpetuò miniſtrarent, & neque templum, neque altare alicubi aliud fundarẽt: ſed oblationes & ſacrificia ſua illuc ferrent, & ferias celebrarent, & legerent legem, & omnes alios ſanctificationis illius ritus perficerent.

Ne igitur ſeparato miniſterij ritu, prouidentiã ſuã illuc cõcludi putarẽt, quaſi vnius regionis Deus eſſet, priùs ſuam virtutẽ in aliena regione declarauit: in Ægypto, in eremo, vbi nullus miniſtrabat, vbi nullus adorabat: & creatura planè diuerſis rebus ſeruiebat, quibus probabat ſuam potẽtiam qua primùm condidit orbẽ, & ita incredulos arguebat. Nã mare alios ſubmergebat, alios ſaluabat: & aër nunc pluebat grãdinem, & perdebat Barbaros: nunc deferebat manna, & Iudæos paſcebat. At terra nunc culices ad puniendum hoſtes, nunc coturnices in ſalutem eorum proferebat: & illis in die tenebræ, illis in nocte lux erat. Et Ægyptij Nilum habentes propè fluentem, ſiti & ſiccitate peribant: hi autem in terra arida & ſicca exercitũ ducentes, multa aquarum copia fruebantur. Et aduerſus illos ranæ pugnabant, hos autem neque gigantes comprehendere potuerunt. Sed cuius gratia horum memoriam affert beatus Paulus? Ob cauſam quam principiò vobis dixi, vt diſcas quòd neque baptiſma, neque peccatorum remiſſio, neq; ſcientia, neque ſacramentorum communio, neque ſacra menſa, neque fruitio corporis, neque participatio ſanguinis, neque aliquid horum prodeſſe nobis poterit, niſi vitam rectam, & admirabilem, & omni peccato liberam habeamus. Propter hæc enim meminit recenſens figuram baptiſmatis in mari & nube. Et figuram ſacramentorum in manna & petra pręfigurauit in veteri. Et cùm dixit quòd omnes eundem cibum ſpiritualem comederunt, & eundem potum ſpiritualem biberunt, adiecit dicens:
1. Cor. 10. Sed plures illorum non approbauit Deus. Poſt hæc & talia miracula ait: Non dilexit ipſos Deus. Sed cur proſtrati ſunt in deſerto? Cuius gratia hæc nobis dicis ô Paule? Hæ figuræ noſtri cauſa factæ ſunt, vt neque nos ſiamus concupiſcentes rerum malarum, ſicut & illi concupierunt: neque idololatræ ſiamus, ſicut aliqui horum, vt ſcri-
Exod. 32. ptum eſt: Sedit populus vt ederet & biberet, ſurrexerúntque ad ludendum Vide Pauli prudentiam.

A ἵν᾽ οὖν μὴ τῷ διωρισμένῳ τῆς θεραπείας τρόπῳ καὶ τὴν πρόνοιαν αὐτοῦ συγκεκλεῖσθαι ἐκεῖ νομίζωσι, καὶ μερικὸν αὐτὸν εἶναι θεόν, προλαβὼν τὴν αὐτοῦ δύναμιν ἐπὶ τῆς ἀλλοτρίας ἐπέδειξεν, ἐπὶ τῆς Αἰγύπτου, ἐπὶ τῆς ἐρήμου, ἔνθα οὐδεὶς ἦν ὁ θεραπεύων, ἔνθα οὐδεὶς ἦν ὁ προσκυνῶν. καὶ πρὸς τὰ ἐναντία ἡ κτίσις ὑπηρετεῖτο, δι᾽ ὧν ἐποίει, τὴν ἐξ ἀρχῆς αὐτοῦ δημιουργίαν καὶ τοὺς ἀγνωμονοῦντας αὐτοῦ λογίζεσθαι πείθουσα. καὶ γὰρ ἡ θάλασσα τοὺς μὲν ἀπέπνιγε, τοὺς δὲ διέσωζε· καὶ ὁ ἀὴρ νῦν μὲν κατέφερε χάλαζαν, καὶ τοὺς βαρβάρους ἀπώλλυ, νῦν δὲ κατέφερε μάννα, καὶ τοὺς
B Ἰουδαίους διέτρεφε. πάλιν ἡ γῆ νῦν μὲν σκνῖπας ἐπὶ κολάσει τῶν πολεμίων, νῦν δὲ ὀρτυγομήτραν ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν οἰκείων ἐξέφερε. κἀκείνοις μὲν ἐν ἡμέρᾳ σκότος, τούτοις δὲ ἐν νυκτὶ φῶς ἐγίνετο. καὶ Αἰγύπτιοι μὲν τὸν Νεῖλον ἔχοντες παραρρέοντα, δίψει καὶ αὐχμῷ διεφθείροντο· οὗτοι δὲ ἐν ἐρήμῳ ξηρᾷ καὶ αὐχμώδει στρατοπεδεύοντες πολλῆς ἀπήλαυον ὑδάτων δαψιλείας. καὶ τοὺς μὲν βάτραχοι κατηγωνίζοντο, τούτους δὲ οὐδὲ οἱ γίγαντες ἐκχειρώσασθαι ἴσχυον. ἀλλὰ τίνος ἕνεκεν τούτων ἡμᾶς ἀνέμνησεν ὁ μακάριος Παῦλος; διὰ
C τὴν αἰτίαν, ἣν ἐξ ἀρχῆς εἶπον ὑμῖν, ἵνα μάθῃς, ὅτι οὔτε βάπτισμα, οὔτε ἁμαρτημάτων ἄφεσις, οὐ γνῶσις, οὐ μυστηρίων κοινωνία, οὐ τράπεζα ἱερά, οὐχὶ ἀπόλαυσις τοῦ σώματος, οὐχὶ κοινωνία τοῦ αἵματος, οὐκ ἄλλο τούτων οὐδὲν ἡμᾶς ὠφελῆσαι δυνήσεται, ἐὰν μὴ βίον ὀρθὸν καὶ θαυμαστὸν, καὶ πάσης ἁμαρτίας ἀπηλλαγμένον ἔχωμεν. ὅτι γὰρ διὰ τοῦτο τούτων ἀνέμνησε, καταλέξας τὸν τύπον τοῦ βαπτίσματος, τὸν διὰ τῆς θαλάσσης καὶ τῆς νεφέλης, τὸν τύπον τῶν μυστηρίων, τὸν διὰ τοῦ μάννα καὶ τῆς πέτρας, προδιέγραψεν ἐν τῇ παλαιᾷ καὶ εἰπὼν,
D ὅτι πάντες τὸ αὐτὸ βρῶμα πνευματικὸν ἔφαγον, καὶ τὸ αὐτὸ πόμα πνευματικὸν ἔπιον, ἐπήγαγε λέγων· ἀλλ᾽ οὐκ ἐν τοῖς πλείοσιν αὐτῶν εὐδόκησεν ὁ θεός. μετὰ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα θαύματα, φησὶν, οὐκ ἠγάπησεν αὐτοὺς ὁ θεός. ἀλλὰ τί; κατεστρώθησαν ἐν τῇ ἐρήμῳ. τίνος οὖν ἕνεκα ταῦτα λέγεις ἡμῖν, ὦ Παῦλε; ταῦτα δὲ τύπος ἡμῖν ἐγενήθησαν εἰς τὸ μὴ γίνεσθαι ἡμᾶς ἐπιθυμητὰς κακῶν, καθὼς κἀκεῖνοι ἐπεθύμησαν, μηδὲ εἰδωλολάτρας γίνεσθαι, καθώς τινες αὐτῶν, ὥσπερ γέγραπται· ἐκάθισεν ὁ λαὸς φαγεῖν καὶ πιεῖν, καὶ ἀνέστησαν παίζειν. ὅρα τοῦ Παύλου σύνεσιν.

A εἶπε τὴν ἁμαρτίαν, εἶπε τὴν αἰτίαν τῆς ἁμαρτίας, εἶπε τὴν κόλασιν τὴν ἐπὶ τῇ ἁμαρτίᾳ, διὰ πάντων ἡμᾶς παιδεύων φεύγειν τὴν ἐκείνων μίμησιν. αἰτία τῆς ἁμαρτίας ἡ ἀδηφαγία. ἐκάθισε γὰρ ὁ λαὸς φαγεῖν καὶ πιεῖν. ἡ ἁμαρτία, αὐτὸ τὸ παίζειν. εἶτα ἡ τιμωρία, ὅτι κατεστρώθησαν ἐν τῇ ἐρήμῳ. πάλιν, μηδὲ πορνεύωμεν, καθώς τινες αὐτῶν ἐπόρνευσαν. ἐνταῦθα τὴν αἰτίαν τῆς πορνείας οὐκ ἔθηκεν, ἀλλὰ τὴν τιμωρίαν. ποίαν δὲ ταύτην; ἔπεσον ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ εἰκοσιτρεῖς χιλιάδες. τίνος δὲ ἕνεκα τὴν πρόφασιν οὐκ εἶπεν, ἀφ' ἧς ἡ πορνεία γέγονε; τοῖς φιλοπόνοις ἀφιεὶς ἐπὶ τὴν ἱστορίαν ἐλθεῖν, καὶ μαθεῖν τοῦ B κακοῦ τὴν ῥίζαν. οὗτος γὰρ ἰατρείας τρόπος, τὸ λέγειν ἐξ ὧν τίκτεται τὰ νοσήματα, καὶ φάρμακα ἐπιτιθέναι τοῖς τραύμασι. διὰ τοῦτό φησι· Ταῦτα δὲ πάντα τυπικῶς συνέβαινον ἐκείνοις, ἐγράφη δὲ πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν. ὥστε ὁ ποιήσας ἐκεῖνα, καὶ κολάσας τοὺς ἀγνωμονήσαντας, οὗτος ἡμᾶς νουθετεῖ νῦν, οὐ διὰ ῥημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτῶν τῶν πραγμάτων, ὅσπερ μέγιστός ἐστι νουθεσίας τρόπος. Εἶδες πῶς τοῖς ἐν τῇ χάριτι τὸν ἐν τῇ παλαιᾷ ταῦτα ποιήσαντα διδάσκαλον C ἐπέστησε, δεικνὺς ὅτι εἷς ἐστι καὶ ὁ αὐτὸς, ὁ καὶ ἐκεῖνα ποιήσας, καὶ ταῦτα δι' αὐτοῦ φθεγγόμενος; εἰ γὰρ ἀλλότριος ἦν, οὐκ ἂν ἐκεῖνα τούτων τύπους ἐκάλεσεν, οὐκ ἂν εἰς νουθεσίαν ἡμῶν αὐτὰ γεγράφθαι εἶπεν, οὐκ ἂν διδάσκαλον ἡμῖν ἐπέστησεν, ὃν οὐκ ἐνόμιζεν εἶναι θεὸν, οὐκ ἂν ἀπὸ τῶν ὑπ' ἐκείνου γενομένων τότε ἡμᾶς ἐφόβησεν, ὡς εἰς τὰς ἐκείνου πάλιν μέλλοντας ἐμπίπτειν χεῖρας· νῦν δὲ δεικνὺς, ὅτι εἰς τὰς ἐκείνου μέλλομεν ἐμπίπτειν πάλιν χεῖρας, καὶ ἑκάτερος ὁ λαὸς, κἀκεῖνος, καὶ οὗτος, τοῖς ἐκείνου διοικοῦνται νόμοις, ἀνέμνησε πάντων ἐκείνων, καὶ εἶπεν, ὅτι πρὸς νουθεσίαν D ἡμῶν ἐγράφη. ταῦτα οὖν εἰδότες, τοῖς τε παρελθοῦσι, τοῖς τε μέλλουσι πιστεύωμεν. ἂν δέ τινες ὦσιν οἱ τοῖς μέλλουσιν οὐ πιστεύοντες, ἀπὸ τῶν παρελθόντων αὐτοὺς ἐνάγωμεν εἰς τὴν τῆς ἀρετῆς ἐπιμέλειαν, τὰ κατὰ τοὺς Σοδομίτας διηγούμενοι, τὰ κατὰ τὸν κατακλυσμὸν λέγοντες, τὰ κατὰ τὴν Αἴγυπτον ἀναμιμνήσκοντες, ἵνα ταῖς ἑτέρων σωφρονισθέντες κολάσεσι, καὶ βίον ἄριστον ἐπιδειξάμενοι, καὶ τὸν περὶ τῆς γεέννης καὶ τῆς ἀναστάσεως δέξωνται λόγον. ἐπεὶ καὶ νῦν ὅσοι τῇ κρίσει διαπιστοῦσιν, οὐδαμόθεν ἑτέρωθεν,

A Dixit peccatũ, dixit cauſam peccati, dixit pœnã peccato debitam: per ea nos erudiens, vt illorũ fugiamus mores, non imitãdo. Cauſa peccati, gula. Sedit enim, ait, populus, vt ederet & biberet. Peccatũ ipſum, ludus: deinde pœna, proſtratio in deſerto. Iterũ ait, Ne ſcortemur, quemadmodum illorum quidam ſcortati ſunt. Ibi ſcortationis cauſam non poſuit, ſed pœnam. Qualem autem? Ceciderunt in die vna vigintitria millia. Quare autem nõ poſuit occaſionem vnde orta ſcortatio? Studioſis hoc reliquit, vt hiſtoriam inquirerent, & B inde eius radicem diſcerent. Ille optimus medicandi modus, dicere vnde naſcantur morbi, & vulneribus remedia adhibere. Ob hoc ait. Hæc autem omnia figuratiuè contigerunt illis, ſcripta autem ſunt ad noſtram admonitionem, atque adeò qui illa fecit, & reprobos tunc puniuit idem & nũc nos admonet. Non enim verbis ſolùm, ſed etiam operibus ipſis, qui ſcilicet maximus admonitionis eſt modus. Vide quo modo eum qui in veteri lege hæc fecit, magiſtrum C his quæ in gratia inſtituit: demonſtrans quòd vnus eſt & idem qui & illa fecit, & qui hæc per ipſum loquitur. Nam ſi alius eſſet, non vocaſſet illa iſtorum figuras, neque dixiſſet ipſa in noſtri admonitionem ſcripta, neque magiſtrum nobis inſtituiſſet, quem non putaſſet eſſe Deum: neque per ea quæ ab illo tunc facta ſunt, nos terruiſſet, quaſi in illius manus olim caſuros. Nunc autem quia monſtrauit, quòd in illius manus iterum ſumus caſuri: & quòd vterque populus & ille & hic D illius legibus regantur, meminit omnium illorum, & dixit, quòd ad noſtri admonitionem ſcripta ſunt. Igitur cùm hæc ſciamus, tam futuris quàm præteritis credamus. Si autem ſunt quidam futuris non credentes, illos ad virtutis ſtudium à præteritis inducamus, narremus quæ Sodomitis euenerunt, dicamus de diluuio, commemoremus de Ægyptus, vt aliorum reſipiſcentes pœnis, & vitam agam optimam, & fideliter de gehenna & reſurrectione credãnt. Quia & nunc quotquot iudicium non credunt,

1.Cor. 10.

A hoc à vita peruerſa & conſcientia mala patiuntur: quòd ſi expurgemus ipſorum peccata, & timore futurorum erudiamus,, & vt de futuris fideliter ſentiant, perſuadeamus. Nam ſicut mala dogmata impuram inducere conſueuerunt vitam, ita & vita peruerſa, dogmatum peruerſitatem ſæpe parit. Quod ſcilicet ne fiat, ideo verba hæc & nobis omnibus, & aliis cantauimus, vt in recta fide perſeuerantes, & vitam optimam agamus. Atque hoc vbique ſermonibus docui, quia ſine ea nulla rectorum dogmatum vtilitas. Fiant hæc precibus ſanctorum & patronorum omnium, vt ſeruemus dogmatum rectitudinem, quæ supernè & à progenitoribus accepimus: & adiiciamus illis congruam vitam, & promiſſa bona conſequamur, gratia & miſericordia domini noſtri Ieſu Christi, cum quo Patri ſimul & Spiritui ſancto ſit gloria, imperium, honor, nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum. Amen.

Dogmata peruerſa, vita improba ſequitur.

ἀλλ' ἀπὸ βίου διεφθαρμένου καὶ πονηροῦ συνειδότος τοῦτο πάσχουσιν. ὥστε ἐὰν ἐκκαθαίρωμεν ἑαυτῶν τὰς ἁμαρτίας, καὶ τῷ φόβῳ τῶν προελθόντων παιδεύωμεν, καὶ περὶ τῶν μελλόντων πείσωμεν δέξασθαι λόγον. ὥσπερ γὰρ δόγματα πονηρὰ βίον ἀκάθαρτον εἰσάγειν εἴωθεν· οὕτω καὶ διεφθαρμένος βίος πονηρίαν δογμάτων πολλάκις ἔτεκεν. ὅπερ ἵνα μὴ γένηται, καὶ ἡμῖν αὐτοῖς, καὶ τοῖς ἄλλοις ταῦτα κατεπάδοντες τὰ ῥήματα, τήν τε ὀρθὴν πίστιν διαφυλάσσωμεν ἔχοντες, καὶ πολιτείαν ἀρίστην ἐπιδειξώμεθα, ὅπερ πανταχόθεν ἡμῖν ὁ λόγος ἀπέδειξεν, ὅτι ταύτης χωρὶς οὐδὲν ὄφελος ἡμῖν ὀρθῶν δογμάτων. B γένοιτο δὲ εὐχαῖς τῶν ἁγίων, καὶ τῶν προέδρων ἁπάντων, τήν τε ὀρθότητα τῶν δογμάτων, ἣν ἄνωθεν καὶ ἐκ προγόνων παρελάβομεν, ἀκέραιον διατηρῆσαι, καὶ βίον αὐτῇ συμβαίνοντα προσθεῖναι, ἵνα τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

1.Cor. 11.

In dictum Apoſtoli ad Corinthios: Oportet & hæreſes eſſe in vobis, vt qui probati ſunt, manifeſti fiant.

C Εἰς τὸ ἀποστολικὸν ῥητὸν τὸ λέγον· δεῖ δὲ καὶ αἱρέσεις εἶναι ἐν ὑμῖν, ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται.

Incerto interprete.

CONCIONEM veſtram ſermone dudum ſatis incendi, cùm inducerẽ Hieruſalem ſuarum calamitatum vobis & nunciam, & lamentatricem. Et quia tunc vidi oculos veſtros turgidos, lacrymarum flumina parturire, mentéſque omnium affectionibus confundi ac turbari: ideo ſtatim vt id animaduerti, tragœdia paucis abſoluta, ſermonem è medio abrupi. Eò enim progredi videbatur luctus, vt omnium corda planctibus diſſectum iri putarem. Iam anima luctu impedita, nihil ſani vel dicere vel audire poteſt. At quòd hęc nũc repeto, quid ad rem? Multũ. Nam id quod hodie diximus, admodum ſimile & cognatum eſt ei, quod hodie adhuc dicere decreuimus. Vt enim quæ dicta ſunt hodie, ad reprimendam vitæ deſidiã,

Καλῶς πρῴην ἡμῖν διεθερμάνθη τὸ πνευματικὸν τοῦτο θέατρον, ὅτε τὴν Ἱερουσαλὴμ εἰσήγαγον ὑμῖν τῷ λόγῳ θρηνοῦσαν, καὶ τὰς οἰκείας ἐξαγγέλλουσαν συμφοράς. καὶ γὰρ εἶδον ὑμῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς τότε ὠδίνοντας πηγὰς ἀφιέναι δακρύων· εἶδον, ἐξ ὧν ἔπαθον, τὴν D ἑκάστου διάνοιαν ὀλοφυρμῶν γέμουσαν καὶ συγκεχυμένην. διὸ καὶ ταχέως αἰσθόμενος συνέστειλα τὴν τραγῳδίαν, ἥρπασα ἐκ τοῦ μέσου τὸν λόγον, ὥστε τὸν θρῆνον ἐκεῖνον τῆς ἑκάστου καρδίας ἐκρήγνυσθαι μέλλοντα παρακατασχεῖν. ψυχὴ γὰρ πένθει κατασχεθεῖσα, οὔτε εἰπεῖν, οὔτε ἀκοῦσαί τι δύναιτ' ἂν ὑγιές. τίνος οὖν ἕνεκεν ἐκείνων ὑμᾶς ἀνέμνησα νῦν; ὅτι καὶ τὰ σήμερον ῥηθήσεσθαι μέλλοντα συγγενῆ τῶν τότε εἰρημένων ἐστίν. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνα τὴν ἐν τῷ βίῳ ῥᾳθυμίαν ἡμῶν ἀνέστελλε,

τὴν ὀλιγωρίαν τὴν περὶ τὰ πρακτέα διόρθωσιν, οὕτω δὴ τὰ ῥηθησόμενα νῦν περὶ τὴν τῶν δογμάτων ἀκριβῆ παρατήρησιν ἀσφαλεστέρους ὑμᾶς ἐργάσασθαι δυνάμεθ' ἄν· ὥστε ἐξ ἁπάντων ἀπηρτισμένους εἶναι εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας φθάνοντας κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον. τότε τὸ σῶμα ὑμῖν ἐθεραπεύσαμεν, νῦν τὴν κεφαλὴν ἰατρεύομεν· τότε διὰ τῶν Ἱερεμίου λόγων, νῦν διὰ τῶν τοῦ Παύλου ῥημάτων. τίνα οὖν ἐστι τὰ Παύλου ῥήματα, ἃ σήμερον ἡμῖν ἐξετασθῆναι πρόκειται; δεῖ δὲ καὶ αἱρέσεις εἶναι, φησὶν, ἐν ὑμῖν, ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται ἐν ὑμῖν. οὐ μικρὸν τὸ ζητούμενον. εἰ γὰρ συμβουλεύων τοῦτό φησιν ὁ Παῦλος, καὶ δεῖ αἱρέσεις εἶναι, ἀναίτιοι οἱ τὰς αἱρέσεις εἰσάγοντες. ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν, οὐ γὰρ συμβουλεύοντος τὸ ῥῆμά ἐστιν, ἀλλὰ τὸ μέλλον προλέγοντος. ὥσπερ γὰρ ἰατρὸς, ὁρῶν τὸν κάμνοντα ἀδηφαγίᾳ καὶ μέθῃ προσέχοντα καὶ ἑτέροις κεκωλυμένοις, φησὶν, ὅτι τὴν ἀταξίαν ταύτην δεῖ πυρετὸν τεκεῖν, οὐχὶ νομοθετῶν, οὐδὲ συμβουλεύων, ἀλλ' ἐκ τῶν παρόντων τὸ μέλλον μετὰ σκέψεως προλέγων· καὶ γεωργὸς πάλιν, ἢ κυβερνήτης ὁρῶν νεφῶν συνδρομὰς καὶ βροντὰς καταρρηγνυμένας μετὰ ἀστραπῶν, φησὶν, ὅτι δεῖ τὰ νέφη ταῦτα τεκεῖν ὑετὸν καὶ ὄμβρον σφοδρὸν, οὐδὲ ἐνταῦθα παραινῶν, ἀλλὰ τὸ ἐσόμενον προαναφωνῶν· οὕτω καὶ Παῦλος τὸ, δεῖ, τέθεικε. πολλάκις γοῦν καὶ ἡμεῖς ὁρῶντες ἀνθρώπους ἀλλήλοις συῤῥηγνυμένους καὶ χαλεπαῖς ἑαυτοὺς πλύνοντας λοιδορίαις, λέγομεν, δεῖ συμπληγάδας γενέσθαι τούτους καὶ φαρακίζεσθαι, οὐ συμβουλεύοντες οὐδὲ ἡμεῖς, οὐδὲ παραινοῦντες ἐκείνοις· πῶς γάρ; ἀλλ' ἀπὸ τοῦ παρόντος τὸ μέλλον στοχαζόμενοι· οὕτω δὴ καὶ ὁ Παῦλος οὐχὶ συμβουλεύων ταῦτά φησιν, ὅτι δεῖ καὶ αἱρέσεις ἐν ὑμῖν εἶναι, ἀλλὰ προαναφωνῶν καὶ προφητεύων τὸ μέλλον ἔσεσθαι. ὅτι γὰρ οὐ συμβουλεύει αἱρέσεις εἶναι, αὐτός ἐστιν ὁ λέγων, ὅτι κἂν ἄγγελος ὑμᾶς εὐαγγελίζηται παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω. αὐτός ἐστιν ὁ τὴν περιτομὴν, ὅτε παρὰ καιρὸν παρελαμβάνετο, καὶ ἐθόλου τὸ καθαρὸν τοῦ κηρύγματος, ἐκβάλλων καὶ λέγων, ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει. πῶς οὖν, φησὶ, καὶ αἰτίαν προσέθηκεν εἰπὼν, ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται; τὸ,

A corrigendámque in operibus noſtris negligentiam conducunt: ita nunc dicenda circa diligentem articulorũ fidei obſeruationem ſecuriores nos reddere poterũt, vt ſic vndequaq; in menſurā Chriſti peruenientes, iuxta diuum Apoſtolum in virum integrũ euadamus: & ſicut hodie ea quæ ad corpus pertinebant, curabamus: ita nunc quę ad caput ſpectant, tractabimus, & hodie quidem verba Hieremiæ, nũc autem verba Pauli. Ex verbis verò Pauli, de quibus nunc agendum, hæc nobis proponuntur: Oportet autem & hæreſes eſſe, vt probati

B manifeſti fiant inter vos. Haud contemnendum, quod quęritur: Nam ſi Paulus cōſulendo diceret, Oportet & hæreſes eſſe, inculpati forent hæreſiarchę. Atqui non ita ſentit, neq; hoc conſulentis, ſed futura prædicētis verbum eſt. Quomodo & medicus videns ægrum gulæ & ebrietati interdictiſq; aliis deditum, dicit: profectò neceſſe eſt, vt incōtinentia hęc febrim pariat: quibus verbis non legē ſtatuit, neq; cōſulit, ſed è pręſentibus futura coniectat. Similiter & agricola vel nauta cum videt cōglobari nu-

Oportet hic non eſt conſulentis, ſed prædicentis.

C bes, & audit tonitrua, dicit: Fieri non pōteſt, quin nubes illę pluuiam validā & imbres pariant. Neq; hi laudāt ſed pręedicunt quod apparet. Paulus quoque eadem ratione poſuit verbũ. Oportet. Et nos ſępenumero cùm videmus homines inter ſe diſceptare, grauiq; dicacitate mutuũ inuadere, dicimus: Oportet quòd ex huiuſmodi pugna magnũ quoddā malũ oriatur. Quibus tamen verbis, neq; nos conſulimus, neque quępiam incitamus: ſed quid futurũ ſit, ex pręſentibus diuinamus. Ita ſanè nec Paulus

D aliquid cōſulit, dũ dicit: Oportet etiā hęreſes in vobis eſſe, ſed prædicit ac prophetat rē euenturā, cęterùm hęreſes conſulit minimè. Ipſe enim eſt, qui dicit: Si angelus vobis aliud euāgelizat, pręter id quod accepiſtis, anathema ſit. Ipſe eſt, qui circunciſionē prohibuit, cũ præter tēpus obſeruaretur, & puritatē pręedicationis euāgelicæ interturbaret. Eiciebat enim illā & dicebat: Si circuncidimini, Chriſtus nihil vobis proderit. At inquies, cur igitur ad hæc cauſam adiunxit, dicēs, Vt probati manifeſti fiant inter vos?

Galat. 1. 8.

Ibid. 5. & 6.

Vt, in ſcripturis plerunque non cauſam ſignificat, ſed magis euentum rerum. Exempli gratia: Venit Chriſtus & cæcum videre fecit, à quo adoratus eſt: Iudæi autem illo curato faciebant omnia, ſi qua miraculum obfuſcare poſſent, atque ita Chriſtum repellebant, tunc igitur ait: In iudicium ergo in hunc mundum veni, vt qui non vident videant, & qui vident, cæci fiant. Ergóne ea de cauſa venit, vt illi excęcarentur? Non ideo venit, tametſi ita euenit. Vnde ſub figura redditæ cauſæ narratur euentus. Item, Lex data eſt, vt impetum peccandi prohibeat, moderatioréſque faciat eos, qui illam acciperent. Sed ob illorum ignauiam diuerſo modo accidit, auxit enim peccata, & dicit Paulus: Lex autem ſubingreſſa eſt, vt peccata augeret: cùm tamen ob hoc potius ingreſſa fuerit, vt peccata minueret. Etiamſi ſecus accideꝛit, ob illorum inſipientiam qui in eam accepêre. Sic vtique, vt, nec hîc cauſam reddit, ſed euentum indicat. Quandoquidem alia quædam cauſa eſt, & origo hæreticorum. Neque inde ſunt hæreſes, vt probati manifeſti fiant, ſed aliunde occaſiones acceperunt: de qua re audi Chriſtum, qui id nobis declarat: Simile factum eſt regnum cœlorum homini ſeminanti ſemen bonum in agro ſuo: cúmque dormirent homines, venit inimicus homo, & ſuperſeminauit zizania. Vides hæreſium cauſam hanc eſſe quod homines dormiuerunt, quod negligentes fuêre, quòd non diligenter his quæ dicta ſunt intendêre. Quapropter, vt ne quis dicat, quare hoc permiſerit Chriſtus, dicit Paulus. Nil tibi nocebit ea permiſſio, ſi probatus fueris. Inde enim multo clarior & manifeſtior euades. Non enim idem fuerit, nullo vel aliquo ſubuertente, & à nullis vel multis fluctibus pulſatum manere immotum & nõ circumactum. Nam vt arbores bene & diligenter radicatę, ventorũ vi cùm aguntur hinc & inde, ſolidiores fiunt: ſic & bene ſolidatas in fundamẽto veræ fidei animas, quęcunq; irruunt hæreſes, reddunt fortiores, tantùm abeſt vt ſubuertant. Quid

Mat. 10. & Marc. 10.

Ioan. 9.

Rom. 7. & 1. Tim. 1.

Rom. 5.

Matt. 13.

A ἵνα, πολλαχοῦ ἐν ταῖς γραφαῖς οὐκ ἔστιν αἰτιολογίας, ἀλλὰ τῆς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεως. οἷον, ἦλθεν ὁ Χριστὸς, καὶ τὸν τυφλὸν ἀναβλέψαι ἐποίησε. κἀκεῖνος μὲν αὐτὸν προσεκύνησεν, οἱ δὲ Ἰουδαῖοι τούτου θεραπευθέντος πάντα ἐποίουν ὥστε συσκιάσαι τὸ θαῦμα, καὶ τὸν Χριστὸν ἤλαυνον. τότε τοίνυν φησίν· εἰς κρίμα ἐγὼ ἦλθον εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες βλέπωσι, καὶ οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένωνται. ἆρα οὖν διὰ τοῦτο ἦλθεν, ἵνα ἐκεῖνοι τυφλοὶ γένωνται; οὐ διὰ τοῦτο ἦλθε, τοῦτο δὲ ἐξέβη, καὶ τὴν ἔκβασιν ἐν σχήματι αἰτιολογίας τέθεικε. πάλιν, νόμος ἐδόθη, ἵνα κω-
B λύσῃ τὴν τῶν ἁμαρτημάτων φορὰν, ἵνα ἐπιεικεστέρους ποιήσῃ τοὺς δεξαμένους· ἀλλὰ τοὐναντίον ἐξέβη παρὰ τὴν ῥᾳθυμίαν ἐκείνων. ηὔξησαν γὰρ τὰ ἁμαρτήματα. καί φησιν ὁ Παῦλος, νόμος δὲ παρεισῆλθεν, ἵνα πλεονάσῃ τὸ παράπτωμα. καὶ μὴν οὐ διὰ τοῦτο ἐπεισῆλθεν, ἀλλ' ἵνα ἐλαττώσῃ τὸ παράπτωμα· τοῦτο δὲ ἐξέβη παρὰ τὴν ἀγνωμοσύνην τῶν δεξαμένων αὐτόν. οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, τὸ, ἵνα, οὐχὶ αἰτιολογίας ἐστὶν, ἀλλὰ ἐκβάσεως. ἐπεὶ γὰρ ἄλλη τίς ἐστιν αἰτία τῶν αἱρέσεων, καὶ οὐ διὰ τοῦτο ἐγένοντο αἱρέσεις, ἵνα οἱ δόκιμοι
C φανεροὶ γένωνται, ἀλλ' ἑτέρωθεν ἔλαβον τὰς προφάσεις, ἄκουσον τοῦ Χριστοῦ δῆλον τοῦτο ποιοῦντος ἡμῖν. ὡμοιώθη, φησὶν, ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀνθρώπῳ σπείροντι καλὸν σπέρμα ἐν τῷ ἀγρῷ αὐτοῦ· καὶ ἐν τῷ καθεύδειν τοὺς ἀνθρώπους, ἦλθεν ἐχθρὸς ἄνθρωπος, καὶ ἔσπειρε τὰ ζιζάνια. ὁρᾷς, ὅτι διὰ τοῦτο αἱρέσεις, ἐπειδὴ ἐκαθεύδησαν οἱ ἄνθρωποι; ἐπειδὴ ἐρρᾳθύμησαν; ἐπειδὴ οὐ προσεῖχον μετὰ ἀκριβείας τοῖς λεγομένοις; ἵν' οὖν μὴ λέγῃ τις, τίνος ἕνεκεν συνεχώρησεν ὁ Χριστὸς, φησὶν ὁ Παῦλος, ὅτι οὐδέν σε
D βλάπτει ἡ συγχώρησις αὕτη. ἐὰν ᾖς δόκιμος, φανερώτερος ἔσῃ μᾶλλον. οὐ γάρ ἐστιν ἴσον, μηδενὸς ὑποσκελίζοντος μηδὲ ἀπατῶντος ἐπὶ τῆς ὀρθῆς στῆναι πίστεως, καὶ μυρίων προσρηγνυμένων κυμάτων ἄσειστον καὶ ἀπερίτρεπτον μεῖναι. καθάπερ οὖν τὰ δένδρα αἱ τῶν ἀνέμων προσβολαὶ πάντοθεν ῥιπίζουσαι ἰσχυρότερα ποιοῦσιν, ἂν ᾖ καλῶς ἐρριζωμένα καὶ μετὰ ἀκριβείας· οὕτω δὴ καὶ τὰς ψυχὰς τὰς πεπηγυίας ἐν τῷ θεμελίῳ τῆς ὀρθῆς πίστεως, ὅσαι ἂν προσβάλλωσιν αἱρέσεις, οὐ περιτρέπουσιν, ἀλλὰ καὶ ἰσχυροτέρας ποιοῦσι. τί οὖν πρὸς τοὺς ἀσθενοῦντας,

καὶ περιτρεπομένους καὶ ὑποσκελιζομένους ῥᾳδίως; ἆρα οὖν ἐκεῖνοι παρὰ τὴν τῆς αἱρέσεως προσβολήν, ἀλλὰ παρὰ τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν τοῦτο πάσχουσιν. ἀσθένειαν δὲ οὐ φυσικὴν λέγω, ἀλλὰ τὴν ἐκ προαιρέσεως, τὴν καὶ ἐγκλημάτων ἀξίαν καὶ ὑπὸ κόλασιν καὶ τιμωρίαν κειμένην, ἣν καὶ ἡμεῖς κύριοι διορθῶσαι. διὸ κατορθοῦντές τε ἐπαινούμεθα, καὶ μὴ κατορθοῦντες κολαζόμεθα. καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι τοὺς νήφοντας οὐδὲν δύναται παραβλάψαι, καὶ ἑτέρωθεν τοῦτο ἀποδεῖξαι πειράσομαι. τί τοῦ διαβόλου γένοιτ' ἂν πονηρότερον, τί δὲ μιαρώτερον; ἀλλ' ὅμως οὗτος ὁ πονηρὸς καὶ κακοῦργος καὶ πολλὴν ἔχων ἰσχύν, μετὰ πάντων αὐτοῦ τῶν μηχανημάτων προσβαλὼν τῷ Ἰώβ, καὶ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν βελοθήκην εἰς τὴν οἰκίαν καὶ τὸ σῶμα τοῦ δικαίου κενώσας, οὐ μόνον αὐτὸν οὐ περιέτρεψεν, ἀλλὰ καὶ λαμπρότερον ἐποίησε. καὶ οὗτος μὲν οὐδὲν παρὰ τοῦ διαβόλου τότε ἐβλάπτετο· ὁ δὲ Ἰούδας, ἐπειδὴ ἠμελημένος καὶ ῥάθυμος ἦν, οὐδὲ παρὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ συνουσίας ἐκέρδανεν, ἀλλ' ἔμεινεν ὢν προδότης μετὰ τὰς πολλὰς παραινέσεις ἐκείνας καὶ συμβουλάς. τὸ δὲ αἴτιον, ὅτι μὴ βουλόμενόν τινα οὐκ ἀναγκάζει οὐδὲ βιάζεται ὁ θεός, ὥσπερ οὖν οὐδὲ ἐκεῖνον. οὕτως, ἐὰν νήφωμεν καὶ ἡμεῖς, οὐδὲ ὁ διάβολος ἡμᾶς βλάψαι δύναται. ἂν δὲ μὴ νήφωμεν, ἀλλὰ ῥαθυμῶμεν, οὐδὲ παρὰ τῶν ὠφελούντων κερδανοῦμέν ποτε, ἀλλὰ καὶ ζημίαν ὑποστησόμεθα τὴν ἐσχάτην· τοσοῦτόν ἐστι ῥαθυμία κακόν. οἱ γοῦν Ἰουδαῖοι οὐ μόνον οὐκ ὠφελήθησαν, τοῦ Χριστοῦ παραγενομένου, ἀλλὰ καὶ ἐβλάβησαν· ἀλλ' οὐ παρὰ τὸν Χριστόν, ἀλλὰ παρὰ τὴν οἰκείαν αὐτῶν ῥᾳθυμίαν καὶ ἀγνωμοσύνην· καὶ τοῦτο ἄκουσον αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος. Εἰ μὴ ἦλθον, φησί, καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον· νῦν δὲ πρόφασιν οὐκ ἔχουσι περὶ τῆς ἁμαρτίας αὐτῶν. ὁρᾷς, ὅτι ἡ παρουσία αὐτοῦ καὶ συγγνώμης αὐτοὺς ἀπεστέρησε, καὶ τὴν ἀπολογίαν αὐτῶν ἐξέκοψε; τοσοῦτόν ἐστι κακὸν μὴ συγκροτεῖν ἑαυτόν, μηδὲ τὰ καθ' ἑαυτὸν οἰκονομεῖν, ὡς χρή. τοῦτο καὶ ἐπὶ σωμάτων συμβαῖνον ἴδοι τις ἄν. τὸν μὲν γὰρ νοσοῦντα τὰς ὄψεις καὶ αὐτὸς ὁ ἥλιος σκοτίζειν εἴωθε, τὸν δὲ ὑγιῆ οὐδὲ τὸ σκότος παραβλάψαι δύναται. καὶ τοῦτον οὐχ ἁπλῶς μηκύνω τὸν λόγον, ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοὶ τὰς ἑαυτῶν ἀφέντες ῥᾳθυμίας αἰτιᾶσθαι, καὶ τὴν ἀγνωμοσύνην αὐτῶν καὶ τὴν ἀναισθησίαν διορθοῦν, τοῦτο μὲν οὐ

autem de infirmis dicit, qui leui momento circumaguntur, & ſupplantantur, neque illi ob hæreſeos impetum, ſed ob ſuam imbecillitatem hoc patiuntur? Imbecillitatem, inquam, non natiuam, ſed voluntariam, quæ digna reprehenſione, quæ ſupplicij rea eſt, quam & nos officioſè corrigimus: cúmque emendamus, laudamur: ſi inemendatam relinquimus, punimur. Iam vt diſcas, quia ſobrij atque prudentes nocere nō poſſunt: quid eſt, dic ſodes, diabolo peius, quid etiam inquinatius? Veruntamen ille tam malus, támque importunus, tantáque poteſtate præditus, licèt omnes machinas in Iob conuerteret omnémq; pharetrā in familia & corpore iuſti euacuaret, ipſum tamen non ſolū non ſubuertit, ſed & clariorem fecit: & ille quidem nihil incommodi à diabolo accepit, Iudæ autem, quia negligens erat ac deſes, neque Chriſti conſuetudo profuit. Nam poſt tot conſilia, póſtque plurimas illas admonitiones manſit qualis erat, proditor. Cauſa autem eſt, quia Deus non adigit vi, neque cogit, ſi quis non vult. Itaque nec nobis ſicut neque Iob, modò prudentes ſimus, nocere poterit diabolus. At ſi ſobrij prudentéſque non fuerimus, ſed ignaui, etiam illa quæ prodeſſe poſſent, non proderunt; ſummámq; interim faciemus iacturam. Tantum malum eſt ignauia. Quocirca Iudæis præſentia Chriſti non ſolùm non profuit, ſed & nocuit, non ob Chriſtum, ſed ob ſuam ipſorum malitiam & ſtuporem: & de hoc audi Chriſtum dicentem: Niſi veniſſem, ait, & locutus fuiſſem eis, peccatum non haberent: nunc autem excuſationem peccati ſui non habent. Vides quomodo illos præſentia Chriſti etiam venia facit indignos, & omne excuſationis effugium tollit? tantum mali eſt, non attendere ſibipſi, neque quę ſua ſunt ſicut par eſt regere: id quod & in corporibus videre licet. Nam qui oculis laborat, etiam à Sole offendi conſueuit: qui autem ſanus eſt, nec à tenebris incommodatur. Hæreo autem diutius in hoc ſermone: ſunt enim nonnulli, quibus tametſi diſpliceat ignauia ſua, quíque ſe à torpore vindicent, obam-

Matt. 26. & 27. & Ioan. 13.

Ioan. 15. 22.

bulant tamen quærentes frigidas excuſatiunculas, & dicũt: Niſi eſſet diabolus, non periremus: niſi lex eſſet, non peccaremus: niſi hæreſes eſſent, nõ ſupplantaremur. Amice, hæ quas prætexis cauſæ neminem læſerunt vnquam: ſicut nihil quoque prodeſt ei, qui ſalutem ſuam ignauus aut oſcitabundus negligit. Proinde & tale quiddam Paulus inſinuans dicit, Vt probati manifeſti fiant in vobis. quaſi diceret, ne turbemini, ne mœreatis: nihil enim vobis nocere poterunt hæreſes. Iã tametſi de hęreſibus ſermo ſit, non tamen hoc ipſum agitur, quod ſermo ſonat: id quod vel ex his manifeſtum. Eſt enim prophetia, nõ conſilium: prędictio, non adhortatio, & illud, Vt, euentum, non cauſã indicat. Neque hoc loco de articulis fidei loquitur, ſed de pauperibus & diuitibus, de manducando, & non mãducando, de luxu ac intemperantia diuitum, déque pauperibus ab eis contemptis. Ferte igitur aliquantulum, vt repetamus rem paulo altius, alioqui res vix manifeſta erit. Quamprimum Apoſtoli verbum pietatis ſeminare cœperũt, annumerati ſunt eis ſtatim tria millia, & iterum quinque millia, eratq; ipſorum omnium cor, & anima vna. Et quis tantæ cõcordiæ auctor? Quod illud charitatis vinculum? Quódnam animarum illud philtrum? Opum contemptus. Nullus enim ipſorum dicebat ſuum aliquid eſſe ex his, quæ poſſidebat, ſed erant ipſis cõmunia omnia. Omnia etenim bona ſtatim proueniunt, vbi malorum radix, auaritiam dico, ſublata fuerit. Igitur cohærebant inter ſe nihilq; erat quod diuellere poterat: iam enim friuola illa verba, Meum & Tuum, quę tot bella mundo inuexerunt, ex ſancta illa eccleſia erãt exterminata, inhabitabatúrque non aliter terra, quàm ab angelis cœlum. Non inuidebant diuitibus pauperes, neque enim erant diuites non contemnebantur à diuitibus pauperes. Verùm communia erant omnia, & nemo quod habebat, dicebat proprium. Inſuper non ſicut nunc mos habet, ita & tunc eueniebat. Nã qui nunc dant indigentibus, habent propria: tunc autem dominio etiam rerum ſuarum renunciantes, oblatiſq;

1 Cor. 11. 19.

Act. 4. 32.

Opum contemptus philtrum animarũ.

A ποιοῦσι, περιέρχονται δὲ ζητοῦντες ἑαυτοῖς ψυχρὰς ἀπολογίας, καὶ λέγοντες· εἰ μὴ ὁ διάβολος ἦν, οὐκ ἂν ἀπωλόμεθα· εἰ μὴ νόμος ἦν, οὐκ ἂν ἡμάρτομεν· εἰ μὴ αἱρέσεις ἦσαν, οὐκ ἂν ὑπεσκελίσθημεν. σκήψεις ταῦτα καὶ προφάσεις, ἄνθρωπε. τὸν γὰρ νήφοντα οὐδὲν βλάπτει ποτέ, ὥσπερ οὖν τὸν καθεύδοντα καὶ ῥαθυμοῦντα καὶ τὴν ἑαυτοῦ προδιδόντα σωτηρίαν οὐδὲν ὠφελεῖ. τοῦτο γοῦν αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος αἰνιττόμενος ἔλεγεν, ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται ἐν ὑμῖν. τουτέστι, μὴ θορυβεῖσθε, μηδὲ ἀλύετε· οὐδὲν ὑμᾶς αἱ αἱρέσεις παραβλάψαι δύνανται. ὅτι μὲν οὖν, εἰ καὶ B περὶ αἱρέσεων ἦν ὁ λόγος, οὐδὲ οὕτως ἔχει ζήτημα τὸ εἰρημένον, ἐκ τούτων δῆλον. προφητεία γάρ ἐστιν, οὐ συμβουλή· πρόρρησις, οὐ παραίνεσις· καὶ τὸ, ἵνα, ἐκβάσεως, οὐκ αἰτιολογίας. ὅτι δὲ οὐδὲ περὶ δογμάτων ἐστὶν ὁ λόγος αὐτῷ νῦν, ἀλλὰ περὶ πενήτων καὶ πλουσίων, περὶ τοῦ φαγεῖν καὶ μὴ φαγεῖν, περὶ τῆς τῶν εὐπόρων ἀσωτίας καὶ λαιμαργίας, περὶ τῆς τῶν πενήτων ἐγκαταλείψεως τῆς παρ' αὐτῶν γινομένης, ἀνάσχεσθε μικρὸν ἄνωθεν διηγουμένου· οὐδὲ γὰρ ἂν ἄλλως ὑμῖν γένοιτο σαφὲς τὸ λεγόμενον. ἐπειδὴ γὰρ ἤρξαντο σπείρειν τὸν C λόγον τῆς εὐσεβείας οἱ ἀπόστολοι, προσῆλθον εὐθέως τρισχίλιοι, καὶ πάλιν πεντακισχίλιοι, καὶ πάντων αὐτῶν ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία. τὸ δὲ τῆς ὁμονοίας αἴτιον, καὶ τὸ συνδῆσαν αὐτῶν τὴν ἀγάπην, καὶ τοσαύτας ψυχὰς εἰς ἓν συναγαγὸν, ἡ τῶν χρημάτων ὑπεροψία ἦν. οὐδεὶς γάρ τι τῶν ὑπαρχόντων, φησὶν, ἴδιον ἔλεγεν εἶναι, ἀλλ' ἦν αὐτῶν ἅπαντα κοινά. ἐπειδὴ γὰρ ἀνῃρέθη ἡ ῥίζα τῶν κακῶν, τὴν φιλαργυρίαν λέγω, πάντα ἐπεισῆλθε τὰ ἀγαθά, καὶ λοιπὸν συνεσφίγγοντο πρὸς ἀλλήλους, οὐδενὸς ὄντος τοῦ διαιροῦντος αὐτούς. τὸ γὰρ ἐμὸν, καὶ τὸ σὸν, τοῦτο τὸ ψυχρὸν ῥῆμα καὶ μυρίους D πολέμους εἰς τὴν οἰκουμένην εἰσαγαγὸν, ἐκ τῆς ἁγίας ἐκείνης ἐκκλησίας ἐξώριστο, καὶ τὴν γῆν ᾤκουν, καθάπερ οἱ ἄγγελοι τὸν οὐρανὸν, καὶ οὔτε ἐφθόνουν οἱ πένητες τοῖς πλουτοῦσιν (οὐδὲ γὰρ ἦσαν πλούσιοι) οὔτε ὑπερεώρων οἱ πλούσιοι τῶν πενήτων (οὐδὲ γὰρ ἦσαν πένητες) ἀλλὰ πάντα ἦν κοινὰ, καὶ οὐδεὶς τι τῶν ὑπαρχόντων ἴδιον ἔλεγεν εἶναι. οὐ γὰρ, καθάπερ νῦν γίνεται, οὕτω καὶ τότε συνέβαινε. νῦν μὲν γὰρ ἔχοντες τὰ ἑαυτῶν, διδόασι τοῖς δεομένοις. τότε δὲ οὐδὲ τοῦτο ἦν, ἀλλ' ἀποστάντες τῆς δεσποτείας τῶν οἰκείων χρημάτων, καὶ

A εἰς τὸ μέσον αὐτὰ καταθέντες καὶ ἀναμίξαντες, οὐδὲ δῆλοι λοιπὸν ἦσαν οἱ πρότερον ὄντες εὔποροι· ὥστε καὶ εἴ τις ἐκ τῆς ὑπεροψίας τῶν χρημάτων ἐγένετο τῦφος, καὶ οὗτος ἀνῄρητο παντάπασι πάντων ὄντων ἐν ἰσότητι μιᾷ, καὶ τῶν χρημάτων ἀναμιχθέντων ἁπάντων. οὐκ ἐκ τούτου δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ τρόπου τῆς καταβολῆς ἔστιν αὐτῶν ἰδεῖν τὴν εὐλάβειαν. ὅσοι γὰρ κτήτορες χωρίων ἢ οἰκιῶν ὑπῆρχον, πωλοῦντες ἔφερον τὰς τιμὰς, καὶ ἐτίθουν παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων. οὐκ εἶπεν, ὅτι εἰς τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐνέβαλλον, ἀλλὰ, παρὰ τοὺς πόδας αὐτῶν ἐτίθεσαν, τὴν αἰδῶ καὶ τὴν εὐλάβειαν καὶ τὸν φόβον, ὃν περὶ τοὺς ἀποστό- B λους εἶχον, διὰ τούτου δηλοῦντες. οὐ γὰρ διδόναι μᾶλλον, ἢ λαμβάνειν ἐνόμιζον. καὶ τοῦτο γὰρ μάλιστά ἐστιν ὑπεριδεῖν χρημάτων, τοῦτο θρέψαι γνησίως ἐστὶ Χριστὸν, ὅταν μὴ μετὰ ἀπονοίας καὶ τύφου τοῦτο ποιῇς, ὅταν ὡς σαυτὸν μᾶλλον, ἢ τὸν λαμβάνοντα εὐεργετῶν, οὕτω παρέχῃς. εἰ γὰρ μὴ οὕτω διάκεισαι, μηδὲ δῷς· εἰ μὴ νομίζεις λαμβάνειν μᾶλλον ἢ διδόναι, μὴ παράσχῃς. τοῦτο καὶ ἑτέροις λοιπὸν ὁ Παῦλος ἐμαρτύρησεν, οὕτω λέγων· γνωρίζω δὲ ὑμῖν, ἀδελφοὶ, τὴν χάριν τοῦ θεοῦ τὴν δεδομένην ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Μακεδο- C νίας, ὅτι ἡ κατὰ βάθος πτωχεία αὐτῶν ἐπερίσσευσεν εἰς τὸν πλοῦτον τῆς ἁπλότητος αὐτῶν, ὅτι κατὰ δύναμιν (μαρτυρῶ) καὶ ὑπὲρ δύναμιν αὐθαίρετοι μετὰ πολλῆς παρακλήσεως δεόμενοι ἡμῶν, τὴν χάριν καὶ τὴν κοινωνίαν τῆς διακονίας τῆς εἰς τοὺς ἁγίους ἐπληρώσαμεν. ὁρᾷς πῶς αὐτοὺς ἐπὶ τούτῳ μᾶλλον θαυμάζει, ὅτι χάριν εἰδότες, καὶ δεόμενοι, καὶ παρακαλοῦντες, οὕτω τὴν ἐπὶ τῶν χρημάτων δαψίλειαν ἐπεδείκνυντο; διὰ τοῦτο καὶ τὸν Ἀβραὰμ θαυμάζομεν, οὐχ ὅτι μόσχον ἔθυσε μόνον, οὐδὲ ὅτι ἄλευρα ἔφυρασεν, ἀλλ᾽ ὅτι μετὰ D πολλῆς ἡδονῆς καὶ ταπεινοφροσύνης τοὺς ξένους ὑπεδέχετο, περιτρέχων, θεραπεύων, κυρίους καλῶν, θησαυρὸν μυρίων ἀγαθῶν εὑρηκέναι νομίζων, εἴποτε ἴδοι παριόντα ξένον. οὕτω γὰρ διπλῆ ἐλεημοσύνη γίνεται, ὅταν καὶ διδῶμεν, καὶ διδόντες μετὰ προθυμίας παρέχωμεν. ἱλαρὸν γὰρ δότην, φησὶν, ἀγαπᾷ ὁ θεός. ἐπεὶ κἂν μυρία καταβάλῃς τάλαντα μετὰ ἀπονοίας καὶ τύφου καὶ κενοδοξίας, τὰ πάντα ἀπώλεσας· καθάπερ ἐκεῖνος ὁ Φαρισαῖος, ὃς ἀποδεκατῶν αὐτοῦ τὰ ὑπάρχοντα, ἐπειδὴ καὶ μέγα ἐφρόνει καὶ ἐφυσᾶτο, πάντα ἀπολέσας,

omnibus nihil reliquiarum ſeruabãt hi, qui antea fuerãt diuites. Et ſi qua ex opum contemptu inflatio eſſe potuit, tollebatur & ipſa confeſtim. Siquidem modis omnibus par omnium erat honor. Erat item videre quandã pietatis ſpeciẽ nõ ex ſola abiectione opum omnium in vnum conflatarũ, ſed etiam ex adiiciendi modo. Nam quotquot vel domos vel agros poſſidebant, ea vendebãt, eorúmque pretium allatum ante pedes ponebant Apoſtolorũ. Nõ dicit, quòd in manus ipſorũ proiiciebant, ſed ad pedes ponebãt, declarãdo ſimul fidem, pietatẽ atq; reuerentiam, quã habebãt Apoſtolis: maioris enim ducebant, quòd ab eis reciperentur, quàm quòd darentur dona. Hoc enim potiſſimũ eſt contẽnere opes, hoc eſt paſcere eſurientẽ Chriſtũ, ſi abſque arrogantia & faſtu hoc facias, ſicq; des, quaſi tibiipſi plura quàm danti beneficia dare videaris: quod ſi ſecus affectus es, neq; ſic dederis, vt te putes magis accipere, quã dare, nõ deduti hoc aliis. Idem teſtatur Paulus, dicẽs· Certiores autem vos facio fratres de gratia Dei, quę data fuit in eccleſiis Macedoniæ, quò profuuda paupertas illorum exundauit in diuitias ſimplicitatis ipſorum: nã pro viribus, teſtor, etiã ſupra vires prõpti fuerũt, & multa cũ obteſtatione rogãtes nos beneficiũ & cõmunicationẽ miniſterii in ſanctos impleuerũt. Vides quomodo illos magis in hoc admiratur, quòd licèt nacti eſſẽt gratiã, orabãt tamen, & obſecrabãt, tantã prę ſe ferentes liberalitatẽ? Eadem de cauſa & Abrahã admirabilis eſt nõ ſolùm quòd vitulum immolauit, neq; quòd farinã cõmiſcuit, ſed quòd multa cum humilitate & voluptate hoſpites ſuſcepit. Accurrebat enim, miniſtrabat, dominos appellabat, theſaurũ innumerorũ bonorũ ſe inueniſſe putabat, ſi quando hoſpitẽ videret prętereuntem. Sic enim duplex erit eleemoſyna, & cũ damus, & cùm alacriter exhibemus. Hilarem datorẽ diligit Deus. Eſto, innumera expenderis talenta, niſi alienus ab arrogantia, faſtu atquè inani gloria fueris, omnia ſimul perdes. Quemadmodum Phariſæus ille rerum ſuarum decimator, quia de ſe ſublimia ſentiebat, & inflabatur, domum per-

Chriſtiani quo pacto bonis ſe abdicarent.

Act. 4 32.

Eleemoſyna ſit ſine faſtu.

2. Cor. 8. 1.

Gen. 18.

Duplex eleemoſynæ quæ.

2. C. 9. 7

Luc. 18. 12

ditis omnibus à templo redibat. Verùm alia ratio erat eorum, qui Apoſtolorum temporibus viuebãt. Gaudebant enim & exultabãt, cùm opes offerrent, maxima lucrari ſeſe putantes, maximæque charitatis eſſe arbitrabantur, ſi eas ab ipſis recipere dignarentur apoſtoli. Et quaſi hi qui ad magnos quoſdã magiſtratus accerſiti, regias ſemper inhabitaturi ciuitates omnem ſubſtantiam ſuam in pecuniam commutant, & ſic illò migrãt: ita planè & tunc faciebãt homines illi ad cœlũ vocati, & ad ſupernã metropolim, & regnum quod illic eſt. Nam perſuaſum habẽtes illic eſſe patriam, omni ſubſtantia ſua in pecuniam commutata, ipſam per Apoſtolorum manus illò præmiſerunt. Eſt autem extremæ ſtultitiæ relinquere aliquid rerũ noſtrarum in hoc loco, nobis paulò poſt etiam hinc emigraturis. Quicquid enim relinquitur, in dãnum cedit. Quapropter illò præmittantur omnia, vbi & nos ſemper poſthac ſumus conuerſaturi. Hæc quoque quia & ipſi ſecum reputarũt, omnem ſimul depoſuerunt ſubſtantiam, fiebátque illis duplex pietatis opus, ſubleuabant enim indigorum inopiam, & theſauris ſuis in cœlo repoſitis, plures & ſecuriores ſuas facultates faciebant. Ab hac lege & conſuetudine inoleuit in eccleſiis conſuetudo quædam admirabilis: fideles enim omnes in conuentibus ſuis poſtquam audiſſent doctrinas, poſt preces, poſt ſacramentorum communionem, ſoluta cõcione non mox domum concedebant, ſed diuites & abundantiores alimenta & edulia à domibus ſuis auferentes, pauperes vocabant, communeſq; faciebant menſas, communia prandia, communia conuiuia in ipſa eccleſia. Atque ita à communione menſæ & pietate loci vndequaque ad charitatem accendebantur, non abſque ſumma voluptate vtilitateq; maxima: pauperes enim tum fruebantur conſolatione non mediocri: diuites verò fructum beneuolentiæ & ab his quos paſcebant, & à Deo propter quem illos paſcebant, aſſequebantur: ſicque tandem domum redibãt. Igitur multa quidem hinc eis prouenicbant bona: ſummum tamen om-

Cœlum vera patria.

Cõſuetudo Eccleſiarũ Chriſtianarũ.

A οὕτω κατῆλθεν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ. οὐκ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων δὲ οὕτως· ἀλλὰ χαίροντες, ἀγαλλόμενοι, κερδαίνειν τὰ μέγιστα νομίζοντες, οὕτως ἔφερον τὰ χρήματα, καὶ ἀγαπητὸν εἶναι ἐνόμιζον, εἰ καταξιώσειαν οἱ ἀπόστολοι δέξασθαι. καὶ καθάπερ πρὸς τὰς μεγάλας τινὲς ἀρχὰς καλούμενοι, καὶ τὰς βασιλικωτέρας τῶν πόλεων μέλλοντες οἰκεῖν διαπαντὸς, τὴν οὐσίαν αὐτῶν πᾶσαν ἐξαργυρίσαντες, οὕτω μεθίστανται· οὕτω δὴ καὶ οἱ ἄνθρωποι τότε ἐποίουν ἐκεῖνοι, πρὸς τὸν οὐρανὸν κληθέντες, εἰς τὴν ἄνω μητρόπολιν καὶ τὴν ἐκεῖ βασιλείαν. ἐπειδὴ γὰρ ᾔδεσαν, ὅτι ἐκείνη ὄντως αὐτῶν
B ἐστὶν ἡ πατρὶς, ἐξαργυρίσαντες τὴν ἑαυτῶν οὐσίαν, διὰ τῶν ἀποστολικῶν αὐτὴν χειρῶν ἐκεῖ προέπεμπον. καὶ γὰρ ἐσχάτης ἀνοίας ἐστὶν ἀφεῖναί τι τῶν ἡμετέρων ἐναπομεῖναι ἐνταῦθα, ἡμῶν μικρὸν ὕστερον μελλόντων ἐντεῦθεν ἀποδημεῖν. ὃ γὰρ ὅταν ἀπολειφθῇ, ζημία γίνεται. πάντα τοίνυν ἐκεῖ προπεμπέσθω, ἔνθα καὶ ἡμεῖς διαπαντὸς διατρίβειν μέλλομεν λοιπόν. ταῦτα γοῦν καὶ αὐτοὶ λογισάμενοι, πᾶσαν ἀπεδύσαντο τὴν οὐσίαν, καὶ διπλοῦν ἐγίνετο τὸ κατόρθωμα. καὶ γὰρ τοῖς δεομένοις τὴν πενίαν διώρθουν, καὶ πλείω
C καὶ ἀσφαλεστέραν τὴν αὐτῶν οὐσίαν ἐποίουν, εἰς τὸν οὐρανὸν τοὺς ἑαυτῶν μετατιθέντες θησαυρούς. ἐκ τούτου τοίνυν τοῦ νόμου καὶ τοῦ ἔθους ἐγένετό τις συνήθεια θαυμαστὴ τότε ἐν ταῖς ἐκκλησίαις. συνιόντες γὰρ οἱ πιστοὶ πάντες μετὰ τὴν τῆς διδασκαλίας ἀκρόασιν, μετὰ τὰς εὐχὰς, μετὰ τὴν τῶν μυστηρίων κοινωνίαν, τῆς συνάξεως λυθείσης, οὐκ ἀνεχώρουν εὐθέως οἴκαδε, ἀλλ' οἱ πλούσιοι καὶ εὐπορώτεροι φέροντες οἴκοθεν τροφὰς καὶ ἐδέσματα, τοὺς πένητας ἐκάλουν, καὶ κοινὰς ἐποιοῦντο τραπέζας, κοινὰς ἑστιάσεις, κοι-
D νὰ συμπόσια ἐν αὐτῇ τῇ ἐκκλησίᾳ· ὥστε καὶ ἀπὸ τῆς κοινωνίας τῆς κατὰ τὴν τράπεζαν, καὶ ἀπὸ τῆς εὐλαβείας τῆς ἀπὸ τοῦ τόπου, καὶ πανταχόθεν τὴν ἀγάπην αὐτοῖς ἐπισφίγγεσθαι, καὶ πολλὴν μὲν τὴν ἡδονὴν, πολλὴν δὲ αὐτοῖς γίνεσθαι τὴν ὠφέλειαν. οἵ τε γὰρ πένητες παραμυθίας ἀπήλαυον οὐ τῆς τυχούσης, καὶ οἱ πλουτοῦντες πολλὴν εὔνοιαν καὶ παρὰ τῶν τρεφομένων, καὶ παρὰ τοῦ θεοῦ, δι' ὃν ταῦτα ἐποίουν, καρπωσάμενοι πολλὴν τὴν χάριν, οὕτως ἀπῄεσαν οἴκαδε. καὶ μυρία ἐκ τοῦ πράγματος τούτου ἐγίνετο τὰ ἀγαθὰ, καὶ τὸ πάντων

κεφάλαιον, ἡ φιλία θερμοτέρα ἦν, καθ' ἑκάστην A σύναξιν μετὰ τοσαύτης φιλοφροσύνης ἀλλήλοις συνευωχουμένων αὐτῶν, εὐεργετούντων τε αὐτῶν καὶ εὐεργετουμένων. τοῦτο τοίνυν τὸ ἔθος Κορίνθιοι, τοῦ χρόνου προϊόντος, διέφθειρον, καὶ καθ' ἑαυτοὺς ἑστιώμενοι οἱ εὐπορώτεροι τοὺς πένητας περιεώρων, καὶ οὐκ ἀνέμενον ὑστερίζοντας πολλάκις, καὶ ὑπὸ βιωτικῶν χρειῶν, οἷα τὰ τῶν πενήτων, κατεχομένους καὶ βραδύνοντας. ἐκ δὲ τούτου συνέβαινε παραγινομένους αὐτοὺς ὕστερον μετ' αἰσχύνης ἀναχωρεῖν, τῆς τραπέζης ἀναιρεθείσης, φθανόντων τούτων, κἀκείνων ὑστεριζόντων. ὁρῶν τοίνυν ὁ Παῦλος ἐκ τοῦ πράγματος τούτου πολλὰ κα- B κά, τὰ μὲν γενόμενα, τὰ δὲ μέλλοντα (καὶ γὰρ καταφρόνησις τῶν πενήτων τοῖς πλουσίοις ἐγίνετο καὶ ὑπεροψία πλείων, καὶ τοῖς πένησιν ἀθυμία καὶ ἀπέχθεια πρὸς τοὺς πλουτοῦντας, καὶ ὅσα ἄλλα εἰκὸς ἦν ἀπὸ τούτων τεχθῆναι τῶν κακῶν) διορθοῦται τὴν πονηρὰν ταύτην καὶ πικρὰν συνήθειαν. καὶ ὅρα μεθ' ὅσης συνέσεως καὶ ἐπιεικείας εἰς τὴν διόρθωσιν ἐνέβαλεν. ἀρχόμενος γὰρ οὕτω φησί· τοῦτο δὲ παραγγέλλων οὐκ ἐπαινῶ, ὅτι οὐκ εἰς τὸ κρεῖττον, ἀλλ' εἰς τὸ ἧττον συνέρχεσθε. τί δέ ἐστιν, οὐκ εἰς τὸ κρεῖττον; οἱ C πρόγονοι, φησιν, οἱ ὑμέτεροι καὶ οἱ πατέρες καὶ τὰς ἑαυτῶν οὐσίας ἐπώλουν καὶ τὰ κτήματα καὶ τὰς ὑπάρξεις, καὶ κοινὰ πάντα εἶχον, καὶ πολλὴν πρὸς ἀλλήλους τὴν ἀγάπην· ὑμεῖς δὲ ὀφείλοντες ἐκείνους ζηλοῦν, οὐ μόνον οὐδὲν ἐποιήσατε τοιοῦτον, ἀλλὰ καὶ ὅπερ εἴχετε μόνον, καὶ τοῦτο ἀπωλέσατε, τὰ συμπόσια τὰ κατὰ σύναξιν γινόμενα. διὰ τοῦτό φησιν, ὅτι οὐκ εἰς τὸ κρεῖττον, ἀλλ' εἰς τὸ ἧττον συνέρχεσθε. καὶ ἐκεῖνοι μὲν καὶ τῶν κτημάτων ἁπάντων τοῖς πένησι παρεχώρησαν· ὑμεῖς δὲ τρα- D πέζης αὐτοῖς μεταδιδόντες, καὶ ταύτης ἀπεστερήσατε. πρῶτον μὲν γὰρ, συνερχομένων ὑμῶν ἐν ἐκκλησίᾳ, ἀκούω σχίσματα ἐν ὑμῖν ὑπάρχειν, καὶ μέρος τι καὶ πιστεύω. ὅρα πῶς πάλιν συνετῶς ποιεῖται τὴν διόρθωσιν. οὐκ εἶπεν, οὔτε ἀπιστῶ, οὔτε πιστεύω· ἀλλὰ μέσον ἀφῆκε τὸ ῥῆμα, ὅτι μέρος τι καὶ πιστεύω· οὐ πιστεύω τέλεον, ἀλλ' οὐδ' ἀπιστῶ τέλεον. τοῦ δὲ ἢ τοῦτο, ἢ ἐκεῖνο συμβῆναι παντελῶς ὑμεῖς κύριοι. ἂν μὲν γὰρ διορθώσησθε, οὐ πιστεύω· ἂν δὲ ἐπὶ τῶν αὐτῶν

nium erat, feruens in tota congregatione tanta ipſis inter ſeſe prudentia atque beneuolentia congregatis, nō ſolùm cùm acciperent, ſed & cùm darent beneficia. Hunc morem Corinthij proceſſu temporis corrumpebant, & abundantiores inuitatis ſui ſimilibus, contemnebant pauperes, & tardiùs venientes, vtpote more pauperum, ſecularibus negotiis detentos non expectabant. Vnde contingebat, quòd pauperes aduenientes, menſa ſublata, aliis præuenientibus, aliis tardiùs ſubſequentibus, verecundè diſcederent. Videns igitur Paulus mala, quæ tum ex eo negotio fiebant, & poſtea futura, quandoquidem contemnebantur pauperes nimirum in modum à diuitibus, quorum inſolens erat ſuperbia: è diuerſo verò pauperes mœſti ciuites auerſabantur, & qualia ex huiuſcemodi rebus mala oriri ſolent, tunc quoque vſu eueniebant: proinde prauam hanc conſuetudinem emendat, & vide, quanta prouidentia correptionem aggreditur. Incipiens enim ſic dicit: Illud autem præcipiens non laudo, quòd non in melius, ſed in deterius conuenitis. Quid eſt, non in melius? Progenitores, ait, veſtri & patres ſubſtantias ſuas vendebant, & poſſeſſiones & opes, & communia omnia habebant, & magnam in primis inter ſe charitatem: quos cùm imitari vos deberetis, nō ſolùm nihil tale feciſtis, ſed etiam id ipſum, quod ſolum vobis reliquum erat, perdidiſtis. De conuiuiis autem loquitur, quæ in ſynaxi fiebant: & ob hoc dicit, non in melius, ſed in deterius conueniſtis: quòd patres veſtri pauperibus omnes poſſeſſiones concedebant, vos pauperes menſa etiam illis conceſſa priuaſtis. Nam primùm quidem cùm conuenitis in eccleſia, audio diſſidia in vobis eſſe, & aliqua ex parte credo. Vides quomodo iterum prudenter correctionem adhibet? non dixit, non credo: neque dixit, credo, ſed medio verbo vſus eſt, Aliqua ex parte etiam credo, nō omnino credo, neq; omnino fidē non habeo hoc vel illud omnibus modis cōtigiſſe. Cæterum in veſtra poteſtate planè ſitum eſt hoc vel illud. Nam ſi quidem emendati fueritis, nō credo:

Corinthiorum abuſus & peccata.

1. Cor. 11. 16.

Conuiuia in conuentibus Chriſtianorū.

1. Cor. 11. 18.

ſin ita perſeueraueritis, credo. Igitur non accuſauit, & accuſauit tamen. Non accuſauit perfectè, vt legitimā ipſis pœnitentiæ correctioniſq; ſpem daret. Non reliquit abſque reprehēſione, vt ne manerent in ignauia ſua. Nondum omnino credidi, dicit: hoc enim eſt quod dicit, ex aliqua parte credo. Hoc autem dicebat, admonēs vt mutarentur & corrigerentur, vtq; auocaretur, ne tale quid aduerſus eos crederet, etiam ſi ex parte crederet. Oportet enim & hæreſes in vobis eſſe, quò qui probati ſunt, manifeſti fiant inter vos. Dic igitur quæ illæ hæreſes? Hic attendite, quòd nō de articulis fidei dictum eſt, oportet inter vos hæreſes eſſe: ſed de diſcordia & ſectis circa menſam. Nam cùm dixit, oportet etiam hæreſes eſſe, ſubdit modum hęreſeon. Igitur cùm cōuenitis in eundem locum, non licet dominicam cœnam mādùcare. Quid eſt dominicam cœnam manducare? Non eſt comedere herilem cœnam. Illam autem cœnam dicit, quam ſuprema nocte tradidit Chriſtus, cùm diſcipuli omnes eſſent cum eo. In illa enim cœna & dominus & ſerui omnes ſimul ſedebant: vos autem cùm ſitis conſerui, inter vos tamen diſſidetis & diuidimini, & Chriſtus quidem neque proditorem abegit: nam & Iudas tum cum ipſis erat, tu autem fratrem depellis. Ob hoc dicit, non eſt dominicam cœnam manducare, vocans dominicam cœnam, quæ omnibus ſimul conuocatis concorditer & communiter ſumitur. Vnuſquiſque enim, propriam cœnam occupat in edendo, & hic quidem eſurit, ille vero ebrius eſt. Neque dixit, hic quidē eſurit, ille vero comedit, ſed ebrietatis quoque nomine magis eos corripit, quamuis vtrobique mediocritatis eſt exceſſus. Etenim tu diſtenderis voracitate, ille autem fame cōtabeſcit: tu pluribus quàm opus ſit participas, ille neque neceſſariis fruitur. Itaque duplex hoc corruptæ æqualitatis malum hæreſes vocat. Siquidem ſibi inuicem infenſi contendebant & tumultuabantur: & ille quidem eſuriebat, hic verò inebriabatur. Ideo rectè dicebat, cōuenientibus vobis in vnum. Cuius enim gratia conueniſtis, ait? Quid vult ſibi couuentus ille? Cuius gratia facta eſt collecta? Si-

De quibus hæreſibus hoc ſit dictum.

Ioan. 13.

A μείνητε, πιστεύω. οὔτε οὖν κατηγόρησε, καὶ κατηγόρησεν. οὐ κατηγόρησεν ἀπηρτισμένως, ἵνα αὖθις ἐλπίδα δῷ διορθώσεως καὶ προθεσμίαν μετανοίας· οὐκ ἀφῆκεν ἀνεγκλήτους, ἵνα μὴ ἐπὶ τῆς αὐτῆς μείνωσι ῥαθυμίας. οὔπω τέλεον ἐπίστευσα, φησί. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ εἰπεῖν, μέρος τι πιστεύω. τοῦτο δὲ ἔλεγε προτρέπων μεταβαλέσθαι καὶ διορθώσασθαι καὶ ἀπαγαγεῖν αὐτὸν τοῦ κἂν ἐκ μέρους πιστεῦσαί τι κατ᾽ αὐτῶν τοιοῦτον. δεῖ γὰρ δὲ αἱρέσεις εἶναι, ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται ἐν ὑμῖν. εἰπὲ οὖν τὰς αἱρέσεις. ἐνταῦθα προσέχετε ὅτι οὐ περὶ δογμάτων ἐστὶ τό, δεῖ αἱρέσεις ἐν
B ὑμῖν εἶναι, ἀλλὰ περὶ τῆς διχονοίας τῆς κατὰ τὰς τραπέζας. εἰπὼν γάρ, δεῖ δὲ καὶ αἱρέσεις εἶναι, ἐπήγαγε καὶ τὸν τρόπον τῶν αἱρέσεων. συνερχομένων γὰρ ὑμῶν ἐπὶ τὸ αὐτό, οὐκ ἔστι κυριακὸν δεῖπνον φαγεῖν. τί ἐστι, κυριακὸν δεῖπνον φαγεῖν; δεσποτικὸν δεῖπνον, φησιν, οὐκ ἔστι φαγεῖν, ἐκεῖνο λέγων τὸ δεῖπνον, ὃ τῇ ἐσχάτῃ νυκτὶ παρέδωκεν ὁ Χριστός, ὅτε οἱ μαθηταὶ μετ᾽ αὐτοῦ πάντες ἦσαν. ἐν ἐκείνῳ γὰρ τῷ δείπνῳ καὶ δεσπότης καὶ δοῦλοι πάντες ὁμοῦ κατέκειντο· ὑμεῖς δὲ σύνδουλοι ὄντες ἀλλήλους διέστησατε
C καὶ ἀπεσχίσατε. κἀκεῖνος μὲν οὐδὲ τὸν προδότην ἀπήλασε (καὶ γὰρ ὁ Ἰούδας μετ᾽ αὐτῶν ἦν τότε) σὺ δὲ τὸν ἀδελφὸν διακρούῃ. διὰ τοῦτό φησιν, οὐκ ἔστι κυριακὸν δεῖπνον φαγεῖν, κυριακὸν δεῖπνον καλῶν, τὸ μεθ᾽ ὁμονοίας, τὸ κοινῇ πάντων συγκεκλημένων. ἕκαστος γὰρ τὸ ἴδιον δεῖπνον προλαμβάνει φαγεῖν· καὶ ὃς μὲν πεινᾷ, ὃς δὲ μεθύει. καὶ οὐκ εἶπεν, ὃς μὲν πεινᾷ, ὃς δὲ ἐσθίει, ἀλλὰ τῷ τῆς μέθης ὀνόματι μᾶλλον αὐτῶν καθήψατο. κἀκεῖ, καὶ ἐνταῦθα ἀμετρία, φησί. σὺ μὲν ὑπὸ τῆς
D ἀδηφαγίας διαρρήγνυσαι, ἐκεῖνος δὲ ὑπὸ τοῦ λιμοῦ τήκεται· σὺ καὶ τῶν ὑπὲρ τὴν χρείαν μετέχεις, ἐκεῖνος δὲ οὐδὲ τῶν ἀναγκαίων ἀπολαύει. διπλοῦν τὸ δεινόν, τῆς ἰσότητος διαφθαρείσης. τοῦτο αἱρέσεις καλεῖ, ἐπειδὴ φιλονείκως πρὸς ἀλλήλους διέκειντο καὶ ἐστασίαζον, καὶ ὃς μὲν ἐπείνα, ὃς δὲ ἐμέθυε. καὶ καλῶς εἶπε, συνερχομένων ὑμῶν ἐπὶ τὸ αὐτό. τίνος γὰρ ἕνεκεν συνέρχεσθε, φησι; τί βούλεται ἡ σύνοδος; τίνος ἕνεκεν ἡ συλλογὴ κοινή, ὅταν ἡ τρα-

πεζα

πεζα μὴ γίνηται κοινά; δεσποτικά ἐστι τὰ χρήματα, ἅπερ ἐλάβομεν· κοινὰ προκείσθω τοῖς συνδούλοις τοῖς ἡμετέροις. μὴ γὰρ οἰκίας οὐκ ἔχετε εἰς τὸ ἐσθίειν καὶ πίνειν, ἢ τῆς ἐκκλησίας τοῦ θεοῦ καταφρονεῖτε, φησι, καὶ καταισχύνετε τοὺς μὴ ἔχοντας; σὺ μὲν νομίζεις, φησί, τὸν ἀδελφὸν ὑβρίζειν μόνον, κοινωνεῖ δὲ καὶ ὁ τόπος τῆς ὕβρεως. ἐκκλησίας γὰρ ὁλοκλήρου καταφρονεῖς. ἐκκλησία γὰρ διὰ τοῦτο λέγεται, ὅτι κοινῇ πάντας ὑποδέχεται. τί τοίνυν τῆς οἰκίας σου τὴν εὐτέλειαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσάγεις; εἰ γὰρ καταφρονεῖς τοῦ ἀδελφοῦ, αἰδέσθητι τὸν τόπον· καὶ γὰρ ἡ ἐκκλησία ὑβρίζεται. καὶ οὐκ εἶπεν, ἀποστερεῖτε τοὺς μὴ ἔχοντας, ἤ, οὐκ ἐλεεῖτε τοὺς μὴ ἔχοντας, ἀλλὰ τί; καταισχύνετε τοὺς μὴ ἔχοντας. ἐντρεπτικώτατα τὴν ἀπονίαν αὐτῶν ἐτραγῴδησεν. οὐ γὰρ οὕτω μέλει τῷ πένητι, φησιν, ὑπὲρ τῆς τροφῆς, ὡς ὑπὲρ τῆς ὕβρεως. ὅρα πῶς καὶ ὑπὲρ τούτου σεμνῶς ἀπελογήσατο, κἀκείνων σφοδρότερον καθήψατο. τί ὑμῖν εἴπω; ἐπαινέσω ὑμᾶς, ἐν τούτῳ οὐκ ἐπαινῶ. τί τοῦτο; μετὰ τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἀτοπίας ὑφειμένη ἡ κατηγορία, καὶ μάλα εἰκότως· ἵνα μὴ ἀναισχυντότεροι γένωνται. πρὶν ἢ μὲν γὰρ ἀποδεῖξαι τὸ πρᾶγμα ἄτοπον, ἀπηρτισμένην ἐξήνεγκε τὴν ἀπόφασιν, εἰπών· τοῦτο δὲ παραγγέλλων οὐκ ἐπαινῶ. ὅτι δὲ ἀπέδειξεν ἀκριβῶς πολλῶν ὄντας ἐγκλημάτων ἀξίους, ὑφειμένῃ κέχρηται τῇ διαβολῇ, τῇ τῶν εἰρημένων κατασκευῇ καὶ ἀποδείξει τὸ σφοδρότερον τῆς κατηγορίας ἀφεὶς ἐναποκεῖσθαι. εἶτα ἐπὶ τὴν μυστικὴν τράπεζαν ἐξάγει τὸν λόγον, μειζόνως αὐτοὺς φοβῆσαι βουλόμενος. ἐγὼ γάρ, φησι, παρέλαβον ἀπὸ τοῦ κυρίου, ὃ καὶ παρέδωκα ὑμῖν. ποία ἀκολουθία αὕτη; περὶ ἀρίστου διαλέγῃ κοινοῦ, καὶ μυστηρίων φρικτῶν μέμνησαι; ναί, φησιν. εἰ γὰρ τὰ πνευματικὰ ἐκεῖνα, εἰ γὰρ ἡ τράπεζα ἡ φρικώδης κοινὴ πᾶσι πρόκειται καὶ πλουσίῳ καὶ πένητι, καὶ οὐχὶ δαψιλέστερον ἀπολαύει ταύτης ὁ πλούσιος, οὐδὲ ἔλαττον ὁ πένης, ἀλλὰ μία τιμή, καὶ πρόσοδος μία· καὶ ἕως ἂν πάντες μεταλάβωσι καὶ κοινωνήσωσι τῆς πνευματικῆς καὶ ἱερᾶς ταύτης τραπέζης, οὐ συστέλλεται τὰ προκείμενα, ἀλλ' ἑστήκασιν οἱ ἱερεῖς ἅπαντες, καὶ τὸν πάντων πενέστερον καὶ εὐτελέστερον ἀναμένοντες, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῆς αἰσθητῆς τοῦτο χρὴ ποιεῖν.

A quidem menſa non fit communis. Dominicæ ſũt opes, quas accepimus, proinde conſeruis noſtris conuiuia proponantur. Num ſanè domos non *1. Cor. 11.* habetis ad edendum & bibendũ? An eccleſiam Dei contemnitis, & pudefacitis eos, qui non habent? Tu quidẽ putas te fratrem ſolum iniuria afficere: redundat autem etiã iniuria in locum illum, Eccleſiã enim totam contemnis. Propterea enim eccleſia dicitur, quia communiter omnes accipit. Cur ergo in eccleſiam vilitatem domuſtuę introducis? Iam ſi fratrẽ con- *Eccleſia unde dicatur.* temnis, reuerere ſaltem locũ. Nam & B eccleſiæ iniuria fit. Signanter autem non dicit, priuatis eos qui non habẽt: vel, non eſtis miſericordes eis, qui nõ habent: ſed quid ait? pudefacitis eos qui non habent. Quo curioſiſſimum quoq; ipſorum luxum reprehendit: non enim tam curę pauperibus eſt, quomodo alantur, quàm dedecori cũ iniuria afficiuntur. Vides quo pacto honeſtè de his reſpondit, illoſq; grauiùs increpat. Quid vobis dicã? laudabo vos? in hoc nõ laudo. Quid hoc? Poſtquã indignitatem rei declarauit, ſubiungitur accuſatio, optimoq; iure, vt ne fiant impudentiores. Nã priùs quàm indignitatẽ facti demõſtraret, perfectã negationem protulit dicendo: Hæc præcipiens non laudo. Vbi autẽ ſatis diligenter demõſtrauit dignos eos eſſe multis reprehenſionibus, ſubiunxit accuſationem quæ ſuperiorum verborum pręparationi ac declarationi cõgrueret. Relicta autẽ in medio & ſuſpenſa accuſationis vehementia, ad myſticã menſam conſequenter ſermonẽ vertit, plus ipſos volens terrere. Ego enim, ait, accepi à D Domino, quod & tradidi vobis. Qua- *1. Cor. 11.* lis hęc eſt conſequentia? de cõmuni diſputas prandio, & tremenda ſacramenta cõ memoras? Etiã, ait. Nam tametſi ſpiritualis illa tremendaq; mẽſa ex ęquo omnibus diuiti & pauperi proponitur: neque ea fruitur vberiùs diues, & parciùs pauper, ſed omnium vnus honor eſt, & idẽ acceſſus, donec *Menſa ſacra communis omnibus.* omnes cõmunicent, & participes fiãt ſpiritualis illius cibi: quæ propoſita ſunt non retrahuntur, ſed ſtantes ſacerdotes omnes expectãt etiã pauperrimum omniũ: quãtò igitur magis in mẽſa illa corporali ita fieri conuenit?

A & eapropter meminit huius dominicæ cœnæ. Ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis, quòd dominus Ieſus in ea nocte qua tradebatur, accepit panem, & actis gratiis fregit ac dixit: Hoc meum eſt corpus, quod pro vobis frangitur, hoc facite in mei commemorationem. Similiter & poculum peracta cœna, dicens: Hoc poculum nouum teſtamentum eſt in meo ſanguine. Deinde vbi multum diſputauit de his qui indignè communicant myſteriis, eoſq; reprehendit grauiter, & demõſtrauit quòd idem ſupplicium paſſuri eſſent, quod hi qui Christum occiderant, ſi ſanguinem eius & corpus abſque probatione & temerè accipiant: rurſum ad propoſitã materiã ſermonem conuertit, dicens: Itaque fratres cùm conuenitis ad comedendũ, alius alium expectate: quòd ſi quis eſurit, domi edat, vt ne ad iudicium conueniatis. Vide quomodo latenter etiam gulam ipſorum taxat, & non dixit, Si autem eſuritis: ſed, quòd ſi quis eſurit, vt vnuſquiſque ſibi reus eſſe videatur reprehenſionum, præueniens ſeipſum corrigat. Vnde & à maiori metu ſupplicij ſermonem claudit dicens: Vt ne in iudicium conueniatis, hoc eſt in condemnationem: quaſi diceret: Non eſt cibus, neque menſa, quæ cum deſpectu fratris & eccleſiæ, cúmque tanta gula & intemperantia exhibetur. Non ſunt hæc contemnenda, ſed ſunt veriùs vindicta & ſupplicium. Magnam enim inde meremini: & contrahitis pœnam vobis infligendam, ſi fratres iniuriis afficitis, ſi eccleſiam contemnitis, ſi priuatam domum ex ſancto loco facitis, quia ſeorſum comeditis. Dilecti, vbi & vos hæc audiueritis, obturate ora eorum, qui ita ruditer & temerè apoſtolico ſermone vtuntur, corrigite eos, qui in ſuum aliorúmque damnum ſcripturis abutuntur. Habetis enim nunc, vt reor, quid & de quo dicat, cùm dicit: Oportet autem & hereſes eſſe, nempe de diſcordia quę fit circa menſas, cùm vnus eſurit, alius autem ebrius eſt. Reliquũ eſt, cùm fide rectè inſtituti fuerimus, vitam quoq; ad tãta dogmata dignè ſubſequentem declaremus: multa nobis ſit erga pauperes benignitas,

Matt. 26.

Supplicium eorũ, qui indignè cõmunicãt.

A διὰ τοῦτο ἐμνήσθη ἐκείνου τοῦ κυριακοῦ δείπνου. ἐγὼ γὰρ παρέλαβον ἀπὸ τοῦ κυρίου, ὃ καὶ παρέδωκα ὑμῖν, ὅτι ὁ κύριος Ἰησοῦς ἐν τῇ νυκτὶ ᾗ παρεδίδοτο, ἔλαβεν ἄρτον, καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε, καὶ εἶπε· τοῦτό μού ἐστι τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ πολλῶν κλώμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. ὡσαύτως καὶ τὸ ποτήριον μετὰ τὸ δειπνῆσαι, λέγων· τοῦτο τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι. εἶτα πολλὰ διαλεχθεὶς περὶ τῶν ἀναξίως κοινωνούντων τοῖς μυστηρίοις, καὶ σφόδρα αὐτῶν καθαψάμενος καὶ διελέγξας, διδάξας B τε ὅτι τοῖς τὸν Χριστὸν ἀποκτείνασι τὴν αὐτὴν ὑποστήσονται τιμωρίαν οἱ τὸ αἷμα αὐτοῦ καὶ τὸ σῶμα ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε λαμβάνοντες, πάλιν εἰς τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν τὸν λόγον ἐξήγαγεν, εἰπών· ὥστε, ἀδελφοί, συνερχόμενοι εἰς τὸ φαγεῖν, ἀλλήλους ἐκδέχεσθε. εἰ δέ τις πεινᾷ, ἐν οἴκῳ ἐσθιέτω, ἵνα μὴ εἰς κρίμα συνέρχησθε. ὅρα πῶς λανθανόντως καὶ λαιμαργίας αὐτῶν κατέγνω, καὶ οὐκ εἶπεν, εἰ δὲ πεινᾶτε, ἀλλ', εἰ δέ τις πεινᾷ, ἵνα ἕκαστος αἰσχυνόμενος αὐτὸς ὑπεύθυνος φανῆναι τοῖς ἐγκλήμασι, C προλαβὼν διορθώσηται. καὶ εἰς κολάσεως δὲ φόβον τὸν λόγον κατέκλεισεν εἰπών· ἵνα μὴ εἰς κρίμα συνέρχησθε, τουτέστιν, εἰς κατάκριμα καὶ εἰς ὀνειδισμόν· οὐ γάρ ἐστι τροφή, φησιν, οὐδὲ τράπεζα ἡ μετ' αἰσχύνης τοῦ ἀδελφοῦ, ἡ μετὰ καταφρονήσεως τῆς ἐκκλησίας, ἡ μετὰ λαιμαργίας ἢ ἀσωτίας γινομένη. οὐκ ἔστιν εὐφροσύνη ταῦτα, ἀλλὰ κόλασις καὶ τιμωρία. μεγάλην γὰρ ἐπισπᾶσθε καθ' ἑαυτῶν δίκην τοὺς ἀδελφοὺς ὑβρίζοντες, τῆς ἐκκλησίας καταφρονοῦντες, οἰκίαν ἰδιωτικὴν τὸν ἅγιον τόπον ποιοῦντες, διὰ τὸ καθ' ἑαυτοὺς ἐσθίειν. D ταῦτα καὶ ὑμεῖς ἀκούσαντες, ἀγαπητοί, ἐπιστομίζετε τοὺς ἁπλῶς τῇ ἀποστολικῇ κεχρημένους ῥήσει καὶ διδασκαλίᾳ, διορθοῦτε τοὺς ἐπὶ βλάβῃ τῇ ἑαυτῶν καὶ τῇ ἑτέρων ταῖς γραφαῖς κεχρημένους. ἔγνωτε γὰρ περὶ τίνος φησὶ τό, δεῖ δὲ καὶ αἱρέσεις εἶναι ἐν ὑμῖν, περὶ τῆς διχοστασίας τῆς ἐν ταῖς τραπέζαις γινομένης, ἐπειδὴ ὁ μὲν πεινᾷ, ὁ δὲ μεθύει· καὶ μετὰ τῆς ὀρθῆς πίστεως καὶ πολιτείαν συμβαίνουσαν τοῖς δόγμασιν ἐπιδειξώμεθα, πολλὴν περὶ τοὺς πένητας φιλοφροσύνην,

A πολλὴν ὑπὲρ τῶν δεομένων ποιούμενοι πρόνοιαν. ἐμπορείαν πνευματικὴν ἐμπορευσώμεθα, μηδὲν πλέον τῆς χρείας ἐπιζητοῦντες. τοῦτο πλοῦτος, τοῦτο ἐμπορεία, τοῦτο θησαυρὸς ἀνέλλιπής, τὸ πάντα τὰ ὄντα εἰς τὸν οὐρανὸν μεταθεῖναι, καὶ θαρρεῖν λοιπὸν ὑπὲρ τῆς φυλακῆς τῶν ἀποκειμένων. διπλοῦν γὰρ ὑμῖν ἀπὸ τῆς ἐλεημοσύνης ἔσται τὸ κέρδος, ὅτι τε οὐκέτι δεδοίκαμεν ὑπὲρ τῶν καταβληθέντων χρημάτων, μήποτε λῃσταὶ καὶ τοιχωρύχοι καὶ οἰκετῶν κακουργία αὐτὰ λυμαίνηται, καὶ ὅτι κείμενα οὐχ ἁπλῶς κατορώρυκται ἄκαρπα. ἀλλ' ὥσπερ ῥίζα ἐν λιπαρῷ φυτευθεῖσα χωρίῳ, καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν ὡραίους φέρει τοὺς καρ- B πούς· οὕτω καὶ ἀργύριον ἐν ταῖς τῶν πενήτων χερσὶ φυτευθέν, οὐ καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν πνευματικοὺς ἡμῖν φέρει τοὺς καρπούς, παρρησίαν πρὸς τὸν θεόν, ἁμαρτημάτων συγχώρησιν, ἀγγέλων ἐγγύτητα, συνειδὸς ἀγαθόν, εὐφροσύνην πνευματικῆς ἀγαλλιάσεως, ἐλπίδα ἀκαταίσχυντον, τὰ θαυμαζόμενα ἀγαθὰ ἃ ἡτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν, καὶ τοῖς ἐν θερμῇ καὶ ζεούσῃ ψυχῇ ἐκζητοῦσι τὸ ἔλεος τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ· ἧς γένοιτο πάντας C ἡμᾶς τὸν παρόντα βίον εὐαρέστως διανύσαντας ἐπιτυχεῖν, τῆς αἰωνίου τῶν σωζομένων χαρᾶς, χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν τῷ πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ αὐτοῦ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Περὶ ἐλεημοσύνης ἐκφωνηθεὶς ἐν τῷ παριέναι αὐτὸν χειμῶνος ὥρᾳ, καὶ ἰδεῖν τοὺς πένητας καὶ πτωχοὺς ἀνεπιμελήτους ἐῤῥιμμένους κατὰ τὴν ἀγοράν.

D Πρεσβείαν τινὰ δικαίαν καὶ λυσιτελῆ καὶ πρέπουσαν ὑμῖν ἀρτίως ποιησόμενος τήμερον πρὸς ὑμᾶς· ἑτέρου μὲν οὐδενός, τῶν δὲ τὴν πόλιν οἰκούντων ἡμῖν πτωχῶν ἐπὶ ταύτην με χειροτονησάντων, οὐ ῥήμασι καὶ ψηφίσμασι καὶ κοινῆς γνώμῃ βουλῆς, ἀλλὰ διὰ τῶν ὄψεων τῶν ἐλεεινῶν καὶ πικροτάτων. παριὼν γὰρ διὰ τῆς ἀγορᾶς καὶ τῶν στενωπῶν, καὶ πρὸς τὴν ὑμετέραν σύνοδον σπεύδων, εἶτα ἐν μέσοις ἀμφόδοις ἐῤῥιμμένους πολλούς,

multa circa indignos prouidentia, ſatagamus ſpiritualem quandam negotiationem exercentes, neque plus inquiramus, quàm noſtra exigat neceſſitas, & vſus. Hæ veræ ſunt diuitiæ, hæc vera abundantia, hic verus theſaurus eſt, qui non deficiet, ſi omnia noſtra in cœlos transferamus: & confidimus præterea hæc nobis repoſita, & egregiè cuſtodita. Hinc nobis geminum ab eleemoſyna lucrum accreſcet. Primum, quòd de opibus quas expendimus, non timemus, ne fortè à latronibus & furibus & familiarum infidelitate diripiantur. Secundum, quòd repoſitæ, & non vulgariter defoſſæ ſunt, quaſi infructuoſæ: ſed ſicut radix in pingui plantata ſolo, quæ nobis ſingulis annis tempeſtiuos affert fructus: ſic & pecunia in manibus pauperum plantata, non ſolùm in ſingulos annos, ſed & in ſingulos dies ſpirituales nobis fructus affert, fidentiam ſcilicet in Deum, peccatorum abſceſſum, conſcientiam bonam, lætitiam ſpiritualem, ſpem iucundam, aliáque bona, quæ præparauit Deus diligentibus ſe. Quæ precor vt nos omnes aſſequamur, cũ ita vitam hãc traduxerimus, vt Deo placeamus, gratia & miſericordia veri Dei, & ſaluatoris noſtri Ieſu Chriſti, cui gloria & imperiũ vna cum patre & ſancto eius Spiritu in ſæcula ſæculorum. Amen.

De eleemoſyna & collatione in ſanctos ſermo habitus, cum hyemis tempore pertranſiiſſet, & pauperes ac mendicos neglectos vidiſſet, in foro iacentes. 1.Cor. 16. 1.

Incerto interprete.

EXVRREXI hodie functurus apud vos legatione quadam iuſta, vtili, ac honeſta, non alterius cuiuſpiã quàm pauperum nomine: qui veſtram hanc inhabitant ciuitatem. Hi mihi hanc prouinciam iniunxerunt, non ſermonibus, nec communis conſilij ſuffragiis & ſententia, ſed miſerabilibus acerbiſſimiſq; ſuis ſpectaculis. Nã cùm ad veſtrum hunc conuentum feſtinãs, per forum & angiportus tranſirem, videremq; in mediis biuiis iacêre multos,

Habita eſt Antiochiæ vt ex Epilogo liquet.

quorum aliis abſectæ manus, alij exoculati, alij vlceribus pleni, & incurabiles, ac protendentes eas partes, quas vtpote tabidas potiſſimùm neceſſarium erat contegerent: extremæ inhumanitatis eſſe duxi, ſi apud charitatem veſtram de his non diſſererem, maximè quòd alioquin ex his quæ dicta ſunt, opportunitate quadam ad hoc compellor. Et ſemper quidem conuenit de eleemoſyna concionari, quandoquidem & nobis apud Dominum multa ſemper opus eſt miſericordia; nunc verò per hoc tempus multò magis neceſſarium, cùm tantum ſit frigus. Enimuero æſtate, temporis commoditas multum ſolatur pauperes. Extra enim periculum ſunt, ſi nudi ambulent, cùm Solis radij pro amictu ſint, ſecurúmque in nudo pauimento dormire, noctéſque ſub dio agere, neque adeo calceamentis indigent, vel potu vini, vel alimentis largioribus contenti enim ſunt aquarum fontibus: tumultuariámque illis menſam vilioribus oluſculis ac paucis leguminibus ipſa anni pars inſtruit. Ad quæ accedit & alia non minor ex operum facilitate commoditas. Nam qui domos extruunt, quiq; terram fodiunt, & qui mare nauigant, illorum miniſterio plurimum egent. Quemadmodum enim locupletes prouentus habent ex domibus, agris & poſſeſſionibus: ita pauperes ex manibus & corpore, & non aliunde: ac propterea per æſtatem eſt quod eos ſoletur, hyeme verò vndequaque variis modis affliguntur & vexantur. Duo autem in primis eis moleſta ſunt. Intrà, viſcera deuaſtat fames: extrà, carnẽ conficit frigus. Præterea ampliore indigent alimento, & denſiore veſtitu, inſuper & tecto, & ſtrato, & calceamentis, atque multis aliis. Et quod omnibus eſt grauius, operandi commoditatem tempus negat. Eapropter quia pluribus habent opus & non eſt laborãdi facultas, nemine miſeris vel mercedem præſtante, vel opus iniungente, nos ſaltẽ manus porrigamus, nõ iam mercedem, ſed eleemoſynam daturas. Aſſiſtat autem nobis fidelis in hac legatione collega Paulus.

Hyemis tẽpore eleemoſyna opportuna.

A καὶ τοὺς μὲν τὰς χεῖρας ἐκκεκομμένους, τοὺς δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς, τοὺς δὲ ἑλκῶν καὶ τραυμάτων ἀνιάτων γέμοντας, καὶ ταῦτα μάλιστα προβάλλοντας τὰ μέρη, ἃ συγκαλύπτειν ἀναγκαῖον ἦν διὰ τὴν ἐναποκειμένην αὐτοῖς σηπεδόνα, ἐσχάτης ἐνόμισα ἀπανθρωπίας εἶναι, τὸ μὴ περὶ τούτων διαλεχθῆναι πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, καὶ μάλιστα μετὰ τῶν εἰρημένων καὶ τοῦ καιροῦ πρὸς τοῦτο συνωθοῦντος ἡμᾶς. ἀεὶ μὲν γὰρ ἀναγκαῖον τοὺς περὶ τῆς ἐλεημοσύνης ποιεῖσθαι λόγους, ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς πολλῆς ταύτης παρὰ τοῦ ποιήσαντος ἡμᾶς δεόμεθα δεσπότου· μάλιστα δὲ ἐν τῷ παρόντι καιρῷ, ὅτε πο- B λὺς ὁ κρυμός. ἐν μὲν γὰρ τῷ θέρει πολλὴν παρὰ τῆς ὥρας ἔχουσι παραμυθίαν οἱ πένητες. καὶ γὰρ καὶ γυμνοὺς βαδίζειν ἀκίνδυνον, ἀντὶ περιβολῆς τῆς ἀκτῖνος ἀρκούσης αὐτοῖς, καὶ ἐπ' ἐδάφους ἁπλῶς καθεύδειν καὶ αἰθρίους διανυκτερεύειν ἀσφαλές. καὶ οὔτε ὑποδημάτων αὐτοῖς χρεία τοσαύτη, οὔτε οἰνοποσίας, οὔτε δαψιλεστέρας τροφῆς· ἀλλ' ἀρκοῦνται μὲν ταῖς τῶν ὑδάτων πηγαῖς, ἀρκοῦνται δὲ οἱ μὲν τῶν λαχάνων τοῖς φαυλοτέροις, οἱ δὲ σπερμάτων ξηρῶν ὀλιγότητι, τῆς ὥρας τοῦ ἔτους ἐσχεδιασμένην αὐτοῖς παρεχούσης τὴν τράπεζαν. καὶ ταύτης δὲ οὐκ C ἐλάττονα ἔχουσιν ἑτέραν παραμυθίαν, τὴν τῆς ἐργασίας εὐκολίαν. οἱ γὰρ τὰς οἰκίας οἰκοδομούμενοι, καὶ οἱ τὴν γῆν σκάπτοντες, καὶ οἱ τὴν θάλασσαν πλέοντες, τῆς τούτων μάλιστα δέονται συνεργείας. καὶ ὅπερ τοῖς πλουτοῦσιν ἀγροὶ καὶ οἰκίαι καὶ λοιπαὶ πρόσοδοι, τοῦτο τούτοις τὸ σῶμά ἐστι καὶ πᾶσα ἀπὸ τῶν χειρῶν ἡ πρόσοδος, ἑτέρωθεν δὲ οὐδαμόθεν. διὰ τοῦτο θέρους μὲν ἀπολαύουσί τινος παραμυθίας· ἐν δὲ τῇ τοῦ χειμῶνος ὥρᾳ πολὺς αὐτοῖς πάντοθεν ὁ πόλεμος· καὶ διπλῆ ἡ πολιορκία· τοῦ λιμοῦ κατεσθίοντος ἔνδον τὰ σπλάγχνα, τοῦ κρυμοῦ πηγνύντος τὴν σάρκα ἔξωθεν, καὶ νεκρὰν ἐργαζομένου. διὸ καὶ πλεί- D ονος μὲν αὐτοῖς τροφῆς δεῖ, ἰσχυροτέρας δὲ τῆς περιβολῆς, καὶ στέγης, καὶ στιβάδος, καὶ ὑποδημάτων, καὶ πολλῶν ἑτέρων. καὶ τὸ δὴ πάντων χαλεπώτερον, οὐδὲ ἐργασίας τις ἔστιν αὐτοῖς εὐπορία. οὐ γὰρ ἐπιτρέπει τοῦ ἔτους ἡ ὥρα. ἐπεὶ οὖν καὶ πλείων αὐτοῖς ἡ τῶν ἀναγκαίων χρεία, καὶ τὸ ἐργάζεσθαι μετὰ τούτου περιῄρηται, οὐδενὸς τοὺς ἀθλίους μισθουμένου, οὐδὲ καλοῦντος εἰς διακονίαν· φέρε, τὰς τῶν ἐλεημόνων ἀντεισάγωμεν χεῖρας ἀντὶ τῶν μισθουμένων, τὸν ἀληθῶς προστάτην καὶ κηδεμόνα τῶν ἐν πενίᾳ ζώντων Παῦλον συνεργὸν πρὸς τὴν πρεσβείαν ταύτην λαβόντες.

καὶ γὰρ πρὸ πολλῶν τοῦ πράγματος ποιεῖται τὴν πρόνοιαν αὐτοῦ, καὶ ὅσπερ οὐδεὶς ἕτερος. διά τοι τοῦτο τοὺς μαθητὰς πρὸς τὸν Πέτρον διελόμενος, τὴν τῶν πενήτων οὐ διεῖλεν προστασίαν· ἀλλ' εἰπών, ὅτι δεξιὰς ἔδωκαν ἐμοὶ καὶ Βαρνάβᾳ κοινωνίας, ἵνα ἡμεῖς εἰς τὰ ἔθνη, αὐτοὶ δὲ εἰς τὴν περιτομήν· ἐπήγαγε, μόνον τῶν πτωχῶν ἵνα μνημονεύωμεν, ὃ καὶ ἐσπούδασα αὐτὸ τοῦτο ποιῆσαι. καὶ γὰρ πανταχοῦ τῶν ἐπιστολῶν τὸν περὶ τούτων εἰσφέρει λόγον, καὶ οὐκ ἔστιν εὑρεῖν οὐδεμίαν ἐπιστολὴν ταύτης ἐκτὸς οὖσαν τῆς παραινέσεως. οἶδε γάρ, οἶδεν ὅση τοῦ πράγματος ἡ ἰσχύς. διὰ τοῦτο καθάπερ οἰκοδομῇ θαυμαστῇ ὄροφον ἐπιτιθεὶς ταῖς λοιπαῖς παραινέ- B σεσι καὶ συμβουλαῖς, τὴν περὶ τούτων εἰσάγει διδασκαλίαν. ὅπερ οὖν καὶ ἐνταῦθα πεποίηκε διαλεχθεὶς περὶ ἀναστάσεως, καὶ τὰ ἄλλα διορθώσας ἅπαντα, εἰς τὸν περὶ τῆς ἐλεημοσύνης κατέλυσε λόγον, οὕτως εἰπών, περὶ δὲ τῆς λογίας τῆς εἰς τοὺς ἁγίους, καθὼς διέταξα ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Γαλατίας, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιήσατε κατὰ μίαν σαββάτων ἕκαστος ὑμῶν. σκόπει σύνεσιν ἀποστολικήν, πῶς εὐκαίρως ταύτης ἥψατο τῆς παραινέσεως. ἐπειδὴ γὰρ ἀνέμνησε τοῦ μέλλοντος δικαστηρίου, καὶ τοῦ C βήματος ἐκείνου τοῦ φοβεροῦ, καὶ τῆς δόξης, ἧς ἀμφιέννυσθαι μέλλουσιν οἱ κατωρθωκότες, καὶ τῆς ἀθανάτου διατριβῆς· τότε λοιπὸν εἰς τὸν περὶ τούτων ἐμβάλλει λόγον· ἵνα ταῖς χρησταῖς ἐλπίσιν ἀναπνεύσας, καὶ ῥᾴων γενόμενος ὁ ἀκροατής, μετὰ πλείονος αὐτὸν καταδέξηται τῆς προθυμίας, ἀκμάζοντα τὸν φόβον ἔχων τῆς κρίσεως, καὶ γαυρωμένην τὴν ψυχὴν ταῖς τῶν ἀποκειμένων ἀγαθῶν προσδοκίαις. ὁ γὰρ περὶ ἀναστάσεως δυνάμενος φιλοσοφεῖν, καὶ μεταστήσας ἑαυτὸν ὅλον πρὸς τὴν ἐκεῖ ζωήν, οὐδὲν ἡγήσεται τὰ παρόντα εἶναι· οὐ πλοῦτον, οὐκ εὐπορίαν, οὐ χρυσίον, οὐκ ἄργυρον, D οὐχ ἱματίων περιβολήν, οὐ τρυφήν, οὐ τραπέζας πολυτελεῖς, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν. ὁ δὲ ταῦτα μηδὲν εἶναι νομίζων, εὐκολώτερον τῆς τῶν πενήτων ἀνθέξεται προστασίας. διὰ δὲ τοῦτο καὶ Παῦλος καλῶς προπαρασκευάσας αὐτῶν τὴν διάνοιαν τῇ περὶ τῆς ἀναστάσεως φιλοσοφίᾳ, τότε εἰσήγαγε τὴν παραίνεσιν. καὶ οὐκ εἶπε, περὶ δὲ τῆς λογίας τῆς εἰς τοὺς πτωχούς, οὐδὲ τῆς εἰς τοὺς πένητας, ἀλλά, τῆς εἰς τοὺς ἁγίους παιδεύων τοὺς ἀκούοντας καὶ τοὺς ἐν πενίᾳ θαυμάζειν, ὅταν εὐσεβεῖς ὦσι, καὶ τοὺς ἐν πλούτῳ διαπτύειν, ὅταν ἀρετῆς καταφρονῶσιν.

A pauperum & in egeſtate viuentium præfectus & procurator miræ ſingularíſq; vigilantiæ ac curæ. Vnde diuiſis apud Petrum diſcipulis, pauperũ curam non diuiſit: ſed vt dicit, Dextras dederunt mihi & Barnabæ ſocietatis, vt nos in gentes, ipſi in circũciſionem apoſtolatu fungeremur, iniunxerunt ſolùm vt pauperum eſſemus memores: id quod facere curaui. De qua re ſubinde ſermonem in epiſtolis ſuis inculcat, & nec vnam inuenies, quæ de ea non admoneat. Sciebat enim, ſciebat quanti momẽti res ſit, & propterea tanquam ædificio admirabile faſtigium ſuperimponens, hanc doctrinam conſiliis & admonitionibus ſuis adiicit, atque idipſum hoc quoque loco facit. Nam poſteaquam de reſurrectione diſputauit, deq; aliis omnibus diſpoſuit, in hunc tandem de miſericordia ſermonem deſinit, ſic dicens: *De collatione autem in ſanctos, ſicut ordinaui eccleſiis Galatiæ, ſic & vos facite. In vna ſabbatorum vnuſquiſque veſtrûm.* Animaduerte prudentiam & ingenium Apoſtoli, quàm tempeſtiuè ad hanc admonitionẽ accedit. Cùm enim meminit futuri iudicij, terribiliſque illius ſedis, & gloriæ qua veſtiendi ſumus, modò rectè viuamus, & immortalis vitæ, tum de hoc reliquum ſermonem infert, vt auditor ſpe bona refocillatus, facilior ſit ac benignior, atque ita maiori ipſum alacritate ſuſcipiat, vtpote adhuc iudicij terrore contremiſcens, & repoſitorum animæ bonorum expectatione geſtiens. Etenim quiſquis de reſurrectione philoſophari poteſt, & ad futuram vitam ſe totum confert, nihili æſtimabit præſentia, vel diuitias, vel abundantiam, vel aurum, vel argentum, vel ſumptuoſas veſtes, vel delicias, vel menſæ luxum, vel aliquid tale. Et qui hæc nihili faciunt, haud difficile pauperum ſuſcipient curam. Et hac de cauſa admonitionem hanc aptè ſermoni de reſurrectione ſubiunxit. Primùm autem non dicit, de collatione in pauperes, neque in mendicos, ſed in ſanctos: vt erudiret auditores etiam pauperes, ſi piè viuant, admiratione dignos, & diuites, ſi virtutem deſpiciant eſſe contemptibiles.

Pauperũ cura ab Apoſtolis ſuſcepta.

Galat. 2.9

1.Cor.16.1

Collatio in ſanctos quid ſit.

Solet etiam prophanũ & iniquũ vocare Regem, qui inimicus fuerit Dei. & pauperes ſanctos, quia mãſueti ſũt, ac moderati. Neronem myſteriũ iniquitatis vocat, dicens: Myſteriũ enim nunc iniquitatis operatur. Pauperes verò quibus nec alimẽta erant, & qui emendicato alebantur victu, ſanctos appellat. Interim & occultè docet, ne efferantur animo, neq; ob hoc mandatũ extollantur, quaſi alis vt viliori-bus deſpectioribuſq; præſtent & antecellant: ſed ſciant, ſibiq; ipſis certò perſuadeant, ſummum eſſe honorẽ, quòd datum ſit eis illorum afflictionibus cõmunicare. Iam dignũ eſt, vt & illud perſcrutemur, quinam illi ſũt ſancti. Neq; enim hîc duntaxat mentionem ipſorũ facit, ſed & alibi ſic dicẽs: Nunc autem proficiſcor Hieruſalem miniſtrans ſanctis. Et Lucas in Actis apoſtolorũ cũ magna fames immineret, memor iſtorũ ſanctorũ ait: Cæterùm diſcipulorum vnuſquiſque vt abundabat, ita & decreuit, vt mitteret ad pauperes ſanctorũ in Hieruſalem. Et iterum, quod & antea dicebã, ait, Tantùm vt pauperum memores eſſemus: in quo & diligens fui, vt hoc ipſum facerẽ, quaſi diceret: Poſtquã ſeparati ſumus, ego in Gentes, ille in Iudæos: in hoc communi ſententia conuenimus, ne quantum ad pauperes attinet, ſeiungeremur. Nã quando prędicabãt, Petrus quidem Iudęis, Paulus verò Gentibus prædicabat: quando autem pauperum agebant curam, tunc non ſic agebãt, vt Petro tantùm cura eſſet Iudæorum pauperum, & Paulo tantùm Gentilium: ſed procurabat etiam vnuſquiſque rem pauperum Iudæorũ. Et propter hoc dicebat, Tantùm vt pauperum memores eſſemus, in quo & diligens fui, vt hoc ipſum facerẽ. Qui igitur ſunt illi, de quibus hîc diſputatur, & in epiſtola ad Romanos, inſuper & in epiſtola ad Galatas, pro quibus & apud Macedones intercedit? Iudæi pauperes erant, qui Hieroſolymis degebãt. Sed qua de cauſa tantam illorum habet curam? An nõ in ſingulis ciuitatibus erant inopes & mendici? Cur ad illos potiſſimùm mittit, & pro eis omnes orat? Sanè non hoc egit temerè, neque vt acceptor perſonarum, ſed ob magnam vtilitatem.

2. Tim. 2. 7. — *Quinam illi ſancti.* — *Rom. 15. 25.* — *Act. 11. 29.* — *Galat. 2. 1.* — *Rom. 15. & Galat. 2. & 2. Cor. 9.* — *Cur Iudæorũ pauperum præcipue curam gerat.*

A οἶδε γοῦν καὶ βασιλέα βέβηλον καλεῖν καὶ παράνομον, ὅταν ἐχθρὸς ᾖ τῷ θεῷ· καὶ πτωχοὺς ἁγίους, ὅταν ἐπιεικεῖς ὦσι καὶ μέτριοι. τὸν γοῦν Νέρωνα μυστήριον τῆς ἀνομίας καλεῖ, λέγων· τὸ γὰρ μυστήριον ἤδη ἐνεργεῖται τῆς ἀνομίας. τούτους δὲ καὶ οὐδὲ τῆς ἀναγκαίας εὐποροῦντας τροφῆς, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἐπαιτεῖν τρεφομένους, ἁγίους ὠνόμασεν· ἅμα δὲ κἀκείνους λανθανόντως ἐδίδασκε μὴ μεγαφρονεῖν, μηδὲ ἐπαίρεσθαι τῇ τῆς ἐντολῆς δόσει, ὡς εὐτελέσι τισὶ καὶ εὐκαταφρονήτοις παρέχοντας· ἀλλ' εἰδέναι σαφῶς καὶ πείθειν ἑαυτοὺς, ὅτι τιμῆς ἀπολαύουσι μεγίστης B καταξιούμενοι κοινωνεῖν ταῖς ἐκείνων θλίψεσιν. ἄξιον δὲ κἀκεῖνο ἐξετάζειν, τίνες εἰσὶν οὗτοι οἱ ἅγιοι. οὐδὲ γὰρ ἐνταῦθα αὐτῶν μέμνηται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέρωθι πάλιν οὕτω λέγων· νυνὶ δὲ πορεύομαι εἰς Ἱερουσαλὴμ διακονήσων τοῖς ἁγίοις. καὶ Λουκᾶς δὲ ἐν ταῖς πράξεσι, λιμοῦ προσδοκωμένου μεγάλου, τούτων αὐτῶν μεμνημένος τῶν ἁγίων φησί· τῶν δὲ μαθητῶν καθὼς εὐπορεῖτό τις, ὥρισεν ἕκαστος πέμψαι πρὸς τοὺς πτωχοὺς τῶν ἁγίων τῶν ἐν Ἱερουσαλήμ. καὶ πάλιν, ὃ καὶ ἔμπροσθεν ἔφθην εἰπὼν, μόνον τῶν C πτωχῶν ἵνα μνημονεύωμεν, ὃ καὶ ἐσπούδασα αὐτὸ τοῦτο ποιῆσαι. ἐπειδὴ δὲ διειλόμεθα, ἐγὼ μὲν τοὺς Ἕλληνας, ὁ δὲ Πέτρος τοὺς Ἰουδαίους, κοινῇ γνώμῃ συνεθέμεθα, φησὶν, ὥστε ἐν τοῖς πτωχοῖς μὴ εἶναι τὴν διαίρεσιν ταύτην. ὅτε μὲν γὰρ ἐκήρυττον, ὁ μὲν τοῖς Ἰουδαίοις, ὁ δὲ τοῖς Ἕλλησιν ἐκήρυττον· ὅτε δὲ πενήτων προΐσταντο, οὐκέτι οὕτως, ὁ μὲν τῶν πενήτων τῶν Ἰουδαίων, ὁ δὲ τῶν πενήτων τῶν Ἑλλήνων μόνον· ἀλλὰ καὶ τῶν παρὰ Ἰουδαίοις πτωχευόντων ἕκαστος πολλὴν ἐποιεῖτο πρόνοιαν. διὸ καὶ ἔλεγε, μόνον τῶν πτωχῶν ἵνα D μνημονεύωμεν, ὃ καὶ ἐσπούδασα αὐτὸ τοῦτο ποιῆσαι. τίνες οὖν εἰσιν οὗτοι, περὶ ὧν ἐνταῦθα διαλέγεται, καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ, καὶ ἐν τῇ πρὸς Γαλάτας, ὑπὲρ ὧν καὶ Μακεδόνας παρεκάλεσεν; οἱ τῶν Ἰουδαίων πένητες, οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις καθήμενοι. καὶ τίνος οὖν ἕνεκεν τοσαύτην αὐτῶν ποιεῖται πρόνοιαν; μὴ γὰρ οὐχὶ καὶ καθ' ἑκάστην πόλιν ἦσαν πτωχοὶ καὶ πένητες; τί δήποτε οὖν πρὸς ἐκείνους πέμπει, καὶ πάντας ὑπὲρ αὐτῶν παρακαλεῖ; οὐχ ἁπλῶς, οὐδ' ὡς ἔτυχεν, οὐδὲ προσωποληψίᾳ χρώμενός τινι, ἀλλὰ χρησίμως καὶ συμφερόντως.

A μικρῷ δὲ ἀνώτερον τὸν λόγον ἀναγαγεῖν ἀναγκαῖον. ἐπειδὴ τὰ τῶν Ἰουδαίων μετέπεσε πράγματα, καὶ τὸν Ἰησοῦν σταυρώσαντες, τὴν φωνὴν ἐκείνην καθ' ἑαυτῶν ἐκύρωσαν, λέγοντες· οὐκ ἔχομεν βασιλέα, εἰ μὴ Καίσαρα· καὶ λοιπὸν ὑπὸ τὴν Ῥωμαίων ἐτέθησαν ἀρχὴν, οὔτε αὐτόνομοι ἦσαν, καθάπερ καὶ πρότερον, οὔτε καθόλου δοῦλοι, καθάπερ καὶ νῦν· ἀλλ' ἐν τάξει συμμάχων ὄντες διετέλουν, φόρους μὲν τελοῦντες τοῖς βασιλεῦσιν ἑαυτῶν, καὶ τοὺς παρ' ἐκείνων ἄρχοντας δεχόμενοι· πολλαχοῦ δὲ τοῖς ἰδίοις κεχρημένοι νόμοις, καὶ τοὺς παρ' αὐτοῖς ἁμαρτάνοντας κατὰ τὰ πάτρια κολάζοντες νόμιμα.

B καὶ ὅτι μὲν φόρους ἐτέλουν Ῥωμαίοις, δῆλον ἐξ ὧν πειράζοντες τὸν Ἰησοῦν, φησὶν, ἠρώτων, διδάσκαλε, ἔξεστι δοῦναι κῆνσον Καίσαρι, ἢ οὔ; ὅτε καὶ αὐτὸς δεῖξαι κελεύσας αὐτοῖς νόμισμα, εἶπεν· ἀπόδοτε, λέγων, τὰ Καίσαρος Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ θεοῦ θεῷ· ὁ Λουκᾶς δὲ, καὶ ὅτι στρατηγοὺς καὶ χιλιάρχους εἶχε τὸ ἱερὸν, λέγει. τὸ μὲν οὖν ὑποκεῖσθαι τοὺς Ἰουδαίους Ῥωμαίοις, οὐ μικρὰ ταῦτα δείγματα. ὅτι δὲ καὶ οἰκείοις ἐκέχρηντο νόμοις, δῆλον ἐκεῖθεν. τὸν Στέφανον ἐλίθασαν, οὐκ εἰς δικαστήριον ἀγαγόντες· τὸν Ἰάκωβον ἀπέκτειναν τὸν ἀδελφὸν τοῦ κυρίου·

C τὸν Χριστὸν αὐτὸν ἐσταύρωσαν, καίτοι τοῦ δικαστοῦ συγχωρήσαντος καὶ ἀφέντος πάσης αὐτὸν κατηγορίας. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὰς χεῖρας ἐνίψατο, λέγων· ἀθῷός εἰμι ἀπὸ τοῦ αἵματος τούτου. καὶ ἐπειδὴ σφόδρα ἐπικειμένους εἶδεν, αὐτὸς μὲν τὴν ψῆφον οὐκ ἐξήνεγκεν, ἀλλ' ἀπέστη· ἐκεῖνοι δὲ οἰκείᾳ χρησάμενοι τυραννίδι τὸ πᾶν μετὰ ταῦτα εἰργάσαντο· καὶ Παύλῳ δὲ πολλάκις ἐπέθεντο. ἐπεὶ οὖν τοῖς ἑαυτῶν ἐκέχρηντο δικαστηρίοις, ἐκ τούτων συνέβαινε τοὺς ἐξ αὐτῶν πιστεύοντας χαλεπώτερα τῶν ἄλλων ἁπάντων πάσχειν κακά.

D ἐν μὲν οὖν ταῖς ἄλλαις πόλεσι καὶ δικαστήρια, καὶ νόμοι, καὶ ἄρχοντες ἦσαν, καὶ οὐκ ἐξῆν τοῖς Ἕλλησι τοὺς ἐξ αὐτῶν ἀποπηδῶντας οἰκείᾳ τυραννίδι ἢ σφάττειν, ἢ λιθάζειν, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον διαθεῖναι αὐτοὺς κακόν· ἀλλ' εἴ τις ἑάλω τοιοῦτόν τι τολμήσας παρὰ τὴν τῶν δικαζόντων ψῆφον, καὶ αὐτὸς ἐκολάζετο· παρὰ δὲ τοῖς Ἰουδαίοις μετὰ πολλῆς ταῦτα συνεκεχώρητο τῆς ἐξουσίας. διὰ δὴ τοῦτο πάντων δεινότερον ἔπασχον οἱ ἐξ ἐκείνων πιστεύοντες, ὥσπερ ἐν μέσοις ἀπειλημμένοι λύκοις, καὶ οὐδένα τὸν ἐξαιρούμενον ἔχοντες.

Proinde operæpretium fuerit, ſermonem illum aliquantò ſuperius repetere. Enimuero vt Iudæorum res corruerunt, & confirmata eſt vox eorũ, quã dum crucifigerent Ieſum clamabant. Non habemus regẽ niſi Cęſarẽ: *Ioan.19.15* ipſi Romanorũ principatui ſubiecti, neque ſuis vt antea viuebant legibus, neque per omnia ſerui erãt, vt nunc, ſed in ordine cõmilitonum & ſociorum habebãtur: ſic tamen, vt ipſi tributa penderent regibus ſuis, & magiſtratus ab eis acciperẽt. In pleriſq; tamẽ & proprias ſeruabãt leges, & iuxta patrum præſcripta animaduertebãt in eos qui ſecũ peccarent. Nã tributum eos Romanis dediſſe hinc liquet, quia tentãtes Ieſum rogabant, Magiſter licet ne dare cẽſum Cęſari? at ipſe ſibi iuſſit oſtendi numiſma. Quod vbi mõſtrarũt, & lecta erat inſcriptio: Reddite, ait, quæ Cæſaris sũt Cęſari, & quę Dei Deo. Lucas quoq; *Mat.22.* *Luc.22.52.* teſtis eſt, templum habuiſſe milites, & duces qui mille pręerãt. Quòd Romanis ſubditi fuerint Iudæi, nõ pauca ſunt argumenta. Similiter manifeſtum, quòd propriis vſi ſunt legibus. *Act 7.* *Ibid.12.* Stephanum enim lapidarunt nõdum ad tribunal ductum, Iacobum fratrem Domini occiderunt, Chriſtum ipſum crucifixerũt, quamuis permittente præſide qui illorum accuſationem refutabat. Nam ea de cauſa & *Mat. 27. 24.* manus lauit dicens: Innocens ſum à ſanguine iuſti huius. Et quia valde vrgentes videbat, ipſe quidem ſentẽtiam non tulit, ſed tradẽdo eum permiſit illos ſua vti tyrãnide, qui & omnia poſtea fecerunt, & Paulo itẽ ſæpe fuerunt moleſti. Igitur quia ſuis vtebantur iudiciis, vſu eueniebat *Iudæi propria habebant tribunalia.* longè grauiora pati eos qui ex illis crediderant. Etenim in aliis ciuitatibus quia & iudicia & leges & principes erant, non licebat Gentilibus eos qui à ſe deficiebant, occidere, vel lapidare, vel aliter opprimere propria tyrannide vel ſententia. At ſi quis deprehendebatur tale quiddam præter iudicum ſententiam patraſſe, is puniebatur. Quod tamen Iudæis erat adhuc permiſſum, idque magna licentia. Vnde grauiſſimè affligebantur, qui inter eos credebant. Nam erãt ſicut relicti in mediis lupis, & non habentes aliquẽ qui eriperet.

Sic Paulum quoque ſæpe flagellarũt, quod & ipſe docet: Quinquies quadraginta minus vna accepi à Iudæis. Ter virgis cæſus ſum, ſemel lapidatus ſum. Denique quod hoc non leui cõiectura à me dictum ſit, quid ad illos ipſos Paulus ſcribat, audi: dicit enim Redeant vobis in memoriam ſuperiores dies, in quibus illuminati, ingens certamen, ſuſtinuiſtis afflictionũ: partim quidem dum & probris & preſſuris affecti, ſpectaculo fuiſtis omnibus: partim dum conſortes ita cõuerſantium facti eſtis: ſiquidem & afflictionum qui ex vinculis meis contigerunt, participes fuiſtis, & direptionem facultatum veſtrarum cum gaudio accepiſtis: ſcientéſque vos habere in vobis potiorem ſubſtantiam in cœlis ac manentem. Quin & cùm Theſſalonicenſes adhortaretur, illos in medium adducit: Vos enim imitatores facti eſtis fratres eccleſiarũ Dei, quæ ſunt in Iudæa in Chriſto Ieſu, quòd eadẽ paſſi ſitis & vos à propriis contribulibus, quemadmodum & ipſi nos à Iudæis. Hac de cauſa, quia grauiſſima ferebant præ omnibus, & citra omnem miſericordiam cuncta quæ habebant, eis auferebantur, ducebantur, trahebantur, fugabantur vndique, iure Apoſtolus in illorum ſubſidium alios excitat, iterum pro iiſdem Corinthios exhortans, ac dicens: *De collatione autem in ſanctos, ſicut ordinaui in eccleſiis Galatiæ, ſic & vos facite.* Itaque ſatis demonſtratum eſt, qui ſint ſancti illi, & quare pro ipſis maiorem habuerit curam, reliquum eſt, vt inquiramus etiam cur Galatarum meminerit. Cur enim non dixit: De collatione autem in ſanctos, hoc facite, in vna ſabbatorum vnuſquiſq; veſtrûm apud ſeſe ponat theſaurizãs, ſed cum dixiſſet, De collatione hac in ſanctos: adiunxit, Sicut ordinaui, eccleſiis Galatiæ, ſic & vos facite? Cuius gratia hoc facit, & non vnius, neque trium meminit ciuitatum, ſed totius gentis? Certè vt promptiores eos redderet, eſſéntque eis materia & occaſio æmulandi aliorum laudes. Et poſt hæc nouum quendam morẽ inſtituit. Et quis ille? *In vna ſabbatorũ,* ait, *vnuſquiſque veſtrûm apud ſeſe ponat theſaurizans quicquid commodum fuerit: ne cùm venero, tunc collationes fiant.* Vnã

2 Cor. 11. 24. — *Hebr. 10. 32.* — *1. Theſſ. 2. 14.* — *Cur Galatorũ Paulus meminerit.*

A οὕτω γοῦν καὶ τὸν Παῦλον ἐμαστίγουν πολλάκις. καὶ ἄκουε αὐτοῦ τοῦτο δηλοῦντος καὶ λέγοντος· πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν ὑπὸ Ἰουδαίων ἔλαβον· τρεὶς ἐρραβδίσθην· ἅπαξ ἐλιθάσθην. καὶ ὅτι οὐ στοχασμὸς τὸ εἰρημένον, γράφων πρὸς Ἑβραίους ὁ Παῦλός φησιν· ἀναμιμνήσκεσθε τὰς πρότερον ἡμέρας, ἐν αἷς φωτισθέντες πολλὴν ἄθλησιν ὑπεμείνατε παθημάτων, τοῦτο μὲν ὀνειδισμοῖς καὶ θλίψεσι θεατριζόμενοι, τοῦτο δὲ κοινωνοὶ τῶν οὕτω παρόντων γενηθέντες. καὶ γὰρ τὴν ἁρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν μετὰ χαρᾶς προσεδέξασθε, B γινώσκοντες κρείττονα ὕπαρξιν ἔχειν ἐν οὐρανοῖς καὶ μένουσαν. καὶ Θεσσαλονικέας δὲ παρακαλῶν, τούτους εἰς μέσον ἤγαγεν· ὑμεῖς γὰρ μιμηταὶ ἐγενήθητε, ἀδελφοί, τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ θεοῦ τῶν οὐσῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, ὅτι καὶ ὑμεῖς τοιαῦτα ἐπάθετε ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφυλετῶν, καθάπερ κἀκεῖνοι ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων. ἐπεὶ οὖν πάντων χαλεπώτερα ἔπασχον, καὶ οὐ μόνον οὐκ ἠλεοῦντο, ἀλλὰ καὶ τὰ ὄντα ἀφῃροῦντο ἅπαντα, καὶ ἤγοντο καὶ ἐφέροντο, καὶ πανταχόθεν ἠλαύνοντο, εἰκότως τοὺς πανταχόθεν ἐπὶ τὴν ἐκείνων C ἀντίληψιν διεγείρει. καὶ ἐνταῦθα πάλιν ὑπὲρ τούτων αὐτῶν παρακαλεῖ Κορινθίους, λέγων· περὶ δὲ τῆς λογίας εἰς τοὺς ἁγίους, καθὼς διέταξα ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Γαλατίας, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιήσατε. τίνες μὲν οὖν εἰσιν οἱ ἅγιοι οὗτοι, καὶ τί δήποτε πλείονα ὑπὲρ αὐτῶν ποιεῖται πρόνοιαν, ἱκανῶς ἀποδέδεικται. δεῖ δὲ λοιπὸν ζητῆσαι, τίνος ἕνεκεν Γαλατῶν μέμνηται. διὰ τί γὰρ μὴ εἶπε· περὶ δὲ τῆς λογίας τῆς εἰς τοὺς ἁγίους τοῦτο ποιήσατε· κατὰ μίαν σαββάτων ἕκαστος ὑμῶν παρ' ἑαυτῷ τιθέτω θησαυρίζων· ἀλλ' εἰπὼν περὶ τῆς λο-
D γίας τῆς εἰς τοὺς ἁγίους, καθὼς διέταξα ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Γαλατίας, οὕτω καὶ ὑμεῖς ποιήσατε; τίνος οὖν ἕνεκεν τοῦτο ποιεῖ, καὶ οὐδὲ μιᾶς, οὐδὲ δύο, οὐδὲ τριῶν ἀναμιμνήσκει πόλεων, ἀλλὰ ἔθνους ὁλοκλήρου; ἵνα πλείονα δέξωνται προθυμίαν, καὶ τὰ ἑτέρων ἐγκώμια αὐτοῖς ὑπόθεσις γένηται ζήλου. εἶτα λέγει καὶ τὸν τρόπον, καθ' ὃν διέταξε, κατὰ μίαν σαββάτων, φησὶν, ἕκαστος ὑμῶν παρ' ἑαυτῷ τιθέτω θησαυρίζων ὅ, τι ἂν εὐοδῶται, ἵνα μὴ, ὅταν ἔλθω, τότε λογίαι γίνωνται. μίαν

σαββάτων, τὴν κυριακὴν ἐκάλεσε. καὶ τίνος ἕνεκεν ταύτην ἐπέταξε τῇ εἰσφορᾷ τὴν ἡμέραν; διὰ τί μὴ εἶπε, τῇ δευτέρᾳ τῶν σαββάτων, ἢ τῇ τρίτῃ τῶν σαββάτων, ἢ αὐτοῖς τοῖς σάββασιν; οὐχ ἁπλῶς, οὐδὲ εἰκῇ· ἀλλὰ βουλόμενός τινα καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ λαβεῖν συμμαχίαν εἰς τὸ προθυμοτέρους ποιῆσαι τοὺς εἰσφέροντας. οὐ μικρὰ δὲ ἡ ἐπιτηδειότης καιροῦ ἐν ἅπασι πράγμασι. καὶ τί, φησὶν, ὁ καιρὸς ἐπιτήδειον ἔχει πρὸς τὸ πεῖσαι δοῦναι ἐλεημοσύνην; κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τὸ πάσης ἐργασίας ἀφίστασθαι, τὸ φαιδροτέραν γίνεσθαι τὴν ψυχὴν ἐκ τῆς ἀνέσεως· τὸ δὲ πάντων μεῖζον, τὸ μυρίων ἡμᾶς κατ' αὐτὴν ἀπολελαυκέναι καλῶν. ἐν ταύτῃ γὰρ τῇ ἡμέρᾳ κατελύθη ὁ θάνατος, ἐσβέσθη ἡ κατάρα, ἁμαρτία ἠφανίσθη, ᾅδου πύλαι συνεκλάσθησαν, καὶ δέσμιος ὁ διάβολος γέγονε, καὶ ὁ χρόνιος ἀνῃρέθη πόλεμος, καὶ καταλλαγαὶ τοῦ Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους ἐγένοντο· καὶ πρὸς τὴν προτέραν, μᾶλλον δὲ πρὸς πολλῷ μείζονα ἐπανῆλθεν εὐγένειαν ἡμῶν τὸ γένος, καὶ τὸ θαυμαστὸν ἐκεῖνο καὶ παράδοξον ἐπεῖδε θέαμα ἥλιος, ἄνθρωπον ἀθάνατον γεγενημένον. τούτων δὲ πάντων ἡμᾶς ἀναμνῆσαι βουλόμενος, καὶ τῶν τοιούτων, τὴν ἡμέραν εἰς μέσον ἤγαγε, μονονουχὶ συνήγορον αὐτὴν λαμβάνων, καὶ πρὸς ἕκαστον λέγων· ἐννόησον ὅσων καὶ ἡλίκων ἀπέλαυσας ἀγαθῶν κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην, ἄνθρωπε· πόσων ἀπηλλάγης κακῶν· τίς ὢν τὸ πρότερον, τίς ἐγένου μετὰ ταῦτα. εἰ δὲ τὰς γενεθλίους ἡμῶν ἡμέρας, πολλοὶ δὲ τῶν οἰκετῶν κἀκείνας, ἐν αἷς ἠλευθερώθησαν, μετὰ πολλῆς ἄγουσι τῆς τιμῆς, καὶ οἱ μὲν συμπόσια ποιοῦνται, οἱ δὲ ἐλεύθεροι καὶ δῶρα δωροῦνται, πολλὰ τὸν καιρὸν τιμῶντες· πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς χρὴ τιμᾶν τὴν ἡμέραν ταύτην, ἣν οὐκ ἄν τις ἁμάρτοι τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἁπάσης γενέθλιον προσειπών. ἀπολωλότες γὰρ ἦμεν, καὶ εὑρέθημεν· νεκροὶ, καὶ ἀνεζήσαμεν· ἐχθροὶ, καὶ κατηλλάγημεν. διὰ τοῦτο καὶ προσήκει αὐτὴν τιμᾶν τιμὴν πνευματικὴν, οὐχὶ συμπόσια ποιοῦντας, οὐδὲ οἶνον ἐκχέοντας, οὐδὲ μεθύοντας, καὶ χορεύοντας, ἀλλὰ τοὺς πτωχοτέρους τῶν ἀδελφῶν ἐν πολλῇ καθιστάντας ἀφθονίᾳ. ταῦτα λέγω, οὐχ ἵνα ἐπαινῆτε, ἀλλ' ἵνα καὶ μιμῆσθε. μὴ γὰρ δὴ μόνον πρὸς Κορινθίους ταῦτα εἰρῆσθαι νομίζετε, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἡμῶν ἕκαστον, καὶ τῶν μετὰ ταῦτα

A ſabbatorum dominicam vocat. Et
quamobrem hūc diem oblationi deputat? cur non dixit ſecunda ſabbatorum, vel tertia ſabbatorū, vel alijs ſabbatis? Profectò nec hoc temerè, nec abſque cauſa dictum. Nam à temporis opportunitate anſam capit, quò alacriores reddat offerentes. Et quid commodi habet eius diei tēpus, quo facilius detur eleemoſyna? Ecce, quoniam tum à labore omni ceſſatur, relaxationéque & ferijs alacrior fit animus, & quod multò maius eſt, innumeris eo die bonis potiti ſumus. Nam eo die deſtructus eſt infernus, extin-
B ctum maledictum, diſparuit peccatum, confractæ inferorum portæ, captiuus factus eſt diabolus, diuturnum bellum diremptum, conciliati Deo homines, noſtrúmque genus ad priſtinam, imò ad maiorem rediit dignitatem, viditque ſol inopinatum & admirabile illud ſpectaculum, quòd homo factus eſt immortalis. Hæc omnia volens ipſe nobis in memoriam referre, diem illum in medium attulit, ipſum in aduocatum aſſumens, qui vnicui-
C que ei ceret, Cogita homo quanta & qualia bona accepiſti hoc die, quantis malis es liberatus. Qualis eras antea, qualis poſtea factus es. Iam ſi nos natalitia celebramus, & multi libertorum etiam eos dies in quibus libertate donati ſunt, in magno habent honore, ita vt alij, venerando tempus conuiuia faciant, alij multa munera largiantur: quantò magis nobis dies ille obſeruandus, quem ſi quis natalitium totius humanæ naturæ appellet, haud aberrabit: Perditi enim eramus, &
D inuenti ſumus: mortui eramus, & inuenti ſumus: mortui eramus, & reuiximus: inimici eramus, & reconciliati ſumus. Spiritali autem honore, inquam, hunc diem venerari oportet, non conueniendo, non vinum profundendo, non ebrietati choreiſque vacando, ſed indigentes fratres liberalitate facili iuuando. Quæ dico, non vt laudetis tantùm, ſed vt & vos quoque imitemini. Neque enim putare debetis hæc ſolis Corinthiis eſſe ſcripta, ſed & vnicuiq; noſtrûm, ac omnibus qui

Cur aptior ad eleemoſynā dies dominica.

Acclamationes reſpuit Chryſoſt.

poſt nos futuri ſunt. Faciamus itaque
ſicut nobis Paulus præſcripſit, & die
dominico vnuſquiſque noſtrûm do-
mi opes dominicas reponat, fiátque
ex hoc lex & conſuetudo immuta-
bilis, nec dubito poſthac non fore
opus adhortatione vel conſilio. Ne-
Conſuetudinis vis magna. quaquã enim tam efficax eſt adhor-
tatio & ſermo, vt conſuetudo tempo-
re firmata. Statuamus igitur hoc, vt
dominico die aliquid in ſubſidium
pauperum reponamus, neque legem
poſtea tranſgrediamur, etiam quan-
tacunque vrgeat neceſſitas. Iam cùm
dixit In vna ſabbatorũ, ſubdit, Vnuſ-
quiſque noſtrûm: non diuitibus, ait,
dico ſolùm, ſed & pauperibus: non
liberis ſolùm, ſed & ſeruis: non viris
ſolùm, ſed & mulieribus. Nullus ab
hoc miniſterio exemptus, lucrive ſit
expers, ſed vnuſquiſque aliquid offe-
rat. Neq; collationi huic obſtat ino-
pia: quantuncumque enim pauper
ſis, non es pauperior vidua illa quæ
omnem ſubſtantiam expendit: quan-
Mar. 12. tumcunque mendicus ſis, non eris
3. Reg. 17 pauperior Sidonia muliere, quæ pu-
gillum farinæ tantum habens ſolici-
ta erat, quomodo prophetam dignè
exciperet, tametſi videret circunſtã-
tes liberos, & famem vrgentem, ne-
que aliud quicquam haberet repoſi-
tum. At qua de cauſa dixit, vt aliquid
apud ſeipſum reponat theſaurizans?
Ne fortè quis erubeſcat & vereatur
oſtẽdere tam parũ à ſe offerri: & ideo
ait, Tu ſerua & cuſtodi: & cùm pau-
latim paruę oblationes iuſtam aliquã
quantitatem habent, tum profer in
medium. Item non dixit, colligens:
ſed, theſaurizans: vt diſcas quòd ſum-
ptus ille theſaurus fit, & expenſæ illæ
Theſaurus ſpiritualis qualis ſit. quæſtus. Theſaurus, inquam, eſt om-
ni theſauro melior. Nam ſenſibilis
theſaurus, & inſidiis petitur, & immi-
nuitur, ſæpéque inuentores peſſun-
dat: cœleſtis autem ille, totus alius
eſt: inſidias ignorat, auferri nequit,
ſalus poſſidentibus & accipientibus,
non conſumitur tempore, non perit
inuidia, ſed prorſus eiuſmodi iniuriis
ſuperior, multa colligentibus affert
bona. Obediamus igitur & faciamus
etiam nos ita: vt cum priuatis ſint &
ſacræ opes in domibus noſtris repo-
ſitæ, futurúmque vt per eas etiam
priuatæ conſeruentur. Quemadmo-

A ἐσομένων ἁπάντων. καὶ ποιῶμεν αὐτὸ δὲ τοῦτο,
ὅπερ Παῦλος ἐπέταξε· καὶ κατὰ κυριακὴν ἕκαστος
ἀποτιθέσθω οἴκοι χρήματα δεσποτικά· καὶ νόμος
ἔστω τὸ πρᾶγμα καὶ συνήθεια ἀκίνητος, καὶ οὐ
δεησόμεθα παραινέσεως λοιπὸν, οὐδὲ συμβου-
λῆς, οὐ γὰρ οὕτω λόγος καὶ παραίνεσις ἰσχύει τὰ
τοιαῦτα κατορθοῦν, ὡς συνήθεια χρόνῳ βεβαιω-
θεῖσα. ἂν τοῦτο κυρώσωμεν κατὰ κυριακὴν ἀποτί-
θεσθαί τι πρὸς τὴν τῶν πενήτων ἀντίληψιν· οὐδ',
ἂν μυρίαι γένοιντο ἀνάγκαι, τὸν νόμον παραβησό-
μεθα τοῦτον. Εἰπὼν δὲ, κατὰ μίαν σαββάτων,
ἐπήγαγεν, ἕκαστος ὑμῶν, οὐχὶ πλουσίοις λέγω,
B φησὶ, μόνον, ἀλλὰ καὶ πένησιν· οὐκ ἐλευθέροις,
ἀλλὰ καὶ δούλοις· οὐκ ἀνδράσιν, ἀλλὰ καὶ γυναι-
ξί· μηδεὶς ἔστω ταύτης ἀτελὴς τῆς λειτουργίας,
μηδὲ ἄμοιρος τοῦ κέρδους, ἀλλ' ἕκαστος εἰσφερέ-
τω. οὐδὲ γὰρ ἡ πενία κώλυμα γένοιτ' ἂν τῆς
τοιαύτης εἰσφορᾶς. κἂν γὰρ μυριάκις ᾖς πένης,
οὐκ εἶ πενέστερος τῆς χήρας ἐκείνης, ἣ τὴν οὐ-
σίαν πᾶσαν ἐκένωσε. κἂν μυριάκις ᾖς πτωχὸς,
οὐκ εἶ πτωχότερος τῆς Σιδωνίας γυναικὸς, ἣ
δράκα ἀλεύρου μόνον ἔχουσα, οὐδὲ οὕτως ἐστενο-
χωρεῖτο πρὸς τὴν τοῦ προφήτου δεξίωσιν· ἀλλ'
C ὁρῶσα καὶ χορὸν περιεστῶτα παίδων, καὶ λιμὸν
ἐπικείμενον, καὶ οὐδὲν ἀποκείμενον ἕτερον, μετὰ
πολλῆς τῆς προθυμίας τὸν προφήτην ἐδέχετο.
τίνος δὲ ἕνεκεν εἶπεν, ὅτι παρ' ἑαυτῷ τιθέτω θη-
σαυρίζων; ἐπειδὴ ὁ τιθεὶς ἴσως ᾐσχύνετο καὶ ἠρυ-
θρία ὀλίγον ὂν ἐπιδεῖξαι· διὰ τοῦτό φησι, σὺ
τήρει καὶ φύλαττε, καὶ ὅταν ταῖς κατὰ μέρος εἰ-
σφοραῖς τὸ ὀλίγον πολὺ γένηται, τότε ἄγε εἰς μέ-
σον. καὶ οὐκ εἶπε, συλλέγων, ἀλλὰ, θησαυρί-
ζων, ἵνα μάθῃς ὅτι ἡ δαπάνη αὕτη θησαυρός
ἐστιν, ὅτι τὸ ἀνάλωμα τοῦτο, πρόσοδος γίνεται
D θησαυρὸς θησαυροῦ παντὸς βελτίων. ἐκεῖνος μὲν
γὰρ ὁ αἰσθητὸς, καὶ ἐπιβουλεύεται καὶ μειοῦται, καὶ τοὺς
εὑρόντας πολλάκις ἀπώλεσεν· ὁ δὲ ἐν τοῖς οὐρα-
νοῖς, τοὐναντίον ἅπαν· ἀνάλωτος μένει καὶ ἀνεπι-
βούλευτος, σωτηρία τοῖς κεκτημένοις καὶ τοῖς μετα-
λαμβάνουσιν. οὐ γὰρ δαπανᾶται χρόνῳ, οὐχ ἁλί-
σκεται φθόνῳ, ἀλλ' ἔστιν ἀχείρωτος πάσαις ταῖς
τοιαύταις ἐπιβουλαῖς, καὶ μυρία κομίζει τοῖς λέγου-
σιν αὐτὸν ἀγαθά. πειθώμεθα τοίνυν, καὶ ποιῶμεν οὕ-
τω καὶ ἡμεῖς· καὶ ἔστω καὶ ἱερὰ χρήματα μετὰ τῶν ἰδιωτι-
κῶν ἐν ταῖς οἰκίαις ἀποκείμενα ταῖς ἡμετέραις,
ἵνα καὶ τὰ ἰδιωτικὰ διὰ τούτων φυλάττηται. καθά-

ὥσπερ γὰρ ἐν ταμιείοις βασιλικοῖς ἂν φανῇ τινος τῶν (A) ἀρχομένων ἀποκείμενα χρήματα, κἀκεῖνα διὰ ταῦτα πολλῆς ἀπολαύει τῆς ἀσφαλείας· οὕτω δὴ καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ τῇ σῇ ἂν ἀποθῇ χρήματα πενήτων καὶ κατὰ κυριακὴν συλλέγῃς, ταῦτα ἐκείνων ἔσται ἀσφάλεια· οὕτω καὶ οἰκονόμος γίνῃ τῶν σαυτοῦ χρημάτων ὑπὸ Παύλου χειροτονηθείς. τί λέγω; καὶ τὰ ἤδη συλλεγέντα πρὸς τὸ πλείονα συλλέξαι πάλιν ὑπόθεσίς σοι γίνεται καὶ ἀφορμὴ πλείων. ἂν γὰρ ἀρχὴν ποιήσῃ μόνον τῆς καλῆς ταύτης συνηθείας, αὐτὸς ὑπὸ σαυτοῦ δυνήσῃ διανίστασθαι πάλιν, οὐδενὸς γινομένου συμβούλου. γενέσθω τοίνυν ἐκκλησία τῷ τρόπῳ τούτῳ ἡ ἑκά- (B) στου οἰκία, χρημάτων ἱερῶν ἔνδον ἀποκειμένων. καὶ γὰρ τὰ γαζοφυλάκια τὰ ἐνταῦθα κείμενα τούτων ἐστὶ σύμβολον. ὅπου πενήτων κεῖται χρήματα, ἄβατος τοῖς δαίμοσιν ὁ τόπος ἐστί. καὶ ὑπὲρ ἀσπίδα, καὶ δόρυ, καὶ ὅπλα, καὶ σώματος ἰσχὺν, καὶ στρατιωτῶν πλῆθος, τὰ πρὸς ἐλεημοσύνην συλλεγόμενα χρήματα τειχίζει τὰς οἰκίας. εἰπὼν τοίνυν πότε, καὶ παρὰ τίνων, καὶ πῶς τὰ τοιαῦτα συλλέγεσθαι δεῖ χρήματα, τὴν ποσότητα λοιπὸν αὐτοῖς τοῖς εἰσφέρουσιν ἐπέτρεψεν. οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι τόσον καὶ τόσον εἰσένεγκε, ἵνα μὴ βαρὺ τὸ (C) ἐπίταγμα γένηται, πολλῶν πενίαν προβαλλομένων ὥστε μὴ λέγειν τοὺς πένητας, τί οὖν ἂν μὴ δυνώμεθα; ἀλλὰ τῇ δυνάμει τῶν εἰσφερόντων τὸ μέτρον τῆς εἰσφορᾶς ὡρίσατο. ἕκαστος, φησιν, ὑμῶν παρ' ἑαυτῷ τιθέτω θησαυρίζων, ὅ, τι ἂν εὐοδῶται, καὶ οὐκ εἶπεν, ὅπερ ἂν δυνηθῇ, ἢ ὅπερ ἂν εὑρεθῇ, ἀλλ', ὅπερ ἂν εὐοδωθῇ· δεικνὺς ὅτι καὶ τὴν ἄνωθεν ῥοπὴν καὶ εὔνοιαν ἔδει συναντιλαμβανομένην αὐτῷ. οὐ γὰρ δὴ τοῦτο μόνον ὁ Παῦλος ἐσκόπει, ὅπως εἰσενεχθείη τοῖς πένησι χρήματα, ἀλλὰ καὶ ὅπως μετὰ προθυμίας πολλῆς· ἐπεὶ καὶ (D) ὁ θεὸς τὴν ἐλεημοσύνην διὰ τοῦτο ὥρισεν, οὐχ ἵνα τρέφωνται μόνον οἱ δεόμενοι, ἀλλ' ἵνα καὶ οἱ παρέχοντες εὐεργετῶνται, καὶ διὰ τούτους μᾶλλον, ἢ δι' ἐκείνους. εἰ γὰρ τὸ ἐκείνων ἐσκόπει μόνον, ὅπως δοθείη τὰ χρήματα μόνον ἐπέταττεν ἄν, οὐκ ἂν δὲ τὴν προθυμίαν τῶν διδόντων ἐζήτει. νυνὶ δὲ ὁρᾷς ἄνω καὶ κάτω ὑπὲρ τούτου μάλιστα τὸν ἀπόστολον διαταττόμενον, ὅπως χαίροντες, ὅπως ἱλαροὶ παρέχοιεν οἱ παρέχοντες· καὶ ποτὲ μὲν φησι, μὴ ἐκ λύπης ἢ ἐξ ἀνάγκης, ἱλαρὸν γὰρ δότην ἀγαπᾷ ὁ θεός· οὐχ ἁπλῶς δότην,

dum ſi opes ſubditorum in regiis prōptuariis cōſeruentur, ob regias ſecuriores ſunt iſtę: ita certè & in domo tua ſi pauperū opes repoſueris, & dominico die collegeris, etiam tuę ſecurioreserunt: eriſq; diſpenſator opum illarū à Paulo ordinatus. Et hinc collecta hæc, occaſio erit vt plura colligas, modò primùm tibiipſi bonā hanc conſuetudinem feceris: iam teipſum inſtigabis nullo alio conſiliario habens opus. Hoc itaque modo vniuſcuiuſque domus eccleſia fiat, ſacratas opes intra ſe conſeruans. Enimuero gazophylacia quæ in templis ſunt, illarum ſymbolum gerunt. Locus in quo pauperum opes ſitæ, inacceſſus eſt dæmonibus, & opes, quæ in eleemoſynas deputatę domos plus muniunt, quàm ſcutum & lancea, ac arma, & ſeruorum & militum mamanus. Porrò poſtquam Apoſtolus dixit, quando, & à quibus, & quomodo reponendæ ſint hæ opes, quantas illas eſſe oporteat, offerentium arbitrio relinquit. Non enim dixit, Tantum & tantum offer, vt ne præcepto grauet, multis alioqui paupertatem prætexentibus: atque adeò ne dicant pauperes: Quid ſi tantum præſtare non poſſumus? propterea quātitatem oblationis facultate offerentium determinauit. Vnuſquiſq; enim veſtrûm, ait, apud ſeſe reponat theſaurizās, quod cōmodum fuerit, neq; dixit quod potuerit, aut quod inuētū fuerit, ſed εὐοδωθῇ quod cōmodū fuerit, quo verbo Paulus demōſtrat, quòd ſupernè fauor & felix euentus eis aſſiſtet. Nō enim hoc ſolùm cōſiderabat Paulus quomodo, ſed & vt magna cū prōptitudine pauperibus neceſſaria ſuppeditarētur. Enimuerò & Deus eleemoſynā non ob hoc ſolū inſtituit, vt paſcātur indigi, ſed etiam vt dātibus accreſcerēt beneficia, atq; adeò magis propter dantes, quā propter accipiētes. Nā ſi pauperū duntaxat habuiſſet rationē, nihil aliud pręcepiſſet, quā vt neceſſaria eis darētur, nec dantiū prōptitudinē requiſiiſſet: at nunc videre licet Apoſtolū hoc potiſſimum agere, & ordinare, vt gaudentes & hilares ſint largitores. Et alicubi dicit, Ne ex triſtitia, vel ex neceſſitate: hilarē enim datorē diligit Deus. Et nō ſimpliciter dicit datorē,

Gazophylacia in templis.

Eleemoſynam cur inſtituerit Deus.

2 Cor. 9. 7 & Eccli. 35. 11.

Rom. 12.8 ſed eum qui libenter & iucundè benefacit. Et iterum alio in loco. Qui impertit in ſimplicitate, qui præeſt in diligentia, qui largitur in hilaritate. Et propterea vera eleemoſyna eſt, ſic dare, vt gaudeas te dare, puteſq́; te accipere magis quàm dare. Atque hoc modis omnibus conatur, vt leue faciat præceptum, fiatq́; cum alacritate oblatio. Et conſidera, quot nominibus attentauit præcepti pondus & grauitatem auferre. Primùm iubet offerre non vnum, duos vel tres, ſed vniuerſam ciuitatē. λογία. Collatio enim nihil aliud eſt quàm collectio, & ſymbolum quod omnes dant. Secundò accipientium dignitatem ſignificat: nō enim dicit, pauperes: ſed ſanctos. Tertiò exemplum affert aliorum, qui ſimile quiddam fecerant, cū dicit: Sicut ordinaui eccleſis Galatię. Quartò diei opportunitatem adiicit, dicens: In vna ſabbatorum vnuſquiſque apud ſeipſum ponat. Quintò, nō iubet omnia ſimul profundi in eleemoſynam, ſed paulatim. Non enim eſt par ratio, ſi vno die totum iubeas offerri, & ſi in tam diuturnum tempus minutatim illud diuidas: nam ita fit, vt impenſam minimè ſentias. Sextò non præſcribit menſuram, ſed offerētium arbitrio permittit, & à Deo datum declarat. Vtrumque hoc inſinuat cùm dicit, quod cōmodum fuerit. Adiicit & ſeptimum alium modum, cùm dicit, Vt ne cùm venero, tunc collationes fiant. Quo dicto & vrget expectantes ſuum aduentum, & ſolatur certum diem aduentus ſui ſcribens. Neque his contentus, alium etiam octauum adducit. Et qualiſnā ille? *Vbi venero autem, quoſcunque probaueritis per epiſtolas, hos mittam, vt perferant gratiam veſtram Hieroſolymam. Quòd ſi fuerit operæprecium, vt & ego ipſe proficiſcar, mecum proficiſcentur.* Vide quàm aliena à faſtu & manſueta ſit generoſa illa ac beata anima: vide quàm ſolicita & affectuū plena? Noluit enim ex ſua ſententia eligi miniſtraturos pauperibus neceſſaria, ſed eorum electionem ipſis permiſit. Neque iniurię loco habuit, quòd Corinthiorum ſuffragio, ſententiaq́;, & nō Pauli conſtituebantur: imò abſurdū cenſuiſſet, ſi ſecus eſſet actum. Et hac de cauſa permiſit eis, vt quorum erat

Collatio quid ſit, vel collecta.

1.Cor.16.3.

A ἀλλὰ τὸν μεθ' ἡδονῆς τοῦτο ποιοῦντα. καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ, ὁ μεταδιδοὺς ἐν ἁπλότητι, ὁ προϊστάμενος ἐν σπουδῇ, ὁ ἐλεῶν ἐν ἱλαρότητι. ἐπεὶ καὶ τοῦτό ἐστιν ἐλεημοσύνη, τὸ χαίροντα καὶ νομίζοντα λαμβάνειν μᾶλλον ἢ διδόναι, οὕτω παρέχειν. διὰ τοῦτο πάντα τρόπον πειρᾶται εὔκολον ποιῆσαι τὸ ἐπίταγμα, ἵνα μετὰ προθυμίας ἡ εἰσφορὰ γένηται. καὶ σκόπει πόσοις ἐπιχείρησε κεφαλαίοις τὸ βαρὺ τοῦ πράγματος ἐπιτεμνόμενος. ἑνὶ μὲν καὶ πρώτῳ, τῷ μὴ παρ' ἑνὸς καὶ δύο ἢ τριῶν, ἀλλὰ παρὰ πάσης αὐτὸ κελεῦσαι εἰσενεχθῆναι τῆς πόλεως. λογία γὰρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἀλλ' ἢ
B συλλογὴ καὶ ἔρανος παρὰ πάντων ἐπιδιδόμενος. δευτέρῳ, τῷ τῶν λαμβανόντων ἀξιώματι. οὐ γὰρ εἶπε, πτωχοὺς, ἀλλ', ἁγίους. τρίτῳ, τῷ παραδείγματι τῶν ἤδη πεποιηκότων. καθὼς διέταξα γάρ, φησι, ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Γαλατίας. τετάρτῳ, τῇ τῆς ἡμέρας εὐκαιρίᾳ· κατὰ μίαν γάρ, φησι, σαββάτων ἕκαστος ὑμῶν παρ' ἑαυτῷ τιθέτω θησαυρίζων. πέμπτῳ, τῷ μὴ πᾶσαν ὑφ' ἓν κελεῦσαι εἰσενεχθῆναι τὴν ἐλεημοσύνην· ἀλλ' ἠρέμα καὶ κατὰ μικρόν. οὐ γάρ ἐστιν ἴσον ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ κελεύειν τὸ πᾶν εἰσφέρειν, καὶ ἐν
C τοσούτῳ καταχρηματίζειν αὐτὸ χρόνῳ. τὸ γὰρ τοιοῦτον οὐδὲ αἴσθησιν παρέχει δαπάνης. ἕκτῳ, τῷ μὴ μέτρον ὁρίσαι, ἀλλ' ἐπιτρέψαι τῇ γνώμῃ τῶν εἰσφερόντων, καὶ δεῖξαι παρὰ θεοῦ τοῦτο διδόμενον. τῷ γὰρ εἰπεῖν, ὅτι ἂν εὐοδῶται, ἀμφότερα ταῦτα ἐδήλωσε. προσέθηκε καὶ ἕβδομον ἕτερον τρόπον εἰπὼν, ἵνα μὴ, ὅταν ἔλθω, τότε λογίαι γίνωνται. ὁμοῦ τε γὰρ αὐτοὺς καὶ κατεπείγει προσδοκῶντας αὐτοῦ τὴν παρουσίαν, καὶ παραμυθεῖται, προθεσμίας αὐτοῖς πολλὴν παρέχων. καὶ οὐδὲ τούτοις ἠρκέσθη μόνον, ἀλλὰ καὶ ὄγδοον προσέθηκεν ἕτερον.
D ποῖον δὲ τοῦτο; ἐπειδὰν δὲ, φησι, παραγένωμαι, οὓς ἂν δοκιμάσητε δι' ἐπιστολῶν, τούτους πέμψω ἀπενεγκεῖν τὴν χάριν ὑμῶν· καὶ ἐὰν ᾖ ἄξιον τοῦ κἀμὲ πορεύεσθαι, σὺν ἐμοὶ πορεύσονται. ὅρα τὸ ἄτυφον καὶ ἐπιεικὲς τῆς μακαρίας καὶ γενναίας ἐκείνης ψυχῆς, καὶ τὸ κηδεμονικὸν καὶ φιλόστοργον. οὐ γὰρ ἠθέλησεν αὐτὸς, οὐδὲ ἠνέσχετο τοὺς διακονησομένους τοῖς χρήμασι τούτοις χειροτονῆσαι ἐξ οἰκείας γνώμης· ἀλλ' ἐκείνοις τὴν αἵρεσιν τούτων ἐπέτρεψε, καὶ οὐκ ἐνόμιζεν ὕβριν εἶναι τὸ πρᾶγμα, εἰ τῇ Κορινθίων ψήφῳ καὶ γνώμῃ, ἀλλὰ μὴ τῇ Παύλου μέλλοιεν οὕτω καθίστασθαι. τοὐναντίον μὲν οὖν αὐτὸ

ἄτοπον

ἐπιτρέψας ἐξῄρητο, τὴν μὲν εἰσφορὰν ἐκείνων εἶναι, τὴν δὲ αἵρεσιν τῶν ὑπηρετησομένων αὐτοῖς. Διὰ τοῦτο αὐτοῖς τοῦτο ἐπέτρεψεν, ὁμοῦ τε τὴν ἐπιείκειαν ἐπιδεικνύμενος, ὁμοῦ τε πᾶσαν λαβὴν ἀναιρῶν καὶ σκιὰν ὑποψίας ἀτόπου. εἰ γὰρ καὶ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων καθαρώτερος ἦν, καὶ πάσης πονηρᾶς ὑποψίας ἀπηλλαγμένος, ἀλλ' ὅμως καὶ οὕτως ἐκ περιουσίας ἐσπούδαζε καὶ τῶν ἀσθενεστέρων φείδεσθαι, καὶ τὰς ψευδεῖς ὑπονοίας διαφεύγειν. διὰ τοῦτό φησιν, ἐπειδὰν παραγένωμαι, οὓς ἐὰν δοκιμάσητε, τούτους πέμψω ἀπενεγκεῖν τὴν χάριν ὑμῶν. τί λέγεις; σὺ δὲ οὐ πλεῖς, οὐδὲ δέχῃ τὰ χρήματα, ἀλλ' ἑτέροις τὸ πρᾶγμα ἐπιτρέπεις; ἵν' οὖν μὴ ταῦτα ἐννοοῦντες ῥᾳθυμότεροι γένωνται, ὅρα πῶς καὶ τοῦτο πάλιν διώρθωσεν. οὐ γὰρ εἶπεν ἁπλῶς, οὓς ἐὰν δοκιμάσητε πέμψω, ἀλλὰ τί; δι' ἐπιστολῶν· κἂν μὴ τῷ σώματι παρῶ, ἀλλὰ τοῖς γράμμασι παρέσομαι τοῖς ἐμοῖς, καὶ συναντιλήψομαι τῆς διακονίας ἐκείνοις. ἆρα ἄξιοι τῆς σκιᾶς ἐσμὲν τῆς τοῦ Παύλου, ἢ τῶν ὑποδημάτων ἐκείνου; ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν τοσαύτην παρὰ πᾶσι δόξαν ἔχων διακρούεται τὰς παρὰ πάντων τιμάς· ἡμεῖς δὲ καὶ ἀγανακτοῦμεν, καὶ δυσχεραίνομεν, ἂν μὴ τῇ ἡμετέρᾳ γνώμῃ, μηδὲ τῇ κρίσει καὶ τῇ ψήφῳ οἱ τὰ τοιαῦτα διακονούμενοι χρήματα χειροτονῶνται; ὅταν ὕβριν εἶναι νομίζομεν τὸ μὴ μεθ' ἡμῶν, καὶ τῆς ἡμετέρας γνώμης τοὺς τὰ αὐτῶν δαπανῶντας τοῦτο ποιεῖν; καὶ ὅρα πῶς ἑαυτοῦ πανταχοῦ μέμνηται, καὶ οὐδαμοῦ ἐπιλανθάνεται. οὐδὲ γὰρ εἰσφορὰν ἐνταῦθα ἐκάλεσεν, οὐδὲ ἐλεημοσύνην, ἀλλὰ χάριν δεικνὺς, ὅτι καθάπερ νεκροὺς ἐγείρειν, καὶ δαίμονας ἐλαύνειν, καὶ λεπροὺς καθαίρειν, χάριτος ἔργον ἐστίν· οὕτω καὶ πενίαν διορθοῦν, καὶ τοῖς δεομένοις χεῖρα ὀρέγειν, καὶ πολλῷ μᾶλλον τοῦτο ἐκείνων. ἀλλ' εἰ καὶ χάρις ἐστὶ, καὶ τῆς ἡμετέρας δεῖται σπουδῆς καὶ προθυμίας, ἵνα ἑλώμεθα καὶ βουλώμεθα, καὶ τῆς χάριτος ἀξίους ἑαυτοὺς παρασκευάσωμεν. εἰ μὲν οὖν τούτῳ παρεμυθήσατο, τὸ τὰ γράμματα αὐτοῦ πέμπειν μετ' ἐκείνων· ἑτέρῳ δὲ μείζονι τοῦ προτέρου πάλιν, τῷ καὶ αὐτὸς ὑποσχέσθαι τῆς ἀποδημίας ταύτης κοινωνήσειν αὐτοῖς. ἐὰν γὰρ ᾖ ἄξιον, φησὶ, τοῦ κἀμὲ πορεύεσθαι, σὺν ἐμοὶ πορεύσονται. καὶ σκόπει καὶ ἐνταῦθα αὐτοῦ τὴν σύνεσιν. οὔτε γὰρ ἠρνήσατο συναπελθεῖν, οὔτε ὑπεδέξατο καθάπαξ, ἀλλὰ πάλιν τῇ τῶν διδόντων γνώμῃ τοῦτο ἐπέτρεψε,

A oblatio, eorum eſſet & miniſtrorum electio: interim & manſuetudinem ſuam demonſtrans, & omnem anſam ac vmbram abſurdæ ſuſpicionis auferens. Nam licèt ab omni ſuſpicione mala alienus, & Sole purior eſſet: ex abundantia tamen hoc curabat, quò infirmioribus parceret, & ſuſpiciones effugeret: vnde dicit, Vbi venero autem, quoſcunque probaueritis, eos mittam, vt deferant gratiam veſtram. Quid dicis Paule? Tu autem non nauigabis, neque ſubſidia accipies, ſed aliis rem demandabis? Ne cogitantes tale quiddam triſtiores B redderet, vide quomodo & hoc benè tractat. Non enim ſimpliciter dixit, quoſcunque probaueritis mittam, ſed quid? per epiſtolas. Tametſi non corpore adero, ſed literis meis affuturus, adiuuabo illorum miniſterium. Num Pauli vmbra vel calceamentis eius digni ſumus? Et ille tanta apud omnes dignitate conſpicuus, reiicit honores vndequaque: nos verò ſtomachamur, & ægrè ferimus, ſi quando non ſententia noſtra, neque ſuffragio & iudicio or- C dinantur, qui ſubſidia illa miniſtrēt: & iniuriam putamus, ſi non nobiſcum, & noſtra ſententia hoc faciunt qui ſua impendunt. Vide autem qualiter eleemoſynæ vbique meminit. Hoc loco eam non vocat mandatum, neque eleemoſynam, ſed gratiam: demonſtrans quòd ſicut mortuos excitare & dæmones effugare, & leproſos mundare, gratiæ opus eſt: ſic etiam pauperes iuuare, & indigis manum porrigere, imò multò magis hoc quàm illud. Iam licèt gratia ſit, noſtra tamen opus habet D opera & ſtudio vt eligamus, & velimus, & gratia Dei dignos nos exhibeamus, & præparemus. Hoc quidem dicto egregiè ipſos conſolatus eſt, quia literas ſuas cum eis miſſurus eſſet: iterum tamen alio maiori quàm antea conſolatur, dùm pollicetur ſeipſum itineris ſui ſocium futurum. Si enim fuerit operæprecium, vt ipſe proficiſcar, mecum proficiſcentur. Et vide etiã hîc ipſius induſtriam. Neq; enim negauit ſe ſimul iturum, neq; omnino iturus eſt, ſed iterum arbitrio dantiũ rem ſubmittit

Paulus honoru contemptor.

Gratia eſt eleemoſyna.

eóſque dominos facit ſuæ peregrinationis, demonſtrans quanta ſit hæc dignitas. Nam tanta eſt, quæ etiam ipſum itineri ſe vt accingat, excitet. Nam quod dicit ſi fuerit operæpretium, coniectantis eſt. Quòd ſi per omnia hanc profectionem abnuiſſet, triſtiores vtique eos reddidiſſet ac ſegniores: ſin dubiè promiſiſſet, negligentiores feciſſet, & ideo non omnino negat neque pollicetur, ſed ſententiæ Corinthiorum ſubmittit, dicens, ſi fuerit operæpretium. Audientes enim Paulum delaturum oblationes ſuas, maiori ſtudio & alacriter ferebantur, quod per ſanctas illas manus oblationes ſuæ deferendæ eſſent, & huic ſacrificio preces illius accederent. Porrò ſi tanta alacritate hoc faciebant Corinthij tradituri Paulo, tu verò dabis domino Pauli (Nam propter pauperes Deus ſuſcipit.) qualem excuſationem habiturus es, ſi negaueris, vel diſtuleris? Et profectò niſi res magna curáque multa digna eſſet, ille cui totus orbis creditus, & cui curæ erant omnes, quæ ſub Sole eccleſiæ, vix id muneris obiiſſet. Igitur hæc

Epilogus & moralis exhortatio. & nos nos cogitemus, quoties vel dandum vel dantibus aliis miniſtrandum, ne ſimus difficiles triſtéſve perinde ac poſſeſſiones imminuerentur. Annon enim hoc abſurdum? Agricola ſementem facit, & quæ habet expendit, & non triſtatur, nec dolet, nec ſumptum ſe facere putat, ſed lucrum potius, tametſi incerta eius ſpes. Tu autem non in tam vilibus, ſed in multò maioribus ſeminans, & daturus pecuniam in manus Chriſti, recuſas, torpes, & inopiam prætexis? An non potuit Deus præcipere telluri, vt proferat aurum elaboratum? Etenim qui dixit: *Gen. 1.11.* Germinet terra herbam fœni, & ipſa mox protulit viridantem faciem non potuit præcipere, vt fontes & fluuij auri vbique manent? At noluit, ſed permiſit multos inopes, tam ob illorum quàm tuam vtilitatem. *Cur pauperes eſſe voluerit Deus.* Quandoquidem ad virtutem conducibilior paupertas, quàm diuitiæ, & his qui in peccatis ſunt, non pauca conſolatio eſt, quòd indigentibus ſubſidium ferunt. Prętcrea huius rei tanta cura fuit Deo,

A καὶ κυρίους αὐτοὺς ἐποίησε τῆς ἀποδημίας τῆς ἑαυτοῦ, ἐνδειξάμενος ὅτι εἰ δαψιλὲς εἴη τὸ δεδομένον καὶ πολὺ, καὶ αὐτὸν διαναστῆσαι, πάντως ἅψεται τῆς ὁδοῦ. τὸ γὰρ εἰπεῖν, ἐὰν ᾖ ἄξιον, τοῦτό ἐστιν αἰνιττομένου. εἰ μὲν οὖν καθόλου τὴν ἀποδημίαν ταύτην ἠρνήσατο, ἀθυμοτέρους ἂν ἐποίησε καὶ ὀκνηροτέρους αὐτούς. πάλιν εἰ ἀμφιβόλως ὡμολόγησε καὶ ὑπέσχετο, ῥᾳθυμοτέρους ἂν εἰργάσατο. διὰ δὴ τοῦτο οὔτε ἀπαγορεύει καθόλου, οὔτε ὑπισχνεῖται· ἀλλ' ἐπὶ τῇ γνώμῃ τῶν Κορινθίων τοῦτο ποιεῖ, εἰπὼν, ἐὰν δὲ ᾖ ἄξιον. ἀκούοντες γὰρ ὅτι Παῦλος μέλλει τὴν προσφορὰν αὐτῶν ἀποφέρειν, πλείονι προθυμίᾳ καὶ B σπουδῇ πρὸς τὸ πρᾶγμα ἐνέκειντο· ὥστε τὰς ἁγίας χεῖρας ἐκείνας διακονήσασθαι τοῖς διδομένοις, καὶ τὰς εὐχὰς τὰς ἐκείνου προστεθῆναι τῇ θυσίᾳ ταύτῃ. εἰ δὲ Παύλῳ διδόναι μέλλοντες οἱ Κορίνθιοι ὥστε διακομίσαι, μετὰ πλείονος τοῦτο ἐποίουν τῆς προθυμίας· σὺ τῷ Παύλου μέλλων διδόναι δεσπότῃ (διὰ γὰρ τῶν πενήτων ἐκεῖνος λαμβάνει) ποίαν ἕξεις ἀπολογίαν ἀναβαλλόμενος; οὐδὲ γὰρ ἂν, εἰ μὴ μέγα ἦν τὸ πρᾶγμα καὶ πολλῆς ἄξιον σπουδῆς, ὁ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν ἐγχειρισθεὶς, καὶ τὰς ὑφ' ἡλίῳ κειμένας μυρίας C ἐκκλησίας, ὑπέστη τῇ τῶν χρημάτων οἰκονομίᾳ διακονήσασθαι τούτων. ταῦτ' οὖν καὶ ἡμεῖς λογιζόμενοι, ἄν τε δοῦναι δέῃ, ἄν τε παρέχουσιν ἑτέροις ὑπηρετεῖν, μὴ κατοκνῶμεν, μηδὲ ἀθυμῶμεν, ὡς τῆς οὐσίας ἡμῖν ἐλαττουμένης. πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον, τὸν μὲν γηπόνον τὰ σπέρματα καταβάλλοντα, καὶ τὰ ὄντα κενοῦντα, μὴ δάκνεσθαι, μηδὲ ἀλγεῖν, μηδὲ ἀνάλωμα νομίζειν εἶναι τὸ γινόμενον, ἀλλὰ κέρδος καὶ πρόσοδον, καίτοι ἀδήλου τῆς ἐλπίδος οὔσης· σὲ δὲ οὐκ ἐπὶ τοιούτοις, ἀλλ' ἐπὶ πολλῷ μείζοσι σπείροντα, καὶ αὐτῷ μέλλοντα τὸ ἀργύριον D ἐγχειρίζειν τῷ Χριστῷ, ἀναδύεσθαι, καὶ ναρκᾶν, καὶ πενίαν προβάλλεσθαι; μὴ γὰρ οὐκ ἠδύνατο ὁ θεὸς κελεῦσαι τῇ γῇ χρυσίον ἀπηρτισμένον ἐκβαλεῖν, ὁ γὰρ εἰπὼν, Βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου, καὶ δείξας αὐτὴν ἐξαίφνης κομῶσαν, ἠδύνατο κελεῦσαι καὶ πηγὰς καὶ ποταμοὺς χρυσίου ῥεῦσαι πανταχοῦ· ἀλλ' οὐκ ἠθέλησεν, ἀλλ' ἀφῆκεν εἶναι πολλοὺς ἐν πενίᾳ, διά τε τὸ ἐκείνοις, διά τε τὸ σοὶ συμφέρον. καὶ γὰρ πρὸς ἀρετὴν ἐπιτηδειότερον πενία πλούτου· καὶ τοῖς ἐν ἁμαρτήμασι καθεστηκόσιν οὐ μικρὰ παραμυθία γίνεται ἀπὸ τῆς εἰς τοὺς δεομένους βοηθείας. καὶ τοσαύτη τοῦ πράγματος σπουδὴ τῷ θεῷ,

ὅτι καὶ παρ᾿ ἡμῖν ἀγόμενος, καὶ σάρκα περιβαλλόμενος, A
καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστραφείς, οὐκ ἠρνήσατο, οὐδὲ αἰσχύνης ἄξιον εἶναι ἐνόμισεν οἰκονομεῖν αὐτὸς τὰ τῶν πενήτων. καίτοιγε τοσούτους ἐργασάμενος ἄρτους, καὶ πάντα ἐξ ἐπιτάγματος ποιῶν ἅπερ ἤθελε, καὶ δυνάμενος δεῖξαι μυρίους ἀθρόον θησαυρούς, οὐκ ἐποίησε τοῦτο· ἀλλὰ γλωσσόκομον ἔχειν ἐκέλευσε τοῖς μαθηταῖς, καὶ τὰ βαλλόμενα βαστάζειν, καὶ τοῖς δεομένοις ἐκεῖθεν ἐπικουρεῖν. ὅτε γοῦν πρὸς Ἰούδαν περὶ τῆς προδοσίας αἰνιγματωδῶς διελέγετο, μὴ συνιέντες οἱ μαθηταὶ τὸ λεχθέν, ἐνόμισαν, φησίν, ὅτι εἶπεν αὐτῷ ἵνα τοῖς πτωχοῖς τι δῷ. καὶ γὰρ τὸ γλωσσόκομον εἶχεν αὐτός, φη- B
σίν, εἶχε, καὶ τὰ βαλλόμενα ἐβάσταζε. πολὺς γὰρ τῷ θεῷ λόγος ἐλέους, οὐ τοῦ παρ᾿ αὐτοῦ μόνον εἰς ἡμᾶς, ἀλλὰ καὶ τοῦ παρ᾿ ἡμῶν εἰς τοὺς συνδούλους ὀφείλοντος γίνεσθαι· καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ καὶ ἐν τῇ καινῇ μυρίους περὶ τούτου τίθησι νόμους, κελεύων περὶ πάντα εἶναι φιλανθρώπους, καὶ διὰ ῥημάτων, καὶ χρημάτων, καὶ πραγμάτων. καὶ Μωϋσῆς ἄνω καὶ κάτω τοὺς περὶ τούτων διασπείρει λόγους ταῖς νομοθεσίαις ἁπάσαις· καὶ οἱ προφῆται ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ τοῦτο βοῶσιν, ὅτι ἔλεον θέλω, καὶ οὐ θυσίαν· καὶ οἱ ἀπόστολοι πάντες σύμφωνα τούτοις καὶ C
ποιοῦσι καὶ λέγουσι. μὴ τοίνυν καταμελῶμεν τοῦ πράγματος. οὐ γὰρ τοὺς πένητας, ἀλλ᾿ αὐτοὺς ἡμᾶς τὰ μέγιστα ὠφελοῦμεν, καὶ μείζονα λαμβάνομεν ἢ παρέχομεν. ταῦτα δὲ οὐχ ἁπλῶς λέγω νῦν, ἀλλ᾿ ἐπειδὴ πολλοὶ πολλάκις πρὸς τοὺς δεομένους ἀκριβολογοῦνται, καὶ πατρίδα ἐξετάζοντες, καὶ βίον, καὶ τρόπους, καὶ ἐπιτήδευμα, καὶ τὴν τοῦ σώματος εὐεξίαν, ἐγκλήματα ποιούμενοι, καὶ μυρίας ὑπὲρ ὑγιείας ἀπαιτοῦντες εὐθύνας. διά τοι τοῦτο καὶ πολλοὶ πηρώσεις ὑπεκρίναντο σώματος, ἵνα τὴν ὠμότητα τὴν ἡμετέραν καὶ τὴν ἀπανθρωπίαν D
τῷ τῆς συμφορᾶς ταύτης ἐπικάμψωσι δράματι. καὶ τὸ μέν, θέρους ὄντος, ταῦτα ἐγκαλεῖν, δεινὸν ὄν, οὐχ οὕτω δεινόν ἐστι· τὸ δὲ ἐν κρυμῷ καὶ ψύχει οὕτως ὠμὸν καὶ ἀπάνθρωπον γίνεσθαι δικαστήν, καὶ μηδεμίαν ἀπονέμειν τοῖς ἀργοῦσι συγγνώμην, οὐκ ἂν ἔχοι τινὰ ὠμότητος ὑπερβολήν. τί οὖν ὁ Παῦλος, φησίν, ἐπιστέλλει Θεσσαλονικεῦσι, λέγων· εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθιέτω; ἵνα καὶ σὺ ταῦτα ἀκούσῃς, καὶ μὴ πρὸς ἐκεῖνον μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς σαυτὸν διαλέγῃ τὰ τοῦ Παύλου ῥήματα. οἱ γὰρ τοῦ Παύλου νόμοι οὐχὶ τοῖς πένησι μόνον,

vt cùm nobiſcum hic ageret, carnéque indutus cum hominibus verſaretur, non detrectaret, neque erubeſceret, quod ipſemet eá quæ pauperum erant diſpẽſare voluit, quamuis tot panes feciſſet; faceretque mandato ſuo quæcunque vellet, poſſetque infinitos theſauros ſimul monſtrare. Atqui hoc non fecit, ſed præcepit diſcipulis, vt haberent marſupium, & quæ mittebantur portarent, atque inde pauperibus ſubuenirent. Nam quum ad Iudam per ænigma loqueretur de traditione, non intelligentes diſcipuli quid dixiſſet, putauerunt dictũ vt pauperibus aliquid daretur. Et dicit, Marſupium ipſe portabat, & quę mittebãtur, portabat. Frequens etiim Deo eſt miſericordia, nõ ſolùm eius quæ erga nos, ſed eius etiã quæ ab hominibus in conſeruos fieri debet. De quo in veteri ac nouo leges innumeræ. Per omnia humanos eſſe iubet, in cogitationibus verbis, & operibus. Moſes de his ſurſum ac deorſum ſermones diſſeminat: Prophetæ ex perſona Dei clamant, Miſericordiam volo, & non ſacrificium. Apoſtoli quoque illis conſona & faciunt & dicunt. Proinde in hac re negligentes ne ſimus. Non enim tam pauperibus quàm nobis proſumus, plura accipientes quàm dantes. Hæc non temerè, & abſque cauſa dico. Sunt enim perquàm multi, qui nonnunquam curioſiùs rogant & inquirunt patriam & vitam, mores & artem, & corporis bonam valetudinem, & inde crimina intentãt, & ob ſanitatem de eis pœnas expoſcunt. Hinc fit, vt multi etiam mutilationes corporis ſimulent, vt eius calamitatis fabula, crudelitatem inhumanitatémq; noſtram inflectãt. Quæ quidem ſi æſtate contingant, grauia ſunt, non tamen vſque grauia. Hyeme vero frigore, tam inhumanum & crudelem quæſitorem ſe exhibere, veniamq; nullam otioſis concedere, ſummè crudele fuerit. Cur igitur Paulus (dicet aliquis) ad Theſſalonicenſes ſcribens ait: Si quis laborare nõ vult, etiam non comedat? Vt & tu hęc audias: & non ad illum ſolum, ſed & ad te quoque hæc verba attinent. Pauli enim leges non ſolis pauperibus,

Ioan. 12. 6. & 13. 29

Oſee 6. 7.
Matt. 9. 13

Nõ inquirendũ vnde ſint pauperes.

2. Theſ. 3. 10

ſed & nobis poſitæ ſunt. Dico quid oneroſum & moleſtum, ſcio vos fore, vt ſuccenſeatis, attamen dicam: non enim vt offendam, ſed vt emendem dico. Illis quidem otium obiicimus, etiam in re cui debetur venia: nos autem eadem ſæpe facimus omni otio grauiora. At ego, dicis, paternam hæreditatem habeo. An ergo quia pauper, & ex pauperibus eſt, & non contigerunt ei progenitores diuites, dignus eſt qui pereat? Profecto hac de cauſa, commiſeratione & miſericordia diuitum maximè dignus eſt. Tu quidem ſæpe diem teris in theatris, & in conciliis, & in conuentibus, è quibus nulla vtilitas, & multis obloqueris, & nihil te committere, nec te otioſum putas: hunc autem miſerum & ærumnoſum, in lacrymis, in precibus, in extrema miſeria totum diem expendentem iudicas, & ad tribunal trahis, & de eo pœnas expoſcis? Hæccine humana eſt ſententia? Igitur quando dicis, Quid dicemus Paulo? Tu ea tibi ipſi, non pauperibus dic. Et non ſolùm minas ſed & veniam ibi lege. Nam vt dixit: Si quis non laborat, neque comedat: adiecit, vos autem fratres, nolite deficere bonum facientes. At qua ratione, dicis, excuſabis eos? Fugitiui ſunt, & peregrini, & nebulones, relictáque patria ſua in noſtram confluunt. Et tu hácne de cauſa ſtomacharis, ciuitatiſque huius coronam præcipuam vellicas, quoniam communem patriam & portum omnes eam putant, & alienam propriæ præferunt? Immo verò hac de cauſa lætari oportuit, & exultare, quòd ad manus veſtras tanquam ad commune quoddam emporium omnes accurrunt, & communem quandam matrem hanc ciuitatem arbitrantur. Ne tantum præconium adulteres, ne principalem hanc patriæ laudem decurtes. Olim cùm fames totum orbem inuaſura eſſet, habitatores huius ciuitatis, his qui Hieroſolymis erant, atq; adeò illis ipſis de quibus vobis totus hic ſermo locutus eſt, per manum Barnabę & Sauli ſubſidia miſerũt nõ parua. Qua ergo venia digni erimus? quomodo excuſabimur,

In eos qui pauperibus otioſitatem obiiciunt.

1. Theſ. 3. 13.

Act. 11. 30. Antiocheni ſuccurrunt Hieroſolymitanis.

A ἀλλὰ καὶ ἡμῖν κεῖνται. Εἴπω τι φορτικὸν καὶ ἐπαχθές; οἶδα μὲν ὅτι ὀργιεῖσθε· πλὴν ἀλλ' ὅμως ἐρῶ. οὐδὲ γὰρ ὥστε πλῆξαι, ἀλλ' ὥστε διορθῶσαι τοῦτο λέγω. τούτοις μὲν ἀργίαν ἐγκαλοῦμεν, πρᾶγμα καὶ συγγνώμης πολλάκις ἄξιον· αὐτοὶ δὲ ἐργαζόμεθα τοιαῦτα πολλάκις, ἃ πάσης ἀργίας ἐστὶ χαλεπώτερα. ἀλλ' ἐγὼ πατρῷον ἔχω κλῆρον, φησιν. ἐπεὶ οὖν οὗτος πένης ἐστὶ, καὶ ἐκ πενήτων, καὶ οὐκ ἔσχε προγόνους εὐπόρους, ἀπολλυσθαι δίκαιος, εἰπέ μοι; δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα ἐλεεῖσθαι καὶ κατοικτείρεσθαι ἄξιος ἂν εἴη παρὰ τῶν ἐχόντων. σὺ μὲν γὰρ πολλά- B κις διημερεύων τὴν ἡμέραν ἐν θεάτροις, ἢ ἐν συνεδρίοις καὶ συλλόγοις οὐδὲν ἔχουσι κέρδος, καὶ μυρίοις λέγων κακῶς, οὐδὲν ἡγῇ ποιεῖν δεινὸν, οὐδὲ ἀργεῖν· τὸν δὲ ἄθλιον τοῦτον καὶ ταλαίπωρον, πᾶσαν ἀναλίσκοντα τὴν ἡμέραν ἐν ἱκετηρίαις, ἐν δάκρυσιν, ἐν μυρίᾳ ταλαιπωρίᾳ, κρίνεις, καὶ εἰς δικαστήριον ἕλκεις, καὶ εὐθύνας ἀπαιτεῖς; καὶ ποῦ ταῦτα γνώμης ἀνθρωπίνης, εἰπέ μοι; ὥστε ὅταν λέγῃς, τί οὖν ἐροῦμεν τῷ Παύλῳ; μὴ τοῖς πένησιν, ἀλλὰ καὶ σαυτῷ διαλεγόμενος ταῦτα λέγε· ἄλλως δὲ, μὴ τὴν ἀπει- C λὴν ἀναγίνωσκε μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν συγγνώμην. ὁ γὰρ εἰπὼν, εἴ τις μὴ ἐργάζεται, μηδὲ ἐσθιέτω, προσέθηκεν· ὑμεῖς δὲ, ἀδελφοὶ, μὴ ἐκκακήσητε τὸ καλὸν ποιοῦντες. ἀλλὰ τίς αὐτῶν ἡ εὐπρόσωπος πρόφασις; δραπέται τινές εἰσι, φησι, καὶ ξένοι, καὶ μαστιγίαι, καὶ τὰς αὐτῶν ἀφέντες πατρίδας, εἰς τὴν ἡμετέραν πόλιν συρρέουσι. διὰ τοῦτο οὖν ἀγανακτεῖς, εἰπέ μοι, καὶ τὸν στέφανον τῆς πόλεως διατίλλεις, ὅτι κοινὸν λιμένα πάντες αὐτὴν εἶναι νομίζουσι, καὶ τῆς ἐνεγκούσης τὴν ἀλλοτρίαν προτιθέασι; διὰ τοῦτο μὲν οὖν ἀγάλλεσθαι ἔδει καὶ χαίρειν, ὅτι κα- D θάπερ εἰς κοινὸν ἐμπόριον τὰς ὑμετέρας χεῖρας τρέχουσιν ἅπαντες· καὶ μητέρα κοινὴν εἶναι ταύτην τὴν πόλιν νομίζουσι. μὴ δὴ διαφθείρητε τὸ ἐγκώμιον, μηδὲ ἀκρωτηριάσητε τὸν ἔπαινον παλαιὸν ὄντα αὐτῇ καὶ ἀρχαῖον. καὶ γὰρ ποτε λιμοῦ μέλλοντος εἰς τὴν γῆν ἐμβαλεῖν ἅπασαν, οἱ τὴν πόλιν ταύτην οἰκοῦντες τοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις καθημένοις, αὐτοῖς δὲ τούτοις, περὶ ὧν ἡμῖν οὗτος ὁ λόγος ἅπας κεκίνηται, διὰ χειρὸς Βαρνάβα καὶ Σαύλου χρήματα ἔπεμψαν οὐκ ὀλίγα. τίνος οὖν ἂν εἴημεν ἡμεῖς συγγνώμης ἄξιοι, ποίας δὲ ἀπολογίας,

A ὅταν οἱ μὲν πρόγονοι οἱ ἡμέτεροι καὶ τοὺς πόῤῥωθεν καθημένους φαίνωνται διὰ τῶν οἰκείων τρέφοντες χρημάτων, καὶ αὐτοὶ πρὸς ἐκείνους τρέχοντες· ἡμεῖς δὲ καὶ τοὺς ἀλλαχόθεν πρὸς ἡμᾶς καταφεύγοντας ἀπελαύνωμεν, καὶ ἀπαιτῶμεν εὐθύνας ἀκριβεῖς, καὶ ταῦτα εἰδότες, ὅτι μυρίων ὑπεύθυνοί ἐσμεν κακῶν, κἂν ὁ θεὸς οὕτως ἀκριβῶς τὰ καθ' ἡμᾶς ἐξετάσῃ, ὥσπερ ἡμεῖς τὰ τῶν πενήτων, οὐδεμιᾶς τευξόμεθα συγγνώμης, οὐδὲ ἐλέους τινός. ἐν ᾧ γὰρ κρίματι κρίνετε, φησὶ, καὶ ὑμεῖς κριθήσεσθε. γενοῦ τοίνυν φιλάνθρωπος καὶ ἥμερος τῷ συνδούλῳ, καὶ πολλὰ ἄφες τῶν ἡμαρτημένων, καὶ ἐλέησον, ἵνα καὶ αὐτὸς τοιαύτης τύχῃς τῆς ψήφου. B τί πράγματα σαυτῷ πλέκεις; τί περιεργάζῃ; ἆρα εἰ προσέταξεν ὁ θεὸς βίους ἐρευνᾷν, καὶ εὐθύνας ἀπαιτεῖν, καὶ πολυπραγμονεῖν ἑτέρους, οὐκ ἂν ἐδυσχέραινον πολλοί; οὐκ ἂν εἶπον πρὸς ἑαυτούς· τί ποτε τοῦτό ἐστι; δύσκολον ἡμῖν τὸ πρᾶγμα κατέστησεν ὁ θεός· μὴ γὰρ δυνάμεθα τὴν ἑτέρων ζωὴν ἐξετάζειν; μὴ γὰρ ἴσμεν τὰ ἡμαρτημένα τῷ δεῖνι; οὐκ ἂν πολλοὶ πολλὰ τοιαῦτα εἶπον; νῦν δὲ, ὅτε πάσης ἡμᾶς τοιαύτης πολυπραγμοσύνης ἀπήλλαξε, καὶ ὑπέσχετο δώσειν ἀπηρτισμένον τὸν μισθὸν, κἂν πονηροὶ, κἂν χρηστοὶ οἱ C λαμβάνοντες ὦσιν, ἑαυτοῖς πράγματα ἐπισπώμεθα; καὶ πόθεν τοῦτο δῆλον, φησὶν, ὅτι χρηστοῖς, καὶ τοῖς μὴ τοιούτοις δόντες ληψόμεθα τὸν μισθόν; ἀφ' ὧν αὐτὸς εἶπεν, εὔχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων καὶ διωκόντων ὑμᾶς, ὅπως γένησθε ὅμοιοι τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους. ὥσπερ οὖν ὁ δεσπότης σου, μυρίων αὐτὸν βλασφημούντων, μυρίων πορνευόντων, κλεπτόντων, λῃστευόντων, τάφους ἀνορυττόντων, μυρία ἐργαζομένων κακὰ, οὐκ ἀφίσταται τῆς εἰς ἅ- D παντας εὐεργεσίας· ἀλλὰ κοινὴν τὴν ἀκτῖνα, κοινοὺς τοὺς ὄμβρους, καὶ τοὺς καρποὺς τοὺς ἀπὸ τῆς γῆς προτίθησι, τὴν φιλανθρωπίαν ἐπιδεικνύμενος τὴν ἑαυτοῦ· οὕτω καὶ σὺ ποίησον, καὶ ὅταν ἐλέους καιρὸς ᾖ καὶ φιλανθρωπίας, διόρθου τὴν πενίαν, λῦε τὸν λιμὸν, ἀπάλλαττε τῆς θλίψεως, μηδὲν περαιτέρω περιεργάζου. εἰ γὰρ δὴ μέλλοιμεν βίους ἐρευνᾷν, οὐδένα ποτὲ οὐδένα ἀνθρώπων ἐλεήσομεν· ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἀκαίρου ταύτης πολυπραγμοσύνης ἐμποδισθέντες, ἄκαρποι καὶ πάσης ἔρημοι βοηθείας διαμενοῦμεν, καὶ πολὺν ὑποστησόμεθα πόνον εἰκῇ καὶ μάτην.

cum patres noſtri ſuis opibus pauerunt eos qui longè habitabant, & ad ipſos currebãt: nos verò etiam aliunde ad nos confugientes, fugamus, & vt de eis pœnæ ſumantur petimus, præſertim cùm non ignoremus, nos plurimorum malorum reos? Quod ſi Deus ita diligenter nos ſcrutaretur, vti nos cauſam pauperum, nullam vnquam miſericordiam vel veniam aſſequeremur. In quo enim iudicio iudicatis, dicit, & vos iudicabimini. *Matt. 7. 1.* Eſto igitur miſericors & benignus conſeruo, dimittenturq́; tibi peccata multa: miſerere, & eandem ſententiam inuenies. Quid tibi ipſi negotium faceſſis? Quid curioſus es? Si Deus ita ordinaſſet, vt percontaremur vitas, & expoſceremus pœnas, & curioſè aliorũ mores diſcuteremus: an non multi grauatim ferrent, & ad ſeipſos dicerent. Quidnam hoc eſt? difficilem rem nobis Deus præſcripſit. Num enim poſſumus aliorũ vitam inquirere, cum ignoremus quid admiſerint? An nõ multi ita dicerẽt? Nunc verò cum omni hac curioſitate nos liberauit, & daturum ſe menſuram perfectam pollicitus eſt, ſiue boni, ſiue mali qui accipiant, nobiſipſis negocium faceſſimus. Et vnde hoc liquet, quod ſiue bonis, ſiue malis dederimus, mercedem accepturi ſimus? Hinc videlicet, quod ipſe iuſſit nos, vt oraremus pro inſectantibus & calumniantibus nos, vt ſimus ſimiles patri noſtro, qui in cœlis eſt, qui Solem ſuũ oriri facit ſuper bonos & malos, & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos. *Luca 6.* *Matt. 5. 42.* Proinde quemadmodũ dominus tuus, cùm multi blaſphemẽt, multi fornicẽtur, multi furentur, latrocinentur, ſepulchris inſidientur, & multa mala faciant, ipſe non deſinit à ſua in omnes beneficentia, ſed cõmunes radios, cõmunes imbres & fructus terræ profert ſuam monſtrans miſericordiam: Sic & tu fac, & cùm adhuc tempus miſericordię, iuua pauperes, paſce famelicos, libera afflictos, ne ſis præterea curioſè ſolicitus. Nam ſi vitas hominum diſcuſſuri ſumus, nullius vnquam miſerebimur, & intempeſtiua curioſitate hac prępediti, abſque fructu & deſtituti omni adiumẽto permanebimus, magnum interim laborem fruſtrà & incaſſum ſubeuntes.

Eapropter obſecro, vt intempeſtiua curioſitate hac omiſſa, indigentibus omnibus detur, fiátque hoc magna alacritate, vt etiam ipſi miſericordiã & benignitatem apud Deum aſſequamur. Oro, vt hoc nobis omnibus eueniat per gratiam & miſericordiã domini noſtri Ieſu Chriſti, cum quo patri, ſimul & ſpiritui ſancto ſit gloria, imperium, & honor nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum. Amen.

2. Cor. 4. 13. *De verbis Apoſtoli, Habentes autem eundem ſpiritum fidei, ſicut ſcriptum eſt. Item de his verbis, Credidi, propter quod locutus ſum, & de eleemoſyna.*

Sigiſmundo Gelenio interprete.

Ex edit. Baſilienſi operum S. Ioannis Chryſoſtomi a Sigiſmundo Gelenio recognitorum an. 1547. apud Frobenium.

SAPIENTISSIMI medici vbi vident vlcus egere ferro, admouent quidem ſectionem, ſed hoc faciunt non ſine affectu, & commiſeratione, verùm & mœrent & gaudent non minus quàm ipſi qui ſecantur: mœrent quidem propter dolorem quem ſecando inferunt, gaudent autem propter ſanitatem, quæ hoc modo cõparatur. Idem & Paulus fecit, ſapiens ille animarum medicus. Corinthios enim cum acriori obiurgatione opus haberent increpans, lætatus eſt ſimul & triſtatus: triſtabatur quòd dolorem inferret, lætabatur quòd prodeſſet: Et vtrumque hoc ſignificans dicebat: Quare etiamſi contriſtaui vos per priorem epiſtolã, non me pœnitet, tametſi pœnituerat. Cur pœnituerat? Et cur non pœnitet? Pœnituerat, quia acrius obiurgaui. non pœnitet, quia erra-
2. Cor. 7. 8. tum correxi. Et vt ſcias hanc eſſe cauſam, audi quid ſequatur. Video namque quòd epiſtola illa, tametſi ad tempus, contriſtauit vos: nunc gaudeo, non quòd contriſtati fueritis, ſed quòd contriſtati ſitis ad pœnitentiam. Etiamſi ad tempus vos contriſtaui, moleſtia illa momentanea fuit, inquit: vtilitas autem eius perpetua: Permittite nunc mihi quoq; his verbis apud dilectionem veſtram vti: quare etiamſi contriſtaui vos per priorẽ admonitionẽ, non me pœnitet, tametſi pœnituerat. video enim quòd admonitio illa & conſiliũ tametſi ad tempus vos cõtriſtauit, mihi tamen magnam lętitiã at-

A διὸ δὴ παρακαλῶ τὴν ἄκαιρον ταύτην περιεργίαν ἐκβαλόντας, τοῖς δεομένοις διδόναι πᾶσι, καὶ μετὰ πολλῆς τοῦτο ποιεῖν τῆς δαψιλείας, ἵνα καὶ αὐτοὶ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην πολλοῦ τοῦ ἐλέους καὶ τῆς παρὰ τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας τύχωμεν· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Εἰς τὴν ἀποστολικὴν ῥῆσιν τὴν λέγουσαν, ἔχοντες δὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς πίστεως κατὰ τὸ γεγραμμένον· καὶ εἰς τὸ, ἐπίστευσα, διὸ ἐλάλησα· καὶ περὶ ἐλεημοσύνης. B

ΟΙ σοφώτατοι τῶν ἰατρῶν ἐπειδὰν ἴδωσιν ἕλκος σιδήρου δεόμενον, ἐπάγουσι μὲν τὴν τομὴν, ἐπάγουσι δὲ οὐκ ἀναλγήτως, οὐδὲ ἀσυμπαθῶς, ἀλλὰ καὶ ἀλγοῦσι καὶ χαίρουσιν αὐτῶν οὐχ ἧττον τῶν τεμνομένων. καὶ ἀλγοῦσι μὲν διὰ τὴν ἐκ τῆς πληγῆς γινομένην C ὀδύνην, χαίρουσι δὲ διὰ τὴν ἐξ αὐτῆς τικτομένην ὑγίειαν. τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἐποίησεν ὁ σοφὸς τῶν ψυχῶν ἰατρός. Κορινθίοις γάρ ποτε δεομένοις ἐπιτιμήσεως σφοδροτέρας ἐπιτιμήσας, καὶ ἥσθη καὶ ἐλυπήθη· καὶ ἐλυπήθη μὲν, ὅτι ὠδύνησεν, ἥσθη δὲ ὅτι ὠφέλησε. καὶ ἀμφότερα ταῦτα δηλῶν, ἔλεγεν· ὥστε εἰ καὶ ἐλύπησα ὑμᾶς ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ, οὐ μεταμέλομαι, εἰ καὶ μετεμελόμην. διὰ τί μετεμέλου; διὰ τί δὲ πάλιν οὐ μεταμέλῃ; μετεμελόμην, ἐπειδὴ σφοδρότερον ἐπέπληξα· οὐ μεταμέλομαι, ἐπειδὴ διώρθωσα. καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι διὰ τοῦτο, ἄκουσον τῶν ἑξῆς. βλέπω γὰρ, ὅτι ἡ D ἐπιστολὴ ἐκείνη, εἰ καὶ πρὸς ὥραν ἐλύπησεν ὑμᾶς· νῦν χαίρω, οὐχ ὅτι ἐλυπήθητε, ἀλλ' ὅτι ἐλυπήθητε εἰς μετάνοιαν. εἰ καὶ πρὸς ὥραν ἐλύπησα ὑμᾶς· τὸ λυπητήριον πρόσκαιρον, φησι, τὸ δὲ ὠφέλιμον διηνεκές. δότε δὴ κἀμοὶ ταῦτα τὰ ῥήματα, παρακαλῶ, πρὸς τὴν ἀγάπην τὴν ὑμετέραν εἰπεῖν· ὥστε εἰ καὶ ἐλύπησα ὑμᾶς ἐπὶ τῇ προτέρᾳ παραινέσει, οὐ μεταμέλομαι, εἰ καὶ μετεμελόμην. βλέπω γὰρ, ὅτι ἡ παραίνεσις ἐκείνη καὶ ἡ συμβουλὴ, εἰ καὶ πρὸς ὥραν ὑμᾶς ἐλύπησεν, ἀλλ' ἡμᾶς μειζόνως ηὔφρανεν,

οὐχ ὅτι ἐλυπήθητε, ἀλλ' ὅτι ἐλυπήθητε εἰς μετάνοιαν. ἰδοὺ γὰρ αὐτὸ τοῦτο τὸ κατὰ θεὸν λυπηθῆναι ὑμᾶς πόσην κατειργάσατο ἐν ὑμῖν σπουδήν; λαμπρότερος ἡμῖν σήμερον ὁ σύλλογος, φαιδρότερον τὸ θέατρον, πλείων τῶν ἀδελφῶν ὁ χορός. αὕτη ἡ σπουδὴ τῆς λύπης ἐκείνης καρπός. διὰ τοῦτο, ὅσον ὠδυνήθην τότε, τοσοῦτον νῦν χαίρω, ὁρῶν τὴν ἄμπελον ἡμῖν τὴν πνευματικὴν τῶν καρπῶν βεβριθυῖαν. εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν ἐδεσμάτων τῶν αἰσθητῶν, φέρει τινὰ φιλοτιμίαν καὶ εὐφροσύνην τῷ καλοῦντι τῶν δαιτυμόνων τὸ πλῆθος, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῶν ἐδεσμάτων τῶν πνευματικῶν τοῦτο γένοιτ' ἄν. καίτοιγε ἐκεῖ τὸ πλῆθος τῶν κεκλημένων μᾶλλον ἀναλίσκει τὰ παρακείμενα, καὶ δαπάνην ἐργάζεται πλείω· ἐνταῦθα δὲ τοὐναντίον, οὐ μόνον οὐκ ἀναλίσκει τὸ πλῆθος τῶν κεκλημένων, ἀλλὰ καὶ πλεονάζει τὴν τράπεζαν. εἰ δὲ ἐκεῖ ἡ δαπάνη ἡδονὴν ἐργάζεται, πολλῷ μᾶλλον ἐνταῦθα πρόσοδος τοῦτο ἐργάσεται. καὶ γὰρ τοιαύτη τῶν πνευματικῶν ἡ φύσις, εἰς πολλοὺς διανεμομένη μᾶλλον αὔξεται. ἐπεὶ οὖν πλήρης ἡμῖν ἡ τράπεζα, προσδοκῶ καὶ τὴν τοῦ πνεύματος χάριν ἐνηχῆσαι ἡμῶν τῇ διανοίᾳ. ὅταν γὰρ ἴδῃ πολλοὺς παρόντας, τότε δαψιλεστέραν παρατίθεται τὴν ἑστίασιν· οὐκ ἐπειδὴ τῶν ὀλίγων καταφρονεῖ, ἀλλ' ἐπειδὴ τῆς τῶν πολλῶν ἐφίεται σωτηρίας. διὰ τοῦτο καὶ τὸν Παῦλον παρατρέχοντα τὰς ἄλλας πόλεις, ἐν Κορίνθῳ μένειν ἐκέλευσε φανεὶς ὁ Χριστός, καὶ εἰπών· μὴ φοβοῦ, ἀλλὰ λάλει, καὶ μὴ σιωπήσῃς· διότι λαός πολύς ἐστί μοι ἐν τῇ πόλει ταύτῃ. εἰ γὰρ ὑπὲρ ἑνὸς προβάτου, ὄρη καὶ νάπας καὶ τὴν ἄβατον ἔπεισι χώραν ὁ ποιμήν, ὅταν πολλὰ πρόβατα μέλλῃ ῥαθυμίας καὶ πλάνης ἀπάγειν, πῶς οὐ πολλὴν ἐπιδείξεται σπουδήν; ὅτι γὰρ οὐδὲ τῶν ὀλίγων καταφρονεῖ, ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος· οὐκ ἔστι θέλημα τοῦ πατρός μου, ἵνα ἀπόληται ἓν τῶν μικρῶν τούτων. οὔτε οὖν ἡ ὀλιγότης, φησίν, οὔτε ἡ εὐτέλεια ὑπεριδεῖν αὐτὸν πείθει τῆς σωτηρίας ἡμῶν. ἐπεὶ οὖν τοσαύτη μὲν αὐτῷ τῶν μικρῶν καὶ ἐλαχίστων ἡ πρόνοια, τοσαύτη δὲ τῶν πολλῶν, τὸ πᾶν ἐπὶ τὴν ἐκεῖθεν ῥοπὴν ῥίψαντες, ἐπὶ τὴν Παύλου ῥῆσιν τὴν σήμερον ἀναγνωσθεῖσαν τὸν λόγον ἀγάγωμεν. τίς δὲ ἡ ῥῆσις; οἴδαμεν γάρ, ὅτι ἐὰν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ

A tulit, non quòd contriſtati fueritis, ſed quòd contriſtati ſitis ad pœnitentiam: ecce enim hoc ipſum quod cõtriſtati eſtis ſecundùm Deum, quantum in vobis excitauit alacritatis? luculentior eſt hodie noſter conuentus, feſtiuius noſtrum theatrum; numeroſior fratrũ chorus. hæc ipſa alacritas, triſtitiæ illius eſt fructus. quapropter quantũ tunc indolui, tantum nunc gaudeo, videns ſpiritualem hãc noſtrã vineam fructibus ſuis adeo vndiquaq; refertam. Si enim in vulgaribus iſtis conuiuiis honorem quendam & hilaritatem conuiuatori af-

B ferr conuiuarum frequentia, quanto magis in ſpiritualibus his conuiuiis idem fieri conuenit: quamuis illic inuitatorum multitudo magis abſumat ea, quæ apponuntur, maiórque ſit ſumptui: hic autem contrà, non ſolùm non abſumit menſas vocatorum multitudo, ſed etiam abundare facit. quòd ſi illic ſumptus voluptatem affert, quanto magis hic idem faciet acceſſio & reditus? hæc eſt enim ſpiritualium rerum natura, quo pluribus diſtribuuntur, hoc

C amplius creſcunt. quoniam igitur video refertã conuiuis menſam, expecto etiam ſpiritus gratiam menti noſtrę inſonaturã. quando enim multos adeſſe videt, tunc copioſiores epulas apponere ſolet, non quòd paucos faſtidiat, ſed quod multorũ ſalutem deſideret. Hac de cauſa Paulum quoq; prætercurrentem cęteras vrbes, apud Corinthum commorari Chriſtus per viſionẽ iuſſit, dicens, Noli timere, ſed loquere & ne taceas, quoniam populus eſt mihi multus in hac ciuitate. Si enim propter vnam ouiculam mõtes *Corinthi cõmorari iuſſus Paulus. Act. 18. 9.*

D & nemora & inacceſſa loca peruagatus eſt paſtor, qui fieri poteſt vt non lõge maiorem curam adhibeat, quoties multę oues à ſocordia & errore ſunt reuocãdę? quòd enim ne paucas quidem contemnat, audi ipſum dicẽtem Non eſt voluntas patris mei, vt pereat vel vnus ex iſtis paruulis. *Matt. 18. 14.* Neq; paucitas, inquit, neq; vilitas inducit eum, vt negligat ſalutem noſtram. Quando igitur tantã habent paruulorum ac paucorum curã, tantã etiam multorum, toti ab eius fauore pẽdentes, ad Pauli verba quæ hodie lecta ſunt, ſermonem flectamus. *Scimus*, inquit, *quòd ſi terrenum noſtrum domicilium huius* *2. Cor. 5. 1.*

tabernaculi deſtructum fuerit. Imò verò A altius & ad ipſum exordium huius ſententiæ redeamus. Quemadmodũ enim qui fontem perueſtigant, inuẽto riguo loco non illic ſolùm fodiunt ſed humorem eum, & venam ſequentes interius ſcrutantur, donec ad caput ipſum & initium fluentorũ perueniant, ſic & nos faciamus. Poſteaquã inuenimus ſpiritualem fontem è Paulina ſapientia procedentẽ verba hæc tanquam venam quampiam ſequendo ad caput ipſum ſententiæ nos recipiamus. Quod eſt igitur illud fontis caput? *Habentes igitur eundem ſpiritum fidei ſicut ſcriptum eſt,* B

Pſal.115.1. *Credidi propter quod locutus ſum: & nos credimus, quapropter & loquimur.* Quid ais? Niſi credideris, non loqueris, ſed mutus perſtas? Etiam, inquit, neque diducere eos poſſum ſine fide, neque mouere linguam, neque aperire labia, ratione præditus cum ſim, mutus perſto niſi fides loqui me doceat. Sicut enim planta abſque radice fructum non profert, ita abſque fidei fundamento nõ prouenit ſermo doctrinæ, quapropter & alibi inquit:

Rom.10. 10. Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem. C Quid huic arbori vel præferri vel conferri poteſt, cuius quidem non rami ſolùm ſed radix quoque ipſa fert fructum, hæc iuſtitiam, illi ſalutem. Ideo dicit: credimus: quapropter & loquimur. Sicut enim membra tremula, & ſenectute languida, baculo tuto deducẽte, labi & cadere non permittuntur:

Fides cum baculo cõparata. ſic etiam animam noſtram incertis ratiocinationibus circumactam ac iactatam, fides quouis baculo tutius ſuſtentans, ſuáque vi reficiens, ſummoperè firmat, nec ſinit ſubuerti, infirmas D cogitationes corrigens præſtantia ſuæ virtutis, & caliginem illam diſpellens: animamq; velut in domicilio tenebroſo inter tumultuantes cogitationes ſedentem, ſuo lumine illuſtrans. Hinc fit quòd qui illa carent, nihilo potiore ſunt conditione, quàm qui in tenebris vitam degunt: ſed ſicut illi & ad parietes offenſant, & in obuia quæque impingunt, & in foueas ac præcipitia prolabũtur, nec vllum vſum oculorum habẽt, vt quibus nihil præluceat: ſic etiam quotquot fide carẽt, & inter ſe alij in alios

A σκήνους, φησὶ, καταλυθῇ· μᾶλλον δὲ ἀνωτέρω καὶ ἐπ' αὐτὴν τὴν κεφαλὴν τοῦ νοήματος ἴωμεν. καθάπερ γάρ τινες πηγὴν ἀνιχνεύοντες, εἶτα διάβροχον ἰδόντες χωρίον, οὐκ ἐκεῖ διασκάπτουσι μόνον, ἀλλ' ὑπὸ τῆς νοτίδος αὐτῆς καὶ τῆς φλεβὸς χειραγωγούμενοι ἐνδοτέρω χωροῦσιν, ἕως ἂν ἐπὶ τὴν ῥίζαν καὶ τὴν ἀρχὴν τῶν ναμάτων ἔλθωσιν· οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς ποιήσωμεν· πηγὴν εὑρόντες πνευματικὴν ἐκ τῆς Παύλου σοφίας ἐξιοῦσαν, ὥσπερ ὑπό τινος φλεβὸς τῆς ῥήσεως χειραγωγούμενοι, πρὸς τὴν ῥίζαν αὐτὴν ἀναβῶμεν τοῦ νοήματος. τίς οὖν ἐστιν ἡ κεφαλὴ καὶ ἡ ῥίζα; ἔχοντες δὲ τὸ αὐτὸ πνεῦ- B μα τῆς πίστεως κατὰ τὸ γεγραμμένον· ἐπίστευσα, διὸ ἐλάλησα· καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν. τί λέγεις; ἂν μὴ πιστεύσῃς, οὐ λαλεῖς, ἀλλ' ἄφωνος ἕστηκας; ναί, φησιν· οὐδὲ διᾶραι στόμα δύναμαι χωρὶς πίστεως, οὐδὲ κινῆσαι γλῶτταν, οὐδὲ ἀνοῖξαι χείλη, ἄφωνος ὁ λογικὸς ἕστηκα χωρὶς τῆς ἐκεῖθεν διδασκαλίας. καθάπερ γὰρ ῥίζης μὴ πεφυτευμένης, οὐκ ἂν βλαστήσειε καρπός· οὕτω πίστεως μὴ προκαταβεβλημένης, οὐκ ἂν προέλθοι διδασκαλίας λόγος. διὰ τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ φησι· καρδίᾳ πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογεῖται C εἰς σωτηρίαν. τί τοῦ δένδρου τούτου βέλτιον, ἢ ἴσον γένοιτ' ἄν, ὅταν μὴ οἱ κλάδοι μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ῥίζα φέρῃ καρπὸν, ἡ μὲν δικαιοσύνην, ἡ δὲ σωτηρίαν; διὰ τοῦτό φησι· πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν. καθάπερ γὰρ τὰ ὑπότρομα μέλη καὶ τῷ γήρᾳ παρειμένα βακτηρία μετὰ ἀσφαλείας χειραγωγοῦσα, οὐκ ἀφίησιν ὀλισθῆσαι καὶ καταπεσεῖν· οὕτω δὴ καὶ τὴν ψυχὴν τὴν ἡμετέραν σεσαλευμένην καὶ περιφερομένην ὑπὸ τῆς τῶν λογισμῶν ἀσθενείας, βακτηρίας ἀσφαλέστερον ἡ πίστις ἕλκουσα, καὶ τῇ τῆς οἰκείας ἰσχύος ἐπαναπαύουσα δυνάμει, D στηρίζει μετὰ ἀκριβείας, καὶ οὐκ ἀφίησιν ὑποσκελισθῆναί ποτε, τὸ τῶν λογισμῶν ἀσθενὲς τῇ τῆς οἰκείας ἰσχύος περιουσίᾳ διορθουμένη, καὶ τὸν ἐξ αὐτοῦ ἀπελαύνουσα ζόφον, καὶ τὴν ψυχὴν, ὥσπερ ἐν οἴκῳ σκοτεινῷ, τῷ θορύβῳ τῶν λογισμῶν καθημένην τῷ οἰκείῳ φωτὶ καταυγάζουσα. διὰ τοῦτο οἱ ταύτης ἀπεστερημένοι, τῶν ἐν σκότει διατριβόντων οὐδὲν ἄμεινον διάκεινται. ἀλλ' ὥσπερ ἐκεῖνοι καὶ τοίχοις προσπταίουσι καὶ τοῖς ἀπαντῶσι προσρήγνυνται, καὶ εἰς βάραθρα καὶ κρημνοὺς καταφέρονται, καὶ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῖς ὄφελος οὐδὲν, οὐκ ὄντος τοῦ χειραγωγοῦντος φωτός· οὕτω καὶ οἱ τῆς πίστεως ἀπεστερημένοι καὶ ἀλλήλοις

προσπράγνυνται, καὶ τοῖχοις προσάπτονται, καὶ A τέλος [illegible] τὸ τῆς ἀπωλείας βάραθρον φέροντες ἑαυτοὺς κατακρημνίζονται. καὶ μάρτυρες τῶν λόγων τούτων οἱ τὴν ἔξωθεν ἀγχρῶντες σοφίαν, οἱ μέγα ἐπὶ τῷ πώγωνι, καὶ τῷ τρίβωνι, καὶ τῇ βακτηρίᾳ φρονοῦντες. μετὰ γὰρ μακροὺς καὶ πολλοὺς διαύλους λόγων, τοὺς περὶ τῶν ὀφθαλμῶν κειμένους λίθους οὐκ εἶδον. εἰ γὰρ ὡς λίθους αὐτοὺς ἑώρων, οὐκ ἂν αὐτοὺς ἐνόμισαν εἶναι θεούς. καὶ ἀλλήλοις δὲ προσερράγησαν, καὶ εἰς αὐτὸν τῆς ἀσεβείας τὸν βαθύτατον κρημνὸν κατενηνέχθησαν, οὐδαμόθεν ἄλλοθεν, ἀλλ' ἢ διὰ τὸ λογισμοῖς ἐπιτρέψαι τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἅπαντα· καὶ τοῦτο ὁ Παῦλος δηλῶν B ἔλεγεν· ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία· φάσκοντες εἶναι σοφοί, ἐμωράνθησαν. εἶτα λέγων τοῦ σκότους καὶ τῆς μωρίας τὴν ἀπόδειξιν, ἐπήγαγεν· ἤλλαξαν τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν, καὶ τετραπόδων, καὶ ἑρπετῶν. ἀλλὰ ταῦτα ἅπαντα τὸ σκότος ἐπεισελθοῦσα ἡ πίστις διεσκέδασεν ἐκ τῆς ψυχῆς τῆς ὑποδεξαμένης αὐτήν· καὶ καθάπερ πλοῖον ὑπὸ τῆς τῶν πνευμάτων ἐμβολῆς κλυδωνιζόμενον καὶ ταῖς τῶν κυμάτων ἐπαναστάσεσι περιαντλούμενον C ἐξαρτηθεῖσα ἄγκυρα πάντοθεν ἵστησι, καὶ ἐν μέσῳ ῥιζοῖ τῷ πελάγει· οὕτω δὴ καὶ τὸν νοῦν τὸν ἡμέτερον ὅταν οἱ παρεμπίπτοντες ἔξωθεν λογισμοὶ κλυδωνίζωσιν, ἀγκύρας ἀσφαλέστερον ἐπεισελθοῦσα ἡ πίστις ἀπαλλάττει τοῦ ναυαγίου, ὥσπερ ἐν γαληνῷ λιμένι, τῇ τοῦ συνειδότος πληροφορίᾳ τὸ σκάφος ὁρμίζουσα. καὶ αὐτὸ τοῦτο πάλιν ὁ Παῦλος δηλῶν ἔλεγεν· ὅτι διὰ τοῦτο ἔδωκεν ἀποστόλους ὁ θεὸς πρὸς καταρτισμὸν τῶν ἁγίων, μέχρι καταντήσωμεν οἱ πάντες εἰς τὴν ἑνότητα τῆς πίστεως, καὶ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ· ἵνα μηκέτι ὦμεν D νήπιοι κλυδωνιζόμενοι καὶ περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ. ὁρᾷς τῆς πίστεως τὸ κατόρθωμα, ὅτι ὡς ἄγκυρά τις ἀσφαλής, οὕτως ἐκβάλλει τὸν σάλον; ὅπερ οὖν καὶ αὐτὸς πάλιν Ἑβραίοις ἐπιστέλλει, οὑτωσὶ λέγων περὶ τῆς πίστεως· ἣν ὡς ἄγκυραν ἔχομεν τῆς ψυχῆς ἀσφαλῆ, καὶ βεβαίαν, καὶ εἰσερχομένην εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος. ἵνα γὰρ ἀκούσας ἄγκυραν, μὴ νομίσῃς κάτω καθέλκεσθαι, δείκνυσιν, ὅτι καινή τις αὕτη τῆς ἀγκύρας ἡ φύσις, οὐ κάτω πιέζουσα, ἀλλ' ἄνω κουφίζουσα τὴν διάνοιαν, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν μεθιστῶσα, καὶ εἰς τὸ

incurſant, & in ipſos parietes, & poſtremò in barathrum aliquod exitiale vltro ſeipſi præcipitant. Teſtes mihi ſunt illi qui profanam ſapientiam iactant, qui multum ſibi promiſſa barba, tritóque pallio ac baculo placent. poſt longas enim ac ſæpe repetitas diſſertationes, lapides præ oculis ſitos non vident, ſi enim vt lapides eos cernerent, nequaquam eos deos eſſe putarent. quin ipſi quoque in alios alij feruntur, atque inter ſe colliduntur, vt in ipſum impietatis profundiſſimum præcipitium deuoluantur, non aliam ob rem, quàm quod ratiocinationibus ſuis omnia ſua permittunt: id quod Paulus noſter ſignificans dicit: Fruſtrati ſunt per cogitationes ſuas, & obtenebratum eſt inſciens cor eorum: cùm ſe crederent eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt. Declarans deinde quàm occæcati & ſtulti eſſent, addit hæc verba: mutaueruntq́ gloriam immortalis Dei per imaginem, nō ſolùm ad mortalis hominis ſimilitudinem effictam, verumetiam volatilium & quadrupedum & reptilium. Sed has tenebras fides aduentu ſuo in vniuerſum diſcutit in anima, quæ ſe hoſpitio dignata fuerit. & quemadmodum nauem vētorum impetu iactatam, & fluctuum aſſultu inundatam, demiſſa ancora omnino ſtabilit, & vel in medio pelago radicat: ita etiā mentem noſtram extraneis cogitationibus iactatā, aduentu ſuo fides ex imminenti naufragio liberat tanquā in tranquillū portum in conſcientię certitudinē deducēs. Quod & ipſum Paulus ſignificās dicit: Propterea dedit Deus Apoſtolos ad perfectionē ſanctorum, donec occurramus omnes in vnitatē fidei & agnitionis filij Dei, vt ne amplius ſimus paruuli fluctuātes, & quouis vento huc atq; illuc iactati. Vides fidei facinus pręclarū, quod ceu ancora quępiā tutiſſima, à fluctuatione liberat: ſicut idē rurſus ad Hebręos ſcribit hoc modo de fide loquēs: quā velut ancorā tenemus animę, tutā firmamq́, & introeuntē vſq; ad ea quæ ſunt intra velum. Ne enim audita ancora putes deorſū te trahendū, oſtēdit quod nouum quoddā ancorę ſit hoc gen⁹ quę nō deorſum grauet, ſed ſurſū mētem eleuet, ad cœlū vſq; ſublatam, & intra

Philoſophos ridet profanes.

Rom. 1. 21.

Fides cum ancora collata.

Epheſ. 4. 11.

Heb. 6. 19.

Velum hic cœlum ſignificans. velum ceu manu deductam. Velum enim hoc loco, cœlum vocauit. cur, aut quam ob cauſam? Quia ſicut velum ab exteriore parte tabernaculi dirimebat ſancta ſanctorum: ita cœlum iſtud tanquam velum mediũ inter creaturam obiectum, ab exteriore tabernaculo, hoc eſt mundo hoc quem videmus, dirimit ſancta ſanctorum, videlicet ea quæ ſupra ſe ſunt, quò præcurſor pro nobis introgreſſus eſt Chriſtus. Quòd autem dicit, ſic intelligendum eſt. Illuc, inquit, animam noſtram ſublimem attollit fides, non ſinens vllis præſentibus malis humiliari, ſed ſpe futurorũ labores leues faciens. Qui enim futura ſpectat, cœleſtia ſperans, & mentis oculos illò dirigens, ne ſentit quidem præſentium malorum moleſtiam, quemadmodum neque Paulus ſentiebat, & huius animi cauſam reddebat dicens: *2. Cor. 4. 17.* Nam momentanea leuitas afflictionis noſtræ, mirè ſupra modum æternum pondus gloriæ parit nobis, dum non ſpectamus ea quæ videntur, ſed ea quæ non videntur, nimirum oculis fidei. Sicut enim corporis oculi nihil vident intelligibile, ita oculi fidei nihil vident ſenſibile. Sed de qua fide hic loquitur Paulus? nam fidei vocabulum duplicem habet ſignificationem. etenim fides dicitur, per quam prodigia tunc faciebãt Apoſtoli, de qua Chriſtus dicebat. *Matt. 17. 20.* Si habueritis fidem ſicut granum ſinapis, dicetis monti huic, migra, & migrabit Et rurſum cùm diſcipuli non poſſent lunaticum liberare à dæmone, cauſamq; ſciſcitarentur, hanc eis ſubindicauit, quod fides eos deficeret, dicens, propter incredulitatem veſtram. Et Paulus *1. Cor. 13. 2* de eadem dicebat: Si habuero fidem ita vt montes transferam. Et Petrus cùm periclitaretur ne mergeretur pedibus per mare incedens, eandem increpationem audiuit à Chriſto, *Matt. 14. 31.* Exigua fide prædite cur hæſitabas? Itaque fides dicitur qua miracula & prodigia patrãtur: dicitur item fides quæ nos ad agnitionem Dei perducit, ob quam quiſque noſtrum fidelis vocatur: ſicut ad Romanos ſcribens dicit. *Rom. 1. 8.* Gratias ago Deo meo per Ieſum Chriſtum, ſuper omnibus vobis, quod fides veſtra annuntiatur in

A ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος χειραγωγοῦσα. καταπέτασμα γὰρ ἐνταῦθα τὸν οὐρανὸν ἐκάλεσε. τίνος ἕνεκα, καὶ διὰ τί; ὅτι καθάπερ τὸ καταπέτασμα ἀπὸ τῆς ἔξω σκηνῆς διεῖργε τὰ ἅγια τῶν ἁγίων· οὕτω δὴ καὶ ὁ οὐρανὸς οὗτος, ὥσπερ καταπέτασμα, μέσος τῆς κτίσεως παρεμβεβλημένος ἀπὸ τῆς ἔξω σκηνῆς, τουτέστι, τοῦ κόσμου τούτου τοῦ βλεπομένου, διείργει τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, τὰ ἄνω λέγων καὶ τὰ ὑπὲρ αὐτῶν, ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθε Χριστός. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ἐκεῖ μετεωρίζει τὴν ψυχὴν τὴν ἡμετέραν, φησὶν, ἡ πίστις, οὐκ ἀφιεῖσα οὐδενὶ τῶν παρόντων δεινῶν B ταπεινωθῆναι, ἀνακουφίζουσα τοὺς πόνους τῇ τῶν μελλόντων ἐλπίδι. ὁ γὰρ πρὸς τὰ μέλλοντα ἀφορῶν, καὶ τὴν ἐκ τῶν οὐρανῶν ἀναμένων ἐλπίδα, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας ἐκεῖ μετάγων, οὐδὲ αἰσθάνεται τῆς ὀδύνης τῶν ἐν τῷ παρόντι δεινῶν· ὥσπερ οὖν οὐδὲ Παῦλος ᾐσθάνετο. καὶ τὴν αἰτίαν τῆς φιλοσοφίας ἐδίδασκε, λέγων· τὸ γὰρ παραυτίκα ἐλαφρὸν τῆς θλίψεως, καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν αἰώνιον βάρος δόξης ἡμῖν κατεργάζεται. πῶς, καὶ τίνι τρόπῳ; μὴ σκοπούντων ἡμῶν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπό- C μενα διὰ τῶν τῆς πίστεως ὀφθαλμῶν. ὥσπερ γὰρ οἱ τοῦ σώματος οὐδὲν βλέπουσι νοητὸν, οὕτως οἱ τῆς πίστεως οὐδὲν βλέπουσιν αἰσθητόν. ἀλλὰ ποίαν πίστιν ἐνταῦθα λέγει ὁ Παῦλος; τὸ γὰρ τῆς πίστεως ὄνομα διπλῆν ἔχει τὴν σημασίαν. καὶ γὰρ πίστις λέγεται, καθ' ἣν τὰ σημεῖα ἐποίουν τότε οἱ ἀπόστολοι, περὶ ἧς ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· ἐὰν ἔχητε πίστιν, ὡς κόκκον σινάπεως, ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ, μετάβηθι, καὶ μεταβήσεται· καὶ πάλιν, ὅτε τὸν σεληνιαζόμενον οὐκ ἴσχυσαν ἀπαλλάξαι τοῦ δαίμονος οἱ μαθηταὶ, καὶ τὴν αἰτίαν ἐβούλοντο μαθεῖν, ταύτην αὐτοῖς ᾐνίξατο τὴν ἔλλειψιν τῆς πίστεως, D λέγων· διὰ τὴν ἀπιστίαν ὑμῶν. καὶ ὁ Παῦλος δὲ περὶ αὐτῆς ἔλεγεν, ἐὰν ἔχω πίστιν, ὥστε ὄρη μεθιστάνειν. καὶ ὅτε δὲ καταποντίζεσθαι ἔμελλε, πεζῇ βαδίζων ἐπὶ τῆς θαλάσσης ὁ Πέτρος, αὐτὸ τοῦτο πάλιν ἐνεκάλεσεν ὁ Χριστὸς, εἰπών· εἰς τί ἐδίστασας, ὀλιγόπιστε. λέγεται τοίνυν πίστις ἡ τῶν σημείων καὶ τῶν θαυμάτων ποιητική. λέγεται δὲ πίστις καὶ ἡ τῆς εἰς τὸν θεὸν γνώσεως παρασκευαστικὴ, καθ' ἣν ἕκαστος ἡμῶν ἐστι πιστός. ὡς ὅταν λέγῃ γράφων Ῥωμαίοις, εὐχαριστῶ τῷ θεῷ μου διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι ἡ πίστις ὑμῶν ἐν ὅλῳ τῷ

ἐν ὅλῳ καταγγέλλεται· καὶ Θεσσαλονικεῦσι πάλιν, ἀφ' ὑμῶν γὰρ ἐξήχηται ὁ λόγος τοῦ θεοῦ, οὐ μόνον ἐν τῇ Μακεδονίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Ἀχαΐᾳ, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ ἡ πίστις ὑμῶν ἡ πρὸς τὸν θεὸν ἐξελήλυθε. ποίαν οὖν αἰνίττεται ἐνταῦθα πίστιν; εὔδηλον, ὅτι τὴν τῆς γνώσεως. καὶ δηλοῖ τὰ ἑξῆς. πιστεύομεν γάρ, φησι, διὸ καὶ λαλοῦμεν. τί πιστεύομεν; ὅτι ὁ ἐγείρας Ἰησοῦν, καὶ ἡμᾶς ἐγερεῖ διὰ τῆς δυνάμεως. ἀλλὰ διατί πνεῦμα πίστεως αὐτὴν καλεῖ, καὶ εἰς τὴν τῶν χαρισμάτων καταλέγει τάξιν; εἰ γὰρ χάρισμά ἐστιν ἡ πίστις, καὶ τῆς τοῦ πνεύματος δωρεᾶς μόνον, ἀλλ' οὐχ ἡμέτερον κατόρθωμα, οὔτε οἱ ἀπιστοῦντες κολασθήσονται, οὔτε οἱ πιστεύοντες ἐπαινεθήσονται. τοιαύτη γὰρ τῶν χαρισμάτων ἡ φύσις, οὐκ ἔχει στεφάνους, οὔτε ἀμοιβάς. οὐ γὰρ τῶν δεξαμένων τὸ δῶρον ἐστι κατόρθωμα, ἀλλὰ τῆς τοῦ δεδωκότος φιλοφροσύνης χάρισμα. διὰ τοῦτο καὶ τοῖς μαθηταῖς ἐκέλευσε μὴ χαίρειν ἐπὶ τῷ δαίμονας ἐκβάλλειν, καὶ τοὺς ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ προφητεύσαντας καὶ δυνάμεις πολλὰς ποιήσαντας ἐξέβαλε τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἐπειδὴ ἀπὸ κατορθωμάτων μὲν οἰκείων οὐδεμίαν εἶχον παρρησίαν, ἀπὸ δὲ χαρισμάτων ἐβούλοντο σώζεσθαι μόνον. εἰ τοίνυν καὶ ἡ πίστις τοιοῦτόν ἐστι, καὶ οὐδὲν ἡμεῖς εἰσενηνέγκαμεν, ἀλλὰ τὸ πᾶν τῆς τοῦ πνεύματός ἐστι χάριτος, καὶ ἐκείνη ταῖς ἡμετέραις αὐτὴν ἐνέβαλε ψυχαῖς, καὶ οὐδένα ἀντὶ τούτων ληψόμεθα μισθόν, πῶς οὖν ἔλεγε, καρδίᾳ γὰρ πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν; ὅτι καὶ τῆς τοῦ πεπιστευκότος ἀρετῆς ἐστι κατόρθωμα ἡ πίστις. πῶς δὲ ἀλλαχοῦ τοῦτο αὐτὸ πάλιν αἰνίττεται λέγων, τῷ δὲ μὴ ἐργαζομένῳ, πιστεύοντι δὲ ἐπὶ τὸν δικαιοῦντα τὸν ἀσεβῆ λογίζεται ἡ πίστις εἰς δικαιοσύνην, εἰ τῆς τοῦ πνεύματος χάριτος τὸ πᾶν ἐστι; πῶς δὲ καὶ τὸν πατριάρχην Ἀβραὰμ δι' αὐτῆς μυρίοις ἀνέδησεν ἐγκωμίων στεφάνοις, ὅτι τὰ παρόντα πάντα παραδραμὼν, παρ' ἐλπίδα ἐπ' ἐλπίδι ἐπίστευσε; τίνος οὖν ἕνεκα πνεῦμα πίστεως αὐτὴν καλεῖ, ἐκεῖνο δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι τὸ μὲν παρὰ τὴν ἀρχὴν πιστεῦσαι, τῆς ἡμετέρας εὐγνωμοσύνης ἐστὶ καὶ τὸ ὑπακοῦσαι καλέσαντι, μετὰ δὲ τὸ καταβληθῆναι τὴν πίστιν, τῆς τοῦ πνεύματος δεόμεθα βοηθείας, ὥστε μένειν αὐτὴν διηνεκῶς ἄσειστον καὶ ἀπερίτρεπτον. οὔτε γὰρ

A toto mundo. Ac rurſum ad Theſſalonicenſes: A vobis enim pertonuit ſermo Domini, non ſolùm in Macedonia & Achaia, verum etiam in omni loco fides veſtra, quæ eſt in Deum, dimanauit. (*1 Theſſ. 1. 8.*) Qualem igitur ſubindicat in hoc loco fidem? Dubio procul fidem cognitionis: id quod ex ſequentibus patet. Credidi, inquit, quapropter & locutus ſum. Quid credimus? Quòd qui reſuſcitauit Chriſtum, etiam nos reſuſcitabit per virtutem ſuam. Sed quare eã vocat ſpiritum fidei, & in donationũ ordinem annumerat? (*Fidem cognitionis cur ſpiritum fidei vocet.*) Nam ſi donatio eſt fides, & ſolius ſpiritus donum, B noſtrum meritum, neque increduli punientur, neque credentes laudem promerebuntur. Talis enim eſt donationum natura, non ſunt coronæ neque præmia. Donum enim nõ eſt accipientis meritum, ſed largitoris liberalitatis gratificatio. Hanc ob rẽ etiam diſcipulos iuſſit non gaudere eo quòd dæmonas eiicerent: Et eos qui in nomine ſuo prophetauerant, & virtutes multas fecerant, expulit è regno cœlorum: quoniam ex ſuis meritis C nullam habebant fiduciam, ſed ob ſolas donationes ſalui fieri volebant. Si igitur etiam fides tale quiddam eſt, & nihil ex noſtro contulimus, ſed totum eſt gratiæ ſpiritus, & ipſa vltro ſe in animas noſtras ingeſſit, & nullam pro ea recepturi ſumus mercedem, quomodo igitur dicit: Corde enim creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem? (*Rom. 10. 10.*) Quoniam & eius, qui credidit, virtutis meritum eſt fides. Id quomodo fiat, alibi rurſum ſubindicat dicens: Ei verò qui non operatur, ſed credit (*Rom. 4. 5.*) D in eum qui iuſtificat impium, imputatur fides ſua ad iuſtitiam. Quia non eſt totum gratiæ ſpiritus. Sic enim etiam patriarcham Abraham plurimis redimiuit laudum coronis, eo quòd contemptis rebus pręſentibus, præter ſpem in ſpem credidit. Quam ob rem igitur ſpiritum fidei vocat eam? Illud nimirum oſtendere volens, quòd initio credere, & parere vocanti, noſtræ eſt bonæ mentis: at poſtquam facta fuerint fidei fundamenta, iam opus eſt auxilio ſpiritus, vt in nobis perpetuò maneat inconcuſſa & inexpugnabilis. (*Fides qua re auxilio ſpiritus indigeat.*) Neque enim

Deus, neque ſpiritus gratia noſtrum pręuenit propoſitum: ſed tametſi vocet, expectat tamen, vt ſponte & propria voluntate accedamus, ac tum demum nobis ſuum exhibeat auxilium. Quoniam enim diabolus poſteaquam ad fidem acceſſimus, continuò ſubrepit volens egregiam hanc radicem euellere, & zizania properans interſerere, germanúmque ac purum ſemen lædere, opus tum habemus auxilio ſpiritus, vt quemadmodum ſtrenuus agricola animæ noſtrę inſidens, multa cura & prouidentia nouellam fidei plantam vndiquaque muniat. Ideo Theſſalonicenſibus quoque ſcribebat dicens: Spiritū ne extinguatis. Certum quippe eſt quod accedente ſpiritus gratia, inexpugnabiles malo dæmoni atque omnibus eius inſidiis erimus. Nam ſi nemo poteſt dicere Dominum Ieſum niſi in Spiritu ſancto, quanto magis fidem tutam & radicatam non poterit habere niſi in Spiritu ſancto? At quomodo poterimus allicere auxilium ſpiritus, eiq́; perſuadere vt apud nos manere velit? Per opera bona & optimam viuendi rationem. Sicut enim lucernæ lumen oleo retinetur, & conſumpto eo ipſum quoque vnà conſumptum euaneſcit: ita etiam ſpiritus gratia, tantiſper, dum habemus opera bona, & crebris eleemoſynis animam rigamus, manet non aliter quàm flamma oleo retenta: quæ ſi non adſint, recedit à nobis & abit: quod etiam quinque illis virginibus accidit, etenim illæ poſt multos labores ac ſudores, cùm nullum haberent ex ſua benignitate præſidium, nō potuerunt apud ſe retinere ſpiritus gratiam: atque ideo ſunt à thalamo repulſæ, vocémque illā terribilem audierunt: Diſcedite, non noui vos: quę vel gehēna fuit grauior. propter hoc etiam ſtultæ ſunt appellatæ: & merito: quoniam cùm impotentiores cupiditates viciſſent, à minùs valida ſūt victæ. Naturę violentiam ſuperauerunt, rabidam inſaniam frenauerunt, cupidinum fluctus ſedauerunt, in terra degentes angelicam vitam vixerunt, corpore veſtitæ incorporeas virtutes æmulatæ ſunt, & poſt tantos labores pecuniarum cupiditatem nō ſuperauerunt. Stultę reuera & inſen-

1 Theſſ. 5. 19.

Quomodo Spiritus ſanctus in nobis retineatur.

Matt. 25. 12.

A ὁ θεὸς, οὔτε ἡ τοῦ πνεύματος χάρις τὴν ἡμετέραν προφθάνει προαίρεσιν· ἀλλὰ καλεῖ μὲν, ἀναμένει δὲ, ὥστε ἑκόντας καὶ βουληθέντας οἴκοθεν προσελθεῖν· εἶτα, ἐπειδὰν προσέλθωμεν, τότε τὴν παρ' ἑαυτοῦ παρέχει συμμαχίαν ἅπασαν. ἐπειδὴ γὰρ καὶ ὁ διάβολος μετὰ τὸ τῇ πίστει προσελθεῖν ἡμᾶς, εὐθέως ἐπεισέρχεται, τὴν καλὴν ταύτην ῥίζαν ἀνασπάσαι βουλόμενος, καὶ τὰ ζιζάνια σπεῖραι ἐπειγόμενος, καὶ τοῖς γνησίοις καὶ καθαροῖς λυμήνασθαι σπέρμασι, δεόμεθα τῆς τοῦ πνεύματος βοηθείας τότε· ἵνα, καθάπερ γεωργὸς φιλόπονος, ἐγκαθεζόμενος ἡμῶν τῇ ψυχῇ, πολλῇ τῇ φειδοῖ καὶ τῇ προνοίᾳ τειχίζῃ B πάντοθεν τὸ νεοπαγὲς τῆς πίστεως φυτόν. διὰ τοῦτο καὶ Θεσσαλονικεῦσιν ἐπέστελλε λέγων, τὸ πνεῦμα μὴ σβέννυτε, δηλῶν ὅτι τῆς τοῦ πνεύματος χάριτος ἐπεισελθούσης, ἀκαταγώνιστοι τῷ πονηρῷ δαίμονι λοιπὸν καὶ ταῖς μεθοδείαις αὐτοῦ πάσαις ἐσόμεθα. εἰ γὰρ οὐδεὶς δύναται εἰπεῖν κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ, πολλῷ μᾶλλον τὴν πίστιν ἀσφαλῆ καὶ ἐῤῥιζωμένην οὐ δυνήσεται κατασχεῖν, εἰ μὴ ἐν πνεύματι ἁγίῳ. πῶς δὲ δυνησόμεθα τὴν τοῦ πνεύματος ἐπισπάσασθαι βοήθειαν, καὶ πεῖσαι μεῖναι C παρ' ἑαυτοῖς; δι' ἔργων ἀγαθῶν καὶ πολιτείας ἀρίστης. καθάπερ γὰρ τὸ λυχνιαῖον φῶς ἐλαίῳ κατέχεται, καὶ ἀναλωθέντος τούτου κἀκεῖνο συναναλωθὲν ἄπεισιν, οὕτω δὴ καὶ ἡ τοῦ πνεύματος χάρις. παρόντων μὲν ἡμῖν ἔργων ἀγαθῶν, καὶ ἐλεημοσύνης πολλῆς ἐπιχεομένης τῇ ψυχῇ, μένει καθάπερ ἐλαίῳ κατεχομένη ἡ φλόξ· ταύτης δὲ οὐκ οὔσης, ἄπεισι καὶ ἀναχωρεῖ· ὅπερ καὶ ἐπὶ τῶν πέντε παρθένων ἐγένετο. καὶ γὰρ ἐκεῖναι μετὰ τοὺς πολλοὺς πόνους καὶ τοὺς ἱδρῶτας, ἐπειδὴ τὴν ἀπὸ τῆς φιλανθρωπίας οὐκ εἶχον βοήθειαν, οὐκ ἴσχυσαν παρ' ἑαυταῖς κατασχεῖν τὸ τοῦ πνεύματος χάρισμα. διὸ καὶ τοῦ D νυμφῶνος ἐξεβλήθησαν, καὶ τῆς φοβερᾶς ἐκείνης ἤκουσαν φωνῆς, ὑπάγετε, οὐκ οἶδα ὑμᾶς, ἣ καὶ τῆς γεέννης ἦν χαλεπωτέρα. διὰ τοῦτο καὶ μωρὰς αὐτὰς ὠνόμασεν εἰκότως· ὅτι τυραννικωτέρας ἐπιθυμίας περιγενόμεναι, ὑπὸ τῆς ἀσθενεστέρας ἑαλώσαν. ὅρα γάρ· φύσεως βίαν ἐνίκησαν, λυττῶσαν μανίαν ἐχαλίνωσαν, τὰ τῆς ἐπιθυμίας ἐστόρεσαν κύματα, ἐν γῇ διατρίβουσαι ἀγγελικὸν ἐπεδείξαντο βίον, σῶμα περικείμεναι πρὸς τὰς ἀσωμάτους ἡμιλλήθησαν δυνάμεις· καὶ μετὰ τοσοῦτον πόνον χρημάτων ἐπιθυμίας οὐκ ἐκράτησαν, ὄντως μωραὶ καὶ

ραι καὶ ἀνόητοι. διὰ τοῦτο οὐδὲ συγγνώμης ἠξιώθησαν. ῥᾳθυμίας γὰρ τὸ πταῖσμα γέγονε μόνον. αἱ γὰρ ἐν τοσαύτῃ φλογὶ κάμινον ἐπιθυμίας δυνηθεῖσαι σβέσαι, καὶ ὑπὲρ τὰ σκάμματα πηδήσασαι, καὶ πλείω τῶν προσταχθέντων ἐπιδειξάμεναι (οὐ γάρ ἐστι νόμος ἡ παρθενία, ἀλλὰ τῇ προαιρέσει τῶν ἀκουόντων ἐπιτέτραπται) εἶτα ὑπὸ χρημάτων ἡττηθεῖσαι, τίνος οὐκ ἂν εἶεν ἐλεεινότεραι, δι' ὀλίγων ἀργυρίων τὸν στέφανον ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ῥίψασαι; ταῦτα λέγω, οὐχὶ τὰς χεῖρας τῶν παρθένων ἐκλύων, οὐδὲ τὴν παρθενίαν σβέσαι βουλόμενος· ἀλλ' ἵνα μὴ ἀνόητα δράμωσιν, ἵνα μὴ μετὰ μυρίους ἱδρῶτας ἀστεφάνωτοι καὶ αἰσχύνης γέμουσαι ἐκ τῶν σκαμμάτων ἀναχωρήσωσι. καλὸν ἡ παρθενία καὶ ὑπὲρ τὴν φύσιν τὸ κατόρθωμα· ἀλλὰ τὸ καλὸν τοῦτο καὶ μέγα καὶ ὑπὲρ τὴν φύσιν, ἂν μὴ φιλανθρωπίαν ἔχῃ συνεζευγμένην, οὐδὲ ἐπιβαίνειν τῶν τοῦ νυμφῶνος προθύρων δυνήσεται. καὶ σκόπει μοι τῆς φιλανθρωπίας τὴν ἰσχὺν, καὶ τῆς ἐλεημοσύνης τὴν δύναμιν. παρθενία μὲν χωρὶς ἐλεημοσύνης οὐκ ἴσχυσεν οὐδὲ μέχρι τῶν προθύρων τοῦ νυμφῶνος ἀγαγεῖν· ἐλεημοσύνη δὲ χωρὶς παρθενίας, τοὺς ἑαυτῆς τροφίμους μετὰ πολλῶν ἐγκωμίων εἰς τὴν πρὸ καταβολῆς κόσμου βασιλείαν ἡτοιμασμένην ἐχειραγώγησεν. αὗται μὲν γὰρ, ἐπειδὴ ἐλεημοσύνην οὐκ ἐπεδείξαντο δαψιλῆ, ἤκουσαν, ὑπάγετε, οὐκ οἶδα ὑμᾶς· ἐκεῖνοι δὲ οἱ διψῶντα ποτίσαντες, καὶ πεινῶντα θρέψαντες τὸν Χριστὸν, καίτοι παρθενίαν μὴ προβαλλόμενοι, ἤκουσαν, δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. καὶ μάλα εἰκότως. ὁ μὲν γὰρ παρθενεύων καὶ νηστεύων, ἑαυτῷ χρήσιμος· ὁ δὲ ἐλεῶν, κοινός ἐστι τῶν ναυαγούντων λιμὴν, τὰς τῶν πλησίον διορθούμενος πενίας, καὶ τὰς ἑτέρων λύων ἀνάγκας. τῶν δὲ κατορθωμάτων ἐκεῖνα μάλιστα εὐδοκιμεῖν εἴωθεν, ἅπερ ἂν πρὸς τὸ συμφέρον ἑτέροις γίνεται. καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι αὗται μᾶλλον τῷ θεῷ περισπούδασται τῶν ἄλλων αἱ ἐντολαὶ, περὶ μὲν νηστείας καὶ παρθενίας διαλεγόμενος, βασιλείας οὐρανῶν μέμνηται. περὶ δὲ ἐλεημοσύνης καὶ φιλανθρωπίας καὶ τοῦ ποιεῖν ἑαυτοὺς οἰκτίρμονας νομοθετῶν, πολὺ μεῖζον τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν τέθεικεν ἔπαθλον, ὅπως γένησθε ὅμοιοι τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, λέγων.

A ſatæ: quapropter ne venia quidem dignæ ſunt habitæ. Lapſus enim earum ſocordiæ fuit ſolius: quæ enim in tanta flamma fornacem potuerant cupidinum extinguere, & vltra ſepta tranſilierant, & plura quàm iuſſę erāt pręſtiterant: nulla enim lex virginitatem præcipit, liberæ hoc voluntati auditorum relinquitur: poſt hæc omnia victę ſunt â pecunia: quo quid eſſe miſerabilius poteſt, ſi propter paululum argenti coronam è capite proiicias? Hæc dico non quòd manus virginum diſſoluam, neque quod virginitatem extinguere velim, ſed ne
B inutiliter currant, ne poſt plurimos ſudores corona priuatæ & pudore plenę ex arena diſcedāt. Bona res eſt virginitas, & maius quàm pro naturæ viribus meritum: ſed bona hæc res & magna & naturam ſuperans, niſi benignitatem habeat adiūctam, ne in veſtibulum quidem thalami ingredi poterit. Atque hîc mihi conſidera benignitatis vim & eleemoſynę potentiam. Virginitas ſine eleemoſyna ne in veſtibulum quidem thalami perducere potuit, eleemoſyna verò
C vel ſine virginitate alumnos ſuos cum magna laude in regnum ante conditum orbem præparatum manu deducit. Hæ ſiquidem quoniam largam eleemoſynam nō exhibuerant, audiunt: Abite, non noui vos: Illi verò qui ſitientem potauerunt, & eſurientem aluerunt Chriſtum, tametſi virginitatē non proferrent in mediū, audiunt: Venite benedicti patris mei, poſſidete regnum paratum vobis ab exordio mundi. Et merito. Qui enim virginitatem ſeruat, & ieiunat, ſibi ipſi vtilis eſt: qui verò miſeretur,
D communis eſt naufragorum portus, proximorum paupertatem ſubleuās, & alienis neceſſitatibus ſuccurrens. Cæterum ex benefactis quæcumque ad aliorum vtilitatem fiunt, ea potiſſimum laudem promereri ſolent. Et vt ſcias quòd talia pręcepta prę ceteris Deo curę fuerint, de ieiunio & virginitate differens regni cœlorum meminit: vbi verò de eleemoſyna & liberalitate, & vt nos miſericordes exhibeamus pręcipit, longe amplius quàm regnum cœlorum pręmium proponit: Vt fiatis, inquit, ſimiles patris veſtri, qui in cœlis eſt.

Virginitas ſit iuncta benignitati.

Matth. 25. 34.

Quæ præcepta Deo curæ ſint præ cæteris.

Matth. 5. 45.

Illę enim potiſſimùm leges hominẽ ſimilem Deo reddunt, quatenus Deo ſimilem fieri hominem licet, quæ ad publicam vtilitatem faciunt. Et hoc ſignificans Chriſtus dicit: quia ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos ac malos,& pluit ſuper iuſtos ac iniuſtos. Ita vos quoq; pro ſua quiſq; virili facultatibus veſtris in cõmunem fratrum vtilitatem vtendo, imitamini eum qui bona ſua proponit ex æquo omnibus. Ingens eſt virginitatis dignitas, quo magis plauſibilem eam fieri cupio. Eſt enim dignitas virginitatis, non ſolùm abſtinere à nuptiis, verũ etiam benignũ eſſe,& fratrum amantem,& pronum ad commiſeratione͂. Quæ enim eſt vtilitas virginitatis cũ crudelitate? quid lucri ex temperantia cum humanitate coniuncta? Non es capta corporum concupiſcentia, ſed capta es cupiditate pecuniarum: non es admirata hominis faciem, ſed admirata es auri pulchritudinẽ. Maiorem aduerſarium viciſti, ſed minori & imbecilliori ſuccubuiſti. Atque eo turpius victa es, ideo ne venia quidẽ digna es, videlicet quæ tantam vim ſuſtinuiſti, & aduerſus naturam pugnaſti, ab auaritia verò expugnata es, quam & mancipia ſæpenumero, & barbari homines minimo negotio ſuperare luerunt. Hæc igitur omnia ſcientes dilecti, ſiue in coniugio, ſiue in virginitate degentes, magna diligentia eleemoſynã exerceamus, quãdoquidẽ nulla alia ratione licet ad regnum cœlorum peruenire. Nam ſi virginitas abſque eleemoſyna ad regnum non valuit perducere, quodnã aliud benefactum hoc efficere ſine hac poterit: profectò nullum. Toto igitur animo, totiſq; viribus oleum affundamus lampadibus, idque largiter ac indeſinenter, vt hilare ac largum lumen permaneat. Nec pauperem reſpicias accipientem, ſed Deum redditurum: non eum qui ſtipem accipit, ſed eum qui ſe tibi debitorem obligat. Nam ideo alius accipit, alius reddit, vt accipientis paupertas & calamitas ad miſericordiam te flectant ac compaſſionem: diuitiæ verò redditurі, fideiubentes etiam cum auctario ſolutionem futuram, bono animo te eſſe faciant, quod ad vſuram attinet,

Virginitatis dignitas.

**Moralis exhortatio epilogi.*

A ἐκεῖνοι γὰρ μάλιστα τῶν νόμων ὁμοίους ποιοῦσι τοὺς ἀνθρώπους τῷ θεῷ, ὡς ἀνθρώπους εἰκὸς γενέσθαι ὁμοίους τῷ θεῷ, οἱ πρὸς τὸ κοινῇ συμφέρον ἐκβαίνοντες. καὶ δηλῶν αὐτὸ τοῦτο ὁ Χριστὸς, ἔλεγεν· ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους. οὕτω καὶ ὑμεῖς τοῖς οὖσι κατὰ δύναμιν εἰς τὸ κοινῇ συμφέρον τῶν ἀδελφῶν ἀποχρώμενοι, μιμήσασθε τὸν τὰ ἀγαθὰ αὐτοῦ προτιθέντα πᾶσιν ὁμοίως. μέγα τὸ τῆς παρθενίας ἀξίωμα, καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον συγκροτηθῆναι αὐτὸ βούλομαι. παρθενίας γὰρ ἀξίωμα οὐκ ἀπέχεσθαι γάμου μόνον, B ἀλλὰ τὸ φιλάνθρωπον εἶναι καὶ φιλάδελφον καὶ συμπαθητικόν. τί γὰρ ὄφελος, παρθενία μετὰ ὠμότητος; τί δὲ κέρδος, σωφροσύνη μετὰ ἀπανθρωπίας; οὐχ ἑάλως σωμάτων ἐπιθυμίᾳ, ἀλλ' ἑάλως χρημάτων ἐπιθυμίᾳ· οὐκ ἐθαύμασας ἀνθρώπου πρόσωπον, ἀλλ' ἐθαύμασας χρυσίου κάλλος· τὸν μείζονα ἐνίκησας ἀνταγωνιστὴν, ἀλλ' ὁ ἐλάττων καὶ ἀσθενέστερος ἐκράτησέ σου καὶ κατέβαλε. διὰ τοῦτο αἰσχροτέραν ἐποίησέ σου τὴν ἧτταν· διὰ τοῦτο οὐδὲ συγγνώμης ἔτυχες, τοσαύτης μὲν περιγενομένη βίας, καὶ πρὸς τὴν φύσιν C αὐτὴν ἀποδυσαμένη, ὑπὸ δὲ φιλαργυρίας ἁλοῦσα, ἣν καὶ οἰκέται πολλάκις καὶ βάρβαροι ἀπονητὶ νικῆσαι ἠδυνήθησαν. ταῦτ' οὖν ἅπαντα εἰδότες, ἀγαπητοὶ, καὶ οἱ γάμοις ὁμιλοῦντες, καὶ οἱ παρθενίαν ἀσκοῦντες, πολλὴν ἐπιδειξώμεθα περὶ τὴν ἐλεημοσύνην σπουδὴν, ἐπεὶ μηδὲ ἑτέρως ἔστι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπιτυχεῖν. εἰ γὰρ παρθενία χωρὶς ἐλεημοσύνης οὐκ ἴσχυσεν εἰς βασιλείαν εἰσαγαγεῖν, ποῖον ἕτερον κατόρθωμα τοῦτο ἰσχύσει, ἢ δυνήσεται ταύτης χωρίς; οὐκ ἔστιν οὐδέν. πάσῃ τοίνυν ψυχῇ καὶ δυνάμει τὸ ἔλαιον D ἐγχέωμεν ταῖς λαμπάσι, καὶ δαψιλὲς ἔστω καὶ διηνεκὲς τοῦτο, ἵνα φαιδρὸν καὶ πλούσιον μένῃ τὸ φῶς. μὴ γὰρ δὴ τὸν πένητα ἴδῃς τὸν λαμβάνοντα, ἀλλὰ τὸν θεὸν τὸν ἀποδιδόντα· μὴ τὸν δεχόμενον τὸ ἀργύριον, ἀλλὰ τὸν ὑπεύθυνον γενόμενον τῷ ὀφλήματι. διὰ γὰρ τοῦτο ἕτερος λαμβάνει, καὶ ἕτερος ἀποδίδωσιν, ἵνα ἡ μὲν τοῦ δεχομένου πενία καὶ ἡ συμφορὰ πρὸς ἔλεον ἐπικάμπτῃ καὶ συμπαθῆσαι· ὁ δὲ τοῦ μέλλοντος ἀποδιδόναι πλοῦτος τὴν καταβολὴν ἐγγυώμενος, καὶ τὴν μετὰ πολλῆς προσθήκης ἔκτισιν ἐπαγγελλόμενος, θαρρῆσαι παρασκευάσῃ περὶ τοῦ δανείου καὶ τοῦ τέλους,

A καὶ μετὰ πλείονος δαψιλείας ἐκκαλέσηται τὴν ἐλεημοσύνην. τίς γάρ, εἰπέ μοι, μέλλων ἑκατονταπλασίονα λαμβάνειν, καὶ θαρρῶν πάντως ὑπὲρ τῆς ἀποδόσεως, οὐχὶ τὰ πάντα προήσεται; μὴ τοίνυν φειδώμεθα χρημάτων, μᾶλλον δὲ φειδώμεθα τῶν χρημάτων. ὁ γὰρ φειδόμενος τῶν ὄντων, εἰς τὰς τῶν πενήτων χεῖρας αὐτὰ ἐναποτίθεται, εἰς τὸν ἄσυλον θησαυρόν, καὶ λῃσταῖς καὶ οἰκέταις καὶ συκοφάνταις κακούργοις καὶ πάσαις ἐφόδοις ἀνάλωτον. εἰ δὲ καὶ ταῦτα ἀκούων ὀκνεῖς προέσθαι τι τῶν ὄντων, καὶ οὔτε τὸ ἑκατονταπλασίονα ἀπολαβεῖν, οὔτε ἡ τοῦ πένητος συμφορά, οὔτε ἄλλο οὐδὲν ἐπικάμψαι σε δυνήσεται, ἀναλόγισαι τὰ πε- B πλημμελημένα σοι· εἴσελθε εἰς τὸ συνειδὸς τῶν ἁμαρτημάτων, πᾶσαν ἐξέτασόν σου τὴν ζωήν· κατάμαθέ σου τὰ παραπτώματα μετὰ ἀκριβείας. κἂν ἁπάντων ἀνθρώπων ἀπηνέστερος ᾖς, πάντως ὑπὸ τοῦ φόβου τῶν ἡμαρτημένων σοι παρὰ πάντα τὸν χρόνον ὠθούμενος, καὶ διὰ τῆς ἐλεημοσύνης ἄφεσίν σοι προσδοκῶν γενέσθαι τούτων, καὶ τὸ σῶμα ἐπιδώσεις σαυτοῦ, μήτιγε χρήματα. εἰ γὰρ τραύματα ἔχοντες, καὶ νοσήματα σωματικὰ ἀποκρούσασθαι βουλόμενοι, οὐδενὸς τῶν ὄντων φειδόμεθα, κἂν αὐτὸ τὸ ἱμάτιον ἀποδόσθαι C δέοι, ὥστε τῆς ἀρρωστίας ἀπαλλαγῆναι ἐκείνης· πολλῷ μᾶλλον τῆς ψυχῆς ἀρρωστίαν ἀποτίθεσθαι μέλλοντες καὶ τὰ χαλεπὰ τῶν ἁμαρτημάτων τραύματα διὰ τῆς ἐλεημοσύνης, μετὰ πάσης προθυμίας αὐτὴν ἐργασώμεθα. καίτοιγε ἐπὶ μὲν τῶν νοσημάτων οὐκ ἔστιν εὐθέως καταβαλόντα ἀργύριον ἀπαλλαγῆναι τῆς νόσου, ἀλλὰ δεῖ καὶ τομῆς πολλάκις καὶ καύσεως καὶ πικρῶν φαρμάκων καὶ λιμοῦ καὶ ψύχους καὶ ἑτέρων φορτικωτέρων ἐπιταγμάτων· ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ᾽ ἀρκεῖ καταβαλεῖν τὸ ἀργύριον εἰς τὰς τῶν πενήτων χεῖ- D ρας, καὶ πάντα εὐθέως ἀπολούσασθαι τὰ πεπλημμελημένα χωρὶς ὀδύνης καὶ πόνου. ὁ γὰρ τὴν ψυχὴν θεραπεύων ἰατρὸς οὐ δεῖται μεθόδων, καὶ ὀργάνων, καὶ σιδήρου καὶ πυρός· ἀλλ᾽ ἀρκεῖ νεῦσαι μόνον, καὶ πάντα ἐκ ῥιζῶν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς τὰ πλημμελήματα, καὶ εἰς τὸ μὴ ὂν ἀφανίζεται. οὐχ ὁρᾷς τοὺς μοναχοὺς τοὺς τὸν μονήρη βίον ἐπιτηδεύοντας καὶ εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων ἀναχωροῦντας, ὅσην ὑπομένουσι σκληραγωγίαν; καὶ γὰρ σποδὸν ὑποστρωννύμενοι, καὶ σάκκον περιβαλλόμενοι, καὶ κλοιὰ παντὶ τῷ σώματι περιτιθέντες, καὶ ἐν οἴκῳ καθείρξαντες ἑαυτούς,

& ad largiorem eleemoſynam proliciant. Quis enim rogo centuplum recepturus, & de recipiendo ſecurus, non omnia ſua libens eroget? Ne igitur parcamus pecuniæ, imò verò parcamus pecuniæ. nam qui facultatibus ſuis parcit, in pauperum manus eas deponit, in theſaurum ſacroſanctum, quò nec latrones, nec ſycophantæ, nec ſerui malefici, nec vllæ mortalium inſidiæ penetrare valeant. Quòd ſi etiam his auditis piget te è bonis tuis nonnihil erogare, & neque centuplum recipiendum, neque pauperis calamitas, neque aliud quicquam flectere te poteſt, reputa quàm multa peccaueris, ingredere in conſcientiam delictorum, excute omnem actam vitam, accuratè errata tua cognoſce, & ſis licèt hominum omnium inhumaniſſimus, certè pauore peccatorum omni tempore compulſus, & remiſſionem propter eleemoſynam ſperans, vel corpus tuum inſuper impendes, nedum pecuniam. Si enim ſaucij, & morbos corporales depellere cupientes, nullis facultatibus parcimus, etiamſi indumentum ipſum diuendendum ſit, vt ab infirmitate illa liberemur: multo magis animæ infirmitatem & grauiſſima peccatorum vulnera curaturi per eleemoſynam, cum ſumma alacritate eam exercebimus. Atqui quoties ægrotas, non ſtatim numerata pecunia liberaris à morbo, ſed ſæpenumero & ſectione opus eſt & vſtione, & amaris pharmacis, & fame, & frigore, & aliis grauioribus mandatis: hic autem non ſic, ſed ſatis eſt dare nummos in manus pauperum, & ſtatim abſolueris ab omnibus peccatis, ſine vllo vel dolore vel labore. Medicus enim qui animam curat, non opus habet vt te inuiſat, non inſtrumentis artis, non ferro aut igne, ſed ſolus nutus ſufficit, ac mox omnia peccata ab anima auferũtur & euaneſcunt. Nõ vides monachos iſtos qui ſolitariam viam amplectuntur, & in vertices montium ſecedunt, quam duram viuendi rationẽ perferant? etenim cinerẽ ſibi ſubſternentes, & ſaccum induentes, & catenis ferreis totum corpus degrauantes, & caſa ſeipſos concludentes

Cohortatur ad eleemoſynam impertiendam.

Monachorum auſtera vita.

aſſiduè cum fame luctantur, in flexu viuunt & vigiliis intolerabilibus, vt partem aliquam peccatorum abluāt: tibi verò licet ſine omni illo duro victu expeditam hanc & facilem pietatis viam ingredi. Qualis enim, rogo, labor eſt, his quæ adſunt frui, & quod ſupereſt in egenos inſumere? Nam etiamſi nulla merces eſſet propoſita, etiamſi non tam ampla retributio præfinita eſſet, an non vel ipſa rei natura quantumuis inhumanis perſuadere poterat, vt eo quod ipſis ſupereſt ad egenorum ſolamen vterentur? Nunc cùm tantum coronarum, tantum retributionum, tanta peccatorum obliuio, per eleemoſynam paretur, quam rogo excuſationem habebunt, qui pecuniæ parcunt, & animam ſuam in profundum peccatorum demergunt? Nam etiamſi nihil aliud te moueat & excitet ad condolendum & ad dandam eleemoſynam, ſaltem reputa quàm incertus ſit vitæ finis, & cogita quòd etiamſi pauperibus non des, morte tamen ſuperueniente velis nolis tuas res aliis es ceſſurus. Ergo diſpenſato diuitias tuas, & dum licet humanus eſto. Extremæ enim veſaniæ fuerit, ea quibus vel inuitus aliis ceſſurus es, nolle indigentibus communicare vltro, idque cùm tanta bona ex hac benignitate tibi ſint prouentura.

2. Cor. 8. 14. Vt veſtra, inquit, copia ſuccurrat illorum inopiæ. Quid eſt autem quod dicit? Maiora accipis quàm das. Das ſenſibilia, accipis intelligibilia & ſpiritualia. Das pecuniam, accipis remiſſionem peccatorum, liberas pauperem à fame, ille te liberat ab ira diuina. Retributionis hoc genus eſt & negotiationis, quod maiorem ac vtiliorem reditum habet quàm ſumptum, non ſolùm remiſſionem peccatorum, verumetiam fiduciam erga Deum, & regnum cœlorum, & bona illa quæ neque oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt. An non igitur abſurdum, quòd negotiatores nulli rei parcunt, idque cum paria fere paribus permutare ſoleant: nobis verò cùm non corruptibilia & momentanea, ſed incorruptibilia & ſempiterna liceat pro noſtris corruptibilibus ac momentaneis commutare,

A λιμῷ παλαίουσι διηνεκεῖ, [illegible] συζῶσι καὶ ἀγρυπνίαις ἀφορήτοις· ἵνα δυνηθῶσι μικρὸν γοῦν μέρος τῶν ἡμαρτημένων ἀπορρίψασθαι· σοὶ δὲ ἔξεστι χωρὶς τῆς σκληραγωγίας ἁπάσης ἐκείνης, τὴν εὔκολον ταύτην καὶ ῥᾳδίαν εὐλάβειαν ἐπιδείξασθαι. ποῖος γὰρ πόνος, εἰπέ μοι, τῶν ὄντων ἀπολαύοντας, τὰ περιττὰ τῆς χρείας εἰς τοὺς δεομένους ἀναλῶσαι; εἰ γὰρ μὴ μισθὸς ἔκειτο, εἰ γὰρ μὴ ἀμοιβὴ τοσαύτη ὥριστο, αὐτὴ τοῦ πράγματος ἡ φύσις οὐχ ἱκανὴ καὶ τοὺς σφόδρα ἀνημέρους πεῖσαι, τοῖς περιττεύουσιν εἰς παραμυθίαν τῶν δεομένων ἀποχρήσασθαι; ὅταν δὲ καὶ τοσοῦτοι

B στέφανοι, καὶ τοσαῦται ἀμοιβαί, καὶ τοσαύτη ἁμαρτημάτων ἀμνηστία διὰ τῆς ἐλεημοσύνης γίνηται, ποίαν ἕξουσιν ἀπολογίαν, εἰπέ μοι, οἱ χρημάτων φειδόμενοι, καὶ τὴν ψυχὴν τὴν ἑαυτῶν καταποντίζοντες τοῖς ἁμαρτήμασιν; εἰ γὰρ καὶ μηδέν σε ἕτερον κινεῖ καὶ διανίστησι πρὸς συμπάθειαν, πρὸς ἐλεημοσύνην, τῆς τελευτῆς τὴν ἀδηλίαν ἀναλόγισαι· καὶ ἐνθυμηθείς, ὅτι κἂν μὴ πένησι δῷς, ἐπελθόντος τοῦ θανάτου καὶ ἄκων ἐκστήσῃ ἑτέροις αὐτῶν, κἂν οὕτω γοῦν φιλάνθρωπος γενοῦ. καὶ γὰρ ἐσχάτης ἀνοίας ἂν εἴη, ὧν καὶ ἄκοντες ἐξίστα-

C σθαι μέλλομεν ἑτέροις, τούτων μὴ μεταδοῦναι ἑκόντας τοῖς δεομένοις, καὶ ταῦτα μέλλοντας τοσαῦτα ἀπὸ τῆς φιλοφροσύνης ταύτης καρποῦσθαι καλά. Τὸ ὑμῶν περίσσευμα, φησί, γενέσθω εἰς τὸ ἐκείνων ὑστέρημα. τί δέ ἐστιν, ὃ λέγει; μείζονα λαμβάνεις, ἢ δίδως. δίδως αἰσθητά, καὶ λαμβάνεις νοητὰ καὶ πνευματικά· δίδως ἀργύριον, καὶ λαμβάνεις ἁμαρτημάτων ἄφεσιν· λύεις σὺ τοῦ πένητος λιμόν, ἐκεῖνος δέ σοι λύει τοῦ θεοῦ τὴν ὀργήν. ἀντίδοσίς τίς ἐστι καὶ πραγματεία πολὺ τῆς δαπάνης μείζω καὶ χρησιμωτέραν τὴν πρόσοδον ἔχουσα. ἡ μὲν

D γὰρ δαπάνη ἐν χρήμασι γίνεται· ἡ πρόσοδος δὲ οὐκ ἔτι ἐν χρήμασι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν ἁμαρτημάτων ἀφέσει, καὶ παρρησίᾳ τῇ πρὸς τὸν θεόν, καὶ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, καὶ τῇ τῶν ἀγαθῶν ἀπολαύσει, ἃ μήτε ὀφθαλμὸς εἶδε, μήτε οὖς ἤκουσε, μήτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη. πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον, τοὺς μὲν ἐμπόρους μηδενὸς φείδεσθαι τῶν ὄντων, καὶ ταῦτα οὐχ ἑτέρας τινὸς καινοτέρας, ἀλλ' ὁμοίας τῇ ἐνθήκῃ τῆς ἐμπορίας αὐτῶν μελλούσης ἔσεσθαι· ἡμᾶς δὲ διὰ φθαρτῶν καὶ ἐπικήρων οὐχὶ φθαρτὰ καὶ ἐπίκηρα, ἀλλ' ἄφθαρτα καὶ ἀθάνατα καρποῦσθαι μέλλοντας ἀγαθά,

μηδὲ τὴν αὐτὴν ἐκείνοις φιλοτιμίαν περὶ τὰ ὄντα ἐπιδείκνυσθαι; μή, ἀδελφοί, μὴ οὕτω κακῶς περὶ τῆς ἑαυτῶν βουλευώμεθα σωτηρίας· ἀλλὰ τὸ παράδειγμα τῶν παρθένων εἰδότες, καὶ τοὺς εἰς τὸ πῦρ ἀπαγομένους τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, ἐπειδὴ μὴ ἔθρεψαν, μηδὲ ἐπότισαν τὸν Χριστόν, κατέχωμεν τοῦ πνεύματος τὸ πῦρ διὰ φιλανθρωπίας δαψιλοῦς καὶ ἐκτεταμένης ἐλεημοσύνης, ἵνα μὴ περὶ τὴν πίστιν ναυαγήσωμεν. ἡ μὲν γὰρ πίστις τῆς τοῦ πνεύματος δεῖται βοηθείας καὶ τῆς παραμονῆς, ἵνα ἀσάλευτος μένῃ· ἡ δὲ τοῦ πνεύματος βοήθεια διὰ βίου καθαροῦ καὶ πολιτείας ἀρίστης ἡμῖν εἴωθε παραμένειν. ὥστε εἰ μέλλοιμεν ἐρριζωμένην ἔχειν τὴν πίστιν, πολιτείας ἡμῖν δεῖ καθαρᾶς τῆς τὸ πνεῦμα πειθούσης μένειν καὶ συνέχειν ἐκείνης τὴν δύναμιν. οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστι βίον ἀκάθαρτον ἔχοντα, μὴ καὶ περὶ τὴν πίστιν σαλεύεσθαι. οἱ γοῦν περὶ εἱμαρμένης ληροῦντες, καὶ τοῖς σωτηριώδεσι τῆς ἀναστάσεως διαπιστοῦντες λόγοις, ἀπὸ συνειδότος πονηροῦ καὶ πράξεων διεφθαρμένων ἐπὶ τὸ βάραθρον τῆς ἀπιστίας ταύτης κατέπεσον. καὶ καθάπερ οἱ πυρέττοντες βουλόμενοι τὸ πνῖγος ἀποτινάξασθαι, κατὰ ψυχρῶν ἑαυτοὺς πολλάκις ἔρριψαν ὑδάτων, καὶ πρὸς βραχὺ παραμυθησάμενοι τὴν νόσον, χαλεπωτέραν ὕστερον ἀνῆψαν τὴν φλόγα· οὕτω δὴ καὶ οἱ πονηρῷ συνεχόμενοι συνειδότι, εἶτα παραμυθίαν ζητοῦντες εὑρεῖν, καὶ μὴ βουλόμενοι μετανοίᾳ τὰ ἁμαρτήματα ἀπονίψασθαι, τὴν τῆς εἱμαρμένης ἐπεισήγαγον τυραννίδα, καὶ τὴν τῆς ἀναστάσεως ἀπιστίαν. διὰ τοῦτο ἐνταῦθα ἑαυτοὺς διὰ τῶν ψυχρῶν λογισμῶν πρὸς βραχὺ παραμυθησάμενοι, μείζονα τῆς γεέννης ἀνάψουσιν ἑαυτοῖς τὴν φλόγα, ὅταν γενόμενοι ῥαθυμότεροι, εἶτα ἀπελθόντες ἐκεῖ ὄψονται τῶν ἑαυτοῖς πεπλημμελημένων ἕκαστον αὐτὸν διδόντα εὐθύνας. καὶ ἵνα μάθητε, ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, καὶ πράξεις πονηραὶ τῇ τῆς πίστεως λυμαίνονται στερρότητι, ἄκουσον τί φησιν ὁ Παῦλος τῷ Τιμοθέῳ γράφων· ἵνα στρατεύσῃ, φησί, τὴν καλὴν στρατείαν, ἔχων πίστιν καὶ ἀγαθὴν συνείδησιν (ἡ δὲ ἀγαθὴ συνείδησις ἀπὸ βίου καὶ πράξεων ὀρθῶν γίνεται) ἥν τινες ἀπωσάμενοι, περὶ τὴν πίστιν, φησίν, ἐναυάγησαν. καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ.

A non eandem quam illi diligentiam adhibemus? Non ita, fratres, non ita noſtræ ſaluti malè conſulamus, ſed moti exemplo virginum, & eorum qui ducuntur in ignem paratum diabolo & angelis eius, eò quòd non aluerint neq; potauerint Chriſtum, retineamus ſancti Spiritus ignem per largam benignitatem & profuſas eleemoſynas, ne circa fidem naufragium faciamus. Fides enim opus habet auxilio ſpiritus ac perſeuerantia, vt inconcuſſa permaneat: auxilium autem hoc vitæ puritate moribúſque probatis retineri apud nos ſolet. Quare ſi cupimus fidem radicatam habere, viuendi ratione pura nobis opus eſt, quæ ſpiritum retineat, à quo totam fidei vim dependere conſtat. Impoſſibile enim eſt, impoſſibile profectò, ſi vitam impuram habeas, in fide non vacillare. Certè qui de fato nugantur, & ſaluti de reſurrectione ſermoni non credunt, ob malam conſcientiam & mores deprauatos in hoc incredulitatis barathrum ſeipſos præcipitant. Et quemadmodum febre laborantes, dum volunt æſtuantionem depellere, ſæpe in frigidam ſeſe proiiciunt, & pauliſper mitigato malo, grauiorem ſibi ardorem accendunt: ita qui mala conſcientia premuntur, & conſolationem aliquam quærunt, nec tamen volunt per pœnitentiam peccata abluere, ad fati tyrannidem, & reſurrectionis confugiunt abnegationem: atque hoc pacto dum ſe in hac vita frigidis rationibus pauliſper conſolantur, maiorem gehennæ flammam ſibi accendunt, quandoquidem ſecuriores hic facti, poſtquam illuc deuenerint videbunt pro ſuis quemque peccatis debita ſupplicia perſoluere. Et vt hoc verum eſſe ſciatis, quod fidei robur mala opera vehementer impediant, audite quid Paulus dicat, ad Timotheum ſcribens. Vt milites, inquit, egregiam militiam habens fidem ac bonam conſcientiam. Bona autem conſcientia ex vita & operibus bonis contingere ſolet. Quam quidam, inquit, repellentes, circa fidem naufragium fecerunt. Rurſum alibi.

Fides indiget auxilio ſpiritus.

Similitudo à febri correptis.

1. Tim. 1. 18.

Bona conſcientia vnde.

Radix omnium malorum eſt auaritia, per cuius cupiditatem quidam à fide aberrauerunt. Vides quòd tum illi propterea naufragium fecerunt, tum iſti ob hoc ipſum aberrauerunt: quoniam illi bonam conſcientiam repulerunt, iſti verò auaritiæ adhęſerunt. Quę quidem omnia cogitantes magnam curam habeamus vitæ quàm optimè inſtituendæ, vt duplex nobis merces contingat, vna ex operum retributione, altera ex fidei robore. Sicut enim ſe habet eſca ad corpus, ita recta vita ad fidem. Et ſicut carnis noſtræ natura ſine alimento durare non poteſt, ita neque fides ſine bonis operibus. Fides enim ſine operibus, mortua fides eſt. Vnum ſupereſt dicendum. Quid eſt eundem? Non enim ſimpliciter dixit. Habentes ſpiritum fidei: ſed quid? Habentes eundem ſpiritum fidei. Et volebam quidem enarrare hoc quoque, ſed quoniam video multa ſententiarum flumina ex nuda hac vocula prorumpentia, vereor ne multitudine eorum, quæ dicenda eſſent, inundarem omnia, atque ita hæc doctrina nimia prolixitate detrimenti aliquid acciperet, quapropter hic finem faciens ſermoni, oro & obteſtor, vt & quæ audiuiſtis, de honeſte viuendo, de fide, de virginitate, de benignitate, de eleemoſyna, diligenter obſeruetis: & hæc bene in memoria retinentes ad ea quæ ſuperſunt audienda præſto ſitis. Sic enim nobis ſolidum erit ac inconcuſſum doctrinæ noſtræ ædificium, ſi prioribus in mente veſtra bene fundatis ea quæ ſequuntur ſuperſtruxerimus. Deus autem qui nobis dedit hæc dicere, & vobis cum alacritate audire, dignos nos faciat vt & per opera fructum aliquem proferamus, gratia, & benignitate domini noſtri Ieſu Chriſti, quoniam ipſum decet gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

Iac. 2. 20.

A ῥίζα πάντων τῶν κακῶν ἐστὶν ἡ φιλαργυρία, ἧς τινες ὀρεγόμενοι ἀπεπλανήθησαν τῆς πίστεως. Εἶδες ὅτι κἀκεῖνοι ἐναυάγησαν διὰ τοῦτο, καὶ οὗτοι διὰ τοῦτο ἀπεπλανήθησαν, ἐπειδὴ οἱ μὲν τὴν ἀγαθὴν συνείδησιν ἀπώσαντο, οὗτοι δὲ τῆς φιλαργυρίας ἐπελάβοντο; ἅπερ ἅπαντα λογισάμενοι μετ' ἀκριβείας, ἐπιμελώμεθα πολιτείας ἀρίστης, ὥστε γενέσθαι διπλοῦν ἡμῖν τὸν μισθὸν, ἕνα μὲν, τὸν ἐκ τῆς τῶν ἔργων ἀμοιβῆς ἡτοιμασμένον, ἕτερον δὲ, τὸν ἐκ τῆς κατὰ πίστιν στερρότητος. ὅπερ γάρ ἐστιν ἡ τροφὴ τῷ σώματι, τοῦτο ἡ πολιτεία τῇ πίστει· καὶ καθάπερ ἡ τῆς σαρκὸς φύ- B σις τῆς ἡμετέρας οὐκ ἂν διακρατηθείη χωρὶς τροφῆς, οὕτως οὐδὲ ἡ πίστις χωρὶς ἔργων ἀγαθῶν. χωρὶς γὰρ ἔργων ἡ πίστις νεκρά. ἓν ὑπολέλειπται λοιπὸν εἰπεῖν, τί ποτέ ἐστι, τὸ αὐτό. οὐ γὰρ εἶπεν ἁπλῶς, ἔχοντες τὸ πνεῦμα τῆς πίστεως, ἀλλὰ τί; ἔχοντες τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς πίστεως. καὶ ἐβουλόμην μὲν ὑπεξελθεῖν καὶ τοῦτον τὸν λόγον· ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοὺς ποταμοὺς ὁρῶ νοημάτων ἐκ τῆς ψιλῆς ταύτης ῥήσεως ἐξιόντας, δέδοικα μὴ τῷ πλήθει τῶν ῥηθήσεσθαι μελλόντων τὰ εἰρημένα ἐπικλύσας ἅπαντα, ἄχρηστον ὑ- C μῖν ποιήσω τὴν διδασκαλίαν διὰ τῆς ἀμετρίας ὑμῖν λυμηνάμενος. διόπερ ἐνταῦθα στήσας τὸν λόγον, παρακαλῶ καὶ δέομαι τά τε εἰρημένα μετ' ἀκριβείας φυλάττειν, ὅσα περὶ πολιτείας καὶ πίστεως καὶ παρθενίας καὶ φιλανθρωπίας καὶ ἐλεημοσύνης ἠκούσατε, καὶ ταῦτα κατέχοντας ἀσφαλῶς, πρὸς τὴν τῶν μελλόντων ἀκρόασιν ἀπαντῆσαι. οὕτω γὰρ ἡμῖν στερρὰ καὶ ἄσειστος ἔσται ἡ τῶν εἰρημένων οἰκοδομὴ, ὅταν, τῶν προτέρων καλῶς πεπηγότων ἐν ταῖς ὑμετέραις διανοίαις, τὰ δεύτερα ἐπεμβάλλωμεν. ὁ δὲ θεὸς ὁ καὶ ἡμῖν ταῦτα εἰπεῖν δοὺς, καὶ ὑμῖν μετὰ προθυμίας ἀκοῦ- D σαι, καταξιώσειε καὶ τὸν διὰ τῶν ἔργων ἐπιδείξασθαι καρπὸν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

A

Εἰς τὴν ἀποστολικὴν ῥῆσιν τὴν λέγουσαν, ἔχοντες δὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς πίστεως κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ πρὸς Μανιχαίους, καὶ πάντας τοὺς διαβάλλοντας τὴν παλαιὰν καὶ διαιροῦντας αὐτὴν ἀπὸ τῆς καινῆς, καὶ περὶ ἐλεημοσύνης.

Ἀποστολικῆς ὑμῖν ἐξηγήσεως χρέος ὀφείλω παλαιόν· ἀλλὰ τοῦτο τὸ χρέος ὑμεῖς μὲν ἴσως ἐπιλέλησθε διὰ τὸν χρόνον, ἐγὼ δὲ οὐκ ἐπιλέλησμαι διὰ B
τὸν περὶ ὑμᾶς πόθον. τοιοῦτον γάρ ἡ ἀγάπη· ἄγρυπνόν τι χρῆμα, καὶ μεμεριμνημένον ἐστί. καὶ οὐχὶ τοὺς φιλουμένους μόνον ἐπὶ τῆς διανοίας περιφέρουσιν οἱ φιλοῦντες, ἀλλὰ καὶ ὅσα ἂν αὐτοῖς ὑπόσχωνται δώσειν, τῶν μελλόντων ἀπολαμβάνειν ἀκριβέστερον τὴν μνήμην ἔχουσιν. οὕτω καὶ μήτηρ φιλόστοργος τοῖς παισὶ τοῖς ἑαυτῆς λείψανα τραπέζης διατηρήσασα, κἂν ἐκεῖνοι τύχωσιν ἐπιλαθόμενοι, αὕτη γε οὐκ ἐπιλήσεται, ἀλλὰ μετὰ σπουδῆς αὐτὰ διαφυλάξασα πάσης, εἰς μέσον φέρει καὶ διατρέφει πεινῶντας. εἰ δὲ μητέρες C
οὕτω περὶ τὰ ἔκγονα φιλόστοργοι, πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς περὶ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην πλείονα σπουδὴν καὶ ἐπιμέλειαν ἐπιδείκνυσθαι χρή, ὅσῳ τῶν τῆς φύσεως ὠδίνων αἱ τοῦ πνεύματός εἰσι δυνατώτεραι. τίς οὖν ἡ τράπεζα ἦν, ἧς τὰ λείψανα διετηρήσαμεν ὑμῖν; ῥῆσις ἦν ἀποστολική, πολλὴν ἡμῖν τότε παρέχουσα τροφὴν πνευματικήν, ἧς μέρος μὲν ἐνεθήκαμεν ὑμῶν τῇ διανοίᾳ, μέρος δὲ εἰς τὴν παροῦσαν ἡμέραν ἀνεβαλλόμεθα, ὥστε μὴ τῷ πλήθει τῶν λεγομένων καταχῶσαι τῆς μνήμης τῆς ὑμετέρας τὴν δύναμιν. τίς D
οὖν ἐστιν ἡ ῥῆσις; ἔχοντες δὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς πίστεως, κατὰ τὸ γεγραμμένον· ἐπίστευσα, διὸ ἐλάλησα· καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν. περὶ ποίας μὲν οὖν πίστεως εἴρηται, πότερον τῆς τῶν σημείων ποιητικῆς (περὶ ἧς ὁ Χριστός φησιν· ἐὰν ἔχητε πίστιν, ὡς κόκκον σινάπεως, ἐρεῖτε τῷ ὄρει τούτῳ, μετάβηθι, καὶ μεταβήσεται) ἢ τῆς τὴν γνῶσιν ἐμποιούσης ἡμῖν, καθ' ἣν πάντες ἐσμὲν πιστοί· καὶ τίνος ἕνεκα πνεῦμα πίστεως εἴρηται, καὶ τί ποτέ ἐστιν ἡ πίστις αὐτή, καὶ πάντα δὴ ταῦτα κατὰ δύναμιν τότε πρὸς τὴν ὑμετέραν διελέχθημεν

De eiſdem verbis Apoſtoli, Habentes autem eundem Spiritum fidei ſicut ſcriptum eſt: & aduerſus Manichæos, & omnes qui vetus teſtamentum calumniantur, & à nouo ſeparare conantur, & de eleemoſyna.

Eodem interprete.

Apostolici vobis ſermonis expoſitionem debeo iam diu, ſed hoc debitū vos fortaſſis eſtis obliti ob temporis lōgitudinem, ego verò non ſum oblitus ob meum erga vos affectū. Sic ſe habet charitas, vigilans eſt ac ſolicita, nec adamatos ſolū amatores in animo circumferūt, ſed & quicquid daturos ſe promiſerunt, magis meminerunt quàm ipſi, qui promiſſa ſunt recepturi. Eodem modo mater amantiſſima poſtquam menſæ reliquias pueris ſuis repoſuit, etiamſi illi fortè obliuiſcantur, ipſa tamen meminit: eáſque diligenter aſſeruatas depromit, & famelicos eis paſcit. Quòd ſi matres erga liberos tam indulgentes ſunt, tanto maiori cura & ſtudio veſtra charitas nobis eſt proſequenda, quanto maior vis eſt ſpiritualis partus quàm naturalis. Quænam igitur fuit illa menſa, cuius reliquias vobis ſeruauimus? Verba erat Apoſtoli, ex quibus tunc non parum nutrimenti ſpiritualis percepimus, quorum partem veſtris mentibus indidimus, partem in hodiernum diſtulimus, ne multitudine ſermonum memoriam veſtram obrueremus. Quænam igitur ſunt illa verba? *Habentes autem eundem ſpiritum fidei, ſicut ſcriptum eſt, Credidi, propter quod locutus ſum: etiam nos credimus, quapropter & loquimur.* De qua igitur fide ſit ſermo, vtrum de ea per quam patrantur prodigia, de qua Chriſtus dicit, Si habueritis fidē ſicut granū ſinapis, dicetis monti huic migra, & migrabit: an de ea quæ cognitionem in nobis gignit, iuxta quam omnes ſumus fideles: tum qua de cauſa ſpiritus fidei ſit dictus, & quænam ſit hæc fides, hæc omnia pro viribus apud veſtram diſſeruimus

Veri amatores promiſſorum memores.

1.Cor.4.13

Matt. 17. 26.

charitatem, atque interim etiam de eleemoſyna verba fecimus. Cum verò ſupereſſet diſquirendum, quãobrem dictum ſit, eundem ſpiritum fidei, & præ multitudine eorum quæ iam dixeram, non daretur etiam hæc verba diligenter enarrare, ideo in præſentem diem ea repoſuimus, & nunc illud debitum vobis repræſentaturi venimus. Cur igitur dixit, eundem? Magnam cognationem noui teſtamenti & veteris vult oſtendere: ideo prophetæ etiam verba ſubiungit: Sicut ſcriptum eſt, Credidi propter quod locutus ſum. Hoc autem iam dudũ & ante multas ætates Dauid dixerat: quod nunc Paulus adduxit, indicãs quòd eadem ſpiritus gratia, & tunc in illo, & nunc in nobis, fidei vim radicauit. Idem, inquit, eſt fidei ſpiritus, qui in illo locutus eſt, & in nobis operatus. Vbi nunc ſunt qui vetus teſtamentum criminantur, qui corpus ſcripturæ dilacerant, qui aliũ nouo, alium veteri teſtamento Deũ attribuunt? Audiant Paulum impia ora obturantem, impugnatrices Dei linguas cohibentem, oſtendentem eundem eſſe ſpiritum tã noui quàm veteris teſtamenti. Nam & ipſa nomina magnam nobis teſtamentorum conſonantiam ſignificant. Nouum enim ad differentiam veteris dicitur, & vetus ad differentiam noui, ſicut & Paulus inquit: dicendo nouam, antiquauit illam priorem, niſi verò eiuſdem eſſent Domini, neque hæc noua, neque illa vetus appellari poſſet. itaque hoc ipſum nominum diſcrimen cognationem vtriuſque indicat: & differentia hæc non eſt in eorum eſſentia, ſed in mutatione tẽporum. ſolo enim tempore nouum à veteri diſtat. Cæterũ tẽporum differentia nullã mutationem affert neq; diminutionẽ: id quod & Chriſtus indicauit dicens: Propterea dico vobis: omnis ſcriba eruditus in regno cœlorum ſimilis eſt homini patrifamilias, qui depromit de theſauro ſuo noua & vetera. Vides diuerſas quidem poſſeſſiones, idem vero dominium? Quemadmodum igitur ille poteſt depromere noua & vetera, cum ſit vnus & idem paterfamiliãs: ita hic quoque nihil vetat eiuſdem eſſe Dei tum nouum, tum vetus te-

Pſal.115.1.

Cognatio & affinitas vtriuſque teſtamenti.

Matth.13.52.

A ἀγάπην, ὅτε καὶ τοὺς περὶ ἐλεημοσύνης ἐκινήσαμεν λόγους. ἐπειδὴ δὲ ἐλείπετο εἰπεῖν καὶ τίνος ἕνεκεν εἴρηται, πνεῦμα πίστεως τὸ αὐτὸ, καὶ τὸ πλῆθος τῶν τότε λεχθέντων οὐκ ἐπέτρεπε καὶ ταύτῃ μετ' ἀκριβείας ἐπεξελθεῖν τῇ ῥήσει· τούτου χάριν εἰς τὴν παροῦσαν ἡμέραν αὐτὴν ἐταμιευσάμεθα, καὶ νῦν τοῦτο ἀνέστημεν ἀποδώσοντες ὑμῖν τὸ χρέος. τίνος οὖν ἕνεκεν εἴρηκε, τὸ αὐτό; πολλὴν συγγένειαν τῆς καινῆς διαθήκης πρὸς τὴν παλαιὰν ἐπιδεῖξαι βούλεται. διὰ τοῦτο καὶ προφητικῆς ἡμᾶς ἀνέμνησε ῥήσεως, εἰπὼν, ἔχοντες δὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, καὶ ἐπαγαγὼν, κατὰ τὸ γεγραμμένον· ἐπίστευσα, B διὸ ἐλάλησα· τοῦτο δὲ ἄνωθεν καὶ πρὸ πολλῶν χρόνων ὁ Δαβὶδ ἦν εἰρηκὼς, ὅπερ ὁ Παῦλος παρήγαγε νῦν, δηλῶν ὅτι τοῦ πνεύματος ἡ χάρις ἡ αὐτὴ καὶ ἐν ἐκείνῳ τότε, καὶ νῦν ἐν ἡμῖν τὴν τῆς πίστεως ἐρρίζωσε δύναμιν· ὡσεὶ ἔλεγε, τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς πίστεως, τὸ καὶ ἐν ἐκείνῳ λαλῆσαν, καὶ ἐν ἡμῖν ἐνήργησε. ποῦ νῦν εἰσιν οἱ τὴν παλαιὰν διαβάλλοντες, οἱ τὸ σῶμα τῆς γραφῆς διασπῶντες, οἱ τῇ καινῇ μὲν ἄλλον, ἕτερον δὲ τῇ παλαιᾷ θεὸν ἀπονέμοντες; ἀκουέτωσαν Παύλου τὰ στόματα τὰ ἄθεα ἐμφράττοντος, καὶ ἐπιστομίζοντος τὴν θεομάχον γλῶτ- C ταν, καὶ διὰ τῆς ῥήσεως ταύτης δεικνύοντος, ὅτι τὸ αὐτὸ πνεῦμα καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ, καὶ ἐν τῇ καινῇ. καὶ γὰρ αὐτὰ τὰ ὀνόματα πολλὴν ἡμῖν τῶν διαθηκῶν δείκνυσι τὴν συμφωνίαν. ἡ γὰρ καινὴ διὰ τὴν παλαιὰν εἴρηται, καὶ ἡ παλαιὰ διὰ τὴν καινήν. καθάπερ οὖν καὶ ὁ Παῦλός φησιν, ἐν τῷ λέγειν καινὴν πεπαλαίωκε τὴν προτέραν. εἰ δὲ μὴ τοῦ αὐτοῦ εἶεν δεσπότου, οὔτε αὕτη καινὴ, οὔτ' ἐκείνη παλαιὰ δύναιτ' ἂν λέγεσθαι. ὥστε αὕτη ἡ ἐν τοῖς ὀνόμασι διαφορὰ τὴν συγγένειαν ἑκατέρας ἐνδείκνυται, καὶ ἡ διαφορὰ δὲ αὕτη οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῶν χρόνων ἐναλλαγήν ἐστι (καὶ γὰρ τὸ D καινὸν τῷ παλαιῷ κατὰ τοῦτο διαφέρει μόνον) ἡ δὲ τῶν χρόνων ἐναλλαγὴ διαφορὰν δεσποτείας, οὐδὲ μείωσιν εἰσάγει. καὶ τοῦτο πάλιν ὁ Χριστὸς ἐνέφηνεν, εἰπών· διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, πᾶς γραμματεὺς μαθητευθεὶς ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν ὅμοιός ἐστιν ἀνθρώπῳ οἰκοδεσπότῃ, ὅστις ἐκβάλλει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ καινὰ καὶ παλαιά. ὁρᾷς διάφορα μὲν τὰ κτήματα, μίαν δὲ τὴν δεσποτείαν; ὥσπερ οὖν ἐκεῖνος δύναται ἐκβάλλειν καινὰ καὶ παλαιὰ εἷς ὢν οἰκοδεσπότης, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα δυνατὸν ἑνὸς εἶναι θεοῦ τὴν καινὴν καὶ τὴν

παλαιάν. αὐτὸ γὰρ τοῦτο μάλιστα δείκνυσιν αὐτοῦ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν περιουσίαν, ὅτι μὴ μόνον καινὰ κέκτηται, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς παλαιοῖς τὴν περιουσίαν ἐνδείκνυνται. ὥστε διαφορὰ μόνον ἐστὶν ὀνομάτων ἐν ταῖς διαθήκαις, οὐ μάχη, οὐδὲ ἐναντίωσις. τὸ γὰρ παλαιὸν ἐκ τοῦ καινοῦ γίνεται παλαιόν· τοῦτο δὲ οὐ μάχης, οὐδὲ ἐναντιώσεως, ἀλλὰ διαφορᾶς ὀνόματος μόνης. ἐγὼ δὲ τοσαύτην ὑπερβολὴν ποιοῦμαι, ὅτι εἰ καὶ ἐναντίοι ἦσαν οἱ νόμοι τῆς παλαιᾶς τοῖς τῆς καινῆς, σφόδρα ἂν διισχυρισάμην, ὡς οὐδὲ οὕτως ἕτερον ἐπεισάγειν θεὸν ἐχρῆν. εἰ μὲν γὰρ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν, τοῖς αὐτοῖς ἀνθρώποις, περὶ τὰ αὐτὰ διατρίβουσιν, ἐν τοῖς αὐτοῖς οὖσι πράγμασιν ἐναντίους ἐπέταττε νόμους, εἶχεν ἄν τινα αὐτοῖς λόγον ἴσως τὸ σόφισμα· εἰ δὲ ἑτέροις μὲν ἐκεῖνοι, ἑτέροις δὲ ἐγράφησαν οὗτοι, καὶ ἐν ἑτέρῳ μὲν ἐκείνοις καιρῷ, ἐν ἑτέρῳ δὲ τούτοις, ἄλλως ἐκείνοις διακειμένοις, καὶ ἑτέρως τούτοις, ἀνάγκη διὰ τὴν τῶν νόμων διαφορὰν ἐναντίους εἰσάγειν νομοθέτας δύο; ἐγὼ μὲν οὐδεμίαν ὁρῶ. εἰ δὲ αὐτοὶ λέγειν ἔχουσι, εἰπάτωσαν. ἀλλ' οὐκ ἂν ἔχοιεν. καὶ γὰρ καὶ ἰατρὸς ἐναντία πολλὰ ποιεῖ πολλάκις· ἀλλ' οὐκ ἀπὸ ἐναντίας τῆς γνώμης, ἀλλ' ἀπὸ μιᾶς καὶ συμφώνου. καὶ γὰρ καίει, καὶ οὐ καίει· τέμνει, καὶ οὐ τέμνει τὸ αὐτὸ σῶμα πολλάκις· καὶ νῦν μὲν πικρὰ, νῦν δὲ γλυκέα δίδωσι πίνειν φάρμακα· καὶ τὰ μὲν γινόμενα ἐναντία, ἡ γνώμη δὲ, ἀφ' ἧς ταῦτα γίνεται, σύμφωνος καὶ μία. πρὸς γὰρ ἓν τέλος βλέπει, τὴν τοῦ κάμνοντος ὑγίειαν. πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον ἰατρῷ μὲν μὴ ἐγκαλεῖν ἐναντία ποιοῦντι πολλὰ καὶ περὶ σώματος ἑνὸς φύσιν, τῷ θεῷ δὲ μέμψιν ἐπάγειν, εἰ κατὰ διαφόρους καιροὺς διαφόροις ἀνθρώποις διάφορα ἔδωκε τὰ προστάγματα; ὅτι μὲν οὖν, εἰ καὶ ἐναντίοι ἦσαν οἱ νόμοι, οὐδὲ οὕτως ἐγκαλεῖν ἔδει, δῆλον ἐκ τούτων· ὅτι δὲ οὐδὲ εἰσὶν ἐναντίοι, ἀλλὰ διάφοροι μόνον, φέρε, τοὺς νόμους εἰς μέσον προχειρισώμεθα. ἠκούσατε, φησὶν, ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις, οὐ φονεύσεις, οὗτος παλαιὸς ὁ νόμος· ἴδωμεν τὸν τῆς καινῆς. ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῆ, ἔνοχός ἐστιν εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός. ταῦτα ἐναντία, εἰπέ μοι, τὰ προστάγματα; καὶ τίς ἀνθρώπων, κἂν ὁποσονοῦν διανοίας μετέχων, τοῦτο ἂν εἴποι; εἰ μὲν γὰρ τοῦ προτέρου κελεύσαντος μὴ φονεύειν, οὗτος ἐκέλευσεν, ἴσως ἄν τις ἀντινομίαν

A ſtamentum, hoc ipſum enim maximè indicat eius diuitias & abundantiam, quod non ſolùm noua poſſideat, verum etiam in veteribus abundantiam præ ſe ferat, itaque differunt tantum inter ſe teſtamenta, at non pugnant, neque ſunt contraria. Vetus enim ex nouo fit vetus. hoc autem non pugnę eſt neque contrarietatis, ſed differentiæ tantummodo. Ego autem addo, quòd etiamſi contrariæ eſſent leges veteris legibus noui, aſſeuerarem ne ſic quidem alium Deum fuiſſe ſuperinducẽdum. Si enim eodem tempore, eiſdem hominibus, in eiſdem B rebus verſantibus, eadem munia obeuntibus, contrarias leges ſtatuiſſet, rationem fortaſſis aliquam habere potuiſſet cõmentum ipſorum. Quòd ſi aliis illæ, aliis hæ ſcriptæ ſunt, alio tempore illis, alio his, aliter ſe habentibus illis hominibus, aliter his, quid neceſſe eſt propter legũ differentiam duos cõtrarios legiſlatores inducere? Equidem nullã neceſſitatem video, ipſi proferant, ſi habent quod dicant: Sed nihil habere poſſunt. Námq; & medicus ſæpenumero multa contra- C ria facit, ſed non contraria ratione, imò eadẽ & conueniente. Sępe enim vrit & non vrit, ſecat & nõ ſecat, vnũ & idem corpus: nunc amara, nũc dulcia pharmacha ad bibendum offert: & facit quidem cõtraria, ſed ratione ſimili atq; eadem. Vnum enim finem ſpectat, nimirum ægri ſanitatem. Annon igitur abſurdum eſt, medicum quidem non incuſare, quod multa contraria faciat circa vnius corporis naturam, Deum autem criminari quod diuerſo tempore, diuerſis hominibus, diuerſa mandata dederit. D Demonſtratum eſt igitur quod non erat incuſandus, etiamſi leges inter ſe fuiſſent contrariæ, vt autem ſciamus non eſſe contrarias, ſed diuerſas tantùm, age ipſas leges in medium producamus. Audiuiſtis, inquit, quod dictum ſit antiquis, Non occides. Hæc lex eſt vetus, videamus nunc nouam. Ego autẽ dico vobis, quicumq; iraſcitur fratri ſuo temerè, obnoxius eſt gehẽnæ incẽdio. Hæccine ſunt obſecro cõtraria mãdata? Et quis hoc diceret mortalium, modo rationis cõpos? Si enim priore vetante occidere, poſterior iuberet, fortaſſe aliquis in his ver-

Differunt non cõtraria ſunt duo teſtamenta.

Medicus multa facit cõtraria.

Contraria non ſunt inter ſe duo teſtamenta.

Matt. 5. 22

bis antinomiam eſſe diceret: Nunc cum illa iubente non occidere, hæc iubet ne iraſci quidem, augetur prius mandatum, non adfertur cõtrarium, illa enim fructum malitiæ reſecat, videlicet cædem: hæc verò etiam radicem ipſam euellit, nimirum iracundiam: illa riuum tollit vitij, hæc fontem ipſum exſiccat. Fons enim & radix cædis eſt furor & iracundia. Illa lex naturam noſtram poſteriori paratiorem reddidit: hæc ſuperueniens quod deſiderabatur ſuppleuit. Quænam hæc eſt contrarietas, dum vna finem malorum, altera verò etiã principium extirpat? illa manum puram facit à ſanguine, hæc mentem etiam ſeruat à mala cogitatione Hæc autẽ concinentium ſunt legum, non pugnantium, ſicut veritatis inimici adſtruere conantur, non animaduertentes quanta hinc ſegnitiæ ac negligentiæ naſcatur occaſio his, qui noui teſtamenti Deum ſubſtituunt: quæ quidem blaſphemia in caput illorum vertat, qui nobis hac de re verba faciendi neceſſitatem imponunt, importunè ſe noſtris negotiis ingerentes. Quæ autem dico, ſic vobis clariora faciam. Lactis alimento adſimilis eſt veteris teſtamenti educatio, ſolido verò cibo noui teſtamenti philoſophia: at nemo ante lactis alimoniam ſolidum cibum adhibet: quod quidem noui teſtamenti Deus fecit, ſi non idem eſt qui etiam vetus prodidit. prius enim quàm lacte nutriret, hoc eſt legis diſciplina, ad ſolidum nos cibum adduxit. Non huius autem ſolùm, ſed maioris etiam criminis eum reum faciunt, quandoquidem poſt quinquies-mille demum annos, aut plures, prouidentiam noſtri generis ſuſcepit. Si enim non idem erat, qui per prophetas & patriarchas & iuſtos homines res noſtras diſpenſabat, ſed alter quiſpiam ab hoc alius, ſerò admodum & tardè videbitur noſtri prouidẽtiam aggreſſus, quaſi per anteactorum pœnitentiam ad ſe reuerſus: quod quidem tantum abeſt à Deo, vt nec in vnum quemuis è vulgo hominem competat, tanto tempore tam multis perire permiſſis, in extremis demum ſeculis ad paucorum quorumdam prouidentiam ac curam acce-

Radix cædis iracundia.

A ἔφησεν εἶναι τὸ λεγόμενον. Εἰ δὲ ἐκείνου κελεύοντος μὴ φονεύειν, οὗτος ἐκέλευσε μηδὲ ὀργίζεσθαι, ἐπίτασις, οὐκ ἐναντίωσις ὁ πρότερος τοῦ δευτέρου νόμος ἐστίν. ὁ μὲν γὰρ τὸν καρπὸν τῆς κακίας ἐξέτεμε, τὸν φόνον, οὗτος δὲ καὶ τὴν ῥίζαν ἀνέσπασε, τὴν ὀργήν· ἐκεῖνος τὸ ῥεῦμα τῆς πονηρίας ἐξέκοψεν, οὗτος καὶ τὴν πηγὴν αὐτὴν ἐξήρανε. πηγὴ γὰρ καὶ ῥίζα τοῦ φόνου, θυμὸς καὶ ὀργή. ἐκεῖνος τοῦτο προπαρεσκεύασεν ὁ νόμος τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν, οὗτος ἐλθὼν τὸ λεῖπον ἐπλήρωσε. ποία ἐναντιότης, ὅταν ὁ μὲν τὸ τέλος τῶν κακῶν, ὁ δὲ καὶ τὴν B ἀρχὴν ἐκκόπτῃ; ἐκεῖνος τὴν χεῖρα καθαρὰν ἐποίησεν αἵματος, οὗτος καὶ τὴν διάνοιαν αὐτὴν ἀπήλλαξε τῶν πονηρῶν βουλευμάτων. Ταῦτα δὲ συμφωνούντων ἀλλήλοις νόμων, οὐχὶ μαχομένων ἐστίν· ὅπερ ἄνω καὶ κάτω σπουδάζουσι κατασκευάζειν οἱ τῆς ἀληθείας ἐχθροί, μὴ συνορῶντες, ὅτι ἐκ τούτου μεγάλης ῥᾳθυμίας καὶ ὑποψίας αἰτίᾳ τὸν τῆς καινῆς θεὸν ὑποβάλλουσιν. εὑρεθήσεται γὰρ (ἡ δὲ βλασφημία εἰς τὴν τῶν ταῦτα ἀναγκαζόντων ἡμᾶς λέγειν περιτραπείη κεφαλήν) ἀκαίρως τὰ καθ' C ἡμᾶς οἰκονομήσας. τὸ δὲ πῶς, ἐγὼ λέγω. γαλακτοτροφίᾳ προσέοικεν ἡ τῆς παλαιᾶς διαθήκης παιδαγωγία, στερεᾷ δὲ τροφῇ τῆς καινῆς διαθήκης ἡ φιλοσοφία. οὐδεὶς δὲ πρὶν ἢ θρέψαι γάλακτι, πρὸς τὴν στερεὰν ἄγει τροφήν· ὅπερ ἔσται πεποιηκὼς ὁ τῆς καινῆς θεός, εἴπερ μὴ αὐτὸς ᾖ ὁ τὴν παλαιὰν δεδωκώς. πρὸ γὰρ τοῦ θρέψαι γάλακτι καὶ τῇ διὰ τοῦ νόμου παιδαγωγίᾳ, ἐπὶ τὴν στερεὰν ἡμᾶς ἤγαγε τροφήν. οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέρῳ μείζονι τούτου πάλιν αὐτὸν ὑποβάλλουσιν ἐγκλήματι, D εἴγε μετὰ πεντακισχίλια καὶ πλείονα ἔτη τοῦ γένους ἧκε προνοήσων τοῦ ἡμετέρου. Εἰ γὰρ μὴ αὐτὸς ἦν, ὁ διὰ τῶν προφητῶν καὶ τῶν πατριαρχῶν καὶ τῶν δικαίων ἀνθρώπων τὰ καθ' ἡμᾶς ἅπαντα οἰκονομῶν, ἀλλ' ἕτερός τις παρὰ τοῦτον, ὀψέ ποτε καὶ βραδέως εὑρεθήσεται τῆς ἡμετέρας ἐπειλημμένος προνοίας, ὥσπερ ἔκ τινος μετανοίας ἀνενεγκών. ὅπερ οὐ θεοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀνθρώπου τοῦ τυχόντος ἀνάξιον ἂν εἴη, τοσούτους ἀφέντος ἀπολέσθαι ἐν τοσούτῳ χρόνῳ, ὀψέ ποτε ἐν ἐσχάτῳ τῶν καιρῶν τῆς τῶν ὀλίγων ἐπιλαβέσθαι προνοίας.

ὁρᾷς ὅσαις τὸν θεὸν ὑποβάλλουσι βλασφημίαις A ἐκεῖνοι, ἕτερον μὲν τῆς καινῆς, ἕτερον δὲ τῆς παλαιᾶς λέγοντες εἶναι νομοθέτην; ἀλλ' ἅπαντα λύεται, ἂν ἕνα ἑκατέρας τῆς διαθήκης δῶμεν εἶναι θεόν. εὑρεθήσεται γὰρ κατὰ λόγον τὰ καθ' ἡμᾶς οἰκονομῶν, τότε μὲν διὰ τοῦ νόμου, νῦν δὲ διὰ τῆς χάριτος, καὶ οὐ προσφάτως, οὐδὲ νεωστὶ, ἀλλ' ἄνωθεν καὶ ἐκ πρώτης ἡμέρας τῆς ἡμετέρας ἐπειλημμένος προνοίας. ἵνα δὲ μειζόνως αὐτῶν τὰ στόματα ἀποῤῥάψωμεν, φέρε, καὶ αὐτὰς τὰς ῥήσεις παραγάγωμεν, καὶ προφήτας καὶ ἀποστόλους βοῶντας, ὅτι καινῆς καὶ παλαιᾶς εἷς ἐστιν ὁ νομοθέτης. παρίτω τοίνυν εἰς μέσον ὁ ἐκ κοιλίας B ἁγιασθεὶς Ἱερεμίας, καὶ αὐτὸ τοῦτο δεικνύτω σαφῶς ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἑκατέρας ὄντα τῆς διαθήκης θεόν. τί οὖν οὗτός φησιν, ἐκ προσώπου τοῦ νομοθέτου κηρύττων; διαθήσομαι ὑμῖν διαθήκην καινὴν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην, ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν ὑμῶν. ὥστε ὁ τὴν καινὴν αὐτοῖς διαθέμενος, αὐτός ἐστιν ὁ καὶ τὴν παλαιὰν δοὺς θεός. ἐνταῦθα καὶ τοὺς ἀπὸ Παύλου τοῦ Σαμοσατέως ἐπεστόμισεν ἱκανῶς, οἳ τὴν προαιώνιον ὕπαρξιν ἀναιροῦσι τοῦ μονογενοῦς. εἰ γὰρ πρὸ C τοῦ τόκου τῆς Μαρίας οὐκ ἦν, οὐδὲ ὑπῆρχε πρὶν ἢ φανῆναι ἐν σαρκὶ, πῶς ἐνομοθέτει ὁ μὴ ὤν; πῶς δὲ ἔλεγε, διαθήσομαι ὑμῖν διαθήκην καινὴν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην, ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν ὑμῶν; πῶς γὰρ διέθετο τοῖς πατράσιν αὐτῶν μὴ ὑπάρχων, μηδὲ ὢν, κατὰ τὸν ἐκείνων λόγον, ἀλλὰ πρὸς Ἰουδαίους μὲν καὶ τοὺς τὰ Ἰουδαίων νοσοῦντας Παυλιανοὺς ἱκανὴ στῆναι ἡ τοῦ προφήτου μαρτυρία· ἵνα δὲ καὶ Μανιχαίους ἐπιστομίσωμεν, ἀπὸ τῆς καινῆς τὴν μαρτυρίαν παραγάγωμεν, ἐπεὶ τῆς παλαιᾶς οὐδεὶς αὐτοῖς ἐστι λόγος, μᾶλλον δὲ οὐδὲ τῆς καινῆς ἀλλὰ καὶ ταύτην, ἣν δοκοῦσι τιμᾶν, οὐχ ἧττον ἐκείνης καθυβρίζουσιν· ἑνὶ μὲν τρόπῳ, τῷ τῆς παλαιᾶς ἐκκόψαι, καὶ τὸ ἀξιόπιστον αὐτῆς λυμήνασθαι. οὐ D γὰρ μικρὰ τῶν ἐν αὐτῇ κειμένων τῆς ἀληθείας ἀπόδειξις, τῶν ἐν τῇ παλαιᾷ προφητειῶν ἡ προαναφώνησις ἦν, ἧς ἀποστραφέντες οὐκ αἰσθάνονται τῶν προφητῶν μᾶλλον τοὺς ἀποστόλους ἀτιμάζοντες· ἑνὶ μὲν οὖν τρόπῳ τούτῳ τὴν καινὴν καθυβρίζουσιν, ἑτέρῳ δὲ πάλιν δευτέρῳ, τῷ τὰ

A dere. Videſne quantis blaſphemiis Deum faciant obnoxium iſti, qui alium noui Teſtamēti legum latorem dicunt alium veteris: quæ ſanè omnes euaneſcunt, ſi vnum vtriuſque teſtamenti aſſentiamur eſſe Deum. Sic enim apparebit, quòd ordine & bona ratione res noſtras diſpenſet. tūc quidem per legem, nunc autem per gratiam: & non recens neque nuper, ſed iam inde ab initio & à primam vſque dei noſtra omnia gubernet. Quo autem magis eorum ora obſtruamus, age iam teſtimonia tum prophetarum, tum Apoſtolorum adducamus, B clamantium quòd vnus eſt vtriuſque teſtamenti legiſlator. Procedat igitur Hieremias in vtero ſanctificatus, & probet hoc manifeſtè, vnum eſſe eundemq; Deum tum noui Teſtamenti, tum veteris. Quid igitur his dicit ex perſona legiſlatoris clamans? Teſtabor vobis teſtamentum nouum non ſicut teſtamētum quod teſtatus ſum patribus veſtris. Itaque qui nouum teſtamentum dedit, idem eſt Deus qui olim vetus etiam illud dederat. Hic ſanè Pauli quoque Samo- C ſatenſis ſectatoribus ora ſunt occluſa, qui negant ante ſecula fuiſſe vnigenitum Dei. Si enim ante Mariæ partum, & antequàm in carne ſe videndum præberet, non erat, quomodo legem ferebat cùm nō eſſet? Quomodo autem dicebat: Teſtabor vobis teſtamentū nouum, non ſicut teſtamētum, quod teſtatus ſum patribus veſtris: quomodo enim teſtamentum dabat patribus eorū, cùm nōdum eſſet, vt illi quidē affirmant? Sed cōtra Iudæos quidē, eodemq; morbo laborantes Paulianos, idoneum eſt quod D opponatur prophetę huius teſtimonium: vt autem etiam Manichæorū ora cohibeamus, ex nouo teſtamēto adducamus teſtimonium, quādoquidē vetus nihili pendūt: imo verò etiā nouum, cui quamuis honorē habere videri velint, nō minorē tamen huic quàm illi alteri iniuriam inferūt. vno quidem modo quòd dum illam conuellunt, huius quoq; authoritatē labefactant. Non parum enim veritatē eius illuſtrant veteris teſtamenti prophetarum præconia, quos iſti auerſādo non intelligunt non minore Apoſtolos quàm prophetas contumelia ſe afficere: vnam, inquam, nouo teſtamento iniuriam faciunt iſtam. Alio vero modo iterum,

Vnus eſt vtriuſque teſtamenti legiſlator.

Hieremi. 31.

Pauli Samoſateni error.

quòd bonam ex eo partem reſecant. attamen tanta eſt eorum quæ in illo continentur vis, vt vel ex ipſis reliquiis facilè maleficium illorum deprehendatur. Reſecta enim membra clamant, & priſtinum cum ſuis membris conſenſum indeſinenter requirunt. Quomodo igitur demonſtrabimus veteris & noui teſtamenti vnum eſſe legiſlatorem? Ex ipſis Apoſtolicis verbis, quæ in ſuis codicibus reliqua eſſe voluerunt: quæ tametſi prima fronte videantur vetus illud accuſare, non mediocriter tamen id commendant, & diuinis oraculis cœlitus proditum eſſe indicant. Et hoc ſancti Spiritus ſapientia factum eſt, vt accuſatores legis allecti prima facie verborum, imprudentes & inuiti adſcriptam eius defenſionem receperint: quam ſi vellent ad verum excutere, haberent ſermonem quem ſequerẽtur: quod ſi in incredulitate permanerent, nullam ſibi in poſterum veniæ ſpem reliquam facerent: vt qui etiam illis quæ alias recipere videntur, fidem in ſuam ipſorum perniciẽ abrogarent. Vbi igitur nouum teſtamentum ſuarum ac veterum legum eundem autorem eſſe teſtatur? Et alibi quidem non vno loco: nos tamen data opera eam textus partem adducemus, quæ vel in Manichæorum codicibus hactenus manſit incolumis. Quænam hæc? Dicite mihi, inquit, qui ſub lege vultis eſſe, legem non audiſtis? quòd Abraham duos filios habuit: vnum ex ancilla, alterum è libera? Audiuerunt hęretici vnum habuiſſe ex ancilla. & confeſtim accurrerunt: rati enim his verbis legis accuſationem contineri, excerpta è reliquo contextu, tanquam pro ſe facientia retinent. Age igitur ex hoc ipſo loco oſtendamus eundem eſſe legiſlatorem. Abrahã duos filios habuit, vnũ ex ancilla, alterum ex libera. hæc autẽ ſunt, inquit, per allegoriã dicta. Quid eſt per allegoriã dicta? Figuræ eorũ quę ſub gratia gererentur, erãt quæcunq; ſub lege fiebant. Sicut enim illic duæ mulieres, ita hic duo teſtamẽta. Primũ in hoc apparet cognatio noui cum veteri, quòd illa horũ figuræ erant. Figura enim veritati non cõtraria eſt, ſed cognata. Quòd ſi veteris illius Deus noui huius Deo

Prob. ex Apoſt. vnũ eſſe legiſlatorem vtriuſque teſtam.

Gal. 4. 21.

Figura nõ eſt contraria veritati.

A πλείονα αὐτῆς ἐκκόψαι. πλὴν ἀλλὰ καὶ αὐτὴ τῶν ἐν αὐτῇ κειμένων ἡ δύναμις τοσαύτη, ὡς καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν λειψάνων εὐφώρατον αὐτῶν γενέσθαι ποιεῖ τὴν κακουργίαν. τὰ γὰρ ἀποκοπέντα μέλη κράζει καὶ βοᾷ, τὴν πρὸς τὰ οἰκεῖα μέλη συμφωνίαν ἐπιζητοῦντα. πῶς οὖν ἀποδείξομεν, ὅτι καινῆς καὶ παλαιᾶς εἷς ἐστιν ὁ νομοθέτης; ἀπὸ τούτων τῶν παρ' αὐτοῖς ὑπολελειμμένων ῥημάτων τῶν ἀποστολικῶν, ἃ δοκεῖ μὲν ἔχειν τοῦ νόμου κατηγορίαν, συνίστησι δὲ αὐτὸν μάλιστα, καὶ δεικνῦσι θεῖον ὄντα χρησμὸν καὶ ἄνωθεν ἥκοντα. καὶ τοῦτο δὲ τῆς τοῦ πνεύματος B ἐγένετο σοφίας, ὥστε τῇ προχείρῳ ῥήσει δελεασθέντας τοὺς τοῦ νόμου κατηγοροῦντας, ἄκοντας καὶ ἀγνοοῦντας δέξασθαι τὴν ὑπὲρ αὐτοῦ γεγραμμένην ἀπολογίαν· ἵνα, ἂν μὲν θελήσωσι πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἰδεῖν, ἔχωσι τὴν ῥῆσιν τὴν χειραγωγοῦσαν αὐτούς· ἂν δὲ ἐπιμένωσι τῇ ἀπιστίᾳ, μηδεμιᾶς συγγνώμης λοιπὸν τύχωσι, καὶ αὐτοῖς, οἷς δοκοῦσι πιστεύειν, ἀπιστοῦντες κατὰ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας. ποῦ τοίνυν ἡ καινὴ ἑαυτῆς καὶ τῆς παλαιᾶς ἕνα τὸν νομοθέτην εἶναί φησι; πολλαχοῦ μὲν καὶ ἀλλαχοῦ· ἡμεῖς C δὲ ἐκείνην τέως σπουδάζομεν περικοπὴν εἰς μέσον ἀγαγεῖν, τὴν καὶ παρὰ τοῖς Μανιχαίοις σωζομένην ἔτι καὶ νῦν. τίς οὖν ἐστιν αὕτη; λέγετέ μοι οἱ ὑπὸ νόμον θέλοντες εἶναι, φησι, τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε, ὅτι Ἀβραὰμ δύο υἱοὺς ἔσχεν, ἕνα ἐκ τῆς παιδίσκης, καὶ ἕνα ἐκ τῆς ἐλευθέρας; ἤκουσαν οἱ αἱρετικοὶ, ὅτι ἕνα ἐκ τῆς παιδίσκης, καὶ εὐθέως ἐπεπήδησαν (ἐνόμισαν γὰρ κατηγορίαν εἶναι τοῦ νόμου τὸ λεγόμενον) καὶ ἐκκόψαντες αὐτὴν τῆς λοιπῆς ἀκολουθίας, ὡς συνηγοροῦσαν αὐτοῖς κατέχουσι. D φέρε οὖν ἀπ' αὐτοῦ δείξωμεν ἕνα ὄντα τὸν νομοθέτην. Ἀβραὰμ δύο υἱοὺς ἔσχεν, ἕνα ἐκ τῆς παιδίσκης, καὶ ἕνα ἐκ τῆς ἐλευθέρας· ταῦτα δέ ἐστι, φησιν, ἀλληγορούμενα. τί δέ ἐστιν ἀλληγορούμενα; τύποι τῶν ἐν τῇ χάριτι γινομένων ἦσαν τὰ ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ γενόμενα· ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ δύο γυναῖκες, οὕτως ἐνταῦθα δύο διαθῆκαι· πρῶτον μὲν ἐν τούτῳ δείκνυσι τὴν συγγένειαν τῆς καινῆς πρὸς τὴν παλαιὰν, ὅταν ἐκεῖνα τούτων ᾖ τύπος. ὁ γὰρ τύπος τῆς ἀληθείας οὐκ ἐναντίον, ἀλλὰ συγγενές. εἰ δὲ ἐναντίος ἦν ὁ θεὸς τῆς παλαιᾶς τῷ θεῷ τῆς

καινῆς, οὐκ ἔμελλε διὰ τῶν γυναικῶν προδιατυποῦν τῆς καινῆς διαθήκης τὴν ὑπεροχήν. Εἰ δὲ καὶ ἐκεῖνος προδιετύπωσε, τὸν Παῦλον ἐχρῆν μὴ ἀποχρήσασθαι τῷ τύπῳ. εἰ δὲ λέγοιεν, ὅτι Ἰουδαϊκῇ συγκαταβαίνων ἀσθενείᾳ, τοῦτο ἐποίει, ἐχρῆν καὶ Ἕλλησι κηρύττοντα τύπους Ἑλληνικοὺς εἰσάγειν, καὶ ἱστορίας μεμνῆσθαι τῶν παρ' Ἕλλησι γεγενημένων πραγμάτων. ἀλλὰ οὐκ ἐποίησε τοῦτο· καὶ μάλα εἰκότως. ἐκεῖνα μὲν γὰρ οὐδὲν κοινὸν εἶχε πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ταῦτα δὲ θεοῦ χρησμοὶ καὶ νόμοι. διὸ καὶ πολλὴν συγγένειαν ἔχει τὰ παλαιὰ πρὸς τὴν καινὴν διαθήκην. πρῶτον μὲν οὖν τοῦτο δείκνυσιν, ὅτι πολλὴ ἡ συμφωνία τῆς καινῆς πρὸς τὴν παλαιάν· δεύτερον δὲ οὐκ ἔλαττον τούτου καὶ αὐτῇ τῇ ἱστορίᾳ. ὥσπερ γὰρ τότε δύο γυναῖκες ἦσαν ἑνὸς ἀνδρὸς, οὕτω καὶ νῦν δύο διαθῆκαι ἑνὸς νομοθέτου· ἐπεὶ εἰ ἄλλος ἦν τῆς καινῆς, καὶ ἄλλος τῆς παλαιᾶς, περιττῶς τὴν ἱστορίαν εἰσήγαγεν. οὐ γὰρ ἄλλος μὲν ἦν τῆς Σάρρας ἀνὴρ, ἄλλος δὲ τῆς Ἄγαρ, ἀλλ' εἷς καὶ αὐτός. ὥστε, ὅταν λέγῃ, αὗται γάρ εἰσι δύο διαθῆκαι, οὐδὲν ἕτερον λέγει, ἀλλ' ἢ, ὅτι ἕνα ἔχουσι νομοθέτην, καθάπερ ἐκεῖναι ἕνα ἄνδρα τὸν Ἀβραάμ. ἀλλ' ἡ μὲν δούλη φησὶν, ἡ δὲ ἐλευθέρα ἦν. καὶ τί τοῦτο; τέως γὰρ ζητούμενον ἦν, εἰ εἷς ἑκατέρων νομοθέτης. καταδεξάσθωσαν τέως τοῦτο πρότερον, καὶ τότε πρὸς ἐκεῖνο αὐτοῖς ἀποκρινούμεθα. ἂν γὰρ τοῦτο καταναγκάσῃς αὐτοὺς δέξασθαι, καὶ πεισθῶσιν, ἅπαν αὐτῶν τὸ δόγμα οἰχήσεται. ὅταν γὰρ εὑρεθῇ τοῦ αὐτοῦ νομοθέτου καὶ ἡ παλαιὰ οὖσα, καθάπερ οὖν καὶ ἔστι, πᾶσα λέλυται ἡμῖν ἡ πρὸς ἐκείνους ἀμφισβήτησις. ἵνα δὲ μηδὲ τοῦτο ὑμᾶς θορυβῇ, προσέχωμεν ἀκριβῶς τῇ ῥήσει. οὐ γὰρ εἶπε, μία μὲν δούλη, μία δὲ ἐλευθέρα· ἀλλὰ, μία μὲν εἰς δουλείαν γεννῶσα. οὐ πάντως δὲ ἡ εἰς δουλείαν γεννῶσα, δούλη. καὶ αὐτὸ δὲ τὸ εἰς δουλείαν τετέχθαι, οὐ τῆς τεκούσης ἔγκλημα, ἀλλὰ τῶν τικτομένων παιδίων. ἐπειδὴ γὰρ τῆς ἐλευθερίας διὰ τὴν κακίαν ἑαυτοὺς ἀπεστέρησαν, καὶ τῆς εὐγενείας ἐξέπεσον, ὡς δούλους αὐτοὺς ἀγνώμονας ἐπαίδευσεν ὁ θεὸς φόβῳ διηνεκεῖ, κολάζων τιμωρίαις, καὶ ἀπειλαῖς. πολλοὶ γοῦν καὶ νῦν πατέρες τοὺς ἑαυτῶν υἱοὺς, οὐχ ὡς υἱοὺς ἐνάγουσιν, ἀλλὰ μετὰ τοῦ πρέποντος οἰκέταις φόβου·

A contrarius eſſet, haudquaquam per illas mulieres noui præcellentiam præfiguraſſet. quòd ſi ille præfigurauit, par erat Paulum non abuti hac figura. Sin autem dicant, quod ad Iudaicam infirmitatem ſe demittens hoc faciebat, oportebat eum etiam Græcis prędicantem figuras Græcorum adducere, & rerum apud Græcos geſtarum hiſtorias commemorare. Sed hoc nuſquam fecit, & merito. illa enim nihil cum veritate commune habebant, hæc autem Dei leges erant, & oracula, quapropter magna cognatio veteribus illis cum nouo teſtamento intercedit. B Primum igitur argumẽtum hoc eſt, vetus teſtamentum modis omnibus cum nouo conſonare, ſecundum autem illo non minus, ex ipſa hiſtoria. Quemadmodum enim tunc duæ mulieres erant vnius viri: ita nunc duo teſtamenta, vnius legiſlatoris. Si enim alius eſſet noui, alius veteris, ſuperuacaneum erat hanc hiſtoriam adducere. neque enim alium habebat Sarra, alium Agar, ſed vtraque vnum & eundem. Itaque dicendo, hæc enim ſunt duo teſtamenta, nihil aliud dicit C quàm quod eundem habeant legiſlatorem, ſicut illæ vnum virum Abrahã. Sed altera quidem erat ſerua, altera vero libera. Quid tum? hactenus enim quærebatur, an vnus vtriuſque ſit legiſlator. Recipiant igitur prius hoc, ac tum demum ad illud alterum eis reſpondebimus. Si enim eos hoc vt admittant, ac nobis aſſentiantur, coëgeris, vniuerſum illorũ dogma corruet. Comperto enim etiam veteris teſtamenti eundem legiſlatorem eſſe, ſicut reuera eſt, finem habebit omnis illorum ac noſtra controuerſia. Attamen ne vel hinc turbemini, aduertamus D diligenter hęc verba. Non enim dixit, vna quidem ſerua, vna verò libera: ſed, vna quidem in ſeruitutem gignẽs: nec ſtatim ſerua eſt, quę in ſeruitutem gignit: & hoc ipſum ad ſeruitutem natum eſſe, non parentis eſt crimen, ſed paruulorum qui naſcuntur. Quoniam enim ſua malitia ſeipſos libertate priuauerunt, & à iure ingenuitatis exciderunt, non ſecus quàm malæ frugi mancipia tractauit eos Deus, terrore continuo pœniſq; ac minis caſtigans. quin & hodie multi patres liberos ſuos nõ vt filios, ſed vt ſeruos metu coërcẽt:

Argumẽtum ſecundum ex eadem hiſtoria.

quæ culpa non parentum eſt, ſed filiorum, qui cauſa fuerunt parētibus, vt ſeruilem in modum ad eis educarentur. Eundem ad modum etiam Deus eius temporis populum terroribus ac minis erudiebat, non aliter quàm nullius frugi ſeruum, nec tamen hæc Dei culpa fuit, aut legis, ſed Iudæorum reſpuentium frenum, & durioribus lupatis opus habentium. Siquidem in ipſo veteri teſtamento multos reperire licet, qui non ad eandem ſint tractati diſciplinam, vt Abel, Noë, Abraham, Iſaac, Iacob, Ioſeph, Moſes, Elias, Eliſſæus, & omnes qui noui teſtamenti inſtituta ſunt ęmulati. nō enim terrore ac pœnis, nec minis ac mulctis, ſed amore Dei, & feruēti erga illum affectione tales ſunt redditi, quales fuerunt. Non enim opus habebant mandatis, neq; præſcriptis & legibus, vt virtutē ſectarentur ac vitia fugerēt: ſed vt ingenui & liberali ingenio filij, agnoſcentes ſuā conditionem, abſq; metu vllo aut caſtigatione in virtutis caſtra ſe contulerunt: reliquum verò vulgus Iudæorū quoniam ad malitiā defecerant, legis freno neceſſario coërcendi fuerunt. Ideoq; poſteaquā vitulum finxerunt, & ſculptile adorauerunt, tum demum audierant, Dominus Deus tuus Dominus vnus eſt. poſteaquam cędes patrauerunt & vxores proximi ſtuprauerunt, tunc audiuerunt, Non occides, non committes adulterium: & ſimili modo reliqua omnia. Itaque non eſt vituperium legis quod punit & mulctat, & ſicut nequam ſeruos emendat ac caſtigat, ſed præconium inſigne, nec vulgaris laus, quod eos qui ad extremam malitiam prolapſi fuerant, potuit auſteritate ſua liberare à vitiis, molliréque & obſequentes facere, ac venturæ gratiæ præparare, atque ad nouam hāc modeſtè ac moderatè viuendi rationem ceu viam quandam ſternere. Idem enim ſpiritus tum in veteri teſtamento, tum in nouo diſpenſabat omnia, licèt diuerſo modo. Hoc & cur Paulus dicit: Habentes autem eundem ſpiritum fidei, ſicut ſcriptum eſt, Credidi, propter quod locutus ſum. Nec ſolū propter hoc dixit eūdem ſpiritum, ſed & ob aliam nō leuiorem cauſam:

Quidam Iudæi amore ducti nō timore.

Deut. 6. 4.

A καὶ τὸ ἔγκλημα οὐχὶ τῶν πατέρων ἐστίν, ἀλλὰ τῶν τοὺς πατέρας παρασκευασάντων παίδων ὡς δούλοις κεχρῆσθαι τοῖς ἐλευθέροις. οὕτω καὶ ὁ θεὸς τὸν λαὸν τότε ἐκεῖνον μετὰ τοσούτου φόβου καὶ τιμωρίας τοσαύτης ἦγε, μεθ' ὅσης εἰκὸς τὸν οἰκέτην ἀγνώμονα. ἀλλ' οὐ κατηγορία τοῦ θεοῦ τὸ γινόμενον, οὐδὲ ἔγκλημα τοῦ νόμου· ἀλλὰ τῶν ἀφηνιαζόντων Ἰουδαίων, σφοδροτέρου δεηθέντων χαλινοῦ. ἐν αὐτῇ γοῦν τῇ παλαιᾷ εὑρεθήσονται πολλοὶ οὐχ οὕτως ἀχθέντες, οἷον ὁ Ἄβελ, ὁ Νῶε, ὁ Ἀβραάμ, ὁ Ἰσαάκ, ὁ Ἰακώβ, ὁ Ἰωσήφ, ὁ Μωυσῆς, ὁ Ἠλίας, ὁ Ἐλισ-
B σαῖος, οἱ ἄλλοι πάντες, ὅσοι τὴν ἐν τῇ καινῇ φιλοσοφίαν ἐζήλωσαν. οὐ γὰρ φόβῳ καὶ κολάσει, οὐδὲ ἀπειλῇ καὶ τιμωρίᾳ, ἀλλ' ἀγάπῃ θείᾳ καὶ φίλτρῳ ζέοντι τῷ περὶ θεὸν ἐγένοντο τοιοῦτοι, οἷοι δὴ καὶ ἐγένοντο. οὐ γὰρ ἐδεήθησαν προσταγμάτων, οὐδὲ ἐντολῶν καὶ νόμων, ὥστε ἀρετὴν ἑλέσθαι καὶ φυγεῖν κακίαν, ἀλλ' ὥσπερ εὐγενεῖς παῖδες καὶ ἐλεύθεροι, τὴν οἰκείαν ἐπιγνόντες ἀξίαν, χωρὶς φόβου τινὸς καὶ κολάσεως ηὐτομόλησαν πρὸς τὴν ἀρετήν· οἱ δὲ λοιποὶ πάντες Ἰουδαῖοι, ἐπειδὴ πρὸς κα-
C κίαν ἀπέκλιναν, τοῦ κατὰ τὸν νόμον ἐδεήθησαν χαλινοῦ. ὅτε γοῦν ἐποίησαν τὸν μόσχον, καὶ τὸ γλυπτὸν προσεκύνησαν, τότε ἤκουσαν· κύριος ὁ θεός σου, κύριος εἷς ἐστιν· ὅτε ἐφόνευσαν, καὶ τὰς γυναῖκας τῶν πλησίον διέφθειραν, τότε ἤκουσαν οὐ φονεύσεις, οὐ μοιχεύσεις, καὶ τὰ ἄλλα δὲ πάντα ὁμοίως. ὥστε οὐκ ἔγκλημα τοῦ νόμου τὸ κόλασιν ἐπάγειν καὶ τιμωρεῖν, καὶ καθάπερ οἰκέτας ἀγνώμονας παιδεύειν καὶ σωφρονίζειν· ἀλλὰ καὶ ἐγκώμιον μέγιστον, καὶ οὐχ ὁ τυχὼν ἔπαινος, ὅτι τοὺς πρὸς
D τοσαύτην κατενεχθέντας κακίαν ἠδυνήθη διὰ τῆς οἰκείας σφοδρότητος ἀπαλλάξαι τῆς πονηρίας, μαλάξαι τε καὶ ποιῆσαι καταπειθεῖς τῇ χάριτι, καὶ πρὸς τὴν τῆς καινῆς ὁδηγῆσαι φιλοσοφίαν. τὸ γὰρ αὐτὸ πνεῦμα καὶ τὰ ἐν τῇ παλαιᾷ, καὶ τὰ ἐν τῇ καινῇ πάντα ᾠκονόμει, εἰ καὶ διαφόρως. διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος ἔλεγεν· ἔχοντες δὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς πίστεως κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἐπίστευσα, διὸ ἐλάλησα. οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον ἔλεγε, τὸ αὐτὸ πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ δι' ἑτέραν αἰτίαν οὐκ ἐλάττονα τῆς εἰρημένης.

ἣν ἐβουλόμην μὲν νῦν εἰπεῖν, δεδοικὼς δὲ μὴ A τὰ εἰρημένα ἐκβλύσητε, εἰς ἑτέραν ὑμῖν διάλεξιν ταύτην ταμιεύσομαι, τέως ταύτης μεμνῆσθαι πάσης παρακαλέσας ὑμᾶς καὶ μετὰ ἀκριβείας φυλάττειν αὐτὴν, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς πολιτείας ἀρετὴν προστιθέναι, καὶ τῇ τῶν δογμάτων συνυφαίνειν αὐτὴν καθαρότητι· ἵνα ἄρτιος ὁ ἄνθρωπος ᾖ τοῦ θεοῦ, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐξηρτισμένος. ἐπεὶ κέρδος οὐδὲν ἔσται ἡμῖν τῶν ὀρθῶν δογμάτων, ὅταν ὁ βίος διεφθαρμένος ᾖ· ὥσπερ οὖν οὐδὲ πολιτείας ἀρίστης ὄφελος, πίστεως οὐχ οὔσης ὑγιοῦς. ἵνα οὖν ἀπηρτισμένην ἔχωμεν τὴν ὠφέλειαν, ἑκατέρωθεν ἑαυτοὺς ἀσφαλιζώμεθα, B ἔν τε τοῖς ἄλλοις ἅπασι καρποὺς ἐπιδεικνύμενοι γενναίους, καὶ μετὰ τῶν ἄλλων τὴν ἐλεημοσύνην (περὶ ἧς καὶ πρῴην ὑμῖν διελέχθην) μετὰ πολλῆς μὲν τῆς προθυμίας, μετὰ πολλῆς δὲ αὐτὴν ἐπιτελοῦντες τῆς δαψιλείας. ὁ γὰρ σπείρων φειδομένως, φησὶ, φειδομένως καὶ θερίσει· καὶ ὁ σπείρων ἐπ' εὐλογίαις, ἐπ' εὐλογίαις καὶ θερίσει. τί ἐστιν, ἐπ' εὐλογίαις; μετὰ πολλῆς τῆς ἀφθονίας. ἐνταῦθα μὲν οὖν ἐπὶ τῶν βιωτικῶν πραγμάτων, καὶ ὁ ἀμητὸς καὶ ὁ σπόρος τῶν αὐτῶν ἐστι σπερμάτων. καὶ γὰρ ὁ σπείρων, πυρὸν ἢ κριθὰς C καταβάλλει, ἢ καὶ ἄλλο τι τῶν τοιούτων; καὶ ὁ θερίζων τὸ αὐτὸ θερίζει πάλιν· ἐπὶ δὲ τῆς ἐλεημοσύνης οὐχ οὕτως, ἀλλὰ ἑτέρως. σὺ μὲν γὰρ καταβάλλεις ἀργύριον, συλλέγεις δὲ παῤῥησίαν τὴν πρὸς τὸν θεόν· δίδως χρήματα, καὶ λαμβάνεις ἁμαρτημάτων λύσιν· παρέχεις ἄρτον καὶ ἱμάτιον, καὶ ἀντὶ τούτων σοι ἡ τῶν οὐρανῶν εὐτρεπίζεται βασιλεία, καὶ τὰ μυρία ἀγαθὰ, ἃ μήτε ὀφθαλμὸς εἶδε, μήτε οὖς ἤκουσε, μήτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη· τὸ δὴ πάντων κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν, ὅμοιος γίνῃ τῷ θεῷ, κατὰ D δύναμιν τὴν ἀνθρωπίνην. περὶ γὰρ ἐλεημοσύνης καὶ φιλανθρωπίας διαλεχθεὶς ὁ Χριστὸς ἐπήγαγεν, ὅπως γένησθε ὅμοιοι τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους. οὐ δύνασαι ἀνατεῖλαι ἥλιον, οὐδὲ ὄμβρους ἀφεῖναι σὺ, οὐδὲ οἰκουμένην εὐεργετῆσαι τοσαύτην· τοῖς οὖν χρήμασιν ἀπόχρησαι πρὸς τὴν φιλοφροσύνην; καὶ γέγονας ὅμοιος τῷ τὸν ἥλιον ἀνατέλλοντι, ὡς ἄνθρωπον ὅμοιον θεῷ γενέσθαι δυνατόν.

quam volebam quidem nunc afferre ſed veritus ne pluribus grauati iam dictorum obliuiſcamini, in aliam diem vobis eum ſermonem ſeruabo; interim hortatus, vt præſentem totũ in memoriam recordatis, atque diligenter retineatis, vtq́; virtutes Chriſtianas cum dogmatum puritate coniungatis, vt ſic fiat integer homo Dei ad omne opus bonum præparatus: quandoquidẽ nihil nobis profuerit rectè ſentire, ſi vita interim fuerit malis moribus vitiata: quemadmodum contrà nihil prodeſt vita incorrupta, niſi accedat fidei quoque ſynceritas. Vt igitur integram vtilitatem conſequamur, vtrinque nobis prouideamus, fructus etiam generoſos proferentes, & cum primis eleemoſynam, de qua etiam nuper ad vos verba feci, magna cum largitate atque alacritate illam exercentes. Qui enim parcè ſeminat, ait ſcriptura, parcè & metet: & qui ſeminat cum benedictione, cum benedictione & metet. Quid eſt cum benedictione? cum magna largitate. Hic quidem in rebus ſecularibus tam meſſis quàm ſementis eorundem eſt ſeminum: nam qui triticum aut hordeum ſpargit, aut aliquid ſimile, meſſis tempore idipſum genus eſt meſſurus: at in eleemoſyna non idem vſu venit: ſed ſpargis argentum, & colligis fiduciam erga Deum: das pecuniam, & accipis remiſſionem peccatorum: præbes panem ac veſtem, & pro his regnum cœlorum tibi paratur, bonáque illa infinita, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aſcenderunt: & quod eſt omnium bonorum ſumma, ſimilis efficeris Deo, quatenus id homini eſt poſſibile. Nam cũ de eleemoſyna & benignitate diſſeruiſſet Christus ſubiunxit vt efficiamini ſimiles patri veſtro cœleſti, quia ſolem ſuum oriri iubet ſuper malos ac bonos, & pluit ſuper iuſtos ac iniuſtos. Tu non potes oriri iubere ſolem, neque imbres immittere, neque beneficus eſſe in orbem terrarum tam longe latéque patentem? vtere facultatibus tuis ad beneficentiam, & factus eſt ſimilis ei qui ſolem ſuũ oriri iubet, in quantum hominem Deo ſimilẽ fieri licet.

Morum probitas cũ fidei ſyncera vitæ iungenda.

2. Cor. 9. 6.

Matth. 5. 45.

Animaduertite diligenter quæ dico: ſuper bonos ac malos, inquit. Ergo tu quoque quoties eleemoſynam facis, ne vitam examines, neque morum rationem repoſcas. eleemoſyna enim, hoc eſt miſeratio ideo dicitur, vt etiam indignis præbeamus: qui enim miſeratur, non rectè viuentem, ſed peccantem miſeratur: nã qui rectè viuit laude eſt dignus & corona, qui verò peccat, venia & miſericordia; quapropter hac quoq; parte Deũ imitabimur, ſi etiam malis benignitatẽ noſtram non ſubducamus. Cõſidera enim quàm multi orbẽ terrarũ habitent blaſphemi, ſcelerati, præſtigiatores, omnibus vitiis referti, attamen hos quoq; per ſingulos dies enutrit Deus, docens nos vt vniuerſos homines beneficentia cõplectamur. Nos verò omnia cõtrario modo facimus: non ſolùm enim malos & improbos homines auerſamur, verùmetiã cùm ſanus quiſpiam nos accedit, aut propter bonitatẽ aut propter libertatẽ, fortè etiam propter pigritiam, vt & hoc addam, in paupertate viuẽs, probra, cõtumelias, & innumera in eum iaculati dicteria, vacuis ipſum manibus remittimus. Hoccine iuſſus es ô homo, obiurgare tãtùm ac increpare egenos? Miſerari ac ſubleuare paupertatẽ eorum iuſſit Deus, nõ rationem repoſcere ac conuitiari. Sed vis illius mores corrigere, & hominẽ inertẽ à ſegnitie ſua reuocatũ ad opus aliquod applicare. Da prius, ac tum demũ increpa, vt nõ crudelitatis ſuſpectus fias ſed benignitatis laudẽ reportes. Eum enim qui nihil dãs tantũ opprobrat, auerſatur pauper, & inique fert, ac ne aſpicere quidem ſuſtinet. & merito. Putat enim non quòd bene ſibi velit, ſed quòd dare nolit, obiurgatorem eum eſſe: ita vt reuera eſt; qui verò poſteaquam dedit obiurgat, facit vt libenti animo obiurgatio ſua recipiatur: eo quòd non propter inhumanitatem, ſed propter beneuolentiam increpationem adhibere videatur. Sic etiam Paulus fecit. Cùm enim dixiſſet: Qui non vult operari, ne edat: adiungit exhortationem dicens: Vos autem bonum facientes ne deficiatis. Atqui hæc præcepta contraria eſſe videntur. Si enim otioſos non oportet cibum capere,

Eleemoſyna etiam indignis datur.

Gal. 6. 9.

Segnes reuocat ab otio Paulus.

A προσέχετε μετὰ ἀκριβείας τοῖς εἰρημένοις. ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθούς, φησί. καὶ σὺ τοίνυν, ὅτε ἐλεημοσύνην ποιεῖς, μὴ βίον ἐξετάσῃς, μηδὲ τρόπων εὐθύνας ἀπαίτει. ἐλεημοσύνη γὰρ διὰ τοῦτο λέγεται, ἵνα καὶ τοῖς ἀναξίοις παρέχωμεν. ὁ γὰρ ἐλεῶν, οὐ τὸν κατωρθωκότα, ἀλλὰ τὸν ἡμαρτηκότα ἐλεεῖ. ὁ μὲν γὰρ κατορθῶν, ἐπαίνων ἄξιος καὶ στεφάνων ἐστίν· ὁ δὲ ἁμαρτάνων, ἐλέους καὶ συγγνώμης. ὥστε καὶ κατὰ τοῦτο μιμησόμεθα τὸν θεόν, ἐὰν καὶ πονηροῖς παρέχωμεν. ἐννόησον γὰρ ὅσοι τὴν οἰκουμένην οἰκοῦσι βλάσφημοι, μιαροί, γόητες, πάσης ἐμπεπλησμένοι κακίας. B ἀλλὰ καὶ τούτους καθ' ἑκάστην τρέφει τὴν ἡμέραν ὁ θεός, ἡμᾶς παιδεύων τὴν φιλοφροσύνην ἐπὶ πάντας ἐκτείνειν. ἡμεῖς δὲ ἅπαν τοὐναντίον ποιοῦμεν. οὐ γὰρ πονηρούς, οὐδὲ φαύλους ἀνθρώπους ἀποστρεφόμεθα μόνον, ἀλλὰ κἂν ὑγιαίνων τις ἡμῖν προσέλθῃ, ἢ δι' ἐπιείκειαν, ἢ δι' ἐλευθερίαν, ἢ καὶ δι' ἀργίαν ἴσως (καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τίθημι) πενίᾳ συζῶν, λοιδορίας, ὕβρεις, μυρία κατ' αὐτοῦ συνείροντες σκώμματα, κεναῖς αὐτὸν ἀποπέμπομεν χερσί, τὴν ὑγείαν ὀνειδίζοντες, τὴν ἀργίαν προσφέ-C ροντες, εὐθύνας ἀπαιτοῦντες. μὴ γὰρ τοῦτο προσετάγης, ἄνθρωπε, ἐγκαλεῖν καὶ ἐπιτιμᾶν ἁπλῶς τοῖς δεομένοις; ἐλεεῖν καὶ διορθοῦσθαι τὴν πενίαν αὐτῶν ὁ θεὸς ἐκέλευσεν, οὐχὶ εὐθύνας ἀπαιτεῖν καὶ ὑβρίζειν. ἀλλὰ βούλει διορθῶσαι τὸν τρόπον, καὶ τῆς ἀργίας ἀπαγαγεῖν, καὶ εἰς ἔργον ἐμβαλεῖν τὸν ἀργοῦντα; δὸς πρότερον, καὶ τότε ἐπιτίμησον· ἵνα μὴ ὠμότητος ὑποψίαν, ἐγκληθεὶς βαρύτητα, ἀλλὰ κηδεμονίας δόξαν λάβῃς. τὸν μὲν γὰρ μὴ δόντα, ἀλλ' ἐγκαλοῦντα μόνον ἀποστρέφεται καὶ ἀηδίζει, καὶ D οὐδὲ ἰδεῖν ἀνάσχοιτ' ἂν ὁ πένης· καὶ μάλα εἰκότως. οὐ γὰρ διὰ κηδεμονίαν, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ βούλεσθαι δοῦναι νομίζει τὰ ἐγκλήματα γίνεσθαι. ὅπερ οὕτω καὶ ἔστιν ἀληθές. ὁ δὲ μετὰ τὸ δοῦναι ἐγκαλῶν, εὐπαράδεκτον ποιεῖ τὴν παραίνεσιν. οὐ γὰρ ἐξ ἀπανθρωπίας, ἀλλ' ἐκ κηδεμονίας ποιεῖται τὴν ἐπιτίμησιν. οὕτω καὶ Παῦλος ἐποίησεν. εἰπὼν γάρ, εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθιέτω, ἐπάγει λέγων· ὑμεῖς δὲ τὸ καλὸν ποιοῦντες μὴ ἐκκακήσητε. καίτοι δοκεῖ ταῦτα ἐναντία εἶναι τὰ προστάγματα. εἰ γὰρ οὐ δεῖ τοὺς ἀργοῦντας ἐσθίειν,

πῶς τούτοις κελεύεις τὸ καλὸν ποιεῖν; ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἐναντίον· μὴ γένοιτο. διὰ γὰρ τοῦτο, φησιν, εἶπον, ὅτι εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθιέτω, οὐχ ἵνα τοὺς μέλλοντας διδόναι ἀπαγάγω τῆς ἐλεημοσύνης, ἀλλ' ἵνα τοὺς ἐν ἀργίᾳ ζῶντας ἀπαγάγω τῆς ἀργίας. τὸ μὲν οὖν εἰπεῖν, μηδὲ ἐσθιέτω, ἐκείνους διανίστησι πρὸς ἐργασίαν τῷ φόβῳ τῆς ἀπειλῆς· τὸ δὲ εἰπεῖν, τὸ καλὸν ποιοῦντες μὴ ἐκκακῆτε, τούτους διεγείρει πρὸς ἐλεημοσύνην τῷ χρησίμῳ τῆς παραινέσεως. ἵνα γὰρ μὴ, ἀκούσαντες τῆς κατ' ἐκείνων γεγενημένης ἀπειλῆς, συστείλωσι τὰς χεῖρας τινες, ἐκκαλεῖται πρὸς φιλοφροσύνην αὐτοὺς, λέγων, τὸ καλὸν ποιοῦντες μὴ ἐκκακῆτε· ὥστε καὶ ἀργοῦντι ἐὰν δῷς, καλὸν πεποίηκας. τοῦτο καὶ ἐν τοῖς ἑξῆς δῆλον ἐποίησεν. εἰπὼν γὰρ, εἴ τις οὐχ ὑπακούει τῷ λόγῳ ἡμῶν διὰ τῆς ἐπιστολῆς, τοῦτον σημειοῦσθε, καὶ μὴ συναναμίγνυσθε αὐτῷ· καὶ ἐκκόψας αὐτὸν τῆς ἱερᾶς αὐλῆς, πάλιν αὐτὸν ἑτέρῳ συνάπτει τρόπῳ, τὰς τῶν ἐκτεμόντων διανοίας οἰκειῶν αὐτῷ καὶ συνάγων. ἐπήγαγε γοῦν λέγων· μὴ ὡς ἐχθρὸν, φησιν, ἡγεῖσθε, ἀλλ' ὡς ἀδελφόν. ὥσπερ οὖν εἰπὼν, εἴ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθιέτω, τοῖς κυρίοις ἐκέλευσε πολλὴν αὐτῶν ποιεῖσθαι πρόνοιαν πάλιν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα εἰπὼν, μὴ συναναμίγνυσθε αὐτῷ, οὐκ ἀπέστησεν αὐτοῦ τῆς ἐπιμελείας τοὺς ἀκούοντας· ἀλλὰ καὶ σφόδρα αὐτοῖς ἀντιλαμβάνεσθαι παρεκελεύσατο, προσθεὶς καὶ εἰπὼν, καὶ μὴ ὡς ἐχθρὸν ἡγεῖσθε, ἀλλ' ὡς ἀδελφόν· ἐχωρίσθης αὐτοῦ τῆς συνουσίας, ἀλλὰ μὴ χωρισθῇς τῆς κηδεμονίας· ἀπέκλεισας αὐτὸν τῆς συνόδου, μὴ ἀποκόψῃς αὐτὸν τῆς ἀγάπης. καὶ γὰρ αὐτὸ τοῦτο δι' ἀγάπην ἐκέλευσε γίνεσθαι, ἵνα τῷ χωρισμῷ γενόμενος βελτίων, πρὸς τὸ λοιπὸν ἐπανέλθῃ σῶμα. ἐπεὶ καὶ οἱ πατέρες τῆς οἰκίας τῆς ἑαυτῶν ἐκβάλλουσι τοὺς παῖδας, οὐχ ἵνα ἔξω μένωσι διηνεκῶς, ἀλλ' ἵνα τῷ τῆς οἰκίας ἐκπεσεῖν γενόμενοι σωφρονέστεροι, πρὸς τὴν οἰκίαν ἐπανέλθωσι πάλιν. πρὸς μὲν οὖν τοὺς ἀργίαν ἐγκαλοῦντας ἱκανὰ τὰ εἰρημένα. ἐπειδὴ δὲ καὶ ἕτερός ἐστι πολλοῖς μεμελετημένος λόγος πρὸς ἀπολογίαν ἀπανθρωπίας καὶ ὠμότητος γέμων, ἀνάγκη καὶ τοῦτον διεξελέγξαι πάλιν· οὐχ ἵνα ἀπολογίας αὐτοὺς ἀποστερήσωμεν, ἀλλ' ἵνα πείσωμεν τὴν οὐκ οὖσαν,

A quomodo iubes bene talibus facere? Sed non ſunt contraria: abſit. Ideo enim hoc dixi, inquit: Qui non vult operari ne edat, non vt eos qui alioqui largituri erant, auerterem à danda eleemoſyna, ſed vt in otio viuentes à ſegnitie ſua reuocarem. Itaque cum dicit, ne edat, illos extimulat ad laborem, comminatione hac territos: cùm verò dicit, bonum facientes ne deficiatis, hos excitat ad beneficentiam, vtili exhortatione impulſos: ne enim retraherent manus audito qua illi comminatione feriantur, ad beneficentiam his verbis il-
B los prouocat: Bonum faciendo ne deficiatis. Itaque etiamſi otioſo des, bonum feciſti. Idem agit & in ſequenti contextu. Cùm enim dixiſſet: ſi quis non audit ſermones noſtros, hunc per epiſtolam indicate, & ne commiſceamini illi: atque hoc modo hominem eieciſſet ex Eccleſia, rurſum alio modo eum reconciliat, reducens in gratiam cum eis à quibus eiectus fuerat: quapropter hæc verba ſubdit, non vt inimicum exiſtimate, ſed vt fratrem. 2. Theſſ. 3. 14.
C Quemadmodum igitur cùm dixiſſet, ſi quis non vult laborare ne edat; illos certè qui poſſunt, curam eorum habere iuſſit: ita etiam hic poſteaquam dixit, ne commiſceamini illi, non alienauit ab eius cura auditores, ſed iubet vt diligenter eum ſuſcipiant, dicens: non vt inimicum exiſtimate, ſed vt fratrem. reliquiſti eius conſuetudinem, ſed ne relinquas de eo ſolicitudinem. Excluſit eum à conuentu, ne excludas à charitate. etenim hoc ipſum affectu charitatis manda- 1. Theſſ. 3. 10.
D ui, vt hac ſeparatione factus melior, maturè ad reliquum corpus reuerteretur: quandoquidem etiam patres domo ſua filios expellunt, non vt perpetuò foris maneant, ſed vt hac caſtigatione modeſtiores facti, domum poſtliminio reuertantur: atque hæc ſufficiant ad illos qui pigritiam, aliis obiicere ſolent. Verum quoniam multi alia habent verba quibus ſe excuſent, plena crudelitatis ac inhumanitatis, neceſſe eſt vt illa quoq; redarguam, non vt excuſationem, eis adimam, ſed vt perſuadeam omiſſa vana & inutili,

A ad veram & apud Chriſti tribunal profuturam defenſionem operibus ipſis exerceri. Quæ eſt igitur illa vulgarium hominum frigida ac inutilis defenſio? Alendi ſunt, inquit, liberi, rei familiaris gerenda eſt cura. Vxorem alo, neceſſarios ſumptus multos ſuſtineo. quamobrem non ſuppetit, vnde obuios ſubleuare poſſim. Quid ais? filios alis, & ideo non eſt vnde venientes ad te ſubleues? Immo propter hoc ipſum ſubleuandi ſunt egeni, vt exigua pecunia Dominum qui eos tibi dedit propitium, vt etiã poſt mortem tuam patronum illis relinquas, vt eis magnum fauorem cœlitus concilies, dũ ex illa pecunia ſumptus Deo gratos facies. Annon vides, quòd multi homines præpotentes ac opulentos, nihil alioqui ad ſuum genus attinentes, teſtamento ſæpe inſeruerunt, & liberis ſuis cohæredes fecerunt nihil ob aliud quam vt ſecuritatem filiis modica pecunia pararent: idque cum incertum eſſet, quonam affectu poſt obitum ipſorum filios illos cohæredes eſſent proſecuturi. Tu verò cùm ſcias humanitatem, bonitatem, & æquitatem tui Domini, expertem eum tui teſtamenti facies? non facies eum cohæredem liberorum tuorum? Hoccine eſt amantiſſimi patris officium? Nam ſi prolis tuæ curam geris, relinque illis chartulam ſcriptam, in qua Deum debitorem habes. Hæc maxima hæreditas, hoc decus eſt, hæc ſecuritas. Induc eum in terrenam hanc hæreditatem, vt te vnà cum tuis liberis in cœleſtem illam hæreditatem inducat. hic hæres nobilis eſt, humanus, bonus, potens, diues, quare nihil eſt cur eius ſocietatem ſuſpectam habeas. Ideo etiam ſementis vocatur eleemoſyna, quia res hæc non tam ſumptus eſt quàm reditus. Tu autem quando ſeminãdum eſt, non magni facis quòd euacuas fructuum veterum promptuaria, ſed ad meſſis futuræ fructum ſpectas, idque cùm euentum neſcias, nam & rubigo, & calamitas, & locuſta, & aëris intemperies quandoque ſpes noſtras fruſtratur: cùm verò in cœlum eſt ſemen iaciendum,

Excuſationes alias auarorum refellit.

Cohæredes filiorũ ſint pauperes.

Sementem aut eleemoſynam vocat ſcriptura.

A οὐδὲ ὠφελοῦσαν ἀπολογίαν ἀποθέσθαι, τὴν δὲ οὖσαν καὶ προστῆναι δυναμένην ἐπὶ τοῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ, ταύτην διὰ τῶν ἔργων μελετᾶν διηνεκῶς. τίς οὖν ἐστιν ἡ ψυχρὰ καὶ ἀνόητος τῶν πολλῶν ἀπολογία; παιδοτροφίᾳ συζῶ, φησιν, οἰκίας προΐσταμαι, γυναῖκα τρέφω, πολλὰς ἔχω δαπάνης ἀνάγκας· ὅθεν οὐκ εὐπορῶ τοὺς προσιόντας μοι ἐλεεῖν. τί λέγεις; παιδία τρέφεις, καὶ διὰ τοῦτο τοὺς προσιόντας οὐκ ἐλεεῖς; δι᾽ αὐτὰ μὲν οὖν ταῦτα τοὺς δεομένους ἐλεεῖν δεῖ, διὰ τὰ παιδία, καὶ τὴν αὐτῶν προστασίαν· ἵνα ἀπὸ ὀλίγων χρημάτων ἵλεω τὸν δόντα αὐτὰ θεὸν ποιήσῃς, B ἵνα καταλίπῃς αὐτοῖς προστάτην ἐκεῖνον καὶ μετὰ τὸν σὸν θάνατον, ἵνα πολλὴν αὐτοῖς ἄνωθεν εὔνοιαν ἐπισπάσῃ ἀπὸ τῶν ἐκείνων χρημάτων τῷ θεῷ δαπανῶν. οὐχ ὁρᾷς, ὅτι πολλοὶ ἀνθρώπους πλουτοῦντας καὶ ἐν δυναστείαις ὄντας οὐδαμόθεν αὐτοῖς προσήκοντας, εἰς τὰς διαθήκας πολλάκις εἰσήγαγον τὰς ἑαυτῶν, καὶ τοῖς ἑαυτῶν παισὶ συγκληρονόμους ἐποίησαν, δι᾽ ἄλλο μὲν οὐδὲν, ἵνα δὲ ἀσφάλειαν τοῖς ἑαυτῶν κτήσωνται παισὶν ἀπὸ ὀλίγων χρημάτων· καὶ ταῦτα, οὐκ εἰδότες πῶς διακείσονται μετὰ τὴν αὐτῶν τελευτὴν περὶ τοὺς C αὐτῶν παῖδας οἱ τοῦ κλήρου γενόμενοι κοινωνοί; σὺ δὲ εἰδὼς τὸ φιλάνθρωπον καὶ χρηστὸν καὶ ἐπιεικὲς τοῦ σοῦ δεσπότου, οὐ ποιήσεις αὐτὸν κοινωνὸν τῆς διαθήκης τῆς σῆς; οὐ ποιήσεις αὐτὸν συγκληρονόμον τῶν παίδων τῶν σῶν; καὶ ποῦ ταῦτα πατρὸς, εἰπέ μοι, παῖδας φιλοῦντος; εἰ γὰρ κήδῃ τῶν τεχθέντων παίδων, κατάλιπε γραμματεῖον αὐτοῖς, ἐν ᾧ τὸν θεὸν ἔχεις ὑπεύθυνον. τοῦτο μεγίστη κληρονομία, τοῦτο κόσμος, τοῦτο ἀσφάλεια. εἰσάγαγε αὐτὸν εἰς τὴν κληρονομίαν τὴν ἐνταῦθα, ἵνα σὲ μετὰ τῶν παίδων εἰς τὴν κληρονομίαν D αὐτεισαγάγῃ τὴν ἐκεῖ. οὗτος ὁ κληρονόμος γενναῖος, φιλάνθρωπος, χρηστὸς, δυνατὸς, πλούσιος. ὥστε κατ᾽ οὐδὲν ἔστιν ὑποπτεῦσαι τὴν κοινωνίαν αὐτοῦ. διὰ τοῦτο καὶ σπόρος ἡ ἐλεημοσύνη καλεῖται, ἐπειδὴ οὐκ ἔστι δαπάνη τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ πρόσοδος. σὺ δὲ, ὅταν μὲν σπείρειν δέῃ, οὐ προσέχεις, ὅτι κενοῖς τὰ ταμιεῖα τῶν παλαιῶν γεννημάτων, ἀλλὰ προσέχεις τῷ μηδέπω παρόντι τῶν γεννημάτων ἀμητῷ· καὶ ταῦτα, οὐκ εἰδὼς, ὅτι πάντως ἐκβήσεται. καὶ γὰρ καὶ ἐρυσίβη, καὶ χάλαζα, καὶ ἀκρὶς, καὶ ἀέρων ἀνωμαλία, καὶ πολλὰ τῆς ἐλπίδος ἡμᾶς ἀποκρούει τῆς μελλούσης. εἰς δὲ τὸν οὐρανὸν μέλλων σπείρειν,

A ὅπου πᾶσα μὲν ἀνωμαλία ἀέρων ἐκβέβληται, πάσης δὲ λύπης καὶ ἐπιβουλῆς ἀνῄρηται πρόφασις, ὀκνεῖς καὶ ἀναδύῃ; καὶ ποίας εὑρήσεις συγγνώμης, ὅταν εἰς μὲν τὴν γῆν καταβάλλων θαρρῇς, καὶ μετὰ προθυμίας τοῦτο ποιῇς, εἰς δὲ τὴν χεῖρα τοῦ θεοῦ μέλλων καταβάλλειν, ὀκνεῖς καὶ ἀμελεῖς; εἰ γὰρ ἡ γῆ τὰ καταβληθέντα ἀποδίδωσι, πολλῷ μᾶλλον ἡ τοῦ θεοῦ χεὶρ, ἅπερ ἂν δέξηται, μετὰ πάσης ἀποδώσει σοι τῆς περιουσίας. Ταῦτ' οὖν εἰδότες, μὴ τῇ δαπάνῃ προσέχωμεν, ὅταν ἐλεημοσύνην ποιῶμεν· ἀλλὰ τῇ προσόδῳ καὶ ταῖς μελλούσαις ἐλπίσι, καὶ τῷ παρόντι δὲ κέρδει. B οὐ γὰρ βασιλείαν οὐρανῶν ἐλεημοσύνη προξενεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν κατὰ τὸν παρόντα βίον ἀσφάλειάν τε καὶ ἀφθονίαν. τίς ταῦτά φησιν; αὐτὸς ὁ ταῦτα δοῦναι κύριος. ὁ γὰρ τὰ αὐτοῦ πένησι, φησὶ, δοὺς, ἑκατονταπλασίονα λήψεται ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει. ὁρᾷς ἐν ἑκατέρᾳ τῇ ζωῇ τὰς ἀμοιβὰς διδομένας μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας; μὴ τοίνυν ὀκνῶμεν, μηδὲ ἀναβαλλώμεθα, ἀλλὰ καθ' ἑκάστην ἡμέραν τὸν τῆς ἐλεημοσύνης καρπὸν φέρωμεν· ἵνα καὶ τὰ παρόντα ἡμῖν πράγματα κατὰ ῥοῦν φέρηται, C καὶ τῆς μελλούσης ἐπιτύχωμεν ζωῆς, ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς μετασχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι, δόξα, τιμὴ, κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

A vbi nullæ ſunt tempeſtates, nullæ inſidiæ, nulla læſio, tergiuerſaris ac procraſtinas? Et quam ſperas veniam, qui in terram ſeminando confidenter & alacriter id facis: cùm vero in manum Dei ſeminandum eſt, ceſſas & negligis? Nam ſi terra reddit quod ſibi eſt creditum, multo magis Dei manus, quæcumque acceperit, magno cum fœnore eſt redditura. Hæc igitur ſcientes non reſpiciamus ſumptum, quando eleemoſynam facimus, ſed eum qui inde ſperatur prouentum: imò etiam præſens lucrum. non ſolùm enim in regno cœlorum B hoſpitium præparat, ſed in præſenti etiam vita ſecuritatẽ adfert & abundantiam. Quis hæc pollicetur? Ipſe qui præſtare poteſt Dominus. Dicit enim: qui ſua pauperibus largitur, centuplum accipiet in hoc ſeculo, & vitæ æternæ hæreditatem habebit. Vides retributionem in vtraque vita cum magno fœnore recipiendam? Ne igitur ceſſemus, neque procraſtinemus, ſed per ſingulos dies eleemoſynæ fructum percipiamus, vt & in præſenti ſeculo rebus ſecundis C fruamur, & futuram vitam conſequamur: quæ nobis omnibus contingat gratia & benignitate domini noſtri Ieſu Chriſti, cum quo Patri vna cum Spiritu ſancto gloria, honor, poteſtas in ſecula ſeculorum, Amen.

Matt. 19. 29.

Πάλιν εἰς τὴν αὐτὴν ῥῆσιν, ἔχοντες δὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς πίστεως κατὰ τὸ γεγραμμένον· καὶ διὰ τί κοινῇ πάντες ἀπολαμβάνουσι τὰ ἀγαθά, καὶ περὶ ἐλεημοσύνης.

De eiſdem verbis, Habentes autem eundem ſpiritum fidei, ſicut ſcriptum eſt, & qua de cauſa rebus bonis omnes ex æquo fruantur, & de eleemoſyna. 2. Cor. 4. 13.

Eodem interprete.

D ΤΗ προτέρᾳ συνάξει καὶ τῇ πρὸ ἐκείνης μίαν τοῦ ἀποστόλου ῥῆσιν ἀπολαβόντες, εἰς τὴν ἐξήγησιν ταύτης ἅπαντα τὸν λόγον ἀνηλώσαμεν· καὶ τήμερον δὲ τῇ αὐτῇ ταύτῃ πάλιν ἐνδιατρῖψαι σπουδάζομεν. ποιοῦμεν δὲ τοῦτο ἐπίτηδες πρὸς ὠφέλειαν τῆς ὑμετέρας ἀγάπης, οὐ πρὸς ἐπίδειξιν τὴν ἡμετέραν. οὐ γὰρ ἵνα γόνιμόν τινα καὶ πολυΐστορα ἐμαυτὸν ἀποφήνω, ἀλλ' ἵνα καὶ τὴν Παύλου σοφίαν ὑμῖν ἐκκαλύψω,

CVM priore conuentu, & qui illum præceſſerat, vnum Apoſtoli dictum ſuſceperimus exponendum, in eius enarratione totum ſermonem conſumpſimus, & hodie quoque in eodem verſari propoſuimus: hoc autem data opera facimus, ad veſtram vtilitatem, non ad noſtram oſtentationem: non enim vt fœcundum me & multiſcium oſtendam, ſed vt eum Pauli ſapientiam vobis aperiam,

tum veſtram alacritatem excitem, ad hũc modum eundẽ verſo ſermonem: nam & illius intelligẽtiæ profunditas magis elucebit, ſi ex vno dicto tanta nobis ſententiarũ fluenta proferat: & vos cognito quòd ex vno Apoſtoli verbo ineffabiles ſapientiæ diuitias depromere liceat, non oſcitãter percurretis eius epiſtolas, ſed hac ſpe inducti ſingulas earum ſententias exquiſita cura ac diligentia perſcrutabimini. Si enim vnum dictum triduo nobis diſſerendi materiam præbuit, quantum putatis theſaurum nobis profunderet vna quæpiam pars diligenter tractata ac conſiderata? ne igitur delaſſemur, priuſquam totum quod ſupereſt decerpſerimus. Si enim metallorum auri foſſores, licet quantumuis diuitiarum inde exhauſerint, non prius tamen inde abſiſtũt quàm totum aurum auferant, multo maiorem nos alacritatem ac diligentiam in perſcrutãdis diuinis eloquiis adhibere conuenit. Nam & nos aurũ effodimus, non ſenſibile, ſed ſpirituale, non enim in metallis terræ, ſed in ſpiritus metallis operamur. Paulinæ enim epiſtolæ metalla ſunt ſpiritus & fontes: metalla quidem, quia quouis auro pretioſiores nobis præbent diuitias: fontes verò quia nunquam deficiunt, ſed quantumlibet exhauris, tantundem ac multo amplius rurſum affluit: & hoc euidẽter declarare poteſt totum tempus quod præterijt. Siquidem ex quo Paulus vixit quingenti iam elapſi sũt anni, totóque hoc tẽpore multi tum commentatores, tum doctores ac interpretes, multa ſæpe inde exhauſerunt, nec tamen repoſitas inibi diuitias exinanire valuerunt. Nõ eſt enim ſenſibilis hic theſaurus, & idcirco nõ conſumitur à multis effodientium manibus, ſed augetur & multiplicatur. Et quid dico de illis qui ante nos fuerunt? quàm multi poſt nos dicturi ſunt, ac rurſus poſt illos alij, nec tamen deficient fontis in modum ſcatentes diuitiæ, neque metallorum hoc genus exhaurietur. Spiritualia enim ſunt, & ſuapte natura nunquã omnino abſumi poſſunt. Quod eſt igitur illud dictum Apoſtolicum? *Habentes autem eundem ſpiritum fidei, ſicut ſcriptũ eſt, Credidi, quapropter locutus*

Comparatio ſcripturæ cũ metallorum fodinis.

Quingentos annos numerat ab ætate Pauli.

A καὶ τὴν ὑμετέραν διεγείρω προθυμίαν, οὕτω μεταχειρίζω τὸν λόγον. τότε γὰρ βάθος τῆς ἐκείνου συνέσεως φαίνεται μειζόνως, ὅταν ἐκ μιᾶς ῥήσεως τοσούτους ἡμῖν τίκτῃ ποταμοὺς νοημάτων· ὑμεῖς τε μαθόντες, ὅτι καὶ ἀπὸ μιᾶς λέξεως ἀποστολικῆς ἄφατόν ἐστι καρπώσασθαι φιλοσοφίας πλοῦτον, οὐ παραδραμεῖσθε τὰς ἐπιστολὰς ἁπλῶς, ἀλλὰ προσαχθήσεσθε, ταῖς ἐλπίσι ταύταις τρεφόμενοι, τῶν ἐγκειμένων ῥήσεων ἑκάστην μετὰ πολλῆς περιεργάζεσθαι τῆς σπουδῆς. Εἰ γὰρ μία λέξις τριῶν ἡμερῶν διάλεξιν ἡμῖν ἔτεκε, πόσον ἡμῖν ἀναβλύσει θησαυρὸν ὁλόκληρος B περικοπὴ μετ᾽ ἀκριβείας θεωρουμένη; μὴ τοίνυν ἀποκάμωμεν, ἕως ἂν τὸ πᾶν ἀποτρυγήσωμεν. εἰ γὰρ οἱ μέταλλα διορύττοντες χρυσίου, ὅσον ἂν ἐκεῖθεν κενώσωσι πλοῦτον, οὐ πρότερον ἀφίστανται, ἕως ἂν τὸ πᾶν ἀνέλωνται χρυσίον· πολλῷ μᾶλλον ὑμᾶς μείζονι προθυμίᾳ κεχρῆσθαι δεῖ καὶ σπουδῇ περὶ τὴν τῶν θείων λογίων ἔρευναν. καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς χρυσίον ὀρύττομεν, οὐκ αἰσθητὸν, ἀλλὰ πνευματικόν. οὐ γὰρ μέταλλα γῆς, ἀλλὰ μέταλλα τοῦ πνεύματος ἐργαζόμεθα. αἱ γὰρ ἐπι- C στολαὶ τοῦ Παύλου τοῦ πνεύματός εἰσι μέταλλα καὶ πηγαί· μέταλλα μὲν, ὅτι χρυσίου παντὸς τιμιώτερον ἡμῖν παρέχουσι πλοῦτον· πηγαὶ δὲ, ὅτι οὐδέποτε ἐπιλείπουσιν· ἀλλ᾽ ὅσον ἂν κενώσῃς ἐκεῖθεν, τοσοῦτον, καὶ πολλῷ πλέον ἐπιρρεῖ πάλιν. καὶ τούτου γένοιτ᾽ ἂν ἀπόδειξις σαφὴς ὁ χρόνος ὁ παρελθὼν ἅπας. ἐξ οὗ γὰρ Παῦλος ἐγένετο, πεντακόσια λοιπὸν ἔτη παρῆλθε· καὶ τοῦτον ἅπαντα τὸν χρόνον πολλοὶ μὲν συγγραφεῖς, πολλοὶ δὲ διδάσκαλοι καὶ ἐξηγηταὶ πολλὰ πολλάκις ἐκεῖθεν ἐξήντλησαν, καὶ τὸν ἀποκείμενον οὐκ ἐκένωσαν πλοῦτον. οὐ γὰρ αἰσθητὸς ὁ D θησαυρός· διὰ τοῦτο οὐκ ἀναλίσκεται τῇ τῶν ὀρυττόντων πολυχειρίᾳ, ἀλλ᾽ αὔξεται καὶ πλεονάζει. καὶ τί λέγω τοὺς ἔμπροσθεν; πόσοι μεθ᾽ ἡμᾶς ἐροῦσι, καὶ μετ᾽ ἐκείνους ἕτεροι πάλιν, καὶ οὐ παύσεται πηγάζων ὁ πλοῦτος, οὐδὲ ἐπιλείψει ταῦτα τὰ μέταλλα; πνευματικὰ γάρ ἐστι, καὶ οὐ πέφυκε δαπανᾶσθαί ποτε. τίς οὖν ἐστιν ἡ ῥῆσις ἡ ἀποστολικὴ, περὶ ἧς καὶ πρῴην πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην διελέχθημεν; ἔχοντες δὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς πίστεως κατὰ τὸ γεγραμμένον. ἐπίστευσα, διὸ ἐλάλησα.

πρώην μὲν οὖν ἐζητοῦμεν, τίνος ἕνεκεν εἴρηκε, πνεῦμα πίστεως τὸ αὐτό. καὶ μίαν αἰτίαν τέως εἰρήκαμεν· αὕτη δὲ ἦν, τὸ δεῖξαι σύμφωνον τῇ καινῇ τὴν παλαιὰν οὖσαν. ὅταν γὰρ φαίνηται τὸ πνεῦμα τῆς πίστεως τὸ αὐτὸ καὶ τὴν τοῦ Δαβὶδ κινῆσαν γλῶτταν τὴν λέγουσαν, ἐπίστευσα, διὸ ἐλάλησα, καὶ εἰς τὴν τοῦ Παύλου ψυχὴν ἐνεργοῦν, εὔδηλον ὅτι πολλὴ συγγένεια προφητῶν καὶ ἀποστόλων, καὶ ἀνάγκη πολλὴν παλαιᾶς καὶ καινῆς εἶναι τὴν συμφωνίαν. ἀλλ᾽ ἵνα μὴ πάλιν τὰ αὐτὰ ἀνακινοῦντες ἐνοχλῶμεν ὑμῖν, φέρε, καὶ τὴν ἑτέραν αἰτίαν εἴπωμεν, δι᾽ ἣν εἴρηκε, τὸ αὐτό· καὶ γὰρ καὶ τότε ὑμῖν ὑπεσχόμεθα ἑτέραν αἰτίαν ἐρεῖν τῆς ῥήσεως ταύτης. ἀλλὰ διανάστητε. βαθὺ γὰρ τὸ νόημα τοῦτό ἐστιν, ὃ μέλλω λέγειν πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, καὶ διεγερτικῆς δεόμενον διανοίας, καὶ ὀξυτάτης ψυχῆς. διὸ παρακαλῶ μετ᾽ ἀκριβείας παρακολουθεῖν τοῖς ῥηθήσεσθαι μέλλουσιν. εἰ γὰρ ἡμέτερος ὁ πόνος, ἀλλ᾽ ὑμέτερον τὸ κέρδος· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἡμέτερος ὁ πόνος, ἀλλὰ τῆς τοῦ πνεύματος χάριτος δωρεά. ὅταν δὲ ἀποκαλύψῃ, οὔτε ὁ λέγων, οὔτε οἱ ἀκούοντες κάμνουσι. πολλὴ γὰρ τῆς ἀποκαλύψεως ἡ εὐκολία. προσέχωμεν τοίνυν μετ᾽ ἀκριβείας. κἂν γὰρ τοῖς πλείοσι παρακολουθήσητε, παρὰ δὲ βραχὺ μέρος ἀπονυστάξητε, τὸ πᾶν ἀγνοήσετε τοῦ κάλλους, διαρραγείσης τῆς ἀκολουθίας λοιπόν. καὶ καθάπερ οἱ τὰς ὁδοὺς ἀγνοοῦντες καὶ ἑτέρων δεόμενοι τῶν ὁδηγούντων, κἂν πολὺ προέλθωσιν ἀκολουθοῦντες αὐτοῖς, μικρὸν δὲ ἀπορραθυμήσαντες ἀπολέσωσι τὸν ἡγούμενον, οὐδὲν αὐτοῖς ὄφελος ἔσται τῆς προτέρας ἀκολουθήσεως, ἀλλ᾽ ἵστανται λοιπὸν, οὐκ εἰδότες ὅπου προέλθωσιν· οὕτω καὶ οἱ τῷ λέγοντι παρακολουθοῦντες, ἐὰν παρὰ πᾶσαν τὴν διδασκαλίαν προσέχοντες μικρὸν ῥαθυμήσωσιν, ἅπασαν τὴν ἀκολουθίαν ῥίψαντες, οὐκ ἔτι λοιπὸν ἐπιστῆναι τῷ τέλει τῶν νοημάτων δυνήσονται. ἵν᾽ οὖν μὴ τοῦτο πάθητε, διὰ πάντων τῶν μελλόντων ῥηθήσεσθαι τὴν ἴσην μοι παρέχετε σπουδὴν, ἕως ἂν εἰς αὐτὸ τὸ τέλος ἔλθωμεν. τίνος οὖν ἕνεκεν εἴρηκεν, ἔχοντες δὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς πίστεως, καὶ σπουδάζει δεῖξαι καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ καὶ ἐν τῇ καινῇ πίστιν οὖσαν τὴν μητέρα τῶν ἀγαθῶν, μικρὸν ἄνωθεν ἀναγκαῖον εἰπεῖν. οὕτω γὰρ ἔσται κατάδηλος ἡμῖν ἡ αἰτία μᾶλλον.

A *ſum.* Nuper igitur quæſiuimus quánam de cauſa dixerit, eundem ſpiritum fidei, & vnam hactenus cauſã attulimus. erat autem hæc: vt oſtenderet conſonantiam veteris ac noui teſtamenti. Cùm enim inuenitur idẽ fidei ſpiritus & Dauidis linguam mouiſſe, dicentem: Credidi, propter quod locutus ſum, & in Pauli anima operatus eſſe, ſatis apparet magnam eſſe Prophetarum cum Apoſtolis cognationem, atque ita neceſſariò ſequitur magnam eſſe veteris & noui teſtamenti conſonantiam. Sed ne iterum eadem repentes moleſti vo-
B bis ſimus, age & alteram cauſam proferamus, ob quam dixit eundem. Iam tum enim alteram huius dicti cauſam promiſeramus. Sed opus eſt vt excitemini: profundus enim eſt ſenſus quem charitati veſtræ ſum dicturus, & perſpicaci anima opus habet, ingenioq́ peracuto. quapropter obteſtor vt ſumma attentione quæ dicenda ſunt auſcultetis, veſtrum eſt lucrum, noſter verò labor, ſed gratuitum ſpiritus ſancti donum, quo reuelante ſecreta neque qui dicit,
C neque qui audit defatigatur: reuelationem enim magna facilitas ſequitur. Attendamus igitur cum diligentia: licet enim maiorem partem auribus perſequamini, ſi vel minimũ dormitaueritis, interrupto ſemel cõtextu totum ignorabitis. Et quemadmodum his qui viam ignorant, & ductore opus habent, diu licet illum ſecuti, ſi per negligentiam vel paululum ex oculis eum amittãt, nihil prodeſt hactenus ſecutos eſſe, ſed conſiſtunt ignari quanam ſit progrediendum: ita etiam qui dicentem pro-
D ſequuntur animo, etiamſi attentè doctrinam eius hauſerint, ſi pauliſper tantum oſcitanter audiant, toto intellectu amiſſo non poſſunt amplius intellectus finem peruenire: ne igitur idem vobis accidat, omnibus quæ dicturi ſumus pari tenore intendite, donec ad finem perueniamus. Dicturi igitur qua de cauſa dicat, Habentes autem eundem ſpiritum fidei, volens oſtendere eandem eſſe vtriuſque teſtamenti fidem omnium bonorum matrem, paulò altiùs ſermonem repetamus. Sic enim nobis cauſa euidentiùs apparebit.

Comparatio ab iter agentibus.

Cur dicat eundem eſſe ſpiritũ fidei.

Quænam igitur eſt hæc cauſa? Magnum bellum circumſteterat fideles dum hæc dicebantur, bellum, inquam, graue & abſque vllis induciis. nam & ciuitates integræ & populi vndique in eos inſurrexerant, & tyranni omnes inſidiabantur, & reges contra eos armabãtur, & gladij acuebantur, & arma mouebantur, & gladij acuebantur, & exercitus adornabantur, & omnia genera pœnarum ac ſuppliciorum excogitabantur. inde facultatum rapinæ & confiſcationes, & carceres ac mortes quotidianæ, tormenta, vincula, ignis, ferrum, beſtiæ, patibula, rotæ, barathra, præcipitia, & quicquid in perniciem fidelium excogitari poterat. ac ne intra hos quidem fides bellum ſe continuit. non ſolùm enim ab inimicis excitabatur, ſed ipſa etiam natura contra ſeipſam irritabatur. etenim liberis inſidiabãtur patres & filiæ parentes exoſas habebãt, & amici amicos auerſabãtur, & in cognationes ac familias bellũ hoc latenter ſeſe inſinuabat. Magnúſq; tumultus erat per vniuerſum orbem habitabilem. Et ſicut nauis vndis inſurgentibus, nubibus concurrentibus, eliſis tonitribus, caligine vndique nautas cingente, mari furente, beluis ſæuientibus, piratis oppugnantibus, ipſis vectoribus inter ſe diſſidentibus, haudquaquam euadere poteſt, niſi cœleſtis dextera magna illa ac potens diſcuſſo periculo & ſedata tempeſtate in tranquillitatem reducat nauigantes: ita etiam tunc inter initia prædicationis accidit. non ſolùm enim externa tempeſtate pulſabantur, ſed intus etiam plerumque ſeditione laborabant. Quis hoc dicit? Paulus ipſe ſic ſcribens: Foris pugnę, intus timores. Et quod hoc verũ ſit, quodq; doctores pariter ac diſcipuli innumeris ſepti fuerint malis, & per omnes ex ęquo bellum hoc fuerit graſſatũ, eundem Paulum iterum teſtem adduco. Veſtræ autem partes ſunt meminiſſe omnium horũ quæ dico, vt cognitis periculis ac tentationibus omnibuſq; aduerſitatibus, quas eius tẽporis fideles perferebant, tãto maiores gratias agẽtes Deo, qui omnib. illis calamitatibus finẽ impoſuit, & auerrũcato bello, tranquilliſſimã pacẽ nobis cõfecit:

Eccleſia cum naui confertur.

2. Cor. 7. 6

A Τίς οὖν ἐστιν ἡ αἰτία; πολὺς πόλεμος περιειστήκει τοὺς πιστοὺς, ἡνίκα ταῦτα ἐλέγετο, πόλεμος χαλεπὸς καὶ ἀκήρυκτος. καὶ γὰρ καὶ πόλεις αὐτοῖς ὁλόκληροι, καὶ δῆμοι πάντοθεν ἐπανίσταντο, καὶ τύραννοι πάντες ἐπεβούλευον, καὶ βασιλεῖς παρεσκευάζοντο, καὶ ὅπλα ἐκινεῖτο, καὶ ξίφη ἠκονᾶτο, καὶ στρατόπεδα ηὐτρεπίζετο, καὶ πᾶν εἶδος κολάσεως καὶ τιμωρίας ἐπενοεῖτο· ὅθεν ὑπαρχόντων ἁρπαγαὶ καὶ δημεύσεις, καὶ ἀπαγωγαὶ, καὶ θάνατοι καθημερινοὶ, καὶ στρεβλώσεις, καὶ δεσμωτήρια, καὶ πῦρ, καὶ σίδηρος, καὶ θηρία, καὶ ξύλον, καὶ τροχὸς, καὶ βάραθρα, καὶ κρημνοὶ, καὶ πάντα
B τὰ εἰς ἐπίνοιαν πρὸς τὸν τῶν πιστῶν ὄλεθρον ἐκινεῖτο· καὶ οὐδὲ μέχρι τούτων ὁ πόλεμος εἱστήκει. οὐδὲ γὰρ παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἀνερριπίζετο μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ καθ' ἑαυτῆς ἡ φύσις ἐσχίζετο. καὶ γὰρ παισὶν ἐπολέμουν πατέρες, καὶ θυγατέρες ἐμίσουν τὰς κυησάσας, καὶ φίλοι φίλους ἀπεστρέφοντο· καὶ εἰς τὰς συγγενείας, καὶ εἰς τὰς οἰκίας ὁ πόλεμος οὗτος ἕρπων εἰσῄει, καὶ θόρυβος ἦν τότε πολὺς κατὰ τὴν οἰκουμένην. καὶ καθάπερ πλοῖον, κυμάτων διανισταμένων, νεφῶν συῤῥηγνυμένων, βροντῶν καταῤῥηγνυμένων, ζό-
C φου πάντοθεν κυκλοῦντος τὸ σκάφος, τῆς θαλάσσης μαινομένης, θηρίων ἐπανισταμένων, πειρατῶν προσβαλλόντων, αὐτῶν τῶν ἔνδον στασιαζόντων, οὐκ ἂν διαφύγοι τὸν κίνδυνον, εἰ μὴ ἡ ἄνω χεὶρ ἡ κραταιὰ καὶ μεγάλη ἀποκρούσαιτο τὸν πόλεμον, καὶ λύσασα τὸν χειμῶνα καταστήσειεν ἐν γαλήνῃ τοὺς πλέοντας· οὕτω δὴ καὶ τότε ἐν ἀρχῇ τοῦ κηρύγματος γέγονεν. οὐ γὰρ ἔξωθεν προσέβαλλεν ὁ χειμὼν μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ ἔνδον πολλάκις πρὸς ἀλλήλους ἐστασίαζον. τίς τοῦτό φησιν; αὐτὸς ὁ Παῦλος γράφων, ἔξω-
D θεν μάχαι, ἔσωθεν φόβοι. καὶ ὅτι ταῦτ' ἐστιν ἀληθῆ, καὶ διδασκάλοις καὶ μαθηταῖς μυρία περιεστοίχιστο κακὰ, καὶ πάντας ὁ πόλεμος ἐπενέμετο, αὐτοῦ πάλιν τοῦ Παύλου τὴν μαρτυρίαν παράγω. ὑμεῖς δὲ μνημονεύετε τῶν λεγομένων ἁπάντων· ἵν' ὅταν μάθητε τοὺς κινδύνους, τοὺς πειρασμοὺς, τὰ μυρία κακὰ, ἅπερ οἱ τότε πιστεύοντες ὑπέμενον, μειζόνως καὶ διὰ τοῦτο εὐχαριστῆτε τῷ θεῷ τῷ λύσαντι πάντα ἐκεῖνα τὰ δεινὰ, καὶ εἰρήνην εἰσαγαγόντι βαθεῖαν, καὶ τὸν πόλεμον ἀπελάσαντι, καὶ πολλὴν κατασκευάσαντι τὴν γαλήνην,

ἵνα μηδεὶς μήτε ῥαθυμῶν νομίζῃ διαφεύγειν τὴν κόλασιν, μήτε κατορθῶν ἐπαίρηται νῦν. οὐ γάρ ἐστιν ἴσον πανταχόθεν πολεμούμενον καὶ μυρίοις περιαντλούμενον κακοῖς δυνηθῆναι στῆναι γενναίως, καὶ καθάπερ ἐν λιμένι καθήμενον νῦν καὶ πάσης ἀπολαύοντα ἀδείας τὴν αὐτὴν ἐπιδείξασθαι προθυμίαν. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ τῶν ἐν πελάγει σαλευόντων τότε καὶ κλυδωνιζομένων οὐδὲν ἄμεινον διέκειντο· ἡμεῖς δὲ τῶν ἐν λιμένι καθημένων ἀδεέστερον διάγομεν νῦν. μὴ τοίνυν μήτε ἐπὶ τοῖς κατορθώμασι μεγαφρονῶμεν, μήτε ἐπὶ τοῖς συμπίπτουσι πειρασμοῖς καταπίπτωμεν, μήτε εἰς ῥαθυμίαν τῇ τῆς εἰρήνης ἀδείᾳ ἀποχρώμεθα· ἀλλὰ νήφωμεν ἀεὶ καὶ γρηγορῶμεν. ἔστι γὰρ καὶ ἡμῖν πάλη πρὸς τὰς ἐπιθυμίας τῆς φύσεως. οὐκ ἐπανίστανται νῦν ἡμῖν ἄνθρωποι, ἀλλ' ἐπανίστανται αἱ τῆς σαρκὸς ἡδοναί· οὐ πολεμοῦσι τύραννοι καὶ βασιλεῖς, ἀλλὰ πολεμεῖ θυμός, κενοδοξίας ἔρως, φθόνος, βασκανίαι, καὶ τὰ μυρία τῆς ψυχῆς πάθη. ἐπεὶ οὖν ἐκείνων τῶν πειρασμῶν ἀπηλλάγμεθα, τούτων περιγενώμεθα. διὰ γὰρ τοῦτο ἀνέμνησα ὑμᾶς τῶν καιρῶν ἐκείνων τὰ προσπαλαίσματα, ἵνα καὶ ὁ ἐν θλίψει νῦν ὢν ἱκανὴν ἐκεῖθεν λαμβάνῃ παράκλησιν, καὶ ὁ πολλῆς ἀπολαύων ἀδείας, ἀντὶ τῆς ἀτυχίας τῶν κινδύνων ἐκείνων πολλὴν εἰσάξῃ προθυμίαν εἰς τὴν τῶν ἀτόπων λογισμῶν μάχην. εἰς γὰρ ἡμετέραν νουθεσίαν καὶ παράκλησιν καὶ ὑπομονὴν πάντα ἐκεῖνα ἐγράφετο· ἅπερ ἀναγκαῖον νῦν πρὸς ὑμᾶς εἰπεῖν, καὶ διδάξαι τὸ μέγεθος τῶν τότε τοῖς πιστοῖς περιεστηκότων δεινῶν, οὐ τοῖς διδασκάλοις μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς μαθηταῖς. ἄκουσον γοῦν τί φησιν ὁ Παῦλος γράφων Ἑβραίοις· ἀναμιμνήσκεσθε τὰς πρότερας ἡμέρας, ἐν αἷς φωτισθέντες πολλὴν ἄθλησιν ὑπεμείνατε παθημάτων. οὐδὲ γὰρ βραχὺς διεγένετο χρόνος, ἀλλ' ἐν αὐτοῖς εὐθὺς τοῖς προοιμίοις τῆς κατηχήσεως καὶ τῆς διδασκαλίας ἐπανέστησαν αὐτοῖς πειρασμοί, καὶ βαπτισθέντες εὐθέως ἐκινδύνευον. τί πάσχοντες, ἄκουε. τοῦτο μὲν ὀνειδισμοῖς καὶ θλίψεσι θεατριζόμενοι. πάντες γὰρ ἐνέπτυον, ὕβριζον, κατεγέλων, ἐχλεύαζον, μωροὺς ἐκάλουν, ἀνοήτους, ὅτι τῆς πατρῴας ἀποστάντες πολιτείας, καινὸν δόγμα κατεδέξαντο. οὐ μικρὸν δὲ τοῦτο πρὸς τὸ παρασαλεῦσαι ψυχήν, εἰ μὴ ἐρριζωμένη κατὰ βάθους ἡ πίστις ᾖ.

A vt nemo vel ſocordiæ pœnam effugiat, vel ob vitã rectè actam extollatur. Neque enim perinde eſt, ſi vndiquaq; impugnatus & innumeris aduerſitatib. obrutus generosè ſubſiſtas, ac ſi in portu nunc ſedens & in sũma ſecuritate eundem animũ præ te feras. Illorũ enim conditio nihilo melior erat, quàm eorũ qui turbato mari iactantur: nos verò ſecurius agimus quàm qui in portũ deuecti incolumes iam per otium ſe reficiunt. quapropter neq; propter bonam viuendi rationem extollamur, neq; tentationibus cedamus, neq; ſecuritate eccleſię *Pace eccleſia non abutendũ.*
B noſtrã ad ſegnitiem abutamur, quin potius ſobrij ſimus ac vigilemus. Nam nobis quoq; eſt lucta aduerſus innatas concupiſcẽtias. non inſurgunt cõtra nos homines ſed inſurgunt carnales voluptates: nõ impugnant nos reges atq; tyranni, ſed impugnat ira, vanæ glorię cupido, inuidia, æmulatio, atq; id genus alij affectus innumeri. Quãdo igitur illas tentationes euaſimus, ne vel ab his vincamur operã demus. Ideo enim vobis in memoriam reuocaui illius temporis calamitates, vt
C nunc & qui affligitur, idoneam inde conſequatur cõſolationem, & qui in ſecuritate agit in vicem illarum conflictationum acre cõtra abſurdas cogitationes certamẽ ſuſcipiat propter noſtram enim admonitionẽ & conſolationem ac tolerantiam illa omnia ſunt ſcripta: quæ quidem neceſſe habemus nunc apud vos eloqui, & docere quantis aduerſitatibus eius temporis fideles obſeſſi fuerint, non doctores ſolum, verumetiam diſcipuli. Audi igitur quid dicat Paulus ad Hebræos ſcribẽs: Memores eſtote priorũ *Heb. 10. 32.*
D dierum, in quib. illuminati multum certamen afflictionũ ſuſtinuiſtis. Nõ enim ad breue tempus, ſed mox ab ipſo exordio prędicationis & doctrinę inſurrexerũt aduerſus eos tẽtationes, & mox à ſuſcepto baptiſmo periculis erãt obnoxij: At quomodo audi. Opprobriis & tribulationibus ſpectaculũ facti. Omnes enim deſpuebant eos, cõtumeliis afficiebãt, deridebãt, vituperabant, fatuos vocabãt ac inſẽſatos, quòd deſerta patria viuẽdi formula, noua placita ſuſcepiſſent. Quæ quidẽ non parũ valẽt ad cõmouendã animã, ni fides profundè ſit radicata,

nihil enim æque animam mordet ac A improperium, nihil æquè tabefacit mentem ac dicteria & conuicia: nam *Conuicia quantum moleſta ſunt.* multi viri per conuicia ſunt ſæpe ſubuerſi. Hæc autem loquor nunc, vt cũ fiducia fidem teneamus. Si enim illi totius orbis conuicio non ſunt ſubuerſi, multo magis noſtra ætate fides magna confidentia retinenda eſt, quando totus orbis ad noſtras partes defecit. Quod autem illi non intra calumnias tantum & opprobria conuitiaq; rabiem ſuam continuerint, audi quæ ſequũtur. Nam & direptionem, inquit, facultatum veſtrarum cum gaudio pertuliſtis. Vides quod B & bona eorum confiſcabantur olim, & omnibus præda erant expoſiti qui *Heb. 10. 34.* eos lædere cupiebãt. Atque hæc quidem ad Hebræos ſcribit. De Theſſa- *1. Theſſ. 1. 6.* lonicenſibus verò rurſum aliud quiddam tale teſtatur. Vos enim, inquit, imitatores facti eſtis Domini ac noſtri, qui ſuſcepiſtis ſermonem hunc cũ afflictione magna. Vide etiam hos affligi, neq; id ſimpliciter, ſed afflictione magna. Vehemens tentatio, continuum periculum, nec minimã quidem reſpirandi facultatem concede- C bat eis, qui tunc temporis in certamine erant. attamen cùm hæc tolerarent, non iniquè ferebant, neque animum deſpondebant, imò gaudebant etiam. Vnde hoc apparet? Ex verbis ipſius Pauli. Dicit enim? In afflictione magna, cum gaudio ſpiritus ſancti. nam tentatio pariebat afflictionem, gaudebant tamen reputantes, quare tentarentur. Idonea enim erat conſolatio, quòd conſcij eſſent propter Chriſtum ſe hæc pati. Quapropter non tam demiror quòd illo tempore affligebantur, quàm quòd affligi ſe D propter Chriſtum lætebantur. Hoc enim generoſæ ac Deum amãtis animę officium eſt, nimirum afflictiones & aduerſitates ferre. cęterum generoſè tolerare tentationem, atque inſuper gratias agere ei, qui ſe tentari permittit, id demum ſummæ fortitudinis merito videri poteſt, animæq; vigilantis & quæ omnibus humanis *A familia ribus & propinquis vexati Chriſtiani.* affectibus ſit ſuperior. Nec hic tantũ, ſed & alibi docens quanta mala paterentur eius temporis fideles à familiaribus ac propinquis (hoc enim erat grauiſſimum) in hũc modũ loquitur. Vos enim fratres imitatores facti eſtis eccleſiatũ

A καὶ γὰρ οὐδὲν οὕτω δάκνει ψυχὴν, ὡς ὄνειδος· οὐδὲν οὕτω τήκει ψυχὴν καὶ διάνοιαν, ὡς σκώμματα καὶ λοιδορίαι. πολλοὶ γὰρ πολλάκις ἄνδρες ὑπεσκελίσθησαν ὀνειδιζόμενοι. ταῦτα δὲ λέγω νῦν, ἵνα ἐν παρρησίᾳ τὴν πίστιν ἔχωμεν. εἰ γὰρ τότε, ὅτε πᾶσα αὐτοῖς ὠνείδιζεν οἰκουμένη, οὐχ ὑπεσκελίσθησαν, πολλῷ μᾶλλον νῦν ἐν παρρησίᾳ τὸ κήρυγμα τῆς ἀληθείας ἔχειν δεῖ, ὅτε πᾶσα ἡ οἰκουμένη πρὸς ἡμᾶς μετετάξατο. ὅτι δὲ οὐ μέχρι κατηγορίας καὶ ὀνειδισμῶν καὶ λοιδορίας ἵσταντο ἐκεῖνοι, ἀλλὰ καὶ ἔχαιρον οἱ ταῦτα πάσχοντες, ἄκουσον τῶν ἑξῆς. καὶ γὰρ τὴν ἁρπα- B γὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν, φησι, μετὰ χαρᾶς προσεδέξασθε. ὁρᾷς ὅτι καὶ αἱ οὐσίαι αὐτῶν ἐδημεύοντο τὸ παλαιὸν, καὶ πᾶσιν εἰς ἁρπαγὴν προέκειντο τοῖς βουλομένοις ἐπηρεάζειν. καὶ ταῦτα μὲν Ἑβραίοις ἐπιστέλλων ἔλεγε· Θεσσαλονικεῦσι δὲ ἕτερα τοιαῦτα μαρτυρεῖ πάλιν λέγων· ὑμεῖς γὰρ μιμηταί, φησιν, ἐγενήθητε τοῦ κυρίου καὶ ἡμῶν, δεξάμενοι τὸν λόγον ἐν θλίψει πολλῇ. ὅρα καὶ τούτους θλιβομένους, καὶ οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ᾽ ἐν θλίψει πολλῇ. μετ᾽ ἐπιτάσεως γὰρ ἦν ὁ πειρασμὸς, διηνεκὴς ὁ κίνδυνος, οὐδὲ μικρὸν C ἀναπνεῦσαι παρέχων τοῖς ἀγωνιζομένοις τότε. ἀλλ᾽ ὅμως καὶ ταῦτα πάσχοντες οὐκ ἐδυσχέραινον, οὐδὲ ἀπεδυσπέτουν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἔχαιρον. πόθεν τοῦτο δῆλον; ἀπ᾽ αὐτῶν τῶν τοῦ Παύλου ῥημάτων. εἰπὼν γὰρ, ἐν θλίψει πολλῇ, προσέθηκε, μετὰ χαρᾶς πνεύματος ἁγίου, δηλῶν ὅτι οἱ μὲν γὰρ πειρασμοὶ τὴν θλίψιν ἐποίουν, ἡ δὲ τῶν πειρασμῶν ὑπόθεσις τὴν χαρὰν αὐτοῖς ἔτικτεν. ἤρκει γὰρ εἰς παραμυθίαν τὸ συνειδέναι ἑαυτοῖς, ὅτι ταῦτα διὰ τὸν Χριστὸν ἔπασχον. διόπερ οὐχ οὕτω θαυμάζω τοὺς τότε, ὅτι ἐθλίβοντο, ὡς θαυμάζω, ὅτι θλιβό- D μενοι διὰ τὸν θεὸν ἔχαιρον. τοῦτο γὰρ γενναίας καὶ φιλοθέου ψυχῆς, τὸ θλίβεσθαι καὶ κακῶς πάσχειν· τὸ δὲ γενναίως φέρειν τὸν πειρασμὸν, καὶ τῷ συγχωροῦντι ταῖς θλίψεσιν εὐχαριστεῖν, τοῦτο μεγίστης ἀνδρείας, τοῦτο διεγηγερμένης ψυχῆς καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἀπηλλαγμένης ἁπάντων. οὐκ ἐνταῦθα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέρωθι δηλῶν, ὅσα ἔπασχον οἱ πιστεύοντες τότε κακὰ παρὰ τῶν οἰκείων καὶ συγγενῶν (τοῦτο γὰρ ἦν τὸ χαλεπώτατον) οὑτωσί πως φησίν. ὑμεῖς γὰρ μιμηταὶ ἐγενήθητε, ἀδελφοὶ, τῶν

ἐκκλησιῶν

ἐκκλησιῶν τοῦ θεοῦ τῶν οὐσῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ. κατὰ τί μιμηταί; ὅτι καὶ ὑμεῖς τὰ αὐτὰ ἐπάθετε ἀπὸ τῶν ἰδίων συμφυλετῶν, καθὼς καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων. ἰδοὺ καὶ πόλεμος, ἀλλὰ καὶ πόλεμος ἐμφύλιος, ὃ μείζω ποιεῖ τὴν ὀδύνην. Εἰ γὰρ ἐχθρὸς ὠνείδισέ με, ὑπήνεγκα ἄν, φησί· σὺ δὲ ἄνθρωπε ἰσόψυχε, ἡγεμών μου καὶ γνωστέ μου· ὅπερ τότε συνέβαινε συμβολικῶς. διὸ καὶ πολλῆς ἐδέοντο τῆς παρακλήσεως. ὅπερ οὖν καὶ Παῦλος συνορῶν, καὶ τοὺς ὑπ᾽ αὐτῷ τεταγμένους βλέπων κάμνοντας, καὶ ἱδροῦντας, καὶ βαρυνομένους τῷ μεγέθει τῶν συμφορῶν, καὶ ταῖς ἐπαλλήλοις ὀδυνωμένους πληγαῖς, πολυτρόπως αὐτῶν διανίστησι τὰ φρονήματα, νῦν μὲν λέγων, εἴπερ δίκαιον παρὰ θεῷ ἀνταποδοῦναι τοῖς θλίβουσιν ὑμᾶς θλῖψιν, καὶ ὑμῖν τοῖς θλιβομένοις ἄνεσιν μεθ᾽ ἡμῶν· νῦν δὲ λέγων, ὁ κύριος ἐγγύς, μηδὲν μεριμνᾶτε· καὶ πάλιν, μὴ ἀποβάλητε τὴν παρρησίαν ὑμῶν. ὑπομονῆς γὰρ ἔχετε χρείαν, ἵνα τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ ποιήσαντες, κομίσησθε τὴν ἐπαγγελίαν. εἶτα πρὸς τὴν ὑπομονὴν ἀλείφων αὐτούς, ἐπάγει· ἔτι γὰρ μικρὸν ὅσον ὅσον, ὁ ἐρχόμενος ἥξει, καὶ οὐ χρονιεῖ. καὶ καθάπερ παιδίον κλαυθμυρίζον, δυσχεραῖνον, καὶ τὴν μητέρα ἐπιζητοῦν παρακαθήμενός τις παραμυθεῖται λέγων, ὅτι ἔτι μικρὸν ἀνάμεινον, καὶ ἀπαντήσεται πάντως ἡ μήτηρ· οὕτω καὶ Παῦλος ὁρῶν δυσχεραίνοντας, ὀδυρομένους, τὴν παρουσίαν ἐπιζητοῦντας τοῦ Χριστοῦ τοὺς τότε πιστεύοντας διὰ τὴν ἀφόρητον τῶν κακῶν ἐπαγωγήν, παραμυθούμενος ἔλεγεν· ἔτι μικρὸν ὅσον ὅσον, ὁ ἐρχόμενος ἥξει, καὶ οὐ χρονιεῖ. ὅτι μὲν οὖν οἱ μαθηταὶ ἐθλίβοντο καὶ μυρία ἔπασχον δεινά, καὶ καθάπερ ἐν μέσοις ἐπειλημμένοι λύκοις ἄρνες, οὕτω πάντοθεν ἠλαύνοντο, δῆλον ἐκ τούτων. ἵνα δὲ μάθῃς ὅτι καὶ οἱ διδάσκαλοι οὐκ ἐλάττονα τούτων, ἀλλὰ καὶ πολλῷ χαλεπώτερα τότε ὑπέμενον (ὅσῳ γὰρ μειζόνως ἐλύπουν τοὺς ἐχθροὺς τῆς ἀληθείας, τοσούτῳ καὶ παρὰ πλειόνων ἐβάλλοντο) καὶ ταῦτα παρὰ τοῦ τὰ πρότερα εἰρηκότος ἀκουσώμεθα. Κορινθίοις γὰρ γράφων, οὕτως ἔλεγε· μηδεμίαν ἐν μηδενὶ διδόντες προσκοπήν, ἵνα μὴ μωμηθῇ ἡ διακονία ἡμῶν, ἀλλ᾽ ἐν παντὶ συνιστῶντες ἑαυτούς, ὡς θεοῦ διάκονοι, ἐν ὑπομονῇ πολλῇ, ἐν θλίψεσιν,

A Dei quæ ſūt in Iudæa. Qua in re imitatores? quoniam & vos eadem eſtis perpeſſi à propriis contribulibus, ſicut & illi à Iudæis: Ecce bellum, ſed bellum ciuile quod maiorem facit indignationem. Si enim inimicus exprobraſſet mihi, tuliſſem. Tu autem, inquit, vnanimis meus: id quod tum in figura contingebat. Quapropter non mediocri opus habebant conſolatione. Quod quidem Paulus cùm videret, eoſque qui ad ſuam curam pertinebant laborare ac ſudare animaduerteret, quòd continuis calamitatibus degrauarentur, & alias ſuper alias

1.Theſ.2.14. *Pſal.54.12.*

B plagas ægrè ſuſtinerent, vide quàm variis modis animos eorum excitet, nunc quidem his verbis. Siquidem iuſtum eſt apud Deum, affligentibus vos reponi afflictionem: nunc verò his: Dominus non longe abeſt, ne ſitis ſolliciti. Ac rurſum. Cauete abiiciatis fiduciam veſtram: nam patientia opus habetis, vt facientes Dei voluntatem, promiſſa bona reportetis. deinde ad patientiam, eos confirmās ſubinfert: Adhuc enim minimum quiddam ſupereſt,

2.Theſ.1.6. *Phil.4.5.* *Hebr.10.35.*

C dum veniat qui venturus eſt, & non diu moratur. Quemadmodum puerulum plorantem, moleſtè ferentē, matrémque ſuam requirenten, aſſidens aliquis ſic conſolatur: pauliſper adhuc expecta, & omnino tua mater aderit: ita etiam Paulus, videns ægre ferentes, conquerentes, aduentum Chriſti requirentes eius temporis fideles propter intolerabilem malorum vim, conſolaturus illos dicit: Adhuc minimum quiddam ſupereſt dum veniat qui venturus eſt, nō diu moratur. Itaque quod

D diſcipuli affligebantur, & plurima mala patiebantur, nec aliter quàm agni deſtituti in medio luporum vndique perfectionem ſuſtinebant, per hæc ſatis apparet: Vt autem ſciatis, quòd etiam doctores non minora, imò vero multo grauiora ſuſtinebant (nam quo magis inimicos veritatis contriſtabant, hoc plures eos infeſtabant) hoc quoque ab eodem qui ſuperiora nos docuit audiemus. Corinthiis enim ſcribens ſic loquitur: Nemini vllam impingendi occaſionem dantes, ne reprehendatur miniſterium noſtrum: in tolerantia multa, in afflictionibus,

Doctores ipſi affligebantur. *2.Cor.6.3.*

in neceſſitatibus, in anguſtiis, in plagis, in carceribus, in vagationibus, in laboribus, in vigiliis, in ieiuniis. Vidiſti quãtum certaminũ enumerauerit, quàm crebras tẽtationes? Rurſum eiſ-
2. Cor. 11. 4. dem ſcribens, Miniſtri Chriſti ſunt, inquit vt inſipiẽs loquor, excellentius ego. Deinde volẽs nobis perſuadere, quod multo præſtantius ſit propter Chriſtũ affligi quàm prodigia facere, & probationẽ adferens quòd germanus ſit Apoſtolus, & preferẽdus aliis nõ Apoſtolis, ſed pſeudoapoſtolis, nõ à miraculis per ſe editis argumentatur, ſed à cõtinuis periculis in quibus verſabatur, in hunc modum ſcribens: in laboribus copioſius, in verberibus ſupra modum, in carceribus abundantius, in mortibus frequenter: à Iudæis quinquies quadragenas plagas vna minus accepi, ter virgis cæſus fui, ſemel fui lapidatus, ter naufragiũ feci: noctem ac diem in profundo egi: in itineribus ſæpe, in periculis fluminum, periculis latronum periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in ciuitate, periculis in deſerto, periculis in mari, periculis inter falſos fratres, in labore & moleſtia, in vigiliis ſæpe, in fame & ſiti, in ieiuniis ſæpe, in frigore & nuditate, præterea quæ extrinſecus accidunt. Hi ſũt veri Apoſtolatus characteres. Prodigia ſiquidẽ & alij ſæpe fecerũt, nec eis feciſſe profuit, ſed poſt omnia
Matt. 7. 23 illa audiuerunt, Abite, non noui vos. nemo verò eorũ qui eadem quæ Paulus cõmemorare poſſunt, vocem illã vnquam eſt auditurus: verum cũ magna fiducia cœlum cõſcendet, boniſque cœleſtibus perfruetur vniuerſis. Fortaſſe prolixior viſus eſt vobis ſermo noſter. Sed ne ſitis ſolliciti, non ſum oblitus promiſſionis, & ſtatim ad illam reuertar. Hæc autem nõ temerè lõgiore oratione proſecuti ſumus, ſed vt prolixiori verborum apparatu certius ac clarius doctrinã noſtrã approbaremus ſimulq; afflictorum animas cõſolaremur, vt quotquot in periculis verſantur & tentationib. idoneam nacti conſolationem diſcedãt, ſcientes quod ſocij Pauli per has afflictiones efficiantur, imò verò ipſius Chriſti angelorũ domini. Qui autem afflictionũ eius particeps eſt in hoc ſeculo, in illo particeps erit etiã gloriæ,

A ἐν ἀνάγκαις, ἐν στενοχωρίαις, ἐν πληγαῖς, ἐν φυλακαῖς, ἐν ἀκαταστασίαις, ἐν κόποις, ἐν ἀγρυπνίαις, ἐν νηστείαις. εἶδες πόσους ἄθλους ἠρίθμησε, πόσας πειρασμῶν νιφάδας; πάλιν τοῖς αὐτοῖς ἐπιστέλλων, διάκονοι Χριστοῦ εἰσί, φησι, παραφρονῶν λαλῶ, ὑπὲρ ἐγώ. εἶτα βουλόμενος ἡμᾶς πεῖσαι, ὅτι τοῦ σημεῖα ποιεῖν πολλῷ λαμπρότερον τὸ διὰ τὸν Χριστὸν θλίβεσθαι, καὶ ποιούμενος ἀπόδειξιν ἀποστολῆς, καὶ δεικνὺς ὅτι βελτίων αὐτῶν ἐστιν, οὐχὶ τῶν ἀποστόλων λέγω, ἀλλὰ τῶν ψευδαποστόλων, οὐκ ἀπὸ θαυμάτων καὶ σημείων, ἀλλ᾽ ἀπὸ κινδύνων ἐπαλλήλων ποιεῖται τὸν τῆς ὑπερο-
B χῆς ἔλεγχον, οὑτωσὶ λέγων· ἐν κόποις περισσοτέρως, ἐν πληγαῖς ὑπερβαλλόντως, ἐν φυλακαῖς περισσοτέρως, ἐν θανάτοις πολλάκις· πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν ὑπὸ Ἰουδαίων ἔλαβον, τρὶς ἐῤῥαβδίσθην, ἅπαξ ἐλιθάσθην. τρὶς ἐναυάγησα, νυχθήμερον ἐν τῷ βυθῷ πεποίηκα· ὁδοιπορίαις πολλάκις, κινδύνοις ποταμῶν, κινδύνοις λῃστῶν, κινδύνοις ἐκ γένους, κινδύνοις ἐξ ἐθνῶν, κινδύνοις ἐν πόλει, κινδύνοις ἐν ἐρημίᾳ, κινδύνοις ἐν θαλάσσῃ, κινδύνοις ἐν ψευδαδέλφοις· ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ, ἐν ἀγρυπνίαις πολλάκις,
C ἐν λιμῷ καὶ δίψει, ἐν ψύχει καὶ γυμνότητι, χωρὶς τῶν παρεκτός. οὗτοι τῆς ἀκριβοῦς ἀποστολῆς οἱ χαρακτῆρες. σημεῖα μὲν γὰρ καὶ ἕτεροι πολλοὶ πολλάκις ἐποίησαν, καὶ οὐδὲν ἀπώναντο τῶν θαυμάτων, ἀλλὰ μετὰ πάντα ἐκεῖνα ἤκουσαν· ὑπάγετε, οὐκ οἶδα ὑμᾶς, οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν· τῶν δὲ ταῦτα δυναμένων εἰπεῖν, ἅπερ ὁ Παῦλος ἀπηριθμήσατο νῦν, οὐδεὶς ἐκείνης ἀκούσεται τῆς φωνῆς· ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς παῤῥησίας τῶν οὐρανῶν ἐπιβήσεται, καὶ τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀγαθῶν ἀπολαύσεται πάντων. τάχα μακρότερος ἡμῖν ὁ λόγος ἐγένετο·
D ἀλλὰ μὴ δείσητε. οὐκ ἐπιλελήσμεθα τῆς ὑποσχέσεως, ἀλλ᾽ αὐτίκα δὴ πρὸς αὐτὴν πάλιν ἐπανήξομεν. καὶ ταῦτα δὲ οὐ μάτην ἐμηκύναμεν, ἀλλὰ διὰ πλείονος κατασκευῆς ἀναμφισβήτητον καὶ σαφέστερον βουλόμενοι ποιήσασθαι τὴν ἀπόδειξιν, ὁμοῦ δὲ τὰς θλιβομένας παρακαλέσαι ψυχάς· ἵν᾽ ἕκαστος τῶν ἐν πειρασμοῖς ὄντων καὶ κινδύνοις ἱκανὴν λαβὼν παραμυθίαν ἀπέλθῃ, μαθὼν ὅτι Παύλου κοινωνὸς διὰ τῶν παθημάτων γίνεται, μᾶλλον δὲ τοῦ τῶν ἀγγέλων δεσπότου Χριστοῦ· κοινωνῶν δὲ αὐτοῦ τῶν παθημάτων ἐνταῦθα, κοινωνήσει τῆς δόξης ἐκεῖ.

Εἴπερ γάρ, φησι, συμπάσχομεν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶμεν. καὶ πάλιν, εἰ ὑπομένομεν, ἵνα καὶ συμβασιλεύσωμεν. ἀνάγκη γὰρ τὸν πιστὸν θλίβεσθαι πάντως. πάντες γὰρ οἱ θέλοντες ζῆν εὐσεβῶς ἐν Χριστῷ διωχθήσονται. καὶ πάλιν· τέκνον, εἰ προσέρχῃ δουλεύειν κυρίῳ, ἑτοίμασον τὴν ψυχήν σου εἰς πειρασμόν, εὔθυνον καὶ καρτέρησον. καλαὶ αἱ ἐπαγγελίαι ἐκ προοιμίων εἰς πειρασμοὺς ἐμπεσεῖν; μεγάλη προτροπὴ καὶ παράκλησις ἐναργὴς τῆς δουλείας κινδύνων εὐθέως ἀπογεύσασθαι; μεγίστη μὲν οὖν καὶ θαυμασία καὶ κέρδος ἔχουσα μέγιστον. ποῖον δὴ τοῦτο; ἄκουσον τῶν ἑξῆς. ὥσπερ γὰρ ἐν πυρὶ δοκιμάζεται χρυσός, οὕτως ἄνθρωποι δεκτοὶ ἐν καμίνῳ ταπεινώσεως. ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ὥσπερ τὸ χρυσίον τῷ πυρὶ βασανιζόμενον καθαρώτερον γίνεται, οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ θλίψεσιν ὁμιλοῦσα καὶ κινδύνοις, φαιδροτέρα καὶ λαμπροτέρα ἀνέσι, καὶ πᾶσαν ἁμαρτημάτων ἀποῤῥίπτεται κηλῖδα. ὅθεν καὶ πρὸς τὸν πλούσιον ἔλεγεν ὁ Ἀβραάμ, ὅτι Λάζαρος ἀπέλαβε τὰ κακά, καὶ ἐνταῦθα παρακαλεῖται. καὶ Παῦλος Κορινθίοις ἐπιστέλλων ἔγραφε· διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄρρωστοι. εἰ γὰρ ἑαυτοὺς ἐκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα· κρινόμενοι δὲ ὑπὸ κυρίου παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν. καὶ τὸν πεπορνευκότα δὲ δι᾽ αὐτὸ τοῦτο παρέδωκεν εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ, δηλῶν ὅτι σωτηρίαν ὁ τῶν ἐργάζεται πειρασμούς, καὶ οἱ κίνδυνοι τοῖς μετ᾽ εὐχαριστίας αὐτοὺς φέρουσι, καθάρσιον ψυχῆς εἰσι μέγιστον. ὅτι μὲν οὖν ἐθλίβοντο οἱ πιστοί, καὶ μυρία ἔπασχον δεινὰ καὶ μαθηταὶ καὶ διδάσκαλοι, καὶ οὐδὲ μικρὸν ἀνέπνεον, ποικίλοις τισὶ καὶ παντοδαποῖς πάντοθεν περιεστοιχισμένοι πολέμοις, ἱκανῶς ὁ λόγος ἀπέδειξε· καὶ πλείω δὲ τῶν εἰρημένων τοῖς φιλοπόνοις ἔξεστιν ἀναλέξασθαι ἐκ τῶν θείων γραφῶν. λοιπὸν δὲ ἐπὶ τὸ προκείμενον τὸν λόγον ἀγάγωμεν. τί δὲ τὸ προκείμενον ἦν εἰπεῖν; τίνος ἕνεκεν εἶπεν ὁ Παῦλος, ἔχοντες πνεῦμα πίστεως τὸ αὐτό. τίνος οὖν ἕνεκεν εἶπεν; ἐθορύβει τοῦτο τοὺς μαθητάς, ὅτι τὰ μὲν δεινὰ ἐν πείρᾳ, τὰ δὲ χρηστὰ ἐν ἐλπίσι·

A ait enim: ſiquidem ſimul patimur, vt ſimul glorificemur. ac rurſum: ſi ſuſtinemus, vt ſimul etiam regnemus. (Rom 8. 17. 2. Tim. 2. 12.) Omnino enim neceſſe eſt vt fidelium genus afflictionibus prematur. Omnes enim qui volunt pie in Chriſto viuere, perſecutionem patientur. (2. Tim. 3. 12.) ac rurſum: Fili, dum accedis ad ſeruiendum domino, præpara animam tuam ad tentationem. (Eccli. 2. 1.) Rectè fac, & perdura. Bella verò promiſſio, ſtatim ab exordio in tentationes incidere. Egregia vero exhortatio & conſolatio, eius ſeruitutis pericula confeſtim deguſtare. Planè egregia ſimul & admiranda, B & maximum lucrum adferens. Quódnam illud? Audi quæ ſequuntur. Sicut enim in igne probatur aurum, ſic homines accepti in fornace tentationis. (Eccli. 5. 1.) Quod autem dicit ſic accipe. Sicut aurum igne examinatum purius redditur, pari modo etiam anima, quæ inter afflictiones verſatur ac pericula, hilarior ac ſplendidior per illa euadit, omneq; peccatorum maculã abſtergit. Hinc eſt quod ad diuitem illum dicebat Abraham: Lazarus recepit mala ſua: hic autem conſolationem recipit. (Luc. 16. 25.) C ac rurſum Corinthiis ſcribẽs dicit: Propter hoc inter vos multi imbecilles & inualidi, & dormiunt multi. Etenim ſi nos ipſos diiudicaſſemus, haudquaquam iudicati fuiſſemus. (1. Cor. 11. 30.) At cum iudicamur à Domino corripimur, ne cum mundo condemnemur. Quin & fornicatorẽ illum hac de cauſa tradidit in interitum carnis, vt ſpiritus ſaluus fiat: (1. Cor. 5. 5.) oſtendens quod tentationes & pericula ſalutem his qui cum gratiarum actione illa perferunt, adferant, purgationemq; animæ minimè vulgarem. D Itaque quòd afflictiones & innumeras calamitates pertulerint fideles tam diſcipuli quam doctores, ac ne minimum quidem reſpirauerint, variis omnium generum bellis vndiquaque circundati, ſatis hic noſter ſermo declarauit, & plura etiam de hoc è ſacris literis ſtudioſi colligere poſſunt. Supereſt vt hæc ad propoſitum noſtrum adducamus. Quid autem propoſueramus dicere? Qua de cauſa Paulus dixerit, Habentes eundẽ ſpiritum fidei. Cur igitur dixit? Turbabat hoc diſcipulos, quod grauia quidẽ in re præſenti experiebãtur,

bona verò ſpe ſolum concipiebant, A & illa quidem iam aderant, hæc longè diſtabant: illa iam contingebant, hæc adhuc ſpectabantur. quid mirum ſi initio precationis quibuſdam hoc vſu veniebat, quandoquidem nunc poſt tantum temporis ſpatium, poſt prædicationem toto orbe propagatam, poſt tot certa promiſſionum argumenta idem multis adhuc vſu venire ſolet. Nec hoc ſolum illos perterrebat, ſed & aliud quiddã, idque non leue. Quódnam hoc? Cogitabant apud ſe, quod in veteri teſtamento non ad eum modum res hominum diſpenſabantur, ſed virtutis præmia confeſtim accipiebant. B quicunque iuſtam ac temperatam viuendi rationem pertuliſſent. non enim poſt corporum reſurrectionem, neque in futura vita, ſed hic in præſenti vita omnes eis promiſſiones repræſentabantur. ait enim. Si dilexeris dominum Deum tuum, bene tibi erit, & multiplicabit Deus armenta boum tuorum, & greges pecorum tuorum, non erit apud te infœcundum, neque ſterile: non erit apud te languor neque ægritudo. C Emittet Deus benedictionem in promptuaria cellarum tuarum: aperiet cœlum & dabit tibi pluuiam matutinam & ſerotinam. continuabitur area vindemiæ, & vindemia ſationi. aliaque multa ſimili modo eis promiſit, quæ quidem omnia in præſenti vita eis reddidit. Si quis eſt acutior iam præuidet ſolutionem. Quando igitur corporis ſanitas, agrorum fœlicitas, liberorum bonitas atque copia, ſenectus non inops, anni partium temperies optima, annonæ bonitas, imbrium op- D portunitas, armentorum & gregum abundantia, omnia denique bona illis in hac vita repræſentabantur, nihilq́; poſt hanc vitam & in futurum ſeculum ſperandum proponebatur: reputantes hæc fideles, quod maioribus quidem ſuis omnia bona præ pedibus erant ſita, ſibi verò in futuram vitam præmia & coronæ reponebantur, & ex fide ipſorum promiſſiones pendebant: delaſſabantur ac deficiebant, vt quibus vniuerſa vita inter tentationes neceſſariò eſſet exigenda. Hæc igitur conſiderans Paulus & malorũ quę eis impendebãt magnitudinem

In veteri teſtamento præmia hic accipiebatur. Deut. 7.13.

A καὶ τὰ μὲν παρῆν, τὰ δὲ ἀφειστήκει. καὶ τὰ μὲν ἐγίνετο, τὰ δὲ ἠλπίζετο. καὶ τί θαυμαστὸν, εἰ τότε ἐν ἀρχῇ τοῦ κηρύγματος τοῦτο ἔπαθόν τινες, ὅπου γε καὶ νῦν μετὰ τοσοῦτον χρόνον, μετὰ τὸ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐκταθῆναι τὸ κήρυγμα, μετὰ τὸ λαβεῖν ἀποδείξεις τοσαύτας τῶν ὑποσχέσεων, πολλοὶ οἱ τοῦτο πάσχοντές εἰσιν; οὐ τοῦτο δὲ μόνον αὐτοὺς διετάραττεν, ἀλλὰ καὶ ἕτερον οὐκ ἔλαττον τούτου. ποῖον δὴ τοῦτο; ἐνενόουν πρὸς ἑαυτοὺς, ὅτι ἐν τῇ παλαιᾷ διαθήκῃ οὐχ οὕτω τὰ πράγματα ᾠκονομεῖτο· ἀλλὰ τῆς ἀρετῆς τοὺς ἄθλους καὶ τοὺς μισθοὺς εὐθέως ἀπελάμβανον οἱ B μετ' ἐπιεικείας καὶ σωφροσύνης προῃρημένοι ζῆν. οὐ γὰρ μετὰ τὴν τῶν σωμάτων ἀνάστασιν, οὐδὲ ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ, ἀλλ' ἐνταῦθα, καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον πᾶσαι αὐτοῖς ἐπληροῦντο αἱ ὑποσχέσεις. ἐὰν γὰρ ἀγαπήσῃς, φησὶ, κύριον τὸν θεόν σου, εὖ σοι ἔσται, καὶ πληθυνεῖ ὁ θεὸς τὰ βουκόλια τῶν βοῶν σου, καὶ τὰ ποίμνια τῶν προβάτων σου· οὐκ ἔσται ἐν σοὶ ἄγονον, οὐδὲ στεῖρον· οὐκ ἔσται ἐν σοὶ μαλακία, φησὶν, οὐδὲ νόσος. ἐξαποστελεῖ ὁ θεὸς τὴν εὐλογίαν αὐτοῦ εἰς τὰ ταμεῖα τῶν ἀποθηκῶν σου, ἀνοίξει τὸν οὐρανὸν καὶ δώ- C σει σοὶ ὑετὸν πρώϊμον καὶ ὄψιμον. καταλήψεται ὁ ἀλοητὸς τὸν τρυγητὸν, καὶ ὁ τρυγητὸς τὸν σπόρον· καὶ πολλὰ ἕτερα τοιαῦτα αὐτοῖς ἐπηγγείλατο, ἅπερ ἅπαντα κατὰ τὴν παροῦσαν ζωὴν αὐτοῖς ἀπεδίδοτο. εἴ τις ὀξύτερος, ἤδη προβλέπει τὴν λύσιν. ἐπεὶ οὖν σώματος ὑγεία, καὶ γῆς εὐκληρία, καὶ πολυπαιδία καὶ εὐπαιδία, καὶ λιπαρὸν γῆρας, καὶ ὡρῶν κρᾶσις ἀρίστη, καὶ εὐετηρία, καὶ ὄμβρων εὐκαιρία, καὶ πολλὰ ποίμνια καὶ βουκόλια, καὶ πάντα ἁπλῶς τὰ ἀγαθὰ κατὰ τὴν παροῦσαν αὐτοῖς ἐπληροῦτο ζωὴν, D καὶ οὐδὲν ἐν ἐλπίσιν ἦν οὐδὲ μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν· ἀναλογιζόμενοι οὖν ταῦτα οἱ πιστοὶ, ὅτι τοῖς προγόνοις τοῖς ἑαυτῶν παρὰ πόδας ἅπαντα τὰ ἀγαθὰ ἀπήντα, αὐτοῖς δὲ εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν τὰ ἔπαθλα καὶ οἱ στέφανοι πάντες εἰσὶ τεταμιευμένοι, καὶ ἐν πίστει τὰ τῶν ἐπαγγελιῶν ἐκρέμαντο, ἐξελύοντο τὴν παροῦσαν ζωὴν ἅπασαν διὰ πειρασμῶν ἕλκειν ἀναγκαζόμενοι. ταῦτα οὖν ἐννοῶν ὁ Παῦλος καὶ τὸ μέγεθος τῶν ἐπηρτημένων αὐτοῖς δεινῶν,

A καὶ ὅτι τούτοις μὲν τὸν μισθὸν τῶν πόνων μετὰ τὴν ἐντεῦθεν αὐτοῖς ἀποδημίαν ὁ θεὸς ἐπηγγείλατο, τοὺς δὲ προγόνους αὐτῶν ἐντεῦθεν ἠμείψατο, καὶ συνορῶν πολλὴν ἐκ τῶν λογισμῶν τούτων ἀκηδίαν ἐγγινομένην αὐτοῖς, βουλόμενος αὐτοὺς ἀναστῆσαι καὶ διδάξαι, ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν πατέρων τῶν αὐτῶν οὕτω τὰ πράγματα ᾠκονόμητο, καὶ ἐν πίστει πολλοὶ τὸν μισθὸν ἔλαβον, οὐκ ἐν τῇ πείρᾳ, ἀνέμνησεν αὐτοὺς τῆς προφητικῆς ῥήσεως, εἰπών· ἔχοντες δὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς πίστεως κατὰ τὸ γεγραμμένον· ἐπίστευσα, διὸ ἐλάλησα· μονονουχὶ λέγων, ὅτι καὶ ὁ μέγας Δαβὶδ, ὁ θαυμαστὸς καὶ γενναῖος προφήτης ἐκεῖνος, πίστει τὴν ἀμοιβὴν B ἐκομίσατο, οὐχὶ τῇ πείρᾳ. οὐ γὰρ ἂν, εἰ μὴ τοῦτο ἦν, εἶπεν, ἐπίστευσα, διὸ καὶ ἐλάλησα. ἡ γὰρ πίστις ἐλπιζομένων ἐστὶν ὑπόστασις, πραγμάτων οὐ βλεπομένων. ὃ δὲ βλέπει τις, οὐ πάντως καὶ ἐλπίζει. εἰ τοίνυν ἐπίστευσε, τοῖς ἐλπιζομένοις ἐπίστευσεν· εἰ δὲ τοῖς ἐλπιζομένοις ἐπίστευσε, τὰ δὲ ἐλπιζόμενα οὐδέπω βλέπεται, οὔπω ἦν ἀπειληφὼς ταῦτα, εἰς ἅπερ ἐπίστευσε. διὰ τοῦτό φησιν. ἔχοντες τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς πίστεως, τουτέστι, τὴν αὐτὴν πίστιν τὴν ἐν τῇ παλαιᾷ καὶ ἡμεῖς C ἔχομεν. διὰ τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ φησι, περὶ τῶν τότε ἁγίων λέγων· περιῆλθον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι· ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος. εἶτα διδάσκων, ὅτι τὰ δεινὰ μὲν ὑπέμειναν, τοὺς δὲ μισθοὺς οὐδέπω καὶ νῦν ἀπέλαβον, ἐπήγαγε λέγων· κατὰ πίστιν ἀπέθανον οὗτοι πάντες, μὴ κομισάμενοι τὰς ἐπαγγελίας, ἀλλὰ πόῤῥωθεν αὐτὰς ἰδόντες καὶ ἀσπασάμενοι. καὶ πῶς εἶδον, εἰπέ μοι, τὰς μηδέπω παρούσας; τοῖς τῆς πίστεως ὀφθαλμοῖς, τοῖς ὑπερβαίνουσι τὸν οὐρανὸν, καὶ τὰ ἐκεῖ κατασκοποῦσιν ἅπαντα. σὺ δέ μοι σκόπει θεοῦ σοφίαν D πῶς καὶ ἔδειξεν αὐτοῖς τὰ βραβεῖα μὲν πόῤῥωθεν, καὶ οὐκ ἔδωκε μὲν εὐθέως, ἵνα μείζονα αὐτῶν ἐργάσηται τὴν ὑπομονήν. ἔδειξε δὲ πόῤῥωθεν, ἵνα ταῖς ἐλπίσι ταύταις τρεφόμενοι, μηδὲ αἴσθησιν τῶν παρόντων λάβωσι πόνων. ἀλλὰ τάχα τις τῶν ὀξύτερον προσεχόντων ἑαυτῷ περιπεπτωκέναι τὸν λόγον ἡγήσεται. εἰ γὰρ οὐδὲ οἱ πρότεροι, φησὶν, ἀπελάμβανον παρὰ πόδας τὰ ἀγαθὰ καὶ τὰς ἀμοιβὰς,

& quod his quidem poſt ex ſeculo profectionem laborum mercedem Deus eſſet pollicitus, patribus autem præſentem retributionem præſtitiſſet: perſpiciénſque magnam in illis ſegnitiem è talibus cognationibus ſuboriri, & volens eos excitare ac docere quòd patrum quoque temporibus eadem erat rerum diſpenſatio, multique ſpe mercedem percipiebant, non re: propheticum illis dictum in memoriã reuocat dicens: Habentes eundem ſpiritum fidei, ſicut ſcriptum eſt, Credidi, propter quod locutus ſum: tantum non dicens quod magnus etiam ille Dauid, egregius & admirandus Propheta, in fide retributionem perceperit, non in exhibitione, alioqui niſi res ita ſe haberet, non dixiſſet: Credidi, propter quod locutus ſum. Fides enim ad ea quæ ſperantur refertur, non ad ea quæ videntur, quod enim videt, quis planè non ſperat. Si igitur credidit, illis nimirum credidit quæ ſperabat. quòd ſi eis quę ſperabat credidit, quæ verò ſperantur, non videntur, conſequitur eum nõ recepiſſe ea quę crediderat, propterea dicit, habentes eundem ſpiritum fidei. hoc eſt, eandẽ fidem quæ fuit in veteri teſtamento, etiam nos habemus. Quapropter & alibi de eius temporis ſanctis ad hunc modum loquitur: oberrabant in ouillis & caprinis pellibus, egentes, afflicti, anxietate preſſi, quibus dignus non erat mundus. Deinde docens quòd calamitates quidem pertulerunt, mercedem verò nondum receperunt, ſubdit verba hæc: In fide mortui ſunt omnes hi, nec promiſſiones receperunt, ſed è longè tantum aſpectas ſalutauerunt, & quomodo viderunt eas quæſo, quæ nondum erat præſentes? Fidei nimirum oculis, qui cœlum penetrant, & quæ in eo ſunt vniuerſa contemplantur. Tu verò conſidera mihi Dei ſapientiam, quomodo illis prȩmia è longinquo oſtenderit, quæ ideo ſuis non ſtatim dedit, quo maior fieret eorum ſuſtinentia: oſtendit autem è longinquo ideo, vt hac ſpe refecti, ne ſenſum quidem præſentium laborum præcipiant. Sed forſan aliquis ex his qui acrius attendunt, inter ſe pugnantia nos dicere putabit. Dicet enim: Si neque priſcis illis repræſentata ſunt bona & prȩmia,

In fide retributio Dauidis non in re.

Heb. 11. 1

Heb. 11. 14

quid ita in longo extendiſti ſermonem, enumerando annos per ſua tépora temperatos, corporis ſanitatem, liberorum bonitatem ac copiam, annonæ facilitatem, fructuum abundãtiam, armenta, greges, & omnem viuẽdi felicitatem? Quid igitur ad hoc eſt reſpondendum? Quòd aliter quidem vulgus & imbecilliorem populum, aliter autem generoſos homines, & eam quæ eſt noui teſtamenti viuendi rationem iam tum meditantes, tractauit Deus illo tempore. vulgo enim quod nec humo ſe tollere poterat, nec magnum aliquid videre, neque ſpem ſuam ad futurorum bonorum fruitionem extendere, præſentia bona exhibuit, imbecillitatem animæ eorum conſolando, & per hoc ad virtutem exercendam ipſos deducendo, atque ad rerum honeſtarum deſiderium. Eliam autem & Eliſæum & Hieremiam & Eſaiam & ſemel vniuerſos Prophetas, & quotquot ad magnorum & ſanctorum hominum chorum pertinebant, ad cœlos vocabat, eaq́ bona quæ electis ſunt illic præparata. Quamobrem etiam Paulus non omnes ſimul enumerauit, ſed amictos ouillis ac caprinis pellib. in fornacem coniectos, vinculis conſtrictos, flagris cæſos, ſaxis lapidatos, fame & inopia laborantes, in ſolitudinib. ſpeluncis & cauernis terræ degentes, innumeraq́ mala ſuſtinentes. at tum demum dixit, omnes hos in ſpe mortuos, nec adhuc promiſſionẽ recepiſſe: ſubindicans nobis non vulgus, ſed homines ad Eliæ ſimilitudinem accedentes. Quòd ſi quis dicat: hi autem ipſi quamobrẽ ne nunc quidem debitas ſibi coronas perceperũt: cauſam huius rei diſcat ab Apoſtolo. Cum enim dixiſſet: Inde fide ſunt mortui omnes hi, ſubiunxit, Deo melius quiddã de nobis proſpiciente, ne ſine nobis perfectionem accipiant. Communis enim eſt celebritas hæc, inquit, quandoquidem maior etiam eſt voluptas, dum omnes eadẽ opera coronamur. Idem fit & in Olympicis certaminib. luctator, pugil, pãcratiaſta, diuerſis quidem tẽporibus certamen ſubeũt, ſed vno temporis mõmẽto omnes à præcone victores pronuntiantur. Idem fit & in conuiuiis. Quoties enim conuiuarum alij vene-

Aliter cũ vulgo & aliter cum iuſtis & ſanctis ſe geſſit Deus

Comparatio à ludis Olympicis.

A πῶς ἡμῖν μακρὰν ἀπέτεινας λόγον, ἀπαριθμούμενος ὡρῶν εὐκρασίαν, σώματος ὑγίειαν, εὐπαιδίαν, πολυπαιδίαν, εὐετηρίαν, καρπῶν ἀφθονίαν, βουκόλια, ποίμνια, ἅπασαν τὴν βιωτικὴν εὐπραγίαν; τί οὖν ἂν εἴποιμεν πρὸς τοῦτο; ὅτι ἑτέρως μὲν τὸ πλῆθος καὶ τὸν ἀσθενέστερον δῆμον, ἑτέρως δὲ τοὺς γενναίους καὶ τὴν ἐν τῇ καινῇ φιλοσοφίαν ἤδη μετιόντας ἦγεν ὁ Θεὸς τότε. τοῖς μὲν γὰρ πολλοῖς καὶ χαμαὶ ἑρπομένοις καὶ οὐδὲν μέγα δυναμένοις ἰδεῖν, οὐδὲ ἐκτεῖναι τὴν τῆς ψυχῆς ἐλπίδα πρὸς τὴν τῶν μελλόντων ἀπόλαυσιν ἀγαθῶν, ταῦτα τὰ παρόντα παρεῖχεν ἀγαθά, B τὴν ἀσθένειαν τῆς ψυχῆς αὐτῶν παραμυθούμενος, καὶ διὰ τούτων αὐτοὺς ὁδηγῶν ἐπὶ τὴν τῆς ἀρετῆς ἐργασίαν, καὶ εἰς τὴν τῶν καλῶν ἐπιθυμίαν ἐμβάλλων· τὸν δὲ Ἠλίαν καὶ τὸν Ἐλισσαῖον, τὸν Ἱερεμίαν, τὸν Ἡσαΐαν, καὶ πάντας δὲ ἁπλῶς τοὺς προφήτας, καὶ ὅσοι τοῦ χοροῦ γεγένηνται τῶν ἁγίων καὶ μεγάλων ἀνδρῶν, ἐπὶ τοὺς οὐρανοὺς ἐκάλει καὶ τὰ ἐκεῖ παρεσκευασμένα τοῖς εὐδοκιμηκόσιν ἀγαθά. διὸ καὶ ὁ Παῦλος οὐχ ἁπλῶς πάντας ἀπηριθμήσατο, ἀλλὰ τοὺς ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασι, τοὺς ἐν καμίνῳ, C τοὺς ἐν δεσμωτηρίῳ, τοὺς ἀποτυμπανισθέντας, τοὺς καταλευσθέντας, τοὺς ἐν λιμῷ, τοὺς ἐν πενίᾳ, τοὺς ἐν ἐρημίαις, τοὺς ἐν σπηλαίοις, τοὺς ἐν ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς, τοὺς τὰ μυρία παθόντας δεινά· καὶ τότε εἶπε κατὰ πίστιν πάντας τετελευτηκέναι, καὶ μηδέπω κεκομίσθαι τὰς ἐπαγγελίας· οὐχὶ τὸ πλῆθος τὸ Ἰουδαϊκόν, ἀλλὰ τοὺς κατὰ τὸν Ἠλίαν ἡμῖν αἰνιττόμενος. Εἰ δὲ λέγοι τις, αὐτοὶ δὲ οὗτοι τίνος ἕνεκεν οὐδέπω καὶ νῦν ἀπέλαβον τοὺς ὀφειλομένους αὐτοῖς στεφάνους, μανθανέτω καὶ ταύτην παρὰ Παύλου τὴν αἰτίαν. Εἰπὼν γάρ, κατὰ πίστιν ἀπέθανον οὗτοι D πάντες, μὴ κομισάμενοι τὰς ἐπαγγελίας, ἐπήγαγε· τοῦ Θεοῦ κρεῖττόν τι περὶ ἡμῶν προβλεψαμένου, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσι. κοινὴ γὰρ ἐστί, φησιν, ἡ πανήγυρις· ἐπεὶ καὶ μείζων ἡδονή, ὅταν κοινῇ στεφανώμεθα πάντες. τοῦτο καὶ ἐν τοῖς Ὀλυμπιακοῖς ἀγῶσι γίνεται· ὁ παλαίσας, ὁ πυκτεύσας, ὁ παγκρατιάσας ἐν διαφόροις μὲν καιροῖς τοὺς ἀγῶνας ὑπομένουσιν, ἐν μιᾷ δὲ καιροῦ ῥοπῇ πάντες ἀνακηρύττονται· οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἀρίστοις γίνεται. ὅταν γὰρ τῶν δαιτυμόνων οἱ μὲν φθάσωσι παραπεμπτή-

στάντες, οἱ δὲ ἔτι μέλλωσι, τιμῶντες τοὺς ἀπολειφθέντας οἱ ἑστιάτορες, τοὺς φθάσαντας ἤδη καὶ παραγενομένους κελεύουσιν ἀναμένειν τοὺς ὑστερήσαντας· τοῦτο καὶ ὁ θεὸς πεποίηκεν. ἐπεὶ γὰρ τοὺς ἐκ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης κατὰ διαφόρους καιροὺς εὐδοκιμηκότας ἐπὶ κοινήν τε καὶ πνευματικὴν εὐωχίαν ἐκάλεσε, τοὺς ἤδη φθάσαντας καὶ παραπελθόντας κελεύει τοὺς μετὰ ταῦτα ἀπιέναι μέλλοντας ἀναμένειν· ἵν' οὕτω κοινῇ παραγενομένων ἁπάντων, καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ ἡδονὴ μία ἅπασι γένηται. ἐννόησον γὰρ ἡλίκον ἐστὶν εἰς τιμῆς λόγον Παῦλον καὶ τοὺς κατ' ἐκεῖνον ἄνδρας, τὸν Ἀβραάμ, καὶ τοὺς κατ' ἐκεῖνον, καὶ τοὺς πρὸ ἐκείνου πάλιν πρὸ B τοσούτων ἐτῶν ἀθλήσαντας καὶ νικήσαντας καθῆσθαι νῦν τὴν ἡμετέραν ἀναμένοντας εὐδοκίμησιν. ὅτι γὰρ οὐδέπω τὸν στέφανον Παῦλος ἀπείληφεν, οὐδὲ ἄλλος οὐδεὶς τῶν ἐξ ἀρχῆς εὐηρεστηκότων, ἀλλ' οὐδὲ ἀπολήψονται, ἕως ἂν ἅπαντες οἱ μέχρι τέλους στεφανοῦσθαι μέλλοντες ἀφίκωνται, ἄκουσον αὐτοῦ τοῦ Παύλου λέγοντος· τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα· λοιπὸν ἀπόκειταί μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ δίκαιος κριτής. πότε; ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ· οὐ μόνον δὲ ἐμοί, ἀλ- C λὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἠγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ. καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ δεικνύς, ὅτι κοινῇ πᾶσιν ἡ τῶν ἀγαθῶν ἀπόλαυσις δίδοται, Θεσσαλονικεῦσι γράφων ἔλεγεν· εἴπερ δίκαιον παρὰ θεῷ ἀνταποδοῦναι τοῖς θλίβουσιν ὑμᾶς θλίψιν, καὶ ὑμῖν τοῖς θλιβομένοις ἄνεσιν μεθ' ἡμῶν. καὶ πάλιν, ὅτι ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ κυρίου οὐ μὴ φθάσωμεν τοὺς κοιμηθέντας, διὰ πάντων τούτων δηλῶν, ὅτι κοινῇ πάντας καὶ ὁμοῦ παραγενομένους τῶν οὐρανίων τιμῶν ἀπολαύειν χρή. τοῦτο καὶ τοῖς φθάσασι πολλὴν φέρει τὴν ἡδονήν, D ὅταν μετὰ τῶν οἰκείων μελῶν τῶν ἀπορρήτων ἐκείνων ἀπολαύσωσιν ἀγαθῶν. καὶ γὰρ πατὴρ τραπέζης μετέχων λαμπρᾶς καὶ πολυτελοῦς, τότε μετὰ πλείονος αὐτῆς ἀπολαύσεται τῆς εὐφροσύνης, ὅταν μετὰ τῶν αὐτοῦ παιδίων μετέχῃ τῆς εὐωχίας καὶ εὐφροσύνης. οὕτω καὶ Παῦλος καὶ οἱ κατ' ἐκεῖνον ἅπαντες μείζονος αἰσθήσονται τῆς θυμηδίας, ὅταν μετὰ τῶν οἰκείων μελῶν ὄντες ἀπολαύσωσιν αὐτῆς. οὐ γὰρ τοσαύτην πατέρες περὶ παῖδας ἐπιδείκνυνται φιλοστοργίαν, ὅσην ἐκεῖνοι περὶ τοὺς τὰ αὐτὰ κατωρθωκότας αὐτοῖς ἔχουσι

A runt maturius, alij adhuc cunctãtur, conuiuatores in honorem abſentum iubent præſentes paulisper manere donec illi quoq; veniãnt. Idem etiam Deus fecit, quoniam enim ex toto orbe diuerſis temporib. electos ad cõmune & ſpirituale cõuiuium inuitauit, iubet eos qui priores fuerunt, vt expectent eos qui poſteriores ſunt venturi, vt hoc pacto omnib. vnà præſentibus, vnus omnib. contingat honor & vna voluptas. Cogita enim quãta ſit honoris acceſſio, Paulum & ſui temporis homines, Abrahamum item atq; eius ætatis viros, ac rurſum alios qui tot ſeculis ante illũ certauerunt & vicerunt, ſedere nũc expectãtes donec nos quoque approbemur. Quòd enim Paulus nõdum coronã receperit, neq; eorũ quiſquã qui vnquã in certamine victores euaſerunt, imò ne recepturi quidẽ ſunt donec omnes qui coronãdi ſunt cõuenerint audi ipſum Paulum dicentem: Bonũ certamen certaui, curſum cõſummaui, fidem ſeruaui: reliquũ repoſita eſt mihi iuſtitiæ corona, quã reddet mihi iuſtus iudex. Quãdo? in illa die. Non ſolũ autẽ mihi ſed & omnib. qui diligunt aduentũ eius. Et rurſum alibi indicans quod bona illa vniuerſis ſimul ad fruendũ concedentur, ad Theſſal. ſic ſcribit. Siquidem iuſtum eſt apud Deum vt reddatur affligentib. vos afflictio, vobis autẽ qui affligimini relaxatio vnà nobiſcũ. Ac rurſum. Quoniã nos qui viuimus, qui relinquimur vſque in aduentũ domini non præueniemus eos qui iã obdormierunt: per hæc omnia docens quòd oportet nos ſimul omnes & in commune cœleſtis honoris poſſeſſionẽ ac fructum accipere. Hoc ipſum etiã illis qui nos præceſſerunt magnam adfert voluptatẽ, quòd vnà cũ propriis mẽbris ſint ineffabilib. illis bonis perfruituri. Etenim pater mẽſam habens ſplendidam ac opiparã, tum demũ maiore cum voluptate ea fruitur, quando liberi ſunt eius voluptatis ac hilaritatis participes. Ad eundem modum etiã Paulus eiuſq; ſimiles, ita demũ ampliorẽ ſentient animi voluptatẽ, quãdo vnà cũ propriis mẽbris illa perfruentur. neq; enim patribus tantus eſt erga liberos affectus, quantam illi ſolicitudinem gerunt de eis qui eandẽ virtutis viam

2. Tim. 4. 7.

1. Theſſ. 1. 6.

1 Theſſ. 4. 15.

Moralis exhortatio epilogi.

ſunt ingreſſi. Vt igitur etiam nos in eorum qui tunc honorabuntur numero ſimus, demus operã vt ſanctos illos aſſequamur, & quomodo aſſequi poterimus? Quis nobis viam, quæ ad illos ducit, indicabit? Ipſe ſanctorũ illorũ dominus, qui non ſolum quomodo illos aſſequamur docet, verũ etiam quomodo illorũ omnium contubernales ac ſodales fieri poſſimus. ait enim: Facite vobis amicos ex iniquo mãmona, vt cùm defeceritis recipiant vos in æterna ſua tabernacula. Rectè dixit æterna. Nam in hoc ſeculo etiamſi ſplendidã domum habeas, omnino vetuſtate eſt peritura: imò prius quàm illa pereat, mors irruens eiiciet te ex magnifico iſto domicilio: non rarò verò vel ante obitũ rebus turbatis calumniatorum impetus ac inſidiæ faciunt, vt inde eiiciaris. Illic autem non eſt quod tale quicquam verearis: non corruptionem, non mortem, non ruinam, non damnum à calũniatoribus, non aliud quicquam. Sed immobile & immortale eſt domicilium. quapropter æternum illud appellauit. Facite vobis amicos ex iniquo mammona. Vide quanta ſit domini benignitas, quanta bonitas ac æquitas, neque enim temerè hoc adiunxit: ſed quoniam plerique diuites ex rapinis ac fraude diuitias ſibi comparauerunt: Malè, inquit, factum, nec oportebat ita pecunias colligere: verumtamen quandoquidem iam collegiſti, deſiſte à rapina & fraude, & vtere pecunia ad ea quibus opus habes. Non iubeo vt ſis ex rapto miſericors, ſed vt à fraude temperans, diuitiis ad benignitatem & eleemoſynam vtaris. Niſi enim à rapina deſiſtas, ne eleemoſyna quidẽ erit: ſed etiamſi innumeram pecuniã des in manus egenorum, à fraude & rapina interim non abſtinens, in homicidarum numero à Deo computaberis. Quapropter oportet à fraude abſiſtere, ac tum demum in egenos miſericordem eſſe. Magna enim eſt eleemoſynæ vis, de qua etiã in priore conuentu apud vos diſſeruimus, ac nunc quoq; diſſeremus. Sed nemo veſtrum ita cogitet, hãc admonendi aſſiduitatem ad auditorum tendere accuſationem. Nam & in certaminibus illi potiſſimum à ſpectatoribus

Luc. 16. 9.

Eleemoſynam non poſſunt dare rapaces

A χηδεμονίαν. ἵν' οὖν καὶ ἡμεῖς τῶν τότε τιμωμένων γινώμεθα, σπουδάζωμεν καταβαλεῖν τοὺς ἁγίους ἐκείνους. καὶ πῶς δυνησόμεθα, φησὶν, αὐτοὺς καταλαβεῖν; τίς ἡμῖν δείξει τὴν ἐκεῖ φέρουσαν ὁδόν; αὐτὸς ὁ τῶν ἁγίων ἐκείνων δεσπότης, ὃς οὐχ ὅπως αὐτοὺς καταληψόμεθα μόνον διδάσκει, ἀλλὰ καὶ ὅπως ὁμορρόφιοι καὶ σύσκηνοι γινώμεθα πᾶσιν αὐτοῖς. ποιήσατε γὰρ ὑμῖν φίλους ἐκ τοῦ μαμμωνᾶ τῆς ἀδικίας, φησὶν· ἵν' ὅταν ἐκλίπητε, δέξωνται ὑμᾶς εἰς τὰς αἰωνίους αὐτῶν σκηνάς. καλῶς εἶπεν, αἰωνίους. ἐνταῦθα μὲν γὰρ κἂν λαμπρὰν ἔχῃς οἰκίαν, ἀπόλλυται πάντως φθειρομένη τῷ χρόνῳ· B μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ τῆς κατὰ τὸν χρόνον φθορᾶς, θάνατος ἐμπεσὼν ἐκβάλλει σε τῆς λαμπρᾶς ταύτης οἰκήσεως. πολλάκις δὲ καὶ πρὸ τοῦ θανάτου πραγμάτων τινῶν δυσκολίαι καὶ συκοφαντῶν ἔφοδοι καὶ ἐπιβουλαὶ ἐκπεσεῖν αὐτῆς παρεσκεύασαν· ἐκεῖ δὲ οὐδὲν τούτων ἔστιν ὑποπτεῦσαι, οὐ φθορὰν, οὐ θάνατον, οὐ κατάπτωσιν, οὐ συκοφαντῶν ἐπήρειαν, οὐκ ἄλλο οὐδὲν, ἀλλ' ἀκίνητος καὶ ἀθάνατός ἐστιν ἡ οἴκησις. διὰ τοῦτο αἰωνίους αὐτὰς ἐκάλεσε. ποιήσατε ὑμῖν φίλους, φησὶν, ἐκ τοῦ μαμμωνᾶ τῆς ἀδικίας. ὅρα C πόση φιλανθρωπία τοῦ δεσπότου, πόση χρηστότης καὶ ἐπιείκεια. οὐ γὰρ ἁπλῶς ταύτην τέθεικε τὴν προσθήκην· ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοῖς πλουσίοις πλοῦτος συνείλεκται ἐξ ἁρπαγῆς καὶ πλεονεξίας. κακῶς μὲν, φησὶ, καὶ οὐκ ἐχρῆν σε οὕτω συλλέξαι τὰ χρήματα. πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ συνέλεξας, στῆθι τῆς ἁρπαγῆς καὶ τῆς πλεονεξίας, καὶ χρῆσαι εἰς δέον τοῖς χρήμασιν. οὐ λέγω, ἵνα ἁρπάζων ἐλεῇς, ἀλλ' ἵνα τῆς πλεονεξίας ἀποστὰς, πρὸς ἐλεημοσύνην καὶ φιλανθρωπίαν ἀποχρήσῃ τῷ πλούτῳ. εἰ γάρ τις μὴ παύσαιτο D τῆς ἁρπαγῆς, οὐδὲ ἐλεημοσύνην ἐργάσεται· ἀλλὰ κἂν μυρία καταβάλῃ χρήματα εἰς τὰς τῶν δεομένων χεῖρας, τὰ ἑτέρων ἁρπάζων καὶ πλεονεκτῶν, τοῖς ἀνδροφόνοις ἐξίσης λελόγισται τῷ θεῷ. διὸ χρὴ πλεονεξίας ἀποστάντα πρότερον, οὕτω τοὺς δεομένους ἐλεεῖν. πολλὴ γὰρ τῆς ἐλεημοσύνης ἡ δύναμις, περὶ ἧς καὶ τῇ προτεραίᾳ συνάξει πρὸς ὑμᾶς διελέχθημεν, καὶ νῦν διαλεξόμεθα. ἀλλὰ μηδεὶς τὴν συνέχειαν τῆς ὑπομνήσεως κατηγορίαν ἡγείσθω τῶν ἀκουόντων. καὶ γὰρ ἐν τοῖς ἀγῶσιν ἐκείνους τῶν δρομέων διεγείρουσιν οἱ θεαταὶ, οὓς ἂν

ἴδωσιν ἐγγὺς τοῦ βραβείου γινομένους, καὶ πολλὰς τῆς νίκης ἐλπίδας ἔχοντας. καὶ ἐγὼ τοίνυν, ἐπειδὴ μετὰ πολλῆς ἀεὶ προθυμίας ὁρῶ τοὺς περὶ ἐλεημοσύνης δεχομένους λόγους ὑμᾶς, διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς συνεχέστερον τὴν περὶ τούτων κινῶ παραίνεσιν. ἰατροὶ τῶν ψυχῶν ἡμῶν εἰσιν οἱ πένητες, εὐεργέται, καὶ προστάται. οὐ γὰρ τοσοῦτον δίδως, ὅσον λαμβάνεις. δίδως ἀργύριον, καὶ λαμβάνεις βασιλείαν οὐρανῶν· λύεις πενίαν, καὶ καταλλάττεις ἑαυτῷ τὸν δεσπότην. ὁρᾷς ὅτι οὐκ ἴση ἡ ἀντίδοσις; ταῦτα ἐπὶ γῆς, ἐκεῖνα ἐν οὐρανῷ. ταῦτα ἀπόλλυται, ἐκεῖνα διαμένει· ταῦτα φθείρεται, ἐκεῖνα πάσης ἐστὶν ἀνώτερα ἀπωλείας. διὰ τοῦτο καὶ πρὸ τῶν θυρῶν τῶν οἴκων τῶν εὐκτηρίων ἔστησαν τοὺς πένητας οἱ πατέρες οἱ ἡμέτεροι, ἵνα καὶ τὸν νωθέστατον καὶ ἀπανθρωπότατον αὐτὴ τῶν πενήτων ἡ ὄψις πρὸς ὑπόμνησιν ἐγείρῃ τῆς ἐλεημοσύνης. ὅταν γὰρ ἑστήκῃ χορὸς γερόντων, συγκεκυφότων, ῥάκια περιβεβλημένων, αὐχμώντων, ῥυπώντων, βακτηρίας ἐχόντων, μόλις στηρίζεσθαι δυναμένων, πολλάκις δὲ καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκκεκομμένων, καὶ τὸ σῶμα ὅλον ἀνάπηρον, τίς οὕτω λίθινος, τίς οὕτως ἀδάμας, ὡς καὶ τῆς ἡλικίας, καὶ τῆς ἀσθενείας, καὶ τῆς πηρώσεως, καὶ τῆς πενίας, καὶ τῆς εὐτελοῦς στολῆς, καὶ πάντων ἁπλῶς πρὸς συμπάθειαν ἐπικλώντων αὐτὸν, ἄτεγκτος εἶναι καὶ μεῖναι πρὸς ἅπαντα ταῦτα αἰειδότης; διὰ ταῦτα πρὸ τῶν θυρῶν ἡμῶν ἑστήκασι παντὸς λόγου δυνατώτεροι, διὰ τῆς ὄψεως ἐπισπώμενοι, πρὸς φιλανθρωπίαν τοὺς εἰσιόντας ἐκκαλούμενοι. καθάπερ γὰρ κρήνας εἶναι ἐν ταῖς αὐλαῖς τῶν εὐκτηρίων οἴκων νενόμισται, ἵνα οἱ μέλλοντες εὔχεσθαι τῷ θεῷ, πρότερον ἀπονιψάμενοι τὰς χεῖρας, οὕτως αὐτὰς εἰς εὐχὴν ἀνατείνωσιν· οὕτω καὶ τοὺς πένητας ἀντὶ πηγῶν καὶ κρηνῶν ἔστησαν οἱ πατέρες πρὸ τῶν θυρῶν ἵν', ὥσπερ ὕδατι τὰς χεῖρας ἀπονιπτόμεθα, οὕτω φιλανθρωπίᾳ τὴν ψυχὴν ἀποσμήχοντες πρότερον, οὕτως εὐχώμεθα. οὐδὲ γὰρ οὕτως ὕδατος φύσις ἀποῤῥύπτει κηλῖδας σώματος, ὡς ἐλεημοσύνης δύναμις ἀποσμήχει ῥύπον ψυχῆς. ὥσπερ οὖν οὐ τολμᾷς ἀνίπτοις χερσὶν εἰσελθὼν εὔξασθαι, καίτοι ἔλαττον τὸ ἔγκλημα ἐκεῖνο, οὕτω μήτε χωρὶς ἐλεημοσύνης ἐπ' εὐχὴν ἔλθῃς ποτε· καίτοι καὶ καθαρὰς πολλάκις ἔχοντες τὰς χεῖρας, ἂν μὴ πρότερον αὐτὰς

A excitantur, qui ad metam propius aſpirant, & certiorem victoriæ ſpem habere videntur. Ergo quia magna alacritate video vos de eleemoſyna ſermonem excipere, eo magis libet iſtam exhortationem continuare. Medici animarum noſtrarum ſunt pauperes, benefactores & protectores. neque enim tantum das, quantum accipis. das pecuniam & accipis regnum cœlorum, ſubleuas egeſtatem, & reconcilias tibi dominum. Vides imparem eſſe retributionem: hæc ſunt terrena, illa cœleſtia: hæc peritura, illa permanentia, hęc corrumpuntur, B illa ſunt extra corruptionis periculum. Hac de cauſa maiores noſtri pro foribus eccleſiarum pauperes conſtituerunt, vt vel inhumaniſſimum & ſegniſſimum quemque aſpectus ipſe egenorum ad commiſerationem excitet. Vbi enim ſtat chorus ſeniculorum incuruorum, pannoſorum, ſqualidorum, ſordidatorum, baculos tenentium, atque his ægrè ſe ſuſtentantium, nonnunquam oculis orbatorum, totóque corpore malè mulctatorum, C quis tam ſaxeus eſt, quis tam adamantinus, qui ad eorum grandæuitatem, imbecillitatem, cæcitatem, egeſtatem, habitus vilitatem, tótque alia ad condolendum mouentia, obdurare ſe & inflexibilis queat permanere? Hac de cauſa pro foribus noſtris ſtant, ipſo aſpectu, magis quam vllis verbis poſſunt, ad beneficentiam prouocantes eos qui introgrediuntur. Quemadmodum enim ſolemne eſt vt fontes præſto ſint ante oratoria, vt adoraturi Deum manus prius lotas inter precandum D attollant: ita pauperes fontium vice ante fores collocauerunt maiores noſtri: vt non aliter quam manus abluimus aquas, prius per beneficentiam abſterſa anima, tum demum preces noſtras offeramus. Non enim tam apta eſt aqua ad abluendas corporis maculas, quam eleemoſyna ad abolendas ſordes animæ. Quemadmodum igitur non audes illotis manibus ad precandum intrare quamuis leuius ſit hoc crimen, ita nec abſq; eleemoſyna ad precandum vnquam accedas. Atqui non rarò etiam cum puras manus

Eleemoſynæ laudes.

Cur pro foribus templorũ pauperes.

habeamus, non tendimus ad Deum niſi prius lotas: tantum valet conſuetudo: quanto magis idem in eleemoſyna eſt faciendum, & licèt nullius magni peccati nobis ſimus conſcij, tamen eleemoſyna data conſcientiã noſtram abſtergere oportet. Multa in foro tibi contraxiſti mala. inimicus irritauit, iudex aliquid parum decorum facere compulit, verba ſæpe effuti u ſti non bona, ne amicum offenderes: peccatum aliquod admiſiſti, alias non paucas maculas contraxiſti, vt ſolent homines qui in foro verſantur, in iudicum conſeſſu interſunt, rem populi adminiſtrant: pro his omnibus Deum accedis exoraturus, & veniam petiturus. ergo da pecuniam in manus pauperum, & abſterge illas maculas, vt cum fiducia inuoces rogans illum qui poteſt peccata hæc remittere. Si te aſſuefeceris nunquam ſine eleemoſyna ſacra hæc veſtibula intrare, nec ſponte, nec inuitus, vnquam ab hoc bono opere abſtinebis: tantum valet conſuetudo. Et ſicut quomodocunque ſe res habeat nunquam ſuſtines illotis manibus precari, poſteaquam ſemel conſuetudinem hãc vſurpaſti, ita etiam in eleemoſyna ſi hanc legem tibi præfixeris, volens nolens quotidie illam implebis, ipſa conſuetudine ad hoc pertractus. Ignis eſt precatio, præcipuè cùm à vigilante & ſobria mente proficiſcitur: ſed ignis iſte opus habet oleo, vt ad ipſa cœli conuexa perueniat. cæterùm oleum quo ignis hic fouetur non aliud eſt quam eleemoſyna. Affunde igitur oleum hoc largiter, vt exhilaratus hoc tuo bono opere, cum maiore alacritate precationem tuam abſoluas. Sicut enim qui nullius bonæ rei ſibi ſunt conſcij, nulla cum fiducia precari poſſunt: ita qui benè aliquid egerunt, & poſt iuſta opera ad precandum ſe conferunt, læti recordatione bene geſtorum, maiore cum alacritate ſupplicationem ſuam offerunt, vt igitur hac quoque parte efficaciores ſint preces noſtræ, nimirum mente per recentis beneficentiæ memoriam excitata, cum eleemoſyna ad precandum accedamus,

Oratio cũ igne colla-ta.

A ἀποπλυνώμεθα ὕδατι, οὐκ ἀνατείνομεν εἰς εὐχήν· τοσοῦτόν ἐστιν ἡ συνήθεια. τοῦτο τοίνυν καὶ ἐπὶ τῆς ἐλεημοσύνης ποιῶμεν. κἂν μηδὲν ἑαυτοῖς ὦμεν συνειδότες μέγα ἁμάρτημα, ὅμως ἀποσμήχωμεν τὸ συνειδὸς διὰ τῆς ἐλεημοσύνης. πολλὰ ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς ἐπεσπάσω δεινά, ἐχθρὸς παρώξυνε, δικαστὴς ἠνάγκασέ τι ποιῆσαι τῶν οὐ προσηκόντων πραγμάτων, ῥήματα πολλάκις ἐξέβαλες ἄτοπα, φίλους ἐδυσώπησιν ἐργάσασθαί τι τῶν ἁμαρτίαν ἐχόντων, ἕτερα προσετρίψω πολλά, οἷα εἰκὸς ἄνθρωπον ὄντα περιστρέφεσθαι ἐν ἀγορᾷ στρεφόμενον, δικαστηρίοις προσεδρεύοντα, B τὰ τῆς πόλεως πράττοντα πράγματα. ὑπὲρ τούτων ἁπάντων εἰσέρχῃ τὸν θεὸν αἰτήσων συγγνώμην καὶ ἀπολογησόμενος. κατάβαλε τοίνυν ἀργύριον εἰς τὰς τῶν πενήτων χεῖρας, καὶ ἀπόσμηξον τὰς κηλῖδας ἐκείνας, ἵνα μετὰ παρρησίας καλέσῃς αἰτούμενος τὸν δυνάμενόν σοι ταῦτα ἀφεῖναι τὰ ἁμαρτήματα. ἂν ἐν συνηθείᾳ καταστήσῃς σαυτὸν μηδέποτε χωρὶς ἐλεημοσύνης τῶν ἱερῶν τούτων προθύρων ἐπιβαίνειν, οὐδέποτε οὔτε ἑκὼν οὔτε ἄκων ὑστερήσεις τῆς καλῆς ταύτης ἐργασίας. τοιοῦτον γὰρ ἡ συνήθεια. καὶ ὥσπερ οὖν, ἀεὶ ὅ,τι οὖν C γένοιτο, χερσὶν ἀνίπτοις οὐχ ὑπομένεις εὔξασθαι, ἐπειδὴ κατέστης εἰς συνήθειαν ἅπαξ· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἐλεημοσύνης, ἂν τοῦτον σαυτῷ ἐπιθήσῃς τὸν νόμον, καὶ ἑκὼν καὶ ἄκων αὐτὸν καθ' ἑκάστην ἐκπληρώσεις ἡμέραν ὑπὸ τῆς συνηθείας ἑλκόμενος. πῦρ ἐστιν ἡ εὐχή, μάλιστα ὅταν ἀπὸ νηφούσης καὶ διεγηγερμένης ἀναπέμπηται ψυχῆς. ἀλλὰ τὸ πῦρ τοῦτο καὶ ἐλαίου δεῖται, ἵνα αὐτῶν ἅψηται τῶν οὐρανίων ἁψίδων· ἔλαιον δὲ τοῦ πυρὸς τούτου οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἀλλ' ἡ ἐλεημοσύνη. ἐπίχεε τοίνυν τὸ ἔλαιον δαψιλές, ἵνα εὐφραινόμε- D νος ἐπὶ τῷ κατορθώματι, μετὰ παρρησίας πλείονος καὶ προθυμίας μείζονος τὰς εὐχάς σου ἐπιτελῇς. ὥσπερ γὰρ οἱ μηδὲν ἑαυτοῖς συνειδότες ἀγαθόν, οὐδὲ εὔξασθαι μετὰ παρρησίας δύνανται, οὕτως οἱ κατορθώσαντές τι, καὶ μετὰ τὴν δικαιοσύνην ἐκείνην ἐπὶ τὴν εὐχὴν ἐρχόμενοι, τῇ μνήμῃ τοῦ κατορθώματος εὐφραινόμενοι, μετὰ πλείονος τῆς προθυμίας ποιοῦνται τὴν ἱκετηρίαν. ἵν' οὖν καὶ κατὰ τοῦτο δυνατωτέρα ἡμῖν ἡ εὐχὴ γίνηται, χειραγωγούσης ἡμῖν τῆς διανοίας ἐν ταῖς δεήσεσιν ἀπὸ τῆς τῶν κατορθωμάτων μνήμης, μετὰ τῆς ἐλεημοσύνης ἐπὶ τὰς εὐχὰς ἐρχώμεθα,

A καὶ μνημονεύωμεν μετ' ἀκριβείας ἅπαντα τὰ εἰρημένα. καὶ πρό γε τῶν ἄλλων ἁπάντων ἐκείνην μοι τὴν εἰκόνα διατηρεῖτε διηνεκῶς, καθ' ἣν εἶπον τοὺς πένητας πρὸ τῶν θυρῶν ἑστάναι τῶν εὐκτηρίων οἴκων, ταύτην ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἀναπληροῦντες τὴν χρείαν, ἣν ἐπὶ τοῦ σώματος ἡ κρήνη. ἂν γὰρ τοῦτο ὦμεν διηνεκῶς μεμνημένοι, συνεχῶς ἀπονιπτόμενοι τὸν λογισμὸν, καθαρὰς μὲν δυνησόμεθα τὰς εὐχὰς ἐπιτελεῖν, πολλὴν δὲ ἐπισπάσασθαι παρὰ τοῦ θεοῦ τὴν παῤῥησίαν, καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. B ἀμήν.

Εἰς τὸ ἀποστολικὸν ῥητὸν, ὄφελον ἀνείχεσθέ μου μικρὸν τῇ ἀφροσύνῃ.

Ἅπαντας μὲν φιλῶ τοὺς ἁγίους, μάλιστα δὲ τὸν μακάριον Παῦλον, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, τὴν σάλπιγγα τὴν οὐράνιον, τὸν νυμφαγωγὸν τοῦ Χριστοῦ. τοῦτο δὲ C εἶπον, καὶ ὃν περὶ αὐτὸν ἔρωτα ἔχω, εἰς μέσον ἐξήνεγκα, ἵνα καὶ ὑμᾶς κοινωνοὺς ποιήσω τοῦ φίλτρου. οἱ μὲν γὰρ τὸν σωματικὸν ἔρωτα ἐρῶντες εἰκότως αἰσχύνονται ὁμολογεῖν, ἅτε καὶ ἑαυτοὺς καταισχύνοντες, καὶ τοὺς ἀκούοντας βλάπτοντες· οἱ δὲ τὸν πνευματικὸν, μηδέποτε ὁμολογοῦντες παυέσθωσαν. καὶ γὰρ καὶ ἑαυτοὺς καὶ τοὺς ἀκούοντας ὠφελοῦσι διὰ τῆς καλῆς ταύτης ὁμολογίας. ἐκεῖνος μὲν γὰρ ὁ ἔρως, ἔγκλημα· οὗτος δὲ ἐγκώμιον. ἐκεῖνος μὲν πάθος ψυχῆς διαβεβλημένων ἐστὶν, οὗτος δὲ εὐφροσύνη ψυχῆς καὶ ἀγαλλίαμα καὶ κόσμος ἄριστος. ἐκεῖνος εἰσάγει πόλεμον εἰς τὴν τῶν ἐρώντων διά- D νοιαν, οὗτος καὶ τὸν ὄντα πόλεμον ἐκβάλλει, καὶ ἐν εἰρήνῃ πολλῇ τοὺς ἐρῶντας καθίστησι. κἀκεῖθεν μὲν οὐδὲν ὄφελος γίνεται, ἀλλὰ καὶ πολλὴ ζημία χρημάτων καὶ δαπάνη τις ἀνόητος, καὶ ζωῆς ἀνατροπὴ, καὶ οἰκιῶν ὁλόκληροι διαφθοραί· ἐντεῦθεν δὲ πολὺς ὁ πλοῦτος τῶν κατορθωμάτων, πολλὴ ἡ περιουσία τῆς ἀρετῆς. πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις, οἱ μὲν σωμάτων εὐμόρφων ἐρῶντες, καὶ πρὸς τὰ λαμπρὰ τῶν ὄψεων κεχηνότες, ἂν ὦσιν αἰσχροὶ καὶ δυσειδεῖς, οὐδὲν ἐκ τῆς ἐκείνων ἐπιθυμίας εἰς ἀπαλλαγὴν τῆς οἰκείας κερδαίνουσιν ἀμορφίας,

& diligenter omnia quę dicta ſunt in memoria retineamus, & ante omnia illam pauperum faciem, qua eos dixi pro foribus oratorij cōſiſtere, in eum animæ vſum, in quem ſontanam abluendis manibus vertamus. Si enim horum memores continuè mentem abluerimus, poterimus & puras preces ad dominum allegare, & cœleſte regnum conſequi, gratia & benignitate domini noſtri Ieſu Chriſti, cui gloria & imperium in ſecula, &c.

In hoc Apoſtoli dictum, vtinam toleraſſetis paululum quiddam inſipientiæ meæ, Homilia: viro quodam docto interprete. 2. Cor. 11. 1.

Omneis equidem amo ſanctos, maximè verò ſanctum Paulum, vas electionis, tubam cœleſtem, ſponſæ Chriſti ducem, ac pronubum. Id quod propterea dixi, & amorem in medium produxi, vt vos illectamenti amoris participes facerem. Quandoquidem externo amori ſuccumbentes, fateri palàm propria diſpudet, tanquam deterritos tum ſui pudore, tum audientium periculo. Qui vero ſpirituali hoc noſtro ardēt, quia ſibi atque auditoribus iuxta proſunt tam honeſta profeſſione. Nam amor illo vitio datur, hic laudi. Ille morbus animi probris obiectus, hic animæ lætitia eſt & exultatio, atque ornatus præſtantiſſimus, ille bellum in amantium cogitationem inuehit, hic bello, ſi quod fuerit, eiecto, pacem copioſam ſubſtituit. Ex amorę quidem vulgari, non modò nihil accreſcit emolumenti, ſed ingentem quoque rei familiaris iacturam facit, inanem ſumptum, vitæque internecionem, adeóque ædium è fundo ſubuerſionem: ex honeſto autem, qui ſpectat animorum decorem, multæ opes bonorum operum, magnáque virtutum ſupellex exiſtit. Pręterea bonā corporis formam adamantes, inhiantéſq; ad ſplendorem faciei, turpes ſunt & inelegantis formæ, neque ad mutandam deformitatem quicquam ex concupiſcentia lucrantur, quin ſemper in peiorem, abiectióremq; oris habitum abeunt.

Diſcrimē inter amorem ſpiritualem & corporalē.

Cæterùm in hoc amore penitus eſt contrarium. quicunque amat animã ſanctam formoſam, clarã, pulchrámque, etiam ſi ipſe eſt turpis, ingratiq́; aſpectus: imò ſi omnium fœdiſſimus, modò perduret in amore ſanctorum, continuò talis erit, qualis eſt quem amat. Etenim diuinæ id benignitatis argumentum eſt, quòd corpus deforme & mutilum nequeat emendari: anima verò turpis & manca, in priſtinam lucem & decorem facilè reformatur. Nam ex bonitate vultus nihil emolumenti: ex pulchritudine autem animæ tanta licet bona lucrari, quanta congruè poſſidet, qui Deũ habet amatorem. Audi enim, inquit,

Pſal. 44. 12. filia & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiſcere populi tui & domus patris tui, & concupiſcet rex pulchritudinem tuam. Pulchritudinem hic eam dicit, quæ eſt ſecũdum animam: cuiuſmodi virtute & pietate contingit. Qua de cauſa, cùm tantum ſit lucrum ſanctorum amatoribus, operæprecium facimus, ſi communi amore amplectamur ſanctum tam eximium, idq́; cupidiſſimè. Nam ſi animam noſtram amor ille vel ſemel ſubiens in ea lucidam excitauerit flammam: quicquid ſenticoſum, quicquid ſaxoſum & aſperum & inſenſatum offendit, in cogitatione noſtra totum exponit, aut certè promitigat, & animam noſtram in decliuem fundum, lætúmque aruum purgat, aptamq́; reddit diuino ſemini ſuſcipiendo. Et nemo dicat, quòd nunc neque adſit Paulus, neque oculis noſtris videatur: & quónam modo contingere queat, vt id quod nunquam vidimus, amemus? Nihil enim huic amori eſt impedimento, quando & abſentem amplectimur, & inuiſum diligimus, potiſſimùm cuius virtutis agnoſcimus argumenta tam magna, támque egregia, in omnibus vbique terrarum eccleſiis. Nempe impietatem diſſipatam, malam vitam in meliorem verſam, errantes in vitam reductos: intemperantium ſacra, vt Bacchanalia & id genus exploſa. abdicata templa, obmuteſcentes dæmones. Vniuerſa hæc tam admiranda linguę Paulinæ potentia, inſpirata gratia Dei confecit, clarámque flammam pietatis vbique gentium accendit.

Anima pulchritudo quæ bona pariat.

S. Pauli memoria & res geſta.

A ἀλλὰ καὶ αἰσχρότεροι κρίνονται καὶ εἰδεχθέστεροι· ἐπὶ δὲ τοῦ ἔρωτος τούτου τοὐναντίον ἅπαν. ὁ γὰρ ψυχῆς ἁγίας ἐρῶν καὶ εὐμόρφου καὶ λαμπρᾶς καὶ περικαλλοῦς, κἂν αὐτὸς αἰσχρὸς ᾖ καὶ δυσειδής, κἂν ἁπάντων ἀνθρώπων αἴσχιστος, ἐμμένων τῷ ἔρωτι τῶν ἁγίων, ταχέως ἔσται τοιοῦτος, οἷος ὁ ἐρώμενος. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας ἔργον, τὸ σῶμα μὲν ἄμορφον καὶ πεπηρωμένον μὴ δύνασθαι διορθοῦν, ψυχὴν δὲ αἰσχρὰν καὶ δυσειδῆ δύνασθαι λαμπρὰν καὶ περικαλλῆ ποιεῖν. ἀπὸ γὰρ τῆς εὐμορφίας τῆς ἐκείνου οὐδὲν ἂν γένοιτο κέρδος· ἀπὸ δὲ τοῦ κάλλους τοῦ ταύτης τοσαῦτα

B ἔξεστι καρπώσασθαι ἀγαθά, ὅσα εἰκὸς κεκτῆσθαι τὸν ἐραστὴν ἔχοντα τὸν θεόν. περὶ ταύτης τῆς εὐμορφίας καὶ ὁ Δαβὶδ ἐν ψαλμοῖς ᾄδων, ἄκουσον, φησί, θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου, καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου· κάλλος ἐνταῦθα λέγων τὸ κατὰ ψυχήν, ὅπερ δι' ἀρετῆς καὶ εὐλαβείας συνίσταται. ἐπεὶ οὖν τοσοῦτόν ἐστι τὸ κέρδος τοῖς κοινωνοῦσι τῶν ἁγίων, κοινωνήσατέ μοι τοῦ ἔρωτος, καὶ φιλήσωμεν τὸν ἅγιον τοῦτον μετὰ πολλῆς τῆς ὑπερβολῆς. ἂν γὰρ ἅπαξ

C εἰς τὴν ψυχὴν τὴν ἡμετέραν ὁ ἔρως εἰσέλθῃ καὶ φλόγα ἀνάψῃ λαμπράν, κἂν ἀκανθῶδες, κἂν λιθῶδές τι καὶ σκληρὸν καὶ ἀναίσθητον ἐν τοῖς λογισμοῖς εὕρῃ τοῖς ἡμετέροις, τὸ μὲν ἀναλώσας, τὸ δὲ μαλάξας, βαθεῖαν τινα καὶ λιπαρὰν ἄρουραν τὴν ἡμετέραν ἐργάσεται ψυχήν, καὶ πρὸς τὴν τῶν θείων σπερμάτων καταβολὴν ἐπιτηδείαν. καὶ μή μοι λεγέτω τις, ὅτι νῦν οὐ πάρεστιν, οὐδὲ ὁρᾶται τοῖς ἡμετέροις ὀφθαλμοῖς ὁ Παῦλος· καὶ πῶς δυνατὸν φιλεῖν τὸν μὴ βλεπόμενον; οὐδὲν γὰρ τῷ ἔρωτι τούτῳ κώλυμα γίνεται. ἔξε-

D στι γὰρ καὶ ἀπελθόντα φιλεῖν, καὶ μὴ ὁρώμενον ἀγαπᾶν, καὶ μάλιστα ὅταν τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα τῆς ἀρετῆς ἐκείνου καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὑπομνήματα βλέπωμεν, τὰς πανταχοῦ τῆς γῆς ἐκκλησίας, τῆς ἀσεβείας τὴν ἀνατροπήν, τοῦ πονηροῦ βίου τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταβολήν, τῆς πλάνης τὴν ἀπαλλαγήν, τοὺς ἀνατραπέντας βωμούς, τοὺς ἀποκεκλεισμένους ναούς, τὴν τῶν δαιμόνων σιγήν. πάντα γὰρ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα τῆς Παύλου γλώττης ἡ δύναμις ὑπὸ τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος ἐμπνεομένη κατέβαλε, καὶ λαμπρὰν πανταχοῦ τῆς εὐσεβείας ἀνῆψε τὴν φλόγα.

ἔχομεν

A ἐχομένων μετὰ τῶν κατορθωμάτων τούτων καὶ τὰς ἐπιστολὰς ἐκείνου τὰς ἁγίας, αἳ τὸν χαρακτῆρα τῆς μακαρίας ἐκείνης ψυχῆς ἀκριβῶς ἡμῖν ὑπογράφουσιν. ὡς οὖν αὐτοῦ τοῦ Παύλου διαλεγομένου παρόντι καὶ συγγινομένου, οὕτω μετὰ προθυμίας πειθώμεθα τοῖς γεγραμμένοις, ἀναπτύξωμεν τὰ ἔνδον εἰρημένα; μάθωμεν τί ποτέ ἐστιν ὅπερ σήμερον ἐβόα λέγων· ὄφελον ἀνείχεσθέ μου μικρὸν τῇ ἀφροσύνῃ· ἀλλὰ καὶ ἀνέχεσθέ μου. ζηλῶ γὰρ ὑμᾶς θεοῦ ζήλῳ. τί λέγεις, ὦ Παῦλε; ὁ κελεύων τοῖς μαθηταῖς ἐν σοφίᾳ περιπατεῖν πρὸς τοὺς ἔξω, ὁ λέγων, ὁ λόγος ὑμῶν πάντοτε ἐν χάριτι, ἅλατι ἠρτυμένος, εἰδέναι B πῶς δεῖ ὑμᾶς ἑνὶ ἑκάστῳ ἀποκρίνεσθαι· ὁ πᾶσιν ἐπευχόμενος, ἵνα σοφίας πληρωθῶσι πνευματικῆς, αὐτὸς λέγεις, ὅτι εἴθε ἀνείχεσθέ μου μικρὸν τῆς ἀνοίας; οὐκ ἤρκει σοι τὸ φθέγξασθαί τι ἀφροσύνης ῥῆμα, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦτο ἐκφέρεις; καὶ οὐκ εἰς τοὺς μαθητὰς ἐκφέρεις μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα πᾶσι γινομένοις ἀνθρώποις διὰ τῆς ἐπιστολῆς τοῦτο δῆλον ποιεῖς; ὁρᾶτε πῶς οὐχ ἁπλῶς δεῖ παρατρέχειν τὰ λεγόμενα, ἀλλ' ἕκαστον περισκοπεῖν ἀκριβῶς; τοῦτο μὲν γὰρ ἁπλῶς μὲν ἀναγινωσκόμενον προσίσταται τοῖς ἀκροαταῖς, ἐρευνηθὲν C δὲ πολλὴν δείκνυσι τοῦ Παύλου τὴν σοφίαν, μεγάλην τὴν σύνεσιν, ἄφατον τὴν κηδεμονίαν. τί ποτ' οὖν ἐστι τὸ λεγόμενον; ψευδαπόστολοι πολλοὶ ἦσαν παρὰ τοῖς Κορινθίοις διαφθείροντες αὐτούς, κατηγοροῦντες τοῦ Παύλου, ὑποσύροντες αὐτοῦ τὴν δόξαν, ἣν παρὰ τοῖς μαθηταῖς εἶχεν, καὶ εἰς εἰρωνείαν αὐτὸν σκώπτοντες, ὡς ἀλαζόνος κατηγοροῦντες. πρὸς τούτους καὶ διατεινόμενος πολλαχοῦ τῆς ἐπιστολῆς φαίνεται. καὶ γὰρ ὅταν λέγῃ, οὐκ ἐσμὲν ὥσπερ οἱ λοιποὶ, καπηλεύοντες τὸν λόγον τοῦ θεοῦ· καὶ πάλιν εἰπών, ἀβαρῆ ὑμῖν ἐμαυτὸν ἐτήρησα, καὶ ὑποσχόμενος διὰ παντὸς τοῦτον ἀκίνητον διατηρῆσαι τὸν νόμον (ἔστι γάρ, φησιν, ἀλήθεια Χριστοῦ ἐν ἐμοὶ, ὅτι ἡ καύχησίς μου αὕτη οὐ φραγήσεται ἐν τοῖς κλίμασι τῆς Ἀχαΐας) ἐν τῇ τῆς αἰτίας ἐπαγωγῇ ἠνίξατο τοὺς μιαροὺς ἐκείνους οὕτως εἰπών· διὰ τί; ὅτι οὐκ ἀγαπῶ ὑμᾶς; ὁ θεὸς οἶδεν. ἀλλ' ὃ ποιῶ, καὶ ποιήσω, ἵνα ἐκκόψω τὴν ἀφορμὴν τῶν θελόντων ἀφορμήν.

Cum quibus dotibus & ſanctas huius epiſtolas habemus, quæ nobis characterē beatæ animæ diligenter inſculpunt. Quemadmodū ergo cum Paulo in præſentia conſtituto diſſerere animus eſſet, ſic cum alacritate nos obſequentes eius literis præbeamus, quæ intus dicta ſunt, explicemus. Diſcamus quidnam ſit, quod exclamauit hodie, dicens: Vtinam toleraſſetis parum quiddam inſipiētiæ meæ, quin me ſuſtinuiſtis: æmulor enim vos Dei æmulatione: Quid ais Paule? qui diſcipulis legem præſcribens, In ſapiētia inquis, ambulate erga extraneos: qui dicis, Sermo veſter ſemper in gratia ſit ſale conditus, vt ſciatis quomodo oporteat vos vnicuique reſpōdere: qui precaris omnibus vt ſapientia ſpiritali adimpleantur: ipſe exclamas, Vtinā toleraſſetis paululū quiddam inſipientiæ meæ? Num ſatis tibi dixiſſe fuit, aliquod inſipientiæ meæ verbū? Ad diſcipulos etiam illud exponis, neq; ad diſcipulos tantū exponis, imò omnibus hominib. quotquot cum illis fuerunt, per epiſtolam notū facis. Animaduerte, quam non oporteat, quæ dicuntur ſimpliciter percurrere, ſed vnūquodlibet accuratè diſquirere. Illud enim quum legitur ſimpliciter, offendit auditores: peruestigatum verò, eximiam aperit Pauli ſapientiam, admirandā prudētiam, curam inexplicabilem. At quid tandem id eſt, quod dicitur? Pſeudapoſtoli frequentes apud Corinthios agebant, qui præconio Chriſti deprauato, etiam accuſati Pauli opinionem eruere, quam de ipſo diſcipuli conceperant, ceu per cuniculos tentarunt, cumq; per ironiā falsò dictis arrodentes, ſuperbię detulerūt: aduerſus illos bona pars, vt videtur, epiſtolę pertinet. Quemadmodū quum dicit, Non ſumus ſicut reliqui, venditātes verbū Dei: & rursū dicēs, Sic me ſeruaui, ne cui eſſē oneroſus: & addit, conſiliū ſēper fuiſſe, vt hāc legē immotā ſeruet. Nā eſt veritas, inquit, in me Chriſti, q, hęc mea gloriatio nō interrumpetur in me, in regionibus Achaiæ. Quādo reddit cauſam, ſceleratos iſtos tacitè notat, ſic dicēs: Quapropter? an quòd non diligam vos? Deus nouit. Verùm quod facio, idem & faciā, vt amputē occaſionē iis qui cupiūt occaſionem.

2. Cor. 11. 17.
Coloſ. 4. 5. & 6.
2. Cor. 2. 17.
Ibid. 11. 9.
Ibid. 11. 10
Ibid. 11. 11.

Et antea diſcipulos cohortatur, ne committant, vt eis neceſſariò potentiam ſuam declaret, dicens: Rogo autem vos, ne præſens audeã ea fiducia, qua exiſtimor audax fuiſſe in quoſdã, qui putant nos veluti ſecundùm carnem ambulare. Nam ſic illi maledici, de quibus hęc dicit, omnia rememorabant, per ironiã eum acerbiùs vellicãtes: quòd videlicet epiſtolæ Pauli magnũ præ ſe ferant tumorẽ & verborum arrogantiam: ipſe verò nihil ſit, vilis & abiectus. Poſteaquã igitur huc aduenerit, quaſi in nullo ſit numero, quaſiq; indignus ſit, de quo ratio habeatur, quod ipſum etiam rurſus indicãs aiebat: vt autem non exiſtimer tanquã terrere vos per epiſtolas: quoniã quidem epiſtolæ, inquiũt, graues ſunt, & fortes: præſentia autẽ corporis infirma, & ſermo contemptibilis. Deinde Corinthios ipſos, qui perſuaſi fuerãt, accuſans, Num illud, inquit, peccaui, quòd meipſum humiliarim, vt vos exaltarẽ? Et iſtud obiectum crimen diluens: Quales, inquit, ſumus ſermone per epiſtolas, cùm abſumus, tales ſumus & cùm adſumus facto. Quando itaque multi fuerant apud illos pſeudoapoſtoli, quos & operarios doloſos nominat, ſic dicens: Siquidem iſtiuſmodi pſeudoapoſtoli, operarij doloſi ſunt, ſumpta perſona apoſtolorum Chriſti. Atque haud mirum, quandoquidem ipſe Satanas transformatur in angelum lucis: non magnum eſt igitur, ſi & miniſtri illius perſonam in ſe transferunt, quaſi ſint miniſtri iuſtitiæ. Qua de cauſa, quum iſti contumelias infinitas in hunc dicũt, damnóque afficiunt diſcipulos: quò perperam perſuaſi, minùs idoneam de eo exiſtimationem habere queant, deinceps neceſſe habet in magnificam, tamen veram laudum ſuarum recordationem deſcendere. Neque enim conſultum fuit in reliquum tempus tacuiſſe. Cæterùm quia pugnas ſuas nobis erat memoraturus, & reuelationes quas vidit, & labores quos pertulit, oſtenſurus omnibus, quàm inuitus, quámve coactus id faciat: quanquam neceſſitatem vidit ineuitabilem, tamen inſipientiæ quiddam vocat, ſic dicens, Vtinam toleraſſetis quiddam inſipientiæ meæ.

2.Cor.10. 2. — *2.Cor.10. 9.* — *Ibid.11 7.* — *2.Cor. 10. 11. & 2. Cor. 11. 13.* — *Paulus ſe ipſum laudare coactus.*

A καὶ ἀνωτέρω δὲ τούτων παρακαλεῖ τοὺς μαθητὰς μὴ καταστῆσαι αὐτὸν εἰς ἀνάγκην τοῦ τὴν οἰκείαν ἐπιδεῖξαι δύναμιν αὐτοῖς, οὕτω λέγων· Δέομαι δὲ τὸ μὴ παρὼν θαῤῥῆσαι τῇ πεποιθήσει, ᾗ λογίζομαι τολμῆσαι ἐπί τινας τοὺς λογιζομένους ἡμᾶς ὡς κατὰ σάρκα περιπατοῦντας. αὐτοὶ γὰρ ὧν, περὶ ὧν ταῦτά φησιν, εἰς εἰρωνείαν αὐτὸν διαβάλλοντες, οὕτως ἔλεγον, ὅτι αἱ μὲν ἐπιστολαὶ Παύλου πολὺν ἔχουσιν ὄγκον καὶ ῥημάτων ἀπόνοιαν, αὐτὸς δὲ οὐδαμινὸς καὶ εὐτελὴς καὶ ἀπεῤῥιμμένος· ἐπειδὰν φθάσῃ ἐνταῦθα, παραλύηται, οὐδενὸς ἄξιος φαίνεται

B λόγου· ὅπερ οὖν καὶ αὐτὸ πάλιν ἐμφαίνων ἔλεγεν, ἵνα δὲ μὴ δόξω ὡς ἂν ἐκφοβεῖν ὑμᾶς διὰ τῶν ἐπιστολῶν. ὅτι αἱ μὲν ἐπιστολαί, φησι, βαρεῖαι καὶ ἰσχυραί, ἡ δὲ παρουσία τοῦ σώματος ἀσθενής, καὶ ὁ λόγος ἐξουθενημένος. Εἶτα αὐτοῖς ἐγκαλῶν τοῖς Κορινθίοις τοῖς ἀναπεπεισμένοις, φησίν· ἢ ἁμαρτίαν ἐποίησα ἐμαυτὸν ταπεινῶν, ἵν᾽ ὑμεῖς ὑψωθῆτε; καὶ ἀποδυόμενος δὲ τὸ ἔγκλημα αὐτὸ ἐκεῖνο, πάλιν λέγει· ὅτι οἷοί ἐσμεν δι᾽ ἐπιστολῶν ἀπόντες, τοιοῦτοι καὶ παρόντες τῷ ἔργῳ. ἐπεὶ οὖν πολλοὶ παρ᾽ αὐ-

C τοῖς ἦσαν ψευδαπόστολοι, οὓς καὶ ἐργάτας δολίους καλεῖ, οὕτω λέγων· οἱ γὰρ τοιοῦτοι ψευδαπόστολοι, ἐργάται δόλιοι, μετασχηματιζόμενοι εἰς ἀποστόλους Χριστοῦ· καὶ οὐ θαυμαστόν· καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ Σατανᾶς μετασχηματίζεται εἰς ἄγγελον φωτός. οὐ μέγα οὖν, εἰ καὶ οἱ διάκονοι αὐτοῦ μετασχηματίζονται ὡς διάκονοι δικαιοσύνης. ἐπεὶ οὖν οὗτοι μυρίας φέροντες κατ᾽ αὐτοῦ διαβολάς, τοὺς μαθητὰς ἔβλαπτον, οὐ τὴν προσήκουσαν περὶ αὐτοῦ πείθοντες αὐτοὺς ἔχειν δόξαν, ἀναγκάζεται λοιπὸν εἰς διήγησιν τῶν οἰκείων ἐγκωμίων ἐμπεσεῖν·

D οὐδὲ γὰρ ἦν τὸ σιγᾶν λοιπὸν ἀσφαλές. ἐπεὶ οὖν μέλλει τοὺς οἰκείους ἄθλους ἡμῖν διηγεῖσθαι, καὶ τὰς ἀποκαλύψεις, ἃς εἶδε, καὶ τοὺς μόχθους, οὓς ἐμόχθησε, βουλόμενος δεῖξαι πᾶσιν, ὅτι ἄκων καὶ βιαζόμενος τοῦτο ποιεῖ, καὶ ἀνάγκην οὖσαν ὁρῶν, ὅμως ἀφροσύνης αὐτὸ πρᾶγμα ἐκάλεσεν, οὕτως εἰπών· ὄφελον ἀνείχεσθέ μου μικρὸν τῇ ἀφροσύνῃ.

μέλλω, φησὶ, πρᾶγμα ἀνόητον ποιεῖν, καὶ ἐμαυτὸν ἐγκωμιάζειν καὶ ἐπαινεῖν· ἀλλ' οὐκ ἐγὼ τούτων αἴτιος, ἀλλ' οἱ εἰς ταύτην με ἀνάγκην ἐμβαλόντες. διὰ τοῦτο παρακαλῶ ὑμᾶς ἀνέχεσθαι, κἀκείνοις τὴν αἰτίαν λογίζεσθαι. καὶ ὅρα τὴν Παύλου σύνεσιν. εἰπὼν, ὄφελον ἀνείχεσθέ μου μικρὸν τῇ ἀφροσύνῃ· ἀλλὰ καὶ ἀνέχεσθέ μου· ζηλῶ γὰρ ὑμᾶς θεοῦ ζήλῳ, οὐκ εὐθέως ἦλθεν ἐπὶ τὴν διήγησιν τῶν ἐγκωμίων, ἀλλὰ μεταξὺ πάλιν ἐνθεὶς ῥήματα, οὕτω πως φησί· πάλιν λέγω, μή τις με δόξῃ ἄφρονα εἶναι· εἰ δὲ μήγε, κἂν ὡς ἄφρονα δέξασθέ με. καὶ οὐδὲ οὕτως ἥψατο τῆς διηγήσεως, ἀλλὰ πάλιν ἐπάγει καὶ λέγει· ὃ λαλῶ, οὐ λαλῶ κατὰ κύριον, ἀλλ' ὡς ἐν ἀφροσύνῃ, ἐν ταύτῃ τῇ ὑποστάσει τῆς καυχήσεως. καὶ οὐδὲ μετὰ ταῦτα τὰ ῥήματα ἐτόλμησε καθεῖναι, ἀλλὰ πάλιν ὁρμήσας ἀνακρούεται καί φησιν, ἐπεὶ πολλοὶ καυχῶνται κατὰ τὴν σάρκα, κἀγὼ καυχήσομαι. ἡδέως γὰρ ἀνέχεσθε τῶν ἀφρόνων, φρόνιμοι ὄντες. εἶτα πάλιν ἀναδύεται καὶ ὀκνεῖ, καὶ ἕτερά τινα εἰπὼν, πάλιν ἐπάγει· ἐν ᾧ δ' ἄν τις τολμᾷ, ἐν ἀφροσύνῃ λέγω, τολμῶ κἀγώ. καὶ τότε μόλις μετὰ τοσαύτας προδιορθώσεις κατετόλμησε τῆς διηγήσεως τῶν ἐγκωμίων. καὶ καθάπερ ἵππος κρημνὸν ἀπότομον ὑπερβαίνειν μέλλων, ὁρμᾷ μὲν ὡς ὑπερβάλλεσθαι μέλλων, τὸ δὲ βάθος ἰδὼν ναρκᾷ καὶ συστέλλεται, εἶτα τὸν ἐπιβάτην ὁρῶν σφοδρότερον ἀναγκάζοντα, πάλιν ἐπιχειρεῖ, καὶ τὸ αὐτὸ τοῦτο πάσχει, καὶ τὴν ἀνάγκην ἐνδεικνύμενος καὶ τὴν βίαν, ἵσταται ἐπὶ πολὺ χρεμετίζων ἐπὶ τοῦ χείλους τῆς φάραγγος, ὅπως παραθαρρύνας ἑαυτὸν κατατολμήσῃ· οὕτω καὶ ὁ μακάριος Παῦλος, καθάπερ ἐπὶ κρημνόν τινα μέλλων ἑαυτὸν ἀφιέναι, τὴν οἰκείων ἐγκωμίων διήγησιν, καὶ ἅπαξ καὶ δὶς καὶ τρὶς καὶ πολλάκις ἀναδύεται οὕτω λέγων· ὄφελον ἀνείχεσθέ μου μικρὸν τῇ ἀφροσύνῃ. καὶ πάλιν, μή τις με δόξῃ ἄφρονα εἶναι· εἰ δὲ μήγε, κἂν ὡς ἄφρονα δέξασθέ με. καὶ, ὃ λαλῶ, οὐ λαλῶ κατὰ κύριον, ἀλλ' ὡς ἐν ἀφροσύνῃ, ἐν ταύτῃ τῇ ὑποστάσει τῆς καυχήσεως.

A Facturus, inquit, ſum rem abſurdam & ſtultam, me ipſe celebrabo & extollam. Verùm ego prædicationis huiuſmodi propriæ cauſa non ſum, ſed illi potius, qui eò me detruſerunt: propterea vos adhortor, perferatis me illis cauſam reddentem. Num perſpicuè vides prudentiam Pauli? Etenim dicens: Vtinam toleraſſetis paululum quiddam inſipientiæ meæ, quinimo ſuſtinete me: nam zelotypus ſum erga vos Dei zelo: non continuò perrexit ad narrationem laudum; ſed interim iterum interſerit verba quædam, & in hunc B propé modum dicit: *Iterum dico, ne quis me putet inſipientem, alioqui & vt inſipientem accipite me.* (2. Cor. 11. 16.) At ne ſic quidem attigit narrationem, ſed iterum dicit: *Quod dico, non dico ſecundum Dominum, ſed velut in inſipientia, in hoc argumento glor iationis.* Sed ne tum quidem audet ingredi, tot verbis ceu in præſidium prætermiſſis. Quin iterum repoſitus præludit & dicit: *Quandoquidem multi gloriantur ſecundùm carnem, & ego gloriabor: libenter enim* C *ſuffertis inſipientes, cùm ſitis ſapientes.* (Ibid.) Mox iterum recuſat & contatur, paucíſque interpoſitis addit: *Sed in quocunque audet aliquis, in inſipientia loquor, audeo & ego.* Cum demum lariſſima excuſatione, præmitigationéque præaudita, tentauit aggredi laudum ſuarum enarrationem. Et quemadmodum equus præcipitium aliquod, præruptúmque cliuum tranſiturus ſe colligit, quaſi hunc vno ſaltu exuperaturus foret: verùm profundum deſpiciens hiatum ſubiacere, obſtupeſcit metu, contrahitúrque, deinde quum D ſentit equitem vehementiùs vrgere, rurſum aggreditur, idémque quod antea perfert, neceſſitatem & vim indicans, ſubſiſtit aliquandiu, hinnitum muſſitans ſuper oram foueæ, reſumpto tandem animo ſe vltrò fidenter adigit: Sic & beatus Paulus veluti ſe daturus in præceps, in laudum ſuarum recitationem, ſemel atque iterum, ac tertiò, & ſubinde ſæpius retrocedit, ſic dicens: Vtinam toleraſſetis paululum quiddam inſipientiæ meæ. Et rurſum: Ne quis me putet inſipientem eſſe, alioqui & vt inſipientem accipite me. &, Quod dico, non dico ſecundum Dominũ, ſed velut in inſipientia, in hoc argumento gloriationis.

Comparatio ab equo tranſiliente foueam.

Et rurſum: Quãdoquidem multi glo- A
riantur ſecundum carnẽ, & ego glo-
riabor: libenter enim ſuffertis inſi-
pientes, cùm ſitis ſapientes. Et rurſũ:
In quocunq; audet aliquis, in inſipiẽ-
tia loquor, audeo & ego. Et quum ſe
millies inſipientem nominaſſet &
ſtultum, vix tãdem audet in proprias
laudes deſcendere. *Hebræi ſunt, & ego:*
Iſraelitæ ſunt, & ego: ſemen Abrahæ ſunt,
Ibidem. *& ego: miniſtri Chriſti ſunt, & ego* At nõ-
dum ſibi excidit, ſed iterum præmol-
lit hoc pacto: *Delirans*, inquit, *loquor,*
plus ego. Neq; hîc deſinit, nã abſoluto
laudum ſuarum catalogo, *Factus ſum,*
inquit, *inſipiens gloriando: vos me cogitis.* B
2. Cor. 12. 11. Ecquid non dixit, pſeudoapoſtoli me
coëgerunt: ſed, vos me cogitis? Quo-
niã illorum, inquit, rationem non ha-
bui. Veſtra fermè fuerunt ſana & ſo-
bria, niſi fuiſſetis auerſi, niſi retuliſſe-
tis pedem. Quòd ſi nos ſemper male-
dictis impetiſſent, illorum virulentia
nihil nobis accreuiſſet detrimenti.
Verùm quia cognoui diſſipatum eſſe
ouile, diſcipuloſq; deficere, experiun-
dę rei & arduæ & perquàm moleſtæ
animum insũpſi, adeoq; coactus ſum
deſipere, meã recenſendo encomia, C
propter vos, veſtramq; ſalutem. Ea
Sanctorũ mos proprius ſua merita occultare. ſanctis conſuetudo, quod perperam
fecerunt, diuulgant quotidie, deplo-
rant, omnibúſque ob oculos ponunt:
quod autẽ ingenuũ & eximium, ab-
ſcondunt, & obliuione tranſmittunt.
Talis eſt hic ſanctus noſter, peccata
ſua vel nemine impellente perpetuò
1. Tim. 1. 15. verſat, excantátq;. Siquidem aliquã-
do dicit: Chriſtus Ieſus venit in hunc
mundũ, vt ſeruaret peccatores, quo-
rum primus ego ſum. Aliquãdo vero:
Phil. 4. 14 Gratiam habeo in eo, qui me cõfor-
tat Chriſto, quòd fidelem me arbi-
tratus eſt, ponendo in miniſterium. D
1. Tim. 1. 12. Item priùs fui contumelioſus, perſe-
cutor, & iniurius, ſed commiſeratio-
nem ſum conſecutus, quia ignorans
1. Cor. 15. 8 feci in infidelitate. Et rurſum: Poſtre-
mò omnium tanquã abortiuo appa-
Ibidem. ruit. &, Ego enim ſum minimus apo-
ſtolorum, qui non ſum idoneus no-
minari apoſtolus, quãdoquidem ſum
eccleſiam perſecutus. Et rurſum:
Ephe. 3. 8. Mihi minimo omnium ſanctorum
data eſt hæc gratia. Non apoſtolorũ
tantùm, ſed generatim omnium fide-
lium poſtremum ſe aſſerit, ita dicens:

A καὶ πάλιν, ἐπεὶ πολλοὶ καυχῶνται κατὰ σάρκα, κἀ-
γὼ καυχήσομαι. ἡδέως γὰρ ἀνέχεσθε τῶν ἀφρό-
νων φρόνιμοι ὄντες. καὶ πάλιν, ἐν ᾧ δ᾽ ἄν τις
τολμᾷ, ἐν ἀφροσύνῃ λέγω, τολμῶ κἀγώ. καὶ
μυριάκις ἑαυτὸν ἄφρονα καλέσας καὶ ἀνόητον,
τότε μόλις ἐτόλμησεν ἐλθεῖν εἰς τοὺς ἐπαίνους
τοὺς ἑαυτοῦ. Ἑβραῖοί εἰσι; κἀγώ· Ἰσραηλῖταί εἰ-
σι; κἀγώ· σπέρμα Ἀβραάμ εἰσι; κἀγώ· διά-
κονοι Χριστοῦ εἰσι; κἀγώ. καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα
ἐπελάθετο ἑαυτοῦ, ἀλλὰ πάλιν τίθησι τὴν προ-
διόρθωσιν οὕτως ἐπάγων· παραφρονῶν λαλῶ,
ὑπὲρ ἐγώ. καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστη, ἀλλὰ μετὰ
B τὸ διηγήσασθαι πάντα αὐτοῦ τὰ ἐγκώμια, λέ-
γει· γέγονα ἄφρων καυχώμενος· ὑμεῖς με ἠναγ-
κάσατε. ὡσεὶ ἔλεγεν, ἐκείνων μοι λόγος οὐδεὶς
ἦν, εἰ τὰ ὑμέτερα ἦν ἐρρωμένα, εἰ μὴ πα-
ρετρέπεσθε μηδὲ ἐσαλεύεσθε. καὶ γὰρ εἰ διὰ
παντὸς ἡμᾶς ἔλεγον ἐκεῖνοι κακῶς, οὐδεμία
μοι βλάβη ἀπὸ τῆς ἐκείνων ἐγίνετο κακηγο-
ρίας. ἐπειδὴ δὲ εἶδον τὸ ποίμνιον διαφθειρόμε-
νον τοὺς μαθητὰς ἀποπηδῶντας, κατεφρόνησα
φορτικοῦ πράγματος καὶ ἐπαχθοῦς, καὶ ἠναγ-
κάσθην ἄφρων γενέσθαι, τὰ ἐμαυτοῦ λέγων
C ἐγκώμια δι᾽ ὑμᾶς καὶ τὴν ὑμετέραν σωτηρίαν.
τοιοῦτον γὰρ τῶν ἁγίων τὸ ἔθος. εἰ μέν τι πρά-
ξαιεν φαῦλον, ἐκπομπεύουσιν αὐτό, καὶ καθ᾽
ἑκάστην ἡμέραν θρηνοῦσι· καὶ πᾶσι ποιοῦσι
κατάδηλον· εἰ δέ τι γενναῖον καὶ μέγα, ἀπο-
κρύπτουσι καὶ λήθῃ παραπέμπουσιν. αὐτὸς γοῦν
οὗτος ὁ ἅγιος τὰ μὲν ἁμαρτήματα καὶ μηδενὸς
βιαζομένου συνεχῶς ἔστρεφε καὶ ἐξεπόμπευε,
νῦν μὲν λέγων, Χριστὸς Ἰησοῦς ἦλθεν εἰς τὸν
κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμι
ἐγώ· νῦν δὲ λέγων, χάριν ἔχω τῷ ἐνδυνα-
D μώσαντί με Χριστῷ, ὅτι πιστόν με ἡγήσατο,
θέμενος εἰς διακονίαν τὸν πρότερον ὄν-
τα βλάσφημον καὶ διώκτην καὶ ὑβριστήν.
ἀλλ᾽ ἠλεήθην, ὅτι ἀγνοῶν ἐποίησα ἐν ἀπι-
στίᾳ. καὶ πάλιν, ἔσχατον δὲ πάντων ὡσπερεὶ
τῷ ἐκτρώματι ὤφθη κἀμοί· ἐγὼ γάρ εἰμι
ὁ ἐλάχιστος τῶν ἀποστόλων, ὃς οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς
καλεῖσθαι ἀπόστολος, ὅτι ἐδίωξα τὴν ἐκκλη-
σίαν τοῦ θεοῦ. καὶ πάλιν, ἐμοὶ τῷ ἐλαχιστοτέ-
ρῳ πάντων ἁγίων ἐδόθη ἡ χάρις αὕτη. ὁρᾷς
πῶς οὐ τῶν ἀποστόλων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἁπλῶς
τῶν πιστῶν ἁπάντων ἔσχατον ἑαυτὸν καλεῖ,

ἐμοὶ τῷ ἐλαχιστοτέρῳ εἰπὼν πάντων τῶν ἁγίων A ἐδόθη ἡ χάρις αὕτη; οὕτως οὐδὲ τῆς σωτηρίας, δι' ἧς ἐσώθη, ἄξιος εἶναί φησιν. εἰπὼν γάρ, ὅτι Χριστὸς Ἰησοῦς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ, ἄκουσον καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν τοῦτο λέγει. ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἠλεήθην, ἵνα ἐν ἐμοὶ πρώτῳ ἐνδείξηται Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν πᾶσαν μακροθυμίαν πρὸς ὑποτύπωσιν τῶν μελλόντων πιστεύειν ἐπ' αὐτῷ εἰς ζωὴν αἰώνιον. ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· οὐ διὰ τὴν ἀξίαν μετάθεσιν τοῦ βίου ἠλεήθην, μὴ τοῦτο νομίσῃς· ἀλλ' ἵνα μηδεὶς ἀπογνῷ τῶν ἐν κακίᾳ βεβιωκότων, μηδὲ τῶν τῷ Χριστῷ πολεμησάντων, τὸν πάντων B ἔσχατον, καὶ μεθ' ὃν οὐδεὶς ἦν ἕτερος οὕτω πολέμιος τῷ Χριστῷ, σωθέντα ὁρῶν. καὶ ὁ μὲν Χριστός φησιν, ὅτι Σκεῦος ἐκλογῆς μοί ἐστι τοῦ βαστάσαι τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλέων· οὗτος δὲ οὐδὲν ὑπὸ τῶν ἐγκωμίων ἐκείνων φυσηθείς, μένει ταλανίζων ἑαυτὸν μετὰ τοσαύτην παρρησίαν, πρῶτον τῶν ἁμαρτωλῶν ἑαυτὸν καλῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἠλεῆσθαι λέγων, ἵνα μηδεὶς τῶν πρὸς ἐσχάτην ἐληλακότων κακίαν ἀπογνῷ τῆς οἰκείας σωτηρίας, πρὸς αὐτὸν καὶ τὴν εἰς αὐτὸν γενομένην φιλανθρωπίαν βλέπων. τὰ μὲν οὖν ἁμαρ- C τήματα, καὶ μηδεμίας οὔσης ἀνάγκης, ἐκπομπεύει καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ πάσαις, στηλιτεύων καὶ δῆλα ποιῶν οὐχὶ τοῖς τότε μόνον ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ τοῖς μετὰ ταῦτα ἐσομένοις πᾶσι· τὰ δὲ ἐγκώμια, καὶ ἀνάγκην αὐτὴν ὁρῶν, ὅμως ὀκνεῖ καὶ ἀναδύεται διηγήσασθαι. καὶ τοῦτο δῆλον μέν, ἐξ ὧν μυριάκις ἀφροσύνην τὸ πρᾶγμα ἐκάλεσε, δῆλον δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ χρόνου παντός, ὃν ἐσίγησε τὴν θαυμαστὴν καὶ θείαν ἀποκάλυψιν ἐκείνην. οὐ γὰρ δὴ τότε, οὐδὲ πρὸ δύο καὶ τριῶν ἢ δέκα ἐτῶν, ἀλλὰ πολλῷ πλειόνων τὴν D αὐτὴν ἑωρακώς. διὰ τοῦτο καὶ τὸν χρόνον αὐτὸν τίθησιν οὕτω λέγων· οἶδα ἄνθρωπον πρὸ ἐτῶν δεκατεσσάρων ἁρπαγέντα ἕως τρίτου οὐρανοῦ· ἵνα σὺ μάθῃς, ὅτι οὐκ ἂν οὐδὲ τότε ἐφθέγξατο, εἰ μὴ πολλὴν εἶδεν ἀνάγκην ἐπικειμένην. εἰ γὰρ ἐβούλετο τοὺς οἰκείους ἐπαίνους διεξιέναι, εὐθέως ἂν αὐτὴν εἶπεν, ὅτε εἶδεν, ἢ τῷ πρώτῳ καὶ δευτέρῳ καὶ τρίτῳ ἔτει. νυνὶ δὲ ἔτη δεκατέσσαρα ἐκαρτέρησε καὶ ἐσίγησε καὶ πρὸς οὐδένα ἐξεῖπεν, ἀλλὰ πρὸς Κορινθίους μόνον.

A Mihi minimo omnium ſanctorũ data eſt gratia hæc. Neque ſe dignum dicit gratia, qua eſt ſeruatus: Chriſtus, inquit, Ieſus in mũdum venit, vt peccatores ſaluos faceret, quorum primus ſum ego. Animaduerte quã cauſam ſalutis acceptę reddit. Nam dicit ideò miſericordiam ſum adeptus, vt in me primo oſtenderet Ieſus Chriſtus omnem longanimitatem, ad exprimẽdum exemplar iis qui credituri eſſent in ſe, in vitam æternam. Horũ autem verborũ hic ſenſus eſt: Nullo pacto ob ſufficientẽ vitæ mutationẽ miſericordiã ſum adeptus, ſed ne vl- B lus peccator in malitia quãtumlibet cõfirmatus, deinceps animũ abiiciat etiamſi bellũ Chriſto fecerit: quando Paulũ videt poſtremum omniũ, quo poſterior nõ erat alius quiſquã, qui in acie Deo reſtitit, liberè ſeruatũ. Quãdoquidẽ Chriſtus dicit: Quoniã vas electionis mihi eſt iſte, vt portet nomen meũ corã gẽtibus & regibus. Ille verò ne tantulũ quidẽ ex tãtis præconiis intumuit, ſe miſerũ pertinaciter cõtendit. Poſt tantã gratiã, poſt tã eximia virtutis opera, poſt pręclaram C dicendi libertatẽ, primũ ſe peccatorẽ nominat. Et propterea ſe affirmat miſericordiã conſecutũ, ne quiſquã neque in extremã malitiã delapſus deſperare queat, modò rẽ ſpectet, & in hũc exhibitã clemẽtiã. Itaq; pręter neceſſitatẽ propalat quotidie in omnib. epiſtolis, ſe notatione atra deſcribẽs: palamq; faciens, nõ ſolùm eius ætatis hominib. ſed & omnib. poſteris. Præconia vel vrgẽte neceſſitate grauatur vel potius refugit, enarrare. Nã ſępenumero eã rem inſipientiã nominat, atq; admirandã, diuinamq; illã reue- D lationẽ multo tempore ſubticuit: quã nõ paulò antè, neq; anno altero, aut tertio, aut decimo, ſed aliquãto ſuperiorib. vidit Quãobrem nunc tempus nominatim apponit, ſic dicens: Scio hominẽ ante annos quatuordecim raptũ vſq; in tertiũ cœlũ, vt tu diſcas, quòd ne tũ quidẽ dixiſſet, niſi multã vidiſſet neceſſitatem imminere. Nã ſi animo ſediſſet proprias aliquãdo prędicare laudes, factam viſionem tam obſtupendam continuò prodidiſſet, aut primo, aut ſecundo, aut tertio anno, modò ad annum quartumdecimum tacitò ſuppreſſit. Neque cuiquam aperuit, præterquam ſolis Corinthiis:

Paulus ſe miſerum & peccatorem vocat

2.Cor.12.2

Reuelationem quot annis celarit Paulus

& tum potiſſimum, quando falſos mendaceſq; apoſtolos ſuboriri vidit, nimirum vt oſtenderet, ne tum quidem fuiſſe animum dicendi, ſi nō obſeruaſſet luem illam peſſimā in diſcipulos graſſari. At nos nō itē. Contraria ratione prorſus nitimur. ne vni⁹ quidem diei, qua peccauimus, tenemus memoriam: imò referentibus indignamur grauiterq; ſuccēſemus, & perquam moleſtè ſuſcipimus, conuicij loco ducimus, mille cōtumeliis retaliamur.

Benefactorum obliuiſci, peccatorū recordari oportet.

Cæterùm ſi quid benefecimus, quantulumcunq; fuerit, latiſſimè proſequimur: recenſentibus illud habemus gratiam, eos putamus amicos nobis. Sed & Chriſtus diuerſum præcepit benefactorū obliuionē, memoriā peccatorum. quod nobis clarū effecit in hoc quod diſcipulos adhortatur, dicēs: Quādo omnia feceritis, dicite, inutiles ſerui ſum⁹. Et in parabola Phariſęi, cui publicanum prępoſuit.

Luc. 17. 10
ibid. 18.

quemadmodū enim illū delictorū memoria iuſtificauit, ita hunc memoria ſuorū operū deſtruxit. Quarū rerū Deus Iudęos admonet, ſic dicēs: Ego ſū is, qui delet iniquitates tuas, & non meminero, tu vero memineris.

Eſa. 43. 25.

Talis erat apoſtolis conſuetudo, talis prophetis, atq; iuſtis omnib. quapropter Dauid peccati ſui perpetuò meminit virtutis nunquā, niſi cōpulſus neceſſitate.

Dauidis exemplo rem illuſtrat.

Quando Barbaricum bellū Iudæam vexabat, omniaq; periculis plena videbantur, cùm eſſet adhuc iuuenis, & rei bellicæ imperitus, omiſſis ouibus in exercitū profectus, omnes animo deiectos cōſpexit, obſtupefactoſq; metu ac trementes. nihil ꝙ eſt humanę fragilitatis perſēſit, neq; formidoloſum reddidit propinquorū cōſternatio: quum fide omnib. quę videntur exuperatis, ad regē cœlorū ſuſpiciens, multā animo alacritatem concepit, nō ſolùm milites, ſed & fratres acceſſit ſeq; eos ex pręſente periculo promiſit in ſecuritatē vindicaturū.

1. Reg. 17.

Cùmq; fratres quod dictum erat, riſiſſent, vt qui Deū à quo inūctus fuit, ac generoſū animum ignorabant adeò redundantem cœleſti philoſophia, illis omiſſis ad alios diuertit. Tandē ad regem perductus, quem prę timore propè mortuum inuenit: principiò illum ſolatus conſilium atque animum reddit, ſic dicēs:

A καὶ πότε; ὅτε τοὺς ψευδαποστόλους εἶδεν ἐπιφυέντας, δηλῶν ὅτι οὐδ' ἂν τότε ἐφθέγξατο, εἰ μὴ τοσαύτην ἑώρα διαφθορὰν ἐν τοῖς μαθηταῖς γινομένην. ἀλλ' οὐχ ἡμεῖς οὕτως, ἀλλὰ τοὐναντίον ἅπαν ποιοῦμεν. τῶν μὲν ἁμαρτημάτων οὐδὲ μίαν μεμνήμεθα ἡμέραν, ἀλλὰ κἂν ἑτέρων μνησθέντων ἀκούσωμεν, ἀγανακτοῦμεν, δυσχεραίνομεν, ὕβριν τὸ πρᾶγμα λογιζόμεθα, μυρίαις αὐτοὺς πλύνομεν λοιδορίαις· εἰ δέ τι μικρὸν ἐργασόμεθα ἀγαθὸν, τοῦτο συνεχῶς στρέφομεν, καὶ τοῖς μεμνημένοις αὐτοῦ χάριν ἴσμεν, καὶ φίλους τοὺς τοιούτους εἶναι νομίζομεν. καίτοιγε ὁ Χριστὸς τὸ ἐναντίον ἐπέταξε, κα-

B τορθωμάτων μὲν ἐπιλελῆσθαι, ἁμαρτημάτων δὲ μεμνῆσθαι. καὶ τοῦτο δῆλον μὲν ἡμῖν ἐποίησε καὶ δι' ὧν τοῖς μαθηταῖς παρῄνει λέγων· ὅταν πάντα ποιήσητε, λέγετε ὅτι ἀχρεῖοι δοῦλοί ἐσμεν· καὶ διὰ τῆς τοῦ Φαρισαίου παραβολῆς, τὸν τελώνην αὐτοῦ προθείς. ὥσπερ γὰρ τοῦτον ἡ μνήμη τῶν ἁμαρτημάτων ἐδικαίωσεν, οὕτως ἐκεῖνον ἡ μνήμη τῶν κατορθωμάτων ἀπώλεσε. καὶ Ἰουδαίοις δὲ ὁ θεὸς τὰ αὐτὰ δὴ ταῦτα παραινεῖ, λέγων οὕτως· ἐγώ εἰμι αὐτὸς ὁ ἐξαλείφων τὰς ἁμαρτίας σου, καὶ οὐ μὴ μνησθῶ· σὺ δὲ μνήσθητι. τοιοῦτον τῶν ἀποστόλων τὸ ἦθος

C ἦν, τοιοῦτον τῶν προφητῶν καὶ τῶν δικαίων ἁπάντων. ὁ γοῦν Δαβὶδ τῆς μὲν ἁμαρτίας τῆς ἑαυτοῦ συνεχῶς ἐμέμνητο, τῶν δὲ κατορθωμάτων οὐδαμοῦ, πλὴν εἴ ποτε κατηναγκάσθη. ὅτε γοῦν ὁ βαρβαρικὸς ἐκεῖνος πόλεμος τὴν Ἰουδαίαν κατέλαβε, καὶ πάντα κινδύνων ἦν μεστὰ, νέος ὢν ἔτι καὶ πολέμων ἄπειρος, καταλιπὼν τὰ πρόβατα, καὶ εἰς τὴν παράταξιν ἐλθὼν, πάντας καταπεπληγότας βλέπων καὶ δεδοικότας καὶ τρέμοντας, οὐδὲν ἔπαθεν ἀνθρώπινον, οὐδὲ ἐγένετο δειλότερος τοὺς οἰκείους τεταπεινωμένους ὁρῶν· ἀλ-

D λὰ τῇ πίστει πάντα τὰ βλεπόμενα ὑπερβὰς, καὶ πρὸς τὸν βασιλέα τὸν οὐρανῶν ἰδὼν, καὶ πολλῆς ἑαυτὸν ἐμπλήσας προθυμίας, προσῆλθε τοῖς στρατιώταις καὶ τοῖς ἀδελφοῖς, ἐπαγγελλόμενος ἀπαλλάξειν αὐτοὺς τοῦ κατέχοντος κινδύνου. ὡς δὲ ἐγέλασαν τὸ εἰρημένον οἱ ἀδελφοὶ (οὐ γὰρ ἑώρων τὸν ἔνδον αὐτὸν ἀλείφοντα θεὸν, οὐδὲ τὴν ψυχὴν τὴν γενναίαν ἐκείνην καὶ οὐρανομήκη καὶ πολλῆς γέμουσαν φιλοσοφίας) καταλιπὼν ἐκείνους, πρὸς ἑτέρους ἀπῆλθεν. ὡς δὲ πρὸς τὸν βασιλέα αὐτὸν εἰσήγαγον, καὶ εὗρεν αὐτὸν ἀποτεθνηκότα τῷ δέει, πρότερον αὐτοῦ διανίστησι τὸ φρόνημα, οὕτω λέγων·

μὴ συμπεσέτω ἡ καρδία τοῦ κυρίου μου ἐπ' A αὐτόν, ὅτι ὁ δοῦλός σου πορεύσεται καὶ πολεμήσει μετὰ τοῦ ἀλλοφύλου τούτου. ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνος ἠπίστει λέγων, οὐ δυνήσῃ πορευθῆναι, σὺ παιδάριον εἶ, αὐτὸς δὲ ἀνὴρ πολεμιστὴς ἐκ νεότητος αὐτοῦ, ἐν ἀπορίᾳ ὢν λοιπὸν ὁ Δαβίδ, ἀναγκάζεται τὰ οἰκεῖα διηγεῖσθαι ἐγκώμια. ὅτι γὰρ οὐκ ἐβούλετο, διὰ τῶν προτέρων ἔδειξεν, οὔτε πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς εἰπών τι τῶν αὐτοῦ κατορθωμάτων, οὔτε πρὸς τοὺς στρατιώτας, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς αὐτὸν τὸν βασιλέα, ἕως εἶδεν αὐτὸν ἀπιστοῦντα καὶ ἀγωνιῶντα καὶ κωλύοντα τὴν ἔφοδον τὴν κατ' ἐκείνου. τί γὰρ ἔδει πρᾶξαι λοιπόν; σιγῆσαι τὰ B ἐγκώμια; ἀλλ' οὐκ ἂν ἐπέτρεψεν ἀπελθεῖν, οὐδὲ ἀπαλλάξαι τῶν κατεχόντων κινδύνων. διὰ τοῦτο σιγήσας ἡνίκα ἔδει, ἐπειδὴ τὸν καιρὸν εἶδε καταναγκάζοντα εἰπεῖν, οὐκ ἔτι σιγᾷ, ἀλλά φησι πρὸς αὐτόν· ποιμαίνων ἤμην ὁ δοῦλός σου ἐν τῷ ποιμνίῳ τοῦ πατρός μου· καὶ ὅταν ἤρχετο λέων ἢ ἄρκτος, καὶ ἐλάμβανε πρόβατον ἐκ τῆς ἀγέλης, ἐξηρχόμην κατόπισθεν αὐτοῦ, καὶ ἐπάταξα αὐτόν, καὶ ἐξέσπασα ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ ἐκράτησα τοῦ φάρυγγος αὐτοῦ, καὶ ἐθανάτωσα αὐτόν, καὶ τὸν λέοντα καὶ τὴν ἄρκτον C ἔτυπτεν ὁ δοῦλός σου· καὶ ἔσται ὁ ἀλλόφυλος οὗτος καὶ ἀπερίτμητος, ὡς ἓν τούτων. ὁρᾷς πῶς ἐδήλωσε τίνος ἕνεκεν εἶπε τὰ οἰκεῖα κατορθώματα; τότε δή, τότε θαρρήσας ὁ βασιλεὺς λοιπὸν ἐκέλευσεν ἀπελθεῖν. καὶ ἀπῆλθε, καὶ παρετάξατο, καὶ ἐνίκησεν. εἰ δὲ μὴ τὰ ἐγκώμια εἶπεν, οὐκ ἂν αὐτῷ τὴν μονομαχίαν ἐκείνην ἐπίστευσεν ὁ βασιλεύς· μὴ πιστεύσας δέ, οὐκ ἂν ἀφῆκεν αὐτὸν εἰς τὴν παράταξιν ἀπελθεῖν· μὴ ἀφεὶς δέ, διεκώλυσεν ἂν τὸ κατόρθωμα· τοῦ δὲ κατορθώματος κωλυθέντος, οὔτε ὁ θεὸς ἂν ἐδο- D ξάσθη τότε, οὔτε ἡ πόλις τῶν ἐπικειμένων ἀπηλλάγη κινδύνων. ἵν' οὖν μὴ τοσαῦτα γένηται ἄτοπα, μηδὲ οἰκονομίας μέγεθος κωλυθῇ τοσοῦτον, ἠναγκάσθη τοὺς οἰκείους ἄθλους εἰπεῖν ὁ Δαβίδ. ὥσπερ γὰρ σιγᾷν ἴσασιν, οὐδεμιᾶς οὔσης ἀνάγκης, οὕτω καὶ λέγειν ἐπίστανται, ἐπειδὰν πολλὴν ἴδωσι βίαν ἐπικειμένην. οὐκ ἐπὶ τούτου δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ Σαμουὴλ τὸ αὐτὸ τοῦτο γεγενημένον ἴδοι τις ἄν. καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἔτη τοσαῦτα προστὰς τοῦ δήμου τῶν Ἰουδαίων οὕτως, ὡς ὁ θεὸς ἤθελε, καὶ μηδὲν μη-

A Ne concidat cor domini mei intra ſe, *Ibid. 32.* quia ſeruus tu⁹ abibit expugnaturus alienigenam iſtũ. Rex verò cum non fidem haberet tantis pollicitis: abire, inquit, nõ poteris, admodũ puer es, & ille vir bellicoſus, & per omnem vitã exercitus. Dauid in ancipiti conſtitutus, neceſſe habuit recenſere ſua pręconia. Quàm autẽ inuitus id fecerit, ex prioribus apparet. Nã de præclarè à ſe geſtis ne tantillũ quidẽ narrauit, neq; fratribus, neq; militibus, neque regi ipſi, quoad eum non adhibentẽ fidem promiſſis ipſius, vidit tũ anguſtia preſſum, tũ negãtem facultatem B cũ illo cõgrediendi. Quid enim prætereà faciendũ fuit? tacendene virtutes? At nequaquam ei cõcredita fuiſſet belli sũma, neq; defenſio periculi iam tũ imminentis obtigiſſet. Qua de cauſa quatenus oportuit, obtexit ſilẽtium: inuitante autem ac efflagitante tẽporis ratione ad dicendum, conſilium diuerſum iniit. dixitq; ad regẽ: *Qua occaſione ſuas res geſtas narrarit.* Paſtor erã ſeruus tuus in ouili patris, *1. Reg. 17. 32.* & quãdo venit leo aut vrſus, & rapuit ouem ex grege, à tergo aggreſsũ perterrefeci, corripui prædam ex ore, & cõprehendi guttur, & interfeci eum: C & leonem & vrſum percuſſit ſeruus tuus: & erit alienigena iſte & incircũciſus ſicut vnũ ex illis. Num vides quo pacto declarauit, quãnã gratia laudes proprias percẽſuerit? Tum ſanè rex in reliquum tẽpus aſſumpta fiducia, iuſſit vt abiret: atq; abiuit, & in acie victor euaſit. Quòd ſi laudes ſuas refugiſſet proferre, neutiquã eum rex ad ſingulare certamen idoneum putaſſet, & parum idoneum exiſtimatũ in aciem deſcendere quî dimiſiſſet? Cæterùm eo non dimiſſo, præclarum facinus fuiſſet impeditum: quo impe- D dito, neq; Dei gloria tum illuſtrata fuiſſet, neque ciuitas euitaſſet incũbens periculum. Ergo ne tot abſurda committerentur, néve tanta miniſterij magnitudo ſecluderetur, neceſſe fuit ipſi Dauid ſuas referre laudes. Quemadmodũ enim tacere nouit quãdo nulla vrgebat neceſſitas: ita & dicere nouit, quũ inſtare multã vim perpendit. At nõ in hoc tantùm, ſed *Aliud exẽplum modeſtiæ in Samuele.* in altero etiam, nempe Samuel videre licet modeſtiæ rationem. Etenim ille tot annos præfectus populo Iudaïco, iuxta id quod Deus tũ diſpo-

fuerat, nihil tamẽ vnquam de ſe eximium prædicauit, tametſi vberrimã, ſi amaſſet, gloriæ materiam habuit: vtpote laudabilem à puero educationem, ſanctam in templo conuerſationem, & ampliſſimam ab incunabulis prophetiam. Ad hæc tot bella, victoriam toties obtentam, non tam armis quàm beneuolentia & fauore Dei. Nihil horũ ſuperioribus annis, vt de ſe confiteretur, imperauit vſus. Cæterùm vbi abdicatam rempublicã alteri curandam cedere parabat, tum inuitauit occaſio ad laudes ſuas latè recitandas. Itaque coacta populi totius concione, præſente Saül in hunc fermè modũ locutus eſt: Ecce vocem

1.Reg.12.1 veſtram audiui, & cõſtitui regem ſuper vos, & ſenui: & ecce ego cõuerſatus ſũ corã vobis ex adoleſcentia mea. vſq; in hũc diẽ iudicati eſtis à me corã Domino, & corã Chriſto eius. Cuius vitulum accepi? aut cuius aſinũ accepi? quẽ veſtrũ imperio depreſſi? cui veſtrum vim feci? aut ex cuius manibus corripui hoſtiam aut calceum, & abſcondi oculos meos ab ipſo? Dicite aduerſum me, & reddam vobis. Aduerte quanta neceſſitas huiuſmodi dicendi. Magna nimirum & vehemens, Quandoquidem daturus erat illis principem Saülem, in ſuã ipſius excuſationẽ docere hunc intendens, quónam pacto imperium ſit gerendum, & quàm vigilanter curioſeq; pro ſubditis excubãdum, eos qui nuper admodum ipſum iudicem recuſarunt, philoſophiæ ſuæ teſtes facit. Neque tamen eo tempore, quo præfuit magiſtratui, quóve ipſius dicto audierũt, ne cui videãtur ceu timidi, metúque perterriti, quæ non fuerũt, affirmaſſe teſtimonio. Verùm præfectura iam tum præterita, mutataq; in ſucceſſorem prouincia gubernandi, vbi in reliquum tempus nihil periculi manebat accuſatorẽ, tum demum apud eos iuſtitiam ſuam conteſtatur. Alius fortè iniuriæ memor, quam à Iudæis accepiſſet, neutiquam exoptaſſet poſt ſe principem manſuetum

Innidia morbus quo magiſtratus laborant. exoriri ac moderatum, Idque non omnino propter memoriam iniuriæ, ſed vt ipſe queat amplius commendari. Siquidem grauis iſte morbus magiſtratibus infeſtus eſt, vt poſt ſe adminiſtrationem rerũ ſuſcepturos, peruerſos eſſe ac ſceleratos precẽtur. Nã qui ſunt

A ὡς ὁ θεὸς ἤθελε, καὶ μηδὲν μηδέποτε μέγα περὶ ἑαυτοῦ φθεγξάμενος, καίτοι πολλὰ ἔχων, εἴπερ ἐβούλετο λέγειν, τὴν ἐκ πρώτης ἡλικίας ἀνατροφὴν, τὴν ἐν τῷ ναῷ διατριβὴν, τὴν ἐκ σπαργάνων αὐτοῦ προφητείαν, τοὺς μετὰ ταῦτα πολέμους, τὰς νίκας ἃς ἐνίκησεν, οὐχ ὅπλοις χρώμενος, ἀλλὰ μετὰ τῆς εὐνοίας τοῦ θεοῦ παραταττόμενος, ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις οὐδὲν τούτων εἶπεν. ἐπειδὴ δὲ ἔμελλεν ἀφίστασθαι τῆς προστασίας, καὶ τὴν ἀρχὴν ἐγχειρίζειν ἑτέρῳ, τότε λοιπὸν ἠναγκάσθη τὰ ἐγκώμια αὐτοῦ διεξελθεῖν, καὶ ταῦτα ὑφειμένως. καὶ καλέσας τὸν

B δῆμον ἅπαντα, παρόντος καὶ τοῦ Σαοὺλ, οὕτω πως φησίν· ἰδοὺ ἤκουσα τῆς φωνῆς ὑμῶν, καὶ ἐβασίλευσα ἐφ' ὑμᾶς βασιλέα. καὶ ἐγὼ ἰδοὺ ἀνέστραμμαι ἐνώπιον ὑμῶν ἐκ νεότητός μου, καὶ ἕως τῆς ἡμέρας ταύτης, καὶ γεγήρακα. ἀποκρίθητε κατ' ἐμοῦ ἐνώπιον τοῦ κυρίου, καὶ ἐνώπιον χριστοῦ αὐτοῦ· μόσχον τίνος ὑμῶν εἴληφα; ἢ ὄνον τίνος εἴληφα; ἢ τίνα ὑμῶν κατεδυνάστευσα; ἢ τίνα ἐξεπίασα ὑμῶν; ἢ ἐκ χειρὸς τίνος ὑμῶν εἴληφα ἐξίλασμα ἢ ὑπόδημα, καὶ ἀπέκρυψα τοὺς ὀφθαλμούς μου ἐν αὐτῷ; εἴ-

C πατε κατ' ἐμοῦ, καὶ ἀποδώσω ὑμῖν. καὶ ποία ἦν ἀνάγκη ταῦτα λέγειν, φησί; πολλὴ καὶ μεγάλη. ἐπειδὴ γὰρ ἄρχοντα ἔμελλεν εἰσάγειν αὐτοῖς τὸν Σαοὺλ, ἐν τῇ καθ' ἑαυτὸν ἀπολογίᾳ διδάξαι βουλόμενος ἐκεῖνον πῶς προΐστασθαι δεῖ καὶ κήδεσθαι τῶν ἀρχομένων, αὐτοὺς τοὺς ὑπηκόους μάρτυρας αὐτοῦ τῆς φιλοσοφίας παράγει· καὶ οὐ ποιεῖ τοῦτο ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀρχῆς, ἵνα μή τις εἴπῃ, ὅτι δεδοικότες αὐτὸν καὶ φοβούμενοι, τὰ μὴ ὄντα ἐμαρτύρησαν· ἀλλ' ὅτε παρελύθη τὰ τῆς δημαγωγίας, καὶ εἰς ἕτερον με-

D τέστη τὰ τῆς προστασίας, καὶ κίνδυνος οὐδεὶς ἦν τῷ κατηγοροῦντι λοιπὸν, τότε δικάζεται πρὸς αὐτούς. καίτοιγε εἰ ἕτερός τις ἦν, ἐμνησικάκησεν ἂν τοῖς Ἰουδαίοις, καὶ οὐκ ἂν ἠθέλησε τὸν ἄρχοντα τὸν μετ' αὐτὸν ἐπιεικῆ γενέσθαι καὶ μέτριον, οὐ διὰ μνησικακίαν δὲ μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ αὐτὸς ἐπαινῆται μειζόνως. καὶ γὰρ νόσημα τοῦτο δεινὸν τοῖς ἄρχουσιν ἔνεστι. τοὺς μετ' αὐτοὺς ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἐρχομένους εὔχονται φαύλους εἶναι καὶ πονηρούς. ἄν τε γὰρ δυνάμενοι

τύχωσιν ὄντες, λαμπροτέρους αὐτοὺς φανεῖσθαι νομίζουσι, τῇ διαδεξαμένῃ τὴν ἀρχὴν οὐκ ὄντων τοιούτων· οἵ τε σκαιοὶ καὶ διεφθαρμένοι ἀπολογίαν τῆς οἰκείας ἔσεσθαι πονηρίας τὸν μετὰ ταῦτα ἄρχοντος τὴν κακίαν. ἀλλ' οὐχ ὁ μακάριος οὗτος τοιοῦτος· ἀλλ' ἐβούλετο καὶ ηὔχετο καὶ ἐπεθύμει πολλῷ βελτίονος αὐτοὺς ἀπολαῦσαι τῆς προστασίας· οὕτω φιλόστοργος ἦν, οὕτω φθόνου καθαρὸς, οὕτω κενοδοξίας ἀπηλλαγμένος. καίγε ἓν μόνον ἐζήτει, τῶν ἀνθρώπων τὴν σωτηρίαν. διὰ τοῦτο καὶ τὸν ἄρχοντα αὐτοῖς ἐν τῇ καθ' ἑαυτὸν ἐρρύθμιζεν ἀπολογίᾳ. ἐπειδὴ γὰρ τὸ μὲν καλέσαι τὸν βασιλέα καὶ εἰπεῖν, ἐπιεικὴς ἔσο καὶ μέτριος καὶ ἀδωροδόκητος, καὶ μηδένα βιάζου μηδὲ ἀδίκει μηδὲ πλεονέκτει, φορτικὸν ἦν καὶ ἐπαχθὲς τῷ μέλλοντι ταῦτα ἀκούειν, τὸ δὲ σιγῆσαι πάλιν προδοσία τοῦ δήμου ἐγίνετο, ἐν ἀπολογίας σχήματι ἀμφότερα ταῦτα κατώρθωσε, κἀκεῖνον ἐδίδαξεν ὁποῖον εἶναι χρὴ τὸν βασιλεύοντα, καὶ τὴν ἐκ τοῦ διδάσκειν ἐπάχθειαν ἔφυγε. καὶ δοκεῖ μὲν ὑπὲρ τῶν καθ' ἑαυτὸν ἀγωνίζεσθαι· παιδεύει δὲ ἐκεῖνον πῶς, καὶ τίνι τρόπῳ τῶν ἀρχομένων ἐπιμελεῖσθαι χρή. σὺ δέ μοι σκόπει πῶς μετὰ ἀκριβείας ἁπάσης καθαρὸν ἑαυτὸν ἔδειξε λημμάτων. οὐδὲ γὰρ εἶπε, μὴ ἀγρούς τινος ὑμῶν ἔλαβον; μὴ χρυσίον; ἀλλ', ὃ πάντων εὐτελέστερον ἦν, μὴ ὑπόδημα, φησίν; εἶτα καὶ ἑτέραν ἑαυτοῦ πολλὴν ἡμῖν ἐδήλωσεν ἀρετήν. ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ τῶν ἀρχόντων, ὅταν μὲν κλέπτωσιν, ἐπιεικεῖς εἰσι καὶ μέτριοι καὶ προσηνεῖς, οὐκ οἴκοθεν, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ συνειδότος ἐκ τῶν κλεμμάτων περιῃρημένοι τὴν παρρησίαν· οἱ δὲ ἀδωροδόκητοι, φορτικοὶ καὶ ἐπαχθεῖς, οὐδὲ αὐτοὶ πάλιν οἴκοθεν, ἀλλ' ὑπό τινος κενοδοξίας καὶ τοῦ καθαροὶ λημμάτων εἶναι· ἀμφότερα δὲ οὐκ ἄν τις ἴδοι ῥᾳδίως συνελθόντα εἰς ἕνα, δεῖξαι βουλόμενος ὁ ἅγιος οὗτος, ὅτι ἀμφοτέρων περιεγένετο, καὶ λημμάτων ἐκράτει καὶ ὀργῆς, εἰπὼν, μὴ μόσχον τινὸς ὑμῶν εἴληφα, οὐκ ἐσίγησεν, ἀλλ' ἐπήγαγεν, ἢ κατεδυνάστευσά τινα ὑμῶν, ἢ ἐξεπίασα; τουτέστιν,

A peruerſos eſſe ac ſceleratos precẽtur. Nã qui ſunt generoſi, magniq́; animi, in clariorem ſplendorem ſe exiſtimãt euaſuros, quum eiuſmodi nõ fuerint, qui in principatu ſequuntur. qui vero praui ſunt, corruptiq́; moris, arbitrãtur malitiã ſucceſſoris ipſis in prętextum flagitiorum fore. Atqui non ſic beatus ille Samuel orauit, expetiuitq́; votis ſummã rerum in eximium quendam traducere. Vſqueadeo affectu charitatis tenebatur, vſqueadeo mundus fuit & alienus ab inuidia lõgeq́; ſemotus à vanitate & opinione ſui. quia ſalutem hominum duntaxat B ſpectauit, illis gubernatorẽ ad ſui expreſſit imitationẽ, in ea oratione qua de geſtis ſuis rationem dedit. Nã cum ſciret odioſumq́;, regem adhortari, qui omnia corã erat auditurus, atque illi ceu formã perſcribere reipublicę: quàm ſcilicet manſuetus eſſe debeat, quàm moderatus, quam procul ã munerum corruptione, vt nemini vim inferat, vt nemini ſit iniuſtus, neq; diuitiis cõgerendis ſtudeat: rurſum tacendo cunctus populus in prædã traditus fuiſſet: prætextu excuſationis, C vtrunq; periculum declinauit. Illum docuit cuiuſmodi gubernatorem eſſe conueniat, ſimulq; vitauit odium doctrinę. Siquidem videtur circa res ſuas occupatus: inſtruit tamen & pręſcribit, quãto ſtudio, quàve via, ſubditorum cõmodis aduigilare par ſit Tu interim expende, quã accuratè ſeipſe purum declarat ab omni delicto. Nõ enim dicit, neq; agrum alicui ex vobis, neq; argentum abſtuli: ſed quod omnium viliſſimum eſt dicit nẽpe ne calceum quidem. Mox alterã ipſius, eximiãq; nobis virtutem aperit. plerique enim principes dum furto plebẽ D expoliant, manſueti ſunt & moderati & ſuaues, non ex animo, ſed propter neceſſitatem cõſcientiæ, adempta eis per furta dicendi libertate. Si muneribus accipiendis abſtinent, oneroſi graueſq; ſunt, quanquã nõ ex animo abſtinent. Eo nãmq; ingenio exiſtimationem captant, quaſi ex propoſito ſint puri. Adeoq; in vnum pariter vtrumque ſæpenumero confluit, & quàm faciliimè, vt idem ſit ex æquo ſæuus atq; furax. Sanctus ille contendit ſe ambobus his malis eminere uon minus ab induſtria compilandæ plebis, quàm ab ira remotiſſimus, cùm dicit: Cuius vitulum ſumpſi? nec deſinit, quin mox ſubiungit, aut quem ex vobis potentia ſuppreſſi, aut in vincula perpetua conieci, hoc eſt,

Rex qualis eſſe debeat.

Alteram virtutem principis aperit.

aſflictionibus extinxi? Quod autem dicit, huiuſmodi quiddam eſt: nemo illud aduerſum me dicere poterit, cùm nihil penitus accepi. Quādo verò nihil accepi, cōſequens eſſet, me fuiſſe intolerabilem, difficilem atrocem, ac inhumanum: coq; ſubnectit, Aut quem ex vobis imperio depreſſi?

1 Reg. 12. 4. At quid illi reſpōderunt? Nō oppreſſiſti nos, neq; vexaſti, neq; vnquā ex manibus noſtris quicquam accepiſti. & quo diſcas quòd regem illorum inſtructurus, illa ſit prætatus, ſubiecit: Teſtis Dominus, & teſtis vnctus eius, quinimmo vobis idem eſt manifeſtū. Atq. oſtendit, nō gratificādi cauſa dictū illud fuiſſe teſtimoniū. illū.n. teſtē nominauit, qui arcana cogitationū perſpexit, qđ eſt mūdę cōſcientiæ probamētum, quia nemo prorſus, nemo qui ſanus, quiq; mente non excidit, teſtem Deum euocat, niſi omnibus modis ſibi confidat. Teſtificantibus itaq; illis de his quę modò narrauerat, aliā virtutē ingerit, veterem memoriā refricat, & eorum quæ geſta ſunt apud Ægyptum, præfecturæ Dei, ac bellorum quæ ſecuta ſunt. Rememorat pugnam ſub ſe pugnatā inſperatamq; victoriā. Deducit quomodo ſæpenumero propter peccata traditi ſunt hoſtibus, inuocatoq; Deo ab eis rursū liberati. Veteribus noua

1. Reg. 12. 1 cōmittēs, Miſit, inquit dominus Hieroboam & Barach Iephthaë, ipſumq; Samuëlem, & eripuit vos circum vndiq; ex manu inimicorū veſtrorum, magnaq; fiducia domos veſtras incoluiſtis. Num vides quēadmodū eſt

Sancti con ticē ſua recte facta prædicat. cōſuetudo ſanctis, propria benefacta pertinaciter contegere, niſi dum ad explanandum neceſſitas imperioſior impellit? Ideóq; Paulus huc ſpectans, vt qui accuratè didicerat, quàm moleſtū odioſumq́; ſit, audire de ſe magnificētiùs loquentem, dixit, Vtinā toleraſſetis meæ inſipientiæ paululū quiddā. Neq; ait, vtinā toleraſſetis inſipientiam meam: ſed, paululū quiddā. Quandoquidē neceſſitas nō fuit, vt ſe largiùs perfunderet in encomiorum ſuorum narrationē, breuibus ea peruolitauit idq; ꝓpter illos & ipſorū ſalutē. Quēadmodū.n. ſuas recitare virtutes, extremę videtur demētię, ſi nulla ſupereſt neceſſitas: ita neceſſitate violēter incūbente propellenteq́;, proditio eſt ea tacere, quæ quis ſtudioſè perfecit

A ἐξέθλιψα. ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· οὐδεὶς ἂν ἔχοι τοῦτο εἰπεῖν, ὅτι οὐκ ἔλαβον μηδέν. ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἔλαβον, φορτικὸς ἐγενόμην καὶ ἐπαχθὴς καὶ ὠμὸς καὶ ἄγριος. διὰ τοῦτο ἔλεγεν, ἢ κατεδυνάστευσά τινα ὑμῶν; τί οὖν ἐκεῖνοι; οὔτε κατεδυνάστευσας ἡμᾶς, οὔτε ἐξεπίεσας, οὐδὲ εἴληφας ἐκ χειρὸς ἡμῶν οὐδέν. καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι καὶ τὸν βασιλέα αὐτὸν παιδεύων ταῦτα ἔλεγεν, ἐπήγαγε· μάρτυς κύριος, καὶ μάρτυς ὁ Χριστὸς αὐτοῦ. τοῦτο δὲ ἡμῖν αὐτὸ παραδηλῶν καὶ δεικνὺς, ὡς οὐκ ἦν ἡ μαρτυρία κεχαρισμένη, αὐτὸν ἐκάλεσε μάρτυρα τὸν τὰ ἀπόρρητα τῆς διανοίας εἰδότα, ὅπερ

B ἐστὶ καθαροῦ συνειδότος ἀπόδειξις. οὐδεὶς γὰρ, οὐδεὶς, εἰ μὴ σφόδρα ἦν μεμηνὼς καὶ ἐξεστηκὼς, τοῦ συνειδότος τοῦ ἑαυτοῦ καλέσειεν ἄν ποτε μάρτυρα τὸν θεὸν, εἰ μὴ σφόδρα ἑαυτῷ θαρρoίη. μαρτυρησάντων τοίνυν ἐκείνων ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις αὐτῷ, καὶ ἑτέραν ἑαυτοῦ δείκνυσιν αὐτοῖς ἀρετὴν· καὶ τὴν παλαιὰν ἀναμνήσας ἀπὸ τῶν τῶν κατὰ τὴν Αἴγυπτον, καὶ τῆς τοῦ θεοῦ προστασίας, καὶ τῶν μετ' ἐκείνους πολέμων, ἀναμιμνήσκει τῆς μάχης τῆς ἐπ' αὐτοῦ γενομένης καὶ τῆς νίκης τῆς παραδόξου. καὶ εἰπὼν πῶς πολλάκις διὰ τὰς

C οἰκείας ἁμαρτίας τοῖς πολεμίοις παραδοθέντας, ἐκάλεσεν αὐτὸς τὸν θεὸν, καὶ ἀπήλλαξεν αὐτοὺς τῶν πολεμίων, συνάπτων τοῖς παλαιοῖς τὰ νέα, ἐπάγει καὶ λέγει· ἐξαπέστειλε κύριος τὸν Ιεροβάαλ, τὸν Γεδεὼν, καὶ τὸν Βαρὰκ, καὶ τὸν Ιεφθάε, καὶ τὸν Σαμουὴλ, καὶ ἐξείλετο ὑμᾶς κύκλωθεν ἐκ χειρὸς τῶν ἐχθρῶν ὑμῶν, καὶ κατοικεῖτε πεποιθότες. ὁρᾷς πῶς ἔθος τοῖς ἁγίοις μὴ τὰ ἑαυτῶν κατορθώματα λέγειν, εἰ μή ποτε καταναγκασθεῖεν; διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος πρὸς τούτοις βλέπων, καὶ παιδευόμενος ἀκριβῶς, ὅτι τὸ αὐτόν τινα περὶ ἑαυτοῦ λέγειν

D ἐπαχθὲς καὶ φορτικὸν, ἔλεγεν· ὄφελον ἀνείχεσθέ μου μικρὸν τῇ ἀφροσύνῃ· οὐ μέγα, ἀλλὰ μικρόν τι. οὐδὲ γὰρ ἀνάγκης οὔσης μετὰ δαψιλείας ἐκχεῖν ἑαυτὸν εἰς τὴν διήγησιν τῶν ἐγκωμίων παρεσκεύασαι, ἀλλὰ διὰ βραχέων αὐτὰ παρατρέχει· καὶ αὐτὸ δὴ τοῦτο δι' ἐκείνους καὶ τὴν ἐκείνων σωτηρίαν. ὥσπερ γὰρ, οὐκ οὔσης ἀνάγκης λέγειν τὰ οἰκεῖα κατορθώματα, ἀνοίας ἐστὶν ἐσχάτης· οὕτως, ἀνάγκης ἐπικειμένης καὶ βίας ὠθούσης, πάλιν προδοσία ἐστὶ, τὸ σιγᾷν τὰ αὐτῷ πεπραγμένα.

ἀλλ' ὅμως ὁ Παῦλος καὶ ἀνάγκην ὁρῶν, ἀπωκνεῖ, καὶ τὸ πρᾶγμα ἀφροσύνην ἐκάλεσεν, ἵνα μάθῃς αὐτοῦ τὴν σύνεσιν καὶ τὴν σοφίαν καὶ τὴν πολλὴν ἀσφάλειαν. καὶ γὰρ εἰπών, ὃ λαλῶ, οὐ λαλῶ κατὰ κύριον, προσέθηκεν, ἐν ταύτῃ τῇ ὑποστάσει τῆς καυχήσεως. μὴ νομίσῃς, φησί, καθόλου με ταῦτα λέγειν. ὥστε διὰ τοῦτο αὐτὸν μάλιστα ἐπαινῶ καὶ θαυμάζω καὶ σοφώτατον καλῶ, ὅτι πρᾶγμα ἀφροσύνης εἶναι ἐνόμισε τὸ ἑαυτὸν ἐγκωμιάζειν καὶ ἐπαινεῖν. εἰ δὲ ἐκεῖνος ἀνάγκην ὁρῶν, ἀφροσύνην τοῦτο ἐκάλεσε, τίνος ἂν εἶεν συγγνώμης ἄξιοι, ποίας ἀπολογίας, οἱ μηδεμιᾶς ἀνάγκης οὔσης περὶ ἑαυτῶν λέγοντες μεγάλα, ἢ καὶ ἑτέρους λέγειν καταναγκάζοντες; ταῦτ' οὖν εἰδότες, μὴ ἐπαινῶμεν τὰ λεγόμενα μόνον, ἀλλὰ καὶ μιμησώμεθα καὶ ζηλώσωμεν, καὶ τῶν κατορθωμάτων ἐπιλανθανόμενοι, τῶν ἁμαρτημάτων ἀεὶ μνημονεύωμεν, ἵνα καὶ μετριάζειν δυνώμεθα, καὶ πρὸς τὰ ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενοι, τὸ βραβεῖον λάβωμεν τῆς ἄνω κλήσεως, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

A At Paulus præſentem conſiderans neceſſitatem, adhuc ſubcontatur, inſipientiæ negotium nominat: quò tu diſcas eius prudẽtiam, ſapientiam & ſecuriſſimam cautionem. Nam cũ dixiſſet, *Quod loquor, non loquor ſecundum Dominum*, adiecit, *argumento gloriationis*. Ne putes, inquit, iſtã me generatim diſſerere. Itaque in hoc eum laudo maximè & admiror, pronunciòque ſapiẽtiſſimum, quòd rem ſtultam exiſtimauit ſeſe prædicare & extollere. Quòd ſi ille, quum neceſſitatem adeſſe videret, appellauit hoc inſipientiam: qua venia, qua excuſatione digni ſunt, qui de ſe præter B neceſſitatem eximia iactant, aut aliis vt ipſos apud auditores efferant iniungunt? Ergo cùm illa nobis explorata ſint, quæ dicta ſunt, non tantùm verbis commẽdemus, ſed imitemur, & aſſequi contendamus, obliti virtutum, tenacem vitiorum memoriam foueamus, quò mediocribus conſentire poſſimus, in futurum protendentes, brauium apprehendere ſupremæ vocationis Quod omnibus nobis obueniat gratia & benignitate domini C noſtri Ieſu Chriſti, cui ſimul atque Patri & ſancto Spiritui ſit gloria, potentia honor, nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum. Amen.

2. Cor. 11. 17.

Stultum eſt ſeipſum laudare.

Πρὸς τοὺς οὐκ εἰς δέον χρωμένους τῷ ἀποστολικῷ ῥητῷ τῷ λέγοντι, εἴτε προφάσει, εἴτε ἀληθείᾳ Χριστὸς καταγγέλλεται· καὶ περὶ ταπεινοφροσύνης.

In eos, qui malè vtuntur dicto Apoſtoli, ſiue occaſione, ſiue veritate Chriſtus annunciatur, & de humilitate. *Phil. 1. 18.*

Incerto interprete.

Τοῦ Φαρισαίου καὶ τοῦ τελώνου μνημονεύσαντες πρώην, καὶ ἅρματα δύο τῷ λόγῳ ζεύξαντες ἐξ ἀρετῆς καὶ κακίας, ἑκατέρωθεν ἐδείξαμεν, ὅσον μὲν τῆς ταπεινοφροσύνης τὸ κέρδος, ὅσον δὲ τῆς ἀπονοίας τὸ βλάβος. αὕτη μὲν γὰρ καὶ δικαιοσύνῃ συμβεβλημένη καὶ νηστείαις καὶ δεκάταις ὑστέρησεν· ἐκείνη δὲ καὶ μετὰ ἁμαρτίας ζευχθεῖσα προέλαβε τὸ τοῦ Φαρισαίου ζεῦγος, καίτοι καὶ τὸν ἡνίοχον ἔχουσα φαῦλον. τί γὰρ τελωνίου χεῖρον; ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ συνέτριψεν αὐτοῦ τὴν ψυχήν, καὶ ἁμαρτωλὸν ἑαυτὸν ἐκάλεσεν, ὅπερ ἦν, ὑπερέβη τὸν Φαρισαῖον καὶ νηστείας ἔχοντα εἰπεῖν καὶ δεκάτας καὶ κακίας πάσης ἀπηλλαγμένον. τίνος ἕνεκεν, καὶ διὰ τί; ὅτι εἰ καὶ πλεονεξίας καὶ

CVM pridem Phariſæi & Publicani mẽtionem faciendo, bigas duas, ex vitio ſcilicet virtutéque iungeremus, D oſtendimus quàm ſit vtilis humilitas animi, & quàm damnoſa mentis arrogantia. Nã arrogantia, licèt iuſtitię ſocietur, & ieiuniis, & decimarũ ſolutioni, poſterior fit. Humilitas autẽ licèt peccato iũgatur, pręcurrit Phariſęi bigã: nec impeditur, quia improbũ habet aurigam. Quid enim publicano deterius? Tamen nihilominus, quoniã animã ſuam contriuit, & peccatorẽ ſe confeſſus eſt, præoccupauit Phariſęum, & ieiunia, vt dicitur, habentem, & decimas dantem, àque malis omnibus liberatum. Quarénam hoc? quia tametſi ab auaritia &

Luc. 1.

Humilitas quam ſalutaris.

rapinæ fuerit alienus, matrem tamen malorum omnium inanem gloriam & arrogantiam habuit in anima profundiùs radicatam. Et idcirco Apoſtolus obſecrat, & dicit. Vnuſquiſque opus ſuum probet, & tunc in ſemetipſo tantùm gloriationem habebit, & non in alio. Ille autem in medium prorumpit, omnium qui in toto orbe accuſator, & omnibus ſe hominibus meliorem dicit. Non fuiſſet tolerabile, ſi ſe decem tantùm, vel quinque, vel duobus, vel vni prætuliſſet: nunc autem non ſolum paucis, ſed & toti orbi ſe præpoſuit: vnde non mirum, quòd curſu poſterior fuit. Et ſicut nauis, quæ multos fluctus tranſit, multáſque tempeſtates effugit, in ipſo autem portu tandem in ſcopulum impingit, iacturam totius in ſe reconditi theſauri facit: ita & Phariſæus ille poſtquam ſuſtinuit labores ieiunij, aliáſque virtutes omnes, quia linguam non coërcuit, arrogantia ſua in ipſo portu naufragium fecit. Nam abire cum tanto detrimento à precibus, à quibus lucrum erat ſperandum, quid aliud eſt, quàm naufragium facere? Proinde dilecti, cùm hæc ſciamus, omnium nos poſtremos exiſtimemus, etiamſi in ipſum virtutis culmen conſcenderimus. Scimus quoque quòd arrogantia ex ipſis cœlis ſuperbientem deducere, & humilitas ex abyſſo peccatorum, modeſtè agentem, in altum reducere poteſt. Humilitas Phariſæo publicanum præpoſuit: arrogantia autem & ſuperbia incorporeas virtutes, diabolum inquam a cœlo deturbauit: humilitas & propriorum peccatorum agnitio, latronem ante Apoſtolos in paradiſum induxit. Igitur ſi qui ſua confitentur peccata, tantam ſibimetipſis fiduciam conciliant: qui multorum bonorum conſcij, animas ſuas humiliant, quantas non coronas aſſequentur? Si enim humilitas peccatis ſociata, tam expedite currit, vt iuſtitiam cum arrogantia iunctam ſuperet, ac præuertat: quando eam iuſtitiæ coniunxeris, quò non perueniet? quos non tranſibit cœlos? Stabit plane fiducia magna inter angelos apud ipſum Dei thronū.

Gal. 6. 4.

Humilitas cum iuſtitia ex pulsa.

A ἁρπαγῆς ἀπήλλακτο, τὴν μητέρα τῶν κακῶν πάντων κενοδοξίαν τε καὶ ἀπόνοιαν εἶχεν ἐῤῥιζωμένην ἐπὶ τῆς ψυχῆς. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος παρακαλεῖ καὶ λέγει· ἕκαστος τὸ ἑαυτοῦ ἔργον δοκιμαζέτω, καὶ τότε εἰς ἑαυτὸν τὸ καύχημα ἕξει, καὶ οὐκ εἰς τὸν ἕτερον. ἐκεῖνος δὲ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης παρῆλθεν εἰς μέσον κατήγορος, καὶ πάντων τῶν ὄντων ἀνθρώπων ἑαυτὸν ἔφησεν εἶναι βελτίω. καίτοι καὶ εἰ δέκα μόνον, καὶ εἰ πέντε, καὶ εἰ δύο, καὶ εἰ ἑνὸς ἑαυτὸν προὔθηκεν, οὐδὲ τοῦτο ἀνεκτὸν ἦν· νυνὶ δὲ οὐχὶ προὔθηκεν ἑαυτὸν μόνον τῆς οἰκουμένης, ἀλλὰ καὶ κατηγόρησεν ἁπάντων. διὰ τοῦτο ὑστέρησε B κατὰ τὸν δρόμον. καὶ καθάπερ ναῦς μυρία διαδραμοῦσα κύματα καὶ πολλοὺς ἐκφυγοῦσα χειμῶνας, εἶτα ἐν αὐτῷ τῷ στόματι τοῦ λιμένος σκοπέλῳ τινὶ προσαράξασα πάντα τὸν ἐναποκείμενον ἀπόλλυσι θησαυρόν· οὕτω δὴ καὶ ὁ Φαρισαῖος ἐκεῖ, τοὺς πόνους τῆς νηστείας ὑπομείνας καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς ἁπάσης, ἐπειδὴ γλώττης οὐκ ἐκράτησεν, ἐν αὐτῷ τῷ λιμένι τὸ φορτικὸν ναυάγιον ὑπέμεινε. τὸ γὰρ ἐξ εὐχῆς, ὅθεν κερδαίνειν ἔδει, τοσαῦτα βλαβέντα μᾶλλον ἀπελθεῖν, οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ ἐν λιμένι ναυάγιον ὑπομεῖναι. ταῦτ' οὖν C εἰδότες, ἀγαπητοὶ, κἂν εἰς αὐτὴν τῆς ἀρετῆς τὴν κορυφὴν ἀνέλθωμεν, πάντων ἑαυτοὺς ἐσχάτους νομίζωμεν, μαθόντες ὅτι καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν οὐρανῶν ἀπόνοια δύναται κατενεγκεῖν τὸν μὴ προσέχοντα, καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀβύσσου τῶν ἁμαρτημάτων ἀνενεγκεῖν εἰς ὕψος ταπεινοφροσύνη τὸν μετριάζειν εἰδότα. αὕτη γὰρ παρὰ τοῦ Φαρισαίου τὸν τελώνην ἔστησεν· ἐκείνη δὲ, ἡ ἀπόνοια λέγω, καὶ ἡ ὑπερηφανία, καὶ ἀσωμάτου περιεγένετο δυνάμεως τοῦ διαβόλου· ἡ δὲ ταπεινοφροσύνη καὶ τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων ἐπίγνωσις εἰς παράδεισον τὸν λῃστὴν εἰσήγαγε πρὸ τῶν ἀποστόλων. εἰ δὲ οἱ τὰ οἰκεῖα ὁμο- D λογοῦντες ἁμαρτήματα, τοσαύτην ἑαυτοῖς προξενοῦσι τὴν παῤῥησίαν, οἱ πολλὰ μὲν ἑαυτοῖς συνειδότες ἀγαθὰ, ταπεινοῦντες δὲ ἑαυτῶν τὴν ψυχὴν, πόσων οὐκ ἐπιτεύξονται στεφάνων; ὅταν γὰρ ἁμαρτία συμβεβλημένη ᾖ τῇ ταπεινοφροσύνῃ, οὕτω τρέχει μετ' εὐκολίας, ὡς δικαιοσύνην μετ' ἀπονοίας οὖσαν ὑπερβῆναι καὶ παραλαβεῖν. ἂν τοίνυν μετὰ δικαιοσύνης αὐτὴν συνάψῃς, ποῦ οὐκ ἀφίξεται; πόσους οὐ διαβήσεται οὐρανούς; παρ' αὐτὸν πάντως στήσεται τοῦ θεοῦ τὸν θρόνον ἀνὰ μέσον τῶν ἀγγέλων μετὰ παῤῥησίας πολλῆς.

πάλιν

πάλιν εἰ μετὰ δικαιοσύνης ἡ ἀπόνοια ζευχθεῖσα, τῇ τῆς οἰκείας κακίας ὑπερβολῇ καὶ βαρύτητι καθελκύσαι τὴν ἐκείνης παρρησίαν ἴσχυσεν, ἂν μετὰ ἁμαρτίας ἡ συμβεβλημένη, εἰς πόσην οὐ καταχρημνίσαι δυνήσεται τὸν ἔχοντα αὐτὴν γέενναν; ταῦτα λέγω, οὐχ ἵνα ἀμελῶμεν δικαιοσύνης, ἀλλ' ἵνα φύγωμεν ἀπόνοιαν· οὐχ ἵνα ἁμαρτάνωμεν, ἀλλ' ἵνα μετριάζωμεν. θεμέλιος γάρ ἐστι τῆς καθ' ἡμᾶς φιλοσοφίας ἡ ταπεινοφροσύνη. κἂν μυρία ἄνωθεν οἰκοδομήσῃς, κἂν ἐλεημοσύνην, κἂν εὐχάς, κἂν νηστείας, κἂν πᾶσαν ἀρετήν, ταύτης μὴ προκαταβληθείσης, πάντα εἰκῇ καὶ μάτην ἐποικοδομηθήσεται, καὶ καταπεσεῖται ῥᾳδίως, κατὰ τὴν οἰκοδομὴν ἐκείνην τὴν ἐπὶ τῆς ψάμμου τεθεῖσαν. οὐδὲν γάρ ἐστιν, οὐδὲν τῶν ἡμετέρων κατορθωμάτων, ὃ οὐ ταύτης δεῖται· οὐδέν ἐστιν, ὃ χωρὶς ταύτης στῆναι δυνήσεται· ἀλλὰ κἂν σωφροσύνην εἴπῃς, κἂν παρθενίαν, κἂν χρημάτων ὑπεροψίαν, κἂν ὁτιοῦν, πάντα ἀκάθαρτα καὶ ἐναγῆ καὶ βδελυρὰ ταπεινοφροσύνης ἀπούσης. πανταχοῦ τοίνυν αὐτὴν παραλαμβάνωμεν, ἐν ῥήμασιν, ἐν πράγμασιν, ἐν ἐνθυμήμασι, καὶ μετὰ ταύτης ταῦτα οἰκοδομῶμεν. ἀλλ' ἃ τὰ μὲν περὶ ταπεινοφροσύνης ἱκανῶς εἴρηται, οὐ πρὸς τὴν ἀξίαν τοῦ κατορθώματος (οὐδεὶς γὰρ αὐτὴν κατ' ἀξίαν ὑμνῆσαι δυνήσεται) ἀλλὰ πρὸς τὴν σύνεσιν τῆς ὑμετέρας ἀγάπης. εὖ γὰρ οἶδ' ὅτι καὶ ἀπὸ ὀλίγων τῶν εἰρημένων μετὰ πολλῆς αὐτὴν ἐπισπάσεσθε τῆς σπουδῆς. ἐπειδὴ δὲ ἀνάγκη καὶ τὴν ἀποστολικὴν ῥῆσιν τὴν σήμερον ἀναγνωσθεῖσαν, πολλοῖς δοκοῦσαν παρέχειν ῥᾳθυμίας πρόφασιν, ποιῆσαι φανερὰν καὶ δήλην, ὥστε μὴ ψυχράν τινα ἀπολογίαν ἐντεῦθεν τινας πορίζομένους τῆς οἰκείας ἀμελεῖν σωτηρίας, φέρε, ἐπὶ ταύτην τὸν λόγον ἀγάγωμεν. τίς οὖν ἐστιν ἡ ῥῆσις, εἴτε προφάσει, φησίν, εἴτε ἀληθείᾳ Χριστὸς καταγγέλλεται. τοῦτο πολλοὶ περιφέρουσιν ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν, οὐ τὰ πρότερα, οὐ τὰ μετὰ ταῦτα ἀναγινώσκοντες· ἀλλὰ τῆς ἀκολουθίας τῶν λοιπῶν ἀποκόψαντες μελῶν, ἐπ' ὀλέθρῳ τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς τοῖς ῥᾳθυμοτέροις προβάλλονται. ἐπιχειροῦντες γὰρ αὐτοὺς τῆς ὑγιοῦς ἀπάγειν πίστεως, εἶτα ὁρῶντες δεδοικότας καὶ τρέμοντας, ὡς οὐκ ἀκίνδυνον ὂν τοῦτο ποιεῖν, καὶ βουλόμενοι τὸν φόβον αὐτῶν ἐκλῦσαι, τὴν ἀποστολικὴν ταύτην παράγουσι ῥῆσιν, λέγοντες· ὁ Παῦλος συνεχώρησε τοῦτο, εἰπών· εἴτε προφάσει, εἴτε ἀληθείᾳ Χριστὸς καταγγελλέσθω. ἀλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστι.

A Contrà, ſi cum iuſtitia copulata fuerit arrogantia, immodica ſua grauitate etiam illius fiduciam detrahet: peccato autem iuncta, in quam gehennæ profunditatem non præcipitabit? Hæc dixerim, non vt iuſtitiam negligamus, ſed vt arrogantiam fugiamus: non vt peccemus, ſed vt modeſti ſimus. Fundamentum enim philoſophiæ noſtræ eſt humilitas. *Fundamentum Chriſtianæ Philoſophiæ.* Eſto, multum ædifices, habeas eleemoſynas, preces, ieiunia, virtuteſque omnes, hac non præiacta, fruſtrà, & in vanum erunt omnia, facileque ruet ſuper arenam extructum B ædificium. Nihil eſt in omnibus noſtris bonis operibus, quod hac non egeat: nihil eſt, quod ſine hac ſtare poterit. Etiam ſi dicas continentiam, virginitatem, contemptum diuitiarum, & quæcunque libet, omnia profana, impura, & abominalia ſunt abſque humilitate. Cum hac igitur ædificemus: hanc in verbis, in operibus, in cogitationibus, in omnibus præſtemus. Sed de humilitate ſufficiant hæc, non equidem vt virtutis poſtulat dignitas (nullus enim eam C pro dignitate laudare poteſt) ſed pro veſtræ charitatis intellectu. Scio enim quòd amplexabimini eam magno ſtudio, licèt paucis admoniti dictis. Quoniam autem Apoſtoli dictum hodie lectum, multis videtur ignauiæ anſam præbere, operæpretium vt ipſum clarius reddamus, quò nulli frigidam defenſionem in ſalutis ſuæ perniciem inde ſumant. Igitur eò ſermonem flectamus. Quod autem hoc dictum? *Siue occaſione*, inquit, *ſiue veritate Chriſtus annuntiatur.* *Phil. 1.18.* Hoc multi in ore habent, & ſimpliciter D ac temerè circunferunt, neque priora neque ſequentia legentes, ſed abſecta aliorum membrorum conſequentia, in animarum perniciem ignauioribus proponentes. Attentant enim illos hac via à ſaniore fide abducere: deinde cùm pauidos ac trementes, & periculum ſuſpicari vident, vt timorem illum ex animis eorum eximant, dictum hoc Apoſtoli in medium afferunt, dicentes: Paulus hoc admiſit, inquiens: Siue occaſione, ſiue veritate Chriſtus annuntietur. Verùm hæc neutiquam ſe ita habent.

Primùm enim non dixit annunti etur: ſed, annunciatur. Dicere enim, annuncietur, eius eſt qui legem ſtatuit. Dicere autem, annunciatur, eſt annunciare quod eueniat. Quòd autem Paulus legem non ſtatuat, vt fiant hæreſes, ſed abducat omnes ab hoc inſtituto, habes ex his. dicit enim, Si quis vobis euangelizauerit aliquid præter id quod audiſtis, anathema ſit, etiam ſi ego, vel angelus de cœlo. Non autem anathematizaſſet & ſeipſum, & angelos, ſi rem periculò carere ſciuiſſet. Et iterum dicit: Zelotypus ſum erga vos Dei zelo. Aptaui enim vos vni viro, vt virginem caſtam exhibeatis Chriſto. Vereor autem, ne fortè vt ſerpens Heuam verſutia ſua decepit, ita corrumpantur ſenſus veſtri à ſimplicitate, quæ erat in Chriſtum. Ecce, & ſimplicitatem poſuit, & veniam non dedit. Nam ſi condonaſſet, iam non erat periculum: & ſi periculum aberat, fruſtra timuit Paulus. Chriſtus quoque non iuſſiſſet exuri zizania, ſi res indifferens eſſet, nunc illum audire, nunc alium, & omnes abſque diſcrimine. Et quidnam eſt quod dicit? Repetam paulò altiùs hiſtoriam. Sciendum enim, in quo ſtatu res Pauli erant, cum hæc ſcriberet. Quomodo ergo tunc agebat? In carcere erat, in catenis, grauibúſque periculis. Vnde hoc manifeſtum? Ex epiſtola ipſa. Nam ante hæc dicit: *Scire autem vos volo fratres, quòd quæ mihi acciderunt, ad maiorem euangelij profectum euenêre: ita vt vincula mea manifeſta facta ſint in Chriſto, in toto prætorio, ac cæteris omnibus, vtque plures ex fratribus in Domino freti vinculis meis, vberius auderent impauidè ſermonem loqui.* Nero enim eum in vincula coniecerat. Quippe quemadmodum prædo aliquis domum cunctis dormiētibus ingreſſus, vt auferat omnia, ſi quem viderit accendere cādelam, illum mox interimit & lumē extinguit, vt auferre & rapere alia abſq; metu poſſit: ita & Nero tunc latronē & furem quendā agens, dormiētibus omnibus, profundoq; ſomno grauatis, omnium bona diripiebat, nuptias inuadebat, domos ſubuertebat, nullumq; malitiæ genus intermittebat.

Nō iubet Paulus, ſed narrat.

Gal. 1. 6.

2 Cor. 11. 2.

Gen. 3.

Matt. 13.

Vbi tum eſſet Paulus.

Phil. 1. 12.

A πρῶτον μὲν γὰρ οὐκ εἴρηκε, καταγγελλέσθω, ἀλλά, καταγγέλλεται· πολὺ δὲ τὸ μέσον τούτου κἀκείνου. τὸ μὲν γὰρ εἰπεῖν, καταγγελλέσθω, νομοθετοῦντός ἐστι· τὸ δὲ εἰπεῖν, καταγγέλλεται, τὸ συμβαῖνον ἀπαγγέλλοντος. ὅτι δὲ οὐ νομοθετεῖ Παῦλος αἱρέσεις εἶναι, ἀλλὰ ἀπάγει πάντας τοὺς αὐτῷ προσέχοντας, ἄκουσον τί φησιν· εἴ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω, κἂν ἐγώ, κἂν ἄγγελος ἐξ οὐρανῶν. οὐκ ἂν δὲ ἀνεθεμάτισε καὶ ἑαυτὸν καὶ ἄγγελον, εἰ τὸ πρᾶγμα ἀκίνδυνον ᾔδει. καὶ πάλιν, ζηλῶ γὰρ ὑμᾶς θεοῦ ζήλῳ, φησίν. ἡρμοσάμην γὰρ ὑμᾶς ἑνὶ ἀνδρὶ παρ- B θένον ἁγνὴν. φοβοῦμαι δὲ μήποτε ὡς ὁ ὄφις Εὔαν ἠπάτησεν ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτοῦ, οὕτω φθαρῇ τὰ νοήματα ὑμῶν ἀπὸ τῆς ἁπλότητος τῆς εἰς τὸν Χριστόν. ἰδοὺ καὶ ἁπλότητα τέθεικε, καὶ συγγνώμην οὐκ ἔδωκεν. εἰ γὰρ ἦν συγγνώμη, κίνδυνος οὐκ ἦν· εἰ δὲ κίνδυνος οὐκ ἦν, οὐκ ἂν ἐφοβήθη Παῦλος. καὶ οὐκ ὁ Χριστὸς δὲ τὰ ζιζάνια κἂν ἐκέλευσε κατακαῦσαι, εἰ πρᾶγμα ἀδιάφορον ἦν καὶ τούτῳ, κἀκείνῳ, καὶ ἑτέρῳ προσέχειν, καὶ πᾶσιν ἁπλῶς. τί ποτ' οὖν ἐστι τὸ λεγόμενον; μικρὸν ἄνωθεν ὑμῖν τὴν ἱστορίαν ἅπα- C σαν διηγήσασθαι βούλομαι. δεῖ γὰρ εἰδέναι ἐν τίσιν ὁ Παῦλος ἦν, ἡνίκα ταῦτα ἐπέστελλεν. ἐν τίσι τοίνυν ἦν τότε; ἐν δεσμωτηρίῳ καὶ ἁλύσεσι καὶ κινδύνοις ἀφορήτοις. πόθεν τοῦτο δῆλον; ἐξ αὐτῆς τῆς ἐπιστολῆς. ἀνωτέρω γὰρ τούτου φησί, γινώσκειν δὲ ὑμᾶς βούλομαι, ἀδελφοί, ὅτι τὰ κατ' ἐμὲ μᾶλλον εἰς προκοπὴν τοῦ εὐαγγελίου ἐλήλυθεν, ὥστε τοὺς δεσμούς μου φανεροὺς ἐν Χριστῷ γενέσθαι ἐν ὅλῳ τῷ πραιτωρίῳ, καὶ τοῖς λοιποῖς ἅπασι· καὶ τοὺς πλείονας δὲ τῶν ἀδελφῶν πεποιθότας τοῖς δεσμοῖς μου περισσοτέρως τολμᾶν ἀφόβως τὸν λόγον λαλεῖν. D Νέρων δὲ ἦν αὐτὸν ἐμβεβληκὼς τότε τῷ δεσμωτηρίῳ. καθάπερ γάρ τις λῃστὴς τῆς οἰκίας ἐπιβάς, καθευδόντων ἁπάντων, τὰ πάντα ὑφαιρούμενος, ἐπειδὰν ἴδῃ τινὰ λύχνον ἅψαντα, καὶ τὸ φῶς σβέννυσι, καὶ τὸν λυχνοῦχον ἀναιρεῖ, ἵνα μετ' ἀδείας αὐτῷ τὰ τῶν ἄλλων ὑφαιρεῖσθαι καὶ ἁρπάζειν ἐξῇ· οὕτω δὴ καὶ Νέρων ὁ Καῖσαρ τότε, ὥσπερ τις λῃστὴς καὶ τοιχωρύχος, καθευδόντων ἁπάντων βαθύν τινα καὶ ἀναίσθητον ὕπνον, τὰ πάντων ἁρπάζων, γάμους διορύττων, οἰκίας ἀνατρέπων, ἅπαν κακίας εἶδος ἐπιδεικνύμενος,

ἐπειδὴ τὸν Παῦλον εἶδε λύχνον ἅψαντα κατὰ τὴν οἰκουμένην, καὶ τὸν τῆς διδασκαλίας λόγον, καὶ ἐλέγχοντα αὐτοῦ τὴν πονηρίαν, ἐσπούδαζε καὶ τὸ κήρυγμα σβέσαι, καὶ τὸν διδάσκαλον ἀνελεῖν, ἵνα μετ᾽ ἐξουσίας αὐτοῦ πάντα ποιεῖν ἐξῇ, καὶ δήσας τὸν ἅγιον ἐκεῖνον ἐνέβαλεν εἰς δεσμωτήριον. τότε τοίνυν ταῦτα ἔγραφεν ὁ μακάριος Παῦλος. τίς οὐκ ἂν ἐκπλαγείη; τίς οὐκ ἂν θαυμάσειε; μᾶλλον δὲ τίς κατ᾽ ἀξίαν ἐκπλαγείη καὶ θαυμάσειεν ἂν τὴν γενναίαν ἐκείνην καὶ οὐρανομήκη ψυχήν, ὅτι δεδεμένος ἐν Ῥώμῃ καὶ καθειργμένος, ἀπὸ τοσούτου διαστήματος Φιλιππησίοις ἐπέστελλεν; ἴστε γὰρ ὅσον τὸ μέσον Μακεδονίας καὶ Ῥώμης. B ἀλλ᾽ οὔτε τῆς ὁδοῦ τὸ μῆκος, οὔτε τοῦ χρόνου τὸ πλῆθος, οὔτε ὁ τῶν πραγμάτων ὄχλος, οὔτε ὁ κίνδυνος καὶ τὰ ἐπάλληλα δεινά, οὔτε ἄλλο οὐδὲν τὴν ἀγάπην καὶ τὴν μνήμην ἐξέβαλε τῶν μαθητῶν, ἀλλ᾽ εἶχεν αὐτοὺς ἅπαντας ἐν διανοίᾳ. καὶ οὐχ οὕτως αὐτοῦ ταῖς ἁλύσεσιν αἱ χεῖρες ἐδέδεντο, ὡς τῷ πόθῳ τῶν μαθητῶν ἡ ψυχὴ συνεδέδετο καὶ προσήλωτο. ὅπερ οὖν καὶ αὐτὸ δηλῶν ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς ἐπιστολῆς ἔλεγε. διὰ τὸ ἔχειν με ἐν τῇ καρδίᾳ μου ὑμᾶς, ἔν τε τοῖς δεσμοῖς μου, καὶ ἐν τῇ ἀπολογίᾳ καὶ βεβαιώσει τοῦ εὐαγγελίου. καὶ καθάπερ βασιλεὺς ἐπὶ τὸν θρόνον ἀναβὰς ὑπὸ C τὴν ἕω, καὶ καθίσας ἐν ταῖς βασιλικαῖς αὐλαῖς, μυρίας εὐθέως δέχεται πανταχόθεν ἐπιστολάς· οὕτω δὴ κἀκεῖνος, καθάπερ ἐν βασιλικαῖς αὐλαῖς, τῷ δεσμωτηρίῳ καθήμενος, πολλῷ πλείω καὶ ἐδέχετο καὶ ἔπεμπε τὰ γράμματα, τῶν πανταχόθεν ἐθνῶν ἐπὶ τὴν ἐκείνου σοφίαν ὑπὲρ τῶν καθ᾽ ἑαυτοὺς πραγμάτων ἀναφερόντων ἅπαντα· καὶ τοσούτῳ πλείονα πράγματα τοῦ βασιλεύοντος ᾠκονόμει, ὅσῳ καὶ μείζονα ἀρχὴν ἐμπεπίστευτο. οὐ γὰρ δὴ τοὺς τὴν Ῥωμαίων οἰκοῦντας χώραν μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς βαρβάρους ἅπαντας, καὶ γῆν καὶ θάλατ- D ταν φέρων εἰς τὰς ἐκείνου χεῖρας ἐνέθηκεν ὁ θεός. καὶ τοῦτο δηλῶν Ῥωμαίοις ἔλεγεν· οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, ὅτι πολλάκις ἐλθεῖν προεθέμην πρὸς ὑμᾶς, καὶ ἐκωλύθην ἄχρι τοῦ δεῦρο, ἵνα τινὰ καρπὸν σχῶ καὶ ἐν ὑμῖν, καθὼς καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν. Ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις, σοφοῖς τε καὶ ἀνοήτοις ὀφειλέτης εἰμί. καθ᾽ ἑκάστην τοίνυν ἐφρόντιζε τὴν ἡμέραν, τοῦτο δὴ Κορινθίοις, τοῦτο δὴ Μακεδόσι, πῶς Φιλιππήσιοι, πῶς Καππαδόκαι, πῶς Γαλάται, πῶς Ἀθηναῖοι, πῶς οἱ τὸν Πόντον οἰκοῦντες, πῶς ἅπαντες ἄνθρωποι.

A Proinde mox vt beatum Paulum vidit accendere in mundo candelam, & afferre ſermonem doctrinæ, quo ſua reprehendebatur iniquitas; quò omnia facere licenter poſſet, curauit vt extingueretur prædicatio, & interficeretur magiſter. Itaque vinctũ ſanctum illum coniecit in carcerem. Et tunc hæc ſcripſit Paulus. Quis nõ admiraretur, & obſtupeſceret generoſam illam animam cœli municipem? Vinctus, cõſtrictúſq; Romę Philippenſibus ſcribit. Scitis autem quãto interuallo diſtent Macedonia & Roma. Neque charitatem & memoriam diſcipulorum ex pectore eius vel viæ prolixitas, vel temporis tanta intercapedo, vel negotiorum ſtrepitus, vel modeſtiæ, vel quæcunque alia, abradebant: ſed habebat omnes eos in mente. Neque ita catenis manus eius erant vinctæ, vt ãmore diſcipulorum anima eius conſtricta: id quod etiam ipſe in proœmio Epiſtolæ declarat, dicens: Propterea quod habeam vos in corde, & in vinculis meis, & in defenſione & confirmatione euangelij. Et ſicut rex manè ſuper thronum ſuum conſcendens, & in regalibus aulis conſidens plurimas vndequaque literas accipit: ita & ille in carcere, quaſi in regalibus palatiis ſedens, multò plures & accepit, & miſit: vndequaque gentibus ad eius ſapientiam confugientibus, & ad eum referentibus de omnibus quæ apud ſe fiebant. Et tantò plura quàm rex adminiſtrabat, quantò & maior principatus ipſi cõcreditus erat. Non enim eos ſolùm qui in Romanorum ditione, ſed & barbaros omnes, Deus qui terrã & mare continet, in manus eius dederat. Atque hoc manifeſtãs Romanis dicebat: Nolo vos ignorare fratres, quòd ſępe propoſueram venire ad vos, licèt præpeditus fuerim vſque in hunc diẽ, quò fructum aliquẽ haberem inter vos quoque, ſicut & inter reliquas gentes. Græcis ſimul ac barbaris, eruditis pariter ac rudibus debitor ſum. Quotidie igitur curę ei erat, quid Corinthij, quid Macedones, quid Philippenſes: quomodo Cappadoces, quomodo Galatæ, quomodo incolentes Pontum, quomodo omnes homines valerent.

Cœli municeps Paulus.

Philip. 1. 7

Rom. 1. 13.

A Et licèt totius orbis curam ſuſcepiſſet, nihilominus tamen nō ſolùm pro gentibus integris, ſed & pro vno homine ſolicitus erat. Et nunc quidem propter Oneſimum epiſtolam mittebat, & propter eum qui apud Corinthios ſtuprum commiſerat Nō enim hoc conſiderabat, quòd vnus eſſet qui peccauerat, & auxilio egeret, ſed quòd homo eſſet, homo digniſſimū Dei animal, & propter quē nec vnigenito ſuo pater pepercit Non enim mihi hoc dicas, quòd ſit fugitiuus quiſpiam, vel latro, vel fur, vel facinoroſus, vel quòd ſit pauper, abie-B ctus, vilis, & nullius frugis: ſed cogites, quòd & pro ipſo mortuus eſt Chriſtus, ſufficiatq; tibi, vtpote idonea ſolicitudinis cauſa. Cogita, quātum illum eſſe neceſſarium ſit, quem Chriſtus tanti fecit, vt nec ſanguini ſuo pepercerit. Neque enim planè ſi rex pro aliquo occidi vellet, quæreremus argumentum aliud, num magnus quiſpiam ille ſit, quem rex tanti facit. Non equidem opinor, ſiquidē ſufficiens eſt mors eius, qui mortuus eſt, vt oſtendat quantæ charitatis fuerit erga illum. Nunc C verò, cùm non homo, non Angelus, non Archangelus, ſed ipſe cœlorum dominus, ipſe vnigenitus Dei filius, carne veſtitus tradit ſemetipſum pro nobis ad mortem: ſi non omnia fecerimus, & attentauerimus, vt homines tāto precio redemptos, in omni cura habeamus, qua nos tuebimur defenſione? quam veniā impetrabimus? Et hoc ipſum Paulus indicans, dicebat: Ne cibo tuo perde illū, propter quē Chriſtus mortuus eſt. Volens enim eos qui deſpiciebāt & contemnebāt fratres infirmos caſtigare, & in officio D continere, vt perſuaderet eis habendam proximorū curam, hanc vnicam rationem pro omnibus dedit. Igitur ſedens in carcere, tāto ſeparatus terrarum interuallo epiſtolā ſcripſit Philippenſibus. Charitas enim erga Deū nullis humanis impeditur, vtpote ſupernè in cœlis radicata. Et quid ſcribit? *Scire autem volo vos fratres.* Vidiſti curam magiſtri pro diſcipulis? audi & curam diſcipulorum pro magiſtro: vt ſcias quòd hoc erat, quo fortes & inuicti fiebant, quandoquidem ita mutuum inter ſe amore vincti erant.

Ad Philemonem. *1. Cor. 5.*

Humana natura dignitas.

Rom. 14. 15.

A ἀλλ' ὅμως τὴν γῆν ἅπασαν ἐγκεχειρισμένος, οὐχ ὑπὲρ ἐθνῶν ὁλοκλήρων ἐμερίμνα μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἑνὸς ἀνθρώπου· καὶ νῦν μὲν δι' Ὀνήσιμον τὴν ἐπιστολὴν ἔπεμπε, νῦν δὲ διὰ τὸν παρὰ Κορινθίοις πεπορνευκότα. οὐδὲ γὰρ τοῦτο ἐσκόπει, ὅτι εἷς ἦν ὁ ἁμαρτών, καὶ δεόμενος προστασίας· ἀλλ' ὅτι ἄνθρωπος ἦν, ἄνθρωπος τὸ τῷ θεῷ τιμιώτατον ζῶον, καὶ δι' ὃν οὐδὲ τοῦ μονογενοῦς ὁ πατὴρ ἐφείσατο. μὴ γάρ μοι τοῦτο εἴπῃς, ὅτι δραπέτης ὁ δεῖνα καὶ λῃστὴς καὶ κλέπτης καὶ μυρίων γέμων κακῶν, ἢ ὅτι πτωχὸς καὶ ἀπερριμμένος καὶ εὐτελὴς καὶ οὐδενὸς ἄξιος λόγου· ἀλλ' ἐν-B νόησον ὅτι καὶ ὑπὲρ τούτου Χριστὸς ἀπέθανε, καὶ ἀρκεῖ σοι τοῦτο εἰς πάσης προνοίας ὑπόθεσιν. ἐννόησον ὁποῖόν τινα ἐκεῖνον εἶναι χρή, ὃν τοσούτου Χριστὸς ἐτιμήσατο, ὡς μηδὲ τοῦ αἵματος φείσασθαι τοῦ ἑαυτοῦ. οὐδὲ γάρ, εἰ βασιλεὺς ὑπέρ τινος εἵλετο καταθῦσαι ἑαυτόν, ἐζητήσαμεν ἂν ἑτέραν ἀπόδειξιν τοῦ μέγαν τινὰ εἶναι καὶ περισπούδαστον ἐκεῖνον τῷ βασιλεῖ. οὐκ ἔγωγε οἶμαι. ἤρκει γὰρ ἡ τελευτὴ δεῖξαι τοῦ τετελευτηκότος τὴν περὶ αὐτὸν ἀγάπην. νυνὶ δὲ οὐκ ἄνθρωπος, οὐκ ἄγγελος, οὐκ ἀρχάγγελος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ τῶν οὐρανῶν C δεσπότης, αὐτὸς ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ σάρκα περιβαλόμενος ἐπιδέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν. οὐ πάντα οὖν ποιήσομεν καὶ πραγματευσόμεθα, ὥστε τοὺς οὕτω τιμηθέντας ἀνθρώπους πάσης ἀπολαῦσαι παρ' ἡμῶν προνοίας; καὶ ποίαν ἕξομεν ἀπολογίαν, τίνα συγγνώμην; τοῦτο γοῦν αὐτὸ καὶ ὁ Παῦλος ἐνδεικνύμενος ἔλεγε· μὴ τῷ βρώματί σου ἐκεῖνον ἀπόλλυε, δι' ὃν Χριστὸς ἀπέθανε. τοὺς γὰρ καταφρονοῦντας τῶν ἀδελφῶν, καὶ ὡς ἀσθενούντων ὑπερορῶντας βουλόμενος ἐντρέψαι καὶ εἰς σπουδὴν ἀγαγεῖν καὶ πεῖσαι κήδεσθαι D τῶν πλησίον, ἀντὶ πάντων τὸν τοῦ δεσπότου θάνατον τέθεικε. καθήμενος τοίνυν ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ τοῖς Φιλιππησίοις ἐπέστελλεν ἐκ τοσούτου τοῦ διαστήματος. τοιαύτη γὰρ ἡ κατὰ θεὸν ἀγάπη· οὐδενὶ τῶν ἀνθρωπίνων διακόπτεται, ἄνωθεν ἔχουσα τὰς ῥίζας ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ τὰς ἀφορμάς. καὶ τί φησι; γινώσκειν δὲ ὑμᾶς βούλομαι, ἀδελφοί. εἶδες πρόνοιαν ὑπὲρ μαθητῶν; εἶδες διδασκάλου κηδεμονίαν; ἄκουσον καὶ φιλοστοργίαν μαθητῶν περὶ τὸν διδάσκαλον, ἵνα ἴδῃς ὅτι τοῦτο ἦν τὸ ποιοῦν ἰσχυροὺς ἐκείνους καὶ ἀκαταγωνίστους, τὸ συνδεδέσθαι ἀλλήλοις.

εἰ γὰρ ἀδελφὸς ὑπὸ ἀδελφοῦ βοηθούμενος, ὡς πόλις ὀχυρά, πολλῷ μᾶλλον τοσοῦτοι συνδεδεμένοι τοῖς τῆς ἀγάπης δεσμοῖς, πᾶσαν ἂν ἀπεκρούσαντο τὴν τοῦ πονηροῦ δαίμονος ἐπιβουλήν. ὅτι μὲν οὖν ὁ Παῦλος συνεδέδετο τοῖς μαθηταῖς, οὐδὲ ἀποδείξεως δεῖ λοιπὸν ἡμῖν, οὐδὲ λόγου, ὅπου γε καὶ δεδεμένος αὐτῶν ἐμερίμνα, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἀπέθνησκε τῷ πόθῳ πυρούμενος. ὅτι δὲ καὶ οἱ μαθηταὶ τῷ Παύλῳ συνδεδεμένοι μετ' ἀκριβείας ἦσαν ἁπάσης, καὶ οὐκ ἄνδρες μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες, ἄκουσον τί φησι περὶ τῆς Φοίβης. συνίστημι δὲ ὑμῖν Φοίβην τὴν ἀδελφὴν, διάκονον οὖσαν τῆς ἐκκλησίας τῆς ἐν Κεγχρέαις, ἵνα προσδέξησθε αὐτὴν ἐν κυρίῳ ἀξίως τῶν ἁγίων, καὶ παραστῆτε αὐτῇ, ἐν ᾧ ἂν ὑμῶν πράγματι χρήζῃ, ἥτις προστάτις πολλῶν ἐγενήθη, καὶ αὐτοῦ ἐμοῦ. ἀλλ' ἐκείνη μὲν μέχρι προστασίας ἐμαρτύρησεν αὐτῇ τὴν σπουδήν· Πρίσκιλλα δὲ καὶ Ἀκύλας καὶ μέχρι θανάτου διὰ τὸν Παῦλον ἐχώρησαν, καὶ περὶ αὐτῶν δὲ οὕτω γράφει λέγων· ἀσπάζονται ὑμᾶς Ἀκύλας καὶ Πρίσκιλλα, οἵτινες ὑπὲρ τῆς ψυχῆς μου τὸν ἑαυτῶν τράχηλον ὑπέθηκαν εἰς θάνατον δηλονότι, καὶ περὶ ἑτέρου πάλιν αὖθις τοῖς γράφων, φησίν· ὅτι ἤγγισεν ἕως θανάτου, παραβουλευσάμενος τῇ ψυχῇ, ἵνα τὸ ὑμῶν ὑστέρημα ἀναπληρώσῃ τῆς πρὸς μὲ λειτουργίας. εἶδες πῶς ἐφίλουν τὸν διδάσκαλον; πῶς περὶ τῆς ψυχῆς τῆς ἑαυτῶν τὴν ἄνεσιν ἐσκόπουν τὴν ἐκείνου, διὰ τοῦτο οὐδεὶς αὐτῶν περιεγένετο τότε. ταῦτα δὲ λέγω, οὐχ ἵνα ἀκούωμεν μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ μιμώμεθα· καὶ οὐ πρὸς τοὺς ἀρχομένους μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἄρχοντας ἡμῖν ὁ λόγος ἀποτείνεται, ἵνα καὶ οἱ μαθηταὶ πολλὴν περὶ τοὺς διδασκάλους κηδεμονίαν ἐπιδεικνύωνται, καὶ οἱ διδάσκαλοι τὴν αὐτὴν τῷ Παύλῳ φιλοστοργίαν περὶ τοὺς ὑποτεταγμένους ἔχωσιν, οὐχὶ τοὺς παρόντας μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς πόρρωθεν ὄντας. καὶ γὰρ ὁ Παῦλος καθάπερ μίαν οἰκῶν οἰκίαν τὴν οἰκουμένην ἅπασαν, οὕτω τῆς πάντων ἐφρόντιζε σωτηρίας, καὶ τὰ αὐτοῦ πάντα ἀφεὶς δεσμὰ καὶ θλίψεις καὶ στενοχωρίας, ἐπεσκόπει καὶ ἐπυνθάνετο καθ' ἑκάστην ἡμέραν, πῶς τὰ τῶν μαθητῶν ἔχοι· καὶ πολλάκις δι' αὐτὸ τοῦτο μόνον ἔπεμψε, νῦν μὲν Τιμόθεον, νῦν δὲ Τυχικόν. * καὶ περὶ μὲν ἐκείνου φησίν· ἵνα γνῷ τὰ περὶ ὑμῶν, καὶ παρακαλέσῃ τὰς καρδίας ὑμῶν.

A Frater enim qui à fratre adiuuatur, eſt ſicut ciuitas fortis & multò magis *Pro.18.19.* tot ac tanti vinculo charitatis inter ſe iuncti, omnibus dæmonum reſtiterũt inſidiis. Non opus eſt vlteriori demõſtratione & ſermone, quòd Paulus diſcipulis deuinctiſſimus fuerit, qui & catenatus ſolicitus pro eis erat, & quotidie pro ipſis amore incẽſus moriebatur. Quòd autẽ diſcipuli Paulo viciſſim magno ſtudio deuincti fuerint, & nõ ſolùm viri, ſed & mulieres, audi quid dicat de Phœbe: Cõmẽdo *Rom.16.1.* autẽ vobis Phœbẽ ſororẽ, quę eſt miniſtra Eccleſiæ Cenchreenſis, vt illã B ſuſcipiatis in Chriſto, ſicut decet ſanctos, & aſſitis ei, in quocumque vobis eguerit negotio. Nã & hęc cũ multis affuit, tũ & mihi. Et hæc quidẽ, quòd officioſè cum adiuuerit, magnũ accepit teſtimoniũ. Priſcilla autẽ & Aqui- *Rom.16.3.* las etiã mortẽ pro Paulo adierunt, dę quibus ſic ſcribẽs inquit: Salutãt vos Priſcilla & Aquila, qui ꝓ anima mea ſuã ipſorũ ceruicẽ ſuppoſuère, in mortẽ ſcilicet. Et de alio quoque his ipſis ſcribens dicit, ꝙ appropiarit vſq; ad *Phil.2.30.* mortẽ, nõ habita ratione vitæ, vt ſuppleret id quod in veſtro erga me offi- C cio fuit diminutũ. Vides quomodo amabant magiſtrum, quomodo ſuæ ipſorum animæ salutẽ illius præferebant? & proptetea tunc nullus eorum ſuperabatur. Hæc autem dico, non vt audiamus ſolũ, ſed & vt imitemur: & non ad ſubditos ſolùm, ſed & ad principes ſermo noſter ſe protendit: quò & diſcipuli frequẽs in magiſtros officium, & viciſſim magiſtri eandem quam Paulus, erga diſcipulos amoris affectionẽ declarent. Etenim Paulus tam anxiè omnium ſalutẽ cu- D rabat, perinde ac ſi totus mundus ſibi vnica domus foret, neglectiſq; ſuis vinculis, & plagis, & afflictionibus, & preſſuris, conſiderabat & inquirebat quotidie, quomodo res diſcipulorum ſe haberent: & ſepe propter hoc ipſũ ſolũ, miſit nũc Timothęum, nunc Ty- *Ephe.6.21.* chicum · nam de hoc quidem inquit, Vt ſciatis & vos quæ ad me pertinent, quid agam: de omnibus certiores vos reddet Tychicus dilectus frater, & fidus miniſter in Domino, quem miſi ad vos in hoc ipſum, vt cognoſceretis de rebus noſtris. Et iterum aliis: De omnibus rebus meis cer- *Coloſ. 4.* tiores vos faciet Tychicus dilectus frater & fidus miniſter, & conſeruus in Domino, quem miſi ad vos in hoc ipſum, vt cognoſcat, quid agatis, & conſoletur corda veſtra.

De Timotheo autem: Quapropter A & ego non amplius ferens, miſi ad hoc vt cognoſcerem fidem veſtram, ne quo pacto tentaſſet vos ille qui tentat,& inanis factus eſſet labor noſter. Et Titum quoque aliò mittit, & alium iterum in alium locum. Atque ipſe vinculorum neceſſitate in vno ſæpe loco detentus, viſceribus ſuis adeſſe non poterat, ita diſcipulis ſuis aderat. Itaque & tunc detentus in vinculis ſcribebat Philippenſibus: Scire volo vos fratres. Diſcipulos fratres vocat. Tanta enim charitas eſt, vt abiiciat omnem inæqualitatem, nullámque vel eminentiam B vel dignitatem ſciat:ſed & ſi quis omnibus ſit ſublimior, aduſque humillimum omnium deſcendit: id quod & Paulus faciebat. Audiamus autem quid eos ſcire volebat: Quæ mihi acciderunt, magis ad profectum euangelij euenêre. Quo pacto, & quomodo dic oro? Num vinculis abſoluebâre? Num catenam deponebas? num impauidè prædicabas in ciuitate, & in eccleſia multos & prolixos ſermones faciebas de fide, ſuſceptíſque inde multis diſcipulis abibas? C Num ſuſcitabas mortuos,& admirationi eras? Num leproſos purificabas, & obſtupefiebant omnes? num dæmones fugabas? Nihil horum dicit, ſed quid? & quomodo profectus euangelij factus eſt? ita vt vincula mea manifeſta fierent in toto prætorio, & cæteris omnibus. Quid dicis? Hic profectus eſt, hoc incrementum, hoc prædicationis lucrum, quòd omnes didicerunt te vinctum? Ita profectò, dicit. Audi ergo ſequentia, vt diſcas quòd vincula non ſolùm non ſunt facta obſta- D culum, ſed & magnæ fiduciæ materia: atque adeò, vt plerique fratrum in Domino freti vinculis meis, vberiùs auſi fuerint loqui impauidè. Quid dicis ô Paule? Non anxietatem, ſed fiduciam iniecerunt vincula: non timorem, ſed amorem? non habent quæ ſequuntur conſequentiam: Scio & ego. Neque enim iuxta humanorum operum morem hæc contigerunt, ait: ſed ſuper naturam fiebant, erántque diuinæ gratiæ opera, vt vnde alij anxij, inde illi fidentes redde-

1.Theſ.3.5.

2.Cor.8.

Phil 1.12.

Charitas inæqualitatem tollit.

Profectus euangelij quomodo fieret.

A περὶ δὲ Τιμοθέου· ἔπεμψα αὐτὸν πρὸς ὑμᾶς μηκέτι στέγων, μήπως ἐπείρασεν ὑμᾶς ὁ πειράζων· καὶ Τίτον πάλιν ἀλλαχοῦ, καὶ ἄλλον ἑτέρωσε. ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸς τῇ τῶν δεσμῶν ἀνάγκῃ πολλάκις ἐν ἑνὶ κατεχόμενος τόπῳ συγγενέσθαι τοῖς αὐτοῦ σπλάγχνοις οὐκ ἠδύνατο, διὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῖς συνεγίνετο. καὶ τότε τοίνυν ἐν δεσμοῖς ὢν γράφει τοῖς Φιλιππησίοις λέγων· γινώσκειν δὲ ὑμᾶς βούλομαι, ἀδελφοί, τοὺς μαθητὰς ἀδελφοὺς καλῶν. τοιοῦτον γὰρ ἡ ἀγάπη· πᾶσαν ἀνωμαλίαν ἐκβάλλει, καὶ ὑπεροχὴν καὶ ἀξίαν οὐκ οἶδεν, ἀλλὰ κἂν ἁπάντων B ὑψηλότερος ᾖ τις, πρὸς τὸν πάντων κάτεισι ταπεινότερον· ὅπερ καὶ Παῦλος ἐποίει. ἀλλ' ἀκούσωμεν τί βούλεται γινώσκειν αὐτούς. ὅτι τὰ κατ' ἐμέ, φησι, μᾶλλον εἰς προκοπὴν τοῦ εὐαγγελίου ἐλήλυθεν. εἰπέ μοι, πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; ἆρα τῶν δεσμῶν ἀφεθείς, ἆρα ἀπέθου τὴν ἅλυσιν, καὶ μετ' ἀδείας ἐκήρυττες ἐν τῇ πόλει; ἆρα εἰς ἐκκλησίαν εἰσελθών, μακροὺς καὶ πολλοὺς κατέτεινας λόγους περὶ τῆς πίστεως, καὶ πολλοὺς λαβὼν μαθητὰς ἀπῆλθες; ἆρα νεκροὺς ἤγειρας, καὶ ἐθαυμαστώθης; ἆρα λεπροὺς ἐκάθηρας, καὶ ἐξεπλά- C γησαν ἅπαντες; ἆρα δαίμονας ἀπήλασας, καὶ ἀνυψώθης; οὐδὲν τούτων, φησί. πῶς οὖν ἡ προκοπὴ γέγονε τοῦ εὐαγγελίου εἰπέ; ὥστε τοὺς δεσμούς μου, φησι, φανεροὺς ἐν Χριστῷ γενέσθαι ἐν ὅλῳ τῷ πραιτωρίῳ, καὶ τοῖς λοιποῖς πᾶσι. τί λέγεις; τοῦτο ἄρα, τοῦτο ἡ προκοπή; τοῦτο ἡ ἐπίδοσις; τοῦτο ἡ αὔξησις τοῦ κηρύγματος, ὅτι πάντες ἔμαθον ὅτι δέδεσαι; ναί, φησιν. ἄκουσον γοῦν τῶν ἑξῆς, ἵνα μάθῃς ὅτι τὰ δεσμὰ οὐ μόνον οὐκ ἐγένετο κώλυμα, ἀλλὰ καὶ ὑπόθεσις πλείονος παρρησίας. ὥστε τοὺς πλείονας τῶν ἀ- D δελφῶν ἐν κυρίῳ, πεποιθότας τοῖς δεσμοῖς μου, περισσοτέρως τολμᾶν ἀφόβως τὸν λόγον λαλεῖν. τί λέγεις, ὦ Παῦλε; οὐκ ἀγωνίαν ἐνέβαλεν, ἀλλὰ θάρσος τὰ δεσμά; οὐ φόβον, ἀλλὰ πόθον; οὐκ ἔχει τὰ λεγόμενα ἀκολουθίαν. οἶδα κἀγώ. οὐδὲ γὰρ κατὰ ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἀκολουθίαν ταῦτα συνέβαινε, φησιν· ἀλλ' ὑπὲρ φύσιν ἦν τὰ γινόμενα, καὶ θείας χάριτος τὰ κατορθώματα. διὰ τοῦτο ὃ τοῖς ἄλλοις ἀγωνίαν ἐποίει, τοῦτο ἐπ' ἐκείνων θάρσος

περιῆγε. καὶ γὰρ στρατηγὸν ἐὰν λαβών τις καὶ καθείρξας ποιήσῃ φανερὸν τοῦτο, εἰς φυγὴν ἐμβάλλει τὸ στρατόπεδον ἅπαν· καὶ ποίμνια δὲ ἐάν τις τῆς ποίμνης ἀπαγάγῃ, μετὰ πολλῆς τῆς ἀδείας ἀπελαύνει τὰ πρόβατα. ἀλλ' οὐκ ἐπὶ Παύλου οὕτως, ἀλλὰ τοὐναντίον ἅπαν. ὁ στρατηγὸς γὰρ ἐδέδετο, καὶ οἱ στρατιῶται προθυμότεροι πάντες ἐγίνοντο, καὶ μετὰ πλείονος τῆς παρρησίας τοῖς ἐναντίοις ἐπεπήδων. ὁ ποιμὴν καθείρκτο, καὶ τὰ πρόβατα οὐκ ἠλαύνετο, οὐδὲ ἐσκορπίζετο. τίς εἶδε, τίς ἤκουσεν ἐν τοῖς τῶν διδασκάλων δεινοῖς πλείονα παράκλησιν λαμβάνοντας τοὺς μαθητάς; πῶς οὐκ ἔδεισαν; πῶς οὐκ ἐφοβήθησαν; πῶς οὐκ εἶπον πρὸς τὸν Παῦλον, ἰατρὲ, θεράπευσον σεαυτόν; ἀπάλλαξον σεαυτὸν τῶν πολυπλόκων δεινῶν, καὶ τότε ἡμῖν τὰ μυρία προξενήσεις ἀγαθά. πῶς ταῦτα οὐκ εἶπον; πῶς; ὅτι πεπαιδευμένοι ἦσαν παρὰ τῆς τοῦ πνεύματος χάριτος, ὅτι ταῦτα οὐκ ἐξ ἀσθενείας ἐγίνετο, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ Χριστοῦ συγχωρήσεως, ἵνα μειζόνως ἡ ἀλήθεια διαλάμπῃ, διὰ δεσμῶν καὶ φυλακῶν καὶ θλίψεων καὶ στενοχωριῶν αὐξανομένη καὶ πρὸς μεῖζον αἰρομένη μέγεθος. οὕτως ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται. εἰ μὲν γὰρ ὑπεσκέλισε τὸν Παῦλον τὰ δεσμὰ, καὶ δειλότερον ἐποίησεν, ἢ αὐτὸν, ἢ τοὺς ἐκείνῳ προσήκοντας, ἔδει διαπορεῖν· εἰ δὲ μᾶλλον θαρρεῖν παρεσκεύασε καὶ εἰς πλείονα δόξαν ἤγαγεν, ἐκπλήττεσθαι δεῖ καὶ θαυμάζειν πῶς διὰ πράγματος ἀτιμίαν ἔχοντος δόξα τῷ μαθητῇ προεξενεῖτο, διὰ πράγματος δειλίαν ἐμβάλλοντος θάρσος καὶ παράκλησις πᾶσιν ἐκείνοις ἐγίνετο. τίς γὰρ αὐτὸν οὐκ ἐξεπλήττετο τότε, ὁρῶν ἅλυσιν περικείμενον; τότε δαίμονες ἐδραπέτευον μᾶλλον, ὅτε ἑώρων αὐτὸν ἐν δεσμωτηρίῳ διατρίβοντα. οὐ γὰρ οὕτω βασιλικὴν κεφαλὴν λαμπρὰν τὸ διάδημα ποιεῖ, ὡς τὰς ἐκείνου χεῖρας ἡ ἅλυσις, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἐπανθοῦσαν αὐταῖς χάριν. διὰ τοῦτο πολλὴ παράκλησις ἐγίνετο τοῖς μαθηταῖς. καὶ γὰρ ἑώρων τὸ μὲν σῶμα δεδεμένον, τὴν δὲ γλῶτταν οὐ δεδεμένην· τὰς μὲν χεῖρας ἐσφιγμένας, τὸν δὲ λόγον λελυμένον, καὶ τῆς ἀκτῖνος τῆς ἡλιακῆς ταχύτερον τὴν οἰκουμένην ἐπιτρέχοντα πᾶσαν. καὶ τοῦτο αὖθις παράκλησις ἐγίνετο διὰ τῶν ἔργων μανθάνουσιν, ὅτι οὐδὲν τῶν παρόντων δεινόν. καὶ γὰρ ὅταν ὑπὸ θείου πόθου καὶ ἔρωτος ἡ ψυχὴ βαφεῖσα τύχῃ γνησίως,

A rentur. Nam ſi quis capit cõſtringitq́;
ducem, & fit hoc manifeſtũ alis, vertitur in fugam omnis exercitus. Et ſi
quis paſtorem abducit ab ouili, abſque timore abiguntur oues. Atqui
hic non ita euenit, ſed per omnia
ſecus. Dux vinctus erat, & fiebant
alacriores milites omnes, maioribúſque animis & fiducia in aduerſarios
irrumpebant. Paſtor conſtrictus erat, & oues neque auferebantur, neque diſſipabantur. Quis vidit? quis *Magiſtri calamitatibus diſcipuli ſolantur.*
audiuit è magiſtrorum aduerſitatibus diſcipulos plus ſolatij capere?
quomodo non timuerũt? quomodo
B non dixerũt Paulo, Medice cura temetipſum, libera teipſum à diuerſis
malis: & nobis quoq; conſultum erit?
quomodo non dixerunt talia? quomodo? Erant edocti à gratia ſpiritus
ſancti, hæc non ex firmitate, ſed ex
permiſſione Chriſti fieri, vt magis
effulgeat veritas, quæ per vincula &
cuſtodias, & afflictiones, & anguſtias creſcens, in altius faſtigium erigitur. Ita quippe Chriſti virtus in infirmitate perficitur. Etenim ſi vincula, Pauli mentem deieciſſent, & ti-
C midiorem reddidiſſent: non mirum, *2 Cor. 12. 9.*
ſi & ipſe, & qui ad eum pertinebant,
fuiſſent anxij. Verùm quia plus afferebant fiduciæ, & ad maiorem
gloriam conducebant: magis obſtupeſcendum eſt, & admirandum,
quomodo per rem ignominiæ plenam, gloria doctori conciliatur, &
per terriculamentum fiducia & conſolatio diſcipulorum creſcit. Quis
enim non obſtupeſceret, videns illum catena circundatum? Imo dæmones tum magis fugiebant, cùm
eum in carcere verſari videbant.
D Non diadema regis caput tam decorat, vt illius manus catenæ: non
ſua quidem natura, ſed gratia in
ipſis efflorescente, quæ magis conſolabatur diſcipulos, videntes quidem corpus vinctum, linguam autem ſolutam: manus conſtrictas,
ſermonem verò liberum, & in totum mundum citiùs, quàm Solis
iubar percurrentem. Magna ſanè
diſcipulorum conſolatio erat, cum
re ipſa diſcerent, nullam præſentium
rerum grauem ac moleſtam eſſe.
Anima enim quando diuino amore & deſiderio verè corripitur, ad

ad nihil huius vitæ ſe conuertit: ſed ſicut mente moti, contēnunt ignem, & ferrum, & feras, & pelagus, & omnia: ita pij furore quodā, maximè ſpirituali ac honeſtiſſimo inſaniunt, deridētes omnia quę vident. Et propterea diſcipuli videntes magiſtrum vinctum, exultabant magis & gaudebāt: re ipſa declarantes aduerſariis, quàm ſint vbiq; inuicti, & nullis mancipati. Itaq; rebus ſic ſe habentibus, æmuli quidam Pauli, grauius bellum excitare, & tyrannum cōtra eum crudelius exaſperare cupientes, ſimulabant & ipſi ſe eſſe prędicatores: prędicabātq; rectam ac ſanam fidem, ita vt doctrina Pauli magis increſceret. Hoc autē non ideo faciebant, quòd fidem rectā ſeminare vellent: ſed vt audiret Nero prædicationem creſcere, & doctrinā inualeſcere, vt inde exaſperatus, quāprimum Paulum in profundum demitteret ac perderet. Itaq; duæ erant tunc doctrinæ, vna diſcipulorū Pauli, altera inimicorū eius: illis ex veritate, his ex odio & cōtentione in Paulū, prædicantibus, & hoc manifeſtās docebat: *Alij quidē*, inquit, *propter inuidiā & contētionē Chriſtū prædicāt*, inimicos illos ſuos deſignās: *alij autē bona volūtate*, quibus verbis diſcipulos ſuos ſubindicat. Deinde iterū de illis inquit: *Alij quidem ex contentione*, nempe inimici, non caſtè, non candidè prædicantes, *ſed exiſtimantes addere ſe afflictionem vinculis meis: alij contra ex charitate*, & hoc quoque de fratribus illis ſuis dicit, *ſcientes quòd in euangelij defenſionem conſtitutus ſum*. Quid ergo? *Attamen quouis modo, ſiue per occaſionem, ſiue per veritatem, Chriſtus tamen annunciatur*. Atque ita fruſtra & vanè verbum hoc pro hæreſibus aſſumitur. Nam qui tunc prædicabant, non dogma corruptum prædicabant, ſed fidem ſanam & rectam. Quòd ſi adulteratā doctrinam prædicaſſent, & alia quam Paulus docuerat, non vtique eueniſſet quod volebant. Non volebant autē aliud, quam vt aucta fide & multiplicatis diſcipulis, Paulus à Nerone in grauius periculum adduceretur. Quòd ſi alia quam Paulus prædicaſſent, non vtique diſcipulos Pauli multiplicaſſent: & ſi non plures feciſſent, neque exaſperaſſent tyrannum.

[illegible] nunt.

Phil. 1.15.

Male pro hæreſibus hic locus vſurpatur

A πρὸς οὐδὲν ἐπιστρέφεται τῶν παρόντων· ἀλλ᾽ ὥσπερ οἱ μαινόμενοι καὶ πυρὸς καὶ σιδήρου καὶ θηρίων καὶ πελάγους καὶ πάντων κατατολμῶσιν, οὕτω καὶ οὗτοι μανίαν τινὰ καλλίστην καὶ πνευματικωτάτην μανέντες, μανίαν ἀπὸ σωφροσύνης γινομένην, πάντων κατεγέλων τῶν ὁρωμένων. διὰ τοῦτο δεδεμένον ὁρῶντες τὸν διδάσκαλον μᾶλλον ἐσκίρτων, μᾶλλον ἠγάλλοντο, διὰ τῶν ἔργων τοῖς ἐναντίοις δόντες ἀπόδειξιν, ὅτι πανταχοῦ εἰσιν ἀνάλωτοι καὶ ἀχείρωτοι. τότε τοίνυν, ὅτε ἐν τούτοις τὰ πράγματα ἦν, τινὲς τῶν ἐχθρῶν τῶν Παύλου βουλόμενοι τὸν πόλεμον ἀναῤῥιπίσαι
B χαλεπώτερον, καὶ μείζονα τοῦ τυράννου ποιῆσαι τὴν πρὸς αὐτὸν ἀπέχθειαν, προσεποιοῦντο καὶ αὐτοὶ κηρύττειν, καὶ ἐκήρυττον τὴν ὀρθὴν καὶ ὑγιῆ πίστιν ὑπὲρ τοῦ τὸ δόγμα ἐπιδοῦναι μειζόνως. τοῦτο δὲ ἐποίουν, οὐχὶ τὴν πίστιν σπεῖραι βουλόμενοι, ἀλλ᾽ ἵνα μαθὼν ὁ Νέρων, ὅτι τὸ κήρυγμα αὔξεται καὶ τὸ δόγμα ἐπιδίδωσι, ταχύτερον τὸν Παῦλον ἐπὶ τὸ βάραθρον ἀπαγάγῃ. δύο τοίνυν ἦν διδασκαλεῖα, τῶν Παύλου μαθητῶν, καὶ τῶν ἐχθρῶν τῶν τοῦ Παύλου· τῶν μὲν ἐξ ἀληθείας κηρυττόντων, τῶν δὲ ἀπὸ φιλονεικίας καὶ τῆς πρὸς
C τὸν Παῦλον ἀπεχθείας. καὶ ταῦτα δηλῶν ἔλεγε· τινὲς μὲν διὰ φθόνον καὶ ἔριν τὸν Χριστὸν κηρύττουσιν, ἐκείνους ἐμφαίνων τοὺς ἐχθρούς· τινὲς δὲ καὶ δι᾽ εὐδοκίαν, περὶ τῶν ἑαυτοῦ μαθητῶν τοῦτο λέγων. εἶτα πάλιν περὶ ἐκείνων, οἱ μὲν ἐξ ἐριθείας, οἱ ἐχθροί· οὐχ ἁγνῶς, οὐχ ὑγιῶς, ἀλλ᾽ οἰόμενοι θλῖψιν ἐπιφέρειν τοῖς δεσμοῖς μου· οἱ δὲ ἐξ ἀγάπης, πάλιν τοῦτο περὶ τῶν ἀδελφῶν τῶν ἑαυτοῦ, εἰδότες, ὅτι εἰς ἀπολογίαν τοῦ εὐαγγελίου κεῖμαι. τί γάρ; πλὴν παντὶ τρόπῳ, εἴτε προφάσει, εἴτε ἀληθείᾳ Χριστὸς καταγγέλλεται. ὥστε
D μάτην καὶ εἰκῆ ἐπὶ τῶν αἱρέσεων τοῦτο τὸ ῥῆμα παραλαμβάνεται. οἱ γὰρ τότε κηρύττοντες, οὐχὶ δόγμα διεφθαρμένον ἐκήρυττον, ἀλλὰ πίστιν ὑγιῆ καὶ ὀρθήν. εἰ γὰρ δόγμα διεφθαρμένον ἐκήρυττον, καὶ ἕτερα παρὰ τὸν Παῦλον ἐδίδασκον, οὐκ ἔμελλεν αὐτοῖς προχωρεῖν, ὅπερ ἐβούλοντο. τί δὲ ἐβούλοντο; τῆς πίστεως αὐξηθείσης καὶ πολλῶν γινομένων τῶν Παύλου μαθητῶν, εἰς μείζονα πόλεμον τὸν Νέρωνα διεγεῖραι. εἰ δὲ ἕτερα δόγματα ἐκήρυττον, οὐκ ἂν πολλοὺς ἐποίησαν τοὺς Παύλου μαθητάς· μὴ ποιοῦντες δὲ, οὐκ ἂν παρώξυναν τὸν τύραννον.

οὐ τοίνυν τοῦτό φησιν, ὅτι διεφθαρμένα δόγματα εἰσῆγον, ἀλλ' ὅτι ἡ αἰτία, ἀφ' ἧς ἐκήρυττον, αὕτη ἦν διεφθαρμένη. ἕτερον γάρ ἐστι λέγειν τὴν πρόφασιν τοῦ κηρύγματος, καὶ ἕτερον αὐτὸ τὸ κήρυγμα μὴ εἶναι ὑγιές. τὸ μὲν γὰρ κήρυγμα οὐ γίνεται ὑγιές, ὅταν τὰ δόγματα ᾖ πλάνης γέμοντα· ἡ πρόφασις δὲ οὐ γίνεται ὑγιής, ὅταν τὸ μὲν κήρυγμα ὑγιὲς ᾖ, οἱ δὲ κηρύττοντες μὴ διὰ τὸν θεὸν κηρύττωσιν, ἀλλ' ἢ πρὸς ἔχθραν, ἢ πρὸς χάριν ἑτέρων. οὐ τοίνυν τοῦτο, φησιν, ὅτι αἱρέσεις εἰσῆγον, ἀλλ', ὅτι οὐκ ἀπὸ προφάσεως ὀρθῆς, οὐδὲ δι' εὐλάβειαν ἐκήρυττον, ὅπερ ἐκήρυττον. οὐ γὰρ ἵνα τὸ εὐαγγέλιον αὐξήσωσι, τοῦτο ἐποίουν, ἀλλ' ἵνα αὐτὸν πολεμήσωσι, καὶ εἰς μείζονα αὐτὸν ἐμβάλλωσι κίνδυνον. διὰ τοῦτο αὐτοῖς ἐγκαλεῖ. καὶ ὅρα πῶς μετ' ἀκριβείας αὐτὸ τέθεικεν· οἰόμενοι θλῖψιν, φησίν, ἐπιφέρειν τοῖς δεσμοῖς μου. οὐκ εἶπεν, ἐπιφέροντες, ἀλλ', οἰόμενοι ἐπιφέρειν, τουτέστι, νομίζοντες, δεικνὺς ὅτι εἰ καὶ ἐκεῖνοι νομίζουσιν, ἀλλ' οὐκ αὐτὸς οὕτω διάκειται, ἀλλὰ καὶ χαίρει διὰ τὴν τοῦ κηρύγματος ἐπίδοσιν. ἐπήγαγεν οὖν λέγων· ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ χαίρω καὶ χαρήσομαι. εἰ δὲ πλάνης τὰ δόγματα εἶχε, καὶ αἱρέσεις εἰσῆγον ἐκεῖνοι, οὐκ ἠδύνατο χαίρειν ὁ Παῦλος. ἐπειδὴ δὲ ὑγιὲς καὶ ἀνόθευτον τὸ δόγμα, διὰ τοῦτό φησι, χαίρω καὶ χαρήσομαι. τί γάρ, εἰ ἑαυτοὺς ἀπολλύουσιν ἐκεῖνοι, ἐξ ἀπεχθείας τοῦτο ποιοῦντες; ἀλλὰ τὰ ἐμὰ καὶ ἄκοντες αὔξουσιν. εἶδες πόση τοῦ Παύλου ἡ δύναμις; πῶς οὐδενὶ τῶν τοῦ διαβόλου μηχανημάτων ἁλίσκεται; καὶ οὐ μόνον οὐχ ἁλίσκεται, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς τούτοις αὐτὸν χειροῦται. πολλὴ μὲν γὰρ οὖν καὶ ἡ τοῦ διαβόλου κακουργία, καὶ τῶν ἐκείνῳ διακονουμένων ἡ πονηρία. ἐν προσχήματι γὰρ τοῦ τὰ αὐτὰ φρονεῖν, σβέσαι τὸ κήρυγμα ἐβούλοντο. ἀλλ' ὁ δρασσόμενος τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν, οὐ συνεχώρει τοῦτο γενέσθαι τότε. τοῦτο γοῦν αὐτὸ ἐμφαίνων ὁ Παῦλος ἔλεγε· τὸ δὲ ἐπιμεῖναι τῇ σαρκὶ ἀναγκαιότερον δι' ὑμᾶς, καὶ τοῦτο πεποιθὼς οἶδα, ὅτι μενῶ καὶ συμπαραμενῶ πᾶσιν ὑμῖν. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ τῆς παρούσης με ζωῆς ἐκβαλεῖν ἐπιθυμοῦσι, καὶ πάντα διὰ τοῦτο ὑπομένουσιν· ὁ δὲ θεὸς οὐκ ἀφίησι δι' ὑμᾶς. ταῦτα τοίνυν μετ' ἀκριβείας ἅπαντα μνημονεύετε, ἵνα τοὺς ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε ταῖς γραφαῖς κεχρημένους καὶ ἐπ' ὀλέθρῳ τοῦ πλησίον,

A Igitur hîc non dicit, quòd corruptas doctrinas introducât: ſed quòd cauſa propter quam prædicabant, nō fuerit ſyncera. Aliud enim eſt occaſionem prædicationis non eſſe ſanã: & aliud, non eſſe prędicationem ſanam. Nam prædicatio quidē non fit ſana, quãdo errores continent dogmata. Occaſio autem no fit ſana, quãdo dogma quidem ſanum eſt, prędicantes autē non propter Chriſtum prædicant, ſed vel ad inimicitias, vel ad aliorum gratiã. Proinde non dicit, quòd hæreſes introduxerint, ſed quòd non ob rectam occaſionem, neq; ob pietatem prædi- B cauerint id ꝙ prædicauerunt. Quandoquidem hoc non faciebant ad incrementũ euãgelij, ſed vt Paulo infeſti eſſent, & in manus periculum eum adducerent: & propterea illos arguit. Cæterùm vide quomodo diligenter hoc poſuit. *Exiſtimãtes*, inquit, *ſe afflictionē afferre vinculis meis* non dixit, afferentes vinculis meis: ſed, exiſtimantes, hoc eſt putantes quòd afferãt: inſinuat, quòd licèt illi ſic opinētur, non tamen ipſe ſic afficiatur, quin potius ob euangelij incrementum gaudeat, C vnde adiecit dicens: *Et in hoc gaudeo, quin & gaudebo.* Quod ſi error fuiſſet in dogmatibus, & illi hęreſes inuexiſſent, gaudere Paulus minimè potuiſſet: quoniã autē ſana erat & minimè adulterata doctrina, propterea gaudeo, inquit, & gaudebo. Quid enim ſi etiã ſemetipſos perdunt illi, ex odio mei hoc faciētes, dummodo & quæ mea ſunt inuiti augeãt? Vides quanta erat Pauli virtus? quomodo nullis diaboli verſutiis capiebatur, & non ſolũ nō capiebatur, ſed & ipsũ laqueis ſuis apprehēdebat? Nã licèt multiplex eſ- D ſet & diaboli verſutia; & miniſtrorum eius malignitas, qui prędicabãt quaſi idē ſaperēt quod Paulus, qui tamē ſapiētes in verſutia ſua apprehendit, nō permittebat hoc fieri. Proinde Paulus hoc tũc declarãs dicebat: *Manere quidē in carne, neceſſarium magis propter vos: & hoc certus ſcio, quòd mãſurus ſim, & cũ omnibus vobis permãſurus, in veſtrũ profectũ, & gaudium fidei.* Illi enim præſenti quidē vita eiicere me cupiunt, & propterea ſuſtinēt omnia: Deus autem non permittet propter vos. Hæc igitur omnia diligenter ſeruate memoria, vt eos qui ſimpliciter, ac temerè ſcripturis, ac cum pernicie proximi vtuntur,

Occaſio prædicationis quando non ſana.

1. Cor. 3. 19.

Phil. 1. 24.

Epilogus ſermonis de efficacia præd.

omni cum ſapientia corrigere poſſitis. Poterimus autem & dictorum meminiſſe, & alios corrigere, ſi ad preces ſemper confugiamus: & oremus Deum, vt det ſermonem ſapientiæ, & intellectum auditus, certámque & indeprædabilem huius depoſiti cuſtodiam. Sæpe enim contingit, vt quæ ſtudio noſtro corrigere non poſſumus, ea per preces efficere valeamus, per preces inquam perpetuas. Semper enim orandum eſt, & in afflictione & proſperitate, & tā ei qui in tribulationibus, quàm qui in bonis. Et illi quidem, qui in bonis & proſperitate, vt immota hæc maneant, & non transferantur: huic autem, qui in anguſtiis, & afflictione, vt benignam eorum viciſſitudinem ſentiat. In trāquillitate es? ora Deum vt ipſa ſibi tranquillitas ſtabilis maneat. Tempeſtatem vides grauem? ora Deum vt auertat ipſam, & ex ipſa tranquillitatem faciat. Exauditus es? gratias age, quòd exauditus es. Nō exauditus es? perſeuera, vt exaudiaris. Etſi differt aliquando Dominus, non id odio facit, neque te auerſatur: ſed differendo, diutius te ſecum ſeruare vult. Sicuti & patres filios indulgentiùs amantes, quò illos diutius apud ſe detineant, quos deſides vident, dedita opera morantur aliquid daturi. Cæterùm non opus tibi patronis apud Deum, neque multo diſcurſu, vt blandiâre aliis: ſed licèt ſolus ſis, patronóque careas, & per te ipſum Deum preceris, omnino tamen voti compos eris. Neque enim tam facilè Deus annuit, cùm alij pro nobis orant, vt cùm ipſimet oramus, etiamſi plurimis pleni ſimus malis. Nam & hominum, quos valde exulcerauimus, iræ quieſcunt, ſi diluculo & meridie, & veſperi apud eos compareamus, atq; cum illis continua ac humili conſuetudine conuerſemur: & multo magis apud Deū, ſi frequens fueris: licèt indignus ſis, dignus tamen eris: quoniam & indignus diutina familiaritate dignus fieri poteſt. Porrò tria hæc, nempe quòd indignum frequens conuerſatio dignū reddat: & quòd Deus magis annuat, ſi per noſipſos oremus, quā ſi alij orēt: & quòd dādo ſæpe differt,

2. Tim. 1. 14.

Tria de orationis aſſiduitate docet ex parabola de Chananæa.

μετὰ πάσης σοφίας δυνήσθε διορθοῦν. δυνησόμεθα δὲ καὶ μεμνῆσθαι τῶν εἰρημένων, καὶ ἑτέρους διορθοῦν, ἂν εἰς εὐχὰς ἀεὶ καταφεύγωμεν, καὶ παρακαλῶμεν τὸν θεὸν τὸν διδόντα λόγον σοφίας δοῦναι καὶ σύνεσιν ἀκροάσεως, καὶ φυλακὴν τῆς πνευματικῆς ταύτης παρακαταθήκης ἀκριβῆ καὶ ἀχείρωτον. ἃ γὰρ οὐκ ἰσχύομεν πολλάκις ἐξ οἰκείας κατορθῶσαι σπουδῆς, ταῦτα δυνησόμεθα ἀνύσαι εὐμαρῶς δι' εὐχῶν, εὐχῶν δὲ λέγω τῶν διηνεκῶν. ἀεὶ γὰρ καὶ ἀδιαλείπτως εὔχεσθαι χρὴ, καὶ τὸν ἐν θλίψει, καὶ τὸν ἐν ἀνέσει, καὶ τὸν ἐν δεινοῖς, καὶ τὸν ἐν ἀγαθοῖς ὄντα· τὸν μὲν ἐν ἀνέσει καὶ πολλοῖς ἀγαθοῖς, ἵνα ἀκίνητα καὶ ἀμετάβλητα ταῦτα μένῃ καὶ μηδέποτε μεταπέσῃ· τὸν δὲ ἐν θλίψει καὶ πολλοῖς τοῖς δεινοῖς, ἵνα τινὰ χρηστὴν αὐτῷ ἴδῃ γινομένην μεταβολὴν, καὶ εἰς γαλήνην παρηγορίας μεταβληθῇ. ἐν γαλήνῃ; παρακάλει τὸν θεὸν βεβαίαν σοι μένειν τὴν γαλήνην ταύτην. χειμῶνα εἶδες ἐπακμάσαντα; παρακάλει ἐκτενῶς τὸν θεὸν περιενεγκεῖν τὸ κλυδώνιον, καὶ γαλήνην ἀπὸ χειμῶνος ποιῆσαι. ἠκούσθης; ἐπὶ τούτῳ εὐχαρίστησον, ὅτι ἠκούσθης. οὐκ ἠκούσθης; παράμενον, ἵνα ἀκουσθῇς. κἂν γὰρ ἀναβάλληταί ποτε τὴν δόσιν ὁ θεὸς, οὐχὶ μισῶν οὐδὲ ἀποστρεφόμενος, ἀλλὰ τῷ μήκει τῆς δόσεως διηνεκῶς σε παρ' ἑαυτῷ κατέχειν βουλόμενος, καθάπερ καὶ πατέρες φιλόστοργοι ποιοῦσι. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι τῶν ῥαθυμοτέρων παίδων τὴν διηνεκῆ προσεδρείαν τῇ τῆς δόσεως ἀναβολῇ σοφίζονται. οὐ χρεία σοι μεσιτῶν ἐπὶ τοῦ θεοῦ, οὐδὲ πολλῆς τῆς περιδρομῆς, καὶ τοῦ κολακεῦσαι ἑτέρους· ἀλλὰ κἂν ἔρημος ᾖς, κἂν ἀπροστάτευτος, αὐτὸς διὰ σαυτοῦ παρακαλέσας τὸν θεὸν ἐπιτεύξῃ πάντως. οὐχ οὕτω δι' ἑτέρων ὑπὲρ ἡμῶν παρακαλούμενος ἐπινεύειν εἴωθεν, ὡς δι' ἡμῶν αὐτῶν δεομένων, κἂν μυρίων ὦμεν γέμοντες κακῶν. Εἰ γὰρ ἐπ' ἀνθρώπων κἂν μυρία προσκεκρουκότες ὦμεν, ὅταν καὶ ὑπὸ τὴν ἕω καὶ μέσης ἡμέρας καὶ ἐν ἑσπέρᾳ φαινώμεθα τοῖς πρὸς ἡμᾶς λελυπημένοις, τῇ συνεχείᾳ καὶ τῇ διηνεκεῖ τῆς ὄψεως συντυχίᾳ καταλύομεν ῥᾳδίως αὐτῶν τὴν ἔχθραν, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ θεοῦ τοῦτο γένοιτ' ἄν. ἀλλ' ἀνάξιος εἶ; γενοῦ τῇ προσεδρείᾳ ἄξιος. ὅτι γὰρ καὶ τὸν ἀνάξιον δυνατὸν ἄξιον ἐκ τῆς προσεδρείας γενέσθαι καὶ δι' ἡμῶν αὐτῶν μᾶλλον ἢ δι' ἑτέρων παρακαλούμενος ὁ θεὸς ἐπινεύει, καὶ ὅτι τὴν δόσιν ἀναβάλλεται πολλάκις,

οὐχ ἡμᾶς ἐξαπορῆσαι βουλόμενος, οὐδὲ κεναῖς ἐκπέμψαι χερσὶν, ἀλλ' ἵνα μειζόνων ἡμῖν ἀγαθῶν αἴτιος γένηται, τὰ τρία ταῦτα διὰ τῆς παραβολῆς τῆς σήμερον ἀναγνωσθείσης ὑμῖν πειράσομαι ποιῆσαι φανερά. προσῆλθε τῷ Χριστῷ ἡ Χαναναία ὑπὲρ θυγατρὸς δεομένη δαιμονιζομένης, καὶ βοῶσα μετὰ πολλῆς ἐκτενείας, φησίν· ἐλέησόν με, κύριε, ἡ θυγάτηρ μου κακῶς δαιμονίζεται. ἰδοὺ ἀλλόφυλος ἡ γυνὴ καὶ βάρβαρος καὶ τῆς πολιτείας τῆς Ἰουδαϊκῆς ἐκτός· καὶ τί γὰρ ἕτερον ἢ κύων, καὶ ἀνάξιος τοῦ λαβεῖν τὴν αἴτησιν; οὐ γάρ ἐστι, φησι, καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ δοῦναι τοῖς κυναρίοις. ἀλλ' ὅμως ἀπὸ τῆς προσεδρείας γέγονεν ἀξία. οὐ γὰρ μόνον εἰς τὴν τῶν παίδων αὐτὴν εὐγένειαν εἰσήγαγε κύνα οὖσαν, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλῶν τῶν ἐγκωμίων ἐξέπεμψεν, εἰπών· ὦ γύναι, μεγάλη σου ἡ πίστις· γενηθήτω σοι ὡς θέλεις. ὅταν δὲ ὁ Χριστὸς λέγῃ, μεγάλη ἡ πίστις, μηδεμίαν ἑτέραν ἀπόδειξιν ζήτει τῆς μεγαλοψυχίας τῆς κατὰ τὴν γυναῖκα. εἶδες πῶς ἐκ τῆς προσεδρείας γέγονεν ἀξία, ἀνάξια οὖσα ἡ γυνή; βούλει μαθεῖν καὶ ὅτι δι' ἡμῶν αὐτῶν μᾶλλον, ἢ δι' ἑτέρων παρακαλοῦντες τὸν θεὸν ἀνυόμεθα; ἔκραξεν αὕτη, καὶ προσελθόντες οἱ μαθηταὶ λέγουσιν· ἀπόλυσον αὐτὴν, ὅτι κράζει ὄπισθεν ἡμῶν. καὶ πρὸς μὲν ἐκείνους φησὶν, οὐκ ἀπεστάλην, εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ· ὅτε δὲ αὐτὴ δι' ἑαυτῆς προσῆλθε καὶ ἐπέμεινε βοῶσα καὶ λέγουσα· ναὶ, κύριε· καὶ γὰρ τὰ κυνάρια ἐσθίει ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν, τότε τὴν χάριν ἔδωκε, καί φησι· γενηθήτω σοι ὡς θέλεις. εἶδες πῶς, ὅτε μὲν ἐκεῖνοι παρεκάλουν, διεκρούσατο· ὅτε δὲ αὐτὴ ἡ δεομένη τῆς δωρεᾶς ἐβόησεν, ἐπένευσεν; ἐκείνοις μὲν γάρ φησιν, οὐκ ἀπεστάλην, εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ· ταύτῃ δὲ εἶπε, μεγάλη σου ἡ πίστις· γενηθήτω σοι ὡς θέλεις. πάλιν παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν καὶ ἐν προοιμίῳ τῆς αἰτήσεως οὐδὲ ἀπεκρίνατο· ἐπειδὴ δὲ καὶ ἅπαξ καὶ δεύτερον καὶ τρὶς προσῆλθε, τότε τὴν χάριν ἔδωκε, διὰ τοῦ τέλους ἡμᾶς πείθων, ὅτι τὴν δόσιν ἀνεβάλετο, οὐχ ἵνα αὐτὴν διακρούσηται, ἀλλ' ἵνα πᾶσιν ἡμῖν δείξῃ τὴν ὑπομονὴν τῆς γυναικός. εἰ γὰρ ἵνα αὐτὴν διακρούσηται ἀνεβάλετο, οὐδ' ἂν πρὸς τὸ τέλος ἔδωκεν· ἐπειδὴ δὲ ἀνέμενε δεῖξαι πᾶσιν αὐτῆς τὴν φιλοσοφίαν, διὰ τοῦτο ἐσίγα. εἰ γὰρ εὐθέως ἔδωκε καὶ παρὰ τὴν ἀρχὴν, οὐκ ἂν ἔγνωμεν τὴν ἀνδρείαν τῆς γυναικός.

A non vt nos vacuis manibus amandet, & animo hæſitabundo relinquat, ſed vt bonorum maiorũ nobis cauſa fiat: tria hæc, inquam, ex parabola hodie nobis lecta manifeſta facere tentabimus. Acceſſit Chananæa Chriſtum pro filia orans, quę à dæmone agitabatur, & clamãs cum tanta voce, ait: Miſerere mei Domine, filia enim mea malè à dæmonio torquetur. Ecce alienigena mulier & barbara, & extranea à Iudæorum religione. Et quid aliud erat, quàm canis, & indigna quæ voti cõpos fieret? Non enim honeſtũ eſt, inquit, vt accipiatur panis B filiorum, & obiiciatur canibus. Attamen precum frequẽtia digna facta eſt, non ſolùm vt inter filios recenſeretur quæ erat canis, ſed & vt multis laudibus honeſtata dimitteretur. Dixit enim: O mulier, magna eſt fides tua. Quoniam autem Chriſtus dixit, Magna eſt fides tua: nulla opus eſt demonſtratione, & inquiſitione vlteriori de mulieris huius gloria. Vides quomodo mulier, quæ indigna erat, ex aſſiduitate facta eſt digna? Vis diſcere, quòd etiam per noſipſos C orantes apud Deum plus efficimus, quàm dum alij pro nobis orant? Clamauit hæc: & vt acceſſerunt diſcipuli, dicunt: Dimitte eam, quia clamat poſt nos. Et ad illos quidem dixit: Nõ ſum miſſus niſi ad oues, quæ perierũt, domus Iſraël. Quando autem ipſamet acceſſit, & perſeuerauit clamãs, & dicens: Domine, etiam: Nam & catuli edunt de menſa dominorum ſuorum: tunc beneficium dedit, & ait: Fiat tibi ſicut vis. Vides, quomodo repulit, cùm alij precarentur: vbi verò ipſamet orans pro dono clamauit, annuit? Illis enim, inquit, Non D ſum miſſus niſi ad oues, quæ perierunt domus Iſraël: huic autem dicit, Magna eſt fides tua, fiat tibi vt vis. Similiter ab initio & ad ingreſſum petitionis nihil reſpondit: vbi autem ſemel & iterum, & tertiò acceſſit, tunc denique beneficium conceſſit. Et in fine docet, quòd dare diſtulerit: non vt eam repelleret, ſed vt patientiam mulieris omnibus monſtraret. Nam ſi propter repulſam diſtuliſſet, neque tardè ei donaſſet: & nos minimè agnouiſſemus mulieris ab initio vſque ad finem fortitudinem.

Matt. 15. 22.

Chananæa quanta fidei fuerit.

A Dimitte eam, inquiunt, quia clamat poſt nos. Vos auditis vocem, ego mentem video, ſcio quid dictura ſit. Nolo theſaurum mentis eius occultum permanere, ſed expecto & ſileo, vt manifeſtetur, & omnibus clarus fiat. Cùm hæc omnia non ignoremus, poſthac, licèt peccatores ſimus, & indigni in quos conferantur beneficia: licèt ſoli ſimus, & interceſſoribus careamus, ne deficiamus orando, ne deſpondeamus animum: ſcientes, magnum apud Deum patrocinium eſſe per ſemetipſum magna alacritate ad

Cur differat Deus annuere precibus.

B Deum contendere: quamuis autem differat, & ceſſet vt largiatur, neque ſic recedamus: ſcimus enim, quòd miſericordiæ, magnæque erga nos clementiæ eſt ita differre & tardare. Si ita ſenſerimus, animáque dolente & feruida, ac excitata, & tali quali ad ipſum Chananæa acceſſit, etiamſi canes ſimus, grauibúſque in peccatis; & noſtra amoliemur mala, tantúmque fiduciæ accipiemus, vt aliis quoque patrocinari poſſimus: quemadmodum Chananæa hæc, non ſo-

C lùm ipſa fiduciam, & multas laudes conſecuta eſt, ſed & filiam intolerabilibus moleſtiis eripere potuit. Nihil enim, nihil, inquam, precatione ignita & ſyncera validius eſt. Ipſa enim & præſentia mala diſſoluit, & à futuris pœnis eripit. Vt igitur & præſentem vitam facilius tranſigamus, & ad iudicium fidentius migremus, multo ſtudio, alacritatéque ſedula precibus vacemus. Nam ſic & repoſita bona obtinere poterimus: quæ nobis omnibus per gratiã, benignitatem, & miſericordiam

D ſuam concedat dominus noſter Ieſus Chriſtus, cui cum patre, & ſancto ſpiritu ſit gloria, honor, & imperium, in ſæcula ſæculorum. Amen.

A ἀπόλυσον αὐτήν, φησιν, ὅτι κράζει ὄπισθεν ἡμῶν. τί δὲ ὁ Χριστός; ὑμεῖς φωνὴν ἀκούετε, ἐγὼ δὲ τὴν διάνοιαν ὁρῶ· οἶδα τί μέλλει λέγειν, οὐ βούλομαι τὸν ἐγκεκρυμμένον αὐτῆς τῇ διανοίᾳ θησαυρὸν ἀφεῖναι λαθεῖν, ἀλλ' ἀναμένω καὶ σιγῶ, ἵνα αὐτὸν ἐκκαλύψας εἰς τὸ μέσον καταθῶμαι, καὶ πᾶσι ποιήσω φανερόν. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα μαθόντες, κἂν ἐν ἁμαρτήμασιν ὦμεν, καὶ τοῦ λαβεῖν ἀνάξιοι, μὴ ἀπογινώσκωμεν, εἰδότες ὅτι τῇ προσεδρείᾳ τῆς ψυχῆς δυνησόμεθα γενέσθαι τῆς αἰτήσεως ἄξιοι. κἂν ἀπροστάτευτοι καὶ ἔρημοι ὦμεν, μὴ ἀπαγορεύωμεν, εἰδότες ὅτι με-

B γάλη προστασία, τὸ αὐτὸν δι' ἑαυτοῦ προσελθεῖν τῷ θεῷ μετὰ προθυμίας πολλῆς. κἂν μέλλῃ καὶ ἀναβάλληται πρὸς τὴν δόσιν, μὴ ἀναπέσωμεν, μαθόντες, ὅτι ἡ μέλλησις καὶ ἀναβολὴ κηδεμονίας καὶ φιλανθρωπίας ἐστὶ τεκμήριον. ἂν οὕτως ὦμεν πεπεικότες ἑαυτούς, καὶ μετὰ ψυχῆς ὀδυνωμένης καὶ θερμῆς καὶ διεγηγερμένης προαιρέσεως, καὶ τοιαύτης, οἵας ἡ Χαναναία προσῆλθεν, αὐτῷ προσίωμεν καὶ ἡμεῖς, κἂν κύνες ὦμεν, κἂν ὁτιοῦν εἰργασμένοι δεινόν, καὶ τὰ οἰκεῖα ἀποκρουσόμεθα κακά, καὶ τοσαύτην ληψόμεθα παρ-

C ῥησίαν, ὡς καὶ ἑτέρων προστῆναι· ὃν τρόπον καὶ αὕτη ἡ Χαναναία, οὐ μόνον αὐτὴ παρρησίας ἀπέλαυσε καὶ μυρίων ἐγκωμίων, ἀλλὰ καὶ τὸ θυγάτριον τῶν ἀφορήτων ἴσχυσεν ἐξαρπάσαι δεινῶν. οὐδὲν γάρ, οὐδὲν εὐχῆς δυνατώτερον πεπυρωμένης καὶ γνησίας. αὕτη καὶ τὰ παρόντα διαλύει δεινά, καὶ τῶν κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν συμβαινόντων ἐξαρπάζει κολάσεων. ἵν' οὖν καὶ τὸν παρόντα βίον μετ' εὐκολίας διανύσωμεν, κἀκεῖ μετὰ παρρησίας ἀπέλθωμεν, πολλῇ σπουδῇ καὶ προθυμίᾳ ταύτην ἐπιτελέσωμεν διηνεκῶς. οὕτω γὰρ δυνησόμεθα καὶ τῶν ἀποκειμένων τυχεῖν ἀγα-

D θῶν, καὶ τῶν χρηστῶν ἀπολαύειν ἐλπίδων· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ καὶ οἰκτιρμοῖς τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι δόξα, τιμή, κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Ἐγκώμιον

Ἐγκώμιον εἰς Μάξιμον, καὶ περὶ τοῦ ποίας δεῖ ἄγεσθαι γυναῖκας.

Ὅτι μὲν ἀπελείφθην ὑμῶν τῇ παρελθούσῃ συνάξει, ἤλγησα· ὅτι δὲ πλουσιωτέρας ἀπελαύσατε τραπέζης, ἥσθην. ὁ γὰρ μετ' ἐμοῦ τὸν ζυγὸν ἕλκων, τήν τε αὔλακα πρῴην ἡμῖν ἀνέτεμε, καὶ τὰ σπέρματα κατέβαλε δαψιλεῖ γλώττῃ, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιμελείας ἐγεώργησε τὰς ὑμετέρας ψυχάς. εἴδετε γλῶτταν ἐκκεκαθαρμένην, ἠκούσατε λόγον ἀποτετορνευμένον, ἀπελαύσατε ὕδατος ἀλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον, εἴδετε πηγὴν ποταμοὺς ἀφιεῖσαν χρυσίου καθαροῦ. λέγεταί τις ποταμὸς χρυσίου ψήγματα φέρειν τοῖς περιοικοῦσιν αὐτὸν ἀνθρώποις, οὐ τῆς φύσεως τῶν ὑδάτων τὸ χρυσίον τικτούσης· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦ ποταμοῦ τὰς πηγὰς ἐν μεταλλικοῖς ὄρεσι διέρχεσθαι συνέβη, δι' ἐκείνων τῶν ὀρέων ὁ ποταμὸς ῥέων καὶ τὴν χρυσῖτιν παρασύρων γῆν, θησαυρὸς τοῖς παροικοῦσι γίνεται, ἐσχεδιασμένον παρέχων τὸν πλοῦτον. τοῦτον καὶ ὁ διδάσκαλος πρώην ἐμιμήσατο τρόπον τὸν ποταμόν, ὥσπερ διὰ μεταλλικῶν ὀρέων, τῶν γραφῶν ῥέων, καὶ τὰ χρυσίου παντὸς τιμιώτερα νοήματα ταῖς ὑμετέραις κομίζων ψυχαῖς. καὶ οἶδα μὲν ὅτι πτωχότερα τὰ ἡμέτερα ὑμῖν φαίνεται σήμερον. ὁ γὰρ πενιχρᾶς ἀπολαύων τραπέζης διηνεκῶς, ἂν εὐπορωτέρας μεταξύ ποτε τινὸς ἐπιτύχῃ, εἶτα πρὸς τὴν ἑαυτοῦ πάλιν ἐπανέλθῃ, μᾶλλον αὐτῆς καταισθάνεται τῆς πενίας. οὐ μὴν διὰ τοῦτο ὀκνηρότερον ἀποδύσομαι. ἴστε γάρ, Παύλῳ μαθητευθέντες, καὶ χορτάζεσθαι καὶ πεινᾶν, καὶ περισσεύειν καὶ ὑστερεῖσθαι, καὶ τοὺς πλουσίους θαυμάζειν, καὶ τοὺς πένητας μὴ διαπτύειν. καὶ καθάπερ οἱ φίλοινοι καὶ οἱ φιλοπόται ἀσπάζονται μὲν τὸν ἀμείνω οἶνον, οὐ μὴν δὲ τὸν καταδεέστερον καταφρονοῦσιν· οὕτω δὴ καὶ ὑμεῖς περὶ τὴν τῶν θείων λογίων ἀκρόασιν μεμηνότες, ἀποδέχεσθε μὲν τοὺς σοφωτέρους τῶν διδασκάλων, καὶ τοῖς εὐτελεστέροις δὲ οὐ τὴν τυχοῦσαν παρέχετε σπουδὴν καὶ προθυμίαν. οἱ μὲν γὰρ χαῦνοι καὶ διαλελυμένοι, καὶ πρὸς τὴν πολυτελεστέραν ναυτιῶσι τράπεζαν· οἱ δὲ διεγηγερμένοι καὶ νήφοντες, καὶ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, καὶ πρὸς τὴν πενεστέραν μετὰ πολλῆς τρέχουσι προθυμίας. καὶ ὅτι οὐ κολακεία τὰ ῥήματα, ἀπὸ τῆς πρῴην ὑμῖν διαλέξεως γενομένης τοῦτο ἐδείξατε μάλιστα.

A *Laus Maximi, & quales ducendæ ſint vxores.*

Sigiſmundo Gelenio interprete.

QVOD quidem proximæ collectæ intereſſe mihi non contigerit, doleo: quod vero ipſi tum magis opiparam menſam nacti ſitis, gaudeo. Meus enim in trahendo iugo compar, nuper proſciſſis veſtris ſulcis larga lingua inſperſit etiam ſemina, omnique diligentia veſtras excoluit animas. Vidiſtis linguæ purita-
B tem, audiſtis bene tornatam orationem, datum eſt vobis aqua frui ſalienti in vitam æternam: vidiſtis fontem ſcatentem fluuiis aurum purum deferentibus. Ferunt quædam fluuium auri ramenta inferre accolis, non quod eius aqua naturam auriferam habeat, ſed quia fontes eius oriuntur in montibus metallicis, per eos labens fluuius arenáſque trahens aureas, accolentium theſauros auget vltro oblatis diuitiis. Huius fluminis in morem nuper veſter magiſter labendo per ſcripturas tanquam montes metalli-
C cos, quouis auro pretioſiores ſententias intulit veſtris animis: quapropter ſcio quod apparatus noſter hodie vobis videbitur exilior. Qui enim paupere menſa continuè fruitur, ſi quando fortè fortuna in copioſiorem inciderit, mox ad propriam reuerſus tanto magis ſentit eius inopiam. Attamen nihilo ſegnius orationem aggrediar. Noſtis enim à Paulo docti & ſaturari, & eſurire, & abundare, & egere, mirari diuites, nec tamen pauperes contemnere. Et quemadmodum vini amantes potatores delectan-
D tur quidem generoſo, ſed deterius non faſtidiunt: ſic vos quoque qui deperitis diuina eloquia, magiſtros doctiores ſuſcipitis, ita tamen vt non vulgare ſtudium impendatis etiam mediocribus. Qui enim luxu diffluunt, vel ad ſumptuoſam menſam nauſeabundi diſcumbunt: contra ſobrij qui eſuriunt ac ſitiunt iuſtitiam, vel ad pauperem menſam magna alacritate accurrunt. Quod autem hæc non loquar ad gratiam, proximo quem ad vos habui ſermone ſatis apparuit.

Comparatur cũ Pactolo vel Tago eloquentia.

Phil. 4.12

De Timotheo autem: Quapropter & ego non amplius ferens, miſi ad hoc vt cognoſcerem fidem veſtram, ne quo pacto tentaſſet vos ille qui tentat, & inanis factus eſſet labor noſter. Et Titum quoque aliò mittit, & alium iterum in alium locum. Atque ipſe vinculorum neceſſitate in vno ſæpe loco detentus, viſceribus ſuis adeſſe non poterat, ita diſcipulis ſuis aderat. Itaque & tunc detentus in vinculis ſcribebat Philippenſibus: Scire volo vos fratres. Diſcipulos fratres vocat. Tanta enim charitas eſt, vt abiiciat omnem inæqualitatem, nullámque vel eminentiam vel dignitatem ſciat: ſed & ſi quis omnibus ſit ſublimior, aduſque humillimum omnium deſcendit: id quod & Paulus faciebat. Audiamus autem quid eos ſcire volebat: Quæ mihi acciderunt, magis ad profectum euangelij euenêre. Quo pacto, & quomodo dic oro? Num vinculis abſoluebâre? Num catenam deponebas? num impauidè prædicabas in ciuitate, & in eccleſia multos & prolixos ſermones faciebas de fide, ſuſceptíſque inde multis diſcipulis abibas? Num ſuſcitabas mortuos, & admirationi eras? Num leproſos purificabas, & obſtupefiebant omnes? num dæmones fugabas? Nihil horum dicit, ſed quid? & quomodo profectus euangelij factus eſt? ita vt vincula mea manifeſta fierent in toto prætorio, & cæteris omnibus. Quid dicis? Hic profectus eſt, hoc incrementum, hoc prædicationis lucrum, quòd omnes didicerunt te vinctum? Ita profectò, dicit. Audi ergo ſequentia, vt diſcas quòd vincula non ſolùm non ſunt facta obſtaculum, ſed & magnæ fiduciæ materia: atque adeò, vt plerique fratrum in Domino freti vinculis meis, vberiùs auſi fuerint loqui impauidè. Quid dicis ô Paule? Non anxietatem, ſed fiduciam iniecerunt vincula: non timorem, ſed amorem? non habent quæ ſequuntur conſequentiam: Scio & ego. Neque enim iuxta humanorum operum morem hæc contigerunt, ait: ſed ſuper naturam fiebant, erántque diuinæ gratiæ opera, vt vnde alij anxij, inde illi fidentes redde-

1. Theſ. 3. 5. — *2. Cor. 8.* — *Phil. 1. 12.* — *Charitas inæqualitatem tollit.* — *Profectus euangelij quo modo fieret.*

A περὶ δὲ Τιμοθέου· ἔπεμψα αὐτὸν πρὸς ὑμᾶς μηκέτι στέγων, μήπως ἐπείρασεν ὑμᾶς ὁ πειράζων· καὶ Τίτον πάλιν ἀλλαχοῦ, καὶ ἄλλον ἑτέρωσε. ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸς τῇ τῶν δεσμῶν ἀνάγκῃ πολλάκις ἐν ἑνὶ κατεχόμενος τόπῳ συγγενέσθαι τοῖς αὐτοῦ σπλάγχνοις οὐκ ἠδύνατο, διὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῖς συνεγίνετο. καὶ τότε τοίνυν ἐν δεσμοῖς ὢν γράφει τοῖς Φιλιππησίοις λέγων· γινώσκειν δὲ ὑμᾶς βούλομαι, ἀδελφοί, τοὺς μαθητὰς ἀδελφοὺς καλῶν. τοιοῦτον γὰρ ἡ ἀγάπη· πᾶσαν ἀνωμαλίαν ἐκβάλλει, καὶ ὑπεροχὴν καὶ ἀξίαν οὐκ οἶδεν, ἀλλὰ κἂν ἁπάντων
B ὑψηλότερος ᾖ τις, πρὸς τὸν πάντων κάτεισι ταπεινότερον· ὅπερ καὶ Παῦλος ἐποίει. ἀλλ' ἀκούσωμεν τί βούλεται γινώσκειν αὐτούς. ὅτι τὰ κατ' ἐμέ, φησι, μᾶλλον εἰς προκοπὴν τοῦ εὐαγγελίου ἐλήλυθεν. εἰπέ μοι, πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; ἆρα τῶν δεσμῶν ἀφεθείς, ἆρα ἀπέθου τὴν ἅλυσιν, καὶ μετ' ἀδείας ἐκήρυττες ἐν τῇ πόλει; ἆρα εἰς ἐκκλησίαν εἰσελθών, μακροὺς καὶ πολλοὺς κατέτεινας λόγους περὶ τῆς πίστεως, καὶ πολλοὺς λαβὼν μαθητὰς ἀπῆλθες; ἆρα νεκροὺς ἤγειρας, καὶ ἐθαυμάσθης; ἆρα λεπροὺς ἐκάθηρας, καὶ ἐξεπλά-
C γησαν ἅπαντες; ἆρα δαίμονας ἀπήλασας, καὶ ἀνεφάνθης; οὐδὲν τούτων, φησί. πῶς οὖν ἡ προκοπὴ γέγονε τοῦ εὐαγγελίου εἰπέ; ὥστε τοὺς δεσμούς μου, φησι, φανεροὺς ἐν Χριστῷ γενέσθαι ἐν ὅλῳ τῷ πραιτωρίῳ, καὶ τοῖς λοιποῖς πᾶσι. τί λέγεις; τοῦτο ἆρα, τοῦτο ἡ προκοπή; τοῦτο ἡ ἐπίδοσις; τοῦτο ἡ αὔξησις τοῦ κηρύγματος, ὅτι πάντες ἔμαθον ὅτι δέδεσαι; ναί, φησιν. ἄκουσον γοῦν τῶν ἑξῆς, ἵνα μάθῃς ὅτι τὰ δεσμὰ οὐ μόνον οὐκ ἐγένετο κώλυμα, ἀλλὰ καὶ ὑπόθεσις πλείονος παρρησίας. ὥστε τοὺς πλείονας τῶν ἀ-
D δελφῶν ἐν κυρίῳ, πεποιθότας τοῖς δεσμοῖς μου, περισσοτέρως τολμᾶν ἀφόβως τὸν λόγον λαλεῖν. τί λέγεις, ὦ Παῦλε; οὐκ ἀγωνίαν ἐνέβαλεν, ἀλλὰ θάρσος τὰ δεσμά; οὐ φόβον, ἀλλὰ πόθον; οὐκ ἔχει τὰ λεγόμενα ἀκολουθίαν. οἶδα κἀγώ. οὐδὲ γὰρ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνων πραγμάτων ἀκολουθίαν ταῦτα συνέβαινε, φησιν· ἀλλ' ὑπὲρ φύσιν ἦν τὰ γινόμενα, καὶ θείας χάριτος τὰ κατορθώματα. διὰ τοῦτο ὃ τοῖς ἄλλοις ἀγωνίαν ἐποίει, τοῦτο ἐπ' ἐκείνῳ θάρσος

περιῆγε. καὶ γὰρ στρατηγὸν ἐὰν λαβών τις καὶ καθείρξας ποιήσῃ φανερὸν τοῦτο, εἰς φυγὴν ἐμβάλλει τὸ στρατόπεδον ἅπαν· καὶ ποιμένα δὲ ἐάν τις τῆς ποίμνης ἀπαγάγῃ, μετὰ πολλῆς τῆς ἀδείας ἀπελαύνει τὰ πρόβατα. ἀλλ᾽ οὐκ ἐπὶ Παύλου οὕτως, ἀλλὰ τοὐναντίον ἅπαν. ὁ στρατηγὸς γὰρ ἐδέδετο, καὶ οἱ στρατιῶται προθυμότεροι πάντες ἐγίνοντο, καὶ μετὰ πλείονος τῆς παρρησίας τοῖς ἐναντίοις ἐπεπήδων. ὁ ποιμὴν καθεῖρκτο, καὶ τὰ πρόβατα οὐκ ἠλαύνετο, οὐδὲ ἐσκορπίζετο. τίς εἶδε, τίς ἤκουσεν ἐν τοῖς τῶν διδασκάλων δεινοῖς πλείονα παράκλησιν λαμβάνοντας τοὺς μαθητάς; πῶς οὐκ ἔδεισαν; πῶς οὐκ ἐφοβήθησαν; πῶς οὐκ εἶπον πρὸς τὸν Παῦλον, ἰατρέ, θεράπευσον σεαυτόν; ἀπάλλαξον σεαυτὸν τῶν πολυπλόκων δεινῶν, καὶ τότε ἡμῖν τὰ μυρία προξενήσεις ἀγαθά. πῶς ταῦτα οὐκ εἶπον; πῶς; ὅτι πεπαιδευμένοι ἦσαν παρὰ τῆς τοῦ πνεύματος χάριτος, ὅτι ταῦτα οὐκ ἐξ ἀσθενείας ἐγίνετο, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς τοῦ Χριστοῦ συγχωρήσεως, ἵνα μειζόνως ἡ ἀλήθεια διαλάμπῃ, διὰ δεσμῶν καὶ φυλακῶν καὶ θλίψεων καὶ στενοχωριῶν αὐξανομένη καὶ πρὸς μεῖζον αἰρομένη μέγεθος. οὕτως ἡ δύναμις τοῦ Χριστοῦ ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται. εἰ μὲν γὰρ ὑπεσκέλισε τὸν Παῦλον τὰ δεσμά, καὶ δειλότερον ἐποίησεν, ἢ αὐτόν, ἢ τοὺς ἐκείνῳ προσήκοντας, ἔδει διαπορεῖν· εἰ δὲ μᾶλλον θάρσος παρεσκεύασε καὶ εἰς πλείονα δόξαν ἤγαγεν, ἐκπλήττεσθαι δεῖ καὶ θαυμάζειν πῶς διὰ πράγματος ἀτιμίαν ἔχοντος δόξα τῷ μαθητῇ προεξενεῖτο, διὰ πράγματος δειλίαν ἐμβάλλοντος θάρσος καὶ παράκλησις πᾶσιν ἐκείνοις ἐγίνετο. τίς γὰρ αὐτὸν οὐκ ἐξεπλήττετο τότε, ὁρῶν ἁλύσεσι περικείμενον; τότε δαίμονες ἐδραπέτευον μᾶλλον, ὅτε ἑώρων αὐτὸν ἐν δεσμωτηρίῳ διατρίβοντα. οὐ γὰρ οὕτω βασιλικὴν κεφαλὴν λαμπρὰν τὸ διάδημα ποιεῖ, ὡς τὰς ἐκείνου χεῖρας ἡ ἅλυσις, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἐπανθοῦσαν αὐταῖς χάριν. διὰ τοῦτο πολλὴ παράκλησις ἐγίνετο τοῖς μαθηταῖς. καὶ γὰρ ἑώρων τὸ μὲν σῶμα δεδεμένον, τὴν δὲ γλῶτταν οὐ δεδεμένην· τὰς μὲν χεῖρας ἐσφιγμένας, τὸν δὲ λόγον λελυμένον, καὶ τῆς ἀκτῖνος τῆς ἡλιακῆς ταχύτερον τὴν οἰκουμένην ἐπιτρέχοντα πᾶσαν. καὶ τοῦτο αὐτοῖς παράκλησις ἐγίνετο διὰ τῶν ἔργων μανθάνουσιν, ὅτι οὐδὲν τῶν παρόντων δεινόν. καὶ γὰρ ὅταν ὑπὸ θείου πόθου καὶ ἔρωτος ἡ ψυχὴ βαφεῖσα τύχῃ γνησίως,

A rentur. Nam ſi quis capit cõſtringitq́; ducem, & fit hoc manifeſtũ alijs, vertitur in fugam omnis exercitus. Et ſi quis paſtorem abducit ab ouili, abſque timore abiguntur oues. Atqui hîc non ita euenit, ſed per omnia ſecus. Dux vinctus erat, & fiebant alacriores milites omnes, maioribúſque animis & fiducia in aduerſarios irrumpebant. Paſtor conſtrictus erat, & oues neque auferebantur, neque diſſipabantur. Quis vidit? quis audiuit è magiſtrorum aduerſitatibus diſcipulos plus ſolatij capere? *Magiſtri calamitates diſcipulis ſolatium.* quomodo non timuerũt? quomodo B non dixerũt Paulo, Medice cura temetipſum, libera teipſum à diuerſis malis: & nobis quoq; conſultum erit? quomodo non dixerunt talia? quomodo? Erant edocti à gratia ſpiritus ſancti, hæc non ex infirmitate, ſed ex permiſſione Chriſti fieri, vt magis effulgeat veritas, quæ per vincula & cuſtodias, & afflictiones, & anguſtias creſcens, in altius faſtigium erigitur. Ita quippe Chriſti virtus in infirmitate perficitur. Etenim ſi vincula, Pauli mentem deieciſſent, & ti- C midiorem reddidiſſent: non mirum, *2 Cor. 12. 9* ſi & ipſe, & qui ad eum pertinebant, fuiſſent anxij. Verùm quia plus afferebant fiduciæ, & ad maiorem gloriam conducebant: magis obſtupeſcendum eſt, & admirandum, quomodo per rem ignominiæ plenam, gloria doctori conciliatur, & per terriculamentum fiducia & conſolatio diſcipulorum creſcit. quis enim non obſtupeſceret, videns illum catena circundatum? Imo dæmones tum magis fugiebant, cùm eum in carcere verſari videbant. D Non diadema regis caput tam decorat, vt illius manus catenæ: non ſua quidem natura, ſed gratia in ipſis effloreſcente, quæ magis conſolabatur diſcipulos, videntes quidem corpus vinctum, linguam autem ſolutam: manus conſtrictas, ſermonem verò liberum, & in totum mundum citiùs, quàm Solis iubar percurrentem. Magna ſanè diſcipulorum conſolatio erat, cum re ipſa diſcerent, nullam præſentium rerum grauem ac moleſtam eſſe. Anima enim quando diuino amore & deſiderio verè corripitur, ad

ad nihil huius vitæ ſe conuertit: ſed ſicut mente moti, contẽnunt ignem, & ferrum, & feras, & pelagus, & omnia: ita pij furore quodã, maximè ſpirituali ac honeſtiſſimo inſaniunt, deridẽtes omnia quę vident. Et propterea diſcipuli videntes magiſtrum vinctum, exultabant magis & gaudebãt: re ipſa declarantes aduerſariis, quàm ſint vbiq; inuicti, & nullis mancipati. Itaq; rebus ſic ſe habentibus, æmuli quidam Pauli, grauius bellum excitare, & tyrannum cõtra eum crudelius exaſperare cupientes, ſimulabant & ipſi ſe eſſe prędicatores: prędicabãtq; rectam ac ſanam fidem, ita vt doctrina Pauli magis increſceret. Hoc autẽ non ideo faciebant quòd fidem rectã ſeminare vellent: ſed vt audiret Nero prædicationem creſcere, & doctrinã inualeſcere, vt inde exaſperatus, quãprimum Paulum in profundum demitteret ac perderet. Itaq; duæ erant tunc doctrinæ, vna diſcipulorũ Pauli, altera inimicorũ eius: illis ex veritate, his ex odio & cõtentione in Paulũ, prædicantibus, & hoc manifeſtãs docebat: *Alij quidẽ*, inquit, *propter inuidiã & contẽtionẽ Chriſtũ prædicãt*, inimicos illos ſuos deſignãs: *alij autẽ bona volũtate*, quibus verbis diſcipulos ſuos ſubindicat. Deinde iterũ de illis inquit: *Alij quidem ex contentione*, nempe inimici, non caſtè, non candidè prædicantes, *ſed exiſtimantes addere ſe afflictionem vinculis meis: alij contra ex charitate*, & hoc quoque de fratribus illis ſuis dicit, *ſcientes quòd in euangelij defenſionem conſtitutus ſum.* Quid ergo? *Attamen quouis modo, ſiue per occaſionem, ſiue per veritatem, Chriſtus tamen annunciatur.* Atque ita fruſtra & vanè verbum hoc pro hæreſibus aſſumitur. Nam qui tunc prædicabant, non dogma corruptum prædicabant, ſed fidem ſanam & rectam. Quòd ſi adulteratã doctrinam prædicaſſent, & alia quam Paulus docuerat, non vtique eueniſſet quod volebant. Non volebant autẽ aliud, quam vt aucta fide & multiplicatis diſcipulis, Paulus à Nerone in grauius periculum adduceretur. Quòd ſi alia quam Paulus prædicaſſent, non vtique diſcipulos Pauli multiplicaſſent: & ſi non plures feciſſent, neque exaſperaſſent tyrannum.

Sancti omnia pericula contemnunt.

Phil. 1.15.

Male pro hæreſibus hic locus vſurpatur.

A πρὸς οὐδὲν ἐπιστρέφεται τῶν παρόντων· ἀλλ' ὥσπερ οἱ μαινόμενοι καὶ πυρὸς καὶ σιδήρου καὶ θηρίων καὶ πελάγους καὶ πάντων κατατολμῶσιν, οὕτω καὶ οὗτοι μανίαν τινὰ καλλίστην καὶ πνευματικωτάτην μανέντες, μανίαν ἀπὸ σωφροσύνης γινομένην, πάντων κατεγέλων τῶν ὁρωμένων. διὰ τοῦτο δεδεμένον ὁρῶντες τὸν διδάσκαλον μᾶλλον ἐσκίρτων, μᾶλλον ἠγάλλοντο, διὰ τῶν ἔργων τοῖς ἐναντίοις δόντες ἀπόδειξιν, ὅτι πανταχοῦ εἰσιν ἀνάλωτοι καὶ ἀχείρωτοι. τότε τοίνυν, ὅτε ἐν τούτοις τὰ πράγματα ἦν, τινὲς τῶν ἐχθρῶν τῶν Παύλου βουλόμενοι τὸν πόλεμον ἀναρριπίσαι B χαλεπώτερον, καὶ μείζονα τοῦ τυράννου ποιῆσαι τὴν πρὸς αὐτὸν ἀπέχθειαν, προσεποιοῦντο καὶ αὐτοὶ κηρύττειν, καὶ ἐκήρυττον τὴν ὀρθὴν καὶ ὑγιῆ πίστιν, ὑπὲρ τοῦ τὸ δόγμα ἐπιδοῦναι μειζόνως. τοῦτο δὲ ἐποίουν, οὐχὶ τὴν πίστιν σπεῖραι βουλόμενοι, ἀλλ' ἵνα μαθὼν ὁ Νέρων, ὅτι τὸ κήρυγμα αὔξεται καὶ τὸ δόγμα ἐπιδίδωσι, ταχύτερον τὸν Παῦλον ἐπὶ τὸ βάραθρον ἀπαγάγῃ. δύο τοίνυν ἦν διδασκαλία, τῶν Παύλου μαθητῶν, καὶ τῶν ἐχθρῶν τῶν τοῦ Παύλου· τῶν μὲν ἐξ ἀληθείας κηρυττόντων, τῶν δὲ ἀπὸ φιλονεικίας καὶ τῆς πρὸς C τὸν Παῦλον ἀπεχθείας. καὶ ταῦτα δηλῶν ἔλεγε· τινὲς μὲν διὰ φθόνον καὶ ἔριν τὸν Χριστὸν κηρύττουσιν, ἐκείνους ἐμφαίνων τοὺς ἐχθρούς· τινὲς δὲ καὶ δι' εὐδοκίαν, περὶ τῶν ἑαυτοῦ μαθητῶν τοῦτο λέγων. εἶτα πάλιν περὶ ἐκείνων, οἱ μὲν ἐξ ἐριθείας, οἱ ἐχθροί· οὐχ ἁγνῶς, οὐχ ὑγιῶς, ἀλλ' οἰόμενοι θλῖψιν ἐπιφέρειν τοῖς δεσμοῖς μου· οἱ δὲ ἐξ ἀγάπης, πάλιν τοῦτο περὶ τῶν ἀδελφῶν τῶν ἑαυτοῦ, εἰδότες, ὅτι εἰς ἀπολογίαν τοῦ εὐαγγελίου κεῖμαι. τί γάρ; πλὴν παντὶ τρόπῳ, εἴτε προφάσει, εἴτε ἀληθείᾳ Χριστὸς καταγγέλλεται. ὥστε D μάτην καὶ εἰκῇ ἐπὶ τῶν αἱρέσεων τοῦτο τὸ ῥῆμα παραλαμβάνεται. οἱ γὰρ τότε κηρύττοντες, οὐχὶ δόγμα διεφθαρμένον ἐκήρυττον, ἀλλὰ πίστιν ὑγιῆ καὶ ὀρθήν. εἰ γὰρ δόγμα διεφθαρμένον ἐκήρυττον, καὶ ἕτερα παρὰ τὸν Παῦλον ἐδίδασκον, οὐκ ἔμελλεν αὐτοῖς προχωρεῖν, ὅπερ ἐβούλοντο. τί δὲ ἐβούλοντο; τῆς πίστεως αὐξηθείσης καὶ πολλῶν γινομένων τῶν Παύλου μαθητῶν, εἰς μείζονα πόλεμον τὸν Νέρωνα διεγεῖραι. εἰ δὲ ἕτερα δόγματα ἐκήρυττον, οὐκ ἂν πολλοὺς ἐποίησαν τοὺς Παύλου μαθητάς· μὴ ποιοῦντες δὲ, οὐκ ἂν παρώξυναν τὸν τύραννον.

A οὐ τοίνυν τοῦτό φησιν, ὅτι διεφθαρμένα δόγματα εἰσῆγον, ἀλλ' ὅτι ἡ αἰτία, ἀφ' ἧς ἐκήρυττον, αὕτη ἦν διεφθαρμένη. ἕτερον γάρ ἐστι λαλεῖν τὴν πρόφασιν τοῦ κηρύγματος, καὶ ἕτερον αὐτὸ τὸ κήρυγμα μὴ εἶναι ὑγιές. τὸ μὲν γὰρ κήρυγμα οὐ γίνεται ὑγιὲς, ὅταν τὰ δόγματα ᾖ πλάνης γέμοντα· ἡ πρόφασις δὲ οὐ γίνεται ὑγιὴς, ὅταν τὸ μὲν κήρυγμα ὑγιὲς ᾖ, οἱ δὲ κηρύττοντες μὴ διὰ τὸν θεὸν κηρύττωσιν, ἀλλ' ἢ πρὸς ἔχθραν, ἢ πρὸς χάριν ἑτέρων. οὐ τοίνυν τοῦτό, φησιν, ὅτι αἱρέσεις εἰσῆγον, ἀλλ', ὅτι οὐκ ἀπὸ προφάσεως ὀρθῆς, οὐδὲ δι' εὐλάβειαν ἐκήρυττον, ὅπερ ἐκήρυττον. οὐ γὰρ ἵνα B τὸ εὐαγγέλιον αὐξήσωσι, τοῦτο ἐποίουν, ἀλλ' ἵνα αὐτῷ πολεμήσωσι, καὶ εἰς μείζονα αὐτὸν ἐμβάλλωσι κίνδυνον. διὰ τοῦτο αὐτοῖς ἐγκαλεῖ. καὶ ὅρα πῶς μετ' ἀκριβείας αὐτὸ τέθεικεν· οἰόμενοι θλίψιν, φησὶν, ἐπιφέρειν τοῖς δεσμοῖς μου. οὐκ εἶπεν, ἐπιφέροντες, ἀλλ', οἰόμενοι ἐπιφέρειν, τουτέστι, νομίζοντες, δεικνὺς ὅτι εἰ καὶ ἐκεῖνοι νομίζουσιν, ἀλλ' οὐκ αὐτὸς οὕτω διάκειται, ἀλλὰ καὶ χαίρει διὰ τὴν τοῦ κηρύγματος ἐπίδοσιν. ἐπήγαγεν οὖν λέγων· ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ χαίρω καὶ χαρήσομαι. εἰ δὲ πλάνης τὰ δόγματα εἶχε, καὶ C αἱρέσεις εἰσῆγον ἐκεῖνοι, οὐκ ἠδύνατο χαίρειν ὁ Παῦλος. ἐπειδὴ δὲ ὑγιὲς καὶ ἀνόθευτον τὸ δόγμα, διὰ τοῦτό φησι, χαίρω καὶ χαρήσομαι. τί γὰρ, εἰ ἑαυτοὺς ἀπολλύουσιν ἐκεῖνοι, ἐξ ἀπεχθείας τοῦτο ποιοῦντες; ἀλλὰ τὰ ἐμὰ καὶ ἄκοντες αὔξουσιν. εἶδες πόση τοῦ Παύλου ἡ δύναμις; πῶς οὐδενὶ τῶν τοῦ διαβόλου μηχανημάτων ἁλίσκεται; καὶ οὐ μόνον οὐχ ἁλίσκεται, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς τούτοις αὐτὸν χειροῦται. πολλὴ μὲν γὰρ ἦν καὶ ἡ τοῦ διαβόλου κακουργία, καὶ τῶν ἐκείνῳ διακονουμένων ἡ πονηρία· ἐν προσχήματι γὰρ τοῦ τὰ αὐτὰ φρονεῖν, σβέσαι τὸ κήρυγμα ἐβούλοντο. ἀλλ' ὁ δρασσόμενος τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτῶν, D οὐ συνεχώρει τοῦτο γενέσθαι τότε. τοῦτο γοῦν αὐτὸ ἐμφαίνων ὁ Παῦλος ἔλεγε· τὸ δὲ ἐπιμεῖναι τῇ σαρκὶ ἀναγκαιότερον δι' ὑμᾶς, καὶ τοῦτο πεποιθὼς οἶδα, ὅτι μενῶ καὶ συμπαραμενῶ πᾶσιν ὑμῖν. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ τῆς παρούσης με ζωῆς ἐκβαλεῖν ἐπιθυμοῦσι, καὶ πάντα διὰ τοῦτο ὑπομένουσιν· ὁ δὲ θεὸς οὐκ ἀφίησι δι' ὑμᾶς. ταῦτα τοίνυν μετ' ἀκριβείας ἅπαντα μνημονεύετε, ἵνα τοὺς ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε ταῖς γραφαῖς κεχρημένους καὶ ἐπ' ὀλέθρῳ τῶν πλησίον,

Igitur hîc non dicit, quòd corruptas doctrinas introducāt: ſed quòd cauſa propter quam prædicabant, nō fuerit ſyncera. Aliud enim eſt occaſionem prædicationis non eſſe ſanā: & aliud, non eſſe predicationem ſanam. Nam prædicatio quidē non fit ſana, quādo errores continent dogmata. Occaſio autem no fit ſana, quādo dogma quidem ſanum eſt, prędicantes autē non propter Chriſtum prædicant, ſed vel ad inimicitias, vel ad aliorum gratiā. Proinde non dicit, quòd hæreſes introduxerint, ſed quòd non ob rectam occaſionem, neq; ob pietatem prædicauerint id ꝙ prædicauerunt. Quandoquidem hoc non faciebant ad incrementū euāgelij, ſed vt Paulo infeſti eſſent, & in maius periculum eum adducerent: & propterea illos arguit. Cæterùm vide quomodo diligenter hoc poſuit. *Exiſtimātes*, inquit, *afflictionē afferre vinculis meis:* non dixit, afferentes vinculis meis: ſed, exiſtimantes, hoc eſt putantes quòd afferāt: inſinuat, quòd licèt illi ſic opinētur, non tamen ipſe ſic afficiatur, quin potius ob euangelij incrementum gaudeat, vnde adiecit dicens: *Et in hoc gaudeo, quin & gaudebo.* Quod ſi error fuiſſet in dogmatibus, & illi hęreſes inuexiſſent, gaudere Paulus minimè potuiſſet: quoniā autē ſana erat & minimè adulterata doctrina, propterea gaudeo, inquit, & gaudebo. Quid enim ſi etiā ſemetipſos perdunt illi, ex odio mei hoc faciētes, dummodo & quæ mea ſunt inuiti augeāt? Vides quanta erat Pauli virtus? quomodo nullis diaboli verſutiis capiebatur, & non ſolū nō capiebatur, ſed & ipſū laqueis ſuis apprehēdebat? Nā licèt multiplex eſſet & diaboli verſutia; & miniſtrorum eius malignitas, qui prędicabāt quaſi idē ſaperēt quod Paulus, qui tamē ſapiētes in verſutia ſua apprehendit, nō permittebat hoc fieri. Proinde Paulus hoc tūc declarās dicebat: *Manere quidē in carne, neceſſarium magis propter vos: & hoc certus ſcio, quod māſurus ſim, & cū omnibus vobis permāſurus, in veſtrū profectū, & gaudium fidei.* Illi enim præſenti quidē vita eiicere me cupiunt, & propterea ſuſtinēt omnia: Deus autem non permittet propter vos. Hæc igitur omnia diligenter ſeruate memoria, vt eos qui ſimpliciter, ac temerè ſcripturis, ac cum pernicie proximi vtuntur,

Occaſio prædicatio-nis quando non ſana.

1. Cor. 3. 19.

Phil. 1. 24.

Epilogus ſermonis de efficacia precū.

omni cum ſapientia corrigere poſſitis. Poterimus autem & dictorum meminiſſe, & alios corrigere, ſi ad preces ſemper confugiamus: & oremus Deum, vt det ſermonem ſapientiæ, & intellectum auditus, certámque & indeprædabilem huius depoſiti cuſtodiam. Sæpe enim contingit, vt quæ ſtudio noſtro corrigere non poſſumus, ea per preces efficere valeamus, per preces inquam perpetuas. Semper enim ordinandum eſt, & in afflictione & proſperitate, & tã ei qui in tribulationibus, quàm qui in bonis. Et illi quidem, qui in bonis & proſperitate, vt immota hæc maneant, & non transferantur: huic autem, qui in anguſtiis, & afflictione, vt benignam eorum viciſſitudinem ſentiat. In trãquillitate es? ora Deum vt ipſa ſibi tranquillitas ſtabilis maneat. Tempeſtatem vides grauem? ora Deum vt auertat ipſam, & ex ipſa tranquillitatem faciat. Exauditus es? gratias age, quòd exauditus es. Nõ exauditus es? perſeuera, vt exaudiaris. Etſi differt aliquando Dominus, non id odio facit, neque te auerſatur: ſed differendo, diutius te ſecum ſeruare vult. Sicuti & patres filios indulgentiùs amantes, quò illos diutius apud ſe detineant, quos deſides vident, dedita opera morantur aliquid daturi. Cæterùm non opus tibi patronis apud Deum, neque multo diſcurſu, vt blandiâre aliis: ſed licèt ſolus ſis, patronóque careas, & per te ipſum Deum preceris, omnino tamen voti compos eris. Neque enim tam facilè Deus annuit, cùm alij pro nobis orant, vt cùm ipſimet oramus. etiamſi plurimis pleni ſimus malis. Nam & hominum, quos valde exulcerauimus, iræ quieſcunt, ſi diluculo & meridie, & veſperi apud eos compareamus, atq; cum illis continua ac humili conſuetudine conuerſemur: & multo magis apud Deũ, ſi frequens fueris: licèt indignus ſis, dignus tamen eris: quoniam & indignus diutina familiaritate dignus fieri poteſt. Porrò tria hæc, nempe quòd indignum frequens conuerſatio dignũ reddat: & quòd Deus magis annuat, ſi per noſipſos oremus, quã ſi alij orẽt: & quòd dãdo ſępe differt,

2. Tim. 1. 14.

Tria de orationis aſſiduitate docet ex parabola de Chananæa.

A μετὰ πάσης σοφίας δυνήσεσθε διορθοῦν. δυνησόμεθα δὲ καὶ μεμνῆσθαι τῶν εἰρημένων, καὶ ἑτέρους διορθοῦν, ἂν εἰς εὐχὰς ἀεὶ καταφεύγωμεν, καὶ παρακαλῶμεν τὸν θεὸν τὸν διδόντα λόγον σοφίας δοῦναι καὶ σύνεσιν ἀκροάσεως, καὶ φυλακὴν τῆς πνευματικῆς ταύτης παρακαταθήκης ἀκριβῆ καὶ ἀχείρωτον. ἃ γὰρ οὐκ ἰσχύομεν πολλάκις ἐξ οἰκείας κατορθῶσαι σπουδῆς, ταῦτα δυνησόμεθα ἀνύσαι εὐμαρῶς διʼ εὐχῶν, εὐχῶν δὲ λέγω τῶν διηνεκῶν. ἀεὶ γὰρ καὶ ἀδιαλείπτως εὔχεσθαι χρὴ, καὶ τὸν ἐν θλίψει, καὶ τὸν ἐν ἀνέσει, καὶ τὸν ἐν δεινοῖς, καὶ τὸν ἐν ἀγαθοῖς ὄντα· τὸν μὲν ἐν ἀνέσει καὶ πολλοῖς
B ἀγαθοῖς, ἵνα ἀκίνητα καὶ ἀμετάβλητα ταῦτα μένῃ καὶ μηδέποτε μεταπέσῃ· τὸν δὲ ἐν θλίψει καὶ πολλοῖς τοῖς δεινοῖς, ἵνα τινὰ χρηστὴν αὐτῷ ἴδῃ γινομένην μεταβολὴν, καὶ εἰς γαλήνην παρηγορείας μεταβληθῇ. οὐκοῦν παρακάλει τὸν θεὸν βεβαίαν σοι μένειν τὴν γαλήνην ταύτην. χειμῶνα εἶδες ἐπαναστάντα; παρακάλει ἐκτενῶς τὸν θεὸν παρενέγκαι τὸ κλυδώνιον, καὶ γαλήνην ἀπὸ χειμῶνος ποιῆσαι. ἠκούσθης; εὐχαρίστησον, ὅτι ἠκούσθης. οὐκ ἠκούσθης; παράμεινον, ἵνα ἀκουσθῇς. κἂν γὰρ ἀναβάλληταί ποτε τὴν δόσιν ὁ θεὸς,
C οὐχὶ μισῶν οὐδὲ ἀποστρεφόμενος, ἀλλὰ τῇ μελλήσει τῆς δόσεως διηνεκῶς σε παρʼ ἑαυτῷ κατέχειν βουλόμενος, καθάπερ καὶ πατέρες φιλόστοργοι ποιοῦσι. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι τῶν ῥαθυμοτέρων παίδων τὴν διηνεκῆ προσεδρείαν τῇ τῆς δόσεως ἀναβολῇ σοφίζονται. οὐ χρεία σοι μεσιτῶν ἐπὶ τοῦ θεοῦ, οὐδὲ πολλῆς τῆς περιδρομῆς, καὶ τοῦ κολακεῦσαι ἑτέρους· ἀλλὰ κἂν ἔρημος ᾖς, κἂν ἀπροστάτευτος, αὐτὸς διὰ σαυτοῦ παρακαλέσας τὸν θεὸν ἐπιτεύξῃ πάντως. οὐχ οὕτω διʼ ἑτέρων ὑπὲρ ἡμῶν παρακαλούμενος ἐπινεύειν εἴωθεν, ὡς διʼ ἡμῶν αὐτῶν τῶν δεομένων, κἂν μυρίων ὦμεν γέμοντες κακῶν.
D Εἰ γὰρ ἐπʼ ἀνθρώπων κἂν μυρία προσκεκρουκότες ὦμεν, ὅταν καὶ ὑπὸ τὴν ἕω καὶ μέσης ἡμέρας καὶ ἐν ἑσπέρᾳ φαινώμεθα τοῖς πρὸς ἡμᾶς λελυπημένοις, τῇ συνεχείᾳ καὶ τῇ διηνεκεῖ τῆς ὄψεως συντυχίᾳ καταλύομεν ῥᾳδίως αὐτῶν τὴν ἔχθραν, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ θεοῦ τοῦτο γένοιτʼ ἄν. ἀλλʼ ἀνάξιος εἶ; γενοῦ τῇ προσεδρείᾳ ἄξιος. ὅτι γὰρ καὶ τὸν ἀνάξιον δυνατὸν ἄξιον ἐκ τῆς προσεδρείας γενέσθαι καὶ διʼ ἡμῶν αὐτῶν μᾶλλον ἢ διʼ ἑτέρων παρακαλούμενος ὁ θεὸς ἐπινεύει, καὶ ὅτι τὴν δόσιν ἀναβάλλεται πολλάκις,

οὐχ ἡμᾶς ἐξαπορῆσαι βουλόμενος, οὐδὲ κεναῖς ἐκπέμψαι χερσὶν, ἀλλ' ἵνα μειζόνων ἡμῖν ἀγαθῶν αἴτιος γένηται, τὰ τρία ταῦτα διὰ τῆς παραβολῆς τῆς σήμερον ἀναγνωσθείσης ὑμῖν πειράσομαι ποιῆσαι φανερά. προσῆλθε τῷ Χριστῷ ἡ Χαναναία ὑπὲρ θυγατρὸς δεομένη δαιμονιζομένης, καὶ βοῶσα μετὰ πολλῆς ἐκτενείας, φησίν· ἐλέησόν με, κύριε, ἡ θυγάτηρ μου κακῶς δαιμονίζεται. ἰδοὺ ἀλλόφυλος ἡ γυνὴ καὶ βάρβαρος καὶ τῆς πολιτείας τῆς Ἰουδαϊκῆς ἐκτός· καὶ τί γὰρ ἕτερον ἢ κύων, καὶ ἀνάξιος τοῦ λαβεῖν τὴν αἴτησιν; οὐ γάρ ἐστι, φησι, καλὸν λαβεῖν τὸν ἄρτον τῶν τέκνων, καὶ δοῦναι τοῖς κυναρίοις. ἀλλ' ὅμως ἀπὸ τῆς προσεδρείας γέγονεν ἀξία. οὐ γὰρ μόνον εἰς τὴν τῶν παίδων αὐτὴν εὐγένειαν εἰσήγαγε κύνα οὖσαν, ἀλλὰ καὶ μετὰ πολλῶν τῶν ἐγκωμίων ἐξέπεμψεν, εἰπών· ὦ γύναι, μεγάλη σου ἡ πίστις· γενηθήτω σοι ὡς θέλεις. ὅταν γὰρ ὁ Χριστὸς λέγῃ, μεγάλη ἡ πίστις, μηδεμίαν ἑτέραν ἀπόδειξιν ζήτει τῆς μεγαλοψυχίας τῆς κατὰ τὴν γυναῖκα. εἶδες πῶς ἐκ τῆς προσεδρείας γέγονεν ἀξία, ἀνάξια οὖσα ἡ γυνή; βούλει μαθεῖν καὶ ὅτι δι' ἡμῶν αὐτῶν μᾶλλον, ἢ δι' ἑτέρων παρακαλοῦντες αὐτὸν ἀνύομεν; ἔκραξεν αὕτη, καὶ προσελθόντες οἱ μαθηταὶ λέγουσιν· ἀπόλυσον αὐτὴν, ὅτι κράζει ὄπισθεν ἡμῶν. καὶ πρὸς μὲν ἐκείνους φησὶν, οὐκ ἀπεστάλην, εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ· ὅτε δὲ αὐτὴ δι' ἑαυτῆς προσῆλθε καὶ ἐπέμενε βοῶσα, καὶ λέγουσα· ναὶ, κύριε· καὶ γὰρ τὰ κυνάρια ἐσθίει ἀπὸ τῆς τραπέζης τῶν κυρίων αὐτῶν, τότε τὴν χάριν ἔδωκε, καί φησι· γενηθήτω σοι ὡς θέλεις. εἶδες πῶς, ὅτε μὲν ἕτεροι παρεκάλουν, διεκρούσατο· ὅτε δὲ αὐτὴ ἡ δεομένη τῆς δωρεᾶς ἐβόησεν, ἐπένευσεν; ἐκείνοις μὲν γάρ φησιν, οὐκ ἀπεστάλην, εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ· ταύτῃ δὲ εἶπε, μεγάλη σου ἡ πίστις· γενηθήτω σοι ὡς θέλεις. πάλιν παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν καὶ ἐν προοιμίῳ τῆς αἰτήσεως οὐδὲ ἀπεκρίνατο· ἐπειδὴ δὲ καὶ ἅπαξ καὶ δεύτερον καὶ τρὶς προσῆλθε, τότε τὴν χάριν ἔδωκε, διὰ τοῦ τέλους ἡμᾶς πείθων, ὅτι τὴν δόσιν ἀνεβάλετο, οὐχ ἵνα αὐτὴν διακρούσηται, ἀλλ' ἵνα πᾶσιν ἡμῖν δείξῃ τὴν ὑπομονὴν τῆς γυναικός. εἰ γὰρ ἵνα αὐτὴν διακρούσηται ἀνεβάλετο, οὐδ' ἂν πρὸς τὸ τέλος ἔδωκεν· ἐπειδὴ δὲ ἀνέμενε δεῖξαι πᾶσιν αὐτῆς τὴν φιλοσοφίαν, διὰ τοῦτο ἐσίγα. εἰ γὰρ εὐθέως ἔδωκε καὶ παρὰ τὴν ἀρχὴν, οὐκ ἂν ἔγνωμεν τὴν ἀνδρείαν τῆς γυναικός.

A non vt nos vacuis manibus amandet,
& animo hæſitabundo relinquat, ſed
vt bonorum maiorũ nobis cauſa fiat:
tria hæc, inquam, ex parabola hodiè
nobis lecta manifeſta facere tentabi-
mus. Acceſſit Chananæa Chriſtum *Matt. 15. 22.*
pro filia orans, quę à dæmone agita-
batur, & clamãs cum tanta voce, ait:
Miſerere mei Domine, filia enim
mea malè à dæmonio torquetur. Ec-
ce alienigena mulier & barbara, &
extranea à Iudæorum religione. Et
quid aliud erat, quàm canis, & indi-
gna quæ voti cõpos fieret? Non enim
honeſtũ eſt, inquit, vt accipiatur pa-
B nis filiorum, & obiiciatur canibus. At-
tamen precum frequẽtia digna facta
eſt, non ſolùm vt inter filios recenſe-
retur quæ erat canis, ſed & vt mul-
tis laudibus honeſtata dimitteretur:
Dixit enim: O mulier, magna eſt fides
tua. Quoniam autem Chriſtus di-
xit, Magna eſt fides tua: nulla opus *Chananæa quanta fidei fuerit.*
eſt demonſtratione, & inquiſitione
vlteriori de mulieris huius gloria. Vi-
des quomodo mulier, quæ indigna e-
rat, ex aſſiduitate facta eſt digna? Vis
diſcere, quòd etiam per noſipſos
C orantes apud Deum plus efficimus,
quàm dum alij pro nobis orant? Cla-
mauit hæc: & vt acceſſerunt diſcipu-
li, dicunt: Dimitte eam, quia clamat
poſt nos. Et ad illos quidem dixit: Nõ
ſum miſſus niſi ad oues, quæ perierũt,
domus Iſraël. Quando autem ipſa-
met acceſſit, & perſeuerauit clamãs,
& dicens: Domine, etiam: Nam &
catuli edunt de menſa dominorum
ſuorum: tunc beneficium dedit, &
ait: Fiat tibi ſicut vis. Vides, quomo-
do repulit, cùm alij precarentur:
vbi verò ipſamet orans pro dono cla-
D mauit, annuit? Illis enim, inquit, Non
ſum miſſus niſi ad oues, quæ perie-
runt domus Iſraël: huic autem dicit,
Magna eſt fides tua, fiat tibi vt vis.
Similiter ab initio & ad ingreſſum
petitionis nihil reſpondit: vbi autem
ſemel & iterum, & tertiò acceſſit,
tunc denique beneficium conceſſit.
Et in fine docet, quòd dare diſtule-
rit: non vt eam repelleret, ſed vt pa-
tientiam mulieris omnibus monſtra-
ret. Nam ſi propter repulſam diſtuliſ-
ſet, neque tardè ei donaſſet: & nos
minimè agnouiſſemus mulieris ab
initio vſque ad finem fortitudinem.

Ἐγκώμιον εἰς Μάξιμον, καὶ περὶ τοῦ ποίας δεῖ ἄγεσθαι γυναῖκας.

Ὅτι μὲν ἀπελείφθην ὑμῶν τῇ προελθούσῃ συνάξει, ἤλγησα· ὅτι δὲ πλουσιωτέρας ἀπηλαύσατε τραπέζης, ἥσθην. ὁ γὰρ μετ' ἐμοῦ τὸν ζυγὸν ἕλκων, τήν τε αὔλακα πρώην ὑμῖν ἀνέτεμε, καὶ τὰ σπέρματα κατέβαλε δαψιλεῖ γλώττῃ, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιμελείας ἐγεώργησε τὰς ὑμετέρας ψυχάς. εἴδετε γλῶτταν ἐκκεκαθαρμένην, ἠκούσατε λόγου ἀποτετορνευμένου, ἀπηλαύσατε ὕδατος ἁλλομένου B εἰς ζωὴν αἰώνιον, εἴδετε πηγὴν ποταμοὺς ἀφιεῖσαν χρυσίου καθαροῦ. λέγεταί τις ποταμὸς χρυσίου ψήγματα φέρειν τοῖς περιοικοῦσιν αὐτὸν ἀνθρώποις, οὐ τῆς φύσεως τῶν ὑδάτων τὸ χρυσίον τικτούσης· ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦ ποταμοῦ τὰς πηγὰς ἐν μεταλλικοῖς ὄρεσι διέρχεσθαι συνέβη, δι' ἐκείνων τῶν ὀρέων ὁ ποταμὸς ῥέων καὶ τὴν χρυσῖτιν παρασύρων γῆν, θησαυρὸς τοῖς παροικοῦσι γίνεται, ἐσχεδιασμένον παρέχων τὸν πλοῦτον. τοῦτον καὶ ὁ διδάσκαλος οὗτος ἐμιμήσατο πρώην τὸν ποταμόν, ὥσπερ διὰ μεταλλικῶν ὀρέων, τῶν γραφῶν ῥέων, καὶ τὰ χρυ- C σίου πάντος τιμιώτερα νοήματα ταῖς ὑμετέραις κομίζων ψυχαῖς. καὶ οἶδα μὲν ὅτι πτωχότερα τὰ ἡμέτερα ὑμῖν φαίνεται σήμερον. ὁ γὰρ πενιχρᾶς ἀπολαύων τραπέζης διηνεκῶς, ἂν εὐπορωτέρας μεταξύ που τινὸς ἐπιτύχῃ, εἶτα πρὸς τὴν ἑαυτοῦ πάλιν ἐπανέλθῃ, μᾶλλον αὐτῆς κατόψεται τὴν πενίαν. οὐ μὴν διὰ τοῦτο ὀκνηρότερον ἀποδύσομαι. ἴστε γάρ, Παύλῳ μαθητευθέντες, καὶ χορτάζεσθαι καὶ πεινᾶν, καὶ περισσεύειν καὶ ὑστερεῖσθαι, καὶ τοὺς πλουσίους θαυμάζειν, καὶ τοὺς πένητας μὴ διαπτύειν. καὶ καθάπερ οἱ φίλοινοι καὶ οἱ φιλοπόται ἀσπάζονται μὲν τὸν ἀμείνω οἶνον, οὐ μὴν δὲ οὐδὲ τὸν καταδεέστερον καταφρονοῦσιν· οὕτω δὴ D καὶ ὑμεῖς περὶ τὴν τῶν θείων λογίων ἀκρόασιν μεμηνότες, ἀποδέχεσθε μὲν τοὺς σοφωτέρους τῶν διδασκάλων, καὶ τοῖς εὐτελεστέροις δὲ οὐ τὴν τυχοῦσαν παρέχετε σπουδὴν καὶ προθυμίαν. οἱ μὲν γὰρ χαῦνοι καὶ διαλελυμένοι, καὶ πρὸς τὰς πολυτελεστέρας ναυτιῶσι τράπεζας· οἱ δὲ διεγηγερμένοι καὶ νήφοντες, καὶ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, καὶ πρὸς τὴν πενεστέραν μετὰ πολλῆς τρέχουσι προθυμίας. καὶ ὅτι οὐ κολακεία τὰ ῥήματα, ἀπὸ τῆς πρώην ὑμῖν διαλέξεως γενομένης τοῦτο ἐδείξατε μάλιστα.

A *Laus Maximi, & quales ducendæ ſint vxores.*

Sigiſmundo Gelenio interprete.

QVOD quidem proximæ collectæ intereſſe mihi non contigerit, doleo: quod vero ipſi tum magis opiparam menſam nacti ſitis, gaudeo. Meus enim in trahendo iugo compar, nuper proſciſſis veſtris ſulcis larga lingua inſperſit etiam ſemina, omnique diligentia veſtras excoluit animas. Vidiſtis linguæ puritatem, audiſtis bene tornatam orationem, datum eſt vobis aqua frui ſaliente in vitam æternam: vidiſtis fontem ſcatentem fluuiis aurum purum deferentibus. Ferunt quædam fluuium auri ramenta inferre accolis, non quod eius aqua naturam auriferam habeat, ſed quia fontes eius oriuntur in montibus metallicis, per eos labens fluuius arenáſque trahens aureas, accolentium theſauros auget vltro oblatis diuitiis. Huius fluminis in morem nuper veſter magiſter labendo per ſcripturas tanquam montes metallicos, quouis auro pretioſiores ſententias intulit veſtris animis: quapropter ſcio quod apparatus noſter hodie vobis videbitur exilior. Qui enim paupere menſa continuè fruitur, ſi quando fortè fortuna in copioſiorem inciderit, mox ad propriam reuerſus tanto magis ſentit eius inopiam. Attamen nihilo ſegnius orationem aggrediar. Noſtis enim à Paulo docti & ſaturari, & eſurire, & abundare, & egere, mirari diuites, nec tamen pauperes contemnere. Et quemadmodnm vini amantes potatores delectantur quidem generoſo, ſed deterius non faſtidiunt: ſic vos quoque qui deperitis diuina eloquia, magiſtros doctiores ſuſcipitis, ita tamen vt non vulgare ſtudium impendatis etiam mediocribus. Qui enim luxu diffluunt, vel ad ſumptuoſam menſam nauſeabundi diſcumbunt: contra ſobrij qui eſuriunt ac ſitiunt iuſtitiam, vel ad pauperem menſam magna alacritate accurrunt. Quod autem hæc non loquar ad gratiam, proximo quem ad vos habui ſermone ſatis apparuit.

Comparatur cũ Pactolo vel Tago eloquentia.

Phil. 4.12.

καὶ οἰκέτην σκαιὸν φανέντα ἀποδόσθαι ἔξεστι τῷ πεπρακότι πάλιν ἀφίεται· γυναῖκα δὲ λαμβάνοντα ἀποδοῦναι πάλιν τοῖς ἐκδεδωκόσιν οὐκ ἔνι, ἀλλὰ ἀνάγκη πᾶσα διὰ τέλους ἔνδον ἔχειν, ἢ πονηρὰν οὖσαν ἐκβαλόντα, μοιχείᾳ ἁλίσκεσθαι κατὰ τοὺς τοῦ θεοῦ νόμους. ὅταν οὖν μέλλῃς λαμβάνειν γυναῖκα, μὴ τοὺς ἔξωθεν ἀναγίνωσκε νόμους μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸ ἐκείνων, τοὺς παρ' ἡμῖν κειμένους. κατὰ γὰρ τούτους, οὐ κατ' ἐκείνους σοι μέλλει κρίνειν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ θεός. κἀκεῖνοι μὲν παροφθέντες, εἰς χρήματα τὴν ζημίαν πολλάκις ἤνεγκαν· οὗτοι δὲ τοῦτο παθόντες τῇ ψυχῇ τὰς ἀπαραιτήτους ἐπάγουσι τιμωρίας, καὶ τὸ πῦρ ἐκεῖνο τὸ ἄσβεστον. σὺ δὲ ὅταν μέλλῃς ἄγεσθαι γυναῖκα, πρὸς μὲν τοὺς ἔξω νομικοὺς μετὰ πολλῆς τρέχεις τῆς σπουδῆς, καὶ παρακαθήμενος αὐτοῖς, μετὰ πάσης ἀκριβείας ἐξετάζεις, τί μὲν ἔσται, ἐὰν ἄπαις τελευτήσῃ ἡ γυνή, τί δὲ ἐὰν ἔχουσα παῖδα, τί δὲ ἐὰν δύο καὶ τρεῖς, καὶ πῶς μὲν ἔχουσα πατέρα, πῶς δὲ οὐκ ἔχουσα τοῖς ἑαυτῆς χρήσεται πράγμασι, καὶ τί μὲν εἰς τοὺς ἀδελφοὺς ἥξει τοῦ κλήρου, τί δὲ εἰς τὸν συνοικοῦντα, καὶ πότε κύριος ἔσται τοῦ παντὸς, μηδένα μηδὲν ἀφεῖναι τῶν ἐκείνης παρασπάσασθαι μέρος, καὶ πότε τοῦ παντὸς ἐκπεσεῖται, καὶ πολλὰ ἕτερα τοιαῦτα πολυπραγμονεῖς παρ' ἐκείνων καὶ ζητεῖς, πάντα περιιὼν καὶ περισκοπῶν, ὅπως ἐκ μηδενὸς γένηται ἐξ ὅπου τι τῶν τῆς γυναικὸς πραγμάτων εἴς τινα τῶν ἐκείνῃ προσηκόντων ἐλθεῖν, καίτοι, ὅπερ ἔφθην εἰπὼν, εἰ καί τι συμβαίη τῶν ἀδοκήτων, ἐν χρήμασιν ἔσται τὰ τῆς ζημίας, ἀλλ' ὅμως οὐκ αἰσχύνῃ τούτων οὐδὲν παριδεῖν. πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον, χρημάτων μὲν ἡμῖν ἀπόλλυσθαι μελλόντων τοσαύτην σπουδὴν ἐπιδείκνυσθαι, ὑπὲρ δὲ ψυχῆς ὄντος ἡμῖν τοῦ κινδύνου καὶ τῶν εὐθυνῶν τῶν ἐκεῖ, μηδένα ποιεῖσθαι λόγον, δέον περὶ τῶν ἄλλων πάντων ταῦτα ζητεῖν καὶ περιεργάζεσθαι καὶ πολυπραγμονεῖν; διὸ παραινῶ καὶ συμβουλεύω τοὺς μέλλοντας ἄγεσθαι γυναῖκας, πρὸς τὸν μακάριον Παῦλον ἀπαντᾶν, καὶ τοὺς παρ' αὐτοῦ κειμένους περὶ γάμου ἀναγινώσκειν νόμους, καὶ μαθόντας πρότερον, τί κελεύει ποιεῖν, ὅταν πονηρὰ καὶ ὕπουλος, καὶ μέθης ἐλάττων, καὶ λοίδορος καὶ ἀνοίας γέμουσα, καὶ ὁποῖον ἄλλο τοιοῦτον ἐλάττωμα ἔχουσα τύχῃ γυνὴ, οὕτω διαλέγεσθαι περὶ γάμου. ἂν μὲν γὰρ ἴδῃς ὅτι σοι δίδωσιν ἐξουσίαν ἐν τούτων εὑρόντα τῶν ἐλαττωμάτων ἐκβάλλειν μὲν ἐκείνην, εἰσάγειν δὲ ἑτέραν, ὡς παντὸς ἀπηλλαγμένος κινδύνου θάρρει· ἂν δὲ τοῦτο μὲν οὐκ ἐπιτρέπῃ, κελεύῃ δὲ πλὴν πορνείας πάντα τὰ ἄλλα ἐλαττώματα ἔχουσαν στέργειν καὶ ἔνδον κατέχειν, οὕτως ἀσφάλισαι ἑαυτὸν, ὡς μέλλων ἅπαντα φέρειν τῆς γυναικὸς τὴν πονηρίαν.

A vendere, ſicut & ſeruum nequam compertum venditori reſtituere: vxorem vero ſemel acceptam non item fas eſt à quibus acceperis reddere: ſed neceſſe eſt in perpetuum eam domi habere, niſi malis ea eiecta reus adulterij iuxta legem diuinā fieri. Quando igitur vxorem ducturus es, non ſolum ciuile ius, verum etiam Eccleſiaſticū legito: nam ſecundum hoc non illud, extrema die iudicandus es: & illo contempto ſæpenumero pecuniis tantum mulctaberis: hoc autem calcato in animæ ſuppliciū incides & ignem inextinguibilē. Tu vero vxorem ducturus externi iuris peri-

B tos diligenter conſulis, & ſollicitè diſquiris, quid futurum ſit, ſi ea decedat nullis relictis liberis, quid item ſi duo treſve fuerint ſuperſtites, tum quomodo viuo patre ſuo defunctóve rebus ſuis vſura ſit: quantum ex eius patrimonio marito, quantum fratri mulieris obuenire debeat: quando item vniuerſa vxoris bona retinenda ſint, quando contra cedendum omnibus: aliaque ſimilia percunctaris curioſius, modis omnibus circumſpiciens ne quid ex vxoris bonis ad agnatos ipſius redeat: quāuis (vt jam dixi) ſi quid præter opinio-

C nem acciderit, damnum te ſequatur tantum pecuniarum: & non abſurdum videtur, cum tantum rationem habeamus pecuniæ, animæ periculum & reddendam in illa die rationem contemnere, cum hic potiſſimum cura adhibenda ſit? Quapropter vxores ducturi ſuadeo beatum Paulum adeant, & leges apud eum de coniugio ſcriptas perlegant, cognitoque prius quid ille cenſeat faciendum, ſi vxor contingat malitioſa aut vino dedita, ſi maledica aut fatua ſimilive obnoxia vitio, tum demum de nuptiis cogitent. Si enim vi-

Paulus matrimony leges præſcribit.

D deris quod tibi permittat in vno quouis tali vitio deprehēſam expellere domo, & aliam pro illa introducere, vt extra periculum cōſtitutus bono eſto animo. Quod ſi hoc non ſinat, ſed iubeat quodcumque præter impudicitiā vitium habentem diligere, obfirma animū, quaſi laturus qualis qualis tandem obtigerit.

ſin hoc graue videtur & intolerabile, omnem curam adhibe vt commodam, æquis moribus præditam, & obſequentem vxorem ducas, certus quòd ſi malam duxeris, alterutrum neceſſario ſequitur, vt aut feras perpetuam moleſtiam, aut ſi hoc nolis, eiecta illa reus fias adulterij. qui enim eiicit vxorem, inquit, abſque cauſa ſtupri, facit eam adulteram: & qui ſic dimiſſam ducit, committit adulterium. *Matt. 5. 32.* Hæc ſi ante nuptias rectè diſpexerimus, & leges has cognouerimus, dabimus operam ab initio aptam & moribus noſtris conuenientem ducere: quo facto non hoc tantum lucrabimur, quod eam nunquã eiiciemus, ſed magno etiam affectu eam diligemus, quemadmodum Paulus præcipit. *Ephes. 5. 25.* Cum enim dixiſſet: viri vxores diligant: non hic conſtitit, ſed modum etiam amoris præfiniuit. At quem tandem? Viri diligite vxores, Dic quomodo? quem mihi diligenter modum præſcribis? Sicut & Chriſtus dilexit Eccleſiam. Et quomodo quæſo Chriſtus dilexit? Ita vt ſemetipſum pro ea traderet. Itaque etiamſi mori pro vxore oporteat, nequaquam tergiuerſaberis. *Vxores quomodo diligẽda.* Nam ſi dominus ſeruam ita dilexit, vt ſemet pro ea traderet, multomagis conſeruam oportet ſic diligi. Sed videamus, ne forte pulchritudo ſponſæ aut præclara indoles ſponſum attraxerit. Ne hoc quidem dicere poſſumus. Quod enim deformis ac impura fuerit, audi quæ deinceps ſequantur. Nam cum dixiſſet. tradidit ſeipſum pro ea, mox ſubiunxit, vt ſanctificaret eam purificatam lauacro aquæ. Cum autem dicit purificatam, oſtendit impuram ante fuiſſe & contaminatam, idque non vulgari impuritate, ſed longè maxima, vt quæ nidore ac fumo cruoréque cum aliis id genus innumeris ſordebat maculis. Attamen non auerſatus eſt eius deformitatem, ſed transformitauit in meliorẽ faciẽ remiſſis peccatis priſtinis. Hunc & tu imitare, etſi plurimum in te vxor peccauerit, totum ei remitte & condona: ſi malê moratam nactus fueris, refinge eam ad bonitatem ac manſuetudinem, ſicut & Chriſtus Eccleſiã. Non ſolum enim immunditiam eius abſterſit, ſed ſenium quoque abraſit exuto veteri homine, qui totus conſtabat è vitiis: Quod *Ephe. 5. 29.* etiam Paulus ſubindicat his verbis,

A Εἰ δὲ βαρὺ τοῦτο καὶ φορτικὸν, πάντα ποίει καὶ πραγματεύου, ὥστε χρηστὴν καὶ ἐπιεικῆ καὶ πειθήνιον γυναῖκα λαβεῖν, εἰδὼς ὅτι δυοῖν ἀνάγκη θάτερον, ἢ πονηρὰν λαβόντα γυναῖκα φέρειν αὐτῆς τὴν ἐπάχθειαν, ἢ τοῦτο μὴ βουλόμενον, ἐκβαλόντα μοιχείᾳ ἁλίσκεσθαι. ὁ γὰρ ἐκβάλλων γυναῖκα, φησὶ, παρεκτὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι· καὶ ὁ ἀπολελυμένην γαμήσας μοιχᾶται. ἂν δὲ ταῦτα πρὸ τοῦ γάμου καλῶς ὦμεν διεσκεμμένοι, καὶ τοὺς νόμους τούτους εἰδότες, πολλὴν ποιησόμεθα σπουδὴν, ὥστε ἐξ ἀρχῆς εὔρυθμόν τινα καὶ συμβαίνουσαν τοῖς ἡμετέροις τρόποις B γυναῖκα λαβεῖν. τοιαύτην δὲ λαβόντες, οὐ τοῦτο καρπωσόμεθα μόνον, ὅτι οὐδέποτε αὐτὴν ἐκβαλοῦμεν, ἀλλ' ὅτι καὶ μετὰ πολλῆς αὐτὴν ἀγαπήσομεν τῆς σφοδρότητος, καὶ μεθ' ὅσης ὁ Παῦλος ἐκέλευσεν. εἰπὼν γὰρ, οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας, οὐκ ἔστη μέχρι τούτου μόνον, ἀλλὰ καὶ μέτρον ἡμῖν ἔδωκεν ἀγάπης, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν ἐκκλησίαν. καὶ πῶς ἠγάπησεν ὁ Χριστὸς, εἰπέ μοι; ὅτι παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ αὐτῆς. ὥστε κἂν ἀποθανεῖν ὑπὲρ τῆς γυναικὸς δέῃ, μὴ παραιτήσῃ. εἰ γὰρ ὁ δεσπότης τὴν δούλην οὕτως C ἠγάπησεν, ὡς καὶ ἑαυτὸν ἐπιδοῦναι ὑπὲρ αὐτῆς, πολλῷ μᾶλλόν σε τὴν ὁμόδουλον οὕτως ἀγαπᾶν χρή. ἀλλ' εἰδῶμεν μή ποτε τὸ κάλλος τῆς νύμφης ἐπεσπάσατο τὸν νυμφίον, καὶ ἡ ἀρετὴ τῆς ψυχῆς. οὐκ ἔστι τοῦτο εἰπεῖν. ὅτι γὰρ δυσειδὴς ἦν καὶ ἀκάθαρτος, ἄκουσον τῶν ἑξῆς. εἰπὼν γὰρ, παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ αὐτῆς, ἐπήγαγεν, ἵνα ἁγιάσῃ αὐτὴν, καθαρίσας τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος. εἰπὼν δὲ, καθαρίσας αὐτὴν, ἔδειξεν ἀκάθαρτον οὖσαν ἔμπροσθεν καὶ ἐναγῆ, καὶ οὐχ ὡς ἔτυχεν, ἀλλὰ τὴν ἐσχάτην ἀκαθαρσίαν. κνίσσῃ γὰρ καὶ καπνῷ καὶ λύθρῳ D καὶ αἵμασι καὶ μυρίαις ἑτέραις τοιαύταις κατερρύπωτο κηλῖσιν· ἀλλ' ὅμως οὐκ ἐβδελύξατο τὴν ἀμορφίαν, ἀλλὰ μετέβαλε τὴν ἀηδίαν, μετέπλασε, μετερρύθμισεν, ἀφῆκε τὰ ἡμαρτημένα. οὕτω καὶ σὺ μίμησαι· κἂν μυρία ἁμάρτῃ ἡ συνοικοῦσα εἰς σὲ ἁμαρτήματα, πάντα ἄφες καὶ συγχώρησον· κἂν λάβῃς δύστροπον, μεταρρύθμισον ἐπιεικείᾳ, πρᾳότητι, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς τὴν ἐκκλησίαν. οὐ γὰρ τὴν ἀκαθαρσίαν αὐτῆς μόνον ἀπέσμηξεν, ἀλλὰ καὶ τὸ γῆρας ἀπέξυσε, τὸν παλαιὸν ἀποδύσας ἄνθρωπον, τὸν ἐκ τῶν ἁμαρτημάτων συγκείμενον. καὶ τοῦτο αὐτὸ αἰνιττόμενος πάλιν ὁ Παῦλος ἔλεγεν·

ἵνα παραστήσῃ αὐτὴν ἑαυτῷ ἔνδοξον τὴν ἐκκλησίαν, μὴ ἔχουσαν σπίλον ἢ ῥυτίδα. οὐ γὰρ καλὴν μόνον ἐποίησεν, ἀλλὰ καὶ νέαν, οὐ κατὰ τὴν τοῦ σώματος φύσιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῆς προαιρέσεως ἕξιν. καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ θαυμαστὸν, ὅτι λαβὼν ἄμορφον καὶ δυσειδῆ καὶ αἰσχρὰν καὶ γεγηρακυῖαν, οὔτε ἐβδελύξατο τὴν ἀμορφίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς θάνατον ἑαυτὸν παρέδωκε, καὶ μετερρύθμισεν αὐτὴν εἰς κάλλος ἀμήχανον. ἀλλ' ὅτι καὶ μετὰ τοῦτο πολλάκις ῥυπουμένην, κηλιδουμένην ὁρῶν, οὐκ ἐκβάλλει, οὐδ' ἀπορρήγνυσιν ἑαυτοῦ, ἀλλὰ καὶ μένει θεραπεύων καὶ διορθούμενος. πόσοι γὰρ, εἰπέ μοι, μετὰ τὸ πιστεῦσαι ἥμαρτον; ἀλλ' ὅμως αὐτοὺς οὐκ ἐβδελύξατο· οἷον, ὁ παρὰ Κορινθίοις πεπορνευκὼς, μέλος τῆς ἐκκλησίας ἦν· ἀλλ' οὐκ ἐξέκοψε τὸ μέλος, ἀλλὰ διώρθωσεν. ἡ Γαλατῶν ἐκκλησία ἅπασα ἀπεσκίρτησε, καὶ πρὸς Ἰουδαϊσμὸν κατέπεσεν· ἀλλ' ὅμως οὐδὲ ἐκείνην ἐξέβαλεν, ἀλλὰ διὰ τοῦ Παύλου θεραπεύσας αὐτὴν, ἐπὶ τὴν προτέραν ἐπανήγαγε συνήθειαν. ὥσπερ οὖν ἐν τοῖς σώμασι τοῖς ἡμετέροις, ἐπειδὰν γένηται νόσημα, οὐ τὸ μέλος ἐκκόπτομεν, ἀλλὰ τὸ νόσημα ἀπελαύνομεν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς γυναικὸς ποιῶμεν. ἐὰν γένηταί τις ἐν αὐτῇ πονηρία, μὴ τὴν γυναῖκα ἐκβάλῃς, ἀλλὰ τὴν κακίαν ἀπέλασον· καίτοι γυναῖκα μὲν διορθώσασθαι δυνατὸν, μέλος δὲ πολλάκις πεπηρωμένον θεραπεῦσαι οὐκ ἔνι· ἀλλ' ὅμως εἰδότες αὐτοῦ τὴν πήρωσιν οὖσαν ἀνίατον, οὐδὲ οὕτως ἐκκόπτομεν· ἀλλὰ καὶ πόδα διεστραμμένον ἔχοντες πολλοὶ πολλάκις, καὶ σκέλος χωλὸν, καὶ χεῖρα ξηρὰν καὶ νενεκρωμένην, καὶ ὀφθαλμὸν ἐσβεσμένον, οὔτε τὸν ὀφθαλμὸν ἐξορύττουσιν, οὔτε τὸ σκέλος ἐκκόπτουσιν, οὔτε τὴν χεῖρα ἀποτέμνουσιν, ἀλλ' ὁρῶντες οὔτε κέρδος ἐγγινόμενον ἐξ αὐτῶν τῷ σώματι, καὶ πολλὴν τοῖς λοιποῖς μέλεσιν αἰσχύνην, μένουσιν αὐτὰ ἔχοντες διὰ τὴν πρὸς τὰ λοιπὰ συμπάθειαν. πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον, ἔνθα μὲν ἀνίατος ἡ διόρθωσις, καὶ κέρδος οὐδὲν, τοσαύτην ποιεῖσθαι πρόνοιαν· ἔνθα δὲ χρησταὶ ἐλπίδες, καὶ πολλὴ ἡ μεταβολὴ, ἀπαγορεύειν τὴν θεραπείαν; τὰ μὲν γὰρ τῇ φύσει πηρωθέντα ἀδύνατον ἀνακτήσασθαι πάλιν, τὴν δὲ προαιρέσει διεστραμμένην δυνατὸν μεταρρυθμίσαι. Εἰ δὲ καὶ αὐτὴν λέγεις ἀνίατα νοσεῖν, καὶ πολλῆς ἐπιμελείας τυχοῦσαν τὰ οἰκεῖα κατέχειν ἔτι, οὐδὲ οὕτως αὐτὴν ἐκβλητέον.

A vt adhiberet eam ſibiipſi glorioſam Eccleſiam non habentem maculam aut rugam. Non enim pulchram ſolum reddidit, ſed & iuuenem, non iuxta naturam corporis, ſed iuxta voluntatis habitudinem. Nec hoc ſolum admiratione dignum eſt, quod nactus deformem, mala facie præditam, turpem ac vetulam, non auerſatus eſt talem: ſed quod morti ſeipſum obiiciens refinxit eam in pulchritudinem incredibilem: atque etiam poſt hæc ſæpè ſordidatam animaduertens & maculatam, nec eiicit eam è thalamo, nec abrumpit nexus coniugij: ſed mauult eam curare, & remediis corrigere. Quàm multi enim quæſo poſt acceptam fidem in peccata relapſi ſunt, nec tamen eos ob hoc faſtidiit: qualis fuit ille qui apud Corinthios ſtuprum commiſerat, cum eſſet membrum Eccleſiæ: nihilominus non occiſum eſt id membrũ, ſed ſanitati redditum. Quin & Galatarum Eccleſia vniuerſa reſiliit & ad Iudaiſmum relapſa eſt, attamen ne illam quidem repulit, sed curatam Pauli opera ad priſtinam reduxit conſuetudinem. Quemadmodum & in C noſtris corporibus ſi morbus acciderit, non membrum abſcindimus, ſed morbum pellimus: ſic & cum vxore agendum eſt. ſi quod inſit ei vitium, ne ipſam eiicias, ſed vitium abigito. Atqui vxor quidem emendari poteſt, membrum autem læſum curare ſæpe eſt impoſſibile; & tamen quamuis ſciamus id incurabile; ne ſic quidem reſcindimus: ſed cum alius loripes, alius ex crure laborans claudicet, alius manum aridam & emortuam circumferat, alius oculum lumine orbum, nemo tamen eorum oculum aut manũ aut crus pedémve vult amittere: & quamuis D ſint inutilia cæteríſque membris dedecus afferant, tamen innato quodam affectu vt partem eiuſdem corporis ea proſequimur. An non igitur abſurdum fuerit, vbi nulla ſperatur vtilitas aut correctio, tantam adhibere ſolicitudinem: vbi vero bona ſpes ſupereſt & facilis mutatio, nullam medicinam facere? nam innata vitia nullis cedunt remediis, voluntas autem deprauata poteſt corrigi. Quod ſi tuam vxorem poſt adhibita multa remedia neges curabilem, vt quæ obſtinatè mores ſuos retineat, ne tum quidem ableganda eſt;

Galatarũ Eccleſia lapſa.

Neque enim membrum incurabile recidimus. Est autem & hæc pars tui corporis, dictum est enim, Erũt duo in carnem vnam. *Gen. 2. 24.* Et membrum quidem inſanabile curaſſe nullum operæpretium fuerit: contrà vxoris vitio licet inſanabili ſi medearis, magnum tibi propoſitum eſt præmium. Quantumuis enim fruſtra ſit omnis diſciplina & institutio, tolerantia tamen tua mercede diuinitus promiſſa non fruſtrabitur, quod propter Dei timorem tantum moleſtiarum ſustinueris, & moroſam feminam æquo animo tuleris, & membrum tuum conſtanter pertuleris. Eſt enim vxor membrum noſtrum neceſſarium, & hoc potiſſimum nomine debetur ei beneuolentia: *Ephe. 6. 28* quod & Paulus his verbis præcipit: ſic debent mariti ſuas vxores diligere ſicut propria corpora. Nemo enim vnquam ſuum corpus odio habuit, ſed nutrit & fouet illud, ſicut & Chriſtus Eccleſiam, quoniam membra ſumus eiuſdem corporis ex carne eius & oſſibus eius. Magnum hic ſubindicauit myſterium, dicens, ex carnibus eius & oſſibus eius. *Eccleſia cum Eua collata.* Sicut Eua inquit ex latere Adami prodiit, ita & nos è Chriſti latere. hoc enim eſt, ex carne eius & oſſibus eius. ſed Euã quiquidem è latere Adami prognatam ſcimus omnes, & diſertè hoc in ſcriptura legitur: quod immiſit in eum ſoporem, & exempta vna è coſtis eius ædificauit mulierem: quod autem Eccleſia è Chriſti latere orta ſit, vndenam diſcere poſſumus? hoc quoque ſcriptura indicat, poſtquam enim Chriſtus in crucem ſublatus & affixus expirauit, denique accedens vnus militum pupugit latus illius, & exiit inde ſanguis & aqua, & ex illa aqua & ſanguine tota conſtat Eccleſia. *Ioan. 19. 32* Teſtis eſt ipſe dicens, *Ioan. 3. 5.* quod niſi quis renaſcatur ex aqua & ſpiritu, non poteſt introire in regnum cælorum: ſanguinem autem appellat ſpiritum. Et naſcimur quidem per aquam baptiſmatis, alimur autem per ſanguinem. Vides quomodo ſimus ex carne eius, dum ex ſanguine illo & aqua tum naſcimur, tum alimur? Et quemadmodum Adamo dormiente mulier eſt condita, ſic Chriſto mortuo facta eſt Eccleſia ex eius latere. Nec ob hæc tantum amanda eſt vxor, quod membrum noſtrum eſt, & ex nobis originem habuit,

A οὔτε γὰρ τὸ μέλος ἀνίατα νοσοῦν ἐκκόπτεται· μέλος δὲ καὶ αὕτη σόν. ἔσονται γάρ, φησιν, οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ μέλους, οὐδὲν ἔσται κέρδος ἡμῖν τῆς θεραπείας, ἐπειδὴ ὑπὸ τῆς ἀρρωστίας ἀδιόρθωτος φθάσῃ γενέσθαι· ἐπὶ δὲ τῆς γυναικός, κἂν ἀνίατα μένῃ νοσοῦσα, πολὺς ἡμῖν ὁ μισθὸς ἀπόκειται, διδάσκουσι, παιδαγωγοῦσι. κἂν μηδὲν ἐκείνη παρὰ τῆς ἡμετέρας διδασκαλίας κερδαίνῃ, τῆς γοῦν ὑπομονῆς πολὺν παρὰ τοῦ θεοῦ ληψόμεθα τὸν μισθόν, ὅτι διὰ τὸν ἐκείνου φόβον τοσαύτην ὑπομονὴν ἐπεδειξάμεθα, καὶ τὴν κακίαν αὐτῆς πράως ἠνέγκαμεν, καὶ τὸ μέλος ἡμῶν B ἐκρατήσαμεν. μέλος γὰρ ἡμῶν ἀναγκαῖον ἡ γυνή· καὶ διὰ τοῦτο αὐτὴν μάλιστα δεῖ φιλεῖν. ὅπερ οὖν καὶ αὐτὸ τοῦτο διδάσκων πάλιν ὁ Παῦλος ἔλεγεν· οὕτως ὀφείλουσιν οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶν τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας ὡς τὰ ἑαυτῶν σώματα. οὐδεὶς γάρ ποτε τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἐμίσησεν, ἀλλ' ἐκτρέφει καὶ θάλπει αὐτήν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς τὴν ἐκκλησίαν· ὅτι μέλη ἐσμὲν τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ. καθάπερ γὰρ ἡ Εὔα, φησίν, ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδὰμ γέγονεν· οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Χριστοῦ. τοῦτο γάρ ἐστιν, ἐκ τῆς σαρκὸς C αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ. ἀλλ' ὅτι μὲν ἡ Εὔα ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ τοῦ Ἀδὰμ γέγονεν, ἅπαντες ἴσμεν, καὶ σαφῶς ἡ γραφὴ τοῦτο εἴρηκεν, ὅτι ἐπέβαλεν ἔκστασιν ἐπ' αὐτόν, καὶ ἔλαβε μίαν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ, καὶ ᾠκοδόμησε τὴν γυναῖκα· ὅτι δὲ καὶ ἡ ἐκκλησία ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τοῦ Χριστοῦ συνέστη, πόθεν ἔχοι τις ἂν ἀποδεῖξαι; καὶ τοῦτο ἡ γραφὴ δείκνυσιν. ἐπειδὴ γὰρ ὁ Χριστὸς εἰς τὸν σταυρὸν ἀνηνέχθη, καὶ προσηλώθη, καὶ ἀπέθανε, προσελθὼν εἷς τῶν στρατιωτῶν ἔνυξεν αὐτοῦ τὴν πλευράν, καὶ ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ· καὶ ἐξ ἐκείνου τοῦ αἵματος καὶ τοῦ ὕδατος ἡ ἐκκλησία ἅπασα συνέστηκε. καὶ μαρτυρεῖ αὐτὸς λέγων· ὅτι ἐὰν μή τις D ἀναγεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. τὸ δὲ αἷμα, πνεῦμα λέγει. καὶ γεννώμεθα μὲν διὰ τοῦ ὕδατος τοῦ βαπτίσματος, τρεφόμεθα δὲ διὰ τοῦ αἵματος. ὁρᾷς πῶς ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ ἐσμέν, καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ, ἀπὸ τοῦ αἵματος ἐκείνου καὶ τοῦ ὕδατος τικτόμενοι καὶ τρεφόμενοι, καὶ καθάπερ τοῦ Ἀδὰμ καθεύδοντος, ἡ γυνὴ κατεσκευάζετο, οὕτω τοῦ Χριστοῦ ἀποθανόντος, ἡ ἐκκλησία διεπλάττετο ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ. οὐ διὰ τοῦτο δὲ μόνον χρὴ φιλεῖν τὴν γυναῖκα, ὅτι μέλος ἡμῶν ἐστί, καὶ ἐξ ἡμῶν ἔσχε τὴν τῆς δημιουργίας ἀρχήν·

ἀλλ' ὅτι καὶ νόμον ὑπὲρ αὐτοῦ τούτου τέθεικεν ὁ θεός, οὕτω λέγων· ἀντὶ τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ οὗτος ἡμῖν ὁ Παῦλος ἀνέγνω τὸν νόμον, ἵνα πανταχόθεν ἡμᾶς πρὸς τὸν ἔρωτα συνελάσῃ τοῦτον. καὶ σκόπει τὴν σοφίαν ἀποστολικήν. οὔτε γὰρ ἀπὸ τῶν θείων νόμων, οὔτε ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων μόνον, εἰς τὴν ἀγάπην ἡμᾶς ἐνάγει τῶν γυναικῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τούτων καὶ ἀπ' ἐκείνων ἐναλλάξας ἀμφότερα ταῦτα τίθησιν· ἵνα ὁ μὲν ὑψηλότερος καὶ φιλοσοφώτερος ἀπὸ τῶν ἄνωθεν, ὁ δὲ ἀσθενὴς ἀπὸ τῶν κάτωθεν καὶ τῶν τῆς φύσεως, εἰς φίλτρον ἐνάγηται. διὰ τοῦτο ἀρχόμενος μὲν ἀπὸ τῶν τοῦ Χριστοῦ κατορθωμάτων, τὴν παραίνεσιν εἰσάγει οὕτω λέγων· ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν ἐκκλησίαν. εἶτα πάλιν ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων· οὕτως ὀφείλουσιν οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶν τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας, ὡς τὰ ἑαυτῶν σώματα. εἶτα πάλιν ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ· ὅτι μέλη ἐσμὲν ἐκ τοῦ σώματος αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῶν ὀστέων αὐτοῦ. εἶτα πάλιν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων· ἀντὶ τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ. καὶ τὸν νόμον ἀναγνοὺς τοῦτον, φησί· τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστί. πῶς μέγα ἐστίν, εἰπέ μοι; ὅτι τὸν ἅπαντα θαλαμευομένη ἡ κόρη χρόνον, μηδέποτε τὸν νυμφίον ἑωρακυῖα, ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας οὕτω ποθεῖ καὶ στέργει ὡς σῶμα οἰκεῖον. πάλιν ὁ ἀνήρ, ἣν οὐδέποτε εἶδεν, ἧς οὐδέποτε τῆς ἐν λόγῳ ἐκοινώνησε συνουσίας, ταύτην κἀκεῖνος ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας ἁπάντων προτίθησι καὶ τῶν φίλων, καὶ τῶν οἰκείων, καὶ τῶν γεννησαμένων αὐτόν. οἱ γονεῖς πάλιν, ἂν μὲν ἐξ ἑτέρας ὑποθέσεως ἀφαιρεθῶσι χρήματα, δάκνονται, ἀλγοῦσιν, εἰς δικαστήριον τοὺς ἀφελομένους ἕλκουσιν· ἀνθρώπῳ δὲ πολλάκις μηδέποτε ὀφθέντι, μηδὲ γνωρισθέντι, καὶ τὴν θυγατέρα τὴν ἑαυτῶν, καὶ προῖκα χρημάτων πολλῶν ἐγχειρίζουσι, καὶ χαίρουσι τοῦτο ποιοῦντες, καὶ οὐχ ἡγοῦνται ζημίαν εἶναι τὸ γινόμενον· ἀλλ' ὁρῶντες τὴν θυγατέρα ἀπαγομένην, οὐ συνηθείας μέμνηνται, οὐκ ἀλγοῦσιν, οὐ δάκνονται, ἀλλὰ καὶ εὐχαριστοῦσι, καὶ εὐχῆς ἔργον εἶναι νομίζουσι τὸ καὶ τὴν θυγατέρα ἰδεῖν τῆς οἰκίας ἐξαγομένην, καὶ πολλὰ μετ' ἐκείνης χρήματα. ταῦτα οὖν ἅπαντα ἐννοήσας ὁ Παῦλος, ὅτι τοὺς γονεῖς ἀφέντες ἀμφότεροι ἀλλήλοις συνδέονται, καὶ χρόνου τοσούτου συνηθείας ἡ τότε συντυχία τυραννικω-

A ſed quia legem etiam ſuper hoc Deus ſtatuit, ſic dicens, Propterea relinquet homo patrem ſuum & matrem, & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carnem vnam. nam ideo nobis hanc legem Paulus relegit, vt modis omnibus nos ad hunc amorem compelleret. Hic mihi conſidera ſapientiam Apoſtolicam: non enim ſolis diuinis aut ſolis humanis legibus nos inducit ad amandas coniuges, ſed mixtim vtriſque: quod ſublimes quidem viri ac Philoſophici magis moueantur cœleſtibus, infirmos autem & humiles naturale amoris incitamentum magis moueat. B Ideo primum à Chriſti beneficiis doctrinam hanc incipit ſic dicens, Diligite vxores veſtras, ſicut & Chriſtus dilexit Eccleſiam. Deinde rurſus idem agit humanis rationibus: ſic debent mariti ſuas vxores diligere vt ſua ipſorum corpora: deinde rurſum ad Chriſtum reuertitur: Quoniam membra ſumus ex corpore eius & ex carne eius & ex eius oſſibus. Ac rurſum ad humanas rationes reuertitur, Propterea relinquet homo patrem ſuum & matrem, & adhærebit vxori ſuæ. Lectáque hac C lege: myſterium, inquit, hoc magnum eſt. quomodo magnum eſt? dic mihi. Quod virgo aſſeruata omni tempore, ſponſum nunquam ante viſum mox à prima diei deſiderat, & amat tanquam corpus proprium. Rurſum vir quam nunquam vidit, nunquam alloquutus eſt, mox à prima die præfert cæteris omnibus & amicis & familiaribus, denique ipſis parentibus. Parentes item ſi per aliam cauſam auferatur eis pecunia, dolenter ferunt, & in ius trahunt qui abſtulit: homini autem ſæpe nunquam ante D viſo & ignoto etiam, dotem vna cum filia luculentam in manus dant. Idque libenter faciunt, neque ſe damno affici exiſtimant, ſed videntes abduci filiam non meminerunt conſuetudinis, non dolent, non anguntur, ſed gratias agunt inſuper, & rem optabilem putant filiam à penatibus cum multa abduci pecunia. Hæc igitur omnia Paulus conſiderans quod à parentibus relictis ambo ſibi mutuis iunguntur nexibus, nouumque conſortium maiorem antiqua conſuetudine vim accipit:

Lex vetus de amanda vxore. Gen. 2. 24.

Eph. 5. 25.

Parentib. præferenda vxor.

animaduertenſque non eſſe hoc humanum negotium, ſed diuinitus amores tales inſeri, vt nuptæ pari elocentur atque aſſumantur cum lætitia, myſterium, inquit hoc magnum eſt. Et quemadmodum recens natus infantulus aſpectu ſtatim parentes noſcitat, priuſquam ſciat voces edere: Ita ſanè & ſponſus ac ſponſa, nemine ſequeſtro, nemine hortatore, primo ſtatim aſpectu conciliantur inuicem. Id cum in Chriſto etiam animaduertiſſet & Eccleſia, non ſine ſtupore quodam admiratus eſt. Quomodo igitur in Chrſto & Eccleſia idem contigit? Sicut ſponſus relicto patre ad ſponſam properat, ita & Chriſtus, relicto paterno ſolio, venit ad ſponſam: non nos euocauit ad ſupera, ſed ipſe vltro ad nos aduenit. cum autem aduentum audis non migrationem, ſed condeſcenſionem intellige: nam etiam cum nobiſcum eſſet, cum patre erat: quapropter, inquit, myſterium hoc eſt magnum. Magnum ſane etiam apud homines, ſed cum video in Chriſtum quoque & Eccleſiam idem competere, tum vero miraculo rei reddor attonitus. Quamobrem cum dixiſſet, myſterium hoc magnum eſt, ſubiecit mox: Verum ego loquor de Chriſto & de Eccleſia. Itaque cum ſcias quantum ſit in coniugio myſterium, & quanti figura negotij non temere de hoc delibera, neque ducturus ſponſam pecuniarum acceſſionem reſpice. non enim negotiatio, ſed vitæ ſocietas coniugium exiſtimandum eſt. Multos enim audiui dicentes, ille opulentior poſt nuptias factus eſt, cum fuiſſet pauper antea, nunc ducta vxore diuite & ipſe agit in delicijs. Quid ais bone vir? ex vxore lucrari cupis & non erubeſcis? non præ pudore ſub terram te abdis talium lucrorum appetens? hæccine ſunt verba virilia? mulieris vnum eſt officium, vt parta cuſtodiat, vt conſeruet reditus, & curet rem domeſticam: nam in hoc eam Deus dedit, vt hac in re & in cæteris nobis ſit auxilio. Quoniam enim vita hæc noſtra è duobus conſtat, è rebus priuatis & publicis, ſuam vtrique partem Deus attribuit, fœmineo quidem generi curam rei domeſticæ, viris autem negotia publica,

Ad nos Chriſtus quomodo venerit.

Mulier creata ut auxilio ſit viro.

A πέρα γίνεται, καὶ συνιδὼν, ὅτι οὐκ ἔστι τοῦτο ἀνθρώπινον, ἀλλ' ὁ θεὸς τοὺς ἔρωτας τούτους ἐγκατέσπειρε, καὶ τοὺς ἐκδιδόντας καὶ τοὺς ἐκδιδομένους μετὰ χαρᾶς τοῦτο ποιεῖν παρεσκεύασε, φησι, τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστί. καὶ καθάπερ ἐπὶ τῶν παίδων, τὸ παιδίον τεχθὲν ἀπὸ τῆς ὄψεως εὐθέως ἐπίσταται τοὺς γονεῖς οὐ φθεγγόμενον· οὕτω δὴ καὶ νυμφίος καὶ νύμφη, οὐδενὸς συνάγοντος, οὐδενὸς παραινοῦντος καὶ συμβουλεύοντος, ἀπὸ τῆς ὄψεως ἀλλήλοις συμπλέκονται. εἶτα ἰδὼν ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ τοῦτο ἐγένετο, καὶ ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας μάλιστα, ἐξεπλάγη καὶ ἐθαύμασε. πῶς οὖν ἐπὶ τοῦ B Χριστοῦ καὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦτο ἐγένετο; καθάπερ ὁ νυμφίος τὸν πατέρα ἀφεὶς πρὸς τὴν νύμφην ἔρχεται· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς τὸν πατρικὸν θρόνον ἀφεὶς πρὸς τὴν νύμφην ἦλθεν. οὐχ ἡμᾶς ἄνω ἐκάλεσεν, ἀλλ' αὐτὸς πρὸς ἡμᾶς παρεγένετο. ὅταν δὲ ἀκούσῃς ὅτι ἀφῆκε, μὴ μετάστασιν νοήσῃς, ἀλλὰ συγκατάβασιν, καὶ γὰρ καὶ μεθ' ἡμῶν ὢν, μετὰ τοῦ πατρὸς ἦν, διὰ τοῦτό φησι, τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστί. μέγα μέν ἐστι καὶ ἐπὶ ἀνθρώπων γινόμενον· ὅταν δὲ ἴδω εἰς τὸν Χριστὸν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν αὐτὸ συμβαῖνον, τότε ἐκπλήττομαι, τότε θαυμάζω. C διὰ τοῦτο εἰπὼν, τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστὶν, ἐπήγαγεν· ἐγὼ δὲ λέγω, εἰς τὸν Χριστὸν, καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν. εἰδὼς τοίνυν ἡλίκον μυστήριόν ἐστιν ὁ γάμος, καὶ ἡλίκου πράγματος τύπος, μὴ ἁπλῶς, μηδὲ ὡς ἔτυχε περὶ τούτου βουλεύου, μηδὲ χρημάτων εὐπορίαν ζήτει μέλλων ἄγεσθαι νύμφην. οὐ γὰρ καπηλείαν, ἀλλὰ βίου κοινωνίαν εἶναι τὸν γάμον δεῖ νομίζειν. καὶ γὰρ πολλῶν ἤκουσα λεγόντων, ὁ δεῖνα εὐπορώτερος γέγονεν ἀπὸ τοῦ γάμου, πένης ὤν· ἐπειδὴ γυναῖκα εὔπορον ἔλαβε, πλουτεῖ καὶ τρυφᾷ νῦν. τί λέγεις, ἄνθρωπε; ἀπὸ γυναικὸς κερδαίνειν ἐπιθυμεῖς, καὶ οὐκ αἰσχύνῃ, οὐδὲ ἐρυθριᾷς, D οὐδὲ εἰς τὴν γῆν καταδύῃ τοιούτους κερδῶν ἐπιζητῶν πόρους, καὶ ποῦ ταῦτα ἀνδρὸς τὰ ῥήματα; γυναικὸς ἕν ἐστι μόνον, τὰ συλλεγόμενα διαφυλάττειν, τὰς προσόδους διατηρεῖν, τῆς οἰκίας ἐπιμελεῖσθαι. καὶ γὰρ διὰ τοῦτο αὐτὴν ἔδωκεν ὁ θεὸς, ἵνα ἐν τούτοις ἡμῖν βοηθῇ μετὰ τῶν ἄλλων ἁπάντων. ἐπειδὴ γὰρ τὸν βίον τὸν ἡμέτερον δύο ταῦτα συγκροτεῖν εἴωθε, τά τε πολιτικὰ καὶ ἰδιωτικὰ πράγματα, διελὼν ἀμφότερα ταῦτα ὁ θεὸς, ταύτῃ μὲν τῆς οἰκίας καὶ τὴν τῆς οἰκίας προστασίαν ἀπένειμε, τοῖς δὲ ἀνδράσι τὰ τῆς πόλεως ἅπαντα πράγματα,

τά τε ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, δικαστήρια, βουλευτήρια, στρατηγίας, τὰ ἄλλα πάντα. οὐ δύναται ἀκοντίσαι δόρυ, οὐδὲ ἀφεῖναι βέλος ἡ γυνή· ἀλλ' ἠλακάτην δύναται λαβεῖν, καὶ ἱστὸν ὑφᾶναι, καὶ τὰ ἄλλα πάντα τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν διαθεῖναι καλῶς. οὐ δύναται γνώμην εἰσηγήσασθαι ἐν βουλευτηρίῳ. ἀλλὰ δύναται γνώμην εἰσηγήσασθαι ἐν οἰκίᾳ· καὶ πολλάκις ἅπερ συνεῖδεν ὁ ἀνὴρ τῶν κατὰ τὴν οἰκίαν, βέλτιον αὕτη συνεῖδεν. οὐ δύναται τὰ δημόσια διαθεῖναι καλῶς· ἀλλὰ δύναται παιδία διαθρέψαι καλῶς, ὃ κεφάλαιον τῶν κτημάτων, δύναται θεραπαινίδων κακουργίας συνιδεῖν, καὶ σωφροσύνης ἐπιμεληθῆναι τῶν διακονουμένων, τῆς ἄλλης ἁπάσης τῷ συνοικοῦντι B παρέχειν ἀδείας, καὶ πάσης αὐτὸν τοιαύτης ἀπαλλάξαι φροντίδος ἐν οἴκοις, ταμιείων, ἐριουργίας, ἀρίστου παρασκευῆς, ἱματίων εὐσχημοσύνης, τῶν ἄλλων ἁπάντων ἐπιμελουμένη, ἅπερ ἀνδρὶ οὔτε εὐπρεπὲς, οὔτε εὔκολον μεταχειρίσασθαί ποτε, κἂν μυρία φιλονεικῇ. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τῆς τοῦ θεοῦ φιλοτιμίας καὶ σοφίας ἔργον, τὸν ἐν τοῖς μείζοσι χρήσιμον, ἐν τοῖς ἐλάττοσι καταδεέστερον καὶ ἄχρηστον εἶναι, ἵνα ἀναγκαία γένηται τῆς γυναικὸς ἡ χρεία. εἰ γὰρ ἐν ἀμφοτέροις ἐποίησε τὸν ἄνδρα ἐπιτήδειον εἶναι, εὐκαταφρόνητον ἂν τὸ τῶν γυναικῶν ἐγένετο C γένος. πάλιν, εἰ τὸ μεῖζον καὶ χρησιμώτερον ἐπέτρεψε τῇ γυναικί, πολλῆς ἂν ἐνέπλησε τὰς γυναῖκας τῆς ἀπονοίας. διὰ τοῦτο οὔτε ἀμφότερα ἑνὶ ἔδωκεν, ἵνα μὴ τὸ ἕτερον ἐλαττωθῇ γένος, καὶ περιττὸν εἶναι δοκῇ· οὔτε ἐξ ἴσης ἀμφότερα ἑκατέρῳ διένειμεν, ἵνα μὴ πάλιν ἐκ τῆς ἰσοτιμίας μάχη τις γένηται καὶ φιλονεικία, τῆς αὐτῆς προεδρίας τοῖς ἀνδράσι φιλονεικουσῶν ἀξιοῦσθαι τῶν γυναικῶν· ἀλλ' ὁμοῦ καὶ τῆς εἰρήνης προνοῶν, καὶ τὴν πρέπουσαν ἑκάστῳ τάξιν διατηρῶν, εἰς δύο ταῦτα διελὼν ἡμῶν τὴν ζωὴν, τὸ μὲν ἀναγκαιότερον καὶ χρησιμώτερον τῷ D ἀνδρὶ, τὸ δὲ ἔλαττον καὶ καταδεέστερον δέδωκε τῇ γυναικί· ἵν' ὁ μὲν διὰ τὸ ἀναγκαῖον τῆς χρείας περισπούδαστος ἡμῖν ᾖ, ἡ δὲ διὰ τὸ καταδεέστερον τῆς διακονίας μὴ κατεξανιστᾶται τοῦ συνοικοῦντος. Ταῦτ' οὖν ἅπαντες εἰδότες, ἓν μόνον ζητῶμεν, ψυχῆς ἀρετὴν καὶ εὐγένειαν τρόπων, ἵνα εἰρήνης ἀπολαύωμεν, ἵνα ἐντρυφῶμεν ἐν ὁμονοίᾳ καὶ ἀγάπῃ διηνεκεῖ. ὁ μὲν γὰρ εὔπορον λαβὼν γυναῖκα, δέσποιναν μᾶλλον ἔλαβεν ἢ γυναῖκα. εἰ γὰρ καὶ χωρὶς τούτου, φρονήματός εἰσιν αἱ γυναῖκες ἐμπεπλησμέναι, καὶ πρὸς δόξης ἔρωτα εὐέμπτωτοι, ἂν καὶ ταύτην προσλάβωσι τὴν προσθήκην, πῶς ἔσονται

A forenſia, iudicia ſenatoria, militaria, cætera deniq; omnia. Non poteſt mulier haſtam torquere aut iaculari ſpiculum, ſed colum poteſt ſumere, & telam texere, & cætera negotia domeſtica obire egregiè. non poteſt in ſenatu ſententiam dicere, ſed poteſt de re familiari ferre ſententiam, & ſæpe melius quam maritus proſpexit rebus domeſticis. non poteſt adminiſtrare publica, ſed pulchrè poteſt educare liberos, quæ quidem præcipua eſt poſſeſſio: poteſt ancillarum malefacta deprehendere, & in officio continere familiam, aliaſq; ſecuritates exhibere marito B libero tali ſolicitudine, dum ipſa domi curat penum, lanificium, culinam, decorem veſtium, cæteraque neque decora maribus, neque facilia, ſi ſibi illa vſurpare voluerint. Eſt enim & hoc diuinæ prouidentiæ, quod is qui in maioribus negotiis eſt vtilis, in melioribus reperitur deterior, vt neceſſaria ſit mulierum opera. Si enim in vtriſque vir præcelleret, facile contemneretur genus fœmineum. Contra ſi in præſtantioribus maior eſſet vſus mulierum, plenæ eſſent inſolentia: quamobrem non commiſit vni C vtraque, ne alterius generis deterior fieret conditio vt ſuperuacanei: nec tamen ex æquo diſtribuit officia, ne inter æquatos honore oriretur de principatu contentio, vxoribus non dignantibus nobis cedere: ſed quo & concordiæ & decoro proſpiceret, ita ordine ſuas cuique ſerui functiones diſtribuit, vt vtilior ac magis neceſſaria pars viro obtingeret, minor autem & inferior fœminæ, & ille quidem propter præcipuum ſui vſum fieret honorabilis, hæc vero propter viliora miniſteria contra coniugem non in- D ſurgeret. Hæc igitur omnes cum ſciamus, vnum tantum quæramus, nempe virtutem animi, & morum egregiam indolem, vt pace fruamur, & oblectemur concordia perpetuaque beneuolentia. Qui enim diuitem duxit vxorem, dominam magis ſibi quæſiuit quam coniugem. Cum enim & abſque hoc mulieres ingenio ſuperbo ſint honoriſque cupido, ſi opes quoque acceſſerint, quomodo erunt

Sola virtus & morum probitas in uxore quærenda.

mariti tolerabiles? Qui autem æqualem duxit, aut opibus ſibi imparem, is adiutricem duxit & ſociam, & omnia bona ſuis induxit ædibus. Ipſa enim paupertatis neceſſitas ei perſuadet, vt maritum colat modis omnibus, cedens illi & obſequens per omnia: ſicque contentionis, rixæ, inſolentiæ, contumeliarum materia tollitur: pacis autem, concordiæ, dilectionis conſenſuſque accedit vinculum. Pax igitur & iucunda conſuetudo quærenda eſt, non pecunia. In hoc factum eſt coniugium, non vt rixis plena ſit domus & bello, non vt lites adſint & contentio, non vt mutuis laboremus diſſidiis, & ſic viuamus vt vitæ tædeat: ſed vt fruamur adiutorio, & portum habeamus, refugium atque ſolatium, quo leuius feramus incommoda, vtque iucundis vxoris recreemur colloquiis. Quot diuites ductis opulentis vxoribus re aucta exciderunt à voluptate concordiæ, ne menſa quidem vacante à quotidianis pugnis & contentionibus? quot pauperes ductis etiam pauperioribus viuunt in pace, & læti ſolem hunc aſpiciunt? diuites contra omnibus affluentes deliciis, propter vxores vitam exoſam habent & mortem votis expetunt? adeo nulla eſt pecuniarum vtilitas niſi in bonam animam inciderint. Et quid opus eſt de pace loqui & concordia, quando ditiorem duxiſſe nonnunquam & ad pecunias parandas fuit obſtaculum? Fit enim interdum vt qui totam ſubſtantiam in acceſſione dotis vxoriæ contribuit, paulo poſt ob immaturum coniugis obitum numerare cogatur affinibus: & quemadmodum naufragi enatant nudo corpore, ita & hic poſt tot contentiones, rixas, lites & iniurias ægrè tueatur libertatem corporis. Et ſicut inſatiabiles negotiatores repleta naui innumeris ſarcinis, & congeſtis pluribus quàm perferri poſſint oneribus, merſo nauigio perdunt omnia: Ita & qui prægraues opibus ſequuntur nuptias, dum maiorem per coniugium adipiſci ſperant ſubſtātiam, amittunt & eam, quæ prius ipſis fuerat. Sicut enim illic vnico fluctus impetu nauis opprimitur: ſic & hic immatura mors coniugis ſuperueniens, cum vxore etiam rem omnem eripit.

Vxoris diuitis incōmoda.

φορητοὶ τοῖς συνοικοῦσιν αὐταῖς, ὁ δὲ ὁμότιμον ἢ πενεστέραν λαβὼν γυναῖκα, βοηθὸν καὶ σύμμαχον ἔλαβε, καὶ πάντα εἰς τὴν οἰκίαν εἰσήγαγε τὰ ἀγαθά. ἡ γὰρ τῆς πενίας ἀνάγκη θεραπεύειν αὐτὴν μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιμελείας ἀναπείθει τὸν ἄνδρα, καὶ πάντα εἴκειν καὶ πείθεσθαι, καὶ ἔριδος μὲν καὶ μάχης καὶ ἀπονοίας καὶ ὕβρεως πᾶσαν ἀναιρεῖ πρόφασιν· εἰρήνης δὲ, καὶ ὁμονοίας, καὶ ἀγάπης, καὶ συμφωνίας γίνεται σύνδεσμος. μὴ τοίνυν τοῦτο ζητῶμεν, ὅπως χρήματα ἔχωμεν, ἀλλ' ὅπως εἰρήνην, ὅπως ἡδονῆς ἀπολαύωμεν. διὰ τοῦτο γάμος, οὐχ ἵνα πολέμου καὶ μάχης τὰς οἰκίας ἐμπιπλῶμεν, οὐχ ἵνα ἔρεις καὶ φιλονεικίας ἔχωμεν, οὐχ ἵνα πρὸς ἀλλήλους διαστασιάζωμεν, καὶ ἀβίωτον τὸν βίον ποιῶμεν, ἀλλ' ἵνα βοηθείας ἀπολαύωμεν, καὶ λιμένα ἔχωμεν καὶ καταφυγὴν, καὶ παραμυθίαν τῶν ἐπικειμένων κακῶν, ἵνα μετὰ ἡδονῆς τῇ γυναικὶ διαλεγώμεθα. πόσοι πλουτοῦντες, γυναῖκας λαβόντες εὐπόρους, τὴν οὐσίαν αὐξήσαντες, τὴν ἡδονὴν καὶ τὴν ὁμόνοιαν κατέλυσαν, καθημερινὰς μάχας ἐπὶ τῆς τραπέζης ποιούμενοι, φιλονεικίας ἔχοντες; πόσοι πένητες πενεστέρας λαβόντες, εἰρήνης ἀπολαύουσι, καὶ μετ' εὐφροσύνης πολλῆς τὸν ἥλιον τοῦτον βλέπουσιν· οἱ δὲ εὔποροι, πανταχόθεν αὐτοῖς περικειμένης τρυφῆς, διὰ τὰς γυναῖκας ηὔξαντο πολλάκις ἀποθανεῖν, καὶ τῆς παρούσης ἀπαλλαγῆναι ζωῆς; οὕτως οὐδὲν χρημάτων ὄφελος, ὅταν ψυχῆς μὴ ἐπιτυγχάνωμεν ἀγαθῆς. καὶ τί χρὴ λέγειν περὶ εἰρήνης καὶ ὁμονοίας; καὶ γὰρ εἰς αὐτὴν τὴν χρημάτων κτῆσιν πολλάκις τὸ πλουσιωτέραν λαβεῖν ἡμᾶς παρέβλαψεν. ὅταν γὰρ εἰς τὸν τῆς προικὸς λόγον ἅπασαν τὴν περιουσίαν ἐπιδοὺς, εἶτα ἀώρου συμβαίνοντος θανάτου, καταβάλλειν παρὰ τῶν κηδεστῶν ἀναγκάζηται τὴν προῖκα ἅπασαν· καθάπερ οἱ ναυάγιον ὑπομένοντες ἐπὶ τῆς θαλάττης, τὸ σῶμα διασώζουσι μόνον, οὕτω δὴ καὶ οὗτος, μετὰ πολλὰς φιλονεικίας, καὶ μάχας, καὶ ὕβρεις, καὶ δικαστήρια, μόλις τὸ σῶμα ἐλεύθερον ἔχων ἐξέρχεται. καὶ καθάπερ οἱ τῶν ἐμπόρων ἄπληστοι, μυρίων τὴν ναῦν πλήσαντες φορτίων, καὶ πλέον τῆς δυνάμεως τὸν ὄγκον ἐπιθέντες, κατέδυσαν τὸ σκάφος, καὶ πάντα ἀπώλεσαν· οὕτω δὴ καὶ οὗτοι τοὺς ὑπερόγκους ἀγόμενοι γάμους, μείζονα πολλάκις δόξαντες περιβαλέσθαι οὐσίαν διὰ τῆς γυναικὸς, καὶ τῆς οὔσης ἐξέπεσον. καὶ ὥσπερ ἐκεῖ κύματος ἐμβολὴ βραχεῖα ἐμπεσοῦσα βαπτίζει τὸ σκάφος, οὕτω καὶ ἐνταῦθα, θάνατος ἄωρος προσπεσὼν, μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ πάντα τὰ ὄντα αὐτοῦ

ἀφείλετο. ταῦτ᾽ οὖν ἅπαντα ἐννοοῦντες, μὴ A χρήματα περισκοπῶμεν, ἀλλὰ τρόπων ἐπιείκειαν, καὶ σεμνότητα καὶ σωφροσύνην. γυνὴ γὰρ σώφρων, καὶ ἐπιεικὴς, καὶ μετρία, κἂν πένης ᾖ, τὴν πενίαν πλούτου βέλτιον διαθεῖναι δυνήσεται· ὥσπερ ἡ διεφθαρμένη καὶ ἀκόλαστος καὶ φιλέρις, κἂν μυρίους εὕρῃ θησαυροὺς ἔνδον κειμένους, ἀνέμου παντὸς τάχιον αὐτοὺς ἐκφυσήσασα, καὶ συμφοραῖς μυρίαις μετὰ τῆς πενίας περιβάλλει τὸν ἄνδρα. μὴ τοίνυν πλοῦτον ζητῶμεν, ἀλλὰ τὴν χρησομένην καλῶς τοῖς οὖσι. πρότερον μάθε, τίς ἡ τοῦ γάμου αἰτία, καὶ τίνος ἕνεκεν εἰς τὸν βίον εἰσενήνεκται τὸν ἡμέτερον, καὶ μηδὲν πλέον ἀπαίτει. B τίς οὖν ἡ τοῦ γάμου πρόφασις, καὶ τίνος ἕνεκεν ἔδωκεν αὐτὸν ὁ θεός; ἄκουσον τοῦ Παύλου λέγοντος· διὰ δὲ τὰς πορνείας ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα ἐχέτω. οὐκ εἶπε, διὰ δὲ τὴν τῆς πενίας ἀπαλλαγὴν, ἢ διὰ τὴν τῆς εὐπορείας κτῆσιν, ἀλλὰ τί; ἵνα πορνείας φύγωμεν, ἵνα τὴν ἐπιθυμίαν καταστείλωμεν, ἵνα σωφροσύνῃ συζήσωμεν, ἵνα εὐαρεστήσωμεν θεῷ, τῇ οἰκείᾳ ἀρκούμενοι γαμετῇ. τοῦτο τοῦ γάμου τὸ δῶρον, οὗτος ὁ καρπὸς, τοῦτο τὸ κέρδος. μὴ τοίνυν τὰ μείζονα ἀφεὶς, τὰ ἐλάττονα ζήτει. C πολὺ γὰρ σωφροσύνης ἐλάττων ὁ πλοῦτος. δι᾽ ἓν γὰρ τοῦτο μόνον χρὴ λαμβάνειν γυναῖκα, ἵνα τὴν ἁμαρτίαν φύγωμεν, ἵνα πορνείας ἁπάσης ἀπαλλαγῶμεν· πρὸς τοῦτο χρὴ τὸν γάμον καθίστασθαι πάντα, ἵνα εἰς σωφροσύνην ὑμῖν συμπράττῃ· ἔσται δὲ τοῦτο, ἐὰν τοιαύτας ἀγώμεθα νύμφας, αἳ πολλὴν μὲν εὐλάβειαν, πολλὴν δὲ σωφροσύνην, πολλὴν δὲ ἐπιείκειαν ἡμῖν εἰσαγαγεῖν δύνανται· ἡ μὲν γὰρ τοῦ σώματος εὐμορφία, ὅταν μὴ συνεζευγμένην ἔχῃ τὴν τῆς ψυχῆς ἀρετὴν, καὶ εἴκοσι καὶ τριάκοντα ἡμέρας D διανήσεται τὸν ἄνδρα ἑλεῖν, περαιτέρω δὲ οὐ προβήσεται, ἀλλὰ δείξασα τὴν κακίαν, ἅπαν καταλύσει τὸ φίλτρον· αἱ δὲ τῷ κάλλει τῆς ψυχῆς καταλάμπουσαι, ὅσῳπερ ἂν ὁ χρόνος προΐῃ, καὶ πεῖραν τῆς οἰκείας εὐγενείας παρέχωσι, τοσούτῳ μᾶλλον θερμότερον τοῖς οἰκείοις ἀνδράσι ποιοῦσι τὸν ἔρωτα, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἐξάπτουσιν ἀγάπην. τούτου δὲ ὄντος, καὶ φιλίας μεταξὺ κειμένης θερμῆς καὶ γνησίας, ἅπαν ἐλαύνεται πορνείας εἶδος, καὶ οὐδὲ ἔννοιά τις ἀκολασίας τῷ φιλοῦντι τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκά ποτε ἐμπεσεῖται,

Hæc igitur omnia cogitantes non pecunias ſpectemus, ſed probitatem, honeſtatem, & prudentiam. Mulier enim cordata, probata, modeſta, ſit licet pauper, paupertatem commodius feret quàm diuitias: ſicut contra moroſa, contentioſa, & intemperans, etiam ſi ingentes theſauros in ædibus inueniat, quauis procella citius eos diſſipat, maritumque ſuper paupertatem innumeris inuoluit calamitatibus. Non igitur diuitias quæramus, ſed quæ præſentes facultates diſpenſet commodè: & ante omnia diſce quænam fuerit cauſa coniugij, & quamobrem in communem vitam introductum ſit, nec quicquam requiras amplius. Quæ igitur fuit cauſa coniugij, & cur illud datum eſt diuinitus? Audi Paulum dicentem, Ad vitandas autem ſcortationes quiſque ſuam vxorem habeat. Non dixit, vt euitetur paupertas, & parentur diuitiæ: ſed quid? Vt ſcortationem euitemus, vt moderemur concupiſcentiam, vt viuamus ſobriè, vt Deo placeamus contenti vxore propria, hoc nobis affert coniugium, hic eius fructus, hoc inde lucrum eſt. Caue igitur omiſſis paucioribus ſecteris, quæ minoris ſunt pretij: mens enim ſobria longè præſtat diuitiis. Hoc enim in coniugio ſpectandum eſt maximè, vt peccatum effugiamus, vt immunes ſimus à ſcortationibus: In hoc quærendæ ſunt nuptiæ, vt ad vitam pudicè degendam nos adiuuent. Quod ita demum futurum eſt, ſi talis ſponſa contigerit, cuius reuerentia ad temperantiam & probitatem redigat. corporis enim pulchritudo niſi coniunctam habeat virtutem animi, poterit quidem maritum vſque ad decem aut viginti, trigintáue dies capere, ſed eandem vim non obtinebit vlterius, quod incentiuum illud amoris vaneſcat detecta malitia. At quæ animi pollent pulchritudine, quo magis temporis proceſſu generoſitatem ſuam approbant, tanto acriori flamma vrunt maritorum pectora. Hoc pacto vbi feruida & germana innaſcitur beneuolentia, omne ſtupri genus exulat, & ſic amanti vxorem ne in mentem quidem venit voluptas niſi legitima,

Cur inſtitutũ fuerit coniugium.

Forma corporis ſit cu virtute coniũcta.

immanenti amoribus propriis, & per pudicitiam captanti fauorem cæleſtis numinis, cuius auſpiciis & beneuolentia inter coniuges ſit perpetua, & facilius adminiſtretur res domeſtica. Sic vxores ſibi quærebant priſci illi, virtute nobiles, præclaram animi indolem in eis ſpectantes, non pecuniarum copiam, quod ita eſſe vt dixi vno exemplo indicabitur. Abrahamus iam ſenior prouectæque ætatis dixit ſeruo maiori domus ſuæ, qui præerat eius omnibus facultatibus, Pone manum tuam ſubter femur meum, vt adiurem te per dominum Deum cœli & terræ, vt non accipias vxorem filio meo Iſaaco de filiabus Chananæorum, inter quos habito, ſed ad terram meam, & ad cognationem meam proficiſcaris, & inde vxorem filio meo capias. Viden' iuſti huius virtutem, quanta cura nuptiis proſpexerit? non enim adhibuit perductrices mulierculas, vt nunc fit, neque pronubas aut anus gartulas, ſed famulo ſuo commiſit hoc negotium: quod ipſum magnum pietatis Patriarchæ argumentum eſt, quod tam bene inſtituit famulum, vt dignus fieret, cui crederetur tale miniſterium. Deinde mulierem quærit non formoſam aut diuitem, ſed generoſis moribus præditam: & hac de cauſa hominem iubet tam longinquam peregrinationem ſuſcipere, nunc contemplare & famuli mentem egregiam. Non enim dixit: quid hoc rei eſt? tot ſunt propinquæ gentes, tot in eis filiæ nobilium & illuſtrium, ſimúlque prædiuitum, & tu me mittis in terram tam longè diſſitam, ad ignotos homines, quem illic compellabo? quis me agnoſcet? quid ſi inſidias mihi ſtruant? quid ſi conentur decipere? nihil enim hoſpite magis iniuriis expoſitum. Nihil tale nec dixit, nec cogitauit: ſed miſſis talibus cogitationibus, quod maximè ſuſpectum eſſe poterat, ſuſpicatus eſt ſine reſponſatione obediens, neceſſaria tamen interrogatione declarans ſuam prudentiam. Quid igitur eſt, quod interrogauit dominum? Si noluerit mulier venire mecum in terram hanc, nunquid reducere debeo filium tuum ad regionem ex qua egreſſus es? reſpondit Abrahamus: Caue nequando reducas filium meum illuc.

Gen. 24.1.

Exemplū Abrahami filio ſuo vxorem quærentis.

Gen. 24.5.

A ἀλλὰ μένει διηνεκῶς τὴν ἑαυτοῦ στέργων, καὶ διὰ
τῆς σωφροσύνης τὸν θεὸν ἐπισπώμενος εἰς τὴν
τῆς οἰκίας ἁπάσης εὔνοιάν τε καὶ προστασίαν. οὕτως
ἐλάμβανον οἱ γενναῖοι τῶν παλαιῶν ἀνδρῶν γυ-
ναῖκας, ψυχῆς εὐγένειαν ἐπιζητοῦντες, καὶ οὐκ
εὐπορίαν χρημάτων. καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, πα-
ραδείγματος ἕνεκεν, ἑνὸς ἐπιμνησθήσομαι γά-
μου. καὶ Ἀβραὰμ πρεσβύτερος ἦν καὶ προβε-
βηκὼς ἡμερῶν, φησί, καὶ εἶπε τῷ παιδὶ αὐτοῦ τῷ
πρεσβυτέρῳ τῆς οἰκίας αὐτοῦ, τῷ ἄρχοντι τῶν αὐτοῦ
πάντων· θὲς τὴν χεῖρά σου ὑπὸ τὸν μηρόν μου·
καὶ ἐξορκιῶ σε κύριον τὸν θεὸν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς
B γῆς, ἵνα μὴ λάβῃς γυναῖκα τῷ υἱῷ μου Ἰσαὰκ
ἀπὸ τῶν θυγατέρων τῶν Χαναναίων, μεθ' ὧν ἐγὼ
οἰκῶ μετ' αὐτῶν, ἀλλ' εἰς τὴν γῆν μου, οὗ ἐγεν-
νήθην, πορεύσῃ, καὶ εἰς τὴν φυλήν μου, καὶ λή-
ψῃ γυναῖκα τῷ υἱῷ μου ἐκεῖθεν. Εἶδες τοῦ δι-
καίου τὴν ἀρετήν, πόσην ὑπὲρ γάμου προ-
νοίαν ἐποιήσατο; οὐ γὰρ δὴ μαστροποὺς καλέσας
γυναῖκας, καθάπερ οἱ νῦν, οὐδὲ προμνηστρίας,
οὐδὲ γραΐδια μυθεύοντα, ἀλλὰ τὸν οἰκέτην τὸν
ἑαυτοῦ, τούτῳ τὸ πρᾶγμα ἐνεχείρισεν· ὃ καὶ αὐτὸ
τῆς εὐλαβείας τοῦ πατριάρχου μέγιστόν ἐστι ση-
C μεῖον, ὅτι τοιοῦτον κατεσκεύασε τὸν οἰκέτην, ὡς
καὶ τοιούτου πράγματος νομίσαι ἀξιόπιστον εἶναι
διάκονον. Εἶτα γυναῖκα ζητεῖ, οὐκ εὔπορον,
οὐδὲ εὔμορφον, ἀλλ' εὐγενῆ τοῖς τρόποις, καὶ διὰ
τοῦτο τοσαύτην ὁδὸν ἀποδημίας περιπέμπει.
ὅρα δὲ καὶ τοῦ οἰκέτου τὴν εὐγνωμοσύνην. οὐδὲ
γὰρ εἶπε, τί ποτε τοῦτό ἐστιν; ἔθνη τοσαῦτα πλη-
σίον ἡμῶν, εὐπόρων ἀνδρῶν θυγατέρες τοσαῦται,
ἐπισήμων καὶ περιφανῶν· σὺ δὲ εἰς μακρὰν οὕτω
πέμπεις γῆν, πρὸς ἀνθρώπους ἀγνῶτας. τίνι
διαλέξομαι; τίς με εἴσεται; τί δὲ ἂν δόλον μοι
D ῥάψωσιν, ἂν ἀπάτην ἐργάσωνται; οὐδὲν γὰρ
οὕτως εὐεπιχείρητον, ὡς ξένος. οὐδὲν τούτων εἶ-
πεν, ἀλλὰ ταῦτα ἅπαντα παριδών, ὃ μάλιστά
ἐστιν ὑπιδέσθαι, τοῦτο ὑπεῖδεν, ἀπὸ μὲν τοῦ
μηδὲν ἐκείνῳ ἀντειπεῖν τὴν ὑπακοὴν ἐπιδει-
κνύμενος· ἀπὸ δὲ τοῦ μόνον ἐκεῖνο ἐρέσθαι, ὃ μά-
λιστα πάντων ζητῆσαι ἔδει, τὴν σύνεσιν τὴν αὐτοῦ
καὶ πρόνοιαν δηλῶν. τί ποτ' οὖν ἐστι τοῦτο. καὶ τί
τὸν δεσπότην ἤρετο τὸν ἑαυτοῦ; ἐὰν δὲ μὴ βουληθῇ,
φησίν, ἡ γυνὴ πορευθῆναι μετ' ἐμοῦ, ἀποστρέψω
τὸν υἱόν σου εἰς τὴν γῆν, ὅθεν ἐξῆλθες; Εἶτα ὁ
Ἀβραάμ· μὴ ἀποστρέψῃς τὸν υἱόν μου ἐκεῖ.

κύριος

κύριος ὁ θεὸς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὃς ἔλαβέ με ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός μου, καὶ ἐκ τῆς γῆς, ἧς ἐγεννήθην, ὃς ἐλάλησέ μοι καὶ ὤμοσέ μοι λέγων, σοὶ δώσω τὴν γῆν ταύτην καὶ τῷ σπέρματί σου, αὐτὸς ἀποστελεῖ τὸν ἄγγελον αὐτοῦ ἔμπροσθέν σου, καὶ κατευοδώσει τὴν ὁδόν σου. ὁρᾷς πίστιν ἀνδρός; οὐ παρεκάλεσε φίλους, ἢ συγγενεῖς, οὐκ ἄλλον οὐδένα, ἀλλὰ τὸν θεὸν ἔδωκεν αὐτῷ μεσίτην καὶ συνοδοιπόρον. εἶτα βουλόμενος παραθαρσῦναι τὸν οἰκέτην, οὐχ ἁπλῶς εἶπε, κύριος ὁ θεὸς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ προσέθηκεν, ὃς ἔλαβέ με ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός μου. ἀναμνήσθητι, φησί, πῶς τοσαύτην ἤλθομεν ἀποδημίαν, πῶς τὴν οἰκείαν ἀφέντες, ἐπὶ τῆς ἀλλοτρίας πλείονος ἀπελαύσαμεν εὐημερίας, πῶς τὰ ἀδύνατα γέγονε δυνατά. οὐ τοῦτο δὲ μόνον βουλόμενος δηλῶσαι ἔλεγεν, ὃς ἔλαβέ με ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός μου, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ ὀφειλέτην ἔχει τὸν θεόν. χρεώστης, φησίν, ἡμῖν ἐστιν. αὐτὸς εἶπε, σοὶ δώσω τὴν γῆν ταύτην καὶ τῷ σπέρματί σου· ὥστε εἰ καὶ ἡμεῖς ἀνάξιοι, διὰ γοῦν τὴν ὑπόσχεσιν αὐτοῦ τὴν ἑαυτοῦ, καὶ ἵνα αὐτὴν εἰς τέλος ἀγάγῃ, συμπαρέσται, καὶ ἐξευμαριεῖ τὰ προκείμενα ἅπαντα, καὶ τέλος ἐπιθήσει τούτοις ὧνπερ εὐχόμεθα. ταῦτα εἰπὼν ἔπεμψε τὸν παῖδα. εἶτα ἐλθὼν ἐκεῖνος εἰς τὴν χώραν ἐκείνην, οὐ προσῆλθέ τινι τῶν τὴν πόλιν οἰκούντων, οὐ διελέχθη ἀνθρώποις, οὐκ ἐκάλεσε γυναῖκας· ἀλλ᾽ ὅρα πῶς καὶ ἐκεῖνος πιστὸς ὤν, τὸν μεσίτην, ὃν ἔλαβεν, αὐτὸν κατεῖχεν, αὐτῷ διελέγετο μόνῳ, καὶ στὰς ηὔξατο, φησί, καὶ εἶπε· κύριε ὁ θεὸς τοῦ κυρίου μου Ἀβραάμ, εὐόδωσον ἐναντίον μου σήμερον. καὶ οὐκ εἶπε, κύριε ὁ θεός μου, ἀλλὰ τί; κύριε ὁ θεὸς τοῦ κυρίου μου Ἀβραάμ. εἰ καὶ ἐγὼ εὐτελὴς καὶ ἀπερριμμένος, φησίν, ἀλλὰ τὸν δεσπότην προβάλλομαι τὸν ἐμόν. οὐ γὰρ ἐμαυτῷ, ἀλλ᾽ ἐκείνῳ διακονῶν ἥκω· ἐκείνου τοίνυν αἰδεσθεὶς τὴν ἀρετήν, συγκατάπραξόν μοι τὸ προκείμενον ἅπαν. εἶτα ἵνα μὴ νομίσῃς ὅτι ὡς χρέος ἀπαιτεῖ, ἄκουσον καὶ τῶν ἑξῆς· καὶ ποίησον ἔλεος μετὰ τοῦ κυρίου μου Ἀβραάμ. κἂν μυρία ὦμεν, φησί, κατωρθωκότες, ἀξιοῦμεν χάριτι σωθῆναι, καὶ ἀπὸ φιλανθρωπίας τοῦτο λαβεῖν, οὐκ ἐξ ὀφλήματος καὶ χρέους. τί τοίνυν βούλει; ἰδοὺ ἕστηκα, φησίν, ἐπὶ τῆς πηγῆς τοῦ ὕδατος· αἱ δὲ θυγατέρες τῶν οἰκούντων τὴν πόλιν ἐκπορεύονται ἀντλῆσαι ὕδωρ· καὶ ἔσται ἡ παρθένος, ᾗ ἂν ἐγὼ εἴπω, ἐπίκλινόν μοι τὴν ὑδρίαν σου, ἵνα πίω, καὶ εἴπῃ, πίε καὶ σύ, καὶ τὰς καμήλους σου ποτιῶ ἕως ἂν παύσωνται πα-

A Dominus Deus cœli & terræ, qui tulit me de domo patris mei, & de terra natiuitatis meæ, qui loquutus eſt mihi & iurauit, dicens: ſemini tuo dabo terram hanc, ipſe mittet angelum ſuum coronante, qui iter tuum proſperum faciet. Viden' viri fidem? non aduocauit amicos, aut cognatos, non alium quemquam, ſed Deum adiunxit ei ſequeſtrũ & comitem: & quo magis animum adderet famulo, nõ ſimpliciter dixit, Dominus Deus cœli & terræ: ſed ſubiunxit, qui ſumpſit me è domo patris mei: Recordare inquit, quomodo tantã peregrinationem ſuſcepimus, quomodo B relicto ſolo patrio, maiorem apud exteros fœlicitatem inuenimus: quomodo quæ impoſſibilia videbantur, facta ſunt poſſibilia. Nec hoc ſolum in mentem ei reuocans dixit, qui ſumpſit me è domo patris mei, ſed etiam quod debitorem Deum habeat. Obligauit ſe nobis, inquit, ipſe pollicitus eſt terrã hanc mihi ſe daturum & meo ſemini. quapropter etiam ſi nos indigni ſimus, certè ne promiſſio fiat irrita, nobis aderit, alioqui & cuncta quæ deſtinauimus reddet facilia, & ad effectum, qualem optamus, C perducet. His dictis miſit famulum. Ille vbi peruenit illuc, non adiit vllum ex ciuibus, non alloquutus eſt homines, non cõpellauit mulieres: ſed vide quam bona fide, quem acceperat ſequeſtrum retinuit & preter eum appellauit neminem. ergo ſtans, ſic orauit, & ait, Domine Deus heri mei Abrahami, ſis mihi hodie præſens ac propitius. nec dixit, Domine Deus meus: ſed quid? Domine Deus heri mei Abrahami. Etiam ſi ego abiectus ſim, inquit, & humilis, certè herũ meum pro me allego, non enim mihi, ſed illi miniſtraturus D huc veni: Illius igitur virtutis reſpectu conatus meos adiuua. Deinde ne putes eum tanquam debitum repetere, audi quæ ſequuntur. Et fac miſericordiam cum hero meo Abrahamo. Etiamſi plurima extarent, inquit, noſtra merita, rogamus tamen vt tua nos ſerues gratia, totum vt beneficium acceptũ ferentes non vt debitum; & quid ſibi poſtulat? Ecce ego ſto, inquit, prope fontem aquæ, & filiæ habitatorum ciuitatis egredientur ad hauriendam aquam. Igitur puella cui dixero: præbe hydriam tuam vt bibam, & illa reſponderit, bibe, quin & camelis tuis dabo potum:

Famuli Abrahami laudatio.

Gen. 24. 12.

Gen. 24. 13.

A ipſa eſt quam præparaſti ſeruo tuo Iſaaco, & per hoc cognoſcam, quod feceris miſericordiam cum hero meo Abrahamo. Vide ſapientiam famuli, quale ſignum deſtinet. Non dixit: ſi quam videro mulis pilentóue inuehi, eunuchorúmque agmen poſt ſe trahere, & numeroſum famulitium, puellam ętate ac forma florida, eam præparaſti tuo famulo. Sed quid? cui dixero: præbe hydriam tuam vt bibam. Quid agis bone vir? adeóne vilem herili tuo quæris coniugem aquatum miſſam, & quæ te alloqui poteſt? etiam, inquit, miſſus enim ſum non pecunioſam aut nobilem, ſed moribus ingenuis præditam B quærere. Multæ ſæpe ex iſtis, quæ aquatum mittuntur, in ſolidum virtutem poſſident: aliæ contra in magnificis deſidentes ædibus, ignauiſſimæ ſunt & deterrimæ. Et quî ſcis hanc eſſe virtute præditam? è ſigno, inquit, quod dixi. & quale hoc virtutis inſignum eſt? Indubitatum & maximum. Eſt enim hoſpitalitatis ſignum certiſſimum. Sic igitur, etſi non eiuſdem verbis loquitur: Illam quæro virginem, quæ tam hoſpitalis eſt, vt nullum, quantum poteſt, recuſet miniſterium, idque non C temerè facit, ſed quia in eis fuerat educatus ædibus, in quibus maximè colebatur hoſpitalitas: proinde mores quærit herorum ſuorum moribus conſimiles, ducturus ſponſam in ædes patentes hoſpitibus. Sic ergo cogitabat: ne qua rixa oriatur inter ipſam & coniugem, dum maritus ſua benignè communicat, in hoc à patre non degener, & hoſpites vltro inuitans, hæc contra præ nimia parſimonia id vetat, & non ſuſtinet, vt fit in pleriſque domibus, iam nunc experiri volo quàm hoſpitalis ſit: quandoquidem hoſpitalitati D omnem noſtram fœlicitatem debemus. Per hanc ſponſum ipſum herus conſecutus eſt, per hanc pater factus eſt, vitulum mactauit, & accepit filiolum, farinam fermentauit, & quanta ſtellarum eſt, multitudinem nepotum ei Deus eſt pollicitus. quando igitur hinc omnia bona influxerunt in noſtram familiam, hanc virtutem requiro ante omnia. Non hoc enim conſideremus, quod homo aquam poſtulauerit, ſed quod admodum hoſpitalis ſit animi, non ſolum dare quod petitur, ſed vltro offerre amplius.

Hoſpitalitas bonorū cauſa.

A σαι πίνουσαι, ταύτην ἡτοίμασας τῷ παιδί σου Ἰσαάκ, καὶ ἐν τούτῳ γνώσομαι ὅτι ἐποίησας ἔλεος τῷ κυρίῳ μου Ἀβραάμ. ὅρα σοφίαν οἰκέτου, οἷον τίθησι σημεῖον. οὐκ εἶπεν, ἐάν τινα ἴδω ἐπὶ ἡμιόνων φερομένην, ἐπὶ ὀχήματος ὀχουμένην, εὐνούχων δὲ ἐσμὸν ἐπισυρομένην, πολλὴν ἔχουσαν θεραπείαν, εὔμορφον καὶ ἀπολάμπουσαν κατὰ τὴν τοῦ σώματος ὥραν, ταύτην ἡτοίμασας τῷ παιδί σου. ἀλλὰ τί; ἣ ἂν ἐγὼ εἴπω, ἐπίκλινον μοι τὴν ὑδρίαν σου, ἵνα πίω. τί ποιεῖς, ἄνθρωπε; οὕτως εὐτελῆ γυναῖκα τῷ δεσπότῃ σου ζητεῖς, ὑδροφοροῦσαν καὶ σοὶ διαλεχθῆναι δυναμένην; B ναί, φησίν· οὐ γὰρ ἔπεμψέ με χρημάτων εὐπορίαν, οὐδὲ γένους λαμπρότητα, ἀλλὰ ψυχῆς εὐγένειαν ἐπιζητήσοντα. πολλαὶ πολλάκις τῶν ὑδροφορουσῶν τούτων ὁλόκληρον ἔχουσιν ἀρετήν, ἄλλαι δὲ ἐν οἴκοις λαμπροῖς καθήμεναι, πάντων εἰσὶ χείρους καὶ φαυλότεραι. εἶτα καὶ πόθεν τοῦτο, ὅτι ἐνάρετός ἐστιν ἡ γυνή; ἀπὸ τοῦ σημείου, φησίν, οὗ εἶπε. καὶ ποῖον τοῦτο σημεῖον ἀρετῆς; μέγιστον καὶ ἀναμφισβήτητον. φιλοξενίας γὰρ τοῦτο μέγα σημεῖόν ἐστιν, ὥστε πᾶσαν παρέχειν ἀπόδειξιν. ὃ τοίνυν λέγει τοιοῦτόν ἐστιν, εἰ καὶ μὴ ταῦτα C φθέγγεται τὰ ῥήματα· ἐκείνην ζητῶ τὴν παρθένον, ἥτις οὕτω φιλόξενός ἐστιν, ὡς πᾶσαν παρέχειν ἐν οἷς ἂν δύνηται θεραπείαν. καὶ οὐχ ἁπλῶς τοῦτο ἐζήτει· ἀλλ' ἐπειδὴ τοιαύτης οἰκίας ἦν, ἐν ᾗ μάλιστα τὰ τῆς φιλοξενίας εὐδοκιμεῖ κατορθώματα, τοῦτο παρὰ τῶν ἄλλων ἐζήτησεν, ὁμότροπον τοῖς ἑαυτοῦ δεσπόταις λαβεῖν. εἰς οἰκίαν αὐτὴν μέλλομεν, φησίν, εἰσαγαγεῖν, ξένοις ἀνεῳγμένην, ἵνα μὴ πόλεμος ᾖ καὶ μάχη τοῦ ἀνδρὸς παρεχομένου τὰ ὄντα, καὶ τὸν πατέρα μιμουμένου, καὶ τοὺς ξένους ὑποδεχομένου. ταύτης δὲ σμικρολογουμένης τε καὶ μὴ ἀνεχούσης, καὶ κωλυούσης, ὃ πολλάκις D ἐν πολλαῖς οἰκίαις εἴωθε γίνεσθαι, ἐντεῦθεν ἤδη βούλομαι μαθεῖν εἰ φιλόξενός ἐστι· καὶ γὰρ ἐντεῦθεν ἡμῖν ἅπαντα γέγονε τὰ ἀγαθά. οὕτω τὸν νυμφίον ἐκτήσατο ὁ δεσπότης ὁ ἐμός· οὕτω πατὴρ ἐγένετο, μόσχον ἔθυσε, καὶ παιδίον ἔλαβεν, ἄλευρα ἔφυρε, καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν ἄστρων τοὺς ἐκγόνους αὐτῷ ὑπέσχετο δώσειν ὁ θεός. ἐπεὶ οὖν ἐντεῦθεν ἡμῖν καὶ τῇ οἰκίᾳ ἅπαντα γέγονε τὰ ἀγαθά, τοῦτο πρὸ τῶν ἄλλων ἐπιζητῶ. μὴ γὰρ τοῦτο ἴδωμεν, ὅτι ὕδωρ ἐπεζήτησεν, ἀλλ' ἐκεῖνο σκοπήσωμεν, ὅτι σφόδρα φιλοξένου ψυχῆς, μὴ μόνον δοῦναι τὸ αἰτηθέν, ἀλλὰ καὶ πλέον ὧν ᾔτησε παρασχεῖν.

A καὶ ἐγένετο, φησί, πρὸ τοῦ συντελέσαι αὐτὸν λαλοῦντα, ἰδοὺ Ῥεβέκκα ἐξεπορεύετο, καὶ τὸ προφητικὸν ἐκεῖνο ἐπληροῦτο· ἔτι λαλοῦντός σου ἐρῶ, ἰδοὺ πάρειμι. τοιαῦται τῶν γενναίων ἀνδρῶν αἱ εὐχαί· πρὸ τοῦ τέλους πείθουσι τὸν θεὸν ἐπινεῦσαι τοῖς λεγομένοις. καὶ σὺ τοίνυν ἐπειδὰν μέλλῃς γυναῖκα ἄγεσθαι, μὴ πρὸς ἀνθρώπους καταφύγῃς, μηδὲ πρὸς γυναῖκας ἐμπορευομένας τὰς ἀλλοτρίας συμφοράς, καὶ ζητούσας ἓν μόνον, ὅπως αὐταὶ μισθὸν λάβωσιν· ἀλλὰ κατάφυγε ἐπὶ τὸν θεόν. οὐκ ἐπαισχυνεῖταί σου γενέσθαι νυμφαγωγός. αὐτὸς ὑπέσχετο καὶ εἶπε· ζητεῖτε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν. B καὶ μὴ λέγε, πῶς δύναμαι τὸν θεὸν ἰδεῖν; μὴ γὰρ ἀφθίαι μοι φωνὴν ἔχει, καὶ διαλεχθῆναι φανερῶς, ἵνα προσπελάζων ἐρωτήσω; ἀπίστου ταῦτα ψυχῆς. καὶ γὰρ ὀξέως καὶ χωρὶς φωνῆς πάντα, ὅσα ἂν θέλῃ, δύναται κατασκευάζειν ὁ θεός· ὃ δὴ καὶ ἐπὶ τούτου γέγονεν. οὐδὲ γὰρ φωνὴν ἤκουσεν, οὐδὲ ὄψιν τινὰ εἶδεν, ἀλλ' ἐπὶ πηγῇ ἑστὼς ηὔξατο, καὶ ταχέως ἐπέτυχεν. ἐγένετο γὰρ πρὶν ἢ συντελέσαι λαλοῦντα αὐτόν, φησί, Ῥεβέκκα ἐξεπορεύετο ἡ τεχθεῖσα Βαθουὴλ τῷ υἱῷ Μελχᾶς, ἔχουσα τὴν ὑδρίαν ἐπὶ τῶν ὤμων. C ἡ δὲ παρθένος ἦν καλὴ τῇ ὄψει σφόδρα. παρθένος ἦν, ἀνὴρ οὐκ ἔγνω αὐτήν. τί μοι λέγεις τὴν εὐμορφίαν τοῦ σώματος; ἵνα μάθῃς τὴν ὑπερβολὴν τῆς σωφροσύνης, ἵνα μάθῃς τὸ κάλλος τὸ ἐν τῇ ψυχῇ. θαυμαστὸν μὲν γὰρ τὸ σωφρονεῖν. πολλῷ δὲ θαυμαστότερον, ὅταν μετ' εὐμορφίας τοῦτο γίνηται. διὰ τοῦτο καὶ περὶ τοῦ Ἰωσὴφ μέλλων ἡμῖν διηγεῖσθαι καὶ τῆς ἐκείνου σωφροσύνης, πρότερον τὴν εὐμορφίαν τοῦ σώματος τέθεικεν, εἰπών· καλὸς ἦν τῷ εἴδει, καὶ ὡραῖος τῇ ὄψει σφόδρα· καὶ τότε τὴν σωφροσύνην αὐτοῦ διηγήσατο δεικνύς, D ὅτι τὸ κάλλος αὐτὸν εἰς ἀσέλγειαν οὐ προήγαγεν. οὔτε γὰρ τὸ κάλλος πορνείας αἴτιον, οὔτε ἡ ἀμορφία σωφροσύνης πάντως. πολλαὶ γὰρ κατὰ τὴν ὥραν τοῦ σώματος λάμψασαι, μειζόνως κατὰ τὴν σωφροσύνην ἔλαμψαν· ἄλλαι πάλιν αἰσχραὶ καὶ δυσειδεῖς οὖσαι, αἰσχρότεραι κατὰ τὴν ψυχὴν ἐγένοντο, μυρίαις ῥυπωθεῖσαι πορνείαις. οὐ γὰρ ἡ φύσις τοῦ σώματος, ἀλλ' ἡ προαίρεσις τῆς ψυχῆς, καὶ τούτου κἀκείνου αἰτία. οὐχ ἁπλῶς δὲ δεύτερον αὐτὴν παρθένον εἶπεν. εἰπὼν γάρ, παρθένος ἦν, ἐπήγαγε· παρθένος ἦν, ἀνὴρ οὐκ ἔγνω αὐτήν.

Et accidit, inquit, vt priuſquam is vota perficeret, prodiret Rebecca ex oppido. Propheticum illud hîc impletum eſt: Adhuc loquente te dicam, ecce præſto ſum. Tales ſunt bonorum preces, ante finem earum ſentiunt annuiſſe numen propitium. Ergo tu quoque vxorem ducturus non confugias ad homines, aut ad mulieres quæſtum facientes ex alienis infortuniis, & nihil aliud quærentes quam vt ipſæ operæ mercedem capiant: ſed ad Deum confugito. Non grauabitur eſſe tuus pronubus, ipſius eſt promiſſio: Quærite regnum cœlorum, & adiicientur vobis hæc omnia. Nec dicas, quomodo Deum videre poſſum? quî poſſum habere cum eo colloquium, & interrogare comminus? infidelis hæc verba ſunt animæ. Poteſt enim Deus & abſque voce quicquid vult e veſtigio conficere: quod hîc quoque factum eſt. Nam & iſte nec vocem vllam audiuit, nec viſionem vidit, ſed ad fontem ſtans confeſtim voti compos factus eſt. Accidit, inquit, vt priuſquam is vota perficeret, Rebecca prodiret geſtans aqualem in humeris, filia Bathuelis è Melcha progeniti, virgo valde formoſa, virgo & viro incognita. Quid mihi narras pulchritudinem corporis? vt diſcas inſignem eius pudicitiam, vt diſcas animi pulchritudinem. Suſpicienda namque res eſt ipſa pudicitia, ſed magis etiam ſi coniuncta ſit cum egregia ſpecie. Hinc eſt quod & de Ioſeph nobis narraturus, eiuſque temperantia, præfatus eſt de illius eximia pulchritudine corporis, dicens formoſum fuiſſe, aſpectúque gratum, & in ipſo flore pulchritudinis, atque ita demum ſubiunxit de iuuenis temperantia, docens quod formæ decore non ſit vſus ad laſciuiam. haudquaquam enim pulchritudo ſcortationis cauſa eſt, ſicut nec deformitas continentiæ. Multæ enim illuſtres inſigni ſpecie corporis, illuſtriores factæ ſunt per pudicitiam: aliæ facie turpes turpiorem animam ſtupris ſordidauerunt innumeris, vtrobique cauſa eſt propoſitum animi, non natura corporis. Nec temere eam bis appellat virginem. Cum enim iam dixiſſet, virgo erat, ſubiunxit: virgo erat & viro incognita.

Gen.24.15.

Matth 6. 33.

Ioſeph formoſus & caſtus.

Cur bis appellet virginem Rebeccam.

Quoniam enim multæ virgines corpus incorruptum ſeruantes, animam habent plenam intemperantia, fuciſque ac formæ mangoniis turbam amatorum attrahunt, & ineſcantes oculos iuuenum in inſidias eos trahunt, atque ad barathra pelliciunt, oſtendens Moſes quod hæc non talis, ſed tam animo quam corpore virgo fuerit, dixit, virgo erat, & viro incognita. Tametſi multas habebat occaſiones, per quas à viris cognoſceretur. Primum corporis pulchritudinem, deinde modum miniſterij, quo perfungi eſt ſolita: ſi enim in thalamo deſediſſet perpetuò, ſicut noſtri temporis virgines, nec forum adiiſſet, nec exiſſet paternam domum, nulla eſſet laus, ſi diceretur viro incognita. Cùm autem vides eam forum petere, quotidiéque cogi aquatum ire bis aut ſæpius, atque ita manere viro incognitam, ea verò laus eſt non minima. Cùm enim nonnunquam accidat, vt raro forum petens virgo nec formoſa & comitata ancillis aliquot, amittat morum puritatem in eiuſmodi euagationibus: hæc quæ quotidie ſola prodit è paternis ædibus, idque non in forum, ſed aquatum ad fontem, quo & alios multos conuenire eſt neceſſe, an non magna admiratione digna eſt? quippe cuius probitati, neque crebri è domo exitus, neque egregia vultus forma, neque frequenter iuuenum occurſus, neque aliud quicquam, detrimentum vllum afferat, dum tam animo quam corpore ſeruat pudicitiam, diligentius, quam quæ nunquam è gynæceo ſe proferunt, planè talis qualem Paulus requirit dicens, vt ſit ſancta corpore & ſpiritu? Cum igi-
1.Cor.7.38 tur ad fontem deſcendiſſet, iamque repleta hydria reuerteretur, occurrens ei ſeruus ait: Præbe mihi paucillum potus de tua hydria. Quæ reſpondit, bibe domine; celeriterque depoſuit hydriam ſuper vlnam ſuam, & præbuit ei donec deſineret bibere. Móxque ait, etiam camelis tuis hauriam, donec omnes bibant. Feſtinanſque effuſa aqua in alueum vnde potum ſumerent, accurrit ad puteum, vt hauriret aquam camelis omnibus. Magna hoſpitalitas fœminæ,

A ἐπειδὴ γὰρ πολλαὶ παρθένων τὸ σῶμα ἀδιάφθορον τηροῦσαι, τὴν ψυχὴν πολλῆς ἀκολασίας πληροῦσι, καλλωπιζόμεναι μυρίους πανταχόθεν ἐπισπώμεναι ἐραστὰς, καὶ τοὺς τῶν νέων ὀφθαλμοὺς ἀναπτεροῦσιν, ἐνέδρας τιθεῖσαι καὶ βάραθρα, δηλοῖ ὁ Μωυσῆς ὅτι οὐκ αὐτὴ τοιαύτη, ἀλλ' ἑκατέρωθεν ἦν παρθένος, ἀπό τε σώματος, ἀπό τε ψυχῆς, φησι, παρθένος ἦν, ἀνὴρ οὐκ ἔγνω αὐτήν. καίτοιγε πολλὰς εἶχεν ἀφορμὰς τοῦ γνωρισθῆναι ἀνδράσι. πρῶτον μὲν, τὸ κάλλος τοῦ σώματος· δεύτερον δὲ, ὁ τῆς διακονίας τρόπος. εἰ μὲν γὰρ ἐν θαλάμῳ διηνεκῶς ἐκάθητο, καθάπερ αἱ νῦν παρ-
B θένοι, καὶ μηδέποτε εἰς ἀγορὰν ἐνέβαλεν, μηδὲ ἐξῄει τὴν οἰκίαν τὴν πατρῴαν, οὐδὲν τοσοῦτον ἦν εἰς ἐγκώμιον λέγεσθαι περὶ αὐτῆς, ὅτι ἀνὴρ οὐκ ἔγνω αὐτήν. ὅταν δὲ ἴδῃς αὐτὴν εἰς ἀγορὰν ἐξιοῦσαν, καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὑδροφορεῖν ἀναγκαζομένην, καὶ ἅπαξ καὶ δὶς καὶ πολλάκις, εἶτα μηδενὶ γνώριμον οὖσαν ἀνδρὶ, τότε μάλιστα αὐτῆς δυνήσῃ κατιδεῖν τὸ ἐγκώμιον. εἰ γὰρ ὀλιγάκις εἰς ἀγορὰν παραβαλοῦσα παρθένος, καὶ δυσειδὴς οὖσα καὶ ἄμορφος, πολλῶν ἑπομένων θεραπαινίδων, ἀπὸ τῶν ἐξόδων τούτων διεφθάρη τὸ ἦθος πολλάκις· ἡ καθ' ἑκάστην
C ἡμέραν ἐκ τῆς πατρῴας οἰκίας ἐξιοῦσα μόνη, καὶ οὐκ εἰς ἀγορὰν ἁπλῶς, ἀλλ' εἰς τὴν πηγὴν ἀπαντῶσα καὶ ὑδρευομένη, ἔνθα πολλοὺς καὶ ἑτέρους συνιέναι ἀνάγκη, πῶς οὐκ ἂν εἴη μυρίων ἀξία θαυμάτων, οὔτε ἀπὸ τῶν ἐξόδων τῶν συνεχῶν, οὔτε ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν ὄψιν εὐμορφίας, οὔτε ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν παραγινομένων, οὔτε ἄλλοθεν οὐδαμόθεν διαφθαρεῖσα τὸ ἦθος· ἀλλὰ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν ἀδιάφθορος μείνασα, καὶ τὴν σωφροσύνην τῶν ἐν γυναικωνίτιδι καθημένων ἀκριβέστερον διατηρήσασα, καὶ τοιαύτη φανεῖσα, οἵαν ὁ Παῦλος ἐπιζητεῖ λέγων, ἵνα ᾖ ἁγία σώματι καὶ πνεύματι; καταβᾶσα τοί-
D νυν ἐπὶ τὴν πηγὴν ἔπλησε τὴν ὑδρίαν τοῦ ὕδατος, καὶ ἀνέβη. καὶ ἔδραμεν ὁ παῖς εἰς συνάντησιν αὐτῆς, καὶ εἶπε· πότισόν με μικρὸν ἐκ τῆς ὑδρίας σου. ἡ δὲ εἶπε· πίε, κύριε· καὶ ἔσπευσε, καὶ καθεῖλε τὴν ὑδρίαν ἐπὶ τὸν βραχίονα αὐτῆς, καὶ ἐπότισεν αὐτὸν ἕως ἐπαύσατο πίνων· καὶ εἶπε· καὶ ταῖς καμήλοις σου ὑδρεύσομαι, ἕως ἂν πᾶσαι πίωσι. καὶ ἔσπευσε καὶ ἐξεκένωσε τὴν ὑδρίαν εἰς τὸ ποτιστήριον· καὶ ἔδραμεν ἐπὶ τὸ φρέαρ ἀντλῆσαι, καὶ ὑδρεύσασθαι πάσαις ταῖς καμήλοις. πολλὴ μὲν τῆς γυναικὸς ἡ φιλοξενία,

A πολλὴ δὲ ἡ σωφροσύνη. καὶ ἀμφότερα ταῦτα, καὶ ἀφ' ὧν ἐποίησε, καὶ ἀφ' ὧν εἶπε, μάλιστά ἐστι καταμαθεῖν. εἶδες πῶς οὔτε ἡ σωφροσύνη τὴν φιλοξενίαν ἐλυμήνατο, οὔτε ἡ φιλοξενία τὴν σωφροσύνην διέφθειρε; τὸ μὲν γὰρ μὴ προτέραν ἐπιδραμεῖν, μηδὲ προσειπεῖν τὸν ἄνδρα, σωφροσύνης ἦν· τὸ δὲ αἰτηθεῖσαν πάλιν μὴ ἀνανεῦσαι, μηδὲ ἀρνήσασθαι, φιλοξενίας καὶ φιλανθρωπίας πολλῆς. ὥσπερ γὰρ εἰ προτέρα προσέδραμε, καὶ μηδὲν εἰπόντι διελέχθη, ἰταμότητος ἦν καὶ ἀναισχυντίας· οὕτως, εἰ παρακαλέσαντα διεκρούσατο, ὠμότητος ἦν καὶ ἀπανθρωπίας. νῦν δὲ οὐδέτερον τούτων ἐποίησεν· οὔτε διὰ τὴν σωφροσύνην τὴν φιλοξενίαν
B ἐλυμήνατο, οὐδ' αὖ πάλιν διὰ τὴν φιλοξενίαν τὸ τῆς σωφροσύνης ἐγκώμιον ὑπετέμετο, ἀλλ' ὁλόκληρον ἑκατέρων ἐπεδείξατο τὴν ἀρετήν· τῷ μὲν ἀναμεῖναι τὴν αἴτησιν, τὴν σωφροσύνην ἐπιδεικνυμένη, τῷ δὲ παρασχεῖν μετὰ τὴν αἴτησιν, τῆς φιλοξενίας τὸ ἄφατον. καὶ γὰρ ἀφάτου φιλοξενίας ἦν, τὸ μὴ μόνον ὅπερ ᾔτησε δοῦναι, ἀλλὰ καὶ πλέον τι παρασχεῖν τῶν αἰτηθέντων. εἰ δὲ ὕδωρ ἦν τὸ διδόμενον, τοῦτο κυρίως οὐδέν ποτε. τοὺς δὲ φιλοξένους οὐκ ἀπὸ τῆς πολυτελείας τῶν διδομένων, ἀλλ' ἀπὸ τῆς
C δυνάμεως, ἧς παρέχουσι, κρίνειν εἰώθασιν· ἐπεὶ καὶ τὸν ποτήριον δόντα ψυχροῦ ὁ θεὸς ἐπῄνεσε, καὶ τὴν δύο λεπτὰ καταβαλοῦσαν πάντων πλέον καταβεβληκέναι ἔφη, ἐπειδὴ πάντα, ἅπερ εἶχε, τότε κατέβαλεν. οὕτω καὶ αὕτη τούτοις τὸν δίκαιον ἐκεῖνον ἐξένισε, ὧν οὐδὲν εἶχε πλέον αὐτῷ παρασχεῖν· οὐχ ἁπλῶς δὲ πρόσκειται), τὸ, ἔσπευσε, καὶ ἔδραμε, καὶ ὅσα τοιαῦτα, ἀλλ' ἵνα μάθῃς τὴν προθυμίαν, μεθ' ἧς ἐποίει τὸ πρᾶγμα, οὐκ ἄκουσα, οὐδὲ ἀναγκαζομένη, οὐδὲ δυσχεραίνουσα, οὐδὲ ἀγανακτοῦσα. καὶ ὅτι οὐ μικρὸν τοῦτό ἐστι, πολλάκις παριόντα τινὰ στῆναι μικρὸν
D ᾐτησάμεθα, δᾷδα κατέχοντα, ἵνα ἅψωμεν, ἢ ὕδωρ βαστάζοντα, ὥστε ἀποπιεῖν, καὶ οὐκ ἠνέσχετο, ἀλλ' ἐδυσχέραινεν· ἐκείνη δὲ οὐ μόνον ἀπέκλινεν αὐτῷ τὴν ὑδρίαν, ἀλλὰ καὶ ταῖς καμήλοις πάσαις ὑδρεύσατο, πόνον τοσοῦτον ἀναδεξαμένη, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ σώματος λειτουργίαν εἰς τὴν φιλοξενίαν εἰσενεγκοῦσα μετὰ πολλῆς προθυμίας. οὐ γὰρ τὸ ποιῆσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ προθύμως, δείκνυσιν αὐτῆς τὴν ἀρετήν. κύριον καλεῖ ἄνθρωπον ἀγνῶτα καὶ τότε φανέντα πρῶτον. καὶ καθάπερ ὁ κηδεστὴς αὐτῆς Ἀβραὰμ οὐκ ἠρώτα τοὺς παριόντας, τίνες τέ ἐστε; καὶ πόθεν; καὶ ποῦ πορεύεσθε; καὶ πόθεν ἥκετε;

magna modeſtia, vt ex ipſius tam dictis quam factis eſt conſpicuum. Vide quomodo nec modeſtiæ hoſpitalitas obfuit, nec hoſpitalitati modeſtia. Quod enim non prior occurrit & appellauit virum, hoc fuit modeſtiæ. Rurſum quod ad poſtulata non renuit, neque negauit ſe facturam, hoc magnæ hoſpitalitatis ac humanitatis fuit officium. Quemadmodum enim impudenter feciſſet ſi vltro appellaſſet hominem, ita inhumanum erat & barbarum, ſi rogantis verba repuliſſet. Nunc vero neutrum fecit: nec modeſtiæ ſtudio hoſpitalitati defuit, nec hoſpitalitatis cura laudem verecundiæ ſibi minuit, ſed vtramque virtutem integram obtinuit, declarando ſuam modeſtiam, dum rogari expectat: miram vero hoſpitalitatem, dum rogata ſine mora obſequitur, atque etiam vltro pluſquam ille petiit exhibet. Nec refert quod aqua erat quæ offerebatur: tum enim hanc ſolam habuit. Hoſpitales autem non ex ſumptu cenſendi ſunt, ſed ex facultatibus, quando Deus eum etiam laudat, qui dedit frigidæ poculum: & eam quæ duos æreos minutos obtulit, ait contuliſſe plus omnibus, quia totum quod habuit coniecerat. Sic & iſta his bonum illum virum excepit xeniis, quæ ſola tum ad manum aderant, nec temere additum eſt, quod feſtinans cucurrit, & ſimilia, ſed vt intelligas eam alacriter facere omnia, non ægre ac grauatim, nec inuitam & coactæ ſimilem. Et ne id paruum putes, ſæpe aliquem prætereuntem rogauimus, vt pauliſper gradum ſiſteret, ſummiſaque ſua face noſtram accenderet, aut à baiulante aquam modicum inde bibere: nec tamen id facere ſuſtinuit, ſed tulit grauiter: hæc autem non modo ſummiſit ei hydriam, ſed camelis etiam omnibus aquam hauſit affatim, labori non parcens, & ſuo corpore hoſpitalit. ti comiter ſubſeruiens. Non enim ctum hoc ſolum, verum etiam alacri s adiuncta virtutem puellæ indicat, quæ hominem ignotum & tum primum viſum vocat dominum, & ſicut Abrahamus ipſius ſocer prætereuntes non interrogat, quinam ſint & cuiates, quóue iter & vnde faciant,

Hoſpitalitas & modeſtia Rebeccæ.

Non ex ſumptu æſtimanda hoſpitalitas.

Puella ſocerũ imitatur.

A ſed ſimpliciter hoſpitalitati dat operam: Ita & hæc. Non ſciſcitatur, quis es & vnde? qua de cauſa venis? ſed hoſpitalitatis opes congregans, non eſt curioſa de cætero. Etenim gemmarij & numularij hoc vnum curant, vt lucrum capiant ex iis, cum quibus negotiantur, parum ſolliciti quales tandem illi ſint, ſic hæc ſolum id quærit vt hoſpitalitatis fructum capiat, vtque ſolidam eius mercedem percipiat. Bene ſciebat quod hoſpes maximè verecundus ſit, ideoque magna comitate opus habeat, & non curioſa modeſtia: quod ſi de rebus eius percontemur immodicè, tergiuerſari eum & grauatim B accedere. Quapropter neque ſe ita gerit erga hunc, neque eius ſocer Abraham erga hoſpites, ne ſic venationem ſuam abſterreat: ſed curatis prætereuntium corporibus & obſecutus ſuo animo, ſic eos dimittit. Hoc pacto etiam angelos aliquando excepit, circa quos ſi fuiſſet curioſior, non parum deceſſiſſet mercede eius debitæ: admiramur enim eum non quod exceperit angelos, ſed quod neſciens eſſe angelos exceperit. Nec enim mirandum ſi prudens ac ſciens tractaſſet eos comiter, quorum dignitas quan- C tumuis immane pectus ac ſaxeum ad humanitatem benignitatémque poſſet cogere: ſed hoc meretur admirationem, quod viatores vulgares ratus tantum honoris eis habuit. Talis erat hæc quoque, neſciebat hominem quiſnam eſſet, aut curnam veniſſet, neque quod conciliaturus eſſet ipſius nuptias, ſed viatorem vnum aliquem putabat & hoſpitem: Idcirco vberior ei hoſpitalitatis merces contingit, quod modis omnibus ignotum tanta proſecuta ſit beneuolentia, ſeruata interim & modeſtia. Neque enim effronti te- D meritate neque vim afferens aut ſtomachabunda hoc faciebat, ſed cum

Gen.24. 21. decoro ita vt par erat. Hoc enim ipſum Moſes ſubindicat his verbis. Ille autem contemplabatur eam tacitus, ſcire volens vtrum proſperum iter ſuum feciſſet Dominus. Quid eſt contemplabatur eam? Et habitum, & inceſſum, & aſpectum, & verba, omnia denique diligenter examinabat ex corporis geſtibus habitudinem animi colligens. Nec his contentus alterum experimentum adhibet.

A ἀλλ' ἁπλῶς τὴν φιλοξενίαν ἐκαρποῦτο· οὕτω καὶ αὕτη οὐκ εἶπε, τίς εἶ, καὶ πόθεν, καὶ τίνος ἕνεκεν παραγέγονας; ἀλλὰ καρπωσαμένη τὴν εὐπορίαν τῆς φιλοξενίας, τὰ περιττὰ πάντα ἀφῆκε. καὶ γὰρ οἱ μαργαρίτας ὠνούμενοι, καὶ χρυσίον λαμβάνοντες, ἓν τοῦτο ζητοῦσι μόνον, ὅπως κερδάνοιεν ἀπὸ τῶν ἐχόντων τὰ χρήματα, οὐχ ὅπως αὐτοὺς περιεργάσοιντο. καὶ αὕτη τοῦτο μόνον ζητεῖ, ὅπως δέξηται τὸν τῆς φιλοξενίας καρπὸν, ὅπως λάβοι τὸν μισθὸν ἀπηρτισμένον. ᾔδει τοῦτο σαφῶς, ὅτι ὁ ξένος μάλιστα πάντων αἰσχύνεται· διὰ τοῦτο δεῖται πολλῆς τῆς φιλοφροσύνης, καὶ ἀπεριεργάστου B τῆς σωφροσύνης. ἂν τοίνυν μέλλωμεν αὐτὸν περιεργάζεσθαι καὶ πολυπραγμονεῖν, ὀκνεῖ καὶ ἀναδύεται, καὶ ἀηδῶς προσέρχεται. διὰ τοῦτο οὐδὲ αὕτη τοῦτο ἐποίησεν ἐπὶ τούτου, οὐδὲ ἐπὶ τῶν ξένων ὁ κηδεστὴς ὁ ταύτης, ἵνα μὴ τὴν θήραν ἀποσβέσῃ, ἀλλ' ἐθεράπευε τοὺς παριόντας μόνον, καὶ καρπούμενος ἀπ' αὐτῶν ὅσαπερ ἐβούλετο, οὕτως αὐτοὺς ἐξέπεμπε. διὰ τοῦτο καὶ ἀγγέλους ποτὲ ὑπεδέξατο· ὡς εἴ γε περιειργάζετο, ἠλαττώθη ἂν αὐτῷ ὁ ἐπικείμενος μισθός. καὶ γὰρ θαυμάζομεν αὐτὸν, οὐχ ὅτι ἀγγέλους ὑπεδέξατο, ἀλλ' ὅτι ἀγνοῶν C ὑπεδέξατο. εἰ μὲν γὰρ εἰδὼς ἐθεράπευσεν, οὐδὲν θαυμαστὸν ἐποίει, τῆς ἀξίας τῶν ὑποδεχθέντων καὶ τὸν σφόδρα λίθινον καὶ ἀπηνῆ καταναγκαζούσης φιλάνθρωπον γενέσθαι καὶ ἥμερον. ὃ δὲ θαυμαστὸν τοῦτο ἦν, ὅτι ὁδίτας τινὰς αὐτοὺς εἶναι νομίζων, τοσαύτην ἐπ' αὐτοῖς ἐπεδείξατο τὴν θεραπείαν. τοιαύτη καὶ αὕτη ἦν· οὐκ οἶδεν ἐπὶ τί παρεγένετο, οὐδ' ὅτι αὐτὴν μνηστευσόμενος ἦλθεν, ἀλλὰ ξένον τινὰ καὶ ὁδοιπόρον ἐνόμισε. διὰ τοῦτο μείζων αὐτῇ ὁ μισθὸς τῆς φιλοξενίας ἐγίνετο, ὅτι τὸν οὐδαμόθεν ὄντα γνώριμον μετὰ τοσαύτης ὑπεδέξατο εὐνοίας ὁμοῦ καὶ τὴν σωφροσύνην διατηροῦσα. οὐδὲ D γὰρ ἀναισχύντως, οὐδὲ ἰταμῶς, οὔτε ἀναγκάζουσα, οὔτε ὀργιζομένη, ἀλλὰ μετὰ τῆς προσηκούσης σεμνότητος τοῦτο ἐποίει. τοῦτο γὰρ αὐτὸ ᾐνίξατο ὁ Μωυσῆς λέγων· ὁ δὲ ἄνθρωπος κατεμάνθανεν αὐτὴν, καὶ παρεσιώπα τοῦ γνῶναι, εἰ εὐόδωσε κύριος τὴν ὁδὸν αὐτοῦ. τί ἐστι, κατεμάνθανεν αὐτήν; καὶ σχῆμα, καὶ βάδισμα, καὶ βλέμμα, καὶ ῥῆμα, καὶ πάντα ἀκριβῶς ἐξήταζεν, ἀπὸ τῶν τοῦ σώματος κινημάτων τὴν ἕξιν τῆς ψυχῆς καταμανθάνων, καὶ οὐδὲ τούτοις ἠρκέσθη μόνον, ἀλλὰ δευτέραν προσάγει πεῖραν.

A ἐπειδὴ γὰρ ἐπότισεν αὐτόν, οὐκ ἔστη μέχρι τούτου, ἀλλ' εἶπεν αὐτῇ, τίνος θυγάτηρ εἶ, ἀνάγγειλόν μοι, καὶ εἰ ἔστι, παρὰ τῷ πατρί σου τόπος καταλῦσαι. τί οὖν ἐκείνη; ἀνεξικάκως καὶ πράως καὶ τὸν πατέρα εἶπε, καὶ οὐκ ἠγανάκτησε, λέγουσα, σὺ δὲ τίς εἶ ὁ πολυπραγμονῶν, καὶ ζητῶν, καὶ τὴν οἰκίαν περιεργαζόμενος; ἀλλὰ τί; θυγάτηρ Βαθουὴλ εἰμὶ ἐγὼ υἱοῦ Μελχᾶς, ὃν ἔτεκεν αὐτῷ Ναχώρ· καὶ ἄχυρα καὶ χορτάσματα πολλὰ παρ' ἡμῖν, καὶ τόπος τοῦ καταλῦσαι. ὥσπερ ἐπὶ τοῦ ὕδατος, πλέον ὧν ᾔτησεν ἔδωκεν. ὁ μὲν γὰρ πιεῖν ᾔτησε μόνον, ἡ δὲ καὶ ταῖς καμήλοις ὑπεσχέτο ποτίζειν, καὶ ἐπότισεν. οὕτω καὶ ἐνταῦθα· B αὐτὸς τόπον ᾔτησε μόνον, ἡ δὲ καὶ ἄχυρα καὶ χορτάσματα καὶ ἄλλα πολλά, διὰ τούτων πάντων αὐτὸν ἐκκαλουμένη, καὶ πρὸς τὴν οἰκίαν ἕλκουσα, ἵνα τὸν τῆς φιλοξενίας καρπώσηται μισθόν. ταῦτα δὲ μὴ παρέργως, μηδὲ ἁπλῶς ἀκούωμεν, ἀλλ' ἡμᾶς αὐτοὺς καθ' ἑαυτοὺς ἐννοοῦντες, καὶ τούτοις παραβάλλοντες, οὕτως εἰσόμεθα τὴν ἀρετὴν τῆς γυναικός. πολλάκις γοῦν γνωρίμους τινὰς καὶ ἐπιτηδείους ὑποδεχόμενοι δυσχεραίνομεν· κἂν μίαν ἢ δευτέραν ἡμέραν ἐνδιατρίψωσι, βαρυνόμεθα· αὕτη δὲ τὸν ἀγνῶτα C καὶ ξένον μετὰ πολλῆς εἰς τὴν οἰκίαν εἷλκε τῆς προθυμίας, καὶ ταῦτα οὐκ αὐτῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ καμήλοις τοσαύταις μέλλουσα παρέξειν τὴν θεραπείαν. ἐπειδὴ δὲ εἰσῆλθε, σκόπει ἐντεῦθεν μᾶλλον αὐτοῦ σύνεσιν. ὡς γὰρ παρέθηκε φαγεῖν αὐτῷ ἄρτους, φησίν· οὐ μὴ φάγω, ἕως ὅτου λαλήσω τὰ ῥήματά μου. εἶδες πῶς ἦν ἐγρηγορὼς καὶ νήφων; εἶτα, ἐπειδὴ εἰπεῖν ἐπέτρεψαν, ἴδωμεν πῶς αὐτοῖς διαλέγεται. ἆρα ταῦτα εἶπε πρὸς αὐτοὺς τὰ ῥήματα, ὅτι δεσπότην ἔχω περιφανῆ καὶ λαμπρόν, παρὰ πάντων D τιμώμενον, πολλῆς παρὰ τῶν ἐγχωρίων προεδρίας ἀπολαύοντα; καίτοιγε εἴπερ ἐβούλετο ταῦτα εἰπεῖν, οὐκ ἂν ἠπόρησε. καὶ γὰρ ἐν τάξει βασιλέως αὐτὸν οἱ ἐπιχώριοι ἐτίμων. ἀλλ' ὅμως οὐδὲν τούτων εἶπεν, ἀλλὰ τὰ ἀνθρώπινα ταῦτα ἀφείς, ἀπὸ τῆς ἄνωθεν αὐτὸν ῥοπῆς ἐκόσμησεν οὕτω λέγων· παῖς Ἀβραὰμ ἐγώ εἰμι. κύριος εὐλόγησε τὸν κύριόν μου σφόδρα, καὶ ὑψώθη, καὶ ἔδωκεν αὐτῷ πρόβατα, καὶ μόσχους, καὶ χρυσίον καὶ ἀργύριον. τὸν πλοῦτον εἶπεν, οὐχ ἵνα εὔπορον δείξῃ ὄντα, ἀλλ'

A Accepto enim ab ea potu non deſtitit, ſed rogare pergit: cuius es filia indica mihi: eſtne in domo patris tui locus quo poſſim diuertere? Quid illa ad hæc? patienter ac manſuete ſuum patrem indicat. *Gen. 24.* Non dixit indignabunda: tu verò quis es tam curioſus percontator etiam de noſtris ędibus? ſed quid? Filia ſum Bathuelis filij Melchæ, quem Nachori peperit. Palearum quoque & fœni apud nos eſt copia, & locus ad diuertendum commodus. ſicut ante aquam petenti, pluſquam poſceret obtulit: nam cùm ille potum ſibi ſoli petiiſſet, etiam camelis ſe præbituram eſt B pollicita: ſic etiam hic requirenti tantummodo diuerſorium, inſuper de paleis ac fœno proſpicit, idq́; non ſimpliciter, ſed copiam eorum promittens, alliciens eum his omnibus, & domũ pertrahens, vt hoſpitalitas fructũ & mercedem capiat. Hæc autem non obiter, neque negligenter audiamus, ſed noſmetipſos conſiderantes, ad hoc exemplum conferamus: ſic enim intelligemus virtutem huius fœminæ. Sæpenumero notos aliquos & neceſſarios excipientes ægre ferimus, & grauamur, ſi C vnum aut alterum diem commorati fuerint. Hæc autem ignotum & hoſpitem magna alacritate domum pertraxit, præſertim cum non ipſi ſoli, ſed tot camelis, etiam offerret curam & miniſterium. Poſtquam autem introgreſſus eſt hoſpitium, iam magis conſidera ſerui prudentiam. appoſita enim menſa, inquit, Non prius cibum capiam quam loquar, quæ mihi mandata ſunt. Vide quam vigilans fuerit & ſobrius. Deinde poſtquam permiſſum eſt ei dicere, videamus quomodo illos alloquitur. Num iſta verba ad eos dixit: D Herum ſe habere illuſtrem & ſplendidum, honoratum ad hominibus, virum magnæ authoritatis apud ciues regionis, in qua tum degeret? Tametſi poterat, ſi voluiſſet, hæc verè dicere: Etenim tanquam Rex colebatur ab eius nationis hominibus. Attamen nihil eorum dixit, ſed omiſſis iſtis, quæ apud homines ſunt in pretio, à diuino eum fauore commendat his verbis: Ego Abrahæ ſeruus ſum. Dominus benedixit hero meo valde, exaltatúſque eſt, & dedit ei oues & boues, argentum & aurum. Diuitias eius memorat, non vt opulentum, ſed

Abraham tanquam rex colebatur.

vt pium eſſe oſtendat, hoc nomine laudans quod à Deo hæc acceperit, non quod tantarum rerum ſit dominus. Deinde loquitur de ſponſo: Et peperit Sarra vxor heri mei filium hero meo iam ſeni. Hic & partus modum ſubindicat, docens quod & partus [illegible] diuina prouidentia conceſſus ſit, non naturæ ordine. Ergo tu quoque ſiue ſponſum ſiue ſponſam quæras, hoc inquire ante omnia, an pius & Deo charus ſit. Si enim hæc adſint, conſequentur & alia: ſin autem deſint, etiam ſi res familiaris abundè ſuppetat, nihil proderit. Deinde ne audiat ab eis, cur igitur nullam indigenam in vxorem accipit? Adiurauit me, inquit, herus meus dicens: Non accipies vxorem filio meo de filiabus Chananæorum, ſed ad donum patris mei proficiſceris, & de tribu mea accipies vxorem filio meo. Sed ne totam eius orationem in medium aſſerentes moleſti videamur, ad finem tranſeamus. Cum enim retuliſſet, quomodo ad fontem adſtiterit, quid à puella petierit, quomodo Deus mediator fuerit, cúmque omnia diligenter nuntiaſſet, ſermonis finem fecit. His omnibus auditis illi non amplius dubitauerunt, neque neglexerunt rem, ſed quaſi diuinitus inſtincti ſine mora ei promiſerunt filiam. Reſpondentéſque Laban & Bathuel dixerunt: Mandatum hoc egreſſum eſt à Deo: Ideo non poſſumus tuæ poſtulationi contradicere. En Rebecca, tolle eam & propera, & ſit vxor filij herilis tui, ſicut loquutus eſt Dominus. Quis non obſtupeſceret? quis non admiraretur, quanta impedimenta breui temporis momento ſublata ſint? Etenim vel quod hoſpes erat, vel quod ſeruus, vel quod ignotus, vel quod nec ſocer, nec ſponſus, neque alius ex eorum neceſſariis notus erat, horum vnumquodque per ſe ſatis erat impedimenti, quominus hoc connubium ſuccederet: attamen hæc vniuerſa facilia ſunt reddita, & haud ſecus quam ſi notus eſſet, habitarétque prope, & totam ætatem cum eis verſatus fuiſſet, commiſerunt ſponſam eius fidei, hac de cauſa, quod auſpice Deo res agebatur:

Gen. 24. 36.

A ἵνα φιλόθεον. οὐ γὰρ ἀπὸ τοῦ κεκτῆσθαι, ἀλλ᾽ ἀπὸ τοῦ παρὰ θεοῦ ταῦτα αὐτὸν εἰληφέναι ἐγκωμιάσαι βούλεται. εἶτα περὶ τοῦ νυμφίου διαλεγόμενος· καὶ ἔτεκε Σάῤῥα ἡ γυνὴ τοῦ κυρίου μου υἱὸν ἕνα τῷ κυρίῳ μου μετὰ τὸ γηρᾶσαι αὐτόν. ἐνταῦθά μοι καὶ τὸν τρόπον τῶν ὠδίνων ᾐνίξατο δεικνὺς, ὅτι καὶ ὁ τόκος ἀπὸ τῆς τοῦ θεοῦ γέγονε προνοίας τῆς περὶ ἐκεῖνον, οὐ κατὰ φύσεως ἀκολουθίαν. καὶ σὺ τοίνυν εἴτε νυμφίον, εἴτε νύμφην ἐπιζητῇς, ταῦτα πρὸ τῶν ἄλλων ζήτει· εἰ θεοφιλής ἐστιν, εἰ πολλῆς ἄνωθεν ἀπολαύει τῆς εὐνοίας. ἂν γὰρ ἐκεῖνα ᾖ, καὶ τὰ ἄλλα ἕπεται· τούτων δὲ οὐκ ὄν-
B των, κἂν μετὰ πολλῆς τῆς ἀδείας αὐτοῖς ὑπάρχῃ τὰ βιωτικὰ, κέρδος οὐδέν. εἶτα ἵνα μὴ λέγωσι, τίνος οὖν ἕνεκεν οὐδεμίαν τῶν ἐπιχωρίων ἔλαβε γυναικῶν, ὥρκισέ με, φησὶ, λέγων· οὐ λήψῃ τῷ υἱῷ μου γυναῖκα ἀπὸ τῶν θυγατέρων τῶν Χαναναίων, ἀλλ᾽ εἰς τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου πορεύσῃ, καὶ εἰς τὴν φυλήν μου, καὶ λήψῃ γυναῖκα τῷ υἱῷ μου. ἀλλ᾽ ἵνα μὴ πᾶσαν τὴν ἱστορίαν εἰς μέσον φέροντες παρενοχλεῖν δόξωμεν, ἐπὶ τὸ τέλος ἴωμεν. ἐπειδὴ γὰρ εἶπε, πῶς ἐπὶ τῆς πηγῆς ἔστη, πῶς ᾔτησε τὴν κόρην, πῶς ἔδωκεν
C ἐκείνη πλέον τῆς αἰτήσεως, πῶς ὁ θεὸς μεσίτης ἐγένετο, καὶ πάντα μετὰ ἀκριβείας ἀπαγγείλας, κατέλυσεν ἐν τούτοις τὸν λόγον. ταῦτα ἅπαντα ἀκούσαντες ἐκεῖνοι, οὐκέτι λοιπὸν ἀμφέβαλον, οὐδὲ ἠμέλλησαν, ἀλλ᾽ ὥσπερ τοῦ θεοῦ τὴν ψυχὴν αὐτῶν εἰς τοῦτο κινήσαντος, εὐθέως αὐτῷ καθωμολόγησαν τὴν θυγατέρα. καὶ ἀποκριθεὶς Λάβαν καὶ Βαθουὴλ, εἶπον· τὸ πρόσταγμα τοῦτο παρὰ θεοῦ ἐξῆλθεν. οὐ δυνησόμεθα οὖν σοι ἀντειπεῖν κακόν· ἰδοὺ Ῥεβέκκα, λαβὼν ἀπότρεχε, καὶ ἔσται γυνὴ τῷ κυρίῳ σου, καθάπερ ἐλάλησε κύριος. τίς οὐκ ἂν ἐκπλαγείη, τίς οὐκ ἂν θαυμά-
D σειεν, ὅσα καὶ ἡλίκα κωλύματα ἐν βραχείᾳ καιροῦ ῥοπῇ ἀνῄρητο; καὶ γὰρ τὸ ξένον εἶναι, καὶ οἰκέτην, καὶ ἀγνῶτα, καὶ πολὺ τῆς ὁδοῦ τὸ διάστημα, καὶ τὸ μηδὲ τὸν κηδεστὴν, μηδὲ τὸν νυμφίον, μήτε ἄλλον τινὰ τῶν ἐκείνῃ προσηκόντων γνωρίζεσθαι, καὶ καθ᾽ ἑαυτὸ τούτων ἕκαστον ἱκανὸν ἦν κωλῦσαι τὸν γάμον. ἀλλ᾽ ὅμως οὐδὲν ἐκώλυσεν, ἀλλὰ πάντα ταῦτα ἐξηυμαρίζετο· καὶ καθάπερ γνωρίμῳ καὶ πλησίον οἰκοῦντι, καὶ ἐκ πρώτης ἡμέρας συναναστραφέντι, οὕτως αὐτῷ θαῤῥοῦντες ἐνεχείριζον τὴν νύμφην· τὸ δὲ αἴτιον, ὁ θεὸς ἦν ἐν μέσῳ.

ὥσπερ γὰρ ὅταν χωρὶς αὐτοῦ τι ποιῶμεν, κἂν ἅπαντα ᾖ λεῖα καὶ ῥᾴδια, βάραθρα καὶ κρημνοὺς καὶ μυρίας ἐν αὐτοῖς ἀποτυχίας εὑρίσκομεν· οὕτως ὅταν παρῇ καὶ συνεφάπτηται, κἂν ἁπάντων ἀπορώτερα ᾖ τὰ προκείμενα, ἅπαντα λεῖα καὶ ῥᾴδια γίνεται. μηδὲν οὖν μήτε ποιῶμεν, μήτε λέγωμεν, πρὶν ἢ τὸν θεὸν καλέσαι καὶ παρακαλέσαι συνεφάψασθαι τῶν ἐν χερσὶν ἡμῖν ἁπάντων, καθάπερ οὗτος καὶ οὗτος ἐποίησεν. ἀλλ' ἴδωμεν ἐπειδὴ αὐτὴν ἔλαβε, ποίῳ τρόπῳ τὸν γάμον ἐπετέλεσεν. ἆρα κύμβαλα καὶ σύριγγας καὶ χοροὺς καὶ τύμπανα καὶ αὐλοὺς καὶ τὴν ἄλλην ἐπεσύρετο φαντασίαν; οὐδὲν τούτων, ἀλλὰ μόνην λαβὼν οὕτως ἀπῄει, τὸν ἄγγελον ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ παραπέμποντα αὐτὸν καὶ συνοδοιποροῦντα, ὃν ὁ δεσπότης αὐτοῦ τὸν θεὸν ἱκέτευσεν αὐτῷ συναποστεῖλαι ἐκ τῆς οἰκίας ἐξερχομένῳ. καὶ ἤγετο λοιπὸν ἡ νύμφη αὐλῶν μὲν καὶ κιθάρας, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων οὐδενὸς ἀκούσασα, μυρίας δὲ παρὰ τοῦ θεοῦ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τὰς εὐλογίας ἔχουσα, στέφανον διαδήματος παντὸς λαμπρότερον. ἤγετο οὐ χρυσᾶ περιβεβλημένη ἱμάτια, ἀλλὰ σωφροσύνην καὶ εὐλάβειαν, καὶ φιλοξενίαν, καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν ἀρετήν. ἤγετο οὐκ ἐπὶ ὀχήματος κατάστεγου. οὐδὲ ἐπὶ ἄλλης τινὸς φαντασίας τοιαύτης, ἀλλ' ἐπὶ τῆς καμήλου καθημένη. μετὰ γὰρ τῆς ἀρετῆς τῆς ἐν τῇ ψυχῇ, καὶ τὰ σώματα τῶν παρθένων τὸ παλαιὸν πολλῆς μετεῖχε τῆς εὐεξίας. οὐ γὰρ οὕτως αὐτὰς ἔτρεφον αἱ μητέρες, καθάπερ τὰς νῦν, βαλανείοις πυκνοῖς, μύρων ἀλοιφαῖς, ἐπιτρίμμασι σκιαγραφίας, μαλακοῖς ἱματίοις, ἑτέροις μυρίοις διαφθείρουσαι τρόποις, καὶ τοῦ δέοντος μαλακωτέρας ποιοῦσαι, ἀλλ' εἰς ἅπασαν αὐτὰς ἦγαγον ἐκεῖναι σκληραγωγίαν. διὰ τοῦτο αὐταῖς καὶ τοῦ σώματος ἡ ὥρα σφόδρα ἦν εὐανθὴς καὶ γνησία, ἅτε φυσική τις οὖσα, ἀλλ' οὐ χειροποίητος, οὔτε ἐπιτετηδευμένη. διὰ τοῦτο καὶ ὑγείας ἀπέλαυον καθαρᾶς, καὶ κάλλος αὐταῖς ἀμήχανον ἦν, οὐδεμιᾶς ἀρρωστίας ἐνοχλούσης τῷ σώματι, ἀλλὰ πάσης βλακείας ἐκβεβλημένης. οἱ γὰρ πόνοι καὶ αἱ ταλαιπωρίαι καὶ τὸ ἅπασιν αὐτουργεῖν βλακείαν μὲν ἀπήλαυνε πᾶσαν, εὐρωστίαν δὲ καὶ ὑγείαν μετὰ πολλῆς παρεῖχε τῆς ἀσφαλείας. διὸ δὴ καὶ ποθεινότεραι τοῖς ἀνδράσιν ἦσαν, καὶ μᾶλλον ἐπέραστοι. οὐ γὰρ δὴ τὸ σῶμα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχὴν τούτοις βελτίω καὶ σωφρονεστέραν κατειργάζοντο. καθημένη τοίνυν ἐπὶ τῆς καμήλου καὶ φθάσασα εἰς τὴν χώραν, πρὶν αὐτὴν ἐλθεῖν ἐγγύς, ἀναβλέψασα εἶδε τοῖς ὀφθαλμοῖς τὸν

A ſicut contra ſi quid eo parum fauente aggrediamur, etiamſi omnia ſint plana & facilia, voragines & ſalebras & innumeras fruſtrationes obiter offendimus: rurſum eodem adiuuante, licet omnia quæ habemus præ manibus, ſint impeditiſſima, plana fiunt & facilia. Nihil igitur, nec faciamus, nec dicamus, niſi inuocato numine, vt noſtros conatus adiuuet. Nunc videamus poſtquam eam accepit, quo pacto adornet nuptias. Num cymbala, fiſtulas, choreas, tympana, tibias ſecum traxit, reliquaſque apparatus ſpecies? Nihil horum, ſed ſola aſſumpta abiit, deducente & comitante angelo, quem herus dum famulum è domo dimitteret, vna mitti à Deo ſupplex impetrauerat. Atque ita ducebatur ſponſa nullis tibiis & citharis occinentibus, ſed innumeris à Deo caput ornata benedictionibus, vice coronæ pretioſioris quouis diademate: ducebatur autem non auratis amicta veſtibus, ſed ornata modeſtia, pietate, hoſpitalitate, cæteriſque virtutibus omnibus, ducebatur non in pilento camerato, aut paratu aliquo ſimili, ſed camelo inſidens. Nam præter virtutis animi, etiam corpora virginum olim optima fuerunt habitudine. Non enim ſic educabantur à matribus vt fit hodie, crebra inter vnguenta & balnea, puluiculóſque aromaticos, in mollibus indumentis, aliiſque corruptelarum modis innumeris, quibus fiant pluſquam decet molliculæ: ſed modis omnibus dura erat earum educatio. Quamobrem & corporis natiua florebant pulchritudine, nullis adiutæ externis lenociniis, & valetudine æquè fœlici ac forma fruebantur, nulla infeſtante ægritudine, ablegataque omni mollitiæ. Labores enim & opera quibus exercebantur varia, languorem omnem pellebant, robur autem & ſanitatem tutam eis conciliabant, reddebántque tanto magis maritis amabiles: ſic enim non ſolum corpora, ſed & animi in melius proficiebant. Inuecta igitur camelo poſtquam ad deſtinatum agrum peruenit, ſublatis oculis vidit Iſaa-

Deo auſpice quæ ſiunt bene ſuccedũt.

Pompa nuptiarũ profana neglecta.

cum, móxque à camelo deſiliit. Vides robur? vides bonam habitudinem? à camelo deſiliit. tantum illi virium vna cum modeſtia ſupererat. Et ait ad ſeruum: Quis eſt ille homo qui progreſſus in campum venit obuius? Reſpondit ſeruus: Ipſe eſt herus meus. tum illa æſtiuo palliolo ſumpto ſe obnupſit. Obſerua omnia teſtari eius modeſtiam, quàm pudens erat ac verecunda. Et accepit eam vxorem Iſaac, dilexitque in tantum vt leniret dolorem, qui illi ex morte Sarræ matris acciderat. Hæc non temerè dicuntur, quod dilexerit eam, quodque pro ſolamine luctus habuerit, ſed vt diſcas, quibus rebus illa maritum in amorem ſui pellexerit, quas domo ſecum attulerat. Quis enim talem non adamaret, tam modeſtam, tam honeſtam, tam hoſpitalem, humanam & amabilem, fortem animo & validam corpore? Hæc dixi, vt non audiatis tantum, aut auditis applaudatis, ſed vt etiam æmulemini: & patres quidem prouidentiam patriarchæ imitamini, qua vſus eſt in paranda vxore ſimplici non pecunias quærens, non ſplendorem generis, non pulchritudinem corporis, non aliud quicquam præter generoſitatem animi: vos autem matres date operam, vt ad hunc modum educetis veſtras filias. Porrò ſponſi qui eas ducturi ſunt, ducant cum honeſtate ſimili, exterminantes riſum, choreas, turpiloquium, fiſtulas, tibias, diabolicum illum apparatum & reliqua huiuſmodi, ſempérque inuocantes Deum, vt mediator adſit actionum noſtrarum omnium. Si enim res noſtras hoc facto diſpoſuerimus, nullum diuortium erit, nulla adulterij ſuſpicio, aut occaſio zelotypiæ, non rixa, non contentio, ſed multa fruemur pace, multáque concordia, à quibus non aberunt virtutes cæteræ. Sicut enim vxore à marito diſſidente nihil ſani eſt in ædibus, etiamſi alioquin res eorum ſecundo ferantur flatu: ita dum pax conſtabit & concordia, nihil erit inſuaue, etiamſi quotidie tempeſtates accidant plurimæ. Si hoc modo conciliabuntur nuptiæ, perfacilè poterimus ad virtutem educare liberos. Vbi enim mater tam honeſte fuerit ac ſobria, omníque

Quomodo erudiendæ filiæ à matribus.

A Ἰσαάκ, καὶ κατεπήδησεν ἀπὸ τῆς καμήλου. εἶδες ἰσχύν; εἶδες εὐεξίαν; κατεπήδησεν ἀπὸ τῆς καμήλου (οὕτως αὐτῇ ῥώμη πολλὴ μετὰ σωφροσύνης ἦν) καὶ εἶπε τῷ παιδί· τίς ἐστιν ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ὁ πορευόμενος ἐν τῷ πεδίῳ; εἶπε δὲ ὁ παῖς· ὁ κύριός μου. Εἶτα λαβοῦσα τὸ θέριστρον περιεβάλετο. ὅρα πανταχοῦ τὴν σωφροσύνην αὐτῆς μαρτυρουμένην, πῶς ἦν αἰσχυντηρά, πῶς ἦν αἰδέσιμος. καὶ ἔλαβεν αὐτὴν ὁ Ἰσαάκ, καὶ ἐγένετο αὐτῷ εἰς γυναῖκα, καὶ ἠγάπησεν αὐτήν, καὶ παρεκλήθη περὶ Σάρρας τῆς μητρὸς αὐτοῦ. οὐχ ἁπλῶς δὲ ταῦτα εἴρηται, ὅτι ἠγάπησεν αὐτήν, καὶ B παρεκλήθη περὶ τῆς Σάρρας τῆς μητρὸς αὐτοῦ· ἀλλ' ἵνα μάθῃς τοῦ φίλτρου καὶ τῆς ἀγάπης τὰς ὑποθέσεις, ἃς οἴκοθεν ἔχουσα ἦλθεν ἡ γυνή. τίς γὰρ τὴν τοιαύτην οὐκ ἂν ἠγάπησε, τὴν οὕτω σώφρονα, τὴν οὕτω κοσμίαν, τὴν οὕτω φιλόξενον καὶ φιλάνθρωπον καὶ ἥμερον, τὴν ἀνδρείαν μὲν κατὰ τὴν ψυχήν, ῥωμαλέαν δὲ κατὰ τὸ σῶμα; ταῦτα εἶπον, οὐχ ἵνα ἀκούσητε, οὐδ' ἵνα ἀκούσαντες ἐπαινέσητε μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ ζηλώσητε. καὶ πατέρες μὲν τὴν πρόνοιαν τοῦ πατριάρχου μιμεῖσθε, ἣν ἐποιεῖτο περὶ τοῦ λαβεῖν γυναῖκα ἄπλαστον, C οὐ χρήματα ἐπιζητήσας, οὐ γένους λαμπρότητα, οὐ σώματος κάλλος, οὐκ ἄλλο οὐδέν, ἀλλὰ ψυχῆς εὐγένειαν μόνον· μητέρες δὲ οὕτω τὰς ἑαυτῶν ἀνατρέφετε θυγατέρας· οἱ δὲ ἄγεσθαι αὐτὰς μέλλοντες νυμφίοι, μετὰ τοσαύτης αὐτὰς ἄγετε κοσμιότητος, χορείας μὲν καὶ γέλωτας καὶ ῥήματα αἰσχρά, καὶ σύριγγας καὶ αὐλούς, καὶ τὴν διαβολικὴν φαντασίαν, καὶ τὰ ἄλλα πάντα τὰ τοιαῦτα ἐξορίζοντες, τὸν θεὸν δὲ ἀεὶ παρακαλοῦντες μεσίτην γενέσθαι τῶν πραττομένων ἁπάντων. ἂν γὰρ οὕτω τὰ καθ' ἑαυτοὺς οἰκονομήσωμεν, οὐκ ἀποστάσιον ἔσται ποτέ, οὐ μοιχείας ὑποψία, οὐ ζηλοτυπίας D πρόφασις, οὐ μάχη καὶ ἔρις, ἀλλὰ πολλῆς μὲν ἀπολαυσόμεθα τῆς εἰρήνης, πολλῆς δὲ τῆς ὁμονοίας. ταύτης δὲ οὔσης, καὶ αἱ ἄλλαι πάντως ἕψονται ἀρεταί. ὥσπερ γὰρ γυναικὸς πρὸς ἄνδρα στασιαζούσης, οὐδὲν ὑγιὲς ἔσται ἐπὶ τῆς οἰκίας, κἂν ἅπαντα τὰ ἄλλα κατὰ ῥοῦν φέρηται πράγματα· οὕτως ὁμονοούσης καὶ εἰρηνευούσης, οὐδὲν ἔσται ἀηδές, κἂν μυρίοι χειμῶνες καθ' ἑκάστην τίκτωνται τὴν ἡμέραν. ἂν οὕτως οἱ γάμοι γίνωνται, καὶ τὰ παιδία μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας εἰς ἀρετὴν ἀγαγεῖν δυνησόμεθα. ὅταν γὰρ ἡ μήτηρ οὕτως ᾖ

κόσμια καὶ σώφρων, καὶ πᾶσαν ἀρετὴν κεκτημένη, πάντως καὶ τὸν ἄνδρα ἕλξει, δυνήσεται καὶ χειρώσασθαι τῷ περὶ αὐτὴν πόθῳ· ἑλοῦσα δὲ αὐτὸν, μετὰ πολλῆς ἕξει τῆς προθυμίας βοηθοῦντα πρὸς τὴν τῶν παίδων ἐπιμέλειαν, καὶ τὸν θεὸν οὕτως ἐπισπάσεται πρὸς τὴν αὐτὴν ταύτην πρόνοιαν. ἐκείνου δὲ συνεφαπτομένου τῆς καλῆς ταύτης οἰκονομίας, καὶ τὰς ψυχὰς τῶν παίδων ἀσκοῦντος, οὐδὲν ἀηδὲς ἔσται λοιπὸν, ἀλλὰ καὶ τὰ τῆς οἰκίας εὖ διακείσεται, τῶν ἀρχόντων οὕτω διακειμένων, καὶ μετὰ τῆς οἰκίας οὕτως ἕκαστος δυνήσεται, τῆς ἑαυτοῦ γυναικὸς λέγω, καὶ παίδων καὶ οἰκετῶν, καὶ τὸν ἐνταῦθα μετὰ ἀδείας ἁπάσης διανύσαι βίον, καὶ εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν εἰσελθεῖν· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ πατρὶ δόξα, καὶ κράτος, σὺν τῷ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Εἰς τὸ ῥητὸν τοῦ ἀποστόλου· περὶ δὲ τῶν κεκοιμημένων οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοὶ, ἵνα μὴ λυπῆσθε· καὶ εἰς τὸν Ἰὼβ καὶ τὸν Ἀβραάμ.

ΗΜέρας τέσσαρας ἀνηλώσαμεν τὴν κατὰ τὸν Λάζαρον παραβολὴν ὑμῖν ἐξηγούμενοι, τὸν θησαυρὸν ἐξαντλοῦντες, ὃν εὑρήκαμεν ἐν ἡλκωμένῳ κειμένῳ σώματι· θησαυρὸν οὐχὶ χρυσίον καὶ ἀργύριον καὶ λίθους ἔχοντα πολυτελεῖς, ἀλλὰ φιλοσοφίαν, καὶ ἀνδρείαν, καὶ ὑπομονὴν, καὶ καρτερίαν πολλήν. καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν θησαυρῶν τούτων συμβαίνει, τὴν μὲν ἐπιφάνειαν ἀκάνθας ἔχειν καὶ τριβόλους ἁπλῶς καὶ γῆν τραχυτέραν, εἰ δέ τις κάτω διασκάψει, πολὺς ὁ πλοῦτος φαίνεται· οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ Λαζάρου συνέβαινεν. ἄνωθεν τραύματα, καὶ κάτωθεν πλοῦτος ἄφατος· παρειμένον τὸ σῶμα, ἀλλὰ γενναία καὶ ἐγρηγορυῖα ἡ ψυχή. καὶ τὸ ἀποστολικὸν ἦν ἰδεῖν ἐκεῖνο πληρούμενον ἐπὶ τούτου· ὅσον ὁ ἔξω ἄνθρωπος διαφθείρεται, τοσοῦτον ὁ ἔσω ἀνακαινοῦται. καὶ ἐνῆν μὲν καὶ τήμερον εἰς τὴν αὐτὴν παραβολὴν εἰπεῖν, καὶ πρὸς τοὺς αἱρετικοὺς μαχέσασθαι τοὺς τὴν παλαιὰν διαβάλλοντας, τοὺς τῶν πατριαρχῶν κατηγοροῦντας, τοὺς κατὰ τοῦ δημιουργοῦ

A virtute prædita, profectò maritum deſiderio ſui capiet ac deuinciet: atque ita habebit cum alacrem adiutorem in curandis, atque inſtituendis communibus liberis: ſimúlque Deum ad proſpiciendum eis attrahet: quo aſpirante tam honeſtæ adminiſtrationi domeſticæ, & exercente puerorum animos, omnia poſt hac iucunda erunt & fœlicia rebus tam bene compoſitis, & iis qui præſunt, ſic affectis: poteritque vnuſquiſque vnà cum ſua domo, videlicet vxore, liberis ac famulis, & præſentem vitam ſecurè peragere, & ad cœlorum regnum perue-
B nire: quod nobis omnibus contingat gratia & benignitate domini noſtri Ieſu Chriſti, cum quo patri gloria, & imperium vna cum ſancto & viuifico ſpiritu nunc & ſemper & in ſæcula ſæculorum. Amen.

In dictum illud S. Pauli Apoſtoli: De dormientibus nolo vos ignorare fratres, vt non contriſtemini, & in Iob & Abraham. 1. Theſ. 4. 13.

Iacobo Goupylo interprete.

C DIES quatuor in explicanda vobis Lazari parabola conſumpſimus, theſaurúmq; adeò exhauſimus, quem inuenimus in corpore vulneribus ſcatente: theſaurum, inquam, in quo non aurum quidem, non argentum, non lapilli & gemmæ latebant, ſed Philoſophia ac religio, multa tolerantia laborum, & malorum patientia. Quemadmodum enim theſauri aſpectabilis ſuperficies, ſpinis, tri-
D bulis, ac terra aſperiore obſepitur, tamen ſi quis terram defoderit altius, multæ opes ac diuitiæ apparent: ſic Lazaro vſuuenit, vt foras ei vlcera erumpant, magnas verò intus conditas diuitias habeat. Corpus quidem fluxum ac reſolutum eſt, ſed animus generoſus ac alacer, vt in eum Apoſtoli illud aptiſſimè quadret: Quantum externus homo corrumpitur, tantum internus renouatur. Ac mihi quidem & hodierno die parabolam hanc tractare licebat, & cum hæreticis pugnare, qui vetus teſtamentum vituperant, Patriarchas accuſant,

Hæc oratio primum edita eſt. ann. 1570.

2. Cor. 4. 16.

Heretici qui vetus teſtamentum oppugnant.

& linguam in Deum mundi parentem exacuunt: ſed ne ſatietatem ac faſtidium oratio vobis afferat, diſputationem hanc in aliud tempus ſeponemus. Agè nunc ad aliud argumentum orationem conuertamus. Cùm igitur ſimplici cibo extructa menſa ſatietatem faciat, variis vero eduliis opulenta aſſiduam appetentiam præſtet, vt idem in hac auditione vſuueniat, ad D. Paulum longo iam interuallo reuertamur. Etenim locus ex eo à nobis hodie commodè ac opportunè lectus eſt: & quæ nunc dicturi ſumus, maximè iis conſentanea ſunt, quæ iam diximus. Paulum igitur hodie perſonantem ac dicentem audiuiſtis: *De dormientibus nolo vos ignorare, vt ne lugeatis, quemadmodum reliqui, qui ſpem non habent.* Ille Euangelij de Lazaro ſonus fuit, hæc vox eſt Apoſtoli, ſed vnus eſt concentus. Nam in illius parabolæ explicatione multa de reſurrectione & de iudicio, quod tum fiet, multa diſputauimus: & nunc ipſa oratione in idem argumentum delapſi ſumus. Itaque ſi locum Apoſtoli defodiamus, eundem en eo theſaurum inueniemus. Etenim tota oratio noſtra tum eò feſtinabat, vt doceremus auditores, nihil in hac vita ſplendidum exiſtimandum, ſed ſpe vlterius progrediendum, ac animo quotidie reputandum, quæ illic ferrentur ſententiæ, quàm formidabile iudicium: & iudicem huiuſmodi eſſe, quem nemo decipere poſſet. Hoc idem verbis illis quæ lecta ſunt, Paulus conſulit. ſed animum aduertite. *De dormientibus nolo vos ignorare fratres, vt ne lugeatis, quemadmodum reliqui, qui ſpem non habent. Si enim credimus Ieſum mortuum eſſe, & à mortuis excitatum: ita Deus dormientes per Ieſum ducet cum eo.* Hoc autem primum dignum eſt, cui inſiſtamus ac diſquiramus, cur, cùm de Chriſto ſermo habetur, mortem eam Apoſtolus appellet, qua ille ex mundo ſublatus: hominum autem interitum, ſomnum, non mortem vocet. Nam de mortuis non dixit, ſed de dormientibus. Et paulò inferius: Sic & Deus eos qui dormierunt per Ieſum adducet cum eo: neque dixit eos, qui mortui ſunt. & rurſus: Nos qui viuimus qui relicti ſumus ad aduentum Chriſti non iis anteuertemus, qui dormierunt.

1. Theſſ. 4. 13.

Cur ſomnus dicatur mors hominũ.

A τῶν ὅλων θεοῦ τὴν γλῶτταν ἠκονηκότας· ἀλλ' ἵνα μὴ προσκορὴς ὑμῖν ὁ λόγος γένηται, τούτους εἰς ἕτερον ταμιευσάμενοι καιρὸν τοὺς ἀγῶνας, φέρε, πρὸς ἄλλην ὑπόθεσιν τὸν λόγον ἀγάγωμεν· ἐπεὶ καὶ τράπεζα μονοειδὴς μὲν οὖσα κόρον ἐντίθησιν, αἱ δὲ ποικίλαι τῇ συνεχείᾳ διεγείρουσι τὴν ὄρεξιν. ἵν' οὖν καὶ ἐπὶ τῆς ἀκροάσεως τοῦτο γένηται, πρὸς τὸν μακάριον Παῦλον διὰ μακροῦ τοῦ χρόνου τήμερον ἐπανέλθωμεν, καὶ γὰρ εἰς εὔκαιρον ἡμῖν τήμερον τὸ χωρίον ἀνεγνώσθη τὸ ἀποστολικόν, καὶ συνῳδὰ ἔσται τοῖς πρώην λεχθεῖσι τὰ ῥηθησόμενα. ἠκούσατε τοίνυν τοῦ Παύ- B λου σήμερον βοῶντος καὶ λέγοντος· περὶ δὲ τῶν κεκοιμημένων οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἵνα μὴ λυπῆσθε, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα. ἐκείνη εὐαγγελικὴ νευρὰ ἡ τοῦ Λαζάρου, αὕτη ἀποστολικὸς ὁ φθόγγος· ἀλλὰ μία ἡ συμφωνία. καὶ γὰρ καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ παραβολῇ πολλὰ περὶ ἀναστάσεως καὶ τῶν ἐκεῖ δικαστηρίων ἐφιλοσοφήσαμεν, καὶ νῦν εἰς τὴν αὐτὴν ἡμᾶς ὑπόθεσιν ὁ λόγος ἤγαγε πάλιν. ὥστε εἰ καὶ ἀποστολικὸν ἀνορύττομεν χωρίον, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν καὶ ἐνταῦθα θησαυρὸν εὑρήσομεν. καὶ γὰρ καὶ τότε ὁ λόγος ἡμῖν ἅπας τοῦ- C το παιδεῦσαι τοὺς ἀκροατὰς ἔσπευδε, μηδὲν τοῦ παρόντος βίου τὰ λαμπρὰ νομίζειν εἶναι πράγματα, ἀλλὰ περαιτέρω προϊέναι ταῖς ἐλπίσι, καὶ τὰς ἐκεῖ ψήφους καθ' ἑκάστην ἐννοεῖν τὴν ἡμέραν, καὶ τὸ φοβερὸν κριτήριον, καὶ τὸν ἀπαραλόγιστον δικαστήν. ταῦτα καὶ ὁ Παῦλος διὰ τῶν ἀνεγνωσμένων ἡμῖν συμβουλεύει σήμερον, ἀλλὰ προσέχετε. περὶ δὲ τῶν κεκοιμημένων οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, ἵνα μὴ λυπῆσθε, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα. εἰ γὰρ πιστεύομεν, ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, οὕτω καὶ ὁ θεὸς τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει σὺν D αὐτῷ. τοῦτο πρῶτον ἄξιον ἐπιστήσαντας ἐξετάσαι, τί δήποτε, ὅταν μὲν περὶ τοῦ Χριστοῦ διαλέγεται, θάνατον καλεῖ τὸν ἐκείνου θάνατον· ὅταν δὲ περὶ τῆς ἡμετέρας τελευτῆς, κοίμησιν αὐτὴν, καὶ οὐ θάνατον ὀνομάζει. οὐ γὰρ εἶπε, περὶ δὲ τῶν ἀποθανόντων, ἀλλὰ τί; περὶ δὲ τῶν κεκοιμημένων. καὶ πάλιν· οὕτως ὁ θεὸς καὶ τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει σὺν αὐτῷ, καὶ οὐκ εἶπε, τοὺς ἀποθανόντας. καὶ πάλιν· ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ κυρίου, οὐ μὴ φθάσωμεν τοὺς κοιμηθέντας.

καὶ ἐνδὲ

A καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα εἶπε τοὺς ἀποθανόντας, ἀλλὰ τρίτον μνημονεύσας, τὸ τρίτον κοίμησιν τὸν θάνατον αὐτῶν ὠνόμασε· περὶ δὲ τοῦ Χριστοῦ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πῶς; εἰ γὰρ πιστεύομεν ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε, καὶ οὐκ εἶπεν, ἐκοιμήθη, ἀλλὰ ἀπέθανε. τίνος οὖν ἕνεκεν τὸν μὲν τοῦ Χριστοῦ θάνατον ἐκάλεσε, τὸν δὲ ἡμέτερον κοίμησιν; οὐ γὰρ ἁπλῶς, οὐδὲ παρέργως ταύτῃ κέχρηται τῶν λέξεων τῇ παρατηρήσει, ἀλλὰ σοφόν τι καὶ μέγα κατασκευάζων. ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ Χριστοῦ θάνατον ἐκάλεσεν, ἵνα τὸ πάθος πιστώσηται· ἐπὶ δὲ ἡμῶν κοίμησιν ἐκάλεσεν, ἵνα τὴν ὀδύνην παραμυθήσηται. B ἔνθα μὲν γὰρ προεχώρησεν ἡ ἀνάστασις, θαῤῥῶν καλεῖ θάνατον· ἔνθα δὲ ἐν ἐλπίσιν ἐστὶ τὸ πρᾶγμα, κοίμησιν καλεῖ, καὶ δι' αὐτῆς παραμυθούμενος τῆς προσηγορίας ἡμᾶς, καὶ χρηστὰς ὑποτείνων ἐλπίδας. ὁ γὰρ κοιμώμενος ἀναστήσεται πάντως, καὶ οὐδὲν ἕτερόν ἐστι θάνατος, ἀλλ' ἢ ὕπνος μακρός. μὴ γάρ μοι τοῦτο εἴπῃς, ὅτι οὔτε ἀκούει, οὔτε φθέγγεται, οὔτε ὁρᾷ, οὔτε αἰσθάνεται ὁ τετελευτηκώς· οὐδὲ γὰρ ὁ καθεύδων. εἰ δὲ χρή τι καὶ θαυμαστὸν εἰπεῖν, τοῦ μὲν καθεύδοντος καὶ ἡ ψυχή πως καθεύδει· τοῦ δὲ τελευτήσαντος C οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἐγρήγορεν. ἀλλ' ὁ τελευτήσας σήπεται καὶ διαφθείρεταί, φησι, καὶ κόνις γίνεται καὶ τέφρα. καὶ τί τοῦτο, ἀγαπητέ; δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα χαίρειν δεῖ. καὶ γὰρ οἰκίαν τις μέλλων οἰκοδομεῖν σαθρωθεῖσαν καὶ παλαιὰν γενομένην, ἐκβαλὼν πρότερον τοὺς οἰκοῦντας, οὕτω καταλύει τὴν οἰκίαν, καὶ ἀνοικοδομεῖ λαμπροτέραν· καὶ τοὺς ἐκβληθέντας οὐ λυπεῖ τὸ γινόμενον, ἀλλὰ καὶ εὐφραίνει πλέον (οὐ γὰρ τῇ καθαιρέσει προσέχουσι τῇ βλεπομένῃ, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν οἰκοδομεῖν φαντάζονται D τὴν οὐ βλεπομένην) οὕτω δὴ καὶ ὁ θεὸς ποιεῖν μέλλων, καταλύει ἡμῶν τὸ σῶμα, καὶ τὴν ἐνοικοῦσαν ἐν αὐτῷ ψυχὴν ἐξάγει πρότερον, καθάπερ ἐξ οἰκίας τινὸς, ἵνα λαμπροτέραν αὐτὴν οἰκοδομήσας, μετὰ πλείονος αὐτὴν δόξης εἰσαγάγῃ πάλιν. μὴ τοίνυν τῇ καθαιρέσει προσέχωμεν, ἀλλὰ τῇ μελλούσῃ λαμπρότητι. πάλιν ἀνδριάντα τις ἔχων ἰῷ καὶ χρόνῳ διεφθαρμένον, καὶ πολλὰ τῶν μερῶν ἀποτεθλασμένον, συντρίψας αὐτὸν εἰς χωνευτήριον ἐμβάλλει, καὶ τήξας αὐτὸν ἀκριβῶς, οὕτω λαμπρότερον ἀποδίδωσιν.

Ne hîc quidem mortuos dixit, ſed cum mortis hominum ter eo in loco meminerit toties eam ſomnum appellauit: de Chriſto autem mentionem faciens non item, vt in hoc loco: Si enim credimus Ieſum mortuum eſſe, vbi ſomni verbum non vſurpauit, ſed mortis. Sed quæ cauſa eſt, cur Chriſti mortem, noſtram vero ſomnum vocauit? Haud enim temerè & ſine delectu aliquo, ſed grande quiddam ac doctum apparans, his vocabulis vſus eſt. Etenim de Chriſto loquens, mortem dixit, vt paſſionem confirmet: de nobis vero cùm ſermo ſit, ſomni nomine vtitur, vt dolorem leniat. Mortem enim eam ſine dubitatione appellauit, cui reſurrectio ſucceſſit: vt intelligas mortem velut cauſam reſurrectionis eſſe. Vbi autem rei ſpes oſtenditur, ſomnum appellat ipſa nimirum appellatione nos conſolans ac bonam ſpem oſtentans. Qui enim dormit, omnino exurget, vt nihil aliud mors ſit, quàm longus ſomnus. Neque mihi hic dixeris, neque audire, neque loqui, neque ſentire, cùm dormientes ipſi haud meliore conditione ſint, imò (vt admirabilius aliquid dicam) dormientis anima quodammodo dormit, mortui verò vigilat. At, inquies, mortuus putreſcit ac corrumpitur, puluiſque & cinis fit. Quid tum inde amice? Hoc nimirum illud eſt ob quod maximè lætandum. Etenim ſi quis veterem domum ac conquaſſatam ædificaturus eſt, primùm eius incolas ex illa eiicit, deinde domum ipſam diruit, & eam magnificentiùs reædificat. Quod quidem lætandum potiùs quàm dolendum ei eſt, qui ex vetere habitatione eiectus eſt. Non enim præſentem ædium demolitionem ſpectat, ſed domum, antequam videatur, animo concipit ac comprehendit. Ad eundem modum facturus Deus, corpus noſtrum demolitur, & animum in eo habitantem antè, vt ex domo aliqua, eiicit, vt cùm aliam magnificentiore ac præclariore opere exædificârit, illum maiori cum gloria in eam introducat. Ne igitur in demolitionem intueamur, ſed in futurum ſplendorem. Si quis adhæc ſtatuam rubigine ac tempore exeſam, magnáque ex parte detritam habet, eam confringit, ac in fornacem conijcit, vt fuſurâ ſplendidiorem reddat.

1. Theſ. 4. 14

Dormitio mortuis ſimiles.

Comparatio cum ſtatua.

A Quemadmodum igitur ſtatua, quæ in fornace confringitur, haud deletur, ſed renouatur: ſic cùm corpus noſtrum moritur, non perit, ſed inſtauratur. Cùm igitur videris carnem noſtram tanquam in fornace liqueſcentem, ne committe, vt in huius rei inſpectione conquieſcas, ſed tantiſper expecta, dum ea rurſus conflata fuerit: quanquam ne hac quidem exempli menſura contentus eſſe debes, quin longius cogitandò progrediendum eſt. Etenim ſtatuarius corpus aliquod ex ære, in fornacem cùm iniecerit, non auream tibi ac immortalē ex ære, imaginem efficit, ſed æream rurſus conflat: Deus B autem non ita, ſed ex fictili ac mortali corpore in fornacem iniecto, auream ac immortalem ſtatuam effingit. Tellus enim cùm corpus caducum ac fato obnoxium acceperit, immortale ac nulla fata ſubiens poſtea reddit. Ne igitur intuere in eum, qui clauſa iam habet lumina, & ſine voce iacet, ſed in eum qui ex morte excitatur, gloriámque incredibilem, ſtupendam, ac admirabilem recipit. Cogitationes tuas à rerum præſentium ſtatu ad futuram ſpem conuerte. Atqui conſuetudinis eius deſiderium non fers, & ob id dolore C conficeris ac luges? Sed hoc quàm ſit abſurdum vide. Si ſponſo alicui filiám in matrimonium collocaueris, quam is poſtea ſecum in longinquam regionem abducat, vbi in magna rerum omnium abundantia viuat, nequaquam id moleſtè laturus es, ſed dolorem, quem ex longa eius abſentia capis, proſperitatis ac ſecundarum eius rerum famâ demulces. Nunc autem non homine aliquo, non conſeruo, ſed domino, quod ſuum eſt accipiente, mœres ac excruciaris. At homo cùm ſim, ais, non poſ- D ſum non dolere. Neque id ego à te exigo. Triſtitiam enim non tollo, ſed triſtitiæ vehementiam tollo. Nam mœrere naturale eſt, ſed ſupra modum mœrere, inſani, amentis ac muliebrem animum gerentis eſt. Mœre, lacryma, at vide ne ſtomachêris, ne impatienter mortuum requiras. Quin Deo gratias age, qui eum accepit, vt ex vita decedentem honores, honeſtéque amici funeri iuſta perſoluas. Si indignè fers, ei dedecori es, & Deum accipientem exacerbas, tibique damno es: ſin gratias ageris, honeſtas illum, & Deum qui eum accepit laude afficis, tibique ipſi vtilitatem affers. Lacryma, ſed vt dominus tuus Lazarū luxit.

Refutat cauſas luctus quæ aſſeruntur.

Lugendi quomodo ſint defuncti.

A ὥσπερ οὖν ἡ ἐν τῷ χωνευτηρίῳ συντριβὴ οὐκ ἀφανισμός, ἀλλὰ ἀνακαινισμός ἐστι τοῦ ἀνδριάντος ἐκείνου· οὕτω καὶ τῶν ἡμετέρων σωμάτων ὁ θάνατος, οὐκ ἀπώλειά τίς ἐστιν, ἀλλὰ ἀνανέωσις. ὅταν τοίνυν ἴδῃς, καθάπερ ἐν χωνευτηρίῳ, καταῤῥέουσαν ἡμῶν τὴν σάρκα καὶ σηπομένην, μὴ στῇς μέχρι τῆς ὄψεως ταύτης, ἀλλὰ τὴν ἀναχώνευσιν ἀνάμενε· καὶ μηδὲ τῷ μέτρῳ τοῦ παραδείγματος ἀρκεσθῇς τούτῳ, ἀλλ᾽ ἐπὶ τὸ περαιτέρω πρόελθε τῷ λογισμῷ. ὁ μὲν γὰρ ἀνδριαντοποιὸς χαλκοῦν ἐμβαλὼν σῶμα, [illegible] χρυσοῦν καὶ ἀθάνατόν σοι ἀποδίδωσι τὸν ἀνδριάντα, ἀλλὰ χαλκοῦν ἐργάζεται πάλιν· ὁ δὲ θεὸς B οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πήλινον καὶ θνητὸν ἐμβαλὼν σῶμα, χρυσοῦν καὶ ἀθάνατον ἀποδίδωσί σοι τὸν ἀνδριάντα. φθαρτὸν γὰρ ἡ γῆ δεξαμένη τὸ σῶμα καὶ ἐπίκηρον, ἄφθαρτον καὶ ἀκήρατον ἀποδίδωσι τὸ αὐτό. μὴ τοίνυν ἴδῃς ἐκεῖνον τὸν μεμυκότα τοὺς ὀφθαλμούς, τὸν ἄφωνον κείμενον, ἀλλὰ τὸν ἀνιστάμενον, τὸν ἀπολαμβάνοντα δόξαν ἄῤῥητον καὶ φρικώδη καὶ θαυμαστήν, καὶ ἀπὸ τῆς παρούσης ὄψεως πρὸς τὴν μέλλουσαν ἐλπίδα μετάγαγε τοὺς λογισμούς. ἀλλὰ συνήθειαν ἐπιζητεῖς, καὶ διὰ τοῦτο ὀδύρῃ καὶ θρηνεῖς; καὶ πῶς οὐκ ἄτοπον, εἰ μὲν νυμφίῳ τὸ θυ- C γάτριον δοίης, εἶτα λαβὼν εἰς μακρὰν ἐκεῖνος ἀπέλθοι χώραν, καὶ καλῶς πράττων διατελοίη, μηδὲν ἡγεῖσθαι δεινὸν τὸ γεγενημένον, τῇ δὲ τῆς εὐπραγίας φήμῃ παραμυθεῖσθαι τῆς ἀποδημίας τὴν ἀθυμίαν, ἐνταῦθα δὲ οὐκ ἀνθρώπου, οὐδὲ συνδούλου τινός, ἀλλ᾽ αὐτοῦ τοῦ δεσπότου λαβόντος τὸν προσήκοντα, ἀλγεῖν καὶ ὀδύρεσθαι; καὶ πῶς οἷόν τε, φησί, μὴ ἀλγεῖν ἄνθρωπον ὄντα; οὐδὲ ἐγὼ τοῦτο λέγω· οὐδὲ τὴν ἀθυμίαν, ἀλλὰ τὴν ἐπίτασιν τῆς ἀθυμίας ἀναιρῶ. τὸ μὲν γὰρ ἀθυμεῖν, τῆς φύσεως· τὸ δὲ πέρα τοῦ μέτρου τοῦτο ποιεῖν, μα- D νίας καὶ παραφροσύνης καὶ γυναικώδους ψυχῆς. ἄλγησον, δάκρυσον, ἀλλὰ μὴ ἀποδυσπετήσῃς, μὴ δυσχεράνῃς, μὴ ἀγανακτήσῃς. εὐχαρίστησον τῷ λαμβάνοντι, ἵνα κοσμήσῃς τὸν ἀπελθόντα, καὶ λαμπρὰ ταῦτα αὐτῷ συμπέμψῃς ἐντάφια. ἂν μὲν γὰρ δυσχεράνῃς, κἀκεῖνον καθύβρισας, καὶ τὸν λαβόντα παρώξυνας, καὶ σαυτὸν κατέβλαψας. ἂν δὲ εὐχαριστήσῃς, κἀκεῖνον ἐκόσμησας, καὶ τὸν λαβόντα ἐδόξασας, καὶ σαυτὸν ὠφέλησας. δάκρυσον, ὡς ὁ δεσπότης σου ἐδάκρυσε τὸν Λάζαρον.

μέτρα τέθεις ἡμῖν καὶ κανόνας καὶ ὅρους ἀθυμίας, οὓς A ὑπερβαίνειν οὐ δεῖ. οὕτω καὶ Παῦλος εἶπε· περὶ δὲ τῶν κεκοιμημένων, φησίν, οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἵνα μὴ λυπῆσθε, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα. λυποῦ, φησίν, ἀλλὰ μὴ ὡς Ἕλλην ὁ ἀπογινώσκων ἀναστάσεως, ὁ ἀπελπίζων τῆς μελλούσης ζωῆς. αἰσχύνομαι, πιστεύσατε, καὶ ἐρυθριῶ, διὰ τῆς ἀγορᾶς χοροὺς γυναικῶν ὁρῶν ἀσχημονούσας, τρίχας τιλλομένας, βραχίονας τεμνομένας, παρειὰς σπαραττομένας, ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν Ἑλλήνων ταῦτα γινόμενα. τί γὰρ οὐκ ἐροῦσιν ἐκεῖνοι; τί δὲ οὐ φθέγξονται περὶ ἡμῶν, οὗτοί εἰσιν οἱ περὶ ἀναστάσεως φιλοσοφοῦντες; B πάνυ γε. οὐ γὰρ συμβαίνει τοῖς δόγμασι τὰ γινόμενα. ἐν ῥήμασι τὰ περὶ ἀναστάσεως φιλοσοφοῦσι, καὶ ἐν τοῖς πράγμασι τὰ τῶν ἀπεγνωκότων ποιοῦσιν. εἰ ἐθάρρουν οὗτοι, ὅτι ἀνάστασίς ἐστιν, οὐκ ἂν ταῦτα ἐποίησαν· εἰ πεπεικότες ἦσαν ἑαυτούς, ὅτι πρὸς βελτίονα λῆξιν ἀπῆλθεν ἐκεῖνος, οὐκ ἂν ἐθρήνησαν. ταῦτα, καὶ πλείονα τούτων λέγουσιν οἱ ἄπιστοι τῶν θρήνων ἐκείνων ἀκούοντες. αἰσχυνώμεθα τοίνυν, καὶ σωφρονῶμεν, καὶ μὴ τοσαύτην καὶ ἑαυτοῖς, καὶ τοῖς ὁρῶσι προξενῶμεν τὴν βλάβην. τίνος γὰρ ἕνεκεν, εἰπέ μοι, δακρύεις C οὕτω τὸν ἀπελθόντα; ὅτι πονηρὸς ἦν; οὐκοῦν διὰ τοῦτο εὐχαριστεῖν δεῖ, ὅτι ἐνεκόπη τὰ τῆς κακίας αὐτοῦ. ἀλλὰ χρηστὸς καὶ ἐπιεικής; καὶ διὰ τοῦτο χαίρειν δεῖ, ὅτι ταχέως ἡρπάγη, πρὶν ἢ τὴν κακίαν ἀλλάξῃ σύνεσιν, καὶ ἀπῆλθεν εἰς χωρίον ἔνθα ἐπ' ἀσφαλείας λοιπὸν ἕστηκε, καὶ μεταβολὴν οὐκ ἔστιν ὑποπτεῦσαί τινα. ἀλλὰ νέος ἦν; καὶ διὰ τοῦτο δόξασον τὸν λαβόντα, ὅτι ταχέως αὐτὸν πρὸς τὴν βελτίονα λῆξιν ἐκάλεσεν. ἀλλὰ γεγηρακώς; καὶ διὰ τοῦτο εὐχαρίστησον, καὶ τὸν λαβόντα δόξασον πάλιν. αἰσχύνθητι τὸ σχῆμα τῆς D ἐκφορᾶς· ψαλμῳδίαι, καὶ εὐχαί, καὶ πατέρων σύλλογος, καὶ πλῆθος ἀδελφῶν τοσοῦτον, οὐχ ἵνα κλαίῃς καὶ ὀδύρῃ καὶ ἀποδυσπετῇς, ἀλλ' ἵνα εὐχαριστῇς τῷ λαβόντι. καθάπερ γὰρ τοὺς ἐπ' ἀρχὴν καλουμένους πολλοὶ προπέμπουσι ταῖς εὐφημίαις, οὕτω καὶ τῶν ἁγίων τοὺς ἀπιόντας, ἅτε ἐπὶ μείζονα κληθέντας τιμήν, μετὰ πολλῆς ἅπαντες προπέμπουσι τῆς εὐφημίας. ἀνάπαυσίς ἐστιν ὁ θάνατος, ἱδρώτων καὶ φροντίδων βιωτικῶν ἀπαλλαγή. ὅταν οὖν ἴδῃς τινὰ τῶν προσηκόντων ἀπελθόντα ἐντεῦθεν, μὴ δυσχεράνῃς,

qui nobis regulam modúmque ac fines dolori conſtituit, quos egredi non licet. Ad eum modum Paulus ait: Mœre, ſed non ita vt Ethnicus, de reſurrectione ſpem abiiciens, & de futura vita deſperans. Pudet me, mihi credito, & erubeſco, cùm per forum præteriens muliercularum ineptiētium conuentus video, capillos vellentium, brachia diſſecantium, genáſque carpentium, idque in conſpectu Ethnicorum. Quid non illi dicent? Quos de nobis ſermones habebunt? Hi ſunt qui de reſurrectione philoſophantur? Sanè quidem. At cum dogmatibus facta eorum non cōſentiunt. Reſurrectionem enim eſſe cùm defendant, de ea deſperantibus tamen conuenienter agunt. Nam ſi reſurrectionem eſſe confiderent, talia non agerent. Si enim ſibi perſuaderent in vitam meliorem eum introiiſſe, haud lugerent. Hæc & alia plura impij homines dicunt, cùm luctum audiunt. Pudeat igitur nos, placatiúſque ac moderatius res humanas feramus, ne nobis ipſis atque aliis tanto damno ſimus. Quid tandem eum, qui ita ex hac vita abiit, defles? An quòd malus eſſet? Atqui hoc nomine Deo gratias agere conuenit, quòd eius vitia interrupta ac præciſa ſint. At frugi & bonus erat. Ob idipſum lætari conuenit, quod ex hac vita antè ſublatus ſit, quam eius mentem vitioſitas occupaſſet: & in eum locum abierit, in quo deinceps in tuto agat, & aliquam rerum eſſe mutationem, ne ſuſpicari quidem poſſit. Sed iuuenis erat. Ob id Deum gloria affice, quòd citò eum in meliore ſtatu collocauerit. Quòd ſi ſenex erat, eadem tibi gratias Deo agendi cauſa eſt. Hunc efferendi modum erubeſce. Pſalmorum cantiones, patrum conuentus, ac tanta fratrum multitudo eſt, non vt fleas, mœreas, & indigneris, ſed vt Deo gratias agas, qui eum accepit, qui effertur. Quemadmodum enim eos, qui magiſtratum aliquem ineunt, fauſta acclamatione proſequi ſolemus, ita ſanctos ex hac vita decedentes & ad maiores honores aſcendentes, bonis omnes verbis deducimus. Mors quies eſt laborum; & curarum, quibus in hac vita vrgemur, vacuitas. Cùm igitur aliquem ex propinquis tuis ex hac vita abeuntem videris, ne iniquè fer,

Reſurrectionis fides luctū reprimit.

Pſalmorū cantus in funerib.

ſed compungere, ad te redi, conſcientiam tuam in conſilium adhibe, ac conſidera tibi haud multò poſt ex hac vita migrandum eſſe. Moderatior ſis, ac ex alterius morte timere diſce. Omnem ignauiam ac ſocordiam ex animo tuo præcide, facta tua expende, errata corrige, optimam fac morum mutationem. Hoc ab impiis differimus, quòd aliter atque illi de rebus ipſis iudicemus. Impius cœlum intuetur, ac illud adorat: Deum enim illud credidit eſſe. Terram aſpicit, ac ei honores tribuit, & iis, quæ in ſenſus cadunt, inhiat. Nos verò non ita, ſed cœlum ita aſpicimus, vt eius opificem admiremur, non enim illud Deum eſſe credimus, ſed Dei opificium. Video omnia quæcunque à Deo procreata ſunt, atque ita ad ipſum mundi parentem velut manu deducor. Diuitias ille videt, ac iis inhiat obſtupeſcitque. Ego verò eas cùm video rideo ac pro nihilo duco. Paupertatem ille videt ac flet, ego verò exulto. Alio ego modo atque ille res ipſas inſpicio. Ita & in morte à nobis fit. Videt ille defunctum ac nihil niſi cadauer eſſe putat: ego itidem video, ſed mortem illam ſomnum eſſe iudico. Et quemadmodum in literis vſuuenit, vt omnes æquè eas cernamus, docti iuxtà ac indocti: at non eadem omnes mente: ſtulti enim ac ignari cùm eas vident, nihil aliud quàm literas eſſe putant: intelligentes verò magna arte reconditum ſenſum eruunt. Ad eundem modum & in ipſis rebus jiſdem omnes oculis, quæ accidunt, videmus, at non eadem mente. An igitur qui in nobis aliis rebus ab illis diſcrepamus, in iis quæ ad mortem ſpectant, his conſentiemus? Cogita ad quem abierit, & conſolationem accipe. Vbi eſt Paulus, vbi eſt Petrus: vbi vniuerſus ſanctorum chorus. Cogita quomodo à morte excitabitur, quantáque cum gloria ac ſplendore. Hoc etiam animo reputa, nihil te flendo ac lugendo profecturum, neque ea quæ euenerunt, fletu te emendaturum, quin potius lachrymas multo tibi damno futuras. Cogita quorum hominum exemplo id facias, & coniunctionem cum peccato fuge. Quos igitur imitaris & æmularis? nimirum infideles & ethnicos, qui nullam ſpem habent, quemadmodum D. Paulus ait, *Vt ne mœreatis, vt reliqui nullam ſpem habentes.* Sed perpende, quam accuratè dictum illud ſit.

Quid pios Christianos ab impiis diſtinguat.

Similitudo à lectione literarum.

A ἀλλὰ κατανύγηθι, πρὸς σαυτὸν ἐπάνελθε, τὸ συνειδὸς ἐξέτασον, ἐνθύμησον ὅτι καὶ σὲ μικρὸν ὕστερον τοῦτο μένει τὸ τέλος. γενοῦ σωφρονέστερος, καὶ δέξαι φόβον ἀπὸ τῆς ἑτέρου τελευτῆς, καὶ ῥαθυμίαν περίκοψον ἅπασαν, ἀναλόγισαι τὰ πεπραγμένα. διόρθωσον τὰ ἡμαρτημένα, ἀρίστην ποίησον μεταβολήν. τούτῳ διεστήκαμεν τῶν ἀπίστων, τῷ κρίσεις ἑτέρας περὶ τῶν πραγμάτων ἔχειν. ὁρᾷ τὸν οὐρανὸν ὁ ἄπιστος, καὶ προσκυνεῖ· θεὸν γὰρ εἶναι νομίζει· ὁρᾷ τὴν γῆν, καὶ θεραπεύει, καὶ πρὸς τὰ αἰσθητὰ κέχηνεν. ἀλλ' ἡμεῖς οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὁρῶμεν τὸν οὐρανὸν, καὶ τὸν πεποιηκότα αὐτὸν θαυ-
B μάζομεν. οὐ γὰρ θεὸν αὐτὸν, ἀλλ' ἔργον εἶναι θεοῦ πεπιστεύκαμεν. ὁρῶ τὴν κτίσιν ἅπασαν, καὶ δι' αὐτῆς χειραγωγοῦμαι πρὸς τὸν δημιουργόν. ὁρᾷ πλοῦτον ἐκεῖνος, καὶ κέχηνε καὶ ἐκπέπληκται· ὁρῶ πλοῦτον ἐγὼ, καὶ καταγελῶ. ὁρᾷ πενίαν ἐκεῖνος, καὶ ὀδύρεται· ὁρῶ πενίαν ἐγὼ, καὶ ἀγάλλομαι. ἑτέρως ἐγὼ βλέπω τὰ πράγματα, καὶ ἑτέρως ἐκεῖνος· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ θανάτου ποιοῦμεν· ὁρᾷ νεκρὸν ἐκεῖνος, καὶ νομίζει νεκρὸν εἶναι· ὁρῶ νεκρὸν ἐγὼ, καὶ ὕπνον ἀντὶ θανάτου βλέπω. καὶ καθάπερ ἐπὶ τῶν γραμμάτων, τοῖς μὲν αὐτοῖς ὁρῶμεν
C αὐτὰ ὀφθαλμοῖς οἵ τε εἰδότες, οἵ τε ἀγνοοῦντες τὰ γράμματα, οὐ τῇ αὐτῇ δὲ διανοίᾳ, ἀλλ' οἱ μὲν οὐκ εἰδότες γράμματα ἁπλῶς εἶναι νομίζουσι τὰ βλεπόμενα, οἱ δὲ ἐπιστάμενοι μετὰ πολλῆς τέχνης τὸν ἐναποκείμενον νοῦν ἀναλέγονται· οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῶν πραγμάτων· τοῖς μὲν αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς ὁρῶμεν τὰ συμβαίνοντα, οὐ τῇ αὐτῇ δὲ διανοίᾳ καὶ γνώμῃ. οἱ τοίνυν ἐπὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων διεστηκότες αὐτῶν, ἐν ταῖς περὶ τοῦ θανάτου συμπέσωμεν ψήφοις; ἐννόησον πρὸς τίνα ἀπῆλθε, καὶ λαβὲ παραμυθίαν. ἔνθα Παῦλός ἐστιν, ἔνθα Πέ-
D τρος, ἔνθα τῶν ἁγίων ὁ χορὸς ἅπας. ἐννόησον πῶς ἀναστήσεται, μεθ' ὅσης δόξης καὶ λαμπρότητος, ἐννόησον ὅτι πενθῶν καὶ ὀδυρόμενος οὔτε τὸ γεγενημένον δυνήσῃ διορθώσασθαι τοῖς ὀδυρμοῖς, καὶ σαυτὸν καταβλάψεις τὰ ἔσχατα. ἐννόησον τίνας μιμῇ τοῦτο ποιῶν, καὶ φύγε τὴν κοινωνίαν τῆς ἁμαρτίας. τίνας οὖν μιμῇ καὶ ζηλοῖς; τοὺς οὐκ ἔχοντας ἐλπίδα, καθάπερ καὶ ὁ Παῦλος εἶπεν· ἵνα μὴ λυπῆσθε, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα. καὶ πρόσεχε τῇ τοῦ ῥήματος ἀκριβείᾳ.

A οὐ γὰρ εἶπεν, οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα ἀναστάσεως, ἀλλ' ἁπλῶς, οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα. ὁ γὰρ ἐλπίδα τῆς ἐκεῖ κρίσεως μὴ ἔχων, οὐδεμίαν ἐλπίδα ἔχει, οὐδ' ὅτι θεός ἐστιν οἶδεν, οὐδ' ὅτι προνοεῖται τῶν παρόντων πραγμάτων, οὐδ' ὅτι τὰ πάντα θεία τις ἐφορᾷ δίκη. ὁ ταῦτα δὲ οὐκ εἰδὼς οὐδὲ νομίζων, θηρίων πάντων ἐστὶν ἀλογώτερος, καὶ νόμους καὶ δικαστήρια καὶ θεσμοὺς καὶ πάντα ἁπλῶς τὰ ἀγαθὰ ἀπὸ τῆς οἰκείας ἐξορίσας ψυχῆς. ὁ γὰρ μὴ προσδοκῶν εὐθύνας ὑφέξειν τῶν πεπραγμένων, πάσης μὲν ἀρετῆς ἀφέξεται, πάσης δὲ κακίας ἀνθέξεται. ταῦτ' οὖν ἐννοήσαντες, καὶ τὴν ἄνοιαν καὶ τὴν παραπληξίαν τῶν Ἑλλήνων, οἷς κοινωνοῦμεν

B διὰ τῶν θρήνων, λογισάμενοι φύγωμεν τὴν πρὸς αὐτοὺς συμφωνίαν. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ Παῦλος αὐτῶν ἀνεμνήσθη, ἵνα τὴν ἀτιμίαν ἐννοήσας πρὸς ἣν κατέπιπτες, ἐκ τῆς πρὸς ἐκείνους συμφωνίας ἀνανήψῃς καὶ πρὸς τὴν οἰκείαν εὐγένειαν ἐπανέλθῃς. καὶ οὐκ ἐνταῦθα μόνον, ἀλλὰ πολλαχοῦ τοῦτο ποιεῖ καὶ συνεχῶς ὁ μακάριος Παῦλος. ὅταν γὰρ ἀπαγαγεῖν τῶν ἁμαρτημάτων βούληται, δείκνυσι τίσι κοινωνοῦμεν διὰ τῶν ἁμαρτημάτων, ἵνα τῇ ποιότητι τοῦ προσώπου δηχθεὶς, τὴν κοινωνίαν φύγῃς. Θεσσαλονι-

C κεῦσι γοῦν γράφων, οὕτως ἔλεγεν· ἕκαστος τὸ ἑαυτοῦ σῶμα κτᾶσθε ἐν ἁγιασμῷ καὶ τιμῇ, μὴ ἐν πάθει ἀτιμίας, καθάπερ ἔθνη τὰ μὴ εἰδότα θεόν. καὶ πάλιν, μὴ καθὼς τὰ λοιπὰ ἔθνη περιπατεῖτε ἐν ματαιότητι τοῦ νοὸς αὐτῶν. οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθ'. οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, περὶ τῶν κεκοιμημένων, ἵνα μὴ λυπῆσθε, καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα. οὐ γὰρ ἡ φύσις τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ἡ προαίρεσις ἡ ἡμετέρα λυπεῖν ἡμᾶς εἴωθεν. οὐχ ὁ θάνατος τοῦ ἀπελθόντος, ἀλλ' ἡ ἀσθένεια τῶν θρηνούντων. τὸν

D γοῦν πιστὸν οὐδὲν τῶν παρόντων λυπῆσαι δυνήσεται, ἀλλὰ περὶ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν καὶ ἐν τῷ παρόντι διέστηκε τῶν ἀπίστων, οὐ μικρὰ ἀπολαμβάνων ἐκ τῆς κατὰ Χριστὸν φιλοσοφίας ἀγαθὰ, καὶ μεγίστην ἐκ τούτου καρπούμενος εὐθυμίαν καὶ διηνεκῆ χαράν. διὸ καὶ Παῦλός φησι· χαίρετε ἐν κυρίῳ πάντοτε, πάλιν ἐρῶ, χαίρετε. ὥστε καὶ περὶ τῆς ἀναστάσεως οὐ μικρὰν ταύτην ἐλάβομεν ἀμοιβὴν, τῷ μὴ καταπίπτειν ἐπὶ μηδενὶ τῶν συμπιπτόντων δεινῶν, ἀλλὰ τῇ τῶν μελλόντων ἐλπίδι παραμυθίας ἀπολαύειν πολλῆς.

Non enim dixit; Qui nullam ſpem reſurrectionis habent, ſed ſimpliciter protulit, qui ſpem non habent. Qui enim ſpem non habet iudicij, quod illic fiet, nullā omnino ſpem habet, neq; Deum eſſe nouit, neque res humanas eum ſua regere prouidentia, neque hæc omnia inſpicere diuinam quandam iuſtitiam. Qui autem neque intelligit, neque iudicat, belluâ qualibet magis orationis expers eſt, legéſque, iudicia, iura ac bona omnia ex ſuo animo eiicit. Qui enim non ſperat ſe ſuorum factorum rationem redditurum, viam virtutis deſerit, & vitia amplectitur. Hæc igitur animaduertentes, ſtultitiámque ac amentiam Ethnicorum quibuſcum lugendo communicamus, animo reputantes, ne cōmittamus vt illis conſentiamus. Itaq; Paulus eorum meminit, vt dedecus in quod incurris, reputans, ne cum iis amplius conſpires ac conſentias, ſed teipſū colligas, & ad propriam generoſitatem redeas. Neque hìc ſolùm, ſed ſæpe & aſſiduè id facit beatus Paulus. Cùm. n. nos admonet, vt à peccatis deſciſcamus, oſtendit quibuſcum nobis cōmunicatio ſit, per ipſa peccata, vt moribus perſonarum puncti, ſocietatem iis renuntiemus. Et ad Theſſalonicenſes ſcribens ita dicebat: Vnuſquiſque veſtrûm poſſideat corpus ſuum in honore & ſanctificatione, non in paſſione ignominiæ, vt gentes, quæ Deum non nouerunt. & rurſus: Non quēadmodum reliquæ gentes ambulant in vanitate cordis ſui. Sic & in hoc loco: *Nolo vos ignorare fratres de dormientibus vt ne lugeatis, quemadmodum cæteri, qui ſpem non habent.* Non.n. rei ipſius natura, ſed animi noſtri conſtitutio dolorem nobis afferre ſolet, neque illius mors, qui ex hac vita excedit, ſed lugētium infirmitas: quandoquidē res præſentes tantū dolorem pio homini dare non poſſunt, ſed ante futura bona, in hoc etiam vitæ curriculo longè ab impiis diſtat, nō parua bona percipiens ex philoſophia Chriſtiana, maximáque ex ea fruens tranquillitate ac gaudio perpetuo. Quare Paulus ait: Gaudete in Domino ſemper, iterū dico gaudete. Itaque & ante reſurrectionem ipſam non vulgarem hunc fructum percepimus, quod cùm in grauia mala inciderimus, in nullis tamen animo concidamus, ſed futurorum ſpe multam conſolationem accipiamus.

1. Theſ. 4.

Spem habere futurorū quanta res ſit.

1. Theſſ. 4. 5.

Epheſ. 4. 17.

Phil. 4. 4.

A Quemadmodum igitur vtrinque lucrū facimus, ita vtrinque impius damnum facit: tum quod puniatur, quia reſurrectionem non credidit, tum quod in præſentibus caſibus animo cōncidat, quippe qui nullius poſthac boni expectatione ſuſtentetur. Non ſolum igitur Deo gratias propter reſurrectionem agere debemus, ſed etiã propter ſpem quam de ea cepimus, vt quæ dolorem, qui animæ accidit, conſoletur, ac perſuadeat nobis vt confidamus defunctos à morte excitatum iri ac nobiſcum fore. Nam ſi mœrere conuenit ac flere, lugendi hi ſunt, qui in peccato viuunt, non item hi qui cum virtute moriuntur. Sic & Paulus fecit. In epiſtola enim ad Corinthios ita ait: Ne quando ad vos venientẽ me Deus humiliet, & multos lugeam. Non multos ex mortuis dixit, ſed ex his qui antè cùm peccauerint, eos tamen inſolentiæ ac vitæ impurè actæ non pœnitet. Hos, inquam, lugere conuenit, quemadmodum alius admonet his verbis: Deflo mortuum, cum enim lumen deficit: defle ſtultum, deficit enim illum intelligentia: parum defle mortuum, quia requieuit: ſtulti autem morte vita eſt deterior. Quòd ſi intelligentiæ expers, dignus eſt quem luctu proſequamur, multò magis qui iuſtitia vacat, & qui ſpem in Deo non conſtituit. hos lugeamus. Ex hoc enim luctu lucrum facimus: & cùm iſtos lugeamus, ſæpe emendamus. Excedentes autem ex hac vita deflere non inutile modò eſt, ſed damnoſum. Ne igitur ordinem inuertamus, ſed peccatum tantùm lugeamus. Omnia verò alia, ſiue paupertas, ſiue morbus, ſiue mors intempeſtiua, ſiue calumnia, ſiue exagitemur ab aliis, ſiue quodcunque mali aliud genus nobis acciderit, infracto animo feramus. Hæc enim mala, ſi moderati & temperati fuerimus, maiorem nobis coronam pollicentur. Atqui, inquis, fieri non poteſt, vt homines cùm ſimus, dolore non afficiamur. At ego contrarium quæro, quî fieri poteſt, vt rationis particeps aliquis & ſpem in futuris bonis conſtitutam habens, lugeat? Sed quis eſt, ais, qui hac perturbatione non afficiatur? Multi vbique tum noſtro tum ſuperioribus tẽporibus fuerunt hac perturbatione vacui. Atque Iobum audi, cùm omnes liberi eius mortui eſſent, dicentem: Dominus dedit,

Peccatores maximè lugendi.

2. Cor. 12. 21.

Eccle. 22. 10.

Homines dolori an poſſint reſiſtere.

A ὥσπερ οὖν ἑκατέρωθεν ἡμεῖς κερδαίνομεν, οὕτως ὁ ἄπιστος ἑκατέρωθεν καταβλάπτεται, καὶ τῷ κολάζεσθαι ὕστερον διὰ τὴν τῆς ἀναστάσεως ἀπιστίαν, καὶ τῷ καταπίπτειν ἐπὶ τοῖς παροῦσι πράγμασι, διὰ τὸ μηδὲν προσδοκᾶν μετὰ ταῦτα χρηστόν. οὐ τοίνυν διὰ τὴν ἀνάστασιν μόνον ὀφείλομεν εὐχαριστεῖν τῷ θεῷ, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως, ἣ καὶ τὴν ὀδυνωμένην δύναται παραμυθήσασθαι ψυχὴν, καὶ πεῖσαι περὶ τῶν ἀπελθόντων θαρρεῖν, ὡς ἀναστησομένων πάλιν καὶ συνεσομένων ἡμῖν. εἰ γὰρ ἀλγεῖν χρὴ καὶ πενθεῖν, τοὺς ἐν ἁμαρτίαις ζῶντας πενθεῖν δεῖ καὶ ὀδύρεσθαι, οὐ τοὺς ἀπελθόντας μετ᾽ ἀρετῆς. B οὕτω καὶ Παῦλος ποιεῖ. Κορινθίοις γὰρ ἐπιστέλλων φησί· μή πως ἐλθόντα με πρὸς ὑμᾶς ταπεινώσῃ ὁ θεὸς καὶ πενθήσω πολλούς. οὐκ εἶπε τῶν ἀποθανόντων, ἀλλὰ τῶν προημαρτηκότων, καὶ μὴ μετανοησάντων ἐπὶ τῇ ἀσελγείᾳ καὶ ἀκαθαρσίᾳ ᾗ ἔπραξαν, τούτοις δεῖ πενθεῖν. οὕτω καὶ ἄλλος παραινεῖ λέγων· κλαῦσον ἐπὶ νεκρῷ, ἐξέλιπε γὰρ φῶς· καὶ ἐπὶ μωρῷ κλαῦσον, ἐξέλιπε γὰρ σύνεσις. ὀλίγον κλαῦσον ἐπὶ νεκρῷ, ὅτι ἀνεπαύσατο· τοῦ δὲ μωροῦ ὑπὲρ τὸν θάνατον ἡ ζωὴ πονηρά. εἰ δὲ ὁ συνέσεως ἀπεστερημένος διαπαντὸς ἄξιος ἂν εἴη θρηνεῖσθαι, C πολλῷ μᾶλλον ὁ δικαιοσύνης ἔρημος, καὶ τῆς κατὰ θεὸν ἐλπίδος ἐκπεπτωκώς. τούτους οὖν πενθῶμεν ἡμεῖς· τοῦτο μὲν γὰρ ἔχει κέρδος τὸ πένθος. πολλάκις γοῦν τοὺς τοιούτους θρηνοῦντες διωρθωσάμεθα· τὸ δὲ ἐπὶ τοῖς ἀπελθοῦσιν, ἀνόητον ὁμοῦ καὶ βλαβερόν. μὴ τοίνυν ἀντιστρέφωμεν τὴν τάξιν, ἀλλ᾽ ἁμαρτίαν θρηνῶμεν μόνον· τὰ δὲ ἄλλα πάντα, κἂν πενία, κἂν νόσος, κἂν θάνατος ἄωρος, κἂν ἐπήρεια, κἂν συκοφαντία, κἂν ὁποιονοῦν προσπίπτῃ τῶν ἀνθρωπίνων κακῶν, πάντα γενναίως φέρωμεν. ὑποθέσεις γὰρ ἡμῖν D τὰ δεινὰ ταῦτα στεφάνων εἰσὶ πλειόνων, ἂν νήφωμεν. καὶ πῶς ἐστιν ἄνθρωπον ὄντα, φησὶ, μὴ ἀλγεῖν; τοὐναντίον μὲν οὖν λέγω· πῶς ἐστιν ἄνθρωπον ὄντα ἀλγεῖν; λόγῳ τιμηθέντα καὶ λογισμῷ, καὶ ταῖς περὶ τῶν μελλόντων ἐλπίσι; καὶ τίς ἐστιν, ὃς οὐχ ἑάλω τῷ πάθει τούτῳ, φησί; πολλοὶ καὶ πολλαχοῦ, καὶ ἐφ᾽ ἡμῶν, καὶ ἐπὶ τῶν προγόνων τῶν ἡμετέρων. ὁ γοῦν Ἰὼβ, ὁλοκλήρου τοῦ χοροῦ τῶν παίδων ἀπελθόντος, ἄκουσον τί φησιν. ὁ κύριος ἔδωκεν,

ὁ κύριος ἀφείλετο· ὡς τῷ κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτω καὶ ἐγένετο. θαυμαστὰ μὲν οὖν ταῦτα καὶ ἁπλῶς ἀκουόμενα· ἂν δὲ καὶ μετ' ἀκριβείας ἐξετάσῃς αὐτὰ, τότε μειζόνως ἐστὶ τὸ θαῦμα. ἐννόησον γὰρ, ὅτι οὐχὶ τοὺς ἡμίσεις ἔλαβεν ὁ διάβολος, καὶ τοὺς ἡμίσεις ἀφῆκεν, οὐδὲ τοὺς πλείονας ἔλαβε, καὶ τοὺς ἐλάττους ἀφῆκεν· ἀλλὰ ὁλόκληρον ἐτρύγησε τὸν καρπὸν, καὶ τὸ δένδρον οὐ κατέβαλε· πᾶσαν ἐπήγαγε τὴν θάλατταν μετὰ τῶν κυμάτων, καὶ τὸ σκάφος οὐ κατεπόντισεν· ὅλην τὴν δύναμιν ἐκένωσε, καὶ τὸν πύργον οὐκ ἔσεισεν, ἀλλὰ εἱστήκει πάντοθεν βαλλόμενος, καὶ ἀκλινὴς μένων· καὶ νιφάδες ἐφέροντο βελῶν, καὶ οὐκ ἐπλήττετο· μᾶλλον δὲ ἐπίπτετο μὲν, οὐκ ἐτίτρωσκον δέ. ἐννόησον ὅσον ἐστὶ, τοσούτους παῖδας ἰδεῖν ἀπολωλότας. τί γὰρ οὐκ ἦν ἱκανὸν δάκνειν; τὸ πάντας ἀναρπασθῆναι; τὸ πάντας ἀθρόον καὶ ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ; τὸ ἐν αὐτῷ τῆς ἡλικίας τῷ ἄνθει; τὸ πολλὴν ἀρετὴν ἐπιδεδειγμένους; τὸ ἔσχατον τοιούτῳ τιμωρίας καταλῦσαι τὸν βίον; τὸ μετὰ τοσαύτας πληγὰς ἐσχάτην ἐπενεχθῆναι ταύτην, τὸ φιλόστοργον εἶναι τὸν γεγεννηκότα; τὸ ποθεινοὺς εἶναι τοὺς ἀπελθόντας; ὅταν γὰρ πονηροὺς ἀποβάλῃ τις παῖδας, δάκνεται μὲν τῷ πάθει, πλὴν ἀλλ' οὐ μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος. ἡ γὰρ πονηρία τῶν ἀπελθόντων, δριμυτέραν οὐκ ἀφίησι γενέσθαι τὴν ὀδύνην. ὅταν δὲ καὶ ἐνάρετοι ὦσι, μόνιμον τὸ τραῦμα γίνεται, ἄληστος ἡ μνήμη, ἀπαραμύθητον τὸ κακὸν, διπλοῦν τὸ κέντρον, τὸ μὲν ἀπὸ τῆς φύσεως, τὸ δὲ ἀπὸ τῆς ἀρετῆς τῶν ἀπελθόντων. ὅτι δὲ ἦσαν ἐνάρετοι, δῆλον ἐκεῖθεν. πολλὴν αὐτῶν ὁ πατὴρ ἐποιεῖτο τὴν ἐπιμέλειαν, καὶ ἀνιστάμενος θυσίας προσέφερεν ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ ὑπὲρ τῶν ἀδήλων ἁμαρτημάτων δεδοικὼς, καὶ οὐδὲν αὐτῷ τούτου προτιμότερον ἦν. τοῦτο δὲ οὐ τῶν παίδων τὴν ἀρετὴν δείκνυσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ πατρὸς φιλοστοργίαν. ὅταν οὖν καὶ πατὴρ ᾖ, καὶ οὕτω φιλόστοργος, μὴ τὸν ἀπὸ τῆς φύσεως πόθον ἐνδεικνύμενος μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀπὸ τῆς εὐλαβείας, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπελθόντες οὕτως ἐνάρετοι, τριπλῆ γίνεται τῆς ἀθυμίας ἡ πυρά. πάλιν, ὅταν κατὰ μέρος ἀναρπάζωνται, ἔχει τινὰ παραμυθίαν τὸ πάθος. οἱ γὰρ ἐπιλειπόμενοι τὴν ἐπὶ τοῖς ἀπελθοῦσι συσκιάζουσιν ἀθυμίαν·

A Dominus abſtulit, vt Domino placuit, ita factum eſt. Auditu quidem hæc admirabilia. At ſi ea accuratè expenderis, admirabiliora multo tibi erunt. Cogita diabolum non liberorum dimidium ei abſtuliſſe, & dimidium reliquiſſe: neque plures reliquiſſe, pauciores abſtuliſſe, ſed totum fructum demeſſuiſſe, non tamen arborem deieciſſe: fluctus omnes maris concitauiſſe, nauem tamen non ſubmerſiſſe: copias omnes eduxiſſe, turrim tamen non diſturbaſſe. Etſi enim vndique impetitus eſt, immotus tamen manſit: tela inſtar niuis confertim in eum fere- B bantur, at ille non feriebatur: quin potius mittebantur illa quidem, at eum non vulnerabant. Animo reputa, quanti ſit tam multos liberos mortuos cernere. An non hæc vehemens cauſa erat doloris vno omnes fato atque die rapi, idque in ipſo adoleſcentiæ ac ætatis flore, & cùm iam egregium dediſſent virtutis ſpecimen, hoc ſupplicio vitam finire? At nullam importuniorem cladem accepit, quàm quòd vt liberorum amantiſſimus, ita deſiderium eorum difficillimum ei ad ferẽdum erat. Cùm enim perditos liberos amittimus, non C ita acer morſus doloris eſt, vt qui morientium improbitate molliatur: ſed cùm virtute præditi ſunt, vulnus fixum eſt, memoria immortalis, malum omnem conſolationem vincit. Duplex enim ſtimulus doloris eſt: alter quidem à natura admotus, alter autẽ à virtute eorum qui vita defuncti ſunt. Virtute autem eos præſtitiſſe ex eo intelligi poteſt, quòd magnam eorum pater curam ſuſcepiſſet, vt bene educarentur, hoſtiáſque pro illis mactaſſet, veritus ne in illis abdita quædam peccata laterent, atque ei nihil hoc ſtudio anti- D quius erat. Quæ res non modò adoleſcentum rectam educationem oſtendit, ſed patris erga eos amorem. Cùm igitur pater fuerit liberorum amantiſſimus, ſpeciménque dederit amoris, non natura ſolutum ingeniti, ſed à pietate proficiſcentis: & cùm eximia quædam virtus iam in illis eſſet, qui ex vita excedebant, triplici doloris velut face eorum pater vrebatur. Præterea, cùm fato aliqui tantum ex numeroſa familia eripiuntur, aliquam quidem conſolationem hoc malum habet, quandoquidem qui relicti ſunt, dolorem, quem in aliorum morte capimus, obſcurant:

Iobi exẽplo lugẽdũ non eſſe oſtendit.

At cùm vno tempore vniuerſi moriuntur, quem poſtea parens aſpecturus eſt, qui multis antè liberis auctus erat, nunc vero omnibus orbus eſt? At hîc quintam cladem recenſere licet. quam tandem? quòd vniuersè omnes interierint. Si enim cùm quatuor aut quinque diebus moriuntur, mulieres & propinqui omnes hoc maximè deplorant ac queruntur, quòd vita defuncti derepente ac de improuiſo ex eorum conſpectu ſublati ſint, multò vehementior ei dolendi cauſa eſt, cui liberos omnes non tres dies, aut duo aut vnus, ſed vna hora eripuerit. Malum enim prouiſum etſi ad tolerandũ difficile eſt, ipſa tamen expectatione leuius eſt: quod verò inopinatum ac improuiſum, ad patiendum difficile eſt. Cùm igitur aliquid per ſe graue fuerit, & inopinatum præterea acciderit, cogita quàm ad tolerandum difficile ſit, vt neque ſatis verbis exprimi poſſit. Vis ſextam calamitatem audire? Liberos omnes tum amiſit, cùm in flore ætatis eſſent. Scis quomodo nos mors immatura mordet varióque luctu nos afficit. At mors illa non immatura modò erat, ſed violenta, vt hæc ſit clades ſeptima. Non enim in lecto animam eos efflare vidit, ſed domus ruina oppreſſos interire. Cogita qualis vir erat qui cumulum illum lignorum ac lapidum effodit, qui nunc lapidem, nũc pueri membrum aliquod extrahit, nunc manum alteram, paterã adhuc tenentem, nunc alteram patinæ impoſitam videt, corpúſque totum deformatum, naſo nimirum contrito, capite contuſo, exſculptis oculis atque turpiter fœdatis, cerebro huc atque illuc deiecto ac diſſipato, &c, vt vno verbo complectar omnia, forma ipſa ac ſpecie conturbata: vt varia vulnera liberos à parente ex eorum deſiderio laborante, agnoſci non ſinerent. Hæc autem cùm auditis, conturbamini ac fletis: cogitate quid parenti acciderit, cùm hæc videret. Si enim tam longo interuallo ſine lacrymis tragœdiam hanc audire non poſſumus, etſi aliena calamitas narratur, quis erat adamantinus ille non in alienis, ſed in ſuis malis tam moderatus ac tẽperans? Non indignabatur, neq. verbum hoc vnquam ei excidit. Quid hoc tandem eſt? hæccine beneuolentiæ ac benignitatis meæ remuneratio? Num

Quinta clades Iobi.

Sexta clades Iobi.

Proſopopœia Iobi filios lugentis.

ὅταν δὲ ὁλόκληρος ὁ χορὸς ἀπέλθῃ, πρὸς τίνα δυνήσεται ἰδεῖν ὁ πολύπαις ἀθρόον ἄπαις γενόμενος; μετὰ τούτων πάλιν ἔστι καὶ πέμπτην εἰπεῖν πληγήν. ποίαν δὴ ταύτην; τὸ ἀθρόον αὐτοὺς διαρπασθῆναι πάντας. εἰ γὰρ ἐν τρισὶν ἢ πέντε ἡμέραις ἀπελθόντων τινῶν, αἱ γυναῖκες καὶ οἱ προσήκοντες ἅπαντες τοῦτο μάλιστα πάντων ὀλοφύρονται, ὅτι ταχέως καὶ ἐξαίφνης ἀνηρπάγη τῆς ἐκείνων ὄψεως ὁ τετελευτηκώς· πολλῷ μᾶλλον οὗτος ἂν ἤλγησεν οὐκ ἐν ἡμέραις τρισὶ καὶ δυσὶ καὶ μιᾷ, ἀλλ' ἐν ὥρᾳ μιᾷ πάντας οὕτως ἀφαιρεθείς. τὸ μὲν γὰρ μελετηθὲν τῷ χρόνῳ δεινόν, κἂν σφόδρα ἀφόρητον ᾖ, τῇ προσδοκίᾳ κοῦφον ἂν γένοιτο ῥᾳδίως· τὸ δὲ παρ' ἐλπίδα συμβὰν καὶ ἐξαίφνης, ἀφόρητον γίνεται. ὅταν οὖν τι καθ' ἑαυτὸ χαλεπὸν ᾖ, καὶ τὴν ἐκ τοῦ παρ' ἐλπίδα συμβῆναι λαμβάνῃ προσθήκην, ἐννόησον πῶς ἀφόρητον γίνεται, καὶ πάντα ὑπερβαίνει λόγον. βούλει καὶ ἕκτην ἀκοῦσαι πληγήν; ἐν αὐτῷ τῆς ἡλικίας τῷ ἄνθει πάντας ἀπώλεσεν. ἴστε δὲ ὅπως οἱ ἄωροι δάκνουσι θάνατοι, καὶ ποικίλον ποιοῦσι τὸ πένθος. οὗτος δὲ οὐκ ἄωρος μόνον ἦν, ἀλλὰ καὶ βίαιος, ὡς εἶναι καὶ ταύτην ἑβδόμην πληγήν. οὐ γὰρ ἐπὶ κλίνης εἶδεν αὐτοὺς ἀποπνέοντας καὶ ψυχορραγοῦντας, ἀλλὰ τῇ οἰκίᾳ καταχωσθέντας ἅπαντας. ἐννόησον τοίνυν, τίς ἦν διορύττων ἐκεῖνο τὸ χῶμα, καὶ νῦν μὲν λίθον, νῦν δὲ μέλος ἀνέλκων παιδίου, καὶ χεῖρα ὁρῶν ἔτι φιάλην κατέχουσαν, καὶ δεξιὰν ἑτέραν ἐπικειμένην τῷ πίνακι, καὶ αὐτὸν τοῦ σώματος διεφθαρμένον τὸν τύπον, ῥινὸς συντριβείσης, κεφαλῆς διαθλασθείσης, ὀφθαλμῶν ἀφανισθέντων, ἐγκεφάλου διεσπαρμένου, πάσης ἁπλῶς τῆς μορφῆς διεφθαρμένης, καὶ τῆς τῶν τραυμάτων ποικιλίας οὐκ ἀφιείσης τὸν πατέρα τῶν ποθουμένων ὄψεων ἐπιγνῶναι τὸν τύπον. συνεχύθητε ταῦτα ἀκούοντες, καὶ δακρύετε; ἐννοήσατε τοίνυν, τίς ἦν ἐκεῖνος ταῦτα ὁρῶν. εἰ γὰρ ἡμεῖς μετὰ τοσοῦτον χρόνον οὐ δυνάμεθα ἀδακρυτὶ τῆς τραγῳδίας ἐκείνης τὴν ἀκοὴν ἐνεγκεῖν, καὶ ταῦτα ἀλλοτρίας ἀκούοντες συμφορᾶς, τίς ἦν ὁ ἀδάμας ἐκεῖνος ἅμα ταῦτα παραλαμβάνων, οὐκ ἐν ἀλλοτρίοις, ἀλλ' ἐν οἰκείοις φιλοσοφῶν κακοῖς; οὐδὲ γὰρ ἀπεδυσπέτησεν, οὐδὲ τοιοῦτον οὐδὲν εἶπε, τί ποτε τοῦτό ἐστιν; αὕτη μοι τῆς φιλοφροσύνης ἡ ἀμοιβή; διὰ τοῦτο τοῖς

τοῖς ξένοις ἀνέῳξα τὴν οἰκίαν, ἵνα τάφων τῶν A
παίδων γενομένην αὐτὴν ἐπίδω; διὰ τοῦτο πᾶ-
σαν περὶ αὐτοὺς ἀρετὴν ἐπεδειξάμην, ἵνα τοιοῦ-
τον ὑπομείνωσι θάνατον; οὐδὲν τούτων οὐκ εἶ-
πεν, οὐκ ἐνενόησεν· ἀλλ' ἔφερε πάντα γενναίως
καὶ μετὰ τοσαύτην ἐπιμέλειαν αὐτῶν ἀφαιρεθείς.
καθάπερ γὰρ ἄριστος ἀνδριαντοποιὸς χρυσοῦς δια-
πλάττων ἀνδριάντας, μετὰ πολλῆς καλλωπίζει τῆς
ἀκριβείας· οὕτω καὶ αὐτὸς τὰς ἐκείνων ἐρρύθμι-
ζε ψυχὰς διαπλάττων, κατακοσμῶν. καὶ κα-
θάπερ τις γεωργὸς φιλόπονος στελέχη φοινίκων
ἢ ἐλαιῶν ἀρδεύων, τειχίζων, περιφράττων, πάντα
θεραπεύων τρόπον διατελεῖ· οὕτω καὶ οὗτος οὐ διε- B
λίμπανε, καθάπερ ἐλαίαν τινὰ κατάκαρπον, τὴν
ἑκάστου ψυχὴν εἰς πλείονα ἀρετῆς αὔξων ἐπί-
δοσιν. ἀλλ' εἶδε τὰ στελέχη τῇ τοῦ πονηροῦ πνεύ-
ματος προσβολῇ ἀνασπασθέντα, καὶ ἐπὶ γῆς ἐκ-
ταθέντα, καὶ τὸν ἐλεεινὸν τῆς τελευτῆς ὑπομεί-
ναντα τρόπον, καὶ οὐδὲν βλάσφημον ἐφθέγξατο,
ἀλλὰ καὶ εὐχαρίστησε, καιρίαν δοὺς τῷ διαβόλῳ
τὴν πληγήν. εἰ δὲ λέγοις, ὅτι πολλοὺς εἶχεν οὗτος
υἱούς, ἄλλος δὲ πολλάκις ἕνα μονογενῆ ἔχων ἀπώ-
λεσε, καὶ οὐκ ἴσον τὸ πένθος, καλῶς λέγεις. κἀ-
γώ σοί φημι, ὅτι οὐκ ἴσον τὸ πένθος, ἀλλὰ πολλῷ C
μεῖζον τὸ τοῦ Ἰώβ. τί γὰρ αὐτῷ τῆς πολυπαιδίας
ὄφελος; χαλεπωτέραν αὐτῷ τὴν συμφορὰν ἐποίησε
καὶ πικροτέρας τὰς ὀδύνας τὸ ἐν πλείοσι σώ-
μασι τὸ τραῦμα δέξασθαι. Εἰ δὲ βούλει καὶ ἕτερον
ἰδεῖν ἅγιον μονογενῆ παῖδα ἔχοντα, καὶ τὴν αὐτὴν
ἢ καὶ πλείονα ἀνδρείαν ἐπιδειξάμενον, ἀναμνή-
σθητι τοῦ πατριάρχου Ἀβραάμ, ὃς οὐκ εἶδε τὸν
Ἰσαὰκ ἀποθανόντα, ἀλλ', ὃ πολλῷ πικρότερον ἦν
καὶ ὀδυνηρότερον, αὐτὸς αὐτὸν κατασφάξαι ἐπε-
τάττετο, καὶ οὐκ ἀντεῖπε πρὸς τὸ ἐπίταγμα, οὐδὲ
ἐδυσχέρανεν, οὐδὲ ἐφθέγξατό τι τοιοῦτον· διὰ D
τοῦτό με πατέρα ἐποίησας, ἵνα παιδοκτόνον ἐρ-
γάσῃ; βέλτιον ἦν μὴ δοῦναι τὴν ἀρχήν, ἢ δόν-
τα τοιούτῳ τρόπῳ αὐτὸν ἀφελέσθαι. βούλει λαβεῖν;
τίνος ἕνεκεν κἀμὲ κατασφάξαι κελεύεις, καὶ τὴν
δεξιὰν μιᾶναι τὴν ἐμαυτοῦ; οὐκ ἀπὸ τούτου μοι
τοῦ παιδίου τὴν οἰκουμένην ἐμπλῆσαι τῶν ἀπο-
γόνων ὑπέσχου; πῶς οὖν τοὺς καρποὺς δίδως τὴν
ῥίζαν ἀναιρῶν; πῶς δὲ ἀπογόνους ἐπαγγέλλῃ τὸν υἱὸν
κατασφάττειν κελεύων; τίς ταῦτα εἶδε; τίς ταῦτα
ἤκουσεν; ἠπάτημαι, παραλελόγισμαι. οὐδὲν τοιοῦτον
οὐκ εἶπεν, οὐκ ἐνενόησεν, οὐκ ἀντεῖπε τῷ κελεύ-

ob id omnibus domus mea hoſpita
fuit, vt ea liberorum ſepulchrum eſ-
ſet? Num ideo in omni virtutum ge-
nere educati ſunt, vt hac morte oc-
cumberent? Horum nihil non modò
non dixit, ſed ne cogitauit quidem,
tulit enim omnia æquo animo ac in-
fracto. Quemadmodum enim peritus
ſtatuarius aureas imagines effingens,
multas eas cura ac diligentia figurat:
ita & ipſe illorum animos componebat
informans eos & exornans. Quemad-
modum laborioſus agricola palmarum
vel olearum ſtirpes rigat, munit, & ſe-
pit, omnique ratione colere non ceſ-
ſat: ita & ille non deſtitit illorum ani-
mos ad maiora virtutum incrementa
tanquam fructiferam quandam oleam
vrgere. At cùm ſtirpes maligni Spiri-
tus impetu conuulſas ac in terram pro-
ſtratas, & miſerabili vitæ exitu extin-
ctas vidit, omnibus tamen maledictis
ſe abſtinuit, & Deo gratias agens, dia-
bolo magno vulnus inflixit. At, ais,
multos hic liberos habuit: alius au-
tem ſæpe vnicum filium habens, eum
amiſit, neque tamen ſimili dolore af-
fectus eſt. Rectè quidem, atque id fa-
cilè tibi aſſentior: multò enim maior
dolor, quo Iobus affligitur. Quæ eſt
enim ſobolis numeroſæ vtilitas? Maio-
rem enim calamitatem & acerbiorem
dolorem vulnus à pluribus acceptum
excitat. Quòd ſi alium videre ſanctum
virum lubet, vnicum filium haben-
tem, parique animi magnitudine v-
ſum, animum attende ad Abrahamum
patriarcham, qui Iſaacum quidem fi-
lium morientem non viderat, ſed
quod acerbius ac funeſtius erat, pa-
ter gnatum interficere iubebatur, &
mandatum ipſe executurus erat, ne-
que moleſtè ferebat. Nemo enim hæc
vnquam de eo audiuit: An ob id
me patrem eſſe voluiſti, vt me filij
homicidam faceres? Melius fuiſſet
omnino non dediſſe, quàm eum hoc
modo ſuſtuliſſe. Eúmne habere vis?
Cur eum à me iugulari imperas, &
meam manum ſanguine eius contami-
nari? An non pollicitus eras me per
hunc puerum totum orbem impletu-
rum? Quales tandem fructus expectan-
di auulſa radice? Quos nepotes pro-
mittis, ſi filium mactari vis? Quis ta-
lia audiuit vnquam? deceptus ſum ac
circumuentus. Haud reſtitit impe-

Geneſ. 21.
Alio exemplo reconfirmat.

anti, non popoſcit facti rationem. Sed cùm audiuiſſet hæc verba: Accipe chariſſimum filium, quem diligis Iſaacum, ac eum in vno ex montibus, quem tibi oſtendo, offer: magna alacritate mandata effecit, vt plura etiam, ſi imperata fuiſſet, exequuturus fuiſſet. Nam vxorem de hoc celauit & ſeruos, eóſque cùm ad montis radicem manere iuſſiſſet, ſolam ſecum hoſtiam abduxit, ac montem conſcendit, neque inuitus, ſed multa alacritate mandata Dei perficiebat. Animaduerte itaque quo tandem pacto affici par erat parentem, dum ſolus cum ſolo filio colloqueretur nemine præſente, tum cùm viſcera commouentur maximè, amoriſque impetus acrius vrget: idque non vnius, aut alterius, ſed plurium dierum ſpatio. Nam ſi è veſtigio feciſſet, quod imperatum erat, ingens quidem illud fuiſſet facinus & admirabile: ſed non adeo tamen admirabile, ac cum per multos dies examinata & exercita mente eius nihil viſus eſt pati, quod humanũ affectum redoleret. Hanc quippe ob cauſam longiorem illi campum certaminis, ampliorem arenam, & ſtadium ſpatioſus illi propoſuit Deus, in quo eius virtus excurrere cognoſcique poſſet, vt commodius athletam perſpiceres & ſpectares. verè enim athleta hic fuit, qui non cum homine decertabat, ſed cum ipſius naturæ tyrannide luctabatur. Quæ tandem oratio tantam fortitudinem poſſet exprimere? deduxit filiolum, deuinxit, lignis impoſuit, enſem arripuit, iam ictum adiecturus erat: quo pacto eloquar, aut quanam ratione, haud ſcio: ſolus ille nouit, qui iſta perfecit: nulla quippe oratio exprimere poterit. Qui fieri potuit, vt manus non obtorpeſceret? vt neruorum firmitas non ſolueretur? vt non eum deſiratus filij aſpectus percelleret? Sed & ipſum Iſaac admirari conuenit. vt enim ille Deo, ita hic parenti parebat: & vt ille Deo iubente, vt ſacrificaret, non exegit rationem: ita neque iſte patre vinciente atque ad aram deducente ſe dixit, qua de cauſa iſthæc facis? ſed paternæ dexteræ ſubiacebat. Videre erat eundem patrem factum & ſacerdotem & ſacrificium, ſine ſanguine oblatum, holocauſtum ſine igne, mortis & reſurrectionis figuram ad altare ſtantem. Etenim filium immolauit, & nom immolauit.

Hæc addita ſunt ex Oxoniem. editione Græca, Lutetia anno 1587.

Iſaaci obedientia mira.

A σόμπτι, οὐκ ἀπήτησεν εὐθύνας, ἀλλὰ ἀκούσας·
λάβε τὸν υἱόν σου τὸν ἀγαπητὸν, ὃν ἠγάπησας, τὸν
Ἰσαὰκ, καὶ ἀνάγαγε αὐτὸν ἐφ' ἓν τῶν ὀρέων ὧν ἄν
σοι εἴπω, μετὰ τοσαύτης προθυμίας τὸ ἐπίταγμα ἐπλήρωσεν, ὡς καὶ πλείονα τῶν ἐπιταχθέν-
των ποιῆσαι. καὶ γὰρ τὸ γύναιον ἔκρυψε, καὶ τοὺς
παῖδας ἔλαθε κάτω μένειν ἀφεὶς, καὶ μόνον τὸ ἱε-
ρεῖον λαβὼν ἀνῄει. οὕτως οὐκ ἄκων, ἀλλὰ μετὰ προ-
θυμίας πολλῆς τὸ κελευσθὲν ἐπέραινεν. ἐννόησον
τοίνυν ἡλίκον ἦν, μόνον μόνῳ διαλέγεσθαι τῷ
παιδὶ, μηδενὸς παρόντος, ὅτε μᾶλλον τὰ σπλάγ-
χνα διαθερμαίνεται, καὶ σφοδρότερον τὸ φίλ-
B τρον γίνεται, καὶ τοῦτο οὐκ ἐν μιᾷ ἢ δυσὶν, ἀλλὰ
καὶ ἐν πλείοσιν ἡμέραις. τὸ μὲν γὰρ ταχέως
ποιῆσαι τὸ ἐπιταχθὲν, θαυμαστὸν καὶ μέγα, ἀλλ'
οὐκ οὕτω θαυμαστὸν, ὡς τὸ, διὰ πολλῶν ἡμερῶν
βασανιζομένης αὐτοῦ καὶ γυμναζομένης τῆς ψυ-
χῆς, μηδὲν παθεῖν πρὸς τὸ παιδίον ἀνθρώπινον.
διὰ γὰρ τοῦτο αὐτῷ καὶ μακρότερα σκάμματα
ἐπέθηκεν ὁ θεὸς, καὶ τὸ στάδιον ἐξέτεινεν, ἵνα ἀκρι-
βέστερον ἴδῃς τὸν ἀθλητήν. καὶ γὰρ ἦν ἀθλητὴς
ὄντως, οὐκ ἀνθρώπῳ παλαίων, ἀλλ' αὐτῇ τῇ τῆς
φύσεως τυραννίδι. ποῖος λόγος παραστῆσαι δυ-
C νήσεται τὴν ἀνδρείαν; ἀνήγαγε τὸ παιδίον, συνε-
πόδισε, τοῖς ξύλοις ἐπέθηκε, τὴν μάχαιραν ἥρ-
πασεν, ἐπάγειν τὴν πληγὴν ἔμελλε. πῶς εἴπω,
καὶ ποίῳ τρόπῳ, οὐκ ἔχω· μόνος αὐτὸς οἶδεν ὁ ταῦ-
τα ἐργασάμενος· λόγος γὰρ οὐδεὶς παραστῆσαι
δυνήσεται. πῶς οὐκ ἐνάρκησεν ἡ χείρ; πῶς οὐκ
ἐλύθη τῶν νεύρων ὁ τόνος; πῶς οὐ συνέχεεν αὐτὸν
ἡ ποθουμένη τοῦ παιδίου ὄψις; ἄξιον ἐνταῦθα
θαυμάσαι καὶ τὸν Ἰσαάκ. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνος τῷ
θεῷ, οὕτω καὶ οὗτος ἐπείθετο τῷ πατρί· καὶ καθά-
περ ἐκεῖνος, τοῦ θεοῦ κελεύοντος θῦσαι, οὐκ ἀπή-
τησεν εὐθύνας· οὕτω καὶ οὗτος, τοῦ πατρὸς δεσμεύον-
D τος καὶ ἀνάγοντος ἐπὶ τὸν βωμὸν, οὐκ εἶπε· τίνος
ἕνεκεν ταῦτα ποιεῖς; ἀλλ' ὑπέκειτο τῇ χειρὶ τῇ
πατρικῇ. καὶ ἦν ἰδεῖν πατέρα καὶ ἱερέα γενό-
μενον τὸν αὐτὸν, καὶ θυσίαν χωρὶς αἵματος ἀνα-
φερομένην, ὁλοκαύτωμα χωρὶς πυρὸς, θανάτου
καὶ ἀναστάσεως τύπον ἐπὶ τοῦ βωμοῦ γενόμενον.
καὶ γὰρ ἔσφαξε τὸν υἱὸν, καὶ οὐκ ἔσφαξεν·

οὐκ ἔσφαξε χειρί, ἀλλὰ τῇ προθυμίᾳ. ἐπεὶ καὶ ὁ θεὸς διὰ τοῦτο ἐκέλευσεν, οὐχ αἵματος χύσιν βουλόμενος ἰδεῖν, ἀλλὰ προαίρεσίν σοι δεῖξαι θέλων, καὶ τὸν γενναῖον ἐκεῖνον ἐν μέσῳ τῆς οἰκουμένης ἀνακηρύξαι πάσης, καὶ παιδεῦσαι τοὺς μετὰ ταῦτα πάντας, ὅτι καὶ παίδων, καὶ φύσεως, καὶ τῶν ὄντων ἁπάντων, καὶ αὐτῆς τῆς ψυχῆς τοῦ θεοῦ τὰ προστάγματα προτιμᾶν χρή. κατῆλθε τοίνυν ζῶντα λαβὼν μάρτυρα τὸν Ἰσαάκ. τίνα οὖν ἕξομεν συγγνώμην, εἰπέ μοι, ποίαν δὲ ἀπολογίαν, εἰ τὸν γενναῖον ἐκεῖνον μετὰ τοσαύτης εἰδόμεν προθυμίας τῷ θεῷ πειθόμενον, καὶ πάντων αὐτῷ παραχωροῦντα, καὶ ἡμεῖς δυσχεραίνομεν; μὴ δή μοι τὸ πένθος εἴπῃς, μηδὲ τὸ τῆς συμφορᾶς ἀφόρητον, ἀλλ᾽ ἐκεῖνο σκόπησον, ὅτι καὶ τοῦ πένθους χαλεποῦ ὄντος ἀνώτερος ἦν. ἱκανὸν ἦν τὸ ἐπίταγμα θορυβῆσαι αὐτοῦ τὸν λογισμόν, καὶ εἰς ἀπορίαν αὐτὸν ἐμβαλεῖν, καὶ τὴν πίστιν ὑπορύξαι τὴν ἐν τοῖς παρελθοῦσι. τίς γὰρ τῶν πολλῶν οὐκ ἂν ἐνόμιζεν ἀπάτην εἶναι τὰ εἰρημένα περὶ τοῦ πλήθους τῶν ἐγγόνων, ὧν αὐτῷ ἐπηγγείλατο; ἀλλ᾽ οὐχ ὁ Ἀβραάμ. καὶ τὸν Ἰὼβ δὲ τῆς ἐπὶ τῇ συμφορᾷ φιλοσοφίας οὐχ ἧττον, καὶ ὑπὲρ τούτου μάλιστα αὐτὸν θαυμάζειν χρή, ὅτι μετὰ τοσαύτην ἀρετήν, μετὰ ἐλεημοσύνας καὶ φιλανθρωπίας, μετὰ τὸ μηδὲν μήτε ἑαυτῷ, μήτε τοῖς παισὶ συνειδέναι πονηρόν, τοσοῦτον πένθος ἰδὼν οὕτω καινὸν καὶ παράδοξον καὶ μηδενὶ τῶν τὰ ἔσχατα τετολμηκότων συμβεβηκός, οὐκ ἔπαθε τὰ τῶν πολλῶν, οὐδὲ ἐνόμισεν ἀνόνητον εἶναι τὴν ἀρετήν, οὐδὲ κακῶς βεβουλεῦσθαι τοῖς παρελθοῦσιν. ὥστε δὴ ἀμφοτέρους αὐτοὺς ταῦτα οὐ θαυμάζειν χρὴ μόνον, ἀλλὰ καὶ ζηλοῦν καὶ μιμεῖσθαι τὴν ἀρετήν. καὶ μὴ λεγέτω τις, ὅτι ἐκεῖνοι θαυμάσιοί τινες ἦσαν. θαυμάσιοι μὲν γὰρ ἦσαν καὶ μεγάλοι· ἀλλ᾽ ἡμεῖς πολλῷ πλείονα ἐκείνων ἀπαιτούμεθα φιλοσοφίαν, καὶ τῶν ἐν τῇ παλαιᾷ βεβιωκότων ἁπάντων. ἐὰν γὰρ μὴ περισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλέον τῶν γραμματέων καὶ Φαρισαίων, φησίν, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. πάντοθεν τοίνυν σωφρονισθέντες, καὶ ταῦτα συλλέξαντες, καὶ τὰ περὶ ἀναστάσεως ἡμῖν εἰρημένα, καὶ τὰ περὶ τῶν ἁγίων τούτων, συνεχῶς ἐπᾴδωμεν ταῖς ψυχαῖς, μὴ μόνον κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πένθους, ἀλλὰ καὶ ἡνίκα ἂν καθαρεύωμεν ὀδυνῶν.

A Non immolauit manu, ſed propoſito mentis. Quandoquidem & ipſe Deus idcirco imperauit, non quod fuſum ſanguinem ſpectare vellet, ſed propoſitum mentémque oſtendere ſtudens, generoſúmque illum in medio vniuerſi terrarum orbis prædicare, ac deinde omnes poſteros admonere ac docere, diuina mandata debere nos & liberis & naturę legibus, & bonis omnibus, atque ipſa etiam anima & vita habere potiora. Deſcendit itaque viuum abducens matyrem Iſaac. Quam igitur veniam impetrabimus, quam defenſionẽ afferemus, ſi hunc tam præclarum virum tãta B cum alacritate videmus Deo paruiſſe, ac omnibus in rebus illi ceſſiſſe, nos hoc ipſum moleſtè feremus? Non igitur luctum, non calamitatis magnitudinẽ afferas, ſed illud cõſidera, tanto dolore ſuperiorem illum fuiſſe. Satis autem fuit, quòd illius mentem mãdatum conturbauit, quod perplexum atque anxium reddidit, quòd fidem eius præteritis rebus exagitauit Quis enim è vulgo præter Abrahamũ ipſum, non putaſſet verba ac impoſturam ea omnia eſſe, quæ de multitudine generis & nepotum à Deo narrabantur? Modeſtiam autem C Iobi, & animi in tãta clade moderationem nihilo minus quis admirari debet, quòd homo tanta virtute, poſt tã multam benignitatem ac humanitatẽ, cùm nihil ſibi, nihil liberis ipſis mali conſciret, cùm tantam calamitatem, tam nouam, tam inopinatam ne ſceleratiſſimis quidem hominibus contingere videret, non ſic affectus eſt, vt vnus aliquis è vulgo, nec infructuoſam eſſe virtutem arbitratus eſt, aut ſe male rebus ſuis antea conſuluiſſe. Itaque duos hos ſanctos viros ob hæc vtraque non laudare modò, ſed eorum virtutem imitari oportet. D Neque mihi quiſquam dicat: At admirabiles viri erant. A nobis maior quæritur religio, quam ab illis, qui veteris teſtamenti ritus, & antiquam viuendi formam ſequebantur. Niſi enim abundauerit iuſtitia veſtra pluſquam Scribarum & Phariſæorum, non ingrediemini in regnum cœlorum. Omni igitur ex parte correcti, & hæc atque ea quæ de reſurrectione & de ſanctis iſtis dicta ſunt, colligentes perpetuò mentes noſtras in tranquillo collocemus, non modò cum mœroris tempus eſt, ſed etiam cum ab dolore vacui ſumus.

Dei mandata vita debent eſſe potiora.

Matth. 5. 20.

Chriſtiani perfectiores eſſe debẽt, quam patres veteris legis.

ſed compungere, ad te redi, conſcientiam tuam in conſilium adhibe, ac conſidera tibi haud multò poſt ex hac vita migrandum eſſe. Moderatior ſis, ac ex alterius morte timere diſce. Omnem ignauiam ac ſocordiam ex animo tuo præcide, facta tua expende, errata corrige, optimam fac morum mutationem. Hoc ab impiis differimus, quòd aliter atque illi de rebus ipſis iudicemus. Impius cœlum intuetur, ac illud adorat: Deum enim illud credidit eſſe. Terram aſpicit, ac ei honores tribuit, & iis, quæ in ſenſus cadunt, inhiat. Nos verò non ita, ſed cœlum ita aſpicimus, vt eius opificem admiremur, non enim illud Deum eſſe credimus, ſed Dei opificium. Video omnia quæcunque à Deo procreata ſunt, atque ita ad ipſum mundi parentem velut manu deducor. Diuitias ille videt, ac iis inhiat obſtupeſcitque. Ego verò eas cùm video rideo ac pro nihilo duco. Paupertatem ille videt ac flet, ego verò exulto. Alio ego modo atque ille res ipſas inſpicio. Ita & in morte à nobis fit. Videt ille defunctum ac nihil niſi cadauer eſſe putat: ego itidem video, ſed mortem illam ſomnum eſſe iudico. Et quemadmodum in literis vſuuenit, vt omnes æquè eas cernamus, docti iuxtà ac indocti: at non eadem omnes mente: ſtulti enim ac ignari cùm eas vident, nihil aliud quàm literas eſſe putant: intelligentes verò magna arte reconditum ſenſum eruunt. Ad eundem modum & in ipſis rebus iiſdem omnes oculis, quæ accidunt, videmus, at non eadem mente. An igitur qui in nobis aliis rebus ab illis diſcrepamus, in iis quæ ad mortem ſpectant, his conſentiemus? Cogita ad quem abierit, & conſolationem accipe. Vbi eſt Paulus, vbi eſt Petrus: vbi vniuerſus ſanctorum chorus. Cogita quomodo à morte excitabitur, quantáque cum gloria ac ſplendore. Hoc etiam animo reputa, nihil te flendo ac lugendo profecturum, neque ea quæ euenerunt, fletu te emendaturum, quin potius lachrymas multo tibi damno futuras. Cogita quorum hominum exemplo id facias, & coniunctionem cum peccato fuge. Quos igitur imitaris & æmularis? nimirum infideles & ethnicos, qui nullam ſpem habent, quemadmodum D. Paulus ait, *Vt ne mœreatis, vt reliqui nullam ſpem habentes*. Sed perpende, quam accuratè dictum illud ſit.

Quid pios Chriſtianos ab impiis diſtinguat.

Similitudo à lectione literarum.

A ἀλλὰ κατανύγηθι, πρὸς σεαυτὸν ἐπάνελθε, τὸ συνειδὸς ἐξέτασον, σκόπησον ὅτι καὶ σὲ μικρὸν ὕστερον τοῦτο μένει τὸ τέλος. γενοῦ σωφρονέστερος, καὶ δέξαι φόβον ἀπὸ τῆς ἑτέρου τελευτῆς, καὶ ῥαθυμίαν περίκοψον ἅπασαν, ἀναλόγισαι τὰ πεπραγμένα. διόρθωσον τὰ ἡμαρτημένα, ἀρίστην ποίησον μεταβολήν. τούτῳ διεστήκαμεν τῶν ἀπίστων, τῷ κρίσεις ἑτέρας περὶ τῶν πραγμάτων ἔχειν. ὁρᾷ τὸν οὐρανὸν ὁ ἄπιστος, καὶ προσκυνεῖ· θεὸν γὰρ εἶναι νομίζει· ὁρᾷ τὴν γῆν, καὶ θεραπεύει, καὶ πρὸς τὰ αἰσθητὰ κέχηνεν. ἀλλ' ἡμεῖς οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὁρῶμεν τὸν οὐρανὸν, καὶ τὸν πεποιηκότα αὐτὸν θαυ- B μάζομεν. οὐ γὰρ θεὸν αὐτὸν, ἀλλ' ἔργον εἶναι θεοῦ πεπιστεύκαμεν. ὁρῶ τὴν κτίσιν ἅπασαν, καὶ δι' αὐτῆς χειραγωγοῦμαι πρὸς τὸν δημιουργόν. ὁρᾷ πλοῦτον ἐκεῖνος, καὶ κέχηνε καὶ ἐκπέπληκται· ὁρῶ πλοῦτον ἐγὼ, καὶ καταγελῶ. ὁρᾷ πενίαν ἐκεῖνος, καὶ ὀδύρεται· ὁρῶ πενίαν ἐγὼ, καὶ ἀγάλλομαι. ἑτέρως ἐγὼ βλέπω τὰ πράγματα, καὶ ἑτέρως ἐκεῖνος· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ θανάτου ποιοῦμεν· ὁρᾷ νεκρὸν ἐκεῖνος, καὶ νομίζει νεκρὸν εἶναι· ὁρῶ νεκρὸν ἐγὼ, καὶ ὕπνον ἀντὶ θανάτου βλέπω. καὶ καθάπερ ἐπὶ τῶν γραμμάτων, τοῖς μὲν αὐτοῖς ὁρῶμεν C αὐτὰ ὀφθαλμοῖς οἵ τε εἰδότες, οἵ τε ἀγνοοῦντες τὰ γράμματα, οὐ τῇ αὐτῇ δὲ διανοίᾳ, ἀλλ' οἱ μὲν οὐκ εἰδότες γράμματα ἁπλῶς εἶναι νομίζουσι τὰ βλεπόμενα, οἱ δὲ ἐπιστάμενοι μετὰ πολλῆς τέχνης τὸν ἐναποκείμενον νοῦν ἀναλέγονται· οὕτω δὲ καὶ ἐπὶ τῶν πραγμάτων· τοῖς μὲν αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς ὁρῶμεν τὰ συμβαίνοντα, οὐ τῇ αὐτῇ δὲ διανοίᾳ καὶ γνώμῃ. οἱ τοίνυν ἐπὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων διεστηκότες αὐτῶν, ἐν ταῖς περὶ τοῦ θανάτου συμπεσούμεθα ψήφοις; ἐννόησον πρὸς τίνα ἀπῆλθε, καὶ λαβὲ παραμυθίαν. ἔνθα Παῦλός ἐστιν, ἔνθα Πέ- D τρος, ἔνθα τῶν ἁγίων ὁ χορὸς ἅπας. ἐννόησον πῶς ἀναστήσεται, μεθ' ὅσης δόξης καὶ λαμπρότητος, ἐννόησον ὅτι πενθῶν καὶ ὀδυρόμενος οὔτε τὸ γεγενημένον δυνήσῃ διορθώσασθαι τοῖς ὀδυρμοῖς, καὶ σαυτὸν καταβλάψεις τὰ ἔσχατα. ἐννόησον τίνας μιμῇ τοῦτο ποιῶν, καὶ φεῦγε τὴν κοινωνίαν τῆς ἁμαρτίας. τίνας οὖν μιμῇ καὶ ζηλοῖς; τοὺς οὐκ ἔχοντας ἐλπίδα, καθάπερ καὶ ὁ Παῦλος εἶπεν· ἵνα μὴ λυπῆσθε, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα. καὶ πρόσεχε τῇ τοῦ ῥήματος ἀκριβείᾳ.

A οὐ γὰρ εἶπεν, οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα ἀναστάσεως, ἀλλ' ἁπλῶς, οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα. ὁ γὰρ ἐλπίδα τῆς ἐκεῖ κρίσεως μὴ ἔχων, οὐδεμίαν ἐλπίδα ἔχει, οὐδ' ὅτι θεός ἐστιν οἶδεν, οὐδ' ὅτι προνοεῖται τῶν παρόντων πραγμάτων, οὐδ' ὅτι τὰ πάντα θεία τις ἐφορᾷ δίκη. ὁ ταῦτα δὲ οὐκ εἰδὼς οὐδὲ νομίζων, θηρίων πάντων ἐστὶν ἀλογώτερος, καὶ νόμους καὶ δικαστήρια καὶ θεσμοὺς καὶ πάντα ἁπλῶς τὰ ἀγαθὰ ἀπὸ τῆς οἰκείας ἐξορίσας ψυχῆς. ὁ γὰρ μὴ προσδοκῶν εὐθύνας ὑφέξειν τῶν πεπραγμένων, πάσης μὲν ἀρετῆς ἀφέξεται, πάσης δὲ κακίας ἀνθέξεται. ταῦτ' οὖν ἐννοήσαντες, καὶ τὴν ἄνοιαν καὶ τὴν παραπληξίαν τῶν Ἑλλήνων, οἷς κοινωνοῦμεν B διὰ τῶν θρήνων, λογισάμενοι φεύγωμεν τὴν πρὸς αὐτοὺς συμφωνίαν. διὰ γὰρ τοῦτο καὶ Παῦλος αὐτῶν ἀνεμνήσθη, ἵνα τὴν ἀτιμίαν ἐννοήσας πρὸς ἣν καταπίπτεις, ἐκ τῆς πρὸς ἐκείνους συμφωνίας ἀναστῇς καὶ πρὸς τὴν οἰκείαν εὐγένειαν ἐπανέλθῃς. καὶ οὐκ ἐνταῦθα μόνον, ἀλλὰ πολλαχοῦ τοῦτο ποιεῖ καὶ συνεχῶς ὁ μακάριος Παῦλος. ὅταν γὰρ ἀπαγαγεῖν τῶν ἁμαρτημάτων βούληται, δείκνυσι τίσι κοινωνοῦμεν διὰ τῶν ἁμαρτημάτων, ἵνα τῇ ποιότητι τοῦ προσώπου διεγερθεὶς, τὴν κοινωνίαν φύγῃς. Θεσσαλονι- C κεῦσι γοῦν γράφων, οὕτως ἔλεγεν· ἕκαστος τὸ ἑαυτοῦ σῶμα κτᾶσθε ἐν ἁγιασμῷ καὶ τιμῇ, μὴ ἐν πάθει ἀτιμίας, καθάπερ ἔθνη τὰ μὴ εἰδότα θεόν. καὶ πάλιν, μὴ καθὼς τὰ λοιπὰ ἔθνη περιπατεῖτε ἐν ματαιότητι τοῦ νοὸς αὐτῶν. οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθ'. οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, περὶ τῶν κεκοιμημένων, ἵνα μὴ λυπῆσθε, καθὼς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα. οὐ γὰρ ἡ φύσις τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ἡ προαίρεσις ἡ ἡμετέρα λυπεῖν ἡμᾶς εἴωθεν. οὐχ ὁ θάνατος τοῦ ἀπελθόντος, ἀλλ' ἡ ἀσθένεια τῶν θρηνούντων. τὸν D γοῦν πιστὸν οὐδὲν τῶν παρόντων λυπῆσαι δυνήσεται, ἀλλὰ πρὸ τῶν μελλόντων ἀγαθῶν καὶ ἐν τῷ παρόντι διέστηκε τῶν ἀπίστων, οὐ μικρὰ ἀπολαμβάνων ἐκ τῆς κατὰ Χριστὸν φιλοσοφίας ἀγαθὰ, καὶ μεγίστην ἐκ τούτου καρπούμενος εὐθυμίαν καὶ διηνεκῆ χαράν. διὸ καὶ Παῦλός φησι· χαίρετε ἐν κυρίῳ πάντοτε, πάλιν ἐρῶ, χαίρετε. ὥστε καὶ πρὸ τῆς ἀναστάσεως οὐ μικρὰν ταύτην ἐλάβομεν ἀμοιβὴν, τῷ μὴ καταπίπτειν ἐπὶ μηδενὶ τῶν συμπιπτόντων δεινῶν, ἀλλὰ τῇ τῶν μελλόντων ἐλπίδι παραμυθίας ἀπολαύειν πολλῆς.

Non enim dixit; Qui nullam ſpem reſurrectionis habent, ſed ſimpliciter protulit, qui ſpem non habent. Qui enim ſpem non habet iudicij, quod illic fiet, nullã omnino ſpem habet, neq; Deum eſſe nouit, neque res humanas cum ſua regere prouidentia, neque hæc omnia inſpicere diuinam quandam iuſtitiam. Qui autem neque intelligit, neque iudicat, belluâ qualibet magis orationis expers eſt, legéſque, iudicia, iura ac bona omnia ex ſuo animo eiicit. qui enim non ſperat ſe ſuorum factorum rationem redditurum, viam virtutis deſerit, & vitia amplectitur. Hæc igitur animaduertentes, ſtultitiámque ac amentiam Ethnicorum quibuſcum lugendo communicamus, animo reputantes, ne cõmittamus vt illis conſentiamus, Itaq; Paulus eorum meminit, vt dedecus in quod incurris, reputans, ne cum iis amplius conſpires ac conſentias, ſed teipſũ colligas, & ad propriam generoſitatem redeas. Neque hic ſolùm, ſed ſæpe & aſſiduè id facit beatus Paulus. Cùm. n. nos admonet, vt à peccatis deſciſcamus, oſtendit quibuſcum nobis cõmunicatio ſit, per ipſa peccata, vt moribus perſonarum puncti, ſocietatem iis renuntiemus. Et ad Theſſalonicenſes ſcribens ita dicebat: Vnuſquiſque veſtrûm poſſideat corpus ſuum in honore & ſanctificatione, non in paſſione ignominiæ, vt gentes, quæ Deum non nouerunt. & rurſus: Non quẽadmodum reliquæ gentes ambulant in vanitate cordis ſui. Sic & in hoc loco: *Nolo vos ignorare fratres de dormientibus vt ne lugeatis, quemadmodum cæteri, qui ſpem non habent.* Non.n. rei ipſius natura, ſed animi noſtri conſtitutio dolorem nobis afferre ſolet, neque illius mors, qui ex hac vita excedit, ſed lugẽtium infirmitas: quandoquidẽ res præſentes tantũ dolorem pio homini dare non poſſunt, ſed ante futura bona, in hoc etiam vitæ curriculo longè ab impiis diſtat, nõ parua bona percipiens ex philoſophia Chriſtiana, maximáque ex ea fruens tranquillitate ac gaudio perpetuo. Quare Paulus ait: Gaudete in Domino ſemper, iterũ dico gaudete. Itaque & ante reſurrectionem ipſam non vulgarem hunc fructum percepimus, quod cùm in grauia mala inciderimus, in nullis tamen animo concidamus, ſed futurorum ſpe multam conſolationem accipiamus.

1. Theſ. 4.

Spem habere futurorũ quanta vis ſit.

1. Theſſ. 4. 5.

Epheſ. 4. 17.

Phil. 4. 4.

Quemadmodum igitur vtrinque lucrũ facimus, ita vtrinque impius damnum facit: tum quod puniatur, quia reſurrectionem non credidit, tum quod in præſentibus caſibus animo cõncidat, quippe qui nullius poſthac boni expectatione ſuſtentetur. Non ſolum igitur Deo gratias propter reſurrectionem agere debemus, ſed etiã propter ſpem quam de ea cepimus, vt quæ dolorem, qui animæ accidit, conſoletur, ac perſuadeat nobis vt confidamus defunctos à morte excitatum iri ac nobiſcum fore. Nam ſi mœrere conuenit ac flere, lugendi hi ſunt, qui in peccato viuunt, non item hi qui cum virtute moriuntur. Sic & Paulus fecit. In epiſtola enim ad Corinthios ita ait: Ne quando ad vos venientẽ me Deus humiliet, & multos lugeam. Non multos ex mortuis dixit, ſed ex his qui antè cùm peccauerint, eos tamen inſolentiæ ac vitæ impurè actæ non pœnitet. Hos, inquam, lugere conuenit, quemadmodum alius admonet his verbis: Defle mortuum, cum enim lumen deficit: defle ſtultum, deficit enim illum intelligentia: parum defle mortuum, quia requieuit: ſtulti autem morte vita eſt deterior. Quòd ſi intelligentiæ expers, dignus eſt quem luctu proſequamur, multò magis qui iuſtitia vacat, & qui ſpem in Deo non conſtituit. hos lugeamus. Ex hoc enim luctu lucrum facimus: & cùm iſtos lugeamus, ſæpe emendamus. Excedentes autem ex hac vita deflere non inutile modò eſt, ſed damnoſum. Ne igitur ordinem inuertamus, ſed peccatum tantùm lugeamus. Omnia verò alia, ſiue paupertas, ſiue morbus, ſiue mors intempeſtiua, ſiue calumnia, ſiue exagitemur ab aliis, ſiue quodcunque mali aliud genus nobis acciderit, infracto animo feramus. Hæc enim mala, ſi moderati & temperati fuerimus, maiorem nobis coronam pollicentur. Atqui, inquis, fieri non poteſt, vt homines cùm ſimus, dolore non afficiamur. At ego contrarium quæro, quî fieri poteſt, vt rationis particeps aliquis & ſpem in futuris bonis couſtitutam habens, lugeat? Sed quis eſt, ais, qui hac perturbatione non afficiatur? Multi vbique tum noſtro tum ſuperioribus tẽporibus fuerunt hac perturbatione vacui. Atque Iobum audi, cùm omnes liberi eius mortui eſſent, dicentem: Dominus dedit,

Peccatores maximè lugendi.

2. Cor. 12. 21.

Eccli. 22. 10.

Homines dolori an poſſint reſiſtere.

A ὥσπερ οὖν ἑκατέρωθεν ἡμεῖς κερδαίνομεν, οὕτως ὁ ἄπιστος ἑκατέρωθεν καταβλάπτεται, καὶ τῷ κολάζεσθαι ὕστερον διὰ τὸ τῆς ἀναστάσεως ἀπιστεῖν, καὶ τῷ καταπίπτειν ἐπὶ τοῖς παροῦσι πράγμασι, διὰ τὸ μηδὲν προσδοκᾷν μετὰ ταῦτα χρηστόν. οὐ τοίνυν διὰ τὴν ἀνάστασιν μόνον ὀφείλομεν εὐχαριστεῖν τῷ θεῷ, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως, ἣ καὶ τὴν ὀδυνωμένην δύναται παραμυθήσασθαι ψυχήν, καὶ πεῖσαι περὶ τῶν ἀπελθόντων θαρρεῖν, ὡς ἀναστησομένων πάλιν καὶ συνεσομένων ἡμῖν. εἰ γὰρ ἀλγεῖν χρὴ καὶ πενθεῖν, τοὺς ἐν ἁμαρτίαις ζῶντας πενθεῖν δεῖ καὶ ὀδύρεσθαι, B οὐ τοὺς ἀπελθόντας μετ᾽ ἀρετῆς. οὕτω καὶ Παῦλος ποιεῖ. Κορινθίοις γὰρ ἐπιστέλλων φησί· μή πως ἐλθόντα με πρὸς ὑμᾶς ταπεινώσῃ ὁ θεὸς καὶ πενθήσω πολλούς. οὐκ εἶπε τῶν ἀποθανόντων, ἀλλὰ τῶν προημαρτηκότων, καὶ μὴ μετανοησάντων ἐπὶ τῇ ἀσελγείᾳ καὶ ἀκαθαρσίᾳ ᾗ ἔπραξαν, τούτοις δεῖ πενθεῖν. οὕτω καὶ ἄλλος παραινεῖ λέγων· κλαῦσον ἐπὶ νεκρῷ, ἐξέλιπε γὰρ φῶς· καὶ ἐπὶ μωρῷ κλαῦσον, ἐξέλιπε γὰρ σύνεσις. ὀλίγον κλαῦσον ἐπὶ νεκρῷ, ὅτι ἀναπέπαυται· τοῦ δὲ μωροῦ ὑπὲρ τὸν θάνατον ἡ ζωὴ πονηρά. εἰ δὲ ὁ C συνέσεως ἀπεστερημένος διαπαντὸς ἄξιος ἂν εἴη θρηνεῖσθαι, πολλῷ μᾶλλον ὁ δικαιοσύνης ἔρημος, καὶ τῆς κατὰ θεὸν ἐλπίδος ἐκπεπτωκώς. τούτους οὖν πενθῶμεν ἡμεῖς· τοῦτο μὲν γὰρ ἔχει κέρδος τὸ πένθος. πολλάκις γοῦν τοὺς τοιούτους θρηνοῦντες διωρθωσάμεθα· τὸ δὲ ἐπὶ τοῖς ἀπελθοῦσιν, ἀνόητον ὁμοῦ καὶ βλαβερόν. μὴ τοίνυν ἀντιστρέφωμεν τὴν τάξιν, ἀλλ᾽ ἁμαρτίαν θρηνῶμεν μόνον· τὰ δὲ ἄλλα πάντα, κἂν πενία, κἂν νόσος, κἂν θάνατος ἄωρος, κἂν ἐπήρεια, κἂν συκοφαντία, κἂν ὁτιοῦν περιστῇ τῶν ἀνθρωπίνων κακῶν, D πάντα γενναίως φέρωμεν. ὑποθέσεις γὰρ ἡμῖν τὰ δεινὰ ταῦτα στεφάνων εἰσὶ πλειόνων, ἂν νήφωμεν. καὶ πῶς ἐστιν ἄνθρωπον ὄντα, φησί, μὴ ἀλγεῖν; τοὐναντίον μὲν οὖν λέγω· πῶς ἐστιν ἄνθρωπον ὄντα ἀλγεῖν; λόγῳ τιμηθέντα καὶ λογισμῷ, καὶ ταῖς περὶ τῶν μελλόντων ἐλπίσι; καὶ τίς ἐστιν, ὃς οὐχ ἑάλω τῷ πάθει τούτῳ, φησί; πολλοὶ καὶ πολλαχοῦ, καὶ ἐφ᾽ ἡμῶν, καὶ ἐπὶ τῶν προγόνων τῶν ἡμετέρων. ὁ γοῦν Ἰώβ, ὁλοκλήρου τοῦ χοροῦ τῶν παίδων ἀπελθόντος, ἄκουσον τί φησιν. ὁ κύριος ἔδωκεν,

ὁ κύριος ἀφείλετο· ὡς τῷ κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτω καὶ ἐγένετο. θαυμαστὰ μὲν οὖν ταῦτα καὶ ἁπλῶς ἀκουόμενα· ἂν δὲ καὶ μετ' ἀκριβείας ἐξετάσῃς αὐτά, πολλῷ μειζόνως ἐστὶ τὸ θαῦμα. ἐννόησον γάρ, ὅτι οὐχὶ τοὺς ἡμίσεις ἔλαβεν ὁ διάβολος, καὶ τοὺς ἡμίσεις ἀφῆκεν, οὐδὲ τοὺς πλείονας ἔλαβε, καὶ τοὺς ἐλάττους ἀφῆκεν· ἀλλὰ ὁλόκληρον ἐτρύγησε τὸν καρπόν, καὶ τὸ δένδρον οὐ κατέβαλε· πᾶσαν ἐπήγαγε τὴν θάλατταν μετὰ τῶν κυμάτων, καὶ τὸ σκάφος οὐ κατεπόντισεν· ὅλην τὴν δύναμιν ἐκένωσε, καὶ τὸν πύργον οὐκ ἔσεισεν, ἀλλὰ εἱστήκει πάντοθεν βαλλόμενος, καὶ ἀκίνητος μένων· καὶ νιφάδες ἐφέροντο βελῶν, καὶ οὐκ ἐπλήττετο· μᾶλλον δὲ ἐπίπτοντο μέν, οὐκ ἐτίτρωσκον δέ. ἐννόησον ὅσον ἐστί, τοσούτους παῖδας ἰδεῖν ἀπολωλότας. τί γὰρ οὐκ ἦν ἱκανὸν δάκνειν, τὸ πάντας ἀναρπασθῆναι; τὸ πάντας ἀθρόον καὶ ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ; τὸ ἐν αὐτῷ τῆς ἡλικίας τῷ ἄνθει; τὸ πολλὴν ἀρετὴν ἐπιδεδειγμένους; τὸ ἐν τρόπῳ τοιούτῳ τιμωρίας καταλῦσαι τὸν βίον; τὸ μετὰ τοσαύτας πληγὰς ἐσχάτην ἐπενεχθῆναι ταύτην, τὸ φιλόστοργον εἶναι τὸν γεγεννηκότα; τὸ ποθεινοὺς εἶναι τοὺς ἀπελθόντας; ὅταν γὰρ πονηροὺς ἀποβάλῃ τις παῖδας, δάκνεται μὲν τῷ πάθει, πλὴν ἀλλ' οὐ μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος. ἡ γὰρ πονηρία τῶν ἀπελθόντων, δριμυτέραν οὐκ ἀφίησι γενέσθαι τὴν ὀδύνην. ὅταν δὲ καὶ ἐνάρετοι ὦσι, μόνιμον τὸ τραῦμα γίνεται, ἄληστος ἡ μνήμη, ἀπαραμύθητον τὸ κακόν, διπλοῦν τὸ κέντρον, τὸ μὲν ἀπὸ τῆς φύσεως, τὸ δὲ ἀπὸ τῆς ἀρετῆς τῶν ἀπελθόντων. ὅτι δὲ ἦσαν ἐνάρετοι, δῆλον ἐκεῖθεν. πολλὴν αὐτῶν ὁ πατὴρ ἐποιεῖτο τὴν ἐπιμέλειαν, καὶ ἀνιστάμενος θυσίας προσέφερεν ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ ὑπὲρ τῶν ἀδήλων ἁμαρτημάτων δεδοικώς, καὶ οὐδὲν αὐτῷ τούτου προτιμότερον ἦν. τοῦτο δὲ οὐ τῶν παίδων τὴν ἀρετὴν δείκνυσι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ πατρὸς φιλοστοργίαν. ὅταν οὖν καὶ πατὴρ ᾖ, καὶ οὕτω φιλόστοργος, μὴ τὸν ἀπὸ τῆς φύσεως πόθον ἐνδεικνύμενος μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀπὸ τῆς εὐλαβείας, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπελθόντες οὕτως ἐνάρετοι, τριπλῆ γίνεται τῆς ἀθυμίας ἡ πυρά. πάλιν, ὅταν μετὰ μέρος ἀναρπάζωνται, ἔχει τινὰ παραμυθίαν τὸ πάθος. οἱ γὰρ ἐπιλειπόμενοι τὴν ἐπὶ τοῖς ἀπελθοῦσι συσκιάζουσιν ἀθυμίαν·

A Dominus abſtulit, vt Domino placuit, ita factum eſt. Auditu quidem hæc admirabilia. At ſi ea accuratè expenderis, admirabiliora multo tibi erunt. Cogita diabolum non liberorum dimidium ei abſtuliſſe, & dimidium reliquiſſe: neque plures reliquiſſe, pauciores abſtuliſſe, ſed totum fructum demeſſuiſſe, non tamen arborem deieciſſe: fluctus omnes maris concitauiſſe, nauem tamen non ſubmerſiſſe: copias omnes eduxiſſe, turrim tamen non diſturbaſſe. Etſi enim vndique impetitus eſt, immotus tamen manſit: tela inſtar niuis confertim in eum fere-B bantur, at ille non feriebatur: quin potius mittebantur illa quidem, at eum non vulnerabant. Animo reputa, quanti ſit tam multos liberos mortuos cernere. An non hæc vehemens cauſa erat doloris vno omnes fato atque die rapi, idque in ipſo adoleſcentiæ ac ætatis flore, & cùm iam egregium dediſſent virtutis ſpecimen, hoc ſupplicio vitam finire? At nullam importuniorem cladem accepit, quàm quòd vt liberorum amantiſſimus, ita deſiderium eorum difficillimum ei ad ferēdum erat. Cùm enim perditos liberos amittimus, non ita acer morſus doloris eſt, vt qui morientium improbitate molliatur: ſed cùm virtute præditi ſunt, vulnus fixum eſt, memoria immortalis, malum omnem conſolationem vincit. Duplex enim ſtimulus doloris eſt: alter quidem à natura admotus, alter autē à virtute eorum qui vita defuncti ſunt. Virtute autem eos præſtitiſſe ex eo intelligi poteſt, quòd magnam eorum pater curam ſuſcepiſſet, vt bene educarentur, hoſtiáſque pro illis mactaſſet, veritus ne in illis abdita quædam peccata laterent, atque ei nihil hoc ſtudio antiquius erat. Quæ res non modò adoleſcentum rectam educationem oſtendit, ſed patris erga eos amorem. Cùm igitur pater fuerit liberorum amantiſſimus, ſpeciménque dederit amoris, non natura ſolutum ingeniti, ſed à pietate proficiſcentis: & cùm eximia quædam virtus iam in illis eſſet, qui ex vita excedebant, triplici doloris velut face eorum pater vrebatur. Præterea, cùm fato aliqui tantum ex numeroſa familia eripiuntur, aliquam quidem conſolationem hoc malum habet, quandoquidem qui relicti ſunt, dolorem, quem in aliorum morte capimus, obſcurant:

Iobi exēplo lugēdū non eſſe oſtendit.

At cùm vno tempore vniuerſi moriuntur, quem poſtea parens aſpecturus eſt, qui multis antè liberis auctus erat, nunc vero omnibus orbus eſt? At hîc quintam cladem recenſere licet. quam tandem? quòd vniuersè omnes interierint. Si enim cùm quatuor aut quinque diebus moriuntur, mulieres & propinqui omnes hoc maximè deplorant ac queruntur, quòd vita defuncti derepente ac de improuiſo ex eorum conſpectu ſublati ſint, multò vehementior ei dolendi cauſa eſt, cui liberos omnes non tres dies, aut duo aut vnus, ſed vna hora eripuerit. Malum enim prouiſum etſi ad tolerandũ difficile eſt, ipſa tamen expectatione leuius eſt: quod verò inopinatum ac improuiſum, ad patiendum difficile eſt. Cùm igitur aliquid per ſe graue fuerit, & inopinatum præterea acciderit, cogita quàm ad tolerandum difficile ſit, vt neque ſatis verbis exprimi poſſit. Vis ſextam calamitatem audire? Liberos omnes tum amiſit, cùm in flore ætatis eſſent. Scis quomodo nos mors immatura mordet varióque luctu nos afficit. At mors illa non immatura modò erat, ſed violenta, vt hæc ſit clades ſeptima. Non enim in lecto animam eos efflare vidit, ſed domus ruina oppreſſos interire. Cogita qualis vir erat, qui cumulum illum lignorum ac lapidum effodit, qui nunc lapidem, nũc pueri membrum aliquod extrahit, nunc manum alteram, paterã adhuc tenentem, nunc alteram patinæ impoſitam videt, corpúſque totum deformatum, naſo nimirum contrito, capite contuſo, exſculptis oculis atque turpiter fœdatis, cerebro huc atque illuc deiecto ac diſſipato, &c, vt vno verbo complectar omnia, forma ipſa ac ſpecie conturbata: vt varia vulnera liberos à parente ex eorum deſiderio laborante, agnoſci non ſinerent. Hæc autem cùm auditis, conturbamini ac fletis: cogitate quid parenti acciderit, cùm hæc videret. Si enim tam longo interuallo ſine lacrymis tragœdiam hanc audire non poſſumus, etſi aliena calamitas narratur, quis erat adamantinus ille non in alienis, ſed in ſuis malis tam moderatus ac tẽperans? Non indignabatur, neq. verbum hoc vnquam ei excidit. Quid hoc tandem eſt? hæccine beneuolentiæ ac benignitatis meæ remuneratio? Num

Quinta clades Iobi.

Sexta clades Iobi.

Proſopopœia Iobi filios lugentis.

A ὅταν δὲ ὁλόκληρος ὁ χορὸς ἀπόληται, πρὸς τίνα δυνήσεται ἰδεῖν ὁ πολύπαις ἀθρόον ἄπαις γενόμενος; μετὰ τούτων πάλιν ἔστι καὶ πέμπτην εἰπεῖν πληγήν. ποίαν δὴ ταύτην; τὸ ἀθρόον αὐτοὺς διαρπασθῆναι πάντας. εἰ γὰρ ἐν τρισὶν ἢ πέντε ἡμέραις ἀπελθόντων τινῶν, αἱ γυναῖκες καὶ οἱ προσήκοντες ἅπαντες τοῦτο μάλιστα πάντων ὀλοφύρονται, ὅτι ταχέως καὶ ἐξαίφνης ἀνηρπάγη τῆς ἐκείνων ὄψεως ὁ τετελευτηκώς· πολλῷ μᾶλλον οὗτος ἂν ἤλγησεν οὐκ ἐν ἡμέραις τρισὶ καὶ δυσὶ καὶ μιᾷ, ἀλλ' ἐν ὥρᾳ μιᾷ πάντας οὕτως ἀφαιρεθείς. τὸ μὲν γὰρ μελετηθὲν τῷ
B χρόνῳ δεινόν, κἂν σφόδρα ἀφόρητον ᾖ, τῇ προσδοκίᾳ κοῦφον ἂν γένοιτο ῥᾳδίως· τὸ δὲ παρ' ἐλπίδα συμβὰν καὶ ἐξαίφνης, ἀφόρητον γίνεται. ὅταν οὖν τι καθ' ἑαυτὸ χαλεπὸν ᾖ, καὶ τὴν ἐκ τοῦ παρ' ἐλπίδα συμβῆναι λαμβάνῃ προσθήκην, ἐννόησον πῶς ἀφόρητον γίνεται, καὶ πάντα ὑπερβαίνει λόγον. βούλει καὶ ἕκτην ἀκοῦσαι πληγήν; ἐν αὐτῷ τῆς ἡλικίας τῷ ἄνθει πάντας ἀπώλεσεν. ἴστε δὲ ὅπως οἱ ἄωροι δάκνουσι θάνατοι, καὶ ποικίλον ποιοῦσι τὸ πένθος. οὗτος δὲ οὐκ ἄωρος μόνον ἦν, ἀλλὰ καὶ βίαιος, ὡς εἶναι καὶ ταύτην ἑβδό-
C μην πληγήν. οὐ γὰρ ἐπὶ κλίνης εἶδεν αὐτοὺς ἀποπνέοντας καὶ ψυχορραγοῦντας, ἀλλὰ τῇ οἰκίᾳ καταχωσθέντας ἅπαντας. ἐννόησον τοίνυν, τίς ἦν διορύττων ἐκεῖνο τὸ χῶμα, καὶ νῦν μὲν λίθον, νῦν δὲ μέλος ἀνέλκων παιδίου, καὶ χεῖρα ὁρῶν ἔτι φιάλην κατέχουσαν, καὶ δεξιὰν ἑτέραν ἐπικειμένην τῷ πίνακι, καὶ αὐτὸν τοῦ σώματος διεφθαρμένον τὸν τύπον, ῥινὸς συντριβείσης, κεφαλῆς διαθλασθείσης, ὀφθαλμῶν ἀφανισθέντων, ἐγκεφάλου διεσπαρμένου, πάσης ἁπλῶς τῆς μορφῆς διεφθαρμένης, καὶ τῆς τῶν τραυμάτων
D ποικιλίας οὐκ ἀφιείσης τὸν πατέρα τῶν ποθουμένων ὄψεων ἐπιγνῶναι τὸν τύπον. συνεχύθητε ταῦτα ἀκούοντες, καὶ δακρύετε; ἐννοήσατε τοίνυν, τίς ἦν ἐκεῖνος ταῦτα ὁρῶν. εἰ γὰρ ἡμεῖς μετὰ τοσοῦτον χρόνον οὐ δυνάμεθα ἀδακρυτὶ τῆς τραγῳδίας ἐκείνης τὴν ἀκοὴν ἐνεγκεῖν, καὶ ταῦτα ἀλλοτρίας ἀκούοντες συμφοράς, τίς ἦν ὁ ἀδάμας ἐκεῖνος διὰ ταῦτα παραλαμβάνων, οὐκ ἐν ἀλλοτρίοις, ἀλλ' ἐν οἰκείοις φιλοσοφῶν κακοῖς; οὐδὲ γὰρ ἀπεδυσπέτησεν, οὐδὲ τοιοῦτον οὐδὲν εἶπε, τί ποτε τοῦτό ἐστιν; αὕτη μοι τῆς φιλοφροσύνης ἡ ἀμοιβή; διὰ τοῦτο τὰς

A τοῖς ξένοις ἀνέῳξα τὴν οἰκίαν, ἵνα τάφον τῶν παίδων γενομένην αὐτὴν ἐπίδω; διὰ τοῦτο πᾶσαν περὶ αὐτοὺς ἀρετὴν ἐπεδειξάμην, ἵνα τοιοῦτον ὑπομείνωσι θάνατον; οὐδὲν τούτων οὐκ εἶπεν, οὐκ ἐνενόησεν· ἀλλ' ἔφερε πάντα γενναίως καὶ μετὰ τοσαύτην ἐπιμέλειαν αὐτῶν ἀφαιρεθείς. καθάπερ γὰρ ἄριστος ἀνδριαντοποιὸς χρυσοῦς διαπλάττων ἀνδριάντας, μετὰ πολλῆς καλλωπίζει τῆς ἀκριβείας· οὕτω καὶ αὐτὸς τὰς ἐκείνων ἐρρύθμιζε ψυχὰς διαπλάττων, κατακοσμῶν. καὶ καθάπερ τις γεωργὸς φιλόπονος στελέχη φοινίκων ἢ ἐλαιῶν ἄρδων, τειχίζων, περιφράττων, πάντα θεραπεύων τρόπον διετέλει· οὕτω καὶ οὗτος οὐ διέ- B λιμπανε, καθάπερ ἐλαίαν τινὰ κατάκαρπον, τὴν ἑκάστου ψυχὴν εἰς πλείονα ἀρετῆς αὔξων ἐπίδοσιν. ἀλλ' εἶδε τὰ στελέχη τῇ τοῦ πονηροῦ πνεύματος προσβολῇ ἀνασπασθέντα, καὶ ἐπὶ γῆς ἐκταθέντα, καὶ τὸν ἐλεεινὸν τῆς τελευτῆς ὑπομείναντα τρόπον, καὶ οὐδὲν βλάσφημον ἐφθέγξατο, ἀλλὰ καὶ εὐχαρίστει, καιρίαν δοὺς τῷ διαβόλῳ τὴν πληγήν. εἰ δὲ λέγεις, ὅτι πολλοὺς εἶχεν οὗτος υἱούς, ἄλλος δὲ πολλάκις ἕνα μονογενῆ ἔχων ἀπώλεσε, καὶ οὐκ ἴσον τὸ πένθος, καλῶς λέγεις. κἀγώ σοί φημι, ὅτι οὐκ ἴσον τὸ πένθος, ἀλλὰ πολλῷ C μεῖζον τὸ τοῦ Ἰώβ. τί γὰρ αὐτῷ τῆς πολυπαιδίας ὄφελος; χαλεπωτέραν αὐτῷ τὴν συμφορὰν ἐποίησε καὶ πικροτέραν τὴν ὀδύνην τὸ ἐν πλείοσι σώμασι τὸ τραῦμα δέξασθαι. Εἰ δὲ βούλει καὶ ἕτερον ἰδεῖν ἅγιον μονογενῆ παῖδα ἔχοντα, καὶ τὴν αὐτὴν ἢ καὶ πλείονα ἀνδρείαν ἐπιδειξάμενον, ἀναμνήσθητι τοῦ πατριάρχου Ἀβραάμ, ὃς οὐκ εἶδε τὸν Ἰσαὰκ ἀποθανόντα, ἀλλ', ὃ πολλῷ πικρότερον ἦν καὶ ὀδυνηρότερον, αὐτὸς αὐτὸν κατασφάξαι ἐπετάττετο, καὶ οὐκ ἀντεῖπε πρὸς τὸ ἐπίταγμα, οὐδὲ ἐδυσχέρανεν, οὐδὲ ἐφθέγξατό τι τοιοῦτον· διὰ D τοῦτό με πατέρα ἐποίησας, ἵνα παιδοκτόνον ἀπεργάσῃ; βέλτιον ἦν μὴ δοῦναι τὴν ἀρχήν, ἢ δόντα τοιούτῳ τρόπῳ αὐτὸν ἀφελέσθαι. βούλει λαβεῖν; τίνος ἕνεκεν κἀμὲ κατασφάξαι κελεύεις, καὶ τὴν δεξιὰν μιᾶναι τὴν ἐμαυτοῦ; οὐκ ἀπὸ τούτου μοι τοῦ παιδίου τὴν οἰκουμένην ἐμπλῆσαι τῶν ἀπογόνων ὑπέσχου; πῶς οὖν τοὺς καρποὺς δίδως τὴν ῥίζαν ἀναιρῶν; πῶς δὲ ἀπογόνους ἐπαγγείλῃ τὸν υἱὸν κατασφάττειν κελεύων; τίς ταῦτα εἶδε; τίς ταῦτα ἤκουσεν; ἠπάτημαι, παρελογίσθην. οὐδὲν τοιοῦτον οὐκ εἶπεν, οὐκ ἐνενόησεν, οὐκ ἀντεῖπε τῷ κελεύ-

ob id omnibus domus mea hoſpitalis fuit, vt ea liberorum ſepulchrum eſſet? Num ideo in omni virtutum genere educati ſunt, vt hac morte occumberent? Horum nihil non modò non dixit, ſed ne cogitauit quidem, tulit enim omnia æquo animo ac infracto. Quemadmodum enim peritus ſtatuarius aureas imagines effingens, multas eas cura ac diligentia figurat: ita & ipſe illorum animos componebat informans eos & exornans. Quemadmodum laborioſus agricola palmarum vel olearum ſtirpes rigat, munit, & ſepit, omnique ratione colere non ceſſat: ita & ille non deſtitit illorum animos ad maiora virtutum incrementa tanquam fructiferam quandam oleam vrgere. At cùm ſtirpes maligni Spiritus impetu conuulſas ac in terram proſtratas, & miſerabili vitæ exitu extinctas vidit, omnibus tamen maledictis ſe abſtinuit, & Deo gratias agens, diabolo magno vulnus inflixit. At, ais, multos hic liberos habuit: alius autem ſæpe vnicum filium habens, eum amiſit, neque tamen ſimili dolore affectus eſt. Rectè quidem, atque id facilè tibi aſſentior: multò enim maior dolor, quo Iobus affligitur. Quæ eſt enim ſobolis numeroſæ vtilitas? Maiorem enim calamitatem & acerbiorem dolorem vulnus à pluribus acceptum excitat. Quòd ſi alium videre ſanctum virum lubet, vnicum filium habentem, parique animi magnitudine vſum, animum attende ad Abrahamum patriarcham, qui Iſaacum quidem filium morientem non viderat, ſed quod acerbius ac funeſtius erat, pater gnatum interficere iubebatur, & mandatum ipſe executurus erat, neque moleſtè ferebat. Nemo enim hæc vnquam de eo audiuit: An ob id me patrem eſſe voluiſti, vt me filij homicidam faceres? Melius fuiſſet omnino non dediſſe, quàm eum hoc modo ſuſtuliſſe. Eúmne habere vis? Cur eum à me iugulari imperas, & meam manum ſanguine eius contaminari? An non pollicitus eras me per hunc puerum totum orbem impleturum? Quales tandem fructus expectandi auulſa radice? Quos nepotes promittis, ſi filium mactari vis? Quis talia audiuit vnquam? deceptus ſum ac circumuentus. Haud reſtitit impe-

Geneſ. 22. *Alio exẽplo recõfirmat.*

ranti, non popoſcit facti rationem. Sed cùm audiuiſſet hæc verba: Accipe chariſſimum filium, quem diligis Iſaacum, ac eum in vno ex montibus, quem tibi oſtendo, offer: magna alacritate mandata effecit, vt plura etiam, ſi imperata fuiſſet, exequuturus fuiſſet. Nam vxorem de hoc celauit & ſeruos, eóſque cùm ad montis radicem manere iuſſiſſet, ſolam ſecum hoſtiam abduxit, ac montem conſcendit, neque inuitus, ſed multa alacritate mandata Dei perficiebat. Animaduerte itaque quo tandem pacto affici par erat parentem, dum ſolus cum ſolo filio colloqueretur nemine præſente, tum cùm viſcera commouentur maximè, amoriſque impetus acrius vrget: idque non vnius, aut alterius, ſed plurium dierum ſpatio. Nam ſi è veſtigio feciſſet, quod imperatum erat, ingens quidem illud fuiſſet facinus & admirabile: ſed non adeo tamen admirabile, ac cum per multos dies examinata & exercita mente eius nihil viſus eſt pati, quod humanũ affectum redoleret. Hanc quippe ob cauſam longiorem illi campum certaminis, ampliorem arenam, & ſtadium ſpatioſus illi propoſuit Deus, in quo eius virtus excurrere cognoſcique poſſet, vt commodius athletam perſpiceres & ſpectares. verè enim athleta hic fuit, qui non cum homine decertabat, ſed cum ipſius naturæ tyrannide luctabatur. Quæ tandem oratio tantam fortitudinem poſſet exprimere? deduxit filiolum, deuinxit, lignis impoſuit, enſem arripuit, iam ictum adiecturus erat: quo pacto eloquar, aut quanam ratione, haud ſcio: ſolus ille nouit, qui iſta perfecit: nulla quippe oratio exprimere poterit. Qui fieri potuit, vt manus non obtorpeſceret? vt neruorum firmitas non ſolueretur? vt non cum deſiratus filij aſpectus percelleret? Sed & ipſum Iſaac admirari conuenit. vt enim ille Deo, ita hic parenti parebat: & vt ille Deo iubente, vt ſacrificaret, non exegit rationem: ita neque iſte patre vinciente atque ad aram deducente ſe dixit, qua de cauſa iſthæc facis? ſed paternæ dexteræ ſubiacebat. Videre erat eundem patrem factum & ſacerdotem & ſacrificium, ſine ſanguine oblatum, holocauſtum ſine igne, mortis & reſurrectionis figuram ad altare ſtantem. Etenim filium immolauit, & nom immolauit.

Hæc addita ſunt ex Oxoniẽſ. editione Græca, Latina anno 1587.

Iſaaci obedientia mira.

A σθμπτι, οὐκ ἀπῄτησεν εὐθύνας, ἀλλ' ἀκούσας· λάβε τὸν υἱόν σου τὸν ἀγαπητὸν, ὃν ἠγάπησας, τὸν Ἰσαὰκ, καὶ ἀνάγαγε αὐτὸν ἐφ' ἓν τῶν ὀρέων ὧν ἄν σοι εἴπω, μετὰ τοσαύτης προθυμίας τὸ ἐπίταγμα ἐπλήρωσεν, ὡς καὶ πλείονα τῶν ἐπιταχθέντων ποιῆσαι. καὶ γὰρ τὸ γύναιον ἔκρυψε, καὶ τοὺς παῖδας ἔλαθε κάτω μένειν ἀφεὶς, καὶ μόνον τὸ ἱερεῖον λαβὼν αὐτοῦ. οὕτως οὐκ ἄκων, ἀλλὰ μετὰ προθυμίας πολλῆς τὸ κελευσθὲν ἐπέραινεν. ἐννόησον τοίνυν ἡλίκον ἦν, μόνον μόνῳ διαλέγεσθαι τῷ παιδὶ, μηδενὸς παρόντος, ὅτε μᾶλλον τὰ σπλάγχνα διαθερμαίνεται, καὶ σφοδρότερον τὸ φίλ- B τρον γίνεται, καὶ τοῦτο οὐκ ἐν μιᾷ ἢ δυσὶν, ἀλλὰ καὶ ἐν πλείοσιν ἡμέραις. τὸ μὲν γὰρ ταχέως ποιῆσαι τὸ ἐπιταχθὲν, θαυμαστὸν καὶ μέγα, ἀλλ' οὐχ οὕτω θαυμαστὸν, ὡς τὸ, διὰ πολλῶν ἡμερῶν βασανιζομένης αὐτοῦ καὶ γυμναζομένης τῆς ψυχῆς, μηδὲν παθεῖν πρὸς τὸ παιδίον ἀνθρώπινον. διὰ γὰρ τοῦτο αὐτῷ καὶ μακρότερα σκάμματα ἐπέθηκεν ὁ θεὸς, καὶ τὸ στάδιον ἐξέτεινεν, ἵνα ἀκριβέστερον ἴδῃς τὸν ἀθλητήν. καὶ γὰρ ἦν ἀθλητὴς ὄντως, οὐκ ἀνθρώπῳ παλαίων, ἀλλ' αὐτῇ τῇ τῆς φύσεως τυραννίδι. ποῖος λόγος παραστῆσαι δυ- C νήσεται τὴν ἀνδρείαν; ἀνήγαγε τὸ παιδίον, συνεπόδισε, τοῖς ξύλοις ἐπέθηκε, τὴν μάχαιραν ἥρπασεν, ἐπάγειν τὴν πληγὴν ἔμελλε. πῶς εἴπω, καὶ ποίῳ τρόπῳ, οὐκ ἔχω· μόνος αὐτὸς οἶδεν ὁ ταῦτα ἐργασάμενος· λόγος γὰρ οὐδεὶς παραστῆσαι δυνήσεται. πῶς οὐκ ἐνάρκησεν ἡ χείρ; πῶς οὐκ ἐλύθη τῶν νεύρων ὁ τόνος; πῶς οὐ συνέχεεν αὐτὸν ἡ ποθουμένη τοῦ παιδίου ὄψις; ἄξιον ἐνταῦθα θαυμάσαι καὶ τὸν Ἰσαάκ. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖνος τῷ θεῷ, οὕτω καὶ οὗτος ἐπείθετο τῷ πατρί· καὶ καθάπερ ἐκεῖνος, τοῦ θεοῦ κελεύοντος θῦσαι, οὐκ ἀπῄ- D τησεν εὐθύνας· οὕτω καὶ οὗτος, τοῦ πατρὸς δεσμεύοντος καὶ ἀνάγοντος ἐπὶ τὸν βωμὸν, οὐκ εἶπε· τίνος ἕνεκεν ταῦτα ποιεῖς; ἀλλ' ὑπέκειτο τῇ χειρὶ τῇ πατρικῇ. καὶ ἦν ἰδεῖν πατέρα καὶ ἱερέα γενόμενον τὸν αὐτὸν, καὶ θυσίαν χωρὶς αἵματος ἀναφερομένην, ὁλοκαύτωμα χωρὶς πυρὸς, θανάτου καὶ ἀναστάσεως τύπον ἐπὶ τοῦ βωμοῦ γενόμενον. καὶ γὰρ ἔσφαξε τὸν υἱὸν, καὶ οὐκ ἔσφαξεν·

οὐκ ἔσφαξε χειρί, ἀλλὰ τῇ προθυμίᾳ. ἐπεὶ A
καὶ ὁ θεὸς διὰ τοῦτο ἐκέλευσεν, οὐχ αἵματος χύ-
σιν βουλόμενος ἰδεῖν, ἀλλὰ προαίρεσίν σοι δεῖξαι
θέλων, καὶ τὸν γενναῖον ἐκεῖνον ἐν μέσῳ τῆς οἰ-
κουμένης ἀνακηρύξαι πάσης, καὶ παιδεῦσαι τοὺς
μετὰ ταῦτα πάντας, ὅτι καὶ παίδων, καὶ φύσεως,
καὶ τῶν ὄντων ἁπάντων, καὶ αὐτῆς τῆς ψυχῆς τοῦ
θεοῦ τὰ προστάγματα προτιμᾶν χρή. κατῆλθε
τοίνυν ζῶντα λαβὼν μάρτυρα τὸν Ἰσαάκ. τίνα οὖν
ἕξομεν συγγνώμην, εἰπέ μοι, ποίαν δὲ ἀπολο-
γίαν, εἰ τὸν γενναῖον ἐκεῖνον μετὰ τοσαύτης εἴδο-
μεν προθυμίας τῷ θεῷ πειθόμενον, καὶ πάντων
αὐτῷ παραχωρήσαντα, καὶ ἡμεῖς δυσχεραίνομεν; B
μὴ δή μοι τὸ πένθος εἴπῃς, μηδὲ τὸ τῆς συμφο-
ρᾶς ἀφόρητον, ἀλλ' ἐκεῖνο σκόπησον, ὅτι καὶ τοῦ
πένθους χαλεποῦ ὄντος ἀνώτερος ἦν. ἱκανὸν ἦν
τὸ ἐπιταχθὲν θορυβῆσαι αὐτοῦ τὸν λογισμόν, καὶ
εἰς ἀπορίαν αὐτὸν ἐμβαλεῖν, καὶ τὴν πίστιν ὑπο-
ρίξαι τὴν ἐν τοῖς παρελθοῦσι. τίς γὰρ τῶν πολ-
λῶν οὐκ ἂν ἐνόμιζεν ἀπάτην εἶναι τὰ εἰρημένα
περὶ τοῦ πλήθους τῶν ἐγγόνων, ὧν αὐτῷ ἐπηγγεί-
λατο; ἀλλ' οὐχ ὁ Ἀβραάμ. καὶ τὸν Ἰὼβ δὲ τῆς ἐπὶ
τῇ συμφορᾷ φιλοσοφίας οὐχ ἧττον, καὶ ὑπὲρ
τούτου μάλιστα αὐτὸν θαυμάζειν χρή, ὅτι μετὰ C
τοσαύτην ἀρετήν, μετὰ ἐλεημοσύνας καὶ φι-
λανθρωπίας, μετὰ τὸ μηδὲν μήτε ἑαυτῷ, μήτε
τοῖς παισὶ συνειδέναι πονηρόν, τοσοῦτον πένθος ἰδὼν
οὕτω καινὸν καὶ παράδοξον καὶ μηδενὶ τῶν τὰ ἔσχα-
τα τετολμηκότων συμβεβηκός, οὐκ ἔπαθε τὰ τῶν
πολλῶν, οὐδὲ ἐνόμισεν ἀνόνητον εἶναι τὴν ἀρε-
τήν, οὐδὲ κακῶς βεβουλεῦσθαι τοῖς παρελ-
θοῦσιν. ὥστε δὴ ἀμφότερα αὐτοὺς ταῦτα οὐ θαυ-
μάζειν χρὴ μόνον, ἀλλὰ καὶ ζηλοῦν καὶ μιμεῖ-
σθαι τὴν ἀρετήν. καὶ μὴ λεγέτω τις, ὅτι ἐκεῖ-
νοι θαυμαστοί τινες ἦσαν. θαυμαστοὶ μὲν γὰρ ἦσαν D
καὶ μεγάλοι· ἀλλ' ἡμεῖς τανῦν πλείονα ἐκεί-
νων ἀπαιτούμεθα φιλοσοφίαν, καὶ τῶν ἐν τῇ πα-
λαιᾷ βεβιωκότων ἁπάντων. ἐὰν γὰρ μὴ πε-
ρισσεύσῃ ἡ δικαιοσύνη ὑμῶν πλεῖον τῶν γραμ-
ματέων καὶ Φαρισαίων, φησίν, οὐ μὴ εἰσέλθητε
εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. πάντοθεν τοί-
νυν σωφρονισθέντες, καὶ ταῦτα συλλέξαντες,
καὶ τὰ περὶ ἀναστάσεως ἡμῖν εἰρημένα, καὶ τὰ
περὶ τῶν ἁγίων τούτων, συνεχῶς ἐπᾴδωμεν
ταῖς ψυχαῖς, μὴ μόνον κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πέν-
θους, ἀλλὰ καὶ ἡνίκα ἂν καθαρεύωμεν ὀδύνης.

A Non immolauit manu, ſed propoſito mentis. Quandoquidem & ipſe Deus idcirco imperauit, non quod fuſum ſanguinem ſpectare vellet, ſed propoſitum mentémque oſtendere ſtudens, generoſúmque illum in medio vniuerſi terrarum orbis prædicare, ac deinde omnes poſteros admonere ac docere, diuina mandata debere nos & liberis & naturę legibus, & bonis omnibus, atque ipſa etiam anima & vita habere potiora. Deſcendit itaque viuum abducens martyrem Iſaac. Quam igitur veniam impetrabimus, quam defenſionē afferemus, ſi hunc tam præclarum virum tāta B cum alacritate videmus Deo paruiſſe, ac omnibus in rebus illi ceſſiſſe, nos hoc ipſum moleſtè feremus? Non igitur luctum, non calamitatis magnitudinē afferas, ſed illud cōſidera, tanto dolore ſuperiorem illum fuiſſe. Satis autem fuit, quòd illius mentem mādatum conturbauit, quod perplexum atque anxium reddidit, quòd fidem eius præteritis rebus exagitauit. Quis enim è vulgo præter Abrahamū ipſum, non putaſſet verba ac impoſturam ea omnia eſſe, quæ de multitudine generis & nepotum à Deo narrabantur? Modeſtiam autem C Iobi, & animi in tāta clade moderationem nihilo minus quis admirari debet, quòd homo tanta virtute, poſt tā multam benignitatem ac humanitatē, cùm nihil ſibi, nihil liberis ipſis mali conſciret, cùm tantam calamitatem, tam nouam, tam inopinatam ne ſceleratiſſimis quidem hominibus contingere videret, non ſic affectus eſt, vt vnus aliquis è vulgo, nec infructuoſam eſſe virtutem arbitratus eſt, aut ſe male rebus ſuis antea conſuluiſſe. Itaque duos hos ſanctos viros ob hæc vtraque non laudare modò, ſed eorum virtutem imitari oportet. D Neque mihi quiſquam dicat: At admirabiles viri erant. A nobis maior quæritur religio, quam ab illis, qui veteris teſtamenti ritus, & antiquam viuendi formam ſequebantur. Niſi enim abundauerit iuſtitia veſtra pluſquam Scribarum & Phariſæorum, non ingrediemini in regnum cœlorum. Omni igitur ex parte correcti, & hæc atque ea quæ de reſurrectione & de ſanctis iſtis dicta ſunt, colligentes perpetuò mentes noſtras in tranquillo collocemus, non modò cum mœroris tempus eſt, ſed etiam cum ab dolore vacui ſumus.

Dei mandata vita debent eſſe potiora.

Matth. 5. 20.

Christiani perfectiores eſſe debēt, quam patres veteris legis.

Ego itaque, cùm nemo moleſtia aliqua angitur, nunc verba de iis feci, vt quando in calamitatem aliquam inciderimus, horum recordatione freti permagnam conſolationem capiamus. Milites enim in pace res bellicas meditantur, vt pugna ingruente & temporibus peritiam artis bellicæ deſiderantibus, opportunè artificium ſuum demonſtrent, ſi in rebus tranquillis ſe diligenter exercuerint. Nos igitur tum arma tum medicinam rebus iam pacatis præparemus, vt ſi quando perturbationes rerum graues vel ærumnæ vel dolores inuadunt, aduerſus omnes diaboli impetus armati & vallati multa cum peritia illum depellamus, & recta ratione, verbo Dei, bonorũ exemplis, omni denique via nos muniamus. Sic enim poterimus & præſentem vitam cum tranquillitate degere, & in regni cœlorum cum Ieſu Chriſto partem admitti, cui cum patre & ſpiritu ſancto ſit honor & imperium in ſæcula ſæculorum. Amen.

1. Tim. 5. 9. *In illud, Vidua eligatur non minus ſexaginta annorum, & de liberorum educatione, ac de eleemoſyna.*

Frontone Ducæo interprete.

COMMODVM diuini ſpiritus gratia diſponente contigit, vt is vobis Apoſtolicæ locus epiſtolæ, quem hodierno die audiuiſtis, legeretur. Habet enim cum iis quæ diximus, cogitationem & connexionem haud mediocrem ſi minus in verbis, certè in ſententiis. Hoc enim illud eſt, quod nuper legebatur, De dormientibus autem nolo vos ignorare, fratres: & de reſurrectione multa tum à nobis ſunt dicta, æquo animo ferenda eſſe mala ciuſmodi, Deóque gratias agendas, qui propinquos noſtros ſibi aſſumeret: hodie vero lectum eſt iſtud: Vidua eligatur non minus ſexaginta annorum. Quando igitur ex occaſione mortis viduitas oritur, & hoc eſt, quòd maximè dolorem auget, ac luctum excitat, memores eorum quæ nuper à nobis dicta ſunt ad eos qui lugent conſolandos, eaque ſummo ſtudio ſuſcipientes in veſtræ men-

1. Theſ. 4. 12.

A διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἐγὼ, καίτοι μηδενὸς ὄντος ἐν ἀθυμίᾳ, νῦν τούτους ἐκίνησα τοὺς λόγους, ἵν', ὅταν ἐμπέσωμεν εἴς τινα τοιαύτην συμφορὰν, μεμνημένοι τῶν εἰρημένων, ἱκανῆς ἀπολαύσωμεν παραμυθίας· ἐπεὶ καὶ στρατιῶται, εἰρήνης οὔσης, τὰ τοῦ πολέμου μελετῶσιν, ἵνα τῆς μάχης ἐπιστάσης, καὶ τοῦ καιροῦ τῆς ἐμπειρίας ἀπαιτοῦντος εὐκαίρως ἐπιδείξωνται τὴν τέχνην, ἣν ἐν τῇ εἰρήνῃ κατώρθωσαν. καὶ ἡμεῖς τοίνυν καὶ ὅπλα καὶ φάρμακα κατασκευάσωμεν ἑαυτοῖς ἐν τῷ καιρῷ τῆς εἰρήνης, ἵνα, εἴ ποτε πόλεμος ἐπιστῇ παθῶν ἀλόγων, ἢ πένθους, ἢ ὀδύνης, ἢ ἄλλου ὁτουοῦν τοιούτου, καθωπλισμένοι καλῶς καὶ πεφραγμένοι πάντοθεν, τὰς τοῦ πονηροῦ προσβολὰς μετὰ πολλῆς ἀποκρουσώμεθα B τῆς ἐμπειρίας, καὶ λογισμοῖς ὀρθοῖς, καὶ ταῖς ἀποφάσεσι τοῦ θεοῦ, καὶ τοῖς ὑποδείγμασι τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν, καὶ παντὶ τρόπῳ πάντοθεν ἑαυτοὺς τειχίσωμεν. οὕτω γὰρ δυνησόμεθα καὶ τὴν παροῦσαν ζωὴν μετ' εὐθυμίας διενεγκεῖν, καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπιτυχεῖν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος ἅμα τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

C Εἰς τὸ, χήρα καταλεγέσθω μὴ ἔλαττον ἐτῶν ἑξήκοντα γεγονυῖα, καὶ περὶ παίδων ἀνατροφῆς, καὶ περὶ ἐλεημοσύνης.

Εἰς καιρὸν ἡ τοῦ πνεύματος ᾠκονόμησε χάρις ταύτην τὴν ἀποστολικῆς ἐπιστολῆς ἀναγνωσθῆναι τὴν περικοπὴν, ἣν ἠκούσατε σήμερον. ἔχει γάρ τινα πρὸς τὰ εἰρημένα συγγένειαν καὶ ἀκολουθίαν πολλὴν, εἰ καὶ μὴ ἐν τοῖς ῥήμασιν, ἀλλ' ἐν τοῖς νοήμασι. τὸ μὲν γὰρ πρότερον ἀναγνωσθὲν τοῦτο ἦν· D περὶ δὲ τῶν κεκοιμημένων οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί· καὶ πολλὰ περὶ ἀναστάσεως ἐλέχθη τότε, τὸ γενναίως τὰ τοιαῦτα φέρειν πάθη, καὶ εὐχαριστεῖν τῷ λαμβάνοντι τοὺς προσήκοντας ἡμῖν θεῷ. σήμερον δὲ ἀναγνωσθὲν τοῦτό ἐστι· χήρα καταλεγέσθω μὴ ἔλαττον ἐτῶν ἑξήκοντα γεγονυῖα. ἐπεὶ οὖν ἀπὸ θανάτου χηρεία γίνεται, καὶ τοῦτο μάλιστά ἐστι τὸ τὴν ὀδύνην ἐπιτεῖνον, καὶ διεγεῖρον τὸ πένθος, μεμνημένοι τῶν πρῴην εἰρημένων, ἃ τοῖς πενθοῦσι παρακαλοῦντες εἰρήκαμεν, καὶ ταῦτα μετὰ πάσης ὑποδεξάμενοι τῆς σπουδῆς μεθ' ἐκείνων

εἰς τα

εἰς τὰ ταμιεῖα τῆς διανοίας ἀπόθεσθε. τὸ γὰρ τῆς χηρείας ὄνομα δοκεῖ μὲν εἶναι συμφορᾶς ὄνομα, οὐκ ἔστι δέ, ἀλλ' ἀξίωμα καὶ τιμὴ καὶ δόξα μεγίστη· οὐκ ὄνειδος, ἀλλὰ στέφανος. εἰ γὰρ καὶ ἄνδρα οὐκ ἔχει συνοικοῦντα ἡ χήρα, ἀλλὰ τὸν Χριστὸν ἔχει συνοικοῦντα, τὸν πάντα ἀποκρουόμενον τὰ ἐπιόντα δεινά. ἀρκεῖ γὰρ ἐν ταῖς ἐπιούσαις ἐπηρείαις τὴν χήραν εἰσελθεῖν καὶ γόνυ κλῖναι καὶ στενάξαι πικρὸν καὶ δάκρυα προχεῖν, καὶ πᾶσαν ἀποκρούσασθαι τὴν ἐπηρεαζόντων τὴν ἐπιβουλήν. τὰ γὰρ ὅπλα τῆς χήρας τοιαῦτα, δάκρυα, καὶ στεναγμοί, καὶ εὐχαὶ διηνεκεῖς. διὰ τούτων οὐκ ἀνθρωπίνην ἐπήρειαν μόνον, ἀλλὰ καὶ δαιμονικὰς ἐφόδους ἀπο- B κρούσασθαι δύναται. ἡ χήρα τῶν μὲν βιωτικῶν ἀπήλλακται πραγμάτων, πρὸς δὲ τὸν οὐρανὸν ὁδεύει λοιπόν· καὶ ἣν περὶ τὸν ἄνδρα ἐπεδείκνυτο σπουδὴν καὶ θεραπείαν, ταύτην εἰς τὰ πνευματικὰ πράγματα ἀναλῶσαι δυνήσεται. εἰ δὲ λέγοις, ὅτι τὸ παλαιὸν συμφορὰ ἦν τὸ πρᾶγμα, ἐκεῖνο ἂν εἴποιμι, ὅτι καὶ ὁ θάνατος κατάρα ἦν· ἀλλὰ γέγονε τιμὴ καὶ ἀξίωμα τοῖς γενναίως αὐτὸν φέρουσιν ἐπιόντα. οὕτω γοῦν οἱ μάρτυρες στεφανοῦνται, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ χήρα πρὸς ἀξίωμα μέτεισι μέγα. C Βούλει μαθεῖν ὅσον ἐστὶ χήρα, πῶς ἐστι τιμία τῷ θεῷ, καὶ ἐπέραστος καὶ συνήγορος μεγίστη; καὶ τοὺς καταδικασθέντας, καὶ τοὺς ἀπεγνωσμένους, καὶ τοὺς παρρησίαν οὐκ ἔχοντας καὶ τοὺς ἐκπεπολεμωμένους τῷ θεῷ καὶ πάσης ἐστερημένους ἀπολογίας φανεῖσα ἐξαρπάζει καὶ καταλλάττει, καὶ οὐ συγγνώμην αὐτοῖς κομίζει μόνον, οὐδ' ἀπαλλάττει τιμωρίας· ἀλλὰ καὶ πολλὴν τὴν παρρησίαν καὶ τὴν λαμπρότητα, καὶ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων καθαρωτέρους ἐργάζεται, κἂν ἁπάντων ὦσι κατερρυπωμένοι μᾶλλον ἀνθρώπων; ἄκουσον αὐτοῦ τοῦ θεοῦ λέγοντος πρὸς Ἰουδαίους· Ὅταν D τὰς χεῖρας ὑμῶν ἐκτείνητε, ἀποστρέψω τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀφ' ὑμῶν· ἂν πληθύνητε τὴν δέησιν, οὐκ εἰσακούσομαι ὑμῶν. αἱ γὰρ χεῖρες ὑμῶν αἵματος πλήρεις. ἀλλ' ὅμως τούτοις τοῖς μιαροῖς, τοῖς ἀνδροφόνοις, τοῖς ἀπαρρησιάστοις, τοῖς ἠτιμωμένοις ἐπαγγέλλεται καταλλάττεσθαι, εἰ βοηθήσειαν ἀδικουμέναις χήραις. μετὰ γὰρ τὸ εἰπεῖν, Ἀποστρέψω τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ οὐκ εἰσακούσομαι, φησί· Κρίνατε ὀρφανῷ, καὶ δικαιώσατε χήραν· καὶ δεῦτε, καὶ διαλεχθῶμεν· καὶ ἐὰν ὦσιν ὑμῶν αἱ ἁμαρτίαι ὡς φοινικοῦν, ὡς χιόνα λευκανῶ.

tis promptuariis illa recondite. Nam viduitas quidem calamitatis eſſe nomen videtur, ſed tamen non eſt, verum dignitas, honor, & gloria maxima, non opprobrium, ſed corona. Licet enim maritum non habeat, cum quo habitet, vidua: tamen Chriſtum habet cum quo habitet, à quo vniuerſa, quæ ingruant, mala propulſentur. Sufficit enim dum iniuriis vexatur vidua, vt introeat, genu flectat, acerbè ingemiſcat, lacrymas fundat, & omnes inſidias eorum, à quibus vexatur repellat. Eiuſmodi enim arma ſunt viduæ, lacrymæ, gemitus, ac preces aſſiduæ: per hæc non humanas tantum iniurias, ſed dæmonum etiam incurſus poterit propulſare. Vidua à ſæcularibus negotiis immunis eſt, ad cœlum autem deinceps tendit: & quod erga virum ſtudium & cultum exhibebat, cum in res ſpirituales poteſt impendere. Quod ſi dicas, olim rem iſtam calamitatem fuiſſe, tum illud ſubiiciam, mortem quoque maledictum fuiſſe: tamen in honorem ac dignitatem conuerſa eſt, his qui patienter tulerint inuadentem. Sic nimirum & martyres coronantur, eadémque ratione vidua ſummam ad dignitatem euehitur. Vis tu intelligere, quanta res ſit vidua? quam ſit apud Deum honore digna, & amore, vtque ſummopere ſuo poſſit apud Deum patrocinio iuuare? & cùm primum apparuerit iam damnatos, animum deſpondentes, hiſcere non audentes, odioſos Deo, omni excuſationis ſpe ſpoliatos liberare, ac reconciliare, neque veniam tantum impetrare, & ſupplicio eximere, ſed & multam fiduciam ac ſplendorem acquirere, & ſolis radiis puriorem reddere, licet omnium ſint mortalium ſordidiſſimi? audi Deum ipſum Iudæos ſic alloquẽtem: Cum extenderitis manus veſtras, auertam oculos meos à vobis: ſi multiplicaueritis orationem, non exaudiam vos: manus enim veſtrę ſanguine plenę ſunt: attamen his ſceleratis homicidis, pudore ſuffuſis, ignominia notatis ſe reconciliatum iri pollicetur, ſi affectis iniuria viduis auxilium ferant. Poſtquam enim dixit, Auertam oculos meos, & non exaudiam, inquit: Iudicate pupillo, & iuſtificate viduam: & venite, & diſputemus, & ſi fuerint peccata veſtra quaſi phœniceum, ſicut niuem dealbabo.

Arma viduarum quæ ſint.

Eſa. 1. 15.

Eſa. 1. 17.

A Vides quantam habeat vidua poteſtatem? vbi ſuum oſtendat auxilium, non apud magiſtratum vel Regē, qui dominātur in terris, ſed apud ipſum cœlorū Regem? quantam poſſit iram ſedare, ac dominum illis, qui incurabili morbo infecti ſunt, placare, intolerabili ſupplicio eripere, animam ſordibus obrutam peccatorum ab eiuſmodi labe purgare, atq; ad ſummam puritatem perducere? Ne igitur mulierem viduam cōtemnamus, ſed omnē in illam ſolicitudinem exhibeamus. Patrona noſtra eſt, quæ vere vidua. Sed operæpretium fuerit vt attētè cōſideremus, de qua tandem vidua hoc loco verba fiant. B Nam & illę viduæ dicūtur, quæ cum in ſummam inciderint egeſtatem & in matriculam relatæ fuerint, ex eccleſiaſticis pecuniis aluntur,

Act. 6.1.

prout tēporibus Apoſtolorū fiebat. Factū eſt enim, inquit, murmur inter Græcos, eo quod deſpicerētur in miniſterio quotidiano viduæ eorum.

Genera viduarum varia.

Neque vero ſolum iſtæ viduæ dicuntur, ſed & illæ, quę nulla inopia preſſę, ſed facultatibus abundantis, cum domui præſint maritū tantum amiſerunt. Videamus ergo, de quanam vidua hoc loco verba faciat, dū ait, vidua eligatur nō minor annis ſexaginta: C an de ea quæ auxilio indigeat, & quam opus ſit ex eccleſiaſticis pecuniis ali, an de ea quæ minime indiga ſit, & opibus circumfluat. Haud dubium quin de iſta. Nam de illa quidē cum loquitur, quæ fame cōficitur, non tēpus aſſignat,

1. Tim. 5. 16.

non probitatē morum requirit: ſed abſolutè ſi quis fidelis, aut ſi qua fidelis, inquit, viduas habet, ſubminiſtret illis, & non grauetur Eccleſia: non dixit, cum ſexaginta annorum fuerit, non dixit, ſi

1. Tim. 5. 10.

hoſpitio recepit, ſi ſanctorum pedes lauit, ac merito ſanè. Vbi enim remedium fuerit adhibendum inopię, tempus non expectat. D Quid enim, ſi cum annorū ſit quinquaginta fame conficiatur? Quid ſi in iuuenili ætate corpore ſit mutilato, num dormiet expectans donec ſexageſimus annus appetat? at hoc extremæ foret immanitatis: quam ob cauſſam cū ſedanda fames fuerit, non anxie in tempora & animę virtutes inquirit: cum vero non inopiæ ſuccurrēdum eſt, ſed honor eſt pro dignitate deferēdus, merito hāc de moribus inquiſitionem inſtituit. Nā quemadmodū chori ſunt virginū, ſic & olim erāt viduarū chori, neq; paſſim licebat, illis in numerū viduarū referri,

εἶδες πόσην ἔχει δύναμιν ἡ χήρα; ποῦ τὴν προστασίαν ἐπιδείκνυται τὴν ἑαυτῆς, οὐ παρὰ ἄρχοντι καὶ βασιλεῖ τῷ ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ παρ' αὐτῷ τῷ τῶν οὐρανῶν βασιλεῖ; πόσην δύναται καταλῦσαι ὀργὴν, καταλλάξαι τὸν δεσπότην τοῖς ἀνίατα νενοσηκόσιν, ἐξαρπάσαι τιμωρίας ἀφορήτου, ψυχὴν βαπτισθεῖσαν τῷ τῶν ἁμαρτημάτων ῥύπῳ τῆς κηλῖδος ἐκπλῦναι ἐκείνης, καὶ πρὸς τὴν ἄκραν ἀναγαγεῖν καθαρότητα; μὴ τοίνυν καταφρονῶμεν χήρας γυναικὸς, ἀλλὰ πᾶσαν περὶ αὐτὴν ἐπιμέλειαν ἐπιδειξώμεθα. προστάτις ἡμῶν ἐστιν ἡ ὄντως χήρα. ἄξιον δὲ ἐπιστάντας ἰδεῖν, περὶ ποίας ἐνταῦθα χήρας φησί. B καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖναι χῆραι λέγονται αἱ εἰς εὐτέλειαν ἐσχάτην καταπεσοῦσαι, καὶ ἐγγεγραμμέναι, καὶ ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν τρεφόμεναι χρημάτων, καθάπερ ἦν ἐπὶ τῶν ἀποστόλων. Ἐγένετο γάρ, φησι, γογγυσμὸς μεταξὺ τῶν ἑλληνιστῶν, ὅτι παρεθεωροῦντο ἐν τῇ διακονίᾳ τῇ καθημερινῇ αἱ χῆραι αὐτῶν. οὐκ αὗται δὲ μόνον χῆραι λέγονται, ἀλλὰ κἀκεῖναι, αἱ μηδενὸς μὲν δεόμεναι, ἀλλ' εὐπορίας ἀπολαύουσαι, καὶ οἰκίας προεστῶσαι, τὸν δὲ ἄνδρα ἀποβαλοῦσαι μόνον. ἴδωμεν οὖν περὶ ποίας χήρας ἐνταῦθά φησι λέγων· Χήρα κα- C ταλεγέσθω μὴ ἔλαττον ἐτῶν ἑξήκοντα γεγονυῖα. ἆρα περὶ τῆς δεομένης βοηθείας καὶ χρείαν ἐχούσης ἐξ ἐκκλησιαστικῶν τρέφεσθαι χρημάτων, ἢ περὶ τῆς ἀνενδεοῦς καὶ ἐν εὐπορίᾳ ζώσης; εὔδηλον ὅτι περὶ ταύτης. περὶ μὲν γὰρ ἐκείνης ὅταν λέγῃ, τῆς λιμῷ διαφθειρομένης, οὐ χρόνον τίθησιν, οὐκ ἀκρίβειαν ἀπαιτεῖ τρόπων· ἀλλ' ἁπλῶς, Εἴ τις πιστὸς ἢ πιστή, φησι, χήρας ἔχει, ἐπαρκείτω αὐταῖς, καὶ μὴ βαρείσθω ἡ ἐκκλησία. οὐκ εἶπεν, ὅταν ἑξήκοντα ἐτῶν γένηται· οὐκ εἶπεν, Εἰ ἐξενοδόχησεν, εἰ ἁγίων πόδας ἔνιψε. καὶ μάλα εἰκότως. ἔνθα μὲν γὰρ πενίαν διορθῶσαι δέοι, οὐκ ἀναμένει χρόνον. D τί γὰρ εἰ πεντήκοντα ἐτῶν οὖσα λιμῷ διαφθείρεται; τί δὲ ἐὰν ἐν νεότητι τὸ σῶμα ἀνάπηρος οὖσα τυγχάνῃ, καθευδήσεται ἀναμένουσα τὸ ἑξηκοστὸν ἔτος; ἀλλ' ἀπανθρωπίας τοῦτο ἐσχάτης. διὰ τοῦτο, ὅταν μὲν λιμὸν παραμυθήσασθαι δέοι, οὐδὲν περὶ χρόνου καὶ τῆς κατὰ ψυχὴν ἀρετῆς ἀκριβολογεῖται. ὅταν δὲ μὴ ἦ διορθώσασθαι πενίαν, ἀλλὰ τιμὴν κατ' ἀξίαν χαρίσασθαι, εἰκότως τοσαύτην ποιεῖται τῶν τρόπων ἐξέτασιν. καθάπερ γάρ εἰσι παρθένων χοροί, οὕτω καὶ χηρῶν τὸ παλαιὸν ἦσαν χοροί, καὶ οὐκ ἐξῆν αὐταῖς ἁπλῶς εἰς τὰς χήρας ἐγγράφεσθαι.

οὐ περὶ ἐκείνης οὖν λέγει τῆς ἐν πενίᾳ ζώσης καὶ δεομένης βοηθείας, ἀλλὰ περὶ ταύτης τῆς ἑλομένης χηρείαν. τίνος δὲ ἕνεκεν καὶ ἐπὶ ταύτης ἀπαιτεῖ χρόνον; ᾔδει ὅτι πυρά τις ἐστὶν ἡ νεότης, καὶ πέλαγος κυμάτων γέμον καὶ πολλὰς ἔχον ἐπαναστάσεις. ἐπειδὰν οὖν μέλλωσιν ἀπὸ τῆς ἡλικίας ἀπελθεῖν, ἔχειν, καὶ ὥσπερ ἐν λιμένι διατελῶσι τῷ γήρᾳ, τῶν ἐπιθυμιῶν αὐταῖς σβεσθεισῶν, μετὰ ἀδείας αὐτὰς εἰς τὸν χορὸν εἰσάγει τοῦτον. τί οὖν; οὐχὶ πολλαί, φησι, καὶ μετὰ εἰκοστὸν ἔτος ἀρξάμεναι μέχρι τέλους διέλαμψαν, καὶ τὸν ζυγὸν εἵλκυσαν, καὶ ἀποστολικὸν ἐπεδείξαντο βίον; κωλύσωμεν οὖν ἐκείνας, εἰπέ μοι, καὶ βουλομένας ἐν χηρείᾳ ζῆν ἀναγκάσωμεν δευτέροις ὁμιλῆσαι γάμοις; καὶ ποῦ τοῦτο ἄξιον ἀποστολικῆς γνώμης; τί οὖν ἐστὶ τὸ λεγόμενον; προσέχετε μετὰ ἀκριβείας, ἀγαπητοί, αὐτῇ τῇ σημασίᾳ τῆς λέξεως. οὐ γὰρ εἶπε, χήρα γινέσθω μὴ ἔλαττον ἐτῶν ἑξήκοντα γεγονυῖα, ἀλλά, χήρα καταλεγέσθω, καὶ πάλιν οὐκ εἶπε, χῆραι νεώτεραι μὴ καταλεγέσθωσαν, ἀλλά, Τὰς νεωτέρας δὲ χήρας παραιτοῦ. πρὸς γὰρ τὸν Τιμόθεον ταῦτα διαλέγεται. ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων εὐχείρωτοι περὶ κακηγορίας εἰσί, καὶ τὰς γλώττας κατὰ τῶν τῆς ἐκκλησίας προεστώτων ἠκονήκασι, βουλόμενος ἐξαρπάσαι τὸν ἄρχοντα τῶν ἐγκλημάτων, τούτους τίθησι τοὺς νόμους, καί φησι· σὺ παραιτοῦ, καί, σὺ μὴ κατάλεγε. ἂν αὐτὴ βούληται οἴκοθεν καὶ παρ' ἑαυτῆς αἱρεῖσθαι ταῦτα, ποιείτω· σὺ μέντοι μὴ καταδέξῃ μηδέπω, ἵνα μὴ λέγωσιν, ὅτι νεωτέραν οὖσαν, γαμεῖσθαι βουλομένην, οἰκίας προεστάναι, ὁ δεῖνα κατηνάγκασε· διὰ τοῦτο ἔπεσε, καὶ ὑπεσκελίσθη. σὺ μὴ καταλέξῃς αὐτήν, ἵνα, κἂν πέσῃ, τῶν ἐγκλημάτων ἧς ἀπηλλαγμένος· κἂν μὴ πέσῃ, μετὰ πλείονος ἀσφαλείας τῷ προσήκοντι καιρῷ καταλέξῃς. εἰ δὲ λέγει, Βούλομαι νεωτέρας χήρας γαμεῖν, τεκνογονεῖν, ἄκουσον ποίας φησὶ νεωτέρας. τὰς μετὰ τὸ καταστρηνιάσαι τοῦ Χριστοῦ βουλομένας γαμεῖν, τὰς φλυάρους, τὰς περιέργους, τὰς περιερχομένας τὰς οἰκίας, τὰς λαλούσας τὰ μὴ δέοντα, τὰς ἐκτραπείσας ὀπίσω τοῦ Σατανᾶ. οὐ γὰρ εἰπὼν ἁπλῶς, βούλομαι νεωτέρας γαμεῖν, ἐσίγησεν, ἀλλὰ λέγει καὶ ποίας νεωτέρας, καὶ τὰ πτώματα αὐτῶν ἐπεῖσι· ποῖα πτώματα; Ὅταν καταστρηνιάσωσι, φησι, τοῦ Χριστοῦ, γαμεῖσθαι θέλουσι, καὶ ἀργαὶ μανθάνουσι καὶ περίεργοι, περιερχόμεναι τὰς οἰκίας, λαλοῦσαι τὰ μὴ δέοντα, καὶ ἐξετράπησαν.

Non igitur de illa ſermo eſt, quæ premitur egeſtate, atque auxilio indiget, ſed de iſta, quæ viduitatem elegit. Cur autem in hac etiam tempus requirit? Sciebat pyram quandam eſſe iuuentutem, & pelagus plenum fluctuum, ac multis tempeſtatibus infeſtum. Poſtquam igitur ætatis beneficio fuerint immunitatem conſequutæ, & tanquam ad portum ad ſenectutem appulerint, iámque fuerint illis extinctæ libidines, cõfidenter eas in cœtum iſtum allegit. Quid igitur? nonne plurimæ, dicet aliquis, cum vel poſt annum viceſimum incœpiſſent, ad finem vſque cum laude vixerunt, iugum tulerunt, & apoſtolicæ vitę ſpecimen ediderũt? an igitur quæſo illas prohibebimus, & cũ viduitatem ſeruare velint, ſecundis nuptiis iungi cogemus? hoccine conſilio dignum eſt Apoſtoli? Quid igitur hæc ſibi volũt? attendite diligẽter, dilectiſſimi ſignificationẽ dictionis. Non enim dixit, vidua fiat non minor ſexaginta annis natu, ſed vidua eligatur. Et rurſus nõ dixit, viduæ iuniores ne eligãtur, ſed, Iuniores viduas deuita: ſic enim ait ad Timotheum ſcribẽs. Nã *1. Tim. 5. 11* quoniam detractionibus & maledictis multi facilè ſunt obnoxii, & linguas aduerſus Eccleſię præſules exacutas habent, volens rectorem à criminationum periculis vindicare has leges præſcribit, & ait, Tu deuita, tu ne eligas. Si velit ipſa vltro ac ſua ſponte hæc amplecti, faciat: tu quidem ne adhuc admittas, ne fortè dicãt, Ille talis iuniorem coëgit, quæ nubere volebat, & domui pręeſſe: propterea lapſa eſt, & ſupplantata. Tu illam ne eligas, vt ſi fortè lapſa fuerit, tu à criminibus ſis immunis: ſi non fuerit lapſa, maiori cum ſecuritate cõuenienti tempore illam eligas. Quod ſi dicat: volo iuniores viduas nubere, filios procreare, *1. Tim. 5. 14.* audi quas iuniores appellet, eas quæ cũ luxuriatæ fuerint aduerſus Chriſtum, nubere volunt, verboſas, curioſas, circumeuntes domos, loquentes, quæ non oportet, quæ conuerſæ ſunt poſt Satanam. Neque enim cum ſimpliciter dixiſſet, Volo iuniores nubere, tacuit, ſed & quales iuniores dicit, & earum lapſus enuntiat: quos tandem lapſus? Cum luxuriatæ fuerint, inquit, aduerſus Chriſtum, nubere volunt, & otioſæ manent, & curioſæ, circumeuntes domos, loquentesquæ non oportet & conuerſę ſunt, poſt quem autem? poſt Satanam.

Quando igitur, poſtquam viduitatem ſunt amplexę, & omnem hanc ignominiam ſuſtinere voluerunt, rurſus nubere volunt, ſatius eſt priuſquam in peccato tenēātur, & inita cum Chriſto pacta violent, ad hoc venire. Quod ſi qua talis non fuerit, neceſſitatem ſecundarum nuptiarum nō imponit. Porro id verum eſſe, inde conſtat. Si enim hoc quaſi lege ſanxiſſet omnibus mulieribus, vt nuberent, & domui præeſſent, ſuperfluè illa requiſiuiſſet, ſi filios procreauit, ſi ſanctorum pedes lauit, ſi tribulationem patientibus ſubuenit, ſi omne opus bonū ſectata eſt: ſuperfluè quoque illud dicit, quæ fuerit vnius viri vxor. Si enim viduas omnes iuniores nubere iubes, quomodo poterit aliqua vnius viri vxor eſſe? Itaq; illas eius ſpectat oratio. Ita facit & dum loquitur de congreſſu coniugali. 1. Cor 7. 6. Cum enim dixiſſet, Nolite fraudare inuicem niſi forte ex cōſenſu ad tēpus, vt vacetis ieiunio & orationi: & iterum reuertamini in idipſum: ne legem eſſe ac præceptum exiſtimes, cauſſam adiicit, deinde dicens: Ne tentet vos Satanas. Hoc autem dico ſecundū indulgentiā, non ſecundū imperium, propter incōtinentiam veſtrā. Quemadmodum igitur nō omnibus illic iſta loquitur, ſed iis qui inter homines incontinentiores ſunt, & facile capi poſſūt: ſic etiā hoc loco mulieres expugnatu faciles, & quę nō ita facile perferre poſſunt exactā in viduitate viuendi rationem hortatur & cōſulit, vt alterū virū introducāt. Eſt enim res quędā duplex viduitas. Quid hoc eſt tādem duplex? Bonorū operū ſpecimen, & honoris ſummi faſtigium: vt igitur eſt etiā res quędam duplex magiſtratus (habet enim & opera & dignitatem, dignitas quidem magiſtratus eſt poteſtas, & cultus qui à vulgo exhibetur, & ipſum eſſe magiſtratum: opera vero magiſtratus ſūt iniuria affectis ſuccurrere, inferentes iniuriam compeſcere, vrbibus præeſſe, in communibus reipublicæ curis animo excubando pernoctare & reliqua innumera) ſic & viduitas & dignitas eſt & opus: maxima dignitas eſt viduam eſſe, vt ante demōſtrauimus. opus eſt ſecundum maritum ſibi nō aſciſcere, ſed priori eſſe contentā, filios procreare, hoſpitio recipere, pedes ſāctorū lauare, tribulationē patiētibus ſubminiſtrare, omne opus bonum ſectari. Itaq; Paulus de illis loquens opera quidem viduę ſinit illā perficere.

A τίνος ὀπίσω; τοῦ Σατανᾶ. ἐπεὶ οὖν μετὰ τὸ χηρείαν ἑλέσθαι, καὶ ταύτην πᾶσαν ὑπομεῖναι τὴν ἀσχημοσύνην, βούλονται γαμῆσαι πάλιν, βέλτιον πρὸ τοῦ ἐν ἁμαρτίᾳ ἔχεσθαι, καὶ τὰς πρὸς τὸν Χριστὸν καταπατῆσαι συνθήκας, ἐπὶ τοῦτο ἐλθεῖν. ὡς εἰ μή τις εἴη τοιαύτη, οὐκ ἐπιτίθησιν ἀνάγκην γάμου δευτέρου. καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθὲς, δῆλον ἐκεῖθεν. εἰ γὰρ ὡς νόμον τοῦτο τέθεικε πάσαις ταῖς γυναιξὶ τοῦ γαμεῖν καὶ οἰκοδεσποτεῖν, περιττῶς ἐκεῖνα ἀπῄτει, εἰ ἐτεκνοτρόφησεν, εἰ ἁγίων πόδας ἔνιψεν, εἰ θλιβομένοις ἐπήρκεσεν, εἰ παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπηκολούθησε· περιττῶς καὶ ἐκεῖνό φησι τὸ, ἑνὸς ἀνδρὸς γεγονυῖα. B εἰ γὰρ πάσας τὰς νεωτέρας κελεύεις γαμεῖσθαι, πῶς δυνήσεταί τις ἑνὸς ἀνδρὸς εἶναι γυνή; ἀλλὰ πρὸς ἐκείνας ὁ λόγος αὐτῷ. οὕτω καὶ ὅτε τῆς συνουσίας τῆς κατὰ τὸν γάμον ποιεῖται. εἰπὼν γὰρ, Μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, εἰ μή τι ἂν ἐκ συμφώνου πρὸς καιρὸν, ἵνα σχολάζητε τῇ νηστείᾳ καὶ τῇ προσευχῇ, καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέρχησθε· ἵνα μὴ νομίσῃς τὸ πρᾶγμα νόμου εἶναι, προστίθησι τὴν αἰτίαν ὕστερον λέγων· Ἵνα μὴ πειράζῃ ὑμᾶς ὁ Σατανᾶς. τοῦτο δὲ λέγω κατὰ συγγνώμην, οὐκ ἐπιταγὴν, διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν. ὥσπερ οὖν οὐ πᾶσιν ἐκεῖ ταῦτα C διαλέγεται, ἀλλὰ τοῖς ἀκρατεστέροις τῶν ἀνθρώπων καὶ εὐαλώτοις, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ταῖς εὐχειρώτοις τῶν γυναικῶν, καὶ μὴ δυναμέναις ἐνεγκεῖν τὸν μετὰ ἀκριβείας βίον τῆς χηρείας, ταύταις παραινεῖ καὶ συμβουλεύει δεύτερον ἐπεισάγειν νυμφίον. ἡ γὰρ χηρεία διπλοῦν τι πρᾶγμά ἐστι. τί ποτέ ἐστι διπλοῦν; ἔργων ἐπίδειξις ἀγαθῶν, καὶ τιμῆς ὑπεροχὴ μεγίστης. καθάπερ οὖν καὶ ἡ ἀρχὴ διπλοῦν τι πρᾶγμά ἐστιν (ἔχει γὰρ καὶ ἔργα καὶ ἀξίωμα· ἀξίωμα μὲν ἀρχῆς, ἡ ἐξουσία, καὶ ἡ παρὰ τῶν πολλῶν θεραπεία, καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι ἄρχοντα· D ἔργα δὲ ἀρχῆς, τὸ βοηθεῖν τοῖς ἀδικουμένοις, κωλύειν τοὺς ἀδικοῦντας, προεστάναι τῶν πόλεων, διανυκτερεύειν ἐν ταῖς κοιναῖς τῶν πραγμάτων φροντίσι, καὶ μυρία ἕτερα) οὕτω καὶ ἡ χηρεία καὶ ἀξίωμά ἐστι καὶ ἔργον· ἀξίωμα μέν ἐστιν, αὐτὸ τὸ χήραν εἶναι, μέγιστον ὂν, ὡς ἀπεδείξαμεν ἔμπροσθεν· ἔργον δὲ, τὸ μὴ δεύτερον ἐπεισάγειν ἄνδρα, ἀλλ' ἀρκεῖσθαι τῷ προτέρῳ, τὸ τεκνοτροφῆσαι, τὸ ξενοδοχῆσαι, τὸ ἁγίων πόδας νίψαι, τὸ θλιβομένοις ἐπαρκέσαι, τὸ παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπακολουθῆσαι. ὁ τοίνυν Παῦλος περὶ αὐτῶν διαλεγόμενος, τὰ μὲν ἔργα τῆς χήρας ἀφίησιν αὐτὴν πάντα ἐπιτελεῖν.

[illegible]

A ad dignitatem autem viduæ, ac cœtum,& ordinem illam prouehi non ſinit, donec ſexageſimus annus prꝫterierit, quaſi dicat: opera quidem viduę faciat, dignitatem vero tum obtineat, cum his omnibus perfectis ſecuritatẽ beneficio temporis aſſequuta fuerit, & ex operibus demonſtrationem ac teſtimonium externum. Nemo ſolis mulieribus arbitretur orationem conuenire: nam & viris prodeſt, vt & ipſi defunctis vxoribus ſuis contenti ſint, neque velint cum liberis ſuis leænas habitare, dum nouercas introducunt, & ſuam omnem ſecuritatem euertunt. Hæc autem à nobis dicuntur, non vt ſecundas
B auerſari nuptias præcipiamus, ſed vt hortemur & conſulamus, prioribus eſſe contentos: aliud eſt abhortari, aliud præcipere. Nam qui adhortatur & conſulit, in arbitrio ac poteſtate relinquit auditoris, vt quod conſulitur eligat: qui vero precipit, hãc facultatem eiuſmodi non permittit. At Eccleſia iſta non præcipit, ſed hortatur ſolum: ſiquidem ſecundas etiam nuptias permiſit Paulus cum ita dixit: Mulier alligata eſt legi, quãto tempore vir eius viuit: quod ſi dormierit vir eius, libera
C eſt, cui vult nubat, tantum in Domino. Beatior eſt autem ſi ſic permanſerit. Vt igitur bonum eſt cõiugium, ſed melior eſt virginitas; ita bonum quidem eſt ſecundum coniugium, ſed melius eſt primum & ſolum. Non igitur coniugium ſecundum reiicimus, neque hæc præcipimus, ſed cohortamur, vt ſi quis caſtitatem ſeruare poſſit, ſit priori contentus. Cohortamur autem & conſulimus ad ſtabiliendam domus ſecuritatem: ſæpe namque ſecundæ nuptiæ quotidianarum & pugnarum & contentionum
D initium & occaſionem attulerunt. Sanè multoties euenit, vt aſſidens menſæ maritus prioris vxoris recordatus, leniter fleat: at illa confeſtim excandeſcit, & tanquam fera inſilit, & ſui in illam amoris ab eo pœnas exigit. Quod ſi voluerit laudare defunctam, tum contentionis & pugnæ occaſio ex laudibus illius offertur. Ac defunctis quidem inimicis reconciliamur, eodemq; fine vitã illorum & noſtrum in illos odium terminatur: in vxoribus autem contrarium penitus euenit.

Cohortatur ad monogamiã.

1. Cor. 7. 39.

A quam enim nõ vidit, quã non audiuit, à qua nihil eſt mali paſſa, hãc odio proſequitur & auerſatur, ac ne mors quidẽ odiũ extinguit. Quis vnquã vidit? quis audiuit zelotypiam in puluerẽ, pugnã cum cinere ſuſceptam? Sed nõ euſq; tantũ progreditur malũ: quin etiã ſiue ex ſecũda nati ſint liberi, ſiue non ſint nati, pugna ruſſus & cõtẽtio exoritur. Nam ſi nati nõ ſint, maiori mœrore cõficitur, & hac de cauſſa natos ex priori tanquã hoſtes, & à quibus maximis ſit affecta iniuriis, intuetur, dum ex illorũ vita ſterilitatis ſuę ſenſũ capit maiorẽ. Si vero nati ſint, ruſus nihilo minus B malũ eſt, ſiquidẽ maritus ſæpenumero bene affectus erga defunctã hos amplectitur, & amore ſimul ac miſericordia in illos propter orbitatem cõmouetur: at illa ſuos vbique prẹferri vult, ac nec fratrum illos haberi loco, ſed abiectorũ famulorũ vult: quæ omnia domũ poſſunt ſubuertere, ac vitam marito acerbam & infeſtã reddere. Propterea ad ſeruandã caſtitatem adhortamur ſi fieri poſſit, & vt priori cõiugio contẽti ſitis, & neq; mariti vxores, neq; vxores maritos aſciſcãt, ne domũ ſuam omnẽ ſuſq; deque vertant. Cur autẽ cum de C viduitate diſſereret priori ſolo cõtẽtus non fuit, cũ dixit, vnius viri vxor? vt intelligas viduã nõ ſecundo marito ſolũ vtcũque nõ nubere, ſed bonis operibus eleemoſyna, benignitate, atq; officiis erga peregrinos abundare. Nã ſi virginibus nihil profuit virginitas (tametſi multo maior eſt viduitate virginitas) ſed cum in lampadibus illarũ ignis eſſet extinctus ignominia affectæ receſſerunt, quoniam benignitatis & eleemoſynæ fructum exhibere minimè valuerunt, multo magis viduę. Certè cũ D illam parabolã audiſſet Paulus, & iſtarũ cauſſa timeret, exquiſitè admodum rem examinat, ne fortè propter vnicũ matrimoniũ ſibi cõfidẽtes reliquas virtutes negligerẽt. Propterea dicit, In operibus bonis teſtimoniũ habẽs. Vt enim bonum eſt virginitas, abſq; cęteris autem infructuoſa fit, & a conclaui ſponſi excludit: ſic & viduitas bonum eſt, ſed ſine virtutibus cęteris vana res eſt & ſuperflua. Propterea Paulus dum cohortatur, non euſque ſolum progreditur, vt non eſſe ſuperinducendum ſecundum maritum ſuadeat, ſed & alia plura & maiora requirit à vidua.

Matth. 25. 1.
Virginitas ſine virtutibus aliis non prodeſt.

A ἣν γὰρ οὐκ εἶδεν, τίς οὐκ ἤκουσε, παρ' ἧς οὐδὲν ἔπαθε [illegible] δεινόν, ταύτην μισεῖ καὶ ἀποστρέφεται, καὶ οὐδὲ [illegible] νατος τὸ μῖσος σβέννυσι. τίς εἶδε, τίς ἤκουσε [illegible] πουμένην κόνιν, καὶ πολεμουμένην τέφραν; ἀλλ' [illegible] μέχρι τούτου τὸ δεινόν· ἀλλά, κἂν γένωνται [illegible] ἐκ τῆς δευτέρας, κἂν μὴ γένωνται, πόλεμος πάλιν καὶ μάχη. μὴ γενομένων μὲν γὰρ ὀδυνᾶται [illegible]ζόνως, καὶ διὰ τοῦτο καθάπερ πολεμίους καὶ τὰ [illegible]στα ἠδικηκότας τοὺς τῆς προτέρας ὁρᾷ, [illegible] ἐκείνων ζωῆς τῆς οἰκίας ἀπαιδίας σαφέστερον [illegible]βανουσα αἴσθησιν. ἂν δὲ γένωνται, πάλιν οὐκ [illegible] τὸ δεινόν. ὁ μὲν γὰρ ἀνὴρ πολλάκις φιλοστοργῶν [illegible] B τὴν ἀπελθοῦσαν διακείμενος αἰτεῖται [illegible] φιλεῖ τε ὁμοῦ καὶ ἐλεεῖ τῆς ὀρφανίας [illegible]νη δὲ πανταχοῦ τοὺς αὐτῆς προτιμᾶσθαι βούλεται, καὶ οὐδὲ ἐν ἀδελφῶν τάξει, ἀλλ' [illegible] ἀνδραπόδων εἶναι [illegible] τούτους, ἃ [illegible] οἰκίαν ἀνατρέψαι δυνατὰ, καὶ τὸν [illegible] ποιῆσαι τὸν βίον ἀβίωτον. διὰ ταῦτα [illegible]μεν, εἰ δυνατὸν, σωφρονεῖν στέργειν τὸν [illegible] γάμον, καὶ μήτε νυμφίους τὰς γυναῖκας, [illegible] γυναῖκας τοὺς ἄνδρας ἐπεισάγειν, ὥστε μὴ [illegible] ἀνατρέπεσθαι πάντα. τίνος δὲ ἕνεκεν [illegible] C ρείας διαλεγόμενος, οὐκ ἠρκέσθη τῷ [illegible] μόνῳ, τῷ εἰπεῖν, ἑνὸς ἀνδρὸς γυνή; ἵνα μάθῃς [illegible] χήραν ποιεῖ οὐ τὸ μὴ γαμῆσαι δευτέρῳ [illegible]πλῶς, ἀλλὰ τὸ κομᾶν ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς, [illegible]μοσύνῃ καὶ φιλανθρωπίᾳ καὶ ταῖς τῶν ξένων [illegible]ραπείαις. εἰ γὰρ τὰς παρθένους οὐδὲν ὠφέλησεν ἡ παρθενία (καίτοι πολλῷ μείζων χηρείας [illegible]νία) ἀλλ' ἀπῆλθον, σβεσθέντος αὐταῖς [illegible] τῶν λαμπάδων, ἠτιμωμέναι, ὅτι [illegible] φιλανθρωπίας καὶ ἐλεημοσύνης οὐκ ἔ[illegible] καρπόν, πολλῷ μᾶλλον αἱ χῆραι. [illegible] D χούσας τῆς παραβολῆς ὁ Παῦλος, καὶ [illegible] ὑπὲρ τούτων, πολλὴν ὑπὲρ τοῦ [illegible] ποιεῖται τὴν ἀκριβολογίαν, ἵνα μή τι [illegible] θαρροῦσαι τῆς λοιπῆς ἀρετῆς [illegible] διὰ τοῦτό φησιν, Ἐν ἔργοις καλοῖς [illegible]νη. ὥσπερ γὰρ καλὸς [illegible] πων ἄκαρπος [illegible] κλείσει· οὕτω καλὸν ἡ χηρεία, χωρὶς δὲ τῆς [illegible] ἀρετῆς μάταιόν ἐστι [illegible] γει τοῦ μὴ [illegible] προσδέχεσθαι [illegible] ραίνεσθαι [illegible] ὁ Παῦλος, [illegible] πλείονα καὶ μείζονα ἀπαιτεῖ παρὰ [illegible]

οἱ καθοπλίζοντες τοὺς στρατιώτας, καταλέγοντες σώματος ζητοῦσιν εὐεξίαν· οὕτω καὶ ὁ εἰς τὸν τοῦ Χριστοῦ στρατὸν αὐτὴν καταλέγων, ψυχῆς εὐεξίαν ζητεῖ καὶ ἀνδρείαν καὶ τὴν ἐν ἅπασι τοῖς ἀγαθοῖς ἔργοις σπουδὴν, οὕτω λέγων· Εἰ ἐτεκνοτρόφησεν, εἰ ἐξενοδόχησεν, εἰ ἁγίων πόδας ἔνιψεν, εἰ θλιβομένοις ἐπήρκεσεν, εἰ παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπηκολούθησε. τούτων γὰρ ἕκαστον δοκεῖ μὲν εἶναι ῥῆμα ψιλὸν, πολλὴν δὲ ἐν ἑαυτῷ συνέχει τὴν ζωήν. καὶ εἰ δοκεῖ, περὶ τοῦ πρώτου ἐξετάσωμεν, ὃ πρῶτον αὐτὸς τέθεικεν· Εἰ ἐτεκνοτρόφησε. τροφὴν γὰρ ἐνταῦθα λέγει οὐ ταύτην τὴν ψιλὴν, καὶ παρὰ τοῖς πολλοῖς νομιζομένην, τὸ μὴ λιμῷ φθειρομένους περιιδεῖν τοὺς παῖδας (τοῦτο γὰρ οὐδὲ αὐτὴ τῆς φύσεως ἡ ἀνάγκη ἐάσειε παραμεληθῆναί ποτε· ὅθεν οὐδὲ προστάγματος ὑπὲρ τούτου χρεία καὶ νόμου, ἵνα τὰ ἔκγονα τρέφωσιν αἱ χῆραι) ἀλλὰ τὴν τῆς δικαιοσύνης ἐπιμέλειαν, τὴν ἀνατροφὴν τὴν μετ᾽ εὐσεβείας τοῦτο φησίν· ὡς αἵ γε μὴ οὕτω τρέφουσαι, παιδοκτόνοι μᾶλλον εἰσὶν ἢ μητέρες. τοῦτο δὲ πρὸς γυναῖκας οὐ μόνον λέγω, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἄνδρας. καὶ γὰρ πολλοὶ πολλάκις τῶν πατέρων, ὅπως μὲν ἵππος γένοιτο καλὸς τῷ παιδὶ, καὶ ὅπως οἰκία λαμπρὰ, καὶ ἀγρὸς πολυτελὴς ἀγρὸς, πάντα ποιοῦσι καὶ πραγματεύονται· ὅπως δὲ αὐτῷ ψυχὴ γένοιτο καλὴ καὶ προαίρεσις εὐσεβὴς, οὐδένα ἔχουσι λόγον. καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ τὴν οἰκουμένην ἀνατρέπει πᾶσαν, ὅτι τῶν οἰκείων ἀμελοῦμεν παίδων, καὶ τῶν μὲν κτημάτων αὐτῶν ἐπιμελούμεθα, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτῶν καταφρονοῦμεν, ἐσχάτης ἀνοίας πρᾶγμα ὑπομένοντες. τὰ μὲν γὰρ κτήματα κἂν πολλὰ ᾖ καὶ πολυτελῆ, τοῦ δυναμένου μετ᾽ ἀρετῆς αὐτὰ οἰκονομεῖν οὐκ ὄντος [illegible], πάντα ἀπόλλυται καὶ οἴχεται μετ᾽ αὐτοῦ, καὶ βλάβην ἐσχάτην ἐνεγκοῦσα τῷ κεκτημένῳ· ἂν δὲ ἡ ψυχὴ γενναία γένηται καὶ φιλόσοφος, κἂν μηδὲν ἔνδον ἀποκείμενον ᾖ, τὰ πάντων δυνήσεται μετ᾽ ἀδείας συνάγειν. δεῖ τοίνυν σκοπεῖν, οὐχ ὅπως αὐτοὺς πλουσίους ἐν ἀργυρίῳ καὶ χρυσίῳ καὶ τοῖς τοιούτοις ποιήσωμεν, ἀλλ᾽ ὅπως ἐν εὐσεβείᾳ καὶ φιλοσοφίᾳ καὶ κτήσει τῆς ἀρετῆς πάντων γένοιντ᾽ ἂν εὐπορώτεροι· ὅπως μὴ πολλῶν δέωνται, ὅπως μὴ περὶ τὰ βιωτικὰ καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας ὦσιν ἐπτοημένοι· καὶ τὰς εἰσόδους αὐτῶν, καὶ τὰς ἐξόδους μετ᾽ ἀκριβείας περιεργάζεσθαι χρὴ, τὰς διατριβὰς, τὰς συνουσίας, εἰδότας ὅτι τούτων ἀμελουμένων,

A Et quemadmodū ij qui militum delectum habēt corporis bonā habitudinē requirūt: ita hic qui ad exercitū Christi hāc deligit, bonā animæ habitudinē requiſiuit, & fortitudinē, & in omnibus bonis operibus ſtudiū, ita dicens: Si filios educauit, ſi hoſpitio recepit, ſi ſāctorū pedes lauit, ſi tribulationē patientibus ſubminiſtrauit, ſi omne opus bonū ſectata eſt. Etenim vnumquodque iſtorum nudū quidem eſſe nomē videtur, ſed multā in ſeipſo vitam continet. Ac ſi videtur, primū excutiamus, quod ille primo loco poſuit. Si filios educauit. Educationē enim nō hāc ſimB plicem, quā vulgus cēſet, du fame cōfectos liberos nō negligim⁹ (hoc enim ne ipſa quidā naturæ neceſſitas vnquā omitti permittet, quo fit vt neq; mandatis hoc de cauſſa, ſit opus & legibus, vt ſuam prolem educent viduæ) ſed iuſtitiæ curam, educationē cum pietate hoc loco intelligit: quod alioquin eæ, quæ hoc pacto non educant, parricidę potius ſint, quā matres. Hoc non ad mulieres tantū à me dictum eſt, ſed etiam ad viros, ſiquidem multi patres, vt bonus equus filio obueniat, & vt ædes magnificę, vt prædiū magni pretij, C cuncta faciūt atque moliuntur: vt autem anima eius bona fiat, & pium propoſitum nullius penſi habēt: & hoc eſt quod totum mundum ſubuertit, quod noſtros liberos nō curemus, & poſſeſſionū opumq; ipſorum curā geramus, ſed ipſorum animā negligamus, & extremę dementię facinus admittamus. Nā poſſeſſiones quidē ſint licet multæ ac ſumptuoſę, ſi probus nō ſit ac ſtudioſus, qui cum virtute poſſit eas adminiſtrare, omnes cum ipſo peribūt & euaneſcēt, ac ſummū poſſeſſori damnum inferent: ſin autē generoſa fuerit & ſaD piens anima, licet nihil intus ſit in prōptuarijs recōditum, omniū bona tuto poterit retinere. Illud igitur ſpectādū eſt, nō quo pacto argento & auro & rebus huiuſmodi locupletes eos reddam⁹, ſed quo pacto pietate ac temperantia, virtutiſq; acquiſitione ditiſſimi omniū fiant: quo pacto fiat, vt multis nō indigeāt, vt res ſeculi huius, & nouas cupiditates non tanti faciant. Et ingreſſus eorū & egreſſus diligenter & curioſe cōſiderandus eſt, quibuscū verſentur, qui familiares illis ſint, cum intelligamus, ſi hæc à nobis neglecta fuerint,

Vidua in ēducādis liberis laus.

nullam nos à Deo veniam impetraturos. Nam ſi cum aliorũ curam non geſſerimus, pœnæ à nobis exiguntur (Nemo enim quod ſuũ eſt, quærat, inquit Apoſtolus, ſed quod alterius) quanto magis ſi liberorum curam non geſſerimus. Nonne ipſum tuis ædibus ab initio collocaui, inquit? nõne te præceptorem, præfectum & curatorem & iudicem illi te præfeci? omnem in illum poteſtatẽ in manus tuas transtuli? tenerum adhuc conformandũ ac fingendum commiſi: quia venia dignus eris ſi reluctantem illum neglexeris. Quid enim dicere poteris? refrenatu difficilẽ & aſperum illum eſſe: at hæc ab initio prævideri oportuit; & quando fræno cohiberi poterat, cũ iuuenis admodũ eſſet, eum diligenter frænari, & officio ſuo ſugi, aſſueſieri, informari, morbis eius animæ remediũ adhiberi. Quãdo facilior erat agricolatio, tum reſecari ſpinas oportuit, quãdo cũ tenera eſſet ætas, facilius euellebantur, neq. paſſiones neglectę, & auctę expignatu difficiles euaſiſſent. Idcirco dicit: Curua a pueritia ceruicem eius, quãdo facilius poteſt erudiri. Neq; vero præcipit tantum, ſed & ipſe tecũ opus aggreditur. Quo tãdem pacto? Qui maledicit patri vel matri, inquit, morte pereat. Vides quantũ illis timorẽ incuſſerit? quantam formidinẽ obiecerit? quam potenti imperio pollere te voluerit? quam nos igitur excuſationem obtendere poterimus, cum ipſe quidẽ ſi nos afficiamur iniuria, ne vitę quidem parcat ipſorũ: nos autem ſi ab illis Deo inferatur iniuria, ne ſuccenſere quidẽ illis velimus. Ego nec occidere illũ recuſe, qui te affecit iniuria: tu vero ne verbis quidẽ illos dignaris offendere, inquit, à quib⁹ leges meę violãtur. Quis hæc venia digna cenſeat? Vides affici cõtumelia creatorem, nec indignaris, oro te, neque terres, nec reprehendis, præſertim cũ intelligas hoc ipſũ à Deo fuiſſe prohibitum, non quod ille quippiã detrimenti patiatur, qui cõtumeliã accipit: (neque enim noxæ interitui eſt obnoxiũ) ſed propter ſalutẽ ipſius? Qui enim inique ſe gerit in Deum & ſtolidè, multo magis in patrẽ ſuũ & in ſuã ipſius animã contumelioſus & inſolens eſſe poterit. Ne igitur contemnamus, cum ſciamus fore, vt ſi erga Deũ rectè ſe geſſerint, etiã in his quæ ad hanc vitã pertinent celebres, [illegible]

1 Cor. 10. 24.

Eccli 7. 24

Exo. 21. 17

A [illegible] τεύξεσθαι [illegible] εἰ γὰρ τῆς τῶν ἄλλων προνοίας ἀμελοῦντες [illegible] δώσομεν, (Ἕκαστος γὰρ μὴ τὸ ἑαυτοῦ ζητείτω, φησίν, ἀλλὰ τὸ τοῦ πλησίον) πόσῳ μᾶλλον τῆς τῶν παίδων; οὐ κατέστησά σοι, φησίν, αὐτὸν ἐξ ἀρχῆς; [illegible] ἐπέστησά σε αὐτοῦ διδάσκαλον καὶ προστάτην καὶ κηδεμόνα καὶ ἄρχοντα; τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ πᾶσαν φέρων εἰς τὰς σὰς ἐνέθηκα χεῖρας; ἁπαλὸν ὄντα διαπλάττειν ἐκέλευσα καὶ ῥυθμίζειν· τίνα ἂν ἔχοις συγγνώμην, εἰ περιίδοις αὐτὸν [illegible]; τί γὰρ ἂν εἴποις; ὅτι δυσήνιός ἐστι καὶ τραχύς; ἀλλ᾽ ἐξ ἀρχῆς ἔδει ταῦτα προορᾶν, ἡνίκα

B εὐήνιος ἦν, καὶ κομιδῆ νέος, χαλινοῦν μετ᾽ ἀκριβείας, ἐθίζειν πρὸς τὰ δέοντα, ῥυθμίζειν, [illegible] αὐτοῦ τὰ νοσήματα τῆς ψυχῆς. ὅτε εὔκολος [illegible] ἐργασία, τότε τὰς ἀκάνθας ἐκτέμνειν ἔδει, ὅτε ἁπαλωτέρας οὔσης τῆς ἡλικίας εὐκολώτερον [illegible] ἀνεσπῶντο· καὶ οὐκ ἂν ἀμελούμενα τὰ πάθη [illegible] αὐξανόμενα, δυσκατέργαστα γέγονε. διὰ τοῦτό φησι, Κάμψον ἐκ νεότητος τὸν τράχηλον αὐτοῦ, [illegible] εὐκολωτέρα γένοιτ᾽ ἂν ἡ παιδαγωγία. [illegible] ἐπιτάττει δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς συνεφάπτεται [illegible] τοῦ ἔργου. καὶ πῶς, καὶ τίνι τρόπῳ; Ὁ κακολογῶν

C πατέρα ἢ μητέρα, φησί, θανάτῳ [illegible] ὁρᾷς πόσον αὐτοῖς ἐπέστησε φόβον, πόσην [illegible] ἀγωνίαν, πῶς δυνατήν σοι τὴν ἀρχὴν ἐποίησε; τίνα οὖν ἀπολογίαν ἕξομεν [illegible], ὅταν αὐτὸς μὲν ἐπειδὰν ὑμεῖς [illegible] δὲ τῆς ζωῆς αὐτῶν φείδηται· ἡμεῖς [illegible] τοῦ θεοῦ περὶ αὐτῶν μηδὲ ἀγανακτεῖν [illegible] ὑπομένωμεν; ἐγώ, φησίν, οὐδὲ ἀποκτεῖναι παραιτοῦμαι τὸν ὑβρίζοντά σε· σὺ δὲ οὐδὲ ῥήματι [illegible] ἀνέχῃ, φησί, τοὺς ἐμοὺς καταπατοῦντας νόμους; καὶ ποῦ ταῦτα συγγνώμης ἄξια; [illegible] τὸν ὑβρίζοντα εἰς τὸν πεποιηκότα, καὶ οὐκ [illegible] ραίνεις, εἰπέ μοι, οὐδὲ φοβεῖς καὶ ἐπιτιμᾷς; καὶ ταῦτα εἰδώς, ὅτι καὶ τοῦτο αὐτὸς ὁ θεὸς ἐκώλυσεν, οὐχ [illegible] βλαβῇ τις εἰς ὑβριζόμενον [illegible] (ἀνεπηρέαστον γὰρ τὸ θεῖον) ἀλλ᾽ ὑπὲρ τῆς ἐκείνου σωτηρίας. ὁ γὰρ περὶ τὸν θεὸν ἀγνώμων γινόμενος καὶ ἀναίσχυντος, πολλῷ μᾶλλον εἰς τὸν γεγεννηκότα, καὶ εἰς τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν [illegible] δυνήσεται. μὴ τοίνυν ἀμελῶμεν, εἰδότες ὅτι τὴν κατὰ θεὸν αὐτοῖς εὐδοκιμήσασι, καὶ τὸν παρόντα βίον [illegible]

Τὸν γὰρ ἀρετῇ συζῶντα καὶ ἐπιεικείᾳ πάντες αἰδοῦνται καὶ τιμῶσι, κἂν ἁπάντων πενέστερος ᾖ, ὥσπερ οὖν τὸν πονηρὸν καὶ διεστραμμένον ἀποστρέφονται καὶ μισοῦσιν ἅπαντες, κἂν εὐπορίαν ᾖ κεκτημένος πολλήν. οὐ τοῖς ἄλλοις δὲ μόνον ἀνθρώποις ἔσται αἰδέσιμος, ἀλλὰ καὶ σοὶ τῷ γεγεννηκότι ποθεινότερος, πλέον τῆς φύσεως οὐκ ἐλάττονα ἑτέραν ὑπόθεσιν ἔχων παρὰ σοῦ τοῦ φιλεῖσθαι, τὴν ἀρετήν· οὐ ποθεινότερος δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ χρησιμώτερος ἔσται σοι θεραπεύων, δουλεύων, γηροκομῶν. ὥσπερ γὰρ οἱ περὶ τὸν θεὸν ἀγνώμονες, καὶ τῶν γεγεννηκότων καταφρονοῦσιν· οὕτως οἱ τὸν πεποιηκότα θεραπεύοντες, ἐν πολλῇ καὶ τοὺς γεγεννηκότας ἔχουσι τῇ τιμῇ. ἵνα οὖν καὶ παρὰ θεῷ, καὶ παρὰ ἀνθρώποις εὐδοκιμῇς, καὶ σοὶ τὴν ζωὴν ἡδεῖαν ποιῇς, καὶ τῆς μελλούσης ἀπαλλαγῇς κολάσεως, πᾶσαν ἐπιδείκνυσο περὶ αὐτὸν τὴν σπουδήν. ὅτι γὰρ οἱ τῶν παίδων ἀμελοῦντες, κἂν τἄλλα ὦσιν ἐπιεικεῖς καὶ μέτριοι, [illegible] τὴν ἀκροτάτην τὴν ἐσχάτην ὑποστήσονται δίκην, ἱστορίαν ἐρῶ σοί τινα διηγησόμενος παλαιάν. ἱερεύς τις ἦν παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἐπιεικὴς τὰ ἄλλα καὶ μέτριος, Ἡλεὶ τῷ ὀνόματι. οὗτος οὖν ὁ Ἡλεὶ δύο παῖδας ἔχων εἰς ἐσχάτην πονηρίας ἐληλακότας, οὐκ ἐπεῖχεν, οὐδὲ ἐκώλυε· μᾶλλον δὲ καὶ ἐπεῖχε μὲν καὶ ἐκώλυεν, οὐ μετὰ τῆς προσηκούσης δὲ ἀκριβείας καὶ σφοδρότητος. δέον γὰρ μαστιγῶσαι, τῆς πατρῴας ἐκβαλεῖν οἰκίας, πάντα ἐπιδείξασθαι διορθώσεως τρόπον, παρῄνει καὶ συνεβούλευε μόνον, οὕτω λέγων· Μὴ τέκνα, μὴ ποιεῖτε οὕτως· ὅτι οὐκ ἀγαθὴ ἡ ἀκοή, ἣν ἐγὼ ἀκούω περὶ ὑμῶν. τί λέγεις, τὸν δεσπότην ὕβρισαν, καὶ τέκνα καλεῖς; ἠγνόησαν τὸν πεποιηκότα, καὶ σὺ ἐπιγινώσκεις αὐτῶν τὴν συγγένειαν; διὰ τοῦτό φησιν, ὅτι οὐκ ἐνουθέτει αὐτούς. νουθεσία γάρ ἐστιν, οὐκ ἐὰν ἁπλῶς συμβουλεύσωμεν, ἀλλ' ἐὰν σφοδρότερον καὶ τομώτερον, καὶ ὅσην ἡ τοῦ τραύματος ἀπαιτεῖ σηπεδών, τοσαύτην ἐπαγάγωμεν τὴν πληγήν. οὐ τοίνυν ἀρκεῖ τὸ εἰπεῖν, οὐδὲ τὸ παραινέσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ πολὺν ἐπιτειχίσαι δεῖ τὸν φόβον, ὥστε τὴν τῆς νεότητος παρακόψαι ῥᾳθυμίαν. ἐπειδὴ τοίνυν παρῄνει μέν, οὐ παρῄνει δὲ ὡς ἔδει, τοῖς πολεμίοις αὐτοὺς ἐξέδωκε, καὶ μάχης γενομένης ἔπεσον ἐν τῇ παρατάξει, καὶ τὴν ἀγγελίαν οὐκ ἐνεγκών, πεσὼν συνετρίβη καὶ αὐτὸς καὶ ἀπέθανεν. ὁρᾷς ὅτι δικαίως εἶπον, ὅτι καὶ παιδοκτόνοι οἱ πατέρες εἰσίν, οἱ μὴ σφοδρῶς τοῖς αὐτῶν κεχρημένοι παισί.

A Qui enim vitam cum virtute modeſtiaque traducit, eum omnes reuerentur, & colunt, ſit licet omnium pauperrimus, ſicut improbum ac deprauatum auerſantur & odio proſequuntur omnes, licet opibus multis circumfluat. Neque ſolum cęteris hominibus venerandus erit, ſed tibi eius parenti erit carior, cum præter naturã nihilo minorem habeat occaſionẽ amoris ipſam virtutem: neq; vero ſolum carior ſed & vtilior erit tibi dũ colet, dum inſeruiet, dũ in ſenectute ſuſtentabit. Vt enim qui ſunt in Deum iniurij & ingrati, etiam parentes aſpernantur: ita qui ſuum conditorem B colunt, ingentem genitoribus ſuis honorem deferunt. Vt igitur & apud Deũ & apud homines bene audias, tibique vitam iucundam facias, ac futuris pœnis libereris, omni ipsũ ſtudio cole. Nã eos quidem qui liberorum curam non geſſerint, tametſi cæteroquin modeſti fuerint atque moderati, ob iſtud peccatum pœnas grauiſſimas luituros, ex veteri, conſtabit hiſtoria, quam narrabo. Sacerdos fuit quidam apud Iudæos cęteroquin modeſtus, ac lenis, Heli nomine. huic igitur Heli duo fuerunt libe- *Reg. 1. 2.* C ri, qui ad ſummum improbitatis faſtigium peruenerant, illos autem non reprimebat ille, nec prohibebat: immo vero reprimebat ille quidem, atq; prohibebat, ſed non tanta cum diligentia & vehementia, quanta opus fuit. Cum enim flagris cędere debuiſſet, domo paterna eijcere omnẽ correctionis modũ adhibere, cohortabatur ſolum & cõſulebat ita dicens: Ne filij, ne ita faciatis: *Reg. 1. 2.* quoniam nõ bona auditio, quam audio de vobis. Quid ais? Deũ iniuria affecerunt, & filios appellas? cõditorem ignorarunt, & tu propinquitatem illorum D agnoſcis? propterea dicit, eum non admonuiſſe illos: admonitio enim eſt ſi nõ vtcunque conſilium demus, ſed vehementius & acrius, & ſi quantã vulneris requirit vlcus, tãtam plagã infligamus. Non ergo ſufficit ſi ſolum dicamus, ſed & multum incutere timorem oportet, vt iuuentutis deſidiam excutias. Quoniam igitur hortabatur ille quidem, ſed non vt oportuit hortabatur, hoſtibus illos expoſuit, & exorto prælio ceciderunt in acie, cumque nuntium ferre non poſſet, cadens & ipſe confractus eſt & interiit. Vides merito dictum à me fuiſſe, liberorum eſſe parricidas, qui negligentes liberos acriter non caſtigant,

Heli pater nimius indulgens.

Vides quantam habeat vidua poteſtatem? vbi ſuum oſtendat auxilium, non apud magiſtratum vel Regē, qui dominātur in terris, ſed apud ipſum cœlorū Regem? quantam poſſit iram ſedare, ac dominum illis, qui incurabili morbo infecti ſunt, placare, intolerabili ſupplicio eripere, animam ſordibus obrutam peccatorum ab eiuſmodi labe purgare, atq; ad ſummam puritatem perducere? Ne igitur mulierem viduam cōtemnamus, ſed omnē in illam ſolicitudinem exhibeamus. Patrona noſtra eſt, quæ verè vidua. Sed operæpretium fuerit vt attētè cōſideremus, de qua tandem vidua hoc loco verba fiant. Nam & illę viduæ dicūtur, quæ cum in ſummam inciderint egeſtatem & in matriculam relatæ fuerint, ex eccleſiaſticis pecuniis aluntur, prout tēporibus Apoſtolorū fiebat. Factū eſt enim, inquit, murmur inter Græcos, eo quod deſpicerētur in miniſterio quotidiano viduæ eorum. Neque vero ſolum iſtæ viduæ dicuntur, ſed & illæ, quę nulla inopia preſſę, ſed facultatibus abundantis, cum domui præſint maritū tantum amiſerunt. Videamus ergo, de quanam vidua hoc loco verba faciat, dū ait, vidua eligatur nō minor annis ſexaginta: an de ea quæ auxilio indigeat, & quam opus ſit ex eccleſiaſticis pecuniis ali, an de ea quæ minime indiga ſit, & opibus circumfluat. Haud dubium quin de iſta. Nam de illa quidē cum loquitur, quæ fame cōficitur, non tēpus aſſignat, non probitatē morum requirit: ſed abſolutè ſi quis fidelis, aut ſi qua fidelis, inquit, viduas habet, ſubminiſtret illis, & non grauetur Eccleſia: non dixit, cum ſexaginta annorum fuerit, non dixit, ſi hoſpitio recepit, ſi ſanctorum pedes lauit, ac merito ſanè. Vbi enim remedium fuerit adhibendum inopię, tempus non expectat. Quid enim, ſi cum annorū ſit quinquaginta fame conficiatur? Quid ſi in iuuenili ætate corpore ſit mutilato, num dormiet expectans donec ſexageſimus annus appetat? at hoc extremæ foret immanitatis? quam ob cauſſam cū ſedanda fames fuerit, non anxiè in tempora & animę virtutes inquirit: cum vero non inopiæ ſuccurrēdum eſt, ſed honor eſt pro dignitate deferēdus, merito hāc de moribus inquiſitionem inſtituit. Nā quemadmodū chori ſunt virginū, ſic & olim erāt viduarū chori, neq; paſſim licebat, illis in numerū viduarū referri.

Act. 6.1.

Genera viduarum varia.

1. Tim. 5. 16.

1. Tim. 5. 10.

A Εἶδες πόσην ἔχει δύναμιν ἡ χήρα; ποῦ τὴν προστασίαν ἐπιδείκνυται τὴν ἑαυτῆς, οὐ παρὰ ἄρχοντι καὶ βασιλεῖ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ παρ' αὐτῷ τῷ τῶν οὐρανῶν βασιλεῖ; πόσην δύναται καταλῦσαι ὀργήν, καταλλάξαι τὸν δεσπότην τοῖς ἀνίατα νενοσηκόσιν, ἐξαρπάσαι τιμωρίας ἀφορήτου, ψυχὴν βαπτομένην τῷ τῶν ἁμαρτημάτων ῥύπῳ τῆς κηλῖδος ἐκπλῦναι ἐκείνης, καὶ πρὸς τὴν ἄκραν ἀναγαγεῖν καθαρότητα; μὴ τοίνυν καταφρονῶμεν χήρας γυναικός, ἀλλὰ πᾶσαν περὶ αὐτὴν ἐπιμέλειαν ἐπιδειξώμεθα. προστάτις ἡμῶν ἐστιν ἡ ὄντως χήρα. ἄξιον δὲ ἐπιστάντας ἰδεῖν, περὶ ποίας B ἐνταῦθα χήρας φησί. καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖναι χῆραι λέγονται αἱ εἰς εὐτέλειαν ἐσχάτην καταπεσοῦσαι, καὶ ἐγγεγραμμέναι, καὶ ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν τρεφόμεναι χρημάτων, καθάπερ οὖν ἐπὶ τῶν ἀποστόλων. Ἐγένετο γάρ, φησι, γογγυσμὸς μεταξὺ τῶν ἑλληνιστῶν, ὅτι παρεθεωροῦντο ἐν τῇ διακονίᾳ τῇ καθημερινῇ αἱ χῆραι αὐτῶν. οὐχ αὗται δὲ μόνον χῆραι λέγονται, ἀλλὰ κἀκεῖναι, αἱ μηδενὸς μὲν δεόμεναι, ἐν εὐπορίᾳ ἀπολαύουσαι, καὶ οἰκίας προεστῶσαι, τὸν δὲ ἄνδρα ἀποβαλοῦσαι μόνον. ἴδωμεν οὖν περὶ ποίας χήρας ἐνταῦθα φησὶ λέγων· Χήρα κα-C ταλεγέσθω μὴ ἔλαττον ἐτῶν ἑξήκοντα γεγονυῖα. ἆρα περὶ τῆς δεομένης βοηθείας καὶ χρείαν ἐχούσης ἐξ ἐκκλησιαστικῶν τρέφεσθαι χρημάτων, ἢ περὶ τῆς ἀνενδεοῦς καὶ ἐν εὐπορίᾳ ζώσης; εὔδηλον ὅτι περὶ ταύτης. περὶ μὲν γὰρ ἐκείνης ὅταν λέγῃ, τῆς λιμῷ διαφθειρομένης, οὐ χρόνον τίθησιν, οὐκ ἀκρίβειαν ἀπαιτεῖ τρόπων· ἀλλ' ἁπλῶς, Εἴ τις πιστὸς ἢ πιστή, φησι, χήρας ἔχει, ἐπαρκείτω αὐταῖς, καὶ μὴ βαρείσθω ἡ ἐκκλησία. οὐκ εἶπεν, ὅταν ἑξήκοντα ἐτῶν γένηται· οὐκ εἶπεν, Εἰ ἐξενοδόχησεν, εἰ ἁγίων πόδας ἔνιψε. καὶ μάλα εἰκότως. ἔνθα μὲν γὰρ πενίαν διορθῶσαι δέοι, οὐκ ἀναμένει χρόνον. τί D γὰρ εἰ πεντήκοντα ἐτῶν οὖσα λιμῷ διαφθείροιτο; τί δὲ ἐὰν ἐν νεότητι τὸ σῶμα ἀνάπηρος οὖσα τύχῃ; καθευδήσεται ἀναμένουσα τὸ ἑξηκοστὸν ἔτος; ἀλλ' ἀπανθρωπίας τοῦτο ἐσχάτης. διὰ τοῦτο, ὅταν μὲν λιμὸν παραμυθεῖσθαι δέοι, οὐδὲν περὶ χρόνου καὶ τῆς κατὰ ψυχὴν ἀρετῆς ἀκριβολογεῖται. ὅταν δὲ μὴ ἡ διορθοῦσθαι πενίαν, ἀλλὰ τιμὴν κατ' ἀξίαν χαρίσασθαι, εἰκότως τοσαύτην ποιεῖται τῶν τρόπων ἐξέτασιν. καθάπερ γάρ εἰσι παρθένων χοροί, οὕτω καὶ χηρῶν τὸ παλαιὸν ἦσαν χοροί, καὶ οὐκ ἐξῆν αὐταῖς ἁπλῶς εἰς τὰς χήρας ἐγγράφεσθαι.

οὐ περὶ ἐκείνης οὖν λέγει τῆς ἐν πενίᾳ ζώσης καὶ δεομένης βοηθείας, ἀλλὰ περὶ ταύτης τῆς ἑλομένης χηρείαν. τίνος δὲ ἕνεκεν καὶ ἐπὶ ταύτης ἀπαιτεῖ χρόνον; οἶδεν ὅτι πυρά τις ἐστὶν ἡ νεότης, καὶ πέλαγος κυμάτων γέμον καὶ πολλὰς ἔχον ἐπαναστάσεις. ἐπειδὰν οὖν μέλλωσιν ἀπὸ τῆς ἡλικίας ἀπελθεῖν ἔχει, καὶ ὥσπερ ἐν λιμένι διατελέσωσι τῷ γήρᾳ, τῶν ἐπιθυμιῶν αὐταῖς σβεσθεισῶν, μετὰ ἀδείας αὐτὰς εἰς τὸν χορὸν εἰσάγει τοῦτον. τί οὖν; οὐχὶ πολλαί, φησι, καὶ μετὰ εἰκοστὸν ἔτος ἀρξάμεναι μέχρι τέλους διέλαμψαν, καὶ τὸν ζυγὸν ὑπέσχον, καὶ ἀποστολικὸν ἐπεδείξαντο βίον; κωλύσωμεν οὖν ἐκείνας, εἰπέ μοι, καὶ βουλομένας ἐν χηρείᾳ ζῆν ἀναγκάσωμεν δευτέροις ὁμιλῆσαι γάμοις; καὶ ποῦ τοῦτο ἄξιον ἀποστολικῆς γνώμης; τί οὖν ἐστι τὸ λεγόμενον; προσέχετε μετὰ ἀκριβείας, ἀγαπητοί, αὐτῇ τῇ σημασίᾳ τῆς λέξεως. οὐ γὰρ εἶπε, χήρα γινέσθω μὴ ἔλαττον ἐτῶν ἑξήκοντα γεγονυῖα, ἀλλά, χήρα καταλεγέσθω, καὶ πάλιν οὐκ εἶπε, χῆραι νεώτεραι μὴ καταλεγέσθωσαν, ἀλλά, Τὰς νεωτέρας δὲ χήρας παραιτοῦ. πρὸς γὰρ τὸν Τιμόθεον ταῦτα διαλέγεται. ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων εὐχείρωτοι περὶ κακηγορίας εἰσί, καὶ τὰς γλώττας κατὰ τῶν τῆς ἐκκλησίας προεστώτων ἠκονήκασι, βουλόμενος ἐξαρπάσαι τὸν ἄρχοντα τῶν ἐγκλημάτων, τούτους τίθησι τοὺς νόμους, καί φησι· σὺ παραιτοῦ, καί, σὺ μὴ κατάλεγε. ἂν αὐτὴ βούληται οἴκοθεν καὶ παρ' ἑαυτῆς αἱρεῖσθαι ταῦτα, ποιείτω· σὺ μέντοι μὴ καταλέξῃς μηδέπω, ἵνα μὴ λέγωσιν, ὅτι νεωτέραν οὖσαν, γαμεῖσθαι βουλομένην, οἰκίας προστῆναι, ὁ δεῖνα κατηνάγκασε· διὰ τοῦτο ἔπεσε, καὶ ὑπεσκελίσθη. σὺ μὴ καταλέξῃς αὐτήν, ἵνα, κἂν πέσῃ, τῶν ἐγκλημάτων ᾖς ἀπηλλαγμένος· κἂν μὴ πέσῃ, μετὰ πλείονος ἀσφαλείας τῷ προσήκοντι καιρῷ καταλέξῃς. εἰ δὲ λέγει, Βούλομαι νεωτέρας χήρας γαμεῖν, τεκνογονεῖν, ἄκουσον ποίας φησὶ νεωτέρας. Τὰς μετὰ τὸ καταστρηνιάσαι τοῦ Χριστοῦ βουλομένας γαμεῖν, τὰς φλυάρους, τὰς περιέργους, τὰς περιερχομένας τὰς οἰκίας, τὰς λαλούσας τὰ μὴ δέοντα, τὰς ἐκτραπείσας ὀπίσω τοῦ Σατανᾶ. οὐ γὰρ εἰπὼν ἁπλῶς, βούλομαι νεωτέρας γαμεῖν, ἐσίγησεν, ἀλλὰ λέγει καὶ ποίας νεωτέρας, καὶ τὰ πτώματα αὐτῶν ἔπεισι. ποῖα πτώματα; Ὅταν καταστρηνιάσωσι, φησι, τοῦ Χριστοῦ, γαμεῖσθαι θέλουσι, καὶ ἀργαὶ μανθάνουσι καὶ περίεργοι, περιερχόμεναι τὰς οἰκίας, λαλοῦσαι τὰ μὴ δέοντα, καὶ ἐξετράπησαν.

A Non igitur de illa ſermo eſt, quæ premitur egeſtate, atque auxilio indiget, ſed de iſta, quæ viduitatem elegit. Cur autem in hac etiam tempus requirit? Sciebat pyram quandam eſſe iuuentutem, & pelagus plenum fluctuum, ac multis tempeſtatibus infeſtum. Poſtquam igitur ætatis beneficio fuerint immunitatem conſequutæ, & tanquam ad portum ad ſenectutem appulerint, iámque fuerint illis extinctæ libidines, cōfidenter eas in cœtum iſtum allegit. Quid igitur? nonne plurimæ, dicet aliquis, cum vel poſt annum viceſimum incœpiſſent, ad finem vſque cum laude vixe- B runt, iugum tulerunt, & apoſtolicæ vitę ſpecimen ediderūt? an igitur quæſo illas prohibebimus, & cū viduitatem ſeruare velint, ſecundis nuptiis iungi cogemus? hoccine conſilio dignum eſt Apoſtoli? Quid igitur hæc ſibi volūt? attendite diligēter, dilectiſſimi ſignificationē dictionis. Non enim dixit, vidua fiat non minor ſexaginta annis natu, ſed vidua eligatur. Et ruſus nō dixit, viduæ iuniores ne eligātur, ſed. Iuniores viduas deuita: ſic enim ait ad Timotheum ſcribēs. Nā *1. Tim. 5. 11* quoniam detractionibus & maledictis C multi facilè ſunt obnoxij, & linguas aduerſus Eccleſię pręſules exacutas habent, volens rectorem à criminationum periculis vindicare has leges pręſcribit, & ait. Tu deuita, tu ne eligas. Si velit ipſa vltro ac ſua ſponte hæc amplecti, faciat: tu quidem ne adhuc admittas, ne fortè dicāt, Ille talis iuniorem coëgit, quæ nubere volebat, & domui pręeſſe: propterea lapſa eſt, & ſupplantata. Tu illam ne eligas, vt ſi fortè lapſa fuerit, tu à criminibus ſis immunis: ſi non fuerit lapſa, maiori cum ſecuritate cōuenienti tempore illam eligas. Quod ſi dicat: volo iu- D niores viduas nubere, filios procreare, *1. Tim. 5. 14.* audi quas iuniores appellet, eas quæ cū luxuriatæ fuerint aduerſus Chriſtum, nubere volunt, verboſas, curioſas, circumeuntes domos, loquentes, quæ non oportet, quæ conuerſæ ſunt poſt Satanam. Neque enim cum ſimpliciter dixiſſet, Volo iuniores nubere, tacuit, ſed & quales iuniores dicit, & earum lapſus enuntiat: quos tandem lapſus? Cum luxuriatæ fuerint, inquit, aduerſus Chriſtum, nubere volunt, & otioſæ manent, & curioſæ, circumeuntes domos, loquentesque non oportet & conuerſę ſunt, poſt quem autem? poſt Satanam.

Quando igitur, poſtquam viduitatem ſunt amplexę, & omnem hanc ignominiam ſuſtinere voluerunt, rurſus nubere volunt, ſatius eſt priuſquam in peccato teneātur, & inita cum Chriſto pacta violent, ad hoc venire. Quod ſi qua talis non fuerit, neceſſitatem ſecundarum nuptiarum nō imponit. Porro id verum eſſe, inde conſtat. Si enim hoc quaſi lege ſanxiſſet omnibus mulieribus, vt nuberent, & domui præeſſent, ſuperfluè illa requiſiuiſſet, ſi filios procreauit, ſi ſanctorum pedes lauit, ſi tribulationem patientibus ſubuenit, ſi omne opus bonū ſectata eſt: ſuperfluè quoque illud dicit, quæ fuerit vnius viri vxor. Si enim viduas omnes iuniores nubere iubes, quomodo poterit aliqua vnius viri vxor eſſe? Itaq; illas eius ſpectat oratio. Ita facit & dum loquitur de congreſſu coniugali. Cum enim dixiſſet, Nolite fraudare inuicem, niſi forte ex cōſenſu ad tēpus, vt vacetis ieiunio & orationi: & iterum reuertamini in id ipſum: ne legem eſſe ac præceptum exiſtimes, cauſſam adiicit, deinde dicens: Ne tentet vos Satanas. Hoc autem dico ſecundū indulgentiā, non ſecundū imperium, propter incōtinentiam veſtrā. Quemadmodum igitur nō omnibus illic iſta loquitur, ſed iis qui inter homines incontinentiores ſunt, & facile capi poſsūt: ſic etiā hoc loco mulieres expugnatu faciles, & quę nō ita facile perferre poſſunt exactā in viduitate viuendi rationem hortatur & cōſulit, vt alterū virū introducāt. Eſt enim res quędā duplex viduitas. Quid hoc eſt tādem duplex? Bonorū operū ſpecimen, & honoris ſummi faſtigium: vt igitur eſt etiā res quędam duplex magiſtratus (habet enim & opera & dignitatem, dignitas quidem magiſtratus eſt poteſtas, & cultus qui à vulgo exhibetur, & ipſum eſſe magiſtratum: opera vero magiſtratus ſūt iniuria affectis ſuccurrere, inferentes iniuriam compeſcere, vrbibus præeſſe, in communibus reipublicæ curis animo excubando pernoctare, & reliqua innumera) ſic & viduitas & dignitas eſt & opus: maxima dignitas eſt viduam eſſe, vt ante demōſtrauimus: opus eſt ſecundum maritum ſibi nō aſciſcere, ſed priori eſſe contentā, filios procreare, hoſpitio recipere, pedes ſāctorū lauare, tribulationē patiētibus ſubminiſtrare, omne opus bonum ſectari. Itaq; Paulus de illis loquens opera quidem viduę ſinit illā perficere,

1.Cor 7.6.

A τίνος ὀπίσω; τοῦ Σατανᾶ. ἐπειδὴ γὰρ μετὰ τὸ χηρείαν ἑλέσθαι, καὶ ταύτην πᾶσαν ὑπομεῖναι τὴν ἀσχημοσύνην, βούλονται γαμῆσαι πάλιν, βέλτιον φησὶν ἔχεσθαι, καὶ τὰς πρὸς τὸν Χριστὸν καταπατῆσαι συνθήκας, ἐπὶ τοῦτο ἐλθεῖν. ὡς εἰ μή τις τοιαύτη, οὐκ ἐπιτίθησιν ἀνάγκην γάμου δευτέρου. καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, δῆλον ἐκεῖθεν. εἰ γὰρ ὡς νόμον τοῦτο τέθεικε πάσαις ταῖς γυναιξὶ τὸ γαμεῖν καὶ οἰκοδεσποτεῖν, περιττῶς ἐκεῖνα ἀπαιτεῖ, εἰ ἐτεκνοτρόφησεν, εἰ ἁγίων πόδας ἔνιψεν, εἰ θλιβομένοις ἐπήρκεσεν, εἰ παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπηκολούθησε· περιττῶς κἀκεῖνό φησι τὸ, ἑνὸς ἀνδρὸς γεγονυῖα. B εἰ γὰρ πάσας τὰς νεωτέρας κελεύει γαμεῖσθαι, πῶς δυνήσεταί τις ἑνὸς ἀνδρὸς εἶναι γυνή; ἀλλὰ πρὸς ἐκείνας ὁ λόγος αὐτῷ. οὕτω καὶ ὅτε τῆς συνουσίας τῆς κατὰ τὸν γάμον ποιεῖται. εἰπὼν γὰρ, Μὴ ἀποστερεῖτε ἀλλήλους, εἰ μή τι ἂν ἐκ συμφώνου πρὸς καιρὸν, ἵνα σχολάζητε τῇ νηστείᾳ καὶ τῇ προσευχῇ, καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέρχησθε· ἵνα μὴ νομίσῃς τὸ πρᾶγμα νόμου εἶναι, προστίθησι τὴν αἰτίαν ὕστερον λέγων· Ἵνα μὴ πειράζῃ ὑμᾶς ὁ Σατανᾶς. τοῦτο δὲ λέγω κατὰ συγγνώμην, οὐκ ἐπιταγὴν, διὰ τὴν ἀκρασίαν ὑμῶν. ὥσπερ οὖν οὐ πᾶσιν ἐκεῖ ταῦ- C τα διαλέγεται, ἀλλὰ τοῖς ἀκρατεστέροις τῶν ἀνθρώπων καὶ εὐαλώτοις, οὕτω καὶ ἐνταῦθα ταῖς εὐχειρώτοις τῶν γυναικῶν, καὶ μὴ δυναμέναις ἐνεγκεῖν τὸν μετὰ ἀκριβείας βίον τῆς χηρείας, ταύταις παραινεῖ καὶ συμβουλεύει δεύτερον ἐπεισαγαγεῖν νυμφίον. ἡ γὰρ χηρεία διπλοῦν τι πρᾶγμά ἐστι. τί ποτέ ἐστι διπλοῦν; ἔργων ἐπίδειξις ἀγαθῶν, καὶ τιμῆς ὑπεροχὴ μεγίστης. καθάπερ οὖν καὶ ἡ ἀρχὴ διπλοῦν τι πρᾶγμά ἐστιν (ἔχει γὰρ καὶ ἔργα καὶ ἀξίωμα· ἀξίωμα μὲν ἀρχῆς, ἡ ἐξουσία, καὶ ἡ παρὰ τῶν πολλῶν θεραπεία, καὶ αὐτὸ τὸ εἶναι ἄρχοντα· D ἔργα δὲ ἀρχῆς, τὸ βοηθεῖν τοῖς ἀδικουμένοις, κωλύειν τοὺς ἀδικοῦντας, προεστάναι τῶν πόλεων, διανυκτερεύειν ἐν ταῖς κοιναῖς τῶν πραγμάτων φροντίσι, καὶ μυρία ἕτερα) οὕτω καὶ ἡ χηρεία καὶ ἀξίωμά ἐστι καὶ ἔργον· ἀξίωμά ἐστιν, αὐτὸ τὸ χήραν εἶναι, μέγιστον ὂν, ὡς ἀπεδείξαμεν ἔμπροσθεν· ἔργον δὲ, τὸ μὴ δεύτερον ἐπεισαγαγεῖν ἄνδρα, ἀλλ' ἀρκεσθῆναι τῷ προτέρῳ, τὸ τεκνοτροφῆσαι, τὸ ξενοδοχῆσαι, τὸ ἁγίων πόδας νίψαι, τὸ θλιβομένοις ἐπαρκέσαι, τὸ παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπακολουθῆσαι. ὁ τοίνυν Παῦλος περὶ αὐτῶν διαλεγόμενος, τὰ ἔργα τῆς χηρείας ἀφίησιν αὐτὴν πάντα ἐπιτελεῖν.

A [illegible] ἀξίωμα τῆς χήρας, ὃ [illegible] χορὸν, καὶ τὴν [illegible] οὐκ ἀφίησιν αὐτὴν εἰσελθεῖν, ἕως ἂν ἑξηκοστὸν [illegible] πλῆθος, μονονουχὶ λέγων· ποιείτω μὲν τὰ τῆς χήρας ἔργα, τῆς δὲ τιμῆς ἀξιούσθω τότε, ὅταν [illegible] τὴν ἀπὸ τοῦ χρόνου λοιπὸν ἀσφάλειαν [illegible] καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ἔργων ἀπόδειξιν, καὶ τὴν ἔξωθεν μαρτυρίαν. μηδεὶς γυναιξὶ μόνον τὸν λόγον τοῦτον [illegible] [illegible] καὶ ἀνδράσιν ἐστὶ χρήσιμος, ἵνα καὶ αὐτοὶ [illegible] [illegible] ἀπελθούσας, καὶ μὴ λεαίνας συνοικίζωσι τοῖς παισὶ, μητρυιὰς ἐπεισάγοντες, καὶ τὴν ἀσφάλειαν τὴν ἑαυτῶν ἀπασαν [illegible].

B Ταῦτα δὲ λέγομεν οὐχὶ νομοθετοῦντες [illegible] δευτέρους ἀποστρέφεσθαι γάμους, ἀλλὰ παραινοῦντες καὶ συμβουλεύοντες μετὰ σωφροσύνης ἀρκεῖσθαι τῷ προτέρῳ. ἕτερον ἐστὶ παραινεῖν καὶ συμβουλεύειν, ἕτερον νομοθετεῖν. ὁ μὲν γὰρ παραινῶν καὶ συμβουλεύων, κύριον ἀφίησι τὸν ἀκούοντα [illegible] συμβουλευομένων αἵρεσιν [illegible]· ὁ δὲ νομοθετῶν, [illegible] τὴν [illegible] τὴν ἐξουσίαν αὐ[illegible] [illegible] ἡ ἐκκλησία οὐ [illegible] ταῦτα, ἀλλὰ [illegible] [illegible] δευτέρους ἐπέτρεψε γάμους [illegible], οὕτως εἰπών· Γυνὴ δέδεται νόμῳ, [illegible] χρόνον ζῇ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς· ἐὰν δὲ κοιμηθῇ C ὁ ἀνὴρ [illegible] ἐλευθέρα ἐστὶν ᾧ θέλει γαμηθῆναι, μόνον ἐν Κυρίῳ. μακαριωτέρα δέ ἐστιν, ἐὰν οὕτω μείνῃ. [illegible] καλὸν μὲν ὁ γάμος, κρεῖττον δὲ ἡ παρθενία· [illegible] καλὸν μὲν καὶ ὁ δεύτερος γάμος, κρεῖττον δὲ αὐτοῦ ὁ πρότερος καὶ μόνος. οὐ [illegible] [illegible] τοὺς δευτέρους γάμους, οὐδὲ νομοθετοῦμεν [illegible], ἀλλὰ παραινοῦμεν, εἴ τις δύναιτο σωφρονεῖν, [illegible] τῷ προτέρῳ μένειν. παραινοῦμεν δὲ καὶ συμβουλεύομεν καὶ διὰ αὐτὴν τῆς οἰκίας τὴν ἀσφάλειαν. μάχης γὰρ πολλάκις καὶ πολέμων [illegible] οἱ δεύτεροι γάμοι ἀρχὴ [illegible] D [illegible] πολλάκις γὰρ ὁ ἀνὴρ [illegible] τραπέζης [illegible], τῆς προτέρας γυναικὸς ἀναμνησθεὶς [illegible] ἠρέμα· ἡ δὲ [illegible], καὶ καθάπερ θηρίον ἐπεπήδησε, τῆς [illegible] αὐτὸν τῆς πρὸς ἐκείνην [illegible] [illegible] τὴν ἀπελθοῦσαν [illegible], πολέμου καὶ μάχης πρόφασις ἡ τῶν ἐγκωμίων [illegible]. καὶ πρὸς μὲν [illegible] ἀπελθόντας [illegible], καὶ μετὰ τῆς ζωῆς αὐτῶν καὶ τὴν πρὸς αὐτοὺς καταλύομεν [illegible]· ἐπὶ δὲ τῶν γυναικῶν τοὐναντίον ἅπαν.

ad dignitatem autem viduæ, ac cœtum, & ordinem illam prouehi non ſinit, donec ſexageſimus annus prætererit, quaſi dicat: opera quidem viduę faciat, dignitatem vero tum obtineat, cum his omnibus perfectis ſecuritatē beneficio temporis aſſequuta fuerit, & ex operibus demonſtrationem ac teſtimonium externum. Nēmo ſolis mulieribus arbitretur orationem conuenire: nam & viris prodeſt, vt & ipſi defunctis vxoribus ſuis contenti ſint, neque velint cum liberis ſuis leænas habitare, dum nouercas introducunt, & ſuam omnem ſecuritatem euertunt. Hæc autem à nobis dicuntur, non vt ſecundas auerſari nuptias præcipiamus, ſed vt hortemur & conſulamus, prioribus eſſe contentos: aliud eſt abhortari, aliud præcipere. Nam qui adhortatur & conſulit, in arbitrio ac poteſtate relinquit auditoris, vt quod conſulitur eligat: qui vero pręcipit, hãc facultatem eiuſmodi non permittit. At Eccleſia iſta non præcipit, ſed hortatur ſolum: ſiquidem ſecundas etiam nuptias permiſit Paulus cum ita dixit: Mulier alligata eſt legi, quāto tempore vir eius viuit: quod ſi dormierit vir eius, libera eſt, cui vult nubat, tantum in Domino. Beatior eſt autem ſi ſic permanſerit. Vt igitur bonum eſt cōiugium, ſed melior eſt virginitas; ita bonum quidem eſt ſecundum coniugium, ſed melius eſt primum & ſolum. Non igitur coniugium ſecundum reiicimus, neque hæc præcipimus, ſed cohortamur, vt ſi quis caſtitatem ſeruare poſſit, ſit priori contentus. Cohortamur autem & conſulimus ad ſtabiliendam domus ſecuritatem: ſæpe namque ſecundæ nuptiæ quotidianarum & pugnarum & contentionum initium & occaſionem attulerunt. Sanè multoties euenit, vt aſſidens menſæ maritus prioris vxoris recordatus, leniter fleat: at illa confeſtim excandeſcit, & tanquam fera inſilit, & ſui in illam amoris ab eo pœnas exigit. Quod ſi voluerit laudare defunctam, tum contentionis & pugnæ occaſio ex laudibus illius offertur. Ac defunctis quidem inimicis reconciliamur, eodémq; fine vitā illorum & noſtrum in illos odium terminatur: in vxoribus autem contrarium penitus euenit.

Cohortatur ad monogamiā.

1. Cor. 7. 39.

quam enim nō vidit, quā non audiuit, à qua nihil eſt mali paſſa, hāc odio proſequitur & auerſatur, ac ne mors quidē odiū extinguit. Quis vnquā vidit? quis audiuit zelotypiam in puluerē, pugnā cum cinere ſuſceptam? Sed nō euſq; tantū progreditur malū: quin etiā ſiue ex ſecūda nati ſint liberi, ſiue non ſint nati, pugna ruſſus & cōtētio exoritur. Nam ſi nati nō ſint, maiori mœrore cōficitur, & hac de cauſſa natos ex priori tanquā hoſtes, & à quibus maximis ſit affecta iniuriis, intuetur, dum ex illorū vita ſterilitatis ſuę ſenſū capit maiorē. Si vero nati ſint, ruſus nihilo minus malū eſt, ſiquidē maritus ſæpenumero bene affectus erga defunctā hos amplectitur, & amore ſimul ac miſericordia in illos propter orbitatem cōmouetur: at illa ſuos vbique præferri vult, ac nec fratrum illos haberi loco, ſed abiectorū famulorū vult: quæ omnia domū poſſunt ſubuertere, ac vitam marito acerbam & infeſtā reddere. Propterea ad ſeruandā caſtitatem adhortamur ſi fieri poſſit, & vt priori cōiugio contēti ſitis, & neq; mariti vxores, neq; vxores maritos aſciſcāt, ne domū ſuam omnē ſuſq; déque vertant. Cur autē cum de viduitate diſſereret priori ſolo cōtētus non fuit, cū dixit, vnius viri vxor? vt intelligas viduā nō ſecundo marito ſolū vtcūque nō nubere, ſed bonis operibus eleemoſyna, benignitate, atq; officiis erga peregrinos abundare. Nā ſi virginibus nihil profuit virginitas (tametſi multo maior eſt viduitate virginitas) ſed cum in lampadibus illarū ignis eſſet extinctus ignominia affectæ receſſerunt, quoniam benignitatis & eleemoſynæ fructum exhibere minimè valuerunt, multo magis viduę. Certè cū illam parabolā audiſſet Paulus, & iſtarū cauſſa timeret, exquiſitè admodum rem examinat, ne fortè propter vnicū matrimoniū ſibi cōfidētes reliquas virtutes negligerēt. Propterea dicit, In operibus bonis teſtimoniū habēs. Vt enim bonum eſt virginitas, abſq; cęteris autem infructuoſa fit, & à conclaui ſponſi excludit: ſic & viduitas bonum eſt, ſed ſine virtutibus cęteris vana res eſt & ſuperflua. Propterea Paulus dum cohortatur, non euſque ſolum progreditur, vt non eſſe ſuperinducendum ſecundum maritum ſuadeat, ſed & alia plura & maiora requirit a vidua.

Matth. 25. 1.
Virginitas ſine virtutibus aliis non prodeſt.

A ἣν γὰρ οὐκ εἶδεν, ἧς οὐκ ἤκουσε, παρ' ἧς οὐδὲν [illegible] δεινόν, ταύτην μισεῖ καὶ ἀποστρέφεται, καὶ οὐδὲ [illegible] νατος τὸ μῖσος σβέννυσι. τίς εἶδε, τίς ἤκουσε [illegible] πουμένην κόνιν, καὶ πολεμουμένην τέφραν, [illegible] μέχρι τούτου τὸ δεινόν· ἀλλά, κἂν γίνωνται [illegible] ἐκ τῆς δευτέρας, κἂν μὴ γίνωνται, πόλεμος πάλιν καὶ μάχη. μὴ γινομένων μὲν γὰρ ὀδυνᾶται [illegible] ζόνως, καὶ διὰ τοῦτο [illegible] πολεμίους [illegible] τα ἠδικηκότας τοὺς ἐκ τῆς προτέρας ὁρᾷ, διὰ τ[illegible] νων ζωῆς τῆς οἰκείας ἀπαιδίας σαφ[illegible] βανουσα αἴσθησιν. ἂν δὲ γίνωνται, πάλιν οὐκ [illegible] τὸ δεινόν. ὁ μὲν γὰρ ἀνὴρ πολλάκις φιλοστόργως [illegible]
B τὴν ἀπελθοῦσαν διακείμενος αὐτῇ [illegible] φιλοστοργεῖ τε ὁμοῦ καὶ ἐλεεῖ τῆς ὀρφανίας [illegible] νη δὲ πανταχοῦ τοὺς αὐτῆς προτιμᾶσθαι [illegible] ται, καὶ οὐδὲ ἐν ἀδελφῶν τάξει, ἀλλ' [illegible] ἀπερριμμένων εἶναι βούλεται τούτους, ἅπ[illegible] οἰκίας ἀνατρέψαι δυνάμενα, καὶ τῷ γ[illegible] ποιῆσαι τὸν βίον ἀβίωτον. διὰ ταῦτα [illegible] μεν, εἰ δυνατόν, σωφρονεῖν, στέργειν τῷ [illegible] γάμῳ, καὶ μήτε νυμφίους ταῖς γυναιξ[illegible] ναῖκας τοὺς ἄνδρας ἐπισάγειν, ὥστε μὴ [illegible] ἀνατρέπεσθαι πᾶσαν. τίνος δὲ ἕνεκεν [illegible]
C ρείας διαλεγόμενος, οὐκ ἠρκέσθη τῷ [illegible] μόνῳ, τῷ εἰπεῖν, ἑνὸς ἀνδρὸς γυνή, ἵνα μάθῃς [illegible] χήραν ποιεῖ οὐ τὸ μὴ γαμῆναι δεύτερον [illegible] πλῶς, ἀλλὰ τὸ κομᾶν ἐν ἔργοις ἀγα[illegible] μοσύνῃ καὶ φιλανθρωπίᾳ καὶ ταῖς τῆς [illegible] ραπείαις. εἰ γὰρ τὰς παρθένους οὐδὲν ὠφέλησεν ἡ παρθενία (καίτοι πολλῷ μείζων χηρείας ἡ [illegible] νία) ἀλλ' ἀπῆλθον, σβεσθέντες αὐταῖς [illegible] τῶν λαμπάδων, ἠτιμωμέναι, ὅτι [illegible] φιλανθρωπίας καὶ ἐλεημοσύνης οὐκ εἶχον [illegible] καρπόν, πολλῷ μᾶλλον αἱ χῆραι. ἐκείνης [illegible]
D κούσας τῆς παραβολῆς ὁ Παῦλος, καὶ φ[illegible] ὑπὲρ τούτων, πολλὴν ὑπὲρ τοῦ [illegible] ποιεῖται τὴν ἀκριβολογίαν, ἵνα μὴ τῇ μ[illegible] θαρροῦσαι τῆς λοιπῆς [illegible] διὰ τοῦτό φησιν, Ἐν [illegible] νη. ὥσπερ γὰρ καλὸς [illegible] πων ἄκαρπος [illegible] κλείσεν· οὕτω καλὸν ἡ χηρεία, χωρὶς δὲ τῆς [illegible] ἀρετῆς μάταιον [illegible] ζει τοῦ μὴ δεύτερον ἐπισάγειν ἄνδρα [illegible] ραίνεσιν ἔστησεν ὁ Παῦλος, ἀλλὰ καὶ [illegible] πλείονα καὶ μείζονα ἀπαιτεῖ παρὰ τῆς [illegible]

καθάπερ οἱ τοὺς στρατιώτας καταλέγοντες σω-
μάτων ζητοῦσιν εὐεξίαν· οὕτω καὶ οὗτος εἰς τὸ τοῦ Χρι-
στοῦ στρατόπεδον αὐτὴν καταλέγων, ψυχῆς εὐε-
ξίαν ἐζήτησε καὶ εὐτονίαν καὶ τὴν ἐν ἅπασι τοῖς ἀ-
γαθοῖς ἔργοις σπουδὴν, οὕτω λέγων· Εἰ ἐτεκνοτρό-
φησεν, εἰ ἐξενοδόχησεν, εἰ ἁγίων πόδας ἔνιψεν, εἰ
θλιβομένοις ἐπήρκεσεν, εἰ παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐ-
πηκολούθησε. τούτων γὰρ ἕκαστον δοκεῖ μὲν εἶναι ῥῆ-
μα ψιλὸν, πολλὴν δὲ ἐν ἑαυτῷ συνέχει τὴν ζωήν.
καὶ εἰ δοκεῖ, πρῶτον ἐξετάσωμεν ὃ πρῶτον αὐτὸς
τέθεικεν· εἰ ἐτεκνοτρόφησε. τροφὴν γὰρ ἐνταῦθα λέγει
οὐ ταύτην τὴν ψιλὴν καὶ παρὰ τοῖς πολλοῖς νομι-
ζομένην, τὸ μὴ λιμῷ φθειρομένους περιιδεῖν τοὺς
παῖδας· τοῦτο γὰρ οὐδὲ αὐτὴ τῆς φύσεως ἡ ἀνάγ-
κη ἀφίησι παραμελεῖν ποτε· ὅθεν οὐδὲ προ-
σταγμάτων ὑπὲρ τούτου χρεία καὶ νόμων, ἵνα τὰ
ἔκγονα τρέφωσιν αἱ χῆραι· ἀλλὰ τὴν τῆς δικαιο-
σύνης ἐπιμέλειαν, τὴν ἀνατροφὴν τὴν μετ' εὐ-
σεβείας ἐνταῦθά φησιν· ὡς αἵ γε μὴ οὕτω τρέφουσαι,
παιδοκτόνοι μᾶλλον εἰσὶν ἢ μητέρες. τοῦτο οὐ πρὸς
γυναῖκας μόνον λέγω, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἄνδρας. καὶ
γὰρ πολλοὶ πολλάκις τῶν πατέρων, ὅπως μὲν ἵππος
γένοιτο καλὸς τῷ παιδὶ, καὶ ὅπως οἰκία λαμπρὰ,
καὶ ἀγρὸς πολυτελὴς ἀγρὸς, πάντα ποιοῦσι καὶ πρα-
γματεύονται· ὅπως δὲ αὐτοῦ ψυχὴ γένοιτο καλὴ καὶ
προαίρεσις εὐσεβὴς, οὐδένα ἔχουσι λόγον. καὶ τοῦτό
ἐστιν ὃ τὴν οἰκουμένην ἀνατρέπει πᾶσαν, ὅτι τῶν οἰ-
κείων ἀμελοῦμεν παίδων, καὶ τῶν μὲν κτημάτων αὐτῶν
ἐπιμελούμεθα, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτῶν καταφρονοῦ-
μεν, ἐσχάτης ἀνοίας πρᾶγμα ποιοῦντες.
τὰ μὲν γὰρ κτήματα κἂν πολλὰ ᾖ καὶ πολυτελῆ,
τοῦ κεκτημένου μετ' ἀρετῆς αὐτὰ οἰκονομεῖν οὐκ
ἐπισταμένου, πάντα ἀπόλλυται καὶ οἴχεται
μετ' αὐτοῦ, καὶ βλάβην ἐσχάτην ἐνέγκοι τῷ κε-
κτημένῳ· ἂν δὲ ἡ ψυχὴ γενναία γένηται καὶ φιλό-
σοφος, κἂν μηδὲν ἔνδον ἀποκείμενον ᾖ, τὰ πάντων
δυνήσεται μετὰ ἀδείας συνέχειν. δεῖ τοίνυν σκοπεῖν,
οὐχ ὅπως αὐτοὺς πλουσίους ἐν ἀργυρίῳ καὶ χρυ-
σῷ καὶ τοῖς τοιούτοις ποιήσωμεν, ἀλλ' ὅπως ἐν
εὐσεβείᾳ καὶ φιλοσοφίᾳ καὶ κτήσει τῆς ἀρετῆς
πάντων ὦσιν εὐπορώτεροι, ὅπως μὴ πολ-
λῶν δέωνται, ὅπως μὴ περὶ τὰ βιωτικὰ καὶ τὰς
νεωτερικὰς ἐπιθυμίας ὦσι πτοούμενοι· καὶ τὰς
εἰσόδους αὐτῶν καὶ τὰς ἐξόδους μετ' ἀκρι-
βείας περιεργάζεσθαι χρὴ, τὰς διατριβὰς, τὰς
συνουσίας, εἰδότας ὅτι τούτων ἀμελουμένων,

A Et quemadmodũ ij qui militum dele-
ctum habẽt corporis bonã habitudinẽ
requirũt: ita hic qui ad exercitũ Chri-
ſti hãc deligit, bonã animæ habitudinẽ
requiſiuit, & fortitudinẽ, & in omni-
bus bonis operibus ſtudiũ, ita dicens:
Si filios educauit, ſi hoſpitio recepit, ſi
ſãctorũ pedes lauit, ſi tribulationẽ pa-
tientibus ſubminiſtrauit, ſi omne opus
bonũ ſectata eſt. Etenim vnumquod-
que iſtorum nudũ quidem eſſe nomẽ
videtur, ſed multã in ſeipſo vitam con-
tinet. Ac ſi videtur, primũ excutiamus,
quod ille primo loco poſuit. Si filios e-
ducauit, Educationẽ enim nõ hãc ſim-
B plicem, quã vulgus cẽſet, du fame cõ-
fectos liberos nõ negligimus (hoc enim
ne ipſa quidã naturæ neceſſitas vnquã
omitti permitteret, quo fit vt neq; man-
datis hoc de cauſſa, ſit opus & legibus,
vt ſuam prolem educent viduæ) ſed iu-
ſtitiæ curam, educationẽ cum pietate
hoc loco intelligit: quæ alioquin ex,
quæ hoc pacto non educant, parricidę
potius ſint, quã matres. Hoc non ad
mulieres tantũ a me dictum eſt, ſed e-
tiam ad viros, ſiquidem multi patres,
vt bonus equus filio obueniat, & vt æ-
des magnificę, vt prædiũ magni pretij,
C cuncta faciut atque moliuntur: vt au-
tem anima eius bona fiat, & pium pro-
poſitum nullius penſi habẽt: & hoc eſt
quod totum mundum ſubuertit, quod
noſtros liberos nõ curemus, & poſſeſ-
ſionũ opumq; ipſorum curã geramus,
ſed ipſorum animã negligamus, & ex-
tremę dementię facinus admittamus.
Nã poſſeſſiones quidẽ ſint licet multæ
ac ſũptuoſę, ſi probus nõ ſit ac ſtudio-
ſus, qui cum virtute poſſit eas admini-
ſtrare, omnes cum ipſo peribũt & eua-
neſcẽt, ac ſummũ poſſeſſori damnum
inferent: ſin autẽ generoſa fuerit & ſa-
D piens anima, licet nihil intus ſit in prõ-
ptuariis recõditum, omniũ bona tuto
poterit retinere. Illud igitur ſpectãdũ
eſt, nõ quo pacto argento & auro & re-
bus huiuſmodi locupletes eos reddam⁹,
ſed quo pacto pietate ac temperantia,
virtutũq; acquiſitione ditiſſimi omniũ
fiant: quo pacto fiat, vt multis nõ indi-
geant, ac res ſeculi huius, & nouas cupi-
ditates non tanti faciant. Et ingreſſus
eorũ & egreſſus diligenter & curioſe
cõſiderandus eſt, quibuſcũ verſentur,
qui familiares illis ſint, cum intelliga-
mus, ſi hæc à nobis neglecta fuerint,

Viduæ in educãdis liberis laus.

τὸν γὰρ ἀρετῇ συζῶντα καὶ ἐπιεικείᾳ πάντες αἰδοῦνται καὶ τιμῶσι, κἂν ἁπάντων πενέστερος ᾖ, ὥσπερ οὖν τὸν πονηρὸν καὶ διεφθαρμένον ἀποστρέφονται καὶ μισοῦσιν ἅπαντες, κἂν εὐπορίαν ᾖ κεκτημένος πολλήν. οὐ τοῖς ἄλλοις δὲ μόνον ἀνθρώποις ἔσται αἰδέσιμος, ἀλλὰ καὶ σοὶ τῷ γεγεννηκότι ποθεινότερος, πλέον τῆς φύσεως οὐκ ἐλάττονα ἑτέραν ὑπόθεσιν ἔχων παρὰ σοῦ φιλεῖσθαι, τὴν ἀρετήν· οὐ ποθεινότερος δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ χρησιμώτερος ἔσται σοι θεραπεύων, δουλεύων, γηροκομῶν. ὥσπερ γὰρ οἱ περὶ τὸν θεὸν ἀγνώμονες, καὶ τῶν γεγεννηκότων καταφρονοῦσιν· οὕτως οἱ τὸν πεποιηκότα θεραπεύοντες, ἐν πολλῇ καὶ τοὺς γεγεννηκότας ἔχουσι τῇ τιμῇ. ἵνα οὖν καὶ παρὰ θεῷ, καὶ παρὰ ἀνθρώποις εὐδοκιμῇ, καί σοι τὴν ζωὴν ἡδεῖαν ποιῇ, καὶ τῆς μελλούσης ἀπαλλάττῃ κολάσεως, πᾶσαν ἐπιδείκνυσο περὶ τοῦτο τὴν σπουδήν. ὅτι γὰρ οἱ τῶν παίδων ἀμελοῦντες, κἂν τἄλλα ὦσιν ἐπιεικεῖς καὶ μέτριοι, δίκην ὑπὲρ τὴν ἀμέλειαν τὴν ἐσχάτην ὑποστήσονται, ἱστορίαν σοί τινα διηγήσομαι παλαιάν. ἱερεύς τις ἦν παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις ἐπιεικὴς τὰ ἄλλα καὶ μέτριος, Ἠλὶ τῷ ὀνόματι. οὗτος οὖν ὁ Ἠλὶ δύο παῖδας ἔχων εἰς ἐσχάτην πονηρίας ἐληλακότας, οὐκ ἀνεῖχε δὲ, οὐδὲ ἐκώλυε· μᾶλλον δὲ καὶ ἀνεῖχε μὲν καὶ ἐκώλυεν, οὐ μετὰ τῆς προσηκούσης δὲ ἀκριβείας καὶ σφοδρότητος. δέον γὰρ μαστιγῶσαι, τῆς πατρῴας ἐκβαλεῖν οἰκίας, πάντα ἐπιδείξασθαι διορθώσεως τρόπον, παρῄνει καὶ συνεβούλευε μόνον, οὕτω λέγων· Μὴ τέκνα, μὴ ποιεῖτε οὕτως· ὅτι οὐκ ἀγαθὴ ἡ ἀκοὴ, ἣν ἐγὼ ἀκούω περὶ ὑμῶν. τί λέγεις; τὸν δεσπότην ὕβρισαν, καὶ τέκνα καλεῖς; ἠγνόησαν τὸν πεποιηκότα, καὶ σὺ ἐπιγινώσκεις αὐτῶν τὴν συγγένειαν; διὰ τοῦτό φησιν, ὅτι οὐκ ἐνουθέτει αὐτούς. νουθεσία γάρ ἐστιν, οὐκ ἐὰν ἁπλῶς συμβουλεύσωμεν, ἀλλ' ἐὰν σφοδρότερον καὶ τομώτερον, καὶ ὅσην ἡ τοῦ τραύματος ἀπαιτεῖ σηπεδὼν, τοσαύτην ἐπαγάγωμεν τὴν πληγήν. οὐ τοίνυν ἀρκεῖ τὸ εἰπεῖν, οὐδὲ τὸ παραινέσαι μόνον, ἀλλὰ καὶ πολὺν ἐπιτειχίσαι δεῖ τὸν φόβον, ὥστε τὴν τῆς νεότητος περικόψαι ῥαθυμίαν. ἐπειδὴ τοίνυν παρῄνει μὲν, οὐ παρῄνει δὲ ὡς ἔδει, τοῖς πολεμίοις αὐτοὺς ἐξέδωκε, καὶ μάχης γενομένης ἔπεσον ἐπὶ τῆς παρατάξεως, καὶ τὴν ἀγγελίαν οὐκ ἐνεγκὼν, καταπεσὼν συνετρίβη καὶ αὐτὸς καὶ ἀπέθανεν. ὁρᾷς ὅτι δικαίως εἶπον, ὅτι καὶ παιδοκτόνοι οἱ πατέρες εἰσὶν, οἱ μὴ σφοδρῶς τοῖς αὐτῶν κεχρημένοι παισί

A Qui enim vitam cum virtute modeſtiaque traducit, cum omnes reuerentur, & colunt, ſit licet omnium pauperrimus, ſicut improbum ac deprauatum auerſantur & odio proſequuntur omnes, licet opibus multis circumfluat. Neque ſolum cęteris hominibus venerandus erit, ſed tibi eius parenti erit carior, cum præter naturā nihilo minorem habeat occaſionē amoris ipſam virtutem: neq; vero ſolum carior, ſed & vtilior erit tibi dū colet, dum inſeruiet, dū in ſenectute ſuſtentabit. Vt enim qui ſunt in Deum iniurij & ingrati, etiam parentes aſpernantur: ita qui ſuum conditorem B colunt, ingentem genitoribus ſuis honorem deferunt. Vt igitur & apud Deū & apud homines bene audias, tibique vitam iucundam facias, ac futuris pœnis libereris, omni ipsū ſtudio cole. Nā eos quidem qui liberorum curam non geſſerint, tametſi cæteroquin modeſti fuerint atque moderati, ob iſtud peccatum pœnas grauiſſimas luituros, ex veteri, conſtabit hiſtoria, quam narrabo. Sacerdos fuit quidam apud Iudæos cęteroquin modeſtus, ac lenis, Heli nomine. *Reg. 1. 2.* huic igitur Heli duo fuerunt libe- C ri, qui ad ſummum improbitatis faſtigium peruenerant, illos autem non reprimebat ille, nec prohibebat: immo vero reprimebat ille quidem, atq; prohibebat, ſed non tanta cum diligentia & vehementia, quanta opus fuit. Cum enim flagris cędere debuiſſet, domo paterna eijcere omnē correctionis modū adhibere, cohortabatur ſolum & cōſulebat ita dicens: Ne filij, ne ita faciatis: *Reg. 2. 25.* quoniam nō bona auditio, quam audio de vobis. Quid ais? Deū iniuria affecerunt, & filios appellas? cōditorem ignorarunt, & tu propinquitatem illorum D agnoſcis? propterea dicit, cum non admonuiſſe illos: admonitio enim eſt ſi nō vtcunque conſilium demus, ſed vehementius & acrius, & ſi quantā vulneris requirit vlcus, tātam plagā infligamus. Non ergo ſufficit ſi ſolum dicamus, ſed & multum incutere timorem oportet, vt iuuentutis deſidiam excutias. Quoniam igitur hortabatur ille quidem, ſed *Heli pater nimis indulgens.* non vt oportuit hortabatur, hoſtibus illos expoſuit, & exorto prælio ceciderunt in acie, cumque nuntium ferre non poſſet, cadens & ipſe confractus eſt & interiit. Vides merito dictum à me fuiſſe, liberorum eſſe parricidas, qui negligentes liberos acriter non caſtigant,

neque ab illis debitum Deo cultum exigunt? Sic nimirum Heli factus eſt parricida. Licet enim filios eius hoſtes occiderint, ille tamen auctor cędis fuit, quod ſua circa illos negligentia Dei auxilium ab illis auerterit, & nudos ac deſertos iis, qui necare vellent, obiecerit. Neque vero ſolum illos, ſed & ſeipſum cum illis interemit. Idipſum nũc quoq; plurimis patribus euenit: quia verberare noluerunt, nec verbis caſtigare, neq; contriſtare liberos inordinate atque inique viuentes, ſæpenumero ingrauiſſimis illos criminibus deprehenſos, in iudicium abreptos, à carnificibus capite truncari viderunt. Cum enim tu eos non caſtiges, cum tu non corrigas, & ſceleratis ac perditis hominibus teipsũ admiſceas, & in conſortium nequitiæ cum illis venias, ex cõmunibus legibus in eos agitur, & in omnium conſpectu puniuntur: ac maior poſt calamitatem fit ignominia, dum patrem illum digito monſtrant omnes poſt illius obitum, & illi fori aditum intercludunt. Quibus enim oculis poterit occurrentes ſibi poſt tantã infamiã & calamitatem filij contueri? Quocirca precor & obſecro multam liberorum curam geramus, & vbique ſalutem illorum animæ quæramus. Magiſter & doctor es vniuerſæ domus tuæ, tibique vxorem & filios perpetuo docendos committit Deus. Et nunc quidem ait Paulus de vxoribus: Siquid autem volunt diſcere, domi viros ſuos interrogent: nunc vero de liberis, Educate illos in diſciplina, & correptione Domini. Statuas aureas in ædibus habere te exiſtima liberos, ſingulis diebus eos informa, & diligenter conſidera, omnique ratione illorum animam exornat & inſtruit: imitare beatum Iob, qui timens ob ea quæ ipſi mente peccaſſent, ſacrificia pro ipſis offerebat, ac multum de illis erat ſollicitus. Imitare Abrabam: nam & ille pecuniarum & poſſeſſionũ haud ita ſtudioſus erat, ac diuinarum legum, vt illarum obſeruationem poſteris ſuis exactè commendaret. Quam eius virtutem teſtimonio ſuo declarat Deus in hæc verba. Scio enim, quia conſtituet Abraham filiis ſuis iudicia & iuſtificationes. David quoque, dum

Pater indulgens parricida eſt.

1. Cor. 14. 35.

Epheſ. 6. 4.

Gen. 18. 19

2. Reg. 13.

A ῥᾳθυμοῦσι, μηδὲ τὴν κατὰ θεὸν ἀπαιτοῦντες αὐτοὺς εὐλαβεῖσθαι, οὕτω γοῦν ὁ Ἡλεὶ παιδοκτόνος ἐγένετο. εἰ γὰρ οἱ πολέμιοι κατέσφαξαν αὐτοῦ τοὺς υἱούς, ἀλλὰ τῆς σφαγῆς ἐκεῖνος αἴτιος ἐγένετο, διὰ τὸ παρ' αὐτοὺς ῥᾳθυμίας ἀποστήσας τοῦ θεοῦ τὴν βοήθειαν, καὶ γυμνοὺς καὶ ἐρήμους δεῖξαι τοῖς βουλομένοις αὐτοὺς ἀνελεῖν. οὐκ ἐκείνους δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν προσαπώλεσε. τοῦτο δὴ πολλοὶ καὶ τῶν νῦν πατέρων πάσχουσιν· οὐ βουλόμενοι μαστίξαι, οὐδὲ ἐπιτιμῆσαι ῥήμασιν, οὐδὲ λυπῆσαι τοὺς ἑαυτῶν υἱοὺς ἀτάκτως ζῶντας καὶ παρανομοῦντας, πολλάκις εἶδον ἐπὶ τοῖς ἐσχάτοις ἁλόντας, εἰς δικαστήριον B ἁρπαχθέντας, ὑπὸ δημίων ἀποτμηθέντας. ὅταν γὰρ σὺ μὴ παιδεύσῃς, ὅταν σὺ μὴ σωφρονίσῃς, μιαροῖς ἀνθρώποις καὶ διεφθαρμένοις συναναμίξας καὶ κοινωνήσας τῆς πονηρίας αὐτοῖς, ὑπὸ τοὺς κοινοὺς ἄγονται νόμους καὶ κολάζονται πάντων ὁρώντων· καὶ μετὰ τῆς συμφορᾶς μείζων ἡ αἰσχύνη γίνεται, δακτυλοδεικτούντων ἁπάντων τὸν πατέρα μετὰ τὴν ἐκείνου τελευτήν, καὶ ἄβατον αὐτῷ ποιούντων τὴν ἀγοράν. ποίοις γὰρ ὀφθαλμοῖς ἀναβλέψαι δυνήσεται τοῖς ἀπαντῶσιν αὐτῷ μετὰ τὴν τοιαύτην τοῦ παιδὸς ἀσχη- C μοσύνην καὶ συμφοράν; διὸ δέομαι καὶ ἀντιβολῶ πολλὴν τῶν οἰκείων παίδων ποιεῖσθαι τὴν πρόνοιαν, καὶ πανταχοῦ τὴν σωτηρίαν ζητεῖν αὐτῶν τῆς ψυχῆς. διδάσκαλος εἶ τῆς οἰκίας ἁπάσης, καὶ τὴν γυναῖκα καὶ τοὺς υἱούς σοι παραπέμπει συνεχῶς ὁ θεός. καὶ νῦν μὲν φησὶν ὁ Παῦλος περὶ τῶν γυναικῶν, Εἰ δέ τι μανθάνειν θέλουσιν, ἐν οἴκῳ τοὺς ἰδίους ἄνδρας ἐπερωτάτωσαν· νῦν δὲ περὶ τῶν παίδων, Ἐκτρέφετε αὐτὰ ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ κυρίου. νόμισον ἀγάλματα χρυσᾶ ἔχειν ἔνδον τῆς οἰκίας, τὰ παιδία· καθ' ἑκάστην ἡμέραν αὐτὰ ῥύθμιζε καὶ περισκόπει μετὰ ἀκριβείας, καὶ D παντὶ τρόπῳ τὴν ψυχὴν αὐτῶν κατακόσμει καὶ διάπλαττε. μίμησαι τὸν μακάριον Ἰώβ, ὃς καὶ ὑπὲρ τῶν κατὰ διάνοιαν αὐτοῖς πλημμελουμένων δεδοικώς, προσέφερεν ὑπὲρ αὐτῶν θυσίας, καὶ πολλὴν αὐτῶν ἐποιεῖτο τὴν πρόνοιαν. μίμησαι τὸν Ἀβραάμ. καὶ γὰρ ἐκεῖνος οὐχ ὑπὲρ χρημάτων καὶ κτημάτων ἐσπούδαζεν, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν θείων νόμων, ὅπως αὐτῶν τὴν φυλακὴν τοῖς ἐκγόνοις μετὰ ἀκριβείας παρακαταθοῖτο. καὶ μαρτυρῶν ταύτην αὐτοῦ τὴν ἀρετὴν ὁ θεὸς οὕτω λέγει· Ἤδειν γάρ, ὅτι συντάξει Ἀβραὰμ τοῖς παισὶν αὐτοῦ τὰ κρίματα καὶ τὰ δικαιώματα. καὶ ὁ Δαβὶδ δέ,

ἡνίκα ἐτελεύτα, ἀντὶ μεγάλης κληρονομίας καλέσας τὸν υἱὸν τὸν ἑαυτοῦ, ταῦτα παρῄνει, καὶ συνεχῶς ἔλεγεν· ὅτι εἰ βουληθείης παιδίον κατὰ τοὺς τοῦ θεοῦ νόμους ζῆν, οὐδὲν ἐμπεσεῖται τῶν ἀδοκήτων, ἀλλὰ πάντα σοι κατὰ ῥοῦν ἥξει τὰ πράγματα, καὶ πολλῆς ἀπολαύσῃ τῆς ἀσφαλείας· ἂν δὲ ἐκείνης ἐκπέσῃς τῆς βοηθείας, οὐδὲν ὄφελός σοι τῆς βασιλείας καὶ τῆς πολλῆς ταύτης δυνάμεως. Ταῦτα καὶ τοιαῦτα ἔλεγεν, εἰ καὶ μὴ τοῖς ῥήμασι τούτοις. Ταῦτα καὶ ἡμεῖς καὶ ζῶντες καὶ μέλλοντες τελευτᾷν πρὸς τοὺς παῖδας τοὺς ἑαυτῶν διαλεγώμεθα, καὶ πείθωμεν αὐτοὺς, ὅτι μέγας πλοῦτος, καὶ κληρονομία ἀδιάπτωτος, καὶ θησαυρὸς ἀνεπηρέαστος, ὁ τοῦ B θεοῦ φόβος ἐστί· καὶ σπουδάζωμεν μὴ χρήματα αὐτοῖς καταλιμπάνειν τὰ ἀπολλύμενα, ἀλλὰ εὐσέβειαν τὴν μένουσαν καὶ μὴ δαπανωμένην. εὐσεβείας μὲν γὰρ οὐκ οὔσης καὶ τὰ ὄντα ἀπόλλυται χρήματα μετὰ κινδύνων καὶ τῆς ἐσχάτης αἰσχύνης· ταύτης δὲ παρούσης καὶ τὰ οὐκ ὄντα προσγίνεται. ἐὰν ἀναθρέψῃς σὺ καλῶς τὸ παιδίον, οὕτω κἀκεῖνος τὸν υἱὸν τὸν ἑαυτοῦ, καὶ οὗτος τὸν υἱόν· καὶ καθάπερ σειρά τις καὶ ἀκολουθία πολιτείας ἀρίστης μέχρι παντὸς βαδιεῖται, παρὰ σοῦ λαβοῦσα τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ῥίζαν, καὶ τοὺς τῆς ἐπιμελείας σοι φέρουσα C τοὺς καρπούς. εἰ μετὰ ἀκριβείας οἱ πατέρες τοὺς ἑαυτῶν ἐπαίδευον παῖδας, οὐ νόμων, οὐ δικαστηρίων ἔδει, οὐ τιμωριῶν καὶ κολάσεων καὶ τῶν δημοσίων φόνων. Δικαίῳ γάρ, φησι, νόμος οὐ κεῖται. ἐπειδὴ δὲ καταμελοῦμεν αὐτῶν, διὰ τοῦτο μείζοσιν αὐτοὺς περιβάλλομεν κακοῖς, καὶ ταῖς τῶν δημίων ἐκδίδομεν χερσί, καὶ εἰς τὰ βάραθρα συνεχῶς ὠθοῦμεν. Ὁ γὰρ περιψύχων τὸν υἱὸν τὸν ἑαυτοῦ, καταδεσμεύσει τὰ τραύματα αὐτοῦ, φησι. τί ἐστιν, ὁ περιψύχων, ὁ ἐλεῶν, ὁ κολακεύων, ὁ θεραπεύων πέρα τοῦ μέτρου. σφοδρότητος γάρ ἐστι D καὶ ἐπιμελείας δεῖται καὶ φόβων. Ταῦτα λέγω οὐχ ἵνα λίαν τραχεῖς ὦμεν τοῖς παισίν, ἀλλ' ἵνα μὴ εὐκαταφρόνητοι πρὸς αὐτοὺς φαινώμεθα. εἰ γὰρ γυνὴ τὸν ἄνδρα φοβεῖσθαι ὀφείλει, πολλῷ μᾶλλον τὸ παιδίον τὸν πατέρα. καὶ μή μοι λέγε, ὅτι ἀδύνατον περιγενέσθαι τῆς νεότητος. Εἰ γὰρ γυναῖκα χήραν ἀπαιτεῖ τὴν πρόνοιαν ταύτην ὁ Παῦλος, πολλῷ μᾶλλον τοὺς ἄνδρας. εἰ ἀδύνατον ἦν, οὐκ ἂν ἐπέταξεν. ἀλλ' ἡ πᾶσα πονηρία παρὰ τὴν ἡμετέραν γίνεται ῥᾳθυμίαν, καὶ τὸ μὴ ἐξ ἀρχῆς, μηδὲ ἐκ πρώτης ἡλικίας εἰς εὐλάβειαν ἐνάγειν αὐτούς. ἀλλ' ὅπως μὲν τῆς ἔξωθεν

A moreretur magnæ hæreditatis loco vocato filio ſuo mandabat, ac frequenter dicebat: Si volueris fili ex legum Dei præſcripto viuere, nullum inopinatum malum te opprimet, ſed omnia proſperè tibi ſuccedent, ac multa ſecuritate potieris: ſin autem ab illo auxilio excidas, nihil tibi regnum & multa hæc potentia proderit. Hæc & talia dicebat etſi non iſtis planè verbis. Hæc etiam nos & dum viuimus, & cum morituri ſumus liberis noſtris dicamus, eiſque perſuadeamus magnas eſſe diuitias & ſtabilem hæreditatem, theſaurumque nullis obnoxiũ damnis timorem Dei, B ac ſtudiamus illis non pecunias quæ pereunt relinquere, ſed pietatem quę permanet, nec vnquã abſumitur. Si enim pietas non adſit, pereunt pecuniæ quæ ſuppetunt, cum periculo, & ignominia ſumma: ea verò ſi adſit, etiam ea quæ non ſuppetunt, acquirũtur. Si tu filium tuum rectè educaueris, ita ſuum filium ille, & alter ſuum, ac veluti catena quædam & ſeries optimæ conuerſationis ad omnes vſque perueniet à te ducto initio & radice, vnde tibi ob ſuſceptam filiorum curam fructus naſcentur. *Educatio liberorum quãti facienda.*
C Si parentes liberos ſuos diligenter erudirent, non legibus, non iudiciis opus foret, non pœnis ac ſupplicits, & cædibus publicis: ſiquidem iuſto, inquit ille, lex non eſt poſita: quoniam autem *1.Tim.1.9.* illorum curam non gerimus, idcirco maioribus illos malis inuoluimus, & carnificum illos manibus dedimus, atque in barathra frequẽter impellimus. Qui enim refrigerat filium, inquit, *Eccli.30.7.* colligabit vulnera eius. Quid eſt qui refrigerat? qui miſeretur, qui adulatur, qui blanditur vltra modum. Is enim ſeueritate curaque indiget ac metu. D Hæc autem non eò dico, vt nimis aſperi liberis ſimus, ſed ne deſpicatui ab illis habeamur. Si enim vxor virum ſuum metuere debet, multo magis filius patrem. Neque mihi dicas domari non poſſe iuuentutem. Nam ſi à muliere vidua curam eiuſmodi requirit Paulus, multo magis à viris. Si fieri id nõ poſſet, non imperaſſet: verum omnis improbitas ex negligentia noſtra oritur, & quod non à principio, neque à primæua ętate ad pietatem ipſos informauerimus. Sed vt profanis quidem im-

buantur diſciplinis, & in caſtrorum numeros allegantur, operam damus, & pecunias numeramus: & amicos obſecramus, huc illuc frequenter diſcurrimus: vt autem apud Angelorum Regem in exiſtimatione ſint, non admodum laboramus. Atque ad ſpectacula quidem frequenter aſcēdere ſinimus, ad Eccleſiam autem nunquam venire compellimus: ſed ſi ſemel aut iterum puerulus huc adueniat, temere, fruſtra, & in caſſum atque animi cauſſa huc aduenit. At non ita fieri oportuit: ſed quemadmodum cum ad ſcholas mittimus, diſciplinarum ab illis rationem exigimus: ita cum ad Eccleſiam mittimus, vel potius ducimus: non enim aliis eos cōmittere, ſed illos tenentes huc oportet intrare, & eorum quæ hic audiuerint & quę didicerint, memoria repoſcēda eſt. Sic enim fieret vt à nobis facile ac nullo negotio ad meliorem frugem liberi reuocarentur. Nam ſi & domi perpetuo nos de philoſophia loquentes audirent, & quod opus facto eſſet conſulentes, & cum illis adiungerentur quę hoc loco dicuntur, & quam primum iſtorum ſeminum vberē nobis fructum producerent. At nos nihil horum præſtamus, ſed ea quæ noſtra interſunt maximè, perfunctoriè curamus. quod ſi de his cohortetur aliquis, ſtatim irridetur, atque hinc fit, vt omnia ſuſque deque vertantur, quoſque parentes non caſtigant, leges externæ caſtigant. An non te pudet, quæſo, nec erubeſcis, cum filium tuum iudex punit, & temperantiorem reddit, quod ille correctione externa indigeat, qui tanto tempore in contubernio tuo vixit? non te abſcondis & & occultas? An vero tu omnino, dic quæſo, pater illius audes vocari, qui filium ita prodideris, neque neceſſario illum præſidio munieris, ſed ab omni ſiueris improbitate vitiari? Ac ſi quempiam quidem fugitiuum videas puerulo alapas impingentem, indignaris, iraſceris, & fera crudelius in faciem inuolas eius, à quo percutitur: cum vero Diabolum quotidie videas alapas illi impingere, dæmones ad peccata pellicere, dormis, neque indignaris, neque ex faucibus ſæuiſſimæ belluæ filium eripis. Rurſus à dæmone ſi correptum videas, ad omnes ſanctos curris, & eos qui cacumina montium incolunt interpellas, vt illum eiuſmodi furore liberent,

Liberique paſta domi docendi.

A μεταφέροιεν παιδεύπως, καὶ εἰς στρατείαν τε[illegible], σπουδάζομεν, καὶ χρήματα καταβάλλομεν, καὶ φίλους ἀξιοῦμεν, καὶ πολλαῖς κεχρήμεθα ταῖς περιδρομαῖς· ὅπως δὲ εὐδοκιμήσαιεν παρὰ τῷ βασιλεῖ τῶν ἀγγέλων οὐδένα ποιούμεθα λόγον. Καὶ εἰς θεάματα μὲν συνεχῶς συγχωροῦμεν ἀναβαίνειν, εἰς ἐκκλησίαν δὲ οὐκ ἀναγκάζομεν οὐδέποτε· ἀλλὰ κἂν ἅπαξ, ἢ δεύτερον παραγένηται τὸ παιδίον, ἁπλῶς καὶ εἰκῆ καὶ μάτην καὶ ψυχαγωγίας ἕνεκεν ἐνταῦθα παραγίνεται. Οὐκ ἐχρῆν δὲ οὕτως· ἀλλ᾽ ὥσπερ εἰς διδασκαλεῖον πέμποντες τῶν μαθημάτων, ἀπαιτοῦμεν τὰς εὐθύνας, οὕτω καὶ B εἰς ἐκκλησίαν πέμποντες, μᾶλλον δὲ ἄγοντες [illegible] γὰρ ἑτέροις αὐτοὺς ἐπιτρέπειν, ἀλλ᾽ αὐτοὺς κατέχοντας ἐνταῦθα εἰσιέναι ἐχρῆν, καὶ τῆς ἐνταῦθα ἀκροάσεως καὶ διδασκαλίας τὴν μνήμην ἀπαιτεῖν ἔδει. οὕτω γὰρ, οὕτω ῥᾴων ἐγίνετο καὶ εὔκολος ἡμῖν ἡ τῶν παίδων διόρθωσις. Εἰ γὰρ καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ διαπαντὸς ἤκουον ἡμῶν διαλεγομένων περὶ φιλοσοφίας, καὶ συμβουλευόντων αὐτοῖς τὰ δέοντα, καὶ τὰ ἐνταῦθα αὐτοῖς προσετίθετο μετ᾽ ἐκείνων, καὶ ταχέως ἂν τῶν καλῶν τούτων σπερμάτων γνήσιον ἡμῖν ἐπεδείξατο καρπόν. ἀλλ᾽ οὐδὲν τούτων C ποιοῦμεν, ἀλλὰ πάρεργα ἡμῖν τὰ ἀναγκαῖα· κἂν παραινέσῃ τις περὶ τούτων, γέλως [illegible]· καὶ διὰ τοῦτο τὰ ἄνω, κάτω γεγένηται· καὶ οὓς [illegible] παιδεύουσιν οἱ γονεῖς, οἱ ἔξωθεν παιδεύουσι νόμοι. Οὐκ αἰσχύνῃ καὶ ἐρυθριᾷς, εἰπέ μοι, ὅταν [illegible] τὸν σὸν ὁ δικαστὴς κολάσῃ καὶ σωφρονέστερον ποιήσῃ, καὶ τῆς ἔξωθεν ἐκεῖνος δέηται διορθώσεως, [illegible] τὸν ἐξ ἀρχῆς σοι συνοικήσαντα χρόνον; οὐκ ἐγκαλύπτῃ καὶ καταδύῃ; τολμᾷς δὲ ὅλως, εἰπέ μοι, πατὴρ ἔτι καλεῖσθαι, οὕτω προδοὺς τὸν [illegible], καὶ τὴν ἀναγκαίαν οὐκ εἰσενεγκὼν αὐτῷ φρουρὰν, ἀλλὰ D περιιδὼν ὑπὸ πάσης διαφθαρέντα κακίας; κἂν μὲν δραπέτην τινὰ εἴδῃς ῥαπίζοντα τὸ παιδίον, ἀγανακτεῖς καὶ ὀργίζῃ καὶ δυσχεραίνεις, θηρίου χαλεπώτερον ἐπιπηδήσας τῇ τοῦ πατάξαντος ὄψει· τὸν δὲ διάβολον καθ᾽ [illegible] ἡμέραν ὁρῶν αὐτὸν ῥαπίζοντα, δαίμονας εἰς ἁμαρτήματα ἐνάγοντας, καθεύδεις καὶ οὐκ ἀγανακτεῖς, οὐδὲ ἐξαρπάζεις τοῦ χαλ[illegible] θηρίου τὸν υἱόν; πάλιν ἂν μὲν ὑπὸ [illegible] ἐνεργῆται, πρὸς πάντας τοὺς ἁγίους [illegible], καὶ τοῖς ἐν ταῖς κορυφαῖς τῶν ὀρέων [illegible], ὥστε αὐτὸν τῆς μανίας ἀπαλλάξαι [illegible]

ἁμαρτίας δὲ, ἢ παντὸς δαίμονός ἐστι χαλεπωτέρα, συνεχῶς ἐνοχλούσης, οὐδὲν πλέον ποιεῖς; καὶ τὸ μὲν παρὰ δαίμονος ἐνοχλεῖσθαι, χαλεπὸν οὐδέν. οὐ γὰρ εἰς γέενναν ἐμβαλεῖν τὸ δαιμόνιον δύναται πάντως, ἀλλ' ἐὰν νήφωμεν, καὶ στεφάνους ἡμῖν ὁ πειρασμὸς οὗτος οἴσει λαμπροὺς καὶ περιφανεῖς, ὅταν εὐχαρίστως φέρωμεν τὰς τοιαύτας ἐπηρείας. τὸν δὲ ἁμαρτίᾳ συζῶντα ἀμήχανον σωθῆναί ποτε, ἀλλ' ἀνάγκη πάντως καὶ ἐνταῦθα ἐπονείδιστον εἶναι, καὶ ἀπελθόντα ἐκεῖ ἀθάνατα πάλιν κολάζεσθαι. ἀλλ' ὅμως ταῦτα εἰδότες, ὑπὲρ μὲν τῶν ἐλαττόνων πολλὴν ποιούμεθα σπουδὴν, ὑπὲρ δὲ τῶν μειζόνων οὐδὲ διεγερθῆναι βουλόμεθα· καὶ δαιμονῶντα μὲν ὁρῶντες θρηνοῦμεν, ἁμαρτάνοντα δὲ ὁρῶντες οὐδὲ αἰσθανόμεθα· δέον τότε κατακόπτεσθαι καὶ ὀδύρεσθαι, μᾶλλον δὲ οὐκ ὀδύρεσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ κατέχειν καὶ χαλινοῦν, συμβουλεύειν, παραινεῖν, φοβεῖν, ἐπιτιμᾶν, παντὶ τρόπῳ θεραπείας τὴν ἀρρωστίαν ἀπελαύνειν ἐκείνην, καὶ τὴν χήραν μιμεῖσθαι ταύτην, περὶ ἧς ὁ Παῦλός φησιν. Εἰ ἐτεκνοτρόφησεν. οὐ γὰρ πρὸς ἐκείνην μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἅπαντας τοῦτον ἀποτείνει τὸν λόγον, καὶ πᾶσι παραινεῖ λέγων, Ἐκτρέφετε τὰ παιδία ἐν νουθεσίᾳ κυρίου. πρῶτον γὰρ τοῦτο καὶ μέγιστόν ἐστι τῶν ἀγαθῶν· ὅπερ οὖν καὶ παρὰ τῆς χήρας πρῶτον ἐπήτησεν. Εἶτα μετὰ τοῦτό φησιν, εἰ ἐξενοδόχησε. τί λέγεις, εἰπέ μοι, χήραν γυναῖκα ξενοδοχίαν ἀπαιτεῖς; οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ θρέψαι παιδία; οὐχί, φησιν· ἀλλὰ δεῖ καὶ τοῦτο προσεῖναι, καὶ μετὰ τὴν τῶν οἰκείων προστασίαν καὶ τῶν ἀλλοτρίων ἔχειν πρόνοιαν χρὴ, καὶ τὴν οἰκίαν ἀνοῖξαι τοῖς ξένοις. ἀπῆλθεν ὁ ἀνήρ· πᾶσαν τὴν περὶ ἐκεῖνον σπουδὴν περὶ τοὺς ξένους ἀνάλωσον. τί οὖν, φησιν, εἰ πένης εἴη; οὐκ ἔστιν ἐκείνης τῆς χήρας πενεστέρα τῆς ἐν ἀλεύρῳ μικρῷ καὶ ἐλαίου κυάθῳ τὸν μέγαν προφήτην ὑποδεξαμένης τὸν Ἡλίαν. καὶ γὰρ ἐκεῖ παιδία ἦσαν· ἀλλ' οὔτε ἡ σπάνις τῶν ὄντων, οὔτε ἡ τοῦ λιμοῦ τυραννὶς, οὔτε ὁ προσδοκώμενος θάνατος, οὐκ ἡ τῶν παιδίων φροντὶς, οὐχ ἡ χηρεία, οὐκ ἄλλο οὐδὲν ἐγένετο κώλυμα τῇ φιλοξένῳ γυναικί. οὕτω πανταχοῦ οὐ μέτρα οὐσίας, ἀλλὰ μέτρα διανοίας ζητεῖται. ὁ μεγαλόψυχος καὶ τῇ διανοίᾳ πλούσιος, κἂν ἁπάντων ἀνθρώπων πενέστερος ἐν χρήμασιν ᾖ, πάντας ὑπερβῆναι δυνήσεται καὶ φιλοξενίᾳ καὶ ἐλεημοσύνῃ,

A cum autem à peccato ſemper vexetur, quod dæmone quouis aſperius eſt, nihil tamen te commoues? At à dæmone quidem vexari, nihil graue eſt: neque enim vllo modo poteſt dæmonium in gehennam præcipitem agere, ſed ſi attenti ſimus ac vigiles, vbi cum gratiarũ actione contumelias eiuſmodi tulerimus, etiam coronas nobis inſignes & illuſtres illa tentatio cõparabit. Eum vero qui peccatis viuat addictus, impoſſibile eſt vnquam ſaluũ fieri, ſed plane neceſſe eſt & hic ignominioſum eſſe, & defunctũ rurſus illic immortali ſupplicio puniri. Veruntamen licet hęc ſciamus, multũ qui- *Peccator dæmoniaco miſerior.*
B dem ſtudij in ea quę ſunt minora cõferimus: at cũ de maioribus agitur, nolumus excitari: dúmque correptum à dęmone cernimus, lugemus: dum autem peccantem cernimus, ne percipimus quidem, cum plangere oporteret ac deflere: vel potius non deflere ſolum, ſed & cohibere ac refrænare, conſulere, cohortari, timorem incutere, reprehendere, omni medelæ genere morbum illum abigere, ac viduam iſtam imitari, de qua Paulus ait, ſi filios educauit. Neque enim ad illam tantum,
C ſed ad omnes quoque ſermonem hunc dirigit, omnéſque cohortatur dicens, Educate filios in correptione Domini. *Epheſ. 6. 4* Nam primum hoc quidem eſt, & maximum bonum, quod vtique primum à vidua exegit. Deinde poſt iſtud ait: Si hoſpitio recepit. Quid quæſo dicis? à muliere vidua requiris, vt hoſpitio recipiat? num hoc ſufficit, vt liberos nutriat? Nequaquam, inquit, ſed hoc quoque adiiciatur neceſſe eſt, & dum domeſticis præeſt, etiam alienorum curam gerat, ac peregrinis domum aperiat. Vita functus eſt maritus, om-
D nem operam quam olim in illum, in peregrinos impende. Quid ergo, ſi paupercula ſit, dicet aliquis? Non eſt vlla paupetior illa vidua, quæ modico illo farinæ, atque olei lecytho magnum prophetã Heliam excepit. Nam illi erãt liberi, ſed neque rei familiaris egeſtas, nec violentia famis, neque mors imminens, neq; liberorum cura, nec viduitas, nec aliud quicquã hoſpitali mulieri obſtaculo fuit. Sic vbique non facultatum menſura, ſed animi affectúſq; menſura quęritur. Qui magnanimus eſt & mente diues, licet pecunia ſit omnium pauperrimus, & hoſpitalitate, & eleemoſyna,

& omni reliquo genere liberalitatis omnes poterit ſuperare: qui vero parcus eſt ac mente pauper, atque humi ſerpit, ſit licet omnium locupletiſſimus, omniũ pauperrimus eſt & egentiſſimus, idcirco talia cuncta detrectat & refugit. Et quẽadmodum in paupere nullum poteſt paupertas ad eleemoſynã impedimentum afferre, propter mẽtis opulentiam: ſic nec diuitem poſſunt opes iuuare ad liberalitatẽ exercendam præ nimia mẽtis egeſtate. Nec longe erunt exempla petenda, ſiquidem vidua modico fari-
3.Reg.21.1. næ prophetam excepit: Achaab autem qui tot diuitias poſſidebat etiam aliena concupiuit. Ita nõ pecuniarum diuitiæ, ſed mentis diuitiæ facilitatem nobis ad eleemoſynam prębent: quandoquidem
Luc.21.2. illa etiam vidua duobus obolis innumeros diuites ſuperauit, nec paupertas impedimentum obiecit. Immo hæc ipſa paupertas eleemoſynam maiorem effecit: quod vtique Paulus his verbis ex-
2.Cor.8.2. preſſit: Altiſſima paupertas abundauit in diuitias ſimplicitatis eorum. Non enim hoc conſiderandum eſt duos illam obolos erogaſſe, ſed quod cum hos ſolos haberet, illis minimè pepercerit, ſed totam ſubſtãtiam ſuam contulerit, laudare illã oportet ac ſuſpicere. Non igitur opibus, ſed animi alacritate nobis eſt opus, quando excipiendi ſunt hoſpites. Nã quemadmodum ſi hæc adſit, nihil nocere poteſt paupertas: ſi hæc abſit, nihil proderit opulentia. Quid ais? curam liberorum gerit vidua, & idcirco peregrinos fouere non poteſt? immo vero hanc eandem ob cauſſam facilius id præſtare poterit, cum in conſortium officiorum exhibendorum filios poſſit aſciſcere, qui ſimul iuuent, & cum illa præclarum illud opus exequantur. Itaque non impedimentum, ſed auxilium hoſpitalitatis erit multitudo liberorum & multorum manus operi admotæ magnam afferent miniſterio facilitatem. Noli enim mihi ſuptuoſam menſam commemorare: ſi peregrinum tecto exceperit, ſi quæ ſuppetebant appoſuerit, ſi multam humanitatem & co-
Matth.10.42. mitatem exhibuerit, mercedem omnem hoſpitalitatis promeruit. Nam ſi ſolus aquæ frigidæ calix regnum cœlorum conciliat, ſuo tecto excipere, menſæ participem aſciſcere, ac reficere, quãtum quæſo fructum pariet? Ac vide, quàm accuratè rem Paulus exponat.

A καὶ τῇ λοιπῇ πάσῃ φιλοφροσύνῃ· ὁ μικρολόγος καὶ πτωχὸς τὴν διάνοιαν καὶ χαμαὶ ἕρπων, κἂν ἁπάντων εὐπορώτερος ᾖ, πάντων ἐστὶ πτωχότερος καὶ ἀπορώτερος. διὰ τοῦτο πρὸς τὰ τοιαῦτα ἅπαντα ὀκνεῖ καὶ ἀναδύεται. καὶ ὥσπερ οὐδὲν ἐπὶ τοῦ πένητος ἡ πενία γένοιτ' ἂν κώλυμα πρὸς ἐλεημοσύνην διὰ τὸν τῆς διανοίας πλοῦτον· οὕτως οὐδὲν ἐπὶ τοῦ πλουτοῦντος ἡ εὐπορία συμπαρέξαι δυνήσεται πρὸς τὴν φιλοφροσύνην διὰ τὴν τῆς διανοίας πενίαν. καὶ τὰ παραδείγματα ἐγγύθεν. ἡ μὲν γὰρ χήρα καὶ ἐν ἀλεύρῳ μικρῷ τὸν προφήτην ἐδέξατο· ὁ δὲ Ἀχαὰβ τοσοῦτον κε-
B κτημένος πλοῦτον, καὶ τῶν ἀλλοτρίων ἐπεθύμησεν. οὕτως οὐκ ἔστι χρημάτων πλοῦτος, ἀλλὰ πλοῦτος διανοίας ὁ παρέχων ἡμῖν εὐκολίαν περὶ τὴν ἐλεημοσύνην· ἐπεὶ καὶ ἡ χήρα ἐκείνη διὰ δύο μόνον ὀβολῶν μυρίους πλουσίους ὑπερηκόντισε, καὶ οὐκ ἐγένετο κώλυμα ἡ πενία. αὕτη μὲν οὖν ἡ πενία μείζονα τὴν ἐλεημοσύνην εἰργάσατο. ὅπερ οὖν καὶ ὁ Παῦλός φησιν, Ἡ κατὰ βάθους πτωχεία ἐπερίσσευσεν εἰς τὸν πλοῦτον τῆς ἁπλότητος αὐτῶν. οὐ γὰρ τοῦτο χρὴ σκοπεῖν, ὅτι δύο κατέβαλεν ὀβολούς, ἀλλ' ὅτι μόνους ἔχουσα τούτους,
C οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὁλόκληρον τὴν οὐσίαν εἰσήνεγκε, θαυμάζειν αὐτὴν χρὴ καὶ στεφανοῦν. οὐ τοίνυν περιουσίας, ἀλλὰ προθυμίας ἡμῖν δεῖ, ὅταν ὑποδεχώμεθα ξένους. ὥσπερ γὰρ ταύτης παρούσης οὐδὲν βλάβος γένοιτ' ἂν ἀπὸ πενίας, οὕτως ἀπούσης οὐδὲν ὄφελος γένοιτ' ἂν ἐξ εὐπορίας. τί λέγεις; παιδίων ἐπιμελεῖται ἡ χήρα, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἂν δύναιτο θεραπεύειν ξένους; δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο εὐκολώτερον τοῦτο ἐργάσεται, κοινωνοὺς ἔχουσα τῆς θεραπείας τοὺς υἱούς, συναντιλαμβανομένους καὶ συνεφαπτομένους αὐτῇ τῆς καλῆς ταύτης πραγματείας.
D ὥστε οὐ κώλυμα, ἀλλὰ βοήθεια τῆς φιλοξενίας ἔσται τῶν παίδων τὸ πλῆθος, καὶ ἡ πολυχειρία πολλὴν τῇ διακονίᾳ παρέξει τὴν εὐκολίαν. μὴ γάρ μοι πολυτελῆ τράπεζαν εἴπῃς. ἂν εἰς τὴν οἰκίαν δέξηται τὸν ξένον, ἂν τὰ ὄντα παραθῇ, ἂν πολλὴν ἐπιδείξηται τὴν φιλοφροσύνην, ἀπήρτισται τῆς ξενοδοχίας ὁ καρπὸς ἅπας. Εἰ γὰρ ποτήριον ψυχροῦ μόνον βασιλείαν οὐρανῶν προξενεῖ, τὸ καὶ ὁμορρόφιον ποιῆσαι, καὶ τραπέζης κοινωνόν, καὶ ἀναπαῦσαι, πόσον οἴσει τὸν καρπόν, εἰπέ μοι; σκόπει δή μοι Παύλου τὴν ἀκρίβειαν.

A οὐ γὰρ ἁπλῶς ξενοδοχίαν ἐνταῦθα ἀπαιτεῖ, ἀλλὰ τὴν μετὰ προθυμίας, καὶ ζεούσης ψυχῆς καὶ διανοίας θερμῆς. εἰπὼν γὰρ, εἰ ἐξενοδόχησεν, ἐπήγαγεν· εἰ ἁγίων πόδας ἔνιψεν. οὐ θεραπαίναις ἐπιτρέπειν χρὴ αὐτὴν μετὰ τύφου καθημένην τοῦ ξένου τὴν θεραπείαν, ἀλλ' αὐτουργὸν γενέσθαι, καὶ τὸν καρπὸν ἁρπάζειν, καὶ μηδενὶ παραχωρεῖν τοῦ καλοῦ τούτου θησαυροῦ. καὶ πῶς τοῦτο γένοιτ' ἂν, φησιν; εἰ γὰρ εὐγενὴς εἴη καὶ περιφανὴς καὶ λαμπρὰ καὶ ἐπίσημος ἐκ προγόνων, αὐτὴ τοῦ ξένου νίψει τοὺς πόδας; καὶ πῶς οὐκ αἰσχρόν; αἰσχρὸν μὲν οὖν τὸ μὴ νίψαι, ἄνθρωπε. καὶ γὰρ μυριάκις αὐτῆς τὴν εὐγένειαν ἐπάρῃς καὶ τὴν περιφάνειαν, καὶ τὴν λαμπρότητα, τῆς αὐτῆς μετέχει τῷ νιπτομένῳ φύσεως, καὶ σύνδουλός ἐστι τοῦ θεραπευομένου καὶ ὁμότιμος. ἐννόησον τίς τῶν μαθητῶν τοὺς πόδας ἔνιψε, καὶ παῦσαι μοι περὶ εὐγενείας διαλεγόμενος. ὁ κοινὸς τῆς οἰκουμένης δεσπότης, ὁ τῶν ἀγγέλων βασιλεὺς καὶ ἔνιψε καὶ λέντιον περιεζώσατο, καὶ οὐχὶ τῶν μαθητῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ προδότου. Εἶδες πόσον τὸ μέσον τοῦ νίπτοντος καὶ τῶν νιπτομένων, ἀλλ' ὅμως τὸ μέσον ἅπαν τοῦτο κατέβη, καὶ ὁ δεσπότης τὸν δοῦλον ἔνιψεν, ἵνα ἡ δούλη τὸν σύνδουλον μὴ ἐπαισχύνηται. διὰ τοῦτο καὶ τοῦ προδότου, ἵνα μὴ μέλλῃς λέγειν, ὅτι εὐτελὴς καὶ εὐκαταφρόνητος ὁ μέλλων ἀπολαύειν τῆς θεραπείας. Εἰ γὰρ καὶ εὐτελὴς καὶ εὐκαταφρόνητος, ἀλλ' οὔπω κατὰ τὸν Ἰούδαν ἐστὶν, οὐδὲ τοιαῦτά σε διέθηκεν, οἷα τὸν δεσπότην ἐκεῖνος, μετὰ τὰς μυρίας εὐεργεσίας ἐπὶ προδοσίαν ἐλθών. ἀλλ' ὅμως ἅπαντα ταῦτα προειδὼς ἔνιψεν, ἡμῖν νόμους τιθεὶς, ἵνα κἂν ἁπάντων ὦμεν ὑψηλότεροι, κἂν ἁπάντων λαμπρότεροι καὶ περιφανέστεροι, κἂν ἁπάντων χείρους οἱ μέλλοντες πρὸς ἡμᾶς κατάγεσθαι, μὴ διὰ τοῦτο αὐτῶν φεύγωμεν τὴν θεραπείαν, μηδὲ τὴν εὐτέλειαν ἐπαισχυνώμεθα. σὺ δὲ, ὦ γύναι, ἐὰν μέν τινα εἴδῃς ἐν τοῖς βιωτικοῖς σοι βοηθοῦντα πράγμασιν, ἢ ἐν δικαστηρίῳ συμπράττοντα, ἢ ἐν ἄλλῳ τινὶ τοιούτῳ, καὶ ἀπαντᾷς, καὶ μετὰ πολλῆς δέχῃ τῆς εὐνοίας, καὶ χεῖρας καταφιλεῖς, καὶ ἀργύριον καταβάλλεις, καὶ τὰ τῶν θεραπαινίδων ποιεῖς· ἂν δὲ τὸν Χριστὸν εἰσελθόντα ἴδοις, ὀκνεῖς καὶ καταδύῃ πρὸς τὴν αὐτοῦ θεραπείαν; εἰ μὴ ὡς τὸν Χριστὸν δέχῃ τὸν ξένον, μὴ δέξῃ· Εἰ δὲ ὡς τὸν Χριστὸν δέχῃ, μὴ ἐπαισχυνθῇς τοῦ Χριστοῦ νίψαι τοὺς πόδας.

A Non enim ſimpliciter hoc loco hoſpitalitatem exigit, ſed eam quæ cum animi promptitudine, feruida mente, atque ardenti affectu exhibetur. Cum enim dixiſſet, ſi hoſpitio excepit, adiecit; ſi ſanctorum pedes lauit. Non illam cum faſtu ſedētem oportet obſequium erga peregrinum ancillis demandare, ſed ipſam operi manum admouere fructúmque ſibi arripere, nec vlli præclarum illum theſaurum cedere. Sed qui fieri poterit iſtud, dicet aliquis? Si enim ſit nobilis & illuſtris, ac celebris, & claris orta maioribus, an ipſa peregrini pedes lauabit? Nonne hoc turpe fuerit? B Turpe ſane fuerit ſi non lauet, mi homo. Quantumuis enim nobilitatem ipſius in cœlum efferas, & claritatem generis atque ſplendorem, eiuſdem particeps eſt naturæ, cum eo qui abluitur, & conſerua illius eſt & honore par illi cui defertur obſequium. Cogita quis erat ille qui diſcipulorū pedes lauit, ac de nobilitate verba facere deſine: communis orbis terrarum dominus, Rex angelorū & lauit, & linteo ſe præcinxit, nec diſcipulorum tantum, ſed & proditoris ipſius. Vides quantum inter eum C qui lauabat, & eos qui lauabantur eſſet interuallum? attamen toto hoc interuallo ſe demiſit, & dominus ſeruum lauit, vt ſerua conſeruum non erubeſcat. Idcirco etiā proditoris, ne forte dicere poſſes vilem & abiectū eſſe illū, cui cultus eſſet ille atq; obſequiū deferendum. Licet enim & vilis ſit & abiectus, nondum tamen Iudę ſimilis eſt, nec in te talia perpetrauit, qualia in dominum ille qui acceptis innumeris beneficiis ad proditionē venit. Attamē his omnibus prȩuiſis lauit, ac nobis legē conſtituit, vt licet ſublimiores omnibus ſimus, licet omnibus clariores & illuſtriores ſimus, D licet omnibus inferiores, qui apud nos diuerſaturi ſūt, ne idcirco illis inſeruire recuſemus, neq; vilitatis nos pudeat. At tu mulier ſi quempiam videris in ſecularibus tibi negotiis opem ferre, vel in iudicio ſuccurrere, vel in alia quapiā re ſimili, & occurris, & multa cum beneuolētia ſuſcipis, manus deoſcularis, pecunias erogas, & ancillarū munera obis. Chriſtū autem introeuntē ſi videas, pigritaris, & cultū ac miniſteriū illi exhibere detrectas. Si non vt Chriſtū ſuſcipis peregrinū, ne ſuſcipias: ſin autem vt Chriſtū ſuſcipis, lauare Chriſti pedes nō erubeſcas:

Exemplū Chriſti pedes lauantis.

Ioa.13.5.

Nõne vides, quam multi eorum, qui iniuriis afficiuntur ad ſtatuarũ pedes confugiãt? tametſi materia eſt ſenſu deſtituta, & æs animę expers: ſed quoniam Imperatorum ſunt illæ imagines, aliquam ſe à pedibus illis opem impetraturos cõfidunt. At tu quæ non ſenſu carẽtes pedes, neque materiam expertem animæ, ſed imaginem intus apud ſe Regem geſtantem domum tuam ingredi videas, nõ accurris quæſo, nec pedes amplecteris, atque omni ratione colis? quis hoc facinus venia dignum iudicet? quis non potius omni plectẽdum ignominiæ nota cenſeat? Cogita cui cõmunices, dum inflaris & arroganter efferris, atque inſeruire peregrino erubeſcis. Haud dubium, quin Diabolo. Illius enim morbus eſt ſuperbia. Sin autem accurras; cogita quẽ imiteris. Dominum tuum, & opus Chriſti perficis. Quis ergo pudor, quæ ignominia quæſo fieri Chriſti conſortem? immo vero pudor eſt, ſi iſtorum nos pudeat, & ignominiã id quod Chriſtus fecerit, arbitremur. Multa poſſunt domũ introeuntes ſanctorũ pedes; pauimentum ipſum ſanctificant, innumerorum theſaurũ bonorum inuehũt: mutilatam naturam inſtaurant, famem pellunt, multas opes inducunt. Ita quoque pedes Heliæ viduæ domum ingreſſi nouum quendã & admirabilem vbertatis annonæ modum intulerũt. Viduæ domum in agrum cõuertit, & hydriã in aream: nouum quoddã ſementis ac meſſis genus tũc apparuit. In os iuſti ſemen iactabat, & quæ ſata fuerant multa cum vbertate ex hydria metebat: ſeminabat farinam, & farinam metebat; non indiguit bobus, & iugo, & aratro, & ſulco, nec pluuia & aëre ac falce, nec area & manipulis, neq; ventis, qui paleas à granis diſcernerent, neque mola, quæ tereret: ſed vno temporis momẽto in hydria finem omnium iſtorum inuenit: ac duos fontes, vnum farinæ alterum olei vox prophetæ perennes effudit. Talia ſunt dona ſanctorum, & vbertatem & facilitatem ingentem in ſe continent. Nam ea quidem, quę decerpuntur è terra, cõſumuntur: at illi fontes hauſti quotidie, non exhauriebãtur, ſed cũ illis, qui euacuabant, pari ſucceſſu ſcaturigo pugnabat. Talia ſunt, quæ ſanctorũ pedes largiũtur, vel potius his multo plura: ac niſi fieret prolixior oratio, multa eiuſmodi dona numerando percenſerem.

Exemplũ viduæ. 3. Reg. 17. 1.

A οὐχ ὁρᾷς πόσοι τῶν ἐπηρεαζομένων εἰς ἀνδριάντων κατέφυγον πόδας, καίτοιγε ἀναίσθητος ἡ ὕλη, καὶ ἄψυχος ὁ χαλκός· ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ βασιλέων εἰσὶν εἰκόνες, προσεδόκησάν τινα καρπώσασθαι παρὰ τῶν ποδῶν ἐκείνων ὠφέλειαν. σὺ δὲ οὐκ ἀναισθήτους πόδας, οὐδὲ ἄψυχον ὕλην, ἀλλ' εἰκόνα ἔνδον ἔχουσαν τὸν βασιλέα θεωροῦσα πρὸς σὲ εἰσιοῦσαν, οὐ προστρέχεις, εἰπέ μοι, καὶ τοὺς πόδας κατέχεις, καὶ πάντῃ θεραπεύῃ τρόπῳ; καὶ πῶς ταῦτα συγγνώμης ἄξια; πόσης δὲ οὐκ ἂν εἴη τοῦτο αἰσχύνης; ἐννόησον τίνι κοινωνεῖς φυσωμένη, καὶ πρὸς ἀλαζονείαν ἐπαιρομένη, καὶ τοῦ ξένου τὴν θεραπείαν B αἰσχυνομένη. τῷ διαβόλῳ δηλονότι. ἐκείνου γὰρ ἡ ὑπερηφανία νόσημα. ἂν δὲ προσδράμῃς, ἐννόησον τίνα μιμῇ. τὸν δεσπότην τὸν σόν, καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ ποιεῖς ἔργον. ποία τοίνυν αἰσχύνη, ἢ ποῖον ὄνειδος τῷ δεσπότῃ κοινωνεῖν, εἰπέ μοι; αἰσχύνη μὲν οὖν τὸ ταῦτα ἐπαισχύνεσθαι, καὶ νομίζειν ὄνειδος εἶναι, ὅπερ ἐποίησεν ὁ Χριστός. μεγάλα δύνανται πόδες ἁγίων εἰς οἰκίας εἰσιόντες. αὐτὸ τὸ ἔδαφος ἁγιάζουσι, θησαυρὸν μυρίων εἰσάγουσιν ἀγαθῶν, φύσιν πεπηρωμένην διορθοῦνται, λιμὸν λύουσι, πολλὴν εἰσάγουσι τὴν εὐπορίαν. οὕτω καὶ C οἱ πόδες τοῦ Ἠλίου εἰς τὴν οἰκίαν τῆς χήρας εἰσελθόντες καινόν τινα καὶ παράδοξον εὐετηρίας ἐπεδείξαντο τρόπον. ἄρουραν τὴν οἰκίαν τῆς χήρας ἐποίησε, καὶ τὴν ὑδρίαν ἅλωνα. καινός τις τρόπος σπόρου καὶ ἀμητοῦ ἐγένετο τότε. ἔσπειρεν εἰς τὸ τοῦ δικαίου στόμα, καὶ καταβληθέντα μετὰ πολλῆς τῆς ἀφθονίας ἐκ τῆς ὑδρίας ἐθέριζεν· ἔσπειρεν ἄλευρον, καὶ ἐθέριζεν ἄλευρον· οὐκ ἐδεήθη βοῶν καὶ ζεύγους καὶ ἀρότρου καὶ αὔλακος, οὐδὲ ὑετοῦ καὶ ἀέρος καὶ δρεπάνης, οὐδὲ ἅλωνος καὶ δραγμάτων, οὐδὲ ἀνέμων διακρινόντων ἀπὸ τοῦ καρποῦ τὰ ἄχυρα, οὐδὲ μύλης τριβούσης· D ἀλλ' ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ τὸ τῶν ἁπάντων τὸ τέλος εὗρεν ἐπὶ τῆς ὑδρίας. καὶ δύο πηγάς, τὴν μὲν ἀλεύρου, τὴν δὲ ἐλαίου διηνεκῶς ἀνῆκεν ἡ τοῦ προφήτου φωνή. τοιαῦτα τῶν ἁγίων τὰ δῶρα, καὶ δαψιλείαν καὶ εὐκολίαν ἔχει πολλήν. τὰ μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς γῆς δρεπόμενα δαπανᾶται, ἐκεῖναι δὲ αἱ πηγαὶ ἀντλούμεναι καθημέραν οὐκ ἐκενώθησαν, ἀλλ' ἦν ἰσοστάσιος πρὸς τὴν ἐκκένωσιν τῆς ἐπιρροῆς ἡ μάχη. τοιαῦτα χαρίζονται πόδες ἁγίων, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλείονα τούτων. καὶ εἰ μὴ μακρὸν ἐποίουν τὸν λόγον, πολλὰς ἂν ἀπηριθμησάμην τοιαύτας δωρεάς.

A ἀλλ' ὥσπερ τιμώμενοι τοιαῦτα φέρουσι δῶρα, οὕτως ἀτιμαζόμενοι μεγάλην ἐπάγουσι κόλασιν καὶ πῦρ ἀπαραίτητον. πόθεν τοῦτο δῆλον; ἄκουσον αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος τοῖς μαθηταῖς· Εἰς ἣν ἂν πόλιν ἢ οἰκίαν εἰσέλθητε, ἐρωτήσατε τίς ἄξιός ἐστιν ἐν αὐτῇ, κἀκεῖ μείνατε, καὶ εἰσερχόμενοι λέγετε, εἰρήνη τῇ οἰκίᾳ ταύτῃ. ἵνα γὰρ μὴ λέγῃς, δαπανῶ τὰ χρήματα, ἀναλίσκω τὴν οὐσίαν, τράπεζαν παρατιθεῖσα τοῖς ξένοις, αὐτὸν πρότερον τὸν εἰσιόντα παρασκευάζει σοι κομίσαι ξένια καὶ δῶρα πᾶσαν ὑπερβαίνοντα περιουσίαν. ποῖα δὴ ταῦτα; τῆς εἰρήνης τὴν χορηγίαν. ταύτης γὰρ ἴσον οὐδέν. B ὁρᾷς μεθ' ὅσης εὐπορίας ὁ ἅγιος εἰσέρχεται εἰς τὴν οἰκίαν; τὸ ῥῆμα τοῦτο ψιλὸν μέν ἐστι, μυρίων δὲ ἀγαθῶν ὑπόθεσις. τί γὰρ ἀσφαλέστερον οἰκίας γένοιτ' ἂν εἰρήνης ἀπολαυούσης; εἰρήνην δὲ ἐπεύχονται οἱ ἅγιοι τοῖς ὑποδεχομένοις, οὐ τὴν πρὸς ἀλλήλους μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς αὐτούς. πολλάκις γοῦν πόλεμον ἐν τοῖς λογισμοῖς ἔχομεν, καὶ μηδενὸς ἐνοχλοῦντος ταραττόμεθα, καὶ ἐπιθυμίαι πονηραὶ συνεχῶς ἡμῖν ἐπανίστανται. καὶ ταύτην οὖν καταστέλλει τὴν μάχην ἐκεῖνο τῶν ἁγίων τὸ ῥῆμα, καὶ πολλὴν ἔνδον ποιεῖ γαλήνην. C ὁμοῦ τε γὰρ ἐκεῖνος ἐφθέγξατο, καὶ πᾶσα ἐνθύμησις διαβολικὴ καὶ λογισμὸς ἄτοπος ἐδραπέτευσεν ἐκ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς· ὥστε μείζονα λαμβάνεις ἢ δίδως. Κἂν μὲν δέξωνται, φησιν, ὑμᾶς, ἐλθέτω εἰρήνη ἐπ' αὐτούς· ἐὰν δὲ μὴ δέξωνται, ἐκτινάξατε τὸν κονιορτὸν τῶν ποδῶν ὑμῶν. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ἀνεκτότερον ἔσται γῇ Σοδόμων καὶ Γομόρρας ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἢ τῇ πόλει ἐκείνῃ. ὁρᾷς ὅτι ἀτιμαζόμενοι πόδες ἁγίων πόσον ἐπάγουσι πῦρ; διὰ τοῦτο κελεύει νίπτειν αὐτούς, ἵνα θεραπευόμενοι πολλὴν ἡμῖν προξενήσωσι παρὰ τοῦ θεοῦ τὴν παρρησίαν, ὁμοῦ δὲ καὶ ἐκεῖνο D διὰ ταύτης ἡμᾶς παιδεύει τῆς παραινέσεως, τὰ τῆς φιλοξενίας ἔργα δι' ἑαυτῶν ἅπαντα ἐπιτελεῖν. μίμησαι τὸν Ἀβραάμ, γενοῦ θυγάτηρ ἐκείνου, ὃς τριακοσίους δέκα καὶ ὀκτὼ ἔχων οἰκογενεῖς, αὐτὸς μετὰ τῆς γυναικὸς διενείματο τῆς φιλοξενίας τὸν καρπόν· καὶ ὁ μὲν δάμαλιν ἔφερεν, ἡ δὲ ἔφυρασεν ἄλευρον. τούτους καὶ σὺ ζήλωσον. οὐ γὰρ τὸ δοῦναι χρήματα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ διακονῆσαι τοῖς δεομένοις πολὺν ἔχει τὸν μισθόν. διὰ τοῦτο καὶ οἱ ἀπόστολοι τοὺς ἑπτὰ ἐκείνους τοὺς περὶ Στέφανον ἐπέστησαν τῇ τοιαύτῃ διακονίᾳ.

Sed quemadmodum ij qui honorem illis deferunt, talia dona conſequuntur: ita qui deſpiciunt, magnum ſibi ſupplicium & ineuitabilem ignem accerſunt. vnde id conſtat? audi Chriſtum ipſum dicentem diſcipulis, in quamcunque ciuitatem, aut domum intraueritis, interrogate, quis in ea dignus ſit, & ibi manete, & intrantes dicite, Pax huic domui. *Matth. 10. 11.* Vt enim non dicas, Pecunias expendo, facultates abſumo, dum peregrinis menſam appono, efficit, vt ille ipſe, qui domum intrat, prior tibi dona hoſpitalia muneráque largiatur, quæ diuitias omnes exuperant. Quænam illa porro ſunt? pacis largitatem. Nihil enim eſt, quod cum illa conferri poſſit. Vides quanta cum opum affluentia ſanctus domum introeat? Hoc verbum quidem nudum eſt, at infinitorum bonorum eſt occaſio. Quid enim ea domo tutius reperiri poſſit, quæ pace fruatur? Porro illis à quibus excipiuntur, ſancti pacem precantur, non cum inuicem tantum, ſed cum nobiſipſis. Sæpe namque fit, vt pugnam in noſtris cogitationibus ſentiamus, & nemine interpellante turbemur, atq; in nos aſſiduè prauę cupiditates inſurgant. Et hanc igitur pugnam verbum illud ſanctorũ ſedat, ac multam intus tranquillitatẽ creat. Nã ſimul atque loquutus eſt ille, diabolica cũcta cogitatio, prauumq; conſiliũ ex animo noſtro exulat: itaq; maiora recipis, quã largiaris. Et ſi quidẽ vos, inquit, receperint, veniat pax ſuper illos: ſi vero nõ receperint, excutite puluerẽ pedum veſtrorũ. *Matt. 10. 13.* Amen dico vobis, tolerabilius erit terræ Sodomorum & Gomorrhæ in die illa, quam illi ciuitati. Vides quantum ignẽ deſpecti pedes ſanctorum accumulent: & attrahant? propterea iubet, vt eos lauemus, vt cum eos noſtro miniſterio curauerimus, multã nobis apud Deum cõciliẽt gratiam: ſimúlq; nos illud hac admonitione docet, vt hoſpitalitatis opera pêr nos ipſi omnia exerceamus. Imitare Abrahamum, filia illius fias, qui trecentos decẽ & octo vernaculos cũ haberet, ipſe cum vxore fructũ hoſpitalitatis partitus eſt, & ipſe quidẽ vitulã adferebat, illa vero farinam pinſebat. Hos tu quoq; æmulare: non enim ſolũ pecunias erogare, ſed etiã pauperibus miniſtrare multã mercedem obtinet. Propterea etiam Apoſtoli ſeptem illos Stephani ſocios eiuſmodi miniſterio præfecerunt.

Tametſi nihil illi de ſuo pauperibus erogabant, ſed ab aliis data rectè diſpenſabant: magnam tamen retulere mercedem, quod à cæteris collata rectè diligenterque diſpenſarent. Eſto tu quoque rerum tuarum bonus diſpenſator, vt duplicem fructum accipias, & quod eroges, & quod rectè diſpenſes. Nec te pudeat manu tua pauperi inſeruire. Nō erubeſcit Chriſtus per pauperem manum extendere, atque accipere, tu vero manum extendere, ac largiri pecuniā erubeſcis? Quis hoc extremæ dementię facinus eſſe non dicat? Vnum ſolum eſt pudor & ignominia, nequitia nempe & crudelitas atque inhumanitas: comitas autem, eleemoſyna, & humanitas, ac pauperibus miniſtrare clariores nos efficit. Quanto enim ditior es ac locupletior, tanto te magis omnes laudabunt, cum ad mendicos & viles te demiſeris neque ſolum homines, ſed etiam angeli, & dominus angelorum: nec laudabit ſolum, ſed & duplici præmio remunerabitur. Non enim eleemoſynæ tantum, ſed humilitatis etiam multam tibi mercedem præparabit. Ne igitur in pauperes miniſterij nos pudeat, neque peregrinorum lauare pedes recuſemus, ſanctificantur enim tali famulatu manus noſtrę, quod ſi poſt miniſterium illud ad orationem illas extenderis, illis aſpectis facilius exoratur Deus, & poſtulata concedit. Nam pecunias quidem erogare, poſſunt plurimi: per ſe vero pauperibus inſeruire, & cum animi alacritate, & caritate, ac fraterno amore id agere magno indiget animo, & philoſophia prædito. Atque hoc illud eſt, quod omnium maximè Paulus requirit, umeis, qui tribulatione, paupertate & incommodis premuntur, compati iubet, quaſi in malis eiſdem verſemur. Vinctis inquit, tanquam ſimul vincti. Quam ob cauſam non hic ſolum orationem terminauit, ſed & aliud adiecit: Si tribulationem patientibus ſubminiſtrauit, ſi omne opus bonum ſectata eſt. Quid eſt, ſi omne opus bonum ſectata eſt? Ita vt etiam in carcerem introiret, ac vinctos inuiſeret, & ægrotos viſitaret, & recrearet afflictos, & mœrentes conſolaretur, & quocunque modo poſſet, cuncta ſuppeditaret, ac nihil omnino detrectaret eorum, quæ ad ſalutem ac ſolatium noſtrorum fratrum

Pauperibus inſeruiendum eſt.

Hebr. 13. 3.

A καίτοιγε οὐδὲν οἴκοθεν ἐκεῖνοι παρεῖχον τοῖς πένησιν,
ἀλλὰ τὰ παρ' ἑτέρων διδόμενα ᾠκονόμουν καλῶς·
ἀλλ' ὅμως μέγαν ἀπηνέγκαντο τὸν μισθὸν, ὅτι τὰ
παρ' ἑτέρων διδόμενα καλῶς καὶ μετ' ἀκριβείας ᾠ-
κονόμουν ἁπάσης. γενοῦ τοίνυν καὶ σὺ τῶν σαυτοῦ κα-
λὸς οἰκονόμος, ἵνα διπλοῦν λάβῃς τὸν καρπὸν, καὶ τοῦ
δοῦναι, καὶ τοῦ καλῶς οἰκονομῆσαι. μὴ ἐπαισχυνθῇς
διὰ τῆς σαυτοῦ χειρὸς θεραπεῦσαι τὸν πένητα. ὁ
Χριστὸς οὐκ ἐπαισχύνεται χεῖρα ἐκτεῖναι καὶ λα-
βεῖν διὰ τοῦ πένητος, καὶ σὺ χεῖρα ἐκτεῖναι καὶ δοῦναι
ἀργύριον ἐπαισχύνῃ; καὶ πῶς τοῦτο οὐκ ἐσχάτης
ἀνοίας; ἓν μόνον ἐστὶν αἰσχύνη, πονηρία καὶ ὠμότης
B καὶ ἀπανθρωπία· φιλοφροσύνη δὲ καὶ ἐλεημοσύ-
νη καὶ φιλανθρωπία καὶ τὸ διακονεῖσθαι τοῖς δεομέ-
νοις λαμπροτέρους ἡμᾶς ἐργάζεται. ὅσον γὰρ ἂν
ᾖς πλουσιώτερος καὶ εὔπορος, τοσοῦτον ἐπαινέσονταί σε
πάντες, ὅταν πρὸς τοὺς πτωχοὺς καὶ εὐτελεῖς κα-
ταβαίνῃς, οὐκ ἄνθρωποι δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄγγε-
λοι, καὶ ὁ τῶν ἀγγέλων δεσπότης· οὐκ ἐπαινέσεται δὲ
μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀμείψεται διπλαῖς δωρεαῖς. οὐ γὰρ
τῆς ἐλεημοσύνης μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ταπεινοφρο-
σύνης πολλούς σοι παρασκευάσει τοὺς μισθούς. μὴ
τοίνυν ἐπαισχυνώμεθα τὰς τῶν πενήτων θεραπείας
C μηδὲ παραιτώμεθα νίπτειν τῶν ξένων τοὺς πόδας.
ἁγιάζονται γὰρ ἡμῶν αἱ χεῖρες διὰ τῆς τοιαύτης δια-
κονίας. κἂν εἰς εὐχὴν αὐτὰς ἀνατείνῃς ἀπὸ τῆς θε-
ραπείας ἐκείνης, ὁρῶν αὐτὰς ὁ θεὸς δυσωπεῖται
μᾶλλον, καὶ τὴν αἴτησιν δίδωσι. τὸ μὲν γὰρ χρήμα-
τα δοῦναι, πολλῶν ἂν εἴη· τὸ δὲ δι' ἑαυτῶν θερα-
πεῦσαι τοὺς δεομένους καὶ μετὰ προθυμίας τοῦτο
ποιῆσαι καὶ ἀγάπης καὶ φιλαδελφίας, πολλῆς καὶ
μεγάλης δεῖται ψυχῆς καὶ φιλοσόφου. καὶ τοῦτό ἐστιν,
ὃ μάλιστα πάντων ὁ Παῦλος ἐπιζητεῖ, τοῖς ἐν θλί-
ψει καὶ πενίᾳ καὶ περιστάσεσιν οὕτω κελεύων συναλ-
D γεῖν, ὡς ἐν τοῖς αὐτοῖς ὄντας δεινοῖς. Τοῖς γὰρ δεσμίοις,
φησὶν, ὡς συνδεδεμένοι. διόπερ οὐδὲ ἐνταῦθα τὸν λό-
γον ἔστησε μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτερον ἐπήγαγεν· Εἰ θλι-
βομένοις ἐπήρκεσεν, εἰ παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπηκο-
λούθησε. τί ἐστιν, εἰ παντὶ ἔργῳ ἀγαθῷ ἐπηκολού-
θησεν; ὥστε καὶ εἰς δεσμωτήριον εἰσιέναι, καὶ τοὺς
δεδεμένους ἐπισκέπτεσθαι, καὶ ἀρρωστοῦντας ἐπι-
σκοπεῖν, καὶ θλιβομένους παραμυθεῖσθαι, καὶ ὀδυ-
νωμένους παρακαλεῖν, καὶ πάντα τρόπον τὰ κατὰ
δύναμιν εἰσφέρειν ἅπαντα, καὶ μηδὲν ὅλως
παραιτεῖσθαι τῶν εἰς σωτηρίαν καὶ ἀνάπαυ-
σιν τῶν ἀδελφῶν γινομένων τῶν ἡμετέρων.

A Εἰ δὲ χήραν γυναῖκα τοσαῦτα ἀπαιτεῖ κατορθώματα, τίνος ἂν εἴημεν ἀπολογίας ἄξιοι οἱ ἄνδρες ἡμεῖς ταῦτα μὴ ποιοῦντες, ἃ γυναῖκας χήρας ποιεῖν ἐνομοθέτησεν ὁ Παῦλος; ἀλλ' ἴσως ἂν εἴποι τις· καὶ πῶς χήραν γυναῖκα τοσαύτην ἀπαιτεῖν ἀκρίβειαν· ὅτε δὲ περὶ παρθενίας ἐπέστελλεν, οὐδὲν διελέχθη τοιοῦτον; πλείονα μὲν τούτων φιλοσοφίαν αὐτὰς ἀπήτησεν. ὅταν γὰρ εἴπῃ, Μεμέρισται ἡ γυνὴ καὶ ἡ παρθένος· καὶ, Ἡ ἄγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ κυρίου, πῶς ἀρέσῃ τῷ κυρίῳ· καὶ πάλιν, Τοῦτο δὲ λέγω διὰ τὸ εὔσχημον καὶ εὐπρόσεδρον τῷ κυρίῳ ἀπερισπάστως, οὐδὲν ἄλλο διὰ τούτων αἰνίττεται τῶν ῥημάτων, ἀλλ' ἢ B ὅτι τῶν βιωτικῶν ἁπάντων πραγμάτων καθάπαξ ἑαυτὴν ἀπορρήξασαν τὴν παρθένον ὁλόκληρον ἀναθεῖναι δεῖ τῷ θεῷ τὴν ψυχήν, καὶ μηδὲν πρὸς τὴν γῆν ἔχειν κοινόν, μηδέ ποτε μὲν τούτοις, ποτὲ δὲ ἐκείνοις σχολάζειν, ἀλλὰ καθόλου τούτοις ἀποταξαμένην ὅλην εἰς τὰ πνευματικὰ πράγματα ἀναλίσκειν τὴν σχολήν. καὶ ἡ παραβολὴ δὲ τῶν δέκα παρθένων αὐτὸ τοῦτο ἐδήλωσεν ἡμῖν. διὰ τοῦτο γοῦν ἀπεκλείσθησαν τοῦ νυμφῶνος, ὅτι ἔλαιον οὐκ εἶχον. ἔλαιον δὲ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἀλλ' ἢ φιλανθρωπία καὶ ἐλεημοσύνη καὶ C φιλοφροσύνη καὶ προστασία τῶν ἀδικουμένων καὶ παράκλησις τῶν ὀδυνωμένων· ὅπερ οὐκ ἔχουσαι ἀπῆλθον ἐκεῖναι, καὶ τοῦ νυμφῶνος ἐξέπεσον. ταῦτ' οὖν εἰδότες ἅπαντα καὶ γυναῖκες, καὶ ἄνδρες, καὶ παρθένοι, καὶ γεγαμημέναι, καὶ χῆραι πολλὴν τῆς ἐλεημοσύνης ποιώμεθα σπουδήν· καὶ μὴ λέγωμεν, ὅτι ὁ δεῖνα πονηρὸς καὶ οὐκ ἄξιος εὖ παθεῖν, ὁ δεῖνα εὐτελής, ὁ δεῖνα ἀπερριμμένος. μὴ πρὸς τὴν ἀξίαν ἴδῃς τοῦ δεομένου τῆς θεραπείας, ἀλλὰ πρὸς τὴν χρείαν μόνον. κἂν γὰρ εὐτελὴς ᾖ καὶ ἀπερριμμένος, κἂν εὐκαταφρό- D νητος, ὁ Χριστὸς οὕτω σοι λογίζεται τὸν μισθόν, ὡς αὐτὸς εὖ παθὼν δι' ἐκεῖνον. ἵνα γὰρ μὴ πρὸς τὴν ἀξίαν βλέπωμεν τῶν εὐεργετουμένων, ἄκουσον τί φησι· Πεινῶντά με εἴδετε, καὶ ἐθρέψατε. εἶτα ἐκείνων λεγόντων, Πότε σε εἴδομεν πεινῶντα, καὶ ἐθρέψαμεν; ἐπήγαγε λέγων, Ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἑνὶ τῶν μικρῶν τούτων, ἐμοὶ ἐποιήσατε· ὥστε οὐδεμία ἡμῖν καταλέλειπται πρόφασις. ἵνα γὰρ μὴ λέγωμεν, ὅτι ποῦ νῦν κατὰ τὸν Ἠλίαν εὑρεῖν;

pertinerent. Quod ſi à muliere vidua tam multa requirat bona opera, qua nos excuſatione cenſeri dignos æquum erit, qui cum viri ſimus, ea non agamus, quę mulieribus Paulus agenda præſcripſit? Sed fortaſſe dicet aliquis: Quo tandem pacto à muliere vidua tantam diligentiam requirit, cum vero de virginitate ſcriberet, nihil tale loquutus eſt? Ac maiorem quidem his philoſophiam ab ipſis exegit. Nam cum dicit: Diuiſa eſt vxor & virgo: & Quæ innupta eſt, ſolicita eſt de iis, quæ ſunt Domini, quomodo placeat Domino: & rurſus: Hoc autem dico propter id quod honeſtum eſt, & quod facultatem præbeat ſine impedimento Dominum obſecrandi: nihil aliud per hæc ſignificat, niſi virginem, quæ ſecularibus negotiis omnibus nuntium ſemel remiſerit, totam animam conſecrare Deo oportere, neque quicquam habere commune cum terra, nec aliquando his, aliquando illis vacare, ſed cum in vniuerſum illis abrenunciarit, totum in res ſpirituales debere ſtudium ſuum impendere. Sanè quidem ipſa quoque decem virginum parabola nobis hoc ipſum declarauit. Hanc nimirum ob cauſſam conclaui ſponſi excluſæ ſunt, quod oleum nō haberēt: oleum vero nihil aliud eſt, quam miſericordia & eleemoſyna, benignitas, & ſubleuatio eorum qui patiuntur iniuriam, & eorum qui dolore premuntur, conſolatio: quod cum illis deeſſet, abierunt illæ, atque à thalamo exciderunt. Hęc igitur omnia cum ſciamus & vxores & viri, & virgines & matrimonio iunctæ & viduæ multum ad eleemoſynam ſtudium conferamus, neque dicamus, ille improbus eſt, & indignus, qui beneficiū accipiat, ille vilis eſt, ille abiectus. Ne dignitatem ſpectes eius, qui miniculu & ſubſidio indiget, ſed inopiam tantum. Quamuis enim vilis & abiectus ſit, & deſpectus, ita tibi Chriſtus mercedem imputat, ac ſi per eum ipſe beneficium accepiſſet. Ne enim eorum, qui beneficiis afficiuntur, dignitatis rationem haberemus, audi quid dicat: Eſurientem me vidiſtis, & aluiſtis. Deinde cum illi dicerent, Quando te vidimus eſurientem, & aluimus? adiecit dicens: Quandiu feciſtis vni de his paruis, mihi feciſtis. Itaque nullus nobis prætextus relictus eſt. Siquidem ne dicere poſſemus, vbi nunc Heliæ ſimilem in-

1. Cor. 7. 34.

Matt. 25.

Ad eleemoſynam adhortatio.

Matt. 25. 35.

ueniemus? vbi ſimilem Eliſſæo? Item, Da mihi tales viros, & ſumma cum animi alacritate ſuſcipiam illos, neque lauare pedes recuſabo, & omni officiorũ genere colam: ne hæc diceremus, quod multo maius eſt, ipſe Heliæ & Eliſſęi & prophetarum omnium dominus per pauperes ad nos ſe ingreſſurum promiſit, cum dixit: Quandiu feciſtis vni de his paruis, mihi feciſtis. Sed quod dictum eſt, ne prætereas. Illud enim, Eſurientem me aluiſtis, quatuor exhibet eleemoſynę neceſſitates: Quod fide dignus ſit is qui petit: quod dominus ſit is qui petit, quod vrgeat inopia, dum fames premit. quod facile ſit largiri, cum alimenta poſtulet, & ſolum panem non delicias petat: quod magna remuneratio expectetur, cum pro exiguis iſtis promiſſum ſit regnũ. Inhumanus, crudelis, & immiſericors es? reuerere, inquit, dignitatem eius qui poſtulat. At reſpectu dignitatis non exoraris? calamitate ſaltem flectere. Sed neque calamitatis ratio te ad miſericordiam inflectit? ob petitionis facilitatem concede. Neque dignitas, neque inopiæ neceſſitas, neque largitionis facilitas commouere te poteſt? ſaltem igitur ob eorum bonorũ, quæ promiſſa ſunt, magnitudinem egeno præbe. Vides quatuor cauſſas, quæ poſſent vel lapidem ipſum, & auarum, & excæcatum, & immiſericordẽ hominem, & omnium ſtupidiſſimum excitare? Quam igitur veniam ſperare poterunt, qui poſt tãtam cohortationem & conſilium egenos deſpicient? Dicam & aliud præterea quiddam: audiant, qui myſteriis ſunt initiati. Cum ali te opus fuerit, ne carni quidem ſuæ parcit ipſe: cum tibi potum dari opus fuerit, ne ſanguini quidem ſuo parcit, nec illum inuidet: tu vero ne panem quidem impertis, nec calicem? quam tandem veniam obtinebis, qui tot bonis, tam precioſis acceptis, tam vilibus parcas? vide ne frequenter cum Chriſto largiri ad lucrum recuſaueris, ad damnum Diabolo largiaris. Cum enim pauperibus nõ demus, impoſtoribus damus: fures plerumq; vel malefici famuli abripientes abeunt vel etiam aliquis alius rerum caſus aufert. Et vero poſtquã hæc euitauerimus omnia, mors interueniẽs nudum abducet. Ne igitur iſtæc eueniant, prius Chriſto petenti largiamur,

Quatuor ob cauſas Chriſti nomine dandum.

De myſterio Euchariſtiæ agit.

A ποῦ δὲ κατὰ τὸν Ἐλισσαῖον; καί, δός μοι τοιούτους ἄνδρας, καὶ μετὰ πάσης αὐτοὺς ὑποδέξομαι τῆς προθυμίας, καὶ οὐ παραιτήσομαι νίψαι τοὺς πόδας, καὶ πάντῃ θεραπεῦσαι τρόπῳ· ἵνα μὴ ταῦτα λέγωμεν, ὃ πολλῷ μεῖζόν ἐστιν, αὐτὸς ὁ τοῦ Ἠλίου καὶ τοῦ Ἐλισσαίου καὶ τῶν προφητῶν δεσπότης ἁπάντων διὰ τῶν πενήτων ὑπέσχετο πρὸς ἡμᾶς εἰσιέναι λέγων· Ἐφ' ὅσον ἐποιήσατε ἑνὶ τούτων τῶν μικρῶν, ἐμοὶ ἐποιήσατε. ἀλλὰ μὴ παραδράμῃς τὸ εἰρημένον. τὸ γάρ, πεινῶντά με εἴδετε καὶ ἐθρέψατε, τέσσαρας ἀνάγκας ἐφίστησιν ἐλεημοσύνης· τὸ ἀξιόπιστον τοῦ αἰτοῦντος, B ὅτι δεσπότης ἐστὶν ὁ αἰτῶν· τὸ ἀναγκαῖον τῆς χρείας, ὅτι πεινᾷ· τὸ εὔκολον τῆς δόσεως, ὅτι τροφὴν ζητεῖ καὶ ἄρτον αἰτεῖ μόνον, οὐχὶ τρυφήν. τὸ μέγεθος τῆς δωρεᾶς, ὅτι βασιλείαν ἀντὶ τούτων τῶν μικρῶν ἐπαγγέλλεται. ἀπάνθρωπος εἶ καὶ ὠμὸς καὶ ἀνηλεής; αἰδέσθητι, φησί, τὸ ἀξίωμα τοῦ αἰτοῦντος. ἀλλ' οὐ δυσωπεῖ σε τὸ ἀξίωμα; πρὸς τὴν συμφορὰν ἐπικάμφθητι. ἀλλ' οὔτε τὰ τῆς συμφορᾶς εἰς ἔλεόν σε ἐπικάμπτει; διὰ τὸ τῆς αἰτήσεως εὔκολον δός. οὔτε τὸ ἀξίωμα, οὔτε τὸ ἀναγκαῖον τῆς χρείας, οὔτε τὸ εὔκολον τῆς δόσεως δύναταί σε πεῖσαι; C γοῦν διὰ τὸ μέγεθος τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν παράσχες τῷ δεομένῳ. ὁρᾷς τέσσαρας αἰτίας δυναμένας καὶ τὸν λίθον αὐτόν, καὶ τὸν μικρολόγον, καὶ τὸν τετυφωμένον, καὶ τὸν ἀνηλεῆ, καὶ τὸν νωθρότατον ἁπάντων ἀνθρώπων διαναστῆσαι; τίς οὖν ἔσται συγγνώμη τοῖς μετὰ τοσαύτην παραίνεσιν καὶ συμβουλὴν τῶν δεομένων ὑπερορῶσιν; εἴπω δὴ καὶ ἕτερον πρὸς τούτοις. ἀκουέτωσαν οἱ μεμυημένοι. αὐτὸς ὅταν δέῃ σε θρέψαι, οὐδὲ τῆς σαρκὸς φείδεται τῆς ἑαυτοῦ· ὅταν δέῃ σε ποτίσαι, οὐδὲ τοῦ αἵματος φείδεται, οὐδὲ φθονεῖ· σὺ δὲ οὐδὲ ἄρτου D μεταδίδως, οὐδὲ ποτηρίου; καὶ ποίαν ἕξεις συγγνώμην τοιαῦτα λαμβάνων, οὕτω τίμια, καὶ τῶν εὐτελῶν φειδόμενος; ὅρα μὴ πολλάκις φειδόμενος τῷ Χριστῷ δοῦναι ἐπὶ κέρδει, δῷς ἐπὶ βλάβῃ τῷ διαβόλῳ. ὅταν γὰρ πένησι μὴ δῶμεν, συκοφάνταις δίδομεν· κλέπται πολλάκις, ἢ καὶ οἰκέται κακοῦργοι λαμβάνοντες ἀπῆλθον, ἢ καὶ ἑτέρα πραγμάτων περίστασις. καὶ ταῦτα δὲ ὅταν διαφύγωμεν ἅπαντα, θάνατος ἐπελθὼν γυμνὸν ἀπήγαγεν. ἵν' οὖν μὴ ταῦτα γίνηται, προλαβόντες δῶμεν αἰτοῦντι τῷ Χριστῷ,

καὶ εἰς τὸν ἄσυλον ἀποθώμεθα θησαυρὸν, ἵνα καὶ ὑπὲρ τῆς φυλακῆς καὶ ὑπὲρ τῆς προσόδου θαῤῥῶμεν. οὐ γὰρ διατηρεῖ μόνον, ἅπερ ἔλαβε, μετὰ ἀκριβείας· ἀλλὰ μετὰ πλείονος αὐτὰ ἀποδίδωσί σοι τῆς προσθήκης πάλιν. μὴ τοίνυν νομίζωμεν ἡμῖν ἐλαττοῦσθαι τὴν οὐσίαν, ὅταν ἐλεημοσύνην παρέχωμεν· οὐ γὰρ ἐλαττοῦται, ἀλλ᾽ αὔξεται· οὐ δαπανᾶται, ἀλλὰ πλεονάζει, καὶ πραγματεία τίς ἐστι καὶ σπόρος τὸ γινόμενον· μᾶλλον δὲ ἀμφοτέρων τούτων κερδαλεώτερον καὶ ἀσφαλέστερον. ἡ μὲν γὰρ ἐμπορία καὶ πνεύμασι καὶ κύμασι θαλάσσης ὑπόκειται καὶ ναυαγίοις πολλοῖς, καὶ τὰ σπέρματα καὶ αὐχμοῖς καὶ ἐπομβρίαις καὶ ἑτέραις ἀέρων ἀνωμαλίαις· τὰ δὲ εἰς τὴν χεῖρα τοῦ Χριστοῦ καταβαλλόμενα χρήματα ἀνώτερα πάσης ἐστὶν ἐπιβουλῆς. οὐδεὶς δύναται ἁρπάζειν ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ λαβόντος τὰ δοθέντα ἅπαξ· ἀλλὰ μένει πολὺν ἡμῖν καὶ ἄφατον ἐργαζόμενα τὸν καρπὸν, καὶ τὸν ἀμητὸν ἐν καιρῷ φέροντα πλούσιον. Ὁ σπείρων γὰρ φειδομένως, φησὶ, φειδομένως καὶ θερίσει· καὶ ὁ σπείρων ἐπ᾽ εὐλογίαις, ἐπ᾽ εὐλογίαις καὶ θερίσει. σπείρωμεν τοίνυν μετὰ δαψιλείας, ἵνα καὶ οὕτω θερίσωμεν, καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς ἀπολαύσωμεν· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ᾽ οὗ τῷ πατρὶ σὺν τῷ ἁγίῳ πνεύματι δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

A & in theſauro nullis prædonibus obnoxio reponamus, vt & de cuſtodia & de prouentu confidamus. Non enim ſolum quę accepit, diligenter aſſeruat, ſed & maiori tibi rurſus cum acceſſione reſtituit. Ne igitur imminui nobis facultates arbitremur, cum eleemoſynam erogamus. Non enim minuuntur, ſed augentur; non abſumuntur, ſed multiplicantur, & negotiatio quædam res iſta & ſemētis: eſt vel potius vtroque iſtorum quæſtuoſius quiddam & tutius. Nā mercatura quidem ventis ac fluctibus multiſque naufragiis eſt obnoxia, itemque ſemina ſiccitatibus aëris, imbribus, B cæteriſque iniuriis & inæqualitatibus aëris: quæ vero in manus Chriſti conferuntur pecunię, ab inſidiis omnibus ſūt immunes. Nemo rapere poteſt de manu eius cū acceperit ea quę ſemel ei ſūt tradita: ſed manent, multumque nobis & immenſum fructum pariunt, & vberem in tempore meſſem proferunt. Qui enim parcè ſeminat, inquit, parcè & metet, & qui ſeminat in benedictionibus, de benedictionibus etiā metet. Gopioſè itaque ſeminemus, vt ita quoque metamus, & vita fruamur æterna: quam C nos omnes vtinam conſequamur gratia & benignitate domini noſtri Ieſu Chriſti, cum quo Patri ſimulque Spiritu ſancto gloria, imperium honor nunc & ſemper & in ſecula ſeculorum. Amen.

Εἰς τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα, καὶ εἰς τὸ πάσχα, καὶ εἰς τὴν παράδοσιν τῶν μυστηρίων, καὶ περὶ τοῦ μὴ μνησικακεῖν. τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ πεντάδι.

In proditionem Iudæ, & in Paſcha, & in traditionem myſteriorum, & quod non oporteat iniuriarum meminiſſe. habita feria quinta hebdomadæ ſanctæ.

Ὀλίγα ἀνάγκη σήμερον πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην εἰπεῖν. ὀλίγα δὲ ἀνάγκη εἰπεῖν, οὐκ ἐπειδὴ τῷ πλήθει τῶν λεγομένων ὑμεῖς βαρύνεσθε· οὐδὲ γάρ ἐστιν ἑτέραν πόλιν εὑρεῖν οὕτως ἐρωτικῶς πρὸς τὴν ἀκρόασιν τῶν πνευματικῶν λογίων διακειμένην. οὐ τοίνυν διὰ τοῦτο ὀλίγα λέγομεν, ἐπειδὴ ἀποκναίομεν ὑμᾶς τῷ πλήθει, ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἀναγκαία τῆς βραχυλογίας σήμερον ἡ αἰτία· καὶ γὰρ ὁρῶ πολλοὺς τῶν πιστῶν ἐπειγομένους πρὸς τὴν τῶν φρικτῶν μυστηρίων κοινωνίαν. ἵν᾽ οὖν μήτ᾽ ἐκείνης τῆς τραπέζης ἀποτύχωσι, μήτε ταύτης ἐκπέσωσιν, ἀνάγκη σύμμετρον ποιήσασθαι τὴν ἑστίασιν, ἵν᾽ ἑκατέρωθεν ὑμῖν τὸ κέρδος γένηται, καὶ ἀπὸ ταύτης ἐφοδιασθέντες καὶ τῶν παρ᾽ ἡμῶν λογίων, οὕτως ἀπέλθητε, καὶ μετὰ φόβου καὶ τρόμου καὶ τῆς προσηκούσης εὐλα-

Incerto interprete.

Paueis hodie neceſſariū eſt fratres tractare vobiſcum, & ideò paucis, D non quia vobis latus ſermo ſacerdotis horreſcit, nec enim aliam vrbem tam auidam ſpiritaliū reperies lectionū: ſed quia ad myſteriorum ſacrā ac venerabilem celebrationem feſtinare multos inſpicio. Vt igitur & cœleſtis menſæ ſatietate perfruantur, & noſtro ſermone non careant, tractatus congruè temperetur, vt mea verba veſtris cordibus ſociantes, cum debita reuerē-

tia myſterij Deitatis arcanum audiatis. Hodie dilectiſſimi fratres, dominus noſter Ieſus Chriſtus traditus eſt: nã proximante veſpera Iudæi eum ceperunt. Sed te non verbum traditionis contriſtet auditum. nec cum perceperis quod Ieſus traditus eſt, dolore mouearis: imo vt doleas ſuadeo, vt lacrymeris & vt nimia te lamentatione contriſtes exhortor. Sed ne proditum Ieſum lugeas, ne traditum fleas, ſed ob proditoris factũ ingemiſce, & futura eius lamentare ſupplicia. Nam proditus Chriſtus orbem liberauit vniuerſum: proditor gehennam meruit poſſidere. Traditus in cœlis patris ſedet in dextera: traditor autem apud inferos collocatus, tormenta debita ſceleratus expectat, & ideo lugendus eſt. Nam & dominus noſter illius delictum lachrymatus eſt, vt ait euangeliſta: Et cùm vidiſſet eum, turbatus eſt, & dixit: Vnus ex vobis tradet me.

Ioan.13.21. Quanta miſericordia Domini? traditus pro traditore dolet, proditus pro proditore turbatur. Et cum vidiſſet eum, dixit: Vnus ex vobis tradet me. Simul & ſuæ miſericordiæ oſtendit poteſtatem, & nos docet non eos qui mala patiuntur, ſed eos qui mala committunt, debere miſeros & dignos fletibus æſtimari. Hoc enim peius eſt, imò illud penitus malum non eſt. Nam malum pati, malum non eſt: malum facere, malum eſt. Et ideò malorum ſuſtentatio, cœlorũ regnum nobis pollicetur: malorum autem commiſſio gehennam minatur, & tormenta promittit. *Matt.5.10.* Beati namque, ait, qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, quia ipſorum eſt regnum cœlorum. Vides, quòd malorum perpeſſio mercedẽ ſperat, & ſufferentiæ ſuæ præmium cœlorum meruit regnum? Audi malum cõmittere quanta ſupplicia pręparare conſueuit. *1 Cor 10.* *1.Theſ.2.14.* Nam Paulus dicens de Iudęis, quoniam quidem Dominum occiderunt, & prophetas perſecuti ſũt, in ſequentibus ait: Quorum finis erit ſecundũ opera illorum. Vides quòd regnum perſecutionem perpeſſi ſortiũtur, & iram perſecutores promerentur, & hæc non ſine ratione proceſſit oratio: nec inaniter verba prolata ſunt, ſed vt circa aduerſarios noſtros iracundiam temperemus, & patiẽter eos toleremus, & magis eorum geſta doleamus. *Non iraſcendum in aduerſarios.* Illi enim verè mala patiuntur, qui nobis mente inſidiantur aduerſa: ſed & pro illis diuinam clementiam exorare poterimus, ſi tamen talis anima noſtra præparatur,

A λείας τῇ φοβερᾷ καὶ φρικτῇ προσέλθητε κοινωνίᾳ. σήμερον, ἀγαπητοὶ, ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς παρεδόθη. τῇ γὰρ ἐπιούσῃ ἑσπέρᾳ ταύτῃ, λαβόντες αὐτὸν, ἀπῆλθον οἱ Ἰουδαῖοι. ἀλλὰ μὴ γένῃ κατηφὴς, ἀκούσας, ὅτι Ἰησοῦς παρεδόθη· μᾶλλον δὲ γενοῦ κατηφὴς, καὶ κλαῦσον πικρῶς, ἀλλὰ μὴ ὑπὲρ τοῦ παραδοθέντος Ἰησοῦ, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ προδότου Ἰούδα. ὁ μὲν γὰρ παραδοθεὶς, τὴν οἰκουμένην ἔσωσεν· ὁ δὲ προδοὺς, τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἀπώλεσε. καὶ ὁ μὲν προδοθεὶς, ἐν δεξιᾷ κάθηται τοῦ πατρὸς ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ὁ δὲ παραδοὺς, ἐν ᾅδου νῦν ἐστι, τὴν ἀπαραίτητον ἀναμένων κόλασιν. B διὰ τοῦτον τοίνυν κλαῦσον καὶ στέναξον, διὰ τοῦτον πένθησον. ἐπεὶ καὶ ὁ δεσπότης ἡμῶν διὰ τοῦτον ἐδάκρυσεν. Ἰδὼν γὰρ αὐτὸν, φησὶν, ἐταράχθη, καὶ εἶπεν· εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με. ὢ πόση φιλανθρωπία τοῦ δεσπότου; ὁ προδοθεὶς ὑπὲρ τοῦ προδόντος ἀλγεῖ. ἰδὼν γὰρ αὐτὸν ἐταράχθη, φησὶ, καὶ εἶπεν· εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με. τίνος ἕνεκεν ἠθύμησεν; ὁμοῦ καὶ τὴν φιλοστοργίαν τὴν ἑαυτοῦ ἐπιδεικνύμενος, καὶ διδάσκων ἡμᾶς, ὅτι οὐ τὸν πάσχοντα κακῶς, ἀλλὰ τὸν ποιοῦντα κακῶς τοῦτον θρηνεῖν πανταχοῦ δίκαιον. τοῦτο γὰρ C ἐκείνου χεῖρον, μᾶλλον δὲ ἐκεῖνο μὲν οὐ κακὸν, τὸ κακῶς παθεῖν, κακὸν δὲ τὸ ποιῆσαι κακῶς. τὸ μὲν γὰρ κακῶς παθεῖν, τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν προξενεῖ· τὸ δὲ κακῶς ποιῆσαι, αἴτιον ἡμῖν τῆς γεέννης καὶ τῆς κολάσεως γίνεται. Μακάριοι, γὰρ, φησὶν, οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. ὁρᾷς πῶς τὸ κακῶς παθεῖν, ἔχει μισθὸν καὶ ἔπαθλον, τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν; ἄκουσον πῶς τὸ κακῶς ποιῆσαι, κόλασιν φέρει καὶ τιμωρίαν. Εἰπὼν γὰρ ὁ Παῦλος περὶ τῶν Ἰουδαίων, ὅτι τὸν κύριον ἀπέκτειναν, καὶ τοὺς προφήτας ἐδίωD ξαν, ἐπήγαγεν· ὧν τὸ τέλος ἔσται κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν. Εἶδες πῶς οἱ μὲν διωκόμενοι τὴν βασιλείαν λαμβάνουσιν· οἱ δὲ διώκοντες, τὴν ὀργὴν κληρονομοῦσι; ταῦτα δέ μοι οὐχ ἁπλῶς νῦν εἴρηται· ἀλλ' ἵνα μὴ τοῖς ἐχθροῖς ὀργιζώμεθα, ἀλλ' ἐλεῶμεν αὐτοὺς, καὶ θρηνῶμεν, καὶ συναλγῶμεν αὐτοῖς. ἐκεῖνοι γάρ εἰσιν οἱ κακῶς πάσχοντες, οἱ ἐχθραίνοντες ἡμῖν. ἂν οὕτω παρασκευάσωμεν τὴν ψυχὴν τὴν ἡμετέραν.

διωνησόμεθα αὐτῶν καὶ ὑπὲρ εὔχεσθαι. διὰ γὰρ τοῦτο τετάρτην ἡμέραν ταύτην ἔχω διαλεγόμενος ὑμῖν περὶ εὐχῆς ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν, ἵνα μόνιμος γένηται τῆς διδασκαλίας ὁ λόγος, τῇ συνεχείᾳ τῆς παραινέσεως ῥιζωθείς. διὰ τοῦτο συνεχῶς ἀπαντλοῦμεν τοῖς ῥήμασιν, ὥστε τὸ οἴδημα τῆς ὀργῆς ὑποστῆσαι, καὶ καταστεῖλαι τὴν φλεγμονήν, ὥστε καθαρὸν ὀργῆς εἶναι τὸν εὐχῇ προσιόντα. οὐδὲ γὰρ ὁ Χριστὸς ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν ταῦτα προσέταξε μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἀφιέντων ἐκείνοις τὰ ἁμαρτήματα. μείζονα γὰρ λαμβάνεις ἢ δίδως, ἀφιεὶς τὴν ὀργὴν τῷ ἐχθρῷ. καὶ πῶς μείζονα λαμβάνω, φησίν; ἐὰν ἀφήσῃς τὰ εἰς τὸν ἐχθρὸν ἁμαρτήματα, συγχωρεῖταί σοι τὰ εἰς τὸν δεσπότην πλημμελήματα. ἐκεῖνα ἀνίατά εἰσι καὶ ἀσύγγνωστα, ταῦτα πολλὴν ἔχει παραμυθίαν καὶ συγγνώμην. ἄκουσον γοῦν τοῦ Ἠλὶ λέγοντος πρὸς τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ· Ἐὰν ἁμαρτάνων ἁμάρτῃ ἄνθρωπος εἰς ἄνθρωπον, καὶ προσεύξονται περὶ αὐτοῦ· ἐὰν δὲ εἰς θεὸν ἁμάρτῃ, τίς προσεύξεται περὶ αὐτοῦ; ὥστε ἐκεῖνο τὸ τραῦμα οὔτε εὐχῇ ῥᾳδίως λύεται. εὐχῇ μὲν οὐ λύεται, συγχωρήσει δὲ τῶν ἁμαρτημάτων τῶν εἰς τὸν πλησίον λέλυται. διὸ ἐκεῖνα μὲν μυρία τάλαντα ἐκάλεσεν ὁ Χριστός, τὰ εἰς τὸν δεσπότην ἁμαρτήματα· ταῦτα δέ, ἑκατὸν δηνάρια. ἄφες οὖν ἑκατὸν δηνάρια, ἵνα ἀφεθῇ σοι μυρία τάλαντα. ἀλλὰ τὰ μὲν τῆς εὐχῆς τῆς ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν ἱκανῶς εἴρηται. ἐπὶ δὲ τὸν τῆς προδοσίας, εἰ δοκεῖ, ἐπανέλθωμεν λόγον, καὶ ἴδωμεν πῶς παρεδόθη ἡμῶν ὁ δεσπότης. τότε πορευθεὶς εἷς τῶν δώδεκα, Ἰούδας ὁ λεγόμενος Ἰσκαριώτης, πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς, εἶπε· τί θέλετέ μοι δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν; καὶ δοκεῖ μὲν σαφὲς εἶναι τὸ λεγόμενον, καὶ μηδὲν πλέον αἰνίττεσθαι· εἰ δέ τις ἀκριβῶς ἐξετάσῃ ἓν ἕκαστον τῶν λεγομένων, πολλὴν ἔχει τὴν θεωρίαν, καὶ πολὺ τὸ βάθος τῶν νοημάτων. καὶ πρῶτον, ὁ καιρός. οὐ γὰρ ἁπλῶς αὐτὸν ἐπισημαίνεται ὁ εὐαγγελιστής. οὐ γὰρ εἶπε, πορευθείς, ἁπλῶς, ἀλλὰ προσέθηκε τό, τότε πορευθείς. τότε; εἰπέ μοι, πότε; καὶ τίνος ἕνεκεν ἐπισημαίνει τὸν χρόνον; τί με βούλεται διδάξαι; οὐ γὰρ ἁπλῶς εἴρηται τό, τότε· καὶ γὰρ πνεύματι φθεγγόμενος οὐδὲ ἁπλῶς οὐδὲ εἰκῇ φθέγγεται. τί οὖν ἐστι τό, τότε; πρὸ αὐτοῦ τοῦ χρόνου, πρὸ αὐτῆς τῆς ὥρας προσῆλθε πόρνη·

A vt poſſit conuerſationis ſuæ merito aliis quoque prodeſſe. Et vt pro inimicis veſtris oretis, quatriduana commonitione depoſco, vt aſſidua perſuaſione verba mea cordibus veſtris inhæreant, vt continuatione ſermonis pectoribus veſtris ira ſublata, furoris tumore ſedato, benignitatis, remedio temperetur. nam Chriſtus non tantum inimicis noſtris conſuluit, ſed & nobis voluit eſſe conſultum, cum aduerſariis noſtris peccata laxamus: maius enim beneficium, cùm concedis, agnoſcis. & cùm de inimici culpa diſſimulas, de tuis delictis, quæ ſanari minimè poſſunt & dimitti,
B ſolita benignitate Dominus exoratur, & inimici peccata ſolatium veniæ promerentur. Et audi Heli dicentem ad *1. Reg. 2.*
filios ſuos: Si peccans peccauerit homo in hominem, orabunt pro eo ad Dominum: ſi autem in Deum peccauit homo, quis orabit pro eo? Vides, quòd illud vulnus facilè nec oratione ſanatur, & quod oratione non ſoluitur, cùm peccatum conceſſeris inimico, tibi quoque donatur? Vnde decem mil- *Mat. 18*
lia talentorum in Deum peccata dicta ſunt, & centum denarij iſta nuncupan-
C tur. Dimitte, igitur, centum denarios, vt decem millia talenta dimittantur tibi. Veruntamē de oratione pro inimicis abundanter hucuſque proceſſit oratio: ſed ſi placet, ad tractatum proditionis redeamus. Tunc abiit vnus de duode- *Mat. 26. 14*
cim Iudas Iſcariotes ad principes ſacer- *Mar. 14.*
dotum, & ait illis: Quid vultis mihi *& Luc. 22.*
dare, & ego vobis tradam eum? Hæc verba percepta ſimpliciter, aperta monſtrantur, & auribus minùs curioſis ingeſta, plana putantur. Sed ſi quis ea diligenti ſolicitudine ſcrutari tentauerit, in ſingulis multam reperiet quæſtionem,
D & primùm tēpus inſpiciendum eſt: nec enim illud inaniter euangeliſta monſtrauit. Nō enim ſimpliciter dixit: abiit: ſed addidit, & tunc. Tunc inquit, abiit. *Qua occaſione inſtitutus ſermo de proditione.*
Tunc, quando audiam? tunc, quando cognoſcam, & cur tempus diligenter oſtendis? quid me docere diſponis? non enim, Tunc, verbum inaniter addidiſti, ſpiritus admonitione loqueris, diuino prouocaris inſtinctu, nec à te verba paſſim funduntur. Quid igitur, Tunc, eſt? Ante proditionis tempus, ante *Mat. 26.*
traditionis horam acceſſit meretrix,

alabaſtrum vnguenti manibus portans, & oleum illud ſupra Domini caput effudit. Grandem fidem, multam reuerentiã, mirandam correptionem oſtendit. Paulò antè meretrix, ſubitò pudica proceſſit, & profundis obruta peccatis, portum ſerenitatis agnouit. Et quando proſtituta lupanar exiuit, tunc diſcipulus gehennam intrauit: quando illa mercedem ſui corporis abdicabat, tunc iſte precium magiſtri ſanguinis poſtulabat: quando illa oſculabatur pedes vt ſuciperetur, tunc iſte Domini labia oculabatur, vt proderet. Ideò dixit, tunc, vt non magiſtrum infirmitatis accuſes, quando diſcipulum reperis proditorem. Magis etenim virtutem doctoris oſtendit, qui & meretricem ad obediendum ſuo magiſterio conuolare perfecit. Quid igitur? Qui meretricum mores valuit commutare, diſcipulum non potuit retinere? Valde, inquam, & incunctanter valuit retinere, ſed neceſſitate nolebat bonum efficere, nec vi trahere ad ſe curabat. Tunc abiit, & hoc dat nimiam difficultatis quæſtionem, & ignaros profunda diſputatione conturbat. Abiit, inquit, non inuitatus à principibus ſacerdotum, nulla neceſſitate conſtrictus, ſponte proceſſit, & propria malignitate conſilium genuit ſceleratæ mentis nullo participe conuocato. Tunc abiit vnus ex duodecim. Et hoc auget delictum deteſtabile proditoris. Nam & alij diſcipuli erant, qui fuerunt numero ſeptuaginta, ſed illi non tam manifeſtè, nec tanta confidentia ſociati, nec illis interiora decreta commiſſa ſunt. Iſti autem duodecim fuerunt probati, hæc erat caterua regalis. De hoc choro Iudas egreſſus eſt, de hac conuerſatione proditor malignus exiuit. Et ideo ne quẽlibet diſcipulum arbitreris, dicto numero, gradum diſcipulatus oſtendit. Et non pudet Matthæum iſta conſcribere, vt diſcas eum in omnibus ſeruare veritatem, nec celare ea, quæ iniuriam referre putantur. Ea verò quæ vel iniurioſa demonſtrantur, ipſam Domini miſericordiam clementiámque declarant: qui proditorem ſuum, latronem ſceleratum, ac furem tantis beneficiis ampliauit, & vſque ad ipſum proditionis tempus ſolitis admonitionibus tolerauit.

Quo Iudas abierit

A ἀλάβαστρον μύρου ἔχουσα, καὶ κατέχεε τὸ ἔλαιον ἐκεῖνο ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ κυρίου· ἐπεδείξατο πολλὴν θεραπείαν, ἐπεδείξατο πολλὴν πίστιν, πολλὴν ὑπακοὴν καὶ εὐλάβειαν. μετεβλήθη ἀπὸ τοῦ προτέρου βίου, ἐγένετο βελτίων καὶ σωφρονεστέρα. καὶ ὅτε ἡ πόρνη μετενόησεν, ὅτε τὸν δεσπότην ἐπεσπάσατο, τότε ὁ μαθητὴς τὸν διδάσκαλον παρέδωκε. διὰ τοῦτο εἶπε, τότε· ἵνα μὴ κατηγορήσῃς τοῦ διδασκάλου ἀσθένειαν, ὅταν ἴδῃς τὸν μαθητὴν προδιδόντα τὸν διδάσκαλον. τοσαύτη γὰρ ἦν ἡ δύναμις τοῦ διδασκάλου, ὡς καὶ πόρνας ἐπισπᾶσθαι εἰς τὴν οἰκείαν ὑπα-
B κοήν. τί οὖν φησιν; ὁ πόρνας ἐπισπώμενος, μαθητὴν οὐκ ἴσχυσεν ἐπισπάσασθαι; ἴσχυεν ἐπισπάσασθαι τὸν μαθητήν, ἀλλ' οὐκ ἠβούλετο ἀνάγκῃ ποιῆσαι καλόν, οὐδὲ βίᾳ ἑλκύσαι πρὸς ἑαυτόν. Τότε πορευθείς. ἔχει τι καὶ τοῦτο οὐ μικρὸν θεώρημα, τὸ, πορευθείς. οὐ γὰρ μετακληθεὶς ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων, οὐκ ἀναγκασθεὶς, οὐδὲ βιασθεὶς, ἀλλ' αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ οἴκοθεν ἔτεκε τὸν δόλον, καὶ τὴν γνώμην ἐξήγαγε ταύτην, οὐδένα ἔχων σύμβουλον τῆς πονηρίας ταύτης. Τότε πορευθεὶς εἷς τῶν δώδεκα. τί ἐστιν,
C Εἷς τῶν δώδεκα; καὶ τοῦτο μεγίστην αὐτοῦ δείκνυσιν οὖσαν τὴν κατηγορίαν τοῦ εἰπεῖν, εἷς τῶν δώδεκα. καὶ γὰρ ἦσαν ἕτεροι μαθηταὶ τοῦ Ἰησοῦ ἑβδομήκοντα τὸν ἀριθμόν. ἀλλ' ἐκεῖνοι τὰ δεύτερα εἶχον, ἐκεῖνοι οὐ τοσαύτης ἀπήλαυον τῆς τιμῆς, οὐδὲ τοσαύτης μετεῖχον τῆς παρρησίας, οὐκ ἐκοινώνησαν ἀπορρήτων τοσούτων, ὡς οἱ δώδεκα. οὗτοι μάλιστα ἦσαν δόκιμοι, καὶ ὁ περὶ τὸν βασιλέα χορὸς, οὗτος ἦν· αὕτη ἡ συμμορία ἡ περὶ τὸν διδάσκαλον, καὶ ἀπὸ ταύτης ἐξεπήδησεν ὁ Ἰούδας. ἵν' οὖν μά-
D θῃς, ὅτι οὐ μαθητὴς ἁπλῶς αὐτὸν παρέδωκεν, ἀλλὰ τῆς δοκιμωτάτης τάξεως εἷς, διὰ τοῦτό φησιν· Εἷς τῶν δώδεκα. καὶ οὐκ αἰσχύνεται ὁ ταῦτα γράψας Ματθαῖος. τίνος ἕνεκεν οὐκ αἰσχύνεται; ἵνα μάθῃς, ὅτι πανταχοῦ μετὰ ἀληθείας πάντα φθέγγονται, καὶ οὐδὲν ἀποκρύπτονται, οὐδὲ τὰ δοκοῦντα εἶναι ἐπονείδιστα. ταῦτα γὰρ τὰ δοκοῦντα εἶναι ἐπονείδιστα, ταῦτα δείκνυσι τοῦ δεσπότου τὴν φιλανθρωπίαν· ὅτι τὸν προδότην, τὸν λῃστὴν, τὸν κλέπτην τοσούτων ἠξίωσεν ἀγαθῶν, καὶ μέχρι τῆς ἐσχάτης διαβαστάζων αὐτὸν διετέλει τῆς ὥρας.

καὶ γὰρ

καὶ γὰρ ἐνουθέτει, καὶ παρῄνει, καὶ πάντα τρόπον ἐπε- A
μελεῖτο. εἰ δὲ μὴ παρεδέχετο ἐκεῖνος, οὐχ ὁ κύριος
αἴτιος. καὶ μάρτυς ἡ πόρνη· αὕτη γὰρ προσέχουσα
ἑαυτῇ ἐσώθη. μὴ τοίνυν ἀπογνῷς σεαυτοῦ, πρὸς τὴν
πόρνην ἀπιδών· μηδὲ θαρρήσῃς σεαυτῷ, πρὸς
τὸν Ἰούδαν ἰδών. ἀμφότερα γὰρ ταῦτα ὀλέθρια,
καὶ τὸ θαρρεῖν, καὶ τὸ ἀπογινώσκειν. τὸ μὲν γὰρ θαρ-
ρεῖν, τὸν ἑστηκότα ποιεῖ πεσεῖν· τὸ δὲ ἀπογινώσκειν, τὸν
κείμενον οὐκ ἀφίησιν ἀναστῆναι. διὰ τοῦτο ὁ Παῦ-
λος παρῄνει, λέγων· ὁ δοκῶν ἑστάναι, βλεπέτω μὴ
πέσῃ. ἔχεις ἀμφοτέρων τὰ παραδείγματα· πῶς ὁ
μαθητὴς, δοκῶν ἑστάναι, ἔπεσε· καὶ πῶς ἡ πόρνη
κειμένη, ἀνέστη. εὐόλισθον ἡμῶν ἡ γνώμη, εὐπερί- B
τρεπτον ἡ προαίρεσις· διὰ τοῦτο ἑαυτοὺς πανταχό-
θεν ἀσφαλίζεσθαι καὶ τειχίζεσθαι χρή. τότε πορευ-
θεὶς εἷς τῶν δώδεκα, Ἰούδας Ἰσκαριώτης. ὁρᾷς ἀπὸ
ποίου χοροῦ ἐξέπεσεν; ὁρᾷς ποίας διδασκαλίας κατε-
φρόνησεν, ὁρᾷς ὅσον κακόν ἐστιν ἡ ῥαθυμία καὶ ἡ ὀλι-
γωρία. Ἰούδας ὁ λεγόμενος Ἰσκαριώτης. τί μοι λέ-
γεις αὐτοῦ τὴν πόλιν; εἴθε μηδὲ τοῦτον ἐγίνωσκον. Ἰούδας
ὁ λεγόμενος Ἰσκαριώτης. τίνος ἕνεκεν τὴν πόλιν αὐτοῦ
λέγει; ἦν ἕτερος Ἰούδας μαθητὴς, Ζηλωτὴς ἐπικα-
λούμενος. ἵν' οὖν διὰ τῆς ὁμωνυμίας μὴ γένηταί τις
πλάνη, διεῖλε τοῦτον ἀπ' ἐκείνου. καὶ ἐκεῖνον μὲν ἀπὸ τῆς C
ἀρετῆς ὠνόμασεν, Ἰούδας ὁ Ζηλωτής· τοῦτον δὲ οὐκ
ὠνόμασεν ἀπὸ τῆς κακίας. οὐ γὰρ εἶπεν, Ἰούδας ὁ προ-
δότης. καίτοι ἐχρῆν, ὥσπερ ἐκεῖνον ἀπὸ τῆς ἀρετῆς
ἐκάλεσεν, οὕτω καὶ τοῦτον ἀπὸ τῆς κακίας προσαγο-
ρεῦσαι, καὶ εἰπεῖν, Ἰούδας ὁ προδότης. ἀλλ' ἵνα σε
παιδεύσῃ καθαρὰν ἔχειν κατηγορίας τὴν γλῶτταν,
καὶ αὐτοῦ τοῦ προδότου φείδεται. πορευθεὶς γάρ, φησιν,
εἷς τῶν δώδεκα, Ἰούδας Ἰσκαριώτης, πρὸς τοὺς ἀρ-
χιερεῖς, εἶπεν αὐτοῖς· τί μοι θέλετε δοῦναι κἀγὼ ὑμῖν
παραδώσω αὐτόν; ὢ τῆς μιαρᾶς ἐκείνης φωνῆς. καὶ
πῶς ἐξεπήδησε τοῦ στόματος, πῶς ἐκίνησε τὴν γλῶσ- D
σαν; πῶς οὐκ ἐνάρκησεν ἅπαν τὸ σῶμα, πῶς οὐκ
ἐξέστη ἡ διάνοια; τί θέλετέ μοι δοῦναι κἀγὼ ὑμῖν
παραδώσω αὐτόν; ταῦτά σε ἐπαίδευσεν ὁ Χριστός,
εἰπέ μοι, οὐ διὰ τοῦτο ἔλεγε, μὴ κτήσασθε χρυσὸν,
μηδὲ ἄργυρον, μηδὲ χαλκὸν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν.
ἄνωθεν προαναστέλλων σε τῆς φιλαργυρίας τῆς ὑπο-
θέσεως; οὐ ταῦτα παρῄνει διηνεκῶς, καὶ μετὰ τούτων ἔ-
λεγεν· ἐάν τις σε ῥαπίσῃ εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέ-
ψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην; τί θέλετέ μοι δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν
παραδώσω αὐτόν; ὢ τῆς ἀπονοίας. ἀντὶ τίνος, εἰπέ
μοι τί μικρὸν, ἢ μέγα ἐγκαλεῖν ἔχων, παραδίδως τὸν

Nam admonebat, ſuadebat, & omni
ſtudio eum ſanare curabat: ſed ſi ille
ſermonem reſpuit, ſi tanti magiſtri
verba contempſit, Chriſtus in cauſa
non eſt, & meretrix teſtis eſt, quæ de
ſua fuit liberatione ſolicita. Non er- *Neque deſperandū, neque confidendum nimis.*
go videndo meretricem de tua libe-
beratione deſperes, ſed & Iudam co-
gitando non debes eſſe ſecurus. Vtrū-
que enim periculoſum eſt, & confidē-
tia & deſperatio. Nam confidentia
ſtantem euertit, & iterum deſperatio
poſt lapſum nō admittit exurgere. Et
ideo Paulus exhortatur, dicens: Qui *1 Cor. 10.*
ſe putat ſtare, videat ne cadat. Habes
exemplum vtriuſq; perſonæ. Diſcipu-
lus cum ſe ſtare putaret, cecidit: me-
retrix cùm ſe cecidiſſe arbitraretur,
exſurrexit. Mens humana facile labi-
tur, & omnibus mutabilis ſenſus eſt,
& ideò nos vndique tutari properemus.
Tunc abiit vnus de duodecim
Iudas, qui dicitur Iſcariotes. Quid
mihi eius patriā dicis? Vtinam ipſum
quoque neſcire licuiſſet. Iudas qui
dicitur Iſcariotes. Alter erat diſcipu- *Luc. 6.*
lus, qui Iudas Iacobi Zelotes diceba-
tur. Et ne appellatione cognominis,
fiat confuſio perſonarum, nec errore
nominis proditor protegatur, propte-
rea hunc ab illo ſeparauit, & illū qui-
dem de animi ſui virtute nūcupauit:
iſtius malitiæ nomen abſcondit. Et
ideò non dixit Iudas proditor, vt te
doceat detractiones neſcire, & accu-
ſationes declinare. Tunc abiit vnus
ex duodecim ad principes ſacerdotū,
& dixit eis: Quid vultis mihi dare, &
ego vobis tradam eum? O puniendæ
vocis temeritas! O ſupplicium vo-
luntatis! Proditionis verba fundūtur,
de queſtu pacta tractātur! Quid vultis
mihi dare, & ego vobis tradam eum?
Dic Iuda omnium ſceleratiſſime, hęc
te magiſter edocuit? hæc tibi tantus
doctor oſtendit? Ideò diuitias debere *Matt. 10. & Mat 6.*
te contemnere prædicabat? ideo ad-
monebat, dicens: Ne poſſideatis au-
rum, aut argētum, aut æs in zonis ve-
ſtris? vbique tibi auidam cupiditatem
pecuniarum excludens, non hæc tibi
perſuadebat dicens: Si quis te percuſ-
ſerit in dexteram maxillam, præbe
illi & aliam. Quid vultis mihi dare? O *Matt. 5. & Luc. 6.*
crudelitas! Et ego vobis tradam eum.
Dic mihi, quæ cauſa proditionis eſt?
Tradis magiſtrum, ſcilicet laceratus,

audiam læſionem tuam. Forſitan quod tibi dæmonum tradidit poteſtatem, quod fecit languentibus ſubuenire, quod mortuos reſuſcitare didiciſti. Has beneficiorum vices exoluis? Quid vultis mihi dare, & ego vobis tradam eum? O dementia, imo cupiditas proditoris! Cuncta enim mala cupiditas procreauit: hac affectatus magiſtrum tradidit Iudas. Nã cupiditas huiuſmodi ſortita eſt naturam, captiuas animas retinet, & omnibus modis alligatas adſtringit, & rerum obliuionem imponit, & alienationem mentis oſtendit. Et auidæ Iudas captus cupiditatis inſania, quãta beneficia reſpuit, conuerſationis, menſæ, diſcipulatus, admonitionis, ſuaſionis oblitus eſt, frænis cupiditatis impeditus. Et ideò iure Paulus *1. Tim. 6.* radicem omnium malorum cupiditatem nominat. Quid vultis mihi dare, & ego vobis tradam eum? O verbum totius ſuperbiæ, quod non hæſit in faucibus: tradis eum qui cuncta conſeruat, qui dæmonibus imperat, cui obtemperant maria, cui omnes ſubiacẽt poteſtates? Vt igitur vltrò ſe traditum fuiſſe demonſtret, audi quid fecerit eodẽ tempore, cùm ad inueſtigãdum eum venerant cum faculis & lampadibus, ab ipſo interrogantur, vt quem quærerent, demonſtrarent, & eum ſcire non poterant, & Iudas qui ad demonſtrandum venerat, etiam tanta flamma lucente prodendum videre non valuit, & ideo euangeliſta ait: Lampa- *Ioan. 18.* des & lumen habuerunt, & non videbant eum. Et Chriſtus eis diebus ſingulis prædicabat, quod eum latere non poterat proditurus, ſed nec apertè eum omnibus publicabat, ne impudentiorem faceret: nec penitus ſilentio præteribat, ne celari arbitratus, audacter ad proditionem properaret. Et ideo frequenti admo- *Ioan. 13.* nitione clamat: Vnus ex vobis tradet me. Nec tamen magiſter piiſſimus publicabat, & de gehenna fuit ſæpiſſimè locutus, & de cœlorum regno tractauit aſſiduè, vtriuſque meritum frequenter edocuit, & quod peccatoribus conſtitutum eſt, & quod non peccantibus præparatum oſtendit. Sed hæc omnia crudelis ille cõtempſit, & Deus illum non traxit inuitum.

A διδάσκαλον; ὅτι σοι παρέδωκε τὴν δαιμόνων τὴν ἐξουσίαν; ὅτι νοσήματα λύειν ἐποίησεν; ὅτι λέπρας καθαίρειν; ὅτι νεκροὺς ἀνιστᾶν; ὅτι τῇ τυραννίδι ἐπέστησε τοῦ θανάτου; ἀντὶ τούτων τῶν εὐεργεσιῶν ταύτας δίδως τὰς ἀμοιβάς; τί θέλετέ μοι δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν; ὢ τῆς ἀπονοίας, μᾶλλον δέ, ὢ τῆς φιλαργυρίας· πάντα γὰρ ἐκείνη ἔτεκε τὰ κακά. ἐκείνης αὐτὸς ἐπιθυμήσας, παρέδωκε τὸν διδάσκαλον. τοιοῦτον γάρ ἐστιν ἡ πονηρὰ ῥίζα ἐκείνη, δαίμονος χαλεπώτερον τὰς ἁλούσας ἐκβακχεύει ψυχάς, καὶ ποιεῖ πάντας ἀγνοεῖν, καὶ ἑαυτὸν καὶ τοὺς πλησίον, καὶ τοὺς τῆς φύσεως νόμους, B καὶ αὐτῶν ἐκβάλλει τῶν φρενῶν, καὶ παραπλῆγας ἐργάζεται. ὅρα γὰρ πόσα ἐξέβαλεν ἐκ τῆς τοῦ Ἰούδα ψυχῆς· τὴν ὁμιλίαν, τὴν συνήθειαν, τὴν κοινωνίαν τῆς ἐν τραπέζῃ, τὰ θαύματα, τὴν διδασκαλίαν, τὴν παραίνεσιν, τὴν νουθεσίαν· ταῦτα πάντα εἰς λήθην ἐνέβαλεν ἡ φιλαργυρία τότε. διὰ τοῦτο εἰκότως ὁ Παῦλος ἔλεγεν· ὅτι ῥίζα πάντων τῶν κακῶν ἐστιν ἡ φιλαργυρία. τί θέλετέ μοι δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν; πολλὴ ἡ ἀπόνοια τοῦ ῥήματος. παραδίδως, εἰπέ μοι, τὸν πάντα κρατοῦντα, τὸν δαιμόνων ἐξουσιάζοντα, τῇ θαλάττῃ ἐπιτάττοντα, C τὸν τῆς φύσεως ἁπάντων δεσπότην; ἵν' οὖν αὐτοῦ καταστείλῃ τὴν ἀπόνοιαν, καὶ δείξῃ, ὅτι εἰ μὴ ἐβούλετο, οὐκ ἂν παρεδόθη· ἄκουσον τί ποιεῖ. κατ' αὐτὸν τὸν καιρὸν τῆς προδοσίας, ὅτε ἐπῆλθον αὐτῷ, ξύλα ἔχοντες καὶ λαμπάδας καὶ φῶς, λέγει αὐτοῖς· τίνα ζητεῖτε; καὶ ἠγνόουν ὃν ἔμελλον συλλαμβάνειν. τοσοῦτον ἀπεῖχε τοῦ δυνηθῆναι παραδοῦναι αὐτὸν ὁ Ἰούδας, ὅτι οὐδὲ ἑώρα παρόντα, ὃν ἤμελλε παραδώσειν, καὶ ταῦτα λαμπάδων οὐσῶν καὶ φωτὸς τοσούτου. ὅτι γὰρ τοῦτο ᾐνίξατο ὁ εὐαγγελιστής, φησί· λαμπάδας εἶχον καὶ φῶς, καὶ οὐχ ἑώρων αὐτόν. D καὶ καθ' ἑκάστην δὲ αὐτὸν ὑπεμίμνησκεν ἡμέραν, καὶ δι' ἔργων, καὶ διὰ ῥημάτων, εἰδὼς ὅτι οὐ λήσεται προδιδούς. καὶ οὔτε φανερῶς αὐτὸν ἤλεγχεν ἐπὶ πάντων, ὥστε μὴ ἀναισχυντότερον αὐτὸν ἐργάζεσθαι, οὔτε παρεσιώπα, ἵνα μὴ νομίζων λανθάνειν, ἀδεῶς ἐπιχειρῇ τὴν προδοσίαν· ἀλλὰ συνεχῶς ἔλεγεν, εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με· οὐ μήν τι φανερὸν αὐτὸν καθίστη. πολλοὺς δὲ καὶ περὶ γεέννης διῆλθε λόγους, πολλοὺς καὶ περὶ βασιλείας, καὶ τὴν ἐφ' ἑκάτερα δύναμιν ἐπεδείξατο, τὴν ἐν τῷ κολάζειν τοὺς ἁμαρτάνοντας, καὶ τὴν ἐν τῷ τιμᾶν τοὺς κατορθοῦντας. ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἐκεῖνος παρεκρούσατο, ὁ δὲ θεὸς βίᾳ οὐχ εἵλκυσεν.

Ἐπειδὴ γὰρ κυρίους ἡμᾶς ἐποίησε καὶ τῆς τῶν φαύλων, καὶ τῆς τῶν ἀγαθῶν πράξεως αἱρέσεως, καὶ ἑκόντας εἶναι βούλεται καλούς· διὰ τοῦτο, ἂν μὴ βουλώμεθα, οὐ βιάζεται, οὐδὲ ἀναγκάζει. τὸ γὰρ βιασθέντα εἶναι χρηστὸν, οὐκ ἔστιν εἶναι χρηστόν. ἐπεὶ οὖν κἀκεῖνος γνώμης κύριος ἦν, καὶ ἐν ἐξουσίᾳ τοῦ μὴ πεισθῆναι, καὶ πρὸς φιλαργυρίαν μὴ ἀποκλῖναι, διὰ τοῦτο ἀπετυφλώθη τὴν διάνοιαν, καὶ τὴν σωτηρίαν τὴν ἑαυτοῦ προέδωκε καί φησι, τί θέλετέ μοι δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν, ἐλέγχων τοίνυν τοῦ νοὸς αὐτοῦ τὴν τύφλωσιν καὶ τὴν ἀπόνοιαν ὁ εὐαγγελιστής φησιν, ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐφόδου ὁ Ἰούδας εἱστήκει· ἐγγὺς αὐτῶν, ἐκεῖνος εἰπών· τί θέλετέ μοι δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν. οὐκ ἐντεῦθεν δὲ μόνον ἔστι θεάσασθαι τὴν δύναμιν τοῦ Χριστοῦ· ἀλλ' ὅτι καὶ φωνὴν ἀφέντος ψιλὴν, ἀπῆλθον καὶ ἔπεσον χαμαί. ἐπειδὴ δὲ οὐδὲ οὕτως ἀπέστησαν τῆς ἀναισχυντίας, λοιπὸν ἑαυτὸν παραδίδωσι, μονονουχὶ λέγων· ἐγὼ τὸ ἐμαυτοῦ τέλος ἐποίησα, τὴν δύναμιν ἐξεκάλυψα τὴν ἐμαυτοῦ, ἔδειξα, ὅτι ἀδυνάτοις ἐπιχειρεῖτε πράγμασιν. ἠβουλήθην καταστεῖλαι ὑμῶν τὴν πονηρίαν· ἐπειδὴ δὲ ὑμεῖς οὐκ ἠβουλήθητε, ἀλλ' ἐπιμένετε παραπαίοντες, ἰδοὺ παραδίδωμι ἐμαυτόν. ταῦτα δέ μοι εἴρηται, ἵνα μὴ κατηγορῶσί τινες τοῦ Χριστοῦ, λέγοντες, διὰ τί οὐ μετέβαλε τὸν Ἰούδαν, διὰ τί οὐκ ἐποίησεν αὐτὸν σώφρονα καὶ ἐπιεικῆ. πῶς ἔδει ἐπιεικῆ ποιῆσαι αὐτόν; ἀνάγκῃ, ἢ γνώμῃ; εἰ μὲν ἀνάγκῃ, οὐδὲ οὕτως ἔμελλεν ἔσεσθαι βελτίων· οὐδεὶς γὰρ ἀνάγκῃ γένοιτ' ἂν ἀγαθός· εἰ δὲ γνώμῃ καὶ προαιρέσει, πάντα τὰ δυνάμενα διορθοῦσθαι προαίρεσιν καὶ γνώμην, εἰσήνεγκεν· εἰ δὲ μὴ ἐβουλήθη δέξασθαι τὸ φάρμακον, οὐ τοῦ ἰατροῦ τὸ ἔγκλημα, ἀλλὰ τοῦ τὴν θεραπείαν διακρούσαντος. ὅρα οὖν ὅσα ἐποίησεν, ὥστε αὐτὸν ἀνακτήσασθαι καὶ διασῶσαι. ἐδίδασκεν αὐτὸν πᾶσαν φιλοσοφίαν διὰ πραγμάτων, διὰ ῥημάτων, ἀνώτερον αὐτὸν τῶν δαιμόνων ἐποίησε, θαύματα ἐργάζεσθαι πολλὰ παρεσκεύασεν, ἐφόβησε τῇ τῆς γεέννης ἀπειλῇ, προετρέψατο τῇ τῆς βασιλείας ἐπαγγελίᾳ· ἤλεγξε διηνεκῶς τὰ ἀπόρρητα αὐτοῦ βουλεύματα· ἐλέγχων δὲ, οὐκ ἐδημοσίευε, τοὺς πόδας αὐτοῦ μετὰ τῶν ἄλλων ἔνιψεν, ἁλῶν αὐτοῦ καὶ τραπέζης ἐκοινώνησεν· οὐδὲν, οὐ μικρὸν, ἢ μέγα ἐνέλιπεν, ὁ δὲ ἑκὼν ἔμεινεν ἀδιόρθωτος. καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι δυνατὸς ὢν μεταβάλλεσθαι, οὐκ ἠθέλησεν, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ ῥᾳθυμίας τὸ πᾶν ἐγένετο, ἄκουσον. ὅτε γὰρ παρέδωκεν αὐτὸν, ἔρριψε τὰ τριάκοντα ἀργύρια, καί φησιν, ἥμαρτον παραδοὺς αἷμα δίκαιον. τί γέγονεν; ὅτε θαυματουργοῦντα εἶδες, οὐκ ἔλεγες, ἥμαρτον παραδοὺς αἷμα ἀθῷον· ἀλλ',

A Et quoniam bona atque mala in noſtra Deus poſuit poteſtate, electionis liberum donauit arbitrium, & nos inuitos non retinet, ſed volentes amplectitur. Nam non ſponte bonus malitiam non amittit. Et ideo Iudas nimiæ cupiditatis præcipitatus ardore, cæca quadam improuiſione deceptus, ſuam vendidit animam, & ſuæ ſalutis mercator extitit, & ait: Quid vultis mihi dare, & ego vobis tradam eum? Et vt virtutem Chriſti etiam in hac parte cognoſcas, cũ ad capiendum aduenissent, vocem eius minimè tolerare potuerunt, ſed omnes B territi ceciderunt. Et quoniam nihilominus in ſua impudentia perdurabant, ipſe ſe vltrò commiſit, ipſe tradidit. Et hæc diximus, vt Chriſtum nullus accuſet, cur Iudæ cognitionem non mutauit aduerſam: ſed ſi quis hoc dixerit, audiet, Iudas quemadmodum corrigi potuit, ſponte an inuitus? Si inuitus, nulla correctio eſt, nam mentis malitia neceſſitate non tollitur: ſi ſponte, omnia quæ meliorare animum eius poterant, audiſſe cognoſcitur. Et ſi remedium C reſpuit, non medici vitium eſt, ſed languentis. Et vt ſcias eius crimen eſſe quod prodidit, non magiſtri, ſæpius Deus de proditione prædixit, & totius eum philoſophiæ præcept, ſermone docuit, & rebus ipſis oſtendit. Dederat ei dæmonũ poteſtatem, gehennæ tormenta monſtrauit, cœlorum regna promiſit, ſecreta mentis eius & prædicebat, & non publicabat. Pedes eius cum aliis lauit, mẽſę fecit participem, nihil penitus prętermiſit: ſed ille in malitia ſponte durauit, & omnibus admonitionibus D ſpretis proditor malignus emerſit. Et vt eũ potuiſſe mutari, ſed corrigi noluiſſe cognoſcas, poſtquã eũ tradidit, iactauit triginta denarios, & ait: Peccaui, tradens ſanguinem innocentis. Quid hoc rei eſt? quando ab eo mirabilia gerebantur, nõ dixiſti, peccaui, tradẽs ſanguinem innocentem: ſed,

Liberum arbitrium

Matt. 27. 4.

quid vultis mihi dare, & ego vobis tradam eum? Et poſt factum ſcelus, poſt commiſſum delictum, poſt completam proditionem, poſt perfectum peccatum, cognouiſti peccatum. Et hac re dilectiſſimi fratres edocemur, quod negligẽtibus & deſidioſis facilè admonitio prodeſſe non poterit: ſtudioſis autem, etiam admonitione ceſſante, multum cõmoditatis accedit. Nam & iſte quando magiſter admonebat, non flectebatur: & quãdo nullus admonuit, excitata conſcientia, ſcelus cognouit admiſſum, proiecit triginta denarios. Quid vultis mihi dare, & ego vobis tradã eum? Et ſtatuerunt, inquit, ei triginta denarios. Dederunt preciũ ſanguinis, qui precium nõ habebat. Quid accepiſti Iuda? triginta denarios? Chriſtus gratis aduenit ſanguinem ſuum pro cõmuni ſalute fuſurus, & tu de ſanguine crudelia pacta componis? quid enim crudelius iſto contractu? Tunc aduenerunt diſcipuli, tunc hęc gerebãtur, quãdo Iudas de traditione tractabat, proximant diſcipuli eius, & dicunt: Vbi vis paremus tibi comedere Paſcha? Vide diſcipulos, vide diſcipulũ. Iſti ſunt de pręparatione ſoliciti, ille dominici ſanguinis mercator exiſtit: illi cogitabant obſequium ſeruitutis, iſte ſceleris ſponſiones expoſcit. O diſcipuli perdita mens! Vnà cũ illis magiſtri admonitionib. pręcepta didicit, pariter beneficia perceperunt, ſimul eius miracula cognouerunt. Et iſte ſolus crimen ſuã ſpõtè concepit Vbi vis paremus tibi mãducare Paſcha Hodierna veſpera tũc fuit. Et quia dominus habitaculũ non habebat, ideo ad eum dicunt: Vbi vis paremus tibi comedere Paſcha? Nõ habemus domicilium, non habemus tabernaculum præparatum, ſuſceptaculum non eſt. Audiant quibus ædificandarum domuum cura eſt, & ambitioſarum porticuũ cogitatur inſtructio, quos precioſorũ marmorũ pompa delectat, & laqueariũ fulgentis auri cõcluſio. Cognoſcãt Chriſtum omniũ dominum, quòd locum in quo caput reclinaret, non habuit Et ideo eum diſcipuli interrogãt, & dicunt: Vbi vis paremus tibi comedere Paſcha? Nõ illud quod noſtrum eſt, ſed interim Iudæorum: & illud quidem diſcipuli pręparabãt,

Matt. 26. 15.

Confert Iudam cũ aliis diſcipulis.

Matt 3. Ibidem.

A τί θέλετέ μοι δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν· ἐπειδὴ δὲ τὸ κακὸν παρεκεχώρηκε, καὶ ἡ προδοσία τέλος ἔσχε, καὶ ἡ ἁμαρτία ἀπήρτισε, τότε ἐπέγνω τὴν ἁμαρτίαν. τί οὖν ἐντεῦθεν μανθάνομεν; ὅτι ὅταν μὲν ῥαθυμῶμεν, οὐδὲ παραίνεσις ἡμᾶς ὠφελεῖ· ὅταν δὲ σπουδάζωμεν, καὶ αὐτοὶ ἀφ' ἑαυτῶν διαναστῆναι δυνάμεθα. καὶ γὰρ καὶ οὗτος, ὅτε παρῄνει μὲν ὁ διδάσκαλος, οὐκ ἤκουεν· ὅτε δὲ οὐδεὶς ἦν ὁ παραινῶν, τὸ οἰκεῖον συνειδὸς ἐπεμέσῃ, καὶ μηδενὸς ὄντος διδασκάλου μετεβάλετο, καὶ κατέγνω τῶν τετολμημένων, καὶ ἔρριψε τὰ τριάκοντα B ἀργύρια. τί θέλετέ μοι δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν; καὶ ἔστησαν, φησὶν, αὐτῷ τριάκοντα ἀργύρια. τιμὴν κατέβαλον αἵματος τιμὴν οὐκ ἔχοντος. τί λαμβάνεις τριάκοντα ἀργύρια, ὦ Ἰούδα, δωρεὰν ἦλθεν ὁ Χριστὸς ἐκχέαι τὸ αἷμα τοῦτο ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης, ὑπὲρ οὗ σύμφωνα σὺ ποιεῖς καὶ συναλλάγματα ἀναιδῆ. τί γὰρ ἀναιδέστερον τοῦ συναλλάγματος τούτου; τότε προσῆλθον οἱ μαθηταί. τότε· πότε; ὅτε ταῦτα ἐγένετο, ὅτε ἡ προδοσία προεχώρησεν, ὅτε ἑαυτὸν ἀπώλεσεν C ὁ Ἰούδας, προσῆλθον αὐτῷ οἱ μαθηταὶ λέγοντες· ποῦ θέλεις ἑτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ πάσχα; εἶδες μαθητὴν, εἶδες μαθητάς; ἐκεῖνος προδίδωσι τὸν δεσπότην, οὗτοι περὶ τὸ πάσχα μεμεριμνήκασιν· ἐκεῖνος σύμφωνα ποιεῖ, οὗτοι πρὸς ὑπηρεσίαν παρεσκεύαζον. τῶν αὐτῶν ἀπέλαυσεν κἀκεῖνος καὶ οὗτοι θαυμάτων, τῶν αὐτῶν διδαγμάτων, τῆς αὐτῆς ἐξουσίας. πόθεν οὖν ἡ μεταβολή; ἀπὸ τῆς προαιρέσεως· αὕτη πάντων αἰτία πανταχοῦ καὶ τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν κακῶν. ποῦ θέλεις ἑτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ πάσχα.; ἡ ἑσπέρα αὕτη ἦν τότε· ἐπεὶ D οὖν οἰκίαν οὐκ εἶχεν ὁ δεσπότης, διὰ τοῦτο αὐτῷ λέγουσι· ποῦ θέλεις ἑτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ πάσχα; οὐκ ἔχομεν καταγώγιον ὡρισμένον, οὐκ ἔχομεν σκηνὴν, οὐδὲ οἰκίαν. μανθανέτωσαν οἱ τὰς λαμπρὰς οἰκοδομοῦντες οἰκίας, καὶ τὰς εὐρείας στοὰς, καὶ τοὺς μακροὺς περιβόλους· ὅτι οὐκ εἶχεν ὁ Χριστὸς ποῦ τὴν κεφαλὴν κατακλῖναι. διὸ ἐρωτῶσιν αὐτὸν, ποῦ θέλεις ἑτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ πάσχα, ποῖον πάσχα; οὐχὶ τοῦτο τὸ ἡμέτερον, ἀλλὰ τὸ Ἰουδαϊκὸν τέως. ἐκεῖνο μὲν γὰρ οἱ μαθηταὶ παρεσκεύασαν·

τοῦτο δὲ τὸ ἡμέτερον αὐτὸς κατεσκεύασεν. οὐ μόνον A
δὲ αὐτὸς αὐτὸ κατεσκεύαζεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς πάσχα
ἐγένετο. ποῦ θέλεις ἑτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ πά-
σχα. ἐκεῖνο Ἰουδαϊκὸν ἦν τὸ πάσχα, ἐκεῖνο ἐν Αἰ-
γύπτῳ τὴν ἀρχὴν ἔλαβε. τίνος οὖν ἕνεκεν τρώ-
γει αὐτὸ ὁ Χριστός; ὅτι πάντα τὰ νομικὰ ἐπλήρω-
σε. καὶ γὰρ ὅτε ἐβαπτίζετο, ἔλεγεν· οὕτω γὰρ πρέπον
ἐστὶν ἡμῖν πληρῶσαι πᾶσαν δικαιοσύνην. ἦλθον
ἐκ τῆς τοῦ νόμου κατάρας ἐξαγοράσαι τὸν ἄν-
θρωπον. ὁ γὰρ θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν ἔπεμψε γενό-
μενον ἐκ γυναικὸς, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς
ὑπὸ νόμον ἐξαγοράσῃ, καὶ αὐτὸν ἀναπαύσῃ τὸν
νόμον. ἵνα οὖν μή τις λέγῃ, ὅτι διὰ τοῦτο αὐτὸν κα- B
τήργησεν, ἐπειδὴ πληρῶσαι αὐτὸν οὐκ ἠδυνήθη, ὡς
φορτικὸν καὶ ἐπαχθῆ καὶ δυσκατόρθωτον ὄντα, πρότε-
ρον αὐτὸν πληρώσας ἅπαντα, τότε κατέλυσε. διὰ
τοῦτο καὶ τὸ πάσχα ἐποίησε· νόμου γὰρ ἦν ἐπίταγμα
τὸ πάσχα. καὶ τίνος ἕνεκεν ὁ νόμος ἐπέταξε πάσχα
ἐσθίειν; ἀγνώμονες ἦσαν περὶ τὸν εὐεργέτην οἱ Ἰου-
δαῖοι, καὶ παραυτὰ τὰς εὐεργεσίας ἐπελανθάνοντο
τῶν προσταγμάτων τοῦ θεοῦ. καὶ γὰρ ὅτε ἐξῆλθον ἐξ
Αἰγύπτου, ἰδόντες θάλασσαν σχιζομένην καὶ συ-
νιοῦσαν πάλιν, καὶ ἄλλα μυρία θαύματα, ἔλεγον·
ποίησον ἡμῖν ἑαυτοῖς θεοὺς, οἳ προπορεύσονται ἡμῶν. C
τί λέγεις; τὰ θαύματα ἐν χερσὶν ἔτι, καὶ ἐπελάθου
τοῦ εὐεργέτου; ἐπεὶ οὖν οὕτως ἦσαν ἀναίσθητοι καὶ
ἀγνώμονες, τῇ ὑποθέσει τῆς ἑορτῆς ἐγκατέδησε
τῶν εὐεργεσιῶν τὰ ὑπομνήματα ὁ θεὸς, καὶ διὰ τοῦτο
καὶ τὸ πάσχα θύειν ἐκέλευσεν, ἵνα ἐάν σε ἐρωτήσῃ,
ὁ υἱός σου, τί ἐστι τὸ πάσχα τοῦτο; εἴπῃς, ὅτι
τοῦ προβάτου τὸ αἷμα ἐπέχρισαν ταῖς θύραις
ποτὲ ἡμῶν οἱ πρόγονοι ἐν Αἰγύπτῳ, ἵνα μὴ ὁ
ὀλοθρεύων ἐλθὼν καὶ ἰδὼν τολμήσῃ εἰσπηδῆσαι,
καὶ ἐπαγάγῃ τὴν πληγήν. καὶ ἦν ἡ ἑορτὴ λοιπὸν ὑπό-
μνημα σωτηρίας διηνεκής. μᾶλλον δὲ οὐ τοῦτο μό- D
νον ἐγίνετο, ὅτι τῶν παλαιῶν αὐτοὺς ἀνεμίμνη-
σκεν εὐεργετημάτων, ἀλλὰ καὶ ἕτερον μεῖζον, ὅτι τὰ
μέλλοντα προεδήλου τύπου. καὶ γὰρ τύπος ἦν ἐκεῖνος
ὁ ἀμνὸς τοῦ ἀμνοῦ τοῦ πνευματικοῦ, καὶ πρόβα-
τον προβάτου· καὶ τὸ μὲν ἦν σκιά, τὸ δὲ ἀλήθεια.
ἐπεὶ δὲ ἐξέλαμψεν ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος, ἡ σκιὰ
[illegible]. ἡλίου γὰρ ἀνίσχοντος, κρύπτεται ἡ
σκιά. διὰ τοῦτο γὰρ ἐν αὐτῇ τῇ τραπέζῃ ἑκάτε-
ρον τὸ πάσχα, καὶ τὸ τοῦ τύπου, καὶ τὸ τῆς ἀληθείας.
καθάπερ γὰρ οἱ ζωγράφοι ἐν αὐτῷ τῷ πίνακι καὶ
τὰς γραμμὰς περιάγουσι, καὶ τὴν σκιὰν γράφουσι,

A Iſtud autem quod noſtrum ipſe conſtituit, & non ſolum conſtituit, ſed & ipſe factus eſt Paſcha: Vbi vis paremus tibi manducare Paſcha? Illud Iudaicum fuit Paſcha, illud in Ægypto ſumpſit exordium. Et cur illud Chriſtus manducauit? ſcilicet quia omnia quæ ſunt legis adimpleuit. Nam quãdo baptizabatur, dicebat. Sic enim decet nos implere omnem iuſtitiam. *Matt. 3. 15.* Veni, inquit, de legis maledictione eximere homines. Nam Deus miſit *Gal. 4. 4.* filium ſuum natum de muliere, factũ ſub lege, vt eos qui ſub lege erant, redimeret: & ipſi legi requiem daret. Et
B vt nemo dicat, quod ideo eam euacuauit, quia eam complere vt moleſtam & arduam non valuit, ipſe prius eam cõpleuit, & ſic fecit requieſcere, Ideo & Paſcha fecit, ex ipſius enim præceptione cauſa fuit: & cuius cauſa lex præcepit mãducari Paſcha, audiamus: Iudæi circa Deum bonorũ ſibi omnium largitorem fuerunt effrenata diffidentia contumaces, & eius beneficia obliuione præteribant. Nam poſt Ægypti profectionem viderunt conſcindi maria, & denuò cõuenire,
C & alia multa mirabilia, & dicunt: Faciamus nobis deos, qui nos antecedãt. *Exod. 32. 1.* Adhuc inſpicis quod miraris, & oblitus es largitoris? Quia igitur inſenſati & contumaces erant, feſtiuitatis celebratione beneficiorũ memoriam adſtrinxit, & ideo Paſcha ſacrificari præcepit, vt ſi te filius tuus ipſius Paſchæ interrogauerit rationem, reſpõdeas, quod aliquando in Ægypto cũ *Exod. 12. 27.* exterminator immineret, maiores noſtri ne euerſionem ſuſtinerent, poſtes huius agni ſanguine linierunt: & vaſtator angelus adueniens, cum videret illatutus plagã, non audebat in-
D trare, & illa feſtiuitas perpetuam beneficij memoriam tribuebat. Sed per hoc etiam aliud maius beneficium monſtrabatur, quòd ille agnus futuri agni fuit typus: & ille ſanguis, dominici ſanguinis monſtrabat aduentum: & ouis illa fuit ſpiritalis ouis exemplum: ille agnus vmbra fuit, hic veritas. Sed poſtquam ſol iuſtitiæ radiauit, vmbra ſoluitur luce. Et ideò in ipſa menſa vtrunque Paſcha & typi & veritatis celebratũ eſt. Nam ſicut pictores pingendã tabulam veſtigus quibuſdã adũbrare cõſueuerunt,

& ſic colorum varietate perficere: ita & Chriſtus fecit in menſa, & typum Paſchæ deſcripſit, & Paſcha veritatis oſtendit. Vbi vis paremus tibi manducare Paſcha? Iudaicũ Paſcha erat, ſed vmbra lumini cedat: aduectata imago veritate ſuperetur. Hęc ad Iudæos dico, qui ſe Paſcha celebrare arbitrantur, qui impudenti mente proponunt azyma tanquam qui corda non habeant circunciſa. Reſponde mihi Iudæe, qua fronte celebras Paſcha? Templum euerſum eſt, ara confracta, conculcata ſunt ſancta ſanctorum, omne ſublatum eſt ſacrificium: & tu nimia temeritate committis illicita? *Pſal. 136.* Ingreſſus fuiſti aliquando Babylonem: & captiuantes te dicentes audiſti: Cantate nobis de canticis Sion, & non obtemperabas. *Ibidem.* Hæc oſtendens Dauid dicebat: Super flumina Babylonis ibi ſedimus & fleuimus, in ſalicibus in medio eius ibi ſuſpendimus organa noſtra: id eſt, cytharam, pſalterium, lyram, & cætera. His enim Iudæi vtebantur, & pſalmos iſtorum ſono coniuncto cantabant. Et hæc ſua in captiuitate portabant, non ad vſum conſuetum, ſed vt conuerſationis patriæ monimẽta retinerent. *Ibidem.* nam ait: Ibi interrogauerũt nos, qui captiuauerunt nos, verba cantionum. Diximus, quemadmodũ cantabimus cãticum Domini in terra aliena? Quid agis? Cãticum Domini nõ cantas in terra aliena, & Paſcha Domini celebras in terra aliena? Vidiſti contumaciã, vidiſti dementiam, vidiſti mentis inſaniã? Quãdo præceptis hoſtium cogebãtur, nec Pſalmũ dicere auſi ſunt in terra aliena, & nũc nullo cogẽte, ſuo arbitrio propria voluntate contra Deum præparant bellum. Vides, quod immunda ſunt eorum azyma, quod illicita feſtiuitas, quod nõ Paſcha Iudaicũ? & fuit quidem aliquando Paſcha Iudaicum, ſed exemptum & euacuatum eſt Paſchæ ſpiritualis aduẽtu, quod Chriſtus tradidit. *Matt. 26.* Nam cùm manducarent, inquit, & biberent, accepit panẽ, & fregit, & dixit: Hoc eſt corpus meũ, quod pro vobis tradetur. *Luc. 22. 19.* Agnoſcunt quid loquor, qui ſunt diuinis cõſecrati myſteriis. Et iterũ accepit calicem, & dixit: Hic eſt ſãguis meus, qui pro multis effundetur in remiſſionẽ peccatorũ.

A καὶ τότε τὴν ἀλήθειαν τῶν χρωμάτων αὐτοῦ ἐπιτιθέασιν· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησεν. ἐπ' αὐτῆς τῆς τραπέζης καὶ τὸ τυπικὸν πάσχα ὑπέγραψε, καὶ τὸ ἀληθινὸν προσέθηκε. ποῦ θέλεις ἑτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ πάσχα; ἦν τὸ Ἰουδαϊκὸν πάσχα τότε. ἀλλὰ τοῦ ἡλίου ἐλθόντος, μηκέτι λύχνος φαινέτω· τῆς ἀληθείας παραγινομένης, ὑποχωρείτω λοιπὸν ἡ σκιά. ταῦτα πρὸς Ἰουδαίους λέγω, ἐπεὶ δοκοῦσι πάσχα ποιεῖν, ἐπεὶ γνώμῃ ἀναισχύντῳ τὰ ἄζυμα προβάλλουσιν οἱ ἀπερίτμητοι ταῖς καρδίαις. πῶς εἰπέ μοι, τὸ πάσχα ἐπιτελεῖς, ὦ Ἰουδαῖε, ὁ ναὸς κατέσκαπται, ὁ βωμὸς ἀνῄρηται, τὰ ἅγια τῶν ἁ- B γίων πεπάτηται, πάσης θυσίας εἶδος λέλυται. τίνος οὖν ἕνεκεν ταῦτα τολμᾷς τὰ παράνομα παρὰ τῶν πραγμάτων; ἀπῆλθες εἰς Βαβυλῶνά ποτε, κἀκεῖ ἔλεγον οἱ αἰχμαλωτεύσαντές σε, ᾄσατε ἡμῖν ἐκ τῶν ᾠδῶν Σιών· καὶ οὐκ ἐπείθου. καὶ ταῦτα δηλῶν ὁ Δαβὶδ, ἔλεγεν· ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος, ἐκεῖ ἐκαθίσαμεν καὶ ἐκλαύσαμεν· ἐπὶ ταῖς ἰτέαις ἐν μέσῳ αὐτῆς ἐκρεμάσαμεν τὰ ὄργανα ἡμῶν· τουτέστι, ψαλτήριον, κιθάραν, λύραν, καὶ τὰ λοιπά. τούτοις γὰρ ἐκέχρηντο τὸ παλαιὸν, καὶ διὰ τούτων τοὺς ψαλμοὺς ᾖδον. καὶ ταῦ- C τα ἀπελθόντες εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν, ἔλαβον, ἵν' ἔχωσι τὴν ὑπόμνησιν τῆς πολιτείας τῆς ἐν τῇ πατρίδι, οὐχ ἵνα χρήσωνται. ἐκεῖ γὰρ, φησὶν, ἐπηρώτησαν ἡμᾶς οἱ αἰχμαλωτεύσαντες ἡμᾶς λόγους ᾠδῶν· καὶ εἴπομεν, πῶς ᾄσωμεν τὴν ᾠδὴν κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας; τί λέγεις; τὴν ᾠδὴν κυρίου οὐκ ᾄδεις ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας, καὶ τὸ πάσχα κυρίου ἐπιτελεῖς ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας; εἶδες τὴν ἀγνωμοσύνην; εἶδες τὴν παρανομίαν; ὅτε πολέμιοι ἦσαν οἱ καταναγκάζοντες, οὐδὲ ψαλμὸν εἰπεῖν ἐτόλμων ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας. νῦν δὲ ἀφ' D ἑαυτῶν, μηδενὸς ἀναγκάζοντος, μηδὲ βιαζομένου, πόλεμον εἰσάγουσι πρὸς τὸν θεόν. ὁρᾷς πῶς ἀκάθαρτα τὰ ἄζυμα; πῶς παράνομος ἡ ἑορτὴ, πῶς πάσχα οὐκ ἔστιν Ἰουδαϊκόν; ἦν πάσχα Ἰουδαϊκόν ποτε, ἀλλ' ἐλύθη νῦν, καὶ ἐπῆλθε τὸ πνευματικὸν πάσχα, ὃ παρεδίδου τότε ὁ Χριστός. ἐσθιόντων γὰρ αὐτῶν καὶ πινόντων, φησὶ, λαβὼν ἄρτον, ἔκλασε καὶ εἶπε· τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. ἴσασιν οἱ μεμυημένοι τὰ λεγόμενα. καὶ πάλιν τὸ ποτήριον, λέγων· τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου, τὸ ὑπὲρ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

καὶ παρῆν ὁ Ἰούδας, τοῦ Χριστοῦ ταῦτα λέγοντος. τοῦτό ἐστι τὸ σῶμα, ὃ ἐπώλησας, Ἰούδα, τριάκοντα ἀργυρίων· τοῦτό ἐστι τὸ αἷμα, ὑπὲρ οὗ πρὸ μικροῦ τὰς ἀναιδεῖς συμφωνίας ἐποιοῦ πρὸς τοὺς ἀγνώμονας Φαρισαίους. ὢ τῆς τοῦ Χριστοῦ φιλανθρωπίας, ὢ τῆς τοῦ Ἰούδα παραπληξίας, ὢ τῆς μανίας. ὁ μὲν γὰρ ἐπώλησεν αὐτὸν τριάκοντα δηναρίων· ὁ Χριστὸς δὲ καὶ μετὰ τοῦτο οὐ παρῃτήσατο αὐτὸ τὸ αἷμα τὸ πραθὲν δοῦναι εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν τῷ πεπρακότι, εἴγε ἠθέλησε. καὶ γὰρ παρῆν Ἰούδας, καὶ μετεῖχε τῆς ἱερᾶς τραπέζης. ὥσπερ γὰρ τοὺς πόδας αὐτοῦ μετὰ τῶν ἄλλων ἔνιψε μαθητῶν, οὕτω καὶ τῆς ἱερᾶς μετέσχε τραπέζης, ἵνα μηδεμίαν ἀπολογίας ἔχῃ πρόφασιν, ἐὰν ἐπιμείνῃ τῇ πονηρίᾳ. πάντα γὰρ τὰ παρ' ἑαυτοῦ ἐπεδείξατο, καὶ εἰσήνεγκεν· ὁ δὲ ἔμεινε τὴν πονηρὰν διατηρῶν γνώμην. ἀλλὰ καιρὸς λοιπὸν τῇ φρικτῇ ταύτῃ προσελθεῖν τραπέζῃ. πάντες τοίνυν προσέλθωμεν μετὰ τῆς πρεπούσης σωφροσύνης καὶ νήψεως· καὶ μηδεὶς ἔστω Ἰούδας ἔτι, μηδεὶς ἔστω πονηρός, μηδεὶς ἔχων ἰόν· μὴ ἄλλα μὲν ἐπὶ τοῦ στόματος φέρων, ἄλλα δὲ ἐπὶ τῆς διανοίας. πάρεστιν ὁ Χριστός, καὶ νῦν ἐκεῖνος ὁ τὴν τράπεζαν διακοσμήσας ἐκείνην, οὗτος καὶ ταύτην διακοσμεῖ νῦν. οὐ γὰρ ἄνθρωπός ἐστιν ὁ ποιῶν τὰ προκείμενα γενέσθαι σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ· ἀλλ' αὐτὸς ὁ σταυρωθεὶς ὑπὲρ ἡμῶν Χριστός. σχῆμα πληρῶν ἕστηκεν ὁ ἱερεύς, τὰ ῥήματα φθεγγόμενος ἐκεῖνα· ἡ δὲ δύναμις, καὶ ἡ χάρις τοῦ θεοῦ ἐστι. τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα, φησί. τοῦτο τὸ ῥῆμα μεταρρυθμίζει τὰ προκείμενα. καὶ καθάπερ ἡ φωνὴ ἐκείνη ἡ λέγουσα· αὐξάνεσθε, καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν, ἐρρέθη μὲν ἅπαξ, διὰ παντὸς δὲ τοῦ χρόνου γίνεται ἔργῳ ἐνδυναμοῦσα τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν πρὸς παιδοποιΐαν· οὕτω καὶ ἡ φωνὴ αὕτη ἅπαξ λεχθεῖσα καθ' ἑκάστην τράπεζαν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, ἐξ ἐκείνου μέχρι σήμερον, καὶ μέχρι τῆς αὐτοῦ παρουσίας, τὴν θυσίαν ἀπηρτισμένην ἐργάζεται. μηδεὶς τοίνυν ὕπουλος ἔστω, μηδεὶς πονηρίας γέμων. μηδεὶς ἰὸν ἔχων ἐν τῇ διανοίᾳ, ἵνα μὴ εἰς κατάκριμα μεταλαμβάνῃ. καὶ γὰρ τότε, μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν προσφορὰν, ἐπεπήδησε τῷ Ἰούδᾳ ὁ διάβολος, οὐ τοῦ σώματος καταφρονήσας τοῦ δεσποτικοῦ, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀναισχυντίαν καταφρονῶν τοῦ Ἰούδα· ἵνα μάθῃς, ὅτι τοῖς ἀναξίως μετέχουσι τῶν θείων μυστηρίων, τούτοις μάλιστα ἐπιπηδᾷ καὶ ἐπιβαίνει συνεχῶς ὁ διάβολος, ὥσπερ καὶ τῷ Ἰούδᾳ τότε. αἱ γὰρ τιμαὶ τοῖς μὴ ἀξίως ὠφε-

A Et præſens Iudas erat iſta Chriſto dicente. Iſtud eſt corpus Iuda, quod triginta denariis vendidiſti: iſte eſt ſanguis de quo ante cum Phariſæis pacta feciſti. O Chriſti miſericordia. ô Iudæ dementia! Ille cum triginta denariis paciſcebatur, vt venderet, & Chriſtus ei ſanguinem, quem vendidit, offerebat, vt haberet remiſſionē peccatorū, ſi tamē impius exiſtere noluiſſet: nam affuit Iudas, & illius ſacrificij cōmunicationem meruit. Et pedes eius, quando aliorum diſcipulorū, lauit, vt excuſationem ſuæ malitiæ non haberet, ſed ille deteſtādus B ſuæ mentis inſidias cogitabat. Sed iam nos ad terribilem menſam cum debita reuerentia, cum congrua vigilantia opportunum tempus inuitat: nullus ibi Iudas reperiatur, nullus malignus accedat, nullus veneno purgatur, nec fucata verba lingua proferantur, nec inſidiæ mente condātur, ſed quod voluntas poſſidet, ſermo declaret. Et nunc ille præſto eſt Chriſtus, qui illam ornauit menſam, ipſe iſtam quoque conſecrat. Non enim homo eſt, qui propoſita de conſecra-C tione menſæ Domini corpus Chriſti facit, & ſanguinem: ſed ille qui crucifixus pro nobis eſt Chriſtus. Sacerdotis ore verba proferuntur, & Dei virtute conſecrantur, & gratia. Hoc eſt, ait, corpus meum: hoc verbo propoſita conſecrātur. Et ſicut illa vox quæ dixit: Creſcite & multiplicamini, & *Gen. 1.* replete terrā, ſemel quidem dicta eſt, ſed omni tempore ſentit effectum, ad generationem operāte natura: ita & vox illa ſemel quidē dicta eſt, ſed per omnes mēſas eccleſię vſq; ad hodiernam diem, & vſque ad eius aduentū D preſtat ſacrificio firmitatem. Nullus igitur fictus accedat, nullus fucato animo tantis audeat myſteriis proximare, ne condemnetur & ſententiam mereatur, & quod Iudas ſuſtinuit, patiatur. Nam in illum poſt communicationem menſæ diabolus intrauit, non quia contempſerat dominicum corpus, ſed quia impudentia Iudæ, & malignitas mentis, vt aduerſarius in eo habitaret, effecit: vt diſcas quod indigna & fucata mēte myſteriorum ſecreta participantibus, à diabolo præparantur inſidiæ, & magis ac magis aſſimulantur eis,

qui nō ægo animo communicare feſtinant: & hæc dico, non vt eos terream, ſed vt cautiores efficiam. Nemo ſit Iudas in menſa, hoc ſacrificiū cibus ſpiritalis eſt. Nam ſicut corporalis cibus cūm ventrem inuenerit aduerſis humoribus occupatum, & plus lędit, magis nocet, & nullum præſtat auxilium: ita & iſte ſpiritalis cibus ſi aliquem repererit malignitate pollutum, magis eum perdet, non ſua naturā, ſed accipientis vitio. Pura igitur mēs ſit in omnibus, pura cogitatio, quia & ſacrificiū purum eſt. Sanctam animam præparemus: & hoc nō multo tempore, ſed vna corrigitur die. Nam ſi tibi contra inimicum tuum dolor eſt, ſolue iram, inimicitias laxa, vt remedium de menſa percipias. Ad ſanctum ac terribile ſacrificium properas, erubeſce oblationis arcana, occiſus propoſitus Chriſtus eſt: & cur occiſus eſt videamus: vt cœleſtia pacificet, vt in terra recōciliet vniuerſa, vt amicū te conſtituat angelorū, vt Deo ſociet habenti omnium poteſtatem. Animam ſuam pro te dominus dedit, & tu inimicus conſeruo perduras, & cum hoc animo ad menſam pacis accedis. Ille ne mori quidem pro tua vtilitate recuſauit, & tu nec iram tuam conſeruo pro tua liberatione concedis. Sed fortitan dicis. Ab inimico fraudatus ſum, multis me læſit diſpendiis, magnis me detrimentis onerauit. Quicquid dixeris: pecuniarū vertitur cauſa. Non te crucifixit, ſicut Iudęi Chriſtum, & tamen ille effuſum ſanguinem ad ſalutem eorum qui effuderunt, larga pietate conceſſit. Inimicū Deo eſt tumidū pectus, & audi quid ait: Quādo offers munus tuum ſuper altare, & ibi memor fueris adſtās in altari, quia habet frater tuus aliquid aduerſū te dimitte donū ſuper altare, & vade recōciliare fratri tuo. Merito noſtrę recōciliationis cauſa hoc ſacrificiū cōſti-

Quæ præparatio ad cōmunionem neceſſaria.

Matt. 5.

A λοῦσι, τοὺς δὲ παρὰ τὴν ἀξίαν ἀπολαύοντας, εἰς μείζονα τιμωρίαν ἐμβάλλουσι. καὶ ταῦτα, οὐχ ἵνα φοβήσω, λέγω, ἀλλ' ἵνα ἀσφαλίσωμαι. μηδεὶς τοίνυν ἔστω Ἰούδας, μηδεὶς εἰσιὼν ἰὸν ἐχέτω πονηρίας. τροφὴ γάρ ἐστι πνευματικὴ ἡ θυσία. καὶ καθάπερ ἡ σωματικὴ τροφὴ, ὅταν εἰς γαστέρα χυμοὺς ἔχουσαν πονηροὺς ἐμπέσῃ, πλέον ἐπιτείνει τὴν ἀρρωστίαν, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς γαστρός· οὕτω δὴ καὶ τὰ τῶν μυστηρίων τῶν πνευματικῶν συμβαίνειν εἴωθε. καὶ γὰρ καὶ αὐτὰ, ἐπειδὰν εἰς ψυχὴν ἐμπέσῃ πονηρίας γέμουσαν, μᾶλλον αὐτὴν διαφθείρει καὶ
B ἀπόλλυσιν· οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς δεξαμένης ψυχῆς. μηδεὶς τοίνυν ἐχέτω ἔνδον πονηροὺς λογισμοὺς, ἀλλὰ καθαρῶμεν τὴν διάνοιαν· καὶ γὰρ καθαρᾷ προσερχόμεθα θυσίᾳ. ἁγίαν ποιήσωμεν τὴν ψυχήν· δυνατὸν γὰρ καὶ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ τοῦτο γενέσθαι. πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; ἐὰν ἔχῃς τι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἐξάλειψον τὴν ὀργὴν, θεράπευσον τὴν πληγὴν, λῦσον τὴν ἔχθραν, ἵνα λάβῃς θεραπείαν ἀπὸ τῆς τραπέζης. θυσίᾳ γὰρ προσέρχῃ φρικτῇ καὶ ἁγίᾳ. αἰδέσθητι τὴν ὑπόθεσιν αὐτῆς τῆς προσφορᾶς.
C ἐσφαγμένος πρόκειται ὁ Χριστός. καὶ τίνος ἕνεκεν ἐσφάγη, καὶ διὰ τί, ἵνα εἰρηνοποιήσῃ τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· ἵνα καὶ ἀγγέλων φίλον σε ποιήσῃ, ἵνα σε τῷ θεῷ τῶν ὅλων καταλλάξῃ, ἐχθρὸν ὄντα σε καὶ πολέμιον, ἵνα ποιήσῃ φίλον, ἐκεῖνος τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔδωκεν ὑπὲρ τῶν μισούντων. σὺ δὲ τὸν σύνδουλον μένεις ἐχθραίνων, καὶ πῶς δύνῃ βαδίσαι ἐπὶ τὴν τῆς εἰρήνης τράπεζαν, κἀκεῖνος μὲν οὐδ' ἀποθανεῖν ὑπὲρ σοῦ παρῃτήσατο· σὺ δὲ τὴν ὀργὴν ἀφεῖναι τῷ συνδούλῳ σου διὰ σαυτὸν οὐκ ἀνέχῃ; καὶ ποίας ταῦτα συγγνώμης ἄξια; ἐπη-
D ρέασε, φησὶ, καὶ τὰ μάλιστα ἐπλεονέκτησε καὶ τί τοῦτο; εἰς χρήματα πάντως ἡ ζημία. οὐδέπω γὰρ ἐσταύρωσε, καθάπερ τὸν Χριστὸν ὁ Ἰούδας. ἀλλ' ὅμως καὶ αὐτὸ τὸ αἷμα, ὅπερ ἐξέχεεν, εἰς σωτηρίαν αὖθις τοῖς ἐκχέασιν ἔδωκε. τί τούτου ἴσον ἔχεις εἰπεῖν; ἐὰν μὴ ἀφῇς τῷ ἐχθρῷ, οὐκ ἐκεῖνον ἠδίκησας, ἀλλὰ σαυτόν. ἐκεῖνον μὲν γὰρ πολλάκις εἰς τὸν παρόντα βίον ἔβλαψας, σαυτὸν δὲ ἀσύγγνωστον ἐποίησας πρὸς τὸ ἀπολογεῖσθαι εἰς τὴν μέλλουσαν ἡμέραν. οὐδὲν γὰρ οὕτω μισεῖ ὁ θεὸς, ὡς μνησίκακον ἄνθρωπον, ὡς οἰδαίνουσαν καρδίαν καὶ φλεγμαίνουσαν ψυχήν. ἄκουσον γοῦν τί φησιν· ὅταν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, κἀκεῖ μνησθῇς ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ· ἄφες τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἀπελθὼν διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε πρόσφερε τὸ δῶρόν σου. τί λέγεις; ἀφήσω, καί φησι· διὰ γὰρ

διὰ γὰρ τὴν εἰρήνην τὴν εἰς τὸν ἀδελφόν σου καὶ αὕτη ἡ θυσία γέγονεν. Εἰ τοίνυν διὰ τὴν εἰρήνην τὴν εἰς τὸν ἀδελφὸν γέγονεν ἡ θυσία, σὺ δὲ οὐ κατορθοῖς τὴν εἰρήνην, εἰκῇ μετέχεις τῆς θυσίας. ἀνόνητον γάρ σοι τὸ κατόρθωμα γέγονε. ποίησον τοίνυν ἐκεῖνο πρότερον, δι' ὅπερ ἡ θυσία προσενήνεκται, καὶ τότε αὐτῆς ἀπολαύσεις καλῶς. διὰ τοῦτο κατῆλθεν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ, ἵνα καταλλάξῃ ἡμῶν τὴν φύσιν τῷ δεσπότῃ· διὰ τοῦτο οὐκ αὐτὸς μόνον ἦλθεν, ἀλλ' ἵνα καὶ ἡμᾶς τοὺς τὰ τοιαῦτα ποιοῦντας ποιήσῃ τῆς ἑαυτοῦ προσηγορίας κοινωνούς. μακάριοι γάρ, φησιν, οἱ εἰρηνοποιοί, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ θεοῦ κληθήσονται. ὅπερ γὰρ ἐποίησεν ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ, τοῦτο καὶ σὺ ποίησον κατὰ δύναμιν ἀνθρωπίνην, εἰρήνης γενόμενος πρόξενος καὶ σεαυτῷ καὶ τοῖς ἄλλοις. διὰ τοῦτό σε καὶ υἱὸν θεοῦ καλεῖ τὸν εἰρηνοποιόν· διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς θυσίας οὐδεμιᾶς ἄλλης ἐμνημόνευσεν ἐντολῆς, ἀλλ' ἢ τῆς πρὸς τὸν ἀδελφὸν καταλλαγῆς, δεικνὺς, ὅτι πάντων μεῖζόν ἐστι τοῦτο. ἐβουλόμην παρεκτεῖναι τὸν λόγον· ἀλλ' ἀρκεῖ καὶ τὰ εἰρημένα τοῖς προσέχουσιν, ἐὰν μνημονεύωσι. μνημονεύωμεν οὖν διαπαντὸς τούτων τῶν ῥημάτων, ἀγαπητοί, καὶ τῶν ἁγίων φιλημάτων, καὶ τοῦ φρικωδεστάτου ἀσπασμοῦ τοῦ πρὸς ἀλλήλους. τοῦτο γὰρ συμπλέκει τὰς διανοίας ἡμῶν, καὶ ποιεῖ σῶμα γίνεσθαι ἓν ἅπαντας, ἐπειδὴ καὶ ἑνὸς σώματος μετέχομεν οἱ πάντες. κεράσωμεν οὖν ἑαυτοὺς εἰς σῶμα ἕν· οὐ τὰ σώματα ἀλλήλοις ἀναφύροντες, ἀλλὰ τὰς ψυχὰς ἀλλήλαις τῷ τῆς ἀγάπης συνδέσμῳ συνάπτοντες· οὕτω δυνησόμεθα μετὰ παρρησίας ἀπολαῦσαι τῆς προκειμένης τραπέζης. κἂν γὰρ μυρία ἔχωμεν δικαιώματα, μνησίκακοι δὲ ὦμεν, πάντα εἰκῇ, καὶ μάτην, καὶ οὐδὲν ἐξ αὐτῶν εἰς σωτηρίας λόγον καρπώσασθαι δυνησόμεθα. ταῦτα οὖν συνειδότες, πᾶσαν καταλύσωμεν ὀργήν, καὶ καθαίροντες ἑαυτῶν τὸ συνειδός, μετὰ πραότητος καὶ ἐπιεικείας πάσης προσέλθωμεν τῇ τραπέζῃ τοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ πατρὶ δόξα, τιμή, κράτος, ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς σύμπαντας αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

A tutum eſt. Et ſi ſacrificij præcepta contempſeris, ſacrificij remedium ſentire non poteris. Comple illud, cuius cauſa ſacrificium factum eſt, vt ſacrificio perfruaris. Ideo Dei filius aduenit, vt humanam naturam dominicæ reconciliet pietati: ideo & nos cum hæc facimus, ſuo facit vocabulo nuncupari. Beati, inquit, pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur. Hoc enim facis quod Dei filius fecit, (Matt. 5. 9.) ſi & tibi, & alijs pacis volueris author exiſtere: ideo te vocat filium Dei, ideò in ſacrificij celebratione nihil aliud, niſi de fratris reconciliatione
B commonuit. Adhuc vellem dilectiſſimi fratres plura tractare, & extenſo ſermone orationis meæ verba protrahere, ſed hæc dicta ſufficiunt ſuis cordibus volentibus intimare. Hæc igitur mentibus inhæreant, & in animis veſtris glutinata perdurent. Sanctum oſculum teneamus, quod animas ſociat, reconciliat mentes, & vnum corpus oſtendit. Quandoquidem vnius corporis omnes ſumus participes: & ideò miſceamus nos in vno corpore: non corporum com-
C mixtione, ſed animarum charitate deuincti, vt ſic diuinæ menſæ poſſimus fructibus ſociari. Nam etſi multis bonis operibus abundemus, reconciliatione contempta, nullum poſſumus ſolatium promereri. His igitur animaduerſis omni depoſita ira, conſcientiaq; noſtra inundata, cum manſuetudine cum omni ſimplicitate myſteria celebremus, & accedamus ad menſam Chriſti, cum quo patri omnis gloria, honor, virtus, vnà cum Sſpiritu ſancto, nunc & ſemper & in omnia ſecula ſeculo-
D rum. Amen.

A

Homilia in Seruatoris noſtri Ieſu Chriſti diem natalem, qui quidem dies incognitus adhuc illis temporibus, ante paucos admodum annos innotuerat per aliquos, qui ex Occidente venerant, atque indicauerant.

Petro Pantino Tiletano, Decano Bruxellenſi interprete.

Edita primum Græce & Lat. Antuerp. 1604. apud Ioan. Trognæſium.

QVæ iam olim Patriarchæ parturierunt, Prophetæ prædixerunt, iuſti cernere cupierunt, ea euenêre, & finem hodierno die acceperunt: Deuſque per carnem in terra viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt. Gaudeamus proinde & exultemus, dilecti. Nam ſi Ioannes adhuc in vtero materno, Maria ingrediente ad Elizabeth, exultauit: multò magis nos, non Mariam, ſed ipſummet Seruatorem noſtrum hodie natum conſpicientes, exultare & gaudio geſtire par eſt; & ſuſpicere, atque adeo cum ſtupore admirari, incarnationis eius magnitudinem, omni cogitatione ſuperiorem. Tecum enim reputa quantum ſit, Solem ex cœlis deſcendentem, videre in terra currentem, radioſque hinc ſuos emittentem. Quod ſi tale aliquid in ſenſili illo luminari eueniens, meritò omnes, quotquot id viderent, in ſtuporem raperet: conſidera nunc mihi & perpende, quàm longè maius ſit, iuſtitiæ Solem, ex noſtra carne radios ſuos eiaculantem adſpicere, animaſque noſtras illuſtrantem. Deſiderabam ego iam pridem diem hunc videre; idque non ſimpliciter, ſed cum tantâ frequentiâ, quantâ nunc adeſtis: idemtidemque intueri exoptabam theatrum noſtrum ita compleri, quemadmodum nunc videre eſt. Cuius deſiderij mei ſumma denique euenit. Et quidem nondum decimus annus eſt, ex quo hic ipſe dies manifeſtè nobis innotuit. Attamen, perinde ac ſi iam olim nobis traditus eſſet, ita opera veſtra celebratus inclaruit. Quare non errauerit, qui eundem nouum ſimul & antiquum nũcupet. nouum quidem, quod nunc demum exacta illius notitia ad nos peruenerit: antiquum verò & vetuſtum, quod celeriter vetuſtioribus

Mat.13.17
Baruc.3.38.

Ante decē tantũ annos cognitum tempus Natiuitatis Christi.

Εἰς τὴν γενέθλιον ἡμέραν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἄδηλον μὲν ἔτι οὖσαν τότε, πρὸ δὲ ὀλίγων ἐτῶν γνωρισθεῖσαν παρά τινων τῶν ἀπὸ τῆς δύσεως ἐλθόντων καὶ ἀναγγειλάντων.

Ἃ Πάλαι πατριάρχαι μὲν ὤδινον, προφῆται δὲ προὔλεγον, δίκαιοι δὲ ἰδεῖν ἐπεθύμουν, ταῦτα ἐξέβη, καὶ τέλος ἔλαβε σήμερον· καὶ Θεὸς ἐπὶ γῆς ὤφθη σαρκὸς, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη.

B

Χαίρωμεν τοίνυν καὶ ἀγαλλιώμεθα, ἀγαπητοί. Εἰ γὰρ ὁ Ἰωάννης ἐν τῇ νηδύϊ τῆς μητρὸς ὢν, τῆς Μαρίας εἰσελθούσης πρὸς τὴν Ἐλισάβετ, ἐσκίρτησε· πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς, οὐχὶ τὴν Μαρίαν, ἀλλ᾽ αὐτὸν τὸν σωτῆρα ἡμῶν σήμερον τεχθέντα θεασαμένους, σκιρτᾷν καὶ ἀγάλλεσθαι χρὴ, καὶ θαυμάζειν, καὶ ἐκπλήττεσθαι τῆς οἰκονομίας τὸ μέγεθος πᾶσαν ὑπερβαῖνον διάνοιαν. Ἐννόησον γὰρ ἡλίκον ἐστὶν, ἥλιον ἐκ τῶν οὐρανῶν καταβάντα, ἐπὶ γῆς

C

τρέχοντα ὁρᾷν, καὶ τὰς ἀκτῖνας πᾶσιν ἀφιέντα ἐντεῦθεν. Εἰ δὲ ἐπὶ τοῦ αἰσθητοῦ φωστῆρος τοῦτο συμβὰν πάντας ἐξέπληξεν ἂν τοὺς θεωμένους, σκόπει μοι, καὶ λογίζου νῦν, ἡλίκον ἐστὶ τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον ἐκ τῆς ἡμετέρας σαρκὸς ἀφιέντα τὰς ἀκτῖνας ὁρᾷν, καὶ τὰς ψυχὰς ἡμῶν καταυγάζοντα. Πάλαι ταύτην ἐπεθύμουν ἐγὼ τὴν ἡμέραν ἰδεῖν· καὶ οὐχ ἁπλῶς ἰδεῖν, ἀλλὰ μετὰ πλήθους τοσούτου· καὶ διηνεκῶς ηὐχόμην οὕτως ἡμῖν πληρωθῆναι τὸ θέατρον, ὥσπερ ἐστὶ νῦν ὁρᾷν πεπληρωμένον. Τοῦτο τοίνυν ἐξέβη καὶ τέλος ἔλαβε. Καίτοιγε οὔπω δέκατόν ἐστιν ἔτος, ἐξ οὗ δήλη καὶ

D

γνώριμος ἡμῖν αὕτη ἡ ἡμέρα γεγένηται· ἀλλ᾽ ὅμως, ὡς ἄνωθεν καὶ πρὸ πολλῶν ἡμῖν παραδοθεῖσα ἐτῶν, οὕτως ἤνθησε διὰ τῆς ὑμετέρας σπουδῆς. Ὅθεν οὐκ ἄν τις ἁμάρτοι καὶ νέαν αὐτὴν ὁμοῦ καὶ ἀρχαίαν προσειπών· νέαν μὲν, διὰ τὸ προσφάτως ἡμῖν γνωρισθῆναι· παλαιὰν δὲ καὶ ἀρχαίαν, διὰ τὸ ταῖς πρεσβυτέραις ταχέως ὁμήλικα γενέσθαι, καὶ πρὸς

τὸ αὐτὸ τῆς ἡλικίας αὐταῖς φθάσαι μέτρον. καθάπερ γὰρ τὰ γενναῖα καὶ εὐγενῆ τῶν φυτῶν (καὶ γὰρ ἐκεῖνα ὁμοῦ τε εἰς τὴν γῆν κατατίθεται, καὶ πρὸς ὕψος εὐθέως ἀνατρέχει μέγα, καὶ τῶν καρπῶν βρίθεται) οὕτω καὶ αὕτη, παρὰ μὲν τοῖς τὴν ἑσπέραν οἰκοῦσιν ἄνωθεν γνωριζομένη, πρὸς ἡμᾶς δὲ κομισθεῖσα νῦν, καὶ οὐ πρὸ πολλῶν ἐτῶν, ἀθρόον οὕτως ἀνέδραμε, καὶ τοσοῦτον ἤνεγκε τὸν καρπὸν, ὅσον ἐστὶ νῦν ὁρᾷν, τῶν περιβόλων ἡμῖν πεπληρωμένων, καὶ τῆς ἐκκλησίας ἁπάσης στενοχωρουμένης τῷ πλήθει τῶν συνδραμόντων. τὴν μὲν οὖν ἀξίαν ἀμοιβὴν τῆς τοσαύτης σπουδῆς, παρὰ τοῦ σήμερον τεχθέντος κατὰ σάρκα προσδοκήσατε Χριστοῦ. ἐκεῖνος ἡμᾶς ἀμείψεται πάντως τῆς προθυμίας ταύτης. ἡ γὰρ περὶ τὴν ἡμέραν φιλία καὶ σπουδὴ, τῆς περὶ τὸν τεχθέντα ἀγάπης μέγιστόν ἐστι σημεῖον. εἰ δὲ χρή τινα καὶ παρ' ἡμῶν τῶν συνδούλων εἰσενεχθῆναι, καὶ ἡμεῖς τὰ κατὰ δύναμιν εἰσοίσομεν· μᾶλλον δὲ, ἅπερ ἂν ἡ τοῦ θεοῦ χάρις δῷ λεχθῆναι, πρὸς τὴν ὠφέλειαν τὴν ὑμετέραν. τί οὖν ἐπιθυμεῖτε ἀκοῦσαι σήμερον; τί δὲ ἄλλο, ἢ περὶ τῆς ἡμέρας ταύτης; εὖ γὰρ οἶδα, ὅτι πολλοὶ ἔτι καὶ νῦν πρὸς ἀλλήλους ἀμφισβητοῦσιν, οἱ μὲν ἐγκαλοῦντες, οἱ δὲ ἀπολογούμενοι. καὶ πολὺς περὶ τῆς ἡμέρας ταύτης πανταχοῦ γίνεται λόγος· τῶν μὲν αἰτιωμένων, ὅτι νέα τίς ἐστι καὶ πρόσφατος, καὶ νῦν εἰσενήνεκται· τῶν δὲ ἀπολογουμένων, ὅτι παλαιὰ καὶ ἀρχαία ἐστὶ (τῶν προφητῶν ἤδη προειπόντων περὶ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ) καὶ ἄνωθεν τοῖς ἀπὸ Θρᾴκης μέχρι Γαδείρων οἰκοῦσι κατάδηλος καὶ ἐπίσημος γέγονε. φέρε οὖν, τὸν περὶ τούτου κινήσωμεν λόγον. εἰ γὰρ ἀμφισβητουμένη τοσαύτης ἀπολαύει παρ' ἡμῶν εὐνοίας· εἰ γένοιτο γνωριμωτέρα, εὔδηλον ὅτι πολλῷ πλείονος σπουδῆς ἀπολαύσεται, τῆς κατὰ τὴν διδασκαλίαν σαφηνείας πλείονα τὴν περὶ αὐτὴν διάθεσιν ἐργαζομένης ὑμῖν. ἔχω τοίνυν τρεῖς ἀποδείξεις εἰπεῖν, δι' ὧν εἰσόμεθα πάντως, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ καιρὸς, καθ' ὃν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ θεὸς λόγος ἐτέχθη. καὶ τῶν τριῶν τούτων μία μέν ἐστιν ἀπόδειξις, τὸ ταχέως οὕτω πανταχοῦ περιαγγελθῆναι, καὶ πρὸς ὕψος ἐπιδοῦναι τοσοῦτον, καὶ ἀνθῆσαι τὴν ἑορτήν.

A ætate velut ſuppar redditus ſit; & ad eundem cum ipſis temporibus commenſum euaſerit. Vt enim generoſæ & nobiles ſtirpes (etenim ſimul terræ inſeruntur, etiam celeriter in altitudinem magnam ſuccreſcunt, fructibuſq; onerantur) non aliter hic dies, quum ab exordio iis, qui in Occidẽte habitant, cognitus fuerit; nũc ad nos demum nõ ante multos annos tranſmiſſus, repentè ita increuit, talemq; tulit fructum, qualem nunc cernere licet, ſeptis noſtris vbique refertis, temploq; vniuerſo præ multitudine concurrentium anguſtato. Quo veB ſtro tam prompto ſtudio dignũ præmium ab eo, qui hodie ſecũdùm carnem Chriſtus natus eſt, expectate. ille vobis hanc alacritatem abundè remunerabitur. maximum ſiquidem erga natum amoris indicium eſt, ſtudiũ hodierno diei impenſum. Quod ſi ſi nonnulla etiam à nobis conſeruis veſtris ad hanc rem facientia afferri oporteat, adferemus & nos, quæ poterimus; vel potiùs, quæ diuina gratia dicenda dederit: quod vobis ex vſu ſiet. Quid igitur hodierno die audire C cupitis? Nihil puto aliud, quã de hoc ipſo die. Nam multos etiam nunc inter ſe de eo ipſo diſceptare probè noui: & hos quidem illum reprehendere, alios defendere. Breuiter, multus vbique de hoc die ſermo; partim incuſantium, quaſi nouus ſit, nuncque recẽs inuectus: partim eũdem propugnantium, tanquam antiquũ admodum ac vetuſtũ; (cùm & olim natiuitatẽ eius Prophetę prædixerint) & iã inde à primordio ab ipſa Thracia Gades vſq; incolentibus manifeſtus & celebris fuerit. Agedũ igitur, de hiſce ſermonem exordiamur. Si enim hic D ipſe dies adhuc in diſceptatione poſitus, tãtam in ſe animi veſtri propẽſionem ſentit: vtiq; ſi notior, atque adeò manifeſtus euadat, haud dubiè lõgè maiorẽ huiuſce ſtudij veſtri fructum percipiet, perſpicuitate, quæ ex hac docẽdi ratione naſcetur, hanc ipſam animi veſtri affectionem maiorem efficaciorémque in vobis efficiente. Habeo porrò tres ad probandum euidentes rationes, per quas omnino intelligemus hoc ipſum eſſe tempus, quo Ieſus Chriſtus dominus noſter ac Dei verbum in lucem eſt editus. Quarum hæc prima eſt quòd tanta celeritate quâ quâ verſus hoc feſtum denunciatum ſit, & ad tantum faſtigium exereuerit, adeóque inclaruerit.

Tribus rationibus probat eo tẽpore natum eſſe Chriſtum.

Et quod Gamaliel de [Euangelij] prædicatione dixit: Quoniam ſi eſt ex hominibus, diſſoluetur; ſi vero ex Deo eſt, non poteſtis diſſoluere illud: ne forte & Deo repugnare inueniamini: Hoc & ego fidenter de die hoc pronunciauerim. Quoniam ex Deo eſt, idcirco non ſolum nõ diſſolutum eſſe: quin potiùs per annos ſingulos maius incrementum ſumere, clarioremq; euadere. Quoniam & illa prędicatio paucorum annorum ſpatio vniuerſum terrarum orbem occupauit; quanquam tentoriorum conficiendorum opifices, piſcatores, literarum rudes, & imperiti homines eſſent, qui illam quoquo verſus perferrent, neque quidquam miniſtrorum vilitas nocuit, quum potentia eius, qui prędicabatur, omnia anticiparet, impedimẽta ſubmoueret, ac propriquam ſuam vim exereret. Quòd ſi ſi quis fortè peruicacior, illis quæ dicta ſunt, non acquieſcat: eſt altera demonſtratio, quam adferamus. Quæ verò iſta? Quæ in deſcriptione illa, cuius euangelia mentionem faciunt, ſita eſt. Factum eſt enim, inquit Euãgeliſta, in diebus illis, exiit edictum à Cæſare Auguſto, vt deſcriberetur vniuerſus orbis. Hæc deſcriptio prima facta eſt Præſide Syriæ Cyrenio. Et ibant omnes, vt profiterentur, ſinguli in ciuitatem ſuam. Aſcendit autem & Ioſeph à Galilæa, de ciuitate Nazareth in Iudæam, in ciuitatẽ Dauid, quæ vocatur Bethlehẽ: eo quod eſſet de domo & familia Dauid: vt profiteretur cum Maria deſponſata ſibi vxore prægnante. Factum eſt autẽ, quum eſſent ibi, impleti ſunt dies vt pareret: & peperit filium ſuum primogenitũ, & pannis eum inuoluit, & reclinauit eum in præſepio: quia non erat ei locus in diuerſorio. Ex his liquet, primæ deſcriptionis tẽpore natum eſſe. Et cui veteres hiſtoriarum codices, qui Romæ publicè adſeruãtur, lectitare libeat, perfacilè etiã tẽpus huius deſcriptionis accuratè diſcere potuerit. Cæterũ quid hoc ad nos, dicat aliquis, qui illic neq; ſum* neq; fuimus vnquam? Auſculta; neq; diffidas, ſi ab illis qui exactã huius rei cognitionem habent, quiq; illam vrbẽ inhabitant, hũc diem accepimus. nã illi ipſi, qui illic commorantur, multo

Act. 5. 38.

Euangelij prædicatio qualis.

Luc. 2. 1.

A καὶ ὅπερ ὁ Γαμαλιὴλ ἔλεγε περὶ τοῦ κηρύγματος· ὅτι εἰ ἔστιν ἐξ ἀνθρώπων, καταλυθήσεται· εἰ δὲ ἐκ θεοῦ ἐστιν, οὐ δύνασθε καταλῦσαι αὐτὸ, μήποτε καὶ θεομάχοι εὑρεθῆτε· τοῦτο κἀγὼ περὶ τῆς ἡμέρας ταύτης εἴποιμι ἂν θαῤῥῶν· ὅτι, ἐπειδὴ ἐκ θεοῦ ἐστι, διὰ τοῦτο οὐ μόνον οὐ κατελύθη, ἀλλὰ καὶ καθ᾽ ἕκαστον ἔτος ἐπιδίδωσι, καὶ λαμπροτέρα γίνεται· ἐπεὶ καὶ τὸ κήρυγμα ἐν ὀλίγοις ἔτεσι τὴν πᾶσαν κατέλαβεν οἰκουμένην, καίτοι σκηνοποιῶν, ἁλιέων, ἀγραμμάτων, ἰδιωτῶν πανταχοῦ διακομιζόντων αὐτό. ἀλλ᾽ οὐδὲν ἔβλαψεν ἡ τῶν διακονούντων εὐτέλεια, τῆς τοῦ B κηρυττομένου δυνάμεως πάντα προκαταλαμβανούσης, καὶ τὰ κωλύματα ἀναιρούσης, καὶ τὴν οἰκείαν ἐπιδεικνυμένης ἰσχύν. εἰ δέ τις τῶν φιλονείκων οὐκ ἀνέχοιτο τῶν εἰρημένων, ἔστι καὶ δευτέραν εἰπεῖν. ποίαν δὴ ταύτην; τὴν ἀπὸ τῆς ἀπογραφῆς τῆς ἐν τοῖς εὐαγγελίοις κειμένης. ἐγένετο γάρ, φησιν ὁ εὐαγγελιστὴς, ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις, ἐξῆλθε δόγμα παρὰ Καίσαρος Αὐγούστου, ἀπογράφεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. αὕτη ἡ ἀπογραφὴ πρώτη ἐγένετο ἡγεμονεύοντος τῆς Συρίας Κυρηνίου. καὶ ἐ- C πορεύοντο πάντες ἀπογράφεσθαι, ἕκαστος εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν. ἀνέβη δὲ καὶ Ἰωσὴφ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, ἐκ πόλεως Ναζαρὲθ, εἰς τὴν Ἰουδαίαν, εἰς πόλιν Δαβὶδ, ἥτις καλεῖται Βηθλεὲμ, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς Δαβὶδ, ἀπογράφεσθαι σὺν Μαριὰμ τῇ μεμνηστευμένῃ αὐτῷ γυναικὶ οὔσῃ ἐγκύῳ. ἐγένετο δὲ ἐν τῷ εἶναι αὐτοὺς ἐκεῖ, ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ τεκεῖν αὐτήν· καὶ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον, καὶ ἐσπαργάνωσεν αὐτὸν, καὶ ἀνέκλινεν αὐτὸν ἐν τῇ φάτνῃ, διότι οὐκ ἦν αὐτοῖς τόπος ἐν τῷ καταλύμα- D τι. ὅθεν δῆλον, ὅτι κατὰ τὴν πρώτην ἀπογραφὴν ἐτέχθη. καὶ τοῖς ἀρχαίοις τοῖς δημοσίᾳ κειμένοις κώδιξιν ἐπὶ τῆς Ῥώμης ἔξεστιν ἐντυχόντα, καὶ τὸν καιρὸν τῆς ἀπογραφῆς μαθόντα ἀκριβῶς, εἰδέναι τὸν βουλόμενον. τί οὖν πρὸς ἡμᾶς, φησι, τοῦτο τοὺς οὐκ ὄντας ἐκεῖ, οὔτε παραγενομένους; ἀλλ᾽ ἄκουε, καὶ μὴ ἀπίστει, ὅτι παρὰ τῶν ἀκριβῶς ταῦτα εἰδότων, καὶ τὴν πόλιν ἐκείνην οἰκούντων παρειλήφαμεν τὴν ἡμέραν. οἱ γὰρ ἐκεῖ διατρίβοντες, ἄνωθεν καὶ ἐκ παλαιᾶς παραδόσεως

αὐτὴν

A αὐτῆς ἐπιτελοῦντες, αὐτοὶ νῦν αὐτῆς ἡμῖν τὴν
γνῶσιν διεπέμψαντο. οὐδὲ γὰρ ὁ εὐαγγελιστὴς
ἁπλῶς τὸν καιρὸν ἐπεσημήνατο τοῦτον· ἀλλ' ὥστε
καὶ τὴν ἡμέραν ἡμῖν δήλην ποιῆσαι καὶ γνώριμον,
καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν οἰκονομίαν ἐνδείξασθαι. οὐ γὰρ
οἴκοθεν, οὐδὲ παρ' ἑαυτοῦ τότε ὁ Αὔγουστος τὸ δό-
γμα τοῦτο ἐξέπεμψεν· ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ κινοῦντος
αὐτοῦ τὴν ψυχὴν, ἵνα καὶ ἄκων ὑπηρετήσηται
τῇ τοῦ μονογενοῦς παρουσίᾳ. καὶ τί τοῦτο συντελεῖ
πρὸς τὴν οἰκονομίαν ταύτην, φησίν; οὐ μικρὸν,
οὐδὲ τὸ τυχὸν, ἀγαπητέ, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μέ-
γα, καὶ τῶν ἀναγκαίων καὶ σπουδαζομένων ἕν.
ποῖον δὴ τοῦτο; ἡ Γαλιλαία χώρα τίς ἐστιν ἐν
B Παλαιστίνῃ, ἡ δὲ Ναζαρὲθ πόλις τῆς Γαλι-
λαίας. πάλιν, ἡ Ἰουδαία χώρα τίς ἐστι, παρὰ τῶν
ἐγχωρίων οὕτω καλουμένη· ἡ δὲ Βηθλεὲμ, πόλις
τῆς Ἰουδαίας. τὸν δὲ Χριστὸν οἱ προφῆται προὔ-
λεγον ἅπαντες, οὐκ ἀπὸ τῆς Ναζαρὲθ, ἀλλ'
ἀπὸ τῆς Βηθλεὲμ ἥξειν, καὶ ἐκεῖ τεχθήσεσθαι.
οὕτω γὰρ γέγραπται· καὶ σὺ Βηθλεὲμ, γῆ Ἰού-
δα, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα.
ἐκ σοῦ γὰρ ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅστις ποιμα-
νεῖ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραήλ. καὶ οἱ Ἰουδαῖοι οἱ τότε
παρὰ τοῦ Ἡρώδου ἐρωτώμενοι, ποῦ ὁ Χριστὸς
C γεννᾶται, ταύτην εἶπον αὐτῷ τὴν μαρτυρίαν.
διὰ ταῦτα καὶ τοῦ Ναθαναὴλ εἰπόντος πρὸς τὸν
Φίλιππον (ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἔλεγεν, Ἰησοῦν τὸν ἀπὸ
Ναζαρὲθ εὑρήκαμεν) ἐκ Ναζαρὲθ δύναταί
τι ἀγαθὸν εἶναι; ὁ Χριστὸς περὶ αὐτοῦ φησιν· ἴδε
ἀληθῶς Ἰσραηλίτης, ἐν ᾧ δόλος οὐκ ἔστι. καὶ τί-
νος, φησὶν, ἕνεκεν αὐτὸν ἐπῄνεσεν; ὅτι οὐ συ-
νηρπάγη τῇ ἀπαγγελίᾳ τοῦ Φιλίππου· ἀλλ' ᾔδει
σαφῶς καὶ ἀκριβῶς, ὅτι οὐκ ἐν Ναζαρὲθ, οὔτε
ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ ἔδει τὸν Χριστὸν τεχθῆναι. ἀλλ'
ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, καὶ ἐν τῇ Βηθλεέμ· ὅπερ οὖν καὶ
D ἐγένετο. ἐπεὶ οὖν ὁ μὲν Φίλιππος τοῦτο ἠγνόησεν,
ὁ δὲ Ναθαναὴλ, ἅτε νομομαθὴς ὤν, ἀπέκει-
νατο τὰ περὶ τὴν ἄνωθεν προφητείαν εἰρημένα,
εἰπὼν, ὅτι οὐκ ἐκ Ναζαρὲθ ἥξει ὁ Χριστός·
διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστός, ἴδε ἀληθῶς Ἰσραηλί-
της, φησὶν, ἐν ᾧ δόλος οὐκ ἔστι. διὰ τοῦτο καί
τινες τῶν Ἰουδαίων ἔλεγον πρὸς τὸν Νικόδη-
μον, ἐρεύνησον, καὶ ἴδε, ὅτι προφήτης ἐκ τῆς
Γαλιλαίας οὐκ ἐγήγερται. καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ·

ante, & ex antiqua traditione ipſum celebrantes, ad nos vſque illius notitiā nunc tranſmiſerunt. Neque enim Euangeliſta ſimpliciter nobis illud [deſcriptionis] tempus indicauit; ſed ita, vt etiam vnâ hunc diem nobis manifeſtum redderet, & exploratū, Deiq; incarnationem patefaceret. *Ex tempore deſcriptionis tempus Natiuitatis.* Neq; enim ſuopte impulſu, aut ex ſe ipſo Auguſtus edictum hoc promulgauit, ſed Deo animum ipſius concitante, vt vel inuitus aduentui Vnigeniti ſubſeruiret. At quid hoc, inquis, ad incarnationem oſtendendam momenti habet? Non paruum, dilecte, neque vbiuis obuium, ſed magnum omnino: adeoq; vnum ex iis hoc eſt, quæ neceſſario ac ſtudioſè quęrūtur. Quale tandem illud? Galilæa regio quædam eſt Palæſtinæ, Nazareth autem in ea ciuitas. Rurſus Iudęa regio eſt, ab indigenis hoc nomine vocitata, Bethlehem vero Iudææ ciuitas. Chriſtum porrò omnes Prophetæ prædixerant, non à Nazareth, ſed à Bethlehem venturum, illicq; naſciturum. Ita enim ſcriptū eſt: Et tu Bethlehem terra Iuda, nequaquam minima es in Principibus Iuda. Et te enim exiet Dux, qui reget populum meum Iſrael. *Matt. 2. 6. Mich. 5. 1.* Et Iudæi olim ab Herode interrogati, vbi naſceretur Chriſtus, hoc ipſum ei teſtimonium retulerūt. Hanc eandem ob cauſſam dicente Nathanaële ad Philippum, (poſtquā ei ille dixiſſet, Ieſum à Nazareth inuenimus) A Nazareth poteſt aliquid boni eſſe: Chriſtus ad ipſum ait: Ecce verè Iſraëlita, in quo dolus non eſt. *Ioan. 1. 45. Ioan. 1. 46.* Cuius autem rei gratia ipſum ita cōmendauit? *Ioan. 1. 47.* quòd nuncio illo Philippi non protinus fuerit abreptus: nam manifeſtè planéque ſciebat, neque in Nazareth, neque in Galilæa Chriſtum naſci debere, ſed in Iudæa & in Bethlehem. quod & ita factū fuerat. quandoquidem ergo Philippum id latebat, Nathanaël autem pro peritia, quam legis habebat (quum ſciret ea quæ [à Prophetis] dicta eſſent) reſponſum vaticinio ſuperius allato cōſentaneum dabat, à Nazareth Chriſtum nō venturum: proptereа etiam inquit Chriſtus: Ecce verè Iſraëlita, in quo dolus non eſt. Hac etiā de cauſa quidam Iudęorum Nicodemo dicebant: Scrutare, & vide, quia à Galilæa Propheta non excitatur. Et rurſus

A Nónne à Bethlehē caſtello, vbi erat Dauid, Chriſtus venit? Atque adeò communis omnium ſententia erat, haud dubiè illinc, non autem à Galilæa, debere venire. Itaque quum Ioſeph & Maria, ciues Bethlehemitæ relictâ patrâ, in Nazareth vitam ſuam inſtituiſſent, & illic commorarentur, (vt videlicet ſæpe multis hominibus vſu venire ſolet, qui è ciuitatibus, vnde ortum duxerant, emigrantes; in aliis in quibus ab initio nati non fuerant, commorentur) oporteretque Chriſtum in Bethlehem naſci: exiit edictum, quod, Deo ita ſtatuente, etiam inuitos in vrbem compulit. B Lex enim quæ iubebat vnumquemque in patria ſua nomen profiteri, adegit eos à Nazareth pedem efferre, & in Bethlehem redire ad nomen illic ſuum edendum. Hoc ergo, licet obſcurius, innuens Euangeliſta, ait:

Qua occaſione Chriſtus natus in Bethlehem.

Luc. 2. 4.

Aſcendit ergo Ioſeph à Galilæa ex ciuitate Nazareth in Iudæam, in ciuitatem Dauid, quæ vocatur Bethlehem, eo quod eſſet de domo & familia Dauid: vt profiteretur cum Maria deſponſata ſibi vxore prægnãte. C Factum eſt autẽ, quum eſſent ibi, impleti ſunt dies, vt pareret, & peperit filium ſuum primogenitum. Vidiſti, dilecte, prouidentem Dei adminiſtrationem, per infideles atque fideles, ea quæ ad ſe pertinent diſpenſantis. nempe vt vim potentiamque eius, qui à vero ipſius cultu alieni ſunt, agnoſcant. Et ſtella quidem Magos ab Oriente produxit; at lex Mariam in patriam à Prophetis prędictam traxit. Hinc nobis euidenter conſtat etiam Virginem ipſam ex genere Dauidico fuiſſe. Nam ſi ex Bethlehem ortum duxit, manifeſtum eſt, quòd etiam ex domo & D familia Dauid fuerit. Quod item ſuperius manifeſtè docuit Euangeliſta, quum dixit; Aſcendit autem & Ioſeph ex Galilæa cum Maria; eo quod eſſet ex domo & familia Dauid. Nam quum ſetiem ſtirpis Ioſeph receſuiſſet; huius autẽ maiores nemo vt illius enumeraſſet, ne hinc tibi dubitatio oriretur, ac diceres: vnde ergo manifeſtè patet etiá ipsã Dauide ortã? Audies. In mẽſe (inquit) ſexto, miſſus eſt Angelus Gabriel a Deo in ciuitatẽ Galilæę, cui nomẽ Nazareth,

Mat. 2. 1. & 2.

Luc. 1. 26.

A οὐκ ἀπὸ Βηθλεὲμ τῆς κώμης, ὅπου ἦν Δαβίδ, ὁ Χριστὸς ἔρχεται; καὶ κοινὴ πάντων ψῆφος ἦν, ὅτι πάντως ἐκεῖθεν αὐτὸν δεῖ παραγενέσθαι, οὐκ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας. ἐπεὶ οὖν ὁ Ἰωσὴφ καὶ ἡ Μαρία τῆς Βηθλεὲμ ὄντες πολῖται, ἐκείνην ἀφέντες, ἐν τῇ Ναζαρὲθ τὸν βίον αὐτῶν κατεστήσαντο, κἀκεῖ διέτριβον (οἷα δὴ πολλὰ συμβαίνειν εἰκὸς ἐπὶ πολλῶν ἀνθρώπων, τὰς μὲν πόλεις, ὅθεν ἐγένοντο, καταλιμπανόντων· ἐν ἄλλαις δέ, ἐν αἷς οὐκ ἐφύησαν παρὰ τὴν ἀρχήν, διατριβόντων) ἔδει δὲ τὸν Χριστὸν ἐν Βηθλεὲμ τεχθῆναι· ἐξῆλθε τὸ δόγμα, καὶ ἄκοντας αὐτοὺς συνωθοῦν εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην, τοῦ θεοῦ οὕτως B οἰκονομοῦντος. ὁ γὰρ νόμος ὁ κελεύων ἕκαστον εἰς τὴν ἰδίαν ἀπογράψασθαι πατρίδα, ἠνάγκαζεν ἐκεῖθεν αὐτοὺς ἀνίστασθαι, ἀπὸ τῆς Ναζαρὲθ λέγω, καὶ ἔρχεσθαι εἰς τὴν Βηθλεέμ, ὥστε ἀπογράφεσθαι. τοῦτο γοῦν αὐτὸ αἰνιττόμενος καὶ ὁ εὐαγγελιστής, ἔλεγεν· ἀνέβη δὲ καὶ ὁ Ἰωσὴφ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, ἐκ πόλεως Ναζαρέθ, εἰς τὴν Ἰουδαίαν, εἰς πόλιν Δαβίδ, ἥτις καλεῖται Βηθλεέμ, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς Δαβίδ, ἀπογράφεσθαι σὺν Μαριὰμ τῇ μεμνηστευμένῃ αὐτῷ γυναικὶ οὔσῃ ἐγκύῳ. καὶ ἐγέ- C νετο ἐν τῷ εἶναι αὐτοὺς ἐκεῖ, ἐπλήσθησαν αἱ ἡμέραι τοῦ τεκεῖν αὐτήν, καὶ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον. Εἶδες, ἀγαπητέ, οἰκονομίαν [illegible] καὶ διὰ τῶν ἀπίστων, καὶ τῶν πιστῶν τὰ καθ᾽ ἑαυτὸν οἰκονομοῦντος· ἵνα μάθωσιν οἱ ἀλλότριοι τῆς εὐσεβείας τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ. καὶ ὁ μὲν ἀστὴρ τοὺς Μάγους ἤγαγεν ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς· ὁ δὲ νόμος τὴν Μαριὰμ εἵλκεν ἐπὶ τὴν πατρίδα τὴν ὑπὸ τῶν προφητῶν εἰρημένην. ἐντεῦθεν ἡμῖν δῆλόν ἐστιν, ὅτι καὶ ἡ παρθένος ἐκ γένους [illegible] Δαβιτικοῦ. ἐπειδὴ γὰρ ἐκ τῆς Βηθλεὲμ ἦν, εὔδηλον ὅτι καὶ ἐκ τοῦ οἴκου καὶ τῆς πατριᾶς ἦν τοῦ D Δαβίδ. τοῦτο καὶ ἀνωτέρω ἐδήλωσεν ὁ εὐαγγελιστής, ἐν οἷς ἔλεγεν· ἀνέβη δὲ καὶ Ἰωσὴφ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας σὺν Μαριάμ, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐξ οἴκου καὶ πατριᾶς Δαβίδ. ἐπειδὴ γὰρ ὁ μὲν Ἰωσὴφ [illegible] γενεαλογήθη, τοὺς δὲ ταύτης προγόνους οὐδεὶς [illegible] ἠρίθμησεν οὕτως, ὡς τοὺς ἐκείνου· ἵνα μὴ ἀμφιβάλλῃς, καὶ λέγῃς, πόθεν οὖν δῆλον, ὅτι ἐκ τοῦ Δαβίδ ἐστι καὶ αὐτή; ἄκουσον. ἐν τῷ μηνὶ τῷ ἕκτῳ ἀπεστάλη ὁ ἄγγελος Γαβριὴλ ὑπὸ τοῦ θεοῦ εἰς πόλιν τῆς Γαλιλαίας, ᾗ ὄνομα Ναζαρέθ,

πρὸς παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρί, ᾧ ὄνομα A Ἰωσήφ, ἐξ οἴκου Δαβίδ. τό, ἐξ οἴκου Δαβίδ, περὶ τῆς παρθένου ὑποληπτέον εἰρῆσθαι· ὅπερ ἐνταῦθα καὶ ἐν αὐτῷ δεδήλωται. διὰ τοῦτο καὶ τὸ πρόσταγμα καὶ ὁ νόμος ἐκεῖνος ἐφοίτα, ἀνάγων ἐπὶ τὴν Βηθλεὲμ αὐτούς. ὁμοῦ τε γὰρ τῆς πόλεως ἐπέβησαν, καὶ Ἰησοῦς εὐθέως ἐτίκτετο. διὸ καὶ ἐν φάτνῃ κατεκλίνετο πολλῶν πανταχόθεν τότε συντρεχόντων, καὶ τοὺς τόπους προκαταλαμβανόντων, καὶ πολλὴν ποιούντων τὴν στενοχωρίαν. ὅθεν ἐκεῖ αὐτὸν καὶ οἱ Μάγοι προσεκύνησαν. ἵνα δὲ σαφεστέραν καὶ γνωριμωτέραν ὑμῖν ἀπόδειξιν παράσχωμαι, διαναστῆτέ B μοι, παρακαλῶ, νῦν. καὶ γὰρ μακρὰν ἱστορίαν ἀνακινῆσαι βούλομαι, καὶ παλαιοὺς ἀναγνῶναι νόμους, ὥστε πανταχόθεν ὑμῖν γενέσθαι τὸν λόγον σαφέστερον. νόμος ἦν παλαιὸς τοῖς Ἰουδαίοις. μᾶλλον δὲ ἀνωτέρω τὸν λόγον ἀναγάγωμεν. ὅτε τῶν Αἰγυπτιακῶν θορύβων, καὶ τῆς τοῦ βαρβάρου τυραννίδος τὸν τῶν Ἑβραίων δῆμον ἀπήλλαξεν ὁ θεός, ὁρῶν αὐτοὺς ἔτι λείψανα ἀσεβείας ἔχοντας καὶ περὶ τὰ αἰσθητὰ ἐπτοημένους, καὶ μεγέθη καὶ κάλλη ναῶν θαυμάζοντας, ἐκέλευσεν αὐτοῖς οἰκοδομηθῆναι ναόν, οὐ- C χὶ τῇ πολυτελείᾳ τῆς ὕλης μόνον, οὐδὲ τῇ ποικιλίᾳ τῆς τέχνης, ἀλλὰ καὶ τῷ σχήματι τῆς οἰκοδομῆς πάντας τοὺς ἐν τῇ γῇ ναοὺς ἀποκρύπτοντα. καὶ καθάπερ πατὴρ φιλόστοργος διὰ πολλοῦ χρόνου τὸν υἱὸν τὸν ἑαυτοῦ μιαροῖς ἀνθρώποις καὶ φθοροποιοῖς καὶ ἀσώτοις συναναστραφέντα καὶ πολλῆς ἀπολαύσαντα τρυφῆς λαβών, μετ' ἀσφαλείας καὶ σεμνότητος ἐπὶ πλείονι καθίστησιν αὐτὸν ἀφθονίᾳ, ὥστε μήτε στενοχωρηθέντα τῶν προτέρων μνήμην λαβεῖν, μήτε εἰς ἐπιθυμίαν ἐκείνων ἐλθεῖν· οὕτω καὶ ὁ θεὸς λαβὼν τοὺς Ἰου- D δαίους περὶ τὰ αἰσθητὰ ἐπτοημένους, καὶ ἐν τούτοις πολλὴν ποιεῖται τὴν ὑπερβολήν, ὥστε αὐτοὺς μηδέποτε εἰς ἐπιθυμίαν τῶν Αἰγυπτίων, ἢ τῶν παρ' Αἰγυπτίοις ἐλθεῖν. καὶ ποιεῖται τὸν ναὸν πρὸς τὴν εἰκόνα τοῦ κόσμου παντός, τοῦ τε αἰσθητοῦ, καὶ νοητοῦ. καθάπερ γάρ ἐστι γῆ καὶ οὐρανός, καὶ μέσον διάφραγμα τὸ στερέωμα τοῦτο· οὕτω κἀκεῖνον ἐκέλευσε γενέσθαι.

ad virginem deſponſatam viro, cui nomen erat Ioſeph, de domo Dauid. Quæ verba, De domo Dauid, accipienda ſunt tanquam de Virgine dicta. quod & hîc manifeſtè indicatum eſt. Atque hac de cauſa edictum & lex illa promulgata fuit, quæ eos in Bethlehem duceret. ſimulatque enim in ciuitatem aſcēdiſſent, confeſtim etiam Ieſus naſcitur, ac proinde etiam in præſepi reclinatur: quod vndique multi eò concurriſſent, & loca præoccupaſſent, magnaſque diuertendi anguſtias effeciſſent. quo in loco etiã Magi illum adorauerunt. Vt autem huiuſce diei dilucidiorem adhuc demonſtrationē exhibeam, veſtris mecum adſurgite animis. nam longiorem rerum memoriam excitare, & priſcas leges recognoſcere ſtatui, vt ex omni parte vobis orationem noſtram manifeſtiorem reddam. Lex erat Iudæis, eaque perantiqua. ſed age, potiùs paulò altiùs ſermonem repetamus. Quo tēpore ab Ægyptiacis turbis, & barbara Pharaonis tyrannide, Hebræorum populum Deus liberauit; videns ipſos impietatis adhuc ſecum reliquias habere, rebuſq; omnibus ſub ſenſum cadentibus, ad inſaniam vſque addictos, templorumq; magnitudinis ac pulchritudinis admiratione duci, templum ipſis exædificari præcipit, quod non modò materiæ magnificentiâ atque artis varietate, ſed & ſtructuræ formâ, cætera omnia, quæ vbique terrarum erant templa, obſcuraret. Et quemadmodum pater liberorum ſuorum indulgenter amans, filium profligatis, perniciofis, laſciuis hominibus vſum, nimioq; luxu diſſolutum, ad ſe longò temporis interuallo recipiēs, tuto & cum dignitate in maiori rerum abundantiâ cōſtitueret, ne in anguſtias aliquas coniectus, priorum recordatione, atque etiam cupiditate corripiatur: ita Deus Iudæos ad res ſenſiles cum ſtupore propenſos videns, in hiſce ipſis rebus præſtantiſſimū aliquid efficit; ne vnquam poſtea Ægyptiorum, aut eorum quæ apud Ægyptios experti fuerant, cupiditate caperentur: templumq; ipſis ſtatuit ad mundi exemplar, totiúſque vniuerſi: tam quod ſenſu, quam quod ſolo intellectu percipi poteſt. Sicut enim terra eſt, & cœlum, & medium ſepimenti inſtar, hoc firmamentum: ita & illud quoque fieri iuſſit.

Lex Iudæorum quædam antiqua.

Exod 26.

duaſq; in partes diuiſo hoc templo, & ad medium obtento velo, eam partẽ, quæ extra velũ erat, omnibus ingrediendi poteſtatem fecit: ad alteram verò illam interiorem, nemini, præterquam ſummo Sacerdoti, aditum atque intuitum patere permiſit. Cæterùm quòd hæc non noſtra coniectura ſit, ſed quòd templum reuera totius mundi ad exemplum exſtructum fuerit, audi quid Paulus, de Chriſto in cœlum aſcendẽte loquẽs, dicat: *Heb. 9.2.* Non enim in manufacta ſancta introiuit Chriſtus exemplaria verorum, oſtendens, quòd quæ apud nos ſunt, verorum ſint ſimulacra. Quòd porrò velum dirimeret ſancta ſanctorum à ſanctis extra poſitis, ſicut hoc cœlum quæ ſuper ſe ſita ſunt, ab omnibus quæ apud nos ſunt, diſiungit: audi quomodo etiam hoc, obſcurius tamen indicauerit, quum cœlum *Heb. 6.19.* velum appellat. De ſpe namque referens, quòd ſicut anchoram ipſam animæ habeamus, tutam ac firmam; deinde ſubiungit: Et incedentem vſque ad interiora velaminis; vbi præcurſor pro nobis introiuit Ieſus, ſupra cœlum ſurſum. Vides quomodo cœlum velamen appellauerit? Extra velum autem erat candelabrum, & menſa, & altare æreũ, ad ſacrificia & holocautomata excipiẽda. Intra velum verò Arca circumtecta ex omni parte auro, tabulas teſtamenti habẽs & vrnam auream, & virgam Aaron quæ fronduerat, & altare aureum; nõ illud ſacrificiorum & holocauſtorũ, ſed ſolius ſuffimẽti. Et per ea quæ extra erant, omnibus incedere fas erat; per ea verò quę intus, ſoli ſummo Sa- *Heb. 9.1.* cerdoti. De hiſce ipſis rurſus teſtimonium ex Paulo dabo, qui ſic ait: Habuit quidem prius tabernaculum iuſtificationes culturæ, & ſanctum ſæculare. (ſanctum ſæculare appellat exterius tabernaculum: quãdoquidem toti mundo ingredi licebat.) in quo candelabrum, & menſa, & propoſitio panum. poſt velamentum autem ſecundũ tabernaculum, quod dicitur ſancta ſanctorũ, aureum habens thuribulum, & arcam teſtamenti circumtectam ex omni parte auro; in quã vrna aurea habens manna, & virga Aaron quæ fronduerat, & tabulę teſtamenti. ſuper eam autem erant Cherubim gloriæ, obumbrantia propitiatorium.

A καὶ εἰς δύο διατεμὼν τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ καταπέτασμα ἀφεὶς μέσον, τὸ μὲν ἔξω τοῦ καταπετάσματος, πᾶσι συνεχώρησεν εἶναι βατόν· τὸ δὲ ἔνδον, ἄβατον καὶ ἀθέατον πᾶσι, πλὴν τοῦ ἀρχιερέως μόνου. καὶ ὅτι οὐχ ἡμέτερος ταῦτα στοχασμὸς, ἀλλ' ἐν τύπῳ τοῦ κόσμου παντὸς ὁ ναὸς κατεσκεύαστο, ἄκουσον τί φησιν ὁ Παῦλος, περὶ τοῦ Χριστοῦ λέγων εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναβαίνοντος. οὐ γὰρ εἰς χειροποίητα ἅγια εἰσῆλθεν ὁ Χριστὸς, ἀντίτυπα τῶν ἀληθινῶν· δεικνὺς ὅτι τὰ ἐνταῦθα ἀντίτυπα ἐστὶ τῶν ἀληθινῶν. ὅτι δὲ καὶ τὸ καταπέτασμα διεῖργε τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ἀπὸ τῶν ἁγίων τῶν ἔξω, B καθάπερ ἐστὶν ὁ οὐρανὸς τὰ ὑπὲρ αὐτὸν ἀποτειχίζει τούτων τῶν καθ' ἡμᾶς ἁπάντων, ἄκουσον πῶς καὶ τοῦτο ᾐνίξατο, τὸν οὐρανὸν καταπέτασμα καλέσας. περὶ γὰρ τῆς ἐλπίδος λέγων, ὅτι ὡς ἄγκυραν αὐτὴν ἔχομεν τῆς ψυχῆς ἀσφαλῆ τε καὶ βεβαίαν, ἐπήγαγε· καὶ εἰσερχομένην εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος, ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν Ἰησοῦς, ὑπὲρ τὸν οὐρανὸν ἄνω. ὁρᾷς πῶς καταπέτασμα τὸν οὐρανὸν ἐκάλεσεν; ἔξω μὲν οὖν τοῦ καταπετάσματος ἦν ἡ λυχνία, καὶ ἡ τράπεζα, καὶ βωμὸς χαλκοῦς τὰς C θυσίας δεχόμενος, καὶ τὰ ὁλοκαυτώματα. ἔσω δὲ τοῦ καταπετάσματος ἡ κιβωτὸς, περικεκαλυμμένη πάντοθεν χρυσίῳ, τὰς πλάκας ἔχουσα τῆς διαθήκης, καὶ τὴν στάμνον τὴν χρυσῆν, καὶ τὴν ῥάβδον Ἀαρὼν τὴν βλαστήσασαν, καὶ βωμὸν χρυσοῦν, οὐχὶ θυσιῶν, οὐδὲ ὁλοκαυτωμάτων, ἀλλὰ θυμιάματος μόνου. καὶ τὰ μὲν ἔξω πατεῖν, πᾶσιν ἐφεῖτο· τὰ δὲ ἔνδον, μόνῳ τῷ ἀρχιερεῖ. καὶ τούτων δὲ αὐτῶν μαρτυρίαν παρέξομαι πάλιν, τοῦ Παύλου οὕτω πως λέγοντος. Εἶχε μὲν οὖν ἡ πρώτη σκηνὴ δικαιώματα λατρείας, τό τε ἅγιον κοσμικόν. D ἅγιον δὲ κοσμικὸν καλεῖ, τὴν ἔξω σκηνὴν, ἐπειδὴ τῷ κόσμῳ παντὶ εἰσιέναι θέμις ἦν· ἐν ᾗ ἥ τε λυχνία, καὶ ἡ τράπεζα, καὶ ἡ πρόθεσις τῶν ἄρτων. μετὰ δὲ τὸ δεύτερον καταπέτασμα, σκηνὴ ἡ λεγομένη τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, χρυσοῦν ἔχουσα θυμιατήριον, καὶ τὴν κιβωτὸν τῆς διαθήκης περικεκαλυμμένην πάντοθεν χρυσίῳ· ἐν ᾗ στάμνος χρυσῆ ἔχουσα τὸ μάννα, καὶ ἡ ῥάβδος Ἀαρὼν ἡ βλαστήσασα, καὶ αἱ πλάκες τῆς διαθήκης· ὑπεράνω δὲ αὐτῆς Χερουβὶμ δόξης, κατασκιάζοντα τὸ ἱλαστήριον.

A Τούτων δὲ οὕτω κατεσκευασμένων, εἰς μὲν τὴν πρώτην σκηνὴν διαπαντὸς εἰσίασιν οἱ ἱερεῖς, τὰς λατρείας ἐπιτελοῦντες· εἰς δὲ τὴν δευτέραν, ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μόνος ὁ ἀρχιερεὺς, οὐ χωρὶς αἵματος, ὃ προσφέρει ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων. ὁρᾷς ὅτι καὶ μόνος εἰσέρχεται ὁ ἀρχιερεὺς, καὶ ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ παντός; τί οὖν ταῦτα, φησι, πρὸς τὴν προκειμένην ἡμέραν; ἀναμείνατε μικρὸν, καὶ μὴ θορυβεῖσθε. ἄνωθεν γὰρ τὴν πηγὴν διορύττομεν, καὶ ἐπ' αὐτὴν σπεύδομεν τὴν κορυφὴν ἐλθεῖν, ὥστε μετ' εὐκολίας ὑμῖν ἅπαντα γενέσθαι δῆλα· μᾶλλον δὲ, ἵνα μὴ μέχρι πολλοῦ ὁ λόγος B συνεσκιασμένος ᾖ, μηδὲ ἀσαφέστερος ὢν ἀπαγορεύειν ὑμᾶς ποιήσῃ πρὸς τὸ μῆκος τῶν λεγομένων, ἤδη τὴν αἰτίαν ὑμῖν ἐρῶ, δι' ἣν ταῦτα πάντα ἀνεκίνησα. τίς οὖν ἐστιν ἡ αἰτία; ἓξ μῆνας ἐν γαστρὶ ἐχούσης τῆς Ἐλισάβετ τὸν Ἰωάννην, ἡ Μαρία ἤρξατο συλλαμβάνειν. ἂν τοίνυν μάθωμεν, ποῖος ἐκεῖνος ὁ μὴν ὁ ἕκτος ἦν, εἰσόμεθα καὶ πότε ἤρξατο συλλαμβάνειν ἡ Μαρία. εἶτα μαθόντες, πότε ἤρξατο συλλαμβάνειν, εἰσόμεθα καὶ πότε ἔτεκεν, ἐννέα μῆνας C ἀριθμήσαντες ἐκ τῆς συλλήψεως. πόθεν οὖν εἰσόμεθα, ποῖος ἦν ὁ ἕκτος μὴν τῆς κυήσεως τῆς Ἐλισάβετ; ἂν μάθωμεν, ποῖος ἦν ὁ μὴν, καθ' ὃν ἤρξατο συλλαμβάνειν. πόθεν δὲ εἰσόμεθα, ποῖος ἦν ὁ μὴν, καθ' ὃν συνέλαβεν; ἂν μάθωμεν, κατὰ ποῖον καιρὸν εὐηγγελίσθη Ζαχαρίας ὁ ταύτης ἀνήρ. αὐτὸ δὲ τοῦτο πόθεν ἡμῖν ἔσται γνώριμον; ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν· καθὼς τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον λέγει, ὅτι εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ἔνδον ὄντα τὸν Ζαχαρίαν ὁ ἄγγελος εὐηγγελίσατο, καὶ εἶπεν αὐτῷ περὶ τοῦ τόκου τοῦ Ἰωάννου. ἂν τοίνυν ἀποδειχθῇ σαφῶς ἀπὸ τῶν γρα- D φῶν, ὅτι τε ἅπαξ εἰσήρχετο εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ὁ ἀρχιερεὺς, καὶ μόνος, καὶ πότε, καὶ ποίῳ μηνὶ τοῦ ἐνιαυτοῦ τὸ ἅπαξ τοῦτο εἰσέρχεται, εὔδηλος ἔσται ὁ καιρὸς, καθ' ὃν εὐηγγελίσθη. τούτου δὲ γενομένου δήλου, καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς συλλήψεως ἔσται τοῖς πᾶσι γνώριμος. ὅτι μὲν οὖν ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰσήρχετο, καὶ ὁ Παῦλος ἐδήλωσε. καὶ ὁ Μωυσῆς δὲ τοῦτο αὐτὸ δῆλον ποιεῖ, οὕτω λέγων·

His vero ita compoſitis; in priori quidem tabernaculo ſemper introibant Sacerdotes, ſacrificiorum officia conſummantes: in ſecundo autem ſemel in anno ſolus Pontifex; non ſine ſanguine, quem offert pro ſua & populi ignorantia. Vides ſolum ingredi ſummum ſacerdotem, idq; ſemel dumtaxat toto anno? Verùm quid hæc, inquis, ad præſentem diem? Expectate pauliſper, nec tumultuemini: à capite enim fontem ducimus, & ad ipſum rei faſtigium peruenire contendimus, vt cuncta nullo negotio nobis aperta atque perſpecta ſint. Quin imò ne diutius verborum integumentis noſtra obumbretur oratio, néve implicatior fiat, nimiáque eorum, quæ dicuntur, longitudine defatigemini: iam rationem vobis exponam, cur hæc omnia, tam altè repetita, mouerim. quæ porrò huius rei ratio? Quum menſes iam ſex Elizabeth Ioannem in vtero geſtaret, tum Maria concipere cœpit. Itaque ſi diſcamus, quiſnam ſextus ille menſis fuerit; certò etiam ſciemus, quando cœperit Maria concipere. Deinde quum cognouerimus, quódnam conceptus ſui principium habuerit, vtique quando pepererit cognoſcemus; nouem menſes à conceptione numerantes. Vnde igitur, quiſnam ille ſextus menſis fuerit prægnationis Elizabeth, nobis conſtabit? Hinc ſcilicet, ſi quo menſe grauida fieri cœperit, intelligamus. Vnde autem, quis ille fuerit, addiſcemus? Si ſciamus quo tempore lætum hac de re nuncium Zacharias eius maritus acceperit. Ceterùm hoc ipſum vnde nobis explicatum erit? Ex diuinis ſcripturis. quomodo ſacrum Euangelium refert Zachariæ verſanti intra ſancta ſanctorum Angelum lætum attuliſſe nuntium, & de partu Ioannis ei prædixiſſe. Si ergo è ſacris literis clarè docuerimus, ſemel dũtaxat ſancta ſanctorum ſummum Sacerdotem ſine vllo comite ingredi, & quo tempore, & quoto anni menſe, vnicâ illâ vice introëat: in cognitionem apertam temporis, quo lętum illum nuncium accepit, deueniemus. quo declarato, etiam principium conceptionis protinus omnibus eluceſcet. Itaque quòd ſemel tantùm in anno huc introïretur, etiam Paulus manifeſtauit. quin & Moyſes idipſum apertè oſtendit, hoc modo loquens:

Zacharias quo tempore Angelum alloquutus.

Leuit. 16. 2. Et locutus eſt Dominus ad Moyſen: Loquere ad Aaron fratrem tuum, & ne omni tẽpore ingrediatur ſanctuarium, quod eſt intra velum corã propiciatorio, quod eſt ſupra arcam teſtimonij, & nõ moriatur. Et iterum: Et
Ibid. 17. omnis homo non erit in tabernaculo teſtimonij, quando ipſe ſanctuarium ingreditur ad expiandũ; donec egrediatur, & expiauerit pro ſe & domo ſuâ, & pro vniuerſo cœtu Iſrael. Et expiabit ſuper altare, quod eſt coram domino. Ex his liquet, non quolibet tempore in ſancta ſanctorum ingreſſum fuiſſe, & dum intus eſſet, nemini fas fuiſſe ea contingere, ſed extra trãs velum conſiſtendum. Verùm hæc vos ſedulo mente veſtrâ tenete. Reliquum enim eſt, vt quodnam illud tẽpus fuerit, quo ſolus ingrediebatur in ſancta ſanctorum, idq; ſemel dumtaxat in anno, vobis demoſtrem. Quã ratione autem hoc patebit? Ex eodẽ nimirum hoc libro: ita enim illic eſt:
Ibid. 29. Menſe ſeptimo, decimâ die menſis, humiliabitis animas veſtras, & omne opus non facietis; ſiue indigena,, ſiue aduena, qui additur inter vos. In hac enim die expiatio erit veſtri, vt emendemini ab omnib. peccatis veſtris: coram domino mundemini: ſabbata ſabbatorum, requies erit hæc vobis. & humiliabitis animas veſtras; legitimum ſempiternum. Expiabit autem Sacerdos, quem vnxerint ipſũ, & cuius manus initiauerint, vt ſacerdotio fungatur poſt patrẽ ſuum, & induetur ſtolâ ſanctâ, & expiabit ſancta ſanctorũ, & tabernaculũ teſtimonij; & altare expiabit; & pro ſacerdotibus, & pro vniuerſo populi cœtu expiabit. Eritq; hoc vobis legitimum ſempiternũ, vt expietis pro filiis Iſrael ab omnib. peccatis eorum. Semel in anno fiet, ſicut præcepit Dominus Moyſi. De feſto Tabernaculorũ hîc ſermo: eſt: tunc enim ſemel ſummus Sacerdos quotannis ingrediebatur, quod & ipſe explicauit his verbis: quoniã ſemel in anno hoc fiet. Si ergo feſti Tabernaculorũ tempore, ſolus ſummus Sacerdos ingreditur in ſãcta ſanctorũ; age deinceps oſtendamus, tunc Zachariæ Angelum apparuiſſe quando in ſanctis ſanctorũ erat: ſoli enim ipſi incenſũ adolenti viſus eſt, ſolus verò nunquã ingreditur ſũmus

A καὶ ἐλάλησε κύριος πρὸς Μωυσῆν λέγων, λάλησον πρὸς Ἀαρὼν τὸν ἀδελφόν σου, καὶ μὴ εἰσπορευέσθω πᾶσαν ὥραν εἰς τὸ ἅγιον τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετάσματος εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἱλαστηρίου, ὅ ἐστιν ἐπὶ τῆς κιβωτοῦ τοῦ μαρτυρίου, καὶ οὐκ ἀποθανεῖται. καὶ πάλιν· καὶ πᾶς ἄνθρωπος οὐκ ἔσται ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου, εἰσπορευομένου αὐτοῦ ἐξιλάσασθαι εἰς τὰ ἅγια, ἕως ἂν ἐξέλθῃ, καὶ ἐξιλάσηται περὶ ἑαυτοῦ, καὶ τοῦ οἴκου αὐτοῦ, καὶ πάσης τῆς συναγωγῆς τῶν υἱῶν Ἰσραήλ· καὶ ἐξιλάσεται ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον τὸ ἔναντι κυρίου. ὅτι μὲν οὖν οὐ διὰ παντὸς εἰσῄει εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, οὔτε ἔνδον ὄντος αὐτοῦ
B θέμις ἦν ἔξω τινὰ ἑστάναι παρὰ τὸ καταπέτασμα, δῆλον ἀπὸ τούτων. ἀλλὰ κατέχετε δὴ ταῦτα μετ᾿ ἀκριβείας. ὑπόλοιπον γάρ ἐστι δεῖξαι, ποῖος ἦν ὁ καιρὸς, καθ᾿ ὃν εἰσῄει εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, καὶ ὅτι ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μόνος τοῦτο ἔπραττε. πόθεν οὖν τοῦτο δῆλον; ἀπ᾿ αὐτοῦ τοῦ βιβλίου τούτου. οὕτω γάρ πως φησίν· ἐν τῷ μηνὶ τῷ ἑβδόμῳ, δεκάτῃ τοῦ μηνὸς, ταπεινώσετε τὰς ψυχὰς ὑμῶν, καὶ πᾶν ἔργον οὐ ποιήσετε ἐν αὐτῇ, ὁ αὐτόχθων, καὶ ὁ προσήλυτος ὁ προσκείμενος ἐν ὑμῖν. ἐν γὰρ τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ ἐξιλάσεται περὶ ὑμῶν,
C καθαρίσαι ὑμᾶς περὶ πασῶν τῶν ἁμαρτιῶν ὑμῶν· ἐναντίον κυρίου καθαρισθήσεσθε. σάββατα σαββάτων, ἀνάπαυσις αὕτη ἔσται ὑμῖν· καὶ ταπεινώσετε τὰς ψυχὰς ὑμῶν. νόμιμον αἰώνιον ἔσται ὑμῖν. καὶ ἐξιλάσεται ὁ ἱερεὺς, ὃν ἂν χρίσωσιν αὐτὸν, καὶ ὃν ἂν τελειώσωσι τὰς χεῖρας αὐτοῦ ἱερατεύειν μετὰ τὸν πατέρα αὐτοῦ. καὶ ἐνδύσεται τὴν στολὴν αὐτοῦ τὴν ἁγίαν, καὶ ἐξιλάσεται τὸ ἅγιον τοῦ ἁγίου, καὶ τὴν σκηνὴν τοῦ μαρτυρίου, καὶ τὸ θυσιαστήριον ἐξιλάσεται, καὶ ἐξιλάσεται περὶ τῶν ἁμαρτιῶν τῶν ἱερέων, καὶ περὶ πάσης τῆς συναγωγῆς ἐξιλάσεται. καὶ ἔσται τοῦτο ὑμῖν νόμιμον αἰώνιον, ἐξιλάσκεσθαι περὶ τῶν υἱῶν
D Ἰσραὴλ ἀπὸ πασῶν τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν. ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ ποιηθήσεται, καθάπερ συνέταξε κύριος τῷ Μωυσῇ. περὶ τῆς σκηνοπηγίας ἐνταῦθα διαλέγεται. τότε γὰρ ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ ὁ ἀρχιερεὺς εἰσῄει· ὅπερ οὖν καὶ αὐτὸς ἐδήλωσεν, εἰπὼν ὅτι ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ τοῦτο ποιηθήσεται. εἰ τοίνυν ἐν τῷ καιρῷ τῆς σκηνοπηγίας εἰσέρχεται εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ὁ ἀρχιερεὺς μόνος, φέρε λοιπὸν ἀποδείξωμεν, ὅτι τότε ὤφθη ὁ ἄγγελος τῷ Ζαχαρίᾳ, ἡνίκα εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ἦν. μόνῳ γὰρ αὐτῷ ὤφθη θυμιῶντι. μόνος δὲ ὁ ἀρχιερεὺς

οὐδέποτε εἰσέρχεται, ἀλλ' ἢ τότε μόνον. οὐδὲν δὲ A
κωλύει καὶ αὐτὴν ἀκοῦσαι τῶν ῥημάτων. ἐγένετο ἐν
ταῖς ἡμέραις Ἡρώδου, τοῦ βασιλέως τῆς Ἰουδαίας,
ἱερεύς τις ὀνόματι Ζαχαρίας, καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἐκ
τῶν θυγατέρων Ἀαρών, καὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς Ἐλισά-
βετ. ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ἱερατεύειν αὐτὸν ἐν τῇ τά-
ξει τῆς ἐφημερίας αὐτοῦ ἐναντίον τοῦ θεοῦ, κατὰ τὸ
ἔθος τῆς ἱερατείας, ἔλαχε τοῦ θυμιᾶσαι, εἰσελθὼν
εἰς τὸν ναὸν τοῦ κυρίου. καὶ πᾶν τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ
ἦν προσευχόμενον ἔξω, τῇ ὥρᾳ τοῦ θυμιάμα-
τος. ἀναμνήσθητί μοι, ἀγαπητέ, τῆς μαρτυρίας
ἐκείνης, τῆς λεγούσης· καὶ πᾶς ἄνθρωπος οὐκ
ἔσται ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου, εἰσπορευομένου B
αὐτοῦ ἐξιλάσασθαι εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων, ἕως
ἂν ἐξέλθῃ. ὤφθη δὲ αὐτῷ ἄγγελος κυρίου, ἑστὼς
ἐκ δεξιῶν τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ θυμιάματος. οὐκ
εἶπε, τοῦ θυσιαστηρίου τῶν θυσιῶν, ἀλλά, τοῦ θυ-
σιαστηρίου τοῦ θυμιάματος. τὸ γὰρ θυσιαστήριον
τὸ ἔξω, θυσιῶν ἦν καὶ ὁλοκαυτωμάτων· τὸ δὲ
ἔσω, θυμιάματος. ὥστε καὶ ἀπὸ τούτου, καὶ ἀπὸ
τοῦ ὀφθῆναι αὐτῷ μόνῳ, καὶ ἀπὸ τοῦ λέγεσθαι, ὅτι
ἔξω ἦν ὁ λαὸς προσδεχόμενος αὐτὸν, εὔδηλον
ὅτι εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἰσῆλθε. καὶ ἐταράχθη
Ζαχαρίας ἰδὼν, καὶ φόβος ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτόν. C
εἶπε δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ ἄγγελος· μὴ φοβοῦ Ζαχα-
ρία, διότι εἰσηκούσθη ἡ δέησίς σου, καὶ ἡ γυνή σου
Ἐλισάβετ γεννήσει υἱόν σοι, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα
αὐτοῦ Ἰωάννην. καὶ ἦν ὁ λαὸς προσδοκῶν τὸν Ζα-
χαρίαν, καὶ ἐθαύμαζον ἐν τῷ χρονίζειν αὐτόν.
ἐξελθὼν δὲ διένευεν αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἠδύνατο λα-
λῆσαι. ὁρᾷς ὅτι ἐσωτέρω τοῦ καταπετάσματος ἦν,
ὅτε τοῦτο εὐηγγελίσθη. ὁ δὲ καιρὸς τοῦ εὐαγγελι-
σμοῦ, ὁ τῆς σκηνοπηγίας ἦν, καὶ τῆς νηστείας· τοῦτο
γάρ ἐστι τὸ, ταπεινώσατε τὰς ψυχὰς ὑμῶν. τε-
λεῖται δὲ ἡ ἑορτὴ αὕτη τοῖς Ἰουδαίοις περὶ τὰ ἔσχα-
τα τοῦ Γορπιαίου μηνὸς, καθὼς καὶ ὑμεῖς μαρτυ- D
ρεῖτε. τότε γὰρ τοὺς πολλοὺς καὶ μακροὺς πρὸς
Ἰουδαίους ἀνηλώσαμεν λόγους, τῆς ἀκαίρου αὐ-
τῶν νηστείας κατηγοροῦντες. τότε τοίνυν καὶ ἡ
Ἐλισάβετ συνέλαβεν, ἡ γυνὴ Ζαχαρίου· καὶ
περιέκρυβεν ἑαυτὴν μῆνας πέντε, λέγουσα ὅτι,
οὕτω μοι πεποίηκεν ὁ κύριος ἐν ἡμέραις, αἷς
ἐπεῖδεν ἀφελεῖν τὸ ὄνειδός μου ἐν ἀνθρώποις. εὔ-
καιρον οὖν δεῖξαι λοιπὸν, ὅτι τὸν ἕκτον μῆνα
ταύτης ἐχούσης ἐν τῇ κυήσει τοῦ Ἰωάννου, ἡ Μα-
ρία λαμβάνει τῆς συλλήψεως τὰ εὐαγγέλια.

A ſacerdos, niſi tunc temporis. Nihil au-
tem impedit etiam ipſa audire verba
Euangeliſtæ. Fuit in diebus Herodis *Luc. 1. 5.*
Regis Iudææ, Sacerdos quidã nomi-
ne Zacharias, & vxor illius de filiabus
Aaron, & nomen eius Elizabeth. Fa-
ctum eſt autẽ, quum ipſe ſacerdotio
fungeretur, in ordine vicis ſuæ ante
Deum, ſecundũ conſuetudinẽ ſacer-
dotij, ſorte exiit, vt incẽſum poneret,
ingreſſus in tẽplum Domini. Et om- *Leuit. 10.*
nis multitudo populi erat orãs foris; *17.*
horâ incẽſi. Hoc loco in memoriam *Luc. 1. 11.*
reuoca, dilecte, teſtimonium illud, quod
ait: Et omnis homo non erit in taber-
B naculo teſtimonij, ingrediẽte ipſo ad
expiandum in ſancta ſanctorũ, donec
egrediatur. Apparuit autem illi An-
gelus Domini ſtãs à dextris altaris in-
cenſi. Non dixit altaris ſacrificiorum,
ſed altaris incenſi: propterea quòd
altare ſacrificiorum & holocauſto-
ſtorum foris eſſet, intus vero incenſi.
Vt vel hinc, quòd ipſi ſoli cõſpicere-
tur, & quod dicatur populus ipſũ fo-
ris expectaſſe, manifeſtum euadat, in
ſancta ſanctorũ ipſum ingreſſum fuiſ-
ſe. Et turbatus eſt Zacharias videns; *Ibid. 12.*
C & timor cecidit ſuper ipſũ. Dixit au-
tem ad ipſum angelus: Ne timeas Za-
charia; quoniam audita eſt depreca-
tio tua, & vxor tua Elizabeth pariet
tibi filiũ, & vocabis nomen eius Ioan-
nem. Et erat plebs expectãs Zachariã: *Ibid. 21.*
& mirabantur, quod tardaret ipſe in
tẽplo. Egreſſus autem innuebat, neq;
poterat loqui ipſis. Vides intra velum
fuiſſe? tunc igitur hunc lętum nunciũ
accepit. Tempus autẽ tum erat feſti
tabernaculorum, & ieiunij (hoc enim
illa verba ſibi volunt, Humiliate ani-
mas veſtras) idq; à Iudæis ſub finem *Orat. 5. à*
menſis Septembris, quod & vos teſta- *S. Chryſo.*
D bimini, celebrabatur. Tunc enim lõ- *contra Iu-*
gã copioſaq; oratione in Iudæos vſi *daeos men-*
ſumus, importunum eorum ieiunium *ſe Sept. ha-*
accuſantes. Hoc ergo tempore etiam *bita.*
Elizabeth vxor Zachariæ concepit. *Luc. 1. 25.*
Et occultabat ſe menſibus quinque,
dicens, Sic mihi fecit Dominus in
diebus, quibus reſpexit auferre op-
probrium meum inter homines.

Cęterùm opportunum nunc vide-
tur, vt oſtendamus præterea, quum
ſextum iam menſem ipſa Ioannem
in vtero geſtaret, Mariam lætum de
conceptione ſuâ nuncium accepiſſe.

Quando enim venit ad eam Gabriel, Luc. 1. 30. & dixit: Ne timeas Maria; inueniſti enim gratiam apud Deum. Et ecce concipies in vtero, & paries filium, & vocabis nomen eius Ieſum: ipſaq; hoc ſermone turbaretur, modumq; eius rei diſcere quæreret: Reſpōdens Angelus dixit ad eam: Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus Altiſſimi obūbrabit tibi: ideoq; & quod naſcetur ex te ſanctū, vocabitur filius Dei. Et ecce Elizabeth cognata tua, & ipſa concepit filium in ſenectute ſuâ. & hic menſis eſt ſextus illi, quæ vocatur ſterilis, quia nō erit impoſſibile apud Deum omne verbum. Quòd ſi ergo poſt menſem Septembrem Elizabeth concipere cœpit, vt oſtenſum eſt: adnumerare oportet ſex ab eo, qui inter medij menſes. ſunt autem hi qui ſequuntur: October, Nouember, December, Ianuarius, Februarius Martius. Itaque poſt hunc ſextum menſem principium cōceptionis accepit Maria. à quo ſi nouem menſes [ſequentes] numeremus, vtique in præſentem hunc menſem deueniemus. Conceptionum menſis primus. Eſt igitur primus conceptionis menſis Aprilis. deinde Maius, Iunius, Iulius, Auguſtus, September, October, Nouember, December. Atque hic menſis eſt, quem præſentem habemus, quo & hunc diem celebramus.

Vt autem quod dico, etiam apertius vobis, clariuſq; euadat, breuiter hæc rurſum repetens, dilectioni veſtræ ediſſeram. Semel in anno ingrediebatur ſolus ſummus Sacerdos in ſancta ſanctorum: tunc nuncium de Ioannis natiuitate habuit: tunc illinc abiit: tunc vxor eius concipere cœpit poſt menſem Septembrem. Quum autem ſextum iam menſem ipſa in vtero haberet, (qui ſcilicet eſt Martius) cœpit denique & Maria concipere. Ab Aprili igitur incipiendo, nouem menſes ſi numeremus, in hunc præſentem ſcilicet incidemus, quo Dominus noſter Ieſus Chriſtus natus eſt. Atque omnia quidē, quæ de hoc die dicenda erant, vobis hactenus expoſuimus. Vnum tantùm ſi nunc addidero, orationi meæ finem imponā: quæ maiora ſunt, communi doctori dicenda relinquens. Quoniam enim multi infideliū, quum audiūt Deum in carne natum, irrident nos, & inſe-

A ἐπεὶ γὰρ ἦλθε πρὸς αὐτὴν Γαβριὴλ, καὶ ἔλεγε· μὴ φοβοῦ, Μαριάμ· εὗρες γὰρ χάριν παρὰ τοῦ θεοῦ· καὶ ἰδοὺ συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ τέξῃ υἱὸν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν· θορυβουμένης δὲ ἐκείνης, καὶ τὸν τρόπον ἐπιζητούσης μαθεῖν, ἀποκριθεὶς ὁ ἄγγελος εἶπεν αὐτῇ· πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἐκ σοῦ ἅγιον, κληθήσεται υἱὸς θεοῦ. καὶ ἰδοὺ Ἐλισάβετ ἡ συγγενής σου, καὶ αὐτὴ συνειληφυῖα υἱὸν ἐν γήρει αὐτῆς, καὶ οὗτος μὴν ἕκτος ἐστὶν αὐτῇ τῇ καλουμένῃ στείρᾳ· ὅτι οὐκ ἀ-

B δυνατήσει παρὰ τοῦ θεοῦ πᾶν ῥῆμα. Εἰ τοίνυν μετὰ τὸν Γορπιαῖον μῆνα ἀρχὴν ἔλαβε συλλαμβάνειν ἡ Ἐλισάβετ, καθὼς ἀποδέδεικται, ἀριθμῆσαι ἐξ ἐκείνου δεῖ τοὺς μεταξὺ μῆνας ἕξ. εἰσὶ τοίνυν οὗτοι οἱ μῆνες, Ὑπερβερεταῖος, Δῖος, Ἀπελλαῖος, Αὐδυναῖος, Περίτιος, Δύστρος. μετὰ τοῦτον οὖν τὸν ἕκτον μῆνα ἀρχὴν ἡ Μαρία τῆς συλλήψεως ἔλαβεν. ὅθεν καὶ ἐννέα μῆνας ἀριθμοῦντες, εἰς τὸν παρόντα τοῦτον ἀπαντησόμεθα μῆνα. ἔστιν οὖν ὁ πρῶτος μὴν τῆς συλλήψεως τοῦ δεσπότου, Ἀπρίλ-

C λιος, ὅς ἐστι Ξανθικός· μεθ' ὃν Ἀρτεμίσιος, Δέσιος, Πάνεμος, Λῷος, Γορπιαῖος, Ὑπερβερεταῖος, Δῖος, Ἀπελλαῖος, καὶ οὗτος ὁ μὴν ὁ ἐνεστὼς, καθ' ὃν τὴν ἡμέραν ἐπιτελοῦμεν. ἵνα δὲ καὶ σαφέστερον ὑμῖν πάλιν γένηται τὸ λεγόμενον, ἐν συντόμῳ τὰ αὐτὰ πάλιν ἀναλαβὼν, ἐρῶ πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην. ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰσήρχετο μόνος ὁ ἀρχιερεὺς εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων. πότε δὲ τοῦτο ἐγίνετο; ἐν τῷ μηνὶ τῷ Γορπιαίῳ. τότε οὖν εἰσῆλθεν ὁ Ζαχαρίας εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων· τότε καὶ εὐηγγελίσθη περὶ τοῦ Ἰωάννου.

D ἀνεχώρησεν οὖν ἐκεῖθεν, καὶ ἤρξατο συλλαμβάνειν ἡ γυνὴ αὐτοῦ. μετὰ δὲ τὸν Γορπιαῖον, ἕκτον μῆνα ἐχούσης τῆς Ἐλισάβετ, ὅσπερ ἐστὶν ὁ Δύστρος, ἤρξατο συλλαμβάνειν λοιπὸν ἡ Μαρία. ἀπὸ Ξανθικοῦ τοίνυν ἐννέα ἀριθμοῦντες μῆνας, εἰς τὸν παρόντα ἥξομεν μῆνα, καθ' ὃν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐτέχθη. ἀλλὰ τὰ μὲν περὶ τῆς ἡμέρας πάντα ὑμῖν δῆλα ἐποιήσαμεν· ἓν δὲ λοιπὸν εἰπὼν, καταπαύσω τὸν λόγον, τῷ κοινῷ διδασκάλῳ τῶν μειζόνων παραχωρήσας. ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ Ἑλλήνων ἀκούοντες, ὅτι θεὸς ἐτέχθη ἐν σαρκὶ, καταγελῶσι διασύροντες, καὶ πολλοὶ

τῶν ἀφελεστέρων θορυβοῦσι καὶ ταράττουσιν· ἀναγκαῖον καὶ πρὸς ἐκείνους, καὶ πρὸς τοὺς ταραττομένους εἰπεῖν· ὥστε μὴ θορυβεῖσθαί ποτε, ὑπὸ ἀφρόνων ἀνθρώπων ἀναπειθομένους, μήτε ταράττεσθαι ἐκ τοῦ τῶν ἀπίστων γέλωτος. καὶ γὰρ τὰ παιδία τὰ μικρὰ πολλάκις γελᾷ, σπουδαιολογουμένων ἡμῶν, καὶ περὶ τῶν ἀναγκαίων διαλεγομένων· ἀλλ' οὐ τῆς τῶν γελωμένων πραγμάτων εὐτελείας, ἀλλὰ τῆς τῶν γελώντων ἀνοίας τεκμήριον ὁ γέλως ἐστίν. ὅπερ οὖν καὶ ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων ἐστὶν εἰπεῖν, ὅτι παίδων ἀνοητότεροι σχεδὸν διακείμενοι, τὰ φρίκης ἄξια καὶ πολλοῦ θαύματος γέμοντα διασύρουσι· τὰ δὲ ἀληθῶς καταγέλαστα σεμνύνουσι καὶ περιστέλλουσιν. ἀλλ' ὅμως καὶ τὰ ἡμέτερα παρ' ἐκείνοις γελώμενα ἐπὶ τῆς οἰκείας σεμνότητος μένει, οὐδὲν ἀπὸ τοῦ γέλωτος ἐκείνων εἰς τὴν ἑαυτῶν παραβλαπτόμενα δόξαν· καὶ τὰ αὐτῶν τοὐναντίον περιστελλόμενα τὴν οἰκείαν ἀσχημοσύνην ἐνδείκνυται. πῶς γὰρ οὐκ ἐσχάτης παραπληξίας, αὐτοὺς μὲν ὀλισθηροὺς ὑπάρχοντας εἰς λίθους καὶ ξύλα καὶ εὐτελῆ ξόανα τοὺς ἑαυτῶν εἰσάγοντας θεοὺς, καὶ καθάπερ ἐν δεσμωτηρίῳ τινὶ ἀποκλείοντας, μηδὲν αἰσχρὸν ἡγεῖσθαι μήτε ποιεῖν, μήτε λέγειν· ἡμῖν δὲ ἐγκαλεῖν λέγουσιν, ὅτι ναὸν ἑαυτῷ κατασκευάσας ὁ θεὸς ζῶντα ἐκ πνεύματος ἁγίου, δι' αὐτοῦ τὴν οἰκουμένην ὠφέλησε; καὶ ποῖον ἔγκλημα τοῦτο; εἰ γὰρ αἰσχρὸν, ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι θεὸν οἰκῆσαι, πολλῷ μᾶλλον ἐν λίθῳ καὶ ξύλῳ· καὶ τοσοῦτον, ὅσον λίθος καὶ ξύλον ἀτιμότερον ἀνθρώπου· εἰ μὴ ἄρα καὶ τῶν ἀναισθήτων τούτων ὑλῶν εὐτελέστερον τὸ γένος ἡμῶν αὐτοῖς εἶναι δοκεῖ. αὐτοὶ γὰρ καὶ εἰς αἰλούρους, καὶ κύνας, πολλοὶ δὲ τῶν αἱρετικῶν καὶ εἰς ἔτι τούτων ἀτιμότερα τοῦ θεοῦ καταφέρειν τολμῶσι τὴν οὐσίαν. ἡμεῖς δὲ τούτων μὲν οὐδὲν οὔτε λέγομεν, οὔτε ἀκοῦσαί ποτε ἂν ἀνασχοίμεθα· ἐκεῖνο δέ φαμεν, ὅτι καθαρὰν σάρκα, καὶ ἁγίαν, καὶ ἄμωμον, καὶ ἁμαρτίας ἁπάσης γεγυμνωμένην ἀβαρῆ ἐκ παρθενικῆς μήτρας ἀνέλαβεν ὁ Χριστὸς, καὶ τὸ οἰκεῖον διωρθώσατο πλάσμα. κἀκεῖνοι μὲν, καὶ οἱ τὰ αὐτὰ ἀσεβοῦντες αὐτοῖς Μανιχαῖοι, εἰς κύνας, καὶ πιθήκους, καὶ θηρία παντοδαπὰ τὴν οὐσίαν εἰσάγοντες τοῦ θεοῦ (τὴν

A ctantur, multóſque ex ſimplicioribus turbant, atque inquietant: opus eſt, cùm ad ipſos, tum ad huiuſmodi qui hiſce turbantur, ſermonem dirigere; nequid vnquam improbis hominibus acquieſcentes commoueantur, aut turbentur ex huiuſmodi infidelium irriſione. nam & parui pueri res ſerias, atq; adeò neceſſarias ſæpe nobis agitantibus, ridere ſolent. non tamen idcirco riſus hic argumentum eſt rerum, quæ ridentur, vilitatis, ſed eorum, qui rident, ſtoliditatis. Quod idem nobis de hiſce infidelibus dicere licet: qui pueris ipſis propè amen- B tiores quum ſint, ea irridēt atque ſugillant, quę religioſo quodam horrore atque omni admiratione plena ſunt, illa autem, quæ reuera ridenda erant, magnificè extollunt atque exornant. Verùm enimuerò & noſtra, ita ab ipſis irriſa, in propriâ ſuâ nihilominus maieſtate perdurant; nullo per ipſorum riſum, quòd ad præſtantiam ſuam attinet, damno accepto: & ipſorum contrà, licet exornata, priuatam ſuam turpitudinem produnt. Nónne enim extremi cuiuſdam ſtu- C poris eſt, illos lubricos in lapides & vilia ſigna Deos ſuos inducentes, & tanquam in carcere quopiam concludentes, nihil tamen arbitrari ſe turpe aut dicere aut facere: nos autem accuſare, quod aſſeramus, Deum ſibi templum viuum conſtruxiſſe ex Spiritu ſancto, per quod orbi terrarum vniuerſo profuit? Et cuiuſmodi tandem hoc accuſationis aut criminis genus? ſi enim turpe eſt Deum in humano corpore habitare; an non multo magis in ligno & lapide? eſt profectò. & quidem tanto turpius, D quāto lapis & lignum homine vilius. niſi fortè ipſâ materiâ ſenſus experte genus noſtrum abiectius illis eſſe videatur. Quin etiam in feles & canes ipſi, multi autem hęreticorum in alia inſuper hiſce ignominioſiora audent Dei eſſentiam habitatum immittere. Quod nos neque dicimus, neque dicentes aliquando audire ſuſtineamus. Sed illud tantum aſſerimus, Chriſtum carnem mundam, ſanctam, irreprehenſibilem, peccatóque omni inacceſſam, ex virgineo vtero prodeuntem, adſumpſiſſe, atque ita ſuum figmentum reſtauraſſe. Ac illi quidem, & qui pari cum ipſis impietate delinquunt Manichæi, in canes & ſimias feráſque omnis generis, diuinam eſſentiam (animam

Infideles Christiana dogmata irridet.

Hæreticorum deliria.

A omnino nihil ne cogitatione quidem in animum admittentes; ſed tantum quod Deo conueniens atque decens erat affirmantes: nempe ipſum aduenisse, & hoc generationis modo proprium ſuũ opus reſtauraſſe. Quid ais; dic mihi. Tunc, qui homicidarũ & præſtigiatorum animam diuinæ eſſentiæ eſſe aſſeris, nos excuſare audes, qui horum quidem nihil non modo non ferimus, aut ſuſtinemus audire, dum dicuntur; ſed qui illa dicunt, impios eſſe iudicamus? Quid igitur dicimus? illud nimirum: Deum, cõſtructo ſancto hoc ſibi templo, per

B idipſum ex cœlo cœleſtem quendam rerum ſtatum in vitam noſtram inuexiſſe. Et quid ni meritò millies vos capitis damnandi; tum ob accuſationẽ, quà nos impetitis, tum ob impietatẽ, quam impiè in Deum admittere non deſiſtitis? ſi enim Deo eſt indecens (vt vos dicitis) inhabitare corpus purum & immaculatum, multò certè indecentius eſt præſtigiatoris, ſepulchrorum ſuffoſſoris, latronis; imò ſimiæ & canis: non autem, ſanctum illud atq; incontaminatum, quódque nunc in dextera Dei exiſtit. Quænam enim

C labes, quod dãnum, aut macula Deo acceſſerit ex hac huius rei ita inſtitutæ ratione. Non videtis ſolem hunc, cuius corpus tamẽ ſenſile, corruptioni ſubiectum atque infirmum eſt, rũpãtur licet millies hæc audiẽtes infideles, ac Manichæi? Neque verò ſolis duntaxat tale corpus, ſed etiã terra, mare, atque omnis omnino rerum fabrica, ſub aſpectum cadens, vanitati ſubiecta eſt. Nam audi Paulum hoc manifeſtè docẽtem, dum ait: Va-

Rom 8.20 nitati enim creatura ſubiecta eſt, non volens. ſed propter eum qui ſubiecit

D eam in ſpe. Qui deinde oſtẽdere volens quidnam ſit illud vanitati ſubie-

Ibid. 21. ctum eſſe, ſubintulit, dicens: Quia & ipſa creatura liberabitur à ſeruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. Nẽpe corruptibile quid nunc eſt creatura. ſiquidem corruptioni ſeruire nihil eſt aliud, quàm corruptibile eſſe. Quòd ſi ergo ſol, corpus corruptibile quum ſit, vbique radios ſuos emittit; cœno, ſordibus, aliiſq; multis id genus rebus ſe ſe cõmunicans, nihil tamen ex hac fœditate corporeatum iſtiuſmodi ſordium,

A γὰρ ψυχὴν ταύτης ἅπασιν ἐκ τῆς οὐσίας ἐκείνης εἶναί φασιν) οὐ φείδονται, οὐδὲ καταδύονται· ἡμᾶς δὲ ἀνάξια τοῦ θεοῦ λέγειν φασιν, ἐπὶ τούτων μὲν οὐδὲν οὔτε εἰς νοῦν λαβεῖν ἀνεχόμεθα· ὃ δὲ αὐτῷ πρέπον ἦν καὶ προσῆκον, λέγομεν, ὅτι τὸ οἰκεῖον ἔργον ἐλθὼν διωρθώσατο τῷ τῆς γεννήσεως ταύτης τρόπῳ. τί λέγεις, εἰπέ μοι, ὦ ἄνθρωπε; τὴν τῶν ἀνδροφόνων ψυχὴν, καὶ τὴν τῶν γοήτων, τῆς οὐσίας εἶναι λέγων τοῦ θεοῦ, ἡμῖν τολμᾶς ἐγκαλεῖν, ὅτι τούτων μὲν οὐδὲν ἀνεχόμεθα, οὔτε ὑπομένομεν ἀκοῦσαι λεγόμενον, ἀλλὰ καὶ τοὺς λέγοντας ἀσεβείας κρίνομεν

B μετόχους· ἐκεῖνο δέ φαμεν, ὅτι ναὸν ἅγιον ἑαυτῷ κατασκευάσας ὁ θεὸς, δι' ἐκείνου τὴν τῶν οὐρανῶν πολιτείαν εἰς τὸν βίον εἰσήγαγε τὸν ἡμέτερον; καὶ πῶς οὐκ ἂν εἴητε μυρίων θανάτων ἄξιοι, καὶ ὑπὲρ τῶν ἐγκλημάτων, ὧν ἡμῖν ἐγκαλεῖτε, καὶ ὑπὲρ τῶν ἀσεβημάτων, ὧν ἀσεβοῦντες οὐ παύεσθε; εἰ γὰρ ἀπρεπὲς θεῷ, σῶμα οἰκῆσαι καθαρὸν καὶ ἄμωμον, ὡς ὑμεῖς λέγετε πολὺ μᾶλλον ἀπρεπέστερον, τὸ τοῦ γόητος, τὸ τοῦ τυμβωρύχου, τὸ τοῦ λῃστοῦ, τὸ τοῦ πιθήκου, τὸ τοῦ κυνὸς αὐτὸ τὸ ἅγιον καὶ ἄμωμον, καὶ ἐν δεξιᾷ τοῦ

C πατρὸς νῦν καθεζόμενον. ποία γὰρ ἂν βλάβη τῷ θεῷ γένοιτ' ἂν ἀπὸ τῆς οἰκονομίας ταύτης, ἢ ποία κηλίς; οὐχ ὁρᾶτε τουτονὶ τὸν ἥλιον, οὗ τὸ σῶμά ἐστιν αἰσθητὸν, καὶ φθαρτὸν, καὶ ἐπίκηρον, κἂν μυριάκις ἀποπνίγωνται Ἕλληνες καὶ Μανιχαῖοι ταῦτα ἀκούοντες; οὐχ οὗτος δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ γῆ, καὶ θάλασσα, καὶ πᾶσα ἁπλῶς ἡ ὁρωμένη κτίσις, τῇ ματαιότητι ὑποτέτακται. καὶ ἄκουε Παύλου τοῦτο δηλοῦντος, ἐν οἷς φησι· τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη, οὐχ ἑκοῦσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα ἐπ' ἐλπίδι. εἶ-

D τα δηλῶν, τί ποτέ ἐστι, ματαιότητι ὑποτετάχθαι, ἐπήγαγε, λέγων· ὅτι καὶ αὐτὴ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς, εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ. ὥστε νῦν ἐπίκηρός ἐστι, καὶ φθαρτή ἐστι. τὸ γὰρ τῇ φθορᾷ δουλεύειν, οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ φθαρτὸν εἶναι. εἰ τοίνυν ὁ ἥλιος, σῶμα φθαρτὸν ὢν, πανταχοῦ τὰς ἀκτῖνας ἀφίησι, καὶ βορβόροις, καὶ μολυσμοῖς, καὶ πολλοῖς ἄλλοις τοιούτοις ὁμιλῶν πράγμασιν, οὐδὲν ἀπὸ τῆς ὁμιλίας τῶν σωμάτων εἰς τὴν οἰκείαν καθαρότητα παραβλάπτεται·

ἀλλὰ καθαρὰς συστέλλει τὰς ἀκτῖνας πάλιν, τῆς A
οἰκείας ἀρετῆς πολλοῖς τῶν ὑποδεχομένων αὐ-
τὸν σωμάτων μεταδιδοὺς, τῆς δὲ δυσωδίας, καὶ τοῦ
μολυσμοῦ οὐδὲ τὸ τυχὸν αὐτὸς προσλαμβάνων·
πολλῷ μᾶλλον ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος, ὁ τῶν ἀ-
σωμάτων δυνάμεων δεσπότης, εἰς καθαρὰν σάρ-
κα ἐλθὼν, οὐ μόνον οὐκ ἐμολύνθη· ἀλλὰ καὶ αὐτὴν
ταύτην καθαρωτέραν καὶ ἁγιωτέραν εἰργάσατο·
ταῦτα οὖν ἅπαντα ἐννοοῦντες, καὶ μνημονεύοντες
τῆς φωνῆς τῆς λεγούσης, ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ
ἐμπεριπατήσω· καὶ πάλιν ὑμεῖς ναὸς θεοῦ ἐστε, καὶ
τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ ἐνοικεῖ ἐν ὑμῖν, καὶ ἡμεῖς πρὸς
ἐκείνους λέγωμεν, καὶ τὰ ἀναίσχυντα τῶν ἀσεβῶν B
ἀποφράττωμεν στόματα, καὶ ἐπὶ τοῖς ἡμετέροις
ἀγαθοῖς εὐφραινώμεθα, καὶ τὸν σαρκωθέντα θεὸν
δοξάζωμεν ὑπὲρ τῆς τοσαύτης συγκαταβάσεως,
καὶ κατὰ δύναμιν τὴν ἡμετέραν, ἀξίαν ἀποδῶμεν
αὐτῷ καὶ τὴν τιμὴν καὶ τὴν ἀμοιβήν. θεῷ δὲ
ἀμοιβὴ οὐδεμία παρ' ἡμῶν γένοιτ' ἂν, ἀλλ' ἡ μό-
νον ἡ σωτηρία ἡμῶν καὶ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, καὶ ἡ
περὶ τὴν ἀρετὴν ἐπιμέλεια. μὴ τοίνυν γενώμε-
θα ἀγνώμονες περὶ τὸν εὐεργέτην· ἀλλὰ τὰ κατὰ
δύναμιν ἅπαντες ἅπαντα εἰσενέγκωμεν, πίστιν,
ἐλπίδα, ἀγάπην, σωφροσύνην, ἐλεημοσύνην, C
φιλοξενίας. καὶ ὃ πρώην ὑμᾶς παρεκάλεσα, τοῦτο
καὶ νῦν, καὶ ἀεὶ παρακαλῶν οὐ παύσομαι. τί δὲ τοῦ-
το ἐστὶ, μέλλοντες προσιέναι τῇ φρικτῇ καὶ θείᾳ
ταύτῃ τραπέζῃ, καὶ ἱερᾷ μυσταγωγίᾳ, μετὰ φόβου
καὶ τρόμου τοῦτο ποιεῖτε, μετὰ καθαροῦ συνειδότος,
μετὰ νηστείας καὶ προσευχῆς, μὴ θορυβοῦντες, μηδὲ
λακτίζοντες, μηδὲ ὠθοῦντες τοὺς πλησίον. ἐσχά-
της γὰρ τοῦτο παρανοίας, καὶ καταφρονήσεως οὐ
τῆς τυχούσης. διὸ καὶ πολλὴν ἐπάγει τοῖς ταῦτα
ποιοῦσι τὴν κόλασιν καὶ τὴν τιμωρίαν. ἐννόησον,
ὦ ἄνθρωπε, ποίας μέλλεις ἅπτεσθαι θυσίας, D
ποίᾳ προσέρχεσθαι τραπέζῃ· ἐνθυμήθητι καὶ
ὅτι γῆ ὢν, καὶ σποδὸς, αἷμα καὶ σῶμα Χριστοῦ
μεταλαμβάνεις. καὶ βασιλέως μὲν εἰς εὐωχίαν
καλοῦντος ὑμᾶς, μετὰ φόβου ἀνακλίνεσθε, καὶ τῶν
προκειμένων μετ' αἰδοῦς καὶ ἡσυχίας μεταλαμ-
βάνετε ἐδεσμάτων· τοῦ θεοῦ δὲ καλοῦντος ἐπὶ τὴν
ἑαυτοῦ τράπεζαν, καὶ τὸν ἑαυτοῦ προτιθέντος υἱὸν ἀγ-
γελικῶν δυνάμεων παρισταμένων μετὰ φόβου καὶ
τρόμου καὶ τῶν Χερουβὶμ κατακαλυπτόντων τὰ

in ſuâ illâ puritate læditur,ſed mūdos illos ſuos in ſe radios retrahit,ac multis rurſum corporibus, quæ ipſum ſuſcipiunt, vim ſuam virtutemq́; participat: nihil autē noxij aut ſordidi ex illis, ne minimū quidem,ipſe interim in ſe recipiens:quanto magis iuſtitiæ ille ſol, ille virtutum incorporearum Dominus in puram carnē ingrediēs, non ſolùm non inquinatus per eam eſt:ſed contrà etiā puriorem eam ipſam ſanctioremq́; effecit? Atque hæc *Leu 26.12*
quidem omnia mente voluentes, & *2 Cor 6.16.*
cōmemorantes diuinam vocem, di- *1.Cor.3 16*
centē: Inhabitabo in illis,& inambulabo. Et rurſum: Vos templū Dei eſtis & Spiritus Dei inhabitat in vobis. etiam nos aduerſus iſtos dicamus, & impudētia impiorū ora obſtruamus, noſtriſque interim bonis lætemur, ac Deū incarnatū ob tam indulgentē ad nos vſq; ſui demiſſionē glorificemus, & pro virium noſtrarū facultate condignam ipſi venerationem gratiamq́; reddamus. Deo autē nulla à nobis gratiarum par retributio fieri queat, niſi ſolum ea, quæ conſiſtit in noſtrâ animarumq́; noſtrarū ſalute,atq; in contento ad virtutē ſtudio. Ne ſimus ergo hîc ingrati erga tanti in nos beneficij auctorē, ſed omnes omnia ei pro virili offeramus,fidem,ſpē,charitatē, temperantiā,miſericordiā, hoſpitalitatē. Et ad quod antea vos cohortat⁹ ſum,ad id etiam nunc, & in poſterum ſēper,vos cohortari nō deſiſtā. Quidnam hoc? Cum acceſſuri eſtis ad tremendā diuinamq; illam menſam, & ſacra myſteria,cum timore ac tremore hoc facite, cum purâ conſcientiâ, cū ieiunio & precatione: non tumultuātes,non calcitrātes, non proximū impellētes. extremæ enim hoc ſuperbiæ eſt,contemptioniſq; minimè vulgaris,quare etiā talia perpetrantibus punitionem multā conciliat. Tecum reputa, ô homo, qualem hoſtiam es contrectaturus qualem menſam aditurus. Tecum reputa & hoc, quod quum terra ſis & cinis,corpus & ſanguinem Chriſti ſumis. Et ſi vos Rex quidem ad conuiuium vocet, cum timore accumbitis,ciboſq; appoſitos cū reuerētia & ſilentio ſumitis, Deo autē te ad ſuammet menſā vocante, filiumq́; ſuum ibi apponente, vbi Angelicæ poteſtates adſiſtunt cum timore & tremore: vbi Cherubini velant facies ſuas,

atque Seraphini cum tremore clamant, Sanctus, Sanctus, Sanctus dominus: tu mihi audes vociferando ac tumultuando ad ſpiritale illud conuiuium accedere? An te fugit eo tẽpore multâ trãquillitate mentem eſſe plenam oportere; multaque pace ac quiete opus eſſe; nõ autem tumultu, iracundia, ſtrepituq; immodeſto? hæc enim immundam animam accedentem efficiunt. Quænam autẽ venia nobis habeatur, ſi poſt tanta peccata, ſaltem tempus hoc, quo ad ſacram hanc menſam adimus, ab irrationabilib. huſce perturbationibus nõ purgemus? quid autem omnino eſt magis neceſſarium, quàm ea quæ in hac mẽſa proponũtur? aut quid vrget nos, vt connitamur; & ſpiritualibus rebus relictis, ad ea quæ carnem ſpectant, properemus? Ne, ne, rogo vos atque obteſtor, diuina in nos irã concitemus: medicamentum eſt id quod proponitur vulnerum noſtrorum ſalutare, diuitiç indeſinentes, quç cœlorũ nobis regnum conciliant. Cum horrore itaq; accedamus, gratias agamus, procũbamus cõfitentes peccata noſtra; lachrymemur mala noſtra lugentes; intentas ac largas preces Deo fundamus: ſicq; noſipſos emundãtes, tacitè, & cum debita modeſtia tanquã ad cœlorũ Regem adeuntes accedamus; ſanctamque hanc & immaculatã recipientes, exoſculemur, oculis eam cõplexi; mentemq; & animũ incendamus. Ne in iudicium aut dãnationẽ conueniamus; ſed in animæ temperantiã, in dilectionem, in virtutem, & cum Deo recõciliationem, in pacem firmã, ac mille demq; bonorũ occaſionẽ: vt & nos ipſos ſanctos reddamus, & proximos ædificemus. De his aſſiduè vobiſcum ago, nec agere deſiſtã. Quæ enim vtilitas omnino in vanũ huc concurrere, ſi nihil quod vtile ſit, addiſcatis? quodnã, obſecro, lucrũ adfert, ſemper ad gratiã vobis cõcionari? Breue preſens hoc tempus eſt, ô dilecti, ſobrij ſimus: vigilemus: nos ipſos cõponamus: omne beneuoli animi ſtudiũ in omnes ſincerè oſtẽdamus: omnes omni reuerẽtia ac pietate amplectamur, ſeu diuina verba audire, ſiue orare, ſiue [ad Dei menſam] accedere, ſiue aliud quid demq; faciendum ſit, cum timore ac tremore id fiat: ne negligẽtia noſtra maledictionẽ nobis accerſamus. Maledictus enim (inquit Propheta)

A πρόσωπα, τῶν Σεραφὶμ κραζόντων, ἅγια, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος κύριος· σὺ κράζεις, εἰπέ μοι, καὶ θορυβεῖ πρὸς τὴν πνευματικὴν ταύτην ἑστίασιν; οὐκ οἶδας, ὅτι γαλήνης δεῖ γέμειν τὴν ψυχὴν κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρόν; εἰρήνης πολλῆς καὶ ἡσυχίας χρεία, οὐχὶ θορύβου καὶ θυμοῦ καὶ ταραχῆς. ταῦτα γὰρ ἀκάθαρτον ποιεῖ τὴν προσιοῦσαν ψυχήν. τίς οὖν ἂν γένοιτο ἡμῖν συγγνώμη, εἰ μετὰ τοσαῦτα ἁμαρτήματα, μηδὲ τὸν καιρὸν τῆς προσελεύσεως καθαρεύομεν τῶν ἀλόγων παθῶν ἐκείνων; τί δὲ ὅλως ἀναγκαιότερον τῶν προκειμένων, ἢ τί ἡμᾶς θορυβεῖ, ἵνα σπουδάσωμεν τοῦτο

B καταλιπόντες ἐκεῖ τρέχειν; μή, δέομαι καὶ ἀντιβολῶ, μὴ κινήσωμεν τὴν ὀργὴν τοῦ θεοῦ καθ' ἑαυτῶν. φάρμακόν ἐστι σωτήριον τῶν ἡμετέρων τραυμάτων τὸ προκείμενον, πλοῦτός ἐστιν ἀνελλιπής, βασιλείας οὐρανῶν πρόξενος. φρίξωμεν τοίνυν προσιόντες, εὐχαριστήσωμεν, προσπέσωμεν ἐξομολογούμενοι τὰ πταίσματα ἡμῶν, δακρύσωμεν τὰ οἰκεῖα πενθοῦντες κακά, ἐκτενεῖς εὐχὰς ἀποδῶμεν τῷ θεῷ· καὶ οὕτω διακαθάραντες ἑαυτοὺς ἠρέμα, καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης εὐταξίας, ὡς τῷ βασιλεῖ προσιόντες τῶν οὐρανῶν, οὕτω

C προσέλθωμεν· καὶ δεξάμενοι τὴν ἄμωμον καὶ ἁγίαν θυσίαν καταφιλήσωμεν, τοῖς ὀφθαλμοῖς περιπτυξώμεθα, διαθερμάνωμεν ἑαυτῶν τὴν διάνοιαν, ἵνα μὴ εἰς κρίμα ἢ εἰς κατάκριμα συνερχώμεθα, ἀλλ' εἰς σωφροσύνην ψυχῆς, εἰς ἀγάπην, εἰς ἀρετήν, καὶ καταλλαγὴν τὴν πρὸς τὸν θεόν, εἰς εἰρήνην βεβαίαν, καὶ μυρίων ἀγαθῶν ὑπόθεσιν, ἵνα καὶ ἑαυτοὺς ἁγιάσωμεν, καὶ τοὺς πλησίον οἰκοδομήσωμεν. ταῦτα συνεχῶς λέγω, καὶ λέγων οὐ παύσομαι. τί γὰρ ὄφελος, ἁπλῶς καὶ εἰκῇ τρέχειν ἐνταῦθα, μηδὲν τῶν χρησίμων μαν-

D θάνοντας; ποῖον δὲ κέρδος, ἀεὶ τὰ πρὸς χάριν ὁμιλεῖν; βραχὺς ὁ παρὼν καιρός, ἀγαπητοί· νήψωμεν, γρηγορήσωμεν, συγκροτήσωμεν ἑαυτούς, πᾶσαν σπουδὴν περὶ τοὺς πάντας γνησίαν ἐπιδειξώμεθα, περὶ πάντα γινώμεθα εὐλαβεῖς. κἂν ἀκροᾶσθαι δέοι τῶν θείων λογίων, κἂν εὔχεσθαι, κἂν προσιέναι, κἂν ἕτερόν τι ποιεῖν, μετὰ φόβου καὶ τρόμου τοῦτο γινέσθω, ἵνα μὴ κατάραν ἐπισπασώμεθα διὰ τῆς ῥᾳθυμίας. ἐπικατάρατος γάρ, φησί,

πᾶς

πᾶς, ὁ ποιῶν τὸ ἔργον τοῦ κυρίου ἀμελῶς. ὁ θόρυβος, καὶ ἡ κραυγὴ, ὕβρις εἰς τὴν προκειμένην θυσίαν γίνεται. καταφρόνησις ἐσχάτη, μεμολυσμένον ἑαυτὸν προσενέγκαι τῷ θεῷ. ἄκουσον τί περὶ τῶν τοιούτων φησὶν ὁ ἀπόστολος· εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ φθείρῃ, φθερεῖ τοῦτον ὁ θεός. μὴ τοίνυν ἀντὶ καταλλαγῆς προσοξυνώμεθα τὸν θεόν· ἀλλὰ πᾶσαν ἐπιμέλειαν, καὶ πάντα κόσμον ἐπιδεικνύμενοι, καὶ ἀταραξίαν ψυχῆς, μετ᾽ εὐχῆς καὶ συντετριμμένης καρδίας προσίωμεν· ἵνα καὶ αὐτῷ τούτῳ τὸν δεσπότην ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐξιλεωσάμενοι, δυνηθῶμεν ἐπιτυχεῖν τῶν ἐπηγγελμένων ἡμῖν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ αὐτοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ᾽ οὗ τῷ πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμὴ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ κοιμητηρίου, καὶ εἰς τὸν σταυρὸν τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

ΠΟλλάκις ἐζήτησα παρ᾽ ἐμαυτὸν, τίνος ἕνεκεν οἱ πατέρες ἡμῶν τοὺς οἴκους τοὺς εὐκτηρίους τοὺς ἐν ταῖς πόλεσι παραδραμόντες, ἔξω τῆς πόλεως ἡμᾶς σήμερον, καὶ ἐνταῦθα ἐκκλησιάζειν ἐνομοθέτησαν. οὐ γὰρ ἁπλῶς, οὐδὲ εἰκῆ μοι δοκοῦσι τοῦτο πεποιηκέναι· διὸ καὶ τὴν αἰτίαν ἐζήτησα, καὶ εὗρον τῇ τοῦ θεοῦ χάριτι δικαίαν οὖσαν καὶ εὔλογον, καὶ τῇ παρούσῃ πρέπουσαν ἑορτῇ. τίς οὖν ἐστιν ἡ αἰτία; σταυροῦ μνείαν ἐπιτελοῦμεν· ὁ δὲ σταυρωθεὶς ἔξω τῆς πόλεως ἐσταυρώθη. διὰ τοῦτο ἔξω τῆς πόλεως ἡμᾶς ἤγαγεν. τῷ γὰρ ποιμένι, φησὶν, ἀκολουθεῖ τὰ πρόβατα· ἔνθα ὁ βασιλεὺς, ἐκεῖ καὶ οἱ στρατιῶται· καὶ ὅπου τὸ πτῶμα, ἐκεῖ καὶ οἱ ἀετοί. ἀλλ᾽ ἔξω μὲν τῆς πόλεως διὰ τοῦτο· μᾶλλον δὲ πρότερον δείξωμεν, ὅτι διὰ τοῦτο, καὶ ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν. ἵνα γὰρ μὴ νομίσητε ἡμέτερον εἶναι στοχασμὸν, Παῦλον ὑμῖν παράγω μάρτυρα. τί οὖν ἐκεῖνός φησι περὶ τῶν θυσιῶν; ὧν γὰρ εἰσφέρεται ζώων τὸ αἷμα περὶ ἁμαρτίας εἰς τὰ ἅγια διὰ τοῦ ἀρχιερέως, τούτων τὰ σώματα ἔξω τῆς παρεμβολῆς κατακαίεται.

omnis, qui facit opus Domini negligenter. Tumultuatio enim & iracundia efficitur contumelia in hoſtiam, quæ proponitur. Certè extrema contemptio eſt, contaminatum ſe offerre Deo: nam audi quid de talibus dicat Apoſtolus: Si quis templum Dei corrumpat, diſperdet illum Deus. (1 Cor. 3.17) Ne ergo pro eo quod Deũ nobis reconciliare debebamus, eum in nos irritemus: ſed omnem modeſtiam, munditiem, animæque tranquillitatem præ nobis ferentes, cum precibus & corde contrito accedamus. Vt hoc pacto dominum noſtrum Ieſum Chriſtum nobis propitium reddentes, promiſſa nobis bona obtinere poſſimus beneficio, ſummoq; in genus humanum amore, domini noſtri Ieſu Chriſti, cũ quo patri vna cum ſancto Spiritu gloria, poteſtas, honor, nũc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum. Amen.

In cœmeterij appellationem, & in Crucem domini, & Dei & Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti.

Iacobo Gretſero interprete.

SÆPE apud animũ meum diſquiſiui, cuius gratia maiores noſtri, relictis ædibus amœnis & apricis, quas in vrbibus habent, lege lata ſtatuerint, vt extra ciuitatem hodie, & quidem in hoc loco in concionem conueniremus. (*Cur extra ciuitatem concio habeatur.*) Neque enim ſiue cauſa, neque temerè eos id feciſſe mihi perſuadeo. Quocirca & cauſſam indagaui, & cũ Dei gratia inueni iuſtam eſſe, & rationi conſentaneam, præſentiq; feſto cumprimis cõpetentem. Quæ igitur cauſſa eſt? Crucis memoriam agimus. At crucifixus extra ciuitatẽ cruci affixus eſt: propterea extra ciuitatẽ nos eduxit. Nam paſtorem, inquit, ſequuntur oues. Vbi vero Rex ibi & milites; & vbi cadauer, ibi & aquilæ. Sed extra ciuitatẽ hanc quidẽ ob cauſſam (congregamur.) Cæterũ hãc eſſe cauſſam, ſatius fortaſſis fuerit demonſtrare prius ex diuinis Scripturis; ne enim exiſtimetis hanc eſſe conjecturam noſtram, Paulum vobis teſtem do. Quid igitur ille ait de ſacrificiis? (Heb. 13.8.) Quorũ enim animalium infertur ſanguis pro peccatis in ſancta per Põtificem, horũ corpora cremantur extra caſtra,

Propter quod & Ieſus, vt ſanctificaret, per ſuũ ſanguinē populum, extra portā paſſus eſt. Exeamus igitur ad eũ extra caſtra: improperium eius portātes. Dixit, iuſſit Paulus, obtemperauimus, exiuimus. Extra ig[illegible] hac de cauſſa cōgregamur. At cu[illegible]tia in hoc Martyrio, nō in alio? Etenim, diuino munere quocumque ex latere, vrbs noſtra Sanctorum reliquiis circundatur. Cuius igitur gratia hic, nō in alia Martyris alicuius Eccleſia nos conuenire voluerunt maiores noſtri? Quia hic mortuorum multitudo ſita eſt. Cū igitur hodie dominus ad mortuos deſcēderit, ea de cauſſa hîc colligimur, ob id ipſe etiā locus cœmeterium nominat⁹ eſt: vt diſcas mortuos, & eos qui hic ſiti: non mortuos, ſed ſomno cōſopitos eſſe & dormire. Nā ante Chriſti aduētum mors nomen mortis habebat. Quacumq; inquit, die comederitis de ligno, morte moriemini. Et iterū. Anima quæ peccat, ipſa morietur. Et Dauid: Mors peccatorum mala. Rurſus Precioſa in conſpectu domini mors ſāctorum eius. Et Iob. Mors viro requies Neque ſolum mors, ſed & infernus vocabatur. Audi Dauidem dicentē: Verūtamen Deus eripiet animā meā de manu inferni, quādo acceperit me. Et Iacob. Deducetis ſenectutē meā cum mœrore ad infernum. Hęc nomina habebat finis omnium anteactis tēporib. At poſtquā Chriſtus venit & pro mundi vita mortem ſubiit; non amplius vocatur mors, mors; ſed ſomnus & dormitio. Dormitionem appellari teſtātur illa domini verba; Lazarus amicus noſter dormit. Nō enim dixit: Mortuus eſt, quāuis reuera mortuus eſſet: vt vero intelligas nomen dormitionis peregrinū fuiſſe: conſidera quomodo hoc audito nomine diſcipuli turbētur, & dicant: Domine, ſi dormit, ſaluus erit. Adeo nō intellexerant, quid ſibi dictum illud voluerit. Iterum Paulus: Ergo & qui dormierunt, perierunt? ad quoſdā ait. Rurſus alibi de defunctis loquens, Nos, inquit, qui viuimus non præueniemus eos, qui dormierunt. Et alibi; Surge, qui dormis. Et vt oſtenderet ſe de mortuis hoc dicere; addit: Et exſurge à mortuis. Vide quomodo vbique mors n[illegible]minetur ſomnus: qua de cauſſa & l[illegible] s cœmeterij (quaſi dicas, dormitorij) nomen inuenit.

Gen. 2. *Ezech. 18.* *Pſal. 33. 15.* *Iob 3. 23.* *Pſal 48.* *Gen. 42.* *Ioan. 11.* *1. Cor. 15. 8* *1 Theſſ. 4. 15.* *Eph. 5.*

A διὸ καὶ Ἰησοῦς, ἵνα ἁγιάσῃ διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος τὸν λαόν, ἔξω τῆς πύλης ἔπαθε. τοίνυν ἐξερχώμεθα πρὸς αὐτὸν ἔξω τῆς παρεμβολῆς, τὸν ὀνειδισμὸν αὐτοῦ φέροντες. εἶπεν, ἐκέλευσε Παῦλος· ὑπηκούσαμεν, ἐξήλθομεν. ἔξωθεν οὖν διὰ τοῦτο συναγόμεθα. τίνος δὲ ἕνεκεν ἐν τῷ μαρτυρίῳ τούτῳ, καὶ οὐχὶ ἐν ἑτέρῳ; καὶ γὰρ τῇ τοῦ θεοῦ χάριτι ἐξ ἑκάστης πλευρᾶς ἡ πόλις ἡμῶν τοῖς λειψάνοις τῶν ἁγίων τειχίζεται. τίνος οὖν ἕνεκεν ἐνταῦθα, καὶ οὐκ ἐν ἄλλῳ μαρτυρίῳ συνάγεσθαι ἡμᾶς ἐκέλευσαν οἱ πατέρες; ὅτι ἐνταῦθα τῶν νεκρῶν κεῖται πλῆθος. ἐπεὶ οὖν σήμερον Ἰησοῦς πρὸς τοὺς B νεκροὺς κατέβη, διὰ τοῦτο ἐνταῦθα συλλεγόμεθα. διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ τόπος κοιμητήριον ὠνόμασται· ἵνα μάθῃς ὅτι οἱ τετελευτηκότες καὶ ἐνταῦθα κείμενοι οὐ τεθνήκασιν, ἀλλὰ κοιμῶνται καὶ καθεύδουσι. πρὸ μὲν γὰρ τῆς παρουσίας Χριστοῦ ὁ θάνατος, θάνατος ἐκαλεῖτο. ἧ ἂν ἡμέρα φάγητε ἀπὸ τοῦ ξύλου, φησί, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε. καὶ πάλιν, ψυχὴ ἡ ἁμαρτάνουσα, αὐτὴ καὶ ἀποθανεῖται. καὶ ὁ Δαβίδ, θάνατος ἁμαρτωλῶν πονηρός. καὶ πάλιν, τίμιος ἐναντίον κυρίου ὁ θάνατος τῶν ὁσίων αὐτοῦ. καὶ ὁ Ἰώβ, θάνατος ἀνδρὶ ἀνάπαυσις. οὐχὶ θάνατος δὲ μόC νον, ἀλλὰ καὶ ᾅδης ἐκαλεῖτο. καὶ ἄκουε τοῦ Δαβὶδ λέγοντος· πλὴν ὁ θεὸς λυτρώσεται τὴν ψυχήν μου ἐκ χειρὸς ᾅδου, ὅταν λαμβάνῃ με. καὶ ὁ Ἰακώβ, κατάξετε τὸ γῆράς μου μετὰ λύπης εἰς ᾅδην. ταῦτα εἶχε τὰ ὀνόματα ἡμῶν ἡ τελευτὴ πρὸ τούτου. ἐπειδὴ δὲ ἦλθεν ὁ Χριστός, καὶ ὑπὲρ ζωῆς τοῦ κόσμου ἀπέθανεν, οὐκέτι θάνατος καλεῖται λοιπὸν ὁ θάνατος, ἀλλὰ ὕπνος καὶ κοίμησις. καὶ ὅτι κοίμησις καλεῖται, δῆλον ἐξ ὧν φησιν ὁ Χριστός· Λάζαρος ὁ φίλος ἡμῶν κεκοίμηται. οὐ γὰρ εἶπεν, ἀπέθανε, καίτοιγε τεθνηκὼς ἦν. ἵνα δὲ μάθῃς ὅτι D τὸ ὄνομα ξένον ἦν τὸ τῆς κοιμήσεως, ὅρα πῶς ἀκούσαντες τοῦτο οἱ μαθηταὶ θορυβοῦνται καὶ λέγουσι· κύριε, εἰ κεκοίμηται, σωθήσεται· οὕτως οὐκ ᾔδεσαν τί ποτε ἦν τὸ λεγόμενον. καὶ πάλιν ὁ Παῦλος, ἄρα οἱ κοιμηθέντες ἀπώλοντο, πρός τινας λέγων. καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ, ἡμεῖς οἱ ζῶντες οὐ μὴ φθάσωμεν τοὺς κοιμηθέντας, περὶ τῶν νεκρῶν λέγων. καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ, ἔγειραι, ὁ καθεύδων. καὶ ἵνα δείξῃ ὅτι περὶ νεκροῦ τοῦτο λέγει, ἐπήγαγε, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν. ὁρᾷς πανταχοῦ ὕπνον καλούμενον τὸν θάνατον, [illegible] διὰ τοῦτο καὶ ὁ τόπος κοιμητήριον ὠνόμασται.

χρήσιμον γὰρ ἡμῖν καὶ τὸ ὄνομα, καὶ φιλοσοφίας A γέμον πολλῆς. ὅταν τοίνυν ἄγῃς ἐνταῦθα νεκρὸν, μὴ καταικόπτε σαυτόν· οὐ γὰρ πρὸς θάνατον, ἀλλὰ πρὸς ὕπνον αὐτὸν ἄγεις. ἀρκεῖ σοι τοῦτο τὸ ὄνομα εἰς παραμυθίαν συμφορᾶς. μάθε ποῦ ἄγεις. εἰς κοιμητήριον. καὶ πότε ἄγεις. μετὰ τὸν τοῦ Χριστοῦ θάνατον, ὅτε τὰ νεῦρα ἐξεκόπη τοῦ θανάτου. ὥστε καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου, καὶ ἀπὸ τοῦ καιροῦ πολλὴν δύνασθε καρπώσασθαι τὴν παραμυθίαν. μάλιστα πρὸς γυναῖκας ἡμῖν ἐστὶν ὁ λόγος ἁρμόζει, ἐπειδὴ συμπαθέστερόν πως τὸ γένος τοῦτο καὶ πρὸς ἀθυμίαν εὐεμπτωτόν ἐστιν. ἀλλ' ἀρκοῦν ἔχεις φάρμακον τῆς ἀθυμίας, τοῦ τόπου τὸ B ὄνομα. διὰ τοῦτο ἐνταῦθα συναγόμεθα. σήμερον γὰρ τὰ ἐν ᾅδου περιεπολεῖ πάντα ὁ δεσπότης ἡμῶν· σήμερον τὰς χαλκᾶς πύλας συνέκλασε· σήμερον τοὺς μοχλοὺς τοὺς σιδηροῦς συνέθλασεν. ὅρα τὴν ἀκρίβειαν τῆς λέξεως. οὐκ εἶπεν, ἀνέῳξε πύλας χαλκᾶς, ἀλλὰ, συνέθλασε πύλας χαλκᾶς, ἵνα ἄχρηστον γένηται τὸ δεσμωτήριον. οὐκ ἀφεῖλε τοὺς μοχλοὺς, ἀλλὰ συνέθλασεν, ἵνα ἀσθενὴς γένηται ἡ φυλακή. ὅπου γὰρ οὔτε θύρα, οὔτε μοχλὸς, κἂν εἰσέλθῃ τις, οὐ κατέχεται. ὅταν οὖν ὁ Χριστὸς συνθλάσῃ, τίς C ἕτερος διορθῶσαι δυνήσεται; ὁ γὰρ θεὸς διαστρέψει, φησὶ, τίς διορθώσει λοιπόν; οἱ βασιλεῖς ὅταν μέλλωσιν ἀφιέναι τοὺς δεσμώτας, πέμποντες ἐπιστολὰς, οὐχ οὕτω ποιοῦσιν, ἀλλ' ἀφιᾶσι καὶ τὰς θύρας καὶ τοὺς φύλακας, δηλοῦντες ὅτι εἰσελθεῖν πάλιν ἀνάγκη ἐκεῖ ἢ καὶ τοὺς ἀφεθέντας, ἢ ἑτέρους ἀντ' ἐκείνων τινάς. ὁ δὲ Χριστὸς οὐχ οὕτως· ἀλλὰ δεῖξαι βουλόμενος, ὅτι τέλος ὁ θάνατος ἔχει, συνέθλασεν αὐτοῦ τὰς πύλας τὰς χαλκᾶς. χαλκᾶς δὲ ὠνόμασεν, οὐκ ἐπειδὴ ἀπὸ χαλκοῦ ἦσαν αἱ πύλαι, ἀλλὰ τὸ D ἀπηνὲς καὶ ἀπαραίτητον τοῦ θανάτου δηλῶν. καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι καὶ ὁ χαλκὸς καὶ ὁ σίδηρος τὸ ἀτενὲς καὶ ἀνένδοτον δηλοῖ, ἄκουσον τί φησι πρός τινα ἰταμόν. τὸ νεῦρόν σου σιδηροῦν, ὁ τράχηλός σου καὶ τὸ μέτωπόν σου χαλκοῦν. τοῦτο δὲ οὕτως εἶπεν, οὐκ ἐπειδὴ νεῦρον εἶχε σιδηροῦν, οὐδ' ἐπειδὴ μέτωπον εἶχε χαλκοῦν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀμείλικτον ὄψιν καὶ ἀναίσχυντον εἶχε καὶ ἀπηνῆ. βούλει μαθεῖν πῶς ἦν ἀμείλικτος καὶ ἀνένδοτος καὶ αὐτοαδάμας; ἐν τοσούτῳ χρόνῳ οὐδεὶς αὐτὸν ἔπεισεν ἀφεῖναι οὐδένα τῶν κατεχομένων,

Vtile enim hoc nomen eſt, & Philoſophiæ inſtitutioniſq; multæ plenum. Quando igitur huc mortuum ducis, ne ipſe te concidas. Non enim ipſum ad mortem, ſed ad ſomnũ ducis: ſufficit tibi nomen hoc ad calamitatis ſolatium & leuamen. Diſce, quò ducas. In cœmeterium. Et quãdo ducis? poſt mortem Chriſti, poſtquam neruos mortis excidit, vt & à loco, & à tempore multum cõſolationis percipere poſſitis; maximè ad mulieres oratio hæc nobis inſtituitur, cum ſexus hic affectibus magis ſit obnoxius, & ad anxietatẽ deſperationemque perquã procliuis. Sed idoneum habes pharmacum mœrori leniendo nomen loci. Propterea ergo hîc congregamur. Hodie enim omnia inferorum loca circuit dominus noſter. Hodie portas æreas confregit. Hodie vectes ferreos contriuit. Vide orationis accurationem. Non dixit: Aperuit portas æreas: ſed confregit portas æreas; vt inutilis deinceps carcer fiat. Non abſtulit vectes, ſed contriuit, vt cuſtodia deinceps fragilis, & infirma reddatur: vbi neq; ianua, neque vectis; & licet quis intret, non tenetur. Quando igitur Chriſtus confregerit, nũ alius reparare poterit? Quod enim Deus euertet, inquit ille, quis de cætero reſtituet? Reges cum vinctos dimittere volunt, miſſis epiſtolis; nõ ita agũt, ſed tam fores, quàm cuſtodes relinquũt; vt oſtendãt, eò denuo ingrediendum eſſe, vel illis, qui iam liberi abierunt, vel loco eorũ aliis. Non ita Chriſtus, ſed demõſtrare volens mortẽ iam ad finem metãq; perueniſſe, æreas eius portas confregit. Æreas vero nominauit non quod portæ illæ ex ære ſint fabrefactæ, ſed vt declararet immitẽ illam, & inexorabilem mortis neceſſitatem. Et vt intelligas, tã æs quàm ferrum ſignificare idem quod rigidũ & inflexibile; audi quid ad quendam impudẽtem Deus dicat: Neruus ferreus ceruix tua; & frõs tua ærea. Hoc dixit, non quod æream frontẽ habuerit; ſed quia implacabilem vultum, & impudentem, & immitem habuit. Vis diſcere quomodo fuerit implacabilis, inflexibilis, & ipſiſſimus adamas? Tanto tẽpore nemo vnquam ei perſuadere potuit, vt quẽquam ex illis, quos captiuos tenebat, dimitteret;

Pſal. 106.
Iſa. 45.

Mortem quo pacto Chriſtus deuicerit.

Iſa. 48

quoaduſque Angelorum dominus eò deſcendens, vi ſua coëgit. Nam primum quidem alligauit fortem, & tũc vaſa eius diripuit. quare & adiungit: Theſauros tenebricoſos, inuiſibiles. Licet dictum hoc ſimplex ſit, at duplex eſt ſẽſus: ſunt enim loca tenebricoſa, ſed videri poſſunt candela & lumine illato; Ille vero inferni locus caliginoſiſſimus erat, & inamabilis, neque vnquam lucis naturam intra ſe receperat; propterea tenebroſos, & inuiſibiles eos dixit: Verè enim tenebricoſi erant, donec deſcendit ſol iuſtitiæ eoſque illuſtrauit, & ex inferno cœlum fecit. Nam vbi Chriſtus, ibi & cœlum. Theſauros autem tenebricoſos nominat infernum: Merito, quia multæ diuitiæ iſthic erant repoſitæ. Etenim tota hominum natura, quæ gaza quædam Dei eſt, ab eo qui primum hominem in fraudem impulit, ſpoliata, mortique ſubiecta eſt. Quod vero hominum naturam Deus diuitiarum loco habuerit; teſtatur his verbis Paulus: Diues in omnes, & ſuper omnes, qui inuocant eum. Quemadmodum igitur Rex, comprehenſo duce latronum & prædonum, qui ciuitates percurrit, & vndique rapit, & antra ſubit, vt eò reponat diuitias raptas; latronum ducẽ ligat, ſupplicioque meritas pœnas perſoluturũ tradit, theſaurũ vero eius in regiũ ærarium conuertit: ſic & Chriſtus fecit, principem illum prædonum, & carceris cuſtodem Diabolum, ſimul & mortem, cum per mortem ipſum vinxiſſet, omnes diuitias, humanum inquam genus tranſtulit in æraria regia. Hoc & Paulus indicat, cum ait: Redemit nos de poteſtate tenebrarum, & tranſtulit in regnum dilectionis eius. Porrò quod admiratione digniſſimum eſt, ipſe Rex aduenit. Atqui nullus Rex vnquam hoc dignaretur facere, ſed miniſtri vinctos dimittunt, ſecus hîc. Ipſemet Rex ad vinctos venit. Non erubuit carcerem, neque detentos in carcere (de eo enim quem finxerat, erubeſcere non potuit) & confregit fores, & vectes contriuit, ſuperaſtitit inferno, & deſertã fecit totam illius cuſtodiam, carceriſq; cuſtode in vincula cõiecto, ad nos remeauit. Tyrannus captiuus ducebatur, fortis vinctus. Ipſa mors abiectis armis nuda ad Regis pedes cucurrit.

Iſa 45. — *Infernus theſaurus dicitur.* — *Rom 10. 12.* — *Coloſſ. 1. 13.*

A ἕως αὐτὸν ὁ τῶν ἀγγέλων δεσπότης κατελθὼν ἠνάγκασε. πρότερον μὲν γὰρ ἔδησε τὸν ἰσχυρὸν, καὶ τότε τὰ σκεύη αὐτοῦ διήρπασε. διὸ καὶ ἐπάγει, θησαυροὺς σκοτεινοὺς, ἀοράτους. εἰ καὶ τὸ λεγόμενον ἕν, ἀλλὰ διπλοῦν τὸ νοούμενον. ἔστι γὰρ σκοτεινὰ χωρία, ἀλλ᾽ ὁραθῆναι πολλάκις δύναται, λύχνου καὶ φωτὸς εἰσαχθέντος· ἐκεῖνο δὲ τοῦ ᾅδου τὸ χωρίον, ζοφωδέστατον ἦν καὶ ἀτερπὲς, καὶ οὐδέποτε φωτὸς ἐδέξατο φύσιν. διὰ τοῦτο σκοτεινοὺς, ἀοράτους εἶπεν αὐτούς. καὶ γὰρ ὄντως σκοτεινοὶ ἦσαν, ἕως οὗ κατῆλθεν ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος, καὶ κατέλαμψε, καὶ τὸν ᾅδην ἐποίησεν οὐρανόν. ὅπου γὰρ ὁ Χριστὸς, ἐκεῖ καὶ ὁ οὐρανός. θησαυροὺς B δὲ σκοτεινοὺς καλεῖ τὸν ᾅδην εἰκότως· διότι πολὺς πλοῦτος ἀπέκειτο ἐκεῖ. καὶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων πᾶσα ἡ φύσις πλοῦτος ὑπάρχουσα τοῦ θεοῦ, ὑπὸ τοῦ ἀπατήσαντος τὸν πρῶτον ἄνθρωπον διαβόλου ἀπεσυλήθη, καὶ τῷ θανάτῳ καθυπεζεύχθη. ὅτι δὲ πλοῦτος ἦν τῷ θεῷ πᾶσα τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις, δείκνυσι Παῦλος λέγων· πλουτῶν εἰς πάντας, καὶ ἐπὶ πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτόν. ὥσπερ οὖν βασιλεύς τις λῄσταρχον εὑρὼν κατατρέχοντα τὰς πόλεις, ἁρπάζοντα πάντοθεν, καὶ εἰς τὰ σπήλαια καταδυόμενον, καὶ ἀποτιθέμενον ἐκεῖ τὸν πλοῦτον, δήσας C τὸν λῄσταρχον, ἐκεῖνον μὲν κολάσει παραδίδωσι, τὸν δὲ θησαυρὸν αὐτοῦ μεταφέρει εἰς τὰ ταμιεῖα τὰ βασιλικά· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησε, τὸν λῄσταρχον καὶ τὸν δεσμοφύλακα, τὸν διάβολον ὁμοῦ, καὶ τὸν θάνατον, διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ δήσας, καὶ τὸν πλοῦτον πάντα, τῶν ἀνθρώπων λέγω τὸ γένος, μετήγαγεν εἰς τὰ ταμιεῖα τὰ βασιλικά· τοῦτο καὶ Παῦλος δηλοῖ λέγων· ἐλυτρώσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους, καὶ μετέστησεν εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ τῆς ἀγάπης. καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν, αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἐπέστη. καίτοι γε βασιλεὺς οὐδεὶς ἂν καταξιώσειε τοῦτο ποιῆσαί ποτε, ἀλλὰ διὰ τῶν ὑπηρετῶν ἀφιᾶσι τοὺς δεδεμένους. ἐνταῦθα D δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ αὐτὸς ἦλθε πρὸς τοὺς δεσμώτας ὁ βασιλεὺς, καὶ οὐκ ἐπῃσχύνθη τὸ δεσμωτήριον, οὐδὲ τοὺς δεδεμένους (ὃν γὰρ ἔπλασεν, ἐπαισχύνεσθαι οὐκ ἔμελλε) καὶ συνέκλασε τὰς θύρας, συνέτριψε τοὺς μοχλοὺς, ἐπέστη τῷ ᾅδῃ, ἔρημον αὐτοῦ τὴν φυλακὴν ἐποίησεν ἅπασαν, καὶ τὸν δεσμοφύλακα λαβὼν δεδεμένον, οὕτως ἡμῖν ἐπανῆλθεν. ὁ τύραννος αἰχμάλωτος ἤγετο, ὁ ἰσχυρὸς δεδεμένος· ὁ θάνατος αὐτὸς ῥίψας τὰ ὅπλα, γυμνὸς πρὸς τοὺς πόδας τοῦ βασιλέως ἔδραμεν.

A Εἶδες νίκην θαυμαστήν, εἶδες σταυροῦ κατορθώματα; εἴπω σοι καὶ ἄλλο θαυμαστότερον. μάθε τὸν τρόπον τῆς νίκης, καὶ τότε ἐκπλαγήσῃ πλέον. δι' ὧν γὰρ ἐνίκησεν ὁ διάβολος, διὰ τούτων αὐτοῦ περιεγένετο ὁ Χριστός· καὶ αὐτὰ τὰ ἐκείνου λαβὼν ὅπλα, τούτοις αὐτὸν κατηγωνίσατο. καὶ πῶς, ἄκουσον. παρθένος, καὶ ξύλον, καὶ θάνατος, τῆς ἥττης ἡμῶν ἦν τὰ σύμβολα. παρθένος ἦν ἡ Εὔα (οὔπω γὰρ ἄνδρα ἐγίνωσκε) ξύλον ἦν τὸ δένδρον· καὶ θάνατος ἦν τὸ ἐπιτίμιον τοῦ Ἀδάμ. ἀλλ' ἰδοὺ πάλιν παρθένος καὶ ξύλον καὶ θάνατος τὰ τῆς ἥττης σύμβολα ταῦτα, καὶ τῆς νίκης ἐγένετο σύμβολα.. ἀντὶ γὰρ τῆς Εὔας ἡ Μαριάμ· ἀντὶ τοῦ B ξύλου τοῦ εἰδέναι τὸ καλὸν καὶ τὸ πονηρόν, τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ· ἀντὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀδὰμ ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ. Εἶδες, δι' ὧν ἐνίκησε, διὰ τούτων αὐτὸν ἡττώμενον; περὶ τὸ δένδρον κατηγωνίσατο τὸν Ἀδὰμ ὁ διάβολος· περὶ τὸν σταυρὸν κατεπάλαισε τὸν διάβολον ὁ Χριστός. καὶ ξύλον, τὸ μὲν ἔπεμπεν εἰς ᾅδην, τὸ δὲ καὶ τοὺς ἀπελθόντας ἐκεῖθεν ἀνεκαλεῖτο. πάλιν ξύλον, τὸ μὲν τὸν αἰχμάλωτον γυμνὸν ἔκρυψε, τὸ δὲ τὸν νικητὴν γυμνὸν ἐφ' ὑψηλοῦ πᾶσιν ἐδείκνυ. καὶ θάνατος, ὁ μὲν τοὺς μετ' αὐτὸν κατέκρινεν, ὁ δὲ καὶ τοὺς πρὸ αὐ- C τοῦ γεγενημένους ἀνέστησε. τίς λαλήσει τὰς δυναστείας τοῦ κυρίου; ἀπὸ θανάτου γεγόναμεν ἀθάνατοι· ταῦτα τοῦ σταυροῦ τὰ κατορθώματα. ἔμαθες τὴν νίκην; ἔμαθες τὸν τρόπον τῆς νίκης; μάθε καὶ πῶς ἀπονητὶ γέγονε τὸ κατόρθωμα. οὐχ ᾑμάξαμεν ἡμεῖς τὰ ὅπλα, οὐκ ἔστημεν ἐπὶ τῆς παρατάξεως, οὐκ ἐδεξάμεθα τραύματα· οὐδὲ εἴδομεν τὸν πόλεμον, καὶ τὴν νίκην ἐλάβομεν. ὁ ἀγὼν τοῦ δεσπότου, καὶ ὁ στέφανος ἡμέτερος. ἐπεὶ οὖν καὶ ἡμετέρα ἡ νίκη, ἀλαλάξωμεν, καθάπερ στρατιῶται, τὴν ἐπινίκιον ᾠ- D δὴν πάντες σήμερον· εἴπωμεν ὑμνοῦντες τὸν δεσπότην, κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νῖκος· ποῦ σου, θάνατε, τὸ νῖκος; ποῦ σου ᾅδη, τὸ κέντρον; ταῦτα ὁ σταυρὸς ἡμῖν κατώρθωσε· σταυρός, τὸ κατὰ τῶν δαιμόνων τρόπαιον· ἡ κατὰ τῆς ἁμαρτίας μάχαιρα· τὸ ξίφος, ᾧ τὸν ὄφιν ἐκέντησεν ὁ Χριστός· σταυρὸς τὸ τοῦ πατρὸς θέλημα, ἡ τοῦ μονογενοῦς δόξα, τὸ τοῦ πνεύματος ἀγαλλίαμα, ὁ τῶν ἀγγέλων κόσμος, τῆς ἐκκλησίας ἡ ἀσφάλεια, τὸ καύχημα Παύλου, τὸ τῶν ἁγίων τεῖχος, τὸ φῶς τῆς οἰκουμένης ἁπάσης.

A Vidiſti mirandam victoriam? Vidiſti crucis præclara facinora? Dicam tibi quiddam adhuc mirabilius. Diſce modum victoriæ, & tunc magis obſtupeſces. Per quæ enim Diabolus vicerat, per eadem Chriſtus eundem deuicit, & acceptis, quibus vſus fuerat armis, eum debellauit. Et quomodo? Audi. Virgo, lignum, & mors cladis noſtræ fuerunt ſymbola. Virgo erat Eua. Necdum enim virum cognouerat. Lignum, arbor. Mors, mulcta Adami. Attende vero, rurſus virgo, & lignũ, & mors ſymbola extiterunt. Nam loco Euę, eſt Maria. B Loco ligni ſcientię boni & mali, lignũ crucis. Loco mortis Adami, mors Chriſti. Vides, eum, per quæ vicit per eadem & victũ eſſe? Circa arborem proſtrauit Diabolus Adamum, circa arborem debellauit Chriſtus diabolum. Et illud quidem lignum mittebat ad inferos; at hoc etiam illos, qui iã eò deſcenderant, reuocabat. Iterũ lignorum alterum hominem iam captum nudumq; occultauit: at hoc victorem nudũ in alto omnibus oſtendit. Et illa quidem mors, eos, qui poſt ipſam nati ſunt, condemnauit; at iſta C mors etiam illos, qui nati fuerant ante ipſam, reſuſcitauit. Quis loquetur potentias domini? De morte immortales facti ſumus. Hæc ſunt crucis præclara facinora. Intellexiſti victoriam? intellexiſti modum victorię? diſce nunc, quomodo & ſine labore, & ſudore noſtro victoria hæc fuerit parta. Nos arma non cruentauimus. Non ſtetimus in acie. Non accepimus vulnera. Neq; vidimus bellum, & tamen victoriam obtinuimus. Certamen domini fuit, corona noſtra: cùm ergo & noſtra ſit victoria, D milites imitemur, lætiſque vocibus victoriæ laudes & carmina hodie decantemus. Dicamus dominum laudantes; Abſorpta eſt mors in victoria. Vbi eſt mors victoria tua? Vbi ſtimulus tuus inferne? Hæc omnia præclarè facta crux nobis peperit. Crux trophæum contra Dæmones erectum, gladius contra peccatum, gladius, quo ſerpentem confodit Chriſtus. Crux patris volũtas, vnigeniti gloria, Spiritus exultatio, Angelorũ decus, Eccleſiæ ſecuritas, gloriatio Pauli, Sanctorum murus, totius orbis lumẽ.

Per quæ vicerat Diabolus vincitur eadem.

Pſa. 105. a.

Victoria ſine labore noſtro.

Oſe. 13. 14
1. Cor. 15.

Quemadmodum enim ſi quis lucernam in domo quapiam tenebris obſita accendat, & in altum ſtatuat, tenebras derepente fugat; ſic tenebris per vniuerſum orbem ſparſis, Chriſtus, tanquam lampadem quandam, crucem accendit, & in altum erexit, omnemq; caliginem totius terræ diſſipauit. Et quemadmodũ lampas ſupra in vertice lumẽ habet, ſic & crux habuit ſupra in vertice ſolem iuſtitiæ effulgentem. Hunc cum videret mũdus clauis affixum, cohorruit, mota eſt terra, diſruptæ petræ, & licet diſruptæ ſint petræ, durities tamen Iudæorũ non eſt diſrupta. Velum templi ſciſſum eſt, & non eſt ſciſſa improba illorũ conſpiratio. Quare ſciſſum eſt velum? Quia templum non potuit videre dominum crucifixum, & per ea quæ velo ſuo acciderunt, tantum non exhortationis modo iſta protulit. De cætero ſancta ſanctorum conculcet, quiſquis volet: quid enim iſtis opus habeo, tali ſacrificio extra oblato & peracto? Quid mihi prodeſt teſtamennum? Fruſtra & incaſsũ tanto tempore iſtos docui. Quæ ex lege ad me vtilitas redit? Hoc & Propheta clamabat dicens: Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania? Audierant: Tanquam ouis ad occiſionem ductus eſt. Et, Tanquam agnus coram tondente ſe obmutuit. Et cum hoc oraculũ tanto tempore conſideraſſent, præſente iã eo, quod prædictum fuerat, non crediderunt. Cernis, quomodo meditati ſunt inania? Propterea ſciſſum eſt templũ, ſignificãs ſolitudinem & vaſtationem poſthac in perpetuum futuram. Cum igitur eum, qui in cruce affixus eſt, nos itidem ſub veſperam viſuri ſimus, tãquam Agnum mactatum & immolatum, moneo, vt cum tremore, veneratione & reuerentia multa accedamus. An neſcitis, quomodo Angeli aſtiterint ſepulchro corporis experti? ſepulchro vacuo: attamen cũ ſemel totũ corpus domini recepiſſet, multum honoris ipſi etiã loco exhibent: Angeli, qui naturam noſtram excellentia ſua lõgè exſuperãt, tanta reuerẽtia & obſeruãtia ſepulchro adſiſtũt: Nos nõ ad ſepulchrũ inane, ſed ad ipſam menſã, in qua Agnus poſitus eſt, adituri cũ tumultu & turbatione accedim⁹. Et quę nobis de reliquo venia ſperãda erit?

Velum templi cur ſciſſum.

Pſal. 2.

Iſa. 53.7.

Ad communionẽ quo pacto eundum.

A καθάπερ γὰρ σκότῳ κατεχομένου οἴκου, λαμπάδα τις ἀνάψας, καὶ ὀρθὴν ἀναστήσας, ἀπελαύνει τὸ σκότος· οὕτω τῆς οἰκουμένης ὑπὸ ζόφου κατεχομένης, καθάπερ λαμπάδα τινά, τὸν σταυρὸν ἀνάψας, καὶ ὀρθὸν ἀναστήσας ὁ Χριστός, τῆς γῆς ἅπαντα τὸν ζόφον ἔλυσε. καὶ καθάπερ ἡ λαμπὰς ἐπὶ τῇ κεφαλῇ ἄνω τὸ φῶς ἔχει, οὕτω καὶ ὁ σταυρὸς ἄνω ἐν τῇ κεφαλῇ τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης εἶχεν ἐκλάμποντα. τοῦτον ἰδὼν προσηλωμένον ὁ κόσμος ἔφριξεν, ἐκλονήθη ἡ γῆ, διερράγησαν αἱ πέτραι· ἀλλ' εἰ καὶ διερράγησαν αἱ πέτραι, ἡ ἀναισθησία τῶν Ἰουδαίων οὐ διερράγη. ἐσχίσθη τὸ καταπέτασμα, B καὶ οὐκ ἐσχίσθη ἡ πονηρὰ συμφωνία ἐκείνων. διὰ τί ἐσχίσθη τὸ καταπέτασμα; ὅτι οὐκ ἠδύνατο τὸν δεσπότην ὁρᾶν σταυρούμενον ὁ ναός. δι' ὧν δὲ εἰς τὸ αὐτοῦ καταπέτασμα γέγονε, μονονουχὶ τοῦτο προτρέπων φησίν· ὁ βουλόμενος πατείτω τὰ ἅγια τῶν ἁγίων λοιπόν. τί γάρ μοι τὸ ὄφελος τούτων, ἔξω τοιαύτης θυσίας προσενεχθείσης; τί μοι τὸ ὄφελος τῆς διαθήκης; τί μοι τὸ ὄφελος τοῦ νόμου; εἰκῇ καὶ μάτην τούτους ἐπαίδευσα τοσοῦτον χρόνον. τοῦτο καὶ ὁ προφήτης ἐβόα, λέγων· ἵνα τί ἐφρύαξαν ἔθνη, καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά; ἤκουσαν, C ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφωνος· καὶ μελετῶντες ἐν τοσούτῳ χρόνῳ τὴν προφητείαν, τοῦ πράγματος παραγινομένου ἠπίστησαν. Εἶδες πῶς ἐμελέτησαν κενά; διὰ τοῦτο περιεσχίσατο ὁ ναός, τὴν ἐρήμωσιν προδηλῶν τὴν μετὰ ταῦτα ἐσομένην διηνεκῶς. ἐπεὶ οὖν τὸν ἐν τῷ σταυρῷ προσηλωμένον μέλλομεν καὶ ἡμεῖς κατὰ τὴν ἑσπέραν ταύτην ἰδεῖν, ὡς ἀμνὸν ἐσφαγμένον καὶ τεθυμένον, μετὰ φρίκης προσίωμεν, παρακαλῶ, καὶ αἰδοῦς πολλῆς καὶ εὐλαβείας. οὐκ D ἔγνωτε τοὺς ἀγγέλους, πῶς παρειστήκεισαν τῷ τάφῳ οὐκ ἔχοντι σῶμα; τάφῳ κενῷ, ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ ὅλως ἐδέξατο τὸ σῶμα τὸ δεσποτικόν, πολλὴν ἀπονέμουσι καὶ τῷ τόπῳ τὴν τιμήν. οἱ ἄγγελοι ὑπερβαίνοντες τὴν ἡμετέραν φύσιν μετὰ τοσαύτης αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας παρειστήκεισαν τῷ τάφῳ· ἡμεῖς οὐ τάφῳ μέλλοντες παρίστασθαι κενῷ, ἀλλ' αὐτῇ τῇ τραπέζῃ τῇ τὸν ἀμνὸν ἐχούσῃ, μετὰ θορύβου καὶ ταραχῆς προσίωμεν; καὶ τίς ἡμῖν ἔσται συγγνώμη λοιπόν;

A οὐχ ἁπλῶς ταῦτα λέγω, ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοὺς ὁρῶ κατὰ τὴν ἑσπέραν ταύτην θορυβοῦντας, βοῶντας, ἐπικειμένους ἀλλήλοις, πηδῶντας, λοιδορουμένους, καὶ μᾶλλον ἑαυτοῖς κόλασιν, ἢ σωτηρίαν προξενοῦντας. τούτου χάριν τὴν περὶ τούτων ποιοῦμαι παραίνεσιν. τί ποιεῖς, ἄνθρωπε; ὅταν ἑστήκῃ πρὸ τῆς τραπέζης ὁ ἱερεὺς, τὰς χεῖρας ἀνατείνων εἰς τὸν οὐρανὸν, καλῶν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοῦ παραγενέσθαι καὶ ἅψασθαι τῶν προκειμένων, πολλὴ ἡσυχία, πολλὴ σιγή. ὅταν διδῷ τὴν χάριν τὸ πνεῦμα, ὅταν κατέλθῃ, ὅταν ἅψηται τῶν προκειμένων, ὅταν ἴδῃς τὸ πρόβατον ἐσφαγιασμένον καὶ ἀπηρτισμένον, τότε θόρυβον, τότε ταραχὴν, B τότε φιλονεικίαν, τότε λοιδορίαν ἐπεισάγεις; καὶ πῶς δυνήσῃ τῆς θυσίας ἀπολαῦσαι ταύτης, μετὰ τοσαύτης ταραχῆς τῇ τραπέζῃ προσιὼν ταύτῃ; οὐκ ἀρκεῖ ἡμῖν ὅτι μετὰ ἁμαρτημάτων προσερχόμεθα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν καιρὸν τῆς προσόδου ἐκτὸς γενέσθαι πλημμελημάτων οὐκ ἀνεχόμεθα; ὅταν γὰρ φιλονεικῶμεν, ὅταν θορυβώμεθα, ὅταν ἀλλήλους δάκνωμεν, πῶς ἔξω ἁμαρτημάτων ἐσόμεθα; τί σπεύδεις, εἰπέ μοι; τίνος ἕνεκεν ἐπείγῃ τὸ πρόβατον ὁρῶν ἐσφαγιασμένον; C Εἰ γὰρ διὰ πάσης τῆς νυκτὸς ἦν πρὸς τὴν θυσίαν αὐτὴν ὁρᾶν, εἶχε κόρον, εἰπέ μοι, τὸ πρᾶγμα; ὅλην τὴν ἡμέραν ἐκαρτέρησας, τὸ πλέον τῆς νυκτὸς διήγαγες, καὶ τοσοῦτον κάματον ἐν βραχείᾳ καιροῦ ῥοπῇ προδίδως καὶ ἀπολλύεις; ἐννόησον τί ποτέ ἐστι τὸ προκείμενον, καὶ πόθεν ἔλαβε τὴν αἰτίαν. ἐσφάγη διὰ σὲ, καὶ σὺ ἐγκαταλιμπάνεις αὐτὸν ἐσφαγιασμένον ὁρῶν. ὅπου τὸ πτῶμα, φησὶν, ἐκεῖ καὶ οἱ ἀετοί. ἡμεῖς δὲ οὐχ ὡς ἀετοὶ, ἀλλ' ὡς κύνες προσερχόμεθα· τοσαύτη ἡμῶν ἡ ἀναισχυντία. ἐννόησον τί ποτέ ἐστι τὸ κεχυμένον. αἷμά ἐστιν, αἷμα, ὃ τὸ χειρόγραφον τῶν ἁμαρτιῶν ἀπήλειψεν· D αἷμα, ὃ τὴν ψυχήν σου ἐκάθηρεν, ὃ τὴν κηλῖδα ἀπέπλυνεν, ὃ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας ἐθριάμβευσεν. ἀπεκδυσάμενος γὰρ, φησὶ, τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας ἐδειγμάτισεν ἐν παρρησίᾳ, θριαμβεύσας ἐν τῷ σταυρῷ. πολλά, φησι, τὸ τρόπαιον ἔχει τῆς νίκης τὰ σύμβολα· τὰ λάφυρα κρέμαται ἄνω ἐφ' ὑψηλοῦ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. καθάπερ γὰρ βασιλεὺς γενναῖος πόλεμον νικήσας χαλεπώτατον, τὸν θώρακα καὶ τὴν ἀσπίδα καὶ τὰ ὅπλα τοῦ τυράννου καὶ τῶν στρατιωτῶν τῶν ἡττηθέντων ἐφ' ὑψηλοῦ τοῦ τροπαίου τίθησιν·

Non dico hæc ſimpliciter & temerè, ſed cum videre ſoleam hac veſpera multos tumultuantes, clamantes, ſeſe mutuo trudentes, exſilientes, conuicia iacientes, magiſque pœnam quàm ſalutem ſibi cõparantes, ea de cauſſa hanc admonitionem inſtituo. Quid facis, ô homo? quãdo ſacerdos ſtat ante ſacrã menſã, manibus in cœlum extenſis, inuocans Spiritum ſanctum, vt adueniat, vt propoſita dona cõtingat, magna quiete, magno ſilentio, quãdo Spiritus gratiam ſuam tribuit, quãdo deſcendit, quãdo propoſita dona contingit, quãdo ouem mactatam & diuiſam cernis, tunc tumultum, tunc turbas, tunc cõtentionem excitas & cõuicia iacis? quomodo ſacrificio hoc perfrui potes, cum tanto tumultu & ſtrepitu ad menſã hãc accedas? Non ſufficit nobis peccatis cõtaminatos accedere, ſed ipſum etiam acceſſus momentum non ſinimus à peccato liberũ preterire. quãdo enim iurgamur, quãdo tumultuamur, quãdo nos mutuo mordemus, quomodo à peccatis immunes erimus? Dic mihi, quid properas? cuius gratia feſtinas, cũ ouem iam occiſam aſpicis? Nã ſi tota nocte ſacrificiũ hoc intueri deberes, an ſpectaculũ hoc, cedo, ſatietatem adferret? Toto die patiẽter expectaſti, bonã noctis partem trãſmiſiſti, tãtumq; laborem breui temporis puncto prodigis & perdis? Cogita, quidnã ſit illud quod propoſitum eſt, & quæ ſit eius cauſſa. Occiſa eſt hæc hoſtia propter te, & tu deſeris illã ipſam immolatã aſpiciẽs. Vbi cadauer, inquit, ibi & aquilę. Nos autem nõ vt aquilę, ſed vt canes accedimus. Tãta noſtra eſt impudẽtia. Cogita quid tãdem illud ſit, quod effuſũ eſt. Sanguis eſt. Sãguis qui chirographũ peccatorum deleuit. Sanguis, qui animam tuam mundauit, qui maculam eluit, qui principatus & poteſtates triumphauit. Expolians enim, inquit, principatus & poteſtates traduxit confidenter triumphans in cruce. Multa victoriæ ſymbola habuit trophæum. Spolia ſupernè de cruce pendent. quemadmodum enim magnanimus aliquis Rex confecto feliciter difficillimo bello, thoracem, & clypeum, & arma tyranni, & militum, quos deuicit, ſuper excelſum trophęum ponit,

Inuocatio Spiritus ſancti.

Matt. 24. 28.

Coloſſ. 2. 15.

ſic & Chriſtus, finito bello, quod cum Diabolo geſſerat, arma eius vniuerſa, mortem & maledictionem ab edita cruce ſuſpendit, tãquam de tropheo quodam, vt omnes trophæum illud conſpicarentur, ſupernę virtutes, quę in cœlis; homines, qui infernè terram incolunt; Ipſique mali dæmones, qui deuicti ſunt. Cum igitur tanto munere affecti ſimus, dignos noſmetipſos pro viribus oſtendamus bonis illis, quæ nobis ſunt conceſſa, vt & cœlorum regnum aſſequamur gratia & humanitate domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem & cum quo Patri ſimul & Spiritui ſancto gloria, honor, potentia in ſæcula ſæculorum. Amen.

A οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς τὸν πόλεμον νικήσας τὸν πρὸς τὸν διάβολον, τὰ ὅπλα αὐτοῦ πάντα, τὸν θάνατον, τὴν κατάραν ἐκρέμασεν ἐφ' ὑψηλοῦ τοῦ σταυροῦ, καθάπερ ἐπὶ τροπαίου τινὸς, ἵνα πάντες τὸ τρόπαιον βλέπωσιν αἱ ἄνω δυνάμεις, αἱ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, οἱ κάτω ἄνθρωποι οἱ ἐπὶ τῆς γῆς, αὐτοὶ οἱ πονηροὶ δαίμονες οἱ ἡττηθέντες. ἐπεὶ οὖν τοσαύτης ἀπελαύσαμεν δωρεᾶς, ἑαυτοὺς κατὰ δύναμιν ἀξίους ἐπιδειξώμεθα τῶν ὑπηργμένων ἡμῖν ἀγαθῶν· ἵνα καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν τύχωμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ πατρὶ, ἅμα B τῷ ἁγίῳ πνεύματι, δόξα, τιμὴ, κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Oratio S. Chryſoſtomi in crucem & in confeſſionem latronis recitata in ſancta & magna Paraſceue, & quod oporteat pro inimicis orare.

Εἰς τὸν σταυρὸν (ἐλέχθη εἰς τὴν ἁγίαν καὶ μεγάλην παρασκευὴν) καὶ εἰς τὴν ἐξομολόγησιν τοῦ λῃστοῦ, καὶ ὅτι χρὴ ἡμᾶς ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν εὔχεσθαι.

Iacobo Gretſero interprete.

FESTVM hodie agimus & conuentum, chariſſimi, quoniam dominus noſter clauis eſt cruci affixus: C neque peregrinum tibi videatur; ſi cũ res odioſa & auerſanda fuerit, nos feſtum diẽ celebremus. Eiuſmodi enim ſunt omnia ſpiritualia cõtraria humanę naturæ. Et vt hoc probè cognoſcas, crux prius condemnationis & ſupplicij nomen erat; at nũc res eſt venerabilis & deſiderabilis. Crux antea dedecoris & pœnæ argumentum erat; nunc gloriæ & honoris & occaſio; quodque crux ſit gloria
Ioan. 17.5. audi Chriſtum dicentem: Pater clarifica me gloria, quam habui apud te ante mundi conſtitutionem; gloriam D crucem nominans, Crux caput noſtræ ſalutis. Crux infinitorum bonorum argumentum. Propter hanc nos qui prius inglorij & reiecti eramus, nunc in filiorum ordinem recepti ſumus. Propter hanc non oberramus amplius, ſed veritatem cognouimus. Propter hanc nos, qui prius ligna & lapides adorabamus nunc, omnium rerum procreatorem cognouimus. Propter hanc qui ſerui peccati eramus ad ſupremum iuſtitiæ culmen euecti ſumus. Propter hanc ex terra

Ἑορτὴν ἄγομεν σήμερον καὶ πανήγυριν, ἀγαπητοί. ὁ γὰρ δεσπότης ὁ ἡμέτερος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τυγχάνει τοῖς ἥλοις πεπαρμένος. καὶ μὴ ξενισθῇς, εἰ τοῦ πράγματος σκυθρωποῦ τυγχάνοντος ἡμεῖς ἑορτάζομεν. τοιαῦτα γὰρ ἅπαντα τὰ πνευματικὰ, ἀπεναντίας τῇ συνηθείᾳ τῇ ἀνθρωπίνῃ ἐστί. καὶ ἵνα μάθῃς τοῦτο ἀκριβῶς, ὁ σταυρὸς πρότερον καταδίκης ὄνομα καὶ τιμωρίας ἦν, νῦν δὲ πρᾶγμα γέγονε τίμιον καὶ ποθεινόν. ὁ σταυρὸς πρότερον αἰσχύνης ἦν καὶ κολάσεως ὑπόθεσις, νῦν δὲ γέγονε δόξης καὶ τιμῆς ἀφορμή. καὶ ὅτι δόξα ὁ σταυρὸς, ἄκουσον τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· πάτερ, δόξασόν με τῇ δόξῃ, ᾗ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι παρὰ σοὶ, δόξαν τὸν σταυρὸν καλῶν. σταυρὸς τὸ κεφάλαιον τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας, σταυρὸς ὁ τῶν μυρίων ἀγαθῶν ὑπόθεσις. διὰ τοῦτον οἱ πρότερον ἠτιμασμένοι καὶ ἔκβλητοι, νῦν εἰς τὴν τῶν υἱῶν τάξιν ἐδέχθημεν· διὰ τοῦτον οὐκέτι πλανώμεθα, ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν ἐπέγνωμεν· διὰ τοῦτον οἱ ξύλα καὶ λίθους προσκυνοῦντες πρότερον, νῦν ἐπέγνωμεν τὸν τῶν ἁπάντων δημιουργόν· διὰ τοῦτον οἱ δοῦλοι τῆς ἁμαρτίας εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δικαιοσύνης ἀνήχθημεν· διὰ

τοῦτο ἡ γῆ οὐρανὸς λοιπὸν γέγονεν. οὗτος ἡμᾶς τῆς πλάνης ἠλευθέρωσεν, οὗτος πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐχειραγώγησεν, οὗτος καταλλαγὰς θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους ἐποιήσατο, οὗτος ἀπὸ τοῦ βυθοῦ τῆς κακίας ἡμᾶς ἀνασπάσας, εἰς αὐτὴν τῆς ἀρετῆς τὴν κορυφὴν ἀνήγαγεν, οὗτος τῶν δαιμόνων τὴν πλάνην ἔσβεσεν, οὗτος τὴν ἀπάτην καθεῖλε. διὰ τοῦτο οὐκέτι καπνὸς καὶ κνίσσα καὶ αἱμάτων ἀλόγων ἔκχυσις, ἀλλὰ πανταχοῦ λατρεῖαι πνευματικαί, ὕμνοι, καὶ εὐχαί. διὰ τοῦτον δαίμονες δραπετεύουσι, διὰ τοῦτον ὁ διάβολος φυγαδεύεται, διὰ τοῦτον ἡ ἀνθρωπίνη φύσις πρὸς τὴν ἀγγελικὴν πολιτείαν ἁμιλλᾶται, διὰ τοῦτον παρθενία ἐπὶ γῆς πολιτεύεται. ἀφ' οὗ γὰρ ὁ ἐκ παρθένου προῆλθε, τῆς ἀρετῆς ταύτης τὴν ὁδὸν ἐπέγνω ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις. οὗτος ἡμᾶς ἐν σκότει καθημένους ἐφώτισεν, οὗτος ἡμᾶς ἐκπεπολεμωμένους κατήλλαξεν, οὗτος μακρὰν ὄντας ἐγγὺς εἶναι πεποίηκεν, οὗτος ἀπηλλοτριωμένους ὄντας ᾠκείωσεν, οὗτος ξένους γενομένους, οὐρανοῦ πολίτας κατεσκεύασεν, οὗτος ἡμῖν πολέμου ἀναίρεσις γέγονεν, οὗτος ἡμῖν εἰρήνης ἀσφάλεια κατέστη. διὰ τοῦτο οὐκέτι δεδοίκαμεν τὰ πεπυρωμένα βέλη τοῦ διαβόλου. τὴν γὰρ πηγὴν τῆς ζωῆς εὕρομεν. διὰ τοῦτον οὐκ ἐσμὲν ἐν χηρείᾳ· τὸν γὰρ νυμφίον ἀπελάβομεν. διὰ τοῦτον οὐκέτι δεδοίκαμεν τὸν λύκον· τὸν γὰρ ποιμένα τὸν καλὸν ἐπέγνωμεν. ἐγὼ γάρ εἰμι, φησιν, ὁ ποιμὴν ὁ καλός. διὰ τοῦτον οὐκέτι φρίττομεν τὸν τύραννον· τῷ γὰρ βασιλεῖ προσεδράμομεν. ὁρᾷς πόσων ἡμῖν ἀγαθῶν ὑπόθεσις ὁ σταυρός; εἰκότως ἄρα τὴν ἑορτὴν ἄγομεν. οὕτω καὶ Παῦλος ἑορτάζειν παραινεῖ λέγων· ὥστε ἑορτάζωμεν μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ, μηδὲ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας. καὶ τίνος ἕνεκεν ἑορτάζειν ἡμᾶς κελεύεις, ὦ μακάριε Παῦλε; εἰπὲ τὴν αἰτίαν. ὅτι τὸ πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν, φησιν, ἐτύθη Χριστὸς ὁ θεός. ὁρᾷς πῶς ἑορτὴ ὁ σταυρός; ἔμαθες ὅτι διὰ τὸν σταυρὸν κελεύει ἑορτάζειν. ἐν γὰρ τῷ σταυρῷ ἐτύθη· ὅπου δὲ θυσία, ἐκεῖ ἁμαρτημάτων ἀναίρεσις, ἐκεῖ καταλλαγὴ δεσπότου, ἐκεῖ ἑορτὴ καὶ χαρά. τὸ πάσχα ἡμῶν, φησιν, ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη Χριστός. ποῦ ἐτύθη, εἰπέ; ἐφ' ὑψηλοῦ σταυροῦ. καινὸν καὶ ξένον τὸ θυσιαστήριον, ἐπεὶ ξένη καὶ παρηλλαγμένη ἡ θυσία. ὁ αὐτὸς γὰρ καὶ θυσία καὶ ἱερεὺς ἦν· θυσία μὲν κατὰ σάρκα, ἱερεὺς δὲ κατὰ πνεῦμα. ὁ αὐτὸς καὶ προσέφερε καὶ προσεφέρετο. ἄκουε πάλιν τοῦ Παύλου

A cœlũ de cetero facta eſt: Hæc ab errore nos liberauit. Hęc ad veritatẽ adduxit. Hęc recõciliationẽ Dei cũ hominib. inſtituit. Hæc nos ex profũdo malitię ereptos, in ipſum virtutis faſtigiũ eduxit. Hęc errorem Dæmonum exſtinxit. Hęc deceptionem è medio ſuſtulit. Propter hanc nõ eſt amplius fumus & nidor, & ſanguinis bruti effuſio; ſed vbique cultus ſpirituales, hymni, laudes, & precationes viſũtur. Propter hanc Dęmones diffugiunt. Propter hanc humana natura cũ angelica viuendi ratione cõtendit. Propter hãc virginitas in terris verſatur. B Ex quo enim ex virgine prodiit, cognouit humana natura virtutis huius viam. Hæc nos in tenebris ſedentes illuminauit. Hæc nos expugnatos & debellatos liberauit. Hæc nos, qui procul aberamus, vicinos eſſe fecit. Hæc nos peregrinos factos, cæli ciues conſtituit. Hæc nobis pacis ſecuritas effecta eſt. Propter hanc non formidamus amplius ignita Diaboli iacula, nam vitæ fontem inuenimus. Propter hanc non ſumus in viduitate: ſponſum enim recepimus. C Propter hanc non timemus amplius lupum: nam bonum Paſtorem agnouimus. Dicit enim: Ego ſum paſtor bonus. *Ioan. 10. 11.* Propter hanc non horremus amplius Tyrannum, ad Regem enim accurrimus. Vides quantorũ bonorũ crux ſit nobis cauſa? Iure igitur diẽ feſtum agimus. *1 Cor. 5. 8.* Sic & Paulus monet vt feſtiuitatẽ agamus his verbis. Itaq; feriemur non in fermẽto veteri, neq; in fermento malitiæ & nequitiæ: ſed in azymis ſinceritatis & veritatis. Et cuius gratia nos diem feſtũ agere præcipis ô Beate Paule? Agedum cauſſã indica. D Quia paſcha noſtrum pro nobis immolatus eſt Chriſtus. Vides quomodo crux ſit nobis feſtũ? intellexiſti quòd propter crucẽ nos feſtũ celebrare iubet? In cruce enim oblat⁹ eſt, vbi vero ſacrificiũ, ibi & peccatorũ remiſſio: vbi reconciliatio Domini, ibi feſtum & gaudiũ. Paſcha noſtrũ inquit pro nobis immolatus eſt Chriſtus: vbi immolatus eſt? cedo. in excelſa cruce. Nouum & peregrinum altare, cum nouũ & inuſitatum fuerit ſacrificiũ. *Heb. 9. 28.* Idem & ſacrificium & ſacerdos erat, *Heb. 5. 8.* ſacrificium ſecundum carnem, ſacerdos ſecundum Spiritum. Idem immolauit & immolabatur. Audi iterum Paulum

Heb. 9. 28. & 5. & 8. dicentem: Omnis enim Pontifex ex hominibus aſſumptus, pro hominibus conſtituitur in his quæ ſunt ad Deum. Vnde neceſſe eſt & hunc habere aliquid quod offerat. Ecce ſeipſum offert. Alibi vero iterum ait: ſic & Chriſtus ſemel oblatus eſt ad multorum exhauriẽda peccata. Ecce hic oblatus eſt, vbi ſeipſum obtulit. Vidiſti, quomodo idem ſacrificium ſeu victima & Sacerdos fuerit. Fuit crux etiam altare. Sed diſquirendum eſt, cur non in templo ſacrificium offeratur, in templo, inquam, Iudaico, ſed extra ciuitatem extra mœnia. Extra ciuitatem crucifixus eſt tanquam dãnatus quiſpiam & reus, vt impleretur illud Prophetæ dictum: Et cum iniquis reputatus eſt. (Iſa. 53. 12.) Quare igitur extra ciuitatem in edito loco, & non ſub tecto quopiam? (Extra ciuitatem cur paſſus Chriſtus.) Non ſine cauſa hoc contigit, ſed vt aëris naturã purgaret, in excelſo loco oblatus eſt, ſub nullo tecto, ſed loco tecti, cœlo ſuperimpoſito, vt vniuerſum cœlũ mundaretur oue in ſublimi loco immolata. Purgatum igitur eſt cœlũ, purgata terra. Stillabat enim ſanguis ex latere ſuper terram, omneſque eius maculas & inquinamenta eluit. Et huius quidem gratia ſacrificium hoc ſub tecto non peragitur. Quare vero non in ipſo templo Iudaico? Nam neque hoc temere & ſine cauſa accidit: Videlicet ne Iudæi hoc ſacrificium ſibi vt proprium vendicarent, ne putares pro ſola illa gente ſacrificium hoc oblatũ eſſe, propterea fit extra mœnia, vt diſcas, generale eſſe ſacrificiũ, vt diſcas pro vniuerſa terra expiationem inſtitui. Iudæis enim ob hoc præcepit Deus, vt tota terra relicta in vno loco immolarent, & preces in vno loco funderent. Nam cum tota terra tunc cõtaminata eſſet fumo & nidore & idololatrico ſanguine, & aliis Gentilium inquinamentis, ideo illis vnum locum imperauit: ſed cum Chriſtus venit, & extra ciuitatẽ mortem obiit, vniuerſam terrã mundauit, omnemq́; locum orationi idoneum effecit. (Templum eſt iam tota terra.) Vis diſcere quomodo tota terra in poſterum ſit templum effecta, & quomodo omnis locus orationi ſit deſtinatus? Audi iterum B. Paulum dicentem: In omni loco leuantes puras manus ſine ira & diſce- (1. Tim. 2. 8.)

A λέγοντος· πᾶς γὰρ ἀρχιερεὺς ἐξ ἀνθρώπων λαμβανόμενος, ὑπὲρ ἀνθρώπων καθίσταται τὰ πρὸς τὸν θεόν. ὅθεν ἀνάγκη ἔχειν τι καὶ τοῦτον, ὃ προσενέγκῃ. ἰδοὺ πῶς προσφέρει. ἀλλαχοῦ δὲ πάλιν φησίν· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἅπαξ προσενεχθεὶς εἰς τὸ πολλῶν ἀνενεγκεῖν ἁμαρτίας. ἰδοὺ ἐνταῦθα προσηνέχθη, ἐκεῖ ἑαυτὸν προσήνεγκεν. Εἶδες πῶς καὶ θυσία καὶ ἱερεὺς ἐγένετο, καὶ θυσιαστήριον ἦν ὁ σταυρός. ἀλλ' ἀναγκαῖον μαθεῖν, τίνος ἕνεκεν οὐκ ἐν τῷ ναῷ ἡ θυσία προσφέρεται, ἐν τῷ ναῷ λέγω τῷ Ἰουδαϊκῷ, ἀλλ' ἔξω τῆς πόλεως, ἔξω τῶν τειχῶν. ἔξω γὰρ τῆς πόλεως ἐσταυρώθη,

B καθάπερ τις κατάδικος, ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ προφήτου, ὅτι καὶ ἐν τοῖς ἀνόμοις ἐλογίσθη. τίνος οὖν ἕνεκεν, ἔξω τῆς πόλεως, ἐφ' ὑψηλοῦ, καὶ οὐχ ὑπὸ στέγην τινά; οὐχ ἁπλῶς οὐδὲ τοῦτο, ἀλλ' ἵνα τοῦ ἀέρος καθάρῃ τὴν φύσιν. διὰ τοῦτο καὶ ἐφ' ὑψηλοῦ, καὶ οὐκ ἐπικειμένης στέγης, ἀλλ' ἀντὶ στέγης ἐπικειμένου τοῦ οὐρανοῦ, ἵνα καθαρθῇ ὁ οὐρανὸς ἅπας, ἐφ' ὑψηλοῦ θυομένου τοῦ προβάτου. ἐκαθάρθη οὖν οὐρανός, ἐκαθάρθη δὲ καὶ ἡ γῆ. ἔσταξε γὰρ τὸ αἷμα ἀπὸ τῆς πλευρᾶς ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ τὸν μολυσμὸν αὐτῆς ἅπαντα

C ἐξεκάθηρεν. ἀλλ' ὑπὸ στέγην μὲν ταύτης ἕνεκεν τῆς αἰτίας οὐ προσφέρεται ἡ θυσία. τίνος δὲ ἕνεκεν οὐχὶ ἐν αὐτῷ τῷ ναῷ τῷ Ἰουδαϊκῷ; καὶ τοῦτο πάλιν οὐχ ἁπλῶς· ἀλλ' ἵνα μὴ ἰδιοποιήσωνται τὴν θυσίαν οἱ Ἰουδαῖοι. ἵνα μὴ νομίσῃς ὑπὲρ τοῦ ἔθνους ἐκείνου μόνου τὴν θυσίαν προσφέρεσθαι, διὰ τοῦτο ἔξω τῆς πόλεως, ἔξω τῶν τειχῶν· ἵνα μάθῃς ὅτι καθολική ἐστιν ἡ θυσία, ἵνα μάθῃς ὅτι ὑπὲρ τῆς γῆς ἁπάσης ἐστὶν ἡ προσφορά, καὶ ὅτι κοινὸς τῆς φύσεως ἡμῶν ἁπάσης ἐστὶν ὁ καθαρισμός. τοῖς μὲν γὰρ Ἰουδαίοις διὰ τοῦτο ἐκέλευσεν ὁ θεὸς πᾶ-

D σαν τὴν γῆν ἀφιέναι, καὶ εἰς ἕνα τόπον προσφέρειν, εἰς ἕνα τόπον εὔχεσθαι, ἐπειδὴ πᾶσα ἡ γῆ τότε ἀκάθαρτος ἦν ἀπὸ τοῦ καπνοῦ, καὶ τῆς κνίσσης, καὶ τῶν εἰδωλικῶν αἱμάτων, καὶ τῶν ἄλλων μολυσμῶν τῶν Ἑλληνικῶν. διὰ τοῦτο αὐτοῖς ἕνα τόπον ἐπέταξεν. ἀλλ' ἐλθὼν ὁ Χριστός, καὶ τῆς πόλεως ἔξω παθών, πᾶσαν τὴν γῆν ἐκάθηρε, πάντα τόπον εὐκτήριον εἰργάσατο. βούλει μαθεῖν πῶς πᾶσα ἡ γῆ λοιπὸν ναὸς ἐγένετο, καὶ πῶς πᾶς τόπος εὐκτήριος κατέστη; ἄκουσον πάλιν τοῦ μακαρίου Παύλου λέγοντος· ἐν παντὶ τόπῳ ἐπαίροντες ὁσίους χεῖρας χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλο-

γισμοῦ. Εἶδες πῶς ἐκάθηρε τὴν οἰκουμένην; εἶδες πῶς πανταχοῦ ἐπαίρειν ὁσίους χεῖρας δυνάμεθα; πᾶσα γὰρ ἡ γῆ γέγονεν ἁγία λοιπὸν, μᾶλλον δὲ καὶ τῶν παρὰ Ἰουδαίοις ἁγίων ἁγιωτέρα. πῶς; ὅτι ἐκεῖ μὲν ἄλογον, ἐνταῦθα δὲ λογικὸν προσηνέχθη πρόβατον. ὅσῳ τοίνυν κρεῖττον τὸ λογικὸν τοῦ ἀλόγου, τοσούτῳ πλείων ἐνταῦθα καὶ ὁ ἁγιασμός. Ὄντως οὖν ἀληθῶς ἑορτὴ ὁ σταυρός. Βούλει μαθεῖν αὐτοῦ καὶ ἕτερον κατόρθωμα μέγιστον, πᾶσαν ὑπερβαῖνον ἀνθρωπίνην διάνοιαν; τὸν παράδεισον ἀποκεκλεισμένον σήμερον ἀνέῳξε. σήμερον γὰρ τὸν λῃστὴν εἰσήγαγεν ἐν αὐτῷ. δύο τὰ μέγιστα κατορθώματα, καὶ τὸν παράδεισον ἀνέῳξε, καὶ τὸν λῃστὴν εἰσήγαγεν· ἀπέδωκεν αὐτῷ τὴν ἀρχαίαν πατρίδα, ἐπανήγαγεν αὐτὸν ἐπὶ τὴν πατρῴαν πόλιν. σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ, φησὶν, ἐν τῷ παραδείσῳ. τί λέγεις; ἐσταύρωσαι καὶ προσηλώσαι ἐν τῷ σταυρῷ ἥλοις, καὶ παράδεισον ἐπαγγέλλῃ; πῶς οὖν τοιαῦτα χαρίζῃ; καὶ μὴν ὁ Παῦλος λέγει, ὅτι ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθενείας. ἀλλ' ἄκουε τῶν ἐπαγομένων. ἀλλὰ ζῇ, φησὶν, ἐκ δυνάμεως θεοῦ. καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ. ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται. διὰ τοῦτο ἐν τῷ σταυρῷ νῦν, φησὶν, ἐπαγγέλλομαι, ἵνα καὶ διὰ τούτου τὴν ἐμὴν καταμάθῃς δύναμιν. ἐπειδὴ γὰρ τὸ πρᾶγμα σκυθρωπόν ἐστιν, ἵνα μὴ κατηφὴς γένῃ τῇ φύσει τοῦ σταυροῦ προσέχων, ἀλλὰ πρὸς τὴν τοῦ σταυρουμένου δύναμιν ἀποβλέψας, φαιδρὸς ἧς καὶ γεγανωμένος, διὰ τοῦτο ἐκεῖ ἐπιδείκνυσί σοι τὴν ἰσχὺν τὴν ἑαυτοῦ. οὐ γὰρ νεκρὸν ἀναστήσας, οὐ θαλάττῃ ἐπιτάξας, οὐ δαίμοσιν ἐπιτιμήσας, ἀλλ' ἐσταυρωμένος, προσηλωμένος, ὑβριζόμενος, ἐμπτυόμενος, λοιδορούμενος, χλευαζόμενος, παρὰ πάντων διασυρόμενος ἴσχυσε τὴν πονηρὰν τοῦ λῃστοῦ διάνοιαν ἐφ' ἑαυτὸν ἐπισπάσασθαι. ὅρα ἑκατέρωθεν αὐτοῦ τὴν δύναμιν διαλάμπουσαν. τὴν κτίσιν ἐκλόνησε, τὰς πέτρας διέρρηξε, τὴν πέτρας ἀναισθητοτέραν τοῦ λῃστοῦ ψυχὴν κηροῦ μαλακωτέραν εἰργάσατο. σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ. τί λέγεις; τὰ Χερουβὶμ τηρεῖ τὸν παράδεισον καὶ ἡ φλογίνη ῥομφαία, καὶ σὺ τῷ λῃστῇ τὴν ἐκεῖ εἴσοδον ἐπαγγέλλῃ; ναί, φησιν. ἐγὼ γὰρ καὶ τῶν Χερουβὶμ εἰμι δεσπότης, καὶ φλογὸς καὶ γεέννης καὶ ζωῆς καὶ θανάτου τὴν ἐξουσίαν ἔχω. διὸ καὶ λέγει, σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ. ἂν ἴδωσι

A pratione. Vidiſti quomodo terrarum orbem expurgarit? Vidiſti quomodo vbique puras manus leuare poſſimus? Omnis enim terra de cętero ſanctificata eſt, imo ſanctior eſt illis Iudęorũ ſanctis. Qua ratione? Quia ibi quidẽ rationis expers, hic vero ratione prædita ouis oblata eſt. Quãto igitur pręſtãtius id, q̃ rationem habet, eo, quod ratione caret, tanto amplior & hîc ſanctificatio eſt. Verè igitur Crux nobis feſtum diem parit. Vis & aliud crucis factum præclariſſimum, & quod omnem humanam intelligentiam ſuperat, intelligere? Paradiſum B clauſum aperuit hodie. Hodie enim latronem in illum introduxit. Duo præclariſſima facinora: Paradiſum reſerauit, & latronem introduxit. Reddidit illi antiquam patriam. Reduxit in paternam ciuitatem. Hodie mecum eris, inquit, in Paradiſo. *Luc. 23. 43* Quid dicis? Crucifixus, & cruci clauis affixus es, & Paradiſum promittis? Quomodo hæc talia largieris? *2. Cor. 13. 4.* Atqui Paulus ait. Crucifixus eſt ex infirmitate. Audi alibi dicentem; ſed viuit ex virtute Dei. Propterea in cruce polliceor, vt & per hanc C diſcas meam potentiam. *In cruce cur promiſſus paradiſus.* Cum enim crux ſit res iniucunda & moleſta, ne vultum deiicias ad crucis naturam attendens, ſed vt lætus & alacer efficiaris, ad crucifixi potentiam reſpiciens, ea de cauſa ille ſuam tibi virtutem oſtendit. Non enim mortuum excitans, non mari imperans, non dæmones increpans, ſed crucifixus, clauis affixus, iniuria affectus, ſputis oblitus, conuitiis impetitus, irriſui & ludibrio habitus, potuit ad ſe malam latronis mentem attrahere. Vide vtrin- D que potentiam illius effulgeſcentem. Creaturam concuſſit, petras diſrupit: animam latronis petra duriorem cera molliorem effecit. Hodie mecum eris in Paradiſo. Quid dicis? Cherubim & flammeus enſis cuſtodiunt Paradiſum, & tu latroni ingreſſum eò polliceris? Vtique ait. Nam & ego Cherubinorum dominus ſum, vitæque & mortis poteſtatem habeo, propterea dicit, Hodie mecum eris in Paradiſo. Cum virtutes illæ Do-

minum viderint, ſtatim cedent, locumque dabunt. A Atqui nullus Rex vnquam patiatur latronē, aut alium quempiam ex famulis ſecum conſidentem in vrbem ingredi, at iſte humaniſſimus Dominus hoc fecit: in ſanctam ſuam patriam ingreſſus latronem ſecum introducit, non inhonorans Paradiſum, abſit, pedibus latronis, ſed hoc ipſo magis honorans. Honor enim Paradiſi eſt habere talem dominum, tam potentem & humanum, vt & latronem poſſit efficere dignum paradiſi deliciis. Etenim quando Publicanos & meretrices in regnum vocabat, non vtique id fecit B cum regni ſui dedecore, ſed potius maiore cum honore; oſtendit enim ſe eſſe eiuſmodi regni cœlorum Dominum qui etiam meretrices & publicanos tam probatos facere queat, vt digni videantur ea, quæ inibi eſſe, gloria & munere. Quemadmodum igitur medicum tum admiramur, cū intuemur eum homines incurabilibus morbis laborantes, depulſa infirmitate, priſtinæ, & puræ ſanitati reſtituere; ita & Chriſtum admirare, chariſſime, & obſtupeſce, quia homines C immedicabilibus morbis obſtrictos, potuit & à malitia liberare, & regno cœlorum dignos reddere eos, qui ad ſupremū improbitatis culmen aſcenderant. Hodie mecum eris in Paradiſo, grandis honor, ingens huius humanitatis magnitudo inexplicabilis huius bonitatis immenſitas. Nam eo quod paradiſum ingreditur, maior gloria eſt, quod cum Domino ingreditur. Quid accidit? quid latro eiuſmodi egit, vt ex improuiſo de cruce dignus paradiſo iudicaretur, breuiter ſi placet dicam latroniſque bonitatē, D & probitatē oſtendam. Quando Petrus diſcipulorum princeps negabat infra, tunc ille ſupra fixus in cruce, confeſſus eſt. Et hoc non dixi, animo reprehendendi Petrum, abſit; ſed vt magnanimitatem latronis, & excellentem illius philoſophādi rationem demonſtrarem. Ille non tulit ſimplicis puellæ minas; hic totum populum inſanientem, & adſiſtentem & vociferantem, & infinita in crucifixum conuicia iactantem conſpicatus, non vertit oculos ad iniuriam crucifixi: ſed fidei oculis omnia hęc prætercur-

Quod meritum fuerit latronis.

A τὸν δεσπότην αἱ δυνάμεις ἐκεῖναι, εὐθέως παραχωροῦσι καὶ ὑπεξίστανται. καίτοιγε βασιλεὺς οὐδεὶς ἄν ποτε ἀνάσχοιτο λῃστὴν ἄνθρωπον, ἢ ἕτερόν τινα τῶν ὁμοδούλων μεθ' ἑαυτοῦ εἰσκαθίσας, οὕτως εἰς τὴν πόλιν εἰσελαύνειν· ὁ δὲ φιλάνθρωπος δεσπότης τοῦτο ἐποίησεν. εἰς τὴν ἱερὰν γὰρ εἰσιὼν πατρίδα, τὸν λῃστὴν μεθ' ἑαυτοῦ εἰσφέρει, οὐχὶ ἀτιμάζων τὸν παράδεισον (μὴ γένοιτο) τοῖς ποσὶ τοῦ λῃστοῦ, ἀλλὰ ταύτῃ μᾶλλον τιμῶν. τιμὴ γὰρ παραδείσου, τὸ τοιοῦτον ἔχειν δεσπότην, οὕτω δυνατὸν καὶ φιλάνθρωπον, ὡς καὶ λῃστὴν δύνασθαι ποιῆσαι ἄξιον τῆς τρυφῆς τῆς ἐν τῷ B παραδείσῳ. καὶ γὰρ ὅτε τελώνας καὶ πόρνας εἰς τὴν βασιλείαν ἐκάλει, οὐ καταισχύνων τὴν βασιλείαν τοῦτο ἐποίει, ἀλλὰ τιμῶν μάλιστα, καὶ δεικνὺς ὅτι τοιοῦτός ἐστιν ὁ κύριος τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας, ὡς καὶ πόρνας καὶ τελώνας οὕτως ἐργάσασθαι δοκίμους, ὡς ἀξίους φανῆναι τῆς ἐκεῖ τιμῆς καὶ δωρεᾶς. καθάπερ οὖν ἰατρὸν τότε θαυμάζομεν, ὅταν ἴδωμεν ὅτι ἀνθρώπους ἀνίατα νοσήματα ἔχοντας ἀπαλλάξας τῆς ἀῤῥωστίας, πρὸς καθαρὰν ὑγίειαν ἐπανήγαγεν· οὕτω καὶ τὸν Χριστὸν θαύμασον, ἀγαπητὲ, καὶ ἐκπλάγηθι, C ὅτι λαβὼν ἀνίατα νοσήματα ψυχῆς ἔχοντας ἀνθρώπους, ἴσχυσε καὶ τῆς κακίας ἀπαλλάξαι, καὶ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἀξίους ἀποφῆναι τοὺς πρὸς τὴν ἐσχάτην πονηρίαν ἐληλακότας. σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ. μεγάλη τιμὴ, πολὺ τῆς φιλανθρωπίας τὸ μέγεθος, ἄφατος ἡ ὑπερβολὴ τῆς ἀγαθότητος. τοῦ γὰρ εἰς τὸν παράδεισον εἰσελθεῖν μείζων τιμὴ τὸ μετὰ τοῦ δεσπότου εἰσελθεῖν. τί γέγονεν, εἰπέ μοι; τί τοιοῦτον ὁ λῃστὴς ἐπεδείξατο, ἵνα ἀθρόον παραδείσου ἄξιος φανῇ ἀπὸ τοῦ σταυροῦ; βούλει συντόμως εἴπω, D καὶ δείξω τοῦ λῃστοῦ τὴν εὐγνωμοσύνην; ὅτε Πέτρος ἠρνεῖτο κάτω ὁ τῶν μαθητῶν κορυφαῖος, τότε ἐκεῖνος ἄνω ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τυγχάνων ὡμολόγησε. καὶ τοῦτο οὐ τοῦ Πέτρου κατηγορῶν εἶπον (μὴ γένοιτο) ἀλλὰ τοῦ λῃστοῦ τὴν μεγαλοψυχίαν δεῖξαι βουλόμενος, καὶ τὴν ὑπερβάλλουσαν φιλοσοφίαν. ἐκεῖνος οὐκ ἤνεγκε κόρης ἀπειλὴν εὐτελοῦς· οὗτος δὲ ὁρῶν δῆμον ὁλόκληρον μεμηνότα καὶ περιεστῶτα καὶ βοῶντα καὶ μυρία εἰς τὸν ἐσταυρωμένον λοιδορούμενον, οὐκ εἶδε πρὸς τὴν ὕβριν τοῦ ἐσταυρωμένου, ἀλλὰ τοῖς τῆς πίστεως ὀφθαλμοῖς ἅπαντα ταῦτα παραδραμὼν,

A παραδραμὼν, καὶ τὰ ταπεινὰ, καὶ τὰ κωλύματα κάτω ἀφεὶς, ἐπέγνω τὸν τῶν οὐρανῶν δεσπότην, εἰπὼν τὰ βραχέα ἐκεῖνα ῥήματα καὶ τοῦ παραδείσου ἄξιον αὐτὸν ἀποφήναντα, Μνήσθητί μου ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. μὴ παραδράμωμεν ἁπλῶς τὸ εἰρημένον, μηδὲ ἐπαισχυνθῶμεν διδάσκαλον λαβεῖν τὸν λῃστὴν, ὃν οὐκ ἐπῃσχύνθη ὁ δεσπότης ὁ ἡμέτερος πρῶτον εἰς τὸν παράδεισον εἰσαγαγεῖν. μὴ ἐπαισχυνθῶμεν διδάσκαλον λαβεῖν ἄνθρωπον, πρὸ πάντων τῶν ἀνθρώπων γῆς ἄξιον φανέντα τῆς πολιτείας τῆς ἐν τῷ παραδείσῳ. καθ᾽ ἕκαστον τοίνυν τῶν ῥημάτων ἐξετάσωμεν, ἵνα μάθωμεν καὶ ἐντεῦθεν B τοῦ σταυροῦ τὴν δύναμιν. οὐδὲ γὰρ εἶπε πρὸς αὐτὸν, καθάπερ πρὸς Πέτρον καὶ Ἀνδρέαν, Δεῦτε, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς ἀνθρώπων· οὐδὲ εἶπε πρὸς αὐτὸν, καθάπερ πρὸς τοὺς δώδεκα μαθητὰς, ὅτι Καθίσεσθε ἐπὶ δώδεκα θρόνοις κρίνοντες τὰς δώδεκα φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ. ὅλως δὲ οὐδὲ ῥήματος αὐτὸν ἠξίωσεν, οὐδὲ θαύματα εἶδεν, οὐ νεκρὸν ἀνιστάμενον, οὐ δαίμονας ἐλαυνομένους, οὐ θάλατταν εἴκουσαν αὐτοῦ τῷ ἐπιτάγματι, οὐ περὶ βασιλείας αὐτῷ διελέχθη. πόθεν δὲ ᾔδει καὶ τῆς βασι- C λείας τὸ ὄνομα, ἴδωμεν αὐτοῦ τὴν σύνεσιν τὴν πολλήν. ἐλοιδόρει αὐτὸν, φησιν, ὁ ἕτερος λῃστής. καὶ γὰρ καὶ ἕτερος ἦν λῃστὴς συνεσταυρωμένος, ἵνα πληρωθῇ τὸ παρὰ τοῦ προφήτου εἰρημένον, ὅτι καὶ μετὰ ἀνόμων ἐλογίσθη. ἐβούλοντο γὰρ καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ διαβαλεῖν οἱ ἀγνώμονες Ἰουδαῖοι, καὶ πανταχόθεν ἐπηρέαζον τοῖς γινομένοις. ἀλλὰ διὰ πάντων ἡ ἀλήθεια ηὔξανε, καὶ δι᾽ αὐτῶν τῶν κωλυμάτων λαμπροτέρα ἐγίνετο. ἐλοιδόρει τοίνυν αὐτὸν ὁ ἕτερος λῃστής. Εἷς δέ τις τῶν εὐαγγελι- D στῶν φησιν, ὅτι ἀμφότεροι ἐλοιδόρουν τὸν Ἰησοῦν. καὶ τοῦτο δὲ ἀληθὲς, ὃ καὶ μάλιστα ἐπιτείνει τούτου τὴν εὐγνωμοσύνην. εἰκὸς γὰρ αὐτὸν λοιδορῆσαι μὲν παρὰ τὴν ἀρχὴν, ἄφνω δὲ τοσαύτην τὴν μεταβολὴν ἐπιδείξασθαι. ἐλοιδόρει τοίνυν αὐτὸν, φησιν, ὁ ἕτερος λῃστής. εἶδες λῃστὴν, καὶ λῃστήν; ἀμφότεροι ἐν τῷ σταυρῷ, ἀμφότεροι ἀπὸ πονηρίας, ἀμφότεροι ἀπὸ βίου λῃστρικοῦ· ἀλλ᾽ οὐκ ἀμφότεροι ἐν τοῖς αὐτοῖς· ἀλλ᾽ ὁ μὲν βασιλείαν ἐκληρονόμησεν, ὁ δὲ εἰς γέενναν παρεπέμπετο.

currens, omniqúe indigna, & quæ impedimento eſſe poterat, perſuaſione abiecta, agnouit hominum dominum, paucula illa verba prolocutus, quæ illum paradiſo dignum oſtẽderunt, Memento mei in tuo regno. Ne prætereuolemus ſimpliciter hoc dictum neque pudeat nos magiſtrũ accipere latronem, cuius dominum noſtrum non puduit, quominus primum in paradiſum induceret. Ne erubeſcamus magiſtrum habere hominem illum, qui ante totum humanum genus dignus eſt habitus conuerſatione paradiſi. Singula igitur verba expendamus, vt & hinc virtutem crucis diſcamus. Neque enim ad illum, vt ad Petrum & Andream dixit: *Matth. 4* Venite & faciam vos piſcatores hominum: Neque dixit ad illum vt ad duodecim diſcipulos, Sedebitis *Matth. 19* ſuper duodecim ſedes, iudicantes duodecim tribus Iſraël. Planè verò neque verbo illum dignatus eſt. Neque miracula vidit, non mortuos excitatos, non dæmones expulſos, non mare imperio eius obtemperans. Neque de regno cum illo verba fecit. vnde autem vel regni nomen nouit? videamus quanta intelligentia præditus fuerit. Conuiciis inſectabatur illum, inquit, alter latro. Etenim & alter latro crucifixus erat, vt impleretur illud prophetæ dictũ: quia cum iniquis reputatus eſt. *Iſaia. 53* volebant namque inſipientes Iudæi gloriam etiam eius traducere: & vndequaque iis quæ accidebant, inſultabant: ſed per illa omnia excreuit veritas: & per ipſa obſtacula ſplendidior, & manifeſtior euaſit. Conuiciabatur ergo ei alter latro. vnus verò Euangeliſtarum dicit, ambos in Ieſum conuicia iecisse. *Marci. 15* & hoc verum eſt, & maxime huius probitatem intendit. Nam probabile eſt principio quidẽ ipſum conuiciatum fuiſſe, derepentè autem tantam mutationem ſubiiſſe: conuiciabatur ergo, inquit, alter latro. Vides latronem, & latronem, ambo in cruce, ambo ab improbitate, ambo à vita prædatoria arrepti, ſed non ambo in iiſdem. Nam alter regnum hæreditauit, alter in gehennam demiſſus eſt.

Ita & heri, diſcipulus, & diſcipuli. A Sed ille ad proditionem accingebatur, iſti ad miniſterium ſeſe præparabãt. Ille Phariſæis dicebat: Quid vultis mihi dare, & ego eum vobis tradam? iſti accedebãt ad Ieſum dicentes: vbi vis paremus tibi manducare paſcha? Ita & hîc latro & latrô. At ille cõuiciabatur: hic conuicianti os obſtruit. Ille blaſphemat, hic verò obiurgat. Et hæc, cùm aſpiceret illũ crucifixum, condemnatũ, populum infrà conuiciantem, grandi voce vociferantẽm; ſed tamen nihil horum illum tranſuerſum egit; aut à conueniente exiſtimatione abduxit: ſed & B alterum latronem grauiter increpat, his ad illum verbis vſus: Neque tu times Deum? Vidiſti libertatem latronis? vidiſti quomodo neque in cruce artis ſuæ obliuiſcitur, ſed per ipſam confeſſionem prædatur regnũ? Neq; tu times Deum, inquit. vidiſti libertatem in cruce, vidiſti philoſophiam, vidiſti reuerentiam. Quod enim ſibi præſens fuerit, quod de ſtatu mentis non deiectus, etſi clauis affixus, immenſóſque cruciatus ex clauis ortos perpeſſus, an non eum admirari æ- C quum eſt, ob tam generoſam animi conſtantiã? non ſolùm dignũ duxerim, vt eum admiremur, ſed vt beatũ prædicemus. Etenim non ſolùm non aduertebat mentẽ ad cruciatus, ſed omnibus ſuis relictis, res alterius curabat: & vt illum ex errore eriperet, & magiſter eius in cruce fieret, omni ope ſtudebat. Neque tu times Deũ, inquit. Tantũnon ad illum dicit: Ne ſolùm attendas ad id quod apud homines eſt tribunal. Ne ex ijs quæ vides, hunc iudices. Ne ea quæ fiunt tantummodo intuearis. Eſt alius iu- D dex inuiſibilis, incorruptũ & ſincerũ eſt eius tribunal, nec decipi aut à vero deflecti poteſt. Ne te moueat, quod infrà condemnatus eſt, ſed quæ ſuprà ſunt, ea talia nõ ſunt. In iudicio enim quod hîc agitur, ſæpè etiã innocẽtes condemnãtur, & nocẽtes dimittũtur, iuſti pœnis addicũtur, & iniuſti effugiũt. Et pleriq; mortaliũ iudicia corrũpunt partim lubẽtes, partim nolẽtes. Vel enim ius & fas ignorãtes, & decepti, vel vidẽtes quidem, pecunijs verò corrupti prodiderunt veritatẽ, & cõtra innocẽtes ſententiã tulerũt: at ſupra nihil horũ locũ habet

A οὕτω καὶ χθὲς, μαθητὴς, καὶ μαθηταί. ἀλλ' ὁ μὲν πρὸς προδοσίαν παρεσκευάζετο, οἱ δὲ πρὸς διακονίαν εὐτρεπίζοντο. καὶ ἐκεῖνος μὲν ἔλεγε τοῖς Φαρισαίοις, Τί θέλετέ μοι δοῦναι, κἀγὼ ὑμῖν παραδώσω αὐτόν; οὗτοι δὲ προσῆλθον τῷ Ἰησοῦ λέγοντες, Ποῦ θέλεις ἑτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ πάσχα; οὕτω καὶ ἐνταῦθα, λῃστὴς καὶ λῃστής. ἀλλ' ὁ μὲν ἐλοιδορεῖτο, ὁ δὲ ἐπεστόμιζεν· ὁ μὲν ἐβλασφήμει, ὁ δὲ ἐπέπληττε, καὶ ταῦτα, ὁρῶν ἐσταυρωμένον αὐτὸν, καταχεκριμένον, τὸν δῆμον κάτωθεν λοιδορούμενον, ἐπιβοῶντα μεγάλα· ἀλλ' ὅμως οὐδὲν τούτων αὐτὸν παρέτρεψεν, οὐδὲ τῆς B προσηκούσης δόξης ἀπήγαγεν, ἀλλὰ καὶ τῷ ἑτέρῳ λῃστῇ σφοδρῶς ἐπιτίθεται, καί φησι πρὸς αὐτόν· Οὐδὲ φοβῇ τὸν θεὸν σύ; Εἶδες παῤῥησίαν λῃστοῦ; εἶδες πῶς οὐδὲ ἐν σταυρῷ τῆς οἰκείας τέχνης ἐπιλανθάνεται, ἀλλὰ διὰ τῆς ὁμολογίας αὐτῆς λῃστεύει τὴν βασιλείαν; Οὐδὲ φοβῇ τὸν θεὸν σύ, φησιν; εἶδες παῤῥησίαν ἐν σταυρῷ, εἶδες φιλοσοφίαν, εἶδες εὐλάβειαν. ὅτι γὰρ ἐν ἑαυτοῦ ἦν, ὅτι τὰς φρένας ὅλως εἶχε τοῖς ἥλοις ἐμπεπαρμένος, καὶ τὰς ἐκ τῶν ἥλων ὀδύνας ὑπομένων τὰς ἀφορήτους, οὐχὶ θαυμάζεσθαι ἄξιος C τοῦ γενναίου φρονήματος ἕνεκα; ἐγὼ μὲν οὐ θαυμάζεσθαι μόνον ἄξιον, ἀλλὰ καὶ μακαρίζεσθαι αὐτὸν δικαίως ἂν εἴποιμι. καὶ γὰρ οὐ μόνον οὐκ ἐπεστρέφετο πρὸς τὰς ἀλγηδόνας, ἀλλ' ἀφεὶς τὰ καθ' ἑαυτὸν, τὰ ἑτέρου ἐφρόντιζε, καὶ ὅπως ἐκεῖνον ἐξαρπάσῃ τῆς πλάνης, καὶ διδάσκαλος γένηται ἐν σταυρῷ, ἐσπούδαζεν. Οὐδὲ φοβῇ τὸν θεὸν, φησὶ, σύ; μονονουχὶ λέγει πρὸς αὐτὸν, μὴ τῷ κάτω δικαστηρίῳ πρόσεχε, μὴ ἀπὸ τῶν ὁρωμένων ψηφίζου, μὴ τὰ γινόμενα μόνον ὅρα. ἔστιν ἕτερος κριτὴς ἀόρατος, ἀδέκαστον ἐστὶν ἐκεῖνο D τὸ δικαστήριον, παραλογισθῆναι μὴ δυνάμενον. μὴ τοίνυν ἴδῃς, ὅτι κατεκρίθη κάτω· ἀλλὰ τὰ ἄνω οὐ τοιαῦτα. ἐνταῦθα μὲν γὰρ ἐν τῷ κάτω δικαστηρίῳ καὶ ἀνεύθυνοι πολλάκις καταδικάζονται, καὶ ὑπεύθυνοι ἀφίενται, καὶ δίκαιοι κατακρίνονται, καὶ ἄδικοι διαφεύγουσι. τὰ μὲν γὰρ ἑκόντες, τὰ δὲ ἄκοντες διαφθείρουσιν οἱ πολλοὶ τὴν [illegible]· ἢ γὰρ ἀγνοοῦντες τὸ δίκαιον καὶ ἀπατηθέντες, ἢ εἰδότες μὲν, ὑπὸ χρημάτων δὲ διαφθαρέντες προέδωκαν τὴν ἀλήθειαν, καὶ κατεψηφίσαντο τῶν ἀνευθύνων· ἄνω δὲ οὐδὲν τοιοῦτον [illegible].

A ὁ θεὸς γὰρ κριτὴς δίκαιος, καὶ τὸ κρίμα αὐτοῦ ὡς φῶς ἐξελεύσεται. οὐκ ἔχει σκότος, οὐκ ἔχει ἀποκρυφὴν, οὐδαμῶς δέχεται παραγραφήν. ἵνα γὰρ μὴ λέγῃ ἐκεῖνος, ὅτι κατεδικάσθη κάτω, τί αὐτῷ συνηγορεῖς; ἀνήγαγεν αὐτὸν ἐπὶ τὸ ἄνω δικαστήριον, ἐπὶ τὸ βῆμα τὸ φοβερὸν, ἐπὶ τὸ κριτήριον τὸ ἀδέκαστον, ἐπὶ τὸν ἀπαραλόγιστον δικαστήν· ἀνέμνησεν αὐτὸν ἐκείνου τοῦ φοβεροῦ κριτηρίου. ἐκεῖ βλέπε, φησὶ, καὶ οὐκ οἴσεις τὴν καταδικάζουσαν ψῆφον· οὐδὲ στήσῃ μετὰ τῶν κάτω ἀνθρώπων, ἀλλὰ θαυμάσεις, καὶ ἀποδέξῃ τὴν ἄνωθεν κρίσιν. οὐδὲ φοβῇ, φησι, τὸν θεὸν σύ; εἶδες φιλοσοφίαν λῃστοῦ, εἶδες σύνεσιν, εἶδες διδασκαλίαν. B ἀθρόον ἀπὸ τοῦ σταυροῦ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀνέπτη. καὶ ὅρα αὐτὸν ἀποστολικὸν νόμον ἤδη πληροῦντα, καὶ οὐ τὰ ἑαυτοῦ μόνον σκοποῦντα, ἀλλὰ πάντα ποιοῦντα καὶ πραγματευόμενον, ὥστε καὶ ἐκεῖνον τῆς πλάνης ἀπαλλάξαι, καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐπαναγαγεῖν. εἰπὼν γὰρ, οὐδὲ φοβῇ τὸν θεὸν σὺ, ἐπήγαγεν, Ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ κρίματί ἐσμεν. σκόπει ἐξομολόγησιν ἀπηρτισμένην. τί ἐστιν, ἐν τῷ αὐτῷ κρίματί ἐσμεν; ἐν τῇ αὐτῇ, φησι, κολάσει. καὶ ἡμεῖς γὰρ ἐν σταυρῷ C ἐσμέν. ἐκεῖνον τοίνυν ὀνειδίζων, σαυτὸν πρὸ ἐκείνου βάλλεις ταῖς λοιδορίαις. ὥσπερ οὖν ὁ ἐν ἁμαρτήμασιν ὢν, καὶ ἕτερον καταδικάζων, ἑαυτὸν πρὸ ἐκείνου καταδικάζει, οὕτω καὶ ὁ ἐν συμφορᾷ ὢν, καὶ ὀνειδίζων ἑτέρου συμφορὰν, ἑαυτὸν πρὸ ἐκείνου ὀνειδίζει. ἐν τῷ αὐτῷ κρίματι, φησιν, ἐσμέν. ἀποστολικὸν αὐτῷ νόμον ἀναγινώσκει, εὐαγγελικὰ ῥήματα λέγοντα· Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε. ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ κρίματί ἐσμεν. τί ποιεῖς, ὦ λῃστά; κοινωνὸν ὑμῶν αὐτὸν ποιεῖς λέγων, ἐν τῷ αὐτῷ κρίματί ἐσμεν; οὐχί, D φησιν, ἐπάγω τὴν διόρθωσιν διὰ τῶν ἑξῆς· Καὶ ἡμεῖς μὲν, φησι, δικαίως. ἄξια γὰρ ὧν ἐποιήσαμεν ἀπολαμβάνομεν. ἵνα γὰρ μὴ ἀκούσας ὅτι εἶπεν, ἐν τῷ αὐτῷ κρίματί ἐσμεν, νομίσῃς ὅτι κοινωνὸν αὐτὸν τῆς ἁμαρτίας ἐποίησε, διὰ τοῦτο ἐπήγαγε τὴν διόρθωσιν, καί φησιν. ἡμεῖς μὲν δικαίως. ἄξια γὰρ ὧν ἐποιήσαμεν ἀπολαμβάνομεν. εἶδες ἐξομολόγησιν τελείαν ἐν σταυρῷ, εἶδες πῶς ἀπενίψατο διὰ τῶν ῥημάτων τὰ ἁμαρτήματα, εἶδες πῶς ἐπλήρωσεν ἐκεῖνο τὸ προφητικὸν παράγγελμα·

Nam Deus iudex iuſtus eſt, & iudicium eius, vt lumen egredietur. Tenebris caret, nullas habet latebras, nec vllo modo de recta ſemitâ deiici poteſt. Ne enim ille diceret, apud homines iá condénatus eſt, quid ei patrocinaris? Duxit eũ ad ſupernum iudicium, ad terribile illud tribunal, ad forum illud incorruptum, ad iudicẽ, quẽ nullis rationibus in errorẽ inducere licet. Reuocauit ei in memoriã tremendum illud iudiciũ. Eò, inquit, reſpice, & non feres condemnatoriã ſententiam, neque infrà cum hominum turba cõſiſtes, ſed admiraberis & approbabis iudicium cœleſte. Neque tu times Deũ, inquit, vidiſti philoſophiam latronis, vidiſti intellectũ, vidiſti doctrinã, confeſtim à cruce ad cœlum tetẽdit: vide quomodo Apoſtolicam legem impleat, nec ſua curet, ſed omnia faciat & moliatur, vt alterum ab errore exſoluat, & ad veritatem traducat. Cum enim dixiſſet; neque tu times Deum: addidit: Quia in eadem damnatione ſumus. Conſidera confeſſionem abſolutam. Quid eſt, in eadem damnatione ſumus? In eadem, inquit, pœna; nam & nos in cruce ſumus. Ergo cum illum opprobriis appetis, teipſum prius conuiciis inceſſis quemadmodum. igitur is, quis peccatis obſtrictus, alterum condemnat, ſe ante illum condemnat, ſic & is qui aliqua calamitate preſſus, alteri calamitatem exprobrat ſibi ipſi prius quàm alteri calamitatem exprobrat; In eadem, *Matth. 7.1.* inquit, damnatione ſumus. Apoſtolicam ipſi legem recitat: Nolite iudicare, vt non iudicemini. Quia in eadem damnatione ſumus. Quid facis, ô latro? num veſtri participem illum facis, cùm ais, in eadem damnatione ſumus? Nequaquam, inquit: corrigo dictum per ea, quæ mox ſequuntur. Et nos quidem, inquit, iuſtè, digna enim factis recipimus, Ne enim audito, quod dixit, in eadem damnatione ſumus, putares, quod Chriſtum ſcelerum participem feciſſet; ideo ſeipſum quaſi corrigens adiecit: nos quidem iuſtè, nam digna factis recipimus. Vides confeſſionem perfectã in cruce, vides quomodo his verbis peccata ſua eluerit, vides quomodo propheticũ illud monitũ impleuerit:

A Dic primus tuas iniquitates, vt iuſtificeris. nemo illum coëgit, nemo accuſauit, nemo inſtitit. Ipſe ſui ipſius fit accuſator: qua de cauſſa in poſterum omni accuſatore caruit. Anteuertens enim partes accuſatoris ſibi ſumpſit, & ſeipſum, quis eſſet, publicè prodidit his verbis: Nos iuſtè, nam digna factis recipimus, his verò nihil mali egit. Vides reuerentiam longè latéque diffuſam, quando ſeipſum accuſarat, quando arcana pectoris ſui exprompſerat, quando pro domino defenſionē inſtituerat. (Nos quidem iuſtè, hic verò nihil mali egit) tunc & ſupplicationem offerre auſus fuit his verbis: Memento mei Domine, cùm veneris in regnum tuum. Non auſus fuit prius dicere: Memento mei, quoaduſque per confeſſionem ſeſe à ſordibus peccatorum expurgauit: quoaduſque ſeipſum condemnans, iuſtum, & innocentem effecit: quoaduſque per accuſationem ſcelera depoſuit. Vides quātum poſſit confeſſio etiam in ipſa cruce? Hæc audiens, chariſſime, ne deſperes te ipſum: ſed infinitam humanitatis diuinæ magnitudinem tecum reputans, properes ad emendationem peccatorum. Si enim latronem in cruce tanto honore dignatus eſt, multo magis nos inſita ſua benignitate dignabitur, ſi videmus peccatorum cōfeſſionem inſtituere. Vt igitur & nos humanitate illius perfruamur, peccata propria confiteri ne erubeſcamus. Magna enim confeſſionis vis eſt, & multa eius potentia. Ecce enim & iſte confeſſus eſt, & Paradiſum reperit apertum. Confeſſus eſt, libertatémque loquendi adeptus eſt is, qui latro fuerat. Ad id enim vſque tempus non petiit regnum cœlorum. Vnde, dic mihi ô latro, regni recordatus es? Quid eius ſimile nunc vidiſti? Quæ vides claui ſunt, & crux, & accuſationes, & ſcommata, & conuicia: vtique, inquit: Nam ipſa crux regni mihi videtur ſymbolum eſſe. Propterea ipſum Regem voco. Regis enim eſt, pro ſubditis mori. Ipſemet dixit: Bonus paſtor animam ſuam ponit pro ouibus. Igitur & Rex animam ſuam ponit pro ſubditis.

A Λέγε σὺ τὰς ἀνομίας σου πρῶτος, ἵνα δικαιωθῇς. οὐδεὶς αὐτὸν ἠνάγκασεν, οὐδεὶς κατηγόρησεν, οὐδεὶς ἐπέθετο· αὐτὸς ἑαυτοῦ κατήγορος γίνεται· διὰ τοῦτο οὐδένα λοιπὸν εἶχεν ἕτερον κατήγορον. προλαβὼν γὰρ ἥρπασε τὴν τάξιν τοῦ κατηγόρου, καὶ ἑαυτὸν ἐστηλίτευσε λέγων ἡμεῖς δικαίως (ἄξια γὰρ ὧν ἐπράξαμεν ἀπολαμβάνομεν) οὗτος δὲ οὐδὲν ἄτοπον ἔπραξεν. εἶδες εὐλάβειαν ἐπιτεταμένην. ὅτε δὴ κατηγόρησεν ἑαυτοῦ, ὅτε ἐξεπόμπευσε τὰ καθ' ἑαυτὸν, ὅτε ἀπελογήσατο ὑπὲρ τοῦ δεσπότου εἰπὼν, ὅτι ἡμεῖς μὲν δικαίως, οὗτος δὲ οὐδὲν ἄτοπον ἔπραξε, τότε καὶ τὴν ἱκεσίαν προσ-

B αγαγεῖν ἐθάρρησε, λέγων· Μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. οὐκ ἐτόλμησε πρότερον εἰπεῖν, μνήσθητί μου, ἕως ὅτε διὰ τῆς ἐξομολογήσεως ἐκάθηρεν ἑαυτὸν τοῦ ῥύπου τῶν ἁμαρτημάτων, ἕως ὅτε καταδικάσας ἑαυτὸν ἀνεύθυνον εἰργάσατο, ἕως ὅτε διὰ τῆς κατηγορίας ἀπέθετο τὰ πλημμελήματα. ὁρᾷς πόσον ἰσχύει ἐξομολόγησις καὶ ἐν αὐτῷ τῷ σταυρῷ; ταῦτα ἀκούων, ἀγαπητὲ, μηδέποτε ἀπογνῷς σαυτοῦ, ἀλλ' ἐννοῶν τὸ ἄφατον μέγεθος τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας, ἐπείγου πρὸς τὴν τῶν ἡμαρτημένων

C διόρθωσιν. Εἰ γὰρ ἐν σταυρῷ ὄντα τὸν λῃστὴν τοσαύτης ἠξίωσε τῆς φιλοτιμίας, πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς τῆς οἰκείας ἀξιώσει φιλανθρωπίας, εἰ βουληθείημεν τῶν πεπλημμελημένων τὴν ἐξομολόγησιν ποιήσασθαι. ἵνα τοίνυν καὶ ἡμεῖς τῆς παρ' αὐτοῦ φιλανθρωπίας ἀπολαύσωμεν, ἐξομολογεῖσθαι τὰ ἑαυτῶν ἁμαρτήματα μὴ ἐπαισχυνώμεθα. μεγάλη γὰρ τῆς ἐξομολογήσεως ἡ ἰσχὺς, καὶ πολλὴ ταύτης ἡ δύναμις. ἰδοὺ γὰρ καὶ οὗτος ἐξωμολογήσατο, καὶ τὸν παράδεισον εὗρεν ἀνεῳγμένον· ἐξωμολογήσατο, καὶ παρρησίαν ἔλαβεν, ὁ ἐν λῃστείᾳ ὢν, βασιλείαν αἰτῆσαι. μέχρις ἐκείνου τοῦ και-

D ροῦ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν οὐκ ᾔτησε. πόθεν, εἰπέ μοι, βασιλείας, ὦ λῃστὰ, μέμνησαι; τί γὰρ εἶδες τοιοῦτον νῦν; ἧλοι καὶ σταυρὸς τὰ ὁρώμενα, καὶ κατηγορία, καὶ σκώμματα, καὶ λοιδορίαι. ναί, φησιν· αὐτὸς γὰρ ὁ σταυρὸς, βασιλείας εἶναί μοι δοκεῖ σύμβολον. διὰ τοῦτο δὲ αὐτὸν βασιλέα καλῶ, ἐπειδὴ βλέπω αὐτὸν σταυρούμενον. βασιλέως γάρ ἐστιν ὑπὲρ τῶν ἀρχομένων ἀποθνήσκειν. αὐτὸς εἶπεν, Ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων· οὐκοῦν καὶ ὁ βασιλεὺς ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν ἀρχομένων.

A ἐπεὶ οὖν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τέθεικε, διὰ τοῦτο αὐτὸν βασιλέα καλῶ. Μνήσθητί μου, Κύριε, ὅταν ἔλθῃς ἐν τῇ βασιλείᾳ σου. βούλει μαθεῖν, πῶς καὶ βασιλείας σύμβολον ὁ σταυρὸς, καὶ πῶς σεμνὸν τὸ πρᾶγμά ἐστιν; οὐκ ἀφῆκεν αὐτὸν εἶναι ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλ᾽ ἀνέσπασεν αὐτὸν καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνήγαγε. πόθεν δῆλον τοῦτο; μετ᾽ αὐτοῦ μέλλει ἔρχεσθαι ἐν τῇ δευτέρᾳ παρουσίᾳ. ἀλλ᾽ ἴδωμεν καὶ πῶς μέλλει μετ᾽ αὐτοῦ ἔρχεσθαι. ἄκουσον αὐτοῦ λέγοντος τοῦ Χριστοῦ· Ἐὰν εἴπωσιν ὑμῖν, ἰδοὺ ἐν τοῖς ταμιείοις ἐστὶν ὁ Χριστὸς, ἰδοὺ ἐν τῇ ἐρήμῳ, μὴ ἐξέλθητε, περὶ τῆς δευτέρας αὐτοῦ παρουσίας λέγων, διὰ τοὺς ψευδοχρίστους, διὰ τοὺς ψευδοπροφήτας, διὰ τὸν B ἀντίχριστον, ἵνα μή τις πλανηθεὶς ἐκείνῳ περιπέσῃ. ἐπειδὴ γὰρ πρὸ τοῦ Χριστοῦ ὁ ἀντίχριστος ἔρχεται, ἵνα μὴ ζητοῦντές, φησι, τὸν ποιμένα τῷ λύκῳ περιπέσητε, διὰ τοῦτο ὑμῖν λέγω γνωρίσματα τῆς τοῦ ποιμένος παρουσίας. ἐπειδὴ γὰρ ἡ προτέρα αὐτοῦ παρουσία λανθάνουσα ἐγένετο, μὴ νομίσητέ, φησιν, ὅτι καὶ ἡ δευτέρα τοιαύτη ἔσται. ἐκείνη γὰρ εἰκότως λανθάνουσα ἐγένετο (ἦλθε γὰρ ζητῆσαι τὸ ἀπολωλὸς) αὕτη δὲ οὐχ οὕτως· ἀλλὰ πῶς, εἰπὲ καὶ δίδαξον. Ὥσπερ ἐξέρχεταί, φησιν, ἡ ἀστραπὴ ἀπὸ ἀνατολῶν, καὶ φαίνεται ἕως δυσμῶν, C οὕτως ἔσται καὶ ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. ἀθρόον πᾶσι φανεῖται· οὐ δεήσεται οὐδεὶς ἐρωτῆσαι. ὥσπερ γὰρ ἀστραπῆς φαινομένης, οὐ δεόμεθα ἐξετάζειν, εἰ ἐγένετο ἀστραπή· οὕτω τῆς παρουσίας αὐτοῦ γινομένης, οὐ δεησόμεθα ἐξετάζειν εἰ παραγέγονεν ὁ Χριστός. ἀλλὰ τὸ ζητούμενον οὐδέπω καὶ νῦν εἰρήκαμεν, εἰ μετὰ τοῦ σταυροῦ ἔρχεται. ἄκουε τοίνυν καὶ τοῦτο σαφῶς αὐτοῦ δηλοῦντος. Τότε, φησὶ, τουτέστιν, ὅταν ἔρχωμαι, ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς. τοσαύτη γὰρ ἔσται τοῦ φωτὸς τότε ἡ ὑπερβολὴ, ὡς καὶ τὰ φανότατα ἄστρα D ἀποκρύπτεσθαι. Καὶ οἱ ἀστέρες, φησὶ, πεσοῦνται, καὶ οὕτω τὸ σημεῖον φανήσεται τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ. εἶδες πόση ἡ ὑπερβολὴ τοῦ σημείου, πόση φαιδρότης, πόση λαμπηδών; ὁ ἥλιος σκοτίζεται, ἡ σελήνη οὐ φαίνει, τὰ ἄστρα πίπτει· ἐκεῖνο δὲ μόνον φαίνεται, ἵνα μάθῃς ὅτι καὶ σελήνης φανώτερον, καὶ ἡλίου φαιδρότερόν ἐστι. καθάπερ γὰρ βασιλέως εἰσιόντος, τὰ στρατόπεδα προλαμβάνοντα, τὰ σημεῖα φέρει ἐπὶ τῶν ὤμων, καὶ παραγγέλλει τοῦ βασιλέως τὴν εἴσοδον· οὕτω τοῦ τῆς κτίσεως δεσπότου καταβαίνοντος ἐκ τῶν οὐρανῶν,

Cùm ergo animã ſuam poſuerit, eapropter Regẽ nomino. Memẽto mei Domine cùm veneris in regnũ tuũ. Vis diſcere quomodo crux ſit regni nota & ſymbolũ, & quàm inclyta res ſit? Non reliquit ſolũ in terrâ, ſed duxit eã in cœlũ. vnde hoc liquet? Cum ipſo vẽtura eſt in ſecundo eius & glorioſo aduẽtu. ſed videam' quando cũ ipſo ſit ventura. Audi ipſũ Chriſtum dicentem. Si dixerint vobis, ecce in penetralibus eſt Chriſtus: ecce in ſolitudine, ne exeatis. *Math. 24.* De ſecundo ſuo aduẽtu hæc dicit, propter falſos chriſtos, & propter pſeudoprophetas, & propter Antichriſtũ, ne quis circumuentus in illũ incidat. cùm enim Antichriſtus ante crucem venturus ſit, Ne, inquit, paſtorẽ quærentes incidatis in lupum, ob id indico vobis certũ indicium & argumentũ paſtoris præſentis, cuius primus aduentus licet occultus fuerit; ne tamen exiſtimetis talem etiam fore ſecundum. Nam ille meritò occultus fuit, venit enim quærere, quod perierat. At iſte non ita erit. At quomodo? dic & doce. Sicut, inquit, exit fulgur ab Oriente & paret vſque in Occidentem; ita erit & aduentus filij hominis. derepentè omnibus apparebit. Non neceſſe erit, vt quiſquam interroget. quemadmodum enim facto fulgure, non opus habemus inquirere, num fulgur extiterit; ita in ſecundo illo aduentu, neceſſe non erit quærere, num Chriſtus venerit. At verò necdum id quod quærebatur, diximus; num videlicet cum cruce ſit vẽturus. Audi igitur, quomodo & hoc manifeſtè explicet. Tunc, inquit, hoc eſt, cùm venero, ſol obſcurabitur & luna non dabit lumen ſuum. Tanta enim tunc erit lucis copia, vt etiã lucidiſſima ſidera ſint abſcondenda: nam & ſtellę, inquit, cadent, & ſic ſignum filij hominis apparebit in cœlo. Vides quãta ſit excellentia huius ſigni: quãta claritas, quantus fulgor? Sol obtenebratur, & Luna non ſplendet: aſtra cadũt, illud verò ſolũ apparet, vt intelligas illud, & Luna ſplẽdidi', & Sole fulgentius eſſe. Quemadmodũ enĩ rege ingrediente, exercitus præcũtes ſigna humeris ferunt, regiſque ingreſſum annunciant: ſic & domino omnis creaturæ de cœlis deſcendẽte,

exercitus Angelorum & Archangelorum ſignum illud ferunt,& regium ingreſſum nobis annunciant. Tunc, inquit,& virtutes cœlorum commouebuntur, Angelos,& Archangelos, & omnes illas inaſpectabiles poteſtates intelligens. Tremor enim illos apprehendet,multúſq; timor,& horror. At cuius gratiâ, dic quæſo, virtutes etiam illæ percelluntur? Meritò. Terribile eſt illud tribunal. vniuerſa hominum natura tunc iudicabitur, & rationem reddet, & terribili tribunali adſiſtet. Cur autem & Angeli tunc tremunt, & incorporeæ illæ virtutes formidant?Neq;enim illæ iudicabuntur. Quemadmodũ iudice nocẽtes condẽnante, & in ſolio excelſo conſidente, non ſolùm ſontes, ſed & qui ex eodem ordine circumſtant,nec cuiuſquã mali ſibi conſcij ſunt, nihilominus timent,& horreſcunt formidine iudicij;ita, & tunc cùm natura iudicabitur, & rationem ob commiſſa piacula repoſcetur;etiã illi,qui nihil ſibi conſciunt Angeli, & reliquæ virtutes metuunt, & tremunt propter minas iudicis. Et hoc quidem ima intelleximus. Cuius vero gratiâ, & quare crucem habens venturus eſt? diſce & huius cauſſam. Vt enim ex ipſis operibus illi, qui eum crucifixerunt propriam inſipientiam cognoſcant; ipſam illis oſtendit crucem, qua eorum redarguatur inſania. Et vt intelligas, eum propterea crucem ferre; vt illos confundat, & increpet; audi Euangeliſtam dicentem: Tunc apparebit ſignum filij hominis, & plangent omnes tribus terræ. vident accuſatorem, & agnoſcunt peccatum ſuum. Et quid miraris, ſi crucem ferens veniat?

Zach. 11 Ipſa vulnera ſecum ferens veniet. Audi prophetam dicentem: Videbunt in quem confixerunt. ſicut enim cum Thoma egit, volens incredulitatem diſcipuli emendare,

Luca. 24 oſtenditque ei fixuram clauorum, & ipſas cicatrices, & ait: Mitte digitum tuum huc, & infer manum tuam, & vide, quia ſpiritus carnem & oſſa non habet; vt illi monſtraret, ſe verè reſurrexiſſe: ſic & tunc fert vulnera & crucem; vt eis oſtendat ſe illum eſſe, quem crucifixerunt.

A παραλαμβάνει τὰ στρατόπεδα τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀρχαγγέλων τὸ σημεῖον ἐκεῖνο βαστάζοντα, καὶ τὴν βασιλικὴν εἴσοδον ἡμῖν ἀπαγγέλλοντα. Τότε, φησί, καὶ αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σαλευθήσονται, περὶ τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀρχαγγέλων λέγων, καὶ πασῶν τῶν ἀοράτων δυνάμεων. τρόμος γὰρ αὐτοὺς λήψεται, καὶ φόβος πολὺς καὶ ἀγωνία. τίνος δὲ ἕνεκεν, εἰπέ μοι, καὶ αἱ δυνάμεις ἐκεῖναι ἐν φόβῳ καθεστήκασιν; εἰκότως· φοβερὸν ἔσται τότε τὸ δικαστήριον. ἅπασα ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις μέλλει κρίνεσθαι καὶ εὐθύνας ὑπέχειν καὶ παρίστασθαι βήματι φοβερῷ. τί δήποτε δὲ καὶ οἱ ἄγγελοι τότε

B τρέμουσι, καὶ αἱ ἀσώματοι δυνάμεις ἐκεῖναι δεδοίκασιν; οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνοι μέλλουσι κρίνεσθαι. καθάπερ δικαστοῦ τοὺς ὑπευθύνους καταδικάζοντος, καὶ ἐφ' ὑψηλοῦ τοῦ βήματος καθεζομένου, οὐχὶ οἱ ὑπεύθυνοι μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ τῆς τάξεως αὐτῆς παρεστῶτες, οἱ μηδὲν ἑαυτοῖς συνειδότες, ὅμως δεδοίκασι καὶ φρίττουσι διὰ τὸν φόβον τοῦ δικαστοῦ· οὕτω καὶ τότε, τῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας κρινομένης καὶ τῶν πλημμελημάτων τὰς εὐθύνας ἀπαιτουμένης, καὶ οἱ μηδὲν συνειδότες ἑαυτοῖς ἄγγελοι καὶ αἱ λοιπαὶ δυνάμεις δεδοίκασι καὶ τρέμουσι διὰ τὴν

C ἀπειλὴν τοῦ δικαστοῦ. ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἔγνωμεν· τίνος δὲ ἕνεκεν καὶ διὰ τί ἔχων τὸν σταυρὸν ἔρχεται; μάνθανε καὶ τούτου τὴν αἰτίαν. ἵνα γὰρ δι' αὐτῶν τῶν ἔργων μάθωσιν οἱ σταυρώσαντες τὴν οἰκείαν ἀγνωμοσύνην, διὰ τοῦτο αὐτὸν τὸν ἔλεγχον τῆς μανίας αὐτοῖς δείκνυσι. καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι διὰ τοῦτο αὐτὸν φέρει, ἵνα αὐτῶν καθάψηται, ἄκουε πάλιν αὐτοῦ τοῦ εὐαγγελιστοῦ λέγοντος· Τότε φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ κόψονται πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς βλέπουσαι τὸν κατήγορον, καὶ ἐπιγινώσκουσαι τὸ ἁμάρτημα. καὶ τί θαυμάζεις, εἰ τὸν σταυρὸν φέρων ἔρχεται, αὐτὰ τὰ τραύματα

D μεθ' ἑαυτοῦ φέρων ἔρχεται. πόθεν δῆλον, ὅτι αὐτὰ τὰ τραύματα φέρει μεθ' ἑαυτοῦ; ἄκουε τοῦ προφήτου λέγοντος, Ὄψονται εἰς ὃν ἐξεκέντησαν. καθάπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ Θωμᾶ ἐποίησε, βουλόμενος τὴν ἀπιστίαν διορθῶσαι τοῦ μαθητοῦ, καὶ ἔδειξεν αὐτῷ τοὺς τύπους τῶν ἥλων, καὶ αὐτὰ τὰ τραύματα, καὶ λέγει, Βάλε τὸν δάκτυλόν σου, καὶ φέρε τὴν χεῖρά σου, καὶ ἴδε, ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὀστέα οὐκ ἔχει, ἵνα δείξῃ αὐτῷ, ὅτι ἀληθῶς ἀνέστη· οὕτω καὶ τότε φέρει τὰ τραύματα καὶ τὸν σταυρόν, ἵνα αὐτοῖς δείξῃ, ὅτι αὐτός ἐστιν ἐκεῖνος ὁ σταυρωθείς.

A μέγα ἄρα ἀγαθὸν καὶ σωτήριον, καὶ τεκμήριον ἐναργὲς τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας. μᾶλλον δὲ οὐχ ὁ σταυρὸς μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ ῥήματα τὰ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ δείκνυσιν αὐτοῦ τὴν ἄφατον φιλανθρωπίαν. καὶ ἄκουε αὐτῶν τῶν ῥημάτων. παρεστώτων γὰρ αὐτῶν τῶν σταυρωσάντων καὶ τῷ θυμῷ ζεόντων, Πάτερ, φησὶν, ἄφες αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην· οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσιν. εἶδες φιλανθρωπίαν δεσπότου; σταυρούμενος ὑπὲρ τῶν σταυρούντων παρεκάλει. καίτοι ἐκεῖνοι ἐχλεύαζον, διέσυρον αὐτὸν λέγοντες, Εἰ υἱὸς εἶ τοῦ θεοῦ, κατάβηθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ. καὶ μὴν διὰ τοῦτο οὐ καταβαίνει ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, ἐπειδὴ υἱός ἐστι τοῦ θεοῦ. B διὰ τοῦτο γὰρ ἦλθεν, ἵνα σταυρωθῇ ὑπὲρ ἡμῶν. καταβάτω, φησὶν, ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, ἵνα ἴδωμεν, καὶ πιστεύσωμεν εἰς αὐτόν. ὅρα ἀναισχυντίας ῥήματα καὶ προφάσεις ἀπιστίας. τοῦ καταβῆναι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ μεῖζον ἐποίησε, καὶ οὐκ ἐπίστευσαν, καὶ νῦν λέγουσι κατάβα ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ πιστεύσομέν σοι. τοῦ γὰρ καταβῆναι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ πολὺ μεῖζον ἦν ὁ νεκρὸν ἀναστῆναι τοῦ λίθου ἐπικειμένου τῷ τάφῳ, τοῦ καταβῆναι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ πολὺ μεῖζον ἦν τετραήμερον ὄντα τὸν Λάζαρον κειρίαις ἐνειλημμένον, μετὰ τούτων ἐξαγαγεῖν ἐκ C τοῦ μνημείου. Εἶδες ἀνοίας ῥήματα, εἶδες μανίας ὑπερβολήν. ἀλλὰ προσέχετε μετὰ ἀκριβείας, παρακαλῶ, ἵνα εἴδητε θεοῦ φιλανθρωπίαν ὑπερβάλλουσαν, καὶ πῶς αὐτῇ τῇ ἀνοίᾳ αὐτῶν ἀφορμῇ κέχρηται εἰς συγγνώμην ὁ Χριστός. Πάτερ, φησὶν, ἄφες αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν· οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσι. μονονουχὶ γὰρ τοῦτο δηλοῖ, δι' ὧν φησιν. Ἀνόητοί εἰσι, καὶ ἀγνοοῦσιν ὃ πράττουσι. κἀκεῖνοι μὲν ἔλεγον, Εἰ υἱὸς εἶ τοῦ θεοῦ, σῶσον σεαυτόν· αὐτὸς δὲ ἐσπούδαζεν, ὅπως ἐκείνους σώσῃ τοὺς ὀνειδίζοντας αὐτὸν D καὶ κωμῳδοῦντας καὶ λοιδορουμένους. ἄφες αὐτοῖς, φησι, τὴν ἁμαρτίαν ταύτην· οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσι. τί οὖν; ἀφῆκεν αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν; ἀφῆκε τοῖς βουλομένοις τὴν μετάνοιαν ἐπιδείξασθαι. καὶ εἰ μὴ ἀφῆκεν αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, οὐκ ἂν Παῦλος ἀπόστολος ἐγένετο· εἰ μὴ ἀφῆκεν αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, οὐκ ἂν εὐθέως τρισχίλιοι καὶ πεντακισχίλιοι, οὐκ ἂν αἱ πολλαὶ μυριάδες τῶν Ἰουδαίων ἐπίστευσαν ὕστερον. ἄκουσον γὰρ τί φησι πρὸς τὸν Παῦλον Ἰάκωβος ἐν Ἱεροσολύμοις· Θεωρεῖς, ἀδελφὲ, πόσαι

A Magnum ergo bonum crux eſt: magnum omnino bonum, & ſalutare, & euidens argumentum diuinæ beneuolentiæ, quin imo non ſolùm crux, ſed & ipſa in cruce prolata verba inenarrabilem eius humanitatem declarant. Audi ipſa verba: Circunſtantibus enim ipſis, à quibus crucifixus fuerat, iráque & furore æſtuantibus. Pater, inquit, ignoſce illis peccatum hoc, nō enim ſciunt, quid agant. Vides benignitatē Domini? Crucifixus pro crucifigentibus orabat, etſi illi ſubſannabant, & illudebant eum dicentes; Si filius Dei es, deſcende de B cruce. Atqui propter hoc ipſum non deſcendit de cruce, quod filius Dei ſit: eo enim fine venit, vt crucifigeretur pro vobis. Deſcendat, aiunt, de cruce, vt credamus in eum. Intuere impudentiæ verba, & excuſationes incredulitatis. Grandiora fecit, quam ſit deſcenſus de cruce. Multo maius erat mortuum ſurgere ex ſepulchro, lapide impoſito, quàm deſcendere de cruce. Multo maius erat quatriduanum Lazarū faſcijs ſepulchralibus inuolutum, vnà cum illis educere ex monumento. Vidiſti ſtul-C titiæ verba, vidiſti inſaniæ magnitudinem: ſed attendite, moneo, diligenter, & cum cura, vt Dei immenſam benignitatem cognoſcatis: & quomodo illa ipſa eorum veſania, & amentia, Chriſtus velut occaſione quadam, ſit vſus ad veniam. Pater, inquit, ignoſce illis hoc peccatum: non enim ſciunt quid faciunt. Tantum non hoc indicat, per quæ, inquit, inſipientes ſunt, per eadem ignorant, quod faciunt. Et illi quidem dicebant, ſi filius Dei es, ſalua teipſum. Ipſe verò elaborabat, quomodo D illos ſaluaret, illos, inquam, à quibus opprobria perpetiebatur, illudebatur, & conuitijs proſcindebatur. Dimitte illis, inquit, peccatū. Non enim ſciunt, quid faciunt. Quid ergo? Non dimiſit illis peccatum? Dimiſit, qui pœnitentiā ſubire voluerit. ſi non remiſiſſet illis peccatū, Paul⁹ non fuiſſet factus Apoſtolus: ſi nō remiſiſſet illis peccatum, non ſtatim tria millia & quinque millia, neque multę Iudęorū myriades poſtea credidiſſēt. Audi enim quid Iacobus Hieroſolymis dicat ad Paulum: Vides, frater, quot Actor. 21.

millia Iudæorum ſunt, qui crediderunt. Imitemur igitur, & nos dominum, & pro inimicis precemur. Quæ heri monui, eorumdem & nunc commonefacio. ſciens præclarè facti magnitudinem, imitare tuum dominum. Ille crucifigebatur, & pro crucifigentibus orabat. Et quomodo
Matth. 11. poſſum, inquis, dominum imitari? ſi velis, potes. ſi fieri non poſſet, non dixiſſet, Diſcite à me quia mitis ſum & humilis corde. ſi homo imi-
1 Cor. 11. tari non potuiſſet, non dixiſſet Paulus; Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti. Cæterum ſi nolis imitari dominum, imitare conſeruum, Stephanum dico, qui primus martyrij fores aperuit. Ille dominum imitatus eſt. Quemadmodum enim dominus inter eos, à quibus crucifixus fuerat, ſuſpenſus, pro crucifigentibus orabat; ſic & ſeruus inter eos, à quibus lapidabatur, conſtitutus, & ab omni turba lapidibus appetitus, lapidéſque niuis inſtar irruentes excipiens, neglectis, qui inde orieban-
Actor. 7. tur, doloribus, dicebat: Domine ne ſtatuas illis hoc peccatum. Vidiſti, quibus verbis filius vtatur, & quomodo ſeruus oret: Pater dimitte illis hoc peccatū; non enim ſciunt, quid faciunt. Ipſe dicit, Ne ſtatuas illis hoc peccatum. Et vt intelligas hæc illum diligenter, & accuratè agere, non ſimpliciter orabat, neq; obiter, & leuiter, neque ſtans, ſed poſitis genibus, cum dolore, & compunctione, & cum multa compaſſione. Vis tibi oſtendam, & alium maiorem conſeruum ſimiliter preces pro inimicis fundentem? Audi beatum Paulum: poſtquam enim enumeraſſet, quanta perpeſſus eſſet, quia, quinquies quadraginta vnâ minus accepi, ter virgis cæſus ſum, ſemel lapidatus ſum, ter naufragium feci; & cùm percenſuiſſet totam illam ſeriem, & inſidias quas ab ipſis quo-
2. Cor. 11. tidie ſuſtinebat, addit & ipſe; Optabam anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis, cognatis meis ſecundùm carnem, qui ſunt Iſraëlitæ. vis & alios videre non ex nouo, ſed ex veteri quoq; teſtamento, qui idem factitant? Tunc enim maximè admirandum eſt, quando illi, quibus non eſt imperatū, inimicos diligere,

A μυριάδες εἰσὶ τῶν πεπιστευκότων Ἰουδαίων. μιμησώμεθα τοίνυν, παρακαλῶ, καὶ ἡμεῖς τὸν δεσπότην, καὶ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν εὐχώμεθα. ἅπερ χθὲς παρῄνεσα, ταῦτα καὶ νῦν πάλιν παραινῶ, εἰδὼς τοῦ κατορθώματος τὸ μέγεθος. μίμησαί σου τὸν δεσπότην. ἐκεῖνος ἐσταυροῦτο, καὶ ὑπὲρ τῶν σταυρούντων παρεκάλει. καὶ πῶς δύναμαι, φησι, τὸν δεσπότην μιμήσασθαι; ἂν ἐθέλῃς, δυνάσαι. εἰ μὴ ἦν δυνατὸν, οὐκ ἂν ἔλεγε, Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. εἰ μὴ δυνατὸν ἦν ἀνθρώπῳ μιμήσασθαι, οὐκ ἂν ὁ Παῦλος εἶπε, Μι-
B μηταί μου γίνεσθε, καθὼς κἀγὼ Χριστοῦ. πλὴν ἀλλ' οὐ βούλει μιμήσασθαι τὸν δεσπότην; μίμησαί σου τὸν σύνδουλον, τὸν Στέφανον λέγω, τὸν πρῶτον ἀνοίξαντα τὰς τοῦ μαρτυρίου θύρας. ἐκεῖνος τὸν δεσπότην ἐμιμήσατο. καθάπερ γὰρ ὁ δεσπότης μεταξὺ τῶν σταυρούντων αὐτὸν κρεμάμενος ὑπὲρ τῶν σταυρούντων παρεκάλει, οὕτω καὶ ὁ δοῦλος μεταξὺ τῶν λιθαζόντων ὢν, βαλλόμενος ὑπὸ πάντων, καὶ τὰς νιφάδας τῶν λίθων δεχόμενος, τὰς ὀδύνας τὰς ἐκ τούτων γινομένας ἀφεὶς ἔλεγε, Κύριε, μὴ στήσῃς αὐτοῖς τὴν
C ἁμαρτίαν ταύτην. εἶδες πῶς υἱὸς διαλέγεται, καὶ πῶς δοῦλος εὔχεται. ἐκεῖνος λέγει, Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην· οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσιν. οὗτος λέγει, Κύριε, μὴ στήσῃς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην. καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι ἐσπουδασμένως τοῦτο ποιεῖ, οὐχ ἁπλῶς ηὔξατο, οὐδὲ ἀφοσιούμενος, οὐδὲ ἑστὼς, ἀλλὰ θεὶς τὰ γόνατα, μετὰ κατανύξεως, μετὰ πολλῆς τῆς συμπαθείας. βούλει σοι δείξω καὶ ἄλλον σύνδουλον μείζονα εὐχόμενον εὐχὴν ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν; ἄκουε τοῦ μακαρίου Παύλου λέγοντος. μετὰ γὰρ τὸ εἰπεῖν ὅσα
D πέπονθεν, Ὅτι πεντάκις τεσσαράκοντα παρὰ μίαν παρὰ Ἰουδαίων ἔλαβον, τρὶς ἐρραβδίσθην, ἅπαξ ἐλιθάσθην, τρὶς ἐναυάγησα· καὶ ἀπαριθμήσασθαι τὸν ὁρμαθὸν καὶ τὰς ἐπιβουλὰς, ἃς παρ' αὐτῶν καθ' ἑκάστην ὑπέμενε, φησὶ καὶ αὐτός· Ηὐχόμην ἀνάθεμα εἶναι αὐτὸς ἐγὼ ἀπὸ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα, οἵτινές εἰσιν Ἰσραηλῖται. θέλεις καὶ ἑτέρους ἰδεῖν οὐχὶ ἀπὸ τῆς καινῆς ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς παλαιᾶς τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιοῦντας; τοῦτο γὰρ μάλιστά ἐστι τὸ θαυμαστὸν, ὅταν οἱ μὴ κελευσθέντες τοὺς ἐχθροὺς φιλεῖν,

ἀλλ' ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος ἐκβάλλειν, καὶ τοῖς ἴσοις ἀμύνεσθαι, οὗτοι πρὸς τὴν ἀποστολικὴν φθάσωσι κορυφήν. ἄκουσον γοῦν τί φησι Μωϋσῆς ὁ καταλευσθεὶς πολλάκις ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων· Εἰ μὲν ἀφῆς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, ἄφες· εἰ δὲ μή, κἀμὲ ἐξάλειψον ἐκ τῆς βίβλου, ἧς ἔγραψας. ὁρᾷς ἕκαστον τῶν δικαίων τὴν τῶν ἄλλων ἀσφάλειαν πρὸ τῆς οἰκείας σωτηρίας τιθέμενον; οὐδὲν ἥμαρτες· τίνος ἕνεκεν κοινωνῆσαι βούλει αὐτῶν τῆς τιμωρίας; οὐκ αἰσθάνομαι, φησί, τῆς εὐπραγίας, ἑτέρων πασχόντων κακῶς. ἔστι δὲ καὶ ἕτερον ἰδεῖν τοιαύτην ποιούμενον εὐχήν. πολλὰ γὰρ ἐπίτηδες παράγω τὰ παραδείγματα, ἵνα κἂν οὕτως ἑαυτοὺς διορθώσωμεν, καὶ τὸ χαλεπὸν τοῦτο νόσημα τῆς αὐτῶν ψυχῆς ἐξορίσωμεν, τὸ κατεύχεσθαι λέγω τῶν ἐχθρῶν. ἄκουε καὶ τοῦ μακαρίου Δαβίδ, ἡνίκα τοῦ θεοῦ παροξυνθέντος καὶ ἄγγελον ἀποστείλαντος τὸν τιμωρησόμενον τὸ πλῆθος, τί φησιν, ὁρῶν λοιπὸν γυμνὴν τὴν ῥομφαίαν δεικνύντα τὸν ἄγγελον καὶ τὴν πληγὴν ἐπιφέρειν μέλλοντα· Ἐγὼ ὁ ποιμὴν ἐκακοποίησα, καὶ οὗτοι τὸ ποίμνιον τί ἐποίησαν; γενέσθω ἡ χείρ σου ἐπ' ἐμέ, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου. ὁρᾷς πάλιν συγγενῆ τὰ κατορθώματα; βούλει σοι δείξω καὶ ἕτερον τοῦτο ποιοῦντα; Σαμουὴλ ὁ προφήτης ὑβρίσθη παρὰ τῶν Ἰουδαίων, ἐξουθενήθη, ἠτιμώθη, οὕτως, ὡς τὸν θεὸν θελῆσαι αὐτὸν παραμυθήσασθαι. προσέχετε, παρακαλῶ, μετ' ἀκριβείας. Εἶπε γὰρ πρὸς αὐτὸν ὁ θεός· Οὐ σε ἐξουθενήκασιν, ἀλλ' ἐμέ. τί οὖν ἐκεῖνος ὁ ἐξουθενηθεὶς, ὁ ἀτιμασθεὶς, ὁ καταφρονηθεὶς, ὁ ὑβρισθείς; ἄκουε τί φησιν. Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο ἁμαρτεῖν τῷ Κυρίῳ τοῦ διαλιπεῖν προσευχόμενον ὑπὲρ ὑμῶν. ἁμαρτίαν ἐνόμισεν εἶναι τὸ μὴ προσεύχεσθαι ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν. μὴ γένοιτό μοι, φησιν, ἁμαρτεῖν οὕτως, ὡς μὴ προσεύξασθαι ὑπὲρ ὑμῶν. Εἶδες ἕκαστον τῶν δικαίων, πόσην τούτου τοῦ κατορθώματος ἐποιήσατο τὴν ἐπιμέλειαν, τῷ δεσπότῃ κατακολουθῶν; ἴδωμεν τοίνυν ἄνωθεν τὰ εἰρημένα. ὁ δεσπότης λέγει, Πάτερ, ἄφες αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν· Οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσιν. ὁ Στέφανος εἶπε, Κύριε, μὴ στήσῃς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην. ὁ Παῦλος λέγει, Ηὐχόμην ἀνάθεμα εἶναι αὐτὸς ἐγὼ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα.

A ſed oculum pro oculo; & dentem pro dente eiicere, & par pari referre, ad Apoſtolicæ perfectionis culmen euadunt. Audi ergo, quid dicat Moyſes, toties à Iudæis calumniis appetitus: Si dimittis illis peccatum, dimitte: ſi vero non, dele me de libro quem ſcripſiſti. Vides quemlibet ex iuſtis alienam ſecuritatem præpoſuiſſe ſuæ. Nihil peccaſti, cur vis eſſe particeps ſupplicij? Non ſentio, inquit, felicitatem, ſi alij rebus aduerſis conflictentur. Poſſumus autem & alium reperire, qui ſimilem precationem

B inſtituat. Data enim opera adfero multa exempla, vt vel ſic nos ipſos corrigamus, grauique hoc morbo animam liberemus, nempe ne mala imprecemur inimicis. Audi & beatum Dauidem: quid ait, Deo irritato, & iam miſſo Angelo, qui multitudinem puniret? videns Angelum ſtricto gladio inſtructum, ictumque iam iam intentantem: Ego, inquit, qui paſtor ſum, peccaui, hi, qui oues ſunt, quid fecerunt? fiat manus tua ſuper me, & ſuper domum patris mei. 2. reg. 12. & 14. Vides iterum ſimilia præ-

C clarè facta: vis & alium tibi oſtendam idem facientem? Samuel Propheta à Iudæis iniuria affectus, contemptus, reiectus, & tanta ignominia notatus eſt, vt Deus ipſe ei aliquid conſolationis afferre voluerit. Attendite, oro, diligenter. Dixit enim ad illum Deus. Non te abiecerunt, ſed me. 1. reg. 12. Quid igitur ille, qui reiectus fuerat, dedecore, contemptu, & iniuria affectus? Audi quid dicat. Abſit à me hoc peccatum in Domino, vt ceſſẽ orare pro vobis.

D peccatum arbitratus eſt nõ orare pro inimicis. Abſit à me, inquit, vt ita peccem, vt deſinam pro vobis orare. vides quomodo quilibet ex iuſtis huius præclarè facti ſingularem curam habuerit, Domini veſtigiis inſiſtens? Reſumamus igitur de integro quæ dicta ſunt. Dominus ait: Dimitte illis hoc peccatum, non enim ſciunt, quid faciunt. Stephanus dixit: Ne ſtatuas illis hoc peccatum. Paulus dicebat, Optabam anathema eſſe à Chriſto pro fratribus meis ſecundum carnem.

Moyſes ſimiliter: ſi dimittis illis peccatum, dimitte: ſi verò non, dele me de libro, quem ſcripſiſti. Dauid ait: Fiat manus tua ſuper me & ſuper domum patris mei. Ad eundem modũ Samuel. Abſit à me hoc peccatum in Domino, vt ceſſem orare pro vobis. Quam igitur veniam nos conſequemur in poſterum, cùm qui de nouo ſunt, & qui de veteri teſtamento, omnes nos impellant ad hoc, vt preces pro inimicis fundamus, ſi non omni ſtudio, & diligentia hoc præſtare conemur? Ne igitur cunctemur rogo; quo enim plura ſuppetunt exempla, tanto maior nobis impendebit pœna, ſi imitari nolimus. Multo enim maius eſt pro inimicis orare, quam pro amicis. Nec tantas nobis fert vtilitates oratio pro amicis, quantas oratio pro inimicis. *Matth. 5.* Audi Chriſtum dicentem. Si diligitis eos, qui vos diligunt, qua vobis merces erit? Nonne & publicani hoc faciunt? Si igitur pro amicis oremus: nondum publicanis meliores ſumus effecti. At cum inimicos diligimus, & pro inimicis oramus Deo ſimiles efficimur, quantum quidem humanæ naturæ fas eſt. Eſtote inquit ſimiles patris veſtri, qui in cœlis eſt, qui ſolum ſuum oriri facit ſuper bonos, & malos, & pluit ſuper iuſtos, & iniuſtos. Cum igitur. & à Domino, & à ſeruis exempla nobis ſubminiſtrentur, æmulemur, & reipſa virtutem hanc præſtemus: vt etiam digni habeamur conſequi regnum cœleſte, & ad metuendam hanc menſam maiore cum libertate accedamus, expurgata propriâ conſcientia, promiſſáque bona adipiſcamur, gratia & benignitate domini noſtri Ieſu Chriſti cum quo Patri ſimul, & Sancto ſpiritui gloria, potentia, honor, nunc & ſemper, & in ſecula ſeculorum. Amen.

A ὁ Μωυσῆς ὁμοίως, Εἰ μὲν ἀφῆς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, ἄφες· εἰ δὲ μή, κἀμὲ ἐξάλειψον ἐκ τῆς βίβλου ἧς ἔγραψας. ὁ Δαβὶδ λέγει, Γενέσθω ἡ χείρ σου ἐπ' ἐμὲ, καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ πατρός μου. ὁ Σαμουὴλ ὡσαύτως, Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο ἁμαρτεῖν τοῦ διαλιπεῖν προσευχόμενον ὑπὲρ ὑμῶν. ποίας οὖν τευξόμεθα ἡμεῖς συγγνώμης λοιπὸν, τῶν ἀπὸ τῆς καινῆς, τῶν ἀπὸ τῆς παλαιᾶς, [ὥσπερ] πάντων ἡμᾶς ὠθούντων εἰς τὴν ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν εὐχὴν, εἰ μὴ μετὰ πάσης σπουδῆς τοῦτο κατορθοῦν σπουδάσομεν· μὴ τοίνυν ῥαθυμῶμεν, παρακαλῶ. ὅσῳ γὰρ πλείονα τὰ παραδείγματα, τοσούτῳ, B ἂν μὴ μιμησώμεθα, μείζων ἡ κόλασις. πολὺ γὰρ μεῖζόν ἐστι τὸ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν εὔχεσθαι, ἢ ὑπὲρ τῶν φίλων. οὐχ οὕτως ἡμᾶς ὠφελεῖ τὸ ὑπὲρ τῶν φίλων εὔχεσθαι, ὡς τὸ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν. ἄκουε τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, Ἐὰν ἀγαπήσητε τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς, ποία ὑμῖν χάρις ἐστίν; οὐχὶ καὶ οἱ τελῶναι τὸ αὐτὸ ποιοῦσιν; ὅταν τοίνυν ὑπὲρ τῶν φίλων εὐχώμεθα, οὐδέπω τῶν τελωνῶν γινόμεθα βελτίους· ἐὰν δὲ τοὺς ἐχθροὺς φιλήσωμεν, καὶ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν εὐξώμεθα, ὅμοιοι γινόμεθα τῷ θεῷ κατὰ δύναμιν ἀνθρωπίνην. Ἔσεσθε γάρ, C φησιν, ὅμοιοι τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς, ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους. ὅταν οὖν καὶ ἀπὸ τοῦ δεσπότου, καὶ ἀπὸ τῶν δούλων ἔχωμεν τὰ παραδείγματα, ζηλώσωμεν, κατορθώσωμεν τὴν ἀρετήν· ἵνα καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπιτυχεῖν καταξιωθῶμεν, καὶ τῇ φρικτῇ ταύτῃ τραπέζῃ μετὰ πλείονος τῆς παρρησίας τὸ συνειδὸς ἑαυτῶν ἐκκαθάραντες, καὶ τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, D μεθ' οὗ τῷ πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Περὶ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως ὁμιλία.

De reſurrectione mortuorum homilia.

Incerto Interprete.

A Περὶ δογμάτων ὑμῖν ἔμπροσθεν διελέχθημεν καὶ τῆς τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ δόξης, ἐπιστομίζοντες τοὺς καταισχύνοντας αὐτοῦ τὴν ἀξίαν, καὶ τοῦ γεγεννηκότος αὐτὸν ἀλλοτριοῦντας· σήμερον τὸν ἠθικώτερον βούλομαι γυμνάσαι λόγον, καὶ περὶ βίου καὶ πολιτείας ἅπασαν ποιήσασθαι τὴν παραίνεσιν· μᾶλλον δὲ οὐκ ἠθικὸς ἔσται μόνον, ἀλλὰ καὶ δογματικὸς οὗτος ὁ λόγος. Εἰς γὰρ τὴν περὶ τῆς ἀναστάσεως ὑπόθεσιν καθεῖναι παρεσκεύασμαι. αὕτη δὲ ἡ ὑπόθεσις ποικίλη τίς ἐστιν, ὁμοῦ καὶ εἰς δόγματα ἡμᾶς ἐξάγουσα, καὶ τὸν βίον B ἡμῶν ῥυθμίζουσα, καὶ τὴν τοῦ θεοῦ πρόνοιαν ἁπάσης ἀπαλλάττουσα κατηγορίας. καὶ ὥσπερ ἀπιστουμένη, τὴν ζωὴν ἀνατρέπει τὴν ἡμετέραν, καὶ μυρίων κακῶν ἐμπίπλησι, καὶ τὰ ἄνω κάτω ποιεῖ· οὕτω πιστευομένη, καὶ περὶ τῆς προνοίας ἡμῖν συνεισάγει λογισμούς, καὶ πολλὴν τῆς ἀρετῆς παρασκευάζει ποιεῖσθαι τὴν ἐπιμέλειαν, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς σπουδῆς τὴν κακίαν φεύγειν, καὶ γαλήνης ἅπαντα καὶ εἰρήνης πληροῖ. ὁ μὲν γὰρ μὴ προσδοκῶν ἀνα- C στήσεσθαι, μηδὲ εὐθύνας δώσειν τῶν ἐνταῦθα πεπραγμένων αὐτῷ, ἀλλὰ μέχρι τοῦ παρόντος βίου τὰ ἡμέτερα ἵστασθαι νομίζων, καὶ περαιτέρω μηδὲν εἶναι πλέον, οὔτε ἀρετῆς ἐπιμελήσεται (πῶς γὰρ, μηδεμίαν προσδοκῶν ἀμοιβὴν αὐτῷ κεῖσθαι τῶν πόνων;) οὔτε κακίας ἀφέξεται, μηδεμίαν προσδοκῶν ὑποστήσεσθαι κόλασιν τῶν κακῶς αὐτῷ πεπραγμένων· ἀλλ' ἐπιδοὺς ἑαυτὸν ταῖς ἀτόποις ἐπιθυμίαις, πᾶν εἶδος ἐπελεύσεται πονηρίας. ὁ δὲ περὶ τῆς μελλούσης πεπεικὼς ἑαυτὸν κρίσεως, καὶ τὸ φοβερὸν δικαστήριον ἐκεῖνο πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν D ἔχων, καὶ τὰς ἀπαραιτήτους εὐθύνας καὶ τὴν ἀπαραλόγιστον ψῆφον, πάντα τρόπον πειράσεται σωφροσύνης μὲν καὶ ἐπιεικείας ἀντέχεσθαι καὶ τῆς ἄλλης ἀρετῆς, ἀκολασίαν δὲ καὶ θρασύτητα καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν πονηρίαν φεύγειν· καὶ τοὺς κατηγοροῦντας δὲ τῆς τοῦ θεοῦ προνοίας μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας ἐντεῦθεν ἐπιστομίσαι οὗτος δυνήσεται. ὅταν γὰρ ὁρῶντές τινες τοὺς μὲν ἐπιεικεῖς καὶ σώφρονας καὶ ἐν δικαιοσύνῃ ζῶντας ἀγχομένους ὑπὸ πενίας, ἐπηρεαζομένους, συκοφαντουμένους, μόλις τῆς ἀναγ-

De fidei noſtræ placitis, déque gloria vnigeniti filij Dei pridẽ apud vos diſſeruimus, conuincẽtes & obturantes hæreticorum ora, qui gloriam illi detrahũt, & à genitore ſuo illum alienum natura dicunt: hodie de moribus, déque vita inſtituenda ſermonem in medium afferre, & in genere admonere decreuimus. Imo ſermo ille nõ tractabit ſolùm de moribus, ſed & noſtræ fidei decreta continebit: paratus enim ſum, vt ad materiam de reſurrectione deſcendam. Quod ſanè argumentum varium eſt, & copioſum. Nam & in his quę fidei ſunt, nos dirigit, & vitam noſtram componit, & diuinam prouidentiam ab omnibus calumniatoribus vindicat. Et quemadmodum cùm non creditur, vitam noſtram ſubuertit, maliſque ſexcentis implet, ſurſum deorſumq; factis omnibus: ita cùm creditur, prouidentiã multis rationibus adſtruit, & nos ad diligentem virtutis curam promouet, vitia magno ſtudio expellit, omnia denique tranquillitate cõplet ac pace. Etenim, vt nulla illi virtutis cura eſt, qui reſurrectionem non expectat, quique credit ſe non redditurum rationem de his quę hîc operatus eſt: ſed opinatur res noſtras tantùm intra anguſtos pręſentis vitę limites contineri, neq; vltrà ſe extendere (quomodo enim virtutis vlla ei cura eſſet, qui nullam laborum retributionem ſibi repoſitam expectat?) neque peccare deſinit, & cùm nihil ſuppliciorum imminere ſuis malè actis credat, permittit ſeſe fœdis cõcupiſcentiis, & in nullum non peccandi genus ruit: Ita & qui ſibi perſuadet futurum aliquando iudicium, & ãte oculos ſtatuit terribile hoc tribunal, & indeclinabiles expoſtulationes, & ineuitabilem ſententiam: is modis omnibus conabitur, vt ſtudeat temperãtiæ & æqualitati, atque aliis virtutibus, & effugiat intemperantiã, temeritatẽ, omniáque alia vitia, atque ita vt poſſit magna virtute repellere eos, qui diuinã calũniantur prouidentiam. Enimvero ſunt nonnulli, qui vbi viderint manſuetè & caſtè & iuſtè viuentes, inopia & calũniis premi, inuadi, cõprehẽdi, vix neceſſariũ

Doctrina de reſurrectione quã vtilis.

victum habere, ſæpe etiam morbo longo & graui valetudine emacerari, & in ſumma, omni carere ſubſidio & è diuerſo maleficos & pollutos, homines planéque flagitioſos affluere diuitiis, deliciari, nitidis veſtibus amiciri, clientulorum pōpam poſt ſe trahere, in admiratione eſſe, magiſtratus agere, multa à regibus obtinere priuilegia, mox diuinam arguunt prouidentiam, & dicunt: Vbinam prouidentia illa? aut vbi iuſtum iudicium? ſobrius & innocens malé habet, intemperans & corruptus fœliciter agit. Et hic quidem admirationi eſt, ille vero ludibrio: hic variis fruitur deliciis, ille autem inops extremis peſſundatur in commodis. Tum igitur is qui de futuris dubitat, conticeſcet: at qui de reſurrectione benè ſenſerit, & ſapienter diſputare nouerit, facilè quicquid id eſt blaſphemiæ diluet, & illis tam ſtomachabundè diſputantibus, dicet: Compeſcite linguam veſtram, & aduerſus Deum, qui vos fecit, eam ne exacueritis. Non enim res noſtræ in hac ſolum vita durant, ſed feſtinamus ad vitam aliam multo longiorem, imò finem minimè habentem, & ibi omnino pauper iſte, qui iuſtè viuit, laborum ſuorum mercedem accepturus eſt: intemperans autem & maleficus, maliciæ ſuæ, illicitæque voluptatis daturus eſt pœnas. Proinde non à præſentibus ſolum de diuina prouidentia ſententiam feramus, ſed à futuris. Præſentia certamen quoddam ſunt, & labores, & ſtadium: futura vero, præmia, coronæ, & brabia. Sicut ergo athletæ in theatro, & in ſudore, & puluere, & æſtu multo, & laboribus & ærūnis pugnandum eſt: ita & iuſtum hic multa ſuſtinere oportet, & ferre omnia viriliter, ſiquidem præclaras illic recepturus eſt coronas. Et ſi ſunt nonnulli, quos perturbat impiorum fœlicitas: hi ſecum perpendant, quod quemadmodum & latrones, & fures, & homicidæ, & piratæ priuſquam ad iudicem trahantur, multis deliciis fruuntur, & ex aliena calamitate ſuam conſtituentes abundantiam, iniuſtiſque opibus locupletati, quotidie inebriantur:

Prouidentia Dei defenditur.

Vita noſtra cum athletis collata.

A χείρας εὐπορῶντας τροφῆς, πολλάκις δὲ καὶ νόσῳ μακρᾷ καὶ χαλεποῖς νοσήμασι ταριχευομένους, καὶ οὐδεμιᾶς τυγχάνοντας προστασίας, ἀνθρώπους δὲ γόητας καὶ μιαροὺς καὶ πολλῶν γέμοντας κακῶν πλοῦτον περιβεβλημένους, τρυφῶντας, λαμπρὰ περικειμένους ἱμάτια, ἑσμὸν οἰκετῶν ἐπισυρομένους πολύν, θαυμαζομένους, δυναστείας ἀπολαύοντας, παρὰ βασιλεῖ πολλὴν κεκτημένους παρρησίαν· εἶτά τινες ὑπὲρ τούτων κατηγοροῦσι τῆς τοῦ θεοῦ προνοίας, καὶ λέγουσι, ποῦ ταῦτα προνοίας; ποῦ δὲ δικαίας κρίσεως; ὁ σώφρων καὶ ἐπιεικὴς ἐν κακοῖς, ὁ ἀκόλαστος καὶ διεφθαρμένος ἐν B ἀγαθοῖς· καὶ οὗτος μὲν θαυμάζεται, ἐκεῖνος δὲ καταφρονεῖται· οὗτος ἀπολαύει τρυφῆς πολλῆς, ἐκεῖνος ἐν πενίᾳ καὶ τοῖς ἐσχάτοις ἐστὶ κακοῖς· ὁ μὲν περὶ τῶν μελλόντων ἀμφιβάλλων σιωπηθήσεται, καὶ οὐδὲν ὅλως ἐρεῖ· ὁ δὲ περὶ ἀναστάσεως φιλοσοφεῖν εἰδὼς, ῥᾳδίως τὴν βλασφημίαν ἐφέξει, καὶ πρὸς τοὺς τὰ τοιαῦτα ἀποδυσπετοῦντας ἐρεῖ· παύσασθε κατὰ τοῦ πεποιηκότος ὑμᾶς θεοῦ τὴν γλῶτταν ἀκονῶντες τὴν ἑαυτῶν. οὐ γὰρ μέχρι τοῦ παρόντος βίου τὰ ἡμέτερα ἕστηκε πράγματα, ἀλλὰ πρὸς ἑτέραν ζωὴν ἐπειγόμεθα πολλῷ C μακροτέραν, μᾶλλον δὲ πέρας οὐκ ἔχουσαν· κἀκεῖ πάντως ὁ μὲν πένης οὗτος καὶ μετὰ δικαιοσύνης ζῶν, τῶν πόνων τούτων λήψεται τὰς ἀμοιβάς, ὁ δὲ ἀκόλαστος καὶ γόης, τῆς πονηρίας ταύτης καὶ τῆς ἀδίκου τρυφῆς δώσει τὴν δίκην. μὴ τοίνυν ἀπὸ τῶν παρόντων μόνον περὶ τῆς τοῦ θεοῦ ψηφιζώμεθα προνοίας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν μελλόντων. τὰ γὰρ παρόντα, ἀγών ἐστι καὶ σκάμματα καὶ στάδιον· τὰ δὲ μέλλοντα, ἔπαθλα καὶ στέφανοι καὶ βραβεῖα. ὥσπερ οὖν τὸν ἀθλητὴν ἐν τῷ σκάμματι καὶ ἱδρῶτι καὶ κόνει καὶ θέρμῃ πολλῇ καὶ πόνοις καὶ ταλαιπωρίαις μάχεσθαι δεῖ, οὕτω καὶ τὸν D δίκαιον ἐνταῦθα πολλὰ ὑπομένειν χρὴ καὶ φέρειν ἅπαντα γενναίως, εἴγε μέλλοι λαμπροὺς ἀπολήψεσθαι τοὺς στεφάνους ἐκεῖ. Εἰ δὲ αἱ τῶν πονηρῶν εὐημερίαι θορυβοῦσί τινας, καὶ ἐπὶ τούτων ἐκεῖνο λογιζέσθωσαν πάλιν, ὅτι, καθάπερ λῃσταὶ καὶ τυμβωρύχοι καὶ ἀνδροφόνοι καὶ οἱ τὴν θάλασσαν πλέοντες πειραταί, πρὶν ἢ εἰς τὸ δικαστήριον εἰσελθεῖν, πολλῆς ἀπολαύουσι τρυφῆς, οἰκείαν εὐπορίαν τὰς ἀλλοτρίας ποιούμενοι συμφοράς, καὶ τὸν ἄδικον κτώμενοι πλοῦτον, καὶ καθ' ἑκάστην μεθύοντες τὴν ἡμέραν

ἐπειδὰν

A ἐπειδὰν δὲ ὑπὸ ταῖς τοῦ δικαστοῦ γένωνται ψήφοις, πάντων ἐκείνων διδόασι δίκην· οὕτω καὶ οὗτοι οἱ πόρνας ἀγοράζοντες, καὶ τὰς Συβαριτικὰς παρατιθέμενοι τραπέζας, καὶ τὰς ὀφρῦς ἀνασπῶντες, καὶ σοβοῦντες ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, καὶ τοὺς πένητας σπαράττοντες, ὅταν ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ παραγένηται μετὰ τῶν ἀγγέλων τῶν ἑαυτοῦ, καὶ ἐπὶ τοῦ βήματος ἐκείνου καθίσῃ, καὶ τὴν οἰκουμένην εἰς μέσον παραγάγῃ, γυμνοὶ καὶ πάσης ἔρημοι τῆς φαντασίας εἰσενεχθέντες, καὶ οὐδένα συνήγορον οὐδὲ προστάτην ἔχοντες, χωρὶς συγγνώμης ἁπάσης εἰς τοὺς τοῦ πυρὸς ἀπενεχθήσονται ποταμούς. B μὴ τοίνυν μήτε τούτους μακαρίσῃς διὰ τὴν ἐνταῦθα τρυφήν, ἀλλὰ δάκρυσον διὰ τὴν μέλλουσαν τιμωρίαν· μηδὲ τὸν δίκαιον ταλανίσῃς διὰ τὴν ἐνταῦθα πενίαν, ἀλλὰ μακάρισον διὰ τὸν μέλλοντα τῶν ἀγαθῶν πλοῦτον· καὶ τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγον ἐν τῇ σαυτοῦ διανοίᾳ ῥίζωσον, ἵνα κἂν ἀγαθὸς ᾖς καὶ πειράζῃ, δοκιμώτερος γένῃ, ταῖς μελλούσαις ἐλπίσι προθυμίαν μείζονα προσλαμβάνων· κἂν κακὸς ᾖς, ἀποστῇς τῆς πονηρίας, τῷ φόβῳ τῆς μελλούσης κολάσεως σωφρονέστερον σαυτὸν κατασκευάζων. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος συνεχῶς ἡμῖν τὸν περὶ ἀναστάσεως κινεῖ λόγον, C καθάπερ οὖν καὶ σήμερον ἠκούσατε αὐτοῦ βοῶντος καὶ λέγοντος· Οἴδαμεν γάρ, ὅτι ἐὰν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν οἰκία τοῦ σκήνους καταλυθῇ, οἰκίαν ἐκ θεοῦ ἔχομεν ἀχειροποίητον, αἰώνιον, ἐν τοῖς οὐρανοῖς. μᾶλλον δὲ ἀνωτέρω τὸν λόγον ἀγάγωμεν, καὶ ἴδωμεν πόθεν ἐνέπεσεν εἰς τὸν περὶ ἀναστάσεως λόγον. οὐ γὰρ ἁπλῶς, οὐδὲ ὡς ἔτυχε, ταύτην συνεχῶς κινεῖ τὴν διδασκαλίαν· ἀλλ' ὁμοῦ τι διδάξαι βουλόμενος τὰ μέλλοντα, καὶ τοὺς ἀθλητὰς τῆς εὐσεβείας ἐπιρρῶσαι θέλων. νῦν μὲν γὰρ διὰ τὴν τοῦ θεοῦ χάριν πολλῆς ἀπολαύομεν D τῆς εἰρήνης. καὶ γὰρ βασιλεῖς ἐν εὐσεβείᾳ ζῶσι, καὶ ἄρχοντες τὴν ἀλήθειαν ἐπέγνωσαν, καὶ δῆμοι καὶ πόλεις καὶ ἔθνη τῆς πλάνης ἀπαλλαγέντες, τὸν Χριστὸν ἅπαντες προσκυνοῦσι· τότε δὲ ἐν ἀρχῇ τοῦ κηρύγματος, ἄρτι τῶν σπερμάτων τῆς εὐσεβείας καταβαλλομένων, πολὺς ὁ πόλεμος καὶ διάφορος καὶ ποικίλος. καὶ γὰρ ἄρχοντες καὶ βασιλεῖς καὶ οἰκεῖοι καὶ συγγενεῖς καὶ πάντες τοῖς πιστοῖς ἐπολέμουν, καὶ διὰ τῆς φύσεως αὐτῆς ὁ πόλεμος ἤγερτο. καὶ γὰρ πατὴρ τέκνον παρεδίδωκε πολλάκις, καὶ θυγατέρα μήτηρ, καὶ οἰκέτην δεσπότης.

vbi autem iudicis ſententiã audiuerint, omnium honorum luent pœnam: Ita & illi qui ſcorta mercantur, & Sybariticas menſas inſtruunt, & ſupercilia ſurrigunt, & faſtu pleni, pauperes opprimunt: quando vnigenitus Dei filius aderit cum angelis ſuis, & ſedens ſuper thronum illum, orbem terram in medium adduxerit: tunc nudi, & omni ſuo ſplendore deſtituti adducentur, & nullum vel aduocatum, vel patronum habentes, abſq; venia in igneos fluuios proijcientur. Quapropter neque hos beatos dixeris ob præſentes delicias, ſed potius defle, & deplora ob futura ſupplicia: neque iuſtum illum miſerum exiſtimaueris, ob præſentem paupertatem, ſed pro beato habe, ob ſubſequentes bonorum diuitias, & in tuo animo ſermonem hunc de reſurrectione implanta: vt ſi bonus fueris, & tenteris, probatior euadas, maioremque alacritatem per ſpem futurorum accipias: ſin malus, à malitia deſiſtas, & continentior fias ob timorem futuri ſupplicij. Idcirco & Paulus de reſurrectione nobis ſubinde verba facit, quemadmodum igitur & hodie audiuiſti ipſum clamantem, & dicentem: *Scimus enim, quod ſi terreſtre noſtrum domicilium tabernaculi huius diſſoluatur, domum ex Deo habemus non manufactam, æternam in cælis.* 2.Cor.5.1. Imò cum his & ſuperiora tractemus, & videamus quomodo in ſermonem de reſurectione inciderit. Neque enim ſimpliciter, neque fortuitò hanc nobiſ afferre ſolet doctrinam: ſed quia ſimul docere vult quæ futnra ſunt, & athletas pietatis confirmare ſtudet. Nunc quidem gratia Dei multa pace fruimur, & Reges piè viuunt,& principes veritatem agnouerunt, & populi & ciuitates, & gentes erroribus liberati, Chriſtum omnes adorant: tunc autem in principio prædicationis, cum nuper pietatis ſemina iacta eſſent, magnum prælium erat multiplexque ac varium. Nam principes & Reges, & domeſtici, & cognati, & omnes impugnabant fideles: & repugnante natura ipſa bellum oriebatur. Pater enim filium tradebat ſæpe, & filiam mater, & clientulum patronus.

Perſecutionũ grauitas quanta. Neque ciuitates ſolę neque regiones, ſed & domus nonnunquam in ſeipſas ſectæ erant, eratque tumultus, qui tũc ſæuiebat, atrocior quàm inteſtinum quoduis bellũ. Nam facultates rapiebãtur, libertas auferebatur, & vitę periculum imminebat, non quod Barbari in nos incurſionẽ facerent, ſed qui *Heb.10.32* videbãtur nobis præeſſe & dominari, peius erga ſubditos, quàm bellatores omnes affecti erant. Et hoc declarat Paulus, ac dicit: Graue certamen afflictionũ ſuſtinuiſtis, idque cum probris, *Galat.3.4.* afflictionibus, ſpectaculo fuiſtis omnibus: & cum facti eſtis ſocij eorum, qui ſic ſubuertebãtur. Nã & vinculis meis compatiebamini, & direptionẽ facultatũ veſtrarũ cum gaudio tuliſtis. Ad Galatas autem dicit: Tanta paſſi eſtis fruſtrà, ſi modò & fruſtrà. Theſſalonicenſibus quoque, & Philippẽſibus, & *2.Cor.7.5.* in genere omnibus, Paulus epiſtolas mittẽs, multa eiuſmodi teſtatur, neq; hoc ſolum erat graue, quòd foris frequens bellum gerebatur, & continuũ: ſed quod & inter fideles ipſos exorta *1.Cor.5.& 2.Cor.2.a.* fuerũt nonnulla ſcãdala, & lites, & cõtentiones, & ęmulationes: quę & ipſa manifeſtat Paulus, dicẽs: Foris pugnę, intus autem timores. Verùm, iſtudipſum bellũ, non atrocius erat & ſubditis, & præceptoribus profecto non tãtantum inimicorum inſidias formidabat Paulus, quantũ domeſticas, & quę intra eccleſiã contingebant, ruinas & tranſgreſſiones. Nam cum apud Corinthios ſcortatus eſſet quidam, omni tempore illum lugens perſeuerabat, ita vt viſcera ſua diſrumperet, & amarè eiularet. Erat & tertiũ genus quoddam, non minus moleſtiarum, quàm *Mat.7.b.* dictum eſt, fidelibus afferens, ipſa ſcilicet rerũ natura, quæ frequentes labores, & ſudores exigebat. Neq; enim facilis & leuis erat via, ad quam illos ducebant apoſtoli: ſed aſpera & inexpedita, & quæ animam requirebat ſobriam, & vigilẽ, & vndique diligentẽ. Propterea & Chriſtus anguſtã & ſtrictam ipſam vocauit. Neq; enim viuere licenter & abſque metu fas erat, ſicut apud Gentes in turpitudine & ebrietate, & helluatione, & delicijs, & luxu: ſed oportebat etiã fręnare iracundiã, & imperare illicitę concupiſcentię, & deſpicere opes, & conculcare gloriã, & ſuperiorẽ eſſe inuidia, & inuidẽtia.

A οὐδὲ γὰρ αἱ πόλεις μόνον, οὐδὲ αἱ χῶραι, ἀλλὰ καὶ οἰκίαι πολλάκις καθ᾽ ἑαυτὰς ἐμάχοντο· καὶ παντὸς ἐμφυλίου πολέμου χαλεπώτερος ἦν ὁ τότε κατέχων θόρυβος. καὶ γὰρ καὶ χρήματα διηρπάζετο, καὶ ἐλευθερία προεδίδοτο, καὶ περὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς ὁ κίνδυνος ἐπεκρέματο, οὐχὶ βαρβάρων ἐπιτρεχόντων καὶ ἐπηρεαζόντων, ἀλλ᾽ αὐτῶν τῶν δοκούντων προεστάναι καὶ ἄρχειν, πολεμίων ἁπάντων χαλεπώτερον τοῖς ἀρχομένοις διατεθέντων. καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγεν, Ὅτι πολλὴν ἄθλησιν ὑπεμείνατε παθημάτων, τοῦτο μὲν, ὀνειδισμοῖς τε καὶ θλίψεσι θεατριζόμενοι, B τοῦτο δὲ, κοινωνοὶ τῶν οὕτως ἀναστρεφομένων γενηθέντες. καὶ γὰρ τοῖς δεσμοῖς μου συνεπαθήσατε, καὶ τὴν ἁρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν μετὰ χαρᾶς προσεδέξασθε. καὶ Γαλάταις δέ φησι· Τοσαῦτα ἐπάθετε εἰκῆ, εἴγε καὶ εἰκῆ. καὶ Θεσσαλονικεῦσι δὲ, καὶ Φιλιππησίοις, καὶ πᾶσιν ἁπλῶς, οἷς ἐπέστελλε, πολλὰ τοιαῦτα μαρτυρεῖ. καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἦν τὸ χαλεπὸν, ὅτι πολὺς ὁ πόλεμος ἔξωθεν κεκίνητο καὶ διηνεκὴς, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς πιστοῖς συνέβαινε γίνεσθαί τινα σκάνδαλα καὶ ἔρεις καὶ φιλονεικίας καὶ ζηλοτυπίας. C καὶ ταῦτα αὐτὰ δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγεν· Ἔξωθεν μάχαι, ἔσωθεν φόβοι. καὶ οὗτος ἐκείνου χαλεπώτερος ὁ πόλεμος ἦν, καὶ τοῖς ἀρχομένοις καὶ τοῖς διδασκάλοις. οὐχ οὕτω γοῦν τὰς ἔξωθεν ἐδεδοίκει τὰς ἐπιβουλὰς ὁ Παῦλος, ὡς τὰ ἔνδον πτώματα, καὶ τὰς τῶν οἰκείων παρανομίας. ἐπεὶ γοῦν ἐπόρνευσέ τις παρὰ Κορινθίοις, ἅπαντα τὸν χρόνον ἐκεῖνον πενθῶν διετέλεσε, τὰ σπλάγχνα σπαράττων τὰ ἑαυτοῦ, καὶ πικρὸν ὀλολύζων. ἦν τι καὶ τρίτον οὐκ ἔλαττον τῶν εἰρημένων, πολλοὺς ἐπάγον τοῖς πιστεύουσι πόνους, αὐτὴ τῶν πραγ- D μάτων ἡ φύσις πολλῶν ἱδρώτων γέμουσα καὶ πόνων. οὐ γὰρ εὔκολος οὐδὲ ῥᾳδία τις ἦν ἡ ὁδὸς ἐφ᾽ ἣν ἦγον αὐτοὺς οἱ ἀπόστολοι, ἀλλὰ τραχεῖα καὶ δυσκατόρθωτος καὶ φιλοσόφου τινὸς καὶ ἀγρύπνου δεομένη ψυχῆς καὶ ἠκριβωμένης πανταχόθεν. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς στενὴν καὶ τεθλιμμένην αὐτὴν ἐκάλεσεν. οὐ γὰρ ἐξῆν ἀδεῶς ζῆν, καθάπερ παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ἐν αἰσχρότητι καὶ μέθῃ καὶ ἀδηφαγίᾳ καὶ τρυφῇ καὶ πολυτελείᾳ· ἀλλ᾽ ἔδει καὶ θυμὸν χαλινοῦν, καὶ ἐπιθυμίας ἀτόπους κατέχειν, καὶ χρημάτων ὑπερορᾶν, καὶ δόξαν καταπατεῖν, καὶ φθόνου καὶ βασκανίας ἀνώτερον εἶναι.

A ταῦτα δὲ ἡλίκον πόνον παρέχει, ἴσασιν οἱ καθ' ἡμέραν αὐτοῖς πυκτεύοντες. τί γὰρ ἐπιθυμίας ἀτόπου χαλεπώτερον, εἰπέ μοι; ἣ, καθάπερ κύων λυττῶν, συνεχῶς ἡμῖν ἐπιπηδᾷ, καὶ καθ' ἡμέραν ἡμῖν ἐνοχλεῖ, καὶ δεῖται διηνεκῶς ἐγρηγορυίας ψυχῆς; τί δὲ καὶ ὀργῆς πικρότερον; γλυκὺ μὲν γὰρ τὸ τὸν ἠδικηκότα ἀμύνασθαι. ἀλλὰ τοῦτο οὐκ ἐξῆν. καὶ τί λέγω, τὸν ἠδικηκότα οὐκ ἐξῆν ἀμύνασθαι, εὐεργετεῖν ἔδει τοὺς λυποῦντας, καὶ εὐλογεῖν τοὺς λοιδορουμένους, καὶ μηδὲ ῥῆμα πικρὸν ἐκβάλλειν ποτέ· καὶ σωφροσύνην δὲ, οὐ τὴν μέχρι τῶν ἔργων μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν μέχρι τῆς ἐννοίας αὐτῆς ἐπιδείκνυσθαι ἔδει. οὐ γὰρ μόνον αὐ- B τῆς τῆς ἀκολάστου πράξεως, ἀλλὰ καὶ ὄψεως τῆς τοιαύτης ἀπέχεσθαι δεῖ, καὶ μηδὲ ἐντρυφᾶν ταῖς ὄψεσι τῶν εὐμόρφων γυναικῶν, ὡς καὶ ὑπὲρ τῆς θεωρίας ταύτης τὴν ἐσχάτην μέλλοντας ὑποστήσεσθαι δίκην. ἐπεὶ οὖν πολὺς ὁ πόλεμος ἦν παρὰ τῶν ἔξωθεν, πολὺς ὁ πόνος ὁ πρὸς τὴν τῆς ἀρετῆς ἐργασίαν, προσῆν δέ τι καὶ τέταρτον, ἡ ἀπειρία τῶν μελλόντων ἀγωνίζεσθαι τὸν μέγαν τοῦτον ἀγῶνα. οὐ γὰρ ἐκ προγόνων τὴν εὐσέβειαν διαδεξαμένους τοὺς μαθητὰς ἔλαβον οἱ ἀπόστολοι, ἀλλ' ἐν βλακείᾳ καὶ τρυφῇ καὶ C μέθῃ καὶ αἰσχρότητι καὶ ἀκολασίᾳ τραφέντας. οὐ μικρὸν δὲ τοῦτο εἰς δυσκολίαν τῶν ἀγώνων ἦν, τὸ μὴ ἄνωθεν, μηδὲ ἐκ προγόνων ταύτην πεπαιδεῦσθαι τὴν φιλοσοφίαν, ἀλλὰ νῦν πρῶτον πρὸς τοὺς ἀγῶνας ἀποδύεσθαι τούτους. ἐπεὶ οὖν τοσαύτη ἦν ἡ δυσκολία τοῖς ἀγωνιζομένοις τότε, παραμυθούμενος αὐτῶν τὸν πόνον συνεχῶς τὸν περὶ ἀναστάσεως ἐκίνει λόγον. καὶ οὐ ταύτῃ προτρέπει μόνον, ἀλλὰ ἀλείφει τοὺς ἀθλητὰς καὶ τῇ διηγήσει τῶν οἰκείων παθῶν. διόπερ πρὶν ἐμπεσεῖν εἰς τοὺς περὶ ἀναστάσεως λό- D γους, τὰ αὐτοῦ πάθη διηγεῖται, λέγων οὕτως· Ἐν παντὶ θλιβόμενοι, ἀλλ' οὐ στενοχωρούμενοι· ἀπορούμενοι, ἀλλ' οὐκ ἐξαπορούμενοι· διωκόμενοι, ἀλλ' οὐκ ἐγκαταλιμπανόμενοι· καταβαλλόμενοι, ἀλλ' οὐκ ἀπολλύμενοι· διὰ τούτων τοὺς καθημερινοὺς θανάτους δηλῶν, ὅτι καθάπερ ἔμψυχοι νεκροὶ περιῄεσαν εἰς θάνατον παραδιδόμενοι καθ' ἡμέραν. ὅτε τοίνυν ἃ πρὸς αὐτοὺς ἐπήγοντο, τότε τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως κινεῖ λόγον. Πιστεύομεν γάρ, φησιν, ὅτι ὁ ἐγείρας τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν,

Quæ qualẽ laborem requirunt, ſciunt hi, qui cũ illis quotidie certant. Quid enim, dic oro, infeſtius illicita concupiſcentia, quæ veluti rabidus canis in nos continuo inſilit, & quotidie nos obturbat? Atque adeo opus eſt perpetuo vigilanti anima. Iam quid amarius ira? Nam iucundum quidẽ eſt vlciſci eum, qui nos iniuria affecit, at hoc nõ licebat. Quid dico nõ licuiſſe vlciſci? immo oportebat & contriſtantibus benefacere, & ſcõmatis nos inceſſentibus benedicere, & ne vllũ quidem vnquã amarũ verbum proferre. Quin & continentiã nõ in ſolis operibus, ſed & cogitatione ipſa monſtrare oportet. Non enim ſolũ ab incõtinentię opere, ſed & à tali aſpectu abſtinẽdum eſt. Neque ex formoſo mulierũ aſpectu voluptas accipienda: nam & ob talem contemplationem extremũ ſupplicium irrogabatur. Cum igitur & tantum bellum ab his, quæ foris; & tantus timor ab his, quæ intus: magnus quoque erat & labor in exercendis virtutibus. Accedit autẽ & quartum. Nam inexperti erant certaminis tanti, quod certandum erat: neque enim apoſtoli eos qui à progenitoribus ſuis pietatem exceperant, erudiendos ſortiti ſunt, ſed educatos in nocendi libidine & deliciis, & ebrietate, & turpitudine, & intemperantia. Neque hoc parui momenti erat, vt difficilius redderetur certamen, quod eam philoſophiam neque ſuperiora tempora, neque parentes docuerant: ſed tunc primum ad huiuſmodi certamina inſtruebantur. Cum igitur tanta tunc eſſet certãdi difficultas, Paulus, vt ſolaretur certantium laborem, ſubinde de reſurrectione ſermonẽ mouebat: & nõ hac ſolũ adhortabatur athletas, ſed & ſuarum paſſionum enarratione: eaque de cauſa antequam in ſermonẽ de reſurrectione incidat, ſuas paſſiones exponit, ſic dicens: In omnibus premimur, at non anxij reddimur: laboramus, at nõ deſerimur: perſecutionem patimur, at non in ea deſerimur. deiicimur, at nõ perimus. Quibus verbis quotidianas mortes deſignat, eo quod quaſi animati mortui quotidie ad mortẽ tradebantur: tunc ergo ſermonem hunc de reſurrectione mouit, Credimus enim, ait, quòd is qui ſuſcitauit dominũ noſtrũ Ieſum Chriſtum,

Vir. iu reſiſtere quã difficile

2. Cor. 4. 8.

Ibidem. d.

& nos per Ieſum ſuſcitabit, & vobiſcũ conſtituet: propterea malis non ſuccumbimus, ait, maximã in certaminibus ipſis conſolationem habentes, ſpẽ futurorũ. Et nõ dixit ad ipſos, propter quod ne ſuccumbatis malis: ſed quid ait? Propter quod nõ ſuccũbimus malis. Declarat ſe quoq; in cõtinuis conflictationib⁹ eſſe. Enimuero in Olympicis certaminibus athleta intra ſtadiũ certat, magiſter autẽ ludi foris conſidens, ſermonibus affert auxiliũ, eatenuſq; certantẽ duntaxat iuuat, quatenus acclamationibus, ſermonibúſque valet: neq; enim vlla ei lege permittitur propius aſſiſtere, & manibus illum adiuuare. At ſecus res habẽt in pietatis certaminibus. Idem enim eſt & athleta, & magiſter ludi: & idcirco non extra ſtadiũ ſedet: ſed ingreſſus ad certamina ipſa, firmat cõpugiles, dicens: Propter quod malis non ſuccũbimus. Et non dixit, Propter quod malis non ſuccumbo, ſed malis non ſuccumbimus, laudibus ipſos erigere volens. Sed quanuis homo noſter externus corrumpatur, tantò tamen internus renouatur in dies ſingulos. Vide quãta apoſtoli prudentia. Admonuit primum eos ab afflictionibus, quas ferebant, dicens: In omnibus premimur, at non anxij reddimur. Admonuit item à reſurrectione Ieſu, dicens, Nam qui ſuſcitauit Ieſum, & nos ſuſcitabit. Nunc aliam quandam adhortandi rationẽ inducit. Quandoquidem homines plerique puſillo animo ſunt, & infirmi, ac miſeri, & reſurectionẽ docti deſpiciunt, & ob temporis longitudinẽ vacillãt ac recidunt: ideò aliã illis ante reſurrectionẽ conſtituit mercedem ac retributionẽ. Et quænã illa? Tametſi externus homo noſter corrũpitur, internus tamẽ innouatur in dies ſingulos. Externũ hominem, corpus: internum, animam vocat. Et hoc ideo dicit, vt intelligas, quòd antequam reſurgamus, & antequã fruamur gloria futura, etiam non parua hic laborũ remuneratio datur, cum inter anguſtias ipſas anima noſtra reiuueneſcit, ſapientior ac magis pia euadit, maiore pollet patientia, & fortior atque conſtantior perſiſtit. Nam ſicut hi, qui in corporali certamine pugnãt, ante coronã & brabiũ, in meditatione & palæſtra ipſa magnã accipiunt mercedẽ,

Cõparatio ab Olympicis ludis.

2.Cor.4.16

Externus homo quis ſit.

A καὶ ἡμᾶς διὰ Ἰησοῦ ἐγερεῖ καὶ παραστήσει σὺν ὑμῖν. διὸ οὐκ ἐκκακοῦμεν, μεγίστην παράκλησιν ἔχοντες ἐν τοῖς ἀγῶσι, τὴν τῶν μελλόντων ἐλπίδα. Καὶ οὐκ εἶπε πρὸς αὐτοὺς, διὸ μὴ ἐκκακεῖτε· ἀλλὰ τί; διὸ οὐκ ἐκκακοῦμεν, δεικνὺς καὶ αὐτὸν ἐν τοῖς ἀγῶσιν ὄντα διηνεκῶς. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων, ὁ μὲν ἀθλητὴς ἔνδον ἀγωνίζεται, ὁ δὲ παιδοτρίβης πόῤῥω καθήμενος, τὴν ἀπὸ τῶν λόγων εἰσάγει βοήθειαν, τοσοῦτον συντελῶν τῷ παλαίοντι μόνον, ὅσον βοῆσαι καὶ φθέγξασθαι· παρελθεῖν δὲ ἐγγὺς, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν χειρῶν συμμαχίαν εἰσενεγκεῖν οὐδεὶς ἐπιτρέπει B νόμος αὐτῷ. ἐπὶ δὲ τῶν τῆς εὐσεβείας ἀγώνων οὐχ οὕτως· ἀλλ' ὁμοῦ καὶ παιδοτρίβης ἐστὶ καὶ ἀθλητὴς ὁ αὐτός. διὰ τοῦτο οὐκ ἔξω τοῦ σκάμματος κάθημενος, ἀλλ' εἰς αὐτοὺς ἐμβεβληκὼς τοὺς ἀγῶνας, ἀλείφει τοὺς μετ' αὐτοῦ πυκτεύοντας, λέγων, διὸ οὐκ ἐκκακοῦμεν. καὶ οὐκ εἶπε, διὸ οὐκ ἐκκακῶ, ἀλλὰ, διὸ οὐκ ἐκκακοῦμεν, τοῖς ἐγκωμίοις αὐτοὺς ἀναστῆσαι βουλόμενος. Ἀλλ' εἰ καὶ ὁ ἔξω ἄνθρωπος ἡμῶν διαφθείρεται, ἀλλ' ὁ ἔσω ἀνακαινοῦται ἡμέρα καὶ ἡμέρα. ὅρα σύνεσιν ἀποστολικήν. προέτρεψεν αὐτοὺς ἀφ' ὧν ἔπασχεν, εἰπὼν, ὅτι ἐν παν- C τὶ θλιβόμενοι, ἀλλ' οὐ στενοχωρούμενοι. προέτρεψεν ἀπὸ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ εἰπὼν, ὅτι ὁ ἐγείρας τὸν Ἰησοῦν καὶ ἡμᾶς ἐγερεῖ. Εἶτα καὶ ἕτερόν τινα καινὸν παρακλήσεως τρόπον. ἐπειδὴ γὰρ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων μικρόψυχοί τινες εἰσὶ καὶ ἀσθενεῖς καὶ ταλαίπωροι, κἂν πεπεισμένοι [illegible]ει τῆς ἀναστάσεως ὦσιν, ὀλιγωροῦσι πρὸς τὸ μῆκος τοῦ χρόνου καὶ ἰλιγγιῶσι καὶ ἀναπίπτουσι, καὶ ἕτερον αὐτοῖς πρὸ τῆς ἀναστάσεως δίδωσι μισθὸν καὶ ἀμοιβήν. ποίαν δὴ ταύτην, εἰ καὶ ὁ ἔξω ἡμῶν ἄνθρωπος διαφθείρεται, ἀλλ' ὁ ἔσω ἀνακαινοῦ- D ται ἡμέρα καὶ ἡμέρα· ἔξω ἄνθρωπον τὸ σῶμα καλῶν, ἔσω ἄνθρωπον τὴν ψυχὴν λέγων. ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι· καὶ πρὶν ἀναστῆναι, καὶ πρὶν ἀπολαῦσαι τῆς δόξης τῆς μελλούσης, ἐντεῦθεν [illegible] νων οὐ μικρὰν ἀπείληφας τὴν ἀμοιβὴν, ἐν αὐτῷ τῷ θλίβεσθαι τῆς ψυχῆς ἡμῶν ἀνανεουμένης, σοφωτέρας γινομένης καὶ εὐλαβεστέρας, πλείονα κτωμένης ὑπομονὴν, εὐτονωτέρας [illegible]νης καὶ δυνατωτέρας. καθάπερ γὰρ οἱ τὴν σωματικὴν ἀθλοῦντες ἄθλησιν, καὶ πρὸ τῶν στεφάνων καὶ πρὸ τῶν βραβείων ἀπ' αὐτῆς τῆς γυμνασίας καὶ τοῦ παλαίειν μέγαν λαμβάνουσι τὸν μισθὸν,

ὑγιεινότερα καὶ δυνατώτερα αὐτῶν τὰ σώματα A διὰ τῆς γυμνασίας κατασκευάζοντες, καὶ πᾶσαν διαφθείροντες ἀρρωστίαν· οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἀγώνων τῆς ἀρετῆς, καὶ πρὶν ἢ τὸν οὐρανὸν ἀνοιγῆναι, καὶ πρὶν ἢ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ παραγενέσθαι, καὶ πρὶν ἢ τὰς ἀμοιβὰς ἡμᾶς ἀπολαβεῖν, μέγαν ἐντεῦθεν καρπούμεθα τὸν μισθὸν, τῆς ψυχῆς ἡμῶν φιλοσοφωτέρας καθισταμένης. καὶ γὰρ οἱ πολλὴν πλεύσαντες θάλασσαν, καὶ μυρίων ἀναφερόμενοι κυμάτων, καὶ πολλοῖς θηρίοις πυκτεύσαντες, καὶ πολλοὺς χειμῶνας ἐνεγκόντες, καὶ πρὸ τῆς ἐμπορείας αὐτῆς οὐ μικρὸν ἀπὸ τῆς μακρᾶς ἀποδημίας ταύτης καρποῦνται τὸ κέρδος, τὸ θαῤῥεῖν καὶ καταπολμᾶν B τοῦ πελάγους, καὶ ἀδεῶς καὶ μεθ' ἡδονῆς τὰς διαποντίους ταύτας ποιεῖσθαι ἀποδημίας· οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος βίου, ὁ πολλὰς ἐνεγκὼν θλίψεις διὰ τὸν Χριστὸν, ὁ πολλὰ δεινὰ παθὼν, καὶ πρὸ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν μεγάλην ἔλαβεν ἀμοιβὴν, παῤῥησίαν κτησάμενος πρὸς τὸν θεὸν ἐντεῦθεν ἤδη, καὶ ὑψηλοτέραν τὴν ἑαυτοῦ κατασκευάσας ψυχὴν, ὡς ἁπάντων λοιπὸν καταγελᾶν τῶν δεινῶν. ἵνα δὲ καὶ σαφέστερον γένηται τὸ λεγόμενον, ἐπὶ παραδείγματος αὐτὸ βούλομαι ποιῆσαι φανερόν. αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ Παῦλος μυρίων ἀναφερόμενος δεινῶν, οὐ μικρὰς καὶ ἐντεῦθεν ἔλαβε τὰς ἀμοιβὰς, καταγελῶν τυράννων, κατεξανιστάμενος μαινομένων δήμων, πάσης ὑπερορῶν [illegible]ας, καὶ πρὸς θηρία, καὶ πρὸς σίδηρον, καὶ πρὸς πέλαγη, καὶ πρὸς κρημνοὺς, καὶ πρὸς ἐπαναστάσεις, καὶ πρὸς ἐπιβουλὰς, καὶ πρὸς ἅπαντα τὰ δεινὰ ἀκατάπληκτος μένων, οὐ τί γένοιτ' ἂν [illegible]; τὸν μὲν γὰρ ἀγύμναστον καὶ μηδὲν παθόντα [illegible] καὶ τὰ τυχόντα [illegible] εἴωθε· μᾶλλον δὲ οὐκ αὐτὰ τὰ πράγματα μόνον, ἀλλὰ καὶ προσδο[illegible], αἱ σκιαὶ φοβοῦσι καὶ δεδίττονται. τὸν τοιοῦτον [illegible]σάμενος πάντα, καὶ εἰς τοὺς ἀγῶνας [illegible] καὶ μυρία δεινὰ παθὼν, ἁπάντων λοιπὸν [illegible] ἀνώτερος, ὥσπερ κολοιῶν κραζόντων, οὕτω τῶν ἀπειλούντων καταγελᾶν. οὐ μικρὸς δὲ ἐστὶν ὁ στέφανος, οὐδὲ ὁ τυχὼν μισθὸς, ὅταν μηδὲν αὐτὸν τῶν ἀνθρωπίνων δυνήσηται λυπεῖν, ὅταν τὰ τοῖς ἄλλοις φοβερὰ τούτῳ εὐκαταφρόνητα γίνηται, ὅταν ὑπὲρ ὧν ἄλλοι φρίττουσι καὶ ἐξίστανται, ὑπὲρ τούτων μέλλῃ γελᾶν αὐτὸς, τῇ τῆς ὑπομονῆς ὑπερβολῇ εἰς τὴν τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων φιλοσοφίαν ἑαυτὸν μεταστήσας.

eo quod corpora ſua firmiora, & validiora exercitando faciunt, & infirmitatem omnem effugiunt: ita & nos virtutis certamen certantes, priuſquã aperiatur cœlum, priuſquã filius Dei adſit, priuſquam retributiones nobis dentur, magnam mercedem accipimus, eo quod anima ſapientiæ fiat amantior. Similiter ſicut qui mare nauigarunt, & innumeras procellas tulerunt, multáſque hyemes perpeſſi ſunt, & cum multis beſtiis certarunt: antequã merces referunt, non paruũ peregrinationis ſuæ lucrum reportant, eo quod aliquanto fidẽtiores ſunt, ac pelagi ſæuiciã minus horrent: namq; intrepidè, & voluptate quadam tranſmarinas peregrinationes aggrediuntur: Ita & qui in præſenti vita, propter Chriſtũ multas fert afflictiones, multáque grauia patitur, etiam antequam regni cœlorum magnam illam retributionam aſſequatur: magna hic potitur fiducia, animamque ſuam ita excelſã efficit, vt poſt hac grauia omnia, quaſi è ſublimi derideat. vt autẽ quod dicimus, adhuc manifeſtius colliqueſcat, exemplo vti volumus. Paulus ille, C exantlatis innumeris malis, nónne inſignes retributiones accepit cum irrideret tyrannos, cum furibundos populos incitaret, cum omnes pœnas contemneret, impauidúſque & imperculſus maneret contra beſtias, cõtra ferrum, in mari, in præcipitiis, in ſeditionibus, in inſidiis, denique in malis omnibus? quid huic conferri poteſt? Enimuerò hominem exercitatum, & nihil mali expertum, mox ſi quæ fortuito oboriuntur turbulentiæ: imò non ſolũ res ipſæ, ſed & ſtultæ opiniones, & rerũ vmbræ, pauidũ D reddunt, & perterrẽt. Verum, qui non omnino inexercitatus, in certamẽ ingreditur, ſed multa ante mala perpeſſus eſt, is omnibus poſtea ſuperior fit, & tanquam graculos crocitantes eos, qui minantur, contemnit. Non parua autem eſt hæc corona, neque exigua merces, quod illũ nihil humanarũ rerũ mouere poteſt. Nam quæ aliis multum formidãda videntur, ab hoc facile contemnuntur: & propter quæ alij tremunt, & metu obſtupeſcunt, ea multum ridet ipſe, quia per excellentem patientiam, angelicarum virtutum philoſophiam eſt adeptus.

Pauli merces ante reſurrectionem.

Si enim corpus rectè beatũ dicimus,
quod poteſt abſq; offenſa ferre frigus,
& calores, & famẽ, & inopiam, & viæ
difficultates, ærumnáſq; alias; quanto
magis beatã vocare oportet animam,
quæ viriliter ac fortiter omnes omniũ
moleſtiarum ferre incurſus, & per o-
mnia ſeruare cor ſuum nulli ſeruituti
obnoxium poteſt? Planè is magis rex
eſt, quam ipſi reges. Regẽ enim ſatel-
lites, milites, amici, & inimici nunc in-
ſidiãdo, nũc apertè vim faciẽdo offen-
dere poſſunt: huic autem, cui animus
qualẽ nunc dixi, neq; rex, neq; ſtipa-
tor, neq; familiaris, neque amicus, ne-
que inimicus, neque diabolus ipſe ali-
qua ex parte poterit nocere. Quî e-
nim poſſet, cum is omni ſtudio in hoc
incumbat, ne inter mala cõputet, quæ
vulgo mala haberi ſolẽt? Talis quippe
erat beatus Paulus, atque propterea
Rom. 8. 35. dicebat: Quis nos ſeparabit à charita-
te Chriſti? tribulatio, vel anguſtia, vel
perſecutio, vel fames, vel nuditas, vel
gladius, vel periculũ? Sicut ſcriptũ eſt:
Pſal. 43. d. Quia propter te morte cõficimur to-
ta die, reputati ſumus vt oues mactã-
tionis: ſed in illis omnibus egregiè
vincimus propter eũ, qui nos dilexit.
Iſtud etiã hoc loco inſinuans dicebat:
1. Cor 4. 2. Tametſi externus homo noſter cor-
rũpitur, internus tamen renouatur in
dies ſingulos. Infirmum fit corpus, ait,
ſed validior & potẽtior animus, quin
& multo alacrior, & agilior. Et ſicut
miles, ſi geſtârit arma ſeſe grauãtia, li-
cet alioqui ſtrenuus ſit, & in militia
exercitatus, non eſt terrori hoſtibus,
qui ſciũt armaturæ grauitatem pedũ
velocitati & bellandi vſui obeſſe: ſin
leuia acceperit, & tractabilia, ſicut
auis aliqua obuium ſe feret hoſtibus:
Sic & qui carnẽ ſuam non ebrietate,
neq; indulgentia, neq; deliciis incraſ-
ſârit: ſed ieiuniis & precibus, diutur-
náque afflictionũ ſuſtinentia, leuiorẽ
& tenuiorem effecerit: ſicut volucris
aliqua supernè deuolans, ita valido
impetu in phalãges dæmonum irruit,
& occurrẽtes virtutes facilè inuadit,
ſibíque ſubiicit. In hunc modum &
Paulus multis affectus plagis, & in
vincula coniectus, & ligneis vinctus
compedibus, corpus quidem habuit
valde infirmum, laboribúſque ema-
ceratum, animam vero fortem, & in-
uictam: atque adeo fortis erat vinctus,

A εἰ γὰρ δὴ σῶμα μακαρίζομεν τὸ δυνάμενον καὶ
ψῦχος καὶ καῦμα ἀλύπως φέρειν, καὶ λιμὸν, καὶ ἔν-
δειαν, καὶ ὁδοιπορίαν, καὶ ταλαιπωρίας ἑτέρας, πολ-
λῷ μᾶλλον ψυχὴν μακαρίζειν δεῖ τὴν δυναμέ-
νην καρτερῶς καὶ γενναίως ἁπάσας τῶν δεινῶν φέ-
ρειν τὰς προσβολὰς, καὶ διατηρεῖν ἀδούλωτον αὐ-
τῆς διὰ πάντων τὸ φρόνημα. ὁ τοιοῦτος τῶν βα-
σιλέων αὐτῶν ἐστι βασιλικώτερος. ἐκεῖνον μὲν γὰρ
καὶ δορυφόροι καὶ φίλοι καὶ ἐχθροὶ πολλὰ δύναιντ' ἂν
ἀδικῆσαι ἐπιβουλεύοντες καὶ κακουργ[illegible]
τὸν δὲ τοιαύτην ἔχοντα ψυχὴν, οἵαν εἶπον νῦν, οὐ
βασιλεὺς, οὐ δορυφόρος, οὐκ οἰκέτης, οὐ φίλος, [illegible]
B ἐχθρὸς, οὐκ αὐτὸς ὁ διάβολος παραβλάψαι [illegible]
νήσεται. πῶς γὰρ, τὸν μελετήσαντα μηδὲν τῶν νο-
μιζομένων εἶναι δεινῶν ἡγεῖσθαι δεινὸν, τοιοῦτο[illegible]
μακάριος Παῦλος. διὰ τοῦτο ἔλεγε· Τίς ἡμᾶς
χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ, θλίψις, ἢ
στενοχωρία, ἢ διωγμὸς, ἢ λιμὸς, ἢ γυμνότης, [illegible]
δυνος, ἢ μάχαιρα, καθὼς γέγραπται, [illegible]
σοῦ θανατούμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν, ἐλ[illegible]
μεν ὡς πρόβατα σφαγῆς, ἀλλ' ἐν τού[illegible]
σιν ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος [illegible]
τοῦτο δὴ καὶ ἐνταῦθα αἰνιττόμενος ἔλεγ[illegible]
C καὶ ὁ ἔξω ἡμῶν ἄνθρωπος διαφθείρ[illegible]
ἔσω ἀνακαινοῦται ἡμέρᾳ καὶ ἡμέρᾳ. ἀ[illegible]
τὸ σῶμα γίνεται, φησὶν, ἀλλὰ δυνατωτέρ[illegible]
χὴ καὶ ἰσχυροτέρα, καὶ [illegible]εροῦται μᾶλλ[illegible]
θάπερ στρατιώτης βαρύνοντα μὲν [illegible]
κἂν σφόδρα γενναῖος ᾖ καὶ πολεμικ[illegible]
νοιτο τοῖς πολεμίοις φοβερὸς, τῆς [illegible]
ρύτητος τῇ τῶν ποδῶν τα[illegible]
μικῶν ἐμπειρίᾳ λυμαινομένης, εἰ [illegible]
βοι καὶ εὐμεταχείριστα, [illegible]
χεται τοῖς ἐναντίοις· οὕτω καὶ [illegible]
D μὴ μέθῃ, μηδὲ ἀνέσει καὶ τρυφῇ [illegible]
ἀλλὰ νηστείαις καὶ εὐχαῖς καὶ τῇ πολλῇ [illegible]
[illegible] κουφοτέραν καὶ [illegible]
κατασκευάζων, καθάπερ [illegible]
καταβαίνων, οὕτω μετὰ πολλῆς τῆς ὁρμῆς [illegible]
τῶν δαιμόνων ἐμπίπτων φάλαγξι, κ[illegible]
ῥᾳδίως [illegible], καὶ [illegible]
χείρους ποιεῖ. οὕτω καὶ ὁ Παῦλος [illegible]
πληγὰς, καὶ [illegible]
τῷ ξύλῳ δεθεὶς, τὸ [illegible] σῶμα [illegible]
χε πόνοις κατατεινόμενον, τὴν δὲ ψυχὴν [illegible]
ραν καὶ [illegible]

ὡς διὰ φωνῆς σαλεῦσαι τὰ θεμέλια τοῦ δεσμω-
τηρίου, καὶ τὸν λελυμένον δεσμοφύλακα δέσμιον
εἰς τοὺς πόδας ἀγαγεῖν τοὺς ἑαυτοῦ, καὶ τὰς θύρας
ἀποκεκλεισμένας ἀνοῖξαι. οὐ μικρὰν οὖν ἡμῖν πα-
ραμυθίαν ἔδωκεν ὁ Παῦλος ταύτην καὶ πρὸ τῆς
ἀναστάσεως, ὅτι βελτίους ἡμᾶς γίνεσθαι καὶ φιλοσο-
φωτέρους τοῖς πειρασμοῖς. διὰ τοῦτό φησιν, Ἡ
θλῖψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομο-
νὴ δοκιμήν, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα, ἡ δὲ ἐλπὶς οὐ
καταισχύνει. καὶ πάλιν ἄλλος τίς φησιν· Ἀνὴρ ἀπεί-
ραστος, ἀδόκιμος· ὁ δὲ ἀδόκιμος, οὐδενὸς ἄξιος λό-
γου. ὥστε οὐ μικρὰ ἀπὸ τῆς θλίψεως καρπούμεθα
καὶ πρὸ τῆς ἀναστάσεως, ὅτι τὴν ψυχὴν ἔχειν δοκι-
μωτέραν καὶ σοφωτέραν καὶ συνετωτέραν, καὶ πά-
σης ἀπηλλάχθαι δειλίας. διὰ τοῦτό φησιν. εἰ καὶ ὁ
ἔξω ἡμῶν ἄνθρωπος διαφθείρεται, ἀλλ' ὁ ἔσω
ἀνακαινοῦται ἡμέρᾳ καὶ ἡμέρᾳ. πῶς ἀνακαινοῦται,
εἰπέ; ἀνανδρίας ἐξελαυνομένης ἁπάσης, ἐπιθυ-
μίας σβεννυμένης ἀτόπου, φιλοχρηματίας, κενο-
δοξίας, τῶν ἄλλων ἁπλῶς τῶν διεφθαρμένων λο-
γισμῶν ἀναιρουμένων ἁπάντων. ὥσπερ οὖν ἡ ῥᾳ-
θυμίας καὶ ἀδείας ἀπολαύουσα ψυχὴ εὐκόλως ὑπὸ
τῶν παθῶν ἁλίσκεται τούτων· οὕτως ἡ διηνεκῶς
ἐν ἀγῶσι τοῖς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἐσχολακυῖα, οὐδὲ
σχολὴν ἄγει ταῦτα ἐννοῆσαί ποτε, τῆς περὶ τὰ πα-
λαίσματα μερίμνης πάντων αὐτὴν ἀπαγούσης
ἐκείνων. διὰ τοῦτο ἔλεγεν, ἀνακαινοῦται ἡμέρᾳ καὶ
ἡμέρᾳ. εἶτα πάλιν παραμυθούμενος τὰς ψυχὰς
τὰς ὀδυνωμένας ἐπὶ τοῖς δεινοῖς τοῖς ἐπαγομένοις
καὶ οὐκ εἰδυίας φιλοσοφεῖν, διὰ τῆς ἐλπίδος τῶν μελ-
λόντων αὐτὰς ἀνίστησιν, οὕτω λέγων· Τὸ γὰρ παραυ-
τίκα ἐλαφρὸν τῆς θλίψεως, καθ' ὑπερβολὴν εἰς
ὑπερβολὴν αἰώνιον βάρος δόξης κατεργάζεται
ἡμῖν, μὴ σκοπούντων ἡμῶν τὰ βλεπόμενα, ἀλ-
λὰ τὰ μὴ βλεπόμενα. τὰ γὰρ βλεπόμενα, πρόσ-
καιρα· τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα, αἰώνια. ὃ δὲ λέγει,
τοιοῦτόν ἐστι· μάλιστα μὲν οὖν καὶ ἐνταῦθα ἡμᾶς ὀνί-
νησιν ἡ θλῖψις, σοφωτέραν ἡμῶν ποιοῦσα τὴν ψυχὴν
καὶ φιλοσοφωτέραν· μετὰ δὲ τοῦτο καὶ μυρία ἡμῖν
προξενεῖ κατὰ τὸ μέλλον ἀγαθά, οὐκ ἀντίρροπα τῶν
πόνων, ἀλλὰ πολλῷ μείζονα τῶν παλαισμάτων καὶ
κατὰ τὴν ποσότητα καὶ κατὰ τὴν ποιότητα. ταῦτα ἀμ-
φότερα λέγω, δηλῶν ὁ Παῦλος, καὶ τὴν ὑπερο-
χὴν τῶν κινδύνων, καὶ τῶν ἄθλων ποιεῖται τὴν σύγ-
κρισιν, καὶ ἀντιτίθησι τῷ παραυτίκα τὸ αἰώνιον·
τῷ ἐλαφρῷ τὸ βάρος. τῇ θλίψει τὴν δόξαν.

A vt ad ſolá eius vocē fundamenta carceris cōmouerentur, & ſolutis compedibus vinctus ſupra pedes ſtatueretur, aperirentúrque ianuæ clauſæ. Itaque haud paruā nobis conſolationē Paul⁹ exhibuit, quæ conceditur etiā antequā reſurgamus, nempe quod tentationibus meliores & ſapientiores reddemur: idcirco dicit: Afflictio patientiā operatur patiētia probationē, probatio ſpē, ſpes verò non confundit. Et iterum alius quidā dicit: Vir qui nō tentatur, non eſt probatus: & qui non eſt probatus, nullius pēſi eſt. Et ita nō parum nobis conferunt afflictiones ante reſurectionē; cùm anima redditur probatior ſapientia, & intelligentia præſtantior, & ab omni libera formidine. Et idcirco dicit: Etiam ſi externus noſter homo corrumpatur, internus tamen ronouatur in dies ſingulos. Quomodo quæſo renouatur? Effugatur enim omnis effœminatio, extinguntur concupiſcentię abſurdæ, & auaritia, & inanis gloria, & in ſumma interimuntur omnes aliæ malæ peruerſæque cogitationes. Vt ergo anima ignauię ſocordiæq; dedita, facilè huiuſmodi affectionibus eſt obnoxia: ita ſi continuis eſt implicata pro pietate certaminibus, non tantum habet otii, vt de his vel cogitet aliquando, curis videlicet ipſam ab his omnibus ad palæſtræ ſtudia auocantibus, Propterea dicebat, innouatur in dies ſingulos. Poſteà vt denuo ſoletur animas dolētes in malis quibus affliguntur, & aliam philoſophiā neſcientes erigit ſpe futurorū, ſic dicit: Quæ enim nunc leuis eſt afflictio, mirè ſupra modum æternum glorię pondus operatur nobis, dum non ſpectamus ea quæ videntur, ſed quę non videntur. Nam quę videntur temporaria ſunt: quę vero non vidētur ęterna, Quaſi diceret, Plurima igitur & in hac vita afflictio nobis bona confert, nēpe quod animā noſtrā ſapientiorem prudentioremq; facit, innumera tamen & futura bona conciliat: non ea quę laboribus ex æquo rependūtur, ſed ampliora, certaminib⁹ debētur tam ſecūdū qualitatē quā ſecundum quantitatem. Et ambo iſta declarans, cōparat & excellentiā præmiorum & periculorum, & opponit breue nunc æternitati, & leuitati, pondus: afflictioni, gloriam.

Rom. 5. a

2. Cor. 4. d & Col. b

2. Cor. 4. 17.

Aſſlictio enim ait, temporalis eſt & leuis. Delectatio autem, immo non dixit delectatio, ſed gloria, quæ delectatione, multo eſt maior, vt pote æterna, & continua, & magna. pondus autem hic non ærũnoſum, & oneroſũ, ſed magnificum & precioſum aliquid vocat vulgari conſuetudine, qua precioſa grauioris eſſe põderis dicere ſolemus. Cũ igitur dicit, põdus gloriæ, magnitudinẽ gloriæ dicit. Inquit igitur, Ne hoc reputes, quòd flagellaris & expelleris, ſed poti⁹ cogita coronas & retributiones, quòd illæ longiores, maiores & clariores ſint præſentibus, nullúmque finem habeant, aut terminũ. At enim, inquit, hæc iam experimur: illa vero in ſpe ſunt poſita: & hęc quidem apparent, illa vero non apparent. Immo ſi rectè ſapis, inuiſibilia, multo magis apparent, quam viſibilia, poteriſque illa magis videre quam hæc: hæc enim tranſeunt, illa autem permanent. Eapropter addit, dicens: Dum nos non ſpectamus ea quæ vidẽtur, ſed quæ non videntur: quæ enim videntur, temporalia: quæ non videntur, æterna ſũt. At ſi dixeris, quomodo poſſum videre ea quæ non vidẽtur: & & ea quæ pręſentia ſunt, non videre? Agè tentabo quomodo tibi horum fidem faciam, ídque à ſecularibus negociis. Nam in rebus huius mundi, nemo ſtatim aliquid agit, niſi priuſquâm videat viſibilia, ſpectet inuiſibilia. Dicam autem exemplum. Negociator multas fert tẽpeſtates, fluctuũ inſultus, naufragia multáq; alia incõmoda: verũ non niſi cum negociationem aliquandiu exercuerit, & merces comportarit, diuitiis partis fruitur. Et præcedunt quidem tempeſtates, ſequuntur autem merces: & videt quidem pelagus ac fluctus, cùm è littore ſoluit, merces autem non videntur, tantum autem ſperantur. At niſi ad eam reſpiciat, quę non apparet, & abſens eſt; & non in manu, ſed in ſpe, nunquã etiam præſentia, & quæ apparent attentabit. Similiter & agricola iungit bouem, aptat aratru, profundos facit ſulcos, ſeminá que ſpargit & omnia quæ ſibi ſunt, inſumit, & frigora, & glacies, & imbres, & alias fert ærumnas, quamuis multas: tandéque poſt labores expectat, vt videat campos virentes, & impletã arcam.

Pondus gloriæ quid vocet

Inuiſibilia quomodo videantur.

A ἡ μὲν γὰρ θλίψις πρόσκαιρος, φησι, καὶ κούφη· ἡ δὲ ἄνεσις (μᾶλλον δὲ οὐκ εἶπεν, ἄνεσις, ἀλλὰ, δόξα, ὃ πολλῷ μεῖζον τῆς ἀνέσεως) αἰώνιος καὶ διηνεκὴς καὶ μεγάλη. βάρος δὲ ἐνταῦθα, οὐ τὸ ἐπίπονον καὶ φορτικὸν εἶπεν, ἀλλὰ τὸ πολυτελὲς καὶ ἔντιμον κατὰ τὸ τῶν πολλῶν ἔθος, οἳ τὰ πολύτιμα οὕτω καὶ βαρύτιμα καλεῖν εἰώθασιν. ὅταν οὖν εἴπῃ βάρος δόξης, μέγεθος δόξης λέγει. μὴ τοίνυν τοῦτο μόνον λογίζου, φησὶν, ὅτι μαστίζῃ καὶ ἐλαύνῃ, ἀλλὰ καὶ τοὺς στεφάνους καὶ τὰς ἀμοιβὰς, ὅτι πολλῷ μείζους καὶ λαμπρότεραι τῶν παρόντων ἐκεῖναι, καὶ τέλος οὐκ ἔχουσι, οὐδὲ

B πέρας. Ἀλλὰ ταῦτα, φησιν, ἐν πείρᾳ, ἐκεῖνα δὲ ἐν ἐλπίσι· καὶ ταῦτα μὲν φανερὰ, ἐκεῖνα δὲ οὐ φαίνεται, ἀλλ' ἐκκρεμῆ καὶ μετέωρά εἰσιν. ἀλλ' εἰ καὶ ἀφανῆ, ἀλλὰ τῶν φαινομένων ἐστὶ φανερώτερα. τί λέγω φανερώτερα; ἐκεῖνα δύνασαι μᾶλλον ὁρᾷν, ἢ ταῦτα. ταῦτα μὲν γὰρ παρέρχεται, ἐκεῖνα δὲ μένει. διὸ ἐπήγαγε, λέγων· Μὴ σκοπούντων ἡμῶν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα. τὰ γὰρ βλεπόμενα, πρόσκαιρα· τὰ δὲ μὴ βλεπόμενα, αἰώνια. εἰ δὲ λέγοις, καὶ πῶς δυνησόμεθα τὰ ἀφανῆ βλέπειν, τὰ

C δὲ παρόντα μὴ βλέπειν; ἀπὸ τῶν βιωτικῶν σε καὶ ταύτην ἐναγαγεῖν πειρασόμεθα τὴν πίστιν. οὐδὲ γὰρ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ πραγμάτων τῶν ἐπικήρων τούτων ἅψαιτό τις ἂν ῥᾳδίως, μὴ τὰ ἀφανῆ πρὸ τῶν φανερῶν ἰδών. οἷον τι λέγω· ὁ ἔμπορος ὑπομένει μὲν χειμῶνας πολλοὺς καὶ κυμάτων ἐπιδρομὰς, καὶ ναυάγια καὶ μυρίας [illegible] ἀπολαύει δὲ καὶ πλούτου μετὰ τοὺς χειμῶνας [illegible] φορτία διαπεμψάμενος, καὶ πολλὴν [illegible] πραγματείαν ἐργασάμενος· οἱ μὲν χειμῶνες [illegible] τεροι, τὰ δὲ φορτία ὕστερα· καὶ τὰ μὲν [illegible]

D τὰ κύματα φαίνεται [illegible] πορεία δὲ οὐ φαίνεται· ἐν ἐλπίσι γὰρ [illegible] ἀλλ' ὅμως εἰ μὴ πρὸς ἐκεῖνα [illegible] ἀφανῆ καὶ μὴ παρόντα, [illegible] ἀλλ' ἐν ἐλπίσιν, οὐκ [illegible] ὄντων καὶ φαινομένων. οὕτω καὶ γεωργὸς [illegible] βόας, καὶ ἄροτρον ἕλκει, καὶ [illegible] τὰ σπέρματα καταβάλλει, καὶ [illegible] ἅπαντα [illegible] καὶ ἐπομβρίας αἰτεῖται [illegible] μετὰ τὸν πόνον τοῦτον [illegible] σθαι τὰ λήϊα, καὶ πεπληρωμένην τὴν ἅλωνα.

A ὁρᾷς πῶς καὶ ἐνταῦθα πρότερος ὁ πόνος, καὶ μετὰ ταῦτα ὁ μισθός; καὶ ὁ μὲν μισθὸς ἄδηλος, ὁ δὲ πόνος δῆλος καὶ φανερός, κἀκεῖνος μὲν ἐν ἐλπίσιν, οὗτος δὲ ἐν χερσίν; ἀλλ' ὅμως καὶ οὗτος ἂν μὴ πρότερον πρὸς ἐκεῖνον ἴδῃ τὸν ἄδηλον καὶ ἀφανῆ καὶ μὴ βλεπόμενον τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῦ σώματος πόνον, οὐ μόνον οὐ ζεύξει βόας, οὐδὲ ἄροτρον ἕλξει, οὐδὲ σπέρματα καταβαλεῖ, ἀλλ' οὐδὲ κινηθήσεται οἴκοθεν πρὸς τὴν ἐργασίαν ταύτην ποτέ. πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον ἐπὶ μὲν τῶν βιωτικῶν πραγμάτων πρὸ τῶν φανερῶν τὰ ἀφανῆ βλέπειν, καὶ πρὸ τῶν μισθῶν ὑπομένειν τοὺς πόνους, καὶ πρότερον τὰ δυσχερῆ πάντα φέροντας, τότε τὰ B ἐξ αὐτῶν ἀναμένειν χρηστά, καὶ ταῖς τῶν ἀφανῶν ἐλπίσι προτρεπομένους οὕτως ἅπτεσθαι τῶν φανερῶν· ἐπὶ δὲ τῶν θεοῦ διστάζειν καὶ ἀμφιβάλλειν, καὶ πρὸ τῶν πόνων ἀπαιτεῖν τὰς ἀμοιβάς, καὶ γεωργῶν καὶ ναυτῶν μικροψυχοτέρους φαίνεσθαι; οὐ γὰρ δὴ μόνον κατὰ τοῦτο αὐτῶν φαινόμεθα χείρους, ἀσχάλλοντες πρὸς τὸ μέλλον, ἀλλὰ καὶ καθ' ἕτερον οὐκ ἔλαττον τούτου. ποῖον δὴ τοῦτο; ὅτι ἐκεῖνοι μὲν οὐδὲ περὶ τοῦ τέλους θαρρεῖν ἔχοντες πάντως, οὐδὲ οὕτω τῶν πόνων C ἀφίστανται· σὺ δὲ ἀξιόπιστον τῶν στεφάνων ἔχων ἐγγυητήν, οὐδὲ οὕτω μιμῇ τὴν ἐκείνων καρτερίαν. ὁ μὲν γὰρ γεωργὸς πολλάκις μετὰ τὸ τὰ σπέρματα καταβαλεῖν, καὶ θεραπεῦσαι τὴν γῆν, καὶ κομῶντα τὰ λήια ἰδεῖν, ἢ χαλάζης, ἢ ἐρυσίβης, ἢ ἀκρίδες, ἢ ἄλλης τινὸς τοιαύτης ἐπενεχθείσης πληγῆς, ἐξέπεσε τῆς τῶν πόνων ἀμοιβῆς, καὶ μετὰ τοὺς πολλοὺς ἱδρῶτας κεναῖς οἴκαδε ὑποστρέφει χερσί. καὶ ἔμπορος δὲ πάλιν, μετὰ τὸ διαμετρῆσαι πολὺ πέλαγος πεπληρωμένην ἄγων τὴν ὁλκάδα, πρὸς αὐτὸ πολλάκις τὸ στόμα τοῦ λιμένος ἐμπεσόντων ἀνέμων σκοπέλῳ τινὶ προσ- D αράξας, μόλις ἐξῆλθε τὸ σῶμα διασώσας γυμνόν. καὶ ἐπὶ πάντων ἁπλῶς τῶν βιωτικῶν πολλὰς πολλάκις πρὸς τῷ τέλει συμφορὰς τοιαύτας συμβαίνειν εἰκός· ἐπὶ δὲ τῶν ἀγώνων τῶν σῶν οὐκ ἔστι τοῦτο· ἀλλ' ἀνάγκη πάντως τὸν ἀγωνισάμενον, τὸν σπείραντα τὴν εὐσέβειαν, καὶ πολλοὺς ἐνεγκόντα πόνους, ἐπιτυχεῖν τοῦ τέλους. οὐ γὰρ ἀέρων ἀνωμαλίαις, οὐδὲ πνευμάτων ῥύμαις τῶν πόνων τούτων τὰς ἀμοιβὰς ἐπέτρεψεν ὁ θεός· ἀλλ' ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀπόκεινται, ἐν τοῖς ἀσύλοις θησαυροῖς. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν,

En & hîc prior eſt labor, poſterior vero merces: & merces incerta, labor vero certus & difficilis: & illa quidem tantum in ſpe, labor autem in manibus. Veruntamen & ipſe niſi primum hanc ſpectet, quæ dubia, & non apparens, & corporeis oculis inconſpicua: non ſolum non iunget bouem, ſed neque aratrũ trahet, neque ſemina ſparget, neque vnquam ad id operis vel domo egredietur. Sicut igitur in rebus vitæ huius magis ſpectatur ad inuiſibilia, quàm ad viſibilia: & antea fertur labor, quam videatur merces, & primum difficilia queque ſuſtinentur, & ſic inde expectantur fructus: ſicque ſpes inuiſibilium primum adducit, & tunc viſibilia quoque attingũtur: ſic in rebus diuinis dubitare, hæſitare, & poſcere mercedem ante labores, videtur eſſe animi abiectoris, quã ſint agricolæ, & nautæ: non enim in hoc ſolo ipſis videmur eſſe deteriores, quod ægrè futura expectamus, ſed etiã in alio quodam non minore illis. Et quódnam eſt hoc? Illi enim non ſatis fidere poſſunt fini ſuo, & incerti ſunt quantum mercedis habituri, attamen nec ſic à laboribus deterrentur: at vt fideiuſſorẽ coronarum habes fide digniſſimũ: & neq; ſic imitaris illorum ſtudium, ac ſtrenuitatem. Etenim nonnunquam agricola poſtquam ſementẽ fecerit, agrum coluerit, iam ſegetẽ increſcere viderit, ſpe tamẽ & retributione laborum excidit, ſi vel grando, vel erucæ, vel locuſtæ, vel alia quædã talia acciderint, & poſt multos labores vacuis manibus domũ regreditur. Mercator quoque poſt longam nauigationem afferens oneratã nauim, ſæpe in ipſo portus oſtio, irruentibus ventis, impingit in ſcopulum, & vix nudo corpore ſaluato egreditur. Et in ſumma, in ſecularibus negociis omnibus ſæpe ſub finem eiuſmodi calamitates eueniunt. Cæterum non idem in tuis contingit certaminibus: ſed neceſſe omnino eſt, vt qui certauerit, & pietatem ſeminauerit, multóſque labores tulerit, finem ipſum aſſequatur. Neque enim aëris intemperie, neque ventorum tempeſtate, laborũ mercedes ſubuerti ſinit Deus; ſed repoſitæ ſũt illæ in cœleſtibus & indeprædabilibus theſauris. Propter hoc & Paulus dicebat:

Incertiora ſunt præſẽtia futuris

Rom. 5. 4.

Afflictio patientiam operatur patientia probationem, probatio ſpem, ſpes autem non confundit. Igitur ne dixeris futura inuiſibilia. Si enim accuratè examinare volueris, manifeſtiora videbuntur, quàm illa ipſa, quę in manibus ſunt. Quod ipſum Paulus nobis monſtrans, dicit: Illa quidem ęterna, hæc vero temporalia. Nomine tẽporalium, declarat nobis corruptibilitatem ipſorum: nam antequàm appareant, aufugiunt, & auolant, antequã conſiſtant, mutationéſque eorum celeri momento fiunt. Infidam igitur in diuitiis, gloria, potentatu, corporis forma, & quocunque ſeculari alio bono, poſſeſſionem contueri licet. *Temporalium incertitudo.* Eapropter propheta reprehendẽs agentes in deliciis, & in diuitias, vel quamuis aliam rem temporalem inſanientes, Quaſi ſtantia, dicit, reputarunt *Amos.6.5.* hæc, non quaſi fugientia. Nam ſicut vmbram nemo comprehenderit, ita neque temporales res: ſed eorum aliqua fine ſuo conſummantur & diſſoluuntur: alia ante finem velocius quouis torrente diffluunt. Futura autem non ſunt talia: mutationem enim neſciunt, viciſſitudinem non patiuntur: non ea vrget ſenectus, nullam alterationem experiuntur, ſed perpetuo vigent, & in eodem decore permanent. *2.Cor.5.1.* Et ſi de infidis, ambiguis, & non apparentibus dicendum, ea ſunt præſentia. Nam apud poſſidentes non manent, ſed quotidie dominos mutant, & ab illis ad alios tranſeunt, & rurſum ab illis ad alios. Vbi omnia hæc à Paulo dicta, qui vocat præſentia temporaria, & futura æterna: tunc de reſurrectione ſermonem habet, Sic dicens: Scimus quod ſi terreſtris noſtra domus huius tabernaculi diſſoluatur, domum ex deo habemus, non manufactam, æternam in cælis. Vide iterũ quàm propriè etiam hoc loco dictionibus vtatur, & vim ſententię ſuę ipſis nominibus declaret Nõ enim ſimpliciter tabernaculũ corpus vocauit, ſed indicat nobis vitã hanc præſentẽ momentaneã eſſe, ac declarat quomodo commutanda ſit in meliorẽ: quaſi dicat, Quid ingemiſcis & lachrymaris, dilecte, quòd verberibus pulſaris, quod ab hominum cœtu expelleris, quod in carcerem intruderis? Quid luges afflictiones illas particulares,

A Ἡ θλίψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμήν, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα, ἡ δὲ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει. μὴ τοίνυν εἴπῃς ὅτι ἀφανῆ τὰ μέλλοντα. εἰ γὰρ βουληθείης μετ' ἀκριβείας ἐξετάσαι, τῶν ἐν χερσὶν ὄντων πολὺ φανερώτερα. καὶ τοῦτο αὐτὸ πάλιν ἐνδεικνύμενος ἡμῖν ὁ Παῦλος, τὰ μὲν αἰώνια καλεῖ, τὰ δὲ πρόσκαιρα, τῷ προσκαίρῳ τὸ φθαρτὸν αὐτῶν δηλῶν. πρὶν ἢ γὰρ φανῆναι ἀφίπταται, καὶ ἀποτρέχει πρὶν ἢ στῆναι, καὶ ὀξύρροποι μὲν αὐτῶν αἱ μεταβολαί, ἄπιστος δὲ ἡ κτῆσις. τοῦτο καὶ ἐπὶ πλούτου καὶ δόξης καὶ δυναστείας καὶ ἐπὶ τῆς τῶν σωμάτων εὐμορφίας, B τοῦτο καὶ ἐπὶ ῥώμης καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἁπλῶς τῶν βιωτικῶν συμβαῖνον ἴδοι τις ἄν. διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης κωμῳδῶν τοὺς τρυφῶντας καὶ περὶ χρήματα μεμηνότας καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν φαντασίαν, Ὡς ἑστῶτα, φησίν, ἐλογίσαντο ταῦτα, καὶ οὐχ ὡς φεύγοντα. ὥσπερ γὰρ σκιᾶς οὐκ ἔστιν ἐπιλαβέσθαι, οὕτως οὐδὲ τῶν βιωτικῶν πραγμάτων· ἀλλὰ τὰ μὲν τῇ τελευτῇ καταλύεται, τὰ δὲ καὶ πρὸ τῆς τελευτῆς χειμάρρου παντὸς ὀξυρρεπέστερον παραρρεῖ. τὰ δὲ μέλλοντα οὐ τοιαῦτα. οὐκ οἶδε γὰρ μεταβολήν, οὐ δέχεται ἔκστασιν, οὐκ C ἐφίσταται γῆρας, οὐκ ἔχει τινὰ ἀλλοίωσιν· ἀλλ' ἀκμάζει διηνεκῶς, καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς εὐπρεπείας μένει. ὥστε εἰ δεῖ ἀφανῆ καὶ ἄδηλα εἰπεῖν καὶ ἄπιστα, τὰ παρόντα δεῖ λέγειν πράγματα, μὴ παραμένοντα τοῖς κεκτημένοις, ἀλλ' ἀμείβοντα τοὺς δεσπότας, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀπὸ τούτου πρὸς ἕτερον μεταπηδῶντα, καὶ πάλιν ἀπ' ἐκείνου πρὸς ἄλλον. ταῦτα δὴ πάντα δηλώσας ἡμῖν ὁ Παῦλος, καὶ διὰ τοῦτο τὰ μὲν παρόντα, πρόσκαιρα, τὰ δὲ μέλλοντα, αἰώνια καλέσας, τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως κινεῖ λόγον, οὕτω λέγων· Οἴδαμεν γὰρ ὅτι ἐὰν ἡ ἐπίγειος ἡμῶν D οἰκία τοῦ σκήνους καταλυθῇ, οἰκίαν ἐκ θεοῦ ἔχομεν ἀχειροποίητον, αἰώνιον ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ὅρα πάλιν καὶ ἐνταῦθα πῶς ταῖς λέξεσι κέχρηται κυρίως, δι' αὐτῶν τῶν ὀνομάτων τὴν δύναμιν ἐμφαίνων τῶν νοημάτων. οὐ γὰρ ἁπλῶς σκῆνος τὸ σῶμα ἐκάλεσεν, ἀλλὰ τὸ πρόσκαιρον τῆς παρούσης ζωῆς ἡμῖν ἐνδεικνύμενος, καὶ τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταβολὴν δηλῶν, μονονουχὶ λέγων τί στενάζεις καὶ δακρύεις, ἀγαπητέ, ὅτι τύπτῃ καὶ ἐλαύνῃ καὶ εἰς δεσμωτήριον ἐμπίπτεις; τί θρηνεῖς τὰς κατὰ μέρος ταύτας κακώσεις,

ὀφείλων τὴν ὁλόκληρον δέξασθαι κατάλυσιν τοῦ σώματος· μᾶλλον δὲ οὐχ ἁπλῶς τοῦ σώματος, ἀλλὰ τῆς ἐν τῷ σώματι φθορᾶς; ἵνα γὰρ δείξῃ ὅτι αἱ κατὰ μέρος αὗται κακώσεις οὐ μόνον ἡμᾶς λυπεῖν οὐκ ὀφείλουσιν, ἀλλὰ καὶ εὐφραίνειν, δείκνυσιν ὅτι ἡ καθολικὴ καὶ τελευταία καθαίρεσις, εὐχῆς ἔργον ἐστὶν ἡμῖν, τὴν διὰ τοῦ θανάτου κατάλυσιν οὕτω λέγων. καὶ πάλιν, Καὶ γὰρ ἐν τούτῳ στενάζομεν τῷ σκήνει, τὸ οἰκητήριον ἡμῶν τὸ ἐξ οὐρανοῦ ἐπενδύσασθαι ἐπιποθοῦντες. οἰκίαν δὲ σκήνους ἤτοι τὸ σῶμα δι' ἀμφοτέρων καλεῖ τῶν ὀνομάτων, ἢ οἰκίαν σκήνους, τὰς οἰκίας ἐν αἷς κατοικοῦμεν, τὰς πόλεις, τὸ σχῆμα τοῦ παρόντος βίου. καὶ οὐχ ἁπλῶς εἶπεν, οἶδα, ἀλλ', οἴδαμεν, καὶ τὴν τῶν ἀκουόντων προσλαμβάνων γνώμην· οὐ περὶ πραγμάτων ἀμφιβαλλομένων διαλέγομαι, φησίν, οὐδὲ περὶ τῶν ἀγνοουμένων, ἀλλ' ὑπὲρ ὧν ἤδη τὴν πίστιν ἐδέξασθε, εἰς τὴν τοῦ Κυρίου πιστεύοντες ἀνάστασιν. διὰ τοῦτο καὶ σκηνώματα καλοῦμεν τῶν ἀπελθόντων τὰ σώματα. καὶ ὅρα πῶς τῇ λέξει κυρίως κέχρηται. οὐκ εἶπεν, ἀνῃρέθη, καὶ ἠφανίσθη, ἀλλά, κατελύθη, δεικνὺς ὅτι καταλύεται, ἵνα φαιδρότερον, ἵνα λαμπρότερον ἀναστῇ. εἶτα ὥσπερ ἐπὶ τῶν πόνων καὶ τῶν ἐπάθλων ἐποιήσατο σύγκρισιν, ἀπὸ τῆς ποιότητος, ἀπὸ τοῦ χρόνου καὶ τῆς ποσότητος, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ, τὸ μὲν πίπτον σῶμα, σκῆνος καλῶν· τὸ δὲ ἀνιστάμενον, οἰκίαν· καὶ οὐχ ἁπλῶς, οἰκίαν, ἀλλ' αἰώνιον· καὶ οὐχ ἁπλῶς, αἰώνιον, ἀλλ', οὐράνιον, καὶ ἀπὸ τοῦ χρόνου, καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου δεικνὺς τὴν ὑπεροχήν. αὕτη μὲν γὰρ ἐπίγειος, ἐκείνη δὲ οὐράνιος· αὕτη πρόσκαιρος, ἐκείνη αἰώνιος. καὶ νῦν μὲν καὶ σώματος δεῖ καὶ οἰκημάτων ἡμῖν διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς σαρκός· τότε δὲ τὸ αὐτὸ καὶ σῶμα ἔσται καὶ οἴκημα, οὐ δεόμενον στέγης, οὐδὲ καλυμμάτων τινῶν, αὐτῆ πάντων ἀρκούσης αὐτῷ τῆς ἀφθαρσίας. εἶτα δεικνὺς τὴν ὑπεροχὴν τῶν ἐναποκειμένων αὐτοῖς ἀγαθῶν, φησί· καὶ γὰρ ἐν τούτῳ στενάζομεν τῷ σκήνει. οὐκ εἶπε, στενάζω, ἀλλὰ κοινὴν ποιεῖται τὴν γνώμην. καὶ γὰρ ἐν τούτῳ, φησί, στενάζομεν, βουλόμενος αὐτοὺς εἰς τὴν οἰκείαν ἑλκύσαι φιλοσοφίαν, καὶ τῆς αὐτοῦ κρίσεως ποιῆσαι κοινωνούς. καὶ γὰρ ἐν τούτῳ στενάζομεν, τὸ οἰκητήριον ἡμῶν τὸ ἐξ οὐρανοῦ ἐπενδύσασθαι ἐπιποθοῦντες. οὐκ εἶπεν ἁπλῶς, ἐνδύσασθαι, ἀλλ', ἐπενδύσασθαι.

A cum pro perfecta corporis ſolutione orare debeas, immo non ſimpliciter corporis, ſed corruptionis in corpore? Nam vt oſtendat, quod particulares illæ afflictiones non ſolum contriſtare nos non debeant, ſed & lætificare: indicat optandam eſſe, vniuerſalem & poſtremam conſummationem, diſſolutionem inquam per mortem. Sic enim dicit: Etenim in hoc tabernaculo ingemiſcimus, deſiderantes vt domicilium noſtrum cælitus ſuperinduatur. Domum autem tabernaculi, corpus dicit: rem vnam duobus nominibus explicando. Vel Domum *Ibidem.*
B tabernaculi, vocat, domus in quibus habitamus, ciuitates, & figuram præſentis vitæ. Et non ſimpliciter dixit, ſcio: ſed, ſcimus: & auditorum quoque ſententiam aſſumpſit, dicens: Non de rebus ambiguis diſputo, non de his quæ neſciuntur, ſed de his de quibus iampridem edocti eſtis, credentes in reſurrectionem Ieſu Chriſti: & ob hoc tabernacula vocamus corpora eorum, qui hinc decedunt. Vide autem quomodo & verbo appoſitè ſit vſus. Non dixit occiſum eſt,
C vel diſparuit, ſed diſſolutum eſt: quo declarauit, quod diſſoluitur, vt reſurgat fulgidius, vt inueniatur clarius: ſicut etiam labores & præmia conferebat à qualitate, quantitate & tẽpore. Ita & hic facit, corpus deciduum, tabernaculi: quod autẽ reſurgit, domus nomine vocat: & non ſimpliciter domum, ſed æternam, ſed cœleſtem: excellentiã eius tam à tempore, quã à loco ſubindicans. Hæc enim terreſtris eſt, illa cœleſtis: hæc tẽporalis, illa æterna. Et nunc quidem opus nobis eſt corpore ac domicilio propter carnis
D infirmitatem: tunc verò idẽ & corpus erit, & domicilium: neq; tecto, neque vllis velamentis habẽs opus, pro omnibus his contentũ ſui ipſius incorruptibilitate. Poſtea indicando eminentiã bonorum nobis repoſitorum, dicit: Etenim in hoc ingemiſcimus tabernaculo. Non dixit, ingemiſco: ſed cõmunẽ reddit ſententiã, Etenim in hoc inquit ingemiſcimus: Quibus eos ad ſuã philoſophiã trahere vult, & ſui iudicij facere participes. Etenim in hac parte ingemiſcimus, deſiderantes domiciliũ noſtrũ è cœlo ſuperindui: non dixit ſimpliciter, indui: ſed ſuperindui.

Tabernaculum cur dicatur corpus.

A Si quidem & induti non inueniamur nudi. Et licet appareat obſcurum eſſe, quod dictum eſt: fit tamen manifeſtius per ea quæ ſubduntur. Etenim qui ſumus in hoc tabernaculo, ingemiſcimus grauati, eò quòd nolumus exui, ſed ſuperindui. Vide quomodo ſui ipſius non obliuiſcitur, neque vocat domum hoc corpus, ſed tabernaculum dicit, eo quod nolumus exui, ſed ſuperindui. Hic lethale vulnus infligit iis qui naturam corporis & carnem noſtram accuſant. Quia enim dixit, quòd ingemiſcimus, & exui nolumus: vt ne putes quod corpus B quaſi malum aliquod, & cauſſam malitiæ, & inimicum, & hoſtem fugiat, audi quomodo ſuſpicionem excludit: primum quidem cum dicit: Ingemiſcimus domicilium noſtrum ſeperindui deſiderantes. Qui enim ſuperinduitur, reuera aliud quid ſuperinduit. Deinde cum dicit, Ingemiſcimus grauari, eò quod nolumus exui, ſed ſuperindui deſiderantes. Quod autem dixit hoc eſt, non carnem volumus deponere, ſed corruptionem: non corpus, ſed mortem. Aliud eſt corpus, aliud mors: & aliud corpus, C aliud corruptio: neque corruptio eſt corpus, & corruptibile quidem corpus eſt, npn autem corruptio corpus. Nam corpus opus eſt Dei, corruptio autem mors à peccato inuectæ ſunt. Igitur ait, id quod alienum eſt exuere volo, non quod proprium. Alienum autem eſt, non corpus, ſed corruptio. Et propter hoc ait, eo quod nolumus exui: hoc eſt auferri corpus, ſed ſuperindui in corpore incorruptionem. Corpus medio ſe modo habet inter corruptionem & incorruptionem Exuit hîc corruptionem, D & induit incorruptionem: abiicit quod accepit à peccato, & poſſidet quod dedit Dei gratia. Vt diſcas quod exuere, non de corpore dicit, ſed de corruptione & morte: audi ex his quæ mox ſubiiciuntur. Nam poſtquam dixit, nolumus exui: ſed, ſuperindui: non dixit, vt abſorbeatur corpus ab incorporeitate, ſed quid? vt abſorbeatur mortalitas à vita, hoc eſt, vt euaneſcat, vt aboleatur: ita abolitionem non corporis vocat, ſed corruptionis & mortis.

A καὶ ἐπάγει, Εἴγε καὶ ἐνδυσάμενοι, οὐ γυμνοὶ εὑρεθησόμεθα. καὶ δοκεῖ μὲν ἀσαφὲς εἶναι τὸ εἰρημένον, γίνεται δὲ σαφέστερον διὰ τῶν ἑξῆς ἐπαγομένων. Καὶ γὰρ οἱ ὄντες ἐν τῷ σκήνει στενάζομεν βαρούμενοι, ἐφ᾽ ᾧ οὐ θέλομεν ἐκδύσασθαι, ἀλλ᾽ ἐπενδύσασθαι. ὁρᾷς πῶς ἑαυτοῦ οὐκ ἐπιλανθάνεται, οὐδὲ καλεῖ οἰκίαν τὸ σῶμα τοῦτο, ἀλλὰ σκῆνος πάλιν; ἐφ᾽ ᾧ οὐ θέλομεν ἐκδύσασθαι, ἀλλ᾽ ἐπενδύσασθαι. ἐνταῦθα τοῖς τοῦ σώματος διαβάλλουσι τὴν φύσιν καὶ τῆς σαρκὸς τῆς ἡμετέρας κατηγοροῦσι καιρίαν ἔδωκε πληγήν. ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ὅτι στενάζομεν καὶ ἐκδύσασθαι βουλόμεθα, B ἵνα μὴ νομίσῃ, ὅτι ὡς κακὸν φεύγει τὸ σῶμα καὶ πονηρίας αἴτιον καὶ ἐχθρὸν καὶ πολέμιον, ἄκουσον πῶς διορθοῦται τὴν ὑπόνοιαν· πρότερον μὲν τῷ εἰπεῖν, ὅτι στενάζομεν τὸ οἰκητήριον ἡμῶν τὸ ἐξ οὐρανοῦ ἐπενδύσασθαι ἐπιποθοῦντες. ὁ γὰρ ἐπενδυόμενος τῷ ὄντι ἕτερον ἐπενδύεται. ἔπειτα τῷ εἰπεῖν, στενάζομεν βαρούμενοι, ἐφ᾽ ᾧ οὐ θέλομεν ἐκδύσασθαι, ἀλλ᾽ ἐπενδύσασθαι ἐπιποθοῦντες. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· οὐ τὴν σάρκα ἀποθέσθαι βουλόμεθα, φησὶν, ἀλλὰ τὴν φθοράν· οὐ τὸ σῶμα, ἀλλὰ τὸν θάνατον. ἄλλο σῶμα, καὶ ἄλ- C λο θάνατος· ἄλλο σῶμα, καὶ ἄλλο φθορά. οὔτε τὸ σῶμα φθορά, οὔτε ἡ φθορὰ σῶμα. καὶ φθαρτὸν μὲν τὸ σῶμα, οὐ φθορὰ δὲ τὸ σῶμα· καὶ θνητὸν μὲν τὸ σῶμα, οὐ θάνατος δὲ τὸ σῶμα. ἀλλὰ τὸ μὲν σῶμα ἔργον ἐγένετο τοῦ θεοῦ, ἡ δὲ φθορὰ καὶ ὁ θάνατος ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας εἰσῆλθε. τὸ γοῦν ἀλλότριον ἀποδύσασθαι βούλομαι, φησὶν, οὐ τὸ οἰκεῖον. ἀλλότριον δὲ, οὐ τὸ σῶμα, ἀλλ᾽ ἡ φθορά. διὰ τοῦτό φησιν, ἐφ᾽ ᾧ οὐ θέλομεν ἐκδύσασθαι, τουτέστι, τὸ σῶμα, ἀλλ᾽ ἐπενδύσασθαι τῷ σώματι τὴν ἀφθαρσίαν. μέσον ἐστὶ τὸ σῶμα φθο- D ρᾶς καὶ ἀφθαρσίας. ἀποδύεται τὴν μὲν φθορὰν, καὶ ἐπενδύεται ἀφθαρσίαν· ἀποβάλλει ὅπερ ἔσχεν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, καὶ κτᾶται ὅπερ ἔδωκεν ἡ τοῦ θεοῦ χάρις. καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι ἐκδύσασθαι οὐ περὶ τοῦ σώματός φησιν, ἀλλὰ περὶ τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ θανάτου, ἄκουσον τῶν ἐπαγομένων εὐθέως. Εἰπὼν γὰρ, οὐ θέλομεν ἐκδύσασθαι, ἀλλ᾽, ἐπενδύσασθαι, οὐκ εἶπεν, ἵνα καταποθῇ τὸ σῶμα ὑπὸ τῆς ἀσωματότητος, ἀλλὰ τί; ἵνα καταποθῇ τὸ θνητὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς, τουτέστιν, ἵνα ἀφανισθῇ, ἵνα ἀπόληται. ὥστε ἀπώλειαν οὐ τοῦ σώματος λέγει, ἀλλὰ θανάτου καὶ φθορᾶς.

ἐπαγομένη

ἐπερχομένη γὰρ ἡ ζωὴ οὐχὶ τὸ σῶμα ἀφανίζει καὶ δαπανᾷ, ἀλλὰ τὴν ἐπιγινομένην αὐτῷ φθορὰν καὶ τὸν θάνατον. ὁ τοίνυν στεναγμὸς οὐ διὰ τὸ σῶμα, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐπικειμένην φθοράν. καὶ γὰρ τὸ σῶμα βαρύ ἐστι καὶ φορτικὸν καὶ ἐπαχθὲς, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ὕστερον αὐτῷ προσγενομένην θνητότητα. ἀλλ' οὐχὶ σῶμα φθαρτὸν, ἀλλ' ἄφθαρτόν ἐστι. τοσαύτη γὰρ αὐτοῦ ἐστιν ἡ εὐγένεια, ὡς καὶ ἐν αὐτῇ τῇ φθορᾷ τὴν ἀξίαν ἐπιδείκνυσθαι τὴν αὐτοῦ. αἱ γοῦν σκιαὶ τῶν ἀποστόλων τὰς ἀσωμάτους ἀπήλασαν δυνάμεις, καὶ ἡ κόνις καὶ ἡ τέφρα δαιμόνων περιεγίνετο, καὶ τὰ ἱμάτια τὰ ὁμιλήσαντα τοῖς σώμασιν αὐτῶν νόσους ἤλαυνον καὶ ὑγείαν ἐπήγαγον. μὴ γάρ μοι φλέγμα καὶ χολὴν εἴπῃς, καὶ ἱδρῶτα, καὶ ῥύπον, καὶ τὰ ἄλλα, ἅπερ οἱ κατηγοροῦντες τοῦ σώματος λέγουσιν. οὐ γὰρ τῆς τοῦ σώματος φύσεως ταῦτα ἦν, ἀλλὰ τῆς ὕστερον ἐπιγινομένης φθορᾶς. Εἰ δὲ θέλεις αὐτοῦ καταμαθεῖν τὴν ἀρετὴν, ἐξέταζε τῶν μελῶν ἁπάντων τὴν διάπλασιν, τὸ σχῆμα, τὰς ἐνεργείας, τὴν πρὸς ἄλληλα συμφωνίαν· καὶ πάσης πόλεως εὐνομουμένης καὶ φιλοσόφους ἅπαντας τοὺς πολίτας ἐχούσης ἀκριβεστέραν ὄψει τὴν τῶν μελῶν τούτων πρὸς ἄλληλα πολιτείαν. εἰ δὲ καὶ κάτω ταῦτα παρατρέχων, τὸ φθαρτὸν αὐτοῦ καὶ τὸ θνητὸν μόνον προτείνοις, οὐδὲ ἐντεῦθεν ἀπορήσομεν ἀπολογίας. ὅτι γὰρ οὐ μόνον οὐδεμία γέγονεν ἐντεῦθεν ἡ βλάβη, ἀλλὰ καὶ πολὺ τὸ κέρδος τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, δῆλον ἐκεῖθεν. οἵ τε γὰρ ἅγιοι πάντες μετὰ τούτου ζῶντες, τὴν ἀγγελικὴν ἐκείνην ἐπεδείξαντο πολιτείαν, καὶ οὐδεμία τις αὐτοῖς ἐντεῦθεν ἐγίνετο βλάβη πρὸς τὸν τῆς ἀρετῆς δρόμον· οἵ τε πρὸς ἀσέβειαν βλέποντες οὐ μικρὸν εἶχον κώλυμα, τοῦ σώματος τὴν φθορὰν, πρὸς τὸ μὴ πορρωτέρω προελθεῖν τῆς οἰκείας παρανομίας. εἰ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο καὶ παθητὸν σῶμα περικείμενοι πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἰσοθεΐας ἐφαντάσθησαν, καὶ ὑπὲρ τοῦ τοιαύτην ἑαυτοῖς περιθεῖναι δόξαν, πολλὰ ἐπραγματεύσαντο· εἰ μὴ παθητὸν εἶχον τὸ σῶμα καὶ φθαρτὸν, ἔλεγχον αὐτῶν τὴν ἀσθένειαν, τίνας οὐκ ἂν ἠπάτησαν τῶν ἀνοητοτέρων; ὥστε ἐπὶ τῆς ἀσεβείας, ὅπερ ἐστὶν ἔσχατος ὅρος κακίας, κώλυμα φαίνεται γενόμενον,

A Adueniens enim vita non corpus abolet & abſumit, ſed mortem & corruptionem quæ illud inuaſerant. Gemitus ergo ille, non propter corpus eſt, ſed propter corruptionem & mortẽ, quæ illi ineſt. *Cur ingemiſcamus in hac vita.* Etenim corpus graue eſt & onerosum, ac moleſtum: non ſecundum ſuam naturam, ſed ſecundum mortalitatem, quæ poſtea illi ſuperuenit, veruntamen corpus non eſt corruptibile, ſed incorruptibile & immortale. Tanta quippe ipſius eſt nobilitas, vt in ipſa corruptione ſuam dignitatem oſtenderit. Nam Apoſtolorum vmbrę incorporeas expulerunt virtutes: item B cinis & puluis eorum, & amicula, quæ illorum adhæſerant corporibus, morbos fugarunt, ſanitatémque contulerunt. Nihil ergo mihi de phlegmate, & cholera, & ſudore, & ſordibus, ac aliis dixeris, quæ corporis accuſatores narrant: *Vnde corporũ ſordes ac vitia.* neque enim ex natura corporis hæc fuerũt, ſed à poſteriore corruptione inuecta ſunt. Nam ſi, quæ ſit eius natura, addiſcere voles: conſidera membrorum omnium formationem, figuram, operationes, mutuámque concordiam: & accuratius quauis ciC uitate diſpoſitam optimis legibus gubernata, quæ nonnũ ſapientes ciues habeat, videbis diligentem membrorum inter ſe adminiſtrationem. Sin ſurſum deorſum, obitérque hæc prætercurris, & obiicis ſolam paſſibilitatem, & corruptibilitatem, ne ſic quidem deerit nobis reſponſio. Nam quòd hinc humano generi non ſolum nihil damni, ſed etiam plurimum commodi acceſſerit, inde liquet: ſancti enim omnes in corpore viuentes, declararunt, quum gubernarint ſenſus ſuos, nullo per D eos, quantum ad virtutis curſum attinet, affecti incommodo. Quin & alij qui ad impietatem propenſi erant, attendentes corporis imbecillitatem, minùs in præuaricationibus ſuis progreſſi ſunt. Cum enim homines nonnulli etiam mortali, & patibili hoc corpuſculo circundati, *Corruptibilitas corporis quid proſit.* æquales ſe Deo eſſe ſibi viſi ſint, & ob hoc tanta ſe gloria obſeruari curauerint: quos non ex ſtolidioribus decepiſſent, ſi non paſſioni corruptioniquę obnoxium corpus, vtpote certum infirmitatis ſuæ indicium ſortiti fuiſſent? Quia ergo corpus obſtat impietati, quæ ſumma eſt malitia, & ſanctis præſtat,

vt animæ fortitudinem declarent: quam veniam conſequentur hi qui ipſum accuſant, & malum clamãt? Nõ enim hæc ſolùm nobis de illo dicenda ſuppetunt; ſed etiam quòd hinc nobis ad Dei notitiam patet via. Si enim in-

Rom. 1.20 uiſibilia eius, quæ à conditione mundi in facturis conſiderata conſpiciuntur, & fides ex auditu eſt: *Ibid. 10.* ſatis manifeſtum, quòd per oculos & aures manuducitur anima, vt agnoſcat Deum qui illam fecit. Idcirco iſtuc ipſum Paulus *1. Cor. 15.* amat & clamat, ac dicit: Nolumus illud exui, ſed ſuperindui ipſi immortalitatem. Neque verò mihi illud obiicias, quo poſſit modo reſurgere corpus, fieríque corruptionis immune: cùm enim Dei potẽtia operatur, illud, Quomodo, non eſt addendum. Sed quid de Deo inquam? Teipſum fecit Deus, vt reſurrectionis eſſes opifex, id quod patet in ſeminibus, artibus, materiíſque metallorum. *Exempla reſurrectionis in creaturis.* Etenim ſemina niſi priùs moriantur, & putreſcant & corrumpantur, non pariunt ariſtam. Sicut igitur qui vides ibi granũ quod corrumpitur & diſſoluitur, non dubitas de reſurrectione, ſed certiſſimam demonſtrationẽ facis: nam ſi ita maneret, & non corrũperetur, vel diſſolueretur; certum quòd nunquã reſurgeret: Sic cogita & de corpore tuo, cũ vides corruptionem, tunc potiſſimùm de reſurrectione philoſophare. Nam mors nihil aliud eſt quàm plena corruptionis conſũptio. Neq; enim mors ſimpliciter corpus, ſed corruptionem corporis abſumit. Hoc etiã in metallorum materiis vides euenire. Rudem enim glebam in qua aurum, accipiunt eius artis gnari, & in cõflatorium mittentes, faciunt aurũ: & ex arena aliáque materia paruum vitrum conficiunt. Iam ſi tantum poteſt ignis potentia, cur non & diuina? dic queſo, an nõ multo magis poteſt? Et quis mẽtis cõpos de his dubitaret? *Hominis creatio reſurrectionẽ probat.* Cogita, quomodo te à principio fecit, nec erit quod de reſurrectione ambigas. Nõne terrã accepit, & formauit: tametſi operoſius videatur, formari è terra carnẽ, & venas, & cutẽ, & oſſa, & neruos, & arterias, & inſtrumẽtalia, & ſimplicia corpora, oculos, aures, nares, pedes, manus, & vbique horũ tam propriã quã communẽ indi operationẽ, quã corruptibilia facta, efficere incorruptibilia?

A καὶ τοῖς ἀγίοις παρέχῃ τῆς ψυχῆς τὴν ἀνδρείαν ἐπιδείκνυσθαι, τίνος ἂν τύχοιεν συγγνώμης οἱ διαβάλλοντες αὐτὸ καὶ κακίζοντες; οὐ γὰρ δὴ ταῦτα ἂν ἔχοιμεν περὶ αὐτοῦ μόνα εἰπεῖν, ἀλλ' ὅτι καὶ θεογνωσίας ἡμῖν αἴτιον γέγονεν αὐτό. εἰ γὰρ τὰ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, καὶ ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, εὔδηλον ὅτι δι' ὀφθαλμῶν καὶ ὤτων χειραγωγηθεῖσα ἡ ψυχὴ τὸν ποιήσαντα αὐτὴν ἐπέγνω θεόν. διὰ τοῦτο αὐτὸ φιλεῖ Παῦλος, καὶ βοᾷ λέγων, ὅτι οὐ θέλομεν αὐτὸ ἐκδύσασθαι, ἀλλ' ἐπενδύσασθαι αὐτῷ τὴν ἀθανασίαν. καὶ μή μοι λέγε, Πῶς δύναται ἀνα-

B στῆναι τὸ σῶμα πάλιν καὶ γενέσθαι ἄφθαρτον; ὅταν γὰρ ἡ τοῦ θεοῦ δύναμις ἐργάζηται, τὸ, πῶς, μὴ περισκεπτέσθω. καὶ τί λέγω ἐπὶ θεοῦ; σὲ δημιουργὸν αὐτὸν ἐποίησεν ἀναστάσεως γενέσθαι· τοῦτο μὲν ἐπὶ τῶν σπερμάτων, τοῦτο δὲ ἐπὶ τῶν τεχνῶν, τοῦτο δὲ ἐπὶ τῶν ὑλῶν τῶν μεταλλικῶν. καὶ γὰρ τὰ σπέρματα ἂν μὴ πρότερον ἀποθάνῃ καὶ σαπῇ καὶ διαφθαρῇ, οὐ τίκτει τὸν ἄσταχυν· ὥσπερ οὖν ὁρῶν ἐκεῖ τὸν κόκκον σηπόμενον καὶ διαλυόμενον, οὐκ ἀμφιβάλλεις περὶ τῆς ἀναστάσεως, ἀλλ' ἀπόδειξιν σαυτοῦ ποιῆσαι σαφεστάτην (ἂν γὰρ μὴ μεί-

C νῃ σηπόμενος μηδὲ φθειρόμενος, οὐκ ἂν ἀνασταίη ποτὲ) οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος λογίζου τοῦ σοῦ· ὅταν ἴδῃς τὴν φθορὰν, τότε μάλιστα περὶ τῆς ἀναστάσεως φιλοσόφει. ὁ γὰρ θάνατος οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ τῆς φθορᾶς λοιπὸν ἀναίρεσις. οὐ γὰρ δὴ τὸ σῶμα ἁπλῶς, ἀλλὰ τὴν φθορὰν αὐτοῦ δαπανᾷ ὁ θάνατος. τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν μεταλλικῶν ἐστιν ἰδεῖν ὑλῶν συμβαῖνον. τὴν γοῦν χρυσῖτιν γῆν λαμβάνουσιν οἱ περὶ ταῦτα ἔμπειροι, καὶ τῷ χωνευτηρίῳ παραδιδόντες χρυσίον ἐργάζονται, καὶ ἄμμον καὶ ἑτέραν ὕλην ἀναμιγνύον-

D τες, ὕελον καθαρὰν ἐποίησαν. εἶτα ὅταν ἡ τοῦ πυρὸς δύναμις, τοῦτο ἡ τοῦ θεοῦ οὐ δυνήσεται χάρις, εἰπέ μοι; καὶ τίς ἂν ταῦτα εἴποι τῶν ὁπωσοῦν νοῦν ἐχόντων; πῶς σε παρὰ τὴν ἀρχὴν ἐποίησεν, ἐννόησον, καὶ μηκέτι ἀμφίβαλλε περὶ τῆς ἀναστάσεως. οὐχὶ γῆν ἔλαβε καὶ ἔπλασε; καίτοι τί δυσκολώτερον, ἀπὸ γῆς ποιῆσαι σάρκας καὶ φλέβας καὶ δέρμα καὶ ὀστᾶ καὶ ἶνας καὶ νεῦρα, καὶ ἀρτηρίας, καὶ τὰ ὀργανικὰ, καὶ τὰ ἁπλᾶ σώματα, ὀφθαλμοὺς, ὦτα, ῥῖνας, πόδας καὶ χεῖρας, καὶ ἑκάστῳ τούτων καὶ ἰδίαν καὶ κοινὴν ἐνθεῖναι τὴν ἐνέργειαν, ἢ φθαρτὰ γενόμενα ἀθάνατα ἐργάσασθαι;

οὐχ ὁρᾷς πῶς μονοειδὴς μὲν ἡ γῆ, ποικίλον δὲ καὶ πολυειδὲς τὸ σῶμα, καὶ κατὰ τὰς ἐνεργείας, καὶ κατὰ τὰ χρώματα, καὶ κατὰ τὴν διάπλασιν, καὶ κατὰ τὰς οὐσίας, καὶ κατὰ τὰ ἄλλα πάντα; πῶς οὖν περὶ τῶν μελλόντων ἀμφιβάλλεις, εἰπέ μοι; καὶ τί χρὴ λέγειν περὶ σωμάτων; τὰς γὰρ ἀπείρους δυνάμεις, καὶ τοὺς δήμους τῶν ἀγγέλων, τοὺς ἀρχαγγέλους, τὰ ἀνώτερα τάγματα τούτων, πῶς ἐποίησεν, εἰπέ μοι; ἐγὼ μὲν γὰρ τὸν τρόπον οὐκ ἂν ἔχοιμι λέγειν· ὅτι δὲ ἤρκεσεν αὐτῷ τὸ θελῆσαι μόνον. Εἶτα ὁ τοσαύτας στρατιὰς ἀσωμάτους ἐργασάμενος, ἀνθρώπου σῶμα διεφθαρὲν ἀνανεῶσαι πάλιν οὐ δύναται, καὶ εἰς μείζονα ἀναγαγεῖν ἀξίαν, καὶ τίς οὕτως ἀναίσθητος, ὡς περὶ τούτων ἀμφιβάλλειν, καὶ τὴν ἀνάστασιν ἀναιρεῖν; Εἰ γὰρ μὴ ἀνίσταται σῶμα, οὐκ ἀνίσταται ἄνθρωπος. ὁ γὰρ ἄνθρωπος οὐκ ἔστι ψυχὴ μόνον, ἀλλὰ ψυχὴ καὶ σῶμα. εἰ τοίνυν ψυχὴ μόνον ἀνίσταται, ἐξ ἡμισείας τὸ ζῶον ἀνίσταται, ἀλλ' οὐχ ὁλόκληρον. ἄλλως δὲ, ἐπὶ ψυχῆς οὐκ ἂν λεχθείη κυρίως ἀνάστασις. ἀνάστασις γάρ ἐστι τοῦ πεσόντος καὶ διαλυθέντος· ψυχὴ δὲ οὐ διαλύεται, ἀλλὰ σῶμα. τί δέ ἐστι τὸ, εἴγε καὶ ἐνδυσάμενοι, οὐ γυμνοὶ εὑρεθησόμεθα; μυστήριον μέγα καὶ ἀπόρρητον ἡμῖν ἐνταῦθα αἰνίττεται. ποῖον δὴ τοῦτο; ὃ καὶ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ φησιν· ὅτι Πάντες ἀναστησόμεθα, ἕκαστος δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι. τί δέ ἐστι τὸ λεγόμενον, ὅτι καὶ Ἕλλην καὶ Ἰουδαῖος καὶ αἱρετικὸς καὶ πᾶς ἄνθρωπος εἰς τὸν κόσμον τοῦτον παρελθὼν, κατ' ἐκείνην ἀναστήσεται τὴν ἡμέραν. καὶ τοῦτο αὐτὸ δηλῶν ἔλεγε, Πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι. ἐπεὶ οὖν καθολικὴ πᾶσίν ἐστιν ἡ ἀνάστασις, καὶ κοινὴ καὶ εὐσεβῶν καὶ ἀσεβῶν, καὶ πονηρῶν καὶ χρηστῶν ἀνθρώπων, ἵνα μὴ ἀπὸ τούτου νομίσῃς ἄδικόν τινα γίνεσθαι κρίσιν, μηδὲ λέγῃς πρὸς σεαυτόν· τί ποτε τοῦτό ἐστιν; ἐγὼ ὁ σπουδαῖος καὶ τοσαῦτα πονέσας καὶ ταλαιπωρηθεὶς ἀνίσταμαι, καὶ ὁ Ἕλλην καὶ ὁ ἀσεβήσας καὶ προσκυνήσας εἰδώλοις καὶ τὸν Χριστὸν ἀγνοήσας, καὶ αὐτὸς ἀνίσταται ὁμοίως, καὶ τῆς αὐτῆς ἀπολαύει τιμῆς; ἵνα μὴ ταῦτα λέγων θορυβηθῇς, ἄκουσον τί φησιν· Εἴγε καὶ ἐνδυσάμενοι, οὐ γυμνοὶ εὑρεθησόμεθα. καὶ πῶς ἐστι, φησιν, ἐνδυσάμενον ἀφθαρσίαν καὶ ἀθανασίαν γυμνὸν εὑρεθῆναι;

A An non vides quomodo vniformis quidem terra, corpus autem multiforme & varium, nempe in operationibus, coloribus, figuratione, eſſentiis & aliis omnibus? Dic igitur quid ita de futuris dubitas. Et quid opus eſt dicere de corporibus? dic mihi quomodo fecerit virtutes immenſas, turmas cœleſtes, angelos, ſuperioráque his agmina? Dic, oro, modum, quo fecit. Hic nihil dicere aliud poſſum, quàm quòd ſola voluntas ad hæc ſufficerit.. Ergóne qui tot incorporeos formauit exercitus, hominis corpus corruptum renouare iterum, & in ma- B iorem prouehere dignitatem nequit? Et quis ſic inſenſatus eſt, qui de his dubitet & reſurrectionem fore inficiatur? Ad hæc, ſi non reſurgit corpus, non reſurgit homo. Homo enim non eſt anima ſola, ſed corpus & anima. Si ergo anima ſola reſurget, dimidium animal reſurget, & ita non integrum. Sed & de anima non propriè dicitur reſurrectio. Reſurrectio enim eius eſt quod cecidit, & quod diſſolutum eſt. Anima autem nō diſſoluitur, ſed corpus. Quid ergo id eſt, quod ait? Si quidem & induti non nudi inueniamur? C Sacramentum magnum & ineffabile nobis ibi adumbratur. Quale autem hoc? nempe id quod & in epiſtola ad Corinthios dicit: Omnes quidem reſurgemus, vnuſquiſque autem in ſuo ordine. *1 Cor. 15.* Quid autem eſt, quod hîc dicitur? hoc videlicet quòd Græcus, & Iudæus, & hæreticus, & omnis homo qui venit in hunc mundum, in illo die reſurget: & hoc eſt quod manifeſtat, dicens: Omnes quidem non dormiemus, omnes autem immutabimur, in atomo, in momento oculi, in illa vltima tuba. *1. Cor. 15. g* Quia ergo communis eſt omnibus reſurrectio, & piis & impiis, & D malis & bonis hominibus, vt ne putes iniuſtum quoddam fieri iudicium, neque dicas apud te ipſum, Quidnā hoc eſt? ego, qui multo ſtudio & labore & in miſeria vixi, reſurgo, & Græcus, & impius, & idololatra, & qui ignorat Chriſtum, etiam ipſe reſurgit, & ſimili honore mecum fruitur. *1. Cor. 15. g* *Inæqualitas in reſurrectione.* Vt ne talia dicens conturberis, audi quid dicit, Siquidem induti non nudi inueniamur. Et quomodo dicit, qui indutus eſt corruptionem & immortalitatem, vt inueniatur nudus?

Videlicet ſi gloria priuamur, & fiducia ad Deum deſtituimur. Etenim peccatorum quoque corpora incorruptibilia reſurgunt, & immortalia: ſed hic honor fomentum & viaticum ipſis erunt ſuppliciorum & vltionis: incorruptibilia enim reſurgunt, vt ſemper vrantur. Nam cum ille ignis ſit inextinguibilis, opus eſt illis corporibus, quę & ipſa nunquam conſumãtur. Eapropter dicit: Si quidem & induti, nõ nudi inueniamur. *2.Cor.5.a.* Non enim hoc ſolum eſt quod quæritur, vt reſurgamus, & immortalitatem induamus: ſed vt cum reſurrexerimus, indutique fuerimus immortalitatem, non inueniamur nudi à gloria, fiduciáque erga Deum, né ve igni illi tradamur, & ob hoc dicit: Si quidem & induti, nõ nudi inueniamur. Poſt hęc iterum fide digniorem de reſurrectione ſermonẽ reddit: *Ibidem.* & cum dixit, futurum quod abſorbeatur mortale hoc à vita, adiicit, Qui autem nos fecit ad hoc ipſum Deus à principio. Propter hoc hominem formauit, inquit, vt non pareat, ſed vt ad incorruptionem pergat. *Mors cur fuerit permiſſa.* Ita vt quando mortem permiſit, hoc ipſam cõſilio permiſerit, vt vltione prudentior factus homo & melior, poſſit denuò ad immortalitatem reduci. Ratum atque firmum hoc conſilium, & hæc ſentẽtia ab initio apud Deum, atque hac ratione primum hominem formauit, idque ſtatim nobis ex procemiis ipſis declarauit. Niſi enim voluiſſet ab initio nobis reſurrectionis ianuas aperire, nõ permiſiſſet Abelem omni virtute præditum, factumque ſibi amicũ, quæ paſſus eſt pati. Nunc autem nobis vt demonſtraret, quod ad aliam vitam pergimus, & aliud quoddam ſeculum iuſtis relictum eſt, in quo coronas & retributiones ſibi repoſitas accipiant: permiſit, vt is qui primum hic iuſtè vixerat, laborum ſuorum mercedes hic non acciperet: ſed hinc abiens, clamaret per ea quæ hic paſſus eſt, & ad omnes diceret. Poſt hanc vitam eſt aliqua, & merces & remuneratio. Propterea etiam Enoch tranſtulit, & *Gen 5 d. & 4.Re.2.b.* Eliam rapuit, docens per eos dogma reſurrectionis ſufficit igitur ad argumentorum copiam ſola conditoris potentia: at ſi quis eſt infirmior,

A πῶς; ὅταν δόξης ὦμεν ἔρημοι, καὶ τῆς πρὸς τὸν θεὸν παῤῥησίας ἀπεστερημένοι. καὶ γὰρ τὰ σώματα τῶν ἁμαρτωλῶν ἄφθαρτα ἀνίστανται καὶ ἀθάνατα, ἀλλ' ἡ τιμὴ αὕτη ἐφόδιον αὐτοῖς κολάσεως γίνεται καὶ τιμωρίας. ἄφθαρτα γὰρ ἀνίσταται, ἵνα διαπαντὸς καίηται. ἐπειδὴ γὰρ τὸ πῦρ ἄσβεστόν ἐστιν ἐκεῖνο, τοιούτων αὐτῷ δεῖ καὶ σωμάτων μηδέποτε δαπανωμένων. διὰ τοῦτό φησιν· Εἴγε καὶ ἐνδυσάμενοι, οὐ γυμνοὶ εὑρεθησόμεθα. οὐ γὰρ τοῦτό ἐστι τὸ ζητούμενον μόνον, ἵνα ἀναστῶμεν καὶ ἐνδυσώμεθα ἀθανασίαν, ἀλλ' ἵνα ἀναστάντες καὶ ἐνδυσάμενοι τὴν ἀθανασίαν, μὴ γυ-
B μνοὶ δόξης εὑρεθῶμεν, καὶ τῆς πρὸς τὸν θεὸν παῤῥησίας· ἵνα μὴ τῷ πυρὶ παραδοθῶμεν. διὰ τοῦτό φησιν, εἴγε καὶ ἐνδυσάμενοι, οὐ γυμνοὶ εὑρεθησόμεθα. Εἶτα πάλιν ἀξιοπιστότερον ποιεῖ τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγον, εἰπὼν ὅτι μέλλει καταπίνεσθαι τὸ θνητὸν ὑπὸ τῆς ζωῆς, ἐπήγαγεν· Ὁ δὲ κατεργασάμενος ἡμᾶς εἰς αὐτὸ τοῦτο θεός. ὃ δὲ λέγει τοῦτό ἐστιν· ἐξ ἀρχῆς διὰ τοῦτο τὸν ἄνθρωπον ἔπλασεν, οὐχ ἵνα ἀπόληται, ἀλλ' ἵνα πρὸς ἀφθαρσίαν ὁδεύῃ. ὥστε καὶ ἡνίκα τὸν θάνατον συνεχώρησε, μετὰ τοιαύτης αὐτὸν
C συνεχώρησε γνώμης, ἵνα σωφρονισθεὶς ἀπὸ τῆς κολάσεως, καὶ βελτίων γενόμενος, δυνηθῇ πρὸς τὴν ἀθανασίαν ἀξιωθῆναι πάλιν. καὶ ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς αὕτη παρὰ τῷ θεῷ ἐκράτει ἡ βουλὴ καὶ ἡ γνώμη, καὶ μετὰ ταύτης τῆς ψήφου τὸν πρῶτον διέπλασεν ἄνθρωπον. τοῦτο δὲ εὐθέως καὶ ἐξ αὐτῶν ἡμῖν ἠνίξατο τῶν προοιμίων. Εἰ γὰρ μὴ ἐβούλετο τὰς θύρας ἡμῖν ἐξ ἀρχῆς τῆς ἀναστάσεως ἀνοῖξαι, οὐκ ἂν ἀφῆκε τὸν Ἄβελ πᾶσαν ἀρετὴν ἐπιδειξάμενον, καὶ φίλον αὐτῷ γεγενημένον, παθεῖν ἅπερ ἔπαθε. νυνὶ δὲ ἡμῖν ἐνδεικνύμενος, ὅτι πρὸς ἑτέραν ζωὴν
D ὁδεύομεν, καί τις αἰὼν ἕτερος ὑπολέλειπται τῶν δικαίων, ἔχων τὰς ἀμοιβὰς καὶ τοὺς στεφάνους ἀποκειμένους, τὸν πρῶτον γενόμενον δίκαιον μὴ λαβόντα ἐνταῦθα τοὺς μισθοὺς, ὧν ἐπόνεσεν, ἀφῆκεν ἀπελθεῖν βοῶντα, δι' ὧν ἔπαθε, πᾶσι καὶ λέγοντα, ὅτι μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ζωὴν ἐστὶν ἀνταπόδοσίς τις καὶ μισθὸς καὶ ἀμοιβή. διὰ τοῦτο καὶ τὸν Ἐνὼχ μετέθηκε, καὶ τὸν Ἡλίαν ἀνήρπασεν, αἰνιττόμενος ἡμῖν τὸ περὶ τῆς ἀναστάσεως δόγμα. ἀρκεῖ μὲν οὖν εἰς πληροφορίαν ἡ τοῦ ποιοῦντος δύναμις. Εἰ δὲ ἀσθενέστερος τίς ἐστι,

καὶ βούλεται ἀπόδειξιν ἑτέραν λαβεῖν καὶ ἐνέχυρον τῆς μελλούσης ἀναστάσεως, καὶ τοῦτο μετὰ πολλῆς τῆς δαψιλείας ἔδωκεν ὁ θεός, τὴν τοῦ πνεύματος χάριν μετὰ πολλῆς ἐπαφεὶς τῆς ἀφθονίας. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ποιήσας ἀξιόπιστον τὸν περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγον ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀναστάσεως, ἀπὸ τοῦ θεὸν εἶναι τὸν δημιουργοῦντα, ἐπάγει καὶ τοῦτο τὸ ῥητὸν, λέγων· Ὅτι καὶ ἀῤῥαβῶνα ἡμῖν ἔδωκεν, οὐ χρημάτων, οὐδὲ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, ἀλλ' ἀῤῥαβῶνα πνεύματος. ὁ δὲ ἀῤῥαβὼν, μέρος ἐστὶ τοῦ παντὸς, καὶ ὑπὲρ τοῦ παντὸς πιστός. καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν συμβολαίων, ὁ τὸν ἀῤῥαβῶνα δεξάμενος ὑπὲρ τοῦ παντὸς θαῤῥεῖ λοιπὸν καὶ πεπίστευκεν, οὕτω καὶ σὺ λαβὼν ἀῤῥαβῶνα τοῦ πνεύματος, τὰ χαρίσματα λέγω, μηκέτι ἀμφίβαλλε περὶ τῶν ἀποκειμένων ἀγαθῶν. ὁ γὰρ νεκροὺς ἀναστὰς, ὁ τυφλοὺς θεραπεύων, ὁ δαίμονας ἀπελαύνων, ὁ λεπροὺς καθαίρων, ὁ νοσήματα διορθούμενος, ὁ θάνατον λύων, ὁ τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα δυνάμενος ἐν ἐπικήρῳ καὶ θνητῷ σώματι, ποίας τεύξῃ συγγνώμης ἀμφιβάλλων περὶ τῆς ἀναστάσεως; εἰ γὰρ μηδέπω τοῦ καιροῦ τῆς ἀντιδόσεως παραγενομένου, ἀλλ' ἔτι τῶν παλαισμάτων ἑστώτων, τοσούτοις ἡμᾶς ἠμείψατο στεφάνοις ὁ θεὸς, ἐννόησον ἅπερ σοι κατὰ τὸν καιρὸν τὸν τῶν βραβείων δώσει τὰ ἀγαθά. εἰ δὲ λέγοι τις, ἀλλ' οὐχ ὁρῶμεν ταῦτα νῦν γινόμενα τὰ σημεῖα, οὐδὲ ἡμεῖς τοσαύτην ἔχομεν δύναμιν· ἐκεῖνο ἂν εἴποιμι, ὅτι οὐδὲν διαφέρει, εἴτε νῦν, εἴτε πρότερον ταῦτα γεγένηται. ὅτι γὰρ ἔμπροσθεν ἐγένετο παρὰ τῶν ἀποστόλων, μαρτυροῦσιν αἱ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐκκλησίαι, καὶ δῆμοι, καὶ πόλεις, καὶ ἔθνη προσδραμόντα τοῖς ἰδιώταις καὶ ἁλιεῦσιν. οὐ γὰρ ἂν τῆς οἰκουμένης ἐκράτησαν οἱ ἀγράμματοι καὶ πτωχοὶ καὶ πένητες καὶ εὐτελεῖς, εἰ μὴ τὴν τῶν σημείων εἶχον βοήθειαν. πλὴν ἀλλ' οὔτε σὺ τῆς τοῦ πνεύματος ἔρημος γέγονας χάριτος, ἀλλὰ πολλὰ ἔτι καὶ νῦν μένει τῆς δωρεᾶς ἐκείνης σύμβολα, αὐτῶν τούτων τῶν ἀπηριθμημένων πολλῷ μείζονα καὶ θαυμαστότερα. οὐ γάρ ἐστιν ἴσον σῶμα τελευτῆσαν ἀναστῆσαι, καὶ ψυχὴν νεκρωθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἁμαρτημάτων ἀπαλλάξαι τῆς ἀπωλείας ἐκείνης, ὃ διὰ τοῦ βαπτίσματος γίνεται. οὐκ ἔστιν ἴσον νοσήματα ἀπελάσαι σαρκὸς, καὶ ἁμαρτιῶν φορτίον ἀποθέσθαι. οὐκ ἔστιν ἴσον ὄμμα πεπηρωμένον διορθῶσαι, καὶ ψυχὴν ἐσκοτισμένην φωτὶ καταλάμψαι. εἰ γὰρ μὴ ἦν ἀῤῥαβὼν τοῦ πνεύματος καὶ νῦν, οὐκ ἂν συνέστη τὸ βάπτισμα, οὐκ ἂν ἁμαρτημάτων ἄφεσις ἐγένετο, οὐκ ἂν δι-

& aliam inſuper demonſtrationem habere vult, & pignus futuræ reſurrectionis etiam idipſum nobis Deus magna liberalitate dedit, ſpiritus ſcilicet gratiam. Quocirca cùm Paulus de reſurrectione ſermonem habuiſſet fideliſſimum, de Chriſti reſurrectione, eo quod Deus eius author eſſet, adducit & hoc tertium. Et arrabonem nobis dedit, non auri nec argenti, ſed arrabonem ſpiritus. Arrabo autem pars eſt totius, & de toto fides. Nam ſicut in conuiuiis, qui acceperit arrabonem, fidem habet, & ſecurus eſt de toto reliquo: ita & tu cum acceperis arrabonem ſpiritus, dona inquam, non iam dubitare debes de cæteris bonis tibi repoſitis. Qui enim excitauit mortuos, curauit cœcos, dæmones expulit, leproſos mundauit, morbos emendauit, mortem ſoluit, & tanta ac talia potens eſt facere, & incredulus es? tu in fragili & mortali corpore, quam aſſequêris veniam, de reſurrectione dubitans? Si enim cùm nondum reſurrectionis tempus aduenit, ſed cùm adhuc certatur, tantas reddit tibi coronas Deus: cogita, quanta præmiorum tempore bona daturus ſit. At ſi quis dicat, ſed non videmus hæc ſigna nunc fieri, neque nobis tanta virtus concredita eſt? illud reſponderim quod nihil differt, ſiue nunc, ſiue olim hæc facta ſint. Nam quæ prius ab Apoſtolis ſunt facta, teſtantur per omnem orbem Eccleſiæ, & populi, & ciuitates, & gentes, quæ ad idiotas ac piſcatores recurrerunt. Neque enim toti orbi præualuiſſent illiterati, & inopes, & pauperes, & viles, niſi miraculis adiuti. Verùm nec tu gratiæ ſpiritus factus es expers. Etiamnum multa ſunt donationis illius ſymbola, atque his quæ enumerata multò maiora, & magis admiranda. Non enim æquale eſt, corpus mortuum & animam à peccatis occiſam ab interitu liberare, quod per baptiſmum fit. Non æquale eſt, pellere morbum carnis, & abiicere pondus animæ. Non eſt æquale, oculum cæcatum reſtituere, & animam obtenebratam illuſtrare. Niſi enim nunc etiam eſſet arrabo ſpiritus, neque baptiſma adhibitū eſſet, neque peccatorū remiſſio, neque

2. Cor. 5.

2. Cor. 5. 5.

Arrabo quid.

Cur miracula iam non fiant.

iuſtitia & ſanctificatio facta eſſet, neque adoptionem filiorum Dei accepiſſemus: neque percepiſſemus myſteria. Corpus enim & ſanguis myſticus non fiunt abſque ſpiritus gratia. Neque ſacerdotes habuiſſemus, neque has ordinationes ſine tali viſitatione fieri poſſibile. Sed multa poſſemus dicere gratiæ ſpiritus ſymbola, & quòd etiam tu ſpiritus arrabonem habes, & mortem animæ pellis, cæcitatémque cogitationum, & vitæ exuis immundiciem. Ne igitur dubitemus de futuris, præſertim cùm talia accepimus pignora, ſed vndequaque de reſurrectione ſermonem ſolidum colligentes, vitam tantis dogmatis dignam exhibeamus, vt & aſſequamur hîc bona incorruptibilia, quæ ſermonem ac mentem humanam tranſcendunt. Quæ omnibus concedat, gratia miſericordia ſua Dominus noſter Ieſus Chriſtus, per quem, & cum quo patri gloria, ſimúlque ſpiritui ſancto, & in ſecula ſeculorum. Amen.

A δικαιοσύνη καὶ ἁγιασμὸς, οὐκ ἂν υἱοθεσίας ἐτύχομεν, οὐκ ἂν μυστηρίων ἀπηλαύσαμεν (σῶμα γὰρ καὶ αἷμα μυστικὸν οὐκ ἄν ποτε γένοιτο τῆς τοῦ πνεύματος χάριτος χωρίς) οὐκ ἂν ἱερέας ἐσχήκαμεν· οὐδὲ γὰρ ταύτας δυνατὸν τὰς χειροτονίας δίχα ἐκείνης τῆς ἐπιφοιτήσεως γίνεσθαι. καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ ἔχοι τις ἂν εἰπεῖν τῆς τοῦ πνεύματος χάριτος σύμβολα. ὥστε καὶ σὺ τὸν ἀρραβῶνα τοῦ πνεύματος ἔχεις, καὶ νέκρωσιν ἀπωθοῦ ψυχῆς, καὶ πήρωσιν λογισμῶν, καὶ τὸν ἀκάθαρτον ἀποδύσω βίον. μὴ τοίνυν ἀσχάλλωμεν περὶ τῶν μελλόντων, τοιαῦτα λαβόντες ἐνέχυρα· ἀλλὰ πανταχόθεν τὸν B περὶ τῆς ἀναστάσεως συλλέξαντες λόγον, καὶ βίον ἄξιον τῶν δογμάτων ἐπιδειξώμεθα τούτων ἵνα καὶ τῶν ἀκινήτων ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν, τῶν πάντα λόγον ὑπερβαινόντων καὶ νοῦν ἀνθρώπινον· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ ἡ δόξα τῷ πατρὶ, ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Κατὰ μεθυόντων καὶ εἰς τὴν ἀνάστασιν λόγος, λεχθεὶς τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ κυριακῇ τοῦ Πάσχα.

Aduerſus ebrietatem & de Reſurrectione ſermo habitus in ſancta magna Dominica Paſchæ.

Interprete Frontone Ducæo Societ. Ieſu Theologo.

Ex edit. Ingolſtad. 1595. apud Dan. Sartor.

IEiunij ſarcinam depoſuimus, ſed ne fructum ieiunij deponamus: poſſumus enim ieiunij ſarcinam deponere & ieiunij fructum decerpere. Præterit labor certaminum, ſed non prætererit ſtudiũ rectè factorum: ieiunium abiit, ſed religio maneat: imò verò ne ieiunium quidem abiit. Veruntamen nolite timere: hoc enim dixi, non vt alteram vobis quadrageſimam promulgarem, ſed vt vobis eandem virtutem annunciarem: ieiunium præteriit corporale: ſed ieiunium non præterijt ſpirituale: hoc melius eſt illo, & illud propter hoc eſt inſtitutum. Quemadmodum, cùm ieiunaretis, dicebam vobis fieri poſſe, vt quis ieiunando non ieiunet. Ænigma fortaſſe videtur id quod dictum eſt; verùm ego quæſtioni ſolutionem adiungam. qui fieri poteſt vt quis ieiunando non ieiunet? cùm quis à cibis quidem abſtinet, non abſtinet autem à peccatis. qui poteſt fieri, vt non ieiunando quis ieiunet?

C Ἀπεθέμεθα τῆς νηστείας τὸ φορτίον, ἀλλὰ μὴ ἀποθώμεθα τῆς νηστείας τὸν καρπόν. ἔστι γὰρ φορτίον ἀποθέσθαι νηστείας, καὶ καρπὸν δρέπεσθαι νηστείας. παρῆλθεν ὁ πόνος τῶν ἀγώνων, ἀλλὰ μὴ παρέλθῃ ἡ σπουδὴ τῶν κατορθωμάτων. ἀπῆλθεν ἡ νηστεία, ἀλλὰ μενέτω ἡ εὐλάβεια· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἡ νηστεία ἀπῆλθεν. ἀλλὰ μὴ φοβηθῆτε· τοῦτο γὰρ εἶπον οὐχ ἵνα ἑτέραν ὑμῖν κηρύξω τεσσαρακοστὴν, ἀλλ' ἵνα τὴν αὐτὴν ὑμῖν ἀρετὴν καταγγέλλων. παρῆλθεν ἡ νηστεία ἡ D σωματικὴ· ἀλλ' οὐ παρῆλθεν ἡ νηστεία ἡ πνευματική. αὕτη βελτίων ἐκείνης, κἀκείνη διὰ ταύτην ἐγένετο, ὥσπερ, ὅτε ἐνηστεύετε, ἔλεγον ὑμῖν, ὅτι ἔνι νηστεύοντα μὴ νηστεύειν· οὕτω καὶ νῦν λέγω, ὅτι ἔνι μὴ νηστεύοντα νηστεύειν. τάχα αἴνιγμα εἶναι δοκεῖ τὸ λεγόμενον, ἀλλ' ἐγὼ τὴν λύσιν ἐπάγω τῷ αἰνίγματι· πῶς ἔστι νηστεύοντα μὴ νηστεύειν; ὅταν τις βρωμάτων μὲν ἀπέχηται, ἁμαρτημάτων δὲ μὴ ἀπέχηται. πῶς ἔστι μὴ νηστεύοντα νηστεύειν,

ὅταν τις τροφῆς μὲν ἀπολαύῃ, ἁμαρτίας δὲ μὴ γεύηται. αὕτη βελτίων ἐκείνης ἡ νηστεία· οὐ βελτίων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ κουφοτέρα. ἐπ' ἐκείνης τῆς νηστείας ἀσθένειαν προεβάλλοντο πολλοὶ σωματικὴν, κνησμὸν χαλεπόν. ψώρας ἐμπέπλησμαι φησὶν, ἀλουσίαν οὐχ ὑπομένω· ἡ ὑδροποσία με διαφθείρει· λαχάνων ἀπογεύεσθαι οὐ δύναμαι· πολλὰ τοιαῦτα ἤκουον τότε λεγόντων πολλῶν· ἐπὶ τῆς νηστείας ταύτης οὐδὲν τοιοῦτον ἔστιν εἰπεῖν. ἀπόλαυε λουτρῶν· μέτεχε τραπέζης· οἰνοποσίᾳ κέχρησο συμμέτρῳ· κἂν κρεῶν ἀπογεύεσθαι μέλλῃς, ὁ κωλύων οὐδείς· πάντων ἀπόλαυσον· μόνον ἁμαρτίας ἀπόστηθι. εἶδες πῶς πᾶσιν αὕτη ῥᾳδία ἡ νηστεία; οὐκ ἔστι σώματος ἀσθένειαν προβαλέσθαι· τῆς ψυχῆς καθαρόν ἐστι τὸ κατόρθωμα. ἔστι καὶ μὴ πίνοντα οἶνον μεθύειν, καὶ πίνοντα οἶνον σωφρονεῖν· καὶ ὅτι ἔστιν ἄνευ οἴνου μέθη, ἄκουσον τοῦ προφήτου λέγοντος· οὐαὶ οἱ μεθύοντες ἄνευ οἴνου. καὶ πῶς ἐστιν ἄνευ οἴνου μεθύειν; ὅταν τὸ ἄκρατον τῶν παθῶν μὴ κεράσῃς εὐσεβεῖ λογισμῷ. ἔστι καὶ πίνοντα οἶνον μὴ μεθύειν· καὶ ἐὰν μὴ τοῦτο ᾖ, οὐκ ἂν τοῦτο ἐπέταξεν ὁ Παῦλος τῷ Τιμοθέῳ γράφων οὕτως· οἴνῳ ὀλίγῳ χρῶ διὰ τὸν στόμαχόν σου καὶ τὰς πυκνάς σου ἀσθενείας. μέθη γὰρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἀλλ' ἡ ἔκστασις τῆς κατὰ φύσιν φρενῶν, παραφροσύνη λογισμῶν, ἐρημία διανοίας, πενία συνέσεως· ταῦτα δὲ οὐχ ἡ μέθη ποιεῖ μόνον ἐξ οἴνου, ἀλλὰ καὶ μέθη ἐξ ὀργῆς καὶ ἐπιθυμίας ἀτόπου. καθάπερ γὰρ πυρετὸν μὲν ποιεῖ ἀγρυπνία· ποιεῖ δὲ κόπος· ποιεῖ δὲ ἀθυμία· ποιεῖ δὲ χυμὸς διεφθαρμένος· καὶ διάφορος μὲν ἡ ὑπόθεσις, ἓν δὲ τὸ πάθος καὶ τὸ νόσημα· οὕτω καὶ ἐπὶ τούτων· ποιεῖ μὲν οἶνος μέθην· ποιεῖ δὲ ἐπιθυμία· ποιεῖ δὲ χυμὸς διεφθαρμένος· καὶ διάφορος μὲν ἡ ὑπόθεσις, ἓν δὲ τὸ πάθος καὶ τὸ νόσημα. ἀπεχώμεθα μέθης· οὐ λέγω ἀπεχώμεθα οἴνου, ἀλλ' ἀπεχώμεθα μέθης· οὐκ οἶνος ποιεῖ μέθην· κτίσμα γάρ ἐστι θεοῦ· θεοῦ δὲ κτίσμα οὐδὲν ποιεῖ πονηρὸν, ἀλλὰ προαίρεσις πονηρὰ ποιεῖ μέθην. καὶ ὅτι ἔστι καὶ ἄλλως μεθύειν οὐχὶ οἴνῳ μόνῳ, ἄκουσον τί φησιν ὁ Παῦλος· μὴ μεθύσκεσθε οἴνῳ, δεικνὺς ὅτι ἔστι καὶ ἄλλως μεθύσκεσθαι· μὴ μεθύσκεσθε οἴνῳ, ἐν ᾧ ἐστιν

A cùm quis alimentis quidem fruitur, peccatum verò non guſtat. hoc melius eſt illo ieiunium, neque melius tantùm, ſed etiam leuius. illius ieiunii tempore multi corporis imbecillitatem obtendebant, moleſtum pruritum: Scabie repletus ſum, inquit, illuuiem non fero: aquæ potus me enecat: olera deguſtare non poſſum: multa eiuſmodi qui tum dicerent audiebam multos: de hoc ieiunio nihil tale dici poteſt, fruere balneis: menſæ particeps eſto: vini vtere potu moderato, licet deguſtare carnes pares: eſt qui prohibeat nemo: omnibus frue- B re, tantùm abſtine à peccato. Vides vt omnibus facile ſit hoc ieiunium? non corporis imbecillitatem licet obtendere: merum eſt animæ rectè factum. Poteſt etiam quiſpiam non bibendo vinum ebrius eſſe, & vinum bibendo ſobrius eſſe. Atque ebrietatem eſſe abſque vino diſce ex Propheta dicente, Væ qui ebrij eſtis abſque vino. *Eſa. 5. 22.* & quomodo fieri poteſt vt abſque vino quis inebrietur? cùm perturbationum merũ religioſa ratione, pia cogitationi minimè temperaris. Poteſt & aliquis bibendo vinũ ebrius non eſſe: ac C ne ita eſſet, nũ hoc Timotheo Paulus imperaſſet, ad eũ ſcribens in hæc verba: Modico vino vtere propter ſtomachum & frequentes tuas infirmitates. *1. Tim. 5. 23.* nihil quippe aliud eſt ebrietas, quàm animi de natiua ſanitate deturbatio, deprauatio ratiocinationum, mentis penuria, vacuitas intellectus. iſta verò non ebrietas efficit tantum ex vino, verùm ebrietas etiam ex ira & cupiditate à ratione aliena. Nam quemadmodum febrem gignunt vigiliæ, gignit & fatigatio, gignit triſtitia, gignit quoque vitiatus chymus, & diuerſa D quidem eſt cauſa, vna verò paſſio & ægritudo: ſic & in iſtis ebrietatẽ parit quidem vinum, parit & cupiditas, parit & chymus corruptus; & diuerſa quidem eſt materia, vna verò paſſio & ægritudo. Abſtineamus ab ebrietate: non dico, abſtineamus à vino, ſed, ab ebrietate abſtineamus. non vinũ efficit ebrietatem: eſt enim Dei creatura. Dei porrò creatura nihil efficit mali, ſed voluntas maligna efficit ebrietatem. Atque vt ſcias aliter etiam poſſe quempiam ebrium fieri non ſolo vino, audi quid dicat Paulus: Nolite inebriari vino, indicans aliter etiam ebrios eſſe nos poſſe Nolite inebriari vino, in quo eſt

A luxuria: mirabili quadā ratione paucis verbis omnē ebrietatis accuſationem cōplexus eſt. Quid eſt, Nolite inebriari vino, in quo eſt luxuria? Luxurioſos inter iuuenes eos vocamus, qui cùm paternam creuerint hæreditatē, cuncta confeſtim dilapidant, nec perpendunt cui dandum ſit, & quando ſit dandum, ſed nullo delectu & veſtes & aurum & argentum omnéſque paternas opes in meretrices & impudicos diſtribuunt. tale quiddam eſt ebrietas: tanquam iuuenem luxurioſū inuadens mentem ebriorum, ratione ſeruituti mancipata, noſtras omnes animi ſenſorum opes inconſideratè ac B ſine vlla animi attentione cogit effundere. Qui ebrius eſt, neſcit quid dicēdum ſit, quid tacendum; ſed perpetuo patēs nullaque obſtructum ianua eſt os eius: non vectis appoſitus eſt labris, non ianua. qui ebrius eſt diſponere ſermones ſuos in iudicio neſcit: mentis diuitias adminiſtrare neſcit: non nouit hæc quidem recondere, illa verò expendere, ſed omnia illa ad impenſas & effuſiones traducuntur. Spontaneus eſt furor ebrietas, proditio cogitationum, ebrietas ridicula C calamitas, morbus ſannis expoſitus, voluntarius dæmon & ipſa moleſtior inſania. Vin tu diſcere, quo pacto dæmoniaco ebrius ſit deterior? miſeremur eius qui à dæmonio vexatur, at hunc odiſſe ſolemus. illi condolemus, huic autem iraſcimur & indignamur. quid ita? illius enim morbus iniuria, huius verò negligētia eſt appellādus: in illo inſidiæ inimicorum, in hoc inſidiæ conſiliorum. nec aliter affectus eſt ebrius ac dæmoniacus: pariter circūagitur: pariter de ſtatu mentis deiectus eſt: pariter concidit: pariter oculorū D pupillas contorquet: pariter iacens in terra pedes iactat: ſpumā ex ore proiicit, & ita fœtentem ſaliuam effundit atque os eius intolerabili fœtore repletum eſt. iniucundus amicis eſt vir eiuſmodi, ridiculus inimicis, contemptibilis famulis, vxori ingratus, omnibus odioſus, ipſis beſtiis moleſtior: beſtiæ eouſque bibunt quouſque fert ſitis, & cupiditatem ſiſtunt neceſſitate. hic temperātia cupiditatem tranſilit, & ratione carentibus à ratione alienior apparet. Verum illud multo intolerabilius eſt, quod morbus tot malis redundans, totque ſecum inuehens calamitates, ne crimen quidem cenſetur, ſed in diuitum

Epheſ. 5. 18.

Ebrius dæmoniaco deterior.

ἀσωτία. θαυμασίως ἐν βραχεῖ ῥήματι πᾶσαν τῆς μέθης τὴν κατηγορίαν εἶπε. τί ἐστι, μὴ μεθύσκεσθε οἴνῳ, ἐν ᾧ ἐστιν ἀσωτία; ἀσώτους τῶν νέων ἐκείνους καλοῦμεν τοὺς πατρῷον διαδεξαμένους κλῆρον, καὶ πάντα ἀθρόον ἐκφοροῦντας, καὶ μὴ λογιζομένους, τίνι χρὴ δοῦναι, καὶ πότε δοῦναι, ἀλλ' ἁπλῶς, καὶ ἱμάτια, καὶ χρυσίον, καὶ ἀργύριον, καὶ πάντα τὸν πατρῷον πλοῦτον διανέμοντας εἰς πόρνας καὶ λάγνους. τοιοῦτόν ἐστιν ἡ μέθη· ὥσπερ ἄσωτον λαβοῦσα νέον τὴν διάνοιαν τῶν μεθυόντων, καὶ αἰχμαλωτίσασα τὸν λογισμόν, ἅπασαν ἡμῶν τὴν οὐσίαν τῶν νοημάτων ἀπερισκέπτως καὶ χωρίς τινος B ἀκριβείας ἐκχέειν καταναγκάζει. ὁ μεθύων οὐκ οἶδε τί μὲν εἰπεῖν χρή, τί δὲ σιγῆσαι, ἀλλ' ἀθύρωτον αὐτοῦ τὸ στόμα διηνεκῶς· μοχλὸς οὐκ ἐπίκειται, οὐδὲ θύρα τοῖς χείλεσιν. ὁ μεθύων οὐκ οἶδεν οἰκονομῆσαι τοὺς λόγους αὐτοῦ ἐν κρίσει. οὐκ οἶδε διαθεῖναι τὸν πλοῦτον τῆς διανοίας· οὐκ οἶδε τὰ μὲν ἀποθέσθαι, τὰ δὲ ἀναλῶσαι· ἀλλὰ πάντα ἐκεῖνα δαπάνη καὶ ἔξοδος. ἑκούσιος μανία, μέθη, προδοσία λογισμῶν, μέθη συμφορὰ καταγελωμένη, νόσημα χλευαζόμενον, δαίμων αὐθαίρετος, καὶ παραφροσύνης χαλεπωτέρα. βού- C λει μαθεῖν πῶς ὁ μεθύων τοῦ δαιμονῶντός ἐστι χείρων; τὸν δαιμονῶντα πάντες ἐλεοῦμεν, τὸν δὲ μεθύοντα μισοῦμεν· ἐκείνῳ συναλγοῦμεν, τούτῳ δὲ ὀργιζόμεθα καὶ ἀγανακτοῦμεν. τί δήποτε; ἐκείνῳ μὲν ἐπήρεια, τούτῳ δὲ ῥᾳθυμία τὸ πάθος· ἐκείνῳ ἐπιβουλὴ ἐχθρῶν, τούτῳ δὲ ἐπιβουλὴ λογισμῶν. καὶ τοιαῦτα πάσχει τῷ δαιμονῶντι ὁ μεθύων· ὁμοίως περιφέρεται· ὁμοίως ἐξέστηκεν· ὁμοίως καταπίπτει· ὁμοίως διαστρέφει τὰς κόρας· ὁμοίως σπαίρει κείμενος ἐπὶ τῆς γῆς· ἀφρὸν ἐκ τοῦ στόματος προΐεται, καὶ οὕτως ἐκχεῖ σίελον σεσηπότα, καὶ D δυσωδίας ἐμπέπλησται τὸ στόμα ἀφορήτου. φίλοις ἀηδὴς ὁ τοιοῦτος, ἐχθροῖς καταγέλαστος, οἰκέταις εὐκαταφρόνητος, γυναικὶ ἀτερπής, πᾶσι φορτικός, τῶν ἀλόγων αὐτῶν ἀτερπέστερος. τὰ ἄλογα μέχρι τότε πίνει ἕως ἂν διψῇ, καὶ τῇ χρείᾳ τὴν ἐπιθυμίαν ἵστησιν· οὗτος δὲ τῇ ἀκολασίᾳ παρέρχεται τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ γέγονε τῶν ἀλόγων ἀλογώτερος· καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, ὅτι νόσημα τοσούτων γέμον κακῶν καὶ τοσαύτας ἔχον συμφορὰς οὐδὲ ἔγκλημα εἶναι νομίζεται· ἀλλ' ἐν ταῖς τῶν

πλουτούντων τραπέζαις ἅμιλλα καὶ ἀγὼν ὑπὲρ τῆς ἀσχημοσύνης γίνεται ταύτης· καὶ φιλονεικοῦσι μειζόνως πρὸς ἀλλήλους τίς ἑαυτὸν παραδειγματίσῃ· τίς πλείονα παράσχῃ γέλωτα· τίς μᾶλλον διαλύσῃ τὰ νεῦρα· τίς μᾶλλον καταλύσῃ τὴν δύναμιν· τίς τὸν κοινὸν δεσπότην παροξυνῇ πλέον· καὶ ἔστιν ἰδεῖν στάδιον καὶ ἅμιλλαν διαβολικήν. ὁ μεθύων τῶν νεκρῶν ἀθλιώτερος· ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἀναίσθητος κεῖται, καὶ πρὸς τὰ καλὰ καὶ πρὸς τὰ κακὰ ἀνενέργητος· οὗτος δὲ πρὸς τὴν τῶν κακῶν ἐργασίαν ἐστὶν ἐπιτήδειος· καὶ καθάπερ ἐν μνήματι τῷ σώματι τὴν ψυχὴν κατορύξας, νεκρὸν περιφέρει τὸ σῶμα. Εἶδες πῶς τοῦ δαιμονῶντός ἐστιν ἀθλιώτερος; πῶς τῶν νεκρῶν ἀναισθητότερος; βούλει τὸ πάντων τούτων μεῖζον εἴπω καὶ χαλεπώτερον; οἱ μεθύοντες εἰς βασιλείαν οὐρανῶν εἰσελθεῖν οὐ δύνανται. τίς ταῦτά φησι; Παῦλος. μὴ πλανᾶσθε· οὔτε πόρνοι, οὔτε εἰδωλολάτραι, οὔτε μοιχοί, οὔτε μαλακοί, οὔτε ἀρσενοκοῖται, οὔτε κλέπται, οὔτε πλεονέκται, οὐ μέθυσοι, οὐ λοίδοροι, οὐχ ἅρπαγες βασιλείαν θεοῦ κληρονομήσουσιν. ἤκουσας εἰς ποῖον αὐτὸν ἔταξε χορόν; μετὰ τῶν ἠσελγηκότων, μετὰ τῶν πορνευσάντων, μετὰ τῶν εἰδωλολατρῶν, μετὰ τῶν μοιχῶν, μετὰ τῶν λοιδόρων, μετὰ τῶν πλεονεκτῶν, μετὰ τῶν ἁρπάγων. τί οὖν, φησιν, ὁ μεθύων καὶ ὁ ἠσελγηκὼς τὸ αὐτό; ὁ μεθύων καὶ ὁ εἰδωλολάτρης τὸ αὐτό; μή μοι λέγε ταῦτα ἄνθρωπε· νόμους ἀνέγνων θείους· ἐμὲ τὰς εὐθύνας μὴ ἀπαίτει. Παῦλον ἐρώτησον, καὶ αὐτὸς ἀποκρίνεται. εἰ μὲν γὰρ σὺν αὐτοῖς ἢ μὴ μετ᾽ αὐτῶν καταττάτεται τῇ κολάσει, οὐκ ἔχω λέγειν· ὅτι δὲ καὶ ὁμοίως τῷ εἰδωλολάτρῃ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐκπίπτει, τοῦτο σφόδρα ἂν διϊσχυρισαίμην. τούτου δὲ ὁμολογουμένου τί λοιπὸν ἐμὲ εὐθύνας ἀπαιτεῖς τοῦ μέτρου τῆς ἁμαρτίας; ὅταν γὰρ ἔξω μείνῃ τῶν θυρῶν· ὅταν ἐκπέσῃ τῆς βασιλείας· ὅταν ἔρημος γένηται τῆς σωτηρίας· ὅταν εἰς τὴν κόλασιν αἰώνιον παραπεμφθῇ· τί μοι μέτρα ἁμαρτημάτων καὶ ζυγὰ καὶ σταθμία προτείνεις; οὕτως ἀνεπιτήδειον ἡ μέθη καὶ χαλεπὸν πάνυ. οὐ πρὸς ὑμᾶς λέγω μὴ γένοιτο· πάνυ γὰρ πέπεισμαι, ὅτι καθαρεύει ὑμῶν ἡ ψυχὴ τοῦ νοσήματος καὶ τοῦ πάθους τούτου, καὶ τεκμήριον τῆς ὑγείας ἡ ἐνταῦθα διατριβή, ἡ μετὰ σπουδῆς σύνοδος, ἡ νήφουσα ἀκρόασις. οὐδεὶς γὰρ οἴνῳ μεθύων ἐπιθυμεῖν θείων λογίων

A mēſis huius turpitudinis gratia pugna oritur atque certamen, atque inter ſe maiori ſtudio contendunt, quis ſeipſum magis infamet, quis maiorem ſubſannandi occaſionem præbeat, quis neruos amplius infringat, quis vires amplius debilitet, quis communem dominum grauius irritet: ac videre eſt ſtadium certamenque diabolicum. ebrius mortuis miſerior eſt: ſiquidem ille ſenſu deſtitutus iacet, neq; bona vlla vel mala poteſt operari; hic verò ad mala exequenda prōptus eſt, & anima in corpore tanquā in monumēto defoſſa mortuum corpus circūfert. Vides vt miſerior ſit dæmoniaco, vt magis quā mortui ſenſu deſtitutus? Vin' tu dicā id quod his omnibus maius eſt & grauius; ebrius homo in regnum cœlorum intrare non poteſt. quis hæc dicit? Paulus. Nolite errare: neque fornicarij, neq; idolis ſeruiētes, neque adulteri neque molles, neque maſculorū concubitores, neque fures, neque auari, neque ebrioſi, neq; maledici, neque rapaces regnum Dei poſſidebūt. Audiſti qualem in turbā ipſum coniecerit? cum impudicis, cum ſcortatoribus, cum idololatris, cum adulteris, cum maledicis, cum auaris, cum rapacibus. Quid ergo? dicet aliquis, idemne eſt ebrius & impudicus? idē ebrius & idololatra? noli mihi hæc obiicere mi homo, leges diuinas ego recitaui, à me rationem ne exigas: Paulum interroga, tum ipſe reſpondebit: num enim cum ipſis aut ſeorſim ab ipſis ſupplicio addicatur, non poſſum dicere: porro, non minus quam idololatram, illum à regno cœlorum excludere, id verò oppido confirmabo. Cùm igitur hoc in cōfeſſo ſit, quid à me deinceps rationem repoſcis de peccati menſura? cum enim extra fores remaneat, cùm à regno excidat, cùm expers fiat ſalutis, cùm ad ſupplicium amandetur æternum, quid tu mihi peccatorum menſuras & bilāces & trutinas profers? Indigna prorſus res eſt ebrietas, dilectiſſimi, & importuna valde non mea vos ſpectat oratio: abſit: planè ſiquidem credo veſtram animam ab ægritudine hac & morbo eſſe immunem: ac veſtræ ſanitatis argumentum eſt, quod hic verſemini, quod huc diligenter cōueniatis, quod attente audiatis: nemo, qui vino inebrietur, diuinorum eſſe cupidus eloquiorū poteſt. 1. Cor. 6. 9.

Ephe. 5. Nolite inebriari vino, in quo eſt luxuria, ſed implemini Spiritu: præclara eſt hæc ebrietas: hac Spiritus crapula tuam animam ſopora, ne ebrietate ſopores: præoccupa mentem & cogitationes, ne locum impudens ille morbus inueniat. Propterea nõ dixit, participes eſtote Spiritus, ſed implemini Spiritu: ad ſummum vſque mentem tanquã calicem imple Spiritu, ne quicquam deinceps inijcere poſſit diabolus: non enim quouis modo participes nos fieri Spiritu iam oportet, ſed Spiritu impleri, pſalmis, hymnis, canticis ſpiritualibus, quibus hodie repleti eſtis: quapropter de temperãtia veſtra confido. Præclarus eſt nobis ebrietatis calix: eſt calix ebrietatis, qui tẽperantiam gignit, non paralyſim. Quisnam ille porro? calix Spiritualis, calix ſalutaris, calix impollutus dominici ſanguinis: non gignit ebrietatem ille calix, non paralyſim gignit. Non enim vires diſſoluit, ſed vires excitat; ille nõ non neruos infringit: ſobrietatẽ quippe affert; ille angelis venerandus eſt, hominibus pretioſus, domino amabilis. Vides quid dicat Dauid de ſpirituali calice iſto, qui propoſitus eſt in

Pſ. 22. 5. hac menſa? Paraſti in conſpectu meo menſam aduerſus eos, qui tribulãt me: Impinguaſti in oleo caput meum, & calix tuus inebrians, quàm præclarus eſt. Etenim ne audito nomine ebrietatis ſubito metueres, & eiuſmodi putares eſſe, vt infirmitatem inducat, adiunxit eſſe præclarum & firmum: nouum ebrietatis genus, robur immittit & validum reddit ac potentem: quippe quod ex ſpirituali petra profluxerit: non eſt deprauatio cogitationum, ſed ſpiritualium cogitationum accumulatio: hac ebrietate ebrij ſimus, ab illa vero abſtineamus, ne præſentem ſolennitatem dedecore afficiamus: nõ enim terræ tãtùm, ſed & cœli eſt præſens ſolennitas: hodie gaudium eſt in

Luc. 15. terra: hodie gaudium in cœlo: ſi enim vno peccatore conuerſo gaudium eſt in terra & cœlo; multo magis extorto de diaboli manibus toto orbe terrarum gaudium erit in cœlo. Nunc exultant angeli: nunc lætantur archangeli: nunc Cherubim & Seraphim hoc nobiſcum feſtum celebrant: non illos pudet conſeruorum, ſed noſtris bonis gratulantur:

A δυνάμει. μὴ μεθύσκεσθε οἴνῳ ἐν ᾧ ἐστιν ἀσωτία· ἀλλὰ πληροῦσθε ἐν πνεύματι· αὕτη ἡ καλὴ μέθη· κάρωσον σου τὴν ψυχὴν τῷ πνεύματι, ἵνα μὴ καρώσῃς τῇ μέθῃ· προκατάλαβε τὴν διάνοιαν καὶ τοὺς λογισμοὺς, ἵνα μὴ εὕρῃ χώραν ἐκεῖνο τὸ πάθος τὸ ἀναίσχυντον. διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε, μετέχετε πνεύματος, ἀλλὰ πληροῦσθε πνεύματος. ἕως ἄνω τὴν διάνοιαν καθάπερ ποτήριον τοῦ πνεύματος πλήρωσον, ἵνα μηδὲν ἐμβαλεῖν δυνηθῇ λοιπὸν ὁ διάβολος. οὐ γὰρ ἁπλῶς δεῖ μετέχειν λοιπὸν τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ πληροῦσθαι πνεύματος· ψαλμοῖς, ὕμνοις, ᾠδαῖς πνευματι-

B καῖς, ὧν ἐπληρώθητε σήμερον. διὰ τοῦτο θαρρῶ περὶ τῆς σωφροσύνης ὑμῶν. ἔστιν ἡμῖν ποτήριον μέθης καλόν. ἔστι ποτήριον μέθης σωφροσύνην ποιοῦν οὐ παράλυσιν. ποῖον δὲ τοῦτο; τὸ ποτήριον τὸ πνευματικὸν, τὸ ποτήριον τὸ σωτήριον, τὸ ποτήριον τὸ ἄχραντον τοῦ αἵματος τοῦ δεσποτικοῦ. ἐκεῖνο οὐ ποιεῖ μέθην, ἐκεῖνο οὐ ποιεῖ παράλυσιν. οὐ γὰρ παραλύει δύναμιν, ἀλλ' ἐγείρει δύναμιν· ἐκεῖνο οὐ καταλύει τὰ νεῦρα· ἐκεῖνο γὰρ νῆψιν ποιεῖ· ἐκεῖνο αἰδέσιμον ἀγγέλοις, φοβερὸν δαίμοσι, τίμιον τοῖς ἀνθρώποις, ἐπέραστον τῷ δεσπότῃ. ὁρᾷς πῶς φη-

C σιν ὁ Δαβὶδ περὶ τοῦ ποτηρίου τούτου τοῦ πνευματικοῦ τοῦ ἐν τῇ τραπέζῃ ταύτῃ κειμένου; ἡτοίμασας ἐνώπιόν μου τράπεζαν, ἐξ ἐναντίας τῶν θλιβόντων με· ἐλίπανας ἐν ἐλαίῳ τὴν κεφαλήν μου, καὶ τὸ ποτήριόν σου μεθύσκον ὡσεὶ κράτιστον. ἵνα γὰρ μὴ ἀκούσας μέθης ὄνομα φοβηθῇς εὐθέως, καὶ νομίσῃς ἀσθενείας εἶναι ποιητικὸν, ἐπήγαγεν ὅτι κράτιστόν ἐστι καὶ ἰσχυρόν. καινὸς τρόπος μέθης, ἰσχὺν ἐντίθησιν, ἐγκρατῆ ποιεῖ καὶ δυνατόν. ἀπὸ γὰρ τῆς πέτρας ἐρρύη τῆς πνευματικῆς. οὐκ ἔστι παρατροπὴ λογισμῶν, ἀλλὰ προσθήκη λο-

D γισμῶν πνευματικῶν. ταύτην μεθυσκώμεθα τὴν μέθην· ἐκείνης δὲ ἀπεχώμεθα, ἵνα μὴ καταισχύνωμεν τὴν παροῦσαν ἑορτήν· ἑορτὴ γὰρ ἡ παροῦσα οὐχὶ τῆς γῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ οὐρανοῦ. σήμερον ἐν γῇ χαρὰ, σήμερον ἐν οὐρανῷ χαρά. εἰ γὰρ ἐφ' ἑνὶ ἁμαρτωλῷ ἐπιστρέφοντι χαρὰ ἐπὶ γῆς καὶ οὐρανοῦ, πολλῷ μᾶλλον τῆς οἰκουμένης ἁπάσης ἐξαρπασθείσης τῶν χειρῶν τοῦ διαβόλου. χαρὰ ἔσται ἐν οὐρανῷ. νῦν σκιρτῶσιν ἄγγελοι· νῦν χαίρουσιν ἀρχάγγελοι· νῦν τὰ Χερουβὶμ καὶ τὰ Σεραφὶμ μεθ' ἡμῶν ἑορτάζει τὴν παροῦσαν ἑορτήν. οὐκ ἐπαισχύνονται τοὺς συνδούλους, ἀλλὰ συγχαίρουσι τοῖς ἡμετέροις ἀγα-

εἰ γὰρ ἡμετέρα ἡ χάρις ἡ παρὰ τοῦ δεσπότου, ἀλλὰ κοινὴ καὶ ἐκείνων ἡ ἡδονή. καὶ τί λέγω τοὺς συνδούλους; αὐτὸς ὁ δεσπότης αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν οὐκ ἐπαισχύνεται συνεορτάζειν. καὶ τί χρὴ λέγειν, ὅτι οὐκ ἐπαισχύνεται; Ἐπιθυμία, φησὶν, ἐπεθύμησα τὸ πάσχα τοῦτο μεθ' ὑμῶν φαγεῖν· εἰ δὲ τὸ πάσχα ἐπεθύμησεν ἡμῖν συνεορτάσαι, δῆλον ὅτι καὶ τὴν ἀνάστασιν. ὅταν οὖν ἄγγελοι χαίρωσι, καὶ ἀρχάγγελοι, καὶ πασῶν τῶν οὐρανίων δυνάμεων ὁ δεσπότης ἡμῖν συνεορτάζει, τίς λείπεται λοιπὸν εἰς ἀθυμίαν λόγος; μηδεὶς πένης ἔστω κατηφὴς διὰ τὴν πενίαν· ἑορτὴ γὰρ αὕτη πνευματική· μηδεὶς πλούσιος ἐπαιρέσθω διὰ τὸν πλοῦτον· οὐδὲν γὰρ ἀπὸ τῶν χρημάτων εἰς τὴν ἡδονὴν τῆς ἑορτῆς εἰσενεγκεῖν δύναται ταύτης. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἔξωθεν ἑορτῶν τῶν βιωτικῶν, ἔνθα πολὺς ἄκρατος, ἔνθα τράπεζα πλήθουσα καὶ ἀδηφαγία, ἔνθα ἀσχημοσύνη, καὶ γέλως, ἔνθα πᾶσα πομπὴ Σατανική, εἰκότως ὁ μὲν πένης κατηφὴς, ὁ δὲ πλούσιος ἐν φαιδρότητι. τί δήποτε; ὅτι ὁ μὲν πλούσιος δαψιλῆ παρατίθεται τράπεζαν καὶ μᾶλλον ἀπολαύει τρυφῆς· ὁ δὲ πένης ἀπὸ τῆς πενίας κωλύεται τὴν αὐτὴν φιλοτιμίαν ἐπιδείξασθαι· ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτον· μία τράπεζα καὶ τῷ πλουσίῳ καὶ τῷ πένητι· κἂν πλούσιός τις ᾖ, οὐδὲν τῇ τραπέζῃ προσθεῖναι δύναται· κἂν πένης, οὐδὲν ἔλαττον παρὰ τῆς πενίας τὰ τῆς κοινωνίας διακείσεται· θεία γάρ ἐστιν ἡ χάρις. καὶ τί θαυμάζεις εἰ πλουσίῳ καὶ πένητι; αὐτῷ γὰρ τῷ βασιλεῖ τῷ τὸ διάδημα περικειμένῳ, τῷ τὴν ἁλουργίδα ἔχοντι, τῷ τὴν ἐξουσίαν ἐγκεχειρισμένῳ τῆς γῆς, ἐκείνῳ τῷ βασιλεῖ, καὶ τῷ πτωχῷ τῷ πρὸς τὴν ἐλεημοσύνην καθεζομένῳ μία τράπεζα πρόκειται. τοιαῦτα τὰ δῶρα τὰ Δεσποτικά· οὐ τοῖς ἀξιώμασι διαιρεῖ τὴν κοινωνίαν, ἀλλὰ τῇ προαιρέσει καὶ τῇ διανοίᾳ. μετὰ τῆς αὐτῆς παρρησίας καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ πένης πρὸς τὴν τράπεζαν ἔρχονται ταύτην· μετὰ τῆς αὐτῆς τιμῆς· πολλάκις δὲ ὁ πένης καὶ μετὰ πλείονος τιμῆς. τί δήποτε; ὅτι ὁ μὲν βασιλεὺς μυρίοις ἐμπεπλεγμένος πράγμασιν, ὥσπερ ναῦς πανταχόθεν περιρραντίζεται, καὶ πολλὰ περιτρίβεται ἁμαρτήματα· ὁ δὲ πένης ὑπὲρ τῆς ἀναγκαίας φροντίζων μόνον τροφῆς, καὶ τὸν ἀπράγμονα καὶ ἥσυχον ἐπανῃρημένος βίον, ἠρεμῶν, ὥσπερ ἐν λιμένι καθήμενος μετὰ πολλῆς τῆς ἀσφα-

A etſi enim noſtrum eſt quod à Domino accepimus donum, communis eſt tamen & cum illis voluptas. ſed quid ego conſeruos commemoro? ipſum dominum illorum ac noſtrum nobiſcum celebrare feſtum non pudet: at quid ego rurſus non eum pudere dico? Deſiderio, inquit, deſiderauit hoc paſcha manducare vobiſcum: quòd ſi Paſchæ feſtum celebrare deſiderauit nobiſcū, haud dubium quin reſurrectionē celebrare. Quando igitur angeli gaudent, & archangeli, omniúmque dominus cœleſtium virtutum nobiſcum feſtum concelebrat, quæ tandem ſu- B pereſſe occaſio triſtitiæ poteſt? nullus pauper ob paupertatē ſit mœſtus, hæc enim celebritas eſt ſpiritualis: nullus diues efferatur ob diuitias; nihil enim ex pecuniis ad huius celebritatis voluptatem poteſt conferre. Nam in externis quidem & ſecularibus feſtis, vbi multum merum, vbi menſa referta & ad ſatietatē comeſſatio, vbi turpitudo & riſus, vbi omnis pompa Satanica; meritò pauper quidem ſubtriſtis, hilaris autem eſt diues: quid ita? quia diues quidem opiparam menſam C apponit, deliciiſque ampliùs fruitur: pauper autem à paupertate prohibetur, ne tantam magnificentiam præ ſe ferat: hîc verò nihil tale eſt: vna diuiti & pauperi menſa eſt: licèt diues ſit quiſpiam, nihil adiicere mēſæ poteſt: licèt pauper ſit, nihilo deteriori conditione ob paupertatem in iis quæ ad communionem pertinent, erit: diuina enim eſt gratia: & quid miraris ſi diuiti & pauperi? ipſi enim Imperatori diademate redimito, purpura conueſtito, cui mundi regimen eſt commiſſum, illi Imperatori, & pauperi ad eleemoſynam ſedēti vna eſt menſa pro- D poſita: talia ſunt Dominica dona, non pro ratione dignitatum diſtinguit cōmunicandi rationem, ſed pro conditione voluntatis ac mētis: cum eadem fiducia & Imperator & pauper ad hāc menſam accedunt cum eodem honore: imò etiam perſæpe cum honore pauper ampliori: quid ita? quòd Imperator quidem ſexcētis negotiis implicatus tanquā nauis vndique aſpergatur, ac multa contrahat peccata: pauper autem de neceſſario tantum victu ſollicitus, negotiorum expertem ac tranquillam tranſigens vitam, velut in portu ſedens, cum multa ſecuritate ad men-

Luc. 22. 15.

Sacrorum conuiuiorum & profanorum diſcrimen.

ſam accedat. Rurſus in externis ſolemnitatibus pauper quidem in mœrore, diues autem in hilaritate verſatur, non ob menſam tantùm, ſed etiã ob veſtimenta. quod enim in menſa illius euenit, hoc & in veſtimentis patiũtur. cùm enim pretioſiori amictum ſtola viderit opulentum, percellitur, ſéque præ omnibus infelicẽ ducit: hic verò & iſta ſublata eſt penuria: vnum enim apud omnes veſtimentum eſt, ſalutare lauacrum. Quicunque enim in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. (Gal. 3. 16.) Ne igitur ebrietate ſolennitatem iſtam dehoneſtemus. & diuites & pauperes pariter honorauit, & ſeruos, & dominos: ſed ob hanc erga nos beneuolentiam dominũ remuneremur: optima porrò eſt renumeratio conuerſatio munda & mens ſobria. Hæc ſolennitas & panegyricus conuentus non pecuniis indiget neque ſumptibus, ſed voluntate ac mente optima. tales enim hic proſtant merces: nihil corporeum hic venditur, ſed diuinorum auditio eloquiorum, preces patrum, benedictiones ſacerdotum, concordia & pax & conſenſus, ſpiritualia dona, ſpirituale pretium. feſtum hoc maximũ celebremus & illuſtre, in quo Dominus reſurrexit. reſurrexit enim Dominus ſecúmque ſuſcitauit orbem terrarum. ipſe ſiquidẽ diſruptis mortis vinculis reſurrexit: Peccauit Adamus & mortuus eſt: at non peccauit Chriſtus, & eſt mortuus. nouum eſt hoc & admirabile; ille peccauit, & mortuus eſt: hic non peccauit & eſt mortuus. quid ita? quò is qui peccauit & mortuus eſt, eius opera qui nõ peccauit quidem, mortuus eſt autẽ, mortis nexus poſſit euadere. Ita fit & in pecuniis: ſæpenumero debet quiſpiã, & cùm non habeat vnde ſoluat, in vinculis detinetur. alius qui non debet, ſed habet vnde ſoluat, eum qui obnoxius eſt, liberare ſolet: ſic & euenit in Adamo. debebat Adamus, à diabolo detinebatur, ſed vnde ſolueret nõ habebat: nõ debebat Chriſtus, nec à diabolo detinebatur, ſed debitũ poterat numerare: venit, mortẽ perſoluit pro eo, qui à diabolo detinebatur, vt illum exolueret. Vides præclara reſurrectionis effecta? nos duplici morte mortui eramus, duplicem itaque reſurrectionem expectemus. ipſe ſimpli-

A λείας τῇ τραπέζῃ προσέρχεται. πάλιν ἐν ταῖς ἑορταῖς ταῖς ἔξωθεν ὁ μὲν πένης ἐν κατηφείᾳ, ὁ δὲ πλούσιος ἐν φαιδρότητι, οὐ διὰ τὴν τράπεζαν μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰ ἱμάτια. ὅπερ γὰρ ἐπὶ τῆς τραπέζης πάσχουσι, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἱματίων ὑπομένουσιν. ὅταν γὰρ ἴδῃ ὁ πένης τὸν εὔπορον πολυτελεστέραν περιβεβλημένον στολὴν, πλήττεται, καὶ ταλανίζει παρὰ πάντας ἑαυτόν. ἐνταῦθα δὲ καὶ αὕτη ἡ ἔνδεια ἀνῄρηται· ἓν γὰρ παρὰ πᾶσίν ἐστιν ἱμάτιον τὸ λουτρὸν τὸ σωτήριον· ὅσοι γὰρ, φησιν, εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε. μὴ τοίνυν καταισχύνωμεν τὴν ἑορ- B τὴν ταύτην τῇ μέθῃ· καὶ πλουσίους καὶ πένητας ὁμοίως ἐτίμησε, καὶ δούλους καὶ δεσπότας· ἀλλὰ ἀμειψώμεθα τὸν δεσπότην τῆς περὶ ἡμᾶς εὐνοίας· ἀμοιβὴ δὲ ἀρίστη πολιτεία καθαρὰ, καὶ ψυχὴ νήφουσα. αὕτη ἡ ἑορτὴ καὶ πανήγυρις οὐ χρημάτων δεῖται, οὐδὲ δαπάνης, ἀλλὰ προαιρέσεως καὶ διανοίας ἀρίστης· τοιαῦτα γὰρ ἐνταῦθα τὰ ὤνια. οὐδὲν σωματικὸν ἐνταῦθα πωλεῖται, ἀλλὰ ἀκρόασις θείων λογίων, εὐχαὶ πατέρων, εὐλογίαι ἱερέων, ὁμόνοια, καὶ εἰρήνη καὶ συμφωνία, πνευματικὰ τὰ δῶρα, πνευματικὸς ὁ μισθός. C ἑορτάσωμεν τὴν ἑορτὴν ταύτην τὴν μεγίστην καὶ λαμπρὰν, ἐν ᾗ ἀνέστη ὁ κύριος· ἀνέστη γὰρ ὁ κύριος, καὶ τὴν οἰκουμένην ἑαυτῷ συνανέστησεν· αὐτὸς μὲν ἀνέστη, τοῦ θανάτου τὰ δεσμὰ διαρρήξας· ἥμαρτεν Ἀδὰμ καὶ ἀπέθανεν· ἀλλ' οὐχ ἥμαρτεν ὁ Χριστὸς, καὶ ἀπέθανε. καινὸν καὶ παράδοξον τοῦτο· ἐκεῖνος ἥμαρτε καὶ ἀπέθανεν, οὗτος οὐχ ἥμαρτε, καὶ ἀπέθανε. διὰ τί, ὅτι ὁ ἁμαρτὼν καὶ ἀποθανὼν διὰ τοῦ μὴ ἁμαρτόντος μὲν, ἀποθανόντος δὲ, δυνηθῇ τοῦ θανάτου τὰς λαβὰς ἀποδύσασθαι. οὕτω καὶ ἐπὶ χρημάτων γίνεται· ὀφείλει τις πολλάκις, καὶ οὐκ ἔχων καταβαλεῖν κα- D τέχεται ἐν δεσμοῖς. ἄλλος οὐκ ὀφείλων, δυνάμενος δὲ καταβαλεῖν, καταθεὶς, ἀπέλυσε τὸν ὑπεύθυνον· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀδὰμ γέγονεν· ὤφειλεν ὁ Ἀδὰμ, κατείχετο ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ἀλλ' οὐκ εἶχε καταβαλεῖν· οὐκ ὤφειλεν ὁ Χριστὸς, οὐδὲ κατείχετο ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ἀλλ' ἠδύνατο καταθεῖναι τὸ χρέος. ἦλθε, κατέβαλε θάνατον ὑπὲρ τοῦ κατεχομένου ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ἵνα ἐκεῖνον ἀπολύσῃ. εἶδες τῆς ἀναστάσεως τὰ κατορθώματα; διπλοῦν ἀπεθάνομεν ἡμεῖς θάνατον, οὐκοῦν διπλῆν προσδοκήσωμεν τὴν ἀνάστασιν. αὐτὸς

ἁπλοῦν

A ἁπλοῦν ἀπέθανε θάνατον. διὰ τοῦτο καὶ ἁπλῆν ἀνέστη ἀνάστασιν, πῶς, ἐγὼ λέγω; ἀπέθανεν ὁ Ἀδὰμ καὶ τῷ σώματι, καὶ τῇ ψυχῇ· ἀπέθανε τῇ ἁμαρτίᾳ καὶ τῇ φύσει· ᾗ ἂν ἡμέρᾳ φάγητε ἀπὸ τοῦ ξύλου, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε. καὶ μὴν οὐκ αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ ἀπέθανεν, ἀλλὰ τῇ ἁμαρτίᾳ τῇ φύσει ἀπέθανεν· ἐκεῖνος ὁ θάνατος τῆς ψυχῆς· οὗτος ὁ θάνατος τοῦ σώματος· ὅταν δὲ ἀκούσῃς ὅτι θάνατος ψυχῆς, μὴ νομίσῃς ψυχὴν ἀποθνήσκειν, ἀθάνατος γάρ ἐστι· θάνατος δὲ ψυχῆς ἁμαρτία καὶ κόλασις αἰώνια. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστός φησι, μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶ-
B μα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι· φοβήθητε δὲ μᾶλλον τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γεέννῃ· τὸ δὲ ἀπολλύμενον ὑφέστηκε μὲν, ἔξω δὲ τῆς ὄψεως τοῦ ἀπολέσαντός ἐστιν. ἀλλ' ὅπερ ἔλεγον, ἐφ' ἡμῶν διπλοῦς ὁ θάνατος· οὐκοῦν καὶ τὴν ἀνάστασιν διπλῆν γίνεσθαι δεῖ. ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ἁπλοῦς ὁ θάνατος· οὐ γὰρ ἥμαρτεν ὁ Χριστός· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ ἁπλοῦς θάνατος δι' ἡμᾶς. οὐ γὰρ ὤφειλε τὸν θάνατον ἐκεῖνος· οὐ γὰρ ἦν ὑπεύθυνος ἁμαρτίᾳ· διὰ τοῦτο οὐδὲ θανάτου. διὰ
C τοῦτο ἐκεῖνος μὲν ἀνέστη τὴν ἀνάστασιν τὴν ἀπὸ τοῦ ἁπλοῦ θανάτου· ἡμεῖς δὲ διπλοῦν ἀποθανόντες θάνατον, διπλῆν καὶ τὴν ἀνάστασιν ἀνιστάμεθα. μίαν μὲν ἀνέστημεν τέως τὴν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας. συνετάφημεν γὰρ αὐτῷ ἐν τῷ βαπτίσματι, καὶ συνηγέρθημεν αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος· μία αὕτη ἀνάστασις ἀπαλλαγὴ ἁμαρτημάτων· δευτέρα δὲ ἀνάστασις ἡ τοῦ σώματος. ἔδωκε τὴν μείζονα, προσδόκα καὶ τὴν ἐλάττονα· αὕτη γὰρ πολὺ μείζων ἐκείνης. πολὺ γὰρ μεῖζον ἁμαρτιῶν ἀπαλλαγῆναι, ἢ σῶμα
D ἰδεῖν ἀνιστάμενον. διὰ τοῦτο ἔπεσε τὸ σῶμα, ἐπειδὴ ἥμαρτεν· οὐκοῦν εἰ ἀρχὴ τοῦ πεσεῖν ἡ ἁμαρτία, ἀρχὴ τοῦ ἀναστῆναι τὸ ἀπαλλαγῆναι τῆς ἁμαρτίας. ἀνέστημεν λοιπὸν τὴν μείζονα ἀνάστασιν, τὸν χαλεπὸν θάνατον τῆς ἁμαρτίας ῥίψαντες, καὶ ἀποδυσάμενοι τὸ παλαιὸν ἱμάτιον· μὴ τοίνυν ὑπὲρ τῆς ἐλάττονος ἀπαγορεύσωμεν. ταύτην καὶ ἡμεῖς πάλαι τὴν ἀνάστασιν ἀνέστημεν, ὅτε ἐβαπτίσθημεν· καὶ οἱ τὴν τοῦ βαπτίσματος χθὲς ἑσπέραν καταξιωθέντες, τὰ καλὰ ταῦτα ἀρνία. πρὸ τῆς τρίτης ὁ Χριστὸς ἐσταυρώθη,

A ci mortuus eſt morte; propterea ſimplici quoque reſurrectione reſurrexit. Quid hæc ſibi volunt? mortuus inquam, eſt Adamus, & corpore & anima: mortuus eſt peccato & natura. *Gen. 2.17.* In quocunque die comederitis de ligno, morte moriemini. Atqui non eadem die mortuus eſt, ſed peccato eſt mortuus: illa mors eſt animæ, hæc mors eſt corporis. Sed cum audieris mortem eſſe animæ, noli mori animam arbitrari: eſt enim immortalis: verùm animæ mors eſt peccatum & ſupplicium æternum: propterea ait Chriſtus, Nolite timere
B eos qui occidunt corpus, animam au- *Mat.10.28* tem non poſſunt occidere: ſed potius timete eum, qui poteſt & animam & corpus perdere in gehennam: quod autem eſt perditum, ſubſtitit quidem, ſed aciem oculorum eius, qui perdidit, fugit. Verùm vt dicebam, duplex in nobis mors eſt; quapropter & duplicem fieri in nobis reſurrectionem oportet: in Chriſto ſimplex mors fuit, non enim Chriſtus peccauit: ſed *Mors in nobis duplex eſt.* ipſa mors ſimplex propter nos eſt ſuſcepta: non enim mortem debuit ille, neque enim reus erat peccati,
C quocirca nec mortis. propterea ille quidem reſurrectione ſimplici à morte morte reſurrexit: nos autem, qui duplici morte mortui ſumus, duplici quoque reſurrectione reſurgimus. vna quidem antea reſurreximus, quæ eſt à peccato: conſepulti enim ſumus ipſi in baptiſmo & conſurreximus cum ipſo per baptiſmum. vna hæc reſurrectio eſt liberatio à peccatis; altera verò reſurrectio eſt corporis. dedit maiorem: expecta etiam minorem: hæc enim multò maior eſt illa: multò enim maius eſt à peccatis
D liberari, quam corpus reſurgens intueri. Propterea cecidit corpus, quia peccauit: ſi igitur principium cadendi eſt peccatum, principium reſurgendi eſt à peccato liberari: reſurreximus deinceps reſurrectione maiori abiecta graui morte peccati, & veteri exuta veſte: ne igitur de minori deſperemus. Hac & nos olim reſurrectione reſurreximus, quando baptizati fuimus, atque hi qui heri veſperi baptiſmate digni habiti ſunt, hi agni præclari. Nudiuſtertius crucifixus eſt Chriſtus,

ſed nocte præterita reſurrexit: & hi nu- A diuſtertius à peccato detinebantur, ſed ſimul cum eo reſurrexerunt: ille corpore mortuus eſt, & corpore reſurrexit: hi mortui peccato erant & à peccatis liberati reſurrexerũt. Ac terra quidem verno hoc tẽpore roſas & violas aliósq; flores nobis edit, aquæ vero terra nobis pratum delectabilius exhibuerunt. Ne mireris q. ab aquis flores germinarint; nec ipſa terra ex propria natura, ſed ex Domini mãdato germen edit: animalia quoq; motu prædita in principio edidit *Gen.1.20.* aquarũ natura; Producant enim, inquit, aquæ reptilia animarum viuentium; & B mandatum opus euaſit, illáque animæ expers ſubſtantia animata protulit animalia. Ita nunc etiam, Producãt aquæ, non reptilia viuentium animarum, ſed ſpiritualia dona. Produxerunt tum aquæ piſces rationis expertes ac mutos; nunc ratione præditos ac ſpirituales *Mat.4.19.* piſces effuderunt; piſces, quos Apoſtoli ſunt piſcati. Venite enim, inquit, & faciam vos piſcatores hominum: hæc eſt illa piſcatio de qua tum loquebatur: nouus re vera piſcationis modus: qui piſcantur ex aquis eiiciunt, nos in aquas C iniicimus, atque ita piſcamur. Fuit olim & ſtante Iudæorum lege piſcina: diſce quid potuerit illa piſcina; vt Iudaicam diſcas egeſtatem; vt diuitias di- *Ioan.5.3.* ſcas Eccleſiæ. Piſcina erat aquarum, illucque angelus deſcendebat, & aquas mouebat; deinde poſt aquæ motionem æger vnus ingrediebatur, & ſanabatur: vnus ſolus quotannis ſanabatur, ſtatimque gratia conſumebatur, non propter eius, qui dabat, egeſtatem, ſed propter eorum, qui accipiebant, infirmitatem: deſcendebat igitur angelus in piſcinam & aquam mo- D uebat, ac ſanabatur vnus: deſcendit dominus angelorum in Iordanem, & aquam mouit, atque vniuerſum terrarum orbem ſanauit. Propterea illic quidem is, qui poſt primum ſecundus deſcenderat, minimè ſanabatur; Iudæis quippe gratia data erat infirmis, egenis: hic verò poſt primum ſecundus, poſt ſecundum tertius, poſt tertium quartus: licet decem, licet viginti, licet centum, licet decies mille, licet vniuerſum orbem terrarum immiſeris in piſcinam, nõ conſumitur gratia, non exhauritur donum, non latices inquinantur: nouus purgationis modus.

A ἀλλ' ἀνέστη τῇ παρελθούσῃ νυκτί· καὶ οὗτοι πρὸ τῆς τρίτης ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας κατείχοντο, ἀλλὰ συνανέστησαν· ἐκεῖνος σώματι ἀπέθανε, καὶ σώματι ἀνέστη. οὗτοι ἁμαρτίᾳ ἦσαν τεθνηκότες, καὶ ἀπὸ ἁμαρτιῶν ἀνέστησαν ἐλευθερωθέντες. ἡ μὲν οὖν γῆ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον τοῦ ἔαρος ῥόδα καὶ ἴα καὶ τὰ ἄλλα ἡμῖν ἐκδίδωσιν ἄνθη· τὰ δὲ ὕδατα τῆς γῆς ἡμῖν τερπνότερον λειμῶνα ἔδειξε. μὴ θαυμάσῃς εἰ ἀπὸ τῶν ὑδάτων ἐβλάστησαν ἄνθη· οὐδὲ ἡ γῆ κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἐπίταγμα τοῦ δεσπότου τὴν βλάστην ἐκδίδωσιν. ἐξέδωκε καὶ ἐν ἀρχῇ τῶν ὑδάτων ἡ φύσις ζῶα κινούμενα· ἐξαγαγέτω B γάρ φησι τὰ ὕδατα ἑρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν, καὶ τὸ ἐπίταγμα ἔργον ἐγένετο· καὶ ἡ ἄψυχος ἐκείνη οὐσία ἔμψυχα ζῶα ἐξέφερεν. οὕτω καὶ νῦν, ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα, οὐχὶ ἑρπετὰ ψυχῶν ζωσῶν, ἀλλὰ πνευματικὰ χαρίσματα. ἐξήγαγε τότε τὰ ὕδατα ἰχθύας ἀλόγους καὶ ἀφώνους, ἐξέβαλε νῦν ἰχθύας λογικοὺς καὶ πνευματικούς, ἰχθύας ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ἀγρευθέντας. δεῦτε γάρ, φησι, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς ἀνθρώπων· ταύτην ἔλεγε τὴν ἁλιείαν τότε· καινὸς ὄντως τῆς ἁλιείας ὁ τρόπος· οἱ ἁλιεύοντες ἐκ τῶν ὑδάτων ἐκβάλλουσιν· ἡμεῖς εἰς τὰ C ὕδατα ἐμβάλλομεν, καὶ οὕτως ἁλιεύομεν. ἦν ποτε καὶ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων κολυμβήθρα· μάθε τί ἴσχυεν ἡ κολυμβήθρα ἐκείνη, ἵνα μάθῃς τὴν πτωχείαν Ἰουδαϊκήν· ἵνα μάθῃς τὸν πλοῦτον τῆς ἐκκλησίας. κολυμβήθρα ὑδάτων ἦν, καὶ κατήρχετο ἄγγελος ἐκεῖ, καὶ ἐτάραττε τὰ ὕδατα· εἶτα μετὰ τὴν ταραχὴν τοῦ ὕδατος ἐπέβαινεν εἷς ἀσθενῶν καὶ ἐθεραπεύετο· εἷς μόνος τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐθεραπεύετο, καὶ [illegible] ἀνηλοῦτο ἡ χάρις· οὐ διὰ τὴν πτωχείαν τοῦ διδόντος, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν λαμβανόντων. κατέβαινεν ἄγγελος τοίνυν εἰς τὴν κολυμβήθραν, καὶ ἐτάραττε D τὸ ὕδωρ, καὶ εἷς ἐθεραπεύετο· κατῆλθεν ὁ τῶν ἀγγέλων δεσπότης εἰς τὸν Ἰορδάνην, καὶ ἐτάραξε τὸ ὕδωρ, καὶ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἐθεράπευσε. διὰ τοῦτο ἐκεῖ μὲν μετὰ τὸν πρῶτον ὁ δεύτερος καταβαίνων οὐκ ἐθεραπεύετο· Ἰουδαίοις γὰρ ἐδίδοτο ἡ χάρις τοῖς ἀσθενέσι, τοῖς πτωχοῖς· ἐνταῦθα δὲ μετὰ τὸν πρῶτον ὁ δεύτερος, μετὰ τὸν δεύτερον ὁ τρίτος, μετὰ τὸν τρίτον ὁ τέταρτος, κἂν δέκα, κἂν εἴκοσι, κἂν ἑκατόν, κἂν μυρίους, κἂν τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἐμβάλῃς εἰς τὴν κολυμβήθραν, οὐκ ἀναλίσκεται ἡ χάρις, οὐ δαπανᾶται ἡ δωρεά, οὐ ῥυποῦται τὰ νάματα. καινὸς καθάρσεως τρόπος.

οὐ γάρ ἐστι σωματικός. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν σωμάτων ὅταν πλείονας ἀποπλύνῃ τὰ νάματα, πλείονα τὴν κηλῖδα δέχεται· ἐνταῦθα δὲ ὅσῳ πλυνῇ πλείονας, τοσούτῳ καθαρώτερα γίνεται. εἶδες μέγεθος δωρεᾶς; διατήρησον δὲ μέγεθος τῆς δωρεᾶς ταύτης ὦ ἄνθρωπε. οὐκ ἔξεστί σοι ἀδιαφόρως ζῆν· νόμον ταύτην θὲς μετὰ ἀκριβείας ἁπάσης· ἀγών ἐστι καὶ παλαίσματα· ὁ δὲ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρατεύεται. εἴπω σοι τρόπον ἕνα ἄριστον καὶ ἀσφαλῆ κατορθωμάτων, τὰ ἀδιάφορα μὲν εἶναι δοκοῦντα, τίκτοντα δὲ ἁμαρτίας, ἐκβάλωμεν τῆς διανοίας. ἔστι γὰρ τῶν πραγμάτων τὰ μὲν ἁμαρτήματα· τὰ δὲ οὐχ ἁμαρτήματα, ἁμαρτημάτων δὲ αἴτια· οἷον γέλως μὲν ἁμάρτημα οὐκ ἔστι φύσει· γίνεται δὲ ἁμάρτημα παρὰ μέτρον ἐξενεχθεὶς ἐπὶ πλέον. ἀπὸ γὰρ γέλωτος εὐτραπελία· ἀπὸ εὐτραπελίας αἰσχρολογία· ἀπὸ αἰσχρολογίας αἰσχρὰ πράγματα· ἀπὸ πραγμάτων αἰσχρῶν κολάσεις καὶ τιμωρίαι· ἄνελε οὖν τὴν ῥίζαν ἄνωθεν, ἵνα ἀνέλῃς ὅλον τὸ νόσημα. ἐὰν γὰρ τὰ ἀδιάφορα φυλαττώμεθα, οὐδέποτε εἰς τὰ κεκωλυμένα ἐμπεσούμεθα. οὕτω δὲ γυναῖκας ἰδεῖν ἀδιάφορον εἶναι δοκεῖ πολλοῖς· ἀλλ' ἀπὸ τούτου ἐπιθυμία ἀκόλαστος τίκτεται· ἐκ τῆς ἐπιθυμίας πορνεία· ἀπὸ πορνείας πάλιν κόλασις καὶ τιμωρία. οὕτω δὲ τρυφᾶν οὐδὲν δεινὸν εἶναι δοκεῖ· ἀλλ' ἐντεῦθεν μέθη καὶ τὰ ἐκ τῆς μέθης μυρία κακά. ἀνέλωμεν τοίνυν πανταχοῦ τὰς ἀρχὰς τῶν ἁμαρτημάτων. διὰ τοῦτο συνεχοῦς ἀπολαύετε διδασκαλίας καθ' ἡμέραν· διὰ τοῦτο ἑπτὰ ἡμέρας ἐφεξῆς σύναξιν ἐπιτελοῦμεν, τὴν πνευματικὴν ὑμῖν παρατιθέμενοι τράπεζαν· ποιοῦντες ὑμᾶς ἀπολαύειν θείων λογίων· ἀλείφοντες ὑμᾶς καθ' ἑκάστην ἡμέραν, καθοπλίζοντες ὑμᾶς κατὰ τοῦ διαβόλου· ἀγριώτερος γὰρ νῦν ἐπιτίθεται· ὅσῳ μείζων ἡ δωρεά, καὶ τοσούτῳ μείζων ὁ πόλεμος· εἰ γὰρ ἐν τῷ παραδείσῳ ἕνα ὁ διάβολος ἰδὼν οὐκ ἤνεγκεν, ἐν τῷ οὐρανῷ τοσούτους ὁρῶν πῶς οἴσει, εἰπέ μοι; ἐξηγρίωσας δὲ θηρίον, ἀλλὰ μὴ φοβηθῇς· μείζονα δύναμιν ἔλαβες, μάχαιραν ἠκονημένην· ἐκείνῃ κέντησον τὸν ὄφιν. διὰ τοῦτο ὁ θεὸς ἀφῆκεν αὐτὸν ἀγριωθῆναι κατὰ σοῦ, ἵνα διὰ τῆς πείρας αὐτῆς μάθῃς τῆς ἰσχύος τῆς σῆς δύναμιν. καὶ καθάπερ παιδοτρίβης ἄριστός τινα ῥυπῶντα,

A Non enim eſt corporalis: nam in corporibus quidem, quo plures abluuntur, eò maiores ſordes latices contrahunt: hîc vero, quò plures abluunt, eò puriores euadunt. Vides magnitudinem doni? at tu doni huius magnitudinem cōſerua mi homo, non licet tibi indifferenter viuere; legem tibi ipſi cum omni diligētia ſciſce, agon eſt & lucta quędā hæc vita, qui autem in agone contendit, ab omnibus ſe abſtinet. Viſne optimum quendam ac ſecurum rectè factorum modum te doceam? quæ minutum indifferentia quidem videntur, ſed peccata pariunt, ex mente pellamus: *1 Cor. 9. 25.* *Peccata, & cauſſa peccatorũ.*

B nam inter actiones quædam quidē peccata, quædam vero non peccata, ſed peccatorum ſunt cauſſæ: ſic riſus quidem peccatum natura non eſt, fit autem peccatum, ſi vltra modum effundatur: nam ex riſu facetiæ, ex facetiis verborum obſcœnitas, ex obſcœnitate verborum turpia facta, ex turpibus factis ſupplicia oriuntur, ac pœnæ: tolle igitur antea radicem, vt totam ægritudinem tollas: ſi enim nobis ab iis quæ indifferentia ſunt caueamus, nunquam in ea, quæ prohibita ſunt, prolabemur.

C Ita mulierem aſpexiſſe indifferens videtur: at ex hoc cupiditas laſciua gignitur, ex cupiditate fornicatio, ex fornicatio rurſum ſupplicium ac pœna. Ita delicatè viuere ac lautè nihil graue eſſe videtur: verùm inde ebrietas, quæquē ex ebrietate, mala ſexcenta naſcuntur. Idcirco quotidie continua doctrina perfruimini: idcirco ſeptem dierum ſpatio conſequenter collectam agimus, ac ſpiritualem menſam vobis apponimus, vt noſtra opera diuinis eloquiis perfruamini, vt vos ſingulis diebus inſtruamus, atque aduerſus diabolum armemus: nunc enim ferocius

D inuadit: quanto maius eſt donum, tanto etiam maius eſt bellum, Si enim cùm vnum in paradiſo vidiſſet minimè tulit, cùm tam multos videat in cœlo, dic quæſo quî feret? exaſperaſti belluam, ſed noli timere; maiorem gratiam accepiſti, gladium exacutum; illo punge ſerpentem. Idcirco illum Deus aduerſum te exaſperari permiſit, vt virium tuarum potentiam ipſo experimento cognoſcas. Et quemadmodum cùm optimus palæſtræ magiſter ſqualidum quempiam

A eneruatum athletam, ac deſpectum acceperit, vbi eum vnctum inſtruxerit, exercuerit, corpulentum reddiderit, otiari deinceps non ſinit, verùm in certamina iubet deſcendere: vt eum doceat experientia, quam tu ipſi robur indiderit: ita Chriſtus etiã fecit. *Cur diabolũ Deus non ſuſtulerit è medio* poterat ſiquidem inimicum è medio tollere, ſed vt gratiæ excellentiam, ac virtutis ſpiritualis, quam ex baptiſmate nactus es, magnitudinẽ diſcas, tecum illum congredi ſinit, ac multas tibi occaſiones ſuppeditat coronarum. Idcirco ſeptem conſequentibus his diebus concionum doctrina fruimini, vt in luctarum palæſtra diligenter inſtituamini. B Alioqu n autem etiam ſpiritales ſunt nuptiæ ea, quæ iam fiunt: in nuptiis verò ad ſeptẽ dies thalami proſtant, propterea nos quoque lege ſãximus vobis, vt hîc ſeptẽ dierum ſpatio ad ſacros thalamos vos ſiſtatis. Verum illic quidem poſt ſeptem dies ſoluuntur: hic autem, ſi velis, in ſacro thalamo perpetuò ſtare potes, atque in ſecularibus quidem nuptiis poſt vnu vel alterum menſem ſponſa non adeo ſponſo eſt amabilis: hîc verò non ita, ſed quantò temporis fit maior progreſſus, tantò ardentiores ſponſi ſunt C amores; tantò ſuauiores cõplexus, tantò ſpiritualior congreſſus, ſi diligentes ac vigilantes ſimus. In corporibus rúrſus poſt iuuentutem ſenectus: hîc poſt ſenectutem iuuentus, & iuuentus quæ finem nullum habet, ſi voluerimus. Magna gratia, ſed maior erit ſi voluerimus. magnus erat etiam Paulus, cùm baptizaretur: at multò deinde maior eſt factus: cum prædicaret, confundebat Iudæos: poſtea raptus eſt in paradiſum: in tertium cœlum aſcendit. Itaque nobis etiam licet creſcere ſi velimus, & collatam per baptiſmum gratiam auge- D re: bonis autem operibus augetur, ac fit illuſtrior, lucemque nobis ſplendidiorem ſuppeditat. Quod ſi ita fiat, multa cum fiducia in conclaue ſponſi vnà cum ipſo intrabimus, & iis bonis perfruemur, quæ repoſita ſunt iis qui diligunt illum. Quæ nobis omnibus conſequi detur gratia & benignitate domini noſtri Ieſu Chriſti, cum quo Patri & Spiritui ſancta gloria & adoratio in ſecula ſeculorum. Amen.

A ἐκνευρισμένον ἀθλητὴν ἢ μεμελημένον λαβών, ἀλείψας, γυμνάσας, εἰς εὐεξίαν ἀγαγὼν, οὐκ ἀφίησιν ἡσυχάζειν λοιπὸν, ἀλλ' εἰς τοὺς ἀγῶνας κατιέναι κελεύει, ἵνα αὐτὸν διδάξῃ διὰ τῆς πείρας ὅσην ἐνέθηκεν αὐτῷ δύναμιν· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησεν. ἠδύνατο μὲν γὰρ ἐχθρὸν ἐκ τοῦ μέσου λαβεῖν· ἀλλ' ἵνα σὺ μάθῃς τῆς χάριτος τὴν ὑπερβολὴν, τῆς πνευματικῆς δυνάμεως τὸ μέγεθος, ἣν ἔλαβες ἐκ τοῦ βαπτίσματος, ἀφίησιν αὐτὸν συμπλέκεσθαι, πολλάς σοι τῶν στεφάνων παρέχων τὰς ὑποθέσεις. διὰ τοῦτο ἑπτὰ ἡμέρας ἐφεξῆς ἀπολαύετε διδασκαλίας, ὥστε ἀκριβῶς μα- B θεῖν τὰ παλαίσματα. ἄλλως δὲ καὶ γάμος ἐστὶ πνευματικὸς τὰ γινόμενα· ἐπὶ δὲ γάμων ἴσως ἑπτὰ ἡμερῶν αἱ παστάδες ἑστήκασι. διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἑπτὰ ἡμέρας ὑμῖν ἐνομοθετήσαμεν ἐνταῦθα πρὸς τὰς ἱερὰς ἑστάναι παστάδας. ἀλλ' ἐκεῖ μὲν μετὰ τὰς ἑπτὰ ἡμέρας λύονται· ἐνταῦθα δὲ ἂν θέλῃς, διὰ παντὸς ἐπὶ τῆς ἱερᾶς ἵστασαι παστάδος. καὶ ἐπὶ μὲν τῶν ἔξωθεν γάμων ἡ νύμφη μετὰ πρότερον μῆνα ἢ καὶ δεύτερον οὐκ ἔστιν οὕτως ἐπέραστος τῷ νυμφίῳ· ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλ' ὅσῳ ὁ χρόνος προέλθοι, τοσοῦτον θερμότεροι οἱ C ἔρωτες τοῦ νυμφίου, τοσούτῳ γνησιώτεραι αἱ περιπλοκαὶ, τοσούτῳ πνευματικωτέρα ἡ συνουσία, ἐὰν νήφωμεν. πάλιν ἐπὶ τῶν σωμάτων μετὰ νεότητα γῆρας· ἐνταῦθα μετὰ γῆρας νεότης· καὶ νεότης οὐδέποτε τέλος ἔχουσα, ἐὰν θέλωμεν. μεγάλη ἡ χάρις· ἀλλ' ἔσται μείζων, ἐὰν θέλωμεν. καὶ ὁ Παῦλος μέγας ἦν ὅτε ἐβαπτίζετο, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον ἐγένετο μετὰ ταῦτα, ὅτε ἐκήρυξε, συνέχυνε τοὺς Ἰουδαίους· μετὰ ταῦτα εἰς παράδεισον ἡρπάγη· εἰς τρίτον ἀνῆλθεν οὐρανόν. ὥστε ἔξεστι καὶ ἡμῖν ἐὰν θέλωμεν, αὐξῆσαι, καὶ τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν D χάριν μεγαλῦναι διὰ τοῦ βαπτίσματος· αὔξεται δὲ δι' ἔργων ἀγαθῶν καὶ λαμπροτέρα γίνεται, καὶ φαιδρότερον ἡμῖν παρέχει τὸ φῶς. κἂν τοῦτο γένηται, μετὰ πολλῆς τῆς παρρησίας εἰς τὸν νυμφῶνα συνελευσόμεθα τῷ νυμφίῳ, καὶ τῶν ἀγαθῶν ἀπολαύσομεν τῶν ἀποκειμένων τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι δόξα καὶ προσκύνησις, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Εἰς τὴν ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐλέχθη δὲ ἐν τῷ μαρτυρείῳ τῆς Ρωμανησίας, ἔνθα μαρτύρων σώματα ὑπὸ τὸ ἔδαφος κείμενα ἐγγὺς λειψάνων αἱρετικῶν, ἀνηνέχθησαν καὶ ἄνω κατ' ἰδίαν ἐτάφησαν.

In aſcenſionem Domini noſtri Ieſu Chriſti, ſermo recitatus in æde Martyrum Romanenſis, ubi Martyrum corpora ſub pauimento prope cadauera hæreticorum condita, ablata fuerunt, & ſeparatim ſepulta.

Gerardo Voſſio interprete.

ΚΑΙ ὅτε σταυροῦ μνείαν ἐπετελοῦμεν, ἔξω τῆς πόλεως τὴν ἑορτὴν ἐπετελέσαμεν, καὶ νῦν ὅτε τοῦ σταυρωθέντος τὴν ἀνάληψιν ἄγομεν τὴν φαιδρὰν ταύτην καὶ ἐξαστράπτουσαν ἡμέραν, ἔξω τῆς πόλεως πάλιν τὴν ἑορτὴν ἐπιτελοῦμεν. ποιοῦμεν δὲ τοῦτο, οὐχὶ τὴν πόλιν ἀτιμάσαι βουλόμενοι, ἀλλὰ τιμῆσαι τοὺς μάρτυρας σπεύδοντες. ἵνα γὰρ μὴ ἐγκαλῶσιν ἡμῖν οἱ ἅγιοι οὗτοι, καὶ λέγωσιν· ἡμεῖς οὐκ ἦμεν ἄξιοι μίαν ἡμέραν τοῦ δεσπότου ἡμῶν ἐν ταῖς ἡμετέραις σκηναῖς ἐπιτελουμένην ἰδεῖν· ἵνα μὴ ἐγκαλέσωσιν B ἡμῖν οἱ ἅγιοι οὗτοι καὶ λέγωσιν· ὅτι τὸ μὲν αἷμα ἡμῶν ὑπὲρ αὐτοῦ ἐξεχέαμεν, καὶ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν ἀποτμηθῆναι κατηξιώθημεν· τὴν δὲ ἡμέραν τῆς ἑορτῆς αὐτοῦ οὐ κατηξιώθημεν ἰδεῖν ἐν τοῖς ἡμετέροις καταγωγίοις τελουμένην· διὰ ταῦτα τὴν πόλιν ἀφέντες, πρὸς τοὺς πόδας τῶν ἁγίων τούτων ἐδράμομεν, διὰ τῆς παρούσης ἡμέρας καὶ ὑπὲρ τοῦ χρόνου τοῦ παρελθόντος ἀπολογούμενοι πρὸς αὐτούς. Εἰ γὰρ καὶ πρὸ τούτου ἔδει πρὸς τοὺς γενναίους τούτους τῆς εὐσεβείας ἀθλητὰς τρέχειν, ὅτε ὑπὸ C τὸ ἔδαφος ἔκειντο· πολλῷ μᾶλλον νῦν τοῦτο ποιεῖν χρή, ὅτε καθ' ἑαυτοὺς οἱ μαργαρῖται, ὅτε ἀπηλλάγη τῶν λύκων τὰ πρόβατα, ὅτε ἀπέστησαν τῶν νεκρῶν οἱ ζῶντες. αὐτοῖς μὲν γὰρ οὐδὲ πρὸ τούτου βλάβη τις ἦν ἀπὸ τῆς κοινωνίας τῆς κατὰ τὴν ταφήν. ὧν γὰρ τὰ πνεύματα ἐν τοῖς οὐρανοῖς, οὐδὲν τὰ σώματα ἐβλάπτετο ἀπὸ τῆς γειτνιάσεως· ὧν ἡ ψυχὴ ἐν τῇ χειρὶ τοῦ θεοῦ, οὐδὲν τὰ λείψανα ἀπὸ τῆς θέσεως ἔπασχεν. αὐτοῖς μὲν οὖν οὐδεμία βλάβη ἦν, οὐδὲ πρὸ τούτου· ὁ δὲ λαὸς ἡμῖν οὐ D τὴν τυχοῦσαν ζημίαν ὑπέμενεν, ἀπὸ τῶν τόπων τρέχων πρὸς τὰ λείψανα τῶν μαρτύρων,

A QVando crucis memoriã recolere ſoliti ſumus, extra Vrbem, eius ſolennitatem celebramus: & nunc quando crucifixi aſcẽſionem agimus, illuſtrem hunc atque refulgentem diem, extra ciuitatem rurſus feſtum peragimus. Atqui hoc, non quod ciuitatẽ deſpicere velimus, ſed martyres potius honorare cupiamus. Ne enim viri ſancti de nobis meritò conquerantur, ac dicant: Nos, ne vno quidẽ digni reputabimur die domini noſtri, quem celebrari per vos B cernamus in tabernaculis noſtris? Néue nobiſcum expoſtulando dicãt, Sanguinem quidem noſtrum pro ipſo effudimus, & digni habiti ſumus, quibus pro eo caput noſtrum amputaretur, ipſius autem ſalutiferum feſtum celebrari diẽ, videre non ſumus promeriti in habitaculis noſtris? ideo relicta ciuitate ad pedes ſanctorum horũ properamus, occaſione præſẽtis diei, & de tẽpore præterito excuſantes nos apud ipſos. Nam ſi antea ad ſtrenuos hos pietatis athletas currere oporte- C bat, quando adhuc ſub pauimento reconditi iacebant, multo ſanè magis id iam peragere oportebit, quando ſeorſim repoſitas videmus margaritas, quando à lupis liberatæ ſunt oues, quãdo à mortuis receſſerunt viui. Ne antea quidam vllum detrimentũ paſſi ſunt ex communi cum illis ſepultura. Quorum enim animæ in cœlis ſunt, eorum neque corpora ex propinquitate lædi poſſunt, quorum animæ in manu Dei ſunt, neque reliquiæ corũ ex loco in quo reconditæ ſunt, quid pati poterant. Nihil enim iis antehac D detrimenti acceſſit: populus tamen noſter non qualecunque à loco damnũ ferebat: quippe qui currebat quidem ad ſanctorũ martyrum reliquias,

Cur extra ciuitatem conuentus habitus.

at cum ambiguitate & hæſitatione preces offerebat, quòd ſanctorum ſepulchra ignoraret, ac vbi viri illi theſauri reconditi eſſent. Idque factum eſt veluti ſi greges ouium adducti ad perfruendum alueis puris, qui, vbi ad fontes limpidos venerint, tætro quodam odore atque fœtore aliunde cominus erumpente, iterum inhibeātur: ita & in iſto armento atque ouili contigit. Ibat quidem populus ad puros illos martyrum fontes, ſed dum fœtorem hæreticorum inde cominus erumpentem ſentiret, iterum inhibebatur. Quod quidem conſpiciens prudens hic paſtor atque magiſter cuncta ad Eccleſiæ ędificationem diſponens, non eſt paſſus diu hoc damnū pro leui haberi, feruēs hic amator & ęmulator martyrum. Sed quid agit? aſpicite ſapientiam eius: turbida quidem ac fœtida fluenta obruit, atque obſtruxit deorſum: puros autem martyrum fōtes ſeorſum in puro mundoque loco collocauit. Conſiderate etiam quantam erga vita functos exhibuerit humanitatem, atque erga martyres honorem, & in populum curam. Erga mortuos quidem humanitatem, quod eos loco non mouerit, ſed vbi erant, ibi reliquerit: Erga martyres autē honorem, eos ab improba vicinitate eximens: Erga populum verò curam atque ſolicitudinem, non permittens eos amplius cum diſcrimine & hæſitatione ſuas preces fundere. Propterea vos huc adduximus, vt illuſtrior conuentus fieret, ſplendidiuſque ſpectaculum non hominum ſolùm, ſed & martyrum collectorum, neque martyrum dumtaxat, verum etiam angelorum. Etenim & angeli præſentes ſunt. Angelorum & martyrum concurſus fit hodie. Videre cupis Angelos pariter ac martyres? Aperi oculos fidei & cernes ſpectaculum illud. Nam ſi omnis aër Angelis repletus ſit, quanto amplius Eccleſia: ſi vero Eccleſia; quanto magis dies iam præſens, quando eorum aſſumptus eſt dominus? quod autem omnis aër Angelis ſit repletus, audi quid dicat Apoſtolus, admonens mulieres, vt velato ſint capite; Debent enim, inquit, mulieres velamen habere ſupra caput ſuum, propter angelos. Rurſuſque Iacob: Angelus qui eruit me de cunctis malis à iuuentute mea.

Corā epiſcopo ſermonem habet Chryſoſt.

Angeli adſunt in Eccleſia.

1.Cor.1.15

A μετὰ δὲ ἀμφιβολίας καὶ διακρίσεως ποιούμενος τὰς εὐχὰς διὰ τὸ ἀγνοεῖσθαι τὰς θήκας τῶν ἁγίων, καὶ ποῦ κεῖνται οἱ θησαυροὶ οἱ ἀληθινοί. καὶ ταὐτὸν ἐγένετο, ὥσπερ ἂν εἰ ποίμνια προβάτων καθαρῶν ἀπολαῦσαι ῥείθρων ἐπειγόμενα ἔρχοιτο μὲν ἐπὶ τὰς πηγὰς τὰς καθαράς, βρόμου δέ ποθεν ἔξωθεν καὶ δυσωδίας ἐμπεσούσης ἀναχαιτίζοιτο πάλιν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ποίμνης ταύτης συνέβαινεν. ἐβάδιζε μὲν ὁ λαὸς πρὸς τὰς καθαρὰς τῶν μαρτύρων πηγάς· αἰσθανόμενος δὲ δυσωδίας αἱρετικῆς ἔξωθεν ἀνιούσης, ἀνεχαιτίζετο πάλιν. ὅπερ οὖν συνιδὼν ὁ σοφὸς οὗτος ποιμὴν καὶ κοινὸς B διδάσκαλος, ὁ πάντα πρὸς οἰκοδομὴν τῆς ἐκκλησίας οἰκονομῶν, οὐκ ἠνέσχετο μέχρι πολλοῦ ταύτην τὴν ζημίαν περιιδεῖν, οὗτος ὁ θερμὸς ἐραστὴς καὶ ζηλωτὴς τῶν μαρτύρων. ἀλλὰ τί ποιεῖ; θεάσασθε τὴν σοφίαν. τὰ μὲν θολερὰ καὶ δυσώδη ῥεύματα κατέχωσε, τὰς δὲ καθαρὰς τῶν μαρτύρων πηγὰς ἐν καθαρῷ χωρίῳ κατέστησε. καὶ σκοπεῖτε ὅσην καὶ περὶ τοὺς κατοιχομένους τὴν φιλανθρωπίαν ἐπεδείξατο, καὶ περὶ τοὺς μάρτυρας τὴν τιμήν, καὶ περὶ τὸν λαὸν τὴν κηδεμονίαν. περὶ μὲν τοὺς κατοιχομένους φιλανθρωπίαν ἀπεδεί- C ξατο μὴ κινήσας αὐτῶν τὰ ὀστᾶ, ἀλλ' ἀφεὶς ἐπὶ τοῦ τόπου μένειν· περὶ δὲ τοὺς μάρτυρας τιμήν, ἀπαλλάξας αὐτοὺς τοῦ πονηροῦ γειτονήματος· περὶ δὲ τὸν λαὸν κηδεμονίαν, οὐκ ἀφεὶς αὐτοὺς μετὰ διακρίσεως ποιεῖσθαι τὰς εὐχάς. διὰ ταῦτα ὑμᾶς ἐνταῦθα ἤγαγεν, ἵνα φαιδρότερος ὁ σύλλογος γένηται, ἵνα λαμπρότερον τὸ θέατρον, οὐκ ἀνθρώπων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν μαρτύρων συλλεγομένων· οὐχὶ μαρτύρων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀγγέλων· καὶ γὰρ ἄγγελοι πάρεισιν, ἀγγέλων καὶ μαρτύρων σύνοδος γέγονε σήμερον. καὶ εἰ βούλει ἰδεῖν καὶ μάρ- D τυρας καὶ ἀγγέλους, ἄνοιξον τῆς πίστεως τοὺς ὀφθαλμούς, καὶ ὄψει τὸ θέατρον ἐκεῖνο. εἰ γὰρ [illegible] ἀὴρ ἀγγέλων ἐμπέπλησται, πολλῷ μᾶλλον ἡ ἐκκλησία· εἰ δὲ ἐκκλησία, πολλῷ μᾶλλον ἡ παροῦσα ἡμέρα, ὅτε ὁ δεσπότης αὐτῶν ἀνελαμβάνεται. ὅτι γὰρ ἅπας ὁ ἀὴρ ἀγγέλων ἐμπέπλησται, ἄκουσον τί φησιν ὁ ἀπόστολος, ἐντρέπων τὰς γυναῖκας ὥστε ἔχειν κάλυμμα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς· Ὀφείλουσιν αἱ γυναῖκες ἐξουσίαν ἔχειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς διὰ τοὺς ἀγγέλους. καὶ πάλιν ὁ Ἰακώβ· Ὁ ἄγγελος, φησίν, ὁ ῥυόμενός με ἐκ νεότητός μου.

καὶ οἱ ἐν τῇ οἰκίᾳ δὲ μετὰ τῶν ἀποστόλων ὄντες πρὸς τὴν Ῥόδην ἔλεγον, Ὁ ἄγγελος αὐτοῦ ἐστι. καὶ πάλιν ὁ Ἰακώβ, Εἶδον, φησί, παρεμβολὴν ἀγγέλων. καὶ τίνος ἕνεκεν παρεμβολὴν ἀγγέλων εἶδεν ἐπὶ τῆς γῆς καὶ στρατιάν; καθάπερ βασιλεὺς κελεύει τὰ στρατόπεδα ἐν ἑκάσταις καθέζεσθαι πόλεσι, μήποτε βαρβαρικὸς πόλεμος ἐπιστὰς καταδράμῃ τὰς πόλεις· οὕτω δὴ καὶ ὁ θεός, ἐπειδὴ καὶ δαίμονές εἰσιν ἐν τῷ ἀέρι τούτῳ βάρβαροι καὶ ἄγριοι, καὶ πολέμους ἐγείροντες ἀεὶ καὶ τῆς εἰρήνης ἐχθροί, ἀντικατέστησεν αὐτοῖς τὰ στρατόπεδα τῶν ἀγγέλων· ἵνα φαινόμενοι μόνον αὐτοὺς καταστέλλωσιν· ἵνα τὴν εἰρήνην ἡμῖν ἀεὶ πρυτανεύσωσι. καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι ἄγγελοι εἰρήνης εἰσίν, ἄκουσον ἐν ταῖς προσευχαῖς ἀεὶ λεγόντων τῶν διακόνων, τὸν ἄγγελον τῆς εἰρήνης αἰτήσατε. ὁρᾷς ὅτι ἄγγελοι πάρεισι καὶ μάρτυρες, τί οὖν ἀθλιώτερον τῶν ἀπολειφθέντων σήμερον, τί μακαριώτερον ἡμῶν τῶν παραγενομένων καὶ ἀπολαυόντων τῆς πανηγύρεως ταύτης. ἀλλ' οἱ μὲν περὶ τῶν ἀγγέλων λόγοι ἐν ἑτέροις ἡμᾶς ἀναμενέτωσαν καιροῖς, ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τὴν ὑπόθεσιν τῆς παρούσης ἑορτῆς τὸν λόγον ἀγάγωμεν. τίς οὖν ἐστιν ἡ παροῦσα ἑορτή; σεμνὴ καὶ μεγάλη, ἀγαπητέ, καὶ τὸν τῶν ἀνθρώπων ὑπερβαίνουσα νοῦν, καὶ τῆς μεγαλοδωρεᾶς ἀξία τοῦ ποιήσαντος αὐτὴν θεοῦ. σήμερον γὰρ καταλλαγαὶ τῷ θεῷ πρὸς τὸ τῶν ἀνθρώπων γεγόνασι γένος· σήμερον ἡ χρονία ἔχθρα κατελύθη, καὶ ὁ μακρὸς πόλεμος· σήμερον εἰρήνη θαυμασία τις ἐπανῆλθεν οὐδέποτε προσδοκηθεῖσα πρότερον. τίς γὰρ ἂν ἤλπισεν ὅτι θεὸς ἀνθρώπῳ καταλλάττεσθαι ἔμελλεν; οὐχ ὅτι ἀπάνθρωπος ὁ δεσπότης, ἀλλ' ὅτι ῥᾴθυμος ὁ οἰκέτης· οὐχ ὅτι ὠμὸς ὁ κύριος, ἀλλ' ὅτι ἀγνώμων ὁ δοῦλος. βούλει μαθεῖν πῶς παρωξύναμεν τὸν φιλάνθρωπον τοῦτον, τὸν ἥμερον ἡμῶν δεσπότην; καὶ γὰρ δίκαιον μαθεῖν τῆς προτέρας ἡμῶν ἔχθρας τὴν ὑπόθεσιν· ἵν', ὅταν ἴδῃς τιμηθέντας ἡμᾶς, τοὺς ἐχθροὺς καὶ πολεμίους, θαυμάσῃς τοῦ τιμήσαντος τὴν φιλανθρωπίαν· ἵνα μὴ νομίσῃς ἐξ οἰκείων κατορθωμάτων γεγενῆσθαι τὴν μεταβολήν· ἵνα μαθὼν αὐτοῦ τῆς χάριτος τὴν ὑπερβολήν, μὴ παύσῃ διαπαντὸς εὐχαριστῶν αὐτῷ ὑπὲρ τοῦ μεγέθους τῶν δωρεῶν. βούλει τοίνυν μαθεῖν, πῶς παρωξύναμεν ἡμῶν τὸν δεσπότην,

A Et qui in domo cum Apoſtolis erant, ad Rhoden puellam dicebant; Angelus eius eſt. Ac iterum Iacob: Vidi, inquit, caſtra Angelorum. Sed quorſum Angelorum caſtra ac copias ſuper terram vidit? nam ſicut Rex iubet per ſingulas ciuitates ſuas, milites poni, ne graue aliquod bellum imminens, incurſionibus infeſtet eas: Ita & Deus dæmonibus in aëre iſto, barbaris atque immanibus, ſemper bella ſuſcitantibus, paciſque inimicis, Angelorum caſtra opponit, vt dum vel apparent ſolùm, ipſos reprimant, nobiſque pa- *Gen. 48. 16* *Act. 12. 15* *Gen. 32. 1*

B cem perpetuam concilient. Atque vt diſcas, Angelos pacis eſſe, audi in precationibus, miniſtros ſemper dicentes: Angelum pacis rogate. Vides Angelos adeſſe & martyres. Quid igitur miſerabilius iis, qui ſe à conuentu hodierno abſtraxerunt, & quid beatius nobis qui aduenimus, & celebritate iſta perfruimur? Cæterùm iſti de Angelis ſermones, in alud nobis tempus referendi. Iam vero ad inſtitutum præſentis feſti reuertamur. Quæ igitur præſens eſt i- *Angelus pacis in liturgia.*

C ſta celebritas? veneranda vtique & magna, cariſſime, ſenſuumque ac intellectum omnem humanum excedens, Deique munificentia, qui illam fecit, digna. Hodie enim humanum genus reconciliatum eſt Deo. Hodie diuturna ſimultas, longúmque bellum deletum eſt atque ſublatum. Hodie pax quædam nobis admirabilis rediit, non antea vnquam expectata. Quis enim ſperaſſet fore, vt Deus ſupremus homini reconciliaretur? non quod inhumanus ſit dominus, ſed quia ſegnis famu-

D lus & iners; non quod crudelis ac ſæuus dominus, ſed quia ſeruus contumax, atque ingratus. Vis diſcere, quo pacto benigniſſimum hunc atque leniſſimum dominum noſtrum exacerbauerimus? æquum namque eſt, prioris noſtræ ſimultatis cognoſcere fundamentum; vt quando aſpexeris, nos inimicos ac hoſtes honore affectos, ipſius honorantis admireris benignitatem; ne ex propriis rectè factis, illam factam commutationem arbitreris: & beneficij immenſitate perſpecta de magnitudine munerum, gratias illi agere non deſiſtas. Vis ergo noſſe quomodo dominum tam liberalem, *Quo pacto in odium Dei incurrerimus.*

manſuetum, bonum, omniáque ad ſalutem noſtram diſponentem exacerbauerimus? Deliberauit aliquando de vniuerſo noſtro genere omnino delendo atque ita nobis iratus eſt, vt perderet nos cum vxoribus ac liberis, beſtiis atque iumentis; & cum vniuerſa terra. Et ſi velis, curabo vt ipſam quoque ſententiam eius audias: Delebo, inquit, hominem quem creaui, à facie omnis terræ, ab homine vſque ad animantia, à reptili vſque ad volucres cœli, quia pœnitet me feciſſe hominem. Et vt diſcas eum non noſtram odiſſe naturam, ſed malitiam abominatum eſſe, qui dicebat: Delebo hominem, quē creaui in terra, etiam dixit: Tempus omnis hominis venit ad me. Nam ſi hominem odiſſet, non cum homine verba faceret. Nūc autem vides ipſum noluiſſe feciſſe, quod comminatus fuerat; quin & ſeruum excuſabat, ac cum eo velut eiuſdem conditionis amico, verba faciebat dominus, cauſáſque ſuperuenturę perditionis enarrabat: non quidem vt cauſas diſcat homo, ſed vt aliis quoq; eas inſinuans, temperantiores eos reddat. at quod modo dicebam, ita malè cum noſtro genere agebatur antea, vt periculum eſſet, ne ex ipſa terra excideret. Cæterùm nos qui terra videbamur indigni, hodie in cælum ſublati ſumus, qui ne terreno quidem principatu eramus digni, ad ſupernum cœleſte regnum aſcendimus. Cælos peruaſimus, thronum regalem atque dominicum apprehendimus; & natura, propter quam, paradiſum ſeruabant Cherubim, ipſa ſupra Cherubim ſedet hodie. At quo pacto admirabile hoc & magnum myſterium accidit? quo pacto nos qui tantam clementiam offenderamus, terráque ipſa videbamur indigni, ac terreno omni principatu atque honore excideramus, ad tantam altitudinem ſumus euecti? quo pacto bellum diſſolutum eſt? quo pacto ira ſublata? Quomodo? Nam iſtud admirabile eſt: Nam non iis quibus iniuria iraſceretur Deus, ſed ipſo Deo qui iure nobis ſuccenſebat, prouocante nos atque inuitante, pax facta eſt. Pro Chriſto enim legatione fungimur, inquit Apoſtolus, tanquam Deo exhortante per nos. Quid iſtud? Ipſe eſt violatus iniuria, & ipſe ad pacē inuitat? Ita ſane: quippe

Gen. 6.7.

Gen. 6.13.

2 Cor. 5. 20.

A τὸν φιλάνθρωπον, τὸν ἥμερον, τὸν ἀγαθὸν, τὸν πάντα ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας οἰκονομοῦντα, ἐβουλεύσατό ποτε περὶ παντελοῦς ἀφανισμοῦ τοῦ γένους ἡμῶν, καὶ οὕτως ἡμῖν ὠργίσθη, ὡς ἀπολέσαι ἡμᾶς μετὰ γυναικῶν καὶ παίδων καὶ θηρίων καὶ κτηνῶν καὶ τῆς γῆς ἁπάσης. καὶ εἰ βούλει, ἐγώ σε ποιήσω καὶ τῆς ἀποφάσεως αὐτῆς ἀκοῦσαι. Ἐξαλείψω γάρ, φησι, τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἐποίησα, ἀπὸ προσώπου πάσης τῆς γῆς, καὶ τὰ θηρία, καὶ τὰ κτήνη· ὅτι ἐνεθυμήθην, ὅτι ἐποίησα τὸν ἄνθρωπον. καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι οὐ τὴν φύσιν ἡμῶν ἐμίσει, ἀλλὰ τὴν κακίαν ἀπεστρέ- B φετο ὁ εἰπὼν, ὅτι ἐξαλείψω τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἐποίησα, ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς, λέγει τῷ ἀνθρώπῳ, Καιρὸς παντὸς ἀνθρώπου ἥκει πρός με. Εἰ δὲ τὸν ἄνθρωπον ἐμίσει, οὐκ ἂν ἀνθρώπῳ διελέχθη. νῦν δὲ ὁρᾷς αὐτὸν οὔτε βουλόμενον ποιῆσαι, ὅπερ ἠπείλησε ποιῆσαι, ἀλλὰ καὶ ἀπολογούμενον τῷ δούλῳ τὸν κύριον, καὶ ὡς ὁμοτίμῳ φίλῳ διαλεγόμενον καὶ λέγοντα τὰς αἰτίας τῆς μελλούσης ἀπωλείας ἔσεσθαι· οὐχ ἵνα μάθῃ τὰς αἰτίας ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' ἵνα τοῖς ἄλλοις εἰπὼν, σωφρονεστέρους αὐτοὺς ἐργάσηται. ἀλλ' C ὅπερ ἔλεγον, οὕτω κακῶς ἡμῶν ἐφέρετο τὸ γένος ἔμπροσθεν, ὡς κινδυνεῦσαι καὶ τῆς γῆς αὐτῆς ἐκπεσεῖν. ἀλλ' ἡμεῖς οἱ τῆς γῆς ἀνάξιοι φανέντες, σήμερον εἰς οὐρανοὺς ἀνήχθημεν· οἱ μηδὲ τῆς κάτω ἀρχῆς ὄντες ἄξιοι, πρὸς τὴν βασιλείαν ἀνέβημεν τὴν ἄνω, ὑπερέβημεν τοὺς οὐρανοὺς, ἐπελαβόμεθα τοῦ θρόνου τοῦ βασιλικοῦ· καὶ ἡ φύσις, δι' ἣν ἐφύλαττε τὸν παράδεισον τὰ Χερουβὶμ, αὕτη ἐπάνω τῶν Χερουβὶμ κάθηται σήμερον. ἀλλὰ πῶς τοῦτο γέγονε τὸ θαυμαστὸν καὶ μέγα; πῶς ἡμεῖς οἱ προσκεκρουκότες, οἱ τῆς γῆς ἀνάξιοι φανέντες, οἱ D τῆς ἀρχῆς τῆς κάτωθεν ἐκπεσόντες πρὸς τοσοῦτον ὕψος ἀνήχθημεν; πῶς ὁ πόλεμος κατελύθη; πῶς ἡ ὀργὴ ἀνῃρέθη; πῶς, τοῦτο γάρ ἐστι τὸ θαυμαστὸν, ὅτι οὐχὶ τῶν ἀδίκως ὀργισθέντων τῷ θεῷ, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ δικαίως ἀγανακτοῦντος παρακαλέσαντος ἡμᾶς, οὕτως ἡ εἰρήνη γέγονεν. Ὑπὲρ Χριστοῦ γὰρ πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν. τί τοῦτο; αὐτὸς ὑβρίζεται, καὶ αὐτὸς παρακαλεῖ; ναί. τί γάρ

ἐστι, καὶ διὰ τοῦτο ὡς φιλάνθρωπος πατὴρ πα-
ρακαλεῖ. καὶ ὅρα τί γίνεται μεσίτης ὁ τοῦ πα-
ρακαλοῦντος υἱός· οὐκ ἄνθρωπος, οὐδὲ ἄγγε-
λος, οὐδὲ ἀρχάγγελος, οὐδὲ τῶν οἰκετῶν οὐδείς.
καὶ τί ποιεῖ ὁ μεσίτης; ἔργον μεσίτου. καθάπερ
γὰρ δύο τινῶν ἀποστρεφομένων ἀλλήλους καὶ οὐ βου-
λομένων διαλεχθῆναι, ἕτερός τις ἐλθὼν, καὶ μέ-
σον ἑαυτὸν ἐμβαλὼν ἑκατέρων λύει τὴν ἔχθραν·
οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησεν. ὠργίζετο ἡμῖν ὁ
θεός· ἀπεστρεφόμεθα ἡμεῖς τὸν θεὸν, τὸν φιλάν-
θρωπον δεσπότην. μέσον ἑαυτὸν ἐμβαλὼν ὁ
Χριστὸς, ἑκατέρων τὴν φύσιν κατήλλαξε. καὶ
πῶς μέσον ἑαυτὸν ἐνέβαλε; τὴν τιμωρίαν τὴν
ὀφειλομένην ἡμῖν παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτὸς ἐνεδέ-
ξατο, καὶ τὴν ἐκεῖθεν τιμωρίαν καὶ τὰ ἐνταῦ-
θα ὀνείδη ὑπέμεινε. βούλει μαθεῖν, πῶς ἑκά-
τερα αὐτὸς ἐδέξατο; Χριστὸς ἡμᾶς, φησιν, ἐξη-
γόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος
ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα. Εἶδες πῶς ἄνωθεν τὴν
φερομένην τιμωρίαν ἐδέξατο· ὅρα πῶς καὶ τὰ
κάτωθεν φερόμενα ὀνείδη ὑπέμεινεν. Οἱ ὀνει-
δισμοὶ τῶν ὀνειδιζόντων σε, φησιν, ἐπέπεσον ἐπ᾽
ἐμέ. εἶδες πῶς διέλυσε τὴν ἔχθραν, πῶς οὐ πρό-
τερον ἀπέστη πάντα ποιῶν καὶ πάσχων καὶ πρα-
γματευόμενος, ἕως τὸν πολέμιον καὶ ἐχθρὸν ἀνή-
γαγεν αὐτὸν τῷ θεῷ καὶ φίλον ἐποίησε. καὶ τού-
των τῶν ἀγαθῶν ὑπόθεσις, ἡ σήμερον ἡμέρα.
καθάπερ γὰρ ἀπαρχὴν τῆς φύσεως ἡμῶν λα-
βὼν, οὕτως ἀνήγαγε τῷ δεσπότῃ. καὶ ὅπερ γί-
νεται ἐπὶ τῶν πεδίων τῶν σταχυηφόρων, ὀλίγους
τις στάχυας λαβὼν, καὶ μικρὸν δράγμα ποιήσας,
καὶ προσενεγκὼν τῷ θεῷ, διὰ τοῦ μικροῦ πᾶ-
σαν τὴν ἄρουραν εὐλογεῖ· τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς
ἐποίησε. δι᾽ ἐκείνης τῆς μιᾶς σαρκὸς καὶ τῆς ἀπαρ-
χῆς τὸ γένος τὸ ἡμέτερον εὐλογηθῆναι ἐποίησεν.
ἀλλὰ διὰ τί οὐ πᾶσαν τὴν φύσιν ἀνήνεγκεν;
ὅτι οὐκ ἔστι τοῦτο ἀπαρχῆς, ἐὰν τὸ ὅλον τις προ-
σενέγκοι, ἀλλ᾽ ἐὰν τις μικρὸν προσενεγκὼν,
διὰ τοῦ μικροῦ τὸ ὅλον εὐλογηθῆναι πα-
ρασκευάσῃ. καὶ μὴν εἰ ἀπαρχὴ, φησιν, ἦν,
ἐχρῆν τὸν πρῶτον ἄνθρωπον γενόμενον αὐ-
τὸν ἐνεχθῆναι. ἀπαρχὴ γάρ ἐστι τὸ πρῶτον
ἐκφερόμενον, τὸ πρῶτον βλαστάνον. οὐκ ἔστι
τοῦτο ἀπαρχὴ, ἀγαπητέ, ἐὰν τὸν πρῶτον προσ-
ενέγκωμεν καρπὸν ἐξίτηλον ὄντα καὶ ἀσθε-
νῆ, ἀλλ᾽ ἐὰν τὸν δόκιμον προσενέγκωμεν.

A quod Deus ſit atque ob id, vt humanus pater hortatur, & allicit. Sed vide quis interceſſerit mediator; ipſe vtique inuitantis, & adhortantis filius, non homo purus, non angelus, neque archãgelus, neque famulorum vllus. Et quid efficit mediator? opus mediatoris. Quemadmodum enim duobus aliquis ſe inuicẽ auerſantibus, & ad concordiam pacemque mutuã adduci nolentibus, tertius quiſpiam veniens, & ſe medium interponens, vtriuſque inimicitiam diluit: Ita & Chriſtus egit. Iratus ſiquidẽ nobis erat Deus, & nos Deum benigniſſimum dominum auerſabamur; medium

B igitur ſe Chriſtus interponens, vnámq; naturam conciliauit. Sed quo pacto ſe mediatorem conſtituit? Pœnã quæ nobis à patre infligenda erat, ipſemet in ſe ſuſcepit, contumeliaſque ac opprobria quibus afficiebatur, propter nos ipſe ſuſtinuit. Vis noſſe quomodo vtraque ipſe ſuſceperit? Chriſtus, inquit Apoſtolus, nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum. *Galat. 3. 13.* Vides quo pacto pœnam cœlitus latam ipſe ſuſceperit? Vide etiam quomodo opprobria in terris ſuſtinuerit: Opprobria exprobrantium, inquit, tibi, ceciderũt *al. improperia exprobr.*

C ſuper me. *Pſ. 68. 11.* Cernis quo pacto diremerit inimicitiam? quo pacto non ante deſtitit quiduis agere, pati atque moliri, quã hoſtem & inimicum cum Deo reduxit in gratiam. Et iſtorũ tantorum bonorũ materia ac cauſa eſt hodiernę diei feſtiuitas: quemadmodũ enim primitias naturæ noſtra aſſũpſit, ſic reſtituit Domino. *& Rom. 15.* *al. tanquã enim primitias naturæ noſtræ Deo reddidit.* Et quod de campis accidit ſpicarũ plenis, vbi quis ex paucis ſpicis collectis paruũ manipulũ conficiens, eumq; Deo offerens, paucitate illa toti aruo benedicit; ita Chriſtus fecit, qui per vnam illam carnem atque primitias, totum

D genus noſtrum benedicendum curauit. Sed cur non totam naturam obtulit? Eò quòd non ſit hoc offerre primitias, ſi totum quis offerat. At ſi paruũ aliquid quis offerat, per paruum, totũ benedicendũ curat. Atqui ſi primitiæ, dicet quiſpiam, eſſent, primum ipſum hominem procreatum offerri oportuit: Primitiæ enim ſunt, quæ primum tolluntur, & primum germinant. Non ſunt primitiæ cenſendæ chariſſime, ſi primum fructum obtulerimus exilem & euaneſcentem, ſed ſi probum atque perfectum offeramus.

Obiectio de primo homine. Reſpondet nūc Chryſ. obiectioni: al. at qui poſt hunc exſtitit primitiæ fuerunt. Alluſio fit ad cap. 19. Leuit. ver. 23. quanquā aliter ibi, aliter hic legatur. Ibid.

A Quoniam igitur fructus ille peccato obnoxius erat, ideo non eſt oblatus, etiam ſi primus eſſet: at hic à peccato liber erat; ideoque oblatus eſt, licet poſterius exſtiterit: Hæ enim ſunt primitiæ. Et vt diſcas, non primum germinantem fructum, primitias dici, ſed bonum atque probatum, generoſum, & qui ad vigorem opportunum perfectionemque perueniat, ex ſcripturibus tibi depromam teſtimonium: Si ingreſſus fueris, inquit, in terram promiſſionis, quam Dominus Deus tuus dat tibi, Moyſes ad populum ait, & plantaueris in ea omne lignum pomiferum, faciens fructum ad veſcendum, tribus annis B non mundabis fructum eius. Quarto autem anno fructus eius ſanctus erit Domino. *Ibid.* Atqui ſi eſſent primitiæ, primus qui producitur fructus, eum qui primo anno naſcebatur, offerri Domino oportebat. Nũc vero ait: Tribus annis non mundabis fructum eius. ſed relinques illum, propterea quod euanida adhuc & imbecilla eſt arbor, & fructus præcoces & immaturi. Quarto autẽ anno, inquit, fructus eius ſanctus erit Domino. Et in hoc cerne ſapientiam legiſlatoris, qui illo veſci non permiſit, ne C ante Deum, quiſquam fructus ſumeret, neque offerri illum mandauit, ne crudus & immaturus offeratur Domino. Sed dimitte, inquit, quia primus eſt: ne offeras autem, quoniam indignus eſt honore acceptantis. Vides ergo non primum fructum quia producitur: ſed bonum atque probatum, primitias dici. Et hæc a nobis, propter carnem, quam obtulit, dicta ſunt. Obtulit ergo primitias noſtræ naturæ, atque ita donum oblatum admiratus eſt Pater ac propter dignitatem offerentis puritatẽque ipſius oblati, quaſi propriis illud D manibus accepit, ſibique proximũ conſtituit, dicẽs: Sede à dextris meis. *Pſal. 106.1* Sed ad quam dixit naturã Deus, ſede a dextris meis? Clariſſimum eſt, ad eam hoc dictum, quæ audiuit: terra es & in terram reuerteris. *Gen. 3.16.* Nõne ſatis erat ſuperare cœlos? nõne ſatis erat cum Angelis conſiſtere? An non eſſet etiam hic honos ineffabilis? at aſcendit ſuper Angelos, prętermiſit Archangelos, ſuperauit Cherubim, aſcendit ſupra Seraphim, prętergreſſus eſt poteſtates, nec prius ſubſtitit, quam thronũ ipſum Domini comprehendit. Non vides quid medium à cœlo ad terram? Sed ab imo potius incipiamus,

al. interrogante. An non ſtaare ad eam quæ audiuit, &c.

A ἐπεὶ οὖν ἐκεῖνος ὁ καρπὸς ὑπεύθυνος ἁμαρτίαις ἦν, διὰ τοῦτο οὐκ ἀνηνέχθη, εἰ καὶ πρῶτος ἐγένετο. τοῦτο γὰρ ἀπαρχή. καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι οὐχ ὁ πρῶτος βλαστάνων καρπὸς, τοῦτο ἀπαρχὴ, ἀλλ' ὁ δόκιμος καὶ γνήσιος καὶ εἰς ἀκμὴν ἥκων τὴν προσήκουσαν, ἀπὸ τῶν γραφῶν σοι παρέξω τὴν μαρτυρίαν. Ἐὰν εἰσέλθῃς, φησὶν ὁ Μωυσῆς, πρὸς τὸν λαὸν, εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, ἣν κύριος ὁ θεός σου δίδωσί σοι, καὶ φυτεύσῃς ἐν αὐτῇ πᾶν ξύλον ποιοῦν καρπὸν βρώσιμον, τρία ἔτη οὐ περικαθαριεῖς τὸν καρπὸν αὐτοῦ. τῷ δὲ τετάρτῳ ἔτει ὁ καρπὸς αὐτοῦ B ἅγιος ἔσται τῷ κυρίῳ. καίτοι εἰ ἀπαρχὴ ἦν τὸ πρῶτον ἐκφερόμενον, ἐν τῷ πρώτῳ ἐνιαυτῷ καρπὸν, αὐτὸν ἔδει δοῦναι τῷ κυρίῳ. νυνὶ δέ φησι, τρία ἔτη οὐ περικαθαριεῖς τὸν καρπὸν αὐτοῦ, ἀλλὰ ἀφήσεις αὐτὸν, διότι ἀτέλεστον τὸ δένδρον ἐστὶ, διότι ἀσθενὴς, διότι ἄωρος ἡ γονή. ὁ δὲ τέταρτος, φησὶν, ἅγιος ἔσται τῷ κυρίῳ. καὶ σκόπει σοφίαν νομοθέτου. οὔτε φαγεῖν αὐτὸν εἴασεν, ἵνα μὴ πρὸ τοῦ θεοῦ αὐτὸς λάβῃ τὸν καρπόν· οὔτε προσενεχθῆναι αὐτὸν ἐπέτρεψεν, ἵνα μὴ ἄωρον προσενεχθῇ τῷ κυ- C ρίῳ. ἀλλὰ ἄφες μὲν, φησὶν, ἐπειδὴ πρῶτόν ἐστι· μὴ προσενέγκῃς δὲ, ἐπειδὴ ἀνάξιόν ἐστι τῆς τιμῆς τοῦ λαμβάνοντος. ὁρᾷς ὅτι οὐ τὸ πρῶτον ἐκφερόμενον, ἀλλὰ τὸ δόκιμον, τοῦτό ἐστιν ἀπαρχή. Καὶ ταῦτα ἡμῖν διὰ τὴν σάρκα ἣν προσήνεγκεν εἴρηται. ἀνήνεγκε τοίνυν τὴν ἀπαρχὴν τῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας τῷ πατρί· καὶ οὕτως ἐθαύμασε τὸ δῶρον ὁ πατὴρ καὶ διὰ τὴν ἀξίαν τοῦ προσενέγκαντος, καὶ διὰ τὸ ἄμωμον τοῦ προσενεχθέντος, ὡς οἰκείαις αὐτὸ δέξασθαι χερσὶ, καὶ ποιῆσαι πλησίον τὸ δῶρον, καὶ εἰπεῖν· κάθου ἐκ δεξιῶν μου. πρὸς ποίαν φύσιν εἶπεν ὁ θεὸς, κάθου ἐκ D δεξιῶν μου; πρὸς ἐκείνην τὴν ἀκούσασαν, Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ. οὐ γὰρ ἤρκει ὑπερβῆναι τοὺς οὐρανούς· οὐ γὰρ ἤρκει μετὰ ἀγγέλων στῆναι· οὐκ ἦν ἄφατος καὶ αὕτη ἡ τιμή. ἀλλ' ὑπερέβη ἀγγέλους, παρῆλθεν ἀρχαγγέλους, ὑπερέβη τὰ Χερουβὶμ, ἀνέβη ἀνώτερον τῶν Σεραφὶμ, παρέδραμε τὰς ἀρχὰς, οὐ πρότερον ἔστη, ἕως οὗ τοῦ θρόνου ἐπελάβετο τοῦ δεσπότου. οὐχ ὁρᾷς πόσον τὸ μέσον τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, μᾶλλον δὲ κάτωθεν ἀρξώμεθα.

A οὐχ ὁρᾷς, ἀπὸ τοῦ ᾅδου πρὸς τὴν γῆν ὅσον τὸ διάστημα ὅσον; ἀπὸ τῆς γῆς πάλιν πρὸς τὸν οὐρανόν; ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ πάλιν πρὸς τὸν οὐρανὸν τὸν ἀνώτερον; ἀπ' ἐκείνου πρὸς τοὺς ἀγγέλους, πρὸς τοὺς ἀρχαγγέλους, πρὸς τὰς ἄνω δυνάμεις, πρὸς αὐτὸν τὸν θρόνον τὸν βασιλικόν; τοῦτο ὅλον τὸ διάστημα καὶ τὸ ὕψος τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν ἀνήγαγε. βλέπε ποῦ κάτω ἔκειτο, καὶ ποῦ ἀνέβη. οὔτε καταβῆναι ἦν κατωτέρω, οὗ κατέβη ὁ ἄνθρωπος, οὔτε ἀναβῆναι ἀνωτέρω, οὗ ἀνήγαγεν αὐτὸν πάλιν. καὶ ταῦτα δηλῶν ὁ Παῦλος ἔλεγεν· Ὁ καταβὰς αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀναβάς. καὶ ποῦ κατέβη, εἰς τὰ κατώτερα B μέρη τῆς γῆς, καὶ ἀνέβη ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν. μάθε τίς ἀνέβη, ἢ ποία φύσις, ἢ πῶς πρὸ τούτου διέκειτο. ἡδέως γὰρ ἐνδιατρίβω τῇ εὐτελείᾳ τοῦ γένους τοῦ ἡμετέρου, ἵνα μετὰ ὑπερβολῆς μάθω τὴν τιμὴν τὴν ἀπὸ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ δεσπότου. γῆ καὶ σποδὸς ἦμεν ἡμεῖς· ἀλλ' οὔπω τοῦτο ἔγκλημα. τῆς φύσεως γὰρ ἦν ἡ ἀσθένεια. ἀλόγων ἐγενόμεθα ἀνοητότεροι. Παρασυνεβλήθη γὰρ ὁ ἄνθρωπος τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς. τοῦτο C δέ ἐστιν, ἀλόγων χεῖρον, γενέσθαι ὅμοιον τοῖς ἀλόγοις. τὸ μὲν γὰρ εἶναι ἄλογον φύσει, καὶ μένειν ἐπὶ τῆς ἀλογίας, τῆς φύσεώς ἐστι· τὸ δὲ λόγῳ τιμηθέντα πρὸς ἐκείνην τὴν ἄνοιαν καταπεσεῖν, τῆς προαιρέσεώς ἐστιν ἔγκλημα. ὥστε ὅταν ἀκούσῃς, ὅτι ὡμοιώθη τοῖς ἀλόγοις, μὴ νομίσῃς, ὅτι τῶν ἀλόγων ἴσους δεῖξαι τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' ὅτι κἀκείνων χείρους ἀποφῆναι βουλόμενος, τοῦτο εἴρηκε. καὶ γὰρ τῶν ἀλόγων ἐγενόμεθα χείρους καὶ ἀναισθητότεροι, οὐχ ὅτι ἄνθρωποι ὄντες ἐκεῖ κατεπέσομεν, ἀλλ' ὅτι καὶ πρὸς μείζονα ἠλάσαμεν ἀγνωμοσύνην. καὶ τοῦτο δηλῶν D Ἡσαΐας ἔλεγεν· Ἔγνω βοῦς τὸν κτησάμενον, καὶ ὄνος τὴν φάτνην τοῦ κυρίου αὐτοῦ· Ἰσραὴλ δέ με οὐκ ἔγνω. ἀλλὰ μὴ αἰσχυνώμεθα ἐπὶ τοῖς προτέροις. οὗ γὰρ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις. εἶδες πῶς τῶν κτηνῶν ἀλογώτεροι ἦμεν; βούλει καὶ τῶν πετεινῶν ἀλογωτέρους ἡμᾶς ἰδεῖν; Τρυγὼν καὶ χελιδών, στρουθία ἀγροῦ ἔγνωσαν καιροὺς εἰσόδου αὐτῶν· ὁ δὲ λαός μου οὐκ ἔγνωσαν τὰ κρίματά μου. ἰδοὺ καὶ τῶν ὄνων καὶ τῶν βοῶν, ἰδοὺ καὶ τῶν πετεινῶν, τῆς τρυγόνος, καὶ τῆς χελιδόνος ἡμεῖς ἀλογώτεροι.

A non vides ab inferno ad terram interuallum quantum? rurſus a terra in cœlū? *Gen. 3.*
rurſus ad cœlum ſublimius? & ab illo ad Angelos, ad poteſtates, ad ipſum quoque thronum regalem atque dominicum? ſupra hoc totum interuallum ac ſpatium naturam noſtram ſubſtulit. Cerne quam humili ante loco illa erat, & quàm altè aſcēderit: neque enim deſcendere licuiſſet inferius, quàm quò deſcenderat homo; neque aſcendere ſublimius, quàm quo eum rurſus euexerat Chriſtus. Atque iſta perſpicuè Paulus dicebat: Qui deſcendit, ipſe eſt *Ephes 4. 10.*
qui & aſcendit. Et quò deſcendit? In B inferiores partes terræ; aſcendit autem ſupra omnes cœlos. Diſce quis aſcenderit, & cuiuſmodi natura, ac quemadmodum antea ſeſe haberet; libenter enim verſor circa vilitatem generis noſtri, vt excellentius honorem, qui à benignitate Domini ad nos deriuatur, perdiſcam. Terra & cinis eramus nos. *Gen. 3.*
Sed nondum hoc culpa: naturæ enim infirmitas erat: at quod irrationabilibus facti ſumus inſipientiores. Compa- *Pſal 48 et*
ratus eſt enim iumentis inſipientibus *Homo cōparatur*
homo, & ſimilis factus eſt illis. Hoc autem eſt animantibus rationis experti- C bus deteriorem fieri, quando quis ſimilis fit illis. *iumentis inſipientib.*
Siquidem rationis expertem eſſe natura, & ſic permanere, naturale eſt: ſed mente ac ratione ornatos, in illam amentiam delabi, voluntatis eſt culpa. Itaque dum audieris, quòd ſimilis factus ſit rationis expertibus: ne arbitreris hoc dicere, vt oſtednat homines eſſe beluis pares, ſed illis peiores oſtendere voluiſſe. Etenim rationis expertibus euaſimus peiores & inſulſiores. Non quòd vt homines, illuc dilapſi ſimus, at quòd etiam ad maiorem in- D gratitudinem proſiliuerimus. Et hoc patefaciens Eſaias: dicebat cognouit bos *Eſai.1.3.*
poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe domini ſui, Iſrael autem me non cognouit. Cæterum non confundamur ſu- *Rom.5*
per prioribus: vbi enim abundauit delictum, ſuperabundauit & gratia. Vides *Hier.8.7.*
quomodo iumentis inſipientiores eramus? Cupis & volucribus ipſis nos irrationabiliores aſpicere? Turtur & hirundo, & ciconia agri cuſtodierunt tempus aduentus ſui, populus autem meus non cognouit iudicia mea. Ecce & aſinis & bobus, ecce & volucribus, turture atq; ciconia nos inſipientiores oſtendimus.

Vis diſcere & aliam noſtram inſipientiam? Ad formicas quoque nos, vt ab iis diſcamus, remittit, ita naturalem mentem amiſeramus: Vade enim ad formicam, inquit, o piger, & conſidera vias eius, & diſce ſapientiam. Formicæ facti ſumus diſcipuli, nos qui ad imaginẽ Dei facti eramus: at nõ qui nos fecit, eſt auctor: ſed nos ipſi qui imaginem eius retinere noluimus. Et quid dico formicis? imo lapidibus ipſis ſtupidiores euaſimus. Vis ne horum quoque proferam teſtimonium? Audite conualles, inquit propheta, & fundamenta terræ; quia iudicium Domino aduerſus populum ſuum. Cum hominibus iudicium exerces, & eos vocas fundamẽta terræ? imò verò inquit: Nam & terræ fundamentis ſtolidiores ſunt homines. Quem ergo adhuc quæris in iis exceſſum malitiæ, quando & aſinis ſtupidiores, & bobus irrationabiliores, & hirundine ac turture rudiores, & formicis dementiores, ipſiſque lapidibus ſtupidiores repeniuntur? Quin & ſerpentium quoque ſimiles effecti videmur: furor enim illis, inquit, ſecundum ſimilitudinẽ ſerpentis: venenum aſpidũ ſub labiis eorum. Quid autẽ eſt opus rationis expertium ſtuporem atque ſtoliditatem commemorare, quando & ipſius diaboli videmur filij dicti? Vos enim, inquit, filij diaboli eſtis. Veruntamen nos ſtupidi atque ingrati, inſipientes, & lapidibus ipſis inſenſibiliores, qui cunctis inferiores eramus, abiectiſſimi atque viliſſimi; quo pacto dicã, aut quid eloquar, quomodo, inquit, iſtud verbum efferam? Viliſſima illa noſtra natura, quę cunctis inſipientior erat, cunctis eſt hodie facta ſublimior. Hodie recuperarũt Angeli, quod dudũ diſiderauerant. hodie aſpexerunt Archangeli, quod diu concupierant hodie noſtrã naturam de throno regali fulgoris inſtar reſplendentem, gloria & pulchritudine immortali viderunt: Id enim multo ante deſiderabant Angeli, & concupiſcebant Archangeli. Nam licet eos natura humana, largito ſibi honore ſuperaret, attamen de bonis noſtris gaudebãt: Nam & quando cruciabamur, dolebant. Et licet Cherubim cuſtodirẽt paradiſũ, vicem tamẽ noſtrã dolebãt. Et ſicut miniſter, conſeruum ex mandato domini apprehenſum, & carceribus traditũ cuſtodit quidẽ, compaſſione tamen conſerui ductus, ſuper illo quod accidit, dolet & angitur.

Prou. 6. 6. *Cũ formicis comparatio.* *Micha. 6. 2. vulg. quia iudiciũ Domini cum populo ſuo.* *Pſal. 57. 4. & pſal. 139. & Rom. 6.* *Ioa. 8. 44.* *Pſal. 57. 4. & 139. 3.* *Ioa. 8. 44.* *Natura humana ſublimata.* *Gen. 3.* *Optima ſimilitudo.*

A Βούλει μαθεῖν καὶ ἄλλην ἀναισθησίαν ἡμῶν; τῶν μυρμήκων ἡμᾶς πέμπει μαθητάς. οὕτως ἀπωλέσαμεν τὰς κατὰ φύσιν φρένας. Πορεύθητι γάρ, φησι, πρὸς τὸν μύρμηκα, καὶ ζήλωσον τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ. μυρμήκων ἐγενόμεθα μαθηταί, οἱ κατ' εἰκόνα θεοῦ γενόμενοι. ἀλλ' οὐχ ὁ ποιήσας αἴτιος· ἀλλ' ἡμεῖς μὴ μείναντες ἐπὶ τῆς εἰκόνος. καὶ τί λέγω μυρμήκων; λίθων ἐγενόμεθα ἀναισθητότεροι. Βούλει καὶ τούτων παράγω τὴν μαρτυρίαν; Ἀκούσατε φάραγγες καὶ τὰ θεμέλια τῆς γῆς, ὅτι κρίσις τῷ κυρίῳ πρὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ. πρὸς ἀνθρώπους δικάζῃ, καὶ τὰ B θεμέλια τῆς γῆς καλεῖς; ναί, φησι. τῶν γὰρ θεμελίων τῆς γῆς ἀναισθητότεροί εἰσιν οἱ ἄνθρωποι. ποίαν οὖν ἔτι ζητεῖς ὑπερβολὴν κακίας, ὅταν καὶ ὄνων ἀναισθητότεροι, καὶ βοῶν ἀλογώτεροι, καὶ χελιδόνος καὶ τρυγόνος ἀγνωμονέστεροι, καὶ μυρμήκων ἀσυνετώτεροι, καὶ λίθων ἀναισθητότεροι, καὶ ὄφεσιν ἴσοι φαινώμεθα; Θυμὸς γὰρ αὐτοῖς, φησι, κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ ὄφεως· ἰὸς ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χείλη αὐτῶν. καὶ τί χρὴ λέγειν τὴν ἀλόγων τὴν ἀναισθησίαν, ὅταν καὶ αὐτοῦ τοῦ διαβόλου φαινώμεθα τέκνα C καλούμενοι; Ὑμεῖς γάρ, φησιν, υἱοὶ τοῦ διαβόλου ἐστέ. ἀλλ' ὅμως ἡμεῖς οἱ ἀναίσθητοι καὶ ἀγνώμονες, οἱ ἀνόητοι, οἱ τῶν λίθων ἀναισθητότεροι, οἱ πάντων κατώτεροι, οἱ ἄτιμοι, οἱ εὐτελέστατοι· πῶς εἴπω; τί λαλήσω; πῶς ἐξενέγκω τὸ ῥῆμα τοῦτο; ἡ φύσις ἡ εὐτελὴς ἡ πάντων ἀσυνετωτέρα, πάντων ἀτιμοτέρα γέγονε σήμερον. σήμερον ἀπέλαβον ἄγγελοι, ὃ πάλαι ἐπόθουν· σήμερον εἶδον ἀρχάγγελοι, ὃ πάλαι ἐπεθύμουν· τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν ἀπὸ τοῦ θρόνου ἀστράπτουσαν τοῦ βασιλικοῦ, δόξῃ καὶ κάλλει D στίλβουσαν ἀθανάτῳ. τοῦτο γὰρ πάλαι ἐπόθουν ἄγγελοι· τοῦτο γὰρ πάλαι ἐπεθύμουν ἀρχάγγελοι. εἰ γὰρ καὶ ὑπερέβαινεν αὐτοὺς ἡ τιμή, ἀλλ' ὅμως ἔχαιρον καὶ ἐπὶ τοῖς ἡμετέροις ἀγαθοῖς. καὶ γὰρ ὅτε ἐκολαζόμεθα, ἤλγουν. εἰ γὰρ καὶ ἐφύλαττε τὰ Χερουβὶμ τὸν παράδεισον, ἀλλ' ἡμᾶς ἤλγουν. καὶ καθάπερ οἰκέτης σύνδουλον λαβὼν εἰς φυλακήν, διὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ δεσπότου φυλάττει μὲν τὸν σύνδουλον, ἀλγεῖ δὲ ἐπὶ τοῖς γενομένοις διὰ τὴν συμπάθειαν τὴν πρὸς τὸν ὁμόδουλον·

οὕτω

οὕτω καὶ τὰ χερουβὶμ ἔλαβε μὲν φυλάττειν τὸν παράδεισον, ἤλγει δὲ ὅμως ἐπὶ τῇ φυλακῇ. καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι ἤλγει, ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων σοι τοῦτο ποιῶ φανερόν. ὅταν γὰρ ἴδῃς τοὺς ἀνθρώπους συμπαθοῦντας τοῖς συνδούλοις, μηκέτι λοιπὸν ἀμφιβάλλῃς περὶ τῶν χερουβίμ. πολὺ γὰρ τῶν ἀνθρώπων φιλοστοργότεραι αἱ δυνάμεις ἐκεῖναι. τίς οὖν τῶν δικαίων οὐκ ἤλγησε κολαζομένων ἀνθρώπων δικαίως, καὶ μετὰ ἁμαρτήματα μυρία; τοῦτο γάρ ἐστι τὸ θαυμαστὸν, ὅτι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν μαθόντες, καὶ ἰδόντες ὅτι προσέκρουσαν τῷ δεσπότῃ, ἤλγησαν. ὁ μὲν Μωυσῆς μετὰ τὴν εἰδωλολατρείαν διὰ καὶ ἔλεγεν· Εἰ μὲν ἀφίης αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, ἄφες· εἰ δὲ μὴ, κἀμὲ ἐξάλειψον ἐκ τῆς βίβλου, ἧς ἔγραψας. τί τοῦτο; ὁρᾷς τὴν ἀσέβειαν, καὶ ἀλγεῖς ὑπὲρ τῶν κολαζομένων; διὰ τοῦτο γάρ, φησιν, ἀλγῶ, ὅτι καὶ κολάζονται καὶ δικαίας κολάσεως παρέχονται τὰς αἰτίας. ὁ δὲ Ἰεζεκιὴλ ἰδὼν τὸν ἄγγελον κατακόπτοντα τὸν λαὸν, ἀνεβόησε μέγα καὶ ὠλόλυξε, καί φησιν· Οἴμοι, κύριε, ὅτι ἐξαλείφεις σὺ τὸ κατάλοιπον τοῦ Ἰσραήλ. καὶ ὁ Ἱερεμίας· Παίδευσον ἡμᾶς κύριε, φησι, πλὴν ἐν κρίσει, καὶ μὴ ἐν θυμῷ, ἵνα μὴ ὀλιγοστοὺς ἡμᾶς ποιήσῃς. εἶτα Μωυσῆς μὲν καὶ Ἰεζεκιὴλ καὶ Ἱερεμίας ἀλγοῦσιν, αἱ δὲ δυνάμεις ἐκεῖναι οὐδὲν ἔπαθον ἐπὶ τοῖς ἡμετέροις κακοῖς; καὶ πῶς ἂν ἔχοι τοῦτο λόγον; ὅτι γὰρ οἰκεῖα ἐνόμιζον τὰ ἡμέτερα, μάθε ὅσην χαρὰν ἐπεδείξαντο, ὅτε εἶδον ἡμῖν καταλλαγέντα τὸν δεσπότην. εἰ γὰρ μὴ πρὸ τούτου ἤλγουν, οὐκ ἂν οὐδὲ μετὰ ταῦτα ἥσθησαν. ὅτι γὰρ ἔχαιρον, δῆλον ἐξ ὧν φησιν ὁ Χριστὸς, ὅτι Χαρὰ ἔσται ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ ἐπιστρέφοντι. εἰ δὲ ἕνα ἁμαρτωλὸν ἐπιστρέφοντα ὁρῶντες ἄγγελοι χαίρουσι, διὰ τῆς ἀπαρχῆς σήμερον ὁρῶντες τὴν φύσιν ἅπασαν εἰς οὐρανὸν ἀνενεχθεῖσαν, πῶς οὐκ ἂν μεγίστην ἐδέξαντο ἡδονήν; ἄκουσον γοῦν καὶ ἑτέρωθεν τῶν ἄνω δήμων τὴν εὐφροσύνην τὴν ἐπὶ τῇ ἡμετέρᾳ καταλλαγῇ. ὅτε γὰρ ἐτέχθη ὁ κύριος ἡμῶν τὸ κατὰ σάρκα, ἰδόντες ὅτι κατηλλάγη λοιπὸν τοῖς ἀνθρώποις (οὐ γὰρ ἄν, εἰ μὴ κατηλλάγη, τοσοῦτον κατέβη) ἰδόντες οὖν τοῦτο, χοροὶ στάντες ἐπὶ τῆς γῆς ἐβόων καὶ ἔλεγον· Δόξα ἐν ὑψίστοις θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία.

A Ita & Cherubim, ſuſceperant quidẽ cuſtodiendũ paradiſum, at de cuſtodia dolebant. Et vt diſcas quod doluerint, ab hominibus illud tibi perſpicuum reddam. Quando enim homines conſeruis compati vides, iam non amplius dubitandi tibi locus relinquitur de Cherubim: multò enim ſunt illę poteſtates indulgentiores hominibus. Quis igitur iuſtorum nõ doluit, cùm iuſtè punirentur homines, etiam poſt ſexcenta peccata? Hoc enim eſt admiratione digniſſimum, quòd cùm illorum ſcelera noſſent, atque intelligerent illos in Dominum offendiſſe, ex ea tamẽ re dolorem B animo capiebant: quin & Moyſes poſt populi idololatriam, condolens dicebat: Aut dimitte eis hanc noxam: aut ſi non facis, dele me de libro, quem ſcripſiſti. Quid ſibi vult iſtud? Vides impietatem hominum, & illorum doles afflictiones? Propterea, inquit, doleo, tum quia puniũtur, tum quia iuſtas præbent ſuæ punitionis cauſas. Ezechiel quoque aſpiciens Angelum percutientem populũ, magna exclamans voce cũ eiulatu dixit: Heu, heu, heu, Domine Deus: conſummationẽ tu facis reliqui- C arum Iſrael? Et Hieremias: Corripe me Domine, veruntamẽ in iudicio: & non in furore tuo, ne nos pauciſſimos facias. Ergo ſi Moyſes, Ezechiel, atque Hieremias ſuper iſtis triſtati ſint: poteſtates illæ nihil noſtris mouebantur malis? at qua ratione id eſſet vlla ex parte credibile? Quod enim res noſtras pro ſuis ducunt, diſce quantũ gaudium conceperint, videntes nobis conciliatũ eſſe Dominũ. Si enim antea nõ condoluiſſent, non ſanè ea eſſent poſtea lætitiæ voluptate perfuſi. Quòd autem gauiſæ ſint, patet ex iis quæ & Chriſtus ipſe dixit: D Quoniam gaudium erit in cœlo, coram Angelis, ſuper vno peccatore pœnitentiam agente. Porrò ſi vnum peccatorẽ conuertentem ſe, videntes Angeli gaudent: quomodo hodie per primitias, vniuerſam naturam humanã aſpicientes in cœlum illatam, non maximo gaudio ſint affectæ? Audi igitur & aliunde, ſupernę atque cœleſtis turbę lętitiã, ſuper noſtra recõciliatione. Quãdo enim dominus noſter natus eſt ſecundũ carnẽ, ex eo deinceps hominibus ipſum recõciliatũ perſpexerũt. Non enim, ſi recõciliatus non fuiſſet, vſquę adeò deſcendiſſet Cernentes ergo iſtud, choris in terra ſtatutis exclamabãt: Gloria in excelſis Deo: & in terra pax, in hominibus bona voluntas.

Exod. 32. a

Ezech. 9. a

Lxx habent: incõſummatione tu facis reſiduis Iſrael.

Hiere. 10. 25.

Luc. 15. 7.

Matth. 18

Et vt diſcas, quod ob id glorioſa celebratione laudauerint Deum, poſtquã terra recepit bona: etiam cauſam adduxerũt, dicentes: In terra pax, in hominibus bona voluntas: hominibus inquã, qui erant antea hoſtes declarati, & ingrati. Vides quo pacto Deũ de alienis bonis laudẽt, aut potius in propriis; cùm noſtra bona, ſua eſſe ducant. Vis etiã noſſe, quomodo qui aſpectabãt, vt ipſum aſcendentẽ viderent, gauiſi ſint, & exultarint? Ipſum Chriſtum dicentẽ audi: quoniam aſcendebant, inquit, & deſcendebant continuè. Atque hoc proprium eſt deſiderãtium, cõtemplari inopinatum ſpectaculum. Et vnde conſtat aſſiduè illos aſcendere atq; deſcendere? ipſum dicentem audi: amodo videbitis cœlum apertũ, & Angelos Dei aſcendentes & deſcẽdentes ſupra filium hominis. Talis ſiquidem concupiſcentium atque amantium mos eſt; neque tempus expectant, ſed tẽpus præfinitum lætitia anticipant, idcirco deſcendunt noui & inauditi illius ſpectaculi viſendi deſiderio impulſi, hominem ſcilicet in cœlo apparẽtem: ideoq; vbique ſe Angeli manifeſtant, & quãdo natus eſt, & quando reſurrexit, ac hodie quando in cœlos aſcendit: Ecce enim duo, inquit, in veſtimẽtis albis, per habitum, lætitiam declarantes: & dixerũt ad Diſcipulos: Viri Galilæi, quid ſtatis? hic Ieſus, qui aſſumptus eſt à vobis in cœlũ, ſic veniet, quemadmodum vidiſtis eum euntem in cœlum. Hic iam mihi diligẽter attendite, quãobrem iſta dicunt? an quod oculos non haberent diſcipuli? aut quòd acciderat, non viderent? Nonne, ait Euangeliſta, quòd vidẽtibus ipſis, eleuatus eſt? Qua ergo de cauſa aſſiſtebãt Angeli docentes eos, quòd in cœlum aſcẽdiſſet? propter duas nimirũ iſtas cauſas: vnam quidẽ, quòd cõtinuo tenebãtur dolore ob Chriſti ab ipſis diſceſſionẽ. Quod autem dolerẽt, audi quid ad eos dicat: Nemo ex vobis, inquit, interrogat me, quo vadis? Sed quia hæc locutus ſum vobis, triſtitia impleuit cor veſtrũ. Nã ſi amicos & conſanguineos noſtros, ſeparari à nobis non ferimus, quomodo diſcipuli ſuum ab ipſis ſeparari cernẽtes Saluatorẽ, magiſtrũ, ac curatorem benigniſſimũ, manſuetiſſimum, & optimum, planè non dolerent? Idcirco aſtitit Angelus, qui dolorẽ ex aſcenſu prouenientem, regreſſionis commemoratione iterum mitigaret, conſolatúrque ipſos.

Luc. 2. 12. *Ioan. 1.* *Ibidem.* *Ioan. 1. & Math. 26.* *al. ſplendidu.* *Act. 1.* *Duo Angeli in veſtimentis albis cur Diſcipulis aſſiſtebant tempore Aſcenſionis Domini.* *Ioan. 13.*

A καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι διὰ τοῦτο δοξάζουσι τὸν θεόν, ἐπειδὴ ἀπέλαβεν ἡ γῆ τὰ ἀγαθά, ἐπήγαγον καὶ τὴν αἰτίαν, ἐπὶ γῆς εἰρήνη, λέγοντες, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία, τοῖς ἐκπεπολεμωμένοις, τοῖς ἀγνώμοσιν. εἶδες πῶς δοξάζουσι τὸν θεὸν ἐπὶ τοῖς ἀλλοτρίοις ἀγαθοῖς; μᾶλλον δὲ ἐπὶ τοῖς ἰδίοις, τὰ γὰρ ἡμέτερα ἀγαθά, ἑαυτῶν νομίζουσιν εἶναι. βούλει μαθεῖν, ὅτι καὶ μέλλοντες ὁρᾶν αὐτὸν ἀναβαίνοντα, ἔχαιρον καὶ ἐσκίρτων; ἄκουσον τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, ὅτι ἀνέβαινον καὶ κατέβαινον συνεχῶς. τοῦτο δὲ ἐπιθυμούντων ἐστὶν ἰδεῖν τὸ παράδοξον θέαμα. καὶ πόθεν δῆλον, ὅτι ἀνέβαινον καὶ κατέβαινον; B αὐτοῦ ἄκουσον λέγοντος· Ἀπάρτι ὄψεσθε τοὺς οὐρανοὺς ἀνεῳγμένους, καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ θεοῦ ἀναβαίνοντας καὶ καταβαίνοντας ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. τοιοῦτον γὰρ τῶν ἐρώντων τὸ ἔθος· οὐδὲ τὸν καιρὸν ἀναμένουσιν, ἀλλὰ προλαμβάνουσι τὴν προθεσμίαν τῇ ἡδονῇ. διὰ τοῦτο καταβαίνουσιν, ἐπειγόμενοι τὸ καινὸν καὶ παράδοξον ἐκεῖνο ἰδεῖν θέαμα, ἄνθρωπον ἐν οὐρανῷ φανέντα· διὰ τοῦτο πανταχοῦ ἄγγελοι, καὶ ὅτε ἐτίκτετο, καὶ ὅτε ἀνίστατο, καὶ σήμερον ὅτε ἀνέβη. Ἰδοὺ γὰρ δύο, φησίν, ἐν ἐσθῆτι λαμπρᾷ, διὰ τοῦ σχήματος C τὴν ἡδονὴν δηλοῦντες· καὶ εἶπον πρὸς τοὺς μαθητάς· Ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τί ἑστήκατε; οὗτος Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀφ' ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανόν, οὕτως ἐλεύσεται, ὃν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν. ἐνταῦθά μοι μετ' ἀκριβείας προσέχετε. τί δήποτε ταῦτα λέγουσι; μὴ γὰρ οὐκ εἶχον ὀφθαλμοὺς οἱ μαθηταί; μὴ γὰρ οὐχ ἑώρων τὸ γινόμενον; οὐκ εἶπεν ὁ εὐαγγελιστής, ὅτι βλεπόντων αὐτῶν ἐπήρθη; τίνος οὖν ἕνεκεν παρεστήκασιν οἱ ἄγγελοι; διδάσκοντες αὐτούς, ὅτι εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέβη; διὰ δύο ταύτας D αἰτίας, μίαν μὲν, ἐπειδὴ ἤλγουν ἀεὶ ἐπὶ τῇ ἀναχωρήσει τοῦ Χριστοῦ. ὅτι γὰρ ἤλγουν, ἄκουσον πρὸς αὐτούς φησιν· Οὐδείς με ἐρωτᾷ ἐξ ὑμῶν, ποῦ ὑπάγεις· ἀλλ' ὅτι ταῦτα εἶπον, ἡ λύπη πεπλήρωκεν ὑμῶν καρδίαν. εἰ γὰρ φίλους ὄντας καὶ συγγενεῖς χωριζομένους τούτων οὐ φέρομεν, πῶς οἱ μαθηταὶ τὸν σωτῆρα, τὸν διδάσκαλον, τὸν κηδεμόνα, τὸν φιλάνθρωπον, τὸν ἥμερον, τὸν ἀγαθὸν ὁρῶντες χωριζόμενον αὐτῶν, πῶς οὐκ ἂν ἤλγησαν; πῶς οὐκ ἂν ὠδυνήθησαν. διὰ τοῦτο ἐπιστὰς ὁ ἄγγελος τὴν ἀπὸ τῆς ἀνόδου γενομένην λύπην διὰ τῆς ἐπανόδου πάλιν παραμυθούμενος

Οὕτως γάρ, φησιν, ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀφ' ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανόν, οὕτως ἐλεύσεται. ἐλυπήσατε, φησίν, ὅτι ἀνελήφθη, ἀλλὰ μηκέτι ἀλγεῖτε. καὶ γὰρ ἐλεύσεται πάλιν. ἵνα γὰρ μὴ ποιήσωσιν, ὅπερ ἐποίησεν ὁ Ἐλισσαῖος ἰδὼν τὸν διδάσκαλον ἀναλαμβανόμενον, καὶ διαρρήξας τὸν χιτωνίσκον (οὐδὲ γὰρ εἶχέ τινα παρεστῶτα καὶ λέγοντα, ὅτι πάλιν ἥξει Ἡλίας) ἵνα οὖν μὴ τοῦτο ποιήσωσιν οὗτοι, διὰ τοῦτο οἱ ἄγγελοι παρεστήκεισαν παραμυθούμενοι τὴν ἀθυμίαν. καὶ μία μὲν αὕτη αἰτία τῆς τῶν ἀγγέλων παρουσίας· δευτέρα δὲ ταύτης οὐκ ἐλάττων, δι' ἣν αἰτίαν καὶ προσέθηκεν, ὁ ἀναληφθείς. τίς οὖν ἐστιν αὕτη; εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνελαμβάνετο. πολὺ δὲ τὸ διάστημα ἦν, καὶ οὐκ ἤρκει ἡ δύναμις τῆς ἡμετέρας ὄψεως σῶμα ἀναλαμβανόμενον ἰδεῖν μέχρι τῶν οὐρανῶν. ἀλλὰ καθάπερ πετεινὸν εἰς ὕψος ἱπτάμενον, ὅσῳπερ ἂν εἰς ὕψος ἀνέλθῃ, τοσούτῳ μᾶλλον ἀποκρύπτεται ἀπὸ τῆς ἡμετέρας ὄψεως· οὕτω δὴ καὶ τὸ σῶμα ἐκεῖνο ὅσῳπερ ἂν εἰς ὕψος ἀνῄει, τοσούτῳ μᾶλλον ἐκρύπτετο, οὐκ ἀρκούσης τῆς ἀσθενείας τῶν ὀφθαλμῶν παρακολουθῆσαι τῷ μήκει τοῦ διαστήματος. διὰ τοῦτο παρεστήκεισαν οἱ ἄγγελοι, διδάσκοντες τὴν εἰς τὸν οὐρανὸν ἄνοδον, ἵνα μὴ νομίσωσιν ὅτι, εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέβη, ὡς Ἡλίας, ἀλλ' ὅτι εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέβη. διὰ τοῦτό φησιν, ὁ ἀναληφθεὶς ἀφ' ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανόν. οὐδὲ γὰρ ἂν ἁπλῶς τοῦτο προσέθηκαν. Ἡλίας μὲν οὖν ὡς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνελήφθη (δοῦλος γὰρ ἦν) ὁ δὲ Ἰησοῦς εἰς τὸν οὐρανόν. δεσπότης γὰρ ἦν. ἐκεῖνος ἐν ἅρματι πυρίνῳ, οὗτος ἐν νεφέλῃ. ὅτε μὲν γὰρ τὸν δοῦλον ἔδει κληθῆναι, ἅρμα ἐπέμπετο· ὅτε δὲ τὸν υἱόν, θρόνος βασιλικός· καὶ οὐχ ἁπλῶς βασιλικὸς θρόνος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ πατρικός. καὶ γὰρ περὶ τοῦ πατρός φησιν ὁ Ἡσαΐας, Ἰδοὺ κύριος κάθηται ἐπὶ νεφέλης κούφης. ἐπεὶ οὖν ὁ πατὴρ ἐπὶ νεφέλης κάθηται, διὰ τοῦτο καὶ τῷ υἱῷ τὴν νεφέλην ἔπεμψε. καὶ ὁ μὲν Ἡλίας ἀνελθὼν ἀφῆκε μηλωτὴν ἐπὶ τὸν Ἐλισσαῖον· ὁ δὲ Ἰησοῦς ἀναβὰς ἀφῆκε χαρίσματα ἐπὶ τοὺς μαθητάς, οὐχ ἕνα προφήτην ποιοῦντα, ἀλλὰ μυρίους Ἐλισσαίους· μᾶλλον δὲ ἐκείνου πολλῷ μείζους καὶ λαμπροτέρους. διαναστῶμεν τοίνυν, ἀγαπητοί, καὶ πρὸς τὴν ἐπάνοδον ἐκείνην βλέψωμεν. καὶ γὰρ ὁ Παῦλός φησιν,

A Hic enim Ieſus, qui aſſumptus eſt à vobis in cœlum, ſic veniet. Doluiſtis, inquit, de aſſumptione ſiue aſcenſione ipſius. Sed nolite amplius dolere, *Act.1.11.* Etenim rurſus veniet. Nam vt ne facerent, quod egit Eliſæus, aſpiciens magiſtrum ſuum aſſumi, qui diſcidit *4 Reg. 2.* veſtimentum; non enim habebat aliquem aſtantem ſibi atque dicentem, quod iterum venturus eſſet Helias: ne igitur hoc & iſti facerent, ideo Angeli aſtiterunt, qui triſtiam illorum lenirent, ac conſolarentur. Et hæc quidem vna eſt cauſa præſentiæ Angelorum: poſterior autem, ea non in-B ferior eſt, propter quam etiam cauſam adiecerunt, qui aſſumptus eſt. Et quæ eſt iſta? In cœlum aſſumptus eſt, Ingens autem interſtitium erat, neque ſufficiebat vis noſtri aſpectus, vt corpus ad cœlos vſque aſſumi proſpiceret. Sed ſicut auis in ſublime volitans, quantò magis in altum aſcenderit, tanto amplius à noſtro aſpectu ſubtrahitur: Ita & corpus illud, quontò altius euehebatur, tanto magis abſcondebatur; cum non poſſet oculorum infirmitas, interualli *&c.* longitudinem aſſequi. Propterea a-C ſtiterunt Angeli, qui docerent aſcenſionem in cœlum, ne arbitrarentur eum, tanquam in cœlum aſcendiſſe, *Differẽtia inter Aſcẽſione Eliæ, & Chriſti Saluatoris.* inſtar Heliæ: ſed quod verè in cœlum aſcenderit, ob id ait: qui à vobis in cœlum aſſumptus eſt. Neque enim hoc ſimpliciter adiectum eſt. Quinimo Helias, tanquam in cœlum aſſumptus eſt: ſeruus enim erat: Ieſus autem in cœlum, quia dominus erat: Ille in curru igneo, hic in nube. Nam quando ſeruum vocati oportebat, currus mittebatur; quando aufilium, thronus regalis, neque ſimpli-D citer thronus regalis, ſed ipſemet paternus. Etenim de Patre ait Eſaias: Ecce *Eſa 19.1.* Dominus aſcendet ſuper nubem leuem. Quia ego Pater ſemper nubem aſcendit, ideo & filio nubem miſit. Atque Helias quidem aſcendens, ouinam pellem, ſuper Eliſæum dimiſit: Ieſus autem aſcendens, gratiarum dona in diſcipulos demiſit, non vnum Prophetam facientia, ſed infinitos Eliſæos, atque adeò illo multò maiores & illuſtres. Exurgamus igitur dilectiſſimi, & ad reditum illum, oculos mentis dirigamus. Etenim Paulus ait:

1.Theſſ.4 & 1.Cor.15. Ipſe deſcendet de cœlis, in iuſſione, in voce Archangeli: & nos qui viuimus, & reſidui ſumus, obuiam rapiemur in nubibus, in occurſum Domini, in aëra, at non omnes. Quod autem non omnes rapiemur: ſed qui permanſerint, illi ſolum rapientur obuiam, audi quid Matt.24. 41. Luc.17 dicat Chriſtus, Tunc inuenientur duæ molentes in mola, vna aſſumetur, & vna relinquetur: duo in lecto vno erunt, vnus aſſumetur, & vnus relinquetur. Quid ſibi vult ænigma iſtud? quid denotat myſterium hoc reconditum? Per molam, omnes in paupertate, & miſeria viuentes, nobis demonſtrat: Per lectum autem ac requiem, cunctos diuitiis affluentes, & honoribus conſpicuos innuit: voléntque oſtẽdere etiam ex pauperibus ſaluandos fore atque perdendos, dixit quòd in mola, vna aſſumetur, & vna relinquetur: Et eorum qui in lecto erunt, vnus aſſumetur, & vnus relinquetur. Per hoc quippe declarare volens, quòd peccatores quidem hic relinquantur, ſupplicium exſpectantes: Iuſti autem in nu- A ſimili. bes rapientur. Sicut enim Rege aliquo in ciuitatem cum equitatu, introeunte, alij quidem in dignitatibus atque honoribus conſtituti, & qui plurimum gratia apud illum volent, extra ciuitatum ei progrediuntur obuiam: rei autem & criminibus obnoxij, intus ſeruantur, ſententiam à Rege expectãtes: Ita etiam quando Dominus aduenerit, alij quidem qui fiduciam habent, in medium ei occurrent aërem: damnati verò, & qui multorum ſibi conſcij fuerint peccatorum, hîc præſtolabuntur 1.Theſſ.4. iudicem. Tunc & nos rapiemur obuiam, non equidem meipſum in numerum ac calculum rapiendorum referẽs, non equidem ita ſum expers ſenſus ac rationis, vt propria ignorem peccata. Et niſi iam metuerem conturbare lætitiam præſentis feſtiuitatis, flerem ſanè amariſſimè iſtius dicti memor, & mea peccata in memoriam reuocans. Cùm autem præſentis feſti lætitiam confundere nolim, hîc ſermonem finiam, vi- Ephrem.c. gentem ac recentem vobis illius diei memoriam relinquens, ne glorietur diues in diuitiis ſuis, neque pauper ſeipſum defleat in paupertate ſua: ſed quiſque prout ſibi conſcius fuerit, ſiue hoc, ſiue illud egerit expectet. Neque enim diues felix, neque pauper miſerabilis:

A Αὐτὸς καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ ὁ κύριος ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου· καὶ ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι, ἁρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ κυρίου εἰς ἀέρα, ἀλλ' οὐ πάντες. ὅτι γὰρ οὐ πάντες ἁρπαγησόμεθα, ἀλλ' οἱ μὲν μένουσιν, οἱ δὲ ἁρπαγήσονται, ἄκουε τί φησιν ὁ Χριστός· Τότε εὑρεθήσονται δύο ἐν τῷ μύλωνι ἀλήθουσαι· μία παραλαμβάνεται, καὶ μία ἀφίεται· καὶ δύο ἔσονται ἐπὶ κλίνης μιᾶς· εἷς παραλαμβάνεται, καὶ εἷς ἀφίεται. τί βούλεται τὸ αἴνιγμα τοῦτο; τί βούλεται τὸ μυστήριον τοῦτο τὸ ἀπόρρητον; διὰ τοῦ μύλου, τοὺς ἐν πενίᾳ ζῶντας B καὶ ταλαιπωρίᾳ πάντας ἡμῖν ἐδήλωσε· διὰ δὲ τῆς κλίνης καὶ τῆς ἀναπαύσεως, τοὺς ἐν πλούτῳ καὶ τιμῇ πάντας ᾐνίξατο. καὶ βουλόμενος δεῖξαι ὅτι καὶ ἀπὸ πενήτων σώζονται καὶ ἀπόλλυνται, εἶπεν, ὅτι καὶ τῶν ἐν τῷ μύλωνι μία παραλαμβάνεται, καὶ μία ἀφίεται· καὶ τῶν ἐν τῇ κλίνῃ εἷς παραλαμβάνεται, καὶ εἷς ἀφίεται, δηλῶν ὅτι οἱ μὲν ἁμαρτωλοὶ ἀφίενται ἐνταῦθα καὶ μένουσι τὴν τιμωρίαν· οἱ δὲ δίκαιοι ἁρπάζονται εἰς τὰς νεφέλας. καθάπερ γὰρ βασιλέως εἰς πόλιν εἰσελαύνοντος οἱ μὲν ἐν ἀξιώμασι καὶ ἀρχαῖς, καὶ πολλὴν πρὸς αὐτὸν C παρρησίαν ἔχοντες πρὸ τῆς πόλεως ἐξελθόντες ἀπαντῶσιν, οἱ δὲ κατάδικοι καὶ οἱ κατακεκριμένοι ἔνδον φυλάττονται τὴν ψῆφον τὴν παρὰ τοῦ βασιλέως ἀναμένοντες· οὕτω καὶ ὅταν ὁ κύριος παραγένηται, οἱ μὲν παρρησίαν ἔχοντες εἰς μέσον αὐτῷ ἀπαντῶσι τὸν ἀέρα, οἱ δὲ κατάδικοι καὶ πολλὰ ἑαυτοῖς συνειδότες ἁμαρτήματα ἐνταῦθα ἀναμένουσι τὸν δικαστήν. τότε καὶ ἡμεῖς ἁρπαγησόμεθα. οὐκ ἐμαυτὸν ἀριθμῶν εἰς τὴν ψῆφον τῶν ἁρπαζομένων εἶπον, ἡμεῖς· οὐχ οὕτως ἀναίσθητός εἰμι καὶ ἀγνώμων, ὡς ἀγνοεῖν τὰ οἰκεῖα D ἁμαρτήματα. εἰ γὰρ μὴ συνταράξαι ἐφοβούμην τὴν ἡδονὴν τῆς παρούσης ἑορτῆς, κἂν ἐδάκρυσα πικρὸν ταύτης ἀναμνησθεὶς τῆς φωνῆς, ἐπεὶ καὶ τῶν οἰκείων ἁμαρτιῶν ἐμνήσθην. ἐπειδὴ δὲ οὐ βούλομαι συγχεῖν τῆς παρούσης ἑορτῆς τὴν εὐφροσύνην, ἐνταῦθα καταλύω τὸν λόγον, ἀκμάζουσαν ἡμῖν τῆς ἡμέρας ἐκείνης τὴν μνήμην ἐπαφείς· ἵνα μήτε ὁ πλούσιος ἐπὶ τῷ πλούτῳ χαίρῃ, μήτε ὁ πένης ἐπὶ τῇ πενίᾳ ταλανίζῃ ἑαυτόν· ἀλλ' ἕκαστος, ἀφ' ὧν ἑαυτῷ σύνοιδεν, ἢ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο ποιῇ· οὔτε γὰρ ὁ πλούσιος μακάριος, οὔτε ὁ πένης ἐλεεινὸς

ἀλλ' ὃς ἐὰν τῆς ἁρπαγῆς ἐκείνης καταξιωθῇ τῆς ἐν νεφέλαις, μακάριος καὶ τρισμακάριος, κἂν ἁπάντων πενέστατος ᾖ· ὥσπερ οὖν ὁ ἐκπεσὼν, ἐλεεινὸς καὶ τρισάθλιος, κἂν ἁπάντων εὐπορώτατος ᾖ. διὰ τοῦτο λέγω, ἵνα οἱ μὲν ἐν ἁμαρτήμασιν ὄντες, θρηνῶμεν ἑαυτούς· οἱ δὲ ἐν κατορθώμασι ζῶντες, θαῤῥείτωσαν ἅπαντες· μᾶλλον δὲ, μὴ θαῤῥείτωσαν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀσφαλιζέσθωσαν· μήτε ἐκεῖνοι θρηνείτωσαν μόνον, ἀλλὰ καὶ μεταβαλέσθωσαν. ἔξεστι γὰρ καὶ τὸν ἐν κακίᾳ, μεταστάντα τῆς πονηρίας, πρὸς ἀρετὴν ἐπιμεληθῆναι, καὶ δυνηθῆναι γενέσθαι τῶν ἐξ ἀρχῆς εὖ βεβιωκότων ἴσον. ὅπερ καὶ ἡμεῖς σπουδάσωμεν· καὶ οἱ μὲν ἀρετὴν ἑαυτοῖς συνειδότες, μενέτωσαν ἐπὶ τῆς εὐσεβείας, αὔξοντες ἀεὶ τοῦτο τὸ καλὸν κτῆμα, καὶ τῇ παῤῥησίᾳ προστιθέντες τῇ προτέρᾳ· οἱ δὲ ἀπαῤῥησίαστοι, καὶ συνειδότες ἑαυτοῖς ἁμαρτήματα πολλὰ, μεταβαλώμεθα· ἵνα καὶ πρὸς τὴν ἐκείνων παῤῥησίαν φθάσαντες, κοινῇ πάντες καὶ ὁμοθυμαδὸν μετὰ τῆς ὀφειλομένης δόξης τὸν τῶν ἀγγέλων ὑποδεξώμεθα βασιλέα, καὶ τῆς μακαρίας εὐφροσύνης ἀπολαύσωμεν ἐκείνης ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, ἅμα τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

A ſed beatus, imo beatiſſimus, qui raptu illo in nubibus habitus fuerit dignus, licet omniũ fuerit pauperrimus: quemadmodum viciſſim qui exciderit, miſer, imo miſerrimus, quamuis omnium ſit ditiſſimus. Propterea dico, & dicere non ceſſabo, vt qui peccatis obnoxij ſumus, lugeamus nos ipſos: At, qui bonis operibus clarent, confidant; imò non ſolùm confidant, ſed & confirmentur: neque illi lugeant ſolùm, ſed & mutentur ac conuertantur. Licet enim & ei, qui malè vitam traduxit, improba poſtpoſita vita, ad virtutem B tranſire, iiſque qui à principio benè vixerunt, ſimilẽ fieri, quod & nos ſtudeamus. Et qui bonæ ſibi conſcij fuerint vitæ, in pietate perſeuerent, bonam hanc paſſionem ſemper augentes, & priori fiduciæ aliquid continuò addentes. Qui autem diffidentes ſumus ac timidi, multorúmque nobis peccatorum conſcij, mutemur in melius; vt ad illorum quoque fiduciam pertingentes, pariter cuncti atque vnanimes, cum debita gloria, Angelorum Regem ſuſcipiamus, beatáque illa lætitia per- C fruamur: quam vtinam omnes nos conſequamur, gratia & benignitate domini noſtri Ieſu Chriſti; quocum Patri ſit gloria, honor & poteſtas, vnà cum ſancto Spiritu, nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum, Amen.

Εἰς τὴν ἁγίαν Πεντηκοστὴν, καὶ διὰ τί σημεῖα νῦν οὐ γίνεται, καὶ ὅτι τὰ πραττόμενα καὶ λεγόμενα παρ' ἡμῶν ἀναγράφεται.

De ſancta Pentecoſte, & cur iam non fiant miracula, quodque ea, quæ geruntur, ac dicuntur à nobis, perſcribantur.

Interprete FRONTONE DVCÆO, Societatis Ieſu Theologo.

Πάλιν ἑορτὴ, καὶ πάλιν πανήγυρις, καὶ πάλιν ἡ ἐκκλησία τῷ πλήθει τῶν τέκνων κομᾷ, ἡ πολύτεκνος αὕτη καὶ φιλότεκνος. ἀλλὰ τί τῆς φιλοτεκνίας ὄφελος, ὅταν ἑορταῖς μόνον, ἀλλὰ μὴ διηνεκῶς βλέπῃ τὰ ποθούμενα πρόσωπα τῶν παιδίων· ὥσπερ ἂν εἴ τις ἱμάτιον ἔχων καλὸν μὴ συγχωροῖτο αὐτῷ χρῆσθαι διηνεκῶς,

D Rurſus feſtiuitas, rurſúſque feſtus conuentus, ac rurſus Eccleſia filiorũ multitudine gloriatur, hęc multorũ pignorũ parens eadẽque filiorum amans: ſed quid prodeſt amor filiorum, quandoquidem in feſtis ſolum nõ perpetuò dilectos filiorũ vultus intuetur: non ſecus ac ſi quis pulchrã veſtem habeat, nec ei ſẽper illa vti permittatur?

Eſt enim Eccleſiæ veſtis aſtantium multitudo, ſicut & ait propheta ſic olim Eccleſiam alloquutus, Omnes iſtos circundabis tibi vt ornamentum ſponſi, & vt ſtolam ſponſæ. Vt igitur honeſta quædam & ingenua mulier, cui tunica ſit rectè compoſita & ad talos vſque demiſſa, multò apparet elegantior ac præſtantior: ſic etiam Eccleſia multò ſplendidior hodie redditur, dum corporum veſtrorum obtegitur multitudine, ac rectè compoſita veſte amicitur. Nulla enim pars eius hodie nuda ſicut ſuperioribus diebus cerni poteſt: ſed illius nudationis auctores fuerunt ijs, qui hodie tantum defuerunt, qui non perpetuo matrem obtegunt. Cæterùm non mediocriter periculoſum eſſe nudam matrem negligere probè intelligemus, ſi veteris hiſtoriæ recordemur; ſi illius qui parentem nudum vidit, recordemur, & viſionis illius pœnas dedit: tametſi non ille quidem patrem nudum reddidit, ſed vidit ſolum patrem, cum nudus eſſet, & ne ſic quidem ſupplicium effugit, quia vidit ſolum: atqui adſunt hodie non nudam matrem cernunt, ſed nudam ipſam efficiunt. quod ſi iis qui nudationis ſpectator fuit, ſupplicium non euitauit; qui nudationis ſunt auctores, quam tandem veniam merebunbuntur? Hæc verò dico non vt eos percellam, ſed vt pœnam effugiamus, vt maledictionem Cham effugiamus, vt Sem & Iaphet beneuolentiam imitemur, ac matrem nos quoque noſtram obtegamus. Iudaici ſenſus eſt ter in anno tantum apparere Deo: ad illos dictum eſt. Ter in anno apparebis Domino Deo tuo: nos autem ſemper ſibi vult Deus apparere. Enimuero locorum etiam interualla efficiebant, vt tot ſolummodo conuentus illi agerent, quod vno tum loco Dei cultus concluſus eſſet: propterea raro admodum congregari poterant & adeſſe: nam Hieroſolymis adorare neceſſe fuit, alibi nequaquam: idcirco præcepit vt ter in anno Deo appareret, & excuſabat eos itineris interuallum: nos verò nullum excuſationis genus teget. Atque illi quidem vbique locorũ diſperſi erant, Erant enim inquit, in Hieruſalẽ habitantes Iudæi viri religioſi ex omni natione, quæ ſub cœlo eſt:

Eſa 46.18. Gen. 6.21. Exod. 23. 1. Act. 2. 5.

A ἱμάτιον γὰρ τῆς ἐκκλησίας τῶν παραγινομένων τὸ πλῆθός ἐστι. καθάπερ καὶ ὁ προφήτης φησὶν, ἄνωθεν πρὸς τὴν ἐκκλησίαν λέγων· πάντας τούτους περιθήσῃ ὡς κόσμον νυμφίου, καὶ ὡς στολὴν νύμφης. καθάπερ οὖν γυνή τις σώφρων καὶ ἐλευθέρα κατεσταλμένον μέχρι τῶν σφυρῶν ἔχουσα τὸν χιτωνίσκον εὐπρεπεστέρα φαίνεται καὶ βελτίων, οὕτω καὶ ἡ ἐκκλησία φαιδροτέρα σήμερον δείκνυται τὰ πλήθη τῶν ὑμετέρων σωμάτων περιβαλλομένη καὶ κατεσταλμένον ἔχουσα τὸ ἱμάτιον. οὐδὲν γὰρ αὐτῆς σήμερον μέρος γυμνόν ἐστιν ἰδεῖν, καθάπερ ἐν ταῖς ἔμπροσθεν ἡμέραις· **B** ἀλλὰ τῆς γυμνώσεως ἐκείνης αἴτιοι οἱ παραγινόμενοι σήμερον μόνον, οἱ μὴ ἀεὶ τὴν μητέρα περιστέλλοντες. ὅτι δὲ οὐ μικρὸς κίνδυνος γυμνὴν τὴν μητέρα περιορᾶν, ἀναμνησθῶμεν παλαιᾶς ἱστορίας· ἀναμνησθῶμεν τοῦ γυμνὸν ἰδόντος τὸν πατέρα, καὶ δόντα κόλασιν τῆς ὄψεως ἐκείνης, καίτοι γε ἐκεῖνος οὐκ ἐποίησε γυμνὸν τὸν πατέρα· ἀλλ' εἶδε μόνον γυμνὸν ὄντα τὸν πατέρα, καὶ οὐδ' οὕτως ἀπηλλάγη τιμωρίας, ὅτι εἶδε μόνον· οἱ δὲ σήμερον παραγινόμενοι οὐχ ὁρῶσι γυμνὴν τὴν μητέρα· ἀλλὰ γυμνὴν ποιοῦσιν αὐ- **C** τήν. εἰ δὲ ὁ γύμνωσιν ἰδὼν οὐκ ἐξέφυγε τιμωρίαν· οἱ γύμνωσιν ποιοῦντες ποίας ἂν εἶεν συγγνώμης ἄξιοι; ταῦτα οὐχὶ πλῆξαι βουλόμενος λέγω· ἀλλ' ἵνα φύγωμεν τὴν τιμωρίαν· ἵνα φύγωμεν τὴν κατάραν τοῦ Χάμ· ἵνα μιμησώμεθα τὴν εὔνοιαν τοῦ Σὴμ, καὶ τοῦ Ἰάφεθ, καὶ περιστέλλωμεν ἡμεῖς ἀεὶ τὴν μητέρα τὴν ἡμετέραν. Ἰουδαϊκοῦ φρονήματός ἐστι τρὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ φαίνεσθαι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ· πρὸς ἐκείνους εἴρηται τρὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ ὀφθήσῃ κυρίῳ τῷ θεῷ σου· ἡμᾶς δὲ διαπαντὸς βούλεται ὁ θεὸς φαίνεσθαι αὐτῷ. καὶ ἐκείνοις δὲ τῶν τόπων τὰ διαστήματα τοσαύτας ἐποίησε μόνας γίνεσθαι **D** συνόδους· εἰς γὰρ τόπον ἕνα συνεκέκλειστο ἡ λατρεία τότε· διὰ τοῦτο καὶ τῆς συλλογῆς καὶ τῆς παρουσίας αὐτῶν εὐαρίθμητοι ἦσαν οἱ καιροί. εἰς γὰρ τὰ Ἱεροσόλυμα ἀνάγκη προσκυνεῖν ἦν· ἀλλαχοῦ δὲ οὐδαμοῦ. διὰ τοῦτο ἐκέλευσε τρὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ φαίνεσθαι τῷ θεῷ· καὶ ἀπελογεῖτο ὑπὲρ αὐτῶν τῆς ὁδοῦ τὸ διάστημα· ὑπὲρ δὲ ἡμῶν οὐδεὶς ἀπολογήσεται τρόπος. καὶ ἐκεῖνοι μὲν πανταχοῦ γῆς διεσπαρμένοι ἦσαν. ἦσαν γάρ φησιν ἐν Ἱερουσαλὴμ κατοικοῦντες Ἰουδαῖοι ἄνδρες εὐλαβεῖς ἀπὸ παντὸς ἔθνους τῶν ὑπὸ τὸν οὐρανόν.

ἡμεῖς δὲ μίαν πόλιν οἰκοῦμεν ἅπαντες, ὑπὸ τοῖς αὐτοῖς τείχεσι καθήμεθα, καὶ πολλάκις οὐδὲ ἐν στενωπῷ διειργόμεθα τῆς ἐκκλησίας, καὶ καθάπερ οἱ μακροῖς πελάγεσι διεστῶτες, οὕτως ὀλιγάκις πρὸς τὴν ἱερὰν ταύτην ἀπαντῶμεν σύνοδον. καὶ ἐκείνοις μὲν τρεῖς μόνους ἐκέλευσε καιροὺς ἑορτάζειν· ἡμᾶς δὲ ἀεὶ τοῦτο ποιεῖν ἐκέλευσεν· ἀεὶ γὰρ ἡμῖν ἐστιν ἑορτή. καὶ ἵνα μάθητε ὅτι ἀεὶ ἑορτή, λέγω τὴν ἑορτῆς τὰς ὑποθέσεις, καὶ εἴσεσθε, ὅτι καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἑορτή ἐστι. τοίνυν παρ' ἡμῖν ἑορτὴ πρώτη τὰ ἐπιφάνια. τίς οὖν ὑπόθεσις τῆς ἑορτῆς; ἐπειδὴ θεὸς ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη· ἐπειδὴ ὁ θεὸς ὁ μονογενὴς τοῦ θεοῦ παῖς μεθ' ἡμῶν ἦν. ἀλλὰ τοῦτο ἀεί ἐστιν. ἰδοὺ γάρ φησι μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος· διὸ πάσας τὰς ἡμέρας τὰ ἐπιφάνια δυνατὸν τελεῖν. τοῦ πάσχα ἑορτὴ τί βούλεται; τίς ἡ ὑπόθεσις αὐτῆς, τὸν θάνατον τοῦ κυρίου καταγγέλλομεν τότε· καὶ τοῦτό ἐστι τὸ πάσχα· ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο καιρῷ ὡρισμένῳ ποιοῦμεν. βουλόμενος γὰρ ἡμᾶς ἀπαλλάξαι ὁ Παῦλος τῆς τῶν καιρῶν ἀνάγκης, καὶ δεικνὺς ὅτι δυνατὸν ἀεὶ πάσχα ἐπιτελεῖν, ὁσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητέ φησι τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ κυρίου καταγγέλλετε. ἐπεὶ οὖν ἀεὶ δυνάμεθα τὸν θάνατον τοῦ κυρίου καταγγέλλειν, ἀεὶ πάσχα δυνάμεθα ἐπιτελεῖν. βούλεσθε μαθεῖν, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ σήμερον ἑορτὴ δύναται καθ' ἑκάστην πληροῦσθαι, μᾶλλον δὲ καθ' ἑκάστην ἐστίν; ἴδωμεν τίς ἡ ὑπόθεσις τῆς παρούσης ἑορτῆς, καὶ τίνος ἕνεκεν αὐτὴν ἄγομεν. ὅτι τὸ πνεῦμα πρὸς ἡμᾶς ἦλθε· καθάπερ γὰρ ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ μετὰ τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ τῶν πιστῶν, οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ. πόθεν δῆλον; ὁ ἀγαπῶν με φησι τὰς ἐντολάς μου τηρήσει, καὶ ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν πατέρα μου, καὶ ἄλλον παράκλητον δώσει ὑμῖν, ἵνα μένῃ μεθ' ὑμῶν εἰς τὸν αἰῶνα, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας. ὥσπερ οὖν ὁ Χριστὸς εἶπε περὶ ἑαυτοῦ, ὅτι ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, καὶ δυνάμεθα ἀεὶ τὰ ἐπιφάνια ἐπιτελεῖν, οὕτω καὶ περὶ τοῦ πνεύματος εἶπεν, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα μεθ' ὑμῶν ἐστι, καὶ δυνάμεθα ἀεὶ πεντηκοστὴν ἐπιτελεῖν. καὶ ἵνα

A nos vero ciuitatem vnam habitamus omnes, intra eadem mœnia conſidemus, ac ſæpenumero ne vno quidem angiportu ab eccleſia diſtinguimur, & perinde ac ſi longa maria nos dirimerent, adeo raro conuentus iſtos celebramus. Atque illis quidem, tribus ſolum temporibus, vt feſtum agerent, imperauit; nobis autem vt ſemper id præſtemus imperauit: ſemper enim nobis eſt feſtiuitas. Vt igitur intelligatis feſtiuitatem nobis ſemper eſſe, feſtiuitatum dicam occaſiones, & diebus ſingulis feſtum eſſe cognoſcetis. Itaque prima feſtiuitas apud nos ſunt Epiphania: quæ

Semper feſta poſſimus celebrare

Bar. 3.38.

B porro feſti eſt occaſio? quoniam Deus in terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt: quandoquidem vnigenitus Dei filius Deus nobiſcum fuit: at hoc eſt ſemper: Ecce enim inquit vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſæculi: ideo ſingulis diebus Epiphania poſſumus celebrare. Quid ſibi vult feſtum Paſchæ, & quænam illius eſt occaſio? mortem Domini tuum annunciamus, & hoc eſt Paſcha; ſed ne hoc quidem tempore definito agimus. Cum enim vellet nos Paulus a temporum neceſſitate

Matt. 28. 20

C liberare, atque oſtendens poſſe nos ſemper Paſcha celebrare: Quotieſcunque enim, inquit, manducabitis panem hunc, & calicem bibetis: mortem Domini annunciabitis. quando igitur ſemper Domini mortem poſſumus annuntiare, Paſcha ſemper poſſumus celebrare. Vultis noſſe feſtiuitatem hanc etiam hodiernam ſingulis diebus impleri poſſe, immo vero ſingulis diebus eſſe? videamus, quænam illius ſit occaſio, & cuius rei gratia ipſam agamus. Quia nimirum Spiritus ſanctus ad nos venit: nam quem-

1. Cor. 11 27.

D admodum cum fidelibus eſt hominibus vnigenitus Dei filius, ita quoque ſpiritus Dei. Vnde hoc conſtat? Qui diligit me, mandata mea ſeruabit: & ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis, vt maneat vobiſcum in in æternum, ſpiritum veritatis. Vt igitur de ſeipſo dixit Chriſtus, Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſæculi, ac ſemper Epiphania poſſumus celebrare, ita quoque de Spiritu ſancto dixit, Vobiſcum eſt in æternum, ſemperque poſſumus Pentecoſten celebrare. Atque vt

Ioan. 14. 15

intelligaris nobis ſemper feſtum agita-
1. Cor. 5. 8. re licere, neque determinatú eſſe tempus, neque nos temporis neceſſitate coarctari, quid Paulus dicat, audite. Itaque feſtum agitemus: tametſi non erat tum feſtiuitas, cum hæc ſcriberet, non erat Paſcha: non erat Pentecoſte, ſed indicat non tempus, ſed conſcientiam mundam feſtum efficere: nihil enim aliud eſt feſtum quam lætitia: ſpiritualem verò lætitiam nihil aliud gignit, quam conſcientia bonorum operum: porro is, cui bona ſit conſcientia, & talia opera, feſtum agere ſemper poteſt. Hoc igitur ipſum indicans Paulus dice-
1. Cor. 5. 8. bat: Itaque feſtum agitemus non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ & nequitiæ, ſed in azymis ſynceritatis & veritatis. Vides vt temporum neceſſitate nequaquam te cõſtrinxerit, ſed ad puram habendam cõſcientiam fuerit cohortatus? Vellem equidem totum in hoc ſermonem conſumere: qui enim quoſdam poſt longum temporis interuallum in manus ſumpſerint, eos facile non dimittunt: quando igitur vos, qui poſt annum adeſtis, intra retia noſtra cepimus, hodie dimittere minimè volumus, ſed ne ſermonis de hoc feſto recedatis expertes, ab hac cohortatione ad feſtiuitatis occaſionem oratio traducenda eſt. Multa quidem ſæpenumero de cœlo in terram generi humano delapſa ſunt bona: qualia vero demiſſa ſunt hodierno die, nunquam antea: cognoſcite igitur qualia prius & qualia hodierno die, vt & vtrorumque diſcrimen animaduertatis. Pluit in terram manna Deus,
Pſal. 77. 24. & panem cœli dedit eis: Panem enim angelorum manducauit homo, res proculdubio magna eſt, Deique digna benignitate: poſtea de cœlo demiſſus eſt ignis, & Iudaicum populum errantem correxit, ac ſacrificium abripuit ab altari. Omnibus rurſus fame
3. Reg. 18. 38. tabeſcentibus demiſſa eſt pluuia, multámque frugum attulit vbertatem: magna ſunt hæc & admirabilia, ſed multo maiora ſunt præſentia: nõ manna, ignis, & pluuia demiſſa eſt hodie, ſed imber ſpiritualium donorum, nimbi deſuper ſunt deiecti, quibus non iam ad fruges proferendas tellus excitatur, ſed naturæ perſuadetur humanæ, vt virtutis fructum hominũ agricolæ reddat, quique

A καὶ ἵνα μάθητε, ὅτι ἔξεστιν ἡμῖν ἀεὶ ἑορτάζειν, καὶ οὐκ ἔστι καιρὸς ὡρισμένος, οὐδὲ ἀνάγκη χρόνου συγκεκλείσμεθα· ἀκούσατε τοῦ Παύλου τί φησιν· ὥστε ἑορτάζωμεν. καίτοι οὐκ ἦν τότε ἑορτή, ὅτε ταῦτα ἔγραφεν· οὐκ ἦν πάσχα· οὐκ ἦν πεντηκοστή· ἀλλὰ δεικνὺς, ὅτι οὐ καιρὸς ποιεῖ ἑορτὴν, ἀλλὰ συνειδὸς καθαρόν· ἑορτὴ γὰρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἀλλ' ἡ εὐφροσύνη· εὐφροσύνην δὲ πνευματικὴν καὶ νοερὰν οὐδὲν ἄλλο ποιεῖ, ἀλλ' ἢ συνειδὸς πράξεων ἀγαθῶν· ὁ δὲ συνειδὸς ἔχων ἀγαθὸν καὶ πράξεις τοιαύτας, ἀεὶ ἑορτάζειν δύναται. τοῦτο οὖν αὐτὸ δεικνὺς ὁ Παῦλος
B ἔλεγεν· ὥστε ἑορτάζωμεν μὴ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας. ὁρᾷς πῶς οὐ καιρῷ σε κατέδησεν ἀνάγκῃ, ἀλλὰ συνειδὸς καθαρὸν ἔχειν παρεκελεύσατο; ἐβουλόμην πᾶσαν τὴν διάλεξιν εἰς τοῦτο καταναλῶσαι· οἱ γὰρ διὰ χρόνου τινὰς λαβόντες εἰς τὰς χεῖρας τὰς ἑαυτῶν οὐκ εὐκόλως αὐτοὺς ἀφιᾶσιν· ἐπεὶ οὖν καὶ ὑμᾶς ἡμεῖς τοὺς δι' ἐνιαυτοῦ παραγινομένους εἴσω τῶν δικτύων ἐλάβομεν τῶν ἡμετέρων, οὐ βουλόμεθα ἀφεῖναι τήμερον· ἀλλ' ἵνα μὴ κενοὶ τῶν περὶ τῆς
C ἑορτῆς ἀναχωρήσητε λόγων, ἀπὸ τῆς παραινέσεως ταύτης ἐπὶ τὴν ὑπόθεσιν τῆς [illegible] ἀγαγεῖν χρὴ τὴν διάλεξιν. πολλὰ μὲν [illegible] πολλάκις ἐξ οὐρανοῦ κατῆλθεν εἰς τὴν γῆν ἀγαθὰ τῷ κοινῷ τῶν ἀνθρώπων γένει· οἷα δὲ [illegible] μερον, οὐδέποτε κατηνέχθη πρὸ τούτου. μάθετε γοῦν οἷα τὰ πρότερα, οἷα τὰ σήμερον ἵνα καὶ ἑκατέρων ἴδητε τὴν διαφοράν. [illegible] ὁ θεὸς μάννα ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἄρτον οὐρανοῦ ἔδωκεν αὐτοῖς· ἄρτον γὰρ ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος· μέγα ὄντως καὶ τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας
D ἄξιον. μετ' ἐκεῖνο κατηνέχθη πῦρ καὶ [illegible] μένον τὸν Ἰουδαϊκὸν δῆμον διώρθωσε, καὶ [illegible] σε τὴν θυσίαν ἀπὸ τοῦ βωμοῦ· κατηνέχθη πάλιν ὑετὸς λιμῷ τηκομένων ἁπάντων καὶ [illegible] τὴν εὐετηρίαν εἰργάσατο. μεγάλα [illegible] καὶ θαυμαστά· ἀλλὰ τὰ παρόντα πολλὰ μείζονα· οὐ γὰρ μάννα καὶ πῦρ καὶ ὑετὸς κατηνέχθη τήμερον· ἀλλ' ὄμβρος χαρισμάτων πνευματικῶν νιφάδες ἦν ἐκρήγνυσιν ἄνωθεν· οὐχὶ τὴν γῆν πρὸς καρποφορίαν ἐγείρουσαι· ἀλλὰ τὴν ἀνθρωπίνην πείθουσαι φύσιν τὸν καρπὸν τῆς [illegible] τῆς τῷ τῶν ἀνθρώπων ἀποδοῦναι γεωργ[illegible]

ἐν ῥανίδα ἐκείνην δεξάμενοι εὐθέως τῆς φύσεως A ἐπελανθάνοντο τῆς ἑαυτῶν, καὶ ἐξαίφνης ἀγγέλων ἐπληροῦτο πᾶσα ἡ γῆ· ἀγγέλων οὐκ ἐπουρανίων, ἀλλ' ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων τὴν ἀρετὴν ἐπιδεικνυμένων. οὐ γὰρ ἐκεῖνοι κάτω κατέβησαν, ἀλλ' ὃ θαυμαστότερον ἦν, οἱ κάτω πρὸς τὴν ἀρετὴν ἀνέβησαν τὴν ἐκείνων· οὐ γὰρ τὴν σάρκα ῥίψαντες γυμναῖς ταῖς ψυχαῖς περιῄεσαν, ἀλλὰ μένοντες ἐν τῇ προαιρέσει ἄγγελοι ἐγένοντο. καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐδὲ ἡ προτέρα τιμωρία ἦν, ὅτε εἶπεν, ὅτι γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, διὰ τοῦτό σε ἀφῆκε μένειν ἐν τῇ γῇ, ἵνα μειζόνως ἡ τοῦ B πνεύματος δειχθῇ δύναμις, διὰ χοϊκοῦ σώματος τοιαῦτα ἐργαζομένη. ἦν γὰρ ἰδεῖν γλῶτταν πηλίνην δαίμοσιν ἐπιτάττουσαν· ἦν ἰδεῖν χεῖρα πηλίνην ἰωμένην νοσήματα· μᾶλλον δὲ οὐ χεῖρα πηλίνην μόνον ἦν ἰδεῖν, ἀλλ' ὃ πολλῷ θαυμαστότερον ἦν, πηλίνων σωμάτων σκιὰς καὶ θανάτου καὶ δυνάμεων ἀσωμάτων περιγινομένας, τῶν δαιμόνων λέγω. καθάπερ γὰρ ἡλίου φανέντος ἐλαύνεται τὸ σκότος, καταδύεται θηρία πρὸς τοὺς οἰκείους φωλεούς, ἀνδροφόνοι καὶ λῃσταὶ καὶ τυμβωρύχοι πρὸς τὰς κορυφὰς τῶν C ὀρέων ἀνατρέχουσιν· οὕτω Πέτρου φανέντος καὶ φωνὴν ἀφιέντος, ἠλαύνετο τὸ σκότος τῆς πλάνης· ἀνεχώρει διάβολος· ἐδραπέτευον δαίμονες· ἀνῃρεῖτο παθήματα σωμάτων· ἐθεραπεύετο νοσήματα ψυχῶν· ἠλαύνετο κακία πᾶσα· ἀρετὴ πρὸς τὴν γῆν ἐπανήγετο. καὶ καθάπερ ἐκ ταμιείων βασιλικῶν ἐχόντων χρυσίον καὶ λίθους τιμίους κἂν μικρόν τις δυνηθῇ ἐξενεγκεῖν τῶν ἀποκειμένων ἐνδόξως, κἂν ἕνα λίθον μόνον, πολὺν ἐργάζεται τὸν πλοῦτον τῷ κατεχομένῳ· οὕτω καὶ ἀπὸ τῶν στομάτων τῶν ἀποστολικῶν· ταμιεῖα γὰρ βα- D σιλικὰ ἦν τὰ στόματα ἐκείνων θησαυρὸν ἰαμάτων ἔχοντα ἀποκείμενον· καὶ ἕκαστον ῥῆμα ἐξιὸν πολὺν εἰργάζετο πλοῦτον πνευματικόν. ἦν τότε ἀληθῶς ἰδεῖν, ὅτι τὰ λόγια κυρίου ἐπιθυμητὰ ὑπὲρ χρυσίον καὶ λίθον τίμιον πολύν. ὅπερ γὰρ οὐκ ἠδύναντο χρυσὸς, οὐδὲ λίθος τίμιος, τοῦτο ἐποίει τὰ ῥήματα Πέτρου. πόσα γὰρ τάλαντα χρυσίου τὸν χωλὸν ἐκ γενετῆς διορθώσασθαι ἴσχυον, ἀλλὰ τὸ ῥῆμα Πέτρου ἔλυσε τῆς φύσεως ἀνελθὸν ταύτην τὴν πήρωσιν. εἶπεν, ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔγειραι, καὶ περιπάτει, καὶ ὁ λόγος ἔργον ἐγένετο.

A guttam inde exceperant, naturæ ſuæ confeſtim obliuiſcebantur, & angelis omnis terra ſubito replebatur, angelis non cœleſtibus, ſed qui humano in corpore poteſtatum incorporearum virtutem exhiberent. Non enim illi deorſum deſcenderunt, ſed quod mirabilius fuit, qui deorſum erant, ad illorum virtutem aſcenderunt: non enim carne depoſita nudis animabus incedebant, ſed naturam retinentes animi propoſito angeli fiebant. Atque vt intelligas, ne priorem quidem illam pœnam fuiſſe pœnam, quando dixit, Terra es, & in terram Gen. 3.19 reuerteris, propterea manere te permi- B ſit in terra, vt amplius potentia ſpiritus oſtenderetur, quæ talia per terrenum corpus perficeret. Nam videre erat luteam manum dæmonibus imperantem: videre erat luteam manum morbos ſanantem: immo vero non manum tantũ luteam videre erat, ſed quod multo mirabilius erat, luteorum corporum vmbras & mortem, & incorporeas poteſtates, dæmones inquam ſuperantes. Nam quemadmodum apparente ſole, tenebræ diſcutiuntur, feræ latibula ſua ingrediuntur, homicidæ, latrones, & tu- C mulorum prædones ad vertices montiũ recurrunt: ſic apparente vocémque mittente Petro, erroris tenebræ diſcutiebantur, recedebat Diabolus, fugiebant dæmones, corporum morbi tollebãtur, animarum ægritudines ſanabantur, malitia omnis arcebatur, in terras virtus reducebatur. Et quemadmodum regiis ex ærariis in quibus aurũ & lapides precioſi ſunt, ſi quis vel minimum quid efferre potuerit eorum, quę honorificè ſunt recondita, licet vnum lapillum tantùm, multis opibus auget poſſeſſorem. ſic ex ore Apoſtolorum (etenim regia quæ- D dam erant æraria illorum ora, in quibus ſanationum reconditus inerat theſaurus) vel vnumquodque verbum exiens ſpirituales multas opes pariebat. Tum verè licebat intueri deſide- Pſal.18.11. rabilia eſſe Domini eloquia ſuper aurum, & lapidem pretioſum multum: quod enim aurum non poterat, neque pretioſus lapis, hoc Petri verba faciebant. Quot enim auri talenta claudo à natiuitate rectum inceſſum reddere potuiſſent? ſed nunc tollere naturæ defectum potuit verbum Petri: dixit, In nomine Ieſu Chriſti ſurge & ambula, & ſermo factus eſt opus.

Vides vt deſiderabilia ſint ſuper aurum, & lapidem pretioſum multum: vides vt æraria fuerint regia illorum ora? vere medici orbis terrarum fuerunt illi, & agricolæ, & gubernatores: medici quidem, quoniam ægritudines curabant: agricolæ, quoniam verbum religionis ſeminabant: gubernatores, quoniam erroris procellam ſedabant. Idcirco nõ-

Matt.10.8. nunquam dicit, Euntes infirmos curate, tanquam medicos alloquens: nonnunquam, Ecce mitto vos metere, quod vos non laboraſtis, tanquam agricolas alloquens, & alibi rurſus, Faciam

Ioã. 4.38 vos piſcatores hominum, & Petro, Noli timere, ex hoc iam homines eris capiens, tanquam ad gubernatores & piſcatores verba faciens; & videre erat miraculis ſuccedẽtia miracula. Etenim natura noſtra ante decem dies ad regiũ thronum aſcendit, & hodierno die Spiritus ſanctus ad naturam noſtram deſcendit: primitias noſtras Dominus in cœlum euexit, & Spiritum ſanctum de miſit. Alter eſt dominus, qui hæc dona diſtribuit; nam Spiritus ſanctus eſt dominus, & diſpenſationem noſtra cauſa ſuſceptam Pater & Filius & Spiritus ſanctus inter ſe diuiſerunt: nondum decem elapſi dies erant, ex quo Chriſtus aſcenderat, & ſpiritualia nobis dona miſit, reconciliationis illius munera. Nam vt ambigeret, nemo. & quæreret, quid tandem in cœlos aſcendens Chriſtus egiſſet, num Patri nos recõciliaſſet, num propicium ipſum reddidiſſet, vt nobis oſtenderet ſe naturæ illum noſtræ placatum reddidiſſe, confeſtim nobis reconciliationis illius dona miſit. Cum enim vniti ſunt & reconciliati inter ſe inimici, poſt reconciliationem ſtatim ſequuntur inuitationes, cõuiuia, & munera. Miſimus ergo nos fidem, & inde ſpiritus dona recepimus: miſimus obedientiã, & iuſtitiam recepimus. Atque vt intelligatis reconciliationis Dei donum eſſe, quod Spiritus ſanctus eſt datus ex ſcripturis id perſuadere vobis conabor: ac primum à contrariis probationem rei petam, & oſtendam, cum iratus eſt, eum Spiritus gratiam inhibere: vt cum credideris eius irę argumentum eſſe, quod non adſit Spiritus ſanctus, rurſúſque demiſſum videris Spiritum, diſcas, niſi recõciliatus fuiſſet, Spiritum ſanctum nequaquam illum fuiſſe miſſurum. Vnde igitur hoc intelligemus?

A εἶδες πῶς ἐπιθυμητὰ ὑπὲρ χρυσίον, καὶ λίθον τίμιον πολύν; εἶδες πῶς ταμεῖα βασιλικὰ ἦν ἐκείνων τὰ στόματα; ὄντως ἰατροὶ τῆς οἰκουμένης ἐκεῖνοι, καὶ γεωργοὶ, καὶ κυβερνῆται. ἰατροὶ μὲν, ὅτι τὰ νοσήματα ἐθεράπευον· γεωργοὶ δὲ, ὅτι τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας κατέσπειρον· κυβερνῆται δὲ, ὅτι τὸν κλύδωνα τῆς πλάνης ἔπαυσαν. Διὰ τοῦτο ποτὲ μὲν φησι· πορευθέντες ἀσθενοῦντας θεραπεύετε, ὡς πρὸς ἰατροὺς διαλεγόμενος· ποτὲ δὲ, ἰδοὺ ἀποστέλλω ὑμᾶς θερίζειν, ὃ οὐχ ὑμεῖς κεκοπιάκατε, ὡς πρὸς γεωργοὺς διαλεγόμενος· καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς ἀνθρώπων· B καὶ τῷ Πέτρῳ, μὴ φοβοῦ φησιν, ἀπὸ τοῦ νῦν ἀνθρώπους ἔσῃ ζωγρῶν, ὡς πρὸς κυβερνήτας καὶ ἁλιεῖς ὁμιλῶν· καὶ ἦν ἰδεῖν θαύματα ἐπὶ θαύμασι. καὶ γὰρ ἡ φύσις ἡ ἡμετέρα πρὸ δέκα ἡμερῶν εἰς τὸν θρόνον ἀνέβη τὸν βασιλικὸν, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κατέβη σήμερον πρὸς τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν· ἀνήνεγκεν ὁ κύριος τὴν ἀπαρχὴν τὴν ἡμετέραν, καὶ κατήνεγκε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἕτερος κύριος διανέμων τὰ δῶρα ταῦτα. καὶ γὰρ τὸ πνεῦμα κύριός ἐστι, καὶ διενείμαντο τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα. C οὔπω δέκα ἡμέρας εἶχεν ἀνελθὼν ὁ Χριστὸς, καὶ χαρίσματα ἡμῖν ἔπεμψε πνευματικὰ, δῶρα τῆς καταλλαγῆς ἐκείνης. ἵνα γὰρ μηδεὶς ἀμφιβάλλῃ, καὶ διαπορῇ τί ποτε ἄρα ἀνελθὼν Χριστὸς ἐποίησεν· ἆρα κατήλλαξεν τὸν πατέρα, ἆρα ἵλεων αὐτὸν εἰργάσατο; βουλόμενος ἡμῖν δηλῶσαι, ὅτι κατήλλαξεν αὐτὸν τῇ φύσει τῇ ἡμετέρᾳ, τὰ δῶρα τῆς καταλλαγῆς ἔπεμψεν ἡμῖν εὐθέως. τῶν γὰρ ἐχθρῶν εἰωθότων καὶ καταλλαττομένων ἀλλήλοις μετὰ τὴν καταλλαγὴν εὐθὺς, ἕπονται αἵ τε φιλοτησίαι καὶ δεξιώσεις καὶ τὰ χαρίσματα. D ἐπέμψαμεν τοίνυν ἡμεῖς πίστιν, καὶ ἐλάβομεν ἐκεῖθεν χαρίσματα· ἐπέμψαμεν ὑπακοὴν, καὶ ἐλάβομεν δικαιοσύνην. καὶ ἵνα μάθητε, ὅτι τῆς καταλλαγῆς τοῦ θεοῦ δῶρόν ἐστι τὸ δοθῆναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀπὸ τῶν γραφῶν ὑμᾶς πεῖσαι πειράσομαι, πρότερον ἀπὸ τοῦ ἐναντίου φανερὸν ποιῶν τὸν λόγον, καὶ δεικνὺς ὅτι ἀναστέλλει τοῦ πνεύματος τὴν χάριν, ἐπειδὰν ἡμῖν ὀργίζηται· ἵνα ὅταν πεισθῇς, ὅτι τῆς ὀργῆς αὐτοῦ τεκμήριον τὸ μὴ εἶναι πνεῦμα ἅγιον, καὶ ἴδῃς πάλιν πνεῦμα καταπεμπόμενον, μάθῃς ὅτι εἰ μὴ κατηλλάγη, οὐκ ἂν ἔπεμψε πνεῦμα ἅγιον. πόθεν οὖν εἰσόμεθα τοῦτο,

ὁ Ἠλὶ πρεσβύτης ἄνθρωπος ἦν τὰ μὲν ἄλλα A ἐπιεικὴς καὶ σώφρων· παίδων δὲ πονηρίαν οὐκ εἰδὼς διορθώσασθαι, ἀλλὰ πέρα τοῦ μέτρου φιλῶν τὰ ἔκγονα. ἀκούετε ὅσοι παῖδας ἔχετε· ὥστε μεμετρημένην ποιεῖσθαι τὴν φιλίαν καὶ τὴν αἰδῶ. ὁ γὰρ Ἠλὶ ἐντεῦθεν παροξύνας τὸν θεὸν εἰς ὀργὴν αὐτὸν ἔρριψε τοσαύτην, ὡς ἅπαν αὐτὸν ἀποστραφῆναι τὸ ἔθνος. δεικνὺς τοίνυν ὁ ταῦτα γράψας, ὅτι σφόδρα αὐτοὺς ἀπεστράφη ὁ θεὸς ἔλεγε, ῥῆμα τίμιον ἦν, καὶ οὐκ ἦν ὅρασις διαστέλλουσα. τίμιον ἐνταῦθα τὸ σπάνιον λέγων. διὰ γὰρ τούτων ἐδήλωσεν, ὅτι τὰ τῆς προφητείας ἐσπάνιζε τότε. πάλιν θρηνῶν ἄλλος καὶ B ἀποδυρόμενος ἐπὶ τῇ ὀργῇ τοῦ θεοῦ ἔλεγεν· οὐκ ἔστιν ἄρχων, οὐδὲ προφήτης ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ· καὶ πάλιν ὁ εὐαγγελιστής φησιν· οὐδέπω γὰρ ἦν πνεῦμα ἅγιον, ὅτι Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη. ἐπειδὴ γὰρ οὐδέπω ἐσταυρώθη φησίν, οὐκ ἦν πνεῦμα ἅγιον ἐν τοῖς ἀνθρώποις δοθέν. τὸ γὰρ ἐσταυρῶσθαι ἐστὶν ἐδοξάσθη. εἰ γὰρ καὶ φύσει τὸ πρᾶγμα ἐπονείδιστον, ἀλλ' ἐπειδὴ ὑπὲρ τῶν φιλουμένων ἐγίνετο, δόξαν αὐτὸ καλεῖ ὁ Χριστός. καὶ τίνος ἕνεκεν εἰπέ μοι πρὸ τοῦ σταυροῦ οὐκ ἐδόθη τὸ πνεῦμα; ὅτι ἐν ἁμαρτίαις ἦν ἡ οἰκου- C μένη, ἐν προσκρούσμασι, καὶ ἔχθρα, καὶ ἀτιμία· οὐδέπω τοῦ ἀμνοῦ προσενεχθέντος τοῦ τὴν ἁμαρτίαν αἴροντος τοῦ κόσμου. ἐπεὶ οὖν οὐδέπω ἦν ὁ Χριστὸς σταυρωθείς, οὐδέπω ἦν καταλλαγὴ γενομένη· τῆς δὲ καταλλαγῆς μηδέπω γενομένης, εἰκότως οὐδὲ τὸ πνεῦμα ἐπέμπετο· ὥστε καταλλαγῆς τεκμήριον τὸ πνεῦμα ἀποσταλῆναι. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστός φησι· συμφέρει ὑμῖν, ἵνα ἀπέλθω· ἐὰν γὰρ ἐγὼ μὴ ἀπέλθω, ἐκεῖνος οὐ μὴ ἔλθῃ· ἐὰν μὴ ἀπέλθω, καὶ καταλλάξω τὸν πατέρα φησίν, οὐ πέμπω ὑμῖν τὸν παράκλη- D τον. εἴδετε διὰ πόσων ἀπεδείξαμεν ὑμῖν, ὅτι τῆς ὀργῆς τοῦ θεοῦ σημεῖόν ἐστι τὸ μὴ εἶναι πνεῦμα ἅγιον ἐν ἀνθρώποις; ῥῆμα τίμιον ἦν, καὶ οὐκ ἦν ὅρασις διαστέλλουσα· οὐκ ἔστι γὰρ ἄρχων οὐδὲ προφήτης ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ· οὔπω γὰρ ἦν πνεῦμα ἅγιον, ὅτι Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη· συμφέρει ὑμῖν, ἵνα ἐγὼ ἀπέλθω· ἐὰν γὰρ ἐγὼ μὴ ἀπέλθω, ἐκεῖνος οὐ μὴ ἔλθῃ. οὐκοῦν σημεῖόν ἐστι τῆς ὀργῆς τοῦ θεοῦ τὸ μὴ εἶναι πνεῦμα ἅγιον. ὅταν ἴδῃς πνεῦμα ἅγιον καταπεμπόμενον δαψιλῶς, μηδὲν λοιπὸν ἀμφιβάλλῃς περὶ τῆς καταλλαγῆς.

Heli ſenex vir fuit aliàs quidem æquus & probus, ſed qui filiorum improbitatem neſciret corrigere, verum vltra modum liberos amaret. audite quotquot filios habetis, vt amori veſtro pudorique modum faciatis: hinc enim Heli cùm Deum irritaſſet, in *1. Reg. 3.* tantam illum iracundiam inpulit, vt totam gentem fuerit auerſatus. Itaque vt indicaret is, qui hæc ſcripſit, Deum illos admodum auerſatum eſſe, dicebat: Verbum erat pretioſum: & non erat viſio diſtinguens: pretioſum hoc loco rarum appellans: per hæc enim oſtendit rarum fuiſſe tum donum prophetiæ: ac rurſus lugens alius & lamen- *Dan. 3.38.* tans ob iram Dei dicebat, Et non eſt in hoc tempore princeps neque propheta, & rurſus ait Euangeliſta: Nondum enim erat Spiritus ſanctus: quia Ieſus nondum erat glorificatus. Quoniam enim nondum fuerat crucifixus, *Ioan. 7.39.* non erat Spiritus ſanctus in hominibus datus. Illud quippe, glorificatus, idem valet, quod crucifixus. nam etſi res eſt natura ſua ignominioſa, quia tamen eorum cauſa fiebat quos amabat, gloriam illam Chriſtus appellat. Quære verò, dic quæſo, ante paſſionem non eſt Spiritus datus? quoniam in peccatis erat orbis terrarum, in offenſionibus, odio & ignominia, cum nondum oblatus agnus eſſet, qui mundi tollit peccatum: quoniam igitur nondum crucifixus fuerat Chriſtus, reconciliatio nondum facta erat: cum vero nondum eſſet facta reconciliatio, meritò neque Spiritus mittebatur, ita vt reconciliationis indicium Spiritus mitteretur. Propterea *Ioan. 16.* dicit etiam Chriſtus, Expedit vobis, vt ego vadam: ſi enim non abiero, ille non veniet: ſi non abiero, & patrem reconciliauero, inquit, Paracletum vobis non mittam. Videtis quam multis ex locis vobis demonſtrarim illud iræ diuinæ ſignum eſſe, quod non ſit in hominibus Spiritus ſanctus? Verbum erat pretioſum, & viſio non erat diſtinguens: Non enim eſt princeps neque propheta in tempore iſto: Nondum enim erat Spiritus ſanctus: quia Ieſus nondum erat glorificatus: Expedit vobis, vt ego vadam: ſi enim ego non abiero, ille nõ veniet. Itaque ſignum eſt iræ diuinæ, quod non ſit Spiritus ſanctus: cũ copioſe miſſum videris Spiritum ſanctum, nihil de reconciliatione dubites amplius

Ipſe deſcendet de cœlis, in iuſſione, in voce Archangeli: & nos qui viuimus, & reſidui ſumus, obuiam rapiemur in nubibus, in occurſum Domini, in aëra, at non omnes. Quod autem non omnes rapiemur: ſed qui permanſerint, illi ſolum rapientur obuiam, audi quid dicat Chriſtus, Tunc inuenientur duæ molentes in mola, vna aſſumetur, & vna relinquetur: duo in lecto vno erunt, vnus aſſumetur, & vnus relinquetur. Quid ſibi vult ænigma iſtud? quid denotat myſterium hoc reconditum? Per molam, omnes in paupertate, & miſeria viuentes, nobis demonſtrat: Per lectum autem ac requiem, cunctos diuitiis affluentes, & honoribus conſpicuos innuit: voléſque oſtēdere etiam ex pauperibus ſaluandos fore atque perdendos, dixit quòd in mola, vna aſſumetur, & vna relinquetur: Et eorum qui in lecto erunt, vnus aſſumetur, & vnus relinquetur. Per hoc quippe declarare volens, quòd peccatores quidem hic relinquantur, ſupplicium expectantes: Iuſti autem in nubes rapientur. Sicut enim Rege aliquo in ciuitatem cum equitatu, introeunte, alij quidem in dignitatibus atque honoribus conſtituti, & qui plurimum gratia apud illum volent, extra ciuitatum ei progrediuntur obuiam: rei autem & criminibus obnoxij, intus ſeruantur, ſententiam à Rege expectátes: Ita etiam quando Dominus aduenerit, alij quidem qui fiduciam habent, in medium ei occurrent aërem: damnati verò, & qui multorum ſibi conſcij fuerint peccatorum, hîc præſtolabuntur iudicem. Tunc & nos rapiemur obuiam, non equidem meipſum in numerum ac calculum rapiendorum referēs, non equidem ita ſum expers ſenſus ac rationis, vt propria ignorem peccata. Et niſi iam metuerem conturbare lætitiam præſentis feſtiuitatis, flerem ſanè amariſſimè iſtius dicti memor, & mea peccata in memoriam reuocans. Cum autem præſentis feſti lætitiam confundere nolim, hîc ſermonem finiam, vigentem ac recentem vobis illius diei memoriam relinquens, ne glorietur diues in diuitiis ſuis, neque pauper ſeipſum defleat in paupertate ſua: ſed quiſque prout ſibi conſcius fuerit, ſiue hoc, ſiue illud egerit expectet. Neque enim diues felix, neque pauper miſerabilis:

Margin notes: 1. Theſſ. 4. & 1. Cor. 15. — Matt. 24. 41. Luc. 17. — A ſimili. — 1. Theſſ. 4. — Hierem. 9.

A Αὐτὸς καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ ὁ κύριος ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου· καὶ ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι, ἁρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ κυρίου εἰς ἀέρα, ἀλλ' οὐ πάντες. ὅτι γὰρ οὐ πάντες ἁρπαγησόμεθα, ἀλλ' οἱ μὲν μένουσιν, οἱ δὲ ἁρπαγήσονται, ἄκουσον τί φησιν ὁ Χριστός· Τότε εὑρεθήσονται δύο ἐν τῷ μύλωνι ἀλήθουσαι· μία παραλαμβάνεται, καὶ μία ἀφίεται· καὶ δύο ἔσονται ἐπὶ κλίνης μιᾶς· εἷς παραλαμβάνεται, καὶ εἷς ἀφίεται. τί βούλεται τὸ αἴνιγμα τοῦτο; τί βούλεται τὸ μυστήριον τοῦτο τὸ ἀπόρρητον; διὰ τοῦ μύλου, τοὺς ἐν πενίᾳ ζῶντας B καὶ ταλαιπωρίᾳ πάντας ἡμῖν ἐδήλωσε· διὰ δὲ τῆς κλίνης καὶ τῆς ἀναπαύσεως, τοὺς ἐν πλούτῳ καὶ τιμῇ πάντας ᾐνίξατο. καὶ βουλόμενος δεῖξαι ὅτι καὶ ἀπὸ πενήτων σώζονται καὶ ἀπόλλυνται, εἶπεν, ὅτι καὶ τῶν ἐν τῷ μύλωνι μία παραλαμβάνεται, καὶ μία ἀφίεται· καὶ τῶν ἐν τῇ κλίνῃ εἷς παραλαμβάνεται, καὶ εἷς ἀφίεται, δηλῶν ὅτι οἱ μὲν ἁμαρτωλοὶ ἀφίενται ἐνταῦθα καὶ μένουσι τὴν τιμωρίαν· οἱ δὲ δίκαιοι ἁρπάζονται εἰς τὰς νεφέλας. καθάπερ γὰρ βασιλέως εἰς πόλιν εἰσελαύνοντος οἱ μὲν ἐν ἀξιώμασι καὶ ἀρχαῖς, καὶ πολλὴν πρὸς αὐτὸν C παῤῥησίαν ἔχοντες, πρὸ τῆς πόλεως ἐξελθόντες ἀπαντῶσιν, οἱ δὲ καταδίκοι καὶ οἱ κατακεκριμένοι ἔνδον φυλάττονται τὴν ψῆφον τὴν παρὰ τοῦ βασιλέως ἀναμένοντες· οὕτω καὶ ἐπειδὰν ὁ κύριος παραγίνηται, οἱ μὲν παῤῥησίαν ἔχοντες εἰς μέσον αὐτῷ ἀπαντῶσι τὸν ἀέρα, οἱ δὲ καταδίκοι καὶ πολλὰ ἑαυτοῖς συνειδότες ἁμαρτήματα ἐνταῦθα ἀναμένουσι τὸν δικαστήν. τότε καὶ ἡμεῖς ἁρπαγησόμεθα. οὐκ ἐμαυτὸν ἀριθμῶν εἰς τὴν ψῆφον τῶν ἁρπαζομένων εἶπον, ἡμεῖς· οὐχ οὕτως ἀναίσθητός εἰμι καὶ ἀγνώμων, ὡς ἀγνοεῖν τὰ οἰκεῖα D ἁμαρτήματα. εἰ γὰρ μὴ συνταράξαι ἐφοβούμην τὴν ἡδονὴν τῆς παρούσης ἑορτῆς, κἂν ἐδάκρυσα μικρὸν ταύτης ἀναμνησθεὶς τῆς φωνῆς, ἐπειδὴ καὶ τῶν οἰκείων ἁμαρτιῶν ἐμνήσθην. ἐπειδὴ δὲ οὐ βούλομαι συγχεῖν τῆς παρούσης ἑορτῆς τὴν εὐφροσύνην, ἐνταῦθα καταλύσω τὸν λόγον, ἀκμάζουσαν ἡμῖν τῆς ἡμέρας ἐκείνης τὴν μνήμην ἐπαφείς· ἵνα μήτε ὁ πλούσιος ἐπὶ τῷ πλούτῳ χαίρῃ, μήτε ὁ πένης ἐπὶ τῇ πενίᾳ ταλανίζῃ ἑαυτόν· ἀλλ' ἕκαστος, ἀφ' ὧν ἑαυτῷ σύνοιδεν, ἢ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο ποιῇ. οὔτε γὰρ ὁ πλούσιος μακάριος, οὔτε ὁ πένης ἐλεεινός·

ἀλλ᾽ ὃς ἐὰν τῆς ἁρπαγῆς ἐκείνης καταξιωθῇ A τῆς ἐν νεφέλαις, μακάριος καὶ τρισμακάριος, κἂν ἁπάντων πενέστατος ᾖ· ὥσπερ οὖν ὁ ἐκπεσὼν, ἐλεεινὸς καὶ τρισάθλιος, κἂν ἁπάντων εὐπορώτατος ᾖ. διὰ τοῦτο λέγω, ἵνα οἱ μὲν ἐν ἁμαρτήμασιν ὄντες, θρηνῶμεν ἑαυτούς· οἱ δὲ ἐν κατορθώμασι ζῶντες, θαῤῥείτωσαν ἅπαντες· μᾶλλον δὲ, μὴ θαῤῥείτωσαν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀσφαλιζέσθωσαν· μήτε ἐκεῖνοι θρηνείτωσαν μόνον, ἀλλὰ καὶ μεταβαλέσθωσαν. ἔξεστι γὰρ καὶ τὸν ἐν κακίᾳ, μεταστάντα τῆς πονηρίας, πρὸς ἀρετὴν ἐπιμεληθεῖν, καὶ δυνηθῆναι γενέσθαι τῶν ἐξ ἀρχῆς εὖ βεβιωκότων ἴσον. ὅπερ B καὶ ἡμεῖς σπουδάσωμεν· καὶ οἱ μὲν ἀρετὴν ἑαυτοῖς συνειδότες, μενέτωσαν ἐπὶ τῆς εὐσεβείας, αὔξοντες ἀεὶ τοῦτο τὸ καλὸν κτῆμα, καὶ τῇ παῤῥησίᾳ προστιθέντες τὴν προτέραν· οἱ δὲ ἀπαῤῥησίαστοι, καὶ συνειδότες ἑαυτοῖς ἁμαρτήματα πολλὰ, μεταβαλλώμεθα· ἵνα καὶ πρὸς τὴν ἐκείνων παῤῥησίαν φθάσαντες, κοινῇ πάντες καὶ ὁμοθυμαδὸν μετὰ τῆς ὀφειλομένης δόξης τὸν τῶν ἀγγέλων ὑποδεξώμεθα βασιλέα, καὶ τῆς μακαρίας εὐφροσύνης ἀπολαύσωμεν ἐκείνης ἐν C Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, ἅμα τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

A ſed beatus, imo beatiſſimus, qui raptu illo in nubibus habitus fuerit dignus, licet omniũ fuerit pauperrimus: quemadmodum viciſſim qui exciderit, miſer, imo miſerrimus, quamuis omnium ſit ditiſſimus. Propterea dico, & dicere non ceſſabo, vt qui peccatis obnoxij ſumus, lugeamus nos ipſos: At, qui bonis operibus clarent, confidant; imò non ſolùm confidant, ſed & confirmentur: neque illi lugeant ſolùm, ſed & mutentur ac conuertantur. Licet enim & ei, qui malè vitam traduxit, improba poſtpoſita vita, ad virtutem B tranſire, iiſque qui à principio benè vixerunt, ſimilẽ fieri, quod & nos ſtudeamus. Et qui bonæ ſibi conſcij fuerint vitæ, in pietate perſeuerent, bonam hanc paſſionem ſemper augentes, & priori fiduciæ aliquid continuò addentes. Qui autem diffidentes ſumus ac timidi, multorúmque nobis peccatorum conſcij, mutemur in melius, vt ad illorum quoque fiduciam pertingentes, pariter cuncti atque vnanimes, cum debita gloria, Angelorum Regem ſuſcipiamus, beatáque illa lætitia per- C fruamur: quam vtinam omnes nos conſequamur, gratia & benignitate domini noſtri Ieſu Chriſti; quocum Patri ſit gloria, honor & poteſtas, vnà cum ſancto Spiritu, nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum, Amen.

Εἰς τὴν ἁγίαν Πεντηκοστήν, καὶ διὰ τί σημεῖα νῦν οὐ γίνεται, καὶ ὅτι τὰ πραττόμενα καὶ λεγόμενα παρ᾽ ἡμῶν ἀναγράφεται.

De ſancta Pentecoſte, & cur iam non fiant miracula, quodque ea, quæ geruntur, ac dicuntur à nobis, perſcribantur.

Interprete FRONTONE DVCÆO, Societatis Ieſu Theologo.

ΠΑλιν ἑορτὴ, καὶ πάλιν πανήγυρις, καὶ πάλιν ἡ ἐκκλησία τῷ πλήθει τῶν τέκνων κομᾷ, ἡ πολύτεκνος αὕτη καὶ φιλότεκνος. ἀλλὰ τί τῆς φιλοτεκνίας ὄφελος, ὅταν ἑορταῖς μόνον, ἀλλὰ μὴ διηνεκῶς βλέπῃ τὰ ποθούμενα πρόσωπα τῶν παιδίων· ὥσπερ ἂν εἴ τις ἱμάτιον ἔχων καλὸν μὴ συγχωροῖτο αὐτῷ χρῆσθαι διηνεκῶς;

D RVrſus feſtiuitas, rurſuſque feſtus conuentus, ac rurſus Eccleſia filiorũ multitudine gloriatur, hęc multorũ pignorũ parens eadẽque filiorum amans: ſed quid prodeſt amor filiorum, quandoquidem in feſtis ſolum nõ perpetuò dilectos filiorũ vultus intuetur: non ſecus ac ſi quis pulchrã veſtem habeat, nec ei ſẽper illa vti permittatur?

ἡμεῖς δὲ μίαν πόλιν οἰκοῦμεν ἅπαντες, καὶ τοῖς αὐτοῖς τείχεσι καθήμεθα, καὶ πολλάκις οὐδὲ ἑνὶ στενωπῷ διειργόμεθα τῆς ἐκκλησίας, καὶ καθάπερ οἱ μακροῖς πελάγεσι διεστῶτες, οὕτως ὀλιγάκις πρὸς τὴν ἱερὰν ταύτην ἀπαντῶμεν σύνοδον. καὶ ἐκείνοις μὲν τρεῖς μόνους ἐκέλευσε καιροὺς ἑορτάζειν· ἡμᾶς δὲ ἀεὶ τοῦτο ποιεῖν ἐκέλευσεν· ἀεὶ γὰρ ἡμῖν ἐστιν ἑορτή. καὶ ἵνα μάθητε ὅτι ἀεὶ ἑορτὴ, λέγω τὴν ἑορτῶν τὰς ὑποθέσεις, καὶ εἴσεσθε, ὅτι καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἑορτή ἐστι. πρώτη παρ' ἡμῖν ἑορτὴ τὰ ἐπιφάνια. τίς οὖν ἡ ὑπόθεσις τῆς ἑορτῆς; ἐπειδὴ θεὸς ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη· ἐπειδὴ ὁ θεὸς ὁ μονογενὴς τοῦ θεοῦ παῖς μεθ' ἡμῶν ἦν. ἀλλὰ τοῦτο ἀεί ἐστιν. ἰδοὺ γάρ φησι μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος· διὰ πάσας τὰς ἡμέρας τὰ ἐπιφάνια δυνατὸν τελεῖν. τοῦ πάσχα ἑορτὴ τί βούλεται; τίς ἡ ὑπόθεσις αὐτῆς; τὸν θάνατον τοῦ κυρίου καταγγέλλομεν τότε· καὶ τοῦτό ἐστι τὸ πάσχα· ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο καιρῷ ὡρισμένῳ ποιοῦμεν. βουλόμενος γὰρ ἡμᾶς ἀπαλλάξαι ὁ Παῦλος τῆς τῶν καιρῶν ἀνάγκης, καὶ δεικνὺς ὅτι δυνατὸν ἀεὶ πάσχα ἐπιτελεῖν, ὁσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητέ φησι τοῦτον τὸν ἄρτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ κυρίου καταγγέλλετε. ἐπεὶ οὖν ἀεὶ δυνάμεθα τὸν θάνατον τοῦ κυρίου καταγγέλλειν, ἀεὶ πάσχα δυνάμεθα ἐπιτελεῖν. βούλεσθε μαθεῖν, ὅτι καὶ αὕτη ἡ σήμερον ἑορτὴ δύναται καθ' ἑκάστην πληροῦσθαι, μᾶλλον δὲ καθ' ἑκάστην ἐστίν; ἴδωμεν τίς ἡ ὑπόθεσις τῆς παρούσης ἑορτῆς, καὶ τίνος ἕνεκεν αὐτὴν ἄγομεν. ὅτι τὸ πνεῦμα πρὸς ἡμᾶς ἦλθε· καθάπερ γὰρ ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ θεοῦ μετὰ τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ τῶν πιστῶν, οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ. πόθεν δῆλον; ὁ ἀγαπῶν μέ φησι τὰς ἐντολάς μου τηρήσει, καὶ ἐγὼ ἐρωτήσω τὸν πατέρα μου, καὶ ἄλλον παράκλητον δώσει ὑμῖν, ἵνα μένῃ μεθ' ὑμῶν εἰς τὸν αἰῶνα, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας. ὥσπερ οὖν ὁ Χριστὸς εἶπε περὶ ἑαυτοῦ, ὅτι ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, καὶ δυνάμεθα ἀεὶ τὰ ἐπιφάνια ἐπιτελεῖν, οὕτω καὶ περὶ τοῦ πνεύματος εἶπεν, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα μεθ' ὑμῶν ἐστι, καὶ δυνάμεθα ἀεὶ πεντηκοστὴν ἐπιτελεῖν. καὶ ἵνα

A nos vero ciuitatem vnam habitamus omnes, intra eadem mœnia conſidemus, ac ſæpenumero ne vno quidem angiportu ab eccleſia diſtinguimur, & perinde ac ſi longa maria nos dirimerent, adeo raro conuentus iſtos celebramus. Atque illis quidem, tribus ſolum temporibus, vt feſtum agerent, imperauit; nobis autem vt ſemper id præſtemus imperauit: ſemper enim nobis eſt feſtiuitas. Vt igitur intelligatis feſtiuitatem nobis ſemper eſſe, feſtiuitatum dicam occaſiones, & diebus ſingulis feſtum eſſe cognoſcetis. Itaque prima feſtiuitas apud nos ſunt Epiphania: quæ B porro feſti eſt occaſio? quoniam Deus in terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt: quandoquidem vnigenitus Dei filius Deus nobiſcum fuit: at hoc eſt ſemper: Ecce enim inquit vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſæculi: ideo ſingulis diebus Epiphania poſſumus celebrare. Quid ſibi vult feſtum Paſchæ, & quænam illius eſt occaſio? mortem Domini tuum annuntiamus, & hoc eſt Paſcha; ſed ne hoc quidem tempore definito agimus. Cum enim vel- C let nos Paulus à temporum neceſſitate liberare, atque oſtendens poſſe nos ſemper Paſcha celebrare: Quotieſcunque enim, inquit, manducabitis panem hunc, & calicem bibetis: mortem Domini annunciabitis. quando igitur ſemper Domini mortem poſſumus annuntiare, Paſcha ſemper poſſumus celebrare. Vultis noſſe feſtiuitatem hanc etiam hodiernam ſingulis diebus impleri poſſe, immo vero ſingulis diebus eſſe? videamus, quænam illius ſit occaſio, & cuius rei gratia ipſam agamus. Quia nimirum Spiritus ſanctus ad nos venit: nam quem- D admodum cum fidelibus eſt hominibus vnigenitus Dei filius, ita quoque ſpiritus Dei. Vnde hoc conſtat? Qui diligit me, mandata mea ſeruabit: & ego rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis, vt maneat vobiſcum in æternum, ſpiritum veritatis. Vt igitur de ſeipſo dixit Chriſtus, Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſæculi, ac ſemper Epiphania poſſumus celebrare, ita quoque de Spiritu ſancto dixit, Vobiſcum eſt in æternum, ſemperque poſſumus Pentecoſten celebrare. Atque vt

Semper feſta poſſumus celebrare

Bar. 3. 38.

Matt. 28. 20

1. Cor. 11. 26.

Ioan. 14. 15

intelligaris nobis ſemper feſtum agita- A
1. Cor. 5. 8. re licere, neque determinatũ eſſe tempus, neque nos temporis neceſſitate coarctari, quid Paulus dicat, audite. Itaque feſtum agitemus: tametſi non erat tum feſtiuitas, cum hæc ſcriberet, non erat Paſcha: non erat Pentecoſte, ſed indicat non tempus, ſed conſcientiam mundam feſtum efficere: nihil enim aliud eſt feſtum quam lætitia: ſpiritualem verò lætitiam nihil aliud gignit, quam conſcientia bonorum operum: porro is, cui bona ſit conſcientia, & talia opera, feſtum agere ſemper poteſt. Hoc igitur ipſum indicans Paulus dice-
1. Cor. 5. 8. bat: Itaque feſtum agitemus non in B fermento veteri, neque in fermento malitiæ & nequitiæ, ſed in azymis ſynceritatis & veritatis. Vides vt temporum neceſſitate nequaquam te cõſtrinxerit, ſed ad puram habendam cõſcientiam fuerit cohortatus? Vellem equidem totum in hoc ſermonem conſumere: qui enim quoſdam poſt longum temporis interuallum in manus ſumpſerint, eos facile non dimittunt: quando igitur vos, qui poſt annum adeſtis, intra retia noſtra cepimus, hodie dimittere minimè volumus, ſed ne ſermonis de hoc feſto recedatis expertes, ab hac C cohortatione ad feſtiuitatis occaſionem oratio traducenda eſt. Multa quidem ſæpenumero de cœlo in terram generi humano delapſa ſunt bona: qualia vero demiſſa ſunt hodierno die, nunquam antea: cognoſcite igitur qualia prius & qualia hodierno die, vt & vtorumque diſcrimen animaduertatis. Pluit in terram manna Deus,
Pſal. 77. 24. & panem cœli dedit eis: Panem enim angelorum manducauit homo, res proculdubio magna eſt, Deique digna benignitate: poſtea de cœlo D demiſſus eſt ignis, & Iudaicum populum errantem correxit, ac ſacrificium abripuit ab altari. Omnibus rurſus fame
3. Reg. 18. 38. tabeſcentibus demiſſa eſt pluuia, multámque frugum attulit vbertatem: magna ſunt hæc & admirabilia, ſed multo maiora ſunt præſentia: nõ manna, ignis, & pluuia demiſſa eſt hodie, ſed imber ſpiritualium donorum, nimbi deſuper ſunt deiecti, quibus non iam ad fruges proferendas tellus excitatur, ſed naturæ perſuadetur humanæ, vt virtutis fructum hominũ agricolæ reddat, quique

A καὶ ἵνα μάθητε, ὅτι ἔξεστιν ἡμῖν ἀεὶ ἑορτάζειν, καὶ οὐκ ἔστι καιρὸς ὡρισμένος, οὐδὲ ἀνάγκῃ χρόνου συγκεκλείσμεθα· ἀκούσατε τοῦ Παύλου τί φησιν· ὥστε ἑορτάζωμεν. καίτοι οὐκ ἦν τότε ἑορτή, ὅτε ταῦτα ἔγραφεν· οὐκ ἦν πάσχα· οὐκ ἦν πεντηκοστή· ἀλλὰ δείκνυσιν, ὅτι οὐ καιρὸς ποιεῖ ἑορτήν, ἀλλὰ συνειδὸς καθαρόν· ἑορτὴ γὰρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἀλλ' ἢ εὐφροσύνη· εὐφροσύνην δὲ πνευματικὴν καὶ νοερὰν οὐδὲν ἄλλο ποιεῖ, ἀλλ' ἢ συνειδὸς πράξεων ἀγαθῶν· ὁ δὲ συνειδὸς ἔχων ἀγαθὸν καὶ πράξεις τοιαύτας, ἀεὶ ἑορτάζειν δύναται. τοῦτο οὖν αὐτὸ δεικνὺς ὁ Παῦλος
B ἔλεγεν· ὥστε ἑορτάζωμεν μὴ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας. ὁρᾷς πῶς οὐ καιρῶν σε κατέδησεν ἀνάγκῃ, ἀλλὰ συνειδὸς καθαρὸν ἔχειν παρεκελεύσατο; ἐβουλόμην πᾶσαν τὴν διάλεξιν εἰς τοῦτο καταναλῶσαι· οἱ γὰρ διὰ χρόνου τινὰς λαβόντες εἰς τὰς χεῖρας τὰς ἑαυτῶν οὐκ εὐκόλως αὐτοὺς ἀφιᾶσιν· ἐπεὶ οὖν καὶ ὑμᾶς ἡμεῖς τοὺς δι' ἐνιαυτοῦ παραγινομένους εἴσω τῶν δικτύων ἐλάβομεν τῶν ἡμετέρων, οὐ βουλόμεθα ἀφεῖναι τήμερον· ἀλλ' ἵνα μὴ κενοὶ τῶν περὶ τῆς
C ἑορτῆς ἀναχωρήσητε λόγων, ἀπὸ τῆς παραινέσεως ταύτης ἐπὶ τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἑορτῆς ἀγαγεῖν χρὴ τὴν διάλεξιν. πολλὰ μὲν καὶ πολλάκις ἐξ οὐρανοῦ κατῆλθεν εἰς τὴν γῆν ἀγαθὰ τῷ κοινῷ τῶν ἀνθρώπων γένει· οἷα δὲ σήμερον, οὐδέποτε κατηνέχθη πρὸ τούτου. μάθετε γοῦν οἷα τὰ πρότερα, οἷα τὰ σήμερον ἵνα καὶ ἑκατέρων ἴδητε τὴν διαφοράν. ἔβρεξεν ὁ θεὸς μάννα ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἄρτον οὐρανοῦ ἔδωκεν αὐτοῖς· ἄρτον γὰρ ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος· μέγα ὄντως καὶ τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας
D ἄξιον. μετ' ἐκεῖνο κατηνέχθη πῦρ καὶ πλανώμενον τὸν Ἰουδαϊκὸν δῆμον διώρθωσε, καὶ ἥρπασε τὴν θυσίαν ἀπὸ τοῦ βωμοῦ· κατηνέχθη πάλιν ὑετὸς λιμῷ τηκομένων ἁπάντων, καὶ πολλὴν τὴν εὐετηρίαν εἰργάσατο. μεγάλα ταῦτα καὶ θαυμαστά· ἀλλὰ τὰ παρόντα πολλὰ μείζονα· οὐ γὰρ μάννα καὶ πῦρ καὶ ὑετὸς κατηνέχθη σήμερον· ἀλλ' ὄμβρος χαρισμάτων πνευματικῶν· νιφάδες κατηνέχθησαν ἄνωθεν· οὐχὶ τὴν γῆν πρὸς καρποφορίαν ἐγείρουσαι· ἀλλὰ τὴν ἀνθρωπίνην πείθουσαι φύσιν τὸν καρπὸν τῆς ἀρετῆς τῷ τῶν ἀνθρώπων ἀποδοῦναι γεωργῷ καὶ

A ἐν ῥανίδα ἐκείνην δεξάμενοι εὐθέως τῆς φύσεως ἐπελανθάνοντο τῆς ἑαυτῶν, καὶ ἐξαίφνης ἀγγέλων ἐπληροῦτο πᾶσα ἡ γῆ· ἀγγέλων οὐκ ἐπουρανίων, ἀλλ' ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι τὴν ἀσωμάτων δυνάμεων τὴν ἀρετὴν ἐπιδεικνυμένων. οὐ γὰρ ἐκεῖνοι κάτω κατέβησαν, ἀλλ' ὃ θαυμαστότερον ἦν, οἱ κάτω πρὸς τὴν ἀρετὴν ἀνέβησαν τὴν ἐκείνων· οὐ γὰρ τὴν σάρκα ῥίψαντες γυμναῖς ταῖς ψυχαῖς περιῄεσαν, ἀλλὰ μένοντες ἐν τῇ προαιρέσει ἄγγελοι ἐγένοντο. καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐδὲ ἡ προτέρα τιμωρία ἦν, ὅτε εἶπεν, ὅτι γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, διὰ τοῦτό σε ἀφῆκα μένειν ἐν τῇ γῇ, ἵνα μειζόνως ἡ τοῦ B πνεύματος δειχθῇ δύναμις, διὰ χοϊκοῦ σώματος τοιαῦτα ἐργαζομένη. ἦν γὰρ ἰδεῖν γλῶτταν πηλίνην δαίμοσιν ἐπιτάττουσαν· ἦν ἰδεῖν χεῖρα πηλίνην ἰωμένην νοσήματα· μᾶλλον δὲ οὐ χεῖρα πηλίνην μόνον ἦν ἰδεῖν, ἀλλ' ὃ πολλῷ θαυμαστότερον ἦν, πηλίνων σωμάτων σκιὰς καὶ θανάτου καὶ δυνάμεων ἀσωμάτων περιγινομένας, τῶν δαιμόνων λέγω. καθάπερ γὰρ ἡλίου φανέντος ἐλαύνεται τὸ σκότος, καταδύεται θηρία πρὸς τοὺς οἰκείους φωλεούς, ἀνδροφόνοι καὶ λῃσταὶ καὶ τυμβωρύχοι πρὸς τὰς κορυφὰς τῶν C ὀρέων ἀναφεύγουσιν· οὕτω Πέτρου φανέντος καὶ φωνὴν ἀφιέντος, ἠλαύνετο τὸ σκότος τῆς πλάνης· ἀνεχώρει διάβολος· ἐδραπέτευον δαίμονες· ἀνῃρεῖτο παθήματα σωμάτων· ἐθεραπεύετο νοσήματα ψυχῶν· ἠλαύνετο κακία πᾶσα· ἀρετὴ πρὸς τὴν γῆν ἐπανήγετο. καὶ καθάπερ ἐκ ταμιείων βασιλικῶν ἐχόντων χρυσίον καὶ λίθους τιμίους κἂν μικρόν τις δυνηθῇ ἐξενεγκεῖν τῶν ἀποκειμένων ἐνδόξως, κἂν ἕνα λίθον μόνον, πολὺν ἐργάζεται τὸν πλοῦτον τῷ κατεχομένῳ· οὕτω καὶ ἀπὸ τῶν στομάτων τῶν ἀποστολικῶν· ταμιεῖα γὰρ βασιλικὰ D ἦν τὰ στόματα ἐκείνων θησαυρὸν ἰαμάτων ἔχοντα ἀποκείμενον· καὶ ἕκαστον ῥῆμα ἐξιὸν πολὺν εἰργάζετο πλοῦτον πνευματικόν. ἦν τότε ἀληθῶς ἰδεῖν, ὅτι τὰ λόγια Κυρίου ἐπιθυμητὰ ὑπὲρ χρυσίον καὶ λίθον τίμιον πολύν. ὅπερ γὰρ οὐκ ἠδύνατο χρυσός, οὐδὲ λίθος τίμιος, τοῦτο ἐποίει τὰ ῥήματα Πέτρου. πόσα γὰρ τάλαντα χρυσίου τὸν χωλὸν ἐκ γενετῆς διορθώσασθαι ἴσχυον; ἀλλὰ τὸ ῥῆμα Πέτρου ἴσχυσε τῆς φύσεως ἀνελεῖν ταύτην τὴν πήρωσιν. εἶπεν, ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔγειραι, καὶ περιπάτει, καὶ ὁ λόγος ἔργον ἐγένετο.

guttam inde exceperant, naturæ ſuæ confeſtim obliuiſcebantur, & angelis omnis terra ſubito replebatur, angelis non cœleſtibus, ſed qui humano in corpore poteſtatum incorporearum virtutem exhiberent. Non enim illi deorſum deſcenderunt, ſed quod mirabilius fuit, qui deorſum erant, ad illorum virtutem aſcenderunt: non enim carne depoſita nudis animabus incedebant, ſed naturam retinentes animi propoſito angeli fiebant. Atque vt intelligas, ne priorem quidem illam pœnam fuiſſe pœnam, quando dixit, Terra es, & in terram reuerteris, propterea manere te permiſit in terra, vt amplius potentia ſpiritus oſtenderetur, quæ talia per terrenum corpus perficeret. Nam videre erat luteam manum dæmonibus imperantem: videre erat luteam manum morbos ſanantem: immo vero non manum tantũ luteam videre erat, ſed quod multo mirabilius erat, luteorum corporum vmbras & mortem, & incorporeas poteſtates, dæmones inquam ſuperantes. Nam quemadmodum apparente ſole, tenebræ diſcutiuntur, feræ latibula ſua ingrediuntur, homicidæ, latrones, & tumulorum prædones ad vertices montiũ recurrunt: ſic apparente vocémque mittente Petro, erroris tenebræ diſcutiebantur, recedebat Diabolus, fugiebant dæmones, corporum morbi tollebãtur, animarum ægritudines ſanabantur, malitia omnis arcebatur, in terras virtus reducebatur. Et quemadmodum regiis ex ærariis in quibus aurũ & lapides pretioſi ſunt, ſi quis vel minimum quid efferre potuerit eorum, quę honorificè ſunt recondita, licet vnum lapillum tantùm, multis opibus auget poſſeſſorem: ſic ex ore Apoſtolorum (etenim regia quædam erant æraria illorum ora, in quibus ſanationum reconditus inerat theſaurus) vel vnumquodque verbum exiens ſpirituales multas opes pariebat. Tum verè licebat intueri deſiderabilia eſſe Domini eloquia ſuper aurum, & lapidem pretioſum multum: quod enim aurum non poterat, neque pretioſus lapis, hoc Petri verba faciebant. Quot enim auri talenta claudo à natiuitate rectum inceſſum reddere potuiſſent? ſed nunc tollere naturæ defectum potuit verbum Petri: dixit, In nomine Ieſu Chriſti ſurge & ambula, & ſermo factus eſt opus.

Gen. 3.19.

Pſal. 18. 11.

Vides vt deſiderabilia ſint ſuper aurum, & lapidem pretioſum multum? vides vt æraria fuerint regia illorum ora? vere medici orbis terrarum fuerunt illi, & agricolæ, & gubernatores: medici quidem, quoniam ægritudines curabant: agricolæ, quoniam verbum religionis ſeminabant: gubernatores, quoniam erroris procellam ſedabant. Idcirco nõnunquam dicit, Euntes infirmos curate, tanquam medicos alloquens: (*Mat. 10. 8.*) nonnunquam, Ecce mitto vos metere, quod vos non laboraſtis, tanquam agricolas alloquens, & alibi rurſus, Faciam vos piſcatores hominum, (*Ioã. 4. 38.*) & Petro, Noli timere, ex hoc iam homines eris capiens, tanquam ad gubernatores & piſcatores verba faciens; & videre erat miraculis ſuccedẽtia miracula. Etenim natura noſtra ante decem dies ad regiũ thronum aſcendit, & hodierno die Spiritus ſanctus ad naturam noſtram deſcendit: primitias noſtras Dominus in cœlum euexit, & Spiritum ſanctum demiſit. Alter eſt dominus, qui hæc dona diſtribuit; nam Spiritus ſanctus eſt dominus, & diſpenſationem noſtra cauſa ſuſceptam Pater & Filius & Spiritus ſanctus inter ſe diuiſerunt: nondum decem elapſi dies erant, ex quo Chriſtus aſcenderat, & ſpiritualia nobis dona miſit, reconciliationis illius munera. Nam vt ambigeret, nemo. & quæreret, quid tandem in cœlos aſcendens Chriſtus egiſſet, num Patri nos recõciliaſſet, num propicium ipſum reddidiſſet, vt nobis oſtenderet ſe naturæ illum noſtræ placatum reddidiſſe, confeſtim nobis reconciliationis illius dona miſit. Cum enim vniti ſunt & reconciliati inter ſe inimici, poſt reconciliationem ſtatim ſequuntur inuitationes, cõuiuia, & munera. Miſimus ergo nos fidem, & inde ſpiritus dona recepimus: miſimus obedientiã, & iuſtitiam recepimus. Atque vt intelligatis reconciliationis Dei donum eſſe, quod Spiritus ſanctus eſt datus ex ſcripturis id perſuadere vobis conabor: ac primum à contrariis probationem rei petam, & oſtendam, cum iratus eſt, eum Spiritus gratiam inhibere: vt cum credideris eius irę argumentum eſſe, quod non adſit Spiritus ſanctus, rurſúſque demiſſum videris Spiritum, diſcas, niſi recõciliatus fuiſſet, Spiritum ſanctum nequaquam illum fuiſſe miſſurum. Vnde igitur hoc intelligemus?

εἶδες πῶς ἐπιθυμητὰ ὑπὲρ χρυσίον, καὶ λίθον τίμιον πολύν; εἶδες πῶς ταμεῖα βασιλικὰ ἦν ἐκείνων τὰ στόματα; ὄντως ἰατροὶ τῆς οἰκουμένης ἐκεῖνοι, καὶ γεωργοὶ, καὶ κυβερνῆται. ἰατροὶ μὲν, ὅτι νοσήματα ἐθεράπευον· γεωργοὶ δὲ, ὅτι τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας κατέσπειρον· κυβερνῆται δὲ, ὅτι τὸν κλύδωνα τῆς πλάνης ἔπαυον. διὰ τοῦτο ποτὲ μὲν φησί· πορευθέντες ἀσθενοῦντας θεραπεύετε, ὡς πρὸς ἰατροὺς διαλεγόμενος· ποτὲ δὲ, ἰδοὺ ἀποστέλλω ὑμᾶς θερίζειν, ὃ οὐχ ὑμεῖς κεκοπιάκατε, ὡς πρὸς γεωργοὺς διαλεγόμενος· καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· ποιήσω ὑμᾶς ἁλιεῖς ἀνθρώπων· καὶ τῷ Πέτρῳ, μὴ φοβοῦ φησιν, ἀπὸ τοῦ νῦν ἀνθρώπους ἔσῃ ζωγρῶν, ὡς πρὸς κυβερνήτας καὶ ἁλιεῖς ὁμιλῶν· καὶ ἦν ἰδεῖν θαύματα ἐπὶ θαύμασι. καὶ γὰρ ἡ φύσις ἡ ἡμετέρα πρὸ δέκα ἡμερῶν εἰς τὸν θρόνον ἀνέβη τὸν βασιλικὸν, καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον κατέβη σήμερον πρὸς τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν· ἀνήνεγκεν ὁ κύριος τὴν ἀπαρχὴν τὴν ἡμετέραν, καὶ κατήνεγκε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἕτερος κύριος διανέμων τὰ δῶρα ταῦτα. καὶ γὰρ τὸ πνεῦμα κύριός ἐστι, καὶ διενείμαντο τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν πατὴρ καὶ υἱὸς καὶ ἅγιον πνεῦμα. οὔπω δέκα ἡμέρας εἶχεν ἀνελθὼν ὁ Χριστὸς, καὶ χαρίσματα ἡμῖν ἔπεμψε πνευματικὰ δῶρα τῆς καταλλαγῆς ἐκείνης. ἵνα γὰρ μηδεὶς ἀμφιβάλλῃ, καὶ διαπορῇ τί ποτε ἄρα ἀνελθὼν ὁ Χριστὸς ἐποίησεν· ἄρα κατήλλαξεν τὸν πατέρα, ἄρα ἵλεων αὐτὸν εἰργάσατο; βουλόμενος ἡμῖν δηλῶσαι, ὅτι κατήλλαξεν αὐτὸν τῇ φύσει τῇ ἡμετέρᾳ, τὰ δῶρα τῆς καταλλαγῆς ἔπεμψεν ἡμῖν εὐθέως. τῶν γὰρ ἐχθρῶν ἑνωθέντων καὶ καταλλαγέντων ἀλλήλοις μετὰ τὴν καταλλαγὴν εὐθὺς ἕπονται αἵ τε φιλοτησίαι καὶ δεξιώσεις καὶ τὰ χαρίσματα. ἐπέμψαμεν τοίνυν ἡμεῖς πίστιν, καὶ ἐλάβομεν ἐκεῖθεν χαρίσματα· ἐπέμψαμεν ὑπακοὴν, καὶ ἐλάβομεν δικαιοσύνην. καὶ ἵνα μάθητε, ὅτι τῆς καταλλαγῆς τοῦ θεοῦ δῶρόν ἐστι τὸ δοθῆναι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀπὸ τῶν γραφῶν ὑμᾶς πεῖσαι πειράσομαι, πρότερον ἀπὸ τοῦ ἐναντίου φανερὸν ποιῶν τὸν λόγον, καὶ δεικνὺς ὅτι διαστέλλει τοῦ πνεύματος τὴν χάριν, ἐπειδὰν ἡμῖν ὀργίζηται· ἵνα ὅταν πεισθῇς, ὅτι τῆς ὀργῆς αὐτοῦ τεκμήριον τὸ μὴ εἶναι πνεῦμα ἅγιον, καὶ ἴδῃς πάλιν πνεῦμα καταπεμπόμενον, μάθῃς ὅτι εἰ μὴ κατηλλάγη, οὐκ ἂν ἔπεμψε πνεῦμα ἅγιον. πόθεν οὖν εἰσόμεθα τοῦτο,

ὁ Ἠλὶ πρεσβύτης ἄνθρωπος ἦν τὰ μὲν ἄλλα A ἐπιεικὴς καὶ σώφρων· παίδων δὲ πονηρίαν οὐκ εἰδὼς διορθώσασθαι, ἀλλὰ πέρα τοῦ μέτρου φιλῶν τὰ ἔκγονα. ἀκούετε ὅσοι παῖδας ἔχετε· ὥστε μεμετρημένην ποιεῖσθαι τὴν φιλίαν καὶ τὴν αἰδῶ. ὁ γὰρ Ἠλὶ ἐντεῦθεν παροξύνας τὸν θεὸν εἰς ὀργὴν αὐτὸν ἔρριψε τοσαύτην, ὡς ἅπαν αὐτὸν ἀποστραφῆναι τὸ ἔθνος. δεικνὺς τοίνυν ὁ ταῦτα γράψας, ὅτι σφόδρα αὐτοὺς ἀπεστράφη ὁ θεὸς ἔλεγε, ῥῆμα τίμιον ἦν, καὶ οὐκ ἦν ὅρασις διαστέλλουσα. τίμιον ἐνταῦθα τὸ σπάνιον λέγων. διὰ γὰρ τούτων ἐδήλωσεν, ὅτι τὰ τῆς προφητείας ἐσπάνιζε τότε. πάλιν θρηνῶν ἄλλος καὶ B ἀποδυρόμενος ἐπὶ τῇ ὀργῇ τοῦ θεοῦ ἔλεγεν· οὐκ ἔστιν ἄρχων, οὐδὲ προφήτης ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ· καὶ πάλιν ὁ εὐαγγελιστής φησιν· οὔπω γὰρ ἦν πνεῦμα ἅγιον, ὅτι Ἰησοῦς οὔπω ἐδοξάσθη. ἐπειδὴ γὰρ οὔπω ἐσταυρώθη φησίν, οὐκ ἦν πνεῦμα ἅγιον ἐν τοῖς ἀνθρώποις δοθέν. τὸ γὰρ ἐσταυρώθη ἐστὶν ἐδοξάσθη. εἰ γὰρ καὶ φύσει τὸ πρᾶγμα ἐπονείδιστον, ἀλλ' ἐπειδὴ ὑπὲρ τῶν φιλουμένων ἐγίνετο, δόξαν αὐτὸ καλεῖ ὁ Χριστός. καὶ τίνος ἕνεκεν εἰπέ μοι πρὸ τοῦ σταυροῦ οὐκ ἐδόθη τὸ πνεῦμα; ὅτι ἐν ἁμαρτίαις ἦν ἡ οἰκουμένη. C ἐν προσκρούμασι, καὶ ἔχθρα, καὶ ἀτιμίᾳ· οὔπω τοῦ ἀμνοῦ προσενεχθέντος τοῦ τὴν ἁμαρτίαν αἴροντος τοῦ κόσμου. ἐπεὶ οὖν οὔπω ἦν ὁ Χριστὸς σταυρωθείς, οὔπω ἦν καταλλαγὴ γενομένη· τῆς δὲ καταλλαγῆς μηδέπω γενομένης, εἰκότως οὐδὲ τὸ πνεῦμα ἐπέμπετο· ὥστε καταλλαγῆς τεκμήριον τὸ πνεῦμα ἀποσταλῆναι. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστός φησι· συμφέρει ὑμῖν, ἵνα ἀπέλθω· ἐὰν γὰρ ἐγὼ μὴ ἀπέλθω, ἐκεῖνος οὐ μὴ ἔλθῃ· ἐὰν μὴ ἀπέλθω, καὶ καταλλάξω τὸν πατέρα φησίν, οὐ πέμπω ὑμῖν τὸν παράκλητον. D εἴδετε διὰ πόσων ἀπεδείξαμεν ὑμῖν, ὅτι τῆς ὀργῆς τοῦ θεοῦ σημεῖόν ἐστι τὸ μὴ εἶναι πνεῦμα ἅγιον ἐν ἀνθρώποις; ῥῆμα τίμιον ἦν, καὶ οὐκ ἦν ὅρασις διαστέλλουσα· οὐκ ἔστι γὰρ ἄρχων οὐδὲ προφήτης ἐν τῷ καιρῷ τούτῳ· οὔπω γὰρ ἦν πνεῦμα ἅγιον, ὅτι Ἰησοῦς οὔπω ἐδοξάσθη· συμφέρει ὑμῖν, ἵνα ἐγὼ ἀπέλθω· ἐὰν γὰρ ἐγὼ μὴ ἀπέλθω, ἐκεῖνος οὐ μὴ ἔλθῃ. οὐκοῦν σημεῖόν ἐστι τῆς ὀργῆς τοῦ θεοῦ τὸ μὴ εἶναι πνεῦμα ἅγιον. ὅταν ἴδῃς πνεῦμα ἅγιον καταπεμπόμενον δαψιλῶς, μηδὲν λοιπὸν ἀμφιβάλλῃς περὶ τῆς καταλλαγῆς.

A Heli ſenex vir fuit aliàs quidem æquus & probus, ſed qui filiorum improbitatem neſciret corrigere, verum vltra modum liberos amaret. audite quotquot filios habetis, vt amori veſtro pudorique modum faciatis: hinc enim Heli cùm Deum irritaſſet, in *1. Reg. 3.* tantam illum iracundiam inpulit, vt totam gentem fuerit auerſatus. Itaque vt indicaret is, qui hæc ſcripſit, Deum illos admodum auerſatum eſſe, dicebat: Verbum erat pretioſum: & non erat viſio diſtinguens: pretioſum hoc loco rarum appellans: per hæc enim oſtendit rarum fuiſſe tum donum prophetiæ: ac rurſus lugens alius & lamen- *Dan. 3.38.* B tans ob iram Dei dicebat, Et non eſt in hoc tempore princeps neque propheta, & rurſus ait Euangeliſta: Nondum enim erat Spiritus ſanctus: quia Ieſus nondum erat glorificatus. Quoniam enim nondum fuerat crucifixus, *Ioan. 7.39.* non erat Spiritus ſanctus in hominibus datus. Illud quippe, glorificatus, idem valet, quod crucifixus. nam etſi res eſt natura ſua ignominioſa, quia tamen eorum cauſa fiebat quos amabat, gloriam illam Chriſtus appellat. Quare vero, dic quæſo, ante paſſionem non eſt Spi- C ritus datus? quoniam in peccatis erat orbis terrarum, in offenſionibus, odio & ignominia, cum nondum oblatus agnus eſſet, qui mundi tollit peccatum: quoniam igitur nondum crucifixus fuerat Chriſtus, reconciliatio nondum facta erat: cum vero nondum eſſet facta reconciliatio, meritò neque Spiritus mittebatur, ita vt reconciliationis indicium Spiritus mitteretur. Propterea *Ioan. 16.7.* dicit etiam Chriſtus, Expedit vobis, vt ego vadam: ſi enim non abiero, ille non veniet: ſi non abiero, & patrem reconciliauero, inquit, Paracletum vobis non D mittam. Videtis quam multis ex locis vobis demonſtrarim illud iræ diuinæ ſignum eſſe, quod non ſit in hominibus Spiritus ſanctus? Verbum erat pretioſum, & viſio non erat diſtinguens: Non enim eſt princeps neque propheta in tempore iſto: Nondum enim erat Spiritus ſanctus: quia Ieſus nondum erat glorificatus: Expedit vobis, vt ego vadam: ſi enim ego non abiero, ille nō veniet. Itaque ſignum eſt iræ diuinæ, quod non ſit Spiritus ſanctus: cū copioſe miſſum videris Spiritum ſanctum, nihil de reconciliatione dubites amplius.

Verum vbi nunc eſt Spiritus ſanctus? A
dicet aliquis. Nam tum quidem rectè
dicis, cum ſigna fiebant, & mortui ſuſci-
tabantur, & leproſi omnes mundaban-
tur: iam vero vnde planum faciemus a-
deſſe nobis Spiritum ſanctum? Nolite
timere, oſtendam enim in nobis eſſe
nunc quoque Spiritum ſanctum: qua
tandem ratione? nam ſi non eſſet in no-
bis Spiritus ſanctus, quomodo iſti, qui
hac ſacra nocte baptizati ſunt, à pecca-
tis liberari potuiſſent? non enim abſque
Spiritus efficacitate poſſumus à pecca-
tis liberari, quod quemadmodum do-
Tit.3.3. ceat Paulus audite. Eramus enim ali-
quando & nos inſipientes, increduli er- B
rantes, ſeruientes deſiderijs varijs: cum
autem benignitas & humanitas appa-
ruit Saluatoris noſtri Dei, non ex operi-
bus iuſtitiæ, quæ fecimus nos, ſed ſecun-
dum miſericordiam ſuam ſaluos nos fe-
cit, per lauacrum regenerationis & re-
nouationis Spiritus ſancti: & rurſus ali-
1.Cor 6.9. bi, Nolite errare, neque fornicarij, ne-
que idololatræ, neque adulteri, neque
molles, neque maſculorum concubito-
res neque fures, neque auari, neque e-
brioſi, neque maledici, neque rapaces
regnum Dei poſſidebunt. Vides omnia
genera improbitatis? Et hæc quidem C
fuiſtis: ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati e-
ſtis, ſed iuſtificati eſtis: quo pacto? hoc
enim eſt, quod quæritur, num per Spiri-
tum ſanctum nequitiam depoſuerimus;
audi ergo. Sed ſanctificati eſtis, ſed iuſti-
ficati eſtis in nomine domini noſtri Ie-
ſu Chriſti, & in ſpiritu Dei noſtri. Videſ-
ne Spiritum ſanctum omnem illam im-
probitatẽ deleuiſſe? Vbi nunc ſunt, qui
Spiritus maieſtatem blaſphemant? ſi e-
nim peccata dimittit, fruſtra blaſphe-
miis ab hæreticis inceſſitur. Si non eſſet
Spiritus ſanctus, dominum Ieſum dice- D
re non poſſemus: Nemo enim poteſt di-
cere dominũ Ieſum, niſi in Spiritu ſan-
1.Cor.12.3. cto. Si non eſſet Spiritus ſanctus, Deum
orare fideles non poſſemus: dicimus e-
nim, Pater noſter qui es in cœlis. Vt
igitur dominum vocare non poſſe-
mus, ſic neque patrem Deum vocare
poſſemus. Vnde id conſtat? ex eodem
Apoſtolo, qui ait: Quoniam autem
eſtis filij, miſit Deus Spiritum filij ſui,
in corda veſtra clamantem, Abba,
Gal.4.5. Pater. Itaque dum patrem vocas, re-
cordare Spiritu animam commouen-
te illa te fuiſſe appellatione donatum.

καὶ ποῦ, φησίν, ἐστι πνεῦμα ἅγιον νῦν; τότε μὲν
γὰρ καλῶς λέγεις, ὅτε σημεῖα ἐγίνετο, καὶ νεκροὶ
ἠγείροντο, καὶ λεπροὶ πάντες ἐκαθαίροντο· νῦν δὲ
πόθεν δείξομεν, ὅτι πάρεστι τὸ πνεῦμα ἅγιον ἡ-
μῖν; μὴ δείσητε· ἀποδείκνυμι γὰρ, ὅτι καὶ νῦν
πνεῦμα ἅγιόν ἐστιν ἐν ἡμῖν. πῶς καὶ τίνι τρό-
πῳ; καὶ γὰρ εἰ μὴ πνεῦμα ἅγιόν ἐστιν ἐν ἡμῖν,
πῶς αὐτοὶ οἱ κατὰ τὴν ἱερὰν νύκτα ταύτην φω-
τισθέντες τῶν ἁμαρτιῶν ἀπηλλάγησαν; οὐδὲ
γάρ ἐστιν ἁμαρτημάτων ἀπαλλαγῆναι δίχα
τῆς τοῦ πνεύματος ἐνεργείας. ἀκούσατε γοῦν τοῦ
Παύλου λέγοντος· ἦμεν γάρ ποτε καὶ ἡμεῖς ἀνόη-
τοι, ἀπειθεῖς, πλανώμενοι, δουλεύοντες ἐπιθυ-
μίαις ποικίλαις· ὅτε δὲ ἡ χρηστότης καὶ ἡ φιλαν-
θρωπία ἐπεφάνη τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεοῦ, οὐκ ἐξ
ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ, ὧν ἐποιήσαμεν ἡμεῖς,
ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτοῦ ἔλεον ἔσωσεν ἡμᾶς διὰ λου-
τροῦ παλιγγενεσίας, καὶ ἀνακαινώσεως πνεύματος
ἁγίου, καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ· μὴ πλανᾶσθε· οὔτε
πόρνοι οὔτε εἰδωλολάτραι, οὔτε μοιχοὶ, οὔτε μα-
λακοὶ, οὔτε ἀρσενοκοῖται, οὐ κλέπται, οὐ πλεονέ-
κται, οὐ μέθυσοι, οὐ λοίδοροι, οὐχ ἅρπαγες βασι-
λείαν θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν. εἶδες ἅπαντα τὰ
εἴδη τῆς κακίας, καὶ ταῦτά τινες ἦτε, ἀλλ' ἀπε-
λούσασθε, ἀλλ' ἡγιάσθητε, ἀλλ' ἐδικαιώθητε. πῶς,
τοῦτο γὰρ τὸ ζητούμενον, εἰ διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος
τὴν κακίαν ἀπεθέμεθα, οὐκοῦν ἄκουσον· ἀλλ' ἡγιά-
σθητε, ἀλλ' ἐδικαιώθητε ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ κυρίου
Ἰησοῦ, καὶ ἐν τῷ πνεύματι τοῦ θεοῦ ἡμῶν. εἶδες ὅτι
τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὴν κακίαν ἅπασαν ἐκεί-
νην ἀπήλειψε; ποῦ νῦν εἰσιν οἱ βλασφημοῦν-
τες τοῦ πνεύματος τὴν ἀξίαν, εἰ μὲν γὰρ ἀφίησιν
ἁμαρτήματα, εἰκῆ βλασφημεῖται ὑπὸ τῶν αἱ-
ρετικῶν. εἰ μὴ πνεῦμα ἦν ἅγιον, κύριον Ἰησοῦν
εἰπεῖν οὐκ ἠδυνάμεθα, οὐδεὶς γὰρ δύναται εἰπεῖν
κύριον Ἰησοῦν, εἰ μὴ ἐν τῷ πνεύματι ἁγίῳ. εἰ
μὴ πνεῦμα ἦν ἅγιον, τὸν θεὸν παρακαλέσαι οὐκ
ἠδυνάμεθα οἱ πιστοί. λέγομεν γάρ· πάτερ ἡμῶν ὁ
ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ὥσπερ οὖν κύριον καλέσαι οὐκ
ἠδυνάμεθα, οὕτως οὐδὲ πατέρα τὸν θεὸν καλέσαι
ἠδυνάμεθα. πόθεν δῆλον; ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀποστόλου
λέγοντος, ὅτι δέ ἐστε υἱοὶ, ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸ
πνεῦμα τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὰς καρδίας ἡμῶν κρά-
ζον ἀββᾶ ὁ πατήρ. ὥστε ὅταν καλέσῃς τὸν πατέ-
ρα, ἀναμνήσθητι, ὅτι τοῦ πνεύματος τὴν ψυ-
χὴν κινοῦντος ἠξιώθης τῆς προσηγορίας ἐκείνης

εἰ μὴ

εἰ μὴ πνεῦμα ἦν, λόγος σοφίας καὶ γνώσεως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ οὐκ ἦν· ᾧ μὲν γὰρ δίδοται διὰ τοῦ πνεύματος λόγος σοφίας, ἄλλῳ δὲ λόγος γνώσεως. εἰ μὴ πνεῦμα ἅγιον ἦν, ποιμένες καὶ διδάσκαλοι ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ οὐκ ἦσαν, καὶ γὰρ οὗτοι διὰ τοῦ πνεύματος γίνονται, καθὼς καὶ ὁ Παῦλός φησιν· ἐν ᾧ ἔθετο ὑμᾶς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ποιμένας καὶ ἐπισκόπους. ὁρᾷς ὅτι καὶ τοῦτο διὰ τοῦ πνεύματος; εἰ μὴ πνεῦμα ἅγιον ἦν ἐν τῷ κοινῷ τούτῳ πατρὶ καὶ διδασκάλῳ, οὐκ ἂν ὅτε πρὸ μικροῦ ἀνέβη ἐπὶ τὸ ἱερὸν βῆμα τοῦτο, καὶ πᾶσιν ὑμῖν ἔδωκεν εἰρήνην, καὶ ἐπεφθέγξασθε αὐτῷ κοινῇ πάντες, καὶ τῷ πνεύματί σου. διὰ τοῦτο οὐκ ἀναβαίνοντι μόνον, οὐδὲ διαλεγομένῳ πρὸς ὑμᾶς, οὐδὲ εὐχομένῳ ὑπὲρ ὑμῶν ταύτην ἐπιφθέγγεσθε τὴν ῥῆσιν, ἀλλ' ὅταν παρὰ τὴν ἱερὰν ταύτην ἑστήκῃ τράπεζαν· ὅταν τὴν φρικτὴν ἐκείνην θυσίαν ἀναφέρειν μέλλῃ· ἴσασι γὰρ οἱ μεμυημένοι τὸ λεγόμενον· οὐ πρότερον ἅπτεται τῶν προκειμένων, ἕως ἂν ὑμῖν αὐτὸς ἐπεύξηται τὴν παρὰ τοῦ κυρίου χάριν, καὶ ὑμεῖς ἐπιφθέγξασθε αὐτῷ, καὶ τῷ πνεύματί σου, διὰ τῆς ἀποκρίσεως αὐτῆς ἀναμιμνήσκοντες ἑαυτοὺς ὅτι οὐδὲν αὐτὸς ὁ παρὼν πράττει, οὐδὲ ἀνθρωπίνης ἐστὶ φύσεως κατορθώματα τὰ προκείμενα δῶρα, ἀλλ' ἡ τοῦ πνεύματος χάρις παροῦσα καὶ πᾶσιν ἐφιπταμένη τὴν μυστικὴν ἐκείνην κατασκευάζει θυσίαν. εἰ γὰρ καὶ ἄνθρωπός ἐστιν ὁ παρών, ἀλλ' ὁ θεός ἐστιν ὁ ἐνεργῶν δι' αὐτοῦ. μὴ τοίνυν πρόσεχε τῇ φύσει τοῦ ὁρωμένου, ἀλλ' ἐννόει τὴν χάριν τὴν ἀόρατον. οὐδὲν ἀνθρώπινον τῶν γινομένων ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ βήματι. εἰ μὴ πνεῦμα παρῆν, οὐκ ἂν συνέστη ἡ ἐκκλησία· εἰ δὲ συνίσταται ἡ ἐκκλησία, εὔδηλον ὅτι τὸ πνεῦμα πάρεστι. τίνος οὖν ἕνεκεν, φησί, σημεῖα οὐ γίνεται νῦν; ἐνταῦθά μοι μετὰ ἀκριβείας πρόσχετε· παρὰ πολλῶν γὰρ ἀκούω τοῦτο, καὶ συνεχῶς καὶ ἀεὶ ζητούμενον· διὰ τί τότε γλώσσαις ἐλάλουν πάντες οἱ βαπτιζόμενοι, νῦν δὲ οὐκ ἔτι; μάθωμεν πρότερον τὸ λαλεῖν γλώσσαις, καὶ τότε ἐροῦμεν καὶ τὴν αἰτίαν. τί οὖν ἐστι γλώσσαις λαλεῖν; ὁ βαπτιζόμενος εὐθέως ἐφθέγγετο τῇ τῶν Ἰνδῶν φωνῇ, τῇ τῶν Αἰγυπτίων, τῇ τῶν Περσῶν, τῇ τῶν Σκυθῶν, τῇ τῶν Θρᾳκῶν, καὶ εἷς ἄνθρωπος πολλὰς ἐλάμβανε γλώσσας, καὶ οὗτοι οἱ νῦν, εἰ ἦσαν τότε βαπτισθέντες, εὐθέως ἂν ἤκουσας αὐτῶν διαφόροις φθεγγομένων φωναῖς.

A Niſi eſſet Spiritus ſanctus, ſermo ſapientiæ ac ſcientiæ in Eccleſia non eſſet: nam alii quidem datur per ſpiritum ſermo ſapientiæ, alii vero ſermo ſcientiæ. (1. Cor. 12. 8) Niſi eſſet Spiritus ſanctus, paſtores & doctores in Eccleſia non (Act. 20. 28) eſſent: nam & iſti per Spiritum fiunt, ſicut & Paulus dicit, In quo vos Spiritus ſanctus poſuit paſtores & epiſcopos. Vides hoc quoque per ſpiritum fieri? Niſi eſſet Spiritus ſanctus in hoc (Flauianũ Epiſcopũ indicat.) communi patre ac doctore, cum paulo ante ſacrum hoc in tribunal aſcendit, ac vobis omnibus pacem dedit, eique ſimul omnes acclamaſtis, Et cum ſpi- B ritu tuo: idcirco non cum aſcendit tantum, neque cum vos affatur, neque cum pro vobis orat, hac illi voce acclamatis, ſed cum huic ſacræ menſæ aſſiſtit, cum tremendum ſacrificium eſt oblaturus (nam quid dicam, norunt, qui ſunt myſteriis initiati) non prius attingit propoſita, quàm vobis ipſe gratiam fuerit precatus à Domino, voſque illi acclamaueritis, Et cum ſpiritu tuo, qua reſponſione vobiſmetipſis in memoriam reuocatis nihil eum præſtare, qui adeſt, neque naturæ humanæ re- C ctè facta eſſe propoſita dona, ſed præſentem Spiritus gratiam, & ad omnia aduolantem, myſticum illud perficere ſacrificium. Licet enim homo ſit is, qui adeſt, Deus eſt tamen, qui per ipſum operatur. noli ergo naturam attendere illius, quem cernis, ſed gratiam eius conſidera, qui cerni non poteſt: nihil humanum eſt eorum, quæ in hoc ſacro geruntur ſanctuario. Niſi ſpiritus adeſſet, Eccleſia non conſiſteret: ſi vero conſiſtit Eccleſia, dubium non eſt, quin adſit Spiritus. Cur igitur, dicet ali- D quis, nunc ſigna non fiunt? hic mihi vos animum diligenter attendite: à multis enim & frequenter & ſemper hanc mihi propoſitam audio quæſtionem: Quare tum linguis loquebantur omnes qui baptizabantur, iam vero non item? diſcamus prius, quid ſit loqui linguis, ac deinde cauſam dicemus. quid igitur eſt loqui linguis? Qui baptizabatur, ſtatim lingua loquebatur Indorum, Ægyptiorum, Perſarum, Scytharum, Thracum, ac vir vnus multas linguas aſſumebat; & iſti nunc ſi baptizati tum fuiſſent, ſtatim illos diuerſis loquentes linguis audiiſſes.

Nam & Paulus inuenit, vt ait, quoſdam in Ioannis baptiſmate baptizatos, dixitque ad eos: Si Spiritum ſanctum accepiſtis credentes? Dicunt illi; Sed neque ſi Spiritus ſanctus eſt, audiuimus; ſtatimque iuſſit eos baptizari, & cum impoſuiſſet illis manus Paulus, venit Spiritus ſanctus ſuper eos, & loquebantur linguis omnes. Cur igitur ſubducta eſt, & ex hominibus ſublata nunc illa gratia? Non quod ignominia nos afficiat Deus, ſed quod honorem etiam deferat. Quo tandem pacto? ego dicam. Stolidiores erant tum temporis homines, non ita pridem ab idolis abducti, ac porro craſſior & ſtupidior mens illorum adhuc erat, omnibúſque corporibus intenti erant, & addicti, neque dum incorporea illis dona in mentem venerant, neque nouerant, quid eſſet gratia ſpiritualis, quæque ſola fide percipitur; idcirco ſigna fiebant. Nam ex donis ſpiritualibus alia quidem inuiſibilia ſunt, & ſola fide comprehenduntur: alia vero ſignum quoddam ſenſibus obiectum exhibent ad faciendam fidem infidelibus. Exempli cauſſa, remiſſio peccatorum res eſt ſpiritualis, inuiſibile donum eſt: quomodo enim peccata noſtra purgentur, carnis oculis non videmus: quid ita? quoniam anima eſt, quæ purgatur: at corporis oculis nequaquam cernitur anima. Eſt igitur ſpirituale donum quoddam purgatio peccatorum, quæ corporis oculis patere non poteſt: at variis loqui linguis eſt illud quidem ſpiritualis etiam ſpiritus operationis, veruntamen ſenſibus obiectum ſignum præbet, quodque facile ab infidelibus perſpici poteſt: nam quæ fit intus in anima operatio, inuiſibilis inquam, per exteriorem linguam, quam audimus, manifeſtatur & oſtenditur. Idcirco etiam dicit Paulus: Vnicuique autem datur manifeſtatio Spiritus ad vtilitatem. Itaque ſignis equidem non indigeo. quid ita? quippe qui abſque ſigni largitione Domino credere didici: nã qui incredulus eſt, pignore indiget: ego vero credens pignore minimè indigeo neque ſigno: ſed licet lingua non loquar, à peccatis purgatum eſſe me ſcio: at illi tum non credebant, niſi ſignum accepiſſent: propterea ſigna tanquam pignus quoddam fidei, qua credebant, illis dabantur.

1. Cor. 12. 7.

A καὶ γὰρ ὁ Παῦλός φησιν εὗρέ τινας βαπτισθέντας ἐν τῷ βαπτίσματι Ἰωάννου, καὶ λέγει αὐτοῖς· εἰ πνεῦμα ἅγιον ἐλάβετε πιστεύσαντες; λέγουσιν αὐτῷ· ἀλλ' οὐδὲ εἰ ἔστι πνεῦμα ἅγιον, ἠκούσαμεν· καὶ εὐθέως ἐκέλευσεν αὐτοὺς βαπτισθῆναι· καὶ ἐπιθέντος αὐτοῖς τοῦ Παύλου τὰς χεῖρας, ἦλθεν ἐπ' αὐτοὺς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ ἐλάλουν ἅπαντες γλώσσαις. τίνος οὖν χάριν συνεστάλη, καὶ ἀνῃρέθη ἐξ ἀνθρώπων ἡ χάρις αὕτη νῦν; οὐχὶ ἀτιμάζοντος ἡμᾶς τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ καὶ σφόδρα τιμῶντος. πῶς; ἐγὼ λέγω· ἀνοητότεροι οἱ ἄνθρωποι διέκειντο τότε τῶν εἰδώλων B προσφάτως ἀπηλλαγμένοι, καὶ παχυτέρα καὶ ἀναισθητοτέρα αὐτῶν ἡ διάνοια ἔτι ἦν, καὶ πρὸς τὰ σωματικὰ πάντα ἐπτόηντο, καὶ ἐκεχήνεσαν, καὶ οὐδεμία αὐτοῖς οὐδέπω ἔννοια δωρεῶν ἀσωμάτων ἦν, οὐδὲ εἴδεσαν, τί ποτέ ἐστι νοητὴ χάρις, καὶ πίστει μόνῃ θεωρουμένη. διὰ τοῦτο σημεῖα ἐγίνετο. τῶν γὰρ χαρισμάτων τῶν πνευματικῶν τὰ μὲν ἀόρατά ἐστι, καὶ πίστει καταλαμβάνεται μόνῃ· τὰ δὲ καὶ αἰσθητὸν ἐνδείκνυται σημεῖον πρὸς τὴν τῶν ἀπίστων πληροφορίαν. οἷον τι λέγω· ἁμαρτιῶν ἄφεσις νοητόν ἐστι πρᾶγμα· ἀόρατόν ἐστι χάρισμα. C πῶς γὰρ καθαίρονται ἡμῶν αἱ ἁμαρτίαι, οὐχ ὁρῶμεν τοῖς τῆς σαρκὸς ὀφθαλμοῖς. τί δήποτε; ὅτι ψυχή ἐστιν ἡ καθαιρομένη· ψυχὴ δὲ ὀφθαλμοῖς σώματος οὐχ ὁρᾶται. ἡ μὲν οὖν κάθαρσις τῶν ἁμαρτημάτων νοητὴ δωρεά τίς ἐστιν ὀφθαλμοῖς οὐ δυναμένη σώματος γενέσθαι φανερά· τὸ δὲ γλώσσαις διαφόροις λαλεῖν ἐστι μὲν καὶ αὐτὸ νοητῆς ἐνεργείας τοῦ πνεύματος· αἰσθητὸν μέντοι παρέχεται τὸ σημεῖον, καὶ τοῖς ἀπίστοις εὐσύνοπτον. τῆς γὰρ ἔνδον ἐν τῇ ψυχῇ γινομένης ἐνεργείας τῆς ἀοράτου λέγω, ἡ ἔξω D γλῶττα ἀκουομένη φανέρωσίς τίς ἐστι καὶ ἔλεγχος. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος λέγει· ἑκάστῳ δὲ δίδοται ἡ φανέρωσις τοῦ πνεύματος πρὸς τὸ συμφέρον. ἐγὼ μὲν οὖν νῦν χρείαν οὐκ ἔχω σημείων. τίνος ἕνεκεν; ὅτι καὶ χωρὶς σημείου δόσεως πιστεύειν μεμάθηκα τῷ δεσπότῃ. ὁ γὰρ ἀπιστῶν ἐνεχύρου δεῖται· ἐγὼ δὲ πιστεύων οὐ δέομαι ἐνεχύρου οὐδὲ σημείου· ἀλλὰ κἂν μὴ λαλήσω γλώσσῃ, οἶδα ὅτι ἐκαθάρθην ἐκ τῶν ἁμαρτιῶν. ἐκεῖνοι δὲ τότε οὐκ ἐπίστευον, εἰ μὴ ἔλαβον σημεῖον· διὰ τοῦτο αὐτοῖς ἐδίδοτο σημεῖα, ὥσπερ ἐνέχυρα τῆς πίστεως, ἧς ἐπίστευον.

ὥστε οὐχ ὡς πιστοῖς, ἀλλ' ὡς ἀπίστοις ἐδίδοτο τὰ ση- A
μεῖα, ἵνα γένωνται πιστοί· οὕτω καὶ Παῦλός φησι τὰ
σημεῖα οὐ τοῖς πιστεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀπίστοις. ὁρᾶ-
τε, ὅτι οὐχὶ ἀτιμάζοντος ἡμᾶς θεοῦ, ἀλλὰ τιμῶν-
τός ἐστι τὸ συστεῖλαι τὴν τῶν σημείων ἐπίδειξιν;
βουλόμενος γὰρ δεῖξαι τὴν πίστιν ἡμῶν, ὅτι χωρὶς
ἐνεχύρων καὶ σημείων αὐτῷ πιστεύομεν, τοῦτο πε-
ποίηκεν· ἐκεῖνοι μὲν γὰρ εἰ μὴ ἔλαβον πρότερον
σημεῖον καὶ ἐνέχυρον, οὐκ ἂν αὐτῷ ἐπίστευον περὶ
τῶν ἀφανῶν· ἐγὼ δὲ καὶ χωρὶς τούτου πᾶσαν ἐπι-
δείκνυμι πίστιν· τοῦτο οὖν αἴτιον τοῦ μὴ γίνεσθαι
σημεῖα νῦν. ἐβουλόμην περὶ τῆς ὑποθέσεως τῆς
ἑορτῆς εἰπεῖν, καὶ δεῖξαι τί ποτέ ἐστι πεντηκοστή, καὶ B
διὰ τί ἐν τῇ ἑορτῇ ταύτῃ τὸ χάρισμα δίδοται), καὶ
διὰ τί ἐν γλώσσαις πυρίναις, καὶ διὰ τί μετὰ δέκα
ἡμέρας, ἀλλ' ὁρῶ πρὸς μῆκος τὴν διδασκα-
λίαν ἐκτεινομένην· διὸ ὀλίγα προσθεὶς κατα-
παύσω τὸν λόγον. ἐν τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέ-
ραν πεντηκοστῆς ὤφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμε-
ναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρός· οὐχὶ πυρός, ἀλλ' ὡσεὶ
πυρός, ἵνα μηδὲν αἰσθητὸν ὑποπτεύσῃς περὶ τοῦ
πνεύματος. καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῶν Ἰορδανείων ῥεί-
θρων οὐχὶ περιστερὰ κατέβη, ἀλλ' ἐν εἴδει περι-
στερᾶς· οὕτω καὶ ἐνταῦθα οὐχὶ πῦρ, ἀλλ' ἐν εἴδει πυ- C
ρός. καὶ πάλιν ἀνωτέρω φησίν· ὡσεὶ φερομένης
πνοῆς βιαίας· οὐχὶ πνοῆς βιαίας, ἀλλ' ὡς φερο-
μένης πνοῆς βιαίας. τίνος δὲ ἕνεκεν ὁ μὲν Ἰεζεκιὴλ
οὐ δι' ὁμοιώσεως πυρὸς λαμβάνει τὸ χάρισμα τῆς
προφητείας, ἀλλὰ διὰ βιβλίου· οἱ δὲ ἀπόστολοι
διὰ πυρὸς λαμβάνουσι τὰ χαρίσματα; περὶ μὲν
γὰρ ἐκείνου φησίν, ὅτι ἔδωκεν εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ
κεφαλίδα βιβλίου, καὶ ἐγγεγράφθαι κατάλεγμα
καὶ μέλος καὶ οὐαί, καὶ ἦν τὰ ὀπίσω καὶ τὰ ἔμπροσθεν
γεγραμμένα· καὶ ἔφαγεν αὐτό, καὶ ἐγένετο ἐν τῷ
στόματι ὡς γλυκάζον. περὶ δὲ τῶν ἀποστόλων οὐχ D
οὕτως, ἀλλ' ὤφθησαν αὐτοῖς γλῶσσαι ὡσεὶ πυ-
ρός. τίνος οὖν ἕνεκεν ἐκεῖ βιβλίον καὶ γράμματα·
ἐνταῦθα δὲ γλῶσσα καὶ πῦρ, ὅτι ἐκεῖνος μὲν ἀπῄει
κατηγορήσων ἁμαρτημάτων, καὶ θρηνήσων συμφο-
ρὰς Ἰουδαϊκάς· οὗτοι δὲ ἐξῄεσαν τὰ τῆς οἰκουμένης
ἁμαρτήματα δαπανήσοντες. διὰ τοῦτο ἐκεῖνος
μὲν γραμματεῖον ἐλάμβανε τῶν μελλουσῶν συμ-
φορῶν ὑπόμνησιν· οὗτοι δὲ πῦρ ἐλάμβανον ὥστε
καταφλέξαι τὰ τῆς οἰκουμένης ἁμαρτήματα, καὶ
ἀφανίσαι πάντα. καθάπερ γὰρ πῦρ εἰς ἀκάν-
θας ἐμπεσὸν πάσας αὐτὰς ἀφανίζει ῥᾳδίως·

A Itaque nõ vt fidelibus, ſed vt infidelibus
dabantur ſigna, vt fierent fideles: ſic
etiam ait Paulus, Signa ſunt non fide-
libus, ſed infidelibus. Videtis ne De- 1. Cor. 14. 22.
um ſignorum manifeſtationem ſubdu-
xiſſe, nõ vt ignominia nos afficeret, ſed
vt honorem deferret? Nam cum fidem
noſtram vellet oſtendere: quod abſque
pignoribus aut ſignis illi credamus, hoc
fecit. ſiquidem illi, niſi prius ſignum
& pignus accepiſſent, ei de rebus mi-
nimè apparentibus non credidiſſent:
at ego etiam ſine hoc omnem fidem
exhibeo: hæc igitur cauſſa eſt, cur iam
ſigna non fiant. Voluiſſem equidem
B de feſtiuitatis occaſione verba facere,
ac docere, quid tandem ſit Pentecoſte,
cur in hac feſtiuitate donum Spiritus
datum ſit, cur in linguis igneis, & cur
poſt decem dies: ſed prolixiorem do-
ctrinam eſſe video: quamobrem, vbi
pauca quædam addidero, finem fa-
ciam dicendi. Cum complerentur dies
Pentecoſtes, apparuerunt illis diſper- Act. 2. 3.
titæ linguæ tanquam ignis: non ignis,
ſed tanquam ignis, vt nihil ſenſile de
Spiritu ſancto ſuſpiceris. Sicut enim Luc. 3. 22.
ad fluenta Iordanis non columba deſ-
cendit, ſed in ſpecie columbæ: ita &
C hic non ignis, ſed in ſpecie ignis: &
rurſus ſuperius ait: Tanquam aduenië-
tis ſpiritus vehementis, non ſpiritus ve-
hementis, ſed tanquam aduenientis
ſpiritus vehementis. Cur igitur Eze-
chiel quidem donum accipit prophe-
tiæ, non in ſimilitudine ignis, ſed per
librum: Apoſtoli vero per ignem dona
recipiunt? Nam de illo quidem ait Ezech. 10.
Scriptura datum fuiſſe in ore eius capi-
tulum libri, & ſcriptam fuiſſe querimo-
niam, & carmen, & væ: & fuiſſe poſte-
riora & anteriora ſcripta, & comediſſe
illud, & factum eſſe in ore quaſi dul-
D ceſcens. de Apoſtolis vero non ita:
ſed apparuerunt eis linguæ tanquam
ignis. Cur igitur illic liber & literæ:
hic vero lingua & ignis? quod ille
quidem abiret inſectaturus peccata,
calamitateſque Iudaicas deploratu-
rus: hi vero peccata orbis terrarum
abſumpturi exirent: propterea libel-
lum hic accepit, qui futuras calami-
tates memoriæ ſuggereret: ignem
illi accipiebant, vt orbis terrarum
peccata exurerent, & cuncta dele-
rent. Nam quemadmodum ſi incidat
ignis in ſpinas, illas facilè delet omnes:

ſic & Spiritus gratia peccata hominum abſumebat: verum ſtupidi Iudæi, dum hæc fierent, cum illos percelli oportuiſſet ac tremere, denique largitorem adorare, rurſus amentiam ſuam oſtendunt, & Spiritu repletos Apoſtolos ebrietatis accuſant. Iſti enim, inquiunt, muſto pleni ſunt. Animaduerte nequitiam hominum, & angelorum probitatem contemplare: nam angeli quidem cum primitias noſtras aſcendentes viderent, lætabantur, ac dicebant, Attollite portas principes veſtras, & eleuamini portę ęternales: & introibit rex gloriæ: homines vero deſcẽdentem ad nos Spiritus gratiam videntes dicunt ebrios eſſe, qui gratiam receperunt, & ne anni quidem tempeſtas eos repreſſit; nam veris tempore reperiri muſtum minimè poteſt: atqui tum ver erat. Verum illi quidem relinquantur: nos autem benigni Dei retributionem conſideremus. Accepit Chriſtus primitias naturæ noſtræ, ac Spiritus gratiam nobis retribuit, & quemadmodum longo in bello fit, cum dirempta pugna fuerit, & confecta pax, qui ſibi inuicem infenſi erant, pignora mutuo ſibi dãt & obſides: ſic & inter Deum & naturam euenit humanam: pro pignoribus & obſidibus primitias miſit, quas in cœlum tulit Chriſtus: nobis ille Spiritum ſanctum pignoris & obſidis loco remiſit. Porro nos pignora & obſides habere hinc liquet: nam ex genere regio pignora & obſides eſſe oportet; idcirco etiam Spiritus ſanctus ad nos miſſus eſt, vt qui maximè regia ſit ſubſtantia, quemadmodum & qui à nobis ſurſum euectus eſt ex genere fuit ortus regio, quippe qui Dauidis eſſet ex ſemine. Quamobrem non amplius pertimeſco, quandoquidem ſurſum primitiæ noſtræ ſedent: idcirco licet immortalem mihi vermem obiicias, licet ignem inextinctum, licet alias pœnas ac ſupplicia, non amplius reformido: imo verò reformido equidem, veruntamen de ſalute mea non deſpero. Niſi enim magna in genus noſtrum congerere bona ſtatuiſſet Deus, primitias noſtras ſurſum non aſſumpſiſſet. Antea quidem nos ſuſpicientes in cœlum, incorporeas illas cogitantes virtutes, vilitatem noſtram facta cum ſupernis virtutibus comparatione cernebamus:

Pſal. 23.7.

οὕτω καὶ τοῦ πνεύματος ἡ χάρις ἐδαπάνα τῶν ἀνθρώπων τὰς ἁμαρτίας. ἀλλ' οἱ ἀναίσθητοι Ἰουδαῖοι τούτων γινομένων, δέον καταπλαγῆναι καὶ τρέμειν καὶ προσκυνῆσαι τὸν διδόντα τὴν δωρεάν, πάλιν τὴν οἰκείαν ἄνοιαν ἐπιδεικνύμενοι, μέθην κατηγοροῦντες τῶν πεπληρωμένων τοῦ πνεύματος ἀποστόλων· ὅτι γλεύκους, φησί, μεμεστωμένοι εἰσίν. ἐννόησον ἀγνωμοσύνην ἀνθρώπων, καὶ σκόπησον εὐγνωμοσύνην ἀγγέλων. οἱ μὲν γὰρ ἄγγελοι ὅτε εἶδον τὴν ἀπαρχὴν ἀναγομένην τὴν ἡμετέραν ἔχαιρον καὶ ἔλεγον· ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, (καὶ εἰσελεύσεται) ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης· οἱ δὲ ἄνθρωποι ἰδόντες τὴν τοῦ πνεύματος χάριν καταβᾶσαν πρὸς ἡμᾶς λέγουσιν ὅτι μεθύουσιν οἱ δεξάμενοι τὴν χάριν, καὶ οὐδὲ ἡ ὥρα ἔπεισεν αὐτοὺς ἐδυσώπησε· γλεῦκος γὰρ ἐν ἐαρινῇ ὥρᾳ οὐκ ἂν εὑρεθείη ποτέ· τότε δὲ ἔαρ ἦν. ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν ἀφείσθωσαν· ἡμεῖς δὲ σκοπῶμεν τὴν ἀντίδοσιν τοῦ φιλανθρώπου. ἔλαβε τὴν ἀπαρχὴν τῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας ὁ Χριστός, καὶ ἀντέδωκεν ἡμῖν τοῦ πνεύματος τὴν χάριν, καὶ καθάπερ ἐν μακρῷ πολέμῳ γίνεται, ὅταν μάχη λυθῇ, καὶ εἰρήνη γένηται, οἱ πρὸς ἀλλήλους ἀπεχθῶς ἔχοντες ἐνέχυρα καὶ ὅμηρα ἀλλήλοις ἀντιδιδόασιν· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ θεοῦ καὶ ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἐγένετο φύσεως· ἔπεμψεν αὐτῷ ἐνέχυρα, καὶ ὅμηρα τὴν ἀπαρχὴν ἣν ἀνήνεγκεν ὁ Χριστός, ἀντέπεμψεν ἡμῖν αὐτὸς ἐνέχυρα καὶ ὅμηρα τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ὅτι δὲ ἐνέχυρα καὶ ὅμηρα ἔχομεν, δῆλον ἐντεῦθεν· τὰ γὰρ ἐνέχυρα καὶ ὅμηρα βασιλικοῦ γένους εἶναι χρή· διὰ τοῦτο καὶ πνεῦμα ἅγιον ἡμῖν κατεπέμφθη ἐκ τῆς βασιλικωτάτης οὐσίας ὄν· καὶ ὁ παρ' ἡμῶν δὲ ἀνενεχθεὶς ἐκ γένους ἦν βασιλικοῦ· ἀπὸ γὰρ τοῦ σπέρματος ἦν Δαβίδ. διὰ τοῦτο οὐκ ἔτι δέδοικα, ὅτι ἡ ἀπαρχὴ ἡμῶν ἄνω κάθηται. διὰ τοῦτο κἂν σκώληκά μοι τις εἴπῃ ἀτελεύτητον· κἂν ἑτέρας κολάσεις καὶ τιμωρίας, οὐ φοβοῦμαι λοιπόν· μᾶλλον δὲ φοβοῦμαι μέν, οὐ καταγινώσκω δὲ τῆς σωτηρίας τῆς ἐμαυτοῦ. εἰ γὰρ μὴ μεγάλα ἀγαθὰ ὁ θεὸς περὶ τὸ γένος ἡμῶν ἐβούλετο, οὐκ ἂν τὴν ἀπαρχὴν ἡμῶν ἔλαβεν ἄνω. πρὸ τούτου μὲν εἰς τὸν οὐρανὸν βλέποντες καὶ τὰς ἀσωμάτους ἐννοοῦντες δυνάμεις σαφεστέραν τὴν εὐτέλειαν ὁρῶμεν τὴν ἡμετέραν, ἀπὸ τῆς συγκρίσεως τῶν ἄνω δυνάμεων

νῦν δὲ ὅταν βουληθῶμεν τὴν εὐγένειαν ἡμῶν ἰδεῖν, εἰς τὸν οὐρανὸν ἄνω βλέπομεν, εἰς τὸν θρόνον αὐτὸν τὸν βασιλικόν. ἐκεῖ γὰρ ἡ ἐξ ἡμῶν ἀπαρχὴ κάθηται. οὕτω καὶ ἐλεύσεται ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κρίνων ἡμᾶς. παρασκευαζώμεθα τοίνυν, ὥστε μὴ τῆς δόξης ἐκείνης ἐκπεσεῖν· ἥξει γὰρ πάντως, καὶ οὐ χρονιεῖ ὁ κοινὸς ἡμῶν δεσπότης· ἥξει στρατόπεδα ἐπαγόμενος, ἀγγέλων τάγματα, ἀρχαγγέλων συμμορίας, μαρτύρων φρατρίας, δικαίων χορούς, προφητῶν καὶ ἀποστόλων δήμους, καὶ ἐν μέσῳ τῶν στρατοπέδων ἀΰλων ἐκείνων ὁ βασιλεὺς φαινόμενος ἀρρήτῳ τινὶ καὶ ἀφράστῳ δόξῃ. πάντα τοίνυν ποιῶμεν, ὥστε μὴ τῆς δόξης ἐκείνης ἐκπεσεῖν. βούλεσθε εἴπω καὶ τὰ φοβερά; οὐχ ἵνα λυπήσω, ἀλλ' ἵνα διορθώσωμαι. τότε πυρὸς ποταμὸς παρὰ τοῦ βήματος ἐκείνου σύρεται· τότε βίβλοι ἀνοίγονται· δικαστήριον ἔστη φοβερὸν, καὶ φρικῶδες. διὰ τοῦτο καθάπερ ἐν δικαστηρίῳ τὰ ὑπομνήματα τῆς ἡμετέρας ζωῆς ἀναγινώσκεται, καὶ πολλὰ περὶ τῶν βιβλίων τούτων φασὶν οἱ προφῆται καὶ ὁ μὲν Μωσῆ, φησιν· εἰ μὲν ἀφεῖς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, ἄφες· εἰ δὲ μὴ, κἀμὲ ἐξάλειψον ἐκ τῆς βίβλου ἧς ἔγραψας. ὁ δὲ Χριστὸς πάλιν πρὸς τοὺς μαθητὰς ἔλεγεν· ἐν τούτῳ μὴ χαίρετε, ὅτι τὰ δαιμόνια ὑμῖν ὑποτάσσεται· χαίρετε δὲ ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν γέγραπται ἐν τοῖς οὐρανοῖς· καὶ πάλιν ὁ προφήτης Δαβίδ· ἐν τῷ βιβλίῳ σου πάντες γραφήσονται· ἡμέραι πλασθήσονται, καὶ οὐδεὶς ἐν αὐτοῖς· καὶ πάλιν, ἐξαλειφθήτωσαν ἐκ βιβλίου ζώντων, καὶ μετὰ δικαίων μὴ γραφήτωσαν. ὁρᾷς ὅτι οἱ μὲν ἐξαλείφονται, οἱ δὲ ἐγγράφονται; βούλει μαθεῖν, ὅτι οὐχ οἱ δίκαιοι ἐγγράφονται ἐν ταῖς βίβλοις ἐκείναις μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἁμαρτήματα ἡμῶν ἐκεῖ ἐγγέγραπται; ἑορτῆς καιρὸς, μάθωμεν περὶ πραγμάτων δυναμένων ἀπαλλάξαι ἡμᾶς τῆς κολάσεως. φοβερὸς ὁ λόγος, ἀλλὰ καὶ χρήσιμος καὶ λυσιτελής· ἀπαλλάττει γὰρ τῆς πείρας τῆς διὰ τῶν πραγμάτων. μάθωμεν τοίνυν. τὰ ἁμαρτήματα ἐγγράφεται, καὶ ὅπερ ἂν ἐνταῦθα φθεγξώμεθα, ἀναφέρεται εὐθέως ἐκεῖ καὶ ἐγγράφεται. καὶ πόθεν δῆλον τοῦτο; οὐ γὰρ δεῖ ὑπὲρ τῶν τοιούτων ἁπλῶς ἀποφαίνεσθαι. ὁ Μιχαίας φησὶ πρὸς Ἰουδαίους· οὐαὶ οἱ παροξύνοντες τὸν κύριον· καὶ πῶς, φησιν, παρωξύναμεν αὐτόν; ἐν τῷ λέγειν ὑμᾶς, πᾶς ποιῶν πονηρὸν καλὸς ἐνώπιον κυρίου.

A Iam vero cum nobilitatem noſtram cernere voluerimus, in cœlum ſuſpicimus, ad regium ipſum thronum: illic enim ex nobis ſumptæ primitiæ conſident. Ita quoque veniet è cœlis, vt nos iudicet Dei filius: quamobrem parati ſimus, ne ab illa gloria excidamus. Omnino enim veniet, & non tardabit communis dominus noſter, veniet exercitus ſecum trahens, angelorum agmina, turmas archangelorum, martyrum claſſes, iuſtorum choros, prophetarum & apoſtolorum cœtus, & in medio ſpiritualium illorum ecercituum ineffabili quadam & inexplicabili glo-
B ria rex circundatus apparebit. Omnem igitur operam adhibeamus, vt ab illa gloria non excidamus. Vultis dicam Dan. 4. 10
etiam ea, quæ terrorem incutient? non vt triſtitiam afferam, ſed vt ad meliorem frugem traducam. tum flumen ignis ante tribunal illud trahitur, tunc aperiuntur libri, iudicium exercetur formidabile ac tremendum: propterea tanquam in iudicio vitæ noſtræ diaria leguntur, & commentarij, & multa Exod. 32. 23.
de libris iſtis loquuntur prophetæ. Ac Moſes quidē ait: Si quidem remittis eis peccatum, remitte: ſin autem, me quo-
C que dele de libro, quem ſcripſiſti. Chriſtus vero rurſus ad diſcipulos dicebat: Luc. 10. 20. Pſal. 138. 16. & 68. 19.
In hoc nolite gaudere; quod dæmonia vobis ſubiiciuntur: gaudete autem, quod nomina veſtra ſcripta ſunt in cœlis: & rurſus propheta Dauid: In libro tuo omnes ſcribentur: dies formabuntur; & nemo in eis: & rurſus: Deleantur de libro viuentium, & cum iuſtis non ſcribantur. Vides alios quidem deleri, alios vero inſcribi, vis diſcere non iuſtos modo libris in illis ſcribi, ſed etiam peccata noſtra illic eſſe perſcri-
D pta? Feſtiuitatis tempus eſt, diſcamus ea, quibus poſſumus à ſupplicio liberari: terribilis eſt oratio, ſed & vtilis & fructuoſa: ſiquidem impedit, ne reipſa pœnas experiamur: ergò diſcamus. Perſcribuntur peccata, & quidquid hic loquuti fuerimus, illuc ſtatim defertur, & perſcribitur. Vnde vero id conſtat? non enim talia ſunt ſimpliciter affirmanda: Michæas ad Malach. 2. 17.
Iudæos ait: Væ qui prouocatis Dominum: Et quomodo, inquiunt, prouocamimus eum? In eo, quod vos dicitis: Omnis qui facit ma- Malach. 3. 14.
lum, bonus eſt conſpectu Domini.

A Improborum ſeruorum ſunt iſta verba, Et in his ipſe ſibi complacuit: in perditis inquit, in iis, qui non ſeruierunt ei. Ecce cuſtodiuimus cuſtodias eius, *Mal. 3. 4.* & beatos dicimus alienos. Nos enim, inquit, quotidie ſeruimus, & alij bonis potiuntur. Talia nimirum ſæpenumero de dominis ſerui loquuntur: ſed hominem quidem de homine iſta dicere, non ita graue eſt, tametſi eſt graue: de communi vero totius orbis terrarum domino hæc proferre, de miſericordi ac benigno domino, nulla non grauiori mulcta, nullo non extremo *Ibid. 3. 16.* ſupplicio vindicandum eſt. Sed vt intelligas eiuſmodi verba perſcribi, audi B quid dicat propheta: Ecce ſcripta ſunt hæc in libro viuentium in monumentum in conſpectu Dei. Scribuntur autem, non quod Deus in memoriam reuocet diem, vel tanquam criminis probandi cauſſa, & accuſationis firmamentum librũ proferat. Fortaſſe mentem veſtram timore concuſſi; non veſtram, ſed meam prius: age igitur orationem abſoluam, vel potius timorem exoluam: immo vero non exoluam, ſed leniam. volo enim maneat, & mentem veſtram purget, ſed imminuam il-C lum, ne ſit intolerabilis. quanam ergo ratione poterimus imminuere? ſi non *Peccata deleri oſtendit.* modo perſcribi peccata, ſed etiam deleri demonſtrauerimus. Nam in iudicio quæcunque dixerit in commentariis ille, qui litigat, omnino ſcribuntur in perpetuum, nec amplius deleri poſſunt: at in illo libro, licet mala quæ-*Pſal. 50. 11* piam dixeris, ſi volueris rurſus deleantur. Vnde hoc liquet? ex Scriptura. Auerte enim, inquit, faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele: at nemo quod ſcriptum non eſt, delere poteſt: itaque quoniam ſcri-D pta fuerat, deleri precatur. Docet au-*Pro. 15. 27.* tem & alius quidam, quonam pacto deleantur, ita dicens: Eleemoſynis & fide purgantur peccata: non tantum delentur, ſed etiam purgantur, ſic vt nec vllæ reliquiæ maneant deletionis. Neque vero quæ poſt baptiſmum ſcripta ſunt, tantum delentur, ſed etiam quæ ante lauacrum ſcripta fuerat, illa *Coloſſ. 2. 14* omnia baptiſmi aqua & Chriſti cruce delentur, ſicut & Paulus ait: Delens, quod aduerſus nos erat, chirographum, quod erat contrarium nobis: & ipſum tulit de medio, affigens illud cruci.

A οἰκετῶν ἀγνωμόνων ῥήματα· καὶ ἐν αὐτοῖς αὐτὸς εὐδόκησεν· ἐν τοῖς διεφθαρμένοις φησὶν, ἐν τοῖς μὴ δεδουλευκόσιν αὐτῷ· ἰδοὺ ἡμεῖς ἐφυλάξαμεν τὰ φυλάγματα αὐτοῦ, καὶ μακαρίζομεν ἀλλοτρίους· ἡμεῖς γάρ φησι καθ' ἑκάστην δουλεύομεν, καὶ ἕτεροι τῶν ἀγαθῶν ἀπολαύουσι. τοιαῦτα δὲ δοῦλοι πολλάκις περὶ τῶν δεσποτῶν λέγουσιν· ἀλλ' ἄνθρωπον μὲν περὶ ἀνθρώπου λέγειν ταῦτα οὐχ οὕτω δεινὸν, καίπερ δεινόν· τὸ δὲ περὶ τοῦ κοινοῦ τῆς οἰκουμένης δεσπότου ταῦτα φθέγγεσθαι, δεσπότου τοῦ ἐλεήμονος καὶ φιλανθρώπου, πάσης ἂν εἴη μείζονος καταδίκης καὶ τῆς ἐσχάτης ἄξιον τιμωρίας. ἀλλ' ἵνα μάθῃς, ὅτι ἐγγράφεται B τὰ τοιαῦτα ῥήματα, ἄκουσον τί φησιν ὁ προφήτης· ἰδοὺ ταῦτα ἐγγέγραπται ἐν βιβλίῳ ζώντων εἰς μνημόσυνον ἐνώπιον τοῦ θεοῦ. ἐγγράφεται δὲ οὐχ ὅτι ὁ θεὸς ἀναμνησθῇ τὴν ἡμέραν ὥσπερ ἔλεγχόν τινα καὶ κατηγορίαν εἰς μέσον παράγων τὸ βιβλίον. τάχα κατέσεισα ὑμῶν τὴν διάνοιαν τῷ φόβῳ· οὐχὶ τὴν ὑμετέραν, ἀλλὰ τὴν ἐμὴν προτέραν· φέρε οὖν ἐκλύσω τὸν λόγον· μᾶλλον δὲ τὸν φόβον· μᾶλλον δὲ οὐκ ἐκλύσω, ἀλλὰ παραμυθήσομαι. μενέτω γὰρ καθαίρων τὴν διάνοιαν C ὑμῶν· τὸ δὲ ἀφόρητον αὐτοῦ περιέλωμεν. πῶς δὲ αὐτὸν δυνησόμεθα περιελεῖν; ἂν δείξωμεν, ὅτι οὐκ ἐγγράφεται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξαλείφεται ἁμαρτήματα. ἐν δικαστηρίῳ γὰρ ἅπερ ἂν ἐπὶ ὑπομνημάτων ὁ δικαζόμενος φθέγξηται, πάντα γράφεται διηνεκῶς, καὶ ἐξαλειφθῆναι οὐκ ἔτι λοιπόν· ἐν ἐκείνῳ δὲ τῷ βιβλίῳ κἂν φθέγξῃ τινὰ πονηρὰ, καὶ βουληθῇς, πάλιν ἐξαλείφεται. πόθεν δῆλον; ἀπὸ τῆς γραφῆς· ἀπόστρεψον γάρ φησι τὸ πρόσωπόν σου ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν μου, καὶ πάσας τὰς ἀνομίας μου ἐξάλειψον. οὐδεὶς δὲ ἐξαλείφει τὸ μὴ D γεγραμμένον· ὥστε ἐπειδὴ ἐγγεγραμμένα ἦν, παρακαλεῖ ἐξαλειφθῆναι. διδάσκει δὲ καὶ πῶς ἐξαλείφονται, ἕτερός τις λέγων· ἐλεημοσύναις καὶ πίστεσιν ἀποκαθαίρονται αἱ ἁμαρτίαι· οὐκ ἐξαλείφονται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀποκαθαίρονται, ὥστε μηδὲ λείψανον μένειν τῆς ἀλοιφῆς. οὐ τὰ μετὰ τὸ βάπτισμα δὲ ἐξαλείφεται μόνον, ἀλλὰ καὶ ἃ πρὸ τοῦ λουτροῦ εἰσεγέγραπτο, ἐξηλείφη πάντα ἐκεῖνα τῷ τοῦ βαπτίσματος ὕδατι καὶ τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ. καθάπερ Παῦλός φησιν, ὅτι ἐξαλείψας τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον, ὃ ἦν ἐναντίον ἡμῖν, καὶ αὐτὸ ἦρεν ἐκ μέσου προσηλώσας αὐτὸ τῷ σταυρῷ.

εἶδες πῶς ἐξηλείφθη τὸ χειρόγραφον ἐκεῖνο; καὶ οὐκ ἐξηλείφθη μόνον, ἀλλὰ καὶ διεῤῥάγη τῶν ἥλων τοῦ σταυροῦ διατεμόντων αὐτό, ὥστε γενέσθαι ἄχρηστον. ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τῆς τοῦ σταυρωθέντος Χριστοῦ ἰσχύος πάντα ἐξηλείφθη· τὰ δὲ μετὰ τὸ βάπτισμα πολλῆς χρείαν ἔχει σπουδῆς ὥστε ἐξαλειφθῆναι πάλιν. ἐπειδὴ μηκέτι ἔστι δεύτερον λουτρόν, ἀλλὰ τῶν δακρύων δεῖται τῶν ἡμετέρων, μετανοίας, ἐξομολογήσεως, ἐλεημοσύνης, εὐχῆς, καὶ τῆς ἄλλης ἁπάσης εὐλαβείας· οὕτω καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα ἐκκαθαίρεται ἁμαρτήματα μετὰ πόνου πολλοῦ καὶ καμάτου. πᾶσαν τοίνυν ἐπιδειξώμεθα σπουδήν, ὥστε αὐτὰ ἐξαλεῖψαι ἐντεῦθεν, καὶ αἰωνίας καὶ τῆς κολάσεως ἀπαλλαγῆναι τῆς ἐκεῖ. κἂν γὰρ μυρία ὦμεν ἡμαρτηκότες, ἂν ἐθέλωμεν δυνησόμεθα ἅπαντα ταῦτα ἀποθέσθαι τῶν ἁμαρτημάτων τὰ φορτία. θελήσωμεν τοίνυν, πολλῷ γὰρ βέλτιον μικρὸν ἐνταῦθα πονήσαντας ἀπαραιτήτου κολάσεως ἀπαλλαγῆναι, ἢ τὸν βραχὺν τοῦτον ῥᾳθυμήσαντας χρόνον εἰς τὰς ἀθανάτους ἐκείνας ἐμπεσεῖν τιμωρίας. ὥρα δὲ λοιπὸν ἀναλέγεσθαι τὰ εἰρημένα· ἐπετιμήσαμεν τοῖς δι' ἐνιαυτοῦ μόνον παραγινομένοις, ὅτι τὴν μητέρα περιορῶσι γυμνουμένην· ἀνεμνήσαμεν τῆς παλαιᾶς ἱστορίας, καὶ κατάρας καὶ εὐλογίας· διελέχθημεν περὶ ἑορτῆς Ἰουδαϊκῆς, καὶ τίνος ἕνεκεν τρὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ κελεύει τοὺς Ἰουδαίους φαίνεσθαι αὐτῷ ὁ θεός· εἴπομεν ὅτι ἑορτὴ διαπαντός ἐστι καὶ πεντηκοστή, καὶ πάσχα, καὶ ἐπιφάνεια· εἴπομεν ὅτι ἑορτὴν συνειδὸς ποιεῖ καθαρόν, οὐχ ἡμερῶν καὶ χρόνων περίοδος· μετ' ἐκεῖνο ἐξέβημεν ἐπὶ τὰ δῶρα τὰ ἄνωθεν κατενεχθέντα· εἴπομεν ὅτι καταλλαγῆς ἐστι τοῦτο σημεῖον· ἐδείξαμεν ὅτι πάρεστι πνεῦμα ἅγιον διὰ τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτημάτων, διὰ τῆς ἀποκρίσεως τῆς πρὸς τὸν ποιμένα, διὰ τοῦ λόγου τῆς σοφίας, καὶ τῆς γνώσεως, διὰ τῶν χειροτονιῶν, διὰ τῆς θυσίας τῆς μυστικῆς· εἴπομεν ὅτι ὅμηρα ἀλλήλων καὶ ἐνέχυρα κατέχομεν· προσεθήκαμεν τὴν αἰτίαν, δι' ἣν τὰ σημεῖα ἀνῄρηται νῦν ἐκ τοῦ μέσου· μετὰ ταῦτα ἀνεμνήσαμεν τοῦ φοβεροῦ δικαστηρίου, καὶ τῶν τότε ἀνοιγομένων βιβλίων, καὶ ὅτι πάντα ἡμῶν ἐγγράφεται τὰ ἁμαρτήματα· ἀπεδείξαμεν ὅτι ἐξαλείφεται πάλιν, ἂν θέλωμεν. ταῦτα πάντα μέμνησθε· εἰ δὲ μὴ δυνατὸν πάν-

A Vides quo pacto deletum fuerit illud chirographum? neque deletum tantum, ſed etiam diruptum eſt, cum illud crucis claui conſciderint, ſic vt inutile redderetur. Verum illa quidem gratia & benignitate virtutis Chriſti crucifixi cuncta deleta ſunt: quæ vero poſt baptiſmum commiſſa ſunt, multo indigent ſtudio, vt rurſus deleantur, quandoquidem neque ſecundum eſt lauacrum, ſed lacrymis indigēt noſtris, confeſſione, eleemoſyna, precibus, aliiſque generibus omnibus pietatis: ſic etiam poſt baptiſmum delentur peccata, multo cum labore & fatigatione. Omnem igitur adhibeamus diligentiam, vt B ea deleamus ex hoc tempore, vt in altera vita ſubeundis probris ac ſuppliciis liberemur. Licet enim ſexcenta peccata commiſerimus, ſi velimus, has omnes poterimus ſarcinas peccatorum deponere. Velimus ergo; multo enim melius eſt, vt modico hic exantlato labore ab ineuitabili ſupplicio liberemur, quam vt vbi hoc perbreui tempore otio ac deſidiæ indulſerimus, in pœnas illas æternas incidamus. Sed iam tempus eſt, vt quæ dicta ſunt recenſeamus: obiurgauimus eos, qui ſemel tātum per annum C huc veniunt, quod denudatam eſſe matrem ſinant; veterem illis hiſtoriam, maledictionem, & benedictionem in memoriam reuocauimus? de Iudaicis feſtiuitatibus diſſeruimus, & qua de cauſſa ter in anno ſibi apparere iubeat Deus Iudæos: diximus feſtiuitatem eſſe quouis tempore, Pentecoſten item, Paſcha, & Epiphaniam: diximus conſcientiam puram efficere feſtiuitatem nō dierum temporumve conuerſionem: inde digreſſi ſumus ad dona de cœlo demiſſa, reconciliationis hoc indicium eſſe diximus: oſtendimus adeſſe Spiritum ſan- D ctum ex remiſſione peccatorum, ex reſponſione facta paſtori, ex ſapientiæ ſcientiæque ſermone, ex ordinationibus, ex myſtico ſacrificio. diximus obſides mutuos ac pignora nos retinere: cauſſam addidimus, ob quam ſublata nunc ſunt è medio ſigna: tremendi poſtea iudicij memoriam renouauimus, ac eorum qui tunc aperiuntur, librorum, & quemadmodum omnia peccata noſtra perſcribantur: oſtendimus, rurſus ea deleri, ſi velimus. horum omnium recordamini: ſi vero fieri non poteſt, vt omnium; ſer-

ſermonis illius de libris omnium loco recordamini, & quæcunque reſponderitis, tanquam habeatis, qui adſit, & ea ſcribat, ita cautè loquimini, ac ſemper recentem horum verborum memoriam conſeruare: vt ij quidem, quorum nomina ſcripta ſunt in libro iuſtorum, rectè factorum numerum augeatis; quorum autem multa inibi peccata ſunt ſcripta, hic ea nemine ſciente delentes diuulgationem illam effugiamus. Poſſumus enim, vt oſtēdimus, adhibito ſtudio, precibus, ac feruenti deuotione, quæ ſcripta ſunt, omnia peccata delere. Hoc igitur quouis tempore ſtudeamus, vt cum illuc abierimus, aliquam obtinere veniam poſſimus, & omnes ineuitabiles pœnas effugere: quibus nos vtinam omnes liberatos regnum cœlorum obtinere contingat gratia & benignitate domini noſtri Ieſu Chriſti, &c.

A αὐτὴ πάντων τῶν περὶ τῶν βιβλίων μέμνησθε λόγων· καὶ πάντα ὅσα ἂν ἀποκρίνεσθε, ὡς ἔχοντες τὸν παρεστῶτα, καὶ γράφοντα, οὕτω φθέγγεσθε μετ' ἀσφαλείας, καὶ κατέχετε διαπαντὸς ἀκμάζοντα τῇ μνήμῃ τὸν λόγον τοῦτον· ἵνα οἱ μὲν ἐν τῇ βίβλῳ τῶν δικαίων ἐγγεγραμμένοι προσθῆτε τοῖς κατορθώμασιν· εἰ δὲ πολλὰ ἔχοντες ἐγγεγραμμένα ἁμαρτήματα ἀπαλείψαντες αὐτὰ ἐνταῦθα οὐδενὸς εἰδότος ἀπαλλαγῶμεν τῆς δημοσιεύσεως ἐκείνης. καὶ γὰρ δυνατόν, καθὼς ἀπεδείξαμεν, διὰ σπουδῆς, προσευχῆς καὶ θερμῆς εὐλαβείας ἐπιτεταμένης ἀπαλεῖψαι τὰ ἐγγεγραμμένα ἁμαρτήματα ἅπαντα. B τοῦτο τοίνυν διὰ παντὸς σπουδάζωμεν τοῦ χρόνου, ἵνα ἀπελθόντες ἐκεῖ δυνηθῶμέν τινος συγγνώμης τυχεῖν, καὶ πάντας ἀπαραιτήτους φυγεῖν κολάσεις· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἀπαλλαγέντας καταξιωθῆναι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

De ſancta Pentecoſte ſermo II.

Eodem interprete.

MAgna ſunt, dilectiſſimi, nec vlla poſſunt humana oratione comprehendi, quæ nobis hodierno die à benigniſſimo Deo impertita ſunt dona. Quamobrem omnes communiter gaudeamus, & lætitia exultātes dominum noſtrum laudemus. Feſtiuitas enim publicúſque conuentus nobis eſt dies hodiernus. Nam quemadmodum in quatuor anni tempeſtatum ac ſolſtitiorum viciſſitudine alteri ſuccedit altera: ſic nimirum & in Eccleſia Domini feſtiuitas dum feſtiuitati ſuccedit, ad ſeſe mutuo nos tranſmittunt. Nuper itaque feſtum crucis celebrauimus, Paſſionis, Reſurrectionis, ac deinde domini noſtri Ieſu Chriſti in cœlos aſcēſus; hodie tandem ad ipſum culmen bonorum prouecti ſumus; ad ipſam metropolim feſtorum euaſimus; ad fructū ipſum dominicæ promiſſionis peruenimus. Si enim abiero, inquit, ego, alium paracletum mittam vobis, & non relinquam vos orphanos. (Ioan. 16. 7.) Videtis ſollicitudinem? videtis ineffabilem benignitatem? Ante hos dies in cœlum aſcendit, regium thronum recepit, ſedem ad Patris dexteram recuperauit; &

Εἰς τὴν ἁγίαν Πεντηκοστὴν ὁμιλία β.

C Μεγάλα, ἀγαπητοί, καὶ πάντα λόγον ἀνθρώπινον ὑπερβαίνοντα τὰ σήμερον ἡμῖν δωρηθέντα παρὰ τοῦ φιλανθρώπου θεοῦ χαρίσματα. διὰ τοῦτο κοινῇ πάντες χαίρωμεν, καὶ σκιρτῶντες ἀνυμνῶμεν τὸν ἡμέτερον δεσπότην. ἑορτὴ γὰρ ἡμῖν καὶ πανήγυρις ἡ σήμερον ἡμέρα. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τῆς τῶν ὡρῶν καὶ τῶν τροπῶν ἐναλλαγῆς ἑτέρα τὴν ἑτέραν διαδέχεται· οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας ἑορτὴ ἑορτὴν διαδεχομένη, οὕτως ἡμᾶς εἰς ἀλλήλας παραπέμπουσι. πρώην μὲν D ἑορτάσαμεν τὸν σταυρόν, τὸ πάθος, τὴν ἀνάστασιν, μετὰ ταῦτα τὴν εἰς οὐρανὸν ἄνοδον τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· σήμερον δὲ λοιπὸν εἰς αὐτὸ τὸ πέρας ἀπηντήσαμεν τῶν ἀγαθῶν, εἰς αὐτὴν τὴν μητρόπολιν ἐφθάσαμεν τῶν ἑορτῶν, εἰς αὐτὸν τὸν καρπὸν παρεγενόμεθα τῆς τοῦ κυρίου ἐπαγγελίας. ἐὰν γὰρ ἀπέλθω, φησίν, ἐγώ, ἄλλον παράκλητον πέμψω ὑμῖν, καὶ οὐκ ἀφήσω ὑμᾶς ὀρφανούς. εἴδετε κηδεμονίαν; εἴδετε φιλανθρωπίαν ἄφατον; πρὸ τούτων τῶν ἡμερῶν ἀνῆλθεν εἰς οὐρανόν, τὸν βασιλικὸν ἀνέλαβε θρόνον, τὴν ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς καθέδραν ἀπείληφε, καὶ

σήμερον ἡμῖν τὴν ἐπιδημίαν τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου χαρίζεται, καὶ δι' αὐτοῦ τὰ μυρία ἡμῖν ἀπὸ τῶν οὐρανῶν ἀγαθὰ χορηγεῖ. τί γὰρ εἰπέ μοι, τῶν συνεχόντων τὴν σωτηρίαν τὴν ἡμετέραν οὐχὶ διὰ τοῦ πνεύματος ἡμῖν ᾠκονόμηται; διὰ τούτου δουλείας ἀπαλλαττόμεθα, εἰς ἐλευθερίαν καλούμεθα, εἰς υἱοθεσίαν ἀναγόμεθα, καὶ ἄνωθεν ὡς εἰπεῖν πλαττόμεθα, τὸ βαρὺ καὶ δυσῶδες τῶν ἁμαρτημάτων φορτίον ἀποτιθέμεθα. διὰ τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου ἱερέων βλέπομεν χορούς· διδασκάλων ἔχομεν τάγματα. ἀπὸ τῆς ἐντεῦθεν πηγῆς καὶ ἀποκαλύψεων δωρεαὶ, καὶ ἰαμάτων χαρίσματα· καὶ τὰ λοιπὰ πάντα, ὅσα τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ κοσμεῖν εἴωθεν, ἐντεῦθεν ἔχει τὴν χορηγίαν. καὶ βοᾷ Παῦλος λέγων· Ταῦτα πάντα ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται. καθὼς βούλεται φησὶν, οὐ καθὼς προστάττεται· διαιροῦν, οὐ διαιρούμενον· αὐθεντοῦν, οὐκ αὐθεντίᾳ ὑποκείμενον. τὴν γὰρ αὐτὴν ἐξουσίαν, ἥνπερ ἐμαρτύρησε τῷ πατρὶ, ταύτην καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι ἀνατίθησιν ὁ Παῦλος. καὶ ὥσπερ ἐπὶ τοῦ πατρός φησιν· ὁ δὲ θεός ἐστιν, ὁ ἐνεργῶν τὰ πάντα ἐν πᾶσιν, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· Ταῦτα δὲ πάντα, φησὶν, ἐνεργεῖ τὸ ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, διαιροῦν ἰδίᾳ ἑκάστῳ καθὼς βούλεται. εἶδες ἀπηρτισμένην ἐξουσίαν; ὧν γὰρ ἡ οὐσία μία, δῆλον ὅτι καὶ ἡ αὐθεντία μία· καὶ ὧν ἰσότιμος ἡ ἀξία, τούτων καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐξουσία μία. διὰ τούτου τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν ἁμαρτημάτων εὑράμεθα· διὰ τούτου πᾶσαν κηλῖδα ἀπενιψάμεθα· διὰ τῆς τούτου δωρεᾶς ἐξ ἀνθρώπων ἄγγελοι γεγόναμεν οἱ τῇ χάριτι προσδραμόντες, οὐ τὴν φύσιν μεταβληθέντες, ἀλλ' ὃ πολλῷ θαυμαστότερόν ἐστι, μένοντες ἐν τῇ φύσει τῇ ἀνθρωπίνῃ τὴν τῶν ἀγγέλων πολιτείαν ἐπιδεικνύμεθα. τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ ἁγίου πνεύματος δύναμις· καὶ καθάπερ τὸ πῦρ τοῦτο τὸ αἰσθητὸν ἐπειδὰν λάβῃ τὸν πηλὸν τὸν διαλελυμένον ὄστρακον ἰσχυρὸν αὐτὸν ἀποδείκνυσιν· οὕτω δὴ καὶ τὸ πῦρ τοῦ πνεύματος ἐπειδὰν λάβῃ ψυχὴν εὐγνώμονα, κἂν εὕρῃ πηλοῦ μᾶλλον διαλελυμένην, σιδήρου στερροτέραν αὐτὴν ἀπεργάζεται, καὶ τὸν πρὸ μικροῦ τῷ βορβόρῳ τῶν ἁμαρτημάτων μεμολυσμένον, ἀθρόον τοῦ ἡλίου λαμπρότερον ἀναδείκνυσι. καὶ τοῦτο διδά-

A hodie nobis ſancti Spiritus aduentum largitur, ac per ipſum de cœlis ſexcenta nobis bona ſuppeditat. Quid enim, quæſo, eorum, quibus ſalus noſtra continetur, non per Spiritum diſpenſatum eſt nobis? Per ipſum à ſeruitute liberamur; in libertatem vocamur; in adoptionem deducimur; ac denuo, vt ita dicam, fingimur: graue fœtidumque peccatorum onus deponimus. per Spiritum ſanctum ſacerdotum cernimus choros · doctorum ordines habemus: ab hoc fonte manant & reuelationum donationes, & gratiæ ſanitatum, & reliqua omnia, quibus eccleſia Dei con-

B decorari ſolet, inde promuntur. Hoc illud eſt, quod clamat Paulus his verbis, Hæc omnia operatur vnus atque idem ſpiritus, diuidens priuatim ſingulis, prout vult: prout vult, inquit, non prout iubetur, diuidens, non diuiſus, auctorem ſe præbens, non auctoritati ſubiectus. Eandem quippe poteſtatem, quam Patrem habere teſtatus eſt, hanc & Spiritui ſancto Paulus attribuit. Et quemadmodum de Patre dicit, Deus vero eſt, qui operatur omnia in omnibus: ſic de Spiri-

1.Cor.12. 11.

C tu ſancto, Hæc autem omnia, inquit, operatur vnus atque idem Spiritus, diuidens priuatim ſingulis, prout vult. Viden tu perfectam poteſtatem? quorum enim natura eſt vna, haud dubium, quin eorum vna ſit auctoritas: & quorum æqualis honoris eſt maieſtas, eorum & virtus ac poteſtas eſt vna Per. hunc peccatorum remiſſionem obtinuimus: per hunc ſordes omnes abſterſimus: per huius donationem ex hominibus angeli facti ſumus, qui ad gratiam accurrimus, non natura mutati, ſed

D quod multo eſt mirabilius, in natura permanentes humana angelorum conuerſationem exhibemus. Tanta ſiquidem virtus eſt Spiritus ſancti: Et quemadmodum ignis iſte, qui ſenſu percipitur, vbi molle lutum ceperit, rigidam illud teſtam efficit? ſic nimirum & ignis Spiritus cum animam probam occuparit, licet eam luto molliorem receperit, ferro duriorem illam reddit. Etenim eum qui paulo ante peccatorum fæce pollutus erat, continuò Sole ipſo efficit clariorem. Atque hoc illud eſt,

illud eſt, quod beatus nos docebat Paulus, cum clamaret, ac diceret, Nolite errare. neque fornicarij, neque idolis ſeruientes, neque adulteri, neque molles, neque maſculorum concubitores, neq; fures, neque ebrioſi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei poſſidebũt. Et cum omnia ferme improbitatis genera enumeraſſet, eoſque qui ſe his peccatis obſtrinxerint, alienos fieri à regno Dei docuiſſet, continuo ſubiecit, Et hæc quidem fuiſtis: ſed abluti eſtis, ſed ſãctificati eſtis, ſed iuſtificati eſtis. Quo pacto, qua ve ratione? dic quæſo. hoc enim illud eſt quod quæritur. In nomine domini Ieſu Chriſti, inquit, & in ſpiritu Dei noſtri. Vides virtutem Spiritus ſancti cariſſime? Vides vt omnem hanc iniquitatem Spiritus ſanctus deleuerit, eoſque qui prius à peccatis ſuis proditi erant, ſubito ad ſummos honores euexerit? Quis ergo pro merito lugeat ac deploret eos, qui blaſphemiis Spiritus ſancti appetunt maieſtatem ac numen, qui tanquam furioſi quidam & amentes ne beneficiorum quidem magnitudine ab hac ſua ingrati animi improbitate reuocantur; imo aduerſus propriam ipſorum ſalutẽ omnia machinari non verentur, atque à domini maieſtate deiectum, quantũ in ipſis eſt, in creaturarũ redigere ordinem moliuntur? Quos equidem lubens ſic interrogauerim. Quid tandem cauſſæ eſt, heus vos, cur bellum tam acerbum aduerſus Spiritus maieſtatem indictum habeatis, vel potius aduerſus veſtram ipſorum ſalutem: neque vobis in mentem venire patiamini, quæ diſcipulis à Saluatore ſunt dicta? Euntes, inquit, docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus ſancti. Vides æqualem honore maieſtatem? vides concordiam exactè deſcriptã? vides vt indiuiſa ſit Trinitas? num vſpiã diſcrimen aut immutatio imminutióue? quid vos Domini verbis noua quædam mandata adiũgere audetis? An vero neſcitis in negotiis etiam humanis ſi quis forte conatus ſit, aut eò ſit progreſſus audaciæ, vt à Rege miſſis literis quicquam adijciat, detrahat ve, qui eiuſdẽ alioquin eſt generis nobiſcum, eiuſdẽque conſors naturæ, ſolere illum extremo ſupplicio mulctari, nullaque poſſe ratione à merita pœna vindicari. Quod ſi tantum in hominis negotiis periculum imminet,

1. Cor. 6. 9.

A σκων ἡμᾶς ὁ μακάριος Παῦλος ἔλεγε λέγων· μὴ πλανᾶσθε· οὔτε πόρνοι, οὔτε εἰδωλολάτραι, οὔτε μοιχοὶ, οὔτε μαλακοὶ, οὔτε ἀρσενοκοῖται, οὔτε πλεονέκται, οὔτε κλέπται, οὔτε μέθυσοι, οὔτε λοίδοροι, οὔτε ἅρπαγες βασιλείαν θεοῦ κληρονομήσουσιν. καὶ ἀπαριθμησάμενος ἅπαντα ὡς εἰπεῖν τῆς κακίας εἴδη, καὶ διδάξας ὅτι οἱ τοιούτοις ὑπεύθυνοι ἁμαρτήμασιν ἀλλότριοι τῆς βασιλείας γίνονται, εὐθέως ἐπήγαγε· καὶ ταῦτά τινες ἦτε, ἀλλ' ἀπελούσασθε, ἀλλ' ἡγιάσθητε, ἀλλ' ἐδικαιώθητε. πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; εἰπέ· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ ζητούμενον· ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ B κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ φησὶ, καὶ ἐν τῷ πνεύματι τοῦ θεοῦ ἡμῶν. εἶδες τοῦ ἁγίου πνεύματος τὴν δύναμιν ἀγαπητέ, εἶδες ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον πᾶσαν τὴν κακίαν ταύτην ἠφάνισε, καὶ τοὺς πρότερον παρὰ δεδουλωμένους ὑπὸ τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων, ἀθρόον εἰς τὴν ἀνωτάτω τιμὴν ἀνήγαγε; τίς οὖν ἂν καθ' ἀξίαν ὀδύραιτο καὶ θρηνήσειε τοὺς βλασφημεῖν ἐπιχειροῦντας τοῦ πνεύματος τὴν ἀξίαν, οἱ καθάπερ τινὲς μεμηνότες οὐδὲ τῷ μεγέθει τῶν εὐεργεσιῶν τῆς οἰκείας ἀγνωμοσύνης ἀποστῆναι αἱροῦνται ἀλ- C λὰ κατὰ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας ἅπαντα πράττειν τολμῶσιν· ἀλλοτριοῦντες αὐτὸ, τό γε εἰς αὐτοὺς ἧκον, τῆς δεσποτικῆς ἀξίας, καὶ εἰς τὴν τῶν κτισμάτων τάξιν κατάγειν ἐπιχειροῦσιν, οὓς ἐβουλόμην ἔρεσθαι· τίνος ἕνεκεν, ὦ οὗτοι, τοσοῦτον πόλεμον κατὰ τῆς τοῦ πνεύματος ἀξίας ἐπανῄρησθε· μᾶλλον δὲ κατὰ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας, καὶ οὐκ εἰς ἔννοιαν λαβεῖν βούλεσθε τὰ παρὰ τοῦ σωτῆρος τοῖς μαθηταῖς εἰρημένα; πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύ- D ματος. εἶδες ὁμότιμον τὴν ἀξίαν, εἶδες συμφωνίαν ἀπηκριβωμένην; εἶδες τῆς τριάδος τὸ ἀδιαίρετον; μή που διαφορὰ, ἢ ἐναλλαγὴ, ἢ ἀφαίρεσις; τί οὖν τοῖς τοῦ δεσπότου ῥήμασιν ἐμβάλλειν διατάξεις τολμᾶτε, ἢ οὐκ ἴστε, ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, εἰ καί τις ποτὲ ἐπιχειρήσειεν, ἢ εἰς τοσαύτην ἐξέλθοι τόλμαν, ὥστε προσθεῖναί τι τοῖς παρὰ τοῦ βασιλέως γράμμασιν ἢ ἀφελεῖν, τοῦ ὁμογενοῦς ἡμῖν καὶ τῆς αὐτῆς φύσεως κεκοινωνηκότος, τὴν ἐσχάτην ὑφίσταται δίκην, καὶ οὐδὲν αὐτὸν τῆς τιμωρίας ἐξελέσθαι δυνήσεται. Εἰ τοίνυν ἐπ' ἀνθρώπου τοσοῦτος ὁ κίνδυνος,

ποία τύχοιεν ἄν ποτε συγγνώμης τοῖς τοσαύτην ἀπόνοιαν ἐπιδεικνυμένοις, καὶ τὰ παρὰ τοῦ κοινοῦ σωτῆρος ἡμῶν εἰρημένα παραφθείρειν ἐπιχειροῦσι, καὶ οὐδὲ Παύλου τὸν Χριστὸν ἔχοντος ἐν ἑαυτῷ λαλοῦντα ἀκούειν βουλομένοις, λαμπρᾷ τῇ φωνῇ βοῶντος καὶ λέγοντος· ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν; εἰ τοίνυν οὔτε ὀφθαλμὸς εἶδεν, οὔτε οὖς ἤκουσεν, οὔτε καρδία δέξασθαι ἠδυνήθη τὴν γνῶσιν τῶν ἡτοιμασμένων τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν, πόθεν ἡμεῖς ὦ μακάριε Παῦλε ταύτην τὴν γνῶσιν λαβεῖν δυνάμεθα; μικρὸν ἀνάμεινον, καὶ ἀκούσῃ αὐτοῦ καὶ τοῦτο δηλοῦντος. ἐπήγαγε γοῦν λέγων· ἡμῖν δὲ ὁ θεὸς ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ. καὶ οὐδὲ μέχρι τούτου ἔστη· ἀλλ' ἵνα δείξῃ καὶ τῆς δυνάμεως τὸ μέγεθος, καὶ ὡς τῆς αὐτῆς ἐστιν οὐσίας τῷ πατρὶ καὶ τῷ υἱῷ, φησί· τὸ γὰρ πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ. εἶτα βουλόμενος ἐξ ἀνθρωπίνων παραδειγμάτων ἀκριβεστέραν ἡμῖν ἐνθεῖναι τὴν διδασκαλίαν, ἐπήγαγε· τίς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ; οὕτω καὶ τὰ τοῦ θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ. εἶδες διδασκαλίας ἀπηρτισμένην; ὥσπερ φησὶ τὰ ἐν διανοίᾳ τοῦ ἀνθρώπου οὐχ οἷόν τε ἕτερόν τινα εἰδέναι, ἀλλ' αὐτὸς μόνος οἶδε τὰ ἑαυτοῦ· οὕτω καὶ τὰ τοῦ θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ. ὃ μέγιστόν ἐστι καὶ σφόδρα ἱκανὸν δεῖξαι τοῦ πνεύματος τὴν ἀξίαν. παράδειγμα γὰρ παρήγαγε, μονονουχὶ λέγων, μὴ οἷόν τέ τινα τῶν ἀνθρώπων τὰ ἐν διανοίᾳ αὐτοῦ ἀγνοῆσαί ποτε. ὥσπερ οὖν τοῦτο οὐ δυνατόν, οὕτω καὶ τὰ τοῦ θεοῦ μετὰ τοσαύτης ἀκριβείας, φησίν, ἐπίσταται πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἀλλ' οὐκ οἶδα πῶς οὐδὲ ταῦτα λέγων ὁ μακάριος οὗτος καθικνεῖται τῶν διὰ τὴν οἰκείαν πρόληψιν κατὰ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας, τοσοῦτον ἐπιδεικνυμένων πόλεμον κατὰ τῆς τοῦ πνεύματος ἀξίας, καὶ τὸ ἧκον εἰς αὐτοὺς ἀλλοτριούντων αὐτὸ τῆς δεσποτικῆς ἀξίας, καὶ καταγόντων εἰς τὴν τῶν δημιουργημάτων εὐτέλειαν. ἀλλ' εἰ καὶ ἐκεῖνοι φιλονείκως διάκεινται, ἀπεναντίας ἱστάμενοι τοῖς παρὰ τῆς θείας γραφῆς εἰρημένοις, ἡμεῖς τὰ θεῖα διδάγματα ὡς χρησμοὺς ἄνωθεν κατενεχθέντας δεχόμενοι, τὴν προσήκουσαν δοξολογίαν ἀναπέμψωμεν, μετὰ τῆς ὀρθῆς πίστεως καὶ τῆς ἀληθείας τὴν ἀκρίβειαν ἐπιδεικνύμενοι.

quam tandem veniam obtinebunt, qui vſque eo proſiliunt arrogantiæ, vt quæ à communi Saluatore noſtro ſũt dicta, corrumpere moliantur, neque Paulum, qui loquẽtem in ſe Chriſtum habet, audire dignentur clara voce clamantem ac dicentem, Oculus non videt & auris non audiunt, & in cor hominis non aſcenderunt quę præparauit Deus iis, qui diligunt illum? Si ergo neque oculus vidit, neque auris audiuit, neque cor capere potuit cognitionẽ bonorum, quæ ipſum diligentibus ſunt parata, vnde quæſo fieri poterit ô beate Paule, vt nos eorum cognitionem aſſequamur? Expecta pauliſper: tum tu illum ipſum exaudies hoc dicentẽ. Itaque adiecit dicens: Nobis autem reuelauit Deus per ſpiritum ſuum: neque vero hic reſtitit: ſed vt potentiæ magnitudinem indicaret, & quo pacto eiuſdem ſit ſubſtantiæ cum Patre Filioque: Spiritus enim, inquit, omnia ſcrutatur, etiam profunda Dei. Deinde cùm exemplis humanis accuratiorem doctrinã inſerere animis noſtris vellet, adiecit: Quis enim hominum ſcit quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis qui in ipſo eſt? ſic & quæ Dei ſunt nemo cognouit, niſi ſpiritus Dei. Vides eximiã perfectamque doctrinã? quemadmodum inquit ea, quæ in mente ſunt hominis fieri nequit, vt alter nouerit, ſed ipſe res ſuas nouit ſolus: ſic & quæ Dei ſunt nullus nouit niſi ſpiritus Dei, quod maximum eſt valdeque idoneum ad oſtendendam Spiritus diuinitatem. Exemplum enim attulit, quaſi hoc innueret: Fieri non poteſt, vt quis hominum ea quæ in ſua mente ſunt, vnquam ignoret. Vt igitur fieri hoc non poteſt: ſic & ea quæ Dei ſunt tam exactè Spiritus ſanctus nouit. Sed negarĩ non poteſt, quin his etiam verbis beatus iſte illos tangat, qui ob anticipatam ſuam opinionem cum ſalutis ſuæ detrimento tantum bellum Spiritus diuinĩtati ſe indixiſſe declarant, quantumque ſitum in ipſis eſt, eum ſupremi dominatus dignitate priuãt, atque ad creaturarum deiiciunt vilitatem. Veruntamen licet illi contentionis ſtudio ducti ſcripturæ ſacræ verbis aduerſarios ſeſe opponant, nos diuina documenta velut oracula de cœlo miſſa ſuſcipientes, debitas Deo laudes offeramus: & cum recta fide etiam veritatis exactam cognitionem præ nobis feramus.

1.Cor.2.10

1.Cor.2.11

atque ad eos quidem reuincendos, qui ea quæ Spiritus ſancti reſponſis contraria ſunt, docere non dubitant, ſufficiunt ea quæ dicta ſunt: verum enimuero cuius rei gratia tantorum cauſſam bonorum non ſtatim poſt ſuam in cœlos aſcenſionem Dominus ſitlargitus, ſedpaucos dies prius ſiuerit expectare, acſolos manere diſcipulos domi, tum deinde ſpiritus gratiam demiſerit, operæ pretium facturi videmur, ſi dilectioni veſtræ referamus: non enim temere, neque ſine cauſſa factum eſt illud. Nam quoniam genus humanum vidit non tanto in pretio habere, quæ ſunt in manibus bona, neque pro dignitate ea colere, quæ iucunda ſimul & magna videantur, niſi etiam contrarium occurſus irrepſerit: exempli cauſſa (dicendum enim eſt apertius) qui ſano eſt ac vegeto corpore, neque ſentit, neque ſcire poteſt exactè, quanta illi ſanitas bona largiretur, niſi infirmitate obrepente morbum etiam fuerit expertus: & qui diem rurſus aſpicit, lumen tanti non facit, niſi ſuccedentes nocti tenebras ſenſerit. Etenim contrariorum experientia magiſtra nos apertè docet, qualia ſint ea, quibus anteafrue bamur. Idcirco nimirum tum quoque, quandoquidem præſente illo ſexcentis bonis diſcipuli potiti erant, & quod cum illo verſarentur, dies ſanctiſſimè tranſigegebant. omnes enim incolæ Palæſtinæ tanquam ad luminaria quædam oculos ſuos ad eorum ora conuertebant; quando & mortuos ad vitam reuocabant, & leproſos mundabant, dæmonones expellebant, morbos curabant, aliaque multa miracula edebant: quoniam igitur illuſtres erant & celebres, propterea ad tempus eos permiſit ab eius virtute ſeiungi, cuius auxilio nitebantur: vt cum eo fuiſſent deſtituti, tum quantum illis eius præſentia prodeſſet, ediſcerent, & cum præteritorum bonorum magnitudinem perſpexiſſent, maiori cum ſtudio paracleti donationem exciperent. Etenim illos mœrentes conſolatus eſt, & propter magiſtri diſceſſum lugentes ac triſtitia repletos, ſuæ lucis radiis illuſtrauit, prope iacentes erexit, mœroris caliginem diſcuſſit, & anxietatem omnem depulit. Quandoquidem namque dominicam vocem audierat,

A πρὸς μὲν οὖν τοὺς ἐπιχειροῦντας ἐναντία τοῖς παρὰ τοῦ πνεύματος εἰρημένοις διδάσκειν, ἀρκεῖ τὰ εἰρημένα. ἀναγκαῖον δὲ εἰπεῖν πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην, τίνος ἕνεκεν ἡμῖν τὸν αἴτιον τῶν τοσούτων ἀγαθῶν οὐκ εὐθέως μετὰ τὴν αὐτοῦ ἄνοδον κεχάρισται ὁ κύριος· ἀλλ᾽ ἀφῆκεν ὀλίγας πρότερον ἐνδιατρῖψαι ἡμέρας, καὶ καθ᾽ ἑαυτοὺς γενέσθαι τοὺς μαθητάς, καὶ τότε τὴν τοῦ πνεύματος χάριν κατέπεμψεν. οὐχ ἁπλῶς, οὐδὲ εἰκῇ οὐδὲ τοῦτο γεγένηται. ἐπειδὴ γὰρ ἤδει τῶν ἀνθρώπων τὸ γένος οὐχ ὁμοίως τὰ ἐν χερσὶ θαυμάζοντας ἀγαθά, οὐδὲ κατ᾽ ἀξίαν τιμῶντας ἐκεῖνα, ἅπερ
B ἂν ἡδέα καὶ μεγάλα καθεστῇ, ἂν μὴ καὶ τῶν ἐναντίων εἴσοδος παρεισέλθῃ. οἷόν τι λέγω (δεῖ γὰρ αὐτὸ σαφέστερον εἰπεῖν) ὁ ὑγιαίνων καὶ εὖ ἔχων τὸ σῶμα οὐκ αἰσθάνεται, οὐδὲ ἀκριβῶς εἰδέναι δύναται, ὅσα αὐτῷ ἀγαθὰ ἡ ὑγεία ἐχαρίζετο, εἰ μὴ καὶ τῆς νόσου πεῖραν λάβῃ τῆς ἀσθενείας παρεισελθούσης. καὶ ὁ τὴν ἡμέραν πάλιν βλέπων οὐχ ὁμοίως θαυμάζει τὸ φῶς, ἐὰν μὴ καὶ τὸ τῆς νυκτὸς σκότος διαδέξηται. καὶ γὰρ ἡ τῶν ἐναντίων πεῖρα διδάσκαλος ἀεὶ γίνεται σαφὴς ἐκείνων, ὧν πρότερον ἐν ἀπολαύσει τυγχάνοντες ἦμεν.
C διά τοι τοῦτο καὶ τότε, ἐπειδὴ μυρίων ἦσαν ἀγαθῶν οἱ μαθηταὶ κατὰ τὴν αὐτοῦ παρουσίαν ἀπολαύσαντες, καὶ ἀπὸ τῆς συνδιατριβῆς αὐτῷ ἐν πολλῇ ἦσαν εὐημερίᾳ· καὶ γὰρ οἱ τὴν Παλαιστίνην ἅπαντες οἰκοῦντες, ὥσπερ εἰς φωστῆράς τινας οὕτως εἰς τὰ τούτων ἀπέβλεπον πρόσωπα· ἐπειδὴ καὶ νεκροὺς ἀνίστων καὶ λεπροὺς ἐκαθαιρον, δαίμονας ἤλαυνον, καὶ νοσήματα ἐθεράπευον, καὶ ἕτερα πολλὰ ἐπεδείκνυντο θαύματα· ἐπεὶ οὖν οὕτως ἦσαν περίβλεπτοι καὶ περιφανεῖς, διὰ τοῦτο συνεχώρησεν αὐτοὺς πρὸς ὀλί-
D γον χωρισθῆναι τῆς τοῦ συμμαχοῦντος δυνάμεως· ἵνα ὅταν ἐν ἐρημίᾳ γένωνται, μάθωσι πηλίκον αὐτοῖς ἐχαρίζετο ἡ τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος παρουσία, καὶ εἰς αἴσθησιν ἐλθόντες τῶν προτέρων ἀγαθῶν μετὰ μείζονος τῆς προθυμίας ὑποδέξωνται καὶ τὴν τοῦ παρακλήτου δωρεάν. καὶ γὰρ ἀθυμοῦντας αὐτοὺς παρεκάλεσε, καὶ διὰ τὸν τοῦ διδασκάλου χωρισμὸν στυγνάζοντας καὶ κατηφείας πεπληρωμένους διὰ τοῦ οἰκείου φωτὸς κατηύγασε, καὶ κειμένους σχεδὸν ἀνέστησε, καὶ τῆς ἀθυμίας τὸ νέφος διεσκέδασε, καὶ τὴν ἀπορίαν ἔλυσεν. ἐπειδὴ γὰρ ἦσαν ἀκούσαντες τῆς δεσποτικῆς φωνῆς,

πορ-

πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη. ἠπόρουν δὲ λοιπὸν καὶ ἠγνόουν, ὅποι δεῖ ἕκαστον ἀπιέναι, καὶ πρὸς ποῖον κλίμα τῆς οἰκουμένης κηρῦξαι τὸν λόγον· ἔρχεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν εἴδει γλωσσῶν, ἑκάστῳ μερίζον τῆς κατὰ τὴν οἰκουμένην διδασκαλίας τὰ κλίματα, καὶ διὰ τῆς δοθείσης γλώττης καθάπερ δέλτῳ τινὶ γνωρίζον ἑκάστῳ τῆς ἐμπιστευθείσης ἀρχῆς τε καὶ διδασκαλίας τὸν ὅρον. διὰ τοῦτο ἐν εἴδει γλωσσῶν τὸ πνεῦμα παρεγένετο. καὶ οὐ διὰ τοῦτο μόνον, ἀλλ' ἵνα καὶ παλαιᾶς ἡμᾶς ὑπομνήσῃ ὑποθέσεως. ἐπειδὴ γὰρ τὸ παλαιὸν εἰς ἀπόνοιαν ἐξοκείλαντες οἱ ἄνθρωποι πύργον ἠβουλήθησαν κατασκευάσαι ἕως τοῦ οὐρανοῦ φθάνοντα, καὶ διὰ τῆς τῶν γλωσσῶν διαιρέσεως διέλυσεν αὐτῶν τὴν κακὴν συμφωνίαν· διὰ τοῦτο καὶ νῦν ἐν εἴδει γλωσσῶν πυρίνων ἐφίπταται αὐτοῖς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἵνα διῃρημένην τὴν οἰκουμένην διὰ τούτου συνάψῃ. καὶ ἐγένετο πρᾶγμα καινὸν καὶ παράδοξον. ὥσπερ γὰρ τότε τὸ παλαιὸν γλῶσσαι τὴν οἰκουμένην κατέτεμον, καὶ τὴν κακὴν συμφωνίαν εἰς διχόνοιαν ἤγαγον· οὕτω καὶ νῦν γλῶσσαι τὴν οἰκουμένην συνῆψαν, καὶ τὰ διεστῶτα εἰς ὁμόνοιαν συνήγαγον. ἐν εἴδει μὲν οὖν γλωσσῶν διὰ τοῦτο, ἐν εἴδει πυρίνων δὲ γλῶσσαι, διὰ τὴν ἐν ἡμῖν ὑλομανοῦσαν τῆς ἁμαρτίας ἄκανθαν. καθάπερ γὰρ γῆ, ἐπὰν λιπαρὰ καὶ πίων οὖσα τυγχάνῃ, μὴ γεωργῆται δὲ, πολλὴν ἐκδίδωσι τῶν ἀκανθῶν τὴν φοράν· οὕτω δὴ καὶ ἡ φύσις ἡ ἡμετέρα, καλὴ οὖσα διὰ τὸν παραγαγόντα, καὶ πρὸς τὸν τῆς ἀρετῆς καρπὸν ἐπιτηδείως ἔχουσα, διὰ τὸ μὴ δέξασθαι τὸ τῆς εὐσεβείας ἄροτρον, μηδὲ τὸν τῆς θεογνωσίας σπόρον, καθάπερ ἀκάνθας τινὰς καὶ ἑτέραν ἄχρηστον ὕλην τὴν ἀσέβειαν ἀπεγέννησε. καὶ ὥσπερ ἐπιφάνεια τῆς γῆς τὸ πρόσωπον ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἀκανθῶν καὶ τῶν πονηρῶν βοτανῶν πολλάκις οὐ φαίνεται· οὕτω καὶ τὸ εὐγενὲς καὶ τὸ καθαρὸν τῆς ψυχῆς τῆς ἡμετέρας οὐ διεδείκνυτο, ἕως ὅτε παραγενόμενος ὁ γεωργὸς τῆς φύσεως τῆς ἀνθρωπίνης, τὸ πῦρ ἐπαφεὶς τοῦ πνεύματος, ἐκάθηρέ τε αὐτὴν, καὶ πρὸς τὸ δέξασθαι τὸν σπόρον τὸν οὐράνιον ἐπιτηδείαν γενέσθαι παρεσκεύασε. τοσαῦτα ἡμῖν καὶ τούτων πλείονα διὰ τὴν παροῦσαν ἡμέραν ὑπῆρξε τὰ ἀγαθά. διὸ παρακαλῶ ἀξίως τῶν δεδωρημένων ἡμῖν ἀγαθῶν, καὶ ἡμεῖς ἑορτάσωμεν, οὐ τὴν πύλην στεφανοῦντες,

A Euntes docete omnes gentes, dubitabant autem deinceps & ignorabant, quo proficiſci quemque oporteret, & in quanam orbis terrarum regione verbum Dei prædicare; in ſpecie linguarum Spiritus ſanctus aduenit, ſingulis orbis terrarum regiones docēdas diſtribuit, atque impertitæ linguæ opera tanquam in tabula totum fidei commiſſi magiſtratus ac magiſterij leges deſcripſit. Propterea in ſpecie linguarum ſpiritus aduenit: neque idcirco tantum, ſed vt veteris etiam hiſtoriæ memoriam nobis refricaret. Cum enim olim homines ſuperbia elati turrim B extruere voluerint, quæ ad cœlum vſque pertineret, & inuecta diuiſione linguarum prauam illorum coitionem & concordiam diſſiparit Deus: idcirco nunc quoque in ſpecie ignearum linguarum ad eos aduolat Spiritus ſanctus, vt per illum orbem terrarum diuiſum coniungat. Et accidit res noua ſimul ac mira: vt enim tum antiquitus linguæ terrarum orbem diuiſerunt, & malam concordiam in diſſidium conuerterunt; ita nunc quoque terrarum orbem linguæ copularunt, & quæ diſſidebant in concordiam redu- C xerunt. Itaque in ſpecie linguarum idcirco aduenit: tanquam ignis autem linguæ erant, quod ſylueſcentes in nobis peccatorum ſpinæ ſuccreuiſſent. Nam quemadmodum terra fertilis ac pinguis, ſi minimè colatur, magnam ſpinarum ſyluam profundit: ſic & natura noſtra, quæ à creatore ſuo bona eſt condita, & ad virtutis fruges idonea, eo quod neque pietatis aratrum, neque cognitionis Dei ſemen excepiſſet, quaſi ſpinas quaſdam & aliam inutilem ſylnam impietatem produxit. Et quemadmodum ſepe propter ſpinarum D multitudinem, ac malorum graminum terræ facies ne apparet quidem: ſic & animæ noſtræ nobilitas puritáſque minimè apparebat: quouſque naturæ humanæ agricola veniſſet, & ipſam immiſſo ſpiritus igne perpurgaſſet, atque, vt ad excipiendum cœleſte ſemen idonea redderetur, effeciſſet. Tanta ſunt, hiſque multo plura, quæ nobis huius diei beneficio bona obuenerũt. Quæ cum ita ſint, oro, obteſtorque vos, pro dignitate congeſtorum in nos bonorum, feſtum nos quoque celebremus, non ianuam coronantes,

Cur in ſpecie linguarum Spiritus.

ſed animas comentes, non ſolum tapetibus exornantes, ſed animam ſplendidam virtutis amictu reddentes, vt hoc pacto poſſimus & ſpiritus gratiam ſuſcipere, & fructus inde pullulantes decerpete. Quis porro ille fructus eſt ſpiritus? audiamus Paulum dicentem: Fructus autem Spiritus eſt caritas, gaudium, pax. Vide quanta ſit vis in verbis, quanta in doctrina conuenientia: præmiſit charitatem, tum deinceps ea quæ conſequuntur commemorauit: radicem fixit, ac deinde fructum indicauit: fundamentum iecit, ac deinde ædificium impoſuit: à fonte initium duxit, & mox ad fluuios deuenit. Non enim fieri poteſt, vt gaudij materia nos commoueat, priuſquam aliorum proſperitatem noſtra ducamus, & proximi bona própria reputemus: hæc verò non aliunde promanare queũt, quam quod charitatis vis præualuerit, atque dominatus. Caritas radix eſt, & fons materque cunctorum bonorum: etenim tanquam radix ſexcentos virtutum ramos germinat, quaſi fons multos latices profundit, & vt mater gremio ſuo ad ſe confugientes arctè complectitur. Quod quidem cum beatus Paulus probè noſſet, fructum ſpiritus eam appellauit: alibi verò tantam detulit illi prærogatiuã, vt eam legis plenitudinem appellarit: Plenitudo enim, inquit, legis eſt caritas. Enimuerò ipſe omnium dominus tanquam deſcriptionem ſufficientem, & fide dignum ſpecimen, vt quis ſe ipſius diſcipulum probaret, non aliud quàm quod à caritate petitur, nobis propoſuit, cùm dixit: In hoc cognoſcent omnes, quia diſcipuli mei eſtis, ſi dilectionem habueritis ad inuicem. Quamobrem ad ipſam quæſo confugiamus omnes, eique adhæramus, & cum ipſa feſtiuitatem hanc excipiamus. Vbi enim caritas, animæ ceſſant defectus; vbi caritas, alieni à ratione mentis inſultus ſedati ſunt. Caritas, inquit, non agit perperam, non inflatur, non eſt ambitioſa: caritas malum proximo non infert: vbi caritas dominatur, nuſpiam Cain cernitur, qui fratrem occidat. Tolle fontem inuidiæ, & malorum omnium flumen ſuſtuliſti: exſcinde radicem, & fructum ſimul exſcidiſti. Hæc vero eo dicuntur à me, quod de iis qui inuident, magis ſim ſollicitus, quam de iis quibus inuidetur.

Gal. 5. 22.

Gal. 5. 22.

Rom. 13. 10.

Ioan. 13. 35.

1. Cor. 13. 4.

A ἀλλὰ τὰς ψυχὰς καλλωπίζοντες· οὐ [illegible] τὴν ἀγορὰν παραπετάσμασιν, ἀλλὰ [illegible] νοῦντες τὴν ψυχὴν ταῖς τῆς ἀρετῆς [illegible] ἵν' οὕτω δυνηθῶμεν καὶ τοῦ πνεύματος τὴν [illegible] ὑποδέξασθαι, καὶ τοὺς ἐντεῦθεν καρπ[illegible] δέξασθαι. τίς δὲ ἐστὶν ὁ καρπὸς τοῦ πν[illegible] ἀκούσωμεν Παύλου λέγοντος· ὁ δὲ [illegible] πνεύματος, φησὶν, ἀγάπη, χαρὰ, [illegible] λέξεως ἀκρίβειαν, διδασκαλίας [illegible] προέταξε τὴν ἀγάπην, καὶ τότε τὰς ἐ[illegible] μόνους εἶπε· ἔθηκε τὴν ῥίζαν, καὶ τότε τὸν [illegible] δεῖξε· κατέβαλε τὸν θεμέλιον, καὶ τότε τὴν [illegible]

B δομὴν ἐπήγαγεν· ἀπὸ τῆς πηγῆς [illegible] τε ἦλθεν ἐπὶ τοὺς ποταμούς. οὐδὲ γὰρ [illegible] ἡ τῆς χαρᾶς ἐπεισελθεῖν ὑπόθεσις [illegible] μὴ πρότερον ἑαυτῶν εἶναι νομίσωμεν τὴν [illegible] ρων εὐημερίαν, καὶ οἰκεῖα τὰ τοῦ πλησίον [illegible] λογισώμεθα· ταῦτα δὲ οὐκ ἄν ποτε ἐξ [illegible] νείη τινὸς, ἂν μὴ τῆς ἀγάπης ὑπερβάλλ[illegible] ρατοίης. ἡ ἀγάπη ῥίζα καὶ πηγὴ καὶ μήτηρ [illegible] πάντων τῶν ἀγαθῶν. καὶ γὰρ ὡς ῥίζα [illegible] κλάδους τῆς ἀρετῆς ἀναδίδωσι, καὶ [illegible] λὰ τίκτει τὰ νάματα, καὶ ὡς μήτηρ [illegible]

C τῆς κόλπων περισφίγγει τοὺς εἰς αὐτὴν [illegible] φεύγοντας. ὃ δὴ καὶ ὁ μακάριος Παῦλος [illegible] δὼν, καρπὸν αὐτὴν τοῦ πνεύματος ἐκάλ[illegible] λαχοῦ δὲ τοσοῦτον αὐτῇ τὸ προ[illegible] σατο, ὡς καὶ πλήρωμα αὐτὴν τοῦ νόμου [illegible] πεῖν. πλήρωμα γὰρ νόμου φησὶν ἡ ἀγά[illegible] τῶν ἁπάντων δεσπότης καὶ ὅρον ἀρ[illegible] ρακτῆρα ἀξιόπιστον εἰς τὸ φανῆναι [illegible] θητὰς οὐκ ἕτερόν τινα ἢ τὸν ἀπὸ τῆς ἀγ[illegible] προεβάλετο εἰπών· ἐν τούτῳ γνώσ[illegible] ὅτι ἐμοὶ μαθηταί ἐστε, ἐὰν ἀγα[illegible]

D λοις. διὸ παρακαλῶ ἐπ' αὐτὴν [illegible] ἅπαντες, καὶ ταύτῃ περιπλακ[illegible] τῆς τὴν ἑορτὴν ταύτην ὑποδεξώμεθα [illegible] γάπη, ἀργεῖ τὰ τῆς ψυχῆς τὰ ἐλ[illegible] πη, τὰ ἄλογα τῆς διανοίας σκ[illegible] ἡ ἀγάπη, φησὶν, οὐ περπερεύεται, οὐ φυσ[illegible] γ[illegible] ἡ ἀγάπη τῷ πλησίον κακὸν οὐκ [illegible] ὅπου ἀγάπη πολιτεύεται, οὐδαμοῦ Κάϊν [illegible] τὸν ἀδελφόν. ἀνελε τῆς φθ[illegible] τὸ κακῶν ἁπάντων τὸν ποταμὸν [illegible] ζαν, καὶ συναπέβαλες τὸν καρπ[illegible] ταῦτα δὲ λέγω [illegible] φθονούντων κηδόμενος μᾶλλον ἢ τῶν φθονουμένων.

καὶ γὰρ ἐκεῖνοι μάλιστά εἰσιν οἱ τὰ μέγιστα ζημιούμενοι, καὶ πολλὴν ἑαυτοῖς τὸν ὄλεθρον ἐπάγοντες· ἐπεί γε ὅτι τοῖς φθονουμένοις καὶ στεφάνων ὑπόθεσίς ἐστιν, εἰ βούλοιντο, τὸ φθονεῖσθαι. καὶ ὅρα μοι πῶς Ἄβελ ὁ δίκαιος ᾄδεται, καὶ καθ' ἑκάστην ἀνακηρύττεται τὴν ἡμέραν, καὶ ἡ τῆς σφαγῆς ὑπόθεσις εὐδοξίας αὐτῷ γέγονεν ἀφορμή. καὶ ὁ μὲν καὶ μετὰ τὴν τελευτὴν διὰ τοῦ αἵματος παρρησιάζεται, καὶ λαμπρᾷ τῇ φωνῇ κατηγορεῖ τοῦ μιαιφόνου· ὁ δὲ δῆθεν περιγενόμενος τὸν καρπὸν τῶν ἔργων διὰ τῆς ἀντιδόσεως τῶν ἔργων ἀπέλαβε, καὶ στένων καὶ τρέμων διῆγεν ἐπὶ τῆς γῆς· ὁ δὲ ἀνῃρημένος καὶ ἐπὶ τῆς γῆς κείμενος μετὰ τὴν τελευτὴν πλείονα τὴν παρρησίαν ἐπεδείκνυτο. καὶ καθάπερ ἐκεῖνον ἡ ἁμαρτία καὶ ζῶντα τῶν νεκρῶν ἀθλιώτερον διάγειν παρεσκεύασεν· οὕτω τοῦτον ἡ ἀρετή, καὶ μετὰ τὴν τελευτὴν πλέον διαλάμπειν ἐποίησε. διά τοι τοῦτο καὶ ἡμεῖς, ἵνα μείζονα καὶ ἐνταῦθα κἀκεῖ τὴν παρρησίαν κτησώμεθα, ἵνα πλείονα τὴν εὐφροσύνην τὴν ἀπὸ τῆς ἑορτῆς καρπωσώμεθα, πάντα μὲν τὰ ῥυπαρὰ τῆς ψυχῆς περιελώμεθα ἐνδύματα, μάλιστα τοῦ φθόνου τὸ περιβόλαιον ἀποδυσώμεθα. κἂν γὰρ μυρία κατορθώματα δόξωμεν, πάντων ἐκπεσούμεθα, τῆς πικρᾶς ἡμῖν καὶ ὠμῆς ταύτης ἐνοχλούσης λύμης, ἧς πάντας ἡμᾶς διαφυγεῖν γένοιτο, καὶ μάλιστα τοὺς τήμερον διὰ τῆς τοῦ λουτροῦ χάριτος, τὸ παλαιὸν τῶν ἁμαρτημάτων ἔνδυμα ἀποθεμένους, καὶ πρὸς τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας ἀντιλάμπειν δυναμένους. ὑμεῖς μὲν οὖν, παρακαλῶ, οἱ σήμερον εἰς τὴν υἱοθεσίαν ἐγγραφέντες, οἱ τὸ λαμπρὸν τοῦτο περιβόλαιον ἐνδυσάμενοι πάσῃ φυλακῇ τὴν φαιδρότητα ἐν ᾗ νῦν ἐστε διατηρήσατε, πάντοθεν ἀποτειχίσαντες τῷ διαβόλῳ τὴν εἴσοδον, ἵνα δαψιλεστέρας ἀπολαύσαντες τῆς τοῦ πνεύματος χάριτος, καρποφορῆσαι δυνηθῆτε ἐν τριάκοντα, καὶ ἐν ἑξήκοντα, καὶ ἐν ἑκατόν, καὶ μετὰ παρρησίας ἀπαντῆσαι ἀξιωθείητε τῷ βασιλεῖ τῶν οὐρανῶν, ὅταν παραγίνεσθαι μέλλῃ, καὶ τὰ ἀπόρρητα ἀγαθὰ διανέμειν τοῖς μετ' ἀρετῆς τὸν παρόντα βίον διανύσασιν, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

A Illi enim ſunt, qui maximam faciunt iacturam, multamque ſibi perniciem inuehunt; nam illis quidem quibus inuidetur, illud (ſi quidem velint) materiam affert coronarũ, quod inuidiam patiantur. Ac vide quæſo, quo pacto iuſtus Abel celebretur laudibus, & in dies præconiis efferatur, quod cædis cauſſa celebris nominis occaſionem attulerit. Atque hic quidem poſt obitum etiam per ſanguinem audacter loquitur, & clara voce parricidam accuſat: ille autem ſuperſtes videlicet operum fructum per operum mercedem recepit, & gemens treménſque vitam in terris traduxit. At B hic interfectus & iacens in terra, poſt obitum etiam maiorem cum fiducia loquendi facultatẽ oſtentabat. Et quemadmodum illum ſic afficiebat peccatum, vt etiamnum viuens infelicius mortuis vitam degeret; ſic & iſtum poſt mortem etiam virtus illuſtriorem reddidit. Quocirca nos quoque vt maiorem & hic & illic fiduciam gratiámque nobis conciliemus, vt ampliorem ex hac feſtiuitate lætitiam decerpamus, omnia quidem animæ ſordida veſtimenta eiiciamus, præcipuè verò nos inuidiæ ve- C ſte ſpoliemus. Licet enim ſexcentorum rectè factorum meritum cumulaſſe videamur, ſi nobis hæc acerba tætraque lues negotium faceſſat, in nihilum cuncta recident. Faxit Deus vt eius nos omnes expertes ſimus, atque illi maximè qui hodierna die per gratiam lauacri veterem peccatorum amictum abiecerunt, & ipſius ſolis radiis æmulum iam poſſunt lumen effundere. Vos igitur hortor, qui hodie in adoptionem tranſcripti eſtis, qui candentem hunc amictum induiſtis, omni cuſtodia, quo nunc præditi eſtis, ſplendorem conſeruate, D atquo omni ex parte diabolo aditum intercludite, vt copioſiori Spiritus gratia percepta fructificare poſſitis vnum triginta, & vnum ſexaginta, & vnum centum: vt efficiamini digni qui cum fiducia Regi cœlorum occurratis, cum venturus fuerit, omníque ſermone ſublimiora bona diſtributurus illis, qui præſentem vitam cum virtute tranſegerint in Christo Ieſu domino noſtro, cui gloria & poteſtas nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum. Amen.

Gen 4.10.

A

De pœnitentia, & de iis qui à collectis abfuerunt, itémque de ſacra menſa & de iudicio ſermo.

Titulus huius ſermonis erat ante, de Euchariſtia in Encaniis admonitorius ſermo.

QVEMADMODVM nihil prodeſt iis qui ſeminant, ſi iuxta viam ſemina iaciant: ita neque nobis quicquam proderit, ſi Chriſtiani dicamur, ni ſi quæ appellationi noſtræ conueniant opera præſtemus. Eius rei, ſi placet, adhibebo fide dignum teſtem fratrem Dei Iacobum dicentem: Fides ſine operibus mortua eſt. Ergo vbique vbique opus eſt mandatorum operatione. Nam illa abſente, neque Chriſtiani nominis appellatio nobis prodeſſe poterit. Et ne mireris. Quid enim, dic mihi, lucri habet miles quando in exercitu eſt, niſi militia dignus ſit, & pro Rege à quo alitur, militet? Fortè autem terribile eſt quod dicitur: Melius enim ei erat non militare, quàm in militia curam & honorem regis negligere eum, qui à rege nutritur, pro Rege autem non certare. Quid autem dico pro Rege? Vtinam etiam pro noſtris animabus curam gereremus. Et quomodo, ait, poſſibile in mundo & medio hominum ſic verſantem ſaluari? Quid dicis homo? Vis breuiter oſtendam non eſſe locum qui ſaluet, ſed mores & rectam fidem & voluntatem? Adam in paradiſo, vt in portu naufragium fecit. Loth in Sodomis, ſicut in pelago ſeruatus eſt. Iob in ſtercore iuſtificatus eſt. Saul ille in theſauris regno præſenti, & futuro excidit. Non eſt defenſio, quod dicis te non poſſe etiam in medio negotiorum ſaluari: ſed hæc grauia nobis accidunt, quia in diuinis precibus aut conuentibus frequentes non ſumus. An non videtis volentes dignitatem à terreno Rege accipere, quomodo aſſident, quomodo alios ad patrocinandum incitant, vt potiantur eo quod quærunt?

Iacob. 2. 17.

Gene. 3. Ibidem 19. Iob. 2. 1. Reg. 18.

περὶ μετανοίας καὶ εἰς τοὺς ἀπολειφθέντας ἐν ταῖς συνάξεσιν, ἐν ᾧ καὶ περὶ τῆς ἱερᾶς τραπέζης καὶ περὶ κρίσεως ὁμιλία.

Ὥσπερ τοῖς σπείρουσιν ὄφελος οὐδέν, ὅταν παρὰ τὴν ὁδὸν ῥίπτωσι τὰ σπέρματα· οὕτως οὐδὲ ἡμῖν ὄφελος ἐκ τοῦ καλεῖσθαι ἡμᾶς χριστιανούς, ἐὰν μὴ καὶ τοῖς ἔργοις κατάλληλον ἔχωμεν τὴν προσηγορίαν. καί, εἰ βούλεσθε, παρέξω ὑμῖν ἀξιόπιστον B μάρτυρα τὸν ἀδελφόθεον Ἰάκωβον φάσκοντα, Ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστιν. ἄρα οὖν πανταχοῦ χρὴ τῆς τῶν ἔργων ἐργασίας· ταύτης γὰρ ἀπούσης, οὔτε ἡ τοῦ χριστιανοῦ προσηγορία ὠφελῆσαι ἡμᾶς δύναται. καὶ μὴ θαυμάσῃς· τί γάρ, εἰπέ μοι, κέρδος ἔχει ὁ στρατιώτης ἐκ τοῦ στρατεύεσθαι αὐτόν, ἐὰν μὴ ἄξιος ᾖ τῆς στρατείας, καὶ πολεμῇ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως τρεφόμενος παρ' αὐτοῦ; τάχα δέ, ἔστι καὶ φοβερὸν ὅτι τὸ λεγόμενον, ἄμεινον ἦν αὐτὸν μὴ στρατευθῆναι, ἢ στρατευθέντα ἀμελεῖν C τῆς τοῦ βασιλέως τιμῆς. πῶς γὰρ οὐ τιμωρηθήσεται ὁ ἐκ τοῦ βασιλέως τρεφόμενος, ὑπὲρ δὲ τοῦ βασιλέως μὴ ἀγωνιζόμενος; καὶ τί λέγω ὑπὲρ τοῦ βασιλέως; εἴθε καὶ ὑπὲρ τῶν ἑαυτῶν ψυχῶν ἐφροντίζομεν. καὶ πῶς, φησι, δύναμαι ἐν τῷ κόσμῳ εἶναι, καὶ ἐν μέσῳ πραγμάτων, καὶ σώζεσθαι; τί λέγεις, ἄνθρωπε; βούλει συντόμως δεῖξαί με μὴ τὸν τόπον εἶναι τὸν σώζοντα, ἀλλὰ τὸν τρόπον καὶ τὴν προαίρεσιν; ὁ Ἀδὰμ ἐν παραδείσῳ ὡς ἐν λιμένι τὸ ναυάγιον ὑπέστη· ὁ δὲ Λὼτ ἐν τοῖς Σοδόμοις ὥσπερ ἐν πελάγει διεσώθη· ὁ Ἰὼβ D ἐπὶ τῆς κοπρίας ἐδικαιώθη, ὁ δὲ Σαοὺλ ἐν τοῖς ταμείοις ὤν, τῆς βασιλείας καὶ τῆς ἐνταῦθα καὶ τῆς ἐκεῖ ἐξέπεσεν. οὐκ ἔστι τοῦτο ἀπολογία, ὃ λέγεις, οὐ δύναμαι ἐν τῷ κόσμῳ εἶναι, καὶ ἐν μέσῳ πραγμάτων, καὶ σώζεσθαι. ἀλλὰ ταῦτα πόθεν; ὅτι οἱ μὲν ἐν ταῖς προσευχαῖς, οἱ δὲ ἐν ταῖς θείαις συνάξεσιν οὐ συνεχῶς παραγίνεσθε. ἢ οὐχ ὁρᾶτε τοὺς βουλομένους ἀξιώματα λαβεῖν παρὰ τοῦ ἐπιγείου βασιλέως, πῶς προσεδρεύουσι, πῶς καὶ ἑτέρους εἰς παράκλησιν κινοῦσιν, ὅπως τοῦ ζητουμένου μὴ ἐκπέσωσι;

Digitized by Google

A ταῦτα πρὸς τοὺς ἀπολιμπανομένους τῶν θείων συνάξεων εἴρηται, καὶ πρὸς τοὺς ἐν τῇ τῆς φοβερᾶς καὶ μυστικῆς τραπέζης ὥρᾳ εἰς συντυχίας καὶ ματαιολογίας ἀσχολουμένους. τί ποιεῖς, ἄνθρωπε; οὐχ ὑπέσχου τῷ ἱερεῖ εἰπόντι, Ἄνω σχῶμεν ἡμῶν τὸν νοῦν καὶ τὰς καρδίας; καὶ εἶπας, Ἔχομεν πρὸς τὸν κύριον; οὐ φοβῇ, οὐκ ἐρυθριᾷς κατ' αὐτὴν τὴν φοβερὰν ὥραν ψεύστης εὑρισκόμενος, βαβαὶ τοῦ θαύματος. τῆς τραπέζης τῆς μυστικῆς ἐξηρτισμένης, τοῦ ἀμνοῦ τοῦ θεοῦ ὑπὲρ σοῦ σφαγιαζομένου, τοῦ ἱερέως ὑπὲρ σοῦ ἀγωνιζομένου, πυρὸς πνευματικοῦ ἐκ τῆς ἀχράντου ἀναβλύζοντος τραπέζης, B τῶν χερουβὶμ παρισταμένων, καὶ τῶν σεραφὶμ ἱπταμένων, τῶν ἑξαπτερύγων τὰ πρόσωπα κατακαλυπτόντων, πασῶν τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων μετὰ τοῦ ἱερέως ὑπὲρ σοῦ πρεσβευουσῶν, τοῦ πυρὸς τοῦ πνευματικοῦ κατερχομένου, τοῦ αἵματος ἐν τῷ κρατῆρι εἰς σὴν κάθαρσιν ἐκ τῆς ἀχράντου πλευρᾶς κενουμένου, οὐ φοβῇ, οὐκ ἐρυθριᾷς καὶ κατὰ ταύτην τὴν φοβερὰν ὥραν ψεύστης εὑρισκόμενος; ἑκατὸν ἑξηκονταοκτὼ ὥρας ἐχούσης τῆς ἑβδομάδος, μίαν καὶ μόνην ὥραν ἀφώρισεν ἑαυτῷ ὁ θεός· καὶ C ταύτην εἰς πράγματα βιωτικὰ καὶ εἰς γέλοια καὶ εἰς συντυχίας ἀναλίσκεις; μετὰ ποίας λοιπὸν παρρησίας τοῖς μυστηρίοις προσέρχῃ; μετὰ ποίου συνειδότος μεμολυσμένου; ἆρα εἰ ἐβάσταζες κόπρον ἐν ταῖς χερσί σου, ἐτόλμας προσψαῦσαι τοῦ κρασπέδου τοῦ ἐπιγείου βασιλέως; οὐδαμῶς. μὴ ὅτι ἄρτος ἐστὶν ἴδῃς, μηδ' ὅτι οἶνός ἐστι νομίσῃς. οὐ γὰρ ὡς αἱ λοιπαὶ βρώσεις εἰς ἀφεδρῶνα χωρεῖ. ἄπαγε, μὴ τοῦτο νόει. ἀλλ' ὥσπερ κηρὸς πυρὶ προσομιλήσας οὐδὲν ἀπουσιάζει, οὐδὲν περισσεύει· οὕτω καὶ ὧδε νόμιζε συναναλίσκεσθαι τὰ μυστήρια τῇ τοῦ σώματος οὐσίᾳ. διὸ καὶ προσερ- D χόμενοι, μὴ ὡς ἐξ ἀνθρώπου νομίσητε μεταλαμβάνειν τοῦ θείου σώματος, ἀλλ' ὡς ἐξ αὐτῶν τῶν σεραφὶμ τῇ λαβίδι τοῦ πυρός, καθάπερ Ἡσαΐας εἶδεν, τοῦ θείου σώματος μεταλαμβάνειν νομίζετε, καὶ ὡς τῆς θείας καὶ ἀχράντου πλευρᾶς ἐφαπτόμενοι τοῖς χείλεσιν, οὕτω τοῦ σωτηρίου αἵματος μεταλαμβάνωμεν. διὸ παρακαλῶ, ἀδελφοί, τῶν ἐκκλησιῶν μὴ ἀπολειπώμεθα, μήτε πάλιν ἐν αὐταῖς συντυχίαις ἑαυτοὺς ἀσχολῶμεν· στῶμεν ἔμφοβοι καὶ ἔντρομοι, κατωνεύοντες τὸ ὄμμα, ἄνω δὲ τὴν ψυχήν. στενάζοντες ἀφώνως ἀλαλάζωμεν τῇ καρδίᾳ. οὐχ ὁρᾶτε τοὺς τῷ αἰσθητῷ, καὶ φθαρτῷ, καὶ προσκαίρῳ, καὶ ἐπιγείῳ βασιλεῖ παρισταμένους,

Hæc ego dixerim ad eos, qui ſanctorum communionem & congregationem relinquunt, & ſub horam terribilis myſticæ in vaniloquentiæ conuenticulis occupati ſunt. Quid facis homo? Non promiſiſti ſacerdoti, qui dixit: Surſum mentem& corda, & dixiſti, habemus ad Dominum? Non reuereris & erubeſcis? & illa ipſa hora mendax inueniris? Papæ! menſa myſteriis ſtructa eſt, & agnus Dei pro te immolatur, ſacerdos pro te angitur, ignis ſpiritualis ex ſacra menſa refluit, Cherubim adſtant, Seraphim aduolãt, & ſpiritus ſex alas habentes faciem tegunt, omnes incorporeæ virtutes pro te cum ſacerdote intercedunt: ignis ſpiritualis è cœlo deſcendit, ſanguis in cratere in tuam purificationem ex immaculato latere hauſtus eſt: & non erubeſcis, reuereris, & confunderis, neque Deum tibi propicium facis? Non conſcientia tua iudicat te ô homo? Centum ſexaginta octo horas habente hebdomada, vnam & ſolam horam ſibiipſi ſegregauit Deus, & hanc in opera ſecularia, & in ridicula, & in conuenticula inſumis? cum qua poſtea fiducia ad myſteria accedes? cum qua polluta conſcientia? Num ſi ſtercus in manibus haberes, auderes appropiare ſimbriæ regis? Num vides panem? num vinum? num ſicut reliqui cibi in ſeceſſum vadunt? Abſit. Ne ſic cogites. Quemadmodum enim ſi cera igni adhibita illi aſſimilatur, nihil ſubſtantiæ remanet, nihil ſuperfluit. ſic & hic puta myſteria conſumi corporis ſubſtantia. Propter quod & accedentes ne putetis quod accipiatis diuinum corpus ex homine, ſed ex ipſis Seraphim forcipe ignem, quem ſcilicet Eſaias, vidit vos accipere. Reputate ſalutarem ſanguinem quaſi è diuino & impolluto latere affluere, & ita approximantes labiis puris accipite. Quocirca fratres oro vos & obſecro, ne abſimus ab eccleſiis, neque in ipſis colloquis occupati ſimus. Stemus trementes & timimidi, demiſſis oculis, eleuata autem anima, gementes ſine voce, iubilantes corde. An non videt eos, qui ſenſibili, corruptibili, temporali, & terreno regi aſſiſtunt,

In eos qui interſunt ſacro ammodiſtia ſto.

Eſa 6.

quàm ſint immobiles, non loquentes, A non oculos huc & illuc mittentes, ſed mœſti, territi, pertimeſcentes? Ex ipſis documentum accipite homines, & ſic aſſiſtite Deo, quaſi terrenum regem acceſſuri. Multò magis cœleſti regi cum timore adſtare oportet. Hoc ſæpe dico, & dicere non ceſſabo, donec correctos videam. Ingredientes autem in Eccleſiam, vt decet Deum, accedamus ne vindictæ cupiditatem in mente habentes, aduersùs nos precemur, dicentes. Dimitte nobis, ſicut & nos dimittimus

Matth. 6. debitoribus noſtris. Terribile eſt myſterium hoc, quod dicitur, & fermè ſic ad Deum clamat, qui hoc dicit: Dimiſi domine, dimitte: ſolui, ſolue: ignoui: ignoſce: ſi non ſolui proximo, neque tu mea ſoluas: ſi non dimiſi, neque tu dimittas: ſi inuaſi, inuade: ſi durus fui, durus eſto: in quamenſura metior proximo, eadem remetiaris mihi. Igitur cùm hæc ſciamus, & ignem illum, & terribilem tormẽtorum locum in mentem accipiamus, conuertentes nos poſtea à via qua errauimus. Veniet enim hora, quando theatrum vitæ huius ſoluetur, & nullus poſtea certabit. Non

Poſt mortẽ nihil meremur. eſt poſt huius vitæ finem negotiatio. Diſſoluto hoc theatro coronas mereri non datur. Hoc tempus eſt pœnitentiæ, illud iudicij: hoc agonum, illud coronarum: hoc laboris, illud relaxationis: hoc ærumnæ, illud retributionis. Excitemini obſecro, excitemini, & quæ dicuntur ſuauiter audiamus, & alacriter faciamus. Viximus in carne, viuamus poſthac in ſpiritu: viximus in voluptatibus, viuamus in virtutibus: viximus in negligentia, viuamus in pœnitentia. Quid inflaris terra & cinis? quid ſuperbis homo? quid arrogans es? quid ſperas ex gloria mundi & diuitiis? Egrediamur D ad ſepulchra obſecro, videamus ibi myſteria, videamus dilapſam naturam, oſſa

Eccl. 10 corroſa, corpora putrefacta. Conſidera ibi quis ſapiens, & quis prudens: dic mihi, quis illic rex, & quis priuatus: quis nobilis & quis ſeruus: quis ſapiens, & quis inſipiens? Vbi pulchritudo illic adoleſcentiæ, vbi gratioſus aſpectus, vbi oculi ſpecioſi, vbi elegans naſus, vbi flagrantia labia, vbi pulchritudo gena-

A πῶς εἰσιν ἀμετακίνητοι, μὴ φθεγγόμενοι, μὴ [illegible] μενοι, μὴ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὧδε κἀκεῖσε περιπέμποντες, ἀλλὰ συννοὶ, κατηφεῖς, ἔμφοβοι, [illegible] ὦ ἄνθρωπε, τὸν ἔλεγχον λάβε, καὶ οὕτω παρακαλῶ παρίστασθαι ὑμᾶς τῷ θεῷ. ὥσπερ εἰσερχόμενοι ἐνώπιον τοῦ ἐπιγείου βασιλέως τυγχάνετε, πολλῷ μᾶλλον τῷ ἐπουρανίῳ βασιλεῖ μετὰ φόβου παρίστασθαι χρή. ταῦτα πολλάκις λέγω, [illegible] διορθωθέντας ἴδω. εἰσερχόμενοι δὲ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὡς θεῷ πρέπει εἰσέλθωμεν, μὴ [illegible] κακίαν ἐν τῇ ψυχῇ ἔχοντες, μήπως [illegible] καθ' ἑαυτῶν εὐχώμεθα, λέγοντες· Ἄφες [illegible] καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν. φο[illegible] γάρ ἐστι τὸ λεγόμενον, καὶ σχεδὸν εἰπεῖν, [illegible] πρὸς τὸν θεὸν βοᾷ ὁ τοῦτο λέγων· ἀφῆκα, [illegible] τα, ἄφες· ἔλυσα, λῦσον· συνεχώρησα, συγχώρησον· εἰ ἐκράτησα, κράτησον· εἰ μὴ ἔλυσα τῷ πλησίον, μηδὲ σὺ λύσῃς τὰ ἐμὰ ἁμαρτήματα· ἐν ᾧ μέτρῳ ἐμέτρησα, ἀντιμετρηθήτω μοι. [illegible] τα εἰδότες, καὶ τὴν φοβερὰν ἡμέραν [illegible] ἐνθυμηθέντες, καὶ τὸ πῦρ ἐκεῖνο, καὶ τὰ [illegible] κολαστήρια εἰς νοῦν λαβόντες, [illegible] λοιπὸν ἐκ τῆς πεπλανημένης ὁδοῦ ἡμῶν. [illegible] σεται γὰρ ὥρα ὅτε μὲν τὸ θέατρον τοῦ κόσμου [illegible] διαλυθήσεται, καὶ οὕτως οὐκ ἔστι λοιπὸν [illegible] ζεσθαι. οὐκ ἔστι μετὰ τὴν πάροδον τοῦ βίου [illegible] γματεύσασθαι, οὐκ ἔστι μετὰ τὴν τοῦ θεάτρου ἀπόλεσιν στεφανωθῆναι. οὗτος ὁ καιρὸς [illegible] νοίας, ἐκεῖνος κρίσεως· οὗτος ὁ καιρὸς τῶν ἀ[illegible] ἐκεῖνος τῶν στεφάνων· οὗτος κόπου, ἐκεῖνος ἀ[illegible] οὗτος καμάτου, ἐκεῖνος ἀνταποδόσεως. [illegible] τε, παρακαλῶ, διεγέρθητε, καὶ τῶν λεγομένων προθύμως ἀκούσωμεν. ἐζήσαμεν τῇ [illegible] σωμεν λοιπὸν καὶ τῷ πνεύματι. ἐζήσαμεν [illegible] D ναῖς, ζήσωμεν λοιπὸν καὶ ταῖς ἀρεταῖς. ἐζ[illegible] ἀμελείᾳ, ζήσωμεν καὶ τῇ μετανοίᾳ. τί [illegible] νεῖ γῆ καὶ σποδὸς, τί φυσιοῦσαι, ὦ [illegible] τί μεγαλαυχεῖς σεαυτὸν, τί [illegible] κόσμου δόξης καὶ τοῦ πλούτου, ἐξέλ[illegible] εἰς τάφους, παρακαλῶ, καὶ ἴδωμεν τὰ [illegible] στήρια· ἴδωμεν τὴν φύσιν διασα[illegible] βεβρωμένα, σώματα σεσηπότα. κ[illegible] ἐπίσκεψαι, καὶ φρόνιμος, εἰπέ μοι, [illegible] βασιλεὺς, καὶ τίς ὁ ἰδιώτης, τίς ὁ [illegible] δοῦλος, τίς ὁ σοφὸς, καὶ τίς ὁ ἄσοφος. ποῦ τὸ κάλλος ἐκεῖνο τῆς νεότητος; ποῦ ἡ [illegible] ποῦ οἱ ὀφθαλμοὶ οἱ εὐειδεῖς; ποῦ ἡ εὐθετος ῥίς, ποῦ τὰ πυρέζοντα χείλη, ποῦ τὰ [illegible]

A περὶ ἡδονῶν; ποῦ τὸ ἀποστίλβον μέτωπον; οὐ πάντα κόνις; οὐ πάντα τέφρα; οὐ πάντα σποδός; οὐ πάντα σκώληξ, καὶ δυσωδία, οὐ πάντα βρῶμος; Ταῦτα ἐννοοῦντες, ἀδελφοί, καὶ τῆς ἐσχάτης ἡμῶν ἡμέρας ἐνθυμηθέντες, ὡς καιρὸν ἔχομεν, ἐπιστρέψωμεν ἐκ τῆς πεπλανημένης ὁδοῦ ἡμῶν. αἵματι τιμίῳ ἠγοράσθημεν. διὰ τοῦτο ὁ θεὸς ἐπὶ γῆς ὤφθη· διὰ σέ, ὦ ἄνθρωπε, θεὸς ἐπὶ γῆς ὤφθη, μὴ ἔχων ποῦ τὴν κεφαλὴν κλῖναι. Βαβαὶ τοῦ θαύματος· ὁ κριτὴς διὰ τοὺς κατακρίτους εἰς κριτήριον ἔρχεται· ἡ ζωὴ θανάτου γεύεται· ὁ πλάστης ὑπὸ τοῦ πλάσματος ῥαπίζεται· B ὁ τοῖς σεραφεὶμ ἀθεώρητος, ὑπὸ τοῦ δούλου ἐμπτύεται, ὄξους καὶ χολῆς γεύεται, λόγχῃ κεντᾶται, τάφῳ κατατίθεται· καὶ σὺ ἀμελεῖς, εἰπέ μοι, καὶ καθεύδεις, καὶ καταφρονεῖς, ἄνθρωπε; οὐκ οἶδας, ὅτι καὶ τὸ ἴδιον αἷμα ἐὰν ἐκχέῃς ὑπὲρ αὐτοῦ, οὐδὲ οὕτω τὸ δέον ἐπλήρωσας; ἄλλο γὰρ αἷμα δεσποτικόν, καὶ ἄλλο αἷμα δουλικόν. πρόλαβε τῇ μετανοίᾳ καὶ τῇ ἐπιστροφῇ τὴν ἔξοδον τῆς ψυχῆς, μήποτε θανάτου ἐπελθόντος, C ἄχρηστος ᾖ πᾶσα τῆς μετανοίας ἡ θεραπεία, ὅτι ἐπὶ τῆς γῆς ἡ μετάνοια ἰσχύει, καὶ μόνον, ἐν δὲ τῷ ᾅδῃ τοῦτο οὐκ ἔστι. ζητήσωμεν τὸν κύριον, ὡς καιρὸν ἔχομεν, ἐργασώμεθα τὸ ἀγαθόν, ἵνα καὶ τῆς μελλούσης ἀτελευτήτου γεέννης ἀπαλλαγῶμεν καὶ τῆς τῶν οὐρανῶν βασιλείας ἀξιωθῶμεν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

A rum, vbi frons radians? An non omnia cinis? nonne omnia puluis? nonne omnia fauilla? nonne omnia vermis? nonne omnia putredo & fœtor? Hæc animis inſerentes dilecti, & extremum diē animo verſantes, dum tempus habemus conuertamur à via noſtra, qua errauimus. Sanguine pretioſo redempti ſumus. Matth. 8. 20. 1. Pet. 1. Propter hoc Deus ſuper terram viſus eſt, non habens vbi caput reclinet. Papæ, iudex ad tribunal ducitur pro- Luc 9. B pter reos: vita mortem guſtat: creator à creatura alapis cæditur, qui à Seraphim videri nequit, à ſeruo conſpuitur: fel & acetum guſtat, lancea configitur, in ſepulchrum deponitur: & tu negligens es, & dormis; & contemnis homo? nondum neſcis, quod etſi proprium ſanguinem pro ipſo effundas, non quantum oportet imples? Alius enim eſt ſanguis domini, & alius ſanguis ſerui. Præueni pœnitentia & conuerſione egreſſum animę tuæ, ne quando ſi mors aduenerit, inutilis ſit pœnitentiæ medicina. Propterea quod ſuper terram tantum & C non in inferno pœnitentia robur habet. Quæramus Dominū, dum tempus habemus: Gal. 6. operemur bonum, vt à gehenna quæ fine caret liberemur, & cœlorū regnum conſequamur, gratia & miſericordia domini noſtri Ieſu Chriſti: cui cum Patre & Spiritu ſancto ſit gloria nunc & ſemper, & in ſecula ſeculorum. Amen.

DOMINO SANCTO EVANGELO PRESBYTERO ANIANVS.

Epiſtola Aniani interpretis ex codice mſ. V. C. Nicolai Fabri edita an. 16 5.

REcenti experimento didici, quàm ſint vtilia obſequentium imperia bonorum, qui rectiore quadam ingredientes benignitatis via, beneficium deferunt ſub ſpecie iuſsionis. Quid enim mihi iucundius, quid fructuoſius imperare potuiſti, quam vt ex beati viri ſancti Ioānis operibus in noſtrā linguam aliqua transferrem, id eſt VII. *eiuſdem libellos, quibus ſuper Pauli Apoſtoli laudibus, in Eccleſia aliquando diſſeruit? in quo mihi, etſi in ſermone peregrino admodum rudi, plus euenit tamen voluptatis & commodi quam laboris ſecutum: vt cum dum tibi vertere conor è Græco, preſſius ipſe combiberem, pleniuſque tam inſignis doctrinæ veritate perfruerer, maxime cum vbique diues ingenium in materia locupletiore verſetur. Beatus enim hic Paulus exprimitur, non fucatæ alicuius laudis adumbratus coloribus, ſed inuiolabili virtutum ſuarum veritate formatus, quem tam integre vbique, tam ſolide, nunc ex magnitudine operum, nūc ex illuminatione dictorum, modo ex conſilio vario, modo ex diſpenſationum profundo, tum ex tolerantia paſsionum, tum ex claritate ſignorum eximius laudator aſſeruit, vt eum nō depinxiſſe ſolum, verum quaſi ad præbendum rurſus perfectionis exemplum reſuſcitaſſe quodammodo videatur. Nam cum ab aliis cæterorum merita laudantur, vitatum quoddam ſolet atque exile reſonare, & velut in ſuperficie circumuagante ſermone virtutes ipſæ nominibus magis ſuis ad cōmemorationem videntur venire quàm rebus. Beatus vero*

ro Ioannes Paulum altius intuendo, dilucideque in medium proferendo ipſas mihi videtur inſpexiſſe venas, ac medullas expreſſiſſe virtutum. Quæ ita omnes in iſta laudatione viuunt, & ita floribus ſuis decorantur & fructibus, vt eas prope non minus ab hoc ſublimiter explicatas quam ab Apoſtolo fortaſſe miremur. Quod quidem opus eo eſſe apud te amabilius debet & gratius, quod de ſanctarum ſcripturarum luce rutilans clariſſimi ſyderis vice noctem Manichæi erroris exagitat. Quantum vero nobis conſolationis exoritur, cum cernimus tam erudito tamque illuſtri Orientis magiſtro, eam, quam in nobis Traducianus oppugnat adſtrui veritatem, quam certe beatus Ioannes vt in omnibus libris ſuis, ita hic quoque ab omni munitam latere cuſtodit, armat, accendit vt videatur non tam præſentes informaſſe diſcipulos, quam nobis contra veræ fidei oppugnationem auxilia præparaſſe. Quantus enim ille aduerſus neceſſitatem, quantus pro libero ſurgit arbitrio, quam noſtrorum libris vbique concinens voluntatis iure ſeruato, diuinæ gratiæ præſidia commendat, quam contra omnium vitiorum tenebras, quam pro cunctarum ſpeculo virtutum ſplendidiſſimum vas electionis opponit? Primo beatum Paulum libello, & omnibus præferendo Sanctis & Angelis conferendo: ſecundo ex virtutibus eius atque ſententiis bonum aſſerendo naturæ: tertio caritatem eius pro cunctorum ſalute feruentiſſimā comprobando: quarto de vocatione eius & confirmata vbique ab ipſo Euangelij veritate: quinto de paſſionibus eius & diſpenſationum varietatibus differendo. Sexto ſoluendo omnes illas quæſtiones, quibus Traducianus innitens beatum Paulum vitiorum obfuſcatione commaculat, vt ſcilicet fidelibus ſuis Apoſtolico exemplo peccata concilietur. Septimo ignem zeli eius in Chriſto & ante honorem quoque Apoſtolatus feruorem docendi ſupra ceteros efferendo, vt ſatis liquido clareat extinctam eſſe peccandi neceſſitatem, quam aduerſus Manichæos & doctrina Apoſtoli deprœliatur & vita. Verum nos in tam egregij interpretatione operis, etſi nihil vt puto de ſenſuum veritate, non tamen parum de eloquij venuſtate perdidimus & ſplendore: tam nobis ſtili & elocutionum gratiam exprimere non valentes: ſed nec ſic quidem te [illegible] ſuperaſſe pœniteat. Neque enim verendum tibi eſt ne forte aſperitate tranſlationis offenſus, lectionis huius careas voluptate, cum quidquid nobis ex cultu defuit ornatúque verborū, id totum [illegible] tranſtulimus magnifica inuenta compenſent. Eſt enim ſanctus Ioannes tam clarus totus [illegible] dus, vt facile poſſit ſententiarum ſuarum lumine etiam inter noſtri ſermonis nubila coruſcare.

A

De laudibus S. Pauli Apoſtoli. HOMILIA PRIMA.

Aniano interprete.

NIHIL prorſus errauerit, qui pratum inſigne quoddam virtutum, & paradiſum ſpiritalem Pauli animum nuncupauerit: tā multa enim gratia floruit, tánique huic gratiæ congruente vitæ perfectione reſplenduit: quoniam enim vas electionis effectus eſt, & benè ſeipſum emendare curauit, largiſſimè in eum ſancti ſpiritus munus effuſum eſt. Vnde & mirabiles nobis fluuios genuit, non ſecundum paradiſi B fontes quatuor tantùm, ſed multò etiam plures & quotidie fluentes: nec terram rigantes, ſed animas hominum ad producenda virtutum germina ſuſcitantes. Quis ergo ad explicanda virtutum germina ſenſus? quis ad explicādā iſtius merita ſermo ſufficiet? Quæ autem lingua laudibus eius inuenietur æqualis, cùm omnia quæ ſunt in hominibus bona, vna anima poſſideat, & ea cūcta plenè atq; cumulatè, quę non ſolùm hominum ſunt: ſed, quod amplius eſt,

Εἰς τὸν ἅγιον ἀπόστολον Παῦλον λόγος α.

Οὐκ ἄν τις ἁμάρτοι λειμῶνα ἀρετῶν καὶ παράδεισον πνευματικὸν καλέσας τὴν Παύλου ψυχήν· οὕτω πολλῇ μὲν ἤνθει τῇ χάριτι, ἀξίαν δὲ τῆς χάριτος ἐπεδείκνυτο τῆς ψυχῆς τὴν φιλοσοφίαν. ἐπειδὴ γὰρ σκεῦος ἐκλογῆς γέγονε, καὶ καλῶς ἑαυτὸν ἐξεκάθηρε, δαψιλὴς ἡ τοῦ πνεύματος ἐξεχύθη εἰς αὐτὸν δωρεά. ὅθεν ἡμῖν καὶ τοὺς θαυμαστοὺς ἔτεκε ποταμοὺς, οὐ κατὰ τὴν τοῦ παραδείσου πηγὴν τέσσαρας μόνους, ἀλλὰ πολλῷ πλείους καθ' ἑκάστην ῥέοντας τὴν ἡμέραν, οὐ τὴν γῆν ἀρδεύοντας, ἀλλὰ τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς εἰς καρπογονίαν ἀρετῆς διεγείροντας. τίς ἂν ἀρκέσει λόγος τοῖς τούτου κατορθώμασιν, ἢ ποία δυνήσεται γλῶσσα ἐφικέσθαι τῶν ἐγκωμίων ἐκείνου; ὅταν γὰρ ἅπαντα τὰ ἐν ἀνθρώποις καλὰ συλλαβοῦσα ἔχῃ ψυχὴ μία, καὶ πάντα μεθ' ὑπερβολῆς, οὐ μόνον δὲ τὰ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν ἀγγέλων, πῶς περιεσόμεθα

μεγέθους τῶν ἐγκωμίων; οὐ μὴν διὰ τοῦτο σιγήσομεν, ἀλλ' αὐτὸ καὶ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο μάλιστα ἐροῦμεν. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἐγκωμίου μέγιστον εἶδος, τὸ νικᾶν τῶν κατορθωμάτων τὸ μέγεθος μετὰ πάσης περιουσίας τοῦ λόγου τὴν εὐκολίαν, καὶ ἡ ἧττα μυρίων ἐπαίνων ἐστὶν ἡμῖν λαμπροτέρα. πόθεν οὖν εὔκαιρον εἴη ἂν ἅψασθαι τῶν ἐγκωμίων; πόθεν ἄλλοθεν, ἢ ἀπ' αὐτοῦ τούτου πρώτου, τοῦ δεῖξαι τὰ ἁπάντων ἔχοντα ἀγαθά; εἴτε γὰρ προφῆται ἐπεδείξαντό τι γενναῖον, εἴτε πατριάρχαι, εἴτε δίκαιοι, εἴτε ἀπόστολοι, εἴτε μάρτυρες, πάντα ταῦτα ὁμοῦ συλλαβὼν ἔχει μετὰ τοσαύτης ὑπερβολῆς, μεθ' ὅσης οὐδεὶς ἐκείνων, ὅπερ ἕκαστος εἶχε καλόν, ἐκέκτητο. σκόπει δέ· προσενήνοχεν Ἄβελ θυσίαν, καὶ ἐντεῦθεν ἀνακηρύττεται. ἀλλ' ἐὰν τὴν Παύλου θυσίαν εἰς μέσον ἀγάγῃς, τοσοῦτον δείκνυται βελτίων ἐκείνης, ὅσον τῆς γῆς ὁ οὐρανός. ποίαν οὖν βούλεσθε εἴπω; οὐδὲ γὰρ μία μόνον ἐστί. καὶ γὰρ ἑαυτὸν καθ' ἑκάστην κατέθυεν ἡμέραν, καὶ ταύτην πάλιν διπλῆν ἐποίει τὴν προσφοράν· τοῦτο μὲν καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀποθνήσκων, τοῦτο δὲ τὴν νέκρωσιν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ περιφέρων. καὶ γὰρ πρὸς κινδύνους διηνεκῶς παρετάττετο, καὶ ἐσφάττετο τῇ προαιρέσει, καὶ τῆς σαρκὸς τὴν φύσιν οὕτως ἐνέκρωσεν, ὡς τῶν σφαγιαζομένων ἱερείων μηδὲν ἔλαττον διακεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ πολλῷ πλέον. οὐδὲ γὰρ βοῦς καὶ πρόβατα προσέφερεν, ἀλλ' ἑαυτὸν διπλῆ καθ' ἑκάστην ἐσφαγίαζε τὴν ἡμέραν. διὸ καὶ ἐθάρρησεν εἰπεῖν· ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι, σπονδὴν ἑαυτοῦ τὸ αἷμα καλέσας. οὐ μὴν ἠρκέσθη ταῖς θυσίαις ταύταις, ἀλλ' ἐπειδὴ καλῶς ἑαυτὸν καθιέρωσε, καὶ τὴν οἰκουμένην προσήνεγκε, τὴν γῆν, τὴν θάλατταν, καὶ Ἑλλάδα καὶ βάρβαρον, καὶ πᾶσαν ἁπαξαπλῶς ὅσην ἥλιος ἐφορᾷ γῆν, ταύτην καθάπερ ὑπόπτερός τις γενόμενος ἐπῆλθε πᾶσαν, οὐχ ἁπλῶς ὁδοιπορῶν, ἀλλὰ τὰς ἀκάνθας τῶν ἁμαρτημάτων ἀνασπῶν, καὶ τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας κατασπείρων, τὴν πλάνην ἀπελαύνων, τὴν ἀλήθειαν ἐπανάγων, ἐξ ἀνθρώπων ἀγγέλους ποιῶν, μᾶλλον δὲ ἀπὸ δαιμόνων ἀγγέλους τοὺς ἀνθρώπους. διὸ καὶ μέλλων ἀπιέναι μετὰ τοὺς πολλοὺς ἱδρῶτας καὶ τὰ πυκνὰ ταῦτα τρόπαια, παραμυθούμενος τοὺς μαθητάς, ἔλεγεν· Εἰ καὶ σπένδομαι ἐπὶ τῇ θυσίᾳ καὶ λειτουργίᾳ τῆς πίστεως

A angelorum? Nequaquã ergo poſſumus eius explicare præconia, nec tamen idcirco reticebimus, quin potiùs propterea dicemus. Eſt enim hoc maximũ laudis genus, cum orationis copiam virtus exuperat, & magnitudo laudati: ſicque vinci nobis eſt multo glorioſus, quã ſæpe viciſſe. Vnde igitur oportunius laudum eius ſumemus exordiũ? Vnde inquã incipiemus aliunde, niſi ab hoc ipſo primũ, vt oſtendamus eum bona omniũ poſſidentem? Siue enim prophetæ potentius aliquid in ſe oſtenderint, magiſque mirabile, ſiue patriarchæ, ſiue iuſti, ſiue apoſtoli, ſiue martyres, hæc omnia B ſimul colligens Paulus habet cũ tanto cumulo, cũ quanto nullus eorum, bonũ, quo excellebat, impleuit. Hoc itaq; diligẽtius intuere. Abel obtulit ſacrificiũ, & inde laudatur: ſed ſi Pauli hoſtiã adducamus in medium, quantum cœlum terra, ſuperior apparebit. Quã ergo vultis vt memorẽ? Non enim vna tantùm eſt: ſiquidem ſemetipſum per dies ſingulos immolabat: quam tamen rurſus hoſtiam dupliciter offerebat, cum quotidie moriens, tum corpori ſuo mortificationẽ ſine intermiſſione circumferẽs. C Nam & ad pericula iugiter parabatur, conſummans voluntate martyriũ, & naturam in ſe mortificãdo carnis, nihil minùs quàm immolatæ Deo hoſtię munus implebat, immò etiã multò amplius. Nõ enim oues offerebat, aut boues, ſed ſemetipſum per dies ſingulos dupliciter, vt diximus, immolabat: propter quod confitendo dicebat, Ego enim iã immolor, ſanguinem vtique ſuum immolationem vocans. Neque verò his tantùm ſacrificiis contentus, fuit ſed quia ſeipſum conſecrauerat Deo, etiam orbẽ vniuerſum ſtuduit offerre: qui terram videlicet D ac mare, Græciã, ſimúlque Barbariam, omnémq; prorſus, quanta eſt ſub cœlo, regionem, quaſi volitans circumiuit, nõ ſimplici laborare, veluti in vacuum itinera percurrens: ſed peccatorum ſpinas pariter euellens, & verbum ſeminans, vbique pietatis fugans errores, veritatem reducens, ex hominibus angelos faciens: quinimò ipſos homines quaſi ex dæmonibus in angelos prouehens. Propter quod iam hinc poſt ſudores plurimos, ac trophæa innumerabilia tranſiturus, pro diſcipulorum conſolatione dicebat: Sed & ſi immolor ſuper ſacrificium & obſequium fidei

Gen. 4. 2.

2. Tim. 4. 6.

Quæ ſacrificia Paulus offerret.

Phil. 2. 17.

A vestræ, gaudeo, & congratulor omnibus vobis: propter quod & vos gaudere, & congratulamini mihi. Quidnam igitur huic hoſtiæ reperitur æquale, quam Paulus ſtricto ſancti ſpiritus gladio immolauit, quámque in illo altari obtulit, quod ſupra cœlos locatum eſt? Sed Abel dolo germani percuſſus occubuit: atque hinc effectus eſt clarior. At ego innumeras tibi oſtendam mortes, tot vtique, quot etiam dies beatus iſte in prędicatione vixit. Si verò eam quoque vis noſſe mortem, quæ nouiſſimè etiam rebus impleta eſt: Abel quidem à fratre, vt nihil à ſe læſo, ita nullis affecto beneficiis interemptus eſt: Paulus verò ab eis interfectus eſt, quos innumeris malis cupiebat eripere, & propter quos ſuſtinuit vniuerſa quæ paſſus eſt. Sed Noë iuſtus in generatione ſua, atq; perfectus, & ſolus erat talis in cũctis: ſed & Paulus ſolus inter omnes talis inuentus. Et ille quidem tantummodò legitur ſe ſeruaſſe cum liberis, hic autẽ multò ſæuiore mundi inundante diluuio, nõ arcam coaptãdo compagibus tabularum, ſed epiſtolas cõponendo: non duos vel tres aut quinque cognatos, ſed vniuerſum prorſus orbem mergi periclitantẽ ex mediis fluctibus liberauit. Nec verò hæc erat talis arca, vt vno circunferretur loco, quæ vtique orbis terrarum terminos comprehendit. Nam vſque nunc omnes in hanc arcam Paulus inducit, quam certè capacem ſaluandæ multitudinis pręparauit, quæ ſuſcipiens irrationalibus penè animalibus ſtultiores, imitatores efficit angelorũ. Et hinc quoque illam vicit arcam, quia illa quidem coruum recipiens, coruũ rurſus emiſit, & includens lupum, feritatẽ eius mutare non potuit: hæc verò non ita, ſed acceptos lupos oues reddidit, accipitres miluóſque ſuſcipiens fecit colũbas, & excludens omnem irrationalitatem atque ferocitatem, manſuetudinem ſpiritus introduxit: manétque hodie hæc arca nauigans, nec tamen aliquando diſſoluitur, nec valet tabulas eius vlla malitiæ laxare tempeſtas: quin potius ipſa tempeſtatis motus nauigãdo cõpeſcit, quod ſatis cõſequẽter effectũ eſt. Non enim bitumine aut pice, ſed ſãcto ſpiritu eius tabulæ ſũt perunctę. Sed Abraham mirantur omnes, quia cũ au-

Gen. 4. — Gen. 6. — Gen. 8. — Gen. 22.

A ὑμῶν, χαίρω καὶ συγχαίρω πᾶσιν ὑμῖν. διὸ καὶ ὑμεῖς χαίρετε καὶ συγχαίρετέ μοι. τί τοίνυν εὕροι τ' ἂν θυσίας ταύτης ἴσον, ἣν τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος ἀνατείνας ἔθυσεν, ἣν ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ προσήγαγε τῷ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν; ἀλλ' ἀνῃρέθη δολοφονηθεὶς ὑπὸ τοῦ Κάϊν ὁ Ἄβελ, καὶ ταύτῃ λαμπρότερος γέγονεν; ἀλλ' ἐγώ σοι μυρίους ἐδείκνυον θανάτους, καὶ τοσούτους, ὅσας ἡμέρας κηρύττων ἔζησεν ὁ μακάριος οὗτος. εἰ δὲ καὶ τὴν μέχρι τῆς πείρας αὐτῆς προελθοῦσαν βούλει μαθεῖν σφαγὴν, ἐκεῖνος μὲν ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ μήτε ἀδικηθέντος, μήτε εὐεργετηθέντος κατέπεσεν· B οὗτος δὲ ὑπὸ τούτων ἀνῃρέθη, οὓς ἐξαρπάσαι τῶν μυρίων ἠπείγετο κακῶν, καὶ δι' οὓς πάντα ἔπασχεν, ἅπερ ἔπαθεν. ἀλλὰ Νῶε δίκαιος, τέλειος ἐν τῇ γενεᾷ αὐτοῦ, καὶ μόνος ἐν ἅπασι τοιοῦτος ἦν, ἀλλὰ καὶ Παῦλος μόνος ἐν ἅπασι τοιοῦτος. κἀκεῖνος μὲν ἑαυτὸν μετὰ τῶν παίδων διέσωσε μόνον· οὗτος δὲ πολὺ χαλεπωτέρου τὴν οἰκουμένην κατακλυσμοῦ καταλαβόντος, οὐ σανίδας πήξας, καὶ κιβωτὸν ποιήσας, ἀλλ' ἀντὶ σανίδων τὰς ἐπιστολὰς συνθεὶς, οὐ δύο καὶ τρεῖς καὶ πέντε συγγενεῖς, ἀλλὰ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν καταποντίζεσθαι C μέλλουσαν, ἐκ μέσων ἥρπασε τῶν κυμάτων. οὐ γὰρ τοιαύτη ἦν ἡ κιβωτὸς, ὡς ἐν ἑνὶ περιφέρεσθαι τόπῳ, ἀλλὰ τὰ πέρματα τῆς οἰκουμένης κατέλαβε, καὶ ἐξ ἐκείνου πάντας εἰσάγει μέχρι τοῦ νῦν εἰς τὴν λάρνακα ταύτην. σύμμετρον γὰρ τῷ πλήθει τῶν σωζομένων αὐτὴν κατασκευάσας, δεχόμενος ἀλόγων ἀνοητοτέρους, ταῖς ἄνω δυνάμεσιν ἐφαμίλλους ἐργάζεται, καὶ ταύτῃ νικᾷ τὴν κιβωτὸν ἐκείνην. ἐκείνη μὲν γὰρ κόρακα λαβοῦσα, κόρακα πάλιν ἐξέπεμψε, καὶ λύκον ὑποδεξαμένη, τὴν θηριωδίαν οὐ μετέβαλεν· D οὗτος δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ λαβὼν λύκους, πρόβατα εἰργάσατο, καὶ λαβὼν ἱέρακας καὶ κολοιοὺς, περιστερὰς τούτους ἀπετέλεσε, καὶ πᾶσαν ἀλογίαν καὶ θηριωδίαν τῆς τῶν ἀνθρώπων φύσεως ἐκβαλὼν, τὴν τοῦ πνεύματος εἰσήγαγεν ἡμερότητα. καὶ μέχρι νῦν μένει πλέουσα ἡ κιβωτὸς αὕτη, καὶ οὐ διαλύεται. οὐδὲ γὰρ ἴσχυσεν αὐτῆς τὰς σανίδας χαυνῶσαι τῆς κακίας ὁ χειμὼν, ἀλλ' ὑπερπλέουσα μᾶλλον τοῦ χειμῶνος τὴν ζάλην κατέλυσε· καὶ μάλα εἰκότως. οὐ γὰρ ἀσφάλτῳ καὶ πίσσῃ, ἀλλὰ πνεύματι ἁγίῳ κεχρισμέναι αἱ σανίδες αὗταί εἰσιν. ἀλλὰ τὸν Ἀβραὰμ θαυμάζουσιν ἅπαντες, ὅτι ἀκούσας

A Ἔξελθε ἐκ τῆς γῆς σου καὶ ἐκ τῆς συγγενείας σου, ἀφῆκε πατρίδα, καὶ οἰκίαν, καὶ φίλους καὶ συγγενεῖς, καὶ πάντα ἦν αὐτῷ τὸ ἐπίταγμα τοῦ θεοῦ, καὶ γὰρ καὶ ἡμεῖς τοῦτο θαυμάζομεν. ἀλλὰ τί Παύλου γένοιτ' ἂν ἴσον, ὃς οὐ πατρίδα καὶ οἰκίαν καὶ συγγενεῖς ἀφῆκεν, ἀλλ' αὐτὸν τὸν κόσμον διὰ τὸν Ἰησοῦν, μᾶλλον δὲ αὐτὸν τὸν οὐρανόν, καὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ ὑπερεῖδε, καὶ ἓν μόνον ἐζήτει, τοῦ Ἰησοῦ τὴν ἀγάπην. καὶ ἄκουε αὐτοῦ τοῦτο δηλοῦντος καὶ λέγοντος· Οὔτε ἐνεστῶτα, οὔτε μέλλοντα, οὔτε ὕψωμα, οὔτε βάθος δυνήσεται ἡμᾶς χωρίσαι ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ θεοῦ. ἀλλ' ἐκδοὺς κινδύνοις ἑαυτόν, τὸν ἀδελφιδοῦν ἐξήρπασε τῶν βαρβάρων; ἀλλ' οὗτος οὐ τὸν ἀδελφιδοῦν, οὐδὲ τρεῖς καὶ πέντε πόλεις, B ἀλλὰ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν, οὐκ ἀπὸ βαρβάρων, ἀλλ' ἀπ' αὐτῆς τῆς τῶν δαιμόνων ἐξήρπασε χειρός, μυρίους καθ' ἑκάστην ὑπομένων κινδύνους, καὶ τοῖς οἰκείοις θανάτοις, ἑτέροις πολλὴν ἀσφάλειαν κτώμενος. ἀλλ' ἐκεῖνο τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν ἐστι καὶ ἡ κορωνὶς τῆς φιλοσοφίας, τὸ τὸν υἱὸν καταθῦσαι; ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα τὰ πρωτεῖα παρὰ τῷ Παύλῳ ὄντα εὑρήσομεν. οὐ γὰρ υἱόν, ἀλλ' ἑαυτὸν μυριάκις κατέθυσεν, ὥσπερ C ἔφθην εἰπών. τί δαὶ τί; θαυμάσειέ τις Ἰσαὰκ πολλὰ μὲν καὶ ἄλλα, μάλιστα δὲ τὴν ἀνεξικακίαν, ὅτε φρέατα ὀρύττων, καὶ τῶν οἰκείων ἐλαυνόμενος πόνων, οὐκ ἐπεξῄει, ἀλλὰ καὶ καταχωννύμενα ὁρῶν μετῄει, καὶ πρὸς ἕτερον ἀεὶ μεθίστατο τόπον, οὐχ ὁρμῶν ἀεὶ τοῖς λυποῦσι χαρίζων, ἀλλ' ἐξιστάμενος καὶ παραχωρῶν πανταχοῦ τῶν οἰκείων κτημάτων, ἕως ἂν τὴν ἄδικον ἐκείνων ἐπιθυμίαν. ἀλλ' ὁ Παῦλος οὐ φρέατα λίθοις καταχωννύμενα ὁρῶν, ἀλλὰ τὸ ἑαυτοῦ σῶμα, οὐ παρεχώρει, καθάπερ ἐκεῖνος, μόνον, ἀλλ' εἰς τοὺς λιθοῖς D βάλλοντας αὐτὸν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναγαγεῖν ἐφιλονείκει. ὅσῳ γὰρ κατεχώννυτο ἡ πηγή, τοσούτῳ μᾶλλον ἐξεβλύζετο, καὶ πλείους ἐξέχεε ποταμοὺς εἰς ὑπομονήν. ἀλλὰ τὸν παῖδα τὸν τούτου θαυμάζει τῆς καρτερίας ἡ γραφή. καὶ ποία ἀδαμαντίνη ψυχὴ τὴν Παύλου δυνήσαιτ' ἂν μιμήσασθαι ὑπομονήν; οὐδὲ γὰρ δὶς ἑπτὰ ἔτη ἐδούλευσεν, ἀλλὰ τὸν πάντα βίον ὑπὲρ τῆς τοῦ Χριστοῦ νύμφης, οὐ συγκαιόμενος μόνον τῷ καύματι τῆς ἡμέρας, καὶ τῷ παγετῷ τῆς νυκτός, ἀλλὰ μυρίας νιφάδας πειρασμῶν ὑπομένων,

A dixit: Abraham exi de terra tua, & de cognatione tua: & domos reliquit, & patriam, & amicos atque cognatos, quorum omnium iacturam ſolo diuini præcepti amore compenſabat: nam & eum propterea miramur. Sed quis Paulo poſſit æquari? qui non modo patriam, cognatos, ac domum, ſed ſeipſum quoque ac mundum reliquit: immo etiam cœlum, & cœlum cœli, & hæc omnia Chriſtum ſuſcipiendo deſpexit: vnum pro cunctis & ſolum, id eſt, Chriſti charitatem requirens, neque præſentia inquit, neque futura, neque altitudo, neque profundum, neque alia creatura poterit nos ſeparare à charitate Dei, B quæ eſt in Chriſto Ieſu domino noſtro. Sed Abraham ſeipſum in periculum tradens hoſtibus filium fratris eripuit: at Paulus non fratris filium, neque tres aut quinque vrbes, ſed orbem vniuerſum de diaboli extorſit manu, innumera illa per dies ſingulos pericula ſuſtinendo, propriiſque mortibus maximam ſecuritatem aliis comparādo. Caput bonorum, eiuſque culmen philoſophiæ eſt, quod filium voluit immolare: hic quoque inueniemus Paulum pri- C matum tenentem, qui non filium, ſed ſemetipſum, vt dixi, millies immolauit. In Iſaac quidem aliquis admiratur, & alia quidem plurima, ſed præcipuè patientiam: quoniam puteos fodiens, & propriis exagitatus laboribus, minimè reſiſtebat: ſed factos à ſe puteos obrui patiebatur, atque ad alium ſemper migrabat locum. Neque collecta ſuorum manu in aduerſarios irruebat, ſed propria poſſeſſione vbique cedebat, quoadusque iniquiſſimam illorum expleret cupiditatem. At Paulus non puteos cernens lapidibus obrutos, D ſed proprium corpus, non ſolum ſicut ille cedebat, ſed etiam à quibus lapidabatur, in cœlum ſtudebat euehere. Quantò enim amplius obruebatur fons iſte, tanto erumpebat magis, ac plures ex ſe fluuios effundendo manabat. De longanimitate ac patientia huius filium Iacob admiratur ſcriptura. Et quænam illa eſt tum adamantina prorſus anima, quæ Pauli patientiam poſſit imitari? Neque enim bis ſeptem annorum, ſed totius vitæ ſeruitium pro ſponſa pertulit Chriſti, non aduſtus ſolum æſtu diei, & noctis gelu, ſed tentationes mille perpetiens:

Rom 8.

Gen. 14.

Ibid. 26.

1. Cor. 11.

& nunc quidem verberibus, nunc verò lapidibus ſciſſus atque colliſus, & nunc quidē cum beſtiis, modo autē fluctibus pugnas: modo etiam nimiæ atque continuę reluctās fami, diebus atque noctibus, & inter certamina vbique proſiliēs, captas oues ex diaboli faucibus extrahebat. Sed & Ioſeph pudicitię virtute decoratus eſt. at ego vereor ne iam ridiculum ſit hic Paulum velle laudare, qui ſemetipſū mundo crucifigens, non ſolùm humanorū corporum pulchritudines, ſed omnia etiam quæ videntur in rebus clara atque decora, ita cernebat, quemadmodum nos fauillam, cinerémque deſpicimus, qui quaſi mortuus prorſus ad mortuum immobilis permanebat. Itaque cū tanta animi cura comprimeret incentiua vitiorum, & naturæ nihil humanū ab aliquo aliquando perpeſſus eſt. Stupent certè Iob omnes homines, & valde vtique cōuenienter. Eſt enim ille athleta mirabilis: & qui Paulū ipſum velut ex aduerſo poſſit aſpicere ob patientiā, puritatémque vitæ, ob teſtimonium Dei, propter illam cum diabolo fortiſſimam pugnam, propter victoriam quæ pugnam ſecuta eſt: at Paulus non menſibus tantum, ſed annis plurimis in agone perdurans, tam clarus emicuit, non terræ gleba ſaniem carnis eradens, ſed in ipſius intelligibilis os leonis frequenter incurrens. & pugnans aduerſus tentationes innumeras, omni erat lapide tolerantior, qui non à tribus aut quatuor amicis, ſed à cunctis infidelibus, à falſis etiā fratribus opprobria ſuſtinebat, conſputatus ab omnibus, atque maledictus. Sed illius erat magna hoſpitalitas, & cura pauperum, nec nos quidē iſtud negamus: ſed Pauli eam liberalitate inferiorem docemus, & tanto inferiorē, quantò anima eſt corpus inferius. Quam enim ille curam impendebat carne debilibus, hanc iſte animæ morbidis exhibebat, nunc mentis ſenſibus claudicantes dirigēdo in recti itineris inceſſum, nunc nuditate deformes ſtola cœleſtis philoſophiæ veſtiendo. Incorporalibus quoque beneficiis tantò ille ſuperabat, quātò eſt amplius in fame & nuditate viuentem indigentibus ferre præſidium, quam id ipſum de dimitiarū affluētia miniſtrare. Nam illius quidem omni aduenienti aperiebatur domus, huius verò anima vniuerſo patebat orbi, ac fideliū populos benignæ mentis recipiebat hoſpitio dicens,

Gen. 39.

Galat. 6.

Paulus cū Iob confertur.

A νῦν μὲν μάστιγας λαμβάνων, νῦν δὲ λίθοις τὸ σῶμα βαλλόμενος, καὶ νῦν μὲν θηρίοις μαχόμενος, νῦν δὲ πελάγει πυκτεύων, καὶ λιμῷ διηνεκεῖ ἡμέρας καὶ νυκτὸς, καὶ κρυμῷ, καὶ πανταχοῦ παρὰ τὰ σκάμματα πηδῶν, καὶ τὰ πρόβατα ἀπὸ τῆς τοῦ διαβόλου φάρυγγος ἁρπάζων; ἀλλὰ σώφρων ὁ Ἰωσήφ; ἀλλὰ δέδοικα μὴ γέλως ᾖ τὸν Παῦλον ἐντεῦθεν ἐγκωμιάζειν, ὃς ἐσταύρωσεν ἑαυτὸν τῷ κόσμῳ, καὶ οὐ τὰ λαμπρὰ ἐν σώμασι μόνον, ἀλλὰ πάντα τὰ πράγματα οὕτως ἑώρα, ὡς ἡμεῖς τὴν κόνιν καὶ τὴν τέφραν, καὶ ὡσανεὶ νεκρὸς πρὸς νεκρὸν ἀκίνητος ἔμενεν, οὕτω μετ' B ἀκριβείας τῆς φύσεως τὰ σκιρτήματα κατεπνίγων, οὐδὲν οὐδέποτε πρὸς οὐδένα ἀνθρώπινον ἔπαθεν. ἐκπλήττονται τὸν Ἰὼβ ἅπαντες ἄνθρωποι, καὶ μάλα εἰκότως. καὶ γὰρ μέγας ἀθλητὴς, καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν Παῦλον ἀντιστῆναι δυνάμενος, διὰ τὴν ὑπομονὴν, διὰ τὴν τοῦ βίου καθαρότητα, διὰ τὴν τοῦ θεοῦ μαρτυρίαν, διὰ τὴν καρτερὰν μάχην ἐκείνην, διὰ τὴν θαυμαστὴν νίκην τὴν μετὰ τὴν μάχην. ἀλλὰ Παῦλος, οὐχὶ μῆνας πολλοὺς ἀγωνιζόμενος [illegible], ἀλλ' ἔτη πολλὰ, οὐχὶ τὴν κόνιν [illegible] C ἰχῶρας καὶ ὀστράκου [illegible] ἀλλ' [illegible] τοῦ λέοντος τὸ νοητὸν στόμα συνεχῶς [illegible], καὶ μυρίοις παλαίων πειρασμοῖς, παντὸς [illegible] στερρότερος ἦν. οὐχὶ παρὰ τριῶν φίλων, ἢ τεσσάρων, ἀλλὰ παρὰ πάντων [illegible] ἀπιστούντων ψευδαδέλφων, [illegible] ὀνειδιζόμενος. ἀλλ' ἡ φιλοξενία τοῦ Ἰὼβ μεγάλη, καὶ ἡ πρὸς τοὺς δεομένους κηδεμονία, [illegible] ἡμεῖς ἀντερεῦμεν. ἀλλὰ τῆς Παύλου [illegible] καταδεεστέραν [illegible], [illegible] ἀφέστηκεν. ἃ γὰρ ἐκεῖνος περὶ [illegible] D πεπηρωμένους ἐπεδείκνυτο, [illegible] τοὺς τὴν ψυχὴν λελωβημένους [illegible], [illegible] τοὺς χωλοὺς καὶ ἀναπήρους τῷ λογισμῷ [illegible] μενος, καὶ τοὺς γυμνοὺς [illegible] περιβάλλων τῇ τῆς φιλοσοφίας στολῇ [illegible] τοῖς σωματικοῖς δὲ τοσοῦτον αὐτοῦ [illegible], ὅσῳ πολλῷ μεῖζον τὸ πεινῶντα [illegible] βοηθεῖν τοῖς δεομένοις, τοῦ ἐκ περιουσίας τοῦτο ποιεῖν. καὶ τοῦ μὲν ἡ οἰκία [illegible] κτο, τοῦ δὲ ἡ ψυχὴ παντὶ τῇ οἰκουμένῃ [illegible], καὶ ὁλοκλήρους δήμους ὑπεδέχετο [illegible]

A Οὐ στενοχωρεῖσθε ἐν ἡμῖν, στενοχωρεῖσθε δὲ ἐν τοῖς σπλάγχνοις ὑμῶν. καὶ ὁ μὲν, προβάτων αὐτῷ καὶ βοῶν ὄντων ἀπείρων, φιλότιμος περὶ τοὺς δεομένους ἦν· οὗτος δὲ, οὐδὲν πλέον κεκτημένος τοῦ σώματος, ἀπ' αὐτοῦ τούτου τοῖς δεομένοις ἐπήρκει, καὶ βοᾷ λέγων· Ταῖς χρείαις μου καὶ τοῖς οὖσι μετ' ἐμοῦ ὑπηρέτησαν αἱ χεῖρες αὗται, τὴν ἀπὸ τοῦ σώματος ἐργασίαν πρόσοδον τοῖς πεινῶσι καὶ λιμώττουσι κεκτημένος. ἀλλ' οἱ σκώληκες καὶ τὰ τραύματα χαλεπὰς καὶ ἀκαρτερήτους παρεῖχον τῷ Ἰὼβ τὰς ὀδύνας; ὁμολογῶ κἀγώ. ἀλλ' ἐὰν τὰς ἐν τοσούτοις ἔτεσι τοῦ Παύλου μάστιγας, καὶ τὸν λιμὸν τὸν διηνεκῆ, καὶ τὴν γυμνότητα, B καὶ τὰς ἁλύσεις, καὶ τὸ δεσμωτήριον, καὶ τοὺς κινδύνους, καὶ τὰς ἐπιβουλὰς τὰς παρὰ τῶν οἰκείων, τὰς παρὰ τῶν ἀλλοτρίων, τὰς παρὰ τῶν τυράννων, τὰς παρὰ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης αἰτιάσῃς, καὶ μετὰ τούτων τὰ τούτων πικρότερα, λέγω δὴ τὰς ὑπὲρ τῶν πιπτόντων ὀδύνας, τὴν φροντίδα τῶν ἐκκλησιῶν πασῶν, τὴν πύρωσιν ἣν ὑπὲρ ἑκάστου τῶν σκανδαλιζομένων ὑπέμενεν, ὄψει πῶς πέτρας στερροτέρα ἦν ἡ ταῦτα φέρουσα ψυχή, καὶ σίδηρον καὶ ἀδάμαντα ἐνίκα. ἃ γὰρ ἐκεῖνος ἔπασχεν ἐν τῷ σώματι, ταῦτα οὗτος ἐν τῇ ψυχῇ, C καὶ σκώληκος παντὸς χαλεπώτερον ἡ καθ' ἕκαστον τῶν σκανδαλιζομένων ἀθυμία διέτρωγεν αὐτοῦ τὴν ψυχήν. ὅθεν καὶ πηγὰς δακρύων ἠφίει διηνεκεῖς, οὐ τὰς ἡμέρας μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς νύκτας, καὶ πάσης γυναικὸς ὠδινούσης δριμύτερον διεσπᾶτο καθ' ἕκαστον αὐτῶν· διὸ καὶ ἔλεγε, Τεκνία μου, οὓς πάλιν ὠδίνω. τίνα ἄν τις μετὰ τὸν Ἰὼβ ἐκπλαγείη; τὸν Μωυσέα πάντως. ἀλλὰ καὶ τοῦτον ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος ὑπερηκόντισε. μεγάλα μὲν γὰρ αὐτοῦ καὶ τὰ ἄλλα, τὸ δὲ κεφάλαιον καὶ ἡ κορωνὶς τῆς ἁγίας ψυχῆς ἐκείνης, ὅτι ἐξαλειφθῆναι εἵλετο τῆς τοῦ θεοῦ βίβλου ὑπὲρ τῆς D σωτηρίας τῶν Ἰουδαίων. ἀλλ' οὗτος μὲν συναπολέσθαι ἑτέροις ᾑρεῖτο· ὁ δὲ Παῦλος οὐ συναπολέσθαι, ἀλλ', ἑτέρων σωζομένων, αὐτὸς ἐκπεσεῖν τῆς δόξης τῆς ἀπεράντου. καὶ ὁ μὲν τῷ Φαραὼ, ὁ δὲ τῷ διαβόλῳ καθ' ἡμέραν ἐπύκτευε· καὶ ὁ μὲν ὑπὲρ ἑνὸς ἔθνους, ὁ δὲ ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης ἔκαμνεν, οὐχ ἱδρῶτι, ἀλλὰ καὶ αἵματι ἀντὶ ἱδρῶτος πάντοθεν περιρρεόμενος, οὐχὶ τὴν οἰκουμένην μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀοίκητον διορθούμενος, οὐχὶ τὴν Ἑλλάδα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν βάρβαρον.

Non anguſtiamini in nobis, anguſtiamini autem in viſceribus veſtris. *2. Cor. 6. 12.* Et ille quidem cùm oues & boues haberet innumeras, erat in pauperes liberalis: hic verò nihil amplius corpore ſuo poſſidens, in hoc ipſo ſufficienter indigentibus miniſtrabat: quod alicubi ipſe commemorans, Neceſſitatibus, inquit, meis & his qui mecum erant, miniſtrauerunt manus iſtæ. *Act. 20.* Corporis enim ſui operam velut ex quadam poſſeſſione fructus eſurientibus deputabat. Sed vermes videlicet, atque vulnera, ſæuos atque intolerabiles ſancto Iob inferebant dolores, & ego fateor: ſed ſi per tam multos annos Pauli verbera, & cum iugi fame etiam nuditatem, catenas, carcerem, inſidias, periculáque conſideres, quæ à domeſticis, ab extraneis, a tyrannis, à toto poſtremò patiebatur orbe: addas hoc etiam his profectò amariora, id eſt pro eis qui labebantur, dolores, ſolicitudinem, quam pro eccleſiis omnibus, vſtionem, quam pro ſcandalizatis ſingulis perferebat, videbis quia erat omni ſaxo durior anima iſta perpetiens, & ferrum atque adamantem ſuperabat. Quæ enim Iob corpore, hæc Paulus mente ſuſtinuit, quem omni verme moleſtior de ſingulis quibuſque labentibus mœſtitia conſumebat. Vnde & iuges lachrymarum ex eo fontes non diebus ſolùm, ſed etiam noctibus effluebant, omnique muliere parturiente vehemētiùs affligebatur in ſingulis propter quod etiam dicebat: Filioli mei, quos iterum parturio. Quem verò iam quiſpiam poſt Iob putet eſſe mirabilem? Moſem profectò, *Gal. 4. 19.* ſed hunc etiam Paulus ſatis eminenti virtute tranſcendit, cuius quidem multa ſunt alia præclara: ſed caput ſanctæ illius animæ atque faſtigium eſt, quoniā pro Iudæorum ſalute deleri elegit ex libro vitę: ſed Moſes cum cæteris optauit perire, Paulus pro cęteris: Non enim cū *Exod. 32.* pereuntibus perire voluit, ſed vt ſaluarentur alij, ipſe de gloriæ æternitate decidere. Et ille quidē Pharaoni, hic autem diabolo quotidie repugnabat. Et ille pro vna tantum gente, iſte verò pro vniuerſo orbe certauit, non ſudore, ſed ſanguine, vice ſudoris vndiq; profluēte: cùm non ſolùm habitabiles mundi partes, verum etiam deſerta ad cultum religionis adduceret, nec ſolum Græcorum populos, verumetiam Barbarorum.

Poteram quidem & Ieſum Naue, & Samuelem, & alios prophetas in comparationem vocare: ſed ne ſermonẽ faciam lõgiorem, ad ipſa eorum capita cõſcendam. Cum enim iſtis excellentior apparuerit, nulla prorſus de aliis ambiguitas relinquetur. Quinam ergo eminentiores videntur? quis poſt hos alius, niſi Dauid, & Helias, & Ioannes, quorum vnus prioris, alter ſecundi eſt prçcurſor aduẽtus? propter quod etiam nominis cõmunione cõiuncti ſunt. Quid igitur in Dauid præcipuũ reperitur? ſine dubio humilitas, atque erga Deum feruẽs amor. Et quis amplius, immò quis ita, vt anima Pauli, hæc vtraque cõpleuit? Admirandum autem in Helia ego minimè reor, quia cœlum clauſit, quia induxit famẽ, quia ignem de cœlo ſermone compluit: ſed quia zelauit pro Deo, erat in hoc mẽtis affectu, ipſo igne vehemẽtior Sed ſi Pauli zelum diligenter inſpicias, tãtò eum inuenies celſiorem, quãtò ille prophetis ceteris eminebat. Quid enim verbis illis reperiatur æquale, per quæ gloriam Domini zelãdo dicebat: Quoniam optabam ego anathema eſſe pro fratribus meis, qui ſunt cognati mei ſecundũ carnem? Propterea cœlis ſibi propoſitis ac præmiis & coronis, tardauit ac diſtulit, dicens: Permanere autẽ in carne, neceſſarium eſt propter vos. Propterea nõ ſolùm iſtam quæ cernitur, ſed illã quoque quæ intelligitur creaturam, nequaquam ſufficere ſibi credidit ad oſtẽdendum zelum & charitatem, qua ardebat in Chriſtum: ſed etiam aliam, quæ non eſt, ſermone formauit, vt quod tota voluntate cupiebat exprimeret. Sed Ioannes in cibũ locuſtas & mel ſylueſtre ſumebat: at Paulus ita in mundi ſtrepitu, quemadmodũ ille in eremi quiete verſus eſt. nõ quidẽ paſtus locuſtis, & melle ſylueſtri, ſed multò his victu viliore cõtentus, ac ne neceſſario quidẽ indulgens cibo, præ feruore & ſtudio prædicãdi. Verùm illius aduerſus Herodẽ apparuit magna cõſtantia, at iſte non vnũ, aut duos, aut tres, ſed innumeros in ſimili poſitos poteſtate corripuit, immò longè illo ſæuiores tyrannos. Reſtat vt Paulum iam angelis cõparemus, ideóque relinquentes terram, ad cœlorum faſtigia tranſeamus. Sed nullus ſermonis noſtri accuſet audaciam. Si enim Ioannem & ſacerdotes Dei ſcriptura angelos nominauit: quid mirum, ſi præ-

Confertur cum aliis eminẽtioribus.

Rom. 9. 3.

Phil. 1. 24.

Matt. 3.

Matt. 6.

A ἐκεῖνο καὶ τὸν Ἰησοῦν εἰς μέσον παραγαγεῖν, καὶ τὸν Σαμουὴλ, καὶ τοὺς ἄλλους προφήτας· ἀλλ' ἵνα μὴ μακρότερον ποιῶμεν τὸν λόγον, ἐπὶ τοὺς κορυφαίους αὐτῶν βαδίσωμεν. ὅταν γὰρ τούτων φανῇ κρείττων, οὐδεμία περὶ τῶν ἄλλων ἀμφισβήτησις λείπεται. τίνες οὖν οἱ κορυφαῖοι; τίνες δὲ ἄλλοι μετὰ τούτους, ἢ ὁ Δαβὶδ, καὶ ὁ Ἠλίας, καὶ ὁ Ἰωάννης; ὧν ὁ μὲν τῆς προτέρας, ὁ δὲ τῆς δευτέρας πρόδρομος τοῦ κυρίου παρουσίας. διὸ καὶ τῆς προσηγορίας ἀλλήλοις ἐκοινώνησαν. τί οὖν τὸ ἐξαίρετον τοῦ Δαβίδ; ἡ ταπεινοφροσύνη καὶ ὁ πρὸς θεὸν ἔρως. καὶ τίς μὲν μᾶλλον, τίς δὲ οὐχ
B ἧττον τῆς Παύλου ψυχῆς ἀμφότερα ταῦτα κατώρθωσε; τί δὲ τὸ θαυμαστὸν Ἠλίου; ἆρα ὅτι τὸν οὐρανὸν ἔκλεισε, καὶ λιμὸν ἐπήγαγε, καὶ πῦρ κατήγαγεν; οὐκ ἔγωγε οἶμαι. ἀλλ' ὅτι ἐζήλωσεν ὑπὲρ τοῦ δεσπότου, καὶ πυρὸς σφοδρότερος ἦν; ἀλλ' εἰ τὸν Παύλου ζῆλον ἴδοις, τοσοῦτον ὄψει κρατοῦντα, ὅσον ἐκεῖνος τῶν ἄλλων προφητῶν περιῆν. τί γὰρ ἂν γένοιτο τῶν ῥημάτων ἐκείνων ἴσον, ἅπερ ὑπὲρ τῆς τοῦ δεσπότου δόξης ζηλῶν ἔλεγεν, ὅτι Ηὐχόμην ἀνάθεμα εἶναι ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα; διὰ τοῦτο
C τῶν οὐρανῶν αὐτῷ προκειμένων, καὶ τῶν στεφάνων καὶ τῶν ἐπάθλων, ἔμελλε καὶ ἐβράδυνε λέγων, Τὸ ἐπιμεῖναι τῇ σαρκὶ, ἀναγκαιότερον δι' ὑμᾶς. διὰ τοῦτο οὐδὲ τὴν κτίσιν ταύτην τὴν ὁρωμένην, ἀλλ' οὐδὲ τὴν νοητὴν ἐνόμισεν ἀρκεῖν εἰς παράστασιν τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ ζήλου, ἀλλὰ καὶ ἑτέραν οὐκ οὖσαν ἐζήτει, ὥστε ἐνδείξασθαι ὅπερ ἠθέλησε καὶ ἐπεθύμει. ἀλλ' ὁ Ἰωάννης ἀκρίδας ἤσθιε καὶ μέλι ἄγριον; ἀλλ' οὗτος ἐν μέσῃ τῇ οἰκουμένῃ, καθάπερ ἐκεῖνος ἐν τῇ ἐρήμῳ, διέτριβεν, ἀκρίδας μὲν καὶ μέλι ἄγριον οὐ σιτούμενος, πολὺ δὲ εὐτελεστέ-
D ραν ταύτης παρατιθέμενος τράπεζαν, καὶ οὐδὲ τῆς ἀναγκαίας εὐπορῶν τροφῆς διὰ τὴν ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος σπουδήν. ἀλλὰ πολλὴν πρὸς τὸν Ἡρώδην οὗτος παῤῥησίαν ἐπεδείξατο; ἀλλ' οὗτος οὐχ ἕνα καὶ δύο καὶ τρεῖς, ἀλλὰ μυρίους κατ' ἐκεῖνον ἐπεστόμισε, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ χαλεπωτέρους ἐκείνου τοῦ τυράννου. λείπεται πρὸς τοὺς ἀγγέλους αὐτὸν ἐξετάσαι λοιπόν. διόπερ ἀφέντες τὴν γῆν, πρὸς τὰς τῶν οὐρανῶν ἀναβησώμεθα ἁψῖδας. ἀλλὰ μηδεὶς τόλμαν καταγινωσκέτω τοῦ λόγου. Εἰ γὰρ καὶ τὸν Ἰωάννην ἄγγελον ἐκάλεσεν ἡ γραφὴ, καὶ τοὺς ἱερέας, τί θαυμαστὸν, εἰ τὸν ἀποσ-

A τῶν ἀμείνω ταῖς δυνάμεσι παραβάλλομεν ἐκείναις; τί οὖν ἐστιν ἐκείνων τὸ μέγα; ὅτι μετὰ πάσης ἀκριβείας ὑπακούουσι τῷ θεῷ· ὅπερ καὶ ὁ Δαβὶδ ἐκπληττόμενος ἔλεγε, Δυνατοὶ ἰσχύϊ, ποιοῦντες τὸν λόγον αὐτοῦ. τούτου γὰρ ἴσον οὐδὲν, κἂν μυριάκις ὦσιν ἀσώματοι. τὸ γὰρ μάλιστα ποιοῦν τούτους μακαρίους, τοῦτό ἐστιν, ὅτι πείθονται τοῖς προστάγμασιν, ὅτι οὐδαμοῦ παρακούουσι. τοῦτο τοίνυν καὶ ὑπὸ τοῦ Παύλου μετὰ ἀκριβείας ἐστὶν ἰδεῖν φυλαττόμενον. οὐ γὰρ δὴ τὸν λόγον αὐτοῦ ἐποίησε μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ προστάγματα, καὶ ὑπὲρ τὰ προστάγματα. καὶ τοῦτο δηλῶν ἔλεγε· Τίς οὖν μοί ἐστιν ὁ μισθὸς, B ἵνα εὐαγγελιζόμενος, ἀδάπανον θήσω τὸ εὐαγγέλιον τοῦ Χριστοῦ; τί ἕτερον θαυμάζων αὐτοὺς ὁ προφήτης ἔλεγεν; Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, φησὶ, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πῦρ φλέγον. ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐπὶ Παύλου ἐστὶν ἰδεῖν. καθάπερ γὰρ πνεῦμα καὶ πῦρ, οὕτω τὴν οἰκουμένην διέδραμεν ἅπασαν, καὶ τὴν γῆν ἐξεκάθηρεν. ἀλλ' οὔπω τὸν οὐρανὸν ἔλαχε; τὸ γὰρ θαυμαστὸν τοῦτο, ὅτι ἐν τῇ γῇ τοιοῦτος ἦν, καὶ σῶμα θνητὸν περικείμενος, πρὸς τὰς ἀσωμάτους ἡμιλλᾶτο δυνάμεις. πόσης οὖν οὐκ ἂν εἴημεν C καταγνώσεως ἄξιοι, ὅταν ἑνὸς ἀνθρώπου πάντα συνειληχότος ἑαυτῷ τὰ καλὰ, ἡμεῖς οὐδὲ τὸ πολλοστὸν μέρος μιμήσασθαι αὐτὸν σπουδάζωμεν; Ταῦτ' οὖν ἐννοήσαντες, καὶ τῆς κατηγορίας ἑαυτοὺς ἀπαλλάξωμεν, καὶ σπουδάσωμεν πρὸς τὸν ἐκείνου ζῆλον ἐλθεῖν, ἵνα δυνηθῶμεν καὶ τῶν αὐτῶν ἀγαθῶν ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Εἰς τὸν ἅγιον ἀπόστολον Παῦλον λόγος β. D

ΤΙ ποτέ ἐστιν ἄνθρωπος, καὶ ὅση τῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας ἡ εὐγένεια, καὶ ὅσης ἐστὶ δεκτικὸν ἀρετῆς τουτὶ τὸ ζῶον, ἔδειξε μάλιστα πάντων ἀνθρώπων ὁ Παῦλος· καὶ νῦν ἕστηκεν ἐξ οὗ γέγονε, λαμπρᾷ τῇ φωνῇ πρὸς ἅπαντας τοὺς ἐγκαλοῦντας ἡμῶν τῇ κατασκευῇ ἀπολογούμενος ὑπὲρ τοῦ δεσπότου, καὶ προτρέπων ἐπ' ἀρετῇ, καὶ τὰ ἀναίσχυντα τῶν βλασφήμων ἐμφράττων στόματα,

A ſtantiorem omnibus Paulum illis virtutibus conferamus? Quid ergo eſſe in angelis magnificũ iudicamus? profectò quia cũ omni cura obediũt Deo: Quod Dauid quoque admirando dicebat: Potentes virtute, facientes verbum illius. Huic .n. bono nihil prorſus æquale eſt, etiã ſint millies incorporei: hoc eſt enim quòd maximè præſtat eos beatos, quia obediunt præceptis Dei, quia cũ in nullo aliquando cõtemnunt. Hoc igitur & in Paulo plenè animaduerti poteſt, cum omni diligentia, & cautione ſeruatum. Non autem ſolum ſermonem eius impleuit, verum etiam præcepta, ſupráque B præcepta: hoc quippe declarans, ait: Quæ eſt ergo merces mea, vt Euangelium prædicans, ſine ſumptu ponam Euangelium Dei? quid vero aliud in angelis propheta miratur? Qui facit, inquit, angelos ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos ignem vrentem. Sed hoc etiam in Paulo poſſumus inuenire, qui velut ignis ac ſpiritus totum terrarum percurrit orbem percurrendóque purgauit. Sed necdum cœlum iſte ſortitus eſt, & hoc omninò mirabile: quia talis verſabatur in terris, & mortali adhuc C carne circundatus, cum incorporalium poteſtatum virtute certabat. Quanta ergo ſumus condemnatione digni, cum vno homine bona omnia in ſe congregante, ne minimam quidem eorum partem ſtudemus imitari? Hæc aſſiduè mente voluentes, & noſipſos inculpabiles præbeamus, & ad illius zelum ſtudeamus accedere, vt ad eadem bona peruenire mereamur, gratia & miſericordia domini noſtri Ieſu Chriſti, cui gloria & imperium in ſecula ſeculorum. Amen.

Luc 7. & Ma'a.1.& Eſech. 8.

Pſa. 102. 26.

1.Cor.7.18

Pſa.103 5.

De laudibus S. Pauli.

HOMILIA II.

QVid ſit homo, & quanta naturę noſtrę nobilitas, quantæque capax virtutis hoc ſit animal, vel præcipuè ex omnibus Paulus oſtendit, qui nunc ſtetit aduerſus criminationes humanæ creaturæ, clariſſima pro domino voce reſpondens, cohortans ad ſtudia virtutis, & impudentiſſima blaſphemantium ora concludens:

Secunda Paulũ ex virtutibus eius laudat bonã aſſerendo natura.

docens quoque quod inter angelos hominéſque non grande ſit medium, ſi tamen noſipſos diligentius excolamus. Non enim aliam ille eſt ſortitus naturã, nec diſſimilem nactus animam, neque alterum habitans mundũ, ſed in eadem terra, eadémque regione ſub eiſdem etiam legibus nutritus & moribus, cũctos qui vel nunc ſunt homines vel fuerunt, altius virtute tranſcendit. Vbi igitur illi nunc ſunt qui vitia in procliui, virtutem in arduo collocarunt? Hic enim palàm
2. Cor. 4. 17. illis repugnat, dicens: Quod enim in præſenti momentaneum eſt ac leue tribulationis noſtræ; ſupra modum in ſublimitate æternum in nobis gloriç pondus operatur: Si autem huiuſmodi tribulationes inueniuntur leues, quantò magis hæ quæ ſunt in nobis voluptates? Neque verò hoc ſolũ in illo mirabile eſt, quòd præ abundantia deuotionis quodammodo non ſenſit dolores pro virtute ſuſceptos: ſed etiam quod virtutem ipſam pro mercede non ſuſcepit. Nam nos equidem pro ea nec propoſita mercede certamus, quam ille cõplectens etiam ſine præmio diligebat, cuncta illa quæ aſperitate ſui videntur impedire virtutem, cum omni magnanimitate perpetiens: qui neque infirmitatem corporis, neque multitudinem circunſtantium vndique negotiorum, neque tyrannidem naturæ, neque quicquam aliud omninò cauſatus eſt: cum vtique maior illi, quàm cunctis & militiæ principibus, & regibus terræ eſſet cura commiſſa. Sed quotidie celſior, quotidie aſſurgebat ardentior, & intentis ſibi periculis noua ſemper alacritate pugna-
Philip. 3. 13. bat, ídque ſignificans dicebat: Eorum quæ retrò obliuiſcens, in ea verò quæ priora ſunt extendens me, qui cùm ſibi iam mortem imminentem vi-
Phil. 2. 18. deret, ad communionem, delectationémque gaudij alios prouocabat, dicens: Gaudete, & congratulamini mihi: ac periculis, iniuriis, opprobriiſque
2. Cor. 12. 10. propoſitis, rurſus exultat, & Corinthiis ſcribens, ait: Placeo mihi in infirmitatibus in contumeliis, in perſecutionibus. Cùm vtique hæc ipſa eſſe diceret arma iuſtitiæ, oſtendens hinc ſibi fructum maximum prouenire. Itaque cùm inter medias inimicorum verſaretur inſidias, ouans tamen de omni eorum referebat impugnatione victorias, & vbique cæſus verberibus, affectus iniuriis atque maledictis, quaſi triumphales pompas ageret, crebra trophæa strueret, gloriabatur, gratiáſque referebat Deo, dicens:

A καὶ δεικνὺς ὅτι ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων οὐ πολὺ τὸ μέσον, ἐὰν ἐθέλωμεν προσέχειν ἑαυτοῖς. οὐ γὰρ ἄλλην φύσιν λαχὼν, οὐδὲ ἑτέρας κοινωνήσας ψυχῆς, οὐδὲ ἄλλον οἰκήσας κόσμον, ἀλλ' ἐν τῇ αὐτῇ γῇ καὶ χώρᾳ καὶ νόμοις καὶ ἔθεσι τραφεὶς, πάντας ἀνθρώπους ὑπερηκόντισε τοὺς ἐξ οὗ γεγόνασιν ἄνθρωποι γενομένους. ποῦ τοίνυν οἱ λέγοντες, ὅτι δύσκολον ἡ ἀρετὴ, καὶ εὔκολον ἡ κακία; οὗτος γὰρ ἀντιφθέγγεται τούτοις, λέγων· Τὸ παραυτίκα ἐλαφρὸν τῆς θλίψεως, καθ' ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν αἰώνιον βάρος δόξης κατεργάζεται. εἰ δὲ αἱ τοιαῦται θλίψεις ἐλα-
B φραὶ, πολλῷ μᾶλλον αἱ οἴκοθεν ἡδοναί. καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶν αὐτοῦ τὸ θαυμαστὸν, ὅτι περιουσίᾳ τῆς προθυμίας οὐδὲ ᾐσθάνετο τῶν πόνων τῶν ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς, ἀλλ' ὅτι οὐδὲ ἐπὶ μισθῷ ταύτην μετῄει. ἡμεῖς μὲν γὰρ οὐδὲ μισθῶν προκειμένων ἀνεχόμεθα τῶν ὑπὲρ αὐτῆς ἱδρώτων· ἐκεῖνος δὲ καὶ χωρὶς τῶν ἐπάθλων αὐτὴν ἠσπάζετο καὶ ἐφίλει, καὶ τὰ δοκοῦντα αὐτῆς εἶναι κωλύματα μετὰ πάσης ὑπερήλατο τῆς εὐκολίας· καὶ οὔτε σώματος ἀσθένειαν, οὐ πραγμάτων περίστασιν, οὐ φύσεως τυραννίδα, οὐκ
C ἄλλο οὐδὲν ᾐτιάσατο. καίτοι καὶ στρατηγῶν καὶ βασιλέων ἁπάντων τῶν ὄντων ἐπὶ γῆς μείζονα φροντίδα ἐγχειρισθεὶς, ἀλλ' ὅμως καθ' ἑκάστην ἤκμαζε τὴν ἡμέραν, καὶ τῶν κινδύνων ἐπιτεινομένων αὐτῷ, νεαρὰν ἐκέκτητο τὴν προθυμίαν. καὶ τοῦτο δηλῶν ἔλεγε, Τῶν μὲν ὀπίσω ἐπιλανθανόμενος, τοῖς δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος· καὶ θανάτου προσδοκωμένου, εἰς κοινωνίαν τῆς ἡδονῆς ταύτης ἐκάλει λέγων, Χαίρετε καὶ συγχαίρετέ μοι· καὶ κινδύνων ἐπικειμένων καὶ ὕβρεων, καὶ ἀτιμίας ἁπάσης, ἐσκίρτα
D πάλιν· καὶ Κορινθίοις ἐπιστέλλων ἔλεγε, Διὸ καὶ εὐδοκῶ ἐν ἀσθενείαις, ἐν ὕβρεσιν, ἐν διωγμοῖς. καὶ ὅπλα δὲ αὐτὰ δικαιοσύνης ἐκάλεσε, δεικνὺς ὅτι καὶ ἐντεῦθεν τὰ μέγιστα ἐκαρποῦτο, καὶ τοῖς ἐχθροῖς πάντοθεν ἀχείρωτος ἦν· καὶ πανταχοῦ μαστιζόμενος, ὑβριζόμενος, λοιδορούμενος, ὥσπερ ἐν θριάμβοις ἐμπομπεύων, καὶ τρόπαια συνεχῆ πανταχοῦ γῆς ἱστὰς, οὕτως ἐκαλλωπίζετο, καὶ χάριν ὡμολόγει τῷ θεῷ λέγων·

Χάρις καὶ τῷ θεῷ τῷ πάντοτε θριαμβεύοντι A
ἡμᾶς. καὶ τὴν ἀσχημοσύνην καὶ τὴν ὕβριν τὴν
διὰ τὸ κήρυγμα μᾶλλον, ἢ ἡμεῖς τὴν τιμὴν
ἐδίωκε, καὶ τὸν θάνατον, ἢ ἡμεῖς τὴν ζωὴν, καὶ
τὴν πενίαν, ἢ τὸν πλοῦτον ἡμεῖς, καὶ τοὺς πόνους
μᾶλλον, ἢ τὰς ἀνέσεις ἕτεροι, καὶ οὐχ ἁπλῶς
μᾶλλον, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον, καὶ τὸ λυπεῖ-
σθαι πλέον, ἢ τὸ χαίρειν ἕτεροι, τὸ ὑπερεύχε-
σθαι τῶν ἐχθρῶν μᾶλλον, ἢ τὸ κατεύχεσθαι ἕτε-
ροι· καὶ ἀντέστρεψε τῶν πραγμάτων τὴν τά-
ξιν, μᾶλλον δὲ ἡμεῖς ἀντεστρέψαμεν. ἐκεῖνος δὲ,
ὥσπερ ὁ θεὸς ἐνομοθέτησεν, οὕτως αὐτὴν ἐφύ-
λαττε. ταῦτα μὲν γὰρ κατὰ φύσιν ἅπαντα, ἐκεῖνα B
δὲ, τοὐναντίον. τίς τούτων ἀπόδειξις; Παῦλος,
ἄνθρωπος ὢν, καὶ τούτοις ἐπιτρέχων μᾶλλον ἢ
ἐκείνοις. ἓν τοῦτο φοβερὸν ἦν μόνον καὶ φευ-
κτὸν, τὸ προσκροῦσαι θεῷ, ἕτερον δὲ οὐδὲν ὥσ-
περ οὖν οὐδὲ ποθεινὸν ἄλλο τι, ὡς τὸ ἀρέσαι θεῷ·
καὶ οὐ λέγω τῶν παρόντων οὐδὲν, ἀλλ᾽ οὐδὲ τῶν
μελλόντων. μὴ γάρ μοι πόλεις εἴπῃς καὶ ἔθνη
καὶ βασιλεῖς καὶ στρατόπεδα καὶ ὅπλα καὶ χρή-
ματα καὶ σατραπείας καὶ δυναστείας (οὐδὲ γὰρ
ἀράχνην ταῦτα εἶναι ἐνόμισεν) ἀλλ᾽ αὐτὰ τὰ
ἐν τοῖς οὐρανοῖς τίθει, καὶ τότε αὐτοῦ ὄψει τὸν σφο- C
δρὸν ἔρωτα τὸν πρὸς τὸν Χριστόν. οὔτε γὰρ πρὸς
ἐκεῖνο τὸ φίλτρον, οὐκ ἀγγέλων ἀξίαν ἐθαύ-
μαζεν, οὐκ ἀρχαγγέλων, οὐκ ἄλλο τοιοῦτον οὐ-
δέν. τὸ γὰρ ἁπάντων μεῖζον εἶχεν ἐν ἑαυτῷ, τὸν
τοῦ Χριστοῦ ἔρωτα, καὶ μετὰ τούτου πάντων ἑαυ-
τὸν μακαριώτερον εἶναι ἐνόμισε· καὶ τούτου χω-
ρὶς, οὐδὲ τῶν κυριοτήτων, οὐδὲ τῶν ἀρχῶν καὶ
τῶν ἐξουσιῶν γενέσθαι ηὔχετο, ἀλλὰ μετὰ τῆς
ἀγάπης ταύτης ἐν ἐσχάτοις εἶναι ἐβούλετο μᾶλ-
λον καὶ τῶν κολαζομένων, ἢ ταύτης χωρὶς, τῶν ἄ-
κρων καὶ τῶν τιμωμένων. κόλασις γὰρ ἐκείνῳ μία, D
τὸ τῆς ἀγάπης ταύτης ἀποτυχεῖν. τοῦτο αὐτῷ
γέεννα, τοῦτο τιμωρία, τοῦτο μυρία κακά· ὥσπερ
καὶ ἀπόλαυσις, τὸ ταύτης ἐπιτυχεῖν· τοῦτο ζωὴ,
τοῦτο κόσμος, τοῦτο ἄγγελος, τοῦτο παρόντα, τοῦτο
μέλλοντα, τοῦτο βασιλεία, τοῦτο ἐπαγγελία, τοῦ-
το τὰ μυρία ἀγαθά. ἕτερον δὲ οὐδὲν τῶν μὴ
φερόντων ἐνταῦθα, οὐδὲ λυπηρὸν, οὐδὲ ἡδὺ
εἶναι ἐνόμιζεν· ἀλλ᾽ οὕτω κατεφρόνει τῶν ὁρωμέ-
νων πάντων, ὡς τῆς κατασηπομένης βοτάνης.

Deo autem gratias, qui ſemper trium- *1. Cor. 2. 14.*
phat nos. Itaque ad confuſionẽ & iniu-
rias, quas ob prædicandi ſtudium ſuſti-
nebat, magis quàm ad bonorum oble-
ctamenta properabat; mortem potiùs,
quàm vitam appetens: paupertatem,
quàm opulentiam: & multo amplius la-
borem deſiderans, quàm alij requiem
poſt laborem: ac mœrorem magis eli-
gens, quàm alij voluptatem: ſtudioſiùs
pro inimicis orans, quàm alij aduerſus
inimicos. Conuerterat enim ordinem
rerũ: immò nos cum verè peruertimus.
Ab illo autem ſic cuſtoditus eſt, quem-
admodum à Deo fuerat inſtitutus. Illa
enim omnia quæ appetebantur à Pau-
lo naturæ congrua: hæc veró quæ idem
ille fugiebat contraria iudicantur. Vn-
de iſtud probari poteſt? Homo enim
cum eſſet Paulus, ad illa tamen magis,
quàm ad iſta tamen magis, quàm ad iſta
currebat. Vnum enim illi formidan- *Quid timendũ ſit, quid optãdum.*
dum erat, atque metuendũ, offenſa ni-
mirum Dei, nec quicquam aliud omni-
no. Ergo nec deſiderabile illi aliud erat,
niſi placere ſemper Deo. Non dico quia
nihil præſentium deſiderabat, ſed nec
ipſorum aliquid futurorum. Non enim
mihi dicas vrbes & gentes, exercitus,
prouincias, pecunias, poteſtates: hæc e-
nim ille aranearum fila reputauit: ſed ea
ipſa pone, quę promittuntur in cœlis, &
tunc eius ardentem in Chriſto amorem
videbis. Hic ſiquidem præ illius dulce-
dine, non angelorum, non archangelo-
rum admiratus eſt dignitatẽ, nec quic-
quam horum ſimile concupiuit. Quod
enim erat maius omnibus, Chriſti amo-
re fruebatur, cùm hoc beatiorẽ ſe cun-
ctis putabat, ſine hoc autẽ neque domi-
natuum neq; principatuum ſocius eſſe
cupiebat: ſed cum hac dilectione magis
eſſe extremus optabat, imò etiã ex nu-
mero punitorum, quàm ſine hac inter
ſummos, & honore ſublimes. Hoc enim
erat illi maximum & ſingulare tormen-
tum, ab hac charitate diſcedere: hæc
illi erat gehenna, hæc ſola pœna, hæc
infinita & intoleranda ſupplicia. Sicut *Caritas Chriſti inſtar omnium bonorum.*
etiam perfrui charitate Chriſti, hoc il-
li vita, hoc mundus, hoc angelus, hoc
præſentia, hoc futura, hoc regnum, hoc
promiſſio, hoc bona videbatur innume-
ra: præter hęc verò nihil in triſtium par-
te ponebat. Horum enim quę hic habẽ-
tur, nihil aſperum, nihil etiam ſuaue re-
putabat. Sic deſpiciebat vniuerſa quæ cernimus, vt ſolet herba iã putrefacta contẽni.

A Tyrannos vero ipſos, ac populos ſpirantes furorem, velut quoſdam eſſe culices exiſtimabat. Mortem vero & cruciatus & mille ſupplicia, quaſi ludum putabat eſſe puerorum, dúmodo propter Chriſtum aliquid ſuſtineret. Tunc enim, & tunc amplectebatur libenter, & decorabatur vinctus catena magis quam Nero diademate coronatus. Etenim coarctatus carcere habitabat cœlum, ac libétius verbera excipiebat & vulnera, quã alij brauia diripiunt: & dolores non minus, quam præmia diligebat, cum ipſos vtique dolores loco duceret præmiorum: propterea enim illos & gratiã nominabat. B Quem ſenſum diligenter expende: præmium certè erat diſſolui, & eſſe cum Chriſto: permanere autẽ in carne, certamen: ſed tamen propter Chriſti deſiderium præmia differebat cupiditate certaminis, idque magis neceſſarium eſſe ducebat. Eregionè verò anathema à Chriſto fieri certamen erat & dolor, magis autem & ſupra certamen, ſuprá que omnem dolorẽ. At verò eſſe cum Chriſto erat præmium ſingulare: Paulus tamen propter Chriſtũ illud maluit, quàm iſtud eligere. Sed profectò dicat hic aliquis, quoniam hęc omnia propter Chriſtum ſuauia eſſe dicebat; C hoc planè etiã ipſe confiteor, quoniam quæ nobis ſunt cauſa triſtitiæ, hæc illi pariebant maximam voluptatem. Et quid ego pericula, ærumnáſque commemoro? In mœrore enim maximo ille verſabatur, propter quod dicebat. Quis infirmatur, & ego non infirmor? quis ſcandalizatur, & ego non vror? Et ſi in mœrore dicat quoque quis ineſſe aliquam voluptatem: multi enim illorum qui filiorũ mortibus vulnerãtur, aliquid conſolationis accipiũt, ſi cum ſuis fletibus relinquuntur, magíſque dolent, cùm dolere prohibẽtur. D Sic igitur & Paulus nocte & die conſolationem excipiebat ex lachrymis, nullus ſiquidem tanto affectu mala propria, quã ille deflebat aliena. Quemadmodum enim illum opinaris afflictum, cùm perditionem Iudæorum dolet, qui vt illi ſalui fierent, ſeipſum à cœlorum gloria cupiebat excludi? Et inde hoc manifeſtũ eſt, quia ſcilicet nõ ſaluari illos acerbius æſtuabat, quàm ſeipſum perire: aut ſi nõ acerbius, nunquã aliud optaſſet: quod vtiq; quaſi tolerabilius elegit. Qui cũ certè ſpe maxima futuri præmij paſceretur, nõ perfunctoriè illud optabat, ſed clamabat dicens: Quoniã triſtitia eſt mihi magna, & cõtinuus dolor cordi meo. Hũc ergo de ſingulis, vt ita dixerim, habitatoribus mundi tã vehementer dolentem, & in cõmune pro cunctis,

Philip. 1.

2. Cor. 11. 29.

Rom. 9. 2.

Ibidem.

A τύραννοι δὲ αὐτῷ καὶ δῆμοι θυμοῦ πνέοντες κώνωπες εἶναι ἐδόκουν· θάνατος δὲ αὐτῷ καὶ τιμωρίαι καὶ μυρίαι κολάσεις, παίδων ἀθύρματα· πλὴν εἴ ποτε διὰ τὸν Χριστὸν ὑπέμενε. τότε γὰρ καὶ ταῦτα ἠσπάζετο, καὶ εἰς τὴν ἅλυσιν οὕτως ἐκαλλωπίζετο, ὡς οὐδὲ τὸ διάδημα Νέρων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔχων· καὶ τὸ δεσμωτήριον δὲ ᾤκει, ὡς αὐτὸν τὸν οὐρανόν, καὶ τραύματα καὶ μάστιγας ἐδέχετο ἥδιον τούτων τῶν τὰ βραβεῖα ἁρπαζόντων· καὶ τοὺς πόνους ἐφίλει τῶν ἐπάθλων οὐχ ἧττον, ἔπαθλον τοὺς πόνους εἶναι νομίζων. διὰ τοῦτο καὶ χάριν αὐτοὺς ἐκάλει. σκόπει δέ· ἔπαθλον ἦν, τὸ ἀναλῦσαι καὶ σὺν B Χριστῷ εἶναι, τὸ δὲ ἐπιμεῖναι τῇ σαρκί, ὁ ἀγὼν οὗτος. ἀλλ' ὅμως τοῦτο μᾶλλον αἱρεῖται ἐκείνου, καὶ ἀναγκαιότερον αὐτῷ εἶναί φησι. τὸ ἀνάθεμα ἀπὸ Χριστοῦ γενέσθαι, ἀγὼν ἦν καὶ πόνος, μᾶλλον δὲ καὶ ὑπὲρ ἀγῶνα καὶ πόνον· τὸ εἶναι μετ' αὐτοῦ, ἔπαθλον. ἀλλὰ τοῦτο μᾶλλον αἱρεῖται ἐκείνου διὰ τὸν Χριστόν. ἀλλ' ἴσως εἴποι τις ἄν, ὅτι ταῦτα πάντα διὰ τὸν Χριστὸν ἡδέα αὐτῷ ἦν. τοῦτο γὰρ καὶ ἐγώ φημι, ὅτι ἅπερ ἀθυμίας ἡμῖν αἴτια, ταῦτα ἐκείνῳ μεγάλην ἔτικτεν ἡδονήν. καὶ τί λέγω κινδύνους καὶ τὰς ἄλλας ταλαιπωρίας; καὶ γὰρ ἐν ἀ- C θυμίᾳ διηνεκεῖ ἦν. διὸ καὶ ἔλεγε· Τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ; τίς σκανδαλίζεται, καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι; πλὴν εἰ καὶ τὴν ἀθυμίαν ἡδονὴν ἔχειν εἴποι τις ἄν. πολλοὶ γὰρ καὶ τῶν τέκνα ἀποβαλόντων, συγχωρούμενοι μὲν θρηνεῖν, παραμυθίαν λαμβάνουσι· κωλυόμενοι δέ, ἀλγοῦσι. καθάπερ οὖν καὶ ὁ Παῦλος, νυκτὸς καὶ ἡμέρας δακρύων, παραμυθίαν ἐλάμβανεν. οὐδεὶς γὰρ οὕτω τὰ οἰκεῖα ἐπένθησε κακά, ὡς τὰ ἀλλότρια ἐκεῖνος. πῶς γὰρ οἴει διακεῖσθαι αὐτὸν Ἰουδαίων οὐ σωζομένων, ἵνα σωθῶσιν, εὐχόμενον ἐκπεσεῖν τῆς ἄνω δόξης; ὅθεν δῆλον ὅτι τὸ μὴ σώζεσθαι αὐτούς, πολ- D λῷ χαλεπώτερον ἦν. εἰ γὰρ μὴ χαλεπώτερον, οὐκ ἂν ηὔξατο ἐκεῖνο· ὡς γὰρ κουφότερον εἵλετο, καὶ μᾶλλον ἔχον παραμυθίαν. καὶ οὐχ ἁπλῶς ἐβούλετο, ἀλλὰ καὶ ἐβόα λέγων, Ὅτι λύπη μοί ἐστι, καὶ ὀδύνη τῇ καρδίᾳ μου. τὸν οὖν ὑπὲρ ἑκάστου, ὡς εἰπεῖν, ὑπὲρ τῶν τὴν οἰκουμένην οἰκούντων ἀλγοῦντα, καὶ ὑπὲρ ἁπάντων κοινῇ,

καὶ ἐθνῶν, καὶ πόλεων, καὶ ὑπὲρ ἑνὸς ἑκάστου, τίνι ἄν τις δυνηθείη παραβαλεῖν; ποίῳ σιδήρῳ, ποίῳ ἀδάμαντι; τί ἄν τις ἐκείνην καλέσειε τὴν ψυχήν; χρυσῆν, ἢ ἀδαμαντίνην; καὶ γὰρ ἀδάμαντος ἦν πάντος στεῤῥοτέρα, καὶ χρυσοῦ, καὶ λίθων τιμίων τιμιωτέρα. κἀκείνης μὲν οὖν τῆς ὕλης τὴν εὐτονίαν παρελάσει, ταύτης δὲ τὴν πολυτέλειαν. τίνι ἂν οὖν τις αὐτὴν παραβάλοι; τῶν μὲν ὄντων οὐδεμιᾷ. εἰ δὲ χρυσὸς ἀδάμας γένοιτο, καὶ ἀδάμας χρυσὸς, τότε ὁπωσοῦν αὐτῶν τεύξεται τῆς εἰκόνος. ἀλλὰ τί μοι παραβάλλειν ἀδάμαντι καὶ χρυσῷ; τὸν κόσμον ἀντίθες ἅπαντα, καὶ τότε ὄψει καθελκουσαν τὴν τοῦ Παύλου τὴν ψυχήν. εἰ γὰρ περὶ τῶν ἐν μηλωταῖς καὶ σπηλαίοις καὶ ἐν μικρῷ μέρει τῆς οἰκουμένης διατρεψάντων τοῦτό φησιν ἐκεῖνος, πολλῷ μᾶλλον περὶ αὐτοῦ ἂν εἴποιμεν ἡμεῖς, ὡς ὅτι πάντων ἀντάξιον ἦν. εἰ τοίνυν ὁ κόσμος αὐτοῦ οὐκ ἄξιος, τίς ἄξιος; τάχα ὁ οὐρανός· ἀλλὰ καὶ τοῦτο μικρόν. εἰ γὰρ αὐτὸς οὐρανοῦ μετὰ τῶν ἐν τοῖς οὐρανοῖς προετίμησε τοῦ δεσπότου τὴν ἀγάπην, πολλῷ μᾶλλον ὁ δεσπότης ὅσῳ τούτου αὐτοῦ ἀγαθώτερος, ὅσον πονηρίας ἀγαθότης, μυρίων αὐτὸν οὐρανῶν προτετίμηκεν. οὐ γὰρ ὁμοίως ἡμᾶς φιλεῖ καθάπερ ἡμεῖς αὐτὸν, ἀλλὰ τοσοῦτον πλεῖον, ὅσον οὐδὲ λόγῳ παραστῆσαι ἔνι. σκόπει γοῦν ἡλίκων αὐτὸν καὶ πρὸ τῆς μελλούσης ἠξίωσεν ἀναστάσεως. εἰς παράδεισον ἥρπασεν, εἰς τρίτον ἀνήγαγεν οὐρανὸν, ἀποῤῥήτων ἐποίησε κοινωνὸν τοιούτων, ἃ μηδενὶ τῶν τὴν ἀνθρωπίνην λαχόντων φύσιν θέμις εἰπεῖν· καὶ μάλα εἰκότως. καὶ γὰρ ἐν γῇ βαδίζων, ὡς μετὰ ἀγγέλων περιπολῶν, οὕτως ἔπραττεν ἅπαντα, καὶ σώματι θνητῷ συνδεδεμένος, τὴν ἐκείνων καθαρότητα ἐπεδείκνυτο, καὶ ἀνάγκαις τοσαύταις ὑποκείμενος, ἐφιλονείκει τῶν ἄνω δυνάμεων μηδὲν ἔλαττον φανῆναι. καὶ γὰρ ὡς πτηνὸς τὴν οἰκουμένην διέδραμε, καὶ ὡς ἀσώματος, πόνων ὑπερεώρα καὶ κινδύνων, καὶ ὡς τὸν οὐρανὸν ἤδη λαχὼν, κατεφρόνει τῶν ἐπὶ γῆς, καὶ ὡς μετ' αὐτῶν ἀναστρεφόμενος τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων, οὕτω διηνεκῶς ἐγρηγορὼς ἦν. καίτοι γε ἄγγελοι πολλάκις ἐνεχειρίσθησαν ἔθνη διάφορα· ἀλλ' οὐδεὶς αὐτῶν τὸ ἔθνος, ὃ ἐνεπιστεύθη, οὕτως ᾠκονόμησεν,

A & gentibus & vrbibus pro vnoquoque peculiariter lamentantem, cuinam rerum aliquis poterit comparare, cui ferro, cui adamanti? Quidnam aliquis illã appellet animam, aureámne magis, an adamantinam? Nam & erat omni adamante fortior, & auro gemmíſque precioſior: & alteram quidem materiam firmitate, alteram vero precioſitate ſuperabat. Cui ergo rei hæc ab aliquo anima comparetur? Earum quidẽ quæ ſunt omnino nulli. Quòd ſi vel auro adamantis fortitudo, vel adamãti honor daretur, auri, tũ fortè aliquo modo cõparatio eius Pauli poſſet animæ conuenire. Sed quid ergo adamantem, vel aurum ad ſimilitudinem adduco Pauli? mundum ſi è diuerſo appendas omnem, & tunc videbis aperte Pauli vergere pondus examinis. Si enim de his qui in melotis & ſpecubus, & in exigua orbis parte verſabantur, hoc dictum eſt: quanto magis nos dicemus Paulum modo, & omnibus quæ in mundo ſunt digniorem? Si igitur eo mundus dignus non eſt, ſit fortè vel cælũ; ſed iſtud quoque inuenitur inferius. Si enim iſte non ſolum cœlum, ſed quæ habentur in cœlis Dei poſtpoſuit charitati: quomodo C non magis Dominus, qui tanto eſt benignior Paulo, quãto malitiam bonitas antecellit, innumeris eum cœlis iudicat digniorem? Non enim quantum nos diligit Deus, tantum à nobis diligitur, ipſe: ſed tanto effuſius, quantum nec ſermo quidem ſufficit explicare. Conſideremus ergo quantis illum honoribus etiam ante tempus reſurrectionis extulerit. In paradiſum rapuit, & in cœlum tertium ſubleuauit, ineffabilis arcani fecit eſſe participem, taliumque myſteriorum conſcium, quæ nulli hominum fas fuerit confiteri. Nec immerito: ſiquidem D Paulus in terra gradiens, ſic ſe agebat in cunctis, quaſi angelorum ſocietate frueretur. Nam paſſibili adhuc colligatus corpori, illorum perfectione gaudebat, tantíſque fragilitatibus ſubditus, in nullo inferior ſupernis virtutibus apparere certabat. Nam & tanquam pennatus totum docendo peruolauit orbem, & velut incorporeus labores omnes, periculáque contempſit, & quaſi iam cœlum poſſidens, cuncta prorſus terrena deſpexit, & tanquam cum ipſis iam in corporeis virtutibus degeret, ita iugi mentis intentione vigilauit: Et angelis quidem ſæpe diuerſarum gentium cura commiſſa eſt, ſed nullus illorum ita creditum ſibi populum gubernauit,

Paulus auro & adamante fortior.

Hebr. 11. 39.

2. Cor 12.

Quibus præmiis in hac vita Paulus donatus ſit.

vt Paulus vniuerſum gubernauit orbem. Neque vero dicas, quia hæc non perficiebãtur à Paulo. Hoc enim nos fatemur. Sed etſi ipſe non erat qui cuncta complebat, nequaquam tamen ab eorum operum laudibus ſeparabatur: quia vtique dignum tãtæ ſe gratiæ præparauit, per quam tam magnifica & glorioſa perficeret. Michaeli gens commiſſa eſt Iudæorum: Paulo vero terræ, ac maria atque vniuerſi orbis habitatio, ipſúmque deſertum, & hoc non ad iniuriam, quod abſit, angelorum: ſed oſtendimus eſſe poſſibile illis hominem copulari, iuxtáque illorum merita conſiſtere. Cuius autem rei gratia, non angelis potius hæc prædicationis cura cõmiſſa eſt? Vt nullum ſcilicet excuſationis colorem de ſe inueniret anima negligens: ac ne tu ad diuerſitatem naturæ confugeres dormiendo. Deinde vt tanto etiam màior operum admiratio naſceretur, quanto de natura inferiore procederent. Quomodo enim non admirabile hoc, atque improuiſum videretur, cùm ex terrena lingua ſermo proſiliens, mortem fugat, peccata diſſoluit, tenebras cæcitatis illuminat, & mutatione mirifica terram conuertit in cœlum? Propter hoc igitur ſtupeo virtutem Dei, propter hoc admiror promptum animum Pauli, quomodo ſe talem ſtuduit exhibere, quomodo ſe tantæ gratiæ capacem parauit. Vos autem rogo, vt non miremini ſolùm, verumetiam imitemini hoc tam clarum virtutis exemplum: ſic namque poterimus coronarum eius eſſe participes. Quod ſi aliquis nos dixiſſe miratur, quia quicumque habuerit Pauli merita, eadem ſit etiam habiturus præmia, ipſum audiat ita dicẽtem: Certamen, inquit, bonum certaui, curſum conſummaui, fidem ſeruaui, de cætero repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ, quam reddet mihi Dominus in die illa iuſtus iudex, non ſolùm autem mihi, ſed & his qui diligunt aduentum eius. Vides certè quomodo cunctos in eandem gloriæ communionem vocet? Quia igitur omnibus eadẽ corona gloriæ propoſita eſt, ſtudeamus omnes eſſe digni illis bonis, quæ promiſſa ſunt, inueniri. Neque ſolum magnitudinem atque eminentiam in illo debemus conſiderare virtutum & promptum illud animi eius, atque robuſtum propoſitum, per quod ad tantam meruit gratiam peruenire: ſed & naturæ ſocietatem, per quã & nobis in cunctis ille participat: & ſic etiam quę valde ſunt ardua, nobis facilia videbuntur & leuia,

Michael cuſtos gentis iudaicæ

2 Tim. 4. 7.

A ὡς Παῦλος τὴν οἰκουμένην ἅπασαν. καὶ μή μοι λέγε ὅτι Παῦλος οὐκ ἦν ὁ ταῦτα οἰκονομῶν· καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ ὁμολογοῦμεν. εἰ γὰρ καὶ μὴ αὐτὸς ἦν ὁ ταῦτα ἀνύων, ἀλλ' οὐδὲ οὕτως ἐκτὸς ἦν τῶν ἐπὶ τούτοις ἐπαίνων, ἐπειδὴ ἑαυτὸν οὕτω κατεσκεύασεν ἄξιον τῆς τοσαύτης χάριτος. ὁ Μιχαὴλ τὸ τῶν Ἰουδαίων ἔθνος ἐνεχειρίσθη· Παῦλος δὲ γῆν καὶ θάλατταν, καὶ τὴν οἰκουμένην, καὶ τὴν ἀοίκητον. καὶ ταῦτα οὐκ ἀγγέλους ὑβρίζων λέγω, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ δεικνύς, ὅτι δυνατὸν ἄνθρωπον ὄντα μετ' ἐκείνων εἶναι, καὶ ἐγγὺς αὐτῶν ἑστάναι. καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ ἄγγελοι ταῦτα ἐνεχειρίσθησαν; ἵνα μηδε-
B μίας ἀπολογίας ἔχῃς ῥαθυμῶν, μηδὲ εἰς τὴν διαφορὰν τῆς φύσεως καταφεύγῃς καθεύδων· ἄλλως δὲ καὶ τὸ θαῦμα μεῖζον ἐγίνετο. πῶς γὰρ οὐ θαυμαστὸν καὶ παράδοξον, ἀπὸ γλώττης πηλίνης ἐκπηδῶντα λόγον, θάνατον φυγαδεύειν, ἁμαρτήματα λύειν, πεπηρωμένην διορθοῦν φύσιν, καὶ τὴν γῆν ἐργάζεσθαι οὐρανόν; διὰ τοῦτο ἐκπλήττομαι τοῦ θεοῦ τὴν δύναμιν, διὰ τοῦτο θαυμάζω τοῦ Παύλου τὴν προθυμίαν, ὅτι τοσαύτην ὑπεδέξατο χάριν, ὅτι τοιοῦτον παρεσκεύασεν ἑαυτόν. καὶ ὑμᾶς παρακαλῶ μὴ θαυμάζειν
C μόνον, ἀλλὰ καὶ μιμεῖσθαι τὸ ἀρχέτυπον τοῦτο τῆς ἀρετῆς. οὕτω γὰρ δυνησόμεθα τῶν αὐτῶν στεφάνων κοινωνῆσαι ἐκείνῳ. εἰ δὲ θαυμάζεις ἀκούων, ὅτι τὰ αὐτὰ κατορθώσας, τῶν αὐτῶν ἐπιτεύξῃ, ἄκουσον αὐτοῦ ταῦτα λέγοντος· Τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα· λοιπὸν ἀπόκειταί μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι κύριος ὁ δίκαιος κριτὴς ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ· οὐ μόνον δὲ ἐμοί, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἠγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ. ὁρᾷς πῶς πάντας εἰς τὴν αὐτὴν κοινωνίαν καλεῖ;
D ἐπεὶ οὖν ἅπασι πρόκειται τὰ αὐτά, πάντες σπουδάσωμεν ἄξιοι γενέσθαι τῶν ἐπηγγελμένων ἀγαθῶν· καὶ μὴ μόνον τὸ μέγεθος καὶ τὸν ὄγκον τῶν κατορθωμάτων ἴδωμεν, ἀλλὰ καὶ τὸν τόνον τῆς προθυμίας, δι' ἧς τοσαύτην ἐπεσπάσατο χάριν, καὶ τὸ τῆς φύσεως συγγενές (τῆς γὰρ αὐτῆς ἡμῖν ἐκοινώνησεν ἁπάντων) καὶ οὕτω καὶ τὰ σφόδρα δυσκατόρθωτα, ῥᾴδια ἡμῖν φανεῖται καὶ κοῦφα,

A καὶ τὸν βραχὺν τοῦτον καμόντες χρόνον, τὸν ἀγήρω καὶ ἀθάνατον ἐκεῖνον στέφανον φοροῦντες διατελέσωμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

breuique hoc tempore laborantes incorruptibilem illam geſtabimus atque immortalem coronam, gratia & miſericordia domini noſtri Ieſu Chriſti, cui eſt gloria, & imperium, in ſecula ſeculorum. Amen.

Εἰς τὸν ἅγιον ἀπόστολον Παῦλον λόγος γ.

Ὁ Μακάριος Παῦλος τῆς ἀνθρωπίνης προθυμίας ἐνδεικνύμενος τὴν ἰσχὺν, καὶ ὅτι πρὸς αὐτὸν δυνάμεθα πτῆναι τὸν οὐρανὸν, ἀφεὶς ἀγγέλους B καὶ ἀρχαγγέλους καὶ τὰς ἄλλας δυνάμεις, ποτὲ μὲν δι' ἑαυτοῦ μόνου μιμητὰς γενέσθαι κελεύει τοῦ Χριστοῦ λέγων, Μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς κἀγὼ Χριστοῦ· ποτὲ δὲ καὶ χωρὶς ἑαυτοῦ πρὸς αὐτὸν αὖθις ἀναβιβάζει τὸν θεὸν λέγων, Γίνεσθε οὖν μιμηταὶ τοῦ θεοῦ, ὡς τέκνα ἀγαπητά. εἶτα δεικνὺς ὡς οὐδὲν οὕτω ποιεῖ τὴν μίμησιν ταύτην, ὡς τὸ κοινωφελῶς ζῆν καὶ πρὸς τὸ πᾶσι χρήσιμον ὁρᾶν, ἐπήγαγε· Περιπατεῖτε ἐν ἀγάπῃ. διὰ τοῦτο εἰπὼν, μιμηταί μου γίνε- C σθε, περὶ ἀγάπης εὐθέως διαλέγεται, δεικνὺς ὅτι αὕτη μάλιστα ἡ ἀρετὴ ἐγγὺς εἶναι ποιεῖ θεοῦ. ὡς αἵ γε ἄλλαι ταύτης καταδεέστεραι, καὶ περὶ ἀνθρώπους πᾶσαι στρέφονται· οἷον ἡ πρὸς ἐπιθυμίαν μάχη, ὁ περὶ τὴν γαστέρα πόλεμος, ἡ πρὸς τὴν φιλαργυρίαν παράταξις, ἡ πρὸς τὸν θυμὸν πάλη· τὸ δὲ φιλεῖν, τοῦτο κοινὸν ἡμῶν καὶ τοῦ θεοῦ. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· Εὔχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς, ὅπως γένησθε ὅμοιοι τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. τοῦτο τοίνυν καὶ ὁ Παῦλος εἰδὼς κεφά- D λαιον ὂν τῶν ἀγαθῶν, μετὰ πολλῆς ἐπεδείξατο τῆς ἀκριβείας. οὐδεὶς γοῦν οὕτως ἐχθροὺς ἐφίλησεν, οὐδεὶς οὕτω τοὺς ἐπιβουλεύοντας εὐηργέτησεν, οὐδεὶς τοσαῦτα ὑπὲρ τῶν λελυπηκότων ἔπαθεν. οὐδὲ γὰρ εἰς ἅπερ ἔπασχεν ἔβλεπεν, ἀλλὰ τὸ κοινὸν τῆς φύσεως ἐνενόει, καὶ ὅσῳ μᾶλλον ἐξεθηριοῦντο, τοσούτῳ μᾶλλον αὐτῶν ἠλέει τὴν μανίαν. καὶ ὡς ἄν τις διατεθείη πατὴρ περὶ παῖδα φρενίτιδι κατεχόμενον (ὅσῳ γὰρ ἂν ὑβρίζηται καὶ λακτίζῃ χαλεπῶς ὁ κάμνων, τοσούτῳ μᾶλλον αὐτὸν ἐλεεῖ καὶ δακρύει)

De laudibus S. Pauli.

HOMILIA III.

BEatus Paulus, qui tantā vim humanæ alacritatis oſtendit, vt ad cœlum quoque ipſum valeret ſubuolare, prætermittens angelos & archangelos, aliáque virtutes, aliquando quidem ſuo exemplo Chriſti nos fieri imitatores iubet, dicendo: Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti: aliquando vero de ſe reticēs, ad ipſius nos imitationem Dei extendit, dicens: Eſtote ergo imitatores Dei, ſicut filij chariſſimi. Iam vero demonſtrans, quia nihil ita hanc imitationem pariat, quam ſi ita viuat aliquis, vt bonū eius in commune proficiat, atque vniuerſis vtiliora prouideat, adiunxit: ambulate in charitate, ideo cū dixiſſet, imitatores mei eſtote: continuo de charitate diſſeruit, quia hęc præcipuè virtus homines Deo proximos facit. Quantæcunque enim ſint aliæ inferiorē tenentes locum, cunctæ erga hominū ſtudia verſantur, vt eſt pugna cōtra concupiſcentiam, vt ꝙ aduerſus gulam geritur bellum, vt in auaritię interitū acies ordinata, vt cum iracundiæ furore conflictus: diligere verò nobis Deoque commune eſt. Propterea & Dominus imperabat, Orate pro calumniantibus & perſequentibus vos: vt ſitis filij patris veſtri, qui in cœlis eſt. Hoc igitur & Paulus intelligēs cunctorū eſſe caput bonorū, omni in ſe ſtudio exprimere curauit Nemo enim ita dilexit inimicos, nemo erga inſidiatores ſuos tam beneficus fuit, nullus pro afflictoribus ſuis tanta perpeſſus eſt. Non enim ille, quid patiebatur, ſed naturæ copulam cogitabat, quātóque amplius efferabantur inimici, tantò eorū magis miſerabatur inſaniam Vt enim aliquis indulgentiſſimus pater afficitur erga filium phreneſi comprehenſum, cuius quāto mahis cōuiciis ictibúſq; pulſatur, tanto cū potius miſeretur atque deflet:

1.Cor.4. & 11. Ephes.5.

Ibidem.

Matt.5. 44.

ita Paulus qui de ipſa magnitudine paſ-
ſionum eorum, à quibus affligebatur,
exiſtimaret furorem, maiora illis adhi-
bebat fomenta pietatis. Audi igitur
Caritas & manſuetudo Pauli. quam patienter, quam manſuetè nobis
pro illis loquatur, qui eum quinquies
verberauerant, qui eum catenis onera-
uerãt, qui vinculis ſæpe conſtrinxerant,
qui eius ipſum ſitiebant cruorem, qui-
que illũ quotidie diſcerpere geſtiebant.
Rom. 9. 2. Teſtimonium, inquit, illis perhibeo,
Ibi. 11. 20. quoniam æmulationem Dei habẽt, ſed
non ſecundum ſcientiam. Et rurſus eos,
qui ſe ſupra illos ſuperbius efferebant,
refrænans: Noli, ait, altum ſapere, ſed
time: ſi enim Deus naturalibus ramis
non pepercit, ne fortè nec tibi parcat.
Quia enim cognouerat dominicam in
illos iam proceſſiſſe ſententiam, quod
vnum & ſolũ erat in ſua poteſtate præ-
ſtabat. Sæpe lachrymabatur vehemen-
ter, & pro filijs dolebat: volentes illis
inſultare prohibebat, atque inquantum
poterat, laborabat vmbram eis aliquam
excuſationis obtendere. Et quia pro-
pter contumaciam eorum atque duri-
tiam, perſuadere illis fidem ſermone
non poterat, ad orationes conuerteba-
Rom. 10. 1. tur aſſiduas. Fratres, inquit, voluntas
quidem cordis mei, & obſecratio ad
Deum fit pro illis in ſalutem. Spe quo-
que meliore illos ſolicitat, dicens: Sine
pœnitentia enim ſunt dona & vocatio
ibid. 11. 26. Dei, vt non pertinacius vſque ad finem
deſperatione moriantur. Quæ vtique
omnia ſunt verba amantis, & valde eo-
rum vtilitatibus prouidentis: vt cùm
dicit, Veniet ex Siõ qui eripiat & auer-
Eſa. 59. Rom. 11. 31 tat impietates ab Iacob. Mordebatur
enim vehemẽter, ac penitus diſſecaba-
tur, cum eos pereuntes videret, propter
quod & multa ſolatia huic adhibebat
dolori, aliquando quidem dicens: Ve-
niet ex Sion, qui eripiat & auertat im-
pietates ab Iacob: aliquando vero, &
iſti non crediderunt in veſtram miſeri-
cordiam vt & ipſi miſericordiam con-
ſequãtur. Facit autem hoc etiam Hie-
Hier. 3. 25. Ibid. 10. 23 remias, vim quandam inferens, atque
Gen. 3. contendens excuſationem aliquam pro
delinquentibus inuenire, & nunc qui-
dẽ dicens: Si peccata noſtra reſtiterunt
Pſ. 102. 14. nobis, fac propter te & rurſus: Non eſt
in homine via eius, nec homo ibit, & di-
riget iter ſuum. & rurſus: Memento quoniam puluis ſumus. Mos etenim eſt om-
nino celeberrimus, vt hi qui pro delinquentibus deprecantur, etſi nihil ido-
neum afferant ad rogandum, ſaltem vmbram quandã excuſationis pro eis opponant,

A οὕτω κἀκεῖνος, τῇ τῶν δαιμόνων ὑπερβολῇ τῶν
ταῦτα ἐπαγόντων αὐτοῖς τὴν νόσον στοχαζόμενος,
πρὸς πλείονα κηδεμονίαν διηγωνίσατο. ἄκουσον
γοῦν αὐτοῦ πῶς ἡμέρως, πῶς συμπαθητικῶς
ὑπὲρ αὐτῶν ἡμῖν διαλέγεται, τῶν πεντάκις αὐ-
τὸν μαστιγωσάντων, τῶν καταλευσάντων, τῶν
δησάντων, τῶν τοῦ αἵματος αὐτοῦ διψώντων, καὶ
διασπάσασθαι καθ' ἑκάστην ἐπιθυμούντων αὐ-
τὸν τὴν ἡμέραν. Μαρτυρῶ γὰρ αὐτοῖς, φησίν, ὅτι
ζῆλον θεοῦ ἔχουσιν, ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν. καὶ
πάλιν τοὺς ἐπεμβαίνοντας αὐτοῖς ἀναχαιτίζων
ἔλεγε· Μὴ ὑψηλοφρόνει, ἀλλὰ φοβοῦ. εἰ γὰρ ὁ θεὸς
B τῶν κατὰ φύσιν κλάδων οὐκ ἐφείσατο, μήπως οὐδὲ
σοῦ φείσηται. ἐπειδὴ γὰρ ἀπόφασιν εἶδε δεσποτικὴν
ἐξελθοῦσαν κατ' αὐτῶν, οὗ κύριος ἦν, τοῦτο ἐποίει·
συνεχῶς ἐδάκρυεν ὑπὲρ αὐτῶν, ἤλγει, τοὺς ἐναλ-
λεσθαι βουλομένους αὐτοῖς ἐκώλυε, καὶ ἐκ τῶν ἐγ-
χωρούντων ἐφιλονείκει σκιὰν γοῦν συγγνώμης
αὐτοῖς εὑρεῖν. καὶ ἐπειδὴ λόγῳ πείθειν οὐκ εἶχε διὰ τὸ
ἀνένδοτον αὐτῶν καὶ σκληρόν, ἐπὶ συνεχεῖς εὐχὰς
ἐτρέπετο λέγων· Ἀδελφοί, ἡ μὲν εὐδοκία μου καὶ
ἡ δέησίς μου ἡ πρὸς τὸν θεόν, ὑπὲρ αὐτῶν ἐστιν εἰς
σωτηρίαν. ὑποτείνει δὲ αὐτοῖς καὶ χρηστὰς ἐλπί-
C δας λέγων· Ἀμεταμέλητα τὰ χαρίσματα, καὶ ἡ
κλῆσις τοῦ θεοῦ, ὥστε μὴ ἀπογνῶναι τέλεον καὶ ἀπο-
λέσθαι. ἅπερ ἅπαντα κηδομένου καὶ σφόδρα ὑπὲρ
αὐτῶν διακαιομένου ἦν· ὡς ὅταν λέγῃ· Ὅτι ἥξει
ἐκ Σιὼν ὁ ῥυόμενος, καὶ ἀποστρέψει ἀσεβείας ἀπὸ
Ἰακώβ. καὶ γὰρ σφόδρα διεκόπτετο καὶ ἐδάκνετο
ἀπολλυμένους ὁρῶν. διὸ πολλὰς ἐπενόει παρα-
μυθίας τῆς ἀλγηδόνος ταύτης ἑαυτῷ, ποτὲ μὲν
λέγων, Ἥξει ὁ ῥυόμενος, καὶ ἀποστρέψει ἀσεβείας
ἀπὸ Ἰακώβ· ποτὲ δέ, Οὕτω καὶ οὗτοι ἠπείθησαν
τῷ ὑμετέρῳ ἐλέει, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐλεηθῶσι. ποιεῖ δὲ
D τοῦτο καὶ Ἱερεμίας, βιαζόμενος καὶ φιλονεικῶν ἀπο-
λογίαν τινὰ ὑπὲρ τῶν ἡμαρτηκότων εὑρεῖν, νῦν
μὲν λέγων· Εἰ αἱ ἁμαρτίαι ἡμῶν ἀντέστησαν ἡμῖν,
ποίησον ἕνεκεν σοῦ· νῦν δὲ πάλιν, Οὐχὶ τοῦ ἀνθρώ-
που ἡ ὁδὸς αὐτοῦ, οὐδὲ ἄνθρωπος πορεύσεται, καὶ
κατορθώσει τὴν πορείαν αὐτοῦ· καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν·
Μνήσθητι ὅτι χοῦς ἐσμεν. καὶ γὰρ ἔθος τοῖς ὑπὲρ τῶν
ἡμαρτηκότων δεομένοις, κἂν μηδὲν ἔχωσιν εὔ-
λογον εἰπεῖν, σκιὰν γοῦν τινα ἀπολογίας ἐπινοεῖν.

A οὐ διηκριβωμένας μὲν, οὐδὲ εἰς δόγματα ἑλκυσθῆναι δυναμένας, παραμυθουμένας δὲ ὅμως τοὺς ὑπὲρ τῶν ἀπολλυμένων ὀδυνωμένους. μὴ τοίνυν μηδὲ ἡμεῖς τὰς τοιαύτας ἀκριβῶς ἐξετάζωμεν ἀπολογίας, ἀλλ᾽ ἐννοοῦντες ὅτι ψυχῆς εἰσιν ὀδυνωμένης, ζητούσης εἰπεῖν τι ὑπὲρ τῶν ἡμαρτηκότων, οὕτως ἐκδεχώμεθα τὰ εἰρημένα. ἆρ᾽ οὖν πρὸς Ἰουδαίους μόνον τοιοῦτος, πρὸς δὲ τοὺς ἔξωθεν οὐχί; πάντων ἡμερώτερος ἦν καὶ πρὸς τοὺς οἰκείους, καὶ πρὸς τοὺς ἀλλοτρίους. ἐκ τούτου ἄκουσον τί Τιμοθέῳ φησί. Δοῦλον δὲ κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι, ἀλλ᾽ ἤπιον εἶναι B πρὸς πάντας, διδακτικὸν, ἀνεξίκακον, ἐν πρᾳότητι παιδεύοντα τοὺς ἀντιδιατιθεμένους, μήποτε δῷ αὐτοῖς ὁ θεὸς μετάνοιαν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας, καὶ ἀνανήψωσιν ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου παγίδος, ἐζωγρημένοι ὑπ᾽ αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα. θέλεις ἰδεῖν αὐτὸν καὶ πρὸς τοὺς ἡμαρτηκότας πῶς διαλέγεται; ἄκουσον τί φησι Κορινθίοις ἐπιστέλλων· Φοβοῦμαι δὲ μήπως ἐλθὼν, οὐχ οἵους θέλω, εὕρω ὑμᾶς· καὶ μετ᾽ ὀλίγα, Μὴ πάλιν ἐλθόντα με ταπεινώσῃ ὁ θεός μου πρὸς ὑμᾶς, καὶ πενθήσω πολλοὺς τῶν προημαρτηκότων, καὶ μὴ μετανοησάντων ἐπὶ τῇ ἀσελγείᾳ καὶ ἀκαθαρσίᾳ, ᾗ ἔπραξαν. C καὶ Γαλάταις δὲ γράφων ἔλεγε· Τεκνία μου, οὓς πάλιν ὠδίνω, ἄχρις οὗ μορφωθῇ Χριστὸς ἐν ὑμῖν. καὶ ὑπὲρ τοῦ πεπορνευκότος ἄκουσον αὐτοῦ, πῶς οὐχ ἧττον ἐκείνου καὶ ὀδυνᾶται καὶ παρακαλεῖ λέγων· Κυρώσατε εἰς αὐτὸν ἀγάπην. καὶ ἡνίκα δὲ αὐτὸν ἐξέκοπτε, μετὰ πολλῶν δακρύων τοῦτο ἐποίει. Ἐκ γὰρ πολλῆς θλίψεως, φησι, καὶ συνοχῆς καρδίας ἔγραψα ὑμῖν, οὐχ ἵνα λυπηθῆτε, ἀλλὰ ἵνα γνῶτε τὴν ἀγάπην, ἣν ἔχω περισσοτέρως εἰς ὑμᾶς. καὶ πάλιν· Ἐγενόμην D τοῖς Ἰουδαίοις, ὡς Ἰουδαῖος, τοῖς ὑπὸ νόμον, ὡς ὑπὸ νόμον, τοῖς ἀσθενοῦσιν, ὡς ἀσθενής, τοῖς πᾶσι γέγονα τὰ πάντα, ἵνα πάντως τινὰς σώσω. καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν· Ἵνα παραστήσω πάντα ἄνθρωπον τέλειον ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. εἶδες ψυχὴν ὑπερβαίνουσαν πᾶσαν τὴν γῆν; πάντα ἄνθρωπον προσεδόκησε παραστῆσαι, καὶ τό γε αὐτοῦ μέρος, πάντας παρέστησε.

non certa verborum proprietate munitam, nec quæ trahi poſſit in dogmata, ſed quæ pro pereuntibus tantummodo conſoletur dolentem. Non ergo huiusmodi excuſationes ſcrupuloſius ponderemus, ſed intelligamus eſſe illas dolentis animæ, & dicere aliquid pro peccatoribus requirentis, iuxtáque hunc modum hæc quæ ſuperius dicta ſunt, cenſeamus. Putas autem, quia erga ſolos Iudæos talis extiterit, ad alios vero, vel domeſticos, vel extraneos, non ſe multo etiam præbuerit mitiorem? His autem, inquit, qui ſine lege *1. Cor. 9.*
erant, factus ſum, quaſi ſine lege eſſem, vt omnes lucrifacerem. Audi igitur quid ad Timotheum ſit locutus: *2. Tim. 2.*
Seruum, inquit, Dei non oportet litigare: ſed manſuetum eſſe ad omnes, doctorem, patientem, cum modeſtia corripientem eos qui reſiſtunt, ſi quando det illis Deus pœnitentiã ad cognoſcendam veritatem, vt reſipiſcant à diaboli laqueis, à quo capti tenentur ad ipſius voluntatem. Vis autem probare, quàm modeſtè etiam cum illis loquatur, qui in peccata corruerant? audi quid Corinthiis dixerit? Timeo, *2. Cor. 12. 20.*
inquit, ne fortè cum venero, non quales volo inueniam vos, & paulo poſt, Ne cum iterum venero, humiliet me Deus apud vos, & lugeam multos ex his qui ante peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam ſuper immunditia & fornicatione, & impudicitia quam geſſerunt: & ad Galatas, Filioli inquit, mei, quos iterum parturio, donec *Galat. 4. 19.*
Chriſtus formetur in vobis. Et in cauſa eius, qui fuerat fornicatus, non minus eo ipſo, qui pro peccata ſuo lamentabatur, dolet, próque illo alios deprecatur, dicens: Confirmate *2. Cor. 2. 8.*
in illum charitatem. Sed etiam quando illum ab eccleſiæ corpore ſeparabat, cum multis hoc lachrymis, gemitúque faciebat. Ex multa, inquit, *Ibidem. 2. 4.*
tribulatione & anguſtia cordis ſcripſi vobis per multas lachrymas, non vt contriſtemini, ſed vt ſciatis, quoniam charitatem habeam abundantius in vos. & rurſus: factus ſum Iudæis tanquam Iudæus, his qui ſub lege erant, *1. Cor. 9. 18.*
quaſi ſub lege eſſem, factus ſum infirmus infirmis, omnibus omnia factus ſum, vt omnes ſaluos facerem. Et alibi rurſus: vt exhibeam omnem hominem perfectum in Chriſto Ieſu. Vidiſtine animã omnia terrena ſuperantem? Omnẽ enim prorſus hominũ deo exhibere cupiebat, & omnes quantũ ad ipſum ſpectat exhibuit,

A quaſi enim vniuerſum mundum genuiſſet, ſic perturbabatur, ſic currebat, ſic omnes in regnum Dei feſtinabat inducere, ſanando, docendo, pollicendo, meditando, tum orando pro ipſis, tum etiam ipſis ſupplicando, & terrendo, & dæmones corruptores animarum fugando, aliquando epiſtolis, aliquando præſentia, nunc ſermone, nunc rebus: per diſcipulos, per ſemetipſum conabatur erigere labantes, ſtantes vero firmare, humi iacentes attollere. ſanare contritos, torpentes oleo exhortationis animare, inimicis inſonare terribiliter, hoſtes minaciter intueri, B nemo optimi cuiuſdã ducis, ac medici artis ſuæ inſtrumenta geſtantis, protector ipſe bellantium, ipſe ſedulus ægrotorum miniſter, & vnus omnium officiorum perſonas, exercitum vbique cuſtodiens. Nec in ſpiritualibus ſolum tam egregium conſeruabat ducem, ſed in carnalibus quoque plurima ſolicitudinis, ac prouidentiæ ſuæ

Rom. 17. documenta pręſtabat. Audi itaque quemadmodum pro vna etiam muliere ad vniuerſum ſcribat populum, dicens: Commẽdo autem vobis Phœben ſororem noſtram, quæ eſt in miniſterio eccleſiæ, quę eſt Cenchreis, vt eam C ſuſcipiatis in Domino dignè ſanctis,

4. Reg. 4. 13. & aſſiſtatis ei, in quocunque negotio veſtri indiguerit, & iterum: Noſtis, ait domum Stephanæ, vt & vos ſubditi ſitis eiuſmodi: & rurſus: Cognoſcite qui huiuſmodi ſunt. Eſt enim hoc quoque proprium, & familiare in dilectione ſanctorum vt in his quoque ſuccurrant. Sic enim & Heliſæus mu-

Ibidem. lierem illam ſuſceptricem ſuam, non ſpiritualibus ſolum, verumetiam carnalibus beneficiis remunerat, propter quod cum multa ſolicitudine, curáque D dicebat: Non eſt tibi ſermo ad regem, vel ad principem? Et quid mirum, ſi

ad. Tit. 3. 13. commendationes per literas præſtitit Paulus? qui ad ſe aliquos reuocãs, nec de viatico illorum curã gerere dedignatus eſt, idq; ipſum in epiſtola ſua ſcribere? Siquidem ſcribens Tito ait: Zenam legis peritum, & Apoſtolo ſolicitè præmitte, vt nihil illis deſit. Qui commendans aliquos tam ſtudioſè ſcripſit atque ſolicitè, multò magis ſicubi vidiſſet periclitantes, cũcta feciſſet. Ad Philemonẽ quoq. propter Oneſimũ ſcribẽs: vide

A καὶ γὰρ ὥσπερ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν γεννήσας αὐτός, οὕτως ἐθορυβεῖτο, οὕτως ἐπέτρεχεν, οὕτω πάντας ἐσπούδαζεν εἰσαγαγεῖν εἰς τὴν βασιλείαν, θεραπεύων, παρακαλῶν, ὑπισχνούμενος, εὐχόμενος, ἱκετεύων, τοὺς δαίμονας φοβῶν, τοὺς διαφθείροντας ἐλαύνων, διὰ παρουσίας, διὰ γραμμάτων, διὰ ῥημάτων, διὰ πραγμάτων, διὰ μαθητῶν, δι' ἑαυτοῦ τοὺς πίπτοντας ἀνορθῶν, τοὺς ἑστῶτας στηρίζων, διεγείρων τοὺς χαμαὶ κειμένους, θεραπεύων τοὺς συντετριμμένους, ἀλείφων τοὺς ῥαθυμοῦντας, φοβερὸν ἐμβοῶν ἐπὶ τοῖς ἐχθροῖς, δριμὺ βλέπων B ἐπὶ τοῖς πολεμίοις· καθάπερ τις στρατηγὸς ἢ ἄριστος ἰατρός, αὐτὸς σκευοφόρος, αὐτὸς ὑπασπιστής, αὐτὸς παραστάτης, αὐτὸς πάντα γινόμενος τῷ στρατοπέδῳ, καὶ οὐκ ἐν τοῖς πνευματικοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς σαρκικοῖς πολλὴν τὴν πρόνοιαν ἐπεδείκνυτο, πολλὴν τὴν σπουδήν. ἄκουσον γοῦν αὐτοῦ, πῶς ὑπὲρ μιᾶς γυναικὸς πρὸς ὁλόκληρον ἐπιστέλλει δῆμον λέγων· Συνίστημι δὲ ὑμῖν Φοίβην τὴν ἀδελφὴν ἡμῶν διάκονον οὖσαν τῆς ἐκκλησίας τῆς ἐν Κεγχρεαῖς, ἵνα προσδέξησθε αὐ- C τὴν ἐν κυρίῳ ἀξίως τῶν ἁγίων, καὶ παραστῆτε αὐτῇ, ἐν ᾧ ἂν ὑμῶν πράγματι χρήζῃ. καὶ πάλιν· Οἴδατε τὴν οἰκίαν Στεφανᾶ, ἵνα καὶ ὑμεῖς ὑποτάσσησθε τοῖς τοιούτοις. καὶ πάλιν· Ἐπιγινώσκετε τοὺς τοιούτους. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἴδιον τῆς φιλοστοργίας τῶν ἁγίων, τὸ καὶ ἐν τούτοις βοηθεῖν. οὕτω καὶ ὁ Ἐλισσαῖος τὴν ὑποδεξαμένην αὐτὸν γυναῖκα, οὐκ ἐν τοῖς πνευματικοῖς μόνον ὠφέλει, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς σαρκικοῖς ἐσπούδαζεν ἀμείβεσθαι. διὸ καὶ ἔλεγεν· Εἴ τίς ἐστί σοι λόγος πρὸς τὸν βασιλέα, ἢ πρὸς τὸν D ἄρχοντα; καὶ τί θαυμάζεις, εἰ τὴν ἀπὸ τῶν γραμμάτων παρέσχε σύστασιν ὁ Παῦλος, ὅπου γε καὶ καλῶν τινας πρὸς ἑαυτόν, οὐδὲ τοῦτο ἀνάξιον εἶναι ἐνόμισε, τὸ καὶ περὶ ἐφοδίων αὐτῶν φροντίσαι, καὶ καταθέσθαι αὐτὸ ἐν ἐπιστολῇ; καὶ γὰρ ἐπιστέλλων Τίτῳ, φησί· Ζηνᾶν τὸν νομικὸν καὶ Ἀπολλὼ σπουδαίως πρόπεμψον, ἵνα μηδὲν αὐτοῖς λείπῃ. Εἰ δὲ παρατιθέμενος οὕτω σπουδαίως ἐξέπεμπε, πολλῷ μᾶλλον, εἴ που κινδυνεύοντας εἶδε, πάντα ἂν ἔπραξεν. ὅρα γοῦν καὶ πρὸς τὸν Φιλήμονα ἐπιστέλλων, πόσην ποιεῖται σπουδὴν διὰ τὸν Ὀνήσιμον, καὶ πῶς

συνετῶς,

συντίθησι, πῶς κηδεμονικῶς ἐπιστέλλει. ὁ γὰρ ὑπὲρ ἑνὸς οἰκέτου, καὶ τούτου φυγάδος γεγενημένου, καὶ ὑφελομένου πολλὰ τῶν δεσποτικῶν, ὁλόκληρον μὴ παραιτησάμενος συνθεῖναι ἐπιστολὴν, ἐννόησον ἡλίκος περὶ τοὺς ἄλλους ἦν. καὶ γὰρ ἓν μόνον αἰσχύνης ἄξιον ἐνόμιζεν εἶναι τὸ, δέον γενέσθαι τι πρὸς σωτηρίαν, παριδεῖν. διὰ τοῦτο πάντα ἐκίνει, καὶ οὐδὲν ὤκνει δαπανᾶν ὑπὲρ τῶν σωζομένων, οὐ ῥήματα, οὐ χρήματα, οὐ σῶμα. ὁ γὰρ μυριάκις ἑαυτὸν θανάτοις ἐκδοὺς, πολλῷ μᾶλλον οὐδὲ χρημάτων ἐφείσατο, εἴγε παρῆν. καὶ τί λέγω, εἴγε παρῆν; καὶ γὰρ μὴ παρόντων δυνατὸν δεῖξαι, ὅτι οὐκ ἐφείσατο. καὶ μὴ νομίσῃς (B) αἴνιγμα εἶναι τὸ ῥῆμα, ἀλλ' αὐτοῦ πάλιν ἄκουσον λέγοντος· Ὅτι ἥδιστα δαπανήσω, καὶ ἐκδαπανηθήσομαι ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ὑμῶν. καὶ Ἐφεσίοις δημηγορῶν ἔλεγεν· Αὐτοὶ οἴδατε ὅτι ταῖς χρείαις μου, καὶ τοῖς οὖσι μετ' ἐμοῦ ὑπηρέτησαν αἱ χεῖρες αὗται. καὶ ὢν μέγας, ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῶν ἀγαθῶν, τῇ ἀγάπῃ, φλογὸς πάσης σφοδρότερος ἦν. καὶ καθάπερ σίδηρος εἰς πῦρ ἐμπεσὼν, ὅλος γίνεται πῦρ, οὕτω καὶ αὐτὸς τῷ πυρὶ τῆς ἀγάπης ἀναφθεὶς, ὅλος γέγονεν ἀγάπη· καὶ ὥσπερ κοινὸς πατὴρ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης (C) ὢν, οὕτω τοὺς γεγεννηκότας αὐτοὺς ἐμιμεῖτο, μᾶλλον δὲ καὶ πάντας ὑπερηκόντισε πατέρας καὶ σωματικῶν καὶ πνευματικῶν ἕνεκεν φροντίδων, καὶ χρήματα, καὶ ῥήματα, καὶ σῶμα, καὶ ψυχὴν, καὶ πάντα ἐπιδιδοὺς ὑπὲρ τῶν ἠγαπημένων. διὰ τοῦτο καὶ πλήρωμα αὐτὴν ἐκάλεσε νόμου, καὶ σύνδεσμον τελειότητος, καὶ μητέρα τῶν ἀγαθῶν πάντων, καὶ ἀρχὴν καὶ τέλος ἀρετῆς. διὸ καὶ ἔλεγε· Τὸ δὲ τέλος τῆς ἐπαγγελίας, ἀγάπη ἐκ καθαρᾶς καρδίας καὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς. καὶ πάλιν, Τὸ γὰρ, οὐ μοιχεύσεις, οὐ φονεύσεις, καὶ εἴ τις ἑτέρα ἐντο- (D) λὴ, ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ ἀνακεφαλαιοῦται, ἐν τῷ, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. ἐπεὶ οὖν ἀρχὴ καὶ τέλος καὶ πάντα τὰ ἀγαθὰ ἡ ἀγάπη, καὶ ταύτῃ τὸν Παῦλον ζηλώσωμεν. καὶ γὰρ οὗτος ἐντεῦθεν τοιοῦτος ἐγένετο. μὴ γάρ μοι τοὺς νεκροὺς εἴπῃς, οὓς ἀνέστησε, μηδὲ τοὺς λεπροὺς, οὓς ἐκαθῆρεν. οὐδὲν τούτων ὁ Θεὸς ἐπιζητήσει παρὰ σοῦ· κτῆσαι τὴν ἀγάπην τὴν Παύλου, καὶ τὸν στέφανον ἕξεις ἀπηρτισμένον.

A quam omne impēdebat ſtudium, quàm intentè ac ſolicitè deprecetur. Qui autē pro vno ſeruulo maximè fugitiuo, & qui ex rebus domini multa ſubtraxerat, integram, omníque affectu plenā epiſtolam ſine cunctatione compoſuit, qualis circa alios fuerit perpende. Vnum enim hoc ille pudore dignū putauit, aliquid ſcilicet pro cuiuſlibet ſalute negligere. Propter hoc agebat omnia, & cōmouebat: nec omnino quicquam pro his, qui ſaluandi erant, cunctabatur impendere, non verba, non pecunias, non denique corpus ipſum. Qui enim millies ſeipſum tradiderat in mortē, multò magis ſi habuiſſet, nec pecuniis pepercíſſet. B Et quid dico ſi habuiſſet, cum probare poſſim, non pepercíſſe eum pecuniis, etiā nihil habentem? Et ne ambiguum putetur eſſe quod dicimus, audi ipſum rurſus loquentem, Quoniam, inquit, libēter impendam, & ſuperimpendar ipſe pro animabus veſtris: & ad Philippenſes ſcribens ait: Ipſi ſcitis, quoniam neceſſitatibus meis, & his qui mecum erant, miniſtrauerunt manus iſtæ. Cùm verò celſus in omnium conſiſteret arce virtutum, omnem tamen flammam præcipuo charitatis ardore vincebat. Vt enim miſſum in ignem ferrum, totum profe- C ctò ignis efficitur: ſic Paulus charitate ſuccenſus, totus factus eſt charitas, qui quaſi cōmunis totius mūdi eſſet pater, ita in amore omnium ipſos eorum imitabatur parentes: imò cunctos, non carnales tantummodo, verum etiam ſpiritales partes ſolicitudine ac pietate ſuperabat: & pecunias, & verba, & corpus, & animam pro his, quos diligebat, impendens. Propter hoc itaque charitatem etiam plenitudinem legis vocabat, & vinculum perfectionis, & omniū matrem bonorum, & initium finémque D virtutum: proptereaque dicebat: Finis autem præcepti eſt charitas de corde puro, & conſcientia bona, & rurſus: Nō adulterabis, non occides, & ſi quod aliud eſt mandatum, in hoc verbo inſtauratur: Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Quia igitur & initium, & finis, & bona omninò vniuerſa dilectio eſt, vel in ipſa ſtudeamus Paulum imitari: etenim hic illius ope talis effectus eſt. Non enim proponas mihi mortuos, quos ſæpius ſuſcitauit: neque leproſos, quos eadem virtute mundauit: nihil horum requirit à te Deus. Poſſide charitatem Pauli, & perfectam adipiſceris coronam.

2. Cor. 12. 15.

Act. 20. 34

Caritas plenitudo legis.

1. Tim. 1.

Rom. 13. 9. Mat. 22. & Luc. 10

Cuius verò iſta ſententia eſt? Ipſius nutritoris vtique charitatis, qui eam & mirabilibus, & ſignis, & aliis bonis mille prepoſuit. Quia enim eam ipſe abunde, ac vehementer impleuerat, idcirco etiam acrius, atque examinatius vim eius intelligit. Per ipſam etenim ille ad tam celſum perfectionis culmen aſcendit, nihilque eum ita dignum Deo, vt virtus præſtitit charitatis: & ideo dicebat, Imitamini dona meliora, & adhuc excellentiorem viam vobis demonſtro, charitatem profectò optimam viam pleniſſimámque pronuncians. In hac igitur etiam nos iugiter ambulemus, vt & Paulum, imò & dominum Pauli videre mereamur, & incorruptibiles conſequamur coronas, gratia & miſericordia domini noſtri Ieſu Chriſti, cui eſt gloria & imperium, in ſæcula ſæculorum. Amen.

1 Cor 12. 31.

A τίς ταῦτά φησιν; αὐτὸς ὁ τῆς ἀγάπης [illegible] ὃς καὶ σημείων, καὶ θαυμάτων, καὶ μυρίων ἄλλων ἑτέρων προέθηκεν. ἐπειδὴ γὰρ σφόδρα αὐτὴν κατωρθώκει, διὰ τοῦτο καὶ μετ' ἀκριβείας αὐτῆς οἶδε τὴν ἰσχύν. ἐντεῦθεν καὶ αὐτὸς τοιοῦτος ἐγένετο, καὶ οὐδὲν οὕτως αὐτὸν ἐποίησεν ἄξιον θεοῦ ὡς ἡ τῆς ἀγάπης δύναμις. διὸ καὶ ἔλεγε· ζηλοῦτε τὰ χαρίσματα τὰ κρείττονα· καὶ ἔτι καθ' ὑπερβολὴν ὁδὸν ὑμῖν δείκνυμι, τὴν ἀγάπην λέγων, τὴν καλλίστην ὁδὸν καὶ ῥᾳδίαν. ταύτην τοίνυν καὶ ἡμεῖς βαδίζωμεν διηνεκῶς, ἵνα καὶ Παῦλον ἴδωμεν, μᾶλλον δὲ τὸν Παύλου δεσπότην, καὶ B τῶν ἀκηράτων ἐπιτύχωμεν στεφάνων, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

De laudibus S. Pauli Apoſtoli.

HOMILIA IIII.

BEatus Paulus, qui nos hodie cõgregauit, quique terrarum etiam illuminauit orbem, vocationis ſuæ tẽpore aliquando cæcatus eſt: ſed illius cæcitas illuminatio totius orbis eſſe facta eſt. Quoniam enim videbat malè, benè eum excæcauit Deus, vt vtiliter iam videret in reliquum. Simul enim & documentum ei virtutis ſuę præbuit, & in paſſione eius figurauit futura, & modũ eius prædicationis edocuit, quod ſcilicet oporteret eum priora ſtudia penitus excludere, & quaſi conniuentẽ oculis ſemetipſum vndique coërcere: propter quod ipſe idem iſtud ſignificãs, clamat: Si quis videtur inter vos ſapiens, ſtultus fiat, vt ſit ſapiens. Nequaquam ergo potuiſſet rurſum bene videre, niſi prius excæcatus fuiſſet. Vnde & propriam ſapientiam, qua perturbabatur, excludẽs, fidei ſe per cuncta committeret. Sed nullus hoc audiens, vocationẽ iſtam neceſſitatem putet, ſiquidem potuit redire vnde diſceſſerat. Multi enim in nouo, & in veteri teſtamento, cum maiora ſæpe mirabilia vidiſſent, retro (vt legimus) ſunt reuerſi: vt Nabuchodonoſor, vt Iudas, vt Elymas magus, vt Simon, vt Ananias, vt Sapphira, vt vniuerſus populus Iudæorum: ſed non ita Paulus.

Cæcitas Pauli nos illuminat.

1. Cor 3.18

Vocatio Pauli qualis.

Εἰς τὸν ἅγιον ἀπόστολον Παῦλον λόγος δ'.

Ὁ Μακάριος Παῦλος ὁ τήμερον ἡμᾶς συναγαγών, καὶ τὴν οἰκουμένην φωτίσας, ἐν τῷ καιρῷ τῆς κλήσεως ἐτυ-C φλώθη ποτέ· ἀλλ' ἡ πήρωσις ἐκείνου, φωτισμὸς γέγονε τῆς οἰκουμένης. ἐπειδὴ γὰρ ἔβλεπε κακῶς, ἐπήρωσεν αὐτὸν καλῶς ὁ θεός, ὥστε ἀναβλέψαι χρησίμως, ὁμοῦ καὶ τῆς ἑαυτοῦ δυνάμεως ἀπόδειξιν αὐτῷ παρεχόμενος, ὁμοῦ δὲ ἐν τῷ πάθει τὰ μέλλοντα προδιατυπῶν, καὶ τοῦ κηρύγματος τὸν τρόπον διδάσκων, καὶ ὅτι ταῦτα πάντα οἴκοθεν ἀποβαλόντα, καὶ μύσαντα τοὺς ὀφθαλμούς, αὐτῷ ἕπεσθαι χρή. ὃ καὶ αὐτὸς ἐβόα τοῦτο αὐτὸ δηλῶν· Εἴ τις δοκεῖ σοφὸς εἶναι ἐν ὑμῖν, γενέσθω μωρός, ἵνα γένηται σο-D φός· ὡς οὐκ ἐνὸν ἀναβλέψαι καλῶς, μὴ πρότερον πηρωθέντα καλῶς, καὶ τοὺς οἰκείους καὶ ταράττοντας αὐτὸν ἐκβαλόντα λογισμούς, καὶ τῇ πίστει τὸ πᾶν ἐπιτρέψαντα. ἀλλὰ μηδεὶς ταῦτα ἀκούων, ἠναγκασμένην νομιζέτω εἶναι ταύτην τὴν κλῆσιν. καὶ γὰρ ἐξῆν αὐτῷ τὸ πάλιν ἐπανελθεῖν, ὅθεν ἐξέβη. πολλοὶ γοῦν ἕτερα μείζονα θαύματα ἰδόντες, ἀνεστράφησαν πάλιν, καὶ ἐν τῇ καινῇ, καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ· οἷον ὁ Ἰούδας, ὁ Ναβουχοδονόσορ, ὁ Ἐλύμας ὁ μάγος, ὁ Σίμων, ὁ Ἀνανίας καὶ ἡ Σαπφείρα, ὅλος τῶν Ἰουδαίων ὁ δῆμος. ἀλλ' οὐχ ὁ Παῦλος,

A ἀλλὰ διαβλέψας, πρὸς τὸ ἀκήρατον φῶς τὸν δρόμον ἐπέτεινε, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἵπτατο. εἰ δὲ ἐξετάζεις τίνος ἕνεκεν ἐπηρώθη, ἄκουε αὐτοῦ λέγοντος· Ἠκούσατε γὰρ τὴν ἐμὴν ἀναστροφήν ποτε ἐν τῷ Ἰουδαϊσμῷ, ὅτι καθ' ὑπερβολὴν ἐδίωκον τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἐπόρθουν αὐτήν, καὶ προέκοπτον ἐν τῷ Ἰουδαϊσμῷ ὑπὲρ πολλοὺς συνηλικιώτας ἐν τῷ γένει μου, περισσοτέρως ζηλωτὴς ὑπάρχων τῶν πατρικῶν μου παραδόσεων. ἐπεὶ οὖν οὕτω σφοδρὸς ἦν καὶ ἀπρόσιτος, σφοδροτέρου ἐδεῖτο χαλινοῦ, ἵνα μὴ τῇ ῥύμῃ τῆς προθυμίας ἀγόμενος, καὶ παρακούσῃ τῶν λεγομένων. B διὰ δὴ τοῦτο καταστέλλων αὐτοῦ τὴν μανίαν ἐκείνην, πρότερον κατευνάζει τὰ κύματα τῆς ῥαγδαίας ὀργῆς ἐκείνης διὰ τῆς πηρώσεως, καὶ τότε αὐτῷ διαλέγεται, δεικνὺς τῆς σοφίας αὐτοῦ τὸ ἀπρόσιτον, καὶ τὸ τῆς γνώσεως ὑπερέχον· καὶ ἵνα μάθῃ τίνα πολεμεῖ, ὃν οὐ μόνον κολάζοντα, ἀλλ' οὐδὲ εὐεργετοῦντα δύναται ἐνεγκεῖν. οὐ γὰρ σκότος αὐτὸν ἐπήρωσεν, ἀλλ' ὑπερβολὴ φωτὸς αὐτὸν ἐσκότισε. καὶ τί δή ποτε μὴ ἐξ ἀρχῆς τοῦτο ἐγένετο, φησί; μὴ ζήτει τοῦτο, μηδὲ περιεργάζου, ἀλλὰ παραχώρει τῇ ἀκαταλήπτῳ τῆς τοῦ θεοῦ προνοίας τοῦ C καιροῦ τὴν ἐπιτηδειότητα. καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς τοῦτο ποιεῖ λέγων· Ὅτε δὲ εὐδόκησεν ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρός μου, καὶ καλέσας διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ ἀποκαλύψαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοί. ἐκοινοῦ καὶ σὺ μηδὲν περιεργάζου πλέον, ὅταν Παῦλος τοῦτο λέγῃ. τότε γάρ, τότε συνέφερε τῶν σκανδάλων ἀρθέντων ἐκ μέσου. λοιπὸν ἀπὸ τούτου μάθωμεν, ὅτι οὐδεὶς οὐδαμῶς οὐδὲ τὸν πρὸ αὐτοῦ, οὐδὲ αὐτὸς οἴκοθεν αὐτὸν εὗρεν, ἀλλ' ὁ Χριστὸς ἑαυτὸν ἐφανέρωσε. διὸ καὶ ἔλεγεν· Οὐχ ὑμεῖς με ἐξελέξασθε, ἀλλ' ἐγὼ D ἐξελεξάμην ὑμᾶς. ἐπεὶ τίνος ἕνεκεν ὁρῶν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἀνισταμένους νεκρούς, οὐκ ἐπίστευσεν; ὁρῶν γὰρ χωλὸν βαδίζοντα, καὶ δαίμονας δραπετεύοντας, καὶ παραλυτικοὺς σφιγγομένους, οὐδὲν ἐκαρποῦτο. οὐδὲ γὰρ ἠγνόει ταῦτα ὁ οὕτω περιεργαζόμενος τοὺς ἀποστόλους. καὶ Στεφάνου δὲ λιθαζομένου, παρὼν καὶ ἰδὼν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς πρόσωπον ἀγγέλου, οὐδὲν ἐντεῦθεν ἐκέρδανε. πῶς οὖν οὐδὲν ἐντεῦθεν ἐκέρδανεν; ὅτι οὐδέπω ἦν κεκλημένος.

Illuſtrato enim mentis aſpectu ad ſynceriſſimum illud lumen curſu tetendit, atque ad cœlum perniciter ſubuolauit. Quòd ſi interroges, cuius rei gratia ſit cæcatus, accipe ipſum loquentem: Audiſtis, inquit, conuerſationem meam aliquando in Iudaiſmo, quoniam ſupra modum perſequebar eccleſiam Dei, & expugnabam illam, & proficiebam in Iudaiſmo ſupra multos coętaneos meos, in genere meo abundantius æmulator exiſtens paternarum mearum traditionum. Quia enim vehemens adeo erat & ferus, frenis quoque vehementioribus indigebat, ne ſcilicet impetu ipſo eius, qua ferebatur, alacritatis arreptus, prolata ad ſe verba contemneret. Propterea igitur furorem eius indomitum prius comprimit, concitatos & præcipites illius iracundiæ fluctus, cæcitatis beneficio redigit in quietem & tunc demum cœleſti cum donat affatu, oſtendens propriè inacceſſibilem ſapiētiam, & ſuperminentē omnibus diuinæ ſcientię bonitatē, vt diſceret, cui iam aduerſario repugnaret: quem certè nō modo punientem ferre non poſſet, ſed nec beneficia conferentem. Non enim ille obſcuritate tenebrarū, ſed luminis nimietate cæcatus eſt. Et cur, inquis, hoc non antè factum eſt? Ne quæras iſtud, neque velis eſſe curioſior, ſed concede incomprehenſibili Dei prouidentiæ ſalutes hominum notis ſibi temporum opportunitatibus ordinare. Sic enim etiam ipſe fatebatur, dicens: Cùm autē placuit ei, qui me ſegregauit de vtero matris meæ, & vocauit per ſuā gratiam, vt reuelaret filium ſuum in me. Nihil tu igitur ſcruteris amplius, quando hæc dicit & Paulus. Iſtud enim tūc vtique fieri oportuit, cum iam ſcandala vbique creuiſſent. Ab ipſo itaq; diſcamus, quoniam nullus ante Paulū, neque ipſe Paulus ex ſe tantummodo eum inuenit, ſed ipſe ſe Chriſtus oſtēdit, & idcirco dicebat: Non vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos. Cęterum cur ante nō credidit, cùm videret in ipſius nomine reſurgere mortuos, ambulare claudos, paralyticos roborari, dęmones effugari? Nullum enim fructum ille ex his omnibus conſecutus eſt, cum tamen non ignoraret, iſta, qui tā erat erga apoſtolos curioſus, qui certè cum lapidaretur Stephanus adſtabat, & faciem eius videbat angelico fulgore radiantē. Cur ergo nihil inde lucratus eſt? Quia necdū vtiq; vocatus fuerat à Chriſto.

Gal. 1. 13.

Cur non ante cæcatus Paulus.

Ibidem.

Ioan. 15. 16

Act. 6.

A Tu vero hoc audiens noli vocationem iſtam, neceſſitatem putare. Non enim Deus homines cogit vocando, ſed poſt vocationem quoque permittit eos propriarum eſſe dominos volũtatum. Nam & Iudæis ſeipſum, quando oportuit, reuelauit: ſed illi propter gloriam quam ab hominibus requirebãt, vltro ſe offerentem ſuſcipere noluerunt. Verùm hoc loco infidelior quis opponat, atque dicat: Cur me etiam non vocauit è cœlo? Vnde autem manifeſtum eſt, ô homo, quia Paulum vocauit de cœlo? Sed credis iſtud? ergo ſi credis, hoc ipſum ad ſignum tibi ſatis eſt. Si verò non credis quia è cœlo Paulum vocauit: quomodo dicis, cur me etiam non vocauit?

Cur è cœlo nos Deus non vocet,

B Credis, quia ille vocauit, hoc ipſum tibi (vt dixi) abundat ad ſignum. Crede igitur, nam te quoque è cœlo vocat Deus, ſi habes animam ad obediendum paratam. Quod ſi inobediens ſis, & corruptæ deprauatæque ſententiæ, ne de cœlo quidem ad te vox dimiſſa tibi ſufficit ad ſalutem. Quoties autem & Iudæi vocem audiere de cœlo, in nouo, & in veteri teſtamento, nec tamen facti ſunt idcirco meliores? Nam

C in veteri, Iudæi poſt mille miracula pro Deo vitulum, quem fecerant, adorauerũt. At vero Hierichontina meretrix, quæ nihil omnino ex mirabilibus viderat, oſtendit tamen fidem in exploratorum ſuſceptione mirabilem. In terra quoque repromiſſionis Iudæi ſigna cernentes, permanebant lapidibus duriores: Niniuitæ verò Ionam ſolum videntes crediderunt, & egerunt pœnitentiam, & venturam ſuper ſe iram Dei conuerſione pepulerunt. In nouo etiam teſtamento ſub præſentia ipſius Chriſti, latro quidem cum crucifixum cerneret, adorauit: Iudæi vero qui eum ſpe-

Exo.32. Ioſue 2.

Ionæ 3. Lucæ 23. Ioan.11.

D ctauerant mortuos ſuſcitantem, & vinxerunt, & affixerunt cruci. Quid autem noſtra quoque ætate, nónne ex fundamentis templi quod Hieroſolymis fuit, ignis exiliens audentes illud ædificare conſumpſit? ſicque reliqui ab iniquis conatibus deſtiterunt, nec tamen ab impietate ſua atque cæcitate conuerſi ſunt. Quanta veró etiam poſt hæc alia facta ſunt miracula? vt cum ſuper templi Apollinis tectum fulmen illapſum eſt: vt cum ipſius reſponſa dæmonis transferri à rege ſepultum iuxta ſe martyrem compulerunt, dicentis

Templi Hieroſolymitani inſtauratio irrita.

A σὺ δὲ ἀκούων ταῦτα, μὴ ἀναγκαστικὴν τὴν κλῆσιν εἶναι νόμιζε. οὐδὲ γὰρ ἀναγκάζει ὁ θεὸς, ἀλλ' ἀφίησι κυρίους εἶναι προαιρέσεων καὶ μετὰ τὴν κλῆσιν. καὶ γὰρ Ἰουδαίοις ἀπεκάλυψεν ἑαυτὸν καὶ ὅτε ἐχρῆν, ἀλλ' οὐκ ἠθέλησαν δέξασθαι διὰ τὴν δόξαν τὴν παρὰ τῶν ἀνθρώπων. Εἰ δὲ λέγοι τις τῶν ἀπίστων, πόθεν δῆλον ὅτι Παῦλον ἐκάλεσεν ἐξ οὐρανοῦ, καὶ ἐπείσθη; διὰ τί γὰρ μὴ καὶ ἐμὲ ἐκάλεσεν; ἐκεῖνο πρὸς αὐτὸν ἐροῦμεν· πιστεύεις τοῦτο, εἰπέ μοι, ὦ ἄνθρωπε; οὐκοῦν εἰ πιστεύεις, ἀρκεῖ σοι εἰς σημεῖον. Εἰ μὲν γὰρ ἀπιστεῖς ὅτι

B ἐκάλεσεν ἐξ οὐρανοῦ, πῶς λέγεις, διὰ τί μὴ καὶ ἐμὲ ἐκάλεσεν; εἰ δὲ πιστεύεις ὅτι ἐκάλεσεν, ἀρκεῖ σοι τοῦτο εἰς σημεῖον. πίστευε τοίνυν. καὶ γὰρ καί σε καλεῖ ἐξ οὐρανοῦ, ἐὰν ψυχὴν εὐγνώμονα ἔχῃς· ὡς, ἐὰν ἀγνώμων ᾖς καὶ διεστραμμένος, οὐδὲ τὸ ἐνεχθῆναί σοι φωνὴν ἄνωθεν ἀρκέσει εἰς σωτηρίαν. ποσάκις γοῦν ἤκουσαν οἱ Ἰουδαῖοι φωνῆς ἐξ οὐρανοῦ φερομένης, καὶ οὐκ ἐπίστευσαν; πόσα εἶδον σημεῖα, καὶ ἐν τῇ καινῇ, καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ, καὶ οὐκ ἐγένοντο βελτίους; ἀλλ' ἐν

C μὲν τῇ παλαιᾷ οὗτοι μετὰ μυρία θαύματα ἐμοσχοποίησαν· ἡ δὲ Ἱεριχουντία πόρνη μηδὲν τούτων θεασαμένη, πίστιν ἐπεδείξατο θαυμαστὴν περὶ τοὺς κατασκόπους. καὶ ἐν τῇ γῇ δὲ τῆς ἐπαγγελίας οὗτοι μὲν, τῶν σημείων γινομένων, ἔμενον λίθων ἀναισθητότεροι· οἱ δὲ Νινευῖται τὸν Ἰωνᾶν θεασάμενοι μόνον, ἐπίστευσαν καὶ μετενόησαν, καὶ τὴν μέλλουσαν ὀργὴν ἀπεκρούσαντο. ἐν δὲ τῇ καινῇ, ἐπ' αὐτῆς τοῦ Χριστοῦ τῆς παρουσίας, ὁ μὲν λῃστὴς σταυρούμενον ἰδὼν, προσεκύνησεν· οὗτοι δὲ νεκροὺς ἐγεί-

D ροντα θεασάμενοι, καὶ ἔδησαν καὶ ἐσταύρωσαν. τί δὲ ἐφ' ἡμῶν; οὐχὶ πῦρ ἐκ τοῦ ναοῦ, ἐκ τῶν θεμελίων τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκπηδῆσαν ἐφήλατο τοῖς οἰκοδομοῦσι, καὶ οὕτως αὐτοὺς ἀπέστησε τῆς παρανόμου τότε ἐπιχειρήσεως; ἀλλ' ὅμως οὐ μετεβάλλοντο, οὐδὲ ἀπέθεντο τὴν πώρωσιν. πόσα δὲ ἕτερα γέγονε μετ' ἐκεῖνο θαύματα τότε, καὶ οὐδὲν ἐντεῦθεν ἐκερδάναμεν, ὅτε κεραυνὸς ὁ κατὰ τῆς ὀροφῆς τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος κατενεχθείς· ὁ τοῦ δαίμονος αὐτοῦ τότε χρησμὸς, ὃς τὸν τότε βασιλεύοντα ἠνάγκασε μεταθεῖναι τὸν πλησίον κείμενον μάρτυρα, λέγων

A μὴ δύνασθαι φθέγξασθαι, ἕως ἂν τὴν λάρνακα τὴν ἐκείνου βλέπῃ πλησίον· καὶ γὰρ ἐκ γειτόνων ἦν κειμένη. μετὰ τοῦτον πάλιν, ὁ θεῖος ὁ τούτου εἰς τὰ ἱερὰ σκεύη ἐνυβρίσας, σκωληκόβρωτος γεγονὼς ἐξέψυξε· καὶ ὁ ταμίας δὲ τῶν βασιλικῶν χρημάτων δι' ἑτέραν παρανομίαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὑπ' αὐτοῦ γενομένην, μέσον λακήσας ἀπώλετο. πάλιν αἱ πηγαὶ αἱ παρ' ἡμῖν, αἱ νικῶσαι τῷ ῥεύματι τοὺς ποταμούς, ἀθρόον ἔφυγον καὶ ἀπεπήδησαν, μηδέποτε τοῦτο παθοῦσαι πρότερον, ἀλλ' ὅτε θυσίαις καὶ σπονδαῖς τὸ χωρίον ἐμόλυνεν ὁ βασιλεύς. τί ἄν

B τις εἴποι τὸν λιμὸν τὸν πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης μετὰ τοῦ βασιλέως ταῖς πόλεσι συνεμπεσόντα, αὐτοῦ τοῦ βασιλέως τὸν θάνατον, τὸν ἐν τῇ Περσῶν χώρᾳ, τὴν πρὸ τοῦ θανάτου ἀπάτην, τὸ στρατόπεδον τὸ ἐν μέσοις ἀποληφθὲν τοῖς βαρβάροις, καθάπερ ἐν σαγήνῃ τινὶ καὶ δικτύοις, τὴν ἄνοδον ἐκεῖθεν τὴν θαυμαστὴν καὶ παράδοξον; ἐπειδὴ γὰρ ὁ μὲν ἀσεβὴς βασιλεὺς ἔπεσεν ἐλεεινῶς, ἕτερος δὲ εὐσεβὴς διεδέξατο, πάντα εὐθέως ἐλύετο τὰ δεινά. καὶ οἱ ἐν μέσοις εἰλημμένοι δικτύοις, καὶ οὐδεμίαν οὐδαμόθεν διέξο-

C δον ἔχοντες στρατιῶται, τοῦ θεοῦ λοιπὸν νεύσαντος, τῶν βαρβάρων ἀπαλλαγέντες μετ' ἀσφαλείας ἐπανήεσαν ἁπάσης. ταῦτα τίνα οὐχ ἱκανὰ ἐφελκύσασθαι πρὸς τὴν εὐσέβειαν; τὰ δὲ παρόντα οὐ πολλῷ τούτων θαυμαστότερα; οὐ σταυρὸς κηρύττεται, καὶ ἡ οἰκουμένη προστρέχει; οὐ θάνατος καταγγέλλεται ἐπονείδιστος, καὶ πάντες ἐπιπηδῶσι; μὴ γὰρ οὐκ ἐσταυρώθησαν μυρίοι; μὴ γὰρ μετ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ οὐχὶ δύο λῃσταὶ ἀνεσκολοπίσθησαν; μὴ γὰρ οὐκ ἐγένοντο πολλοὶ σοφοί; μὴ γὰρ οὐκ ἐγέ-

D νοντο πολλοὶ δυνατοί; τίνος ὄνομά ποτε οὕτως ἐκράτησε; καὶ τί λέγω σοφοὺς καὶ δυνατούς; μὴ γὰρ οὐκ ἐγένοντο βασιλεῖς ἐπίδοξοι; τίς οὕτω περιεγένετο τῆς οἰκουμένης ἐν βραχεῖ τῷ χρόνῳ; μὴ γάρ μοι λέγε τὰς αἱρέσεις τὰς ποικίλας καὶ παντοδαπάς. πάντες γὰρ τὸν αὐτὸν Χριστὸν κηρύττουσιν, εἰ καὶ μὴ ὑγιῶς πάντες, ἀλλ' ἐκεῖνον τὸν ἐν Παλαιστίνῃ πάντες προσκυνοῦσι σταυρωθέντα, τὸν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου. ταῦτα οὖν οὐ δοκεῖ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ σαφεστέραν ἔχειν ἀπόδειξιν τῆς φωνῆς ἐκείνης τῆς ἐξ οὐρανοῦ κατενεχθείσης;

ſe alloqui omnino non poſſe, quandiu proximam illius arcam videret: erat namque vicina. Poſt quæ ipſius regis auunculus, qui prophano attactu conſecrata Deo vaſa temerauerat, vermibus exeſus interiit. Præpoſitus quoque regalis ærarij, ob aliam, quam eccleſię intulerat iniuriam, medius repentè diruptus eſt: tunc etiam regionis noſtræ fontes, qui prius flumina ipſa curſu inundante vincebant, ſubito in ſe reſiliendo fugerunt nunquam hoc antè perpeſſi, niſi poſtquam loca illa rex ſacrificiis ac victimis inquinauit. Quid vero iam memorem famem toto prorſus orbe terrarum cum impio rege dominatam, regis interitum in regione Perſarum: ante mortem vero mentis errorem perpeſſum, exercitum in medio barbarorum relictum, & vndique velut quodam rete concluſum, reditum ex illis locis improuiſum atque mirabilem? Cùm enim rege impio miſerabiliter interempto, alter pius in eius ſucceſſiſſet imperium, aduerſa omnia continuo diſſoluta ſunt, & exercitus qui velut in mediis erat retibus inuolutus, nec vllum exitum aliquando ſe inuenturum eſſe credebat, Dei iam nutu ab hoſtibus liberatus, omni cum ſecuritate remeauit. Et hæc quidem, quem non valeant ad partem pietatis attrahere? Quid vero præſentia? nónne etiam multo mirabiliora dicenda ſunt? nónne crux prędicatur, & totus ad credendum mundus accurrit? Nónne mors ignominioſa nunciatur, & omnes cõuolant? Nunquid non innumeri crucifixi ſunt? Nunquid non duo latrones cum Domino pependerunt? Nunquid non multi ſapientes? Nunquid non multi extiterunt potentes? Cuius igitur aliquando ſic nomen obtinuit? Et quid dico potentes atque ſapientes? Nunquid non fuerunt reges inclyti? Quis ita ſibi terrarum orbem tam breui tempore ſubiugauit? Non enim varias mihi atque diuerſas opponas hæreſes. Omnes ſiquidem eundem prædicant Chriſtum, etſi non omnes ſanè prædicent, atque legitimè. Illum enim omnes prædicant, qui in Palæſtina natus, & paſſus, qui Pontio Pilato diiudicante crucifixus eſt. Hæc igitur cuncta quæ propoſui, nonne etiam maius virtutis eius videntur habere documentum, quam illa vox allata de cœlo?

Exercitus Iuliani obſeſſus a barbaris.

A Cur enim nullus regum ita vicit, vt hic ſuperauit, certè cum innumera ex aduerſo impedimenta pugnarent? Nam & reges contra euangelium prælıati ſunt, & tyranni bella geſſerunt, & populi omnes inſurrexerunt, & noſtra vſque adeo attrita non ſunt, vt inde fierent clariora. Vnde igitur hæc tanta, tâque admirabilis virtus? Magus ſcilicet erat? Solus ergo iſte magus tam potens fuit? Audiſtis nempe quia & apud Perſas magi, & apud Indos extiterint, ſintque etiam modo: Sed ne nomē quidem eorum vſquam ſonat. Et ille quidem ex Tyanorum vrbe deceptor ac maleficus aliquo loci apparuit, ac breui B aliquanto tempore in exigua parte orbis refulſit: ſed celeriter extinctus atque deletus eſt, qui non eccleſiam omnino, non populum, non aliquid horum reliquit. Sed quid dico magos atque maleficos extinctos? Vnde quæſo, omnium deorū tēpla extincta ſūt, & Dodonęus, & Clarius, & omnes iſtæ prophanitatis officinæ ſilent, ac penitus obſtructæ ſūt? Vnde igitur nō hūc ſolum crucifixū, ſed etiam pro ipſo occiſorum fauillas dæmones contremiſcunt? Cuius rei gratia, ſaltem nomen audiens crucis, in fugam C reſiliūt: cū certè ſi ſe res haberet aliter, magis eos oporteret irridere quàm fugere. An fortè crux quid clarum videtur, ac nobile? imò ē contrario turpis, & exprobrabilis mors. Eſt enim & vtique pœnalis mors, & omnino teterrima, & apud Iudęos maledicta, & inter Gentiles abominanda. Vnde igitur illam dæmones reformidant, niſi de virtute crucifixi? Si enim illam per ſeipſam timerent, quanquam & hoc ipſum Diis eſſet indignum: tamen & ante illum, & poſt illum plerique crucifixi ſunt, & cum ipſo etiam duo. Quid igitur ſi inuocat aliquis nomen latronis, vel alterius cuiuſquam crucifixi, dæmónne fortè timebit ac fugiet? Nequaquam, quinimò ridebit. Si verò Ieſum addideris Nazarenum, velut ab igne repentè diffugiet. Quid igitur ais? Vnde preualuit? Quia, inquis, ſeductor fuit. At non hæc eius præcepta loquuntur. Deinde quoniam ſeductores fuerūt multi, & tamen nullus obtinuit. Sed quia magus fuit. Verum longè aliud eius dogmata conteſtantur. Sed & magorum multa ſæpe fuit copia, nec tamen vllum huiuſmodi potentiæ nomen auditum eſt. Sed quia ſapiens fuit, at multi fuerunt ſæpe ſapientes.

Magi nomen Chriſto obiectum.

Reliquias ſanctorum timēt dæmones.

A διὰ τί γὰρ μηδεὶς οὕτω περιεγένετο βασιλ[έων], ὡς οὗτος ἐκράτησε, καὶ ταῦτα μυρίων ὄντων τῶν κωλυμάτων; καὶ γὰρ βασιλεῖς ἐπολέμησαν, καὶ τύραννοι παρετάξαντο, καὶ δῆμοι πάντες κατεξανέστησαν, καὶ τὰ ἡμέτερα ὅμως οὐκ ἠλαττοῦτο, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον λαμπρότερα ἐγίνετο. πόθεν οὖν, εἴπατέ μοι, ἡ τοσαύτη ἰσχύς; μάγος ἦν, φησί. μόνος οὖν οὗτος μάγος τοιοῦτος ἐγένετο; πάντως ἠκούσατε, ὅτι καὶ παρὰ Πέρσαις καὶ Ἰνδοῖς πολλοὶ γεγόνασι μάγοι, καὶ εἰσὶν ἔτι καὶ νῦν· ἀλλ' οὐδὲ ὄνομα αὐτῶν ἐστιν οὐδαμοῦ. ἀλλ' ὁ ἐκ Τυάνων, φησίν, ἀπατεὼν ἐκεῖ- B νος καὶ γόης, καὶ αὐτὸς ἔλαμψε. ποῦ καὶ πότε; ἐν μικρῷ μέρει τῆς οἰκουμένης, καὶ πρὸς βραχὺν χρόνον, καὶ ἐσβέσθη ταχέως καὶ ἀπώλετο, οὐκ ἐκκλησίαν καταλιπών, οὐ λαόν, οὐκ ἄλλο τι τοιοῦτον οὐδέν. καὶ τί λέγω μάγους καὶ γόητας τοὺς σβεσθέντας; πόθεν τὰ τῶν θεῶν ἐπαύσθη πάντα, καὶ ὁ Δωδωναῖος, καὶ ὁ Κλάριος, καὶ πάντα τὰ πονηρὰ ταῦτα ἐργαστήρια σιγᾷ καὶ ἐπεστόμισται; πόθεν οὖν οὐ τοῦτον μόνον τὸν σταυρωθέντα, ἀλλὰ καὶ τὰ ὀστᾶ τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ σφαγέντων πεφρίκασι δαίμονες; τίνος δὲ ἕνεκεν καὶ C σταυρὸν ἀκούοντες ἀποπηδῶσι; καίτοι καταγελᾶν ἔδει, μὴ γὰρ λαμπρὸν καὶ ἐπίσημον ὁ σταυρός; τοὐναντίον μὲν οὖν, αἰσχρὸν καὶ ἐπονείδιστον. θάνατος γάρ ἐστι καταδίκου· θάνατος ἐστὶν ὁ κακῶν ἔσχατος, καὶ παρὰ Ἰουδαίοις ἐπάρατος, καὶ παρὰ Ἕλλησι βδελυκτός. πόθεν οὖν αὐτὸν ἐδεδοίκεισαν δαίμονες; ἆρ' οὐκ ἀπὸ τῆς τοῦ σταυρωθέντος δυνάμεως; εἰ γὰρ αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ πρᾶγμα ἐδεδοίκεισαν, μάλιστα μὲν οὖν καὶ τοῦτο ἀνάξιον θεῶν· πλὴν, πολλοὶ καὶ πρὸ αὐτοῦ, καὶ μετ' αὐτὸν ἐσταυρώθησαν, καὶ μετ' αὐτοῦ δὲ δύο. τί οὖν, εἰ εἴποι τις, ἐν ὀνόματι τοῦ D λῃστοῦ τοῦ σταυρωθέντος, ἢ τοῦ δεῖνος, ἢ τοῦ δεῖνος, φεύξεται ὁ δαίμων; οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ γελάσεται. ἐὰν δὲ τὸν Ἰησοῦν προσθῇς τὸν Ναζωραῖον, καθάπερ ἀπὸ πυρός τινος φεύγει. τί οὖν ἂν εἴποις, πόθεν ἐκράτησεν; ὅτι πλάνος ἦν; ἀλλ' οὐ τοιαῦτα αὐτοῦ τὰ παραγγέλματα· ἄλλως δέ, καὶ πλάνοι πολλοὶ γεγόνασιν. ἀλλ' ὅτι μάγος; ἀλλ' οὐ τοῦτο μαρτυρεῖ τὰ δόγματα· καὶ μάγων πολλὴ πολλάκις ἐγένετο φορά. ἀλλ' ὅτι σοφός; ἀλλὰ σοφοὶ πολλοὶ πολλάκις ἐγένοντο.

A τίς οὖν οὕτως ἐκράτησε; οὐδεὶς οὐδέποτε, οὐδὲ κατὰ μικρὸν ἐγγύς. ὅθεν δῆλον, ὅτι οὐκ ἐπειδὴ μάγος ἦν, οὐδ᾽ ὅτι πλάνος ἦν, ἀλλ᾽ ἐπειδὴ τούτων διορθωτὴς, καὶ θεία δύναμίς τις καὶ ἄμαχος, διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς πάντων περιεγένετο, καὶ τῷ σκηνοποιῷ τούτῳ τοσαύτην ἐνέπνευσε δύναμιν, ὅσην αὐτὰ τὰ πράγματα μαρτυρεῖ· ἄνθρωπος γὰρ ἐπ᾽ ἀγορᾶς ἑστηκὼς, περὶ δέρματα τὴν τέχνην ἔχων, τοσοῦτον ἴσχυσεν, ὡς καὶ Ρωμαίους, καὶ Πέρσας, καὶ Ἰνδοὺς, καὶ Σκύθας, καὶ Αἰθίοπας, καὶ Σαυρομάτας, καὶ Πάρθους, καὶ Μήδους, καὶ Σαρακηνοὺς, καὶ ἁπλῶς τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐπαναγαγεῖν ἐν ἔτεσιν οὐδὲ ὅλοις τριά- B κοντα. πόθεν οὖν, εἰπέ μοι, ὁ ἀγοραῖος, καὶ ἐπὶ ἐργαστηρίου ἑστηκὼς, καὶ σμίλην μεταχειρίζων, καὶ αὐτὸς τοιαῦτα ἐφιλοσόφει, καὶ τοὺς ἄλλους ἔπεισε, καὶ ἔθνη, καὶ πόλεις, καὶ χώρας, οὐ λόγων ἰσχὺν ἐπιδεικνύμενος, ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον ἅπαν, τὴν ἐσχάτην ἀμαθίαν ἀμαθὴς ὤν; ἄκουσον γοῦν αὐτοῦ λέγοντος, καὶ οὐκ αἰσχυνομένου· Εἰ καὶ ἰδιώτης τῷ λόγῳ, ἀλλ᾽ οὐ τῇ γνώσει. οὐ χρήματα κεκτημένος. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο αὐτός φησι, Μέχρι τῆς ἄρτι ὥρας καὶ πεινῶμεν, καὶ διψῶμεν, καὶ γυμνητεύομεν, καὶ C κολαφιζόμεθα. καὶ τί λέγω χρήματα, ὅπου γε οὐδὲ τῆς ἀναγκαίας πολλάκις εὐπόρει τροφῆς, οὐδὲ ἱμάτιον περιβαλέσθαι εἶχεν; ὅτι δὲ οὐδὲ ἐξ ἐπιτηδεύματος λαμπροῦ ἦν, καὶ τοῦτο ὁ μαθητὴς αὐτοῦ δείκνυσι λέγων, ὅτι ἔμεινε πρὸς Ἀκύλαν καὶ Πρίσκιλλαν διὰ τὸ ὁμότεχνον. Ἦσαν γὰρ σκηνοποιοὶ τὴν τέχνην. οὐκ ἀπὸ προγόνων ἐπίσημος. πῶς γὰρ, τοιοῦτον ἐπιτήδευμα ἔχων; οὐκ ἀπὸ πατρίδος, οὐκ ἀπὸ ἔθνους. ἀλλ᾽ ὅμως ἐλθὼν εἰς μέσον καὶ φανεὶς μόνον, πάντα ἐτάραξε τὰ τῶν ἐναντίων, πάντα συνέχεε, καὶ καθάπερ πῦρ εἰς καλάμην ἐμπεσὸν καὶ χόρτον, οὕτω κατέκαυ- D σε τὰ τῶν δαιμόνων, καὶ εἰς ἅπερ ἐβούλετο, πάντα μετέστησε. καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ θαυμαστὸν, ὅτι αὐτὸς τοιοῦτος ὢν τοσαῦτα ἴσχυσεν, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ οἱ πλείους τῶν μαθητευομένων, πένητες, ἰδιῶται, ἀπαίδευτοι, λιμῷ συζῶντες, ἄσημοι καὶ ἐξ ἀσήμων. καὶ ταῦτα καὶ αὐτὸς κηρύττει, καὶ οὐκ αἰσχύνεται λέγων αὐτῶν τὴν πενίαν, μᾶλλον δὲ οὐδὲ προσαιτεῖν ὑπὲρ αὐτῶν. Πορεύομαι γὰρ, φησιν, εἰς Ἱερουσαλὴμ διακονῶν τοῖς ἁγίοις.

Quis itaque ſimiliter obtinuiſſe dicetur? Nullus enim aliquando ſaltem ex parte aliqua huic potentiæ appropinquauit. Vnde liquido patet, quoniam Chriſtus nō fuerit magus, nō ſeductor, ſed qui è contrario horum extitit emēdator, & verè diuina virtus, nec vlli omnino ſuperabilis, idcirco & ipſe cuncta vicit, atque perdomuit, & Paulo tentoriorum opifici tantam potuit inſpirare virtutem, quantam ipſe rerum teſtatur effectus. *Act. 18.* Homo etenim ignobilis, abiectus & circunforaneus, qui artem exercebat in pellibus, intantum virtute progreſſus eſt, vt vix triginta annorum ſpatio & Romanos, & Perſas & Parthos, & Medos, & Indos, & Scythas, & Æthiopes, & Sauromatas, & Saracenos, & omne prorſus humanum genus ſub iugum mitteret veritatis. Reſponde igitur, Vnde iſte opifex vilis ac publicus ſtans in loco artis ſuæ, ac ſcalpellum in manu gerens, ita vt ipſe philoſophatus ſit, & alios docuerit philoſophari, gentes ſcilicet, vrbes atque regiones, maximè imperitus nec vim in ſe ſermonis oſtendens. Audi enim ipſum loquentem: Et ſi imperitus ſermone, nec pecunias poſſidens: *2. Cor. 11.* nam hoc quoque ipſe teſtatur. Vſque ad hanc, inquit, horā & eſurimus & ſitimus, & nudi ſumus, & colaphis cædimur. *1. Cor. 4.* Et quid dico pecunias, cum ille ſæpe ne neceſſarium quidē non haberet cibum, nec quo ſe circundaret indumentū, Quia verò nec de profeſſione clarus fuerit, ipſius diſcipulus oſtendit, dicens: *Act. 18. 3.* Quoniam manebat apud Aquilam & Pricillam, propterea quod eiuſdem artis eſſent. Erant enim ſcenofactoriæ artis. *Pauli artificium vile.* Non igitur à proauis nobilis, quippe qui tam vilis fuiſſe artis oſtenditur: non à patria, non à gente, tamen progreſſus in medium, ac tantummodo apparens inimicorum cūcta turbauit, vniuerſa confudit: & ſicut in ſtipulas, aut in fœnum ignis immiſſus, omnia dæmodū opera conſumpſit, atq; in quod voluit, omnia cōuertit. Neque verò hoc ſolum admiratione dignū eſt, quod tantam potentiam talis obtinuit: ſed quoniam diſcipulorū quoque illius plurimi pauperes, imperiti, ac totius erāt eruditionis extranei, in fame & egeſtate viuentes, ignobiles, ac de ignobilibus procreati: *Rom. 15.* *1. Cor. 16.* quod certè etiam ipſe prædicauit, nec erubuit eorum commemorare pauperiem, imò ne neceſſaria quidem eorum victui poſtulare. Proficiſcar, inquit, Hieruſalem miniſtrare ſanctis.

Et rurſus: Secundum vnam ſabbati vnuſquiſque veſtrum reponat, quod ei benè placuerit, vt non cum venero, tūc collectæ fiant. Quia vero plures diſcipulorum ex imperitorum numero conſtarēt, ad Corinthios ſcribens, ait: *ibidē. v. 25.* Videte vocationem veſtram, quoniam non multi ſapientes ſecundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles, ſed & valde obſcuri, & viles fuerunt. *ibid.* Nam infirma mūdi, inquit, elegit Deus, & quæ non ſunt, vt ea quæ ſunt deſtrueret. At nobilis, & eruditus erat fortè perſuaſor, *Ibid.* Nec iſtud quidem, nam hoc quoque ipſe confirmauit; dicēs: Et ego veni ad vos non in ſublimitate ſermonis, aut ſapientiæ, annuncians vobis teſtimonium Chriſti. Non enim iudicaui me ſcire aliquid inter vos, niſi Ieſum Chriſtum, & hunc crucifixum. Et ſermo meus, & prædicatio mea, non in perſuaſibilibus ſapientiæ verbis. Sed cauſa nimirum ipſa prædicationis erat idonea, quę ad ſe pertraheret audientes. Accipe quid etiam ſuper hac re ipſe pronunciet. *1. Cor. 1. 22* Quoniam, inquit, Iudæi ſigna petunt, & Græci ſapientiam quęrunt, nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum, Græcis autē ſtultitiam. Sed ſecuritate, ac libertate, inquis, fruitus eſt. At omninò à periculis nunquam reſpirauit. *ibid.* Et ego, inquit, in infirmitate, & timore, & tremore multo fui apud vos. neq; verò ipſe ſolum, ſed etiā diſcipuli eius paſſionibus ſubiacebant *Heb. 10. 32* Mementote, inquit, dierū priorū, in quibus illuminati magnum certamen ſuſtinuiſtis paſſionum, In altero quidem opprobriis, & tribulationibus ſpectaculum facti, in altero etiam ſocii taliter conuerſantium facti: nam & vinctis compaſſi eſtis, & rapinā bonorum veſtrorum cum gaudio ſuſcepiſtis. *1. Theſ. 2. 14.* Et rurſus ad Theſſalonicēſes ſcribens ait: Vos enim eadem paſſi eſtis à contribulibus veſtris, ſicut & ipſi à Iudæis qui & dominū noſtrū occiderunt, & prophetas ſuos perſecuti ſunt. *2 Cor. 1. 5.* Rurſus ad Corinthios ſcribēs: Sicut, inquit, abundant paſſiones Chriſti in vobis, & quemadmodum ſocij eſtis paſſionū, ita eritis & conſolationis. *Gala. 3.* Et ad Galatas: Tanta, inquit, paſſi eſtis ſine cauſſa, ſi tamen ſine cauſſa. Cum igitur prædicator imperitus, cum etiam pauper eſſet, & prorſus ignobilis: & quod prædicabatur, non modo commēdatione ſui eſſet vacuū, verumetiam offēſione pleniſſimū,

A καὶ πάλιν, Κατὰ μίαν σαββάτου ἕκαστος ὑμῶν παρ' ἑαυτῷ τιθέτω θησαυρίζων, ἵνα μὴ, ὅταν ἔλθω, τότε λογίαι γίνωνται. ὅτι δὲ καὶ τὸ πλῆθος αὐτῶν ἐξ ἰδιωτῶν συνειστήκει, Κορινθίοις ἐπιστέλλων, φησί· Βλέπετε τὴν κλῆσιν ὑμῶν, ὅτι οὐ πολλοὶ σοφοὶ κατὰ σάρκα· καὶ ὅτι ἐξ ἀσήμων, Οὐ πολλοὶ, φησὶν, εὐγενεῖς· καὶ οὐ μόνον οὐκ εὐγενεῖς, ἀλλὰ καὶ σφόδρα εὐτελεῖς. Καὶ γὰρ τὰ ἀσθενῆ, φησὶ, τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ θεὸς, καὶ τὰ μὴ ὄντα, ἵνα τὰ ὄντα καταργήσῃ. ἀλλ' ἰδιώτης μὲν καὶ ἀπαίδευτος, πιθανὸς δὲ ὁ πείθων εἰπεῖν; οὐδὲ τοῦτο. καὶ τοῦτο αὐτὸς πάλιν δείκνυσι λέγων· Κἀγὼ ἐλθὼν πρὸς B ὑμᾶς, οὐ καθ' ὑπεροχὴν λόγου, ἢ σοφίας καταγγέλλων ὑμῖν τὸ μαρτύριον. οὐ γὰρ ἔκρινά τι εἰδέναι ἐν ὑμῖν, εἰ μὴ Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον· καὶ ὁ λόγος μου καὶ τὸ κήρυγμά μου οὐκ ἐν πειθοῖς σοφίας λόγοις. ἀλλὰ τὸ κηρυττόμενον ἱκανὸν ἐπισπάσασθαι, ἀλλ' ἄκουσον καὶ περὶ αὐτοῦ τί φησιν· Ἐπεὶ καὶ Ἰουδαῖοι σημεῖα αἰτοῦσι, καὶ Ἕλληνες σοφίαν ζητοῦσιν, ἡμεῖς δὲ κηρύττομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον· Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, Ἕλλησι δὲ μωρίαν. ἀλλὰ ἀδείας ἀπήλαυσεν, ἀλλ' οὐδὲ ἀνέπνευσε ποτὲ τῶν κινδύνων. Καὶ γὰρ ἐν ἀσθε- C νείᾳ, φησὶ, καὶ ἐν φόβῳ καὶ ἐν τρόμῳ πολλῷ, ἐγενόμην πρὸς ὑμᾶς. οὐκ αὐτὸς δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ μαθηταὶ τὰ αὐτὰ ἔπασχον. Μέμνησθε γὰρ, φησι, τὰς πρότερον ἡμέρας, ἐν αἷς φωτισθέντες, πολλὴν ἄθλησιν ὑπεμείνατε παθημάτων, τοῦτο μὲν, ὀνειδισμοῖς καὶ θλίψεσι θεατριζόμενοι, τοῦτο δὲ, κοινωνοὶ τῶν οὕτω πασχόντων γενηθέντες. καὶ γὰρ τὴν ἁρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ὑμῶν μετὰ χαρᾶς προσεδέξασθε. καὶ πάλιν Θεσσαλονικεῦσι γράφων, λέγει· Ὑμεῖς γὰρ τὰ αὐτὰ ἐπάθετε ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφυλετῶν, καθὼς καὶ αὐτοὶ D ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, τῶν καὶ τὸν κύριον ἀποκτεινάντων, καὶ τοὺς ἰδίους προφήτας, καὶ ἡμᾶς ἐκδιωξάντων, καὶ θεῷ μὴ ἀρεσκόντων, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐναντίων. καὶ Κορινθίοις δὲ πάλιν ἐπιστέλλων ἔλεγεν, Ὅτι περισσεύει τὰ παθήματα τοῦ Χριστοῦ εἰς ὑμᾶς, καὶ ὥσπερ κοινωνοὶ ἐστε τῶν παθημάτων, οὕτω καὶ τῆς παρακλήσεως. καὶ Γαλάταις, Τοσαῦτα ἐπάθετε εἰκῆ, φησιν, εἴγε καὶ εἰκῆ. ὅταν οὖν καὶ ὁ κηρύττων ἰδιώτης ᾖ καὶ πένης καὶ ἄσημος, καὶ τὸ κηρυττόμενον οὐκ ἐπαγωγὸν, ἀλλὰ καὶ σκάνδαλον ἔχον,

A καὶ οἱ ἀκούοντες αὐτοῦ πένητες καὶ ἀσθενεῖς καὶ οὐδένες, καὶ κίνδυνοι ἐπάλληλοι καὶ συνεχεῖς καὶ τοῖς διδασκάλοις καὶ τοῖς μαθηταῖς, καὶ ὁ καταγγελλόμενος ἐσταυρωμένος, τί δὲ ποιῆσαν κρατῆσαι; οὐκ εὔδηλον ὅτι θεία τις καὶ ἀπόρρητος δύναμις, παντί που δῆλον. καὶ τοῦτο καὶ ἀπὸ τῶν ἐναντίων ἐστὶ κατιδεῖν. ὅταν γὰρ ἴδῃς τὰ ἐναντία τούτων συνδραμόντα, καὶ πλοῦτον, καὶ εὐγένειαν, καὶ πατρίδος μέγεθος, καὶ ῥητορείας δεινότητα, καὶ ἄδειαν καὶ θεραπείαν πολλήν, καὶ εὐθέως σβεσθέντα τὰ καινοτομηθέντα, τούτους δὲ ἀπὸ τῶν ἐναντίων περιγενομένους, τί τὸ αἴτιον, εἰπέ μοι; τοῦτο γὰρ συνέβη, ὥσπερ ἂν εἰ μετὰ στρατοπέδων καὶ ὅπλων καὶ B παρατάξεως τοῦ βασιλεύοντος μὴ δυνηθέντος κρατῆσαι τῶν βαρβάρων, πτωχός τις γυμνὸς καὶ μόνος, καὶ μηδὲ ἀκόντιον μεταχειρίζων, μηδὲ ἱμάτιον ἔχων, εἰσελθὼν διαπράξοιτο ἃ μετὰ ὅπλων καὶ παρασκευῆς οὐκ ἴσχυσαν ἕτεροι. μὴ τοίνυν ἀγνωμόνει, ἀλλὰ καθ' ἑκάστην φέρε τὴν ψῆφον, καὶ προσκύνει τοῦ σταυρωθέντος τὴν δύναμιν. οὐδὲ γὰρ, ἂν ἴδῃς τινὰ πόλεις κατασκευάζοντα καὶ τάφρους περιελαύνοντα, καὶ μηχανήματα προσάγοντα τείχεσι, καὶ ὅπλα χαλκεύοντα, καὶ στρατιώτας καταλέγοντα, καὶ C χρήματα ἔχοντα ἄπειρα, καὶ μὴ δυνάμενον πόλιν μίαν ἑλεῖν, ἄλλον δὲ γυμνῷ σώματι προσβάλλοντα, καὶ χερσὶ μόναις χρώμενον, οὐχὶ μίαν καὶ δευτέραν καὶ εἴκοσι πόλεις, ἀλλὰ μυρίας κατὰ τὴν οἰκουμένην ἐπιτρέχοντα, καὶ αὐτάνδρους λαμβάνοντα, ἀνθρωπίνης ἂν εἴποις εἶναι τοῦτο δυνάμεως. οὕτω δῆλον ὅτι καὶ νῦν. διὰ γὰρ τοῦτο συνεχώρησεν ὁ θεὸς καὶ λῃστὰς σταυρωθῆναι, καὶ πρὸ αὐτοῦ τινας ἀπατεῶνας φανῆναι, ἵνα καὶ ἀπὸ συγκρίσεως τοῖς σφόδρα ἀναισθήτοις δειχθῇ τῆς ἀληθείας ἡ ὑπεροχή, καὶ σὺ μάθῃς, ὅτι D οὐκ ἐκείνων εἷς οὗτος, ἀλλὰ πολὺ καὶ ἄπειρον τούτου καὶ ἐκείνων τὸ μέσον. οὐδὲν γὰρ αὐτοῦ τὴν δόξαν συσκιάσαι ἴσχυσεν, οὐ δὲ τὴν αὐτὴν κοινωνῆσαι παθῶν, οὐ δὲ τοῖς αὐτοῖς χρόνοις συνδραμεῖν. εἰ μὲν γὰρ τὸν σταυρὸν οἱ δαίμονες δεδοίκασι, καὶ οὐ τοῦ σταυρωθέντος τὴν ἰσχύν, ἐμφράττει τῶν ταῦτα λεγόντων τὸ στόμα τῶν λῃστῶν ἡ ξυνωρίς· εἰ δὲ καὶ ἡ δυσκολία τῶν καιρῶν τὸ πᾶν ὤνησεν, ἀπολογοῦνται οἱ περὶ Θευδᾶν καὶ Ἰούδαν,

A & auditores ipſi inopes, imbecilles, atque omnino nulli, & pericula tam crebra, tam varia, non doctoribus ſolum, ſed etiam diſcipulis imminerent, & crucifixus eſſet, qui annunciatur adorãdus: quidnam illud eſt, quod huius prædicatio potuerit obtinere? Nonne luciditlime claret diuina hoc & ineffabili quadam virtute perfectum? quod certè etiam inimicorum comparatione poteſt liquido comprobari. Cùm enim videris contraria horũ vniuerſa concurrere in vnum: id eſt, vt opes, & nobilitatem, & patriæ claritudinem, & oratoriæ artis pompam, & pacis ſecuritatem, & pluri- B mam in ipſa ſuperſtitione culturã, continuo tamen morẽ prophanitatis extinctum: hos vero qui ſũt ex aduerſa parte ſuperare, quę horum cauſa ſit, reſpõde. Tale eſt enim, vt cùm rex quiſpiam instructus armis, fretus exercitu, potentiſſimas in bello acies inſtruens hoſtes ſuperare nequiuerit, nudus aliquis, & pauper, & ſolus, ac breui quidẽ iaculo armatus, aut ſimplici ſaltem veſte tectus, certamen ineat, eáque peragat quę alij nec cum mille quidẽ munitionibus patrare potuerunt. Noli igitur in praua permanere ſententia, ſed virtutem venerare crucifixi. Neque enim ſi regem aliquẽ, videas ciuitates ſibi excelſas parantem circumagentem foſſas, muris machinas admouentem, innumeram quoque habentem militum multitudinem, arma fulgentia, pecunias infinitas, vnámque hoſtiũ ciuitatem deſtruere non valentẽ: alterum vero nudo corpore dimicantẽ, ſoliſque manibus vtentem, non vnam, aut duas, aut paucas, ſed prorſus innumeras, totóque orbe diffuſas vrbes percurrentem celeriter, cunctáſque capiẽtem, humanę hoc dicas eſſe virtutis. Sic ergo proculdubio in præſenti cauſa ſentiendum eſt. Propterea enim conceſſit Deus & latrones cũ Saluatore crucifigi, & ante Saluatoris aduẽtum ſeductores aliquos apparere, vt etiam ex comparatione rerum nimis inſipiẽtibus oſtenderetur excellentia veritatis: & diſcerent, quia hic non vnus ex illis: ſed grande ſit inter tam diſpares, infinitumque diſcrimen. Nihil enim Chriſti gloriam potuit inumbrare, vel eorundẽ opportunitas temporum, vel communio paſſionum: ne quis enim putaret, quia dæmones crucem & non crucifixi pauerent virtutem, obſtruxit ora iſta dicẽtium par latronum. Quod ſi temporũ opportunitas cũcta feciſſe dicatur, ad repellendũ Theudas & Iudas

Cõparatio Euangelij cum bello.

Seductores ante Chriſtum cum permiſſerit Deus.

proferentur, qui cùm eiſdem ferè, quibus etiam Chriſtus temporibus extitiſſent, & veritatem per quædam etiā ſigna impugnare tentaſſent, repēte deſtructi ſunt. Quod enim iā antè memoraui, ideo interdum falſa fieri Deus ſigna cōceſſit, vt abundantius vera monſtraret. Propterea & pſeudoprophetas tēpore prophetarū, & pſeudapoſtolos cū apoſtolis apparere permiſit, vt diſceres quia ſplēdentes eius vbiq; virtutes nequaquā obſcurare poſſet ſimilitudo, & vmbra quædam virtutū. Agè iam ex aliis quoque documentis probemus eſſe hāc potentiam ſingularem & præcipuam atq; mirabilem. Docebimus enim Chriſti gloriam ipſa magis inimicorum impugnatione creuiſſe. Cum enim hunc ipſū beatum Paulum Romæ quidam perſequerentur, aliquādo hoc ipſum dogma inquietiùs prædicabant. Cupientes enim Neronem impugnatorem Pauli acrius in eius odium commouere, mira quadā arte lædendi ſuſceperunt & ipſi euangelicæ prædicationis officium, vt magis ſcilicet fidei ſermone feruēte, & diſcipulorum creſcente numero, in immenſum igneſceret furor tyranni, & fera maiora adhuc colligeret incrementa feritatis. Et hoc ipſe ad Philippenſes Paulus ſcribens, ait: Scire vos autem, inquit, volo fratres, quod quæ circa me ſunt, magis venerunt ad profectū euangelij, ita vt plures è fratribus confidentes vinculis meis, abundantius auderēt ſine timore verbum Dei loqui. Quidam quidem etiā per inuidiam & contentionem, quidam etiam per bonam voluntatem Chriſtum prædicant: quidam autem ex contentione Chriſtum annunciant non ſyncere, exiſtimantes preſſuram ſuſcitare vinculis meis. Quidam autem ex charitate, ſcientes, quod in defenſione euangelij poſitus ſum. Quid enim ſi omni modo, ſiue per occaſionem, ſiue per veritatem Chriſtus annuncietur? Vidiſti certè, quemadmodum et ſi ex contentione aliqui prædicarent, tamen etiā per inimicos veritas obtinebat. Supra verò hanc inimicorū calliditatem, alia quoque ex aduerſo multa veniebāt. Nam & antiquæ leges,

Paulus Romæ vexatur.

Philip. 1.12

Ibidem.

A περὶ τὴν αὐτὴν ἡμῖν ἐπιχειρήσαντες μετὰ καὶ ἑτέρων πολλῶν τῶν σημείων, καὶ διαφθαρέντες. ὅπερ γὰρ ἔφην, διὰ τοῦτο ταῦτα εἴασεν ὁ θεὸς, ἵνα ἐκ περιουσίας τὰ αὐτοῦ δείξῃ. διὰ τοῦτο καὶ ψευδοπροφήτας ἐπὶ τῶν προφητῶν φανῆναι συνεχώρησε, καὶ ψευδαποστόλους ἐπὶ τῶν ἀποστόλων, ἵνα μάθῃς ὅτι οὐδὲν τῶν αὐτοῦ συσκιάσαι δύναται. Εἴπω σοι καὶ ἑτέραν δύναμιν κηρύγματος θαυμαστὴν καὶ παράδοξον, καὶ δείξω σοι καὶ διὰ τῶν πολεμούντων αἰρόμενον αὐτὸν καὶ αὐξανόμενον; τὸν Παῦλον τοῦτόν ποτέ τινες πολεμοῦντες, ἐκήρυττον τοῦτο B τὸ δόγμα ἐν Ῥώμῃ. Βουλόμενοι γὰρ τὸν Νέρωνα παροξῦναι πολεμοῦντα τὸν Παῦλον, ἀναδέχονται καὶ αὐτοὶ κηρύττειν, ἵνα μᾶλλον πλατυνθέντος τοῦ λόγου, καὶ πλειόνων γινομένων μαθητῶν, θερμότερος ὁ θυμὸς τοῦ τυράννου γένηται, καὶ ἀγριωθῇ τὸ θηρίον. καὶ τοῦτο αὐτὸς ὁ Παῦλος Φιλιππησίοις ἐπιστέλλων ἔλεγε· Γινώσκειν ὑμᾶς βούλομαι, ἀδελφοὶ, ὅτι τὰ κατ' ἐμὲ μᾶλλον εἰς προκοπὴν τοῦ εὐαγγελίου ἐλήλυθεν, ὥστε τοὺς πλείονας τῶν ἀδελφῶν πεποιθότας τοῖς δεσμοῖς μου, περισσοτέρως τολμᾷν ἀφόβως τὸν λόγον λαλεῖν. τινὲς μὲν καὶ διὰ φθόνον καὶ ἔριν, τινὲς δὲ καὶ δι' εὐδοκίαν τὸν Χριστὸν κηρύσσουσιν· οἱ μὲν ἐξ ἐριθείας, οὐχ ἁγνῶς, οἰόμενοι θλίψιν ἐπιφέρειν τοῖς δεσμοῖς μου· οἱ δὲ ἐξ ἀγάπης, εἰδότες ὅτι εἰς ἀπολογίαν τοῦ εὐαγγελίου κεῖμαι. τί γάρ; πλὴν παντὶ τρόπῳ, εἴτε προφάσει, εἴτε ἀληθείᾳ, Χριστὸς καταγγέλλεται; εἶδες πῶς πολλοὶ ἐξ ἐριθείας ἐκήρυττον, ἀλλ' ὅμως καὶ διὰ τῶν ἐναντίων ἐκράτει. μετὰ δὲ τούτων, καὶ ἕτερα ἦν τὰ ἀντικρούοντα. καὶ γὰρ καὶ νόμοι παλαιοὶ οὐ μόνον οὐκ ἐβοήθουν, ἀλλὰ καὶ C ἐναντιοῦντο καὶ ἐπολέμουν, καὶ ἡ πονηρία καὶ ἡ ἄγνοια τῶν διαβαλλόντων. Βασιλέα γὰρ, φασὶν, ἔχουσι τὸν Χριστόν. οὐ γὰρ δὴ ᾔδεσαν τὴν ἄνω βασιλείαν αὐτοῦ, τὴν φρικτὴν ἐκείνην καὶ ἀπέραντον, ἀλλ' ὡς τυραννίδα αὐτῶν ἐπεισαγόντων τῇ οἰκουμένῃ, οὕτω διέβαλον, καὶ κοινῇ πάντες, καὶ ἰδίᾳ ἕκαστος αὐτοῖς ἐπ[illegible]

non modo non opitulabantur, verumetiam aduerſabantur: contráque veritatis partē non ſolùm malitia obloquētium inimicorum, verum etiam ignorātia dimicabat. Regē enim, inquiūt, habent Chriſtum. Non enim nouerant eius cœleſte regnum terribile iſtud, & abſque vllo termino glorioſum: ſed quaſi tyrannidem nobis inferentibus per calūniā repugnabāt, & in cōmune omnes, & ſpecialiter aduerſus eos ſinguli dimicabāt.

κοινῇ μὲν, ὡς τῆς πολιτείας ἀναιρουμένης, καὶ A
τῶν νόμων ἀνατρεπομένων· ἰδίᾳ δὲ, ὥστε ἑκά-
στης οἰκίας διασπωμένης καὶ καταλυομένης. καὶ
γὰρ πατὴρ ἐπολέμει παιδὶ τότε, καὶ υἱὸς ἠρνεῖ-
το πατέρα, καὶ γυναῖκες ἄνδρας, καὶ ἄνδρες γυ-
ναῖκας, καὶ θυγατέρες μητέρας, καὶ συγγενεῖς
συγγενεῖς, καὶ φίλοι φίλους, καὶ ποικίλος τις ἦν ὁ
πόλεμος οὗτος καὶ παντοδαπὸς, εἰς τὰς οἰκίας
ἕρπων, συγγενείας διασπῶν, βουλευτήρια τα-
ράττων, δικαστήρια θορυβῶν, ὡς τῶν πατρίων
ἐθῶν καταλυομένων, καὶ ἑορτῆς καὶ θεραπείας
δαιμόνων καταλυομένης, ἃ τοῖς πάλαι νομο-
θέταις παρὰ τῶν ἄλλων ἁπάντων περισπούδα- B
στα ἦν. καὶ μετὰ τούτων καὶ ἡ τῆς τυραννίδος ὑ-
ποψία πανταχόθεν αὐτοὺς ἐλαύνεσθαι ἐποίει. καὶ
οὐκ ἂν ἔχοι τις εἰπεῖν, ὅτι παρὰ μὲν Ἕλλησι
ταῦτα, παρὰ δὲ τοῖς Ἰουδαίοις ἡσύχαζεν, ἀλ-
λὰ καὶ ἐκεῖνοι πολλῷ χαλεπώτερον ἐπετίθεντο.
καὶ γὰρ καὶ αὐτοὶ πολιτείας ἀναίρεσιν ᾐτιῶντο.
Οὐ παύεται γὰρ, φησι, λαλῶν ῥήματα βλά-
σφημα κατὰ τοῦ τόπου τοῦ ἁγίου τούτου καὶ τοῦ νό-
μου. ἀλλ' ὅμως πανταχόθεν τῆς πυρᾶς ἀναπτομέ-
νης, ἀπὸ τῶν οἰκιῶν, ἀπὸ τῶν πόλεων, ἀπὸ τῶν
ἀγρῶν, ἀπὸ τῆς ἐρημίας, ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων, C
ἀπὸ τῶν Ἰουδαίων, ἀπὸ τῶν ἀρχόντων, ἀπὸ
τῶν ἀρχομένων, ἀπὸ τῶν συγγενῶν, ἀπὸ τῆς
γῆς, ἀπὸ τῆς θαλάττης, ἀπὸ τῶν βασιλευόν-
των, καὶ πάντων ἀλλήλοις ὀξυνθέντων, καὶ
θηρίου παντὸς χαλεπώτερον ἐπιτιθεμένων, ὁ
μακάριος οὗτος εἰς ταύτας καμίνους ἐμπη-
δῶν, καὶ ἐν μέσῳ λύκων ἱστάμενος, καὶ πάντο-
θεν βαλλόμενος, οὐ μόνον οὐ κατεχώσθη, ἀλλὰ
καὶ πάντας αὐτοὺς εἰς τὴν ἀλήθειαν μετήγαγεν.
εἴπω καὶ ἄλλους πρὸς τούτοις πολέμους χαλε-
πωτέρους, ὁ τῶν ψευδαποστόλων, ὃ μάλιστα D
πάντων αὐτὸν ἐλύπει, ὁ τῶν οἰκείων τῶν ἀσθε-
νούντων (πολλοὶ γὰρ πιστεύοντες διεφθείροντο)
ἀλλὰ καὶ πρὸς ταῦτα ἤρκεσε. πόθεν καὶ ἐκ ποίας
ἰσχύος; Τὰ ὅπλα ἡμῶν, φησὶν, οὐ σαρκικὰ, ἀλλὰ
δυνατὰ τῷ θεῷ πρὸς καθαίρεσιν ὀχυρωμάτων,
λογισμοὺς καθαιροῦντες καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαι-
ρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ. διὰ τοῦτο πάν-
τα μετέβαλλετο καὶ μετερρυθμίζετο ἀθρόον.
καὶ ὥσπερ πυρᾶς ἀναφθείσης, αἱ ἄκανθαι κα-
τὰ μικρὸν δαπανῶνται. εἴκουσι καὶ παραχω-
ροῦσι τῇ φλογὶ, καὶ καθαρὰς ποιοῦσι τὰς ἀρούρας

In communi quidem, quaſi contra eos, qui publicæ diſciplinæ, & legum ſei- ta deſtruerent: ſpecialiter vero, quaſi ſingulorum domos diuiſionibus, diuortiiſque diſſoluerent. Nam & filium tūc impugnabat pater, & filius patrem negabat & maritum vxor oderat, & vxorem maritus, filiæ quoque cum matribus diſſidebant, cognati cognatos, amici oppugnabant amicos, eratque per omnium domos varium iſtud, & multiforme bellum propinquos ſeparans, diſpergens curiam, iudicia conturbans: cum vtique mores patrij ſoluerentur, feſtiuitas & cultura dæmonum pelleretur, quæ antiequi legumlatores vel in primis cuſtodienda decreuerāt, cum his omnibus etiam tyrannidis orta ſuſpicio vndique faciebat eos explodi. Neque vero dicere quiſpiam poteſt à Gentibus quanta inferebantur à parte vero Iudæorum omnia inquietabantur, cùm certè iſti etiam ſæuius imminerent. Cúmque & ipſi ei deſtructionem legis impingerent: non enim ceſſat, inquiunt, loquens contra legem, & locum ſanctum. Veruntamen vndique mundi æ igne ſucceſo, à domibus, ab vrbibus, ab agris, à ſolidine, à terra, à mari, à gentibus, à Iudæis, à principibus, à plebibus, à regibus, à regum miniſtris: cum omnes ad crudelitatem ſe mutuò cohortarentur, & omnes ferociſſimè ſæuiúſque conſurgerent: beatus tamen Paulus in tantos ignes inſiliens, atque in medio talium luporum conſiſtens, quā quam ictus omnium exciperet, non modò tamen obrutus ipſe non eſt, ſed etiam omnes illos in partem tranſtulit veritatis. Et hęc & alia quoque prælia non minus ſæua memorabo: vt illud quod à pſeudapoſtolis inferebatur, quódque eum ſuper omnia aliatorquebat, domeſticorū dolus, ruina nutantium: multi enim ex fidelium numero labebantur, ſed etiam contra iſta præualuit. Vnde quæſo? ex quàve virtute? Quia, inquit, arma noſtra non carnalia, ſed potentia ſunt ad deſtructionem munitionū, conſilia deſtruentes & omnem altitudinem extollentem ſe aduerſus ſcientiam Dei. Propterea igitur indiuerſum omnia vertebantur ac mutabantur repente: ac ſicut igne ſucceſo paulatim ſpinæ conſumuntur & cedunt, flammiſque ſuperantur, ac mundi redduntur nouales:

Chriſtiani calūnias appetiti.

Act. 21.

2. Cor. 10. 4.

ſic etiam Pauli inſonante lingua, & A
omni igne vehementius irruente cedebant omnia, fugiebantque & dæmonum cultus, & celebritas omnis, atque feſtiuitas, & mores patrij, & populorum furores, & tyrannorum minæ, & inſidię domeſticorum, & pſeudoapoſtolorum operationes malignæ. Immo vero ſicut radiis Solis oriētibus & tenebræ fugantur, & feræ latitant, foueiſque conduntur, & latrones recedunt, & homicidæ ad antra ſuffugiunt, & amouentur piratæ, & ſepulchrorum violatores fugantur, & adulteri, & fures, & perfoſſores domorū deprehenſi à Sole, ac redargui, periclitantes abeunt, ſeque alicubi procul occultant, omniaque lucida efficiuntur & clara, illuſtrantibus deſuper radiis terram, pelagus, ac montes, vrbes, ſimul atque regiones: ſic tunc prædicatione fulgente, & vbique euangelium diſſeminante Paulo, fugabatur error, veritaſque remeabat: fauillæ verò, fumúſque templorum, & cymbala omnia, & tympana, & ebrietates, & comeſſationes, & ſtupra, & adulteria, & alia dictu fœda, quæ in ſacris ſuis celebrare conſueuerant, defecerunt, atque
C conſumpta ſunt, inſtar cerę ignis vapore pereuntis, & palearum vice, quæ ſubito concremantur incendio. Clara vero inter hæc veritatis flamma ſurgebat reſplendens, & ipſum ad vſque cœlum ſublimitate conſcendens, ab his potiſſimum ſubleuata, qui eam nitebantur opprimere: pérque illos magis incrementa ſuſcipiens, qui illam extinctum iri cupiebant. Nec pericula enim progreſſum eius, aut impetus coërcere potuerunt, non tyrannis quædam inueteratæ conſuetudinis, non patrij amoris authoritas, non legum poteſtas, non illa ipſa cuſtodiendi eius quod prædica-
D batur euangelij difficultas, nec quicquā eorum qui impedimentū afferre poſſūt, proficientis celeriter veritatis curſum aut incidere, aut retardare potuerunt. Atque vt quantā iſtud vim habeat, cognoſcas, comminare gentibus, non dico pericula, famem, mortē, ſed damnū aliquod exiguū, & videbis eos repētè mutatos. At nō talia inueniūtur & noſtra, ſed cōciſis occiſiſq; omnibus, & vbique impugnatis vario genere bellorū, illa tamē florētiora ſēper effecta ſunt. Et quid ego noſtrę ętatis cōmemoro Gentiles viles iſtos, & omnino contēptu faciles?

A οὕτω δὴ καὶ τῆς Παύλου γλώττης [illegible] ἐμβοώσης, καὶ πάντα πυρὸς σφοδρότερον [illegible], εἶκεν ἅπαντα καὶ παρεχώρει, καὶ δαιμόνων [illegible] καὶ ἑορταὶ, καὶ πανηγύρεις, καὶ πάτρια ἔθη, καὶ νόμων διαφθορὰ, καὶ δήμων θυμοὶ, καὶ τυράννων ἀπειλαὶ, καὶ οἰκείων ἐπιβουλαὶ, καὶ ψευδαποστόλων κακουργίαι. μᾶλλον δὲ, καθάπερ τῆς ἀκτῖνος ἀνισχούσης, καὶ σκότος ἐλαύνεται, καὶ θηρία καταδύεται, καὶ φωλεύει λοιπὸν, καὶ λῃσταὶ δραπετεύουσι, καὶ ἀνδροφόνοι περὶ τὰ σπήλαια καταφεύγουσι, καὶ πειραταὶ ἀφίστανται, καὶ τυμβωρύχοι ἀναχωροῦσι, καὶ μοιχοὶ καὶ κλέπται καὶ τοιχωρύχοι, ἅτε ἀπὸ τῆς ἀκτῖνος ἐλέγχεσθαι μέλλοντες, ἀπελθόντες που μακρὰν ἑαυτοὺς ἀφανίζουσι, καὶ πάντα διαφανῆ καὶ λαμπρὰ γίνεται, καὶ γῆ, καὶ θάλαττα, τῆς ἀκτῖνος ἄνωθεν πάντα καταυγαζούσης, τὰ πελάγη, τὰ ὄρη, τὰς χώρας, τὰς πόλεις· οὕτω δὴ καὶ τότε τοῦ κηρύγματος φανέντος, καὶ τοῦ Παύλου πανταχοῦ τοῦτο διασπείροντος, ἠλαύνετο μὲν ἡ πλάνη, ἐπανῄει δὲ ἡ ἀλήθεια, κνίσσα δὲ καὶ καπνὸς, καὶ κύμβαλα καὶ τύμπανα, καὶ μέ-
C θαι καὶ κῶμοι, καὶ πορνεῖαι, καὶ μοιχεῖαι, καὶ τὰ ἄλλα, ἃ μηδὲ εἰπεῖν καλὸν, τὰ [illegible] ἱεροῖς τῶν εἰδώλων τελούμενα ἔληγε [illegible] πάντα, καθάπερ κηρὸς ὑπὸ πυρὸς, [illegible]μενα, καθάπερ ἄχυρα, ὑπὸ φλ[illegible]νώμενα· ἡ δὲ λαμπρὰ τῆς ἀληθείας φλὸξ αὐτὴ φαιδρὰ καὶ ὑψηλὴ πρὸς αὐτὸν [illegible] ἀνῄει, ὑπ' αὐτῶν τῶν κωλυόντων αἰρομένη, καὶ διὰ τῶν ἐμποδιζόντων αὐξανομένη, καὶ οὐκ [illegible] κίνδυνος ἐπεῖχεν αὐτῆς τὴν φορὰν [illegible] τὴν ῥύμην τὴν ἀκάθεκτον, οὐ συνηθείας τυραννὶς
D παλαιοτάτης, οὐ πατρίων ἐθῶν [illegible], οὐ [illegible] τῆς διδασκαλίας τῶν [illegible] κτον, οὐκ ἄλλο τῶν εἰρημένων [illegible] θῃς ἡλίκον τοῦτό ἐστιν, ἀπείλησον τοῖς Ἕλλησιν, οὐ λέγω κινδύνους καὶ θανάτους καὶ [illegible], ἀλλ' ὀλίγην ζημίαν χρημάτων, καὶ [illegible] λοιπὸν ὄψει. ἀλλ' οὐ τὰ ἡμέτερα [illegible], ἀλλὰ πάντων κατακοπτομένων καὶ σφαττομένων, καὶ πανταχοῦ πολεμουμένων, καὶ ποικίλοις τρόποις πολέμων, [illegible] ἐγένετο. καὶ τί λέγω τοὺς [illegible] νῦν, τοὺς εὐτελεῖς καὶ [illegible]

τοὺς τότε θαυμαστοὺς παραγάγωμεν εἰς μέσον, τοὺς ἐπὶ φιλοσοφίᾳ βεβοημένους, τὸν Πλάτωνα, τὸν Διαγόραν, τὸν Κλαζομένιον, καὶ ἑτέρους πολλοὺς τοιούτους, καὶ ὄψει τότε τοῦ κηρύγματος τὴν ἰσχύν. μετὰ γὰρ τὸ κώνειον τοῦ Σωκράτους, οἱ μὲν εἰς Μέγαρα ἀπῆλθον, δεδοικότες μὴ τὰ αὐτὰ πάθωσιν· οἱ δὲ καὶ τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἐλευθερίας ἐξέπεσον, καὶ πλέον μιᾶς γυναικὸς, οὐδενὸς ἑτέρου περιεγένοντο· ὁ δὲ Κνιδος ἐν τοῖς γράμμασιν ἀφεὶς τὴν πολιτείαν, οὕτω κατέλυσε. καίτοι οὐδὲν ἦν τότε τὸ ἐμποδίζον. οὐ κίνδυνος, οὐκ ἰδιωτεία, ἀλλὰ καὶ δεινοὶ λέγειν ἦσαν, καὶ χρημάτων εὐπόρουν, καὶ τῆς παρὰ πᾶσι βοωμένης πατρίδος ἐτύγχανον ὄντες· ἀλλ' οὐδὲν ἴσχυον. τοιοῦτον γὰρ ἡ πλάνη, καὶ μηδενὸς ἐνοχλοῦντος, καταρρεῖ· τοιοῦτον ἡ ἀλήθεια, καὶ πολλῶν πολεμούντων διεγείρεται. καὶ ταῦτα αὐτὴ ἡ τῶν πραγμάτων ἀλήθεια βοᾷ· καὶ οὐδὲν δεῖ λόγων, οὐδὲ ῥημάτων, τῆς οἰκουμένης πάντοθεν φωνὴν ἀφιείσης, τῶν πόλεων, τῶν ἀγρῶν, τῆς γῆς, τῆς θαλάττης, τῆς οἰκουμένης, τῆς ἀοικήτου, τῶν ἐν ταῖς ἀκρωρείαις. οὐδὲ γὰρ τὴν ἔρημον ἀφῆκεν ἄμοιρον τῆς εὐεργεσίας αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν μάλιστα ἐνέπλησεν, ὧν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ φέρων ἦλθεν ἡμῖν ἀγαθῶν, διὰ τῆς Παύλου γλώττης, διὰ τῆς χάριτος τῆς ἐντεθείσης αὐτῷ· ἐπειδὴ γὰρ ἀξίαν τῆς δωρεᾶς προθυμίαν παρείχετο, καὶ δαψιλὴς ἡ χάρις ἐξέλαμψε, καὶ τὰ πλείονα τῶν εἰρημένων διὰ τῆς τούτου κατωρθώθη γλώττης. ἐπεὶ οὖν οὕτω τὸ γένος ἡμῶν ἐτίμησεν ὁ θεὸς, ὡς ἕνα ἄνθρωπον καταξιῶσαι τοσούτων γενέσθαι κατορθωμάτων αἴτιον, ζηλώσωμεν, μιμησώμεθα, σπουδάσωμεν γενέσθαι κατ' ἐκεῖνον καὶ ἡμεῖς, καὶ μὴ ἀδύνατον τοῦτο εἶναι νομίζωμεν. ὃ γὰρ πολλάκις εἶπον, τοῦτο λέγων οὐ παύσομαι, ὅτι καὶ σῶμα ἐν αὐτῷ τὸ αὐτὸ ἦν καὶ ἡμῖν, καὶ τροφαὶ αἱ αὐταὶ, καὶ ψυχὴ ἡ αὐτή· ἀλλ' ἡ προαίρεσις μεγάλη, καὶ ἡ προθυμία λαμπρά· καὶ τοῦτο ἐκεῖνον τοιοῦτον ἐποίησε. μηδεὶς τοίνυν ἀπογινωσκέτω, μηδεὶς ἀπαγορευέτω. ἐὰν γὰρ παρασκευάσῃς σου τὴν διάνοιαν, οὐδὲν τὸ κωλύον τὴν αὐτὴν δέξασθαι χάριν. οὐ γάρ ἐστι προσωποληπτης ὁ θεός· καὶ ἐκεῖνον αὐτὸς ἔπλασε, καὶ σὲ αὐτὸς παρήγαγε· καὶ ὥσπερ ἐκείνου δεσπότης, οὕτω καὶ σός.

A & potius qui apud illos erant aliquando, mirabiles in medium proferamus, philoſophiæ ſcilicet honore celebratos. Platonem, Pythagorã, Diagoram, Clazomenium, multóſque alios huiuſmodi, & tunc demum euangelicæ prædicationis virtutem probabis. Nam poſt Socratis venenum, alij quidem Megara diſceſſerunt, ſimilia patiendi metu: alter autem & patria, & libertate priuatus eſt, nec præter vnam mulierem philoſophiæ quenquam ſtudiis ſubiugauit. Plato autem depictam in paginis diſciplinam relinquens in mortem ſolutus eſt. Et certè nihil eis tunc impedimẽto B erat, non periculum, non egeſtas, nõ imperitia ſermonis: ſed erant & dicendo potentes, & opibus affluentes, & nobilitate patriæ gloriantes. Verùm nequaquam obtinere potuerunt: talis eſt enim conditio erroris, etiam nullo ſibi obſiſtente conſeneſcit, ac defluit. Talis autem è diuerſo veritatis ſtatus, etiã multis impugnantibus ſuſcitatur & creſcit. Hæc autem ita eſſe, veritas rerum ipſa proclamat, nihilque hîc opus eſt aſſertione verborum, cum vocem quodammodo totus vndique mundus emittat, C vrbes ſcilicet, & agri, & terræ, & maria, & loca culta, atque deſerta, ipſæ quoque etiam mõtium ſummitates. Neque enim ſolitudinem beneficij ſui reliquit exortem, ſed ipſam maximè his, quæ nobis de cœlo veniens detulit, bonis repleuit, per Pauli præcipuè linguam, pérque illam in ipſum contulit gratiam. Quia enim dignam tali dono deuotionem gerebat, copioſa in illo etiam gratia coruſcauit, plurimaque horum, quæ huc uſque memorauimus, ipſius ore ac ſermone completa ſunt. Quoniam igitur ita genus noſtrum nobili- D tauit Deus, vt vnum hominem dignaretur tantorum cauſam facere bonorum, ſtudeamus & nos eius ſimiles inueniri. Neque vero iſtud impoſſibile putemus: quoniam, vt ſæpe dixi, & nunc inculcare non ceſſo: tale illi, quale etiam nobis corpus fuit, talis anima, tales cibi, ſed voluntas in eos, mirabilis, & præclara deuotio: & iſtud eſt prorſus vnde ille talis effectus eſt. Nemo igitur diffidat, nemo deſperet: ſi intendas animum, & præpares, nihil eſt quod te ab eiuſdem gratiæ poſſit prohibere muneribus. Non eſt enim perſonarum acceptor Deus. Idem illum téq; formauit: & quemadmodum illius, ita eſt etiã tuus Deus:

Error ſuapte natura perit.

Paulo ſimiles eſſe poſſumus.

ac ſicut illum merito laudauit, ita etiam tibi offert coronam. Spondeamus igitur noſmetipſos Deo atque mundemus, vt nos quoque eandem gratiam conſequentes, eadem etiam præmia ſortiamur, gratia & miſericordia domini noſtri Ieſu Chriſti, cui eſt gloria, & imperium, in ſecula ſeculorum. Amen.

A ὥσπερ ἐκεῖνον ἀνεκήρυξεν, οὕτω καὶ σὲ ἀναδήσεται στέφει. ὑποσχώμεθα τοίνυν ἑαυτοὺς καὶ καθάρωμεν, ἵνα καὶ ἡμεῖς δαψιλῆ δεξάμενοι τὴν χάριν, τῶν αὐτῶν ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

De laudibus S. Pauli.

HOMILIA V.

Εἰς τὸν ἅγιον ἀπόστολον Παῦλον λόγος ε.

Hic de paſſionibus Pauli, & diſpenſationum varietatibus ſubtiliter diſſerītur.

VBi nunc illi ſunt, qui querulo ſemper animo mortem cauſari ſolent, & corruptibile hoc corpus atque paſſibile impedimento ſibi eſſe ad virtutem putant? audiant Pauli facta præclara, & ab hac obtrectatione maligniſſima conquieſcant. Quid enim humano generi mors nocuit? quid verò virtutem corruptio corporis impediuit? Conſidera itaque Paulum, & videbis, quia nobis etiam ad maximam vtilitatem proficiet iſta mortalitas. Hic enim niſi mortalis fuiſſet, nequaquam dicere potuiſſet, magis autem nequiſſet oſtenſtere, quod ipſius temporibus eſt locutus: quoniam quotidie morior pro veſtra gloria, quam habeo in Chriſto Ieſu. (1. Cor. 15. 31.) Vbique enim nobis intentione animi ac prompta opus eſt voluntate: quæ ſi affuerint, nihil erit quod nos poſſit à virtute prohibere, ſicut ſuperior iam ſermo memoratus eſt. Nōne erat iſte mortalis? nonne ignobilis? nonne pauper, & quotidiano opere victum quærens? Nonne corpus habuit cunctis naturæ neceſſitatibus ſubiugatum? Quid ergo eum vetuit illis, quibus floruit, ſplendere virtutibus? profectò nihil. Nullus ergo mœreat pauper, nullus angatur inglorius, nullus ex vilioribus ingemiſcat: ſed tantummodo illi, qui molles ſunt animo, & eneruati mente ſunt, atque reſoluti. Hoc enim ſolum eſt quod nos à virtute valeat arcere, vitioſitas animæ, atque mollitudo ſententiæ, nec quicquam omninò præterea: idque beati huius, propter quem hodie congregati ſumus, illuſtratur exemplo. Sicut enim Paulo nihil ea quæ ſuperius ſunt memorata nocuerunt, ita extra religionem noſtram poſitos nihil his aduerſa iuuerunt, non generis claritudo, non diuitiarum affluentia, nō ſplendor eloqu-

B ΠΟῦ νῦν εἰσιν οἱ τὸν θάνατον αἰτιώμενοι, καὶ τὸ παθητὸν τοῦτο σῶμα καὶ φθαρτὸν ἐμπόδιον εἶναι λέγοντες αὐτοῖς πρὸς ἀρετήν; ἀκουσάτωσαν τῶν Παύλου κατορθωμάτων, καὶ παυσάσθωσαν τῆς πονηρᾶς ταύτης διαβολῆς. τί γὰρ τὸ γένος ἡμῶν ἔβλαψεν ὁ θάνατος, τί δὲ ἡ φθορὰ πρὸς ἀρετὴν ἐνεπόδισεν; ἐννόησον Παῦλον, καὶ ὄψει ὅτι καὶ ὤνησεν ἡμᾶς τὰ μέγιστα τὸ γενέσθαι θνητούς. εἰ γὰρ μὴ θνητὸς ἦν οὗτος, οὐκ ἂν ἐδυνήθη εἰπεῖν, μᾶλλον δὲ οὐκ ἂν ἐπιδείξασθαι ἐδυνήθη, C ὃ διὰ τῶν ἔργων εἶπεν, ὅτι Καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκω, νὴ τὴν ὑμετέραν καύχησιν, ἣν ἔχω ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. πανταχοῦ γὰρ ἡμῖν ψυχῆς καὶ προθυμίας δεῖ, καὶ τὸ κωλῦον οὐδὲν ἐν τοῖς πρόσθεν εἴρηται. οὐχὶ θνητὸς ἦν οὗτος; οὐχὶ ἰδιώτης; οὐχὶ πένης καὶ ἐκ τῆς καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐργασίας ποιούμενος τὴν τροφήν; οὐ σῶμα εἶχε πάσαις ἀνάγκαις ὑποκείμενον φυσικαῖς; τί οὖν αὐτὸν ἐκώλυσε γενέσθαι τοιοῦτον, οἷος γέγονεν; οὐδέν. μηδεὶς τοίνυν ἀθυμείτω πένης, μηδεὶς δυσχεραινέτω ἰδιώτης, μηδεὶς ἀλγείτω τῶν εὐτελῶν, ἀλλ' ἐκεῖνοι μόνοι, D ὅσοι ψυχὴν μεμαλακισμένην, καὶ διάνοιαν ἔχουσιν ἐκνενευρισμένην. τοῦτο γὰρ γίνεται κώλυμα μόνον πρὸς ἀρετήν, κακία ψυχῆς, καὶ μαλακία γνώμης· ταύτης δὲ ἄνευ, τῶν ἄλλων οὐδέν. καὶ τοῦτο δῆλον ἀπὸ τοῦ μακαρίου τούτου τοῦ νῦν συναγαγόντος ἡμᾶς. ὥσπερ γὰρ τοῦτον οὐδὲν ταῦτα παρέβλαψεν, οὕτω τοὺς ἔξωθεν οὐδὲν τὰ ἐναντία ὠφέλησεν, οὐ λόγων δεινότης, οὐ χρημάτων πλῆθος, οὐ περιφάνεια γένους,

οὐ δόξης μέγεθος, οὐ τὸ ἐν δυναστείᾳ εἶναι. τί λέγω τοὺς ἀνθρώπους; μᾶλλον δὲ μέχρι πότε ἐπὶ τῆς γῆς κατέχω τὸν λόγον, ἐξὸν εἰπεῖν τὰς ἀνωτέρας δυνάμεις, τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰς ἐξουσίας, καὶ τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, τί γὰρ ὤνησε τούτους ἡ φύσις ἡ περὶ τὴν ἀγγελίαν; οὐχὶ ἔρχονται πᾶσαι αἱ δυνάμεις κρινόμεναι διὰ Παύλου, καὶ τῶν κατ' ἐκεῖνον, Οὐκ οἴδατε γάρ, φησιν, ὅτι ἀγγέλους κρινοῦμεν, μήτιγε βιωτικά, μὴ τοίνυν δι' ἕτερον μηδὲν ἀλγῶμεν, ἀλλὰ διὰ κακίαν μόνον, μηδὲ δι' ἄλλο χαίρωμεν καὶ εὐφραινώμεθα, ἀλλὰ δι' ἀρετὴν μόνον. ἐὰν ταύτης ζηλωταὶ ὦμεν, οὐδὲν τὸ κωλῦον B γενέσθαι κατὰ Παῦλον. ἐκεῖνος γὰρ οὐχὶ ἀπὸ τῆς χάριτος μόνον τοιοῦτος ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς οἰκείας προθυμίας· καὶ διὰ τοῦτο ἀπὸ τῆς χάριτος, ἐπειδὴ καὶ ἀπὸ τῆς προθυμίας. μεθ' ὑπερβολῆς γὰρ ἑκάτερα, καὶ τὰ τοῦ θεοῦ ἐπήνθησεν αὐτῷ, καὶ τὰ τῆς οἰκείας προαιρέσεως ὑπῆρξε. βούλει μαθεῖν τὰ τοῦ θεοῦ; τὰ ἱμάτια αὐτοῦ ἐδεδοίκεισαν δαίμονες. ἀλλ' οὐ θαυμάζω τοῦτο, ὥσπερ οὐδὲ ὅτι τὴν σκιὰν Πέτρου τὰ νοσήματα ἔφυγεν· ἀλλὰ θαυμάζω, ὅτι τὸ θαυμαστὸν τοῦτο πρὸ τῆς χάριτος, καὶ ἀπὸ βαλ- C βῖδος αὐτῆς καὶ προοιμίων αὐτῶν ἐφαίνετο ποιῶν· οὐδὲ τὴν δύναμιν ταύτην ἔχων, οὐδὲ χειροτονίαν δεξάμενος, οὕτω τῷ πρὸς Χριστὸν ἐξήφθη ζήλῳ, ὡς πάντα τῶν Ἰουδαίων τὸν δῆμον διεγεῖραι καθ' ἑαυτοῦ· ὃς καὶ ἰδὼν αὐτὸν ἐν τοσούτοις ὄντα κινδύνοις, ὡς καὶ τὴν πόλιν πολιορκεῖσθαι, διὰ θυρίδος ἐχαλάσθη διὰ τοῦ τείχους, καὶ διαφυγών, οὐδὲ οὕτως εἰς ὄκνον ἐνέπεσεν, οὐδὲ εἰς δειλίαν καὶ φόβον, ἀλλὰ πλείονα προθυμίαν ἐντεῦθεν ἐδέχετο, παραχωρῶν μὲν τοῖς κινδύνοις δι' οἰκονομίαν, οὐ παραχωρῶν δὲ τῆς διδασκαλίας οὐδενί, ἀλλὰ τὸν σταυρὸν πάλιν ἁρπάσας ἠκολούθει· καίτοιγε παρὰ πόδας ἔχων ἔτι τὸ παράδειγμα τὸ κατὰ τὸν Στέφανον, καὶ ὁρῶν κατ' αὐτοῦ μάλιστα πάντων φόνου πνέοντας Ἰουδαίους, καὶ αὐτῶν ἐπιθυμοῦντας αὐτοῦ τῶν σαρκῶν ἀπογεύσασθαι. οὔτε οὖν ἀφειδῶς ἐνέπιπτε τοῖς κινδύνοις, οὐδὲ διαφεύγων μαλακώτερος ἐγένετο πάλιν. σφόδρα τῆς παρούσης ἤρα ζωῆς διὰ τὸ κέρδος τὸ ἐξ αὐτῆς· καὶ σφόδρα αὐτῆς ὑπερεώρα διὰ τὴν φιλοσοφίαν τὴν ἀπὸ τῆς ὑπεροψίας γινομένην αὐτῷ,

A non gloriæ magnitudo, non ſublimitas potentatus. Sed quid ego de hominibus adhuc loquor, & quandiu circa terram continuo ſermonem? Fas eſt etiam ſupernas commemorare virtutes, principatus videlicet, ac poteſtates, mundiq; rectores, ac tenebrarum huius ſeculi. Quid enim iuuit eos angelorum ſortitos eſſe naturam? Nónne veniẽt omnes iſtæ virtutes à Paulo, eiúſque ſimilibus iudicandæ? Neſcitis, inquit, quia angelos iudicabimus, quanto magis ſecularia? Non igitur ob alias aliquando cauſas, niſi ob vitia ſola doleamus, horum nos ſtudioſos eſſe pœniteat: neque ob aliud quicquam gaudeamus ac lætemur niſi virtutis cauſſa: nihil eſt quod nos Pauli ſimiles fieri vetet. Ille enim nõ ſolùm gratia Dei, ſed etiam ſua voluntate talis effectus eſt, & idcirco gratia, quia etiam de propria voluntate. Vtraque enim plena in illo fuerunt, atque perfecta, & ea quæ donãtur à Deo, & ea quæ voluntate præſtantur. Vis dona Dei agnoſcere? veſtimenta Pauli dæmonibus terrori erant. Verùm ego nequaquam illud admiror, ſicut nec illud quidem, quia vmbra Petri corporum languores effugabat. Hæc ſunt verò miranda, quę Paulus etiam ante gratiam magnus ab ipſis rudimentis, ab ipſis fidei ſuæ inueniuntur feciſſe principiis, quia nec virtute hac, qua poſtea polluit, illuſtratus, nec apoſtolatus honore donatus, ita in Chriſti zelum totus exarſit, vt omnem cõtra ſe accẽderet Iudaicum populum: qui cùm ſe in tãtis periculis & ciuitatẽ propter ſe obſeſſã cerneret, per murum demiſſus in ſporta eſt, ſicque depoſitus, nec tunc quidem in ſegnitiem ac timiditatẽ relapſus eſt: ſed maiorem alacritatem mentis accepit, periculis quibuſdam ſe D ſæpe ſubdens in aliorum ſalutem: nulli autem ſtudio cedens docẽdi, ſed quotidie portans crucem, Dominum ſequebatur, & quidem cùm recẽs adhuc Stephani ante oculos haberet exemplum, videretque cõtra ſe omnes potiſſimùm concitatos Iudæos, cędem ſpirantes, ipſáſque penè carnes eius deuorare cupientes. Igitur Paulus neque cùm in pericula irrueret, temeritatis argui poterat: nec pericula fugere, timiditatis: quia vtique & amabat ſatis præſentem vitã, ob lucrum docẽdi: & rurſum valde eam deſpiciebat, ob philoſophiam, ad quam illum mundi contemptus euexerat,

Dæmones nil iuuat immortalitas.

1.Cor.9.3.

Act.5.

2.Co.11.

propteréque amorem quo ire vrgebatur ad Christum. Quod enim de ipſo dico ſēper, nec dicere aliquādo ceſſabo, nullus ita in diuerſa rerum incidens atque contraria, vtraq; in commodum ſuum tranſtulit, vtraque ſuis vtilitatibus coaptauit. Nullus enim ſic vnquā præſentis vitæ fuit amans, ne eorum qui ſunt lucis iſtius cupidiſſimi: & è regione ſic aliquando deſpexit ſalutem illorum, qui ſe in mortem ſponte præcipitant, ſic ab omni ſe mūdum cupiditate abſtrahebat, nulláque præſentium tenebatur paſſione, ſed vbique deſiderium ſuum cū Dei voluntate miſcebat. & nunc quidē præſentem vitā magis neceſſariam eſſe ducebat, quàm ſocietatem Chriſti, atque colloquium: nunc verò tam moleſtā ſibi illam fatebatur & grauem, vt etiam ingemiſceret, atque in mortis deſiderium cogeretur. Ea enim ſola cupiebat, quæ illi ſecundùm Deum lucra parerent, etiam ſi prioribus viderentur eſſe contraria. Erat enim quidem varius ſemper, ac multiplex, nō vtiq; diſſimulatione mutabilis, quod abſit, ſed faciēs omnia quę prædicationis ſalutíſque hominum neceſſitas popoſciſſet. In hoc quoque domini ſui inuētus imitator. Nam & Deus & homo apparuit, cùm id eum oportuit apparere, & in igne quando tempus ita exegit, & nūc quidē ſe in habitu armati militis, nūc in ſpecie ſenis, nūc in aura, nunc in ſimilitudine viatoris, nunc in ipſa oſtendit hominis veritate, ſecundùm quam ne ipſam quidem mortem refugit: ſed iterum iterúmque commoneo, nemo diſpenſationem iſtam neceſſitatem putet, ſed tātummodo amorem Dei erga homines intelligat. Nam & aliquando quidem ſuper thronum, aliquādo verò ſuper Cherubin apparebat ſedens. Omnia tamen iſta pro variarum diſpēſationum opportunitate faciebat, propter quod loquitur per prophetam: Ego viſiones multiplicaui, & in manibus prophetarū aſſimilatus ſum. Ita igitur & Paulus creditæ ſibi diſpenſationis modum ſæpè variando, nequaquam de domini ſui imitatione culpatus eſt, cū modò Iudæus fieret, modò ſe illis nulla cōmunicatione miſceret, & nunc quidem cuſtodiret legem, nunc verò deſpiceret: & aliquando conſeruaret præſentem vitam, aliquando contemneret: & nunc quidem etiam poſtularet pecunias, nunc autem oblatas etiam repudiaret: nam & ſacrificium obtulit, & purificationem ex more celebrauit, & caput raſit. Sed rurſus & anathematizauit iſta facientes,

Paulus vitæ huius contemptor.

Oſee. 12. 10.

A ἢ διὰ τὸ σφόδρα ἐπείγεσθαι πρὸς τὸν Ἰησοῦν ἀπελθεῖν. ὅπερ γὰρ ἀεὶ λέγω περὶ αὐτοῦ, καὶ οὐδέποτε παύσομαι λέγων, οὐδεὶς οὕτως εἰς ἐναντία πράγματα ἐμπεσὼν, ἑκάτερα πρὸς ἀκρίβειαν ἤσκησεν. οὐδεὶς γοῦν οὕτω τῆς παρούσης ἐπεθύμησε ζωῆς, οὐδὲ τῶν σφόδρα φιλοψυχούντων· οὐδεὶς οὕτως αὐτῆς ὑπερεῖδεν, οὐδὲ τῶν μετ᾽ ὑπερβολῆς θανατώντων· οὕτω πάσης ἐπιθυμίας καθαρὸς ἦν ἐκεῖνος, καὶ οὐδενὶ προσεπέπλακτο τῶν παρόντων, ἀλλὰ πανταχοῦ τῇ βουλῇ τοῦ θεοῦ τὴν ἐπιθυμίαν ἐκίρνα τὴν ἑαυτοῦ. καὶ νῦν μὲν αὐτὴν καὶ τῆς μετὰ Χριστοῦ συνουσίας καὶ ὁμι-
B λίας ἀναγκαιοτέραν εἶναί φησι, νῦν δὲ οὕτω βαρεῖαν καὶ ἐπαχθῆ, ὡς καὶ στενάζειν καὶ ἐπείγεσθαι πρὸς τὴν ἀνάλυσιν. ἐκείνων γὰρ ἐπιθυμεῖ μόνον, τῶν κατὰ θεὸν κέρδος αὐτῷ φερόντων, εἰ καὶ ἐναντία ταῦτα εἶναι συνέβαινε τοῖς προτέροις. καὶ γὰρ ποικίλος τις ἦν καὶ παντοδαπὸς, οὐχ ὑποκρινόμενος (μὴ γένοιτο) ἀλλὰ πάντα γινόμενος, ἅπερ ἡ τοῦ κηρύγματος καὶ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων χρεία ἀπῄτει, κἂν τούτῳ τὸν δεσπότην τὸν ἑαυτοῦ μιμούμενος. καὶ γὰρ ὁ θεὸς καὶ ἄνθρωπος ἐφαίνετο, ὅτε ἔδει φανῆναι τοῦτο· καὶ ἐν πυρὶ πάλαι
C ὅτε ὁ καιρὸς τοῦτο ἀπῄτει· καὶ νῦν μὲν ἐν ὁπλίτου σχήματι καὶ στρατιώτου, νῦν δὲ ἐν εἰκόνι πρεσβύτου, νῦν δὲ ἐν αὔρᾳ, νῦν δὲ ὡς ὁδοιπόρος, νῦν δὲ αὐτὸς ἄνθρωπος, καὶ οὐδὲ ἀποθανεῖν οὕτω παρῃτήσατο. ὃ δὲ, ἔδει τοῦτο, ὅταν εἴπω, μηδεὶς ἀνάγκην εἶναι νομιζέτω τὸν λόγον, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας μόνον. καί ποτε μὲν ἐν θρόνῳ, ποτὲ δὲ ἐπὶ τῶν χερουβεὶμ κάθηται. πάντα δὲ ταῦτα πρὸς τὰς ὑποκειμένας οἰκονομίας ἔπραττε. διὸ καὶ διὰ τοῦ προφήτου ἔλεγεν· Ἐγὼ ὁράσεις ἐπλήθυνα, καὶ ἐν χερσὶ προφητῶν ὡ-
D μοιώθην. οὕτω καὶ Παῦλος, τὸν ἑαυτοῦ μιμούμενος δεσπότην, οὐκ ἂν κατεγνώσθη, νῦν μὲν ὡς Ἰουδαῖος γενόμενος, νῦν δὲ ὡς ἄνομος· καὶ νῦν μὲν νόμον ἐφύλαττε, νῦν δὲ ὑπερεώρα νόμου· καί ποτε μὲν ἀντείχετο τῆς παρούσης ζωῆς, ποτὲ δὲ κατεφρόνει αὐτῆς· καὶ νῦν μὲν ᾔτει χρήματα, νῦν δὲ καὶ διδόμενα διεκρούετο. καὶ ἔθυε καὶ ἐξυρᾶτο, καὶ πάλιν ἀνεθεμάτιζε τοὺς ποιοῦντας·

A καὶ νῦν μὲν περιέτεμε, νῦν δὲ περιτομὴν ἐξέβαλε. καὶ τὰ μὲν γινόμενα ἐναντία ἦν, ἡ δὲ γνώμη καὶ ἡ διάνοια, ἀφ᾽ ἧς ταῦτα ἐγίνετο, σφόδρα ἀκόλουθος καὶ ἑαυτῇ συνημμένη. ἓν γὰρ ἐζήτει, τὴν τῶν ταῦτα ἀκουόντων καὶ ὁρώντων σωτηρίαν. διὰ δὴ τοῦτο, νῦν μὲν ἐπαίρει νόμον, νῦν δὲ αὐτὸν καθαιρεῖ. οὐ γὰρ δὴ μόνον ἐν οἷς ἔπραττεν, ἀλλὰ καὶ ἐν οἷς ἔλεγε, ποικίλος ἦν καὶ παντοδαπὸς, οὐχὶ μεταβαλλόμενος τὴν γνώμην, οὐδὲ ἕτερος ἐξ ἑτέρου γενόμενος, ἀλλὰ μένων ὅπερ ἦν, καὶ τῶν εἰρημένων ἕκαστον, πρὸς τὴν παροῦσαν μεταχειρίζων χρείαν. μὴ τοίνυν αὐτὸν διὰ ταῦτα κάκιζε, ἀλλὰ δι᾽ αὐτὰ μὲν οὖν ταῦτα B μάλιστα ἀνακήρυξον καὶ στεφάνωσον. ἐπεὶ καὶ τὸν ἰατρὸν, ὅταν ἴδῃς νῦν μὲν καίοντα, νῦν δὲ τρέφοντα, καὶ νῦν μὲν σιδήρῳ χρώμενον, νῦν δὲ φαρμάκοις, καί ποτε μὲν ἀπάγοντα σιτίων καὶ ποτῶν, ποτὲ δὲ ἐπιτρέποντα τούτων ἀφθόνως ἐμφορεῖσθαι τὸν κάμνοντα, καί ποτε μὲν περιβάλλοντα πάντοθεν, ποτὲ δὲ αὐτὸν ἐκθερμανθέντα κελεύοντα φιάλην ὁλόκληρον ἐκπιεῖν ὑδάτων ψυχρῶν, οὐ καταγνώσῃ τῆς μεταβολῆς, οὐδὲ τῆς συνεχοῦς μεταστάσεως· ἀλλὰ τότε μάλιστα ἐπαινέσῃς τὴν τέχνην, τὰ δοκοῦντα ἡμῖν ἐναντία εἶ- C ναι καὶ βλαβερὰ μετὰ τοῦ θαρρεῖν προσάγουσαν ὁρῶν, καὶ τὸ ἀσφαλὲς ἐγγυωμένην. τοῦτο γὰρ ἀνὴρ τεχνίτης. εἰ δὲ ἰατρὸν ἀποδεχόμεθα τὰ ἐναντία ταῦτα ποιοῦντα, πολλῷ μᾶλλον τὴν Παύλου ψυχὴν, οὕτω τοῖς κάμνουσι προσφερομένην, ἀνακηρύττειν δεῖ. καὶ γὰρ τῶν τὰ σώματα ἀρρωστούντων οὐκ ἔλαττον οἱ τὰς ψυχὰς νοσοῦντες δέονται μηχανῆς καὶ μεταχειρίσεως· κἂν ἐξ εὐθείας αὐτοῖς προσίῃς, πάντα οἴχεται τὰ τῆς σωτηρίας αὐτῶν. καὶ τί θαυμαστὸν, εἰ ἄνθρωποι ταῦτα ποιοῦσιν, ὅταν ὁ θεὸς, ὁ πάντα δυνάμενος, D τούτῳ κέχρηται τῆς ἰατρείας τῷ νόμῳ, καὶ οὐ πάντοτε ἐξ εὐθείας ἡμῖν ὁμιλῇ; ἐπειδὴ γὰρ ἑκόντας εἶναι βούλεται καλοὺς, ἀλλ᾽ οὐκ ἀνάγκῃ καὶ βίᾳ, ἐδέησεν αὐτῷ καὶ μεθόδου, οὐ διὰ τὸ αὐτοῦ ἀδύνατον (ἄπαγε) ἀλλὰ διὰ τὸ ἀσθενὲς τὸ ἡμέτερον. αὐτῷ μὲν γὰρ ἔξεστι νεῦσαι μόνον, μᾶλλον δὲ ἐθελῆσαι μόνον, καὶ ποιῆσαι πάντα ἅπερ ἂν βούληται· ἡμεῖς δὲ ἅπαξ ἑαυτῶν γενόμενοι κύριοι, οὐκ ἀνεχόμεθα πάντα ὑπακούειν αὐτῷ. ἐὰν οὖν ἄκοντας ἑλκύσῃ, ὃ παρέδωκεν, ἀφαιρήσεται, τὴν τῆς ἐξουσίας λέγω ἐλευθερίαν.

Et nunc quidem circuncidebat ipſe, nunc circunciſionẽ penitus excludebat. Et erant facta quidem ipſa diuerſa inter ſe atque contraria, mẽs verò atque ſententia ex illa fiebat valde ſibi conſentiens atque concordans. Vnum illud requirebat, & ſolum, eorum qui illum audirẽt, ac viderent, ſalutẽ: propterea modo extollit legem, modò inclinat ac deiicit. Non enim ſolùm in actibus ſuis, verumetiã in verbis erat, vt dixi, varius ac multiplex, non mutando ſententiam, ſed alter factus ex altero: ſed ipſe quod erat, ſemper manẽdo, eorum quæ dicta ſunt, vſum, pro cauſarũ opportunitate variabat. Non igitur eum propter iſta reprehendas, propter quæ illum magis debes dignis laudibus coronare. Siquidem & medicũ cùm nunc vrentem videris, nũc fouentem, nunc ferro vtentẽ, nunc medicamento, & aliquando quidem ægrotum à cibo potúq; cohibentem, aliquãdo vero eum in iſta laxantem, & modò quidem cooperientem vndique, & vndique confouentem: nunc verò ipſi illi calefacto ſecuriùs plenam frigidis aquis imperantem epotare phialam: non vtique ſuper hac eum varietate & frequẽti mutatione culpabis: ſed tunc præcipuè ſtupebis artẽ, quando ea quæ nobis contraria videntur & noxia, illam cum fiducia videris offerẽtem. Hoc eſt enim veri artificis, ac periti. Si igitur approbamus medicum contraria iſta facientẽ, multò magis Pauli debemus animã prędicare, tã multis ſe ac diuerſis modis ęgrotantibus coaptantẽ. Non enim minus hi qui animarũ, quàm illi qui corporũ languore vexantur, arte opus habẽt, ac varietate curandi: ad quos ſi ſecurè & velut ex directo volueris accedere, omnis ſpes ab eis ſalutis aufugiet. Et quid mirũ ſi homines ad hęc ſanãdi temperamenta deſcendãt, cum etiã omnipotens Deus hoc ipſo medicinę vtatur modo, nec omnia nobis vniformiter ac directim loquatur? quia enim ſpõte nos vult effici bonos, nõ neceſſitate atque violentia, opus etiam habet mutatione curę, non propter aliquã impoſſibilitatẽ ſuã, abſit: ſed propter noſtrã fragilitatẽ. Ipſi .n. licet innuere ſolùm, imo velle tantũmodo, iámq; facta ſpectare, quę voluit. Nos verò qui ſemel dominatum noſtri adepti ſumus, non in cunctis Deo ſubditos eſſe nos patimur, qui ſi traheret inuitos, eriperet ipſe quod cõtulit, id eſt, arbitrij poteſtatem.

Act. 21. 24.

Paulus modo legẽ extollit, modo deijcit.

Ne igitur iſtud fieret, frequenti fuit o-
pus varietate medicandi. Hæc autem à
nobis nō ſuperfluò diſputata ſunt, ſed
propter beati Pauli varium ſtudium at-
que ſapiens, vt quando eum videris pe-
ricula fugientem, non illum admireris
minùs, quàm cùm ſe periculis gaudet
opponere. Vt enim hoc fortitudinis, ita
illud ſapientiæ eſt. Et cùm videris eum
magna de ſeipſo ſonantem, ſimiliter ad-
mireris, ac ſi illum videas ſemetipſum
depreciantem. Vt enim iſtud humilita-
tis, ita & illud magnanimitatis eſt. Quā-
do enim gloriantem videris, admirare:
ſed ſimiliter lauda, cùm illum vides hu-
milia de ſe & contemptibilia dicentem.
Nam & hoc eſt animi arrogantia vacui,
& illud dilectione & humanitate pleni.
In diſpenſationem ſiquidem multorum
ſalutis iſta faciebat; propter quod ait:
2. Cor. 5. 13. Siue enim mente excedimus, Deo: ſiue
ſobrij ſumus, vobis. Neque alius quiſ-
quam tantas, non dico occaſiones, ſed
prorſus neceſſitates habuit arrogantiæ,
neque tamen vllus aliter ita ſe mundè
ab omni iactantia ſubduxit. Hæc itaque
1. Cor. 8. 1. animo attentiore cōſidera. Scientia, in-
quit, inflat. & hoc omnes cum apoſtolo
facilè dixerimus. At tanta certè in illo
erat ſcientia, quanta in vllo vnquam
fuerit, neque tamen ſe extulit inſolen-
ter, qui ſe in hoc ipſo humiliat, ac deii-
1. Cor. 13. cit dicens: Ex parte cognoſcimus, ex
Ibid. 8. parte prophetamus, & non me arbitror
comprehendiſſe. Et ſi quis exiſtimat ſe
ſcire aliquid, nondum cognouit quem-
admodum eum oportet ſcire. Ieiunium
Luc. 18. rurſus inflat, idque fecit Phariſæus ille
manifeſtum, qui ait: Ieiuno bis in ſabba-
to. Sed Paulus non modò ieiunans, ve-
rum etiā famem propter Chriſtum pa-
tiens, ſe etiam abortiuum vocabat. Et
quid de ſcientia dico atq; ieiunio, quan-
do etiam tanta cum Deo habens & tam
crebra colloquia, quanta nec propheta-
rum, nec apoſtolorum vllus habuit, per
ea ipſa humilior reddebatur? Non enim
mihi dicas iſta quæ legimus. Nam plura
Non omnia reuelationes ſuas retexuit Paulus. celauit, nec enim omnia dixit, ne gloria
maior ſe circūdaret: nec omnino cun-
cta tacuit, ne pſeudoapoſtolorum cōtra
ſe ora reſeraret. Nihil enim otioſè ille
faciebat, ſed omnia cum cauſa iuſta,
probabilique ratione. Cum tanta ita-
que ratione tantas res inter ſe diuer-

A ἵν᾽ οὕτω μὴ τοῦτο γένηται, ἐδέησεν αὐτῷ μεθόδων
πολλῶν. Ταῦτα δὲ ἡμῖν οὐχ ἁπλῶς εἴρηται, ἀλ-
λὰ διὰ τὸ ποικίλον τοῦ μακαρίου Παύλου καὶ σο-
φόν· ὥστε ὅταν ἴδῃς αὐτὸν φεύγοντα κινδύνους,
θαύμαζε ὁμοίως, ὥσπερ ὅταν ἴδῃς ὁμόσε χω-
ροῦντα αὐτοῖς. καθάπερ γὰρ τοῦτο ἀνδρείας, οὕτω
κἀκεῖνο σοφίας. ὅταν ἴδῃς μεγάλα φθεγγόμε-
νον, θαύμαζε ὁμοίως, ὥσπερ ὅταν ἴδῃς μετριά-
ζοντα. καθάπερ γὰρ τοῦτο ταπεινοφροσύνης, οὕ-
τως ἐκεῖνο μεγαλοψυχίας. ὅταν ἴδῃς καυχώ-
μενον, θαύμαζε ὁμοίως, ὥσπερ ὅταν ἴδῃς δια-
κρουόμενον ἐγκώμιον. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἤθους ἀτύ-
B φου, κἀκεῖνο φιλοστόργου καὶ φιλανθρώπου. τὴν
γὰρ τῶν πολλῶν οἰκονομῶν σωτηρίαν, ταῦτα ἐ-
πραττε. διὸ καὶ ἔλεγεν· Εἴτε ἐξέστημεν, Θεῷ, εἴτε
σωφρονοῦμεν, ὑμῖν. οὔτε γάρ τις ἄλλος εἶχε το-
σαύτας ἀνάγκας πρὸς ἀπόνοιαν, οὔτε ἄλλος τις
οὕτω καθαρὸς ἀλαζονείας ἦν. σκόπει δέ· ἡ γνῶ-
σις φυσιοῖ, καὶ πάντες τοῦτο ἂν εἴποιμεν μετ᾽
ἐκείνου· καὶ τοσαύτη δὲ ἦν ἐν αὐτῷ γνῶσις, ὅση
ἐν οὐδενὶ τῶν πώποτε ἀνθρώπων γεγενημένων.
ἀλλ᾽ ὅμως αὐτὸν οὐκ ἐπῆρεν, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ-
το μάλιστα μετριάζει. διὰ τοῦτο λέγει· Ἐκ μέ-
C ρους γινώσκομεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν.
καὶ πάλιν· Ἐγώ, ἀδελφοί, οὔπω λογίζομαι ἐμαυ-
τὸν κατειληφέναι. καί, εἴ τις δοκεῖ εἰδέναι τι, οὔπω
οὐδὲν ἔγνωκε. πάλιν νηστεία φυσᾷ· καὶ τοῦτο ὁ Φα-
ρισαῖος δηλοῖ λέγων· Νηστεύω δὶς τῆς ἑβδομά-
δος. ἀλλ᾽ οὗτος οὐχὶ νηστεύων, ἀλλὰ καὶ λιμώττων
ἑαυτὸν ἔκτρωμα ἐκάλει. τί λέγω νηστείαν καὶ
γνῶσιν, ὅπου γε ὁμιλίαι τοσαῦται καὶ οὕτω πυκνῶς
πρὸς τὸν Θεὸν ἦσαν αὐτῷ γεγενημέναι, ὅσαι
μήτε προφητῶν, μήτε ἀποστόλων ἐγένοντο μη-
δενί, καὶ μᾶλλον ἐταπεινοῦτο διὰ ταῦτα, μὴ γάρ
D μοι ταύτας εἴπῃς τὰς ἀναγεγραμμένας. τὰς γὰρ
πλείους ἀπέκρυψε· καὶ οὔτε πάσας εἶπεν, ἵνα μὴ
δόξαν ἑαυτῷ περιθῇ μεγάλην· οὔτε πάσας
ἐσίγησεν, ἵνα μὴ τὰ τῶν ψευδαποστόλων ἀνοίξῃ
στόματα. οὐδὲν γὰρ ἁπλῶς ἐκεῖνος ἐποίει, ἀλ-
λὰ μετ᾽ αἰτίας δικαίας πάντα καὶ εὐλόγου· καὶ
μετὰ τοσαύτης σοφίας μετρεῖ τὰ ἐναντία
πράγματα, ὡς τῶν αὐτῶν πανταχοῦ τυγ-
χάνειν ἐπαίνων. ὃ δὲ λέγω τοιοῦτόν ἐστι· μέ-
γα ἀγαθὸν τὸ μηδὲν μέγα περὶ ἑαυτοῦ λέγειν

ſas contrariaſque peragebat, iiſdem tamen laudibus vbique ornaretur. Quod
dum apertius dicimus, iutueamur. Magnum bonum eſt de ſe nihil magnum loqui.

ὁ δὲ οὕτως αὐτὸ εὐκαίρως ἐποίει, ὡς εἰπὼν μᾶλλον, ἢ σιγήσας, ἐπαινεθῆναι· καὶ εἰ μὴ τοῦτο πεποίηκε, τῶν ἀκαίρως ἐγκωμιαζόντων κατηγορήθη ἂν μᾶλλον. Εἰ γὰρ μὴ ἐκαυχήσατο, πάντα ἂν ἀπώλεσε καὶ προέδωκε, καὶ τὰ τῶν ἐχθρῶν ἂν ἐπῆρε πράγματα. οὕτως οἶδε τῷ καιρῷ πανταχοῦ κεχρῆσθαι, καὶ μετὰ γνώμης ὀρθῆς καὶ τὰ ἀπηγορευμένα ποιεῖν, καὶ οὕτω χρησίμως, ὡς τῶν προστεταγμένων μηδὲν ἔλαττον ἐκ τούτων εὐδοκιμεῖν. μᾶλλον γὰρ Παῦλος καυχώμενος τότε εὐδοκίμησεν, ἢ ἕτερός τις κρύπτων τὰ ἑαυτοῦ κατορθώματα. οὐδεὶς γὰρ τοσαῦτα εἰργάσατο ἀγαθὰ ἀποκρυπτόμενος τὰ ἑαυτοῦ, ὅσα ἐκεῖνος ἐξειπὼν τὰ ἑαυτοῦ. καὶ τὸ δὴ πάλιν θαυμαστότερον, ὅτι οὐ μόνον ἐξεῖπεν, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῆς χρείας ἔστη. οὐ γὰρ ὡς τοῦ καιροῦ παρέχοντος αὐτῷ πολλὴν τὴν ἄδειαν, ἀμέτρως πάλιν τῷ πράγματι ἐχρήσατο, ἀλλ' ἔγνω μέχρι ποῦ προελθεῖν ἔδει. καὶ οὐδὲ τοῦτο αὐτῷ ἤρκεσεν, ἀλλ' ὥστε μὴ τοὺς ἄλλους διαφθείρεσθαι, μηδὲ παρασκευάσαι ἁπλῶς ἑαυτοὺς ἐγκωμιάζειν, καὶ ἄφρονα ἑαυτὸν καλεῖ. αὐτὸς μὲν γὰρ, τῆς χρείας καλούσης, τοῦτ' ἐποίησεν. ἐπειδὴ δὲ εἰκὸς ἦν τοὺς ἄλλους εἰς αὐτὸν ὁρῶντας, ἁπλῶς καὶ εἰκῆ κεχρῆσθαι τῷ παραδείγματι (ὃ καὶ ἐπὶ τῶν ἰατρῶν γίνεται. πολλάκις γὰρ, ὃ μετὰ καιροῦ φάρμακον ἐπέθηκεν οὗτος, ἀκαίρως ἕτερος ἐπιθεὶς ἐλυμήνατο καὶ ἐπεσκότησε τῇ τοῦ φαρμάκου δυνάμει) ἵν' οὖν μὴ καὶ ἐνταῦθα τοῦτο γένηται, ὅρα πόσῃ κέχρηται τῇ προδιορθώσει μέλλων καυχᾶσθαι, οὐχ ἅπαξ, οὐδὲ δὶς, ἀλλὰ πολλάκις ἀναδυόμενος. Ὄφελον γὰρ ἀνείχεσθέ μου, φησὶ, μικρόν τι τῆς ἀφροσύνης· καὶ πάλιν, Ὃ λαλῶ, οὐ λαλῶ κατὰ Κύριον, ἀλλ' ὡς ἐν ἀφροσύνῃ. Ἐν ᾧ δ' ἄν τις ἐν ἀφροσύνῃ τολμᾷ (ἐν ἀφροσύνῃ λέγω) τολμῶ κἀγώ. καὶ τοσαῦτα εἰπὼν, οὐδὲ τούτοις ἠρκέσθη, ἀλλὰ πάλιν μέλλων εἰς τὰ ἐγκώμια ἐμβαίνειν, κρύπτει ἑαυτὸν λέγων· Οἶδα ἄνθρωπον· καὶ πάλιν, Ὑπὲρ τοῦ τοιούτου καυχήσομαι, ὑπὲρ δὲ ἐμαυτοῦ οὐ καυχήσομαι· καὶ μετὰ ταῦτα πάντα, Γέγονα, ἄφρων, φησὶν, ὑμεῖς με ἠναγκάσατε. τίς οὖν οὕτως ἀνόητος καὶ σφόδρα ἀναίσθητος, ὡς τὸν ἅγιον ἐκεῖνον ὁρῶν, τοσαύτης ἐπικειμένης ἀνάγκης, ὀκνοῦντα καὶ ἀναδυόμενον περὶ ἑαυτοῦ τι μέγα εἰπεῖν,

A Hic autem tam opportunè aptéque faciebat, vt magis mereretur loquendo de ſe, quam tacendo, laudari. Qui niſi feciſſet iſtud, culpabilior eſſet illis, qui ſeipſos importunè laudare didicerũt: & niſi etiam gloriatus fuiſſet, creditos ſibi perdidiſſet, omnéſque res inimicorum, dum ſe humiliat, extuliſſet. Sic nouerat vti vbique tempore, & cum recto conſilio atque ſententia ea quæ videntur reprobanda perficere tam vtiliter & cõmodè, vt non minus de illis placeret, quàm cùm imperata compleret. Amplius enim nunc Paulus placuit gloriando, quàm alter laudes proprias occultando: nec tantùm quiſquam profuit cũ B ſua merita celaret, quantùm iſte cùm proderet. Sed hoc quoque eſt multó admirabilius: quia de ſe nõ modò locutus, verumetiam quantùm oportuit, eſt locutus. Non enim quaſi maximá licentiam de opportunitate nact[us], immoderatius laudibus ſuis vſus eſt: ſed conſideratiſſimè quouſque eũ progredi diceret agnouit. Neque tamẽ iſtud ſufficere ſibi credidit, ſed ne alios hoc ſermone vetaret, idq; efficeret vt ſemetipſos inaniter prædicarẽt, libenter ſe etiam inſipientẽ vocauit: quanquã certa inuitante cauſa C de propria aliquid laude perſtrinxerit. Quia enim conſequens erat, vt idipſum reſpicientes alij temerè atque inaniter eius vterentur exẽplo, quod plerunque cõtingit & medicis: ſæpe enim medicamentum quod opportunè alter appoſuit, importunè alter admouẽs, vim medicaminis obſcurat atque corrumpit. Ne igitur hic quoque iſtud accideret, vide quanta procuratione vſus ſit: qui cùm gloriaturus eſſet, non ſemel, non ſecundò, ſed ſæpius differendo atque cunctando dicebat: Vtinam ſuſtineretis modicum quid inſipientiæ meæ: & D rurſus, Quod loquor, non loquor ſecundùm Deum, ſed in inſipiẽtia. Cumque tanta dixiſſet, non tamen ea ſe præmiſiſſe contentus eſt, ſed rurſus ingreſſurus in laudes, ſemetipſum occultat, & dicit: Scio hominem, & iterum, pro huiuſmodi gloriabor, pro me autem nihil. Póſtque hæc omnia, Factus ſum inſipiens, inquit, vos me coëgiſtis. Quis ergo tã ſtultus, quis ita inueniatur omni ſenſu ac ratione priuatus, qui vidẽs ſanctum illũ, etiam cùm tanta ei neceſſitas immineret, cunctantẽ tamen, atq; metuentem grãde aliquid de ſeipſo loqui.

Paulus quomodo ſe laudarit.

2. Cor. 11. b

Ibid. 17. &c.

2 Cor. [illegible]

& ſicut equum vſque ad præcipitia horrenda venientem, ſeque ſæpius inde trahentem, & quidem cum tanta hoc eſſet diſpenſatione facturus: quis, inquam, ſic ſit inſipiens, qui non etiam maiore abundãtia cautionis laudes ſuas fugiat, & nunc fortè ſolũ de illis aliquid attingat, quando id opportuniſſimũ tempus exegerit? Vis & aliud tibi tale quoq; illius oſtendã? Etenim iſtud eſt omnino mirabile quia contentus non erat teſtimonio conſcientię, ſed etiã nos docebat iuxta quã regulã in tali rerũ diſcrimine deberemus incedere: non ſibi tantũmodo de temporũ neceſſitate ſatisfactionẽ parans, verũetiam alios erudiens, quãta cum cautione, tẽpore efflagitante, iſtud nec effugerẽt, nec importune perficerẽt. Nam per iſta quę dixit, quodãmodo illud effatus eſt. Grande malum eſt dilectiſſimi, de ſeipſo aliquid grande dicere atque mirabile, extremæque omnino dementiæ eſt, nulla imminente neceſſitate rerum, & neceſſitate violẽta propriis laudibus velle decorari. Non enim eſt hoc ſecundùm Deum loqui, indicium potius eſt iſtud inſaniæ. Hoc enim nobis omnem prorſus mercedem euacuat, & quidem plurimis laboribus, ſudoribúſque quæſitam. Hæc enim omnia, hiſque plura dixiſſe videtur ad cunctos, dum loquendi de ſe neceſſitatem etiam excuſatione muniuit. His autem profectò maius eſt, quia neceſſitate cogente, non vniuerſa fudit in medium, ſed plura etiã & maiora celauit.

2.Cor.12.1 Venio, inquit, ad viſiones & reuelationes Dei: parco autem, ne quis de me exiſtimet ſuper id quod videt, vel audit aliquid ex me. Hoc verò dicendo, nos erudit, vt ne exiſtente quidem neceſſitate, omnia, quorũ nobis conſcij ſumus, in medium proferẽdo vulgemus, ſed ea ſolũ, quæ audientibus vtilia iudicamus:

Samuel ſe laudat. quoniam & Samuël (nihil enim videtur inconſequens, illius quoque meminiſſe ſancti, in noſtrã ſiquidem vtilitatem laudemq; proficiet) & ipſe inquã, aliquãdo gloriatus eſt, & propria rectè facta patefecit: ſed qualia illa, quæſo? quę vtique cognoſcere audientibus cõueniret. Nõ enim ſuper decore pudicitię, neque de humilitate, neq; de obliuione locutus eſt iniuriæ, ſed ſuper tali re quadã quã præcipuè diſcere regem illius temporis oportebat: id eſt, de cõſeruãda integritate iuſtitię, & manibus abſtinendis à muneribus. Dauid etiam gloriãs, de eis vtique gloriabatur, quæ emendare auditorem valerent.

A καὶ καθάπερ ἵππον κατὰ κρημνῶν ἐρχόμενον καὶ ἀναχαιτίζοντα συνεχῶς, καίτοι μέλλων τοσαῦτα οἰκονομεῖν, μὴ φύγῃ ἐκ πολλῆς τὸ πρᾶγμα περιουσίας, καὶ μόνον καιροῦ κατεπείγοντος κεχρῆσθαι τῷ πράγματι; βούλει καὶ ἕτερόν σοι αὐτοῦ δείξω τοιοῦτον; ὃ γὰρ δὴ θαυμαστὸν τοῦτό ἐστιν, ὅτι οὐκ ἠρκεῖτο τῷ συνειδότι, ἀλλὰ καὶ ἡμᾶς ἐδίδασκε πῶς ἕκαστον τούτων μετιέναι δεῖ, οὐχ ἑαυτῷ μόνον ἀπολογίαν κατασκευάζων ἀπὸ τῆς τῶν καιρῶν ἀνάγκης, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους παιδεύων, ὥστε ἐμπεσόντος καιροῦ μὴ φυγεῖν τὸ τοιοῦτον, μήτε ἀκαίρως αὐτὸ μετιέναι πάλιν. διὰ B γὰρ τούτων, ὧν εἶπε, μονονουχὶ ταῦτα ἔλεγε· κακὸν μέγα τὸ περὶ ἑαυτοῦ λέγειν μέγα τι καὶ θαυμαστὸν καὶ ἐσχάτης ἀνοίας τοῦτο, ἀγαπητέ, τὸ μηδεμιᾶς ἀνάγκης ἐπικειμένης, καὶ ἀνάγκης βιαίας, καλλωπίζεσθαι τοῖς ἐγκωμίοις. οὐκ ἔστι τοῦτο κατὰ κύριον λαλεῖν, ἀλλὰ παραπληξίας μᾶλλον δεῖγμα τὸ τοιοῦτόν ἐστι, καὶ πάντα ἡμῖν κενοῖ τὸν μισθὸν μετὰ τοὺς πολλοὺς ἱδρῶτας καὶ πόνους. ταῦτα γὰρ ἅπαντα καὶ πλείονα τούτων, δι' ὧν περιεστήσατο καὶ ἀνάγκης ἐμπεσούσης, εἶπε πρὸς ἅπαντας. τὸ δὲ τούτου μεῖζον, ὅτι οὐδὲ ἀνάγκης ἐμ- C πεσούσης, πάντα ἐξέχεεν εἰς μέσον, ἀλλὰ τὰ πλείονα ἀπέκρυψε καὶ τὰ μείζονα. Ἐλεύσομαι γάρ, φησιν, εἰς ὀπτασίας καὶ ἀποκαλύψεις κυρίου. φείδομαι δέ, μή τις εἰς ἐμὲ λογίσηται, ὑπὲρ ὃ βλέπει ἢ ἀκούει τι ἐξ ἐμοῦ. ταῦτα δὲ ἔλεγε παιδεύων ἅπαντας, μηδὲ ἀνάγκης οὔσης, πάντα ὅσα συνίσμεν ἑαυτοῖς, φέρειν αὐτὰ εἰς μέσον κατατιθέναι, ἀλλ' ὅσα τοῖς ἀκούουσι χρήσιμα. ἐπεὶ καὶ ὁ Σαμουήλ (οὐδὲν γὰρ ἀπεικὸς καὶ ἐκείνου μνησθῆναι τοῦ ἁγίου. εἰς γὰρ ὠφέλειαν ἡμῶν καὶ τὰ ἐγκώμια γίνεται) ἐκαυχήσατό ποτε καὶ ἐκεῖνος, καὶ ἔλεγεν D οἰκεῖα κατορθώματα. ἀλλὰ ποῖα ἃ τοῖς ἀκούουσι συνέφερεν; οὐ γὰρ περὶ σωφροσύνης ἀπέτεινε λόγον μακρόν, οὐδὲ περὶ ταπεινοφροσύνης, οὐδὲ περὶ τοῦ μὴ μνησικακεῖν, ἀλλὰ περὶ τίνος; ὑπὲρ τούτου, ὃ μάλιστα ἔδει μαθεῖν τότε τοὺς βασιλευομένους, ὑπὲρ δικαιοσύνης καὶ τοῦ καθαρὰς ἔχειν τὰς χεῖρας δώρων. καὶ ὁ Δαβὶδ πάλιν καυχώμενος, ἀπ' ἐκείνων καυχᾶται τῶν δυναμένων τὸν ἀκροατὴν διορθῶσαι.

A οὐδὲ γὰρ ἐκεῖνος ἄλλην εἶπεν ἀρετὴν, ἀλλὰ τὴν ἄρκτον καὶ τὸν λέοντα παρήγαγεν εἰς μέσον, καὶ οὐδὲν ἕτερον. τὸ μὲν γὰρ περαιτέρω τὸν λόγον ἐξαγαγεῖν, φιλοτίμου καὶ ἀλαζόνος· τὸ δὲ εἰπεῖν ταῦτα, ἃ πρὸς τὴν παροῦσαν ἔμελλε χρείαν ἀναγκαῖα εἶναι, φιλανθρώπου, καὶ τὸ τῶν πολλῶν συμφέρον ὁρῶντος· ὃ δὴ καὶ Παῦλος ἐποίησε. καὶ γὰρ διεβάλλετο, ὡς οὐκ ὢν ἀπόστολος δόκιμος, οὐδὲ ἔχων τινὰ ἰσχύν. ἀνάγκη τοίνυν ἦν δι' ἐκεῖνα εἰς ταῦτα ἐμπεσεῖν, ἃ μάλιστα ἐδείκνυ αὐτοῦ τὸ ἀξίωμα. ὁρᾷς δι' ὅσων ἐπαίδευσε τὸν ἀκροατὴν μὴ ἁπλῶς καυχᾶσθαι; πρῶτον μὲν γὰρ διὰ τοῦ B δεῖξαι, ὅτι ἀνάγκη τοῦτο ἐποίησε· δεύτερον, διὰ τοῦ καὶ ὡς ἄφρονα ἑαυτὸν καλέσαι, καὶ πολλαῖς χρήσασθαι παραιτήσεσι· τρίτον, διὰ τοῦ μὴ πάντα εἰπεῖν, ἀλλὰ τὰ μείζονα ἀποκρύψαι, καὶ ταῦτα ἀνάγκης οὔσης· τέταρτον, διὰ τοῦ προσωπεῖον ἕτερον ὑπελθεῖν, καὶ εἰπεῖν ὅτι οἶδα ἄνθρωπον· πέμπτον, διὰ τοῦ μὴ καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν ἅπασαν εἰς μέσον ἀγαγεῖν, ἀλλ' ἐκεῖνο τὸ μέρος, ὃ μάλιστα ὁ παρὼν ἐδεῖτο καιρός. οὐκ ἐν τῷ καυχᾶσθαι δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ὑβρίζειν τοιοῦτος ἦν. καίτοι καὶ τοῦτο κεκωλυμένον ἦν, τὸ ὑβρίζειν ἀδελφόν· ἀλλ' οὕτω καὶ τούτῳ δεόντως C ἐχρήσατο πάλιν, ὡς τῶν ἐγκωμιαζόντων μᾶλλον εὐδοκιμῆσαι. διά τοι τοῦτο καὶ Γαλάτας καλῶν ἀνοήτους καὶ ἅπαξ καὶ δὶς, καὶ Κρῆτας γαστέρας ἀργὰς καὶ θηρία κακὰ, καὶ ἐντεῦθεν ἀνακηρύττεται. καὶ γὰρ ὅρους ἡμῖν ἔδωκε καὶ κανόνα, ὥστε τοὺς τοῦ θεοῦ ἀμελοῦντας μὴ χλιαρᾷ θεραπείᾳ, ἀλλὰ πληκτικωτέρῳ μεταχειρίζειν τὸν λόγον. καὶ πάντων μέτρα ἐστὶ παρ' αὐτῷ κείμενα. διὰ δὴ τοῦτο πάντα ποιῶν καὶ λέγων εὐδοκιμεῖ, καὶ ὑβρίζων καὶ ἐπαινῶν, καὶ ἀποστρεφόμενος καὶ θεραπεύων, καὶ ἐπαίρων ἑαυτὸν καὶ μετριά- D ζων, καὶ καυχώμενος καὶ ταλανίζων. καὶ τί θαυμάζεις, εἰ ὕβρις καὶ λοιδορία εὐδοκιμεῖ, ὅπουγε καὶ φόνος εὐδοκίμησε καὶ ἀπάτη καὶ δόλος, καὶ ἐπὶ τῆς παλαιᾶς, καὶ ἐπὶ τῆς καινῆς; ταῦτ' οὖν ἅπαντα μετ' ἀκριβείας ἐξετάσαντες, καὶ Παῦλον θαυμάσωμεν, καὶ τὸν θεὸν δοξάσωμεν, καὶ ἡμεῖς οὕτως αὐτὸν μεταχειρισώμεθα, ἵνα καὶ αὐτοὶ τῶν αἰωνίων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν,

Neque enim de ſe aliam commemorauit ille virtutem, ſed vrſum, atque leonem adduxit in medium, atque aliud prorſus nihil. Etenim altiùs de ſe efferre ſermonem, glorioſi eſt, & inſolenter ſeſe iactantis: dicere autem illa quæ præſentis cauſſa tantummodo neceſſaria ſunt futura, amantis eſt, multorúmque commoda cogitantis. Hoc itaque fecit & Paulus, qui cùm à pſeudoapoſtolis carperetur, quaſi non eſſet probatus apoſtolus, nec habens à Chriſto aliquam poteſtatem, propter obtrectationes falſas, in laudes ſuas ire compulſus eſt, quæ maximè dignitatem eius oſtenderent. Videsne igitur per quanta docuerit auditorem non inaniter gloriari? Primò quidem dum oſtendit ſe iſtud adactum neceſſitate feciſſe. Secundò, dum tamen ſe inſipientem vocauit, & plurimis laudes ſuas ſatisfactionibus temperauit. Tertiò, quia non cuncta confeſſus eſt, ſed maiora ſuppreſſit, & hoc certè cùm neceſſitate quadam in ſua præconia cogeretur. Quartò, dum ſub alterius perſona dixit, ſcio hominem. Quintò, cùm non omnes virtutes ſuas adduxit in medium, ſed eam partem, quam præſens tempus maximè flagitabat. Neque verò de ſe tantummodo gloriando, eundem virtutum ſuarum ſeruabat tenorem, verumetiam in alios, quæ viderentur iniurioſa, dicendo. Nam iniuriam inferre fratri inter prohibita numeratur: ſed hac quoq; ſpecie ita Paulus opportunè vſus eſt, & congruè, vt magis etiam quã laudans placeret: propterea & Galatas inſenſatos vocat, & Cretenſes, ventres pigros, & beſtias malas: & tamen hinc etiam prædicatur. Fines etenim nobis exemplo ſuo ſtatuit, ac regulas, vt neglectores voluntatis Dei, nequaquam cura leniore tractemus, ſed ſermonem in eos, qui paulò rigidiùs percutiat, dirigamus. Omnium ſiquidem menſuræ ſunt apud illum locatæ, ac propterea omne quod dixerit, omne quod fecerit, placet: & conuiciis coërcendo, & laudibus prouocando, auſteriùs aliquos accuſando, & blandiùs admonendo: & cùm effert ſeipſum, & rurſus cùm deponit ac deiicit, & cùm de ſe gloriatur, & cùm ſeipſum miſereatur. Et quid mirum ſi iniuria & maledictum placet, quando placuit & cædes, & dolus quidem, atque deceptio non in vetere ſolùm, ſed in nouo etiam teſtamento? Hęc omnia igitur diligẽti examine põderantes, admiremur Paulum, & glorificemus Deum, vt ipſi etiam bona conſequamur æterna,

Gal. 3.
1. Ti. 1.

gratia & miſericordia domini noſtri Ieſu Chriſti, cui eſt gloria & imperium, in ſecula ſeculorum. Amen.

De laudibus S. Pauli Apoſtoli.

HOMILIA VI.

VUltis hodie fratres dilectiſſimi, qui audiendi ſtudio huc conueniſtis, vt magna geſta Pauli, atq; præclara, quæ iuxta quorundam ſuſpicionem habere videtur aliquid reprehenſionis, in medium proferamus? Etenim inueniemus illum non minùs de his, quàm ex cęteris clarum effici, atque magnificum. Quidnã illud ergo eſt, quod reprehenſibile iudicatur? Viſus eſt, inquiunt, aliquando plagas timere, quod certè viſus eſt, quando eum loris milites tutuderunt, neque verò ſolùm tunc, ſed aliàs quoque apud illam purpuræ venditricem, quando etiam cauſas apud illos mouebat, qui eum de carcere iam educere feſtinabant. Nihil enim aliud iſta faciendo, niſi ſibimetipſi defenſionem parabat, & ſi quid horum fugeret, ne in ea ipſa rurſus incideret, prouidebat. Quid igitur dicemus? Si quidem nihil eum ita magnum atque mirabilem, vt hæc dicta declarant, quia vtique & talem habens animam, id eſt, non malignitate quadam ac deſperatione præcipitem, & corpus cedens plagis, atque verbera contremiſcens, non minùs tamen, quàm incorporeæ virtutes, omnia illa quæ videntur terribilia deſpexit, cùm hoc tempus exigeret. Quando ergo illum vides extentum ad plagas, atque metuentem, illorum recordare verborum, per quæ tranſcendit ad cælum, angeliſque certauit, dicendo: Quis ergo nos ſeparabit à charitate Chriſti? tribulatio, an anguſtia, an perſecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? Illorúmque verborum memento, quibus omnia quæ patitur, nihil eſſe pronunciat, dicens: Quod enim in prẹſenti eſt momentaneũ ac leue tribulationis noſtrę, ſupra modũ in ſublimitate ẹternũ gloriæ pódus operatur in nobis, non cõtemplãtibus nobiſquẹ videntur, ſed quẹ nõ videntur. Adde his quotidianas tribulationes, imo ſingularũ mortes dierum, atque iſta perpendens, admirare Paulum, & de te deſperare deſiſte. Hæc enim quæ videtur infirmitas eſſe naturæ, ipſa eſt maximum eius virtutis indicium,

Primũ eorum quæ in Paulo reprehenduntur.

Rom. 8.

2. Co. 4. 17.

A χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Εἰς τὸν ἅγιον ἀπόστολον Παῦλον λόγος ϛ.

Βούλεσθε τήμερον, ἀγαπητοί, παρέντες τὰ μεγάλα Παύλου καὶ θαυμαστά, ἃ δοκεῖ παρά τισι λαβὴν τινὰ ἔχειν, ταῦτα εἰς μέσον ἀγάγωμεν; καὶ γὰρ καὶ αὐτὰ ἐκείνων ὀψόμεθα οὐκ ἔλαττον αὐτὸν B ποιοῦντα λαμπρὸν καὶ μέγαν. τί οὖν ἐστιν ὃ λαβὴν ἔχει; ὤφθη ποτέ, φησί, πληγὰς δεδοικώς· καὶ γὰρ ὤφθη, ὅτε αὐτὸν προέτειναν τοῖς ἱμᾶσι· καὶ οὐ τότε μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄλλοτε πάλιν ἐπὶ τῆς πορφυροπώλιδος, ὅτε καὶ πράγματα παρεῖχε τοῖς βουλομένοις αὐτὸν ἐξαγαγεῖν. οὐδὲν γὰρ ἄλλο κατασκευάζων τοῦτο ἐποίει, ἢ ἀσφαλίσασθαι ἑαυτόν, καὶ τὸ μὴ ταχέως τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖν. τί οὖν ἂν εἴποιμεν; ὅτι οὐδὲν αὐτὸν οὕτω μέγαν δείκνυσι καὶ θαυμαστόν, ὡς ταῦτα τὰ εἰρημένα· δῆλον ὅτι ψυχὴν ἔχων τοιαύτην, οὐχὶ τολμηρὰν, οὐδὲ ἀπονε- C νοημένην, καὶ σῶμα οὕτως εἶκον πληγαῖς καὶ τρέμον μάστιγας, τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων οὐκ ἔλαττον πάντων ὑπερεῖδε τῶν δοκούντων εἶναι φοβερῶν, ἡνίκα ὁ καιρὸς τοῦτο ἀπῄτει. ὅταν οὖν ἴδῃς αὐτὸν ἀποτεινόμενον καὶ δεδοικότα, ἀναμνήσθητι τῶν ῥημάτων ἐκείνων, δι᾽ ὧν ὑπερέβη τοὺς οὐρανούς, καὶ πρὸς τοὺς ἀγγέλους ἡμιλλᾶτο, λέγων· Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ θεοῦ; θλῖψις; ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμός, ἢ λιμός, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα; ἀναμνήσθητι τῶν ῥημάτων ἐκείνων, δι᾽ ὧν οὐδὲν ταῦτα εἶναί φησι, λέγων· Τὸ γὰρ παραυτίκα ἐλαφρὸν τῆς D θλίψεως ἡμῶν, καθ᾽ ὑπερβολὴν εἰς ὑπερβολὴν αἰώνιον βάρος δόξης κατεργάζεται ἡμῖν, μὴ σκοπούντων ἡμῶν τὰ βλεπόμενα, ἀλλὰ τὰ μὴ βλεπόμενα. πρόσθες τούτοις τὰς καθημερινὰς θλίψεις, τοὺς θανάτους τοὺς καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν· καὶ ταῦτα ἐννοήσας, καὶ Παῦλον θαύμαζε, καὶ σαυτοῦ μηκέτι ἀπογνῷς. αὐτὴ γὰρ ἡ δοκοῦσα τῆς φύσεως εἶναι ἀσθένεια, αὐτὴ μέγιστον δεῖγμα τῆς ἀρετῆς ἐστι τῆς ἐκείνου,

ὅτι οὐκ ἀπηλλαγμένος τῆς τῶν πολλῶν ἀνάγκης, τοιοῦτος ἦν. ἐπειδὴ γὰρ ἡ τῶν κινδύνων ὑπερβολὴ πολλοῖς ἂν ταύτην παρέσχε τὴν ὑπόληψιν, καὶ ὑποπτεύειν ἴσως ἐποίησεν, ὅτι ἀνώτερος τῶν ἀνθρωπίνων γενόμενος, τοιοῦτος ἦν· διὰ ταῦτα συνεχωρεῖτο πάσχειν, ἵνα μάθῃς ὅτι εἷς τῶν πολλῶν ὢν κατὰ τὴν φύσιν, κατὰ τὴν προθυμίαν, οὐ μόνον ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς ἦν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀγγέλων εἷς ἦν. μετὰ γὰρ τοιαύτης ψυχῆς καὶ τοιούτου σώματος τοὺς μυρίους ὑπέμεινε θανάτους, καὶ κατεφρόνει τῶν παρόντων, τῶν μελλόντων. διὸ καὶ τὰ μεγάλα ἐκεῖνα καὶ πολλοῖς ἄπιστα ἐφθέγξατο ῥήματα· ὅτι ηὐχόμην ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν συγγενῶν μου κατὰ σάρκα. δυνατὸν γὰρ, εἰ βουληθείημεν μόνον, πᾶσαν φύσεως ἀγωνίαν τῇ τῆς προθυμίας κινῆσαι δυνάμει· καὶ οὐδέν ἐστιν, ὃ ἀδύνατον ἀνθρώποις, τῶν ὑπὸ Χριστοῦ κελευσθέντων. ἂν γὰρ ὅσην ἔχομεν προθυμίαν, ταύτην ἐπιδειξώμεθα, καὶ ὁ θεὸς πολλὴν ἡμῖν συνεισάγει ῥοπὴν, καὶ οὕτω πᾶσι τοῖς ἐπιοῦσι δεινοῖς ἀνάλωτοι γενησόμεθα. οὐδὲ γὰρ τὸ φοβεῖσθαι πληγὰς καταγνώσεως ἄξιον, ἀλλὰ τὸ διὰ τὸν φόβον τῶν πληγῶν ἀνάξιόν τι τῆς εὐσεβείας ὑπομεῖναι. ὥστε τὸ δεδοικέναι πληγὰς, τὸν ἐν τοῖς ἀγῶσιν ἀλήττητον θαυμαστότερον δείκνυσι τοῦ μὴ φοβουμένου. μᾶλλον γὰρ ἡ προαίρεσις οὕτω διαλάμπει. τὸ μὲν γὰρ φοβηθῆναι πληγὰς, τῆς φύσεως· τὸ δὲ μηδὲν διὰ τὸν φόβον τῶν πληγῶν ἀπρεπὲς ὑπομεῖναι, τῆς προαιρέσεως διορθουμένης τὸ τῆς φύσεως ἐλάττωμα, καὶ κρατούσης τῆς ἀσθενείας ἐκείνης. ἐπεὶ οὐδὲ τὸ λυπεῖσθαι, ἔγκλημα, ἀλλὰ τὸ διὰ τὴν λύπην εἰπεῖν τι ἢ πρᾶξαι τῶν τῷ θεῷ μὴ δοκούντων. εἰ μὲν γὰρ ἔλεγον, ὅτι οὐκ ἦν ἄνθρωπος Παῦλος, καλῶς μοι τὰ τῆς φύσεως ἐλαττώματα εἰς μέσον ἦγες, ὡς μέλλων ταύτῃ τὸν λόγον ἐλέγχειν· εἰ δὲ λέγω καὶ διαβεβαιοῦμαι ὅτι ἄνθρωπος μὲν ἦν, καὶ ἡμῶν οὐδὲν ἀμείνων κατὰ τὴν φύσιν, βελτίων δὲ γέγονε κατὰ τὴν προαίρεσιν, εἰκῇ μοι ταῦτα προφέρεις, μᾶλλον δὲ οὐκ εἰκῇ, ἀλλ' ὑπὲρ Παύλου. καὶ γὰρ δεικνύεις ἐντεῦθεν ἡλίκος ἐκεῖνος ἦν, ὡς ἐν τοιαύτῃ φύσει τὰ ὑπὲρ τὴν φύσιν ἴσχυσε. οὐκ ἐκεῖνον δὲ μόνον ἐπαίρεις,

A quia talem ſe vtique præſtabat, etiam cùm multarum rerum neceſſitate torqueretur. Quoniam enormitas periculorũ hanc de illo multis opinionem ſuggeſſerat; & ſuſpicari eos profectò fecerat: quod ſuper humanã naturã ille proficiens, tãtus exiſteret: idcirco tribulari permittebatur, vt diſceres, quia cùm ſecundum naturam vnus eſſet de pluribus; propter voluntatem non ſolum ſupra multos homines, verumetiam vnus eſſet ex angelis. Cum tali etiam anima, talíque corpore mortes mille tolerabat, deſpiciebat præſentia, contemnebat futura, clara illa atque magni-
B fica verba reſonabat: Quoniam optaui, inquit, ego ipſe anathema eſſe à Chriſto Ieſu pro fratribus meis, qui ſunt cognati mei ſecundùm carnem. *Rom. 9. 3.* Poſſibile eſt enim Dei iuſſa perficere, ſi modo velimus omnem naturæ trepidationem alacriter virtute ſuperare, nihilque impoſſibile eſt eorũ quæ à Chriſto hominibus imperantur. *Mandata Dei poſſibilia.* Si enim, quantum eſt in nobis velimus virium exprimere, maximũ etiam nobis Deus adiungit auxilium, atque ita, etſi omnia in nos aduerſa concurrant, tuti tamen in medio periculorum, intactique
C ſeruabimur. Neque tamen metuere plagas reprehenſione dignum eſt, ſed propter plagarum metum aliquid indignum pietate committere. Hoc ipſo enim, quo plagas timet, qui in certamine non vincitur, admirabilior oſtenditur, quam ille qui non timet. Magis enim in iſto virtus refulget, cùm vicerit etiam illa quæ timuit. Nam plagas formidare, naturæ eſt: nihil autem indecens plagarum timore committere, voluntatis naturam infirmam iuuantis eſt, eiúſque imbecillitatem ſua virtute ſuperantis. Sic nec mœrere cul-
D pabile eſt, ſed per mœrorem aliquid aut facere, aut dicere eorum quæ Deo diſplicent. Quod ſi ego Paulum fuiſſe hominem denegarem, meritò mihi has fragilitates naturæ eius opponeres, quibus noſtrum poſſes refutare ſermonem. Si verò ipſe dico, atque confirmo, quia homo quidem fuit, & nulla nobis etiam naturæ conditione præſtantior fuit, tamen melior voluntate: fruſtra mihi iſta proponis, imo non fruſtra, ſed omnino pro Paulo, & hinc potiſſimum qualis ille fuerit, oſtendis, qui in tali natura viuens, potuit quodammodo eſſe ſupra naturam. Non autem illum tantummodo extollis,

ſed etiam confuſis ora torpentium, ſeſeque in deſidiam reclinantium. non eos ſuſtinens ad eminentiam cõfugere naturæ, ſed impellens ad ſtudium volũtatis. Sed & mortem, inquis, aliquando pertimuit: ſed hoc quoque profectò naturæ eſt, & tamẽ rurſus hic ipſe qui mortẽ timuit, dicebat: Nã quandiu ſumus in hoc tabernaculo, ingemiſcimus grauati. & rurſus: Noſipſi intra nos gemimus. Vidéſne quam æquiparantem è diuerſo naturali infirmitati virtutem oppoſuerit voluntari? quia & martyres plurimi cùm ducerentur ad mortem, ſæpius palluerunt, & timore ac trepidatione completi ſunt. Sed hoc ipſo præcipuè mirabiles comprobantur, quoniam illi ipſi qui mori timuerunt, mortẽ tamen propter Chriſtum minimè refugerunt. Sic & Paulus, qui cùm mortem timeret, ne ipſam quidem recuſabat gehennam, qui propter deſiderium Chriſti, etiam cùm formidaret interitum, tamen cupiebat reſolui. Non autem hic ſolus talis fuit, ſed ille quoque qui fuit apoſtolorum caput, qui ſæpe dixerat paratum ſe eſſe pro Chriſto animam tradere, & tamen mortem vehementer horruerat. Audi igitur quid ei ſemper hoc Chriſtus loquitur: Cùm autem ſenueris, alius te cinget, & ducet quo non vis: naturæ infirmitatem exprimens, nõ voluntatis. Siquidem natura nobis inuitis quoque oſtẽdit ſua, & infirmitates eius ſuperare nõ poſſumus, nec ſi valde, ſtudioséque cupiamus: nec culpamus iſtud, quia vtique inde nil lędimur, imò inde magis ſumus admirabiles. Non enim crimen eſt mortem timere: imo è contrario, quãta laus eſt, cùm mortẽ timeas, nil turpe, atq; ſeruile perpeti per timorem? Non enim naturam habere infirmitatibus ſubditam, ſed ſeruire infirmitatibus, criminoſum eſt: vt meritò magnus ille habeatur, atque mirabilis, qui imbecillitatem naturæ voluntatis virtute ſuperauerit: & hoc ipſo oſtẽdit, quanta ſit liberæ voluntatis poteſtas, obſtruitque ora dicentium, cur non natura boni facti ſumus, nec cum ipſa virtute progeniti? Quid enim refert naturã eſſe, quod poteſt effici volũtate? imò tãtò eſt melius ſponte eſſe bonum, quã ſorte, quantò vtique præſtat coronis & ampliſſima laude decorari quàm penitus nil mereri. At eſt firma natura. Immo ſi velis voluntatem fortem habere atque robuſtam, hoc illo planè fit firmi[illegible]

Mortem timuerit Paulus.

2.Cor.5.4.
Rom.8.23.
Matth.26
Ioan.21.18.

ἀλλὰ καὶ ἀποῤῥάπτεις τῶν ἀναπεπτωκότων τὰ στόματα, οὐκ ἀφιεὶς αὐτοὺς εἰς τὴν τῆς φύσεως ὑπεροχὴν καταφυγεῖν, ἀλλ' ἄγων αὐτοὺς εἰς τὴν ἀπὸ προαιρέσεως σπουδήν. ἀλλὰ καὶ θάνατον, φησίν, ἔδεισέ ποτε, καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τῆς φύσεως. ἀλλ' ὅμως οὗτος αὐτὸς πάλιν ὁ θάνατον δεδοικὼς ἔλεγε· Καὶ γὰρ ἡμεῖς οἱ ὄντες ἐν τῷ σκήνει, στενάζομεν βαρούμενοι. καὶ πάλιν· Ἡμεῖς αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς στενάζομεν. εἶδες πῶς ἀντίῤῥοπον τῆς φυσικῆς ἀσθενείας τὴν ἀπὸ προαιρέσεως εἰσήγαγε δύναμιν; ἐπεὶ καὶ μάρτυρες πολλοὶ πολλάκις ἀπάγεσθαι μέλλοντες ἐπὶ θάνατον, ὠχρίασαν, καὶ φόβου καὶ ἀγωνίας ἐνεπλήσθησαν· ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα θαυμαστοὶ, ὅτι καὶ οὗτοι δεδοικότες θάνατον, οὐκ ἔφυγον θάνατον διὰ τὸν Ἰησοῦν. οὕτω καὶ Παῦλος φοβούμενος θάνατον, οὐδὲ γέενναν παραιτεῖται διὰ τὸν ποθούμενον Ἰησοῦν, καὶ τρέμων τελευτὴν, τὸ ἀναλῦσαι ἐπιζητεῖ. οὐχ οὗτος δὲ μόνον τοιοῦτος ἦν, ἀλλὰ καὶ ὁ κορυφαῖος αὐτῶν πολλάκις εἰπὼν, ὅτι ἕτοιμός ἐστι τὴν ψυχὴν ἐπιδοῦναι, σφόδρα ἐδεδοίκει θάνατον. ἄκουσον γοῦν τί διαλεγόμενος αὐτῷ περὶ τούτου φησὶν ὁ Χριστός. Ὅταν δὲ γηράσῃς, ζώσουσί σε καὶ ἄξουσιν ὅπου οὐ θέλεις, τὸ τῆς φύσεως ἐλάττωμα διηγούμενος, οὐ τὸ τῆς προαιρέσεως. ἡ γὰρ φύσις τὰ αὐτῆς καὶ ἀκόντων ἡμῶν ἐπιδείκνυται, καὶ κρατῆσαι τῶν ἐλαττωμάτων ἐκείνων οὐκ ἔνι, οὐδὲ τὸν σφόδρα βουλόμενον καὶ σπουδάζοντα. ἐπεὶ οὐδὲν ἐντεῦθεν παραβλαπτόμεθα, ἀλλὰ καὶ θαυμαζόμεθα μᾶλλον. ποῖον γὰρ ἔγκλημα φοβεῖσθαι θάνατον, ποῖον δὲ οὐκ ἐγκώμιον, φοβούμενον θάνατον μηδὲν διὰ τὸν φόβον ἀνελεύθερον ὑπομεῖναι; οὐ γὰρ τὸ φύσιν ἔχειν ἐλάττωμα ἔχουσαν, ἔγκλημα· ἀλλὰ τὸ τοῖς ἐλαττώμασι δουλεύειν· ὡς ὅγε τὴν ταύτης αὐτῆς ἐμπηρίαν τῇ τῆς προαιρέσεως ἀνδρείᾳ διορθούμενος, μέγας καὶ θαυμαστός. καὶ ταύτῃ δείκνυσιν ὅσον ἐστὶ προαιρέσεως ἰσχὺς, καὶ ἐπιστομίζει τοὺς λέγοντας, διὰ τί μὴ φύσει γεγόναμεν καλοί. τί γὰρ διαφέρει τοῦτο φύσει, ἢ προαιρέσει εἶναι; πόσῳ δὲ τοῦτο βέλτιον ἐκείνου, ὅσῳ καὶ στεφάνους ἔχει, καὶ λαμπρὰν τὴν ἀνακήρυξιν. ἀλλὰ βέβαιον τὸ τῆς φύσεως; ἀλλ' εἰ βούλει προαίρεσιν γενναίαν ἔχειν, τοῦτο στεῤῥότερον ἐκείνου γίνεται.

[illegible]

A ἢ οὐχ ὁρᾷς τῶν μαρτύρων ξίφεσι τὰ σώματα τεμνόμενα, καὶ τὸ μὲν φύσιν εἴκουσαν τῷ σιδήρῳ, τὴν δὲ προαίρεσιν οὐ παραχωροῦσαν αὐτῷ, οὐδὲ ἐλεγχομένην; οὐκ εἶδες ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ, εἰπέ μοι, προαιρέσιν φύσεως κρατήσασαν, ἡνίκα τὸν παῖδα σφαγιάσαι ἐκελεύσθη, καὶ ταύτην ἐκείνης δυνατωτέραν φανεῖσαν; οὐκ εἶδες ἐπὶ τῶν τριῶν παίδων τὸ αὐτὸ τοῦτο συμβάν; οὐκ ἀκούεις καὶ τῆς ἔξωθεν παροιμίας λεγούσης, ὅτι δευτέρα φύσις ἡ προαίρεσις γίνεται ἐκ συνηθείας; ἐγὼ δὲ φαίην ἄν, ὅτι καὶ προτέρα, καθὼς τὰ προειρημένα ἀπέδειξεν. ὁρᾷς ὅτι δυνατὸν καὶ τὴν ἀπὸ τῆς φύσεως ἔχειν στερρότητα, B ἐὰν προαίρεσις ᾖ γενναία καὶ διεγηγερμένη, καὶ πλείονα καρποῦσθαι τὸν ἔπαινον τούς γε ἐθέλοντας καὶ βουληθέντας, ἢ ἀναγκασθέντας καλοὺς εἶναι; τοῦτό ἐστι μάλιστα καλόν, ὡς ὅταν λέγῃ· Ὑπωπιάζω μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ· τότε μάλιστα ἐγὼ αὐτὸν ἐπαινῶ, ὁρῶν οὐκ ἀπονητὶ τὴν ἀρετὴν κατορθοῦντα, ὥστε μὴ εἶναι τοῖς μετὰ ταῦτα ῥᾳθυμίας ὑπόθεσιν τὴν εὐκολίαν τὴν ἐκείνου. καὶ ὅταν λέγῃ πάλιν, Τῷ κόσμῳ ἐσταύρωμαι, τὴν προαίρεσιν αὐτοῦ στεφανῶ. ἔνι γὰρ, ἔνι φύσεως ἰσχὺν προαιρέσεως ἀκριβείᾳ μιμήσασθαι. κἂν εἰς μέσον ἀγάγωμεν τοῦτον αὐτὸν, C τὸν ἀνδριάντα τῆς ἀρετῆς, εὑρήσομεν ὅτι τὰ ἐκ προαιρέσεως αὐτῷ προσόντα καλὰ, εἰς φύσεως στερρότητα ἐφιλονείκησεν ἐξενεγκεῖν. ἤλγει μὲν γὰρ τυπτόμενος, τῶν δὲ ἀσωμάτων δυνάμεων τῶν οὐκ ἀλγουσῶν οὐχ ἧττον αὐτῶν κατεφρόνει, ὡς ἔστιν ἀκοῦσαι τῶν ῥημάτων αὐτοῦ, ἃ μηδὲ τῆς φύσεως αὐτὸν ποιεῖ νομίζεσθαι τῆς ἡμετέρας. ὅταν γὰρ λέγῃ· Ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται κἀγὼ τῷ κόσμῳ, καὶ πάλιν, Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός, τί ἄλλο ἐστὶν εἰπεῖν, ἢ ὅτι καὶ ἐξ αὐτοῦ μετέστη τοῦ σώματος; τί δὲ, ὅταν λέγῃ, Ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκὶ, ἄγγελος Σατᾶν; τοῦτο D δὲ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ δεῖξαι μέχρι τοῦ σώματος ἱστάμενον τὸν πόνον· οὐχ ὅτι οὐκ εἴσω οὐ διέβαινεν, ἀλλ' ὅτι τῇ περιουσίᾳ τῆς προαιρέσεως αὐτὸν διεκρούετο καὶ ἐξώθει. τί δὲ, ὅταν ἕτερα πολλὰ τούτων θαυμαστότερα λέγῃ, καὶ χαίρῃ μαστιζόμενος, καὶ καυχᾶται ἐπὶ ταῖς ἁλύσεσι; τί ἂν ἄλλο τις εἴποι, ἢ τοῦτο ὅπερ ἔφην, ὅτι τὸ λέγειν, Ὑπωπιάζω μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ, καὶ φοβοῦμαι μήπω ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι,

A An verò non vides conciſa martyrum corpora, ferróque cedentia, nec tamen cedere, aut vinci in aliquo voluntatem? An fortè non ſpectaſti etiam Abraham voluntate naturæ impedimenta ſuperantem, quando vtique vnigenitum filium iuſſus eſt immolare, cùm certè tūc natura quaſi fortiori ceſſerit voluntati? Nónne vidiſti idipſum in illis tribus pueris accidiſſe? Nónne etiam audiſti illud antiquum, & ſeculare prouerbiū, quod fiat ex conſuetudine ſecunda natura? Ego verò dixerim, quod etiā prima, ſicut ſuperiùs dicta docuerunt. Videſ igitur & haberi poſſe illam, quæ in B natura eſt firmitatem, ſi ſit, volūtas fortis, ac vigilans: & quod maiore laude ſit dignus, qui eſſe vult bonus, quàm ille qui cogitur, hoc eſt enim eſſe præcipuè bonum: itaque cùm dicit: Caſtigo corpus meum & in ſeruitutem redigo: timeo enim ne cùm aliis prædicauero, ipſe reprobus efficiar: tunc illum maximè meritis honoro præconiis, videns non eum ſine labore implêſſe virtutem: ne hi qui poſt eum eſſent futuri, argumentum ad deſidiam ducerent illius in bono facilitatem: & cùm rurſus dicit: C Mundo crucifixus ſum, voluntatem eius corono. Poteſt enim, poteſt inquam, naturæ fortitudinem virtus voluntatis imitari. Nam ſi vel hunc ipſum adducamus in medium, qui eſt quadam, vt ita dixerim, ſtatua virtutis: inueniemus quoniā bona quę illi inerant voluntate, in naturæ ea firmitatem certarit inducere. Dolebat quidem ille verberatus, ſed non inferius incorporeis poteſtatibus ipſos contemnebat dolores: ſicut ex ipſius verbis animaduerti poteſt, quæ nec de noſtra putatur proferre natura. Quādo enim dicit, Mihi mundus cruci- D fixus eſt, & ego mūdo: & rurſus, Viuo autē iam non ego, viuit autem in me Chriſtus: quid aliud videtur dicere, quā quod etiam ex corpore ipſo animi virtute migrauerit? Quid verò datur carni, cū proculdubio dicit: Datus eſt mihi ſtimulus carnis meę angelus Satanę? Hoc autē nihil eſt prorſus aliud quā oſtendere contēpſiſſe dolorē, ſe corpore ſentiē: em, nō quia nō ingrederetur animum, ſed quia magnitudine volūtatis excluderet eum, atq; depelleret. Cū verò alia plurima his mirabiliora dicat, & gaudeat verberatus, & glorietur catenatus, quid aliud quiſpiā dixerit, quàm iſtud, quod ipſe memoraui? Quoniā dicēdo quidē, Caſtigo corpus meum, & in ſeruitem redigo: timeo enim, ne cùm aliis prædicauerim, ipſe reprobus efficiar;

Gen. 22.
Dan. 3.
Conſuetudo altera natura.
1. Cor. 9. 27.
Gal. 6. 14.
Gal. 2. 20.
2. Cor. 12. 7.

oſtendit naturæ infirmitatem: per iſta vero, quæ dixi, voluntatis nobilitatem. Idcirco enim vtrunque poſitum eſt, vt neque propter illa magna, alterius cum opineris eſſe naturæ, & ipſe de virtute deſperes: neque per iſta paruula, ſanctã illam reprehendas animam: ſed hinc quoque deſperationem rurſus excludẽs ad meliorem ſpem teipſum reducas.

Gratiam Dei prædicat Paulus.

Propterea rurſus adiũgit etiam id quod Dei eſſe gratiæ proprium confitetur, & quidem exaggerando, atque cumulando. Sed grato erga Deum animo facit, piáque ſententia, ne quid ſcilicet ſuum eſſe credatur. Dicit autem etiam quod ad ipſius pertinet voluntatem, ne in Deum cuncta proiiciens dormire malis ac ſtertere. Omnium namque menſuras, ac regulas apud eum inuenies. Sed maledixit aliquando, inquis, Alexandro

Maledixit aliquando Paulus.

ærario. Et quid iſtud ſpectat ad vitium? Non enim fuit hic ſermo iracundiæ ſed potius doloris, qui certè ortus eſt de veritatis iniuria. Non enim propter ſeipſũ dolebat, ſed quia prædicationi ille reſtiterat. Valde enim, inquit, reſtitit, non mihi, ait, ſed verbis noſtris. Vt & ſuum erga veritatem exprimeret affectum: & non ſolùm illum cui ſcribebat, ſed certè his quoque diſcipulos ſolaretur. Quoniam enim ſatis conſequens erat ſcandalizari omnes, nihil patientibus aduerſariis veritatis, idcirco & ei qui repugnauerat, Dei comminatus eſt vltio-

2. Theſ. 1. 6.

nem. Sed orauit aduersùs aliquos, dicens: Si tamen iuſtum eſt apud Deum retributionem reddere his, qui nos tribulant, non illos pœnas luere concupiſcens, ſed eos qui affligebantur conſo-

Ibidem.

lari ſtudens: propter quod & infert, Et vobis qui tribulamini, requiem nobiſcum. Cæterum cum ipſe aliquid triſte perpetitur, audi quàm alta patientia philoſophetur, & propter mala bonam

1. Cor. 4. 12.

vicem reddat inimicis. Maledicimur, inquit, & benedicimus: perſecutionem patimur, & ſuſtinemus: blaſphemamur, & obſecramus. Si autem quæ pro aliis facta vel dicta ſunt, iracundiæ dicas fuiſſe, potes dicere & Elymam magum per iracundiam excæcatum, in-

Act. 13. 3.
Ibid. 5.

iurioſéque correptum: Ananiam quoque & Sapphiram per iracundiam à Petro interfectos exclamabis. Sed quis eſt ita ſtultus & væcors, vt hoc audeat ſuſpicari? Alia quoque plurima inuenimus eum dixiſſe, atque feciſſe, quæ ad ſpeciem videntur oneroſa. Verùm hæc ipſa ſunt, quæ præcipuè modeſtiam eius oſtendunt.

A ὅταν ἀσθενὴς τῆς φύσεως ἀποδείκνυσι, διὰ δὲ τούτων, ὧν εἶπον, τὴν εὐγένειαν τῆς προαιρέσεως. διὰ γὰρ τοῦτο ἀμφότερα κεῖται, ἵνα μήτε διὰ τὰ μεγάλα ἐκεῖνα ἑτέρας εἶναι αὐτὸν νομίσῃς φύσεως, καὶ ἀπογνῷς, μήτε διὰ τὰ μικρὰ ταῦτα καταγνῷς τῆς ἁγίας ψυχῆς, ἀλλὰ κἀντεῦθεν πάλιν τὴν ἀπόγνωσιν ἐκβαλὼν, εἰς χρηστὰς σαυτὸν ἀγάγῃς ἐλπίδας. διὰ τοῦτο τίθησι πάλιν καὶ τὸ τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ μεθ' ὑπερβολῆς, μᾶλλον δὲ οὐ μεθ' ὑπερβολῆς, ἀλλὰ μετ' εὐγνωμοσύνης, ἵνα μηδὲν αὐτοῦ νομίσῃς εἶναι· λέγει δὲ καὶ τὰ τῆς αὐτοῦ προθυμίας, ἵνα μὴ τὸ πᾶν B εἰς τὸν θεὸν ῥίψας, διαγένῃς καθεύδων καὶ ῥέγχων. καὶ πάντων μέτρα καὶ κανόνας εὑρήσεις παρ' αὐτῷ μετ' ἀκριβείας κείμενα. ἀλλὰ καὶ ἐπηράσατο τῷ χαλκεῖ, φησὶν, Ἀλεξάνδρῳ ποτέ. καὶ τί τοῦτο; οὐ γὰρ θυμοῦ τὸ ῥῆμα ἦν, ἀλλ' ὀδύνης τῆς ὑπὲρ τῆς ἀληθείας. οὐ γὰρ δι' ἑαυτὸν ἤλγησεν, ἀλλ' ὅτι ἀνθίστατο τῷ κηρύγματι. Λίαν γὰρ ἀνθέστηκε, φησὶν, οὐχὶ ἐμοὶ, ἀλλὰ τοῖς ἡμετέροις λόγοις· ὥστε ἡ ἀρὰ οὐ μόνον τὸν τούτου πόθον ἐδήλου τὸν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ καὶ τοὺς μαθητὰς παρεμυθεῖτο. ἐπειδὴ γὰρ πάντας εἰκὸς ἦν σκαν- C δαλίζεσθαι, τῶν ἐπηρεαζόντων τῷ λόγῳ οὐδὲν πασχόντων, διὰ τοῦτο ταῦτά φησιν. ἀλλὰ καὶ κατηύξατό ποτε ἑτέρων τινῶν, λέγων· Εἴπερ δίκαιον παρὰ θεῷ ἀνταποδοῦναι τοῖς θλίβουσιν ἡμᾶς θλίψιν· οὐκ ἐκείνους ἐπιθυμῶν δίκην δοῦναι (μὴ γένοιτο) ἀλλὰ τοὺς ἐπηρεαζομένους σπεύδων παραμυθήσασθαι. διὸ καὶ ἐπάγει, Ὑμῖν τοῖς θλιβομένοις ἄνεσιν. ἐπὶ δὲ τῶν αὐτοῦ τι πάσχων ἀηδὲς, ἄκουσον πῶς φιλοσοφεῖ, καὶ τοῖς ἐναντίοις ἀμείβεται, λέγων· Λοιδορούμενοι εὐλογοῦμεν, διωκόμενοι ἀνεχόμεθα, D βλασφημούμενοι παρακαλοῦμεν. Εἰ δὲ τὰ ὑπὲρ τῶν ἄλλων λεγόμενα ἢ γινόμενα θυμοῦ εἶναι φαίης, ὥρα σοι καὶ τὸν Ἐλύμαν ἐξ ὀργῆς αὐτὸν πεπηρωκέναι καὶ ἐλέγχειν, καὶ τὸν Ἀνανίαν καὶ τὴν Σάπφειραν τὸν Πέτρον ὀργῆς ἀπεκτονέναι. ἀλλ' οὐδεὶς οὕτως ἀνόητος καὶ ἠλίθιος, ὡς ταῦτα εἰπεῖν. καὶ ἕτερα δὲ πολλὰ εὑρίσκομεν αὐτὸν καὶ λέγοντα καὶ ποιοῦντα, δοκοῦντα εἶναι φορτικὰ· καὶ ταῦτα μάλιστά ἐστιν, ἃ τὴν ἐπιείκειαν αὐτοῦ δείκνυσι.

καὶ γὰρ ὅταν τῷ Σατανᾷ παραδῷ τὸν ἐν Κορίνθῳ πεπορνευκότα, ἐξ ἀγάπης αὐτὸ πολλῆς ποιεῖ καὶ φιλοστόργου διανοίας. καὶ τοῦτο δείκνυσι καὶ ἐκ τῆς δευτέρας ἐπιστολῆς. καὶ ὅταν Ἰουδαίοις ἀπειλῇ καὶ λέγῃ, Ἔφθασεν αὐτοὺς ἡ ὀργὴ εἰς τέλος, οὐ θυμοῦ πληρούμενος αὐτὸ ποιεῖ (ἀκούεις γοῦν αὐτοῦ συνεχῶς ὑπὲρ αὐτῶν εὐχομένου) ἀλλὰ βουλόμενος φοβῆσαι καὶ σωφρονεστέρους ἐργάσασθαι. ἀλλὰ τὸν ἱερέα, φησίν, ὕβρισε, λέγων· Τύπτειν σε μέλλει ὁ θεός, τοῖχε κεκονιαμένε. καὶ οἴδαμεν ὅτι τινὲς πρὸς τοῦτο ἀπολογούμενοι, προφητείας εἶναί φασι τὸ εἰρημένον. καὶ οὐκ ἐγκαλῶ τοῖς λέγουσι. καὶ γὰρ συνέβη τοῦτο, καὶ οὕτως ἐτελεύτησεν. εἰ δέ τις δριμύτερος ἐχθρὸς ὢν ἀντιλέγοι, καὶ περιεργότερόν τι ποιῶν ἀνθυποφέροι λέγων· καὶ εἰ προφητεία ἦν, τίνος ἕνεκεν ἀπελογεῖτο λέγων, Οὐκ ᾔδειν ὅτι ἀρχιερεύς ἐστι; τοῦτο ἂν εἴποιμεν, ὅτι τοὺς ἄλλους παιδεύων καὶ νουθετῶν πρὸς τοὺς ἄρχοντας ἐπιεικῶς διακεῖσθαι, ὥσπερ καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίει. μυρία γὰρ ῥητὰ καὶ ἄρρητα περὶ τῶν γραμματέων εἰπὼν καὶ Φαρισαίων, φησίν· Ἐπὶ τῆς καθέδρας Μωυσέως ἐκάθισαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι. πάντα οὖν, ὅσα ἂν λέγωσιν ὑμῖν ποιεῖν, ποιεῖτε· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα ὁ Παῦλος, ὁμοῦ καὶ τὸ ἀξίωμα διετήρησε, καὶ τὸ μέλλον ἔσεσθαι προανεφώνησεν. Εἰ δὲ καὶ τὸν Ἰωάννην ἀπέτεμε, καὶ τοῦτο ἀξίως τῆς ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος προνοίας. τὸν γὰρ τὴν διακονίαν ταύτην ἐγκεχειρισμένον, οὐχὶ χαῦνόν τινα εἶναι χρή, οὐδὲ ἀναπεπτωκότα, ἀλλ' ἀνδρεῖον καὶ εὔτονον, μηδὲ ἅπτεσθαι τῆς καλῆς πραγματείας ταύτης, εἰ μὴ μέλλοι μυριάκις ἀντεπιδιδόναι τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν εἰς θάνατον καὶ κινδύνους, καθὼς καὶ αὐτός φησιν ὁ Χριστός· Εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτόν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθείτω μοι. ὁ γὰρ μὴ οὕτω διακείμενος, πολλοὺς καὶ ἑτέρους προδίδωσι, καὶ μᾶλλον ἡσυχάζων ὠφελεῖ καθ' ἑαυτὸν ὤν, ἢ παριὼν εἰς μέσον, καὶ φορτίον δεχόμενος τῆς δυνάμεως ἑαυτοῦ μεῖζον. καὶ γὰρ καὶ ἑαυτόν, καὶ τοὺς ἐμπιστευθέντας προαπολλύει. πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον, εἰ μὲν τις κυβερνητικὴν ἀγνοεῖ, καὶ τὴν πρὸς τὰ κύματα μάχην,

A Etenim cum Satanę tradit eum, qui Corinthi fuerat fornicatus, cum multa hoc efficit charitate, plenoque amoris animo, idque ex ſecunda epiſtola euidenter oſtendit: & è regione cum Iudæis minatur, ac dicit, Peruenit in eos ira Dei: non vtique furore plenus id loquitur, quem audimus pro ipſis frequenter orantem, ſed deterrere eos ſtudens, per quæ eos redderet meliores. Sed ſacerdoti, inquis irrogauit iniuriá, dicẽs: Percutiet te Deus paries dealbate. Nouimus quidem quod de hoc loco aliqui ſatisfacientes, loco prophetiæ velint eſſe quod dictum eſt: nec culpo dicentes: etenim iſtud euenit, ſicque defun- B ctus eſt. Si quis tamen acrior inſurgat inimicus, & curioſiùs reparans quæſtionem, contradicat, ac referat: nonne nouerat, quia ſummus erat ſacerdos? Hoc vtique dicemus, quoniam erudiens alios, erga eos qui in poteſtate ſunt modeſtius conuerſati, atque monens, ipſe quoque huic voluit obtemperare, ſicut & Chriſtus fecit, qui certè cum Scribis mille fanda atque nefanda dixiſſet, ait tamen: Super cathedram Moſi ſederũt Scribę & Phariſęi, omnia ergo quæ dicunt vobis, facite: ſecun- C dum autem opera eorum nolite facere. Ita igitur & hic Paulus, & conſeruauit pontificis dignitatem, & quod futurum erat, antè prædixit. Quod ſi Ioannem à conſortio ſeparauit, & hoc vtique rectiſſimè pro communi officio prædicationis effecit. Eum ſiquidem qui iſtud ſuſcipit officium, non oportet mollem eſſe quendam atque reſolutum, ſed fortem, & per cuncta robuſtum. Neque enim ſaltem attingere quiſquam debet præclari huius muneris functionem, niſi paratus ſit millies animam ſuam tradere in mortem, atque diſcrimina. Di- D cit enim ipſe dominus Ieſus: Si quis vult poſt me venire, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me. Qui ergo non tali animo eſt, multos etiam alios ſuo perdit exemplo, magíſque vtile eſt ſi quieſcat, ſibique tantùm vacet, quàm ſi procedat in medium, & onus ſuis viribus maius aſſumat: ſic enim non propriam ſolùm, ſed etiam multorum ſibi creditorum prodit ſalutem. Et reuera quomodo non abſurdum eſt, vt cum aliquis neſciat artem gubernandi pugnandíque cum fluctibus, nec ſi mille rebus adigatur,

1 Cor 5. — *Act. 23 3.* — *Mat. 23. 2.* — *Act. 15. 38.* — *Luc. 9.* — *Matt. 16. 24.*

eligat ad clauum ſedere: & ille qui ad A prædicandi pergit officium, temerè ad ad iſtud & vtcunq; contingit, accedat, atque innumerabiliũ rerum curam abſque vlla conſideratione ſuſcipiat? Non itaque nauium gubernatorem, non ad beſtias dimicantem, non ludo gladiatorio deſtinatum alium quempiam omnino ſic ad diſcrimina & mortes paratam atq; expoſitam oportet habere animã, vt eum qui ſuſcipit officium prædicandi. Nam & pericula profectò maiora, & aduerſarij ſæuiores, & non vnum quoddam mortis genus incumbit, nec vſquã prorſus ſimili conditione certatur. Cœlum namque hîc in præmio, in ſupplicio B autem gehenna proponitur, & æterna animæ ſalus, itque perditio. Non ſolùm autem eum qui prædicationi accingitur, ſic oportet parari, ſed quemcũque, vel ſimpliciter Chriſtianum: nam crucem tollere, & ſequi Chriſtum omnibus imperatur. Si autem cunctis, multò magis doctoribus populi, atque paſtoribus, quorum ex numero etiam Ioannes tunc erat, qui dicebatur & Marcus: qui, quoniam ſe in ipſa aciei fronte conſtituens, nimis inuiriliter egerat, eum meritò Paulus abiecit, ne illius quaſi con- C tagione vires corrumperentur aliorum. Si verò Lucas refert, quoniam aliqua inter ipſos facta eſt contentio, noli hoc delictum putare. Non enim cõmoueri malum eſt, ſed irrationabiliter, nullóque iuſto flagitante negotio cõmoueri. Iracundia, inquit, iniuſta non iuſtificabitur. non ergo culpatur ſimplex iracundia, ſed iniuſta, & rurſus: Qui iratus fuerit fratri ſuo ſine cauſa. Non ergo ſimpliciter iratus, & propheta dicit: Iraſcimini, & nolite peccare. Quòd ſi omnino huiuſmodi vti non opportet affectu, etiam cùm tempus expoſcit, fruſtrà D nobis videtur ingenitus: ſed profectò nõ fruſtrà, quẽ certè prouidus nobis creator inſeruit, vt dormientes animas, atq; reſolutas ab inertia ac deſidia ſuſcitaret. Quaſi enim gladio aciem, ita menti noſtræ iræ acumen impoſuit, vt eo, cum oportet, vtamur. Propterea igitur & Paulus hoc ſæpe eſt vſus affectu, & modeſtè loquentibus erat melior iratus, cum tempore omnia faciens opportuno, pro lucro & commodo prædicandi. Neque enim ſimpliciter lenitas ſemper eſt bona, ſed cùm illam tempus efflagitat: quando verò id non adeſt, etiam iſta vitioſa eſt, ſitque ira contumacia

Qui prædicaturus eſt verbũ Dei quibus ſepericulis exponat.

Act. 13.

Ibid. 15.

Matt. 5. 22
Pſal. 4. 5.
Eph. 4. 5.

Ira cur nobis inſita.

A μηδὲ μυρίων ἀναγκαζόντων ἑλέσθαι [illegible] οἴακι καθῆσθαι, τὸν δὲ ἐπὶ τὸ κήρυγμα ἰόντα, ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν ἐπὶ τοῦτο χωρεῖν, καὶ ἀπερισκέπτως καταδέχεσθαι πρᾶγμα, μυρίων [illegible] πρόξενον; οὔτε γὰρ κυβερνήτην, οὔτε τὸν [illegible] τὰ θηρία πυκτεύοντα, οὐ τὸν μονομαχεῖν ἑλόμενον, οὐκ ἄλλον οὐδένα οὕτω πρὸς θανάτους καὶ σφαγὰς παρατεταγμένην ἔχειν δεῖ τὴν ψυχὴν, ὡς τὸν τὸ κήρυγμα ἀναδεχόμενον. καὶ γὰρ οἱ κίνδυνοι μείζους, καὶ οἱ ἀντίπαλοι χαλεπώτεροι, καὶ τὸ οὕτω σφαγῆναι οὐ περὶ τῶν τυχόντων. οὐρανὸς γὰρ τὸ ἔπαθλον κεῖται, καὶ γέεννα τοῖς ἁμαρτάνουσι τὸ ἐπιτίμιον, B καὶ ψυχῆς ἀπώλεια καὶ σωτηρία. οὐ [illegible] τὸ κήρυγμα δὲ μόνον ἀναδεχόμενον οὕτω παρατετάχθαι δεῖ, ἀλλὰ καὶ ἁπλῶς τὸν πιστόν. ἅπασι γὰρ παρακελεύεται τὸν σταυρὸν αἴρειν καὶ ἀκολουθεῖν [illegible] δὲ πᾶσι, πολλῷ μᾶλλον τοῖς διδασκάλοις καὶ [illegible]μέσιν, ὧν καὶ Ἰωάννης ἦν τότε, ὁ καὶ Μάρκος λεγόμενος. διὸ καὶ δικαίως ἀπέτεμνεν, ὅτι ἐν αὐτῷ τάξας ἑαυτὸν τῷ μετώπῳ τῆς φάλαγγος, σφόδρα ἀνάνδρως εἱστήκει. διὸ καὶ ἀπέστησεν αὐτὸν ὁ Παῦλος, ὥστε μὴ τῇ ἐκείνου νωθείᾳ τῶν λοιπῶν αὐτοῦ τὸν δρόμον ἐκκόψαι. εἰ δὲ λέγει Λουκᾶς, ὅτι ἐγένετο C παροξυσμὸς μεταξὺ αὐτῶν, μὴ τοῦτο ἔγκλημα εἶναι νόμιζε. οὐ γὰρ τὸ παροξυνθῆναι, χαλεπὸν, ἀλλὰ τὸ ἀλόγως καὶ ἐπ' οὐδενὶ δικαίῳ. Θυμὸς γὰρ ἄδικος, φησὶν, οὐκ ἀθωωθήσεται· οὐχ ἁπλῶς θυμὸς, ἀλλ' ὁ ἄδικος. καὶ ὁ Χριστὸς πάλιν· Ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῆ· οὐχ ἁπλῶς ὀργιζόμενος. [illegible] προφήτης δέ φησιν, Ὀργίζεσθε, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε. εἰ γὰρ μὴ δεῖ κεχρῆσθαι τῷ πάθει, μηδὲ καιροῦ καλοῦντος, εἰκῆ καὶ μάτην ἡμῖν ἐγκεῖται· ἀλλ' οὐκ εἰκῆ. διὸ καὶ ὁ δημιουργὸς τοῦτο κατεφύτευσε πρὸς διόρθωσιν τῶν ἁμαρτανόντων, [illegible] D διεγείρῃ τὸ νωθρὸν τῆς ψυχῆς καὶ [illegible], ἀφυπνίζῃ τὸν καθεύδοντα καὶ διαλελυμένον. καθάπερ στόμωμα σιδήρῳ, οὕτω τὸ τῆς ὀργῆς [illegible] ἡμῖν ἐνθεὶς τῇ διανοίᾳ, ἵνα αὐτῷ χρώμεθα [illegible] δέον. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος πολλάκις [illegible] χρῆτο, καὶ πραότερος τῶν μετ' ἐπιεικείας διαλεγομένων ἦν ὀργιζόμενος, πάντα μετὰ τοῦ πρέποντος καιροῦ ποιῶν ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος. οὐδὲ γὰρ ἐπιείκεια ἁπλῶς καλὸν, ἀλλ' [illegible] καιρὸς ἀπαιτῇ ὡς, ἐὰν μὴ τοῦτο [illegible], ἐκείνη ῥαθυμία, καὶ ἡ ὀργὴ θρασύτης [illegible]

A Ταῦτα δὲ πάντα οὐχ ὑπὲρ Παύλου ἀπολογούμενος εἶπον (οὐ γὰρ δεῖται τῆς ἡμετέρας γλώττης. ὁ γὰρ ἔπαινος αὐτοῦ, οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ τοῦ θεοῦ) ἀλλ' ἵνα παιδεύσωμεν τοὺς ἀκροατὰς εἰς δέον ἅπασι κεχρῆσθαι, καθάπερ καὶ ἔμπροσθεν εἶπον. οὕτω γὰρ δυνησόμεθα πάντοθεν κερδαίνειν, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς εὐπορίας εἰς τὸν ἀκύμαντον λιμένα καταπλεῦσαι, καὶ τῶν ἀκηράτων ἐπιτυχεῖν στεφάνων· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς καταξιωθῆναι, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν. B

Εἰς τὸν ἅγιον ἀπόστολον Παῦλον λόγος ζ.

Ὅταν οἱ τὰ σημεῖα βαστάζοντες τὰ βασιλικά, σάλπιγγος προηχούσης, καὶ πολλῶν στρατιωτῶν προηγουμένων, εἰς τὰς πόλεις εἰσίωσιν, ἅπας ὁ δῆμος συντρέχειν εἴωθεν, ὥστε καὶ τῆς ἠχῆς ἀκοῦσαι, καὶ τὸ σημεῖον ἰδεῖν ἐφ' ὑψηλοῦ φερόμενον, καὶ τοῦ βαστάζοντος τὴν ἀνδρείαν. ἐπεὶ οὖν καὶ Παῦλος C εἰσέρχεται σήμερον, οὐκ εἰς πόλιν, ἀλλ' εἰς τὴν οἰκουμένην, συνδράμωμεν ἅπαντες. καὶ γὰρ οὗτος σημεῖον βαστάζει, οὐ τοῦ κάτω βασιλέως, ἀλλὰ τὸν σταυρὸν τοῦ ἄνω Χριστοῦ, καὶ προηγοῦνται οὐκ ἄνθρωποι, ἀλλ' ἄγγελοι, καὶ εἰς τιμὴν τοῦ βασταζομένου, καὶ εἰς ἀσφάλειαν τοῦ φέροντος. εἰ γὰρ τοῖς τὸν ἴδιον βίον οἰκονομοῦσι, καὶ οὐδὲν τῶν κοινῶν πράττουσιν, ἄγγελοι παρὰ τοῦ τῶν ὅλων δεσπότου εἰσὶ δεδομένοι φύλακες, καθὼς καί τις φησιν· Ὁ ἄγγελος ὁ ῥυόμενός με ἐκ νεότητός μου· πολλῷ D μᾶλλον ἐπὶ τῶν τὴν οἰκουμένην ἐγχειρισθέντων καὶ τηλικοῦτον βασταζόντων ὄγκον δωρεῶν, παρέστησιν αἱ δυνάμεις αἱ ἄνω. οἱ μὲν οὖν παρὰ τῶν ἔξωθεν ταύτης ἠξιωμένοι τῆς τιμῆς, ἱμάτια περίκεινται καὶ περιαυχένιον χρυσίον φοροῦσι, καὶ πάντοθέν εἰσι λαμπροί· οὗτος δὲ ἅλυσιν ἀντὶ χρυσοῦ περικείμενος, βαστάζει τὸν σταυρὸν οὗτος ἐλαυνόμενος, οὗτος μαστιζόμενος καὶ λιμώττων. ἀλλὰ μὴ στυγνάσῃς, ἀγαπητέ· καὶ γὰρ ὁ κόσμος οὗτος ἐκείνου πολλῷ βελτίων καὶ λαμπρότερος, καὶ θεῷ φίλος.

Hæc verò omnia non pro Paulo ſatiſfaciens ſum locutus: non enim noſtri ille indiget ſermonis, laus enim eius non ex hominibus, ſed ex Deo eſt, ſed quò auditores erudiamus, vt omnibus ad opportunitatem vtantur affectibus, ſicut iam antè memoraui. Sic namque poterimus vndique ſpiritualium lucrorum incrementa colligere, cúmque maximis diuitiis ad portum tutiſſimum peruenire, & conſequi indeficientes coronas, quas etiam nos omnes contingat mereri, gratia & miſericordia domini noſtri Ieſu Chriſti, cui gloria & imperium, in ſecula ſeculorum. Amen.

Rom. 2:29

De laudibus S. Pauli Apoſtoli.

HOMILIA VI.

QVoties hi, qui portant ſigna regalia clangente ante ſe tuba, & acie militum præeunte, ingrediuntur vrbes: omnis populus conſueuit accurrere, ad audiendum buccinæ ſonum, vel ſignum quod in ſublime fertur videndum, ipſius etiam virtutem ferentis. Quoniam igitur & hodie non vrbem, ſed orbem Paulus ingreditur, concurramus omnes. Etenim iſte non ſignum terreni alicuius regis, ſed in cœlo regnantis Chriſti crucem portat, & præcedunt non hominum, ſed angelorum cateruæ: non ſolùm in honorem eius ſigni quod fertur, ſed etiã in eius, à quo fertur, auxilium. Si enim propriam tantummodo vitam regentibus, nihilque pro communi vtilitate facientibus, angeli ab omnium domino deputati ſunt, ſicut ait vnus ex iuſtis, Angelus qui eruit me à iuuentute mea: multo magis his, quibus totius orbis cura commiſſa eſt, taliúmque donorum onera portantibus virtutes adſunt ſupernæ. Et illi quidem, qui in exercitu hoc honore donati ſunt, ornantur veſte pretioſa, aureis torquibus colla ſubmixi, nitentes vndique, & vndique refulgentes: iſte verò catena pro torque circundatus geſtat crucem, & perſecutionem vndique ſuſtinens, famem vbique perpetiens. Sed nihil eſt dilectiſſimi, quod ex huiuſcemodi ſermonibus ingemiſcas. Siquidem iſte ornatus multo eſt illo melior & clarior, atque amicior Deo,

Angeli cuſtodes noſtri. Gen. 48: 16.

Irruerunt ſiquidem tunc & alij in huiuſmodi principatum, ſed potius interempti ſunt: nam alterum quidem lapſus de cœlo exuſſit ignis, alterum ſubitus terræ hiatus abſorbuit. Non enim propter defenſionẽ populi iſta faciebant, ſed ob gloriã dignitatis. Irruit & Ozias, ſed lepra commaculante punitus eſt. Irruit etiam Simon, ſed reprobatus eſt, & mori periclitatus. Irruit vero etiã Paulus, ſed apoſtolatus gloria coronatus eſt. Non enim in ſacerdotiũ nec honorem, ſed in miniſterium irruit ac labores: maximéque in hoc zelo & alacritate properauit: propterea prædicator, propterea continuo clarus efficitur. Sicut enim qui princeps fuerit ordinatus, niſi digne impoſitum ſibi adminiſtret officium, meretur etiam maiora ſupplicia: ſic alter etſi non ordinetur quidem, ſuſcipiat tamen, & ſicut oportet impleat, non dico ſacerdotium, ſed ſolicitudinem curámque multorum, omni profecto eſt honore digniſſimus. Propterea igitur ne vnum quidem diem in otio paſſus eſt & quiete trãſire hic in prædicandi ardore, ipſo igne vehementior: ſed ſimul vt ſalutifero ex fonte conſcendit, plurimámque in ſe flammam ipſe ſuccendit, non pericula timuit, non irriſiones erubuit, & opprobria Iudæorum, neq; ſermonẽ ſuũ ab illis reſpui indignanter tulit: non aliud quicquã horum ſimile cogitauit, ſed alios accipiens oculos, vtique charitatis, aliamque mentẽ, multo cũ impetu inſtar torrẽtis irrupit: omnia pariter Iudæorum trahens atque cõuoluens, & ex ſcripturis ipſum eſſe Chriſtũ euidenter oſtendens. Et certò nondum in eo tam multa gratiæ munera coruſcabãt, nondum tanta fuerat ſpiritus illuminatione donatus: ſed tamen inflãmata cõtinuo voluntas, mortificatáque anima cuncta faciebat, & quaſi ſẽper ſatisfaceret Deo de tẽpore iã peracto, ſic gerebat omnia, ſic lucra ſpiritalia vndique colligebat in locum, qui eſſet belli pars maxima, & laborum, periculorúmq; plena, fidenter inſiliens. Hoc vero maiore quoq; admiratione dignũ eſt, quod cum tam eſſet audax, ac velut ad pugnã ſemper accinctus, & ignem quendam bellicũ ſpirans: ita rurſus placabilẽ ac flexibilem ſe præbebat magiſtris, vt nunquam in eo, vel in tanto illo impetu alacritatis offenderet. Itaque feruenti tunc, vel potius furenti præceperunt, vt iret Tarſum atque Cæſaream, nec tamen renuit. Dixerunt, quia eum per murum deponi oporteret, & paſſus eſt.

2. Paral. 26. c. *Act. 8.*

Obedientia Pauli commendatur.

A ἐπεπήδησε γάρ ποτε καὶ ἕτεροι [illegible] στασίᾳ, ἀλλὰ πάντες ἀπώλοντο, οἱ μὲν [illegible]θέντες, οἱ δὲ γῆς διαστάσης καταποθέντες. [illegible] διὰ προστασίαν τοῦτο ἐποίουν, ἀλλὰ δι[illegible]δρίας ἔρωτα. ἐπεπήδησε καὶ Ὀζίας, ἀλλὰ καὶ οὗτος ἀκάθαρτος γέγονεν. ἐπεπήδησε καὶ Σίμων, ἀλλὰ κατεδικάσθη, καὶ περὶ τὴν ἐσχάτην ἐκινδύνευσεν. ἐπεπήδησε καὶ Παῦλος, ἀλλ' ἐστεφανώθη, οὐκ εἰς ἱερωσύνην καὶ τιμήν, ἀλλὰ εἰς διακονίαν καὶ πόνους καὶ κινδύνους. καὶ ἔτι [illegible] πολλοῦ καὶ προθυμίας ἐπέδραμε, [illegible] τοῦτο ἀνακηρύττεται καὶ λαμπρὸς ἐκ προοιμίων [illegible] B ὥσπερ γὰρ ὁ χειροτονούμενος ἄρχων, ἂν μὴ [illegible]τως τὸ πρᾶγμα μετίῃ, καὶ μείζονός ἐστι κολάσεως ἄξιος, οὕτω κἂν μὴ χειροτονηθῇ τις, μεταχειρίζῃ δὲ προσηκόντως, οὐ λέγω τὰ τῆς ἱερωσύνης, ἀλλὰ τὰ τῆς τῶν πολλῶν προ[illegible], τοῦ παντὸς ἄξιός ἐστι. διὰ τοῦτο οὐδεμίαν ἀνέμεινεν ἡμέραν ἡσυχάζων ὁ πυρὸς οὗτος σφο[illegible]τερος, ἀλλ' ὁμοῦ τε ἀνέβη ἀπὸ τῆς ἱερᾶς τῶν ὑδάτων πηγῆς, καὶ πολλὴν ἀνῆψεν [illegible] φλόγα, καὶ οὔτε κινδύνους ἐνενόησεν, οὔτε [illegible]τα καὶ τὴν αἰσχύνην τὴν παρὰ Ἰουδαί[illegible] C ἀπιστεῖσθαι παρ' αὐτοῖς, οὐκ ἄλλο [illegible] οὐδέν· ἀλλ' ἑτέρους λαβὼν ὀφθαλμούς [illegible] ἀγάπης, καὶ ἑτέραν διάνοιαν, μετὰ πολλ[illegible]πιπτε τῆς ῥύμης, ὥσπερ τις χειμά[illegible] ἅπαντα περισύρων τὰ Ἰουδαίων, καὶ διὰ τῶν [illegible]φῶν δεικνύς, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χρι[illegible] οὔπω χαρίσματα πολλὰ τῆς χάρι[illegible] αὐτῷ, οὔπω τοσούτου πνεύματος μετ[illegible] ὅμως εὐθέως ἐφλέγετο, καὶ [illegible] πάντα ἔπραττε, καὶ ὥσπερ [illegible] ὑπὲρ τοῦ παρελθόντος χρόνου, [illegible] ἐποίει, καὶ ἐπραγματεύετο εἰς τὸ [illegible] D μάλιστα τοῦ πολέμου μέρος ἑαυτὸν [illegible] κινδύνων ἔγεμε καὶ φόνων. καὶ ὅμως [illegible] μητὴς ὢν καὶ ὁρμητίας καὶ [illegible] πειθήνιος ἦν καὶ εὐήνιος [illegible] μὴ ἐν τοσαύτῃ ῥύμῃ προθυμίας [illegible] πεσεῖν. καὶ γὰρ ζέοντι τότε καὶ μαινομένῳ [illegible]λαντες εἶπον, ὅτι δεῖ ἀπελθεῖν εἰς Ταρσὸν [illegible] Καισάρειαν, καὶ οὐκ ἀντεῖπεν. [illegible] διὰ τοῦ τείχους χαλασθῆναι, [illegible]

συνεβούλευσαν ξυρᾶσθαι, καὶ οὐκ ἀντέπεσεν· εἶπον μὴ εἰσελθεῖν εἰς τὸ θέατρον, καὶ εἶξεν. οὕτως ἑνὸς ἦν πανταχοῦ τοῦ συμφέροντος τοῖς πιστοῖς, τῆς εἰρήνης, τῆς ὁμονοίας· καὶ πανταχοῦ ἑαυτὸν ἐτήρει τῷ κηρύγματι. ὥστε ὅταν ἀκούσῃς, ὅτι τὸν ἀδελφιδοῦν πέμπει πρὸς τὸν χιλίαρχον, βουλόμενος ἑαυτὸν ἐξαρπάσαι τῶν κινδύνων, καὶ ὅταν ἐπικαλέσηται Καίσαρα, καὶ ὅταν εἰς τὴν Ῥώμην σπεύδῃ, μὴ νομίσῃς ἀνανδρείας εἶναι τὰ ῥήματα. ὁ γὰρ στένων, ἐπειδὴ παρῆν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, πῶς οὐκ ἂν εἵλετο μετὰ Χριστοῦ εἶναι; καὶ ὁ τῶν οὐρανῶν καταφρονῶν, καὶ ἀγγέλων δι' αὐτὸν ὑπερορῶν, πῶς ἂν ἐπεθύμησε τῶν παρόντων; τίνος οὖν ἕνεκεν τοῦτο ἐποίει; ἵνα ἐνδιατείνῃ τῷ κηρύγματι, καὶ μετὰ πολλῶν ἀνθρώπων ἀπέλθῃ, πάντων ἐστεφανωμένων. καὶ γὰρ ἐδεδοίκει, μήποτε πτωχὸς καὶ πένης τῆς τῶν πολλῶν σωτηρίας ἀποδημήσῃ ἐντεῦθεν. διὸ καὶ ἔλεγε· Τὸ γὰρ ἐπιμεῖναι τῇ σαρκί, ἀναγκαιότερον δι' ὑμᾶς. διὸ καὶ ὁρῶν αὐτῷ τὸ δικαστήριον τὴν βελτίω ψῆφον περὶ αὐτοῦ κατατιθέμενον, ὡς καὶ ὁ Φῆστος ἔλεγεν, Ἀπολύεσθαι ἐδύνατο ὁ ἄνθρωπος οὗτος, εἰ μὴ ἐπεκαλέσατο Καίσαρα, καὶ δεθείς, καὶ μετὰ μυρίων ἑτέρων δεσμωτῶν ἀπαγόμενος μυρία εἰργασμένων δεινά, οὐκ ᾐσχύνετο τὸ συνδεδέσθαι ἐκείνοις, ἀλλὰ καὶ προενόει πάντων τῶν συμπλεόντων, καίτοιγε ὑπὲρ αὐτοῦ θαρρῶν καὶ εἰδὼς ὡς ἐν ἀσφαλείᾳ ἦν, καὶ πέλαγος τοσοῦτον ἀνήγετο δεδεμένος, καὶ ἔχαιρεν ὡς ἐπὶ μεγίστην ἀρχὴν παραπεμπόμενος. καὶ γὰρ οὐδὲ μικρὸς ἆθλος αὐτῷ τῆς Ῥωμαίων πόλεως ἡ διόρθωσις προὔκειτο. ἀλλ' ὅμως οὐδὲ τῶν ἐν τῷ πλοίῳ κατωλιγώρησεν, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους ἐρρύθμισε, διηγησάμενος τὴν αὐτοῦ φανεῖσαν ὄψιν, ἐξ ἧς ἔμανθανον ὅτι πάντες οἱ πλέοντες μετ' αὐτοῦ δι' αὐτὸν σώζονται. τοῦτο δὲ ἐποίει, οὐχ ἑαυτὸν ἐπαίρων, ἀλλ' ἐκείνους ἑαυτῷ πειθηνίους παρασκευάζων. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς συνεχώρησε διεγερθῆναι τὴν θάλασσαν, ἵνα καὶ δι' ὧν παρηκούσθη, καὶ δι' ὧν ἠκούσθη, διὰ πάντων δειχθῇ ἡ Παύλου χάρις. καὶ γὰρ συνεβούλευσε μὴ ἀναπλεῦσαι, καὶ παρηκούσθη, καὶ γέγονε κίνδυνος περὶ τῶν ἐσχάτων· καὶ οὐδὲ οὕτως ἦν φορτικός,

A Dederunt conſilium vt caput raderet, non reſtitit. Suaſerunt ne in theatrum ingrederetur, & ceſſit. Ita ſe huic rei totum dedicauerat, vt omnia pro fidelium vtilitatibus libenter acciperet, pro ipſorum ædificatione, pacem, conſenſum, diſpenſationem, concordiam, diligendo, & eundem ſe ac ſemper æqualem prædicationi vbique ſeruando. Cum igitur audis, quòd ſororis filium miſerit ad Tribunum, volens de periculis liberari, & quod appellet Cæſarem, quódque Romam ire feſtinet, nequaquam putes verbum eſſe formidinis. *Act. 25.* Qui enim gemebat in hac ſe adhuc B eſſe vita, annon potius eligebat eſſe cum Christo? Qui & cælum propter ipſum deſpiciebat & angelos, quo tandem pacto hæc præſentia diligebat? Cuius igitur rei gratia iſta faciebat? procul dubio, vt diutius prędicationi inſiſteret, cúmque multis hinc credentibus, atque omnibus coronatis iret ad Chriſtum. Nam profectò metuebat, ne pauper hinc, atque inops multorum ſalutis abſcederet. Et idcirco dicebat: Permanere autem in carne neceſſarium eſt propter vos. *Philip. 1. 24.* Propterea ergo cùm vide- *Act. 25. 21.* C ret meliorem pro ſe in iudició proceſſiſſe ſententiam, ipſóque dicente Feſto, abſolui poterat homo iſte, niſi appellaſſet Cæſarem: vinctus tamen, cúmque plurimis vinctus, qui mille facinora cõmiſerant, ductus, non erubuit cum illis ligari, quinimo omnium ſimul nauigantium curam gerebat, ſui quippe ſecurus, ſéque tutum ſatis eſſe certiſſimus. Cumque vinctus per tam vaſtum pelagus duceretur, ita gaudebat tamen, tanquam in maximum duceretur imperium. Etenim non paruũ illi præmium vrbis Romæ conuerſio proponebatur. D Verùm ne illos quidẽ, qui pariter nauigabant, deſpectui habendos putauit: ſed illis quoque veritatis ſuauitate modulatus eſt, indicans ſibi diuinos apparuiſſe vultis, & ea, quę fuerãt ſibi dicta, cõmemorãs: id eſt, tibi donaui homines iſtos. *Ibid. 27.* Hoc vero faciebat, non ſeipſũ arroganter extollens, ſed illos ſibi ad perſuaſionem fidei parãs. Propterea & Deus permiſit pelagus cõmoueri, vt per id quod auditus non eſt, & per id quod auditus eſt, ſpiritualis Pauli gratia panderetur. *Ibidem.* Nam & cùm dediſſet conſiliũ, nauigandũ non eſſe, contẽptus eſt, ventúque eſt vſque ad extrema diſcrimna. Verum ne contemptu quidem eorũ factus eſt oneroſior:

ſed etiam conſuis ora torpentium, ſeſéque in deſidiam reclinantium. non eos ſuſtinens ad eminentiam cõfugere naturæ, ſed impellens ad ſtudium volũtatis. Sed & mortem, inquis, aliquando pertimuit: ſed hoc quoque profectò naturæ eſt, & tamẽ rurſus hic ipſe qui mortẽ timuit, dicebat: Nã quandiu ſumus in hoc tabernaculo, ingemiſcimus grauati. & rurſus: Noſipſi intra nos gemimus. Vidéſne quam æquiparantem è diuerſo naturali infirmitati virtutem oppoſuerit voluntati? quia & martyres plurimi cùm ducerentur ad mortem, ſæpius palluerunt, & timore ac trepidatione completi ſunt. Sed hoc ipſo præcipuè mirabiles comprobantur, quoniam illi ipſi qui mori timuerunt, mortẽ tamen propter Chriſtum minimè refugerunt. Sic & Paulus, qui cùm mortem timeret, ne ipſam quidem recuſabat gehennam, qui propter deſiderium Chriſti, etiam cùm formidaret interitum, tamen cupiebat reſolui. Non autem hic ſolus talis fuit, ſed ille quoque qui fuit apoſtolorum caput, qui ſæpe dixerat paratum ſe eſſe pro Chriſto animam tradere, & tamen mortem vehementer horruerat. Audi igitur quid ei ſemper hoc Chriſtus loquitur: Cùm autem ſenueris, alius te cinget, & ducet quo non vis: naturæ infirmitatem exprimens, nõ voluntatis. Siquidem natura nobis inuitis quoque oſtẽdit ſua, & infirmitates eius ſuperare nõ poſſumus, nec ſi valde, ſtudioſéque cupiamus: nec culpamus iſtud, quia vtique inde nil lędimur, imò inde magis ſumus admirabiles. Non enim crimen eſt mortem timere: imo è contrario, quãta laus eſt, cùm mortẽ timeas, nil turpe, atq; ſeruile perpeti per timorem? Non enim naturam habere infirmitatibus ſubditam, ſed ſeruire infirmitatibus, crimínoſum eſt: vt meritò magnus ille habeatur, atque mirabilis, qui imbecillitatem naturæ voluntatis virtute ſuperauerit: & hoc ipſo oſtẽdit, quanta ſit liberæ voluntatis poteſtas, obſtruítque ora dicentium, cur non natura boni facti ſumus, nec cum ipſa virtute progeniti? Quid enim refert naturã eſſe, quod poteſt effici volũtate? imò tãto eſt melius ſponte eſſe bonum, quã ſorte, quantò vtique præſtat coronis & ampliſſima laude decorari quàm penitus nil mereri. At eſt firma natura. Immo ſi velis voluntatem fortem habere atque robuſtam, hoc illo planè fit firmius.

Mortem timuerit Paulus. — *2 Cor. 5.4.* — *Rom. 8.23.* — *Matth. 26* — *Ioan. 21.18.*

A ἀλλὰ καὶ ἀπορράπτεις τῶν αἰτιωμένων τὰ στόματα, οὐκ ἀφιεὶς αὐτοὺς εἰς τὴν τῆς φύσεως ὑπεροχὴν καταφυγεῖν, ἀλλ᾽ ὠθῶν αὐτοὺς εἰς τὴν ἀπὸ προαιρέσεως σπουδήν. ἀλλὰ καὶ θάνατον, φησιν, ἔδεισέ ποτε· καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τῆς φύσεως. ἀλλ᾽ ὅμως οὗτος αὐτὸς πάλιν ὁ θάνατον δεδοικὼς ἔλεγε· Καὶ γὰρ ἡμεῖς οἱ ὄντες ἐν τῷ σκήνει, στενάζομεν βαρούμενοι. καὶ πάλιν· Ἡμεῖς αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς στενάζομεν. εἶδες πῶς ἀντίρροπον τῆς φυσικῆς ἀσθενείας τὴν ἀπὸ προαιρέσεως εἰσήγαγε δύναμιν; ἐπεὶ καὶ μάρτυρες πολλοὶ πολλάκις ἀπάγεσθαι μέλλοντες ἐπὶ θανάτῳ, ὠχρίασαν, B καὶ φόβου καὶ ἀγωνίας ἐνεπλήσθησαν· ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦτο μάλιστα θαυμαστοὶ, ὅτι καὶ οὗτοι δεδοικότες θάνατον, οὐκ ἔφυγον θάνατον διὰ τὸν Ἰησοῦν. οὕτω καὶ Παῦλος φοβούμενος θάνατον, οὐδὲ γέενναν παραιτεῖται διὰ τὸν πόθον τὸν Ἰησοῦ, καὶ τρέμων τελευτὴν, ὃ ἀναλῦσαι ἐπιζητεῖ. οὐχ οὗτος δὲ μόνον τοιοῦτος ἦν, ἀλλὰ καὶ ὁ κορυφαῖος αὐτῶν πολλάκις εἰπὼν, ὅτι ἕτοιμός ἐστι τὴν ψυχὴν ἐπιδοῦναι, σφόδρα ἐδεδοίκει θάνατον. ἄκουσον γοῦν τί διαλεγόμενος αὐτῷ περὶ τούτου φησὶν ὁ Χριστός. Ὅταν δὲ γηράσῃς C ζώσουσί σε καὶ ἄξουσιν ὅπου οὐ θέλεις, ὃ τῆς φύσεως ἐλάττωμα διηγούμενος, οὐχ ὃ τῆς προαιρέσεως. ἡ γὰρ φύσις τὰ αὐτῆς καὶ ἀκόντων ἡμῶν ἐπιδείκνυται, καὶ κρατῆσαι τῶν ἐλαττωμάτων ἐκείνων οὐκ ἔνι, οὐδὲ τὸν σφόδρα βουλόμενον καὶ σπουδάζοντα. ἐπεὶ οὐδὲν ἐντεῦθεν παραβλαπτόμεθα, ἀλλὰ καὶ θαυμαζόμεθα μᾶλλον. ποῖον γὰρ ἔγκλημα φοβεῖσθαι θάνατον; ποῖον δὲ οὐκ ἐγκώμιον, φοβούμενον θάνατον μηδὲν διὰ τὸν φόβον ἀνελεύθερον ὑπομεῖναι; οὐ γὰρ τὸ φύσιν ἔχειν ἐλάττωμα ἔχουσαν, ἔγκλημα· ἀλλὰ τὸ τοῖς D ἐλαττώμασι δουλεύειν· ὡς ὅγε τὴν παρ᾽ αὐτῆς ἐπήρειαν τῇ τῆς προαιρέσεως ἀνδρείᾳ δι[illegible]μενος, μέγας καὶ θαυμαστός. καὶ ταύτῃ δείκνυσιν ὅσον ἐστὶ προαιρέσεως ἰσχὺς, καὶ ἐπιστομίζει τοὺς λέγοντας, διὰ τί μὴ φύσει γεγόναμεν καλοί. τί γὰρ διαφέρει τοῦτο φύσει, ἢ προαιρέσει εἶναι, πόσῳ δὲ τοῦτο βέλτιον ἐκείνου; ὅσῳ καὶ στεφάνους ἔχει, καὶ λαμπρὰν τὴν ἀνακήρυξιν. ἀλλὰ βέβαιον τὸ τῆς φύσεως; ἀλλ᾽ εἰ βούλει προαίρεσιν γενναίαν ἔχειν, τοῦτο στερρότερον ἐκείνου γίνεται.

ra-

ἢ οὐχ ὁρᾷς τῶν μαρτύρων ξίφεσι τὰ σώματα τεμνόμενα, καὶ τῇ μὲν φύσει εἴκοντα τῷ σιδήρῳ, τὴν δὲ προαίρεσιν οὐ παραχωροῦσαν αὐτῷ, οὐδὲ ἐλεγχομένην; οὐκ εἶδες ἐπὶ τοῦ Ἀβραάμ, εἰπέ μοι, προαίρεσιν φύσεως κρατήσασαν, ἡνίκα τὸν παῖδα σφαγιάσαι ἐκελεύσθη, καὶ ταύτην ἐκείνης δυνατωτέραν φανεῖσαν; οὐκ εἶδες ἐπὶ τῶν τριῶν παίδων τὸ αὐτὸ τοῦτο συμβάν; οὐκ ἀκούεις καὶ τῆς ἔξωθεν παροιμίας λεγούσης, ὅτι δευτέρα φύσις ἡ προαίρεσις γίνεται ἐκ συνηθείας; ἐγὼ δὲ φαίην ἄν, ὅτι καὶ προτέρα, καθὼς τὰ προειρημένα ἀπέδειξεν. ὁρᾷς ὅτι δυνατὸν καὶ τὴν ἀπὸ τῆς φύσεως ἔχειν στερρότητα, ἐὰν προαίρεσις ᾖ γενναία καὶ διεγηγερμένη, καὶ πλείονα καρποῦσθαι τὸν ἔπαινον τόν γε ἐθελόμενον καὶ βουληθέντα, ἢ ἀναγκασθέντα καλὸν εἶναι; τοῦτό ἐστι μάλιστα καλόν, ὡς ὅταν λέγῃ· Ὑπωπιάζω μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ· τότε μάλιστα ἐγὼ αὐτὸν ἐπαινῶ, ὁρῶν οὐκ ἀπονητὶ τὴν ἀρετὴν κατορθοῦντα, ὥστε μὴ εἶναι τοῖς μετὰ ταῦτα ῥᾳθυμίας ὑπόθεσιν τὴν εὐκολίαν τὴν ἐκείνου. καὶ ὅταν λέγῃ πάλιν, Τῷ κόσμῳ ἐσταύρωμαι, τὴν προαίρεσιν αὐτοῦ στεφανῶ. ἔνι γάρ, ἔνι φύσεως ἰσχὺν προαιρέσεως ἀκριβείᾳ μιμήσασθαι· κἂν εἰς μέσον ἀγάγωμεν τοῦτον αὐτὸν τὸν ἀνδριάντα τῆς ἀρετῆς, εὑρήσομεν ὅτι τὰ ἐκ προαιρέσεως αὐτῷ προσόντα καλά, εἰς φύσεως στερρότητα ἐφιλονείκησεν ἐξενεγκεῖν. ἤλγει μὲν γὰρ τυπτόμενος· τῶν δὲ ἀσωμάτων δυνάμεων τῶν οὐκ ἀλγουσῶν οὐχ ἧττον αὐτῶν κατεφρόνει, ὡς ἔστιν ἀκοῦσαι τῶν ῥημάτων αὐτοῦ, ἃ μηδὲ τῆς φύσεως αὐτὸν ποιεῖ νομίζεσθαι τῆς ἡμετέρας. ὅταν γὰρ λέγῃ· Ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται κἀγὼ τῷ κόσμῳ, καὶ πάλιν, Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός, τί ἄλλο ἐστὶν εἰπεῖν, ἢ ὅτι καὶ ἐξ αὐτοῦ μετέστη τοῦ σώματος; τί δέ, ὅταν λέγῃ, Ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκί, ἄγγελος Σατᾶν; τοῦτο δὲ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἢ δεῖξαι μέχρι τοῦ σώματος ἱστάμενον τὸν πόνον· οὐχ ὅτι ἔνδον οὐ διέβαινεν, ἀλλ' ὅτι τῇ περιουσίᾳ τῆς προαιρέσεως αὐτὸν διεκρούετο καὶ ἐξώθει. τί δέ, ὅταν ἕτερα πολλὰ τούτων θαυμασιώτερα λέγῃ, καὶ χαίρῃ μαστιζόμενος, καὶ καυχᾶται ἐπὶ ταῖς ἁλύσεσι; τί ἂν ἄλλο τις εἴποι, ἢ τοῦτο ὅπερ ἔφην, ὅτι τὸ λέγειν, Ὑπωπιάζω μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ, καὶ φοβοῦμαι μήπως ἄλλοις κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι,

A An verò non vides conciſa martyrum corpora, ferróque cedentia, nec tamen cedere, aut vinci in aliquo voluntatem? An fortè non ſpectaſti etiam Abraham *Gen. 22.* voluntate naturæ impedimenta ſuperantem, quando vtique vnigenitum filium iuſſus eſt immolare, cùm certè tūc natura quaſi fortiori ceſſerit voluntati? Nónne vidiſti idipſum in illis tribus pueris accidiſſe? Nónne etiam audiſti *Dan. 3.* illud antiquum, & ſeculare prouerbiū, quod fiat ex conſuetudine ſecunda natura? Ego verò dixerim, quod etiā pri- *Conſuetudo altera natura.* ma, ſicut ſuperiùs dicta docuerunt. Vides igitur & haberi poſſe illam, quæ in B natura eſt firmitatem, ſi ſit, volūtas fortis, ac vigilans: & quod maiore laude ſit dignus, qui eſſe vult bonus, quàm ille qui cogitur, hoc eſt enim eſſe præcipuè bonum: itaque cùm dicit: Caſtigo corpus meum & in ſeruitutem redigo: ti- *1 Cor. 9. 27.* meo enim ne cùm aliis prædicauero, ipſe reprobus efficiar: tunc illum maximè meritis honoro præconiis, videns non eum ſine labore implêſſe virtutem: ne hi qui poſt eum eſſent futuri, argumentum ad deſidiam ducerent illius in bono facilitatem: & cùm rurſus dicit: C Mundo crucifixus ſum, voluntatem e- *Gal. 6. 14.* ius corono. Poteſt enim, poteſt inquam, naturæ fortitudinem virtus voluntatis imitari. Nam ſi vel hunc ipſum adducamus in medium, qui eſt quadam, vt ita dixerim, ſtatua virtutis: inueniemus quoniā bona quę illi inerant voluntate, in naturæ ea firmitatem certarit inducere. Dolebat quidem ille verberatus, ſed non inferius incorporeis poteſtatibus ipſos contemnebat dolores: ſicut ex ipſius verbis animaduerti poteſt, quæ nec de noſtra putatur proferre natura. Quādo enim dicit, Mihi mundus cruci- *Gal. 2. 20.* D fixus eſt, & ego mūdo: & rurſus, Viuo autē iam non ego, viuit autem in me Chriſtus: quid aliud videtur dicere, quā quod etiam ex corpore ipſo animi virtute migrauerit? Quid verò datur carni, cū proculdubio dicit: Datus eſt mihi ſtimulus *2. Cor. 12. 7.* carnis meę angelus Satanę? Hoc autē nihil eſt prorſus aliud quā oſtendere contēpſiſſe dolorē, ſe corpore ſentiētem, nō quia nō ingrederetur animum, ſed quia magnitudine volūtatis excluderet eum, atq; depelleret. Cū verò alia plurima his mirabiliora dicat, & gaudeat verberatus, & glorietur catenatus, quid aliud quiſpiā dixerit, quàm iſtud, quod ipſe memoraui? Quoniā dicēdo quidē, Caſtigo corpus meum, & in ſeruitem redigo: timeo enim, ne cùm aliis prædicauerim, ipſe reprobus efficiar?

oſtendit naturæ infirmitatem: per iſta vero, quæ dixi, voluntatis nobilitatem. Idcirco enim vtrunque poſitum eſt, vt neque propter illa magna, alterius eum opineris eſſe naturæ, & ipſe de virtute deſperes: neque per iſta paruula, ſanctã illam reprehendas animam: ſed hinc quoque deſperationem rurſus excludẽs ad meliorem ſpem teipſum reducas. Propterea rurſus adiũgit etiam id quod Dei eſſe gratiæ proprium confitetur, & quidem exaggerando, atque cumulando. Sed grato erga Deum animo facit, piáque ſententia, ne quid ſcilicet ſuum eſſe credatur. Dicit autem etiam quod ad ipſius pertinet voluntatem, ne in Deum cuncta proiiciens dormire malis ac ſtertere. Omnium namque menſuras, ac regulas apud eum inuenies. Sed maledixit aliquando, inquis, Alexandro ærario. Et quid iſtud ſpectat ad vitium? Non enim fuit hic ſermo iracundiæ ſed potius doloris, qui certè ortus eſt de veritatis iniuria. Non enim propter ſeipsũ dolebat, ſed quia prædicationi ille reſtiterat. Valde enim, inquit, reſtitit, non mihi, ait, ſed verbis noſtris. Vt & ſuum erga veritatem exprimeret affectum: & non ſolùm illum cui ſcribebat, ſed certè his quoque diſcipulos ſolaretur. Quoniam enim ſatis conſequens erat ſcandalizari omnes, nihil patientibus aduerſariis veritatis, idcirco & ei qui repugnauerat, Dei comminatus eſt vltionem. Sed orauit aduersùs aliquos, dicens: Si tamen iuſtum eſt apud Deum retributionem reddere his, qui nos tribulant, non illos pœnas luere concupiſcens, ſed eos qui affligebantur conſolari ſtudens: propter quod & infert, Et vobis qui tribulamini, requiem nobiſcum. Cæterum cum ipſe aliquid triſte perpetitur, audi quàm alta patientia philoſophetur, & propter mala bonam vicem reddat inimicis. Maledicimur, inquit, & benedicimus: perſecutionem patimur, & ſuſtinemus: blaſphemamur, & obſecramus. Si autem quæ pro aliis facta vel dicta ſunt, iracundiæ dicas fuiſſe, potes dicere & Elymam magum per iracundiam excæcatum, iurioſéque correptum: Ananiam quoque & Sapphiram per iracundiam à Petro interfectos exclamabis. Sed quis eſt ita ſtultus & væcors, vt hoc audeat ſuſpicari? Alia quoque plurima inuenimus eum dixiſſe, atque feciſſe, quæ ad ſpeciem videntur oneroſa. Verùm hæc ipſa ſunt, quæ præcipuè modeſtiam eius oſtendunt.

Gratiam Dei prædicat Paulus.

Maledixit aliquando Paulus.

2. Theſ. 1. 6.

Ibidem.

1. Cor. 4. 12.

Act. 13. 3.

Ibid. 5.

A τὸ ἀσθενὲς τῆς φύσεως ἀποδείκνυσι· διὰ δὲ τούτων, ὧν εἶπον, τὴν εὐγένειαν τῆς προαιρέσεως· διὰ γὰρ τοῦτο ἀμφότερα κεῖται, ἵνα μήτε διὰ τὰ μεγάλα ἐκεῖνα ἑτέρας εἶναι αὐτὸν νομίσῃς φύσεως, καὶ ἀπογνῷς, μήτε διὰ τὰ μικρὰ ταῦτα καταγνῷς τῆς ἁγίας ψυχῆς, ἀλλὰ κἀντεῦθεν πάλιν τὴν ἀπόγνωσιν ἐκβαλὼν, εἰς χρηστὰς σαυτὸν ἀγάγῃς ἐλπίδας. διὰ τοῦτο τίθησι πάλιν καὶ τὸ τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ μεθ' ὑπερβολῆς, μᾶλλον δὲ οὐ μεθ' ὑπερβολῆς, ἀλλὰ μετ' εὐγνωμοσύνης, ἵνα μηδὲν αὐτοῦ νομίσῃς εἶναι· λέγει δὲ καὶ τὰ τῆς αὐτοῦ προθυμίας, ἵνα μὴ τὸ πᾶν ἐπὶ B τὸν θεὸν ῥίψας, διάγῃς καθεύδων καὶ ῥέγχων. καὶ πάντων μέτρα καὶ κανόνας εὑρήσεις παρ' αὐτῷ μετ' ἀκριβείας κειμένους. ἀλλὰ καὶ ἐπηράσατο τῷ χαλκεῖ, φησὶν, Ἀλεξάνδρῳ ποτέ. καὶ τί τοῦτο; οὐ γὰρ θυμοῦ τὸ ῥῆμα ἦν, ἀλλ' ὀδύνης τῆς ὑπὲρ τῆς ἀληθείας. οὐ γὰρ δι' ἑαυτὸν ἤλγει, ἀλλ' ὅτι ἀνθίστατο τῷ κηρύγματι. Λίαν γὰρ ἀνθέστηκε, φησὶν, οὐχὶ ἐμοὶ, ἀλλὰ τοῖς ἡμετέροις λόγοις. ὥστε ἡ ἀρὰ οὐ μόνον τὸν τούτου πόθον ἐδείκνυ τὸν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ καὶ τοὺς μαθητὰς παρεμυθεῖτο. ἐπειδὴ γὰρ πάντας εἰκὸς ἦν σκαν- C δαλίζεσθαι, τῶν ἐπηρεαζόντων τῷ λόγῳ οὐδὲν παθόντων, διὰ τοῦτο ταῦτά φησιν. ἀλλ' αὐτὸς κατηύξατό ποτε ἑτέρων τινῶν, λέγων· Εἴπερ δίκαιον παρὰ θεῷ ἀνταποδοῦναι τοῖς θλίβουσιν ἡμᾶς θλίψιν· οὐκ ἐκείνους ἐπιθυμῶν δίκην δοῦναι (μὴ γένοιτο) ἀλλὰ τοὺς ἐπηρεαζομένους σπεύδων παραμυθήσασθαι. διὸ καὶ ἐπάγει, Αὐτοῖς τοῖς θλιβομένοις ἄνεσιν. ἐπεὶ ὅταν αὐτός τι πάθῃ ἀηδὲς, ἄκουσον πῶς φιλοσοφεῖ, καὶ τοῖς ἐναντίοις ἀμείβεται, λέγων· Λοιδορούμενοι εὐλογοῦμεν, διωκόμενοι ἀνεχόμεθα, βλασφημούμενοι D παρακαλοῦμεν. Εἰ δὲ τὰ ὑπὲρ τῶν ἄλλων λεγόμενα ἢ γενόμενα, ὀργῆς εἶναι φαίης, ὥρα σοι καὶ τὸν Ἐλύμαν ἐξ ὀργῆς αὐτὸν πεπηρωκέναι καὶ ὑβρικέναι, καὶ τὸν Ἀνανίαν καὶ τὴν Σάπφειραν τὸν Πέτρον ἐξ ὀργῆς ἀπεκτονέναι. ἀλλ' οὐδεὶς οὕτως ἀνόητος καὶ ἠλίθιος, ὡς ταῦτα εἰπεῖν. καὶ ἕτερα δὲ πολλὰ εὑρίσκομεν αὐτὸν καὶ λέγοντα καὶ ποιοῦντα, δοκοῦντα εἶναι φορτικά· καὶ ταῦτα μάλιστά ἐστιν, ἃ τὴν ἐπιείκειαν αὐτοῦ δείκνυσι.

A καὶ γὰρ ὅταν τῷ Σατανᾷ παραδῷ τὸν ἐν Κορίνθῳ πεπορνευκότα, ἐξ ἀγάπης αὐτὸ πολλῆς ποιεῖ καὶ φιλοστόργου διανοίας. καὶ τοῦτο δείκνυσι καὶ ἐκ τῆς δευτέρας ἐπιστολῆς. καὶ ὅταν Ἰουδαίοις ἀπειλῇ καὶ λέγῃ, Ἔφθασεν αὐτοὺς ἡ ὀργὴ εἰς τέλος, οὐ θυμοῦ πληρούμενος αὐτὸ ποιεῖ (ἀκούεις γοῦν αὐτοῦ συνεχῶς ὑπὲρ αὐτῶν εὐχομένου) ἀλλὰ βουλόμενος φοβῆσαι καὶ σωφρονεστέρους ἐργάσασθαι. ἀλλὰ τὸν ἱερέα, φησὶν, ὕβρισε, λέγων· Τύπτειν σε μέλλει ὁ θεὸς, τοῖχε κεκονιαμένε. καὶ οἴδαμεν ὅτι τινὲς πρὸς τοῦτο ἀπολογούμενοι, προφητείαν εἶναί φασι τὸ εἰρημένον. καὶ οὐκ ἐγ- B καλῶ τοῖς λέγουσι. καὶ γὰρ συνέβη τοῦτο, καὶ οὕτως ἐτελεύτησεν. εἰ δέ τις δριμύτερος ἐχθρὸς ὢν ἀντιλέγοι, καὶ περιεργότερόν τι ποιῶν ἀντυποφέροι λέγων· καὶ εἰ προφητεία ἦν, τίνος ἕνεκεν ἀπελογεῖτο λέγων, οὐκ ᾔδειν ὅτι ἀρχιερεύς ἐστι; τοῦτο ἂν εἴποιμεν, ὅτι τοὺς ἄλλους παιδεύων καὶ νουθετῶν πρὸς τοὺς ἄρχοντας ἐπιεικῶς διακεῖσθαι, ὥσπερ καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίει. μυρία γὰρ ῥητὰ καὶ ἄρρητα περὶ τῶν γραμματέων εἰπὼν καὶ Φαρισαίων, φησίν· Ἐπὶ τῆς καθέδρας Μωυσέως ἐκάθισαν οἱ C γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι. πάντα οὖν, ὅσα ἂν λέγωσιν ὑμῖν ποιεῖν, ποιεῖτε· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα ὁ Παῦλος, ὁμοῦ καὶ τὸ ἀξίωμα διετήρησε, καὶ τὸ μέλλον ἔσεσθαι προανεφώνησεν. εἰ δὲ καὶ τὸν Ἰωάννην ἀπέτεμε, καὶ τοῦτο ἀξίως τῆς ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος προνοίας. τὸν γὰρ τὴν διακονίαν ταύτην ἐγκεχειρισμένον, οὐχὶ χαῦνόν τινα εἶναι χρὴ, οὐδὲ ἀναπεπτωκότα, ἀλλὰ ἀνδρεῖον καὶ εὔτονον, μηδὲ ἅπτεσθαι τῆς καλῆς πραγματείας ταύτης, εἰ μὴ μέλλοι μυριάκις ἐπιδιδόναι τὴν D ἑαυτοῦ ψυχὴν εἰς θάνατον καὶ κινδύνους, καθὼς καὶ αὐτός φησιν ὁ Χριστός· Εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθείτω μοι. ὁ γὰρ μὴ οὕτω διακείμενος, πολλοὺς καὶ ἑτέρους προδίδωσι, καὶ μᾶλλον ἡσυχάζων ὠφελεῖ καθ' ἑαυτὸν ὢν, ἢ παριὼν εἰς μέσον, καὶ φορτίον δεχόμενος τῆς δυνάμεως ἑαυτοῦ μεῖζον. καὶ γὰρ καὶ ἑαυτὸν, καὶ τοὺς ἐμπιστευθέντας προσαπολλύει. πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον, εἰ μὲν τις κυβερνητικὴν ἀγνοεῖ, καὶ τὴν πρὸς τὰ κύματα μάχην,

A Etenim cum Satanę tradit eum, qui Corinthi fuerat fornicatus, cum multa hoc efficit charitate, plenoque amoris animo, idque ex ſecunda epiſtola euidenter oſtendit: & è regione cum Iudæis minatur, ac dicit, Peruenit in eos ira Dei: non vtique furore plenus id loquitur, quem audimus pro ipſis frequenter orantem, ſed deterrere eos ſtudens, per quæ eos redderet meliores. Sed ſacerdoti, inquis irrogauit iniuriã, dicẽs: Percutiet te Deus paries dealbate. Nouimus quidem quod de hoc loco aliqui ſatisfacientes, loco prophetiæ velint eſſe quod dictum eſt: nec culpo dicen- B tes: etenim iſtud euenit, ſicque defunctus eſt. Si quis tamen acrior inſurgat inimicus, & curioſiûs reparans quæſtionem, contradicat, ac referat: nonne nouerat, quia ſummus erat ſacerdos? Hoc vtique dicemus, quoniam erudiens alios, erga eos qui in poteſtate ſunt modeſtius conuerſati, atque monens, ipſe quoque huic voluit obtemperare, ſicut & Chriſtus fecit, qui certè cum Scribis mille fanda atque nefanda dixiſſet, ait tamen: Super cathedram Moſi ſederũt Scribę & Phariſęi, omnia C ergo quæ dicunt vobis, facite: ſecundum autem opera eorum nolite facere. Ita igitur & hic Paulus, & conſeruauit pontificis dignitatem, & quod futurum erat, antè prædixit. Quod ſi Ioannem à conſortio ſeparauit, & hoc vtique rectiſſimè pro communi officio prædicationis effecit. Eum ſiquidem qui iſtud ſuſcipit officium, non oportet mollem eſſe quendam atque reſolutum, ſed fortem, & per cuncta robuſtum. Neque enim ſaltem attingere quiſquam debet præclari huius muneris functionem, niſi paratus ſit millies animam ſuam tradere in mortem, atque diſcrimina. Di- D cit enim ipſe dominus Ieſus: Si quis vult poſt me venire, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me. Qui ergo non tali animo eſt, multos etiam alios ſuo perdit exemplo, magiſque vtile eſt ſi quieſcat, ſibique tantùm vacet, quàm ſi procedat in medium, & onus ſuis viribus maius aſſumat: ſic enim non propriam ſolùm, ſed etiam multorum ſibi creditorum prodit ſalutem. Et reuera quomodo non abſurdum eſt, vt cum aliquis neſciat artem gubernandi pugnandique cum fluctibus, nec ſi mille rebus adigatur,

1. Cor. 5.

Act. 23. 3.

Mat. 23. 2.

Act. 15. 38.

Luc. 9.

Matth. 16. 24.

eligat ad clauum ſedere: & ille qui ad A prædicandi pergit officium, temerè ad ad iſtud & vtcunq; contingit, accedat, atque innumerabiliũ rerum curam abſque vlla conſideratione ſuſcipiat? Non itaque nauium gubernatorem, non ad beſtias dimicantem, non ludo gladiatorio deſtinatum alium quempiam omninò ſic ad diſcrimina & mortes paratam atq; expoſitam oportet habere animã, vt eum qui ſuſcipit officium prædicandi. Nam & pericula profectò maiora, & aduerſarij ſæuiores, & non vnum quoddam mortis genus incumbit, nec vſquã prorſus ſimili conditione certatur. Cœlum namque hîc in præmio, in ſupplicio B autem gehenna proponitur, & æterna animæ ſalus, atque perditio. Non ſolùm autem eum qui prædicationi accingitur, ſic oportet parari, ſed quemcũque, vel ſimpliciter Chriſtianum: nam crucem tollere, & ſequi Chriſtum omnibus imperatur. Si autem cunctis, multò magis doctoribus populi, atque paſtoribus, quorum ex numero etiam Ioannes tunc erat, qui dicebatur & Marcus: qui, quoniam ſe in ipſa aciei fronte conſtituens, nimis inuiriliter egerat, eum meritò Paulus abiecit, ne illius quaſi con- C tagione vires corrumperentur aliorum. Si verò Lucas refert, quoniam aliqua inter ipſos facta eſt contentio, noli hoc delictum putare. Non enim cõmoueri malum eſt, ſed irrationabiliter, nullóque iuſto flagitante negotio cõmoueri. Iracundia, inquit, iniuſta non iuſtificabitur. non ergo culpatur ſimplex iracundia, ſed iniuſta, & rurſus: Qui iratus fuerit fratri ſuo ſine cauſa. Non ergo ſimpliciter iratus, & propheta dicit: Iraſcimini, & nolite peccare. Quòd ſi omnino huiuſmodi vti non oportet affectu, etiam cùm tempus expoſcit, fruſtrà D nobis videtur ingenitus: ſed profectò nõ fruſtrà, quẽ certè prouidus nobis creator inſeruit, vt dormientes animas, atq; reſolutas ab inertia ac deſidia ſuſcitaret. Quaſi enim gladio aciem, ita menti noſtrę iræ acumen impoſuit, vt eo, cum oportet, vtamur. Propterea igitur & Paulus hoc ſæpe eſt vſus affectu, & modeſtè loquentibus erat melior iratus, cum tempore omnia faciens opportuno, pro lucro & commodo prædicandi. Neque enim ſimpliciter lenitas ſemper eſt bona, ſed cùm illam tempus efflagitat: quando vero id non adeſt, etiam iſta vitioſa eſt, atque ira contumax.

Qui prædicaturus eſt verbũ Dei quibus periculis exponat.

Act. 13.

Ibid. 15.

Matt. 5. 22
Pſal. 4. 5.
Eph. 4. 5.

Ira cur nobis inſita.

A μηδὲ μυρίων ἀναγκαζόντων ἑλέσθαι ἐπὶ τῶν οἰάκων καθίσαι, τὸν δὲ ἐπὶ τὸ κήρυγμα ἰόντα, ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν ἐπὶ τοῦτο χωρεῖν, καὶ ἀπερισκέπτως καταδέχεσθαι πρᾶγμα, μυρίων ἀγώνων περιττόν; οὔτε γὰρ κυβερνήτην, οὔτε τὸν πρὸς τὰ θηρία πυκτεύοντα, οὐ τὸν μονομαχεῖν ἑλόμενον, οὐκ ἄλλον οὐδένα οὕτω πρὸς θανάτους καὶ σφαγὰς παρατετάχθαι ἔδει ἔχειν δεῖ τὴν ψυχὴν, ὡς τὸν τὸ κήρυγμα ἀναδεχόμενον. καὶ γὰρ οἱ κίνδυνοι μείζους, καὶ οἱ ἀντίπαλοι χαλεπώτεροι, καὶ τὸ οὕτω σφαγῆναι, οὐ περὶ τῶν τυχόντων. οὐρανὸς γὰρ τὸ ἔπαθλον κεῖται, καὶ γέεννα τοῖς ἁμαρτάνουσι τὸ ἐπιτίμιον, B καὶ ψυχῆς ἀπώλεια καὶ σωτηρία. οὐ τὸν τὸ κήρυγμα δὲ μόνον ἀναδεχόμενον οὕτω παρατετάχθαι δεῖ, ἀλλὰ καὶ ἁπλῶς τὸν πιστόν. ἅπασι γὰρ παρακελεύεται τὸν σταυρὸν αἴρειν καὶ ἀκολουθεῖν. εἰ δὲ πᾶσι, πολλῷ μᾶλλον τοῖς διδασκάλοις καὶ ποιμέσιν, ὧν καὶ Ἰωάννης ἦν τότε, ὁ καὶ Μάρκος λεγόμενος. διὸ καὶ δικαίως ἀπετέμνετο, ὅτι ἐν αὐτῷ τάξας ἑαυτὸν τῷ μετώπῳ τῆς φάλαγγος, σφόδρα ἀνάνδρως εἱστήκει. διὸ καὶ ἀπέῤῥιψεν αὐτὸν ὁ Παῦλος, ὥστε μὴ τὴν ἐκείνου ῥᾳθυμίαν τῶν ἄλλων αὐτοῦ τὴν προθυμίαν ἐκκόψαι. εἰ δὲ λέγει Λουκᾶς, ὅτι ἐγένετο C παροξυσμὸς μεταξὺ αὐτῶν, μὴ τοῦτο ἔγκλημα εἶναι νόμιζε. οὐ γὰρ τὸ παροξυνθῆναι, χαλεπὸν, ἀλλὰ ἀλόγως καὶ ἐπ' οὐδενὶ δικαίῳ. Θυμὸς γὰρ ἄδικος, φησὶν, οὐκ ἀθωωθήσεται. οὐχ ἁπλῶς θυμὸς, ἀλλὰ ὁ ἄδικος. καὶ ὁ Χριστὸς πάλιν· Ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῆ· οὐχ ἁπλῶς ὀργιζόμενος. καὶ προφήτης δέ φησιν, Ὀργίζεσθε, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε. εἰ γὰρ μὴ δεῖ κεχρῆσθαι τῷ πάθει, μηδὲ καιροῦ καλοῦντος, εἰκῆ καὶ μάτην ἡμῖν ἐγκατεσπάρη· ἀλλ' οὐκ εἰκῆ. διὸ καὶ ὁ δημιουργὸς τοῦτο κατεφύτευσε πρὸς διόρθωσιν τῶν ἁμαρτανόντων, ἵνα D διεγείρῃ τὸ νωθρὸν τῆς ψυχῆς καὶ παρειμένον, ἵνα ἀφυπνίζῃ τὸν καθεύδοντα καὶ διαλελυμένον. καθάπερ στόμωμα σιδήρῳ, οὕτω τὸ τῆς ὀργῆς ... ἡμῖν ἐν τῇ διανοίᾳ, ἵνα αὐτῷ χρησώμεθα εἰς δέον. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος πολλάκις αὐτῷ ἐκέχρητο, καὶ ποθεινότερος τῶν μετ' ἐπιεικείας διαλεγομένων ἦν ὀργιζόμενος, πάντα μετὰ τοῦ προσήκοντος καιροῦ ποιῶν ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος. οὐδὲ γὰρ ἐπιείκεια ἁπλῶς καλὸν, ἀλλ' ὅταν ὁ καιρὸς ἀπαιτῇ· ὡς, ἐὰν μὴ τοῦτο παρῇ, καὶ ἐκείνη ῥᾳθυμία, καὶ ἡ ὀργὴ θρασύτης ...

Ταῦτα δὲ πάντα οὐχ ὑπὲρ Παύλου ἀπολογούμενος εἶπον (οὐ γὰρ δεῖται τῆς ἡμετέρας γλώττης. ὁ γὰρ ἔπαινος αὐτοῦ, οὐκ ἐξ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκ τοῦ θεοῦ) ἀλλ' ἵνα παιδεύσωμεν τοὺς ἀκροατὰς εἰς δέον ἅπασι κεχρῆσθαι, καθάπερ καὶ ἔμπροσθεν εἶπον. οὕτω γὰρ δυνησόμεθα πάντοθεν κερδαίνειν, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς εὐπορίας εἰς τὸν ἀκύμαντον λιμένα καταπλεῦσαι, καὶ τῶν ἀκηράτων ἐπιτυχεῖν στεφάνων· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς καταξιωθῆναι, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Hæc verò omnia non pro Paulo ſatiſfaciens ſum locutus: non enim noſtri ille indiget ſermonis, laus enim eius non ex hominibus, ſed ex Deo eſt, ſed quò auditores erudiamus, vt omnibus ad opportunitatem vtantur affectibus, ſicut iam antè memoraui. Sic namque poterimus vndique ſpiritualium lucrorum incrementa colligere, cúmque maximis diuitiis ad portum tutiſſimum peruenire, & conſequi indeficientes coronas, quas etiam nos omnes contingat mereri, gratia & miſericordia domini noſtri Ieſu Chriſti, cui gloria & imperium, in ſecula ſeculorum. Amen. *Rom. 2. 29*

Εἰς τὸν ἅγιον ἀπόστολον Παῦλον λόγος ζ.

De laudibus S. Pauli Apoſtoli.

HOMILIA VI.

ΟΤαν οἱ τὰ σημεῖα βαστάζοντες τὰ βασιλικά, σάλπιγγος πρὸ αὐτῶν ἠχούσης, καὶ πολλῶν στρατιωτῶν προηγουμένων, εἰς τὰς πόλεις εἰσίωσιν, ἅπας ὁ δῆμος συντρέχειν εἴωθεν, ὥστε καὶ τῆς ἠχῆς ἀκοῦσαι, καὶ τὸ σημεῖον ἰδεῖν ἐφ' ὑψηλοῦ φερόμενον, καὶ τοῦ βαστάζοντος τὴν ἀνδρείαν. ἐπεὶ οὖν καὶ Παῦλος εἰσελήλυθε σήμερον, οὐκ εἰς πόλιν, ἀλλ' εἰς τὴν οἰκουμένην, συνδράμωμεν ἅπαντες. καὶ γὰρ οὐ σημεῖον βαστάζει τοῦ κάτω βασιλέως, ἀλλὰ τὸν σταυρὸν τοῦ ἄνω Χριστοῦ, καὶ προηγοῦνται οὐκ ἄνθρωποι, ἀλλ' ἄγγελοι, καὶ εἰς τιμὴν τοῦ βασταζομένου, καὶ εἰς ἀσφάλειαν τοῦ φέροντος. εἰ γὰρ τοῖς τὸν ἴδιον βίον οἰκονομοῦσι, καὶ οὐδὲν τῶν κοινῶν πράττουσιν, ἄγγελοι παρὰ τοῦ τῶν ὅλων δεσπότου εἰσὶ δεδομένοι φύλακες, καθώς καί τις φησίν· Ὁ ἄγγελος ὁ ῥυόμενός με ἐκ νεότητός μου· πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῶν τὴν οἰκουμένην ἐγχειρισθέντων καὶ τηλικοῦτον βασταζόντων ὄγκον δωρεῶν, πάρεισιν αἱ δυνάμεις αἱ ἄνω. οἱ μὲν οὖν παρὰ τῶν ἔξωθεν ταύτης ἠξιωμένοι τῆς τιμῆς, ἱμάτια περίκεινται καὶ περιαυχένιον χρυσοῦν, καὶ πάντοθεν εἰσὶ λαμπροί· οὗτος δὲ ἅλυσιν ἀντὶ χρυσοῦ περικείμενος, βαστάζει τὸν σταυρὸν, ἐλαυνόμενος, μαστιζόμενος καὶ λιμώττων. ἀλλὰ μὴ στενάξῃς, ἀγαπητέ. καὶ γὰρ ὁ κόσμος οὗτος ἐκείνου πολλῷ βελτίων καὶ λαμπρότερος, καὶ τῷ θεῷ φίλος.

QVoties hi, qui portant ſigna regalia clangente ante ſe tuba, & acie militum præeunte, ingrediuntur vrbes: omnis populus conſueuit accurrere, ad audiendum buccinæ ſonum, vel ſignum quod in ſublime fertur videndum, ipſius etiam virtutem ferentis. Quoniam igitur & hodie non vrbem, ſed orbem Paulus ingreditur, concurramus omnes. Etenim iſte non ſignum terreni alicuius regis, ſed in cœlo regnantis Chriſti crucem portat, & præcedunt non hominum, ſed angelorum cateruæ. non ſolùm in honorem eius ſigni quod fertur, ſed etiã in eius, à quo fertur, auxilium. Si enim propriam tantummodo vitam regentibus, nihilque pro communi vtilitate facientibus, angeli ab omnium domino deputati ſunt, ſicut ait vnus ex iuſtis, Angelus qui eruit me à iuuentute mea: multo magis his, quibus totius orbis cura commiſſa eſt, taliúmque donorum onera portantibus virtutes adſunt ſupernæ. Et illi quidem, qui in exercitu hoc honore donati ſunt, ornantur veſte pretioſa, aureis torquibus colla ſubnixi, nitentes vndique, & vndique refulgentes: iſte verò catena pro torque circundatus geſtat crucem, & perſecutionem vndique ſuſtinens, famem vbique perpetiens. Sed nihil eſt dilectiſſimi, quod ex huiuſcemodi ſermonibus ingemiſcas. Siquidem iſte ornatus multo eſt illo melior & clarior, atque amicior Deo,

Angeli cuſtodes noſtri.
Gen. 48. 16.

propter quod & portans minimè laborabat. Hoc eſt namque mirabile, quia cum vinculis, verberibus, atque vulneribus longe ſplendidior erat diademate purpuráque fulgentibus. Quòd enim eſſet verè clarior, & quia non ad ſonum tantummodo iſta dicantur, ipſius veſtimenta docuerunt. Nam ſi mille diademata, totidémque purpuras ardenti febribus ſuperponas, ne modicũ quidem flammę eius valebunt extinguere. At vero huius ſemicinctia, ægrotantium admota corporibus, morbos omnes fugabant. Si enim latrones videntes ſignũ illud militare, non irruunt, ſed auerſi repentè diffugiunt: multò magis & ægritudines & dęmones, Chriſti ſigno apparente fugiebant. Sic autem Paulus ferebat hoc ſignum non vt ſolus illud portaret, ſed vt omnes quoque tales eſſe doceret, ac faceret: propter quod clamat, atque dicit: Imitatores mei eſtote, ſicut habetis formam nos. Et rurſus, Quæ vidiſtis & audiſtis in me, hæc agite, & rurſus, Vobis donatum eſt, non ſolum vt in eum credatis, ſed vt etiam pro illo patiamini. Etenim præſentis vitę dignitates tunc clariores videri ſolent, quando in vno tantùm homine conſtiterint: in ſpiritualibus verò è contrario, tunc magis ſplendent honores, cum ſibi plurimi eorum communione ſociãtur, cum non vnus eſt particeps dignitatis, ſed multos habet, qui eiſdẽ honoribus perfruantur. Vides igitur hîc omnes eſſe ſigniferos, & Chriſti nomẽ vnumquemque geſtare in conſpectu gẽtium atque regum, ipſum vero Paulum etiam cum ſibi anathema optat, atque ſupplicium. Sed non hoc præcepit & cæteris, quod certè illi portare non poterant. Vidiſtis nempe quantæ noſtra ſit natura capax virtutis, quàm nihil ſit homine pretioſius, & adhuc vtiq; mortali. Quid enim mihi hoc maius, imò quid poteris ſaltẽ æquale memorare? Quantorũ non iſte, quæſo, honore dignus eſt angelorũ, qui hoc verbum potuit effari? Qui enim in temporali hoc atque mortali corpore conſtitutus, cuncta etiam quorũ non erat dominus, pro Chriſto non dubitat offerre, hic ſi incorporeæ fuiſſet naturę, quid tandẽ dicere, quid autẽ facere diſtuliſſet? Nã & angelos propterea miramur, non quia incorporei ſunt creati: ſiquidẽ cùm diabolus ſit incorporeus & inuiſibilis, eſt tamẽ omnibus infœlicior:

Phil 3.17. & 4.9. & 1.29.

Omnes Chriſtiani ſigniferi.

A διὸ καὶ βαστάζων οὐκ ἔκαμνε. τοῦτο γάρ ἐστι τὸ θαυμαστόν, ὅτι μετὰ δεσμῶν καὶ μαστίγων καὶ τραυμάτων λαμπρότερος τῶν τὴν ἁλουργίδα καὶ τὸ διάδημα ἐχόντων ἦν. ὅτι γὰρ λαμπρότερος, καὶ οὐ κόμπος τὰ εἰρημένα, ἐδήλωσεν αὐτοῦ τὰ ἱμάτια. διαδήματα μὲν γὰρ μυρία, καὶ πορφυρίδας τοσαύτας ἂν ἐπιθῇς πυρέσσοντι, οὐδὲ μικρόν τι τῆς φλογὸς ὑποτεμέσθαι δυνήσῃ· τὰ δὲ ἐκείνου σιμικίνθια ὁμιλοῦντα τοῖς σώμασι τῶν καμνόντων, πᾶσαν νόσον δραπετεύειν ποιεῖ· καὶ εἰκότως. εἰ γὰρ λῃσταὶ τοῦτο ὁρῶντες τὸ σημεῖον οὐ τολμῶσιν ἐπελθεῖν, ἀλλ' ἀμεταστρεπτὶ φεύγουσι, B πολλῷ μᾶλλον νόσοι καὶ δαίμονες ὁρῶντες ἐκεῖνο τὸ σημεῖον φεύγουσιν. ἐβάσταζε δέ, οὐχ ἵνα αὐτὸς αὐτὸ φέρῃ μόνος, ἀλλ' ἵνα ἅπαντας τοιούτους ποιήσῃ καὶ διδάξῃ βαστάζειν· διὸ ἔλεγε, Μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς ἔχετε τύπον ἡμᾶς. καὶ πάλιν· Ἃ εἴδετε καὶ ἠκούσατε ἐν ἐμοί, ταῦτα πράττετε. καὶ πάλιν, Ἡμῖν ἐχαρίσθη, οὐ μόνον τὸ εἰς αὐτὸν πιστεύειν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχειν. τὰ μὲν γὰρ τοῦ παρόντος ἀξιώματα βίου τότε μείζονα φαίνεται, ὅταν εἰς ἕνα περιίστηται μόνον· ἐπὶ δὲ τῶν πνευματικῶν τοὐναντίον· τότε μά- C λιστα λάμπει τὸ τῆς τιμῆς, ὅταν πολλοὺς τῆς προεδρίας ἔχῃ κοινωνούς, καὶ ὅταν ὁ μετέχων μὴ εἷς ᾖ, ἀλλὰ πολλοὺς ἔχῃ τοὺς τῶν αὐτῶν ἀπολαύοντας. ὁρᾷς οὖν πάντας σημειοφόρους, καὶ ἕκαστον τὸ ὄνομα αὐτοῦ βαστάζοντα ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλέων, αὐτὸν δὲ καὶ ἐνώπιον γεέννης, καὶ ἐνώπιον κολάσεως. ἀλλ' οὐκ εἶπεν οὕτως· οὐ γὰρ ἠδύναντο ἐκεῖνοι βαστάζειν. Εἶδες ὅσης ἐστὶν ἀρετῆς ἡ φύσις ἡ ἡμετέρα δεκτική, ὡς οὐδὲν ἀνθρώπου τιμιώτερον καὶ θνητοῦ μένοντος. τί γάρ μοι τούτου μεῖζον ἔχεις εἰπεῖν, τί δὲ ἴσον; πόσων δὲ ἀγγέλων καὶ ἀρχαγγέλων οὐκ ἔστιν ἄξιος D τοῦτο εἰπὼν τὸ ῥῆμα; ὁ γὰρ ἐν σώματι θνητῷ καὶ ἐπικήρῳ πάντα ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ προδιδούς, ὧν κύριος ἦν, μᾶλλον δὲ ὧν οὐκ ἦν (καὶ γὰρ καὶ τὰ ἐνεστῶτα, καὶ τὰ μέλλοντα προδέδωκε, καὶ ὕψωμα καὶ βάθος καὶ κτίσιν ἑτέραν) οὗτος εἰ ἐν ἀσωμάτῳ φύσει ἦν, τί οὐκ ἂν εἶπε, τί δὲ οὐκ ἂν ἔπραξε; καὶ γὰρ καὶ τοὺς ἀγγέλους διὰ τοῦτο θαυμάζω, ὅτι κατηξιώθησαν τοιαύτης τιμῆς, οὐχ ὅτι ἀσώματοι ὑπάρχοντες· ἐπεὶ καὶ ὁ διάβολος ἀσώματός τε ἐστὶ καὶ ἀόρατος, ἀλλ' ὅμως πάντων ἐστὶν ἀθλιώτερος.

Digitized by Google

ἐπειδὴ τῷ ποιήσαντι προσέκρουσε θεοῦ. ἐντεῦθεν καὶ ἀνθρώπους ἀθλίους εἶναι φαμὲν, οὐχ ὅταν σάρκας περικειμένους ἴδωμεν, ἀλλ' ὅταν μὴ εἰς δέον αὐτῇ χρωμένους· ἐπεὶ καὶ ὁ Παῦλος σάρκα περιέκειτο. πόθεν οὖν τοιοῦτος ἦν, καὶ οἴκοθεν, καὶ παρὰ θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο παρὰ θεοῦ, ἐπειδὴ οἴκοθεν. οὐ γάρ ἐστι προσωποληπτης ὁ θεός. εἰ δὲ λέγοις, καὶ πῶς δυνατὸν ἐκεῖνον μιμήσασθαι, ἄκουσον τί φησι· Μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς κἀγὼ Χριστοῦ. ἐκεῖνος τοῦ Χριστοῦ γέγονε μιμητὴς, σὺ δὲ οὐδὲ τοῦ συνδούλου; ἐκεῖνος δεσπότην ἐζήλωσε, σὺ δὲ οὐδὲ τὸν ὁμόδουλον; καὶ ποίαν ἕξεις ἀπολογίαν; καὶ πῶς αὐτὸν ἐμιμήσατο, φησί; τοῦτο δὴ ἀρχῆς σκόπει καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν προοιμίων. ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ τῶν θείων ναμάτων τοσοῦτον πῦρ ἔχων ἀνῆλθεν, ὡς μηδὲ ἀναμεῖναι διδάσκαλον (οὐ γὰρ περιέμεινε Πέτρον, οὐδὲ ἦλθε πρὸς Ἰάκωβον, οὐδὲ πρὸς ἄλλον οὐδένα, ἀλλ' ὑπὸ τῆς προθυμίας ἀρθεὶς, οὕτω τὴν πόλιν ἀνῆψεν, ὡς πόλεμον ἀναρριπισθῆναι κατ' αὐτοῦ χαλεπόν) ἐπεὶ καὶ Ἰουδαῖος ὤν, τὰ ὑπὲρ τὴν ἀξίαν ἐποίει, δεσμεύων, ἀπάγων, δημεύων. οὕτω καὶ Μωυσῆς, οὐδενὸς χειροτονήσαντος αὐτὸν, τὴν ἀδικίαν τῶν βαρβάρων ἐκώλυσε τὴν κατὰ τῶν ὁμοφύλων. ταῦτα γὰρ ψυχῆς γενναίας ἀπόδειξις καὶ γνώμης ἐλευθέρας, οὐκ ἀνεχομένης σιγῇ φέρειν τὰ ἑτέρων κακὰ, κἂν μηδεὶς ὁ χειροτονῶν ᾖ. ὅτι γὰρ δικαίως ἐπεπήδησε τῇ προστασίᾳ, ἔδειξεν ὁ θεὸς χειροτονήσας αὐτὸν ὕστερον· ὃ καὶ ἐπὶ Παύλου πεποίηκεν. ὅτι γὰρ καὶ οὗτος καλῶς ἐποίησε τοῦ λόγου ἀψάμενος τότε καὶ τῆς διδασκαλίας, καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν ὁ θεὸς, ταχέως αὐτὸν ἐπὶ τὸ τῶν διδασκάλων ἀξίωμα ἀγαγών. εἰ μὲν γὰρ τιμῆς ἕνεκεν καὶ προεδρίας ἐπεπήδων τοῖς πράγμασι καὶ τῆς αὐτῶν θεραπείας, εἰκότως ἂν ἐνεκλήθησαν. ἐπειδὴ δὲ κινδύνοις ἠγάπων, καὶ θανάτους ἐπεσπῶντο, ἵνα τοὺς ἄλλους διασώσωσιν ἀπολλυμένους, τίς οὕτως ἄθλιος, ὥστε ἐγκαλέσαι προθυμίᾳ τοσαύτῃ. ὅτι γὰρ τῆς τῶν ἀπολλυμένων σωτηρίας ἐρῶντες ταῦτα ἔπραττον, ἐδήλωσε καὶ ἡ τοῦ θεοῦ ψῆφος, ἐδήλωσε καὶ ἡ τῶν κακῶς ἐρασθέντων τὸν ἔρωτα τοῦτον ἀπώλεια.

A quia factoris Dei meruit offeſam. Hinc
etiam homines infœlices vocamus, non
quia videmus eos carne circundatos,
ſed cum non ea, vt oportet, vtuntur: a-
lioquin & carne induebatur Paulus.
Vnde igitur talis emerſit, & tantus? Et
ex proprio videlicet, & ex Dei & idcir-
co ex Dei, quia de proprio. Non enim
eſt perſonarum acceptor Deus. Si autẽ Act. 10
dixeris, Et quemadmodum illũ imitari
poſſibile eſt? diſce quid dixerit: Imitato- 1. Cor 4.
res mei eſtote, ſicut & ego Chriſti. Ille & 11.
ipſius Chriſtus effectus eſt imitator, tu
verò nec apoſtoli conſerui. Ille domini
æmulator fuit, tu autem neque cõſerui:
B & quã tandem poteris negligentię tuæ
vmbram obtendere? Quemadmodum
vero eum imitatus ſit, oſtẽdit. Idque ab
initio cõſidera ab ipſis principijs. Quan-
dò enim ex illis ſalutaribus emerſit fluẽ-
tis, tanto igne plenus exiuit, vt nec ne-
ceſſariũ ſibi putaret magiſtrum. Non e-
nim expectauit Petrum, nec venit ad Ia-
cobum, neque ad alium omnino quen-
quam: ſed propria alacritate raptus, ita
totam illam, in qua fuerat baptizatus,
prædicatione ſua inflammauit vrbẽ, vt
ſæuiſſimum contra ſe Iudæorum præliũ
C concitaret. Violentiſſimum enim per-
ſecutorem Chriſtus in ardentiſſimũ re-
pentè prædicatorẽ immutauerat. Siqui-
dem etiam cum Iudæus eſſet, ſupra dig-
nitatem ſuam multa faciebat, alligans,
abducens, trahẽs in publicum Chriſtia-
nos, Sic etiã Moſes cum à nullo in prin-
cipatum populi ordinatus fuiſſet, con-
tribules ſuos tamen à Barbarorum ini-
quitate defendit. Hæc enim ſunt fortis Fortitudinis vera
cuiuſdam, ac virilis animi certa docu- ſigna in
menta. Hoc ſignum propriæ liberæque Paulo.
ſententiæ, nequaquam in aliorum afflі-
ctionibus tenere patientiam: ſed benig-
D nè atque conſtãter tueri eos, qui oppri-
muntur, etiam ſi nullo in hoc ordinetur
officio. Quia vero iuſtè opus arripuerat
principatus, Deus hanc ei poſteà con-
tulit dignitatem. Idipſum autem ſerua-
uit in Paulo: qui quã rectè faceret vltrò
arripiens initia ſermonis atque doctri-
næ, Deus ſimiliter oſtẽdit, cito doctoris
eum honore ſublimans. Si enim magi-
ſterij atque primatus adipiſcendi gratia
ad procuranda tãta negotia poſiluiſſẽt,
conſequenter eſſent de ambitione culpabiles. Cum verò pericula vtrique diligerent,
mortẽq; in ſe vndique procurarẽt, vt alios acquirerent in ſalutẽ: quis tã aperte infelix
eſt, qui tantę deuotionis ſtudiũ criminetur? Quod enim aliorũ amãres ſalutẽ iſta perfe-
cerint, & ſentẽtia declarauit Dei, & eorũ perditio, qui malè iſtum cõcupierũt honorẽ.

Irruerunt ſiquidem tunc& alij in huiuſmodi principatum, ſed potius interempti ſunt: nam alterum quidem lapſus de cœlo exuſſit ignis, alterum ſubitus terræ hiatus abſorbuit. Non enim propter defenſionã populi iſta faciebant, ſed ob gloriã dignitatis. Irruit & Ozias, ſed lepra commaculante punitus eſt. Irruit etiam Simon, ſed reprobatus eſt, & mori periclitatus. Irruit vero etiã Paulus, ſed apoſtolatus gloria coronatus eſt. Non enim in ſacerdotiũ nec honorem, ſed in miniſterium irruit ac labores: maximéque in hoc zelo& alacritate properauit: propterea prædicator, propterea continuo clarus efficitur. Sicut enim qui princeps fuerit ordinatus, niſi digne impoſitum ſibi adminiſtret officium, meretur etiam maiora ſupplicia: ſic alter etſi non ordinetur quidem, ſuſcipiat tamen, & ſicut oportet impleat, non dico ſacerdotium, ſed ſolicitudinem curámque multorum, omni profecto eſt honore digniſſimus. Propterea igitur ne vnum quidem diem in otio paſſus eſt & quiete trãſire hic in prædicandi ardore, ipſo igne vehementior: ſed ſimul vt ſalutifero ex fonte conſcendit, plurimamque in ſe flammam ipſe ſuccendit, non pericula timuit, non irriſiones erubuit, & opprobria Iudæorum, neq; ſermonẽ ſuũ ab illis reſpui indignanter tulit: non aliud quicquã horum ſimile cogitauit, ſed alios accipiens oculos, vtique charitatis, aliamque mentẽ, multo cũ impetu inſtar torrẽtis irrupit: omnia pariter Iudæorum trahens atque cõuoluens, & ex ſcripturis ipſum eſſe Chriſtũ euidenter oſtendens. Et certò nondum in eo tam multa gratiæ munera coruſcabãt, nondum tanta fuerat ſpiritus illuminatione donatus: ſed tamen inflãmata cõtinuo voluntas, mortificatáque anima cuncta faciebat, & quaſi ſẽper ſatisfaceret Deo de tẽpore iã peracto, ſic gerebat omnia, ſic lucra ſpiritalia vndique colligebat in locum, qui eſſet belli pars maxima, & laborum, periculorúmq; plena, fidenter inſiliens. Hoc vero maiore quoq; admiratione dignũ eſt, quòd cum tam eſſet audax, ac velut ad pugnã ſemper accinctus, & ignem quendam bellicũ ſpirans: ita rurſus placabilẽ ac flexibilem ſe præbebat magiſtris, vt nunquam in eo, vel in tanto illo impetu alacritatis offenderet. Itaque feruenti tunc, vel potius furenti præceperunt, vt iret Tarſum atque Cæſaream, nec tamen renuit. Dixerunt, quia cum per murum deponi oporteret eũ, & palluerit

1. Paral. 29 c.

Act. 8.

Obedientia Pauli cõmendatur.

A ἐπεπήδησαν γάρ ποτε καὶ ἕτεροι [illegible] προστασίᾳ, ἀλλὰ πάντες ἀπώλοντο, οἱ μὲν [illegible] ἀφθέντες, οἱ δὲ γῆς διαστάσης καταποθέντες. οὐ [illegible] διὰ προστασίαν τοῦτο ἐποίουν, ἀλλὰ διὰ [illegible] δρίας ἔρωτα. ἐπεπήδησε καὶ Ὀζίας, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἀκάθαρτος γέγονεν. ἐπεπήδησε καὶ Σίμων, ἀλλὰ κατεδικάσθη, καὶ περὶ τῶν ἐσχάτων ἐκινδύνευσεν. ἐπεπήδησε καὶ Παῦλος, ἀλλ' ἐστεφανώθη, οὐχ ἱερωσύνῃ καὶ τιμῇ, ἀλλὰ διακονίᾳ καὶ πόνοις καὶ κινδύνοις. καὶ ἐπὶ [illegible] πολλοῦ καὶ προθυμίας ἐπέδραμε, διὰ τοῦτο ἀνακηρύττεται καὶ λάμπει πρὸς οὐκ ὀλίγην [illegible]

B ὥσπερ γὰρ ὁ χειροτονούμενος ἄρχων, ἂν μὴ [illegible]ως τὸ πρᾶγμα μετίῃ, καὶ μείζονός ἐστι κολάσεως ἄξιος, οὕτω καὶ μὴ χειροτονηθείς τις, μεταχειρίζηται δὲ προσηκόντως, οὐ λέγω τὰ τῆς ἱερωσύνης, ἀλλὰ τὰ τῆς τῶν πολλῶν [illegible] τοῦ παντὸς ἄξιός ἐστι. διὰ τοῦτο οὐδεμίαν [illegible]μεινεν ἡμέραν ἡσυχάζων ὁ πυρὸς αὐτὸς σφοδρότερος, ἀλλ' ὁμοῦ τε ἀνέβη ἀπὸ τῆς ἱερᾶς τῶν ὑδάτων πηγῆς, καὶ πολλὴν ἀνῆψεν [illegible] φλόγα, καὶ οὔτε κινδύνοις συνεῖδεν, οὔτε [illegible] τα καὶ τὴν αἰσχύνην τὴν παρὰ Ἰουδαίων, [illegible]

C ἀπιστεῖσθαι παρ' αὐτοῖς, οὐκ ἄλλο τι [illegible] οὐδὲν· ἀλλ' ἑτέρους λαβὼν ὀφθαλμοὺς [illegible] ἀγάπης, καὶ ἑτέραν διάνοιαν, μετὰ πολλῆς [illegible]πιπτε τῆς ῥύμης, ὥσπερ τις χείμαρρος [illegible] τὰ παρασύρων τὰ Ἰουδαίων, καὶ διὰ τῶν γραφῶν δεικνὺς, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Χριστός. [illegible] οὔπω χαρίσματα πολλὰ τῆς χάριτος [illegible] ταῦ, οὔπω τοσούτου τοῦ πνεύματος μετε[illegible] ὅμως εὐθέως ἐφλέγετο, καὶ [illegible] πάντα ἔπραττε, καὶ ὥσπερ [illegible] ὑπὲρ τοῦ παρελθόντος χρόνου, οὕτω [illegible] ἐποίει, καὶ ἐπραγματεύετο εἰς τὸ πον[illegible]

D λιστα τοῦ πολέμου μέρος ἑαυτὸν [illegible] κινδύνων ἔχειν καὶ φόβων. καὶ ὅμως [illegible] μητικὸς ὢν καὶ ὁρμητίας καὶ [illegible], οὕτω [illegible] πειθήνιος ἦν καὶ εὐήνιος τοῖς διδασκάλοις [illegible] μὴ ἐν τοσαύτῃ ὁρμῇ προθυμίας [illegible]πεσεῖν. καὶ γὰρ ζέοντί ποτε καὶ μαινομένῳ [illegible]θόντες εἶπον, ὅτι δεῖ ἀπελθεῖν εἰς Ταρσὸν καὶ Καισάρειαν, καὶ οὐκ ἀντεῖπεν. [illegible] διὰ τοῦ τείχους χαλασθῆναι, [illegible]

A συνεβούλευσαν ξυρήσασθαι, καὶ οὐκ ἀντέπεσεν· εἶπον μὴ εἰσελθεῖν εἰς τὸ θέατρον, καὶ εἶξεν οὕτως· ἑνὸς ἦν πανταχοῦ τοῦ συμφέροντος τοῖς πιστοῖς, τῆς εἰρήνης, τῆς ὁμονοίας· καὶ πανταχοῦ ἑαυτὸν ἐτήρει τῷ κηρύγματι. ὥστε ὅταν ἀκούσῃς, ὅτι τὸν ἀδελφιδοῦν πέμπει πρὸς τὸν χιλίαρχον, βουλόμενος ἑαυτὸν ἐξαρπάσαι τῶν κινδύνων, καὶ ὅταν ἐπικαλέσηται Καίσαρα, καὶ ὅταν εἰς τὴν Ῥώμην σπεύδῃ, μὴ νομίσῃς ἀνανδρείας εἶναι τὰ ῥήματα. ὁ γὰρ στένων, ἐπειδὴ παρῆν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, πῶς οὐκ ἂν εἵλετο μετὰ Χριστοῦ εἶναι; καὶ ὁ τῶν οὐρανῶν καταφρονῶν, καὶ ἀγγέλων δι' αὐτὸν ὑπερορῶν, πῶς ἂν ἐπεθύμησε B τῶν παρόντων; τίνος οὖν ἕνεκεν τοῦτο ἐποίει; ἵνα ἐνδιατρίψῃ τῷ κηρύγματι, καὶ μετὰ πολλῶν ἀνθρώπων ἀπέλθῃ, πάντων ἐστεφανωμένων. καὶ γὰρ ἐδεδοίκει, μήποτε πτωχὸς καὶ πένης τῆς τῶν πολλῶν σωτηρίας ἀποδημήσῃ ἐντεῦθεν. διὸ καὶ ἔλεγε· Τὸ γὰρ ἐπιμεῖναι τῇ σαρκί, ἀναγκαιότερον δι' ὑμᾶς. διὸ καὶ ὁρῶν αὐτῶν τὸ δικαστήριον τὴν βελτίω ψῆφον περὶ αὐτοῦ κατατιθέμενον, ὡς καὶ ὁ Φῆστος ἔλεγεν, Ἀπολύεσθαι ἐδύνατο ὁ ἄνθρωπος οὗτος, εἰ μὴ ἐπεκα- C λέσατο Καίσαρα, καὶ δεθείς, καὶ μετὰ μυρίων ἑτέρων δεσμωτῶν ἀπαγόμενος μυρία εἰργασμένων δεινά, οὐκ ᾐσχύνετο τὸ συνδεδέσθαι ἐκείνοις, ἀλλὰ καὶ προενόει πάντων τῶν συμπλεόντων, καίτοιγε ὑπὲρ αὐτοῦ θαρρῶν καὶ εἰδὼς ὡς ἐν ἀσφαλείᾳ ἦν, καὶ πέλαγος τοσοῦτον ἀνῄει δεδεμένος, καὶ ἔχαιρεν ὡς ἐπὶ μεγίστην ἀρχὴν παραπεμπόμενος. καὶ γὰρ οὐδὲ μικρὸς ἆθλος αὐτῷ τῆς Ῥωμαίων πόλεως ἡ διόρθωσις προὔκειτο. ἀλλ' ὅμως οὐδὲ τῶν ἐν τῷ πλοίῳ κατωλιγώρησεν, ἀλλὰ καὶ ἐκείνους ἐρρύθμισε, διηγησάμενος τὴν αὐτοῦ φανεῖσαν ὄψιν, D ἐξ ἧς ἐμάνθανον ὅτι πάντες οἱ πλέοντες μετ' αὐτοῦ δι' αὐτὸν σώζονται. τοῦτο δὲ ἐποίει, οὐχ ἑαυτὸν ἐπαίρων, ἀλλ' ἐκείνους ἑαυτῷ πειθηνίους παρασκευάζων. διὰ τοῦτο καὶ ὁ θεὸς συνεχώρησε διεγερθῆναι τὴν θάλατταν, ἵνα καὶ δι' ὧν παρηκούσθη, καὶ δι' ὧν ἠκούσθη, διὰ πάντων δειχθῇ ἡ Παύλου χάρις. καὶ γὰρ συνεβούλευσε μὴ ἀναπλεῦσαι, καὶ παρηκούσθη, καὶ γέγονε κίνδυνος περὶ τῶν ἐσχάτων· καὶ οὐδὲ οὕτως ἦν φορτικός,

A Dederunt conſilium vt caput raderet, non reſtitit. Suaſerunt ne in theatrum ingrederetur, & ceſſit. Ita ſe huic rei totum dedicauerat, vt omnia pro fidelium vtilitatibus libenter acciperet, pro ipſorum ædificatione, pacem, conſenſum, diſpenſationem, concordiam, diligendo, & eundem ſe ac ſemper æqualem prædicationi vbique ſeruando. Cum igitur audis, quòd ſororis filium miſerit ad Tribunum, volens de periculis liberari, & quod appellet Cæſa- *Act. 25.* rem, quódque Romam ire feſtinet, nequaquam putes verbum eſſe formidinis. Qui enim gemebat in hac ſe adhuc B eſſe vita, annon potius eligebat eſſe cum Chriſto? Qui & cœlum propter ipſum deſpiciebat & angelos, quo tandem pacto hæc præſentia diligebat? Cuius igitur rei gratia iſta faciebat? proculdubio, vt diutius prędicationi inſiſteret, cúmque multis hinc credētibus, atque omnibus coronatis iret ad Chriſtum. Nam profectò metuebat, ne pauper hinc, atque inops multorum ſalutis abſederet. Et idcirco dicebat: Per- *Philip. 1. 24.* manere autem in carne neceſſarium eſt propter vos. Propterea ergo cùm vide- *Act. 25. 21.* C ret meliorem pro ſe in iudició proceſſiſſe ſententiam, ipſóque dicente Feſto, abſolui poterat homo iſte, niſi appellaſſet Cæſarem: vinctus tamen, cúmque plurimis vinctus, qui mille facinora cōmiſerant, ductus, non erubuit cum illis ligari, quinimo omnium ſimul nauigantium curam gerebat, ſui quippe ſecurus, ſeque tutum ſatis eſſe certiſſimus. Cumque vinctus per tam vaſtum pelagus duceretur, ita gaudebat tamen, tanquam in maximum duceretur imperium. Etenim non paruū illi præmium vrbis Romæ conuerſio proponebatur. D Verùm ne illos quidē, qui pariter nauigabant, deſpectui habendos putauit: ſed illis quoque veritatis ſuauitate modulatus eſt, indicans ſibi diuinos apparuiſſe vultus, & ea, quę fuerāt ſibi dicta, cōmemorās: id eſt, tibi donaui homines iſtos. *Ibid. 27.* Hoc vero faciebat, non ſeipſū arroganter extollens, ſed illos ſibi ad perſuaſionem fidei parās. Propterea & Deus permiſit pelegus cōmoueri, vt per id quod auditus non eſt, & per id quod auditus eſt, ſpiritualis Pauli gratia panderetur. *Ibidem.* Nam & cùm dediſſet conſiliū, nauigandū non eſſe, contēptus eſt, ventúque eſt vſque ad extrema diſcrimna. Verum ne contemptu qudem eorū factus eſt oneroſior,

ſed rurſus, quaſi pater filijs prouidebat agebatque omnia ne quiſquam pariter. Poſtquam vero Romanā ingreſſus eſt, ibi quoque quanta cum modeſtia annunciat veritatem, quanta etiam cum libertate obſtruit ora impiorum? Verùm nec ibi ſtare contentus, etiam in Hiſpaniam percurrit. Cùm autem ſæpius varia pericula ſuſtineret, cōfidebat magis atque fiebat audacior: nec ipſe ſolū, ſed etiam diſcipuli propter ipſum, qui eius vtique firmabātur exemplo. Quēadmodum enim ſi eum remiſſiorem, ſegnioréinque vidiſſent, ipſi etiam fortaſſe fuiſſent mœrore deiecti: ita qui illum fortiorem factum eſſe cernebant, & inter iniurias atque plagas conſtantiæ ſæpe virtute creſcentem, ipſi quoque cū maiore fiducia prædicabant: idque ſignificās ait, Ita vt plures è fratribus confidentes vinculis meis, abundantius auderent ſine timore verbum Dei loqui. Si enim dux militiæ fuerit fortis ac robuſtus, nō modò cædens atque proſternens: verumetiam vulnere ipſe percuſſus ſubditos ſuos efficit fortiores, magiſque hoc præſtat vulneratus ipſe, quam vulnerans. Cū enim hi qui ſub tali pugnant magiſtro, viderint inflicta vulnera, fluentem ſanguinem, & nec ſic quidem illum hoſtibus aliquando cedentem: ſed ſtantem fortiter, haſtaſque vibrantem, & crebris certiſque ictibus in aduerſarios proruentem, nec omninò quicquā parcentem dolori, maiore abſque dubio tanto duci alacritate ſubduntur. Hoc itaque factum & Paulo. Videntes enim illum ligatum catenis, & nihilominus in carcere prædicantem, videntes etiam verberatum, & tamen verberantes ipſos ſermone capientem, maiorem profectò fiduciam colligebant. Et idcirco non dixit ſimpliciter confidens; ſed ita, vt abundantius auderent ſine timore verbum Dei loqui: Magis, inquit, modò quàm cùm eſſem liber à vinculis, fratres prędicabāt fiducialiter. Tunc enim certiorem alacritatem & ipſe capiebat, ac vehementius in aduerſarios ferebatur, & incrementa perſecutionis, maioris illi fiebant cauſa conſtantiæ. Incluſus eſt quidem in carcere, tantumque in eo virtutis refulſit, vt etiam fundamenta quaterentur, & oſtia panderentur. Cuſtodem quoque tunc ipſum carceris ad fidem tranſtulit, Iudici penè perſuaſit, ita vt ipſe diceret: In modico me ſuades Chriſtianum fieri.

Roma quantam modeſtiam exhibuerit

Phil. 1. 14.

Cōparatio cum duce exercitus.

Act. 19.

Ibid. 26. 28

ἀλλὰ πάλιν ὡς παίδων πατὴρ προεώρα, καὶ ὅπως μηδεὶς ἀπόλοιτο, πάντα ἔπραττεν. ἐπειδὴ δὲ καὶ τῆς Ῥωμαίων ἐπέβη, κἀκεῖ πῶς μετ' ἐπιεικείας διαλέγεται; πῶς μετ' ἐλευθερίας τοὺς ἀπειθοῦντας ἐπιστομίζει; καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἵσταται, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἱσπανίαν ἔδραμε. καὶ γὰρ κινδυνεύων μᾶλλον ἐθάῤῥει, καὶ τολμηρότερος ἐγίνετο ἐντεῦθεν, οὐκ αὐτὸς δὲ μόνος, ἀλλὰ καὶ οἱ μαθηταὶ δι' αὐτόν. ὥσπερ γὰρ εἴπερ ἑώρων αὐτὸν ἐνδιδόντα καὶ ὀκνηρότερον γινόμενον, τάχα ἂν καὶ αὐτοὶ καθυφῆκαν· οὕτως, ἐπειδὴ εἶδον αὐτὸν ἀνδρειότερον γινόμενον, καὶ ἐπηρεαζόμενον, καὶ μᾶλλον ἐπιτιθέμενον, μετὰ παῤῥησίας ἐκήρυττον. καὶ τοῦτο δηλῶν ἔλεγεν, ὥστε τοὺς πλείονας τῶν ἀδελφῶν πεποιθότας τοῖς δεσμοῖς μου, περισσοτέρως τολμᾶν ἀφόβως τὸν λόγον λαλεῖν. ὅταν γὰρ ὁ στρατηγὸς ᾖ γενναῖος, οὐδὲ σφάττων μόνον καὶ ἀποκτείνων, ἀλλὰ καὶ τιτρωσκόμενος, τοὺς ὑπ' αὐτῷ ταττομένους θρασυτέρους ποιεῖ, καὶ μᾶλλον τιτρωσκόμενος ἢ τιτρώσκων. ὅταν γὰρ ἴδωσιν αὐτὸν αἵματι πεφυρμένον καὶ τραύματα περιφέροντα, καὶ οὐδὲ οὕτω παραχωροῦντα τοῖς ἐχθροῖς, ἀλλ' ἑστῶτα γενναίως, καὶ δόρυ σείοντα, καὶ βάλλοντα τοὺς ἐναντίους, καὶ πρὸς τὰς ἀλγηδόνας οὐκ ἐνδιδόντα, μετὰ πλείονος παρατάττονται καὶ αὐτοὶ τῆς προθυμίας· ὃ δὴ καὶ ἐπὶ Παύλου γέγονεν. ὁρῶντες γὰρ αὐτὸν δεδεμένον καὶ ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ κηρύττοντα, καὶ μαστιζόμενον, καὶ τοὺς μαστίζοντας χειρούμενον, πλείονα ἐδέχοντο παῤῥησίαν. καὶ τοῦτο δηλῶν, οὐχ ἁπλῶς πεποιθότας, εἶπεν, ἀλλὰ προσέθηκε, περισσοτέρως τολμᾶν ἀφόβως τὸν λόγον λαλεῖν. τουτέστι, μᾶλλον νῦν, ἢ ὅτε λελυμένος ἤμην, ἐπαῤῥησιάζοντο οἱ ἀδελφοί. τότε πλείονα προθυμίαν καὶ αὐτὸς ἐλάμβανε· μᾶλλον γὰρ τότε παρωξύνετο κατὰ τῶν ἐχθρῶν, καὶ αἱ προσθῆκαι τῶν διωγμῶν, προσθῆκαι πλείονος παῤῥησίας ἦσαν αὐτῷ καὶ μείζονος ὑποθέσεως. συνεκλείσθη γοῦν ποτε, καὶ τοσοῦτον ἐξέλαμψεν, ὥστε καὶ τὰ θεμέλια τινάξαι, καὶ τὰς θύρας ἀναπετάσαι, καὶ τὸν δεσμοφύλακα μεταστῆσαι πρὸς ἑαυτόν, καὶ τὸν δικάζοντα μικροῦ μεταπεῖσαι, ὡς καὶ αὐτὸν ἐκεῖνον λέγειν, Ἐν ὀλίγῳ με πείθεις Χριστιανὸν γενέσθαι.

A πάλιν ἐλιθάζετο, καὶ τὴν καταλεύουσαν πόλιν εἰσελθὼν μετέθηκεν. ἐκάλεσαν αὐτὸν ὡς μέλλοντες κρίνειν, ποτὲ μὲν Ἰουδαῖοι, ποτὲ δὲ Ἀθηναῖοι, καὶ γεγόνασιν οἱ δικασταὶ μαθηταί, οἱ ἀντίδικοι ὑπήκοοι. καὶ καθάπερ πῦρ ἐμπεσὸν εἰς διαφόρους ὕλας, μᾶλλον αὔξεται, καὶ προσθήκην λαμβάνει τὴν ὑποκειμένην ὕλην· οὕτω καὶ ἡ γλῶσσα Παύλου, ὅσοις ἂν συνεγένετο, πρὸς ἑαυτὸν αὐτοὺς μεθίστη, καὶ οἱ πολεμοῦντες αὐτῷ τοῖς ἐκείνου λόγοις ἁλόντες, τροφὴ ταχέως ἐγίνοντο τῷ πνευματικῷ τούτῳ πυρί, καὶ δι' αὐτῶν πάλιν ὁ λόγος ᾔρετο, καὶ ἐφ' ἑτέρους προῄει. διὸ καὶ ἔλεγε· Δέδεμαι, ἀλλ' ὁ λόγος οὐ B δέδεται. ἐφυγάδευον αὐτόν· καὶ τὸ μὲν πρᾶγμα δίωξις ἦν, τὸ δὲ συμβαῖνον, ἀποστολὴ διδασκάλων. καὶ ὅπερ ἂν ἐποίησαν φίλοι καὶ συντεταγμένοι, τοῦτο ἐποίουν οἱ πολέμιοι, οὐκ ἐῶντες ἐν ἑνὶ ἱδρυνθῆναι χωρίῳ, ἀλλὰ πανταχοῦ περιάγοντες τὸν ἰατρόν, δι' ὧν ἐπεβούλευον, δι' ὧν ἤλαυνον, ὡς πάντας ἀκοῦσαι τῆς ἐκείνου γλώττης. ἔδησαν πάλιν αὐτόν, καὶ μᾶλλον παρώξυναν. τοὺς μαθητὰς ἤλασαν, καὶ τοῖς οὐκ ἔχουσι διδάσκαλον ἔπεμψαν. εἰς μεῖζον ἤγαγον δικαστήριον, καὶ τὴν μείζονα ὠφέλησαν πό- C λιν. διὸ καὶ ἀλγοῦντες οἱ Ἰουδαῖοι περὶ τῶν ἀποστόλων ἔλεγον· Τί ποιήσωμεν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις; δι' ὧν, φασι, περιαιρούμεθα, διὰ τούτων αὐξόμενοι. παρέδωκαν τῷ δεσμοφύλακι, ἵνα ἀκριβῶς αὐτὸν κατάσχῃ. ὁ δὲ ἀκριβέστερον ἐδέθη ὑπὸ Παύλου. μετὰ δεσμωτῶν ἔπεμψαν, ἵνα μὴ φύγῃ· ὁ δὲ τοὺς δεσμώτας κατήχησε· διὰ τῆς θαλάττης ἔπεμψαν, ἵνα καὶ ἄκοντες παρασκευάσωσι ταχέως ἀνυσθῆναι τὴν ὁδόν· καὶ τὸ ναυάγιον τὸ συμβὰν ἐγένετο διδασκαλίας ὑπόθεσις τοῖς συμπλέουσι· μυρίας ἠπείλουν D κολάσεις, ἵνα σβεσθῇ τὸ κήρυγμα, τὸ δὲ ᾔρετο μᾶλλον. καὶ ὥσπερ ἐπὶ τοῦ δεσπότου ἔλεγον, Ἀποκτείνωμεν αὐτόν, ἵνα μὴ ἔλθωσιν οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ ἄρωσι καὶ τὴν πόλιν ἡμῶν καὶ τὸ ἔθνος, καὶ τοὐναντίον συνέβη (ἐπειδὴ γὰρ ἀπέκτειναν αὐτόν, διὰ τοῦτο ἦραν οἱ Ῥωμαῖοι καὶ τὸ ἔθνος αὐτῶν καὶ τὴν πόλιν· καὶ ἅπερ ἐνόμιζον εἶναι κωλύματα, ταῦτα ἐγένετο βοηθήματα τοῦ κηρύγματος) οὕτω καὶ Παύλου κηρύττοντος, ἅπερ ἐπῆγον ἐκεῖνοι τὸν

Rurſus cum lapidaretur, plenam populi ciuitatem fidei luce donauit, & vocabāt eum quaſi iudicaturi Iudæi, tunc etiam Athenienſes facti ſunt ex aduerſariis ſubditi, & ex iudicibus repentè diſcipuli. Sicut enim ignis in diuerſas plerumque materias incidens augetur magis, & ex ſubiecta ſibi ſubſtantia incrementa ſortitur: ſic etiam lingua Pauli, quibuſcumque fuiſſet admota, ad ſeipſum eos continuo transferebat. Impugnatores quoque eius celeriter ipſius verbo capti pabulum quoddam ſpiritali huic efficiebantur igni, pérque ipſos magis euangelij fama creſcebat, idcirco dicebat: Alligatus ſum, ſed verbum Dei non eſt alligatum. *2.Tim.2.* Fugabant eum frequenter inimici, & quantum quidem ad rem ſpectat, perſequebātur: quantū verò ad euentum rei, aliis mittebant magiſtrum qui eo carebant: quódque faciebant amici atque concordes, hoc velut ſtudio exequebantur inimici nunquam ſinētes eum in vna habitaculum regione collocare, ſed perſecutionibus, inſidiíſque pellentes, per cunctas omninò prouincias medicum circunducebant, vt omnes videlicet ſalutaria eius linguæ remedia ſentirent. Rurſus alligauerunt eum, ſed acrius in defenſionē fidei diſcipulos concitarunt, perſecuti ſunt, & non habentibus miſerunt magiſtrum. Ad maius iudiciū prouocauerunt, ſed vberiùs Iudæi beneficium contulerunt, propter quod & Iudæi dicebant de apoſtolis dolentes: Quid faciemus iſtis hominibus? *Act.4.* Per quæ enim eos *Ibid.16.* opprimere volumus, per ea ipſa prouehimus. Tradiderunt cuſtodi carceris, vt eum diligenter ligaret, ſed ipſe à Paulo arctius alligatus eſt. Cum reis atque vinctis eum miſerunt, ne aufugeret; at ille vinctos Chriſtiana doctrina imbuit. Impoſuerunt eum naui, vt planè etiam nolentes ocyus iter eius facerent explicari, accidénſque naufragium factum eſt cum apoſtolo nauigantibus cauſa doctrinæ. Minabantur mille ſupplicia, vt ignem prædicationis extinguerent, qui è contrario magis inde creſcebat. Et ſicut de Domino dixerunt, occidamus eum, *Ioan.11.* ne veniant Romani, & tollant locum noſtrum atque gentem, accidítque contrarium: nam quia occiderunt eum, propterea Romani & gentē eorum & ciuitatem tulerunt: & quę putabantur impedimenta prædicationis, fortia efficiebantur auxilia. Sic etiam prædicante Paulo, quæ aduerſarij ad opprimendum

intulêre verbum, hæc illud ad ineffabilẽ quandam altitudinem ſubleuarunt. Super his verò omnibus gratias bono tantarum rerum authori agamus Deo, glorificemus Paulum, per quem iſta completa ſunt. Oremus etiam, vt ipſi quoque eiſdem perfruamur bonis, gratia & miſericordia domini nostri Ieſu Christi, per quem & cum quo gloria patri, cum ſpiritu ſancto in ſecula ſeculorum. Amen.

De Manſuetudine Sermo.

Incerto interprete.

OMnibus vobis perſpicuum arbitror, quàm conueniat his, qui diuina prudenter audiunt eloquia, vt mores bonos, & conuerſationem virtute præditam exerceant. In hoc enim ſerui Dei eos, qui veritatem ignorant potiſſimum antecellunt, ſi in manſuetudine conuerſentur, & vitam agant ſua religione dignam. Qui Christum ignorant, haud mirum ſi mali ſint, moribuſque damnatis: ſeruus autem Chriſti magis à morum mititate quàm nomine, quod ei parentes impoſuerunt, vocandus eſt. Neque Deus homines ita diligit propter virginitatem, ieiunium, contemptum diuitiarum, hilarem eleemoſynarum dationem, vt propter mites, benéque compoſitos mores: tametſi & illud alacriter ſuppeditare indigentibus non aliunde proficiſcitur, & conceditur, his qui Chriſtum diligunt, quàm à mititate. Vt enim à fonte riuus, ea à morum ſuauitate cura pauperum profluit. Facilè enim ad miſericordiã manſueti, & æquabiles trahuntur omnes, neque ferre poſſunt contemni pauperes, ſed aliorum inopiam ſuam arbitrantur calamitatem. Propterea inuidiam peſſimam omnium affectionem credũt; neque vnquam grauem illum morbum in ſuam animam admittit vir benignus, & mitis: ſed ſi viderit fratres honoratos, congaudet ac gratulatur, aliorum gloriam ſuam putans. Alioquin amicorum omnia communia cenſens, in bonis quidem congaudet, in triſtibus verò condolet. Hæc enim manſuetudinis dona ſunt, & talis mitiũ eſt vita. Mitis orpha-

Quod differant fideles ab infidelibus.

A λόγον ἐκκόπτοντες, ταῦτα αὐτοὺς ηὔξησε, καὶ εἰς ὕψος ἐπῆρεν ἄφατον. ὑπὲρ δὴ τούτων πάντων εὐχαριστήσωμεν τῷ ἀμηχάνῳ θεῷ, μακαρίσωμεν τὸν Παῦλον, δι' οὗ ταῦτα γέγονεν, εὐξώμεθα καὶ αὐτοὶ τῶν αὐτῶν ἐπιτυχεῖν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ πατρὶ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Τοῦ αὐτοῦ περὶ πραότητος.

B Οἶμαι πάντας ὑμᾶς ἐπίστασθαι σαφῶς, ὅτι προσήκει τοὺς τῶν λογίων τοῦ θεοῦ συνετῶς ἀκούοντας, ἦθος ἀγαθὸν καὶ τρόπων ἀρετὴν ἀσκεῖν. τοῦτο γάρ ἐστιν ᾧ μάλιστα διαφέρουσιν οἱ δοῦλοι τοῦ Χριστοῦ, τῶν τὴν ἀλήθειαν ἀγνοούντων, τῷ χρηστότητι συζῆν, καὶ βίον ἄξιον τῆς εὐσεβείας προέρχεσθαι. τοὺς μὲν γὰρ τὸν Χριστὸν ἀγνοοῦντας, οὐδὲν ἀπεικὸς πονηρούς τε εἶναι καὶ μοχθηρούς τινα τρόπον· ὁ δὲ τοῦ Χριστοῦ δοῦλος ἐκ τῆς τῶν τρόπων ἡμερότητος C καλείσθω μᾶλλον ἢ τοῦ παρὰ τῶν γονέων αὐτῷ τεθέντος ὀνόματος. οὐ γὰρ οὕτως ἀγαπᾶται παρὰ τοῦ θεοῦ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, οὐκ ἀπὸ παρθενίας, οὐκ ἀπὸ νηστείας, οὐκ ἀπὸ τοῦ τῶν χρημάτων καταφρονεῖν, οὐκ ἀπὸ τοῦ προθύμως χεῖρα τοῖς δεομένοις ὀρέγειν, ὡς ἀπὸ τῆς ἡμερότητος καὶ τῆς τῶν ἠθῶν εὐταξίας· καίτοι καὶ τὸ προθύμως ἐπαρκεῖν τοῖς δεομένοις, οὐκ ἄλλοθεν οὐδαμόθεν ἀλλ' ἀπὸ τῆς χρηστότητος περιγίνεται πᾶσι τοῖς τὸν Χριστὸν ἀγαπῶσι, καὶ ὥσπερ ἐκ τῶν πηγῶν οἱ ῥύακες, οὕτως ἡ πρόνοια τῶν πτωχῶν ἐκ τῆς D τῶν ἠθῶν ἡμερότητος. πᾶς γὰρ ἐπιεικής τε καὶ πρᾶος ῥαδίως εἰς φιλανθρωπίαν καθέλκεται, καὶ οὐκ ἀνέχεται περιιδεῖν τοὺς ἐν ἐνδείᾳ καθεστῶτας, ἑαυτοῦ νομίζων συμφορὰν τὴν πενίαν τῶν ἄλλων. ἔστι τοίνυν φθόνος μὲν ἁπάντων κάκιστος· ἀνὴρ δὲ χρηστὸς καὶ πρᾶος, οὐ παραδέχεται τῇ ψυχῇ τὸ πονηρὸν τοῦτο νόσημα, ἀλλὰ τοὺς εὐδοκιμοῦντας ἀδελφοὺς ὁρῶν, συγχαίρει καὶ συνήδεται, ἑαυτοῦ νομίζων εὐδοξίαν τὴν τῶν ἄλλων εὐδοξίαν, κοινὰ τὰ τῶν φίλων ἡγούμενος, ἐν μὲν τοῖς ἀγαθοῖς συγχαίρων, ἐν δὲ τοῖς λυπηροῖς συναλγῶν. τοιαῦτα τὰ τῆς πραότητος δῶρα, τοιοῦτος ὁ βίος τῶν ἐν ἐπιεικείᾳ συζώντων. ὁ πρᾶος ὀρφανῶν

νῶν πατὴρ, χηρῶν προστάτης, πενίας κηδεμὼν, ἀδικουμένων βοηθὸς, πανταχοῦ ποιῶν τὸ δίκαιον τὸ κράτος, καὶ παισὶν πατὴρ αἰδέσιμος ὁ πρᾳότητι συζῶν, καὶ παῖς πατρὶ, καὶ δοῦλος δεσπότῃ, καὶ τὸν δεσπότην οὐδὲν ἕτερον τῆς παρὰ τῶν οἰκετῶν εὐνοίας ἀπολαύειν ποιεῖ. ὅταν γὰρ ἴδωσιν αὐτὸν ἐπιεικείᾳ χαίροντα, καὶ πρᾴως ἅπασι προσφερόμενον περὶ πολλοῦ ποιοῦνται, καὶ θαυμάζουσι, πατέρα μᾶλλον ἢ δεσπότην τὸν κεκτημένον νομίζοντες. φέρε δὴ, κατὰ δύναμιν ἡμετέραν ἀκριβῶς ἐξετάσωμεν, ὅσα τοῖς ἐπιεικέσιν ἐκ τῆς τῶν ἠθῶν ἡμερότητος ἀγαθὰ περιγίνεται. ἐκεῖνος ὁ πρᾶος φίλος μὲν τοῖς ὁρῶσι, φίλος δὲ καὶ τοῖς ἀκοῇ γνωρίμοις; καὶ οὐδείς ἐστιν ὃς ἥμερον ἄνθρωπον ἐπαινούμενον ἀκούων, οὐκ ἂν ἐπιθυμήσειεν ἰδεῖν, καὶ ἀσπάσασθαι. καὶ συνεχῶς ὁρᾷν, ἐν κέρδους μέρει τὴν τοῦ τοιούτου φιλίαν ποιούμενος. κἂν ὑπὲρ χρημάτων τινὲς πρὸς ἀλλήλους διενεχθῶσιν, ἐπὶ τὸν χρηστὸν καὶ πρᾷον ἐπείγονται, νομίζοντες πᾶσαν μὲν ἔριν καὶ φιλονεικίαν λυθήσεσθαι ταχέως ὑπὸ τῆς ἐκείνου χρηστότητος. καὶ γὰρ ἂν συμβῇ τοὺς ἀνθρώπους φιλέχθρως ἔχειν πρὸς ἀλλήλους, ἡ τοῦ δικάζοντος ἡμερότης δυσωπεῖ γίνεσθαι πρᾴους, τοὺς ῥᾳδίως εἰς ὀργὴν καὶ θυμὸν ἐκφερομένους. ἂν δὲ ἄλλοι φανῶσί τινες εἰς φιλίαν ἄγειν τοὺς μαχομένους ἐθέλοντες, οὐκ ἂν δυνηθεῖεν αἰδέσιμοι φαίνεσθαι. ἐφ' ἑκάστου γὰρ οἶμαι τῶν πραγμάτων σύμβουλος πιθανὸς ὁ πρῶτος τῶν πράξεων, ὧν ἔχεσθαι συμβουλεύσειεν ἁπτόμενος. ὅταν οὖν ὁ τῆς ἐπιεικείας διδάσκαλος, πρῶτος φανῇ τὰ παραγγέλματα βεβαιῶν, ἅμα τε ὤφθη, καὶ τοὺς μεμηνότας ἡμέρωσε, καὶ οὐδὲν αὐτῷ δεῖ νουθεσίας καὶ λόγων, ἀλλὰ πρίν τι φθέγξασθαι, τὴν εἰρήνην εἰσηγήσατο. καὶ ὥσπερ ἀκτὶς ἡλίου φανεῖσα, τὸ σκότος ἀπελαύνει ταχέως, οὕτως ὁ χρηστὸς καὶ πρᾶος τὴν ταραχὴν καὶ τὴν μάχην εἰς εἰρήνην καὶ ἡσυχίαν μεταρρυθμίζει ταχέως. ἄξιον τοίνυν κἀκεῖνο ἐπισημήνασθαι, ὅτι μόνους τοὺς εἰρηνικοὺς τὸν τρόπον, υἱοὺς εἶναι τοῦ θεοῦ φησιν ὁ Χριστός. τίνος οὖν ἕνεκα τῆς προσηγορίας τῆς οἰκείας μόνοις τοῖς ἐπιεικέσιν μετέδωκεν; ὅτι μόνος ὁ φιλίας καὶ εἰρήνης αἴτιος τοῖς ἄλλοις καθιστάμενος, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ μιμεῖται κατὰ δύναμιν. ἐκεῖνος μὲν γὰρ ὡς θεὸς καὶ τῶν ὅλων κύριος,

A norum pater eſt, viduarum patronus, paupertatis curator, iniuria affectorũ adiutor, ſemper ſtrenuè agit, quod iuſtum Mitis filiorum reuerendus eſt pater, & filius patri, & obſeruandus dominus eſt ſeruo. Nihil enim ita conciliat domino familiareis, vt quod illum vident erga omnes modeſtè ſe gerere, & manſuetudine cunctis iucundum. Nam & talem maioris faciunt & admirantur, habéntque pro patre, non pro domino. Age, pro virili noſtrâ diligenter inquiramus, quænam ex morum ſuauitate bona manſuetis proueniant. *Quæ bona pariat manſuetudo.* Gratus & amabilis eſt videntibus, B gratus item & his, quibus tantum nomine notus eſt. Neque facile vllum inuenies, qui audiens laudari hominem manſuetum, illum videre, & exoſculari non deſideret, & non habeat in aliquanta lucri parte eius amicitia poſſe diu frui. Quod ſi contingat aliquos propter opes inter ſeſe diſſidere, mox ad benignum & manſuetum illum properatur, bona ſpe, quòd eius bonitate quicquid litium & contentionum eſt, è medio tollatur. Rurſus ſi capitales inter ſe inimici ſint, C manſueti viri correptione placantur, & manſueſcunt, etiamſi natura in iram & furorem propenſi ſint. Qui verò aliter affecti ſunt, ſi reconciliare inter ſe velint eos, qui digladiantur & pugnant, nullo modo venerabiles poſſunt videri: ſed in quauis cauſſam aptior, & magis idoneus ad perſuadendum, & conſulendum eſt is, qui eas actiones, quarum conſilium dat, primus aggreditur. Inſuper quoniam exemplo ſuo magiſter eſt manſuetudinis, & ipſe exemplo ſuo ſtabilit, quę tradit, & mox, vt videtur, mitigat D etiam furibundos, neque multis ei verbis vel admonitionibus opus eſt, ſed & pacem, priuſquam loquitur, perſuadet. Quemadmodum & ſolis iubar, vt primum apparet, fugat tenebras: ita manſuetus, & benignus ſuâ præſentiâ res turbulentas componit, quietáſque ac tranquillas reddit. Eſt autem & hoc dignum recenſeri, quod Chriſtus ſolùm pacificos filios Dei vocat. Et quare ſuum vocabulum mitibus communicat? Solus ille filium Dei pro viribus imitatur, qui pacis & amicitiæ auctor aliis fit. *Pacifici Dei filij. Matth. 5. 9.* Nam ſicut Chriſtus Deus & omnium dominus, in carne diuina nobis apparens,

ſanctos Angelos cum hominibus concordes effecit, qui quaſi bello quodam à nobis diſſidebant: ita & manſuetus homo fratres, & cognatos & domeſticos reuereri leges, & præceptum Dei, abiectiſque inimicitiis in gratiam mutuam redire facit. Porrò quod in corporibus noſtris nerui, hoc eſt manſuetus homo in domo, & eccleſia, & ciuitate. Paulus enim more ſuo fratres vocat corpus & membra inuicem. *Ephes. 4. 25.* Qui autem diuulſos & pugnantes coïre facit in amicitiã, iam Pauli ſermonem implet, qui ſuadet omnibus, ne ignorent membra ſua, neque mutuum ſe deuorent. Vnde verus eſt ſermo ille, quod pacificator fratrum eandem virtutem habet in eccleſia, & domo & ciuitate, quam habent in corporibus nerui, diſperſa & ſeparata coniungentes, & contrahentes, verùm hæc virtus tunc alicui data eſt, quando primus ipſe manſuetè viuere incipit. At qui facilè in iram erumpit, vulgo ridiculus apparebit, ſi quando exaſperatos alios placare attentat. *Ira quanta fœditas.* Iam quid deterius hominibus, qui iræ ſeruiunt? Quis eos videns non auertit oculos? Vir iracundus inſuauis quidem eſt obuiis, inſuauis autem & vicinis: & ſi pecuniis eum carere contingat, non facile reperit, qui eius inopiæ ſuccurrat. Communis eſt hoſtis, & ciuium, & peregrinorum, clamat, vociferatur, plagas occurrentibus intentat, dicenda loquitur, & tacenda aſpectu toruo, inflatâ facie, lingua rabidâ, manibus ad omnia prorumpentibus: &, vt apparet, dæmone plenus. Et quis videns virum ita furere, dubitaret vel dæmonio agitari miſerum, vel voluntariè in tantam inſaniam proſilire? ira voluntarius dæmon, inſania ſpontanea, mentis eſt defectio: qui iraſcitur, diaboli ludibrium eſt, dæmonum officina, & nequitiæ illorum dignus miniſter. Dic obſecro, quid potiſſimum volunt dæmones, vt faciant homines? Nonne vt exprobrent genitoribus? Nonne vt pollutas manus parentibus inferant? Nonne vt Deum blaſphement. Hæc autem omnia iraſcentium ſunt opera.

A τοὺς ἁγίους ἀγγέλους ἐκπεπολεμωμένους τοῖς ἀνθρώποις εἰς φιλίαν συνεκέρασεν, ἐπιφανεὶς ἡμῖν διὰ τῆς θείας αὐτοῦ σαρκός. χρηστὸς δὲ ἄνθρωπος ἀδελφοὺς καὶ συγγενεῖς καὶ οἰκείους πολεμοῦντας ἀλλήλοις, αἰδεῖσθαι πείθει τοὺς νόμους τοῦ θεοῦ, καὶ τὴν ἔχθραν ἀπορρίψαντας φιλεῖν ἀλλήλους κατὰ τὸ θεῖον ἐπίταγμα. καὶ μὴν ὅπερ ἐν τοῖς σώμασι τοῖς ἡμετέροις τὰ νεῦρα, τοῦτο χρηστὸς ἄνθρωπος ἐν οἰκίᾳ καὶ ἐκκλησίᾳ καὶ πόλει. σῶμα μὲν γὰρ καὶ μέλη ἀλλήλων ἔθος ὀνομάζειν τῷ Παύλῳ τοὺς ἀδελφούς· ὁ δὲ τοὺς διεσπασμένους καὶ μαχομένους εἰς φιλίαν ἄγων, ἐβεβαίωσε τοῦ Παύλου B τὸν λόγον, πείθων ἅπαντας μὴ ἀγνοεῖν τὰ μέλη, μηδὲ κατεσθίειν ἀλλήλους. οὐκοῦν ἀληθὴς ὁ λόγος ἐκεῖνος, ὥστε τὴν αὐτὴν ἔχει δύναμιν ἐν ἐκκλησίᾳ καὶ οἰκίᾳ καὶ πόλει, ὁ τῆς εἰρήνης αἴτιος τοῖς ἀδελφοῖς καθιστάμενος, ἣν ἔχει δύναμιν ἐν τοῖς σώμασι τὰ νεῦρα, συγκολλῶν καὶ συνάπτων τοὺς διεσπασμένους καὶ πολεμοῦντας ἀλλήλοις; ταύτην μέντοι λαμβάνει τὴν δύναμιν ἐπὶ τῶν ἄλλων ἕκαστος, ὅταν αὐτὸς φανῇ πρῶτος ἐπιεικείᾳ συζῶν. ὁ δὲ ῥᾳδίως εἰς ὀργὴν ἐκφερόμενος, καταγέλαστος εἶναι δόξειεν ἂν τοῖς C πολλοῖς, ὅταν ἐπιχειρῇ τοὺς θυμουμένους πραΰνειν. τί γὰρ ἂν γένοιτο χεῖρον ὀργῇ δουλευόντων ἀνθρώπων; τίς δὲ τὸν τοιοῦτον ὁρῶν, οὐκ ἀποστρέφει τοὺς ὀφθαλμούς; ἀνὴρ ὀργίλος, ἀηδὴς μὲν τοῖς ἀπαντῶσιν, ἀηδὴς δὲ τοῖς γείτοσι· κἂν εἰς χρείαν καταστῇ χρημάτων, οὐ ῥᾳδίως εὐπορεῖ τῶν κουφιζόντων τὴν πενίαν. κοινός ἐστι πολέμιος καὶ πολιτῶν καὶ ξένων· βοᾷ καὶ κεκραγὼς πληγὰς τοῖς ἀπαντῶσιν ἐντείνων, ῥητὰ καὶ ἄρρητα λέγων· τῷ τοιούτῳ τὸ βλέμμα ταράττεται, τὸ πρόσωπον οἰδαίνει, ἡ γλῶσσα λυσσᾷ ῥᾳδίως, αἱ χεῖρες ἐπὶ πάντα φέρονται, τὰ τῶν D δαιμονώντων ὁ τοιοῦτος ἐργάζεται. Καὶ τίς ὁρῶν θυμούμενον ἄνθρωπον, ἀπορήσειεν ἂν εἴτε ὁ δαίμων ἐνεργεῖ τὸν ἄθλιον, εἴτε ἑκὼν εἰς τοσαύτην ἐξωκείλη μανίαν; ὀργὴ δαίμων ἑκούσιος, αὐθαίρετος μανία, ἐρημία φρενῶν· ὁ θυμούμενος τοῦ διαβόλου παίγνιον, ἐργαστήριον δαιμόνων, τῆς ἐκείνων πονηρίας ὑπηρέτης ἄξιος. Εἰπέ μοι τί μάλιστα βούλονται τοὺς ἀνθρώπους οἱ δαίμονες ἐργάζεσθαι; οὐχὶ γονέας ὑβρίζειν; οὐχὶ τὰς μιαρὰς χεῖρας τοῖς γεγεννηκόσιν ἐπάγειν; οὐχὶ βλασφημεῖν τὸν θεόν; ταῦτα τοίνυν ἅπαντα, τῶν θυμουμένων ἔργα.

A ὥστε καὶ ἀσεβείας ὁ θυμὸς ῥαδίως αἴτιος γίνεται τοῖς ὀργῇ δουλεύουσιν. οὐδὲ γὰρ κρατεῖν ἑαυτοὺς δύνανται ταχέως, οἱ δεδωκότες ἑαυτοὺς τῷ θυμῷ· ἀλλ' ὥσπερ ἐν χειμῶνι καὶ ζάλῃ θαλάττης, κυβερνήτου μὴ παρόντος, περιλαμβάνοντα τὰ κύματα τὴν ναῦν ἔρημον, ὑποβρύχιον ποιεῖ ταχέως· οὕτως ὁ θυμὸς, ὥσπερ τις σκηπτὸς καὶ χειμὼν ἐμπεσὼν τῇ ψυχῇ, ἔκφρονα καὶ παραπλῆγα ποιεῖ ταχέως τὸν αὐτῷ δουλεύοντα. τί οὖν; εὐφρονούντων ἀνθρώπων ἐστὶ προδιαστέλλειν τὸ νόσημα, καὶ πρὶν εἰς ὀργὴν ἐξενεχθῆναι, κατέχειν τὴν ψυχὴν, καὶ ταῖς ἀπὸ τῆς γραφῆς νουθεσίαις κοιμίζειν τὸν θυμόν. B Εἰ γὰρ τῶν γοήτων ἐπῳδαῖς εἴκει τὰ θηρία ῥαδίως, τί θαυμάζεις εἰ τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ ψυχὴν ἀγριαίνουσαν εἰς γαλήνην καὶ ἰσοψυχίαν μεταρρυθμίζει ταχέως; πᾶσα, φησι, πικρία, καὶ ὀργὴ, καὶ θυμὸς καὶ κραυγὴ ἀρθήτω ἀφ' ὑμῶν, σὺν πάσῃ κακίᾳ· γίνεσθε δὲ εἰς ἀλλήλους χρηστοὶ, εὔσπλαγχνοι, χαριζόμενοι ἑαυτοῖς ἐάν τις πρός τινα ἔχῃ μομφὴν, καθὼς καὶ ὁ θεὸς ἐν Χριστῷ ἐχαρίσατο ὑμῖν. γίνεσθε οὖν μιμηταὶ τοῦ θεοῦ. ὁρᾶτε οἷός ἐστιν ὁ πρᾶος; τίνος ὀνομάζεται μιμητής; οὐκ ἀγγέλων οὐδὲ ἀρχαγγέλων, ἀλλὰ τοῦ C δεσπότου τῶν ὅλων· καίτοι κἀκεῖνοι πρᾳότατοι καὶ πάσης ἀρετῆς γέμοντες, ἀλλ' ὅμως ὁ Παῦλος ζηλωτὰς θεοῦ τοὺς ἡμέρους ὠνόμασεν, ἵνα διὰ τοῦ μεγέθους τῆς τιμῆς, πρᾳοτάτους εἶναι παιδεύσῃ τοὺς ἀκούοντας, ἵνα πᾶς ὁ ὑβριζόμενος, ἢ ἄλλο τι πάσχων δεινὸν, πράως ἐνέγκῃ τὰς λοιδορίας, καὶ κατίσχῃ τῆς ὀργῆς, ὡς τῷ θεῷ μέλλων ἀκολουθεῖν ἐν τῷ κρατεῖν τῆς ὀργῆς. τίνα γὰρ δὴ τὰ θεοῦ; ἄνωθεν μὲν ἅπαντα καὶ ὁρᾷ καὶ ἀκούει, ἐν δὲ τοῖς ἐπὶ γῆς καὶ λεγομένοις καὶ πραττομένοις ἀδικήματα πολλά. D εἰσὶ δέ τινες εἰς τοσοῦτον ἥκοντες ἀσεβείας, ὡς καὶ βλασφημεῖν τὸν θεὸν, ἐπάν τι περὶ τῶν πραγμάτων λυπῶνται, καὶ βλέποντες εἰς τὸν οὐρανὸν, οὐδενὸς ἀπέχονται ῥήματος. ὁ δὲ θεὸς ἀνέχεται, καὶ τοσαύτην ἔχων δύναμιν τοῦ λαμβάνειν δίκην, παρὰ τῶν ἀσεβούντων οὐ δύναται λαμβάνειν; εἰ δὲ πάντας τοὺς ἁμαρτάνοντας ἐκόλαζεν ὁ θεὸς, σφόδρα ἂν ὀλίγοι ἦσαν οἱ σωζόμενοι, καὶ οὐδ' ἂν ἐξήρκεσαν οἱ ζῶντες πρὸς τὰς ταφάς. διὰ τοῦτό φησιν ὁ Δαβὶδ, ἐὰν ἀνομίας παρατηρήσῃ κύριε,

A Atque adeò ira ſeruis ſuis facile impietatis auctor eſt: neque enim ſibi ipſis facile imperare valent: & qui à furore, & ira vincuntur, ſimiles ſunt naui, quæ in media tempeſtate à gubernatore deſtituta ſubmergitur, vndequaque in eam procellis ingreſſis: Ira enim quaſi fulmen & tempeſtas quædam in animam irruit, ſeruientémque ſibi ſtupidum reddit & amentem. Quid igitur faciendum? Prudentis hominis fuerit, vt ſibi ab hoc morbo caueat, mentem contineat, & furorem ſopiat ſcripturarum admonitionibus, priuſquam in iram inducatur. B Nam ſi præſtigiatorum incantamentis beſtiæ obtemperant: quid mirum ſi eloquia Chriſti ferocis animæ ſtatum facile tranquillum & æquabilem reddant? omnis enim, inquit, amaritudo, & ira, & furor, & clamor auferatur à vobis cum omni malitia. (*Ephes. 4. 31.*) Eſtote inuicem benigni, miſericordes, condonantes vobis ipſis, ſi quis aduerſus aliquem habet reprehēſionem: quemadmodum & Deus in Chriſto condonauit vobis: (*Col. 3. 13.*) ſitis igitur imitatores Dei. Videtis qualis ſit manſuetus? cuius C vocetur imitator? non Angelorum, non Archangelorum, ſed domini vniuerſorum: tametſi etiam illi mitiſſimi ſint, virtutéque omni pleni. Paulus tamen mites vocauit Dei imitatores, quò propoſita tanti honoris magnitudine perſuadeat audientibus, vt ſint mitiſſimi, vt omnes qui contumelia afficiuntur, vel aliud quiddam graue patiuntur, conuicia atque alia moderatè ferant, imperantéſque iræ, Deum imitentur Iam quænam ſunt illa, quæ Dei? In his enim quæ in ſupernis ſunt, omnia & videt & audit: in his D quæ ſuper terram & ſunt, & dicuntur, iniuſtitiæ multæ: Quippe ſunt nonnulli qui in tantam perueniunt impietatem, vt & Deum blaſphement, ſi quando in re aliqua contriſtentur, & in cœlum reſpicientes à nullis abſtineant verbis: Deus tamen fert, quamuis tantam habeat poteſtatem, de iniqua agentibus pœnam ſumendi? Quod ſi omnes peccatores punire vellet, per quam pauci ſaluarentur, nec ſufficerent ad ſepulturas homines: vnde & Dauid dicit, ſi iniquitates obſeruaueris Domine;

Domine quis ſuſtinebit? quoniã apud te propitiatio eſt. Et in illo oſtẽdit miſericordiam ſuã eo quod, ne iuſtè quidem punit. Igitur quiſquis aſſimilari vult Deo, pro virili manſuetus ſit ac mitis, feratque fortiter, ſi quid grauius ab aliis patiatur. Diligite, inquit, inimicos veſtros, benefacite his, qui vos oderũt: orate pro his, qui vos lædũt & inſectãtur, vt ſitis ſimiles patri veſtro, qui eſt in cœlis. qui ſolem ſuum oriri facit ſuper malos & bonos, & pluit ſuper iuſtos, & iniuſtos. Et multę quidem ſunt virtutes quæ Chriſtianum virum bene decent: maximè autem omnium manſuetudo. Nam eos ſolos, qui hac conſpicui ſunt, Dei imitatores Chriſtus nominat. Proinde cõgruum eſt, vt quando quis contumelia nos afficit, vel verberat, vel alia ratione affligit: ſuſtineamus omnia manſuetè & patienter conſiderantes, quòd Dei imitatores mititas facit. Vt enim ipſe dominus & ſaluator noſter contumeliis affectus, verberatus, cruci clauis affixus, leniter tulit Iudęorum furorem: & licet poſſet de impiis vindictam ſumere, non ſumpſit tamen: ſed virtutem ſuam oſtendit, eo quòd cõcuſſit terram, & mortuos ſuſcitauit, & obſcurauit ſolem, & noctem ex die fecit. Manſuetudinẽ autem & miſericordiam declarauit, quia nullũ ex his, qui impiè agebant, puniuit vt diſcerẽt omnes, qui impias manus intulerãt Domino, quàm nõ fuiſſet ei difficile ipſos punire, qui tã facilè terram commouit, & ſolem repentè obſcurari pręcepit. Et quia tam manſuetus fuit ipſe, vt nõ ſolum mãſuetè tulerit eos, qui crucifigebant, & blaſphemabant: ſed & patrem obſecrauerit, ne cœleſtibus aduerſus impios telis vteretur: idcirco, cũ & tibi graue aliquod & durum ferenti, ſubrepunt furor, & ira, recordare manſuetudinis Chriſti, & ſtatim manſuetus eris ac clemens: & non ſolùm tibi ipſi benignitate tuá plurimum lucri facies, ſed & inimicis proderis plurimum erudiens illos, vt ipſi benigni fiant. Videntes enim te extrema ſuſtinere, & iram manſuetè ferre, ſtatim poſito furore manſueti, & lenes ipſi fient, manſuetudiníſque tuæ imitatores eſſe cupient. Proinde quiſquis iracũdos vincere voluerit, fortiter ferat iniurias & verbeta, magnámque eius qui verberibus in ſe ſæuiebat, conuerſionem videbit.

Luc. 6. 27. Matth. 5. 44.

Dei imitatores manſueti.

Manſuetudo Chriſti imitãda.

A κύριε τίς ὑποστήσεται, ὅτι παρὰ σοὶ ὁ ἱλασμός ἐστι. νῦν δὲ καὶ ἐν αὐτῷ τούτῳ δείκνυσι τὴν ἑαυτοῦ φιλανθρωπίαν ὁ θεὸς, τῷ μηδὲ δικαίως κολάζειν. ὅστις οὖν ἐοικέναι βούλεται τῷ θεῷ κατὰ δύναμιν ἀνθρωπίνην, πρᾶος ἔστω καὶ ἥμερος, καὶ φερέτω γενναίως, ὅταν ἄν τι πάθῃ παρὰ τῶν ἄλλων δεινόν. ἀγαπᾶτε φησὶ τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς, προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς καὶ διωκόντων ὑμᾶς, ὅπως γένησθε ὅμοιοι τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους. πολλαὶ μὲν οὖν εἰσιν ἀρεταὶ
B Χριστιανοῖς ἀνδράσι πρέπουσαι, μείζων δὲ ἁπασῶν ἡ πραότης. τοὺς γὰρ ἐν ταύτῃ διαλάμποντας μόνους τοῦ θεοῦ ζηλωτὰς ὁ Χριστὸς ὀνομάζει. προσήκει τοίνυν ἡμᾶς, ὅταν ὑβρίζῃ τις ἢ τύπτῃ, ἢ ἄλλο τι πράττῃ δεινὸν, ἡσυχαζούσῃ ψυχῇ πάντα γενναίως ὑπομένειν, ἐνθυμουμένους ὅτι τοῦ θεοῦ μιμητὰς ἡ πραότης ποιεῖ, καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ δεσπότης καὶ σωτὴρ ἡμῶν ὑβριζόμενος, πληγὰς λαμβάνων, προσηλούμενος, σταυρούμενος πράως ὑπέφερε τὴν Ἰουδαίων μανίαν, καὶ τοσαύτην ἔχων δύναμιν τοῦ λαβεῖν δίκην παρὰ τῶν ἀσεβούντων, οὐκ ἔλαβεν· ἀλλὰ τὴν μὲν
C δύναμιν ἔδειξεν, ἐν τῷ σεῖσαι τὴν γῆν, καὶ νεκροὺς ἀναστῆσαι, καὶ κρύψαι τὸν ἥλιον, καὶ νύκτα τὴν ἡμέραν ποιῆσαι. τὴν δὲ πραότητα καὶ φιλανθρωπίαν, ἐν τῷ μηδένα τῶν ἠσεβηκότων κολάσαι· ἵνα μάθωσιν ἅπαντες οἱ τὰς ἀσεβεῖς χεῖρας προσαγαγόντες τῷ δεσπότῃ. ὅτι ῥᾳδίως ἂν τοὺς μανέντας ἐκόλαζεν, ὁ ῥᾳδίως οὕτω σείσας τὴν γῆν, καὶ τὸν ἥλιον ἐξαίφνης ἀφανῆ γενέσθαι προστάξας. νῦν δὲ ἐπειδὴ πρᾷός ἐστιν ἥμερος, καὶ πράως φέρει τὴν μανίαν τῶν ἀσεβῶν, οὐκ αὐτὸς μόνος ἡμέρως ὑπέφερε τῶν σταυρούντων, τῶν βλασφημούντων, ἀλλὰ καὶ τὸν πατέρα παρεκάλει
D μὴ χρήσασθαι κατὰ τῶν ἀσεβῶν τοῖς οὐρανίοις βέλεσιν. ὅταν οὖν σοι πάσχοντι δεινὸν καὶ ἀφόρητόν τι, ὀργὴ ταράσσῃ καὶ θυμὸς, ἀναμνήσθητι τῆς τοῦ Χριστοῦ πραότητος, καὶ ταχέως ἥμερος ἔσῃ καὶ πρᾶος. οὐκ αὐτὸς μόνος ἐκ τῆς ἡμερότητος τὰ μέγιστα κερδανεῖς, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐχθρὸν ὠφελῶν, καὶ χρηστὸν εἶναι παιδεύων. ὅταν γὰρ ἴδῃ σε τὸν τὰ ἔσχατα πάσχοντα πράως, τῆς ὀργῆς ἀνεχόμενον, ταχέως καὶ αὐτὸς ἐπιεικὴς ἔσται καὶ χρηστὸς, καὶ τὸν θυμὸν ἀπορρίψας ζηλωτὴς ἐπιθυμήσει γενέσθαι τῆς σῆς ἡμερότητος. ὅστις οὖν ἐθέλει τοὺς θυμουμένους νικᾶν, γενναίως φερέτω τὰς ὕβρεις καὶ τὰς πληγὰς, καὶ πολλὴν ὄψεται μεταβολὴν τοῦ μεμηνότος καὶ τύπτοντος.

αὖ δὲ καὶ αὐτὸς ὑπὸ τῆς ὀργῆς ἡττηθεὶς, τοῖς ἴσοις ἀμύνασθαι σπουδάζῃ τὸν ἐχθρὸν, οὐδέποτε πέρας ἔσται τῆς ὀργῆς καὶ τῆς μάχης. ἀλλ' ἀεὶ μεμηνότες καὶ λυττῶντες, καὶ νικᾷν ἀλλήλους ἐπιθυμοῦντες ταῖς λοιδορίαις καὶ ταῖς πληγαῖς, εἰς ἀπέραντον πόλεμον καὶ μάχην ἐκφέρονται, ἐπιβουλεύοντες ἀλλήλοις, συκοφαντίας ἀναπλάττοντες, ἐπιορκεῖν τολμῶντες, ἃ μήτε ἑωράκασι, μήτε ἀκηκόασι κατηγορεῖν μελετῶντες, ἐν ἡμέρᾳ μὲν ὥσπερ κύνες λυττῶντες, καὶ ζητοῦντες τὸν ἐχθρὸν, τῆς δὲ νυκτὸς τὸ πλεῖστον ἀναλίσκοντες ἐν τῷ βουλεύεσθαί τι κακὸν καὶ ῥάπτειν ἐπιβουλάς. τοῖς τοιούτοις οὐδὲ ὕπνος καθαρεύει παθημάτων, ἀλλὰ τὸν ἐχθρὸν παρεῖναι καὶ λοιδορεῖσθαι, καὶ τύπτειν νομίζοντες, ἐκ τῶν ὕπνων ἀναπηδῶσιν, ἐρῶντες τῆς ἀλλήλων σφαγῆς πλέον ἢ τραπέζης. ἕτεροι δὲ ὑπὸ τῆς ὀργῆς μεθύοντες, συκοφάντας μισθούμενοι, καὶ πράγματα ἀμύθητα παρέχοντες ἀλλήλοις, ὅσῳ ἂν πλείω κακὰ παράσχωσιν ἀλλήλοις, τοσούτῳ μᾶλλον εἰς μανίαν ἐρεθίζονται. ὅπερ γάρ φασι τοὺς μεθύοντας πάσχειν, ὑπὸ τῆς ἀπλήστου μέθης εἰς χαλεπωτέραν δίψαν ἐκφέρεσθαι, τοῦτο πάσχουσιν οἱ δουλεύοντες ὀργῇ, ὑπὸ τῆς ἀμέτρου φιλονεικίας εἰς μείζω καὶ χαλεπωτέραν ἐκφερόμενοι μανίαν· ὁ μὲν δοῦλον ἐκάλεσεν, ὁ δὲ πόρνης υἱόν· ὁ μὲν ἀνόητον, ὁ δὲ μαινόμενον· ὁ μὲν κλέπτην καὶ ἄδικον, ὁ δὲ πάσης πονηρίας ἀνάμεστον. Εἶτα ὑπὸ τῆς ὀργῆς μεθύοντες, συμπλακέντες ἀλλήλοις, μικροῦ δεῖν τὰ θηρία μιμοῦνται, τύπτοντες, λακτίζοντες, δάκνοντες, κατακόπτοντες τὰ σώματα, οὐδενὸς φειδόμενοι μέρους, οὐκ ὀφθαλμῶν, οὐκ ὤτων, οὐ ῥινὸς, οὐ προσώπου, οὐκ ἄλλου μέλους τινός· ἀλλὰ συρράξαντες ἀλλήλοις καὶ κατακόψαντες ἑαυτούς, καὶ τί κακὸν οὐ ποιήσαντες; ἀναχωροῦσιν ἐκ τῆς μάχης, οἱ μὲν ὀφθαλμὸν ἐκκοπέντες, οἱ δὲ ὦτα, οἱ δὲ χείλη, οἱ δὲ ἄλλο τι τοῦ σώματος μέρος. πλέον τὴν ψυχὴν ἢ τὸ σῶμα διεφθαρμένοι, μεμηνότες, παραφρονοῦντες, λυττῶντες, ἀγνοοῦντες τὸν νόμον τοῦ θεοῦ καὶ σωτῆρος, τὸν κελεύοντα ῥαπιζομένους καὶ τυπτομένους, καὶ τὰ ἄλλα πάσχοντας, ἡσυχαζούσῃ τῇ ψυχῇ πάντα φέρειν γενναίως, καὶ νικᾷν τῇ πρᾳότητι τὸν τῶν ἀδικούντων θυμόν. ὁ γὰρ τοῦτο ποιῶν, ἐπαινεῖται μὲν ὑπ' ἀνθρώπων, στεφανοῦται δὲ ὑπὸ θεοῦ καὶ σωτῆρος.

A At ſi etiam ipſe ab ira vinceris ſtudens inimicum pari inſania vlciſci, nullus vnquam irarum, & pugnarum erit finis. ſed ſemper qui inſaniunt, & rabidi ſunt, & vincere alios conuiciis & verberibus cogitant, in immenſum bellum, & pugnam erumpunt, mutuum inſidiantur, calumnias ſtruunt, peierare audent, & accuſationes meditantur eorum, quæ neque viderunt, neque audierunt: & in die quidem ſicut canes rabidi, & quærentes inimicum, noctem autem cogitando inſumentes, quomodo malum aliquod machinentur, & B inſidias parent Talibus neque ſomnus vitioſis affectibus vacat: ſed putant quod adhuc aſſit apud inimicum, & criminentur, & percutiant: & è ſomnis repentè euigilantes, magis cædem mutuam, quàm epulas diligunt. Alij vero ira ebrij calumniatores mercede conducunt, infandaque inter ſe agunt opera: & quanto pluribus malis ſeſe irritarunt, tanto maiore inſania furunt. Nam quod ebrios dicunt ob inſatiabilem ebrietatem ardentiùs ſi- C tire, hoc & iracundis vſu euenit, quia in pernicioſiorem ruunt inſaniam propter inexplebilem contendendi libidinem. Hic vocauit ſeruum, alius ſcorti filium: ille inſipientem, iſte inſanum: eſt qui furem & iniuſtum, & alius plenum omni malo. Dein ira ebrij & confligunt inter ſe, parum abeſt quin beſtiarum mores imitentur, percutiunt, calcitrant, mordent. conſcindunt inuicem corpora, nulli parti parcunt: non oculis, non oribus, non naribus, non fauci, non alij cuipiam membro, ſed conflictantes inter ſe D concidunt, & peſſundant inuicem. Et quod malum non faciunt? Secedunt à pugna, ille amiſſo oculo, ille auribus, ille labiis, ille aliâ corporis parte, magis tamen anima quàm corpore corrupti, furibundi, nugaces, rabidi, ignorãtes legem Domini, & ſaluatoris, qui præcepit vt alapa percuſſus & verberatus, atque alia paſſus placido animo fortiter omnia ferat, vincátque mãſuetudine furorem iniquè agentiũ: ſanè qui hoc facit laudatur ab hominibus, & coronatur à Deo, & ſeruatore.

Pugnantũ quanta miſeria.

Et propterea perſeuerandum eſt, ferendo leniter iratos, & reſpiciendum ad coronam, quam præparauit Deus manſuetis & mitibus. Abſurdum enim eſt, vt athletæ in gymnicis agonibus puluerem, verbera, & vulnera ferant propter vanam gloriam, coronam nullius momenti ſpectantes: nos autem coronandi à Chriſto, non imperamus iræ, non omnia fortiter toleramus: ſed breuem voluptatem, & iniuſtum furorem cœleſti honori, & gloriæ præferimus. Enimuero & hoc manifeſtum, quod cùm multa, magnáque ſint, quæ iuſtorum vitam exornant, hoc tamen præ cęteris efficit, vt clariſſimi euadāt, ſi manſueti viuant, & erga illos placidi ſint, à quibus iniuriis afficiuntur. Hac enim virtute Moſes Iudæorum inſaniam moderatè ferens, & precibus ſaluans inimicos, honorem & gloriam cœleſtem præ aliis obtinuit, Deique amicus vocatus eſt. Hac quoque virtute, & Dauid parcens inimicis, & hoſtibus, Deum ſibi amicum, & beneuolum effecit. Hæc enim cum omnes homines ornare valeat, in primis tamen eos, qui in poteſtatibus agunt. Nam cum principibus omnia permittuntur, ſi ſeipſos continent, & ſuorum operum ducem habent legem Dei, nonnihil inde eorum celebritati, & gloriæ accreſcit. Enimuerò Paulus & Petrus, qui cœleſtem tangebant apſidem, propter virtutem qua conſpicui erant, humanitate tamen, & manſuetudine magis claruerunt: quia honorem exhibuerunt his, qui ſe conuiciis inceſſebant, inimicis benefaciebant, & ſæpe lapidantes precibus ſaluabant. Sciebant enim hęc maximè grata Deo, & præ aliis bonis admirabilia: & idcirco ipſi vitam ſuā in manſuetudine tranſmiſerant, aliosque
Act. 8. 60. ad illam allexere. Quin & Stephanum periclitantem pro pietate, dum videmus pro inimicis orare, & manſuetudinem eius & certamina pariter admiramur. Reliquum eſt, quia tantos ac tales duces manſuetudinis ſortiti ſumus, adhortemur nos mutuùm, vt illorum veſtigia ſequamur, & in manſuetudine Deo miniſtremus: quandoquidem miniſterium iſtud aliis virtutibus eſt ei longè gratius. Et diuiniſſimus Paulus virtutem Apo-

A διόπερ χρὴ καρτερεῖν, καὶ τῶν ὀργιζομένων ἠπίως ἀνέχεσθαι, βλέποντας πρὸς τὸν στέφανον, ὃν ὁ θεὸς ἑτοιμάζει τοῖς ἐπιεικέσι καὶ χρηστοῖς. ἄτοπον γὰρ τοὺς μὲν γυμνικῶν ἀγώνων ἀθλητὰς, καὶ κονιορτοῦ καὶ πληγῶν καὶ τραυμάτων ἀνέχεσθαι, πρὸς δόξαν κενὴν καὶ στέφανον οὐδενὸς ἄξιον βλέποντας· ἡμᾶς δὲ τοὺς ὑπὸ Χριστοῦ στεφανοῦσθαι μέλλοντας, μὴ κρατεῖν ὀργῆς, μηδὲ πάντα φέρειν γενναίως, ἀλλὰ βραχεῖαν ἡδονὴν καὶ θυμὸν ἄδικον τῆς ἐν οὐρανοῖς προτιμᾷν τιμῆς τε καὶ εὐδοξίας. καὶ μὴν κἀκεῖνό γε ἴσμεν, ὅτι πολλῶν ὄντων καὶ μεγάλων, οἷς ὁ τῶν δικαίων κεκόσμηται βίος, τοῦτο παρὰ τῶν
B ἄλλων λαμπροὺς πεποίηκε τοὺς ἄνδρας, τὸ χρηστότητι συζῆν, καὶ τοῖς ἀδικοῦσιν ἠπίως προσφέρεσθαι. τοῦτο μὲν γὰρ ὁ Μωσῆς πράως ἀνεχόμενος τῆς τῶν Ἰουδαίων μανίας, καὶ ταῖς εὐχαῖς τοὺς ἐχθροὺς διασώζων, τῆς ἐν οὐρανοῖς τιμῆς τε καὶ εὐδοξίας παρὰ τῶν ἄλλων ἀπήλαυσε, καὶ τοῦ θεοῦ φίλος ἐκλήθη. τούτῳ δὲ ὁ Δαβὶδ τῶν ἐχθρῶν καὶ πολεμίων φεισάμενος, εἰς πολλὴν εὔνοιαν καὶ φιλίαν τὸν θεὸν ἐπεσπάσατο. ἅπαντα μὲν γὰρ ἀνθρώπους τοῦτο κοσμεῖν δύναται, διαφερόντως δὲ τοὺς ἐν ταῖς ἐξουσίαις. τὸ γὰρ πάντα ποιεῖν ἐπιτρεπούσης τῆς
C βασιλείας, κατέχειν ἑαυτὸν, καὶ τὸν τοῦ θεοῦ νόμον ἡγεμόνα ποιεῖσθαι τῶν ἔργων, μέγα μὲν εἰς εὐφημίαν τε καὶ δόξαν. καὶ μὴν καὶ Παῦλος καὶ Πέτρος τῆς οὐρανίας ἁψῖδος ἁψάμενοι διὰ τὴν ἀρετὴν ᾗ συνέζησαν, ἀπὸ τῆς ἡμερότητος μᾶλλον, ἢ τῶν ἄλλων ἐξέλαμψαν ἀγαθῶν, τοὺς λοιδορήσαντας τιμῶντες, τοὺς ἐχθροὺς εὖ ποιοῦντες, τοὺς καταλιθάζοντας πολλάκις ταῖς εὐχαῖς διασώζοντες· ᾔδεισαν γὰρ τοῦτο μάλιστα κεχαρισμένον τῷ θεῷ ποιοῦντες, καὶ παρὰ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν ἐν οὐρανοῖς θαυμαζόμενον, δι' ὅπερ αὐτοί γε τὸν ἑαυτῶν βίον ἡμερότητι κοσμοῦντες ἐφά-
D νησαν, καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ἐπὶ ταύτην παρακαλοῦντες. ἐπεὶ καὶ τὸν Στέφανον ἐν τοῖς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας κινδύνοις, ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν ὁρῶντες εὐχόμενον, ὁμοίως ἐπί τε τῇ πραότητι καὶ τοῖς ἀγῶσι θαυμάζομεν. Ἐπειδὴ τοίνυν τοσούτους καὶ τοιούτους ἡγεμόνας ἐπιεικείας ἔχομεν, παρακαλέσωμεν ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους τοῖς ἐκείνων ἴχνεσιν ἕπεσθαι, καὶ διὰ πραότητος τῷ θεῷ λειτουργεῖν, ὡς ταύτην μᾶλλον ἀσμένως δεχομένου τὴν λειτουργίαν, ἢ τὰς ἄλλας ἁπάσας ἀρετάς. καὶ γὰρ ὁ θειότατος Παῦλος, ἀρετὴν Ἀποστολι-

ξαι βουλόμενος, ἐκ τῆς ἡμερότητος μάλιστα βούλεται τὸν τοῦ Χριστοῦ διάκονον φαίνεσθαι. καίτοι πολλὰ εἶχεν εἰπεῖν, εἴγε λέγειν ἐβούλετο τὰ κοσμοῦντα τὸν Ἀπόστολον, δαιμόνων ἔλασιν, νεκρῶν ἀνάστασιν· ἀλλ' ὅμως πάντα ὑπερβὰς ἐκεῖνα, τὴν ἐν τοῖς ἤθεσιν ἐπιείκειαν ἄνω καὶ κάτω διεξέρχεται, ὅπως ἡμέρως προσηνέχεται τοῖς ἐχθροῖς, δεξιῶν τε καὶ λέγων, ἵνα πείσῃ καὶ ἡμᾶς τοῖς οἰκείοις ἴχνεσιν ἕπεσθαι, καὶ χρηστοὺς εἶναι καὶ πρᾶυς. δίκαιον οὖν τοῖς ἁγίοις ἐκείνοις ἀκολουθεῖν, κἀκείνοις ποιεῖσθαι τοῦ βίου παράδειγμα, ἵνα πᾶσι τοῖς καλοῖς ἐκλάμποντες, τῶν ἐπηγγελμένων τύχωμεν ἀγαθῶν, παρὰ τοῦ μεγάλου θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ πατρὶ σὺν τῷ πνεύματι ἁγίῳ πᾶσα δόξα, τιμή, καὶ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

A ſtoli commonſtraturus, Chriſti miniſtrum manſuetudine potiſſimum clareſcere voluit. Et quamuis multa potuiſſet dicere, ſi quidem voluiſſet, vtpote Dæmonum fugam, mortuorum reſurrectionem, atque alia: omnibus tamen illis prætceritis, æquabilitatem morum ſurſum ac deorſum verſat ac tractat: quo perſuaderet nobis, vt ſua veſtigia ſequamur, benignique ſimus ac mites. Iuſtum eſt igitur ſanctos illos imitari, & in exemplar vitę proponere: vt bonis omnibus refulgentes, promiſſa bona aſſequamur à magno deo, & ſaluatore noſtro, per quem, & cum B quo Patri, cum Sancto ſpiritu ſit omnis gloria, honos, & imperium in ſecula ſeculorum. Amen.

Ἀναγνωσθείσης περικοπῆς, Σαῦλος δὲ ἔτι ἐμπνέων ἀπειλῆς καὶ φόνου, πάντων προσδοκώντων εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ θ' τῶν πράξεων τὴν ὁμιλίαν λεχθήσεσθαι, ὅτι ἀναστάσεως ἀπόδειξις ἡ Παύλου κλῆσις.

Cum lectus eſſet ille textus, Paulus autem adhuc ſpirans minas & cædem, cum expectarent omnes homiliam in principium capitis 9 Actorum habendam, & quod reſurrectionis demonſtratio ſit Pauli vocatio.

Ἆρα ταῦτα φορητά; ἆρα ταῦτα C ἀνεκτά; καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἡμῖν ἡ σύναξις πρὸς τὸ ἔλαττον συστέλλεται· καὶ μεστὴ μὲν ἡ πόλις ἀνθρώπων, κενὴ δὲ ἡ ἐκκλησία ἀνθρώπων· μεστὴ μὲν ἡ ἀγορά, καὶ θέατρα, καὶ περίπατος· ἔρημος δὲ ὁ τοῦ θεοῦ οἶκος· μᾶλλον δέ, εἰ χρὴ τἀληθὲς εἰπεῖν, ἔρημος μὲν ἡ πόλις ἀνθρώπων, μεστὴ δὲ ἡ ἐκκλησία ἀνθρώπων. ἀνθρώπους γὰρ οὐ τοὺς ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς δεῖ καλεῖν, ἀλλὰ τοὺς ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας ὑμᾶς· οὐκ ἐκείνους τοὺς ῥαθυμοῦντας, ἀλλ' ὑμᾶς τοὺς σπουδά- D ζοντας· οὐκ ἐκείνους τοὺς περὶ τὰ βιωτικὰ κεχηνότας, ἀλλ' ὑμᾶς τοὺς τὰ πνευματικὰ τῶν βιωτικῶν προτιμῶντας. οὐ γάρ, εἴ τις σῶμα ἀνθρώπου καὶ φωνὴν ἔχει, οὗτος ἄνθρωπος· ἀλλ' εἴ τις ψυχὴν ἀνθρώπου, καὶ διάθεσιν ἔχει ψυχῆς. ψυχῆς δὲ ἀνθρωπίνης οὐδὲν οὕτω τεκμήριον, ὡς τῶν θείων ἐρᾶν λογίων· ὥσπερ οὐδὲν οὕτω κτηνώδους καὶ ἀλόγου ψυχῆς δεῖγμα καὶ σημεῖον, ὡς τῶν θείων ὑπερορᾶν λογίων. βούλει μαθεῖν, ὅτι οἱ θείας ἀκροάσεως ὑπερορῶντες, καὶ τὸ εἶναι ἄνθρωποι διὰ τῆς ὑπεροψίας ταύτης ἀπώλεσαν, καὶ τὴν εὐγενείας

FRONT. DVCÆO interprete.

HÆccine ſunt ferenda? hæccine ſunt toleranda? ſingulis diebus eorũ numerus nobis imminuitur, qui collectis interſunt: & plena quidem eſt hominum ciuitas, at eccleſia eſt hominibus vacua: plenum quidem eſt forum & theatra, & porticus: domus autem Dei deſerta eſt: immo vero, ſi verum dicendũ eſt, deſtituta eſt hominibus ciuitas, & plena hominum eſt eccleſia. Siquidem homines appellandi ſunt, non qui in foro, ſed vos qui in eccleſia verſamini: non illi ſocordes, ſed vos diligentes, non illi, qui res ſeculares ad ſtuporem vſque mirantur, ſed qui ſpiritualia præferunt ſecularibus. Non enim ſi quis hominis corpus ac vocẽ habeat, idcirco eſt homo: ſed ſi quis hominis animam & affectionem animæ habeat. porro humanæ animæ tale nullum eſt iudicium, quàm ſi diuinorum eloquiorum amore ducatur: quemadmodũ belluinæ ac rationis expertis animæ ſignũ & argumentũ tale nullũ eſt, ac ſi eloquia diuina contemnat. Vin tu intelligere, quàm verè qui diuini verbi expoſitionem audire negligunt, per hunc contemptum homines eſſe deſinant, & ipſa ſua natiua no-

bilitate ſe ſpolient? non meum vobis ſermonem proferam, ſed propheticam vocem proferam, quæ ſententiam meam confirmet, vt eos qui ſpiritualium ſermonum amantes non ſunt, ne homines quidē eſſe videatis. Nam Eſaias qui ſublimitate vocis alijs antecellit, qui mirabilium illarum ſpectator viſionum fuit, cui conceſſū eſt, vt cum adhuc eſſet carne circundatus, Seraphinos videret, qui myſticum illū concentum audiuit, is cum in vrbem Iudæorum metropolim hominibus refertam ingreſſus eſſet, Hieroſolyma nimirum, atque in medio foro conſtitiſſet, cum toto populo circumſeptus eſſet, cum ſignificare vellet neminem fuiſſe, qui propheticos ſermones audiret, clamans dicebat, Veni, & non erat homo: vocaui & non erat, qui obediret. Atque vt hoc eſſe dictum intelligas non ob raritatem eorum, qui adeſſent, verum ob eorum ſocordiam qui audirent. poſtquam dixit, Veni & non erat homo, ſubiunxit & non erat qui obediret. Itaque aderant illi quidem, ſed adeſſe non cenſebātur, quandoquidem prophetam non audiebant: propterea, quādoquidem venit & non erat homo: vocauit, & non erat, qui obediret, orationem ad elementa conuortit, & ait: Audi cœlum, & auribus percipe terra. Nam equidem ad homines, inquit, miſſus fueram, ad homines ratione ac mente præditos: quando autem neque ratione neque ſenſu præditi ſunt iſti, propterea deſtituta ſenſu alloquor elementa, in reprehenſionem eorum, qui cum honorati ſenſu fuiſſent, tamen honore illo nō vtuntur. Sic etiam alter propheta dixit Hieremias: ſiquidem ille quoque in medio Iudæorum cœtu cum ſtetiſſet, in eadē illa vrbe, quaſi nullus adeſſet ita clamabat: Ad quem loquor, & conteſtabor. Quid ais? cum tātam videas multitudinem, quæris, quem alloquuturus ſis? Quæro equidem, inquit: ſiquidē multitudo corporum eſt non hominū multitudo; corporum eſt multitudo, qui auditu non pollent. Idcirco etiam adiecit: incircunciſæ ſunt aures eorum, & audire non poſſunt. Vides omnes iſtos eò quod non audiant, homines nō eſſe? Ille dixit: Veni & non erat homo: vocaui, & non erat, qui obediret: hic dicit, Ad quem loquar & conteſtabor?

Homines non ſunt, qui dei verbum ſpernūt.

Eſai. 50. 2.

Hier. 6. 10

A αὐτῆς ἀ[illegible]έπεσθαι; οὐκ ἐμὸν ὑμῖν ἐρῶ λόγον, ἀλλὰ προφητικὴν ἐρῶ ῥῆσιν, τὴν ἐμὴν γνώμην κυρώσουσαν, ἵν' ἴδητε ὅτι οἱ λόγων οὐκ ἐρῶντες πνευματικῶν, οὐδὲ ἄνθρωποι εἶναι δύνανται· ἵνα ἴδητε ὅτι ἔρημος ἡμῖν ἐστιν ἡ πόλις ἀνθρώπων. ὁ γὰρ μεγαλοφωνότατος Ἡσαΐας, ὁ τῶν παραδόξων ὄψεων θεωρὸς, ὁ τὰ Σεραφεὶμ ἰδεῖν καταξιωθεὶς ἔτι ὢν ἐν σαρκὶ, ὁ τοῦ μυστικοῦ μέλους ἐκείνου, οὗτος εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἰουδαίων τὴν μητρόπολιν εἰσελθὼν τὴν πολυάνθρωπον, τὰ Ἱεροσόλυμα λέγω, ἐν μέσαις ταῖς ἀγοραῖς ἑστὼς, τοῦ δήμου παντὸς αὐB τὸν περιεστῶτος, βουλόμενος δεῖξαι, ὅτι ὁ μὴ ἀκούων τῶν λόγων τῶν προφητικῶν, οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος, ἐβόα λέγων· Ἦλθον, καὶ οὐκ ἦν ἄνθρωπος· ἐκάλεσα, καὶ οὐκ ἦν ὑπακουόμενος. καὶ ὅτι οὐ διὰ τὴν ἐρημίαν τῶν παρόντων, ἀλλὰ διὰ τὴν ῥᾳθυμίαν τῶν ἀκροωμένων τοῦτο εἶπεν, εἰπὼν, ἦλθον, καὶ οὐκ ἦν ἄνθρωπος, ἐπήγαγε, καὶ οὐκ ἦν ὁ ὑπακουόμενος· ὥστε παρῆσαν μὲν, οὐκ ἐνομίζοντο δὲ παρεῖναι, ἐπειδὴ τοῦ προφήτου οὐκ ἤκουον. διὰ τοῦτο ἐπειδὴ ἦλθε, καὶ οὐκ ἦν ἄνθρωπος, ἐκάC λεσε, καὶ οὐκ ἦν ὁ ὑπακουόμενος, πρὸς τὰ στοιχεῖα τρέπει τὸν λόγον, καί φησιν, Ἄκουε οὐρανὲ, καὶ ἐνωτίζου γῆ. ἐγὼ μὲν γὰρ, φησὶ, πρὸς ἀνθρώπους ἀπεστάλην, πρὸς ἀνθρώπους νοῦν ἔχοντας· ἐπειδὴ δὲ οὔτε λόγον, οὔτε αἴσθησιν ἔχοντες ὦσι, διὰ τοῦτο τοῖς οὐκ ἔχουσιν αἴσθησιν στοιχείοις διαλέγομαι, εἰς κατηγορίαν τῶν αἰσθήσει τετιμημένων μὲν, οὐ χρωμένων δὲ τῇ τιμῇ. οὕτω καὶ ἕτερος προφήτης φησὶν ὁ Ἱερεμίας. καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνος ἐν μέσῳ πλήθει τῶν Ἰουδαίων ἑστὼς, ἐν αὐτῇ τῇ πόλει, ὥσπερ οὐδενὸς παρόντος, οὕτως ἐβόα· Πρὸς τίνα D λαλήσω καὶ διαμαρτύρωμαι; τί λέγεις; τοσοῦτον πλῆθος ὁρῶν, ἐρωτᾷς, πρὸς τίνα λαλήσεις; ναί, φησι. τὸ πλῆθος γὰρ τῶν σωμάτων ἐστὶν, ἀλλ' οὐ πλῆθος ἀνθρώπων· σωμάτων ἐστὶ πλῆθος οὐκ ἐχόντων ἀκοήν. διά τοι τοῦτο καὶ ἐπήγαγεν· Ἀπερίτμητα τὰ ὦτα αὐτῶν, καὶ οὐ δύνανται ἀκούειν. ὁρᾷς ὅτι πάντες οὗτοι διὰ τὸ μὴ ἀκούειν οὐκ εἰσὶν ἄνθρωποι; ἐκεῖνος φησιν, ἦλθον, καὶ οὐκ ἦν ἄνθρωπος, ἐκάλεσα, καὶ οὐκ ἦν ὁ ὑπακουόμενος· οὗτος φησὶ, πρὸς τίνα λαλήσω καὶ διαμαρτύρωμαι;

ἀπερίτμητα τὰ ὦτα αὐτῶν, καὶ οὐ δύνανται ἀκούειν. εἰ δὲ τοὺς παρόντας, ἐπειδὴ μὴ προσεῖχον μετὰ σπουδῆς τοῖς λεγομένοις, οὐδὲ ἀνθρώπους εἶναί φασιν οἱ προφῆται· τί ἂν εἴποιμεν ἡμεῖς περὶ τῶν οὐ μόνον οὐκ ἀκουομένων, ἀλλ' οὐδὲ ἐπιβῆναι τῶν ἱερῶν τούτων προθύρων ἀνεχομένων, περὶ τῶν ἔξω τῆς ἱερᾶς ταύτης ἀγέλης πλανωμένων, πόῤῥωθεν ὄντων τῆς μητρικῆς ταύτης οἰκίας, ἐν ἀμφόδοις καὶ στενωποῖς, καθάπερ τὰ ἄτακτα καὶ ῥᾴθυμα τῶν παιδίων, καὶ γὰρ ἐκεῖνα τὸν πατρῷον οἶκον ἀφέντα, ἔξω που πλανᾶται, ἐν ἀθύρμασι διημερεύοντα παιδικοῖς. διόπερ τοῦτο καὶ τῆς ἐλευθερίας, καὶ τῆς ζωῆς πολλάκις ἐξέπεσε τὰ τοιαῦτα παιδία. B περιτυγχάνοντα γὰρ ἀνδραποδιστῶν, ἢ λωποδυτῶν χερσί, θάνατον πολλάκις τὴν τιμωρίαν τῆς ῥᾳθυμίας ἔδωκαν. λαμβάνοντες γὰρ ἐκεῖνοι αὐτά, καὶ τὸν χρυσοῦν ἀφελόμενοι κόσμον, ἢ ῥεύμασι ποταμῶν ἀποπνίγουσιν, ἢ ὅταν φιλανθρωπότερόν τι περὶ αὐτῶν βουλεύσωνται, εἰς τὴν ἀλλοτρίαν ἀπαγαγόντες γῆν, τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν ἀποδίδονται. τοῦτο καὶ οὗτοι πάσχουσιν. ἐπειδὰν γὰρ τοῦ πατρῴου οἴκου καὶ τῆς ἐνταῦθα διατριβῆς ἀποπλανηθῶσι, περιτυγχάνουσι στόμασιν αἱρετικῶν, καὶ ταῖς γλώτταις τῶν τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν. C εἶτα, καθάπερ ἀνδραποδισταὶ λαβόντες αὐτοὺς ἐκεῖνοι, καὶ τὸν χρυσοῦν τῆς πίστεως ἀφελόμενοι κόσμον, ἀποπνίγουσιν εὐθέως, οὐκ εἰς ποταμοὺς ἐμβάλλοντες, ἀλλ' εἰς τὰ θολερὰ τῆς δυσωδίας αὐτῶν καταποντίζοντες δόγματα. ὑμέτερον ἂν εἴη τῆς τῶν ἀδελφῶν τούτων προνοῆσαι σωτηρίας, καὶ ἐπαναγαγεῖν αὐτοὺς πρὸς ἡμᾶς, κἂν ἀνθέλκωσι, κἂν ἀντιτείνωσι, κἂν καταβοῶσι, κἂν ὀδύρωνται. παιδικῆς ἡ φιλονεικία αὕτη ἡ ῥᾳθυμία διανοίας ἐστίν. ἀλλ' ὑμεῖς διορθώσατε τὴν ἀτελέστερον ἔτι διακειμένην αὐτῶν ψυχήν. ὑμέτερόν ἐστι πεῖσαι γενέσθαι ἀνθρώπους D αὐτούς. ὥσπερ γὰρ τὸν ἀνθρωπίνην ἀποστρεφόμενον τροφήν, ἀκάνθας δὲ καὶ βοτάνας μετὰ τῶν θρεμμάτων βοσκόμενον, οὐκ ἂν εἴποιμεν ἄνθρωπον εἶναι. οὕτω δὴ τὸν τὴν ἀληθῆ καὶ προσήκουσαν ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ μισοῦντα τροφήν, τὴν ἀπὸ τῶν θείων λογίων, ἐν δὲ βιωτικοῖς συλλόγοις καὶ συνεδρίοις ἀεὶ αἰσχρότητος γέμουσι καθήμενον, καὶ παράνομα βοσκόμενον ῥήματα, οὐκ ἂν εἴποιμεν ἄνθρωπον εἶναι. ἄνθρωπος γὰρ καθ' ἡμᾶς, οὐκ εἴ τις ἄρτον τρέφοιτο μόνον, ἀλλ' εἴ τις πρὸ τῆς τροφῆς ἐκείνης θείων λογίων μετέχοι καὶ πνευματικῶν.

A incircunciſæ ſunt aures eorum, & audire non poſſunt. Quod ſi eos qui aderant, propterea quod diligenter ad eà quæ dicebantur non attendebát, ne homines quidem eſſe dicũt prophetæ: quid dicemus nos de illis qui non modo non audiunt, ſed ne ingredi quidẽ hæc veſtibula ſacra dignantur, de illis qui extra ſacrum hũc gregem vagantur, qui procul ab ædibus iſtis maternis in triuijs & angiportis tanquam inſolentes ac ſocordes quidã pueruli verſantur? Nam & illi cum paternam domũ deſeruerint, alicubi foris oberrant, & totos dies in ludis puerilibus tranſigunt: quam ob cauſſam & libertate, ac ſæpenumero vita pueruli tales priuantur. Nam cum in manus plagiariorum aut prædonum inciderint, ſæpe mortẽ negligentiæ ſuæ pœnas luunt. Siquidem arreptis ipſis cum aurea ornamenta ſuſtulerint illi, aut fluminum vndis ſuffocant, aut ſi quid mitius de illis ſtatuerint, in longinquam illos regionem abductos ac ſeruituti addictos diuendunt. Idem iſtis etiam accidit: cum enim longè à paterna domo & huius tẽpli frequẽtatione aberrarint, in hęreticorũ ora incidunt, & in linguas hoſtiũ veritatis: tum illi cum tanquam plagiarij quidam ipſos inuaſerint, & aureo fidei ornatu ſpoliarint, confeſtim eos non in flumen proiectos, ſed in turbida dogmata fœtoris ſui demerſos enecant. Veſtrarum hoc partium fuerit ſaluti fratrum conſulere, atque ad nos illos reducere, licet reſiſtant, licet reclament, licet lamententur. Puerilis eſt animi contentio iſta & negligentia: vos vero imperfectam adhuc atque ita miſere affectam ipſorum animam corrigite; veſtri muneris eſt, vt illis perſuadeatis, vt homines fiãt. Nam quemadmodum eum qui humana auerſetur alimenta, ſed cum pecudibus ſpinis herbiſque paſcatur, hominem eſſe minimè dicemus: ſic nimirum eum, qui veram & animæ conuenientem humanæ eſcam oderit, quæ ex diuinis conſtat eloquijs, in ſecularibus autem cœtibus & omni fœditate redundãtibus circulis reſideat, & iniquis alatur verbis, hominem appellare minimè poſſumus. Siquidem apud nos homo eſt non is tantum qui pane veſcatur, ſed qui prius quam vllo cibo, diuinis ac ſpiritualibus eloquiis perfruatur.

Hoc autem hominem eſſe, diſce ex his quæ Chriſtus effatus eſt: Non in ſolo pane viuet homo, ſed in omni verbo, quod procedit de ore Dei. itaque duplex vitæ noſtræ eſt alimentum, vnum deterius, alterum vero præſtantius: & hoc præcipue capeſſendum eſt, vt & animam alere poſſimus, neque fame illam torqueri ſinamus. In veſtra igitur poteſtate ſitum eſt, vt ciuitatem nobis hominibus compleatis. Quando ergo deſtituta eſt hominibus ampla & populoſa hęc ciuitas, ęquum eſt vt patrię veſtræ hanc gratiam & munificentiam conferatis, vt tráſmiſſis ad eos quæ hic didiceritis, fratrum nobis animos conciliętis. Tum enim menſæ participes nos fuiſſe cõprobamus, non cum menſam laudamus tantum, ſed cum iis qui abfuerint, cibariorum quippiam largiri poſſumus. Hoc & vos nunc agite, ſicque alterutrum ex his duobus omnino eueniet, vt vel illis perſuadeatis ad nos vt redeant, vel ſi in eadem contentione perſeuerent, veſtræ linguæ opera nutriantur, immo vero planè reuertantur. Non enim potius eligent gratuita beneficentia nutriri, cum pro ſuo iure poſſint ipſi hac paterna menſa potiri. Sed hoc vos facere, vel feciſſe, vel eſſe facturos plane confido credoque, quandoquidē frequenter ad hęc hortari vos non deſtiti; & vos quoque omni ſcientia repleti eſtis, qui & alios admonere poſſitis. Iam vero tempus eſt, vt noſtram vobis hãc menſam apponamus vilem quidem ipſam ac tenuem, & quæ multam penuriam præ ſe ferat, ſed quæ optimo tamen cibi condimento alacritate auditorum inſtructa ſit. Menſam enim efficit iucundiſſimam non ciborum ſumptuoſitas ſolum, ſed eorum etiam qui inuitati fuerint appetitus. Sic & lauta & magnifica menſa vilis ac tenuis apparebit, niſi fame preſſi, qui ad ſunt, ad illam accedant: ſic etiam vilis ſumptuoſa cēſebitur, ſi famelicos ſuos conuiuas acceperit. Idque cum probè noſſet alius quiſpiam non ex natura ciborum, ſed ex affectu ac diſpoſitione conuiuarum de menſarum magnificentia iudiciũ ferri: his verbis vtitur. Anima, quæ in ſaturitate eſt, fauis illudit: animæ autem egenti etiam amara dulcia videntur: non quod eorum quę appoſita ſunt, natura mutetur, ſed quod eo-

Matt. 4. 4.

Rom. 15. 14

Prou. 17. 7

A καὶ ὅτι τοῦτο ἄνθρωπος, ἄκουσον τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· Οὐκ ἐπ᾽ ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλ᾽ ἐν παντὶ ῥήματι ἐκπορευομένῳ διὰ στόματος θεοῦ. ὥστε διπλῆ τῆς ζωῆς ἡμῶν ἡ τροφή, ἡ μὲν ἐλάττων, ἡ δὲ βελτίων· καὶ δεῖ μάλιστα ταύτης ἀντιποιεῖσθαι, ὥστε καὶ τὴν ψυχὴν διατρέφειν, καὶ μὴ περιορᾶν αὐτὴν λιμῷ τηκομένην. ὑμέτερον οὖν ἂν εἴη ποιῆσαι τὴν πόλιν ἡμῖν μεστὴν ἀνθρώπων. ὅτε γὰρ οὖν ἔρημός ἐστιν ἀνθρώπων ἡ μεγάλη αὕτη καὶ πολυάνθρωπος, δίκαιοι δὴ ἂν εἴητε τοῦτον τῇ πατρίδι τὸν ἔρανον εἰσενεγκεῖν, καὶ τοὺς ἀδελφοὺς ἐπισπάσασθαι δεῖ αὐτὰ ἐντεῦθεν πρὸς ἐκείνους B διακομίσαντα. καὶ γὰρ τραπέζης τότε πείθομεν ἀπολαύειν, οὐχ ὅταν ἐπαινῶμεν τὴν τράπεζαν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅταν τῶν ἐξ αὐτῆς ἐδεσμάτων τοῖς ἀπολειφθεῖσιν ἔχωμέν τι παρασχεῖν. τοῦτο καὶ ὑμεῖς ποιήσατε νῦν, καὶ δυοῖν θάτερον ἔσται πάντως, ἢ πείσατε αὐτοὺς πρὸς ἡμᾶς ἐπανελθεῖν, ἢ μένοντες ἐπὶ τῆς αὐτῆς φιλονεικίας διὰ τῆς ὑμετέρας τραφήσονται γλώττης, μᾶλλον δὲ ἐπανήξουσι πάντως. οὐ γὰρ αἱρήσονται ἐν χάριτος τρέφεσθαι μέρει, παρὸν μετ᾽ C ἐξουσίας τῆς πατρικῆς ταύτης ἀπολαύειν τραπέζης. ἀλλ᾽ ὅτι μὲν τοῦτο ποιεῖτε, ἢ πεποιήκατε, ἢ ποιήσετε, πάνυ θαρρῶ καὶ πιστεύω. καὶ γὰρ αὐτὸς συνεχῶς ταῦτα παραινῶν οὐ διέλιπον· καὶ ὑμεῖς δὲ πεπληρωμένοι ἐστὲ πάσης γνώσεως, δυνάμενοι καὶ ἄλλους νουθετεῖν. ἄρα δὴ λοιπὸν τὴν ἡμετέραν ὑμῖν παραθεῖναι τράπεζαν τὴν εὐτελῆ ταύτην καὶ πτωχήν, καὶ πενίας μὲν πολλῆς γέμουσαν, ἔχουσαν δὲ ἥδυσμα ἄρειστον, ὑμῶν τῶν ἀκροωμένων τὴν ἐπιθυμίαν. τράπεζαν γὰρ ἡδίστην οὐχ ἐδεσμάτων πολυτέλεια ποιεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν κεκλημέ- D νων ποιεῖ ὄρεξις. οὕτω καὶ λαμπρὰ τράπεζα εὐτελὴς φαίνεται, ὅταν μὴ μετὰ τοῦ πεινῆν προσβάλωσιν οἱ παρόντες· οὕτω καὶ ἡ εὐτελὴς πολυτελὴς δείκνυται, ὅταν πεινῶντας λάβῃ τοὺς δαιτυμόνας· ὅπερ οὖν καὶ ἕτερός τις συνιδών, ὅτι οὐ τῇ φύσει τῶν ἐδεσμάτων, ἀλλὰ τῇ διαθέσει ἑστιωμένων ἡ πολυτέλεια κρίνεται τῶν τραπεζῶν, οὕτω πως φησί· Ψυχὴ ἐν πλησμονῇ οὖσα, κηρίοις ἐμπαίζει, ψυχῇ δὲ ἐνδεεῖ καὶ τὰ πικρὰ γλυκέα φαίνεται· οὐ τῆς φύσεως τῶν προκειμένων μεταβαλλομένης, ἀλλὰ τῇ δια-

A θέσεως τῶν ἑστιωμένων κλεπτούσης τὴν αἴσθησιν. εἰ δὲ τὰ πικρὰ γλυκέα φαίνεται διὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν κεκλημένων, πολλῷ μᾶλλον τὰ εὐτελῆ πολυτελῆ φανεῖται. διὸ δὴ καὶ ἡμεῖς ἐσχάτῃ συζῶντες πενίᾳ, τοὺς φιλοτίμους τῶν ἑστιατόρων μιμούμεθα, καθ' ἑκάστην σύναξιν πρὸς τὴν ἡμετέραν καλοῦντες ὑμᾶς τράπεζαν. ποιοῦμεν δὲ τοῦτο, οὐ τῇ τῆς οἰκείας εὐπορίας πεποιθότες, ἀλλὰ τῇ τῆς ὑμετέρας ἀκροάσεως θαρροῦντες. τῆς μὲν οὖν ἐπιγραφῆς ὑμῖν τὸ χρέος ἅπαν καταβεβλήκαμεν, τῆς ἐπιγραφῆς φημι τῶν πράξεων τῶν ἀποστολικῶν. ἀκόλουθον δὲ λοιπὸν ἦν καὶ τῆς ἀρχῆς ἅψασθαι τοῦ βιβλίου, καὶ εἰπεῖν τί ποτέ ἐστι· B Τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποιησάμην περὶ πάντων, ὦ Θεόφιλε, ὧν ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν. ἀλλὰ Παῦλος οὐκ ἀφίησί με χρήσασθαι τῇ τάξει ταύτῃ τῆς ἀκολουθίας, πρὸς ἑαυτὸν καὶ τὰ οἰκεῖα κατορθώματα τὴν ἡμετέραν γλῶτταν καλῶν. ἐπιθυμῶ γὰρ αὐτὸν ἰδεῖν εἰς Δαμασκὸν εἰσαγόμενον, δεδεμένον, οὐκ ἐν ἁλύσει σιδηρᾷ, ἀλλὰ φωνῇ δεσποτικῇ. ἐπιθυμῶ ἰδεῖν ἁλιευθέντα τὸν ἰχθὺν τοῦτον τὸν μέγαν, τὸν ἅπασαν ἀναβράσσοντα τὴν θάλασσαν, τὸν μυρία κύματα κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἐπεγείροντα· C ἐπιθυμῶ ἰδεῖν αὐτὸν ἁλιευθέντα, οὐκ ἀγκίστρῳ, ἀλλὰ λόγῳ δεσποτικῷ. καθάπερ γάρ τις ἁλιεὺς ἐπὶ πέτρας ὑψηλῆς καθήμενος, τὸν κάλαμον μετεωρίζων, ἀφ' ὑψηλοῦ τὸ ἄγκιστρον ἀφίησιν εἰς τὸ πέλαγος· οὕτω δὴ καὶ ὁ δεσπότης ὁ ἡμέτερος, ὁ τὴν ἁλείαν δείξας τὴν πνευματικήν, καθάπερ ἐφ' ὑψηλῆς πέτρας τῶν οὐρανῶν καθήμενος, ὥσπερ ἄγκιστρον τὴν φωνὴν ταύτην ἀφεὶς ἄνωθεν, καὶ εἰπών, Σαῦλε, Σαῦλε, τί με διώκεις; οὕτως ἡλίευσε τὸν ἰχθὺν τοῦτον τὸν μέγαν. καὶ ὅπερ ἐπὶ τοῦ ἰχθύος γέγονεν, ὃν ἡλίευσε Πέτρος κατὰ τὸ πρόσταγμα τὸ δεσποτικόν, τοιοῦτόν τι καὶ ἐπὶ τούτου D συνέβη. καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖ ὁ ἰχθὺς εὑρέθη στατῆρα ἔχων ἐν τῷ στόματι, στατῆρα μέν, κίβδηλον δέ. εἶχε μὲν γὰρ ζῆλον, οὐ κατ' ἐπίγνωσιν δέ. διὰ τοῦτο τὴν ἐπίγνωσιν αὐτῷ χαρισάμενος ὁ Θεός, δόκιμον ἐποίησε τὸ νόμισμα. καὶ ὅπερ ἐπὶ τῶν ἁλιευομένων ἰχθύων γίνεται, τοῦτο καὶ ἐπὶ τούτου γέγονε. καθάπερ γὰρ ἐκεῖνοι τοῦ πελάγους εὐθέως ἀνελκυσθέντες ἀποτυφλοῦνται, οὕτω καὶ οὗτος δεξάμενος εὐθέως τὸ ἄγκιστρον, καὶ ἀνασπασθεὶς εὐθέως ἐπετυφλώθη· ἀλλ' ἐκείνη ἡ τύφλωσις πᾶσαν οἰκουμένην ἀναβλέψαι ἐποίησε.

rum affectio, qui conuiuio ſunt excepti, ſenſum decipiat. Quod ſi propter cõuiuarum cupiditatem amara dulcia videntur multo magis ea quæ vilia ſunt, ſumptuoſa videbuntur. Atque idcirco nos quoque ſumma licet inopia preſſi magnificos conuiuatores imitamur, dum ſingulis collectis ad noſtram vos menſam inuitamus. Id vero facimus non noſtris opibus freti, ſed quod de veſtra auditione confidamus. Totum igitur debitum inſcriptionis vobis perſoluimus, inſcriptionis inquam Actorum Apoſtolicorum: vt igitur initium libri attingeremus, ordo exigebat, ac doceremus, quid hoc ſibi velit: Primũ quidem ſermonem fecimus de omnibus ô Theophile, quæ cœpit Ieſus facere ac docere. veruntamen non ſinit Paulus vt hanc ſeriem ordinis ſequar, ſed ad ſe ſuaque recte facta linguam noſtram inuitat. Cupio namque videre illum introductum Damaſcum, non ferrea catena, ſed dominica voce vinctum: cupio videre piſcatu captum piſcem hunc magnum, qui totum exæſtuans mare conturbat, qui fluctus innumeros aduerſus Eccleſiam excitat: cupio videre ipſum piſcatu captũ non hamo, ſed verbis Domini. Nam quemadmodum in ſublimi rupe conſidens piſcator, & arundinem attollens hamũ ab alto in mare demittit: ſic nimirum & dominus noſter ſpiritualem exhibens piſcaturam tanquam in ſublimi cœlorum rupe conſidens, velut hamo quodam deſuper hac voce miſſa cum dixiſſet, Saule, Saule, quid me perſequeris, piſcem hunc ingentem piſcatus eſt, & quod in piſce contigit quem iuſſu domini piſcatus eſt Petrus, hoc & in iſto euenit: ſiquidem hic quoque piſcis in ore ſtaterem habens inuentus eſt; ſtaterem quidem, ſed adulterinum: quippe qui zelum haberet, ſed non ſecundum ſcientiam. propterea cum ſcientiam illi largitus eſſet Deus, probum illum nummum reddidit: & quod piſcatu captis accidit piſcibus, hoc & in iſto accidit. Nam vt illi cumprimum extracti è mari fuerunt, confeſtim cæci fiunt: ſic & iſte confeſtim hamum excepit, & extractus confeſtim eſt excæcatus: verum excæcatio hæc effecit, vt totus orbis terrarum viſum reciperet.

Act.1.1.

Pauli conuerſi cum piſce comparatio.

Act.9.4.

A Hæc igitur omnia cupio cernere: nam ſi forte bellum nos barbaricũ circumſideret, & in aciem diſpoſiti hoſtes innumera nobis negotia faceſſerent: deinde barbarorum exercitus ductor, qui machinis nos oppugnaret innumeris, reſque noſtras omnes conturbaret, & tumultu ac perturbatione compleret, vrbem ipſam funditus euerſurum ſe minaretur, & igne ſuccenſurum, qui ſeruitutem intentaret; confeſtim ab Imperatore noſtro vinctus & captiuus in vrbem introduceretur, nonnẽ omnes cum mulieribus & puerulis ad ſpectaculum illud exiliremus? Quando B igitur & nunc bellum eſt indictũ, dum omnia confundunt turbantque Iudæi, & multis machinis Eccleſiæ quietem ac ſecuritatem oppugnant: caput autem & princeps hoſtium cum eſſet Paulus, qui maiora quam cæteri faciebat, ac dicebat, qui cuncta miſcebat & conturbabat, iam à domino noſtro Ieſu Chriſto Imperatore noſtro vinctus eſt, & captiuus abductus qui cuncta ſuſque deque vertebat, non ad ſpectaculum iſtud egrediemur omnes, vt captiuum ipſum duci videamus? Nam & Angeli cum è cœlis ipſum C duci captiuum cernerent exultabant, non quod vinctum cernerent tantum, ſed quia, quam multos homines à vinculis expediturus eſſet, cogitabant: non quod manu duci ſpectarent, ſed quod mente verſarent, quãmultos homines in cœlũ è terris iniecta manu eſſet introducturus. Propterea gaudebant, non quod excæcatum viderent, ſed quod intelligerent, quantos eſſet è tenebris educturus: Proficiſcere namque, inquit, ad gentes, & à tenebris liberatos in regnũ eos dilectionis Chriſti transferes. Propterea prætermiſſo D exordio, ad medium propero trãſilire: ſiquidẽ Paulus & in Paulũ amor hunc dare ſaltum nos coëgit. Ignoſcite mihi: vel potius, nolite ignoſcere, ſed & amorem iſtum æmulamini. Nam is quidem qui turpi amore correptus eſt, merito veniam poſtulat: qui vero eiuſmodi amore flagrat, hac cupidine glorietur, multoſq; faciat deſyderij iſtius participes & innumeros comparet ſibi riuales. Si enim fieri poſſet vt recta via pergentes, & ordine progredientes priora diceremus, & ad ea quæ in medio ſunt perueniremus, nequaquam

ταῦτ' οὖν ἅπαντα ἰδεῖν ἐπιθυμῶ. καὶ γὰρ εἰ πόλεμος ἡμῖν συνειστήκει βαρβαρικὸς, καὶ ἐπὶ τῆς παρατάξεως οἱ πολέμιοι μυρία παρεῖχον ἡμῖν πράγματα· εἶτα ὁ στρατηγὸς τῶν βαρβάρων, ὁ μυρία προσάγων μηχανήματα, καὶ πάντα συγχέων τὰ ἡμέτερα, καὶ πολλοῦ θορύβου καὶ ταραχῆς πληρῶν, καὶ τὴν πόλιν αὐτὴν ἀπειλῶν κατασκάψειν, καὶ παραδώσειν πυρὶ, καὶ δουλείαν ἡμῖν ἐπανατεινόμενος, ἐξαίφνης ὑπὸ τοῦ βασιλέως τοῦ ἡμετέρου δεθεὶς αἰχμάλωτος εἰς τὴν πόλιν ἤγετο, πάντες ἂν μετὰ γυναικῶν καὶ παιδίων πρὸς τὴν θεωρίαν ἐκείνην ἐξεπηδήσαμεν· ἐπεὶ οὖν καὶ νῦν πόλεμος συνέστηκεν, Ἰουδαίων θορυβούντων ἅπαντα καὶ ταραττόντων, καὶ πολλὰ τῇ τῆς ἐκκλησίας ἀσφαλείᾳ προσαγόντων μηχανήματα, τὸ δὲ κεφάλαιον τῶν πολεμίων ἦν ὁ Παῦλος, ὁ πάντων μείζονα καὶ ποιῶν καὶ λέγων, ὁ πάντα θορυβῶν καὶ ταράττων, ἔδησε δὲ αὐτὸν ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ βασιλεὺς ὁ ἡμέτερος, ἔδησε καὶ αἰχμάλωτον εἰσήγαγε τοῦτον τὸν πάντα ἀνατρέποντα, οὐκ ἐξελθωμεν ἅπαντες ἐπὶ τὴν θεωρίαν ταύτην, ὥστε ἰδεῖν αὐτὸν αἰχμάλωτον ἀγόμενον; καὶ γὰρ οἱ ἄγγελοι τότε ἐκ τῶν οὐρανῶν ὁρῶντες αὐτὸν δεδεμένον καὶ εἰσαγόμενον, ἐσκίρτων· οὐκ ἐπειδὴ δεδεμένον εἶδον μόνον, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐνενόουν ὅσους ἂν ἀνθρώπους ἀπὸ τῶν δεσμῶν λύειν ἔμελλεν· οὐκ ἐπειδὴ χειραγωγούμενον ἐθεάσαντο, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐλογίζοντο, ὅσους ἂν ἀνθρώπους ἔμελλεν ἀπὸ τῆς γῆς εἰς τὸν οὐρανὸν χειραγωγεῖν ἐκεῖνος. διὰ τοῦτο ἔχαιρον, οὐκ ἐπειδὴ πεπηρωμένον εἶδον, ἀλλ' ἐπειδὴ ἐνενόουν ὅσους ἔμελλεν ἀπὸ σκότους ἐξαγαγεῖν. Πορεύθητι γάρ, φησιν, εἰς τὰ ἔθνη, καὶ ἀπαλλάξας αὐτοὺς ἀπὸ σκότους, μεταστήσεις αὐτοὺς εἰς τὴν βασιλείαν τῆς ἀγάπης Χριστοῦ. διὰ ταῦτα τὸ προοίμιον ἀφεὶς, εἰς τὸ μέσον ἅλλεσθαι σπεύδω. Παῦλος γὰρ καὶ ὁ Παύλου πόθος ἠνάγκασεν ἡμᾶς πηδῆσαι τοῦτο τὸ πήδημα. Παῦλος καὶ ὁ Παύλου πόθος. σύγγνωτέ μοι, μᾶλλον δὲ μὴ συγγνῶτε, ἀλλὰ καὶ ζηλώσατε τὸν ἔρωτα τοῦτον. ὁ μὲν γὰρ ἄτοπον ἐρῶν ἔρωτα, εἰκότως συγγνώμην αἰτεῖ· ὁ δὲ τοιοῦτον ἐρῶν, καλλωπιζέσθω τῷ πόθῳ, καὶ πολλοὺς ποιείτω κοινωνοὺς τῆς ἐπιθυμίας, καὶ συνεραστὰς αὐτῷ κατασκευαζέτω μυρίους. εἰ μὲν γὰρ τὴν ὁδὸν βαδίζοντα καὶ τάξει προϊόντα, καὶ τὰ πρότερα εἰπεῖν, καὶ πρὸς τὰ μέσα φθάσαι, οὐκ ἂν τὴν ἀρχὴν ἀφέντες,

ἀφέντες, εὐθέως ἐπὶ τὸ μέσον ἤλθομεν· ἐπειδὴ δὲ τῶν πατέρων ὁ νόμος κελεύει μετὰ τὴν πεντηκοστὴν ἀποτίθεσθαι τὸ βιβλίον, καὶ τῷ τέλει τῆς ἑορτῆς ταύτης συγκαταλύεται καὶ ἡ τοῦ βιβλίου ἀνάγνωσις. ἐφοβήθην μήποτε περὶ τὰ προοίμια ἀσχολουμένων ἡμῶν καὶ διατριβόντων, προαποδράμῃ τὴν ἡμετέραν ἄφιξιν τῆς ἱστορίας ἡ ἀκολουθία. διὰ τοῦτο ἔδραμον ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ διηγήματος, καὶ καθάπερ κεφαλῆς ὄπισθεν κατέχων τὸ προοίμιον τῆς ἱστορίας, κελεύσας μεῖναι καὶ στῆναι ὑμᾶς ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ὁδοῦ. τῆς γὰρ τοῦ διηγήματος κεφαλῆς ἁψάμενος, θαῤῥῶν λοιπὸν ἅπασιν ἐπέξειμι τοῖς λοιποῖς, κἂν ἡ ἑορτὴ παρέλθῃ. οὐδεὶς γὰρ ἡμῖν ἀκαιρίαν ἐγκαλέσει, αὐτῆς τῆς κατὰ τὴν ἀκολουθίαν ἀνάγκης τῶν τῆς ἀκαιρίας ἐγκλημάτων ἀπαλλαττούσης ἡμᾶς. διὰ τοῦτο ἀπὸ τῶν προοιμίων ἐπὶ τὸ μέσον ἔδραμον. ὅτι γὰρ οὐκ ἦν ὁδῷ βαδίζοντα πρὸς Παῦλον ἐλθεῖν, ἀλλὰ προεξέδραμεν ἂν τῆς ἡμετέρας γλώττης τὸ βιβλίον, καὶ τὰς θύρας ἡμῖν ἀπέκλεισεν ἄν, ἐξ αὐτοῦ τοῦ προοιμίου ποιήσω φανερόν, εἰ καὶ ἤδη γέγονε τοῦτο δῆλον. Εἰ γὰρ ἐπιγραφὴν μόνην ὑμῖν ἀναγινώσκοντες καὶ ἐξηγούμενοι, τὸ ἥμισυ τῆς ἑορτῆς ἀνηλώσαμεν, εἰ καὶ πρὸς τὸ πέλαγος αὐτὸ τοῦ βιβλίου ἀπὸ τοῦ προοιμίου ἀρξάμενοι, τὸν λόγον ἀφεῖναι ἐπεχειρήσαμεν, πόσον ἂν ἀνηλώσαμεν χρόνον, ὥστε φθάσαι εἰς τὰ κατὰ τὸν Παῦλον διηγήματα; μᾶλλον δὲ ἐξ αὐτοῦ τοῦ προοιμίου δῆλον ὑμῖν τοῦτο ποιῆσαι πειράσομαι. Τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποιησάμην περὶ πάντων, ὦ Θεόφιλε. πόσα νομίζετε ἐνταῦθα εἶναι ζητήματα; πρῶτον, τίνος ἕνεκεν ἀναμιμνήσκει αὐτὸν τοῦ προτέρου βιβλίου· δεύτερον, τίνος ἕνεκεν λόγον καλεῖ, καὶ οὐχὶ εὐαγγέλιον· καίτοιγε Παῦλος εὐαγγέλιον αὐτὸ καλεῖ, οὑτωσὶ λέγων, Οὗ ὁ ἔπαινος ἐν τῷ εὐαγγελίῳ διὰ πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν, περὶ τοῦ Λουκᾶ λέγων· τρίτον, τίνος ἕνεκέν φησι, Περὶ πάντων ὧν ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς. Εἰ γὰρ Ἰωάννης, ὁ ἀγαπητὸς τοῦ Χριστοῦ, ὁ τοσαύτης ἀπολαύσας παῤῥησίας, ὁ ἐπὶ τὸ στῆθος ἐκεῖνο τὸ ἅγιον κατακλιθῆναι καταξιωθεὶς, ὁ τὰς πηγὰς ἐκεῖθεν ἀρυσάμενος τοῦ πνεύματος, οὗτος οὐκ ἐτόλμησε τοῦτο εἰπεῖν,

A omiſſo principio confeſtim ad medium veniſſemus: ſed quoniam poſt Pentecoſten deponi librum lex patrum iubet, & vna cum fine ſolennitatis huius lectio libri terminatur: veritus ſum, ne dum in exponendis procemiis occupamur & immoramur, hiſtoriæ ſeries nos prius effugeret, quam illam poſſemus attingere: idcirco à principio narrationis ad alia properans, & procemium hiſtoriæ tanquam à poſteriori capitis parte præhenſum retinens manere vos iuſſi, & in principio viæ ſubſiſtere. Poſtquam enim narrationis caput attigero, con-
B fidenter deinceps quæ ſequuntur, quamuis feſtum prætererit, cuncta percurram. Neque vero nos accuſare quiſquam poterit, quod intempeſtiuam narrationem afferamus cum ordinis ipſius neceſſitas omni nos intempeſtiui argumenti accuſatione liberet: quam ob cauſſam à procemio ad medium vſque decurri. Non enim fieri potuiſſe, ſi recta via progreſſi eſſemus, vt ad Paulum perueniremus, ſed linguam noſtram prius euaſurum fuiſſe librum nobiſque fores occlu-
C ſurum ex ipſius procemii expoſitione demonſtrabo, tametſi iam illud reipſa patefactum eſt. Nam ſi dum ſolam vobis inſcriptionem legimus, & enarramus, dimidium ſolennitatis conſumpſimus, ſi ab exordio initio facto in ipſum libri pelagus orationem immittere cœpiſſemus, quantum quæſo temporis impendiſſemus, vt ad illas de Paulo narrationes perueniremus? Immo vero ex ipſo procœ- Act.1.1.
mio vobis hoc ipſum conabor oſtendere. *Primum quidem ſermonem feci de omnibus ô Theophile.* Quot exiſtimatis hîc eſſe
D quæſtiones? Primum quidem quam ob cauſſam priorem librum in memoriam illi reuocet, quam ob cauſſam ſermonem vocet, & non Euangelium: tamet- 2.Cor.8
ſi Paulus Euangelium illum vocat, 18.
dum ſic ait: Cuius laus eſt in Euangelio per omnes eccleſias, de Luca verba faciens. Tertio qua de cauſſa dicat, De omnibus quæ fecit Ieſus. Si enim Ioannes Chriſti dilectus, qui tanta fiducia gratiáque apud illum valebat, cui datum fuerat, vt ſupra ſacrum illud pectus recumberet, qui ſpiritus fontes inde hauſerat, hic illud dicere minimè auſus eſt,

ſed tantam cautionẽ adhibuit, vt diceret: Si ſcribantur per ſingula omnia, quæ fecit Chriſtus, nec ipſum arbitror mundum capere poſſe eos, qui ſcribendi ſunt, libros: quomodo dicere hic auſus eſt: Primum quidem ſermonem feci de omnibus, ô Theophile, quæ fecit Ieſus? an vero parua nobis hæc quæſtio videtur? Atque illic quidem optime Theophile, nomen cum laude poſitum eſt: neque enim hoc ſine cauſa dictum eſt ſanctis. Et forte illud ex parte demonſtrauimus, neque vnum iotam, neque apicem vnum temere poſitum eſſe in Scripturis. Si ergo tot ac tantæ ſunt in prœmio quæſtiones, quantum nobis temporis impendendum fuiſſet, ſi omnia quæ ſequebantur, voluiſſemus percurrere? Has ob cauſſas prætermiſſis quæ interiecta erant, coactus ſum ad Paulum venire. Cur igitur propoſitis quæſtionibus earum ſolutionem non adiecimus? vt ſcilicet vos aſſuefaceremus non ſemper manſum excipere cibum, ſed ſæpenumero ſolutionem ſententiis per vos ipſos adiungere, quòd facere ſolent columbæ. Siquidem illæ pullos quandiu quidem in nido manent, ore proprio nutriunt: poſtquam autem eiicere illos è nido poſſunt, eiſque cernunt iam natas alas, non iam amplius id præſtant, ſed granum quidem ore geſtant & oſtentant: vbi vero pulli expetentes propius acceſſerint, dimiſſam in pauimentum eſcam matres per ſeipſos iubent colligere: ſic & nos fecimus, dum accepto in ore ſpirituali cibo vos inuitauimus tanquam ſolutionem more conſueto expoſituri: poſtquam autem aduenistis, & vos excepturos ſperaſtis, vos dimiſimus, vt ipſi per vos ſententias colligatis. Propterea prooemio derelicto ad Paulum feſtinamus. Dicturi porro ſumus non ea ſolum quibus Eccleſiæ profuit, ſed etiam ea, quibus ei nocuit: nam & hæc è re noſtra eſt oratio. Dicemus, quo pacto verbum prædicationis oppugnaret, quo pacto Chriſto bellum inferret, quo pacto Apoſtolos perſequeretur, quo pacto hoſtili in eos animo eſſet, quo pacto eccleſiæ plus negotij, quam cæteri omnes faceſſeret. Veruntamen neminem pudeat hæc audire de Paulo:

Ioa.21.25.

A ἀλλὰ τοσαύτῃ κέχρηται ἀσφαλείᾳ, ὡς εἰπεῖν, Ὅτι εἰ ἐγράφετο καθ' ἓν πάντα ὅσα ἐποίησεν ὁ Χριστὸς, οὐδ' ἂν αὐτὸν οἶμαι χωρῆσαι τὸν κόσμον τὰ γραφόμενα βιβλία· πῶς οὖν ἐτόλμησεν εἰπεῖν, ὅτι τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποιησάμην περὶ πάντων, ὦ Θεόφιλε, ὧν ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς; ἆρα μικρὸν ἡμῖν τὸ ζήτημα τοῦτο εἶναι δοκεῖ; κἀκεῖ μὲν, κράτιστε Θεόφιλε, μετ' ἐγκωμίου τὸ ὄνομα. οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς τοῦτο τοῖς ἁγίοις εἴρηται. καὶ τάχα καὶ τοῦτο ἀπὸ μέρους ἐδείξαμεν, ὅτι οὐδὲ ἰῶτα ἓν, οὐδὲ μίαν κεραίαν ἁπλῶς ἐστιν ἰδεῖν ἐν ταῖς γραφαῖς κειμένην. B Εἰ τοίνυν ἐν τῷ προοιμίῳ τοσαῦτα ζητήματα, πόσον ἐμέλλομεν ἀναλίσκειν χρόνον τὰ ἑξῆς ἅπαντα ἐπιόντες; διὰ ταῦτα ἠναγκάσθην τὸ ἐν μέσῳ παραδραμὼν, πρὸς Παῦλον ἐλθεῖν. τίνος οὖν ἕνεκεν τὰ ζητήματα εἰπόντες, τὴν λύσιν αὐτῶν οὐκ ἐπηγάγομεν; ἐθίζοντες ὑμᾶς μὴ διὰ παντὸς μεμασημένην δέχεσθαι τὴν τροφὴν, ἀλλὰ πολλαχοῦ καὶ αὐτοὺς ἐπάγειν τὴν λύσιν τοῖς νοήμασιν, ὅπερ ποιοῦσιν αἱ περιστεραί. καὶ γὰρ ἐκεῖναι τοὺς νεοττοὺς ἕως μὲν ἂν ἐν τῇ καλιᾷ μένωσι, τῷ οἰκείῳ τρέφουσι στόματι· C ἐπειδὰν δὲ αὐτοὺς δυνηθῶσιν ἐξαγαγεῖν τῆς νοσσιᾶς, καὶ ἴδωσιν αὐτοῖς παγέντα τὰ πτερὰ, οὐκέτι τοῦτο λοιπὸν ποιοῦσιν, ἀλλὰ φέρουσι μὲν τὸν κόκκον ἐπὶ τοῦ στόματος καὶ δεικνύουσιν, ἐπειδὰν δὲ οἱ νεοττοὶ προσδοκήσαντες πλησίον ἔλθωσιν, αἱ μητέρες ἀφεῖσαι τὴν τροφὴν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, δι' ἑαυτῶν κελεύουσιν ἀναλέγεσθαι· οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐποιήσαμεν, λαβόντες τὴν πνευματικὴν τροφὴν ἐπὶ τοῦ στόματος, ἐκαλέσαμεν ὑμᾶς, ὡς δηλώσοντες ὑμῖν συνήθως τὴν λύσιν· ἐπεὶ δὲ D προσήλθετε καὶ προσεδοκήσατε δέξασθαι, ἀφήκαμεν, ὥστε ὑμᾶς δι' ὑμῶν αὐτῶν ἀναλέξασθαι τὰ νοήματα. διὰ τοῦτο τὸ προοίμιον ἀφέντες, πρὸς Παῦλον ἐπειγόμεθα. ἐροῦμεν δὲ οὐχ ὅσα τὴν ἐκκλησίαν ὠφέλησε μόνον, ἀλλ' ὅσα καὶ ἔβλαψε. καὶ γὰρ ἀναγκαῖος ἡμῖν οὗτος ὁ λόγος. ἐροῦμεν πῶς ἐμαχέσατο τῷ λόγῳ τοῦ κηρύγματος, πῶς ἐπολέμησε τῷ Χριστῷ, πῶς ἐδίωξε τοὺς ἀποστόλους, πῶς τὰ τῶν πολεμίων ἐφρόνει, πῶς πάντων πλείονα παρέσχε τῇ ἐκκλησίᾳ πράγματα. ἀλλὰ μηδεὶς αἰσχυνέσθω περὶ Παύλου ταῦτα ἀκούων. οὐ γάρ ἐστιν

A αὐτοῦ κατηγορήματα, ἀλλ' ἐγκωμίων ὑπόθεσις. οὐ γὰρ κατηγορία αὐτοῦ πρότερον ὄντα φαῦλον, ὕστερον γενέσθαι χρηστόν, ἀλλὰ τὸ πρότερον ὄντα σπουδαῖον ὕστερον μεταβάλλεσθαι πρὸς πονηρίαν. ἀπὸ γὰρ τοῦ τέλους ἀεὶ τὰ πράγματα κρίνεται. καὶ γὰρ τοὺς κυβερνήτας, κἂν μυρία ναυάγια ὑπομείνωσιν, ὅταν μέλλωσιν εἰς τὸν λιμένα καταίρειν, ἂν φορτίων πεπληρωμένην ὁλκάδα καταγάγωσιν, οὐ φαμὲν πεπρᾶχθαι κακῶς, τοῦ τέλους τὰ προελθόντα ἀποκρύψαντος· καὶ τοὺς ἀθλητὰς πάλιν, κἂν μυρία πρότερον ἡττηθῶσι, τὴν δὲ περὶ τοῦ B στεφάνου πάλιν κρατήσωσιν, οὐκ ἀποστεροῦμεν τῶν ἐγκωμίων τῶν ἐπὶ τῇ νίκῃ διὰ τὰ πρότερα. οὕτω καὶ ἐπὶ Παύλου ποιήσωμεν. καὶ γὰρ καὶ οὗτος καὶ μυρία ναυάγια ὑπέμεινεν, ἀλλ' ὅτε εἰς τὸν λιμένα καταίρειν ἔμελλε, πεπληρωμένην ἐπήγαγε τῶν φορτίων τὴν ὁλκάδα. καὶ ὥσπερ ὁ Ἰούδας οὐδὲν ὠφέλησε πρὸ τούτου μαθητὴς ὤν, εἶτα προδότης γενόμενος· οὕτω καὶ οὗτος οὐδὲν παρεβλάβη πρὸ τούτου διώκτης ὤν, μετὰ δὲ ταῦτα γενόμενος εὐαγγελιστής· ἐγκώμια Παύλου ταῦτά ἐστιν, οὐκ ἐπειδὴ κατέσκαψε τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλ' αὐτὸς αὐτὴν C πάλιν ᾠκοδόμησεν· οὐκ ἐπειδὴ ἐπόρθησε τὸν λόγον, ἀλλ' ἐπειδὴ πορθήσας τὸν λόγον, αὐτὸς αὐτὸν πάλιν ηὔξησεν· οὐκ ἐπειδὴ ἐπολέμησε τοὺς ἀποστόλους, οὐκ ἐπειδὴ διεσπάραξε τὴν ἀγέλην, ἀλλ' ἐπειδὴ διασπαράξας, ὕστερον αὐτὸς αὐτὴν συνεκρότησε. τί τούτου παραδοξότερον γένοιτ' ἄν; ὁ λύκος ἐγένετο ποιμήν, ὁ τὸ αἷμα τῶν προβάτων ἐκπίνων, οὐ διέλιπε τὸ αἷμα ἑαυτοῦ ἐκχέων ὑπὲρ τῆς τῶν προβάτων σωτηρίας. βούλει μαθεῖν πῶς τὸ αἷμα τῶν προβάτων ἐξέπινε; πῶς ἡμαγμένη ἦν αὐτοῦ ἡ D γλῶσσα; Σαῦλος δὲ ἔτι ἐμπνέων ἀπειλῆς καὶ φόνου εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ κυρίου. ἀλλ' οὗτος ὁ ἀπειλῆς καὶ φόνου ἐμπνέων, καὶ τὸ αἷμα τῶν ἁγίων ἐκχέων, ἄκουσον πῶς τὸ αἷμα τὸ ἑαυτοῦ ἐξέχεεν ὑπὲρ τῶν ἁγίων. Εἰ κατὰ ἄνθρωπον, φησιν, ἐθηριομάχησα ἐν Ἐφέσῳ· καὶ πάλιν, Καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκω· καὶ πάλιν, Ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς. καὶ ταῦτα ἔλεγεν ὁ παρὼν ὅτε ἐξεχεῖτο τὸ αἷμα Στεφάνου, καὶ ἦν συνευδοκῶν τῇ ἀναι-

non enim hæc ſunt eius accuſationes, ſed laudum potius occaſiones. Non enim crimen eſt illi, cum prius improbus fuiſſet, bonum deinceps euaſiſſe, ſed cum prius virtute præditus fuiſſet, poſtea mutatum ad improbitatem deſciuiſſe. Semper enim res ex fine iudicantur: nam & gubernatores, licet innumera ſint paſſi naufragia, cum ad portum nauem appulſuri ſunt, ſi refertam mercibus onerariam deduxerint, nequaquam illos male functos eſſe munere ſuo dicimus, cum rei exitus omnia quæ præceſſerant occultarit: & rurſus athletas licet multoties fuerint ante ſuperati, modo in ea pugna vincant, in qua de corona agitur, nequaquam propter ea quæ præceſſerunt, victoriæ præconiis defraudamus. Sic & erga Paulum nos geramus: nam & ipſe naufragia paſſus eſt innumera: ſed cum ad portum appulſurus nauem fuit, refertam mercibus onerariam deduxit. Et quemadmodum Iudæ nihil profuit, diſcipulum prius fuiſſe, cum deinde factus ſit proditor: ita nec iſti quicquam nocuit antea perſecutorem fuiſſe, cum Euangeliſta deinceps euaſerit. Hæc Pauli ſunt præconia, non quod Eccleſiam ſubuerterit, ſed quod ipſam rurſus ædificarit. Non quod verbum Dei oppugnarit, ſed quod poſtquam verbum oppugnarat, ipſe illud rurſus amplificauerit: non quod Apoſtolis bellum intulerit, non quod gregem diſſiparit, ſed quod vbi diſſipaſſet, illum ipſe deinde congregarit. Quid hoc admirabilius fieri poſſit? Lupus paſtor eſt factus: qui ſanguinem ouium abſorbebat, ſanguinem ſuum pro ſalute ouium fundere non ceſſauit. Vis tu intelligere quo pacto ſanguinem ouium abſorberet? quo pacto ſanguinem eius lingua ſtillaret: Saulus autem adhuc ſpirans minas & cædem in diſcipulos Domini. Veruntamen iſte qui minas ſpirabat & ſanctorum ſanguinem fundebat, audi quo pacto ſanguinem ſuum pro ſanctis funderet. Si ſecundum hominem, inquit, ad beſtias pugnaui Epheſi: & rurſus, Quotidie morior, & rurſus Æſtimati ſumus ſicut oues occiſionis. Atque hoc dicebat is qui aderat, cum Stephani ſanguis funderetur, & erat conſentiens

Simile à nauium gubernatoribus & athletis.

Act. 9. 1.

1. Cor. 15. 32.

Rom. 8. 36.

neci eius. Vides vt lupus paſtor euaſerit? Nunquid nō erubeſcitis, cum audieritis antea perſecutorem illum, & blaſphemum & contumelioſum fuiſſe? vidiſtis vt prior accuſatio laudes eius noua acceſſione cumularit? Nonne in priori vobis collecta dicebam ea miracula, quæ crucem ſequuta ſunt, iis maiora quæ ipſam præceſſerant extitiſſe? Nonne id oſtendi vobis & ex miraculis & ex diſcipulorum beneuolentia, & quo pacto antea quidem Chriſtus imperans mortuos ſuſcitabat, poſtea vero ſeruorum eius vmbra idipſum præſtabat? quo pacto tum quidem ille ſuo iuſſu miracula patrabat: poſtea vero ſerui eius nomen ipſius vſurpantes maiora faciebant? nonne de hoſtibus dicebam, quo pacto conſciētiam illorum perterrefaceret? quo pacto vniuerſo terrarū orbi imperaret? quo pacto maiora fuerint poſt crucem miracula quámque crucem præceſſerant? illius germana quę ſe nūc ingerit, eſt oratio. Quod enim maius hoc cerni poſſit miraculum, quod in Paulo contigit? Nam viuentem quidem illum Petrus negauit, at mortuum Paulus cōfeſſus eſt: porro mentem Pauli pellexiſſe atque expugnaſſe maius ſignum fuit, quam vmbrarum opera mortuos ſuſcitaſſe. Nam illic quidem ſequebatur natura, neque imperanti contradicebat: hic vero in poteſtate liberi arbitrij ſitum erat, vt perſuaderetur vel nō perſuaderetur vnde magna virtus eius qui perſuaſit, oſtēditur. Multo quippe maius fuit voluntatem conuertiſſe, quam naturam correxiſſe: maius igitur cæteris omnibus ſignum fuit Paulum poſt crucem & ſepulturam ad Chriſtū acceſſiſſe. Propterea namque permiſit eum Chriſtus omne odium prę ſe ferre, ac tum illum vocauit, vt reſurrectionis probationem ac doctrinæ ſermonem omni ſuſpicione liberaret. Nam Petrus quidem ſi de eo loquutus eſſet, ſuſpectus fuiſſet: potuiſſet enim impudens aliquis quippiam dicere. Porro impudentem dixi, quoniam & illic manifeſta fuit demonſtratio. Siquidem ille quoque prius ipſum negauit, & cum iuramento negauit: veruntamen hunc ipſum deinde dum confitetur, vel ipſam animam ſuam pro illo tradidit. Quod ſi non reſurrexiſſet, nunquam is, qui viuentem negauerat, millies mortē toleraſſet, ne iam mortuum abnegaret:

Pauli cō uerſio magnum miraculum.

A ρέσει αὐτοῦ. ὁρᾷς πῶς ὁ λύκος ποιμὴν ἐγένετο; ἆρ' οὐκ αἰσχύνεσθε περὶ τούτου ἀκούοντες, ὅτι διώκτης ἦν καὶ βλάσφημος καὶ ὑβριστής; εἴδετε πῶς μεῖζον αὐτοῦ ἐποίησε τὸ ἐγκώμιον ἡ προτέρα κατηγορία; οὐκ ἔλεγον ὑμῖν ἐν τῇ προτέρᾳ συνάξει ὅτι τῶν περὶ τοῦ σταυροῦ σημείων τὰ μετὰ τὸν σταυρὸν μείζονα ἐγένετο; οὐκ ἔδειξα ὑμῖν καὶ ἀπὸ τῶν σημείων, καὶ ἀπὸ τῆς εὐνοίας τῶν μαθητῶν, καὶ πῶς πρὸ τούτου μὲν ὁ Χριστὸς ἐπιτάττων ἤγειρε τοὺς νεκρούς, ὕστερον δὲ αἱ σκιαὶ τῶν δούλων αὐτοῦ τοῦτο ἐποίουν; πῶς τότε μὲν αὐτὸς κελεύων ἐθαυματούργει, B ὕστερον δὲ οἱ δοῦλοι αὐτοῦ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ κεχρημένοι μείζονα ἐποίησαν; οὐκ εἶπον ὑμῖν περὶ τῶν ἐχθρῶν, πῶς διέσεισεν αὐτῶν τὸ συνειδός; πῶς ἐκράτησε τῆς οἰκουμένης ἁπάσης; πῶς μείζονα τὰ σημεῖα μετὰ τὸν σταυρὸν ἦν τῶν πρὸ τοῦ σταυροῦ; ἀδελφὸς ἐκείνου καὶ ὁ σήμερον εἰσελθὼν λόγος. τί γὰρ τοῦ κατὰ Παῦλον μεῖζον σημείου γένοιτ' ἄν; ζῶντα μὲν γὰρ αὐτὸν καὶ ὁ Πέτρος ἠρνήσατο, ἀποθανόντα δὲ ὁ Παῦλος ὡμολόγησε. τοῦ δὲ νεκροὺς ἐγεῖραι διὰ τῶν σκιῶν μεῖζον σημεῖον ἦν, τὸ τὴν γνώμην C Παύλου ἐπισπάσασθαι καὶ ἑλεῖν. ἐκεῖ μὲν γὰρ ἡ φύσις εἵπετο, καὶ οὐκ ἀντέλεγε τῷ ἐπιτάττοντι· ἐνταῦθα δὲ προαίρεσις ἦν, τοῦ πεισθῆναι, καὶ τοῦ μὴ πεισθῆναι κυρία· ὅθεν πολλὴ ἡ δύναμις τοῦ πείσαντος δείκνυται. τοῦ γὰρ φύσιν διορθῶσαι τὸ προαίρεσιν μεταβαλεῖν πολλῷ μεῖζον ἦν· μεῖζον ἄρα τῶν ἄλλων ἁπάντων σημεῖον ἐγένετο τὸ Παῦλον προσελθεῖν τῷ Χριστῷ μετὰ τὸν σταυρὸν καὶ τὸν τάφον. καὶ γὰρ διὰ τοῦτο ἀφῆκεν αὐτὸν ὁ Χριστὸς πᾶσαν τὴν ἔχθραν ἐπιδείξασθαι, καὶ τότε ἐκάλεσεν, ἵνα ἀνύποπτον ποιήσῃ τῆς ἀναστάσεως τὴν ἀπόδειξιν, καὶ D τὸν διδασκαλίας λόγον. Πέτρος μὲν γὰρ περὶ αὐτοῦ λέγων ἴσως ὑπωπτεύετο· εἶχε γάρ τις τῶν ἀναισχύντων εἰπεῖν τι. εἶπον δὲ τῶν ἀναισχύντων, ὅτι κἀκεῖ φανερὰ ἡ ἀπόδειξις ἦν. καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνος αὐτὸν ἠρνήσατο πρότερον, καὶ ἠρνήσατο μεθ' ὅρκου, ἀλλ' ὅμως τὸν αὐτὸν τοῦτον ὁμολογῶν ὕστερον καὶ τὴν ψυχὴν ἐπέδωκε τὴν ἑαυτοῦ. Εἰ δὲ μὴ ἀνέστη, οὐκ ἂν ὁ ζῶντα ἀρνησάμενος, ὥστε μὴ ἀρνήσασθαι τελευτήσαντα μυρίους ἂν θανάτους ὑπέμεινε. διὰ

A καὶ ὅτι Πέτρου φανερὰ ἡ ἀπόδειξις τῆς ἀναστάσεως ἦν. πλὴν ἀλλ' ἐκείνου μὲν εἶχον οἱ ἀναίσχυντοι λέγειν, ὅτι ἐπειδὴ μαθητὴς αὐτοῦ ἦν, ἐπειδὴ τραπέζης ἐκοινώνησεν αὐτῷ, καὶ τρία ἔτη αὐτῷ συνεγένετο, ἐπειδὴ διδασκαλίας ἀπήλαυσεν, ἐπειδὴ ἐκολακεύθη παρ' αὐτοῦ ἀπατηθεὶς, διὰ τοῦτο κηρύττει αὐτοῦ τὴν ἀνάστασιν· ὅταν δὲ Παῦλον ἴδῃς οὐκ εἰδότα αὐτὸν, τὸν οὐκ ἀκηκοότα αὐτοῦ, τὸν οὐ μετασχόντα τῆς διδασκαλίας, τὸν καὶ μετὰ τὸν σταυρὸν αὐτῷ πολεμοῦντα, τὸν ἀποκτιννύντα τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας, τὸν πάντα συγχέοντα καὶ ταράττοντα, τοῦτον ἐξαίφνης μεταβεβλημένον, καὶ B τοῖς ὑπὲρ τοῦ κηρύγματος καμάτοις ἅπαντας παρελάσαντα τοὺς τοῦ Χριστοῦ φίλους, ποίαν ἕξεις λοιπὸν, εἰπέ μοι, ἀναισχυντίας πρόφασιν, ἀπιστῶν τῷ τῆς ἀναστάσεως λόγῳ; Εἰ γὰρ μὴ ἀνέστη ὁ Χριστὸς, τίς τὸν οὕτως ὠμὸν καὶ ἀπάνθρωπον, τίς τὸν οὕτω πεπολεμωμένον καὶ ἠγριωμένον ἐπεσπάσατο ἂν, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐπηγάγετο; Εἰπὲ γάρ μοι, ὦ Ἰουδαῖε, τίς Παῦλον ἔπεισε προσελθεῖν τῷ Χριστῷ; Πέτρος; ἀλλ' Ἰάκωβος; ἀλλ' Ἰωάννης; ἀλλ' οὗτοι πάντες αὐτὸν ἐδεδοίκεισαν καὶ ἔφριττον, καὶ οὐχὶ πρὸ τούτου μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅτε τῶν φίλων ἐγένετο, ὅτε Βαρνάβας ἐπιλαβόμενος αὐτοῦ C τῆς χειρὸς ἐπανήγαγεν εἰς Ἱεροσόλυμα, ἔτι ἐφοβοῦντο κολλᾶσθαι αὐτῷ. καὶ ὁ μὲν πόλεμος ἐλέλυτο, ὁ δὲ φόβος ἐπέμενε τοῖς ἀποστόλοις. οἱ οὖν καταλλαγέντα αὐτὸν ἔτι φοβούμενοι ἐχθρὸν ὄντα καὶ πολέμιον ἐτόλμησαν πεῖσαι; προσελθεῖν γὰρ ὅλως, ἢ στῆναι, ἢ διᾶραι στόμα, φανῆναι δὲ ὅλως ὑπέμενον; οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν. οὐκ ἦν ἀνθρωπίνης σπουδῆς τὸ γινόμενον, ἀλλὰ θείας χάριτος. εἰ τοίνυν νεκρὸς ἦν, ὥς φατε, ὁ Χριστὸς, καὶ ἐλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ ἔκλεψαν αὐτὸν, πῶς μείζονα τὰ σημεῖα μετὰ τὸν σταυρὸν ἐγένετο; πῶς πλείων ἡ ἀπόδει- D ξις τῆς δυνάμεως; οὐ γὰρ μόνον μετέστησε τὸν πολέμιον, καὶ ἀρχηγὸν τῆς μάχης ὑμῶν (καίτοι εἰ καὶ τοῦτο μόνον ἐποίησε, μεγίστης δυνάμεως ἦν τὸ τὸν ἐχθρὸν καὶ πολέμιον λαβεῖν αἰχμάλωτον) νυνὶ δὲ οὐχὶ τοῦτο μόνον εἰργάσατο, ἀλλὰ καὶ τούτου πολλῷ μεῖζον. οὐ γὰρ μόνον μετέστησεν, ἀλλ' οὕτως οἰκεῖον ἐποίησεν, οὕτως ἐπεσπάσατο πρὸς τὴν εὔνοιαν τὴν ἑαυτοῦ, ὡς καὶ αὐτῷ

A quo fit, vt etiam in Petro reſurrectionis demonſtratio manifeſta fuiſſe videatur Veruntamē de illo quidem impudentes dicere potuiſſent eum, propterea quod diſcipulus erat illius: propterea quod particeps eius menſæ fuerat, ac tribus annis cum illo verſatus fuerat: propterea quod eius doctrina potitus erat: propterea quod in fraudem illectus blanditiis eius fuerat, idcirco reſurrectionem illius prædicare: cum vero Paulū videas, qui ipſum non viderat, qui ipſum non audiuerat, qui doctrinæ particeps minimè fuerat, qui etiā poſt crucem illi bellum indixerat, B & eos qui in ipſum credebāt, interficiebat, qui omnia miſcebat ac turbabat, hunc ſubito mutatum in ferendis pro prædicatione verbi laboribus omnes Chriſti amicos ſuperare, quę tibi deinceps quæſo impudētię excuſatio relinquetur, ſi reſurrectionis verbo non credas? Si enim Chriſtus nō reſurrexiſſet, quis hominem adeo crudelem & inhumanum, quis adeo infenſum & efferatum ſibi cōciliaſſet & ad ſe attraxiſſet? Dic enim quęſo Iudęe, quis Paulo perſuaſit, vt Chriſto ſe adiūgeret? num Petrus? nū Iacobus? num Ioannes? atqui C omnes iſti eum timebant & horrebāt, neque tantum ante hoc tempus, ſed tum etiam cum in amicorum numerum relatus erat, quando manu prehenſum illum Barnabas Hieroſolymam introduxit adhuc illi propius ſe adiungere timebant, ac ſedatum quidem erat bellum, metus tamen adhuc in Apoſtolis permanebat. An igitur illi qui reconciliatum adhuc timebant, cum inimicus & hoſtis eſſet, oratione flectere auſi eſſent? an vero ad illum accedere omnino, vel coram illo ſubſiſtere, vel os aperire, aut omni- D no apparere potuiſſent? Non ita ſe res habet, non ita eſt, nec humanę diligentiæ facinus illud fuit, ſed gratię diuinę. Si ergo mortuus erat Chriſtus, vt dicitis, & cum veniſſent diſcipuli eius, furati ſunt eum, quomodo plura poſt crucem facta ſunt miracula? quomodo amplior virtutis ſequuta eſt demonſtratio? Non enim tantum hoſtem ſibi reconciliauit & principem ducémque pugnæ veſtræ (tamètſi, licet hoc ſolum feciſſet, maximę fuit hoc potentiæ inimicum hoſtem abduxiſſe captiuum) iam vero non hoc ſolum præſtitit: ſed & aliud multo maius: non enim tantum ſibi reconciliauit, ſed ita ſibi familiarem reddidit; ſic eum ad amorē ſuum pellexit, vt eius ſi-

dei Eccleſiæ negotia cuncta commiſe-
Act. 9. 15. rit: vas enim, inquit, electionis eſt mihi, iſte, vt portet nomen meum coram gentibus, & regibus, eique perſuaſerit, vt plus quam Apoſtoli pro Eccleſia laboraret, quam antea oppugnabat. Vis tu intelligere quo pacto illum ſibi reconciliarit? quo pacto familiarem reddiderit? quo pacto ſibi aſciuerit? quo pacto in numerum præcipuorum amicorum retulerit? nulli hominum tam multa detegere arcana, quam multa Pau-
2. Cor. 12. 4. lo eſt auſus. Vnde vero id conſtat? Audiui arcana verba, inquit, quæ non licet homini loqui. Vides quantam inimicus & hoſtis beneuolentiam exhibuerit? Quam ob cauſſam operæ-pretium fuerit priorem eius vitam proferre: ſiquidem ita fiet, vt nobis Dei benignitas & potentia innoteſcat. Benignitas quidem, quod eum qui tam multa mala perpetrauerat, ſeruare voluerit, & ſibi conciliare: potentiam verò quod id, quod volebat, exequi potuerit? Et vero animum Pauli hoc patefacit, qui nihil contentionis ſtudio faceret, neque gloriæ humanæ cupiditate præoccupatus, quemadmodum Iudæi: ſed zelo ſuccenſus non recto illo quidem, ſed zelo tamen, quod & ipſe clamans dicebat: Ideo miſericordiam conſe-
1. Tim. 1. 13. quutus ſum; quia ignorans feci in incredulitate: & benignitatem Dei obſtupeſcens dicebat, Vt in me primo oſtenderet Chriſtus omnem patientiam ad informationem eorum, qui crediturí ſunt illi in vitā ęternam. Et alibi rurſus dicebat, Operationem virtutis ſuę maximè oſtendit in nos qui cre-
Epheſ. 1. 19. dimus. Vides vt & benignitatem Dei & virtutem prior vita Pauli oſtenderit, & quam incorrupta ſynceraq; mente prędítus ipſe fuerit? Sane quidem ad
Gal. 1. 10. 13. Galatas ſcribens hoc protulit, vt ſe hominum cauſſa minimè fuiſſe mutatū, ſed diuina virtute fuiſſe conuerſū probaret. Si enim hominibus, inquit, placerem, Chriſti ſeruus non eſſem. Vnde vero id conſtat te non, vt hominibus placeres, ad prædicationem fuiſſe conuerſum? Audiſtis, inquit, conuerſationem meam aliquando in Iudaiſmo, quoniam ſupra modum perſequebar Eccleſiam Dei, & expugnabam eam. Quod ſi hominibus placere voluiſſet, nequaquam ad fidem conuer-

A πάντα τῆς ἐκκλησίας τὰ πράγματα ἐνεχείρησαι. Σκεῦος γάρ, φησιν, ἐκλογῆς μοί ἐστιν οὗτος, τοῦ βαστάσαι τὸ ὄνομά μου ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλέων, καὶ πλείονα τῶν ἀποστόλων πεῖσαι καμεῖν ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας τῆς πρότερον ὑπ' αὐτοῦ πολεμουμένης. βούλει μαθεῖν πῶς αὐτὸν μετέστησε; πῶς αὐτὸν ᾠκειώσατο; πῶς αὐτὸν ἀπεσπάσατο; πῶς εἰς τοὺς πρώτους τῶν φίλων κατέλεξεν; οὐδενὶ τῶν ἀνθρώπων τοσαῦτα ἐθάρρησεν εἰπεῖν ἀπόρρητα, ὅσα τῷ Παύλῳ. καὶ πόθεν τοῦτο δῆλον; Ἤκουσα ἄρρητα ῥήματα, φησιν, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι. Εἶδες ὁ ἐχθρὸς ὁ πο-
B λέμιος πόσην εὔνοιαν ἐπεδείξατο; διὰ τοῦτο ἀναγκαῖον καὶ τὸν πρότερον βίον αὐτοῦ εἰπεῖν. καὶ γὰρ τὴν τοῦ θεοῦ δείκνυσιν ἡμῖν φιλανθρωπίαν καὶ δύναμιν. φιλανθρωπίαν μέν, ὅτι ἐβουλήθη τὸν τοσαῦτα κακὰ ἐργασάμενον σῶσαι, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐπισπάσασθαι· δύναμιν δέ, ὅτι βουληθεὶς ἴσχυσε. καὶ τὴν Παύλου δὲ τοῦτο δείκνυσι ψυχήν, ὅτι οὐδὲν πρὸς φιλονεικίαν ἐποίει, οὐδὲ ἀνθρωπίνῃ προκατειλημμένος δόξῃ, καθάπερ οἱ Ἰουδαῖοι· ἀλλὰ ζήλῳ πεπυρωμένος, οὐκ ὀρθῷ μέν, ζήλῳ δὲ ὅμως· ὅπερ καὶ αὐ-
C τὸς ἐβόα λέγων· ὅτι Διὰ τοῦτο ἠλεήθην ὅτι ἀγνοῶν ἐποίησα ἐν ἀπιστίᾳ· καὶ τὴν τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίαν ἐκπληττόμενος ἔλεγεν· Ἵνα ἐν ἐμοὶ πρώτῳ ἐνδείξηται Χριστὸς τὴν ἅπασαν μακροθυμίαν, πρὸς ὑποτύπωσιν δὲ τῶν μελλόντων πιστεύειν ἐπ' αὐτῷ εἰς ζωὴν αἰώνιον· καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν ἔλεγεν, Ὅτι τὴν ἐνέργειαν τῆς δυνάμεως αὐτοῦ μάλιστα ἔδειξεν εἰς ἡμᾶς τοὺς πιστεύοντας. Εἶδες πῶς καὶ τὴν φιλανθρωπίαν ἔδειξε τοῦ θεοῦ, καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὸ τῆς ἑαυτοῦ γνώμης ἀδέκαστον ὁ πρότερος Παύ-
D λου βίος; τοῦτο γοῦν Γαλάταις γράφων εἰς ἀπόδειξιν παρήγαγε τοῦ μὴ δι' ἀνθρώποις μεταβαλέσθαι, ἀλλὰ θείᾳ μετενεχθῆναι δυνάμει. Εἰ γὰρ ἀνθρώποις, φησίν, ἤρεσκον Χριστοῦ δοῦλος οὐκ ἂν ἤμην. καὶ πόθεν δῆλον ὅτι οὐκ ἀνθρώποις ἀρέσκων, πρὸς τὸ κήρυγμα μετέστης; Ἠκούσατέ, φησι, τὴν ἐμὴν ἀναστροφήν ποτε ἐν τῷ Ἰουδαϊσμῷ, ὅτι καθ' ὑπερβολὴν ἐδίωκον τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ, καὶ ἐπόρθουν αὐτήν. οὐκ ἂν δέ, εἰ ἀνθρώποις ἀρέσκειν ἤθελε, μετέστη πρὸς

τὴν πίστιν. διὰ τί; ἐτιμᾶτο παρὰ Ἰουδαίοις, καὶ ἀδείας ἀπήλαυε πολλῆς, καὶ προεδρίας ἠξιοῦτο· οὐκ ἂν οὖν πρὸς ἐπικίνδυνον μετέστη βίον τὸν τῶν ἀποστόλων, τὸν δυσφημίας γέμοντα, τὸν συμφορῶν ἐμπεπλησμένον, ὥστε αὐτὴν ἀθρόαν μεταβολὴν καὶ μετάστασιν καὶ τὸ καταλιπεῖν μὲν τὴν παρὰ Ἰουδαίοις τιμὴν καὶ τὸν ἀπόλεμον βίον, ἀπαλλάξασθαι δὲ τὴν τῶν ἀποστόλων ζωήν, τὴν μυρίους ἔχουσαν θανάτους, μεγίστη γέγονεν ἀπόδειξις τοῦ μὴ δι' ἀνθρωπίνην τινὰ πρόφασιν μεταθεῖναι τὸν Παῦλον. διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἐβουλήθημεν τὸν πρότερον αὐτοῦ βίον εἰς μέσον ἀγαγεῖν, καὶ δεῖξαι τὸν πεπυρωμένον ζῆλον τὸν κατὰ τῆς ἐκκλησίας, ἵν', ὅταν ἴδῃς τὴν πολλὴν προθυμίαν τὴν ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας, θαυμάσῃς τὸν ποιοῦντα πάντα καὶ μετασκευάζοντα θεόν. διὰ τοῦτο καὶ ὁ μαθητὴς ὁ Παύλου τὰ πρότερα ἡμῖν μετ' ἀκριβείας διηγήσατο, καὶ πολλῆς ἐμφάσεως οὕτως εἰπών· Σαῦλος δὲ ἔτι ἐμπνέων ἀπειλῆς καὶ φόνου εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ κυρίου. ἐβουλόμην μὲν οὖν καὶ αὐτὸς ἄρξασθαι τοῦ προοιμίου σήμερον, ἐβουλόμην ἐμβαλεῖν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ διηγήματος, ἀλλ' ὁρῶ πέλαγος νοημάτων ἀπὸ τοῦ ὀνόματος μόνου. ἐννόησον γὰρ ὅσον εὐθέως ἡμῖν κινεῖ ζήτημα, τό, Σαῦλος, τοῦτο. ἐν γὰρ ταῖς ἐπιστολαῖς ἕτερον ὄνομα ὁρῶ κείμενον. Παῦλος δοῦλος Ἰησοῦ Χριστοῦ, κλητὸς ἀπόστολος· Παῦλος καὶ Σωσθένης· Παῦλος κλητὸς ἀπόστολος· Ἴδε ἐγὼ Παῦλος λέγω ὑμῖν· νυνὶ δὲ ὡς Παῦλος, καὶ πανταχοῦ Παῦλος καλεῖται, ἀλλ' οὐχὶ Σαῦλος λέγεται. τίνος οὖν ἕνεκεν πρὸ τούτου μὲν Σαῦλος, μετὰ δὲ ταῦτα Παῦλος ἐκλήθη; οὐκ ἔστι ψιλὸν τὸ ζήτημα. καὶ γὰρ Πέτρος εὐθέως ἐπιτρέχει. καὶ γὰρ κἀκεῖνος πρὸ τούτου μὲν Σίμων ἐλέγετο, μετὰ δὲ ταῦτα ὠνομάσθη Κηφᾶς. καὶ υἱοὶ Ζεβεδαίου, Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, υἱοὶ βροντῆς μετωνομάσθησαν. καὶ οὐκ ἐν τῇ καινῇ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ εὑρίσκομεν τὸν Ἀβραὰμ πρὸ τούτου μὲν Ἀβρὰμ λεγόμενον, μετὰ ταῦτα δὲ Ἀβραάμ· καὶ τὸν Ἰακὼβ νῦν μὲν Ἰακὼβ λεγόμενον, μετὰ δὲ ταῦτα Ἰσραήλ· καὶ τὴν Σάρραν πρὸ τούτου Σάραν λεγομένην, μετὰ δὲ ταῦτα Σάρραν· καὶ πολλὴν ἡμῖν τῶν ὀνομάτων ἡ μετάθεσις παρέχει τὴν ζήτησιν. καὶ δέδοικα μὴ πολλὰ ῥεύματα ποταμῶν ἐξαίφνης ἀφεὶς, ἀποπνίξω τῆς διδασκαλίας τὸν λόγον. καθάπερ γὰρ

A ſus fuiſſet. Quid ita? colebatur à Iudæis, & multa ſecuritate fruebatur, ac præ cæteris honore afficiebatur: non igitur ad Apoſtolorum vitam tot obiectam periculis ſe tranſtuliſſet, quę multa laborabat infamia, quæ tot calamitatibus redundabat: itaque illum honorem, quo apud Iudęos fruebatur, repentina mutatione ac conuerſione, & vitam quietã deſeruerit, & cum Apoſtolorum vita commutauerit, innumeris obiecta mortis generibus, maximum illud argumentum fuit non ob humanam quandam occaſionem Paulum eſſe conuerſum. Propterea nos e-
B tiam priorem eius vitam in medium afferre voluimus, & ardentem zelum eius oſtendere, quo Eccleſiam oppugnabat, vt cum eius pro eccleſiæ defenſione promptitudinem animi videris, Deum laudes, qui facit omnia & tranſformat. *Amos.5.8.* Propterea Pauli quoque diſcipulus diligenter nobis ac perſpicuè priora narrauit, ita dicens: *Saulus autem adhuc ſpirans minas, & cædem in diſcipulos Domini.* Ac vellem equidem ego quoque hodierno die procemium inchoare, vellem ad initium narrationis
C aggredi, ſed video pelagus quoddam ſententiarum ex ſolo nomine ſe nobis obtrudere. Cogita namque quantam è veſtigio nobis illud, Saulus, quæſtionem moueat: ſiquidẽ aliud in epiſtolis poſitum numen occurrit. Paulus ſeruus Ieſu Chriſti vocatus Apoſtolus: *Gal.1.* Paulus, & Soſthenes: Paulus vocatus Apoſtolus: Ecce ego Paulus dico vobis: iam vero vt Paulus, & vbique Paulus appellatur, non autem Saulus dicitur. Cur igitur antea Saulus, poſtea vero Saulus vocatus eſt? Neque vero ſimplex eſt illa quæſtio: ſtatim enim
D Petrus accurrit: nam & ipſe antea Simon dicebatur, poſtea vero Cephæ nomen accepit, & Zebedæi filij Iacobus & Ioannes mutato nomine Filij tonitrui ſunt appellati, nec in Nouo ſolum teſtamento, ſed etiam in Veteri reperimus Abraham antea dictum Abram, poſtea Abraham, & Iacob primum Iacob eſſe dictum, deinde Iſraël, & Sarram primum Saram eſſe dictam, deinde Sarram, & multas nobis hæc mutatio nominum parit quæſtiones, ac vereor, ne multis fluminum effuſis fluentis doctrinæ ſermonẽ velut obruam & ſuffocem. Nam quemad-

modum in agro humido & irriguo vbicunque quis foderit, vndique fontes ſcaturiunt: ſic & in agro diuinæ ſcripturæ, vbicunque reſeraueris, plurimos fluuios videbis erumpere, quam ob cauſſam ne omnes illos ſimul effundã, non mediocriter pertimeſco. Quapropter riuum hunc noſtrum claudens caritatem veſtram ad ſacrum fontem præſulum iſtorum magiſtrorumque tranſmittam limpidum illum, potabilem ac dulcem, quod ex ſpirituali petra fluentum manat. Mentem igitur ad excipiendam doctrinam, & ad ſpirituales latices hauriendos paremus, vt fiat in nobis fons aquæ ſalientis in vitã æternam: quam nos omnes obtinere contingat gratia & benignitate domini noſtri Ieſu Chriſti per quem & cum quo gloria, honor, imperium, vna cum ſancto ac viuifico Spiritu nunc & ſemper & in ſecula ſeculorum. Amen.

Sermo ad eos qui conuentum Eccleſiæ deſeruerunt, & quod non oporteat ſacrarum ſcripturarum titulos prætermittere, & in inſcriptionẽ altaris, & in nuper illuminatos. Act.17.23.

Eodem interprete.

QVid hoc ſibi vult? quo nobis feſta vlterius progrediuntur, eo minores collectæ fiunt. Ne tamen idcirco deſides ſimus nos qui adſumus: ſiquidem minores fiunt, ſi multitudinem ſpectes; ſin alacritatem animi, non fiunt minores: numero fiunt minores, non affectu. Porro idcirco minuuntur, vt qui in vobis probati ſunt manifeſti fiant, & quinam ex conſuetudine, quinam diuinorum eloquiorũ cupiditate quinam lectionis ſpiritualis cupiditate, ducti ad annuam venirent ſolennitatem, ſciamus. Præcedenti dominica ciuitas hic aderat vniuerſa, plena erant ſepta, & multitudo recedentes fluctus atque redeuntes imitabatur: ſed mihi fluctibus illis optatior & gratior eſt tranquillitas veſtra, pluris ego facio quietem veſtram, quã tumultum & turbas illas. Tum preſentia dinumerare corpora licebat, nunc affectus plenos pietatis. Siquis hanc paucorum hominum collectam, & ex pauperibus maiorem partem conſtan-

A ἐν χωρίῳ νοτίδα ἔχοντι, ὅπου γὰρ ἂν διασκάψῃ τις, πηγαὶ πανταχόθεν ἐκπηδῶσιν· οὕτω καὶ ἐν τῷ χωρίῳ τῶν θείων γραφῶν, ὅπου γὰρ ἂν διανοίξῃς, ποταμοὺς ἐξιόντας ὄψει πολλούς, ὅθεν καὶ πάντας αὐτοὺς ἀθρόον ἀφεῖναι τήμερον δέος ἐστὶν οὐ μικρόν. διὸ γὰρ τὸ ἡμέτερον ἀποφράξας ῥεῦμα, παραπέμψαι τὴν ὑμετέραν ἀγάπην πρὸς τὴν ἱερὰν πηγὴν τῶν προέδρων τούτων καὶ διδασκάλων τὴν καθαρὰν ταύτην καὶ πότιμον καὶ γλυκεῖαν, νᾶμα τὸ ἐξιὸν τῆς ἐξερχόμενον τῆς πέτρας τῆς νοητῆς. παρασκευάσωμεν τοίνυν τὴν διάνοιαν πρὸς ὑποδοχὴν τῆς διδασκαλίας, ἀρύσασθαι τὰ πνευματικὰ νάματα, B ἵνα γένηται ἐν ἡμῖν πηγὴ ὕδατος ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ πατρὶ δόξα, τιμή, κράτος, ἅμα τῷ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Ὁμιλία πρὸς τοὺς ἐγκαταλείψαντας τὴν σύναξιν τῆς ἐκκλησίας, καὶ εἰς τὸ μὴ παρατρέχειν τὰς ἐπιγραφὰς τῶν θείων γραφῶν, καὶ εἰς C τὸ ἐπίγραμμα τοῦ βωμοῦ, καὶ εἰς τοὺς νεοφωτίστους.

ΤΙ τοῦτο; ὅσον προΐασιν ἡμῖν αἱ ἑορταί, τοσοῦτον καὶ αἱ συνάξεις ἐλάττους γίνονται. ἀλλὰ μὴ ῥαθυμῶμεν ἡμεῖς οἱ παρόντες. ἐλάττους μὲν γίνονται τῷ πλήθει, οὐκ ἐλάττους δὲ τῇ προθυμίᾳ· ἐλάττους τῷ ἀριθμῷ, οὐκ ἐλάττους δὲ τῷ πόθῳ. ἐλάττους γίνονται, ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται ἐν ὑμῖν, καὶ μάθωμεν, D τίνες μὲν συνηθείᾳ, τίνες δὲ ἐπιθυμίᾳ θείων λογίων παραγίνονται δι' ἐνιαυσίου ἑορτῆς, τίνες ἐπιθυμίᾳ ἀκροάσεως πνευματικῆς. πᾶσα ἡ πόλις ἦν ἐνταῦθα τῇ προτέρᾳ κυριακῇ, μεστοὶ οἱ περίβολοι, καὶ κύματα ἀπιόντα καὶ ἐπανιόντα ἐμιμεῖτο τὸ πλῆθος. ἀλλ' ἐμοὶ τῶν κυμάτων ἐκείνων ποθεινοτέρα ἡ ὑμετέρα γαλήνη. ἐμοὶ τοῦ θορύβου καὶ τῆς ταραχῆς ἐκείνης τιμιωτέρα ὑμῶν ἡ ἡσυχία. τότε τὰ σώματα ἦν ἀριθμεῖν παρόντα, νῦν τὰ φρονήματα εὐλαβείας γέμοντα. εἴ τις τὴν σύναξιν ταύτην τὴν ὀλιγάνθρωπον, καὶ τὸ πλέον ἐκ πενήτων συνεστηκυῖαν, κἀκείνην

τὴν σύναξιν τὴν πολυανθρώπων, καὶ τὸ πλῆθος ἀπὸ πλουσίων συγκεκροτημένην, εἴ τις ἀμφοτέρας τὰς συνάξεις ταύτας, ὥσπερ ἐν ζυγῷ καὶ σταθμῷ θελήσει σταθμῆσαι, εὕροι ἂν ταύτην καθέλκουσαν. εἰ γὰρ ἐλάττους τῷ ἀριθμῷ, ἀλλὰ τιμιώτεροί ἐστε τῇ ἐπιθυμίᾳ. οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν σταθμητῶν γίνεται· ἐὰν δέκα τις στατῆρας χρυσοῦς λαβὼν εἰς μίαν καταθῆται πλάστιγγα, εἶτα εἰς τὴν ἑτέραν πλάστιγγα χαλκοῦς ἑκατόν, οἱ μὲν ἑκατὸν χαλκοῖ πρὸς ἑαυτοὺς καθέλκουσι τὴν τρυτάνην· οἱ δὲ δέκα χρυσοῖ τῇ τῆς φύσεως ὑπεροχῇ μείζονας ἀνθέλκουσι, βαρύτεροι καὶ τιμιώτεροι ὄντες κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον. ὥστε ἔστιν ὀλίγους ὄντας τῷ ἀριθμῷ, τῶν πολλῶν εἶναι τιμιωτέρους καὶ ἀναγκαιοτέρους. ἀλλὰ τί ὑμῖν τὰ παραδείγματα ἀπὸ τῶν ἐν τῇ συνηθείᾳ φέρω πραγμάτων, δέον αὐτὴν τοῦ Θεοῦ τὴν ψῆφον περὶ τούτων παραγαγεῖν ἀποφαινομένην; τί οὖν αὕτη φησί; Κρείσσων εἷς ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου, ἢ μύριοι παράνομοι. ἔστι γάρ, ἔστι πολλάκις ἄνθρωπος εἷς μυρίων ἀντάξιος. καὶ τί λέγω, ὅτι εἷς ἄνθρωπος μυρίων ἀντάξιος μόνος; ἀλλὰ καὶ τῆς οἰκουμένης ἀναγκαιότερος καὶ τιμιώτερος. καὶ τούτου τὴν μαρτυρίαν ἀπὸ τῶν Παύλου ῥημάτων ποιήσομαι. ἀνθρώπων γὰρ μνησθεὶς πενήτων, ἐλαυνομένων, θλιβομένων, κακουχουμένων, οὕτω φησί· Περιῆλθον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι, ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος. τί λέγεις; τῶν ὑστερουμένων, τῶν κακουχουμένων, τῶν οὐκ ἐχόντων πατρίδα οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος; οὐχ ὁρᾷς πόσοις πόσους ἀντέστησας; ὁρῶ μέν, φησι, καὶ διὰ τοῦτο εἶπον, ὅτι οὐκ ἦν ὁ κόσμος ἄξιος αὐτῶν. ἐγὼ γὰρ τῶν νομισμάτων τούτων τὴν φύσιν οἶδα σαφῶς. κἂν γῆν, κἂν θάλατταν, κἂν βασιλεῖς, κἂν ἐπάρχους, καὶ πάντα ἁπλῶς τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν θῇς, καὶ δύο ἢ τρεῖς πένητας τούτοις ἀντιστήσῃς, θαρρῶν ἂν εἴποιμι, ὅτι οὗτοι μᾶλλον καθέλξουσιν οἱ πένητες. εἰ γὰρ ἐκεῖθεν ἀπηλαύνοντο πατρίδος, ἀλλ' εἶχον πατρίδα τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ. ἐν πενίᾳ διῆγον· ἀλλ' ἐπλούτουν κατὰ τὴν εὐσέβειαν. ἀνθρώπων ἦσαν ἐχθροί· ἀλλὰ τῷ Θεῷ φίλοι. καὶ τίνες εἰσὶν οὗτοι; ὁ Ἠλίας, ὁ Ἐλισσαῖος, καὶ οἱ κατ' ἐκείνους ἅπαντες. μὴ γὰρ δὴ τοῦτο ἴδῃς, ὅτι οὐδὲ τῆς ἀναγκαίας ηὐπόρουν τροφῆς

A tem, & illam multorum hominum ex diuitibus, maiorem partem cõflatam, ſi quis vtraſque collectas iſtas tanquã in trutina & ſtatera põderare voluerit, hãc comperiet præponderare. Quanquam enim, ſi numeri ratio habeatur, minores eſtis: ſi tamen cupiditatem affectumque ſpectemus, pluris faciendi eſtis. Ita fit in rebus, quæ ponderantur: ſi quis decem aureos ſtateras ſumat, & in vna lance deponat, ac deinde in altera centum æreos nummos, tametſi quidem centum ærei nummi deorſum ad ſe trahunt, attamen aurei decem illi cum habita ratione materiæ gra-
B uiores ſint ac pretioſiores, naturæ ſuæ dignitate præponderant. Itaque fieri poteſt vt qui pauci ſunt numero, pluris faciendi ſint & vtiliores habeantur illis qui numero multi ſint. Sed quid ego vobis exempla profero à rebus conſuetis repetita, cum ipſam à Deo prolatam ſentẽtiam oporteat in medium afferri? Quid igitur illa dicit? Melior eſt vnus faciens voluntatem Domini, quam innumeri præuaricatores. Eſt enim, eſt ſępenumero vnus homo cum innumeris æquiparandus. Quid dico
C vnum hominem ſolum ęquiparandum innumeris? immo toto orbe terrarum vtilior & pretioſior cenſetur. Atque huius rei teſtimonium ex Pauli verbis mutuabor. *Heb. 11* Cum enim hominum pauperum, vexatorum, exagitatorum, afflictorum mentionem feciſſet, adiecit: Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis egentes, anguſtiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus. Quid ais? hominibus egentibus afflictis; dignus non erat mundus? Non vides quam paucos tam multis oppoſueris? Video equidem, inquit, atque id-
D circo dixi mundum illis inimè fuiſſe dignum. Nota quippe mihi eſt probè numiſmatum iſtorum natura. Si terrã poſuero, mare, Reges, Præfectos, & totam omnino naturam humanam & duos treſue pauperes his oppoſuero, confidenter aſſerã fore, vt pauperes iſti præponderent. Quod ſi illi è patriis ſedibus expellebantur, tamen patriam ſupernam Hieruſalẽ habebant: in paupertate vitam agebant: at pietate diuites erant: hominibus erant odioſi: at Deo grati. Quinam illi porro ſunt? Helias, Eliſſæus & illius temporis omnes. Neque verò id ſpectes quod ne alimenta quidem illis neceſſaria ſuppetebant: at

A quod os Heliæ cœlum clauſerit, & aperuerit, eiuſque melote Iordanē retro flexerit Atque hęc cū mihi veniunt in mentem gaudeo & doleo. gaudeo quidem propter vos, qui adeſtis: doleo vero propter eos qui abſunt: doleo valde moleſteque fero & corde conteror. Quis enim eſt adeo ſenſus doloris expers, vt non doleat cum in ea quæ ad Diabolum pertinent, plus ſtudii conferri cernat? Atqui nulla ſpes veniæ nobis vel excuſationis, reliqua eſſet, ſi vel ęquale ſtudium conferretur: cum autem etiam longè ſuperet, quis nobis defenſionis locus relinquitur? Quotidie nos inuitāt ſpectacula, nec vllus pi- B gritatur, nullus eſt qui cunctetur; nullus eſt qui negotiorum occupationes obtendat, ſed tanquā expediti & omni cura ſoluti accurrunt omnes: non canitiem ſenex reueretur, non ardorē naturæ ac libidinis iuuenis ſuſpectam habet, neque dignitatem ſuam probro ſe afficere cenſet opulentus: at ſi quidem ad eccleſiam veniendum ſit, quaſi ex aliquo ſublimi gradu & honore deſiliendum ſit, ita pigritatur & torpet, & inflatur deinde, quaſi quippiam fuerit Deo largitus: cum vero properat ad C theatrum, vbi ſunt laſciua ſpectacula & acroamata, non exiſtimat ſe probro ſeipſum afficere, non diuitias ſuas nec nobilitatem. Valde nunc ſcire cuperem, vbi nunc ſint, qui tum illo die nos interturbabant: ſiquidem interturbatio quędam erat ipſorum pręſentia: ſcire cuperem quid nunc agant, quid vtilius his quæ nobis ſunt prę manibus, illos occupet: immo nulla occupatio illos detinet, ſed ſolus faſtus. Quo quid inſanius videri poteſt? Cur enim quæſo magnifice ac ſuperbè de te ſentis mi homo? teque nobis gratificari D cenſes, ſi cum huc veneris attendas, & quæ ad ſalutem animæ tuæ pertinent audias? quā ob cauſam quæſo & cuius rei gratia glorίaris? an ob diuitias? an ob veſtes ſericas? cur non potius cogitas illas vermiū eſſe ſtamina & barbarorum hominum inuenta? meretrices illis ac molles, & ſepulchrorū perfoſſores, ac latrones vti? diuitias agnoſce legitimas & ab illo ſublimi vanoq; faſtu aliquando delabere, naturæ vilitatem conſidera. Terra es & puluis, cinis & fauilla, fumus & vmbra, fœnum & flos fœni. Taline quæſo natura gloriaris? Quid vero feri poteſt magis ridiculum?

Inuehitur in eos qui ſpectaculis interſūt.

A ἀλλ' ὅτι τὸ στόμα Ἡλίου τὸν οὐρανὸν ἔκλεισε, καὶ ἀνέῳξε, καὶ ἡ μηλωτὴ αὐτοῦ τὸν Ἰορδάνην ἀπέστρεψε. καὶ ταῦτα ἐννοῶν χαίρω, καὶ ἀλγῶ· χαίρω μὲν δι' ὑμᾶς τοὺς παρόντας, ἀλγῶ δὲ δι' ἐκείνους τοὺς μὴ παρόντας· ἀλγῶ σφόδρα, καὶ ὀδυνῶμαι, καὶ συντέτριμμαι τὴν καρδίαν. τίς γὰρ καὶ τῶν σφόδρα ἀναλγήτων οὐκ ἂν ἀλγήσειε τὰ τοῦ διαβόλου πλείονος ἀπολαύοντα σπουδῆς ὁρῶν; καίτοι εἰ καὶ ἴσης ἀπήλαυσεν, οὐδεμία ἡμῖν ἦν ἡ συγγνώμη, οὐδὲ ἀπολογία· ὅταν δὲ καὶ πλεονεκτῇ, τίς ἡμῖν ἐλλείπεται λόγος; θέατρα καθ' ἑκάστην καλεῖ τὴν ἡμέραν, καὶ οὐδεὶς ὁ ὀκνῶν, οὐδεὶς B ὁ ἀναδυόμενος, οὐδεὶς ἀσχολίαν προβάλλεται πραγμάτων· ἀλλ' ὥσπερ εὔζωνοι καὶ λελυμένοι φροντίδος ἁπάσης, οὕτω τρέχουσιν ἅπαντες. οὐχ ὁ γέρων τὴν πολιὰν αἰδεῖται, οὐχ ὁ νέος ὑφορᾶται τὴν φλόγα τῆς φύσεως καὶ τῆς ἐπιθυμίας, οὐχ ὁ πλούσιος τὸ ἀξίωμα τὸ ἑαυτοῦ καταισχύνειν ἡγεῖται. ἀλλ' ἐὰν μὲν εἰς ἐκκλησίαν ἀπαντῆσαι δέῃ, καθάπερ ἐξ ὑπεροχῆς τινος καὶ ἀξιώματος καταβαίνων, οὕτω ναρκᾷ καὶ ὀκνεῖ, καὶ μετὰ ταῦτα φυσᾶται, ὥσπερ τι τῷ θεῷ χαρισάμενος. εἰς δὲ θέατρον σπεύδων, ἔνθα ἀσελγῆ θεάματα καὶ ἀ- C κούσματα, οὐ νομίζει καταισχύνειν ἑαυτόν, οὐ τὸν πλοῦτον, οὐδὲ τὴν εὐγένειαν. ἐβουλόμην εἰδέναι ποῦ νῦν εἰσιν οἱ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἡμῖν ἐνοχλήσαντες. ἐνόχλησις γὰρ ἦν αὐτῶν ἡ παρουσία. ἐβουλόμην εἰδέναι τί πράττουσι, τί τῶν παρόντων αὐτοὺς ἀναγκαιότερον ἀπησχόλησεν. ἀλλ' ἀσχολία οὐδεμία, τῦφος δὲ μόνος. καὶ τί γένοιτ' ἂν μανικώτερον; τίνος γὰρ ἕνεκεν, ἄνθρωπε, μεγαλοφρονεῖς, καὶ νομίζεις ἡμῖν χαρίζεσθαι, ἐὰν παραγενόμενος ἐνταῦθα προσέχῃς, ἀκούσῃς τὰ περὶ σωτηρίας τῆς σῆς ψυχῆς; τίνος ἕνεκεν, εἰπέ μοι, καὶ D διὰ τί ἀλαζονεύῃ; διὰ τὸν πλοῦτον; διὰ τὰ ἱμάτια τὰ σηρικά; εἶτα οὐκ ἐννοεῖς, ὅτι σκωλήκων εἰσὶν ἐκεῖνα νήματα, καὶ βαρβάρων ἀνθρώπων εὑρέματα, ὅτι πόρναι ἐκείνοις κέχρηνται, καὶ μαλακοί, καὶ τυμβωρύχοι, καὶ λῃσταί; ἐπίγνωθι τὸν δίκαιον πλοῦτον, καὶ κατάβηθί ποτε ἀπὸ τοῦ φυσήματος ἐκείνου τοῦ ὑψηλοῦ καὶ κενοῦ· διάσκεψαι τῆς φύσεως τὸ εὐτελές. γῆ καὶ σποδὸς εἶ, τέφρα καὶ κόνις, καπνὸς καὶ σκιά, χόρτος καὶ ἄνθος χόρτου. τοιαύτῃ φύσει μεγαλοφρονεῖς, εἰπέ μοι; καὶ τί τούτου γένοιτ' ἂν καταγελαστότερον;

ἀλλὰ πολλῶν ἄρχεις ἀνθρώπων; καὶ τί τούτου A ὄφελος, ὅταν ἀνθρώπων μὲν ἄρχῃς, τῶν δὲ παθῶν αἰχμάλωτος εἶ καὶ δοῦλος; ὥσπερ ἄν τις οἴκοι μὲν ὑπὸ τῶν οἰκετῶν τύπτοιτο καὶ τραύματα λαμβάνοι, ἔξω δὲ εἰς τὴν ἀγορὰν ἐμβάλλων μεγαφρονῇ ἐπὶ τῇ τῶν ἄλλων ἀρχῇ· οὕτω τύπτει σε κενοδοξία, τραύματά σοι ἐπάγει ἡ ἀσέλγεια, πάντων τῶν παθῶν δοῦλος εἶ, καὶ μεγαφρονεῖς ὅτι τῶν ὁμοφύλων ἄρχεις; εἴθε ἐκείνων ἦρχες, ἐκείνων ἦς ἰσότιμος. οὐ τῶν πλουτούντων κατηγορῶν ταῦτα λέγω, ἀλλὰ τῶν κακῶς τῷ πλούτῳ κεχρημένων. οὐ γὰρ ὁ πλοῦτος κακὸν, ἐὰν εἰς δέον βουλώμεθα αὐτῷ χρήσασθαι, ἀλλ' ἡ ἀπό- B νοια, καὶ ἡ ἀλαζονεία. εἰ κακὸν ἦν ὁ πλοῦτος, οὐκ ἂν πάντες ηὐξάμεθα εἰς κόλπους Ἀβραὰμ ἀπελθεῖν τοῦ ἔχοντος τριακοσίους δέκα καὶ ὀκτὼ οἰκέτας οἰκογενεῖς. οὐ τοίνυν ὁ πλοῦτος κακὸν, ἀλλ' ἡ παράνομος αὐτοῦ χρῆσις κακόν. καὶ ὥσπερ πρῴην περὶ μέθης λέγων, οὐ τὸν οἶνον διέβαλλον (πᾶν γὰρ κτίσμα θεοῦ καλὸν, καὶ οὐδὲν ἀπόβλητον, μετ' εὐχαριστίας λαμβανόμενον) οὕτω καὶ νῦν οὐ τῶν πλουτούντων κατηγορῶ, οὐδὲ τὰ χρήματα διαβάλλω, ἀλλὰ τὴν κακὴν τῶν χρημάτων χρῆσιν, καὶ εἰς ἀσωτίαν δαπανωμένην. διὰ τοῦτο C χρήματα λέγεται, ἵνα ἡμεῖς αὐτοῖς χρησώμεθα, καὶ μὴ ἐκεῖνα ἡμῖν. διὰ τοῦτο κτήματα λέγεται, ἵνα ἡμεῖς αὐτὰ κτησώμεθα, καὶ μὴ ἐκεῖνα ἡμᾶς. τί οὖν τὸν δοῦλον ἔχεις δεσπότην; τί ἀντέστρεψας τὴν τάξιν; ἀλλ' ἐβουλόμην μαθεῖν, τί νῦν ποιοῦσιν οἱ τὴν σύναξιν ἐγκαταλείψαντες, καὶ ἐν τίσιν εἰσίν. ἀλλ' ἢ κυβεύουσιν, ἢ πάντως πράγματα ἀνακινοῦσι βιωτικὰ, ταραχῆς ἐμπεπλησμένα. ἐνταῦθα εἰ παρῆς, ἄνθρωπε, ἐν γαλήνῃ ἦς καὶ ἐν λιμένι. οὐκ οἰκονόμος εἰσελθὼν ἐτάραττεν, οὐκ ἐπίτροπος ἐθορύβει, οὐκ οἰκέτης ὑπὲρ D πραγμάτων βιωτικῶν ἠνώχλει, οὐκ ἄλλος τις παρώξυνεν· ἀλλ' ἐν ἡσυχίᾳ διῆγες ἀπολαύων θείων ἀκροάσεων. οὐδαμοῦ κύματα ἐνταῦθα, οὐδαμοῦ ταραχή· ἀλλ' εὐλογία, καὶ εὐχαὶ, καὶ ὁμιλία πνευματικὴ, καὶ μετάστασις εἰς τὸν οὐρανόν· καὶ ἐντεῦθεν ἤδη τὸν ἀρραβῶνα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν λαβὼν ἀπῄεις. τίνος ἕνεκεν τὴν πλουσίαν ταύτην τράπεζαν ἀφεὶς, εἰς ἑτέραν φορτικωτέραν ἑαυτὸν μετήγαγες; καὶ τὸν λιμένα καταλιπὼν, ταραχὴν ἀντικαταλλάττῃ γαλήνης,

A Atqui multis hominibus imperas? Quid hoc tibi prodeſt, quod hominibus imperes, cum perturbationum tuarum ſeruus & captiuus ſis? quemadmodum ſiquis domi quidẽ à famulis verberibus ac vulneribus concidatur, foris autem in forum veniens, quod alhis imperet, glorietur: ita cum te verberet inanis gloriæ cupiditas, cum tibi vulnera infligat luxuria, cum omnium perturbationum ſeruus ſis, gloriaris quod gentilibus tuis imperes. Atque vtinam illis imperares: vtinam æquiparandus illis eſſes. Non vt diuites accuſem hæc dico, ſed eos qui diuitiis B perperam vtuntur. neque enim malũ ſunt diuitię, ſi eis vt oportet vti voluerimus, ſed ſuperbia & arrogantia. Si malum eſſent diuitiæ, nequaquam ad ſinum Abrahæ peruenire optaremus omnes, qui vernaculos habuit trecentos & octodecim famulos. Non ſunt igitur malum diuitiæ, ſed illegitimus earum vſus eſt malum: & ſicut nuper de ebrietate verba faciens non vinum accuſabam, quippe cum omnis creatura Dei bona ſit, quæ cum gratiarum actione percipitur: ita nũc quoque non eos qui diteſcunt accuſo, neque pecunias in inuidiam adduco, ſed malum vſũ pecuniarũ, & qui in libidines prodigè impenditur. Propterea χρήματα pecuniæ dicuntur, vt nos illis vtamur, non illæ nobis: propterea poſſeſſiones dicuntur, vt nos illas poſſideamus non illæ nos. Cur igitur ſeruum habes dominum? cur inuertiſti ordinem? At enim ſcire percuperem, quid illi nunc agat qui collectam deſeruerunt, & quibus occupentur. nimirum aut alea ludunt, aut omnino rebus ſecularibus quę tumultu redundãt, diſtinẽtur: hic ſi adeſſes mi homo, in tranquilitate atque in portu eſſes: non ingreſſus diſpenſator interturbaret, non procurator interpellaret, non famulus ob ſecularia negotia moleſtiã afferret, non alius vllus irritaret, ſed in quiete viuẽs diuinis lectionibus intereſſes. Nuſquam hic fluctus: nuſquam tumultus, ſed benedictio & preces, & ſermo ſpiritualis, & in cœlum commigratio, & iam ex hoc loco, accepto pignore regni cœlorum diſcederes. Quam ob cauſſam opulentam hanc menſam & opiparam deſerens, ad aliam multo moleſtiorem te tranſtuliſti, & derelicto portu cum turbis tranquillitatem commutaſti.

Diuitiarũ abuſus damnandus

1.Tim.4.

Eſt illud quidem graue, quod non interſint pauperes, qui tum aderant: ſed non ita tamen graue, vt quod diuites non interſint. Quid ita? quod pauperes neceſſariis occupationibus detinentur, quotidiani opificii ſollicitudine, manibus ſuis victum ſibi comparãtes. educandorum liberorum curam gerunt, vxorem tuentur, ac niſi laborent viuere nequeunt. Hæc à me dicuntur, non vt defenſionem illis componam, ſed vt diuites maiori accuſatione eſſe dignos oſtendam: quanto maiori ſecuritate fruuntur, tanto magis damnabuntur, quod nullis eiuſmodi rebus occupentur. Nonne Iudæos videtis Deo rebelles, qui Spiritui ſancto reſiſtunt, duros illos ceruice? his omnino peiores ſunt, qui non venerunt. Illis ſi dixerint ſacerdotes ſeptem diebus ab operibus ceſſandum, vel decem vel viginti, vel triginta, non contradicunt: tametſi quid illa vacatione moleſtius fieri poteſt? fores occludunt, nec ignem accendunt, nec aquam ferunt, neque aliud quicquam ad eiuſmodi vſum aggredi illis permittitur: ſed otio tanquam catena vinciuntur, & ne tum quidem contradicunt. At ego nihil tale dico, non impero vt ſeptem decemue diebus ab operibus abſtineas, ſed duas mihi diei horas vt commodes, reliquas ipſe tibi habeas, & ne hãc quidem mihi menſurã contribuis. Immo vero mihi ne commodes duas horas, ſed tibi ipſi, vt ex oratione Patrum aliquam conſolationẽ percipias, vt benedictionibus plenus recedas, vt omni ex parte ſecurus abeas, vt ſpiritualibus acceptis armis inuictus Diabolo & inexpugnabilis fias. Quid iucundius quæſo, quam hic verſari? ſi enim totos dies hic transigere neceſſe eſſet, quid præclarius? quid tutius? vbi tot sũt fratres, vbi Spiritus ſanctus, vbi medius Ieſus, & pater eius? qualem aliam talem congregationem quæris? qualem alium ſenatum? qualem conuentum? Tot bonis referta eſt menſa, tot lectio ſcripturæ, tot benedictiones, tot preces, tot ipſi congreſſus: & tu aliam conuerſationem & colloquia ſpectas? quanam autẽ venia dignus cẽſebere? Hæc à me dicta ſunt, non vt vos audiatis (neque enim vos medicamentis eiuſmodi indigetis, qui ipſis operibus ſanos vos eſſe comprobitas, qui obeditis

Iudæi peiores qui abſunt ab Eccleſia.

A τὸ μὴ παραγενέσθαι πένητας τοὺς τότε παρόντας δεινὸν μὲν, ἀλλ' οὐδὲ οὕτω δεινὸν, ὡς τὸ μὴ παραγενέσθαι πλουσίους. τίνος ἕνεκεν; ὅτι οἱ μὲν πένητες ἔχουσι τὴν ἀναγκαίαν ἀσχολίαν, τὴν φροντίδα τῆς καθημερινῆς ἐργασίας, ἀπὸ τῶν χειρῶν ποιούμενοι τὸν βίον. παιδοτροφίας ἐπιμελοῦνται, γυναικὸς προεστήκασι. κἂν μὴ κάμωσι, τὰ τῆς ζωῆς αὐτοῖς οἰχήσεται. ταῦτα λέγω, οὐχ ἀπολογίαν ὑπὲρ ἐκείνων συντιθεὶς, ἀλλὰ δεικνὺς πῶς μείζονος κατηγορίας οἱ πλουτοῦντες εἰσὶν ἄξιοι. ὅσον πλείονος ἀπολαύουσιν ἀδείας, τοσοῦτον καὶ καταkρίσεως, ὅτι οὐδενὶ τούτων κατέχονται. οὐχ
B ὁρᾶτε τοὺς Ἰουδαίους, τοὺς θεομάχους, τοὺς ἀντιπίπτοντας τῷ ἁγίῳ πνεύματι, τοὺς σκληροτραχήλους; τούτων οἱ μὴ παραγενόμενοι πάντων χείρους εἰσίν. ἐκείνοις ἐὰν εἴπωσιν οἱ ἱερεῖς ἑπτὰ ἡμέρας ἀργῆσαι, καὶ δέκα, καὶ εἴκοσι, καὶ τριάκοντα, οὐκ ἀντιλέγουσι. καίτοι τί τῆς ἀργίας ἐκείνης χαλεπώτερον; τὰς θύρας ἀποκλείουσι, καὶ οὔτε πῦρ καίουσιν, οὐχ ὕδωρ φέρουσιν, οὐκ ἄλλο τι πρὸς τὴν χρείαν τὴν τοιαύτην μεταχειρίζειν ἐφίενται· ἀλλ' ἔστιν ἅλυσις αὐτοῖς ἡ ἀργία, καὶ οὐδὲ οὕτως ἀντιλέγουσι. ἐγὼ δὲ οὐδὲν τοιοῦτον λέγω,
C ὅτι ἑπτὰ ἡμέρας ἀργῆσον, οὐδὲ δέκα ἡμέρας· ἀλλὰ δύο μοι δὸς μόνον ὥρας τῆς ἡμέρας, καὶ τὰς λοιπὰς αὐτὸς ἔχε· καὶ οὐδὲ τοῦτό μοι τὸ μέτρον εἰσφέρεις. μᾶλλον δὲ μὴ ἐμοὶ δαπανήσῃς τὰς δύο ὥρας, ἀλλ' ἑαυτῷ· ἵνα παράκλησίν τινα εὐχῆς δέξῃ πατέρων, ἵνα εὐλογιῶν πεπληρωμένος ἀναχωρήσῃς, ἵνα πανταχόθεν ἀσφαλὴς ἀπέλθῃς, ἵνα τὰ ὅπλα λαβὼν τὰ πνευματικὰ ἀκαταγώνιστος γένῃ καὶ ἀχείρωτος τῷ διαβόλῳ. τί ἥδιον, εἰπέ μοι, τῆς ἐνταῦθα διαγωγῆς; εἰ γὰρ διημερεύειν ἐνταῦθα ἐχρῆν,
D τί σεμνότερον; τί ἀσφαλέστερον, ὅπου ἀδελφοὶ τοσοῦτοι, ὅπου τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅπου Ἰησοῦς μέσος, καὶ ὁ τούτου πατήρ; ποίαν ἑτέραν ζητεῖς συναγωγὴν τοιαύτην; ποῖον ἕτερον βουλευτήριον; ποίαν σύνοδον; τοσαῦτα ἀγαθὰ ἐν τῇ τραπέζῃ, ἐν τῇ ἀκροάσει, ἐν ταῖς εὐλογίαις, ἐν ταῖς εὐχαῖς, ἐν ταῖς συνουσίαις· καὶ σὺ πρὸς ἑτέρας βλέπεις διατριβάς; καὶ ποίαν ἔχεις συγγνώμην; ταῦτα οὐχ ἵνα ὑμεῖς ἀκούσητε, εἶπον (οὐ γὰρ χρείαν ἔχετε τῶν φαρμάκων τούτων ὑμεῖς, οἱ διὰ τῶν ἔργων ἐπιδειξάμενοι τὴν ὑγείαν, τὴν ὑπακοὴν,

οἱ δὲ

οἱ διὰ τῆς σπουδῆς τὸν πόθον ἀπλώσαντες) ἀλλ' εἶπον ταῦτα πρὸς ὑμᾶς, ἵνα ἀκούσωσιν οἱ μὴ παρόντες δι' ὑμῶν. μὴ εἴπητε, ὅτι κατηγόρησε τῶν μὴ παραγινομένων ἁπλῶς, ἀλλ' ὅλον ἄνωθεν αὐτοῖς διηγήσασθε τὸν λόγον. ἀναμνήσατε αὐτοὺς τῶν Ἰουδαίων, ἀναμνήσατε αὐτοὺς τῶν βιωτικῶν πραγμάτων· εἴπατε πόσῳ βέλτιον ἡ ἐνταῦθα σύναξις, εἴπατε πόσην σπουδὴν περὶ τὰ τοῦ κόσμου πράγματα ἐπιδείκνυνται, εἴπατε πόσος μισθὸς ἕπεται τοῖς ἐνταῦθα συλλεγομένοις. ἂν γὰρ μόνον εἴπητε, ὅτι κατηγόρησα, τὸν μὲν θυμὸν ἠγείρατε, καὶ τραῦμα εἰργάσασθε, τὸ δὲ φάρμακον οὐκ ἐπεθήκατε· ἂν δὲ διδάξητε αὐτοὺς, ὅτι οὐχ ὡς ἐχθρὸς κατηγόρησα, ἀλλ' ὡς φίλος ὀδυνώμενος, καὶ πείσητε αὐτοὺς, ὅτι Ἀξιοπιστότερα τραύματα φίλων, ἢ ἑκούσια φιλήματα ἐχθρῶν, δέξονται μετὰ πολλῆς ἡδονῆς τὴν κατηγορίαν. οὐ γὰρ τοῖς ῥήμασιν, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ τοῦ λέγοντος προσέξουσιν. οὕτω θεραπεύετε τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς ὑμετέρους. ἡμεῖς τῆς σωτηρίας ὑπεύθυνοι τῶν παρόντων ὑμῶν, ὑμεῖς τῆς τῶν ἀπολειφθέντων. οὐ δυνάμεθα αὐτοῖς συγγενέσθαι δι' ἑαυτῶν· συγγινώμεθα αὐτοῖς δι' ὑμῶν, καὶ τῆς ὑμετέρας διδασκαλίας. γέφυρά τις ἡμῖν γινέσθω πρὸς ἐκείνους ἡ ὑμετέρα ἀγάπη· ποιήσατε τοὺς ἡμετέρους λόγους διὰ τῆς ὑμετέρας γλώττης διαβῆναι πρὸς τὴν ἐκείνων ἀκρόασιν. τάχα αὐτάρκως εἴρηται ἕνεκεν τῶν ἀπολειφθέντων τὰ εἰρημένα, καὶ οὐδὲν δεῖ πλέον προσθεῖναι· ἐνῆν μὲν γὰρ πλείονα εἰπεῖν, ἀλλ' ἵνα μὴ τὸν καιρὸν ἅπαντα εἰς τοῦτο καταδαπανήσωμεν κατηγοροῦντες, ὑμᾶς δὲ μηδὲν ὠφελοῦντες παραγενομένους αὐτοὺς, φέρε τι καὶ ὑμῖν παραθῶμεν ξένον ὄψον καὶ καινὸν, ξένον δὲ καὶ καινὸν λέγω οὐ κατὰ τὴν πνευματικὴν τράπεζαν, ἀλλὰ ξένον κατὰ τὴν ὑμετέραν ἀκρόασιν. διελέχθημεν ὑμῖν ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν ῥημάτων ἐν ταῖς ἔμπροσθεν ἡμέραις, καὶ ἀπὸ τῶν εὐαγγελικῶν ὅτε περὶ τοῦ Ἰούδα διελεγόμεθα· διελέχθημεν ὑμῖν καὶ ἀπὸ προφητικῶν· σήμερον βουλόμεθα ἀπὸ τῶν πράξεων τῶν ἀποστόλων εἰπεῖν. διὰ τοῦτο εἶπον τὸ ὄψον ξένον καὶ οὐ ξένον· οὐ ξένον μὲν, ὅτι τῆς ἀκολουθίας ἐστὶ τῶν θείων γραφῶν, ξένον δὲ, διότι τάχα ἀήθης ὑμῖν ἡ ἀκοὴ περὶ τὴν τοιαύτην ἀκρόασιν. πολλοῖς γοῦν τὸ βιβλίον τοῦτο οὐδὲ γνώριμόν ἐστι,

A qui tãto ſtudio veſtrum amorem oſtendiſtis:ſed ad vos hæc dicta ſunt à me, vt ex vobis audiãt,qui non adſunt. Nolite dicere ſolũ à me accuſatos eos eſſe qui non venerunt, ſed totam illis orationem narrate: reuocate illis in memoriam Iudæos, reuocate in memoriã negotia ſecularia: dicite quanto præſtantior ſit iſte conuentus: dicite, quantum erga res mundanas ſtudium exhibeant, dicite quanta merces illos maneat, qui hic congregantur. Si enim tãtum dixeritis accuſatos illos à me fuiſſe, iram excitabitis, & vulnus infligetis, non medicinam admouebitis: ſin autem B illos docueritis me non tanquam inimicum accuſaſſe, verum tanquam amicum indoluiſſe, atque illis perſuaſeritis, fideliora eſſe vulnera amicorum, quam ſpontanea oſcula inimicorum, accuſationem multa cum voluptate ſuſcipient: non enim ad verba, ſed ad ſententiam dicentis attendent. Ita fratres veſtros curate. Nobis ſalutis omnium veſtrũ, qui adeſtis, eſt ratio reddenda, vobis eorum qui abſunt. Non poſſumus ipſi per nos cum illis in colloquiũ venire, per vos cum illis in colloquium veniamus, & per veſtram C eruditionem, ſit nobis inſtar pontis cuiuſdam erga illos caritas veſtra: efficite vt per linguam veſtram noſtri ſermones ad illorum aures tranſciantur. Sufficient fortaſſe quæ diximus de illis, qui collectæ non interſunt, neque quicquam eſt addendum. Nam plura quidem dicere potuiſſemus, ſed ne totum tempus in eiuſmodi accuſationes impendamus, & ad vos ipſos, qui adeſtis, hinc vtilitas nulla dimanet, age vobis etiam inſolitum ac nouum quoddam obſonium apponamus. Inſolitum autem ac nouum dico non habita ra- D tione menſæ ſpiritualis, ſed aurium veſtrarum habita ratione. Superioribus apud vos diebus de Apoſtolicis verbis, deque euangelicis diſſeruimus, cum de Iuda verba faceremus diſſeruimus & de propheticis, hodierno die volumus de Apoſtolorũ Actis verba facere. Propterea inſolitum dixi opſonium & non inſolitum. Nõ inſolitum quidem quod ad ſeriem ſacrarum pertineat ſcripturarum: inſolitum autem, quod aures fortaſſe veſtræ minimè ſint narrationi eiuſmodi aſſuetæ. Multis quidem certe nec notus eſt liber iſte:

Prou.27.6

multis rurſus cum clarus & apertus videatur, ab illis contemnitur: & his quidem cognitio, illis autem ignorantia occaſionem affert negligentiæ. Vt igitur & qui non norunt, & qui clare ſe intelligere arbitrantur, multas in eo profundas & abſtruſas eſſe ſententias diſcant, operæ pretium fuerit amborum negligentiam hodierno die corrigere. Prius ſciamus opus eſt, quis librum ſcripſerit: hic enim optimus indagationis eſt ordo, vt de auctore videamus, an homo ſit, an vero Deus: ac ſi homo quidem ſit, reiiciamus: *Matth.23. 8.* Nolite enim, inquit, vocare magiſtrum ſuper terram: ſin autem Deus, admittamus: cœleſtis enim eſt & ſuperna ſchola noſtra, ſiquidem talis eſt dignitas huius theatri, vt ab hominibus nihil, ſed per homines à Deo diſcamus. Diſquirendum nobis eſt, quis ſcripſerit, & quando ſcripſerit, & de quibus, & qua de cauſa præceptum ſit, vt ille in hac ſolennitate legeretur. Nam toto fortaſſis anno legi librum non auditis. *Tituli ſcripturæ non prætereundi.* Enimuero hoc quoque noſſe prodeſt: ac deinde quærendum eſt qua de cauſſa hunc titulum præ ſe ferat, Acta Apoſtolorum. Neque enim temere prætereundi ſunt tituli, neque confeſtim initium libri attingendum eſt: ſed prius libri nomen videndum. Nam quemadmodum in nobis ex capite reliquum corpus fit notius: & supernè imminens illi facies manifeſtum illud reddit: ſic à ſuperiori parte impoſitus textui titulus in fronte reliquam ſcripturam efficit notiorem. Nonne hoc videtis in regiis etiam imaginibus, vt ſurſum quidem poſita ſit imago, quæ Regis nomen inſcriptum habet, inferius in baſi triumphos Regis, victorias & præclara facinora inſcripta habet. Idem in Scripturis licet cernere. Surſum quidem depicta eſt imago regia: inferius autem victoria inſcripta eſt & trophæa & res omnes præclarè geſtæ. Ita facimus etiam, cum epiſtolam acceperimus, non continuo vinculum ſoluimus, neque continuo quæ intus latent, legimus: ſed exterius poſitam inſcriptionem prius percurrimus, & ex illa diſcimus, & qui miſerit, & à quo recipi debeat. An non igitur abſurdum eſt, vt in rebus quidem ſecularibus tantum ſtudij adhibeamus,

πολλοῖς δὲ δοκοῦν (σαφὲς εἶναι) πάλιν παρορᾶται· καὶ γίνεται τοῖς μὲν ἡ γνῶσις, τοῖς δὲ ἄγνοια ῥᾳθυμίας ὑπόθεσις. ἵν᾽ οὖν καὶ οἱ ἀγνοοῦντες μάθωσι, καὶ οἱ νομίζοντες σαφῶς εἰδέναι, ὅτι πολὺ βάθος νοημάτων ἔχει, ἀναγκαῖον ἀμφοτέρων διορθώσασθαι τὴν ῥᾳθυμίαν τήμερον. εἰ δὲ πρότερον μαθεῖν, τίς τὸ βιβλίον ἔγραψεν. αὕτη γὰρ ἀρίστης ἐρεύνης ἀκολουθία, πρότερον τὸν γράψαντα ἰδεῖν, εἰ ἄνθρωπός ἐστιν, ἢ ὁ θεός. κἂν μὲν ἄνθρωπος, παραχρουσώμεθα. Μὴ καλέσητε γάρ, φησι, διδάσκαλον ἐπὶ τῆς γῆς. ἂν δὲ θεός, δεξώμεθα. ἄνωθεν γάρ ἐστι τὸ διδασκαλεῖον τὸ ἡμέτερον. καὶ γὰρ τοιοῦτον τὸ ἀξίωμα τοῦ θεάτρου τούτου, μηδὲν παρὰ ἀνθρώπων μανθάνειν, ἀλλὰ παρὰ θεοῦ δι᾽ ἀνθρώπων. δεῖ τοίνυν ἐξετάσαι, τίς ὁ γράψας, καὶ πότε ἔγραψε, καὶ περὶ τίνων, καὶ τίνος ἕνεκεν τῇ ἑορτῇ ταύτῃ νενομοθέτηται αὐτὸ ἀναγινώσκεσθαι. τάχα γὰρ οὐκ ἀκούετε, διὰ παντὸς τοῦ ἔτους ἀναγινωσκομένου τοῦ βιβλίου. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο χρήσιμον. καὶ μετὰ τοῦτο ζητῆσαι χρή, τίνος ἕνεκεν ταύτην ἔχει τὴν ἐπιγραφήν, Πράξεις ἀποστόλων. οὐδὲ γὰρ τὰς ἐπιγραφὰς ἁπλῶς παρεῖναι χρή, οὐδὲ εὐθέως εἰς τὴν ἀρχὴν ἐμβαλεῖν τῆς συγγραφῆς· ἀλλὰ πρότερον ὁρᾶν τὴν προσηγορίαν τοῦ βιβλίου. καθάπερ γὰρ ἐφ᾽ ἡμῶν ἡ κεφαλὴ γνωριμώτερον ποιεῖ τὸ λοιπὸν σῶμα, καὶ ἡ ὄψις ἄνωθεν ἐπικειμένη φανερὸν αὐτὸ ἐργάζεται· οὕτω καὶ ἡ ἐπιγραφὴ ἄνωθεν παρὰ τῆς ὕφης ἐπικειμένη ἐπὶ τοῦ μετώπου καταφανέστερον ἡμῖν ποιεῖ τὸ λοιπὸν τῆς γραφῆς. οὐχ ὁρᾶτε καὶ ἐπὶ τῶν εἰκόνων τοῦτο τῶν βασιλικῶν, ὅτι ἄνω κεῖται μὲν ἡ εἰκών, καὶ τὸν βασιλέα ἔχει ἐγγεγραμμένον, κάτω δὲ ἐν τῇ χοίνικι ἐπιγέγραπται τοῦ βασιλέως τὰ τρόπαια, ἡ νίκη, τὰ κατορθώματα· οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν γραφῶν ἔστιν ἰδεῖν. γέγραπται μὲν ἡ εἰκὼν ἡ βασιλικὴ ἄνωθεν· κάτωθεν δὲ ἐπιγέγραπται ἡ νίκη, τὰ τρόπαια, τὰ κατορθώματα πάντα. οὕτω καὶ ἐπιστολὴν ὅταν δεξώμεθα, ποιοῦμεν. οὐκ εὐθέως διαλύομεν τὸν δεσμόν, οὐδὲ εὐθέως τὰ ἐγκείμενα ἔνδοθεν ἀναγινώσκομεν· ἀλλὰ πρότερον τὴν ἔξωθεν ἐπιγραφὴν ἐπερχόμεθα, καὶ ἐξ ἐκείνης μανθάνομεν καὶ τὸν πέμψαντα, καὶ τὸν ὀφείλοντα ὑποδέξασθαι. καὶ πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον ἐν μὲν τοῖς βιωτικοῖς τοσαύτῃ κεχρῆσθαι σπουδῇ,

καὶ μὴ θορυβεῖσθαι, μηδὲ ταράττεσθαι, ἀλλὰ κατὰ τάξιν ἕκαστον ἐπιέναι· ἐνταῦθα δὲ ἀσχάλλειν, καὶ εὐθέως ἐπιπηδᾶν τῇ ἀρχῇ; βούλεσθε μαθεῖν ὅση τῆς ἐπιγραφῆς ἡ ἰσχὺς, ὅση δύναμις; ὅσος ἀπόκειται θησαυρὸς ἐν ταῖς ἀρχαῖς τῶν γραφῶν; ἀκούσατε, ἵνα μὴ καταφρονῆτε τῆς ἐπιγραφῆς τῶν θείων βιβλίων. εἰσῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ Παῦλός ποτε (ἐν αὐτῷ τῷ βιβλίῳ γέγραπται ἡ ἱστορία αὕτη) εὗρεν ἐν τῇ πόλει, οὐχὶ βιβλίον θεῖον, ἀλλὰ βωμὸν εἰδώλων· εὗρεν ἐπιγραφὴν οὕτως ἔχουσαν, Ἀγνώστῳ θεῷ· καὶ οὐ παρέδραμεν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐπιγραφῆς τοῦ βωμοῦ τὸν βωμὸν καθεῖλε. Παῦλος ὁ ἅγιος, ὁ πνεύματος χάριν ἔχων, οὐ παρέδραμε βωμοῦ ἐπίγραμμα· καὶ σὺ ἐπιγραφὴν γραφῶν παρατρέχεις; ἐκεῖνος οὐκ ἀφῆκεν ἅπερ ἔγραψαν Ἀθηναῖοι εἰδωλολάτραι, καὶ σὺ ἅπερ ἔγραψε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐ νομίζεις εἶναι ἀναγκαῖα; καὶ ποίαν ἕξεις συγγνώμην; ἀλλὰ γὰρ ἴδωμεν πόσον τὸ κέρδος ἀπὸ τοῦ ἐπιγράμματός ἐστιν. ὅταν οὖν ἴδῃς ἐπίγραμμα βωμῷ ἐγκεχαραγμένον τοσαύτην παρέχον τὴν ἰσχὺν, μάθῃς ὅτι πολλῷ μᾶλλον τὰ ἐπιγράμματα τῶν θείων γραφῶν τοῦτο ποιῆσαι δυνήσεται. εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν ὁ Παῦλος, εὗρε βωμὸν ἐν ᾧ ἐπεγέγραπτο, ἀγνώστῳ θεῷ. τί ἔδει ποιῆσαι; Ἕλληνες πάντες ἦσαν, ἀσεβεῖς πάντες. τί οὖν ἐχρῆν ποιῆσαι; ἀπὸ εὐαγγελίων διαλεχθῆναι; ἀλλὰ κατεγέλων. ἀλλ' ἀπὸ προφητικῶν, καὶ τῶν τοῦ νόμου γραμμάτων; ἀλλ' οὐκ ἐπίστευον. τί οὖν ἐποίησεν; ἐπὶ τὸν βωμὸν ἔδραμε, καὶ ἀπὸ τῶν ὅπλων τῶν πολεμίων αὐτοὺς ἐχειρώσατο. καὶ τοῦτό ἐστιν, ὃ λέγει· Ἐγενόμην τοῖς πᾶσι τὰ πάντα, τοῖς Ἰουδαίοις ὡς Ἰουδαῖος, τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος. Εἶδε τὸν βωμὸν, εἶδε τὸ ἐπίγραμμα, ἀνέστη τῷ πνεύματι. τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ πνεύματος χάρις, πάντοθεν ποιεῖ κερδαίνειν τοὺς ὑποδεχομένους αὐτήν. τοιαῦτα ἡμῶν τὰ ὅπλα τὰ πνευματικά. Αἰχμαλωτίζοντες γάρ, φησι, πᾶν νόημα πρὸς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ. Εἶδε τοίνυν τὸν βωμὸν, καὶ οὐκ ἐδειλίασεν· ἀλλὰ μετέστησε τὸν βωμὸν πρὸς ἑαυτόν· μᾶλλον δὲ τὰ γράμματα ἀφεὶς, μετέθηκεν αὐτοῦ τὰ νοήματα. καὶ καθάπερ ἐν πολέμῳ στρατηγὸς ἰδὼν στρατιώτην

A neque commoueamur, aut perturbemur, ſed ordine ſingula percurramus: hoc vero loco ægrè feramus, & confeſtim initium aggrediamur? vultis intelligere quanta ſit vis tituli, quanta ſit virtus? quantus in ſcripturarum initiis reconditus ſit theſaurus? auſcultate, ne ſacrorum librorum titulos contemnatis. Athenas aliquando Paulus ingreſſus eſt (hæc hiſtoria ſcripta eſt in hoc ipſo libro) reperit in vrbe non librum ſacrum, ſed idolorum altare: inſcriptionem reperit quæ ſic habuit, Ignoto Deo: neque præteriit, ſed huius inſcriptio- B nis altaris opera ipſum altare ſubuertit. Paulus ille ſanctus, qui ſpiritus gratiam habebat, altaris inſcriptionem non præteriit, & tu ſcripturarum titulos præteris? ille quod Athenienſes idololatræ ſcripſerant, non omiſit, & tu quæ Spiritus ſanctus ſcripſit neceſſaria eſſe non cenſes? qua tandem venia dignus eris? Verumenimuero quantam pepererit vtilitatem hæc inſcriptio videamus. Cum ergo altari inſculptam inſcriptionem tantam videris ſuppeditaſſe vir- C tutem, multo magis à Scripturarum inſcriptionibus id perfici poſſe intelliges. Ingreſſus eſt vrbem Paulus, inuenit altare, cui erat inſcriptum Ignoto Deo. Quid fuit opus facto? Gentiles erant omnes, impij omnes: quid igitur faciendum fuit? De euangeliis verba facere? at ſubſannaſſent: num de prophetarum libris, vel de legis mandatis? at non credidiſſent. Quid ergo fecit? accurrit ad altare, & ſuis ipſorum armis hoſtes ſubegit. Atque hoc illud eſt quod dicebat, Factus ſum omnibus omnia, Iudæis D tanquam Iudæus, iis qui ſine lege erant, tanquam ſine lege eſſem. Vidit altare, vidit inſcriptionem, inſurrexit Spiritu. Talis enim eſt Spiritus gratia, efficit vt qui eam receperint, vndique lucrum colligant: talia ſunt arma noſtra ſpiritualia. In captiuitatem enim, inquit, redigentes omnem intellectum in obſequium Chriſti. Vidit ergo altare, nec reformidauit, ſed ad ſeipſum altare ſtraduxit: vel potius omiſſis literis eius ſenſum tranſmutauit: & quemadmodum in bello dux exercitus ſi gene-

Inſcriptio altari. *Act. 17. 27.*

1. Cor. 9. 21.

2. Cor. 10.

roſum militem in hoſtili acie viderit, & coma prehenſum ad aciem militem illum tranſtulerit, atque vt pro ſe pugnet, effecerit: ita quoque Paulus egit cum tanquam in hoſtium acie inſcriptionem altari inſculptam offendiſſet, ad ſuam aciem traſtulit, vt aduerſus Athenienſes cum Paulo pugnaret, non cum Athenienſibus Paulum percuteret. Gladius enim erat Athenienſium, enſis erat hoſtium illa inſcriptio: ſed hic enſis hoſtium caput amputauit. Non ita mirabile fuiſſet, ſi ſuis ipſius armis eos deuiciſſet: hoc enim merito accidit: verum illud nouum eſt & inſolens, cum hoſtium arma tanquam machinas hoſtibus admouemus, cum gladius, quem in nos geſtant, hic illis lethale vulnus infligit. Talis quippe virtus eſt Spiritus. Ita quondam egit etiam Dauid, exiuit armis nudus, vt nuda gratia Dei appareret. Nihil enim inquit humanum ſit, quando pro nobis pugnat Deus. Exiuit ergo nudus armis, & turrim illam deiecit. Deinde cum armis deſtitutus eſſet, currens gladium Goliathi rapuit, atque ita barbari caput amputauit: ita quoque Paulus in hac inſcriptione fecit. Atque vt manifeſtior fiat victoriæ modus, virtutem vobis inſcriptionis declarabo. Altare igitur Athenis Paulus inuenit cui inſcriptum erat, Ignoto Deo. Quis autem ille erat ignotus niſi Chriſtus? Vides quo pacto inſcriptionem captiuitate liberarit, non vt damno afficeret eos qui ſcripſerant, ſed vt eos ſaluos faceret, eiſque prodeſſet? Quid igitur? an in gratiam Chriſti, dicet aliquis, iſtud ſcripſerant Athenienſes? Si in gratiam Chriſti hæc Athenienſes ſcripſiſſent, res adeo mirabilis non fuiſſet: verum hoc eſt mirabile, quod illi quidem aliter ſcripſerint, hic autem aliter illud potuerit immutare. Operæ pretium eſt prius dicamus, qua de cauſſa ſcripſerint Athenienſes, Ignoto Deo. Quamnam igitur ob cauſam ſcripſerunt? Multos illi Deos habebant, vel potius multos dæmones. Omnes quippe Dij gentium dęmonia: habebant & patrios & peregrinos, videtis quanta irriſio. Si enim Deus eſt, non eſt peregrinus.

Comparatur Paulus cum Dauide.

Psal. 95. 5.

A ἐν τῇ παρατάξει τῶν πολεμίων γενναῖον, εἶτα λαβόμενος ἀπὸ τῆς κόμης τοῦ στρατιώτου, πρὸς τὴν ἑαυτοῦ τάξιν αὐτὸν μεταστήσειε, καὶ παρασκευάσειε ὑπὲρ αὐτοῦ πολεμεῖν· οὕτω καὶ ὁ Παῦλος ἐποίησε, καθάπερ ἐν παρατάξει πολεμίων τὸ ἐπίγραμμα εὑρὼν ἐν τῷ βωμῷ γεγραμμένον, πρὸς τὴν ἑαυτοῦ τάξιν μετέστησεν, ἵνα μετὰ Παύλου τοῖς Ἀθηναίοις πολεμῇ, ἀλλ' οὐ μετὰ Ἀθηναίων τὸν Παῦλον βάλλῃ. ξίφος γὰρ ἦν τῶν Ἀθηναίων, μάχαιρα ἦν τῶν πολεμίων τὸ ἐπίγραμμα ἐκεῖνο. ἀλλ' αὕτη ἡ μάχαιρα τῶν πολεμίων τὴν κεφαλὴν ἐξέτεμεν. οὐκ ἦν
B οὕτω θαυμαστὸν, εἰ τοῖς οἰκείοις αὐτοῦ ὅπλοις ἐχρώσατο· τοῦτο γὰρ κατὰ λόγον συμβαίνει. τὸ γὰρ καινὸν καὶ παράδοξον, ὅταν τὰ τῶν πολεμίων ὅπλα, ταῦτα μηχανήματα τοῖς πολεμίοις προσάγηται· ὅταν τὸ ξίφος, ὃ κατὰ ἡμῶν βαστάζουσι, τοῦτο αὖθις τὴν καιρίαν ἐπαγάγῃ πληγήν. τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ πνεύματος δύναμις. οὕτω καὶ ὁ Δαβὶδ ἐποίησέ ποτε. ἐξῆλθε γυμνὸς τῶν ὅπλων, ἵνα φανῇ γυμνὴ ἡ τοῦ θεοῦ χάρις. μηδὲν γὰρ, φησιν, ἀνθρώπινον ἔστω, ὅταν θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν πολεμῇ. ἐξῆλθε τοίνυν
C γυμνὸς τῶν ὅπλων, καὶ κατήνεγκε τὸν πύργον ἐκεῖνον. εἶτα ἐπειδὴ ὅπλα οὐκ εἶχε, δραμὼν ἥρπασε τὴν μάχαιραν τοῦ Γολιάθ, καὶ οὕτω τὴν κεφαλὴν ἐξέτεμε τὴν τοῦ βαρβάρου· οὕτω καὶ ὁ Παῦλος ἐποίησεν ἐπὶ τοῦ ἐπιγράμματος τούτου. καὶ ἵνα σαφέστερος γένηται ὁ τῆς νίκης τρόπος, καὶ τὴν δύναμιν ὑμῖν τοῦ ἐπιγράμματος ἐρῶ. εὗρε τοίνυν ὁ Παῦλος ἐν Ἀθήναις βωμὸν, ἐν ᾧ ἐπεγέγραπτο, ἀγνώστῳ θεῷ. τίς δὲ ἦν ὁ ἀγνοούμενος, ἀλλ' ἢ ὁ Χριστός; εἶδες πῶς ᾐχμαλώτισε τὸ ἐπίγραμμα, οὐκ ἐπὶ
D κακῷ τῶν γραψάντων, ἀλλ' ἐπὶ σωτηρίᾳ αὐτῶν καὶ προνοίᾳ; τί οὖν; οἱ Ἀθηναῖοι διὰ τὸν Χριστὸν ἔγραψαν τοῦτο, φησιν; εἰ διὰ τὸν Χριστὸν ἔγραψαν οἱ Ἀθηναῖοι, οὐκ ἦν οὕτω θαυμαστόν· ἀλλὰ τοῦτό ἐστι τὸ θαυμαστὸν, ὅτι ἐκεῖνοι μὲν ἄλλως ἔγραψαν, οὗτος δὲ ἴσχυσεν ἄλλως αὐτὸ μεταβαλεῖν. πρότερον ἀναγκαῖον εἰπεῖν τίνος ἕνεκεν οἱ Ἀθηναῖοι ἔγραψαν ἀγνώστῳ θεῷ. τίνος οὖν ἕνεκεν ἔγραψαν; πολλοὺς εἶχον θεοὺς ἐκεῖνοι, μᾶλλον δὲ πολλοὺς δαίμονας. πάντες γὰρ οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν δαιμόνια. εἶχον καὶ ἐπιχωρίους, καὶ ξένους. ὁρᾶτε ὅσος ὁ καταγέλως. εἰ γὰρ θεός ἐστιν, οὐκ ἔστι ξένος.

τῆς γὰρ οἰκουμένης ἁπάσης δεσπότης ἐστί. Τούτων τοίνυν τοὺς μὲν παρὰ πατέρων εἶχον δεδεγμένοι, τοὺς δὲ ἀπὸ τῶν πλησίον ἐθνῶν, οἷον ἀπὸ Σκυθῶν, ἀπὸ Θρακῶν, ἀπὸ Αἰγυπτίων. καὶ εἴ τις ἔξωθεν παιδεύσεως ἦτε ἔμπειροι, καὶ ταύτας ἂν ὑμῖν ἀνέγνων τὰς ἱστορίας πάσας. ἐπεὶ οὖν οὐκ ἐξ ἀρχῆς πάντας ἐδέξαντο, ἀλλὰ κατὰ μικρὸν εἰσηνέχθησαν αὐτοῖς, οἱ μὲν ἐπὶ τῶν πατέρων, οἱ δὲ ἐπὶ τῆς γενεᾶς τῆς ἑαυτῶν, συνελθόντες εἶπον πρὸς ἀλλήλους· ὅτι ὥσπερ τούτους ἠγνοοῦμεν, φασιν, ἔπειτα ὕστερον αὐτοὺς ἐδεξάμεθα καὶ ἐγνωρίσαμεν, οὕτω συμβαίη καὶ ἄλλον τινὰ ἀγνοούμενον, καὶ ὄντα μὲν θεόν, οὐ γνωριζόμενον δὲ ὑφ' ἡμῶν· καὶ διὰ τοῦτο λανθάνει ἀμελούμενος, καὶ μηδὲ θεραπευόμενος. τί οὖν ἵνα γένηται; ἔστησαν βωμόν, καὶ ἐπέγραψαν ἀγνώστῳ θεῷ, τοῦτο λέγοντες διὰ τοῦ ἐπιγράμματος· ὅτι καὶ εἴ τίς ἐστι θεὸς ἕτερος οὐδέπω γνωρισθεὶς ἡμῖν, κἀκεῖνον θεραπεύσομεν. ὅρα ὑπερβολὴν δεισιδαιμονίας. διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος ἀρχόμενος ἔφη, Κατὰ πάντα ὡς δεισιδαιμονεστέρους ὑμᾶς θεωρῶ. οὐ γὰρ τοὺς γνωρίμους ὑμῖν δαίμονας θεραπεύετε μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς οὐδέπω γνωρισθέντας ὑμῖν. ἐκεῖνοι μὲν διὰ τοῦτο ἐπέγραψαν ἀγνώστῳ θεῷ· ὁ δὲ Παῦλος ἡρμήνευσεν. οἱ μὲν γὰρ τοῦτο περὶ ἄλλων ἔλεγον, αὐτὸς δὲ αὐτὸ μετέστησεν ἐπὶ τὸν Χριστόν, αἰχμαλωτίσας τὸ νόημα, καὶ μεθ' ἑαυτοῦ στήσας ἐν τῇ παρατάξει τῇ ἑαυτοῦ. Ὃν γὰρ ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε ὑμεῖς, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω, φησίν. ἄγνωστος γὰρ θεὸς οὐδεὶς ἄλλος ἐστίν, ἢ ὁ Χριστός. καὶ ὅρα σύνεσιν πνευματικήν. ἔμελλον αὐτὸν μετὰ ταῦτα ἐγκαλεῖν, ὅτι ξενίζοντα εἰσφέρεις δόγματα εἰς τὰς ἀκοὰς ἡμῶν, ὅτι καινοτομεῖς, ὅτι θεὸν εἰσφέρεις, ὃν οὐκ ἴσμεν. βουλόμενος τοίνυν ἀπαλλάξαι αὐτοὺς τῆς ὑποψίας τῆς κατὰ τὴν καινοτομίαν, καὶ δεῖξαι ὅτι οὐ ξένον κηρύττει θεόν, ἀλλ' ὃν προλαβόντες αὐτοὶ διὰ τῆς θεραπείας ἐτίμησαν, ἐπήγαγε, καὶ εἶπεν· ὅτι ὃν ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν. ὑμεῖς με προελάβετε, φησίν· ἔφθασεν ὑμῶν ἡ θεραπεία τὸ ἐμὸν κήρυγμα. μὴ τοίνυν ἐγκαλεῖτε, ὅτι ξένον εἰσφέρω θεόν. τοῦτον γὰρ καταγγέλλω, ὃν ὑμεῖς ἀγνοοῦντες θεραπεύετε, οὐκ ἀξίως μὲν αὐτοῦ τέως, θεραπεύετε δὲ ὅμως. οὐ γὰρ τοιοῦτος βωμὸς ἵσταται τῷ Χριστῷ,

A ſiquidem vniuerſi terrarum orbis eſt Dominus. Quoſdam igitur iſtorum alios à patribus ſuis acceptos, habebant, alios à finitimis nationibus vtpote à Scythis, à Thracibus, ab Ægyptiis: quod ſi prophanæ periti eſſetis eruditionis, has etiam vobis omnes hiſtorias recitarem. Quoniam igitur omnes ab initio non ſuſceperant, ſed illis inuecti paulatim fuerant, alij quidem patrum ætate, alij vero ipſorum tempore, conuenientes dixerũt ad inuicem: Quemadmodum iſtos ignorabamus, quandoquidem ipſos deinceps accepimus & agnouimus; ita fieri poteſt, vt ſit B aliquis alius ignotus, qui verus ſit Deus, ſed à nobis minimè cognitus, qui à nobis inſciis propterea negligatur & non colatur. Quid igitur fecerunt? Aram erexerunt, & inſcripſerunt, Ignoto Deo, vt per inſcriptionem hoc ſignificarent, Si fortè quiſpiam ſit alius Deus, qui nondum nobis innotuerit, hunc etiam colimus. Vide immodicam ſuperſtitionẽ. Propterea dixit à principio Paulus, per omnia quaſi ſuperſtitioſiores vos video. Non enim vobis votos ſolummodo colitis Deos, ſed eos etiam, qui C vobis nondum innotuerint. Inſcripſerant illi quidem, ſed Paulus interpretatus eſt. Nam illi quidem id de aliis dixerant, at illud ipſe traduxit ad Chriſtum, & in captiuitatem ſenſum redegit, & in ſua ſecum acie collocauit. Quem enim ignorantes vos colitis, hunc ego vobis annuntio, inquit. Ignotus enim alius Deus non eſt, niſi Chriſtus. Ac vide prudentiam ſpiritualem. Obiecturi deinceps illi erant, Noua quædã dogmata infers auribus noſtris, nouis rebus ſtudes, Deum inuehis, quem non nouimus. Vt igi- D tur illis ſuſpicionem eximeret nouitatis, ſeque nouum Deum minimè prędicare oſtenderet, ſed quem ipſi prius cultu honorandũ cenſuerant, adiunxit & dixit, Quem ignorantes colitis, cum ego vobis annuntio, vos me prȩuenistis inquit, prædicationem meam cultus veſter præoccupauit. Ne igitur obiiciatis nouum à me Deum inferri: hunc enim annuntio quem vos colitis ignorantes, non digno quidem modo, ſed tamen colitis. Non enim tale Chriſto erigitur altare,

A ſed animatum altare ac ſpirituale, verumtamen ab hoc ad illud vos poſſum perducere. Ita quoque Iudæi quondam cultum exhibebant: ſed à corporali cultu receſſerunt, & ad ſpiritualem traducti ſunt, qui crediderunt omnes. Vides Pauli ſapientiam? vides prudentiam? vides quo pacto illos deuicerit non euangelicis non propheticis vſus dictis, ſed inſcriptione? noli ergo cariſſime diuinorum inſcriptionem eloquiorum prætermittere: nam ſi attentus & vigilans fueris etiam in alienis vtile quippiam offendes: ſin autem negligens ac remiſſus, ne ipſæ quidem tibi ſacræ literæ prodeſſe poterunt. B Nam quemadmodum qui lucra nouit colligere, vndique lucra colligit: ita & is qui minimè nouit, quamuis theſaurũ inuenerit, inanis recedit. Vultis & alterum ſimile argumentum in medium afferam, quod alius quidem alio ſenſu protulit, ſed euangeliſta vim eorum quæ dicta fuerant ad ſe traduxit? Itaque diligenter attendite, vt illum quoque diſcatis intellectũ ad obediendum Chriſto in captiuitatẽ redegiſſe:

2.Cor.10. 5.

vt diſcatis ſi aliena poſſumus in captiuitatem redigere, multo magis nos in propriis negotiaturos queſtúmq; facturos. Pontifex erat anni illius Caiphas: nam & hoc fuit Iudaicæ improbitatis: quoniam dignitatem ſacerdotalem adeo deturpabant, vt venales Pontifices redderent. Antea vero non ita fiebat, ſed ſola morte Pontificis ſacerdotium terminabatur: tum vero etiã viuentes honore ſe abdicabant. Cum igitur illius anni Pontifex eſſet Caiphas, Iudæos aduerſus Chriſtũ armabat ac dicebat. Hunc mori oportet, cum tamen nihil haberet quod ei obiiceret, ſed inuidia ſolum tabeſceret. Ea namque in- D uidiæ eſt cõditio, talem acceptorũ beneficiorum mercedẽ rependit, vnde inſidiarum cauſam aperiens dicebat, Expedit vt vnus homo moriatur, & nõ tota gens pereat. Huius verbi virtus vide

Ioa 11.49.

quo pacto in noſtras partes trãſierit, vt intelligas verbum quidem fuiſſe ſacerdotis, at ſenſum ſpiritualem fieri potuiſſe. Expedit vt vnus homo moriatur, & non tota gens pereat. Hoc autem à ſemetipſo non dicebat, inquit, ſed cum eſſet Pontifex anni illius, prophetauit, quod mori Chriſtum oporteret non modo pro Iudæis, ſed & pro tota gẽte.

A ἀλλὰ βωμὸς ἔμψυχος καὶ πνευματικός. ἀλλ' ἀπὸ τούτου ὑμᾶς καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἀναγαγεῖν δύναμαι. οὕτω καὶ Ἰουδαῖοι τὸ παλαιὸν ἐθεράπευον· ἀλλ' ἀπέστησαν ἀπὸ τῆς σωματικῆς θεραπείας, καὶ ἦλθον ἐπὶ τὴν πνευματικὴν οἱ πιστεύσαντες ἅπαντες. εἶδες σοφίαν Παύλου· εἶδες σύνεσιν· εἶδες πῶς αὐτοὺς ἐχειρώσατο, οὐκ ἀπὸ εὐαγγελίων, οὐκ ἀπὸ προφητικῶν, ἀλλ' ἀπὸ ἐπιγράμματος; μὴ παράτρεχε τοίνυν, ἀγαπητέ, τὴν ἐπιγραφὴν τῶν θείων λογίων. ἂν μὲν νήφῃς, καὶ ἐγρηγορὼς ᾖς, καὶ ἐν ἀλλοτρίοις εὑρήσεις τι χρήσιμον· ἂν δὲ ῥᾳθυμῇς καὶ ἀναπεπτωκὼς, οὐδὲ B ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν ἔσται σοί τι πλέον. ὥσπερ γὰρ ὁ εἰδὼς κερδαίνειν, πανταχόθεν κερδαίνει· οὕτω καὶ ὁ μὴ εἰδὼς, κἂν θησαυρὸν εὕρῃ, κενὸς ἄπεισι. βούλεσθε, εἴπω καὶ ἕτερόν τι τοιοῦτον ἐπιχείρημα, ὅπερ ἄλλος μὲν μεθ' ἑτέρας ἐφθέγξατο διανοίας, ὁ δὲ εὐαγγελιστὴς πρὸς ἑαυτὸν μετέθηκε τῶν εἰρημένων τὴν δύναμιν; οὐκοῦν προσέχετε ἀκριβῶς, ἵνα μάθητε ὅτι κἀκεῖνος ᾐχμαλώτισε τὸ νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ· ἵνα μάθητε, ὅτι εἰ τὰ ἀλλότρια αἰχμαλωτίζειν δυνάμεθα, πολλῷ μᾶλλον ἐν τοῖς οἰκείοις ἐμπορευσόμεθα καὶ κερδανοῦμεν. ὁ Καϊάφας ἀρχιερεὺς ἦν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο τῆς Ἰουδαϊκῆς ἐγένετο πονηρίας. κατῄσχυνον γὰρ τὸ τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα, ὠνητοὺς ποιήσαντες ἀρχιερέας. ἔμπροσθεν δὲ οὐχ οὕτως ἦν, ἀλλὰ τῇ τελευτῇ μόνῃ κατελύετο ἡ ἱερωσύνη τοῦ ἀρχιερέως. τότε δὲ καὶ ζῶντες παρελύοντο τῆς τιμῆς. ἀρχιερεὺς τοίνυν ὢν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου ὁ Καϊάφας, καθώπλιζε κατὰ τοῦ Χριστοῦ τοὺς Ἰουδαίους, καὶ ἔλεγεν· ὅτι δεῖ τοῦτον ἀποθανεῖν, ἔγκλημα μὲν οὐδὲν ἔχων, βασκανίᾳ δὲ τηκόμενος. τοιοῦτον γὰρ ὁ φθόνος, τῶν D εὐεργεσιῶν τοιαύτας ἀποδίδωσι τὰς ἀμοιβάς. ὅθεν καὶ τὴν αἰτίαν διδάσκων τῆς ἐπιβουλῆς, ἔλεγε, Συμφέρει ἵνα εἷς ἄνθρωπος ἀποθάνῃ, καὶ μὴ ὅλον τὸ ἔθνος ἀπόληται. τούτου τοῦ ῥήματος ἡ δύναμις ὅρα πῶς μεθ' ἡμῶν ἐγένετο· ἵνα μάθῃς ὅτι τὸ μὲν ῥῆμα ἦν τοῦ ἱερέως, τὸ δὲ νόημα ἠδυνήθη γενέσθαι πνευματικόν. συμφέρει ἵνα εἷς ἄνθρωπος ἀποθάνῃ, καὶ μὴ ὅλον τὸ ἔθνος ἀπόληται. τοῦτο δὲ οὐκ ἔλεγεν ἀφ' ἑαυτοῦ, φησὶν, ἀλλ' ὅτι ἀρχιερεὺς ἦν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκείνου προεφήτευσεν, ὅτι δεῖ τὸν Χριστὸν ἀποθανεῖν, οὐ μόνον ὑπὲρ Ἰουδαίων, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ὅλου τοῦ ἔθνους.

A διὰ τοῦτο καὶ ἔλεγεν, ὅτι συμφέρει ἵνα εἷς ἄνθρωπος ἀποθάνῃ, καὶ μὴ ὅλον τὸ ἔθνος ἀπόληται. εἶδες δύναμιν θεοῦ, πῶς τὴν γλῶτταν τῶν ἐχθρῶν ἀναγκάζει τὰ ὑπὲρ τῆς ἀληθείας λέγειν. ἵνα μὲν οὖν μὴ παρατρέχωμεν τὰς ἐπιγραφὰς τῶν θείων γραφῶν, ἀρκούντως ταῦτα εἴρηται, ἐὰν μνημονεύητε. ἐβουλόμην δὲ εἰπεῖν, καὶ τίς ὁ γράψας τὸ βιβλίον, καὶ πότε, καὶ τίνος ἕνεκεν ἔγραψεν. ἀλλὰ τέως ταῦτα κατέχωμεν· ἐκεῖνα δὲ εἰς τὴν ἀπόδοσιν, ἐὰν ὁ θεὸς θέλῃ, ἀποδώσομεν, βούλομαι γὰρ λοιπὸν πρὸς τοὺς νεοφωτίστους ἀγαγεῖν τὸν λόγον. νεοφωτίστους δὲ λέγω, οὐχὶ τοὺς πρὸ δύο καὶ τριῶν, οὐδὲ πρὸ B δέκα ἡμερῶν φωτισθέντας μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς πρὸ ἐνιαυτοῦ, καὶ τοὺς πρὸ πλείονος χρόνου. καὶ γὰρ καὶ τούτους οὕτω χρὴ καλεῖν. Εἰ γὰρ πολλὴν σπουδὴν ἐπιδεικνύμεθα περὶ τὴν ἑαυτῶν ψυχήν, ἔξεστι καὶ μετὰ δέκα ἔτη εἶναι νεοφωτίστους, ἐὰν τὴν νεότητα τὴν ἀπὸ τοῦ φωτίσματος ἐγγινομένην ἡμῖν διατηρῶμεν. οὐδὲ γὰρ ὁ χρόνος ποιεῖ νεοφώτιστον, ἀλλ' ὁ βίος ὁ καθαρός. ἐγχωρεῖ γὰρ καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἀπολέσαι τὸ ἀξίωμα τῆς προσηγορίας τὸν μὴ προσέχοντα. καὶ τούτου C παράδειγμα ὑμῖν ἐρῶ, πῶς νεοφώτιστος εὐθέως ἀπώλεσε μετὰ δύο ἡμέρας καὶ τὴν χάριν τοῦ νεοφωτίστου, καὶ τὴν τιμήν. λέγω δὲ τὸ παράδειγμα, ἵνα ἰδόντες τὸ πτῶμα, ἀσφαλίσησθε τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν. οὐ γὰρ ἀπὸ τῶν ἑστώτων ὑμᾶς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν ὑποσκελισμένων διορθοῦσθαι χρὴ καὶ θεραπεύειν. Σίμων ὁ μάγος μετεβάλετο, φησί, καὶ βαπτισθεὶς προσκαρτερῶν ἦν τῷ Φιλίππῳ, θεωρῶν τὰ σημεῖα. ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας εὐθέως ἐπανῆλθεν ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ κακίαν, καὶ διὰ χρημάτων ἐβούλετο τὴν σωτηρίαν πρίασθαι. τί οὖν φησι τῷ D νεοφωτίστῳ ὁ Πέτρος; Εἰς χολὴν πικρίας καὶ σύνδεσμον ἀδικίας ὁρῶ σε ὄντα. διὸ δεήθητι τοῦ κυρίου, εἰ ἄρα ἀφεθήσεταί σοι ἡ κακία αὕτη. οὔπω ἐνέβη εἰς τοὺς ἀγῶνας, καὶ εὐθέως ἔπεσεν εἰς πτῶμα ἀσύγγνωστον. ὥσπερ οὖν ἔστι μετὰ δύο ἡμέρας πεσεῖν, καὶ ἀπολέσαι τὴν προσηγορίαν τοῦ νεοφωτίστου καὶ τὴν χάριν, οὕτω καὶ μετὰ δέκα ἔτη καὶ εἴκοσι καὶ μέχρι τῆς ἐσχάτης ἡμέρας ἔστιν ἔχειν τὸ λαμπρὸν τοῦτο καὶ σεμνὸν ὄνομά τε καὶ πρᾶγμα. καὶ τούτου μάρτυς ἀπό-

propterea dicebat, Expedit vt vnus moriatur homo, & non tota gens pereat. Vides potentiam Dei, quo pacto linguam cogat inimicorũ pro veritate verba facere? Vt igitur ſcriptura ſacræ titulos non prætermittamus, ſufficienter hęc dicta ſint, ſi forte recordemini: cuperẽ autẽ etiã dicere quis ſit auctor libri, & quando, quaque de cauſa illum ſcripſerit, ſed hæc interim mente teneamus: illa vero craſtino die, ſi Deus voluerit, reſtituemus: ſtatui nãq;, quod reliquum eſt, ſermonem ad nuper illuminatos conuertere. Nuper autẽ illuminatos appello nõ eos, qui ante duos & tres, neque qui ante decẽ dies illuminati ſunt tantũ, ſed eos etiam qui ante annum, atq; adeo multo ante tempore: quandoquidẽ hos quoque ſic appellari oportet. Si enim in excolenda anima noſtra multũ ſtudij exhibuerimus, poſſumus & poſt decem annos nuper illuminati eſſe, ſi nobis ingenitam à baptiſmate iuuentutem cõſeruauerimus. *Neophyti qui vere ſint.* Neque enim nuper illuminatum efficit tempus, ſed vita munda, cum fieri poſſit, vt poſt duos etiã dies, qui ſibi non caueat, appellationis huius dignitatem amittat. Atque huius rei vobis exemplũ proferam, quo pacto qui nuper illuminatus erat, ſtatim poſt duos dies, & gratiam & honorem nuper illuminati amiſerit. Hoc autem exemplum idcirco à me profertur, vt cum lapſum iſtum videritis, ſalutem veſtram in tuto conſtituatis. Non enim tantum eorum exemplo vobis propoſito qui ſteterunt, ſed eorum etiam, qui ſupplantati ſunt, corrigendi eſtis & ſanandi. Simon magus conuerſus erat, inquit, & baptizatus adhærebat Philippo videns ſigna: ſed poſt paucos dies ſtatim ad propriam reuerſus eſt *Act. 8. 14.* nequitiam & ſuam ſalutem emere pecunia volebat. Quid ergo nuper illuminato dixit Petrus? In felle amaritudinis & obligatione iniquitatis video te eſſe, quocirca Deum roga ſi forte remittatur tibi hęc nequitia: nondum ingreſſus eſt certamina, & ſtatim indigno venia caſu prolapſus eſt. Vt igitur poſt duos dies cadere poſſumus, & nuper illuminati appellationem & gratiam perdere: ita quoque poſt decem ac viginti annos, & ad finem vſque vitæ poſſumus præclarum hoc atque venerandum homen ac rem conſeruate. Atque hoc Paulus teſtatur Apoſtolus, qui

in ſenectute maximè illuſtris fuit. Nam quoniam à natura non eſt hæc iuuentus, ſed vtriuſque propoſiti compotes ſumus, vt vel ſeneſcamus vel iuuenes maneamus, à noſtro pendet arbitrio. In corpore quidem licet omne ſtudium quis adhibeat, licet omnem lapidem moueat, licet illud minimè vexet, licet domi contineat, licet laboribus illud, & continuis operibus non affligat: tamen ex lege naturæ ſic quoque plane ſenectus illud inuadet. In anima vero non ita fit: ſed ſi illam minime vexes, neque ſecularibus eam laboribus curiſque mundanis excrucies, iuuentutem ſuam perpetuo retinet, illæſamq; conſeruat. Nonne videtis has in cælo fixas ſtellas? iam per annos ſexies mille nobis lucent, nec ipſarum vlla facta eſt obſcurior. Quod ſi vbi naturæ res eſt, ita recens & viuidum lumen remanſit: vbi voluntatis res eſt, nonne multo magis tale permanebit, quale ab initio refulſit? Immo vero ſi velimus non tale tantum permanebit, ſed ſplendidius etiam erit, ſic vt ipſos etiam Solis radios æmuletur. Vin tu intelligere quo pacto poſſimus etiam poſt longum tempus eſſe nuper illuminati? audi quibus verbis Paulus homines multo ante tempore illuminatos alloquatur. Inter quos lucetis ſicut luminaria in mundo verbum vitæ continentes ad gloriam meam. Veterem laceramq; veſtem exuiſtis, ſpirituali vnguento delibuti eſtis, liberi omnes facti eſtis: nemo deinceps ad priorem redeat ſeruitutem. Bellum quoddam ac certamē ſunt res iſtæ, nemo certat, qui ſeruus ſit: nemo militat qui ſit famulus: ſed ſi ſeruus deprehendatur, ex albo militum cū ſupplicio eiicitur. Neque vero in hac tantum militia, ſed & in Olympicis certaminibus idē iſte mos obtinet. Poſt triginta enim dies hic tranſactos, in ſuburbium illos eductos circumuehunt, & toto ſedente theatro clamat præco: Num quis hunc accuſat? ita vt omni ſeruilis conditionis ſuſpicione depulſa, in certamina pedē inferat. Quod ſi Diabolus in agones ſuos ſeruos non admittit, quo pacto tu, cum peccati ſeruus euaſeris, in Chriſti certamen ingredi audes. Illic quidem ait præco, Num quis huius ſit accuſator? hic vero Chriſtus non ita dicit,

Phil. 2. 15.

Athletarū probatio in olympicis.

A ... ὁ Παῦλος, ἐν γήρᾳ διέλαμψας μειζόνως. ἐπειδὴ γὰρ ἡ νεότης αὕτη οὐκ ἀπὸ φύσεως, ἀλλ' ἑκατέρας προαιρέσεως ἡμεῖς ἐσμεν κύριοι, τὸ γηρᾶσαι καὶ μεῖναι νέους ἐν ἡμῖν ἐστι κείμενον. ἐπὶ μὲν γὰρ τοῦ σώματος κἂν ἄπειρα τις ἐπισπουδάζῃ, κἂν ἄπειρα τις πραγματεύηται, καὶ μὴ κατατρίβῃ τὸ σῶμα, κἂν ποιῇ μένειν ἔνδον, κἂν μὴ καταπονῇ τοῖς πόνοις αὐτὸ καὶ τοῖς συνεχέσιν ἔργοις, πάντως κατὰ τὸν τῆς φύσεως νόμον καὶ οὕτως αὐτὸ καταλήψεται τὸ γῆρας. ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς οὐχ οὕτως. ἀλλ' ἂν μὴ κατατρίβῃς αὐτὴν μηδὲ κατατείνῃς πόνοις βιωτικοῖς καὶ κοσμικαῖς φροντίσι, μένει διαπαντὸς ἀκραιφνῆ τὴν νεότητα διατηροῦσα. B οὐχ ὁρᾶτε τούτους τοὺς ἀστέρας τοὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς; ἑξακισχίλια λοιπὸν ἡμῖν ἔτη φαίνονται, καὶ οὐδεὶς αὐτῶν ἀμαυρότερος γέγονεν. εἰ δὲ ἔνθα φύσις, οὕτως ἔμεινεν ἀκμαῖον τὸ φῶς, ἔνθα προαίρεσις, οὐ πολλῷ μᾶλλον μένει τοιοῦτον, οἷον ἐξ ἀρχῆς ἔλαμψε; μᾶλλον δέ, ἐὰν ἐθέλωμεν, οὐ τοιοῦτον μόνον μένει, ἀλλὰ καὶ λαμπρότερον ἔσται, ὡς καὶ πρὸς αὐτὰς ἁμιλλᾶσθαι τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας. βούλει μαθεῖν πῶς ἔξεστι καὶ μετὰ χρόνον εἶναι νεοφωτίστους; ἄκουσον τί φησιν ὁ Παῦλος C πρὸς τοὺς πρὸ πολλοῦ τοῦ χρόνου πεφωτισμένους· Ἐν οἷς φαίνεσθε ὡς φωστῆρες ἐν κόσμῳ, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες εἰς καύχημα ἐμοί. ἀπεδύσασθε τὸ παλαιὸν καὶ τὸ ῥερυπωμένον ἱμάτιον, ἠλείψασθε τὸ μύρον τὸ πνευματικόν, ἐλεύθεροι πάντες ἐγένεσθε· μηδεὶς λοιπὸν ἐπὶ τὴν δουλείαν ἐπανερχέσθω τὴν προτέραν. πόλεμός ἐστι τὰ πράγματα καὶ ἀγών· οὐδεὶς ἀγωνίζεται δοῦλος, οὐδεὶς στρατεύεται οἰκέτης· ἀλλ' ἐὰν ἁλῷ δοῦλος ὤν, μετὰ τιμωρίας ἐκβάλλεται τοῦ τῶν στρατιωτῶν καταλόγου. οὐκ ἐπὶ τῆς στρατείας δὲ ταύτης, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων D τὸ αὐτὸ τοῦτο ἔθος κρατεῖ. μετὰ γὰρ τὰς τριάκοντα ἡμέρας τὰς ἐνταῦθα ἀνάγοντες αὐτοὺς εἰς τὸ προάστειον περιάγουσι, καὶ τοῦ θεάτρου καθημένου παντὸς βοᾷ ὁ κῆρυξ, μή τις τούτου κατηγορεῖ; ὥστε αὐτὸν ἀποσκευασάμενον τῆς δουλείας τὴν ὑποψίαν, οὕτως εἰς τοὺς ἀγῶνας ἐμβῆναι. εἰ δὲ ὁ διάβολος οὐ δέχεται δούλους εἰς τοὺς ἀγῶνας τοὺς ἑαυτοῦ, πῶς σὺ τολμᾷς δοῦλος γενόμενος τῆς ἁμαρτίας εἰς τοὺς ἀγῶνας ἐμβῆναι τοῦ Χριστοῦ; ἐκεῖ μὲν ὁ κῆρυξ λέγει, μή τις τούτου κατηγορεῖ; ἐνταῦθα δὲ ὁ Χριστὸς οὐχ οὕτω λέγει

A ἀλλὰ κἂν ἅπαντες αὐτοῦ κατηγορήσωσι πρὸ τοῦ βαπτίσματος, λέγει· ἐγὼ δέξομαι αὐτὸν, καὶ ἀποσκευάσομαι τῆς δουλείας, καὶ ποιήσας ἐλεύθερον εἰς τοὺς ἀγῶνας εἰσάξω. εἶδες φιλανθρωπίαν ἀγωνοθέτου; οὐ ζητεῖ τὰ πρότερα, ἀλλὰ τῶν μετὰ ταῦτα εὐθύνας ἀπαιτεῖ. ὅτε δοῦλος ἦς, μυρίους εἶχες κατηγόρους, τὸ συνειδὸς, τὰ ἁμαρτήματα, τοὺς δαίμονας ἅπαντας. οὐδείς με, φησὶν, ἐκείνων ἐκίνησε κατὰ σοῦ, οὐδὲ ἐνόμισά σε ἀνάξιον τῶν ἀγώνων τῶν ἐμῶν, ἀλλ᾿ ἐδεξάμην εἰς τὰ παλαίσματα, οὐκ ἀπὸ τῆς ἀξίας τῆς σῆς, ἀλλ᾿ ἀπὸ τῆς ἐμῆς φιλανθρωπίας. μένε τοίνυν καὶ ἀγωνίζου, B κἂν τρέχειν δέῃ, κἂν πυκτεύειν, κἂν παγκρατιάζειν, μὴ ἀδήλως, μηδὲ ἁπλῶς, μηδὲ εἰκῇ. ἄκουσον τί ἐποίησεν ὁ Παῦλος, εὐθέως ἀπὸ τῶν ναμάτων ἀναβὰς, αὐτίκα ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ἠγωνίζετο, ἐκήρυττεν ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ· καὶ συνέχυνε τοὺς Ἰουδαίους ἀπὸ πρώτης. ἀλλ᾿ οὐ δύνασαι κηρύξαι σὺ, οὐδὲ ἔχεις διδασκαλικὸν λόγον; οὐκοῦν δίδαξον διὰ τῶν ἔργων καὶ τῆς πολιτείας, διὰ τῆς λαμπρότητος τῶν πράξεων. Λαμψάτω γὰρ, φησὶ, τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ἔργα ὑμῶν, C καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. οὐ δύνασαι συγχέειν Ἰουδαίους διὰ τῆς φωνῆς; ποίησον αὐτοὺς συγχυθῆναι διὰ τῆς πολιτείας, ποίησον καὶ Ἕλληνας θορυβηθῆναι διὰ μεταβολῆς. ὅταν γὰρ ἴδωσι τὸν πρὸ τούτου ἀσελγῆ, τὸν πονηρὸν, τὸν ἠμελημένον, τὸν διεφθαρμένον, ἀθρόον μεταβεβλημένον, καὶ μετὰ τῆς μεταβολῆς τῆς κατὰ τὴν χάριν, μεταβολὴν τὴν κατὰ τὴν πολιτείαν ἐνδεικνύμενον, οὐ συγχυθήσονται καὶ ἐροῦσιν, ὅπερ ἐπὶ τοῦ τυφλοῦ οἱ Ἰουδαῖοι ἔλεγόν ποτε; Οὗτός ἐστιν, οὐκ ἔστιν οὗτος, αὐτός ἐστι. συγκεχυμένων γὰρ ταῦτα τὰ ῥήματα, ἀμφιβάλλειν D περὶ τοῦ γνωρίμου, διαστασιάζειν πρὸς ἑαυτοὺς, τῷ οἰκείῳ συνειδότι μὴ πιστεύειν, μηδὲ τοῖς ἑαυτῶν ὀφθαλμοῖς. ἀπέβαλεν ἐκεῖνος τὴν σωματικὴν πήρωσιν, ἀπέβαλες σὺ τὴν ψυχικὴν πήρωσιν· ἀνέβλεψεν ἐκεῖνος εἰς τὸν ἥλιον τοῦτον, ἀνάβλεψον σὺ πρὸς τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης. ἔγνως τὸν δεσπότην· ἄξια τοίνυν πρᾶξον τῆς ἐπιγνώσεως· ἵνα καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπιτύχῃς, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ᾿ οὗ ἡ δόξα τῷ ἀνάρχῳ πατρὶ, σὺν τῷ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ καὶ προσκυνητῷ θείῳ πνεύματι, νῦν τε καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

ſed quamuis omnes ante baptiſmum illum accuſent, dicit, Ego illum admittam & ſeruitute liberabo, atque in libertatem vindicatum in certamina introducam. Vides agonothetæ benignitatem? non ea quærit quæ præceſſerint; ſed eorum quæ conſequuntur, exigit rationem. Cum ſeruus eſſes, mille accuſatores habebas, conſcientiam, peccata, dæmones omnes. Nullus me, inquit, illorum aduerſum te commouit, neque te meis certaminibus indignum cenſui, ſed ad luctas admiſi non ob tuam dignitatem, ſed ob meam benignitatem, mane igitur ac decerta, ſiue currendum ſit, ſiue pugilatu, ſiue pancratio certandum ſit, ne occultè, ne temere, nec in vanum decertes. Audi quid egerit Paulus: confeſtim vbi de lauacro aſcendit, ſtatim poſt baptiſmum decertabat, prædicabat, quoniam hic eſt filius Dei, & Iudæos iam inde a primo die confundebat. *Act. 9. 22.* At enim prædicare non potes, neque verbum doctrinæ habes, igitur operibus & conuerſatione actionumq; ſplendore doce. *Matt. 5. 16.* Luceat enim, inquit, lux veſtra coram hominibus, vt videăt opera veſtra bona, & glorificent Patrem veſtrum, qui in cœlis eſt. Non potes Iudæos voce confundere, fac vt tua conuerſatione confundantur, fac vt commoueătur tua mutatione Gentiles. Cum enim viderint eum qui laſciuus, prauus, ac negligens & corruptus erat, ſubito fuiſſe mutatum, & poſt mutationem ex gratia, mutationem ex conuerſatione exhibuiſſe, nonne confundentur, & dicent id quod de cæco Iudæi quondam dicebăt, Hic eſt *Ioa. 9. 9.* Non eſt ille, Immo ipſe eſt? Sunt enim hæc verba hominũ confuſorũ, de homine ſibi noto dubitare, interſe diſſidere, propriæ conſcientiæ minimè credere, ac ne ſuis quidẽ oculis. Ille cæcitatem corporalem abiecit, tu ſpiritualem cæcitatẽ abiecisti. Ille in ſolẽ hunc reſpexit, tu in iuſtitię ſolem reſpice: agnouiſti dominũ, fac igitur ea quæ hac agnitione ſint digna, vt & cœlorũ regnũ aſſequaris gratia & benignitate domini noſtri Ieſu Chriſti, cumquo Patri vna cum Spiritu ſancto gloria honor imperium in ſecula ſeculorum. Amen.

A

Reprehenſio eorum, qui aberant ab eccleſia, & cohortatio ad præſentes, vt curam gerant fratrum, & in proœmiũ epiſtolæ ad Corinthios, Paulus vocatus, & de humilitate.

1.Cor.1.

Eodem interprete.

CVm ad veſtram paucitatẽ oculos meos conuerto, & collectis in ſingulis gregem noſtrũ minus fieri cerno mœreo ſimul & gaudeo. gaudeo quidẽ propter vos, qui adeſtis: mœreo vero propter illos, qui abſunt. Nam vos quidem laudibus digni eſtis, quod nec ipſa paucitas negligentiores vos reddiderit: illi vero criminibus sũt obnoxii, quos neque ſtudium veſtrum ad maiorem animi promptitudinem excitarit. Propterea beatos vos prædico, & ęmulatione dignos cenſeo, quod nihil vobis illorum nocuerit negligentia: miſeros autem illos prædico, & lacrymis proſequor, quod nihil eos ſtudium veſtrum potuerit adiuuare. Non

Pſal.83.11.

enim prophetam audierunt dicẽtem: Elegi abiectus eſſe in domo Dei magis, quã habitare in tabernaculis peccatorum. Non dixit, elegi habitare in domo Dei mei, neque verſari, neque ingredi: ſed, elegi abiectus eſſe. Licet inter vltimos numerer, boni conſulo, hac re contentus ſum, ſi vel intrare veſtibulum mihi concedatur, inquit, magni beneficij loco duco, ſi vel in numerum referar poſtremorum in domo Dei mihi. Communem dominum amor vt proprium ſibi vindicat: ea ſiquidem vis eſt caritatis. In domo Dei mei. Qui amat non eum tantum videre deſiderat, quem amat, ſed vel ſolam eius domum, ſed & veſtibulum, neque veſtibulum tantum ædium, ſed vel angiportum vel vicum, & ſi vel veſtem vel calceamentum viderit eius quem amat, ipſum ſe videre arbitratur quem amat. Sic affecti fuerunt prophetæ: quoniam Deum incorporeum non videbant, domum videbant, & per domum præſentem illum cernere ſibi videbantur. Elegi abiectus eſſe in domo Dei mei magis, quam habitare in tabernaculis peccatorum. Quiuis locus, quoduis ſpatium cum domo dei comparatum tabernaculum eſt peccatorum, ſiue forum dixeris ſiue curiam,

Amor propria facit è communia.

Ἐπιτίμησις κατὰ τῶν ἀπολειφθέντων, καὶ παραίνεσις πρὸς τοὺς παρόντας, εἰς τὸ κήδεσθαι τῶν ἀδελφῶν· καὶ εἰς τὸ προοίμιον τῆς πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς, Παῦλος κλητός· καὶ περὶ ταπεινοφροσύνης.

ΟΤαν εἰς τὴν ὀλιγότητα ἀπίδω τὴν ὑμετέραν, καὶ τὸ ποίμνιον θεάσωμαι καθ' ἑκάστην σύναξιν ἐλαττούμενον, καὶ ἀθυμῶ, καὶ χαίρω· χαίρω μὲν διὰ
B ὑμᾶς τοὺς παρόντας, ἀθυμῶ δὲ δι' ἐκείνους τοὺς ἀπόντας. ὑμεῖς μὲν γὰρ ἐπαίνων ἄξιοι, οὐδὲ ἀπὸ τῆς ὀλιγότητος ῥαθυμότεροι γενόμενοι· ἐκεῖνοι δὲ ὑπεύθυνοι ἐγκλημάτων, οὐδὲ ἀπὸ τῆς ὑμετέρας σπουδῆς εἰς προθυμίαν διεγειρόμενοι. διὰ τοῦτο ὑμᾶς μὲν μακαρίζω καὶ ζηλωτοὺς εἶναί φημι, ὅτι οὐδὲν ὑμᾶς παρέβλαψεν ἡ ἐκείνων ὀλιγωρία· ἐκείνους δὲ ταλανίζω καὶ δακρύω, ὅτι οὐδὲν αὐτοὺς ὠφέλησεν ἡ ὑμετέρα σπουδή. οὐκ ἤκουσαν γὰρ τοῦ προφήτου λέγοντος· Ἐξελεξάμην παραρριπτεῖσθαι ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ
C θεοῦ, ἢ οἰκεῖν με ἐν σκηνώμασιν ἁμαρτωλῶν. οὐκ εἶπεν ἐξελεξάμην κατοικεῖν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ θεοῦ μου, οὐδὲ, διατρίβειν, οὐδὲ, εἰσιέναι· ἀλλ', ἐξελεξάμην παραρριπτεῖσθαι. ἀγαπητόν μοι καὶ ἐν τοῖς ἐσχάτοις τετάχθαι· στέργω ἐν τούτῳ, κἂν τὰ πρόθυρα ἐπιβῆναι καταξιωθῶ, φησί· μεγίστην ἡγοῦμαι δωρεὰν, κἄν με τὸν τελευταῖον ἀριθμήσῃ τις ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ θεοῦ μου. τὸν κοινὸν δεσπότην ὁ πόθος ἴδιον ποιεῖται· τοιοῦτον γὰρ ἡ ἀγάπη. ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ θεοῦ μου. ὁ φιλῶν οὐχὶ τὸν φιλούμενον μόνον ἐπιθυμεῖ ἰδεῖν, ἀλλὰ καὶ τὸν οἶκον ἐκείνου μόνον,
D ἀλλὰ καὶ τὸν πυλῶνα· οὐχὶ τὸν πυλῶνα τῆς οἰκίας μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν στενωπὸν καὶ τὸ ἄμφοδον. καὶ κἂν ἱμάτιον, κἂν ὑπόδημα ἴδῃ τοῦ φιλουμένου, αὐτὸν νομίζει παρεῖναι τὸν φιλούμενον. τοιοῦτοι ἦσαν οἱ προφῆται· ἐπειδὴ τὸν θεὸν οὐχ ἑώρων τὸν ἀσώματον, ἑώρων τὸν οἶκον, καὶ διὰ τοῦ οἴκου τὴν ἐκείνου παρουσίαν ἐφαντάζοντο. ἐξελεξάμην παραρριπτεῖσθαι ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ θεοῦ μου μᾶλλον, ἢ οἰκεῖν με ἐν σκηνώμασιν ἁμαρτωλῶν. ἕκαστος τόπος, ἕκαστον χωρίον πρὸς τὴν σύγκρισιν τοῦ οἴκου τοῦ θεοῦ, σκήνωμα ἁμαρτωλῶν ἐστι, κἂν δικαστήριον εἴπῃς, κἂν βουλευτήριον,

κἂν τὴν ἑκάστου οἰκίαν. κἂν γὰρ εὐχαὶ γίνωνται
ἐκεῖ, κἂν ἱκετηρίαι, ἀλλ' ἀνάγκη καὶ φιλονεικίας
γίνεσθαι καὶ μάχας καὶ λοιδορίας, καὶ συλλόγους
περὶ βιωτικῶν φροντίδων· ὁ δὲ οἶκος οὗτος τού-
των καθαρεύει πάντων. διὰ τοῦτο, ἐκεῖνα μὲν
σκηνώματα ἁμαρτωλῶν, οὗτος δὲ οἶκος τοῦ θεοῦ.
καὶ καθάπερ λιμὴν πνευμάτων καὶ κυμάτων
ἀπηλλαγμένος, πολλὴν τοῖς ὁρμιζομένοις
πλοίοις παρέχει τὴν ἀσφάλειαν· οὕτω δὴ καὶ ὁ
τοῦ θεοῦ οἶκος, ὥσπερ ἀπό τινος χειμῶνος τῶν ἔξω-
θεν πραγμάτων τοὺς εἰσιόντας ἐξαρπάζων, μετὰ
πολλῆς παρέχει τῆς γαλήνης καὶ τῆς ἀσφαλείας
ἑστάναι, καὶ τῶν θείων ἀκροᾶσθαι λογίων. τοῦτο τὸ
χωρίον ὑπόθεσίς ἐστιν ἀρετῆς, διδασκάλιον
φιλοσοφίας· οὐκ ἐν συνάξει μόνον, ὅτε ἀκρόα-
σις γραφῶν καὶ διδασκαλία πνευματική, καὶ
συνέδριον πατέρων αἰδεσίμων· ἀλλὰ καὶ ἐν παν-
τὶ τῷ λοιπῷ καιρῷ, ἐπίβηθι τῶν προθύρων μό-
νον, καὶ εὐθέως ἀπέθου τὰς φροντίδας τὰς βιω-
τικάς. εἴσελθε τῶν προθύρων εἴσω, καὶ καθά-
περ αὔρα τις πνευματικὴ περιΐσταταί σου τὴν
ψυχήν. αὕτη ἡσυχία εἰς φρίκην ἄγει, καὶ δι-
δάσκει φιλοσοφεῖν· ἀνίστησι τὸ φρόνημα, καὶ οὐκ
ἀφίησι μεμνῆσθαι τῶν παρόντων, μεθίστησί σε
ἀπὸ γῆς εἰς τὸν οὐρανόν. εἰ δὲ χωρὶς συνάξεως
τοσοῦτον τὸ κέρδος τῆς ἐνταῦθα παρουσίας, ὅταν
προφῆται πάντοθεν βοῶσιν, ὅταν ἀπόστολοι
εὐαγγελίζωνται, ὅταν ὁ Χριστὸς ἐν μέσῳ εἱστήκῃ,
ὅταν πατὴρ ἀποδέχηται τὰ γινόμενα, ὅταν πνεῦ-
μα ἅγιον παρέχῃ τὴν οἰκείαν ἀγαλλίασιν, πό-
σης μὲν ὠφελείας ἐμπλησθέντες οἱ παρόντες
ἀπέρχονται, οἱ ἀπόντες δὲ πόσην ζημίαν ὑπο-
μένουσιν; ἐβουλόμην εἰδέναι ποῦ διατρίβουσιν
οἱ τῆς συνάξεως καταφρονήσαντες, τί κατέσχεν
αὐτούς, καὶ τῆς ἱερᾶς ταύτης τραπέζης ἀπήγα-
γε, περὶ τίνων ἡ διάλεξις. μᾶλλον δὲ οἶδα σα-
φῶς. ἢ γὰρ περὶ ἀτόπων καὶ καταγελάστων πρα-
γμάτων διαλέγονται, ἢ βιωτικαῖς εἰσι προσηλω-
μένοι φροντίσιν· ἀμφοτέρων δὲ ἡ διατριβὴ
συγγνώμης ἀπεστέρηται, καὶ κόλασιν ἔχει τὴν
ἐσχάτην. καὶ περὶ μὲν τῆς προτέρας οὐδὲ λό-
γου δεῖ, οὔτε ἀποδείξεως· ὅτι δὲ καὶ οἱ τὰ τῆς οἰ-
κίας ἡμῖν προβαλλόμενοι πράγματα, καὶ τὴν
ἀφόρητον ἐκεῖθεν ἀνάγκην λέγοντες, οὐδὲ οὗ-
τοι δύνανται συγγνώμης τυχεῖν, ἅπαξ τῆς ἑβ-
δομάδος ἐνταῦθα καλούμενοι, καὶ οὐδὲ τότε

A ſiue domum ſingulorum. Licet enim
preces illic fiant, licet ſupplicationes,
tamen illic contentiones & pugnas &
conuicia, conuentuſque fieri de ſecu-
laribus curis neceſſe eſt: at hic locus ab
his omnibus eſt immunis, propterea
peccatorum quidem illa ſunt taberna-
cula, hæc vero domus eſt Dei:& quem-
admodum portus à ventis & fluctibus
liber multam nauibus in eo ſtationem
eligentibus præbet ſecuritatem: ſic ni-
mirum & Dei domus tanquam ab ex-
ternorum negotiorum tempeſtate a-
breptos eos, qui intrauerint, in multa
tranquilitate collocat, & ſecuritate, ſa-
B crorũ que eloquiorũ auditionis parti-
cipes efficit. Hic locus virtutis eſt occa-
ſio, philoſophiæ ſchola, non in collecta
ſolum, dum ſcripturæ ſacrę recitantur,
& doctrina ſpiritualis porrigitur, ac
venerandorum patrum ſenatus adſtat:
ſed quouis etiam reliquo tempore ve-
ſtibula tantũ ingredere, tum tu ſubito
ſeculares omnes curas depones. Intra
in veſtibulum & tanquam aura quadã
ſpiritualis animam tuam afflabit. Hæc
tranquillitas horrorem incutit, & phi-
loſophari docet, mentem erigit, neque
ſinit præſentium recordari, à terra in
C cœlum te transfert. Quod ſi abſque
collecta tantum quæſtum facis, quod
hic verſeris, quando vndique prophe-
tæ clamant, quando Apoſtoli euan-
gelium prædicant, quando, ſtat Chri-
ſtus in medio, quando quę fiunt ſuſci-
pit Pater, quando lætitiam ſuam Spi-
ritus ſanctus impertit, quanta qui ad-
ſunt vtilitate cumulati recedunt, quã-
to damno afficiuntur qui abſunt?
Vellem ſcire vbinam verſentur, qui
collectæ intereſſe neglexerunt, quid
eos detinuerit, & ab hac ſacra menſa
reuocarit, de quibus inter ſe collo-
D quantur. Immo vero iam probè noui:
aut enim de abſurdis ac ridiculis rebus
colloquuntur, aut ſecularibus curis af-
fixi ſunt: vtraque porro venia digna
non eſt occupatio, & extremo ſuppli-
cio eſt obnoxia. Ac de priori quidem
neque verba facere opus eſt, vel de-
monſtrationem afferre: eos vero qui
res domeſticas nobis obiiciunt, & in-
de ſe intolerabili vrgeri neceſſitate
cauſantur, ne iſtos quidem veniam
obtinere poſſe, cum ſemel in heb-
domada huc vocentur, ac ne tũ

Tabernacula peccatorum domus priuata.

quidem res ſpirituales terrenis anteferre dignemur, ex euangeliis conſtat. Nã & illi qui ad ſpiritales nuptias fuerant inuitati, eiuſmodi excuſationes obtendebant, quod hic quidẽ iugum emiſſet, ille vero prædium ſibi comparaſſet, ille ſponſam duxiſſet, ſed puniti ſunt tamen. Neceſſariæ quidem ſunt illæ cauſæ: ſed cum Deus inuitat, nulla excuſatione ſunt dignæ. Deo namque nobis ſunt omnia neceſſaria poſthabenda. vbi eius honori fuerit ſatisfactum, tum in alia ſtudium impendatur. Quis enim quæſo famulus, antequam domino debitum expleuerit miniſterium, domui ſuæ vnquam prouidebit? An non igitur abſurdũ eſt inter homines, vbi nudũ nomẽ eſt dominatus, tantam heris reuerentiam exhibere atque obediẽtiam. verũ autem dominũ non noſtrum ſolum, ſed ſupernarum etiam virtutum ne eodem quidem, quo cõſeruos noſtros, cultu & honore dignari? Atque vtinã fieri poſſet, vt in illorũ conſcientiam penetraretis, tũ vero probe intelligeretis, quot vulneribus ſcaterent, quot ſpinas haberẽt. Vt enim terra quæ manibus agricolarum exculta non eſt, deſerta fit, & ſyluefcit: haud ſecus anima quæ ſpirituali doctrina non imbuitur, ſpinas & tribulos producit. Si enim nos qui quotidie lectione prophetarũ fruimur & Apoſtolorum, vix impetum animi cohibemus, vix iram frænamus, vix cupiditatem reprimimus, vix inuidiæ tabem repellimus, licet aſſidua carmina ex ſcripturis ſacris deprompta noſtris perturbationibus occinamus, vix impudentes iſtas belluas cohibemus: illis quibus nunquam eiuſmodi eſt adhibita medicina, neque diuinã philiſophiã audiuerunt, quæ ſalutis quæſo ſpes eſt reliqua? Vellem mihi liceret animam illorum oculis veſtris ſubiicere, tum illã & ſordidam & ſqualentem, confuſam & abiectã ac pudore ſuffuſam cerneretis. Nam quemadmodum quæ balneis non vtuntur corpora, ſqualore ac ſordibus multis ſcatent: ita quæ ſpirituali doctrina exculta non eſt anima multis ſordibus peccatorum eſt obſita. Sunt enim balneum quoddam ſpirituale quæ hic fiunt, quod calore Spiritus ſordes omnes abſtergit: immo vero non ſordes tantum Spiritus ignis abſtergit, ſed etiam colorem.

Dei cultus omnibus rebus præferendus.

Eſa 1.18.

A αἱρούμενοι τὰ πνευματικὰ τῶν γηΐνων προτιμῆσαι πραγμάτων, ἀπὸ τῶν εὐαγγελίων δῆλον. καὶ γὰρ οἱ κληθέντες ἐπὶ τὸν γάμον τὸν πνευματικὸν, ταύτας προεβάλλοντο τὰς προφάσεις, ὁ μὲν ὅτι ζεῦγος ὠνήσατο, ὁ δὲ ὅτι ἀγρὸν ἐπριάσατο, ὁ δὲ ὅτι νύμφην ἠγάγετο· ἀλλ' ἐκολάσθησαν ὅμως. ἀναγκαῖαι μὲν αἱ αἰτίαι· ἀλλ' ὅταν ὁ θεὸς καλῇ, ἀπολογίαν οὐκ ἔχουσι. μετὰ γὰρ τὸν θεὸν ἡμῖν πάντα ἀναγκαῖα· μετὰ τὴν ἐκείνου τιμὴν, τότε τὰ ἄλλα ἀπολαυέτω σπουδῆς. τίς γὰρ οἰκέτης, εἰπέ μοι, πρὶν ἢ τὴν δεσποτικὴν πληρώσῃ διακονίαν, τὴν κατὰ τὴν ἰδίαν οἰκίαν ἐπιμελήσεταί B ποτε; πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον ἐπ' ἀνθρώπων μὲν, ἔνθα ψιλὸν ὄνομα ἡ δεσποτεία, τοσαύτην τοῖς κυρίοις παρέχειν τὴν αἰδῶ καὶ τὴν ὑπακοὴν, τὸν δὲ ἀληθῶς δεσπότην, οὐχ ἡμῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄνω δυνάμεων, μηδὲ τῆς αὐτῆς τοῖς ἡμετέροις συνδούλοις ἀξιοῦν θεραπείας; εἴθε ἦν δυνατὸν ὑμῖν εἰς τὸ συνειδὸς αὐτῶν εἰσεληλυθέναι, καὶ τότε εἴδετε ἂν καλῶς, πόσων τραυμάτων ἔγεμον, ὅσας ἀκάνθας εἶχον. καθάπερ γὰρ γῆ γεωργικῶν οὐκ ἀπολαύουσα χειρῶν, χερσοῦται καὶ ὑλομανεῖ· οὕτω καὶ ψυχὴ πνευματικῆς οὐκ ἀπολαύουσα διδασκαλίας, ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἐκπέμπει. εἰ γὰρ ἡμεῖς οἱ καθ' ἑκάστην ἡμέραν τῆς τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων μετέχοντες ἀκροάσεως, μόλις κατέχομεν θυμὸν, μόλις χαλινοῦμεν ὀργὴν, μόλις καταστέλλομεν ἐπιθυμίαν, μόλις ἐκβάλλομεν τηκεδόνα φθόνου, συνεχεῖς ἐπῳδὰς τὰς ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν ἐπᾴδοντες τοῖς ἡμετέροις πάθεσι, μόλις καταστέλλομεν τὰ ἀναίσχυντα θηρία· ἐκεῖνοι οἱ μηδέποτε ταύτης ἀπολαύοντες τῆς ἰατρείας, μηδὲ τῆς θείας ἐπακούοντες φιλοσοφίας, ποίαν σωτηρίας ἐλπίδα C ἕξουσιν, εἰπέ μοι; ἐβουλόμην δυνάσθαι δεῖξαι τοῖς ὑμετέροις ὀφθαλμοῖς τὴν ἐκείνων ψυχὴν, καὶ εἴδετε ἂν ῥυπῶσαν, αὐχμῶσαν, καταχεχυμένην, καὶ τεταπεινωμένην, ἀπαρρησίαστον. ὥσπερ γὰρ τὰ βαλανείων οὐκ ἀπολαύοντα σώματα, αὐχμοῦ καὶ ῥύπου γέμει πολλοῦ· οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ διδασκαλίας οὐκ ἀπολαύουσα πνευματικῆς, πολλὴν τῶν ἁμαρτημάτων ἔχει περικειμένην αὐτῇ τὴν κηλῖδα. καὶ γὰρ βαλανεῖόν ἐστι τὰ ἐνταῦθα πνευματικὸν, τῇ θέρμῃ τοῦ πνεύματος πάντα ἀποσμῆχον ῥύπον· μᾶλλον δὲ οὐχὶ ῥύπον ἀποσμήχει μόνον τὸ τοῦ πνεύματος πῦρ, ἀλλὰ καὶ βαφήν.

Ἐὰν

Ἐὰν γὰρ ὦσι, φησίν, αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν ὡς φοινικοῦν, ὡς χιόνα λευκανῶ· κἂν μετὰ τῆς αὐτῆς, φησίν, ἀκριβείας τῶν ἁμαρτημάτων ὁ ῥύπος διάσχῃ τῆς ψυχῆς τὴν οὐσίαν, ὡς εἰς ἕξιν βαφῆς ἀκίνητον καταστῆναι, καὶ οὕτως ἐγὼ δύναμαι εἰς τὴν ἐναντίαν αὐτὴν καταστῆσαι ποιότητα. ἀρκεῖ γὰρ νεῦσαι, καὶ πάντα ἀφανίζεται τὰ ἁμαρτήματα. Ταῦτα λέγω, οὐχ ἵνα ὑμεῖς ἀκούσητε (οὐδὲ γὰρ ὑμεῖς δεῖσθε τῶν φαρμάκων διὰ τὴν τοῦ θεοῦ χάριν) ἀλλ' ἵνα ἐκεῖνοι δι' ὑμῶν μάθωσιν. εἰ δὲ ἐδυνάμην εἰδέναι τοὺς τόπους ἐν οἷς συλλέγονται, οὐκ ἂν ἠνώχλησα τὴν ὑμετέραν ἀγάπην· ἀλλ' ἐπειδὴ ἀδύνατόν μοι ἑνὶ ὄντι τοσοῦτον εἰδέναι δῆμον, ὑμῖν ἐγχειρίζω τῶν ἀδελφῶν τῶν ὑμετέρων τὴν θεραπείαν· ἐπιμελήσασθε τῶν ἀδελφῶν τῶν οἰκείων, ἐπισπάσασθε, καλέσατε. οἶδα ὅτι πολλάκις τοῦτο ἐποιήσατε· ἀλλ' οὐδὲν τὸ πολλάκις τοῦτο ποιῆσαι, ἀλλ' ἕως τότε ποιῆσαι, ἕως ἂν πείσητε καὶ ἑλκύσητε. οἶδα ὅτι ἠνωχλήσατε, ὅτι φορτικοὶ πολλάκις ἐνομίσθητε, ὅτι οὐκ ἐπείσατε· καὶ τοῦτο ὑμᾶς ὀκνηροτέρους ἐποίησεν. ἀλλὰ παραμυθείσθω ὑμᾶς ὁ Παῦλος λέγων· Ἡ ἀγάπη πάντα ἐλπίζει, πάντα πιστεύει, ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει. σὺ τὸ σαυτοῦ ποίησον· κἂν ἐκεῖνος μὴ δέξηται τὴν θεραπείαν, σὺ τὸν μισθὸν ἔχεις παρὰ τῷ θεῷ. ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς γῆς ἂν καταβάλῃς τὰ σπέρματα, καὶ μὴ ἐξενέγκῃ τοὺς ἀστάχυας, κεναῖς ἀνάγκη χερσὶν ἀπελθεῖν· ἐπὶ δὲ τῆς ψυχῆς οὐχ οὕτως· ἀλλὰ σὺ μὲν κατάβαλε τὴν διδασκαλίαν, ἐκείνη δὲ κἂν μὴ πεισθῇ τοῖς λεγομένοις, ἀπηρτισμένον ἔχεις τὸν μισθὸν, καὶ τοσοῦτον, ὅσον ἂν εἰ ἐπείσθη. οὐ παρὰ τὸ τέλος τῶν πραγμάτων ἁπλῶς, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ τῶν πονούντων προσέχων ὁ θεὸς, οὕτω τὰς ἀμοιβὰς ὁρίζειν εἴωθε. παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, ὅπερ ποιοῦσιν οἱ περὶ τὰ θέατρα μεμηνότες πρὸς τὰς τῶν ἵππων ἁμίλλας, τοῦτο καὶ ὑμεῖς ποιήσατε. τί δὲ ἐκεῖνοι ποιοῦσιν; ἀπὸ ἑσπέρας ἀλλήλοις συντάσσονται, καὶ εἰς τὰς οἰκίας ἀλλήλων ἀπαντῶσιν ὑπὸ τὴν ἕω, καὶ τόπους ἑτέρους ἑαυτοῖς ἀφορίζουσιν, ἵν' ὁμοῦ συγκροτηθέντες, μετὰ πλείονος ἡδονῆς ἐπὶ τὴν Σατανικὴν ἐκείνην ἀνέλθωσι θέαν. ὥσπερ ἐκεῖνοι κατὰ τῆς ἑαυτῶν σπουδάζουσι ψυχῆς, καὶ ἀλλήλους συγκαταποντοῦσιν· οὕτως ὑμεῖς προνοήσατε τῆς ἑαυτῶν ψυχῆς,

A ſi enim fuerint, inquit, peccata veſtra ſicut phœniceum, ſicut niuem dealbabo. Quamuis non minus tenaciter peccatorum ſordes animæ naturæ adhæſerint, ac ſi colorem ex tinctura immobilem contraxiſſet: ita poſſum ego contrariam in eam qualitatem inducere. Sufficit enim ſolus nutus meus, vt omnia peccata deleantur. Hæc a me non eo fine dicuntur, vt vos audiatis (neque enim vel medicamentis indigetis, ob Dei benignitatem & gratiam) ſed vt illi per vos intelligant. Quod ſi loca ſcire potuiſſē, in quibus cōgregantur, nequaquam moleſtiam caritati veſtrę ex-
B hibuiſſem: ſed quoniam fieri nequit, vt ego qui vnus ſum, tam numeroſum populum nouerim, veſtræ fidei fratrum veſtrorum curationem committo: eſtote de fratribus veſtris ſoliciti, conciliate vobis illos, inuitate. Scio vos iſtud perſæpe feciſſe, ſed nihil eſt hoc perſæpe feciſſe, niſi eo vſque faciatis, quoad perſuaſeritis & allexeritis. Scio vos importunos fuiſſe, ſcio moleſtos ſæpenumero viſos eſſe, quod non perſuaſeritis: ideoque negligentiores redditi eſtis, ſed conſoletur vos Paulus, *1.Cor.13.7.*
C qui dicit, Caritas omnia ſperat, omnia credit, caritas nunquam excidit. Tu quod tui muneris eſt exequere: quamuis curationem ille non admittat, tu apud Deum mercedem habes. Nam in terram quidem ſi ſemen ieceris, neque ſpicas produxerit, vacuis neceſſe eſt manibus inde diſcedas: at in anima non ita fit: ſed ſi quidem doctrinam ieceris, quamuis illa perſuaſa non fuerit his quæ dicuntur, plenam & cumulatam apud Deum habes mercedem, nec minorem, quàm ſi perſuaſa planè fuiſſet. Non enim ſimpliciter re- *Non rerũ exitũ, ſed animi propoſitum Deus ſpectat.*
D rum exitum, ſed animi propoſitum eorum qui laborant, attendit Deus, dum præmia ſolet decernere. Vos igitur hortor, vt quod faciũt, qui ſtudiis theatrorum inſaniunt, & in equorum certaminibus, hoc vos quoque faciatis. Quid illi porro faciunt? Iã ab ipſa veſpera coeunt, & conueniunt inter ſe, & ad aliorũ domos veniunt ſub auroram, aliaq; loca ſibi deſignãt, vt ſimul cōgregati maiori cũ voluptate ad Satanicum ſpectaculũ illud aſcendant. Quemadmodum illi rei ſaluti animę ſuę noxię diligentẽ operã nauant, ſeque mutuo deducunt: ita vos animæ veſtræ curam gerite,

voſque inuicem ſeruate, cumque futura erit collecta, ad ædes perge tui fratris, cumque foris pro veſtibulo expecta, atque egredientem retine: licet ab innumeris neceſſitatibus vrgeatur, ne permittas, neve ſinas ſeculare aliquod negotium aggredi, prius quam ad eccleſiam illum adduxeris, & integrę collectæ perſuaſeris intereſſe: quamuis contendat, quamuis cõtradicat, quamuis innumeras excuſationes obtendat, ne illi credas, nec acquieſcas, ſed dicens ac docens fore, vt tum illi cætera magis facilia & expedita reddantur, cum abſoluta collecta, poſtquam particeps precum fuerit, patrumque benedictiones acceperit, deinceps ad illa properarit, atque his ac pluribus alijs verbis cum ipſum deuinxeris, ad ſacram iſtam menſam deducito, vt duplicem mercedem obtineas, cum ob tuũ tum ob illius aduentum. Omnino ſi tantum ſtudij tantúmque diligentiæ ad illos venandos & alliciendos, qui negligentiores ſunt, adhibuerimus, ſalutem aſſequemur. Quamtumuis enim negligentes ſint, & impudentes, & truculenti, aſſiduitatem propoſiti veſtri reueriti tandem à negligentia

Luc. 18. 2.

Exemplũ viduæ orãtis.

deſiſtent. Neque enim illo iudice qui Deum non nouerat, homines neq; reuerebatur aſperiores ſunt, quãtumuis ſint duri ac ſtupidi? attamen illum crudelem, ſæuum, ferreum, adamantem illum vnius mulieris conſtãs aſſiduitas exorauit. Quanam igitur venia digni erimus, ſi cum mulier vidua crudelem iudicem, qui neque Deum timebat, nec homines reuerebatur, inflectere potuerit, & ad beneficium conferendum impellere, nos fratres noſtros multo illo tolerabiliores multóque modeſtiores allicere non potuerimus, dum ad propria illos commoda capeſſenda cohortamur? Hæc ſæpe dixi, neque dicere ceſſabo, donec eos ſanos videro, qui ægrotant. Singulis diebus illos quæro, donec opera veſtra illos inueniam. A vobis etiam ſummopere contendo, vt eodem cum animi dolore cum quo hæc à me nunc dicuntur, cum eodem labore negligentiores diſquiratis. Non enim mihi tantum, ſed & vobis Paulus præcepit, vt membrorum veſtrorum curam geratis. Conſolamini enim, inquit, inuicem in verbis iſtis, ſicut & facitis:

1. Theſſ. 5. 11.

A καὶ ἀλλήλους συνδιασώσατε, καὶ συνάξεως μελλούσης γίνεσθαι, ἐπὶ τὴν οἰκίαν ἀπάντησον τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ ἀνάμεινον ἔξω τῶν προθύρων, καὶ ἐξελθόντα κάτασχε· κἂν μυρίαι καλῶσιν ἀνάγκαι, μὴ συγχωρήσῃς, μηδὲ ἐπιτρέψῃς ἅψασθαί τινος τῶν βιωτικῶν, πρὶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀγαγεῖν καὶ πεῖσαι τῆς συνάξεως μετασχεῖν ἁπάσης. κἂν φιλονεικῇ, κἂν ἀντιλέγῃ, κἂν μυρίας προβάλληται προφάσεις, μὴ πεισθῇς, μηδὲ ἀνάσχῃ, ἀλλ' εἰπὼν καὶ διδάξας ὅτι καὶ τὰ ἄλλα αὐτῷ τότε μᾶλλον ἐξευμαρισθήσεται, ὅταν τὴν σύναξιν ἐπιτελέσας, καὶ κοινωνήσας εὐχῶν, καὶ εὐλογιῶν πατέρων ἀπολαύσας, οὕτω πρὸς ἐκεῖνα βαδίζῃ, καὶ τούτοις καὶ πλείοσι τούτων ἑτέροις λόγοις καταδήσας αὐτόν, οὕτως ἄγε πρὸς τὴν ἱερὰν ταύτην τράπεζαν, ἵνα διπλοῦν ἔχῃς τὸν μισθόν, καὶ ὑπὲρ τῆς ἑαυτοῦ, καὶ ὑπὲρ τῆς ἐκείνου παρουσίας. πάντως, ἂν τοσαύτῃ καὶ σπουδῇ καὶ προθυμίᾳ περὶ τὴν ἄγραν τῶν ῥαθυμοτέρων χρησώμεθα, ἐπιτευξόμεθα τῆς σωτηρίας. κἂν γὰρ μυριάκις ὦσιν ὀλίγωροι καὶ ἀναίσχυντοι καὶ φονικοί, τὸ συνεχὲς ὑμῶν τῆς προαιρέσεως ἐρυθριάσαντες, ἀποστήσονταί ποτε τῆς ῥαθυμίας. οὐ γάρ εἰσιν ἐκείνου τοῦ δικαστοῦ τοῦ τὸν θεὸν οὐκ εἰδότος, οὐδὲ ἀνθρώπους αἰσχυνομένου χαλεπώτεροι, κἂν μυριάκις ὦσιν ἀναίσθητοι· ἀλλ' ὅμως ἐκεῖνον τὸν ὠμόν, τὸν ἄγριον, τὸν σιδηροῦν, τὸν ἀδάμαντα μιᾶς γυναικὸς χήρας προσεδρεία συνεχὴς ἐδυσώπησε. ποίας ἂν εἴημεν συγγνώμης ἄξιοι, εἰ γυναικὸς χήρας δικαστὴν ὠμόν, καὶ μήτε τὸν θεὸν φοβούμενον, μήτε ἀνθρώπους ἐντρεπόμενον, δυνηθείσης ἐπικάμψαι καὶ πεῖσαι δοῦναι τὴν χάριν, ἡμεῖς τοὺς ἀδελφούς, τοὺς ἀνεκτοτέρους ἐκείνου πολλῷ, καὶ D μετριωτέρους ἐκείνου, μὴ δυνηθείημεν ἐφελκύσασθαι, ὑπὲρ τῶν οἰκείων αὐτοὺς παρακαλοῦντες ἀγαθῶν; ταῦτα πολλάκις εἶπον, καὶ λέγων οὐ παύσομαι, ἕως ἂν ἴδω τοὺς νοσοῦντας ὑγιαίνοντας. καθ' ἑκάστην αὐτοὺς ἐπιζητῶ τὴν ἡμέραν, ἕως ἂν δυνηθῶ διὰ τῆς ὑμετέρας σπουδῆς αὐτοὺς εὑρεῖν. δέομαι δὲ καὶ ὑμῶν, μετὰ τῆς αὐτῆς ὀδύνης, μεθ' ἧς ταῦτα λέγω νῦν, μετὰ τοῦ αὐτοῦ πόνου τὴν ἔρευναν ποιεῖσθαι τῶν ῥαθυμοτέρων. καὶ γὰρ οὐκ ἐμοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑμῖν Παῦλος ἐπέταξε τῶν οἰκείων φροντίζειν μελῶν. Παρακαλεῖτε γάρ, φησίν, εἷς τὸν ἕνα ἐν τοῖς λόγοις τούτοις, καθὼς καὶ ποιεῖτε.

A καὶ πάλιν· Οἰκοδομεῖτε ἀλλήλους. καὶ γὰρ ὁ μισθὸς μέγας τοῖς τῶν ἀδελφῶν κηδομένοις, καὶ τιμωρία μεγίστη τοῖς ἀμελοῦσι καὶ καταφρονοῦσι τῆς σωτηρίας αὐτῶν. ὅθεν σφόδρα θαῤῥῶ καὶ πεπίστευκα ὅτι μετὰ πολλῆς τῆς προθυμίας ποιήσετε τὰ εἰρημένα· καὶ διὰ τοῦτο ἐνταῦθα ταύτην τὴν παραίνεσιν στήσας, ἐπὶ τὴν Παύλου τράπεζαν ὑμᾶς ἀγαγεῖν πειράσομαι. Παῦλος κλητὸς ἀπόστολος. Ταῦτα πολλάκις καὶ ὑμεῖς ἠκούσατε, καὶ ἡμεῖς ἀνέγνωμεν. ἀλλ' οὐκ ἀναγινώσκειν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπιγινώσκειν χρὴ τὰ λεγόμενα· ἐπεὶ κέρδος οὐδὲν ἡμῖν ἔσται τῆς ἀναγνώσεως. B καὶ γὰρ θησαυρὸς ἄνωθεν πατούμενος οὐκ ἐνδείκνυται τὸν πλοῦτον, ἀλλὰ χρὴ διορύξαι πρότερον αὐτὸν, καὶ καταβῆναι κάτω, καὶ οὕτως ἅπασαν τὴν εὐπορίαν εὑρεῖν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν γραφῶν, οὐκ ἀρκεῖ μόνον ἡ ἀνάγνωσις δεῖξαι τὸν τῶν ἀποκειμένων ἀγαθῶν θησαυρὸν, ἂν μὴ διερευνήσῃς τὸ βάθος. Εἰ ἤρκει ἀνάγνωσις, οὐκ ἂν εἶπεν ὁ Φίλιππος τῷ εὐνούχῳ, Ἆρά γε γινώσκεις ἃ ἀναγινώσκεις; εἰ ἤρκει ἡ ἀνάγνωσις, οὐκ ἂν εἶπεν ὁ Χριστὸς τοῖς Ἰουδαίοις, Ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς· ὁ δὲ ἐρευνῶν οὐ μέχρι τῆς ἐπιφανείας ἵσταται, ἀλλὰ πρὸς τὸ βάθος αὐτὸ καταβαίνει. C καὶ γὰρ πολὺ πέλαγος νοημάτων ἐν τοῖς προοιμίοις ὁρῶ. ἐν μὲν γὰρ ταῖς βιωτικαῖς ἐπιστολαῖς αἱ προσρήσεις ἁπλῶς γίνονται, θεραπείαν ἐμφαίνουσαι μόνον· ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πολλῆς σοφίας γέμει τὸ προοίμιον. οὐ γὰρ Παῦλός ἐστιν ὁ φθεγγόμενος, ἀλλ' ὁ κινῶν τὴν ἐκείνου ψυχὴν Χριστός. Παῦλος κλητός. Τὸ Παῦλος τοῦτο, ὄνομα μέν ἐστιν ἓν, καὶ ψιλὸν ὄνομα· τοσοῦτον δὲ ἔχει νοημάτων θησαυρὸν ἀποκείμενον, ὅσον διὰ τῆς πείρας ἔγνωτε. Εἰ γὰρ δὴ μέμνησθε, ἴστε ὅτι τρεῖς ἡμέρας D ὁλοκλήρους ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τούτου διελέχθην μόνον, τὰς αἰτίας λέγων δι' ἃς πρὸ τούτου Σαῦλος καλούμενος, μετὰ ταῦτα ἐκλήθη Παῦλος, καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ εὐθέως μεταστὰς πρὸς τὴν πίστιν, ἐδέξατο τὴν προσηγορίαν, ἀλλὰ μέχρι πολλοῦ διέμεινεν ἔχων τὸ ὄνομα, ὅπερ ἐξ ἀρχῆς ἔθεντο οἱ γονεῖς· καὶ πολλὴν ἀπὸ τούτου τοῦ θεοῦ σοφίαν καὶ κηδεμονίαν ἀνεδείκνυμεν, καὶ περὶ ἡμᾶς, καὶ περὶ τοὺς ἁγίους ἐκείνους γενομένην. Εἰ γὰρ ἄνθρωποι τοῖς αὐτῶν παιδίοις οὐχ ἁπλῶς ἐπιτιθέασι τὰ ὀνόματα, ἀλλὰ τὸ μὲν ἀπὸ τοῦ πατρὸς, τὸ δὲ ἀπὸ τοῦ πάππου,

& rurſus, Ædificate alterutrum. Magna quippe merces eos manet, qui de fratribus ſunt ſolliciti, maximumque ſupplicium illis imminet, qui ſalutem illorum minime curăt & negligunt. Quamobrem valde confido credoque vos ea quæ diximus magna cum animi alacritate præſtituros: quam ob cauſam hic adhortandi finem faciens ad Pauli menſam deducere vos conabor. *1.Cor.1.1.* Paulus vocatus Apoſtolus. Hæc ſæpenumero & à vobis audita, & à nobis ſunt lecta: ſed non legere tantum verum etiam intelligere quæ dicuntur oportet: alioqui nullum nobis lucrum ex lectione conſtabit. Siquidem theſaurus ſi supernè calcetur, diuitias non oſtendit: ſed effodiendus eſt prius, & poſtquam infra deſcenderis, omnem deinde quęſtum inuenies: ita quoque fit in Scripturis, non ſola ſufficit lectio ad reconditos bonorum theſauros indicandos, niſi profundum ſcruteris. Si lectio ſufficeret, non dixiſſet Eunucho Philippus *Act.8.30.* Putaſne intelligis quę legis? Si lectio ſufficeret, Iudæis Chriſtus non dixiſſet, ſcrutamini ſcripturas: at is qui ſcrutatur, non ſuperficie tenus ſubſiſtit, ſed ad profundum ipſum vſque deſcendit. Etenim in ipſo exordio multũ ſenſuum pelagus cerno. Atque in ſecularibus quidem epiſtolis ſalutationes quoquo modo fiunt ſolum honorem cultumque deferentes: hic vero non ita: ſed multa exordium ſapientia redundat. Non enim Paulus eſt qui loquitur, ſed qui linguam eius mouet Chriſtus. Paulus vocatus. Hoc nomen Paulus vnum quidem eſt nudumque nomen: ſed tantum ſenſuum theſaurum habet reconditum, quantum experientia comperiſtis. Nam ſi recordamini, tres integros dies de ſolo hoc nomine diſſeruiſſe me ſcitis, dum cauſſas afferrem, ob quas cum Saulus antea vocaretur, Paulus deinde vocatus eſt, & qua de cauſſa non ſtatim ad fidem conuerſus hanc appellationem accepit, ſed ad multum tempus nomen retinuit, quod illi à principio parentes impoſuerant, multámque Dei ſapientiam & prouidentiam ex eo demonſtrauimus cum erga nos, tum erga ſanctos illos exhibitam. Nam ſi liberis ſuis homines non temere nomen imponunt, ſed hoc quidem à patre, illud autem ab auo,

Tribus diebus de nomine Pauli concionatus eſt.

aliud à maioribus cæteris eos appellent: multo magis Deus ſeruis ſuis non ſine cauſa nec ſine ratione aliqua appellationes impoſuit, ſed maiori cum iudicio ac ſapientia. Siquidem homines in honorem defunctorum, vel ad ſuam conſolationem ſæpenumero nominibus mortuorum filios ſuos appellant, eoque pacto per appellationem liberorum ſolatium ſibi doloris excogitant, quem ex obitu defunctorum conceperant: Deus autem memoriam virtutis ac doctrinam tanquam in ærea columna in appellatione ſanctorum recondit. Petrum quidem certè à virtute ſic vocauit, & in eius nomine firmitatis fidei argumentum & indicium collocauit, vt appellatione ſua perpetuo tanquam magiſtra quadam eiuſmodi firmitatis vtatur. Ioannem quoque ac Iacobum à magnitudine vocis in euangelio prædicando nota vocauit. Sed ne eadem rurſus memorando moleſtiam pariat oratio noſtra, his omiſſis illud dicam ipſa ſanctorum nomina ſeorſim ſemper religioſis & piis viris veneratione digna eſſe, ac peccatoribus formidanda. Oneſimum quidem certè, qui fugitiuus & fur extiterat, & de pecunia herili quippiam interuerterat, cum ſuſcepiſſet Paulus, eumque immutaſſet, atque ita ſacris myſteriis initiaſſet: cum deinceps eum domino ſuo redditurus eſſet, hæc ad illum ſcripſit: Propter quod multam fiduciam habens in Chriſto imperandi tibi quod ad rem pertinet: propter charitatem magis obſecro, cum ſim talis, vt Paulus ſenex, nunc autem & vinctus in Chriſto Ieſu. Vides illum addidiſſe tria, vincula propter Chriſtum, conuerſationem ob ætatem, & nominis reuerentiam? Nam cum vnus eſſet qui obſecrabat, triplicem eum conabatur efficere, qui pro Oneſimo ſupplicabat, vinctû, ſenem, Paulum. Vides ipſa ſeorſim nomina veneranda eſſe fidelibus ac religioſa? Si enim dilecti filioli nomen vſurpatum ſæpe vel inuitum parentem ad conferendum beneficium inflexit ob nominis amorem, multo magis in ſanctis id habere locum decebat. Porro formidabilia quoque peccatoribus quemadmodum pigris puerulis nomina magiſtrorum, audi quo pacto Paulus ſcribens ad Galatas ſubindicarit. Nam quoniam ad Iudaicam infirmitatem declinarant,

Petri nomen quid deſignet. Matth. 16. 18.

Philem. 8.

Præceptorum nomina veneranda.

A τὸ δὲ ἀφ᾽ ἑτέρων προγόνων καλοῦντες· πολλῷ μᾶλλον ὁ θεὸς τοῖς ἑαυτοῦ δούλοις οὐχ ἁπλῶς, οὐδὲ ἄνευ λόγου τινὸς τὰς προσηγορίας ἐπέθηκεν, ἀλλὰ μετὰ πλείονος σοφίας. ἄνθρωποι μὲν γὰρ εἴς τε τιμὴν τῶν ἀπελθόντων, εἴς τε ἑαυτῶν παραμυθίαν πολλάκις, τοῖς τῶν τετελευτηκότων ὀνόμασι τοὺς ἑαυτῶν υἱοὺς καλοῦσι, παραμυθίαν τινὰ τῆς τῶν κατοιχομένων τελευτῆς διὰ τῆς τῶν παίδων προσηγορίας ἐπινοοῦντες· ὁ δὲ θεὸς ἀρετῆς ὑπόμνησιν καὶ διδασκαλίας, ὥσπερ ἐν στήλῃ χαλκῇ, τῇ προσηγορίᾳ τῶν ἁγίων ἐναποτίθεται. τὸν γοῦν Πέτρον ἀπὸ τῆς ἀρετῆς B οὕτως ἐκάλεσε, τὴν ἀπόδειξιν τῆς περὶ τὴν πίστιν στερρότητος ἐναποτιθέμενος αὐτοῦ τῷ ὀνόματι, ἵνα ἔχῃ διδάσκαλον διηνεκῆ, τὴν προσηγορίαν, τῆς τοιαύτης στερρότητος. τοῦτο καὶ τὸν Ἰωάννην καὶ τὸν Ἰάκωβον ἐκάλεσεν, ἀπὸ τῆς κατὰ τὸ κήρυγμα μεγαλοφωνίας. ἀλλ᾽ ἵνα μὴ πάλιν τὰ αὐτὰ λέγων διενοχλῶ, ταῦτα ἀφεὶς, ἐκεῖνο ἐρῶ, ὅτι καὶ αὐτὰ καθ᾽ ἑαυτὰ λεγόμενα τὰ ὀνόματα τῶν ἁγίων, καὶ τοῖς φιλοθέοις εἰσὶν αἰδέσιμα, καὶ τοῖς ἁμαρτάνουσι φοβερά. τὸν γοῦν Ὀνήσιμον δραπέτην καὶ κλέπτην γενόμενον, καὶ τῶν δεσποτικῶν C ὑφελόμενόν τι χρημάτων ὑποδεξάμενος ὁ Παῦλος καὶ μεταβαλὼν, καὶ οὕτω πρὸς τὴν ἱερὰν χειραγωγήσας μυσταγωγίαν· εἶτα μέλλων ἀποδιδόναι τῷ δεσπότῃ πάλιν, οὕτω πρὸς αὐτὸν ἔγραφε· Διὸ πολλὴν ἐν Χριστῷ παῤῥησίαν ἔχων ἐπιτάσσειν σοι τὸ ἀνῆκον διὰ τὴν ἀγάπην, μᾶλλον παρακαλῶ, τοιοῦτος ὢν ὡς Παῦλος πρεσβύτης, νυνὶ δὲ καὶ δέσμιος ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. ὁρᾷς ὅτι τρία ἐπέθηκε; τὰ δεσμὰ τὰ διὰ τὸν Χριστὸν, τὴν πολιτείαν τὴν ἀπὸ τῆς ἡλικίας, τὴν αἰδῶ τὴν ἀπὸ τῆς προσηγορίας; ἐπειδὴ γὰρ εἷς ἦν ὁ παρακα- D λῶν, τριπλοῦν ἐφιλονείκησε ποιῆσαι τὸν ὑπὲρ Ὀνησίμου δεόμενον, τὸν πρεσβύτην. ὁρᾷς ὅτι καὶ αὐτὰ καθ᾽ ἑαυτὰ τὰ ὀνόματα αἰδέσιμα τοῖς πιστοῖς ἐστι καὶ φιλόθεα; εἰ γὰρ παιδίου φιλουμένου προσηγορία ὀνομασθεῖσα πολλάκις, καὶ μὴ βουλόμενον τὸν πατέρα ἔπεισε δοῦναι τὴν χάριν διὰ τὸ πρὸς τὸ ὄνομα φίλτρον· πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῶν ἁγίων συμβαίνειν τοῦτο εἰκὸς ἦν. ὅτι δὲ καὶ τοῖς ἁμαρτάνουσι φοβερὰ ἦν, καθάπερ παιδίοις ῥαθυμοῦσι τὰ τῶν διδασκάλων ὀνόματα, ἄκουσον πῶς Γαλάταις ἐπιστέλλων, αὐτὸ τοῦτο ᾐνίξατο. ἐπειδὴ γὰρ εἰς ἀσθένειαν ἀπέκλιναν Ἰουδαϊκὴν,

A καὶ περὶ τὴν πίστιν αὐτὴν ἐκινδύνευον, βουλόμενος αὐτοὺς ἀναστῆσαι καὶ πεῖσαι μηδὲν Ἰουδαϊκὸν ἐπεισάγειν τῇ τοῦ εὐαγγελίου διδασκαλίᾳ, οὕτως ἔγραφεν· Ἰδὲ ἐγὼ Παῦλος λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει. εἶπες, ἐγώ· τίνος ἕνεκεν προσέθηκας τὸ ὄνομα; τὸ γὰρ, ἐγώ, οὐκ ἦν ἱκανὸν δηλῶσαι τὸν γράφοντα; ἀλλ᾽ ἵνα μάθῃς, ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ τοῦ ὀνόματος παρενθήκη, ἱκανὴ τῶν ἀκουόντων καθάψασθαι, διὰ τοῦτο προστίθησι τὴν προσηγορίαν, εἰς ὑπόμνησιν αὐτοὺς ἄγων τοῦ διδασκάλου. καὶ ἡμεῖς δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο πάσχομεν· ὅταν γὰρ ἀναμνησθῶμεν τῶν ἁγίων, κἂν ἐν ῥᾳθυμίᾳ ὦμεν, διεγειρόμεθα, B κἂν ἐν καταφρονήσει, φοβούμεθα. Παῦλον γοῦν τὸν ἀπόστολον ὅταν ἀκούσω ἐγώ, ἐννοῶ τὸν ἐν θλίψεσι, τὸν ἐν στενοχωρίαις, τὸν ἐν πληγαῖς, τὸν ἐν φυλακαῖς, τὸν ἐν τῷ βυθῷ νυχθήμερον γενόμενον, τὸν εἰς τρίτον ἁρπαγέντα οὐρανόν, τὸν ἐν τῷ παραδείσῳ τὰ ἄρρητα ῥήματα ἀκούσαντα, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, τὸν νυμφαγωγὸν τοῦ Χριστοῦ, τὸν εὐξάμενον ἀνάθεμα εἶναι ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν. καὶ καθάπερ σειρά τις χρυσῆ, τῶν κατορθωμάτων ὁ ὁρμαθὸς μετὰ τῆς τοῦ ὀνόματος μνήμης τοῖς μετ᾽ ἀκριβείας προσέχουσιν C ἐπεισέρχεται· καὶ οὐ μικρὸν ἡμῖν ἀπὸ τούτου γίνεται κέρδος. ἐνῆν καὶ πλείονα τούτων εἰς τὴν προσηγορίαν εἰπεῖν, ἀλλ᾽ ἵνα καὶ τῆς δευτέρας ἁψώμεθα λέξεως, ἐνταῦθα τὴν περὶ τοῦ ὀνόματος στήσαντες θεωρίαν, ἐπ᾽ ἐκείνην βαδιζώμεθα λοιπόν. ὥσπερ γὰρ τὸ Παῦλος ὄνομα πολλὴν παρέσχεν ὑμῖν εὐπορίαν, οὕτω καὶ τὸ κλητὸς, εἰ βουληθείημεν αὐτὸ καταμαθεῖν μετὰ τῆς προσηκούσης σπουδῆς, τῆς ἴσης ἢ καὶ πλείονος ἐμπλήσει θεωρίας ἡμᾶς. καὶ καθάπερ ἀπὸ κόσμου χρυσοῦ, ἢ διαδήματος βασιλικοῦ λίθον ἕνα τις ἐξελὼν, καὶ D οἰκίας λαμπρὰς καὶ πολυτελεῖς ἀγροὺς, καὶ οἰκετῶν ἀγέλας, καὶ ἕτερα πολλῷ πλείονα τούτων πρίασθαι δυνήσαιτ᾽ ἄν, τὸν μαργαρίτην ἀποδόμενος ἐκεῖνον· οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν θείων ῥημάτων, ἂν μιᾶς ῥήσεως ἔννοιαν ἀναπτύξαι θελήσῃς, πολλήν σοι παρέξει πνευματικῆς εὐπορίας ὑπόθεσιν, οὐκ οἰκίας, οὐδὲ ἀνδράποδα, οὐδὲ πλέθρα γῆς κομίζουσα, ἀλλὰ θεοσεβείας καὶ φιλοσοφίας ἀφορμὰς ἐνιεῖσα ταῖς τῶν προσεχόντων ψυχαῖς. σκόπει οὖν αὐτὸ τοῦτο τὸ κλητὸς, εἰς ὅσην ἡμᾶς χειραγωγεῖ πραγμάτων ἱστορίαν πνευματικῶν.

A & de ipſa fide periclitabantur, cum illos vellet erigere ac perſuadere, vt in euangelicam doctrinam nihil Iudaicum introducerent, ita ſcripſit: Ecce ego Paulus, dico vobis, quoniam ſi circuncidamini, Chriſtus vobis nihil proderit. *Gal. 5. b* Dixiſti, Ego: cur addidiſti nomen? Num enim illud, Ego ſufficiebat, ad eum indicandum qui ſcribebat? vt nimirum diſcas ipſum nominis additamentum ad commouẽdos auditorum animos ſuffeciſſe: propterea nomen addit, vt eis memoriam refricet præceptoris. Idem quoque nobis accidit; cum enim nobis in memoriam ſancti reuocantur, ta- B metſi deſidia torpeſcimus, excitamur: licet contemnamus, terremur. Paulum quidem certe Apoſtolum cum audio animo, intueor illum qui in tribulationibus verſabatur, in anguſtiis, in plagis, in carceribus, qui vnius diei noctiſque ſpatio in profundo maris fuit, qui tertium raptus in cœlum fuit, qui in paradiſo verba audiuit arcana, vas electionis, Chriſti paranymphum, qui à Chriſto anathema eſſe pro fratribus optauit. Itaque tanquam aurea quædam catena rectè factorum turba cum nominis memoria ſeſe ingerit his, C qui diligenter attenderint: neque mediocre inde lucrum decerpitur. Potuiſſemus his etiam plura de nomine dicere: ſed vt ſecundam quoque dictionem attingamus, hic finita de nomine contemplatione, deinceps gradum ad illam faciemus: vt enim nomen Paulus multum nobis lucri comparauit, ita & illud, vocatus, ſi conuenienti ſtudio velimus illud indagare, non minori vel etiam maiori nos contemplatione complebit. *De dictione vocatus nunc agit.* Et quemadmodum ſi quis ex mundo aureo vel D regio diademate lapillum vnum eximat, & domos ſplendidas, & agros magni pretii, ac famulorum greges aliáque multo his maiora coëmere poterit, illa margarita diuendita: ita quoque fiet in verbis ſacris ſi vnius dictionis ſenſum velis euoluere, multam ſpiritualis tibi quæſtus materiam præbebit; non quod domos aut mancipia vel terræ iugera tibi comparet; ſed quod pietatis ac philoſophiæ occaſiones afferat eorum animabus, qui attenti ac ſeduli fuerint. Ipſum igitur illud, vocatus, conſidera quantam ad ſpiritualium rerum hiſtoriam nos deducat.

Prius autem illud diſcendum eſt, quid ſit illud ipſum, vocatus, ac deinde ſcrutandum, quam tandem ob cauſſam ad Corinthios ſolum & ad Romanos non ad vllum alium literas mittens ita ſcripſerit. Neque enim ſine cauſſa vel temere id facit. Nam ſi nos epiſtolis non temere inſcriptiones præfigimus, ſed ſi ad inferiores literas mittamus, Talis tali, ſcribimus: cum autem ad æquales, etiam dominum in inſcriptione vocamus eum, qui epiſtolam recipit, cum vero noſtram dignitatem longè excedunt, alia quoque plura adiicimus nomina, quæ maiorem cultum & honorem præ ſe ferant. Quod ſi nos tantam curam adhibemus, neque eodem modo ad omnes ſcribimus, ſed pro varietate perſonarum quæ literas recipiunt, conuenientes appellationes præmittimus: multo magis Paulus non temere, aut ſine cauſſa hoc modo ad hos, ad illos alio modo ſcribebat: ſed cum aliqua ſpirituali ſapientia. Ac nulli quidem alteri mittentem literas vocatum eum in exordio epiſtolæ ſeipſum appellaſſe, decurſis ipſis epiſtolarum initiis diſcere poſſumus. Cur autem id ageret, iam noſtrum eſt dicere, ſi prius quid ſit, vocatus, demonſtrauerimus, quidque nos per hanc dictionem docere Paulus voluerit. Quid ergo docere nos vult Paulus, cum ſeipſum vocatum appellat? Se nimirum priorem ad Dominum non acceſſiſſe, verum vocatum obediuiſſe: non ipſum quæſiuiſſe atque inueniſſe, ſed cum aberraſſet, inuentum eſſe: non ipſum ad lucem reſpexiſſe primum, ſed lucem radios ſuos in eius palpebras vibraſſe, & exterioribus oculis orbato, interiores deinde eſſe reſeratos. Cum igitur docere nos vellet, ſe nullum ex ſuis rectè factis omnibus ſibiipſi tribuere, ſed Deo qui vocauit, ſeipſum vocatum appellat. Nam qui ſtadij mihi fores aperuit, inquit, & ſcammatis, ille coronarũ etiam eſt auctor: qui præbuit initium & radicem plãtauit, hic mihi fructuum, qui deinde germinarunt, occaſiones ſuppeditauit. Quapropter alibi quoq; rurſus cum dixiſſet, Plus omnibus laboraui, ſubiunxit, Non ego autẽ, ſed gratia, quæ mecũ eſt. Itaq; nomen illud vocatus, aliud nihil indicat, niſi Paulũ nihil ex ſuis rectè factis ſibi propriũ arbitrari, ſed omnia Domino Deo tribuere.

Salutationes præfiguntur epiſtolæ.

1.Cor. 15. 10.

A δεῖ δὲ πρότερον μαθεῖν, τί ποτέ ἐστιν αὐτὸ τὸ κλητός· καὶ τότε ἐξετάσαι, τίνος ἕνεκεν Κορινθίοις ἐπιστέλλων μόνον καὶ Ῥωμαίοις οὕτως ἔγραψεν, ἄλλῳ δὲ οὐδενί. οὐ γὰρ ἁπλῶς, οὐδὲ εἰκῆ τοῦτο ποιεῖ. εἰ γὰρ ἡμεῖς τῶν ἐπιστολῶν τὰς προρρήσεις οὐχ ἁπλῶς ποιούμεθα, ἀλλ' ὑποδεεστέροις μὲν ἐπιστέλλοντες, ὁ δεῖνα τῷ δεῖνι γράφομεν, ὅταν δὲ ὁμοτίμοις, δεσπότην ἐν τῇ προρρήσει καλοῦμεν τὸν δεχόμενον τὴν ἐπιστολήν· ὅταν δὲ πολὺ τὴν ἀξίαν ὑπερέχωσι τὴν ἡμετέραν, καὶ ἕτερα πλείονα προστίθεμεν ὀνόματα, μείζονα ἔχοντα τὴν θεραπείαν. εἰ οὖν ἡμεῖς τοσαύτῃ προνοίᾳ B κεχρήμεθα, καὶ οὐχ ἑνὶ τρόπῳ πᾶσι γράφομεν, ἀλλὰ τῇ διαφορᾷ τῶν δεχομένων προσώπων καταλλήλους ποιούμεθα τὰς προσηγορίας, πολλῷ μᾶλλον ὁ Παῦλος, οὐχ ἁπλῶς, οὐδὲ εἰκῆ τούτοις μὲν οὕτως, ἐκείνοις δὲ ἑτέρως ἐπιστέλλει, ἀλλὰ μετά τινος σοφίας πνευματικῆς. ὅτι μὲν οὐδενὶ τῶν ἄλλων ἐπιστέλλων, κλητὸν ἑαυτὸν ἐν τῷ προοιμίῳ τῆς ἐπιστολῆς ἐκάλεσεν, ἔξεστιν ἡμῖν αὐτὰς τῶν ἐπιστολῶν τὰς ἀρχὰς ἐπελθοῦσι τοῦτο μαθεῖν. τίνος δὲ ἕνεκεν τοῦτο ἐποίει, ἡμέτερον ἂν εἴη λοιπὸν εἰπεῖν, ἐπειδὰν δείξωμεν πρότερον τί C ἐστιν ὁ κλητός, καὶ τί διὰ τῆς ῥήσεως ἡμᾶς διδάξαι ὁ Παῦλος ἠθέλησε ταύτης. τί ποτ' οὖν ἡμᾶς βούλεται διδάξαι διὰ τοῦ κλητὸν ἑαυτὸν καλέσαι, ὅτι οὐκ αὐτὸς τῷ δεσπότῃ προσῆλθε πρῶτος, ἀλλὰ κληθεὶς ὑπήκουσεν· οὐκ αὐτὸς ἐζήτησε καὶ εὗρεν, ἀλλ' εὑρέθη πλανώμενος· οὐκ αὐτὸς πρὸς τὸ φῶς ἀνέβλεψε πρῶτος, ἀλλὰ τὸ φῶς τὰς οἰκείας ἀκτῖνας πρὸς τὰς ὄψεις ἀφῆκε τὰς ἐκείνου, καὶ τοὺς ἔξω πηρώσας ὀφθαλμούς, οὕτω τοὺς ἔνδοθεν ἤνοιξε. βουλόμενος οὖν ἡμᾶς παιδεῦσαι ὅτι τῶν κατορθωμάτων αὐτοῦ πάντων οὐδὲν D ἑαυτῷ λογίζεται, ἀλλὰ τῷ κεκληκότι θεῷ, κλητὸν ἑαυτὸν καλεῖ. ὁ γὰρ τὰς πύλας μοι τοῦ σκάμματος ἀνοίξας, φησί, καὶ τὸ στάδιον, οὗτος καὶ τῶν στεφάνων αἴτιος γίνεται· ὁ τὴν ἀρχὴν παρασχὼν καὶ τὴν ῥίζαν καταβαλλόμενος, οὗτος καὶ τῶν βλαστησάντων μοι μετὰ ταῦτα καρπῶν παρέσχε μοι τὰς ἀφορμάς. διὰ τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν εἰπών, Πλείονα πάντων ἐκοπίασα, ἐπήγαγεν, οὐκ ἐγὼ δέ, ἀλλ' ἡ χάρις ἡ σὺν ἐμοί. τὸ οὖν κλητὸς ὄνομα, οὐδενός ἐστιν ἔνδειξις ἑτέρου, ἢ τὸ μηδὲν οἰκεῖον νομίζειν εἶναι Παῦλον τῶν οἰκείων κατορθωμάτων, ἀλλὰ πάντα ἀνατιθέναι τῷ δεσπότῃ θεῷ.

ὅπερ οὖν καὶ ὁ Χριστὸς τοὺς μαθητὰς ἐδίδασκε λέγων, οὐχ ὑμεῖς με ἐξελέξασθε, ἀλλ' ἐγὼ ἐξελεξάμην ὑμᾶς· καὶ ὁ ἀπόστολος δὲ αὐτὸ τοῦτο πάλιν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς αἰνίττεται λέγων· Τότε δὲ ἐπιγνώσομαι, καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην. οὐδὲ γάρ, φησιν, οὐκ ἐγὼ πρότερος ἐπέγνων, ἀλλ' αὐτὸς ἐπεγνώσθην πρότερος. διώκοντα γὰρ αὐτὸν καὶ πορθοῦντα τὴν ἐκκλησίαν ὁ Χριστὸς ἐκάλεσε, λέγων· Σαοῦλε, Σαοῦλε, τί με διώκεις; διὰ τοῦτο κλητὸν ἑαυτὸν καλεῖ. τίνος ἕνεκεν Κορινθίοις οὕτως ἐπέστελλεν; ἡ Κόρινθος αὕτη τῆς Ἀχαΐας μητρόπολίς ἐστι, καὶ πνευματικοῖς ἐκόμα χαρίσμασι· καὶ μάλα εἰκότως. τῆς γὰρ Παύλου γλώττης (B) πρώτη ἀπήλαυσε, καὶ καθάπερ ἄμπελος ἀρίστου τινὸς καὶ ἐπιμελοῦς ἀπολαύουσα γεωργοῦ, πολλοῖς μὲν κομᾷ τοῖς φύλλοις, πολλῷ δὲ τῷ καρπῷ βρίθει διηνεκῶς, οὕτω δὴ καὶ ἡ πόλις ἐκείνη, ὥσπερ τινὸς ἀρίστου γεωργοῦ, τῆς Παύλου διδασκαλίας μεταλαβοῦσα πρώτη, καὶ ἐπὶ πολὺν ἐντρυφήσασα χρόνον τῇ τούτου σοφίᾳ, πᾶσιν ἐπήνθει τοῖς ἀγαθοῖς. οὐ πνευματικῶν δὲ αὕτη χαρισμάτων περιουσία μόνη ἦν, ἀλλὰ καὶ βιωτικῶν πλεονεκτημάτων πολλὴν εἶχε τὴν ἀφθονίαν. καὶ γὰρ σοφίᾳ λόγων τῶν ἔξωθεν, καὶ πλούτῳ καὶ δυναστείᾳ τῶν ἄλλων (C) ἐκράτει πόλεων. καὶ ταῦτα αὐτὴν ἐφύσησε καὶ πρὸς ἀπόνοιαν ἦρε, καὶ διὰ τῆς ἀπονοίας εἰς πολλὰ διέστησε μέρη. τοιαύτη γὰρ τῆς ὑπερηφανίας ἡ φύσις· τὸν τῆς ἀγάπης διαρρήγνυσι σύνδεσμον, καὶ τὸν πλησίον ἀποσχίζει, καὶ καθ' ἑαυτὸν ἕκαστον εἶναι ποιεῖ τὸν κεκτημένον αὐτήν. καὶ καθάπερ τοῖχος φυσηθεὶς διαλύει τὴν οἰκοδομήν, οὕτω δὴ καὶ ψυχὴ φυσηθεῖσα τῆς πρὸς ἕτερον συναφείας οὐκ ἀνέχεται· ὃ δὴ καὶ ἡ Κόρινθος ἔπαθε τότε· καὶ πρὸς ἀλλήλους διεστασίαζον, καὶ εἰς πολλὰ μέρη τὴν ἐκκλησίαν κατέτεμον, καὶ μυρίους (D) ἑαυτοῖς ἑτέρους ἐπέστησαν διδασκάλους, καὶ κατὰ φατρίας καὶ συμμορίας γενόμενοι ἐλυμήναντο τὸ τῆς ἐκκλησίας ἀξίωμα. ἐκκλησίας γὰρ ἀξίωμα, ὅταν σώματος ἀκολουθίαν πρὸς ἑαυτοὺς οἱ συλλεγόμενοι διατηρῶσι. δεῖ δὲ ταῦτα ἀποδεῖξαι ὑμῖν πάντα, ὅτι πρῶτοι Παύλου τῆς διδασκαλίας Κορίνθιοι τότε ἀπήλαυσαν, ὅτι χαρισμάτων ἦσαν πνευματικῶν πεπληρωμένοι, ὅτι καὶ βιωτικοῖς πλεονεκτήμασιν ἐκράτουν, ὅτι διὰ ταῦτα ἀπονοηθέντες ἀλλήλοις ἀπερράγησαν, καὶ οἱ μὲν τούτοις, οἱ δὲ ἐκείνοις προσένεμον ἑαυτούς.

A Quod vtique Chriſtus diſcipulos ſuos docebat dicens, Non vos me elegiſtis, ſed ego elegi vos: atque Apoſtolus iſtud ipſum rurſus in eadem innuit epiſtola cum ait: Tunc cognoſcam, ſicut & cognitus ſum. nunc enim, inquit, non ego prior cognoui, ſed prior ſum cognitus. Dum enim perſequeretur, & popularetur eccleſiã, Chriſtus, eum vocauit dicens, Saule, Saule quid me perſequeris? propterea vocatum ſeipſum appellat. Quã ob cauſſam ad Corinthios ita ſcribebat. Corinthus hæc metropolis eſt Achaiæ, ac ſpiritualibus donis abundabat, & merito ſane: B ſiquidẽ prima Pauli potita eſt lingua: & quemadmodũ vitis quia ab optimo ac diligenti agricola excolitur, multis luxuriat folus, multis fructibus ſemper oneratur: ita nimirum & vrbs illa cum tanquam optimum agricolam Pauli doctrinam prima eſſet experta, eiuſque ſapientia longo tempore ſe oblectaſſet, bonis omnibus florebat. Neque vero ſpiritualibus tantum donis abundabat, ſed & commoda ſecularia illi affatim ſuppetebant. Nam & profanæ eruditionis ſapientia, & diuitiis, & potentia cæteris vrbibus antecellebat. Atque his illa inflabatur, & in ſuperbiam efferebatur, & per ſuperbiã in varias partes diuiſa eſt. Ea quippe natura eſt arrogantiæ, caritatis vincula diſrumpit & proximum auellit, & efficit vt ſeorſim apud ſe degat is, qui ab illa correptus fuerit. Et quemadmodum paries, qui intumuerit, ædificium deſtruit: ſic anima quæ inſolentia afflata fuerit, ferre non poteſt ſe cum altero copulari: quod & Corintho tum euenit: atque inter ſe diſſidebant, & in multas partes eccleſiam diuidebant: atque innumeros ſibi alios doctores cum præfeciſſent, in curias & claſſes diſtributi dignitatem eccleſiæ peſſundabant. Dignitas enim eſt eccleſię, cum illi qui congregati ſunt, optime inter ſe concordiam pacemque conſeruãt. Hæc autem omnia vobis demonſtranda ſũt, & Corinthios Pauli doctrina tum excultos fuiſſe primos, eos donis ſpiritualibus diuites fuiſſe, & cõmodis ſecularibus antecelluiſſe, atque idcirco inſuperbiam elatos à ſe inuicẽ eſſe diuulſos, & hos quidẽ his, illos autẽ illis ſeſe addixiſſe.

Ioan. 15. 16

1 Cor. 13. 12.

Arrogantia mala effecta.

Vt igitur intelligas primos eos doctrina Pauli excultos fuiſſe, audi quo pacto idipſum indicet Paulus: Nam ſi multos, inquit, pædagogos habeatis in Chriſto, ſed nõ multos patres. Nam [1.Cor.4.15] in Chriſto Ieſu per euangelium ego vos genui. Atqui is qui gignit, primus in lucem producit, quod genitum eſt. [1.Cor.3.6.] Et rurſus, Ego plantaui, Apollo rigauit: oſtendens a ſe primũ ſparſam eſſe doctrinam. Porro donis eos ſpirituali- [1.Cor.1.5.] bus redundaſſe inde conſtat: Gratias ago Deo ob gratiam Dei, quæ data eſt vobis in Chriſto Ieſu, quod in omnib⁹ diuites facti eſtis in illo, ita vt nihil vobis deſit in vlla gratia. Et vero profanę illos ſapientiæ fuiſſe participes ſatis nobis declarauit multis illis longiſque ſermonibus, quibus in ſapientiam inuehitur: cum enim alia in epiſtola non facile id præſtitiſſe reperiatur, hic prolixa illos accuſatione inſectatur: ac [Profana ſapientia accuſatio.] merito ſanè. Nam quoniam hinc tumor & faſtus exortus eſt, illiç etiam ſectionem admouit ſic dicens: Non enim miſit me Chriſtus baptizare, ſed euangelizare: non in ſapientia verbi, vt non euacuetur crux Chriſti. Vide [1.Cor.1.17] quam acriter profanam ſapientiam accuſet, quod non modo nihil ad pietatem conferre videatur, ſed etiam impedimentum & obſtaculum fiat. Vt enim præclara corpora & formoſi pulchrique vultus ſi quod ornatus exterius addiramentum admittant, ſuæ pulchritudinis gloriam minuũt, quod fuci & pigmenta, & reliqua eiuſmodi lenocinia & artificia formæ laudem diuiſam ad ſe trahant: quod ſi nihil eis addideris, pulchritudinem eorum magis detegis, dum ſola forma decertat, & integra laude & commendatione perfruitur: ita fit in religione, & ſpirituali ſponſa, ſi quid externum illi adiungas ſiue diuitias ſiue potentiam ſiue eruditionis vim, gloriam eius perdis, nec ſinis vt integra laus eius appareat, ſed in multas partes eius gloriam diuidis: ſin eam ſolam ſinas ſimplicem nudamque certare, amoris omnibus rebus humanis, tunc maximè pulchritudo eius omnis apparebit, tunc inuicta virtus eius elucebit, cum neque diuitiis indigens, neque ſapientia, neque potentia, neque nobilitate, neque aliis vllis rebus

A ὅτι μὲν οὖν πρῶτοι τῆς Παύλου διδασκαλίας ἀπήλαυσαν, ἄκουσον πῶς αὐτὸ τοῦτο ὁ Παῦλος ᾐνίξατο. Ἐὰν γὰρ φησι, πολλοὺς παιδαγωγοὺς ἔχητε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας. ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα· ὁ δὲ γεννήσας πρῶτος εἰς φῶς ἄγει τὸ τεχθέν. καὶ πάλιν, Ἐγὼ ἐφύτευσα, Ἀπολλῶς ἐπότισε· δεικνὺς ὅτι πρῶτος τὴν διδασκαλίαν κατεβάλετο. ὅτι δὲ χαρίσμασιν ἐκόμων πνευματικοῖς, ἐκεῖθεν δῆλον. Εὐχαριστῶ τῷ θεῷ μου ἐπὶ τῇ χάριτι τοῦ θεοῦ τῇ δοθείσῃ ὑμῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὅτι ἐν παντὶ ἐπλουτίσθητε ἐν αὐ- B τῷ, ὥστε ὑμᾶς μὴ ὑστερεῖσθαι ἐν μηδενὶ χαρίσματι. καὶ μὴν ὅτι σοφίας μετεῖχον τῆς ἔξωθεν, ἐξ ὧν πολλοὺς καὶ μακροὺς κατὰ τῆς σοφίας ἀποτείνει λόγους, δῆλον ἡμῖν ἐποίησεν. οὐδαμοῦ γὰρ αὐτὸ ταχέως ἐν ἑτέρᾳ ποιήσας ἐπιστολῇ, ἐνταῦθα μετὰ πολλῆς κέχρηται τῆς κατηγορίας· καὶ μάλα εἰκότως. ἐπειδὴ γὰρ ἐντεῦθεν ἡ φλεγμονὴ γέγονεν, ἐκεῖ καὶ τὴν τομὴν ἐπήγαγεν, οὕτω λέγων· Οὐ γὰρ ἀπέστειλέ με Χριστὸς βαπτίζειν, ἀλλ' εὐαγγελίζεσθαι, οὐκ ἐν σοφίᾳ λόγου, ἵνα μὴ κενωθῇ ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ. ὅρα πόση κατηγορία τῆς C ἔξωθεν σοφίας, ὅτι μὴ μόνον μηδὲν φαίνεται συντελοῦσα πρὸς τὴν εὐσέβειαν, ἀλλὰ καὶ ἐμπόδισμα καὶ κώλυμα γίνεται. καθάπερ γὰρ τὰ λαμπρὰ τῶν σωμάτων, καὶ τῶν ὄψεων αἱ σφόδρα καλαί, ἂν μέν τινα καλλωπισμοῦ προσθήκην ἔξωθεν λάβωσιν, εἰς τὴν τῆς οἰκείας εὐμορφίας βλάπτονται δόξαν, τῶν ὑπογραμμάτων καὶ τῶν ὑπογραφῶν καὶ τῆς ἄλλης ἐπιτηδεύσεως μεριζομένων πρὸς ἑαυτὰς τὸν τοῦ κάλλους ἔπαινον· ἂν δὲ μηδὲν ἐπαγάγῃς αὐταῖς, μᾶλλον αὐτῶν ἐκφαίνεις τὴν εὐμορφίαν, γυμνῆς καθ' D ἑαυτὴν τῆς ὥρας ἀγωνιζομένης, καὶ ὁλόκληρον καρπουμένης τὸ θαῦμα· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς νύμφης τῆς πνευματικῆς, ἂν μέν τι τῶν ἔξωθεν ἐπεισαγάγῃς αὐτῇ, ἢ πλοῦτον, ἢ δυναστείαν, ἢ λόγων ἰσχύν, ἐκένωσας τὴν δόξαν αὐτῆς, οὐκ ἀφεὶς ὁλόκληρον αὐτῆς φανῆναι τὸ θαῦμα, ἀλλ' εἰς πολλὰ καταμερίσας αὐτῆς τὴν δόξαν· ἂν δὲ ἀφῇς γυμνὴν καθ' ἑαυτὴν ἀγωνίζεσθαι, πάντα ἀπωσαμένην τὰ ἀνθρώπινα, τότε ἀκριβῶς αὐτῆς φανήσεται τὸ κάλλος ἅπαν, τότε ἐκλάμψει σαφῶς ἡ ἄμαχος ἰσχύς, ὅταν μήτε πλούτου, μήτε σοφίας, μήτε δυναστείας, μήτε εὐγενείας, μήτε ἄλλου τινὸς

A τῶν ἀνθρωπίνων δεηθεῖσα, πάντων δυνήσεται κρατεῖν καὶ περιγίνεσθαι δι' ἀνθρώπων εὐτελῶν καὶ ταπεινῶν καὶ ἠπορημένων καὶ πενήτων καὶ ἰδιωτῶν, καὶ ἀπλῶν, ῥητόρων καὶ φιλοσόφων καὶ τυράννων, καὶ τῆς οἰκουμένης κρατοῦσα ἁπάσης. διὸ καὶ Παῦλος ἔλεγεν· Οὐκ ἦλθον καθ' ὑπεροχὴν λόγου κηρύττων ὑμῖν τὸ μαρτύριον τοῦ θεοῦ· καὶ, Τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ θεὸς, ἵνα καταισχύνῃ τοὺς σοφούς. οὐχ ἁπλῶς εἶπε, τὰ μωρὰ, ἀλλὰ, τὰ τοῦ κόσμου μωρά. οὐ πάντως δὲ, ὅτι τὰ τοῦ κόσμου μωρὰ, καὶ παρὰ τῷ θεῷ μωρά· ἀλλὰ πολλοὶ τῶν ἐνταῦθα δοκούντων εἶναι ἀνοήτων, B παρὰ τῷ θεῷ πάντων εἰσὶ τῶν ἄλλων σοφώτεροι· ὥσπερ οὖν καὶ πολλοὶ τῶν ἐν πενίᾳ ζώντων ἐνταῦθα, πάντων εἰσὶν εὐπορώτεροι παρὰ τῷ θεῷ· ἐπεὶ καὶ ὁ Λάζαρος ἐκεῖνος πάντων πτωχότερος ὢν ἐν τῷ κόσμῳ, πάντων ἦν εὐπορώτερος ἐν τοῖς οὐρανοῖς. μωρίαν τοίνυν τοῦ κόσμου καλεῖ, τοὺς οὐκ ἔχοντας γλῶτταν ἠκονημένην, τοὺς τῆς ἔξωθεν οὐ μετεσχηκότας σοφίας, τοὺς εὐγλωττίας ἀπεστερημένους. καὶ τούτους ἐξελέξατο, φησιν, ὁ θεὸς, ἵνα καταισχύνῃ τοὺς σοφούς. καὶ πῶς, εἰπέ μοι, διὰ τούτων ἐκεῖνοι καταισχύνονται; διὰ τῆς τῶν πραγμάτων πείρας. ὅταν γὰρ C τὴν χήραν τὴν ἔξω καθημένην καὶ προσαιτοῦσαν, πολλάκις δὲ καὶ τὸ σῶμα ἀνάπηρον οὖσαν ἐξετάσῃς περὶ ἀθανασίας ψυχῆς, περὶ σωμάτων ἀναστάσεως, περὶ προνοίας θεοῦ, περὶ τῆς κατ' ἀξίαν ἀντιδόσεως, περὶ τῶν εὐθυνῶν τῶν ἐκεῖ, περὶ τοῦ φοβεροῦ δικαστηρίου, περὶ τῶν ἀποκειμένων τοῖς κατορθοῦσιν ἀγαθῶν, περὶ τῶν ἠπειλημένων τοῖς ἁμαρτάνουσι τιμωριῶν, περὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων. εἶτα μετ' ἀκριβείας ἀποκρίνεται καὶ πληροφορίας πολλῆς· ὁ δὲ φιλόσοφος καὶ μέγα ἐπὶ κόμῃ καὶ βακτηρίᾳ φρονῶν, μετὰ τοὺς D πολλοὺς καὶ μακροὺς τῶν λόγων διαύλους, μετὰ τὰς πολλὰς καὶ ἀηδεῖς ἀδολεσχίας, μηδὲ χάναι δύναται, μηδὲ διᾶραι στόμα περὶ τούτων ἔχῃ· τότε γνώσῃ καλῶς, πῶς ἐξελέξατο τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ὁ θεὸς, ἵνα καταισχύνῃ τοὺς σοφούς. ἅπερ γὰρ ἐκεῖνοι δι' ἀπόνοιαν καὶ ὑπερηφανίαν οὐκ ἠδυνήθησαν εὑρεῖν, τῆς μὲν τοῦ πνεύματος ἑαυτοὺς ἀποστήσαντες διδασκαλίας, τοῖς δὲ οἰκείοις λογισμοῖς τὸ πᾶν ἐπιρρίψαντες, ταῦτα οἱ πτωχοὶ καὶ ἀπερριμμένοι, καὶ τῆς ἔξωθεν ἀπεστερημένοι παιδεύσεως, μετ' ἀκριβείας ἔμαθον ἅπαντα,

humanis omnia ſuperare potuerit & ſubigere, dum per homines viles, abiectos, egenos, pauperes, idiotas, impiis oratoribus philoſophis tyrannis, & vniuerſo terrarum orbe ſuperior euadit. Propterea Paulus quoque dicebat: Non veni per ſublimitatem ſermonis annuntians vobis teſtimonium Dei: &, Quæ ſtulta ſunt mundi elegit Deus, vt confundat ſapientes: Non ſimpliciter dixit, quæ ſtulta ſunt, ſed quæ ſtulta ſunt mundi, neque omnino quod, quæ ſtulta ſunt mundi, ſint etiam ſtulta apud Deum: ſed multi ex illis qui videntur hic eſſe inſipientes, apud Deum ſunt omnibus aliis ſapientiores: quemadmodum nimirum multi qui egeſtate hic premuntur, omnibus apud Deum ſunt opulentiores. quandoquidem Lazarus etiam ille cum omnium pauperrimus eſſet in mundo, ditiſſimus omnium erat in cœlis. Stultitiam igitur mundi appellat eos, quibus lingua non eſt diſerta, qui profana ſapientia non ſũt imbuti, qui eloquẽtia minimè pollent. Et hos elegit, inquit, Deus, vt ſapientes confundat. Quo vero pacto quæſo per hos illi confunduntur? per ipſam rerum experientiam. Cum enim foris ſedentem ac mendicantem viduam, ac ſæpenumero corporis membris mutilatam de immortalitate animæ interrogaueris, de reſurrectione corporum, de prouidentia Dei, de retributione pro meritis, de ratione illic reddenda, de tremendo iudicio, de repoſitis eis, qui rectè ſe geſſerint, bonis, de ſuppliciis quæ peccatoribus Deus cõminatus eſt, de aliis omnibus, cumq; illa valde accuratè magna cum fiducia & ſecuritate reſponderit, philoſophus autẽ & qui plurimum coma & baculo gloriatur, poſt multa longaque ſpatia ſermonũ, poſt importunam multam garrulitatem ne hiſcere quidẽ potuerit, neque de iſtis verba facturus valuerit os diducere: tum probe intelliges, quo pacto Deus elegerit ſtulta mundi, vt ſapiẽtes confunderet. Nam quę prę nimia ſuperbia faſtuque reperire illi minimè potuerunt, tum quod ſeipſos à diſciplina ſpiritus ſeiunxiſſent, tũ quod omnia propriis cogitationibus commiſiſſent, hęc mẽdici & abiecti ac profanæ eruditionis expertes omnia exactè didicerunt;

1. Cor. 2. 1
1. Cor. 1. 27
Luc. 16. 20
Humana ſapientia cõfunditur.

cum à cœleſti diſciplina penderent.
Neque vero contentus eſt horum te-
nus profanam ſapientiam incuſare, ſed
1.Cor.3.19 & alia plura ſubiungit, dicens: Sa-
pientia huius mundi ſtultitia eſt apud
Deum, & auditores rurſus adhortans
cum contemptu ac vehementia dice-
bat: Si quis enim videtur, inquit, inter
vos ſapiens eſſe in hoc ſeculo, ſtultus
fiat, vt ſit ſapiens. Et rurſus, Scriptum
eſt, Perdam ſapientiam ſapientum, &
prudentiam prudentum reprobabo, &
rurſus, Dominus nouit cogitationes
hominũ, quoniã vanæ ſunt. Ac ſapien-
tia quidem præditos fuiſſe Corinthios
ex his liquet; eos autem ſuperbos fuiſſe
atque animis inflatos ex eadem epiſto-
5.Cor.5.3. ſtola manifeſtum eſt. Cum enim vſpiã
eum qui fornicatus erat, reprehendiſ-
ſet, adiecit dicẽs: Et vos inflati eſtis?
Porro prę nimia arrogãtia inter ſe illos
contendiſſe ac iurgatos eſſe rurſus in-
dicauit, cum dixit: Cum enim ſit inter
vos contentio, & zelus, & diſſidia,
nonne carnales eſtis, & ſecundum ho-
minem ambulatis? Quiſnam autem
fuit contentionis ille modus? In va-
rios ſe rectores ac principes diuidebãt,
atque idcirco dicit: Hoc autem dico,
quod vnuſquiſque veſtrum dicit, Ego
ſum Pauli, ego autem Apollo, ego ve-
1.Cor.1.12 ro Cephæ. Hæc autem dicebat nõn
quod Paulo & Cephæ & Apollo ſe at-
tribuerẽt, ſed his nominibus obtegere
voluit eos, qui ſeditionis auctores fue-
rant: ne ſi eos manifeſtaret, contentio-
ſiores atque adeo impudentiores red-
deret. Non enim Paulo & Petro &
Apollo ſeipſos illos attribuiſſe, ſed a-
liis quibuſdam, ex his quæ ſequuntur
liquet. Cum enim ipſos propter hoc
diſſidiũt caſtigaſſet, rurſus adiunxit di-
1.Cor.4.7. cens: Hæc autem fratres transfigu-
raui in me & Apollo propter vos, vt in
vobis diſcatis, ne ſupra quam ſcrip-
tum eſt, vnus aduerſus alterum infle-
ctur pro alio. Multi enim ex imperitis
cum non poſſent ex domeſticis meri-
tis efferri, neque proximos inſectari
ac mordere, cum ſibi quoſdam prin-
cipes ac rectores præfeciſſent illo-
rum meritis ac virtutibus ad faſtum &
inſolentiam aduerſus alios vteban-
tur, & ex eorum, à quibus edocti fue
rant, ſapientia occaſionem arrogan-
tiæ aduerſus cæteros arripiebant:

A τῆς ἐκ τῶν οὐρανῶν ἐξαρτήσαντες ἑαυτοὺς δι-
δασκαλίας. Οὐκ ἐνταῦθα δὲ μόνον ἵσταται κα-
τηγορῶν τῆς ἔξωθεν σοφίας, ἀλλὰ καὶ ἕτερα τού-
των πλείονα προστίθησι λέγων· Ἡ σοφία τοῦ
κόσμου τούτου, μωρία παρὰ τῷ θεῷ. καὶ πα-
ραινῶν τοῖς ἀκούουσι πάλιν μετὰ πάσης αὐτοὺς ἀ-
τιμίας καὶ σφοδρότητος ἔλεγεν· Εἴ γάρ τις δο-
κεῖ, φησιν, ἐν ὑμῖν σοφὸς εἶναι ἐν τῷ αἰῶνι τού-
τῳ, μωρὸς γενέσθω, ἵνα γένηται σοφός. καὶ πά-
λιν· Γέγραπται, ἀπολῶ τὴν σοφίαν τῶν σο-
φῶν, καὶ τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν ἀθετήσω.
καὶ πάλιν, κύριος γινώσκει τοὺς διαλογισμοὺς
B τῶν ἀνθρώπων, ὅτι εἰσὶ μάταιοι. ἀλλ' ὅτι μὲν
σοφίας μετεῖχον οἱ Κορίνθιοι, δῆλον ἐκ τού-
των· ὅτι δὲ μέγα ἐφρόνουν καὶ ἐφυσῶντο, πά-
λιν ἐξ αὐτῆς τῆς ἐπιστολῆς ἐστι φανερόν. κα-
τηγορήσας γάρ που τοῦ πεπορνευκότος, ἐπήγα-
γε λέγων· Καὶ ὑμεῖς δὲ πεφυσιωμένοι ἐστέ. ὅτι
δὲ ἐκ τῆς ἀπονοίας πρὸς ἀλλήλους ἤριζον,
καὶ αὐτὸ τοῦτο ἐδήλωσε πάλιν εἰπών· Ὅπου γὰρ
ἐν ὑμῖν ἔρις καὶ ζῆλος καὶ διχοστασίαι, οὐχὶ
σαρκικοί ἐστε, καὶ κατὰ ἄνθρωπον περιπατεῖτε;
καὶ τίς ὁ τῆς ἔριδος τρόπος; εἰς πολλοὺς ἄρ-
C χοντας κατέτεμον ἑαυτούς, καὶ διὰ τοῦτό φησι,
Λέγω δὲ τοῦτο, ὅτι ἕκαστος ὑμῶν φησιν, ἐγὼ μὲν
εἰμι Παύλου, ἐγὼ δὲ Ἀπολλώ, ἐγὼ δὲ Κη-
φᾶ. Ταῦτα ἔλεγεν, οὐχ ὅτι Παύλῳ καὶ Κη-
φᾷ καὶ Ἀπολλῷ προσένεμον ἑαυτούς, ἀλλὰ τοῖς
ὀνόμασι τούτοις ἀποκρύψαι βούλεται τοὺς τῆς
στάσεως αἰτίους γεγενημένους· ὥστε μὴ φανεροὺς
καταστήσας, φιλονεικοτέρους ποιῆσαι, καὶ εἰς
μείζονα ἀναισχυντίαν ἀγαγεῖν. ὅτι γὰρ οὐ Παύ-
λῳ καὶ Πέτρῳ καὶ Ἀπολλῷ προσένεμον αὐ-
τούς, ἀλλ' ἑτέροις τισί, καὶ τοῦτο ἐκ τῶν ἑξῆς
D δῆλον. ἐγκαλέσας γὰρ αὐτοῖς ἐπὶ τῇ διαστά-
σει ταύτῃ, πάλιν ἐπήγαγε λέγων. Ταῦτα δέ,
ἀδελφοί, μετεσχημάτισα εἰς ἐμαυτὸν καὶ Ἀπολ-
λὼ δι' ὑμᾶς, ἵνα ἐν ὑμῖν μάθητε τὸ μὴ ὑπὲρ
ὃ γέγραπται φρονεῖν, ἵνα μὴ εἷς ὑπὲρ τοῦ ἑνὸς
μὴ φυσιοῦσθε κατὰ τοῦ ἑτέρου. πολλοὶ γὰρ τῶν
ἰδιωτῶν οὐκ ἔχοντες οἴκοθεν ἐπαίρεσθαι, οὐδὲ
τοὺς πλησίον δάκνειν, προστησάμενοί τινας ἑαυ-
τῶν ἄρχοντας, τοῖς ἐκείνων πλεονεκτήμασιν
εἰς τὴν καθ' ἑτέρων ὑπερηφανίαν ἐκέχρην-
το· καὶ ἡ τῶν διδασκόντων αὐτοὺς σοφία, τῆς
καθ' ἑτέρων αὐτοῖς ἀπονοίας ἐγίνετο πρόφασις.

ἐσχάτης δοξομανίας ἦν, οἴκοθεν οὐκ ἔχοντας ἐναβρύνεσθαι, ταῖς ἑτέρων ὑπεροχαῖς ἀποχρῆσθαι εἰς τὴν κατὰ τῶν ἀδελφῶν ὑπεροψίαν. ἐπεὶ οὖν καὶ εἰς ἀπόνοιαν ἤρθησαν καὶ διεστασίαζον, καὶ εἰς πολλὰ κατέτεμνον μέρη ἑαυτούς, καὶ μέγα ἐφρόνουν ἐπὶ τῇ διδασκαλίᾳ, ὡς οἴκοθέν τε καὶ παρ' ἑαυτῶν εὑρόντες, ἀλλ' οὐχ ὡς ἄνωθεν δεξάμενοι καὶ ἐκ τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος τὰ τῆς ἀληθείας δόγματα, βουλόμενος αὐτῶν καταστεῖλαι τὸ φύσημα, εὐθέως ἀπὸ τῶν προοιμίων κλητὸν αὑτὸν ἐκάλεσε, μονονουχὶ λέγων· εἰ ἐγὼ ὁ διδάσκαλος οὐδὲν οἴκοθεν εὗρον, οὔτε πρότερος αὐτὸς τῷ θεῷ προσῆλθον, ἀλλὰ κληθεὶς τότε ὑπήκουσα, πῶς ὑμεῖς οἱ μαθηταί, καὶ παρ' ἐμοῦ τὰ δόγματα δεξάμενοι, δύνασθε μέγα φρονεῖν, ὡς αὐτοὶ τούτων εὑρέται γενόμενοι; διὰ τοῦτο καὶ προϊὼν ἔλεγεν αὐτοῖς· Τίς γάρ σε διακρίνει; τί δὲ ἔχεις ὃ οὐκ ἔλαβες; εἰ δὲ καὶ ἔλαβες, τί καυχᾶσαι ὡς μὴ λαβών; οὐδὲν οὖν ἄλλο ἐστὶ τὸ κλητὸς τοῦτο, ἀλλ' ἢ ταπεινοφροσύνης διδασκαλία, καὶ τύφου καθαίρεσις, καὶ πάσης ἀλαζονείας καταστολή. οὐδὲν γάρ ἐστιν, οὐδὲν οὕτως ὃ κατέχειν καὶ συνέχειν ἡμᾶς δύναιτ' ἄν, ὡς ταπεινοφροσύνη, καὶ μετριάζειν, καὶ τὸ καταστέλλειν, καὶ μηδὲν μηδέποτε περὶ ἑαυτῶν μέγα φαντάζεσθαι. ὅπερ καὶ ὁ Χριστὸς συνειδώς, καὶ τῆς πνευματικῆς ἐκείνης διδασκαλίας ἀρχόμενος, ἀπὸ ταπεινοφροσύνης πρῶτον τῆς παραινέσεως ἤρξατο, καὶ τὸ στόμα ἀνοίξας τοῦτον πρῶτον εἰσήνεγκε τὸν νόμον, οὕτως εἰπών· Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι. καθάπερ γάρ τις οἰκίαν μεγάλην καὶ λαμπρὰν οἰκοδομεῖσθαι μέλλων, ἀνάλογον καταβάλλεται τὸν θεμέλιον, ὥστε δυνηθῆναι τὸ μετὰ ταῦτα ἐπιτιθέμενον ἐνεγκεῖν βάρος· οὕτω δὴ καὶ ὁ Χριστός, τὴν μεγάλην ἐκείνην οἰκοδομὴν τῆς φιλοσοφίας ἐν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν ἐγείρων, ὥσπερ τινὰ θεμέλιον καὶ τρόπιν ἀσφαλῆ καὶ κρηπῖδα βεβαίαν καὶ ἀκίνητον, τὴν τῆς ταπεινοφροσύνης προκαταβάλλεται παραίνεσιν, εἰδὼς ὅτι ταύτης ἐρριζωμένης ἐν ταῖς διανοίαις τῶν ἀκουόντων, ἅπαντα ἄλλα τῆς ἀρετῆς μέρη μετὰ ἀσφαλείας οἰκοδομεῖσθαι δύναται. ὥσπερ οὖν ταύτης ἀπούσης, κἂν ἅπασάν τις τὴν λοιπὴν ἀρετὴν κατορθώσῃ, εἰκῇ καὶ μάτην καὶ εἰς οὐδὲν δέον ἐστὶ πεποιηκώς, κατ' ἐκεῖνον τὸν ἐπὶ τῆς ψάμμου τὴν οἰκίαν οἰκοδομήσαντα,

A quod ſūmi & inſani gloriæ amoris fuit, cum ij qui propriis meritis gloriari nō poſſent, aliorum excellentia ad inſolentiam contemptumque fratrum abuterentur. Quoniam igitur & in ſuperbiam elati erant, & inter ſe diſſidebāt, atque in varias partes ſeipſos diuiſerant, & propter doctrinam gloriabantur tanquam propria illam induſtria ſibi comparaſſent, neque cœlitus ac diuina ex gratia veritatis dogmata recepiſſent, volens eorum tumorem ac faſtum reprimere ſtatim à principio ſeipſum vocatum appellauit, hoc propemodum dicens: Si ego magiſter B nihil mea induſtria adinueni, neque prior ipſe ad Deum acceſſi, ſed cum vocatus eſſem, tum demum dicto audiens fui, quomodo vos diſcipuli, quique à me dogmata accepiſtis, ſuperbire poteſtis perinde quaſi adinuēta hæc à vobis fuiſſent? Quocirca prius etiam dicebat illis: Quis enim te diſcernit? quid autem habes, quod non accepiſti Si autem accepiſti. quid gloriaris, quaſi non acceperis? Nihil igitur aliud eſt iſtud vocabulum. vocatus, niſi diſciplina humilitatis & faſtus depreſſio C & omnis arrogantiæ repreſſio: nihil enim eſt quod nos ita cōtinere ac cohibere poſſit vt humilitas, & moderate agere, ac modeſtum eſſe, nihilque de nobis magnum animo fingere. Quod & Chriſtus intelligens ac ſpiritualem illam doctrinam tradere incipiens à cohortatione ad humilitatem illam inchoauit, atque os aperiens primum tulit hanc legem ita dicens: Beati pauperes ſpiritu. Nam quemadmodum is qui magnas & magnificas ædes fuerit ædificaturus, conueniens iacit fundamentū, vt eam quæ poſtea imponetur, D molem ferre poſſit: ita nimirum etiam Chriſtus, cum ingens illud ædificium philoſophiæ in illorum animabus erigeret, tanquam fundamentum, & carinam & baſim firmam & immobilem, cohortationē humilitatis ponit prius, cum probè nouerit, poſtquam hæc in auditorum mentibus radices egerit, reliqua omnia virtutum genera ædificari tuto poſſe. Vt igitur ſi hæc defuerit, licet reliquas omnes virtutes quis opere ipſo exhibeat, fruſtra & incaſſum ac ſine vllo fructu labores ſuſcepit, illi perſimilis, qui domum ſuam ſuper arenā conſtruxit,

1. Cor. 4. 7.

Prima lex humilitatis.

Matth 5. 3.

Matth. 7.

qui laborem quidem exantlauit, quæſtum autem nullum fecit, propterea quod firmum fundamentum minimè iecit: ita quiſquis abſque humilitate quiduis boni peragit, omnia perdit ac deſtruit. Humilitatem autem dico, non eam quæ in verbis, neque quæ in lingua, ſed quæ in mente, in anima, in cōſcientia ſita eſt, quam ſolus cernere Deus poteſt. Sufficit vnum iſtud bonum, ſi vel ſolum ſæpenumero appa-
Luc. 18. 13. reat, vt propitium Deum reddat. Atque hoc publicanus oſtendit: qui cum boni haberet nihil, neque rectè factis inſignis poſſet videri, cum ſolummodo dixiſſet: Propitius eſto mihi peccatori: potius quã Phariſæus iuſtificatus deſcendit, tametſi non humilitatis erant illa verba, ſed modeſtiæ & æquitatis tantum. Siquidem humilitatis eſt cum quis magnarum à ſe geſtarum rerum conſcius nihil de ſe magnificum animo fingit: modeſtia vero & æquitas, cum is qui peccator eſt, iſtud ipſum fatetur. Quod ſi is qui nihil a ſe boni geſtum nouerat, quoniam id quod erat confeſſus eſt, ita ſibi Dei beneuolentiam conciliauit: quantam apud eum fiduciam obtinebunt ij, qui cum multa ſua poſſent commemorare præclara facinora, illorum omnium obliti ſeſe in numerum reiecerint poſtremorum?
1. Tim. 1. 15 Quod vtique Paulus quoque fecit. Cum enim iuſtorum primus eſſet, primum ſe eſſe dicebat peccatorum, neque dicebat ſolum, ſed & credebat, cum à præceptore didiciſſet, poſt-
Luc. 17. 10. quam omnia fecerimus, debere nos ſeruos inutiles nos vocare. Iſtud eſt humilitas, iſtum imitamini qui rectè factis inſignes eſtis, publicanum vero vos qui peccatorum pleni eſtis, & confiteamur quod ſumus, percutiamus pectus, & menti noſtrę perſuadeamus, vt nihil magnum de ſe concipiat. Si enim ita fuerimus affecti, ſufficit hoc nobis ad oblationē & ſacrificiū: ſicut & Dauid
Psal. 50. 18 dicebat: Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus, cor contritum & humiliatū Deus non deſpiciet. Non ſimpliciter dixit humiliatū, ſed & contritū. Quod enim eſt contritū, confractum eſt: neq; enim poteſt, quãtumuis cupiat, efferri: Ita nos quoq; non humiliemus tantum animam noſtrã, ſed conteramus etiam & cōpungamus: conteritur autē, dum ſuorū perpetuo peccatorū recordatur.

A ὃς τὸν μὲν πόνον ὑπέμεινε, τοῦ δὲ κέρδους οὐκ ἀπώνατο, ἐπειδὴ θεμέλιον οὐ κατέβαλεν ἀσφαλῆ· οὕτως ὁ χωρὶς ταπεινοφροσύνης ὁποιονοῦν μετιὼν ἀγαθόν, ἀπώλεσεν ἅπαντα καὶ διέφθειρε. ταπεινοφροσύνην δέ, οὐ τὴν ἐν ῥήμασι λέγω, οὐδὲ τὴν ἐπὶ τῆς γλώττης, ἀλλὰ τὴν ἐν τῇ διανοίᾳ, τὴν ἀπὸ τῆς ψυχῆς, τὴν ἐν συνειδότι, ἣν ὁ θεὸς δύναται μόνος ὁρᾶν. ἀρκεῖ τοῦτο τὸ πλεονέκτημα, καὶ καθ' ἑαυτὸ πολλάκις φαινόμενον, ἵλεω ποιῆσαι τὸν θεόν. καὶ τοῦτο ὁ τελώνης ἐδήλωσεν. οὐδὲν γὰρ ἔχων ἀγαθόν, οὐδὲ ἀπὸ κατορθωμάτων φανῆναι δυνάμενος, εἰπὼν μόνον,
B Ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ, κατῆλθεν ὑπὲρ τὸν Φαρισαῖον δικαιωθείς· καίτοιγε οὐδὲ ταπεινοφροσύνης ἦσαν ἐκεῖνα τὰ ῥήματα, ἀλλ' εὐγνωμοσύνης μόνον. ταπεινοφροσύνης μὲν γάρ ἐστιν, ὅταν μεγάλα τις ἑαυτῷ συνειδώς, μηδὲν μέγα περὶ αὐτοῦ φαντάζηται· εὐγνωμοσύνη δέ, ὅταν ἁμαρτωλὸς ὤν, αὐτὸ τοῦτο ὁμολογῇ. εἰ δὲ ὁ μηδὲν ἑαυτῷ συνειδὼς ἀγαθόν, ἐπειδὴ τοῦτο, ὅπερ ἦν, ὡμολόγησεν, οὕτω τὸν θεὸν εἰς εὔνοιαν ἐπεσπάσατο, πόσης ἀπολαύσονται παρρησίας οἱ πολλὰ μὲν ἔχοντες ἑαυτῶν κατορθώματα εἰπεῖν, πάντων δὲ
C ἐκείνων ἐπιλανθανόμενοι, καὶ εἰς τοὺς ἐσχάτους ἑαυτοὺς ἀριθμοῦντες; καθάπερ οὖν καὶ ὁ Παῦλος ἐποίησε. πρῶτος γὰρ ἁπάντων ὢν τῶν δικαίων, πρῶτον ἑαυτὸν τῶν ἁμαρτωλῶν ἔλεγεν εἶναι· οὐκ ἔλεγε δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπέπειστο παρὰ τοῦ διδασκάλου μαθών, ὅτι μετὰ τὸ πάντα ποιῆσαι ἀχρείους δούλους ἑαυτοὺς χρὴ καλεῖν. τοῦτό ἐστι ταπεινοφροσύνη, τοῦτον ζηλώσατε οἱ κατορθώματα ἔχοντες, τὸν δὲ τελώνην ὑμεῖς οἱ ἁμαρτημάτων γέμοντες, καὶ ὁμολογῶμεν ὥσπερ ἐσμέν, καὶ τὸ στῆθος πλήττωμεν, καὶ τὴν διάνοιαν πείθωμεν μηδὲν μέγα περὶ ἑαυτῶν φαντάζεσθαι. ἂν γὰρ οὕτως
D ὦμεν διακείμενοι, ἀρκεῖ τοῦτο ἡμῖν εἰς προσφορὰν καὶ θυσίαν. καθάπερ καὶ ὁ Δαβὶδ ἔλεγε· Θυσία τῷ θεῷ πνεῦμα συντετριμμένον· καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει. οὐχ ἁπλῶς εἶπε τεταπεινωμένην, ἀλλὰ καὶ συντετριμμένην. τὸ γὰρ συντετριμμένον, καὶ διακεκλασμένον· οὐδὲ γὰρ ἐὰν βούληται, ἐπαρθῆναι δύναται. οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς μὴ ταπεινώσωμεν μόνον τὴν ψυχὴν τὴν ἡμετέραν, ἀλλὰ καὶ συντρίψωμεν καὶ κατανύξωμεν· συντρίβεται δὲ οἰκείων ἁμαρτημάτων μεμνημένη συνεχῶς.

αὐτὰς

ἂν οὕτως αὐτὴν ταπεινώσωμεν, οὐδὲ βουλομένη πρὸς τῦφον αἰρεσθῆναι, δυνήσεται, ὥσπερ τινὸς χαλινοῦ τοῦ συνειδότος ἐπιλαμβανομένου διεγειρομένης αὐτῆς, καὶ καταστέλλοντος καὶ πείθοντος μετριάζειν ἐν ἅπασιν. οὕτω δυνησόμεθα παρὰ τῷ θεῷ καὶ χάριν εὑρεῖν. Ὅσῳ γὰρ μέγας εἶ, φησι, τοσούτῳ ταπείνου σεαυτὸν, καὶ ἐναντίον κυρίου εὑρήσεις χάριν. ὁ δὲ παρὰ τῷ θεῷ χάριν εὑρὼν, οὐδενὸς αἰσθήσεται χαλεποῦ, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα δυνήσεται μετὰ τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος ἐκεῖνα ἅπαντα μετ᾽ εὐκολίας διαδραμεῖν τὰ δεινὰ, καὶ τὰς ἐκεῖ κειμένας τοῖς ἁμαρτάνουσι διαφυγεῖν τιμωρίας, τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ πανταχοῦ προηγουμένης, καὶ πάντα εὐδυμενιζούσης αὐτῷ· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἀπολαύειν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, δι᾽ οὗ καὶ μεθ᾽ οὗ τῷ πατρὶ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Ὅτι χρήσιμος ἡ τῶν γραφῶν ἀνάγνωσις, καὶ ὅτι δουλείᾳ καὶ περιστάσει πραγμάτων ἀχείρωτον ποιεῖ τὸν προσέχοντα, καὶ ὅτι τὸ ὄνομα τῶν ἀποστόλων πολλῶν ἐστιν ἀξιωμάτων ὄνομα, καὶ ὅτι τῶν ἔξωθεν ἀρχόντων καὶ αὐτῶν τῶν βασιλευόντων πολλῷ μείζονα κεκτῆνται δύναμιν οἱ ἀπόστολοι καὶ ἐξουσίαν· καὶ πρὸς τῷ τέλει πρὸς νεοφωτίστους.

Ὅταν μὲν εἰς τὴν πτωχείαν τῆς διανοίας ἴδω τῆς ἐμαυτοῦ, ναρκῶ καὶ ἀναδύομαι πρὸς διάλεξιν τοσούτου δήμου καλούμενος· ὅταν δὲ εἰς τὴν προθυμίαν ἀναβλέψω τὴν ὑμετέραν, καὶ τὸ τῆς ἀκροάσεως ἀκόρεστον, θαρρῶ καὶ διανίσταμαι, καὶ μετὰ προθυμίας πρὸς τὸ τῆς διδασκαλίας ἀποδύομαι στάδιον. ἱκανοὶ γὰρ ὑμεῖς καὶ λιθίνην λαβόντες διάνοιαν, πτερῶν πάντων κουφοτέραν ἐργάσασθαι τῇ περὶ τὴν ἀκρόασιν ἐπιθυμίᾳ τε καὶ σπουδῇ. καὶ καθάπερ τὰ φωλεύοντα τῶν ζώων ἐν μέσῳ τῷ χειμῶνι πρὸς τὰς πέτρας καταδυόμενα, ἐπειδὰν ἴδῃ τὸ θέρος φανὲν, ἀφίησι τὴν κατάδυσιν, καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν ζώων ἀγελάζεται, καὶ κοινῇ μεθ᾽ ἡμῶν σκιρτᾷ· οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ ἡ ἡμετέρα ὥσπερ εἴς τινα φωλεὸν τῆς ἀσθενείας τοῦ συνειδότος καταδυομένη, ὅταν ἴδῃ τὸν πόθον τῆς ὑμετέρας ἀγάπης, ἀφίησι τὸν φωλεὸν, καὶ μεθ᾽ ὑμῶν ἀγελάζεται, κοινῇ μεθ᾽ ὑμῶν σκιρτᾷ τὰ καλὰ τῶν γραφῶν σκιρτήματα,

Si ita illam humiliauerimus, ne ſi velit quidem in ſuperbiam erigi poterit, dum à conſcientia tanquam fræno quodam correpta, ne ſe erigat, reprimetur, & ad modeſtiam ſeruandam in omnibus compelletur. Ita poterimus, Eccli.3.18
& apud Deum gratiam inuenire. Quanto enim maior es inquit, tanto magis teipſum humilia & inuenies gratiam apud Deum: porro qui gratiam apud Deum inuenerit, nihil ſentiet moleſtiæ, ſed & in hac vita poterit cum Dei gratia cuncta illa aduerſa facile pertranſire, ac repoſitas in altera vita peccatoribus pœnas effugere præcedente vbique gratia Dei & omnia illi propicia & placida reddente, quam vtinam omnes obtinere poſſimus in Chriſto Ieſu domino noſtro, per quem & cum quo Patri gloria vna cum ſancto ſpiritu, nunc & ſemper & in ſecula ſeculorum. Amen.

Quod vtilis ſit lectio ſacrarum Scripturarum, & quod ſeruitute & incommodis omnibus inexpugnabilem reddat eum, qui fuerit eis intentus, & quod Apoſtololorum nomen multarum dignitatum ſit nomen, & quod externis magiſtratibus, ipſiſque adeo Regibus multo maiorem habeant poteſtatem & auctoritatem Apoſtoli, & in fine, ad nuper baptizatos.

FRONTONE DVCÆO interprete.

Cum egeſtatem mentis meæ cōſidero, torpeo, & refugio, ad habendum coram tanto populo ſermonem inuitatus: cum autem animi veſtri alacritatem reſpicio, ſic vt nullum vos capiat vnquam audiendi faſtidium, fiduciam reſumo & excitor, ac prompto animo ad doctrinæ ſtadium me accingo. Poſſetis enim vos ſi vel in animā incurriſſetis lapideam, hac veſtra audiēdi cupiditate ac ſtudio penna quauis leuiorem illam reddere. Et quemadmodum quæ in latibulis animalia deliteſcunt ac media hyeme ſe intra rupes abſcondunt, vbi æſtatē viderint apparere, latibula deſerūt, & cū reliquis animātibus congregātur, ac ſimul nobiſcū exultant, ſic & animus noſter, qui tanquam in latibulum quoddā imbecillitatis conſcientię ſe abdebat, cum veſtrę caritatis deſideriū intuetur, latibulū deſerit, & vobiſcū cōgregatur,

A & in hoc ſpirituali diuinoque prato, in paradiſo ſcripturæ præclaris ſcripturarum ſaltibus ſimul vobiſcum exultat. Eſt enim ſpirituale pratum, ac deliciarum paradiſus ſacrarum lectio ſcripturarum, & paradiſus deliciarum multo illo melior paradiſo. Hunc paradiſum non in terra, ſed in fidelium animabus plantauit Deus, hunc paradiſum non in Edem, nec ad Orientem vno circunſcriptum loco poſuit, ſed vbique terrarum expandit, & in fines orbis terrarum extendit. Atq; vt intelligas in vniuerſum orbem terrarũ expãſas eſſe ſcripturas, audi prophetam dicentem: In omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terrę verba eorum. Siue ad Indos te conferas, quos Oriens primos Sol reſpicit, ſiue ad Oceanum te conferas, ſiue ad Britannicas illas inſulas, ſiue in Euxinum pontum nauiges, ſiue ad Auſtrales partes abeas, omnes vbique audies de iis quæ in Scriptura ſunt philoſophantes, alia quidem voce, ſed non alia fide, ac lingua quidem diuerſa, ſed mente conſona. Nam linguæ quidem ſono differunt, religionis autem modo non differunt: & lingua quidem barbarè loquuntur, ſed animi ſenſu philoſophantur: ſolœciſmos faciunt ſono, ſed pietatem moribus colunt. Vides amplitudinem paradiſi ad fines orbis terrarũm extenſi? Hic ſerpens non eſt, locus eſt à feris immunis, ac Spiritus ſancti gratia munitur. Habet & fontem hic paradiſus, quemadmodum ille, fontem ex quo innumera naſcuntur flumina non quatuor tantum. Non enim Tigrim, nec Euphratem, nec Ægyptium Nilum, nec Indum Gangem, ſed innumeros fons iſte fluuios effundit. Quis hoc dicit? Deus ipſe, qui fluuios nobis iſtos largitus eſt: Qui enim credit in me, inquit, ſicut dixit Scriptura; flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Vides vt non quatuor flumina, ſed infinita ab illo fonte profluant? Neque vero multitudine tantum, ſed etiam natura fons eſt mirabilis. Neque enim aquæ fluenta ſunt, ſed ſpiritus dona. Fons iſte in ſingulas fidelium mentes diuiditur, & non minuitur: diuiditur & non conſumitur: diſpertitur, & minor non fit: apud omnes integer, & in ſingulis integer.

Scriptura lectio cum prato collata. — *Pſal. 18. c. Rom. 1. b.* — *Ioan. 7. 38.*

A ἐν τῷ πνευματικῷ καὶ θείῳ λειμῶνι, ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς γραφῆς. καὶ γὰρ πνευματικὸς λειμὼν, καὶ παράδεισος τρυφῆς ἡ τῶν θείων γραφῶν ἐστιν ἀνάγνωσις, παράδεισος δὲ τρυφῆς ἐκείνου τοῦ παραδείσου βελτίων. τοῦτον τὸν παράδεισον οὐκ ἐν τῇ γῇ, ἀλλ' ἐν ταῖς τῶν πιστευόντων ψυχαῖς ἐφύτευσεν ὁ θεός· τοῦτον τὸν παράδεισον οὐκ ἐν Ἐδὲμ, οὐδὲ κατὰ ἀνατολὰς ἔθετο ἐν ἑνὶ περιγράψας χωρίῳ, ἀλλὰ πανταχοῦ τῆς γῆς ἐξήπλωσε, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης ἐξέτεινε· καὶ ὅτι πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης τὰς γραφὰς ἥπλωσεν, ἄκουσον τοῦ προφήτου λέγοντος, Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, B καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν. κἂν πρὸς Ἰνδοὺς ἀπέλθῃς, οὓς πρῶτος ἀνίσχων ὁ ἥλιος ἐφορᾷ, κἂν εἰς τὸν ὠκεανὸν ἀπέλθῃς, κἂν πρὸς τὰς Βρεταννικὰς νήσους ἐκείνας· κἂν εἰς τὸν Εὔξεινον πλεύσῃς πόντον, κἂν πρὸς τὰ νότια ἀπέλθῃς μέρη, πάντων ἀκούσῃ πανταχοῦ τὰ ἀπὸ τῆς γραφῆς φιλοσοφούντων, φωνῇ μὲν ἑτέρᾳ, πίστει δὲ οὐχ ἑτέρᾳ, καὶ γλώττῃ μὲν διαφόρῳ, διανοίᾳ δὲ συμφώνῳ. ὁ μὲν γὰρ φθόγγος τῆς γλώττης ἐνήλλακται, ὁ δὲ τρόπος τῆς εὐσεβείας οὐκ ἐνήλλακται· C καὶ βαρβαρίζουσι μὲν τῇ γλώττῃ, φιλοσοφοῦσι δὲ τῇ γνώμῃ· καὶ σολοικίζουσι μὲν τῷ φθόγγῳ, εὐσεβοῦσι δὲ τῷ τρόπῳ. εἶδες παραδείσου μῆκος πρὸς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης ἐκτεταμένον; ἐνταῦθα οὐκ ἔστιν ὄφις, καθαρὸν τῶν θηρίων τὸ χωρίον, καὶ τῇ τοῦ πνεύματος τειχίζεται χάριτι. ἔχει καὶ πηγὴν ὁ παράδεισος οὗτος καθάπερ ἐκεῖνος, πηγὴν μυρίων ποταμῶν μητέρα, οὐχὶ τεσσάρων. οὐ γὰρ τὸν Τίγρητα, οὐδὲ τὸν Εὐφράτην, οὐδὲ τὸν Αἰγύπτιον Νεῖλον, οὐδὲ τὸν Ἰνδὸν Γάγγην, ἀλλὰ μυρίους ἐφίησι ποταμοὺς αὕτη ἡ πηγή. τίς ταῦτά φησιν; αὐτὸς ὁ τοὺς ποταμοὺς ἡμῖν χαρισάμενος D θεός· Ὁ πιστεύων γὰρ εἰς ἐμὲ, φησὶ, καθὼς εἶπεν ἡ γραφὴ, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσουσιν ὕδατος ζῶντος. εἶδες πῶς οὐχὶ τέσσαρες ποταμοὶ, ἀλλὰ ἀδιήγητοι ἀπὸ τῆς πηγῆς ἐκείνης ἐκπηγάζοντες; οὐ τῷ πλήθει δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῇ φύσει θαυμαστὴ ἡ πηγή. οὐ γὰρ ὕδατός ἐστι τὰ νάματα, ἀλλὰ πνεύματος τὰ χαρίσματα. αὕτη ἡ πηγὴ καθ' ἑκάστην ψυχὴν ἐστι τῶν πιστῶν μεριζομένη, καὶ οὐ μειουμένη· μεριζομένη, καὶ οὐ δαπανωμένη, κατακερματιζομένη, καὶ οὐκ ἐλαττουμένη· παρὰ πᾶσιν ὁλόκληρος, καὶ ἐν ἑκάστῳ ὁλόκληρος.

Τοιαῦτα γὰρ τοῦ πνεύματος τὰ χαρίσματα. Βούλει μαθεῖν τὴν δαψίλειαν τῶν ναμάτων τούτων; βούλει μαθεῖν τῶν ὑδάτων τὴν φύσιν, πῶς οὐκ ἔοικε τούτοις, ἀλλὰ βελτίω τούτων καὶ θαυμασιώτερά ἐστιν; ἄκουσον πάλιν αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος τῇ Σαμαρείτιδι, ἵνα μάθῃς τὴν δαψίλειαν τῆς πηγῆς· Τὸ ὕδωρ, ὃ ἐγὼ δώσω, φησί, τῷ πιστῷ, γενήσεται ἐν αὐτῷ πηγὴ ὕδατος ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον. οὐκ εἶπεν, ἐξιόντος, οὐκ εἶπε, περιχεομένου· ἀλλά, ἁλλομένου, διὰ τοῦ ἅλματος τὴν ἀφθονίαν ἡμῖν ἐμφαίνων. ἐκεῖνα τῶν κρηναίων ὑδάτων ἐξάλλεσθαι καὶ πηδᾶν πανταχόθεν εἴωθεν, ἅπερ αἱ αἱ πηγαὶ ἐν τοῖς κόλποις μὴ δύνανται κατέχειν, ἀλλὰ νικώμεναι τῇ συνεχείᾳ τῆς ἐπιρροῆς πανταχόθεν αὐτὰ ἀναβλύζουσι. βουλόμενος οὖν τὴν δαψίλειαν τῶν ναμάτων δεῖξαι, εἶπεν, ἁλλομένου, οὐκ, ἐξιόντος. βούλει δὲ τὴν φύσιν αὐτῆς καταμαθεῖν; μάνθανε ἀπὸ τῆς χρείας. οὐ γὰρ εἰς ζωὴν τὴν παροῦσαν, ἀλλ' εἰς ζωὴν αἰώνιόν ἐστι χρησίμη. διατρίψωμεν τοίνυν ἐν τῷ παραδείσῳ τούτῳ, παρακαθεζώμεθα τῇ πηγῇ· μὴ πάθωμεν ὅπερ ἔπαθεν ὁ Ἀδάμ, καὶ ἐκπέσωμεν τοῦ παραδείσου· μὴ δεξώμεθα συμβουλὴν ὀλεθρίαν, μὴ παραδεξώμεθα τὴν ἀπάτην τοῦ διαβόλου· μένωμεν ἔνδον· πολλὴ γὰρ ἡ ἐντεῦθεν ἀσφάλεια· μένωμεν ἐν τῇ ἀναγνώσει τῶν γραφῶν τούτων. καθάπερ γὰρ οἱ πηγῇ παρακαθήμενοι, καὶ τῆς αὔρας ἐκείνης ἀπολαύοντες, καὶ καύσωνος ἐπικειμένου, τὴν ὄψιν συνεχῶς ἐπικλύζοντες, ἀποκρούονται τὸ πνῖγος τοῖς νάμασι, καὶ δίψους ἐνοχλοῦντος ῥᾳδίως ἰῶνται τὸ πάθος, ἐγγύθεν τὸ φάρμακον ἀπὸ τῆς πηγῆς ἔχοντες. οὕτως ὁ παρὰ τὴν πηγὴν τῶν θείων γραφῶν παρακαθήμενος, κἂν ἐπιθυμίας ἀτόπου φλόγα διενοχλοῦσαν ἴδῃ, ῥᾳδίως ἀπὸ τῶν ναμάτων ἐκείνων τὴν ψυχὴν ἀποκλύσας ἀπεκρούσατο τὴν φλόγα· κἂν ὀργὴ διακαὴς ἐνοχλῇ, τὴν καρδίαν καθάπερ λέβητα ὑποκαιόμενον ἀναβράσσουσα, μικρὸν τοῦ νάματος ἐπιστάξας, εὐθέως κατέστειλε τοῦ πάθους τὴν ἀναισχυντίαν· καὶ ἐκ πάντων τῶν πονηρῶν λογισμῶν, ὥσπερ ἐκ μέσης φλογὸς ἐξαρπάζει τὴν ψυχὴν ἡ τῶν θείων γραφῶν ἀνάγνωσις. διὸ καὶ ὁ προφήτης ὁ μέγας Δαβὶδ ἐκεῖνος, εἰδὼς τὴν ὠφέλειαν τὴν ἀπὸ τῆς ἀναγνώσεως τῶν γραφῶν, τὸν διηνεκῶς προσέχοντα ταῖς γραφαῖς, τῆς ὁμιλίας ταύτης ἀπολαύοντα παρεικάζει φυτῷ ἀεὶ τεθηλότι,

Talia namque ſunt Spiritus dona. Vis tu fluentorum iſtorum vbertatem cognoſcere? Vis aquarum naturam cognoſcere? quo pacto his non ſimiles, ſed his meliores ſunt & mirabiliores? audi rurſus Chriſtum ipſum Samaritanæ dicentem, vt vbertatem fontis agnoſcas: Aqua, quàm ego dabo, inquit, fideli, fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam æternam. Non dixit exeuntis, non dixit, effuſæ, ſed ſalientis, per ſaltus abundantiam nobis exprimens. Illæ fontanæ ſolent aquæ proſilire, atque vndique erumpere, quas continere ſinu fontes nequeunt, ſed fluctus frequentia victæ vndique illas ſcaturientes effundunt. Cum igitur laticum copiam vellet indicare, ſalientis dixit non exeuntis. Vis etiam naturam eius cognoſcere? ex vſu cognoſce. Non enim ad vitam præſentem, ſed ad vitam æternam eſt vtilis. In hoc igitur paradiſo verſemur: aſſideamus fonti ne nobis accidat id quod Adamo accidit, & paradiſo excidamus: ne perniciofum conſilium admittamus, ne Diaboli fraudem ſuſcipiamus: maneamus intus: quippe multa inde ſecuritas: in lectione Scripturæ iſtius permaneamus. Vt enim ij, qui fonti aſſident, & aura illa fruuntur, & æſtu ingruente faciem frequenter immergunt, laticibus æſtiuum calorem depellunt, & ſitis, qua vexantur, malo medentur, dum illis de propinquo fonte remedium ſuppetit: ſic qui ſacrarum fonti ſcripturarum aſſidet, licet nefariæ libidinis flamma cruciari ſe ſentiat, cum animam laticibus illis perfuderit facile flammam repellit: ſiue feruida infeſtet iracundia, quæ tanquam ſuccenſum lebetem cor inflammat, ſi modicum aquæ inſtillet, confeſtim paſſionis importunitatem compeſcet, & ex omnibus prauis cogitationibus animam tanquam ex media flamma eripiet ſacrarum lectio ſcripturarum. Quam ob cauſſam etiam magnus ille propheta Dauid, cum probe ſciret, quanta ex lectione Scripturæ manet vtilitas, eum qui Scripturæ perpetuo ſit intentus, & earum colloquio fruatur, cum planta comparat quæ ſemper floreat,

Ioan. 4. 14.

Cum fonte comparatur ſcriptura.

iuxta riuos aquarum ſita, dum ita loquitur: Beatus vir, qui non abiit in conſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit, & in cathedra peſtilentiæ non ſedit: ſed in lege Domini voluntas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte: & erit tãquam lignum, quod plantatum eſt ſecus decurſus aquarum. Vt enim lignum illud ſecus aquarum decurſus plantatum, & iuxta riuos ſitum dum perenni aquarum copia irrigatur, nulla intemperie aëris lædi poteſt, & neque ſolis radios acrius incaleſcentes reformidat, neque grauiori æſtu ſæuientem aërem pertimeſcit: (cum enim incluſum in ſe ſufficientem humorem habeat, omnem radij ſolaris exterius ingruentem ardorem ſtatim depellit ac diſcutit) ſic etiam anima quæ iuxta ſacrarum riuos ſcripturarum ſedet, ac perpetuo rigatur, dum latices illos, rorémque Spiritus in anima ſua colligit, omnibus rerum humanarum incommodis reſiſtet inuicta; ſiue morbus, ſiue contumelia, ſiue calumnia, ſiue vituperia, ſiue ſcommata, ſiue pigritia quæuis, ſiue cuncta mundi mala in eiuſmodi animam impetum faciant, facile perturbationum incendium propulſabit, cum ſufficienti lectionis ſcripturæ ſolatio roboretur. Nam neque gloriæ magnitudo, neque potentiæ maieſtas, nec amicorum præſentia, nec aliud quicquam ex rebus humanis animam adeo triſtitia confectam ſolari poterit ac ſacrarum lectio Scripturarum. Quid ita? quod illa quidem caduca ſint, & interitui obnoxia, quam ob cauſſam & obnoxium interitui eſt ipſorum ſolatium: at lectio ſcripturæ colloquium eſt cum Deo. Quando igitur eum qui triſtitia ſit affectus conſolatur Deus, quid ex rebus creatis ipſum in mœrorem poteſt coniicere? Lectioni ergo ſimus intenti, non duas tantum has libras (non enim ad ſecuritatem ſufficit hæc auditio nuda) ſed perpetuo quiſque domum reuerſus libros ſacros in manus ſumat, & eorum quæ dicta ſunt ſenſus percurrat, ſi quidem perpetuam & ſufficientem vtilitatem percipere cupiat ex ſcriptura. Nam & lignum illud iuxta riuos ſitũ non ad duas & tres horas cum aquis verſatur, ſed omni die omniq; nocte: propterea foliis vernat,

Pſal. 1. 1.

A παρὰ τοὺς ῥύακας ἑστηκότι τῶν ὑδάτων, οὕτω σὲ λέγων· Μακάριος ἀνὴρ, ὃς οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλῇ ἀσεβῶν, καὶ ἐν ὁδῷ ἁμαρτωλῶν οὐκ ἔστη, καὶ ἐπὶ καθέδραν λοιμῶν οὐκ ἐκάθισεν· ἀλλ' ἐν τῷ νόμῳ κυρίου τὸ θέλημα αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ μελετήσει ἡμέρας καὶ νυκτός· καὶ ἔσται ὡς τὸ ξύλον τὸ πεφυτευμένον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων. καθάπερ γὰρ τὸ ξύλον ἐκεῖνο τὸ παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων πεφυτευμένον, παρ' αὐτοὺς τοὺς ῥύακας ἑστηκὸς, διηνεκῆ τῆς ἀρδείας ἔχον τὴν χορηγίαν, πάσῃ ἀέρων ἀνωμαλίᾳ ἀχείρωτον γίνεται, καὶ οὔτε ἀκτῖνα θερμοτέραν γινομένην δέδοικεν, οὔτε τὸν ἀέρα μεταπεσόντα εἰς αὐχμὸν εὐλαβεῖται (ἱκανὴν γὰρ ἔχον ἐναποκειμένην ἐν ἑαυτῷ τὴν νοτίδα, πάσης ἡλιακῆς θέρμης πλεονεξίαν ἔξωθεν προσβαλοῦσαν εὐκόλως ἀποκρούεται καὶ διωθεῖται) οὕτω καὶ ψυχὴ παρὰ τοὺς ῥύακας ἑστηκυῖα τῶν θείων γραφῶν, καὶ ποτιζομένη διηνεκῶς, ἐκεῖνα τὰ νάματα καὶ τὴν δρόσον τοῦ πνεύματος ἐν ἑαυτῇ συνάγουσα, πρὸς πᾶσαν τὴν πραγμάτων περίστασιν ἀχείρωτος ἔσται, κἂν νόσος, κἂν ἐπήρεια, κἂν συκοφαντία, κἂν λοιδορίαι, κἂν σκώμματα, κἂν πᾶσα ῥᾳθυμία, κἂν C πάντα τὰ τῆς οἰκουμένης κακὰ εἰς τὴν τοιαύτην κατασκήψῃ ψυχὴν, εὐκόλως ἀποκρούεται τὴν πύρωσιν τῶν παθῶν, ἀπὸ τῆς τῶν γραφῶν ἀναγνώσεως ἱκανὴν παράκλησιν ἔχουσα. οὔτε γὰρ δόξης μέγεθος, οὐ δυναστείας ὄγκος, οὐ φίλων παρουσία, οὐκ ἄλλο οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων οὕτω τὸν ἐν ὀδύνῃ παραμυθήσασθαι δύναται, ὡς ἡ τῶν θείων γραφῶν ἀνάγνωσις. τί δήποτε; ὅτι ἐκεῖνα μὲν ἐπίκηρα καὶ φθαρτὰ, διὸ καὶ φθαρτὴ αὐτῶν ἡ παράκλησις· ἡ δὲ τῶν γραφῶν ἀνάγνωσις θεοῦ ὁμιλία ἐστίν. ὅταν οὖν ὁ θεὸς τὸν ἐν ἀθυμίᾳ D παρακαλῇ, τί τῶν ὄντων αὐτὸν εἰς ἀθυμίαν ἐμβαλεῖν δύναται; προσέχωμεν τοίνυν τῇ ἀναγνώσει, μὴ τὰς δύο μόνον ταύτας ὥρας (οὐ γὰρ ἀρκεῖ ἡμῖν εἰς ἀσφάλειαν ἡ ψιλὴ αὕτη ἀκρόασις) ἀλλὰ διηνεκῶς· καὶ ἕκαστος οἴκαδε ἀναχωρήσας τὰ βιβλία μετὰ χεῖρας λαμβανέτω, καὶ τῶν εἰρημένων ἐπερχέσθω τὰ νοήματα, εἴ γε μέλλῃ διηνεκῆ καὶ ἀρκοῦσαν ἔχειν τὴν ἀπὸ τῆς γραφῆς ὠφέλειαν. καὶ γὰρ τὸ ξύλον ἐκεῖνο, τὸ παρὰ τοὺς ῥύακας ἑστηκὸς, οὐ δύο καὶ τρεῖς ὥρας ὁμιλεῖ τοῖς ὕδασιν, ἀλλὰ πᾶσαν μὲν ἡμέραν, πᾶσαν δὲ νύκτα. διὰ τοῦτο κομᾷ τοῖς φύλλοις,

διὰ τοῦτο βρίθει τῷ καρπῷ ἐκεῖνο τὸ ξύλον, κἂν μηδεὶς αὐτὸ ἀνθρώπων ποτίζῃ· ἐπειδὴ παρὰ τοὺς ῥύακας ἕστηκεν αὐτό, διὰ τῶν ῥιζῶν ἐπισπᾶται τὴν νοτίδα, καὶ ὥσπερ διά τινων πόρων παραπέμπει τὴν ὠφέλειαν παντὶ τῷ σώματι· οὕτω καὶ ὁ συνεχῶς ἀναγινώσκων τὰς θείας γραφάς, καὶ παρὰ τοὺς ῥύακας αὐτῶν ἑστηκώς, κἂν μηδένα ἔχῃ τὸν ἑρμηνεύοντα, διὰ τῆς συνεχοῦς ἀναγνώσεως, ὥσπερ διά τινων ῥιζῶν, πολλὴν ἐπισπᾶται τὴν ὠφέλειαν. διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς τὰς φροντίδας ὑμῶν εἰδότες, τοὺς περισπασμούς, τὰς ἀσχολίας τὰς πολλάς, ἠρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ὑμᾶς προσάγομεν τοῖς νοήμασι τῶν γραφῶν, τῷ βραδεῖ τῆς ἐξηγήσεως μόνιμον ποιοῦντες τῶν λεγομένων τὴν μνήμην. καὶ γὰρ ὄμβρος ῥαγδαῖος μὲν καταρρηγνύμενος κατακλύζει τὴν ἐπιφάνειαν, τὸ δὲ βάθος οὐδὲν ὠφελεῖ· ἠρέμα δὲ καὶ κατὰ μικρὸν ἐλαίου δίκην ἐνιζάνων τῷ προσώπῳ τῆς γῆς, ὥσπερ διά τινων φλεβῶν τῶν πόρων αὐτῆς πρὸς τὸ βάθος διολισθαίνων, τὰς λαγόνας αὐτῆς ἐμπλήσας νοτίδος, εὐπορωτάτην ποιεῖ πρὸς τὴν τῶν καρπῶν φοράν. διὸ καὶ ἡμεῖς τὸν πνευματικὸν τοῦτον ὄμβρον ἠρέμα ταῖς ὑμετέραις ἐνίεμεν ψυχαῖς. αἱ μὲν γὰρ γραφαὶ νεφέλαις ἐοίκασι πνευματικαῖς, τὰ δὲ ῥήματα καὶ νοήματα ὄμβρῳ προσέοικε πολλῷ τούτου βελτίονι· καὶ διὰ τοῦτο τὸν πνευματικὸν τοῦτον ὄμβρον κατὰ μικρὸν ὑμῖν ἐνίεμεν, ἵνα πρὸς αὐτὸ τὸ βάθος χωρήσῃ τὰ ῥήματα. διὰ τοῦτο τετάρτην σήμερον ἡμέραν ἔχοντες ἐξηγήσεως, οὐδέπω μίαν ἐπιγραφὴν παρελθεῖν ἠδυνήθημεν, ἀλλ' ἔτι περὶ αὐτὴν στρεφόμεθα. βέλτιον γὰρ μικρὸν διασκάπτοντας χωρίον, καὶ πρὸς τὸ βάθος καταβαίνοντας πολὺν τῶν ἀναγκαίων εὑρεῖν θησαυρόν, ἢ πολλὰς ἀρούρας ἐπιόντας ἄνωθεν, ἁπλῶς καὶ εἰκῆ ταλαιπωρεῖσθαι καὶ μάτην. καίτοι οἶδα πολλοὺς πρὸς τὴν βραδύτητα ταύτην δυσχεραίνοντας· ἀλλ' οὐ μέλει μοι τῆς ἐκείνων κατηγορίας, ἀλλὰ μέλει μοι τῆς ὑμετέρας ὠφελείας. οἱ ὀξύτερον βαδίζειν δυνάμενοι τοὺς βραδυτέρους τῶν ἀδελφῶν ἀναμενέτωσαν. οὗτοι μὲν γὰρ ἐκείνους ἀναμεῖναι δύνανται, οἱ δὲ ἀσθενέστεροι πρὸς ἐκείνους ἑαυτοὺς ἐπεκτεῖναι οὐκ ἰσχύουσι. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλός φησιν, ὅτι οὐκ ὀφείλομεν τοὺς ἀσθενεῖς ἀναγκάζειν πρὸ καιροῦ, πρὸς τὴν τελειότητα τῶν δυνατῶν ἐκτείνεσθαι μὴ δυναμένους·

A propterea fructu grauatur lignũ illud, licet nullus ex hominibus illud irriget: quoniam iuxta riuos eſt conſitum, radicibus humorem attrahit, & quaſi per meatus quoſdam in totum corpus vtilitatem transfundit: ſic & is qui ſcripturas ſacras aſſiduè legit, & iuxta riuos illarum reſidet, licet neminẽ habeat, qui interpretetur, frequẽti lectione quaſi radicibus quibuſdã vtilitatem haurit. Idcirco nos quibus ſollicitudines veſtræ ſunt notæ, occupationes, ac negotia multa, ſenſim ac paulatim vos ad ſcripturæ ſenſa deducimus, ac lentitudine expoſitionis effi-
B cimus, vt eorum, quæ dicta ſunt, memoria tenacius adhæreſcat. Nam & imber ſi vehemens irrumpat, ſuperficiem terrę inundat, & profundo nihil prodeſt: ſin autem ſenſim & pedetentim in morem olei in terræ faciem ſe inſinuet, quaſi per venas quaſdam per meatus eius ad profundum delabitur, eiuſque viſcera humore complens ad fruges vbertim pariendas fœcundiſſimam illam reddit: Propterea nos quoque ſpiritualem hunc imbrem animabus veſtris paulatim im-
C mittimus, ſiquidem Scripturę ſpiritualibus ſunt nubibus ſimiles, at voces & ſenſus imbri ſimiles ſunt longe iſto præſtantiori: atque idcirco ſpiritualem hunc imbrem ſenſim vobis infundimus, vt ad fundum ipſum verba permeent. Eo fit, vt cum ad quartum iam diem expoſitionẽ produxerimus, necdum tamen vnam inſcriptionem potuerimus præterire, ſed adhuc circa illam verſemur. Satius enim eſt, vt exiguo perfoſſo agro, cum ad fundum deſcẽderimus, multum illic rerum neceſſariarum theſaurum offendamus,
D quàm ſi cum arua multa ſuperficie tenus percurrerimus, fruſtra, temere, & incaſſum nos affligamus. Ac ſcio equidem multos hanc tarditatem ægrè ferre, ſed illorum ego reprehenſionem nihil curo, ſola mihi veſtra curæ eſt vtilitas. Qui celerius poſſunt incedere, tardiores fratres expectent. Nam iſti quidem expectare illos poſſunt, at infirmiores illos aſſequi minimè poſſunt. Idcirco etiam Paulus non debere nos ait imbecilliores ante tempus vrgere, cum ad robuſtorum perfectionem ſe ipſos minimè poſſint extendere.

Scriptura cum nubibus collata.

1.Cor. 8.7

ſed debere nos firmiores imbecillitates infirmorum ſuſtinere. Nos de veſtra ſumus vtilitate ſoliciti, non vt nos temere oſtentemus: atque idcirco ſenſibus immoramur. Itaque primo die non eſſe temere prætereundas inſcriptiones dicebam, quo tempore titulum vobis altaris legi, ac Pauli ſapientiam oſtendi, qui militem alienum, quique in aduerſariorum acie ſtabat, ad cohortes ſuas tranſtulit. In hoc deſiit priori die tota doctrina: poſt illam ſecundo die, qui libri eſſet illius auctor, quæſiuimus, & inuenimus Dei gratia Lucam Euangeliſtam, multiſque vobis demonſtrationibus rem in quæſtione poſitam probauimus, quarũ aliæ clariores, abſtruſiores aliç fuerunt. Scio námque multos ex auditoribus ea, quç poſtremo loco dicta ſunt, aſſequutos non eſſe: nec tamen idcirco ſubtiliores ſenſus confidenter perſequi deſiſtemus. Itaque ea quç clariora ſunt ſimplicioribus; profundiora vero proderunt his, qui acutius intuentur. Variam quippe menſam eſſe oportet ac differentem, quandoquidem & differens eſt eorum qui inuitati ſunt appetitus. Primo igitur die de inſcriptione: ſecunda vero die de eo qui librum ſcripſit, tertia die diſſeruimus apud eos qui aduenerant de initio Scripturæ, & oſtendimus, ſicut illi norunt qui audierũt, quid ſit actum, quid ſit miraculum, & quid ſit cõuerſatio, quid ſignũ & prodigiũ ac virtus, & quantũ inter vtraq; ſit diſcrimen: qua ratione alterum maius ſit, vtilius alterum: & qua ratione alterum ſolum per ſe regnum acquirit, alterum niſi operum ſubſidium aſſumat, extra veſtibulum illud eiicitur. Hodie reliquum inſcriptionis operæ-pretium eſt dicamus, & quid ſignificet Apoſtoli nomen oſtendamus. Neque enim nudum eſt nomen hoc, ſed magiſtratus eſt appellatio, maximi magiſtratus, magiſtratus maximè ſpiritualis, magiſtratus cœleſtis. Sed attendite diligenter: nã quemadmodum in rebus ſæcularibus magiſtratus ſunt multi, non tamen eiuſdem omnes dignitatis, ſed alij maiores, alij minores: exempli cauſſa vt ab inferiori enumerationem ordiamur, eſt Defenſor ciuitatis, eſt illo ſublimior gentis Præſes; eſt alius poſt illum magiſtratus maior:

Quid ſignificet nomen Apoſtoli.

A ἀλλ' ὅτι ἡμεῖς ὀφείλομεν οἱ δυνατοὶ τὰ ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων βαστάζειν. ὠφελείας ἡμῖν μέλει τῆς ὑμετέρας, οὐκ ἐπιδείξεως ἁπλῶς. διὰ τοῦτο ἐνδιατρίβομεν τοῖς νοήμασι. τῇ μὲν οὖν προτέρᾳ ἡμέρᾳ, ὅτι οὐχ ἁπλῶς παρατρέχειν χρὴ τὰς ἐπιγραφὰς ἔλεγον, ὅτε καὶ τὸ ἐπίγραμμα ὑμῖν ἀνέγνων τοῦ βωμοῦ, καὶ τὴν σοφίαν ἐπέδειξα Παύλου, τὸν ἀλλότριον στρατιώτην, καὶ ἐν τῇ παρατάξει τῶν ἐχθρῶν ἑστηκότα πρὸς τὴν οἰκείαν φάλαγγα μεταστήσαντος. εἰς τοῦτο ἐν τῇ προτέρᾳ ἡμέρᾳ κατέληξεν ἡ διδασκαλία πᾶσα. μετ' ἐκείνην ἐν τῇ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ ἐζητήσαμεν τίς ὢν
B ὁ τὸ βιβλίον γράψας· καὶ εὕρομεν τῇ τοῦ θεοῦ χάριτι Λουκᾶν τὸν εὐαγγελιστήν, καὶ διὰ πλειόνων ἀποδείξεων ὑμῖν παρεστήσαμεν τὸ ζητούμενον, τῶν μὲν σαφεστέρων, τῶν δὲ βαθυτέρων. οἶδα γὰρ ὅτι τοῖς ἐσχάτοις τῶν εἰρημένων πολλοὶ τῶν ἀκουσάντων οὐ παρηκολούθησαν· ἀλλ' ὅμως οὐ διὰ τοῦτο ἀποστησόμεθα τοῦ καταλμᾶν λεπτοτέρων νοημάτων. τὰ μὲν οὖν σαφέστερα τοῖς ἀφελεστέροις, τὰ δὲ βαθύτερα τοῖς ὀξύτερον ἐνορῶσιν ἔσται χρήσιμα. ποικίλην γὰρ εἶναι δεῖ τὴν τράπεζαν καὶ διάφορον, ἐπειδὴ καὶ διάφορος ἡ τῶν κεκλημένων ἐπιθυμία. τῇ μὲν
C οὖν προτέρᾳ ἡμέρᾳ περὶ ἐπιγραφῆς, τῇ δὲ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ περὶ τοῦ γράψαντος τὸ βιβλίον· τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ χθὲς πρὸς τοὺς παραγενομένους περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς γραφῆς διελέχθημεν, καὶ ἐδείξαμεν, καθάπερ ἴσασιν οἱ ἀκηκοότες, τί μέν ἐστι πρᾶξις, τί δέ ἐστι θαῦμα· καὶ τί μέν ἐστι πολιτεία, τί δέ ἐστι σημεῖον, καὶ τέρας, καὶ δύναμις, καὶ πόσον τὸ μέσον ἑκατέρων· καὶ πῶς τὸ μὲν μεῖζον, τὸ δὲ χρησιμώτερον· καὶ πῶς τὸ μὲν καθ' ἑαυτὸ εἰς βασιλείαν προξενεῖ, τὸ δὲ ἐὰν μὴ λάβῃ τὴν ἀπὸ τῆς πράξεως συμμαχίαν, ἔξω τῶν προθύρων ἐκείνων ἐκβάλλεται. σήμερον ἀναγκαῖον εἰπεῖν τὸ ἐπί-
D λοιπον τῆς ἐπιγραφῆς, καὶ δεῖξαι τί ποτέ ἐστι τὸ ὄνομα τῶν ἀποστόλων. οὐδὲ γὰρ ψιλόν ἐστι τὸ ὄνομα τοῦτο, ἀλλ' ἀρχῆς ἐστι προσηγορία ἀρχῆς μεγίστης, ἀρχῆς τῆς πνευματικωτάτης, ἀρχῆς ἄνω. ἀλλὰ διανάστητε. καθάπερ γὰρ ἐν τοῖς βιωτικοῖς πράγμασίν εἰσιν ἀρχαὶ πολλαί, οὐ πᾶσαι δὲ τῆς αὐτῆς ἀξίας, ἀλλ' αἱ μὲν μείζους, αἱ δὲ ἐλάττους· οἷον (ἵνα ἀπὸ τῶν κατωτέρας τὸν ἀριθμὸν ποιησώμεθα) ἔστιν ὁ τῆς πόλεως ἔκδικος· ἔστιν ἀνώτερος ἐκείνου ὁ τοῦ ἔθνους ἡγεμών· ἔστι μετ' ἐκεῖνον ἕτερος ἀρχὴν μείζων· ἔστι πάλιν ὁ στρατηλάτης·

A ἔστιν ὁ ὕπαρχος· ἔστιν ἀνωτέρα τούτων ἀρχή, ἡ τῶν ὑπάτων ἀρχή· καὶ πᾶσαι μὲν αὗται ἀρχαί, οὐ πᾶσαι δὲ τῆς αὐτῆς ἀξίας· οὕτω καὶ τῶν πνευματικῶν πολλαὶ μὲν ἀρχαί, οὐ πᾶσαι δὲ τῆς αὐτῆς ἀξίας, πασῶν δὲ μείζων ἡ τῆς ἀποστολῆς ἀξία. καὶ γὰρ ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ὑμᾶς ἐπὶ τὰ νοητὰ χειραγωγεῖν δεῖ. οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησε, περὶ πνεύματος διαλεγόμενος, ὕδατος ἐμνημόνευσεν· Ὁ γὰρ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος τούτου, διψήσει πάλιν, φησίν· ὁ δὲ πίνων ἐκ τοῦ ὕδατος, οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσει εἰς τὸν αἰῶνα. ὁρᾷς αὐτὸν ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἐπὶ τὰ νοητὰ χειραγωγοῦντα τὸ γύναιον; B οὕτω καὶ ἡμεῖς ποιοῦμεν, καὶ κάτωθεν ἀναβαίνομεν ἄνω, ὥστε εὐσημότερον γενέσθαι τὸν λόγον. διὰ τοῦτο περὶ ἀρχῆς διαλεγόμενοι, οὐ πνευματικῆς ἐμνήσθημεν ἀρχῆς, ἀλλ' αἰσθητῆς, ἵνα ἀπὸ ταύτης πρὸς ἐκείνην ὑμᾶς χειραγωγήσωμεν. ἠκούσατε πόσας ἠριθμησάμεθα ἀρχὰς βιωτικάς, καὶ πῶς αἱ μὲν μείζους, αἱ δὲ ἐλάττους· καὶ πῶς ἡ τῶν ὑπάτων ἀρχὴ καθάπερ κορυφὴ καὶ κεφαλὴ πᾶσιν ἐπίκειται· ἴδωμεν καὶ τὰς ἀρχὰς τὰς πνευματικάς. ἔστιν ἀρχὴ πνευματική, προφητείας ἀρχή, ἔστιν ἑτέρα ἀρχὴ εὐαγγελισμοῦ, ἔστι ποιμένος, ἔστι διδασκάλου, ἔστι C χαρισμάτων, ἔστιν ἰαμάτων, ἔστιν ἑρμηνείας γλωσσῶν. ταῦτα πάντα ὀνόματα μέν ἐστι χαρισμάτων, πράγματα δὲ ἀρχῶν καὶ ἐξουσιῶν. ὁ προφήτης ἄρχων ἐστί· παρ' ἡμῖν ὁ δαίμονας ἐξελαύνων ἄρχων ἐστί· παρ' ἡμῖν ὁ ποιμὴν καὶ διδάσκαλος ἄρχων ἐστὶ πνευματικός· ἀλλὰ τούτων ἁπάντων μείζων ἐστὶν ἀρχὴ ἡ ἀποστολική. καὶ πόθεν τοῦτο δῆλον; ὅτι πρὸ πάντων ὁ ἀπόστολος τούτων ἐστί. καὶ καθάπερ ὁ ὕπατος ἐν ταῖς αἰσθηταῖς ἀρχαῖς, οὕτως ὁ ἀπόστολος ἐν ταῖς πνευματικαῖς τὴν προεδρείαν ἔχει. αὐτοῦ τοῦ Παύλου ἀ- D κούσωμεν ἀριθμοῦντος τὰς ἀρχάς, καὶ ἐν τῷ ὑψηλοτέρῳ χωρίῳ τὴν ἀποστολικὴν καθίζοντος. τί οὖν οὗτός φησιν; Οὓς μὲν ἔθετο ὁ θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους, καὶ ποιμένας· εἶτα χαρίσματα ἰαμάτων. εἶδες κορυφὴν ἀρχῶν; εἶδες ὑψηλὸν καθήμενον τὸν ἀπόστολον, καὶ οὐδένα πρὸ ἐκείνου ὄντα, οὔτε ἀνώτερον; πρῶτον γὰρ ἀποστόλους, φησί· δεύτερον προφήτας, τρίτον διδασκάλους, καὶ ποιμένας· εἶτα χαρίσματα ἰαμάτων, ἀντιλήψεις, κυβερνήσεις, γένη γλωσσῶν.

eſt rurſus Magiſter militum: eſt Præfectus; eſt ſublimior iſtis magiſtratus dignitas Conſulum, & omnes quidem hi ſunt magiſtratus, ſed non eiuſdem omnes dignitatis, porro maior omnibus eſt dignitas Apoſtolatus. A ſenſibilibus enim rebus ad ſpiritualia quaſi manu ducendi eſtis. Ita fecit & Chriſtus, de Spiritu diſſerẽs aquæ meminit. Qui enim bibit ex aqua hac, ſitiet iterum, inquit, qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non ſitiet in ęternũ. Vides eum à ſenſilibus ad ſpiritualia mulierculam illam deducere? ſic nos etiam agimus, & ab inferioribus ad ſuperiora conſcendimus, vt magis perſpicua fiat oratio. Propterea cũ de magiſtratu loqueremur nõ ſpiritualis tantum mentionem fecimus: ſed ſenſibilis magiſtratus, vt ab hac vos ad illã manu duceremus. Audiſtis quot ſeculares magiſtratus enumerauerimus, & quo pacto alij quidem maiores, alij vero ſint minores, & quo pacto Conſulũ magiſtratus quaſi culmen & caput præ reliquis cũctis emineat: videamus ſpirituales etiam magiſtratus. Spiritualis eſt magiſtratus prophetiæ magiſtratus: eſt alter Euangeliſtæ, eſt Paſtoris, eſt Doctoris, eſt donorum, eſt curationum eſt interpretationis linguarum. Hæc omnia nomina quidem ſunt donorum, res autẽ magiſtratuum ac poteſtatum. Propheta magiſtratus eſt: apud nos is qui dæmones eiicit, magiſtratus eſt: apud nos paſtor & Doctor ſpiritualis eſt magiſtratus: verum his omnibus maior eſt Apoſtolicus magiſtratus. Vnde vero id cõſtat? quod omnes iſtos præcedat Apoſtolus. Et quẽadmodum inter ſenſibiles magiſtratus Conſul, ſic inter ſpirituales Apoſtolus honoris gaudet prærogatiua. Audiamus ipſum Paulum enumerãtem dignitates, & in ſublimiori loco Apoſtolicã collocantẽ. Quid igitur, ait ille? Quoſdam quidem poſuit Deus in Eccleſia primum Apoſtolos, ſecũdo prophetas, tertio doctores, & paſtores, exinde gratias curationum. Vides faſtigium dignitatũ? vides Apoſtolum ſublimem ſedere, nec vllum ipſum precedere, aut ſublimiorem illo eſſe? primum enim Apoſtolos dicit, ſecundo prophetas, tertio doctores & paſtores: deinde gratias curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum.

Ioan 4.14.

Christus à ſenſibilibus ad ſpiritualia deducit.

1.Cor.12. 28.

Neque vero tantum principatus eſt cæterarum dignitatum Apoſtolatus, ſed etiam radix ac fundamentum. Et quemadmodum caput in ſublimiori loco ſitum non modo principatus eſt corporis atque dominatus, ſed etiam radix: (ſiquidem nerui qui corpus regũt, oriuntur ex illo, & ex eius cerebro nati, ac ſpiritus largitione ditati, deinde totum animal moderantur) ſic & Apoſtolatus non modo tanquam principatus ac dominatus per cæteris donis eminet, ſed omnium quoque radices comprehenſas apud ſe retinet. Ac propheta quidem Apoſtolus eſſe non poteſt & propheta: ſed Apoſtolus eſt etiam omnino propheta, & gratias habet curationum, & genera linguarum, & interpretationes linguarum: propterea principatus & radix eſt gratiarũ. Porro vt hęc ita ſe habere cõſtet, teſtẽ vobis laudo Paulum. Prius tamen dicere conuenit, quid illud tandem ſit genera linguarum. Quid igitur eſt genera linguarum? Olim is qui baptizatus fuerat, & crediderat, ſtatim ad ſpiritus manifeſtationem diuerſis linguis loquebatur. Nam quoniam adhuc imbecilliores erant homines illius æui, & ſpiritualia dona non poterant oculis carneis contueri, ſenſibile donum dabatur, vt innoteſceret ſpirituale, quique baptizatus fuerat, ſtatim lingua noſtra & Perſica, & Indica & Scythica loquebatur, ſic vt eum Spiritu ſancto donatum eſſe intelligerent infideles. Ac ſignum quidem ſenſibus ſubiectũ erat, talis inquam vox, ſiquidem corporis ſenſu illam audiebant: ſpiritualem autẽ, &, quæ minimè cernebatur, Spiritus gratiam ſubiectum ſenſibus ſignum iſtud omnibus manifeſtam reddebat. Et hoc ſignum genera linguarum appellabatur. Qui enim vnicam à natura linguam habebat, beneficio gratiæ variis ac differentibus linguis loquebatur: ac vide re erat hominem numero quidem vnum, variũ autem donis, ac diuerſa poſſidentem ora, linguaſq; diuerſas. Videamus itaq; quo pacto Apoſtolus hoc quoque donũ haberet, & alia omnia. De hoc quidẽ ita loquitur: Magis quã vos omnes linguis loquor. Vides vt genera linguarũ habeat, nec ſolũ habeat, ſed maiori cũ vbertate quã cęteri omnes fideles? Non enim dixit modo, Linguis loqui poſſũ,

Apoſtolatus dignitas quanta.

Quid per genera linguarum intelligat.

1. Cor. 14. 18.

A Οὐκ ἀρχὴ δὲ μόνον ἐστὶν ἡ ἀποστολὴ τῶν ἄλλων ἀρχῶν, ἀλλὰ καὶ ὑπόθεσις καὶ ῥίζα. καὶ καθάπερ ἡ κεφαλὴ ἐν τῷ ὑψηλοτέρῳ τοῦ παντὸς καθημένη, οὐ μόνον ἀρχὴ τοῦ σώματός ἐστι καὶ ἐξουσία, ἀλλὰ καὶ ῥίζα (τὰ γὰρ νεῦρα τὰ διοικοῦντα τὸ σῶμα ἐξ ἐκείνης τικτόμενα, καὶ ἐξ αὐτοῦ βλαστάνοντα τοῦ ἐγκεφάλου, καὶ τὴν τοῦ πνεύματος δεχόμενα χορηγίαν, οὕτως ἅπαν οἰκονομεῖ τὸ ζῶον) οὕτω καὶ ἡ ἀποστολὴ οὐ μόνον ὡς ἀρχὴ καὶ ἐξουσία τοῖς λοιποῖς ἐπίκειται χαρίσμασιν, ἀλλὰ καὶ τὰς ἁπάντων ῥίζας ἐν ἑαυτῇ συλλαβοῦσα κατέχει. καὶ ὁ μὲν προφήτης οὐ δύ-
B ναται εἶναι καὶ ἀπόστολος, καὶ προφήτης· ὁ δὲ ἀπόστολος καὶ προφήτης ἐστὶ πάντως, καὶ χαρίσματα ἔχει ἰαμάτων, καὶ γένη γλωσσῶν, καὶ ἑρμηνείας γλωσσῶν. διὸ ἀρχὴ καὶ ῥίζα ἐστὶ τῶν χαρισμάτων, καὶ ὅτι ταῦτα οὕτως ἔχει, Παῦλον ὑμῖν παράγω μάρτυρα. πρότερον δὲ ἀναγκαῖον εἰπεῖν, τί ποτέ ἐστι γένη γλωσσῶν. τί οὖν ἐστι γένη γλωσσῶν; τὸ παλαιὸν ὁ βαπτισθεὶς καὶ πιστεύσας, εὐθέως πρὸς τὴν φανέρωσιν τοῦ πνεύματος διαφόροις ἐλάλει γλώσσαις. ἐπειδὴ γὰρ ἔτι ἀσθενέστερον διέκειντο οἱ τότε, καὶ τὰ νοητὰ χαρίσματα
C ὁρᾷν οὐκ ἠδύναντο τοῖς ὀφθαλμοῖς τῆς σαρκὸς, ἐδίδοτο αἰσθητὸν χάρισμα, τὸ νοητὸν γενέσθαι καταφανές· καὶ ὁ βαπτισθεὶς εὐθέως καὶ τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ, καὶ τῇ τῶν Περσῶν, καὶ τῇ τῶν Ἰνδῶν, καὶ τῇ τῶν Σκυθῶν ἐφθέγγετο, ὥστε μαθεῖν καὶ τοὺς ἀπίστους, ὅτι πνεύματος ἁγίου ἠξίωτο. καὶ ἦν τὸ μὲν σημεῖον αἰσθητὸν, ἡ τοιαύτη φωνὴ λέγω (τῇ γὰρ αἰσθήσει τοῦ σώματος αὐτῆς ἤκουον) τὴν δὲ νοητὴν, καὶ οὐχ ὁρωμένην τοῦ πνεύματος χάριν πᾶσι τὸ αἰσθητὸν τοῦτο σημεῖον καταδῆλον ἐποίει. καὶ τοῦτο τὸ σημεῖον ἐκαλεῖτο γένη γλωσ-
D σῶν. ὁ γὰρ μίαν γλῶσσαν ἔχων ἀπὸ τῆς φύσεως, ποικίλαις ἐλάλει γλώσσαις καὶ διαφόροις ἀπὸ τῆς χάριτος. καὶ ἦν ἰδεῖν ἄνθρωπον ἕνα μὲν τῷ ἀριθμῷ, ποικίλον δὲ τοῖς χαρίσμασι, καὶ διάφορα στόματα ἔχοντα, καὶ διαφόρους γλώσσας. ἴδωμεν οὖν πῶς ὁ ἀπόστολος καὶ τοῦτο εἶχε τὸ χάρισμα, καὶ τὰ ἄλλα πάντα. περὶ μὲν τούτου οὕτω λέγει· Πάντων ὑμῶν μᾶλλον γλώσσαις λαλῶ. Εἶδες πῶς ἔχει τὰ γένη τῶν γλωσσῶν, καὶ οὐκ ἔχει μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ πλείονος ὑπερβολῆς, ἢ οἱ λοιποὶ πάντες πιστοί; οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι γλώσσαις ἔχω λαλεῖν μόνον,

ἀλλὰ καὶ, πάντων ὑμῶν μᾶλλον γλώσσαις λα-
λῶ. τὴν δὲ προφητείαν, ἣν εἶχε, δι' ἐκείνων
δείκνυσι τῶν ῥημάτων, οὕτω λέγων· Τὸ δὲ πνεῦ-
μα ῥητῶς λέγει, ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς ἐνστήσον-
ται καιροὶ χαλεποί· ὅτι δὲ τὰ ἐν ὑστέροις καιροῖς
λέγειν, προφητεία ἐστὶ, παντί που δῆλον. καὶ πά-
λιν δὲ, Τοῦτο γινώσκετε, ὅτι ἐν ἐσχάτοις καιροῖς
ἐνστήσονται καιροὶ χαλεποί· καὶ πάλιν, Λέγω δὲ
ὑμῖν ἐν λόγῳ κυρίου, ὅτι ἐν παρουσίᾳ αὐτοῦ ἡ-
μεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι οὐ μὴ φθάσω-
μεν τοὺς μὴ κοιμηθέντας. καὶ τοῦτο δὲ προφη-
τεία ἐστίν. εἶδες πῶς γένη γλωσσῶν καὶ προφη-
τείας εἶχε, βούλει μαθεῖν πῶς εἶχε καὶ χαρίσμα-
τα ἰαμάτων; ἀλλὰ τάχα τοῦτο οὐδὲ τῆς ἀπὸ τῶν
λόγων ἀποδείξεως δεῖται, ὅταν ἴδωμεν οὐ μόνον
τοὺς ἀποστόλους, ἀλλὰ καὶ τὰ ἱμάτια αὐτῶν χα-
ρίσματα ἰαμάτων ἔχοντα. ὅτι δὲ καὶ διδάσκα-
λος ἦν τῶν ἐθνῶν, πολλαχοῦ τοῦτο λέγει, καὶ ὅτι
τῆς οἰκουμένης ἀντελαμβάνετο πάσης, καὶ διε-
κυβέρνα τὰς ἐκκλησίας. ὅταν οὖν ἀκούσῃς,
πρῶτον ἀποστόλους, δεύτερον προφήτας, τρίτον
ποιμένας καὶ διδασκάλους, χαρίσματα ἰαμάτων,
ἀντιλήψεις, κυβερνήσεις, γένη γλωσσῶν, μάθε
ὅτι πᾶσα ἡ χορηγία τῶν λοιπῶν χαρισμάτων,
ὥσπερ ἐν κεφαλῇ, τῇ ἀποστολῇ ἐναπόκειται.
ἆρ' οὖ ψιλὸν ἐνομίζετε τοὔνομα τῶν ἀποστόλων
πρὸ τούτου; ἰδοὺ νῦν ἔγνωτε πόσον βάθος ἔχει
νοήματος τὸ ὄνομα. ταῦτα δὲ εἰρήκαμεν, οὐκ οἰ-
κείας δυνάμεως ἐπίδειξιν ποιούμενοι· οὐ γὰρ
ἡμέτερα τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ τῆς τοῦ πνεύμα-
τος χάριτος τῶν ῥαθυμοτέρων τὴν νωθρίαν διε-
γειρούσης, ὥστε μηδὲν παρατρέχειν ἁπλῶς. εἰ-
κότως ἄρα ὑπατείαν πνευματικὴν ἐκαλέ-
σαμεν τὴν ἀποστολήν. ἄρχοντες γάρ εἰσιν ὑπὸ
θεοῦ χειροτονηθέντες οἱ ἀπόστολοι ἄρχοντες, οὐκ
ἔθνη καὶ πόλεις διαφόρους λαμβάνοντες, ἀλ-
λὰ πάντες κοινῇ τὴν οἰκουμένην ἐμπιστευθέν-
τες. καὶ ὅτι ἄρχοντές εἰσι πνευματικοὶ, καὶ τοῦτο
ἀποδεῖξαι πειρασόμεθα, ἵνα μετὰ τὴν ἀπόδειξιν
μάθητε ὅτι τοσούτῳ βελτίους εἰσὶν ἀπόστολοι τῶν
ἀρχόντων τῶν βιωτικῶν, ὅσῳ αὐτοὶ οἱ βιωτικοὶ
ἄρχοντες τῶν παίδων τῶν παιζόντων ἀμείνους
εἰσί. πολὺ γὰρ μείζων αὕτη ἐκείνης ἡ ἀρχὴ,
καὶ μᾶλλον τὴν ἡμετέραν συνέχει ζωὴν, καὶ
ταύτης ἀρθείσης, πάντα οἴχεται καὶ διαλέ-
λυται. τί ποτ' οὖν ἐστιν ἀρχῆς σύμβολον,

A ſed potius magis quam omnes vos lin-
guis loquor. Prophetiam autē qua prę-
ditus erat, illis verbis indicabat, cum
diceret: Spiritus autē manifeſtè dicit, *2.Tim 3.1.*
quod in nouiſſimis temporibus inſta-
bunt tempora periculoſa: porro quæ
nouiſſimis temporibus euenient di-
cere prophetiam eſſe nemo ignorat,
Et rurſus, Hoc ſcitote, quod in nouiſ-
ſimis temporibus inſtabunt tempora *1.Theſſ 4.*
periculoſa, & rurſus, Dico enim vobis *15.*
in verbo Domini, quoniam in aduen-
tu eius nos qui viuimus, qui reſidui ſu-
mus, non præueniemus eos, qui dor-
mierunt. Hoc quoque prophetia eſt.
B Vides illum & genera linguarū & pro-
phetias habuiſſe? vis etiam diſcere,
quo pacto gratias curationum habue-
rit? Sed hoc fortaſſe verborū demon-
ſtratione non indiget, cum non Apo-
ſtolos tantum, ſed ipſorum etiam ve-
ſtes gratiis curationum præditas fuiſſe
videamus. Doctorem autem gentium
ſe fuiſſe multis in locis teſtatur, ac ſe
toti terrarum orbi ſubueniſſe, & ec-
cleſias gubernaſſe. Cum igitur audis,
primum Apoſtolos, deinde prophetas,
tertio paſtores ac doctores, gratias cu-
C rationum, opitulationes, gubernatio-
nes, genera linguarum, diſce reliquarū
gratiarum copiam omnem tanquam
in capite in Apoſtolatu reſidere. Nun-
quid nudum eſſe nomen Apoſtolorū
antea cenſebatis? ecce quanta profun-
ditas ſenſuum hoc eſſe nomine com-
prehenſa nouiſtis. Hæc autem à nobis
dicta ſunt, non vt noſtram virtutem o-
ſtentaremus, neque enim noſtra ſunt,
quæ dicuntur, ſed gratiæ Spiritus quæ
negligentiorū ſegnitiē excitat, vt nihil
temere prætermittat. Merito igitur
ſpiritualem Cōſulatum appellaremus
D Apoſtolatum, Sunt enim à Deo deſi- *Apoſtola-*
gnati magiſtratus Apoſtoli, magiſtra- *tus Con-*
tus, quibus non gentes vrbeſque varię *ſulatus ſpi-*
tribuuntur, ſed quorum omnium fidei *ritualis.*
ſimul totus orbis terrarum committi-
tur. Porro magiſtratus illos eſſe ſpiri-
tuales demonſtrare conabor, vt ex de-
monſtratione intelligatis tāto meliores
ſecularibus magiſtratibus eſſe Apoſto-
los, quāto ipſi magiſtratus ſeculares lu-
dētibus pueris antecellūt. Multo quip-
pe magiſtratus iſte præſtantior eſt illo,
magiſq; vitam noſtrā continet, eoque
ſublato, omnia peſſundātur & pereūt.
Quodnā igitur eſt magiſtratus inſigne,

A & quænam ſunt, quæ habere debet hic magiſtratus? poteſtatem in carcerem, ſic vt alios vincire compedibus, alios ſoluere, alios educere, alios poſſit conijcere: rurſus pecuniarum debita dimittere, atque alios qui obnoxij erant abſoluere, aliis vt reſtituant imperare ex ipſius pendet arbitrio: ad mortem rurſus abducere, atque à morte reuocare: vel potius hoc magiſtratus non eſt, ſed Imperatoris ſolius: vel potius ne Imperatoris quidem eſt integrum donum. Neque enim reuocat à morte defunctum, ſed eum tantum, qui abducitur, ac ſententiam quidem poteſt reſcindere, ſed non poteſt à morte re- B uocare, atque illud quidẽ habet quod deterius eſt, eo vero deſtitutus eſt, quod eſt præſtantius. Rurſus magiſtratum ex cingulo æſtimamus, ex voce præconis, ex ſatellitibus, ex veſtitu, ex gladio. Hæc enim omnia magiſtratus ſunt inſignia. Videamus igitur num Apoſtolorum etiam magiſtratus hæc habeat inſignia: habet ille quidem, ſed non talia, verum multo præſtantiora. Atque vt intelligas hæc quidem rerũ eſſe nomina, illa vero rerum veritatem, vt quod ſit diſcrimen intelligas C inter pueros qui magiſtratus ludunt, & eos qui magiſtratus gerunt, ac ſi placet à carcere initium enumerationis ducamus. Diximus enim in poteſtate ſitum eſſe magiſtratus, vt vinciat & ſoluat, vide rurſus hoc imperium eſſe pe-

Mat.18.18 nes Apoſtolos. Quoſcumque enim ligaueritis ſuper terram, inquit, erunt ligati in cœlis: & quoſcumque ſolueritis ſuper terrã erunt ſoluti in cœlis. Vides carceris, & carceris poteſtatem: & nomen quidẽ idem: rem autem minimè eandem. vincula & vincula, ſed alia in terra, in cœlo alia. cœlum quippe car- D cer illis eſt. Cognoſce igitur amplitudinem magiſtratus. In terris ſedentes ſententiam ferunt, & ad cœlos vſque penetrat virtus ſententię. Et quemadmodum Imperatores in vna quidem ciuitate reſidentes ſententiam ferunt, ac leges ſanciunt, at ſententiarum legumque vis vniuerſum orbem terrarũ permeat: ſic etiam tum temporis Apoſtoli quidem vno in loco reſidentes hæc ſanciebant: porro legum virtus & vinculorum iſtorum non ſolum orbem terrarum peruadebat, ſed ad ipſum cœlorum faſtigium aſcendebat.

A καὶ τίνα ἔχειν τὸν ἄρχοντα χρή; δεσμωτηρίου
ἐξουσίαν, ὥστε τοὺς μὲν δῆσαι, τοὺς δὲ λῦσαι, τοὺς
μὲν ἐκβάλλειν, τοὺς δὲ ἐμβάλλειν κύριός ἐστιν·
ἀφεῖναι πάλιν χρημάτων ὀφλήματα, καὶ τοὺς
μὲν ἀπολῦσαι ὄντας ὑπευθύνους, τοὺς δὲ κε-
λεῦσαι ἀποδοῦναι κύριός ἐστιν· εἰς θάνατον πά-
λιν ἀπαγαγεῖν, καὶ ἀπὸ τοῦ θανάτου καλέσαι·
μᾶλλον δὲ τοῦτο ἄρχοντος μὲν οὐκ ἔστι, βασιλέως
δὲ μόνον· μᾶλλον δὲ οὐδὲ βασιλέως ὁλόκληρόν
ἐστι τὸ δῶρον. οὐ γὰρ ἀπὸ θανάτου καλεῖ τὸν ἀπιόν-
τα, ἀλλ' ἐξ ἀπαγωγῆς μόνον, καὶ ἀπόφασιν μὲν
λῦσαι δύναται, ἀπὸ θανάτου δὲ ἀνακαλέσαι οὐ
B δύναται, καὶ τὸ μὲν χεῖρον ἔχει, τοῦ βελτίονος δὲ
ἀπεστέρηται. ἀπὸ τῆς ζώνης δὲ πάλιν δοκιμάζο-
μεν τὸν ἄρχοντα, ἀπὸ τῆς τοῦ κήρυκος φωνῆς, ἀπὸ
τῶν ῥαβδούχων, ἀπὸ τοῦ σχήματος, ἀπὸ τοῦ ξί-
φους. ταῦτα γὰρ πάντα ἀρχῆς σύμβολα. ἴδωμεν
τοίνυν καὶ τὴν τῶν ἀποστόλων ἀρχήν, εἰ ταῦτα
ἔχει τὰ σύμβολα· ἔχει μέν, οὐ τοιαῦτα δέ, ἀλ-
λὰ πολλῷ βελτίονα. καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι ταῦτα
μὲν ὀνόματα πραγμάτων, ἐκεῖνα δὲ ἀλήθεια
πραγμάτων· ἵνα μάθῃς τὸ μέσον τῶν παιδίων
τῶν παιζόντων ἀρχάς, καὶ τῶν ἀρχόντων τῶν ἐχόν-
C των τὰς ἀρχάς· καί, εἰ βούλεσθε, ἀπὸ τοῦ δε-
σμωτηρίου πρότερον ἀριθμήσομεν. καὶ γὰρ εἰρή-
καμεν, ὅτι κύριος τοῦ δῆσαι καὶ λῦσαι ἐστὶν ὁ ἄρ-
χων. ὅρα δὴ ταύτην τὴν ἀρχὴν τοὺς ἀποστό-
λους ἔχοντας. Ὅσους γὰρ ἂν δήσητε ἐπὶ τῆς γῆς,
φησίν, ἔσονται δεδεμένοι ἐν τοῖς οὐρανοῖς. καὶ ὅσους
ἂν λύσητε ἐπὶ τῆς γῆς ἔσονται λελυμένοι ἐν οὐ-
ρανοῖς. Εἶδες δεσμωτηρίου, καὶ δεσμωτηρίου
ἐξουσίαν· καὶ τὸ μὲν ὄνομα τὸ αὐτό, τὸ δὲ πρᾶ-
γμα οὐ τὸ αὐτό. δεσμά, καὶ δεσμά· ἀλλὰ τὰ
μὲν ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ δὲ ἐν οὐρανῷ. οὐρανὸς γὰρ
ἐστὶν αὐτοῖς τὸ δεσμωτήριον. μάθε τοίνυν τὸ μέ-
D γεθος τῆς ἀρχῆς. ἐπὶ τῆς γῆς καθήμενοι φέ-
ρουσι τὴν ψῆφον, καὶ τῆς ψήφου ἡ δύναμις
διαβαίνει τοὺς οὐρανούς. καὶ καθάπερ οἱ μὲν
βασιλεῖς καθήμενοι ἐν μιᾷ πόλει ψηφίζον-
ται καὶ νομοθετοῦσιν, ἡ δὲ τῶν ψηφισμάτων καὶ
τῶν νόμων δύναμις πᾶσαν διατρέχει τὴν
οἰκουμένην. οὕτω καὶ τότε, οἱ μὲν ἀπόστολοι
ἐν ἑνὶ τόπῳ καθήμενοι ταῦτα ἐνομοθέτουν·
ἡ δὲ τῶν νόμων δύναμις, καὶ τῶν δεσμῶν τού-
των, οὐχὶ τὴν οἰκουμένην μόνον διέτρεχεν,
ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ὕψος τῶν οὐρανῶν ἀνέβαινεν.

Εἶδες δεσμωτήριον, καὶ δεσμωτήριον· τὸ μὲν ἐπὶ γῆς, τὸ δὲ ἐν οὐρανῷ, τὸ μὲν σωμάτων, τὸ δὲ ψυχῶν· μᾶλλον δὲ καὶ ψυχῶν καὶ σωμάτων. οὐ γὰρ σώματα ἐδέσμουν μόνον, ἀλλὰ καὶ ψυχάς. βούλει μαθεῖν πῶς κύριοι ἦσαν καὶ ὀφλήματα ἀφεῖναι; καὶ γὰρ καὶ ἐνταῦθα πολὺ τὸ διάφορον ἐστί. οὐ γὰρ ὀφλήματα χρημάτων, ἀλλ' ὀφλήματα ἁμαρτημάτων ἀφίεσαν. Ὧν γάρ, φησιν, ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφέωνται αὐτοῖς· καὶ ὧν ἂν κρατῆτε, κεκράτηνται. τί μετὰ τοῦτο ἀποδεῖξαι χρή; ὅτι καὶ εἰς θάνατον ἔπεμπον, καὶ ἀπὸ θανάτου πάλιν ἐκάλουν· οὐκ ἐξ ἀποφάσεως μόνης, οὐδὲ ἀπαγωγῆς, ἀλλὰ καὶ ἐκ θανάτου τοὺς κειμένους ἤδη καὶ διαφθαρέντας ἀνιστῶντες. ποῦ τοίνυν κατεδίκασαν; ποῦ δὲ ἀπήλλαξαν θανάτου; ὁ Ἀνανίας καὶ ἡ Σαπφείρα ἱεροσυλίας ἑαλώκεσαν (εἰ γὰρ καὶ τὰ ἑαυτῶν ἔκλεψαν χρήματα, ἀλλ' ὅμως ἱεροσυλίας τὸ τόλμημα ἦν. μετὰ γὰρ τὴν ὑπόσχεσιν οὐκ ἔτι ἦν αὐτῶν τὰ χρήματα) τί οὖν ὁ ἀπόστολος; ἄκουσον πῶς καθάπερ ἐν δικαστηρίῳ καθήμενος, τὸν ἱερόσυλον εἰσάγει, καὶ πεῦσιν προσάγει καθάπερ δικαστής, καὶ τότε τὴν ἀπόφασιν ἐπάγει. οὐ γὰρ πρὸ τῆς ἐρωτήσεως ἡ ἀπόφασις· δήλη μὲν γὰρ ἦν ἡ ἁμαρτία· ἀλλ' ἵνα ἡμᾶς τοὺς ἔξωθεν περιεστῶτας πείσῃ, ὅτι δικαίως ἐπάγει τὴν ψῆφον, διὰ τοῦτο ποιεῖται τὴν ἐρώτησιν, οὕτω λέγων· Διὰ τί ἐπλήρωσεν ὁ Σατανᾶς τὴν καρδίαν σου, ψεύσασθαί σε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ νοσφίσασθαι ἀπὸ τῆς τιμῆς τοῦ χωρίου; οὐχὶ μένον σοι ἔμενε, καὶ πραθὲν ἐπὶ τῇ σῇ ἐξουσίᾳ ὑπῆρχεν; οὐκ ἐψεύσω ἀνθρώποις, ἀλλὰ τῷ θεῷ. τί οὖν ἀκούων ἐκεῖνος τοὺς λόγους τούτους; πεσὼν ἐξέψυξεν. Εἶδες πῶς καὶ ξίφος ἔχουσιν οἱ ἀπόστολοι. ὅταν ἀκούσῃς Παύλου λέγοντος, ὅτι, Ἐπὶ πᾶσι τὴν μάχαιραν τοῦ πνεύματος, ὅ ἐστι ῥῆμα θεοῦ, ἀναμνήσθητι τῆς ἀποφάσεως ταύτης, ὅτι οὐδαμοῦ ξίφος, καὶ τῷ ῥήματι πληγεὶς ὁ ἱερόσυλος ἔπεσεν. Εἶδες μάχαιραν ἠκονημένην καὶ γεγυμνωμένην· οὐδαμοῦ σίδηρος, οὐδαμοῦ λαβή, οὐδαμοῦ χεῖρες· ἀλλ' ἀντὶ τῆς χειρὸς ἡ γλῶττα, τὰ ῥήματα ἀντὶ τῆς μαχαίρας ἐξενεγκοῦσα εὐθέως ἐκεῖνον ἀπέσφαξε. μετὰ τοῦτον εἰσῆλθεν ἡ γυνή, καὶ ἐβούλετο αὐτῇ δοῦναι πρόφασιν ἀπολογίας, ἀφορμὴν συγγνώμης. διὰ τοῦτο πάλιν ἐρωτᾷ·

A Vides carcerem & carcerem, alterum in terris, alterum in cœlis, alterum corporum, alterum animarum: immo vero & animarum & corporum: neque enim corpora tantum, ſed etiam animas vinciebant. Vis intelligere, quo pacto in poteſtate illorum eſſet & debita dimittere? ſiquidem hic quoq; multum diſcriminis offendes. Neque enim pecuniarum debita, ſed peccatorum debita remittebant. Quorum enim, inquit, remiſeritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta ſunt. Quid poſt hæc opus eſt oſtendere? eos ad mortem trāſmiſiſſe, B ac rurſus à morte reuocaſſe: non poſt ſententiam tantum latam, & iam abductos ad ſupplicium liberantes, ſed reipſa defūctos & iam extinctos à mortuis excitantes. Vbi ergo condemnarunt? vbi à morte vindicarunt? Ananias & Sapphira ſacrilegij conuicti iam fuerant (tametſi enim ſuas pecunias furati erant, fuit tamen crimen ſacrilegij: quandoquidē poſt promiſſionem iam non erāt illorū pecuniæ) quid igitur Apoſtolus? audi qua ratione tanquam in iudicio conſidens ſacrilegum C ad iudicium ſiſtat, & interrogationem tanquam iudex adhibeat, ac ſententiā deinde pronunciet. Neque enim ante quam ſciſcitetur fert ſentētiam: quanquam enim manifeſtum erat delictū, tamen vt nobis qui foris adſtamus perſuaderet, iuſtam à ſe ferri ſententiam, propterea interrogationem adhibet his verbis vtens: Cur impleuit Satanas cor tuum, vt mentireris Spiritui ſancto, & fraudares de pretio agri? Nonne manens tibi manebat, & venundatum in tua erat poteſtate? nō es mentitus hominibus, ſed Deo. Quid D igitur audiens ille ſermones iſtos? cecidit, & expirauit. Vides vt gladium etiam habeant Apoſtoli? Cum dicentem Paulum audiueris, In omnibus gladium Spiritus, quod eſt verbum Dei, recordare ſententiæ iſtius, quod nuſquā gladius ſit, & ſolo verbo ſacrilegus percuſſus ceciderit. Vidiſti gladium exacutum ac nudatum? nuſquā ferrum, nuſquam capulus, nuſquā manus: ſed loco manus lingua, verba proferens loco gladij cōfeſtim illū occidit. Poſt hunc introiuit vxor, & occaſionē illi excuſationis, anſam veniæ præbere voluit: propterea rurſus interrogat,

Debita dimittebant Apoſtoli.

Ioan. 20. 23

Act. 5. 3.

Epheſ. 6. 16.

A Dic mihi, ſi tanti agrum vendidiſtis. tametſi non tanti venditum ſciebat: ſed vt ipſam per interrogationem ad pœnitentiam inuitaret, ac peccati ſe cōdemnaret, & illi veniam impertiret: illa tamen in impudētia perſeuerabat, idcirco in conſortium ſupplicij mariti venit. Vides carceris poteſtatem? vides vt poſſint ad mortem mittere? videamus id quod melius eſt, quo pacto rurſus à morte reuocent. Tabitha diſcipula mortua eſt, quæ multis eleemoſynis celebris erat, & ad Apoſtolos ſtatim curritur. Sciebāt enim illos mortis ac vitæ poteſtatē habere: ſciebant cœ-

B leſtem principatū delapſum in terras. Quid ergo Petrus? Tabitha ſurge, inquit. Nullo alio negotio illi opus fuit, non miniſtris, non famulis: ſed ad reſurrectionem verba ſuffecerunt: vocem igitur audiuit mors, & retinere mortuam minimè potuit. Vides qualia ſint iudicum iſtorum cingula? ſiquidē externorum iudicum cingula imbecilla ſunt: licet enim imperet ex illis quiſpiam, ſi famulus non obtemperet, res imperata interrumpitur: hic autem non eſt opus famulis, tantum dixit, &

C continuo factum eſt. Vides eorum carcerem, quod magiſtratus eſt inſigne: vides, quo pacto peccata dimittant: quo pacto mortem diſcutiant, quo pactó in vitam reuocent: vis cingulum etiam illorum cognoſcere? ſiquidem cinctos illos miſit Chriſtus non corio, ſed veritate, hoc cingulum ſanctum & ſpirituale: propterea dicit: ſuccincti lumbos veſtros in veritate. Spiritualis enim eſt magiſtratus, quocirca nihil ſenſibile quærendum; Omnis quippe gloria filiæ Regis ab intus. Sed quid vis? tum carnifices etiam videre? car-

D nifices ſunt, qui reos virgis cædunt, qui in ligno ſuſpendunt, & latera deradūt, qui caſtigant, qui puniunt. Viſne igitur iſtos videre? Non homines habent, ſed ipſum Diabolum, & dæmones: qui corpore ſunt & carne circundati. miniſtras habebant incorporeas virtutes. Audi ſane, quo pacto cum auctoritate Paulus illis imperaret: ſiquidem de eo qui fornicatus erat, ſcribens dicebat: Tradite huiuſmodi Satanæ in interitū carnis. Rurſus cum alij blaſphemarēt, hoc ipſum fecit. Tradite enim illos, inquit, Satanæ, vt diſcant non blaſphe-

Psal. 1. 1. · *Act. 9. 36.* · *Psal. 44. 14* · *Carnifices habent Apoſtoli.* · *1. Cor. 5. 5.*

A εἰπέ μοι, εἰ τοσούτου τὸ χωρίον ἀπέδοσθε; καίτοι ᾔδει, ὅτι οὐ τοσούτου· ἀλλ' ἵνα αὐτὴ διὰ τῆς ἐρωτήσεως εἰς μετάνοιαν ἀγάγῃ, καὶ καταγνῷ τῶν ἡμαρτημένων, καὶ μεταδῷ συγγνώμης αὐτῇ, τοῦτο αὐτὴν ἐρωτᾷ· ἀλλ' ὅμως ἐκείνη μ[...]τα ἀναισχύντως διέκειτο· διὰ τοῦτο ἐκοινώνησε τῆς τιμωρίας τοῦ ἀνδρός. εἶδες δεσμωτηρίου δύναμιν; εἶδες πῶς εἰσὶ κύριοι εἰς θάνατον πέμπειν, ἴδωμεν καὶ τὸ βέλτιον, πῶς ἀπὸ θανάτου ἀποκαλοῦνται πάλιν. ἡ Ταβιθὰ ἡ μαθήτρια, ἐλεημοσύναις πολλαῖς κομῶσα ἀπέθανε· καὶ δρόμος εὐθέως ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους. ᾔδεσαν γὰρ ὅτι

B καὶ θανάτου καὶ ζωῆς ἐξουσίαν εἶχον· ᾔδεσαν τὴν ἄνω ἀρχὴν κάτω κατενεχθεῖσαν. τί οὖν ἐλθὼν ὁ Πέτρος; Ταβιθά, ἀνάστηθι, φησίν. οὐδεμιᾶς πραγματείας ἐδέησεν αὐτῷ, οὐχ ὑπηρετῶν, οὐ διακόνων· ἀλλ' ἤρκεσε τὰ ῥήματα πρὸς τὴν ἀνάστασιν· ἤκουσε γοῦν τῆς φωνῆς ὁ θάνατος, καὶ οὐκ ἴσχυσε κατασχεῖν τὴν νεκράν. εἶδες οἷαι τῶν δικαστῶν τούτων αἱ ζῶναι; αἱ μὲν γὰρ τῶν ἔξωθεν δικαστῶν ἀσθενεῖς· κἂν γὰρ ἐπιτάξῃ τις ἐκείνων, ὁ δὲ διάκονος μὴ ὑπηρετήσῃ, διεκόπη τὸ προσταχθέν. ἐνταῦθα δὲ οὐ δεῖται διακόνων· ἀλλ' εἶπε, καὶ

C εὐθέως ἐγένετο. εἶδες αὐτῶν τὸ δεσμωτήριον, ὃ τῆς ἀρχῆς ἐστι σύμβολον. εἶδες πῶς ἀφιᾶσιν ἁμαρτήματα, πῶς λύουσι θάνατον, πῶς εἰς ζωὴν ἐπανάγουσι. βούλει μαθεῖν καὶ τὴν ζώνην αὐτῶν; καὶ γὰρ ἐζωσμένους αὐτοὺς ὁ Χριστὸς ἔπεμψεν, οὐκ ἐν δέρματι, ἀλλ' ἐν ἀληθείᾳ. αὕτη ἡ ζώνη ἁγία καὶ πνευματική, καὶ διὰ τοῦτό φησι· περιεζωσμένοι τὴν ὀσφὺν ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ· καὶ γὰρ ἡ ἀρχὴ πνευματική, διὸ μηδὲ αἰσθητὸν ζήτει· Πᾶσα γὰρ ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως ἔσωθεν. ἀλλὰ τί βούλει; καὶ τοὺς δημίους ἰδεῖν; δήμιοί εἰσιν οἱ τοὺς

D ὑπευθύνους μαστίζοντες, προσηλοῦντές τινας τῷ ξύλῳ, διαξαίνοντες τὰς πλευράς, τιμωροῦντες, κολάζοντες. βούλει οὖν τούτους ἰδεῖν; οὐκ ἀνθρώπους ἔχουσιν, ἀλλ' αὐτὸν τὸν διάβολον, καὶ τοὺς δαίμονας, οἱ σῶμα καὶ σάρκα περικείμενοι, τὰς ἀσωμάτους εἶχον ὑπηρετούσας δυνάμεις. ἄκουσον γοῦν πῶς μετ' αὐθεντίας ἐκείνοις ἐπέταττεν ὁ Παῦλος. περὶ γὰρ τοῦ πεπορνευκότος γράφων ἔλεγε· Παράδοτε τὸν τοιοῦτον τῷ Σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός. πάλιν ἐφ' ἑτέρων βλασφημούντων τὸ αὐτὸ τοῦτο πεποίηκε. Παρέδωκα γὰρ αὐτούς, φησι, τῷ Σατανᾷ, ἵνα παιδευθῶσι μὴ βλασφημεῖν.

βλασφημεῖν. τί λοιπὸν ὑπολέλειπται δεῖξαι; ὅτι καὶ ὀχήματα ἔχουσιν; ἀλλ' οὐδὲ ταύτης ἀπορήσομεν τῆς ἀποδείξεως. τὸν γὰρ Φίλιππον, ἐπειδὴ τὸν εὐνοῦχον ἐβάπτισε, καὶ πρὸς τὴν ἱερὰν μυσταγωγίαν ἐχειραγώγησεν, ἔδει δὲ αὐτὸν ἐπανελθεῖν, ἥρπασεν αὐτὸν τὸ πνεῦμα, καὶ εὑρέθη εἰς Ἄζωτον ἀπὸ τῆς ἐρήμου. εἶδες ὄχημα ὑπόπτερον; εἶδες ζεῦγος ἀνέμου σφοδρότερον; πάλιν ἔδει τὸν ἀπόστολον εἰς τὸν παράδεισον ὁδεῦσαι, μῆκος οὕτω πολὺ, καὶ διάστημα ἄπειρον· κἀκεῖνος πάλιν ἀθρόον ἁρπαγεὶς ἐκεῖ μετεφέρετο ἀπονητὶ, καὶ ἐν βραχείᾳ καιροῦ ῥοπῇ. τὰ μὲν οὖν ὀχήματα τοιαῦτα· ἡ δὲ τοῦ κήρυκος φωνὴ, καὶ αὕτη πάλιν ἀξία τῆς ἀρχῆς. οὐ γὰρ ἄνθρωπος αὐτῶν προηγεῖτο, φωνὴν ἀφιεὶς, ἀλλ' ἡ τοῦ πνεύματος χάρις, καὶ ἡ διὰ τῶν θαυμάτων ἀπόδειξις πάσης σάλπιγγος λαμπροτέραν ἠφίει φωνήν. οὕτως αὐτοῖς πανταχοῦ προοδοποιεῖ. καὶ καθάπερ οἱ ἄρχοντες ἐν πολλῇ περιφανείᾳ καθεστήκασι, τῶν ἰδιωτῶν οὐ τολμώντων αὐτοῖς ἁπλῶς ἀναμίγνυσθαι· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων ἐγίνετο. Τῶν γὰρ λοιπῶν, φησιν, οὐδεὶς ἐτόλμα κολλᾶσθαι αὐτοῖς· ἀλλ' ἐμεγάλυνεν αὐτοὺς ὁ λαός. εἶδες δεσμωτηρίου δύναμιν, καὶ ἀφέσεως ὀφλημάτων ἰσχὺν, καὶ ξίφος ἔχοντας, καὶ ζώνην ἐζωσμένους, καὶ ὀχήματι ὁδεύοντας, καὶ φωνὴν πάσης σάλπιγγος λαμπροτέραν προηγουμένην αὐτῶν, καὶ ἐν πολλῇ περιφανείᾳ ὄντας; ἀναγκαῖον δὴ καὶ τὰ κατορθώματα αὐτῶν δεῖξαι πάντα, καὶ ὅσα τὴν οἰκουμένην ὤνησαν. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἀρχόντων, τὸ μὴ τιμῆς ἀπολαύειν μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλὴν ἐνδείκνυσθαι πρὸς τοὺς ἀρχομένους τὴν πρόνοιαν καὶ τὴν προστασίαν. ἀλλὰ πλείονα τοῦ δέοντος καὶ τὰ εἰρημένα. διὰ τοῦτο εἰς ἑτέραν ἀναβαλλόμενος ταῦτα διάλεξιν, πρὸς τὴν τῶν νεοφωτίστων παραίνεσιν παραγαγεῖν πειράσομαι λόγον. μηδεὶς δὲ ἄκαιρον νομιζέτω τὴν συμβουλήν. καὶ γὰρ ἔφθην εἰπὼν, ὅτι οὐ μετὰ δέκα καὶ εἴκοσι ἡμέρας μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ δέκα καὶ εἴκοσι ἔτη δυνατὸν νεοφωτίστους καλεῖν τοὺς μεμυημένους, ἐὰν νήφωσι. πῶς οὖν ἂν γένοιτο πρὸς τούτους ἀρίστη παραίνεσις; εἰ τοῦ τρόπου τῆς γεννήσεως αὐτοὺς ἀναμνήσαιμεν, καὶ τοῦ προτέρου, καὶ τοῦ δευτέρου, τοῦ φυσικοῦ, καὶ τοῦ πνευματικοῦ, καὶ τί τὸ μέσον ἑκατέρας τῆς γεννήσεως δείξαιμεν. μᾶλλον δὲ οὐ δεῖ παρ' ἡμῶν αὐτοὺς ταῦτα μανθάνειν· αὐτὸς ὁ τῆς βροντῆς υἱὸς περὶ τούτων αὐτοῖς διαλέξεται,

mare. Quid reſtat oſtendendum? num currus etiam illos habere? ſed ne hic quidem nobis demonſtratio deerit: ſiquidem Philippum, poſtquam Eunuchum baptizauit, & ſacris myſteriis initiauit, cum reuertendum illi eſſet, rapuit ipſum Spiritus, & à deſerto tráſlatus Azoti repertus eſt. Vides currum alatum? Vides celerius vento vehiculum? Rurſus in paradiſum pergere Apoſtolum oportuit, tanta itineris longinquitate, tam immenſo diſſitum interuallo: tum ille ſubito raptus illuc nullo negotio & in breui momento téporis transferebatur. Tales igitur currus ſunt: vox autem præconis eſt, & ipſa rurſus magiſtratu digna. Non enim antecedebat illos homo vocem mittens, verum Spiritus gratia, & per miracula demonſtratio quauis tuba clariorem vocem mittebat, atque ità viam illis vbique faciebat. Et quemadmodum in multa dignitate ac magnificétia cóſtituti ſunt magiſtratus, nec audēt priuati paſſim cū illis miſceri: ſic in Apoſtolis accidebat: Ceterorū enim, inquit, nemo audebat ſe cōiungere illis: ſed magnificabat eos populus. Vides carceris poteſtatē, & remittēdi debita facultatem, & gladios illos habuiſſe, cingulóq; fuiſſe præcinctos, curru vectos, voce præcedēte quauis tubà clariori, & multa pōpa illos fuiſſe ac ſplēdore decoratos? iam operæpretiū fuerit & omnes illorū res præclare geſtas indicare, & quę illorum in orbē terrarum extēt beneficia. Nam & hoc magiſtratuum eſt, vt nō honore tantū fruantur, ſed & multā ſollicitudinem & curam erga ſubditos præ ſe ferant. Sed iā plura dicta ſunt, quā oportebat, quocirca ad aliū differens iſta tractatū, ad eorum cohortationē, qui nuper illuminati ſūt, traducere ſermonē conabor. Nemo autē conſiliū exiſtimet intēpeſtiuum: iam enim dixi nō modo poſt decē & viginti dies, ſed & poſt viginti annos poſſe nuper illuminatos vocari eos, qui myſteriis initiati ſunt, ſi vigiles & ſobrij fuerint. Qua igitur optima ad illos cohortatione vtemur? ſi nimirū iis modum natiuitatis in memoriam reuocemus, & priorem & poſteriorem, naturalē ac ſpiritualem, & quodnam ſit inter vtramque natiuitatē diſcrimē, oſtēdamus. Immo vero neceſſe non eſt, vt ex nobis illi iſta diſcāt: ipſe tonitrui filius de his ipſos admonebit,

Act. 8. 36.

Philip. 3. 14.

Act. 5. 13.

Magiſtratuum laud. præcipua.

dilectus Chriſti Ioannes. Quid igitur ille dicit? *Ioan. 1. 12.* Quotquot autem receperunt eum, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri: deinde priorem illis natiuitatem in memoriam reuocans, & ex comparatione ſanctitatem ac dignitatem præſentis gratiæ declarans ſic ait: *Ioan. 1. 13.* Qui non ex ſanguinibus, neque ex voluntate viri, ſed ex Deo nati ſunt. Vno verbo nobilitatem illorum expreſſit. O munda natalia: ô ſpirituales partus: ô noua puerperia: ſine vtero conceptio, ſine ventre natiuitas, ſine carne partus, partus ſpiritualis, partus ex gratia & benignitate Dei, partus lætitiæ plenus & gaudij. At ille prior talis minimè fuit, ſed à lamentis initium duxit: ſiquidem vbi prodiit infans ex vtero, & ex aluo deiectus eſt, primam cum lacrymis vocem mittit, prout dixit *Sap. 7. 4.* quiſpiam: Primam vocem ſimilem omnibus æquè plorans. Per lamenta ſiquidem ingreſſus in vitã: per lacrymas exordia, dum futuras moleſtias natura prænuntiat. Cur plorat infans, cum exit in lucem? hac de cauſſa. Ante *Gen. 1. 28.* peccatum quidem dicebat Deus, Creſcite, & multiplicamini, quod erat benedictionis: illud autem, in dolore paries filios, poſt peccatum dictum eſt, quod erat pœnæ. Neque vero lacrymæ in natiuitate tantum, ſed & faſciæ & vincula: lacrymæ in natiuitate, lacrymæ in morte: faſciæ in natiuitate, faſciæ in morte: vt intelligas vitam hanc in mortem deſinere, & illo fine terminari. Sed talis non eſt hæc natiuitas: nuſquam lacrymæ & faſciæ, ſed ſolutus eſt, qui naſcitur, & ad certamen paratus, propterea ſunt etiam liberi pedes, & manus, vt & currat & pugnet: nuſquam lamenta, nuſquam lacrymæ hic, ſed ſalutationes, & oſcula, & amplexus fratrum qui ſuum membrum agnoſcunt, & tanquam ex longinqua reuerſum peregrinatione recipiunt. Nam quoniam ante baptiſmum inimicus erat, poſt baptiſmum autem amicus eſt factus communis omnium noſtrum domini, propterea gratulamur omnes: idcirco etiam oſculum pax vocatur, vt diſcamus à Deo finitum eſſe bellum, & nos in amicitiam eius receptos eſſe. Hanc igitur perpetuo conſeruemus, hanc pacem foueamus, hanc amicitiam augeamus,

ὁ ἀγαπητὸς τοῦ Χριστοῦ Ἰωάννης. τί οὖν ἐκεῖνός φησιν; Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι. εἶτα ἀναμιμνήσκων αὐτοὺς τῆς προτέρας γεννήσεως, καὶ ἐκ συγκρίσεως τὸ σεμνὸν τῆς παρούσης χάριτος ἐνδεικνύμενος, οὕτω φησίν· Οἳ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐκ θεοῦ ἐγεννήθησαν. ἐν ῥήματι αὐτῶν ἔδειξε τὴν εὐγένειαν. ὢ καθαρῶν ὠδίνων· ὢ πνευματικῶν τόκων· ὢ καινῶν λοχευμάτων· χωρὶς μήτρας σύλληψις, χωρὶς γαστρὸς γέννησις, χωρὶς σαρκὸς τόκος, τόκος πνευματικὸς, τόκος ἐκ χάριτος καὶ φιλανθρωπίας θεοῦ, τόκος εὐφροσύνης γέμων καὶ χαρᾶς. ἀλλ' οὐ τοιοῦτος ὁ πρότερος, ἀλλ' ἀπὸ θρήνων ἔχει τὴν ἀρχήν. τὸ γὰρ παιδίον ἐκ τῆς μήτρας ὀλισθαῖνον καὶ ἐκ τῆς νηδύος καταφερόμενον, πρώτην φωνὴν μετὰ δακρύων ἐκβάλλει, καθάπερ τις φησι, Πρώτην φωνὴν τὴν ὁμοίαν ἅπασιν ἴσα κλαίων. διὰ θρήνων γὰρ ἡ εἴσοδος εἰς τὸν βίον, διὰ δακρύων τὰ προοίμια, τῆς φύσεως τὸ μέλλον ὀδυνηρὸν προαναφωνούσης. τί κλαίει τὸ παιδίον εἰς φῶς ἐλθόν; διὰ τοῦτο· πρὸ μὲν τῆς ἁμαρτίας ἔλεγεν ὁ θεὸς, Αὐξάνεσθε, καὶ πληθύνεσθε, ὅπερ εὐλογίας ἦν· τὸ δὲ, Ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα, μετὰ τὴν ἁμαρτίαν, ὅπερ τιμωρίας ἦν. οὐ δάκρυα δὲ ἐν τῇ γεννήσει μόνον, ἀλλὰ καὶ σπάργανα καὶ δεσμά· δάκρυα ἐν τῇ γεννήσει, δάκρυα ἐν θανάτῳ, σπάργανα ἐν γεννήσει, σπάργανα ἐν θανάτῳ· ἵνα μάθῃς ὅτι πρὸς θάνατον ἡ ζωὴ αὕτη τελευτᾷ, καὶ πρὸς ἐκεῖνο καταστρέφει τὸ τέλος. ἀλλ' οὐχ ἡ γέννησις αὕτη. οὐδαμοῦ δάκρυα καὶ σπάργανα, ἀλλὰ λελυμένος ὁ γεννηθεὶς, καὶ πρὸς ἀγῶνας παρεσκευασμένος. διὰ τοῦτο ἄφετοι οἱ πόδες καὶ αἱ χεῖρες, ἵνα τρέχῃ καὶ πυκτεύῃ· οὐδαμοῦ θρῆνος, οὐδαμοῦ δάκρυα ἐνταῦθα, ἀλλ' ἀσπασμοὶ, καὶ φιλίαι, καὶ περιπλοκαὶ τῶν ἀδελφῶν τὸ οἰκεῖον μέλος ἐπιγινωσκόντων, καὶ ὥσπερ ἐκ μακρᾶς ἀπολαβόντων ἀποδημίας. ἐπειδὴ γὰρ πρὸ τοῦ φωτίσματος ἐχθρὸς ἦν, μετὰ δὲ τὸ φώτισμα γέγονε φίλος τοῦ κοινοῦ πάντων ἡμῶν δεσπότου, διὰ τοῦτο πάντες συνηδόμεθα. διὰ τοῦτο καὶ τὸ φίλημα εἰρήνη καλεῖται, ἵνα μάθωμεν ὅτι πόλεμον κατέλυσεν ὁ θεὸς, καὶ πρὸς τὴν οἰκείωσιν ἐπανήγαγε τὴν ἑαυτοῦ. ταύτην οὖν τηρῶμεν διηνεκῶς, ταύτην φυλάττωμεν τὴν εἰρήνην, ταύτην ἐκτείνωμεν τὴν φιλίαν,

ἵνα καὶ τῶν αἰωνίων ἐπιτύχωμεν σκηνῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

A vt æterna quoque tabernacula conſequamur, gratia & benignitate domini noſtri Ieſu Chriſti, cum quo Patri gloria vna cum ſancto ac viuifico Spiritu nunc & ſemper, & in ſecula ſeculorum. Amen.

Ὅτι τὸ μὴ λέγειν, ἅπερ ἴσμεν, καὶ εἰς ἑτέρους ἐκφέρειν, πενεστέρους ποιεῖ, καὶ τὴν χάριν σβέννυσι· καὶ εἰς τὰς εὐχὰς, αἷς ὁ Χριστὸς ηὔξατο, καὶ τὴν ἐξουσίαν, μεθ' ἧς ἅπαντα ἐποίει· καὶ εἰς τὴν τοῦ παλαιοῦ νόμου διόρθωσιν· καὶ ὅτι τὸ σαρκωθῆναι τὴν ἰσότητα αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸν πατέρα οὐκ ἐλαττοῖ, ἀλλὰ καὶ συνίστησι μᾶλλον. B

Quod non dicere & ad alios efferre, quæ ſcimus, pauperiores nos reddit, & gratiam extinguit: & in preces, quibus Chriſtus eſt vſus, & auctoritatem, qua omnia faciebat, & in veteris legis emendationem: & quod incarnatio æqualitatem ipſius cum Patre non minuit, ſed confirmat potius.

Eodem interprete.

Ἱκανῶς ἐν ταῖς ἔμπροσθεν ἐπανηγυρίσαμεν ἡμέραις, τῶν ἄθλων ἐπιλαβόμενοι τῶν ἀποστολικῶν, καὶ τῇ διηγήσει τῶν πνευματικῶν ἐντρυφήσαντες κατορθωμάτων· ὥρα δὴ λοιπὸν ἀποδοῦναι τὸ χρέος ὑμῖν. καὶ γὰρ τὸ κωλῦον οὐδέν. ἐγὼ οἶδα μὲν ὅτι ἐπιλέλησθε τῶν ὀφλημάτων ὑμεῖς τῶν ἐμῶν διὰ τὸ τῶν ἡμερῶν πλῆθος· οὐ μὴν διὰ τοῦτο αὐτὰ ἐγὼ ἀποκρύψομαι, ἀλλὰ μετὰ πάσης ὑμῖν ταῦτα ἀποδώσω τῆς προθυμίας. ποιῶ δὲ τοῦτο, οὐ δι' εὐγνωμοσύνην μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' ὠφέλειαν ἐμήν. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν σωματικῶν συναλλαγμάτων κέρδος τῷ δεδανεισμένῳ τὸ τὸν δεδανεικότα ἐπιλαθέσθαι· ἐπὶ δὲ τῶν πνευματικῶν συμβολαίων κέρδος τῷ μέλλοντι καταβάλλειν τὸ χρέος μέγιστον, τὸ τοὺς ὑποδέχεσθαι μέλλοντας διηνεκῶς μεμνῆσθαι τῶν ὀφλημάτων. ἐκεῖ μὲν γὰρ τὸ δάνεισμα ἀποδοθὲν τὸν μὲν καταβαλόντα ἀφίησι, μεθίσταται δὲ πρὸς τὸν ὑποδεξάμενον, καὶ τοῦ μὲν ἠλάττωσε, τοῦ δὲ ἐπλεόνασε τὴν οὐσίαν. ἐπὶ δὲ τῶν πνευματικῶν οὐχ οὕτως, ἀλλὰ δυνατὸν αὐτὸ καὶ καταβαλεῖν, καὶ ἔχειν. καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν, ὅτι τότε μάλιστα αὐτὸ ἔχομεν, ὅταν καταβάλωμεν ἑτέροις. ἂν μὲν γὰρ ἐν τῇ διανοίᾳ κατορύξας φυλάξω διηνεκῶς μηδενὶ μεταδιδοὺς, ἐλαττοῦταί μοι τὸ κέρδος, μειοῦται τὰ τῆς περιουσίας· ἂν δὲ εἰς ἅπαντας ἐξενέγκω, καὶ ποιήσω μετόχους πολλοὺς καὶ κοινωνοὺς, ὧν αὐτὸς ἐπίσταμαι πάντων,

SVperioribus diebus abundè ſin celebri cœtu conciones habuimus, dum Apoſtolica certamina tractaremus, & ſpiritualium rectè factorum narratione nos oblectaremus: iam vero tempus eſt, vt vobis debitum perſoluamus. Etenim nihil eſt, quod impediat: atque equidem oblitos eſſe C vos ſcio debitorum meorum, quod tam multi dies interceſſerint: non tamen ea idcirco celabo, ſed ea vobis magna animi alacritate perſoluam. Id vero facio, non ſolum, quod bonæ fidei ſim debitor, ſed etiam quod vtilitati meæ conſulam. Nam in corporalibus quidem contractibus ei, qui mutuum ſumpſit vtile eſt, ſi is qui mutuatus eſt, obliuiſcatur: ſed in ſpiritualibus pactis ei qui debitum exoluturus eſt vtilitatem parit maximam, ſi qui accepturi ſunt, debitorum perpetuo recordentur. Siquidem mu- D tua pecunia reſtituta deſerit eum qui perſoluit, & ad eum tranſit, qui recipit, atque vnius imminuit, alterius auget facultates: in ſpiritualibus vero non item: ſed fieri poteſt vt rem debitā & perſoluamus & retineamus: quodque permirum eſt, tum maximè illam habemus, cum aliis perſoluerimus. Si enim defoſſam in mente perpetuo cuſtodiam, nec vlli communicem, nunuitur mihi lucrum, decedit aliquid de facultatibus: ſin autem ad omnes efferam, multóſque conſortes ac participes faciam,

Diſsimile debitū pecuniæ & ſpiritualiū rerum.

mihi diuitiæ ſpirituales augentur. Atque hæc ita ſe habere, eumque qui cęteris communicat, depoſitum augere, qui vero abſcõdit, quæſtum omnẽ imminuere, teſtes ſunt illi, quibus fuerãt talenta commiſſa, is cui quinque, is cui duo, & is cui vnum. Alij enim duplicata proferebant, quæ ſibi credita fuerant, & idcirco honoribus afficiebantur: alius autem apud ſe ſeruauit, nec vlli communicauit, neque duplum reddere valuit, atque idcirco punitus eſt. Hæc igitur audientes omnes, & quod inde ſupplicium imminet reformidantes, quod penes nos fuerit, bonum in fratres cõferamus, & in mediũ omnibus perſoluamus, neque recondamus. Cum enim cum cæteris communicamus, tum amplius ipſi diteſcimus: cum participes lucri multos facimus tum facultates noſtras augemus. Atqui minui gloriam tuam arbitraris, cũ tu ea noſti cũ multis, quæ ſolus noueras: immo vero tum augetur gloria, & vtilitas tua, cum inuidiã proculcas, cum liuorem extinguis, cum amoris in fratres egregium ſpecimen edis. Quod ſi ſolus id ſciens obambules, homines quidem te tanquam inuidum & fratrũ oſorem auerſabuntur, & odio habebũt: Deus autem tanquam ab improbo extremum ſupplicium exiget: præter hęc autem ipſa etiam gratia confeſtim nudum te dereliquens aufugiet: quandoquidem frumentum quoque ſi ſemper in horreis ſit reconditum, conſumitur, cum à tinea exedatur: ſi vero prolatum foras in arua ſpargatur, multiplicatur rurſumque renouatur: ita ſermo quoque ſpiritualis, ſi ſemper intus concludatur, dum inuidia, torpore, ac tabe corrumpitur, & conſumitur anima, cito extinguitur: ſin autem tanquam in aruum fertile in animas fratrũ diſpergatur, ita fit vt & iis à quibus ſuſcipitur & ijs à quib⁹ poſſidetur, multiplicetur theſaurus. Et quemadmodũ fons ex quo frequẽter hauritur, purior fit, & copioſius ſcaturit: obturatus vero deſtruitur: ſic & donum ſpirituale, ac ſermo doctrinæ ſi frequenter hauriatur, & hauriendus quibuſuis exponatur, vberius manat: inuidia vero & liuore ſuppreſſus minuitur, ac tandem extinguitur. Quando igitur tanta nobis inde vtilitas oritur.

Similitudo à frumento ſumpta.

αὔξεταί μοι τὰ τοῦ πνευματικοῦ πλούτου. ὅτι δὲ ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὁ μὲν ἑτέροις μεταδιδοὺς αὔξει τὴν παρακαταθήκην, ὁ δὲ ἀποκρύπτων ἐλαττοῖ τὴν ἐργασίαν ἅπασαν, μάρτυρες οἱ τὰ τάλαντα ἐγχειρισθέντες ἐκεῖνοι, ὁ τὰ πέντε, καὶ ὁ τὰ δύο, καὶ ὁ τὸ ἕν. οἱ μὲν γὰρ διπλασίονα τὰ ἐμπιστευθέντα προσήγαγον, καὶ ἐτιμῶντο διὰ τοῦτο· ὁ δὲ ὅπερ ἔλαβεν ἐφύλαξε παρ' ἑαυτῷ, καὶ οὐδενὶ μετέδωκε, διπλοῦν τε αὐτὸ ποιῆσαι οὐκ ἴσχυσε, διὰ τοῦτο ἐκολάζετο. ταῦτα οὖν ἀκούοντες ἅπαντες, καὶ τὴν κόλασιν τὴν ἐκεῖθεν δεδοικότες, ὅπερ ἂν ἔχωμεν ἀγαθὸν, εἰς τοὺς ἀδελφοὺς ἐκφέρωμεν, καὶ εἰς τὸ μέσον ἅπασι καταβάλλωμεν, ἀλλὰ μὴ ἀποκρύπτωμεν. ὅταν γὰρ ἑτέροις μεταδῶμεν, τότε πλουτοῦμεν αὐτοὶ μειζόνως· ὅταν κοινωνοὺς ποιησώμεθα τῆς ἐμπορίας πολλοὺς, τότε τὴν ἡμετέραν αὔξομεν περιουσίαν. ἀλλ' ἐλαττοῦσθαί σοι τὰ τῆς δόξης νομίζεις, ὅταν μετὰ πολλῶν ᾖς εἰδὼς, ἃ μόνος οἶδας αὐτός; καὶ μὴν τότε αὔξεται καὶ τὰ τῆς δόξης, καὶ τὰ τῆς ὠφελείας, ὅταν τὸν φθόνον καταπατήσῃς, ὅταν τὴν βασκανίαν σβέσῃς, ὅταν φιλαδελφίαν ἐπιδείξῃ πολλήν. ἂν δὲ μόνος εἰδὼς περιίῃς, ἄνθρωποι μὲν ὡς βάσκανον καὶ μισάδελφον ἀποστραφήσονται καὶ μισήσουσιν, ὁ δὲ θεὸς, ὡς πονηρὸν τὴν ἐσχάτην ἀπαιτήσει σε δίκην· χωρὶς δὲ τούτων, καὶ αὐτή σε ταχέως ἡ χάρις ἔρημον ἐγκαταλιποῦσα οἰχήσεται. ἐπεὶ καὶ ὁ σῖτος, ἂν μὲν ἐν ταῖς ἀποθήκαις ᾖ διηνεκῶς κείμενος, δαπανᾶται τοῦ σητὸς αὐτὸν κατεσθίοντος· ἂν δὲ ἐξενεχθεὶς εἰς τὰς ἀρούρας καταβάλληται, πολυπλασιάζεται καὶ ἀνανεοῦται πάλιν· οὕτω καὶ λόγος πνευματικὸς, ἐὰν ἔνδον διαπαντὸς ἀποκλείηται, φθόνῳ καὶ ὄκνῳ καὶ τηκεδόνι φθειρομένης τῆς ψυχῆς καὶ κατεσθιομένης, κατασβέννυται ταχέως· ἂν δὲ, ὥσπερ εἰς ἄρουραν εὔφορον, εἰς τὰς τῶν ἀδελφῶν ψυχὰς διασπείρηται, πολυπλασίων ὁ θησαυρὸς καὶ τοῖς ὑποδεχομένοις, καὶ τῷ κεκτημένῳ. καὶ καθάπερ πηγὴ συνεχῶς μὲν ἐξαντλουμένη καθαίρεται μᾶλλον καὶ ἀναβλύζει πλέον, καταχωννυμένη δὲ ἀποπνίγεται· οὕτω καὶ χάρισμα πνευματικὸν καὶ λόγος διδασκαλικὸς συνεχῶς μὲν ἀντλούμενος καὶ διδοὺς ἀρύεσθαι τοῖς βουλομένοις, ἀναβλύζει πλέον· βασκανίᾳ δὲ καὶ φθόνῳ καταχωσθεὶς, ἐλαττοῦται καὶ σβέννυται τέλεον. ἐπεὶ οὖν τοσοῦτον τὸ κέρδος ἡμῖν, ὅπερ ἂν ἔχωμεν,

φέρε εἰς μέσον καταθέντες, πᾶσαν ὑμῖν ἀπο- A
δῶμεν τὴν ὀφειλήν, πρότερον ἀναμνήσαντες
τῆς ἀκολουθίας τῶν ὀφλημάτων τούτων ἁπά-
σης. ἴστε τοίνυν καὶ μέμνησθε πρῴην, ὅτι περὶ
τῆς τοῦ μονογενοῦς δόξης διαλεγόμενοι, πολλὰς
ἠριθμησάμεθα αἰτίας τῆς ἐν τοῖς ῥήμασι συγκατα-
βάσεως· καὶ ἐλέγομεν, ὅτι οὐ μόνον διὰ τὴν τῆς
σαρκὸς περιβολήν, οὐδὲ διὰ τὴν ἀσθένειαν μό-
νον τῶν ἀκουόντων ταπεινὰ φθέγγεται πολλάκις
ὁ Χριστός, ἀλλὰ πολλαχοῦ καὶ ταπεινοφρονεῖν
διδάσκων. κἀκείνας μὲν ἱκανῶς τότε ἐπεξήλ-
θομεν τὰς αἰτίας, καὶ τῆς ἐπὶ τῷ Λαζάρῳ, καὶ
τῆς πρὸς αὐτῷ τῷ σταυρῷ γενομένης εὐχῆς μνη- B
μονεύσαντες, καὶ δείξαντες σαφῶς, ὅτι τὴν μὲν
ἵνα τὴν οἰκονομίαν πιστώσηται, τὴν δέ, ἵνα τὴν
τῶν ἀκουόντων ἀσθένειαν διορθώσηται, πεποίη-
κε, οὐδεμιᾶς αὐτὸς δεόμενος βοηθείας. ὅτι δὲ
πολλὰ καὶ ταπεινοφρονεῖν αὐτοὺς διδάσκων ἐποίει,
καὶ τοῦτο ἄκουσον. ἔβαλεν ὕδωρ εἰς τὸν νιπτῆρα·
καὶ ὡς οὐκ ἀρκοῦν τοῦτο, ἔτι καὶ λεντίῳ διεζώ-
σατο, πρὸς τὴν ἐσχάτην εὐτέλειαν κατάγων
ἑαυτόν, καὶ ἤρξατο νίπτειν τοὺς πόδας τῶν μα-
θητῶν, μετὰ δὲ τῶν μαθητῶν, καὶ τοῦ προδότου
τοὺς πόδας ἔνιψε. τίς οὐκ ἂν ἐκπλαγείη καὶ C
θαυμάσειε; τοῦ μέλλοντος αὐτὸν προδιδόναι νί-
πτει τοὺς πόδας· καὶ τὸν Πέτρον διακρουόμενον καὶ
λέγοντα, κύριε, οὐ μή μου νίψῃς τοὺς πόδας, οὐ
παρατρέχει, ἀλλά φησι πρὸς αὐτόν· Ἐὰν μὴ
νίψω σου τοὺς πόδας, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ.
ὁ δέ, κύριε, μὴ τοὺς πόδας μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς
χεῖρας καὶ τὴν κεφαλήν. εἶδες εὐλάβειαν μα-
θητοῦ δι' ἀμφοτέρων, καὶ διὰ τῆς παραιτήσεως,
καὶ διὰ τῆς συγκαταθέσεως; εἰ γὰρ καὶ ἐναντία
τὰ ῥήματα, ἀλλ' ὑπὸ ζεούσης ἀμφότερα γνώ-
μης ἐλέγετο. ὁρᾷς πῶς πανταχοῦ θερμὸς ἦν καὶ D
διεγηγερμένος; ἀλλ' ὅπερ ἔλεγον, ἵνα μὴ διὰ
τὴν τοῦ πράγματος εὐτέλειαν, τῆς φύσεως
καταγνῷς εὐτέλειαν, μετὰ τὸ νίψαι τί φησι
πρὸς αὐτούς, ἄκουσον. Γινώσκετε τί πεποίηκα
ὑμῖν; ὑμεῖς καλεῖτέ με, ὁ κύριος, καὶ ὁ διδά-
σκαλος, καὶ καλῶς λέγετε· εἰμὶ γάρ. εἰ οὖν
ἐγὼ ὁ κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος ἔνιψα ὑμῶν τοὺς
πόδας, οὕτω καὶ ὑμεῖς ὀφείλετε ἀλλήλοις
ποιεῖν. ὑπόδειγμα γὰρ ἔδωκα ὑμῖν, ἵνα ὡς
ἐγὼ ἐποίησα ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ἀλλήλοις ποιῆτε.
ὁρᾷς ὅτι πολλὰ ὑποδείγματος ἕνεκεν ἐποίει;

age quod in noſtra poteſtate ſitũ fue-
rit, in medium afferamus, totumque
vobis debitum exoluamus, ſi prius to-
tum debitorum iſtorum ordinẽ vobis
in memoriam reuocauerimus. Scitis
ergo ac meminiſtis, nuper nos de vni-
geniti gloria differentes plures conde-
ſcenſionis in verbis cauſſas enumeraſ-
ſe: ac dixiſſe nos non tantum ob car-
nis amictum, neque propter infirmi-
tatem auditorum tantum ſæpe Chri-
ſtum humiliter loqui, verumetiã mul-
tis in locis, quod & humilitatem do-
ceat. Atque illas quidem cauſſas ſatis
prolixa tum oratione perſequuti ſu-
mus, & illius, quam pro Lazaro, &
alterius quam in ipſa cruce obtulit, o-
rationis memoriam refricuimus, &
oſtendimus, hanc quidem ideo fuſam
eſſe, vt diſpenſationis in carne fides
aſtrueretur, illam vero, vt auditorum
imbecillitati conſuleret, cum ipſe ne-
quaquam auxilio indigeret. Porro
multa facta etiam ab eo fuiſſe, vt hu-
militatem illos doceret, audi quæ pro-
bent. Aquam miſit in peluim, & quaſi *Ioan. 13. 4.*
hoc non ſufficeret, adhuc & linteo ſe
præcinxit, ad extremam ſe deiiciens
vilitatem, ac diſcipulorum pedes la-
uare cœpit, & cum diſcipulis etiam
proditoris pedes lauit. Quis non ob-
ſtupeſcat & miretur? Eius qui prodi-
turus illum erat, pedes lauat, & Pe-
trum, qui recuſabat ac dicebar, Do-
mine non mihi lauabis pedes, non o-
mittit, ſed ait illi: Si non lauero pedes
tuos, non habes partem mecum: tum
ille, Domine non tantum pedes, ſed
& manus & caput. Vides in his duo-
bus diſcipuli reuerentiam, & in peti-
tione & in aſſenſu? Licet enim cõtraria
ſint verba, ac tamen pre nimio feruore
animi vtrũque prolatum eſt. Vides vt
vbique feruens & diligens eſſet? verum
vt dicere occœperam, ne propter rei
vilitatem tibi in ſuſpicionem vilita-
tis eius natura veniret, poſtquam eo-
rum lauit pedes, audi quid eis dixerit.
Scitis quid fecerim vobis? Vos vocatis
me, Domine ac Magiſter, & bene dici-
tis, ſum etenim. Si ergo ego laui pe-
des veſtros Dominus ac Magiſter,
ita & vos deberis vobis inuicem fa-
cere. Exemplum enim dedi vobis, vt
quemadmodum ego feci vobis, ita &
vos inuicem faciatis. Vides ab eo
multa eſſe facta, vt exemplum daret.

& honore, nec oratione vlla indiget. Rurſus quando paralytici corpori mederi voluit, Surgens tolle lectũ tuum, & ambula: quando à morte liberare, Talitha cumi, ſurge: quando à peccatis immunẽ reddere, Confide fili, dimittuntur tibi peccata tua: quãdo dæmones increpare, Tibi dico malignum dæmonium, exi ab eo: quando reprimendum fuit mare, Tace, obmuteſce: quando aliquẽ lepra correptum mundare, Volo, mundare: quando legem ferre, Audiſtis, quia dictũ eſt antiquis, Non occides: ego autem dico vobis, qui dixerit fratri ſuo, fatue, reus erit gehẽnæ ignis. Vides vt omnia cum herili auctoritate perficiat, & in gehennã eiiciat, & in regnũ introducat, & paralyſim ſanet, & mortem abigat, & peccata dimittat, & dæmonia increpet, & mare compeſcat? tametſi quid maius quæſo, in regnũ introducere, & in gehennam iniicere, peccata dimittere, cũ auctoritate leges ferre, an panes creare? nonne manifeſtũ eſt, & confeſſum apud omnes hæc illis eſſe maiora? nihilominus tamen in maioribus nequaquam orat, vt oſtendat in minoribus etiã ſe ob infirmitatẽ virtutis id egiſſe, ſed ob eorum qui tum aderant eruditionem. Atque vt diſcas quantum ſit peccata dimittere, teſtem tibi prophetam citabo. Nullius quippe alterius hoc eſſe oſtendit propheta niſi Dei ſolius.
Mich.7.18 Quis enim Deus, inquit, ſicut tu, auferens iniquitates, tranſcendens impietates? Quinetiam in regnum introducere, multo maius eſt, quam mortem ſoluere: ſed & illud tamen cum poteſtate præſtat. Rurſus leges ferre non eſt ſubiectorum, ſed eorũ qui regnant: & hoc quidem clamat ipſa rerum natura: cũ Regum tantũ ſit leges ſciſcere: quod ipſum quoq; Apoſtolus indicat his verbis:
1.Cor.7.25 De virginibus autem præceptum Domini non habeo: conſilium autem do tanquam miſericordiam conſequutus à Domino, vt ſim fidelis. Nam quia ſeruus erat, & miniſter, non eſt auſus iis quæ ab initio præcepta fuerant, quicquam addere. Chriſtus autem non ita: ſed ſumma cum auctoritate recitat leges antiquas, & ſuas rurſus introducit.
Leges ferre ſolius Regis. Quod ſi ſimpliciter leges ferre ſolius eſt regiæ poteſtatis, cum non modo leges cum ferre compertum fuerit,

A καὶ εὐχῆς οὐδεμιᾶς δεῖται. πάλιν, ὅτε μὲν δι[illegible]σαι σῶμα δὴ διαλελυμένον, Ἐγερθεὶς ἆρον τὸν κραββατόν σου, καὶ περιπάτει· ὅτε μὲν ἀπαλλάξαι θανάτου, Ταλιθὰ κοῦμι, ἀνάστηθι· ὅτε μὲν ἐλευθερῶσαι ἁμαρτημάτων, Θάρσει, τέκνον, ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι· ὅτε μὲν ἐπιτιμῆσαι δαίμοσι, Σοὶ λέγω τὸ πονηρὸν δαιμόνιον, ἔξελθε ἀπ᾽ αὐτοῦ· ὅτε μὲν καταστεῖλαι τὴν θάλασσαν, Σιώπα, πεφίμωσο· ὅτε μὲν καθᾶραι τινὰ λέπρᾳ κατεχόμενον, Θέλω, καθαρίσθητι· ὅτε μὲν νομοθετῆσαι, Ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις, οὐ φονεύσεις· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὃς ἂν εἴπῃ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, μωρέ, ἔνοχος
B ἔσται εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός. εἶδες πάντα μετ᾽ αὐθεντίας ποιοῦντα δεσποτικῆς, καὶ εἰς γέενναν ἐκβάλλοντα, καὶ εἰς βασιλείαν εἰσάγοντα, καὶ παράλυσιν διορθούμενον, καὶ εἰς θάνατον ἀπελαύνοντα, καὶ ἁμαρτίας ἀφιέντα, καὶ δαίμοσιν ἐπιτιμῶντα, καὶ τὴν θάλατταν καταστέλλοντα; καίτοι τί μεῖζον, εἰπέ μοι, εἰς βασιλείαν εἰσαγαγεῖν, καὶ εἰς γέενναν ἐμβαλεῖν, καὶ ἁμαρτίας ἀφιέναι, καὶ νόμους θεῖναι μετ᾽ αὐθεντίας, ἢ ἄρτους ποιῆσαι; οὐκ εὔδηλον καὶ ὡμολογημένον ἅπασιν, ὅτι ταῦτα ἐκείνων μείζω; ἀλλ᾽ ὅμως ἐπὶ τῶν μειζόνων οὐκ
C εὔχεται, δεικνὺς ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν ἐλαττόνων, οὐ δι᾽ ἀσθένειαν δυνάμεως τοῦτο ἐποίει, ἀλλὰ διὰ διδασκαλίαν τῶν τότε παρόντων. καὶ ἵνα μάθῃς, ὅσον ἐστὶν ἁμαρτίας ἀφιέναι, παράγω σοι μάρτυρα τὸν προφήτην· οὐδενὸς γὰρ ἑτέρου τοῦτο δείκνυσιν ὁ προφήτης, ἢ τοῦ θεοῦ μόνου. Τίς γὰρ θεός, φησιν, ὥσπερ σύ, ἐξαίρων ἀνομίας, ὑπερβαίνων ἀδικίας; καὶ τὸ εἰς βασιλείαν δὲ εἰσαγαγεῖν, τὸν θάνατον λῦσαι, πολλῷ μεῖζόν ἐστιν. ἀλλ᾽ ὅμως κἀκεῖνο μετ᾽ ἐξουσίας ποιεῖ. καὶ τὸ νομοθετεῖν δέ, οὐ τῶν ὑποτεταγμένων, ἀλλὰ τῶν βασιλευόντων ἐστί. καὶ τοῦτο βοᾷ μὲν αὐτὴ τῶν πραγμάτων ἡ φύσις. βα-
D σιλέων γὰρ μόνον ἐστὶ τιθέναι νόμους. δείκνυσι δὲ καὶ ὁ ἀπόστολος, οὕτω λέγων· Περὶ δὲ τῶν παρθένων ἐπιταγὴν κυρίου οὐκ ἔχω, γνώμην δὲ δίδωμι ὡς ἠλεημένος ὑπὸ κυρίου πιστὸς εἶναι. ἐπειδὴ γὰρ δοῦλος ἦν καὶ διάκονος, οὐκ ἐτόλμησε προσθεῖναι τοῖς ἐξ ἀρχῆς νομοθετηθεῖσιν. ὁ δὲ Χριστὸς οὐχ οὕτως· ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς αὐθεντίας τοὺς παλαιοὺς ἀναγινώσκει νόμους, καὶ τοὺς παρ᾽ αὐτοῦ πάλιν εἰσάγει. Εἰ δὲ τὸ νόμους ἁπλῶς τιθέναι, βασιλικῆς μόνον ἐστὶν ἐξουσίας, ὅταν εὑρίσκηται μὴ μόνον νόμους θεὶς αὐτός,

ἀλλὰ καὶ τοὺς παλαιοὺς διορθούμενος, τίς ὑπολείπεται λόγος τοῖς ἀναισχυντεῖν βουλομένοις; ἀπὸ γὰρ τούτου δῆλον, ὅτι τῆς αὐτῆς οὐσίας ἐστὶ τῷ γεγεννηκότι. καὶ ἵνα σαφέστερον ὁ λόγος γένηται, ἐπ' αὐτὸ τῆς γραφῆς ἔλθωμεν τὸ χωρίον. ἀνελθὼν εἰς τὸ ὄρος, φησὶν, ἐκάθητο· καὶ περιεστώτων πάντων ἤρξατο λέγειν· μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, οἱ πρᾳεῖς, οἱ ἐλεήμονες, οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ. εἶτα μετὰ τοὺς μακαρισμοὺς ἐκείνους λέγει, Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας. οὐκ ἦλθον καταλῦσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι. τίς γὰρ τοῦτο ὑπώπτευσεν; ἢ τί τῶν εἰρημένων ἐναντίον ἦν τοῖς προτέροις, ἵνα τοῦτο εἴπῃ, Μακάριοί, φησιν, οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, τουτέστιν, οἱ ταπεινόφρονες. ἀλλὰ τοῦτο καὶ ἡ παλαιὰ εἶπε· Θυσία γὰρ τῷ θεῷ, πνεῦμα συντετριμμένον, καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει. καὶ πάλιν, Μακάριοι οἱ πρᾳεῖς. καὶ τοῦτο Ἡσαΐας πάλιν βοᾷ ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ λέγων· Ἐπὶ τίνα ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν πρᾷον καὶ ἡσύχιον καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους; Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες. καὶ τοῦτο πάλιν πανταχοῦ διέσπαρται. Μὴ ἀποστερήσῃς γὰρ, φησι, τὴν ζωὴν τοῦ πτωχοῦ, ἱκέτην θλιβόμενον μὴ ἀπαναίνου. καὶ πολὺς πανταχοῦ περὶ φιλανθρωπίας ἐστὶν ὁ λόγος. Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ. τοῦτο καὶ ὁ Δαβὶδ φησι· Καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοὶ, ὁ θεός, καὶ πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου. καὶ τοὺς λοιποὺς δὲ εἴ τις ἐπέλθοι μακαρισμοὺς, εὑρήσει πολλὴν οὖσαν τὴν συμφωνίαν. τίνος οὖν ἕνεκεν, μηδὲν ἐναντίον εἰρηκὼς τοῖς προτέροις, ἐπήγαγε· Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, ἢ τοὺς προφήτας; οὐ διὰ τὰ εἰρημένα, ἀλλὰ διὰ τὰ μέλλοντα ῥηθήσεσθαι ταύτην τὴν διόρθωσιν τίθησιν. ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλεν ἐμβαίνειν εἰς ἐπίτασιν ἐντολῶν, ἵνα μὴ νομίσωσι τὴν αὔξησιν ἐναντίωσιν εἶναι, μηδὲ τὴν προσθήκην μάχην, διὰ τοῦτο εἶπε· μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, ἢ τοὺς προφήτας· τουτέστι, μέλλω τινὰ λέγειν τελεώτερα τῶν πρότερον εἰρημένων. οἷον, ὅτι Ἠκούσατε, οὐ φονεύσεις, ἐγὼ δὲ λέγω, οὐκ ὀργισθήσῃ· ἠκούσατε, ὅτι οὐ μοιχεύσεις, ἐγὼ δὲ λέγω, ὅτι ὁ ἐμβλέψας γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτὴν, ἤδη ἐμοίχευσε, καὶ ὅσα τοιαῦτα.

A ſed etiam veteres emendare, quæ tandem occaſio relinquetur iis, qui voluerint impudenter aduerſari? ſatis enim ex hoc liquet eum eiuſdem eſſe cum Patre ſubſtantię. Verum vt id quod dico manifeſtius euadat, ad ipſum ſcripturæ locum veniamus. Cum aſcendiſdiſſet in montem, inquit, ſedebat, & circunſtãtibus omnibus cœpit dicere: Beati pauperes ſpiritu, mites, miſericordes, mundi corde: deinde poſt illas beatitudines ait: Nolite putare, quoniã veni ſoluere legem, aut prophetas: non veni ſoluere, ſed adimplere. Quis enim hoc ſuſpicatus eſt, aut quid ex iis quæ
B dicta fuerãt, contrarium fuit prioribus, vt hoc diceret? Beati, inquit, pauperes ſpiritu, hoc eſt, humiles: atqui dixerat hoc quoque vetus teſtamentum. Sacrificium enim Deo ſpiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum, Deus non deſpiciet. Et rurſus, Beati mites. & hoc Eſaias rurſus vociferatur, dum ex perſona Dei dicit: Superquẽ reſpiciam, niſi ſuper mitem & quietum, & trementem ſermones meos? Beati miſericordes. & hoc rurſus vbique diſperſum eſt. Ne defraudes enim,
C inquit, vitam pauperis, ſupplicem in tribulatione poſitum ne reiicias, & magna vbique habetur ratio benignitatis. Beati mundi corde. Hoc etiam dixit Dauid; Cor mundum crea in me Deus, & ſpiritum rectum innoua in viſceribus meis. reliquas etiam beatitudines ſiquis percurrat, multam concordiam eſſe comperiet. Cum igitur nihil contrarium prioribus dixiſſet, adiecit: Nolite putare, quoniam veni ſoluere legem, aut prophetas: non ob ea quæ dicta fuerant, ſed ob ea quæ dicenda erant, hanc cor-
D rectionem adiunxit. Nam quoniam ad amplificationem quandam mandatorum gradum facturus erat, ne incrementum putarent repugnantiam eſſe quandam, aut acceſſionem eſſe pugnam, idcirco dixit, Nolite putare, quoniam veni ſoluere legem, aut prophetas: hoc eſt, perfectiora dicturus ſum iis, quæ ante ſunt dicta. Exempli cauſſa, Audiſtis, non occides: ego autem dico, Non iraſcéris. audiſtis, Non mœchaberis, ego autem dico, quicunque reſpicit mulierem, ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt, & talia quæcunque.

Matt 5. 1.
Matt. 5. 17
Pſal. 50. 18
Eſai. 66. 2.
Eccl 4. 1.

Dic mihi, ſi tanti agrum vendidiſtis. A tametſi non tanti venditum ſciebat: ſed vt ipſam per interrogationem ad pœnitentiam inuitaret, ac peccati ſe cōdemnaret, & illi veniam impertiret: illa tamen in impudētia perſeuerabat, idcirco in conſortium ſupplicij mariti venit. Vides carceris poteſtatem? vides vt poſſint ad mortem mittere? videamus id quod melius eſt, quo pacto rurſus à morte reuocent. Tabitha diſcipula mortua eſt, quæ multis eleemoſynis celebris erat, & ad Apoſtolos ſtatim curritur. Sciebāt enim illos mortis ac vitæ poteſtatē habere: ſciebant cœleſtem principatū delapſum in terras. B Quid ergo Petrus? Tabitha ſurge, inquit. Nullo alio negotio illi opus fuit, non miniſtris, non famulis: ſed ad reſurrectionem verba ſuffecerunt: vocem igitur audiuit mors, & retinere mortuam minimè potuit. Vides qualia ſint iudicum iſtorum cingula? ſiquidē externorum iudicum cingula imbecilla ſunt: licet enim imperet ex illis quiſpiam, ſi famulus non obtemperet, res imperata interrumpitur: hic autem non eſt opus famulis, tantum dixit, & continuo factum eſt. C Vides eorum carcerem, quod magiſtratus eſt inſigne: vides, quo pacto peccata dimittant: quo pacto mortem diſcutiant, quo pactó in vitam reuocent: vis cingulum etiam illorum cognoſcere? ſiquidem cinctos illos miſit Chriſtus non corio, ſed veritate, hoc cingulum ſanctum & ſpirituale: propterea dicit: ſuccincti lumbos veſtros in veritate. Spiritualis enim eſt magiſtratus, quocirca nihil ſenſibile quærendum; Omnis quippe gloria filiæ Regis ab intus. Sed quid vis? num carnifices etiam videre? carnifices ſunt, qui reos virgis cædunt, qui D in ligno ſuſpendunt, & latera deradūt, qui caſtigant, qui puniunt. Viſne igitur iſtos videre? Non homines habent, ſed ipſum Diabolum, & dæmones: qui corpore ſunt & carne circundati, miniſtras habebant incorporeas virtutes. Audi ſane, quo pacto cum auctoritate Paulus illis imperaret: ſiquidem de eo qui fornicatus erat, ſcribens dicebat: Tradite huiuſmodi Satanæ in interitū carnis. Rurſus cum alij blaſphemarēt, hoc ipſum fecit. Tradite enim illos, inquit, Satanæ, vt diſcant non blaſphe-

Margin notes: Psal. 1 1. — Act. 9. 36. — Psal. 54. 14 — Carnifices habent Apoſtoli. — 1. Cor. 5. 5.

A εἰπέ μοι, εἰ τοσούτου τὸ χωρίον ἀπέδοσθε; καίτοι ᾔδει, ὅτι οὐ τοσούτου· ἀλλ' ἵνα αὐτὴν διὰ τῆς ἐρωτήσεως εἰς μετάνοιαν ἀγάγῃ, καὶ καταγνῷ τῶν ἡμαρτημένων, καὶ μεταδῷ συγγνώμης αὐτῇ, τοῦτο αὐτὴν ἐρωτᾷ· ἀλλ' ὅμως ἐκείνη μετὰ ἀναισχυντίας διέκειτο· διὰ τοῦτο κοινωνὸς τῆς τιμωρίας τοῦ ἀνδρός. εἶδες δεσμωτηρίου δύναμιν; εἶδες πῶς εἰσι κύριοι εἰς θάνατον πέμπειν; ἴδωμεν καὶ τὸ βέλτιον, πῶς ἀπὸ θανάτου ἀνακαλοῦνται πάλιν. ἡ Ταβιθὰ ἡ μαθήτρια, ἐλεημοσύναις πολλαῖς κομῶσα ἀπέθανε· καὶ δρόμος εὐθέως ἐπὶ τοὺς ἀποστόλους. ᾔδεισαν γὰρ ὅτι B καὶ θανάτου καὶ ζωῆς ἐξουσίαν εἶχον· ᾔδεισαν τὴν ἄνω ἀρχὴν κάτω κατενεχθεῖσαν. τί οὖν ἔλεγεν ὁ Πέτρος; Ταβιθά, ἀνάστηθι, φησίν. οὐδεμιᾶς πραγματείας ἐδέησεν αὐτῷ, οὐχ ὑπηρετῶν, οὐ διακόνων· ἀλλ' ἤρκεσε τὰ ῥήματα πρὸς τὴν ἀνάστασιν· ἤκουσε γοῦν τῆς φωνῆς ὁ θάνατος, καὶ οὐκ ἴσχυσε κατασχεῖν τὴν νεκράν. εἶδες οἷαι τῶν δικαστῶν τούτων αἱ ζῶναι; αἱ μὲν γὰρ τῶν ἔξωθεν δικαστῶν ἀσθενεῖς· κἂν γὰρ ἐπιτάξῃ τις ἐκείνων, ὁ δὲ διακονῶν μὴ ὑπηρετήσῃ, διεκόπη τὸ προσταχθέν. ἐνταῦθα δὲ οὐ δεῖται διακόνων· ἀλλ' εἶπε, καὶ C εὐθέως ἐγένετο. εἶδες αὐτῶν τὸ δεσμωτήριον, ὃ τῆς ἀρχῆς ἐστι σύμβολον. εἶδες πῶς ἀφιᾶσιν ἁμαρτήματα, πῶς λύουσι θάνατον, πῶς εἰς ζωὴν ἐπανάγουσι· βούλει μαθεῖν καὶ τὴν ζώνην αὐτῶν; καὶ γὰρ ἐζωσμένους αὐτοὺς ὁ Χριστὸς ἔπεμψεν, οὐκ ἐν δέρματι, ἀλλ' ἐν ἀληθείᾳ· αὕτη ἡ ζώνη ἁγία καὶ πνευματική, καὶ διὰ τοῦτό φησι· περιεζωσμένοι τὴν ὀσφὺν ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ· καὶ γὰρ ἡ ἀρχὴ πνευματική, διὸ μηδὲν αἰσθητὸν ζήτει· Πᾶσα γὰρ ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως ἔσωθεν. ἀλλὰ τί βούλει; καὶ τοὺς δημίους ἰδεῖν; δήμιοί εἰσιν οἱ τοὺς D ὑπευθύνους μαστίζοντες, περιαρτῶντες τῷ ξύλῳ, διαξαίνοντες τὰς πλευράς, παιδεύοντες, κολάζοντες. βούλει οὖν τούτους ἰδεῖν; οὐκ ἀνθρώπους ἔχουσιν, ἀλλ' αὐτὸν τὸν διάβολον, καὶ τοὺς δαίμονας, οἳ σῶμα καὶ σάρκα περικείμενοι, τὰς ἀσωμάτους εἶχον ὑπηρετούσας δυνάμεις. ἄκουσον γοῦν πῶς μετ' αὐθεντίας ἐκείνοις ἐπέταττεν ὁ Παῦλος. περὶ γὰρ τοῦ πεπορνευκότος γράφων ἔλεγε· Παράδοτε τὸν τοιοῦτον τῷ Σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός. πάλιν ἐφ' ἑτέρων βλασφημούντων τὸ αὐτὸ τοῦτο πεποίηκε. Παρέδωκα γὰρ αὐτούς, φησι, τῷ Σατανᾷ, ἵνα παιδευθῶσι μὴ

βλασφημεῖν.

βλασφημεῖν. τί λοιπὸν ὑπολέλειπται δεῖξαι;
ὅτι καὶ ὀχήματα ἔχουσιν; ἀλλ' οὐδὲ ταύτης ἀπο-
ρήσομεν τῆς ἀποδείξεως. τὸν γὰρ Φίλιππον, ἐπειδὴ
τὸν εὐνοῦχον ἐβάπτισε, καὶ πρὸς τὴν ἱερὰν μυστα-
γωγίαν ἐχειραγώγησεν, ἔδει δὲ αὐτὸν ἐπανελθεῖν,
ἥρπασεν αὐτὸν τὸ πνεῦμα, καὶ εὑρέθη εἰς Ἄζωτον
ἀπὸ τῆς ἐρήμου. εἶδες ὄχημα ὑπόπτερον; εἶδες
ζεῦγος ἀνέμου σφοδρότερον; πάλιν ἔδει τὸν ἀπό-
στολον εἰς τὸν παράδεισον ὁδεῦσαι, μῆκος οὕτω πο-
λὺ, καὶ διάστημα ἄπειρον· κἀκεῖνος πάλιν ἀρθεὶς
ἁρπαγεὶς ἐκεῖ μετεφέρετο ἀπονητὶ, καὶ ἐν βρα-
χείᾳ καιροῦ ῥοπῇ. τὰ μὲν οὖν ὀχήματα τοιαῦτα·
ἡ δὲ τοῦ κήρυκος φωνὴ, καὶ αὕτη πάλιν ἀξία τῆς
ἀρχῆς. οὐ γὰρ ἄνθρωπος αὐτῶν προηγεῖτο, φωνὴν
ἀφιεὶς, ἀλλ' ἡ τοῦ πνεύματος χάρις, καὶ ἡ διὰ τῶν
θαυμάτων ἀπόδειξις πάσης σάλπιγγος λαμπρο-
τέραν ἠφίει φωνήν. οὕτως αὐτοῖς πανταχοῦ προο-
δοποιεῖ. καὶ καθάπερ οἱ ἄρχοντες ἐν πολλῇ περι-
φανείᾳ καθεστήκασι, τῶν ἰδιωτῶν οὐ τολμώντων
αὐτοῖς ἁπλῶς ἀναμίγνυσθαι· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἀ-
ποστόλων ἐγίνετο. Τῶν γὰρ λοιπῶν, φησιν, οὐδεὶς
ἐτόλμα κολλᾶσθαι αὐτοῖς· ἀλλ' ἐμεγάλυνεν αὐ-
τοὺς ὁ λαός. εἶδες δεσμωτηρίου δύναμιν, καὶ ἀφέ-
σεως ὀφλημάτων ἐξουσίαν, καὶ ξίφος ἔχοντας, καὶ ζώνην
ἐζωσμένους, καὶ ὀχήματι ὀδεύοντας, καὶ φωνὴν πά-
σης σάλπιγγος λαμπροτέραν προηγουμένην
αὐτῶν, καὶ ἐν πολλῇ περιφανείᾳ ὄντας; ἀναγκαῖον
δὴ καὶ τὰ κατορθώματα αὐτῶν δεῖξαι πάντα, καὶ
ὅσα τὴν οἰκουμένην ὤνησαν. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἀρ-
χόντων, τὸ μὴ τιμῆς ἀπολαύειν μόνον, ἀλλὰ καὶ
πολλὴν ἐνδείκνυσθαι πρὸς τοὺς ἀρχομένους τὴν
πρόνοιαν καὶ τὴν προστασίαν. ἀλλὰ πλείονα τοῦ
δέοντος καὶ τὰ εἰρημένα. διὰ τοῦτο εἰς ἑτέραν ἀνα-
βαλλόμενος ταῦτα διάλεξιν, πρὸς τὴν τῶν νεο-
φωτίστων παραίνεσιν παραγαγεῖν πειράσομαι
λόγον. μηδεὶς δὲ ἄκαιρον νομιζέτω τὴν συμβουλήν.
καὶ γὰρ ἔφθην εἰπὼν, ὅτι οὐ μετὰ δέκα καὶ εἴκοσι ἡμέ-
ρας μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ δέκα καὶ εἴκοσι ἔτη δυνα-
τὸν νεοφωτίστους καλεῖν τοὺς μεμυημένους, ἐὰν νή-
φωσι. τίς οὖν ἂν γένοιτο πρὸς τούτους ἀρίστη πα-
ραίνεσις; εἰ τοῦ τρόπου τῆς γεννήσεως αὐτοὺς ἀνα-
μνήσαιμεν, καὶ τοῦ προτέρου, καὶ τοῦ δευτέρου,
τοῦ φυσικοῦ, καὶ τοῦ πνευματικοῦ, καὶ τί τὸ μέσον
ἑκατέρας τῆς γεννήσεως δείξαιμεν. μᾶλλον δὲ οὐ
δεῖ παρ' ἡμῶν αὐτοὺς ταῦτα μανθάνειν· αὐτὸς ὁ τῆς
βροντῆς υἱὸς περὶ τούτων αὐτοῖς διαλέξεται,

A mare. Quid reſtat oſtendendum? num
currus etiam illos habere? ſed ne hic
quidem nobis demonſtratio deerit:
ſiquidem Philippum, poſtquam Eunu- *Act. 8. 36.*
chum baptizauit, & ſacris myſteriis
initiauit, cum reuertendum illi eſſet,
rapuit ipſum Spiritus, & à deſerto tráſ-
latus Azoti repertus eſt. Vides currum
alatum? Vides celerius vento vehicu-
lum? Rurſus in paradiſum pergere A-
poſtolum oportuit, tanta itineris lon-
ginquitate, tam immenſo diſſitum in- *Philip. 3. 14.*
teruallo: tum ille ſubito raptus illuc
nullo negotio & in breui momento tē-
poris transferebatur. Tales igitur cur-
B rus ſunt: vox autem præconis eſt, & ipſa
rurſus magiſtratu digna. Non enim an-
tecedebat illos homo vocem mittens,
verum Spiritus gratia, & per miracula
demonſtratio quauis tuba clariorem
vocem mittebat, atque ità viam illis
vbique faciebat. Et quemadmodum in
multa dignitate ac magnificētia cōſti-
tuti ſunt magiſtratus, nec audēt priuati
paſſim cū illis miſceri: ſic in Apoſtolis *Act. 5. 13*
accidebat: Cęterorū enim, inquit, ne-
mo audebat ſe cōiungere illis: ſed ma-
gnificabat eos populus. Vides carceris
C poteſtatē, & remittēdi debita faculta-
tem, & gladios illos habuiſſe, cingulóq;
fuiſſe pręcinctos, curru vectos, voce
præcedēte quauis tubà clariori, & mul-
ta pōpa illos fuiſſe ac ſplēdore decora-
tos? iam operępretiū fuerit & omnes il-
lorū res pręclare geſtas indicare, & quę
illorum in orbē terrarum extēt benefi-
cia. Nam & hoc magiſtratuum eſt, vt *Magiſtratuum laus præcipua.*
nō honore tantū fruantur, ſed & multā
ſollicitudinem & curam erga ſubditos
præ ſe ferant. Sed iā plura dicta ſunt,
quā oportebat, quocirca ad aliū diffe-
rens iſta tractatū, ad eorum cohortatio-
D nē, qui nuper illuminati ſūt, traducere
ſermonē conabor. Nemo autē conſiliū
exiſtimet intēpeſtiuum: iam enim dixi
nō modo poſt decē & viginti dies, ſed
& poſt viginti annos poſſe nuper illu-
minatos vocari eos, qui myſteriis initia-
ti ſunt, ſi vigiles & ſobrij fuerint. Quā
igitur optima ad illos cohortatione vte-
mur? ſi nimirū iis modum natiuitatis in
memoriam reuocemus, & priorem &
poſteriorem, naturalē ac ſpiritualem, &
quodnam ſit inter vtramque natiuitatē
diſcrimē, oſtēdamus. Immo vero neceſ-
ſe non eſt, vt ex nobis illi iſta diſcāt: ipſe
tonitrui filius de his ipſos admonebit,

A dilectus Chriſti Ioannes. Quid igitur ille dicit? *Ioan. 1.12.* Quotquot autem receperunt eum, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri: deinde priorem illis natiuitatem in memoriam reuocans, & ex comparatione ſanctitatem ac dignitatem præſentis gratiæ declarans ſic ait: *Ioan. 1.13.* Qui non ex ſanguinibus, neque ex voluntate viri, ſed ex Deo nati ſunt. Vno verbo nobilitatem illorum expreſſit. O munda natalia: ô ſpirituales partus: ô noua puerperia: ſine vtero conceptio, ſine ventre natiuitas, ſine carne partus, partus ſpiritualis, partus ex gratia & benignitate Dei, partus lætitiæ plenus & gaudij. B At ille prior talis minimè fuit, ſed à lamentis initium duxit: ſiquidem vbi prodiit infans ex vtero, & ex aluo deiectus eſt, primam cum lacrymis vocem mittit, prout dixit quiſpiam: *Sap. 7.4.* Primam vocem ſimilem omnibus æquè plorans. Per lamenta ſiquidem ingreſſus in vitã: per lacrymas exordia, dum futuras moleſtias natura prænuntiat. Cur plorat infans, cum exit in lucem? hac de cauſſa. Ante *Gen. 1.28.* peccatum quidem dicebat Deus, Creſcite, & multiplicamini, quod erat benedictionis: C illud autem, in dolore paries filios, poſt peccatum dictum eſt, quod erat pœnæ. Neque vero lacrymæ in natiuitate tantum, ſed & faſciæ & vincula: lacrymæ in natiuitate, lacrymæ in morte: faſciæ in natiuitate, faſciæ in morte: vt intelligas vitam hanc in mortem deſinere, & illo fine terminari. Sed talis non eſt hæc natiuitas: nuſquam lacrymæ & faſciæ, ſed ſolutus eſt, qui naſcitur, & ad certamen paratus, propterea ſunt etiam liberi pedes, & manus, vt & currat & pugnet: nuſquam lamenta, nuſquam lacrymæ hic, ſed D ſalutationes, & oſcula, & amplexus fratrum qui ſuum membrum agnoſcunt, & tanquam ex longinqua reuerſum peregrinatione recipiunt. Nam quoniam ante baptiſmum inimicus erat, poſt baptiſmum autem amicus eſt factus communis omnium noſtrum domini, propterea gratulamur omnes: idcirco etiam oſculum pax vocatur, vt diſcamus à Deo finitum eſſe bellum, & nos in amicitiam eius receptos eſſe. Hanc igitur perpetuo conſeruemus, hanc pacem foueamus, hanc amicitiam augeamus,

ὁ ἀγαπητὸς τοῦ Χριστοῦ Ἰωάννης. τί οὖν ἐκεῖνός φησιν; Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι. εἶτα ἀναμιμνήσκων αὐτοὺς τῆς προτέρας γεννήσεως, καὶ ἐκ συγκρίσεως τὸ σεμνὸν τῆς παρούσης χάριτος ἐνδεικνύμενος, οὕτω φησίν· Οἳ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐκ θεοῦ ἐγεννήθησαν. ἐνὶ ῥήματι αὐτῶν ἔδειξε τὴν εὐγένειαν. ὢ καθαρῶν ὠδίνων· ὢ πνευματικῶν τόκων· ὢ καινῶν λοχευμάτων· χωρὶς μήτρας σύλληψις, χωρὶς γαστρὸς γέννησις, χωρὶς σαρκὸς τόκος, τόκος πνευματικὸς, τόκος ἐκ χάριτος καὶ φιλανθρωπίας θεοῦ, τόκος εὐφροσύνης γέμων καὶ χαρᾶς. ἀλλ' οὐ τοιοῦτος ὁ πρότερος, ἀλλ' ἀπὸ θρήνων ἔχει τὴν ἀρχήν. τὸ γὰρ παιδίον ἐκ τῆς μήτρας ὀλισθαῖνον καὶ ἐκ τῆς νηδύος καταφερόμενον, πρώτην φωνὴν μετὰ δακρύων ἐκβάλλει, καθάπερ τίς φησι, Πρώτην φωνὴν τὴν ὁμοίαν ἅπασιν ἴσα κλαίων. διὰ θρήνων γὰρ ἡ εἴσοδος εἰς τὸν βίον, διὰ δακρύων τὰ προοίμια, τῆς φύσεως τὸ μέλλον ὀδυνηρὸν προαναφωνούσης. τί κλαίει τὸ παιδίον εἰς φῶς ἐλθόν; διὰ τοῦτο· πρὸ μὲν τῆς ἁμαρτίας ἔλεγεν ὁ θεὸς, Αὐξάνεσθε, καὶ πληθύνεσθε, ὅπερ εὐλογίας ἦν· τὸ δὲ, Ἐν λύπαις τέξῃ τέκνα, μετὰ τὴν ἁμαρτίαν, ὅπερ τιμωρίας ἦν. οὐ δάκρυα δὲ ἐν τῇ γεννήσει μόνον, ἀλλὰ καὶ σπάργανα καὶ δεσμά· δάκρυα ἐν τῇ γεννήσει, δάκρυα ἐν θανάτῳ, σπάργανα ἐν γεννήσει, σπάργανα ἐν θανάτῳ· ἵνα μάθῃς ὅτι πρὸς θάνατον ἡ ζωὴ αὕτη τελευτᾷ, καὶ πρὸς ἐκεῖνο καταστρέφει τὸ τέλος. ἀλλ' οὐχ ἡ γέννησις αὕτη. οὐδαμοῦ δάκρυα καὶ σπάργανα, ἀλλὰ λελυμένος ὁ γεννηθεὶς, καὶ πρὸς ἀγῶνας παρεσκευασμένος. διὰ τοῦτο ἄφετοι οἱ πόδες καὶ αἱ χεῖρες, ἵνα τρέχῃ καὶ πυκτεύῃ· οὐδαμοῦ θρῆνος, οὐδαμοῦ δάκρυα ἐνταῦθα, ἀλλ' ἀσπασμοὶ, καὶ φιλίαι, καὶ περιπλοκαὶ τῶν ἀδελφῶν τὸ οἰκεῖον μέλος ἐπιγινωσκόντων, καὶ ὥσπερ ἐκ μακρᾶς ἀπολαβόντων ἀποδημίας. ἐπειδὴ γὰρ πρὸ τοῦ φωτίσματος ἐχθρὸς ἦν, μετὰ δὲ τὸ φώτισμα γέγονε φίλος τοῦ κοινοῦ πάντων ἡμῶν δεσπότου, διὰ τοῦτο πάντες συνηδόμεθα. διὰ τοῦτο καὶ τὸ φίλημα εἰρήνη καλεῖται, ἵνα μάθωμεν ὅτι πόλεμον κατέλυσεν ὁ θεὸς, καὶ πρὸς τὴν οἰκείωσιν ἐπανήγαγε τὴν ἑαυτοῦ. ταύτην οὖν τηρῶμεν διηνεκῶς, ταύτην φυλάττωμεν τὴν εἰρήνην, ταύτην ἐκτείνωμεν τὴν φιλίαν,

A ἵνα καὶ τῶν αἰωνίων ἐπιτύχωμεν σκηνῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

vt æterna quoque tabernacula conſequamur, gratia & benignitate domini noſtri Ieſu Chriſti, cum quo Patri gloria vna cum ſancto ac viuifico Spiritu nunc & ſemper, & in ſecula ſeculorum. Amen.

Ὅτι τὸ μὴ λέγειν, ἅπερ ἴσμεν, καὶ εἰς ἑτέρους ἐκφέρειν, πενεστέρους ποιεῖ, καὶ τὴν χάριν σβέννυσι· καὶ εἰς τὰς εὐχὰς, ἃς ὁ Χριστὸς ηὔξατο, καὶ τὴν ἐξουσίαν, μεθ' ἧς ἅπαντα ἐποίει· καὶ εἰς τὴν τοῦ παλαιοῦ νόμου διόρθωσιν· καὶ ὅτι τὸ σαρκωθῆναι τὴν ἰσότητα αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸν πατέρα οὐκ ἐλαττοῖ, ἀλλὰ καὶ συνίστησι μᾶλλον. B

Quod non dicere & ad alios efferre, quæ ſcimus, pauperiores nos reddit, & gratiam extinguit: & in preces, quibus Chriſtus eſt vſus, & auctoritatem, qua omnia faciebat, & in veteris legis emendationem: & quod incarnatio æqualitatem ipſius cum Patre non minuit, ſed confirmat potius.

Eodem interprete.

Καλῶς ἐν ταῖς ἔμπροσθεν ἐπανηγυρίσαμεν ἡμέραις, τῶν ἄθλων ἐπιλαβόμενοι τῶν ἀποστολικῶν, καὶ τῇ διηγήσει τῶν πνευματικῶν ἐντρυφήσαντες κατορθωμάτων· ὥρα δὴ λοιπὸν ἀποδοῦναι τὸ χρέος ὑμῖν. καὶ γὰρ τὸ κωλῦον οὐδέν. καὶ οἶδα μὲν ὅτι ἐπιλέλησθε τῶν ὀφλημάτων ὑμεῖς τῶν ἐμῶν διὰ τὸ τῶν ἡμερῶν πλῆθος· οὐ μὴν διὰ τοῦτο αὐτὰ ἐγὼ ἀποκρύψομαι, ἀλλὰ μετὰ πάσης ὑμῖν ταῦτα ἀποδώσω τῆς προθυμίας. ποιῶ δὲ τοῦτο, οὐ δι' εὐγνωμοσύνην μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' ὠφέλειαν ἐμήν. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν σωματικῶν συναλλαγμάτων κέρδος τῷ δεδανεισμένῳ τὸ τὸν δεδανεικότα ἐπιλαθέσθαι· ἐπὶ δὲ τῶν πνευματικῶν συμβολαίων κέρδος τῷ μέλλοντι καταβάλλειν τὸ χρέος μέγιστον, τὸ τοὺς ὑποδέχεσθαι μέλλοντας διηνεκῶς μεμνῆσθαι τῶν ὀφλημάτων. ἐκεῖ μὲν γὰρ τὸ δάνεισμα ἀποδοθὲν τὸν μὲν καταβαλόντα ἀφίησι, μεθίσταται δὲ πρὸς τὸν ὑποδεξάμενον, καὶ τοῦ μὲν ἠλάττωσε, τοῦ δὲ ἐπλεόνασε τὴν οὐσίαν. ἐπὶ δὲ τῶν πνευματικῶν οὐχ οὕτως, ἀλλὰ δυνατὸν αὐτὸ καὶ καταβαλεῖν, καὶ ἔχειν. καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν, ὅτι τότε μάλιστα αὐτὸ ἔχομεν, ὅταν καταβάλωμεν ἑτέροις. ἂν μὲν γὰρ ἐν τῇ διανοίᾳ κατορύξας φυλάξω διηνεκῶς μηδενὶ μεταδιδοὺς, ἐλαττοῦταί μοι τὸ κέρδος, μειοῦται τὰ τῆς περιουσίας· ἂν δὲ εἰς ἅπαντας ἐξενέγκω, καὶ ποιήσω μεριστὰς πολλοὺς καὶ κοινωνοὺς, ὧν αὐτὸς ἐπίσταμαι πάντων,

Svperioribus diebus abunde in celebri cœtu conciones habuimus, dum Apoſtolica certamina tractaremus, & ſpiritualium recte factorum narratione nos oblectaremus: iam vero tempus eſt, vt vobis debitum perſoluamus. Etenim nihil eſt, quod impediat: atque equidem oblitos eſſe
C vos ſcio debitorum meorum, quod tam multi dies interceſſerint: non tamen ea idcirco celabo, ſed ea vobis magna animi alacritate perſoluam. Id vero facio, non ſolum, quod bonæ fidei ſim debitor, ſed etiam quod vtilitati meæ conſulam. Nam in corporalibus quidem contractibus ei, qui mutuum ſumpſit vtile eſt, ſi is qui mutuatus eſt, obliuiſcatur: ſed in ſpiritualibus pactis ei qui debitum exoluturus eſt vtilitatem parit maximam, ſi qui accepturi ſunt, debitorum perpetuo recordentur. Siquidem mu- *Diſsimile debitū pecuniæ & ſpiritualiū rerum.*
D tua pecunia reſtituta deſerit eum qui perſoluit, & ad eum tranſit, qui recipit, atque vnius imminuit, alterius auget facultates: in ſpiritualibus vero non item: ſed fieri poteſt vt rem debitā & perſoluamus & retineamus: quodque permirum eſt, tum maxime illam habemus, cum aliis perſoluerimus. Si enim defoſſam in mente perpetuo cuſtodiam, nec vlli communicem, minuitur mihi lucrum, decedit aliquid de facultatibus: ſin autem ad omnes efferam, multóſque conſortes ac participes faciam,

mihi diuitiæ ſpirituales augentur. Atque hæc ita ſe habere, eumque qui cæteris communicat, depoſitum augere, qui vero abſcōdit, quæſtum omnē imminuere, teſtes ſunt illi, quibus fuerāt talenta commiſſa, is cui quinque, is cui duo, & is cui vnum. Alij enim duplicata proferebant, quæ ſibi credita fuerant, & idcirco honoribus afficiebantur: alius autem apud ſe ſeruauit, nec vlli communicauit, neque duplum reddere valuit, atque idcirco punitus eſt. Hæc igitur audientes omnes, & quod inde ſupplicium imminet reformidantes, quod penes nos fuerit, bonum in fratres cōferamus, & in mediū omnibus perſoluamus, neque recondamus. Cum enim cum cæteris communicamus, tum amplius ipſi diteſcimus: cum participes lucri multos facimus tum facultates noſtras augemus. Atqui minui gloriam tuam arbitraris, cū tu ea noſti cū multis, quæ ſolus noueras: immo vero tum augetur gloria, & vtilitas tua, cum inuidiā proculcas, cum liuorem extinguis, cum amoris in fratres egregium ſpecimen edis. Quod ſi ſolus id ſciens obambules, homines quidem te tanquam inuidum & fratrū oſorem auerſabuntur, & odio habebūt: Deus autem tanquam ab improbo extremum ſupplicium exiget: præter hęc autem ipſa etiam gratia confeſtim nudum te dereliquens aufugiet: quandoquidem frumentum quoque ſi ſemper in horreis ſit reconditum, conſumitur, cum à tinea exedatur: ſi vero prolatum foras in arua ſpargatur, multiplicatur rurſumque renouatur: ita ſermo quoque ſpiritualis, ſi ſemper intus concludatur, dum inuidia, torpore, ac tabe corrumpitur, & conſumitur anima, cito extinguitur: ſin autem tanquam in aruum fertile in animas fratrū diſpergatur, ita fit vt & iis à quibus ſuſcipitur & ijs à quib[9] poſſidetur, multiplicetur theſaurus. Et quemadmodū fons ex quo frequēter hauritur, purior fit, & copioſius ſcaturit: obturatus vero deſtruitur: ſic & donum ſpirituale, ac ſermo doctrinæ ſi frequenter hauriatur, & hauriendus quibuſuis exponatur, vberius manat: inuidia vero & liuore ſuppreſſus minuitur, ac tandem extinguitur. Quando igitur tanta nobis inde vtilitas oritur.

Similitudo à frumento ſumpta.

A αὔξεταί μοι τὰ τοῦ πνευματικοῦ πλούτου. καὶ ὅτι ταῦτα οὕτως ἔχει, καὶ ὁ μὲν ἑτέροις μεταδιδοὺς αὔξει τὴν παρακαταθήκην, ὁ δὲ ἀποκρύπτων ἐλαττοῖ τὴν ἐργασίαν ἅπασαν, μάρτυρες οἱ τὰ τάλαντα ἐγχειρισθέντες ἐκεῖνοι, ὁ τὰ πέντε, καὶ ὁ τὰ δύο, καὶ ὁ τὸ ἕν. οἱ μὲν γὰρ διπλάσια τὰ ἐμπιστευθέντα προσήγαγον, καὶ ἐτιμῶντο διὰ τοῦτο· ὁ δὲ ὅπερ ἔλαβεν ἐφύλαξε παρ' ἑαυτῷ, καὶ οὐδενὶ μετέδωκε, διπλοῦν τε αὐτὸ ποιῆσαι οὐκ ἴσχυσε, διὰ τοῦτο ἐκολάζετο. ταῦτα οὖν ἀκούοντες ἅπαντες, καὶ τὴν κόλασιν τὴν ἐκεῖθεν δεδοικότες, ὅπερ ἂν ἔχωμεν ἀγαθὸν, εἰς τοὺς ἀδελφοὺς B ἐκφέρωμεν, καὶ εἰς τὸ μέσον ἅπασι καταβάλλωμεν, ἀλλὰ μὴ ἀποκρύπτωμεν. ὅταν γὰρ ἑτέροις μεταδῶμεν, τότε πλουτοῦμεν αὐτοὶ μειζόνως· ὅταν κοινωνοὺς ποιησώμεθα τῆς ἐμπορείας πολλοὺς, τότε τὴν ἡμετέραν αὔξομεν περιουσίαν. ἀλλ' ἐλαττοῦσθαί σοι τὰ τῆς δόξης νομίζεις, ὅταν μετὰ πολλῶν ᾖς εἰδὼς, ἃ μόνος οἶδας αὐτός; καὶ μὴν τότε αὔξεται καὶ τὰ τῆς δόξης, καὶ τὰ τῆς ὠφελείας, ὅταν τὸν φθόνον καταπατήσῃς, ὅταν τὴν βασκανίαν σβέσῃς, ὅταν φιλαδελφίαν ἐπιδείξῃ πολλήν. ἂν δὲ μόνος εἰδὼς περιίῃς, ἄνθρωποι C μὲν ὡς βάσκανον καὶ μισάδελφον ἀποστραφήσονται καὶ μισήσουσιν, ὁ δὲ θεὸς, ὡς πονηρὸν τὴν ἐσχάτην ἀπαιτήσει σε δίκην· χωρὶς δὲ τούτων, καὶ αὐτή σε ταχέως ἡ χάρις ἔρημον ἐγκαταλιποῦσα οἰχήσεται. ἐπεὶ καὶ ὁ σῖτος, ἂν μὲν ἐν ταῖς ἀποθήκαις ᾖ διηνεκῶς κείμενος, δαπανᾶται, τοῦ σητὸς αὐτὸν κατεσθίοντος· ἂν δὲ ἐξενεχθεὶς εἰς τὰς ἀρούρας καταβάλληται, πολυπλασιάζεται καὶ ἀνανεοῦται πάλιν· οὕτω καὶ λόγος πνευματικὸς, ἐὰν ἔνδον διαπαντὸς ἀποκλείηται, φθόνῳ καὶ ὄκνῳ καὶ τηκεδόνι φθειρομένης τῆς ψυχῆς καὶ κα- D τεσθιομένης, κατασβέννυται ταχέως· ἂν δὲ, ὥσπερ εἰς ἄρουραν εὔφορον, εἰς τὰς τῶν ἀδελφῶν ψυχὰς διασπείρηται, πολυπλασίων ὁ θησαυρὸς καὶ τοῖς ὑποδεχομένοις, καὶ τῷ κεκτημένῳ. καὶ καθάπερ πηγὴ συνεχῶς μὲν ἐξαντλουμένη καθαίρεται μᾶλλον καὶ ἀναβλύζει πλείω, καταχωννυμένη δὲ ἀποπνίγεται· οὕτω καὶ χάρισμα πνευματικὸν καὶ λόγος διδασκαλικὸς συνεχῶς μὲν ἀντλούμενος καὶ διδοὺς ἀρύεσθαι τοῖς βουλομένοις, ἀναβλύζει πλέον· βασκανίᾳ δὲ καὶ φθόνῳ καταχωσθεὶς, ἐλαττοῦται καὶ σβέννυται τέλεον. ἐπεὶ οὖν τοσοῦτον τὸ κέρδος ἡμῖν, ὅπερ ἂν ἔχωμεν,

φέρε εἰς μέσον καταθέντες, πᾶσαν ὑμῖν ἀποδῶμεν τὴν ὀφειλήν, πρότερον ἀναμνήσαντες τῆς ἀκολουθίας τῶν ὀφλημάτων τούτων ἁπάσης. ἴστε τοίνυν καὶ μέμνησθε πρώην, ὅτι περὶ τῆς τοῦ μονογενοῦς δόξης διαλεγόμενοι, πολλὰς ἠριθμοῦμεν αἰτίας τῆς ἐν τοῖς ῥήμασι συγκαταβάσεως· καὶ ἐλέγομεν, ὅτι οὐ μόνον διὰ τὴν τῆς σαρκὸς περιβολήν, οὐδὲ διὰ τὴν ἀσθένειαν μόνον τῶν ἀκουόντων ταπεινὰ φθέγγεται πολλάκις ὁ Χριστός, ἀλλὰ πολλαχοῦ καὶ ταπεινοφρονεῖν διδάσκων. κἀκείναις μὲν ἱκανῶς τότε ἐπεξήλθομεν ταῖς αἰτίαις, καὶ τῆς ἐπὶ τῷ Λαζάρῳ, καὶ τῆς πρὸς αὐτῷ τῷ σταυρῷ γενομένης εὐχῆς μνημονεύσαντες, καὶ δείξαντες σαφῶς, ὅτι τὴν μὲν ἵνα τὴν οἰκονομίαν πιστώσηται, τὴν δέ, ἵνα τὴν τῶν ἀκουόντων ἀσθένειαν διορθώσηται, πεποίηκε, οὐδεμιᾶς αὐτὸς δεόμενος βοηθείας. ὅτι δὲ πολλὰ καὶ ταπεινοφρονεῖν αὐτοὺς διδάσκων ἐποίει, καὶ τοῦτο ἄκουσον. ἔβαλεν ὕδωρ εἰς τὸν νιπτῆρα· καὶ ὡς οὐκ ἀρκοῦν τοῦτο, ἔτι καὶ λεντίῳ διεζώσατο, πρὸς τὴν ἐσχάτην εὐτέλειαν κατάγων ἑαυτόν, καὶ ἤρξατο νίπτειν τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν, μετὰ δὲ τῶν μαθητῶν, καὶ τοῦ προδότου τοὺς πόδας ἔνιψε. τίς οὐκ ἂν ἐκπλαγείη καὶ θαυμάσειε; τοῦ μέλλοντος αὐτὸν προδιδόναι νίπτει τοὺς πόδας· καὶ τὸν Πέτρον διακρουόμενον καὶ λέγοντα, κύριε, οὐ μή μου νίψῃς τοὺς πόδας, οὐ παρατρέχει, ἀλλά φησι πρὸς αὐτόν· Ἐὰν μὴ νίψω σου τοὺς πόδας, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ. ὁ δέ, κύριε, μὴ τοὺς πόδας μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς χεῖρας καὶ τὴν κεφαλήν. εἶδες εὐλάβειαν μαθητοῦ δι' ἀμφοτέρων, καὶ διὰ τῆς παραιτήσεως, καὶ διὰ τῆς συγκαταθέσεως; εἰ γὰρ καὶ ἐναντία τὰ ῥήματα, ἀλλ' ὑπὸ ζεούσης ἀμφότερα γνώμης ἐλέγετο. ὁρᾷς πῶς πανταχοῦ θερμὸς ἦν καὶ διεγηγερμένος; ἀλλ' ὅπερ ἔλεγον, ἵνα μὴ διὰ τὴν τοῦ πράγματος εὐτέλειαν, τῆς φύσεως καταγνῷς εὐτέλειαν, μετὰ τὸ νίψαι τί φησι πρὸς αὐτούς, ἄκουσον. Γινώσκετε τί πεποίηκα ὑμῖν; ὑμεῖς καλεῖτέ με, ὁ κύριος, καὶ ὁ διδάσκαλος, καὶ καλῶς λέγετε· εἰμὶ γάρ. εἰ οὖν ἐγὼ ὁ κύριος καὶ ὁ διδάσκαλος ἔνιψα ὑμῶν τοὺς πόδας, οὕτω καὶ ὑμεῖς ὀφείλετε ἀλλήλοις ποιεῖν. ὑπόδειγμα γὰρ ἔδωκα ὑμῖν, ἵνα ὡς ἐγὼ ἐποίησα ὑμῖν, καὶ ὑμεῖς ἀλλήλοις ποιῆτε. ὁρᾷς ὅτι πολλὰ ὑποδείγματος ἕνεκεν ἐποίει;

A age quod in noſtra poteſtate ſitũ fuerit, in medium afferamus, totumque vobis debitum exoluamus, ſi prius totum debitorum iſtorum ordinẽ vobis in memoriam reuocauerimus. Scitis ergo ac meminiſtis, nuper nos de vnigeniti gloria diſſerentes plures condeſcenſionis in verbis cauſſas enumeraſſe: ac dixiſſe nos non tantum ob carnis amictum, neque propter infirmitatem auditorum tantum ſæpe Chriſtum humiliter loqui, verumetiã multis in locis, quod & humilitatem doceat. Atque illas quidem cauſſas ſatis prolixa tum oratione perſequuti ſu-
B mus, & illius, quam pro Lazaro, & alterius quam in ipſa cruce obtulit, orationis memoriam refricuimus, & oſtendimus, hanc quidem ideo fuſam eſſe, vt diſpenſationis in carne fides aſtrueretur, illam vero, vt auditorum imbecillitati conſuleret, cum ipſe nequaquam auxilio indigeret. Porro multa facta etiam ab eo fuiſſe, vt humilitatem illos doceret, audi quæ probent. Aquam miſit in peluim, & quaſi *Ioan. 13. 4.*
hoc non ſufficeret, adhuc & linteo ſe præcinxit, ad extremam ſe deiiciens
C vilitatem, ac diſcipulorum pedes lauare cœpit, & cum diſcipulis etiam proditoris pedes lauit. Quis non obſtupeſcat & miretur? Eius qui proditurus illum erat, pedes lauat, & Petrum, qui recuſabat ac dicebat, Domine non mihi lauabis pedes, non omittit, ſed ait illi: Si non lauero pedes tuos, non habes partem mecum: tum ille, Domine non tantum pedes, ſed & manus & caput. Vides in his duobus diſcipuli reuerentiam, & in petitione & in aſſenſu? Licet enim cõtraria ſint verba, ac tamen prę nimio feruore
D animi vtrũque prolatum eſt. Vides vt vbique feruens & diligens eſſet? verum vt dicere occœperam, ne propter rei vilitatem tibi in ſuſpicionem vilitatis eius natura veniret, poſtquam eorum lauit pedes, audi quid eis dixerit. Scitis quid fecerim vobis? Vos vocatis me, Domine ac Magiſter, & bene dicitis, ſum etenim. Si ergo ego laui pedes veſtros Dominus ac Magiſter, ita & vos debetis vobis inuicem facere. Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci vobis, ita & vos inuicem faciatis. Vides ab eo multa eſſe facta, vt exemplum daret.

Vt bonus magiſter balbutit nobiſcum Chriſtus.

Nam quemadmodum ſapientia multa præditus magiſter cum balbutientibus puerulis balbutit, neque balbuties magiſtri inſcitiam indicat, ſed quantum de puerulis ſit ſollicitus; ſic nimirum & Chriſtus, non ob ſuæ naturæ vilitatem hæc agebat, ſed ob condeſcenſionem. Atque hæc non temere ſunt prætereunda. Nam & hoc ipſum, ſi ſeorſim ab ab aliis à nobis excutiatur, vide quanta abſurditas hinc ſequatur. Si enim is qui lauat, eo qui lauatur vilior & inferior videtur eſſe: cæterũ qui lauat Chriſtus eſt, & diſcipuli, qui lauantur: ergo inferior diſcipulis erit Chriſtus: at hoc nullus ne ſi inſaniat quidem, dixerit. Vides, quantum ſit malum cauſſas, ob quas omnia Chriſtus agebat, ignorare? vel potius, vides, quantum ſit bonum omnia diligenter excutere, neque quouis modo aliquid ab eo dictum eſſe vel factum, ſed etiã cuius rei gratiæ, & propter quid adiungere? Neque vero tantum hoc loco id fecit, ſed & alibi hoc ipſum ſubindicauit. *Luc.22.27* Cum enim dixiſſet, quis maior eſt, qui recumbit, an qui miniſtrat? adiecit, Nonne, qui recumbit? Ego autem in medio veſtrûm ſum, ſicut qui miniſtrat. Hoc vero etiã dixit, & illud fecit, oſtendẽs multis in locis ſe minora arripere ad docendos diſcipulos, & ſimul vt eos ad modeſtiã ſectandam inducat. Atq; hæc illum omnia tolerare manifeſtum eſt non quod inferioris ſit naturæ, ſed vt eos erudiat: ſiquidem alibi quoque dicit: *Matth.20 25.* Principes gentium dominantur earum, apud vos autem non ita: ſed qui vult inter vos eſſe primus, ſit omnium miniſter. Nam Filius hominis non venit miniſtrari, ſed miniſtrare. Si ergo venit vt miniſtraret, & humilitatem doceret, noli turbari, nec animũ deſponde, ſicubi eum quę miniſtrorũ ſunt aut perficere videris aut effari. Ita quoq; multas orationes ab eadem mente fundit: ſiquidẽ acceſſerunt *Luc.11.1.* ad eum dicentes: Domine, doce nos orare, ſicut Ioannes docuit diſcipulos ſuos. Quid ergo quæſo faciendum fuit? num orare docendi non erant? Atqui hac de cauſſã venerat, vt ad omnem illos philoſophiam informaret. Ergo docendi erant? proinde orare oportuit. Veruntamen hoc verbo ſolum agendum fuit, inquit.

A καθάπερ γάρ τις διδάσκαλος σοφίας πεπληρωμένος παιδίοις ψελλίζουσι συμψελλίζει, καὶ ὁ ψελλισμὸς οὐ τῆς ἀμαθίας τοῦ διδασκάλου, ἀλλὰ τῆς κηδεμονίας τῆς πρὸς τοὺς παῖδας ἐστὶ τεκμήριον· οὕτω δὴ καὶ ὁ Χριστὸς, οὐ δι' εὐτέλειαν τῆς οὐσίας ταῦτα ἐποίει, ἀλλὰ διὰ συγκατάβασιν. καὶ δεῖ ταῦτα οὐχ ἁπλῶς παρατρέχειν. καὶ γὰρ αὐτὸ τοῦτο εἰ καθ' ἑαυτὸ νῦν ἐξετάσωμεν, ὅρα ὅσον ἄτοπον ἕψεται. εἰ γὰρ ὁ νίπτων τοῦ νιπτομένου εὐτελέστερος εἶναι δοκεῖ· ἐστὶ δὲ ὁ μὲν νίπτων ὁ Χριστὸς, οἱ μαθηταὶ δὲ οἱ νιπτόμενοι· ἄρα εὐτελέστερος ἔσται ὁ Χριστὸς B τῶν μαθητῶν. ἀλλ' οὐδεὶς ἂν τοῦτο οὐδὲ μαινόμενος εἴποι. ὁρᾷς ὅσον ἐστὶ κακὸν τὰς αἰτίας ἀγνοεῖν, δι' ἃς ὁ Χριστὸς ἐποίει πάντα, ἅπερ ἐποίει; μᾶλλον δὲ βλέπεις, ὅσον ἐστὶν ἀγαθὸν πάντα μετ' ἀκριβείας ἐξετάζειν· καὶ μὴ ἁπλῶς, ὅτι εἶπέ τι ταπεινὸν ἢ ἐποίησεν, ἀλλὰ καὶ τίνος ἕνεκεν καὶ διὰ τί προστιθέναι; οὐκ ἐνταῦθα δὲ μόνον τοῦτο ἐποίησεν, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ τὸ αὐτὸ τοῦτο ᾐνίξατο. εἰπὼν γὰρ, Τίς ἐστι μείζων, ὁ ἀνακείμενος, ἢ ὁ διακονῶν; ἐπήγαγεν, οὐχὶ ὁ ἀνακείμενος; ἐγὼ δὲ εἰμι ἐν μέσῳ ὑμῶν, ὡς ὁ C διακονῶν. καὶ τοῦτο δὲ εἶπε, κἀκεῖνο ἐποίησε, δεικνὺς ὅτι πολλαχοῦ τὰ ἐλάττονα ἁρπάζει εἰς διδασκαλίαν τῶν μαθητῶν, μετριάζειν τε ὁμοῦ πείθων αὐτούς. καὶ δῆλον ὅτι οὐ διὰ τὸ τῆς φύσεως καταδεέστερον, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐκείνων διδασκαλίαν ταῦτα πάντα ἀνέχεται. καὶ γὰρ ἀλλαχοῦ φησιν· Οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατακυριεύουσιν αὐτῶν, παρὰ δὲ ὑμῖν οὐχ οὕτως· ἀλλ' ὁ θέλων ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, ἔστω πάντων διάκονος. καὶ γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι. εἰ τοίνυν D διακονῆσαι ἦλθε καὶ ταπεινοφροσύνην διδάξαι, μὴ θορυβοῦ, μηδὲ καταπίπτε, εἰ τὰ τῶν διακόνων ἴδοις αὐτὸν ἐπιτελοῦντά που καὶ φθεγγόμενον. οὕτω καὶ πολλὰς τῶν εὐχῶν ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἐπιτελεῖ γνώμης. καὶ γὰρ προσῆλθον αὐτῷ λέγοντες, κύριε, δίδαξον ἡμᾶς προσεύχεσθαι, ὥσπερ Ἰωάννης ἐδίδαξε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ. τί οὖν ἐχρῆν ποιεῖν, εἰπέ μοι; μὴ διδάξαι αὐτοὺς προσεύχεσθαι; ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἦλθεν, ἵνα εἰς πᾶσαν αὐτοὺς ἐναγάγῃ φιλοσοφίαν. ἀλλ' ἐχρῆν διδάξαι; οὐκοῦν εὔξασθαι ἔδει. ἀλλ' ἔδει ῥήματι τοῦτο μόνον ποιῆσαι, φησίν.

ἀλλ' οὐχ οὕτως ἡ διὰ τῶν ῥημάτων, ὡς ἡ διὰ τῶν A πραγμάτων διδασκαλία τοὺς μαθητευομένους ἐνάγειν εἴωθε. διά τοι τοῦτο οὐχὶ διδάσκει αὐτοὺς εὔχεσθαι μόνον τὴν διὰ τῶν ῥημάτων, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς διατελεῖ τοῦτο ποιῶν, καὶ εὔχεται διανυκτερεύων ἐν ταῖς ἐρημίαις, ἡμᾶς παιδεύων καὶ νουθετῶν, ἐπειδὰν μέλλωμεν ὁμιλεῖν τῷ θεῷ, φεύγειν θορύβους καὶ τὰς ἐν μέσῳ ταραχὰς, καὶ πρὸς ἐρημίαν ἀναχωρεῖν, οὐχὶ τόπων μόνον, ἀλλὰ καὶ καιρῶν. ἐρημία δὲ, οὐχὶ ὄρος μόνον ἐστὶν, ἀλλὰ καὶ οἰκίσκος κραυγῆς ἀπηλλαγμένος, καὶ ἵνα μάθητε ὅτι συγκαταβατικῶς ἐστιν ἡ εὐχὴ, μάλιστα μὲν καὶ ἤδη διὰ τῶν περὶ τὸν Λάζαρον συμβάντων ἀπεδεί- B ξαμεν· πλὴν ἀλλὰ καὶ ἑτέρωθεν δῆλον. τίνος γὰρ ἕνεκεν ἐπὶ τῶν μειζόνων οὐκ εὔχεται θαυμάτων, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἐλαττόνων; εἰ γὰρ δεόμενος βοηθείας ηὔχετο καὶ οὐκ ἔχων αὐτοτελῆ δύναμιν, ἐπὶ πάντων εὔχεσθαι ἔδει καὶ τὸν πατέρα καλεῖν· εἰ δὲ μὴ ἐπὶ πάντων, κἂν ἐπὶ τῶν μειζόνων. νῦν δὲ τὸ ἐναντίον ποιεῖ· ἐπὶ τῶν μειζόνων πραγμάτων οὐκ εὔχεται, ἵνα δείξῃ ὅτι τοὺς ἄλλους παιδεύων τοῦτο ἐποίει, οὐχὶ δυνάμεως δεόμενος. ὅτε γοῦν τοὺς ἄρτους εὐλόγησεν, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν ηὔξατο, ἡμᾶς παιδεύων τραπέζης μὴ πρό- C τερον ἅπτεσθαι, ἕως ἂν εὐχαριστήσωμεν τῷ τοὺς καρποὺς πεποιηκότι θεῷ· καὶ πολλοὺς νεκροὺς ἀναστήσας, οὐκ ηὔξατο, ἐπὶ δὲ Λαζάρου μόνον. καὶ τὴν αἰτίαν τότε εἰρήκαμεν, ὅτι τὴν ἀσθένειαν τῶν παρόντων διορθούμενος· ἣν καὶ αὐτὸς εἶπε, σαφῶς οὕτω προσθεὶς, Ὅτι διὰ τὸν ὄχλον τὸν περιεστῶτα εἶπον. καὶ ὅτι οὐχ ἡ εὐχὴ, ἀλλ' ἡ φωνὴ τὸν νεκρὸν ἤγειρεν, ἱκανῶς ἀπεδείξαμεν τότε. καὶ ἵνα μάθῃς τοῦτο σαφέστερον, ὅρα. ὅταν γὰρ κολάζειν δέῃ, καὶ ὅταν τιμᾶν, καὶ ὅταν ἁμαρτήματα ἀφιέναι, καὶ ὅταν νομοθετεῖν, καὶ ὅταν τι τῶν πολλῷ μειζό- D νων δέῃ ποιεῖν, οὐδαμοῦ τὸν πατέρα καλοῦντα αὐτὸν εὑρήσεις, οὐδὲ εὐχόμενον, ἀλλὰ μετ' αὐθεντίας ἅπαντα πράττοντα. καὶ τούτων ἕκαστον ἐγὼ μὲν ἀπαριθμήσομαι, σὺ δὲ σκόπει μετ' ἀκριβείας, πῶς οὐδαμοῦ δεῖται εὐχῆς. Δεῦτε, φησὶν, οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν. καὶ πάλιν, Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. ἰδοὺ κολάζει καὶ τιμᾷ μετ' αὐθεντίας ἁπάσης,

Atqui nõ ita ea quę verbis, atq; ea quę factis doctrina proponitur, diſcipulos permouere conſueuit: propterea non verbis ſolũ eos orare docet, ſed ipſe in oratione perſeuerat, & in deſertis totas noctes orando tranſigit, vt nos erudiat & admoneat, cum in colloquium nobis cum Deo veniendũ eſt, fugiendos tumultus ac vulgi turbas, & in ſolitudinem ſecedendum non locorum tantum, ſed etiam temporum. Solitudo autem non mons tantum eſt, ſed etiam cubiculũ à clamore immune. Atque vt intelligatis condeſcenſionis eſſe orationem: principio quidem iam ex iis quæ circa Lazarum acciderunt demonſtrauimus: veruntamen aliunde etiam id conſtat. Quam enim ob cauſſam in maioribus miraculis non orat, *Cur Chriſtus oret dum miracula facit.* ſed in minoribus? Nam ſi, quod auxilio indigeret, orabat, & quod ſibi ſufficientem virtutem nõ haberet, in omnibus orare deberet, & patrem vocare: quod ſi minus in omnibus, ſaltem in maioribus: nunc autem contrarium agit: cum de rebus maioribus agitur, non orat, vt ſe, ad alios docendos, id oſtendat egiſſe, non quod careret virtute. Certe quando panes benedixit, ſuſpiciens in cœlum orauit, vt nos doceret non *Matt.7.34* prius attingendam eſſe menſam, quam Deo gratias egerimus conditori frugum Deo, & cum multos mortuos ſuſcitaſſet, non orauit, ſed cum Lazarum ſolum. Et cauſſam tum diximus, quod imbecillitati adſtantiũ vellet cõſulere: quam cauſſam etiam dixit ipſe, cum aperte illud addidit: Propter turbam, *Ioan.11. 14.* quæ circumſtat dixi. & non iam orationem, ſed vocem mortuum excitaſſe abunde tum demonſtrauimus. Atque vt hoc manifeſtius intelligas, vide. Quando enim puniendum fuerit, & quando honore afficiendum, & quando peccata dimittenda, & quando leges ferendæ, & quando quippiam eorum quæ maioris momenti ſunt, agendum fuerit, nuſquam illum vocare Patrem inuenies, nec orare, ſed cum auctoritate cuncta perficere. Atque horum quidem ſingula ego numerabo: tu vero diligenter conſidera, quo pacto nuſquam indigeat oratione. Venite, inquit, benedicti patris mei, *Matth.25. 34.* poſſidete paratum vobis regnũ. & rurſus, Diſcedite à me maledicti in ignẽ, qui paratus eſt Diabolo & angelis eius. Ecce cum omni auctoritate ſupplicio afficit,

Vt bonus magiſter balbutit nobiſcum Chriſtus. Nam quemadmodum ſapientia multa præditus magiſter cum balbutientibus puerulis balbutit, neque balbuties magiſtri inſcitiam indicat, ſed quantum de puerulis ſit ſollicitus; ſic nimirum & Chriſtus, non ob ſuæ naturæ vilitatem hæc agebat, ſed ob condeſcenſionem. Atque hæc non temere ſunt prætereunda. Nam & hoc ipſum, ſi ſeorſim ab ab aliis à nobis excutiatur, vide quanta abſurditas hinc ſequatur. Si enim is qui lauat, eo qui lauatur vilior & inferior videtur eſſe: cæterũ qui lauat Chriſtus eſt, & diſcipuli, qui lauantur: ergo inferior diſcipulis erit Chriſtus: at hoc nullus, ne ſi inſaniat quidem, dixerit. Vides, quantum ſit malum cauſſas, ob quas omnia Chriſtus agebat, ignorare? vel potius, vides, quantum ſit bonum omnia diligenter excutere, neque quouis modo aliquid ab eo dictum eſſe vel factum, ſed etiã cuius rei gratiæ, & propter quid adiungere? Neque vero tantum hoc loco id fecit, ſed & alibi hoc ipſum ſubindicauit. *Luc. 22. 27* Cum enim dixiſſet, quis maior eſt, qui recumbit, an qui miniſtrat? adiecit, Nonne, qui recumbit? Ego autem in medio veſtrũm ſum, ſicut qui miniſtrat. Hoc vero etiã dixit, & illud fecit, oſtendẽs multis in locis ſe minora arripere ad docendos diſcipulos, & ſimul vt eos ad modeſtiã ſectandam inducat. Atq; hæc illum omnia tolerare manifeſtum eſt non quod inferioris ſit naturæ, ſed vt eos erudiat: ſiquidem alibi quoque dicit: *Matth. 20. 25.* Principes gentium dominantur earum, apud vos autem non ita: ſed qui vult inter vos eſſe primus, ſit omnium miniſter. Nam Filius hominis non venit miniſtrari, ſed miniſtrare. Si ergo venit vt miniſtraret, & humilitatem doceret, noli turbari, nec animũ deſponde, ſicubi eum quę miniſtrorũ ſunt aut perficere videris aut effari. Ita quoq; multas orationes ab eadem mente fundit: ſiquidẽ acceſſerunt *Luc. 11. 10.* ad eum dicentes: Domine, doce nos orare, ſicut Ioannes docuit diſcipulos ſuos. Quid ergo quæſo faciendum fuit? num orare docendi non erant? Atqui hac de cauſſã venerat, vt ad omnem illos philoſophiam informaret. Ergo docendi erant? proinde orare oportuit. Veruntamen hoc verbo ſolum agendum fuit, inquit.

A καθάπερ γὰρ τις διδάσκαλος σοφίας πεπληρωμένος παιδίοις ψελλίζουσι συμψελλίζει, καὶ ὁ ψελλισμὸς οὐ τῆς ἀμαθίας τοῦ διδασκάλου, ἀλλὰ τῆς κηδεμονίας τῆς πρὸς τοὺς παῖδας ἐστὶ τεκμήριον· οὕτω δὴ καὶ ὁ Χριστὸς, οὐ διʼ εὐτέλειαν τῆς οὐσίας ταῦτα ἐποίει, ἀλλὰ διὰ συγκατάβασιν. καὶ δεῖ ταῦτα οὐχ ἁπλῶς παρατρέχειν. καὶ γὰρ αὐτὸ τοῦτο εἰ καθʼ ἑαυτὸ νῦν ἐξετάσωμεν, ὅρα ὅσον ἄτοπον ἕψεται. εἰ γὰρ ὁ νίπτων τοῦ νιπτομένου εὐτελέστερος εἶναι δοκεῖ· ἔστι δὲ ὁ μὲν νίπτων ὁ Χριστὸς, οἱ μαθηταὶ δὲ οἱ νιπτόμενοι· ἄρα εὐτελέστερος ἔσται ὁ Χριστὸς B τῶν μαθητῶν. ἀλλʼ οὐδεὶς ἂν τοῦτο οὐδὲ μαινόμενος εἴποι. ὁρᾷς ὅσον ἐστὶ κακὸν τὰς αἰτίας ἀγνοεῖν, διʼ ἃς ὁ Χριστὸς ἐποίει πάντα, ἅπερ ἐποίει; μᾶλλον δὲ βλέπεις, ὅσον ἐστὶν ἀγαθὸν πάντα μετʼ ἀκριβείας ἐξετάζειν· καὶ μὴ ἁπλῶς, ὅτι εἶπέ τι ταπεινὸν ἢ ἐποίησεν, ἀλλὰ καὶ τίνος ἕνεκεν καὶ διὰ τί προστίθεται; οὐκ ἐνταῦθα δὲ μόνον τοῦτο ἐποίησεν, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ τὸ αὐτὸ τοῦτο ἠνίξατο. εἰπὼν γὰρ, Τίς ἐστι μείζων, ὁ ἀνακείμενος, ἢ ὁ διακονῶν; ἐπήγαγεν, οὐχὶ ὁ ἀνακείμενος; ἐγὼ δέ εἰμι ἐν μέσῳ ὑμῶν, ὡς ὁ C διακονῶν. καὶ τοῦτο δὲ εἶπε, κἀκεῖνο ἐποίησε, δεικνὺς ὅτι πολλαχοῦ τὰ ἐλάττονα ἁρπάζει εἰς διδασκαλίαν τῶν μαθητῶν, μετριάζειν τε ὁμοῦ πείθων αὐτούς. καὶ δῆλον ὅτι οὐ διὰ τὸ τῆς φύσεως καταδεέστερον, ἀλλὰ διὰ τὴν ἐκείνων διδασκαλίαν ταῦτα πάντα ἀνέχεται. καὶ γὰρ ἀλλαχοῦ φησιν· Οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατακυριεύουσιν αὐτῶν, παρὰ δὲ ὑμῖν οὐχ οὕτως· ἀλλʼ ὁ θέλων ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, ἔστω πάντων διάκονος. καὶ γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἦλθε διακονηθῆναι, ἀλλὰ διακονῆσαι. εἰ τοίνυν D διακονῆσαι ἦλθε καὶ ταπεινοφροσύνην διδάξαι, μὴ θορυβοῦ, μηδὲ καταπίπτε, εἰ τὰ τῶν διακόνων ἴδοις αὐτὸν ἐπιτελοῦντά που καὶ φθεγγόμενον. οὕτω καὶ πολλὰς τῶν εὐχῶν ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἐπιτελεῖ γνώμης. καὶ γὰρ προσῆλθον αὐτῷ λέγοντες, κύριε, δίδαξον ἡμᾶς προσεύχεσθαι, ὥσπερ Ἰωάννης ἐδίδαξε τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ. τί οὖν ἐχρῆν ποιεῖν, εἰπέ μοι; μὴ διδάξαι αὐτοὺς προσεύχεσθαι; ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἦλθεν, ἵνα εἰς πᾶσαν αὐτοὺς ἐναγάγῃ φιλοσοφίαν. ἀλλʼ ἐχρῆν διδάξαι; οὐκοῦν εὔξασθαι ἔδει. ἀλλʼ ἔδει ῥήματι τοῦτο μόνον ποιῆσαι, φησίν.

A ἀλλ' οὐχ οὕτως ἡ διὰ τῶν ῥημάτων, ὡς ἡ διὰ τῶν πραγμάτων διδασκαλία τοὺς μαθητευομένους ἐνάγειν εἴωθε. διά τοι τοῦτο οὐχὶ διδάσκει αὐτοὺς εὔχεσθαι μόνον τὴν διὰ τῶν ῥημάτων, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς διατελεῖ τοῦτο ποιῶν, καὶ εὔχεται διανυκτερεύων ἐν ταῖς ἐρημίαις, ἡμᾶς παιδεύων καὶ νουθετῶν, ἐπειδὰν μέλλωμεν ὁμιλεῖν τῷ θεῷ, φεύγειν θορύβους καὶ τὰς ἐν μέσῳ ταραχάς, καὶ πρὸς ἐρημίαν ἀναχωρεῖν, οὐχὶ τόπων μόνον, ἀλλὰ καὶ καιρῶν. ἐρημία δέ, οὐχὶ ὄρος μόνον ἐστίν, ἀλλὰ καὶ οἰκίσκος κραυγῆς ἀπηλλαγμένος, καὶ ἵνα μάθητε ὅτι συγκαταβατικῶς ἐστὶν ἡ εὐχή, μάλιστα μὲν καὶ ἤδη διὰ τῶν περὶ τὸν Λάζαρον συμβάντων ἀπεδεί- B ξαμεν· πλὴν ἀλλὰ καὶ ἑτέρωθεν δῆλον. τίνος γὰρ ἕνεκεν ἐπὶ τῶν μειζόνων οὐκ εὔχεται θαυμάτων, ἀλλ' ἐπὶ τῶν ἐλαττόνων; εἰ γὰρ δεόμενος βοηθείας ηὔχετο καὶ οὐκ ἔχων αὐτοτελῆ δύναμιν, ἐπὶ πάντων εὔχεσθαι ἔδει καὶ τὸν πατέρα καλεῖν· εἰ δὲ μὴ ἐπὶ πάντων, κἂν ἐπὶ τῶν μειζόνων. νῦν δὲ τὸ ἐναντίον ποιεῖ· ἐπὶ τῶν μειζόνων πραγμάτων οὐκ εὔχεται, ἵνα δείξῃ ὅτι τοὺς ἄλλους παιδεύων τοῦτο ἐποίει, οὐχὶ δυνάμεως δεόμενος. ὅτε γοῦν τοὺς ἄρτους εὐλόγησεν, ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν ηὔξατο, ἡμᾶς παιδεύων τραπέζης μὴ πρό- C τερον ἅπτεσθαι, ἕως ἂν εὐχαριστήσωμεν τῷ τοὺς καρποὺς πεποιηκότι θεῷ· καὶ πολλοὺς νεκροὺς ἀναστήσας, οὐκ ηὔξατο, ἐπὶ δὲ Λαζάρου μόνον. καὶ τὴν αἰτίαν τότε εἰρήκαμεν, ὅτι τὴν ἀσθένειαν τῶν παρόντων διορθούμενος· ἣν καὶ αὐτὸς εἶπε, σαφῶς οὕτω προσθείς, Ὅτι διὰ τὸν ὄχλον τὸν περιεστῶτα εἶπον. καὶ ὅτι οὐχ ἡ εὐχή, ἀλλ' ἡ φωνὴ τὸν νεκρὸν ἤγειρεν, ἱκανῶς ἀπεδείξαμεν τότε. καὶ ἵνα μάθῃς τοῦτο σαφέστερον, ὅρα. ὅταν γὰρ κολάζειν δέῃ, καὶ ὅταν τιμᾶν, καὶ ὅταν ἁμαρτήματα ἀφιέναι, καὶ ὅταν νομοθετεῖν, καὶ ὅταν τι τῶν πολλῷ μειζό- D νων δέῃ ποιεῖν, οὐδαμοῦ τὸν πατέρα καλοῦντα αὐτὸν εὑρήσεις, οὐδὲ εὐχόμενον, ἀλλὰ μετ' αὐθεντίας ἅπαντα πράττοντα. καὶ τούτων ἕκαστον ἐγὼ μὲν ἀπαριθμήσομαι, σὺ δὲ σκόπει μετ' ἀκριβείας, πῶς οὐδαμοῦ δεῖται εὐχῆς. Δεῦτε, φησίν, οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν. καὶ πάλιν, Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ· ἰδοὺ κολάζει καὶ τιμᾷ μετ' αὐθεντίας ἁπάσης,

Atqui nõ ita ea quę verbis, atq; ea quę factis doctrina proponitur, diſcipulos permouere conſueuit: propterea non verbis ſolũ eos orare docet, ſed ipſe in oratione perſeuerat, & in deſertis totas noctes orando tranſigit, vt nos erudiat & admoneat, cum in colloquium nobis cum Deo veniendũ eſt, fugiendos tumultus ac vulgi turbas, & in ſolitudinem ſecedendum non locorum tantum, ſed etiam temporum. Solitudo autem non mons tantum eſt, ſed etiam cubiculũ à clamore immune. Atque vt intelligatis condeſcenſionis eſſe orationem principio quidem iam ex iis quæ circa Lazarum acciderunt demonſtrauimus: veruntamen aliunde etiam id conſtat. Quam enim ob cauſſam in maioribus miraculis non orat, ſed in minoribus? Nam ſi, quod auxilio indigeret, orabat, & quod ſibi ſufficientem virtutem nõ haberet, in omnibus orare deberet, & patrem vocare: quod ſi minus in omnibus, ſaltem in maioribus: nunc autem contrarium agit: cum de rebus maioribus agitur, non orat, vt ſe, ad alios docendos, id oſtendat egiſſe, non quod careret virtute. Certe quando panes benedixit, ſuſpiciens in cœlum orauit, vt nos doceret non prius attingendam eſſe menſam, quam Deo gratias egerimus conditori frugum Deo, & cum multos mortuos ſuſcitaſſet, non orauit, ſed cum Lazarum ſolum. Et cauſſam tum diximus, quod imbecillitati adſtantiũ vellet cõſulere: quam cauſſam etiam dixit ipſe, cum aperte illud addidit: Propter turbam, quæ circumſtat dixi. & non iam orationem, ſed vocem mortuum excitaſſe abunde tum demonſtrauimus. Atque vt hoc manifeſtius intelligas, vide. Quando enim puniendum fuerit, & quando honore afficiendum, & quando peccata dimittenda, & quando leges ferendæ, & quando quippiam eorum quæ maioris momenti ſunt, agendum fuerit, nuſquam illum vocare Patrem inuenies, nec orare, ſed cum auctoritate cuncta perficere. Atque horum quidem ſingula ego numerabo: tu vero diligenter conſidera, quo pacto nuſquam indigeat oratione. Venite, inquit, benedicti patris mei, poſſidete paratum vobis regnũ. & rurſus, Diſcedite à me maledicti in ignẽ, qui paratus eſt Diabolo & angelis eius. Ecce cum omni auctoritate ſupplicio afficit,

Cur Chriſtus oret dum miracula facit.

Matt. 7. 34

Ioan. 11. 14.

Matth. 25. 34.

& honore, nec oratione vlla indiget. A Rurſus quando paralytici corpori mederi voluit, Surgens tolle lectũ tuum, & ambula: quando à morte liberare, Talitha cumi, ſurge: quando à peccatis immunẽ reddere, Confide fili, dimittuntur tibi peccata tua: quãdo dæmones increpare, Tibi dico malignum dæmonium, exi ab eo: quando reprimendum fuit mare, Tace, obmuteſce: quando aliquẽ lepra correptum mundare, Volo, mundare: quando legem ferre, Audiſtis, quia dictũ eſt antiquis, Non occides: ego autem dico vobis, qui dixerit fratri ſuo, fatue, reus erit gehẽnæ ignis. Vides vt omnia cum he- B rili auctoritate perficiat, & in gehennã eiiciat, & in regnũ introducat, & paralyſim ſanet, & mortem abigat, & peccata dimittat, & dæmonia increpet, & mare compeſcat? tametſi quid maius quæſo, in regnũ introducere, & in gehennam iniicere, peccata dimittere, cũ auctoritate leges ferre, an panes creare? nonne manifeſtũ eſt, & confeſſum apud omnes hæc illis eſſe maiora? nihilominus tamen in maioribus nequaquam orat, vt oſtendat in minoribus etiã ſe ob infirmitatẽ virtutis id egiſſe, C ſed ob eorum qui tum aderant eruditionem. Atque vt diſcas quantum ſit peccata dimittere, teſtem tibi prophetam citabo. Nullius quippe alterius hoc eſſe oſtendit propheta niſi Dei ſo- lius. Quis enim Deus, inquit, ſicut tu, auferens iniquitates, tranſcendens impietates? Quinetiam in regnum introducere, multo maius eſt, quam mortem ſoluere: ſed & illud tamen cum poteſtate præſtat. Rurſus leges ferre non eſt ſubiectorum, ſed eorũ qui regnant: & hoc quidem clamat ipſa rerum natura: cũ Regum tantũ ſit leges D ſciſcere: quod ipſum quoq; Apoſtolus indicat his verbis: De virginibus autem præceptum Domini non habeo: conſilium autem do tanquam miſericordiam conſequutus à Domino, vt ſim fidelis. Nam quia ſeruus erat, & miniſter, non eſt auſus iis quæ ab initio præcepta fuerant, quicquam addere. Chriſtus autem non ita: ſed ſumma cum auctoritate recitat leges antiquas, & ſuas rurſus introducit. Quod ſi ſimpliciter leges ferre ſolius eſt regiæ poteſtatis, cum non modo leges cum ferre compertum fuerit,

Mich.7.18

1.Cor.7.25

Leges ferre ſolius Regis.

A καὶ εὐχῆς οὐδεμιᾶς δεῖται. πάλιν, ὅταν διορθῶσαι σῶμα δέῃ διαλελυμένον, Ἐγερθεὶς ἆρον τὸν κράββατόν σου, καὶ περιπάτει· ὅταν ἀπαλλάξαι θανάτου, Ταλιθὰ κοῦμι, ἀνάστηθι· ὅταν ἐλευθερῶσαι ἁμαρτημάτων, Θάρσει, τέκνον, ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι· ὅταν ἐπιτιμῆσαι δαίμοσι, Σοὶ λέγω τὸ πονηρὸν δαιμόνιον, ἔξελθε ἀπ' αὐτοῦ· ὅταν καταστεῖλαι τὴν θάλασσαν, Σιώπα, πεφίμωσο· ὅταν καθᾶραί τινα λέπρᾳ κατεχόμενον, Θέλω, καθαρίσθητι· ὅταν νομοθετῆσαι, Ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις, οὐ φονεύσεις· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ὃς ἂν εἴπῃ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ, μωρέ, ἔνοχος B ἔσται εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός. εἶδες πάντα μετ' αὐθεντίας ποιοῦντα δεσποτικῆς, καὶ εἰς γέενναν ἐκβάλλοντα, καὶ εἰς βασιλείαν εἰσάγοντα, καὶ παράλυσιν διορθούμενον, καὶ εἰς θάνατον ἀπελαύνοντα, καὶ ἁμαρτίας ἀφιέντα, καὶ δαίμοσιν ἐπιτιμῶντα, καὶ τὴν θάλασσαν καταστέλλοντα; καίτοι τί μεῖζον, εἰπέ μοι, εἰς βασιλείαν εἰσαγαγεῖν, καὶ εἰς γέενναν ἐμβαλεῖν, καὶ ἁμαρτίας ἀφιέναι, καὶ νόμους θεῖναι μετ' αὐθεντίας, ἢ ἄρτους ποιῆσαι; οὐκ εὔδηλον καὶ ὡμολογημένον ἅπασιν, ὅτι ταῦτα ἐκείνων μείζω; ἀλλ' ὅμως ἐπὶ τῶν μειζόνων οὐκ C εὔχεται, δεικνὺς ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν ἐλαττόνων, οὐ δι' ἀσθένειαν δυνάμεως τοῦτο ἐποίει, ἀλλὰ διὰ διδασκαλίαν τῶν τότε παρόντων. καὶ ἵνα μάθῃς, ὅσον ἐστὶν ἁμαρτίας ἀφιέναι, παράγω σοι μάρτυρα τὸν προφήτην· οὐδενὸς γὰρ ἑτέρου τοῦτο δείκνυσιν ὁ προφήτης, ἢ τοῦ θεοῦ μόνου. Τίς γὰρ θεός, φησιν, ὥσπερ σύ, ἐξαίρων ἀνομίας, ὑπερβαίνων ἀδικίας; καὶ τὸ εἰς βασιλείαν δὲ εἰσαγαγεῖν, τοῦ θάνατον λῦσαι, πολλῷ μεῖζόν ἐστιν. ἀλλ' ὅμως κἀκεῖνο μετ' ἐξουσίας ποιεῖ. καὶ τὸ νομοθετεῖν δέ, οὐ τῶν ὑποτεταγμένων, ἀλλὰ τῶν βασιλευόντων ἐστί. καὶ τοῦτο βοᾷ μὲν αὐτὴ τῶν πραγμάτων ἡ φύσις. βα- D σιλέων γὰρ μόνον ἐστὶ τιθέναι νόμους. δείκνυσι δὲ καὶ ὁ ἀπόστολος, οὕτω λέγων· Περὶ δὲ τῶν παρθένων ἐπιταγὴν κυρίου οὐκ ἔχω, γνώμην δὲ δίδωμι ὡς ἠλεημένος ὑπὸ κυρίου πιστὸς εἶναι. ἐπειδὴ γὰρ δοῦλος ἦν καὶ διάκονος, οὐκ ἐτόλμησε προσθεῖναι τοῖς ἐξ ἀρχῆς νομοθετηθεῖσιν. ὁ δὲ Χριστὸς οὐχ οὕτως· ἀλλὰ μετὰ πολλῆς τῆς αὐθεντίας τοὺς παλαιοὺς ἀναγινώσκει νόμους, καὶ τοὺς παρ' αὐτοῦ πάλιν εἰσάγει. Εἰ δὲ τὸ νόμους ἁπλῶς τιθέναι, βασιλικῆς μόνον ἐστὶν ἐξουσίας, ὅταν εὑρίσκηται μὴ μόνον νόμους τιθεὶς οὗτος,

ἀλλὰ καὶ τοὺς παλαιοὺς διορθούμενος, τίς ὑπολείπεται λόγος τοῖς ἀναισχυντεῖν βουλομένοις; ἀπὸ γὰρ τούτου δῆλον, ὅτι τῆς αὐτῆς οὐσίας ἐστὶ τῷ γεγεννηκότι. καὶ ἵνα σαφέστερον ὁ λόγος γένηται, ἐπ' αὐτὸ τῆς γραφῆς ἔλθωμεν τὸ χωρίον. ἀνελθὼν εἰς τὸ ὄρος, φησίν, ἐκάθητο· καὶ περιεστώτων πάντων ἤρξατο λέγειν· μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, οἱ πρᾶοι, οἱ ἐλεήμονες, οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ. εἶτα μετὰ τοὺς μακαρισμοὺς ἐκείνους λέγει. Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας. οὐκ ἦλθον καταλῦσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι. τίς γὰρ τοῦτο ὑπώπτευσεν; ἢ τί τῶν εἰρημένων ἐναντίον ἦν τοῖς προτέροις, ἵνα τοῦτο εἴπῃ; Μακάριοι, φησιν, οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, τουτέστιν, οἱ ταπεινόφρονες. ἀλλὰ τοῦτο καὶ ἡ παλαιὰ εἶπε· Θυσία γὰρ τῷ θεῷ, πνεῦμα συντετριμμένον, καρδίαν συντετριμμένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει. καὶ πάλιν, Μακάριοι οἱ πρᾶοι. καὶ τοῦτο Ἠσαΐας πάλιν βοᾷ ἐκ προσώπου τοῦ θεοῦ λέγων· Ἐπὶ τίνα ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν πρᾶον καὶ ἡσύχιον καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους; Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες. καὶ τοῦτο πάλιν πανταχοῦ διέσπαρται. Μὴ ἀποστερήσῃς γάρ, φησι, τὴν ζωὴν τοῦ πτωχοῦ, ἱκέτην θλιβόμενον μὴ ἀπαναίνου. καὶ πολὺς πανταχοῦ περὶ φιλανθρωπίας ἐστὶν ὁ λόγος. Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ. τοῦτο καὶ ὁ Δαβὶδ φησι· Καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοί, ὁ θεός, καὶ πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου. καὶ τοὺς λοιποὺς δὲ εἴ τις ἐπέλθοι μακαρισμούς, εὑρήσει πολλὴν οὖσαν τὴν συμφωνίαν. τίνος οὖν ἕνεκεν, μηδὲν ἐναντίον εἰρηκὼς τοῖς προτέροις, ἐπήγαγε· Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, ἢ τοὺς προφήτας; οὐ διὰ τὰ εἰρημένα, ἀλλὰ διὰ τὰ μέλλοντα ῥηθήσεσθαι ταύτην τὴν διόρθωσιν τίθησιν. ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλεν ἐμβαίνειν εἰς ἐπίτασιν ἐντολῶν, ἵνα μὴ νομίσωσι τὴν αὔξησιν ἐναντίωσιν εἶναι, μηδὲ τὴν προσθήκην μάχην, διὰ τοῦτο εἶπε· μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον, ἢ τοὺς προφήτας· τουτέστι, μέλλω τινὰ λέγειν τελεώτερα τῶν πρότερον εἰρημένων. οἷον, ὅτι Ἠκούσατε, οὐ φονεύσεις, ἐγὼ δὲ λέγω, οὐκ ὀργισθήσῃ· ἠκούσατε, ὅτι οὐ μοιχεύσεις, ἐγὼ δὲ λέγω, ὅτι ὁ ἐμβλέψας γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτήν, ἤδη ἐμοίχευσε, καὶ ὅσα τοιαῦτα.

A ſed etiam veteres emendare, quæ tandem occaſio relinquetur iis, qui voluerint impudenter aduerſari? ſatis enim ex hoc liquet eum eiuſdem eſſe cum Patre ſubſtantię. Verum vt id quod dico manifeſtius euadat, ad ipſum ſcripturæ locum veniamus. Cum aſcendiſdiſſet in montem, inquit, ſedebat, & circunſtātibus omnibus cœpit dicere: Beati pauperes ſpiritu, mites, miſericordes, mundi corde: deinde poſt illas beatitudines ait: Nolite putare, quoniā veni ſoluere legem, aut prophetas: non veni ſoluere, ſed adimplere. Quis enim hoc ſuſpicatus eſt, aut quid ex iis quæ B dicta fuerāt, contrarium fuit prioribus, vt hoc diceret? Beati, inquit, pauperes ſpiritu, hoc eſt, humiles: atqui dixerat hoc quoque vetus teſtamentum. Sacrificium enim Deo ſpiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum, Deus non deſpiciet. Et rurſus, Beati mites. & hoc Eſaias rurſus vociferatur, dum ex perſona Dei dicit: Superquē reſpiciam, niſi ſuper mitem & quietum, & trementem ſermones meos? Beati miſericordes. & hoc rurſus vbique diſperſum eſt. Ne defraudes enim, C inquit, vitam pauperis, ſupplicem in tribulatione poſitum ne reiicias, & magna vbique habetur ratio benignitatis. Beati mundi corde. Hoc etiam dixit Dauid; Cor mundum crea in me Deus, & ſpiritum rectum innoua in viſceribus meis. reliquas etiam beatitudines ſiquis percurrat, multam concordiam eſſe comperiet. Cum igitur nihil contrarium prioribus dixiſſet, adiecit: Nolite putare, quoniam veni ſoluere legem, aut prophetas: non ob ea quæ dicta fuerant, ſed ob ea quæ dicenda erant, hanc cor- D rectionem adiunxit. Nam quoniam ad amplificationem quandam mandatorum gradum facturus erat, ne incrementum putarent repugnantiam eſſe quandam, aut acceſſionem eſſe pugnam, idcirco dixit, Nolite putare, quoniam veni ſoluere legem, aut prophetas: hoc eſt, perfectiora dicturus ſum iis, quæ ante ſunt dicta. Exempli cauſſa, Audiſtis, non occides: ego autem dico, Non iraſcéris. audiſtis, Non mœchaberis, ego autem dico, quicunque reſpicit mulierem, ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt, & talia quæcunque.

Matt. 5.1. Matt. 5.17 Pſal. 50.18 Eſai. 66.2. Eccl. 4.1.

A Ne igitur abrogationem eſſe putetis conſummationem: non enim eſt abrogatio, ſed adimpletio: & quod in corporibus fecit, hoc & in lege facit. Quid autem in corporibus præſtitit? cum mutilata multa membra reperiſſet, & omnia defectu laborare, perfecit, & in conuenientem reſtituit pulchritudinem & integritatem: ac rebus ipſis omnibus patefecit, ſe veterum legum auctorem fuiſſe ac naturæ noſtræ conditorem. Atque hoc illum oſtendere ſtuduiſſe, ex ſanatione cęci præcipuè conſtat. Præteriens enim & cæcum quendam videns lutum fecit, & eiuſmodi lutum oculis illeuit excæcatis, B eique dixit: Vade, laua in Siloam. Cuius rei gratia cum ſolo iuſſu mortuos frequenter ſuſcitet, & alia multa ſimilia edat miracula, hic opus quoddam adiicit, dum lutum conficit, & illi oculos fingit? num ſatis liquet idcirco id fieri, vt cum audieris Deum puluerem accepiſſe de terra hominemque formaſſe, diſcas ex iis quæ nunc geruntur hunc illum eſſe, qui hominem à principio formauit? alioqui niſi hoc indicare vellet, ſuperfluum fuiſſet id quod agebat. C Deinde vt intelligas vſum luti nihil ad viſum cæco reſtituendum opitulatum illi eſſe, ſed abſque illa materia ſolo iuſſu fingere oculos potuiſſe, adiungit & ait: Vade laua in Siloam. Poſtquam enim ipſo ſui opificii modo nobis oſtendit, quis eſſet qui hominem à principio creaſſet, tunc ait illi, Vade laua in Siloam. Vt igitur optimus ſtatuarius volens per opera ſuam peritiam oſtentare partem quandam omittit, dum ſtatuā fingit, vt in eo quod deeſt, totius operis ſpecimen artis edat: ita Christus etiam cum indicare vellet totum hominem à ſe fuiſſe conditum, D hunc imperfectum reliquit, vt cum veniſſet, atque oculos illi reſtituiſſet, partis beneficio de toto fidem inſereret. Ac vide qua in parte id præſtiterit: non in manu, ac pede, ſed in oculis, quod membrorum noſtrorum pulcherrimum eſt, & maximè neceſſariū, & quo nullū nobis pretioſius eſt membrum. Cæterū qui pulcherri maximeq; neceſſariū fingere potuit, nimirum oculos, haud dubiū quin ma-

Cōfirmat ex ſanatione cæci.

Ioa. 9. 6.

Cur [illegible] oculis miraculum editum.

A μὴ τοίνυν νομίσητε κατάλυσιν εἶναι τὴν τελείωσιν. οὐ γάρ ἐστι κατάλυσις, ἀλλὰ πλήρωσις· καὶ ὅπερ ἐπὶ τῶν σωμάτων ἐποίησε, τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ νόμου ποιεῖ. τί δὲ ἐπὶ τῶν σωμάτων εἰργάσατο; ἐλθὼν καὶ εὑρὼν ἀνάπηρα πολλὰ μέλη, καὶ ἐνδεῶς ἔχοντα πάντα, ἀπήρτισε, καὶ εἰς τὴν προσήκουσαν εὐμορφίαν ἐπανήγαγε· διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἅπασι ποιῶν φανερὸν, ὅτι καὶ τοὺς ἀρχαίους αὐτὸς τέθεικε νόμους, καὶ τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν ἐδημιούργησε. καὶ ὅτι τοῦτο ἐσπούδαζεν ἀποδεῖξαι, δῆλον ἀπὸ τῆς τοῦ τυφλοῦ θεραπείας μάλιστα. παριὼν γὰρ καὶ ἰδών τινα τυφλὸν B ἐποίησε πηλὸν, καὶ τὸν τοιοῦτον πηλὸν τοῖς πεπηρωμένοις ἐπέχρισεν ὄμμασι, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ὕπαγε, νίψαι εἰς τὸν Σιλωάμ. τίνος γὰρ ἕνεκεν ὁ νεκροὺς ἐπιτάγματι ψιλῷ συνεχῶς ἐγείρων, καὶ πολλὰ ἕτερα τοιαῦτα θαυματουργῶν, ἐνταῦθα καὶ ἔργον τι προστίθησι, πηλὸν ποιῶν, καὶ διαπλάττων αὐτῷ τοὺς ὀφθαλμούς; οὐκ εὔδηλον ἵν' ὅταν ἀκούσῃς, ὅτι ἔλαβεν ὁ θεὸς χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς καὶ ἔπλασε τὸν ἄνθρωπον, μάθῃς διὰ τοῦ νῦν γινομένου, ὅτι οὗτος ἐκεῖνός ἐστιν ὁ παρὰ τὴν ἀρχὴν πλάσας τὸν ἄνθρωπον; ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο δεῖξαι C ἐβούλετο, περιττὸν ἦν ὅπερ εἰργάζετο. Εἶτα ἵνα μάθῃ ὅτι οὐχ ἡ τοῦ πηλοῦ χρεία συνέπραξεν αὐτῷ πρὸς τὴν ἀνάβλεψιν, τοῦ πεπηρωμένου, ἀλλ' ἤρκει καὶ χωρὶς τῆς ὕλης ἐκείνης προστάγματι μόνῳ διαπλάσαι τοὺς ὀφθαλμοὺς, προστίθησι καὶ λέγει· ὕπαγε, νίψαι εἰς τὸν Σιλωάμ. μετὰ γὰρ τὸ δεῖξαι ἡμῖν διὰ τοῦ τρόπου τῆς δημιουργίας, τίς ἦν ὁ καὶ ἐξ ἀρχῆς τὸν ἄνθρωπον ποιήσας, τότε λέγει αὐτῷ· Ὕπαγε, νίψαι εἰς τὸν Σιλωάμ. καθάπερ οὖν ἀνδριαντοποιὸς ἄριστος βουλόμενος διὰ τῶν ἔργων ἐπιδείξασθαι τὴν ἑαυτοῦ τέχνην, ἀφίησι, τὸν ἀνδριάντα διαπλάττων, τὸ μέ- D ρος. καὶ περὶ τῆς τοῦ παντὸς τέχνης ἀπόδειξιν ἐν τῷ λείποντι δίδωσιν· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς, ὅτι τὸν ὅλον ἄνθρωπον αὐτὸς ἐποίησε δεῖξαι βουλόμενος, ἀφῆκεν ἀτελῆ τοῦτον, ἵν' ἐλθὼν καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀποδοὺς διὰ τοῦ μέρους τὴν περὶ τοῦ παντὸς ἡμῖν ἐγκαταβάλῃ πίστιν. καὶ ὅρα ποῦ τοῦτο ἐποίησεν; οὐκ ἐπὶ χειρὸς καὶ ποδὸς, ἀλλ' ἐπὶ ὀφθαλμῶν, τοῦ καλλίστου καὶ ἀναγκαιοτάτου τῶν μελῶν τῶν ἡμετέρων, καὶ οὗ τιμιώτερον ἡμῖν οὐδέν ἐστι μέλος. ὁ δὲ τὸ κάλλιστον καὶ ἀναγκαιότατον διαπλάσαι δυνηθεὶς, τοὺς ὀφθαλμοὺς λέγω, εὔδηλον ὅτι καὶ χεῖρα καὶ πόδα καὶ τὰ λοιπὰ

δυνάται καταϲκευάσαι μέλη. ὦ μακαρίων ὀφθαλμῶν ἐκείνων, οἳ θέατρον ἐγένοντο τοῖς παροῦσιν ἅπασι, καὶ πάντας πρὸς ἑαυτοὺς ἐπεσπάσαντο, καὶ φωνὴν διὰ τοῦ κάλλους ἀφῆκαν, διδάσκοντες τοὺς παρόντας ἅπαντας τὴν τοῦ Χριστοῦ δύναμιν. καὶ ἦν παράδοξον τὸ γινόμενον. ὁ γὰρ τυφλὸς τοὺς ὁρῶντας βλέπειν ἐδίδασκεν. ὅπερ οὖν καὶ ὁ Χριστὸς δηλῶν ἔλεγεν· Εἰς κρίμα ἦλθον εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες βλέψωσι, καὶ οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένωνται. ὢ πηρώσεως μακαρίας. ὃς γὰρ οὐκ ἔλαβε παρὰ τῆς φύσεως, ἔλαβε παρὰ τῆς χάριτος, οὐδὲν ἐκ τῆς ἀναβολῆς ζημιωθεὶς τοσοῦτον, ὅσον ἐκέρδανε τὸν κατὰ τὴν δημιουργίαν τρόπον. τί γὰρ ἂν γένοιτο τῶν ὀφθαλμῶν θαυμαστότερον ἐκείνων, οὓς ἄμωμοι καὶ ἅγιαι χεῖρες διαπλάσαι κατηξίωσαν; καὶ ὅπερ ἐπὶ τῆς στείρας συνέβη, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ἐγένετο. καθάπερ γὰρ ἐκείνη οὐδὲν ἐκ τῆς μελλήσεως παρεβλάπτετο, ἀλλὰ καὶ λαμπροτέρα μᾶλλον ἐγένετο, οὐ νόμοις φύσεως, ἀλλὰ νόμοις χάριτος τὸ παιδίον ἀπολαβοῦσα· οὕτω δὴ καὶ ὁ τυφλὸς οὐδὲν ἐκ τῆς παρελθούσης παρεβλάβη πηρώσεως, ἀλλὰ καὶ τὰ μέγιστα ἐντεῦθεν ἐκέρδανε, τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον πρότερον ἰδεῖν καταξιωθεὶς, καὶ τότε τοῦτον τὸν αἰσθητόν. Ταῦτα λέγω, ἵνα μὴ δυσχεραίνωμεν, ἐπειδὰν ἴδωμεν ἢ ἑαυτοὺς, ἢ ἑτέρους τινὰς ἐν συμφοραῖς ὄντας. ἂν εὐχαρίστως καὶ γενναίως φέρωμεν τὰ συμπίπτοντα ἅπαντα, πάντως εἰς τέλος χρηστὸν καὶ πολλὰ ἔχον ἀγαθὰ πᾶσα ἡμῖν ἀπαντήσεται ἡ συμφορά. ἀλλ᾽ ὅπερ ἐβουλήθην εἰπεῖν, ὅτι ὥσπερ τὰ σώματα ἐνδεῶς ἔχοντα ἀπηρτισμένα κατεσκεύαζεν, οὕτω καὶ τὸν νόμον ἀτελῆ λαβὼν ἐρρύθμιζε καὶ διέπλαττε, καὶ πρὸς τὸ βέλτιον ἐξῆγε. μηδεὶς δὲ ἀκούων ὅτι ὁ νόμος ἀτελὴς ἦν, τοῦ θέντος αὐτὸν κατηγορεῖν ἡμᾶς νομιζέτω. ἀτελὴς γὰρ ἐκεῖνος, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὸν χρόνον λοιπὸν ἐγίνετο. ἐπεὶ κατὰ τὸν καιρὸν, ὃν εἰσηνέχθη, σφόδρα τέλειος ἦν, καὶ τοῖς δεχομένοις αὐτὸν κατάλληλος. ἐπειδὴ δὲ πρὸς τὸ βέλτιον ὑπ᾽ ἐκείνου παιδευθεῖσα λοιπὸν ἡ φύσις ἐπιδέδωκεν, ἀτελέστερος, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἐπίδοσιν τῆς ἀρετῆς τῶν ὑπ᾽ αὐτοῦ διδαχθέντων τότε ἐγένετο. καὶ καθάπερ τόξα καὶ βέλη, παιδίῳ κατασκευασθέντα βασιλικῷ πρὸς γυμνασίαν μᾶλλον, ἢ πρὸς

A num quoque pedem, ac cætera poſſit membra formare. O beatos illos oculos, qui ſpectaculum omnibus fuerunt, qui aderant, & omnes ad ſe rapiebant, vocemque per ſuam pulchritudinem mittebant, & Chriſti virtutem omnes adſtantes docebant. Enimuero permirũ fuit, quod fiebat, cum cæcus videntes cernere doceret: quod vtique Chriſtus indicans aiebat: In iudiciũ veni in hunc mundum, vt qui non vident, videant, & qui vident, cæci fiant. *Ioan 9 b.* O beatam cęcitatem quos enim à natura non accepit, à gratia accepit, nec tantum dãni paſſus eſt ex dilatione, quantũ ex B opificij modo lucratus eſt. Quid enim oculis illis fieri poteſt mirabilius, quas immaculatæ ſanctæque manus illę fingere dignatæ ſunt? quodque in ſterili accidit, hoc factum eſt hoc loco. Nam vt illa nullum ex dilatione cepit detrimentum, ſed multo illuſtrior euaſit, quæ non lege naturæ, ſed lege gratiæ filium accepit: ſic nimirum & cæcus nihil ex præterita læſus eſt cæcitate, ſed ingens lucrum inde percepit, cui datum eſt, vt prius ſolem iuſtitiæ cerneret, ac deinde hunc ſubiectum ſenſibus. Hæc à me dicuntur, ne C ægrè feramus, ſi quando vel nos ipſos vel alios quoſdam premi calamitatibus videamus: ſi enim cum gratiarum actione ac patienter feramus, cuncta quæ accidunt, omnino bonum finem multiſque bonis cumulatum omnis noſtra calamitas ſortietur. Sed quod dicere volebam quemadmodum corpora, quæ defectu laborant perfecta, & integra reddidit: ſic & legem imperfectam cum accepiſſet, emendauit, concinnauit, & meliorem ad ſtatum euexit. Nemo autem, cum audit imperfectam fuiſſe legem, nos eum qui D lator eius fuerat accuſare velle arbitretur, ſiquidem imperfecta erat illa non ex ſua natura, ſed progreſſu temporis deinde talis euaſerat. *Lex imperfecta quomodo.* quandoquidem tum temporis, cum introducta eſt, admodum perfecta erat, & iis qui recipiebant eam conueniens: poſtquam autem ab illo edocta natura deinceps creuit in melius, hæc imperfectior euaſit, non ex ſua natura, ſed ob incrementum virtutis eorum, quos illa docuerat. Et quemadmodum arcus & ſagittæ, quæ regio puerulo ad exercitationem potius fabri-

cata ſint quam ad pugnam & bellum, A vbi puer adoleuit & in bellis fortiter agere didicit, inutilia redduntur: ita quoque naturæ noſtræ accidit: quandiu imperfectiores eramus, ac diſcendo nos exercebamus, conuenientia nobis arma ſuppeditauit, quæ facile geſtare poteramus: cum vero iam factis in virtute progreſſibus adoleuimus, ob noſtram perfectionem illa deinceps imperfecta ſunt reddita. Propterea venit Chriſtus, vt alia maiora nobis traderet. Ac vide quam prudenter & veteres leges recitet, & nouas proponat. Audiſtis, inquit, quia dictũ
Matt. 5. 21. eſt antiquis, Non occides. Dic etiam B à quo ſit dictum. Tu hoc dixiſti, an pater tuus? Nequaquam hoc dicit. Cur igitur hoc tacuit, neque, quis dixerit, declarauit, ſed ſuppreſſa legiſlatoris
Cur legiſlatoris nomẽ taceat. perſona legem protulit? Quoniam ſi dixiſſet, Non occides, ego autem dico vobis, Non iraſceris, graue fuiſſet viſum, quod dicebat, propter eorum qui audiebant vecordiam, qui necdum intelligere poterant, eum nondum ad euertenda priora, ſed ad ea augenda hæc ſancire: ac ſic eum compellaſſent: Quid ais? Pater tuus dixit, Non occi- C des, tu vero dicis, Nõ iraſceris? Ne quis igitur patri contrarium ipſum putaret, vel tanquã aliquid ſapientius illo proferre, non dixit: Audiſtis à patre. Rurſus, ſi dixiſſet, Audiſtis quia dixi antiquis, intolerandum hoc quoque ne-
Ioan. 8. 58. que minùs quam illud prius viſum eſſer. Nam ſi cum dixiſſet, Antequam Abraham fieret, ego ſum: lapidibus eum obruere aggreſſi ſunt, ſi adiecisſet, ſe quoque Moyſi legem dediſſe, quid non feciſſent? quamobrem neq; de ſe neque de patre quicquam dicẽs, ſed in medio relinquens, cum dixiſſet, D Audiſtis, quia dictum eſt antiquis Nõ occides, quod in corporibus egit, cum ex defectus ſupplemẽto docuiſſet eos, quis hominem à principio cõdidiſſet, id etiam hoc loco præſtitit, dum per legis emendationem & additionem eius quod deerat, quis ille fuerit docer, qui ab initio legem tulit. Propterea quoque dum ageret de creatione hominis neque ſui meminit, neque patris, ſed hic quoque nulla expreſſa
Matt. 19. 4. perſona indefinitam affert orationem dicens: Qui fecit ab initio, maſculum & fœminam fecit eos. & verbo quidẽ

μάχην καὶ πόλεμον. αὐξηθέντος δὲ τοῦ παιδίου καὶ μαθόντος ἀριστεύειν ἐν πολέμοις, ἄχρηστα γίνεται· οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῆς φύσεως συνέβη τῆς ἡμετέρας. ἡνίκα ἀτελέστερον διεκείμεθα καὶ γυμνάζεσθαι ἐμανθάνομεν, κατάλληλα ἡμῖν ἔδωκεν ὅπλα, ἅπερ ἠδυνάμεθα φέρειν μετ' εὐκολίας· ἐπειδὴ δὲ ηὐξήθημεν λοιπὸν κατὰ τὸν τῆς ἀρετῆς λόγον, ἀπὸ τῆς ἡμετέρας τελειότητος ἐκεῖνα λοιπὸν ἀτελῆ γέγονε. διὰ τοῦτο ἦλθεν ὁ Χριστὸς ἕτερα μείζονα ἐγχαρίζων ἡμῖν. καὶ σκόπει μεθ' ὅσης συνέσεως καὶ τοὺς παλαιοὺς ἀναγινώσκει νόμους, καὶ τοὺς νέους παρατίθησιν. Ἠκούσατε, φησὶν, ὅτι ἐρ- B ρέθη τοῖς ἀρχαίοις, οὐ φονεύσεις. εἰπὲ καὶ παρὰ τίνος ἐρρέθη. σὺ εἶπας τοῦτο, ἢ ὁ πατὴρ ὁ σός; ἀλλ' οὐ λέγει. τίνος οὖν ἕνεκεν τοῦτο ἐσίγησε, καὶ τὸν εἰπόντα οὐκ ἐποίησε φανερὸν, ἀλλ' ἀπρόσωπον τὴν νομοθεσίαν εἰσήγαγεν; ὅτι εἰ μὲν εἶπεν, οὐ φονεύσεις· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, οὐκ ὀργισθήσῃ, ἔδοξεν ἂν βαρὺ τὸ λεγόμενον εἶναι, διὰ τὴν ἀπόνοιαν τῶν ἀκουόντων μηδέπω συνιέναι δυναμένων, ὅτι οὐκ ἀνατρέπων τὰ πρότερα, ἀλλ' αὔξων ταῦτα ἐνομοθέτει· καὶ εἶπον ἂν πρὸς αὐτὸν, τί λέγεις, ὁ πατὴρ σου εἶπεν, οὐ φονεύσεις, σὺ δὲ C λέγεις, οὐκ ὀργισθήσῃ; ἵν' οὖν μή τις ἐναντίον αὐτὸν τῷ πατρὶ νομίσῃ εἶναι, ἢ ὡς σοφώτερόν τι πλέον εἰσφέρειν ἐκείνου, οὐκ εἶπεν, ὅτι ἠκούσατε παρὰ τοῦ πατρός. πάλιν εἰ εἶπεν, ἠκούσατε ὅτι ἐγὼ εἶπον τοῖς ἀρχαίοις, ἀφόρητον ἔδοξεν ἂν εἶναι καὶ τοῦτο οὐκ ἔλαττον ἢ τὸ πρότερον. εἰ γὰρ, ἐπειδὴ εἶπε, πρὸ τοῦ Ἀβραὰμ γενέσθαι ἐγώ εἰμι, λιθάσαι αὐτὸν ἐπεχείρησαν, εἰ προστεθήκει ὅτι καὶ Μωϋσεῖ αὐτὸς τὸν νόμον ἔδωκα, τί οὐκ ἂν ἐποίησαν; διὰ τοῦτο οὔτε περὶ ἑαυτοῦ, οὔτε περὶ τοῦ πατρὸς οὐδὲν εἰπὼν, ἀλλὰ μέσον ἀφεὶς, καὶ εἰπὼν, D ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις, οὐ φονεύσεις, ὅπερ ἐπὶ τῶν σωμάτων ἐποίησε, διὰ τῆς τῶν λειπόντων ἀναπληρώσεως διδάξας αὐτοὺς καὶ τὸν ἐν ἀρχῇ δημιουργήσαντα τὸν ἄνθρωπον, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ, διὰ τῆς τοῦ νόμου διορθώσεως καὶ τῆς τοῦ ἐνδέοντος προσθήκης διδάσκων τίς ἐστιν ὁ καὶ παρὰ τὴν ἀρχὴν τὸν νόμον δεδωκώς. διὰ τοῦτο καὶ περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου δημιουργίας διαλεγόμενος, οὔτε ἑαυτοῦ, οὔτε τοῦ πατρὸς ἐμνήσθη, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἀπρόσωπόν τε καὶ ἀδιόριστον ποιεῖται τὸν λόγον, εἰπών· Ὁ ποιήσας ἐξ ἀρχῆς, ἄρσεν καὶ θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς· καὶ τῷ μὲν

ῥήματι

ῥήματι ἐσίγησε τὸν ποιήσαντα, τῷ δὲ ἔργῳ ἐδίδαξε τὰ λείποντα τῶν σωμάτων ἀναπληρῶν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα εἰπὼν ὅτι ἠκούσατε ὅτι ἐῤῥέθη τοῖς ἀρχαίοις, παρὰ μὲν τίνος ἐῤῥέθη ἐσίγησε, διὰ δὲ τῶν ἔργων αὐτῶν ἐδήλωσεν ἑαυτόν. ὁ γὰρ τὸ λεῖπον ἀναπληρώσας, οὗτός ἐστιν ὁ καὶ ἐξ ἀρχῆς αὐτὸν εἰσενεγκών. καὶ αὖθις δὲ τοὺς παλαιοὺς ἀναγινώσκει νόμους, ἵνα τῇ παραθέσει μάθωσιν οἱ ἀκούοντες, ὅτι οὔτε ἐναντιώσεώς ἐστι τὰ λεγόμενα, καὶ ὅτι τῷ γεγεννηκότι τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν ἔχει. ταῦτα καὶ οἱ Ἰουδαῖοι συνῆκαν, καὶ ἐθαύμαζον. καὶ ὅτι ἐθαύμαζον, ἄκουε τοῦ εὐαγγελιστοῦ τοῦτο δηλοῦντος καὶ λέγοντος· Ἐξεπλήσσοντο, φησὶν, οἱ ὄχλοι ἐπὶ τῇ διδαχῇ αὐτοῦ, ὅτι ἐδίδασκεν αὐτοὺς, ὡς ἐξουσίαν ἔχων, καὶ οὐχ ὡς οἱ γραμματεῖς αὐτῶν καὶ οἱ Φαρισαῖοι. τί οὖν εἰ κακῶς τοῦτο ὑπώπτευον ἐκεῖνοι, φησί; καὶ μὴν οὐκ ἐνεκάλεσεν αὐτοῖς, οὐδὲ ἐπετίμησεν, ἀλλὰ καὶ ἐκύρωσεν αὐτῶν τὴν γνώμην. προσελθόντος γὰρ εὐθέως τοῦ λεπροῦ καὶ λέγοντος, κύριε, ἐὰν θέλῃς, δύνασαί με καθαρίσαι, τί φησι; θέλω, καθαρίσθητι. καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ εἶπεν ἁπλῶς, καθαρίσθητι; καίτοι ὁ λεπρὸς ἐμαρτύρησεν αὐτῷ ἐξουσίαν ἔχειν, εἰπὼν, ἐὰν θέλῃς. ἀλλ' ἵνα μὴ νομίσῃς τῆς τοῦ λεπροῦ γνώμης εἶναι τὸ, ἐὰν θέλῃς, προσέθηκε καὶ αὐτὸς λέγων· θέλω, καθαρίσθητι. οὕτως ἐπιτηδὲς πανταχοῦ τὴν ἐξουσίαν ἐδείκνυε τὴν ἑαυτοῦ, καὶ ὅτι πάντα ἀπὸ αὐθεντίας ποιεῖ. ἐπεὶ εἰ μὴ τοῦτο ἦν, περιττὸν ἦν τὸ λεγόμενον. μαθόντες τοίνυν διὰ πάντων αὐτοῦ τὴν ἐξουσίαν, ἂν ἴδωμεν ἑτέρωθι ταπεινόν τι ποιοῦντα καὶ λέγοντα, διά τε τὰς αἰτίας ἃς κατηριθμησάμην πρώην, καὶ διὰ τὸ βούλεσθαι τοὺς ἀκούοντας εἰς ταπεινοφροσύνην ἐναγαγεῖν, μὴ διὰ τοῦτο αὐτὸν εἰς εὐτέλειαν οὐσίας διαβάλλωμεν. καὶ γὰρ αὐτὸ τὸ σάρκα ἀναλαβεῖν, ἀπὸ ταπεινοφροσύνης ὑπέμεινεν, οὐ διὰ τὸ καταδεέστερον εἶναι τοῦ πατρός. καὶ πόθεν τοῦτο δῆλον; καὶ γὰρ καὶ τοῦτο περιφέρουσιν οἱ τῆς ἀληθείας ἐχθροὶ, λέγοντες· ὅτι εἰ ἴσος ἦν τῷ γεγεννηκότι, τίνος ἕνεκεν ὁ πατὴρ οὐκ ἀνέλαβε σάρκα, ἀλλ' ὁ υἱὸς ὑπέδυ τὴν τοῦ δούλου μορφήν; ἆρα οὐκ εὔδηλον, ὅτι ἐπειδὴ καταδεέστερος ἦν; καὶ μὴν εἰ διὰ τοῦτο τὴν ἡμετέραν ὑπέδυ φύσιν, τὸ πνεῦμα, ὅ φασιν αὐτοὶ τοῦ υἱοῦ ἔλαττον εἶναι (οὐ γὰρ ἂν ἡμεῖς εἴποιμεν) ἐκεῖνο σαρκωθῆναι ἔδει.

A creatorem tacuit, opere autem docuit, dum corporum defectum ſuppleuit. Ita hic etiam cum dixiſſet, Audiſtis, quia dictum eſt antiquis, tacuit quidem à quo dictum eſſet, verum ſeipſum operibus ipſis oſtendit. Qui enim defectum ſuppleuit, ipſe eſt qui ab initio in lucem ipſum edidit. Ipſas præterea veteres leges citat, vt ex comparatione diſcant auditores, non hominis qui aduerſarius ſit hæc eſſe verba, & ſe eadem cum Patre præditum poteſtate. Hæc etiam Iudæi intellexerunt, & mirati ſunt. Atque vt miratos illos eſſe cognoſcas, audi Euangeliſtam B hoc declarantem ac dicentem: Admirabantur turbæ ſuper doctrina eius, quia docebat eos ſicut poteſtatem habens, & non ſicut Scribæ & Phariſæi. *Matth. 7. 29.* Quid igitur, ſi perperam hoc ſuſpicabantur? dicet aliquis: attamen eos non reprehendit, nec increpauit, ſed & illorum ſententiam confirmauit. Cum enim ſtatim acceſſiſſet leproſus ac dixiſſet, Domine ſi vis, potes me mundare: quid ait? Volo, mundare. Cur autem non ſimpliciter dixit, Mundare, tametſi teſtificatus illi erat leproſus poteſtatem ipſum habere C cum diceret, Si vis id. Sed ne exiſtimares ſententiæ tantum leproſi adſcribendum, Si vis, adiecit ipſe quoque dicens: volo, mundare. Sic data opera ſuam vbique poteſtatem manifeſtabat, ſéque omnia ex auctoritate præſtare, alioqui niſi ita eſſet, ſuperflua illa eſſet oratio. Cum igitur in omnibus eius poteſtatem diſcamus, ſi quid alibi humile facere illum vel dicere viderimus, cumpropter eas quas nuper enumerauimus cauſſas, tum quod auditores ad humilitatem velit incitare, ne idcirco vilitatem illi D ſubſtantiæ imputemus: ſiquidem hoc ipſum quod carnem aſſumpſit, ab eo præ nimia humilitate ſuſceptum eſt, non quod patre eſſet inferior: vnde vero id conſtat? Nam hoc quoque veritatis hoſtes circumferunt dicentes: ſi æqualis erat Patri, quam ob cauſſam Pater carnem non aſſumpſit, ſed Filius ſerui formam induit? an nō eſt manifeſtum, quoniam inferior erat? atqui ſi propterea noſtram ſuſcepit naturam, Spiritus, quem ipſi filio minorem eſſe autumant (non enim hoc nos dicimus) illum carnem oportebat aſſumere.

Si enim idcirco maior eſt Filio Pater, quoniam ille incarnatus eſt, hic non eſt incarnatus, erit etiam Spiritus eius ob eandem cauſſam ipſo maior: neque enim ipſe carnem aſſumpſit. Sed ne argumentis iſtud demonſtremus, age ex ipſis ſcripturis ipſum probemus, & humilitatis cauſſa carnem illum aſſumpſiſſe oſtendamus. Paulus quidem certe, qui hæc nouerat, cum ad quippiam nobis vtile nos cohortaturus eſt, exempla nobis virtutis de cœlo demittit: vt cum ſæpenumero caritatis colendæ conſilium dat, & vt ſe mutuo diligant, cupit diſcipulos incitare, Chriſtum adducit in medium dicens: Viri diligite vxores, ſicut & Chriſtus dilexit Eccleſiam. Rurſus vbi de eleemoſyna diſſerit, idipſum facit: quocirca etiam dicit: Scitis gratiā domini noſtri Ieſu Chriſti, quoniam propter nos egenus factus eſt, quum eſſet diues, vt illius inopia vos diuites eſſetis. Horum autem verborum hic ſenſus eſt. Quemadmodum factus eſt egenus dominus tuus carnē aſſumens, ita tu pecuniis carens egenus fias. Nam vt illum egeſtas gloriæ nihil læſit, ſic neque pecuniarum inopia lædere poterit, ſed multas tibi diuitias comparabit. Sic & de humilitate apud Philippenſes diſſerens Chriſtū in mediū adducit, cumq; dixiſſet, Humilitate ſibi inuicē ſuperiores arbitrantes, adiunxit. Hoc enim ſentite in vobis, quod & in Chriſto Ieſu qui cū in forma Dei eſſet, non rapinā arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo, ſed ſemetipſum exinaniuit formā ſerui accipiēs. Atqui ſi quod eſſet natura inferior, carnē geſtare dignatus eſt, nō iam illud factum erit humilitatis, ſed fruſtra protulit illud Paulus, dum ad humilitatem adhortatur. Tum enim humilitas eſt, cum æqualis obedit æquali. Hoc igitur indicans & ipſe dicit: Qui cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo, ſed ſemetipſum exinaniuit formā ſerui accipiens. Quid eſt, Non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualē Deo, ſed ſemetipſum exinaniuit formā ſerui accipiēs? Qui rapuit aliquid ex iis quæ nihil ad ſe attinēt, illud perpetuo retinet, neq; poteſt adduci vt illud deponat, quod metuat, neq; cōfidēter illud poſſideat: qui vero bonū aliquod poſſidet quod auferri non poteſt, licet illud occultet, minimè timet.

Ex ſcripturis idē probat.

Col 3.19.

2.Cor.8.9.

Philip 2.3.

Philip.2.6.

A εἰ γὰρ διὰ τοῦτο μείζων τοῦ υἱοῦ ὁ πατὴρ, ἐπειδὴ ὁ μὲν ἐσαρκώθη, ὁ δὲ οὐκ ἐσαρκώθη, ἔσται καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν μεῖζον. οὐδὲ γὰρ αὐτὸ σάρκα ἀνέλαβεν. ἀλλ' ἵνα μὴ ἀπὸ συλλογισμῶν τοῦτο ἀποφαινώμεθα, φέρε ἀπ' αὐτῶν τῶν γραφῶν αὐτὸ παραστήσωμεν, δεικνύοντες ὅτι διὰ ταπεινοφροσύνην σάρκα ἀνέλαβεν. ὁ γὰρ Παῦλος ὁ ταῦτα εἰδὼς ἀκριβῶς, ἐπειδὰν μέλλῃ τι τῶν χρησίμων ἡμῖν παραινεῖν, τὰ ὑποδείγματα ἄνωθεν ἡμῖν κατάγει τῆς ἀρετῆς· οἷον, συμβουλεύει πολλάκις περὶ ἀγάπης· καὶ βουλόμενος ἐναγαγεῖν τοὺς μαθητὰς εἰς τὸ ἀγαπᾶν ἀλλή-
B λους, Χριστὸν εἰς μέσον παράγει λέγων, Οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν ἐκκλησίαν. πάλιν, ἐπειδὰν περὶ ἐλεημοσύνης διαλέγηται, τοῦτο αὐτὸ ποιεῖ. διὸ καὶ λέγει Γινώσκετε τὴν χάριν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι δι' ὑμᾶς ἐπτώχευσε πλούσιος ὤν, ἵνα ὑμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσητε. ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ὥσπερ ὁ δεσπότης σου ἐπτώχευσε, σάρκα περιβαλόμενος· οὕτω σὺ πτώχευσον ἐν χρήμασι. καὶ γὰρ ὥσπερ ἐκεῖνον οὐδὲν ἔβλαψεν ἡ πτωχεία τῆς δόξης, οὕτως οὐδέ σε
C βλάψαι δυνήσεται ἡ τῶν χρημάτων πτωχεία, ἀλλὰ πολὺν ἐργάσεταί σοι τὸν πλοῦτον. οὕτω καὶ περὶ ταπεινοφροσύνης πάλιν Φιλιππησίοις διαλεγόμενος τὸν Χριστὸν εἰς μέσον ἄγει, καὶ εἰπών, Τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἀλλήλους ἡγούμενοι ὑπερέχοντας ἑαυτῶν, ἐπήγαγε· Τοῦτο γὰρ φρονείσθω ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβών. καίτοι εἰ διὰ τὸ ἐλάττω εἶναι κατὰ φύσιν, κατεδέξατο σάρκα φορέσαι, οὐκ ἔτι ταπεινοφροσύνης τὸ γινόμενον, ἀλ-
D λὰ περιττῶς αὐτὸ παρήγαγεν ὁ Παῦλος εἰς ταπεινοφροσύνην παρακαλῶν. ταπεινοφροσύνη γάρ ἐστιν, ὅταν ἴσος ὑπακούῃ τῷ ἴσῳ. τοῦτο οὖν καὶ αὐτὸς δεικνὺς λέγει· Ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβών. τί ἐστιν, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβών; ὁ ἁρπάσας τι τῶν μὴ προσηκόντων κατέχει τοῦτο διηνεκῶς καὶ ἀποθέσθαι οὐκ ἂν ἕλοιτο, δεδοικὼς καὶ θαρρεῖν οὐκ ἔχων ὑπὲρ τῆς κτήσεως· ὁ δὲ ἀναφαίρετον ἔχων ἀγαθόν, κἂν ἀποκρύψῃ τοῦτο, οὐ δέδοικεν.

δὴ (ἵνα καὶ ἐπὶ ὑποδείγματος ποιήσω τὸν λόγον φανερόν) ἔστω τις τοῦ αὐτοῦ, ὁ μὲν οἰκέτης, ὁ δὲ υἱός. ἐὰν οὖν ὁ οἰκέτης ἐλευθερίας ἀναβοήσῃ μηδαμόθεν αὐτῷ προσηκούσης, καὶ ἀντικαταστῇ τῷ δεσπότῃ, οὐχ ὑπομένει τι ποιῆσαι δουλικόν, οὐδὲ ἐπιταττόμενος ὑπακούει, δεδοικὼς μὴ τοῦτο αὐτὸ τῇ ἐλευθερίᾳ λυμήνηται, καὶ πρόσκομμα αὐτοῦ τὸ ἐπίταγμα ἐργάσηται. ἥρπασε γὰρ τὴν τιμήν, καὶ παρὰ ἀξίαν ἔχει. ὁ δὲ υἱὸς οὐ παραιτήσεται ἐπιτελέσαι πᾶν ἔργον δουλικόν, εἰδὼς ὅτι κἂν ἅπαντα διακονήσηται τὰ τῶν δούλων, οὐδὲν αὐτοῦ τὰ τῆς ἐλευθερίας παραβέβλαπται, ἀλλ᾽ ἀκίνητα μένει, τῆς φυσικῆς εὐγενείας ἀναιρεθῆναι μὴ δυναμένης ἀπὸ τῶν δουλικῶν ἔργων· ἐπειδήπερ οὐκ ἐξ ἁρπαγῆς αὐτὴν ἔχει, καθάπερ ὁ οἰκέτης, ἀλλ᾽ ἄνωθεν καὶ ἐκ πρώτης αὐτοῦ συγκληρωθεῖσαν ἡμέρας. τοῦτο οὖν καὶ ὁ Παῦλος δηλῶν, περὶ τοῦ Χριστοῦ φησιν· ὅτι ἐπειδὴ φύσει ἐλεύθερος ἦν καὶ γνήσιος υἱός, οὐχ ὡς ἁρπαγὴν λαβὼν τὴν ἰσότητα, ἐδεήθη αὐτὴν ἀποκρύψαι, ἀλλὰ θαῤῥῶν ἀνέλαβε τὴν τοῦ δούλου μορφήν. ᾔδει γάρ, ᾔδει σαφῶς, ὅτι ἡ συγκατάβασις οὐδὲν αὐτοῦ τὴν δόξαν ἐλαττῶσαι δυνήσεται. οὐ γὰρ ἐπείσακτος ἦν, οὐδὲ κατὰ ἁρπαγὴν ληφθεῖσα, οὐδὲ ἀλλοτρία καὶ μὴ προσήκουσα· ἀλλὰ φυσικὴ καὶ γνησία. διὰ τοῦτο δούλου μορφὴν ἔλαβεν, εἰδὼς σαφῶς καὶ πεπεισμένος, ὅτι οὐδὲν αὐτὸν τοῦτο παραβλάψαι δυνήσεται. οὐκοῦν οὐδὲ παρέβλαψεν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ τοῦ δούλου μορφῇ τὴν αὐτὴν ἔμεινε δόξαν ἔχων. ὁρᾷς ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ σάρκα ἀναλαβεῖν, σημεῖόν ἐστι τοῦ τὸν υἱὸν ἴσον εἶναι τῷ γεγεννηκότι, καὶ τοῦ τὴν ἰσότητα ταύτην οὐκ ἐπείσακτον εἶναι, οὐδὲ ἐπιγινομένην καὶ ἀπογινομένην, ἀλλ᾽ ἀκίνητον καὶ βεβαίαν, καὶ οἵαν εἰκὸς ἔχειν υἱὸν πρὸς πατέρα; ταῦτ᾽ οὖν ἅπαντα πρὸς ἐκείνους λέγωμεν, καὶ σπουδάζωμεν, τό γε εἰς ἡμᾶς ἧκον, ἀπάγειν αὐτοὺς τῆς πονηρᾶς ἐκείνης αἱρέσεως, καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐπανάγειν. καὶ ἡμεῖς δὲ αὐτοὶ μὴ τὴν πίστιν μόνην ἀρκεῖν ἡμῖν πρὸς σωτηρίαν νομίζωμεν, ἀλλὰ καὶ πολιτείας ἐπιμελώμεθα, καὶ βίον ἄριστον ἐπιδειξώμεθα· ἵν᾽ ἑκατέρωθεν ἡμῖν ἀπηρτισμένα ᾖ τὰ τῆς ὠφελείας. καὶ ὃ παρεκάλεσα πρῴην, τοῦτο καὶ νῦν,

Similitudo à ſeruo & filio ducta.

A Verbi gratia, vt exemplis quod dico manifeſtum euadat, ſit quiſpiam eiuſdem vnus ſeruus, alter filius. Si ergo ſeruus minimè conuenientem ipſi libertatem elata voce ſibi vindicet, ac domino ſe opponat, adduci non poteſt vt ſeruile quicquam agat, neque præceptis obtemperat, veritus ne hoc ipſum officiat libertati, & obediens præcepto ſibi obſtaculum obiiciat: quippe qui honorem arripuerit, ac præter dignitatem poſſideat: filius autem ſeruile quoduis opus perficere minimè recuſabit cum ſciat, tametſi cuncta ſeruorum obeat miniſteria, nihil
B illa ſuam libertatem læſura, ſed immotam illam permanſuram, cum opera ſeruilia natiuam illi non poſſint nobilitatem auferre: quod eam non rapina partam vt ſeruus habeat, ſed à multo tempore atque ab ipſo primo die natiuitatis acquiſitam. Hoc igitur & Paulus indicans de Chriſto inquit: quandoquidem natura liber, & genuinus filius erat, non quaſi rapinam æqualitatem ſibi arrogaſſet, ipſam debuit occultare, ſed formam ſerui confidenter aſſumpſit. Nouerat
C enim, probe nouerat, condeſcenſionem gloriam ipſi ſuam imminuere non poſſe: cum aſcititia non eſſet, neque per rapinam quæſita, nec aliena & non propria, ſed naturalis ac legitima. Propterea ſerui formam aſſumpſit, cum probe ſciret, ſibique perſuaderet fore, vt nihil hoc ipſi poſſet nocere. Enimuero nullatenus nocuit, ſed & in forma ſerui eandem gloriam retinuit. Vides vt ipſa carnis aſſumptio ſit indicium Filium æqualem eſſe Patri, atque hanc æqualitatem non aduentitiam eſſe, neque accedere ſolere ac
D recedere, ſed immotam & ſtabilem eſſe, qualemque conuenit filium erga patrem obtinere? Hæc igitur omnia dicamus illis, &, quantum quidem in nobis ſitum erit, ab illa praua hæreſi ipſos abducere ſtudeamus, atq; ad veritatem reducere. Et vero nos ipſi ne ſolam fidem nobis ad ſalutem ſufficere cenſeamus, ſed & conuerſationis curam geramus, optimæque vitæ ſpecimen edamus: vt ex vtraque parte perfectam vtilitatem percipiamus: & ad quod nuper hortatus ſum, nunc quoque vt rei-

pſa præſtemus, vos hortor, & mutuas inimicitias deponamus, nec amplius quam vno die quiſquam proximi ſit inimicus, ſed ante noctem iram abiiciat, ne cum ſolus apud ſe fuerit, &, quę geſta dictaque fuerint odio impellente, diligenter collegerit, moleſtiorẽ finem efficiat, & difficiliorem reddat reconciliationẽ. Nam quemadmodum corporis noſtri oſſa cum è ſua fuerint ſede conuulſa, ſi confeſtim reſtituãtur, non magno cum labore proprium locum recuperant: ſin autem longo tempore extra ſedem ſuam manſerint, difficulter poſtea reuertuntur, & in ſuum locum redeunt, ac reſtituta multorum dierum ſpatio indigẽt, vt adaptari exactè ac ſtabiliri poſſint & permanere: ſic nimirum & nos, ſi quidem ſtatim cum inimicis reconciliemur, decenter id agimus, neq; magno ſtudio indigemus, vt in veterem amicitiam gratiamque redeamus: ſin autem diuturnum tempus interceſſerit, tanquam odio excæcati erubeſcimus, cõfundimur, aliis indigemus, qui non modo reconcilient, ſed & poſtquam in gratiã reditum eſt, nos conſtanter retineant, donec priorem confidentiã recuperauerimus. Nihil dico de ignominia & pudore. Num enim ſummopere condemnãdum eſt, vt iis egeamus, qui cum noſtris membris nos copulent? Neque vero ſolum id malum ex cunctatione illa & dilatione conſequitur, ſed quod peccata minimè vera, deinde peccata eſſe videantur. Quodcunque loquutus fuerit inimicus, omnia cum ſuſpicione ſuſcipimus, ſiue geſtũ, ſiue aſpectum, ſiue vocem, ſiue inceſſum. Cum enim cernitur, induratam animam inflammat, & ſi non cernatur, pariter rurſus dolorem inurit. Non enim tantum eorum aſpectus, qui iniuriam intulerunt, ſed & recordatio nobis moleſtiam afferre conſueuit: ac ſi alterum de eo loquentem audierimus, pariter verba facimus, & totam planè vitam in triſtitia & dolore traducimus, ac maiora nobis ipſis mala quam illis inferimus, dum perpetuum bellum in anima conſeruamus. *Epilogus orationis.* Hæc igitur omnia cum explorata ſint nobis, dilectiſſimi maximè quidem ſtudeamus nullas cum aliquo inimicitias exercere; ſi quæ vero interceſſerint, eodẽ ipſo die reconciliemur.

A ὥστε κατορθῶσαι, παρακαλῶ· καὶ τὰς πρὸς ἀλλήλους ἔχθρας καταλύσωμεν, καὶ μιᾶς ἡμέρας μηδεὶς πλέον ἔστω τοῦ πλησίον ἐχθρός, ἀλλὰ πρὸ τῆς νυκτὸς καταλυέτω τὴν ὀργήν· ἵνα μὴ καθ' ἑαυτὸν γενόμενος, καὶ τὰ γεγενημένα καὶ τὰ εἰρημένα παρὰ τῆς ἔχθρας συλλέγων μετ' ἀκριβείας, χαλεπώτερον τὸ τέλος ἐργάσηται, καὶ δυσκολωτέραν ποιήσῃ τὴν καταλλαγήν. καθάπερ γὰρ τὰ τοῦ σώματος ἡμῶν ὀστᾶ ἐξολισθήσαντα τῆς οἰκείας ἕδρας, ἂν μὲν εὐθέως ἐπανάγηται, οὐ μετὰ πολλοῦ πόνου τὴν οἰκείαν ἀπολαμβάνει χώραν· ἂν δὲ πολὺν ἔξω τῆς οἰκείας ἕδρας μείνῃ B χρόνον, δυσκόλως ἐπανέρχεται πάλιν καὶ πρὸς τὴν οἰκείαν ἐπανέλθῃ χώραν, καὶ ἐπανελθόντα δὲ πολλῶν δεῖται τῶν ἡμερῶν, ὥστε ἁρμοσθῆναι μετ' ἀκριβείας καὶ ἑδρασθῆναι καὶ μεῖναι· οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς· ἂν μὲν εὐθέως τοῖς ἐχθροῖς καταλλαγῶμεν, εὐπετῶς τε τοῦτο ποιοῦμεν, καὶ οὐ πολλῆς δεόμεθα σπουδῆς, ὥστε εἰς τὴν ἀρχαίαν φιλίαν ἐπανελθεῖν· ἐὰν δὲ πολὺς μεταξὺ γένηται χρόνος, ὥσπερ τυφλωθέντες ἀπὸ τῆς ἔχθρας, ἐρυθριῶμεν, αἰσχυνόμεθα, ἑτέρων δεόμεθα, οὐ τῶν συναγόντων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν μετὰ τὴν ἐπάνοδον κατε- C χόντων ἡμᾶς μετ' ἀκριβείας, ἕως ἂν τὴν προτέραν ἀναλάβωμεν παρρησίαν. καὶ οὔπω λέγω τὸν γέλωτα καὶ τὴν αἰσχύνην. πόσης γὰρ καταγνώσεως ἄξιον οὐκ ἂν εἴη, ἑτέρων δεῖσθαι τῶν συναγόντων ἡμᾶς πρὸς τὰ ἡμέτερα μέλη; οὐ τοῦτο δὲ μόνον γίνεται τὸ δεινὸν τῇ μελλήσει καὶ τῇ ἀναβολῇ, ἀλλ' ὅτι καὶ τὰ οὐκ ὄντα ἁμαρτήματα, ἁμαρτήματα εἶναι δοκεῖ λοιπόν. κἂν ὁτιοῦν ὁ ἐχθρὸς φθέγξηται, πάντα μεθ' ὑποψίας δεχόμεθα, καὶ σχήματα, καὶ βλέμματα, καὶ φωνήν, καὶ βάδισμα· καὶ γὰρ ὁρώμενος ἀναφλέγει τὴν πεπυρωμένην ψυχήν, καὶ οὐχ ὁρώμενος ὁμοίως πάλιν λυπεῖ. οὐ γὰρ D δὴ μόνον ἡ ὄψις τῶν ἠδικηκότων, ἀλλὰ καὶ ἡ μνήμη διηνεκῶς ἡμᾶς ὀδυνᾷν εἴωθε. κἂν ἑτέρου τινὸς περὶ αὐτοῦ λέγοντος ἀκούσωμεν, ὁμοίως φθεγγόμεθα πάλιν, καὶ πάντα ἁπλῶς τὸν βίον ἐν ἀθυμίᾳ καὶ ὀδύνῃ διάγομεν, μείζονα ἑαυτοῖς ἢ ἐκείνοις ἐργαζόμενοι τὰ κακά, καὶ διηνεκῆ πόλεμον φυλάττοντες ἐπὶ τῆς ψυχῆς. ταῦτ' οὖν ἅπαντα εἰδότες, ἀγαπητοί, μάλιστα μὲν σπουδάζωμεν πρὸς μηδένα ἀπεχθῶς ἔχειν. εἰ δὲ καὶ γένηταί τις ἀπέχθεια, ἐν αὐτῇ καταλλαττώμεθα τῇ ἡμέρᾳ.

A ἂν γὰρ ἐπιλάβωνται δευτέρας καὶ τρίτης, γίνεται ταχέως ἡ τρίτη τετάρτη, κἀκείνη πεμπτὴ, καὶ αὕτη πολλῷ πλείους τέξεται πάλιν ἡμέρας ἀπεχθείας ἡμῖν. ὅσῳ γὰρ ἀναβαλλόμεθα, τοσούτῳ μᾶλλον ἐρυθριῶμεν. ἀλλ' αἰσχύνη προσελθεῖν, καὶ καταφιλῆσαι τὸν ἠδικηκότα; τοῦτο μὲν οὖν ἔπαινος, τοῦτο στέφανος, τοῦτο ἐγκώμιον, τοῦτο κέρδος καὶ θησαυρὸς μυρία ἔχων ἀγαθά. καὶ αὐτός σε ὁ ἐχθρὸς ἀποδέξεται, καὶ οἱ παρόντες ἅπαντες ἐπαινέσονται. κἂν δὲ ἄνθρωποι δὲ ἐγκαλέσωσιν, ὁ θεὸς στεφανώσει πάντως. ἂν δὲ ἐκεῖνον πρότερον ἀναμείνῃς ἐλθεῖν καὶ συγγνώμην αἰτῆσαι, οὐ τοσοῦτον ἕξεις τὸ κέρδος. B ἐκεῖνος γὰρ προλαβὼν τὸ βραβεῖον ἥρπασε, καὶ τὴν εὐλογίαν εἰς ἑαυτὸν μετέστησεν ἅπασαν. ἂν δὲ αὐτὸς προδράμῃς, οὐκ ἠλαττώθης, ἀλλ' ἐνίκησας τὸν θυμὸν, περιεγένου τοῦ πάθους, φιλοσοφίαν ἐπεδείξω πολλὴν ὑπακούσας τῷ θεῷ, ἡδύτερον τὸν μετὰ ταῦτα κατέστησας βίον, πραγμάτων ἀπηλλαγὴς καὶ ταραχῆς. οὐ παρὰ θεῷ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ ἀνθρώπους σφαλερὸν καὶ ἐπικίνδυνον ἐχθροὺς ἔχειν πολλούς. καὶ τί λέγω πολλούς; ἕνα καὶ μόνον ἔχειν ἐχθρὸν ἐπικίνδυνον, ὥσπερ οὖν ἀσφαλὲς καὶ σωτήριον τὸ C πάντας κεκτῆσθαι φίλους. οὐχ οὕτω χρημάτων πρόσοδος, οὐχ οὕτως ὅπλα καὶ τείχη καὶ τάφροι καὶ μυρία ἕτερα μηχανήματα ἡμᾶς ἀσφαλίζεσθαι πέφυκεν, ὡς φιλία γνησία. τοῦτο τεῖχος, τοῦτο ἀσφάλεια, τοῦτο περιουσία, τοῦτο τρυφὴ, τοῦτο καὶ τὸν παρόντα βίον ἡμᾶς μετ' εὐθυμίας παρασκευάσει διαγαγεῖν, καὶ τὴν μέλλουσαν χαρίζεται ζωήν. ἅπερ οὖν ἅπαντα ἐννοοῦντες, καὶ τὸ κέρδος ὅσον ἀπὸ τοῦ πράγματος λογιζόμενοι, πάντα ποιῶμεν καὶ κατασκευάζωμεν, ὥστε καὶ τοὺς ὄντας ἐχθροὺς ἡμῖν κατα- D λλάττειν, καὶ τοὺς μέλλοντας γίνεσθαι κωλύειν, καὶ τῶν φίλων τοὺς ὄντας ἀσφαλεστέρους ποιεῖν. καὶ γὰρ ἀρχὴ καὶ τέλος ἀρετῆς ἁπάσης ἡ ἀγάπη· ἧς γένοιτο γνησίας καὶ διηνεκῶς ἀπολαύοντας ἡμᾶς, τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Si enim alterum tertiumve diem attigerint, ſtatim tertia fit quarta, & illa quinta, atq; hæc multo plures deinde dies nobis pariet inimicitiarũ. Quanto enim amplius differimus, tanto amplius erubeſcimus. At accedere te pudet, & deoſculari eum qui te affecit iniuria. Imo vero hoc laus eſt, hoc corona, hoc encomium, hoc lucrum & theſaurus eſt bonis innumeris cumulatus, & ipſe te commendabit inimicus, & omnes laudabunt, qui aderunt: & vero licet homines reprehendāt, Deus ſine dubio coronabit. Quod ſi expectes, vt prior veniat, ac veniā petat, non tantum quæſtum facies, ſiquidem ille præmium præripiet, & totam benedictionem in ſe transferet: ſin autem prior accurras, non ſuperaberis, ſed irā vinces, paſſionem ſubiges, magnum philoſophiæ ſpecimen edes, cum Deo obtemperabis, iucundiorem reliquæ vitæ curſum reddes, & ab omnibus negotiis ac tumultibus liberabis. Nec apud Deum ſolum, ſed & apud homines lubricum ac periculoſum eſt multos habere inimicos. Quid dico multos? vnum ac ſolum inimicum habere periculoſum eſt, ſicut tutum ac ſalutare ſi tibi omnes ſint amici. Non ita reditus pecuniarum, non ita arma, mœnia, foſſæ, atque innumeræ reliquę machinæ nos munire ſolent, vt amicitia ſyncera. Hoc propugnaculum, hoc ſecuritas, hoc opulentia, hoc deliciæ, hoc efficiet, vt & vitam præſentem cum animi tranquillitate degamus, & futuram largietur. Quæ nimirum omnia mente verſantes, & quantum ex ea re lucrum decerpturi ſimus, animo reputantes, nihil non agamus atque moliamur, vt & quos habemus nobis reconciliemus inimicos, & quos habituri eſſemus, impediamus, eoſque qui nobis amici ſunt firmiores, cōſtantioreſque reddamus: ſiquidem initium & finis omnis virtutis eſt caritas: qua ſyncerè ac perpetuo fruentes vt regnum cœlorum adipiſcamur, faxit gratia & benignitas domini noſtri Ieſu Chriſti, cui gloria & imperium in ſæcula ſæculorum. Amen.

Ad reconciliationē cum inimicis hortatur.

A

In eos qui primo Paſcha ieiunant

Eodem interprete.

RVRSVS neceſſarium quoddam & vrgens negotium eorum, quæ nuper dicta ſūt, ſeriem interrumpens ad ſeipſum orationem traducit, & à ſuſceptis cum hæreticis certaminibus hodie nos abducit. Nam nos quidem rurſus de vnigeniti gloria verba facere ad caritatem veſtram parati eramus: ſed eorum qui primo Paſcha ieiunant importuna contentio doctrinam omnem noſtram cogit hodierno die totam in eis curandis occupari. Nam & bonus paſtor non lupos abigit ſolum, ſed & pecudes ægrotantes cū omni ſollicitudine curat: quandoquidem quid prodeſt, quod ferarum ora greges euitent, ſi morbis confecti moriantur? Sic & optimus imperator non machinas tantum propulſat, ſed antea ſeditione cōmotam vrbem cum ſeipſa conciliat, cum probè nouerit nihil externam victoriam profuturam, quandiu intus ciuilia bella permanſerint. Vt autem intelligas ad interitum ac perniciem nihil ęque ac ſeditionem & contentionem valere, audi quid

Matth. 12. 25. Chriſtus dicat: Regnum in ſeipſum diuiſum non ſtabit. Tametſi quid regno potentius? vbi pecuniarū prouentus, & arma & muri & propugnacula & tantus militum numerus & equi & alia innumera, quæ multas vires ſuppeditant? veruntamen tanta potentia diſſipatur cum per diſſidium inſeipſam inſurgit. Nihil enim imbecillitatem adeo parere ſolet, vt rixa & contentio: quemadmodum nihil adeo vires ac potentiam, ac caritas & cōcordia. Quod

Prou. 18. 19. cum intelligeret Salomō dicebat, Frater qui adiuuatur à fratre, quaſi ciuitas firma, & clauſum vecte regnum. Vides quanta ſit vis concordiæ? quantum contentionis detrimentum? regnum ſeditione diuiſum diſſoluitur, duo vero in vnum iuncti & inter ſe deuincti magis quam vllum propugnaculum ſunt inſuperabiles. Ac ſcio equidem Dei benignitate potiorem huius gregis partem ab omni ægritudine immunem eſſe, & paucos morbū inuaſiſſe, nō tamen idcirco eſt curatio negligenda.

Εἰς τοὺς τὰ πρῶτα Πάσχα νηστεύοντας.

ΠΑλιν χρεία τις ἀναγκαία καὶ κατεπείγουσα, τὴν συνέχειαν τῶν εἰρημένων τὴν ἀκολουθίαν διακόψασα, πρὸς ἑαυτὴν ἐπισπᾶται τὸν λόγον, καὶ τῶν πρὸς τοὺς αἱρετικοὺς ἡμᾶς ἀπάγει παλαισμάτων τήμερον. ἡμεῖς μὲν γὰρ πάλιν περὶ τῆς τοῦ μονογενοῦς δόξης διαλεχθῆναι πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην παρεσκευαζόμεθα· ἡ δὲ τῶν τὰ πρῶτα
B πάσχα νηστεύειν βουλομένων ἄκαιρος φιλονεικία, πρὸς τὴν αὐτῶν θεραπείαν πᾶσαν ἡμῖν ἀφορισθῆναι κατηνάγκασε τὴν διδασκαλίαν τήμερον. καὶ γὰρ ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, οὐχὶ τοὺς λύκους ἀπελαύνει μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ πρόβατα νενοσηκότα θεραπεύει μετ' ἐπιμελείας ἁπάσης· ἐπεὶ τί τὸ κέρδος, ὅταν τῶν μὲν θηρίων τὰ στόματα διαφύγῃ τὰ ποίμνια, ὑπὸ δὲ τῆς ἀῤῥωστίας καταπίνηται; οὕτω καὶ στρατηγὸς ἄριστος οὐχὶ τὰ μηχανήματα ἀποκρούεται μόνον, ἀλλὰ πρὸ τούτων τὴν πόλιν στασιάζουσαν πρὸς ἑαυτὴν συνάγει· εἰ-
C δὼς ὅτι τὸ πλέον οὐδὲν ἔσται τῆς ἔξωθεν νίκης, ἕως ἂν οἱ ἔνδοθεν ἐμφύλιοι μένωσι πόλεμοι. καὶ ἵνα μάθῃς, ὅτι στάσεως καὶ φιλονεικίας ἴσον οὐδὲν εἰς καθαίρεσιν, ἄκουσον τί φησιν ὁ Χριστός· Βασιλεία μερισθεῖσα ἐφ' ἑαυτὴν οὐ σταθήσεται. καίτοι τί βασιλείας δυνατώτερον, ὅπου χρημάτων πρόσοδος, καὶ ὅπλα, καὶ τείχη, καὶ ὀχυρώματα, καὶ στρατιωτῶν ἀριθμὸς τοσοῦτος, καὶ ἵπποι, καὶ μυρία ἕτερα πολλὴν παρέχοντα τὴν ἰσχύν; ἀλλ' ὅμως ἡ τοσαύτη δύναμις καταλύεται, ὅταν πρὸς ἑαυτὴν στασιάζῃ. οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀσθένειαν ἐργάζεσθαι πέ-
D φυκεν, ὡς φιλονεικία καὶ ἔρις· ὥσπερ οὐδὲν οὕτως ἰσχὺν καὶ δύναμιν, ὡς ἀγάπη καὶ ὁμόνοια. ὅπερ οὖν καὶ ὁ Σολομὼν συνιδὼν, ἔλεγεν· Ἀδελφὸς ὑπὸ ἀδελφοῦ βοηθούμενος ὡς πόλις ὀχυρὰ, καὶ μεμοχλευμένη βασιλεία. εἶδες ὅση τῆς ὁμονοίας ἡ ἰσχύς; ὅση τῆς φιλονεικίας ἡ βλάβη; βασιλεία στασιάζουσα καταλύεται. δύο δὲ ἐπὶ ταυτὸ ὄντες, καὶ συνδεδεμένοι μετ' ἀλλήλων, πάντων εἰσὶν ἀῤῥαγέστεροι τειχῶν. καὶ οἶδα μὲν ὅτι διὰ τὴν τοῦ θεοῦ χάριν τὸ πλέον ἡμῖν τῆς ἀγέλης ταύτης ἀπήλλακται τῆς ἀῤῥωστίας, καὶ εἰς ὀλίγους τὸ νόσημα περιέστηκε· πλὴν ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἀμελητέον τῆς θεραπείας.

A καὶ γὰρ καὶ εἰ δέκα μόνον, καὶ εἰ πέντε, καὶ εἰ δύο, καὶ εἰ εἷς μόνος ὁ κάμνων ἦν, οὐδ' οὕτω καταφρονῆσαι ἔδει. εἰ γὰρ καὶ εἷς ἐστι καὶ εὐτελὴς καὶ ἀπεῤῥιμμένος, ἀλλ' ἀδελφός ἐστι, δι' ὃν ὁ Χριστὸς ἀπέθανε. καὶ πολὺς τῷ Χριστῷ τῶν εὐτελῶν ὁ λόγος. Ὃς ἐὰν σκανδαλίσῃ, φησὶν, ἕνα τῶν μικρῶν τῶν πιστευόντων εἰς ἐμὲ, συμφέρει αὐτῷ ἵνα κρεμασθῇ μύλος ὀνικὸς περὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καταποντισθῇ εἰς τὴν θάλασσαν· καὶ πάλιν, Ἐφ' ὅσον οὐκ ἐποιήσατε ἑνὶ τῶν μικρῶν τούτων, οὐδὲ ἐμοὶ ἐποιήσατε· καὶ πάλιν, Οὐκ ἔστι θέλημα ἔμπροσθεν τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἵνα ἀπόληται εἷς τῶν μικρῶν τούτων. πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον, εἰ τοῦ Χριστοῦ

B τοσαύτην ποιουμένου τῶν μικρῶν πρόνοιαν, ἡμεῖς αὐτῶν καταῤῥᾳθυμήσαιμεν; μὴ τοῦτο εἴπῃς, ὅτι εἷς ἐστιν, ἀλλ' ὅτι εἷς ἀμελούμενος, καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς παραπέμπει τὸ πάθος. Μικρὰ γὰρ ζύμη, φησὶν, ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ. καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ τὰ πάντα ἀπόλλυσι καὶ ἀνατρέπει, ὅτι τῶν μικρῶν καταμελοῦμεν. διὰ τοῦτο μεγάλα γίνεται τὰ ἕλκη, ὥσπερ οὖν τὰ μεγάλα ῥᾳδίως ἂν γένοιτο μικρὰ τῆς προσηκούσης ἀπολαύοντα ἐπιμελείας. τοῦτο τοίνυν πρὸς αὐτοὺς λέγομεν πρότερον, ὅτι

C οὐδὲν χεῖρον φιλονεικίας καὶ μάχης, καὶ τὸ τὴν ἐκκλησίαν διασπᾶν, καὶ τὸν χιτῶνα, ὃν οὐκ ἐτόλμησαν οἱ λῃσταὶ διαῤῥῆξαι, τοῦτον εἰς πολλὰ κατατέμνειν μέρη. οὐκ ἀρκοῦσιν αἱ λοιπαὶ αἱρέσεις, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς ἑαυτοὺς κατατέμνομεν; οὐκ ἀκούεις τοῦ Παύλου λέγοντος, Εἰ δὲ ἀλλήλους δάκνετε καὶ κατεσθίετε, βλέπετε μὴ ὑπὸ ἀλλήλων ἀναλωθῆτε; ἔξω τῆς ἀγέλης βαδίζεις, εἰπέ μοι, καὶ οὐ δέδοικας τὸν λέοντα τὸν ἔξωθεν περιϊόντα; Ὁ ἐχθρὸς γὰρ ὑμῶν, ὡς λέων, περιέρχεται, φησὶν, ὠρυόμενος καὶ ζητῶν τίνα ἁρπάσῃ. ὅρα σοφίαν ποιμένος. οὐκ ἔν-

D δον ἀφῆκεν εἶναι ἐν τοῖς προβάτοις, ἵνα μὴ καταπλήξηται τὸ ποίμνιον· οὔτε ἔξωθεν ἀπήλασεν, ἵνα τῷ φόβῳ τοῦ θηρὸς πάντας ἔσω συναγάγῃ. οὐκ αἰδῇ τὸν πατέρα; φοβήθητι τὸν ἐχθρόν. εἰ ἀποσχίσῃς σαυτὸν τῆς ἀγέλης, ἐκεῖνός σε δέξεται πάντως. ἠδύνατο μὲν γὰρ καὶ ἔξωθεν αὐτὸν ἀπαγαγεῖν ὁ Χριστός· ἀλλ' ἵνα σε παρασκευάσῃ νήφειν, καὶ ἐναγώνιον εἶναι, καὶ πρὸς τὴν μητέρα συνεχῶς καταφεύγειν, ἀφῆκεν ἔξωθεν ὠρύεσθαι, ἵνα οἱ ἔνδοθεν ἀκούοντες αὐτοῦ τῆς φωνῆς μᾶλλον συσφίγγωνται, καὶ πρὸς ἀλλήλους καταφεύγωσιν. οὕτω καὶ μητέρες ποιοῦσι φιλόστοργοι, τὰ παιδία κλαυθμυριζόμενα πολλάκις ἀπει-

A Nam etſi decem tantum, etſi quinque, etſi duo, etſi vnus tantum eſſet ægrotus, ne ſic quidem negligi oporteret. Licet enim vel vnus ſit vilis & abiectꝰ, frater tamen eſt propterquē mortuus eſt Chriſtus, & magnam vilium rationem habet Chriſtus. Quicunque ſcandalizauerit, inquit, vnum de puſillis iſtis, expedit ei, vt ſuſpendatur mola aſinaria in collo eius, & demergatur in mare: & rurſus, Quamdiu non feciſtis vni de minoribus his, nec mihi feciſtis, & rurſus, Non eſt voluntas ante patrē veſtrum, qui in cælis eſt, vt pereat vnus de puſillis iſtis. Annon igitur ab- *Matt. 18. 6* *Matt. 25. 45.* *Matt. 18. 14.*

B ſurdum eſt, ſi cum Chriſtus puſillorum tantam curam gerat, nos eos præ deſidia contemnamus? Noli hoc dicere, vnus eſt, ſed, vnus contemptus morbum trāſmittet ad cæteros: Modicum enim fermentum, inquit, totam maſſam fermentat. atque hoc eſt quod omnia perdit ac deſtruit, quod puſillos aſpernemur: propterea magna fiunt vlcera, quemadmodum fere fit, vt magna fiant exigua, ſi conueniens cura ſit adhibita. Hoc igitur primum illis dicimus contentione pugnaque peius ni- *Gal. 5. 9.*

C hil eſſe, aut ſi eccleſia diſcerpatur, & tunica ea quam diſrumpere latrones non auſi ſunt, in multas partes diuidatur. Non ſufficiunt reliquæ hæreſes, niſi nos ipſi nos diuidamus? Non tu Paulum dicentem audis, Quod ſi inuicem mordetis, & comeditis, videte ne ab inuicem conſumamini? Extra gregem ambulas, & leonem foris circumeuntem non times? Aduerſarius enim veſter tanquam leo circuit, inquit, rugiens & quærens, quem rapiat. Vide ſapientiam paſtoris: neque reliquit intus inter oues, ne gregē perter- *Gal. 5. 15.* *1. Petr. 5. 8.*

D refaceret: neq; ab exteris locis abegit, vt belluæ metu cunctos intus cogeret. Non reuereris patrem? inimicū reformida: ſi teipſum à grege auulſeris, ille ſine dubio te excipiet. Poterat quidem etiam ab exteris locis illum Chriſtus abigere: ſed vt efficeret, vt vigilares, ac ſollicitus eſſes, atque ad matrem ſemper confugeres, foris illum rugire permiſit, vt qui ſunt intus, dum vocem illius audiunt, magis vniantur, & ad ſe mutuo confugiant. Ita quoque matres faciunt liberorum amantes, flentes infantulos frequenter ſe lupis deuoratu-

dos obiecturas minatur, non vt obiici- A
ciantur, ſed vt deſinant indignari. Pro-
pterea Chriſtus omnia fecit, vt pacem
colamus, vt coniuncti inter nos ſimus.
Idcirco etiam Paulus cum Corinthios
multis magniſque de rebus accuſare
poſſet ac reprehendere, nulla de re a-
lia prius, quam de iſta accuſauit. Sed
cum de fornicatione poſſet illos accu-
ſare, de arrogantia, de profanis iudi-
ciis, de conuiuiis, in fanis idolorum,
quodque mulieres quidem capita non
velarent, homines autem id agerent,
& cum his omnibus ob neglectum
pauperum & innatam illis ob dona
Spiritus arrogantiam, & de corporum B
reſurrectione: cum etiam præter hæc
omnia poſſit illos ob contentiones ac
deſidia inter illos exorta caſtigare, prę-
termiſſis cæteris omnibus illud prius
corrigit. Ac niſi forte videar tædium
parere, id ex ipſis Pauli verbis oſten-
dam, cum de omnibus illis eos poſſet
accuſare, nihil præ iſto correctum ab
illo fuiſſe. Nam illos quidem eſſe for-
nicatos audi quo pacto narret: O-
1.Cor.5.1. mnino auditur inter vos fornicatio.
Porro inflatos etiam illos fuiſſe, & in
1.Cor.4.19 ſuperbiam elatos: Tanquam non ven-
& 6.1. turus ſim ad vos, ſic inflati ſunt qui- C
dam. Quod autem rurſus foris, & a-
pud profanos iudicio contenderent:
Audet aliquis veſtrum habens nego-
tium aduerſus alterum iudicari apud
infideles? Quod autem idolothyta co-
mederent, Non poteſtis menſæ Do-
mini participes eſſe, & menſæ dæmo-
1.Cor.10.21. niorum. Quodque mulieres minimè
velarentur, ſed viri contra velarentur,
1.Cor.11.4 audi quibus verbis eos caſtiget: Omnis
vir orans, aut prophetans velato capi-
te, deturpat caput ſuum: omnis autem
mulier orans aut prophetans non ve- D
1.Cor.11.21 lato capite, deturpat caput ſuum. At
illos pauperes cõtempſiſſe ſignificauit
etiam cum dixit: Alius quidem eſurit,
alius autem ebrius eſt: & rurſus, Aut
Eccleſiam Dei contemnitis, & con-
funditis eos, qui non habent? Quo-
niam autem ad maiora dona cuncti
cupidè accedebant, & minora nemo
1.Cor.12.29.& 15.35 recipiebat, ſic ait: Nunquid omnes A-
poſtoli? nũquid omnes prophetę? Por-
ro de reſurrectione quoque dubitaſſe
illos ex his colliges: Sed dicet aliquis,
Quomodo reſurgunt mortui? quali
autem corpore veniunt? Veruntamen

A λοῦσι τοῖς στόμασι τὴν λύχνην ῥίπτειν, οὐχ ἵνα ῥι-
φῶσιν, ἀλλ᾽ ἵνα παύσωσι δυσχεραίνοντα. πάντα
ὁ Χριστὸς διὰ τοῦτο ἐποίησεν, ἵνα εἰρηνεύωμεν,
ἵνα πρὸς ἀλλήλους ὦμεν συνδεδεμένοι. διὰ
τοῦτο καὶ Παῦλος πολλὰ καὶ μεγάλα Κορινθίοις
ἐγκαλεῖν ἔχων, οὐδὲν ἐνεκάλεσε πρὸ τούτου.
ἀλλ᾽ ἔχων αὐτοῖς ἐγκαλέσαι καὶ περὶ πορνείας,
καὶ περὶ ἀπονοίας, καὶ τῶν ἔξω δικαστηρίων, καὶ
τῶν ἐν τοῖς εἰδωλείοις συμποσίων, καὶ ὅτι γυ-
ναῖκες μὲν οὐκ ἐκαλύπτοντο τὰς κεφαλὰς ἄν-
δρες δὲ τοῦτο ἐποίουν, καὶ μετὰ τούτων ἁπάντων
διὰ τὴν τῶν πενήτων ὑπεροψίαν, καὶ τὴν ἐκ
B τῶν χαρισμάτων γινομένην αὐτοῖς ἀπόνοιαν,
καὶ περὶ τῆς τῶν σωμάτων ἀναστάσεως· ἔχων δὲ
μετὰ τούτων ἁπάντων καὶ περὶ τῆς πρὸς ἀλ-
λήλους φιλονεικίας καὶ διχοστασίας αὐτοῖς ἐπιτι-
μῆσαι, πάντα τὰ ἄλλα παραδραμὼν, ἐκεῖνο
διορθοῦται πρότερον. καὶ εἰ μὴ δοκῶ παρενο-
χλεῖν, ἀπ᾽ αὐτῶν τῶν τοῦ Παύλου ῥημάτων τοῦ-
το ποιήσω φανερὸν, ὅτι πάντα ἐκεῖνα ἔχων ἐγ-
καλεῖν, οὐδὲν πρὸ τούτου διώρθωσεν. ὅτι μὲν γὰρ
ἐπόρνευον, ἄκουσον τί φησιν· Ὅλως ἀκούεται ἐν
ὑμῖν πορνεία. ὅτι δὲ καὶ πεφυσίωνται καὶ μέ-
C γα ἐφρόνουν, Ὡς μὴ ἐρχομένου δέ μου πρὸς
ὑμᾶς ἐφυσιώθησάν τινες. ὅτι δὲ καὶ ἔξω πά-
λιν ἐδικάζοντο, Τολμᾷ τις ἐξ ὑμῶν πρᾶ-
γμα ἔχων πρὸς τὸν ἕτερον κρίνεσθαι ἐπὶ τῶν
ἀπίστων; ὅτι δὲ καὶ εἰδωλόθυτα ἤσθιον, Οὐ δύ-
νασθε τραπέζης κυρίου μετέχειν, καὶ τραπέ-
ζης δαιμονίων. καὶ περὶ τοῦ μὴ κατακαλύπτε-
σθαι δὲ τὰς γυναῖκας, ἀλλὰ τοὺς ἄνδρας ἀπὸ
ἐναντίας, ἄκουσον πῶς αὐτοῖς ἐπιτιμᾷ λέ-
γων· Πᾶς ἀνὴρ προσευχόμενος, ἢ προφητεύων
κατὰ κεφαλῆς ἔχων, καταισχύνει τὴν κεφαλὴν
αὐτοῦ· πᾶσα δὲ γυνὴ προσευχομένη, ἢ προ-
D φητεύουσα ἀκατακαλύπτῳ τῇ κεφαλῇ, καται-
σχύνει τὴν κεφαλὴν αὐτῆς. καὶ ὅτι τῶν πενήτων
ὑπερεώρων, καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν εἰπών· Ὃς μὲν
πεινᾷ, ὃς δὲ μεθύει· καὶ πάλιν, Ἢ τῆς ἐκκλησίας
τοῦ θεοῦ καταφρονεῖτε, καὶ καταισχύνετε τοὺς μὴ
ἔχοντας; ἐπειδὴ δὲ καὶ τοῖς μείζοσι τῶν χαρισμά-
των ἅπαντες ἐπεπήδων, καὶ τὸ ἔλαττον οὐδεὶς
κατεδέχετο, φησί· Μὴ πάντες ἀπόστολοι; μὴ
πάντες προφῆται; ὅτι δὲ καὶ περὶ τῆς ἀναστά-
σεως ἀμφέβαλλον, Ἀλλ᾽ ἐρεῖ τις, φησι, πῶς ἐγεί-
ρονται οἱ νεκροί; ποίῳ δὲ σώματι ἔρχονται; ἀλλ᾽

A ὅμως τοσαῦτα ἔχων ἐγκαλέσαι, οὐδὲν πρὸ ἐκείνου πρὸς αὐτοὺς εἶπε τῆς διχοστασίας καὶ τῆς φιλονεικίας· ἀλλ' εὐθέως ἀρχόμενος τῆς ἐπιστολῆς, οὕτω πως φησί, Παρακαλῶ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἵνα τὸ αὐτὸ λέγητε πάντες, καὶ μὴ ᾖ ἐν ὑμῖν σχίσματα. ᾔδει γάρ, ᾔδει σαφῶς, ὅτι τοῦτο πρότερον ἦν τὸ κατεπεῖγον. ὁ πορνεύων ἂν συνεχῶς εἰς τὴν ἐκκλησίαν εἰσίῃ, καὶ ὁ ἀλαζών, καὶ ὁ ὁποιονοῦν ἔχων ἐλάττωμα, ταχέως αὐτὸ συνεχοῦς ἀπολαύων διδασκαλίας ἀποθήσεται, καὶ πρὸς τὴν ὑγίειαν ἐπανήξει· ὁ μέντοι τῆς συνόδου ταύτης ἑαυτὸν ἀπορρήξας, B καὶ τῆς τῶν πατέρων διδασκαλίας ὑπεξαγαγών, καὶ τὸ ἰατρεῖον φυγών, κἂν ὑγιαίνειν δοκῇ, ταχέως εἰς ἀρρωστίαν πεσεῖται. καὶ καθάπερ ἰατρὸς ἄριστος τὸν πυρετὸν πρότερον σβέσας, τότε τὰ ἕλκη καὶ τὰ ῥήγματα διορθοῦται· οὕτω καὶ Παῦλος ἐποίησε, πρότερον τὴν διχόστασιν ἀνελών, τότε τὰ καθ' ἕκαστον μέλος ἐθεράπευσε τραύματα. διὰ τοῦτο καὶ ὑπὲρ τούτου διαλέγεται πρὸ τούτων, μηδὲ στασιάζειν πρὸς ἀλλήλους, μηδὲ οἰκείους ἄρχοντας ἐπιγράφεσθαι, μηδὲ εἰς πολλὰ κατατέμνειν μέρη Χριστοῦ τὸ σῶμα. C ταῦτα δὲ οὐκ ἐκείνοις ἔλεγε μόνον, ἀλλὰ καὶ τούτοις μετ' ἐκείνους τὰ αὐτὰ νοσοῦσιν. ἐκείνους δὲ ἡδέως ἔγωγε ἂν ἐροίμην, τί ποτέ ἐστι πάσχα, τί ποτέ ἐστι πεντηκοστή, καὶ τί μὲν τὸ Ἰουδαϊκόν, τί δὲ τὸ ἡμέτερον· καὶ τίνος ἕνεκεν ἐκεῖνο μὲν ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ παντὸς ἐγίνετο, τοῦτο δὲ καθ' ἑκάστην τελεῖται σύναξιν· τί βούλεται τὰ ἄζυμα, καὶ ἕτερα πολλῷ πλείονα τούτων εἰς αὐτὴν ταύτην συντελοῦντα τὴν ὑπόθεσιν. καὶ τότε ἂν ἔγνωτε καλῶς αὐτῶν τὴν ἄκαιρον φιλονεικίαν, οἳ μηδὲ λόγον περὶ ὧν ποιοῦσιν ἀποδοῦναι δυνάμενοι, D καίπερ ἁπάντων ὄντες σοφώτεροι, οὔτε παρὰ τῶν ἑτέρων μανθάνουσιν, ὅπερ ἐσχάτης ἐστὶ καταγνώσεως· μήτε αὐτοὺς εἰδέναι, μήτε τοῖς ἐπισταμένοις ἕπεσθαι, ἀλλ' ἁπλῶς ἀλόγῳ συνηθείᾳ τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἐπιτρέψαντες, κατὰ βαράθρων φέρονται καὶ κρημνῶν. ἀλλὰ τίς ὁ σοφὸς αὐτῶν λόγος, ὅταν ταῦτα αὐτοῖς ἀντιλέγωμεν; ὑμεῖς, φησίν, οὐ ταύτην ἐνηστεύετε τὴν νηστείαν πρότερον; τοῦτο οὐ σόν ἐστιν εἰπεῖν πρὸς με, ἀλλ' ἐμὲ δίκαιον ἂν εἴη πρὸς σὲ λέγειν, ὅτι καὶ ἡμεῖς οὕτως ἐνηστεύομεν πρότερον, ἀλλ' ὅμως προετιμήσαμεν τὴν συμφωνίαν τῆς τῶν χρόνων παρατηρήσεως.

A cum multa poſſet illis vitio vertere nihil ei fuit antiquius, quam vt de diſſidio & contentione cum illis ageret: itaque iam inde à principio epiſtolę ſic ait: Obſecro autem vos fratres, per nomen domini noſtri Ieſu Chriſti, vt 1.Cor.1.10. idipſum dicatis omnes, & non ſint in vobis ſchiſmata. Sciebat quippe, ſciebat probè hoc eſſe quod præ ceteris vrgebat. Fornicator ſi frequenter in eccleſiam ingrediatur, & ſuperbus, aut qui vitio quouis alio laboret, cito dum aſſiduè doctrina fruitur, illud expellet, & priſtinam recipiet ſanitatem: qui vero ſeipſum ab hoc conuentu B ſeiunxerit, & patrum ſe doctrinæ ſubtraxerit, atque à medici officina procul receſſerit, quamuis ſano corpore eſſe videatur, quamprimum in morbum incidet. Et quemadmodum optimus medicus ſedata prius & extincta febri, deinde vlceribus ac ruptionibus medetur: ita fecit & Paulus prius diſſēſione ſublata tum demum ſingulorum vulnera membrorum curauit. Propterea quoque de hoc ante omnia verba facit, vt neque inter ſe diſſideant neque proprios ſibi rectores aſſignent; C neue multas in partes diuidant Chriſti corpus. Hæc autem non illis ſolum dicebat, ſed & his poſt illos qui eodem morbo laborant, quos equidem ſciſcitarer lubens, quid ſit Paſcha, quid ſit Pentecoſte, & quid ſit Iudaicum, quid ſit noſtrum: aut quam ob cauſſam illud quidem ſemel annis ſingulis fieret, hoc vero ſingulis in collectis celebretur: quid ſibi velint azyma, & alia his multo plura, quæ ad hoc pertinent argumentum. Tum vero probe cognoſcetis, quam intempeſtiua illorum ſit contentio, qui ne rationem quidem D reddere de illis poſſunt quæ faciunt, licet omnibus ſint ſapientiores, neque diſcant ex cæteris, quod damnandum eſt maximè, cum nec ipſi ſciant, neque eos qui ſciunt duces ſequantur, ſed temere inconſultę cuidam conſuetudini res ſuas permittentes in barathra & præcipitia ferantur. Quis porro ſapiens eſt illorum ſermo, cum hæc illis obiicimus? Vos inquiunt, nonne hoc ieiuniũ antea obſeruabatis? Hoc vero tuum non eſt mihi dicere, ſed hoc ipſe tibi iure dixerim, nos quoque ſic antea ieiunaſſe, veruntamen tēporũ obſeruationi pręferendam cōcordiã cenſuiſſe:

Gal.4.12. quodque Galatis dicebat Paulus, hoc & vobis ipſe dico: Eſtote ſicut ego, quia & ego ſicut vos. Quid hoc porro ſibi vult? Perſuaſerat illis, vt à circunciſione diſcederent, ſabbata aſpernarentur, & dies & alia cuncta legis inſtituta: deinde quoniam illos vereri cernebat ac reformidare, ne forte tranſgreſſionis pœnam ac ſuppliciũ ſuſtinerent, ſuo illis exemplo animum addit, cum ait, Eſtote ſicut ego, quia & ego ſicut vos. Num enim ex gentibus, inquit, veni? num legalis conuerſationis imperitus eram? aut pœnæ quæ legem tranſgredientibus eſt propoſita? *Philip.3.2.* Hebræus ſum ex Hebræis ſecundum legem Phariſæus, ſecundum æmulationem perſequens eccleſiam: ſed quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus ſum propter Chriſtum detrimenta. Hoc eſt ſemel ab illis diſceſſi. Eſtote ergo ſicut & ego: nã & ego ſicut vos eram. Quid autem de me loquor? trecenti patres, vel etiam plures cum in regione Bithyniæ conueniſſent, hęc decreuerunt, & tu illos omnes probro afficis? *Conciliũ primum Nicænum Oecumenicum.* Duorum enim alterum, aut illos inſcitiæ condemnas, quaſi non ſatis accuratè nouiſſent, aut timiditatis, quaſi nouiſſent quidem, ſed diſſimulaſſent, ac veritatem prodidiſſẽt. Cum enim non ſtes iis, quæ ab illis decreta ſunt, hæc omnia ſequuntur. Multæ vero ſapientiæ ac fortitudinis ſpecimen ab illis editum fuiſſe tum temporis, omnia quæ accidere teſtãtur. Nam ſapientiam quidem illorum, quæ tum edita eſt fides indicat, quę & hæreticorum os obturauit, & tanquam murus inexpugnabilis omnes illorum inſidias propulſauit: fortitudinem autem perſecutio, quæ paulo ante ſedata fuerat, & quod eccleſiis fuerat illatum bellum. Tanquam enim ſtrenui quidam bellatores innumeris trophæis erectis, ac multis exceptis vulneribus vndique tum eccleſiarum præſules reuertebantur ſtigmata Chriſti portantes, qui plurima poterant enumerare ſupplicia, quæ confeſſionis ergo tolerauerant. ſiquidem alij poterant metalla narrare, ac miſerias, qua ſmillies paſſi fuerãt, alij bonorum omnium publicationes, alij famem, alij frequentia vulnera, dum aliis latera deraderentur, aliis terga contunderentur, alij effoſſos oculos, alij parte aliqua corporis pro-

A καὶ ὅπερ ὁ Παῦλος πρὸς Γαλάτας ἔλεγε, τοῦτο καὶ ἐγὼ ὑμῖν λέγω· Γίνεσθε ὡς ἐγὼ, ὅτι κἀγὼ ὡς ὑμεῖς. τί δὲ τοῦτό ἐστιν, ἐπειδὴ αὐτοὺς ἀποστῆναι περιτομῆς, καταφρονῆσαι σαββάτων, καὶ ἡμερῶν, καὶ τῶν ἄλλων τῶν νομίμων ἁπάντων. εἶτα, ἐπειδὴ δεδοικότας ἑώρα καὶ φοβουμένους, μήποτε παραβάσεως κόλασιν ὑπομείνωσι καὶ τιμωρίαν, ἀπὸ τῶν καθ᾽ ἑαυτὸν πραγμάτων εἰς τὸ θαῤῥεῖν αὐτοὺς ἐνάγει, λέγων· γίνεσθε ὡς ἐγὼ, ὅτι κἀγὼ ὡς ὑμεῖς. μὴ γὰρ ἐξ ἐθνῶν ἦλθον, φησί; μὴ γὰρ ἄπειρος ἤμην τῆς νομικῆς πολιτείας, καὶ τῆς τιμωρίας τῆς κειμένης τοῖς παραβαίνουσι τὸν B νόμον; Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων, κατὰ νόμον Φαρισαῖος, κατὰ ζῆλον διώκων τὴν ἐκκλησίαν. ἀλλὰ καὶ ἅτινα ἦν μοι κέρδη, ταῦτα ἥγημαι διὰ τὸν Χριστὸν ζημίαν· τουτέστιν, ἀπέστην αὐτῶν καθάπαξ. γίνεσθε οὖν ὡς κἀγώ· καὶ γὰρ κἀγὼ ὡς ὑμεῖς ἤμην. καὶ τί λέγω περὶ ἐμαυτοῦ; τριακόσιοι πατέρες, ἢ καὶ πλείους, εἰς τὴν Βιθυνῶν χώραν συνελθόντες ταῦτα ἐνομοθέτησαν· καὶ πάντας ἀτιμάζεις ἐκείνους. δυοῖν γὰρ θάτερον, ἢ ἄνοιαν αὐτῶν, ὡς οὐκ ἀκριβῶς εἰδότων, καταγινώσκεις, ἢ δειλίαν, ὡς εἰ-C δότων μὲν, ὑποκρινομένων δὲ καὶ προδόντων τὴν ἀλήθειαν. ἐὰν γὰρ μὴ μένῃς ἐφ᾽ οἷς ἐνομοθέτησαν ἐκεῖνοι, ταῦτα ἕπεται πάντως. ὅτι δὲ καὶ σοφίαν πολλὴν καὶ ἀνδρείαν ἐπεδείξαντο τότε, τὰ γεγενημένα ἅπαντα δηλοῖ. τὴν μὲν γὰρ σοφίαν αὐτῶν δείκνυσιν ἡ τότε ἐκτεθεῖσα πίστις, καὶ τὰ τῶν αἱρετικῶν ἐμφράξασα στόματα, καὶ καθάπερ τεῖχος ἀῤῥαγὲς τὰς ἐπιβουλὰς αὐτῶν ἀποκρουσαμένη πάσας· τὴν δὲ ἀνδρείαν ὁ προσφάτως παυσάμενος διωγμὸς, καὶ ὁ τῶν ἐκκλησιῶν πόλεμος. καθάπερ γὰρ ἀριστεῖς τινες μυρία στήσαντες τρόπαια, καὶ πολλὰ D δεξάμενοι τραύματα, οὕτω πανταχόθεν ἐπανήεσαν τότε τῶν ἐκκλησιῶν οἱ προεστῶτες, τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ βαστάζοντες, καὶ πολλὰς ἔχοντες ἀριθμεῖν τιμωρίας, ἃς διὰ τὴν ὁμολογίαν ὑπέμειναν. οἱ μὲν γὰρ εἶχον εἰπεῖν μέταλλα καὶ τὴν ἐν αὐτοῖς ταλαιπωρίαν, οἱ δὲ δημεύσεις τῶν ὄντων ἁπάντων, οἱ δὲ λιμοὺς, οἱ δὲ πληγὰς συνεχεῖς· καὶ οἱ μὲν τὰς πλευρὰς κατεξεσμένας, οἱ δὲ τὰ νῶτα συντετριβέντα, οἱ δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξορυχθέντας, οἱ δὲ ἄλλο τι τοῦ σώματος μέρος ἀφῃρημένους ἑαυτοὺς

διὰ τὸν Χριστὸν ἐπιδείκνυσθαι εἶχον. καὶ ἀπὸ τῶν ἀθλητῶν τούτων ἡ σύνοδος ἅπασα συγκεκρότητο τότε, καὶ μετὰ τῆς πίστεως καὶ τοῦτο ἐνομοθέτησαν, ὥστε κοινῇ καὶ συμφώνως τὴν ἑορτὴν ταύτην ἐπιτελεῖν. οἱ τοίνυν τὴν πίστιν μὴ προδόντες ἐν οὕτω χαλεπωτάτοις καιροῖς, τοῦτο δὲ ἡμερῶν παρατήρησιν καθυποκρίνεσθαι ἔμελλον; ὅρα τί ποιεῖς, τοσούτους κατακρίνων πατέρας, οὕτως ἀνδρείους καὶ σοφούς. εἰ γὰρ τελώνην κατακρίνας ὁ Φαρισαῖος, πάντα ἀπώλεσεν ἅπερ εἶχεν ἀγαθὰ, τίνα ἕξεις συγγνώμην, ποίαν δὲ ἀπολογίαν τοσούτων κατεξανιστάμενος διδασκάλων τῶν τῷ θεῷ φίλων, καὶ ταῦτα ἀδίκως καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἀλογίας; οὐκ ἤκουσας αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, ὅτι Ὅπου δύο ἢ τρεῖς εἰσὶ συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν; εἰ δὲ ὅπου δύο ἢ τρεῖς, μέσος ἐστὶν ὁ Χριστὸς, ὅπου τριακόσιοι καὶ πολλῷ πλείους τούτων ἦσαν, πολλῷ μᾶλλον παρῆν, καὶ πάντα ἐτύπου καὶ ἐνομοθέτει. σὺ δὲ οὐ μόνον ἐκείνων καταγινώσκεις, ἀλλὰ καὶ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης, ἣ καὶ τὴν ἐκείνων γνώμην ἐπῄνεσεν. ἢ καὶ τῶν ἁπανταχοῦ τῆς γῆς πατέρων σοφωτέρους Ἰουδαίους εἶναι νομίζεις, καὶ ταῦτα, τῆς πατρῴας ἐκπεσόντας πολιτείας, καὶ ἑορτὴν οὐδεμίαν τελοῦντας; ὅτι γὰρ οὐκ ἔστιν ἄζυμα παρ' αὐτοῖς, οὐδὲ πάσχα (καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἀκούω λεγόντων πολλῶν, ὅτι μετὰ τοῦ ἀζύμου τὸ πάσχα ἐστὶν) ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔστι παρ' αὐτοῖς ἄζυμα, ἄκουσον τοῦ νομοθέτου λέγοντος, Οὐ δυνήσεσθε ποιῆσαι τὸ πάσχα ἐν οὐδεμιᾷ τῶν πόλεών σου, ὧν κύριος ὁ θεός σου δίδωσί σοι, ἀλλ' ἢ εἰς τὸν τόπον, ὃν ἂν ἐπικληθῇ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, περὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ λέγων. ὁρᾷς πῶς εἰς μίαν πόλιν συγκλείσας τὴν ἑορτὴν, ὕστερον καὶ τὴν πόλιν καθεῖλεν αὐτὴν, ἵνα καὶ ἄκοντας αὐτοὺς ἀπαγάγῃ τῆς πολιτείας ἐκείνης; ὅτι γὰρ προῄδει τὸ ἐσόμενον ὁ θεὸς, παντί που δῆλόν ἐστι. τίνος οὖν ἕνεκεν ἐκεῖ συνήλασεν αὐτοὺς ἀπὸ τῆς οἰκουμένης ἁπάσης, προειδὼς ὅτι ἀπολεῖται ἡ πόλις; οὐκ εὔδηλον, ὅτι καταλῦσαι βουλόμενος τὴν ἑορτήν; ὁ θεὸς αὐτὴν κατέλυσε, καὶ Ἰουδαίοις ἀκολουθεῖς, περὶ ὧν φησιν ὁ προφήτης, Καὶ τίς τυφλὸς, ἀλλ' ἢ οἱ παῖδές μου, καὶ κωφὸς, ἀλλ' ἢ οἱ κυριεύοντες αὐτῶν; περὶ τίνα γὰρ οὐκ ἐγένοντο ἀγνώμονες ἐκεῖνοι καὶ ἀναίσθητοι; περὶ τοὺς ἀποστόλους; περὶ τοὺς προφήτας;

A pter Chriſtum ſe fuiſſe mutilatos poterant indicare. Atque ex his athletis collecta tum fuerat ſynodus vniuerſa, cõmunique definitione fidei hoc quoque decreuerũt, vt ſimul vnoque conſenſu feſtum iſtud celebraretur. Ergone qui fidem temporibus adeo difficilibus non prodiderant, hi propter dierum obſeruationem diſſimulatione vti potuerunt? Vide quid agas, dum tantos patres condemnas, adeo fortes, adeoque ſapientes. Nam ſi publicanum condemnans Phariſæus omnia bona perdidit, quæ habebat: qua venia dignus, qua defenſione B cenſeberis, qui aduerſus tot doctores Deo caros, idque iniuria & contra rationem inſurgas? Non audiſti Chriſtum dicentem, vbi duo vel tres ſunt in nomine meo congregati, ibi ſum in medio eorum? Quod ſi vbi duo tresue ſunt, medius eſt Chriſtus, vbi trecenti acmulto plures aderant, multo magis aderat, omniaque deſignabat ac decernebat. At tu non illos tantum condemnas, ſed & orbem terrarum vniuerſum, qui ſententiam illorum comprobauit. An vero Iudæos etiam vniuerſi orbis terrarum patribus ſapientiores arbitraris, C homines inquam patriis ritibus orbatos, & qui ne vllum quidem feſtum celebrant? Nam nec apud illos azyma eſſe, nec Paſcha (multos quippe dicere iſtud audio Paſcha eſſe cum azymo) ſed apud illos non eſſe azyma, ex his legiſlatoris verbis collige, Non poteritis facere Paſcha in vlla vrbium tuarum, quas Dominus Deus tuus dat tibi, ſed in loco, in quo inuocatum fuerit nomen eius. Vides quo pacto, cum in vnam vrbem feſtum incluſiſſet, deinceps & ipſam vrbem euerterit, vt vel inuitos illos D ab illa religione reuocaret? Non enim illi dubium eſt, quin Deus quæ erant conſecutura præuideret. Quam igitur ob cauſſam illic eos ex toto terrarum orbe congregauit, cum fore prꝗuideret, vt ciuitas vaſtaretur? an nõ hinc liquet illum tolli feſtiuitatem voluiſſe? Deus illam ſuſtulit, & tu Iudæos ſectaris, de quibus ait propheta, Et quis cæcus, niſi pueri mei, & ſurdus niſi qui dominantur eorum? Erga quem enim illi non fuerunt ingrati ac ſtupidi? erga Apoſtolos, erga prophetas?

Matth. 18. 20.

Deut. 16. 5

Eſai. 42. 18

erga doctores ſuos. Quid autem opus eſt de doctoribus ac prophetis verba facere, cum & ipſos liberos ſuos occiderint? immolarunt enim filios ſuos dæmoniis, & naturam ignorarunt, num igitur quæſo dies erant obſeruaturi? propinquitatem conculcarunt, & filiorum obliti ſunt, Dei ipſius, à quo conditi fuerant, ſunt obliti. Deum enim, inquit, dereliquiſti, qui te genuerat, & oblitus es Dei nutrientis te. Deum dereliquerunt, & ſolennitates erant obſeruaturi? quis hos dicat? ſiquidem Chriſtus etiam idcirco cum illis Paſcha fecit, non vt nos cum illis faciamus, ſed vt per vmbram veritatẽ introduceret. Nam & circunciſionem paſſus eſt, & ſublata ſeruauit, & feſta celebrauit, & azyma comedit, & hæc omnia Hieroſolymis peregit; ſed nulli tamen horum nos obnoxii ſumus, ac clamat Paulus dicens, Si circuncidamini Chriſtus vobis nihil proderit. Et de azymis rurſus, Itaque feſtum celebremus non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ, ſed in azymis ſynceritatis & veritatis. Noſtra enim azyma ſunt non farina commixta, ſed conuerſatio ſyncera & vita per virtutem tranſacta. Quam igitur ob cauſſam tum temporis fecit Chriſtus? quoniam vetus Paſcha futuri erat figura, veritatem autem oportuit addi figuræ, cum prius vmbram oſtendiſſet, veritatem deinde, in eadẽ menſa induxit: porro iam illata veritate, vmbra deinceps abſconditur, neque iam amplius tempeſtiua eſt. Noli ergo hoc obtendere, ſed mihi illud oſtende, ita fieri Chriſtum iuſſiſſe. Nam ego quidem contrarium oſtendo, non modo non iuſſiſſe dies obſeruari, ſed etiam ab hac nos neceſſitate liberaſſe. Audi ſane quid dicat Paulus, cum vero Paulũ dico, dico Chriſtum: ipſe enim eſt qui Pauli animam mouet: quid igitur iſte dicit? Dies obſeruatis & menſes, & tempora, & annos. Timeo vos, ne forte ſine cauſa laborauerim in vobis: & rurſus, Quotieſcunque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis. Quotieſcunque vero cum dixerit permiſit hoc eius arbitrio, qui accedit, eumque omni dierum obſeruatione liberauit. Non enim idem ſunt Paſcha & Quadrageſima:

Deut. 32. 18.

Gal. 5. 2.
1. Cor. 5. 8.

Cur Chriſtus Paſcha celebrarit.

Gal. 4. 10.
1 Cor. 11. 26.

A περὶ τοὺς αὐτῶν διδασκάλους; καὶ τί χρὴ λέγειν διδασκάλους καὶ προφήτας, ὅπου γε καὶ αὐτοὺς τοὺς υἱοὺς αὐτῶν κατέσφαζον, ἔθυσαν γὰρ τοὺς υἱοὺς αὐτῶν τοῖς δαιμονίοις. τὴν φύσιν ἠγνόησαν, καὶ ἡμέρας ἤμελλον παρατηρεῖν, εἰπέ μοι; τὴν συγγένειαν κατεπάτησαν, τῶν τέκνων ἐπελάθοντο· αὐτοῦ τοῦ πεποιηκότος αὐτοὺς θεοῦ ἐπελάθοντο. Θεὸν γάρ, φησι, τὸν γεννήσαντά σε ἐγκατέλιπες, καὶ ἐπελάθου θεοῦ τοῦ τρέφοντός σε. τὸν θεὸν ἐγκατέλιπον, καὶ ἑορτὰς φυλάττειν ἤμελλον; καὶ τίς ἂν τοῦτο εἴποι; ἐπεὶ καὶ ὁ Χριστὸς διὰ τοῦτο μετ' αὐτῶν τὸ πάσχα ἐποίησεν, οὐχ ἵνα ποιῶμεν ἡμεῖς μετ' ἐκείνων, B ἀλλ' ἵνα τῇ σκιᾷ τὴν ἀλήθειαν ἐπαγάγῃ. καὶ γὰρ καὶ περιτομὴν ὑπέμεινε, καὶ σάββατα ἐτήρησε, καὶ ἑορτὰς ἐπετέλεσε, καὶ ἄζυμα ἔφαγε, καὶ ἐν Ἱεροσολύμοις ταῦτα ἔπραξεν ἅπαντα. ἀλλ' οὐδενὶ τούτων ἡμεῖς ὑποκείμεθα, ἀλλὰ βοᾷ Παῦλος λέγων· Ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει. καὶ περὶ τῶν ἀζύμων πάλιν· ὥστε ἑορτάζωμεν, μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ μηδὲ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας. ἡμῶν γὰρ τὰ ἄζυμα οὐκ ἄλευρον πεφυραμένον, ἀλλ' εἰλικρι- C νὴς πολιτεία, καὶ βίος ἐνάρετος. τίνος οὖν ἕνεκεν ἐποίησεν ὁ Χριστὸς τότε; ἐπειδὴ τὸ παλαιὸν πάσχα τύπος ἦν τοῦ μέλλοντος ἔσεσθαι, ἔδει δὲ τὴν ἀλήθειαν ἐπιτεθῆναι τῷ τύπῳ, πρότερον δείξας τὴν σκιάν, τότε ἐπήγαγε τὴν ἀλήθειαν ἐπὶ τῆς αὐτῆς τραπέζης. τῆς ἀληθείας δὲ ἐπεισελθούσης, ἡ σκιὰ λοιπὸν ἀποκρύπτεται, καὶ οὐδὲ καιρὸν ἔχει. μὴ τοίνυν τοῦτο προβάλλου, ἀλλ' ἐκεῖνό μοι δεῖξον, ὅτι οὕτως ἐκέλευσε ποιεῖν ὁ Χριστός. ἐγὼ γὰρ τοὐναντίον δείκνυμι, ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἐκέλευσε παρατηρεῖν ἡμέρας, ἀλλὰ D καὶ ἀπέλυσεν ἡμᾶς τῆς ἀνάγκης ταύτης. ἄκουσον γοῦν τί φησιν ὁ Παῦλος. ὅταν δὲ τὸν Παῦλον εἴπω, τὸν Χριστὸν λέγω· ἐκεῖνος γάρ ἐστιν ὁ τὴν Παύλου κινῶν ψυχήν. τί οὖν οὗτος φησιν; Ἡμέρας παρατηρεῖσθε, καὶ μῆνας, καὶ καιρούς, καὶ ἐνιαυτούς. φοβοῦμαι ὑμᾶς, μήπως εἰκῇ κεκοπίακα εἰς ὑμᾶς· καὶ πάλιν, Ὁσάκις ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ κυρίου καταγγέλλετε. ὁσάκις δὲ εἰπών, κύριον ἐποίησε τὸν προσιόντα, πάσης ἡμερῶν παρατηρήσεως ἀπαλλάξας αὐτόν. οὐ γὰρ ταὐτὸν πάσχα καὶ τεσσαρακοστή,

ἀλλ'

ἀλλ' ἕτερον πάσχα, καὶ ἕτερον τεσσαρακοστή. τεσσαρακοστὴ μὲν γὰρ ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ γίνεται, πάσχα δὲ τρίτον τῆς ἑβδομάδος· ἔστι δ' ὅτε καὶ τέταρτον, μᾶλλον δὲ ὁσάκις ἂν βουλώμεθα. πάσχα γὰρ οὐ νηστεία ἐστὶν, ἀλλ' ἡ προσφορὰ, καὶ ἡ θυσία, ἡ καθ' ἑκάστην γινομένη σύναξιν. καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν, ἄκουσον τοῦ Παύλου λέγοντος, Τὸ πάσχα ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη Χριστός· καὶ, Ὁσάκις ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε. ὥστε ὁσάκις ἂν προσίῃς μετὰ καθαροῦ συνειδότος, πάσχα ἐπιτελεῖς, οὐχ ὅταν νηστεύσῃς, ἀλλ' ὅταν τῆς θυσίας ἐκείνης μετέχῃς. Ὁσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε τὸν ἄρτον τοῦτον, καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε. πάσχα δέ ἐστι, τὸ τὸν θάνατον καταγγέλλειν. καὶ γὰρ ἡ σήμερον γινομένη προσφορὰ, καὶ ἡ χθὲς ἐπιτελεσθεῖσα, καὶ ἡ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ὁμοία ἐστὶ καὶ αὐτὴ τῇ γινομένῃ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὴν τοῦ σαββάτου· καὶ οὐδὲν ἐκείνη ταύτης σεμνοτέρα, οὐδὲ αὕτη ἐκείνης εὐτελεστέρα, ἀλλὰ μία καὶ ἡ αὐτὴ, ὁμοίως φρικτὴ καὶ σωτήριος. τίνος οὖν ἕνεκεν νηστεύομεν, φησὶ, τὰς τεσσαράκοντα ταύτας ἡμέρας; πολλοὶ τὸ παλαιὸν τοῖς μυστηρίοις προσῄεσαν ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχε, καὶ μάλιστα κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον, καθ' ὃν ὁ Χριστὸς αὐτὰ παρέδωκε. συνειδότες οὖν οἱ πατέρες τὴν βλάβην τὴν γινομένην ἐκ τῆς ἠμελημένης προσόδου, συνελθόντες ἐτύπωσαν ἡμέρας τεσσαράκοντα νηστείας, εὐχῶν, ἀκροάσεως, συνόδων, ἵν' ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις καθαρθέντες μετ' ἀκριβείας ἅπαντες καὶ δι' εὐχῶν, καὶ δι' ἐλεημοσύνης, καὶ διὰ νηστείας, καὶ διὰ παννυχίδων, καὶ διὰ δακρύων, καὶ δι' ἐξομολογήσεως, καὶ διὰ τῶν ἄλλων ἁπάντων, οὕτω κατὰ δύναμιν τὴν ἡμετέραν μετὰ καθαροῦ συνειδότος προσίωμεν. καὶ ὅτι μέγα κατώρθωσαν διὰ τῆς συγκαταβάσεως ταύτης εἰς συνήθειαν ἡμᾶς νηστείας καταστήσαντες, δῆλον ἐκεῖθεν. ἡμεῖς μὲν γὰρ ἂν διὰ παντὸς τοῦ ἐνιαυτοῦ μένωμεν βοῶντες καὶ κηρύττοντες νηστείαν, οὐδεὶς προσέχει τοῖς λεγομένοις· ἂν δὲ ἐπιστῇ μόνον ὁ τῆς τεσσαρακοστῆς καιρὸς, καὶ μηδενὸς παραινοῦντος, μηδὲ συμβουλεύοντος, καὶ ὁ σφόδρα νωθρότατος διανίσταται, τὴν παρὰ τοῦ καιροῦ λαμβάνων συμβουλὴν καὶ παραίνεσιν. ἂν οὖν ἔρηταί σε Ἰουδαῖος καὶ Ἕλλην, τίνος ἕνεκεν νηστεύεις; μὴ εἴπῃς, ὅτι διὰ τὸ πάσχα,

A ſiquidem Quadrageſima ſemel in anno fit, Paſcha vero ter in hebdomada, nonnunquam etiam quater, vel potius quotieſcũque volumus. Eſt enim Paſcha non ieiunium, ſed oblatio, & ſacrificium, quod in ſingulis fit collectis. Hoc autem ita eſſe, collige ex his Pauli verbis, Paſcha noſtrum pro nobis immolatus eſt Chriſtus, & Quotieſcunque manducabitis panem hũc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis. Itaque quotieſcunque cum conſcientia munda accedis, Paſcha celebras, non quando ieiunas, ſed quando ſacrificij illius ſis particeps. B Quotieſcunque enim manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis. Paſcha vero eſt mortem annuntiare. Nã quæ hodie fit oblatio, quæque heſterno die celebrata eſt, & quæ ſingulis diebus, ſimilis eſt & eadem cum ea, quæ die illa ſabbati facta eſt: & nihilo fuit illa venerabilior iſta, neque vilior hæc quam illa, ſed vna eadémq; pariter tremenda & ſalutaris. Quam igitur ob cauſſam ieiunamus, inquit per hos dies quadraginta? Multi quondã C temere ac ſine iudicio præcipuè verò hoc tempore quo Chriſtus ea tradidit, ad ſacra myſteria accedebant. Cum igitur intelligerent Patres, quãtum ex temerario acceſſu detrimenti caperetur, conuenientes quadraginta dies ieiunij, precum, auditionis verbi Dei, & conuentuũ deſignarũt, vt in his diebus omnes per preces, per eleemoſynam, per ieiunium, per vigilias, per lacrymas, per confeſſionẽ ac per cætera omnia diligẽter expurgati ita pro captu noſtro cũ conſcientia pura accedamus. Porro illos hac D ſua condeſcenſione magnum quid & egegium præſtitiſſe, dum effecerunt, vt in ieiunij conſuetudinem veniremus, inde conſtat. Nam nos quidem ſi toto anno clamare ac ieiunium prędicare non ceſſemus, nemo verbis noſtris animum attendit: quod ſi tantùm Quadrageſimæ tempus aduenerit, licet cohortetur nemo, licet cõſiliũ det nemo, etiam is, qui negligentiſſimus fuerit, excitatur, & oblatum ab ipſo tempore conſilium & cohortationem admittit. Si igitur interroget te Iudæus & Gentilis qua de cauſſa ieiunes, ne dicas propter Paſcha,

1 Cor. 5. 7. 1. Cor. 11. 26.

Cur per 40 dies ieiunetur.

neque propter crucem: ſic enim anſam illi nos arguendi præberes. Neque enim ob Paſcha ieiunamus, neque ob crucē, ſed ob peccata noſtra, quoniam ad myſteria ſumus acceſſuri: nam alioqui Paſcha non ieiunij, neque luctus, ſed gaudij & exultationis eſt occaſio. Crux enim peccatum ſuſtulit, expiatio fuit orbis terrarum, inueterati odij reconciliatio, ianuas cœli aperuit, eos qui odioſi erant, amicos reddidit, in cœlum reduxit, naturam noſtram in throni dextera collocauit, alia nobis innumera bona largita eſt. Nō igitur lugere ac mœrore contrahi oportet, ſed horum omniū cauſa gaudere ac lætari. Propterea quoque dixit Paulus: Mihi autem abſit gloriari, niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti: & rurſus, Cōmendat autem charitatem ſuam Deus erga nos: quoniam cum adhuc peccatores eſſemus, Chriſtus pro nobis mortuus eſt: & Ioannes ita planè loquitur: Sic enim Deus dilexit mundum. quomodo quæſo? & aliis omnibus prætermiſſis crucem poſuit. Cum enim dixiſſet, Sic Deus dilexit mundum, adiecit, vt filium ſuum vnigenitum daret, vt crucifigeretur, vt omnis, qui credit in eū, non pereat, ſed habeat vitā æternā. Si ergo caritatis occaſio crux eſt, & gloriatio, ne dicamus nos eius cauſſa lugere. Nō enim ob illā lugemus, abſit, ſed ob noſtra peccata. Idcirco ieiunamus. Sane Catechumenus nunquam Paſcha celebrat, quamuis ieiunet ſingulis annis, quoniā oblationi non cōmunicat, quemadmodū & qui non ieiunat, ſi cum pura accedat cōſcientia, Paſcha celebrat, ſiue hodie, ſiue cras, ſiue alio quouis tempore cōmunionis fiat particeps. Non enim ex temporū obſeruatione, ſed ex pura conſcientia optimus iudicatur acceſſus. At nos cōtrarium agimus, mentem quidem non expurgamus, ſed ſi die illo accedamus, celebrare nos Paſcha cenſemus, quantumuis peccatis redundemus. Sed non ita ſe res habet, non ita planè: verum licet, vel in ipſo ſabbato cum praua acceſſeris conſcientia, excidiſti à communione, & non celebrato Paſcha receſſiſti: quemadmodū cōtra licet hodie cōmunices abſterſis peccatis, diligenter Paſcha celebraſti.

Gal.6.14. *Rom.5.8.*

Ioa 3.16.

Catechumeni non celebrant Paſcha.

A μηδὲ ὅτι διὰ τὸν σταυρόν, ἐπεὶ πολλὴν αὐτοῖς δίδως τὴν λαβήν. οὐ γὰρ διὰ τὸ πάσχα νηστεύομεν, οὐδὲ διὰ τὸν σταυρόν, ἀλλὰ διὰ τὰ ἁμαρτήματα τὰ ἡμέτερα, ἐπειδὴ μέλλομεν μυστηρίοις προσιέναι· ἐπεὶ τό γε πάσχα οὐ νηστείας ἐστὶν, οὐδὲ πένθους, ἀλλ' εὐφροσύνης καὶ χαρᾶς ὑπόθεσις. ὁ γὰρ σταυρὸς ἔλυσε τὴν ἁμαρτίαν, καθάρσιον τῆς οἰκουμένης ἐγένετο, καταλλαγὴ χρονίας ἔχθρας, ἀνέῳξε τοῦ οὐρανοῦ τὰς πύλας, τοὺς μισουμένους φίλους ἐποίησεν, εἰς τὸν οὐρανὸν ἐπανήγαγεν, ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου ἐκάθισε τὴν ἡμετέραν φύσιν, μυρία ἕτερα παρέσχεν ἡμῖν ἀγαθά.
B οὐ τοίνυν πενθεῖν, οὐδὲ κατεστάλθαι χρὴ, ἀγάλλεσθαι δὲ καὶ χαίρειν ὑπὲρ τούτων ἁπάντων. διὰ τοῦτο καὶ Παῦλός φησιν, Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. καὶ πάλιν, Συνίστησι δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην εἰς ἡμᾶς ὁ θεὸς, ὅτι ἔτι ἁμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε. καὶ ὁ Ἰωάννης οὕτω πως φησίν· Οὕτω γὰρ ἠγάπησεν ὁ θεὸς τὸν κόσμον. πῶς, εἰπέ; καὶ πάντα παραδραμὼν τἄλλα, τὸν σταυρὸν τέθεικεν. εἰπὼν γὰρ, οὕτως ἠγάπησεν ὁ θεὸς τὸν κόσμον, ἐπήγαγεν, ὅτι τὸν μο-
C νογενῆ αὐτοῦ υἱὸν ἔδωκεν, ἵνα σταυρωθῇ, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. εἰ τοίνυν ἀγάπης ὑπόθεσις καὶ καύχημα ὁ σταυρὸς, μὴ λέγωμεν ὅτι δι' αὐτὸν πενθοῦμεν. οὐ γὰρ πενθοῦμεν δι' ἐκεῖνον (μὴ γένοιτο) ἀλλὰ διὰ τὰ οἰκεῖα ἁμαρτήματα. διὰ τοῦτο νηστεύομεν. ὁ γοῦν κατηχούμενος οὐδέποτε πάσχα ἐπιτελεῖ, καίτοι νηστεύων κατ' ἐνιαυτὸν, ἐπειδὴ προσφορᾶς οὐ κοινωνεῖ· ὥσπερ οὖν καὶ ὁ μὴ νηστεύων, ἂν μετὰ καθαροῦ προσέλθῃ συνειδότος, πάσχα ἐπιτελεῖ, κἂν σήμερον, κἂν αὔριον, κἂν
D ὁποτεοῦν μετάσχῃ τῆς κοινωνίας. οὐ γὰρ ἐν παρατηρήσει καιρῶν, ἀλλ' ἐν συνειδότι καθαρῷ ἡ ἀρίστη κρίνεται πρόσοδος. ἡμεῖς δὲ τοὐναντίον ποιοῦμεν. τὴν μὲν διάνοιαν οὐ καθαίρομεν· εἰ δὲ τῇ ἡμέρᾳ προσέλθοιμεν ἐκείνῃ, νομίζομεν πάσχα ἐπιτελεῖν, κἂν μυρίων γέμωμεν ἁμαρτημάτων. ἀλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν. ἀλλὰ κἂν ἐν αὐτῷ τῷ σαββάτῳ προσέλθῃς μετὰ πονηροῦ συνειδότος, ἐξέπεσας τῆς κοινωνίας, ἀπῆλθες, οὐκ ἐπιτελέσας τὸ πάσχα· ὥσπερ οὖν κἂν σήμερον κοινωνῇς, τὰ ἁμαρτήματα ἀπονιψάμενος, τὸ πάσχα ἐπετέλεσας ἀκριβῶς.

A ἐχρῆν τοίνυν τὴν ἀκρίβειαν ταύτην ὑμᾶς καὶ τὴν ἐπιτονίαν, μὴ ἐν τῇ τῶν καιρῶν παρατηρήσει, ἀλλ' ἐν τῇ προσόδῳ φυλάττειν. καὶ καθάπερ αἱρεῖσθε νῦν πάντα ὑπομεῖναι, ἢ μεταθεῖναι τὴν συνήθειαν, οὕτως ἔδει τούτου μὲν καταφρονεῖν, πάντα δὲ αἱρεῖσθαι πάσχειν καὶ ποιεῖν, ὥστε μὴ μετ' ἁμαρτημάτων προσιέναι. ὅτι γὰρ οὐδεὶς λόγος καιρῶν τῷ θεῷ, καὶ παρατηρήσεως τοιαύτης, ἄκουσον αὐτοῦ δικάζοντος· Πεινῶντά με ἴδετε, φησὶ, καὶ ἐθρέψατε, διψῶντα, καὶ ἐποτίσατε, γυμνὸν, καὶ περιεβάλετε· καὶ τοῖς ἐξ εὐωνύμων τὰ ἐναντία τούτοις ἐγκαλεῖ. καὶ πάλιν ἄλλον ἐπεισαγαγὼν B ἐπὶ μνησικακίᾳ κολάζει. Πονηρὲ γάρ, φησι, δοῦλε, πᾶσαν τὴν ὀφειλὴν ἐκείνην ἀφῆκά σοι· οὐκ ἔδει σε ἐλεῆσαι τὸν σύνδουλόν σου, ὡς καὶ ἐγώ σε ἠλέησα; πάλιν, τὰς παρθένους, ἐπειδὴ ἔλαιον οὐκ εἶχον ἐν ταῖς λαμπάσι, τοῦ νυμφῶνος ἀπέκλεισεν· ἕτερον, ἐπειδὴ ἔνδυμα γάμου οὐκ ἔχων εἰσῆλθεν, ἀλλὰ ῥυπαρὰ ἠμφίεστο ἱμάτια, πορνείας καὶ ἀκαθαρσίας περιβεβλημένος. ὅτι δὲ τῷ δεῖνι μηνὶ, καὶ τῷ δεῖνι οὐκ ἐποίησε τὸ πάσχα, οὐδεὶς ἐκολάσθη ποτὲ, οὐδὲ ἐνεκλήθη. καὶ τί λέγω περὶ ἡμῶν τῶν ἀπηλλαγμένων πάσης τοιαύτης ἀνάγκης, C καὶ ἄνω πολιτευομένων ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἔνθα μῆνες, καὶ ἥλιος, καὶ σελήνη, καὶ ἐνιαυτῶν περίοδος οὐκ ἔστιν; οὐδὲ γὰρ ἐπ' αὐτῶν τῶν Ἰουδαίων, ἂν ἀκριβῶς ἐπιστῆσαι ἐθελήσῃ τις, οὐ πολὺν ὄψεται τοῦ χρόνου γινόμενον λόγον, ἀλλὰ τὸν τῶν Ἱεροσολύμων αὐτοῦ τόπον προτιμώμενον. ἐπειδὴ γὰρ προσελθόντες ἄνθρωποι τῷ Μωϋσῇ ἔλεγον, Ἀκάθαρτοί ἐσμεν ἐπὶ ψυχῇ· πῶς ἵνα μὴ ὑστερήσωμεν ἀπὸ τῶν δώρων τοῦ Κυρίου; στῆτε αὐτοῦ, φησὶ, καὶ ἀνοίσωμεν ἐπὶ τὸν θεόν· εἶτα ἐπειδὴ ἀνήνεγκε, κατήνεγκε νόμον λέγοντα, ὅτι ἄν τις ἀκάθαρτος ἐπὶ ψυχῇ ᾖ, D ἐν ὁδῷ μακρᾷ, καὶ μὴ δύνηται ποιῆσαι ἐν τῷ πρώτῳ μηνὶ τὸ πάσχα, ποιήσει ἐν τῷ δευτέρῳ. Εἶτα ἐπὶ μὲν τῶν Ἰουδαίων ἡ τοῦ χρόνου λύεται παρατήρησις, ἵνα εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα τὸ πάσχα γένηται· σὺ δὲ οὐ προτιμᾷς τοῦ χρόνου τῆς ἐκκλησίας τὴν συμφωνίαν, ἀλλ' ἵνα δόξῃς ἡμέρας παρατηρεῖν, εἰς τὴν κοινὴν ἁπάντων ἡμῶν ἐμπαροινεῖς μητέρα, καὶ τὴν ἁγίαν διατέμνεις σύνοδον; καὶ πῶς ἂν ἄξιος εἴης συγγνώμης, ὑπὲρ τοῦ μηδενὸς τοσαῦτα ἁμαρτάνειν αἱρούμενος; καὶ τί χρὴ λέγειν περὶ Ἰουδαίων;

Hanc igitur diligẽtiam oporteret ac vehementiam non in temporum obſeruatione, ſed in acceſſu ſeruare: & quemadmodum quiduis perpeti malletis, quàm cõſuetudinem immutare, ita negligere quidẽ hoc opporteret, quiduis autem perpeti ac perficere, vt ne cũ peccatis accederetis. Vt enim intelligas Deum nullam temporum & obſeruationis iſtius habere rationem, audi eum iudicium exercentem: Eſurientem me vidiſtis, inquit, & aluiſtis me: ſitientem, & dediſtis mihi potum: nudum, & operuiſtis me: & his qui à ſiniſtris ſunt contraria exprobrat. Et rurſus alium introducens ob recordationem iniuriarum caſtigat: Serue enim, inquit, nequam omne debitum illud dimiſi tibi, nonne oportuit & te miſereri conſerui tui, ſicut & ego tui miſertus ſum? Rurſus virgines, quoniã oleum in lampadibus non habebant, à thalamo ſponſi excluſit: alium quod nuptialem veſtem non habens eſſet ingreſſus, ſed ſordidis eſſet veſtimẽtis indutus, fornicatione & impuritate coopertus: quod autem hoc vel ille menſe Paſcha fecerit, nemo vnquam punitus eſt, aut reprehenſus. Sed quid ego de nobis loquor ab omni eiuſmodi quauis neceſſitate liberatis, & quorum conuerſatio ſurſum in cœlis eſt, vbi mẽſes & Sol & Luna, & annorum non eſt circuitus? ne apud Iudæorum quidem, ſi quis diligenter animum attendere voluerit, temporis magnã habitam eſſe rationem videbit, ſed Hieroſolymorum illi fuiſſe locum antelatum. Nam quoniã ad Moyſem accedentes dicebant: Immundi ſumus ſuper animam, quomodo non fraudabimur ad offerendum dona Domino? State iſtic, inquit, & offeremus ad Deum: Deinde cũ retuliſſet, legẽ detulit, quæ præcipiebat, ſi quis immundus fuerit ſuper animã vel in via lõga, & primo mẽſe Paſcha facere non potuerit, faciet in ſecundo. Ergóne apud Iudęos tẽporis ſoluitur obſeruatio, vt Hieroſolymis Paſcha celebretur: & tu cõcordiam cũ Eccleſia tẽpori non anteferes, ſed vt dies obſeruare videaris, cõmunem omnium noſtrũ matrẽ iniuria afficies, & conuentũ ſacrũ diuides? Quis igitur venia te dignum cenſebit, qui nulla de cauſſa talia peccare velis? Quid autem de Iudæis loquor?

Matth. 25. 35.

Matth. 18. 32.

Matth. 25. 7.

Numer. 9. 7.

Diem Paſcha non poſſumus obſeruare.

Nam ne nos quidem etiam ſi vehementer cupiamus & annitamur, diem illũ omnino obſeruare poſſe, quo crucifixus eſt, inde cõſtat. Etenim trãſgreſſores Iudæi non fuiſſent, neq; ingrati fuiſſẽt, neq; ſtupidi, neq; deſides ac deſpecti, neq; à paternis ritibus excidiſſent, ſed eos etiamnum diligẽter obſeruarẽt, ne ſic quidem fieri poſſet, vt nos illorũ veſtigiis inſiſtendo diem iſtum quo crucifixus eſt, & Paſcha celebrauit, aſſequeremur. Quo vero pacto, ego dicam. Quãdo crucifixus eſt, tum primus dies azymorũ erat, & Paraſceue: hęc enim vtraq; fieri nequit, vt perpetuo concurrãt. Ecce namque primus dies azymorũ hoc anno in dominicum diem incidit, & omnino neceſſe eſt, vt tota hebdomada ieiunemus, & cum paſſio præterierit, & crux aduenerit, & reſurrectio, nos adhuc ieiunãtes maneamus. Et ſæpenumero iſtud accidit, vt poſt crucẽ, poſt reſurrectionẽ, hebdomada nondũ abſoluta ieiuniũ obſeruemus. Ita nulla tẽporis eſt obſeruatio. Ne igitur cõtendamus, ne ve illud dicamus, Tanto tẽpore ieiunaui, & nũc morẽ mutabo? Propter hoc ipſum muta, quod iã multo tempore fueris ab Eccleſia diuiſus, ad matrem deinceps reuertere. Nemo dicit, quandoquidẽ tanto tẽpore inimicitias exercui, nunc reconciliari me pudet. Eſt enim pudor & ignominia non in melius mutari, ſed in importuna cõtentione perſiſtere. Hoc Iudęos etiam perdidit, qui dum veterẽ conſuetudinẽ ſemper inquirunt, ad impietatẽ deuoluebãtur. Sed quid ego de ieiunio dierúmque obſeruatione verba facio?

Pauli exẽplum proponit.

Paulus legem ſeruare non deſinebat, & multos labores ac ſudores ſuſtinebat, & multas peregrinationes, multáſq; alias ærumnas tolerabat, atque omnes coætaneos ſuos diligenti religionis illius obſeruatione ſuperabat: veruntamen poſtquam ad ſummum religionis illius faſtigium peruenerat, cum intellexiſſet in perniciem ac detrimentum ſe cuncta præſtare, confeſtim mutatus eſt. Nec apud ſe dixit. Quid hoc rei eſt? Tanto ſtudio fraudor? tantũ laborem amitto? immo vero propter hoc ipſum citius eſt mutatus, ne detrimẽtum illud iterũ pateretur, ac iuſtitiã ex lege cõtẽpſit, vt fidei iuſtitiã acciperet, & clamat dicẽs:

A ὅτι γὰρ οὐδὲ σφόδρα βουλομένοις ἡμῖν καὶ σπουδάζουσι δυνατὸν πάντως τηρῆσαι τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καθ' ἣν ἐσταυρώθη, δῆλον ἐκεῖθεν. Εἰ γὰρ καὶ μὴ παραβάται Ἰουδαῖοι, μηδὲ ἀγνώμονες ἦσαν, μηδὲ ἀναίσθητοι, μηδὲ ῥάθυμοι καὶ καταφρονητοὶ, μηδὲ ἐκπεπτώκεσαν τῆς πατρῴας πολιτείας, ἀλλ' ἀκριβῶς αὐτὴν ἐτήρουν νῦν, οὐδὲ οὕτω δυνατὸν ἦν ἡμῖν ἀκολουθοῦσιν αὐτοῖς ἐπιλαβέσθαι τῆς ἡμέρας αὐτῆς, καθ' ἣν ἐσταυρώθη, καὶ τὸ πάσχα ἐπετέλεσε. Καὶ πῶς, ἐγὼ λέγω. Ἡνίκα ἐσταυροῦτο, τότε ἡ πρώτη τῶν ἀζύμων ἦν, καὶ παρασκευή. ἀμφότερα δὲ ταῦτα οὐ δυνατὸν ἀεὶ συμπεσεῖν. B ἰδοὺ γοῦν κατὰ τὸν παρόντα ἐνιαυτὸν, ἡ πρώτη τῶν ἀζύμων εἰς Κυριακὴν ἡμέραν ἐμπίπτει, καὶ ἀνάγκη πᾶσαν νηστεῦσαι τὴν ἑβδομάδα καὶ τοῦ πάθους παρελθόντος, καὶ τοῦ σταυροῦ γινομένου, καὶ τῆς ἀναστάσεως, ἡμεῖς μένομεν νηστεύοντες. Καὶ πολλάκις τοῦτο συνέβη μετὰ τὸν σταυρὸν μετὰ τὴν ἀνάστασιν, μηδέπω τῆς ἑβδομάδος ἀπαρτισθείσης, τὴν νηστείαν ἐπιτελέσαι. οὕτως οὐδεμία καιροῦ παρατήρησίς ἐστι. μὴ τοίνυν φιλονεικῶμεν, μηδὲ ἐκεῖνο λέγωμεν, τοσοῦτον ἐνήστευσα χρόνον, καὶ νῦν μεταθήσομαι; C δι' αὐτὸ μὲν τοῦτο μετάθου, ἐπειδὴ τοσοῦτον ἀπεσχίσθης χρόνον τῆς ἐκκλησίας, ἐπάνελθε λοιπὸν πρὸς τὴν μητέρα. οὐδεὶς λέγει, ἐπειδὴ τοσοῦτον χρόνον ἐν ἔχθρᾳ διέμεινα, αἰσχύνομαι καταλλαγῆναι νῦν· αἰσχύνη γάρ ἐστιν, οὐ τὸ μεταβάλλεσθαι πρὸς τὸ βέλτιον, ἀλλὰ τὸ μένειν ἐπὶ τῆς ἀκαίρου φιλονεικίας. τοῦτο καὶ Ἰουδαίους ἀπώλεσεν, οἳ τὴν παλαιὰν ἐπιζητοῦντες ἀεὶ συνήθειαν, πρὸς ἀσέβειαν ἀπεσύροντο. καὶ τί λέγω περὶ νηστείας καὶ ἡμερῶν παρατηρήσεως, ὁ Παῦλος τὸν νόμον διετέλει φυλάττων, καὶ πολλοὺς ὑπέμεινεν ἱδρῶτας, καὶ πολλὰς μὲν ὁδοιπορίας, πολλὰς D δὲ ὑπέστη ταλαιπωρίας ἑτέρας, καὶ πάντων ἐκράτει τῶν ὁμηλίκων κατὰ τὴν τῆς πολιτείας ἐκείνης ἀκρίβειαν. ἀλλ' ὅμως μετὰ τὸ πρὸς τὸ ἄκρον ἐλάσαι τῆς πολιτείας ἐκείνης, ἐπειδὴ συνεῖδεν ὅτι ἐπ' ὀλέθρῳ καὶ βλάβῃ πάντα ἔπραττεν, εὐθέως μετετίθετο. καὶ οὐκ εἶπε πρὸς ἑαυτὸν, τί τοῦτο; τοσαύτην ζημιοῦμαι σπουδήν; τοσοῦτον ἀπολῶ πόνον; ἀλλὰ δι' αὐτὸ μὲν οὖν τοῦτο ταχύτερον μετετέθη ἵνα μὴ μείνῃ πάλιν ἐπὶ τῆς αὐτῆς ζημίας, καὶ τῆς ἐν τῷ νόμῳ δικαιοσύνης κατεφρόνησεν, ἵνα τὴν ἐκ πίστεως λάβῃ· καὶ βοᾷ λέγων,

ἅτινα ἦν μοι κέρδη, ταῦτα ἥγημαι διὰ τὸν Χριστὸν ζημίαν. Ἐὰν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου, φησὶν, ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, κἀκεῖ μνησθῇς, ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ὕπαγε, πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου. τί λέγεις; ἂν μὲν ὁ ἀδελφός σου ἔχῃ τι κατὰ σοῦ, οὐ συγχωρεῖ σοι προσενεγκεῖν τὴν θυσίαν, ἕως ἂν αὐτῷ καταλλαγῇς· ἐκκλησίας δὲ ὁλοκλήρου, καὶ τοσούτων πατέρων ἐχόντων κατὰ σοῦ, τολμᾷς καὶ σπουδάζεις, μὴ καταλύσας τὴν ἔχθραν τὴν ἄκαιρον ταύτην, τοῖς θείοις προσελθεῖν μυστηρίοις; καὶ πῶς ἂν δύναιο πάσχα ἐπιτελεῖν οὕτω διακείμενος; Ταῦτα οὐχὶ πρὸς ἐκείνους λέγω μόνους, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὑμᾶς τοὺς ὑγιαίνοντας, ἵνα ὅσους ἂν ἴδητε τοιούτους ὄντας, μετ' ἀκριβείας πολλῆς καὶ προσηνείας ἐκλέγοντες συναγάγητε, καὶ πρὸς τὴν μητέρα ἐπαναγάγητε. κἂν ἀντιτείνωσι, κἂν σκιρτῶσι, κἂν ὁτιοῦν ἕτερον πράττωσι, μὴ ἀποκάμωμεν, ἕως ἂν αὐτοὺς πείσωμεν. οὐδὲν γὰρ εἰρήνης ἴσον καὶ συμφωνίας. διὰ τοῦτο καὶ εἰσιὼν ὁ πατὴρ, οὐ πρότερον ἐπὶ τὸν θρόνον ἀναβαίνει τοῦτον, ἕως ἂν ἅπασιν ὑμῖν εἰρήνην ἐπεύξηται· καὶ ἀναστὰς οὐ πρότερον ἄρχεται τῆς πρὸς ὑμᾶς διδασκαλίας, ἕως ἂν ἅπασι δῷ τὴν εἰρήνην. καὶ μέλλοντες εὐλογεῖν οἱ ἱερεῖς, πρότερον τοῦτο ὑμῖν ἐπευξάμενοι, οὕτω τῆς εὐλογίας ἄρχονται. καὶ ὁ διάκονος δὲ κελεύων εὔχεσθαι μετὰ τῶν ἄλλων, καὶ τοῦτο ἐπιτάττει κατὰ τὴν εὐχὴν, αἰτεῖν τὸν ἄγγελον τῆς εἰρήνης, καὶ τὰ προκείμενα πάντα εἰρηνικὰ, καὶ τῆς συνόδου ταύτης ἀπολύων ὑμᾶς, τοῦτο ὑμῖν ἐπεύχεται λέγων, πορεύεσθε ἐν εἰρήνῃ. καὶ οὐδὲν ὅλως ἔνι οὔτε εἰπεῖν, οὔτε πρᾶξαι ταύτης χωρίς. αὕτη γάρ ἐστιν ἡ τροφὸς ἡμῶν καὶ μήτηρ, θάλπουσα μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας ἡμᾶς. εἰρήνην δὲ λέγω, οὐ τὴν ἀπὸ προσρήσεως ψιλῆς, οὐδὲ τὴν ἀπὸ τῆς κοινωνίας τῶν τραπεζῶν, ἀλλὰ τὴν κατὰ θεὸν εἰρήνην, τὴν ἐκ τῆς συμφωνίας τῆς πνευματικῆς, ἣν πολλοὶ διασπῶσι νῦν, ὑπ' ἀκαίρου φιλονεικίας τὰ ἡμέτερα καθαιροῦντες, καὶ τὰ Ἰουδαίων αὔξοντες, ἐκείνους ἀξιοπιστοτέρους διδασκάλους τῶν οἰκείων πατέρων ἡγούμενοι, καὶ τοῖς χριστοκτόνοις περὶ τοῦ πάθους πιστεύοντες, οὗ τί γένοιτ' ἂν ἀλογώτερον; οὐκ εἶδας ὅτι ἐκεῖνο τύπος, τοῦτο δὲ ἀλήθεια; ὅρα γὰρ πόσον τὸ διάφορον.

A Quæ mihi fuerũt lucra, hæc arbitratus ſum propter Chriſtũ detrimenta. *Phil. 3.7.* *Matt. 5.23.* Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduerſũ te, vade prius recõciliare fratri tuo. & tunc veniẽs offer munus tuũ. Quid ais? Si frater quidẽ tuus habeat aliquid aduerſum te, ſacrificiũ vt offeras tibi nõ permittit, donec reconciliatus illi fueris; cũ vero tota eccleſia, & tam multi Patres habeant aduerſum te, audes ac ſuſtines non depoſito prius importuno hoc odio ad ſacrorum participationẽ myſteriorũ accedere? Et quo pacto pote- B ris ſic affectus Paſcha celebrare? Hæc à me non ad illos tãtum dicuntur, ſed etiã ad vos qui ſani eſtis, vt quotquot tales eſſe videritis, cum multa diligẽtia & lenitate ſelectos congregetis, atque ad matrem ipſos reducatis. Licet reſiſtant, licet reſiliãt, licet aliud quiduis faciant, ne defatigemur, donec eis perſuaſerimus. Nihil enim eſt, quod cum pace valeat, & concordia comparari. Propterea quoque cum ingreditur Pater non prius ad hanc ſedem aſcendit, quam vobis omnibus pacem C fuerit precatus, & cum ſurgit, non prius docere vos incipit, quam omnibus pacem dederit. Sacerdotes etiam cũ fuerint benedicturi, vbi prius hoc vobis apprecati fuerint, deinceps incipiunt benedicere. Et vero Diaconus dum cum aliis precari iubet, hoc quoque imperat in oratione, vt angelum pacis rogemus, & quæ propoſita ſunt cuncta pacifica, & ab hoc conuentu vos dimittens hoc vobis precatur dicens: In pace diſcedite, & nihil in vniuerſum poteſt vel dici vel fieri ſine iſta. Eſt enim hæc nutrix ac mater noſtra, quę multo cũ ſtudio ac diligentia nos fouet. D Pacem porro dico nõ hanc à ſola appellatione, neque illam quæ in menſę cõmunione conſiſtit, ſed pacem ſecũdum Deum, quæ ex ſpirituali concordia naſcitur, quam multi nũc diſſipant, à quibus res noſtrę intempeſtiua quadam contentione deſtruuntur, & res Iudæorum augentur, dum eos fide digniores doctores quam ſuos Patres arbitrantur, & Chriſti parricidis de paſſione credunt, quo quid abſurdius fieri poſſit? Neſcitis illud figuram, hoc veritatem fuiſſe? Vide namque quantum ſit diſcrimen.

Diaconi vox in Liturgia populum dimittentis.

A Illud corporalem mortẽ prohibebat, hoc iram ſedauit, quæ aduerſus vniuerſum terrarum orbem ferebatur: illud ab Ægypto vindicauit, hoc ab idololatria liberauit: illud Pharaonẽ, hoc Diabolum ſuffocauit: poſt illud Palæſtina, poſt hoc cœlum. Quid igitur lucernæ aſſides, cum Sol apparuerit? cur quęſo lacte vis nutriri, cum cibus tibi ſolidus præbeatur? Propterea lacte nutritus es, ne lacte contentus eſſes: propterea tibi lucerna apparuit, vt ad Solem deducereris. Cum igitur res perfectiores aduenerint, ad priores ne recurramus, neque dies & B tempora & annos obſeruemus, ſed vbique diligenter Eccleſiam ſequamur, & caritatem ac pacem omnibus præferamus. Licet enim Eccleſia falleretur, non tantum laudis ac lucri ex temporum exacta ratione, quantum vituperij ex diuiſione ac ſchiſmate naſceretur: iam vero nullam ego temporis rationem habeo, quandoquidem neque habet Deus, quemadmodum demonſtrauimus, cum hac de re multi habiti fuerint à me ſermones: ſed vnum id quæro, vt in pace concordiaque cuncta faciamus, ne C dum nos ieiunamus, ac populus omnis, & preces pro terrarum orbe fundunt ſacerdotes, tu ebrietati domi vaces. Cogita quam hoc ſit operationis diabolicæ, nec vnum ſolum, nec duo, nec tria, ſed multo plura peccata ſecum trahat. A grege te diuellit, & efficit, vt tam multos patres condemnes, in contentiones præcipitat, ad Iudæos detrudit, ſcandalum te rurſus & domeſticis & alienis proponit. Quî namque poterimus illos reprehendere, ſi domi maneant, cum tu ad illos curras? Neque vero hæc D ſolum peccata ſunt, ſed quod magnum detrimentum capiatur, cum neque ſcripturis, neque concionibus neque benedictione neque communibus precibus in ieiuniis illis fruaris, ſed cum praua conſcientia totum illud tempus traducas metuens ac tremens, ne deprehendaris tanquam alienigena quidam & peregrinus, cũ te oporteret cum fiducia, & voluptate, cum lætitia, cum omni libertate ſimul cum Eccleſia cuncta perficere. Neque enim Eccleſia exactam rationem temporum nouit:

Ab obſeruatione rituũ Iudaicorum deterret.

ἐκεῖνο θάνατον ἐκώλυε σωματικόν, τοῦτο ὀργὴν ἔλυσε τὴν κατὰ τῆς οἰκουμένης φερομένην ἁπάσης· ἐκεῖνο Αἰγύπτου τότε ἀπήλλαξε, τοῦτο εἰδωλολατρείας ἠλευθέρωσεν· ἐκεῖνο τὸν Φαραὼ, τοῦτο τὸν διάβολον ἀπέπνιξε· μετ' ἐκεῖνο Παλαιστίνη, μετὰ τοῦτο οὐρανός. τί τοίνυν τῷ λύχνῳ προσεδρεύεις, τοῦ ἡλίου φανέντος; τί ἔτι τῷ γάλακτι τρέφεσθαι βούλει, στερεᾶς σοι διδομένης τροφῆς; διὰ τοῦτο ἐτράφης γάλακτι, ἵνα μὴ μένῃς ἐν τῷ γάλακτι· διὰ τοῦτό σοι ὁ λύχνος ἐφάνη, ἵνα πρὸς τὸν ἥλιον χειραγωγηθῇς. μὴ τοίνυν, τῶν τελειοτέρων παραγενομένων πραγμάτων, πρὸς τὰ πρότερα ἐπανατρέχωμεν, μηδὲ ἡμέρας, καὶ καιροὺς, καὶ ἐνιαυτοὺς παρατηρῶμεν, ἀλλὰ πανταχοῦ τῇ ἐκκλησίᾳ μετ' ἀκριβείας ἑπώμεθα, τὴν ἀγάπην καὶ τὴν εἰρήνην προτιμῶντες ἁπάντων. εἰ γὰρ καὶ ἐσφάλλετο ἡ ἐκκλησία, οὐ τοσοῦτον κατόρθωμα ἀπὸ τῆς τῶν χρόνων ἀκριβείας ἦν, ὅσον ἔγκλημα ἀπὸ τῆς διαιρέσεως καὶ τοῦ σχίσματος τούτου. νυνὶ δὲ οὐδεὶς μοι περὶ καιροῦ λόγος, ἐπεὶ οὐδὲ τῷ θεῷ, καθάπερ ἀπεδείξαμεν, ἐπεὶ καὶ ὑπὲρ τούτου πολλοὺς ἀνήλωσα λόγους· ἀλλ' ἓν μόνον ζητῶ, ὅπως ἐν εἰρήνῃ καὶ ὁμονοίᾳ ἅπαντα ποιῶμεν, ὅπως μὴ, νηστευόντων ἡμῶν, καὶ τοῦ δήμου παντὸς, καὶ τῶν ἱερέων τὰς κοινὰς ποιουμένων ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἱκετηρίας, σὺ μένῃς μεθύων ἐπὶ τῆς οἰκίας. ἐννόησον πῶς διαβολικῆς τοῦτό ἐστιν ἐνεργείας, καὶ ὡς οὐχ ἓν μόνον, οὐδὲ δύο, οὐδὲ τρία ἐστὶ τὰ ἁμαρτήματα, ἀλλὰ πολλῷ πλείω. ἀποσχίζει σε τῆς ἀγέλης, καὶ καταγινώσκειν σε παρασκευάζει πατέρων τοσούτων, εἰς φιλονεικίαν ἐμβάλλει, πρὸς Ἰουδαίους ὠθεῖ, σκάνδαλόν σε αὖ πάλιν προτίθησι καὶ τοῖς οἰκείοις, καὶ τοῖς ἀλλοτρίοις. πῶς γὰρ δυνησόμεθα ἐγκαλεῖν ἐκείνοις μένουσιν ἐπὶ τῆς οἰκίας, ὅταν σὺ πρὸς ἐκείνους τρέχῃς; οὐ ταῦτα δὲ μόνον ἐστὶ τὰ ἁμαρτήματα, ἀλλ' ὅτι καὶ μεγάλη βλάβη γένοιτ' ἄν, ὅταν μήτε γραφῶν, μήτε συνόδων, μήτε εὐλογίας, μήτε κοινῶν εὐχῶν ἀπολαύῃς ἐν ταῖς νηστείαις ἐκείναις, ἀλλὰ μετὰ πονηροῦ συνειδότος ἅπαντα τοῦτον διάγῃς τὸν χρόνον, δεδοικὼς καὶ τρέμων μὴ γένῃ κατάφωρος, καθάπερ τις ἀλλόφυλος καὶ ἀλλογενής, δέον μετὰ παῤῥησίας, μεθ' ἡδονῆς, μετ' εὐφροσύνης, μετ' ἐλευθερίας ἁπάσης κοινῇ μετὰ τῆς ἐκκλησίας πάντα ἐπιτελεῖν. οὐδὲ γὰρ ἡ ἐκκλησία χρόνων ἀκρίβειαν οἶδεν.

A ἀλλ' ἐπειδὴ παρὰ τὴν ἀρχὴν πᾶσιν ἔδοξε τοῖς πατράσι διῃρημένοις ἐμοῦ συνελθεῖν, καὶ ταύτην ὁρίσαι τὴν ἡμέραν, τὴν συμφωνίαν πανταχοῦ τιμῶσα, καὶ τὴν ὁμόνοιαν ἀγαπῶσα, κατεδέξατο τὸ ἐπιταχθέν. ὅτι γὰρ ἀδύνατον ἢ ἡμᾶς, ἢ ὑμᾶς, ἢ ἕτερον ὁντιναοῦν αὐτῆς ἐπιλαβέσθαι τῆς Κυριακῆς ἡμέρας, ἱκανῶς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἀποδέδεικται. μὴ τοίνυν σκιαμαχῶμεν, μηδὲ ὑπὲρ τῶν τυχόντων φιλονεικοῦντες, ἐν τοῖς μεγάλοις ἑαυτοὺς καταβλάπτωμεν. τὸ μὲν γὰρ τῷδε ἢ τῷδε χρόνῳ νηστεῦσαι οὐκ ἔγκλημα, τὸ δὲ σχίσαι ἐκκλησίαν καὶ φιλονείκως διατεθῆναι καὶ διχοστασίας ἐμποιεῖν, καὶ τῆς συ- B νόδου διηνεκῶς ἑαυτὸν ἀποστερεῖν, ἀσύγγνωστον καὶ κατηγορίας ἄξιον, καὶ πολλὴν ἔχει τὴν τιμωρίαν. ἐνῆν μὲν οὖν καὶ πλείονα τούτων εἰπεῖν, ἀλλὰ τοῖς μὲν προσέχουσι καὶ τὰ εἰρημένα ἀρκεῖ, τοῖς δὲ μὴ προσέχουσιν οὐδ', εἰ πλείω τούτων λεχθείη, ἔσται τι πλέον. διόπερ ἐνταῦθα καταλύσαντες τὸν λόγον, κοινῇ πάντες εὐξώμεθα τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς ἡμετέρους ἐπανελθεῖν πρὸς ἡμᾶς, καὶ τὴν εἰρήνην ἀσπάσασθαι, καὶ τῆς ἀκαίρου φιλονεικίας ἀποστῆναι, καὶ τῆς ψυχρό- C τητος ταύτης καταγελάσαντας, ὑψηλήν τινα καὶ μεγάλην λαβεῖν διάνοιαν, καὶ τῆς τῶν ἡμερῶν ἀπαλλαγῆναι παρατηρήσεως, ἵνα ὁμοθυμαδὸν πάντες ἐν ἑνὶ στόματι δοξάζωμεν τὸν θεὸν καὶ πατέρα τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα, καὶ τὸ κράτος, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Πρὸς τοὺς νηστεύοντας τὴν τῶν Ἰουδαίων νηστείαν, καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς Ἰουδαίους. ἐλέχθη δὲ πρὸ πέντε ἡμερῶν τῆς νηστείας αὐτῶν, καὶ ἄλλης ἤδη λεχθείσης. D

Η Μὲν παράνομος καὶ ἀκάθαρτος τῶν Ἰουδαίων νηστεία λοιπὸν ἐπὶ θύραις. μὴ θαυμάσητε δέ, εἰ ἀκάθαρτον αὐτὴν ἐκάλεσα νηστείαν οὖσαν. τὸ γὰρ παρὰ γνώμην θεοῦ γινόμενον, κἂν θυσία, κἂν νηστεία ᾖ, πάντων ἐστὶν ἐναγέστερον. ἡ μὲν οὖν παράνομος αὐτῶν νηστεία μετὰ πέντε λοιπὸν ἡμέρας ἐφίσταται· ἐγὼ δὲ πρὸ δέκα ἡμερῶν, ἢ καὶ πλειόνων, προλαβὼν ἐποιησάμην πρὸς ὑμᾶς τὴν πα-

ſed quoniam ab initio Patribus viſum eſt loco diſſitis ſimul conuenire, atque hunc diem definire, conſenſum vbique plurimi faciens, & concordiã diligens quod mandatum fuit amplexa eſt. Fieri quippe non poſſe, vt vel nos vel vos, vel alius quiuis ipſum dominicum diem aſſequatur, ſufficienter eſt in præcedentibus demonſtratum. Ne igitur cum vmbra digladiemur, neque de rebus vulgaribus contendentes in magnis nos ipſos lædamus. Nam hoc vel illo tẽpore ieiunare nullum eſt crimen: Eccleſiam autẽ diuidere, ac contentionibus vacare, & diſcordias ſerere, ſéque ſacro conuentu perpetuo priuare venia caret, criminatione dignum, & multo ſupplicio eſt obnoxium. Ac poterãt quidem plura dici, verum iis qui attenti fuerint, ea quæ iam ſunt dicta ſufficiunt: minus attentis autem, neque ſi plura dicantur, quicquam proderit. Quocirca finem hic dicendi facientes omnes ſimul fratres noſtros oremus vt ad nos redeant, & pacem amplectantur, ab importuna contentione diſcedant, & his ineptiis neglectis mentem & cogitationem attollant, atque à temporum obſeruatione liberentur, vt vno omnes animo, atque vno ore glorificemus Deum & patrem domini noſtri Ieſu Chriſti, cui gloria & imperium nunc & ſemper & ſemper & in ſecula ſeculorum. Amen.

Ad eos qui Iudæorum ieiunium ieiunant, & aduerſus ipſos Iudæos. dicta eſt autẽ homilia quinque diebus ante ieiunium ipſorum, & cum alia prius habita eſſet.

Eodem interprete.

I Am iniquum illud & immundum Iudæorum ieiunium in foribus adeſt. Nolite vero mirari, ſi ieiunium illud immundũ appellaui: quod enim præter Dei mentem fit, ſiue ſacrificium ſiue ieiunium ſit, omnium eſt impuriſſimum. Iniquum igitur ipſorum ieiunium poſt quinque deinceps dies inſtat, at ego decem diebus, atque adeo pluribus cohortationem ad vos ha-

bui, vt fratres veſtros præmunirem. *Auocat ab immundu Iudæorum ieiunio.* Nemo autem orationem noſtrã velut intempeſtiuam accuſet, quod eam tot diebus ante præmittamus: nã & quando febris expectatur, aut alius aliquis morbus multo ante corpus eius quem febris correptura eſt, variis medicamentis pręmuniunt medici, & ante qua re ipſa fiat acceſſus morbi, ab imminentibus illud malis vindicare feſtinant. Quando igitur nos quoque grauiſſimum imminere morbum videmus, prius ac multo ante tempore obteſtamur, vt antequam nos re ipſa malum inuadat remedium poſſit adhiberi. Propterea non ipſis illis diebus inſtituendam cenſui adhortationen, ne forte anguſtiis temporum impediti captare fratres veſtros ac venari non poſſetis, ſed multorum dierum ſpatio dato ſecurè poſſetis, eos qui eiuſmodi morbo laborant, indagare atque ab hac peſte reuocare. Ita quoque facere ſolent, qui nuptias celebrant, & lautas inſtruunt cœnas: non ipſis diebus, ſed multo ante tempore piſcatores piſcium & auium aucupes alloquuntur, ne vllum ipſis ab anguſtiis temporis ad inſtruẽdam menſam impedimentum adhibeatur. Quando igitur nos quoque menſam vobis aduerſus Iudęorum ſtuporem appoſituri eramus, prius vos piſcatores alloquimur, vt infirmiores ex fratribus veſtris indagetis atq; captetis, & ad audiẽdos ſermones noſtros deducatis. Quotquot igitur iam piſcati eſtis, & intra retia capros ſecurè tenetis, manete ac cohortationis illos ſermone conſtringite: quotquot autem nondum præclaram illam prædam cepiſtis, ſufficiens temporis ſpatium habetis, vt illa captura potiamini. Expandamus igitur doctrinæ retia, circunſtemus eos in orbem tanquam venatici canes, vndequaque illos in leges Eccleſiæ compellamus: optimum autẽ illis venatorem ſi videtur beatum Paulum adhibeamus: clamantem ac dicẽtem: Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam ſi circũcidamini, Chriſtus vobis nihil proderit. *Gal. 5. 2.* Nam & multa fera & ſyluestria animalia ſi quãdo ſub arbuſtis deliteſcant, vbi primũ venatoris vocem exaudiunt, præ metu exiliunt, ac vocis

A ραίνεσιν, ὥστε ἀσφαλίσασθαι τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς ὑμετέρους. ἀλλὰ μηδεὶς ἀκαιρείαν καταγινωσκέτω τοῦ λόγου, ὅτι πρὸ τοσούτων ἡμερῶν αὐτὸν προεβαλόμεθα. καὶ γὰρ πυρετοῦ προσδοκωμένου, ἢ καὶ ἑτέρου τινὸς νοσήματος, προλαμβάνοντες οἱ τὸ μέλλοντες ἁλώσεσθαι σῶμα πολλαῖς ἀσφαλίζονται θεραπείαις, ἐπειγόμενοι πρὸ τῆς πείρας τῆς ἐφόδου τῶν μελλόντων αὐτὸ ἐξαρπάσαι δεινῶν. ἐπεὶ οὖν καὶ ἡμεῖς ὁρῶμεν νόσον χαλεπωτάτην προσιέναι μέλλουσαν, ἄνωθεν καὶ πρὸ πολλοῦ διεμαρτυράμεθα τοῦ χρόνου, ὥστε πρὸ τῆς πείρας τοῦ κακοῦ τὴν διόρ- B θωσιν. διὰ τοῦτο οὐχὶ πρὸς αὐτὰς τὰς ἡμέρας παρῄνεσα, ἵνα μὴ ἡ τοῦ καιροῦ στενοχωρία ἐμποδίσῃ πρὸς τὴν θήραν ὑμᾶς τῶν ἀδελφῶν τῶν ὑμετέρων, ἀλλ' ἔχοντες τὴν ἀπὸ τοῦ πλήθους τῶν ἡμερῶν εὐρυχωρίαν, μετ' ἀδείας ἁπάσης δυνηθῆτε τοὺς τὰ τοιαῦτα νοσοῦντας ἐξιχνιάσαι καὶ ἀνακτήσασθαι. οὕτω που καὶ οἱ γάμους ἐπιτελοῦντες, καὶ δεῖπνα πολυτελῆ κατασκευάζοντες ποιοῦσιν. οὐ παρ' αὐτὰς τὰς ἡμέρας, ἀλλὰ πρὸ πολλοῦ τοῦ χρόνου ἁλιεῦσιν ἰχθύων, καὶ ὀρνίθων θηραταῖς διαλέγονται, ἵνα μηδὲν αὐτοῖς C ἀπὸ τῆς τοῦ καιροῦ στενοχωρίας γένηται κώλυμα πρὸς τὴν τῆς τραπέζης παρασκευήν. ἐπεὶ οὖν καὶ ἡμεῖς ἐμέλλομεν ὑμῖν παρατιθέναι τράπεζαν κατὰ τῆς Ιουδαίων ἀναισθησίας, προλαβόντες ὑμῖν τοῖς ἁλιεῦσι διελέχθημεν, ἵνα σαγηνεύσητε τῶν ἀδελφῶν τῶν ὑμετέρων τοὺς ἀσθενεστέρους, καὶ πρὸς τὴν ἀκρόασιν τῶν ἡμετέρων ἀγάγητε λόγων. ὅσοι μὲν οὖν ἡλιεύσατε, καὶ εἴσω τῶν δικτύων ἔχετε μετ' ἀσφαλείας, μείνατε ἐπισφίγγοντες αὐτοὺς τῷ λόγῳ τῆς παραινέσεως· ὅσοι δὲ μηδέπω τῆς καλῆς ταύτης ἐκρα- D τήσατε θήρας, ἱκανὴν ἔχετε προθεσμίαν, τὰς πέντε ταύτας ἡμέρας, ὥστε περιγενέσθαι τῆς ἄγρας. ἀναπετάσωμεν τοίνυν τὰ δίκτυα τῆς διδασκαλίας, περιστῶμεν κύκλῳ, καθάπερ κύνες θηρατικοί, πάντοθεν αὐτοὺς συνελαύνοντες εἰς τοὺς τῆς ἐκκλησίας νόμους. ἐπαγάγωμεν δὲ αὐτοῖς, εἰ δοκεῖ, ὥσπερ τινὰ κυνηγέτην ἄριστον, τὸν μακάριον Παῦλον βοῶντα καὶ λέγοντα· Ἴδε ἐγὼ Παῦλος λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει. καὶ γὰρ πολλὰ τῶν ἀνημέρων ζώων καὶ ἐξηγριωμένων, ἐπειδὰν ὑπὸ θάμνοις κρυπτόμενα τύχῃ τῆς τοῦ κυνηγέτου φωνῆς ἀκούσαντα, ἐξάλλεται μὲν ἀπὸ τοῦ φό-

βου, συνελαυνόμενα δὲ τῇ τῆς φωνῆς ἀνάγκῃ, A καὶ ἄκοντα πολλάκις ὑπὸ τῆς βοῆς συνωθούμενα, εἰς αὐτὰ ἐμπίπτει τὰ θήρατρα· οὕτω καὶ οἱ ἀδελφοὶ οἱ ὑμέτεροι, οἱ καθάπερ ἐν θάμνῳ τινὶ, τῷ Ἰουδαϊσμῷ, κρυπτόμενοι, ἂν τῆς Παύλου φωνῆς ἀκούσωσιν, εὖ οἶδ᾽ ὅτι ῥᾳδίως εἰς τὰ τῆς σωτηρίας ἐμπεσοῦνται δίκτυα, καὶ πᾶσαν τὴν Ἰουδαϊκὴν ἀποθήσονται πλάνην. οὐδὲ γὰρ Παῦλός ἐστιν ὁ φθεγγόμενος, ἀλλ᾽ ὁ Χριστὸς ὁ κινῶν τὴν ἐκείνου ψυχήν. ὥστε ὅταν ἀκούσῃς αὐτοῦ βοῶντος καὶ λέγοντος· Ἴδε ἐγὼ Παῦλος λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει, τὴν φωνὴν εἶναι Παύλου μόνην νόμιζε, τὸ νόημα B δὲ καὶ τὸ δόγμα τοῦ ἔνδοθεν αὐτῷ ἐνηχοῦντος Χριστοῦ. ἀλλ᾽ ἴσως εἴποι τις ἄν, καὶ τοσαύτη τῆς περιτομῆς ἡ βλάβη, ὡς πᾶσαν ἀνόνητον ποιῆσαι τοῦ Χριστοῦ τὴν οἰκονομίαν; ναὶ, τοσαύτη τῆς περιτομῆς ἡ βλάβη, οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀγνωμοσύνην. ἦν ποτε καιρὸς, ὅτε χρήσιμος ἦν, καὶ ἀναγκαῖος ὁ νόμος· νῦν δὲ ἐπαύσατο καὶ ἀργεῖ. ἂν τοίνυν ἀκαίρως αὐτὸν ἐπισπάσῃ, ἀνόνητόν σοι ποιεῖ τοῦ θεοῦ τὴν δωρεάν. διὰ τοῦτο Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει, ἐπειδὴ C μὴ βούλεσθε προσελθεῖν. καὶ γὰρ εἴ τις ἐπὶ μοιχείᾳ καὶ τοῖς αἰσχίστοις ἁλοὺς τὸ δεσμωτήριον οἰκοίη, εἶτα μελλούσης αὐτῷ τῆς δίκης εἰσάγεσθαι, καὶ τῆς καταδικαζούσης φέρεσθαι ψήφου, ἔλθοι βασιλέως ἐπιστολὴ τοὺς τὸ δεσμωτήριον οἰκοῦντας ἅπαντας ἀφιεῖσα ἄνευ λόγου τινὸς καὶ ἐξετάσεως, ὁ δὲ μὴ βουληθεὶς ἀπολαῦσαι τῆς δωρεᾶς, ἕλοιτο καὶ φιλονεικοίη δικάζεσθαι μᾶλλον καὶ λόγους καὶ εὐθύνας ὑπέχειν, οὐ δυνήσεται λοιπὸν ἀπολαῦσαι τῆς χάριτος· ὑπεύθυνον γὰρ ἑαυτὸν δικαστηρίῳ καὶ ψήφῳ καὶ ἐξετάσει ποιήσας, ἑκὼν τῆς δωρεᾶς ἑαυτὸν ἐξέβαλε τῆς βασιλικῆς· οὕτω D καὶ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων γέγονε. σκοπεῖτε δέ· ἑάλω πᾶσα τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις ἐπὶ τοῖς αἰσχίστοις κακοῖς (πάντες γὰρ ἥμαρτον, φησι) καὶ ὥσπερ ἐν δεσμωτηρίῳ, τῇ κατάρᾳ τῆς παρανομίας ἦσαν συγκεκλεισμένοι. ἔμελλεν ἀπόφασις κατ᾽ αὐτῶν φέρεσθαι ψήφου· ἦλθεν ἐπιστολὴ βασιλέως ἐκ τῶν οὐρανῶν, μᾶλλον δὲ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἦλθεν, ἄνευ ἐξετάσεως καὶ τοῦ τὰς εὐθύνας λαβεῖν, πάντας τῶν δεσμῶν τῆς ἁμαρτίας ἀφιείς. οἱ μὲν οὖν προσδραμόντες ἅπαντες ἀπολαύουσι τῆς δωρεᾶς, σωζόμενοι χάριτι.

neceſſitate compulſa, ſæpius etiam inuita clamore concitata in ipſas caſſes detruduntur: ita quoque fratres veſtri, qui tanquam in arbuſto quodam in Iudaiſmo deliteſcebant, ſi Pauli vocem audierint, facile in ſalutis retia incident, ſat ſcio, & Iudaicũ omnem errorem abiicient. Non enim Paulus eſt, qui loquitur, ſed Chriſtus, qui animam eius mouet. *Gal. 5. 2.* Itaque cum clamantem illum audis ac dicentem: Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam ſi circuncidamini, Chriſtus vobis nihil proderit, ſolam vocem Pauli eſſe puta, ſenſum autem & dogma Chriſti eſſe à quo intus docebatur. Sed dicet fortaſſe quiſpiam: *Circũciſionem obſeruare noxium.* Ergo ne tantũ circumciſionis eſt damnum, vt totam Chriſti diſpenſationem inutilem reddat? Sic eſt, tantum eſt damnum circunciſionis non ob propriam naturã, ſed ob improbitatem. Fuit olim tempus, cum vtilis & neceſſaria lex erat: iam vero ceſſauit & otioſa eſt. Si igitur intempeſtiuè illam tibi concilies, Chriſti donum inutile tibi reddet: Propterea Chriſtus vobis nihil proderit, quia non vultis accedere. Nam ſiquis in adulterio ac turpiſſimis facinoribus deprehenſus carcerem habitaret, deinde cum conſtituendum iam eſſet aduerſus illum iudicium, & ſententia damnationis ferenda, veniret Regis epiſtola, quæ cunctos carcere detentos abſque ratione ac diſquiſitione vlla dimitteret, is qui nollet dono frui, ſed iudicium ſubire mallet ac rationem reddere, ſuppliciumque ſuſtinere contenderet, beneficio non amplius vti poſſet. Cum enim obnoxium iudicio ac ſententiæ ſe reddidiſſet, ſponte ſeipſum regio dono priuaſſet: ita quoque Iudæis euenit. Videte namque: turpiſſimorum rea facinorum conuicta fuerat hominum vniuerſa natura (omnes *Rom. 3. 3.* enim peccauerunt, inquit,) & tanquam carcere præuaricationis maledicto clauſi erant: iam ferenda erat iudicis aduerſus illos ſententia, venit è cœlis Regis epiſtola, immo vero Rex ipſe venit, qui abſque vlla diſquiſitione, nullamque rationem exigens omnes peccati vinculis liberauit. Omnes igitur, qui accurrunt, dono fruuntur, & gratia ſalui fiunt.

qui vero per legem iuſtificari volunt, etiam à gratia excident. Neque enim regia frui clementia poterunt, qui propriis viribus ſalutem adipiſci contendunt, & ſibi maledictum legis accerſent, quoniam ex operibus legis
Rom.3.20. non iuſtificabitur omnis caro. Idcirco dicit, Si circuncidamini, Chriſtus vobis nihil proderit. Nam qui ex legis operibus ſaluus fieri contendit, nihil habet commune cum gratia. Quod ipſum vtique Paulus ſignificans dice-
Rom.11.6. bat: Si gratia, iam non ex operibus: alioqui gratia iam non eſt gratia. Si autem ex operibus, iam non eſt gratia: alioquin opus iam non eſt opus. & rurſus, Si enim per legem iuſtitia, ergo gratis Chriſtus mortuus eſt. & rurſus: Qui in lege iuſtificamini, à gratia excidiſtis. Mortificatus es legi, mortuus es factus: non amplius ſub iugo, non amplius ſub eius neceſſitate verſaris: quid ergo fruſtra tibi & ſine cauſſa negotium exhibere contendis? At enim qua de cauſſa nomen ſuum poſuit hoc loco Paulus, neque ſimpliciter dixit: Ecce ego dico vobis? reuocare voluit illis in mentem illud ſtudiũ ſuum, quod erga Iudaiſmũ oſtenderat. Nam ſi quidem eſſem ex gentibus, inquit, & res Iudaicas ignorarẽ, diceret fortaſſe aliquis, quod illius religionis myſteriis initiatus non fuiſſẽ, ac vim circũciſionis ignorarẽ, idcirco me ab eccleſię ritibus illã ac dogmatibus ablegare. Propterea nomen ſuum appoſuit, ea reuocãs illis in memoriã, quæ legis cauſſa præſtiterat, quaſi di-
a.Tom.2. ceret: Non odio circunciſionis iſtud
25. Phil.3.5. ago, ſed in agnitione veritatis. Ego Paulus hoc dico, Paulus ille, circunciſus octauo die, & genere Iſraelita, He-
Act.8.3. bræus ex Hebręis, de tribu Beniamin, ſecundum legẽ Phariſæus, ſecundum æmulationẽ perſequens Eccleſiã, qui per domos intrabã & trahebam viros, ac mulieres, & in cuſtodiam tradebã: quibus omnibus etiam valde ſtupidis perſuadere poſſũ me non odio aliquo vel rerum Iudaicarum ignoratione, ſed propter eminentem ſciẽtiam Ieſu
Philip.3.8. Chriſti legem hanc tuliſſe. Teſtificor autẽ rurſus, inquit, omni homini circuncidenti ſe, quoniã debitor eſt vniuerſæ legis adimplendæ. Quare non dixit, Denuntio autẽ, vel Pręcipio autem, aut Dico autem, ſed Teſtificor?

A οἱ δὲ ἀπὸ νόμου δικαιοῦσθαι θέλοντες, καὶ τῆς χάριτος ἐκπεσοῦνται. οὔτε γὰρ τῆς φιλανθρωπίας ἀπολαῦσαι δυνήσονται τῆς βασιλικῆς, οἴκοθεν φιλονεικοῦντες σωθῆναι, καὶ τὴν ἐκ τοῦ νόμου κατάραν καθ' ἑαυτῶν ἐπισπάσονται· διότι ἐξ ἔργων νόμου οὐ δικαιωθήσεται πᾶσα σάρξ. διὰ τοῦτο λέγει, ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει. ὁ γὰρ ἐξ ἔργων νομικῶν σωθῆναι φιλονεικῶν, οὐδὲν ἔχει κοινὸν πρὸς τὴν χάριν. ὅπερ οὖν καὶ αὐτὸ Παῦλος αἰνιττόμενος ἔλεγεν· Εἰ χάριτι, οὐκέτι ἐξ ἔργων· ἐπεὶ ἡ χάρις οὐκ ἔστι χάρις. εἰ δὲ ἐξ ἔργων, οὐκ ἔτι ἐστὶ χάρις· ἐπεὶ τὸ ἔργον οὐκ
B ἔτι ἐστὶν ἔργον. καὶ πάλιν· Εἰ γὰρ διὰ νόμου δικαιοσύνη, ἄρα Χριστὸς δωρεὰν ἀπέθανε. καὶ πάλιν· Οἵτινες ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσατε. ἐθανατώθης τῷ νόμῳ, νεκρὸς γέγονας· οὐκέτι λοιπὸν ἐπὶ τὸν ζυγόν, οὐδὲ ὑπὸ τὴν ἀνάγκην εἶ τὴν ἐκείνου. τί τοίνυν φιλονεικεῖς σαυτῷ πράγματα παρέχειν εἰκῆ καὶ μάτην; ἀλλὰ γὰρ καὶ τίνος ἕνεκεν τὸ ὄνομα τὸ ἑαυτοῦ τέθεικεν ὁ Παῦλος ἐνταῦθα, καὶ οὐκ εἶπεν ἁπλῶς, ἰδὲ ἐγὼ λέγω ὑμῖν; ἀναμνῆσαι βουλόμενος αὐτοὺς τῆς σπουδῆς, ἧς περὶ τὸν Ἰουδαϊσμὸν ἐπεδείξατο. Εἰ
C μὲν γὰρ ἤμην, φησίν, ἐξ ἐθνῶν, καὶ ἠγνόουν τὰ Ἰουδαϊκά, ἴσως ἄν τις εἶπεν, ὅτι διὰ τὸ μὴ μετεσχηκέναι με τῆς πολιτείας ἐκείνης, ἀγνοεῖν τῆς περιτομῆς τὴν ἰσχύν, ἐκβάλλω τῶν τῆς ἐκκλησίας δογμάτων αὐτήν. διὰ τοῦτο τὸ ὄνομα αὐτοῦ τέθεικεν, εἰς μνήμην ἄγων αὐτούς, ὧν ἐποίησεν ὑπὲρ τοῦ νόμου, μονονουχὶ λέγων· οὐκ ἀπεχθείᾳ τῆς περιτομῆς τοῦτο ποιῶ, ἀλλ' ἐν ἐπιγνώσει τῆς ἀληθείας. ἐγὼ Παῦλος τοῦτο λέγω, Παῦλος ἐκεῖνος, ὁ ἐν περιτομῇ ὀκταήμερος, ὁ ἐκ γένους Ἰσραηλίτης, Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων, ἐκ φυλῆς Βενιαμίν, κατὰ νόμον Φαρισαῖος, κατὰ ζῆλον διώ-
D κων τὴν ἐκκλησίαν, ὁ εἰσπορευόμενος εἰς τὰς οἰκίας καὶ σύρων ἄνδρας καὶ γυναῖκας, καὶ παραδιδοὺς εἰς φυλακήν. ἅπερ ἅπαντα καὶ τοὺς σφόδρα ἀναισθήτως διακειμένους πεῖσαι δύναιτ' ἄν. ὡς οὐκ ἔχθρᾳ τινί, οὐδὲ ἀγνοίᾳ τῶν Ἰουδαϊκῶν, ἀλλ' ἐπιγνώσει τῆς ἀληθείας τῆς ὑπερεχούσης τοῦ Χριστοῦ τοῦτον τέθεικα τὸν νόμον. Μαρτύρομαι δὲ πάλιν, φησί, παντὶ ἀνθρώπῳ περιτεμνομένῳ, ὅτι ὀφειλέτης ἐστὶν ὅλον τὸν νόμον πληρῶσαι. διὰ τί οὐκ εἶπε, παραγγέλλω δέ, ἢ ἐντέλλομαι δέ, ἢ λέγω δέ, ἀλλά, μαρτύρομαι;

ἵνα διὰ τοῦ ῥήματος τούτου, τοῦ δικαστηρίου τοῦ μέλλοντος ἡμᾶς ἀναμνήσῃ. ὅπου γὰρ μάρτυρες, ἐκεῖ δικαστήριον καὶ ψῆφος. φοβεῖ τοίνυν τὸν ἀκροατὴν, ἀναμιμνήσκων τοῦ βασιλικοῦ θρόνου, καὶ δεικνὺς ὅτι οὗτοι οἱ λόγοι μάρτυρες ἔσονται αὐτοῦ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὅταν ἕκαστος τῶν ἑαυτοῦ πεπραγμένων, καὶ ὧν εἶπε, καὶ ὧν ἤκουσεν, ὑπέχῃ λόγον. Ταῦτα ἤκουον μὲν τότε Γαλάται, ἀκουέτωσαν δὲ καὶ νῦν οἱ τὰ Γαλατῶν νοσοῦντες, εἰ καὶ μὴ πάρεισιν· ἀλλὰ δι' ὑμῶν ἀκουέτωσαν βοῶντος Παύλου καὶ λέγοντος, Μαρτύρομαι δὲ παντὶ ἀνθρώπῳ περιτεμνομένῳ, ὅτι ὀφειλέτης ἐστὶν ὅλον τὸν νόμον πληρῶσαι. μὴ γάρ μοι εἴπῃς, ὅτι μία ἐντολή ἐστιν ἡ περιτομή. ἡ μία ἐντολὴ ἐκείνη ὁλόκληρον ἐπιτίθησί σοι τοῦ νόμου τὸν ζυγόν. ὅταν γὰρ διὰ τοῦ μέρους εἰσάγῃς σαυτὸν εἰς τὴν τοῦ νόμου δεσποτείαν, ἀνάγκη καὶ τὰ λοιπὰ πείθεσθαι ἐπιτάττοντι· μὴ πληροῦντα δὲ ἀνάγκη πᾶσα κολάζεσθαι καὶ τὴν ἀρὰν ἕλκειν. καὶ καθάπερ εἰς παγίδα ἐμπεσόντος στρουθοῦ, κἂν ὁ πούς κατέχηται μόνον, καὶ τὸ λοιπὸν ἅπαν ἑάλω σῶμα· οὕτω καὶ ὁ μίαν ἐντολὴν τοῦ νόμου πληρῶν, κἂν περιτομὴν, κἂν νηστείαν, ἅπασαν ἑαυτοῦ τὴν ἐξουσίαν διὰ τῆς μιᾶς ταύτης τῷ νόμῳ παρέδωκε, καὶ οὐ δυνήσεται διαφυγεῖν, ἕως ἂν αὐτοῦ κἂν ἐκ μέρους πείθεσθαι βούληται. Ταῦτα οὐ κατηγοροῦντες τοῦ νόμου λέγομεν (μὴ γένοιτο) ἀλλὰ τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς τοῦ Χριστοῦ χάριτος δεῖξαι βουλόμενοι. οὐ γάρ ἐστιν ὁ νόμος ἐναντίος τῷ Χριστῷ. πῶς γὰρ ὁ ὑπ' αὐτοῦ δοθεὶς, ὁ πρὸς αὐτὸν ἡμᾶς παιδαγωγῶν; ἀλλὰ διὰ τὴν ἄκαιρον φιλονεικίαν τῶν οὐκ εἰς δέον αὐτῷ χρωμένων πάντα ταῦτα λέγειν ἀναγκαζόμεθα. ἐκεῖνοι γάρ εἰσιν οἱ τὸν νόμον ὑβρίζοντες, οἱ κελεύοντες ἀποστῆναι καθάπαξ αὐτοῦ, καὶ τῷ Χριστῷ προσελθεῖν, καὶ ἀντεχόμενοι πάλιν αὐτοῦ. ἐπεὶ ὅτι μέγιστα τὴν φύσιν ὠφέλησε τὴν ἡμετέραν ὁ νόμος, ὁμολογῶ κἀγὼ, καὶ οὐκ ἀρνηθείην ποτέ. ἀλλ' ὁ παρὰ καιρὸν ἀντεχόμενος αὐτοῦ σὺ οὐ συγχωρεῖς φανῆναι τῆς ὠφελείας αὐτοῦ τὸ μέγεθος. καθάπερ γὰρ παιδαγωγοῦ μέγιστον ἐγκώμιον γένοιτ' ἂν, τὸ μηκέτι δεῖσθαι τῆς παρ' αὐτοῦ φυλακῆς εἰς σωφροσύνην τὸν ὑπ' αὐτοῦ παιδαγωγηθέντα νέον, εἰς μείζονα ἐπιδόντα ἀρετήν· οὕτω καὶ νόμου μέγιστος ἔπαινος γένοιτ' ἂν, τὸ μηκέτι χρείαν ἔχειν ἡμᾶς

A vt hoc verbo nobis futurum iudicium in memoriam reuocaret. vbi enim teſtes ſunt, ibi iudicium & ſententia. Auditorē ergo terret regij illius throni memoriam refricans, & indicans hos ſermones illi teſtes in illa die futuros, cum vnuſquiſque rerum à ſe geſtarum, & eorum quæ dixit, & quæ audiuit, rationem reddet. Hæc audiebant tum Galatæ, audiant vero nunc etiam qui Galatarum morbo laborāt, etſi non adſunt; veruntamen per vos audiant Paulum clamantem ac dicentem, Teſtificor autē omni homini circuncidenti ſe, quoniam debitor *Gal. 5. 3.*
B eſt vniuerſæ legis adimplendæ. Noli enim mihi dicere vnum mandatū eſſe circuncisionem. vnum illud mandatū totum tibi iugum legis imponit. Cum enim per vnam partem ſub ditionem legis te ſubiungas, neceſſe eſt vt in reliquis imperanti morem geras: quod ſi non adimpleas, planè neceſſariū eſt, vt puniaris & maledictū tibi accerſas. Et quemadmodum cum in laqueum paſſer incidit, quāuis ſolo pede teneatur, totum reliquum corpus interceptum eſt: ita qui vnum mandatū legis
C implet, ſiue circuncisionē ſiue ieiuniū, totam ſuam poteſtatem per hoc vnū in legem tranſtulit, neque fugere poterit, quandiu illi ſaltē ex parte voluerit obedire. Hęc à nobis dicuntur, nō vt legem accuſemus, abſit, ſed quod abundantes gratiæ Chriſti diuitias oſtendere velimus. Non enim Chriſto contraria lex eſt: quî enim eſſet, cum ab ipſo ſit data, cum ad ipſum quaſi pædagogus nos ducat? ſed ob intēpeſtiuam eorū contētionem, qui ea non vt oportet vtuntur, hæc omnia dicere cogimur. Illi enim ſunt qui legem afficiunt contumelia, qui nimirum ſemel
D ab eo deſciſcere iubent, & ad Chriſtū accedere, ac rurſus illi adhærent. Quandoquidem plurimum de natura noſtra benemeritā eſſe legē confiteor ego quoque: ſed tu qui præter legitimum tempus illi adhæres, non ſinis, vt eius vtilitatis magnitudo appareat. Nam quemadmodū ea ſolet eſſe pædagogi laus maxima, ſi iuuenis ille quē pædagogus rexit aliquando, ad temperantiam eius cuſtodia non amplius egeat, quod maiores fecerit in virtute progreſſus: ita quoque legis ea laus fuerit maxima, ſi nos eius ſubſidio

Circūciſio totum iugum legis imponit.

non amplius egeamus. Id enim nobis beneficio legis obtigit vt ad maiorem ſuſcipiendam philoſophiam aptior anima noſtra ſit reddita. Itaque is qui adhuc illi aſſidet, neque poteſt quid maius quam quæ ſcripta ſunt intueri, non magnum ex ea quæſtum fecit. At ego illa derelicta, meque ad ſublimiora Chriſti euehens dogmata maximè illam ornare poſſum, quod me talem effecerit, vt potuerim eorum quę ſcripta in ea ſunt, exiguitatem ſupergreſſus ad doctrinæ ſublimitatem aſcẽdere, quæ Chriſti beneficio nobis obtigit. *Lex hominibus quantum profuerit.* Multum profuit lex naturæ noſtræ, ſed ſi ſyncerè nos ad Chriſtũ deduxerit. Alioqui ni id fiat, etiam damnum intulit, maioribuſque nos fraudauit, dum adhærere minoribus fecit, & nos in innumeris tranſgreſſionum vulneribus adhuc detinuit. Nam ſi cũ duo medici eſſent vnus infirmior, alter validior, & vnus adhibitis vlceribus ſuis remediis non potuerit ægrotum dolore ex illis orto liberare.* *Deſunt quædam.* *Matt. 5. 24* Frater tuus, relinque munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offer munus tuum. Non dixit omitte ſacrificium, ac deinde diſcede: ſed imperfectum manere permitte, & abiens reconciliare fratri tuo. Neque tantum hoc loco id fecit, ſed & alibi rurſus. Nam ſi quis infidelem habeat vxorem, hoc eſt, Gentilem eiicere illam minime cogitur. *1. Cor 7. 12* Si quis enim, inquit, vxorem habet infidelem, & hæc conſentit habitare cum illo, non dimittat illam: ſi vero meretricem & adulteram, eiicere minimè prohibetur. Quiſquis enim, inquit, dimiſerit vxorem ſuam excepta fornicationis cauſſa, facit eam mœchari. Itaq; fornicationis ob cauſſam licet dimittere. Vides benignitatem Dei ac ſollicitudinem. Si Gẽtilis ſit, inquit, vxor, ne eiicias: ſin meretrix, id facere non prohibeo. Si in me, inquit, impia fuerit, ne eiicias: ſi te iniuria affecerit, nemo prohibet, quo minus eiicias. Ergone Deus tantum nobis honorem detulit, & nos illum pari cultu non dignabimur, ſed à noſtris cum vxoribus affici contumelia ſinemus: idq; cum maximum paratum ſupplicium nouerimus, ſi

A τῆς παρ' αὐτοῦ βοηθείας. αὐτὸ γὰρ δὴ τοῦτο παρὰ τοῦ νόμου γέγονεν ἡμῖν, τὸ πρὸς μείζονος φιλοσοφίας ὑποδοχὴν ἐπιτηδειοτέραν ἡμῖν γενέσθαι τὴν ψυχήν. ὥστε ὁ μὲν ἔτι παρακαθήμενος αὐτῷ, καὶ μὴ δυνάμενος μεῖζόν τι τῶν ἐκεῖ γεγραμμένων ἰδεῖν, οὐδὲν ἐκέρδανε παρ' αὐτοῦ μέγα. ἐγὼ δὲ ὁ τοῦτον μὲν ἀφεὶς, πρὸς δὲ τὰ ὑψηλότερα τοῦ Χριστοῦ δόγματα δραμὼν, μάλιστα ἂν αὐτὸν δυναίμην σεμνῦναι, ὅτι με τοιοῦτον εἰργάσατο, ὡς δυνηθῆναι τῶν ἐν αὐτῷ γεγραμμένων τὴν μικρότητα ὑπερβάντα, πρὸς τὸ τῆς διδασκαλίας ὕψος ἀναβῆναι τῆς παρὰ B τοῦ Χριστοῦ γενομένης ἡμῖν. μεγάλα τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν ὠφέλησεν ὁ νόμος, ἀλλ' ἐὰν τῷ Χριστῷ προσαγάγῃ γνησίως. ὡς ἐὰν μὴ τοῦτο ᾖ, καὶ κατέβλαψε, μειζόνων ἀποστερήσας ἡμᾶς τῇ τῶν ἐλαττόνων προσεδρίᾳ, καὶ τῷ πάλιν ἐν τοῖς μυρίοις τῶν παραβάσεων τραύμασιν ἔτι κατέχειν. καὶ γὰρ εἰ δυοῖν ἰατρῶν ὄντων, τοῦ μὲν ἀσθενεστέρου, τοῦ δὲ δυνατωτέρου, ὁ μὲν τοῖς ἕλκεσι φάρμακα ἐπιθεὶς μὴ δύναιτο ἀπαλλάξαι καθάπαξ τῆς ἐξ ἐκείνων ὀδύνης τὸν ἄρρωστον· . . . . λείπει . . . . ὁ ἀδελφός σου, ἄφες τὸ δῶρόν C σου ἔμπροσθεν τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ὕπαγε πρότερον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου. οὐκ εἶπε, σύστειλον τὴν θυσίαν, καὶ τότε ἄπελθε· ἀλλ', ἄφες μένειν ἀπλήρωτον, καὶ ἀπελθὼν διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου. καὶ οὐκ ἐνταῦθα τοῦτο μόνον ἐποίησεν, ἀλλὰ καὶ ἑτέρωθι πάλιν. ἐὰν μὲν γὰρ ἄπιστον ἔχῃ γυναῖκά τις, τοῦτ' ἔστιν, Ἑλληνίδα, οὐκ ἀναγκάζεται ἐκβαλεῖν. Εἴ τις γὰρ, φησιν, ἔχει γυναῖκα ἄπιστον, καὶ αὐτὴ συνευδοκεῖ οἰκεῖν μετ' αὐτοῦ, μὴ ἀφιέτω αὐτήν· ἂν δὲ πόρνην καὶ μοιχαλίδα, οὐ κωλύεται ἐκβαλεῖν. Ὃς γὰρ ἂν, φησιν, ἀπολύσῃ τὴν γυναῖκα αὐ- D τοῦ, παρεκτὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι· ὥστε ἐπὶ λόγου πορνείας ἔξεστιν ἀπολῦσαι. εἶδες φιλανθρωπίαν θεοῦ καὶ κηδεμονίαν; ἂν Ἑλληνὶς ᾖ, φησιν, ἡ γυνὴ, μὴ ἐκβάλῃς· ἂν δὲ πόρνη, οὐ κωλύω τοῦτο ποιῆσαι. ἂν εἰς ἐμὲ, φησιν, ἀσεβήσῃ, μὴ ἐκβάλῃς· ἂν δὲ εἰς σὲ ὑβρίσῃ, οὐδεὶς ὁ κωλύων ἐκβαλεῖν. εἶτα ὁ μὲν θεὸς τοσαύτῃ τιμῇ κέχρηται πρὸς ἡμᾶς, ἡμεῖς δὲ οὐδὲ τῆς ἴσης αὐτὸν ἀξιώσομεν, ἀλλ' ὑβριζόμενον αὐτὸν παρὰ τῶν ἡμετέρων περιοψόμεθα γυναικῶν, καὶ ταῦτα εἰδότες, ὅτι μεγίστη κόλασις ἡμῖν ἀπόκειται καὶ τιμωρία,

A τιμωρία, ὅταν τῆς τῶν γυναικῶν ὑπερορῶμεν σωτηρίας, διὰ γὰρ τοῦτο κεφαλήν σε τῆς γυναικὸς ἐποίησε, διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἐκέλευσεν, Εἴ τι μαθεῖν θέλουσιν αἱ γυναῖκες, ἐν οἴκῳ τοὺς ἰδίους ἄνδρας ἐπερωτᾶν· ἵνα, ὥσπερ διδάσκαλος καὶ κηδεμὼν καὶ προστάτης, εἰς εὐσέβειαν αὐτὴν ἐνάγῃς. ὑμεῖς δὲ ὅταν μὲν καιρὸς συνάξεως πρὸς τὴν ἐκκλησίαν καλῇ, ῥᾳθυμούσας οὐ διεγείρετε· τοῦ δὲ διαβόλου πρὸς τὰς σάλπιγγας αὐτὰς καλοῦντος, ἑτοίμως ἐπακουούσας οὐ κατέχετε, ἀλλὰ περιορᾶτε τοῖς τῆς ἀσεβείας ἐγκλήμασιν ἁλισκομένας, καὶ πρὸς ἀκολασίαν ἐξελκομένας. B καὶ γὰρ πόρναι καὶ μαλακοὶ καὶ πᾶς ὁ τῆς ὀρχήστρας χορὸς ἐκεῖ συντρέχειν εἰώθασι. καὶ τί λέγω πορνείας τὰς γινομένας; οὐ δέδοικας, μὴ δαίμονα λαβοῦσα ἐκεῖθεν ἐπανέλθῃ ἡ γυνή; οὐκ ἤκουσας ἐν τῇ προτέρᾳ διαλέξει σαφῶς ἀποδείξαντος ἡμῖν τοῦ λόγου, ὅτι καὶ τὰς ψυχὰς αὐτὰς τῶν Ἰουδαίων καὶ τοὺς τόπους, ἐν οἷς συλλέγονται, δαίμονες κατοικοῦσι; πῶς οὖν, εἰπέ μοι, τολμᾷς μετὰ δαιμόνων χορεύσας πρὸς τὸν τῶν ἀποστόλων σύλλογον ἐπανελθεῖν; πῶς δὲ οὐ φρίττεις ἀπελθὼν καὶ κοινωνήσας ἐκείνοις τοῖς τὸ αἷμα ἐκχέασι τοῦ Χριστοῦ, ἐλθεῖν καὶ κοινωνῆσαι τῆς ἱερᾶς τραπέζης, καὶ τοῦ C αἵματος μεταλαβεῖν τοῦ τιμίου; οὐ φρίττεις, οὐ δέδοικας τοιαῦτα παρανομῶν; τὴν τράπεζαν αὐτὴν οὐκ αἰδῇ; ταῦτα πρὸς ὑμᾶς ἐγὼ διελέχθην, ταῦτα πρὸς ἐκείνους ὑμεῖς, κἀκεῖνοι πρὸς τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας. εἰς τὸν ἕνα οἰκοδομεῖτε. κἂν μὲν κατηχούμενος ᾖ ὁ τὰ τοιαῦτα νοσῶν, τῶν προθύρων εἰργέσθω· ἂν δὲ πιστὸς καὶ μεμυημένος, τῆς ἱερᾶς τραπέζης ἀπελαυνέσθω. οὐ γὰρ πάντα τὰ ἁμαρτήματα παραινέσεως δεῖται καὶ συμβουλῆς, ἀλλ' ἔστιν ἃ τομῇ συντόμῳ καὶ ὀξυτάτῃ διορθοῦσθαι πέφυκε. καὶ καθάπερ τῶν τραυμάτων τὰ μὲν ἀνεκτότερα D πραοτέροις εἴκει φαρμάκοις, τὰ δὲ σεσηπότα καὶ ἀνίατα καὶ τὸ λοιπὸν ἐπινεμόμενα σῶμα, αἰχμῆς σιδήρου δεῖται καὶ φλογός· οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἁμαρτημάτων, τὰ μὲν παραινέσεως μακροτέρας χρείαν ἔχοντα, τὰ δὲ ἐλέγχων ἀποτόμων. διόπερ καὶ ὁ Παῦλος ἐκέλευσε μὴ πάντα παραινεῖν, ἀλλὰ καὶ ἐλέγχειν ἀποτόμως, οὕτω λέγων, Δι' ἣν αἰτίαν ἔλεγχε αὐτοὺς ἀποτόμως. ἐλέγξωμεν τοίνυν αὐτοὺς ἀποτόμως νῦν, ἵνα ἐπὶ τοῖς φθάσασιν αἰσχυνθέντες καὶ καταγνόντες ἑαυτῶν, μηκέτι τὴν ἀπὸ τῆς παρανόμου νηστείας δέξωνται λύμην.

ſalutẽ vxorũ neglexerimus? Propterea nã q; mulieris te caput fecit, propterea pręcepit & Paulus: Si quid volũt diſce- 1.Cor. 14.
re mulieres, domi viros ſuos interro- 35.
gẽt: vt tanquã magiſter, & curator, ac præfectus ad pietatẽ ipſam incites. Vos autem dum tẽpus collectæ ad eccleſiã inuitat, pigritãtes non excitatis: at cũ Diabolus ad tubas illas inuitat, prõptè audientes nõ detinetis, ſed impietatis criminibus ſinitis obligari, atq; ad intemperãtiam pertrahi. Siquidem meretrices ac molles, & totus orcheſtræ chorus illuc ſoliti ſunt cõcurrere Sed quid ego fornicationes, quæ illic admittuntur commemoro? non times, ne à dæmone correpta vxor illinc reuertatur? Non audiſti, in priori tractatu quam clarè fuerit oratione demonſtratum ipſas animas Iudæorũ & loca in quibus cõgregantur à dæmonibus habitari? quomodo igitur, quæſo, audes agitatis cũ dæmonibus choreis ad Apoſtolorũ cœtum redire? Qui fieri poteſt vt cum abieris, & cum illis cõmunicaueris, qui Chriſti ſanguinẽ effuderunt, non horreas venire, & ſacræ menſæ communicare, ac pretioſi ſanguinis particeps fieri? Non horres, nõ times, cum talia ſcelera perpetres? non menſam ipſam revereris? His ego verbis vos alloquutus ſum, his vos illos & illi ſuas vxores alloquentur. Ædifi-
cate alterutrum. Ac ſi quidem ſit Ca- 1.Theſſ. 5. 11.
techumenus is, qui eiuſmodi morbo laborat, à veſtibulo templi arceatur: ſin fidelis ac myſteriis initiatus, à ſacra menſa repellatur. Neque enim exhortatione ac conſilio indigent cuncta peccata, ſed ſunt quæ breui & celerrima ſolẽt ſectione curari. Et quemadmodum inter vulnera quæ tolerabiliora ſunt, lenioribus cedunt medicamẽtis, quæ vero putrefacta ſunt & incurabilia, quæq; reliquũ corpus depaſcũtur, acumine ferri flãmaq; indigẽt: ſic nimirũ & inter peccata, erga quædã prolixiori cohortatione opus eſt, cætera durioribus ſunt reprehẽſionibus caſtigãda. Propterea iuſſit quoq; Paulus non in omnibus cohortatione
vti, ſed & increpare durè, ſic dicẽs: Quã Tit. 1. 13.
ob cauſſã increpa illos durè. Increpemus igitur illos iã durè, vt cũ ob priora fuerint pudore ſuffuſi, ſeq; ipſos condẽnarint, nõ amplius detrimẽtum ex iniqui ieiunij obſeruatione patiantur.

Quas ob res ego quoque à cohortatione deinceps abſtinens obteſtor & clamo, Si quis non amat dominum
1. Cor. 16. 22. Ieſum Chriſtum, ſit anathema: quonam autem maiori argumento à ſe non amari Dominum poteſt vllus oſtendere, quam ſi feſtis illorum communicet, à quo ille fuit occiſus? Hos non ego percuſſi anathemate, ſed Paulus: immo vero non iam Paulus, ſed Chriſtus, qui per illum loquitur,
Gal. 5. 4. qui & in præcedentibus dixit, Quoniam qui in lege iuſtificantur, à gratia exciderunt. Hæc illis verba dicite, ac ſententias illis recitate, cumque omni cum ſtudio ac diligentia ſaluos eos feceritis, & ex diaboli faucibus eripueritis, in die ieiunij nobis adducite, vt & promiſſi reliquam partem præſtantes vno conſenſu vnoque ore cum fratribus noſtris glorificemus Deum, & patrem domini noſtri Ieſu Chriſti, quoniam ipſi gloria in ſecula. Amen.

In Heliam, & in viduam, & de eleemoſyna.

Frontone Ducæo interprete.

Diebus illis, quibus ieiunabamus omnes, cum ſæpenumero ſermonem inſtituere de eleemoſyna ſtatuiſſem, ſuperueniente veſpera ſum impeditus, quæ nobis curſum orationis interrupit. Hoc vero fiebat Deo fortaſſe in noſtram vtilitatem ita diſponente, atque in hunc diem cohortationem de his rebus differente: ne dum vos eccleſia diuiſi eratis, eleemoſynæ menſa vobis apponeretur: non quod hodie magnum aliquid & inſigne dicẽdum habeamus, ſed quod magna ſit, & eximia virtus eleemoſynæ. Multam quippe fiduciam apud Deum res iſta conciliat, & tanquam regina quædam religionem noſtram regens multa cum ſecuritate cœleſtes ingredi ſedes conſueuit, & illæ, quibus cœlorum ianuæ commiſſæ ſunt, poteſtates, ſi quidem intrantem viderint eleemoſynam, multo cum honore reliquis etiam virtutibus propter ipſam fores illas aperiunt: ſin autem abſque eleemoſyna venire viderint, fores illis occludunt. Atque hoc ex virginibus illis patet,

A διὰ ταῦτα καὶ ἐγὼ τὴν παραίνεσιν λοιπὸν ἀφεὶς μαρτύρομαι καὶ βοῶ· εἴ τις οὐ φιλεῖ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, ἔστω ἀνάθεμα· τοῦ δὲ μὴ φιλεῖν τὸν Κύριον τί μεῖζον ἂν γένοιτο τεκμήριον, ἀλλ' ἢ ὅταν τοὺς ἀποκτείνοντας αὐτὸν κοινωνοὺς ἔχῃ τις τῆς ἑορτῆς; τούτους οὐκ ἐγὼ ἀνεθεμάτισα, ἀλλὰ Παῦλος· μᾶλλον δὲ οὐδὲ Παῦλος, ἀλλ' ὁ Χριστὸς, ὁ δι' ἐκείνου λαλῶν, καὶ ὁ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἰπὼν, Ὅτι ἐν νόμῳ δικαιούμενοι τῆς χάριτος ἐξέπεσον. Ταῦτα εἴπατε πρὸς αὐτοὺς τὰ ῥήματα, καὶ τὰς ἀποφάσεις αὐτοῖς ἀνάγνωτε, καὶ μετὰ πάσης σπουδῆς αὐτοὺς διασώσαντες, καὶ τῆς
B τοῦ διαβόλου φάρυγγος ἐξαρπάσαντες, ἀγάγετε τῇ ἡμέρᾳ τῆς νηστείας ἡμῖν, ἵνα καὶ τὴν λείπουσαν ὑμῖν ὑπόσχεσιν ἀποδόντες, ὁμοθυμαδὸν ἐν ἑνὶ στόματι μετὰ τῶν ἀδελφῶν τῶν ἡμετέρων δοξάσωμεν τὸν θεὸν καὶ πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

Εἰς τὸν Ἡλίαν, καὶ εἰς τὴν χήραν, καὶ περὶ ἐλεημοσύνης.

C Ἐν ταῖς ἡμέραις αἷς ἐνηστεύομεν ἅπαντες, τοὺς περὶ τῆς ἐλεημοσύνης πολλάκις ἐλθὼν μέλλων κινῆσαι λόγους, ἐξεκρουόμην, τῆς ἑσπέρας καταλαμβανούσης, καὶ τοῦ λόγου διακοπτούσης ἡμῖν τὸν δρόμον. τοῦτο δὲ ἐγίνετο, τοῦ θεοῦ τάχα συμφερόντως οἰκονομοῦντος, καὶ πρὸς τὴν παροῦσαν ἡμέραν τὴν περὶ τούτων ὑπερτιθέντος παραίνεσιν· ἵνα μὴ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν διῃρημένων ὑμῶν, οὕτως ἡ τῆς ἐλεημοσύνης παρατεθῇ τράπεζα σήμερον· οὐκ ἐπειδὴ μέγα τι καὶ γενναῖον ἡμεῖς
D ἔχομεν εἰπεῖν, ἀλλ' ἐπειδὴ μεγάλη καὶ γενναία τῆς ἐλεημοσύνης ἡ δύναμις. πολλὴ γὰρ τοῦ πράγματος ἡ παῤῥησία πρὸς τὸν θεόν· καὶ καθάπερ τις βασιλεύουσα τῆς καθ' ἡμᾶς πολιτείας, οὕτω μετὰ ἀδείας πολλῆς τῶν οὐρανίων ἁψίδων ἐπιβαίνειν εἴωθε· καὶ αἱ τὰς πύλας τῶν οὐρανῶν ἐγκεχειρισμέναι δυνάμεις, ἂν μὲν ἴδωσι τὴν ἐλεημοσύνην ἐπιβαίνουσαν, μετὰ πολλῆς τῆς τιμῆς καὶ ταῖς ἄλλαις δι' αὐτὴν τὰς πύλας ἐκείνας ἀνοίγουσιν ἀρεταῖς· ἂν δὲ χωρὶς τῆς ἐλεημοσύνης ἴδωσι παραγινομένας, ἀποκλείουσι τὰς θύρας αὐταῖς. καὶ τοῦτο ἐκ τῶν παρθένων δῆλον ἐκείνων,

[illegible]

A quę propterea ſuo illo thalamo fuerunt excluſæ, quod oleum in lampadibus ſuis perpetuo non haberent. Attende diſcrimen conſiderans. Hæc quidem matrimonia quidem abſque virginitate, ſuos alumnos introduxit in cœlum: at virginitas abſque eleemoſyna minimè potuit. Quando igitur tanta rei huius eſt virtus, omni ſtudio inſtituendo ea ſermone excipiamus. Enimuero compendioſa fuerit admodum ad hanc rem cohortatio, ſi vos ad viduam Sareptis Sidonis habitantem abducamus. Nam qui operibus ipſis inſtituunt, multo digniores fide ma-
B giſtri fiunt, quam qui verbis ſolis conſilium dant: quocirca vidua quoque nobis rei huius optima erit magiſtra. Siquidem nos verbis quidem adhortamur: at illa vos operibus docere poterit. cum eiſdem prædita moribus ſociam habeat ſibi copulatam. Duæ quippe ſunt, hæ viduæ, vna in Nouo teſtamento, quæ duo minuta miſit, altera in veteri, quæ prophetam ſuſcipere meruit, at quę ambæ ad eandem philoſophiæ virtutem peruenerunt, eandemq; ſimili-
C tatem exhibuerunt, & ſuorum rectè factorũ ſimilitudine teſtamentorum nobis affinitatem expreſſerunt. Nam quemadmodum ſublimes quidã ſcopuli ſecundum portubus, quos appellamus Pharos mos eſt, in quibus tota nocte inextinctus ignis lucet, errantes in mari ſplendore luminis ad portus ſecuritatem deducunt: ſic illæ tam quam portubus conſitæ [illegible] ce, magnanimitatis ſuæ lumine profundiſſima in nocte (non enim potior eſt conditio vitæ noſtræ quam noctis, ſicut & Paulus dicit: Nox præceſſit,
D dies autem appropinquauit) eos igitur qui profundiſſima in nocte in auaritiæ mari oberrant, & iam iam ſubmergendi ſunt, ad ſuam inuitant ſecuritatem & humanitatis ſemper ardentem habentes ignem, inextinctum eleemoſynæ lumen conſeruant. Sed de illa quidem alio loco, hodierna die apud vos de iſta veteris teſtamenti agemus: omnino enim dum hæc laudabitur, illius quoque præconiorum corona nectetur. Nam quarum paria ſunt rectè facta, earum quoque laudatrix oratio communis eſt.

Orta eſt igitur huius temporibus [illegible] A grauiſſima, nō quod ſolum tellus fruges negaret, ſed quod hominum peccata Dei donum auerterent. Orta eſt igitur fames grauiſſima & [illegible] acerbiſſima, atq; illam famem Helias magnus inuexit, & tanquam terribile famulum quendam vocauit, vt conſeruos iniuria dominum afficientes caſtigaret: immo vero Iudæorum illã aduocauere peccata, prophetę autem illam os intulit, *Viuit enim*, inquit, *Dominus Deus, ſi erit pluuia niſi per os meum.* Intolerandum igitur erat malum, neque enim ſterilem reddidit B terræ vterum terribilis ſola vox prophetæ, ſed & ipſa fluminum fluenta cohibuit, omneſque tum exareſcebant torrentes. Et quemadmodum cum vehemens & ardens febris corporis naturam inuaſit, non ſuperficiem tantum arefacit, ſed & interiora permeans ipſam oſſium naturam exurit: ita quæ tum vigebat ſiccitas [illegible] non ſolum terræ faciem incenderat, ſed ad ipſa eius viſcera penetrans omnem inferiorem humorem exhauriebat. Quid ergo Deus ad Prophetam? *Surge*, inquit, *& vade in Sarephtha Sidoniæ. Ibi mandabo mulieri viduæ, vt nutriat te.* Quid hoc C ſibi vult? In ſua patria nullam commoditatem expertus eſt, & ad alienam regionem illum mittis, atque ad mulierem viduam. Nam ſi opulenta eſſet, [illegible], ſi Regis vxor ipſius, ſi multis terræ frugibus repleta haberet promptuaria, nonne voluntatem eius vehementius quam terram ipſam metus famis ſterilem redderet? Ne igitur hæc propheta diceret, aut animo verſaret, idcirco prius eum per coruos aluit, vt per ea quæ gerebantur, iſta propemodum illi diceret: Si effeci, vt rationis expers natura hoſpitio te exciperet, multo magis ratione prædita, vt hoc faciat, perſuadebitur. Propterea vidua poſt coruos. Videre erat prophetam muliercułæ factum obnoxium, animam illam ad cœlos vſque ſublimem ac diuinam, generoſum & excelſum Heliam velut erronem quendam ac mendicum ad viduæ ianuam venire, atque illud os, quod cœlum clauſerat, mendicorum voces effundere,

[illegible]

δός μοι ἄρτον, δός μοι ὕδωρ· ἵνα σὺ μάθῃς ὅτι οὐδὲν οὕτως ἐπιτήδειον, ὡς γυναικὸς οἰκία χήρας, καὶ σκηνὴ πενίας γέμουσα, καὶ πλούτου, καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ πλούτου κακῶν ἀπηλλαγμένη. καθαρὸν γὰρ θορύβων ἦν τὸ χωρίον, καὶ πάσης φιλοσοφίας μεστὸν, καὶ λιμένος παντὸς εὐδιεινότερον. τοιαῦτα δὴ μάλιστα ἐνδιαιτήματα τῶν ἁγίων ἐπιζητοῦσιν αἱ ψυχαί. ἀπῄει τοίνυν πρὸς τὴν χήραν ὁ προφήτης, τῆς Ἰουδαϊκῆς μισοξενίας ἔλεγχον ἐσομένην. ἀπῄει πρὸς τὴν χήραν, διδάσκων ἅπαντας ὅτι δικαίως ἐκείνην τὴν κόλασιν ὑπομένουσιν Ἰουδαῖοι. καὶ γὰρ ὅταν μέλλῃ τινὰς κολάζειν ὁ θεὸς, οὐχ ἁπλῶς ἐπάγει τὴν τιμωρίαν, οὐδὲ τῇ τῆς οἰκείας κρίσεως ἀρκεῖται ψήφῳ, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀνθρώποις διὰ τῶν πραγμάτων ἀπολογεῖται, ὥσπερ ἐν κοινῷ δικαστηρίῳ κρινόμενος ὑπὸ τῶν πολλῶν ὑπονοίαις. καὶ καθάπερ οἱ δικάζοντες, ὅταν μέλλωσί τινα τὴν ἐπὶ θάνατον ἄγειν ὁδὸν, ἐφ' ὑψηλοῦ τοῦ βήματος προκαθίσαντες, καὶ τὰ παραπετάσματα συνελκυσθῆναι κελεύσαντες, καὶ τὴν πόλιν αὐτοῖς περιστήσαντες ἅπασαν, οὕτω καθάπερ ἐν θεάτρῳ κοινῷ δικάζοντες πρὸς τὸν κατάδικον ὑπὸ ταῖς ἁπάντων ὄψεσι καὶ ἀκοαῖς τὰς πεύσεις ποιούμενοι, καὶ τὰ ὑπομνήματα τῶν ἐκείνοις τετολμημένων ἀναγνωσθῆναι κελεύοντες, καὶ αὐτὸν τὸν ὑπεύθυνον τῶν αὐτῷ τετολμημένων γενέσθαι κατήγορον παρασκευάζοντες, τότε τὴν ψῆφον ἐπάγουσιν· οὕτω καὶ ὁ θεὸς, καθάπερ ἐφ' ὑψηλοῦ τοῦ βήματος, τοῦ τῶν γραφῶν κηρύγματος προκαθίσας, καὶ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν περιστήσας ὑπὸ ταῖς ἁπάντων ὄψεσι καὶ ἀκοαῖς ποιεῖται τῶν ἁμαρτημάτων τὴν ἐξέτασιν, οὐχ ὑπομνήματα ἀναγνωσθῆναι κελεύων, οὐδὲ γράμματα παράγων εἰς μέσον, ἀλλ' αὐτοῖς ἡμᾶς τοῖς τῶν καταδίκων ἐφιστῶν ἁμαρτήμασιν. ὅτε γοῦν τοὺς χαλεποὺς κεραυνοὺς κατὰ τῶν Σοδομιτῶν ἀφιέναι ἤμελλε, καὶ δήμους καὶ πόλεις ἀναρπάζειν ἐκ μέσου τῆς χώρας διὰ τῆς φοβερᾶς φλογὸς ἐκείνης, ὅτε τὸν καινὸν καὶ παράδοξον ὑετὸν ἐπὶ τὴν γῆν ἠφίει, τοῦ προτέρου φρικωδέστερον ὄντα, ὃν πρῶτον καὶ μόνον ἥλιος ἐπεῖδεν· ἐπεὶ τοιοῦτον πρὶν ἢ τὴν κόλασιν ταύτην ἐπαγαγεῖν, ἔδειξε τῶν μελλόντων κολάζεσθαι τὴν πονηρίαν ἡμῖν, οὐχὶ γράμματα ἀναγινώσκων, καθάπερ ἔφην, ἀλλ' αὐτὰ εἰς μέσον παραγαγὼν τὰ ἁμαρτήματα. διὰ τοῦτο γοῦν ἔπεμψε τοὺς ἀγγέλους,

A Da mihi panem, da mihi aquam: vt tu diſcas, nihil ita beneuolum & humanum eſſe ac viduæ domum, & tabernaculum egeſtatis plenum, ac diuitiarum expers, & malorum quæ ex diuitiis oriuntur. Locus enim erat à tumultibus liberum, omniſque philoſophiæ plenum, & portu quouis tranquillius. Talia maximè requirunt domicilia ſanctorum animæ. Pergebat igitur ad viduam, propheta, quæ Iudæos odio proſequentes peregrinos exemplo erat ſuo redargutura: pergebat ad viduã omneſque docebat, merito Iudæos pœnã illam ſuſtinere. Nã B cũ in aliquos pœnã illaturus eſt Deus, nõ quoquo modo ſuppliciũ immittit, neque ſui iudicij cõtentus eſt calculo, ſed & apud homines excuſat ſe rebus ipſis ac tuetur, perinde quaſi cõmuni quodam in iudicio ſuſpicionibus vulgi expoſitus diſceptaret. Et quemadmodum qui iudicium exercent, cum ad mortis ſupplicium quempiam ſunt abducturi, in ſublimi præſidentes tribunali, ac vela contrahi iubentes, totam ciuitatem circum illum ſtare curantes ita velut in publico theatro iudicant, C & in oculis omnium atque auribus interrogationes adhibent reo, & acta, & commentarios ſcelerum ab illo perpetratorum legi præcipiunt, & efficiunt, vt reus ipſe ſuorum facinorum fiat accuſator, ac tum demum ſententiam ferunt: Ita quoque Deus tanquam in excelſo quodã tribunali prædicationis ſcripturæ præſidens, vniuerſum orbem terrarum præcipiẽs circunſiſtere, ſpectantibus omnibus & audientibus quæſtionem inſtituit peccatorum non commentarios & acta legi præcipiens, neque tabulas in D medium adducens, ſed ipſa reorum peccata nobis ob oculos contemplanda proponens. Sanè cum infeſta fulmina in Sodomitas erat immiſſurus & populos vrbeſque terribilis illius flammæ opera de medio regionis ſublaturus, cum nouũ & inſolitum illum imbrẽ deiiciebat, multo priori terribiliorem, quem primum & ſolum Sol vnquam aſpexit: antequam eiuſmodi pœnam inferret, eorum improbitatem qui puniendi erant, nobis indicauit, non tabulis, vt dixi lectis, ſed adductis in mediũ ipſis eorum peccatis. Propterea nimirum angelos miſit,

Deus quomodo puniat.

Exemplo Sodomitarum id oſtendit.

non tantum vt Lot educerent, ſed vt illorum iniquitatem oſtenderent, quod etiam euenit. Cum enim eos Lot excepiſſet, hoſpitis domum obſederunt omnes, & in orbem circumſteterunt. Huius autem obſidionis copiarum dux erat infandus amor, & iniqui cupiditas coitus, qui & ætatis & naturæ limites excedebat. Neque enim iuuenes ſolum circunſteterunt, ſed etiam ſeniores, & neque canities rabiem ſedauit, neque furorem ſenectus extinxit, ſed videre erat in portu naufragium, iniquam in ſenectute cupiditatem. At non huc vſque tantum progreſſa eſt illorum improbitas, ſed & cum filias ſuas traditurum ſe Lot polliceretur, ne ſic quidem receſſerunt, ſed vrgebant dicentes non ſe prius quam viros accepiſſent receſſuros, ſeque grauiſſima illaturos mala minabantur ei, qui vt hoſpitibus honorem deferret, filias ſuas ſe promiſerat traditurum. Vides vt omni ex parte Sodomitarum nequitiam demonſtrarit, ac deinde pœnam illis intulerit? Ne enim poſtea cum eos affectos ſupplicio videris, propter calamitatis magnitudinem animo frangaris, neque cum illis Deum accuſes, ſed illos cum Deo condemnes, ante demonſtrata illorum improbitate omnẽ erga illos miſericordiæ occaſionem pręripuit, & nos ab omni cõmiſeratione in illos auocauit: quod & nunc erga prophetam præſtitit. Ne fame confectos intuẽs Iudęos doleres, immanitatem illorũ & crudelitatem oſtendit, & quã raro comiter peregrinos exciperent. Non enim ſolum prophetã non ſuſceperũt, ſed & ſe interfecturos minabãtur: id quod ex Dei verbis colligitur. Non enim tantũ, Recede, dixit, ſed etiam Abſcõdere. Non ſufficit ad ſalutem fuga, ſed & oportet vt te diligẽter occultes. Populus quippe Iudaicus eſt, populus ſanguinẽ ſitiens prophetarum, & in ſanctis necandis exercitatus: ſẽper manus ſuas prophetico ſanguine cruentarũt. Et cum illũ quidẽ emittebat ex Iudæa, Vade, & abſcondere, inquit: cum autem ad viduã mittebat: Ego, inquit, illi mandabo. Vides, vt inde quidem fugientem iubeat illud cũ multa cautione pręſtare; hic autẽ confugientẽ, magna cũ fiducia præcipiat & ſecuritate diſcedere?

Sodomitarum ſcelera & ſupplicium.

Gen. 19.6.

A οὐχ ἵνα τὸν Λὼτ ἐξαγάγωσι μόνον, ἀλλ' ἵνα σοι δείξωσι τὴν παρανομίαν ἐκείνων· ὃ δὴ καὶ γέγονεν. ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὺς ὁ Λὼτ ὑπεδέξατο, τὴν οἰκίαν ἐπολιόρκουν τοῦ ξενοδόχου πάντες, περιστάντες κύκλῳ. ἐστρατήγει δὲ τῆς πολιορκίας ἄτοπος ἔρως, καὶ μίξεως ἐπιθυμία παρανόμου, καὶ ἡλικίας καὶ φύσεως ὅρους ὑπερβαίνουσα. οὐδὲ γὰρ νεανίσκοι περιέστησαν μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ πρεσβῦται· καὶ οὐδὲ ἡ πολιὰ τὴν λύτταν κατέπαυσεν, οὐδὲ τὸ γῆρας τὴν μανίαν ἔσβεσεν, ἀλλ' ἦν ἰδεῖν ἐν λιμένι ναυάγιον, ἐν γήρᾳ παράνομον ἐπιθυμίαν, καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστησαν τῆς παρανο-
B μίας, ἀλλὰ τοῦ Λὼτ ὑπισχνουμένου τὰς ἑαυτοῦ παραδώσειν θυγατέρας, οὐδὲ οὕτως ἀφίσταντο, ἀλλ' ἐπέκειντο, λέγοντες μὴ πρότερον ἀποστήσεσθαι, ἕως ἂν τοὺς ἄνδρας λάβωσι· καὶ μεγάλα ἠπείλουν δώσειν κακὰ τῷ τὰς ἑαυτοῦ θυγατέρας ὑποσχομένῳ δώσειν διὰ τὴν εἰς τοὺς ξένους τιμήν. εἶδες πῶς πάντοθεν ἔδειξε τῶν Σοδομιτῶν τὴν κακίαν, καὶ τότε τὴν τιμωρίαν ἐπήγαγεν; ἵνα γὰρ μὴ μετὰ ταῦτα ὁρῶν κολαζομένους αὐτοὺς κατακλασθῇς διὰ τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς, μηδὲ μετ' ἐκείνων ἐγκαλῇς τῷ θεῷ, ἀλλὰ
C μετὰ τοῦ θεοῦ καταχρίνῃς ἐκείνους, προλαβὼν τῇ τῆς πορνείας ἀποδείξει, πάντα περιῄρπασεν αὐτῶν τὸν ἔλεον, τῆς πρὸς αὐτοὺς συμπαθείας ἀπαγαγὼν ἡμᾶς. ὃ δὴ καὶ νῦν ἐπὶ τοῦ προφήτου πεποίηκεν. ἵνα μὴ θεωρῶν ὑπὸ τοῦ λιμοῦ διαφθειρομένους τοὺς Ἰουδαίους, ἀλγῇς, δείκνυσί σοι τὴν ἀπανθρωπίαν αὐτῶν καὶ τὴν ὠμότητα καὶ τῆς φιλοξενίας τὴν σπάνιν. οὐ γὰρ δὴ μόνον οὐχ ὑπεδέξαντο τὸν προφήτην, ἀλλὰ καὶ ἀποκτείνειν ἠπείλουν. καὶ τοῦτο δῆλον ἐκ τῶν θεοῦ ῥημάτων. οὐ γὰρ εἶπεν, ἀναχώρησον, μόνον, ἀλλά, καὶ κρύβηθι.
D οὐκ ἀρκεῖ γάρ σοι πρὸς σωτηρίαν ἡ φυγή, ἀλλὰ δεῖ καὶ λαθεῖν μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας. δῆμος γάρ ἐστιν Ἰουδαϊκός, δῆμος αἱμάτων διψῶν προφητικῶν, καὶ ταῖς τῶν ἁγίων ἐμμελετήσας σφαγαῖς· ἀπὸ τῶν προφητικῶν αἱμάτων ἀεὶ τὰς ἑαυτῶν ᾕμαξαν δεξιάς. καί, ὅτε μὲν ἐκ τῆς Ἰουδαίας αὐτὸν ἐξέπεμψεν, Ἄπελθε καὶ κρύβηθι, φησίν· ὅτε δὲ πρὸς τὴν χήραν ἀπέστελλεν, Ἐγώ, φησίν, ἐντελοῦμαι αὐτῇ. ὁρᾷς πῶς ἐκεῖθεν μὲν φεύγοντα μετὰ πολλῆς ἀσφαλείας τοῦτο ποιῆσαι προστάττει· ἐνταῦθα δὲ καταφεύγοντα μετὰ πολλῆς παρρησίας καὶ τοῦ θάρρους ἀπιέναι κελεύει;

A οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλά τι καὶ ἕτερον ᾠκονόμηται διὰ τῆς τοῦ προφήτου πρὸς τὴν χήραν παρουσίας. ἵνα γὰρ μὴ μετὰ ταῦτα ὁρῶντές τινες τὸν Χριστὸν, μετὰ τὰς πολλὰς καὶ ἀφάτους εὐεργεσίας τὰς ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας, μετὰ τοὺς μυρίους νεκροὺς, οὓς ἀνέστησε, μετὰ τοὺς τυφλοὺς, οὓς ἀναβλέψαι ἐποίησε, μετὰ τοὺς λεπροὺς οὓς ἐκάθηρε, μετὰ τοὺς δαίμονας, οὓς ἀπήλασε, μετὰ τὴν θαυμαστὴν καὶ σωτήριον διδασκαλίαν, παρὰ μὲν τῶν εὐεργετηθέντων ἐλαυνόμενον, παρὰ δὲ τῶν ἐν τοῖς ἔθνεσι τιμώμενον οὐδὲν τοιοῦτον εἰδότων οὔτε ἀκηκοότων, θαυμάζωσι, διαπορῶσι, καὶ ἄπιστον τὸ πρᾶγμα εἶναι νομίζωσιν· ἄνωθεν καὶ πρὸ πολλοῦ τοῦ χρόνου διὰ τῶν δού- B λων τὴν Ἰουδαϊκὴν ἀγνωμοσύνην διδάσκει, καὶ τῶν ἐθνῶν φιλοφροσύνην ἡμᾶς παιδεύει. οὕτω γοῦν τὸν Ἰωσὴφ, οὓς παρεγένετο θρέψων ἐκεῖνος, καὶ ἀνελεῖν ἐπεχείρησαν· ἄνθρωπος δὲ βάρβαρος εἰς μεγίστην ἤγαγε τιμήν. οὕτω τὸν Μωυσέα ἀπήλασαν οἱ εὐεργετηθέντες Ἰουδαῖοι, ὑπεδέξατο ἄνθρωπος βάρβαρος Ἰοθὼρ, καὶ πολλῆς αὐτὸν φιλοφροσύνης ἠξίωσεν. οὕτω τὸν Δαβὶδ ἀπήλασε μὲν ὁ Σαοὺλ μετὰ τὴν τοῦ Γολιὰθ κεφαλὴν, μετὰ τοὺς μυρίους κινδύνους, οὓς καὶ αὐτοῦ καὶ τῇ πόλει πολλάκις ἐπαγομένους ἔλυσεν· ὑπεδέξα- C το δὲ Ἀγχοὺς ὁ βαρβάρων βασιλεὺς, καὶ εἰς πολλὴν ἤγαγε τιμήν. οὕτω καὶ νῦν τὸν Ἡλίαν ἀπήλασαν μὲν Ἰουδαῖοι, ὑπεδέξατο δὲ ἡ χήρα. ἵν᾽ ὅταν ἴδῃς τὸν Χριστὸν ἀπελαυνόμενον μὲν παρ᾽ αὐτῶν, ὑποδεχόμενον δὲ παρὰ τῶν ἐθνῶν, ἄνωθεν τοὺς τύπους καταμαθὼν, μὴ θαυμάσῃς ἐπὶ τῆς τοῦ πράγματος ἀληθείας. ἤκουσας γοῦν καὶ σήμερον τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, καὶ αὐτὸ τοῦτο αἰνιττομένου. πρὸς γὰρ τοὺς Ἰουδαίους δυσχεραίνοντας διαλεγόμενος ἔλεγεν, ὅτι Πολλαὶ χῆραι ἦσαν ἐν ταῖς ἡμέραις Ἡλίου, καὶ πρὸς οὐδεμίαν D ἀπεστάλη Ἡλίας, εἰ μὴ πρὸς τὴν χήραν τὴν ἐν Σαρεφθοῖς τῆς Σιδῶνος. ἀλλ᾽ ἴσως ἐκεῖνο ἄν τις διαπορήσειε, τί δήποτε τὸν οὕτω ζηλώσαντα ὑπὲρ τῆς τοῦ θεοῦ δόξης θλίβεσθαι καὶ στενοχωρεῖσθαι ἀφῆκεν ὁ θεὸς, νῦν μὲν εἰς τὸν χείμαρρον πέμπων, νῦν δὲ πρὸς τὴν χήραν, νῦν δὲ εἰς ἄλλο χωρίον, καθάπερ τινὰ μετανάστην τόποις ἐκ τόπων ἀμείβειν παρασκευάζων. ὅτι γὰρ ἐθλίβετο καὶ ἐστενοχωρεῖτο, ἄκουσον καὶ τοῦ Παύλου λέγοντος, Περιῆλθον ἐν μηλωταῖς, ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι.

Neque ſolum hoc, ſed & aliud per hunc prophetę aduentum ad viduam prouidit ac diſpoſuit. Ne enim poſtea cum Chriſtũ nulli cernerẽt poſt multa & immenſa beneficia in iudæã collata, poſt innumeros mortuos quos ſuſcitatoserat, poſt cæcos, queis viſum reſtituerat, poſt leproſos,, quos mundauerat, poſt dæmones, quos eiecerat, poſt admirabilem ſalutaremque doctrinam, ab illis quos deuinxerat beneficiis, eſſe vexatum, & à Gentilibus honore affectum, qui nihil viderant, nec audiuerant, mirarentur, dubitarent, & rem eſſe incredibilem exiſtimarent: prius ac multo ante tempore per ſeruos ſuos & quam improbi fuerint Iudæi nos docet, & quam comes & humani fuerint Gentiles nos inſtruit. Sic nimirum & Ioſeph illi, quibus ipſe cibaria miniſtraturus aduenerat, etiam necare conati ſunt: homo autem barbarus in ſummum illum honorem euexit. Non aliter Moyſem quem beneficio affecti expulere Iudęi homo barbarus Iothor excepit, & multam in eum comitatem & humanitatem exhibuit. Sic Dauidem Saul poſt amputatum Goliath caput eiecit, poſt mille pericula quæ ab eius ciuitatiſque ceruicibus ſæpe depulerat: Anchus autem Rex barbarorum excepit, & in magnum honorem euexit Ita nunc etiam Heliam expulere Iudæi, ſed vidua ſuſcepit. Quando igitur Chriſtum ab illis repulſum videris exceptũ à gentibus, animaduerſis antea figuris, ne prodentem ſe rei veritatem mireris. Audiſti ergo Chriſtum hodie dicentem, & hoc ipſum ſubindicantem. Cum enim Iudæos alloqueretur dicebat: Multæ viduæ erant in diebus Heliæ & ad nullam miſſus eſt Helias, niſi ad viduam, quæ erat in Sarephthis Sidonis. Sed quæret fortaſſe quiſpiam, quam ob cauſſam eum qui tantum pro Dei gloria zelum præ ſe tulerat, vexari Deus permiſerit & affligi, cum eum ad torrentem nunc mitteret, nunc ad viduam, nunc alium in locum, tãquam exulem quendam volens locum ex loco mutare. Vexatum enim & afflictum fuiſſe audi quo pacto Paulus etiam teſtetur: Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, anguſtiati, afflicti.

Cur ab alijs eiectus, à vidua ſuſceptus propheta

Luc. 4.25.

Heb.11.37.

Cur Heliam Deus affligi ſiuerit.

Cur igitur illum ſiuit affligi? Nam ſi quidem ob ea peccata quæ in ipſum admiſerant, has à Iudæis pœnas exegiſſet, merito dixiſſet eum vexatione iſta periculum afflictionis feciſſe, vt mitior fieret, & nonnihil de crudelitate remitteret: ſin autem non quod malorum memor eſſet quæ ab illis paſſus fuerat, ſed quod propter eorum aduerſus Dominum improbitatem & inſolentiam contabeſceret, hãc illis calamitatem inuehebat, qua de cauſſa in conſortium & ipſe malorum vocatur, nec multis delitiis ac ſecuritate perfruitur? Quia nimirum ſi dum alij calamitatẽ premerentur, & fame perirent, ipſe deliciis & opipara menſa frueretur, illud fortaſſe factum quiſpiam crudelitati tribuiſſet. Nihil enim mirum fuiſſet viſum, hominem, cui affatim cũcta ſuppeterent, aliorũ malis oblectari. Idcirco participẽ eum eſſe calamitatis permiſit Deus, & experiri mala, quę accidebãt, ac famem pati, vt diſcas non famem apud illum, ſed zelum fuiſſe. Neque enim ſic in anguſtias redactus, egeſtate preſſus, vexatus, & afflictus adduci potuiſſet, vt minas reſcinderet, niſi præ nimio zelo beatam illã vocem miſiſſet. Quocirca iucũdius illi fuiſſet affligi, atque caſtigatos illos cernere, quam vrgenti neceſſitate liberatos ad priorẽ reuerſos impietatẽ videre. Tales enim ſunt vbique animę ſanctorum: vt cęteri recipiſcant ſecuritatẽ ſuam periculo exponunt. Ne quis diceret cũ præ nimia crudelitate famẽ auxiſſe, participem cũ fieri famis permiſit, vt philoſophiã prophetæ cognoſcas. Præterea verò cum ſoleat plerunq; miraculorum natura, eos qui miracula patrant, efferre: atque eorum ſpectatores in eam mentem impellunt, vt aliquid in eis humana natura ſublimius eſſe arbitrentur, his etiã duobus remediũ adhibuit, & naturę infirmitatem immutauit. Hæc autẽ ita ſe habere, facile fuerit ex Pauli vocibus intelligere. Nam miracula quidẽ efferre ſolere, audi quo pacto teſtetur. Et ne magnitudo reuelarionum extollat me, datus eſt mihi ſtimulus carnis meæ, angelus Satanæ, vt me colaphizet. Efficere porro miracula, vt qui ea cernunt maiorem concipiant opinionem de illis, à quibus eduntur, hoc etiam inde conſtat.

1.Cor.12.7

A τίνος οὖν ἕνεκεν θλίβεσθαι αὐτὸν συνεχώρησεν; εἰ μὲν γὰρ ὑπὲρ τῶν εἰς αὐτὸν ἁμαρτημάτων τούτων ἀπῄτει τοὺς Ἰουδαίους τὴν δίκην, εἰκότως ἄν τις ἔφησε τῇ στενοχωρίᾳ τῆς θλίψεως αὐτὸν λαμβάνειν πεῖραν, ὥστε γενέσθαι πρᾳότερον, καὶ καθυφεῖναι τῆς ὠμότητος. εἰ δὲ οὐχ ὑπὲρ τῶν εἰς αὐτὸν γενομένων αὐτοῖς μνησικακῶν, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς εἰς τὸν δεσπότην ἀσεβείας καὶ ὕβρεως τηκόμενος, ταύτην ἐπήγαγεν αὐτοῖς τὴν συμφοράν, τίνος ἕνεκεν καὶ αὐτὸς κοινωνεῖ τῶν δεινῶν, καὶ οὐκ ἀπολαύει πολλῆς τῆς ἀνέσεως καὶ ἀδείας; ὅτι εἰ τῶν ἄλλων κακουχουμένων καὶ τῷ λιμῷ διαφθειρομένων, B αὐτὸς ἀνέσεως καὶ τραπέζης ἀπέλαυε πλουσίας, ἴσως ἄν τις ἐνόμισεν ὠμότητος εἶναι τὸ γεγενημένον. θαυμαστὸν γὰρ οὐδὲν ἐδόκει, εὐθηνίας ἀπολαύοντα, τοῖς ἀλλοτρίοις ἐντρυφᾷν κακοῖς. διὰ τοῦτο ὁ θεὸς αὐτὸν ἀφῆκε κοινωνῆσαι τῆς συμφορᾶς, καὶ πεῖραν λαβεῖν τῶν συμβαινόντων δεινῶν, καὶ μεταλαχεῖν τοῦ λιμοῦ, ἵνα μάθῃς ὅτι οὐ λιμὸς, ἀλλὰ θεῖος ἦν ζῆλος παρ' αὐτοῦ. οὐ γὰρ ἂν εἵλετο στενοχωρούμενος οὕτω, καὶ ὑστερούμενος, καὶ θλιβόμενος, καὶ κακουχούμενος, μὴ λῦσαι τὴν ἀπειλὴν, εἰ μὴ ἀπὸ πολλοῦ τοῦ ζήλου C τὴν μακαρίαν ἐκείνην ἀφῆκε φωνήν. διὰ τοῦτο καὶ ἥδιον ἦν αὐτῷ στενοχωρεῖσθαι, καὶ σωφρονιζομένους αὐτοὺς ὁρᾶν, ἢ τῆς ἀνάγκης ἀπαλλαγέντας τῆς ἐπικειμένης πρὸς τὴν προτέραν ἀσέβειαν ἐπανελθόντας ἰδεῖν. τοιαῦται γὰρ πανταχοῦ τῶν ἁγίων αἱ ψυχαί· ὑπὲρ τῆς ἑτέρων διορθώσεως τὴν ἑαυτῶν ἀσφάλειαν προδιδόασιν. ἵνα οὖν μή τις λέγῃ, ὅτι διὰ τὴν ὠμότητα ἐπέτεινε τὸν λιμὸν, ἀφῆκεν αὐτὸν κοινωνῆσαι τοῦ λιμοῦ, ἵνα μάθῃς τοῦ προφήτου τὴν φιλοσοφίαν. καὶ χωρὶς τούτου δὲ, ἐπειδὴ εἴωθέ πως ἡ τῶν θαυμάτων φύσις τούς τε θαυματουργοῦντας ἐπαίρειν, τούς τε ὁρῶντας D θαύματα, μείζονα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως περὶ αὐτῶν πείθει ἐπινοεῖν· καὶ ταῦτα ἀμφότερα διωρθώσατο τὴν τῆς φύσεως ἐναλλάξας ἀσθένειαν. καὶ ὅτι ταῦτα οὕτως ἔχει, ἐκ τῆς τοῦ Παύλου φωνῆς ῥᾴδιον μαθεῖν. ὅτι μὲν γὰρ ἐπαίρει τὰ θαύματα, ἄκουσον τί φησι· Καὶ τῇ ὑπερβολῇ τῶν ἀποκαλύψεων ἵνα μὴ ὑπεραίρωμαι, ἐδόθη μοι σκόλοψ τῇ σαρκὶ, ἄγγελος Σατᾶν, ἵνα με κολαφίζῃ. ὅτι δὲ καὶ τοὺς ὁρῶντας τὰ θαύματα καὶ τοὺς ἀκούοντας μείζονα πείθει περὶ τῶν θαυματουργούντων ἐπινοεῖν, καὶ τοῦτο ἐκεῖθεν δῆλον.

[illegible]

A Cum enim [illegible] fecisset mentionem, addit, Nam si voluero gloriari, non ero insipiens, veritatem enim dicā. Cur non igitur gloriaris? Parco autē ne quis in me existimet, supra id, quod videt me, aut aliquid audit ex me. Ne igitur tale quippiam prophetæ accideret, licet enim Helias esset, homo tamen erat, immiscuit miraculo naturæ defectum. Propterea qui cælo imperauit, fami non imperauit: qui terræ partū cohibuit, ventris reprimere necessitatē non potuit, sed muliere vidua indiguit, vt diuinam gratiam agnoscas, & humanā

B simul infirmitatem. Non ad hoc tantum factum illud profuit, sed ad aliud quippiam nihilo minus isto. quodnā illud tandem? Vt cum te quispiam ad prophetæ zelū fuerit adhortatus, non animum despondeas, nec desperes, quod hominem esse alterius naturæ arbitreris, ideoque tantam apud Deū fiduciam habuisse. Quod quidem innuit quispiā cum dixit: Helias homo *Iac. 5* erat similis nobis passibilis: quasi diceret: Ne impossibile arbitreris esse, ad idem cum illo philosophiæ fastigium

C peruenire: nam & eiusdem ille particeps fuit naturę. verumtamen admirabile ac diuinum illud eius propositum multo cæteris eum sublimiorē ostendit. Sed iam tempus est, vt ad viduam redeamus. *Venit* inquit, *in Sarephtha Sidonis, & ecce ibi mulier vidua colligens ligna.* Digna domesticæ paupertate hactenus sunt vestibula. Quid igitur? num retro conuersus est, cum talia vidisset hospitalitatis exordia? Nequaquam, quippe qui sententiā diuinā audierat: sed clamauit post eā, & dixit: Cape vero mihi aquā, & iuit, vt caperet. Vere *3. Reg. 17*

D generosa & sapiens mulier, ac tamen paulo videatur audacius hoc dictū, ipsa etiā prophetæ magnanimitate digna: immo nullo pacto debet audax illud dictū videri: nisi enim digna fuisset, nequaquā habita digna fuisset, quę sāctū illū exciperet, quemadmodū & ad discipulos dixit Christus, In quamcunq; *Matth. 10* ciuitatem aut castellū intraueritis, interrogate, quis in ea dignus sit, & ibi manete: ita Deus hic quoq; quoniam prę omnibus dignā nouerat hāc mulierē, quę prophetā susciperet, propterea cæteris omnibus omissis illuc eum misit. At enim ex rebus ipsis nobilita-

[illegible] vide[illegible] inquit [illegible] , Magna [illegible] mulieris humanitas. quod enim respóderit, quod in colloquium eius venerit, quod illu corripiens totā ciuitatem ad [illegible] dum sacru illud caput non vocauerit, nonne stupore & admiratione dignū videtur? siquidē merito famis ad [illegible] necessitate mulierculam eo [illegible], fuisse iracundia commotā, ex hoc Iudaico exemplo cognosce. Discipulus Heliæ Elisæus, duplex Helias: duplicē enim magistrū in discipulo [illegible] intueri [illegible] famem postea prophetauit, non ipse immisit sicut Helias, sed [illegible] prædixit. Quid ergo rex qui [illegible] illis regnabat [illegible] indutus [illegible] sacco, inquit: siquidē [illegible] cum calamitas: sic tamen [illegible] cum lamentātem mulierem audisset propter ea, quæ fam[illegible] caussa acciderāt, tanta tum exarsit iracundia, vt confestim exclamarit ac dixerit: Hæc faciat mihi Deus & hæc adiiciat, si stabit caput Elisæi filij Saphat super ipsum hodie. Vidisti Regis iracundiā? Vide mulieris sapientiam, hæc enim [illegible] eo qui non [illegible] prædixerat, sed inuexerat, & [illegible] prope ciuitatē esset, non indignata est, non excanduit, nō ceteros ad supplicium sumendum vocauit, sed modestissimè paruit. Scitis autem quo pacto [illegible] negotio quopiam [illegible] occupati, non [illegible] quidem [illegible] libenter [illegible] mus, sed & aduersus eos indignemur: [illegible] vero tanta etiam afflictio ingruerit, vel ipsi [illegible] etiam [illegible] molestiam [illegible] exhibere: id quod [illegible] Iudaico patet exemplo. Si [illegible] quidem cum venisset Moyses, & innumera [illegible] bona, liberationem a tyrannide, libertatem, & in antiquam patriam reditum: Videntes eum, inquit, non audierunt eum præ pusillanimitate, & operibus duris. Illi tum faustum nuntium ferentem cum vidissent, auersati sunt, hæc vehementem prophetam cum vidisset, non vt famem depelleret, sed [illegible], nihil ei tale accidit. Et illi quidē adeo difficiles ac morosi erant propter operum laborem: hæc autem non labore, sed fame vehementer afflicta (magnum quippe est inter laborem famemq; discrimen, non modo virum non auersata est,

[illegible] Ἠλίας [illegible] Ἰουδαϊκοῦ [illegible] Μωσῆς [illegible]

ἀλλὰ καὶ πᾶσαν αὐτῆς τὴν πενίαν ἐκένωσεν, ὥστε ὑποδέξασθαι τὸν ἐπαγαγόντα αὐτοῖς τὸν λιμόν. Καὶ ἐπορεύθη, φησί, λαβεῖν ὕδωρ, καὶ ἐβόησεν ὁ προφήτης καὶ εἶπε, λάβε δή μοι καὶ ἄρτον, καὶ φάγομαι. τί οὖν ἡ γυνή; οὐδὲ ἐνταῦθα δυσχεραίνει, ἀλλὰ τί φησι; Ζῇ Κύριος ὁ θεός σου, εἰ ἔστι μοι ἐγκρυφίας, ἀλλ' ἢ ὅσον δρὰξ ἀλεύρου. τίνος ἕνεκεν ὄμνυσιν; ἄρτον ᾔτησεν ὁ προφήτης, αὐτὴ δὲ ἄρτον οὐκ εἶχεν. ἔδεισεν οὖν μήποτε πεσσούσης αὐτῆς, ὀπτώσης, καὶ παρασκευαζούσης, εἶτα βραδυνούσης, οὐκ ἀναμείνας τὴν ἀναβολὴν ὁ προφήτης ἀποπηδήσῃ, καὶ φύγῃ τῆς φιλοξενίας τὸ θήραμα. διὰ τοῦτο αὐτὸν ὅρκῳ προκατέλαβε λέγουσα, οὐχ ὅτι οὐκ ἔστι μοι ἄλευρον, ἀλλ' ὅτι ἐγκρυφίας μὲν οὐκ ἔστιν, ἄλευρον δὲ ἔστι. καὶ οὐ διὰ τοῦ ὅρκου μόνον αὐτὸν πιστοῦται, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτῆς τῆς τῶν πραγμάτων ἀποδείξεως. Ἰδοὺ γάρ, φησι, δύο συλλέγω ξυλάρια, καὶ εἰσελεύσομαι, καὶ ποιήσω αὐτὰ τοῖς τέκνοις μου, καὶ φαγόμεθα, καὶ ἀποθανούμεθα. ἀκουέτωσαν οἱ τὰς λαμπρὰς οἰκίας οἰκοδομούμενοι, καὶ τοὺς πολυτελεῖς ἀγροὺς ὠνούμενοι, καὶ οἰκετῶν ἀγέλας ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς περιφέροντες. μᾶλλον δὲ καὶ εὔποροι καὶ πένητες ἀκουέτωσαν πάντες. οὐδενὶ γὰρ μετὰ τὴν χήραν ταύτην ἀπολογία ἔσται λοιπόν. τοσαῦτα ἦν αὐτῇ τὰ κωλύματα, ἀλλ' ὅμως πάντα ἐκείνη διέκοψε καὶ ὑπερέβη. ἄκουε δέ. ἀλλόφυλος ἦν. ἓν τοῦτο τὸ κώλυμα. Σιδωνία· δεύτερον κώλυμα. οὐδὲ γὰρ ἴσον ἀλλόφυλον εἶναι ἁπλῶς, καὶ Σιδώνιον τῆς πονηροτάτης πόλεως. ὡς γὰρ ἔσχατον κακίας ὑπόδειγμα, τὴν πόλιν ἐκείνην ἐν τοῖς εὐαγγελίοις παρήγαγεν ὁ Χριστός. ἦν τοίνυν καὶ ἀλλόφυλος, καὶ Σιδωνία, καὶ γυνή, τὸ ἀσθενὲς γένος καὶ πάντοθεν δεόμενον τῆς ἀντιλήψεως. προσῆν καὶ χηρεία, τέταρτον κώλυμα· πέμπτον, ἐκείνων ἁπάντων μεῖζον, παιδοτροφίας ἐπιμέλεια. ἀκουέτωσαν αἱ χῆραι καὶ παῖδας τρέφουσαι, ὡς οὐκ ἦν ἱκανὴ ἡ σκῆψις αὕτη πρὸς τὸ μὴ ποιεῖν ἐλεημοσύνην, μηδὲ ὑποδέχεσθαι ξένους. καὶ δρὰξ ἀλεύρου ὑπελέλειπτο μόνον, καὶ μετ' ἐκείνην θάνατος προσεδοκᾶτο. σὺ μὲν γὰρ κἂν ἅπαντα κενώσῃς τὰ χρήματα, κἂν γυμνώσῃς τῆς περιουσίας σαυτόν, δύνασαι πρὸς τὰς ἑτέρων θύρας ἀπελθεῖν καὶ τυχεῖν παραμυθίας. τότε δὲ οὐδὲ ἐπαιτεῖν δυνατὸν ἦν, οὕτως ἁπάσας τοὺς λιμέ-

A ſed etiam totam ſuam paupertatem exhauſit, vt eum ſuſciperet, qui famē illis induxerat. *Et iuit, vt caperet aquam,* inquit, *& clamauit propheta, & dixit, Cape mihi iam etiam panem, & comedam.* Quid igitur mulier? ne hoc quidem ægrè fert, ſed quid ait? *Viuit Dominus Deus tuus, ſi eſt mihi panis ſubcinericius, niſi quantum pugillus farinæ.* Quam ob cauſſam iurat? panem petiit propheta, cæterum illa panem non habebat. Timuit ergo, ne forte dū illa coqueret, torreret, præpararet, deinde tardaret, moræ impatiens propheta diſcederet, & præda hoſpitalitatis aufugeret. pro-B pterea iuramento illū præoccupauit dicens, non ſibi farinā deeſſe, verum ſubcinericium panem ſibi non eſſe, farinam eſſe. Neque iuramēto ſolum fidē facit, ſed & ipſa rerum quæ fiunt demonſtratione. *Ecce enim,* inquit, *colligo duo ligna, & ingrediar, & faciam illa filijs meis & comedemus, & moriemur.* Audiant, qui magnificas ædes cōſtruunt, & ſumptuoſa prædia mercantur, ac famulorum greges per forum traducūt: vel potius & locupletes & pauperes audiant omnes: nulli enim poſt C viduam iſtam excuſatio relinquetur. Tam multis illa impedimentis intricata erat, ſed illa tamen interrupit & tranſcendit. Audi vero. Alienigena erat: vnum eſt hoc impedimentum. Sidonia, ſecundum impedimentum. non enim par eſt cōditio, ſi alienigena ſis quouis pacto, & ſi ex Sidone oriundus improbiſſima ciuitate: tanquam enim ſummę improbitatis exemplum in euangeliis illam vrbem in medium Chriſtus adduxit. Erat igitur & alienigena & Sidonia, & mulier, ſexus infirmus, & omni ex parte ſubſidio in-D digens. Accedebat viduitas quartum impedimentum, quintum illis omnibus maius alēdorum cura liberorum. Audiāt viduæ, ac liberorum nutrices, non fuiſſe idoneam & legitimam illā excuſationem, quo minus impertiret eleemoſynam, vel hoſpites exciperet. & pugillus farinæ reliquus erat tantum, ac poſt illum mors expectabatur. Nam tu quidem licet omnes pecunias profuderis, licet facultatibus teipſum ſpoliaueris, potes ad aliorum fores pergere, atque inde ſolatium obtinere: tum vero neque mendicare licebat, ita portus omnes fames

Nullam relinquit excuſationem diuitibus vidua.

Matth. xi. 21.

A obſtruxerat. Nihil tamen horũ prohibuit. Dicam & ſeptimũ impedimentum: ipſum nimirũ, quem mulier hoſpitio fuit exceptura. Nam neque familiaris, neq; notus erat, ſed peregrinus & alienus, & ipſo religionis ab illa ſepto ſeparatus. Neque vero tantum peregrin⁹, & exterus, ſed ille ipſe erat, qui famem induxerat. Nihil tamẽ horum fœminam auertit, ſed ori cibum porrigebat, quod omnes illi cibos abſumpſerat, & famis auctorẽ, famis reliquiis nutriebat. Propter te, inquit, facultates omnes meæ ad hunc pugillũ redactæ ſunt: ſed nec iſti pugillo tua cauſſa parcam, verum & me & liberos B meos obiiciam morti, vt tu, inquit, huius auctor neceſſitatis ne minimum quidem neceſſitatis ſenſum capias. Cui potuit vnquam maius hoſpitalitatis ſtudium in mentem venire? nullum plane licebit reperire. Vidit peregrinum, & naturæ confeſtim oblita eſt, dolores partus ignorauit, & oculis ad filiorum turbam conuerſis animo fracta non eſt. Ac me quidem ſcio frequenter audiiſſe multos qui dicerent, Ille cum pauperem conſpexiſſet, tunicam, qua ſola erat indutus, exuens C nudum veſtiuit, ipſe vero, cum mutuã ab altero veſtem ſumſiſſet, deinde diſceſſit, & hoc magnum quid & mirabile viſum eſt. Siquidem verè magnum eſt: iſtud vero viduæ factũ huius multo illo maius. Nam ille quidem cum ſe nudaſſet, ac nudum operuiſſet, potuit ab altero veſtem accipere: hæc vero cum farinę pugillũ prodegiſſet, alterum pugillum accipere minimè potuit, neque nuditatis tãtum illi periculũ ſubeundũ erat, ſed poſtea mors ipſius ac liberorum erat expectanda. Cum igitur neque paupertate, neque alendorum cura filiorum, neque D graui fame, neque tanta egeſtate, neque mortis expectatione fuerit impedita, quæ nobis reliqua erit excuſatio locupletibus, quæ pauperibus? *Viuit Dominus Deus tuus, ſi eſt mihi panis ſubcinericius, niſi quantum pugillus farinæ in hydria, & parum olei in lecytho: & ecce colligo dua ligna, & ingrediar, & faciam illa filiis meis, & comedemus, & moriemur.* Hanc vnuſquiſque miſerandam, vel potius vnuſquiſque beatam illam vocem ac cœlo dignam domus ſuæ parietibus inſcribat, in conclaui,

A νας ἔζωσεν ὁ λιμός. ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἐκώλυσεν. εἴπω καὶ ἕβδομον κώλυμα, αὐτὸν τὸν μέλλοντα ἐπιξενίζεσθαι τῇ γυναικί. οὐδὲ γὰρ οἰκεῖος, οὐδὲ γνώριμος ἦν, ἀλλὰ ξένος καὶ ἀλλότριος, καὶ κατ' αὐτὸν τῆς εὐσεβείας λόγον κεχωρισμένος αὐτῆς. οὐ μόνον δὲ ξένος καὶ ἀλλότριος, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἦν ὁ τὸν λιμὸν ἐπαγαγών. ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἐπέτρεψε τὴν γυναῖκα, ἀλλ' ἐδίδου τροφὴν στόματι τῷ πᾶσαν αὐτῆς δαπανήσαντι τὴν τροφήν, καὶ τὸν αἴτιον τοῦ λιμοῦ τοῖς λειψάνοις ἔτρεφε τοῦ λιμοῦ. διὰ σέ, φησιν, ἡ ἅπασά μοι περιουσία εἰς τὴν δράκα περιέστη ταύτην· ἀλλ' B οὐδὲ τῆς δρακὸς ταύτης φείδομαι διὰ σέ, ἀλλὰ καὶ ἐμαυτὴν καὶ τὰ παιδία ἐπιδώσω θανάτῳ, ἵνα σύ, φησιν, ὁ τῆς στενοχωρίας αἴτιος, μηδὲ μέχρι τῆς στενοχωρίας αἴσθησιν λάβῃς. ποίαν τις ὑπερβολὴν ἐπινοήσειε φιλοξενίας ἑτέραν; οὐκ ἔστιν οὐδεμίαν εὑρεῖν. εἶδε ξένον, καὶ τῆς φύσεως εὐθέως ἐπελάθετο, καὶ τὰς ὠδῖνας ἠγνόησε, καὶ πρὸς τὸν τῶν παίδων βλέπουσα χορόν, οὐ κατεκλάσθη. καὶ οἶδα μὲν ἀκούσας πολλάκις λεγόντων πολλῶν, ὅτι ὁ δεῖνα πένητα ἰδών, τὸν χιτωνίσκον, ὃν περιεβέβλητο μόνον, τοῦτον ἀποδυσάμενος, τὸν C γυμνὸν περιέβαλεν, αὐτὸς δὲ παρ' ἑτέρου δανεισάμενος ἱμάτιον, οὕτως ἀπῆλθε· καὶ μέγα ἔδοξε τοῦτο εἶναι καὶ θαυμαστόν. καὶ γὰρ ὄντως ἐστὶ μέγα. τὸ δὲ τῆς χήρας ταύτης πολὺ τούτου μεῖζον. ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἑαυτὸν γυμνώσας, καὶ τὸν γυμνὸν περιβαλών, ἔσχε παρ' ἑτέρου λαβεῖν ἱμάτιον· αὕτη δὲ τὴν δράκα τοῦ ἀλεύρου προεμένη, οὐκ ἴσχυσε δράκα ἑτέραν λαβεῖν· οὐδὲ μέχρι γυμνότητος ἦν ὁ κίνδυνος αὐτῇ, ἀλλὰ μετ' ἐκεῖνο θάνατος προσεδοκᾶτο καὶ αὐτῆς καὶ τῶν παίδων. ὅταν οὖν μήτε πενίας, μήτε παιδοτροφίας ἐπιμέλεια κωλύσῃ, μήτε λιμὸς χαλεπός, μήτε πτωχεία το- D σαύτη, μήτε θάνατος προσδοκώμενος· ποίαν ἕξομεν ἀπολογίαν οἱ εὔποροι; ποίαν οἱ πένητες; Ζῇ Κύριος ὁ θεός σου, εἰ ἔστι μοι ἐγκρυφίας, ἀλλ' ἢ ὅσον δρὰξ ἀλεύρου ἐν τῇ ὑδρίᾳ, καὶ ὀλίγον ἔλαιον ἐν τῷ καμψάκῃ· καὶ ἰδοὺ συλλέγω δύο ξυλάρια, καὶ εἰσελεύσομαι, καὶ ποιήσω αὐτὰ τοῖς τέκνοις μου, καὶ φαγόμεθα, καὶ ἀποθανούμεθα. ταύτην ἕκαστος τὴν ἐλεεινήν, μᾶλλον δὲ ἕκαστος ταύτην τὴν μακαρίαν φωνὴν καὶ τῶν οὐρανῶν ἀξίαν ἐν τοῖς τοίχοις τῆς οἰκίας ἐγγραφέτω τῆς ἑαυτοῦ, ἐν τῷ θαλάμῳ,

ἐν ᾧ

A ἐν ᾧ καθεύδομεν, ἐν τῷ οἴκῳ, ἐν ᾧ ἀριστοποιούμεθα. ταύτην ἐπὶ τῆς οἰκίας, ταύτην ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, ταύτην ἐν τοῖς συλλόγοις τῶν φίλων, ταύτην εἰς δικαστήριον ἀπιών, ταύτην εἰσιών, ταύτην ἐξιὼν ἕκαστος μελετάτω τὴν φωνήν. καὶ σφόδρα ἂν ἰσχυρισαίμην, ὅτι οὐδ' ἄν, εἰ λίθινός τις εἴη, καὶ σιδηροῦς, καὶ ἀδάμας, ἀνέξεται προσελθόντα πένητα κεναῖς ἀποπέμψαι χερσίν, ἂν τὴν φωνὴν ἐπιγράψῃ ταύτην, ἂν τὴν χήραν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἔχῃ. ἀλλ' ἴσως ἐκεῖνο ἐρεῖ τις· ἄγε κἀμοὶ προφήτην, καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς εὐνοίας ὑποδέξομαι. ὑπόσχου τοῦτο, καὶ ἄγω σοι τὸν προφήτην. καὶ τί λέγω τὸν B προφήτην; αὐτὸν ἄγω σοι τὸν τοῦ προφήτου δεσπότην, τὸν κοινὸν ἡμῶν θεὸν καὶ κύριον τὸν Χριστόν. αὐτὸς γάρ φησιν, ὅτι Πεινῶντά με εἴδετε, καὶ ἐθρέψατε. εἰ δὲ ἀπιστοῦσί τινες τῇ φωνῇ, καὶ τῆς φιλοφροσύνης ἀμελοῦσι, μαθήσονται τότε διὰ τῆς κολάσεως καὶ τῆς τιμωρίας τοῦτο. ὥσπερ γὰρ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ παραμελήσαντες, οὕτω πρὸς ἀφόρητον ἀπελεύσονται κόλασιν. οὕτως οὖν οἱ τοὺς πένητας τρέφοντες, καθάπερ αὐτὸν τὸν Χριστὸν θεραπεύσαντες, εἰς τὴν τῶν οὐρανῶν εἰσάγονται βασιλείαν. τάχα πλείω τοῦ δέοντος τὰ εἰρημένα. εἴθε C μὲν οὖν πάσας τὰς ἡμέρας ἐνδιατρίβειν ἐν τῷ περὶ τῆς ἐλεημοσύνης λόγῳ. εἰ δὲ ἀρκούντως ὑμῖν ἔχειν ταῦτα δοκεῖ, φέρε αὐτὰ ἀνακεφαλαιωσώμεθα πάντα. εἶπον τίνος ἕνεκεν ὁ προφήτης πρὸς τὴν χήραν ἀπεστέλλετο, ἵνα μὴ μακαρίζῃς πενίαν, ἵνα μὴ θαυμάζῃς πλοῦτον, ἵνα μὴ τὸν εὔπορον ζηλωτὸν εἶναι νομίζῃς, ἵνα μὴ τὸν ἐν πτωχείᾳ ζῶντα ἄθλιον καὶ ἐλεεινόν, ἵνα μάθῃς τὴν Ἰουδαϊκὴν πονηρίαν. ἔθος γὰρ τῷ θεῷ μέλλοντι κολάζειν, καὶ ἡμῖν ἀπολογεῖσθαι διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν· ἵνα μὴ μετὰ ταῦτα ἰδὼν τὸν κοινὸν ἁπάντων σωτῆρα παρὰ μὲν ἐκείνων ἐλαυνόμενον, παρὰ δὲ τῶν D ἐθνῶν ὑποδεχόμενον, θαυμάζῃς καὶ διαπορῇς, ἄνωθεν αὐτῶν τὴν ἀγνωμοσύνην καταμαθών· καὶ ὡς ἔθος αὐτοῖς τοὺς εὐεργέτας ἐλαύνειν, ἵνα μὴ νομίσῃς ὠμότητος εἶναι τοῦ προφήτου τὴν εὐχήν, καὶ τὴν τῆς τιμωρίας παράτασιν, ἀλλὰ ζήλου θείου καὶ κηδεμονίας· ἵνα μάθῃς ὅτι ἐν τοῖς μεγίστοις κατορθώμασι καὶ σωφρονισμοῦ ἡμῶν ἡ φύσις δεῖται· ἵνα μὴ παρακαλούμενος εἰς τὸν αὐτὸν τοῦ προφήτου ζῆλον ἀδύνατον εἶναι νομίσῃς τὴν μίμησιν. εἶπον περὶ τῆς χήρας, πῶς ἐν τοσαύτῃ στενοχωρίᾳ οὖσα, τοῦ λιμοῦ κατεμαστίζοντος, οὐδὲ ῥη-

in qno dormimus, in cubiculo in quo prandemus. Hanc in ædibus, hanc in foro, hãc in amicorum cœtibus, hanc dum ad iudicum tribunal pergit, hanc dũ ingreditur, hãç dum egreditur vocem quiſq; mediteтur, & conſtantẽ affirmo, quãtumuis ſaxeus fuerit quis, & ferreus, & adamas minime vnquã adductum iri vt accedentem pauperẽ vacuis manibus à ſe dimittat, ſi vocẽ hãc inſcripſerit, ſi viduam ante oculos poſitã habuerit. Sed dicet fortaſſe quiſpiam: adducito mihi prophetam, & eadem cum beneuolentia illum ſuſcipiam, Hoc mihi promitte, tũ ego tibi prophetam adducam. Quid dico prophetam? ipſum tibi prophetæ dominũ adducam, communem Deum ac dominum noſtrum Chriſtum Ipſe enim dicit, Eſurientem me vidiſtis, & aluiſtis. Quod ſi qui forte voci fidẽ derogant, & humanitatem non curãt cum ſupplicio pœniſque caſtigati hoc diſcent. Tanquam enim Chriſtum ipſũ non curaſſent, ſic ad intolerandũ ſupplicium abducentur: Sic igitur & qui pauperes aluerint, quaſi Chriſtum ipſum curarint in regnum cœlorum introducuntur. Fortaſſe plura dicta ſunt, quam oportuit, vtinam autem dies omnes in ſermones de eleemoſyna liceret impendere. Quod ſi vobis hæc ſufficere videntur, age ſummatim omnia illa repetamus. Dixi, qua de cauſa propheta ad viduam mitteretur, ne paupertatem laudes, ne diuitias tanti facias, ne locupletẽ beatum arbitreris, ne infelicẽ ac miſeratione dignũ eum qui egeſtate prematur; vt Iudaicã nequitiã cognoſcas. Hic enim Dei mos eſt, cum ſupplicium eſt illaturus, vt rebus ipſis ſe purget: ne cũ poſtea communem omnium ſaluatorem reiectũ ab illis videris, & à gẽtibus ſuſceptum, mireris & dubites, cum multo ante ipſorum improbitatẽ cognoueris, eoſque bene de ſe meritos vexare cõſueuiſſe: ne crudelitatis eſſe arbitreris orationẽ prophetæ, atque productionem pœnæ, ſed zeli diuini ac ſollicitudinis: vt diſcas in maximis rectè factis etiam caſtigatione naturam noſtram indigere: ne cum ad eundem cum propheta zelum te adhortamur, fieri non poſſe putes, vt illum imiteris. Dixi de vidua, quo pacto in tantas anguſtias redacta, fame cogente, ne ver-

Non propheta ſoli excipiendi ſunt.

Matth. 25. 35.

bum quidem aſperum aduerſus prophetam emiſit, tametſi rerum ſtatui conſentaneum erat, atque hoc ex ſuperbia Iudæorum oſtendi: nihil tamẽ horum illi accidit, ſed cum multa illũ comitate atque humanitate ſuſcepit, totamque ſuam egeſtatem in eius honorem impendit, cum Sidonia eſſet & alienigena, neque prophetas de eleemoſyna philoſophantes audiſſet, neque Chriſtum dicentem, Eſurientem me vidiſtis, & aluiſtis. Quanam igitur venia digni cenſebimur, ſi tot auditis cohortationibus, ſi poſt tãtorum promiſſa præmiorum, ſi propoſito regno cœlorum non ad eundem cum vidua comitatis & humanitatis gradum perueniamus. Nam illa quidem Sidonia fuit & alienigena, & mulier vidua, & multorum illi erat cura liberorũ, periculoſam famem videbat, & mortem imminẽtem, & hominem ignotũ erat exceptiora, quique famem inuexerat, & ne ſic quidem pugillo pepercit: at nos qui & prophetiæ participes fuimus, & diuinis exculti dogmatibus, & qui de rebus futuris poſſumus philoſophari, & neque famem videmus inſtãtem, & qui multo plura, quam mulier poſſidemus, quamnam poterimus excuſationem obtendere, qui facultatibus parcimus, & noſtræ ſalutis prodigi ſumus? Vt igitur grauia illa tormẽta vitemus, omnem miſericordiam in egenos exhibeamus, vt & nos aſſequi bona futura mereamur gratia & benignitate domini noſtri Ieſu Chriſti, cũ quo gloria patri, vna cum Spiritu ſancto in ſecula ſeculorum. Amen.

De futurorum deliciis, & præſentium vtilitate

Frontone Ducæo interprete.

VEhemens æſtus eſt, & moleſtus ardor; attamẽ alacritatẽ noſtram nõ debilitauit, nec audiẽdi cupiditatem repreſſit. Talis eſt auditor feruẽs & attentus, audiẽdi deſiderio corroboratus omnia patienter ferre poteſt, vt cupiditatem hanc præclaram & ſpiritualẽ expleat, & nec à frigore

μα πικρὸν πρὸς τὸν προφήτην ἐξέβαλε, καίτοιγε εἰκὸς ἦν· καὶ ἔδειξα καὶ τοῦτο ἐκ τῶν Ἰουδαϊκῶν φρονημάτων· ἀλλ' οὐδὲν τοιοῦτον ἔπαθεν ἐκείνη, ἀλλὰ μετὰ πάσης αὐτὸν ἐδέξατο φιλοφροσύνης, καὶ τὴν πενίαν ἅπασαν εἰς τὴν ἐκείνου τιμὴν ἐκένωσε, καὶ Σιδωνία οὖσα καὶ ἀλλόφυλος· καὶ οὔτε τῶν προφητῶν φιλοσοφούντων περὶ ἐλεημοσύνης ἤκουσεν, οὔτε τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, πεινῶντά με εἴδετε, καὶ ἐθρέψατε. τίς οὖν ἡμῖν ἔσται συγγνώμη, εἰ μετὰ τοιαύτας παραινέσεις, εἰ μετὰ τοιούτων ἐπάθλων ὑποσχέσεις, εἰ μετὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, μὴ φθάσαιμεν πρὸς τὸ αὐτὸ τῇ χήρᾳ τῆς φιλοφροσύνης μέτρον; ἐκείνη μὲν γὰρ καὶ Σιδωνία ἦν, καὶ ἀλλόφυλος, καὶ γυνὴ χήρα, καὶ παίδων ἐπεμελεῖτο πολλῶν, καὶ λιμὸν ἐπικίνδυνον ἑώρα, καὶ θάνατον προσδοκώμενον, καὶ ἄνθρωπον ἀγνῶτα ὑποδέχεσθαι ἔμελλε, καὶ τὸν ἐπαγαγόντα τὸν λιμὸν, καὶ οὐδὲ οὕτως ἐφείσατο τῆς δρακός· ἡμεῖς δὲ καὶ προφητείας μετεσχηκότες, καὶ θείων ἀπολαύοντες διδαγμάτων, καὶ πολλὰ περὶ τῶν μελλόντων φιλοσοφεῖν ἔχοντες, καὶ οὐδὲ λιμὸν ὁρῶντες ἐπικείμενον, καὶ πολὺ πλείονα κεκτημένοι τῆς γυναικὸς, ποίαν δυνησόμεθα ἀπολογίαν προβαλέσθαι φειδόμενοι τῶν ὄντων, καὶ τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας ἀφειδοῦντες; ὅπως ἂν οὖν τὰ χαλεπὰ ἐκεῖνα κολαστήρια ἐκφύγωμεν, πᾶσαν εὐσπλαγχνίαν εἰς τοὺς πένητας ἐπιδειξώμεθα, ἵνα καὶ ἡμεῖς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν καταξιωθῶμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ δόξα τῷ πατρὶ, σὺν τῷ ἁγίῳ πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Περὶ τῆς τῶν μελλόντων ἀπολαύσεως, καὶ τῆς τῶν παρόντων εὐτελείας.

Σφοδρὸν τὸ καῦμα, καὶ βαρὺς ὁ αὐχμός· ἀλλὰ τὴν προθυμίαν ὑμῶν οὐκ ἐξέλυσεν, οὐδὲ τὸν πόθον τῆς ἀκροάσεως ἐμάρανε. τοιοῦτον γὰρ ἀκροατὴς θερμὸς καὶ διεγηγερμένος· τῷ τῆς ἀκροάσεως ἔρωτι νευρούμενος, πάντα ῥᾳδίως ἂν ἐνέγκαι, ὥστε τὴν ἐπιθυμίαν ἐμπλῆσαι ταύτην τὴν καλὴν καὶ πνευματικήν· καὶ οὔτε κρυμὸς,

A ...τὸ μὴ ..., οὐ πραγμάτων ὄχλος, οὐ φροντί- δων πλῆθος, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδὲν ὑποσκελίσαι δύναιτ' ἄν· ὥσπερ οὖν τὸν ὕπτιον καὶ ἐκλελυμένον, οὐκ ἀέρων εὐκρασία, οὐ σχολὴ καὶ ἄδεια, οὐ ῥᾳστώνη καὶ ἄνεσις διεγεῖραι δύναιτ' ἄν, ἀλλὰ καθεύδει ὕπνον τινὰ πολλῆς κατηγορίας ἄξιον. ἀλλ' οὐχ ὑμεῖς τοιοῦτοι, ἀλλὰ σφόδρα τῶν τὴν πόλιν οἰκούντων ἡμῖν ἀμείνους. καὶ γὰρ τὸ κεφάλαιον τῆς πόλεως ὑμεῖς· οὕτως ἐπτερωμένοι ἑστήκοντες, καὶ τοῖς λεγομένοις μετ' ἀκριβείας παρακολουθοῦντες ἀεί. τοῦτο εὑρίσκω τὸ θέατρον τῶν βασιλικῶν αὐλῶν σεμνότερον. ἐκεῖ μὲν γὰρ τὰ διδόμενα, ὅσα ἂν ᾖ, B τῷ παρόντι συγκαταλύεται βίῳ, καὶ θορύβου μεστὰ καὶ ταραχῆς ἐμπέπλησται· ἐνταῦθα δὲ τοιοῦτον οὐδέν, ἀλλὰ καὶ ἀσφάλεια πᾶσα, καὶ τιμὴ ταραχῆς ἀπηλλαγμένη, καὶ ἀρχαὶ τέλος οὐκ ἔχουσαι, οὐδὲ αὐτῷ τῷ θανάτῳ διακοπτόμεναι, ἀλλὰ τότε ἀσφαλέστεραι γινόμεναι. μὴ γάρ μοι τὸν ἐπὶ τοῦ ὀχήματος εἴπῃς καθήμενον, καὶ τὰς ὀφρῦς ἀνασπῶντα, καὶ πολλοῖς ... δορυφόροις, μήτε τὴν ζώνην καὶ τὴν τοῦ κήρυκος φωνήν· μὴ ἐντεῦθέν μοι τὸν ἄρχοντα χαρακτηρίσῃς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς καταστάσεως C τῆς κατὰ ψυχήν, εἰ τῶν ἰδίων παθῶν ἄρχει, εἰ τῶν νοσημάτων περιγίνεται, εἰ χρημάτων ἐπιθυμίας κρατεῖ, εἰ σωμάτων ἀκολάστων ἔρωτα ..., εἰ μὴ τήκεται φθόνῳ, εἰ μὴ ... τῷ χαλεπῷ τῆς κενοδοξίας πάθει, εἰ μὴ δέδοικε καὶ τρέμει πενίαν, εἰ μὴ τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον ... μεταβολήν, εἰ μὴ ἀποτέθνηκε τῷ δέει· τὸν τοιοῦτόν μοι δεῖξον τὸν ἄρχοντα· τοῦτο γὰρ ἀρχή. εἰ δὲ κρατεῖ μὲν ἀνθρώπων, δουλεύει δὲ πάθεσι, πάντων δούλων δουλικώτερον τὸν τοιοῦτον εἴποιμι ἂν D ἔγωγε. καὶ καθάπερ τὸν ἐν τῷ βάθει τὸν πυρετὸν ἔχοντα κατακεκλεισμένον, κἂν μηδὲν τοιοῦτον ἐπιφανείᾳ τοῦ σώματος ἐνδείκνυται, πάντως μάλιστα φαῖεν ἂν πυρέττειν οἱ τῶν ἰατρῶν παῖδες, κἂν οἱ ἰδιῶται ἀγνοῶσιν· οὕτω δὴ κἀγώ, τὸν ψυχὴν ἔχοντα δούλην, καὶ τῶν παθῶν αἰχμάλωτον, κἂν μή τι τοιοῦτον ἡ ἔξωθεν ἐπιδείκνυται ὄψις, ἀλλὰ τοὐναντίον, ἁπάντων δουλικώτερον φαίην ἂν τὸν ἐν τῷ βάθει τὸν πυρετὸν τῶν νοσημάτων ἔχοντα, καὶ τὴν τυραννίδα ἐν αὐτῇ ἱδρυμένην τῇ ψυχῇ.

nec ab æſtu, non à negotiorum turba, non à multitudine curarum, non ab alijs rebus vllis eiuſmodi poteſt ſupplantari: quemadmodum & ſupinum ac deſidem non aeris bona temperies, non otium & ſecuritas, non facilitas, aut voluptas poteſt excitare, ſed correptus ſomno quodam reſidet crimine ac vituperatione digniſſimo. Vos autem tales non eſtis: ſed iis qui noſtram incolunt vrbem multo meliores eſtis. ſiquidem vos vrbis caput ac vertex eſtis adeo erecti ac vigiles, & qui ea quæ dicuntur, perpetuo perſequi ſtudioſe ſoletis. Hoc mihi theatrum Regum aulis eſt auguſtius. Nam illic quidem ea quæ tribuuntur, vna cum hac vita finiuntur, & tumultus plena ſunt ac turbis redundant: hic vero nihil tale, ſed & ſecuritas omnis, & honor à turbis immunis eſt, & magiſtratus qui nunquam finiuntur, nec ipſa morte interrumpuntur, ſed tum temporis tutiores fiunt. Nolo enim mihi commemores eum qui ſedeat in curru, ſupercilia attollat, multoque ſit ſatellitio cinctus, neque cingulum & vocem præconis: nolo mihi magiſtratum inde deſignes: ſed ab animi ſtatu, ſi affectibus imperet, ſi vitia ſubigat, ſi non inuidia tabeſcat, ſi non inanis gloriæ perturbatione diſtrahatur, ſi egeſtatem non metuat & tremat, ſi non in deterius mutationem, ſi hoc timore non exanimetur. Talem mihi magiſtratum oſtende, hoc enim eſt gerere magiſtratum. Quod ſi hominibus quidem imperet, ſed perturbationibus ſeruiat, hunc inter homines infimo genere ſeruitutis facile dixerim eſſe ſubiectum. Et quemadmodum qui febrim habeat viſceribus ac venis intus incluſam, tametſi nihil tale ſpecies corporis externa præ ſe ferat, omnino febre maximè correptum aſſerent medici, licet ignorent imperiti: ſic & ego illum cui ſerua ſit anima & perturbationibus mancipata, licet nihil tale facies externa, ſed contrarium præ ſe ferat, ſeruituti obnoxium præ cæteris dixerim, vtpote qui vitiorum febrim graſſantem intus habeat, ac tyrannidem ipſi animæ inſidentem

Quæ vera ſint inſignia magiſtratus

magiſtratũ autem gerere, & liberum eſſe ac Regibus ipſis auguſtiorẽ, quãuis pannis indutus ſit, quamuis in carcere habitet, quãuis catena ſit circundatus, cum huius tyrãnidis iugũ excuſſerit, & neq; prauis cupiditatibus teneatur, nec abſurdo paupertatis & ignominiæ, neq; eorum quæ in hac vita moleſta videtur, timore correptus cõtremiſcat. Eiuſmodi magiſtratus, non pecunia venales proſtãt, neq; inuidorum patẽt incurſibus: hunc accuſatoris lingua non nouit, nec oculus inuidorũ, neq; inſidiatorũ machinæ, ſed tanquã in inuiolabili quodã philoſophię domicilio reſidẽs permanet ſemper inuictus, neque tantum cęteris rerum aduerſarum caſibus, ſed nec ipſi morti cedit. Oſtendẽt hoc martyres, quorũ corpora quidem diſſoluta ſunt, & in puluerem cinerẽq; redacta: magiſtratus autem ac principatus quotidie viuit, & operatur, dũ dæmones abigit, & morbos in fugã conuertit, dũ integras vrbes excitat, & populos in hunc locũ deducit. Tãta magiſtratus & imperij iſtius eſt virtus, non viuorũ tantũ principum; ſed etiam vita functorũ, vt neceſſitate cõpulſus nemo, ſed ſponte ac proprio inducti affectu huc omnes accurrãt, nec vlla tẽporis lõginquitate minuatur. Videtis quàm nõ ſine cauſſa theatrũ iſtud Regũ aulis auguſtius eſſe dixerim? Nã quę illic ſunt folijs ſimilia ſũt exareſcẽtibus, & vmbris prætereuntibus: ea vero quę hic tradũtur, adamantẽ imitãtur, vel potius illo firmiora ſũt, vt poteque immortalia ſint, & immota, nec vlli cedant vnquã mutationi, & ad ſuos amatores intrepidè accedant, pugnę ac contentionis expertia, atque ab inuidia, iudicijs, & inſidijs, ac calũnijs ſint immunia. Siquidem ſecularia multos patiuntur inuidos, ſpiritualia vero, quanto pluribus communicata fuerint, eo maiorem ſuam vbertatem oſtendunt. Atque id ex hac ipſa oratione intelligere poteſtis. Quam enim in omnes orationem effundo, ſi quidem domi apud me detineam, pauperior fiam: ſin autem in omnes effundam: tanquã in vacuum quoddam aruum ſemen iactem, facultates meas augeo, diuitias meas amplifico, locupletiores reddo vos omnes, nec idcirco tamen pauperior euado, ſed opulentior multo.

Martyrum poteſtas quanta.

Exemplũ à ſermone.

A ἄρχοντα δὲ καὶ ἐλεύθερον, καὶ βασιλέων βασιλικώτερον, κἂν ῥάκια περιβεβλημένος ᾖ, κἂν δεσμωτήριον οἰκῇ, κἂν ἅλυσιν περίκειται, τὴν ἀποδυσάμενος τὴν τυραννίδα, καὶ ὅτε ταῖς πονηραῖς ἐπιθυμίαις κατεχόμενος, ὅτε ἄλογον δέος πενίας καὶ ἀτιμίας, αὐτῶν τῶν δοκούντων εἶναι λυπηρῶν ἐν τῷ παρόντι βίῳ, δέδοικε καὶ τρέμοντα. αὗται αἱ ἀρχαὶ οὐκ εἰσὶ χρημάτων ὤνιοι, οὐδὲ τοὺς φθονοῦντας ἔχουσι· ταύτην οὐκ οἶδε κατηγόρου γλῶττα, οὔτε βασκάνων ὀφθαλμοί, οὐδὲ ἐπιβουλῶν μηχανήματα, ἀλλ' ὥσπερ ἐν ἀσύλῳ χωρίῳ τινὶ τῷ τῆς φιλοσοφίας ἐνιδρυμένη, B μένει διηνεκῶς ἀχείρωτος, οὐ μόνον ταῖς ἄλλαις τῶν πραγμάτων περιστάσεσιν, ἀλλ' οὐδὲ αὐτῇ εἴκουσα τῇ τελευτῇ. καὶ δηλοῦσι ταῦτα οἱ μάρτυρες, ὧν τὰ σώματα μὲν διελύθη, καὶ κόνις γέγονε καὶ τέφρα, ἡ δὲ ἀρχὴ καθ' ἑκάστην τὴν ἡμέραν καὶ ἐνεργεῖ, δαίμονας ἀπελαύνουσα, καὶ νοσήματα δραπετεύειν παρασκευάζουσα, καὶ πόλεις ὁλοκλήρους ἀναπτεροῦσα, καὶ δήμους ἐνταῦθα ἄγουσα. τοσαύτη τῆς ἀρχῆς ταύτης ἡ δύναμις, οὐχὶ ζώντων τῶν ἀρχόντων μόνον, ἀλλὰ καὶ τελευτησάντων, ὡς ἀνάγκῃ μὲν μηδένα, C μηδὲ καὶ πόθῳ πάντας ἐνταῦθα ἐλθεῖν, καὶ μηδὲ μαραίνεσθαι χρόνῳ. ὁρᾶτε ὡς οὐ μάτην ἔλεγον τὸ θέατρον σεμνότερον ἔφην εἶναι τῶν βασιλικῶν αὐλῶν; τὰ μὲν γὰρ ἐκεῖ φύλλοις ἔοικε μαραινομένοις, καὶ σκιαῖς παρατρεχούσαις· τὰ δὲ ἐνταῦθα διδόμενα τὸν ἀδάμαντα μιμεῖται, μᾶλλον δὲ κἀκείνου στερρότερα, ἅτε ἀθάνατα ὄντα καὶ ἀκίνητα καὶ οὐδεμίαν εἴκοντα ποτε μεταβολῇ, καὶ τοῖς ἐρῶσιν αὐτῶν ἀδεῶς ἐπιόντα, μάχης ἀπηλλαγμένα καὶ φιλονεικίας, καὶ φθόνου καὶ δικαστηρίων, καὶ ἐπιβουλῶν καὶ συκοφαντίας. τὰ μὲν γὰρ βιωτικὰ D πολλοὺς ἔχει τοὺς φθονοῦντας· τὰ δὲ πνευματικά, ὅσον ἂν εἰς πλείονας ἔλθῃ, τοσοῦτον μᾶλλον τὴν εὐπορίαν ἐνδείκνυται τὴν ἑαυτῶν. καὶ τοῦτο ἔξεστιν ὑμῖν ἐκ τοῦ λόγου τούτου μαθεῖν. τὸν γὰρ λόγον, ὃν εἰς πάντας ἐκχέω, ἂν μὲν οἴκοι κατάσχω παρ' ἐμαυτῷ, πενέστερος γίνομαι. ἂν δὲ εἰς πάντας ἐκχέω, ὥσπερ εἰς ἄρουραν καθαρὰν βάλλων τὰ σπέρματα, ἐπιτείνω μου τὴν εὐπορίαν, πλείονα ποιῶ τὸν πλοῦτον, ἅπαντας ὑμᾶς εὐπορωτέρους ἐργαζόμενος, αὐτὸς δὲ οὐδὲ οὕτω πενέστερος γίνομαι, ἀλλὰ καὶ πλουσιώτερος μειζόνως.

ὅπερ ἐπὶ χρημάτων οὐκ ἔνι, ἀλλὰ τοὐναντίον ἅπαν. εἰ γὰρ ἔχων χρυσίον ἀποκείμενον, εἰς πάντας αὐτὸ διανέμειν ἑλοίμην, οὐκέτι ἂν δυναίμην ἔχειν τὴν προτέραν εὐπορίαν, τῇ διαιρέσει ταύτης ἐλαττουμένης. ἐπεὶ οὖν τοσαῦτα τῶν πνευματικῶν τὰ ἐξαίρετα, καὶ πολλὴν ἔχει τὴν εὐκολίαν, ἅτε πᾶσι τοῖς βουλομένοις δωρεὰν παραγινόμενα, τούτων μᾶλλον ἐρῶμεν, τὰς σκιὰς ἀφέντες, καὶ μὴ τοὺς κρημνοὺς καὶ τοὺς σκοπέλους διώκοντες. καὶ γὰρ ἵνα τοῦτον τὸν [illegible]τα ὁ θεὸς ἐπιτείνῃ, καὶ πρὸ τῆς τελευτῆς τοῦ κεκτημένου ταῦτα ἀνθρώπου θάνατον αὐτοῖς συνεκλήρωσεν. οἷόν τι λέγω· οὐχ ὅταν ὁ κεκτημένος ταῦτα τελευτήσῃ, τότε καὶ αὐτὰ τελευτᾷ, ἀλλὰ καὶ ζῶντος ἔτι μαραίνεται ταῦτα καὶ ἀποθνήσκει, ἵνα τὸ ἐπιχειρεῖν αὐτῶν καὶ τοὺς σφόδρα αὐτῶν ἐρῶντας καὶ περὶ αὐτὰ μεμηνότας τῆς χαλεπῆς ταύτης ἀπαγάγῃ λύττης, παιδεύοντα αὐτῶν τὴν φύσιν, καὶ διδάσκοντα διὰ τῆς πείρας, ὅτι σκιᾶς ἐστιν ἀσθενέστερα, καὶ ταύτῃ τὸν ἔρωτα καταλύοντα. οἷον ὡς ἐπὶ παραδείγματος· ὁ πλοῦτος οὐχὶ τοῦ πλουτοῦντος μόνον τελευτῶντος καταλύεται, ἀλλὰ καὶ ζῶντος μᾶλλον ἀπέστη· ἡ νεότης, τὸν ἔχοντα οὐχὶ τελευτήσαντα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐμπνέοντα ἔτι ἀπολιποῦσα οἴχεται, ἐν τῇ τῆς ἡλικίας ὁδῷ καταλύουσα, καὶ τῷ γήρᾳ παραχωροῦσα· τὸ κάλλος ὁμοῦ καὶ ἡ εὐμορφία, ἔτι ζώσης τῆς γυναικὸς, ἐτελεύτησε, καὶ πρὸς ἀμορφίαν μετέστη· αἱ δόξαι, αἱ δυναστεῖαι πάλιν ὁμοίως· αἱ τιμαὶ, αἱ ἀρχαὶ, ἐφήμεροι καὶ πρόσκαιροι, καὶ τῶν ἐχόντων αὐτὰ ἀνθρώπων θνητότερα· καὶ ὥσπερ σωμάτων θανάτους ἔστι καθημερινοὺς ὁρᾶν, οὕτω καὶ πραγμάτων. τοῦτο δὲ γέγονεν, ἵνα τῶν παρόντων ὑπερορῶντες, τῶν μελλόντων ἐχώμεθα, καὶ τῆς ἐκείνων ἐκκρεμώμεθα ἀπολαύσεως, καὶ ἐν τῇ γῇ βαδίζοντες, τῷ πόθῳ ἐν οὐρανοῖς διατρίβωμεν. καὶ γὰρ δύο τούτους αἰῶνας ἐποίησεν ὁ θεὸς, τὸν μὲν παρόντα, τὸν δὲ μέλλοντα, τὸν μὲν ὁρατὸν, τὸν δὲ ἀόρατον· τὸν μὲν αἰσθητὸν, τὸν δὲ νοητόν· τὸν μὲν σωματικὴν ἔχοντα ἀνάπαυσιν, τὸν δὲ ἀσώματον· τὸν μὲν ἐν πείρᾳ, τὸν δὲ ἐν πίστει· τὸν μὲν ἐν χερσὶ, τὸν δὲ ἐν ἐλπίσι· καὶ τὸν μὲν εἶναι στάδιον ἐκέλευσε, τὸν δὲ βραβεῖον· καὶ τούτῳ μὲν σκάμματα καὶ πόνους καὶ ἱδρῶτας συνεκλήρωσεν, ἐκείνῳ δὲ στεφάνους καὶ ἔπαθλα καὶ ἀμοιβάς· τὸν μὲν πέλαγος, τὸν δὲ λιμένα κατεσκεύασε·

quod in pecuniis non licet, immo planè contrarium euenit. Nam ſi reconditum aurum habeam, & in omnes illud velim diſtribuere, non amplius tantas poſſidere potero diuitias, cum hac diuiſione fuerint imminutę. Cum igitur ſpiritualium rerum tanta ſit præſtantia, tanta facilitas, vtpote quę cunctis volentibus gratis obueniant, has potiſſimum adamemus, & vmbras omittamus, nec præcipitia & ſcopulos perſequamur. Vt enim hunc amorem Deus augeret, etiam ante obitum hominis, à quo poſſidentur, iſta morti obnoxia eſſe præcepit. Verbi gratia non cum interierit is, qui hæc poſſidet, & iſta intereunt; ſed & ipſo adhuc viuente marceſcunt & pereunt, vt eorum caduca cõditio ſummo illorum amore flagrantes, & inſana cupiditate ductos, ab illa ſæua rabie reuocet: eorumq; naturam admoneat, & experientia magiſtra doceat, ea quauis vmbra imbecilliora eſſe, atque hac ratione cupiditatem illã extinguat. Exẽpli cauſſa diuitiæ non ſolum cum interit diues, pereunt, ſed illo potius viuente diſcedunt. Iuuentus poſſeſſorẽ ſuum non morientem ſolũ, ſed ſpirantẽ adhuc relinquens euaneſcit, quæ in ætatis adultæ via finitur, & ſenectuti locum cedit: pulchritudo ſimul & forma viuente adhuc muliere deſinit & in deformitatem trãſit: gloria, principatus rurſus pari ratione, honores, magiſtratus, diurni ſunt & ad breue tempus durant, & amplius quam homines ipſi, qui eos obtinent, mortales ſunt: & quemadmodum quotidianos corporum videre licet interitus, ita quoq; rerum. Porro id accidit, vt pręſentia contemnentes, adhæreamus futuris, & eorum ſinus expectatione ſuſpenſi, ac dum in terris ambulamus, deſiderio in cœlo verſemur. Etenim duo ſecula condidit Deus præſens, & futurum vnum viſibile, alterũ inuiſibile: vnum quod ſub ſẽſus cadit, alterũ eſt ſpiritale: vnũ quod corporali quiete perfruitur, alterũ quod incorporea: vnum in experiẽtia, alterũ in fide: vnũ in manibus, alterũ in ſpe, & vnũ eſſe ſtadium iuſſit, alterũ brauium: atq; huic quidẽ certamina labores ac ſudores attribuit illi vero coronas, prẹmia & retributiones: hoc pelagus, illud portũ effecit,

Cur caduca eſſe res vita huius voluerit Deus.

A & hoc breue quidem, illud vero ſenectutis expers, & immortale. Quoniam igitur homines multi ſpiritalibus illis ea quæ ſenſibilia ſunt præferebant, his caducam conditionem ac temporariã attribuit, vt hoc pacto à præſentibus abductos, vehementer amori futurorum addicat. Deinde quoniam inuiſibilia erant illa & ſpiritualia, in fide atq; in ſpe poſita, vide quid agat: cum huc aduenîſſet, ac noſtram carnem aſſumpſiſſet, & mirabilem illam diſpẽſationem perfeciſſet, futura ponit ob oculos & hac ratione craſſiores mentes ſecuras reddit. Nam quoniam B conuerſationem ac vitæ rationem angelicam afferens veniebat, ac terrã in cœlum conuertebat, eaque mãdabat, quæ ſimiles redderẽt incorporeis virtutibus eos qui ea perficerent, homines reddebat angelos, ad ſpem cœleſtium rerum vocabat, longiora certamina proponebat, altiùs euolare iubebat, & ad ipſa faſtigia cœlorum aſcendere, aduerſus dæmones pugnam inire, contra vniuerſas diaboli copias aciẽ eos inſtruere, qui corpus habebãt, & cum carne copulati erant, mortificare corpora, ac perturbationum tu- C multum ablegare, & corpore vtcunque eſſe circundatos, cæterũ cum incorporeis virtutibus certatim contendere. Hæc vbi præcepit, vide quid agat; quo pacto facile certamẽ reddat, quinimo, ſi videtur, prius mandatorũ ſublimitatem exponamus, & quo pacto in altũ nos volueris euolare, cum ex humana propemodum natura emigrare, atq; in cœlum omnes transferri iuſſerit. Cum enim oculum pro oculo reddi lex præciperet, ipſe dixit, Si quis te percuſſerit in dexteram maxillam, obuerte illi & alteram. Nõ dixit, D tantum fer patienter ac leniter contumeliam, ſed vlterius philoſophia modeſtiáque progredere, atque ad maiora patienda paratus eſto, quàm ille facere cupiat: & patientiæ tuæ vbertate petulantiam eius & inſolentiam vince: vt ſummam tuam reueritus modeſtiam recedat. Et rurſus ait, Orate pro calumniantibus vos: orate pro inimicis veſtris: benefacite iis, qui oderunt vos. Conſilium de virginitate rurſus introducẽs dixit: Qui poteſt capere capiat. Nam quoniam è paradiſo illa euolauit,

Angelica eſt vita euangelica

Matth. 5. 39.

Matth. 5. 44.

καὶ τὸν μὲν βραχύν, τὸν δὲ ἀγήρω καὶ ἀθάνατον. ἐπεὶ οὖν πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων τῶν νοερῶν ἐκείνων τὰ αἰσθητὰ προετίμων, συνεκλήρωσε τούτοις τὸ ἐπίκηρον καὶ τὸ πρόσκαιρον, ἵνα ταύτῃ τῶν παρόντων ἀπαγαγὼν, τῷ ἔρωτι τῶν μελλόντων μετὰ πολλῆς αὐτοὺς προσδήσῃ τῆς ἀκριβείας. εἶτα ἐπειδὴ ἀόρατα ἦν ἐκεῖνα καὶ νοερὰ καὶ ἐν πίστει καὶ ἐν ἐλπίσιν, ὅρα τί ποιεῖ. παραγενόμενος ἐνταῦθα, καὶ τὴν σάρκα λαβὼν τὴν ἡμετέραν, καὶ τὴν θαυμαστὴν ἐκείνην οἰκονομίαν ἐργασάμενος, ὑπ' ὄψιν ἄγει τὰ μέλλοντα, τὰς παχυτέρας καὶ ταύτῃ πληροφορῶν διανοίας. ἐπειδὴ γὰρ ἦλθε κομίζων πολιτείαν ἀγγελικὴν, καὶ τὴν γῆν οὐρανὸν ἐργαζόμενος, καὶ ταῦτα ἐπιτάττων, ἃ τοῖς ἀσωμάτοις ἐξομοίουν δυνάμεσι τοὺς μετιόντας, καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἀγγέλους ἐποίησε, καὶ πρὸς τὰς ἐλπίδας ἐκάλει τὰς ἄνω, καὶ μακρὰ σκάμματα διέτεινε, καὶ ὑψηλότερα ἵπτασθαι ἐκέλευσε, καὶ πρὸς αὐτὰς ἀναβαίνειν τῶν οὐρανῶν τὰς ἁψῖδας, καὶ πρὸς δαίμονας ἀποδύεσθαι, καὶ πρὸς ἅπασαν τοῦ διαβόλου τὴν φάλαγγα παρατάττεσθαι, σῶμα ἔχοντας, σαρκὶ συμπεπλεγμένους, καὶ τὰ σώματα νεκροῦν, καὶ τῶν παθῶν ἐξορίζειν τὸν θόρυβον, καὶ τὴν σάρκα ἁπλῶς περικεῖσθαι, τὴν ἅμιλλαν δὲ πρὸς τὰς ἀσωμάτους δυνάμεις τίθεσθαι. ἐπειδὴ ταῦτα ἐπέταξεν, ὅρα τί ποιεῖ, πῶς εὔκολον τὸν ἀγῶνα ἐργάζεται. μᾶλλον δὲ, εἰ δοκεῖ, πρότερον εἴπωμεν τῶν ἐπιταγμάτων τὸ μέγεθος, καὶ πῶς ὑψηλὸν τὸ πτερὸν κατεσκεύαζε, καὶ τῆς ἀνθρωπίνης σχεδὸν ἐξοικίζων φύσεως, πρὸς οὐρανὸν μεθορμίσασθαι πάντας ἐκέλευσε. τοῦ γὰρ νόμου κελεύοντος ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, αὐτός φησιν· Ἐάν τίς σε ῥαπίσῃ εἰς τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην. οὐκ εἶπε, φέρε γενναίως μόνον καὶ πράως τὴν παροινίαν, ἀλλὰ καὶ πρόβηθι περαιτέρω τὴν φιλοσοφίαν, καὶ μείζονα παρασκευάζου πάσχειν, ἢ ἐκεῖνος ποιῆσαι ἐπιθυμεῖ· τῇ δαψιλείᾳ τῆς φιλοσοφίας νίκησον αὐτοῦ τὸ προπετὲς τῆς παροινίας· ἵνα αἰδεσθεὶς σου τὴν ὑπερβάλλουσαν ἐπιείκειαν, ἀναχωρήσῃ. καὶ πάλιν φησίν· Εὔχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς· εὔχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν ὑμῶν· καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς. τὴν περὶ τῆς παρθενίας πάλιν εἰσήγαγε συμβουλὴν λέγων· Ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρείτω. ἐπειδὴ γὰρ ἐκ παραδείσου τὸ πρᾶγμα ἀπέπτη,

καὶ μετὰ τὴν παράβασιν ἀναχωρήσασαν, κατιὼν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, πάλιν αὐτὴν ἐπανήγαγε, καθάπερ φυγάδα πρὸς τὴν ἀρχαίαν ἐπανάγων πατρίδα, καὶ τῆς μακρᾶς ἐξορίας ἀπαλλάττων· καὶ ἐλθὼν πρότερον ἐκ παρθένου ἐτίκτετο· καὶ τοὺς τῆς φύσεως ἐκίνει νόμους, ἐκ προοιμίων τιμῶν αὐτήν, καὶ μητέρα τὴν παρθένον ἀποφαίνων. ἐπεὶ τοίνυν παραγενόμενος τοιαῦτα ἐπέταττε, καὶ ὑψηλὴν τὴν πολιτείαν εἰργάζετο, ἄξια καὶ τὰ ἔπαθλα τῶν πόνων ἐδίδου, μᾶλλον δὲ πολλῷ μείζονα καὶ ὑψηλότερα. ἀλλ' ἦν καὶ ταῦτα ἀόρατα, καὶ ἐν ἐλπίσι καὶ ἐν πίστει καὶ ἐν προσδοκίᾳ τῇ τῶν μελλόντων. ἐπεὶ οὖν τὰ μὲν ἐπιτάγματα ἐπίπονα καὶ ὑψηλά, τὰ δὲ ἔπαθλα καὶ τὰ βραβεῖα ἐν πίστει, ὅρα τί ποιεῖ· πῶς εὔκολον τὸν ἀγῶνα ἐργάζεται· πῶς ῥᾴδια τὰ σκάμματα. πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; δύο δὴ ταύταις ὁδοῖς, μιᾷ μέν, τὸ αὐτὸν αὐτὰ μετελθεῖν, ἑτέρᾳ δέ, τὸ αὐτὸν δεῖξαι τὰ βραβεῖα καὶ ὑπ' ὄψιν ἀγαγεῖν. τῶν γὰρ παρ' αὐτοῦ λεγομένων, τὰ μὲν ἐντολὴ ἦν, τὰ δὲ ἔπαθλα· ἐντολὴ μέν, Εὔχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς καὶ διωκόντων· ἔπαθλον δέ, Ὅπως γένησθε υἱοὶ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. πάλιν, Μακάριοι, ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς καὶ διώξωσι, καὶ εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ὑμῶν ψευδόμενοι. χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς. εἶδες τὸ μέν, ἐντολήν, τὸ δέ, ἔπαθλον; πάλιν, Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ δεῦρο ἀκολούθει μοι, καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανῷ. εἶδες ἄλλην ἐντολήν, καὶ ἔπαθλον; τὸ μὲν γὰρ αὐτοὺς ἐκέλευσε ποιεῖν, τὸ δὲ αὐτὸς ἡτοίμασεν, ὅπερ ἦν μισθὸς καὶ ἀντίδοσις. καὶ πάλιν· Ὅστις ἀφῆκεν οἰκίας καὶ ἀδελφοὺς καὶ ἀδελφάς· τοῦτο ἐντολή· Ἑκατονταπλασίονα λήψεται, καὶ ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσει. τοῦτο βραβεῖον καὶ στέφανος. ἐπεὶ οὖν καὶ τὰ ἐπιτάγματα μεγάλα ἦν, καὶ τὰ ἔπαθλα αὐτῶν οὐ φαινόμενα, ὅρα τί ποιεῖ. αὐτὸς αὐτὰ διὰ τῶν ἔργων ἐπιδείκνυται, καὶ τοὺς στεφάνους ἐπ' ὄψιν ἄγει. ὥσπερ γὰρ ὁ κελευόμενος ἀτριβῆ βαδίζειν ὁδόν, ἐὰν ἴδῃ πρότερόν τινα βαδίζοντα, εὐκολώτερον ἅπτεται, καὶ πλείονα λαμβάνει τὴν προθυμίαν· οὕτω καὶ ἐν ταῖς ἐντολαῖς, οἱ τοὺς προηγουμένους ὁρῶντες, ῥᾳδίως ἕπονται. ἵν' οὖν εὐκολώτερον ἡ ἡμετέρα φύσις ἀκολουθήσῃ, ταύτην λαβὼν τὴν σάρκα, καὶ τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν,

A & poſt tranſgreſſionẽ receſſit,de cœlo deſcendens ipſã rurſus reduxit,& tanquam exulem in antiquam patriam ſuã reſtituit,& à diuturna relegatione liberauit: primum adueniens nimirũ ex virgine natus eſt,&leges naturę violauit, cũ ab ipſo exordio vitæ ſuæ,iiã honore affecerit,& virginem matrem reddiderit. Quoniã igitur cum veniẽs talia pręcepiſſet,& ad tãtam ſublimitatem cõuerſationem hominum euexiſſet, præmia quoq; laboribus digna propoſuit, immo vero maiora multo & ſublimiora. Veruntamen inuiſibilia erant hęc quoque atque in ſpe,fide,& B expectatione poſita futurorũ. Itaque cum laborioſa mãdata eſſent ac ſublimia;pręmia vero& brauia in fide,vide quid faciat, quo pacto leuem agonẽ, quo pacto facilia reddat certamina. quo tandẽ pacto? Duabus ſcilicet viis, vna quod eadẽ ipſe exequatur:altera, quod præmia oſtendat & ſub aſpectũ proferat. Nam quæ ab illo dicta ſunt, quædã mandatum erant, quædã præmia. Mandatũ quidem, Orate pro calumniantibus vos & perſequentibus: *Matth. 5. 44. & 5. 11* præmiũ autẽ: Vt ſitis filij patris veſtri, C qui in cœlis eſt. Rurſus, Beati, quũ maledixerint vobis,& perſequuti vos fuerint,& dixerint omne malum verbum aduerſum vos mentientes: gaudete & exultate, quoniã merces veſtra copioſa eſt in cœlis: vides vnũ mandatũ eſſe, alterũ pręmiũ? Rurſus, Si vis perfectus *Matth. 19. 21.* eſſe, vẽde quę habes,& da pauperibus: & veni,ſequere me,& habebis theſaurum in cœlo. Vides aliud mandatum, & præmium? alterum enim ipſe fieri præcepit, alterum ipſe parauit, quod merces erat ac retributio. Et rurſus: *Matth. 19. 29.* Quicunq; reliquerit domos,& fratres D & ſorores hoc mãdatum eſt: Centuplum accipiet, & vitam æternã poſſidebit, hoc pręmiũ eſt,& corona. Quoniam igitur magna erant præcepta,& præmia nõ apparebãt, vide quid agat: ipſe operibus illa oſtentat, & in aſpectũ profert. Vt enim qui minime tritam viam iubetur inſiſtere, ſi quem viderit per eam prius incedentẽ, facilius eam aggreditur, & maiorem animo concipit alacritatem: ita quoq; fit in mandatis: qui vident eos, qui præceſſerint, facile ſequuntur: vt igitur natura noſtra facilius ſequatur, carnem & naturam noſtram aſſumens,

ita per illam inceſſit, & operibus mandata expreſſit. Siquidem illud, Si quis te percuſſerit in dexteram maxillam, obuerte illi & alteram, ipſe præſtitit, *Matt. 5. 39.* quando alapam illi Pontificis ſeruus impegit. Non enim ipſum vltus eſt, ſed tantam modeſtiam præ ſe tulit, vt diceret: Si malè loquutus ſum, teſtimoniũ perhibe de malo: ſi autem bene, quid me cædis? Vides tremendam *Ioan. 18. 23.* lenitatem? vides humilitatem ſtupendam? Percutiebatur, nõ à libero quopiam, ſed à ſeruo, à verberone, & vernaculo, & tanta cum modeſtia reſpondet. Ita quoque pater eius dicebat Iudæis: Popule meus, quid feci tibi, aut *Mich. 6. 3.* quid cõtriſtaui te, aut quid moleſtus fui tibi? reſponde mihi. Quemadmodum ipſe dicit, Teſtimonium perhibe de malo, ſic & pater eius, Reſpõde mihi: & quemadmodum, ait ipſe, Quid me cædis? ſic etiã pater, Quid contriſtaui te, aut in quo moleſtus fui tibi? Paupertatẽ rurſus docẽs, vide quo pa- *Matt. 8. 20.* cto illã opere exhibeat dicens: Vulpes foueas habent, & volucres cœli nidos, filius autẽ hominis non habet, vbi caput ſuũ reclinet. Vides extremã paupertatem? Non menſam habebat, non lucernam, non domum, non ſellã, non aliud quicquã eiuſmodi. Docebat vt male audientes patienter ferrent, id vero ille opere exhibuit. Quando enim dæmoniũ habentem, & Samaritanum ipſum appellabant, cum illos rurſus necare poſſet, & contumeliæ pœnã ab illis exigere, nihil tale faciebat. Imo etiã bene de illis merebatur, & ex illis dęmones expellebat. Cumq; dixiſſet, Orate pro calumniantibus vos, in crucẽ cum aſcendiſſet id fecit. Poſtquã enim crucifixerunt, & clauis *Luc. 23. 34.* affixerunt, pendens dicebat, Dimitte illis: non enim ſciũt, quid faciũt. Hæc ad eo dicebãtur, non quod ipſe dimittere minime poſſet, ſed vt nos orare pro inimicis doceret. Nam quia non ſermone tantum, ſed opere quoq; doctrinam prę ſe ferebat, propterea preces etiã adiunxit. Nullus igitur ex hæreticis ob nimiam eius humanitatem, infirmitatem hæc verba iudicet indi- *Matth. 9. 6.* care. Ipſe enim eſt qui dicit: Vt autẽ ſciatis, quia filius hominis habet poteſtatem in terra dimittendi peccata. Sed quoniam docere volebat (is autem qui docet non verbis tãtum ſuis,

A οὕτως αὐτὴν ἐβάδισε, καὶ τὰς ἐντολὰς διὰ τῶν ἔργων ἐπεδείξατο. τὸ γὰρ, Ἐάν τις σε ῥαπίσῃ ἐπὶ τὴν δεξιὰν σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην, αὐτὸς ἐποίησεν, ὅτε αὐτὸν ἐῤῥάπισεν ὁ δοῦλος τοῦ ἀρχιερέως. οὐ γὰρ ἠμύνατο αὐτὸν, ἀλλὰ τοσαύτην ἐπιείκειαν ἐπεδείξατο, ὡς εἰπεῖν· Εἰ μὲν κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ· εἰ δὲ καλῶς, τί με δέρεις; εἶδες πρᾳότητα φρίκης γέμουσαν; εἶδες ταπεινοφροσύνην ἔκπληξιν ἔχουσαν; ἐτύπτετο, οὐ παρ᾽ ἐλευθέρου τινὸς, ἀλλὰ παρ᾽ οἰκέτου, μαστιγίου, καὶ οἰκοτρίβου, καὶ μετὰ τοσαύτης ἀποκρίνεται τῆς ἐπιεικείας
B ταῦτα. οὕτω δὲ ὁ πατὴρ αὐτοῦ τοῖς Ἰουδαίοις ἔλεγε· Λαός μου, τί ἐποίησά σοι; ἢ τί σε ἐλύπησα, ἢ τί παρηνώχλησά σοι; ἀποκρίθητί. ὥσπερ αὐτός φησι, μαρτύρησον περὶ τοῦ κακοῦ, οὕτω καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ, ἀποκρίθητί μοι· καὶ ὥσπερ αὐτός φησι, τί με δέρεις, οὕτω καὶ ὁ πατὴρ, τί ἐλύπησά σε, ἢ τί παρηνώχλησα; πάλιν ἀκτημοσύνην παιδεύων, ὅρα πῶς διὰ τῶν ἔργων αὐτὴν ἐπιδείκνυται λέγων· Αἱ ἀλώπεκες φωλεοὺς ἔχουσι, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσεις· ὁ δὲ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίναι.
C εἶδες ἀκτημοσύνης ἐπίτασιν; οὐ τράπεζα ἦν αὐτῷ, οὐ λυχνία, οὐκ οἶκος, οὐ δίφρος, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν. ἐδίδασκε περὶ τοῦ κακῶς ἀκούοντας φέρειν γενναίως, τοῦτο διὰ τῶν ἔργων ἐπεδείξατο. ὅτε γὰρ δαιμονῶντα αὐτὸν ἐκάλουν καὶ Σαμαρείτην, δυνάμενος αὐτοὺς πάλιν ἀπολέσαι, καὶ τῆς ὕβρεως αὐτῶν ἀποτίσαι δίκην, οὐδὲν ἐποίει τοιοῦτον, ἀλλὰ καὶ εὐηργέτει, καὶ τοὺς δαίμονας αὐτῶν ἀπήλαυνε. καὶ εἰπὼν, εὔχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς, εἰς τὸν σταυρὸν τοῦτο ἀναβὰς ἐποίησεν. ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸν ἐσταύρωσαν καὶ προσήλωσαν, κρεμάμενος ἔλεγεν, Ἄφες
D αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσι. ταῦτα ἔλεγεν οὐκ ἀτονῶν αὐτοὺς ἀφιέναι, ἀλλ᾽ ἡμᾶς παιδεύων εὔχεσθαι ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν. ἐπειδὴ γὰρ οὐ λόγῳ μόνῳ, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ τὴν διδασκαλίαν ἐπεδείκνυτο, διὰ τοῦτο καὶ τὴν εὐχὴν προσετέθηκε. μηδεὶς τοίνυν τῶν αἱρετικῶν διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν, ἀσθένειαν καταγινωσκέτω τῶν εἰρημένων, αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ λέγων· Ἵνα δὲ εἰδῆτε, ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀφιέναι ἐπὶ τῆς γῆς ἁμαρτίας. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ παιδεύειν ἐβούλετο (ὁ δὲ παιδεύων, οὐ δι᾽ ὧν λέγει μόνον,

ἀλλὰ καὶ δι' ἔργων ποιεῖ τὴν διδασκαλίαν παρὰ τῶν ... καὶ τὴν εὐχὴν προστίθησιν. ἐπεὶ καὶ τῶν μαθητῶν τοὺς πόδας ἔνιψεν, οὐχ ὡς ἐλάττων ὤν, ἀλλὰ θεὸς ὢν καὶ δεσπότης εἰς τοσοῦτο κατέβη ταπεινοφροσύνης. διὰ δὴ τοῦτο ἔλεγε· Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. ἑτέρως πάλιν τὰ βραβεῖα αὐτὰ καὶ τὰ ἔπαθλα εἰς μέσον ἀγαγεῖν, καὶ ὑπ' ὀφθαλμοὺς δεικνύναι, ἄκουσον. ὑπέσχετο σωμάτων ἀνάστασιν, ἀφθαρσίαν, τὴν εἰς ἀέρα ἀπάντησιν, τὴν ἐν νεφέλαις ἁρπαγήν. ταῦτα διὰ τῶν πραγμάτων ἔδειξε. πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; ἀποθανὼν ἀνέστη· διὸ καὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας αὐτοῖς συνῆν, ἵνα αὐτοὺς πληροφορήσῃ καὶ δείξῃ ἡλίκα ἡμῶν ἔσται μέλλει τὰ σώματα μετὰ τὴν ἀνάστασιν. πάλιν λέγων διὰ τοῦ Παύλου, Ὅτι ἐν νεφέλαις ἁρπαγησόμεθα εἰς ἀπάντησιν αὐτοῦ εἰς ἀέρα, καὶ τοῦτο ἔδειξεν ἔργοις. μετὰ γὰρ τὴν ἀνάστασιν, ἡνίκα ἔμελλεν ἀνιέναι εἰς οὐρανούς, παρόντων αὐτῶν, Ἐπήρθη, φησί, καὶ νεφέλη ὑπέλαβεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν· καὶ ὡς ἀτενίζοντες ἦσαν, πορευομένου αὐτοῦ. οὕτως οὖν καὶ τὸ ἡμέτερον σῶμα ὁμοούσιον ἔσται ἐκείνῳ τῷ σώματι, ἅτε ἐκ τοῦ φυράματος ὄν. ὥσπερ γὰρ ἡ κεφαλή, οὕτω καὶ τὸ σῶμα· ὥσπερ ἡ ἀρχή, οὕτω καὶ τὸ τέλος. καὶ τοῦτο σαφέστερον ὁ Παῦλος δηλῶν ἔλεγεν· Ὃς μετασχηματίσει τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ. εἰ τοίνυν σύμμορφον γίνεται, καὶ τὴν αὐτὴν ὁδὸν βαδιεῖται, καὶ ὁμοίως ἐπὶ νεφελῶν ἀρθήσεται. ταῦτα προσδόκα καὶ αὐτὸς ἐν τῇ ἀναστάσει. ἐπειδὴ γὰρ ἄδηλον ἦν τοῖς ἀκούουσι τέως τὸ ῥῆμα τῆς βασιλείας, διὰ τοῦτο ἀνελθὼν ἐν τῷ ὄρει μετεμορφώθη ἔμπροσθεν τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, παρανοίγων αὐτοῖς τὴν τῶν μελλόντων δόξαν, καὶ ὡς ἐν αἰνίγματι καὶ ἀμυδρῶς ἐπιδεικνύς, οἷον ἔσται τὸ σῶμα τὸ ἡμέτερον. ἀλλὰ τότε μὲν μεθ' ἱματίων ἐφάνη, ἐν δὲ τῇ ἀναστάσει οὐχ οὕτως. οὐ γὰρ δεῖται τὸ σῶμα ἡμῶν ἱματίων, οὐδὲ στέγης, οὐδὲ ὀρόφου, οὐδὲ ἄλλου τῶν τοιούτων οὐδενός. εἰ γὰρ ὁ Ἀδὰμ πρὸ τῆς παραβάσεως γυμνὸς ὢν οὐκ ᾐσχύνετο, δόξῃ ἠμφιεσμένος, πολλῷ μᾶλλον τὰ σώματα τὰ ἡμέτερα, ὅσα ἐπὶ μείζονα καὶ ἀμείνω λῆξιν βαδιεῖται, οὐδενὸς τούτων δεήσεται.

ſed etiam factis doctrinam profert in medium) hac de cauſſa preces etiam adiunxit. Nam alioqui diſcipulorum etiam pedes lauit, non quod inferior eſſet: verum cum Deus eſſet ac dominus, ad tantam ſe humilitatẽ demiſit. Hanc etiam ob cauſſam dicebat. Diſcite à me quia mitis ſum, & humilis corde. *Matth. 11. 29.* Alio modo rurſus ipſa brauia præmiaque in medium afferri, ac ſubiici oculis audi. Pollicitus erat corporum reſurrectionem, immortalitatẽ, occurſum in aëra, raptum in nubibus, hæc rebus ipſis oſtendit. Quo tandem modo? Mortuus cum eſſet, reſurrexit: quapropter & quadraginta diebus cũ ipſis verſatus eſt, vt certiores illos redderet, & qualia corpora noſtra poſt reſurrectionem futura ſint, oſtenderet. Rurſus cum per Paulũ dixiſſet, In nubibus rapiemur obuiã illi in aëra, hoc etiam opere demonſtrauit. *1. Theſſ. 4. 17.* Siquidem poſt reſurrectionem, cum eſſet in cœlos aſcenſurus, præſentibus ipſis, Eleuatus eſt, inquit, & nubes ſuſcepit eũ ab oculis eorum: & cum intentis oculis eſſent, dum abiret ille. *Act. 1. 9.* Sic nimirum & corpus noſtrum conſubſtãtiale corpori erit illi, vt pote quod ex eadẽ ſit maſſa: ſicut enim caput, ita & corpus; ſicut principiũ, ita & finis. *Phil. 3. 21.* Atque hoc manifeſtius indicans Paulus dicebat: Qui reformabit corpus humilitatis noſtræ, vt conforme fiat corpori claritatis ſuæ. ſi igitur conforme ſit, eandẽ dem etiam viam conficiet, & in nubibus pariter eleuabitur. Hæc tu quoque in reſurrectione expecta. Nam quoniam ad illud vſque tempus obſcurum fuerat audientibus verbum regni cœlorum, propterea cum aſcendiſſet in mõtem, coram diſcipulis ſuis transfiguratus eſt, eiſque futurorum gloriam præmonſtrauit, & obſcurè tanquam in ænigmate, quale corpus noſtrum futurum eſſet, oſtendit. *Matt. 17. 2.* *Transfiguratio Chriſti cur.* Verum eum veſtibus tum quidem apparuit: at non ita in reſurrectione: neque enim veſtibus indiget corpus nonoſtrum, neque tecto, neque concameratione, neque alia vlla re ſimili. Nam ſi ante tranſgreſſionem Adam, cum eſſet nudus, non erubeſcebat, gloria circundatus: multo magis corpora noſtra, quæ ad præſtantiorem melioremque conditionem transferen tur, nullo horum indigebunt.

A Hac nimirum de cauſſa cum & ipſe reſurgeret, veſtes in ſepulchro & loculo manere permiſit, nudumque corpus ſuſcitauit, immenſæ gloriæ & beatitudinis plenum. Hæc igitur nobis cum explorata ſint dilectiſſimi, & verbis eruditi, & per oculus edocti talem conuerſationē exhibeamus, vt in nubibus rapti, ſemper cum illo verſemur, eiusque gratia ſalui facti, futuris bonis perfruamur. quæ nobis omnibus aſſequi contingat in Chriſto Ieſu domino noſtro, cum quo Patre, vna cum Spiritu ſancto gloria imperium, honor, adoratio nunc & ſemper B & in ſecula ſeculorum. Amen.

διὰ δὴ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἀνιστάμενος, τὰ ἱμάτια ἐν τῷ τάφου καὶ τῆς σοροῦ κατέλιπε, γυμνὸν ἀνέστησε τὸ σῶμα, δόξης ἀφάτου καὶ μακαριότητος ἐμπεπλησμένον. ταῦτα οὖν [illegible], ἀγαπητοί, καὶ διὰ λόγων παιδευθέντες, καὶ δι' ὀφθαλμῶν διδαχθέντες, τοιαύτην ἐπιδειξώμεθα πολιτείαν, ἵνα ἐν νεφέλαις ἁρπαγέντες ἀεὶ μετ' αὐτοῦ διατρίβοντες ὦμεν, [illegible] καὶ τῇ αὐτοῦ χάριτι, καὶ τῶν μελλόντων ἀπολαύσαντες ἀγαθῶν. ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, μεθ' οὗ τῷ πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμή, προσκύνησις, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Non oportere quemquā de ſeipſo deſperare, aut preces contra inimicos fundere aut animo deficere, quamuis petens non accipiat, & ad maritos de pace erga vxores conſeruanda.

Περὶ τοῦ μὴ ἀπογινώσκειν τινὰ ἑαυτόν, μηδὲ καταρᾶσθαι τῶν ἐχθρῶν, μηδὲ ἀπαγορεύειν ἐν τῷ μὴ λαμβάνειν αἰτοῦντας, καὶ πρὸς ἄνδρας περὶ τῆς πρὸς τὰς γυναῖκας εἰρήνης.

Eodem interprete.

C Magnas vobis ago gratias, quod cum animi alacritate habitos de precibus ſermones exceperitis, quod beatum me reddideritis.
Eccli. 25.12 Beatus quippe, qui narrat in aures audientium. Id mihi non ex plauſibus laudibusue tantum, ſed & ex iis quæ fieri a vobis cernebam, perſuaſum eſt. Cum enim, vt aduerſus inimicos preces minimè funderetis, vos cohortarer, ac dicerem nos, dum id agimus, Deum irritare, ac legibus eius alias cōtrarias ferre, (dixit enim ipſe, Orate pro inimicis, at nos dum aduerſus inimicos oramus, petimus ab eo, vt
Matt. 5. 44. D ſuam legem ipſe diſſoluat) cum igitur hæc & talia dicerem, multos inter vos cernebam faciem percutientes & pectus, grauiter ingemiſcentes, manus in cœlum tendentes, veniam à Deo propter eiuſmodi preces fuſas poſtulantes. Tum vero ego ſublatis in cœlum oculis Deo gratias egi, quod tam cito nobis doctrinæ ſermo fructū protuliſſet. Ea quippe ſpiritualis ſeminis eſt conditio, non annis indiget, nec temporibus, nec diebus, ſed ſi animā generoſam inuaſerit, confeſtim ſpicam virentem & perfectam oſtendit: quod & à vobis heſterno die peractum eſt.

Πολλὰς μὲν ὑμῖν ἔχω χάριτας, ὅτι μετὰ προθυμίας τοὺς περὶ τῆς εὐχῆς ἐδέξασθε λόγους, ὅτι με μακάριον ἐποιήσατε. Μακάριος γὰρ ὁ λέγων εἰς ὦτα ἀκουόντων. οὐκ ἀπὸ τῶν κρότων καὶ τῶν ἐπαίνων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ὧν ποιοῦντας εἶδον, ἐπείσθην. ὅτε γὰρ ὑμῖν παρῄνουν μὴ καταρᾶσθαι τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἔλεγον ὅτι τὸν θεὸν παροξύνομεν τοῦτο ποιοῦντες, καὶ ἀντινομοθετοῦμεν αὐτῷ (αὐτὸς γὰρ εἶπεν, Εὔχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν, ἡμεῖς δὲ καταρώμενοι τῶν ἐχθρῶν, ἀξιοῦμεν αὐτὸν τὸν ἑαυτοῦ λῦσαι νόμον) ὅτε ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ἔλεγον, πολλοὺς εἶδον τὰ πρόσωπα τύπτοντας καὶ στήθη, στενάζοντας [illegible], εἰς τὸν οὐρανὸν τὰς χεῖρας ἀνατείνοντας, συγγνώμην αἰτοῦντας περὶ τῶν [illegible]. τότε δὴ καὶ ἐγὼ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνατείνας, ηὐχαρίστησα τῷ θεῷ, [illegible] ταχέως ὁ λόγος τῆς διδασκαλίας τὸν καρπὸν ἡμῖν ἤνεγκε. τοιοῦτον γὰρ ὁ σπόρος ὁ πνευματικός. οὐ δεῖται ἐνιαυτῶν, οὐδὲ χρόνων, οὐδὲ ἡμερῶν, ἀλλ' ἂν [illegible], εὐθέως τὸν στάχυν ἀνθοῦντα καὶ ἀπηρτισμένον δείκνυσιν· ὃ δὴ καὶ [illegible]

A κατέβαλον λόγον κατανύξεως, καὶ ἐβλάστησε στεναγμὸς ἐξομολογήσεως, στεναγμὸς πολὺν ἔχων τὸν πλοῦτον τῶν ἀγαθῶν. εἰ γὰρ ὁ τελώνης ἐκεῖνος, ἵνα τὸ στῆθος τύψας εἴπῃ, Ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ, ἀπῆλθε δεδικαιωμένος ὑπὲρ τὸν Φαρισαῖον· πόσην εἰκὸς ἡμᾶς κτήσασθαι παρρησίαν, ἐν βραχεῖ χρόνῳ τοσαύτην κατάνυξιν ἐπιδειξαμένους; καίτοι τελώνου χεῖρον οὐδέν. τοῦτο γὰρ ἔσχατος ὅρος κακίας ἐστίν. ὅπερ οὖν καὶ ὁ Χριστὸς παραδηλῶν, εἰς παράδειγμα τῶν ἐσχάτων κακῶν τὰς πόρνας καὶ τοὺς τελώνας ἄγει συνεχῶς. πεπαρρησιασμένη γάρ ἐστι βία, B ἀνεπιτίμητος ἁρπαγή, ἀναίσχυντος πλεονεξίας τρόπος, πραγματεία λόγον οὐκ ἔχουσα, ἀναιδὴς ἐμπορεία· ἀλλ᾽ ὅμως ὁ τοσούτοις συζῶν κακοῖς, ἴσχυσεν ἀπὸ ψιλῶν ῥημάτων ἀπορρίψασθαι τὰ ὀνείδη, καὶ πλέον ὧν ᾔτησε λαβεῖν. αὐτὸς μὲν γὰρ ἠξίου λέγων, Ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ· ὁ δὲ θεὸς οὐχ ἵλεως μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐδικαίωσεν αὐτὸν ὑπὲρ τὸν Φαρισαῖον. διὰ τοῦτό φησιν ὁ Παῦλος· Τῷ δὲ δυναμένῳ πάντα ποιῆσαι ὑπὲρ ἐκπερισσοῦ ὧν αἰτούμεθα ἢ νοοῦμεν. καίτοι ὁ Φαρισαῖος ηὔξατο, καὶ ἐν τῷ ἱερῷ ἔστη, C καὶ τὸν αὐτὸν ἐκάλεσε θεὸν, καὶ πλείονα εἶπε ῥήματα, καὶ ἀπὸ εὐχαριστίας τὸ προοίμιον ἐποιήσατο τῆς εὐχῆς. πόθεν οὖν ἐκεῖνος μὲν καὶ ἃ εἶχεν ἀπώλεσε καλά, οὗτος δὲ καὶ ἣν οὐκ εἶχε περιέλαβε παρρησίαν; ὅτι οὐ τῆς εὐχῆς ὁ αὐτὸς τρόπος ἦν. ὁ μὲν γὰρ ἀλαζονείας ἔγεμε καὶ τύφου καὶ ἀπονοίας, οὗτος δὲ εὐγνωμοσύνης πολλῆς. διὰ τοῦτο οὗτος μὲν μυρία ἁμαρτημάτων φορτία ἔχων, πάντα ἀπέθετο, καὶ δικαιοσύνην ἔλαβεν· ἐκεῖνος δὲ πλήρη τὴν ναῦν κατορθωμάτων ἀναγαγὼν, καὶ ἐλεημοσύνης, καὶ νηστείας, καθάπερ τινὶ σκοπέλῳ περιρράξας τῷ τῆς D κενοδοξίας καὶ ἀπονοίας φρονήματι, ἐν αὐτῷ τῷ λιμένι τὸ ναυάγιον ὑπέμεινε. τὸ γὰρ ἐν εὐχῇ ζημιωθῆναι, ἐν λιμένι ναυάγιόν ἐστιν ὑπομεῖναι. ἀλλ᾽ οὐ παρὰ τὴν φύσιν τῆς εὐχῆς τοῦτο γέγονεν, ἀλλὰ παρὰ τὴν προαίρεσιν τὴν αὐτοῦ. ὁρᾷς πῶς οὐκ ἀρκεῖ πρὸς σωτηρίαν ἡμῖν ἡ εὐχὴ, ἐὰν μὴ προσῇ τὸ κατ᾽ ἐκείνους εὔξασθαι τοὺς νόμους, οὓς τέθεικεν ὁ Χριστός; τίνας δὲ τέθεικε νόμους; ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν εὔχεσθαι καὶ τῶν πολλὰ

Compunctionis ſermonem ſparſerã, & confeſſionis gemitus germinauit, gemitus multas bonorum diuitias ſecum ferens. Nam ſi publicanus ille, *Luc. 18. 13.* cum pectus percutiendo dixiſſet, Propitius eſto mihi peccatori, plus quam Phariſæus iuſtificatus receſſit, quantã nos apud Deum nobis conciliaſſe gratiam veriſimile eſt, cum intra per breue tempus tantam compunctionem oſtenderimus? Tametſi publicano nihil eſt peius: cum his improbitatis limes ſit vltimus: quod vtique Chriſtus *Publicanus limes vltimus malitiæ.* indicans in extremorum malorum exemplum meretrices ac publicanos ſemper in medium adducit. Eſt enim violentia quæ liberè confidenterque graſſatur, rapina ſine reprehenſione, impudẽs auaritiæ genus, negotiatio à ratione aliena, inſolẽs mercatura: attamen is qui inter tot mala vixerat, nudis verbis potuit tot probra delere, ac plura quam poſtularat accipere. Nam petierat quidem ille, Propitius eſto mihi peccatori; Deus autem non propitius tantum fuit, ſed etiam illum ſupra Phariſæum iuſtificauit. Propterea inquit Paulus: Ei autem, qui poteſt o- *Epheſ. 3. 20* mnia facere ſuperabundanter quam petimus, aut intelligimus. Atqui precatus eſt etiam Phariſæus, & in templo ſtetit, & eũdem Deum inuocauit, & plura verba profudit, & ex gratiarum actione orationis exordiũ texuit. Vnde igitur factum eſt, vt ille quidem ea quæ habebat bona perdiderit, hic autem eã gratiam ac fiduciam, quam non habebat ſibi conciliauerit? quod nimirũ orandi modus idem non eſſet. Nam ille quidem arrogantiæ, faſtus, ſuperbiæque totus plenus erat, hic vero multę probitatis & ęquitatis. Idcirco licet hic innumeris peccatorũ ſarcinis grauaretur, omnes abiecit, & iuſtitiam aſſumpſit: ille autem qui plenam rectè factorum, eleemoſynarum, ieiuniorum, nauem reduxerat, tanquam ſcopulo cuipiam inanis gloriæ ſuperbiæque tumori allidens in ipſo portu naufragium fecit. ſiquidem in oratione damnum pati, id vero eſt in portu naufragium facere. Non tamen id ex natura orationis, ſed ex culpa voluntatis eius euenit. Vides ad ſalutem nobis orationẽ non ſufficere, niſi ſimul ex legibus, quas tulit Chriſtus, oremus? Quas porro leges ille tulit? vt pro inimicis oremus, tametſi multis moleſtiis

nos affecerint: ac niſi hoc præſtemus, plane perimus: id quod ex Phariſæi conſtat exemplo. Si enim iſte cum aduerſus inimicos oraſſet, verum manis gloriæ cupiditati ſolū addictus fuiſſet, tantam pœnam ſuſtinuit, quod ſupplicium illos manet, qui longos multoſque ſermones producūt aduerſus inimicos? Quid facis mi homo? adſtas, vt veniam peccatorum poſtules, & animam iracundia reples? quādo omnium mitiſſimos eſſe nos oportet, dum alloquimur dominum, dum pro delictis oramus, miſericordiam, clementiam, ac veniam implorantes, tum excandeſcimus, in feritatē deuoluimur, & os noſtrum felle complemus? quo pacto quęſo poterimus ſalutē adipiſci, cum ſupplicū ſpeciem præ nobis feramus, verba ſuperborum efferamus, & in nos dominum irritemus? Ingreſſus es, vt propria vulnera curares, non vt propinqui vulnera redderes acerbiora. Propitiationis tēpus eſt, orationis tempus, ac gemitus non iracundiæ: lacrymarum non excandeſcentiæ: compunctionis non indignationis. Cur confundis ordinē? cur tibi ipſi repugnas? cur ædificium tuum diruis? hominem qui orat, ante alia omnia miti animo eſſe oportet, modeſta mente, corde contrito: qui vero clamat aduerſus inimicos, nunquam illud poterit obtinere: quippe qui ſit iræ plenus, neque modeſtia poſſit mētem in officio continere. Ne igitur aduerſus inimicos preces fundamus, ſed neque rectè factorum memores noſtrorum ſimus, ne nobis id accidat, quod Phariſęo. Nam quemadmodum peccatorum recordari bonum eſt, ita rectè factorum bonum eſt obliuiſci. Quam tādem ob cauſſam? quoniam rectè factorum quidē memoria nos in ſuperbiā erigit, peccatorū autem memoria mentem deprimit atque humilē reddit: atque illa quidem negligentiores efficit, iſta vero diligentiores nos reddit. Nam qui nihil ſibi eſſe boni arbitrantur, alacriores ad acquirenda bona fiunt: qui vero multum ſibi repoſitum quæſtum exiſtimant his opibus confidentes non magnum ſtudiū præ ſe ferunt ad plura ſibi deinceps comparanda. Noli ergo rectè factorū meminiſſe, vt meminerit illorū Deus: Dic enim peccata tua primus, vt iuſti-

A λυπησάντων. κἂν μὴ τοῦτο ποιῶμεν, ἀπολλύμεθα πάντως. καὶ δῆλον ἐκ τοῦ παραδείγματος τοῦ κατὰ τὸν Φαρισαῖον. εἰ γὰρ ἐκεῖνος, οὐχὶ τῶν ἐχθρῶν κατευξάμενος, ἀλλὰ κενοδοξήσας μόνον, τοσαύτην ἔδωκε δίκην, τίς μέλλει τιμωρία τοὺς μακροὺς καὶ πολλοὺς κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἀποτείνοντας λόγους; τί ποιεῖς, ἄνθρωπε; ἕστηκας συγγνώμην αἰτῶν ἁμαρτημάτων, καὶ θυμοῦ πληροῖς τὴν διάνοιαν; ὅτε πάντων ἡμερωτέρους εἶναι χρὴ, δεσπότῃ διαλεγομένους, ὑπὲρ οἰκείων πλημμελημάτων παρακαλοῦντας, ἔλεον καὶ φιλανθρωπίαν καὶ συγγνώμην αἰτοῦντας, τότε ἀγριούμεθα, καὶ πρὸς
B θηριωδίαν ἐκπίπτομεν, καὶ πικρίας τὸ στόμα πληροῦμεν; καὶ πῶς δυνησόμεθα, εἰπέ μοι, τῆς σωτηρίας ἐπιτυχεῖν, σχῆμα μὲν ἱκετῶν περιβεβλημένοι, ῥήματα δὲ ἀπονοίας φέροντες, καὶ καθ' ἑαυτῶν παροξύνοντες τὸν δεσπότην; εἰσῆλθες τὰ οἰκεῖα θεραπεῦσαι τραύματα, οὐχὶ τὰ τοῦ πλησίον χαλεπώτερα ἐργάσασθαι. ἱλασμοῦ καιρός ἐστιν, εὐχῆς καιρός, καὶ στεναγμοῦ, οὐχὶ ὀργῆς· δακρύων, οὐχὶ θυμοῦ· κατανύξεως, οὐχὶ ἀγανακτήσεως. τί συγχέεις τὴν τάξιν; τί σαυτῷ πολεμεῖς; τί καταλύεις σου τὴν οἰκοδομήν; τὸν εὐχό-
C μενον πρὸ τῶν ἄλλων ἁπάντων ἥμερον ἔχειν χρὴ διάνοιαν, κατεσταλμένον νοῦν, συντετριμμένην καρδίαν· ὁ δὲ τῶν ἐχθρῶν καταβοῶν, οὐκ ἂν δυνηθείη τοῦτο κατορθῶσαί ποτε. θυμοῦ γὰρ πεπληρωμένος, οὐκ οἷόν τέ ἐστιν ἔχειν καὶ ἐσταλμένην διάνοιαν. μὴ τοίνυν κατευχώμεθα τῶν ἐχθρῶν, ἀλλὰ μηδὲ τῶν κατορθωμάτων τῶν ἡμετέρων μνημονεύωμεν, ἵνα μὴ πάθωμεν ὅπερ ὁ Φαρισαῖος. ὥσπερ γὰρ ἁμαρτημάτων μεμνῆσθαι, καλὸν, οὕτω κατορθωμάτων ἐπιλελῆσθαι, καλόν. τίνος ἕνεκεν, ὅτι ἡ μὲν τῶν κατορθωμάτων μνήμη
D πρὸς ἀλαζονείαν ἡμᾶς ἐπαίρει, ἡ δὲ τῶν ἁμαρτημάτων μνήμη καταστέλλει τὴν διάνοιαν καὶ ταπεινοῖ. καὶ ἐκείνη μὲν ῥαθυμοτέρους ποιεῖ, αὕτη δὲ σπουδαιοτέρους ἐργάζεται. καὶ γὰρ ὅσοι μηδὲν νομίζουσιν ἔχειν καλὸν, προθυμότεροι γίνονται πρὸς τὸ κτήσασθαι τὰ καλά· οἱ δὲ πολλὰ ἑαυτοῖς ἀποτεθεῖσθαι τὴν ἐμπορίαν ἡγούμενοι, θαρροῦντες τῇ ταύτης περιουσίᾳ, οὐκ ἂν πολλὴν ἐπιδείξαιντο σπουδὴν πρὸς τὸ πλείονα περιλαβέσθαι πάλιν. μὴ τοίνυν μνησθῇς τῶν κατορθωμάτων, ἵνα μνησθῇ αὐτῶν ὁ θεός. Λέγε γὰρ, φησὶ, τὰς ἁμαρτίας σου πρῶτος, ἵνα δι-

καιωθῇς.

κακίας σῆς. καὶ πάλιν· Οὐ μὴ μνησθῶ τῶν ἀνομιῶν σου, φησί· σὺ δὲ μνήσθητι. ἀλλὰ τίνος ἕνεκεν τοῦ τελώνου οὕτω ταχέως ἐπήκουσεν ὁ θεός, τὸν δὲ Ἰσαὰκ ἀφῆκεν εἴκοσιν ἔτη δέεσθαι καὶ παρακαλεῖν αὐτὸν περὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, καὶ τότε ἐπένευσε ταῖς εὐχαῖς τοῦ δικαίου; ἀνάγκη γὰρ τῆς χθὲς διδασκαλίας ἀποδοῦναι ὑμῖν τὰ λείψανα. τίνος οὖν ἕνεκεν τοῦτο γέγονεν; ἵνα ἀπὸ μὲν τῶν κατὰ τὸν τελώνην μάθῃς τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ δεσπότου ταχέως ἐπακούσαντος, ἀπὸ δὲ τῶν κατὰ τὸν Ἰσαὰκ μάθῃς τὴν ὑπομονὴν τοῦ δούλου βραδέως λαβόντος, καὶ οὐκ ἀποστάντος τῆς ἱκετηρίας· ἵνα, κἂν ἁμαρτωλὸς ᾖς, μὴ ἀπογνῷς, κἂν δίκαιος ᾖς, μὴ ἐπαρθῇς. Οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ᾽ οἱ κακῶς ἔχοντες. κακῶς εἶχεν ὁ τελώνης· διὰ τοῦτο ταχέως αὐτῷ ὤρεξε χεῖρα· ὁ δὲ Ἰσαὰκ ἰσχυρότερος ἦν, καὶ διὰ τοῦτο αὐτὸν εἴασεν, ἵνα αὐτοῦ τὴν ὑπομονὴν ἐπιτείνῃ. ἀλλ᾽ οὗτος μὲν ἐκ περιουσίας ἡμῖν ὁ λόγος εἰρήσθω. τίνος δὲ ἕνεκεν ἡ γυνὴ στεῖρα ἦν, ἀναγκαῖον εἰπεῖν. ἵν᾽, ὅταν ἴδῃς παρθένον μητέρα γινομένην, μὴ ἀπιστήσῃς· ἵν᾽, ὅταν εἴπῃ σοι ὁ Ἰουδαῖος, πῶς ἔτεκεν ἡ Μαρία, εἴπῃς αὐτῷ, πῶς ἔτεκεν ἡ Σάρρα, καὶ ἡ Ῥεβέκκα, καὶ ἡ Ῥαχήλ; ὅταν γὰρ μέλλῃ τι θαυμαστὸν καὶ μέγα γίνεσθαι θαῦμα, πολλοὶ προτρέχουσι τύποι. καὶ καθάπερ βασιλέως εἰσιόντος, προτρέχουσι στρατιῶται, ὥστε μὴ ἀθρόον ἀπαρασκευάστως δέξασθαι τὸν βασιλέα, οὕτω καὶ θαύματος μέλλοντος γίνεσθαι παραδόξου, προτρέχουσι τύποι, ὥστε ἡμᾶς προμελετήσαντας μὴ καταπλαγῆναι ἀθρόον, μηδὲ ἐκστῆναι τῷ παραδόξῳ τοῦ γινομένου. τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ θανάτου. προέδραμεν Ἰωνᾶς, καὶ ἐγύμνασεν ἡμῶν τὴν διάνοιαν. καθάπερ γὰρ ἐκεῖνον μετὰ τρεῖς ἡμέρας τὸ κῆτος ἤμεσεν, οὐχ εὑρὸν ἐν αὐτῷ τὴν οἰκείαν τροφὴν καὶ κατάλληλον. οἰκεία γὰρ τροφὴ καὶ κατάλληλος θανάτου, τῆς ἁμαρτίας ἡ φύσις· ἐντεῦθεν ἐτέχθη, ἐντεῦθεν ἐρριζώθη, ἐντεῦθεν καὶ τρέφεται. καθάπερ οὖν ἐφ᾽ ἡμῶν, ἐπειδὰν λίθον καταπίωμεν οὐκ εἰδότες, τότε μὲν πρότερον ἐπιχειρεῖ πέψαι τοῦτον ἡ τοῦ στομάχου δύναμις· ἐπειδὰν δὲ εὕρῃ ἀλλοτρίαν αὐτῷ οὖσαν τροφήν, ὁμιλήσασα ἐπὶ πλέον αὐτῷ τῇ πεπτικῇ δυνάμει, ἐκεῖνον μὲν οὐ διαφθείρει, τὴν δὲ ἑαυτῆς ἀπόλλυσιν ἰσχύν, ὅθεν οὐδὲ τὴν προτέραν δύναται κατέχειν τροφήν,

A ficeris,& rurſus: iniquitatum tuarum non recordabor, inquit: at tu recordare. Sed quam tandem ob cauſſam publicanum tam cito exaudiuit Deus, Iſaac autem viginti annos orare permiſit, eique pro vxore ſua ſupplicare, ac tum demum iuſti precibus annuit? ſunt enim vobis heſternæ doctrinæ reliquæ perſoluendæ. Quam igitur ob cauſſam id accidit? vt ex iis quę publicano euenerunt, Domini benignitatem cognoſcas: ex iis autem, quæ Iſaac euenerunt, patientiam ſerui cognoſcas: qui tardè accepit, & precari non deſtitit: vt B licet peccator ſis, non deſperes: licet iuſtus ſis, non efferaris. Non eſt opus valentibus medico, ſed male habentibus. Malè habebat publicanus; propterea citò manum illi porrexit. Iſaac autem robuſtior erat; propterea reliquit ipſum, vt patientiam eius augeret. Sed hæc quidem ex abundanti à nobis ſint dicta. Cur autem vxor ſterilis eſſet, operæpretiũ fuerit enarrare. Vt cum virginem videris factam eſſe matrem, credere non recuſes: vt cum dixerit tibi Iudęus, quo pacto peC perit Maria? dicas illi, quo pacto peperit Sarra, & Rebecca, & Rachel? Cum enim mirabile quippiam magnumq; fuerit euenturum, multæ præcurrunt figuræ. Et quemadmodũ cum Imperator ingreditur præcurrũt milites, ne ſubito ab imparatis excipiatur: ita cum inſolitum futurũ eſſet miraculũ, præcedunt figuræ vt nos prius exercitati ac diſpoſiti non ſubito attoniti hæreamus, nec rei præter expectationẽ viſæ territi nouitate obſtupeſcamus. Præceſſit Ionas, & mentem noſtram exercuit. Vt enim illum poſt tres dies cetus D euomuit, cum in eo proprium conueniens non reperiſſet alimentum: proprium quippe conueniensque mortis alimentum eſt peccati natura: inde nata eſt, inde corroborata eſt, inde etiam alitur. Vt igitur in nobis, ſi quando lapidem deglutiuimus imprudentes, tum quidem primum illum vis ſtomachi concoquere aggreditur: cum vero cibum minimè ſibi proprium compererit, vbi diutius vim ſuam concoquendi illi applicuit, nequaquam illum corrumpit, ſed virtutem ſuam perdit. Vnde nec priorem cibum poteſt continere,

Matth. 9. 12.

Cur eſſet ſterilis vxor Iſaac.

A ſed defeſſa cum ipſo illam quoque nõ ſine graui dolore euomit: ita quoq; in morte accidit. Lapidem angularẽ deglutiuit, neque concoquere ipſum potuit, omnis eius virtus elãguit: propterea cum ipſo reliquum, quem habebat cibum eiecit, dum hominũ naturam ſimul euomuit. Neque enim deinceps illam in finem poterit continere. Propterea ſteriles quoque præceſſerunt, vt etiam partus fides fieret, vel potius non modo vt fides partus fieret, ſed ſi exacte examinare velimus, ipſius etiã mortis figurã ſterilitatem fuiſſe reperiemus. Sed attẽdite: ſubtile namque

Cur ſterilis partus præceſſerit.

B eſt, quod dicemus: quippe dicturi ſumus quo pacto ad fidẽ reſurrectionis nos vteri Sarræ ſterilitas quaſi manu ducat. Quonã igitur pacto manu ducit? Quemadmodũ illa cum eſſet mortua beneficio dei ſuſcitata eſt, & Iſaaci corpus viuũ germinauit; ſic cum eſſet mortuus Chriſtus propria virtute reſurrexit. Neque violentam eſſe noſtrã expoſitionem audi qua ratione Paulus teſtetur: Cum enim de Abrahamo dixiſſet: Non conſiderauit emortuam vuluam Sarrę, ſed confortatus eſt fide dans gloriã Deo, pleniſſimè ſciẽs, quia

Rom. 4. 19.

C quæcunq; promiſit, potens eſt & facere: hoc eſt, efficere vt ex corporibus mortuis filius viuus enaſcatur: deinde ab illa fide, vt ad hanc nos deduceret adiecit: Non eſt ſcriptum tantum propter ipſum, quia reputatum eſt illi: ſed & propter nos. Ad quid? Quibus reputabitur, inquit, credentibus in eũ, qui ſuſcitauit Ieſum dominũ noſtrũ à mortuis. Quod autem dicit, eſt eiuſmodi. Iſaacum ex mortuis corporibus excitauit: ſic etiam filiũ ſuum qui mortuus erat ſuſcitauit. Viſne alterius etiã rei ſymbolum fuiſſe ſterilitatem co-

D gnoſcere? Multitudinem fideliũ paritura erat Eccleſia: vt igitur credere minimè recuſares quo pacto infœcunda, infrugifera, ſterilis peperiſſet, præceſſit ea, quæ natura ſterilis erat: quæ ſterili volũtati viã prę muniret, & Sarra facta eſt Eccleſię figura. Nã vt illa cũ ſterilis eſſet, peperit in ſenecta, ſic & iſta cum ſterilis eſſet, nouiſſimis tẽporibus peperit. Atque hoc verum eſſe, quo pacto Paulus teſtetur audi. Nos autem ſumus liberæ filij. Cum enim figura ſit Eccleſię Sarra, quę libera eſt, idcirco addidit, nos liberæ filios eſſe.

Gal. 4. 31.

A ἀλλὰ ἀτονήσασα κἀκεῖνον αὐτῷ συνεξεμεῖ μετὰ πολλῆς τῆς ὀδύνης· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ θανάτου γέγονε. κατέπιε τὸν λίθον τὸν ἀκρογωνιαῖον, καὶ οὐκ ἴσχυσεν αὐτὸν πέψαι· ἠσθένησεν αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις. διὰ τοῦτο μετ' αὐτοῦ καὶ τὴν λοιπὴν, ἣν εἶχε, συνεξέβαλε τροφὴν, τὴν ἀνθρωπίνην συνεξεμέσας φύσιν. οὐδὲ γὰρ ταύτην κατασχεῖν δυνήσεται λοιπὸν εἰς τέλος. διὰ τοῦτο καὶ αἱ στεῖραι προέδραμον, ἵνα ὁ τόκος πιστωθῇ. μᾶλλον δὲ οὐχ ἵνα ὁ τόκος πιστωθῇ μόνον, ἀλλ' ἐὰν ἀκριβῶς ἐξετάσωμεν, καὶ αὐτοῦ τοῦ θανάτου τὴν στείρωσιν τύπον οὖσαν εὑρήσομεν. ἀλλὰ προσέ-

B χετε. λεπτὸν γὰρ τὸ ῥηθησόμενον. μέλλομεν γὰρ ἐρεῖν, πῶς πρὸς τὴν πίστιν τῆς ἀναστάσεως ἡμᾶς ἡ μήτρα τῆς Σάῤῥας στειρωθεῖσα χειραγωγεῖ. πῶς οὖν ἡμᾶς χειραγωγεῖ; καθάπερ αὕτη νεκρὰ οὖσα ἐκ τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος ἀνέστη, καὶ σῶμα ἐβλάστησε ζῶν τὸ τοῦ Ισαάκ· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς νεκρωθεὶς ἠγέρθη τῇ οἰκείᾳ δυνάμει. καὶ ὅτι οὐ βεβίασται τὸ εἰρημένον, ἄκουσον αὐτοῦ τοῦ Παύλου λέγοντος. εἰπὼν γὰρ περὶ τοῦ Ἀβραάμ, Ὅτι οὐκ ἐνενόησε τὴν νέκρωσιν τῆς μήτρας Σάῤῥας, ἀλλ' ἐνεδυναμώθη τῇ πίστει, δοὺς δόξαν τῷ θεῷ,

C καὶ πληροφορηθεὶς ὅτι ὃ ἐπήγγελται δυνατός ἐστι καὶ ποιῆσαι, τουτέστιν, ἀπὸ τῶν νεκρῶν σωμάτων ζῶντα ποιῆσαι γεννηθῆναι υἱόν· εἶτα ἀπ' ἐκείνης εἰς ταύτην ἡμᾶς τὴν πίστιν χειραγωγῶν ἐπήγαγεν· Οὐκ ἐγράφη δι' ἐκεῖνον μόνον, ὅτι ἐλογίσθη αὐτῷ, ἀλλὰ καὶ δι' ἡμᾶς. διὰ τί; Οἷς μέλλει, φησὶ, λογίζεσθαι τοῖς πιστεύουσιν ἐπὶ τὸν ἐγείραντα Ἰησοῦν τὸν κύριον ἡμῶν ἐκ νεκρῶν. ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι. τὸν Ισαάκ ἀπὸ νεκρῶν σωμάτων ἤγειρεν· οὕτω καὶ τὸν υἱὸν ἀνέστησε, νεκρὸν γενόμενον. βούλει καὶ ἑτέρου πράγματος μαθεῖν σύμβο-

D λον οὖσαν τὴν στείρωσιν; ἤμελλεν ἡ ἐκκλησία τὸ πλῆθος ἀποκυῆσαι τῶν πιστῶν. ἵν' οὖν μὴ ἀπιστῇς, πῶς ἡ ἄγονος, ἡ ἄκαρπος, ἡ στεῖρα ἔτεκε, προέλαβεν ἡ φύσει στεῖρα, προοδοποιοῦσα τῇ προαιρέσει στείρᾳ, καὶ ἡ Σάῤῥα τῆς ἐκκλησίας ἐγένετο τύπος. ὥσπερ γὰρ ἐκείνη στεῖρα οὖσα ἔτεκεν ἐν γήρᾳ, οὕτω καὶ αὕτη στεῖρα οὖσα ἔτεκεν ἐπ' ἐσχάτων τῶν καιρῶν. καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθὲς, ἄκουσον Παύλου λέγοντος· Ἡμεῖς δὲ τῆς ἐλευθέρας τέκνα ἐσμέν. ἐπεὶ γὰρ ἡ Σάῤῥα τύπος ἐστὶ τῆς ἐκκλησίας, ἡ ἐλευθέρα, διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν· ὅτι τῆς ἐλευθέρας τέκνα ἐσμέν.

[illegible] κτ̄ Ἰσαὰκ ἐπαγγελίας [illegible] ... [illegible] ἀλλ' ... [illegible] Ἱερουσαλὴμ [illegible] ... [illegible] Σάρρα [illegible] ... [illegible] ἡ δὲ ἄνω Ἱερουσαλὴμ ἐλευθέρα [illegible] ... [illegible] Σάῤῥα [illegible] ... [illegible] ἀλλ' [illegible] ... [illegible] ἀδελφοί [illegible] αἰτοῦντι, [illegible]

A Et rursus: Itaque fratres [illegible] Hæc promissionis filij sumus. Quo[illegible] est hoc, promissionis: quemadmodum illum natura non peperit, sic neque nos natura peperit, sed gratia Dei. Et rursus: Quæ autem sursum est Hierusalem libera est, quæ est mater nostra, hæc est autem Ecclesia. Accessistis etiam ad Sion montem, inquit, & ciuitatem Dei viuentis, Hierusalem cælestem, & ecclesiam primitiuorum. Si ergo superna Hierusalem est Ecclesia, porro Hierusalem supernæ figura est Sara, prout dixit, Duo sunt, vnum quidem in seruitutem generans, quæ est Agar: quæ B autem sursum est Hierusalem libera est, quæ est mater nostra: manifestum est Hierusalem quæ sursum est [illegible] esse Saram habita ratione partus ac sterilitatis. [illegible] quæ diximus: sed [illegible] attendamus, [illegible] eorum nos esse [illegible], quæ dicuntur. Hi ergo pleniores [illegible] sunt dogmatum [illegible] sermones [illegible] ad [illegible] cum illis [illegible]. Sterilis erat vxor, vt castitatem mariti cognosceres: quod nec illam expulerit, tametsi tum id lex nulla prohiberet, neque alteram duxerit præter liberam introduxit: C quod tamen faciunt multi quærendarum specie liberorum, vt luxuriam suam expleant, & has eiiciunt, illas introducunt: alij quoque pellices in eas armant, & infinitis pugnis ac rixis domum complent. At non ita iustus ille: sed [illegible] erat data sibi a Deo vxore contentus, ac naturæ dominum precabatur, vt naturæ vincula solueret, neque vxori exprobrauit: vnde vero constat eum non exprobrasse? ex ipsa Scriptura. Si exprobrasset, hoc quoque Scriptura dixisset, neque tacuisset: siquidem & præclara facinora, & vi- D tia iustorum commemorat, vt hæc fugiamus, illa æmulemur. Cum igitur apud filium eius nurus ipsius Rachel [illegible], & ille obiurgaret, expressit vtrumque nec celauit Scriptura. [illegible] dixisset: Da mihi liberos: [illegible] autem non, moriar: quid ille ait? Numquid Deus ego, qui priuauit te fructu ventris? Da mihi liberos. Mu[illegible] & a ratione aliena. Marito dicis, da mihi liberos, & naturæ dominum prætermittis? Idcirco & ille [illegible] respondens [illegible] cum petitione repressit.

& à quo petendum eſſet edocuit. At non ita iſte, neque tale quicquam ipſe dixit, neque apud iſtum illa conqueſta eſt aut lamentata. Hinc caſtitatem docemur ſimul & fidem. Nam cum Deum precetur, fidem eius hoc indicat: cum vero nequaquam vxorem eiiciat, id eius manifeſtam reddit caſtitatem: cum autem non exprobret, neque deſpiceret, id patientiam eius & animi moderationem, multamque modeſtiam & amorem erga vxorem oſtendit. Neque enim quemadmodum nunc multi factitant, qui in eiuſmodi ærumnis ad veneficia præſtigiaſque confugiunt, illa ſuperflua, inutilia, noxia, animæque lethifera ille fecit, ſed omiſſis omnibus his, cunctiſque contemptis rebus humanis, ad naturæ dominum qui poterat his ſolus mederi recurrit. Audite hæc mariti, diſcite vxores, imitemur iſtum omnes, nihil pluris faciat vxor, quam virum: nihil magis vir diligat, quam vxorem. Hoc omnium noſtrum vitam tuetur, hoc mundum continet vniuerſum. Nam quemadmodum concuſſo fundamento totum corruit ædificium: ſic etiam cum diſſidia inter coniuges oriuntur tota vita noſtra ſubuertitur. Vide namque: mundus ex vrbibus conſtat, vrbes ex domibus, ex viris ac vxoribus domus. Si igitur inter viros & vxores pugna conſurgat, dum iſta turbantur etiam vrbes euertuntur: quod ſi vrbes turbentur, vniuerſum etiam orbem omnino neceſſe eſt, tumultibus bellis pugniſque compleri. Propterea Deus iſtius rei maximè curam gerit: Propterea vxorem eiici non ſinit, præterquam ob ſolam fornicationem. Quid igitur ſi contumelioſa ſit? dicet aliquis, ſi profuſa ſit & ſumptuoſa, & innumeris aliis vitiis ſcateat? patienter fer omnia, neque propter vitia eiice, veruntamen vitia corrige. Propterea tu capitis locum tenes, vt corpori ſcias mederi. Nam neque ſi corpus noſtrum innumeris ſit confoſſum vulneribus, illud à capite ſeparamus. Ne igitur vxorem quoque ſepares à corpore. Nobis enim corporis loco eſt vxor.

A [illegible]

B [illegible]

C [illegible]

D [illegible]

[illegible]

Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Παῦλος ἔλεγεν· Οἱ ἄνδρες οὕτως ὀφείλουσιν ἀγαπᾷν τὰς γυναῖκας, ὡς τὰ ἑαυτῶν σώματα. καὶ πρὸς τὰς γυναῖκας δὲ ὁ αὐτὸς νόμος ἡμῖν. ὡς τὴν ἑαυτῆς φίλει κεφαλὴν, ὦ γύναι· καὶ εἰ τιμᾷς, οὕτω τίμα τὸν ἄνδρα. οὐ γὰρ εἰκῇ τοσαύτην ὑπὲρ τοῦ πράγματος ποιούμεθα λόγον. εἶδα ὅσων ἀγαθῶν αἴτιόν ἐστι, τὸ γυναῖκα πρὸς ἄνδρα μὴ διχοστατεῖν· εἶδα καὶ πόσων ἐστὶν ὑπόθεσις, ὅταν πρὸς ἑαυτοὺς διαστασιάζωσι. τότε γὰρ οὐ πλοῦτος, οὐκ εὐπαιδία, οὐ πολυπαιδία, οὐκ ἀρχὴ καὶ δυναστεία, οὐ δόξα καὶ τιμὴ, οὐ τρυφὴ καὶ πολυτέλεια, οὐκ ἄλλη τις εὐπραγία δύναιτ' ἂν εὐφρᾶναί ποτε γυναῖκα ἢ ἄνδρα, ὅταν πρὸς ἀλλήλους ζυγομαχῶσι. τοῦτο δὴ πρὸ τῶν ἄλλων ἁπάντων σπουδάζωμεν. ἐλαττώματα ἔχει ἡ γυνὴ, ποίησον ὅπερ ἐποίησεν ὁ Ἰσαάκ· δεήθητι τοῦ θεοῦ. Εἰ γὰρ ἐκεῖνος τῇ καρτερίᾳ τῆς εὐχῆς φύσεως ἔλυσε πήρωσιν, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς προαιρέσεως ἐλαττώματα διορθῶσαι δυνησόμεθα, τὸν θεὸν συνεχῶς παρακαλοῦντες. Καὶ ἴδῃ σε ὁ θεὸς διὰ τὸν αὐτοῦ νόμον καρτεροῦντα, καὶ φέροντα γενναίως τῆς γυναικὸς τὰ ἁμαρτήματα, συνεφάψεταί σοι τῆς διδασκαλίας, καὶ μισθόν σοι δώσει τῆς ὑπομονῆς. Τί γὰρ οἶδας, φησὶν, ἄνερ, εἰ τὴν γυναῖκα σώσεις, ἢ τί οἶδας, γύναι, εἰ τὸν ἄνδρα σώσεις; μὴ ἀπογνῷς μηδὲ, φησὶ, μηδὲ ἀπελπίσῃς. συμβαίνει γὰρ αὐτὴν καὶ σωθῆναι. ἂν δὲ ἀδιόρθωτος μείνῃ, σὺ τὸν μισθὸν οὐκ ἀπώλεσας τῆς ὑπομονῆς· ἐὰν δὲ ἐκβάλῃς, ἓν πρῶτον ἥμαρτες, τὸ παραβῆναι τὸν νόμον, καὶ μοιχὸς κρίνεσθαι παρὰ τῷ θεῷ. Ὃς γὰρ ἂν ἐκβάλῃ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, φησὶ, παρεκτὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι. πολλάκις δὲ καὶ ἑτέραν χαλεπωτέραν ἐκείνης λαβὼν, τὴν μὲν ἁμαρτίαν εἰργάσω, ἀναπαύσεως δὲ οὐκ ἀπέλαυσας. ἂν δὲ καὶ κρείττω λάβῃς, οὐκ ἀφίησί σοι τὴν ἡδονὴν ἀκέραιον εἶναι τὴν ἐκ τῆς δευτέρας, ἡ τὴν ἄφεσιν τῆς προτέρας, λογιζομένης σοι μοιχείας. μοιχεία γάρ ἐστι, τὸ τὴν προτέραν ἀφεῖναι. ὅταν οὖν ἴδῃς δυσκολίαν τινὰ συμπεσοῦσαν, ἢ ἐν τῷ γάμῳ, ἢ ἐν ἑτέρᾳ πραγμάτων καταστάσει, παρακάλει τὸν θεόν. αὕτη γὰρ μόνη λύσις ἀρίστη τῶν συμβαινόντων ἡμῖν δεινῶν. καὶ γὰρ μέγα τῆς εὐχῆς τὸ ὅπλον ἐστί.

quam ob cauſſam beatus etiam Paulus aiebat. Viri diligere vxores ſic debent, vt corpora ſua. *Ephes. 5. 28.* Sicut tuum caput amas, & colis vxor, ita virum tuum cole: neque enim ſine cauſſa tantam iſtius rei rationem habemus. Scio quot bona conciliet iſtud, ſi nullum inter virum & vxorem diſſidium oriatur; ſcio quot malorum occaſionem pariat, ſi inter ſe contendant. Tunc enim non diuitiæ, non felicitas quam boni afferunt liberi, non multitudo liberorum, non magiſtratus ac principatus, non gloria, non honor; non deliciæ, non ſumptus, non alia quæuis felicitas vxorem exhilarare, vel virum poterit ſi inter ſe rixentur. Huic potiſſimum rei præ cæteris omnibus ſtudeamus. Vitioſa eſt vxor, fac quod Iſaac fecit, Deum precare. Si enim ille precum aſſiduitate debilitatem ſoluit naturæ, multo magis nos, ſi aſſidue Deum oremus, poterimus vitia voluntatis corrigere. Si te Deus viderit ſtudio ſuæ legis obſeruandæ tolerare patientérque ferre delicta vxoris, ad illam docendam te iuuabit, ac patientiæ tibi mercedem rependet. Vnde enim ſcis vir, inquit, ſi vxorem ſaluam facies? *1. Cor. 7. 16* aut vnde ſcis vxor, ſi virum ſaluum facies? Noli autem animum deſpondere, noli deſperare. Fieri enim poteſt vt ipſa quoque ſalua fiat: quod ſi ſe non corrigat, tu tamen patientiæ mercedem non amittes: ſin autem eieceris, illud vnum primum peccaſti, quod legem tranſgreſſus fueris, & adulter apud Deum iudiceris: Quicunque enim eiecerit vxorem ſuam, inquit, excepta fornicationis cauſſa, facit eam mœchari. *Matth. 5. 32.* Sæpenumero autem accepta difficiliori, peccatum admiſiſti, nec tamen vllam relaxationem aut quietem nactus es. Sin meliorem aſſumpſeris, non permittitur tibi, vt ſyncera voluptate perfruaris ex ſecunda, ob dimiſſionem prioris, cum inde tibi adulterium imputetur. Eſt enim adulterium priorem dimittere. Cum igitur aliquam videris oriri difficultatem vel in matrimonio, vel in aliquo alio rerum ſtatu, Deum precare: hic ſolus optimus è malis emergendi modus. Magna quippe eſt orationis armatura

Hoc & ſæpenumero dixi, & nunc dico, neque dicere ceſſabo: licet peccator ſis, continue orando [illegible] publicanum qui repulſam nō tulit, qui tam multis ſe peccatis expiauit. Viſne intelligere quanta res ſit oratio. Non tam valet amicitia apud Deum quam oratio. Neque meus eſt hic ſermo: neque enim auderem tanti momenti rem ex mea ſententia definire: audi ex Scriptura, quod amicitia non perficit, id [illegible] eſſe perfectum. Quis ex vobis eſt, qui habebit amicum, & veniens dicet ei, Amice, commoda mihi tres panes: & ille reſpondens dicet illi, Oſtium clauſum eſt, pueri iam in cubili: noli mihi moleſtus eſſe. Dico enim vobis, etſi quod amicus eius ſit, non dabit ei, propter importunitatem tamen eius dabit ei, quotquot habet neceſſarios. Vides quo pacto quod non potuit amicitia, hoc aſſiduitas potuerit? Nam quoniā fuit amicus, qui petebat, ne propterea rem illum perfeciſſe cenſeres, dicit, Etſi quod amicus eius ſit non dabit ei, propter importunitatem eius dabit ei. Licet id amicitia nō id præſtet, inquit, aſſiduitas tamen præſtabit id quod amicitia minimè potuit. Et vbi tandem id accidit? In publicano. Neque enim erat amicus Deo publicanus, ſed amicus eſt factus: itaque licet inimicus ſis, aſſiduitate fies amicus. Vide etiam Syrophœniſſam, & audi quid illi dicat. Non eſt bonum ſumere panem filiorum, & dare canibus. Cur igitur id fecit, ſi bonum non eſt? aſſiduitate mulier id bonū effecit, vt diſcas nos quibus digni minimè ſumus, iis per aſſiduitatem dignos euadere. Hęc ego dixi, ne dicas peccator ſum: fiduciam non habeo, preces non habeo. Ille fiduciam habet, qui ſe nō habere illam putat: ſicut is qui ſe fiduciam habere putat, fiduciam amittit, quemadmodū Phariſæus: qui vero ſeipſum abiectum putat & fiducia deſtitutum, maximè exaudietur quēadmodum publicanus. Vide quā multa tibi exempla ſuppetant Syrophœniſſa, publicanus, latro in cruce, amicus in parabolis, qui tres panes petebat, non tā propter amicitiam quā propter aſſiduitatem obtinuit. [illegible] vnuſquiſque ſi dixiſſet, Peccator ſum, & pudore ſuffuſus, & idcirco

[illegible]

οὐδὲν ἂν πλέον ἐγένετο αὐτῶν ἑκάστῳ. ἐπειδὴ δὲ ἕκαστος τούτων οὐ πρὸς τὸ μέγεθος εἶδε τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ πρὸς τὸν πλοῦτον τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας, ἐθάῤῥει, καὶ κατετόλμησε, καὶ αὐτὸς ὁ ἁμαρτωλὸς ἀντεποιήσατο τῆς ἀξίας πλείονος, καὶ ἤνυσεν ἕκαστος ἅπερ ἠθέλησε. ταῦτ' οὖν μεμνημένοι πάντα καὶ φυλάττοντες, καὶ ἐκτενῶς δεώμεθα, μετ' ἐπιτάσεως, μετὰ τοῦ θαῤῥεῖν, μετὰ χρηστῶν ἐλπίδων, μετὰ σπουδῆς πολλῆς. ὅσης γὰρ σπουδῆς κατεύχονται τῶν ἐχθρῶν, μετὰ τοσαύτης ἡμεῖς σπουδῆς καὶ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν, καὶ ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν εὐξώμεθα, καὶ πάντως ἐπιτευξόμεθα τῶν συμφερόντων ἁπάντων. φιλάνθρωπος γὰρ ὁ διδοὺς, καὶ οὐχ οὕτως ἡμεῖς ἐπιποθοῦμεν λαβεῖν, ὡς ἐκεῖνος ἐπιποθεῖ δοῦναι. ταῦτ' οὖν ἅπαντα εἰδότες, κἂν εἰς ἐσχάτην κακίας πυθμένα καταπέσωμεν, μηδ' οὕτως ἀπογινώσκωμεν τῆς ἑαυτῶν σωτηρίας, ἀλλὰ μετ' ἀγαθῆς ἐλπίδος προσίωμεν, πείθοντες ἑαυτοὺς ὅτι πάντως ληψόμεθα ἃ αἰτοῦμεν, ἂν κατὰ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ κειμένους νόμους αἰτῶμεν. τῷ δὲ δυναμένῳ πάντα ποιῆσαι ὑπερεκπερισσοῦ ὧν αἰτούμεθα ἢ νοοῦμεν, Χριστῷ τῷ παμβασιλεῖ θεῷ ἡμῶν, πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

A accedere nõ debeo nihil promouiſſet: at quoniam illorum quiſque non ad peccatorum ſuorum reſpexit magnitudinem, ſed ad diuitias benignitatis Dei confidens & audax fuit, & quamuis peccator præter dignitatem ſuam poſtulauit, & quæ voluit quiſque perfecit. Hæc igitur omnia mente verſemus, & aſſidue preces fundamus, vigiles, cõfidentes bonæ ſpei pleni, multo cum ſtudio. Quanto cum ſtudio exteri aduerſus inimicos preces fundũt: tanto cum ſtudio nos pro inimicis & pro fratribus preces fundamus & omnino cuncta quę in rem noſtrã fuerint B obtinebimus. Benignus enim eſt, qui largitur, nec adeo nos deſideramus accipere, ac deſyderat ille largiri. Hæc igitur omnia cũ ſciamus, licet in infinitum nequitiæ profundũ ſimus deuoluti ne ſic quidem de ſalute noſtra deſperemus, ſed bona etiam cum ſpe accedamus, nobiſque perſuadeamus omnino fore, vt quod petimus aſſequamur: ſi ex præſcripto latarum ab ipſo legum petamus. Eum qui poteſt omnia facere ſuperabũdanter, quam petimus, aut intelligimus Chriſtum Epheſ.3.20.
C omnium Regem Deum noſtrum decet omnis gloria, honor, & adoratio, vna cum Patre initij experte ac ſanctiſſimo viuificoque Spiritu nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum. Amen.

Περὶ τοῦ μὴ δημοσιεύειν τὰ ἁμαρτήματα τῶν ἀδελφῶν, μηδὲ κατεύχεσθαι τῶν ἐχθρῶν.

Μακαρίζω τῆς σπουδῆς ὑμᾶς, ἀγαπητοὶ, μεθ' ἧς εἰς τὸν πατρῷον οἶκον συντρέχετε. ἀπὸ γὰρ τῆς σπουδῆς ταύτης καὶ περὶ τῆς ὑγείας ὑμῶν τῆς κατὰ ψυχὴν ἔχω θαῤῥεῖν, καὶ γὰρ ἰατρεῖον θαυμαστὸν τῆς ἐκκλησίας τὸ διδασκαλεῖόν ἐστιν ἰατρεῖον, οὐ σωμάτων, ἀλλὰ ψυχῶν. πνευματικὸν γάρ ἐστι, καὶ οὐχὶ τραύματα σαρκὸς, ἀλλ' ἁμαρτήματα διανοίας διορθοῦται. τῶν δὲ ἁμαρτημάτων τούτων καὶ τῶν τραυμάτων τὸ φάρμακον, ὁ λόγος ἐστί. τοῦτο τὸ φάρμακον οὐκ ἐκ βοτανῶν τῶν ἐπὶ γῆς, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ῥημάτων τῶν ἐξ οὐρανοῦ σύγκειται

Quod non oporteat peccata fratrum diuulgare, neque inimicis imprecari.

Eodem interprete.

D Laudo vos, dilectiſſimi, quod tanto ſtudio ad paternam domum concurratis. Nã ex hoc ſtudio de veſtra ſecundum animam ſanitate confidendi mihi præbetur occaſio: ſiquidem mirabilis quædam eſt officina medica Eccleſię ſchola: medica non corporum, ſed animorum. Spirituale namque eſt, neque vulnera carnis, ſed peccata mentis ſanat: porro peccatorum iſtorũ ac vulnerum medicamentũ eſt oratio. Hoc medicamentũ non ex herbis terreſtribus, ſed ex verbis conſtat cœleſtibus:

hoc non manibus medicorum, ſed linguis prophetarum eſt compoſitum. Quam ob cauſſam perpetuum eſt, & neque temporũ longinquitate debilitatur, neque morborum virtute ſuperatur. Nam medicorum quidem medicaméta vtroque defectu ac vitio laborant: dum recentia ſunt vim ſuam produnt: cum vero multum temporis eſt elapſum, in modum corporum ſenectute confectorũ imbecilliora redduntur: quin etiam perſæpe morborũ difficultate vincũtur: quippe quæ humana ſint: at diuinum medicamentũ tale non eſt: ſed multo tempore interiecto ſuam omnem vim retinet. Sane ex eo tempore, quo vixit Moyſes (ab illo enim initium eſt Scripturarum) tam multos homines ſanauit, & ſuam virtutem nõ amiſit: ſed neque ab vlla vnquam ægritudine ſuperatũ eſt. Hoc medicamentum non numerata pecunia licet accipere, ſed qui ſyncerã voluntatem & affectum exhibet totum illud ſecum reportat. Idcirco diuites ſimul & pauperes pariter hac medicina fruuntur. Nam vbi quidẽ pecunias impendi neceſſe eſt, qui locuples eſt vtilitatis ſit particeps: pauper autem ſæpe lucri expers diſcedit: cum tanti reditus illi non ſuppetant, vt ad medicamentum conficiendum ſufficiant. Hic vero quoniã pecuniam numerare non permittitur, ſed fides & voluntas eſt exhibenda, qui numerare poteſt iſta & cum alacritate perſoluere, hic potiſſimum percipit vtilitatem: quandoquidem hæc ſunt quæ pro mercede medicinæ iſtius exiguntur. Et diues, & pauper pariter hanc vtilitatem participant: immo vero non pariter vtilitatem participant: ſed maiori percepta pauper abſcedit. quid ita? quod nimirum pauper varijs præoccupatus ſollicitudinibus, ſuperbia tumens, & opibus inflatus ac faſtu deſidiæ deditus ac negligentiæ non admodum attẽte, neque magno cum ſtudio medicinam auditionis ſcripturæ recipiat: pauper autẽ, a delicijs & ingluuie, ac negligentia immunis, multamque inde animæ ſuæ conciliãs philoſophiã dum totum tempus in opere manuũ, ac legitimis laboribus ſuis conſumit, attẽtior ac robuſtior euadat, ac maiori cum diligentia quæ dicuntur percipiat: quo fit, vt maiori precio per ſo-

A τοῦτο οὐκ ἰατρῶν χερσίν, ἀλλὰ [illegible] ποικίλαι [illegible] γλώσσαις. διὰ τοῦτο [illegible] οὔτε πλήθει χρόνων ἀναλίσκεται, οὔτε νοσημάτων [illegible] ἐλέγχεται. τὰ μὲν γὰρ τῶν ἰατρῶν φάρμακα ἀμφότερα ταῦτα ἔχει τὰ ἐλαττώματα. νέα μὲν γὰρ ὄντα τὴν [illegible] τὴν ἑαυτῶν. χρόνου δὲ [illegible] παρελθόντος πολλοῦ, καθάπερ τὰ γεγηρακότα τῶν σωμάτων, ἀσθενέστερα γίνεται. πολλάκις δὲ αὐτὰ [illegible] νοσημάτων διήλεγξεν. ἀνθρώπινα γάρ ἐστι. τὸ δὲ θεῖον φάρμακον οὐ τοιοῦτον, ἀλλὰ χρόνου διαγενομένου πολλοῦ, τὴν οἰκείαν [illegible]

B πᾶσαν. ἐξ ὅτου γοῦν ἐγένετο Μωϋσῆς (ἐξ ἐκείνου γὰρ ἡ ἀρχὴ τῶν γραφῶν) [illegible] τοσούτους ἀνθρώπους, καὶ τὴν οἰκείαν [illegible] οὐκ ἀπέβαλεν· ἀλλ' οὐδὲ [illegible] ἐγένετο πώποτε. τοῦτο τὸ φάρμακον [illegible] καταβαλόντα λαβεῖν, ἀλλ' ὁ [illegible] καὶ διάθεσιν γνησίαν [illegible], ὅλον [illegible] ἀπῆλθε. διὰ τοῦτο καὶ πλούσιοι καὶ πένητες [illegible] τῆς ἰατρείας ἀπολαύουσι ταύτης. [illegible] ἀνάγκη καταθεῖναι χρήματα, [illegible] μετέχει τῆς ὠφελείας· ὁ δὲ πένης [illegible]

C πεστερημένος τοῦ κέρδους ἀπέρχεται, [illegible] σης αὐτῷ τῆς προσόδου πρὸς τὴν τοῦ φαρμάκου κατασκευήν. ἐνταῦθα δέ, [illegible] οὐκ ἔστι καταβαλεῖν, ἀλλὰ [illegible] δεῖ καὶ προαίρεσιν, ὁ [illegible] ταῦτα [illegible] προθυμίας [illegible] λαβών [illegible] καὶ ταῦτα τῆς ἰατρείας [illegible]. καὶ ὁ πλούσιος καὶ ὁ πένης τῆς ὠφελείας κοινωνοῦσιν ὁμοίως· μᾶλλον δὲ οὐχ ὁμοίως κοινωνοῦσι τῆς ὠφελείας, ἀλλὰ [illegible] ἀπολαύσας ὁ πένης ἀπέρχεται. [illegible] ὁ πλούσιος πολλαῖς προκατειλημμένος φροντίσιν, ἔχων τὴν ἀπόνοιαν καὶ τὸν φύσημα τῆς

D εὐπορίας, ῥᾳθυμία συζῶν καὶ ῥᾳθυμία, οὐ μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας, οὐδὲ μετὰ πολλῆς [illegible] τὸ φάρμακον τῆς ἀκροάσεως [illegible] δὲ πένης, τρυφῆς καὶ [illegible] ἀπηλλαγμένος, [illegible] ρων ἔργα [illegible] πολλὴν ἑαυτῷ [illegible] προσεκτικώτερος [illegible] μετὰ πλείονος [illegible] ἀκριβείας [illegible] [illegible] καταβαλὼν [illegible]

[illegible]

luta maiori decerpta vtilitate diſcedat. Hoc a me non eo dicuntur conſilio, vt diuites quoſcumque vituperem, nec vt pauperes quoſcunque laudem: [illegible] neque diuitiæ malum ſunt, ſed diuitiis male vti: neque paupertas bonum, ſed paupertate male vti. Vituperabatur diues ille qui ætate Lazari vixerat, non quia diues fuerat, ſed quia crudelis fuerat & inhumanus. Laudabatur pauper ille in ſinu Abrahæ, non quia pauper fuerat, ſed quia paupertatem cum gratiarum actione tolerauerat. Res enim aliæ, attendite diligenter ad ea quæ dicimus: poterunt enim ſufficientem philoſophiam modeſtiamque vobis inſerere, ac vitioſam omnem cogitationē expellere, atque efficere, vt rectum de rebus iudicium feratis: res igitur aliæ ſunt naturæ bonæ, aliæ planè contrariæ: aliæ quæ nec bonæ ſunt nec malæ, ſed medium quendam locum tenent. Bonum eſt quiddam natura ſua pietas, malū impietas: bonum virtus, malum improbitas: porro diuitiæ ac paupertas per ſe neque hoc ſunt, neque illud, ſed pro ratione propoſiti ac voluntatis eorum qui vtuntur illis aut hoc aut illud fiunt. Nam ſi ad humanitatem quidē diuitiis vtare tibi res ad occaſionem boni traducetur: ſin autem ad rapinas auaritiam & iniuriam, in contrariū ipſum vſum conuertes: veruntamen non ſūt in cauſſa diuitiæ, ſed is qui ad iniuriā diuitiis eſt vſus. Ita quoque de paupertate dici poteſt: ſi quidem illam patienter tuleris dominum gratias agens, res tibi occaſio fiet ac materia coronarum: ſin autem idcirco blaſphemus fueris in creatorem, eiuſque prouidentiam accuſaueris, eam ad malum vſum rurſus traduxiſti. Sed quemadmodum illic auaritiæ fraudiſque diuitiæ cauſſa non ſunt, ſed is qui male diuitiis vtitur: ſic etiam blaſphemiæ culpā non reiiciemus in paupertatem, ſed in eum qui rem moderatè ferre noluit, vbique namque cum laus, tum vituperium ex ſententia & voluntate noſtra pendet. Bonæ ſunt diuitiæ, ſed nō ſimpliciter, verum illi, cui peccatum nō eſt: & rurſus mala eſt paupertas ſed non ſimpliciter, verū in ore impii quoniam ægrè fert quoniam blaſphemat, quoniam indignatur, quoniā creatorē accuſat. Ne igitur diuitias accuſemus,

neque pauper [illegible] repe-
remus, [illegible]
nullum [illegible] in medio po-
ſite. Sed quod [illegible]
eſt, vt ad prius illud argumentum reuer-
tamur, & diues & pauper eadem cum
[illegible] medica-
mentis [illegible]
[illegible] pauper. Non hæc
medicamentorum iſtorum præcipua laus
eſt, quæ [illegible], quod tempo-
ris longinquitate non corrumpuntur,
quod à morbo non vincuntur, quod
[illegible] gratis [illegible], quod
ex æquo diuitibus & pauperibus pateat
medicina: ſed & aliud quippiam nihilo B
minus laudem habent. Quidnam il-
lud tandem eſt? quod nos ad hanc me-
dicinæ officinam venientes non diuulga-
mus. Nam illi quidem qui ad profanas
medicorum officinas abeunt, multos
habent vulnerum ſpectatores, ac niſi
prius medicus vlcus detegat, medica-
mentum non adhibebit: hic vero non ita
fit, ſed cum [illegible] videamus ægro-
tos occulte illos curamus. Neque enim
in medium adductis peccatoribus eo-
rum deinde peccata diuulgamus, ſed
communi omnibus doctrina propoſita, C
conſcientiæ relinquimus auditorum,
vt vnuſquiſque ſuo vulneri ex iis quæ
dicta ſunt eliciat medicinam. Prodit
[illegible] doctrinæ ſer-
mo, qui vitij [illegible],
laudat virtutem, reprehendit [illegible]
tiam, [illegible] caſtitatem, accu-
ſat [illegible] præconium mode-
ſtiæ, tanquam varium multiplexque
pharmacum ex omnibus ſpeciebus
compoſitum: porro conuenientia ſibi &
vtilia vt [illegible] audi-
torum. Procedit igitur [illegible] ſermo,
& vnuſquiſque conſcientiæ [illegible], la-
tenter ſibi adhibet medicinam & priuſ- D
quam ægritudo publicetur, ſæpe reſti-
tuit ſanitatem. Heri quidem certe au-
diſtis, quo pacto virtutem orationis lau-
darim, quo pacto eos qui negligenter
orabant, [illegible]
conſpicim [illegible]. Quotquot igitur
conſcij fuerint ſuæ diligentiæ, laudem
orationis exceperunt, & [illegible] dili-
gentiores ſunt facti: qui vero ſibi
conſcij negligentiæ [illegible]
[illegible], & ſe-
dulitatem excitauerunt. Veruntamen ne-
que illi [illegible], neque illi [illegible]

[illegible]

A ἡ δὲ ἄγνοια ἀμφοτέροις χρήσιμος αὕτη. πῶς, ἐγὼ λέγω. ὁ τῶν ἐγκωμίων ἀκούσας τῆς εὐχῆς, καὶ συνειδὼς ἑαυτῷ σπουδὴν, εἰ πολλοὺς εἶχε μάρτυρας τῶν ἐγκωμίων, πρὸς ἀπόνοιαν ἂν ἐξωλίσθησε· νυνὶ δὲ λανθανόντως δεξάμενος τὸν ἔπαινον, πάσης ἀλαζονείας ἀπήλλακται. πάλιν ὁ συνειδὼς ἑαυτῷ ῥαθυμίαν, τῆς κατηγορίας ἀκούσας, ἐγένετο βελτίων ἀπὸ τῆς κατηγορίας, οὐδένα ἔχων τῆς ἐπιτιμήσεως γνωστὴν ἀνθρώπων. τοῦτο δὲ αὐτὸν οὐχ ὡς ἔτυχεν ὤνησε. δεῖ γὰρ τὸ πρὸς τὴν τῶν πολλῶν ἐπτοῆσθαι δόξαν, ἕως μὲν ἂν λανθάνειν νομίζωμεν ὄντες κακοὶ, σπουδάζομεν γίνεσθαι βελτίους· ἐπειδὰν δὲ πᾶσι γενώμεθα κατάδηλοι, καὶ τὴν ἐκ τοῦ λανθάνειν ἀπολέσωμεν παραμυθίαν, ἀναισχυντότεροι καὶ ῥαθυμότεροι μᾶλλον γινόμεθα. καὶ καθάπερ τὰ ἕλκη γυμνούμενα, καὶ ἀέρι ψυχρῷ συνεχῶς ὁμιλοῦντα, χαλεπώτερα γίνονται· οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ ἡμαρτηκυῖα, ἂν μεταξὺ πολλῶν ἐλέγχηται ἐφ' οἷς ἐπλημμέλησεν, ἀναισχυντοτέρα γίνεται. ἵν' οὖν μὴ τοῦτο γένηται, λανθανόντως ὁ λόγος ὑμᾶς ἐθεράπευσε. καὶ ἵνα μάθητε, ὅτι ἡ λανθάνουσα αὕτη ἰατρεία πολὺ τὸ κέρδος ἔχει, ἀκούσατε τί φησιν ὁ Χριστός. Ἐὰν ἁμάρτῃ εἰς σὲ ὁ ἀδελφός σου, ἔλεγξον αὐτόν. καὶ οὐκ εἶπε, μεταξὺ σοῦ καὶ τῆς πόλεως, οὐδὲ μεταξὺ σοῦ καὶ τοῦ δήμου, ἀλλὰ, μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου. ἀμάρτυρος ἔστω, φησὶν, ἡ κατηγορία, ἵνα εὔκολος γένηται ἡ πρὸς διόρθωσιν μεταβολή. μέγα ἄρα ἀγαθὸν, τὸ ποιεῖσθαι τὴν παραίνεσιν μὴ δημοσιευομένην. ἀρκεῖ τὸ συνειδὸς, ἀρκεῖ ὁ κριτὴς ἐκεῖνος ὁ ἀδέκαστος. οὐχ οὕτω σὺ ἐπιτιμᾷς τῷ ἡμαρτηκότι, ὡς τὸ συνειδὸς ἑαυτοῦ (πικρότερος ἐστὶν ὁ κατήγορος ἐκεῖνος) οὔτε ἀκριβέστερον εἰδὼς τὰ πεπλημμελημένα. μὴ τοίνυν προστίθει τραύματα τραύμασι, δημοσιεύων τὸν ἡμαρτηκότα, ἀλλ' ἀμάρτυρον ποιοῦ τὴν παραίνεσιν. τοῦτο τοίνυν καὶ ἡμεῖς ποιοῦμεν νῦν, ὅπερ καὶ Παῦλος ἐποίησεν, ἀμάρτυρον κατασκευάζων τοῦ παρὰ Κορινθίοις ἡμαρτηκότος τὴν κατηγορίαν. καὶ ἄκουε πῶς. Διὰ τοῦτο, φησὶν, ἀδελφοὶ, μετεσχημάτισα ταῦτα εἰς ἐμαυτὸν καὶ Ἀπολλώ. καὶ μὴν οὐχὶ αὐτὸς, οὐδὲ Ἀπολλὼ ἦσαν οἱ σχίσαντες τὸν δῆμον καὶ τὴν ἐκκλησίαν διατεμόντες· ἀλλ' ὅμως συνεσκίασε τὴν κατηγορίαν, καὶ καθάπερ προσωπείοις τισὶ, τοῖς αὐτοῦ καὶ Ἀπολλὼ ὀνόμασι,

atque hæc ignorantia prodeſt vtriſque. Quo pacto id fiat, exponam. Qui laudes orationis audiuit, & ſuæ diligentiæ conſcius eſt, ſi multos haberet laudum teſtes, in ſuperbiam laberetur: iam vero laudem clam excipiens ob omni oſtentatione eſt immunis. Rurſus is qui ſibi conſcius eſt negligentiæ, dum vituperationem audit, hac vituperatione fit melior, cum neminem ſuæ reprehenſionis habeat ſpectatorem. Hoc vero non mediocriter illi prodeſt: nam cum vulgi exiſtimationi ſimus addicti, quãdiu quidem latere nos putamus, qui mali ſumus,
B fieri meliores ſtudemus: poſtquam autem omnibus innotuimus, & ſolatium illud ex occultatione perdidimus, eo magis impudentes ac negligentes euadimus. Et quemadmodum quæ deteguntur vlcera, ſemperque frigido aëri exponuntur, acerbiora fiunt: ita quoque anima peccati rea, ſi coram multis, ob ea quæ deliquit, reprehendatur, impudentior euadit. Ne igitur hoc accideret, clam vos ſermo curauit. Atque vt intelligatis admodum vtilem
C hanc occultam eſſe medendi rationem audite, quid Chriſtus dicat? Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum: & non dixit, inter te & ciuitatem, neque inter te & populum, ſed inter te & ipſum ſolum. Sit ſine teſtibus accuſatio, inquit, vt facilior fiat mutatio in melius. Magnum ergo bonum eſt, ſi non publicè fiat cohortatio: ſufficit conſcientia: ſufficit incorruptus ille iudex. Non ita tu peccatorem reprehendis, vt ipſius conſcientia (quippe quod aſperior ille ſit accuſator) ne-
D que delicta eius accuratius noſti. Noli ergo vulnus vulneribus addere, dum auctorem peccati diuulgas, ſed ſemotis arbitris admonitionem adhibeto. Hoc igitur nunc quoque nos agimus, quod Paulus egit, dum ſine teſtibus apud Corinthios eius, qui peccarat inſtituit accuſationem. Audi vero quo pacto. Propterea fratres transfiguraui hæc in meipſum & Apollo. Atqui non ipſe, neque Apollo erant, qui populum ſciderant, & eccleſiam diuiſerant: accuſationem tamen occultauit, & tanquam laruis quibuſdam ſuo & Apollo nominibus

Matth. 18. 15.

1. Cor. 4. 6.

reorum vultus obtegens facultatem A illis tribuit ex illa nequitia emergendi. Et rurſus: Ne forte cũ venero, humiliet me deus & lugeã multos ex iis, qui ante peccarunt, & non egerunt pœnitentiã ſuper immunditia & impudicitia, quam geſſerunt. Vide, quo pacto indefinitè dicat eos, qui peccarunt, ne ſi manifeſtam accuſationem inſtitueret, impudentiam augeret eorum animæ qui peccarant. Ita nos ergo tanta cautione reprehẽſiones ſuſcipimus, ſic admoneo, & vos omni cũ ſtudio emendationẽ admittitis, ac diligenter iis quę dicuntur attenditis.

1.Cor. 12.

B Diſſeruimus apud vos heſterno die de orationis virtute: oſtendi quo pacto tum temporis Diabolus, vt maleficus eſt, inſidias ſtruat. Cum enim maximum nobis lucrum ex oratione cernat obuenire, tunc maximè impetum facit: vt excuſatione nos priuet, vt vacuis manibus nos domum remittat. Et quemadmodum apud magiſtratus, ſi forte ſatellites, & qui magiſtratus latus ſtipant, eos qui ipſum conueniunt, odio proſequantur, virgis procul arcent illos, atque accedere vetant, & conqueri, eiuſque clementiam experiri: ſic nimirũ & Diabolus cum accedentes ad iudicẽ homines viderit procul arcet non virga, ſed negligentia. Nouit quippe, probe nouit, ſi prouidi vigileſque acceſſerint, & peccata ſua confeſſi fuerint, animaque feruenti defleuerint multam illos veniam impetraturos. Benignus enim eſt Deus, atque idcirco præoccupat illos & ab alloquio repellit, vt nihil eorum quæ poſtulant, conſequantur. Sed milites quidem magiſtratuum violenter illos ſummouẽt, qui eos conueniunt: hic vero non vim afferens, ſed nos decipiens, & ad negligentiã impellens. Quapropter nec venia digni ſumus, cum nos ipſos bonis ſponte priuemus. Lux eſt mentis & animæ cum ſtudio fuſa oratio, lux inextincta & perennis, propterea innumeras noſtris mentibus cogitationum ſordes inicit, & quæ nunquam cogitauimus, hæc collecta tempore orationis in animam noſtram infundit. Et quemadmodum venti ſæpenumero exaduerſo ingruentes accenſum ignem lucernæ flatu diuentilatum extinguunt: ſic & Diabolus cum

Tum præcipue nos vexat Dæmon, cum oramus.

τὰς τῶν ἁμαρτανόντων ἀποκρύψας ὄψεις, ἐξουσίαν αὐτοῖς ἐδίδου μεταβαλέσθαι ἐκ τῆς πονηρίας ἐκείνης. καὶ πάλιν, Μήπως ἐλθόντα με θεὸς ταπεινώσῃ, καὶ πενθήσω πολλοὺς τῶν προημαρτηκότων καὶ μὴ μετανοησάντων ἐπὶ τῇ ἀκαθαρσίᾳ καὶ ἀσελγείᾳ, ᾗ ἔπραξαν. ὅρα πῶς καὶ ἐνταῦθα ἀδιορίστως λέγει τοὺς ἡμαρτηκότας, ἵνα μὴ φανερὰν ποιήσας τὴν κατηγορίαν, ἀναισχυντοτέραν ἐργάσηται τὴν τῶν ἡμαρτηκότων ψυχήν. ὥσπερ οὖν ἡμεῖς μετὰ τοσαύτης φειδοῦς τοὺς ἐλέγχους ποιούμεθα, οὕτω παρακαλῶ, καὶ ὑμεῖς μετὰ πάσης σπουδῆς δέχεσθε τὴν διόρθωσιν, καὶ μετὰ ἀκριβείας τοῖς λεγομένοις προσέχετε. διελέχθημεν ὑμῖν χθὲς περὶ τῆς δυνάμεως τῆς κατὰ τὴν εὐχήν. ἔδειξα πῶς ὁ διάβολος τότε ἐφεδρεύει κακοῦργος ὤν. ἐπειδὴ γὰρ μέγιστον κέρδος ἐκ τῆς εὐχῆς ὁρᾷ γινόμενον ἡμῖν, τότε μάλιστα ἐπιτίθεται· ἵνα ἡμᾶς ἐκκρούσῃ τῆς ἀπολογίας, ἵνα κεναῖς οἴκαδε ἀποπέμψῃ χερσί. καὶ καθάπερ ἐπὶ τῶν ἀρχόντων, ἐπειδὰν οἱ τῆς τάξεως, καὶ περὶ αὐτὸν ὄντες τὸν ἄρχοντα ἀπεχθῶς ἔχωσι πρὸς τοὺς ἐντυγχάνοντας, διὰ τῶν ῥάβδων πόρρωθεν αὐτοὺς ἀπελαύνουσι, κωλύοντες C προσελθεῖν καὶ ἀποδύρασθαι καὶ φιλανθρωπίας τυχεῖν· οὕτω καὶ ὁ διάβολος, ἐπειδὰν ἴδῃ προσιόντας τῷ δικαστῇ, πόρρωθεν ἀπελαύνει, οὐ διὰ ῥάβδου, ἀλλὰ διὰ ῥαθυμίας. οἶδε γὰρ, οἶδε σαφῶς, ὅτι ἂν προσέλθωσι νήφοντες, καὶ εἴπωσι τὰ ἡμαρτημένα, καὶ ἀποδύρωνται ζεούσῃ τῇ ψυχῇ πολλὴν λαβόντες συγγνώμην ἀπέρχονται. φιλάνθρωπος γάρ ἐστιν ὁ θεός. καὶ διὰ τοῦτο προλαμβάνει, καὶ ἀπάγει τῆς ἐντεύξεως αὐτοὺς, ἵνα μηδενὸς ὧν δέονται ἐπιτύχωσιν. ἀλλ' οἱ μὲν στρατιῶται τῶν ἀρχόντων μετὰ βίας ἀποσοβοῦσι τοὺς D ἐντυγχάνοντας· ὁ δὲ οὐ μετὰ ἀνάγκης, ἀλλ' ἀπατῶν ἡμᾶς καὶ εἰς ῥαθυμίαν ἐμβάλλων. διὰ τοῦτο οὐδὲ συγγνώμης ἐσμὲν ἄξιοι, ἑκόντες ἑαυτοὺς ἀποστεροῦντες τῶν ἀγαθῶν. φῶς ἐστι διανοίας καὶ ψυχῆς ἡ μετὰ σπουδῆς εὐχὴ, φῶς ἄσβεστον καὶ διηνεκές. διὰ τοῦτο μυρίους συρφετοὺς λογισμῶν ἐμβάλλει ταῖς ἡμετέραις διανοίαις, καὶ ἅπερ οὐδέποτε ἐλογισάμεθα, ταῦτα συνάγων ἐν τῷ καιρῷ τῆς εὐχῆς καταχεῖ ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν. καὶ καθάπερ ἄνεμοι πολλάκις ἀπεναντίας προσπίπτοντες, λυχναῖον πῦρ ἀναπτόμενον ῥιπίζοντες ἔσβεσαν· οὕτω καὶ ὁ διάβολος,

ἐπειδὰν

ἐπειδὰν ἴδῃ τὴν φλόγα τῆς εὐχῆς ἡμῖν ἀναπτομένην, μυρίαις φροντίσιν ἔνθεν καὶ ἔνθεν ῥιπίζων, (οὐ πρότερον ἀφίσταται), ἕως ἂν σβέσῃ τὸ φῶς. ἀλλ' ὅπερ οἱ τοὺς λύχνους ἐκείνους ἀνάπτοντες ποιοῦσι, τοῦτο καὶ ἡμεῖς ποιήσωμεν. τί δὲ ἐκεῖνοι ποιοῦσιν; ἐπειδὰν ἴδωσιν ἄνεμον προσιόντα σφοδρὸν, τὸν δάκτυλον ἐπιθέντες τῇ ὀπῇ τοῦ λύχνου ἀποτειχίζουσι τῷ πνεύματι τὴν εἴσοδον. ἕως μὲν γὰρ ἂν ἔξωθεν προσβάλλῃ, δυνησόμεθα ἀντιστῆναι. ἐπειδὰν δὲ ἀνοίξωμεν αὐτῷ τὰς θύρας τῆς διανοίας, καὶ ἔνδον δεξώμεθα τὸν ἐχθρὸν, οὐκ ἔτι λοιπὸν οὐδὲ μικρὸν ἀντιστῆναι δυνάμεθα· ἀλλὰ πάντοθεν κατασβέσας ἡμῶν τὴν μνήμην, ὥσπερ λύχνον καπνιζόμενον, ἀφίησι τὸ στόμα ῥήματα προφέρειν κενά. ἀλλ' ὥσπερ ἐκεῖνοι τὸν δάκτυλον ἐπιτιθέασι τῇ ὀπῇ τοῦ λύχνου, οὕτως ἡμεῖς ἐπιθῶμεν τὸν λογισμὸν τῇ ἡμετέρᾳ διανοίᾳ· ἀποφράξωμεν τοῦ πονηροῦ πνεύματος τὴν εἴσοδον, ἵνα μὴ σβέσῃ ἡμῶν τὸ φῶς τῆς εὐχῆς. μέμνησθε τούτων ἀμφοτέρων τῶν παραδειγμάτων, καὶ τοῦ τῶν στρατιωτῶν, καὶ τοῦ ἄρχοντος, καὶ τοῦ κατὰ τὸν λύχνον; διὰ γὰρ τοῦτο ταῦτα λέγομεν ὑμῖν τὰ παραδείγματα, ἐν οἷς στρεφόμεθα, ἐν οἷς ἐσμὲν, ἵνα καὶ ἐντεῦθεν ἀναχωρήσαντες καὶ οἴκοι γενόμενοι, ἀπὸ τῶν ἐν χερσὶ πραγμάτων ὑπόμνησιν λαμβάνωμεν τῶν εἰρημένων. μέγα ὅπλον εὐχὴ, καὶ μεγάλη ἀσφάλεια. ἠκούσατε χθὲς, πῶς οἱ τρεῖς παῖδες πεπεδημένοι κατέλυσαν τὴν τοῦ πυρὸς δύναμιν; πῶς κατεπάτησαν τὴν φλόγα, πῶς περιεγένοντο τῆς καμίνου, καὶ τῆς ἐνεργείας ἐκράτησαν τοῦ στοιχείου; ἀκούσατε σήμερον πάλιν, πῶς ὁ γενναῖος καὶ μέγας Ἰσαὰκ αὐτῆς περιεγένετο τῆς τῶν σωμάτων φύσεως διὰ εὐχῆς. ἐκεῖνοι κατέλυσαν τοῦ πυρὸς τὴν δύναμιν, οὗτος σήμερον τῆς φύσεως πεπηρωμένης ἔλυσε τὰ δεσμά. καὶ μάθε πῶς τοῦτο ἐποίει. Ἐδέετο, φησιν, Ἰσαὰκ περὶ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ὅτι στεῖρα ἦν. ταῦτα σήμερον ὑμῖν ἀνεγνώσθη. χθὲς περὶ εὐχῆς ὁ λόγος, καὶ σήμερον πάλιν ἀπόδειξις τῆς δυνάμεως τῆς εὐχῆς. ὁρᾶτε πῶς ἡ τοῦ πνεύματος ᾠκονόμησε χάρις σύμφωνα τοῖς χθὲς εἰρημένοις ἀναγνωσθῆναι τὰ τήμερον; ἐδέετο, φησιν, Ἰσαὰκ περὶ Ῥεβέκκας τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ὅτι στεῖρα ἦν. τοῦτο πρῶτον ἄξιον ζητῆσαι, τίνος ἕνεκεν στεῖρα ἦν. βίου ἦν θαυμαστοῦ καὶ πολλῆς γέμοντος σωφροσύνης καὶ αὐτὴ καὶ ὁ ἀνήρ.

A in nobis accẽſam orationis flammam viderit, innumeris vos ſollicitudinibus hinc inde perflatos non prius ſinit quieſcere, quam lucẽ extinxerit. Sed quod illi faciunt, qui lucernas illas accendunt, nos quoque faciamus. Quid illi vero faciunt? Cum vehementem ingruere ventum vident, impoſito digito lucernæ foramini ſpiritui aditum intercludunt. Quandiu ſiquidem exterius impetum faciet, reſiſtere valebimus: vbi vero mentis illi fores aperuerimus, & inimicũ intus admiſerimus, tum non amplius, ne minimum quidem reſiſtere poſſumus: ſed B memoria noſtra vndique extincta, inania verba ſinit os noſtrum effundere. Verum vt illi lucernæ foramini digitum imponunt, ita nos rationem menti præficiamus, maligno ſpiritui aditum intercludamus, ne orationis noſtræ lumen extinguat. Meminiſtis huius exempli vtriuſque, & militum ac magiſtratus, & lucernæ? propterea namque vobis hæc exempla recitamus, in quibus verſamur, in quibus ſumus, vt etiam cum hinc receſſerimus, ac domi fuerimus, per eas res C quas habemus præ manibus, eorum quæ dicta ſunt nobis memoria refricetur. Magna eſt armatura oratio, magnum præſidium. Audiiſtis heri, quo pacto tres pueri vincti impetum ignis repreſſerint, quo pacto flammam calcarint; quo pacto fornacem ſuperauerint, quo pacto virtutem elementi deuicerint? Audite rurſus hodie, quo pacto generoſus ac magnus Iſaac ipſam corporis naturam oratione ſuperarit. Illi virtutem ignis diſſoluerunt, hic hodierno die vincula ſoluit mutilatæ naturæ. Ac diſce qua ratione id egerit. Rogabat, inquit, Iſaac pro vxore ſua, quoniam ſterilis erat. Hæc vobis hodie ſunt lecta. Heri de oratione ſermo eſt habitus, & hodie rurſus, demonſtratio virtutis orationis occurrit. Videtis vt ita Spiritus gratia diſponente ſit factum, vt iis conſona, quæ dicta ſunt heri, hodierno die legerentur? Rogabat, inquit, pro Rebecca vxore ſua, quoniam ſterilis erat. Hoc in primis operæ pretium eſt quærere, qua de cauſſa ſterilis eſſet. Admirabis cuiuſdam vitæ, magnæque caſtitatis plenę cum ipſa erat, tum vir eius.

Quomodo dæmoni reſiſtendũ.

Gen. 25, 21

Non poſſumus carpere ſanctorum vitam, ac dicere peccatorũ effectum eſſe ſterilitatem. Nec iſta ſterilis fuit ſola, ſed & mater ipſius Sarra, quæ illum peperit. Neque verò mater eius tantum ſterilis fuit, neque vxor, ſed & nurus, Iacobi vxor Rachel. Quid ſibi vult hæc turba ſterilium? omnes iuſti, omnes virtute prædıti, omnes Dei teſtimonio approbati erant. De illis enim dixerat: Ego ſum Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob. De iiſdem etiam ſic loquitur Paulus: Quam ob cauſſam non confunditur Deus vocari Deus eorum. Multa illorum præconia in Nouo, multæ illorum laudes Veteri teſtamento: omni ex parte clari & illuſtres, & omnes ſteriles habebant vxores, ac ſine liberis multo tempore vixerunt. Cum igitur virum & vxorem videris ex virtutis præſcripto vitam degentes, cum religioſos, pietatis ſtudioſos & liberis deſtitutos, ne peccatorum retributionem omnino eſſe liberorum exiſtimes orbitatem. Multæ quippe ſunt rationes prouidentiæ diuinæ ac nobis occultæ, & pro omnibus agendæ ſunt gratiæ, ſolique illi miſeri cenſendi qui vitiis contaminati viuunt, non qui liberis carent. Sæpenumero Deus vtiliter id agit: nos autem eorum quæ fiunt cauſſam ignoramus. Idcirco ſapientiam eius vbique laudari par eſt, & benignitati eius gloriam deferri. Atque hic quidem ſermo noſtros inſtruere mores poteſt: ſed & tangenda nobis eſt cauſſa, ob quam ſteriles illæ mulieres fuerunt. Quænam igitur fuit cauſſa? Vt cum parientem virginem cõmunem noſtrum dominum videris, fidem adhibere nõ renuas. Ergo mentem tuam in ſterilium vtero exerce: vt cũ mutilatũ ac vinctum vterũ videris diuina gratia ad liberos gignendos adapertum, ne mireris, dum peperiſſe virginem audis. Immo vero & mirare & obſtupeſce, veruntamen credere miraculum ne recuſa. Cum dixerit tibi Iudæus, Quo pacto peperit virgo? tu dic illi, Quo pacto peperit ſterilis & ſenectute confecta? Duo impedimenta tunc erant, ætas exoleta, & inepta natura: in virgine autem vnum fuit impedimentum, quod nuptias experta non eſſet. Viam igitur ſternit virgini ſterilis;

Exo 3.6.
Hebr. 11.16

Orbitas liberorum non eſt pœna peccati

A οὐκ ἔχομεν ἐπιλαβέσθαι τῆς ζωῆς τῶν δικαίων, καὶ εἰπεῖν, ὅτι ἔργον ἁμαρτιῶν ἡ στείρωσις. καὶ οὐκ αὐτὴ στεῖρα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἡ Σάῤῥα ἡ τεκοῦσα αὐτόν· οὐχ ἡ μήτηρ δὲ αὐτοῦ μόνον στεῖρα ἦν, οὐδὲ ἡ γυνὴ, ἀλλὰ καὶ ἡ νύμφη ἡ τοῦ Ἰακὼβ γυνὴ ἡ Ῥαχήλ. τί βούλεται τῶν στειρῶν οὗτος ὁ χορός; πάντες δίκαιοι, πάντες ἐν ἀρετῇ ζῶντες, πάντες ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἐμαρτυρήθησαν. περὶ γὰρ αὐτῶν ἔλεγεν, Ἐγώ εἰμι ὁ θεὸς Ἀβραὰμ, καὶ ὁ θεὸς Ἰσαὰκ, καὶ ὁ θεὸς Ἰακώβ. περὶ τῶν αὐτῶν καὶ Παῦλος οὕτω πως λέγει· Δι' ἣν αἰτίαν οὐκ ἐπαισχύνεται ὁ θεὸς, θεὸς καλεῖσθαι αὐτῶν. B πολλὰ αὐτῶν τὰ ἐγκώμια ἐν τῇ καινῇ, πολλοὶ αὐτῶν οἱ ἔπαινοι ἐν τῇ παλαιᾷ. πανταχόθεν λαμπροὶ καὶ εὐδόκιμοι, καὶ πάντες στείρας εἶχον γυναῖκας, καὶ ἐν ἀπαιδίᾳ μέχρι πολλοῦ διετέλεσαν χρόνου. ὅταν οὖν ἴδῃς ἄνδρα καὶ γυναῖκα ἀρετῇ συζῶντας, ὅταν ἴδῃς θεοφιλεῖς, εὐσεβείας ἐπιμελουμένους, καὶ ἀπαιδίαν νοσοῦντας, μὴ νομίσῃς ἁμαρτιῶν εἶναι πάντως τὴν ἀπαιδίαν ἀνταπόδοσιν. πολλοὶ γὰρ τῆς οἰκονομίας οἱ τοῦ θεοῦ λόγοι καὶ ἡμῖν ἀπόῤῥητοι, καὶ ὑπὲρ πάντων εὐχαριστεῖν δεῖ, καὶ μόνους ἐκείνους C ταλανίζειν τοὺς ἐν κακίᾳ ζῶντας, οὐχὶ τοὺς παιδία μὴ κεκτημένους. πολλάκις ὁ θεὸς ποιεῖ συμφερόντως· ἡμεῖς δὲ τὴν αἰτίαν τῶν γινομένων οὐκ ἴσμεν. διὰ τοῦτο πανταχοῦ θαυμάζειν χρὴ αὐτοῦ τὴν σοφίαν, καὶ δοξάζειν τὴν φιλανθρωπίαν αὐτοῦ τὴν ἄφατον. ἀλλ' οὗτος μὲν εἰς ἦθος ὁ λόγος ἡμᾶς παιδεῦσαι δύναται· δεῖ δὲ καὶ τὴν αἰτίαν εἰπεῖν, δι' ἣν ἦσαν αἱ γυναῖκες ἐκεῖναι στεῖραι. τίς οὖν ἡ αἰτία; ἵν' ὅταν ἴδῃς τὴν παρθένον τίκτουσαν τὸν κοινὸν ἡμῶν δεσπότην, μὴ ἀπιστήσῃς. ἐκεῖ οὖν γύμνασόν σου τὴν διάνοιαν ἐν τῇ μήτρᾳ τῶν στειρῶν· ἵν', ὅταν ἴδῃς D πεπηρωμένην καὶ δεδεμένην τὴν μήτραν πρὸς παιδοποιΐαν ἀνοιγομένην ἐκ τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος, μὴ θαυμάσῃς ἀκούων ὅτι παρθένος ἔτεκε. μᾶλλον δὲ καὶ θαύμασον, καὶ ἐκπλάγηθι· ἀλλὰ μὴ ἀπιστήσῃς τῷ θαύματι. ὅταν λέγῃ πρὸς σὲ ὁ Ἰουδαῖος, πῶς ἔτεκεν ἡ παρθένος, εἰπὲ πρὸς αὐτὸν, πῶς ἔτεκεν ἡ στεῖρα καὶ γεγηρακυῖα; δύο κωλύματα τότε ἦν, τό τε ἄωρον τῆς ἡλικίας, καὶ τὸ ἄχρηστον τῆς φύσεως· ἐπὶ δὲ τῆς παρθένου ἓν κώλυμα μόνον ἦν, τὸ μὴ μετασχεῖν γάμου. προοδοποιεῖ τοίνυν τῇ παρθένῳ ἡ στεῖρα.

Καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι διὰ τοῦτο αἱ στεῖραι προέλαβον, ἵνα πιστευθῇ τῆς παρθένου ὁ τόκος, ἄκουσον τῶν ῥημάτων τοῦ Γαβριὴλ τῶν πρὸς αὐτήν. ἐπειδὴ γὰρ ἦλθε καὶ εἶπεν αὐτῇ, Συλλήψῃ ἐν γαστρὶ, καὶ τέξῃ υἱὸν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν, ἐξεπλάγη ἡ παρθένος καὶ ἐθαύμασε καὶ εἶπε· πῶς ἔσται μοι τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; τί οὖν ὁ ἄγγελος; Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ. μὴ ζήτει φύσεως ἀκολουθίαν, φησὶν, ὅταν ὑπὲρ φύσιν ᾖ τὸ γινόμενον· μὴ περιβλέπου γάμον καὶ ὠδῖνα, ὅταν μείζων γάμου τῆς γενέσεως ὁ τρόπος ᾖ. καὶ πῶς ἔσται τοῦτο, φησιν, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω; καὶ μὴν διὰ τοῦτο ἔσται τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκεις. εἰ γὰρ ἐγίνωσκες ἄνδρα, οὐκ ἂν κατηξιώθης ὑπηρετήσασθαι τῇ διακονίᾳ ταύτῃ. ὥστε δι' ὃ ἀπιστεῖς, διὰ τοῦτο πίστευε. οὐκ ἂν δὲ κατηξιώθης τοιαύτῃ διακονίᾳ ὑπηρετήσασθαι, οὐκ ἐπειδὴ κακὸν ὁ γάμος, ἀλλ' ἐπειδὴ κρείττων ἡ παρθενία. τὴν δὲ τοῦ δεσπότου εἴσοδον σεμνοτέραν ἐχρῆν εἶναι τῆς ἡμετέρας. βασιλικὴ γὰρ ἦν· ὁ δὲ βασιλεὺς διὰ σεμνοτέρας εἰσέρχεται. ἔδει καὶ κοινωνεῖν τὴν γέννησιν [illegible], καὶ ἐξηλλάχθαι τῆς ἡμετέρας. οὐκοῦν ἀμφότερα ταῦτα οἰκονομεῖται. τὸ μὲν γὰρ ἀπὸ μήτρας γενέσθαι, κοινὸν πρὸς ἡμᾶς· τὸ δὲ χωρὶς γάμου γενέσθαι, μεῖζον ἢ καθ' ἡμᾶς. καὶ τὸ μὲν ἐν γαστρὶ κυηθῆναι καὶ συλληφθῆναι, τῆς φύσεως τῆς ἀνθρωπίνης· τὸ δὲ χωρὶς μίξεως γενέσθαι τὴν κύησιν, σεμνότερον τῆς φύσεως τῆς ἀνθρωπίνης. διὰ τοῦτο δὲ ἀμφότερα ταῦτα γέγονεν, ἵνα καὶ τὴν ὑπεροχὴν, καὶ τὴν κοινωνίαν τὴν πρὸς σὲ μάθῃς τοῦ τικτομένου. καὶ σκόπει μοι τὴν σοφίαν τῶν γινομένων· οὔτε ἡ ὑπεροχὴ τὴν πρὸς ἡμᾶς ὁμοίωσιν καὶ συγγένειαν ἐλυμήνατο, οὔτε ἡ πρὸς ἡμᾶς συγγένεια τὴν ὑπεροχὴν ἠμαύρωσεν· ἀλλ' ἑκάτερα ἐδείκνυτο διὰ τῶν πραγμάτων ἁπάντων. καὶ τὰ μὲν ὁλόκληρα εἶχεν ἡμέτερα, τὰ δὲ ἐξηλλαγμένα πρὸς ἡμᾶς. ἀλλ' ὅπερ ἔλεγον, ὅτι διὰ τοῦτο προέλαβον αἱ στεῖραι, ἵνα πιστευθῇ τῆς παρθένου ὁ τόκος, ἵνα αὐτὴ χειραγωγηθῇ πρὸς τὴν πίστιν τῆς ἐπαγγελίας καὶ τῆς ὑποσχέσεως ἐκείνης, ἧς ἤκουσε παρὰ τοῦ ἀγγέλου λέγοντος, Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σὲ, καὶ δύναμις ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι· οὕτω, φησὶν, ἔχεις τεκεῖν. μὴ βλέπε πρὸς τὴν γῆν, ἀπὸ τῶν οὐρανῶν ἡ ἐνέργεια ἔρχεται.

A Atque vt intelligas idcirco ſteriles præceſſiſſe, vt partus virginis crederetur, audi quibus eam verbis Gabriel ſit affatus. Cum enim veniſſet, eique dixiſſet, Concipies in vtero, & paries filium, & vocabis nomen eius Ieſum, obſtupuit mulier, & mirata eſt, dixítque: Quomodo fiet iſtud, quoniã virum non cognoſco? *Luc. 1. 34.* Quid igitur Angelus? Spiritus ſanctus ſuperueniet in te. Noli ordinem quærere naturæ, inquit: cum ſupra naturam eſt id quod geritur: ne nuptias & dolores partus circunſpice, cum nuptiis ſuperior generationis modus fuerit. *In rebus fidei natura ordo quærendus non eſt.* Quomodo B fiet iſtud, inquit, quoniam virum non cognoſco? Atqui propterea fiet iſtud, quia virũ non cognoſcis. Si enim virũ cognouiſſes, habita digna non eſſes, quæ huic miniſterio inſeruires. Itaque ob hoc ipſum crede, ob quod fidem renuis adhibere. Porrò eiuſmodi inſeruire miniſterio digna nõ eſſes habita, non quod malum ſit coniugium, ſed quia melior eſt virginitas, auguſtiorẽ enim eſſe noſtro ingreſſum Domini oportebat, regia quippe erat: atqui Rex per auguſtiorẽ viam ingreditur. C Oportuit illũ & generationi communicare, & à noſtra differre. Itaque hęc ambo diſponuntur: nam ex vtero naſci, cõmune nobiſcum eſt, ſed abſq; coniugio naſci conditionem noſtram excedit. Atque in vtero quidem geſtari & concipi, naturæ eſt humanæ: quod autẽ ſine coitu fiat cõceptio, natura humana eſt auguſtius. Propterea hęc ambo acciderũt, vt & quãto te præſtantior ſit is, qui paritur, diſcas, & quantum naturæ tuæ cõmunicet. Ac mihi ſapientiam conſidera, quæ in iis quæ geruntur, elucet: neque pręſtãtia D illa ſimilitudinem & cognationẽ, qua nobiſcum iunctus eſt, læſit; neque cognatio noſtra præſtantiam eius inobſcurauit: ſed vtraque rebus omnibus declarata eſt; & alia quidẽ noſtra habebat integra, alia verò à nobis diuerſa. Sed quod dicebã, propterea ſteriles præceſſerunt, vt partus virginis crederetur, vt iſta quaſi manu duceretur ad fidẽ promiſſo ac pollicitationi illi adhibendam, quam Angelo audiuit dicente, Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus Altiſſimi obumbrabit tibi: ſic, inquit, paritura es. Ne reſpicias terram, de cœlo venit efficacitas.

Spiritus eſt gratia, quod geritur, ne mihi quæras naturã & leges nuptiarũ. Sed quoniam illius captum excedebant hæc verba, vult etiam alteram demonſtrationem præbere. Tu vero conſidera, quo pacto ſterilis ad fidem huic rei adhibendã deducat. Nã quoniam illa demonſtratio mentem virginis excedebat, audi quo pacto ad humiliora ſermonem demittens per res ſubiectas ſenſibus illam quaſi manu ducat. Ecce enim, inquit, Elizabet cognata tua, & ipſa concepit filium in ſenectute ſua: & hic menſis ſextus eſt illi, quæ vocatur ſterilis. Vides ſterilem eſſe propter virginem? Nam alioqui cur illi protulit in medium cognatæ partum? quã ob cauſſam dixit, in ſenectute ſua? cur adiunxit, ei quæ vocatur ſterilis? illam nimirũ his omnibus ad fidem annuntiationi adhibẽdam incitabat: propterea & ętatem & naturæ mutilationem notauit: propterea quoque à die conceptionis elapſum tempus expectauit. Non enim à principio ſtatim illi annuntiauit, ſed vt ſemeſtre tẽpus ſterili elaberetur, expectauit: vt ventris tumor cõceptionẽ indicaret, & vterũ illam geſtare dubitari minimè poſſet. Ac mihi rurſus prudentiam Gabrielis conſidera. Neque enim illi reuocauit in memoriã Sarram, nec Rebeccã, nec Rachelem; tametſi ſteriles etiam erant iſtæ, ac ſenectute confectæ, neque res carebat miraculo: ſed veteres erant illæ hiſtoriæ, porro quæ noua ſunt & recentia quæ noſtra ætate acciderunt, multo magis quàm antiqua nos ſolẽt ad fidẽ habendam miraculis incitare: quã ob cauſſam illis prętermiſſis, exemplũ ipſi cognatę ſuę Eliſabet ꝑponebat, vt ex eo id, quod illi euenturũ erat, intelligeret, vt illius partu ad ſuũ illũ maxime tremendũ atq; venerandum certò credẽdũ induceretur. Medius quippe inter noſtrũ, & domini partũ fuit ille ſterilis, minor quidẽ virgineo, ſed maior noſtro. Propterea tanquã per quẽdam pontem per Eliſabet, quæ media erat, à naturali partu ad illũ qui naturã excedit, ſubuehit mẽtem virginis. Voluiſſem equidem plura dicere, vóſque alias docere rationes, ob quas ſterilis erat Rebecca, & Rachel: ſed non ſinit tempus, quod orationẽ cogit ad oſtendendam virtutem precum feſtinare.

Partus ſterilis partus virginis fidem facit.

Luc. 1.36.

πνεύματός ἐστι χάρις τὸ γινόμενον, μὴ ζήτει μοι φύσιν καὶ νόμους γάμων. ἀλλ' ἐπειδὴ μείζονα ταύτης ἐκείνῃ ἦν τὰ ῥήματα, βούλεται καὶ ἑτέραν παραγαγεῖν ἀπόδειξιν. σὺ δέ μοι παρατήρει, πῶς ἡ στεῖρα αὐτὴν ὁδηγεῖ πρὸς τὴν πίστιν τούτου. ἐπειδὴ γὰρ ἐκείνη ἡ ἀπόδειξις μείζων ἦν τῆς διανοίας τῆς παρθένου, ἄκουσον πῶς καὶ ἐπὶ τὰ ταπεινότερα κατήγαγε τὸν λόγον, διὰ τῶν αἰσθητῶν αὐτὴν χειραγωγῶν. Ἰδοὺ γάρ, φησιν, Ἐλισάβετ ἡ συγγενής σου καὶ αὐτὴ συνειληφυῖα υἱὸν ἐν γήρᾳ αὐτῆς· καὶ οὗτος μὴν ἕκτος ἐστὶν αὐτῇ τῇ καλουμένῃ στείρᾳ. ὁρᾷς ὅτι ἡ στεῖρα διὰ τὴν παρθένον; ἐπεί, τίνος ἕνεκεν παρήγαγεν αὐτῇ τὸν τόκον τῆς συγγενίδος; τίνος ἕνεκεν ἔλεγεν, ἐν γήρᾳ αὐτῆς; τίνος ἕνεκεν ἐπήγαγε, τῇ καλουμένῃ στείρᾳ; διὰ πάντων τούτων ἐνάγων αὐτὴν δηλονότι πρὸς τὸ πιστεῦσαι τῷ εὐαγγελισμῷ. διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἡλικίαν εἶπε, καὶ τὴν πήρωσιν τῆς φύσεως. διὰ τοῦτο καὶ τὸν χρόνον ἀνέμεινε τὸν ἀπὸ τῆς συλλήψεως. οὐ γὰρ ἐκ προοιμίων αὐτῇ εὐθέως εὐηγγελίσατο, ἀλλ' ἀνέμεινεν ἑξαμηνιαῖον χρόνον τῇ στείρᾳ γενέσθαι· ἵνα ὁ τῆς γαστρὸς ὄγκος λοιπὸν τὴν κύησιν ἐγγυήσηται, καὶ ἀναμφισβήτητος ἀπόδειξις γένηται τῆς συλλήψεως. Ἐννόει μοι πάλιν τὴν σύνεσιν τοῦ Γαβριήλ. οὐδὲ γὰρ ἀνέμνησεν αὐτὴν τῆς Σάῤῥας, οὐδὲ τῆς Ῥεβέκκας, οὐδὲ τῆς Ῥαχήλ· καίτοι καὶ αὗται στεῖραι ἦσαν, καὶ αὗται γεγηρακυῖαι, καὶ θαῦμα τὸ γινόμενον ἦν. ἀλλὰ παλαιὰ τὰ διηγήματα ἦν. τῶν δὲ ἀρχαίων τὰ νέα καὶ πρόσφατα καὶ κατὰ τὴν γενεὰν συμβαίνοντα τὴν ἡμετέραν μᾶλλον ἡμᾶς εἰς πίστιν τῶν θαυμάτων ἐνάγειν εἴωθε. διὰ τοῦτο ἐκείνας ἀφείς, ἀπ' αὐτῆς γινονται τῆς συγγενίδος τῆς Ἐλισάβετ τὸ ἐπ' αὐτῇ προεβάλλετο· ὥστε ἀπ' ἐκείνης πρὸς τὸν οἰκεῖον αὐτὴν τόκον ἀναγαγεῖν τὸν φρικωδέστατον ἐκεῖνον καὶ σεμνότατον. μέσος γὰρ τοῦ τε ἡμετέρου, καὶ τοῦ δεσποτικοῦ ὁ τόκος ὁ τῆς στείρας ἦν, ἐλάττων μὲν τοῦ τῆς παρθένου, μείζων δὲ τοῦ ἡμετέρου. διὰ τοῦτο, ὥσπερ διά τινος γεφύρας, μέσης τῆς Ἐλισάβετ ἀπὸ τῶν κατὰ φύσιν ὠδίνων ἐπὶ τοὺς ὑπὲρ φύσιν ἀνάγει τῆς παρθένου τὴν διάνοιαν. ἐβουλόμην πλείονα εἰπεῖν, καὶ ἑτέρους λόγους ὑμᾶς διδάξαι, δι' οὓς στεῖρα ἡ Ῥεβέκκα καὶ ἡ Ῥαχὴλ ἦν. ἀλλ' ὁ καιρὸς οὐκ ἀφίησι κατεπείγων τὸν λόγον πρὸς τὴν τῆς εὐχῆς δύναμιν.

Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ταῦτα πάντα ἐκινήσαμεν, ἵνα μάθητε, πῶς τὴν στείρωσιν τῆς γυναικὸς ἔλυσε τοῦ Ἰσαὰκ ἡ εὐχή, καὶ εὐχὴ τοσούτου χρόνου. Ἐδέετο, φησίν, Ἰσαὰκ περὶ Ῥεβέκκας τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, καὶ ἐπήκουσεν αὐτοῦ ὁ θεός. μὴ γὰρ νομίσῃς ὅτι ἐκάλεσε τὸν θεόν, καὶ εὐθέως εἰσηκούσθη. πολὺν γὰρ ἀνάλωσε χρόνον δεόμενος τοῦ θεοῦ. καὶ εἰ βούλεσθε μαθεῖν πόσον, ἐγὼ ὑμῖν καὶ τοῦτο μετ᾽ ἀκριβείας ἐρῶ. εἴκοσι ἐτῶν ἀριθμὸν ἀνάλωσε δεόμενος τοῦ θεοῦ. πόθεν τοῦτο δῆλον; ἐκ τῆς ἀκολουθίας αὐτῆς. Βουλομένη γὰρ ἡ γραφὴ τὴν πίστιν καὶ τὴν ὑπομονὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν δεῖξαι τοῦ δικαίου, οὐδὲ τὸν χρόνον ἀπεσιώπησεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν δῆλον ἡμῖν ἐποίησε, λανθανόντως μέν, ὥστε διεγεῖραι ἡμῶν τὴν ῥᾳθυμίαν, πλὴν ἀλλ᾽ οὐκ ἀφῆκεν εἶναι ἀφανῆ. ἄκουσον γοῦν πῶς λανθανόντως ἡμῖν τὸν χρόνον ἐδήλωσεν. Ἰσαὰκ δὲ ἦν ἐτῶν τεσσαράκοντα, φησίν, ὅτε ἔλαβε τὴν Ῥεβέκκαν θυγατέρα Βαθουὴλ τοῦ Σύρου. ἔμαθες πόσων ἐτῶν ἦν, ὅτε τὴν γυναῖκα ἠγάγετο; τεσσαράκοντα ἐτῶν, φησίν, ἦν ὅτε ἔλαβε τὴν Ῥεβέκκαν. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ ἐμάθομεν πόσων ἐτῶν ὢν ἔγημε τὴν γυναῖκα, μάθωμεν καὶ πότε ἐγένετο λοιπὸν πατήρ, καὶ πόσων ἐτῶν ἦν τότε, ὅτε ἐγέννησε τὸν Ἰακώβ· καὶ δυνησόμεθα ἰδεῖν πόσον ἔμεινε χρόνον στεῖρα ἡ γυνή, καὶ ὅτι τοῦτον ἅπαντα ἐδέετο τοῦ θεοῦ τὸν χρόνον. πόσων οὖν ἐτῶν ἦν, ὅτε ἐγέννησε τὸν Ἰακώβ; Ἐξῆλθε, φησίν, Ἰακὼβ ἐπειλημμένος τῇ δεξιᾷ τῆς πτέρνης τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. διὰ τοῦτο ἐκάλεσεν αὐτὸν Ἰακώβ, ἐκεῖνον δὲ Ἡσαῦ. Ἰσαὰκ δὲ ἦν ἐτῶν ἑξήκοντα, ὅτε ἐγέννησεν αὐτούς. Εἰ τοίνυν ὅτε μὲν ἠγάγετο τὴν Ῥεβέκκαν, τεσσαράκοντα ἐτῶν ἦν, ὅτε δὲ ἐγέννησε τοὺς υἱούς, ἑξήκοντα, εὔδηλον ὅτι εἴκοσι ἔτη μεταξὺ στεῖρα ἔμεινεν ἡ γυνή, καὶ τοῦτον ἅπαντα τὸν χρόνον ἐδέετο τοῦ θεοῦ ὁ Ἰσαάκ. εἶτα οὐκ αἰσχυνόμεθα οὐδὲ ἐγκαλυπτόμεθα, τὸν μὲν δίκαιον ὁρῶντες εἴκοσι ἔτη προσμένοντα καὶ οὐκ ἀφιστάμενον, ἡμεῖς δὲ ἐκ πρώτης αἰτήσεως ἢ δευτέρας πολλάκις ἀπαγορεύοντες καὶ δυσχεραίνοντες; καίτοι ὁ μὲν πολλὴν πρὸς τὸν θεὸν εἶχε τὴν παρρησίαν, καὶ ὅμως οὐκ ἐδυσχέραινε πρὸς τὴν ἀναβολὴν τῆς δόσεως, ἀλλ᾽ ἔμενε καρτερῶν· ἡμεῖς δὲ μυρίων ἁμαρτημάτων γέμοντες, πονηρῷ συνειδότι συζῶντες, οὐδὲ μίαν εὔνοιαν περὶ τὸν δεσπότην ἐπιδεικνύμενοι,

A Idcirco namque de his omnibus ſermonem inſtituimus, vt intelligeretis, qua ratione preces Iſaaci ſterilitatem vxoris ſoluerint, & preces temporis tam diuturni. Deprecabatur, inquit, Iſaac pro Rebecca vxore ſua, & exaudiuit eum Deus. *Gen. 25. 21* Noli enim putare Deum illum inuocaſſe, ac ſtatim exauditum fuiſſe: multum enim temporis Deum orando conſumpſit. Ac ſi diſcere velitis quantum, ego vobis illud exactè narrabo. Viginti annorum numerum Deum orando conſumpſit. *Quot annos precatus ſit Iſaac.* Vnde id conſtat? ex ipſa ſeriе narrationis. Volens enim Scriptura B fidem patientiam & philoſophiam iuſti indicare, ne tempus quidem ſiluit, ſed & ipſum declarauit, licet ſubobſcurè, vt negligentiam noſtram excitaret; attamen ignotum eſſe non ſiuit. Audi ergo, quo pacto ſubobſcurè nobis tempus indicarit. Iſaac autem erat quadraginta annorum, inquit, *Gen. 25. 20.* quando accepit Rebeccam filiam Bathuel Syri. Didiciſti, quot annorum eſſet, quando duxit vxorem? quadraginta annorum, inquit, erat, quando Rebeccam accepit. Sed quoniã quot C annorũ eſſet didicimus, cum ſibi matrimonio iunxit vxorem, diſcamus & quando tandem ſuſceperit liberos, & quot annorũ eſſet, cum Iacob genuit, tum videre poterimus, quãto tempore ſterilis vxor manſerit, ac toto illo tempore Iſaacum Deum eſſe deprecatum. Quot igitur annorũ erat, quãdo Iacobũ genuit? Exiit, inquit, Iacob dextera tenens calcaneum fratris ſui: *Gen. 25. 25.* propterea vocauit eum Iacob, illũ autem Eſau. Iſaac autem erat annorum ſexaginta, quando genuit eos. Si ergo cum duxit Rebeccam, quadraginta e- D rat annorum, quando porro filios genuit, liquet viginti annos interim ſterilem vxorem manſiſſe, totóque hoc tẽpore Iſaacum Deum oraſſe. An non igitur erubeſcimus & confundimur, cùm iuſtum videmus annos quadraginta expectaſſe, nec abſtitiſſe: nos verò poſt vnam vel alteram petitionem ſępe deficimus, & indignamur? tametſi hic multam apud Deum fiduciam habebat, & tamen dilationẽ doni non ægrè ferebat, ſed patiẽter expectabat: at nos innumeris onerati peccatis, praua conſcientia torti, nec vllam erga dominum beneuolẽtiam exhibentes,

niſi prius quam eloquuti fueri- A mus, audiamur, animo concidimus, ægreferimus, à precatione abſiſtimus: quo fit vt vacuis ſemper manibus recedamus. Quis ſpatio viginti annorum pro vna re Deum precatus eſt ſicut hic iuſtus? vel potius, quis viginti ſolos menſes? Heri quidem dicebam multos eſſe, qui negligenter orant, & oſcitantes, ſe extendentes, ac perpetuo ſe huc illuc vertentes, omnem incuriam præ ſe ferunt: hodie vero vitium aliud quod precibus interuenit multo pernicioſius illo reperi. Multi enim pronos in terram ſe proiicientes, terram fronte B ferientes, calidas fundentes lacrymas, acerbè interius ingemiſcentes, extenſis manibus, multumque ſtudium præ ſe ferentes hoc feruore ac promptitudine animi aduerſus propriam ſalutem vtuntur. Nam Deo preces offerunt non pro ſuis delictis, neque vt veniam peccatorum ſuorum petant, ſed hoc ſtudium omne conferunt aduerſus inimicos: ac perinde faciũt, ac ſi quis enſem acuat, nec aduerſus hoſtes illo genere armorum vtatur, ſed eo iugulum ſuum C traiiciat. Sic & iſti non ad obtinendam ſuorum veniam delictorum, ſed ad accelerandum inimicorum ſupplicium precibus vtũtur: quod eſt ſeipſos gladio ſuo transfigere. Hoc autem malignus ille excogitauit, vt nos omni ex parte perdamus, & dum negligentes ſumus, & dum ſtudium aliquod adhibemus. Hi enim hac ſua in precibus incuria Deum irritant, dum per hanc negligentiam contemptum præ ſe ferunt: illi vero ſtudium exhibent, ſed in ſalutis ſuæ perniciem exhibent. Ille, inquit negligens eſt: D hoc mihi ſufficit, vt nihil obtineat: hic diligens eſt attentus. Quid ergo faciam? non poſſum ſtudium eius infringere, neque in eum torporem immittere? alia ratione perniciem in eum machinabor: quo tãdem modo? efficiam vt ſtudio diligentiaq. ad iniquitatem vtatur: iniquum enim eſt aduerſus inimicos preces fundere. Ita fiet, vt non modo nullo reportato lucro ex ſtudio ſuo diſcedat, ſed plus detrimenti patiatur, quam negligentia inuexiſſet. Eiuſmodi ſunt Diaboli machinæ: alios per negligentiam,

Cui ſimiles ſint, qui contra inimicos orant.

A ἂν μὴ, πρὶν ἢ φθέγξασθαι, ἀκουσθῶμεν, ἀλγοῦμεν, ἀποδυσπετοῦμεν, ἀφιστάμεθα τῆς αἰτήσεως. διὰ τοῦτο κεναῖς ἀεὶ ἀναχωροῦμεν χερσί. τίς εἴκοσι ἔτη ὑπὲρ ἑνὸς πράγματος παρεκάλεσε τὸν θεὸν, καθάπερ οὗτος ὁ δίκαιος; μᾶλλον δὲ τίς εἴκοσι μῆνας μόνους; χθὲς μὲν οὖν ἔλεγον, ὅτι πολλοί εἰσιν οἱ μετὰ ῥᾳθυμίας εὐχόμενοι, καὶ χασμώμενοι, καὶ διατεινόμενοι, καὶ μεταστρεφόμενοι συνεχῶς, καὶ ὀλιγωρίᾳ πάσῃ περὶ τὰς εὐχὰς κεχρημένοι. σήμερον δὲ καὶ ἑτέραν βλάβην εὗρον ταῖς εὐχαῖς προσγινομένην ὀλεθριωτέραν ἐκείνης. πολλοὶ γὰρ πρηνεῖς ἑαυτοὺς ῥίπτοντες, B καὶ τῷ μετώπῳ τὴν γῆν τύπτοντες, καὶ θερμὰ προχέοντες δάκρυα, καὶ πικρὸν κάτωθεν στενάζοντες, καὶ τὰς χεῖρας ἐκτείνοντες, καὶ πολλὴν σπουδὴν ἐπιδεικνύμενοι, τῇ θερμότητι ταύτῃ καὶ τῇ προθυμίᾳ κατὰ τῆς οἰκείας κέχρηνται σωτηρίας. οὐ γὰρ ὑπὲρ τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων παρακαλοῦσι τὸν θεὸν, οὐδὲ συγγνώμην αἰτοῦσι τῶν πλημμεληθέντων αὐτοῖς, ἀλλὰ τὴν σπουδὴν ταύτην κατὰ τῶν ἐχθρῶν κενοῦσιν ἅπασαν· ταὐτὸν ποιοῦντες, ὥσπερ ἂν εἴ τις τὸ ξίφος ἀκονήσας, μὴ κατὰ τῶν πολεμίων χρῷτο τῷ ὅπλῳ, ἀλλὰ C διὰ τῆς οἰκείας αὐτὸ δέρης ὠθοῖ. οὕτω καὶ οὗτοι οὐχ ὑπὲρ τῆς ἀφέσεως τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ κατὰ τῆς τιμωρίας τῶν ἐχθρῶν ταῖς εὐχαῖς κέχρηνται· ὅπερ ἐστὶ, καθ' ἑαυτῶν τὸ ξίφος ὠθεῖν. ἐπενόησε δὲ καὶ τοῦτο ὁ πονηρὸς, ἵνα πανταχόθεν ἑαυτοὺς ἀπολλύωμεν, καὶ διὰ ῥᾳθυμίας, καὶ διὰ σπουδῆς. οἱ μὲν γὰρ τῇ περὶ τὰς εὐχὰς ὀλιγωρίᾳ παροξύνουσι τὸν θεὸν, τὴν καταφρόνησιν διὰ τῆς ῥᾳθυμίας ἐπιδεικνύμενοι· οἱ δὲ ἐπειδὰν σπουδὴν ἐπιδείκνυνται, τῇ σπουδῇ πάλιν κατὰ τῆς ἑαυτῶν ἐπιδείκνυνται σωτηρίας. D ὁ δεῖνα, φησι, ῥᾳθυμεῖ. ἀρκεῖ μοι πρὸς τὸ μηδενὸς αὐτὸν ἐπιτυχεῖν. οὗτος σπουδαῖός ἐστι καὶ διεγηγερμένος. τί οὖν ἵνα γένηται; οὐ δύναμαι ἐκλῦσαι τὴν σπουδὴν, οὐδὲ εἰς ὀλιγωρίαν ἐμβαλεῖν; ἑτέρως αὐτῷ περιοδεύσω τὴν ἀπώλειαν. πῶς; εἰς παρανομίαν τῇ σπουδῇ χρήσασθαι παρασκευάσω. τὸ γὰρ κατὰ τῶν ἐχθρῶν εὔχεσθαι, παράνομόν ἐστιν. ἀπελεύσεται τοίνυν οὐ μόνον οὐδὲν κερδάνας ἀπὸ τῆς σπουδῆς, ἀλλὰ καὶ πλείονα τὴν βλάβην ὑπομείνας τῆς διὰ ῥᾳθυμίας. τοιαῦται αἱ τοῦ διαβόλου μηχαναί. τοὺς μὲν διὰ τῆς ῥᾳθυμίας,

τοὺς δὲ δι' αὐτῆς ἀπόλλυσι τῆς σπουδῆς, ὅταν μὴ κατὰ νόμους αὕτη γίνηται. ἀλλὰ καὶ αὐτῶν ἄξιον ἀκοῦσαι τῶν ῥημάτων τῆς εὐχῆς, καὶ πῶς παιδικῆς ἐστι διανοίας τὰ ῥήματα, πῶς νηπιώδους ψυχῆς. αἰσχύνομαι μὲν οὖν αὐτὰ μέλλων ἐρεῖν, πλὴν ἀνάγκη πάντως εἰπεῖν καὶ μιμήσασθαι τὴν ἀπαίδευτον γλῶτταν ἐκείνην. τίνα οὖν ἐστι τὰ ῥήματα; ἐκδίκησόν με ἐκ τῶν ἐχθρῶν μου· δεῖξον αὐτοῖς, ὅτι θεὸν ἔχω κἀγώ. οὐ τότε μανθάνουσιν, ἄνθρωπε, ὅτι θεὸν ἔχομεν, ὅταν ἀγανακτῶμεν καὶ ὀργιζώμεθα καὶ δυσχεραίνωμεν· ἀλλ' ὅταν ἐπιεικεῖς ὦμεν καὶ πρᾶοι καὶ ἥμεροι, καὶ πᾶσαν ἀσκῶμεν φιλοσοφίαν. οὕτω καὶ ὁ θεὸς εἶπε· Λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ἔργα ὑμῶν, καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. οὐκ ἐννοεῖς ὅτι ὕβρις ἐστὶν εἰς τὸν θεὸν, τὸ αἰτεῖν κατὰ τῶν ἐχθρῶν τὸν θεόν; καὶ πῶς ὕβρις ἐστί, φησιν; ὅτι αὐτὸς εἶπεν, Εὔχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν ὑμῶν, καὶ τὸν θεῖον τοῦτον εἰσήγαγε νόμον. ὅταν οὖν τὸν νομοθέτην ἀξιοῖς τοὺς οἰκείους παραλῦσαι νόμους, καὶ παρακαλῇς αὐτὸν ἀντινομοθετεῖν αὐτῷ, καὶ τὸν σε κωλύσαντα κατεύχεσθαι τῶν ἐχθρῶν ἱκετεύῃς ἀκοῦσαί σου κατευχομένου τῶν ἐχθρῶν, οὐκ εὔχῃ τοῦτο ποιῶν, οὐδὲ παρακαλεῖς, ἀλλ' ὑβρίζεις τὸν νομοθέτην, καὶ παροινεῖς εἰς τὸν μέλλοντα διδόναι σοι τὰ ἀγαθὰ τὰ ἀπὸ τῆς εὐχῆς. καὶ πῶς δυνατὸν ἀκουσθῆναι εὐχόμενον, εἰπέ μοι, ὅταν τὸν μέλλοντα ἀκούειν παροξύνῃς; ταῦτα γὰρ ποιῶν εἰς βάραθρον τὴν οἰκείαν ὠθεῖς σωτηρίαν, καὶ κατὰ κρημνοῦ φέρῃ, τὸν ἐχθρὸν ἐπ' ὄψεσι τύπτων τοῦ βασιλέως. εἰ γὰρ καὶ μὴ ταῖς χερσὶ τοῦτο ποιεῖς, τοῖς ῥήμασιν αὐτὸν τύπτεις· ὅπερ οὐδὲ ἐπὶ τῶν ὁμοδούλων ποιῆσαι τολμᾷς. τόλμησον γοῦν ἐπὶ ἄρχοντος τοῦτο ποιῆσαι. κἂν μυρία ᾖς κατωρθωκὼς, τὴν ἐπὶ θάνατον εὐθέως ἀπαχθήσῃ πάντως. εἶτα ἐπὶ ἄρχοντος μὲν οὐ τολμᾷς τὸν ὁμότιμον ὑβρίσαι, ἐπὶ δὲ τοῦ θεοῦ τοῦτο ποιῶν, εἰπέ μοι, οὐ φρίττεις, οὐδὲ δέδοικας ἐν καιρῷ δεήσεως καὶ εὐχῆς ἀγριαίνων οὕτω καὶ ἐκθηριούμενος, καὶ μείζονα ἀγνωμοσύνην ἐπιδεικνύμενος τοῦ τὰ ἑκατὸν ἀπαιτοῦντος δηνάρια; ὅτι γὰρ ἐκείνου οὐ μᾶλλον ὑβρίζεις, αὐτῆς ἄκουσον τῆς ἱστορίας. μυρία τάλαντα ὤφειλέ τις τῷ δεσπότῃ· εἶτα οὐκ ἔχων ἀποδοῦναι, ἠξίου μακροθυμῆσαι,

A alios per ipſum ſtudium perdit, cum non ex præſcripto legum adhibetur. Sed operæ pretium fuerit verba orationis audire, & quo pacto pueriliſ verba ſint mentis, & animi infantilis. Me quidem pudet illa dicere, neceſſe eſt tamē omnino vt ea dicamus, & indoctam linguam illā imitemur. Quænam igitur illa ſunt verba? Vindica me de inimicis meis: oſtende illis me quoque Deum habere. Non tum Deum nos habere diſcūt, mi homo, cum nos indignamur, & iraſcimur, & ægrefe-rimus: ſed cum modeſti ſumus, mites & humani, omnemque philoſophiam exercemus. B Ita quoque dixit Deus: Luceat lux veſtra coram hominibus, vt videant opera veſtra bona, & glorificent patrem veſtrum, qui in cœlis eſt. Non animaduertis iniuriam te facere Deo, cum Deum aduerſus inimicos rogas? Quo tandem pacto, inquit, Deo fit iniuria? Quoniam ipſe dixit: Orate pro inimicis veſtris, & diuinam hanc legem inuexit. Cum igitur legiſlatorem rogas, vt ſuas violet leges, & hortaris, vt ſuis contrarias leges ferat; & eum qui prohibuerat, ne aduerſus inimicos o- C rares, precaris, vt te aduerſus inimicos orantem audiat, non oras, dum id facis neque hortaris, ſed legiſlatori contumeliam infers, & in eum inſoleſcis, qui bona tibi largiturus erat, quæ occaſione precum obueniunt. Et quo pacto fieri quæſo poteſt, vt audiaris, dum oras, vt eum qui eſt auditurus irrites? Hæc enim dum facis, in barathrum ſalutem tuā impellis, & in præcipitiū ruis, dum inimicū in cōſpectu Regis percutis. Quāuis enim manibus id non facias, verbis tamē eū percutis: quod ęrga cōſeruos pręſtare nō audes. D Aude igitur id agere magiſtratu ſpectāte: licet innumera tua ſint rectè facta, omnino cōfeſtim ad mortē abduceris. Ergone corā magiſtratu non audes æqualē afficere contumelia: corā Deo vero qui id facis, nō quęſo tremis, non times dū orationis tēpore ac precū ſic excandeſcis & efferaris, ac maiorem prę te fers iniquitatē illo qui centum denarios repetebat? Quod enim tu maiorē iniuriā inferas, audi quo pacto teſtetur hiſtoria. Decies mille talēta quiſpiā domino debebat: deinde cū nō haberet, vnde redderet, orabat,

Oratio eorum qui vindicta delectantur

Matt. 5. b

Matt. 18. 24.

vt patienti animo erga ſe eſſet, vt vendita vxore domo, ac filiis debitum domino ſuo perſolueret. Cum autem illum dominus lamentantem videret, miſeratione commotus eſt, & dena millia talentorum remiſit. Egreſſus ille cùm alterum ſeruum inueniſſet, qui centum denarios ipſi debebat, ſuffocans eum multa cum crudelitate atque immanitate repetebat. His auditis dominus in carcerem eum conieciit, & quod prius remiſerat, debitum denum millium talentorum illi turſus impoſuit, & ille ſuæ in conſeruum crudelitatis pœnas dedit. At tu quanto iniquior illo ac ſtupidior euaſeris, qui aduerſus inimicos precaris, vide. Ille dominum non rogabat, vt denarios centum repeteret, ſed ipſe repetebat centum denarios: tu vero domini ad impudentem ac prohibitam repetitionem cohortaris. Atque ille quidem non in oculis domini, ſed foris conſeruum ſuffocabat: at tu in ipſo tempore orationis ſtans coram Rege, id facis. Quod ſi ille cum neque dominum ad repetendum eſſet hortatus, & poſtquam egreſſus fuiſſet, hoc faceret, nullam eſt veniam conſequutus, tu qui dominum ad hanc vetitam ſolutionem impellis, & in eius conſpectu hæc agis, quo non ſupplicio quæſo mulctaberis? At inflammatur animus tuus ira ex recordatione inimicitiæ, & intumeſcit, & cor commouetur, ac dum acceptæ iniuriæ meminiſti, animi tumorem non potes reprimere: tu vero iſti oppone excandeſcentiæ peccatorum tuorum memoriam, ac futuri iudicij timorem. Recordare quàm multorum apud dominum reus ſis, teque iſtorum omniū pœnis obnoxium eſſe, tum omnino metus iſte iracundiam illam vincet, quandoquidem hæc quoque paſſio longe eſt illa potentior. Recordare gehennæ, pœnarum ac ſuppliciorum tempore orationis, ac ne in mentem quidem veniet inimicus. Contere animum tuum, mentem humilia tuorum recordatione delictorum, ac ne moleſtiam quidem vllam iracundia exhibebit. Sed hoc illud eſt vnde cuncta mala naſcuntur, quod in aliorum quidē peccata diligenter inquiramus, noſtra vero negligenter admodū prætereamus. At contrariū agendū eſſet,

Quantum ſit peccatū vltionem petere inimicorum.

A ἵνα πραθείσης αὐτοῦ τῆς γυναικὸς καὶ τῆς οἰκίας καὶ τῶν παίδων, διαλύσηται τὸ ὄφλημα τὸ δεσποτικόν. ἰδὼν δὲ αὐτὸν ὀδυρόμενον ὁ δεσπότης κατηλέησε καὶ τὰ μύρια ἀφῆκε τάλαντα. ἐξελθὼν ἐκεῖνος καὶ εὑρὼν οἰκέτην ἕτερον ὀφείλοντα αὐτῷ δηνάρια ἑκατὸν, ἄγχων ἀπῄτει μετὰ πολλῆς τῆς ὠμότητος καὶ τῆς ἀπανθρωπίας. ἀκούσας ταῦτα ὁ δεσπότης ἐνέβαλεν αὐτὸν εἰς τὸ δεσμωτήριον, καὶ ὃ πρότερον ἀφῆκεν ὄφλημα τῶν μυρίων ταλάντων, ἐπέθηκεν αὐτῷ πάλιν, καὶ τῆς εἰς τὸν σύνδουλον ὠμότητος ἔδωκε τὴν τιμωρίαν ἐκεῖνος. σὺ δὲ κἀκείνου θέα πόσον ἀγνω- B μονέστερος καὶ ἀναισθητότερος γέγονας, τῶν ἐχθρῶν κατευχόμενος. ἐκεῖνος οὐχὶ τὸν δεσπότην ἠξίου ἀπαιτῆσαι, ἀλλ' αὐτὸς ἀπῄτει τὰ ἑκατὸν δηνάρια· σὺ δὲ καὶ τὸν δεσπότην ἐπὶ τὴν ἀπαίτησιν ταύτην τὴν ἀναίσχυντον καὶ κεκωλυμένην παρακαλεῖς. κἀκεῖνος μὲν οὐκ ἐπ' ὄψεσι τοῦ κυρίου, ἀλλ' ἔξω τὸν σύνδουλον ἦγχε· σὺ δὲ ἐν αὐτῷ τῷ καιρῷ τῆς εὐχῆς παρεστὼς τῷ βασιλεῖ ταῦτα ποιεῖς. εἰ δὲ ἐκεῖνος οὔτε τὸν δεσπότην παρακαλέσας ἐπὶ τὴν ἀπαίτησιν, καὶ μετὰ τὸ ἐξελθεῖν ταῦτα ποιῶν, οὐδεμιᾶς ἔτυχε συγ- C γνώμης· σὺ καὶ τὸν δεσπότην ἐπὶ τὴν κεκωλυμένην ταύτην ἔκτισιν διεγείρων, καὶ ἐπ' ὄψεσιν αὐτοῦ ταῦτα ποιῶν, ποίας οὐ δώσεις τιμωρίας, εἰπέ μοι; ἀλλὰ φλεγμαίνει σοῦ τῇ μνήμῃ τῆς ἔχθρας ἡ διάνοια καὶ οἰδεῖ, καὶ ἀνέστηκεν ἡ καρδία, καὶ τοῦ λελυπηκότος ἀναμιμνησκόμενος, οὐ δύνασαι καταστεῖλαι τὸ οἴδημα τῶν λογισμῶν; ἀλλ' ἀντίστησον τῇ φλεγμονῇ ταύτῃ τὴν ἀπὸ τῶν σῶν ἁμαρτημάτων μνήμην, τὸν ἀπὸ τῆς μελλούσης κολάσεως φόβον. ἀναμνήσθητι πόσων ὑπεύθυνος εἶ τῷ δεσπότῃ, καὶ ὅτι πάντων ἐκείνων δί- D κας ὀφείλεις αὐτῷ· καὶ κρατήσει πάντως οὗτος ὁ φόβος τῆς ὀργῆς ἐκείνης, ἐπειδὴ καὶ πολὺ δυνατώτερον τοῦτο ἐκείνου τοῦ πάθους. ἀναμνήσθητι γεέννης καὶ κολάσεως καὶ τιμωρίας κατὰ τὸν καιρὸν τῆς εὐχῆς, καὶ οὐδὲ εἰς νοῦν λαβεῖν δυνήσῃ τὸν ἐχθρόν. σύντριψον τὴν διάνοιαν, ταπείνωσον τὴν ψυχὴν τῇ μνήμῃ τῶν σοι πεπλημμελημένων, καὶ οὐδὲ ἐνοχλῆσαι δυνήσεταί σοι θυμός. ἀλλὰ τοῦτό ἐστι τὸ πάντων αἴτιον τῶν κακῶν, ὅτι τὰ μὲν τῶν ἄλλων ἁμαρτήματα μετὰ πολλῆς ἐξετάζομεν τῆς ἀκριβείας, τὰ δὲ ἡμέτερα μετὰ πολλῆς παραπεμπόμεθα τῆς ῥᾳθυμίας. τοὐναντίον δὲ ποιεῖν

ἐγχεῖν· τὰ μὲν οἰκεῖα κακὰ ἄληστα ἔχειν, τῶν δὲ ἀλλοτρίων μηδέποτε ἔννοιαν λαμβάνειν. ἂν τοῦτο ποιῶμεν, καὶ τὸν θεὸν ἕξομεν ἵλεων, καὶ τοῖς πλησίον παυσόμεθα ἀθάνατα ὀργιζόμενοι, καὶ ἐχθρὸν οὐδένα οὐδέποτε ἕξομεν· εἰ δὲ καὶ σχοίημέν ποτε, ταχέως καὶ τὴν ἀπέχθειαν καταλύσομεν, καὶ τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων ταχεῖαν λάβωμεν συγχώρησιν. ὥσπερ γὰρ ὁ τῶν πλησίον μνησικακῶν οὐκ ἀφίησι τὴν ἐπὶ τοῖς οἰκείοις ἁμαρτήμασι καταλυθῆναι κόλασιν, οὕτως ὁ καθαρὸς ὢν ὀργῆς, καθαρὸς καὶ ἁμαρτημάτων ἔσται ταχέως. εἰ γὰρ ἡμεῖς οἱ πονηροὶ καὶ θυμῷ δουλεύοντες, διὰ τὸ τοῦ θεοῦ πρόσταγμα πάντα τὰ εἰς ἡμᾶς παρορῶμεν ἁμαρτήματα, πολλῷ μᾶλλον ὁ φιλάνθρωπος καὶ ἀγαθὸς καὶ παντὸς καθαρὸς ὢν πάθους παραβλέψεται ἡμῶν τὰ πλημμελήματα, τῆς εἰς τὸν πλησίον φιλοφροσύνης, ἐν τῇ τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων συγχωρήσει, τὴν ἀμοιβὴν ἡμῖν ἀποδιδούς· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

A propriorum quidem nunquam obliuiſcendum eſſet, aliena nunquam oporteret mente verſare. Id ſi faciamus, & Deus propitius nobis erit, & immortali odio proximum proſequi deſinemus, & nullum vnquam habebimus inimicum. Quin ſi quando habeamus, odium cito deponemus, & celerem peccatorum veniam obtinebimus. Nam quemadmodum is, qui acceptarum à proximo iniuriarũ memor eſt, dimitti pœnas minimè ſinit, quas ſuis peccatis meretur: ita qui ab ira immunis eſt, cito etiam immunis erit à peccatis. Si enim nos improbi, B & iræ ſeruientes, ob Dei mandatum omnia in nos commiſſa peccata deſpicimus: multo magis benignus ac bonus dominus, cum ab omni perturbatione ſit purus, delicta noſtra diſſimulabit, & noſtrorum remiſſione peccatorum, exhibitam proximo comitatem & humanitatem remunerabitur. Quam vtinam nobis omnibus aſſequi contingat gratia & benignitate domini noſtri Ieſu Chriſti, cui gloria & imperium in ſecula ſeculorum. Amen.

C

Ὅτι ἐπικίνδυνον καὶ τοῖς λέγουσι, καὶ τοῖς ἀκούουσι τὸ πρὸς χάριν δημηγορεῖν, καὶ ὅτι χρήσιμον καὶ δικαιοσύνη μεγίστη, τὸ κατηγορεῖν τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων.

Rem eſſe periculi plenam cùm ijs qui dicunt, tum ijs qui audiunt ad gratiam concionari: atque vtile eſſe, & iuſtitiam maximam propria incuſare peccata.

Eodem interprete.

Ἱκανῶς ὑμῶν οἶμαι καθηψάμεθα πρῴην, καὶ βαθυτέραν ἐδώκαμεν τὴν πληγήν· οὐκοῦν ἀνάγκη θεραπεῦσαι τήμερον, καὶ προσηνέστερα ἐπιθεῖναι τὰ φάρμακα. οὗτος γὰρ ἄριστος ἰατρείας τρόπος, μὴ μόνον τέμνειν, ἀλλὰ καὶ ἐπιδεσμεῖν τὰ ἕλκη· οὗτος θαυμαστὸς διδασκαλίας νόμος, μὴ μόνον ἐπιτιμᾷν, ἀλλὰ καὶ παρακαλεῖν καὶ παραμυθεῖσθαι. οὕτω καὶ Παῦλος ἐκέλευσεν· Ἔλεγξον, ἐπιτίμησον, παρακάλεσον. ἐάν τε παρακαλῇ τις διόλου, ῥαθυμοτέρους ποιεῖ τοὺς ἀκροατάς· ἐάν τε ἐπιτιμᾷ μόνον, τραχυτέρους ἐργάζεται. οὐ γὰρ δυνάμενοι τὸ φορτίον τῶν διηνεκῶν ἐλέγχων ἐνεγκεῖν, ἀποπηδῶσιν εὐθέως. διὸ χρὴ ποικίλον τινὰ εἶναι τὸν τῆς διδα-

SAtis, opinor, vos nuper increpauimus, ac profundiorem plagã inflixim⁹: itaque neceſſe eſt hodie medeamur, ac mitiora me- D dicamenta quædam apponamus. Hic enim optimus eſt medicinæ modus, vt non modo ſecentur vlcera, verum etiam obligentur: hæc præclara doctrinæ lex eſt, vt non modo reprehendantur diſcipuli, verumetiam cohortationibus & cõſolationibus adiuuentur. Ita quoque Paulus fieri iuſſit. Argue, increpa, exhortare. *1. Tim. 4.* Quod ſi ſemper exhortetur quiſpiam, negligentiores reddit auditores: ſi tantum increpet, aſperiores efficit. Cum enim aſſiduarum onus reprehenſionũ ferre non poſſint, confeſtim abſcedunt. Quocirca varius quidam adhibendus

eſt docendi modus. Quando igitur ſuperiori collecta cuiuſque mentem acrius ſermo perſtrinxit, leniori nunc docendi modo nobis eſt opus hodierno die, ac doloribus, quos reprehenſiones inuſſerunt, neceſſe eſt tanquã oleum lenitatẽ ſermonis inſtillemus, ſi prius vobis in memoriam reprehenſiones ipſas reuocauerimus. Legem Pauli vobis nuper de ſacramentorum participatione recitauimus, qua cuncti, qui myſteriis initiati ſunt, obſtringuntur. Hæc autem lex erat: nihil enim rurſus illã prohibet recitari: Probet autem ſeipſum vnuſquiſque, & ſic de pane illo edat, & de calice bibat. Sciunt, qui myſteriis initiati ſunt, quid dicamus, & quis hic panis ſit, quiſue calix. Qui enim manducat & bibit, inquit, indignè Domino, reus erit corporis & ſanguinis Domini. Hanc vobis legem recitauimus, & verborum ſenſum expoſuimus. Diximus, quid ſit, reus erit corporis & ſanguinis Domini, eaſdem nimirum pœnas daturũ, quas & illi, qui Chriſtum crucifixere, ſuſtinebunt. Nam quemadmodũ homicidæ illi rei facti ſunt ſanguinis, ſic & iſti qui ſacramentis indignè communicãt. Hoc enim eſt, reus erit corporis & ſanguinis Domini. Videbatur dictum illud planè modum excedere, atque intolerabiles minæ cenſebãtur: rationem adiunximus ductã ab exemplo, quæ mirificè quadrabat. Vt enim ſiue quis regiam purpuram diſcindat, inquiebam, ſiue luto coinquinet, ex æquo Regem, qui ea indutus eſt, afficit contumelia: ſic nimirum hoc loco cum illi, qui dominicum corpus necarunt, tum qui immunda recipiunt anima, parem iniuriam regio inferũt veſtimento. Diſciderũt quidem illud in cruce Iudæi: coinquinat autem is, qui immunda ſuſcipit illud anima: itaq; licet diuerſa peccata ſint, tamen æqualis eſt iniuria. Hoc multos perſtrinxit, hoc multos perturbauit, & conſciẽtiam auditorum pupugit, nec auditorum tantùm, ſed meam; qui ad vos ſermonem habeo, priuſquam veſtram. Cõmunis eſt quippe doctrina, communia ſunt vulnera: quapropter & communia adhibeo medicamenta. Hoc diuinæ benignitatis opus fuit, vt & is qui ſermonem habet, & qui audiunt, iiſdem ſubiaceant legibus,

Lex Pauli de iis qui indignè communicant.

A σκαλίας τὸν τρόπον. ἐπειδὴ γὰρ τῇ προτέρᾳ σφοδρότερον τὴν ἑκάστου διάνοιαν ἔδακεν ὁ λόγος, προσηνεστέρας ἡμῖν δεῖ τῆς διδασκαλίας τήμερον, καὶ ταῖς ἐκ τῶν ἐλέγχων γενομέναις ὀδύναις, ὥσπερ ἔλαιον, ἀναγκαῖον ἐπιστάξαι τοῦ λόγου τὸ προσηνές, πρότερον αὐτῶν ὑμᾶς ἀναμνήσαντες τῶν ἐλέγχων. ἀνέγνωμεν ὑμῖν πρῴην τὸν Παύλου νόμον περὶ τῆς τῶν μυστηρίων κοινωνίας κείμενον τοῖς μεμυημένοις ἅπασιν. ὁ δὲ νόμος οὗτος ἦν. οὐδὲν γὰρ κωλύει καὶ νῦν αὐτὸν ἀναγνῶναι πάλιν. Δοκιμαζέτω δὲ ἕκαστος ἑαυτὸν, καὶ οὕτως ἐκ τοῦ ἄρτου ἐσθιέτω, καὶ ἐκ τοῦ ποτηρίου πινέτω.
B ἴσασιν οἱ μεμυημένοι τὰ λεγόμενα, καὶ τίς μὲν ὁ ἄρτος, τί δὲ τὸ ποτήριον. Ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων, φησὶν, ἀναξίως τοῦ κυρίου, ἔνοχος ἔσται τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ κυρίου. τοῦτον ὑμῖν τὸν νόμον ἀνέγνωμεν, ἐξηγησάμεθα δὲ καὶ τὴν διάνοιαν τοῦ ῥητοῦ. εἴπομεν τί ἐστιν, ἔνοχος ἔσται τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ κυρίου, ὅτι τὴν αὐτὴν δώσει δίκην, ὅσην ὑποστήσονται τιμωρίαν οἱ σταυρώσαντες τὸν Χριστόν. καθάπερ γὰρ ἐκεῖνοι, φησιν, οἱ σφαγεῖς ἔνοχοι ἐγένοντο τοῦ αἵματος, οὕτω καὶ οὗτοι οἱ ἀναξίως κοινωνοῦντες
C τῶν μυστηρίων. τοῦτο γάρ ἐστιν, ἔνοχος ἔσται τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ κυρίου. ἐδόκει πολλὴν ὑπερβολὴν ἔχειν τὸ εἰρημένον, ἀφόρητος εἶναι ἡ ἀπειλή. προσεθήκαμεν καὶ λογισμὸν ἐκ παραδείγματος ἀκολουθίαν ἔχοντα πολλήν. ὥσπερ γὰρ, ἔφην, ἄν τε διαρρήξῃ τις τὴν πορφυρίδα τὴν βασιλικὴν, ἄν τε μολύνῃ βορβόρῳ, παραπλησίως εἰς τὸν ἐνδεδυκότα αὐτὴν ὑβρίζει βασιλέα· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα· οἵ τε ἀνελόντες τὸ σῶμα τὸ δεσποτικὸν, οἵ τε ἀκαθάρτῳ δεχόμενοι τῇ διανοίᾳ, ὁμοίως ἐμπαροινοῦσι τῷ ἐνδύματι τῷ βασιλικῷ. διέρρηξαν μὲν οὖν αὐτὸ
D Ἰουδαῖοι τῷ σταυρῷ, μολύνει δὲ καὶ ὁ ἀκαθάρτῳ δεχόμενος αὐτὸ ψυχῇ· ὥστε εἰ καὶ διάφορα τὰ τῆς παρανομίας, ἀλλὰ τὰ τῆς ὕβρεως ἴσα. τοῦτο πολλῶν καθήψατο, τοῦτο πολλοὺς ἐθορύβησεν· ἔδακε τὸ συνειδὸς τῶν ἀκροατῶν, μᾶλλον δὲ οὐχὶ τῶν ἀκουόντων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐμοῦ τοῦ λέγοντος πρὸς ὑμᾶς. κοινὴ γὰρ ἡ διδασκαλία, κοινὰ τὰ τραύματα· διὸ καὶ κοινὰ τὰ φάρμακα ἐπιτίθημι. τοῦτο τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας ἐγένετο ἔργον, ὥστε καὶ τὸν λέγοντα καὶ τοὺς ἀκούοντας τοῖς αὐτοῖς ὑποκεῖσθαι νόμοις,

τῆς αὐτῆς κοινωνῶσι φύσεως, ὁμοίως ἕκαστοι ὑπεύθυνοι εἶναι παραβαίνοντα. διὰ τί; ἵνα μετὰ συμμετρίας ποιῆται τὴν ἐπιτίμησιν, ἵνα συγγνωμονικὸς γένηται τοῖς ἁμαρτάνουσιν, ἵνα ἀναμιμνησκόμενος τῆς οἰκείας ἀσθενείας μὴ ἀφόρητον ποιῆται τὸν ἔλεγχον. διὰ τοῦτο οὐκ ἀγγέλους ἐκ τῶν οὐρανῶν καταγαγὼν ὁ θεὸς τῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει διδασκάλους ἐπέστησεν, ἵνα μὴ διὰ τὸ τῆς φύσεως ὑπερέχον, καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας τὴν ἄγνοιαν, ἀφειδέστερον ποιῶνται τὰς καθ' ἡμῶν ἐπιτιμήσεις· ἀλλὰ ἀνθρώπους θνητοὺς ἔδωκε διδασκάλους καὶ ἱερέας, ἀνθρώπους ἀσθένειαν περικειμένους, ἵν' αὐτὸ δὴ τοῦτο, ὅτι τοῖς αὐτοῖς ὑπεύθυνοι εἶναι καὶ τὸν λέγοντα καὶ τοὺς ἀκούοντας, χαλινὸς γένηται τῇ τοῦ λέγοντος γλώττῃ, μὴ συγχωρῶν πέρα τοῦ μέτρου ποιεῖσθαι τὰς κατηγορίας. καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, αὐτὸς ὁ Παῦλος ὁ τὸν νόμον ἐκθεὶς, καὶ ταύτην ἡμᾶς ἐδίδαξε τὴν αἰτίαν, οὕτως εἰπών· Πᾶς γὰρ ἱερεὺς ἐξ ἀνθρώπων λαμβανόμενος, ὑπὲρ ἀνθρώπων καθίσταται, μετριοπαθεῖν δυνάμενος τοῖς ἀγνοοῦσι καὶ πλανωμένοις. πόθεν καὶ διὰ τί; Ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς περίκειται ἀσθένειαν. ὁρᾷς ὅτι ἡ ἀσθένεια τῆς συμπαθείας ὑπόθεσις γίνεται, καὶ τὸ συγγενὲς τῆς φύσεως οὐκ ἀφίησιν εἰς ἀμετρίαν ποτὲ ἐκπεσεῖν τὸν ἐπιτιμῶντα, κἂν σφόδρα φιλονεικῇ; τίνος δὲ ἕνεκεν ταῦτα εἶπον; ἵνα μὴ λέγητε, ὅτι σὺ καθαρὸς ὢν ἁμαρτημάτων, ἀπηλλαγμένος τῆς ὀδύνης τῆς κατὰ τὴν ἐπιτίμησιν, μετὰ πολλῆς ἐξουσίας ἐπιφέρεις ἡμῖν βαθυτέραν τὴν τομήν. ἐγὼ γὰρ πρότερος αἰσθάνομαι τῆς ὀδύνης, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ὑπεύθυνός εἰμι τοῖς ἁμαρτήμασι. Πάντες γάρ ἐσμεν ἐν ἐπιτιμίοις· καὶ, Οὐδεὶς καυχήσεται ἁγνὴν ἔχειν καρδίαν. ὥστε οὐκ ἐν ἀλλοτρίοις φιλοσοφῶν κακοῖς, οὐδὲ ἐξ ἀπανθρωπίας τινὸς, ἀλλ' ἀπὸ κηδεμονίας πολλῆς τοὺς ἐλέγχους ἐποιησάμην ἐκείνους. ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν τὰ σώματα ἰατρευόντων, ὁ μὲν ἐπάγων τὴν πληγὴν, οὐδεμίαν λαμβάνει τῆς πληγῆς αἴσθησιν, ὁ δὲ τεμνόμενος, οὗτός ἐστιν ὁ διαπονούμενος ταῖς ἀλγηδόσι μόνος. ἐπὶ δὲ τῶν τὰς ψυχὰς θεραπευόντων οὐχ οὕτως (εἰ μήπηγε σφάλλομαι ἐξ ἐμαυτοῦ τὰ τῶν λοιπῶν δοκιμάζων) ἀλλ' αὐτὸς πρότερος ὀδυνᾶται ὁ λέγων, ἡνίκα ἂν ἑτέροις ἐπιτιμᾷ. οὐδὲ γὰρ οὕτως ἐλεγχόμενοι παρ' ἑτέρων ἀλγοῦμεν,

A eiuſdem participes ſint naturę, pariter reus & quiſque ſit, vbi tranſgreſſus legem fuerit. Qua de cauſſa? vt moderatam adhibeat increpationem, vt indulgentior fiat in eos qui peccant, vt ne propriæ memor imbecillitatis intolerandam adhibeat reprehenſionē. Propterea non Angelos è cœlo delapſos magiſtros humanæ naturæ præfecit, ne propter excellentiam naturę, atque humanę infirmitatis ignorationem aſperiores reprehenſiones nobis adhiberent: ſed homines mortales magiſtros ac ſacerdotes conceſſit, homines infirmitate circundatos, vt hoc *Moderata debet eſſe reprehēſio.*
B ipſo, quod eiſdem obnoxius ſint, & is qui ſermonem habet, & illi qui audiunt, concionatoris linguæ frænum iniiciatur, quod eum non ſinat vltra modum ſuas caſtigationes extendere. Atque hoc verum eſſe declarat Paulus, qui legem illam tulit, & hāc cauſſam nos docuit his verbis vtens: Omnis enim Pontifex ex hominibus aſſumptus pro hominibus conſtituitur, qui condolere poſſit iis, qui ignorant, & errant. Qua occaſione, & cur tandem? Quoniam & ipſe cir- *Heb. 5. 2*
C cundatus eſt infirmitate. Vides infirmitatem compaſſionis occaſionem eſſe, neque ſinere cognationem naturæ, vt quis in reprehendendo modum excedat, etſi vehementer contendat? Sed quam ob cauſſam iſta dixi? Ne forte dicatis: Tu qui mundus es à peccatis, & à moleſtia, quam increpatio parit, immunis ac liber es; magna cum poteſtate profundiorem nobis ſectionem infligis. Siquidem ego prior moleſtiam ſentio, quandoquidem & ipſe obnoxius ſum peccatis. Omnes enim in correptio- *Eccli. 8. 6.*
D nibus ſumus, & Nemo gloriabitur caſtum ſe habere cor: itaque non quod in alienis philoſopharer malis, neque ex inhumanitate quapiam, ſed præ nimia ſolicitudine reprehenſiones illas adhibui. Nam in corporum quidem curatione, qui plagam infligit, nullum plagæ ſenſum capit, ſed ille, qui ſecatur, ſolus doloribus cruciatur: at in animarum curatione non ita (niſi forte fallar, dum ex meis de aliorum rebus iudico) ſed ipſe prior cruciatur, qui concionem habet, quando cæteros increpat. Neque enim ſic à cæteris reprehenſi dolemus, *Prou. 20. 9*

ac ſi alios reprehendamus ob peccata, quorum ipſi rei ſimus. Statim enim concionatorem obiurgat conſcientia, quodque ſe videat, magiſterij dignitate decoratum in eadem cum diſcipulis peccata prolabi, atque iiſdem reprehēſionibus indigere, grauiorem concionatori dolorem inurit. Atque hæc non ſine cauſſa nunc conqueror, ſed quoniam permulti eorum quæ dicta ſunt acerbitatem non ferentes, cum hinc receſſiſſent, accedentes indignabantur, & excandeſcebāt. Auocas nos, aiebant, à ſacra menſa, & à communione repellis. Idcirco hæc dicere ſum coactus vt intelligatis me non auocare, ſed potius conuocare, non repellere, nec arcere, ſed per ipſas reprehenſiones magis allicere. Metus enim denūtiati ſupplicij cum tanquam ignis in ceram in eorum conſcientiā, qui peccant, inciderit, delicta diſſoluit, ac diſcutit, dum ſemper imminet, & puram ac ſplendidam mentem reddens maiorem fiduciam nobis inſerit: porro fiducia concepta maior exoritur animi promptitudo ad frequentem ineffabilium ac tremendorum myſteriorum communionem obeundam. Et quemadmodum qui acerba medicamenta porrigit iis, qui ſtomachi vitio cibos faſtidiunt, ac prauos expurgat humores, deiectum excitat appetitum, & efficit, vt maiori alacritate conſuetos cibos deguſtent: ſic nimirum is qui acerba profert verba, prauiſque mentem cogitationibus purgat, & graue peccatorū onus excutit, efficit, vt conſcientia reſpiret, ac multa cum voluptate dominicum corpus deguſtet. Non eſt igitur ob ea quæ dicta ſunt ſuccenſendum, ſed approbanda ſunt & laudanda. Quod ſi forte imbecilliores ſint quidam, neque defenſionem hanc noſtrā ferant, ita cum illis agam, vt moneam me nō à meipſo latas leges exponere, de cœlo delapſas literas legere, ac proinde neceſſarium eſſe, vt cum hoc mihi creditum ſit miniſteriū aut quæ continentur illis confidenter ac liberè cuncta dicam, & vtilitatem vbique non voluptatem quæram auditorum, aut eorundem odium reformidem, & hoc intempeſtiuo beneficio ſalutem meam ſimul & illorum prodam. Nam & concionatori ſimul & auditoribus

Metus pœnæ peccata minuit.

A ὡς ἐλέγχοντες ἑτέρους ὑπὲρ ἁμαρτημάτων, ὧν ἐσμεν ὑπεύθυνοι. ἐπιλαμβάνεται γὰρ εὐθέως τὸ συνειδὸς τοῦ λέγοντος, καὶ τὸ διδασκαλίας περικείμενον ἀξίωμα, εἰς τὰ αὐτὰ τοῖς μαθηταῖς καταπίπτειν ἁμαρτήματα, καὶ τῶν αὐτῶν δεῖσθαι ἐλέγχων, πικροτέραν τῷ λέγοντι ποιεῖ τὴν ὀδύνην. καὶ ταῦτα οὐχ ἁπλῶς ἀποδύρομαι νῦν. ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοὶ τὸ βάρος τῶν εἰρημένων οὐκ ἐνεγκόντες, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν προσελθόντες ἐδυσχέραινον, ἠγανάκτουν, ἀπάγεις ἡμᾶς, λέγοντες, τῆς ἱερᾶς τραπέζης, καὶ τῆς κοινωνίας ἀποσοβεῖς. διὰ τοῦτο ταῦτα ἠναγκάσθην εἰπεῖν, ἵνα μάθητε ὅτι B οὐκ ἀπάγω, ἀλλὰ συνάγω μᾶλλον· οὐκ ἀποσοβῶ, οὐδὲ ἀπείργω, ἀλλ' ἐπισπῶμαι διὰ τῶν ἐλέγχων πλέον. ὁ γὰρ φόβος τῆς εἰρημένης τιμωρίας, καθάπερ πῦρ εἰς κηρὸν, οὕτως εἰς τὸ συνειδὸς τῶν ἁμαρτανόντων ἐμπίπτων, λύει μὲν ἠρέμα καὶ τήκει τὰ πλημμελήματα διηνεκῶς ἐγκαθήμενος, καθαρὰν δὲ καὶ ἀποστίλβουσαν ἐργαζόμενος τὴν διάνοιαν, πλείονα τὴν παρρησίαν ἡμῖν ἐντίθησιν. ἀπὸ δὲ τῆς παρρησίας καὶ προθυμία πλείων φύοιτ' ἂν πρὸς τὸ συνεχῶς τῶν ἀπορρήτων καὶ φρικτῶν κοινωνεῖν μυστηρίων. καὶ καθά- C περ ὁ πικρὰ φάρμακα τοῖς κακοσίτοις διδοὺς, καὶ τοὺς πονηροὺς ἐκκαθαίρων χυμοὺς, διεγείρει τὴν καταβεβλημένην ὄρεξιν, καὶ μετὰ πλείονος παρασκευάζει τῆς προθυμίας τῆς συνήθους ἅπτεσθαι τροφῆς· οὕτω δὴ καὶ ὁ πικρὰ λέγων ῥήματα, καὶ καθαίρων τοὺς πονηροὺς λογισμοὺς τῆς διανοίας, καὶ τὸ βαρὺ τῶν ἁμαρτημάτων ἀποσκευαζόμενος φορτίον, δίδωσιν ἀναπνεῦσαι τῷ συνειδότι, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἡδονῆς ἀπογεύσασθαι τοῦ σώματος παρασκευάζει τοῦ δεσποτικοῦ. οὐ τοίνυν δυσχεραίνειν ὑπὲρ τῶν εἰρημένων χρὴ, ἀλλ' ἀποδέχεσθαι καὶ D ἐπαινεῖν. εἰ δέ τινες ἀσθενέστερον διάκεινται, καὶ οὐκ ἀνέχονται ταύτης ἡμῶν τῆς ἀπολογίας, ἐκεῖνο ἂν εἴποιμι πρὸς αὐτοὺς, ὅτι οὐκ ἐμαυτοῦ νόμους ὑμῖν ἐξηγοῦμαι, ἀλλ' ἐκ τῶν οὐρανῶν καταβάντα ἀναγινώσκω γράμματα· καὶ ἀνάγκη τὸν ταύτην ἐμπιστευθέντα τὴν διακονίαν, ἢ πάντα μετὰ παρρησίας εἰπεῖν τὰ ἐγκείμενα, τὸ συμφέρον, ἀλλὰ μὴ τὸ ἡδὺ τοῖς ἀκροαταῖς πανταχοῦ ζητοῦντα· ἢ τὴν τῶν ἀκουόντων ὑποφοβούμενον ἀπέχθειαν, καὶ τὴν ἑαυτοῦ καὶ τὴν ἐκείνων προέσθαι σωτηρίαν, διὰ τῆς ἀκαίρου ταύτης χάριτος. ὅτι γὰρ καὶ τῷ λέγοντι καὶ τοῖς ἀκούουσι

σφόδρα

σφόδρα ἐπικίνδυνον τὸ τῶν θείων ἀποκρύπτεσθαί τι νόμων· καὶ ὅτι φόνων ὑπεύθυνοι οἱ διδάσκαλοι κρίνονται, ὅταν μὴ πάντα χωρὶς ὑποστολῆς ἐξηγῶνται τοῦ θεοῦ τὰ δικαιώματα, Παῦλον ὑμῖν τούτων πάλιν παρέξομαι μάρτυρα. διὰ γὰρ τοῦτο συνεχῶς ὑπὲρ ἁπάντων ἐπὶ τὴν ἁγίαν ἐκείνην καταφεύγω ψυχήν, ὅτι χρήσιμοί τινές εἰσι καὶ θεῖοι νόμοι τὰ Παύλου ῥήματα. οὐ γὰρ Παῦλός ἐστιν ὁ λαλῶν, ἀλλ' ὁ Χριστὸς ὁ τὴν ἐκείνου ψυχὴν κινῶν, δι' ἐκείνου γὰρ φθέγγεται πάντα, ἅπερ ἐκεῖνος εἶπε. τί τοίνυν φησὶν ὁ Παῦλος; καλέσας τοὺς τὴν Ἔφεσον οἰκοῦντας, καὶ ἐσχάτην πρὸς αὐτοὺς δημηγορίαν εἰπών, ἐπειδὴ λοιπὸν αὐτῶν ἀφίστασθαι ἤμελλε, διδάσκων τοὺς ἐφεστηκότας αὐτοῖς, ὅτι καθάπερ οἱ τὸ αἷμα ἐκχέοντες τῶν μαθητῶν, οὕτως οἱ τὰ συμφέροντα μὴ λέγοντες αὐτοῖς, εἰσὶν ὑπεύθυνοι κολάσεως καὶ τιμωρίας, οὕτω πως φησί· Καθαρός εἰμι ἐγὼ ἀπὸ τοῦ αἵματος πάντων. διὰ τί; Οὐ γὰρ ὑπεστειλάμην τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι ὑμῖν πᾶσαν τὴν βουλὴν τοῦ θεοῦ· ὡς εἰ ὑπεστείλατο τοῦ μὴ ἀναγγεῖλαι, οὐκ ἦν καθαρὸς ἐκ τοῦ αἵματος, ἀλλ' ὡς ἀνδροφόνος ἐκρίνετο. καὶ μάλα εἰκότως. ὁ μὲν γὰρ ἀνδροφόνος τὸ σῶμα ἀναιρεῖ μόνον, ὁ δὲ πρὸς χάριν δημηγορῶν, καὶ ῥαθυμοτέρους ποιῶν τοὺς ἀκροατάς, τὴν ψυχὴν ἀπόλλυσι· κἀκεῖνος μὲν τῷ παρόντι παραδίδωσι θανάτῳ, οὗτος δὲ τὴν ψυχὴν ἀπόλλυσι καὶ πρὸς τὰς ἀθανάτους παραπέμπει κολάσεις καὶ τιμωρίας. ἆρα οὖν Παῦλος μόνος τοῦτό φησιν; οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ πρὸ Παύλου πάλιν ὁ θεὸς διὰ τοῦ προφήτου τὸ αὐτὸ τοῦτο αἰνίττεται οὕτω λέγων· Σκοπὸν δέδωκά σε τῷ οἴκῳ Ἰσραήλ. τί ἐστι, σκοπόν; σκοπὸς λέγεται, ὁ, τῶν στρατοπέδων κάτω καθημένων ὑψηλὸν καὶ γεώλοφον χωρίον καταλαβών, κἀκεῖθεν ἐπιόντας τοὺς πολεμίους σκοπεύων, καὶ τοῖς κάτω καθημένοις μηνύων τὴν ἔφοδον, καὶ διεγείρων πρὸς τὴν τοῦ πολέμου παράταξιν, ὥστε μὴ ἀφυλάκτοις ἐπιπεσόντας, μετὰ πολλῆς διαχειρίσασθαι τῆς εὐκολίας. ἐπεὶ οὖν πολλὰ τῶν ἐπιόντων δεινῶν οὐχ ὁρῶμεν ἡμεῖς οἱ χαμαὶ βαδίζοντες, ᾠκονόμησεν ἡ τοῦ θεοῦ χάρις, ὥσπερ ἐφ' ὑψηλοῦ χωρίου τῆς προφητείας, τοὺς ἁγίους προφήτας ἑστῶτας, μέλλουσαν τοῦ θεοῦ τὴν ὀργὴν ἡμῖν ἐπιέναι πόρρωθεν προμηνύειν·

A admodum periculoſum eſſe quippiam ex legibus diuinis celare, ac tanquam cædis patratæ reos iudicari doctores, niſi abſque metu cuncta Dei iura, ac decreta promulgent, Pauli vobis teſtimonio comprobabo. Propterea namque in omnibus rebus ad beatam illam animam ſæpe confugio, quod fructuoſæ quædam ſacræque leges Pauli ſint verba. Non enim Paulus eſt, qui loquitur, ſed qui eius animam mouet Chriſtus, ſiquidem per illum cuncta loquitur, quæ ille pronuntiat. Quid igitur ait Paulus? Cum eos qui Epheſum incolebant vocaſ- B ſet, ac poſtremam ad illos concionem habuiſſet, propterea quod ab illis deinceps diſceſſurus erat, vt illorum præſules doceret, non minus quam qui ſanguinem funderent diſcipulorum, eos qui res vtiles celarent pœnis eſſe obnoxios ac ſuppliciis, ita loquitur: Mundus ſum ego à ſanguine omnium. Quid ita? Non enim ſubterfugi, quo minus annuntiarem vobis omne conſilium Dei: itaque ſi ſubterfugiſſet, quo minus annuntiaret, mundus à ſanguine non C fuiſſet, verum vt homicida damnatus eſſet, ac merito ſanè. Nam homicida quidem corpus tantum interficit: qui vero ad gratiam concionatur, & ſegniores reddit auditores, animam perdit: atque ille quidem præſenti morti tradit: hic vero perdit animam, & ad æternas pœnas ſuppliciaque tranſmittit. An igitur ſolus hoc dicit Paulus? Nequaquam, ſed ante Paulum Deus rurſus iſtud ipſum per Prophetam ſubindicat ita dicens: Speculatorem dedi te domui Iſraël. Quid eſt hoc ſpeculatorem? Spe D culator dicitur is, qui dum exercitus inferius conſident, ſublimem & eminentem in colle locum occupat, & inde inuadentes hoſtes ſpeculatur, atque in valle ſedentibus eorũ aduentum denuntiat, vt ad pugnam capeſſendam eos excitet, ne ſi in illos incautos irruant, magna illos cum facilitate contrucident. Quando igitur multa, quę nobis imminent, mala non videmus nos, qui humi verſamur, ita diuina gratia diſponẽte factum eſt, vt tanquã in ſublimi loco prophetię ſtantes prophetę ſancti irruituram in nos iram diuinam à longe prænuntiarent,

Pauli verba quanti facienda.

Act.10.17

Ezech.3. 17.

TTt

vt nos per pœnitentiam reparãtes, animámq; noſtram lapſam erigentes, multo ante infligendam à Deo plagam repellamus. Idcirco ſpeculatorem, inquit, dedi te domui Iſraël, Vt calamitatem imminẽtem pręnunties, quemadmodum hoſtes ille. Neque verò mediocrem pœnam cõcionatori, qui diuinam iram non pręnuntiarit, imponit. Quam vero tandem? Animas eorũ, qui perierint, inquit, de manu tua requiram. Quis igitur eſt ille tã crudelis & inhumanus, & immiſericors, qui concionatori vitio vertat dicenti, déque ira diuina frequẽter verba facienti, cum tãtas luiturus ſit pœnas, ſi tacuerit? Nobis ergo qui cõcionamur, nequaquã prodeſſe, ſi talia ſiluerimus, ſufficienter & propheta nos docuit, & Apoſtolus: ſed neque vobis prodeſſe qui auditis, inde cõſtabit. Nã ſi ego dũ ſileo, peccata ſilentio abſconderẽ rectè ſuccẽſeret vnuſquiſque, ac merito indignaretur, niſi ſilerem: ſin autem quantumuis iam nos ſileamus, omnino neceſſe eſt vt illic delicta manifeſtentur, quid poterit ſilẽtium prodeſſe? Immo nihil proderit, ſed ſummopere nocebit. Nam ſi quidem nũc proloquar, ad pœnitentiam & animi compunctionem inducã: ſin taceam: nũc quidẽ eorum quæ peccauerimus, non recordabimur, neq; pœnitentiam agemus; at in futuro ſæculo nuda & aperta pręoculis noſtris intuebimur, ac fruſtra & incaſsũ lamẽtabimur. Quãdo igitur omnino neceſſe eſt, vt vel illic, vel in hac vita ob delicta cõpũgamur, ſatius eſt vt illud hic poti⁹, & nõ illic fiat: vnde id cõſtat? Ex propheticis verbis, ex Euangelicis. Nam propheta quidẽ ſic ait: In inferno autẽ quis confitebitur tibi? Non quod non cõfiteamur, ſed quod fruſtra illud faciamus. Chriſtus autem per parabolã hoc ipſũ docuit. Erat enim, inquit, Lazarus quidã mendicus vndiq; vlceribus plenus, immedicabili morbo laborãs, alter autem quidã diues pauperi micas nõ impertiebat. Et quid opus eſt parabolam totã percurrere? Quippe noſtis hiſtoriã omnẽ, crudelitatẽ diuitis, quo pacto mendicũ participẽ menſę nõ faceret, egeſtatẽ illius ac famẽ, qua perpetuo cõflictabatur. At hęc in hac vita: poſtquã autẽ mortuus eſt vterq;, videt illum mendicũ in ſinu Abrahæ diues.

Pœna imminet cõcionatori tacenti.

Pſal. 6. 6.

Luc. 16. 19

A ἵνα διὰ τῆς μετανοίας ἑαυτοὺς ἀνακτησάμενοι, καὶ πεπτωκυῖαν ἡμῶν τὴν ψυχὴν ἀνορθώσαντες, τὴν θεήλατον πόρρωθεν ἀποκρουσώμεθα πληγήν. διὰ τοῦτό φησι· σκοπὸν δέδωκά σε τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ ἵνα μέλλουσαν ἐπιέναι τὴν συμφορὰν προμηνύσῃς, καθάπερ ἐκεῖνος τοὺς πολεμίους. καὶ τιμωρίαν δὲ οὐ μικρὰν ἐπιτίθησι τῷ μὴ προλέγοντι τοῦ θεοῦ τὴν ὀργήν. ποίαν δὴ ταύτην; Τὰς ψυχὰς τῶν ἀπολλυμένων, φησὶν, ἐκ τῆς χειρός σου ἐκζητήσω. τίς οὖν οὕτως ὠμὸς καὶ ἀπάνθρωπος καὶ ἀσυμπαθὴς, ὡς ἐγκαλεῖν τῷ λέγοντι καὶ περὶ τῆς τοῦ θεοῦ διαλε-
B γομένῳ συνεχῶς ὀργῆς, τοσαύτην κόλασιν ὑφίστασθαι μέλλοντι, εἰ σιγήσειεν; ὅτι μὲν οὖν ἡμῖν οὐ συμφέρει τοῖς λέγουσι τὰ τοιαῦτα σιγᾷν, ἱκανῶς καὶ ὁ προφήτης, καὶ ὁ ἀπόστολος ἡμᾶς ἐπαίδευσεν. ὅτι δὲ οὐδὲ ὑμῖν τοῖς ἀκούουσι, δῆλον ἐκεῖθεν. εἰ μὲν γὰρ ἐγὼ σιγήσας ἀπέκρυπτον τῇ σιγῇ τὰ ἁμαρτήματα, καλῶς ἐδυσχέραινεν ἕκαστος καὶ ἠγανάκτει δικαίως, μὴ σιγῶντος ἐμοῦ. Εἰ δὲ καὶ ἡμῶν σιγώντων νῦν, ἀνάγκη πάντως ἐκεῖ φανῆναι τὰ πλημμελήματα, τί τὸ ὄφελος ἀπὸ τῆς σιγῆς γένοιτ' ἄν; ἀλλ' ὄφελος μὲν
C οὐδὲν, βλάβη δὲ ἐσχάτη. ἂν μὲν γὰρ εἴπω νῦν, εἰς μετάνοιαν ἄγω καὶ κατάνυξιν διανοίας· ἂν δὲ σιγήσω, νῦν μὲν οὐκ ἀναμνησόμεθα τῶν πεπλημμελημένων ἡμῖν, οὐδὲ μετανοήσομεν. ἐκεῖ δὲ αὐτὰ ὀψόμεθα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν γυμνὰ καὶ τετραχηλισμένα, καὶ θρηνήσομεν εἰκῆ καὶ μάτην. ἐπεὶ οὖν ἀνάγκη πάντως, ἢ ἐκεῖ, ἢ ἐνταῦθα κατανυγῆναι ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι, βέλτιον ἐνταῦθα, καὶ μὴ ἐκεῖ. πόθεν τοῦτο δῆλον; ἀπὸ τῶν προφητικῶν ῥημάτων, ἀπὸ τῶν εὐαγγελικῶν. ὁ μὲν γὰρ προφήτης φησὶν, Ἐν τῷ ᾅδῃ τίς ἐξομολογή-
D σεταί σοι; οὐχ ὅτι οὐκ ἐξομολογούμεθα, ἀλλ' ὅτι ἐκεῖ τοῦτο ποιοῦμεν. ὁ δὲ Χριστὸς καὶ διὰ παραβολῆς αὐτὸ τοῦτο ἐπαίδευσε. Λάζαρος γάρ τις ἦν πτωχός, φησιν, ἡλκωμένος πάντοθεν, νόσον ἀνίατον ἔχων· ἕτερος δέ τις πλούσιος τῶν ψιχίων οὐ μετεδίδου τῷ πένητι. καὶ τί δεῖ πᾶσαν ἐπελθεῖν τὴν παραβολήν, ἴστε γὰρ τὴν ἱστορίαν ἅπασαν, τὴν ὠμότητα τοῦ πλουσίου, πῶς οὐ μετεδίδου τῆς τραπέζης τῷ πτωχῷ, τὴν πενίαν τὴν ἐκείνου καὶ τὸν λιμὸν, ᾧ προσεπάλαιε διηνεκῶς. ἀλλ' ἐνταῦθα ταῦτα. ἐπειδὴ δὲ ἐτελεύτησεν ἑκάτερος, ὁρᾷ τὸν πτωχὸν ἐκεῖνον ἐν τοῖς κόλποις τοῦ Ἀβραάμ.

καὶ τί φησι; Πάτερ Ἀβραάμ, ἀπόστειλον αὐτόν, ἵνα ἐπιστάξῃ τῷ δακτύλῳ ἄκρῳ τῇ γλώττῃ μου, ἵνα ἀναπαύσωμαι τῆς ὀδύνης. εἶδες ἀντίδοσιν; οὐ μετέδωκεν αὐτῷ ψιχίων, οὐ μεταλαμβάνει σταγόνος ὕδατος. ᾯ γὰρ μέτρῳ, φησί, μετρεῖτε, μετρηθήσεται ὑμῖν. τί οὖν ὁ Ἀβραάμ; Τέκνον, ἀπέλαβες τὰ ἀγαθά σου, καὶ Λάζαρος τὰ κακά· καὶ νῦν οὗτος μὲν ἐνταῦθα παρακαλεῖται, σὺ δὲ ὀδυνᾶσαι. ἀλλὰ τὸ ζητούμενον, ὅτι κατανύσσονται μὲν ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι καὶ μεταβάλλονται καὶ βελτίους γίνονται ἀπὸ τῆς γεέννης, οὐδὲν δὲ κερδαίνουσιν εἰς παραμυθίαν τῆς φλογός. Πάτερ γάρ, ἀπόστειλον αὐτὸν εἰς τὸν οἶκόν μου, φησίν, ἵνα τοῖς συγγενέσι μου διαμαρτύρηται, καὶ μὴ ἔλθωσιν εἰς τὸν τόπον τοῦτον. αὐτὸς ἀποτυχὼν τῆς εὐεργεσίας, ἑτέροις προξενεῖ τὴν σωτηρίαν λοιπόν. εἶδες πῶς ὠμὸς ἦν πρὸ τούτου, πῶς φιλάνθρωπος ἐγένετο μετὰ ταῦτα; παρὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς κείμενον παρέτρεχε τὸν Λάζαρον ζῶν, νυνὶ δὲ καὶ ἀπόντων φροντίζει τῶν συγγενῶν· καὶ τότε μὲν ἐν περιουσίᾳ ὤν, πρὸς τὴν ἐλεεινὴν οὐκ ἐπεκάμπτετο τοῦ πτωχοῦ θέαν, νυνὶ δὲ ἐν ὀδύναις καὶ ἀνάγκαις ὢν ἀπαραιτήτοις, κήδεται τῶν αὐτῷ προσηκόντων, καὶ ἀξιοῖ πεμφθῆναι τὸν ταῦτα ἀπαγγέλλοντα αὐτοῖς. ὁρᾷς πῶς φιλάνθρωπος γέγονε καὶ ἥμερος καὶ συμπαθητικός; τί οὖν, ἀπώνατό τι τῆς μεταμελείας; ἐγένετό τι κέρδος αὐτῷ ἀπὸ τῆς κατανύξεως; οὐδαμῶς. ἄκαιρος γὰρ ἡ μετάνοια. ἐλύθη τὸ θέατρον, ἀπῆλθε τὰ σκάμματα, οὐκ ἔτι καιρὸς τῶν παλαισμάτων ἦν. διὰ τοῦτο παρακαλῶ καὶ δέομαι καὶ ἀντιβολῶ, ἐνταῦθα ὀδύρεσθαι χρὴ καὶ θρηνεῖν ἐπὶ τοῖς ἁμαρτήμασι. λυπείτω ἡμᾶς ἐνταῦθα τὰ ῥήματα, καὶ μὴ φοβείτω ἐκεῖ τὰ πράγματα· δακνέτω ἡμᾶς ὁ λόγος ἐνταῦθα, καὶ μὴ δακνέτω ἡμᾶς ἐκεῖ σκώληξ ὁ ἰοβόλος· καιέτω ἡμᾶς ἐνταῦθα ἡ ἐπιτίμησις, καὶ μὴ καιέτω ἐκεῖ ἡ γέεννα τοῦ πυρός. τοὺς ἐνταῦθα θρηνοῦντας ἀκόλουθον ἐκεῖ παρακληθῆναι· τοὺς ἐνταῦθα τρυφῶντας καὶ γελῶντας καὶ ἀναλγήτως περὶ τὰ ἁμαρτήματα διακειμένους ἀνάγκη πᾶσα ἐκεῖ θρηνῆσαι καὶ ὀδύρεσθαι καὶ βρύξαι τοὺς ὀδόντας. οὐκ ἐμὸς οὗτος ὁ λόγος, ἀλλ᾽ αὐτοῦ τοῦ τότε δικάζοντος ἡμῖν. μακάριοι γάρ, φησιν, οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται· οὐαὶ ὑμῖν οἱ γελῶντες, ὅτι κλαύσετε.

A Et quid ait? *Pater Abraham, mitte illum, vt inſtillet extremo digiti ſui in linguam meam, vt requieſcã a dolore.* Vides retributionem? Non impertiit ipſi micas, vnius aquæ guttæ nõ fit particeps. In qua enim menſura, inquit, menſi fueritis, remetietur vobis. Mar 4. 24 Luc. 16. 25. Quid ergo Abraham? *Fili recepiſti bona tua & Lazarus mala: & nunc hic quidem hic conſolatur, tu verò cruciaris.* Sed quod eſt in quæſtione poſitum, illos nimirum ob peccata compungi, & cõuerti, ac pœnis gehẽnæ fieri meliores, nihil tamen hoc illis ad leuanda flammæ tormenta prodeſſe, quæ ſequuntur oſtẽdunt; B *Pater*, enim, inquit, *Mitte illum in domum meam, vt cognatis meis teſtetur, & non veniant in hunc locum.* Cum beneficium ipſe non obtinuiſſet, aliorum poſtea ſalutem procurat. Vidiſti quo pacto crudelis antea fuerit, quo pacto deinde benignus euaſerit? Lazarum ante oculos iacẽtem præteribat, dum viueret, iam vero etiam abſentium cognatorum curam gerit: ac tum quidem dum opibus circumflueret, ad miſerabile mendici ſpectaculum non inflectebatur, iam vero dum in doloribus ac neceſſitatibus verſatur ineuitabilibus, de propinquis ſuis eſt ſolicitus, ac mitti rogat, qui hæc illis annuntiet. C Vides vt benignus & clemens euaſerit & miſericors? Quid igitur? nũquid illi profuit pœnitentia? num aliquid lucri ex illa compunctione collegit? Nihil omnino: quippe, quod intempeſtiua eſſet pœnitentia. Solutum erat theatrũ, ſublatus locus certaminis, nõ amplius luctarum tempus fuit. Propterea moneo, precor & obſecro, hîc lamentari oportet, ac propter peccata lugere. Hîc nos verba contriſtẽt, ne nos illic res terreãt: hîc nos pungat D oratio, neq; nos illic vermis pũgat venenatus: hîc nos vrat reprehenſio, neque nos gehenna ignis illic vrat. Eos qui hic lugent, conſentaneum eſt illic conſolari: eos qui hic in deliciis degunt & rident, nec vllo propter admiſſa peccata dolore tãguntur, planè illic lugere ac lamentari, ac frendere dentibus eſt neceſſe. Non mea ſunt hæc verba, ſed ipſius, qui iudicium in nos tum temporis exercebit. Matth 5. 4 Beati quippe, inquit, ij, qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur. Væ vobis, qui ridetis, quia flebitis.

Quāto igitur ſatius eſt temporariā cōpunctionē & luctū cum æternis bonis & voluptate, quę finē non habeat, cōmutare, quā breui hac & tēporaria vita ridēdo tranſacta illuc abire immortali ſupplicio plectendos? At verecundaris & erubeſcis enunciare peccata? ſanè quidem ſi coram hominibus ea dicenda eſſent & euulganda, non tamen ita pudere te oportuit (pudor enim eſt & ignominia peccare, non

Pudere nos debet peccare nō confiteri.

quæ peccaueris cōfiteri) iam vero neque neceſſarium eſt martyribus præſentibus confiteri. Apud conſcientiæ rationes fiat inquiſitio delictorū: ſine teſtibus ſit iudicium, Deus te confitentem ſolus audit, Deus qui peccata non exprobrat, ſed confeſſione peccata delet. At hoc pacto etiam pigritaris ac detrectas? Scio equidem conſcientiam ſuorum delictorum memoriam minimè ferre. Nam ſi tantum ſubeat animum eorum quæ deliquimus recordatio, tanquam pullus quidam indomitus ac frenatu difficilis mens reſilit. Sed tu coërce illam ac refræna, demulce manu, cicurem illam redde, perſuade fore, vt niſi nunc confiteatur, illic confiteatur, vbi maior pœna, vbi diffamatio maior. Hic iudicium fit ſine teſtibus, ac tu ipſe in te iudicium exerces, qui peccaſti: at illic in medium orbis terrarum cuncta producentur, niſi prius hîc fuerint à nobis deleta. Erubeſcis peccata confiteri? erubeſce peccata committere. Nos vero dum illa committimus temere & impudenter ea aggredimur: cum autem ea fuerint confitenda, tum nos pudet pigétque, cum id alacriter à nobis fieri oporteret. Non enim ignominioſum eſt incuſare peccata, ſed iuſtitia & virtus. Niſi iuſtitia eſſet, ac virtus, non propoſuiſſet illi mercedem Deus. Nam confeſſionem obtinere mercedem audi, quibus verbis Scriptura teſtetur:

Eſa.43.26.

Dic tu iniquitates tuas primus, vt iuſtificeris. Quem tandem pudebit illius operis, quo fit iuſtus? quem confiteri peccata pudeat, vt peccata ſoluat? Num enim idcirco peccata iubet confiteri, vt puniat? Immo vt dimittat. Nam in externis quidem tribunalibus, poſt confeſſionem

Pſal.105.1.

ſequitur pœna. Propterea pſalmus etiam hoc ipſum reformidans,

A πόσῳ τοίνυν βέλτιον πρόσκαιρον κατάνυξιν καὶ ὀδυρμὸν ἀθανάτων ἀλλάξασθαι καλῶν καὶ ἡδονῆς τέλος οὐκ ἐχούσης, ἢ τὸν βραχὺν τοῦτον καὶ πρόσκαιρον βίον ἐνταῦθα γελάσαντας, ἀπελθεῖν ἐκεῖ κολασθησομένους ἀθάνατα; ἀλλ' αἰσχύνῃ καὶ ἐρυθριᾷς τὰ ἁμαρτήματα εἰπεῖν; μάλιστα μὲν εἰ καὶ ἐπ' ἀνθρώπων ἔδει ταῦτα λέγειν καὶ ἐκπομπεύειν, οὐδὲ οὕτως αἰσχύνεσθαι ἔδει (αἰσχύνη γὰρ τὸ ἁμαρτάνειν, οὐ τὸ ὁμολογῆσαι τὰ ἁμαρτηθέντα) νυνὶ δὲ οὐδὲ ἀνάγκη παρόντων μαρτύρων ἐξομολογεῖσθαι. παρὰ τοῖς λογισμοῖς τοῦ συνειδότος γινέσθω τῶν πεπλημμελημένων

B ἡ ἐξέτασις· ἀμάρτυρον ἔστω τὸ δικαστήριον· ὁ θεὸς ὁράτω σε μόνος ἐξομολογούμενον, ὁ θεὸς ὁ μὴ ὀνειδίζων τὰ ἁμαρτήματα, ἀλλὰ λύων τὰ ἁμαρτήματα ἀπὸ τῆς ἐξομολογήσεως. ἀλλὰ καὶ οὕτως ὀκνεῖς καὶ ἀναδύῃ; οἶδα κἀγὼ, ὅτι οὐκ ἀνέχεται τὸ συνειδὸς τῆς μνήμης τῶν οἰκείων πλημμελημάτων. ἂν γὰρ ἔλθωμεν μόνον εἰς ἀνάμνησιν τῶν πεπλημμελημένων ἡμῖν, καθάπερ πῶλός τις ἀδάμαστος καὶ δυσήνιος, σκιρτᾷ ἡ διάνοια. ἀλλὰ κάτασχε, χαλίνωσον, καταψήχε τῇ χειρὶ, ἥμερον αὐτὴν ποίησον· πεῖσον ὅτι ἂν μὴ νῦν ἐξο-

C μολογήσηται, ἐκεῖ ἐξομολογήσεται, ὅπου πλείων ἡ κόλασις, ὅπου μείζων ὁ παραδειγματισμός. ἐνταῦθα ἀμάρτυρόν ἐστι τὸ δικαστήριον, καὶ σὺ σαυτὸν δικάζεις ὁ ἡμαρτηκώς· ἐκεῖ δὲ εἰς μέσον τὸ θέατρον τῆς οἰκουμένης ἅπαντα παραχθήσεται, ἂν μὴ προλαβόντες ἐνταῦθα αὐτὰ ἀπαλείψωμεν. αἰσχύνῃ ὁμολογῆσαι ἁμαρτήματα, αἰσχύνου πρᾶξαι ἁμαρτήματα. ἡμεῖς δὲ ὅταν αὐτὰ πράττωμεν, ἰταμῶς καὶ ἀναισχύντως τολμῶμεν· ὅταν δὲ ὁμολογῆσαι δέῃ, τότε αἰσχυνόμεθα καὶ ὀκνοῦμεν, δέον μετὰ προθυμίας τοῦτο ποιεῖν.

D οὐ γάρ ἐστιν αἰσχύνη κατηγορεῖν ἁμαρτημάτων, ἀλλὰ δικαιοσύνη καὶ ἀρετή. εἰ μὴ δικαιοσύνη καὶ ἀρετὴ ἦν, οὐκ ἂν μισθὸν ἔθηκεν αὐτῇ ὁ θεός. ὅτι γὰρ μισθοὺς ἔχει ἡ ἐξομολόγησις, ἄκουσον τί φησι· Λέγε σὺ τὰς ἀνομίας σου πρῶτος, ἵνα δικαιωθῇς. τίς αἰσχύνεται ἔργον, ἀφ' οὗ γίνεται δίκαιος, τίς αἰσχύνεται ὁμολογῆσαι ἁμαρτήματα, ἵνα λύσῃ ἁμαρτήματα; μὴ γὰρ διὰ τοῦτο κελεύει ὁμολογῆσαι, ἵνα κολάσῃ, οὐχ ἵνα κολάσῃ, ἀλλ' ἵνα συγχωρήσῃ. ἐπὶ γὰρ τῶν ἔξω δικαστηρίων, μετὰ τὸ ὁμολογεῖν, κόλασις. διὰ τοῦτο καὶ ὁ ψαλμὸς αὐτὸ τοῦτο ὑφορώμενος,

μή τις δεδοικὼς κόλασιν μετὰ τὴν ἐξομολόγησιν ἀρνήσηται τὰ ἁμαρτήματα, φησίν· ἐξομολογεῖσθε τῷ κυρίῳ, ὅτι χρηστός, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ. μὴ γὰρ οὐκ οἶδε τὰ ἁμαρτήματά σου, ἐὰν μὴ σὺ ὁμολογήσῃς; τί οὖν σοι γίνεται πλέον ἐκ τοῦ μὴ ὁμολογεῖν; μὴ γὰρ δύνασαι λαθεῖν; κἂν μὴ εἴπῃς, ἐκεῖνος οἶδεν. ἂν δὲ σὺ εἴπῃς, ἐκεῖνος ἐπιλανθάνεται. Ἰδοὺ γὰρ ἐγὼ θεός εἰμι ἐξαλείφων τὰς ἀνομίας σου, καὶ οὐ μὴ μνησθῶ. ὁρᾷς; ἐγὼ οὐ μὴ μνησθῶ, φησί. φιλανθρωπίας γὰρ τοῦτο. σὺ δὲ μνήσθητι, ἵνα σωφρονισμοῦ λάβῃς ὑπόθεσιν. ταῦτα ἀκούσας ὁ Παῦλος, ἁμαρτημάτων ὧν οὐκ ἐμέμνητο ὁ θεός, αὐτὸς διηνεκῶς ἐμέμνητο οὑτωσὶ λέγων· οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος, ὅτι ἐδίωξα τὴν ἐκκλησίαν. καί, Χριστὸς ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον ἁμαρτωλοὺς σῶσαι, ὧν πρῶτός εἰμι ἐγώ. οὐκ εἶπεν, ἤμην, ἀλλ', εἰμί. ἡ συγχώρησις ἐγένετο τῶν ἁμαρτημάτων παρὰ τῷ θεῷ, καὶ ἡ μνήμη τῶν συγκεχωρημένων ἁμαρτημάτων οὐκ ἠφανίζετο παρὰ τῷ Παύλῳ· ἅπερ ὁ δεσπότης ἀπήλειψε, ταῦτα αὐτὸς ἐξεπόμπευεν. ἠκούσατε γὰρ τοῦ προφήτου λέγοντος, καὶ οὐ μὴ μνησθῶ· σὺ δὲ μνήσθητι. ὁ θεὸς σκεῦος ἐκλογῆς αὐτὸν καλεῖ, καὶ οὗτος πρῶτον τῶν ἁμαρτωλῶν ἑαυτὸν καλεῖ. εἰ δὲ τῶν συγκεχωρημένων ἁμαρτημάτων οὐκ ἐπελανθάνετο, ἐννόησον πῶς τῶν εὐεργεσιῶν ἐμέμνητο τοῦ θεοῦ. καὶ τί λέγω, ὅτι οὐ καταισχύνει μνήμη ἁμαρτημάτων; οὐχ οὕτως ἡμᾶς ποιεῖ λαμπροὺς κατορθωμάτων μνήμη, ὡς ἡ τῶν ἁμαρτημάτων μνήμη. μᾶλλον δὲ ἡ μὲν τῶν κατορθωμάτων μνήμη οὐ μόνον οὐ ποιεῖ λαμπρούς, ἀλλὰ καὶ αἰσχύνης πληροῖ καὶ καταγνώσεως· ἡ δὲ τῶν ἁμαρτημάτων μνήμη παρρησίας ἡμᾶς ἐμπίπλησι καὶ δικαιοσύνης πολλῆς. τίς τοῦτό φησιν; ὁ Φαρισαῖος καὶ ὁ τελώνης. ὁ μὲν γὰρ εἰπὼν τὰ ἁμαρτήματα, κατῆλθε δεδικαιωμένος· ὁ δὲ εἰπὼν τὰ κατορθώματα, κατῆλθεν ἐλάττων τοῦ τελώνου γενόμενος. ὁρᾷς ὅση βλάβη μεμνῆσθαι κατορθωμάτων· ὅση ὠφέλεια μὴ ἐπιλελῆσθαι ἁμαρτημάτων; καὶ μάλα εἰκότως. ὁ μὲν γὰρ τῶν κατορθωμάτων μεμνημένος εἰς ἀπόνοιαν αἴρεται, ὑπερορᾷ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων, ὅπερ ὁ Φαρισαῖος ἔπαθεν (οὐ γὰρ ἂν εἰς τοσαύτην ἀλαζονείαν ἦλθεν, οὐκ ἂν εἶπεν, Οὐκ εἰμὶ ὡς οἱ λοιποὶ ἄνθρωποι,

ne quis metu pœnæ, quæ confeſſionem ſequatur, peccata denegaret, ait, Confitemini Domino, quoniam bonus: quoniam in ſeculum miſericordia eius. *Pſa 105.1.* Num enim tua peccata neſcit, niſi tu confeſſus fueris? quid ergo tibi prodeſt ſi minimè confitearе? Num enim potes latere? Quamuis non dixeris, ille nouit. Quod ſi tu dixeris, ille obliuiſcitur. Ecce enim ego ſum Deus, qui deleo iniquitates tuas, & non recordabor. *Eſa. 43.25.* Vides? non recordabor, inquit. Eſt enim hoc clementiæ. At tu recordare, vt caſtigationis captes occaſionem. Hæc cum audiſſet Paulus, peccatorum quorum non recordabatur Deus, perpetuo recordabatur cum ita diceret: Non ſum dignus vocari Apoſtolus, quoniam perſequutus ſum Eccleſiā Dei. *1.Cor.15.9.* Et, Chriſtus venit in mundum peccatores ſaluos facere, quorum primus ego ſum. *1. Tim. 1. 15.* Non dixit, eram, ſed, ſum. Facta erat remiſſio peccatorum apud Deum, & apud Paulum peccatorum memoria non delebatur. Quæ Dominus deleuerat, hæc ipſe diuulgabat. Audiſtis enim Prophetam dicentē: Et nō recordabor: At tu recordare. Deus vas electionis ipſum vocat, & iſte ſe peccatorum primum vocat. Quod ſi peccatorum non obliuiſcebatur, cogita quo pacto Dei beneficiorum recordaretur. Quid ego dico memoriam peccatorum minimè probro afficere? non ita nos memoria rectè factorum reddit illuſtres, ac memoria peccatorum. Inmo verò non modo non reddit illuſtres memoria rectè factorum, ſed etiam opprobro afficit & condemnat: at peccatorum memoria fiducia nos ac iuſtitia multa cumulat. *Exemplū Phariſæi & Publicani.* Quis hoc dicit? Phariſæus & Publicanus. Nam hic quidem cum ſua peccata dixiſſet, iuſtificatus deſcendit: ille verò cum ſua rectè facta dixiſſet, publicano factus inferior deſcendit. Vides quantum afferat damni rectè factorum meminiſſe: quantam pariat vtilitatem peccatorum minimè obliuiſci? Ac merito ſanè: qui namque rectè factorum meminit, in ſuperbiam effertur, cæteros homines aſpernatur, quod & accidit Phariſæo (neque enim in tantam veniſſet arrogantiam, non dixiſſet, Non ſum ſicut cæteri homines, *Luc.18.11.*

nisi ieiunij ſui decimarumque memi- A
niſſet) memoria vero peccatorum
mentem reprimit, humilitatem ſua-
det, at per humilitatem beneuolen-
tiam Dei conciliat. Audi quæſo quo
pacto nos Chriſtus rectè facta obliuio-
Luc. 17. 10 ni tradere iubeat. Cum feceritis hæc
omnia, dicite, Serui inutiles ſumus.
Tu dic inutilem eſſe te ſeruum, non
ego te inutilem reddo. Tu ſi tuam ipſe
vilitatem confeſſus fueris, ego te illu-
ſtrē reddo, & corona remuneror. Vi-
des quot teſtimoniis vtilē eſſe peccato-
rum memoriā nobis fuerit cōprobatū,
& noxiā memoriam rectè factorum:
B & contra rurſus ſupplicium nobis ex
obliuione peccatorum, vtilitatem au-
tem ex obliuione rectè factorum ori-
ri? Vis etiam aliunde cognoſcere ma-
ximum eſſe rectè factum peccatorum
recordari? audi Iobum. Vt enim cæ-
teris gloriabatur, ita & confeſſione
Iob. 31. 34. peccatorum, cum ita diceret. Quod ſi
cum ſponte peccaſſem, expaui fre-
Peccatorū recordari quam vtile. quentiam multitudinis, vt non enar-
rarem peccata mea. Horum autem
verborum hic ſenſus eſt. Nunquam
mihi cœtus cōſeruorum pudorem im-
poſuit. Quid enim prodeſt ignotum C
eſſe hominibus, cum iudex omnia no-
uerit? quid vero nocet, quòd hi quæ à
nobis commiſſa ſunt, nouerint, ſi nos
ille pœna voluerit liberare? Licet om-
nes condemnent, ſi me calculo ſuo iu-
dex abſoluat, nihil illorum ſenten-
tiam curo: licet omnes laudent & ce-
lebrent, ſi me ille condemnet, nihil
mihi iudicium illorum prodeſt. Sem-
per enim oculos in illum oportet con-
uertere, idémque præſtandum eſt in
peccatis, quod in pecuniarū impenſa
præſtamus. Statim enim atque è cu-
bili ſurreximus, antequam pedem in D
forum inferamus, aut aliquod priua-
tum publicumque negotium aggre-
diamur, vocato ſeruo rationem ab eo
exigimus expenſarum, vt videamus
quid perperam, quid in legitimos vſus
inſumptum fuerit, quantumque ſit
reliquum: quod ſi perexiguum eſſe
viderimus id, quod reſtat, omnes
vias augendorum redituum exco-
gitamus, ne forte incauti fame con-
ficiamur. Hoc igitur & in actioni-
bus noſtris faciamus: aduocata con-
ſcientia noſtra rationes exigamus ab
ea verborum, actionū, cogitationum.

A εἰ μὴ ἐμέμνητο τῆς νηστείας αὐτοῦ καὶ τῆς δεκάτης.
ἡ δὲ μνήμη τῶν ἁμαρτημάτων καταστέλλει τὴν διά-
νοιαν, ταπεινοφρονεῖν πείθει, καὶ διὰ τῆς ταπεινο-
φροσύνης ἐπισπᾶται τοῦ θεοῦ τὴν εὔνοιαν. ἄκου-
σον γοῦν πῶς καὶ ὁ Χριστὸς κελεύει λήθῃ παρα-
πέμπειν ἡμᾶς τὰ κατορθώματα. Ὅταν ταῦτα
πάντα ποιήσητε, λέγετε ὅτι ἀχρεῖοι δοῦλοί ἐσ-
μεν. σὺ λέγε ὅτι ἀχρεῖος δοῦλος εἶ, ἐγώ σε οὐ ποιῶ
ἀχρεῖον· σὺ ἐὰν ὁμολογήσῃς τὴν εὐτέλειαν τὴν
σαυτοῦ, ἐγώ σε λαμπρὸν ποιῶ καὶ στεφανῶ. ὁρᾷς
διὰ πόσων ἡμῖν ἀποδέδεικται κέρδος ἔχουσα τῶν
ἁμαρτημάτων ἡ μνήμη, καὶ βλάβος τῶν κατορ-
B θωμάτων ἡ μνήμη· καὶ τοὐναντίον πάλιν, κό-
λασις μὲν ἀπὸ τῆς λήθης τῶν ἁμαρτημάτων,
ὠφέλεια δὲ ἀπὸ τῆς λήθης τῶν κατορθωμάτων
ἡμῖν γινομένη; βούλει μαθεῖν καὶ ἑτέρωθεν ὅτι
κατόρθωμα μέγιστόν ἐστι μεμνῆσθαι ἁμαρτημά-
των; ἄκουσον τοῦ Ἰώβ. ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τοῖς ἄλλοις
ἐκαλλωπίζετο, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῇ ἐξομολογήσει
τῶν ἁμαρτημάτων, οὑτωσὶ λέγων· Εἰ δὲ καὶ ἁ-
μαρτὼν ἑκουσίως διετράπην πολυοχλίαν λαοῦ
μου, τοῦ μὴ ἐξαγγεῖλαι τὰς ἁμαρτίας μου. ὃ δὲ
λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· οὐδέποτέ με σύλλογος τῶν
C συνδούλων εἰς αἰσχύνην ἤγαγε. τί γὰρ ὄφελος
ἐκ τῆς ἀγνοίας τῶν ἀνθρώπων, τοῦ κριτοῦ πάν-
τα εἰδότος; τί δὲ βλάβος ἐκ τοῦ εἰδέναι τούτους
τὰ πεπλημμελημένα, ὅταν ἐκεῖνος ἀπολῦσαι
βούληται τῆς δίκης; κἂν πάντες δικάζωσιν, ὁ
δὲ δικαστὴς ἀποψηφίσηται, οὐδείς μοι λόγος τῆς
ἐκείνων ψήφου· κἂν ἅπαντες ἐπαινέσωσι καὶ θαυ-
μάσωσιν, ἐκεῖνος δέ με καταδικάζῃ, οὐδέν μοι
πάλιν ὄφελος τῆς ἐκείνων κρίσεως. πανταχοῦ
γὰρ πρὸς ἐκεῖνον ὁρᾶν χρὴ, καὶ ταὐτὸ ποιεῖν ἐπὶ τῶν
ἁμαρτημάτων, ὅπερ ποιοῦμεν ἐπὶ τῆς τῶν χρημάτων
D δαπάνης. εὐθέως ἀναστάντες ἀπὸ τῆς κλίνης, πρὶν
εἰς ἀγορὰν ἐμβαλεῖν, ἢ μεταχειρίσαι τι τῶν ἰδιω-
τικῶν ἢ δημοσίων πραγμάτων, τὸν οἰκέτην κα-
λέσαντες ἀπαιτοῦμεν λόγον τῶν δαπανηθέν-
των, ἵν᾽ εἰδῶμεν τί μὲν κακῶς, τί δὲ εἰς δέον ἀνή-
λωται, πόσον δὲ ὑπολέλειπται· κἂν εἰδῶμεν ὀλί-
γον ὂν τὸ ὑπολελειμμένον, πάντα τρόπον προ-
σόδων ἀφορμὰς ἐπινοοῦμεν, ἵνα μὴ λάθωμεν
διαφθαρέντες λιμῷ. οὕτω τοίνυν καὶ ἐπὶ τῶν πρά-
ξεων τῶν ἡμετέρων ποιῶμεν. τὸ συνειδὸς τὸ ἡμέ-
τερον καλέσαντες ποιήσωμεν αὐτῷ λόγον τῶν
ῥημάτων, τῶν πραγμάτων, τῶν ἐνθυμήσεων·

ἐξετάσωμεν, τί μὲν εἰς δέον ἀνήλωται, τί δὲ ἐπὶ βλάβῃ τῇ ἡμετέρᾳ· ποῖος λόγος ἐδαπανήθη κακῶς, εἰς λοιδορίας, εἰς αἰσχρολογίας, εἰς ὕβρεις· ποῖον ἐνθύμημα τὸν ὀφθαλμὸν εἰς ἀκολασίαν ἐκίνησε· τίς λογισμὸς ἐπὶ βλάβῃ τῇ ἡμετέρᾳ εἰς ἔργον ἐξενέχθη, ἢ διὰ χειρῶν, ἢ διὰ γλώττης, ἢ διὰ τῶν ὀμμάτων αὐτῶν. καὶ σπουδάσωμεν τῆς μὲν ἀκαίρου δαπάνης ἀποστῆναι, ἀντὶ δὲ τῶν ἅπαξ ἀναλωθέντων κακῶς, ἑτέραν ἀποθέσθαι πρόσοδον· ἀντὶ τῶν ῥημάτων τῶν εἰκῆ προενεχθέντων, εὐχάς· ἀντὶ τῶν ὄψεων τῶν ἀκολάστως γενομένων, ἐλεημοσύνας, νηστείας. εἰ γὰρ μέλλοιμεν δαπανᾶν μὲν ἀκαίρως, μηδὲν δὲ ἀποτίθεσθαι, μηδὲ θησαυρίζειν ἑαυτοῖς ἀγαθόν, εἰς ἐσχάτην κατενεχθέντες πενίαν, λήσομεν πρὸς τὴν ἀθάνατον τοῦ πυρὸς ἑαυτοὺς παραπέμποντες κόλασιν. τῶν μὲν οὖν χρημάτων ὑπὸ τὴν ἕω τὸν λόγον ποιεῖν εἰώθαμεν· τῶν δὲ πράξεων, μετὰ τὸ δεῖπνον καὶ τὴν ἑσπέραν αὐτήν, ἐπὶ τῆς κλίνης κείμενοι, οὐδενὸς ἐνοχλοῦντος, οὐδενὸς θορυβοῦντος, τῶν μεθ' ἡμέραν ἡμῖν πεπραγμένων καὶ λελεγμένων ἁπάντων ἀπαιτῶμεν τὰς εὐθύνας ἡμᾶς ἑαυτούς. κἂν ἴδωμέν τι ἡμαρτημένον, κολάσωμεν τὸ συνειδὸς, ἐπιτιμήσωμεν τῇ διανοίᾳ, κατανύξωμεν τὸν λογισμὸν οὕτω σφοδρῶς, ὡς μηκέτι τολμῆσαι διαναστάντας ἡμᾶς πρὸς τὸ αὐτὸ τῆς ἁμαρτίας ἀγαγεῖν βάραθρον, τῆς ἐν ἑσπέρᾳ πληγῆς μεμνημένους. ὅτι γὰρ οὗτος ὁ καιρὸς ἐπιτηδειότερος πρὸς τὸ τοιοῦτο λογοθέσιον, ἄκουσον τοῦ προφήτου λέγοντος· Ἃ λέγετε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν, ἐπὶ ταῖς κοίταις ὑμῶν κατανύγητε. πολλὰ μεθ' ἡμέραν, οὐχ ὡς βουλόμεθα πράττομεν· καὶ φίλοι παροξύνουσι, καὶ οἰκέται ἐκθηριοῦσι, καὶ γυνὴ λυπεῖ, καὶ παιδίον ὀδυνᾷ, καὶ ὄχλος πραγμάτων βιωτικῶν καὶ δημοσίων περιΐσταται· καὶ οὐ δυνάμεθα συνιδεῖν ποτε, οὐδὲ ὅπως ὑποσκελιζόμεθα. πάντων δὲ τούτων ἀπαλλαγέντες, καὶ καθ' ἑαυτοὺς γενόμενοι κατὰ τὴν ἑσπέραν, καὶ πολλῆς ἀπολαύοντες ἡσυχίας, συγκροτῶμεν ἐπὶ τῆς κλίνης τὸ δικαστήριον, ἵνα τὸν θεὸν ἵλεων διὰ τῆς τοιαύτης κρίσεως ἔχωμεν. ἂν δὲ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἁμαρτάνωμεν, καὶ παίωμεν τὴν ψυχὴν τὴν ἡμετέραν, μηδέποτε δὲ αἰσθανώμεθα, καθάπερ οἱ συνεχῆ τραύματα λαμβάνοντες, εἶτα καταφρονοῦντες, πυρετοὺς καὶ θάνατον ἑαυτοῖς ἀφόρητον ἐπισπῶνται·

A Diſquiramus quid commodè vtiliterque ſit inſumptum, quid in noſtrum damnum: quis ſermo perperam fuerit impenſus in detractiones, in turpiloquia, in contumelias: quænam cogitatio ad laſciuiam oculū concitarit; quod conſilium iu damnum noſtrorū in opus exierit, ſiue manibus illud ſiue lingua, ſiue oculis ipſis fuerimus exequuti. Et ab intempeſtiuis quidē ſumptibus abſtinere ſtudeamus, in locum antem eorum, quæ male inſumpta ſunt, alios reditus recondamus: loco verborum temere prolatorū preces: loco aſpectuum laſciuorū eleemoſy-
B nas & ieiunia. Si enim intēpeſtiuè ſimus iuſumpturi, nihil autem reconditurí, neq; boni quicquā nobis in theſauris repoſituri, in extremā egeſtatē redactos, incautos nos in æternū ignis ſupplicium præcipites agemus. Ac pecuniarum quidem ſummo mane ſolemus rationes inire: actionū vero poſt prandiū, vel ſub ipſam veſperā in lecto iacentes, nemine interpellante, nemine interturbante: à nobis ipſis omniū, quæ fecimus, ac diximus, rationem exigamus Quod ſi quid peccatū eſſe animaduertamus, caſtigemus con-
C ſcientiam, mentem increpemus, cor noſtrum ita vehementer compungamus, vt nō amplius, vbi ſurrexerimus, in idem peccati barathrum nos audeamus impellere, veſpertinæ memores ſectionis. Hoc enim tempus aptius eſſe ad eiuſmodi ratiocinium, audi, quo pacto teſtetur propheta, cū dicat: Quæ dicitis in cordibus veſtris, *Pſal. 4.5.* in cubilibus veſtris compungimini. Multa interdiu non vt volumus, à nobis fiunt, & amici offendunt, & exaſperant ſerui, contriſtat vxor, filius dolore afficit, negotiorum ſecu-
D larium ac publicorum nos turba circunſidet, neque poſſumus intelligere, ne quidem qua ratione ſupplantemur. At his omnibus expediti, cum ſoli fuerimus veſperi, multaque frui licuerit tranquillitate, iudicium in lecto excitemus, vt Deum nobis propitium eiuſmodi habita quæſtione reddamus. Quod ſi quotidie peccemus, & animum noſtrum vulneremus, nunquam autem ſentiamus: vt qui vulnera frequenter accipiunt, ac deinde cōtemptis illis febrim ſibi vel intolerandum accerſunt interitum:

ſic & nos hoc continuo ſtupore, ineuitabili nos obnoxios ſupplicio reddimus. Scio moleſta eſſe quæ dicimus, ſed multam pariunt vtilitatem. Clementem dominum habemus, occaſionem tantum arripere vult, & omnem confeſtim exhibet humanitatem. Si enim cum peccamus, & impuniti manemus, deteriores non fieremus, ſaltem nobis pœnam remitteret: ſed hoc probè nouit non minus damni nobis peccatorum impunitatem, quam ipſamet afferre peccata. Propterea ſupplicium infert, non vt præteritorum pœnas exigat, ſed vt in futurum emendet. Atque vt hoc verum eſſe noueris, audi quid ad Moyſen dicat Deus: Dimitte me, & indignatus ira atteram eos. Dimitte me, dicebat, non quod eum Moyſes retineret, (nihil enim ad ipſum loquutus erat, ſed tacitus coram eo ſtabat) verum occaſionem ei præbere volebat pro illis orandi. Nam quoniam illi ſupplicio digna peccata commiſerant, & ſupplicio ineuitabili, nec tamen illos volebat punire, ſed humanitatem in eos exercere; hoc vero ſegniores illos reddebat: vtrumque præſtabat, vt neque ſupplicium inferretur, nec deteriores impunitate illi fierent, cum intelligerent, ſe non ſuo merito, ſed propter Moyſis patrocinium iram Domini euitaſſe. Hoc nos etiam ſæpenumero facimus, dum ſeruos qui animaduerſione digna delicta commiſerint, neque punire volumus neque pœnarum metu liberare, amicis iniungimus, vt è manibus noſtris eos eripiant, vt & metus in eis æquè vehemens maneat, & plagas à nobis inferendas effugiant. Tale quid etiam Deus præſtitit: idque verum eſſe, ipſius conſtat ex verbis. Dimitte me, inquit, & indignatus ira. Atqui nos cum pœnas ſumere volumus, & nemo permittit, tum indignari ſolemus: ipſe verò dicit, Dimitte, & indignabor ira: vt intelligas, iram in Deo perturbationem non eſſe, ſed ſupplicium, quo nos afficit, hac appellatione deſignari. Cum igitur Moyſen dicentem audieris: Si quidem remittis eis peccatum, remitte, priuſquam ſeruum, dominum mirare, quod huius ipſe benignitatis occaſionem illi præbuerit. Neque verò tantum id hoc loco fecit,

Exo. 32. 9.

Exponitur locus Exodi de prece Moyſis.

Exo. 32. 31.

A οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς ἐκ τῆς συνεχοῦς ταύτης ἀναισθησίας ἀπαραίτητον ἐπισπώμεθα τιμωρίαν. οἶδα ὅτι φορτικὰ τὰ εἰρημένα, ἀλλ' ἔχει πολὺ τὸ κέρδος. ἥμερον ἔχομεν δεσπότην, προφάσεως ἐπιλαβέσθαι βούλεται μόνον, καὶ πᾶσαν εὐθέως ἐπιδείκνυται τὴν φιλανθρωπίαν. εἰ γὰρ ἁμαρτάνοντες καὶ μένοντες ἀτιμώρητοι μὴ ἐγινόμεθα χείρους, κἂν ἀφῆκεν ἡμῖν τὴν κόλασιν· ἀλλ' οἶδε τοῦτο σαφῶς, ὅτι τῶν ἁμαρτημάτων αὐτῶν οὐκ ἔλαττον ἡμᾶς τὸ μὴ κολάζεσθαι ἁμαρτάνοντας βλάπτει. διὰ τοῦτο ἐπιτίθησι τὴν τιμωρίαν, οὐ τῶν ἀπελθόντων ἀπαιτῶν δίκην,
B ἀλλὰ τὰ μέλλοντα διορθούμενος. καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθὲς, ἄκουσον τί φησι πρὸς τὸν Μωυσέα· Ἄφες με, καὶ θυμωθεὶς ἐκτρίψω αὐτούς. ἄφες με, ἔλεγεν, οὐχ ὅτι Μωυσῆς αὐτὸν κατεῖχεν (οὐδὲν γὰρ ἐφθέγξατο πρὸς αὐτὸν, ἀλλὰ σιγῇ παρειστήκει) ἀλλὰ πρόφασιν αὐτῷ δοῦναι βουλόμενος τῆς παρ' αὐτοῦ ἱκετηρίας. ἐπειδὴ γὰρ ἄξια μὲν κολάσεως ἥμαρτον ἐκεῖνοι, καὶ κολάσεως ἀπαραιτήτου, κολάσαι δὲ αὐτοὺς οὐκ ἐβούλετο, ἀλλὰ φιλανθρωπεύσασθαι, τοῦτο δὲ αὐτοὺς ῥᾳθυμοτέρους ἐποίει, ἀμφότερα κατε-
C σκεύαζεν, ὥστε μήτε τὴν τιμωρίαν ἐπενεχθῆναι, μήτε ἐκείνους ῥᾳθυμοτέρους ἐκ τῆς ἀτιμωρησίας γενέσθαι, μαθόντες ὅτι οὐ παρὰ τὴν οἰκείαν ἀξίαν, ἀλλὰ παρὰ τὴν τοῦ Μωυσέως προστασίαν τὴν ὀργὴν τοῦ δεσπότου διέφυγον. τοῦτο καὶ ἡμεῖς πολλάκις ποιοῦμεν· καὶ οἰκέτας ἄξια κολάσεως πλημμελήσαντας οὔτε κολάσαι βουλόμενοι, οὔτε τοῦ ἐκ τῆς κολάσεως ἀπαλλάξαι φόβου, φίλοις κελεύομεν τῶν ἡμετέρων αὐτοὺς ἐξαρπάσαι χειρῶν, ὥστε καὶ τὸν φόβον αὐτοῖς ἀκμάζοντα μένειν, καὶ τὰς παρ' ἡμῶν πληγὰς διαφυγεῖν. τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς ἐποίησε. καὶ ὅτι ἔστιν ἀληθὲς, ἀπ' αὐτῶν
D τῶν ῥημάτων δῆλον. ἄφες με, φησὶ, καὶ θυμωθείς. καὶ μὴν ὅταν βουλομένοις τι τιμωρήσασθαι μηδεὶς ἀφῇ, τότε θυμούμεθα· αὐτὸς δὲ λέγει, ἄφες με, καὶ θυμωθήσομαι· ἵνα μάθῃς, ὅτι θυμὸς οὐ πάθος ἐστὶ περὶ Θεὸν, ἀλλ' ἡ καθ' ἡμῶν γινομένη κόλασις ταύτῃ καλεῖται τῇ προσηγορίᾳ. ὅταν οὖν ἀκούσῃς τοῦ Μωυσέως λέγοντος, Εἰ μὲν ἀφῇς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, ἄφες, πρὸ τοῦ δούλου τὸν δεσπότην ἐκπλάγηθι, ὅτι αὐτὸς αὐτῷ τῆς φιλανθρωπίας ταύτης παρέσχε τὰς ἀφορμάς. οὐκ ἐνταῦθα δὲ μόνον τοῦτο ἐποίησεν,

ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν Ἱερεμίαν, καὶ πρὸς τὸν Ἰεζεκιὴλ τὸ αὐτὸ τοῦτο φησί· Περιδράμετε καὶ ἴδετε ἐν ταῖς ὁδοῖς Ἱερουσαλὴμ, εἰ ἔστι τις ποιῶν κρίμα καὶ δικαιοσύνην· ἵλεως ἔσομαι αὐτοῖς. Εἶδες φιλανθρωπίαν; τῆς μὲν ἑνὸς ἀρετῆς πολλοὶ συναπολαύουσι καὶ τῶν πονηρῶν· τῇ δὲ τῶν πολλῶν κακίᾳ, κἂν εἷς ὁ κατορθῶν ᾖ μεταξὺ δήμου πολλοῦ, οὐ συγκαταφέρεται. ἀλλ' εἷς μὲν ἄνθρωπος ὀρθῶς ζῶν δῆμον ὁλόκληρον ἐξαρπάσαι δυνήσεται τῆς ὀργῆς τοῦ θεοῦ· πόλις δὲ ὁλόκληρος διεφθαρμένη πρὸς τὴν οἰκείαν κόλασιν καὶ τιμωρίαν ἐπισπάσασθαι τὸν εὖ βιοῦντα καὶ καθελεῖν οὐ δυνήσεται. καὶ τοῦτο ἀπὸ τοῦ Νῶε δῆλον. πάντων γοῦν ἀπολλυμένων διεσώζετο μόνος· καὶ ἀπὸ τοῦ Μωσέως φανερόν. μόνος γοῦν ἴσχυσε δῆμον τοσοῦτον παραιτήσασθαι. ἐγὼ δὲ καὶ ἕτερον μεῖζον ἔχω τῆς φιλανθρωπίας τοῦ θεοῦ δεῖγμα εἰπεῖν. ὅταν γὰρ ζῶντας ἀνθρώπους καὶ παῤῥησίαν ἔχοντας μὴ εὕρῃ δυναμένους ἐξαιτήσασθαι τοὺς ἡμαρτηκότας, ἐπὶ τοὺς τετελευτηκότας καταφεύγει, καὶ δι' ἐκείνους φησὶν ἀφιέναι τὰ ἁμαρτήματα, ὥσπερ οὖν τῷ Ἐζεκίᾳ φησίν· Ὑπερασπιῶ τῆς πόλεως ταύτης δι' ἐμὲ, καὶ διὰ Δαβὶδ τὸν παῖδά μου, τὸν ἤδη τετελευτηκότα. Ταῦτ' οὖν εἰδότες ὅτι πάντα κινεῖ καὶ πραγματεύεται ὁ θεὸς, ὥστε ἡμᾶς ἀπαλλάξαι κολάσεως καὶ τιμωρίας, πολλὰς παρέχωμεν αὐτῷ τὰς ἀφορμὰς, ἐξομολογούμενοι, μετανοοῦντες, δακρύοντες, εὐχόμενοι, τοῖς πλησίον τὴν ὀργὴν ἀφιέντες, τὴν τῶν πέλας πενίαν διορθούμενοι, ἐν ταῖς εὐχαῖς νήφοντες, ταπεινοφροσύνην ἐπιδεικνύμενοι, τῶν ἁμαρτημάτων μεμνημένοι συνεχῶς. οὐ γὰρ ἀρκεῖ τὸ εἰπεῖν, ὅτι ἁμαρτωλός εἰμι, ἀλλὰ δεῖ καὶ κατ' εἶδος αὐτῶν μεμνῆσθαι τῶν πλημμελημάτων. καθάπερ γὰρ πῦρ εἰς ἀκάνθας ἐμπεσὸν ἀφανίζει ῥᾳδίως αὐτὰς, οὕτω καὶ λογισμὸς συνεχῶς περὶ ἑαυτῷ περιστρέφων τὰ πεπλημμελημένα, ῥᾳδίως αὐτὰ ἀπόλλυσι καὶ καταδύει. ὁ δὲ θεὸς ὁ ὑπερβαίνων ἀνομίας, ἐξαίρων ἀδικίας, καὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμᾶς ἀπαλλάξειε, καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἀξιώσειε, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ πατρὶ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

A ſed & ad Hieremiam & ad Ezechielem idipſum loquitur. Circuncurrite, & videte in viis Hieruſalem, ſi eſt aliquis faciens iudicium & iuſtitiam, & propitius ero eis. (*Hierem. 5.*) Vides benignitatem? vnius virtute multi etiam praui ſimul fruũtur: at ſi vel vnus fuerit virtute prædictus cum numeroſo populo mixtus, non abripitur ſimul: ſed homo quidem vnus, qui rectè viuat, integrum populũ eripere poterit iræ diuinæ, ſed integra ciuitas deprauata hominem vitæ probæ ad ſocietatem pœnæ ac ſupplicij ſui pertrahere non poterit, ac ſimul perdere. Atque hoc B ex Noë liquet: qui pereuntibus cunctis ſolus ſaluus euaſit, atque ex ipſo Moyſe patet, qui ſolus veniam tanto populo valuit impetrare. Ego vero poſſũ & aliud multo maius diuinæ benignitatis indicium proferre. Cum enim homines viuentes, & qui gratia valeant ac fiducia, non inuenit, qui peccati reos poſſint periculis liberare, ad vita functos confugit, & propter illos ait ſe delicta dimittere, quemadmodum & Ezechiæ dixit: Protegam vrbem iſtam propter me, & propter (*4. Reg. 20. 6.*) C Dauid ſeruum meum, qui iam mortuus erat. Cum igitur hæc nobis explorata ſint, Deum omnia mouere ac moliri, vt nos pœnis ac ſupplicio liberet, multas occaſiones illi præbeamus pœnitentiam agentes, lacrymas fundentes, orantes, iram proximis dimittentes, propinquorum egeſtatem ſubleuantes, in orationibus vigilantes, humilitatem exhibentes, peccatorum aſſiduè recordãtes. Non enim ſufficit dicere, Peccator ſum, ſed & ſingulæ ſunt delictorum ſpecies exprimendæ. Vt enim ſi in ſpi- D nas ignis inciderit, facile illas conſumit: ſic etiam mens quæ delicta ſua frequenter apud ſe verſat, facile illa perdit ac demergit. Deus autem qui tranſcendit iniquitates, & aufert iniuſtitias, (*Eccli. 7. 6.*) nos & à peccatis liberet, & cœlorum regno donet gratia & benignitate domini noſtri Ieſu Chriſti per quem & cum quo Patri gloria vna cum Spiritu ſancto nunc & ſemper, & in ſecula ſeculorum. Amen.

A

In Martyres ſermo. I.

Eodem interprete.

MArtyrum feſta non ex dierum circuitu ſolū, ſed etiam ex eorum animo qui ea celebrāt, æſtimantur. Exempli cauſſa. Imitatus es Martyrē? virtutem eius æmulatus es? philoſophiæ ipſius veſtigiis inſtitiſti? etiā cum feſtū non eſſet Martyris, feſtiuitatem Martyris celebraſti. Honor quippe Martyris, imitatio eſt Martyris. Vt enim qui ſcelera cōmittunt, etiam in feſtiuitatibus ſine feſto ſunt & profani: ſic qui virtutē exercent, etiā cum nulla eſt ſolēnitas feſtū celebrāt: ſiquidem conſcientiæ puritate feſtum exprimitur. Hoc etiam indicans Paulus dicebat: Itaque feſtum celebremus non in fermento veteri malitiæ & nequitiæ, ſed in azymis ſynceritatis & veritatis. Sunt igitur azyma apud Iudæos, ſunt & apud nos: verum apud illos quidem azymū eſt ex farina confectum, apud nos autem vitæ puritas, & conuerſatio ab omni nequitia aliena. Qui ergo ab omni ſorde ac macula puram vitam ſuam conſeruat, quotidie feſtum celebrat ac ſolēnitatem, licet nec in die nec in templis Martyrum, ſed domi ſedeat. Poteſt enim apud ſe vnuſquiſque feſtum Martyrū celebrare. Atque hæc à me dicuntur, non vt ad Martyrū ſepulchra non accedamus: ſed vt accedentes cū ea qua decet alacritate animi veniamus, & non ſolū illorū diebus, ſed alio quoq; tempore pietatē eādem præ nobis feramus. Quis enim hodierno die non cœtum noſtrū miretur, ſplēdidū iſtud theātrum, caritatem feruentem, affectum ardentem, indomitum amorem? Ita tota propemodū ciuitas huc cōmigrauit, & neque ſeruū domini timor, retinuit, neque pauperē egeſtatis neceſſitas, neque ſenem ætatis imbecillitas, neque mulierem ſexus mollicies: non diuitem faſtus opum, non magiſtratum ſuperbia poteſtatis; ſed amor Martyrum hac omni ſublata inæqualitate, naturæ imbecillitate, ac paupertatis neceſſitate tātam multitudinē vna catena deuinctā huc attraxit,

Honorentur martyres quomodo.

1. Cor. 5.8.

Εἰς μάρτυρας ὁμιλία.

ΑἹ τῶν μαρτύρων ἑορταὶ οὐκ ἐν τῇ περιόδῳ τῶν ἡμερῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ γνώμῃ τῶν ἐπιτελούντων κρίνονται. οἷόν τι λέγω. ἐμιμήσω μάρτυρα; ἐζήλωσας αὐτοῦ τὴν ἀρετήν; κατ᾽ ἴχνος αὐτοῦ τῆς φιλοσοφίας ἔδραμες; καὶ οὐκ οὔσης ἡμέρας μάρτυρος, ἑορτὴν μάρτυρος ἐπετέλεσας. τιμὴ γὰρ μάρτυρος, μίμησις μάρτυρος. ὥσπερ γὰρ οἱ τὰ
B φαῦλα πράττοντες, καὶ ἐν ἑορταῖς ἀνέορτοί εἰσιν, οὕτω καὶ οἱ τὴν ἀρετὴν μετιόντες, καὶ πανηγύρεως οὐκ οὔσης, ἑορτὴν ἐπιτελοῦσιν. ἐν γὰρ τῷ καθαρῷ τοῦ συνειδότος ἡ ἑορτὴ χαρακτηρίζεται. τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος δηλῶν ἔλεγεν· Ὥστε ἑορτάζωμεν μὴ ἐν ζύμῃ παλαιᾷ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ᾽ ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας. ἔστι τοίνυν ἄζυμα παρὰ Ἰουδαίοις, ἔστι καὶ παρ᾽ ἡμῖν· ἀλλὰ παρ᾽ ἐκείνοις μὲν ἄζυμον ἐξ ἀλεύρου, παρ᾽ ἡμῖν δὲ καθαρότης βίου, καὶ ζωὴ κακίας ἁπάσης ἀπηλλαγμένη. ὥστε ὁ ῥύπου καὶ
C κηλῖδος καθαρὰν τὴν ἑαυτοῦ διατηρῶν ζωήν, καθ᾽ ἡμέραν ἑορτάζει, πανηγυρίζων ἀεί, κἂν μὴ ἐν ἡμέρᾳ, μηδὲ ἐν σηκοῖς μαρτύρων, ἀλλὰ καὶ οἴκοι καθήμενος. ἔστι γὰρ καὶ καθ᾽ ἑαυτὸν ἑορτὴν μαρτύρων ἐπιτελεῖν, καὶ ταῦτα λέγω, οὐχ ἵνα μὴ παραγινώμεθα πρὸς τοὺς τάφους τῶν μαρτύρων ἀλλ᾽ ἵνα παραγινόμενοι, μετὰ τῆς προσηκούσης ἀπαντῶμεν προθυμίας, καὶ μὴ μόνον ταῖς ἡμέραις αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τούτων χωρίς, τὴν αὐτὴν εὐλάβειαν παρεχώμεθα. τίς γὰρ οὐκ ἂν ἀγάσαιτο σήμερον ἡμῶν τὸν σύλλο-
D γον, τὸ λαμπρὸν τοῦτο θέατρον, τὴν ζέουσαν ἀγάπην, τὴν θερμὴν διάθεσιν, τὸν ἀκατάσχετον ἔρωτα; ὡς πᾶσα μὲν σχεδὸν ἡ πόλις ἐνταῦθα μεθώρμισται, καὶ οὔτε οἰκέτην δεσπότου φόβος κατέσχεν, οὔτε πένητα ἡ τῆς πτωχείας ἀνάγκη, οὔτε γηραιὸν τῆς ἡλικίας ἡ ἀσθένεια, οὐ γυναῖκα τὸ τῆς φύσεως ἁπαλόν, οὔτε πλούσιον τῆς περιουσίας ὁ τῦφος, οὐ τὸν ἄρχοντα τῆς ἐξουσίας ἡ ἀπόνοια. ἀλλ᾽ ὁ τῶν μαρτύρων πόθος πᾶσαν ταύτην τὴν ἀνωμαλίαν ἐκβαλών, καὶ φύσεως ἀσθένειαν καὶ πενίας ἀνάγκην, μιᾷ ἁλύσει πλῆθος τοσοῦτον ἐνταῦθα εἵλκυσε,

καὶ τῷ πόθῳ τῶν μαρτύρων ἐπτέρωσεν, ὡς ἐν οὐρανῷ νῦν πολιτευομένους διατρίβειν. πᾶσαν γὰρ ἀκολασίας καὶ ἀσελγείας πατήσαντες παρωσάσθαι, τῷ τῶν μαρτύρων κατεφλέχθητε πόθῳ. καθάπερ γὰρ τῆς ἀκτῖνος ἀνασχούσης δραπετεύει τὰ θηρία, καὶ πρὸς τοὺς οἰκείους καταδύεται χηραμούς, οὕτω τοῦ φωτὸς τῶν μαρτύρων εἰς τὰς ὑμετέρας καταλάμποντος διανοίας, ἅπαντα κατακρύπτεται τὰ νοσήματα, καὶ ἡ λαμπρὰ τῆς φιλοσοφίας ἀνάπτεται φλόξ. ἀλλ' ὅπως μὴ νῦν μόνον, ἀλλὰ καὶ διηνεκῶς, καὶ τοῦ θεάτρου λυθέντος τοῦ πνευματικοῦ τούτου, ταύτην διατηρῶμεν τὴν φλόγα, καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς εὐλαβείας οἴκαδε ἀναχωρῶμεν, μὴ εἰς καπηλεῖα καὶ πορνεῖα, καὶ μέθην, καὶ κώμοις ἑαυτοὺς ἀφιέντες. ἐποιήσατε τὴν νύκτα ἡμέραν διὰ τῶν παννυχίδων τῶν ἱερῶν· μὴ ποιήσατε πάλιν τὴν ἡμέραν νύκτα διὰ τῆς μέθης καὶ τῆς κραιπάλης, καὶ τῶν ᾀσμάτων τῶν πορνικῶν. ἐτίμησας τοὺς μάρτυρας τῇ παρουσίᾳ, τῇ ἀκροάσει, τῇ σπουδῇ· τίμησον αὐτοὺς καὶ τῷ κοσμίως ἀναχωρῆσαι· μή τις ἰδών σε ἀσχημονοῦντα ἐν καπηλείῳ εἴπῃ, ὅτι οὐ διὰ τοὺς μάρτυρας παραγέγονεν, ἀλλ' ἵνα τὸ πάθος αὐξήσῃς, ἵνα τῇ πονηρᾷ ἐπιθυμίᾳ χαρίσῃ. ταῦτα λέγω, οὐ κωλύων τρυφᾶν, ἀλλὰ κωλύων ἁμαρτάνειν, οὐ κωλύων πίνειν, ἀλλὰ κωλύων μεθύειν. οὐ γὰρ ὁ οἶνος φαῦλον, ἀλλ' ἡ ἀμετρία πονηρόν. ὁ μὲν γὰρ οἶνος τοῦ θεοῦ δῶρον, ἡ δὲ ἀμετρία τοῦ διαβόλου εὕρημα. Δουλεύσατε τῷ κυρίῳ ἐν φόβῳ, καὶ ἀγαλλιᾶσθε αὐτῷ ἐν τρόμῳ. βούλει τρυφῆς ἀπολαύειν; ἀπόλαυε ἐν οἰκίᾳ, ὅπου κἂν μέθη γένηται, πολλοὶ οἱ περιστέλλοντες· μὴ ἐν καπηλείῳ, ἵνα μὴ κοινὸν ᾖς θέατρον τοῖς παροῦσι, καὶ σκάνδαλον ἑτέροις. καὶ ταῦτα λέγω, οὐ κελεύων οἴκοι μεθύειν, ἀλλ' ἐν καπηλείῳ μὴ διατρίβειν. ἐννόησον ἡλίκος γέλως, μετὰ τοιαύτην σύνοδον, μετὰ παννυχίδας, μετὰ γραφῶν ἁγίων ἀκρόασιν, μετὰ μυστηρίων θείων κοινωνίαν, καὶ μετὰ πνευματικὴν χορηγίαν, ἄνδρα ἢ γυναῖκα ἐν καπηλείῳ φαίνεσθαι διημερεύοντας. οὐκ οἴδατε ἡλίκη κεῖται κόλασις τοῖς μεθύουσι; τῆς γὰρ βασιλείας τοῦ θεοῦ ἐκβάλλονται, καὶ τῶν ἀπορρήτων ἐκπίπτουσιν ἀγαθῶν, καὶ εἰς τὸ αἰώνιον πῦρ ἐκπέμπονται. τίς ταῦτά φησιν; ὁ μακάριος Παῦλος· Οὐ πλεονέκται φησίν, οὐ μέθυσοι, οὐ λοίδοροι, οὐχ ἅρπαγες βασιλείαν θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι. τί γένοιτ' ἂν ἀθλιώτερον τοῦ μεθύοντος,

A & affectu in Martyres quaſi pennis ſubuectos, velut ad vitam in cœlis agendam incitauit. Siquidem omni laſciuię luxurięque perturbatione ſuperata Martyrum amore ſuccēſi eſtis. Vt enim cum primum radii Solis oriuntur, aufugiunt feræ, ſeque latibulis ſuis abſcondunt: ita cum menti noſtræ Martyrum lumē affulſerit, omnia vitia morbiq; ſe occultant, ac ſplendida philophię flamma ſuccenditur. Sed vt non ſolū hoc tempore, verū etiam ſemper, & poſtquam ſolutū fuerit hoc ſpirituale theatrū, flammā iſtam conſeruemus, cum eadē animi deuotione B domum recedamus, neq; nos popinis ac luſtris, ebrietati & comeſſationibus addicamus. Noctē conuertiſtis in diē per ſacras iſtas vigilias: nolite rurſus diem in noctem per ebrietatem & crapulā ac meretricios cantus conuertere. Honoraſti Martyrē, dum adfuiſti, dum audiuiſti, dum ſtudiū præ te tuliſti: honora etiam illos modeſtè domū recedēdo: ne quis vbi te parū decorè te gerentem viderit in popina, te non propter Martyres veniſſe dicat, ſed vt vitiū augeres, vt improbæ cupiditati C ſeruires. Hæc non eo dico, vt deliciis perfrui vetem, ſed vt peccata committi vetem: non quod bibere vetem ſed vt ebrium fieri vetem. Non enim malum eſt vinum, ſed immodicus eius vſus eſt prauus. Ac vinum quidem Dei donum eſt, vſus autē immodicus Diaboli eſt inuentum. Seruite igitur Domino in timore, & exultate ei in tremore. Vis deliciis frui, domi fruere, vbi licet in ebrietatē incidas, multi ſunt, qui te poſſunt obtegere: non in popina, ne ſpectaculū fias præſentibus, & ſcandalum cæteris. Atque hæc ego dico, non quod ebrium fieri domi iu-D beam, ſed quod in popinis verſari prohibeā. Perpende quā ridiculū ſit, poſt eiuſmodi conuentū, poſt vigilias, poſt ſacrarū auditionē ſcripturarū, poſt diuinorū participationē myſteriorū, & poſt ſpiritualē largitionē virū aut mulierē totos dies in popinis trāſigētes videri. An neſcitis quantū ebriis ſupplicium immineat? ſiquidem è regno Dei expelluntur, & ineffabilibus bonis excidunt, atque in ignem æternū ablegātur. Quis hæc dicit? Beatus Paulus; Neque auari, inquit, neq; ebrioſi, neq; maledici, neq; rapaces, regnū Dei poſſidebunt. Quid ebrio miſerius fieri po-

Martyrū ſolennitas ſchola virtutum.

Pſal. 2. 11.

1. Cor. 6. 10

teſt, qui ob exiguam voluptatem, tantas regni delicias amittit? Immo vero ne voluptate quidem vlla frui poteſt ebrius. Siquidem in temperato vſu voluptas conſiſtit, in immodico autẽ, ſtupor & ſenſuum priuatio. Porro qui ſentire nequit, vbi ſedeat aut iaceat, quî poterit voluptatis in potu ſenſum capere, qui ne ſolem quidem ipſum ob denſam ebrietatis nebulam poſſit intueri? Tantæ nimirum ipſum occupant tenebræ, vt ad illam diſcutiendã caliginem ipſi radij nõ ſufficiãt. Semper quidem dilectiſſimi malum eſt ebrietas, præcipue vero feſto Martyrũ die. Nam præter peccatum contumelia eſt maxima, & ſtultitia, ſacrorumq; eloquiorũ contemptus: quã ob cauſſam & duplicem pœnam meretur. Si ergo poſtquam ad Martyres acceſſiſti, poſtquã hinc diſceſſeris, ebrietati vacaturus es, melius eſt, vt domi maneas, nec indecorè te geras, neq; Martyrum ſolennitatẽ probro afficias, neque proximo ſis offendiculo, neque mentem obſideas, neque peccata tibi accumules. Veniſti vt homines tormentis laceratos videres, cruore ſtillantes, vulnerum examine decoratos, qui præſenti vita exuti, ad futurã euolarunt: da operã vt athletis iſtis dignus euadas. Contempſerunt illi vitam, tu delicias contemne. Abiecerunt illi vitam præſentem: tu ebrietatis amorem abijce. Sed delicijs frui cupis, aſſide ſepulchro Martyris, lacrymarũ illic fontes effunde, animam contere, benedictionem à ſepulchro eius refer; eiuſq; patrocinio fretus in precibus, narrationibus certaminũ ipſius legendis te frequẽter exerce, loculũ amplectere, capſulæ reliquiarum affixus eſto: non oſſa Martyrum tantum, ſed & ipſorũ ſepulchra & capſulæ benedictionibus multis ſcatent. Sanctum oleum ſume, totumq; tuum corpus inunge, linguã, labra, ceruicẽ, oculos, nec vnquã in ebrietatis naufragiũ incides. Siquidem oleum odoris ſuauitate Martyrũ tibi certamina in memoriã reuocat, & omnem laſciuiam refrænat, atq; in multa derinet patientia, animique morbos expugnat. Verumenimuero in hortis verſari cupis, in pratis, & viridarijs. Ne iam id facias, cum tantus adſtat populus, ſed alio die. Hodie namque luctarum tempus eſt, hodie ſpectaculum eſt certaminũ, non deliciarũ aut voluptatum.

Martyres quomodo imitandi.

A ὅταν διὰ μικρὰν ἡδονὴν τοσαύτην ἀπόλλυσι βασιλείας ἀπόλαυσιν; μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἡδονῆς ὁ μεθύων καρπώσασθαι δύναται. ἐν γὰρ τῇ συμμετρίᾳ τὰ τῆς ἡδονῆς· ἐν δὲ τῇ ἀμετρίᾳ τὰ τῆς ἀναισθησίας. ὁ δὲ οὐκ αἰσθανόμενος ποῦ κάθηται, ἢ κατάκειται, πῶς ἂν αἴσθοιτο τῆς τοῦ πόματος ἡδονῆς, μηδὲ τὸν ἥλιον αὐτὸν δυνάμενος ὁρᾶν διὰ τὴν πυκνὴν τῆς μέθης νεφέλην; τοσοῦτον γὰρ αὐτοῦ τὸ σκότος, ὡς μὴ ἀρκεῖν αὐτοῦ τὰς ἀκτῖνας εἰς τὸ λῦσαι τὸν ζόφον ἐκεῖνον. ἀεὶ μὲν, ἀγαπητοὶ, κακὸν ἡ μέθη, μάλιστα δὲ ἐν ἡμέρᾳ μαρτύρων. μετὰ γὰρ τῆς ἁμαρτίας, καὶ ὕβρις ἐστὶ μεγίστη B καὶ παραφροσύνη, καὶ ἐξουδένωσις θείων λογίων· ὅθεν διπλῆ γένοιτ' ἂν καὶ ἡ κόλασις. εἰ μέλλεις τοίνυν, εἰς μάρτυρας παραγινόμενος, μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀναχώρησιν μεθύειν, βέλτιον οἴκοι μένειν, καὶ μὴ ἀσχημονεῖν, μηδὲ ὑβρίζειν τῶν μαρτύρων τὴν ἑορτὴν, μηδὲ σκανδαλίζειν τὸν πλησίον, μηδὲ πολιορκεῖν τὴν διάνοιαν, μηδὲ ἁμαρτήματα προστιθέναι. ἦλθες ἰδεῖν ἀνθρώπους ξεομένους, αἵματι περιρρεομένους, τραυμάτων χορῷ καλλωπιζομένους, τὴν παροῦσαν ἀποδυσαμένους ζωὴν, πρὸς τὴν μέλλουσαν ἱπταμένους· γενοῦ τῶν ἀγωνιστῶν ἄ- C ξιος. κατεφρόνησαν ἐκεῖνοι ζωῆς, καταφρόνησον σὺ τρυφῆς· ἀπεδύσαντο ἐκεῖνοι τὸν παρόντα βίον, ἀπόδυσαι σὺ τῆς μέθης τὸν πόθον. ἀλλὰ βούλει τρυφᾶν; παράμενε τῷ τάφῳ τοῦ μάρτυρος, ἔκχεε πηγὰς δακρύων ἐκεῖ, σύντριψον τὴν διάνοιαν, ἆρον εὐλογίαν ἀπὸ τοῦ τάφου· λαβὼν αὐτὴν συνήγορον ἐν ταῖς εὐχαῖς, ἐνδιάτριβε ἀεὶ τοῖς διηγήμασι τῶν παλαισμάτων ἐκείνου· περιπλάκηθι τὴν σορὸν, προσηλώθητι τῇ λάρνακι, οὐχὶ τὰ ὀστᾶ μόνον τῶν μαρτύρων, ἀλλὰ καὶ οἱ τάφοι αὐτῶν, καὶ αἱ λάρνακες πολλὴν βρύουσιν εὐλογίαν. λάβε D ἔλαιον ἅγιον, καὶ κατάχρισόν σου ὅλον τὸ σῶμα, τὴν γλῶτταν, τὰ χείλη, τὸν τράχηλον, τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ οὐδέποτε ἐμπεσῇς εἰς τὸ ναυάγιον τῆς μέθης. τὸ γὰρ ἔλαιον διὰ τῆς εὐωδίας ἀναμιμνήσκει σε τῶν ἄθλων τῶν μαρτύρων, καὶ πᾶσαν ἀκολασίαν χαλινοῖ, καὶ κατέχει ἐν πολλῇ καρτερίᾳ, καὶ περιγίνεται τῶν τῆς ψυχῆς νοσημάτων. ἀλλὰ κήποις ἐνδιατρίψαι βούλει, καὶ λειμῶσι καὶ παραδείσοις; μὴ νῦν, ὅτε δῆμος τοσοῦτος, ἀλλ' ἐν ἑτέρᾳ ἡμέρᾳ. σήμερον γὰρ παλαισμάτων καιρὸς, σήμερον θεωρία ἀγωνισμάτων, οὐ τρυφῆς, οὐδὲ ἀνέσεως.

ἦλθες

ἦλθες ἐνταῦθα, οὐχ ἵνα εἰς ῥᾳστώνην δῷς σεαυτόν, ἀλλ' ἵνα μάθῃς ἀγωνίζεσθαι, παγκρατιάζειν, ἄνθρωπος ὢν τῶν ἀσωμάτων δαιμόνων συγκόπτειν τὴν ἰσχύν. οὐδεὶς γὰρ εἰς παλαίστραν ἐλθὼν τρυφᾷ, οὐδὲ εἰς καιρὸν παλαισμάτων παραγενόμενος, ὡραΐζεται, οὐδὲ ἐν καιρῷ παρατάξεως τραπέζας ἐπιζητεῖ. μὴ τοίνυν καὶ σὺ ψυχῆς ἀνδρείαν, καὶ γνώμης εὐτονίαν ἐλθὼν θεάσασθαι, καὶ τρόπαιον καινὸν καὶ παράδοξον, καὶ μάχην τινὰ ἐξηλλαγμένην, καὶ τραύματα καὶ πολέμους, καὶ παγκράτιον ἀνθρώπου, πράξεις δαιμονικὰς εἰσαγάγῃς, μετὰ τὴν ξένην καὶ φρικτὴν ταύτην θεωρίαν μέθῃ καὶ τρυφῇ ἑαυτὸν ἐκδιδούς, ἀλλὰ τὰ κέρδη τῆς ψυχῆς συναγαγών, οὕτως οἴκαδε ἄπιθι, διὰ τῆς ὄψεως πᾶσιν ἐνδεικνύμενος, ὅτι μάρτυρας θεωρήσας, ἀνεχώρησας. ὥσπερ γὰρ οἱ ἀπὸ τῶν θεάτρων κατιόντες, δῆλοι πᾶσίν εἰσι, συντεταραγμένοι, συγκεχυμένοι, μαλακιζόμενοι, τὰ εἴδωλα πάντων τῶν ἐκεῖ γεγενημένων φέροντες· οὕτω καὶ τὸν ἀπὸ θεωρίας μαρτύρων ἐπανιόντα, πᾶσι γνώριμον εἶναι χρή, τῷ βλέμματι, τῷ σχήματι, τῇ βαδίσει, τῇ κατανύξει, τῇ συναγωγῇ τῆς διανοίας· πῦρ πνέοντα, συνεσταλμένον, συντετριμμένον, νήφοντα, ἐγρηγορότα, διὰ τῶν κινημάτων τοῦ σώματος τὴν ἔνδοθεν ἀνακηρύττοντα φιλοσοφίαν. οὕτω τοίνυν εἰς τὴν πόλιν ἐπανίωμεν, μετὰ τῆς προσηκούσης εὐταξίας, μετὰ εὐτάκτου βαδίσεως, μετὰ συνέσεως καὶ σωφροσύνης, μετὰ ἡμέρου καὶ γαληνοῦ βλέμματος. Στολισμὸς γὰρ ἀνδρός, καὶ γέλως ὀδόντων, καὶ βῆμα ποδὸς ἀπαγγελεῖ τὰ περὶ αὐτοῦ· οὕτως ἀεὶ ἀπὸ μαρτύρων ἐπανίωμεν, ἀπὸ μύρων πνευματικῶν, ἀπὸ λειμώνων οὐρανίων, ἀπὸ θεαμάτων καινῶν καὶ παραδόξων, ἵνα καὶ αὐτοὶ πολλὴν καρπωσώμεθα τὴν εὐκολίαν, καὶ ἑτέροις ἐλευθερίας πρόξενοι γενώμεθα, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτευξώμεθα ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ πατρί, ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι, δόξα, κράτος, τιμή, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

A Veniſti huc, non vt teipſum pigritiæ dedas, ſed vt certare diſcas, pancratio vincere, & homo cum ſis, dæmonum inuiſibilium vires infringere. Nemo quippe venit ad palæſtram, vt deliciis vacet, neque cum tempore luctarum ingreſſus fuerit formam ſuam excolit, aut cum acies ordinanda eſt, menſas exquirit. Ne igitur tu quoque, cum ad animæ fortitudinem, ac mentis vigorem ſpectandum adueneris, ad trophæum nouum & admirabile, pugnam inuſitatam, ad vulnera & prœlia, & pancratium hominis, ne dæmonum actiones introducas, & poſt mirum B & tremendum hoc ſpectaculum ebrietati ac deliciis teipſum addicas, ſed collectis animæ lucris domum deinde reuertere, atque ipſo tui conſpectu teſtare omnibus à martyrum te ſpectaculo redire. Nam quemadmodum, qui à theatris deſcendunt, facilè omnibus innoteſcunt, perturbati, confuſi, emolliti, & eorum quæ illic facta ſunt ſimulacra geſtantes: ita & eum qui à ſpectaculo martyrum reuertatur, facile ab omnibus oportet agnoſci ex aſpectu, ex habitu, ex inceſſu, ex com- C punctione, ex mentis collectæ attentione, ignem ſpirantem, modeſtum, contritum, ſobrium, vigilantem, & interiorem temperantiam ac philoſophiam corporis motibus propalantem. Sic igitur ad vrbem reuertamur, cum ea qua par eſt modeſtia, cum inceſſu compoſito, cum prudentia & continentia, cum placido tranquilloque aſpectu. Amictus enim viri, & riſus dentium, & ingreſſus hominis enuntiabit de illo. Ita ſemper à martyribus reuertamur, ab vnguentis ſpiritualibus, à cœleſtibus pratis, à nouis miriſque ſpe- D ctaculis, vt & ipſi multam facilitatem experiamur, & cæteris libertatem conciliemus, ac futura bona conſequamur, gratia & benignitate domini noſtri Ieſu Chriſti cum quo Patri ſimulque Spiritui ſancto gloria, imperium, honor nunc & ſemper & in ſecula ſeculorum. Amen.

Status eorum qui à theatris veniunt.

Eccli. 19. 26.

VVu

Aduerſus eos, qui dicunt dæmones gubernare res humanas, & Dei punitiones iniquo animo ferunt, atque ob malorum proſperitates, & iuſtorum aduerſitates ſcandalizantur.

Frontone Ducæo interprete.

VErebar equidē, ne vobis tractatus aſſiduitas verborum meorum faſtidium crearet: veruntamen contrarium eueniſſe video, nec vobis aſſiduitatem creaſſe faſtidium, ſed deſyderium auxiſſe, nec ſatietatem, ſed voluptatem addidiſſe: idemque penitus, quod in profanis conuiuiis ebrioſis hominibus ſolet, accidiſſe. Nam & illi quo plus infuderint meri, tantò magis ſitim accendunt: & nos quanto prolixiorem doctrinam vobis inculcamus, tanto maiorem cupiditatem accendimus, maiorem appetitum, ac vehemētiorem amorem excitamus. Quo fit, vt tametſi mihi ſummæ ſim conſcius paupertatis, liberales imitari conuiuatores non deſinam, & aſſiduam menſam vobis apponam, ac plenum ſtatuam doctrinæ craterem. Siquidem video vos, vbi totum illum exhauſeritis, ſitibundos rurſus diſcedere. Atque hoc quidem ab omni tempore iam innotuit, præſertim autem à dominica ſuperiore. Nunquam enim diuina vobis eloquia faſtidium parere, dies ille præſertim indicauit, quo non debere vos mutuo vobis maledicere docebam, quo etiam tempore vobis tutiſſimam præbebā occaſionem accuſationis, cum ad propria peccata maledictis inceſſenda vos cohortarer, non ad aliena curioſius inueſtiganda: cum ſanctos in medium adducerem, qui ſeipſos accuſabant, aliis vero parcebant, Paulum ipſum dicentem, Peccatorum primus ego ſum, & cum eſſem blaſphemus, & perſequutor, & contumelioſus, miſericordiam Dei conſequutus ſum, & abortiuum ſeipſum vocantem, nec ſe Apoſtolorum appellatione dignum arbitrantem: Petrum qui dicebat, Exi à me, quia homo peccator ſum: Matthæum, qui tempore Apoſtolatus publicanum ſeipſum vocabat, Dauidem, qui clamans aiebat:

1. Tim. 1. 15. & 13. 1. Cor. 15. 8 Luc. 5. 8 Matt. 10. 3 Pſal. 37. 4. Eſai. 6. 5.

Πρὸς τοὺς λέγοντας, ὅτι δαίμονες τὰ ἀνθρώπινα διοικοῦσι, καὶ δυσχεραίνοντας ἐπὶ ταῖς τοῦ θεοῦ κολάσεσι, καὶ σκανδαλιζομένους ἐπὶ ταῖς τῶν φαύλων εὐημερίαις, καὶ δυσπραγίαις τῶν δικαίων.

ΕΓὼ μὲν ἤλπιζον τῇ συνεχείᾳ τῆς διαλέξεως κόρον ὑμᾶς λήψεσθαι τῶν ἡμετέρων λόγων· ὁρῶ δὲ τὸ ἐναντίον ἐκβαῖνον, οὐ κόρον ὑμῖν ἀπὸ τῆς συνεχείας γινόμενον, ἀλλὰ πόθον αὐξανόμενον, οὐ πλησμονὴν, ἀλλ' ἡδονὴν προστιθεμένην καὶ ταὐτὸν συμβαῖνον, ὅπερ ἐπὶ τῶν ἔξωθεν συμποσίων οἱ φίλοινοι πάσχουσι· καὶ γὰρ ἐκεῖνοι ὅσωπερ ἂν πλείω τὸν ἄκρατον ἐγχέωσι, τοσούτῳ μᾶλλον τὸ δίψος ἐξάπτουσι· καὶ ὑμῖν, ὅσωπερ ἂν τὴν διδασκαλίαν ἐγχέωμεν, τοσούτῳ μᾶλλον ἀνάπτομεν τὴν ἐπιθυμίαν, πλείονα ποιοῦμεν τὴν ὄρεξιν, σφοδρότερον τὸν ἔρωτα. διὰ τοῦτο, καίτοι πενίαν ἐσχάτην ἐμαυτῷ συνειδὼς, οὐ παύομαι τοὺς φιλοτίμους τῶν ἑστιατόρων μιμούμενος, καὶ συνεχῆ παρατιθεὶς ὑμῖν τὴν τράπεζαν, καὶ πλήρη τὸν κρατῆρα τῆς διδασκαλίας ἱστάς· ὁρῶ γὰρ ὅτι μετὰ τὸ πάντα αὐτὸν ἐκπιεῖν, πάλιν διψῶντες ἀναχωρεῖτε. καὶ τοῦτο δῆλον μὲν καὶ ἐκ τοῦ παντὸς ἐγένετο χρόνου, μάλιστα δὲ ἐκ τῆς παρελθούσης κυριακῆς. ὅτι γὰρ ἀκορέστως ὑμεῖς μετέχετε τῶν θείων λογίων, ἐκείνη μάλιστα ἔδειξεν ἡ ἡμέρα, ἐν ᾗ περὶ τοῦ μὴ δεῖν κακῶς λέγειν ἀλλήλους διελεγόμην· ὅτε καὶ ὑπόθεσιν ὑμῖν κατηγορίας παρεῖχον ἀσφαλεστάτην, παραινῶν τὰ οἰκεῖα ἁμαρτήματα λέγειν κακῶς, ἀλλὰ μὴ τὰ ἀλλότρια περιεργάζεσθαι· ὅτε τοὺς ἁγίους παρήγαγον ἑαυτῶν μὲν κατηγοροῦντας, τῶν δὲ ἄλλων φειδομένους· τὸν Παῦλον λέγοντα, Ὅτι ἁμαρτωλῶν πρῶτός εἰμι ἐγὼ, καὶ ὅτι βλάσφημον ὄντα, καὶ διώκτην, καὶ ὑβριστὴν ὁ θεὸς ἠλέησε, καὶ ἔκτρωμα ἑαυτὸν καλοῦντα, καὶ οὐδὲ τῆς τῶν ἀποστόλων προσηγορίας ἄξιον εἶναι νομίζοντα· τὸν Πέτρον λέγοντα, Ἔξελθε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι ἀνὴρ ἁμαρτωλός εἰμι· τὸν Ματθαῖον τελώνην ἑαυτὸν προσαγορεύοντα καὶ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀποστολῆς· τὸν Δαβὶδ βοῶντα καὶ λέγοντα,

Αἱ ἀνομίαι μου ὑπερῆρον τὴν κεφαλήν μου, A
ὡσεὶ φορτίον βαρὺ ἐβαρύνθησαν ἐπ' ἐμέ· καὶ τὸν
Ἡσαΐαν ἀποδυρόμενον καὶ θρηνοῦντα, ὅτι Ἀκά-
θαρτός εἰμι, καὶ ἀκάθαρτα χείλη ἔχω· τοὺς τρεῖς
παῖδας ἐν τῇ καμίνῳ πυρὸς ἐξομολογουμένους
καὶ λέγοντας, ὅτι ἡμάρτομεν καὶ ἠνομήσαμεν καὶ τὰ
προστάγματα τοῦ θεοῦ οὐκ ἐφυλάξαμεν· τὸν
Δανιὴλ καὶ αὐτὸ τοῦτο πάλιν ἀποδυρόμενον. ὅτε
μετὰ τὸν τῶν ἁγίων κατάλογον τούτων, καὶ μυίας
ἐκάλεσα τοὺς κατηγόρους, καὶ τοῦ παραδείγμα-
τος δικαίαν ἐπήγαγον τὴν αἰτίαν, λέγων, ὅτι κα-
θάπερ ἐκεῖναι τοῖς τραύμασιν ἐπικάθηνται ἀλ-
λοτρίοις, οὕτω καὶ οἱ κατήγοροι τὰ ἀλλότρια B
δάκνουσιν ἁμαρτήματα, νόσον ἐκεῖθεν τοῖς συγ-
γενομένοις συλλέγοντες· μελίττας προσηγό-
ρευον, οὐχὶ νοσήματα συναγούσας, ἀλλὰ κηρία
πηγνυμένας εὐλαβείας μεγίστης, καὶ οὕτω τῷ λει-
μῶνι τῆς ἀρετῆς τῶν ἁγίων ἐφιπταμένας. τότε
δή, τότε τὸν ἀκόρεστον ὑμῶν ἐδείξατε ἔρωτα. ἐπει-
δὴ γὰρ εἰς μῆκος ἡμῖν ὁ λόγος ἐξετάθη, μῆκος ἄπει-
ρον, καὶ ὅσον οὐδέποτε, καὶ πολλοὶ μὲν προσεδόκων
τῷ πλήθει τῶν λεγομένων τὴν προθυμίαν ὑμῖν
σβεσθήσεσθαι, ἐγένετο δὲ τοὐναντίον. μᾶλλον
γὰρ ὑμῖν ἡ καρδία διεθερμαίνετο, μᾶλλον δὲ ἐξή- C
πτετο ὁ πόθος. καὶ πόθεν δῆλον; οἱ κρότοι πρὸς
τῷ τέλει γινόμενοι κρότοι μείζους ἦσαν, καὶ λαμ-
πρότεραι αἱ βοαί· καὶ ταὐτὸν συνέβαινεν, ὅπερ
ἐπὶ τῶν καμίνων. καθάπερ γὰρ ἐκεῖ παρὰ μὲν
τὴν ἀρχὴν οὐ σφόδρα λαμπρὸν ἐστὶ τοῦ πυρὸς
τὸ φῶς, ἐπειδὰν δὲ ἁπάντων ἐπιλάβηται τῶν
ἐπικειμένων ἡ φλόξ, εἰς ὕψος αἴρεται μέγα· οὕ-
τω δὴ καὶ ἐπὶ τῆς ἡμέρας τότε ἐκείνης τοῦτο συ-
νέβη. παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν οὐ σφόδρα μοι ὁ
σύλλογος οὗτος ἐκεκίνητο· ἐπειδὴ δὲ ὁ λόγος εἰς
μῆκος ἐξετάθη, καὶ πάντων ἐπελάβετο τῶν ὑπο-
κειμένων, καὶ πλείων ἡ διδασκαλία κατεβλήθη, D
τότε δή, τότε ὑμῖν ἐξεκαίετο τῆς ἀκροάσεως ἡ
ἐπιθυμία, καὶ σφοδρότερος ὁ κρότος ἐξερρήγνυ-
το. διὰ τοῦτο, καίτοι ἐλάττω τῶν εἰρημένων παρε-
σκευασμένος εἰπεῖν, ὑπερέβην τότε τὴν συμ-
μετρίαν· μᾶλλον δὲ οὐδέποτε συμμετρίαν
ὑπερέβην ἐγώ. τὴν γὰρ ποσότητα τῆς διδασκα-
λίας οὐ τῷ πλήθει τῶν λεγομένων, ἀλλὰ τῇ
διαθέσει τῶν ἀκροωμένων μετρεῖν πέφυκα.
ὁ μὲν γὰρ ναυτιῶντας λαβὼν ἀκροατάς, κἂν συ-
στείλῃ τὴν διδασκαλίαν, περιενοχλεῖν δοκεῖ·

Iniquitates meæ ſupergreſſæ ſunt caput meum, ſicut onus graue grauatæ ſunt ſuper me: & Eſaiam qui lamentatur ac luget: immundus ſum, & immunda habeo labia: tres pueros, qui in camino ignis confitentur, ac dicunt, ſe peccaſſe, legem eſſe tranſgreſſos, neque Dei mandatis paruiſſe: Danielem hoc ipſum deplorantem. Quo tempore tot enumeratis ſanctis iſtis, muſcas etiam accuſatrices aduocaui, ac legitimam exempli cauſſam adiunxi, cum dixi, quemadmodum alienis illæ vulneribus inſident, ſic & accuſatores aliena peccata vellicare, morbumque inde conciliare illis, qui cum ipſis verſantur: apes appellabam, non quæ colligerent ægritudines, ſed quæ ſummæ pietatis fauos concinnarent, ac deinde volantes prato virtutis ſanctorum inſiderẽt: tum nimirum, tum inexplebilem præ vobis amorem tuliſtis. Nam quoniam in prolixitatem ſermo noſter eſt productus, prolixitatem immenſam, & quanta nunquam fuit, ſic vt metuerẽt multi, ne verborum multitudine animi veſtri alacritas extingueretur, contrarium penitus accidit. Amplius enim cor veſtrum incaleſcebat, amplius deſiderium exardeſcebat. Vnde id conſtat? Maiores quidem certe plauſus ſub finem fuerunt, & clariores acclamationes, idemq. accidit quod in fornacibus. Vt enim illic initio quidem non admodum clarum eſt lumen ignis: poſtquam autem ſigna omnia, quæ impoſita fuerant, flamma corripuit, in magnam tollitur altitudinem: ſic & illo die tum temporis hoc euenit. Initio quidem non admodum mihi cõmouebatur hic cœtus: vbi vero longiùs ſermo productus eſt, & omnes argumenti propoſiti partes inuaſit, amplíorque proſeminata doctrina eſt, tum nimirum ad maiorem audiendi cupiditatem exarſiſtis, ac vehementior plauſus erupit. Quo factum eſt, vt tametſi me ad pauciora dicenda comparaueram, tum modum exceſſerim: immo verò nunquam ego modum exceſſi: ſiquidem doctrinæ quantitatem non ex eorum quæ dicuntur multitudine, ſed ex affectu eorum, qui audiunt, ſoleo metiri. Nam qui nauſeantes nactus eſt auditores, licèt doctrinam contraxerit, moleſtiam videtur exhibere:

Cõparatur cum fornacibus cõcio.

qui vero attẽtos ac vigiles, licet produxerit longiùs, ne ita quidē explet cupiditatem: ſed quoniã nonnunquam accidit, vt tanto in populo ſint imbecilles nonnulli, qui ſermonis prolixitatẽ aſſequi minimè poſſunt, ad hoc eos ſtatui cohortari, vt cum audierint, quantum capere poſſunt, & cum acceptis iis quæ ſufficiunt illis, receſſerint (nemo quippe vetat, neque cogit, vt vltra quam vires ipſorum ferant, hic maneant) ne nobis ante tempus finiendi ſermonem neceſſitatem imponant. Nam tu quidẽ expletus es: ſed frater tuus adhuc eſurit: & tu eorum quæ dicta ſunt copia ebrius es: ſed frater tuus adhuc ſitit. Neque tuam imbecillitatẽ grauet ille plura cogendo ſuſcipere, quam ipſius vires ferant: neque cupiditatem eius vexes prohibendo, ne totum quod capere poteſt, admittat. Hoc & in profanis fit menſis: alij citius, alij tardius explentur, & neque illos hi reprehendũt, neque hos illi condemnãt. Verum illic quidem cito recedere laudabile eſt: hic vero cito recedere non laudabile eſt, ſed venia dignum. Illic tardius ceſſare vituperio ac reprehenſioni obnoxium: hic vero tardius recedere laudem & commendationem parit maximam. Quid ita? quod illic quidem tarditas ex ingluuie naſcatur: hic vero ex ſpirituali cupiditate ſacroq; appetitu conſtantia concilietur & patientia. Sed iam ſatis indultum ſit proœmiis: nos vero deinceps ad illud debitum pergemus, quod nobis illo die reliquum fuit. Quid igitur illud fuit, quod tum dicebamus? Vnam ſcilicet tum fuiſſe linguam cunctis hominibus, quemadmodum & naturam vnam, neque vllum fuiſſe vocis alterius, vel alterius linguæ. Vnde igitur tanta ſermonis diuerſitas? Ex negligentia illorum, qui donum acceperant: quorum vtrumque tum diximus, & ex vnitate ſermonis, domini clementiam demonſtrauimus: atque ex diuerſitate ſermonis ingratorum improbitatem ſeruorum. Nam ille quidem etſi præuidiſſet nos donum amiſſuros, tamen largitus eſt: at ij quibus creditum eſt, malitiam ſuam in depoſiti conſeruatione declararunt. Hic igitur vnus eſt defenſionis modus, Deum nos illo dono minimè priuaſſe, verum nos, quæ data fuerant, amiſiſſe. Secundus ab illo eſt,

Non debēt infirmi exigere à concionatore vt breuior ſit.

Vnde originem duxerit diuiſio linguarum.

A ὁ δὲ θερμοὺς καὶ διεγηγερμένους καὶ νήφοντας, κἂν ἐκτείνῃ πρὸς μῆκος, οὐδὲ οὕτω τὴν ἐπιθυμίαν ἐμπίμπλησιν· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ συμβαίνει εἶναί τινας καὶ ἀσθενεῖς ἐν δήμῳ τοσούτῳ, ἀδυνατοῦντας παρακολουθῆσαι τῷ μήκει τοῦ λόγου, ἐκείνοις αὐτοῖς παραινέσαι βούλομαι, ἀκούσαντας ὅσα δύνανται δέξασθαι, καὶ τὰ ἀρκοῦντα λαβόντας ἀναχωρῆσαι (οὐδεὶς ὁ κωλύων, οὐδὲ βιαζόμενος πέρα τῆς οἰκείας μένειν δυνάμεως) τὸν μέντοι λόγον μὴ ἀναγκαζέτωσαν πρὸ τοῦ καιροῦ καὶ τῆς οἰκείας ὥρας συστέλλεσθαι. ἐνεπλήσθης γὰρ σύ· ἀλλ᾽ ὁ ἀδελφός σου ἔτι πεινᾷ. καὶ σὺ B μεθύεις τῷ πλήθει τῶν εἰρημένων, ἀλλ᾽ ὁ ἀδελφός σου ἔτι διψᾷ. μήτε ἐκεῖνος συντριβέτω σου τὴν ἀσθένειαν, ἀναγκάζων πλείω τῆς οἰκείας δέξασθαι δυνάμεως· μήτε σὺ ἐπηρέαζε τῇ ἐκείνου ἐπιθυμίᾳ κωλύων ἅπαν, ὅσον δύναται δέξασθαι, λαβεῖν. τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἔξωθεν γίνεται τραπεζῶν. οἱ μὲν θᾶττον, οἱ δὲ βραδύτερον ἐμπίπλανται, καὶ οὔτε οὗτοι ἐγκαλοῦσιν ἐκείνοις, οὔτε οὗτοι τούτων καταγινώσκουσιν. ἀλλ᾽ ἐκεῖ μὲν τὸ ταχύτερον ἀποστῆναι, ἐγκώμιον· ἐνταῦθα δὲ τὸ ταχύτερον ἀποστῆναι, οὐ- C χὶ ἐγκώμιον, ἀλλὰ συγγνώμης ἄξιον. ἐκεῖ τὸ βραδύτερον παύσασθαι, κατηγορία καὶ μέμψις· ἐνταῦθα τὸ βραδύτερον ἀποστῆναι, ἔπαινος καὶ εὐφημία μεγίστη. τί δήποτε; ὅτι ἐκεῖ μὲν ἐξ ἀδηφαγίας ἡ βραδύτης γίνεται· ἐνταῦθα δὲ ἐξ ἐπιθυμίας πνευματικῆς καὶ θείας ὀρέξεως ἡ παραμονὴ καὶ ἡ καρτερία συνίσταται. ἀλλὰ τῶν μὲν προοιμίων ἅλις· ἡμεῖς δὲ λοιπὸν ἐπὶ τὸ χρέος ἐκεῖνο βαδιούμεθα, ὅπερ ἐξ ἐκείνης ἡμῖν ὑπελείφθη τῆς ἡμέρας. τί οὖν τὸ λεγόμενον τότε ἦν; ὅτι μία φωνὴ πᾶσιν ἀνθρώποις D ἦν, καθάπερ καὶ φύσις μία, καὶ οὐδεὶς ἑτερόφωνος, ἢ ἑτερόγλωσσος ἦν. πόθεν οὖν ἡ τοσαύτη διαφωνία; ἀπὸ τῆς ῥᾳθυμίας τῶν λαβόντων τὸ δῶρον· ἅπερ ἀμφότερα τότε εἰρήκαμεν, καὶ διὰ τῆς ὁμοφωνίας τὴν τοῦ δεσπότου φιλανθρωπίαν δεικνύντες, καὶ διὰ τῆς διαφωνίας τὴν ἀγνωμοσύνην τῶν οἰκετῶν. ὁ μὲν γὰρ καὶ προειδὼς, ὅτι ἀπολοῦμεν τὸ δῶρον, ὅμως ἔδωκεν· οἱ δὲ ἐμπιστευθέντες, κακοὶ περὶ τὴν παρακαταθήκην ἐγένοντο. εἷς μὲν οὖν ἀπολογίας οὗτος τρόπος, ὅτι οὐχ ὁ θεὸς ἐξέβαλε τῆς δωρεᾶς, ἀλλ᾽ ἡμεῖς ἀπωλέσαμεν τὰ δοθέντα· δεύτερος μετ᾽ ἐκεῖνον,

ὅτι μείζονα τῶν ἀπολωλότων τὰ δοθέντα ὕστερον ἐλάβομεν, ἀντὶ πόνων προσκαίρων ἐτίμησεν αἰωνίῳ ζωῇ, ἀντὶ ἀκανθῶν καὶ τριβόλων τὸν καρπὸν τοῦ πνεύματος ἐν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν βλαστῆσαι παρεσκεύασεν. οὐδὲν ἦν εὐτελέστερον ἀνθρώπου, καὶ οὐδὲν γέγονε τιμιώτερον ἀνθρώπου. τὸ ἔσχατον μέρος τῆς λογικῆς κτίσεως οὗτος ἦν· ἀλλ' οἱ πόδες ἐγένοντο κεφαλή, καὶ εἰς τὸν θρόνον ἀνηνέχθησαν τὸν βασιλικὸν διὰ τῆς ἀπαρχῆς. καθάπερ γὰρ ἄνθρωπός τις φιλότιμος καὶ μεγαλόδωρος, ἰδών τινα ἐκ ναυαγίου διαφυγόντα, καὶ τὸ σῶμα γυμνὸν ἀπὸ τῶν κυμάτων διασῶσαι δυνηθέντα μόνον, δεξάμενος ὑπτίαις ταῖς χερσί, λαμπρὰν περιβάλλοι στολήν, καὶ πρὸς τιμὴν ἀγάγοι τὴν ἀνωτάτω· οὕτω καὶ ὁ θεὸς ἐπὶ τῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας ἐποίησε. πάντα ἀπέβαλεν, ὅσα εἶχεν, ὁ ἄνθρωπος, τὴν παρρησίαν, τὴν πρὸς θεὸν ὁμιλίαν, τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ διαγωγήν, τὸν ἀταλαίπωρον βίον, καὶ καθάπερ ἐκ ναυαγίου, γυμνὸς ἐκεῖθεν ἐξῆλθεν. ἀλλ' ὁ θεὸς αὐτὸν δεξάμενος περιέστειλεν εὐθέως, καὶ κατὰ μικρὸν χειραγωγῶν πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀνήγαγε. καίτοι οὐκ ἦν συγγνώμης τὸ ναυάγιον ἄξιον. οὐ γὰρ παρὰ τὴν τῶν πνευμάτων βίαν, ἀλλὰ παρὰ τὴν τοῦ πλέοντος ῥαθυμίαν ἅπαν συνέβη τὸ κλυδώνιον τοῦτο. ἀλλ' οὐ πρὸς τοῦτο εἶδεν ὁ θεός, ἀλλὰ τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς κατηλέησε, καὶ τὸν ἐν λιμένι παθόντα ναυάγιον, καθάπερ ἐν μέσῳ τῷ πελάγει τοῦτο ὑπομείναντα, οὕτω φιλοφρόνως ἐδέξατο. τὸ γὰρ ἐν παραδείσῳ πεσεῖν, ἐν λιμένι ναυάγιόν ἐστιν ὑπομεῖναι. τί δήποτε; ὅτι οὐδέπω λύπης, οὐδέπω φροντίδος, οὐδὲ πόνων, οὐδὲ μόχθων, οὐδὲ τῶν μυρίων τῆς ἐπιθυμίας κυμάτων ἐπικωμαζόντων τῇ φύσει τῇ ἡμετέρᾳ, ὑπεσκελίσθη καὶ κατέπεσε, καὶ καθάπερ οἱ τὴν θάλατταν πλέοντες κακοῦργοι, μικρῷ σιδήρῳ πολλάκις τὴν ναῦν διατρήσαντες, ἅπασαν ἐπεισάγουσι κάτωθεν τῷ πλοίῳ τὴν θάλατταν· οὕτω δὴ καὶ τότε ἰδὼν τὸ πλοῖον τοῦ Ἀδὰμ ὁ διάβολος, τουτέστι, τὴν ψυχὴν πολλῶν γέμουσαν ἀγαθῶν, ὥσπερ τινὶ σιδήρῳ μικρῷ, τῇ ψιλῇ φωνῇ προσελθὼν καὶ διατρήσας, ἅπαντα ἐκένωσεν ἐκείνου τὸν πλοῦτον, καὶ τὸ σκάφος αὐτὸ κατέδυσεν. ἀλλ' ὁ θεὸς μείζω τῆς ζημίας τὴν ἐμπορίαν ἐποιήσατο, καὶ πρὸς τὸν θρόνον τὸν βασιλικὸν τὴν φύσιν ἀνήγαγε τὴν ἡμετέραν. διὸ καὶ Παῦλος βοᾷ, λέγων·

A quòd maiora quam fuerant amiſſa, poſtea data ſint nobis, ac pro laboribus temporariis æterna vita nos remuneratus ſit, & effeceritpro ſpinis ac tribulis, vt fructus ſpiritus in animabus noſtris germinaret. Nihil erat homine vilius, & nihil factum eſt homine glorioſius. Erat ille poſtrema pars ratione præditę creaturæ: ſed pedes caput euaſerunt, & in thronum regium per primitias ſunt euecti. Quemadmodum enim ſi homo quiſpiam liberalis ac magnificus, cum viderit aliquem naufragum, qui ſolum corpus nudum ex fluctibus eripere potuit, ſupinis manibus cum

Locus à Theodoreto citatus Dial.

B excipiat, candida veſte indutum in ſummo honoris gradu collocet: ita Deus naturam noſtram tractauit. Omnia quæ habebat homo perdiderat, libertatem loquendi ac fiduciam, conſuetudinem cum Deo, conuerſationem in paradiſo, vitam calamitatis expertem, & tanquam ex naufragio nudus inde exiuerat: ſed Deus illum exceptum confeſtim amicuit, & paulatim manu ductum in cœlum euexit. Atqui non erat venia dignum naufragium. Neque enim ob ventorum im-

C petum, ſed ob ſegnitiem eius, qui nauigabat, tota illa tempeſtas acciderat. Veruntamen ad hoc non reſpexit Deus, ſed eius miſericordiam calamitatis magnitudo commouit, cumque qui in portu naufragiū fecerat, perinde quaſi medio in pelago id paſſus eſſet, benignè ac liberaliter excepit. Si quidem in paradiſo lapſum eſſe, id vero eſt in portu naufragium feciſſe. Quid ita? quia cum nondum triſtitia, nondum ſolicitudo, nec labores, nec ærumnę, nec innumeri fluctus libidinum in naturam noſtram ſæuirent,

In portu naufragiū fecit Adamus.

D ſupplantatus eſt & corruit. Et quemadmodum qui in mari nauigant malefici homines, exiguo ferro nauim ſæpe perforantes totum mare in nauigium ab inferiori parte immittunt: ſic nimirum & nauim Adami cum videret Diabolus, hoc eſt animam multis refertam bonis, accedens tanquam minuto quodam ferro ſimplici voce perforauit, & omnes eius opes exhauſit, ipſamque cymbam ſubmerſit. At Deus effecit, vt lucrum damno mauis eſſet, & ad thronum regium naturam noſtram extulit. quocirca Paulus etiam clamat dicens:

Conreſuſcitauit, & conſedere nos fecit in dextera ſua in cœleſtibus, vt oſtenderet in ſeculis ſuperuenientibus abundantes diuitias gratiæ ſuæ, in bonitate ſuper nos. Quid ais? Iam res euenit, & finem habet, & dicis: Vt oſtenderet in ſeculis ſuperuenientibus? Nunquid enim oſtendit? Iam quidem oſtendit, ſed non omnibus hominibus, at mihi qui ſum fidelis: infidelis autem miraculum nondum vidit. Tum vero illo die natura omnis humana in medium progreſſa, quod fiet admirabitur, præcipue vero nobis etiam tum manifeſtius erit. Iam enim credimus, ſed non ex æquo miraculum exprimit auditus & viſus. Sed quemadmodum in Regibus dum purpura & diadema, & aureas veſtes ſoliumque regium audimus, admiramur quidem, at multo amplius id nobis accidit cum contractis aulæis ipſum in ſublimi præſidentem cernimus tribunali: Sic & in vnigenito, cum cœlorum viderimus aulæa contracta, & Regem angelorum inde deſcendentẽ à cœleſtibus turmis ſtipatum, tum verò maius miraculum nobis oculorũ miniſtrio apparebit. Cogita namque quale ſit naturam noſtram Cherubinis inuectam intueri, totumque angelicum exercitum illi circumfuſum. Pauli vero ſapientiam quoque mihi conſidera, quam multa nomina conquirat, vt diuinam exprimat benignitatem. Non enim dixit ſimpliciter gratiam, neque ſimpliciter diuitias, ſed quid? abundantes diuitias gratiæ in bonitate. Sed neque ſic tamen exprimere potuit. Et quemadmodum læuia & lubrica corpora licet innumeris manibus teneantur, nobis elabuntur, & facile effugiunt: ſic & Dei benignitatem quantiſcunque nominibus complecti conemur: ne ſic quidem comprehendere poſſumus, ſed verborum noſtrorum imbecillitatem eius magnitudo longo ſuperat interuallo. Quod cum expertus eſſet Paulus & ipſius magnitudine verborum vim cerneret ſuperari, vno prolato verbo diſceſſit. Quodnam illud eſt tandem? Gratia autem Deo ſuper inenarrabili dono eius. Neque enim ſermo vllus, neque mens vlla Dei prouidentiã poſſet exprimere. Propterea hic quidem inenarrabilem illam ait eſſe,

Segnius irritant animos demiſſa per aurem

1.Cor.9.15

A Συνήγειρε καὶ συνεκάθισεν ἡμᾶς ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, ἵνα ἐνδείξηται ἐν τοῖς αἰῶσι τοῖς ἐπερχομένοις τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς χάριτος αὐτοῦ ἐν χρηστότητι ἐφ' ἡμᾶς. τί λέγεις; ἤδη τὸ πρᾶγμα γέγονε καὶ τέλος ἔχει, καὶ λέγεις· ἵνα ἐν τοῖς αἰῶσιν ἐνδείξηται τοῖς ἐπερχομένοις; οὐ γὰρ ἐνεδείξατο; ἐνεδείξατο μὲν ἤδη, ἀλλ' οὐχὶ πᾶσιν ἀνθρώποις, ἀλλ' ἐμοὶ τῷ πιστῷ· ὁ δὲ ἄπιστος οὐδέπω τὸ θαῦμα εἶδε. τότε δὲ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ πᾶσα ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις εἰς μέσον ἐλθοῦσα θαυμάσεται τὸ γεγενημένον, ἄλλως τε καὶ ἡμῖν τότε φανερώτερον ἔσται. πιστεύομεν γὰρ

B καὶ νῦν, ἀλλ' οὐχ ὁμοίως τὸ θαῦμα παρίστησιν ἀκοὴ καὶ ὄψις. ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ τῶν βασιλέων ἀκούοντες τὴν ἁλουργίδα καὶ τὸ διάδημα καὶ τὰ χρυσᾶ ἱμάτια καὶ τὸν θρόνον τὸν βασιλικόν, θαυμάζομεν μέν, μειζόνως δὲ τοῦτο πάσχομεν, ὅταν τῶν παραπετασμάτων συνελκυσθέντων ἴδωμεν αὐτὸν ἐφ' ὑψηλοῦ τοῦ βήματος προκαθήμενον· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ μονογενοῦς· ὅταν ἴδωμεν τὰ παραπετάσματα τῶν οὐρανῶν συνελκυσθέντα, καὶ καταβαίνοντα τὸν βασιλέα τῶν ἀγγέλων ἐκεῖθεν καὶ δορυφορούμενον ὑπὸ τῶν οὐρανίων δήμων, τότε

C μεῖζον ἀπὸ τῆς ὄψεως τὸ θαῦμα δεχόμεθα. ἐννόησον γάρ μοι, οἷόν ἐστιν ἰδεῖν τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ ὀχουμένην, καὶ πᾶσαν αὐτῇ τὴν ἀγγελικὴν περικεχυμένην δύναμιν. σκόπει δέ μοι καὶ τὴν Παύλου σοφίαν, πόσα ὀνόματα ἐπιζητεῖ, ὥστε παραστῆσαι τοῦ θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν. οὐ γὰρ εἶπεν ἁπλῶς τὴν χάριν, οὐδὲ τὸν πλοῦτον ἁπλῶς, ἀλλὰ τί; τὸν ὑπερβάλλοντα πλοῦτον τῆς χάριτος ἐν χρηστότητι. ἀλλ' ὅμως καὶ οὕτως ἠτόνησε. καὶ καθάπερ τὰ ὀλισθηρὰ τῶν σωμάτων μυρίαις κατεχόμενα χερσὶ,

D διαφεύγει τὰς λαβὰς ἡμῶν, καὶ διολισθαίνει ῥαδίως· οὕτω καὶ τὴν τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίαν, ὅσοις ἂν αὐτὴν κατάσχωμεν ὀνόμασιν, οὐδὲ οὕτω δυνάμεθα περιλαβεῖν, ἀλλὰ νικᾷ τὸ μέγεθος αὐτῆς ἐκ πολλῆς περιουσίας τῶν ἡμετέρων ῥημάτων τὴν ἀτονίαν. ὅπερ οὖν καὶ Παῦλος παθών, καὶ ἰδὼν ἡττωμένην τῶν ῥημάτων τὴν δύναμιν τοῦ μεγέθους αὐτῆς, ἓν εἰπὼν ῥῆμα ἀπέστη. ποῖον δὲ τοῦτο; Χάρις δὲ τῷ θεῷ ἐπὶ τῇ ἀνεκδιηγήτῳ αὐτοῦ δωρεᾷ. οὔτε γὰρ λόγος, οὔτε νοῦς οὐδεὶς παραστῆσαι δυνήσεται τοῦ θεοῦ τὴν κηδεμονίαν. διὰ τοῦτο ἐνταῦθα μὲν ἀνεκδιήγητον αὐτὴν εἶναί φησιν,

ἀλλαχοῦ δὲ, καὶ τὸν νοῦν ἡμῶν ὑπερβαίνειν, οὕτω σὶ λέγων· Ἡ εἰρήνη τοῦ θεοῦ ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν φρουρήσει τὰς καρδίας ὑμῶν. ἀλλ' ὅπερ ἔλεγον, δύο μὲν οὖν τέως ἀπολογίας εὑρίσκονται τρόποι· εἷς μὲν, ὅτι οὐχ ὁ θεὸς ἐξέβαλεν, ἀλλ' ἡμεῖς ἀπωλέσαμεν· δεύτερος δὲ, ὅτι πλείω τῶν ἀπολωλότων καὶ μείζονα τὰ δοθέντα ἡμῖν ἀγαθά. βούλομαι δὲ καὶ τρίτον εἰπεῖν. τίς οὖν ἐστιν ὁ τρίτος; ὅτι εἰ καὶ μὴ ἔδωκε μείζω τῶν ἀπολωλότων τὰ μετὰ ταῦτα, ἀλλ' ἀφείλετο μόνον τὰ δοθέντα ἡμῖν, ἡμῶν παρεχόντων τὴν αἰτίαν (τοῦτο γὰρ προσκείσθω) καὶ τοῦτο ἱκανὸν καθ' ἑαυτὸ δεῖξαι τὴν κηδεμονίαν αὐτοῦ τὴν εἰς ἡμᾶς. οὐ γὰρ τὸ δοῦναι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀφελέσθαι τὰ δοθέντα, μεγίστης φιλανθρωπίας ἐστί. καὶ, εἰ βούλεσθε, ἐπὶ τοῦ παραδείσου τὸν λόγον γυμνάσωμεν. ἔδωκε τὸν παράδεισον· τοῦτο τῆς αὐτοῦ κηδεμονίας. ἀνάξιοι τῆς δωρεᾶς ὤφθημεν· τοῦτο τῆς ἡμετέρας ἀγνωμοσύνης. ἀφείλετο τὴν δωρεὰν ἀναξίοις γινομένοις· τοῦτο τῆς αὐτοῦ γέγονεν ἀγαθότητος. καὶ ποία ἀγαθότης, φησὶ, τὸ ἀφελέσθαι τὴν δωρεάν; ἀνάμεινον, καὶ ἀκούσῃ πάντως. ἐννόησον γὰρ τίς ἔμελλεν ὁ Κάϊν ἔσεσθαι, ἐν παραδείσῳ διατρίβων μετὰ τὴν μιαιφονίαν. εἰ γὰρ καὶ ἐκπεσὼν ἐκείνης τῆς διαίτης, εἰ μόχθῳ καὶ πόνῳ καταδικασθεὶς, καὶ τοῦ θανάτου τὴν ἀπειλὴν ἐπηρτημένην ὁρῶν, εἰ τοῦ πατρὸς πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν βλέπων τὴν συμφορὰν, καὶ ἐν χερσὶν ἔχων ἔτι τῆς ὀργῆς τοῦ θεοῦ τὰ ἴχνη, καὶ τοσούτοις περιεστοιχισμένος δεινοῖς, εἰς τοσοῦτον ἐξελάκτισε πονηρίας, ὥστ' ἀγνοῆσαι τὴν φύσιν, ἐπιλαθέσθαι τῆς κοινωνίας τῶν ὠδίνων, καὶ τὸν οὐδὲν ἠδικηκότα σφάξαι, καὶ ἀδελφικοῦ σώματος ἅψασθαι, καὶ αἱμάξαι τὴν δεξιὰν, καὶ τοῦ θεοῦ παραινοῦντος ἡσυχάζειν μὴ ἀνέχεσθαι, ἀλλ' ὑβρίσαι τὸν πεποιηκότα, ἀτιμάσαι τοὺς γεγεννηκότας, εἰ ἐν παραδείσῳ διέτριβεν ἔτι, σκόπει πρὸς ὅσην ἂν ἤλασε κακίαν. εἰ γὰρ, τοσούτων ἐπικειμένων τῶν χαλινῶν, θανάσιμα ἐσκίρτησε σκιρτήματα, εἰ καὶ τὰ τείχη ταῦτα ἀνῄρητο, ποῦ οὐκ ἂν ἑαυτὸν κατεκρήμνισε; βούλει καὶ ἀπὸ τῆς τούτου μητρὸς μαθεῖν, ὅσον ἀγαθὸν γέγονε τὸ τῆς τοῦ παραδείσου διαίτης ἐκπεσεῖν; ἐξέτασον τίς ἦν ἡ Εὔα πρὸ τούτου, καὶ τίς ἐγένετο μετὰ ταῦτα. πρὸ τούτου μὲν, τὸν ἀπατεῶνα διάβολον, τὸν πονηρὸν δαίμονα ἐκεῖνον ἀξιοπιστότερον εἶναι ἐνόμισε τῶν τοῦ θεοῦ προσταγμάτων,

A alibi autem & mentem noſtram exuperare, ſic dicens: Pax Dei quæ exuperat omnem mentem cuſtodiet corda veſtra. *Phil. 4. 7.* Sed quod dicebam, duo quidem hactenus defenſionis reperti ſunt modi: vnus quod non Deus eiecerit, ſed nos amiſerimus: ſecundus quod plura quam fuerant à nobis amiſſa in nos collata ſint bona: volo autem & tertium dicere. Quis ergo tertius eſt? quod nimirum licet maiora quam fuerant amiſſa, poſtea non dediſſet, ſed quæ data fuerant, tantum abſtuliſſet, cum nos cauſſam dediſſemus (hoc enim addatur) hoc quoque ſuffeciſſet B vnum ad ipſius prouidentiam & curam erga nos oſtendendam. *Species eſt bonitatis quædam auferre.* Neq; enim quod det tantum, ſed etiam quod quæ data ſunt auferat, maximæ ſpecimen præ ſe fert benignitatis. Ac ſi placet, ex ſermone de paradiſo id oſtendere aggrediamur. Paradiſum dederat, hoc ipſius curæ fuit: indigni hoc munere viſi ſumus, hoc noſtræ fuit improbitatis. Abſtulit munus illis, qui indigni euaſerant: hoc ipſius bonitati tribuendum eſt. Et quę tandem hęc bonitas eſt rem datam auferre? Expecta, & omnino audies. Cogita namque quis futurus fuiſ- C ſet Cain ſi poſt homicidium in paradiſo manſiſſet. Si enim cum ab illa habitatione excidiſſet, ſi ad laborem & ærumnas damnatus, & mortis minas intuens imminentes, ſi cum ante oculos poſitam parentis calamitatem haberet, & obiecta pedibus ſuis iræ Dei veſtigia cerneret, ac tantis malis, circunſeptus eſſet, in tantam erupit improbitatem, vt naturam ignoraret, communionis partus obliuiſceretur, eum, a quo nulla fuerat affectus iniuria, necaret, fraternum ſanguinem funderet, dexteram cruentaret, cũque Deus illum admone- D ret, vt quieſceret, non pareret, ſed conditorẽ ſuũ probro afficeret, parentibus ignominiam inferret, hic ſi in paradiſo verſatus fuiſſet, expende in quantã nequitiam prorupiſſet. Nam ſi tam multis frenis iniectis, tot lethales ſaltus dedit; ſi ſublati obices iſti fuiſſet, quo nõ ſeipſum precipitẽ egiſſet? Vis etiã ex matris huius exẽplo diſcere, quãtũ bonũ extiterit à paradiſi habitatione excidiſſe? *Eua profuit extra paradiſũ fuiſſe.* Scrutare qualis antea eſſet Eua, & qualis poſtea euaſerit. Antea quidẽ deceptorẽ Diabolũ, malignũ illũ dæmonem fide digniorẽ Dei mãdatis exiſtimauit,

A & ſolo arboris aſpectu illecta latam ab illo legem violauit: poſtquam autem excidit paradiſo, quo pacto melior ac modeſtior ſit facta, conſidera. Cum enim filium eſſet enixa, Poſſedi, inquit, hominem per Deum. Ad dominum confeſtim aufugit ea quæ dominum ante contempſerat, neque naturæ rem adſcribit, neque matrimonij legibus partum acceptum fert: ſed naturæ dominum agnoſcit, eique nato iam filio gratias agit: quæque maritum antea in fraudem illexerat, filium etiam erudiuit, eique nomen impoſuit, à quo de Dei munere poſſet admoneri: cumq;

Gen. 4. 25. B alterum rurſus peperiſſet, ait: Suſcitauit mihi Deus ſemen pro Abel, quē occidit Cain. Calamitatis recordatur, neq; fert impatienter mulier, ſed iterū Deo gratias agit, ac filio nomen ex munere diuino imponit, eique perpetuā doctrinæ occaſionem præbet. Ita, dum etiam abſtulit, Deus maiora bona largitus eſt. Paradiſo excidit mulier, ſed ad Dei cognitionem hac eiectione deducta eſt: itaque plus inuenit, quàm perdidit. Quod ſi vtile erat excidere paradiſo, cuius rei gratia paradiſum ab initio dedit Deus? Vtiliter

Cur Deus illud munus dederit. C hoc factum eſt mi homo propter negligentiam noſtram: itaque ſi ſibi cauiſſent illi, ac dominum agnouiſſent, & ſobrij fuiſſent ac modeſti, permanſiſſent in honore: cum autem datum ſibi munus ignominia affeciſſent, tunc vtile fuit, vt eijcerentur. Cur igitur illud initio dedit Deus? Vt ſuam oſtenderet benignitatem, ſeque paratum ſemper eſſe nos ad maiores honores prouehere: nos vero nobis vbique pœnarum & ſuppliciorum auctores ſumus, dum nos ipſos noſtra ſocordia bonis, quę nobis fuerant conceſſa, priuamus. Vt igi-

D tur indulgens pater initio quidem filiū ſuum domi manere ſinit, & paternis omnibus frui bonis: poſtquam autem illum viderit hoc honore fuiſſe deprauatum, arcet à menſa, ac longè à conſpectu ſuo collocat, ſæpenumero etiam ex ipſis paternis ædibus eiicit, vt illis priuatus, & hac contumelia & dedecore melior effectus dignum reditu ſeipſum rurſus efficiat, ac paternam

A καὶ ἀπὸ ψιλῆς ὄψεως τοῦ δένδρου καταπατήσασα τὸν παρ' αὐτοῦ τεθέντα νόμον. ἐπειδὴ δὲ ἐξέπεσε τοῦ παραδείσου, σκόπει πῶς βελτίων ἐγένετο καὶ σωφρονεστέρα. τεκοῦσα γὰρ υἱόν, φησίν, Ἐκτησάμην ἄνθρωπον διὰ τοῦ θεοῦ. ἐπὶ τὸν δεσπότην εὐθέως κατέφυγεν ἡ τοῦ δεσπότου πρὸ τούτου καταφρονήσασα, καὶ οὐχὶ τῇ φύσει τὸ πρᾶγμα λογίζεται, οὐδὲ νόμῳ γάμου τὸν τόκον ἀνατίθησιν· ἀλλ' οἶδε τὸν τῆς φύσεως δεσπότην, κἀκείνῳ χάριτας ὑπὲρ τῆς τοῦ παιδίου γεννήσεως ὁμολογεῖ. καὶ ἡ πρὸ τούτου τὸν ἄνδρα ἀπατήσασα, ὕστερον καὶ τὸ παιδίον ἐπαίδευε, καὶ ὄνομα ἐπιτί-

B θησιν αὐτῷ τὸ δυνάμενον αὐτὸν εἰς ὑπόμνησιν ἄγειν τῆς τοῦ θεοῦ δωρεᾶς· καὶ πάλιν ἕτερον τεκοῦσα, φησίν· Ἐξανέστησέ μοι ὁ θεὸς σπέρμα ἀντὶ Ἄβελ, ὃν ἀπέκτεινε Κάϊν. μέμνηται τῆς συμφορᾶς, καὶ οὐκ ἀποδυσπετεῖ τὸ γύναιον, ἀλλ' εὐχαριστεῖ τῷ θεῷ πάλιν, καὶ τὸ παιδίον ἀπὸ τῆς δωρεᾶς καλεῖ, διηνεκῆ παρέχουσα αὐτῷ διδασκαλίας ὑπόθεσιν. οὕτω καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ἀφελέσθαι μείζονα ἐχαρίσατο ὁ θεὸς ἀγαθά. ἐξέπεσε τοῦ παραδείσου ἡ γυνή, ἀλλὰ πρὸς θεογνωσίαν ἐχειραγωγήθη διὰ τῆς ἐκβολῆς· ὥστε μείζον εὗ-

C ρεν, ἢ ἀπώλεσε. καὶ εἰ χρήσιμον ἦν, φησί, τὸ ἐκπεσεῖν τοῦ παραδείσου, τίνος ἕνεκεν ἐδίδου παρὰ τὴν ἀρχὴν τὸν παράδεισον ὁ θεός, χρήσιμον τοῦτο διὰ τὴν ῥαθυμίαν, ἄνθρωπε, ἐγένετο τὴν ἡμετέραν· ὡς εἴγε προσεῖχον ἑαυτοῖς ἐκεῖνοι, καὶ τὸν δεσπότην ἐπεγίνωσκον, καὶ σωφρονεῖν ἠπίσταντο καὶ μετριάζειν, ἔμειναν ἂν ἐπὶ τῆς τιμῆς· ἐπειδὴ δὲ ἐξύβρισαν εἰς τὴν δοθεῖσαν δωρεάν, τηνικαῦτα χρήσιμον ἐγένετο τὸ ἐκβληθῆναι. τίνος οὖν ἕνεκεν παρὰ τὴν ἀρχὴν ἔδωκεν ὁ θεός; ἵνα τὴν οἰκείαν ἐπιδείξηται φιλανθρω-

D πίαν, καὶ ὅτι αὐτὸς μὲν παρεσκεύασται πρὸς μείζονα τιμὴν ἄγειν ἡμᾶς ἀεί· ἡμεῖς δὲ αἴτιοι πανταχοῦ τῆς κολάσεως καὶ τῆς τιμωρίας, ἐκβαλόντες ἑαυτοὺς διὰ ῥαθυμίας τῶν δεδομένων ἡμῖν ἀγαθῶν. καθάπερ οὖν πατὴρ φιλόστοργος παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν ἀφίησιν ἐπὶ τῆς οἰκίας τὸν παῖδα τὸν ἑαυτοῦ διατρίβειν, καὶ τῶν πατρῴων ἀπολαύειν ἁπάντων· ἐπειδὰν δὲ ἴδῃ φαῦλον τῇ τιμῇ γεγενημένον, ἀπάγει τῆς τραπέζης, καὶ πόρρωθεν τῆς οἰκείας ὄψεως καθίστησι, πολλάκις δὲ καὶ αὐτῆς ἐκβάλλει τῆς πατρῴας οἰκίας, ἵνα ἐκπεσὼν ἔξω, καὶ βελτίων γενόμενος ταῖς ὕβρεσι ταύταις καὶ ταῖς ἀτιμίαις, ἄξιον ἑαυτὸν ἀποφήνῃ τῆς ἐπανόδου πάλιν, καὶ τὸν πατρῷον

διαδέξηται κλῆρον· οὕτω καὶ ὁ θεὸς ἐποίησεν. ἔδωκε τῷ ἀνθρώπῳ τὸν παράδεισον· ἀνάξιον φανέντα ἐξέβαλεν, ἵνα διὰ τῆς ἔξω διατριβῆς καὶ τῆς ἀτιμίας βελτίων γενόμενος καὶ σωφρονέστερος ἄξιος φανῇ τῆς ἐπανόδου πάλιν. ἐπεὶ τοίνυν μετὰ ταῦτα βελτίων ἐγένετο, ἐπανάγει πάλιν αὐτὸν, καί φησι· Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ. ὁρᾷς ὅτι οὐ τὸ δοῦναι τὸν παράδεισον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐκβαλεῖν τοῦ παραδείσου, τῆς μεγίστης κηδεμονίας ἦν; εἰ μὴ γὰρ ἐξέπεσε τοῦ παραδείσου, οὐκ ἂν ἐφάνη τοῦ παραδείσου πάλιν ἄξιος. τοῦτον τοίνυν διαπαντὸς τηρῶμεν τὸν λόγον, τοῦτον καὶ ἐπὶ τῆς προκειμένης, εἰ βούλεσθε, γυμνάσωμεν ὑποθέσεως. ἔδωκε φωνὴν κοινὴν ἅπασι. τοῦτο τῆς αὐτοῦ φιλανθρωπίας. οὐκ ἐχρήσαντο εἰς δέον ἐκεῖνοι τῷ δώρῳ, ἀλλὰ πρὸς ἄνοιαν ἐξέκλιναν ἐσχάτην· ἀφεῖλεν τὸ δοθὲν πάλιν. εἰ γὰρ ἐπειδὴ γλῶτταν εἶχον μίαν, εἰς τοσαύτην ἐξέπεσον ἄνοιαν, ὡς βουληθῆναι πύργον ἕως τοῦ οὐρανοῦ οἰκοδομῆσαι, εἰ μὴ παραχρῆμα ἐκολάσθησαν, ἆρα οὐκ ἂν ἐπεθύμησαν καὶ αὐτῆς τοῦ οὐρανοῦ τῆς κορυφῆς ἐπιλαβέσθαι; τί γὰρ, εἰ καὶ ἀδύνατον ἦν ἐκείνοις, ἀλλ' ὅμως ἐκ τῆς προθέσεως τὰ τῆς ἀσεβείας αὐτοῖς ἀπηρτίζετο. ἅπερ ἅπαντα προορῶν ὁ θεὸς, ἐπειδὴ εἰς δέον οὐκ ἐχρήσαντο τῇ ὁμοφωνίᾳ, εἰς δέον αὐτοὺς διαιρεῖ τῇ διαφωνίᾳ. καὶ σκόπει μοι τὴν φιλανθρωπίαν αὐτοῦ. Ἰδοὺ, φησι, φωνὴ μία πᾶσι, καὶ τοῦτο ἤρξαντο ποιῆσαι. τίνος ἕνεκεν οὐκ εὐθέως ἦλθεν ἐπὶ τὸ διατεμεῖν τὴν γλῶτταν, ἀλλὰ πρότερον ἀπολογεῖται, καθάπερ ἐν δικαστηρίῳ κρίνεσθαι μέλλων; (καίτοιγε οὐδεὶς αὐτῷ ἐρεῖ, τί ἐποίησας; ἀλλὰ κύριός ἐστι πάντα ποιεῖν ὅσα βούλεται). ἀλλ' ὅμως καθάπερ μέλλων εὐθύνας ὑπέχειν, οὕτως ἀπολογίας τίθησιν, ἡμᾶς διδάσκων ἡμέρους εἶναι καὶ φιλανθρώπους. Εἰ γὰρ ὁ δεσπότης τοῖς δούλοις ἀπολογεῖται, καὶ ταῦτα ἠδικηκόσι, πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς ἀλλήλοις ἀπολογεῖσθαι χρὴ, κἂν τὰ μέγιστα ὦμεν ἠδικημένοι. ὅρα γοῦν πῶς ἀπολογεῖται· Ἰδοὺ χεῖλος ἓν, καὶ φωνὴ μία πᾶσι, φησι, καὶ τοῦτο ἤρξαντο ποιῆσαι. ὡσανεὶ ἔλεγε. μηδεὶς ἐγκαλείτω μοι ταῦτα τὴν γλῶτταν διατεμνομένην ὁρῶν, μηδεὶς ἐξ ἀρχῆς νομιζέτω τὴν διαφωνίαν ταύτην τοῖς ἀνθρώποις συγκαταβεβλῆσθαι. ἰδοὺ χεῖλος ἕν, καὶ μία φωνὴ πᾶσιν. ἀλλ' οὐκ ἐχρήσαντο εἰς δέον τῇ δωρεᾷ.

A cernat hæreditatem, ita quoque fecit Deus. Paradiſum homini dedit: cum ſe indignum oſtendiſſet, eiecit, vt externa illa habitatione ignominiáque melior effectus ac modeſtior, dignus reditu appareret. Quoniam igitur poſtea reſipuerat, reuocat illum rurſus: & ait: Hodie mecum eris in paradiſo. Vides non quod dederit paradiſum, ſed quod eiecerit è paradiſo maximæ curæ ſpecimen extitiſſe? niſi enim paradiſo excidiſſet, paradiſo dignus rurſus non apparuiſſet. Hunc igitur ſermonem perpetuo memoria teneamus, hunc & in argumento propoſito, ſi lu- B bet, ventilemus. Communem omnibus linguam dedit: hoc eius fuit benignitatis. Non vſi ſunt illi dono vt opus fuit, ſed in extremam dementiã ſunt prolapſi; quod datum fuerat, rurſus abſtulit. Si enim quod vnam linguã haberent, in tantam inſaniam inciderunt, vt turrim ad cœlos vſque pertinentem ædificare vellent, niſi ſtatim puniti fuiſſent, nonne ipſum quoque cœlorum faſtigium occupare cupiuiſſent? Licet enim illis eſſet impoſſibile, tamen ſi animi ſpectes propoſitum, ſcelus illud impiũ admiſerũt. Quæ omnia cum præuidiſ- C ſet Deus, quandoquidem linguæ concordia non vt oportuit vſi erant, diſſidio linguarũ, vt oportuit, illos diuidit. Ac mihi clementiam ipſius velim conſideres. Ecce, inquit. vox vna omnibus, & hoc facere cœperũt. Quam ob cauſſam non ſtatim eo deuenit, vt linlinguam diuideret, ſed prius ſe excuſat, quaſi in iudicio cauſſam dicturus: tametſi nemo illi dicturus eſt, Quid feciſti? ſed in poteſtate ſitum eſt ipſius, vt cuncta, quæ voluerit, faciat. Attamen quaſi rationẽ redditurus ita excuſationem ac defenſionẽ inſtituit, vt nos do- D ceat humanitatẽ & clementiã exercere. Nam ſi dominus ſeruis ſe excuſat, atq; illis qui iniuria ipſum affecerant: multo magis nos mutuo excuſare oportet, licet vel maxima fuerimus iniuria læſi. Vide quæſo, quo pacto ſe excuſet: Ecce labium vnũ, & vox vna omnibus, inquit, & hoc facere cœperunt. Quaſi diceret: Nemo mihi vitio vertat iſta, cum diuiſam linguam viderit, nemo diuerſitatem hanc linguarum ab initio fuiſſe inſertam hominibus arbitretur. Ecce labiũ vnum, & vox vna omnibus: ſed non vſi ſunt dono, vt oportuit.

Cur non acciderit ſtatim diuiſio linguarum.

Atque vt intelligas eum non tam quod factum fuerat punire, quàm quod futurum erat præuia cautione corrigere, audi quid adiungat: Et nunc non deficient ab illis omnia, quæcunque conati fuerint facere. Horum autem verborum hæc eſt ſententia. Niſi iam pœnas dent, & ab ipſa peccatorum radice refrænentur, nullum facient finem ſcelera perpetrandi. Hoc enim ſibi volunt illa verba, Non deficient ab illis omnia, quæcunque conati fuerint facere. Quaſi diceret: Alia quoque maiora ſcelera adiicient. Talis enim res eſt malitia: ſi cum primum initium duxerit, non cohibeatur, tanquam ignis arida ligna corripiens, ſic in immenſam aſſurgit altitudinem. Vides hoc ipſum quoque benignitatis fuiſſe non mediocris, quod vnitatem vocis abſtulerit? Diſſidiũ quippe linguarũ inuexit, ne in maiorẽ improbitatẽ laberentur. Hunc mihi ſermonem memoria tenete, nec vnquam elabi ex ea ſinite, Deum nimirum non modo cum afficit beneficiis, ſed etiã cum punit, bonum eſſe ac benignum. Nam & ipſius pœnæ ac ſupplicia beneficiorũ eius ſunt pars maxima, & prouidẽtiæ genus maximũ. Cũ ergo famẽ, peſtes, aëris ſiccitates, imbres cõtinuos, & aëris inæqualitates, vel aliud quippiã videris, quo genus humanum puniatur, ne ęgrè feras, neque indigneris, ſed adora rerũ illarũ auctorem, atq; illũ curę ac ſollicitudinis nomine commenda. Ille quippe eſt, qui hæc omnia peragit, & corpus caſtigat, vt anima emendetur. An vero Deus hæc peragit? dicet aliquis. Ille verò hæc peragit; quãuis ciuitas omnis adeſſet, quãuis vniuerſus orbis terrarum, hoc dicere me nõ pigebit. Atq; vtinã tibia clarior mihi vox eſſet, atque in ſublimi loco poſſem conſiſtere, atque omnibus proclamare ac teſtificari Deum iſta præſtare. Neque præ nimia arrogantia hæc à me dicuntur, ſed aſſiſtentem habeo prophetam mecum clamãtem ac dicentẽ: quia non eſt malitia in ciuitate, quã non fecerit Dominus: eſt autẽ nomẽ æquiuocũ malitia, & vtriuſq. appellationis volo vos exactam ſignificationẽ ediſcere, ne forte propter dictionis ambiguitatẽ naturam confundentes rerum, in blaſphemiam incidatis. Eſt igitur malitia, quæ verè malitia eſt, fornicatio, adulterium, auaritia, & innumera mala, quæ ſummis criminibus ſuppliciiſque ſunt digna.

Gen. 11. 6.

Malum initio cohibendum & principiis obſtãdum eſt.

Amos. 3. 6.

καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι οὐ τὸ γινόμενον κολάζει τοσοῦτον, ὅσον τὸ μέλλον προδιορθοῦται, ἄκουσον τῆς ἐπαγωγῆς· Καὶ νῦν οὐ μὴ ἐκλείψῃ ἐξ αὐτῶν πάντα, ὅσα ἂν ἐπιθῶνται ποιῆσαι. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· ἐὰν μὴ δῶσι δίκην νῦν, καὶ ἀπὸ τῆς ῥίζης αὐτῆς τῶν ἁμαρτημάτων ἀναχαιτισθῶσιν, οὐ στήσονται τῆς πονηρίας οὐδαμοῦ. τοῦτο γάρ ἐστιν, οὐ μὴ ἐκλείψῃ ἐξ αὐτῶν πάντα, ὅσα ἂν ἐπιθῶνται ποιῆσαι. ὡσανεὶ ἔλεγε, καὶ ἕτερα προσθήσουσι μείζονα ἁμαρτήματα. τοιοῦτον γὰρ ἡ πονηρία, ὅταν ἀρχὴν λαβοῦσα μὴ κωλυθῇ, καθάπερ πῦρ ὕλης ἐπιλαβόμενον, οὕτω πρὸς ὕψος αἴρεται ἄφατον. ὁρᾷς ὅτι καὶ τὸ ἀφελέσθαι τὴν ὁμοφωνίαν φιλανθρωπίας ἔγεμε πολλῆς; ἐνέβαλε γὰρ αὐτοὺς εἰς διαφωνίαν, ἵνα μὴ ἐκπέσωσιν εἰς πονηρίαν μείζονα. τοῦτον δή μοι διατηρεῖτε τὸν λόγον, καὶ πεπηγὼς ἀεὶ παρ' ὑμῖν ἔστω καὶ ἀκίνητος, ὅτι οὐκ εὐεργετῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ κολάζων, ἀγαθός ἐστι καὶ φιλάνθρωπος ὁ θεός. καὶ γὰρ αἱ κολάσεις αὐτοῦ καὶ αἱ τιμωρίαι μέγιστον εὐεργεσίας μέρος, μέγιστον προνοίας εἶδός εἰσιν. ὅταν οὖν ἴδῃς λιμοὺς γινομένους, καὶ λοιμοὺς, καὶ αὐχμοὺς, καὶ ἐπομβρίας, καὶ ἀέρων ἀνωμαλίας, ἢ ἄλλο τι τῶν τοιούτων τῶν κολαζόντων τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, μὴ δυσχεράνῃς, μηδὲ ἀποδυσπετήσῃς, ἀλλὰ προσκύνησον τὸν ποιοῦντα, θαύμασον αὐτὸν τῆς κηδεμονίας. ἐκεῖνος γάρ ἐστιν ὁ ταῦτα ποιῶν, καὶ τὸ σῶμα κολάζων, ἵνα τὴν ψυχὴν σωφρονίσῃ. καὶ ὁ θεὸς ταῦτα ποιεῖ, φησίν; ὁ θεὸς ταῦτα ποιεῖ· κἂν ἡ πόλις παρῇ πᾶσα, κἂν ἡ οἰκουμένη πᾶσα, οὐκ ὀκνήσω τοῦτο εἰπεῖν. εἴθε μοι καὶ σάλπιγγος ἦν φωνὴ λαμπροτέρα, καὶ ἐν ὑψηλῷ στῆναι χωρίῳ δυνατὸν ἦν, καὶ πᾶσι βοῆσαι καὶ διαμαρτύρεσθαι, ὅτι ὁ θεὸς ταῦτα ποιεῖ. οὐκ ἐξ ἀπονοίας ταῦτα λέγω, ἀλλ' ἔχω παρεστῶτα τὸν προφήτην μετ' ἐμοῦ βοῶντα καὶ λέγοντα· Ὅτι οὐκ ἔστι κακία ἐν πόλει, ἣν κύριος οὐκ ἐποίησε· κακία δὲ ὁμώνυμόν ἐστιν ὄνομα· καὶ τῆς προσηγορίας ἑκατέρας βούλομαι τὴν ἀκριβῆ μαθεῖν ὑμᾶς σημασίαν, ἵνα μὴ διὰ τὴν ὁμωνυμίαν τῶν πραγμάτων συγχέοντες τὴν φύσιν, εἰς βλασφημίαν ἐμπέσητε. ἔστι τοίνυν κακία, ἡ ὄντως κακία, πορνεία, μοιχεία, πλεονεξία, καὶ τὰ μυρία δεινὰ τὰ ἐσχάτων ὄντα ἐγκλημάτων ἄξια καὶ τιμωριῶν.

A πάλιν ἐστὶ κακία, μᾶλλον δὲ οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ λέγεται, λιμός, λοιμός, θάνατος, νόσος, καὶ ὅσα τοιαῦτα. ταῦτα γὰρ οὐκ ἂν εἴη κακά. διὰ τοῦτο εἶπον, λέγεται μόνον. τί δήποτε; ὅτι εἰ κακὰ ἦν, οὐκ ἂν ἀγαθῶν ἡμῖν αἴτια ἐγένετο, σωφρονίζοντα τὴν ἀπόνοιαν, ἐκτινάσσοντα τὴν ῥᾳθυμίαν, καὶ πρὸς σπουδὴν ἐπανάγοντα, προσεκτικωτέρους ποιοῦντα. Ὅτε γὰρ, φησὶν, ἀπέκτεινεν αὐτοὺς, τότε ἐξεζήτουν αὐτὸν, καὶ ἐπέστρεφον, καὶ ὤρθριζον πρὸς τὸν θεόν. κακίαν οὖν ταύτην φησὶ τὴν σωφρονίζουσαν, τὴν λαμπροτέρους ποιοῦσαν, τὴν σπουδαιοτέρους ἐργαζομένην, τὴν πρὸς φιλοσοφίαν ἐπανάγουσαν, οὐκ ἐκείνην τὴν διαβεβλημένην, καὶ
B ἐγκλημάτων ἀξίαν. ἐκείνη γὰρ οὐ θεοῦ ἔργον, ἀλλὰ τῆς ἡμετέρας προαιρέσεως εὕρεμα· αὕτη δὲ πρὸς τὴν ἐκείνης ἀναίρεσιν γίνεται. κακίαν οὖν ταύτην καλεῖ τὴν κάκωσιν, τὴν ἐκ τῶν τιμωριῶν γινομένην ἡμῖν· οὐ κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ὑπόνοιαν τῶν ἀνθρώπων, οὕτως αὐτὴν ὀνομάζων. ἐπειδὴ γὰρ κακίαν καλεῖν εἰώθαμεν, οὐ τὰς κλοπὰς καὶ τὰς μοιχείας μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς συμφορὰς, ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων ψήφου· οὕτω τὸ πρᾶγμα ἐκάλεσε. τοῦτο οὖν ἐστιν ὅ φησιν ὁ προφήτης,
C ὅτι οὐκ ἔστι κακία ἐν πόλει, ἣν κύριος οὐκ ἐποίησε. τοῦτο καὶ διὰ Ἠσαΐου προεδήλωσεν ὁ θεὸς εἰπών· Ἐγὼ θεὸς ποιῶν εἰρήνην, καὶ κτίζων κακά· κακὰ πάλιν, τὰς συμφορὰς ὀνομάζων. ταύτην καὶ ὁ Χριστὸς τὴν κακίαν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις αἰνίττεται, οὕτω λέγων τοῖς μαθηταῖς· Ἀρκετὸν τῇ ἡμέρᾳ ἡ κακία αὐτῆς, τουτέστιν, ἡ κάκωσις, ἡ ταλαιπωρία. πανταχόθεν οὖν δῆλον, ὅτι κακίαν ἐνταῦθα τὰς τιμωρίας καλεῖ, καὶ ταύτας ἡμῖν αὐτὸς ἐπάγει, μέγιστον προνοίας εἶδος παρεχόμενος. καὶ γὰρ ὁ ἰατρὸς, οὐχ ὅταν εἰς παραδείσους καὶ λειμῶνας ἐξαγάγῃ τὸν κάμνοντα, θαυμαστός ἐστι μόνον, οὐδ' ὅταν
D εἰς βαλανεῖα καὶ κολυμβήθρας ὑδάτων, οὐδ' ὅταν τράπεζαν παραθῇ πλουσίαν, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἄσιτον κελεύῃ διαμένειν, καὶ ὅταν ἄγχῃ λιμῷ καὶ δίψῃ κατατείνῃ, τῇ κλίνῃ προσηλῶν, καὶ τὴν οἰκίαν δεσμωτήριον ποιούμενος, καὶ αὐτοῦ τοῦ φωτὸς ἀποστερῶν καὶ συσκιάζων πανταχόθεν τὸ δωμάτιον παραπετάσμασι, καὶ ὅταν τέμνῃ, καὶ ὅταν καίῃ, καὶ ὅταν πικρὰ προσάγῃ φάρμακα, ἰατρός ἐστιν ὁμοίως. πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον ἐκεῖνον μὲν τοσαῦτα ἐργαζόμενον κακὰ ἰατρὸν καλεῖν, τὸν δὲ θεὸν, εἴ ποτε ἓν τούτων ποιήσειεν, ἢ λιμὸν ἢ θάνατον ἐπα-

Rurſus eſt malitia, vel potius non eſt, ſed dicitur malitia, fames, peſtis, mors, ægritudo, & alia eiuſmodi. Hæc enim verè non ſunt mala. propterea dixi tantum appellari. Quid ita? Quod ſi mala eſſent, bonorum nobis cauſſæ non eſſent, dum arrogantiam reprimunt, torporem excutiunt, & ad diligentiam incitant, dum attentiores nos reddunt. Cum enim, in- *Pſal. 97.,8*
quit, occideret eos, tunc quærebant eum: & diluculo veniebant ad Deum. Malitiam igitur hanc dicit, quæ corrigit, quæ reddit illuſtres, quæ diligentiores efficit, quæ philoſophiam inſerit, non illam accuſationi & reprehenſioni obnoxiam. Nam illa Dei opus non eſt, ſed noſtræ voluntatis inuentum: hæc autem ad illam tollendam inſtituta eſt. Malitiam igitur hanc appellat afflictionem, quæ nobis ex ſupplicijs oritur, non ex ſua natura, ſed ex hominum opinione tale illi nomen imponens. Nam quoniam malitiam ſolemus vocare non furta ſolum & adulteria, ſed etiam calamitates, ex hominum ſententia ita rem appellauit. Hoc igitur eſt, quod ait propheta,
quia non eſt malitia in ciuitate, quam *Amos 3. 6.*
non fecerit Dominus. Hoc etiam per Eſaiam antea ſignificauit Deus,
cum dixit: Ego Deus faciens pacem, *Eſa. 45 7.*
& creans mala: mala rurſus calami- *Matt. 6. 34*
tates appellans. Hanc etiam Chriſtus malitiam in euangelijs ſubindicat, cum diſcipulis ita dicit: Sufficit diëi malitia ſua, hoc eſt afflictio, miſeria. Liquet igitur vndique malitiam hic eum pœnas appellare, quas & ipſe nobis dum infert, maximum ſuæ curæ ac prouidentiæ genus exhibet. Nam & medicus, non cum ægrum in hortos ac prata deducit, laudandus eſt tantum, nec cum in balnea, & piſcinas aquarum, nec cum opiparam menſam apponit, ſed & cum ieiunum iubet manere, cum fame torquet & ſiti excruciat, cum lecto affigit, & domum conuertit in carcerem, cum ipſo lumine illum priuat, ac domum vndique tapetibus obumbrat, cum ſecat & vrit, cum acerba porrigit medicamenta, ex æquo medicus eſt. Annon igitur abſurdum eſt, illum tot malis illatis medicum vocare, Deum vero, ſi quid tale præſtiterit, exempli cauſſa, ſi famem aut mortem inuexerit,

Comparatio à medico ſumpta qui vrit & ſecat

blaſphemare, atque illi curam vniuerſi detrahere? Atqui verus medicus eſt ipſe ſolus & animarum & corporum. Quocirca ſæpenumero naturam noſtram ex nimia proſperitate inſultantẽ deprehendens, & cui iam peccatorum febris ingrueret, egeſtate, fame, morte, ac cæteris ærumnis aliiſque medicamentis ſibi notis ab ægritudine illam liberat. Atqui pauperes ſoli famem ſentiunt, inquit: Sed non ſola fame caſtigat, verum aliis quoque innumeris. Ac paupertate quidem preſſum ſæpe fame vexatum emendauit: diuitem autem, & opibus abundantem periculis, morbis, acerbis funeribus. Solers enim eſt, eique varia ſuppetunt ſalutis noſtræ medicamenta. Ita quoque faciunt iudices: non honoribus tantum afficiunt, & coronant vrbium incolas, neque dona tantum largiuntur, ſed & ſæpenumero puniunt. Propterea gladius illorum exacuitur, & barathra parantur, & rota, & equulei, & carnifices, & alia innumera genera ſuppliciorum. Quod igitur eſt apud iudices carnifex, hoc apud Deum eſt fames, quæ tanquã carnifex nos caſtigat, & à vitio reuocat. Idem & in agricolis cernere licet. Non enim tantum radicem obtegunt vitis, neque circunuallãt ſæpibus, ſed etiam amputant, & multos palmites reſecant. Idcirco non ligonem tantũ habent illi, ſed & falcem aptam ad ſecandũ. Attamen illos non reprehendimus, ſed & illos tum maximè laudamus, cũ inutilia multa viderimus ab illis reſecta, vt ſuperfluis reiectis, quę remanent ſaniora reddantur. An non igitur abſurdũ eſt, patrem quidem, & medicũ, & iudicem, & agricolam approbare, ac neq; illum dum filium pellit ex ædibus, neq; medicum dum torquet ægrotũ, neque iudicem dum caſtigat, neque agricolã dum amputat, reprehendere vel accuſare: Deum verò ſi quando nos tanquã capitis grauedine laborantes ex nimia excitare velit ebrietate, quã malitia ingenerat, carpere, & innumeris impetere criminationibus? quis non extremæ dementiæ iudicet eſſe, non eandẽ permittere domino cauſſã ſuã defendendi facultatem, quã conſeruis noſtris permittimus? Hæc à me idcirco dicuntur, quod eorum ipſorum cauſſa formidẽ, qui crimini vertunt, ne fortè aduerſus ſtimulos calcitrantes, pedes cruentent,

Comparatur cum iudicibus Deus puniens.

A γάρ οι, βλασφημεῖν, καὶ τῆς τοῦ παντὸς ἐκβάλλειν προνοίας, καίτοιγε ὁ ἀληθὴς ἰατρὸς ἐκεῖνος μόνος ἐστὶ, καὶ ψυχῶν καὶ σωμάτων. διὰ τοῦτο πολλάκις τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν περιλαβὼν ἐξ εὐθηνίας σκιρτῶσαν, καὶ πυρετὸν ἁμαρτημάτων ὠδίνουσαν, ἐνδείᾳ καὶ λιμῷ καὶ θανάτῳ καὶ συμφοραῖς ἑτέραις, καὶ τοῖς ἄλλοις, οἷς αὐτὸς οἶδε, φαρμάκοις ἀπαλλάττει τῶν νοσημάτων. ἀλλ' οἱ πένητες ἀποθνήσκουσι μόνοι τῷ λιμῷ, φησίν. ἀλλ' οὐχὶ μόνῳ λιμῷ κολάζει, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις μυρίοις. τὸν πενίᾳ μὲν ὄντα λιμῷ πολλάκις ἐσωφρόνισε, τὸν πλουτοῦντα δὲ καὶ εὐπορίας ἀπολαύοντα, κινδύ-
B νοις, νοσήμασι, θανάτοις ἀώροις· εὐμήχανος γάρ ἐστι, καὶ ποικίλα ἔχει τῆς σωτηρίας ἡμῶν τὰ φάρμακα. οὕτω καὶ δικασταὶ ποιοῦσιν· οὐ τιμῶσι μόνον, οὐδὲ στεφανοῦσι τοὺς τὰς πόλεις οἰκοῦντας, οὐδὲ δωρεὰς παρέχουσι μόνον, ἀλλὰ καὶ κολάζουσι πολλάκις. διὰ τοῦτο καὶ ξίφος αὐτοῖς ἠκόνηται, καὶ βάραθρα παρεσκεύασται, καὶ τροχοὶ, καὶ ξύλα, καὶ δήμιοι, καὶ ἕτερα μυρία κολάσεων εἴδη. ὅπερ οὖν ἐπὶ τῶν δικαστῶν ὁ δήμιος, τοῦτο ἐπὶ τοῦ θεοῦ λιμὸς, καθάπερ δήμιος, σωφρονίζων ἡμᾶς καὶ τῆς κακίας ἀπάγων. οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν γεωργῶν ἔστιν
C ἰδεῖν. οὐ γὰρ δὴ μόνον περιστέλλουσι τὴν ῥίζαν τῆς ἀμπέλου, οὐδὲ περιφράττουσιν, ἀλλὰ καὶ περικόπτουσι, καὶ πολλὰ τῶν κλημάτων ἀποτέμνουσι. διὰ τοῦτο οὐχὶ σκαπάνη μόνον ἐκείνοις, ἀλλὰ καὶ δρέπανα πρὸς τομὴν ἐπιτήδεια. ἀλλ' ὅμως οὐκ ἐγκαλοῦμεν οὐδὲ τούτοις· ἀλλὰ καὶ τότε μάλιστα αὐτοὺς θαυμάζομεν, ὅταν ἴδωμεν πολλὰ τῶν ἀχρήστων ἐκκόπτοντας, ὥστε τῇ τῶν περιττῶν ἀποβολῇ τοῖς μένουσι πολλὴν παρασκευάσαι τὴν σωτηρίαν. πῶς οὖν οὐκ ἄτοπον, πατέρα μὲν, καὶ ἰατρὸν, καὶ δικαστὴν, καὶ γεωργὸν τοῦτο δοκιμάζειν, καὶ μήτε ἐκεῖνον ἐκβάλλοντα τὸν υἱὸν
D τῆς οἰκίας, μήτε τὸν ἰατρὸν ἐπιτείνοντα τὸν κάμνοντα, μήτε τὸν δικαστὴν κολάζοντα, μήτε τὸν γεωργὸν κόπτοντα μέμφεσθαι καὶ αἰτιᾶσθαι, τὸν δὲ θεὸν, εἴποτε βουληθείη καθάπερ καρηβαροῦντας ἡμᾶς ἀπὸ τῆς πολλῆς ἀναστῆσαι μέθης τῆς κατὰ τὴν πονηρίαν, μέμφεσθαι καὶ μυρίαις βάλλειν κατηγορίαις; πόσης οὐκ ἂν εἴη μανίας, μηδὲ τῆς αὐτῆς τῷ δεσπότῃ μεταδιδόναι δικαιολογίας, ὅσης μεταδίδομεν τοῖς συνδούλοις; ταῦτα γὰρ περὶ αὐτῶν τῶν ἐγκαλούντων δεδοικὼς λέγω νῦν, ἵνα μὴ πρὸς κέντρα λακτίζοντες τοὺς πόδας αἱμάσσωσιν,

σωσιν, ἵνα μὴ εἰς οὐρανὸν τοὺς λίθους βάλλοντες, τῇ κεφαλῇ τὰ τραύματα δέξωνται. ἐγὼ δὲ καὶ ἑτέραν ὑπερβολὴν ἔχω πλείω ταύτης εἰπεῖν. ἀφελὼν γὰρ τὸ ζητεῖν (κατὰ συγχώρησιν λέγω) εἰ χρησίμως ἔλαβε παρ' ἡμῶν ὁ θεός, ἐκεῖνο λέγω μόνον, ὅτι ἔλαβε τὰ δοθέντα· οὐδὲ οὕτως ἐγκαλεῖν τις εἶχεν αὐτῷ· καὶ γὰρ κύριος ἦν τῶν αὐτοῦ. ἐν ἀνθρώποις μὲν, ὅταν ἡμῖν παρακαταθῶνται χρήματα, καὶ δανείζωσιν ἀργύριον, χάριν ὁμολογοῦμεν τοῦ χρόνου, καθ' ὃν δὴ ἐδανεισάμην, οὐκ ἀγανακτοῦμεν δὲ ὑπὲρ τοῦ χρόνου, καθ' ὃν ἀφαιροῦνται τὰ ἴδια· τῷ θεῷ δὲ τὰ αὐτοῦ βουλομένῳ λαβεῖν ἐγκαλέσωμεν, εἰπέ μοι; καὶ πῶς οὐκ ἐσχάτης ταῦτα ἀνοίας; ἀλλ' οὐχ ὁ μέγας καὶ γενναῖος Ἰὼβ οὕτως ἐποίησεν· οὐδὲ ἡνίκα ἐλάμβανε μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡνίκα ἀφῄρητο, χάριν ὡμολόγει μεγίστην, οὑτωσὶ λέγων· Ὁ κύριος ἔδωκεν, ὁ κύριος ἀφείλετο· εἴη τὸ ὄνομα κυρίου εὐλογημένον εἰς τοὺς αἰῶνας. εἰ δὲ ὑπὲρ ἀμφοτέρων τούτων εὐχαριστεῖν δεῖ καὶ καθ' ἑαυτὸ, καὶ τῆς δόσεως ἡ ἀφαίρεσις οὐκ ἔλαττον ἢ χρησιμωτέρα, ποίας ἂν τύχοιμεν συγγνώμης, εἰπέ μοι, τὸν οὕτως ἥμερον καὶ φιλάνθρωπον, καὶ κηδεμόνα, καὶ παντὸς ἰατροῦ σοφώτερον, καὶ παντὸς πατρὸς φιλοστοργότερον, καὶ παντὸς δικαστοῦ δικαιότερον, καὶ γεωργοῦ παντὸς ἐπιμελέστερον τὰς ἡμετέρας θεραπεύοντα ψυχὰς, τοῖς ἐναντίοις ἀμειβόμενοι, καὶ ὃν προσκυνεῖν δέον, ἀποδυσπετοῦντες; ἆρα γένοιτ' ἄν τι μανικώτερον καὶ ἀναισθητότερον τῶν ἐν εὐταξίᾳ τοσαύτῃ λεγόντων ἀπεστερῆσθαι τῆς τοῦ θεοῦ προνοίας ἡμᾶς; ὥσπερ γὰρ εἴ τις φιλονεικοίη τὸν ἥλιον εἶναι ζοφερὸν καὶ ψυχρὸν, ἐσχάτης παραφροσύνης ἐκφέρει δεῖγμα τῇ ψήφῳ· οὕτως εἴ τις ἀμφιβάλλοι περὶ τῆς τοῦ θεοῦ προνοίας, πολλῷ μᾶλλον μανίας ἐγκλήμασίν ἐστιν ὑπεύθυνος. οὐχ οὕτως ἥλιος φανὸς, ὡς ἡ τοῦ θεοῦ πρόνοια σαφής· ἀλλ' ὅμως τολμῶσί τινες λέγειν, ὅτι δαίμονες τὰ καθ' ἡμᾶς διοικοῦσι. τί πάθω; φιλάνθρωπον ἔχεις δεσπότην· αἱρεῖται μᾶλλον βλασφημεῖσθαι ὑπὸ σοῦ διὰ τῶν ῥημάτων τούτων, ἢ τοῖς δαίμοσιν ἐπιτρέψας τὰ σὰ πεῖσαί σε διὰ τῶν πραγμάτων, πῶς δαίμονες διοικοῦσι. τότε γὰρ ἂν ἔγνως καλῶς τὴν ἐκείνων πονηρίαν διὰ τῆς πείρας αὐτῆς· μᾶλλον δὲ καὶ νῦν δυνατὸν ὑμῖν παραστῆσαι, ὡς ἐν μικρῷ τινι παραδείγματι.

A ne dum in cœlum lapides iaciunt, capitibus ſuis vulnera excipiant. Omittens enim quærere (vt hoc illis concedam) num vtiliter id nobis abſtulerit Deus, id dico tantum, eum quæ data fuerãt abſtuliſſe: at ne ſic quidẽ poſſet vllus Deum accuſare. Siquidem rerum ſuarum dominus erat. Quod ſi hominibus, cum pecunias nobis crediderint, & argentum mutuò dederint, gratias agimus ob illud tempus, quo mutuati ſunt: nec indignamur ob illud tempus, quo à nobis auferunt, quæ ſunt propria: num Deum quæſo reprehendemus, quum repetere à nobis res B ſuas voluerit? Quis vero non illud extremæ eſſe dementiæ iudicauerit? At non ita magnus ac generoſus ille Iob fecit: neque enim ſolum cum accepit, ſed etiam cum ſpoliatus eſt, maximas agebat gratias, cũ ita diceret: Dominus dedit, Dominus abſtulit: ſit nomen Domini benedictum in ſecula. Quod ſi pro vtroque iſtorum ſigillatim gratiæ ſunt agendæ, neque minus vtilis eſt priuatio, quam ipſa largitio, qua tandem venia digni erimus, qui tam mitem dominum, tam benignum, tam ſolicitum, & quouis medico ſapientio- C rem, & quouis patre indulgentiorem, & iudice quouis iuſtiorem, & qui diligentius quam vllus agricola noſtras animas excolit, factis contrariis remuneramur, & quem adorare oportuit, aduerſus eum ſtomachamur? Quicquãne fieri poteſt amentius aut ſtupidius iis, qui cum tanto ordine res ſint diſpoſitæ, dicunt res noſtras Dei eſſe prouidentia curáque deſtitutas? Vt enim ſi quis obſcurum ac frigidum Solem eſſe dicat, hac ſua ſententia extremæ ſtultitiæ profert indicium: ita ſi quis de Dei prouidẽtia curáque dubitet, mul- D to magis amẽtiæ crimini eſt obnoxius. Non ita lucidus Sol eſt, ac Dei prouidentia manifeſta: tamen audent nonnulli dicere dæmones res noſtras gubernare. Quid faciam? benignum dominum habes, mauult à te blaſphemiis laceſſi, dum eiuſmodi verba profers, quam permiſſa dæmonibus rerum tuarũ cura te experientia docere, quo pacto dæmones gubernent. Tum enim probe intelligeres experientia magiſtra, quanta ſit illorum nequitia: immo vero nunc etiã poſſumus id tanquã exiguo quodã exemplo demonſtrare.

Iob.1.21.

Primũ exemplum regiminis dæmonum Matt.8.28

A Occurrerant Domino quidam à dæmone correpti, ex ſepulchris egreſſi, & rogabant eum dæmones, vt ſibi permitteret in gregem porcorum intrare: *Matt.8.28* & permiſit, atque illi abeuntes, omnes ſtatim in mare præcipites egerunt. Ita gubernant dæmones. Atqui nihil illis erat rei cum porcis: tecum autem ſemper irrecõciliabile bellum habẽt ſuſceptum, & pugnam acerrimam, & odium immortale. Quod ſi illos, quibuſcum nihil illis erat commune, ne ad exiguũ quidem temporis momentum tolerare potuerunt, ſi hoſtes ſuos, & à quibus perpetuo mordentur, obnoxios ſibi nos habuerint, quid non facient? quo nos B irreparabili incommodo non afficiẽt? Propterea namque Deus in gregem porcorum irruere illos permiſit, vt in corporibus rationis expertium animalium, ipſorum nequitiam diſcas. Atque illos quidem eadem facturos fuiſſe dæmoniacis, quæ porcis, niſi & in ipſa inſania illorum, curam gereret dæmoniacorum Deus, omnibus manifeſtum eſt. Et nunc igitur, ſi quando videris hominem agitatum à dæmone, dominum adora, nequitiam dæmonum diſce: ſiquidem vtrumque in his dæmo- C niacis cernere licet, & Dei benignitatem, & dæmonum improbitatem. Ac dæmonum quidem improbitatem, cum turbẽt & exagitẽt animam dæmoniaci: Dei vero benignitatem, cum ita ſæuũ inquilinũ, & hominẽ præcipitare cupientem retineat & coërceat, neque omni ſua poteſtate vti permittat, ſed tantam vim ſinat oſtendere, vt & hominem caſtiget, & ſuam nequitiam manifeſtet. Vis etiam in altero rurſus exemplo conſpicere, qua ratione dæmon gubernet, cum à Deo illi permit- D titur, vt poteſtatem ſuam exerceat? veniant tibi in mentem armenta, & greges Iob, quo pacto vno temporis momento cuncta abſumpſerit, miſerabilis liberorum eius mors, inflicta corpori eius plaga: & crudelitatem, inhumanitatem ac ſæuitiam nequitiæ dæmonum intuebere, atque inde manifeſtè cognoſces, ſi hoc etiam vniuerſum Deus illorum permitteret poteſtati, futurũ, vt cuncta confunderent, & turbarent, & ita nos tractarent, vt porcos, & armenta illa, ſic vt ne exiguo quidem temporis momento ſaluti noſtræ poſſent parcere.

Secundũ exemplum ſæuitiæ dæmonũ ac regiminis.

A ἀπήντησαν τῷ Χριστῷ δαιμονιζόμενοί τινες ἐκ τῶν μνημείων ἐξερχόμενοι, καὶ παρεκάλουν αὐτὸν οἱ δαίμονες ἐπιτρέψαι αὐτοῖς εἰς τὴν ἀγέλην τῶν χοίρων εἰσελθεῖν· καὶ ἐπέτρεψε· καὶ ἀπῆλθον, καὶ κατεκρήμνισαν αὐτοὺς εὐθέως ἅπαντας. οὕτω δαίμονες διοικοῦσι. καίτοι πρὸς τοὺς χοίρους οὐδεὶς ἦν αὐτοῖς λόγος· πρὸς δέ σε ἀεὶ πόλεμος ἄσπονδος, καὶ ἀκήρυκτός ἐστι μάχη, καὶ ἔχθρα ἀθάνατος. εἰ δὲ ἐκείνων, πρὸς οὓς οὐδὲν ἦν αὐτοῖς κοινὸν, οὐδὲ μικρὰν καιροῦ ῥοπὴν ἀνασχέσθαι ὑπέμειναν, εἰ τοὺς πολεμίους αὐτοῖς καὶ διηνεκῶς αὐτοὺς δάκνοντας ὑποχειρίους ἔλαβον ἡμᾶς, τί B οὐκ ἂν εἰργάσαντο; τί δὲ οὐκ ἂν τῶν ἀνηκέστων διέθηκαν; διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁ θεὸς ἀφῆκεν αὐτοὺς ἐμπεσεῖν τῇ τῶν χοίρων ἀγέλῃ, ἵν' ἐν τοῖς τῶν ἀλόγων σώμασι μάθῃς αὐτῶν τὴν πονηρίαν. καὶ ὅτι τοὺς δαιμονιζομένους ἐκείνους ταῦτα ἂν ἐποίησαν, ἃ καὶ τοὺς χοίρους, εἰ μὴ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ μανίᾳ πολλῆς ἀπήλαυον οἱ δαιμονῶντες τῆς τοῦ θεοῦ προνοίας, δῆλον ἅπασι. καὶ νῦν οὖν, ὅταν ἴδῃς ἄνθρωπον ὑπὸ δαίμονος κινούμενον, προσκύνησον τὸν δεσπότην, μάθε τῶν δαιμόνων τὴν πονηρίαν. ἀμφότερα γάρ ἐστιν ἰδεῖν ἐπὶ τῶν δαιμονώντων τούτων, C καὶ τὴν τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίαν, καὶ τὴν τῶν δαιμόνων κακίαν. τὴν μὲν τῶν δαιμόνων κακίαν, ὅταν ταράττωσι καὶ θορυβῶσι τὴν ψυχὴν τοῦ παραπαίοντος· τὴν δὲ τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίαν, ὅταν οὕτως ἄγριον δαίμονα, ἔνοικον ὄντα, καὶ ἐπιθυμοῦντα καταχρημνίσαι τὸν ἄνθρωπον κατέχῃ καὶ κωλύῃ, μὴ συγχωρῶν εἰς ἅπαν τῇ οἰκείᾳ χρήσασθαι δυνάμει, ἀλλὰ τοσοῦτον ἐπιτρέπων ἐνδείξασθαι τὴν ἰσχὺν, ὅσον καὶ τὸν ἄνθρωπον σωφρονίσαι, καὶ τὴν οἰκείαν ἐκφανῆ ποιῆσαι πονηρίαν. βούλει καὶ ἐφ' ἑτέρου παραδείγματος πάλιν ἰδεῖν πῶς διοικεῖ δαί- D μων, ὅταν ὁ θεὸς αὐτῷ συγχωρῇ τῇ οἰκείᾳ κεχρῆσθαι δυνάμει; ἐννόησον τὰ βουκόλια, τὰ ποίμνια τοῦ Ἰὼβ, πῶς ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ πάντα κατανάλωσε, τὸν ἐλεεινὸν τῶν παίδων αὐτοῦ θάνατον, τὴν κατὰ τοῦ σώματος αὐτοῦ πληγὴν ἐνεχθεῖσαν· καὶ ὄψει τὸ ὠμὸν καὶ ἀπάνθρωπον καὶ ἀφειδὲς τῆς τῶν δαιμόνων πονηρίας, καὶ ἀπὸ τούτων εἴσῃ σαφῶς, ὅτι εἰ καὶ τὸ πᾶν ἐπέτρεψεν αὐτῶν τῇ ἐξουσίᾳ ὁ θεὸς, πάντα ἂν συνέχεαν, καὶ συνετάραξαν, καὶ τὰ τῶν χοίρων ἡμᾶς διέθηκαν, καὶ τὰ τῶν βουκολίων ἐκείνων, ὡς οὐδὲ μικρὰν καιροῦ ῥοπὴν φείσασθαι τῆς ἡμετέρας ἂν ἠνέσχοντο σωτηρίας.

Εἰ δαίμονες διῴκουν, οὐδὲν τῶν δαιμονώντων ἂν ἀνθρώπων ἄμεινον διεκείμεθα, μᾶλλον δὲ κἀκείνων χείρους ἂν ἦμεν. οὔτε γὰρ ἐκείνους καθόλου τῇ τυραννίδι τῶν δαιμόνων ἐξέδωκεν ὁ θεός, ἐπεὶ πολλῷ τούτων χαλεπώτερα ἂν ἔπαθον, ὧν πάσχουσι νῦν. ἐγὼ δὲ κἀκεῖνο ἂν ἐπυθόμην τῶν ταῦτα λεγόντων, ποίαν δὴ ἀταξίαν ἐν τοῖς παροῦσιν ὁρῶντες, δαιμόνων διοικήσει τὰ καθ' ἡμᾶς ἀνατιθέασι πάντα; καίτοι γε ἥλιον ὁρῶμεν ἐπὶ τοσούτοις ἔτεσιν εὔτακτα καθ' ἑκάστην βαδίζοντα A τὴν ἡμέραν, ποικίλων ἀστέρων χορὸν τὴν οἰκείαν διατηροῦντα τάξιν, σελήνης δρόμους ἀπαραποδίστους, νυκτὸς καὶ ἡμέρας διαδοχὴν ἀκριβῆ, B πάντα, καὶ τὰ ἄνω, καὶ τὰ κάτω, ὥσπερ ἐν ἁρμονίᾳ τινὶ χορείᾳ, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλέον καὶ ἀκριβέστερον, τὴν οἰκείαν ἕκαστον χώραν διαφυλάττον, καὶ οὐκ ἐξιστάμενον τῆς τάξεως, ἧς παρὰ τὴν ἀρχὴν αὐτὰ ποιῶν ἔταξεν ὁ θεός. καὶ τί τούτων ὄφελος, φησιν, ἔστω μὲν οὐρανὸς μὲν, καὶ ἥλιος, καὶ σελήνη, καὶ ἀστέρων χοροὶ, καὶ τὰ ἄλλα πάντα πολλὴν ἔχῃ τὴν εὐταξίαν. τὰ δὲ ἡμέτερα συγχύσεως ἢ πεπλήρωται καὶ ἀταξίας; ποίας συγχύσεως, ἄνθρωπε, καὶ ἀταξίας; ὁ δεῖνα πλουτεῖ, φησι, C καὶ βιάζεται, ἁρπάζει, καὶ πλεονεκτεῖ, τὰς τῶν πενήτων οὐσίας καταπίνει καθ' ἑκάστην ἡμέραν, καὶ οὐδὲν πάσχει δεινόν· ἕτερος ἐν ἐπιεικείᾳ ζῇ, σωφροσύνῃ καὶ δικαιοσύνῃ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν ἀγαθοῖς κεκοσμημένος, καὶ πενίᾳ καὶ νόσοις καὶ τοῖς ἐσχάτοις κολάζεται δεινοῖς. ταῦτ' οὖν ἐστι τὰ σκανδαλίζοντά σε; ταῦτα, φησιν. ἐὰν οὖν ἴδῃς καὶ τῶν ἁρπαζόντων πολλοὺς κολαζομένους, καὶ τῶν ἐν ἀρετῇ ζώντων ἐνίους, ἢ καὶ μυρίους ἀπολαύοντας ἀγαθῶν, διὰ τί μὴ λύεις ταύτην τὴν ψῆφον, μηδὲ ἀποδέχῃ τὸν δεσπότην; ἐπ' αὐτὸ τοῦτό ἐστι ὃ σκανδαλίζον με πλέον. διὰ τί γὰρ, δύο ὄντων D τῶν πονηρῶν, ὁ μὲν κολάζεται, ὁ δὲ διαφυγὼν ἀπέρχεται; καὶ δύο ὄντων ἀγαθῶν, ὁ μὲν τιμᾶται, ὁ δὲ τιμωρούμενος διατελεῖ; καὶ τοῦτο αὐτὸ τῆς τοῦ θεοῦ προνοίας μέγιστον ἔργον ἐστίν. εἰ γὰρ πάντας ἐνταῦθα ἐκόλαζε τοὺς πονηρούς, καὶ πάντας ἐνταῦθα ἐτίμα τοὺς ἀγαθούς, περιττὴ ἡ τῆς κρίσεως ἦν ἡμέρα. πάλιν, εἰ μηδένα ἐκόλαζε πονηρὸν, μηδὲ ἐτίμα τινὰ τῶν ἀγαθῶν, καὶ οἱ φαῦλοι φαυλότεροι καὶ χείρους ἂν ἐγένοντο, ὡς πολλοὶ τῶν χρηστῶν ῥαθυμότεροι· καὶ μειζόνως οἱ βλάσφημοι βλασφημεῖν κατηγόρησαν ἂν τοῦ θεοῦ,

A Si dæmones gubernarent, nihilo meliori eſſemus in ſtatu quam dæmoniaci: immo verò deteriori in ſtatu quam illi. Neque enim illos invniuerſum illorum tyrannidi expoſuit Deus, alioqui multo iſtis grauiora paſſi eſſent, quam nunc patiantur. Ego verò lubens ex iis qui iſta dicunt ſciſcitarer, quam tandem in rebus præſentibus confuſionẽ cernant, vt negotiorum noſtrorum regimen omne dæmonibus tribuant? At enim Solem videmus per tot annorum curricula ordinatè quotidiè gradientem: varium ſyderum chorum, qui ſuum ordinem ſeruat, Lunæ curſus B nunquam interruptos, noctis ac diei ſucceſſionem accuratam, omnia cum ſupera tum infera tanquam in continua quadã chorea, vel potius multo melius & exactius ſingula ſuum locũ ſeruare, neque ſuum ordinem tranſgredi, quẽ illis Deus ab initio præſcripſit. Sed quid iſta proſunt, dicet aliquis, quòd cœlum quidẽ & Sol, & Luna, & cœtus aſtrorum, & alia cuncta multum ordinem præ ſe ferant, res autem noſtræ confuſionis ac perturbationis ſint plenæ. Cuius tandẽ confuſionis, mi homo, C aut perturbationis? Ille diues eſt, inquit, & vim facit, rapit, & fraudat, pauperũ facultates abſumit quotidie, neque quicquam illi mali accidit; alter modeſtè viuit, temperantiam & iuſtitiam exercet, ac cæteris bonis ornatus eſt, & paupertate, morbis, & extremis malis affligitur. Hæccine ſunt ergo, quæ te ſcandalizant? Hæc ſunt inquit. Si ergo multos ex iis qui rapiunt, affligi videas, & ex iis qui virtute præditi viuunt nonnullos, vel etiam innumeros bonis abũdare, cur non ſententiã hanc deponis, neque Dominũ laudas? Quia D nimirũ hoc ipſũ eſt, quod me amplius ſcandalizat. Cur enim, cũ duo ſint improbi, vnus punitur, & alter euitato ſupplicio diſcedit, & cũ duo ſint boni, vnus honoribus cumulatur, alter cõtinuis pœnis affligitur? Hoc ipſum etiam prouidentiæ diuinæ opus eſt maximũ. Si enim improbos omnes hîc puniret, & omnes bonos honorib⁹ hîc afficeret, ſuperuacaneus iudicij dies eſſet. Rurſus ſi nullum improbũ puniret, nec vllũ bonum honore afficeret, & praui peiores fierent ac deteriores, vt qui multo ſint probis negligentiores, & qui blaſphemare vellẽt, Deũ magis accuſarẽt,

An ſit in rebus humanis confuſio.

planéque res noſtras negarent Dei prouidentia gubernari. Nam ſi nunc etiam cum improbi nonnulli puniuntur, & honorantur boni, æquè dicunt res humanas Dei prouidentia minimè regi: ſi ne hoc quidem fieret, quid non dicerent, quæ verba non eſtutirent? Propterea quoſdam punit, quoſdam non punit, ex improbis: & quoſdam honore afficit, quoſdam honore non afficit ex bonis. Nõ punit omnes, vt tibi reſurrectionẽ eſſe perſuadeat; quoſdã vero punit, vt negligentiores per aliorũ ſupplicium timore perculſos diligẽtiores efficiat. Rurſus nonnullos ex bonis honore afficit, vt cæteros ad amorem virtutis honoribus illis alliciat: non omnẽs autẽ honoribus afficit, vt alterum tempus eſſe cognoſcas, quod omnibus mercedẽ perſoluet. Si enim omnes in hac vita, quæ meruerunt, acciperent: ſermoni de reſurrectione fidẽ adhibere recuſarẽt; quod ſi nemo quæ meruerat, recepiſſet, plures certè negligentiores euaſiſſent. Propterea quoſdam punit, quoſdã minimè punit, & cum eis qui puniũtur, tũ eis qui non puniuntur prodeſt. Nã illorũ quidẽ reprimit improbitatẽ, iſtorũ vero ſupplicio modeſtiores cæteros reddit. Atq; hoc ex illis, quæ dixit Chriſtus ipſe, manifeſtũ eſt. Cum enim renũtiatũ illi eſſet collapſã turrim homines quoſdã obruiſſe, ait ad illos: Quid exiſtimatis, quia & ipſi peccatores fuerint ſolum? Non dico vobis: ſed ſi pœnitentiam non egeritis, & vos eadem patiemini. Vides vt illi quoque propter peccata perierint, & cæteri propter iuſtitiam non euaſerint, ſed vt illorũ ſupplicio fierent meliores? Itaq; iniuria ſũt affecti, inquit, illi, qui pœnas dederunt. Poterãt enim & ipſi non puniti, aliorũ ſupplicio fieri meliores. Atqui ſi meliores illos per pœnitentiã euaſuros ſciuiſſet, nequaquã illos Deus puniuiſſet. Si enim cum præuideat multis ſuã lõganimitatẽ nihil profuturam, tamen eos multa cũ patiẽtia tolerat, ſuas partes agens, & illis concedẽs, vt à ſtultitia ſua reſipiſcant: quomodo eos, qui cæterorũ ſupplicio meliores euaſuri erãt, eo fructu priuaret, qui ex pœnitentia percipitur? Itaq; nulla iſti læſi ſunt iniuria, quod & illorũ malitia ſit ſupplicio repreſſa, & quod leuiores propterea futurę ſint pœnę, quas in altero ſeculo luituri ſũt, quòd in iſto mala ſuſtinuerint.

Cur quoſdã bonos præmy[?] hic afficiat Deus.

Luc. 13. 4.

A καὶ ὁλοσχερῶς ἂν εἶπον ἀποστρέφεσθαι προνοίας τὰ καθ' ἡμᾶς. εἰ γὰρ καὶ νῦν κολαζομένων τινῶν πονηρῶν, καὶ τιμωμένων ἀγαθῶν, ὁμοίως φασὶν ἀπρονόητα εἶναι τὰ τῶν ἀνθρώπων πράγματα, εἰ μηδὲ τοῦτο ἐγίνετο, τί οὐκ ἂν εἶπον; ποῖα δὲ οὐκ ἂν ἐξέβαλον ῥήματα; διὰ τοῦτο τοὺς μὲν κολάζει, τοὺς δὲ οὐ κολάζει τῶν πονηρῶν, καὶ τοὺς μὲν τιμᾷ, τοὺς δὲ οὐ τιμᾷ τῶν ἀγαθῶν. οὐ κολάζει μὲν ἅπαντας, ἵνα σε πείσῃ, ὅτι ἐστὶν ἀνάστασις· κολάζει δέ τινας, ἵνα τοὺς ῥαθυμοτέρους τῷ φόβῳ διὰ τῆς τῶν ἑτέρων τιμωρίας ποιήσῃ σπουδαιοτέρους. πάλιν τιμᾷ μέν τινας τῶν ἀγαθῶν, B ἵνα ἑτέρους ἐπισπάσηται ταῖς τιμαῖς πρὸς τὸν τῆς ἀρετῆς ζῆλον· οὐ τιμᾷ δὲ πάντας, ἵνα μάθῃς, ὅτι ἐστὶν ἕτερος καιρὸς ἀποδιδοὺς ἅπασι τὰς ἀμοιβάς. εἰ μὲν γὰρ ἅπαντες ἐνταῦθα ἀπελάμβανον τὰ κατ' ἀξίαν, ἠπίστησαν ἂν τῷ τῆς ἀναστάσεως λόγῳ· εἰ δὲ μηδεὶς ἀπελάμβανε τὰ κατ' ἀξίαν, οἱ πλείους ἂν ἐγένοντο ῥαθυμότεροι. διὰ τοῦτο τοὺς μὲν κολάζει, τοὺς δὲ οὐ κολάζει, καὶ τοὺς κολαζομένους, καὶ τοὺς μὴ κολαζομένους ὠφελῶν. ἐκείνων μὲν γὰρ ἐκκόπτει τὴν κακίαν, τοὺς δὲ ἑτέρους τῇ τούτων τιμωρίᾳ σωφρονεστέρους C ποιεῖ. καὶ τοῦτο δῆλον ἐξ ὧν αὐτὸς εἶπεν ὁ Χριστὸς δῆλον. ἐπειδὴ γὰρ ἀπήγγειλαν αὐτῷ, ὅτι πύργος καταπεσὼν ἐλθὼν ἀνθρώπους τινὰς κατέχωσε, φησὶ πρὸς αὐτούς· Τί νομίζετε, ὅτι ἐκεῖνοι ἁμαρτωλοὶ ἦσαν μόνον; οὐ, λέγω ὑμῖν· ἀλλ', ἐὰν μὴ μετανοήσητε, καὶ ὑμεῖς τὰ αὐτὰ πείσεσθε. Εἶδες πῶς κἀκεῖνοι δι' ἁμαρτίας ἀπώλοντο, καὶ οἱ λοιποὶ οὐ διὰ δικαιοσύνην διέφυγον, ἀλλ' ἵνα ταῖς ἐκείνων τιμωρίαις βελτίους γένωνται; οὐκοῦν ἠδίκηνται, φησὶν, οἱ κολαζόμενοι· ἐδύναντο γὰρ μὴ κολασθέντες ταῖς ἑτέρων τιμωρίαις αὐτοὶ γενέσθαι βελτίους. ἀλλ' εἰ ᾔδει βελτίους ἐσομένους D ἐκ μετανοίας, οὐκ ἂν ἐκόλασεν ὁ Θεός. εἰ γὰρ πολλοὺς προειδὼς οὐδὲν ἀπὸ τῆς μακροθυμίας αὐτοῦ κερδανοῦντας, ὅμως φέρει μετὰ πολλῆς τῆς ἀνεξικακίας, τὸ αὐτοῦ πληρῶν καὶ παρέχων αὐτοῖς ἀνανῆψαί ποτε ἐκ τῆς οἰκείας ἀνοίας· πῶς ἂν τοὺς μέλλοντας βελτίους ἀπὸ τῆς ἑτέρων γενέσθαι τιμωρίας, ἀπεστέρησεν ἂν τοῦ τῆς μετανοίας κέρδους; ὥστε οὐδὲν οὗτοι ἠδίκηνται, καὶ τῆς κακίας αὐτοῖς ἐκκοπείσης τῇ τιμωρίᾳ, καὶ τῆς ἐκεῖ κολάσεως κουφοτέρας ἐσομένης διὰ τὸ προλαβόντας ἐνταῦθα παθεῖν κακῶς.

πάλιν οἱ μὴ κολασθέντες οὐδὲν ἠδίκηνται. ἐξῆν γὰρ αὐτοῖς, εἴπερ ἐβούλοντο, τῇ μακροθυμίᾳ τοῦ θεοῦ πρὸς μεταβολὴν ἀρίστην χρήσασθαι, καὶ θαυμάσαντας τὸ ἀνεξίκακον αἰδεσθῆναι τῆς ἀνοχῆς τὴν ὑπερβολὴν, καὶ μεταστῆναί ποτε πρὸς ἀρετὴν, καὶ ταῖς ἑτέρων τιμωρίαις τὴν οἰκείαν κερδᾶναι σωτηρίαν. εἰ δὲ ἐπιμένοιεν τῇ πονηρίᾳ, οὐχ ὁ θεὸς αἴτιος, ὁ διὰ τοῦτο μακροθυμῶν, ἵνα αὐτοὺς ἀνακτήσηται, ἀλλ᾽ ἐκεῖνοι συγγνώμης ἀνάξιοι, οἱ μὴ χρησάμενοι εἰς δέον τῇ τοῦ θεοῦ μακροθυμίᾳ. οὐ τοῦτον δὲ τὸν λόγον μόνον ἐστὶν εἰπεῖν, δι᾽ ὃν οὐ κολάζονται πάντες ἐνταῦθα οἱ πονηροὶ, ἀλλὰ καὶ ἕτερον οὐκ ἐλάττονα τούτου. ποῖον δὴ τοῦτον; ὅτι εἰ πᾶσι παρ᾽ αὐτὰ τὰ ἁμαρτήματα τὰς κολάσεις ἐπήγαγεν ὁ θεὸς, προανηρπάσθη ἂν τὸ γένος ἡμῶν, καὶ οὐκ ἂν ἔφθασεν εἰς διαδοχὴν ἐλθεῖν. καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθὲς, ἄκουσον τοῦ προφήτου λέγοντος· Ἐὰν ἀνομίας παρατηρήσῃ, κύριε, τίς ὑποστήσεται; εἰ δὲ δοκεῖ καὶ βασανίσαι τὴν ῥῆσιν, τὸν ἑκάστου βίον ἀφέντες μετ᾽ ἀκριβείας ἐξετάζειν (οὐδὲ γὰρ δυνατὸν ἡμῖν εἰδέναι τὰ ἑκάστῳ βεβιωμένα) ἅπερ ἀναντιρρήτως ἅπαντες ἁμαρτάνομεν, ταῦτα εἰς μέσον ἀγάγωμεν, καὶ ἐκ τούτου δῆλον ἡμῖν ἔσται καὶ φανερὸν, ὅτι εἰ καθ᾽ ἕκαστον ἐκολαζόμεθα τῶν ἁμαρτημάτων, πάλαι ἂν ἀπολώλειμεν. ὁ καλέσας τὸν ἀδελφὸν μωρὸν, ἔνοχός ἐστιν εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρὸς, φησίν. ἔστιν οὖν τις ἡμῶν, ὃς οὐχ ἥμαρτε τὴν ἁμαρτίαν ταύτην; τί οὖν, εὐθέως ἀναρπασθῆναι ἔδει; οὐκοῦν πάντες ἀνηρπάσθημέν τε καὶ ἠφανίσθημεν ἂν πάλαι καὶ πρόπαλαι. πάλιν ὁ ὀμνύων, φησὶ, κἂν εὐορκῇ, τὰ ἐκ τοῦ πονηροῦ ποιεῖ πράγματα. τίς οὖν ἐστιν, ὃς οὐκ ὤμοσε; μᾶλλον δὲ τίς ἐστιν, ὃς οὐκ ἐπιώρκησε πώποτε; ὁ πρὸς γυναῖκα ἰδὼν, φησὶν, ἀκολάστοις ὀφθαλμοῖς, ἀπηρτισμένος ἐστὶ μοιχός. καὶ ταύτης δὲ τῆς ἁμαρτίας πολλοὺς εὕροι τις ἂν ὑπευθύνους. ὅταν οὖν τὰ ὡμολογημένα τοιαῦτα ᾖ, οὕτως ἀφόρητα, καὶ τούτων ἕκαστον καθ᾽ ἑαυτὸ κόλασιν ἀπαραίτητον ἡμῖν ἐπάγῃ, εἰ καὶ τὰ λάθρα ἡμῖν ἡμαρτημένα ἀναλογισαίμεθα, τότε ὀψόμεθα μάλιστα τὴν τοῦ θεοῦ πρόνοιαν οὐκ ἐπάγουσαν καθ᾽ ἕκαστον ἁμάρτημα τὴν τιμωρίαν ἡμῖν. ὥστε ὅταν ἴδῃς τινὰ ἁρπάζοντα, πλεονεκτοῦντα, καὶ μὴ κολαζόμενον,

A Rurſus illi qui puniti non ſunt, nulla ſunt iniuria læſi. Licuit enim ipſis, ſi quidem voluiſſent, longanimitate Dei ad optimam vti mutationem, patientiam eius laudando ſummam eius tolerantiam revereri; ad virtutem aliquando conuerti, atque ex aliorũ ſupplicio ſalutem ſuam lucrifacere. Quod ſi in nequitia perſeuerant, non Deus eſt in cauſſa, qui propterea patienter fert, vt eos ſibi reconciliet, verum illi venia ſunt indigni, qui Dei longanimitate, vt oportuit, non ſint vſi. Neque verò rationem tantum iſtam afferre poſſumus, ob quã in hac vita mali omnes mi- B nimè plectuntur, ſed & aliã nihilo iſta minorem. Quam tandem? Quod nimirum ſi confeſtim poſt peccata pœnas ſumeret Deus, ſublatum eſſet è medio genus humanum, neque continua ſucceſſione ad hæc tempora perueniſſet. Atque vt hoc verum eſſe cognoſcas, audi prophetam dicentem: Si iniquitates obſeruaueris Domine, quis ſuſtinebit? Quod ſi lubeat hoc dictum examinare omiſſa in ſingulorum vitam exacta inquiſitione (neque enim fieri poteſt, vt quæ quiſque geſſerit in vita C ſciamus) quæ ſine contradictione cuncti peccamus, ea in medium proferamus, & ex hoc nobis liquebit, quòd ſi ob ſingula peccata puniremur, iam olim periiſſemus. Qui fratrem ſuum fatuum appellarit, reus eſt gehennæ ignis, inquit. An igitur eſt aliquis veſtrum, qui hoc peccatum non commiſerit? Ergóne ſubito è medio tolli oportuit? Itaque ſublati omnes eſſemus è medio atque deleti quondam & iamdudum. Rurſus is qui iurat, inquit, etſi rectè iuret, rem agit, quæ à Malo eſt. Quis igitur eſt, qui non iurarit? D immo verò, quis eſt qui non aliquando peierarit? Qui mulierem, inquit, aſpicit laſciuis oculis, adulter perfectus eſt. Atque huius ſanè peccati multos offendere poſſumus reos. Cum igitur hæc quæ in confeſſo ſunt, talia tamque intoleranda ſint, & horum ſingula ſeorſim ſupplicium nobis accerſant ineuitabile, ſi ea quoque nobiſcum reputemus, quę occultè peccauimus, tum præſertim diuinam prouidentiam agnoſcemus, quæ non in ſingula nobis peccata ſupplicium inferat. Itaque ſi quem videris rapientem, fraudantem, & cum minimè puniri, excute

Cur nõ omnes hic puniãtur.

Pſal. 129.

Matt. 5. 22

Matt. 5. 37.

Cur non ſtatim Deus puniat peccatores.

tu quoque conſcientiam tuam, reputa tecum vitam tuam, & tua delicta percurre, tum probè intelliges tibi primo expedire, vt in peccatis ſingulis puniamur. Idcirco enim ſeuere multi loquuntur, quod non ſua prius quam aliena conſiderent: ſed noſtris omiſſis omnes in res aliorũ inquiramus. Veruntamen ne amplius id agamus, ſed planè contrarium. Ac ſi quidem iuſtum aliquem puniri videas, Iob recordare. etſi enim iuſtus ſit aliquis, nec tamẽ iuſtior illo erit, neque vel modicum illi proximus erit: ac licet innumera ſit mala paſſus, necdum tamen quicquã tale paſſus eſt, quale vir ille. Hoc igitur mente verſans, deſine dominũ accuſare, cum intelligas Deum, non quod illum deſerat, talem ſinere malis affligi, ſed quòd illum corona donare, atque illuſtriorẽ velit reddere. Si vero peccatorem videas caſtigari, recordare paralytici, qui triginta iam annos in lecto decubuerat. Nam illũ propter peccata tum traditum illi morbo fuiſſe, audi quo pacto Chriſti verba teſtentur: Ecce ſanus factus es: iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid cõtingat. Vel enim eorum quæ commiſimus, luimus pœnas, dum caſtigamur: vel occaſionem accipimus coronarum, ſi dum rectè viuimus, malis affligimur. Itaque ſiue in iuſtitia ſiue in peccatis vitam degamus, vtile nobis eſt puniri, quod id aliquando illuſtriores nos reddat, aliquando modeſtiores efficiat, ac futurum ſupplicium nobis mitiget. Poſſe namque aliquẽ, qui fuerit in hac vita punitus, & cum gratiarum actione cuncta pertulerit, grauitatem ſupplicij in altera vita ſubeundi mitigare, diſce ex his Pauli verbis: Ideo inter vos multi infirmi, & imbecilles, & dormiunt multi. Quod ſi noſmetipſos iudicaremus, non vtique iudicaremur: dum iudicamur autem, à Domino corripimur, vt non cum mundo damnemur. Hæc igitur omnia cum explorata ſint nobis, ita de prouidentia Dei philoſophemur, eiſq; qui contradicunt os obturemus. Quod ſi quid accidat, quod mentẽ noſtrã excedat, ne idcirco res noſtras diuina regi prouidẽtia negemus, ſed cum eam ex parte cõprehenderimus, in iis quæ cõprehendi minimè queũt, inueſtigabili eius ſapiẽtiæ cedamus. Si enim hominis artificiũ homo imperitus aſſequi minime poteſt,

Ioan. 5.14.

1 Cor. 11. 30.

Epilogus ſermonis de prouidẽtia Dei.

A ἀνάπτυξον καὶ σὺ τὸ σαυτοῦ συνειδὸς, ἀναλόγισαί σου τὴν ζωὴν, ἔπελθε τὰ ἡμαρτημένα, καὶ μαθήσῃ καλῶς ὅτι σοι πρῶτον συμφέρει καθ᾽ ἕκαστον τῶν ἁμαρτημάτων κολάζεσθαι. διὰ γὰρ τοῦτο ἀφειδῶς οἱ πολλοὶ φθέγγονται, ἐπειδὴ οὐ τὰ ἴδια πρὸ τῶν ἀλλοτρίων σκοποῦσιν, ἀλλὰ τὰ ἡμέτερα ἀφέντες, τὰ τῶν ἄλλων ἐξετάζομεν ἅπαντες. ἀλλὰ μηκέτι τοῦτο ποιῶμεν, ἀλλὰ τοὐναντίον. κἂν μὲν δίκαιόν τινα κολαζόμενον ἴδῃς, ἀναμνήσθητι τοῦ Ἰώβ. εἴτε γὰρ δίκαιος ἦ τις, οὔτε δικαιότερος ἔσται ἐκείνου, οὔτε κατὰ μικρὸν ἐγγύς· ἄν τε μυρία πάθῃ κακὰ, οὐδὲν οὐδέπω B τοσοῦτον ἔπαθεν, ὅσον ἐκεῖνος. τοῦτο τοίνυν εἰς νοῦν λαβὼν, παῦσαι κατηγορῶν τοῦ δεσπότου, μαθὼν ὅτι οὐκ ἐγκαταλιμπάνων τὸν τοιοῦτον ὁ θεὸς ἀφίησι πάσχειν κακῶς, ἀλλὰ στεφανῶσαι, καὶ λαμπρότερον ποιῆσαι βουλόμενος. ἂν δὲ ἁμαρτωλὸν ἴδῃς τιμωρούμενον, ἀναμνήσθητι τοῦ παραλυτικοῦ τοῦ τριάκοντα ὀκτὼ ἔτη ἔχοντος ἐπὶ τῆς κλίνης. ὅτι γὰρ κἀκεῖνος δι᾽ ἁμαρτίας τῇ νόσῳ παρεδόθη τότε ἐκείνῃ, ἄκουσον τοῦ Χριστοῦ λέγοντος· Ἰδὲ ὑγιὴς γέγονας, μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν τί σοι γένηται. ἢ γὰρ ἁμαρτημάτων τίνομεν δίκας C κολαζόμενοι, ἢ στεφάνων λαμβάνομεν ὑπόθεσιν, ἂν ἐν κατορθώμασι ζῶντες πάσχωμεν κακῶς. ὥστε κἂν ἐν δικαιοσύνῃ, κἂν ἐν ἁμαρτίαις ζῶμεν, χρήσιμον ἡμῖν ἡ κόλασις, ὅτε μὲν λαμπροτέρους ποιοῦσα, ὅτε δὲ σωφρονεστέρους ἐργαζομένη, καὶ τὴν μέλλουσαν ἡμῖν ἐπικουφίζουσα τιμωρίαν. ὅτι γὰρ ἔστιν ἐνταῦθα κολασθέντα καὶ ἐνεγκόντα εὐχαρίστως, πρᾳοτέρας ἀπολαῦσαι ἐκεῖ τῆς τιμωρίας, ἄκουσον τοῦ Παύλου λέγοντος· Διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς, καὶ ἄρρωστοι, καὶ κοιμῶνται ἱκανοί. εἰ γὰρ ἑαυτοὺς ἐκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα· κρινόμενοι δὲ ὑπὸ κυρίου D παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν. ταῦτα οὖν ἅπαντα εἰδότες, καὶ τὰ τοιαῦτα φιλοσοφῶμεν περὶ τῆς τοῦ θεοῦ προνοίας, καὶ τοὺς ἀντιλέγοντας ἐπιστομίζωμεν. κἂν ᾖ τι τῶν γινομένων τὴν διάνοιαν ὑπερβαῖνον τὴν ἡμετέραν, μὴ ἀπὸ τούτου τὰ καθ᾽ ἡμᾶς ἀπρονόητα εἶναι νομίζωμεν, ἀλλ᾽ ἐκ μέρους καταλαβόντες αὐτοῦ τὴν πρόνοιαν, ἐν τοῖς ἀκαταλήπτοις παραχωρῶμεν αὐτοῦ τῇ ἀνεξιχνιάστῳ τῆς σοφίας. Εἰ γὰρ ἀνθρώπου τέχνην οὐ δυνατὸν καταλαβεῖν τὸν ἰδιώτην,

πολλῷ μᾶλλον τῆς τοῦ θεοῦ προνοίας τὸ ἄπειρον ἀδύνατον συνιδεῖν ἀνθρωπίνῃ διανοίᾳ. ἀνεξερεύνητα γὰρ τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ. ἀλλ' ὅμως ἀπὸ τῶν ὀλίγων τὴν περὶ τοῦ παντὸς σαφῆ καὶ δήλην λαβόντες πίστιν, ὑπὲρ ἁπάντων τῶν γινομένων εὐχαριστῶμεν αὐτῷ. καὶ γὰρ καὶ ἕτερός ἐστι λόγος ἀναντίρρητος τοῖς βουλομένοις περὶ τῆς τοῦ θεοῦ προνοίας φιλοσοφεῖν. ἐρώμεθα γὰρ τοὺς ἀντιλέγοντας, ἆρα ἐστὶ θεός; κἂν μὲν εἴπωσιν, ὅτι οὐκ ἔστι, μηδὲ ἀποκρινώμεθα. ὥσπερ γὰρ τοῖς μαινομένοις οὐκ ἄξιον ἀποκρίνεσθαι, οὕτως οὐδὲ τοῖς λέγουσι μὴ εἶναι θεόν. εἰ γὰρ πλοῖον ὀλίγους ναύτας ἔχον καὶ ἐπιβάτας, οὐκ ἂν οὐδὲ ἓν στάδιον διασωθείη χωρὶς τῆς κυβερνώσης αὐτὸ χειρός, πολλῷ μᾶλλον κόσμος τοσοῦτος, τοσαῦτα σώματα ἔχων ἐν ἑαυτῷ ἐκ διαφόρων συγκείμενα στοιχείων, ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον οὐκ ἂν διήρκεσεν, εἰ μὴ πρόνοια ἦν τις ἐφεστῶσα, καὶ τόδε τὸ πᾶν συγκρατοῦσα καὶ συνέχουσα διηνεκῶς. ἂν δὲ αἰσχυνθέντες τὴν κοινὴν ἁπάντων ψῆφον καὶ τὴν ἀπὸ τῶν πραγμάτων πεῖραν, ὁμολογήσωσιν εἶναι θεόν, ἐκεῖνο λέγωμεν πρὸς αὐτούς, ὅτι εἰ ἔστιν ὁ θεός, ὥσπερ οὖν καὶ ἔστιν, ἀκόλουθον εἶναι καὶ δίκαιον. εἰ γὰρ μὴ ἔστι δίκαιος, οὔτε θεός ἐστιν· εἰ δὲ δίκαιός ἐστιν, ἑκάστῳ τὰ κατ' ἀξίαν ἀποδίδωσιν. ἀλλ' ὁρῶμεν οὐ πάντας ἐνταῦθα κατ' ἀξίαν ἀπολαμβάνοντας· οὐκοῦν ἀνάγκη τινὰ ἐλπίσαι ἑτέραν ἀποκειμένην ἀμοιβήν, ἵνα ἑκάστου τὰ κατ' ἀξίαν ἀπολαβόντος φανῇ τοῦ θεοῦ τὸ δίκαιον. οὗτος γὰρ ὁ λόγος, οὐ τὴν περὶ προνοίας μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν περὶ ἀναστάσεως συνεισάγει φιλοσοφίαν ἡμῖν. ταῦτα τοίνυν εἰδότες, καὶ αὐτοὶ μελετῶμεν τὰ περὶ προνοίας καὶ ἀναστάσεως, καὶ ἑτέρους διδάσκωμεν, καὶ σπουδὴν ποιησώμεθα ἅπασαν τοὺς κατὰ τοῦ δεσπότου λυττῶντας ἐπιστομίζειν, καὶ αὐτοὶ δοξάσωμεν αὐτὸν ἐν πᾶσιν. οὕτω γὰρ πλείονα τὴν κηδεμονίαν αὐτοῦ ἐπισπασόμεθα, καὶ πολλῆς ἀπολαύσομεν ῥοπῆς, καὶ οὕτω δυνησόμεθα τῆς ὄντως ἀπαλλαγῆναι κακίας, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτυχεῖν ἀγαθῶν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

multo magis impoſſibile eſt, vt immenſam Dei prouidentiam intelligat mens humana. Inſcrutabilia quippe ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius. *Rom. 11.33* Veruntamen cum ex paucis de toto poſſimus probationem ac fidem certam accipere, pro cunctis quæ accidũt Deo gratias agamus. Nam & alia ratione poſſumus abſque vlla contradictione de prouidentia diuina philoſophari ſi velimus: Interrogemus enim aduerſarios, an ſit Deus? Quod ſi dixerint non eſſe Deum, ne illos reſponſo dignemur. Vt enim furioſis æquum non eſt, vt quicquam reſpondeamus, ita nec illis qui Deum non eſſe dicunt. *Alia prouidentia Dei probatio.* Nam ſi nauigium, in quo pauci nautæ fuerint & rectores, fieri nequit vt incolume ſeruetur ne ad vnius quidem ſtadij ſpatium abſque manu gubernatoris: multo magis tantus hic mundus, qui tot in ſe corpora continet ex elementis conflata, tanto tempore non duraſſet, niſi eſſet aliqua prouidentia, quæ illi præeſſet, & hoc vniuerſum tueretur ſemper ac regeret. Quod ſi communem omnium ſententiam & ipſam rerum experientiam reueriti Deum eſſe fateantur, hoc illis dicamus: Si ſit Deus, vt profectò eſt, ſequitur eum etiam iuſtum eſſe. Niſi enim iuſtus ſit, ne Deus quidem eſt. Quod ſi iuſtus ſit, vnicuique pro meritis reddit. atqui videmus non omnes hic pro meritis recipere: proinde neceſſe alteram nobis repoſitam retributionem ſperemus, vt cum pro meritis vnuſquiſque receperit, appareat iuſtitia diuina. Hæc enim oratio non de prouidentia ſolum, ſed etiam de reſurrectione philoſophiam nobis introducit. Hæc igitur ſcientes cum ipſi de prouidentia & reſurrectione meditemur, tum cæteros doceamus, & omne ſtudium in id conferamus, vt iis, qui aduerſus Dominum inſaniunt, os occludamus, eumque nos in omnibus glorificemus. Sic enim maiorem eius curam ac patrocinium promerebimur, & multum auxilium obtinebimus, atque ita vera malitia liberabimur, & futura bona conſequemur, gratia & benignitate domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem & cum quo Patri gloria vna cum Spiritu ſancto nunc & ſemper, & in ſecula ſeculorum. Amen.

Cum in præcedenti collecta in noua eccleſia cum Epiſcopo conuentum celebraſſet, hunc ſermonem habuit in veteri eccleſia in hunc locum Apoſtoli: Cum veniſſet Petrus Antiochiam, in faciem ei reſtiti, & oſtendit ea quæ tum fiebant, non à contrarijs ſtudijs profecta eſſe, verum ex pacto conuento & per diſpenſationem.

Gal. 2. 11.

Τῇ προτεραίᾳ συνάξει ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ καινῇ συναχθεὶς μετὰ τοῦ ἐπισκόπου, ταύτην ἐν τῇ παλαιᾷ εἶπεν εἰς τὴν περικοπὴν τοῦ ἀποστόλου· Ὅτε δὲ ἦλθε Πέτρος εἰς Ἀντιόχειαν, κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀντέστην· καὶ δεικνυσιν, ὅτι οὐκ ἀντίστασις ἦν, ἀλλ' οἰκονομία τὰ γινόμενα.

Eodem interprete.

VNum à vobis abſui diē, & perinde quaſi anno integro ſeparatus à vobis fuiſſē, ita triſtis mœſtuſque permanſi. Atque hæc vera eſſe, ex iis quæ vobis acciderunt, ipſi cognoſcitis. Vt enim lactens puerulus à maternis auulſus vberibus, quocunque tandem abductus fuerit, crebro ſe huc illucque conuertit, & matrem ſuam circumſpicit: ſic ego quoque procul à materno ſinu tranſlatus crebro circumſpiciebam, & vndequaque ſacrū veſtrū hunc cœtū requirebam. Sed ea me res tamen ſatis conſolabatur, quod dum amātiſſimo patri parerem, id mihi accideret, & conceptū ex ſeparatione mœrorem obedientię premiū abſtergebat. Eſt enim hoc mihi vel quouis diademate illuſtrius, & corona glorioſius vbique terrarū cū genitore peregrinari: hoc mihi ornatus eſt, & ſecuritas: ornatus quidē quod ſic eum mācipārim, & ad amorem meum pellexerim, vt nuſquam gentium ſine filio velit apparere: ſecuritas autem, quod dum præſentem intuetur atque certantem, omnino ſuarum etiam precū auxilium nobis ſuppeditet. Et quemadmodum nauim gubernatoris manus, clauus, & Zephyri flatus ad portum ſecurè deducunt: ſic & huius beneuolentia, cum auxilio precum, melius quam Zephyrus & gubernator vllus aut gubernaculum, orationem noſtram dirigit. Me vero præterea conſolabatur etiam illud, quod vos opipara tum mēſa frueremini, ac liberalem, & ſumptuoſum conuiuatorem nacti eſſetis. Porro id non fando tantum audiuimus, ſed ipſo nobis experimento compertum eſt. Fuere quippe, qui ea quæ dicebantur, cuncta referebant, & ex reliquiis de toto conuiuio fecimus coniecturam.

Bene affectus erga Epiſcopū ſuū Chryſoſt.

Μίαν ὑμῶν ἀπελείφθην ἡμέραν, καὶ ὡς ἐνιαυτὸν ὁλόκληρον ὑμῶν χωρισθεὶς, οὕτως ἀσχάλλων καὶ ἀλύων διετέλεσα. καὶ ὅτι ἀληθῆ ταῦτα, ἴστε ἐξ ὧν καὶ ὑμεῖς ἐπάθετε. καθάπερ γὰρ παῖς ὑπομάζιος τῆς μητρικῆς θηλῆς ἀποσπασθεὶς, ὅπουπερ ἂν ἀπενεχθῇ, πυκνὰ περιστρέφεται, περιβλεπόμενος τὴν ἑαυτοῦ μητέρα· οὕτω δὴ κἀγὼ τῶν κόλπων τῶν μητρικῶν ἀπενεχθεὶς πορρωτέρω, πυκνὰ περιεσκόπουν, πανταχοῦ τὴν ἀγέλην ὑμῶν ἐπιζητῶν τὴν σύνοδον. πλὴν ἀλλ' εἶχον ἱκανὴν ταύτην παραμυθίαν, τῷ πατρὶ φιλοστόργῳ πειθόμενος ταῦτα πάσχειν, καὶ ὁ τῆς ὑπακοῆς μισθὸς τὴν ἀηδίαν τὴν ἐπὶ τῷ ξενισμῷ γινομένην ἀπεῖργε. τοῦτο γὰρ ἐμοὶ καὶ διαδήματος παντὸς λαμπρότερον, καὶ στεφάνου τιμιώτερον, τὸ πανταχοῦ μετὰ τοῦ γεγεννηκότος περιάγεσθαι· τοῦτο ἐμοὶ καὶ κόσμος, καὶ ἀσφάλεια· κόσμος μὲν, ὅτι οὕτως αὐτὸν ἐχειρωσάμην, καὶ πρὸς τὸν ἔρωτα ἐπεσπασάμην τὸν ἐμὸν, ὡς μηδαμοῦ μηδέποτε ἀνέχεσθαι χωρὶς τοῦ παιδὸς φαίνεσθαι· ἀσφάλεια δὲ, ὅτι παρὼν καὶ ἀγωνιζόμενον βλέπων, πάντως καὶ τὴν παρὰ τῶν εὐχῶν συμμαχίαν ἡμῖν παρέξει. καὶ καθάπερ πλοῖον κυβερνήτου χεῖρες, καὶ οἴακες, καὶ ζεφύρου πνοαὶ μετ' ἀσφαλείας εἰς λιμένα παραπέμπουσιν· οὕτω δὴ καὶ ἡ εὔνοια τούτου, καὶ ἡ ἀγάπη, καὶ ἡ τῶν εὐχῶν βοήθεια, καὶ ζεφύρου καὶ κυβερνήτου κρεῖττον καὶ τῶν οἰάκων κατευθύνει τὸν λόγον ἡμῶν. ἐμὲ δὲ πρὸς τούτοις καὶ τοῦτο παρεμυθεῖτο, τὸ λαμπρᾶς ὑμᾶς ἀπολαῦσαι τότε τραπέζης, καὶ φιλοτίμου καὶ πολυτελοῦς τὸν ἑστιάτορα τυχεῖν. ἔγνωμεν δὲ τοῦτο οὐκ ἐξ ἀκοῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς πείρας. καὶ γὰρ ἦσαν οἱ διακομίζοντες ἡμῖν τὰ εἰρημένα, καὶ ἀπὸ τῶν λειψάνων ὁλόκληρον τὴν δίαιταν

ἐστιασάμεθα. ἐπῄνεσα μὲν οὖν τὸν ἑστιάσαντα, καὶ ἐθαύμασα τῆς πολυτελείας καὶ τοῦ πλούτου· ἐμακάρισα δὲ καὶ ὑμᾶς τῆς εὐνοίας, καὶ τῆς ἀκριβείας, ὅτι μετὰ τοσαύτης φυλακῆς τὰ εἰρημένα κατέχετε, ὡς καὶ ἑτέροις διακομίσαι. διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀγάπην προθύμως διαλεγόμεθα. ὁ γὰρ καταβάλλων ἐνταῦθα τὰ σπέρματα, οὐ ῥίπτει αὐτὰ παρὰ τὴν ὁδὸν, οὐδὲ εἰς τὰς ἀκάνθας ἐκχεῖ, οὐδὲ ἐπὶ τὴν πέτραν σπείρει. οὕτω λιπαρὰ καὶ βαθύγεως ὑμῶν ἐστιν ἡ ἄρουρα, καὶ πάντα εἰς τοὺς οἰκείους δεχομένη κόλπους, πολυπλασιάζει τὰ σπέρματα. ἀλλ' εἴπερ ποτὲ προθυμίαν μοι παρέχετε καὶ πολλὴν σπουδὴν ἐπὶ τὴν ἀκρόασιν (ὥσπερ οὖν ἀεὶ παρεσχήκατε) ταύτην αἰτῶ καὶ τήμερον ἐμοὶ δοῦναι τὴν χάριν. οὐδὲ γὰρ ὑπὲρ τῶν τυχόντων ἡμῖν ἐστιν ὁ λόγος, ἀλλ' ὑπὲρ μεγάλων πραγμάτων. διόπερ ὀφθαλμῶν δέομαι πανταχόθεν ὀξὺ βλεπόντων, διανοίας διεγηγερμένης, διανεστηκότος φρονήματος, συντεταμένων λογισμῶν, ψυχῆς ἀγρύπνου καὶ ἐγρηγορυίας. καὶ γὰρ ἠκούσατε τοῦ ἀναγνώσματος πάντες τοῦ ἀποστολικοῦ· καὶ εἴ τις ἀξίως προσέσχε τοῖς ἀναγνωσθεῖσιν, οἶδεν ὅτι μεγάλοι ἡμῖν ἀγῶνες καὶ ἱδρῶτες πρόκεινται τήμερον. Ὅτε γὰρ ἦλθε Πέτρος, φησὶν, εἰς Ἀντιόχειαν, κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀντέστην. ἆρα οὖν οὐ θορυβεῖ ἕκαστον τῶν ἀκουόντων τοῦτο, ὅτι Παῦλος ἀντέστη τῷ Πέτρῳ; ὅτι οἱ στῦλοι τῆς ἐκκλησίας συγκρούονται καὶ ἀλλήλοις προσαράττουσι; στῦλοι γὰρ ὄντως εἰσὶν οὗτοι, τὴν ὀροφὴν τῆς πίστεως ἀνέχοντες καὶ διαβαστάζοντες, καὶ στῦλοι, καὶ πρόβολοι, καὶ ὀφθαλμοὶ τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας, καὶ πηγαὶ τῶν ἀγαθῶν, καὶ θησαυροὶ, καὶ λιμένες, καὶ πᾶν ὅπερ ἂν εἴποι τις, οὐδέπω τῆς ἀξίας αὐτῶν ἐφίξεται· ἀλλ' ὅσωπερ ἂν ᾖ μεγάλα αὐτῶν τὰ ἐγκώμια, τοσούτῳ πλείων ἡμῖν ὁ ἀγών. διαναστῆτε τοίνυν. ὑπὲρ πατέρων γὰρ ἡμῖν ἐστιν ὁ λόγος, ὥστε ἀποκρούσασθαι τὰ κατ' ἐκείνων φερόμενα ἐγκλήματα παρὰ τῶν ἔξωθεν, καὶ τῶν τῆς πίστεως ἀλλοτρίων. Ὅτε δὲ ἦλθε Πέτρος εἰς Ἀντιόχειαν, κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀντέστην, ὅτι κατεγνωσμένος ἦν. εἶτα καὶ ἡ αἰτία τῆς καταγνώσεως· Πρὸ τοῦ γὰρ ἐλθεῖν τινας ἀπὸ Ἰακώβου, μετὰ τῶν ἐθνῶν συνήσθιεν· ὅτε δὲ ἦλθον ὑπέστελλε καὶ ἀφώριζεν ἑαυτὸν, φοβούμενος τοὺς ἐκ περιτομῆς. Καὶ συνυπεκρίθησαν

A fecimus. Itaque cõuiuatorem quidem laudaui, eiuſque magnificentiã ac diuitias commendaui: ſed & vos propter hãc beneuolentiã beatos prædicaui, & propter diligentiam, quod tam accurate quæ dicta ſunt memoria teneatis, vt etiam ad alios transferre poſſitis. Propterea nos quoque apud charitatem veſtram perlubenter diſſerimus. Nam qui ſua committit huic loco ſemina, non ea ſecus viam proiicit, nec in ſpinas effundit, neque ſupra petram ſeminat: ita pinguis & fertilis eſt ager veſter, & omnia quæ ſuo ſinu exceperit multiplicantur ab eo ſemi-B na. Veruntamen ſi vnquam ſummam alacritatem animi, ſummumque ſtudium audiendo concionem exhibuiſtis (ſicut ſemper exhibuiſtis) hanc & hodierno die mihi peto gratiam concedi. Neque enim de rebus nobis vulgaribus eſt agendum, ſed de iis quæ magni ſunt momenti. Quocirca mihi perſpicacibus opus eſt oculis, excitata mente, ac ſenſibus erectis, attenta cogitatione, animo inſomni ac vigilanti. Audiuiſtis enim omnes apoſtolicam lectionem, & ſi quis di-C ligenter attendit ad ea quæ lecta ſunt, magna nobis certamina laboréſque nobis hodierno die propoſitos eſſe cognouit. *Cum enim veniſſet*, inquit, *Petrus Antiochiam, in faciem ei reſtiti.* Nunquid vnumquemque veſtrum hoc conturbat, dum audit Petro reſtitiſſe Paulum? columnas ſcilicet eccleſiæ inter ſe collidi, atque in ſe inuicem incurrere? ſiquidem verè columnæ ſunt iſti, qui fidei tectum ſuſtinent & geſtant, & columnæ & propugnacula, & eccleſiæ corporis oculis, & bonorum fontes ac theſauri, & portus, & D quodcunque dixerit quiſpiam nec dum tamen eorum dignitatem æquabit: ſed quanto maiores erunt laudes, tanto maiora nobis obiecta erũt certamina. Attendite igitur: pro patribus enim nobis dicendum eſt, vt coniecta in eos à profanis, & à fidei hoſtibus crimina refellamus. *Cum autem veniſſet Petrus Antiochiam, in faciem ei reſtiti, quia reprehenſus erat.* Deinde additur cauſſa reprehenſionis: *Prius enim, quàm venirent quidam à Iacobo, cum Gentibus edebat: quum autem veniſſent, ſubtrahabat, & ſegregabat ſe, timens eos, qui ex circunciſione erant. Et ſimulationi*

Excitat attentioné auditorũ auctor.

eius conſenſerunt cæteri Iudæi, ita vt & Barnabas duceretur ab eis in illam ſimulationem. Sed quum vidiſſem, quod non rectè ambularent ad veritatem euangelij, dixi Petro coram omnibus: Et ſupra dicit, *in faciem*, & hoc loco, *coram omnibus.* Notate iſtud quod dixit, coram omnibus, *Si tu quum Iudæus ſis, Gentiliter viuis, & non Iudaicè, quomodo Gentes cogis Iudaizare?* Fortaſſe Paulum ob loquendi libertatem laudaſtis, quod perſonæ dignitatem non reueritus, propter Euangelij veritatem præſentes non erubuerit. At licet ea ſit laus Pauli, noſtrum in dedecus illud cedit. Quid enim refert quod rectè Paulus geſſerit? at male geſſit Petrus, ſiquidem non rectè ambulabat. Quid ergo mihi prodeſt, quando alter ex biga equus claudicat? Neque enim mihi cum Paulo res eſt, ſed cum profanis. Idcirco etiam obſecro, vt attendatis. Etenim accuſationem augeo, grauiorémque reddo, vt ſtudium veſtrum excitem. Qui enim in certamine verſatur, vigilat, & qui pro patre metuit, eſt attentus. Qui accuſationem audit, optat excipere defenſionem. Si ergo incipiam accuſationem augere, ne ex animi mei ſententia verba illa proferri cenſeatis. Profundè quippe mentem excauo, & altius in animo ſulcos ago, vt profundius iactæ ſententiæ tenacius hæreant, & fideli memoria teneantur. Sed & in laudem vrbis veſtræ cedunt, quæ dicentur. Illa quippe certamen excepit, illa pugnam: immo verò non pugnam, ſed quæ videbatur eſſe pugna, cæterum pace quauis vtilior extitit. Non enim ita membra noſtra neruorum amplexibus inter ſe iunguntur, vt Apoſtoli caritatis erant inter ſe vinculis copulati. Laudaſtis Paulum? audiſtis ergo quo pacto ad accuſationem tendant Pauli, quæ dicta ſunt, niſi vnum aliquem in verbis abſconditum ſenſum obſeruemus. Quid ais ô Paule? increpaſti Petrum, cum illum videres ad veritatem Euangelij non rectè incedere? Bene habet. Cur igitur in faciem? Cur coram omnibus? nónne remotis arbitris fieri reprehenſionem oportuit? At tu quomodo publicè iudicium inſtituis, & multos accuſationis teſtes reddis? Quis

Antiochia habita eſt hac oratio

A αὐτῷ καὶ οἱ λοιποὶ Ἰουδαῖοι· ὥστε καὶ Βαρνάβας συναπήχθη αὐτῶν τῇ ὑποκρίσει. Ἀλλ' ὅτε εἶδον, ὅτι οὐκ ὀρθοποδοῦσι πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ εὐαγγελίου, εἶπον τῷ Πέτρῳ ἔμπροσθεν πάντων. καὶ ἄνω λέγει, ὅτι κατὰ πρόσωπον· καὶ ἐνταῦθα, ἔμπροσθεν πάντων. παρατηρεῖτε τοῦτο, τὸ εἰπεῖν, ἔμπροσθεν πάντων. Εἰ σὺ, Ἰουδαῖος ὑπάρχων, ἐθνικῶς ζῇς, καὶ οὐχὶ Ἰουδαϊκῶς, τί καὶ τὰ ἔθνη ἀναγκάζεις ἰουδαΐζειν; Τάχα ἐπῃνέσατε τὸν Παῦλον τῆς παῤῥησίας, ὅτι οὐκ ᾐδέσθη τὸ ἀξίωμα τοῦ προσώπου, διὰ τὴν ἀλήθειαν τοῦ εὐαγγελίου οὐκ ἠρυθρίασε τοὺς παρόντας. ἀλλ' B εἰ καὶ Παύλου ἐγκώμιον τοῦτο, ἡμετέρα δὲ αἰσχύνη γίνεται. τί γὰρ, εἰ Παῦλος καλῶς ἐποίησεν; ἀλλ' ὁ Πέτρος κακῶς, εἴγε οὐκ ὠρθοπόδει. τί οὖν ἐμοὶ τὸ ὄφελος, ὅταν τῆς ξυνωρίδος θάτερος ἵππος χωλεύῃ; οὐ γὰρ πρὸς Παῦλόν μοι νῦν ὁ λόγος, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἔξωθεν. διὰ τοῦτο καὶ παρακαλῶ προσέχειν. καὶ γὰρ αὔξω τὴν κατηγορίαν, καὶ μείζονα ποιῶ, ἵνα ἐπιτείνω ὑμῶν τὴν σπουδήν. ὁ γὰρ ἀγωνιῶν νήφει, καὶ ὁ δεδοικὼς ὑπὲρ πατρὸς προσέχει· ὁ ἀκούων τῆς κατηγορίας, ἐπιθυμεῖ δέξασθαι τὴν ἀπολογίαν. ἂν C τοίνυν ἄρξωμαι αὔξειν τὴν κατηγορίαν, μὴ ἀπὸ γνώμης τῆς ἐμῆς νομίσητε εἶναι τὰ λεγόμενα. βαθύνω γὰρ ὑμῶν τῷ λόγῳ τὴν διάνοιαν, διασκάπτω τὸν νοῦν, ἵνα ἐν τῷ βάθει τὰ νοήματα καταθέμενος, ἄσυλον αὐτῶν ἐργάσωμαι τὴν φυλακήν. ἀλλὰ καὶ τῆς πόλεως ὑμῶν ἐγκώμιον τὰ ῥηθησόμενα. αὕτη γὰρ τὸν ἀγῶνα ἐδέξατο, αὕτη τὴν μάχην, μᾶλλον δὲ οὐ τὴν μάχην, ἀλλὰ τὴν δοκοῦσαν μὲν εἶναι μάχην, πάσης δὲ εἰρήνης γενομένην χρησιμωτέραν. οὐ γὰρ οὕτως ἡμῶν τὰ μέλη πρὸς ἄλληλα συνεσφίγκται ταῖς τῶν νεύρων περιβολαῖς, ὡς οἱ ἀπόστολοι πρὸς D ἀλλήλους ἦσαν συνδεδεμένοι τοῖς τῆς ἀγάπης δεσμοῖς. ἐπῃνέσατε τὸν Παῦλον; ἀκούσατε τοίνυν πῶς κατηγορία ἐστὶ Παύλου τὰ εἰρημένα, ἂν μὴ τὸν ἐναποκεκρυμμένον τοῖς ῥήμασι [illegible] νοῦν, τί λέγεις, ὦ Παῦλε, ἐπετίμησας Πέτρῳ, ὅτε εἶδες οὐκ ὀρθοποδοῦντα πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ εὐαγγελίου; καλῶς. τίνος οὖν ἕνεκεν κατὰ πρόσωπον; τίνος ἕνεκεν ἔμπροσθεν πάντων; οὐκ ἔδει ἀμάρτυρον γενέσθαι τὸν ἔλεγχον; σὺ δὲ πῶς δημοσιεύεις τὸ δικαστήριον; καὶ πολλοὺς τῆς κατηγορίας μάρτυρας ποιεῖς; καὶ

τίς οὐκ ἂν εἴποι, ὅτι οὐκ ἐξ ἀπεχθείας τοῦτο ποιεῖς, καὶ φθόνου, καὶ φιλονεικίας; οὐ σὺ ἦσθα ὁ λέγων, Ἐγενόμην τοῖς ἀσθενέσιν ὡς ἀσθενής; τί δέ ἐστι, τοῖς ἀσθενέσιν ὡς ἀσθενής; συγκαταβαίνων καὶ περιστέλλων αὐτῶν τὰ τραύματα, φησὶ, καὶ οὐκ ἀφιεὶς εἰς ἀναισχυντίαν ἐκπεσεῖν. εἶτα περὶ τοὺς μαθητὰς οὕτω κηδεμὼν καὶ φιλάνθρωπος ὢν, περὶ τὸν συναπόστολον ἀπάνθρωπος ἐγένου; οὐκ ἤκουσας τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, Ὅταν ἁμάρτῃ ὁ ἀδελφός σου, ὕπαγε, ἔλεγξον αὐτὸν μεταξὺ σοῦ καὶ αὐτοῦ μόνου; σὺ δὲ καὶ δημοσίᾳ ἐλέγχεις, καὶ μεγαφρονεῖς ἐπὶ τῷ πράγματι. ὅτε γὰρ ἦλθε Πέτρος, φησὶν, εἰς Ἀντιόχειαν, κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀντέστην. καὶ οὐκ ἐλέγχεις δημοσίᾳ μόνον, ἀλλὰ καὶ, καθάπερ ἐν στήλῃ, τοῖς γράμμασι τὴν μάχην ἐγχαράξας, ἀθάνατον ποιεῖς τὴν μνήμην· ἵνα μὴ οἱ τότε παρόντες μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ τὴν οἰκουμένην οἰκοῦντες ἄνθρωποι μάθωσι διὰ τῆς ἐπιστολῆς τὸ γεγενημένον. οὕτω σοι ἐποίησαν οἱ ἀπόστολοι ἐν Ἱεροσολύμοις, ὅτι ἀνῆλθες διὰ δεκατεσσάρων ἐτῶν ἀναθέσθαι αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον; οὐ σὺ λέγεις, ὅτι διὰ δεκατεσσάρων ἐτῶν ἀνέβην, καὶ ἀνεθέμην αὐτοῖς τὸ εὐαγγέλιον, κατ' ἰδίαν δὲ τοῖς δοκοῦσί τι εἶναι; τί οὖν; βουλόμενόν σε κατ' ἰδίαν ἀναθέσθαι, ἐκώλυσαν καὶ εἰς μέσον ἤγαγον, καὶ δῆλον ἅπασιν ἐποίησαν; οὐκ ἔστιν εἰπεῖν. εἶτα σὺ μὲν κατ' ἰδίαν ἀνατίθης, καὶ οὐδεὶς ἀντιλέγει· τὸν δὲ ἀπόστολον ἐκπομπεύεις; ἆρα οὖν οὐκ ἐκεῖ μόνον τοιαύτης ἀπήλαυσας τῆς εὐνοίας; ἀλλὰ μὴν καὶ ὅτε δὲ μυριάδες τοσαῦται Ἰουδαίων ἦσαν, οὐ μετὰ τῆς αὐτῆς ἐχρήσαντό σοι σοφίας; οὐ κατ' ἰδίαν λαβόντες σε ἔλεγον, Θεωρεῖς, ἀδελφὲ, πόσαι μυριάδες εἰσὶν Ἰουδαίων τῶν συνεληλυθότων; καὶ οὗτοι πάντες ζηλωταὶ τοῦ νόμου εἰσὶ, καὶ κατήχηνται περὶ σοῦ, ὅτι ἀποστασίαν ἀπὸ τοῦ νόμου διδάσκεις. τί οὖν ἐστι; ποίησον, ὅ σοι λέγομεν· εἰσὶν ἄνδρες ἐν ἡμῖν ἔχοντες εὐχὴν ἐφ' ἑαυτοῖς· τούτους λαβὼν ξύρησαι σὺν αὐτοῖς, καὶ ἁγνίσθητι μετ' αὐτῶν, ἵνα μάθωσιν, ὅτι ὧν κατήχηνται περὶ σοῦ, οὐδέν ἐστιν. εἶδες πῶς φείδονταί σου τῆς ὑπολήψεως; πῶς κρύπτουσί σε τῷ προσωπείῳ τῆς οἰκονομίας ἐκείνης, τῇ θυσίᾳ, τοῖς ἁγνισμοῖς σε περιστέλλοντες; διὰ τί μὴ τοσαύτην κηδεμονίαν ἐπεδείξω καὶ σύ; ἀλλ' εἰ μὲν ἀληθῶς μάχη τὰ γινόμενα, καὶ φιλονεικία, εἶχεν ἂν λόγον τὰ κατηγορήματα ταῦτα· νῦν δὲ οὐκ ἔστι μάχη;

A non dicet odio impellente hoc à te fieri, vel ex inuidia vel ſtudio contentionis? Nónne tu es ille, qui dicebas: Factus ſum infirmis vt infirmus? (1.Cor.6.31) Quid porro eſt, infirmis vt infirmus? Condeſcendens, & occultans illorum vulnera, inquit, neque permittens, vt in impudentiam prolaberentur. Ergóne qui erga diſcipulos adeo ſollicitus fuiſti & benignus, erga coapoſtolum crudelis euaſiſti? Non audiſti Chriſtum dicentem, (Matt.18.15.) Cùm peccauerit frater tuus, vade, & corripe eum inter te & ipſum ſolum? at tu & publicè corripis, & re perpetrata gloriaris. B *Cum enim veniſſet Petrus*, inquit, *Antiochiam, in faciem ei reſtiti.* Neque publicè tantùm corripis, ſed etiam velut in columna quadã literis exaratis pugnam illam inſculpis, ad memoriam facti ſempiternã: vt non illi tantum, qui aderant, ſed & omnes qui orbem terrarum incolũt homines, ex epiſtola rem illã cognoſcãt. Siccine tecum egerunt Apoſtoli Hieroſolymis, cùm poſt annos quatuordecim aſcendiſti, vt euangeliũ cum illis conferres? Nónne tu dicis, Poſt annos quatuordecim aſcendi, & cõtuli, cũ eis euange- C liũ, ſeorſum verò cum iis qui videbãtur aliquid eſſe? Quid igitur? num ſeorſum conferre te volentẽ prohibuerũt, & in mediũ adduxerunt, atq; omnibus prodiderunt? Dici non poteſt. Iam tu igitur ſeorſũ confers, nec vllus cõtradicit, tu verò Apoſtolũ palã traducis? (Gal.2.2.) An verò tantum illic beneuolentiã illorũ expertus es, ac non tum etiã, cum tot adeſſent millia Iudæorũ, nónne eadem erga te vſi ſunt ſapiẽtia? nónne te ſeorſim aſſumpto tibi dixerunt, Vides frater, quot millia ſunt Iudæorũ, qui conuenerunt, & hi omnes æmulatores ſũt D legis, & audierunt de te, quia diſceſſionem doceas à lege. Quid ergo eſt? fac quod tibi dicimus. (Act.21.20) Sunt inter nos viri votum habentes ſuper ſe: his aſſumptis radere cum illis, & ſanctifica te cum illis, vt diſcant, quia quæ de te audierunt, falſa ſunt. Vides vt exiſtimationi tuæ parcant? vt te diſpenſationis illius ſub larua occultent, & ſacrificio ac ſanctificationibus te obtegant? cur non eandem tu quoque ſollicitudinem exhibes? Enimuerò ſi verè pugna eſſet res iſta & contentio, his accuſationibus locus eſſet: iam vero certum eſt non eſſe pugnam,

ſed videri quidem, at magnam Pauli & Petri ſapientiam, & inter ipſos mutuam beneuolentiam præ ſe ferre. Interim tamen hanc, quæ talis videtur eſſe, accuſationem audiamus. *Cum autem veniſſet Petrus Antiochiam, in faciem ei reſtitit.* Quam ob cauſſam? *Quia reprehenſus erat.* Quodnam autem genus eſt reprehenſionis? *Prius enim, quã venirent quidam à Iacobo, cum Gentibus edebat: quum autem veniſſent, ſubtrahebat, & ſegregabat ſe, timens eos, qui ex circunciſione erant.* Quid ais? timidus Petrus, & parum ſtrenuus? annon idcirco Petrus eſt appellatus, quod immobilem haberet fidem? Quid agis mi homo? reuerere nomen, quod diſcipulo impoſuit Dominus. Timidus Petrus & parum ſtrenuus? & quis hoc ab vllo ſinat affirmari? Non hæc de illo teſtari poteſt Hieroſolyma, primumque illud theatrum & eccleſia, in quam primus proſiliit, & beatam illam vocem primus emiſit ac dixit: Hunc Ieſum Deus ſuſcitauit ſolutis doloribus inferni. Et rurſus: Non enim Dauid aſcendit in cœlum. dicit autem ipſe, inquit: Dixit Dominus domino meo, ſede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. An ergo timidus eſt iſte ac parum ſtrenuus? qui tanto metu, tantiſque periculis impendentibus tanta cum fiducia ad illos ſanguine paſtos canes, ardentes ira, cædem adhuc ſpirantes eſt ingreſſus, ac dixit eum, qui ab ipſis fuerat crucifixus, & reſurrexiſſe à mortuis, & in cœlo verſari, ad Patris dexterã ſedere, ac malis innumeris inimicos ſuos obruere? Non tu illum potius quæſo miraris, & in cœlum effers, quod os diducere, quod labra aperire, quod ſtare, quod comparere ſolus cum illis potuerit, qui eum crucifixerant? Quis enim ſermo, quæ mens fiduciam, quam illo die præ ſe tulit, ac loquendi libertatem exprimere poterit? Nulla omnino. Si enim ante paſſionem conſpirauerant Iudæi, vt ſi quis eum confiteretur eſſe Chriſtũ, extra ſynagogã fieret: poſt paſſionem & ſepulturã audientes eum, non qui Chriſtum cõfiteretur ſolum, ſed & totam ſimul diſpenſationem ſumma cõſtantia prędicaret, quo pacto non dilacerarunt, & membratim conciſũ diuiſerunt eum omnes, qui primus ipſorum furori fuerat auſus reſiſtere?

Actor. 2. 24. & 34.

Ioan 9. 22.

A ἀλλὰ δοκεῖ μὲν εἶναι, μεγάλην δὲ καὶ τοῦ Παύλου καὶ τοῦ Πέτρου σοφίαν καὶ εὔνοιαν πρὸς ἀλλήλους ἐπιδείκνυται. πλὴν τέως αὐτῆς τῆς δοκούσης εἶναι κατηγορίας ἀκούσωμεν. Ὅτε δὲ ἦλθε Πέτρος εἰς Ἀντιόχειαν, κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀντέστην. διὰ τί; ὅτι κατεγνωσμένος ἦν. καὶ τίς ὁ τρόπος τῆς καταγνώσεως; πρὸ τοῦ γὰρ ἐλθεῖν τινας ἀπὸ Ἰακώβου, μετὰ τῶν ἐθνῶν συνήσθιεν· ὅτε δὲ ἦλθον, ὑπέστελλε καὶ ἀφώριζεν ἑαυτὸν, φοβούμενος τοὺς ἐκ περιτομῆς. τί λέγεις; δειλὸς ὁ Πέτρος καὶ ἄνανδρος; οὐ διὰ τοῦτο Πέτρος ἐκλήθη, ἐπειδὴ ἄσειστος ἦν κατὰ τὴν πίστιν; τί ποιεῖς, B ἄνθρωπε; αἰδέσθητι τὴν προσηγορίαν τοῦ δεσπότου, ἣν ἔθηκε τῷ μαθητῇ. δειλὸς ὁ Πέτρος καὶ ἄνανδρος; καὶ τίς σου ταῦτα ἀνέξεται λέγοντος; οὐ ταῦτα συνοίδεν αὐτῷ τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ τὸ πρῶτον ἐκεῖνο θέατρον, καὶ ἡ ἐκκλησία, εἰς ἣν πρῶτος ἐπεπήδησε, καὶ τὴν μακαρίαν ἐκείνην πρῶτος ἀφῆκε φωνὴν, καὶ εἶπε· Τοῦτον τὸν Ἰησοῦν ἀνέστησεν ὁ θεὸς, λύσας τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου. καὶ πάλιν, Οὐ γὰρ Δαβὶδ ἀνέβη εἰς τὸν οὐρανὸν, αὐτὸς δὲ λέγει, φησὶν, εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ C τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. ὁ τοιοῦτος, εἰπέ μοι, δειλὸς καὶ ἄνανδρος; ὁ τοσούτου φόβου καὶ τοσούτων κινδύνων ἐπικρεμαμένων, μετὰ τοσαύτης παῤῥησίας, πρὸς τοὺς αἱμοβόρους κύνας ἐκείνους, καὶ τῷ θυμῷ ζέοντας ἔτι, καὶ φόνου πνέοντας εἰσελθὼν καὶ εἰπὼν, ὅτι ὁ σταυρωθεὶς ὑπ' αὐτῶν, καὶ ἀνέστη, καὶ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐστι, καὶ ἐκ δεξιῶν κάθηται τοῦ πατρὸς, καὶ μυρίοις τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ περιβάλλει κακοῖς; ὅτι γὰρ διάραι στόμα, ὅτι γὰρ ἀνοῖξαι χείλη, ὅτι στῆναι, ὅτι φανῆναι μόνον μεταξὺ τῶν σταυρωσάντων αὐτὸν ἴσχυσεν, οὐ θαυ- D μάζεις αὐτὸν καὶ στεφανοῖς, εἰπέ μοι; ποῖος γὰρ λόγος, τίς διάνοια τὴν παῤῥησίαν αὐτοῦ τὴν ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, καὶ τὴν ἐλευθεροστομίαν παραστῆσαι δυνήσεται; οὐκ ἔστιν οὐδείς. Εἰ γὰρ πρὸ τοῦ σταυροῦ συνέθεντο οἱ Ἰουδαῖοι, ἐάν τις αὐτὸν ὁμολογήσῃ Χριστὸν, ἀποσυνάγωγον ποιεῖν, μετὰ τὸν σταυρὸν καὶ τὴν ταφὴν ἀκούοντες οὐχὶ Χριστὸν ὁμολογοῦντος μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν ὁμοῦ τὴν οἰκονομίαν μετὰ πάσης φιλοσοφίας ἀνακηρύττοντος, πῶς οὐ διεσπάσαντο, καὶ μεληδὸν αὐτὸν διείλοντο πάντες, πρῶτον πάντων τῆς μανίας αὐτῶν καταλμήσαντα.

ὃ γὰρ

τὸ γὰρ δὴ μέγα τοῦτό ἐστιν, οὐχ ὅτι Χριστὸν ὡμολόγησεν, ἀλλ' ὅτι πρὸ τῶν ἄλλων ἁπάντων, μηνιομένων αὐτῶν καὶ οἰδούντων ἀπὸ τοῦ φόνου, ὡμολόγησε μετὰ παρρησίας. ὥσπερ οὖν ἐν πολέμῳ καὶ παρατάξει, φάλαγγος συμπεφραγμένης, ἐκεῖνον μάλιστα θαυμάζομεν τὸν πρὸ τῶν ἄλλων πηδῶντα, καὶ τὸ μέτωπον αὐτῆς διαῤῥηγνῦντα (οὐ γὰρ δὴ τούτου μόνου, ἀλλὰ καὶ τῶν μετὰ ταῦτα ὑφ' ἑτέρων γινομένων κατορθωμάτων οὗτος ἂν εἴη πάντων αἴτιος, ὁ τὴν ἀρχὴν, καὶ τὴν εἴσοδον παρασχών) οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ Πέτρου λογίζεσθαι χρὴ, ὅτι πρῶτος εἰσελθὼν, καὶ τὸ μέτωπον τῆς φάλαγγος τῆς Ἰουδαϊκῆς διαῤῥήξας, καὶ τὴν μακρὰν ἐκείνην δημηγορίαν κατατείνας, οὕτω καὶ τοῖς ἄλλοις ἀποστόλοις ἔδωκεν εἴσοδον. κἂν Ἰωάννης, κἂν Ἰάκωβος, κἂν Παῦλος, κἂν ἄλλος ὁστισοῦν μετὰ ταῦτα μέγα τι ποιῶν φαίνηται, ἁπάντων οὗτος πλεονεκτεῖ, ὁ προοδοποιήσας αὐτῶν τῇ παρρησίᾳ, καὶ διανοίξας τὴν εἴσοδον, καὶ δοὺς αὐτοῖς, καθάπερ ποταμῷ πολλῷ φερομένῳ ῥεύματι, μετὰ πολλῆς ἀδείας ἐπεισελθεῖν, καὶ τοὺς μὲν ἐναντιουμένους παρασύρειν, τῶν δὲ μετ' εὐνοίας ἀκουόντων τὰς ψυχὰς ἄρδειν διηνεκῶς. ἆρ' οὖν μετὰ τὸν σταυρὸν τοιοῦτος; πρὸ δὲ τοῦ σταυροῦ οὐ πάντων θερμότερος; οὐχὶ τὸ στόμα τῶν ἀποστόλων ἦν; οὐχὶ πάντων σιγώντων αὐτὸς ἐφθέγγετο; Τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, φησὶν ὁ Χριστός; καὶ οἱ μὲν, Ἠλίαν ἔλεγον· οἱ δὲ, Ἱερεμίαν· οἱ δὲ, ἕνα τῶν προφητῶν· ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε, φησιν, εἶναι; Εἶτα ἀποκριθεὶς Πέτρος εἶπε· σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος. ὑμεῖς, εἶπε, καὶ ἀντὶ πάντων αὐτὸς ἐφθέγξατο. ὥσπερ γὰρ τὸ στόμα ἀντὶ παντὸς τοῦ σώματος φθέγγεται, οὕτως ἡ γλῶττα τῶν ἀποστόλων Πέτρος ἦν, καὶ ἀντὶ πάντων αὐτὸς ἀπεκρίνατο. ἆρ' οὖν ἐνταῦθα μόνον τοιοῦτος, ἀλλαχοῦ δὲ καθυφίησι τῆς σπουδῆς; οὐδαμῶς. ἀλλὰ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσι τὴν αὐτὴν ἐμφαίνει θερμότητα· καὶ γὰρ εἰπόντος τοῦ Χριστοῦ, Παραδώσουσι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, καὶ μαστιγώσουσι, καὶ σταυρώσουσιν, αὐτός φησιν· ἵλεώς σοι, κύριε· οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο. μὴ γὰρ δὴ τοῦτο ἐξετάσωμεν, ὅτι ἀπερίσκεπτος ἡ ἀπόκρισις· ἀλλ' ὅτι γνησίου πόθου ἦν καὶ ζέοντος. πάλιν ἀνέβη εἰς τὸ ὄρος, καὶ μετεμορφώθη·

A Hoc enim demum eſt eximium, non quod fuerit Chriſtum confeſſus, ſed quod ante cæteros omnes, cum illi furerent adhuc cæde tumefacti, confidenter confeſſus fuerit. Vt igitur in bello atque acie cohorte communita illum præcipuè laudamus, qui ante cæteros proſiluerit, eiuſque frontem perruperit (non enim huius tantum rei, ſed & omnium, quæ cæteri patiarint, præclarorum facinorum cauſſam præbuiſſe dicetur, qui initij & ingreſſus auctor fuerit) ſic nimirum & de Petro reputare oportet: cum primus ingreſſus ſit, & frontem Iudaicæ cohortis B perruperit, ac prolixam illam concionem habuerit, pari ratione viam cæteris Apoſtolis aperuiſſe dicendus eſt. Quamuis Ioannes, quamuis Iacobus, quamuis Paulus, quamuis alius quiuis deinde facinus aliquod egregium ediderit, hic omnibus antecellit, qui viam cæteris ſua fiducia ſtrauit, & ingreſſum aperuit, illiſque conceſſit, vt tanquam flumen, quod magno cum vndarum impetu ferretur, confidenter intrarent, & eos qui aduerſarentur, ſecum traherēt, eorum vero qui beneuolè audirent, animas perpetuo rigarent. An C igitur ille poſt crucem talis fuit? nónne ante crucem cunctis fuit ardentior? nónne os fuit Apoſtolorum? nónne ſilentibus cunctis ipſe loquebatur? Quem me dicunt homines eſſe Filium hominis? ait Chriſtus: & alii quidem Heliam dicebant, alij vero Hieremiam, alij vero vnum ex prophetis. Vos vero, quem me eſſe dicitis? inquit: tum reſpondens Petrus dixit: Tu es Chriſtus filius Dei viui. Vos, dixit, & pro omnibus ipſe loquutus eſt. Nam quemadmodum pro toto corpore os loquitur, ſic Apoſtolorum D lingua erat Petrus, & pro omnibus ipſe reſpondit. An igitur hîc tantum fuit talis, alibi vero de hoc ſtudio remittit? nequaquam, ſed per omnia, & in omnibus eundem ardorem oſtendit. Cum enim Chriſtus dixiſſet, Tradent filium hominis, & flagellabunt, & crucifigent: ait ipſe, Propitius tibi eſto Domine: non erit tibi hoc. Non enim hoc nobis expendendum eſt, inconſyderatam hanc fuiſſe reſponſionem: ſed ab eximio & feruenti amore profectam. Rurſus aſcendit in montem, & transfiguratus eſt:

Matt.16, 14.

Petrus Apoſtolorū lingua.

Matt.16, 22.

apparuit interim illic Helias & Moyſes colloquens. rurſus illic quoque Petrus: *Matt.17.4* Si vis, faciamus hîc tria tabernacula. Vide, quomodo magiſtrum amabat, ac diligentiam & prudentiam obſerua. Nam quia tum temporis cum temere reſpondiſſet, os illi occluſum eſt, hic magiſtri poteſtati rem permittit, dicẽs, ſi vis Fieri poſſet, inquit, vt nunc quoque inconſyderatè loquerer amore impulſus Ne igitur eadem reprehenſione feriatur, Si vis, inquit. Conuiuium illud rurſus erat ſanctum ac tremendũ: *Matt.26.21.* tumque dicente Ieſu, Vnus veſtrum me traditurus eſt, rurſus Petrus ob illam quidem quæ præceſſerat, increpationem, interrogare magiſtrũ non auſus eſt: ſed ob amorem, quo flagrabat, tacere non poterat: ſed & diſcere nitebatur, & temerarius & incõſyderatus non videri. quo pacto igitur & cupiditatem expleuit, & cautè ſuæ ſecuritati prouidit? Ne forte quod diſcere vellet, immoderatũ amorem oſtẽderet: quod autem hoc ipſe per ſe non faceret, ſed alterum obiiceret, pietatem & modeſtiam omnem præ ſe ferret Vndique enim mihi anguſtiæ, inquit: de proditione Domini agitur: ingens eſt periculũ, præcipitiũ vtrinque. ſi tacuero, exedit animã ſollicitudo: ſi dixero, vereor ne forte rurſus increpationem excipiam: mediã itaque viam tenuit, & qui vbiq; proſiliebat ante cæteros, tum fiducia Ioannis indigebat, vt id, de quo agebatur, cognoſceret. Nihil enim aliud ſpirabat, & in animo perpetuo habebat, quam magiſtrum tantũ Propterea carceres & innumera deinde mortis genera ſubibat audacter, totamque vitam præſentem ſpernebat. Propter illũ & cum verberibus cæſus eſſet, & tergum haberet vibicibus exaratum, ſic eos à quibus cæſus verberibus fuerat, alloquebatur. *Act.4.20.* Non poſſumus nos; quæ vidimus & audiuimus, non loqui. Vides indomitum animum? vides fiduciã inuictam? vides animã cœleſti deſyderio & amore redundãtem? quomodo ergo dicere audes illum, quod metueret eos, qui ex circunciſione erant, ſe ſubſtraxiſſe, ac ſegregaſſe? Multa quoque alia de Petro dici poterant, quæ ipſius ardorem, fortitudinẽ, amorem, quem habebat in Chriſtum, oſtenderent: ſed ne longius ſermonẽ & importunè producamus, ſufficient ea quæ dicta ſunt.

A ὤφθη μεταξὺ Ἠλίας ἐκεῖ καὶ Μωυσῆς διαλεγόμενος. πάλιν κἀκεῖ ὁ Πέτρος· Εἰ θέλεις, ποιήσωμεν ὧδε τρεῖς σκηνάς. ὅρα πῶς ἐφίλει τὸν διδάσκαλον, καὶ σκόπει τὴν ἀκρίβειαν, καὶ τὴν σύνεσιν. ἐπειδὴ γὰρ τότε ἁπλῶς ἀποκριθεὶς, ἐπεστομίσθη, ἐνταῦθα τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ διδασκάλου ἐπιτρέπει τὸ πρᾶγμα, εἰ θέλεις, λέγων. συμβαίνει γάρ, φησι, καὶ νῦν ἀπερισκέπτως με πόθῳ κινούμενον εἰπεῖν· ἵν' οὖν μὴ τὴν αὐτὴν ἐπιτίμησιν δέξηται, εἰ θέλεις, φησί. συμπόσιον ἦν ἐκεῖνο πάλιν τὸ ἅγιον καὶ φρικῶδες· καὶ τότε λέγοντος τοῦ Ἰησοῦ, Εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με, πάλιν ὁ B Πέτρος διὰ μὲν τὴν ἐπιτίμησιν τὴν ἤδη γενομένην ἐρωτῆσαι τὸν διδάσκαλον οὐκ ἐτόλμησε· διὰ δὲ τὸν πόθον, ὃν εἶχε, σιγῆσαι οὐκ ἠνείχετο· ἀλλ' ἐσπούδασε καὶ μαθεῖν, καὶ μὴ δόξαι προπετής τις εἶναι καὶ ἀπερίσκεπτος. πῶς οὖν καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἐπλήρωσε, καὶ ἀσφάλειαν ἑαυτῷ προῳκονόμησεν; ἵνα τῷ μὲν βουληθῆναι μαθεῖν, τὸν ἀκάθεκτον δείξῃ πόθον, τῷ δὲ μὴ δι' ἑαυτοῦ τοῦτο ποιῆσαι, ἀλλ' ἕτερον προβαλέσθαι, τὴν εὐλάβειαν ἐμφαίνῃ καὶ τὴν ἐπιείκειαν ἅπασαν. καὶ γὰρ στενά μοι πάντοθεν, φησί· περὶ προ- C δοσίας ἐστὶν ὁ λόγος τοῦ δεσπότου· μέγας ὁ κίνδυνος, ὁ κρημνὸς ἑκατέρωθεν. ἂν σιγήσω, ἡ μέριμνα κατεσθίει μου τὴν ψυχήν· ἂν εἴπω, δέδοικα μή ποτε ἐπιτίμησιν δέξωμαι πάλιν. μέσην οὖν ἦλθεν ὁδὸν, καὶ ὁ πανταχοῦ προπηδῶν, τότε τῆς Ἰωάννου παρρησίας ἐδεῖτο, ὥστε μαθεῖν τὸ λεγόμενον. οὐδὲν γὰρ ἕτερον ἀνέπνει, καὶ εἶχεν ἐν τῇ ψυχῇ διηνεκῶς, ἀλλ' ἢ τὸν διδάσκαλον μόνον. διὰ τοῦτο καὶ δεσμωτηρίων, καὶ μυρίων μετὰ ταῦτα κατετόλμα θανάτων, καὶ πάσης τῆς παρούσης κατεγέλα ζωῆς. δι' ἐκεῖνον καὶ D μάστιγας λαβὼν, καὶ τοὺς μώλωπας ἔχων ἐπὶ τοῦ νώτου, πρὸς τοὺς μαστίξαντας ἔλεγεν, Οὐ δυνάμεθα ἡμεῖς, ἃ εἴδομεν καὶ ἠκούσαμεν, μὴ λαλεῖν. Εἶδες φρόνημα ἀδούλωτον, εἶδες παρρησίαν ἀχείρωτον, εἶδες ψυχὴν οὐρανίου πόθου καὶ ἔρωτος γέμουσαν; πῶς οὖν τολμᾷς λέγειν, ὅτι φοβούμενος τοὺς ἐκ περιτομῆς, ὑπέστελλεν ἑαυτὸν, καὶ ἀφώριζε; καὶ πολλὰ δὲ ἕτερα ἐνῆν εἰπεῖν περὶ Πέτρου, δεικνύντα αὐτοῦ τὴν θερμότητα, καὶ τὴν ἀνδρείαν, καὶ τὸν πόθον, ὃν εἶχε περὶ τὸν Χριστόν· ἀλλ' ἵνα μὴ μηκύνωμεν ἀκαίρως τὸν λόγον, ἀρκεῖ τὰ εἰρημένα.

οὐδὲ γὰρ ἐγκώμιον αὐτῷ τὴν ὑπόθεσιν εἶναι πρόκειται, ἀλλὰ τὴν ἐξαρχῆς ζήτησιν λῦσαι, καὶ εἰς πέρας ἀγαγεῖν. σὺ δὲ καὶ ἑτέρωθεν σκόπει, πῶς οὐκ ἔστι πιθανὴ ἡ κατηγορία. τότε μὲν γὰρ παρ' αὐτὴν τὴν ἀρχὴν, ὅτε ἔλεγε, Τοῦτον τὸν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε, ἀνέστησεν ὁ θεὸς, λύσας τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου, τότε μεταξὺ ἐχθρῶν ἦν, ἔτι φονώντων, ἔτι τῷ θυμῷ ζεόντων, ἔτι βουλομένων διασπάσασθαι τοὺς μαθητάς. ἤκμαζε γὰρ αὐτοῖς ἔτι τὸ πάθος, καὶ οὐδὲ ἡ φλεγμονὴ τοῦ θυμοῦ· νῦν δὲ, ὅτε ταῦτα Παῦλος ἔγραφεν, ἑπτὰ καὶ δέκατον ἔτος εἶχε τὸ κήρυγμα. εἰπὼν γὰρ, Μετὰ τρία ἔτη ἀνέβην εἰς Ἱεροσόλυμα, λέγει πάλιν, ὅτι Μετὰ δεκατέσσαρα ἔτη ἀνέβην εἰς Ἱεροσόλυμα. ὁ τοίνυν τότε ἐν προοιμίοις τοῦ κηρύγματος μὴ φοβηθεὶς, νῦν μετὰ χρόνον τοσοῦτον φοβεῖται; ὁ ἐν Ἱεροσολύμοις μὴ δείσας, ἐν Ἀντιοχείᾳ δέδοικεν; ὁ πολεμίων κυκλωσάντων αὐτὸν, μὴ πτοηθεὶς τότε, νῦν οὐδὲ πολεμίων παρόντων, ἀλλὰ πιστῶν καὶ μαθητῶν, ἀγωνιᾷ, καὶ δέδοικε, καὶ οὐκ ὀρθοποδεῖ; καὶ πῶς ἂν ἔχοι ταῦτα λόγον, ἀναπτομένης μὲν τῆς πυρᾶς καὶ εἰς ὕψος ἐγειρομένης κατατολμᾶν, σβεσθείσης δὲ καὶ γενομένης τέφραν δεδοικέναι καὶ τρέμειν; εἰ δειλὸς ἦν καὶ ἄνανδρος ὁ Πέτρος, ἐν ἀρχῇ τοῦ κηρύγματος, ἐν τῇ μητροπόλει τῶν Ἰουδαίων, ὅπου πάντες ἦσαν οἱ πολέμιοι, τότε ἂν ἔδεισεν, οὐ μετὰ χρόνον τοσοῦτον ἐν τῇ χριστιανικωτάτῃ πόλει, οὐδὲ φίλων καὶ γνησίων παρόντων. ὥστε οὔτε ὁ καιρὸς, οὔτε ὁ τόπος, οὔτε ἡ ποιότης τῶν προσώπων ἀφίησιν ἡμᾶς πιστεῦσαι τοῖς λεγομένοις οὕτως ὡς εἴρηται, καὶ καταγνῶναι τοῦ Πέτρου δειλίαν. ἐπῃνέσατε τὰ εἰρημένα; καίτοι γε ἐν ἀρχῇ τὸν Παῦλον ἐθαυμάζετε, καὶ τῆς παρρησίας αὐτὸν ἐξεπλήττεσθε· ἀλλ' ἰδοὺ περιέτρεψε τὴν κατηγορίαν ὁ λόγος. ἀλλ' ὥσπερ ἀρχόμενος ἔλεγον, ὅτι οὐδέν μοι ὄφελος, ἐὰν Παύλου καλῶς ποιοῦντος, ὁ Πέτρος δειχθῇ μὴ καλῶς ποιῶν (τὰ γὰρ ἐγκλήματα, καὶ ἡ καθ' ἡμῶν αἰσχύνη μένει, ἄν τε οὗτος, ἄν τε ἐκεῖνος διημαρτηκὼς τύχῃ) οὕτω καὶ νῦν τὸ αὐτὸ λέγω πάλιν· ὡς οὐδέν μοι ὄφελος, ἂν Πέτρου τὴν κατηγορίαν ἀποσκευασαμένου, ὁ Παῦλος φαίνηται θρασέως καὶ ἀπερισκέπτως τοῦ συναποστόλου κατηγορῶν. φέρε οὖν, καὶ τοῦτον τῶν ἐγκλημάτων ἀπολύσωμεν. τί οὖν, ὁ μὲν Πέτρος τοιοῦτος, ὁ δὲ Παῦλος οὐ τοιοῦτος;

A Neque enim de laudibus eius orationem habere nobis propoſitum eſt, ſed quæſtionem ſoluere, quæ ſe videbatur offerre, atque ad finem perducere. Tu vero aliunde quoque perpende, quàm parum probabilis ſit accuſatio. Nam tum quidem ſub ipſum principium, quando dicebat, Hunc Ieſum, quem vos crucifixiſtis, ſuſcitauit Deus, ſolutis doloribus mortis, cum inter inimicos erat, adhuc cædem anhelantes, adhuc ira feruentes, adhuc diſcipulos volentes diſcerpere. Vigebat enim adhuc illorũ perturbatio, & nondum ita tumebat: nunc autem cum Paulus iſta ſcriberet, B decimus ſeptimus agebatur annus, ex quo cœperat euangelium prædicari. Cum enim dixiſſet, Poſt annos tres aſcendi Hieroſolymam, ait rurſus, Poſt annos quatuordecim aſcendi Hieroſolymã. Qui ergo in prædicationis exordiis non timuit, nunc poſt tantum elapſum tempus timet? qui non metuerat Hieroſolymis, Antiochiæ metuebat? Qui cum ab hoſtibus circumſeſſus eſſet, tum non eſt territus: nunc cum nec ulli hoſtes adſunt, ſed fideles ac diſcipuli, metu angitur, & reformidat, quis hoc C rationi conſentaneum arbitretur? dum ſuccenditur rogus, & in altum exurgit, audacter in eum pergere, extinctũ autem & redactũ in cinerem reformidare & contremiſcere? Si timidus fuiſſet & minime ſtrenuus Petrus, initio prædicationis, in metropoli Iudæorum, vbi hoſtes erãt omnes, tunc etiam timuiſſet, non poſt tantum tempus in vrbe Chriſtianiſſima neque præſentibus amicis & familiaribus. Itaque nec tempus, nec locus, neque conditio perſonarum nos ita verbis illis fidẽ ſinit adhibere vt dictum eſt, & Petrum timoris accuſare. D Laudaſtis quæ dicta ſunt? atqui Paulum initio mirabamini eiuſque fiduciã obſtupeſcebatis: at ecce accuſationem inuertit oratio. Sed vt initio dicebam nihil mihi prodeſſe, ſi Paulo rectè faciente, Petrum conſtet non rectè feciſſe (manet enim crimẽ, & pudor in nos redundat, ſiue hic ſiue ille peccauerit) ita nunc etiam idem rurſus dico, nihil mihi prodeſſe, ſi accuſationem à ſe amoliente Petro Paulum appareat audacter & inconſideratè coapoſtolũ accuſaſſe. Age igitur hũc etiam crimine liberemus. Quid ergo? talis quidem erat Petrus Paulus vero talis non erat?

Act. 2. 24

Galat. 1

Galat. 2.

Num timidus fuerit Petrus.

Et quid Paulo ardentius, qui propter Chriſtum quotidie moriebatur? verumtamen non agitur nunc apud nos de fortitudine: quid enim hoc facit ad propoſitum? ſed num odio quopiam proſequeretur Apoſtolum, vel num vanæ gloriæ cauſſa vel contentionis eſſet illa pugna exorta. Sed ne hoc quidem dici poteſt: abſit: neque Petri ſanctorum illorum principis ſolum, ſed
1. Cor. 15. 6 & omnium in vniuerſum Apoſtolorum ſeruus erat Paulus, idque cum omnes exantlandis laboribus ſuperaret: attamen omnium ſeſe vltimum reputa-
Ephes. 3. 8 bat. Ego enim, inquit, ſum minimus Apoſtolorum, qui non ſum dignus vocari Apoſtolus: non ſolum autem Apoſtolorum, ſed & ſanctorum planè omnium. Mihi enim, inquit, omnium ſanctorum minimo data eſt hæc gratia. Vides animam humilem? vides vt ſe omnium ſanctorum infimum ſtatuit. cur Apoſtolorum tantum? Porro qui ſic erga omnes affectus erat, ſciebat & quanta honoris prærogatiua Petro deberetur, cumque præ cæteris omnibus colebat hominibus, & dignus erat, ita erga illum affectus erat. Atque hoc inde conſtat. In illum totius orbis terrarum oculi erant conuerſi, eccleſiarum vniuerſæ terræ cura ab anima illa pendebat, de rebus innumeris quotidie ſolicitus erat, vndique illum circunſidebant procurationes, præfecturæ, correctiones, conſilia, cohortationes, doctrinæ, mille negotiorum expeditiones: & omni-
Gal. 1. 18. bus illis omiſſis Hieroſolymam ſe contulit, nec illius ſuſcepti itineris alia fuit occaſio vlla, niſi vt Petrum videret, ſicut ait ipſe: Aſcendi Hieroſolymam videre Petrum, ſic ipſum honorabat, & omnibus præferebat. Quid ergo? cum ipſum vidiſſet, confeſtim receſſit? Nequaquam: ſed apud ipſum diebus quindecim manſit. Si quem i-
Comparatio ducis a duce exercitus. gitur Magiſtrum militum videas, duces, generoſum & eximium, indicto iam bello, militum acie iam diſpoſita, iam pugna commiſſa, cum innumera illum vocarent negotia, relicta acie ad viſitandum quempiam amicum ſe alio conferre, num quam aliam maiorem quæſo demonſtrationem quæreres ipſius erga hominem illum beneuolentiæ? Non equidem arbitror. Hoc igitur & de Paulo Petroque exiſtima.

A καὶ τί Παύλου [illegible] στην ἡμέραν ἀποθνήσκ[illegible] νῦν οὐ περὶ ἀνδρείας [illegible] προκείμενον τοῦτο; ἀλλ' εἰ ἀπ[illegible] ἀπόστολον διέκειτο, ἢ εἰ κενοδοξί[illegible] φιλονεικίας ἦν αὕτη ἡ μάχη. ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο [illegible] πεῖν· μὴ γένοιτο. οὐδὲ γὰρ Πέτρου τοῦ [illegible] τῶν ἁγίων ἐκείνων μόνον, ἀλλὰ [illegible] λος ἦν ἁπλῶς τῶν ἀποστόλων Παῦλος, καὶ ταῦτα πλεονεκτῶν ἁπάντων [illegible] ἀλλ' ὅμως πάντων [illegible] ζεν. Ἐγὼ γάρ εἰμι, φησὶν, [illegible]
B λων, ὃς οὐκ εἰμὶ [illegible] μόνον δὲ τῶν ἀποστόλων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἁγίων ἁπλῶς ἁπάντων. Ἐμοὶ γὰρ, φησι, [illegible] τῷ πάντων τῶν ἁγίων [illegible] δες συντετριμμένην [illegible] τὸν κατώτερον πάντων [illegible] τῶν ἁγίων, οὐχὶ τῶν ἀποστόλων μόνον, ὁ δὲ οὕτω [illegible] χείμενος, ἤδει καὶ πόσης τὸν Π[illegible] ἀπολαύειν ἐχρῆν, καὶ ἤδει [illegible] ἀνθρώπων τοῦτον, καὶ ὡς ἄξιος ἦν [illegible] αὐτὸν διέκειτο. καὶ τοῦτο ἐκεῖθεν [illegible]
C μένη πᾶσα πρὸς αὐτὸν ἔβλεπεν, [illegible] τῶν πανταχοῦ τῆς γῆς ἐκκλησιῶν [illegible] ψυχῆς ἐκείνης ἐξήρτηντο, [illegible] καθ' ἑκάστην ἡμέραν πράγματα, [illegible] αὐτὸν ἐκύκλουν κηδεμονίαι, [illegible] θώσεις, συμβουλαί, παραινέσεις, [illegible] μυρίων οἰκονομίαι πραγμάτων [illegible] ἀφεὶς, ἀπῆλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα, [illegible] τῆς τοσαύτης ὁδοῦ [illegible] ὁ Πέτρον ἰδεῖν, καθὼς αὐτός φησιν [illegible] εἰς Ἱεροσόλυμα ἱστορῆσαι Πέτρον· οὕτως αὐτὸν ἐτίμα, καὶ παρὰ πάντων [illegible]
D οὐδαμῶς ἀναχωρῆσαι, [illegible] πρὸς αὐτὸν ἡμέρας [illegible] καὶ πότε εἴ τινα [illegible] τηγάτην ἴδοις, εἰπέ μοι, [illegible] τοῦ πολέμου συγκεκρ[illegible] ξεως συνεστώσης, τῆς [illegible] αὐτὸν πάντοθεν καλούντων πραγμάτων, ἀφέντα τὴν παράταξιν, [illegible] ἀπελθόντα φίλου, ἄρα [illegible] ζητεῖς ἀπόδειξιν, εἰπέ μοι, [illegible] θρωπον ἐκεῖνον εὐνοίας, [illegible] τὸ τοίνυν καὶ ἐπὶ Παύλου καὶ Π[illegible]

καὶ γὰρ καὶ ἐνταῦθα πόλεμος συνειστήκει χαλεπὸς, καὶ παράταξις ἦν, καὶ μάχη, οὐ πρὸς ἀνθρώπους μόνον, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχὰς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου· καὶ μάχη περὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων σωτηρίας. ἀλλ' ὅμως οὕτως ᾐδεῖτο τὸν Πέτρον, ὥστε καὶ τοσαύτης ἀνάγκης ἐπικειμένης καὶ κατεπειγούσης, ἐκδραμεῖν δι' ἐκεῖνον εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ μεῖναι πρὸς αὐτὸν ἡμέρας δεκαπέντε, καὶ τότε ἐπανελθεῖν. Ἔγνωτε τὴν ἀνδρείαν τοῦ Πέτρου, ἐμάθετε τὴν φιλοφροσύνην Παύλου, τὴν περὶ τοὺς ἀποστόλους πάντας, τὴν περὶ αὐτὸν τὸν Πέτρον· ἀνάγκη λοιπὸν ἐπὶ τὴν λύσιν ἐλθεῖν τοῦ ζητήματος. εἰ γὰρ καὶ οὗτος ἐφίλει τὸν Πέτρον, κἀκεῖνος δειλὸς οὐκ ἦν καὶ ἄνανδρος, καὶ ἡ φιλονεικία, καὶ ἡ ἀντίστασις οὐκ ἀπὸ ψυχῆς ἐγένετο, τί ποτέ ἐστι τὸ λεγόμενον; καὶ τίνος ἕνεκεν ταῦτα ᾠκονομεῖτο; ἐνταῦθα προσέχετε, καὶ διαναστῆτέ μοι, καὶ συντείνατε ἑαυτοὺς, ὥστε δέξασθαι σαφῆ τὴν ἀπολογίαν. καὶ γὰρ ἄτοπον ἐμὲ μὲν τὸν διασκάπτοντα τοσοῦτον πόνον ὑπομένειν, ὑμᾶς δὲ τοὺς ἐξ εὐκολίας μέλλοντας τὸ χρυσίον ὁρᾷν, τῇ ῥαθυμίᾳ τὸ κέρδος τοῦτο παραδραμεῖν. ἀνάγκη δὲ μικρὸν ἀνωτέρω τὸν λόγον ἀναγαγεῖν, ὥστε σαφεστέραν ὑμῖν ποιῆσαι τὴν διδασκαλίαν. ἐπειδὴ γὰρ ἀνῆλθεν εἰς τοὺς οὐρανοὺς ὁ Ἰησοῦς, τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν πληρώσας, τὸν λόγον τῆς διδασκαλίας κατέλιπε τοῖς ἑαυτοῦ ἀποστόλοις, καθὼς Παῦλός φησι, Θέμενος ἐν ἡμῖν τὸν λόγον τῆς καταλλαγῆς. καὶ πάλιν, Ὑπὲρ Χριστοῦ πρεσβεύομεν, ὡς τοῦ θεοῦ παρακαλοῦντος δι' ἡμῶν, τουτέστιν, ἀντὶ Χριστοῦ. τότε τοίνυν, ἡνίκα ἐκήρυττον οὗτοι κατὰ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν, αἵρεσις οὐδεμία ἦν· πᾶσα δὲ ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων δύο ταῦτα δόγματα εἶχε, τὸ μὲν ὑγιὲς, τὸ δὲ διεφθαρμένον. ἢ γὰρ Ἕλληνες, ἢ Ἰουδαῖοι οἱ τὴν γῆν οἰκοῦντες ἅπαντες ἦσαν· οὔτε δὲ Μανιχαῖος, οὔτε Μαρκίων, οὔτε Οὐαλεντῖνος, οὐκ ἄλλος οὐδεὶς ἁπλῶς· τί γὰρ δεῖ πάσας καταλέγειν τὰς αἱρέσεις; καὶ γὰρ μετὰ τὸν σῖτον τότε τὰ ζιζάνια ἐσπάρη, ἡ παντοδαπὴ τῶν αἱρέσεων διαφθορά. τοὺς μὲν οὖν Ἰουδαίους ἐπέτρεψε τῷ Πέτρῳ, τοῖς δὲ Ἕλλησι τὸν Παῦλον ἐπέστησεν ὁ Χριστός. καὶ τοῦτο οὐχ ἀφ' ἑαυτοῦ λέγω, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ Παύλου λέγοντός ἐστιν ἀκοῦσαι.

A ſiquidem hic quoque bellum graue conflatum erat, & acies & pugna erat non aduerſus homines tantum, ſed & aduerſus principes, aduerſus poteſtates, aduerſus mundi rectores tenebrarum ſeculi huius: & de ſalute hominum pugna. *Eph.6.12.* Sic tamen Petrum reuerebatur, vt cum tanta immineret, vrgeretque neceſſitas, ad illum excurreret Hieroſolymam, & cum apud eum quindecim dies manſiſſet, tum demum rediret. Cognouiſtis fortitudinē Petri, didiciſtis comitatem Pauli erga omnes Apoſtolos, erga ipſum Petrum: iam neceſſe eſt ad ipſam quæſtionis ſolu- *Iam ipſam quæſtionē ſolutionē aggreditur.*
B tionem veniamus. Si enim & hic Petrum amabat, & ille timidus aut parum ſtrenuus non erat, & contentio ac contradictio illa ex animo ſuſcepta non erat, quid ſibi vult iſta narratio? aut qua de cauſſa hæc diſpenſatio fiebat? Hoc loco aduertite, animoſque veſtros erigite, ac diligenter attendite, vt manifeſtam defenſionem intelligatis. Quippe abſurdum eſſet me qui terram effodio, tantum laborem exantlare, vos autem, qui nullo negotio viſuri eſtis aurum, præ nimia ſocordia tan-
C tum lucrum prætermittere. Neceſſe eſt autem, vt orationis initium altius repetamus, vt clariorem vobis doctrinam reddamus. Poſtquam enim in cœlos Ieſus reuerſus eſt, expleta quam noſtra cauſſa ſuſceperat diſpenſatione, verbum doctrinæ ſuis reliquit Apoſtolis, vt ait Paulus. *1.Cor.5.18* Et poſuit in nobis verbum reconciliationis. Et rurſus: Pro Chriſto legatione fungimur tanquam Deo exhortante per nos, hoc eſt vice Chriſti. Tunc igitur per vniuerſum orbem terrarum iſti prædicabant, nulla erat hæreſis, ſed natura o-
D mnis humana duo habebat hæc dogmata, vnum rectum & ſanum, alterum corruptum & prauum. Aut enim Gentiles omnes erant orbis incolæ, aut Iudæi: neque Manichæus, neque Marcion, neque Valentinus, nec alius vllus omnino erat: quid enim attinet omnes hæreſes enumerare? ſiquidem poſt triticum tunc proſeminata ſunt zizania, varia nimirum hæreſum corruptela. Ac Iudæos quidem Petro commiſit, Gentilibus autem Paulum præfecit Chriſtus. & hoc à me ipſo non dico, ſed ipſius Pauli verba licet audire:

Qui enim operatus eſt Petro in Apo-
Gal. 2. 8. ſtolatum circunciſionis, operatus eſt & mihi, inquit, inter Gentes: circunciſionem hoc loco ipſam nationem appellans. Vnde vero id conſtat? ex eo quod additur. Cum enim dixerit, Qui operatus eſt Petro in Apoſtolatum circūciſionis, operatus eſt & mihi, inquit, inter Gentes, hoc nimirum indicauit, ad diſtinctionem Gentium circunciſionem poſitam eſſe. Ad diſtinctionem vero Gentium non circunciſio, ſed Iudæi ſunt, quos per circuncisionem ſubindicauit: quaſi diceret, Qui operatus eſt Petro in Apoſtolatum Iudæorum, operatus eſt & mihi inter Gentes. Vt enim Rex ſapiens, qui idoneos quoſque probè nouerit, alteri quidem in equites, alteri vero in pedites committit imperium: ſic nimirū & Chriſtus cum in has duas partes ſuum exercitū diuiſiſſet, Iudæos quidem Petro, Gentiles autem Paulo commiſit. Ac licèt diuerſi ſint exercitus, Rex tamen eſt vnus. Vt enim illic diſcrimen exercituum in armorum apparatu non in hominum natura conſiſtit: ſic nimirum & hic differentia in exigua quadam carnis figura non in ſubſtantiæ diuerſitate cernitur. Ac niſi forte prolixior videtur oratio, ſi defeſſi non eſtis: alteram etiam vobis cauſſam proferam ob quam iſti Iudæi, illi vero Gentiles ſunt crediti. Siquidem quæſtione non indigna res eſt, quam tandem ob cauſſam, qui tam exactè patriam le-
Gal. 3. 6. gem didicerat, qui ad pedes Gamalielis diu vixerat, qui ſecundum iuſtitiam quæ in lege eſt, ſine querela conuerſatus erat, non illi Iudæorum cura demandatur, ſed Gentilium, piſcatori autem & illiterato, Petro qui nihil tale nouerat, Iudæorum eſt credita præfectura. Confert enim quippiam nobis ad ſolutionem quod dicitur, ſi rectè illud poſſimus effari. Neque enim hoc cauſſari licet, eum cum cunctantem ac detrectantem vidiſſet Paulum cognatorum ſuorum præfecturam defugere, noluiſſe illi vim facere, & eum cogere. Immo vero contrarium præ ſe tulerat. Non enim tantū Iudæorum præfecturam non defugit: ſed & ſe primus obtulit, & cum Chriſtus præciperet, vt ad gentes abirent, ipſe petit, vt ſibi Iudæorum cura cōmittatur:

Cur præfectus fuerit Paulus Gentilibus Petrus Iudæis.

A Ὁ γὰρ ἐνεργήσας Πέτρῳ εἰς ἀποστολὴν τῆς περιτομῆς, ἐνήργησε κἀμοί, φησιν, εἰς τὰ ἔθνη, περιτομὴν ἐνταῦθα αὐτὸ τὸ ἔθνος καλῶν. καὶ πόθεν δῆλον; ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς. εἰπὼν γὰρ, ὁ ἐνεργήσας Πέτρῳ εἰς ἀποστολὴν τῆς περιτομῆς, ἐνήργησε κἀμοί, φησιν, εἰς τὰ ἔθνη, δῆλός ἐστιν, ὅτι πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν ἐθνῶν περιτομὴν εἶπε. πρὸς δὲ ἀντιδιαστολὴν τῶν ἐθνῶν, οὐχ ἡ περιτομή, ἀλλ' Ἰουδαῖοί εἰσιν, οὓς διὰ τῆς περιτομῆς ᾐνίξατο· ὡσανεὶ ἔλεγεν, ὁ ἐνεργήσας Πέτρῳ εἰς ἀποστολὴν τῶν Ἰουδαίων, ἐνήργησε κἀμοὶ εἰς τὰ ἔθνη. καθάπερ γάρ τις βασιλεὺς σοφὸς, τὸν
B ἐπιτήδειον μετὰ ἀκριβείας εἰδὼς, ἑτέρῳ μὲν τοὺς ἱππεῖς, ἑτέρῳ δὲ τῶν πεζῶν ἐνεχείρισε τὴν προστασίαν, οὕτω δὴ καὶ ὁ Χριστὸς, τὸ στρατόπεδον τὸ ἑαυτοῦ διελὼν εἰς δύο ταῦτα μέρη, τοὺς μὲν Ἰουδαίους Πέτρῳ, τοὺς δὲ Ἕλληνας ἐπέτρεψε Παύλῳ. εἰ δὲ διάφορα τὰ στρατόπεδα, ἀλλ' εἷς ὁ βασιλεύς. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ ἡ διαφορὰ τῶν στρατοπέδων ἐν τῇ κατασκευῇ τῶν ὅπλων, οὐκ ἐν τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων ἐστίν· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα ἡ διαφορὰ ἐν σχήματι μικρῷ τινι τῆς σαρκὸς, οὐκ ἐν τῇ τῆς οὐσίας ἐναλλαγῇ φαίνεται. ὥσπερ οὖν
C ἔλεγον, ἦσαν ἀμφότεροι τὰ στρατόπεδα ταῦτα ἐγκεχειρισμένοι. καὶ εἰ μὴ μηκύνω τὸν λόγον, εἰ μὴ ἀπεκάμετε, ἐρῶ καὶ τὴν αἰτίαν ὑμῖν, δι' ἣν οὗτος μὲν τοὺς Ἰουδαίους, ἐκεῖνος δὲ τοὺς ἐξ ἐθνῶν ἐπιστεύθησαν. καὶ γὰρ ἄξιον ζητήσεως, τί δήποτε Παῦλος μὲν, ὁ μετὰ ἀκριβείας τὸν πατρῷον νόμον παιδευθεὶς, ὁ παρὰ τοὺς πόδας Γαμαλιὴλ διατρίβων, ὁ κατὰ δικαιοσύνην τὴν ἐν νόμῳ γενόμενος ἄμεμπτος, οὐκ ἐγχειρίζεται τοὺς Ἰουδαίους, ἀλλὰ τοὺς Ἕλληνας· ὁ δὲ ἁλιεὺς, καὶ ἀγράμματος, καὶ μηδὲν τοσοῦτον εἰδὼς Πέτρος, τὴν τῶν Ἰουδαίων ἐνεπιστεύθη
D προστασίαν. συντελεῖ γάρ τι καὶ πρὸς τὴν λύσιν ἡμῖν τὸ λεγόμενον, ἂν αὐτὸ δυνηθῶμεν φράσαι καλῶς. οὐ γὰρ δὴ τοῦτό ἐστιν εἰπεῖν, ὅτι ὀκνοῦντα καὶ ἀναδυόμενον ἰδὼν τὸν Παῦλον καὶ φεύγοντα τῶν οἰκείων τὴν προστασίαν, οὐκ ἠθέλησε βιάσασθαι καὶ ἀναγκάσαι. τοὐναντίον μὲν οὖν ἅπαν ἐπεδείξατο. οὐ γὰρ δὴ μόνον οὐκ ἔφυγε τῶν Ἰουδαίων τὴν ἐπιστασίαν, ἀλλὰ καὶ πρῶτος ἐπεπήδησε. καὶ τοῦ Χριστοῦ κελεύοντος ἀπελθεῖν εἰς τὰ ἔθνη, αὐτὸς ἀξιοῖ τὴν τῶν Ἰουδαίων οἰκονομίαν ἐγχειρισθῆναι

καὶ μυρία πολλαχοῦ πάσχων παρ' αὐτῶν δεινὰ, A καὶ τῶν ἐθνῶν τὴν διδασκαλίαν πεπιστευμένος, οὐ παύεται παρακαλῶν ὑπὲρ ἐκείνων, καὶ λέγων, νῦν μὲν, Ηὐχόμην ἀνάθεμα εἶναι ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν μου, τῶν συγγενῶν μου τῶν κατὰ σάρκα· νῦν δὲ, Ἀδελφοί μου, ἡ μὲν εὐδοκία μου, καὶ ἡ δέησις ἡ πρὸς τὸν θεὸν ὑπὲρ αὐτῶν ἐστιν εἰς σωτηρίαν. τίνος οὖν ἕνεκεν βουλόμενον αὐτὸν καὶ ἐπιθυμοῦντα διδάσκειν ἐκείνους, οὐκ εἴασεν αὐτοῖς κηρύσσειν, ἀλλ' ἀντ' ἐκείνων διδάσκαλον αὐτὸν τοῖς ἔθνεσιν ἔπεμψεν; ἀκούσωμεν αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, καὶ Παύλου τὸ πᾶν διηγουμένου. Ἐγένετο δέ μοι προσευχομένῳ, φησὶ, γενέσθαι B με ἐν ἐκστάσει, καὶ εἰδέναι τὸν Χριστὸν λέγοντά μοι· σπεῦσον καὶ ἔξελθε ἐν τάχει, ὅτι οὐ παραδέξονταί σου τὴν μαρτυρίαν περὶ ἐμοῦ. καὶ τὴν αἰτίαν εἶπε τῆς ἀποδημίας· μισήσουσί σε, φησι, καὶ ἀποστραφήσονται· διὰ τοῦτό σου διδάσκοντος οὐκ ἀνέξονται. καὶ μὴν αὐτὸ τοῦτο ἦν ἱκανὸν, ἀξιόπιστον αὐτὸν ποιῆσαι διδάσκαλον, καὶ πεῖσαι ἐκείνους, ὅτι οὐκ ἀνθρωπίνη ἡ μετάθεσις ἐγένετο. οὐ γὰρ ἂν τὸν οὕτω μαινόμενον, καὶ θυμῷ ζέοντα, καὶ φόνου πνέοντα, καὶ θαυματουργοῦντι μὴ πεισθέντα τῷ Χριστῷ, μηδὲ τοῖς ἀ- C ποστόλοις τοὺς ἐκείνου νεκροὺς ἐγείρασιν, ἴσχυσεν ἄν ποτε ἄνθρωπος ἐν αὐτῇ μέσῃ τῇ μανίᾳ μεταθεῖναι, καὶ τὴν ὑπερβολὴν, ἣν κατὰ τοῦ κηρύγματος ἐπεδείκνυτο, ταύτην ὁλόκληρον καὶ πολλῷ πλείονα πεῖσαι πάλιν ὑπὲρ τῆς εἰς Χριστὸν ὁμολογίας ἐπιδείξασθαι· ἀλλὰ θείας ὄντως δυνάμεως ἔργον ἦν ἡ μετάστασις αὕτη καὶ ἡ μεταβολή. ὅπερ οὖν καὶ ὁ Παῦλος, ἐπιθυμῶν αὐτῶν τὴν προστασίαν λαβεῖν, πρὸς τὸν Ἰησοῦν προεβάλλετο λέγων· κύριε, αὐτοὶ ἐπίστανται, ὅτι ἐγὼ ἤμην φυλακίζων, καὶ δέρων τοὺς πιστεύον- D τας εἰς τὸ ὄνομά σου, καὶ ὅτε ἐξεχεῖτο τὸ αἷμα Στεφάνου τοῦ μάρτυρός σου, ἐγὼ ἤμην συνευδοκῶν τῇ ἀναιρέσει αὐτοῦ. καὶ ἡ πολλὴ μανία τὴν ἀθρόον γεγενημένην ἐγγυᾶται μεταβολὴν, ὡς οὐκ ἔστιν ἀνθρωπίνη τις, ἀλλ' ἄνωθεν, καὶ ἐκ τῶν οὐρανῶν ἔλαβε τὴν ἀρχήν. τί οὖν ὁ Χριστὸς, Πορεύου, ὅτι εἰς ἔθνη μακρὰν ἐξαποστελῶ σε. ταῦτ' οὖν οὐχ ἱκανὰ, φησι, πεῖσαι καὶ τοὺς σφόδρα ἀναισθητοῦντας, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀνθρώπινον τοῦτο τὸ κήρυγμα, ἀλλ' ὑπὲρ φύσιν ἀνθρωπίνην ἅπαντα τὰ γεγενημένα,

A & innumera cum ab eis illata mala pertuliſſet, eique Gentes docendi prouincia eſſet credita, pro illis deprecari non ceſſat, dicens, nunc quidem, Optabam eſſe anathema pro fratribus meis, cognatis meis ſecundum carnem: nunc autem: Fratres voluntas mea, & obſecratio ad Deum pro illis eſt in ſalutem. Cur igitur cum vellet ipſe, ac percuperet illos docere, non permiſit vt ipſis prædicaret, ſed loco illorum doctorem ipſum Gentibus miſit? Audiamus Chriſtum ipſum dicentem, & Paulum rem omnem narrantem. Factum eſt mihi, inquit, oranti B fieri me in ſtupore mentis, & videre Chriſtum dicentem mihi: Feſtina, & exi velociter, quoniam non recipient teſtimonium tuum de me. Et cauſſam dixit profectionis, odio habebunt te, inquit, & auerſabuntur: propterea te docentem non ferent. Atqui hoc ipſũ idoneum erat ad fidem illi apud eos docenti conciliandã, & ad perſuadendum illis humanam illam mutationem non fuiſſe. Neque enim adeo furentem & ira ſuccenſum, ac cædem ſpirantem, neque miracula facienti Chri- C ſto credentem neque Apoſtolis eius mortuos ſuſcitantibus, potuiſſet homo vnquam in medio ipſo furore mutare, atque illum ita flectere, vt vehementem illum affectum, quem aduerſus prædicationem verbi præ ſe ferebat, totum atque adeo maiorem pro confeſſione Chriſti præ ſe ferret: ſed verè diuinæ virtutis opus extitit illa conuerſio ac mutatio. Atque hoc ipſum etiam Paulus cum cuperet illorum præfecturam ſibi deferri, Chriſtum alloquens obiiciebat: Domine D ipſi ſciunt, quia ego eram concludens in carcerem, & cædens eos, qui credebant in nomen tuum. Et quũ funderetur ſanguis Stephani martyris tui, ego conſentiebam cædi eius. Et ingens illa inſania tam ſubito factam mutationem non eſſe oſtendit humanam, ſed diuinam, & à cœlis originem ducere. Quid ergo Chriſtus? Vade, quoniam ad Gentes longè te mittam. Nõnne igitur, inquit, hæc ſufficiunt ad quoſuis etiam planè ſtupidos commouendos, vt humanam non eſſe prædicationem iſtam arbitrentur, ſed humanæ naturæ vires hæc omnia excedere,

Rom. 9.3. *Rom. 10.1.* *Act. 22.17.* *Act. 22.19.* *Non erat humana prædicatio Pauli.*

Deumque verè mutationis fuiſſe & conuerſionis auctorem? Sufficiunt illa quidem ô beate Paule, ſi ipſam rerum naturam examines; ſed Iudæi omnium ſunt iniquiſſimi: neque rerum naturam examinant, non quod æquum & rationi conſentaneũ commodumue conſiderant, ſed id vnum ſpectant, vt contentionis deſyderium ſuum expleant. Ac tu quidem ad rerum ordinem reſpicis, Deus autem mentis eorum nouit arcana. Idcirco dicit: Vade, quoniam ad Gentes longe te mittam, vt etiam odium diſtantia mitigetur. Propterea cum ad alios quidem omnes ſcribit, nomen ſuum epiſtolarum exordio præfigit: *Cur non præfigat nomen ſuum Paulus.* ad Hebræos autem mittens literas, nihil tale fecit, ſed ſimpliciter non exprimens quis eſſet, vel ad quos ſcriberet, vt mos illius erat, ita demum *Heb.1.1.* incepit: Multifariam multiſque modis olim Deus loquens patribus noſtris. Et vero Pauli ſapientiæ hoc fuit. Ne enim in conſortium odij literæ venirent, tanquam larua quadam nominis ſuppreſſione ſeipſum occultans, ita clam cohortationis ipſis adhibet medicinam. Cum enim odio proſequimur quempiam, quamuis aliquid rectum dicat, non propenſo animo neque cum voluptate quæ ab eo dicuntur excipimus: quod ipſum ne tum quoque accideret, ſuum nomen ex epiſtola ſuſtulit, vt nullum epiſtolæ obiiceretur impedimentum, quo minus poſſet audiri. Neque enim Iudæi tantum qui erant increduli, ſed & illi ipſi qui crediderant, oderant eum, & auerſabantur. Cum igitur aſcendiſſet Hieroſolymam, audi, quid *Act.21.20* illi Iacobus dicat, & alij omnes. Vides frater, quot millia ſunt Iudæorum, qui conuenerunt, & hi omnes æmulatores ſunt legis, & audierunt de te, quia diſceſſionem doceas à lege. Idcirco illum oderant & auerſabantur. Hæc igitur cauſſa eſt propter quam non Iudæi fidei eius crediti ſunt, ſed Gentiles. Cum vero crediti fuiſſent ipſi, non iam pari ratione neque eadem via deducebat illos ad fidem, ſed alia. Cum autem aliam audis, ne diſcrimen in prædicatione eſſe arbitreris. Eadem quippe vterque Iudæis & Gentilibus prædicabat: exempli cauſſa, Deum eſſe Chriſtum,

A καὶ θεὸς ὄντως ἐστὶν ὁ μεταθεὶς καὶ μεταβαλών; ἱκανὰ μὲν οὖν, ὦ μακάριε Παῦλε, εἰ αὐτὴν τῶν πραγμάτων ἐξετάσοις τὴν φύσιν· ἀλλ' Ἰουδαῖοι πάντων εἰσὶν ἀγνωμονέστεροι· οὐ φύσιν πραγμάτων ἐξετάζοντες, οὐ τὸ εἰκὸς, καὶ τὸ εὔλογον, καὶ τὸ συμφέρον σκοποῦντες, ἀλλ' εἰς ἓν μόνον βλέποντες, ὅπως τὴν φιλονεικίαν τὴν ἑαυτῶν ἐμπλήσωσι. καὶ σὺ μὲν πρὸς τὴν τῶν πραγμάτων ἀκολουθίαν βλέπεις· ὁ δὲ θεὸς τὰ ἀπόρρητα τῆς διανοίας αὐτῶν οἶδε. διὰ τοῦτό φησι, πορεύου, ὅτι εἰς ἔθνη μακρὰν ἐξαποστελῶ σε, ὥστε καὶ τῷ διαστήματι παραμυθήσασθαι τὸ μῖσος. B διὰ τοῦτο τοῖς μὲν ἄλλοις ἅπασι γράφων, τὸ ὄνομα αὐτοῦ προστίθησιν ἐν τῷ προοιμίῳ τῶν ἐπιστολῶν· Ἑβραίοις δὲ ἐπιστέλλων, οὐδὲν τοιοῦτον ἐποίησεν, ἀλλ' ἁπλῶς, οὐκ εἰπὼν, τίς ὢν, ἢ πρὸς τίνας, ὥσπερ ἔθος εἶχε ποιεῖν, οὕτω πως ἤρξατο· Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἡμῶν. καὶ τοῦτο δὴ τῆς Παύλου σοφίας. ἵνα γὰρ μὴ μεταδῷ τοῦ μίσους τὰ γράμματα, καθάπερ προσωπείῳ τινὶ, τῇ τοῦ ὀνόματος ἀφαιρέσει κρύψας ἑαυτὸν, οὕτως αὐτοῖς λανθανόντως τὸ τῆς παραινέσεως ἐπιτίθησι C φάρμακον. ὅταν γὰρ πρός τινα ἀηδῶς ἔχωμεν, κἂν ὑγιές τι λέγῃ, οὐ προθύμως, οὐδὲ μεθ' ἡδονῆς δεχόμεθα τὰ λεγόμενα· ὅπερ οὖν, ἵνα μὴ καὶ τότε συμβῇ, ἀφεῖλε τὴν ἰδίαν προσηγορίαν τῆς ἐπιστολῆς, ὥστε μηδὲν τοῦτο γενέσθαι κώλυμα τῇ τῆς ἐπιστολῆς ἀκροάσει. οὐδὲ γὰρ οἱ ἄπιστοι μόνον Ἰουδαῖοι, ἀλλὰ καὶ οἱ πιστεύσαντες αὐτῷ ἐμίσουν αὐτὸν καὶ ἀπεστρέφοντο. ὅτε γοῦν ἀνῆλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα, ἄκουσον τί φησι πρὸς αὐτὸν Ἰάκωβος, καὶ οἱ λοιποὶ ἅπαντες. Θεωρεῖς, ἀδελφὲ, πόσαι μυριάδες εἰσὶν Ἰουδαίων τῶν συν- D εληλυθότων· καὶ οὗτοι πάντες ζηλωταὶ τοῦ νόμου ὑπάρχουσι, καὶ κατηχήθησαν περὶ σοῦ, ὅτι ἀποστασίαν ἀπὸ τοῦ νόμου διδάσκεις. διὰ τοῦτο αὐτὸν μάλιστα ἐμίσουν καὶ ἀπεστρέφοντο. ἡ μὲν οὖν αἰτία, δι' ἣν οὐκ ἐπιστεύθη τοῖς Ἰουδαίοις, ἀλλὰ τοῖς ἐξ ἐθνῶν, ἐστὶν αὕτη. πιστευθεὶς δὲ λοιπὸν ἐκείνοις, οὐχ ὁμοίως τῷ Πέτρῳ, οὐδὲ διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ πρὸς τὴν πίστιν αὐτοὺς ἐνῆγεν, ἀλλὰ δι' ἑτέρας. ἑτέρας δὲ ὅταν ἀκούσῃς, μὴ διαφορὰν ἐν τῷ κηρύγματι νομίσῃς εἶναι. τὰ γὰρ αὐτὰ ἀμφοτέροις καὶ Ἰουδαίοις καὶ Ἕλλησιν ἐκήρυττεν οὗτος, ὅτι θεὸς ὁ Χριστὸς,

ἐσταυρωμένον, καὶ ἐτάφη, καὶ ἀνέστη, καὶ ἐστὶν ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς, ὅτι μέλλει κρίνειν ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ ὅσα τοιαῦτα ἦν ὁμοίως καὶ Παῦλος καὶ Πέτρος ἐκήρυττον. ἐν τίσιν οὖν ἦν ἡ διαφορά; ἐν τῇ παρατηρήσει τῶν βρωμάτων, ἐν τῇ περιτομῇ, ἐν τοῖς ἄλλοις τοῖς Ἰουδαϊκοῖς ἔθεσιν. ὁ μὲν γὰρ Πέτρος οὐκ ἐτόλμα τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς φανερῶς λέγειν καὶ διαῤῥήδην, ὅτι δεῖ τούτων ἀποστῆναι καθάπαξ. ἐδεδοίκει γὰρ, μήποτε πρὸ καιροῦ τὴν συνήθειαν ταύτην ἀνασπᾶσαι βουλόμενος, καὶ τὴν εἰς τὸν Χριστὸν πίστιν συνανασπάσῃ μετ' ἐκείνων, τῆς ψυχῆς τῶν Ἰουδαίων οὐκ ἀνεχομένης οὔπω, διὰ τὴν χρονίαν τὴν περὶ τὸν νόμον πρόληψιν, τῶν ῥημάτων ἀκούειν τούτων. διὰ τοῦτο ἠνείχετο ὁ μακάριος Πέτρος ἰουδαϊζόντων αὐτῶν. καὶ καθάπερ τις γεωργὸς ἄριστος φυτὸν ἁπαλὸν πλησίον δένδρου γεγηρακότος καταφυτεύσας, οὐ τολμᾷ, οὐδὲ ἐπιχειρεῖ τὸ γεγηρακὸς ἀνασπᾶσαι δένδρον, δεδοικὼς μὴ τῇ ῥίζῃ ἐκείνου ἀνελκομένων καὶ τὸ νεόφυτον συνανελκυσθῇ, ἀλλ' ἀναμένει πρότερον παγῆναι ἐκεῖνο καλῶς, καὶ ἐν αὐτοῖς κάτω ῥιζωθῆναι τοῖς κόλποις τῆς γῆς, καὶ τότε τὸ παλαιωθὲν μετ' ἀδείας ἀνέλκει, οὐδὲν ἔτι δεδοικὼς περὶ τοῦ νεοφύτου· οὕτω δὴ καὶ ὁ μακάριος Πέτρος ἐποίει· τὴν πίστιν νεόφυτον οὖσαν ἔμενε παγῆναι καλῶς ἐν ταῖς τῶν ἀκουόντων ψυχαῖς, ἵνα ῥιζωθείσης ἐκείνης μετ' ἀδείας λοιπὸν τὴν Ἰουδαϊκὴν ἀνέλῃ πρόληψιν ἅπασαν. ἀλλ' οὐχ ὁ Παῦλος οὕτω. πάσης γὰρ ταύτης ἀπηλλαγμένος ἦν τῆς ἀνάγκης, Ἕλλησι κηρύττων, τοῖς οὐδέποτε μετεσχηκόσι νόμου, οὐδὲ Ἰουδαϊκῶν παρατηρήσεων ἀκηκοόσιν. ὅτι γὰρ οὐχ ἀλλήλοις ἐναντιούμενοι ταῦτα ἐποίουν, ἀλλὰ τῇ τῶν μαθητῶν ἀσθενείᾳ συγκαταβαίνοντες, ἔστιν ἰδεῖν καὶ Παῦλον ὁμοίως Πέτρῳ ταῦτα αὐτὰ συγχωροῦντα, καὶ οὐ συγχωροῦντα μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν συνεργοῦντα, καὶ Πέτρον πάλιν τὴν αὐτὴν ἐλευθερίαν νομοθετοῦντα, ἣν καὶ Παῦλος τοῖς ἔθνεσι πᾶσιν ἐκήρυττε. καὶ ποῦ ταῦτα, φησὶν, ἀμφότερα ἔστιν ἰδεῖν; ἐν αὐτοῖς τοῖς Ἱεροσολύμοις. ἐκεῖ μὲν γὰρ καὶ ἐξυρήσατο, καὶ ἔθυσε, καὶ ἁγνισμὸν ἐπετέλεσεν, ὁ τῶν ἐθνῶν διδάσκαλος. τοῦτο γὰρ καὶ ὁ καιρὸς ἀπῄτει, καὶ τὸ παρεῖναι πολλοὺς Ἰουδαίους. Θεωρεῖς γὰρ, φησὶν, ἀδελφὲ, πόσαι μυριάδες εἰσὶν Ἰουδαίων τῶν συνεληλυθότων,

A crucifixum fuiſſe ac ſepultum, & reſurrexiſſe, atque in dextera Patris ſedere, cum iudicaturum viuos & mortuos, & quæcunque talia pariter Paulus & Petrus prædicabant. In quo igitur diſcrimen fuit? In obſeruatione ciborum, in circunciſione, in aliis Iudaicis ritibus. Nam Petrus quidem diſcipulis ſuis palam & apertè dicere non audebat ab his penitus abſtinendum eſſe. Metuebat enim ne forte, ſi conſuetudinem iſtam ante tempus vellet euellere, ſimul etiam cum illis Chriſti fidem euelleret, cum nondum mens Iudæorum ob diuturnam anticipatam opinionem circa legem hæc B verba poſſet audire. Propterea ſinebat eos beatus Petrus Iudaizare. Et quemadmodũ optimus agricola cum iuxta veterem arborem teneram plantam conſeuerit, non audet veterem euellere arborem, metuens ne radicibus illis auulſis noua planta ſimul auellatur: ſed expectat prius illam rectè defigi, & in terræ viſceribus radices agere: tum deinde veterem confidenter euellit, neque iam de planta nouella quicquam timet: ſic nimirum & C beatus Petrus agebat: recens plantatam fidem rectè defigi in auditorum mentibus ſinebat, vt cum altas radices egiſſet, confidenter deinde Iudaicam omnem anticipatam opinionem extirparet. Sed non ita Paulus: qui omni eiuſmodi neceſſitate liberatus erat, dum Gentilibus prædicaret: qui Legis necdum participes facti erant, neque Iudaicas obſeruationes audiuerant. Non enim illos hæc egiſſe, quod ſibi inuicem eſſent contrarij, ſed quod diſcipulorum imbecillitati ſe attemperarent, ex eo D colligere licet, quod Paulum iſta non aliter ac Petrum permittere videamus, neque permittere tantum, ſed etiam ipſum cooperari, ac Petrum rurſus eandem libertatem ſancire, quam Paulus omnibus gentibus prædicabat. Sed vbi tandem, inquit, iſtud vtrumque licet videre? In ipſis Hieroſolymis. Hîc enim & caput raſit, & ſacrificauit, & ſanctificationem perfecit Gentium doctor. Hoc nimirum tempus exigebat, & quod multi adeſſent Iudæi. Vides enim, inquit, frater, quot millia ſunt Iudæorum qui conuenerunt,

In quib... ... men ... plos ad fidem adducens.

Act. 21. 20

&audierant de eo, quia diſceſſionem A doceret a Lege. Ille itaque cum condeſcendere cogeretur, Iudaizabat: at id non iam ex animi ſui ſententia, ſed ſecundum diſpenſationem id agebat. Petrus rurſus Iudæorum doctor, & qui circunciſionem vbique ac Iudaicas obſeruationes permittebat, propter diſcipulorum infirmitatem, quoniam tempus videbat ſe ab hac neceſſitate liberaſſe, neque tutum erat tamdiu illi condeſcenſioni indulgere, ſed dogmatum tempus erat & legum: audi quid dixerit. Nam quoniam aſcenderant ex Antiochia Paulus & Barnabas, vt quid certum eſſet edocerent: B cum multa eſſet orta quæſtio, ſurgens Petrus dixit: Viri fratres vos ſcitis, quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit, per os meum audire gentes verbum euangelij, & credere. Deinde cum alia interiecta dixiſſet, adiunxit: Quid ergo tentatis Deum imponere iugum ſuper ceruices gentium, quod neque patres noſtri, neque nos portare potuimus? ſed per fidem Ieſu Chriſti credimus ſaluari, quemadmodum & illi. Vides tum quidem cum tempus eſſet condeſcenſionis, & Paulum Iudaizaſſe; cum vero tempus C condeſcenſionis non eſſet, verùm dogmata ſpargenda eſſent, & ſancienda mandata, Petrum ab illa condeſcenſione liberatum ſyncera puraque dogmata tradidiſſe? Atque hæc cum dicerentur, Paulus intererat, & audiebat, & acceptam epiſtolam quouis gentium deferebat, neque dici poteſt eum Apoſtoli mentem ignoraſſe. Cur igitur nunc eum reprehendit, dicens eum timuiſſe illos, qui ex circunciſione erant? Vt autem eorum quæ dicuntur hiſtoriam cognoſcatis, paulo altius illam exorſus narrabo. D Sed attendite, quæſo: iam enim ad penitiſſimas partes peruenimus quæſtionis. Iacobus frater Domini tum initio Eccleſiæ Hieroſolymitanæ erat Epiſcopus, & Iudæis præerat omnibus, qui crediderant. Accidit autem, vt eſſent Antiochiæ quoque Iudæi, qui cum Chriſto credidiſſent, eo quod procul abeſſent ab Hieroſolyma, viderentque multos, qui crediderant, ex Gentibus, confidenter & abſque Iudaicis obſeruationibus viuere,

Act. 15. 7.

A καὶ κατη[illegible] νομων διδασκ[illegible] [illegible] αια[illegible] [illegible] μης, [illegible] οἰκονομίας ὃ [illegible] λιν ὁ Π[illegible] τῶν Ἰουδαίων [illegible] πάνταχοῦ συγχωρῶν [illegible] παρατηρήσεις, διὰ τὴν ἀσθ[illegible] τῶν μαθητῶν, ἐπειδὴ καιρὸν ἑώρα ἀπαλλάξαι [illegible] τῆς ἀνάγκης ταύτης, καὶ οὐκ ἦν ἀσφαλὲς [illegible] τοσοῦτον κεχρῆσθαι τῇ συγκαταβάσει, [illegible] γμάτων ἦν καιρὸς καὶ νόμων, [illegible] ἐπειδὴ γὰρ ἀνέβησαν ἐξ Ἀντιοχείας [illegible] Παῦ- B λον καὶ Βαρνάβαν, [illegible] σόμενοι τὸ σαφὲς, πολλῆς [illegible] ἀναστὰς ὁ Πέτρος ἔλεγεν· Ἄνδρες ἀδελφοὶ [illegible] ἐπίστασθε ἀφ᾽ ἡμερῶν ἀρχαίων, [illegible] λέξατο ὁ θεὸς [illegible] μου τὸν λόγον τοῦ εὐαγγελίου, καὶ πιστεῦσαι. [illegible] ἕτερά τινα εἰπὼν μεταξὺ, ἐπήγαγε λέγων· Τί οὖν πειράζετε τὸν θεὸν ἐπιθεῖναι [illegible] τράχηλον τῶν ἐθνῶν, ὃν οὔτε οἱ [illegible] οὔτε ἡμεῖς ἰσχύσαμεν βαστάσαι, [illegible] στεως Ἰησοῦ Χριστοῦ πιστεύομεν [illegible] C πον κἀκεῖνοι. ὁρᾷς ὅτι [illegible] καιρὸς συγκαταβάσεως ἦν, ὁ Παῦλος ἰουδαΐζει· [illegible] οὐκ ἦν συγκαταβάσεως καιρὸς ἦν, ἀλλὰ [illegible] τίζειν ἔδει καὶ νομοθετεῖν, καὶ Πέτρος [illegible] συγκαταβάσεως ἀπαλλαγεὶς, εἰλικρινῆ [illegible] θαρὰ τὰ δόγματα παραδίδωσι, [illegible] γενομένων ὁ Παῦλος παρῆν, καὶ ἤκουε, καὶ τὴν ἐπιστολὴν αὐτὸς διακομίζων, [illegible] μισε, καὶ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ὡς [illegible] στόλου γνώμην, [illegible] ἦν ἔχειν τοιαῦτα [illegible] λήψεως, λέγων ὅτι φοβούμενος τοὺς ἐκ περι- τομῆς, ἵνα δὲ καὶ τὴν [illegible] D λεγομένων, μικρὸν [illegible] ἀλλὰ προσέχετε, παρακαλῶ [illegible] τὸ γὰρ βάθος τῆς [illegible] κατελήλυθεν [illegible] Ἰάκωβος ὁ ἀδελφὸς τοῦ κυρίου τῆς ἐκκλησίας τό- τε ἐπεσκόπευεν ἐν ἀρχῇ, τῆς [illegible] Ἱεροσολύμοις, καὶ τῶν ἐξ Ἰουδαίων [illegible] στήκει πάντων. συνέβαινε δὲ εἶναι καὶ ἐν Ἀντιοχείᾳ Ἰουδαίους, οἵτινες [illegible] Χριστῷ, διὰ τὸ τῆς Ἱεροσολύμων εἶναι [illegible] λοὺς ὁρῶντας [illegible] πεπιστευκότας [illegible] καὶ [illegible] Ἰουδαϊκῶν παρατηρήσεων [illegible]

ἠρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ἐνήγοντο καὶ αὐτοὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς ἀφίστασθαι συνηθείας, καὶ καθαρὰν καὶ ἀνόθευτον ἔχειν τὴν τῆς πίστεως διδασκαλίαν. κατελθὼν τοίνυν ὁ Πέτρος, καὶ ἰδὼν οὐκ οὖσαν ἀνάγκην οὐδεμίαν συγκαταβάσεως, ἐθνικῶς ἔζη λοιπόν. τὸ δὲ, ἐθνικῶς ζῆν, τοῦτό φησιν ὁ Παῦλος, τὸ χωρὶς Ἰουδαϊκῆς παρατηρήσεως, τὸ μηδὲν τῶν νομίμων ἐκείνων παραφυλάττειν, οἷον, περιτομὴν, ἢ σάββατον, ἤ τι τῶν τοιούτων. ζῶντος τοίνυν οὕτω τοῦ Πέτρου, κατῆλθόν τινες Ἰουδαῖοι ἀπὸ Ἰακώβου, τουτέστιν, ἐξ Ἱεροσολύμων, οἳ, διὰ τὸ διαπαντὸς ἐπὶ τῆς μητροπόλεως διατρίβειν, καὶ μηδένα ὁρᾷν ἑτέρως πολιτευόμενον, ἔτι τὴν πρόληψιν εἶχον τὴν Ἰουδαϊκὴν, καὶ πολλὰς τῶν παρατηρήσεων ἐκείνων ἐπεσύροντο. τούτους ἰδὼν ὁ Πέτρος τοὺς ἀπὸ Ἰακώβου, καὶ ἐξ Ἱεροσολύμων κατελθόντας, ἀσθενεστέρους διακειμένους ἔτι, καὶ φοβηθεὶς μὴ σκανδαλισθέντες τῆς πίστεως ἀποπηδήσωσι, μετετάξατο πάλιν, καὶ τὸ ζῆν ἐθνικῶς ἀφεὶς, ἐπὶ τὴν προτέραν συγκατάβασιν ἦλθε, βρωμάτων παρατηρήσεις φυλάττων. ἰδόντες οὖν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ ἐν Ἀντιοχείᾳ διατρίβοντες, τοῦτο ποιοῦντα, καὶ οὐκ εἰδότες αὐτοῦ τὴν γνώμην, μεθ' ἧς ταῦτα ἔπραττε, συναπήχθησαν καὶ αὐτοὶ, καὶ ἠναγκάζοντο ἰουδαΐζειν διὰ τὸν διδάσκαλον. καὶ τοῦτό ἐστιν, ὅπερ ὁ Παῦλος ἐγκαλεῖ. καὶ ἵνα σαφέστερον γένηται τὸ λεγόμενον, αὐτὰ ὑμῖν λοιπὸν ἀναγνώσομαι τὰ ἀποστολικὰ ῥήματα. Ὅτε δὲ ἦλθε Πέτρος εἰς Ἀντιόχειαν, κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀντέστην, ὅτι κατεγνωσμένος ἦν. πρὸ τοῦ γὰρ ἐλθεῖν τινας ἀπὸ Ἰακώβου, τουτέστιν, ἐξ Ἱεροσολύμων, μετὰ τῶν ἐθνῶν συνήσθιε, τουτέστι τῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ. ὅτε δὲ ἦλθόν τινες ἐξ Ἱεροσολύμων νομομαθεῖς, ὑπέστελλε, καὶ ἀφώριζεν ἑαυτὸν ὁ Πέτρος, φοβούμενος τοὺς ἐκ περιτομῆς. ποίους; τοὺς ἀπὸ Ἰακώβου κατελθόντας. καὶ συναπήχθησαν αὐτῷ καὶ οἱ λοιποὶ Ἰουδαῖοι. ποῖοι Ἰουδαῖοι; οἱ πρὶν τοὺς ἐξ Ἱεροσολύμων καταβῆναι ἐν Ἀντιοχείᾳ διατρίβοντες, καὶ μηδεμίαν Ἰουδαϊκὴν παρατήρησιν φυλάττοντες· ὥστε καὶ Βαρνάβας συναπήχθη αὐτῶν τῇ ὑποκρίσει. καὶ τὸ μὲν δοκοῦν ἔγκλημα εἶναι, τοῦτο. Εἰ δὲ βούλεσθε, καὶ τὰς παρ' ἑτέρων ἀπολογίας ἐπινενοημένας πρότερον θεὶς, τότε καὶ τὸν ἐμαυτοῦ λόγον εἰσαγαγεῖν πειράσομαι, ἐφ' ὑμῖν τῶν λεγομένων τὴν αἵρεσιν ποιησάμενος.

A ſenſim ac paulatim inducerentur, vt à Iudaica conſuetudine abſtinerent, & puram minimeque adulteratã fidei doctrinam retinerent. Cum ergo deſcendiſſet Petrus, & nullã eſſe condeſcenſionis neceſſitatem videret, Gentiliter deinceps viuebat. Hoc autem appellat Gentiliter viuere Paulus, abſque Iudaica viuere obſeruatione, nihil ex illis Legis ritibus cuſtodire, exẽpli cauſſa, circuncisionem, ſabbatum, vel quippiã eiuſmodi. Cum igitur Petrus ita viueret, deſcenderunt quidam à Iacobo Iudæi, hoc eſt ex Hieroſolyma, qui, quod in metropoli ſemper verſati eſ-

Gentiliter viuere quid ſit.

B ſent, neque quemquam viderant ita viuentem, adhuc anticipatam illam Iudaicam opinionem retinebant, multaſque ex obſeruationibus illis ſecum trahebant. Hos cum vidiſſet Petrus, qui à Iacobo & Hieroſolyma deſcenderant, qui adhuc infirmi erant, timeretque ne ſcandalum paſſi à fide reſilirent, mutatus eſt rurſus, & omiſſa Gentili vitæ ratione, ad priorem rediit condeſcenſionem, & ciborum obſeruationes cuſtodiuit. Illum ergo Iudæi cum vidiſſent, qui Antiochiæ verſabantur,

C id agentem, neque mentem eius perſpectam haberent, qua id agebat, abducti ſunt & ipſi, ac propter magiſtrum Iudaizare cogebantur. Atque hoc eſt, quod reprehendit Paulus. Vt autem clarius fiat quod dicimus, ipſa vobis Apoſtolica verba recitabo. *Cum autem veniſſet Petrus Antiochiam, in faciem ei reſtiti, quia reprehenſus erat. Prius enim quã venirent quidam à Iacobo*, hoc eſt Hieroſolymis, *cum Gentibus edebat*, hoc eſt cum iis qui erant Antiochiæ. *Cum autem veniſſent quidam Hieroſolymis*, periti Legis, *ſubtrahebat, & ſegregabat ſe Pe-*

D *trus timens eos, qui ex circunciſione erant.* Quoſnam? eos qui à Iacobo deſcenderant. *& abducebantur cum eo cæteri Iudæi.* Quinam Iudæi? qui, priuſquam Hieroſolymitani deſcendiſſent, Antiochiæ degebant; nec vllam obſeruationem Iudaicam cuſtodiebant. *Ita vt & Barnabas duceretur ab eis in illã ſimulationem.* Atque hæc quidem eſt, quæ apparet reprehenſio: porro ſi lubet, excogitatas etiam ab aliis defenſiones vbi primo loco poſuero, tum meamquoq; ſententiam conabor expromere, vobiſq; faciã optionem, vt ex iis, quæ dicta fuerint, quod potiſſimũ placeat, eligatis.

Aliorum quorũdã ſolutionẽ præmittit.

Quo igitur pacto nonnulli hanc quæſtionem ſoluerunt? Non erat hic Petrus, inquiũt, ille primus Apoſtolorum, cui fuerunt oues à Chriſto creditæ, ſed alius quiſpiam vilis & abiectus, & vnus è vulgo. Vnde id conſtat? Cum cæteros Iudæos abductos fuiſſe cum illo dixiſſet, adiecit, inquiunt, ita vt Barnabas duceretur cum eis in illam ſimulationem. Quod autem dixit, ita vt Barnabas, indicat multo fuiſſe mirabilius illud, quam Petrum abductum eſſe. Sic enim loquutus eſt, vt maiorem illum cenſere videatur, non modo Petrus, inquiens, ſed & Barnabas: atqui Barnabas Petro illo maior non erat. Veruntamẽ non ita ſe res habet, planè ita ſe non habet. Neque enim eo quod Barnabas maior eſſet, ideo miratur magis: ſed quam ob cauſſam? quod nimirum ille quidem in circuncisionem miſſus eſſet, at Barnabas cum Paulo Gentibus prædicaret, & vbique cum Paulo copularetur. Quemadmodũ igitur alibi dicit,

1.Cor.9.6. Aut ego ſolus & Barnabas non habemus poteſtatẽ non operandi? & rurſus,

Gal.2.1. Aſcendi Hieroſolymam cum Barnaba, & vbique vides illũ cum Paulo docere. Non ergo quod Petro maior eſſet, idcirco eum quoq; abductum eſſe miratur; ſed quod is qui ſecum ſemper prædicabat, cuique nihil erat commune cum Iudæis, verum inter Gentes docebat, ipſe quoque eſſet abductus: cæterum Petrum illum eſſe de quo hæc omnia dicit, cum ex iis quæ præceſſerunt, tum ex iis quæ ſequuntur, manifeſtum eſt. Quod enim ſe in faciẽ reſtitiſſe illi dicit, ac pro magno illud habet, nihil aliud indicat, niſi ſe dignitatem minimè reueritũ eſſe perſonæ: porro de altero quopiam ſi dixiſſet, ſe in faciem illi reſtitiſſe, nequaquam hoc pro magno habuiſſet. Præterea ſi quiſpiam alius Petrus fuiſſet, nõ tantũ valuiſſet eius mutatio, vt cęteros etiam Iudæos attraheret. Neq; enim adhortatus eſt, neque conſuluit, ſed tantum ſubtrahebat, & ſegregabat ſe: atq; illa ſubtractio & ſegregatio cęteros omnes diſcipulos attrahere potuit propter perſonæ dignitatem. Itaque Petrum fuiſſe ſatis ex his conſtat: cæterum aliam ſolutionem, ſi velitis, dicemus.

Altera ſolutio quæſtionis, cur reprehẽſus ſit Petrus. Quænam igitur eſt altera? Recte Petrum reprehendebat Paulus, quod vltra modum condeſcenſione vteretur.

A πῶς οὖν τινες τὴν ζήτησιν ταύτην ἔλυσαν; οὐκ ἦν οὗτος Πέτρος, φησὶν, ἐκεῖνος, ὁ τῶν ἀποστόλων πρῶτος, ὁ παρὰ τοῦ κυρίου τὰ πρόβατα πιστευθεὶς, ἀλλ' ἕτερός τις εὐτελὴς καὶ ἀπερριμμένος, καὶ τῶν πολλῶν εἷς. πόθεν τοῦτο δῆλον; εἰπὼν ὁ Παῦλος, ὅτι συναπήχθησαν αὐτῷ καὶ οἱ λοιποὶ Ἰουδαῖοι, ἐπήγαγε, φησὶν, ὥστε καὶ Βαρνάβας συναπήχθη αὐτῶν τῇ ὑποκρίσει. τὸ δὲ εἰπεῖν, ὥστε καὶ Βαρνάβας, δηλοῦντός ἐστιν, ὅτι πολὺ τοῦτο θαυμαστότερον ἦν τοῦ Πέτρον ἀπαχθῆναι. ὡς γὰρ μείζονα αὐτὸν τιθεὶς, οὕτως εἶπεν, ὅτι οὐ μόνον Πέτρος, ἀλλὰ καὶ Barνά-

B βας. Πέτρου δὲ ἐκείνου μείζων Βαρνάβας οὐκ ἦν. ἀλλ' οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν. οὐ γὰρ, ἐπειδὴ μείζων ἦν ὁ Βαρνάβας, διὰ τοῦτο ἐπὶ τούτῳ θαυμάζει μᾶλλον, ἀλλὰ τίνος ἕνεκεν; ὅτι ἐκεῖνος μὲν εἰς τὴν περιτομὴν ἀπεστάλη, Βαρνάβας δὲ μετὰ Παύλου τοῖς ἔθνεσιν ἐκήρυττε, καὶ πανταχοῦ τῷ Παύλῳ συνέζευκται. ὥσπερ οὖν ἀλλαχοῦ φησιν, Ἢ μόνος ἐγὼ καὶ Βαρνάβας οὐκ ἔχομεν ἐξουσίαν τοῦ μὴ ἐργάζεσθαι; καὶ πάλιν, Ἀνέβην εἰς Ἱεροσόλυμα μετὰ Βαρνάβα, καὶ πανταχοῦ μετὰ τοῦ Παύλου διδάσκοντα αὐτὸν

C ὁρᾷς. οὐκ ἐπειδὴ οὖν μείζων ἦν Πέτρου, διὰ τοῦτο θαυμάζει, ὅτι καὶ αὐτὸς συναπήχθη· ἀλλ' ἐπειδὴ μετ' αὐτοῦ κηρύττων ἀεὶ, καὶ οὐδὲν κοινὸν πρὸς Ἰουδαίους ἔχων, ἀλλ' ἐν τοῖς ἔθνεσι διδάσκων, καὶ αὐτὸς συναπήχθη. ὅτι δὲ Πέτρος ἐστὶ, περὶ οὗ ταῦτα πάντα φησὶ, δῆλον καὶ ἐκ τῶν ἀνωτέρω, καὶ ἐκ τῶν μετὰ ταῦτα. τὸ γὰρ εἰπεῖν, ὅτι κατὰ πρόσωπον αὐτῷ αντέστην, καὶ ὡς μέγα θεῖναι τοῦτο, οὐδὲν ἕτερον δηλοῦντός ἦν, ἀλλ' ἢ ὅτι οὐκ ᾐδέσθη τοῦ προσώπου τὸ ἀξίωμα· οὐκ ἂν δὲ περὶ ἑτέρου λέγων, ὅτι κατὰ πρόσωπον αὐτῷ

D ἀντέστην, ὡς μέγα τι τοῦτο ἂν ἔθηκε. πάλιν, εἰ ἄλλος ἦν Πέτρος, οὐκ ἂν ἡ μετάστασις αὐτοῦ τοσοῦτον ἴσχυσεν, ὥστε καὶ τοὺς λοιποὺς ἐφελκύσασθαι Ἰουδαίους. οὔτε γὰρ παρῄνεσέ τι, οὔτε συνεβούλευσεν, ἀλλὰ μόνον ὑπέστελλε, καὶ ἀφώριζεν ἑαυτόν· καὶ ἴσχυσεν ἡ ὑποστολὴ καὶ ὁ ἀφορισμὸς πάντας ἐπισπάσασθαι τοὺς μαθητὰς διὰ τὸ τοῦ προσώπου ἀξίωμα. ὅτι μὲν οὖν Πέτρος ἦν, ἐκ τούτων δῆλον. Εἰ δὲ βούλεσθε, καὶ τὴν ἑτέραν λύσιν ἐροῦμεν. τίς οὖν ἐστιν ἡ ἑτέρα; καλῶς ἐνεκάλεσε Παῦλός, φησι, τῷ Πέτρῳ, ὅτι πέρα τοῦ μέτρου τῇ συγκαταβάσει ἐχρήσατο.

καὶ γὰρ ὃν τρόπον αὐτὸς ἐν Ἱεροσολύμοις γινόμενος συγκατέβη τοῖς Ἰουδαίοις, οὕτω κἀκεῖνον ἐχρῆν, φησιν, εἰς Ἀντιόχειαν ἐλθόντα, μὴ πρὸς Ἰουδαίους ἰδεῖν, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἐξ ἐθνῶν. ὥσπερ γὰρ ἡνίκα πάντες Ἰουδαῖοι ἦσαν, καὶ Παῦλος ἠναγκάσθη ἰουδαΐζειν· οὕτως ἔνθα πλείους ἦσαν οἱ ἐξ ἐθνῶν, καὶ ἡ πόλις οὐδεμίαν ἀνάγκην παρεῖχε συγκαταβάσεως, οὐκ ἐχρῆν διὰ τοὺς ὀλίγους Ἰουδαίους σκανδαλίσαι τοὺς τοσούτους Ἕλληνας. ἀλλὰ τοῦτο οὐκ ἔστι λύσις, ἀλλ' ἐπίτασις τοῦ ζητήματος. ὃ γὰρ ἀρχόμενος εἶπον τοῦ λόγου, οὐ τοῦτό ἐστι τὸ σπουδαζόμενον ἡμῖν, δεῖξαι ὅτι καλῶς ἐνεκάλεσε Παῦλος (ἐπεὶ οὕτω μένει τὸ ζήτημα. φανήσεται γὰρ ὑπεύθυνος ὢν ταῖς μέμψεσιν ὁ Πέτρος) τὸ δὲ ζητούμενον, καὶ τοῦτον, κἀκεῖνον ἀπαλλάξαι τῶν ἐγκλημάτων. πῶς οὖν ἔσται τοῦτο; ἂν τὴν γνώμην, μεθ' ἧς ὁ μὲν ἐπετίμησεν, ὁ δὲ ἐπετιμήθη, μάθωμεν, καὶ τὴν διάνοιαν αὐτὴν ἀναπτύξωμεν. τίς οὖν ἐστιν ἡ διάνοια; σφόδρα ὁ Πέτρος ἐπεθύμει καὶ τοὺς ἐξ Ἱεροσολύμων κατελθόντας, τοὺς ἀπὸ Ἰακώβου, ἀπαλλάξαι τῆς παρατηρήσεως τῆς Ἰουδαϊκῆς. ἀλλ' εἰ μὲν αὐτὸς ταύτην εἰσηγήσατο τὴν γνώμην, καὶ παρελθὼν εἶπε, παύσασθε τοῖς Ἰουδαϊκοῖς ἔθεσι χρώμενοι, ὡς ἐναντία ἑαυτῷ δημηγορῶν, καὶ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ γεγενημένοις ἅπασι κατὰ τὸν ἔμπροσθεν χρόνον, ἐσκανδάλισεν ἂν τοὺς μαθητάς. πάλιν, εἰ Παῦλος πρὸς αὐτοὺς τοῦτον ἀπέτεινε τὸν λόγον, οὐδ' ἂν προσέσχον, οὐδ' ἂν ἠνέσχοντο τῆς ἀκροάσεως. οἱ γὰρ καὶ χωρὶς τούτου μισοῦντες αὐτὸν καὶ ἀποστρεφόμενοι διὰ τὴν τοιαύτην φήμην, πολλῷ μᾶλλον, εἰ καὶ συμβουλεύοντος ταῦτα ἤκουσαν, ἀπεπήδησαν ἄν. τί οὖν γίνεται; Ἰουδαίοις μὲν οὐδεὶς αὐτῶν ἐπετίμα τοῖς ἐξ Ἰακώβου, δέχεται δὲ τὴν ἐπιτίμησιν Πέτρος παρὰ τοῦ Παύλου, ἵνα ἐγκαλούμενος ὑπὸ τοῦ συναποστόλου, δικαίαν ἔχοι λοιπὸν τὴν παρρησίαν τοῦ καὶ τοῖς μαθηταῖς ἐπιπλῆξαι. καὶ ἐπιτιμᾶται μὲν ὁ Πέτρος, διορθοῦνται δὲ οἱ μαθηταί. τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ συναλλαγμάτων γίνεται βιωτικῶν. ὅταν γάρ τινες ὀφείλωσί τινα ἐλλείμματα πολιτικῶν εἰσφορῶν, εἶτα οἱ μέλλοντες αὐτοὺς ἀπαιτεῖν, αἰσχύνωνται καὶ ἐρυθριῶσι προσενεχθῆναι σφοδρότερον,

A Nam qua ratione, ipſe cum eſſet Hieroſolymis, condeſcendebat Iudæis, eadem quoque illum oportuit, cum Antiochiam veniſſet, non ad Iudæos reſpicere, ſed ad eos qui crediderant ex Gentibus. Vt enim, cum omnes erant Iudæi, etiam Paulus Iudaizare coactus eſt: ita cum plures erant ex Gentibus, nec vllam ciuitas neceſſitatem condeſcenſionis afferebat, non oportebat propter paucos Iudæos ſcandalo eſſe tot Gentilibus. Atenim hoc non iam ſolutio eſt, ſed amplificatio quæſtionis. Quod enim in exordio dixi orationis, non id nobis propo-
B ſitum eſt, vt oſtendamus recte reprehendiſſe Paulum (ſic enim adhuc reſtabit quæſtio. Petrus enim obnoxius criminationi videbitur) ſed id potiſſimum quærimus, quo pacto & hunc, & illum reprehenſione liberemus. Quonam igitur pacto id fiet? ſi qua mente vnus increparit, & alter fuerit increpatus, diſcamus, & ſententiam illam explicemus. Quæ tandem igitur eſt illa ſententia? Vehementer optabat Petrus, eos qui deſcenderant Hieroſolyma à Iacobo profecti, Iudai- *Quo conſilio Paulus Petrū argueret*
C ca obſeruatione liberare. Quod ſi hanc ipſe ſententiam introduxiſſet, & in medium progreſſus dixiſſet, Iudaicis ritibus vti deſinite, quaſi contraria ſibi ipſi, & iis omnibus, quæ ab ipſo fuerant ante pacta, prædicaret, diſcipulis ſuis ſcandalum attuliſſet. Rurſus ſi hanc ad illos Paulus orationem direxiſſet, nequaquam acquieuiſſent, neque audire potuiſſent. Nam qui alioquin oderant illum, & auerſabantur ob ſimilem ſparſum rumorem, multo magis, ſi etiam iſta conſulentem audiſſent, planè abhor-
D ruiſſent. Quid ergo factum eſt? Iudæos quidem, qui erant à Iacobo, nullus illorum increpabat, ſed increpationem excipit Petrus à Paulo reprehenſus, vt cum à coapoſtolo correctus fuerit, iuſta cum fiducia deinde poſſit diſcipulos obiurgare. Hoc etiam in contractibus fit ſecularibus. Nam ſi quando nonnulli ciuilium tributorum reliqua debebant, ac deinde illi qui exacturi ſunt illa, non audeant, ſed erubeſcant vehementius illos vrgere,

vt maiorem captent occaſionem ac facultatem illis vehementius inſtandi, à commilitonibus ſpoliari ſe curant, & conuitiis affici, atque aliis innumeris vexari malis in conſpectu illorum, vt dum iſta fiunt, nequaquam ex ſe, aut ſua ſponte, ſed impoſita à cæteris neceſſitate videantur illos vrgere, & illata à cæteris contumelia apud alios ipſis obnoxios excuſationis anſam ſuppeditat: hoc & in Paulo ac Petro accidit. Debebant enim reliqua nõnulla Iudæi. Quænã illa porro? nimirum vt à Iudaiſmo penitus abſtinerent. Hæc reliqua Petrus vehementer repetere cupiebat, & puram ab illis fidem exigere. Cum igitur maiorem facultatẽ & occaſionem exactionis eiuſmodi nanciſci vellet, à Paulo ſe vehementer increpari & obiurgari curauit, vt hæc ſimulata increpatio iuſtam ipſi aduerſus illos anſam & occaſionem præberet. Idcirco etiam in ipſo initio, In faciem, inquit, ipſi reſtiti, & hîc rurſus, Dixi Petro coram omnibus. Nam ſi quidem Petrum corrigere voluiſſet, priuatim id egiſſet; ſed quoniam non id erat, quod ſtudioſè expetebat (nouerat enim qua mente cuncta illa faceret) ſed eos qui diu claudicauerant, ſtabilire cupiebat, idcirco in conſpectu omnium adhibet increpationem. At Petrus ſuſtinet, & tacet, neque contradicit. Sciebat quippe quo animo Paulus increparet, & totum Petrus tacendo perficiebat. Eius quippe ſilentium Iudæos docebat non amplius legis ritibus adhærendum eſſe. Neque enim magiſter ipſe tacuiſſet, inquiebant, niſi ſibi conſcius eſſet merito ſe à Paulo fuiſſe reprehenſum. Sed, ſi placet, ipſam reprehenſionem audiamus. Dixi Petro coram omnibus, inquit, *Si tu, cum Iudeus ſis, Gentiliter viuis.* Animaduerte prudentiam. Non dixit illi: Male agis, dum Iudaicè viuis: ſed priorem eius arguit conuerſationem, vt non iam ex ſententia Pauli admonitio & conſilium, ſed ex Petri iudicio iam expreſſo videatur inferri. Nam ſi quidem dixiſſet, Male agis, dum legem obſeruas, reprehendiſſent Petri diſcipuli: iam vero cum audiunt,

Cur ſe argui voluerit Petrus.

A βουλόμενοι πλείονα λαβεῖν ἀφορμὴν καὶ ἐξουσίαν τῆς κατ' αὐτῶν σφοδρότητος, παρασκευάζουσιν ἑτέρους τῶν συστρατιωτῶν ἀποδῦσαι, λοιδορήσασθαι, μυρία ἕτερα αὐτοῖς διαθεῖναι δεινὰ ὁρώντων ἐκείνων, ἵνα τούτων γινομένων, μηκέτι παρ' ἑαυτῶν, μηδὲ οἴκοθεν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἑτέρων ἀνάγκης δοκῶσιν ἐκείνοις σφοδρότερον ἐπιτίθεσθαι, καὶ γίνεται ἡ ἑτέρων ὕβρις αὐτοῖς ἀπολογία πρὸς τοὺς ὑπευθύνους τοὺς ἑαυτῶν. τοῦτο καὶ ἐπὶ Παύλου, καὶ ἐπὶ Πέτρου γέγονεν. ὤφειλον γάρ τινα ἐλλείμματα οἱ Ἰουδαῖοι. ποῖα δὴ ταῦτα; τὸ παντελῶς ἀποστῆναι τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. B ἀπαιτῆσαι ταῦτα τὰ ἐλλείμματα σφοδρότερον ὁ Πέτρος ἐβούλετο, καὶ καθαρὰν εἰσπράξασθαι παρ' αὐτῶν τὴν πίστιν. βουλόμενος τοίνυν πλείονα λαβεῖν ἐξουσίαν καὶ ἀφορμὴν τῆς τοιαύτης εἰσπράξεως, παρασκευάζει τὸν Παῦλον ἐπιτιμῆσαι μεθ' ὑπερβολῆς, καὶ ἐπιπλῆξαι· ἵνα ἡ ἐπίπλαστος ἐπιτίμησις αὕτη δικαίας αὐτῷ παρρησίας κατ' ἐκείνων ἀφορμὴν παρέχῃ καὶ πρόφασιν. διὰ τοῦτο καὶ ἀρχόμενός φησι, κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀντέστην· καὶ ἐνταῦθα πάλιν, εἶπον τῷ Πέτρῳ ἔμπροσθεν C πάντων. εἰ μὲν γὰρ τὸν ἀπόστολον διορθώσασθαι ἐβούλετο, κατ' ἰδίαν ἂν τοῦτο ἐποίησεν· ἐπειδὴ δὲ οὐ τοῦτο ἦν ὃ σπουδαζόμενον (ᾔδει γὰρ τὴν γνώμην, μεθ' ἧς ἅπαντα ταῦτα ἐποίει) ἀλλ' ἐκείνους μέχρι πολλοῦ χωλεύοντας στηρίξαι ἐσπούδαζε, διὰ τοῦτο ἔμπροσθεν πάντων ποιεῖται τὴν ἐπιτίμησιν. ὁ δὲ Πέτρος ἀνέχεται, καὶ σιγᾷ, καὶ οὐκ ἀντιλέγει. ᾔδει γὰρ τὴν γνώμην, μεθ' ἧς ὁ Παῦλος ἐπετίμα· καὶ τὸ πᾶν ὁ Πέτρος κατώρθωσε σιγήσας. ἡ γὰρ τούτου σιγὴ, διδασκαλία τοῖς Ἰουδαίοις ἐγίνετο τοῦ μηκέτι τοῖς νοD μίμοις ἐνέχεσθαι. οὐ γὰρ ἂν ὁ διδάσκαλος ἐσίγησε, φησιν, εἰ μὴ συνῄδει δικαίως ἐπιτιμῶντι τῷ Παύλῳ. ἀλλ' εἰ δοκεῖ, καὶ αὐτῆς τῆς ἐπιτιμήσεως ἀκούσωμεν. Εἶπον τῷ Πέτρῳ πάντων ἔμπροσθεν φησιν. εἰ σὺ, Ἰουδαῖος ὑπάρχων, ἐθνικῶς ζῇς. σκόπει σύνεσιν· οὐκ εἶπεν αὐτῷ, ὅτι κακῶς ποιεῖς Ἰουδαϊκῶς ζῶν· ἀλλ' ἐλέγχει αὐτοῦ τὴν προτέραν ἀναστροφήν· ἵνα μὴ ἐκ τῆς Παύλου γνώμης ἡ παραίνεσις καὶ ἡ συμβουλὴ, ἀλλ' ἐκ τῆς Πέτρου κρίσεως τῆς ἤδη γεγενημένης εἰσενηνέχθαι δοκῇ. εἰ μὲν γὰρ εἶπε, κακῶς ποιεῖς τὸν νόμον τηρῶν, ἐπετίμησαν ἂν οἱ μαθηταὶ οἱ Πέτρου· νυνὶ δὲ ἀκούσαντες,

ὅτι οὐ τῆς Παύλου γνώμης ἡ παραίνεσις ἦν καὶ ἡ διόρθωσις αὕτη, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Πέτρος οὕτως ἔζη, καὶ ταῦτα εἶχεν ἐν τῇ ψυχῇ τὰ δόγματα, καὶ ἑκόντες καὶ ἄκοντες ἡσύχαζον. διὰ τοῦτο οὔτε Πέτρος εἰσηγεῖται τὴν γνώμην, ἀλλ' ἀνέχεται παρ' ἑτέρου, τοῦ Παύλου λέγω, διελέγχεσθαι, καὶ σιγᾷ ὥστε εὐπαράδεκτον γενέσθαι τὴν διδασκαλίαν. οὐκ ἐντεῦθεν δὲ μόνον τὴν σύνεσίν ἐστιν ἰδεῖν Παύλου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἑξῆς εἰρημένων. οὐ γὰρ εἶπεν, εἰ σὺ, Ἰουδαῖος ὑπάρχων, ἐθνικῶς ἔζης, καὶ οὐχ Ἰουδαϊκῶς, ἀλλ' ἔτι ζῇς· ὥστε καὶ νῦν τὴν αὐτὴν γνώμην ἔχεις. καὶ τὸ πολλῆς γέμον συνέσεως, τὸ ἐπαγόμενόν ἐστιν. εἰπὼν γὰρ, ἐθνικῶς ζῇς Ἰουδαῖος ὤν, οὐκ ἐπήγαγε· τί τοὺς Ἰουδαίους ἀναγκάζεις ἰουδαΐζειν, ἀλλὰ πῶς; τί τὰ ἔθνη, φησὶν, ἀναγκάζεις ἰουδαΐζειν; ἵνα τῷ δοκεῖν τῶν ἰδίων ἀντιποιεῖσθαι μαθητῶν, καὶ προσχήματι τῆς ὑπὲρ τῶν ἐθνῶν κηδεμονίας, πείσῃ τοὺς Ἰουδαίους ἀποστῆναι τῆς παλαιᾶς συνηθείας. ὅτι γὰρ πέπλασται τὰ ἐγκλήματα, ἐξ αὐτῶν τῶν εἰρημένων δῆλον. ἀνωτέρω γὰρ εἰπὼν, Συναπήχθησαν αὐτῷ καὶ οἱ λοιποὶ Ἰουδαῖοι, ἐνταῦθα λέγει· τί τὰ ἔθνη ἀναγκάζεις ἰουδαΐζειν; καίτοι μᾶλλον ἐχρῆν εἰπεῖν, τί τοὺς Ἰουδαίους ἀναγκάζεις Ἰουδαΐζειν. οἱ γὰρ συναπαχθέντες, οὐχ οἱ ἐξ ἐθνῶν ἦσαν, ἀλλ' Ἰουδαῖοι. ἀλλ' εἰ μὲν τοῦτο εἶπεν, ἔδοξεν ἂν ὁ λόγος τραχὺς εἶναι, καὶ οὐδὲν αὐτῷ προσήκων (τῶν γὰρ ἐθνῶν διδάσκαλος ἦν) νῦν δὲ ἐν προσχήματι κηδεμονίας τῶν ἰδίων μαθητῶν ἀνύποπτον καὶ ἐλευθέραν ποιεῖται τὴν ἐπιτίμησιν. καὶ ἵνα μάθητε, ὅτι οὐκ ἐπιτίμησις ἦν κατὰ Πέτρου τὰ λεγόμενα, ἀλλὰ παραίνεσις καὶ διδασκαλία τοῖς Ἰουδαίοις ἐν τάξει τῆς ἐπιτιμήσεως τῆς κατὰ Πέτρου, ἄκουσον τῶν ἑξῆς. Ἡμεῖς φύσει Ἰουδαῖοι, καὶ οὐκ ἐξ ἐθνῶν ἁμαρτωλοί. ταῦτα γὰρ λοιπὸν διδάσκοντός ἐστι, καὶ οὐκ ἔτι εἰς Πέτρον τὸ πᾶν περιίστησιν, ἀλλὰ κοινοῖ τὸν λόγον. Εἰ μὲν γὰρ ὡς διδάσκων ἐξ ἀρχῆς εἰσέβαλεν, οὐκ ἂν ἠνέσχοντο Ἰουδαῖοι· νῦν δὲ τὴν ἀρχὴν ἐξ ἐπιτιμήσεως λαβὼν, καὶ δόξας δικαίαν ποιεῖσθαι κατὰ τοῦ Πέτρου τὴν ἐπιτίμησιν, ὡς τοὺς ἐξ ἐθνῶν ἕλκοντος πρὸς τὴν τῶν νομίμων παρατήρησιν, ἐκβαίνει λοιπὸν ἀδεῶς εἰς παραίνεσιν καὶ συμβουλὴν, ὡς τῆς ἀκολουθίας ἐπὶ τοῦτο ἀγούσης αὐτόν. ἵνα γὰρ μή τις ἀκούσας,

A non eſſe ex mente Pauli admonitionem illam, vel correctionem, ſed ipſum Petrum ita viuere ſolitum, & hæc dogmata in animo habuiſſe, vellent nollent, quieſcere debuerunt. Propterea neque Petrus illam ſententiam introducit, verùm ab altero ſe coargui, hoc eſt à Paulo permittit, & ſilet, vt doctrina facilius poſſit admitti. Neque vero tantum inde Pauli prudētiam ſpectare licet, ſed ex iis etiam, quæ deinde ſunt dicta. Non enim dixit, Si tu, cum Iudæus ſis, Gentiliter viuebas, & non Iudaicè, ſed viuis: itaque nunc etiam eandem ſententiam ſequeris: quodque B multam ſapit prudentiam, mox adiicitur. Cum enim dixiſſet, Gētiliter viuis, cum Iudæus ſis, non adiunxit, cur Iudæos cogis Iudaizare? ſed quid? Cur Gentes, inquit, cogis Iudaizare? vt dum ſibi diſcipulos ſuos videtur vindicare, Iudæis ſuadeat, vt ab antiqua conſuetudine recedant. Nam ſimulatam eſſe reprehenſionem, ex iis ipſis quæ dicta ſunt, liquet. Cum enim paulo ante dixiſſet, Abducebantur cum eo cæteri Iudæi, hoc loco ait, Cur Gentes cogis Iudaizare? Atqui dicendum erat, Cur Iudæos cogis Iudaiza- C re? Qui enim ſimul abducti fuerant, non ex Gentibus erant, ſed Iudæi. Veruntamen ſi hoc dixiſſet, paulo aſperior viſa eſſet oratio, nec vllo modo ei conueniens (quippe qui Gentium doctor eſſet) iam vero per ſpeciem defenſionis & curæ ſuorum diſcipulorum, immunem ac liberam obiurgationem ſuam reddit. Atque vt intelligatis orationem illam non iam reprehenſionem Petri fuiſſe, ſed admonitionem, ac doctrinā Iudæis per ſpeciem reprehenſionis Petri adhibitam, audi D quæ ſequuntur. Nos natura Iudæi, & non ex Gentibus peccatores. Hæc enim iam ſunt verba docentis, neque ad Petrum cuncta referuntur, ſed orationem reddit communem. Si enim tanquam docens ab initio hæc introduxiſſet, non tuliſſent Iudæi. Iam vero quū initio à reprehenſione ducto, & quod videatur merito Petrū reprehendere, vt qui conuerſos ex Gentibus ad Legis rituum obſeruationem allicere videretur, tranſit deinde confidenter ad admonitionem & conſilium, quaſi ab ipſa ſerie tractuq; ſermonis eò delatus fuiſſet. Ne enim quiſpiā forte cū audiſſet,

Simulatā fuiſſe reprehēſionē oſtendit.

Gentes cogis Iudaizare, ſolis illis pu-
taret Iudaizare non eſſe permiſſum, ſed Iudæis licere., orationem redigit ad ipſos doctores. Quid ego de gentibus, inquit, aut reliquis Iudæis loquor? immo etiam doctores, nos Apoſtoli. Neque hoc ſolum cauſſæ firmamentum affert, ſed etiam quod nos ex poſteris Iudæi penitus à lege diſceſſerimus. Quæ nobis igitur dari venia poterit, ſi cæteros ad hoc pertrahamus? vides vt Iudæos occultè carpat, & doctrinam perfectam conſtituat? Cum enim dixiſſet, Nos natura Iudæi, & non ex Gentibus peccatores: & cauſſam affert rationis conſentaneum ob quam à Iudaiſmo deſciuerant: Scientes, quod non iuſtificatur homo ex operibus Legis, niſi per fidem Ieſu Chriſti, & non ex operibus Legis: nos quoque in Chriſtum Ieſum credidimus, vt iuſtificemur ex fide Chriſti, & non ex operibus Legis, eo quod non iuſtificetur homo ex operibus Legis, niſi per fidem Ieſu Chriſti. Vides vt frequenter infirmitatis legis faciat mentionem. & iuſtitiæ quæ eſt ex fide. Et crebro inculcat ea nomina, quod non eſt reprehendentis, ſed docentis & conſulentis. Verum, vt dicebam, ſi quidem vt in Iudæos inueheretur hæc diceret, actum eſſet, ac res eſſet planè deplorata, quod illi huius doctrinam minimè ferrent: quoniam autem ad Petrum orationem conuertit, illi clam vtilitatem percipiebant, dum reprehenderetur, ac taceret Petrus, eiuſque ſententia omnis detegeretur non ab ipſo, ſed à coapoſtolo, & prior eius conuerſatio in medium proferretur. Deinde vero ne apud ſe dicerent. Itaque licet Petrus & Paulus perperam egerint, iuſtas & indubitatas affert cauſſas, ob quas Iudaicis ritibus adhærendum non eſt. Eæ vero ſunt, quod iuſtificare lex minimè poſſit, ſed fides tantum. Atque hic quidem leni ac moderata vtitur oratione, progreſſus autem paulullum vehementiorem adhibet & acriorem. Quodſi quærentes iuſtificari in Chriſto inuenti ſumus & ipſi peccatores, num Chriſtus peccati miniſter eſt? Quod autem dicit talem ſententiam habet: Fides iuſtificat, & à ritibus Iudaicis iubet diſcedere, vt qui iam ceſſarint:

Infirmitatē legis inculcat Apoſt.

A ὅτι τὰ ἔθνη ἀναγκάζεις ἰουδαΐζειν, νομίσῃ ὅτι μόνοις ἐκείνοις οὐκ ἔξεστιν ἰουδαΐζειν, τοῖς δὲ Ἰουδαίοις ἐφεῖται, εἰς αὐτοὺς τοὺς διδασκάλους τὸν λόγον περιΐστησι. τί λέγω, φησὶ, περὶ ἐθνῶν, ἢ τῶν λοιπῶν Ἰουδαίων; ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς οἱ διδάσκαλοι, ἡμεῖς οἱ ἀπόστολοι. καὶ οὐ τοῦτο λέγει μόνον τὸ δικαίωμα, ὅτι οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ ἀπόστολοι, ἀλλ' ὅτι καὶ οἱ ἐκ προγόνων Ἰουδαῖοι καθάπαξ ἀπέστημεν τοῦ νόμου. ποίαν οὖν ἕξομεν ἀπολογίαν, ἑτέρους εἰς τοῦτο ἕλκοντες; ὁρᾷς πῶς λανθανόντως τῶν Ἰουδαίων καθάπτεται, καὶ τὴν διδασκαλίαν συντίθησιν ἀπηρτισμένην; εἰπὼν γὰρ,
B ἡμεῖς φύσει Ἰουδαῖοι, καὶ οὐκ ἐξ ἐθνῶν ἁμαρτωλοί· καὶ αἰτίας τίθησιν εὐλόγους, δι' ἣν ἀπέστημεν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ· Εἰδότες ὅτι οὐ δικαιοῦται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου, εἰ μὴ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ· καὶ ἡμεῖς εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν ἐπιστεύσαμεν, ἵνα δικαιωθῶμεν ἐκ πίστεως Χριστοῦ, καὶ οὐκ ἐξ ἔργων νόμου· διότι οὐ δικαιοῦται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου, εἰ μὴ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ. ὁρᾷς πῶς συνεχῶς καὶ τῆς ἀσθενείας τοῦ νόμου μνημονεύει, καὶ τῆς κατὰ τὴν πίστιν δικαιοσύνης; καὶ πυκνῶς στρέφει τὰ ὀνόματα, ὅπερ
C οὐκ ἔστιν ἐπιτιμῶντος, ἀλλὰ διδάσκοντος, καὶ συμβουλεύοντος. ἀλλ', ὅπερ ἔφην, εἰ μὲν πρὸς Ἰουδαίους ἀποτεινόμενος ταῦτα ἔλεγε, τὸ πᾶν ἂν διεῤῥύη καὶ ἀπώλετο, οὐκ ἀνεχομένων ἐκείνων τῆς τοιαύτης διδασκαλίας. ἐπειδὴ δὲ πρὸς Πέτρον τὸν λόγον ἐπέστρεψε, λανθανόντως ἐκεῖνοι τὴν ὠφέλειαν ἐκαρποῦντο, ἐπιτιμωμένου καὶ σιγῶντος τοῦ Πέτρου, καὶ τῆς γνώμης αὐτοῦ πάσης ἐκκαλυπτομένης, οὐχὶ παρ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ παρὰ τοῦ συναποστόλου, καὶ τῆς ἀναστροφῆς τῆς προτέρας εἰς μέσον ἀγομένης. Εἶτα, ἵνα μὴ
D λέγωσι παρ' ἑαυτοῖς, τί οὖν εἰ καὶ Πέτρος καὶ Παῦλος κακῶς ἐποίησαν, αἰτίας δικαίας καὶ ἀναμφισβητήτους τίθησι, δι' ἃς οὐ δεῖ τῶν Ἰουδαϊκῶν ἐθῶν ἔχεσθαι. αὗται δέ εἰσι, τὸ μὴ δύνασθαι τὸν νόμον δικαιοῦν, ἀλλὰ τὴν πίστιν μόνον. καὶ ἐνταῦθα μὲν ἠπιωτέρῳ κέχρηται τῷ λόγῳ· προϊὼν δὲ καταφορικώτερον ποιεῖ καὶ σφοδρότερον. Εἰ δὲ ζητοῦντες δικαιωθῆναι ἐν Χριστῷ, εὑρέθημεν καὶ αὐτοὶ ἁμαρτωλοὶ, ἆρα Χριστὸς ἁμαρτίας διάκονος, ὁ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν. ἡ πίστις δικαιοῖ, καὶ κελεύει ἀποστῆναι τῶν Ἰουδαϊκῶν ἐθῶν, ὡς πεπαυμένων λοιπόν·

εἰ δὲ ἔτι κρατεῖ ὁ νόμος καὶ κύριός ἐστι, καὶ ὁ ἀφεὶς αὐτὸν παραβάσεως κρίνεται, εὑρεθήσεται ὁ Χριστὸς, ὁ κελεύσας ἡμῖν αὐτὸν ἀφιέναι, τῆς παραβάσεως ἡμῖν αἴτιος γεγενημένος, καὶ οὐ μόνον οὐκ ἀπαλλάξας ἡμᾶς ἁμαρτίας, ἀλλὰ καὶ ἐμβαλὼν εἰς ἁμαρτίαν. εἰ γὰρ διὰ τὴν πίστιν τὸν νόμον ἀφήκαμεν, τὸ δὲ ἀφιέναι τὸν νόμον ἁμαρτία ἐστὶν, ἡ πίστις, δι' ἣν τὸν νόμον ἀφήκαμεν, αὕτη τῆς ἁμαρτίας ὑμῖν αἰτία ἐγένετο. καὶ ἐπειδὴ λοιπὸν εἰς ἄτοπον τὸν λόγον περιέστησεν, οὐκέτι ἐδεήθη κατασκευῆς τινος πρὸς ἀνατροπὴν, ἀλλὰ τῷ μὴ γένοιτο ἠρκέσθη, ὡς αὐτόθεν τῆς ἀτοπίας ὡμολογημένης (εἰ γὰρ, φησὶν, ἃ κατέλυσα, ταῦτα πάλιν οἰκοδομῶ, παραβάτην ἐμαυτὸν συνίστημι) εἰς τὸ ἐναντίον περιέστησε τὸν λόγον, καὶ ἔδειξεν, ὅτι οὐ τὸ παραβῆναι νόμον, ἀλλὰ τὸ μὴ ἀφεῖναι νόμον, τοῦτο ποιεῖ παραβάτην, καὶ ἐν τάξει τοῦ οἰκείου προσώπου πάλιν τὸν Πέτρον αἰνίττεται. τί γὰρ κατέλυσεν ὁ Πέτρος τὴν τῶν βρωμάτων παρατήρησιν ἐθνικῶς ζῆν προῃρημένος; πάλιν οὖν πρὸς Ἰουδαίους ἐπανελθὼν, κἀκείνοις συζῶν, εὑρεθήσεται, ἃ κατέλυσεν, οἰκοδομῶν. ὁρᾷς πῶς πανταχοῦ τῆς κρίσεως ἔχεται τοῦ Πέτρου, καὶ τὴν προτέραν αὐτοῦ ἐκκαλύπτει ἀναστροφήν· ἵνα μὴ παρὰ τῆς τοῦ Παύλου γλώττης, ἀλλὰ παρὰ τῆς τοῦ Πέτρου γνώμης, ἣν διὰ τῶν πραγμάτων ἐπεδείξατο, δοκῶσιν οἱ Ἰουδαῖοι τὴν παραίνεσιν δέχεσθαι; διὰ ταῦτά φησι, φοβούμενος τοὺς ἐκ περιτομῆς, καὶ ὅτι κατεγνωσμένος ἦν, καὶ ὅτι οὐκ ὀρθοποδεῖ πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ εὐαγγελίου, οὐχ οὕτως δὲ ἔχων· μὴ γένοιτο (διὰ γὰρ πολλῶν τοῦτο ἀπεδείξαμεν) ἀλλ' ὥσπερ τότε ἐπετίμα Παῦλος, καὶ ταῦτα ἀκούων ὁ Πέτρος ἐσίγα, ὥστε μὴ ἀνατρέψαι τὴν οἰκονομίαν Παύλου, καὶ κατεδέχετο, ὡς οὐκ ὀρθῶς πεποιηκὼς, δέχεσθαι τὴν ἐπίπληξιν, ἵνα ἀπολογία αὐτῷ γένηται τοῦτο πρὸς τοὺς μαθητάς· οὕτω δὴ καὶ αὐτὸς νῦν μετὰ τῆς αὐτῆς γνώμης, μεθ' ἧς ἐπετίμησε Πέτρῳ, γράφει ταῦτα, ἅπερ ἔγραψε Γαλάταις. εἰ γὰρ τότε τὸ ἐπιτιμηθῆναι Πέτρον, καὶ σιγῆσαι, χρήσιμον ἦν τοῖς Ἰουδαίοις, πολλῷ μᾶλλον ἂν καὶ νῦν τὸ ταῦτα περὶ αὐτοῦ λεχθῆναι χρήσιμον ἦν τῶν Γαλατῶν τοῖς διεφθαρμένοις. ὥσπερ γὰρ οἱ τότε ἐν Ἀντιοχείᾳ διατρίβοντες, ὁρῶντες Πέτρον ἐπιτιμώμενον μετὰ ὑπερβολῆς, καὶ σιγῶντα, διωρθοῦντο τῇ κατὰ τοῦ διδασκάλου

A quod ſi adhuc lex imperat atque dominatur, & qui eam deſeruerit, præuaricationis eſt reus, Chriſtus, qui nobis, vt illã deſereremus, imperauit, nobis præuaricationis auctor fuiſſe reperietur; neque ſolum peccato non liberaſſe, ſed & in peccatum impuliſſe. ſi enim ob fidem legem deſeruimus, porro à lege diſceſſiſſe peccatum eſt, fides ob quam legem deſeruimus, ipſa nobis facta eſt cauſſa peccati. Quando autem ad abſurdum iam ſermonem redegit, neque vlla demonſtratione indiguit ad refutandum, ſed contentus fuit dicere, Abſit, quod abſurditas in
B confeſſo eſſet, (*Si enim, inquit, quæ deſtruxi, iterum hæc ædifico, præuaricatorem me conſtituo*) in contrarium conuertit orationem, & oſtendit, non tranſgredi legem, ſed legem non deſerere, hoc præuaricatorem reddere, & per ſpeciem propriæ perſonæ rurſus Petrum deſignat. In quo enim Petrus ciborum obſeruationem violauit, qui Gentiliter ſtatuerat viuere? Cum igitur ad Iudæos iterum redierit, & cum illis viuat, reperietur ædificare quæ deſtruxerat. Vides quo pa-
C cto vbique in condemnatione Petri hæreat, & priorem ipſius conuerſationem manifeſtet: vt non à lingua Pauli, ſed à mente Petri, quàm rebus ipſis oſtenderat, Iudæi admonitionem accipere videantur? Propterea dicit: Timens eos qui ex circunciſione erant, & quia reprehenſus erat; & quod non recte ambularet ad veritatem euangelij. Non quod ita ſe haberet: abſit (hoc enim pluribus demonſtrauimus) ſed quemadmodum tum temporis reprehendebat Paulus, & hæc audiens Petrus tacebat, ne
D Pauli diſpenſationem euerteret, & contentus erat quaſi non rectè ageret, obiurgationem admittere, vt illud ſibi apud diſcipulos excuſationi eſſet: ita nimirum nunc iſte eodem conſilio quo Petrum arguebat, hæc ſcribit, quæ tum ſcribebat ad Galatas. Nam ſi tum obiurgari Petrum, & tacere, vtile Iudæis erat, multo magis nunc etiam iſta de ipſo prædicari, vtile iis erat ex Galatis, qui fuerant deprauati. Vt enim qui tum Antiochiæ degebant, cum acriter reprehenſum cernerent Petrum, & tacentem, magiſtri accuſatione cor-

rigebantur, ac ſilentio: ſic & nunc Galatæ, qui eodem morbo Iudaicæ obſeruationis laborant, & dum Paulum audiunt hæc de ipſo dicentem, vtpote quia reprehenſus erat, & non recte ambulabat ad veritatem euangelij, cumque propter hæc obiurgatus ſiluiſſet, maximam inde percipiebant doctrinam, vt non amplius Iudaicis ritibus adhærerent. Idcirco etiam Paulus, & tunc increpauit, & nunc illius temporis obiurgationis mentionem facit, neque minus idcirco Petrum laudari conuenit, quod omnibus iis, quæ dicta ſunt, aſſenſum præbuerit. Ille enim fuit, qui omnia præſtitit, qui accuſari ſe paſſus eſt, & conticuit. Hic diſpenſationis eſt fructus. Ita nos vtrumque Apoſtolorũ crimine liberauimus, vtrique vero laudes debentur innumeræ, quod ad aliorum ſalutem omnia audire ſtuduerint ſimul, ac dicere. Nos autem deinceps Petri & Pauli Deum rogemus, vt qui mutuis illos concordiæ vinculis inter ſe deuinxit, nos quoque mutuò vehemẽtiori caritate conſtringat: quo tandem mutuam inter nos ſecundum Deum concordiam fouentes, ſanctorum illorum conſpectu dignemur, & in æternis eorum poſſimus tabernaculis inueniri, gratia & benignitate domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem, & cum quo Patri & Spiritui ſancto gloria, imperium, honor, & adoratio, nunc & ſemper, & in ſecula ſeculorum. Amen.

S. IOANNIS CHRYSOSTOMI aduerſus Iudæos & Gentiles demõſtratio, quòd Chriſtus ſit Deus, ex iis, quæ multis in locis de eo dicta ſunt apud prophetas.

Incerto interprete.

QVoniam librorum magnitudo faſtidium parit mortalium pleriſque, qui vel per ſe ignaui ſunt, vel immodicis huius vitæ curis implicantur, vel hebetudine & inſcitia præpediuntur: ideo operæ precium viſum, reſecare multiloquij moleſtiã, & in arctum redigere varios prolixóſq; patrum ſermones, vt ad inſtituti operis lectionem etiam plurimum deſides allecti, magnam promptitudinem & alacritatem præ ſe ferant. Atque ea

A κατηγορεῖν, καὶ τῇ σιγῇ· οὕτω καὶ νῦν Γαλάται περὶ τὰ Ἰουδαϊκὰ νοσοῦντες, καὶ τοῦ Παύλου ταῦτα περὶ αὐτοῦ λέγοντος ἀκούοντες, ὅτι κατεγνωσμένος ἦν, καὶ οὐκ ὀρθοποδῆσε πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ εὐαγγελίου, καὶ ὅτι ἐπιτιμηθεὶς ἐπὶ τούτοις ἐσίγησε, μεγίστην ἀπὸ τῆς κατηγορίας ταύτης διδασκαλίαν ἐλάμβανον, εἰς τὸ μηκέτι προσέχειν τοῖς Ἰουδαϊκοῖς ἔθεσι. διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος καὶ τότε ἐπετίμησε, καὶ νῦν μέμνηται τῆς τότε γενομένης ἐπιπλήξεως. καὶ τούτου οὐκ ἔλαττον τὸν Πέτρον διὰ τοῦτο θαυμάσαι χρή, καταδεξάμενον ἅπαντα τὰ εἰρημένα. ὁ γὰρ τὸ πᾶν B κατορθωκὼς οὗτός ἐστιν, ὁ ἀναδεξάμενος κατηγορηθῆναι, καὶ σιγήσας. τοῦτο τῆς οἰκονομίας τὸ κέρδος. οὕτως ἡμῖν ἑκάτερος τῶν ἀποστόλων ἐγκλημάτων μὲν ἀπήλλακται. μυρίων δὲ ἐστὶν ἐγκωμίων ἄξιος, πρὸς τὴν τῶν λοιπῶν σωτηρίαν ἅπαντα καὶ ἀκούειν καὶ λέγειν σπουδάζων. ἡμεῖς δὲ λοιπὸν τὸν Παύλου καὶ Πέτρου θεὸν παρακαλέσωμεν, τὸν ἐκείνους ἀλλήλοις συνδήσαντα τοῖς τῆς ὁμονοίας δεσμοῖς, καὶ ἡμᾶς εἰς τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην ἐπισφίγξαι σφοδρότερον· ἵνα τὴν κατὰ θεὸν ὁμόνοιαν πρὸς ἀλλήλους ἔχοντες, C δυνηθῶμεν καταξιωθῆναι τοὺς ἁγίους ἐκείνους ἰδεῖν, καὶ παρὰ ταῖς αἰωνίοις αὐτῶν εὑρεθῆναι σκηναῖς, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι δόξα, κράτος, τιμή, καὶ προσκύνησις, νῦν καὶ ἀεί, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ ΠΡΟΣ ΤΕ Ἰουδαίους καὶ Ἕλληνας ἀπόδειξις ὅτι ἐστὶ θεὸς ὁ Χριστός, ἐκ τῶν παρὰ τοῖς προφήταις πολλαχοῦ περὶ αὐτοῦ εἰρημένων.

D Ἐπειδὴ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, οἱ μὲν οἴκοθεν ὄντες ῥᾴθυμοι, οἱ δὲ τοῖς βιωτικοῖς ἑαυτοὺς μετὰ πολλῆς ἐκδεδωκότες τῆς σπουδῆς, ἕτεροι δὲ καὶ ὑπὸ ἀμαθείας πολλῆς κατεχόμενοι, οὐκ ἂν ῥᾳδίως μακρῶν ἀνάσχοιντο λόγων, ἀναγκαῖον εἶναι ἐνόμισα τὸν ἐκ τῆς μακρηγορίας ὑποτεμέσθαι πόνον· ὥστε καὶ τὴν ἐκείνων ἀνελεῖν τῇ βραχυλογίᾳ τὴν ῥᾳθυμίαν, καὶ τοὺς σφόδρα αὐτῶν ἀναπεπτωκότας πρὸς τὴν ἀνάγνωσιν, πεῖσαι τὴν προκειμένην ἡμῖν πραγματείαν μετὰ πολλῆς ἀκροάσασθαι τῆς προθυμίας. διὸ

πι οὔτε οὐδὲ καλλωπίζων ῥήμασί τε καὶ ὀνόμασι τῆς ἑρμηνείας, ἀλλ' αὐτὰ θήσεις τὰ ὀνόματα οὕτως, ὡς καὶ οἰκέτῃ καὶ θεραπαινίδι, καὶ χήρᾳ γυναικί, καὶ καπήλῳ, καὶ ναύτῃ, καὶ γηπόνῳ ῥᾳδίαν εἶναι καὶ εὔληπτα, πανταχοῦ πειρασόμεθα συστεῖλαι τὸ μῆκος, ὡς ἂν ἐξαρκῇ, καὶ δι' ὀλίγων τὴν διδασκαλίαν ποιήσασθαι, ἐκατέροις τούτοις τῶν ὑπτίων ἀκροατῶν διεγείρων τὴν ὄρεξιν, εἰς τὸ ῥᾳδίως καὶ χωρὶς καμάτου πρὸς τὰ ἐγχειρήματα ἐπελθεῖν, καὶ κατασχόντας ἐπὶ μνήμης ταῦτα κερδᾶναι. ποιησόμεθα δὲ τὸν ἀγῶνα πρὸς Ἕλληνας πρότερον. εἰ γὰρ δὴ λέγοι ὁ Ἕλλην, πόθεν δῆλον ὅτι θεός ἐστιν ὁ Χριστός; (τοῦτο γὰρ δεῖ προϋποθέσθαι πρότερον, ὡς τὰ ἄλλα πάντα τούτῳ ἑπόμενα) οὐκ ἀπ' οὐρανοῦ ποιησόμεθα τὴν ἀπόδειξιν, οὐδ' ἀπ' ἄλλων τοιούτων. ἐὰν γὰρ εἴπω πρὸς αὐτὸν, ὅτι οὐρανὸν ἔκτισεν, ὅτι γῆν, ὅτι θάλασσαν, οὐκ ἀνέξεται. ἂν εἴπω, ὅτι νεκροὺς ἤγειρε, τυφλοὺς ἐθεράπευσε, δαίμονας ἤλασεν, οὐδὲ τοῦτο καταδέξεται. ἂν εἴπω, ὅτι βασιλείαν ἐπηγγείλατο καὶ τὰ ἀπόρρητα ἀγαθὰ, ἂν περὶ ἀναστάσεως διαλεχθῶ, οὐ μόνον οὐκ ἀνέξεται, ἀλλὰ καὶ γελάσεται. πόθεν οὖν αὐτὸν ἐνάξομεν, καὶ μάλιστα ἐὰν ἰδιώτης ᾖ; πόθεν ἄλλοθεν, ἀλλ' ἢ ἀπὸ τῶν παρ' ἐμοῦ καὶ αὐτοῦ κοινῶς καὶ ἀναντιρρήτως ὁμολογουμένων, καὶ περὶ ὧν ἀμφιβόλως οὐκ ἔχει; ὅτι μὲν γὰρ οὐρανὸν ἐποίησε, καὶ τὰ ἄλλα, ἅπερ εἶπον, ἐὰν ὑποθῶμεν, οὐκ ἂν ἀνάσχοιτο πεισθῆναι ῥᾳδίως. τίνα οὖν ἐστιν ἃ καὶ ἐκεῖνος ὁμολογεῖ αὐτὸν πεποιηκέναι, καὶ οὐδαμῶς ἂν ἀντείποι; ὅτι τὸ Χριστιανῶν γένος αὐτὸς ἐφύτευσεν. οὐ γὰρ δὴ καὶ πρὸς τοῦτο ἀντερεῖ, ὅτι τὰς πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἐκκλησίας αὐτὸς ἐπήξατο. ἀπὸ τούτων παρεξόμεθα τῆς δυνάμεως αὐτοῦ τὴν ἀπόδειξιν, καὶ δείξομεν αὐτὸν ὄντα θεὸν, καὶ ἐροῦμεν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἀνθρώπου ψιλοῦ τοσαύτην ἐν βραχεῖ καιρῷ περιελθεῖν οἰκουμένην, καὶ γῆν, καὶ θάλατταν, καὶ ἐπὶ τοσούτοις καλέσαι πράγμασιν οὕτω, καὶ ταῦτα ὑπὸ ἀτόπου συνηθείας προκατειλημμένους ἀνθρώπους, μᾶλλον δὲ ὑπὸ τοσαύτης κακίας κατεχομένους· καὶ ὅμως ἴσχυσε τούτων πάντων τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἐλευθερῶσαι, οὐχὶ Ῥωμαίους μόνον, ἀλλὰ καὶ Πέρσας καὶ ἁπλῶς τὸ τῶν βαρβάρων γένος. καὶ ταῦτα κατώρθωσεν οὐχ ὅπλοις χρώμενος, οὐ χρήματα δαπανῶν, οὐ στρατόπεδα κινῶν, οὐ πολέμους ἀναρριπίζων. ἀλλὰ δι' ἕνδεκα ἀνθρώπων τὴν ἀρχὴν, ἀσήμων, εὐτελῶν, ἀμαθῶν,

A de cauſſa, orationem hanc nullis verborum nominúmve fucis & lenociniis illuſtrabo: ſed huiuſmodi nominibus vtar, quæ & famulo, & ancillæ, & viduæ, & inſtitori, & nautæ, & agricolæ comprehenſibilia, captúque facilia ſint: & omnino periclitabor, vt quantum fieri poteſt, omiſſa prolixitate, dum paucis rem doceo, appetitus & ſtudia excitem ſupinorum, oſcitantiúmque auditorum, quò & ad hæc noſtra facilè & abſque labore ingrediantur, & quæ apprehendunt, fideliter memoria retineant. Primùm autem cum Gentilibus nobis certamen B ineundum. Dicet enim vtique Gentilis: Vnde manifeſtum quod Chriſtus eſt Deus? Ante omnia igitur hoc præſtruere oportet, & ſponte ſequentur alia omnia. At non à cœlo petenda demonſtratio, neque ab aliis id genus. Nam ſi ad Gentilem dixero, creauit cœlum, vel terram, vel mare, non me feret: Incredulus enim eſt. Si dixero, Mortuum excitauit, cæcos curauit, dæmones fugauit: neque hoc accipiet. Denique ſi dixero, quòd regnum & ineffabilia bona promiſerit, hoc non ſolùm non C credet, ſed & ridebit. Vnde igitur illum, maximè ſi idiota eſt, inſtituemus? Non aliunde quàm ab his quæ inter nos & illum confeſſa ſunt, & quæ in dubium reuocare nequit. Nam quod cœlum fecit, & alia quæ dicebam, non ſuſtinebit vt ſibi nunc ſuadeantur. Quæ igitur ſunt, quæ & ille feciſſe Chriſtum confitetur, & non contradicit? Quòd Chriſtianorum genus plantauit Chriſtus. Neutiquam enim contradicet, quòd omnes vndiquaque eccleſias orbis Chriſtus fundarit. Hinc faciemus demonſtra- D tionem virtutis Chriſti, & oſtendemus ipſum Deum: Etenim non eſt puri hominis, in tantis rebus orbem terra marique tam breui tempore comprehendere, & tam abſurdis moribus præuentum, tantiſque malis irretitum liberare humanum genus: & non Romanos tantum, ſed & Perſas, & omne (vt ſic dicam) barbarorum genus. Inſuper quòd hæc confecit nullis vſus armis, nullos faciens ſumptus, nullos mouens exercitus, nulla prælia committens, ſed per vndecim viros principio, ignobiles, viles, rudes,

Cum Gentilibus prima velitatio.

idiotas, pauperes, nudos, inermes, calceamentis carentes, vna tunica tectos. Quid dico confecit? perſuadere potuit tot hominum tribubus, vt non de præſentibus tantum, ſed de futuris etiam philoſopharentur, & ſubuertit leges patrias, aboleuit conſuetudines inueteratas, euellit ſtirpes tanto tempore radicatas, & pro illis ſuas alias plantauit. Abduxit ab his, in quæ propenſi eramus, & in ardua & difficilia induxit, cúmque hæc faceret, infeſtabatur ab omnibus, & crucem ipſe, genus mortis ignominioſiſſimum ſuſtinuit. Nihil hic contradicent, quod crucifixus eſt à Iudæis, quòd innumera ab illis paſſus, quòd quotidie prædicatio increſcit & floret: non hic ſolùm, ſed & apud Perſas, etiamnum dum ab illis oppugnatur. Etenim & inde multa ſunt martyrum examina, & qui ibi lupis ferociores erant, accepta prædicatione ouibus manſuetiores euaſere, núncque de immortalitate, & reſurrectione, & ineffabilibus bonis diſſerunt. Neque in ciuitates ſolas, ſed in ſolitudinem vſque peruaſerunt hæc præclara facinora, & in pagos, & in regiones, & in inſulas, & in portus, ac nauium ſtationes. Nec priuati, & principes tantùm, ſed & ipſi reges qui diademata ferunt, inſigni fide crucifixo ſe ſubmittunt. Ad hæc, non temere contigerunt iſta omnia, ſed multò antea prædicta ſunt: atque adeò, vt ne ſermo ſuſpectus ſit, libros habemus à Iudæis, qui illum crucifixerunt, & ipſorum teſtimoniis, & ex libris quos illi cuſtodiunt, noſtra probamus, è quibus etiam nunc nonnulla proferemus. Primò omnium quòd deus exiſtens, homo futurus erat, dicit Hieremias: Hic deus noſter, non conferetur alius ad illum, inuenit omnem viam ſcientiæ, & dedit ipſam Iacob puero ſuo, & Iſraël dilecto ſuo. Poſt hæc in terra viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt. Vides quomodo omnia paucis verbis declarauit, nempe quod deus exiſtens, homo factus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt, & quod etiam veterem legem ipſe condidit? Inuenit enim, inquit, omnem viam ſcientiæ,

Apud Perſas martyres.

Chap.11.

Bar.3.23.

Chriſtum hominem futurum prædictũ eſt.

A ἰδιώτας, πένητας, γυμνοὺς, ἀόπλους, ἀνυποδέτους, μονοχίτωνας. τί λέγω, κατορθῶσαι; πεῖσαι ἠδυνήθη τοσαῦτα φῦλα ἀνθρώπων, οὐ περὶ τῶν παρόντων μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν μελλόντων φιλοσοφεῖν, καὶ νόμους πατρίους ἀναπαῦσαι, καὶ παλαιὰ ἔθη τοσοῦτον κεκρατηκότα χρόνον ἐκ ῥιζῶν ἀνελεῖν, καὶ ἕτερα ἀντιφυτεῦσαι, καὶ τῶν συνήθων ἀπαγαγόντα εἰς τὰ δύσκολα ἐμβαλεῖν τὰ αὐτοῦ· καὶ ταῦτα ποιῆσαι πολεμούμενον παρὰ πάντων, καὶ σταυρὸν ὑπομεμενηκέναι χλευαζόμενον, καὶ θάνατον ἐπονείδιστον. οὐ γὰρ δὴ καὶ πρὸς ταῦτα ἀντεροῦσιν, ὅτι οὐκ B ἐσταυρώθη ὑπὸ Ἰουδαίων, καὶ τὰ μυρία ἔπαθε παρ' αὐτῶν, καὶ ὅτι καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐπιδίδωσι τὸ κήρυγμα. καὶ τὸ παράδοξον, οὐκ ἐνταῦθα μόνον, ἀλλὰ καὶ παρὰ Πέρσαις αὔξει, ἔτι καὶ νῦν παρ' αὐτοῖς πολεμούμενον. καὶ γὰρ παρ' ἐκείνοις ἄρτι μαρτύρων δῆμοι πολλοί· καὶ ὅμως οἱ καὶ λύκων αὐτῶν ἀγριώτεροι, δεξάμενοι τὸ κήρυγμα, προβάτων ἡμερώτεροι γεγόνασι, καὶ περὶ ἀθανασίας, καὶ περὶ ἀναστάσεως φιλοσοφοῦσι, καὶ τῶν ἀπορρήτων ἀγαθῶν. οὐκ ἐν ταῖς πόλεσι δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἔρημον ταῦτα ἐξήλασε τὰ C κατορθώματα, καὶ εἰς κώμας, καὶ εἰς χώρας, καὶ εἰς νήσους, καὶ ὅρμους, καὶ ἐπίνεια· καὶ οὐκ ἰδιῶται, οὐδὲ ἄρχοντες ἁπλῶς, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ τὰ διαδήματα περικείμενοι, μετὰ πολλῆς εἰσιν ὑποτεταγμένοι τῆς πίστεως τῷ σταυρωθέντι. καὶ ὅτι ταῦτα πάντα οὐχ ἁπλῶς γέγονεν, ἀλλὰ μετὰ προρρήσεως πρὸ πολλοῦ γεγενημένης χρόνου, ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀποδεῖξαι πειρασόμεθα· μᾶλλον δὲ ὥστε ἡμῶν μηδὲ ὕποπτον γενέσθαι τὸν λόγον, ἀναγκάσομεν τὰ βιβλία τῶν σταυρωσάντων αὐτὸν Ἰουδαίων εἰς μέσον προθεῖναι, καὶ τὰς περὶ αὐτοῦ D μαρτυρίας ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς φυλαττομένων γραφῶν ἔτι καὶ νῦν ὑπὸ ὄψιν τῶν ἀπιστούντων διεξελθεῖν. ὅτι τοίνυν ὁ θεὸς ἄνθρωπος ἔσται, θεὸς ὤν, πρῶτος Ἱερεμίας λέγει· Οὗτος ὁ θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακὼβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ. μετὰ ταῦτα, ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. εἶδες πῶς ἅπαντα ἐν βραχέσι ῥήμασι παρεδήλωσε, καὶ ὅτι θεὸς ὢν ἄνθρωπος ἐγένετο, καὶ ἀνθρώποις συνανεστράφη, καὶ ὅτι καὶ τὴν παλαιὰν αὐτὸς ἐνομοθέτησεν; Ἐξεῦρε γάρ, φησι, πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης,

καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακὼβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ. δείκνυσι γὰρ ἐνταῦθα, ὅτι καὶ πρὸ τῆς παρουσίας τῆς ἐνσάρκου πάντα αὐτὸς ᾠκονόμει, καὶ πάντα αὐτὸς ἐποίει, νομοθετῶν, προνοῶν, κηδόμενος, εὐεργετῶν. ἕτερος πάλιν προφήτης, ὅτι οὐκ ἄνθρωπος μόνον ἔσται, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀπὸ παρθένου τεχθήσεται. ἄκουσον πῶς φησιν· Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἕξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ· τοῦτο δέ ἐστι μεθερμηνευόμενον, μεθ' ἡμῶν ὁ θεός. εἶτα δεικνὺς, ὅτι οὐ φαντασία τὸ φαινόμενον ἦν, ἀλλ' ἀληθῶς ἄνθρωπος, ἐπήγαγε λέγων· Διότι πρὶν ἢ γνῶναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα ἀγαθὸν ἢ κακόν, ἀπειθεῖ πονηρίᾳ τοῦ ἐκλέξασθαι τὸ ἀγαθόν. ὅτι δὲ αὐτὸς ἐστὶν οὐκ ἄνθρωπος μόνον, οὐδ' ὅτι ἐκ παρθένου μόνον, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐξ οἴκου Δαβίδ, ἄκουσον πῶς καὶ τοῦτο ἄνωθεν προλέγει ὁ Ἡσαΐας, τροπικῶς μὲν κεχρημένος ταῖς λέξεσι καὶ μεταφορᾷ πολλῇ, προλέγει δ' οὖν ὅμως· Ἐξελεύσεται ῥάβδος ἐκ τῆς ῥίζης Ἰεσσαί, καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ῥίζης ἀναβήσεται, καὶ ἐπαναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν πνεῦμα θεοῦ, πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως, πνεῦμα βουλῆς καὶ ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως καὶ εὐσεβείας, πνεῦμα φόβου θεοῦ ἐμπλήσει αὐτόν; ὁ γὰρ Ἰεσσαὶ ἐστὶ πατὴρ τοῦ Δαβὶδ ἦν. δῆλον ἐκ τούτου ὅτι καὶ ἀπὸ τῆς φυλῆς ἐκείνης ἦν. οὐ μόνον δὲ ὅτι ἀπὸ τῆς φυλῆς, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀπὸ τῆς οἰκίας Ἰεσσαὶ προελεύσεται, καὶ τοῦτο προανεφώνησεν, εἰπών· Ἐξελεύσεται γάρ, φησι, ῥάβδος ἐκ τῆς ῥίζης Ἰεσσαί, οὐ περὶ ῥάβδου λέγων ἁπλῶς, ἀλλὰ περὶ αὐτοῦ καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ. καὶ ὅτι οὐ περὶ ῥάβδου τοῦτο εἶπεν, ἐδήλωσε διὰ τῶν ἑξῆς. εἰπὼν γάρ, Ἐξελεύσεται ῥάβδος, ἐπήγαγε· Καὶ ἀναπαύσεται ἐπ' αὐτὸν πνεῦμα σοφίας καὶ συνέσεως. οὐδεὶς δέ, κἂν σφόδρα ἀνόητος ᾖ, τοῦτο ἐρεῖ, ὅτι ἐπὶ τοῦ ξύλου ἤρχετο ἡ τοῦ πνεύματος χάρις, ἀλλ' εὔδηλον ὅτι ἐπὶ τὸν ναὸν ἐκεῖνον τὸν ἄμωμον. διὰ τοῦτο οὐδέ, ἥξει, εἶπεν, ἀλλ', ἐπαναπαύσεται· ὅπερ ἐλθὸν παρέμεινε, καὶ οὐκ ἀπέστη. ὃ δὴ καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης δηλῶν ἔλεγεν· Ἐγὼ τεθέαμαι τὸ πνεῦμα καταβαῖνον ὡσεὶ περιστεράν, καὶ μένον ἐπ' αὐτόν. οὐ παρεσιώπησαν δὲ, οὐδὲ τὴν γνώμην τὴν Ἰουδαϊκήν, ἣν ἐπεδείξαντο ἅμα τεχθέντος αὐτοῦ. ὁ μὲν γὰρ Ματθαῖός φησιν· Ἀκούσας δὲ Ἡρώδης ἐταράχθη, καὶ πᾶσα Ἱεροσόλυμα μετ'

A & dedit ipſam Iacob puero ſuo, & Iſraël dilecto ſuo. Ecce declarat his, quòd & ante ſuum in carnem aduentū omnia ipſe diſpenſarit, & omnia ipſe fecerit, legem ſtatuens, prouidens quoque, curans, & benefaciens. Alius propheta non ſolùm quòd homo futurus, ſed & quòd è virgine naſciturus erat, dicit, quem audi. Ecce, inquit, virgo in vtero habebit, & pariet filium, & vocabunt nomen eius Emmanuel: quod ſi interpretetur quis, ſonat Nobiſcum deus. Deinde oſtendit, quòd non apparenter, ſed verè homo ſit, adiecit enim dicens: Butyrum & mel B comedet. Mos enim eſt, vt his cibis peculiariter paſcātur pueri mox vt nati fuerint. Et declarans quòd non purus homo, iterum addit dicens: Propter quod priuſquam ſciat puer bonum vel malum, non obtemperat malitiæ, vt eligat bonum. Et quòd non ſolum homo ex virgine, ſed & quòd ex domo Dauid futurus, audi quomodo & hoc multo ante prædicit Eſaias, figuralibus verbis & tranſlatione vſus multa, prædicit tamen: Egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet, & quieſcet ſuper eum ſpiritus dei, ſpiritus ſapientiæ & intellectus, ſpiritus conſilij & C fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ & pietatis: ſpiritus timoris dei implebit ipſum. Nam Ieſſe ille pater fuit Dauid. Manifeſtum igitur, quòd à tribu illa, & non ſolum à tribu illa, ſed & à domo illa Ieſſe proceſſurus erat. Et hoc prædixit, dicens: Egredietur virga de radice Ieſſe, non de virga loquens, ſed de Chriſto & regno eius. Quod nō de virga dixerit, conſequentia declarant. Nam cùm dixiſſet, Egredietur virga: adiecit, quieſcet ſuper eum ſpiritus ſapientiæ & intellectus. Nullus D autem eſt, tametſi inſipiens, qui dicat, quòd ſuper lignum veniat ſpiritus gratia, ſed manifeſtum quòd ſuper immaculatum illud templum: & non dixit, veniet: ſed, ſuper eum quieſcet: quia vt venit, manſit, & non diſceſſit. Hoc etiam Euangeliſta Ioannes dixit: Ego vidi ſpiritum deſcendentem ſicut columbam, & manentē ſuper eum. Neq; ſiluerunt Iudaicam ſententiam, quam oſtenderunt ipſo nato. Nam euangeliſta ſic dicit: Vt Herodes audiuit, turbatus eſt, & omnis Hieroſolyma cum eo.

Eſai. 7. 14.

Chriſtus ex ſtirpe Dauidis.

Eſai. 7. 16.

Eſai. 11.

Io. 1. 33.

Matt. 3. 3.

At propheta audi quomodo & hoc multò antè prædicens annunciarit: Cupient, ſi fiant igne combuſti. Quia paruulus natus eſt nobis, & filius datus eſt nobis, & vocatur nomen eius magni conſilij angelus, admirabilis conſiliarius, deus fortis, potens, princeps pacis, pater futuri ſeculi. Hoc de puro homine nemo dicit, etiam qui valde contentioſus. Nam nullus hominum vnquam etiam à ſeculo dictus eſt Deus fortis, ſicut neque pater futuri ſeculi, neque princeps pacis huius. Nam pacis eius, ait, non eſt terminus. Et manifeſtat rerum euentus, quòd pax in omnem intrauit terram, & in mare, in orbem habitabilem, & inhabitabilem, & in montes, & colles, & valles, à die illa à qua Chriſtus incipiens aſcenſurus ad cœlos dixit: Pacem meam do vobis, non ſicut mundus dat, pacem do vobis. Cur autem ita dixit Chriſtus? Quia nimirum pax hominũ ſtatim diſſoluitur, & varias habet viciſſitudines: verum quæ à Chriſto datur, ſtabilis eſt, imò firma, ſolida, immortalis, fine carens, licet millia bellorum vndiquaque ingruant, & quotidie millia inſidiarum parentur: attamen omnipotens ſermo eius etiam hoc cum cæteris perficit. Non ſolum autem prædixerunt futurum hominem, ſed & modum aduentus eius. Nam affuturus erat non iaciens vel fulmina, vel fulgetrás è ſupernis, nec concutiens terram, nec rotans cœlum, nec alia id genus prodigia operans: ſed abſque ſtrepitu, & ita abſque tumultu & turbatione, vt nemo perſentiſceret. In domo enim fabri natus eſt, in domo ignobili & vili. Audi, quomodo neque illud propheta prædicendo tacuerit: dicit enim: Deſcendet ſicut pluuia in vellus, quibus aduentus illius tranquillus & quietus ſignatur. Neque hoc contentus, declarauit etiam quàm manſuetè & ſuauiter cum hominibus conuerſaturus eſſet. Nam cum iniuriis afficeretur, opprobraretur, conſpueretur, flagellaretur, & deniquè cruci affigeretur, nullum vltus eſt talia facientem: ſed tulit omnia patienter, & æquo animo, contumelias, inſidias, inſaniam, & furorem importunæ illius plebis. Quod etiam ipſum manifeſtans ſcriptura, ſic dicit: Calamum contritum non confringet,

Ioan.14. 27.

Cap.III. Modum etiam aduentus Chriſti prædixerunt.

Pſal.71.6.

Eſa. 42.3.

A ὁ δὲ Ἡσαΐας ἄκουσον πῶς καὶ τοῦτο ἄνωθεν προανεφώνησε λέγων· Θελήσουσιν εἰ ἐγενήθησαν πυρίκαυστοι. ὅτι παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν, καὶ καλεῖται τὸ ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, θαυμαστὸς σύμβουλος, θεὸς ἰσχυρὸς, ἐξουσιαστὴς, ἄρχων εἰρήνης, πατὴρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. ὅτι δὲ περὶ ἀνθρώπου οὐκ ἄν τις εἴποι τοῦτο ψιλοῦ, δῆλον, κἂν τις σφόδρα φιλονεικεῖν ἐθέλῃ. θεὸς γὰρ ἰσχυρὸς οὐδεὶς ἀνθρώπων ἐλέχθη ἀπὸ τοῦ αἰῶνος, οὐδὲ ἄρχων εἰρήνης τοιαύτης. Τῆς γὰρ εἰρήνης αὐτοῦ, φησιν, οὐκ ἔστιν ὅριον. καὶ δηλοῖ τῶν πραγμάτων ἡ φύσις, ὅτι πᾶσαν ἐπῆλθε τὴν γῆν, πᾶσαν θάλατταν, πᾶσαν οἰκουμένην, πᾶσαν ἀοίκητον, καὶ ὄρη καὶ νάπας καὶ βουνοὺς ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ἀφ' ἧς ἀρξάμενος, εἰς οὐρανοὺς ἀνέρχεσθαι μέλλων, ὁ Χριστὸς εἶπεν· Εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, οὐ καθὼς ὁ κόσμος δίδωσι, δίδωμι ὑμῖν. τί δήποτε δὲ οὕτως εἶπεν ὁ Χριστός; ὅτι ἡ μὲν γὰρ τῶν ἀνθρώπων εὐκατάλυτός ἐστι, καὶ πολλὰς ἔχει τὰς μεταβολάς· ἡ δὲ παρ' αὐτοῦ, βεβαία, ἀκίνητος, παγία, μόνιμος, ἀθάνατος, τέλος οὐκ ἔχουσα, καὶ ταῦτα μυρίων πολέμων πανταχόθεν ἀναρριπισθέντων, καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν μυρίων ἐπιβουλῶν γινομένων. ἀλλ' ὁ πάντα ἀνύων αὐτοῦ λόγος, καὶ τοῦτο ἤνυσε μετὰ τῶν ἄλλων. οὐ μόνον δὲ ὅτι ἄνθρωπος ἔσται, ἀλλὰ καὶ τῆς παρουσίας αὐτοῦ τὸν τρόπον προεφήτευσαν. ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλε παραγίνεσθαι, οὐκ ἀστραπὰς ἀφιεὶς οὐ κεραυνοὺς ἄνωθεν, οὐ σείων τὴν γῆν, οὐ κλονῶν τὸν οὐρανὸν, οὐκ ἐκπλήξεις τινὰς ἐργαζόμενος, ἀλλ' ἀψοφητὶ καὶ μηδενὸς εἰδότος ἐν οἰκίᾳ τέκτονος ἐτέχθη, ἐν οἰκίᾳ ἀσήμῳ καὶ εὐτελεῖ, ἄκουσον πῶς οὐδὲ τοῦτο παρεσιώπησεν ὁ Δαβὶδ εἰπών· Καταβήσεται ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον, τὸ ἀτάραχον, τὸ ἥσυχον διὰ τούτων δηλῶν. οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς τότε μετὰ πάντων αὐτοῦ διαγωγῆς τὸ πρᾶον καὶ ἐπιεικὲς ἐμφαίνων ἄλλος προφήτης ὅρα τί φησιν. ἐπειδὴ γὰρ ὑβριζόμενος, ἐμπτυόμενος, λοιδορούμενος, ἀτιμαζόμενος, μαστιζόμενος, τελευταῖον καὶ σταυρωθεὶς οὐδένα τῶν ταῦτα πεποιηκότων ἠμύνατο, ἀλλ' ἔφερεν ἅπαντα μακροθύμως, καὶ πρᾴως, τὰς ἀτιμίας, τὰς ἐπιβουλὰς, τὴν μανίαν, τὸν θυμὸν τοῦ ἀχαρίστου ἐκείνου τοῦ δήμου, τὰς ἐφόδους, ταῦτα πάντα δηλῶν ἔλεγε· Κάλαμον συντετριμμένον οὐ κατεάξει,

A καὶ λίνον τυφόμενον οὐ σβέσει, ἕως ἂν ἐκβάλῃ εἰς νῖκος τὴν κρίσιν, καὶ ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἐλπιοῦσιν. ἕτερος δὲ πάλιν καὶ τὸν τόπον, ἐν ᾧ ἔμελλε τίκτεσθαι, δηλοῖ οὕτω λέγων· Καὶ σὺ, Βηθλεέμ, γῆ Ἰούδα, οὐδαμῶς ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα. ἐκ σοῦ γάρ μοι ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραήλ, καὶ αἱ ἔξοδοι αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος. οὗτος δὲ τὴν θεότητα, καὶ τὴν ἀνθρωπότητα δείκνυσι. τῷ μὲν γὰρ εἰπεῖν, αἱ ἔξοδοι αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος, τὴν προαιώνιον ἐδήλωσεν ὕπαρξιν· τῷ δὲ εἰπεῖν, ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραήλ, τὴν κατὰ σάρκα γέννησιν. B καὶ ὅρα πάλιν καὶ ἑτέραν ἐν τούτῳ προφητείαν διαλάμπουσαν. οὐ γὰρ μόνον, ὅτι τεχθήσεται, εἶπεν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐπίσημον ἔσται τὸ χωρίον, καίτοι εὐτελὲς ὂν καὶ μικρόν. Οὐδαμῶς γὰρ ἐλαχίστη εἶ ἐν τοῖς ἡγεμόσιν Ἰούδα, φησί. πᾶσα τοίνυν ἡ οἰκουμένη συντρέχει νῦν ἰδεῖν τὴν Βηθλεέμ, ἔνθα τεχθεὶς ἐτέθη, οὐδαμόθεν ἄλλοθεν, ἀλλ' ἢ ἐντεῦθεν μόνον. ἄλλος πάλιν καὶ τὸν καιρὸν, ἐν ᾧ ἔμελλε παραγίνεσθαι, ἐδήλωσεν οὕτως εἰπών· Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ, ᾧ ἀπόκειται· καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν, C δεσμεύων πρὸς ἄμπελον τὸν πῶλον αὐτοῦ, καὶ τῇ ἕλικι τὸν πῶλον τῆς ὄνου αὐτοῦ· πλυνεῖ ἐν οἴνῳ τὴν στολὴν αὐτοῦ, καὶ ἐν αἵματι σταφυλῆς τὴν περιβολὴν αὐτοῦ. χαροποιοὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἀπὸ οἴνου, καὶ λευκοὶ οἱ ὀδόντες αὐτοῦ, ἢ γάλα. ὅρα καὶ ταύτην τὴν προφητείαν διαπρέπουσαν. τότε γὰρ παραγίνεται, ὅτε λοιπὸν ἐπέλιπον οἱ ἄρχοντες οἱ Ἰουδαϊκοὶ, καὶ ὑπὸ τὰ σκῆπτρα τῶν Ῥωμαίων ἐγένοντο· καὶ οὕτως ἐπληρώθη καὶ ἡ προφητεία ἡ λέγουσα, Ὅτι οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, οὐδὲ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἂν ἔλθῃ, ᾧ ἀπόκειται, D τὸν Χριστὸν λέγουσα. ὁμοῦ τε γὰρ ἐτέχθη, καὶ ἀπογραφὴ ἐγένετο ἐκείνη πρώτη, κρατησάντων Ῥωμαίων τοῦ Ἰουδαίων ἔθνους, καὶ ὑπὸ ζυγὸν τῆς οἰκείας βασιλείας ἀγαγόντων αὐτούς. εἶτα καὶ ἄλλο παρασημαίνεται τῷ λέγειν, Καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν. παραγενόμενος γὰρ τὰ ἔθνη πάντα ἐπεσπάσατο. ἔμελλεν ὁ Ἡρώδης, ἐπιζητῶν αὐτὸν τεχθέντα, ἀναιρεῖν τὰ αὐτόθι παιδία. καὶ οὐδὲ τοῦτο ἐσίγησαν οἱ προφῆται, ἀλλὰ πρὸ πολλῶν προανεφώνησαν τῶν χρόνων εἰπόντες· Φωνὴ ἐν Ῥαμᾶ ἠκούσθη, θρῆνος καὶ κλαυθμὸς καὶ ὀδυρμὸς πολύς.

& linum fumigans non extinguet, donec educat in veritatem iudicium, & in ipſo gentes ſperabunt. Et alius locum in quo naſciturus erat, indicat, *Matth. 2.* dicens: Et tu Bethlehem terra Iuda, *Mich. 5. 2.* nequaquam es minima in principibus Iuda: ex te enim egredietur dux, qui reget populum meum Iſraël, & exitus eius ab initio à diebus ſeculi. Hic diuinitatem & humanitatem indicat. Nam cum dixit, & exitus eius ab initio, & à diebus ſeculi, ſubſtantiam declarauit, quæ ante ſecula fuit. Cum autem dixit: Egredietur dux, qui reget populum meum Iſrael: natiuitatem ſecundum carnem docuit. Vide autem iterum & aliam prophetiam refulgentem. non ſolum enim quòd naſciturus ſit, ſed & quòd nobilis ille locus futurus, dicit, tametſi vilis & paruus. Nequaquam enim, inquit, minima es in ducibus Iuda. Nam omnis orbis Bethlehem confluit, vt videat vbi natus poſitus eſt: & nobilis factus eſt locus ille non alia de cauſa, quam hac ſola. Item & tempus, quo affuturus erat, manifeſtauit, ſic dicens: Non *Gen. 49. 10* deficiet princeps ex Iuda, neque dux ex femoribus eius, donec veniat, cui repoſitum eſt: & ipſe erit expectatio gentium, ligans ad vineam pullum ſuum, & ad helicem pullum aſinæ ſuæ: lauabit in vino ſtolam ſuam: & in ſanguine vuæ pallium ſuum: iucundiores oculi eius vino, candidiores dentes eius lacte. Vides & hoc vaticinium congruere? Nam tunc comparuit, cùm iam deficerent principes Iudaici, & ſceptris Romanorum ſubderentur: & impleta eſt prophetia quæ dicit: Non deficiet princeps ex Iuda, neque dux ex femoribus eius, donec veniat cui repoſitum eſt: Chriſtum dicens. Nam ſimul vt natus eſt, & deſcriptio prima facta eſt, imperantibus videlicet Romanis Iudæorum genti, & eam ſub ſeruitutem ſuam agentibus. Deinde aſſignatur & aliud: dum ait, Et ipſe erit expectatio gentium. Aduentu enim ſuo gentes omnes attraxit. Herodes Chriſtum inquiſiturus erat, & interempturus propter eum omnes qui ibi erant pueros: & neque hoc ſiluerunt prophetæ, ſed multis antea temporibus prædixerunt, dicentes: Vox in Rhama audita eſt, *Hier. 31.* luctus & fletus, & clamor multus:

Rachel plorabat filios ſuos, & conſolari noluit, eò quòd non erant. Rediturus erat ex Ægypto, & hoc ſignificauerunt vates: Ex Ægypto vocaui filium meum. Erat in locis inſignibus manifeſtandus, vbi ſtatim ſigna faceret, ac doceret: & ipſum prædictum eſt, propter quod Eſaias dicebat: Regio Zabulon, terra Nepththalim, populus qui ſedebat in tenebris, vidit lucem magnã: ſedentibus in tenebris & vmbra mortis, lux orta eſt eis. Quibus manifeſtat aduentum illius. Doctrinam quoque, & cognitionem, quam à miraculis illius acceperint, enarrat: & deinceps alia miracula ſubiungit, quomodo claudos curarit, quomodo cæcos ſanarit, quomodo balbos expeditè loqui fecerit. Tunc aperientur, inquit, oculi cæcorum, & aures ſurdorum audient, tunc ſaltabit quaſi ceruus claudus, & clara erit vox inexpeditè loquentium: quod ſcilicet nunquam factum eſt, quàm in aduentu illius. Signorum item aliquorum etiam ſpeciatim meminerunt. Ingreſſo enim aliquando in templum, pueri adhuc ab vbere pendentes, & inexpeditam habentes linguam, cecinerunt in illum hymnos, ſic dicentes: Oſanna in excelſis, benedictus qui venit in nomine domini. Hoc multo ante à prædixerat propheta, ſic dicens: Ex ore infantium & lactentium perfeciſti laudem, dum deſtruis inimicum & vltorem, hoc eſt Iudaicum populum: contra quem pugnabat natura, & opificem prædicabat, fungebatúrque apoſtolico munere innocens ætas, necdum loqui valens. Porrò quòd nonnunquam diſputando cum Iudæis, ob ingratitudinem eorum, pleraque ænigmatis & parabolis adumbraturus eſſet, prædictum etiam iſtuc ipſum antea fuit: Loquar enim, inquit propoſitiones à fundatione mũdi, eructabo occulta ab initio. Quin & ſapientiam eius in concionando propheta prædixit, inquiens: Diffuſa eſt gratia in labiis tuis. Et alius iterum, Ecce intelliget puer meus, & exaltabitur, & glorificabitur, & valde ſublimis erit. Præterea aduentus ſui inſignia facta cum miraculis, quaſi in ſumma enarrat idem. Spiritus, ait, Domini ſuper me, cuius gratia vnxit me: vt euangelizẽ pauperibus, miſit me,

Margin notes: Oſee.11. — Eſaia.9. — Matt.21. — Pſal.9. — CAP. IV. Ingratitudo Iudæorum prædicta. — Eſa 28. — Ibid.61.

A Ῥαχὴλ κλαίουσα τὰ τέκνα αὐτῆς, καὶ οὐκ ἤθελε παρακληθῆναι, ὅτι οὐκ εἰσίν. ἔμελλεν ἐξ Αἰγύπτου ἀνιέναι, καὶ τοῦτο ἐδήλωσαν εἰπόντες· Ἐξ Αἰγύπτου ἐκάλεσα τὸν υἱόν μου. ἀλλὰ καὶ ἐν τόποις φανεροῖς παραγινόμενος ἔμελλεν εὐθέως σημεῖα ποιεῖν καὶ διδάσκειν, καὶ τοῦτο προανεφωνήθη. ἄκουε γὰρ Ἡσαΐου λέγοντος· Χώρα Ζαβουλὼν, γῆ Νεφθαλεὶμ, ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκότει εἶδε φῶς μέγα, καὶ τοῖς καθημένοις ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου φῶς ἀνέτειλεν αὐτοῖς, τὴν παρουσίαν αὐτοῦ ἐντεῦθεν δηλῶν τὴν ἔκδοτε, τὴν διδασκαλίαν, τὴν ἀπὸ τῶν θαυμάτων γινομένην

B αὐτοῖς ἐπίγνωσιν. εἶτα πάλιν ἕτερα θαύματα διηγούμενος, καὶ δείκνυς πῶς χωλοὺς ἐθεράπευσε, πῶς τυφλοὺς ἰάσατο, πῶς ἀλάλους πρεσβεύσε λαλεῖν· Τότε ἀνοιχθήσονταί, φησιν, ὀφθαλμοὶ τυφλῶν, καὶ ὦτα κωφῶν ἀκούσονται· καὶ μεθ' ἕτερα· Τότε ἁλεῖται ὡς ἔλαφος ὁ χωλὸς, καὶ τρανὴ ἔσται γλῶσσα μογιλάλων· ὅπερ οὐδέποτε γέγονεν, ἢ ἐπὶ τῆς παρουσίας αὐτοῦ. ἐνίων δὲ σημείων καὶ ἰδικῶς ἐμνημόνευσαν. εἰσῆλθέ γάρ ποτε εἰς τὸ ἱερὸν, καὶ τὰ παιδία τὰ ἔτι ὑπομάζια καὶ ἀδιάρθρωτον τὴν φωνὴν ἔχοντα ᾖδον εἰς αὐτὸν

C ὕμνους ἱεροὺς, οὕτω λέγοντες· Ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου. τοῦτο ἄνωθεν προεῖπεν ὁ προφήτης οὕτω λέγων· Ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον, τοῦ καταλῦσαι ἐχθρὸν, καὶ ἐκδικητήν. ὁρᾷς πῶς καθ' ἑαυτὴν ἡ φύσις ἀγωνιζομένη καὶ τὸν δημιουργὸν ἀνακηρύττουσα, ἡ ἀπειρόκακος ἡλικία καὶ μήπω διαρθροῦν φωνὴν δυναμένη, ἀποστολικὸν ἀνεδέξατο κήρυγμα; ἐπειδὴ δὲ διαλεγόμενος πολλάκις τοῖς Ἰουδαίοις, διὰ τὴν ἀγνωμοσύνην αὐτῶν συνεσκιασμένως τὰ πολλὰ διελέγετο, ὡς ἐν αἰνίγματι καὶ παραβολαῖς. καὶ τοῦτο

D ἄνωθεν προελέχθη· Φθέγξομαι προβλήματα ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, ἐρεύξομαι κεκρυμμένα ἀπ' ἀρχῆς. ἀλλὰ καὶ τὴν σοφίαν τὴν ἐν τῷ δημηγορεῖν ἄνωθεν προανακηρύττων ὁ προφήτης ἔλεγεν· Ἐξεχύθη ἡ χάρις ἐν χείλεσί σου. καὶ ἕτερος προφήτης πάλιν· Ἰδοὺ συνήσει ὁ παῖς μου, καὶ ὑψωθήσεται καὶ δοξασθήσεται καὶ μετεωρισθήσεται σφόδρα· καὶ τῆς παρουσίας αὐτῆς τὰ κατορθώματα τὰ μετὰ τῶν σημείων γινόμενα ὡς ἐν βραχεῖ διηγούμενος, πάλιν αὐτὸς οὕτως ἔλεγε· Πνεῦμα κυρίου ἐπ' ἐμὲ, οὗ ἕνεκεν ἔχρισέ με εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς,

χοῖς, ἀπέσταλκέ με κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἄφεσιν καὶ τυφλοῖς ἀνάβλεψιν. ἐπειδὴ καὶ τὸν τοσαῦτα εὐεργετοῦντα αὐτοὺς ἔμελλον ἀποστρέφεσθαι εἰκῇ καὶ μάτην, οὐ μικρὸν, οὐ μέγα ἔχοντες ἐγκαλεῖν, καὶ τοῦτο προανεκηρύχθη. ἄκουε γὰρ τοῦ Δαβὶδ ὑπὸ αὐτὸ προθεσπίζοντος οὕτω καὶ λέγοντος· Μετὰ τῶν μισούντων τὴν εἰρήνην ἤμην εἰρηνικός· ὅταν ἐλάλουν αὐτοῖς, ἐπολέμουν με δωρεάν. ἔμελλε καὶ ἐπὶ ὄνου ὀχούμενος, οὕτως εἰς τὴν πόλιν εἰσιέναι. καὶ τοῦτο ἄνωθεν προανεκηρύχθη ὑπὸ Ζαχαρίου λέγοντος οὕτω· Χαῖρε σφόδρα, θύγατερ Σιὼν, κήρυσσε, θύγατερ Ἱερουσαλήμ· ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σου ἔρχεταί σοι πραῢς καὶ ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὑποζύγιον καὶ πῶλον νέον. ἐξέβαλε τοὺς πωλοῦντας τὰς περιστερὰς καὶ τοὺς κολλυβιστάς. ἐποίει δὲ τοῦτο αὐτὸ ζήλῳ τῷ ὑπὲρ τοῦ οἴκου, καὶ ἅμα δεικνὺς ὅτι οὐκ ἀντίθεός τίς ἐστιν, ἀλλὰ καὶ σύμφωνος τῷ πατρί. διὸ καὶ ἐξεδίκει τὸν οἶκον ὡς ἐν αὐτῷ καπηλείας τοσαύτης γινομένης. οὐδὲ τοῦτο κατελείφθη ἀνεπισήμαντον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ ὁ προφήτης Δαβὶδ προαγορεύων, καὶ τὴν γνώμην, μεθ᾽ ἧς τὴν ἐκδίκησιν ἔπραττε, προαναφωνῶν, λέγει, Ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου κατέφαγέ με. τί τούτου γένοιτ᾽ ἂν ἐναργέστερον; ἔμελλε παραδίδοσθαι, καὶ ὁ κοινωνῶν αὐτῷ τῆς τραπέζης τὴν προδοσίαν ἐργάζεσθαι. ὅρα πῶς καὶ τοῦτο προηγόρευσεν ὁ αὐτὸς οὗτος προφήτης λέγων, Ὁ ἐσθίων ἄρτους μου ἐμεγάλυνεν ἐπ᾽ ἐμὲ πτερνισμόν. σκόπει δὲ καὶ τοῦ εὐαγγελιστοῦ τὴν συμφωνίαν· Ὁ ἐμβάψας, φησὶ, μετ᾽ ἐμοῦ τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐν τῷ τρυβλίῳ, οὗτός με παραδώσει. ἔμελλεν ὁ παραδιδοὺς αὐτὸν οὐχ ἁπλῶς παραδιδόναι, ἀλλὰ πωλῶν τὸ αἷμα τὸ τίμιον, καὶ χρήματα ὑπὲρ τούτου λαμβάνων. οὐδὲ τοῦτο ἐσίγησεν ὁ προφήτης, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀναίσχυντα συμβόλαια. καὶ τοὺς λόγους, οὓς πρὸς ἀλλήλους ἐποιοῦντο, ἐμφαίνων, Ὁ θεὸς τὴν αἴνεσίν μου μὴ παρασιωπήσῃς, ἔλεγεν· ὅτι στόμα ἁμαρτωλοῦ καὶ στόμα δολίου ἐπ᾽ ἐμὲ ἠνοίχθη. ὁ αὐτὸς προδότης μεταγνοὺς ὕστερον ὑπὲρ ὧν ἐτόλμησε, τά τε ἀργύρια ἔρριψε, καὶ δραμὼν ἐπὶ βρόχον, οὕτω τὸν βίον κατέλυσε, χηρείαν τὴν γυναῖκα, καὶ ὀρφανίαν τὰ τέκνα παραδοὺς, καὶ ἐρημίαν τὴν οἰκίαν. ὅρα πῶς καὶ ταύτην ἐκτραγῳδεῖ τὴν συμφορὰν ὁ προφήτης οὕτω λέγων· Γενηθήτωσαν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ὀρφανοὶ, καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ χήρα, σαλευόμενοι μεταναστήτωσαν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, καὶ ἐκβληθήτωσαν ἐκ τῶν οἰκοπέδων αὐτῶν.

A vt prædicem captiuis remiſſionem, &
cæcis viſum. At quòd Iudæi tanta be-
neficia in ſe conferentem, quem nec in
paruo, nec in magno arguere poterant,
ſine vlla cauſa auerſaturi eſſent, audi
Dauid prænunciantem, ac dicentem : *Pſal.119.9*
Cum oſoribus pacis eram pacificus:
cum loquebar illis, impugnabant me
gratis. Erat & aſino vectus aliquando
ciuitatem ingreſſurus : hoc etiam ip-
ſum olim eſt prædictum, Zacharia ſic *Zach.9.a.*
dicente: Gaude valdè filia Sion, prædi-
ca filia Hieruſalem : Ecce rex tuus ve-
nit manſuetus, aſcendens ſuper ſubiu-
galem, & pullum nouum. Eiecit ven-
B dentes columbas, & nummularios, fa-
ciens hoc zelo domus dei, & oſtendens
quòd non ſit contrarius deo, idem
ſentiendo quod pater : vnde & iuſtè
vindicabat, quia facta erat domus pa-
tris, domus negociationis. Cuius rei
conſcius propheta mentem qua vindi-
ctam faciebat, prædixit in hunc mo-
dum : Zelus domus tuæ comedit me.
Quid hoc euidentius dici potuit? Tra- *Pſal.68.10*
dendus erat à participe menſæ ſuæ,
proditorem agente. Vide quomodo &
illum reuelauerit propheta: Qui come-
dit, ait, panem meum, magnificauit
C ſuper me calcaneum. Conſidera item, *Ibid 40.10*
quàm conſonet euangelium : Qui in- *Matt.26.*
tinxit, ait, mecum manum ſuam in ca- *23.*
tinum, ille me tradet. Erat autem illum
traditurus non ſimpliciter, ſed vendens
ſanguinem precioſum, & pro illo pecu-
niam accipiens : & neque hoc obticuit
propheta, demonſtrans conſona, & im-
pudentia illorum conſilia, ac ſermo-
nes quos inter ſe conferebant. Nam il- *Matt 26.*
le dicebat : Quid vultis mihi dare, &
ego vobis illum tradam? Iſti verò reſ-
pondebant: Triginta argenteos. In æ-
nigmate dicit: Deus laudem meam ne
D tacueris, quia os peccatoris, & os dolo- *Pſal.108.2.*
ſi ſuper me apertum eſt. Idem ille pro-
ditor damnans ſeipſum ob peccata
quæ fecerat, argenteos abiecit, & ad
laqueum currens vitam finiuit, fecit-
que vxorem ſuam viduam, & filios or-
phanos, & domum deſertam. Vide er-
go quomodo & hanc tragicam calami-
tatem propheta annunciat, dicens :
Fiant filij eius orphani, & vxor eius
vidua. Nutantes transferãtur filij eius, *Pſal 108.*
& eiiciantur de habitationibus ſuis. *9.*

Et poſt illum factus eſt apoſtolus quidã
Matthias, & iſtuc ipſum etiam præci-
nuit, dicens: Epiſcopatum eius acci-
piat alter. Tradito Ieſu, & comprehen-
ſo voluntariè, coactum eſt concilium
iniquitate plenum, conuenientibus Iu-
dæis & Gentilibus. Vides quomodo e-
tiam hoc prædixerit propheta, dicens:
Pſal. 2.1. Quare fremuerunt gentes, & populi
meditati ſunt inania? vſq;, Abiiciamus
à nobis iugum ipſorum. Quæ vox eſt
eadẽ, cum illa quam clamauerunt cum
Ioan. 19. Pilato dicente: Regem veſtrum cru-
cifigam? reſponderunt: Nos regem
non habemus niſi Cæſarem. Ad hæc
quoque prædixerunt & multos alios
ſermones, & accuſationes, quos interim
miſcebant. Silebat Ieſus, & ſilentium
Eſai. 53.7. quoque Eſaias dixit: Sicut ouis ad occi-
ſionem ductus eſt, & ſicut agnus coram
tondente mutus, ſic non aperit os ſuũ.
Poſtea corruptã ſententiam monſtrãs,
In humilitate eius iudicium illius ſub-
latum eſt, ait: hoc eſt, nullus illi iuſta
iudicauit. Poſtea & cauſam cædis di-
cit. Nam quoniam ſuorum peccatorũ
gratia non eſt paſſus, quæ paſſus eſt, im-
maculatus enim, & innoxius erat, ſed
pro mundi malis traditus eſt: vide quo-
Eſai. 53. 9. modo duo hæc aperuerit, cũ dixit: Qui
peccatum non fecit, neque inuentus
eſt dolus in ore eius. Per hoc enim
cuius rei gratia ſit occiſus, declarauit.
Sequitur & alia cauſa: Pro iniquitatib.
populi mei ad mortem venit. Neq; ve-
rò tantũ cauſſam mortis, ſed etiã quid
lucri à cruce & morte illa ſucceſſerit,
indicat. Bona, quibus nunc gaudemus,
ſunt, peccati interitus, vulnerũ animæ
emendatio, cura, & medicina mirabi-
lis, ac rara. Quod & ipſum quomodo
prædicat, vide, dicit enim: Omnes ſi-
cut oues errauimus, vnuſquiſque in
viam ſuam aberrauit, & diſciplina pa-
cis noſtræ ſuper eum, liuore eius nos
curati ſumus. Ad hæc & Iudæi pœnas
daturi erãt pro flagitiis ſuis. Vide quo-
modo hoc manifeſtauit, dicens: Da-
bo malos pro ſepultura eius, diuites
Pſal. 2.3. pro morte eius. Quod Dauid cùm di-
xiſſet, Abiiciamus à nobis iugum ipſo-
rum, adiicit: Qui habitat in cœlis, ir-
ridebit eos: tunc loquetur ad eos in ira
ſua, & in furore ſuo conturbabit eos.
Luca. 19. 27. Quibus ſignificat diſperſionem eorum
in omnes gentes, in toto orbe. Quòd & in euangeliis declarans, dicebat: Eos
autem, qui me ſuper ſe regnare nolebant, adducite huc, & occidite eos ante me.

A ἀλλὰ καὶ αὐτ' ἐκείνου μετ' ἐκεῖνον γέγονέ τις ἀπόστολος ὁ Ματθίας. καὶ τοῦτο πάλιν ὁ αὐτὸς προανεφώνησε λέγων· Τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λάβοι ἕτερος. προδοθέντος αὐτοῦ καὶ συλληφθέντος ἑκόντος, συνίσταται δικαστήριον πολλῆς γέμον παρανομίας, Ἰουδαίων τε καὶ τῶν ἐξ ἐθνῶν. ὅρα πῶς καὶ αὐτὸ προθεσπίζει ὁ προφήτης, λέγων· Ἱνα τί ἐφρύαξαν ἔθνη, καὶ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά, οὐ ταῦτα δὲ μόνον προανεφώνησεν· ἀλλὰ καὶ τὴν σιγήν, ἣν πολλῶν μεταξὺ λόγων γινομένων καὶ κατηγοριῶν εἱστήκει σιγῶν, δηλῶν ὁ Ἠσαΐας ἔφη· Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐν- B αντίον τοῦ κείροντος αὐτὸν ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ. εἶτα δεικνὺς τὸ διεφθαρμένον τῆς ψήφου, ἐπήγαγεν· Ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη, τουτέστιν, οὐδεὶς αὐτῷ τὰ δίκαια ἐδίκασεν. εἶτα καὶ τὴν αἰτίαν λέγει τῆς σφαγῆς. ἐπειδὴ γὰρ ἁμαρτημάτων ἕνεκεν οὐκ ἔπαθεν, ἅπερ ἔπαθεν, ἄμωμος καὶ ἀληθινὸς ὤν, ὑπὲρ δὲ τῶν τῆς οἰκουμένης κακῶν παρεδίδοτο, σκόπει πῶς ἀμφότερα καὶ ταῦτα ᾐνίξατο εἰπών· Ὃς ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. διὰ γὰρ τούτου ἐδήλωσε, τίνος ἕνεκα C ἀνῃρέθη. εἶτα καὶ ἄλλη αἰτία· Ἐκ τῶν ἁμαρτιῶν, φησι, τοῦ λαοῦ μου ἧκει εἰς θάνατον. οὐ μόνον δὲ τὴν αἰτίαν τῆς σφαγῆς, ἀλλὰ καὶ τί κέρδος ἀπὸ τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς σφαγῆς ἐκείνης γέγονε θέλων δεῖξαι, ὅρα πῶς προαναφωνεῖ τοῦτο λέγων· Πάντες ὡς πρόβατα ἐπλανήθημεν· ἄνθρωπος τῇ ὁδῷ αὐτοῦ ἐπλανήθη. παιδεία εἰρήνης ἡμῶν ἐπ' αὐτόν· τῷ μώλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἰάθημεν. εἶτα ἐπεὶ καὶ δίκας ἔμελλον διδόναι ὑπὲρ τῶν τολμημάτων τούτων οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ τοῦτο δηλοῖ ὁ αὐτὸς προφήτης ἐν οἷς λέγει· Δώσω τοὺς πο- D νηροὺς ἀντὶ τῆς ταφῆς αὐτοῦ, καὶ τοὺς πλουσίους ἀντὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ. καὶ ὁ Δαβὶδ πάλιν εἰπών, Ἀπορρίψωμεν τὸν ζυγὸν αὐτῶν ἀφ' ἡμῶν, ἐπήγαγεν· Ὁ κατοικῶν ἐν οὐρανοῖς ἐκγελάσεται αὐτούς. τότε λαλήσει πρὸς αὐτοὺς ἐν ὀργῇ αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ θυμῷ αὐτοῦ ταράξει αὐτούς, τὴν πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης διασπορὰν λέγων αὐτῶν. ὃ καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἐν τοῖς εὐαγγελίοις δηλῶν ἔλεγε· Τοὺς δὲ μὴ θελήσαντάς με βασιλεῦσαι ἐπ' αὐτῶν ἀγάγετε ὧδε, καὶ κατασφάξατε αὐτούς.

Εἶτα ἐπειδὴ τὴν σφαγὴν εἶπον, οὐδὲ τὸν τρόπον τῆς σφαγῆς παρεσιώπησαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν προεδήλωσεν ὁ Δαβὶδ οὕτως εἰπών, Ὤρυξαν χεῖράς μου, καὶ πόδας μου· ἐξηρίθμησαν πάντα τὰ ὀστᾶ μου. οὐδὲ τὴν μετὰ τὸν σταυρὸν παρανομίαν ἐσίγησε πάλιν εἰπών, Διεμερίσαντο τὰ ἱμάτιά μου ἑαυτοῖς, καὶ ἐπὶ τὸν ἱματισμόν μου ἔβαλον κλῆρον. εἶτα καὶ ὅτι θάπτεσθαι ἔμελλε, καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν εἰπών, Ἔθεντό με ἐν λάκκῳ κατωτάτῳ, ἐν σκοτεινοῖς καὶ σκιᾷ θανάτου. καὶ ὅτι ἀνίστασθαι ἔμελλεν, ὅρα πῶς καὶ τοῦτο προανεφώνησε λέγων· Οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδου, οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν. ἑτέρως δὲ ὁ Ἡσαΐας τὸ αὐτὸ τοῦτο πάλιν ἐμφαίνει λέγων· Καὶ κύριος αὐτὸν βούλεται καθαρίσαι ἀπὸ τῆς πληγῆς, δεῖξαι αὐτῷ φῶς, δικαιῶσαι δίκαιον εὖ δουλεύοντα πολλοῖς. ὅτι τῶν ἁμαρτημάτων τῶν ἀνθρωπίνων λύσις γέγονεν αὐτοῦ ἡ σφαγή, καὶ τοῦτο προέστησε τῷ εἰπεῖν, Καὶ αὐτὸς ἁμαρτίας πολλῶν ἀνήνεγκεν. ὅτι τῶν δαιμόνων ἀπήλλαξε τοὺς ἀνθρώπους, καὶ τοῦτο, Καὶ τῶν ἰσχυρῶν, φησί, μεριεῖ σκῦλα. ὅτι διὰ τοῦ θανάτου τοῦτο ἐποίησεν, οὐδὲ αὐτὸ ἐσίγησεν, ἀλλὰ λέγει· Ἀνθ' ὧν παρεδόθη εἰς θάνατον ἡ ψυχὴ αὐτοῦ. ὅτι περιστήσεσθαι ἔμελλε τῆς οἰκουμένης, καὶ τοῦτο ἐδήλωσε δι' ὧν ἔφη· Καὶ αὐτὸς κληρονομήσει πολλούς. Εἶτα ἐπεὶ καταβὰς εἰς τὸν ᾅδην ἅπαντα διετάραξε, καὶ θορύβου καὶ ταραχῆς ἐνέπλησε, καὶ τὴν ἀκρόπολιν κατέλυσεν, οὐδὲ τοῦτο σιγῶσιν, ἀλλὰ νῦν μὲν ὁ Δαβὶδ οὕτω βοᾷ λέγων, Ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης· νῦν δὲ ἑτέρως ὁ Ἡσαΐας, Πύλας χαλκᾶς συνθλάσω, καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς συντρίψω, καὶ ἀνοίξω σοι θησαυροὺς σκοτεινούς, ἀποκρύφους, ἀοράτους ἀναδείξω σοι, τὸν ᾅδην οὕτω καλῶν. Εἰ γὰρ καὶ ᾅδης ἦν, ἀλλὰ ψυχὰς ἐκράτει ἁγίας καὶ σκεύη τίμια, τὸν Ἀβραάμ, τὸν Ἰσαάκ, τὸν Ἰακώβ· διὸ καὶ θησαυροὺς ἐκάλεσε· σκοτεινοὺς δέ, ἐπειδὴ οὐδέπω ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος ἦν καταλάμψας αὐτόθι, οὐδὲ τοὺς περὶ ἀναστάσεως κηρύξας λόγους.

A Præterea, qui prænunciauerunt mortem, neque mortis genus ſiluerunt, ſic dicentes: Foderunt manus meas, & pedes meos, dinumerauerunt omnia oſſa mea. *Pſal. 21.19* Inſuper & aliam poſt crucifixionem iniquitatem non tacuerunt, dicentes: Partiti ſunt ſibi veſtiméta mea, & ſuper veſtem meam miſerũt ſortem. Conſequenter ſepeliendus erat, quod ſic manifeſtatum: Poſuerũt me in lacu inferiori in tenebris, & in vmbra mortis. *CAP. V. Sepultura Chriſti prædicta. Pſal. 87.6.* Funeris quoque pompam non tranſierunt ſilentio: nempe, quod mulieres attulerunt myrrham, guttam, & caſiam, audi quid dicat propheta: Myrrhã, & guttam, & caſiam à veſtimentis ſuis, ex quibus lætificauerunt te filiæ regum in honore ſuo. *Pſal. 44.* B Reſurrecturus erat, vide quomodo & hoc prædixerunt: Non derelinques, ait, animam meam in inferno, nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem. *Pſal. 15.10* Aliis autẽ verbis Eſaias idem hoc monſtrat, dicens: Et dominus vult ipſum purificare à plaga, oſtendere ei lumen, iuſtificare iuſtũ, qui benè multis ſeruierat. *Eſai. 53.10.* Quòd eius occiſio fuerit multorũ peccatorũ humanorum ſolutio, Peccata, dicit, multorum ipſe tulit. Quòd à dæmonibus liberauit homines, Et diuidet, ait, ſpolia fortis: Quodque per mortem hoc fecit, non ſiluit, ſed dicit, Pro eo quod in mortẽ tradita eſt anima eius. C Et quia præficiendus erat toti orbi, addit: Et ipſe hæreditate poſſeſſurus eſt multos. Inſuper deſcẽdit in infernum, omnes turbauit, & tumultu turbationéque impletam arcem deſtruxit, audi de hoc in inferioribus tumultuantes, & dicentes: Tollite portas principes veſtras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Quis eſt iſte rex gloriæ? Dominus virtutum ipſe eſt rex gloriæ. *Pſal. 23.7.* Et Eſaias iterum: Portas æneas confringam, & vectes ferreos conterã, & aperiam tibi theſauros obtenebratos, & inuiſibiles oſtendam tibi, Infernum ſic vocat. Nam quanuis infernus eſſet, animas tamen tenebat ſanctas, & vaſa precioſa, Abrahã, Iſaac, & Iacob. *Eſai. 45.2.* Propter quod theſauros vocat: obtenebratos autem, quia nondum ſol iuſtitiæ ibi fulſerat, neque de reſurrectione ſermones prędicarat. Iam quòd non manſurus in terris poſt reſurrectionem, ſed aſcenſurus eſſet, hoc quoque nobis Dauid manifeſtauit, dicendo: Aſcendit Deus in iubilatione, & dominus in voce tubæ. Per iubilationẽ & tubã, clara eius aſcẽſio docetur. *Pſal. 46.*

At quòd aſcenſurus ipſe, non ſtatutus eſſet cum angelis, neque cum archangelis, neque cum aliis adminiſtratoriis virtutibus, ſed ſeſſurus ſuper ſedem regiam, audi quid dicat: Dixit Dominus domino meo, ſede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum. Poſt hæc miſſurus erat apoſtolos, & hoc prædixerunt, dicentes: Quàm ſpecioſi pedes annunciantium pacem, annunciantium bona. En qualem laudat corporis partem, pedes, qui illos vndequaque ferebant. Sub hæc, commemorat quomodo præualuerint apoſtoli, dicit enim: Dominus dabit verbum euangelizantibus virtute multa. Non enim mouerunt arma, neque expenderunt pecunias, neque robore corporis, neque exercituum multitudine, neque aliquo tali vſi ſunt: ſed verbo ſimplici, & multam habente virtutem, ac miraculorum oſtenſionem. Crucifixum enim prædicantes, & miracula facientes, totum orbem ſibi ſubiecerunt: & propterea dicit: Dabit virtutem euangelizantibus virtute multa: miracula ſignificans. Etenim mira virtus erat, piſcatorem, publicanum, tabernaculorum opificem, nudis præceptis mortuos ſuſcitare, dæmones expellere, mortem abigere, philoſophorum linguam mutam facere, rhetorum ora conſtringere, principes ac reges ſuperare, Barbaris, Græcis, & omni hominum generi imperare. Nam omnia hæc verbo illi perfecerunt, & virtute multa mortuos in viuos mutauerunt, peccatores in iuſtos, cæcos in videntes, & morbos naturæ, ac malitiam animæ expulerunt. Dein, quòd virtus hæc eis à Spiritu ſancto affuerit, declararunt, cùm dicunt: Spiritu impleti ſunt, prophetarúntque viri ac mulieres. Quòd autem in linguis igneis ſuper eos conſedit, Ioël multo anteà prædixit, inquiens: Effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem, & prophetabunt filij veſtri, & filiæ veſtræ viſiones videbunt: & adoleſcentes veſtri ſomnia ſomniabunt:

Pſal.109.a — *CAP VI. Miſſio Apoſtolorũ.* — *Eſaiæ.52.7* — *Pſal.67.12* — *Act. 2.4.* — *Ioel.2,28.*

A ὅτι δὲ ἀναστὰς ἔμελλεν οὐ μετὰ ἀγγέλων στήσεσθαι, οὐδὲ μετὰ ἀρχαγγέλων, οὐδὲ μετ' ἄλλης τινὸς λειτουργικῆς δυνάμεως, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ θρόνου καθέζεσθαι τοῦ βασιλικοῦ, ἄκουσον τί φησι πάλιν ὁ Δαβίδ· Εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. μετὰ ταῦτα ἔμελλεν ἀποστόλους πέμπειν· καὶ τοῦτο προανεφώνησεν Ἡσαΐας εἰπών, Ὡς ὡραῖοι οἱ πόδες τῶν εὐαγγελιζομένων εἰρήνην, τῶν εὐαγγελιζομένων τὰ ἀγαθά. καὶ ὅρα ποῖον ἐπαινεῖ τοῦ σώματος μέρος, τοὺς πόδας, τοὺς πανταχοῦ αὐτοὺς
B διακομίζοντας. Εἶτα καὶ τὸν τρόπον τῆς κρατήσεως αὐτῶν ἐμφαίνων ὁ Δαβὶδ λέγει· Κύριος δώσει ῥῆμα τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμει πολλῇ. οὐ γὰρ δὴ ὅπλα κινήσαντες, οὐ χρήματα δαπανήσαντες, οὐδὲ ῥώμῃ σώματος, οὐδὲ στρατοπέδων πλήθει, οὐδὲ ἄλλῳ τινὶ τοιούτῳ περιεγένοντο, ἀλλὰ ῥήματι ψιλῷ, ῥήματι πολλὴν ἔχοντι δύναμιν, τὴν τῶν σημείων ἐπίδειξιν. τὸν γὰρ ἐσταυρωμένον κηρύσσοντες, καὶ σημεῖα ἐργαζόμενοι, οὕτω τῆς οἰκουμένης ἐκράτησαν. διὰ τοῦτό φησι, Κύριος δώσει ῥῆ-
C μα τοῖς εὐαγγελιζομένοις δυνάμει πολλῇ, τὰ σημεῖα ταύτῃ καλῶν. καὶ γὰρ ἄφατος δύναμις ἦν, τὸν ἁλιέα καὶ τὸν τελώνην καὶ τὸν σκηνοποιὸν ἀπὸ ψιλῶν ἐπιταγμάτων νεκροὺς ἐγείρειν, δαίμονας ἀπελαύνειν, τὸν θάνατον ἀπωθεῖν, φιλοσόφων ἐπιστομίζειν γλῶτταν, ῥητόρων ἀπορράπτειν στόματα, βασιλέων καὶ ἀρχόντων περιγίνεσθαι, βαρβάρων, Ἑλλήνων, παντὸς γένους κρατεῖν. καὶ καλῶς οὕτως εἶπε. πάντα γὰρ ταῦτα ἤνυον ἐκείνῳ τῷ ῥήματι, καὶ τῇ πολλῇ δυνάμει μετετίθεσαν νεκροὺς εἰς
D ζῶντας, ἁμαρτωλοὺς εἰς δικαίους, πηροὺς εἰς βλέποντας, τὰ νοσήματα τῆς φύσεως καὶ τὴν κακίαν τῆς ψυχῆς ἀπελαύνοντες. εἶτα ἡ δύναμις αὕτη πόθεν αὐτοῖς περιεγένετο; ὅτι ἀπὸ πνεύματος ἁγίου, καὶ τοῦτο ἐντεῦθεν δηλοῦται. Πνεύματος γὰρ ἦσαν πεπληρωμένοι, φησί, καὶ ἄνδρες ὁμοίως καὶ γυναῖκες προεφήτευον· πυρὸς ἐν εἴδει γλῶσσαι φανεῖσαι, ἐκάθισαν ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν. καὶ τοῦτο Ἰωὴλ ἄνωθεν προανεφώνησεν οὕτω λέγων· Ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα, καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν, καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν ὁράσεις ὄψονται, καὶ οἱ νεανίσκοι ὑμῶν ἐνύπνια ἐνυπνιασθήσονται. καί γε ἐπὶ τοὺς δούλους μου, καὶ ἐπὶ τὰς δούλας μου ἐκχεῶ,

A πρὶν ἢ ἐλθεῖν τὴν ἡμέραν κυρίου τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανῆ· μεγάλην ἡμέραν καὶ ἐπιφανῆ, καὶ ταύτην οὕτω δηλῶν τὴν τοῦ πνεύματος καὶ τὴν μέλλουσαν ἐπὶ συντελείᾳ φανήσεσθαι. ὁ αὐτὸς δὲ οὗτος προφήτης, καὶ τὴν διὰ πίστεως σωτηρίαν προαναφωνῶν (οὐδὲ γὰρ τοῦτο ἐσιγήθη) Καὶ ἔσται, φησὶν, ὃς ἂν ἐπικαλέσηται τὸ ὄνομα κυρίου, σωθήσεται). πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης κήρυκας ἀποστελεῖ, καὶ οὐδεὶς ἀνήκοος ἔσται τοῦ κηρύγματος· καὶ τοῦτο προαναπεφώνηται. ἄκουε γὰρ τοῦ Δαβὶδ λέγοντος τοῦτο καὶ προφητεύοντος· Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν. εἶτα δεικνὺς καὶ B ὅτι μετ' ἐξουσίας ἐκήρυττον, καὶ τῶν τὰ διαδήματα περιβεβλημένων δυνατώτεροι ἦσαν, ἀλλαχοῦ πάλιν ὁ αὐτὸς λέγει· Καταστήσεις αὐτοὺς ἄρχοντας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. ὅτι δὲ καὶ βασιλέων μᾶλλον καὶ ἀρχόντων κρείττους ὑπῆρχον Πέτρος καὶ Παῦλος, δηλοῖ τὰ πράγματα· οἱ γοῦν τῶν βασιλέων νόμοι καὶ ζώντων αὐτῶν καταλύονται· οἱ δὲ τῶν ἁλιέων ἐκείνων καὶ ἀποθανόντων πεπήγασι καὶ μένουσιν ἀκίνητοι· καίτοι καὶ δαιμόνων, καὶ συνηθείας χρονίου, καὶ κακίας καὶ ἡδονῆς καὶ μυρίων ἑτέρων ἐπιχειρησάντων αὐτοὺς ἀναμο- C χλεῦσαι. δηλῶν δὲ πάλιν ὅτι καταστάντες ἄρχοντες αὐτοὶ (οὗτοι ἐπέραστοι πᾶσι καὶ ποθεινοί εἰσιν), ἐπήγαγε λέγων, Διὰ τοῦτο λαοὶ ἐξομολογήσονταί σοι εἰς τὸν αἰῶνα, (τουτέστιν, εὐχαριστήσουσί σοι, καὶ χάριν εἴσονται) πολλὴν, ὅτι τοιούτους ἄρχοντας ἔδωκας. ὅτι δὲ καὶ τὸ κήρυγμα πανταχοῦ κρατήσει, προαναπεφώνηται. ὅρα τὸν Δαβὶδ τοῦτό σοι παριστῶντα δι' ὧν λέγει· Αἴτησαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς. καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ ἕτερος προφήτης φησὶ τὸ αὐτὸ δηλῶν· Πλησθήσεται D ἡ σύμπασα γῆ τοῦ γνῶναι τὸν κύριον, ὡς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψαι θαλάσσας. σκόπει καὶ τὸ εὔκολον τῆς ὑπακοῆς· Οὐ μὴ διδάξωσιν ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, λέγων, γνῶθι τὸν κύριον, ὅτι πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου αὐτῶν. τὸ ἀρραγὲς τῆς ἐκκλησίας· Ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐμφανὲς τὸ ὄρος κυρίου, καὶ ἐπ' ἄκρον τῶν ὀρέων ὁ οἶκος κυρίου, καὶ ὑψωθήσεται ὑπεράνω τῶν βουνῶν, καὶ ἥξουσιν ἐπ' αὐτὸ λαοὶ πολλοὶ καὶ ἔθνη πολλά· καὶ ὅτι οὐ παγία ἔσται μόνον καὶ ἀκίνητος καὶ ἀρραγὴς,

A priuſquam veniat dies Domini magnus: futurum illum prædicens: nam nec hunc ſiluit. Poſtea declarans fide ſalutem conſtare; dicit: Et erit, omnis qui inuocauerit nomen Domini, *Ioel.2.32.*
ſaluus erit. Nec ſolum habemus quòd illi mittendi erant, ſed etiam quod in totum orbem peruenire debeat prædicatio, ita vt nulla pars eſſet, in qua non audiretur. Audi hoc dicentem Dauidem, in omnem terram, ait, exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. *Pſal.18.5.*
Ad hæc, quòd cum authoritate prædicarint, & regibus potentiores fuerint, docet inquiens: Conſtitues eos principes in omni terra. B Quòd autem regibus & principibus maiores ſunt Petrus & Paulus, declarauit euentus. Nam regum leges etiam ipſis viuentibus abrogantur: at piſcatorum illorum, etiam mortuis ipſis ratæ ſunt, & immobiles manent: licet multis legibus, animaduerſionibus, armis, ſuppliciis, argutiis, verborum eloquentia, cognationibus, amicitiis, dæmonibus, diabolo, conſuetudinibus, malis moribus, voluptatibus, & infinitis aliis refringere plurimi conati ſint. Et quia illi con- C ſtituti principes etiam deſiderabiliores ſint ſubditis, non ſicut multi principes, terribiles, moleſti, & atroces: *Pſal.44.20.*
ideo ſubdit, dicens: Propterea populi confitebuntur tibi in ſeculum: hoc eſt, gratias dicent tibi, gratias multas tibi offerent, quod tales principes dediſti. *Pſal.2.8.*
Et quòd prædicatio vbique increſcat, audi: Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. Et iterum alicubi: Implebitur omnis *Eſaie.11.9.*
terra ſcientia domini, ſicut aqua multa, quæ operit mare. Et facilitas D obedientiæ docetur. Non docebit, *Hier.31.34.*
ait, vnuſquiſque proximum ſuum, & vnuſquiſque fratrem ſuum, dicens: cognoſce Dominum: quia omnes cognoſcent me à minimo illorum vſque ad maximum illorum. Firmitas eccleſiæ manifeſtatur: In nouiſſimis diebus inſignis erit mons domini, *Eſaie.2.2.*
præparatus in vertice montium, & exaltabitur ſuper omnes colles, & venient ad eum omnes populi, & gentes multæ. Et quòd non ſolùm firma, & ſolida, & immobilis,

Pax futura ex euangelio prædicta eſt. ſed quod & multam orbi pacem conciliabit, quodque auferentur principatus multorum ex ciuitatibus, & monarchiæ: vnum autem quoddam regnum propagabitur, & abundantius erit in pace, non ſicut prius. Nam priſcis temporibus artifices & rhetores arma pararunt, & aciem ſtruxerunt, Chriſto autem adueniente, omnia illa diſſoluta ſunt, & bella in partem ſeorſum conceſſerunt. *Eſa. 2. 4.* Hoc enim docens propheta dicebat: Et confringent gladios ſuos in vomeres & lanceas in falces, & non accipiet gens contra gentem gladium, & non diſcent amplius bellum. Nam prius in illis omnes exercebantur, nunc & artis eius obliti ſunt, imò plures eam neque ab initio guſtarunt. Si autem ſunt pauca quædam bella, quid hoc ad crebra illa & continua, cum innumeræ per ſingulas gẽtes ſeditiones excitarentur? Deinde & vnde conſtituta ſit eccleſia, prædicit. Nam non ſolum benigni & manſueti, & ſuaues homines, ſed & feri, & inhumani inter ſeipſos, & quaſi lupi quidam, & leones, & tauri moribus, colligendi erant: è quibus omnibus vna fiebat eccleſia. Audi *Eſa. 11. 6.* quomodo armenti illius varietatem declarans propheta dicit: Tunc paſcetur ſimul lupus cum agno, quo frugalem vitam regum indicat. Quòd ſi non de feris hæc ſonant, vt fortè dixerit Iudæus, quando hoc factum eſt dicat, nunquam enim lupus agno compaſcuus fuit. Aut ſi ſimul paſcetur, quid hoc humano generi proderit? Sed hoc ad feros & agreſtes homines pertinet, Scythas, Thracos, Mauros, Indos, Sauromatas, Perſas: quia gentes illæ omnes ſub vno *Sopho. 3. 10* iugo erunt. Id quod & alius quidam propheta manifeſtius dicebat: Et ſeruient ei ſub iugo vno, & adorabit eum vnuſquiſque à loco ſuo. Non vltra Hieroſolymis ſolùm, ſed in toto orbe: neque vltra dicetur hominibus, vt Hieroſolymam adeant, ſed vnuſquiſque domi manens, cultum *Iudæorũ eiectio prædicta.* illum perficiet. Erant eiiciendi Iudæi, audi quomodo & hoc prædixit propheta: Ecce in vobis concludentur ianuæ, & non accendetis altare meum *Malac. 1. 10.* gratis. Et quinam cultum exhibituri ſunt, hoc quoque prædictum eſt.

A ἀλλ' ὅτι καὶ πολλὴν πρυτανεύσει τῇ οἰκουμένῃ εἰρήνην· καὶ αἱ μὲν κατὰ πόλεις πολυαρχίαι καταλυθήσονται καὶ αἱ μοναρχίαι, μία δέ τις ἔσται βασιλεία εἰς πάντας ἐκταθεῖσα, καὶ τὸ πλέον αὐτῆς ἐν εἰρήνῃ ἔσται οὐ καθάπερ ἔμπροσθεν (τὸ μὲν γὰρ παλαιὸν, χειροτέχναι πάντες καὶ ῥήτορες ὅπλα ἐτίθεντο, καὶ ἐπὶ παρατάξεως εἱστήκεσαν· τοῦ Χριστοῦ δὲ παραγενομένου πάντα ἐκεῖνα διελύθη, καὶ εἰς μέρος διωρισμένον τὰ τῶν πολέμων περιέστη) καὶ τοῦτο δὴ προφήτης δηλῶν τις ἔλεγε· Καὶ συγκόψουσι τὰς μαχαίρας αὐτῶν εἰς ἄροτρα, καὶ τὰς ζιβύνας αὐτῶν εἰς δρέπανα, καὶ οὐ λήψεται ἔθνος ἐπ' ἔθνος B μάχαιραν, καὶ οὐ μὴ μάθωσιν ἔτι πολεμεῖν. πρότερον μὲν γὰρ ἐν τούτοις ἔζων ἅπαντες· νυνὶ δὲ καὶ τῆς τέχνης αὐτῆς ἐπελάθοντο, μᾶλλον δὲ οἱ πλείους οὐδὲ ἐγεύσαντο τὴν ἀρχήν. εἰ δέ τινες καὶ εἰσὶν, ὀλίγοι, καὶ οὐ συνεχεῖς, οὐδὲ πολλοὶ, ὥσπερ ἐν ἀρχῇ κατὰ πᾶν ἔθνος μυρίων ἐπαναστάσεων γινομένων. εἶτα δηλοῖ καὶ πόθεν συστήσεται ἡ ἐκκλησία, προλέγει. ἔμελλον γὰρ οὐκ ἐπιεικεῖς ἄνθρωποι μόνον, οὐδὲ ἥμεροι καὶ χρηστοὶ, ἀλλὰ καὶ ἄγριοι καὶ ἀπάνθρωποι, καὶ οἷς τινες λύκοι καὶ λέοντες καὶ ταῦροι κατὰ τὸν τρόπον ἔμελλον συναχθήσεσθαι αὐτοῖς, καὶ πάντες ἐκκλησία C γίνεσθαι μία. ἄκουσον πῶς τὸ ποικίλον τῆς ἀγέλης ταύτης ὁ προφήτης ἐδήλωσεν εἰπών· Τότε συμβοσκηθήσονται λύκος μετὰ ἀρνός, τὸ λιτὸν δηλῶν τοῦτο τῆς διαίτης τῶν βασιλέων ἐμφαίνων. ὅτι δὲ οὐ περὶ θηρίων ἐστὶ ταῦτα, εἰπάτω Ἰουδαῖος πότε τοῦτο γέγονεν. οὐδέποτε γὰρ λύκος μετὰ ἀρνὸς ἐβοσκήθη. εἰ δὲ καὶ ἔμελλε βόσκεσθαι, τί τοῦτο τὸ τῶν ἀνθρώπων ὠφελεῖ γένος; ἀλλὰ περὶ τῶν ἀγρίων τὸν τρόπον ἀνθρώπων λέγει, περὶ Σκυθῶν, περὶ Θρακῶν, περὶ Μαύρων, περὶ Ἰνδῶν, περὶ Σαυροματῶν, περὶ Περσῶν. ὅτι δὲ ταῦτα πάντα τὰ D ἔθνη ὑπὸ ἕνα ἄγεται ζυγὸν, καὶ ἄλλος προφήτης δηλῶν ἔλεγε· Καὶ δουλεύσουσιν αὐτῷ ὑπὸ ζυγὸν ἕνα, καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ ἕκαστος ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ· οὐκέτι φησὶν ἐν Ἱεροσολύμοις μόνον, ἀλλὰ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης. οὐκέτι γὰρ εἰς Ἱεροσόλυμα κελεύονται οἱ ἄνθρωποι ἀπιέναι, ἀλλ' ἕκαστος οἴκοι μένων, τὴν λατρείαν ταύτην ἐπιτελεῖ. ὅτι ἔμελλον Ἰουδαῖοι ἐκβάλλεσθαι, οὐδὲ τοῦτο σεσίγηται. καὶ ὅρα πῶς καὶ τοῦτο προεῖπεν ὁ προφήτης. Ἰδοὺ ἐν ὑμῖν συγκλεισθήσονται θύραι, καὶ οὐκ ἀνάψετε τὸ θυσιαστήριόν μου δωρεάν. καὶ τίνες μέλλουσι θεραπεύειν, καὶ αὐτὸ προανεφώνησεν.

Ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου, φησὶ, μέχρι δυσμῶν τὸ ὄνομά μου δεδόξασται ἐν τοῖς ἔθνεσι. καὶ πάλιν, Ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα προσάγεταί μοι καὶ θυσία καθαρά. εἶδες πῶς τῆς λατρείας τὴν εὐγένειαν προεδήλωσε; πῶς τὸ ἐξαίρετον καὶ προηλλαγμένον; καὶ ὅτι οὐκ ἐν τόπῳ, ἀλλ᾽ ἐν τρόπῳ, οὐδὲ ἐν κνίσῃ καὶ καπνῷ, ἀλλ᾽ ἐν ἑτέρᾳ λατρείᾳ ἔσται τὰ τῆς θεραπείας; καὶ πῶς τούτους, φησὶν, ἅπαντας ἐπεσπάσαντο οἱ ἀπόστολοι; οἱ μίαν γλῶτταν ἔχοντες τὴν Ἰουδαϊκὴν, πῶς τὸν Σκύθην καὶ τὸν Ἰνδὸν καὶ Σαυρομάτην καὶ τὸν Θρᾷκα ἔπεισε; λαβὼν παρὰ τῆς τοῦ πνεύματος δωρεᾶς τὴν χάριν τῆς πολυφωνίας ταύτης. καὶ τοῦτο μὲν περὶ τῶν ἐθνῶν· περὶ δὲ τοῦ Ἰσραὴλ, τὸ τῶν γλωσσῶν χάρισμα· καὶ ὅτι οὐδὲ τοῦτο ἐπεσπάσατο τοὺς Ἰουδαίους, ἄκουε πῶς δείκνυσιν ὁ προφήτης λέγων· Ἐν ἑτερογλώσσοις γὰρ καὶ ἐν χείλεσιν ἑτέροις λαλήσω τῷ λαῷ τούτῳ, καὶ οὐδ᾽ οὕτως εἰσακούσονταί μου, λέγει κύριος. τί τούτου σαφέστερον ἴδοι τις ἄν; ἔμελλον Ἰουδαῖοι ἀπιστεῖν, τὰ δὲ ἔθνη προστρέχειν· καὶ τοῦτο προεκηρύχθη. ἄκουε τοῦ Ἡσαΐου τοῦτο δηλοῦντος καὶ λέγοντος· Εὑρέθην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν, ἐμφανὴς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσιν. εἶπον, ἰδού εἰμι, τῷ ἔθνει οἳ οὐκ ἐκάλεσάν τὸ ὄνομά μου. περὶ δὲ τοῦ Ἰσραὴλ, Ὅλην τὴν ἡμέραν ἐξεπέτασα τὰς χεῖράς μου πρὸς λαὸν ἀπειθοῦντα καὶ ἀντιλέγοντα· καὶ πάλιν, Ἀνηγγείλαμεν αὐτῷ ὡς παιδίον, ὡς ῥίζα ἐν γῇ διψώσῃ. καὶ πάλιν, κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν; καὶ ὁ βραχίων κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη; οὐκ εἶπε, τῇ διδασκαλίᾳ ἡμῶν, ἀλλὰ ἐνταῦθα δεικνὺς, ὅτι οὐκ οἴκοθέν τι ἐφθέγγοντο, ἀλλ᾽ ἅπερ ἤκουσαν παρὰ τοῦ θεοῦ, ταῦτα ἀπήγγειλαν. ὅτι προτιμᾶσθαι δεῖ πάλιν τὰ ἡμέτερα τῶν ἐκείνων, καὶ πολλῷ τιμιώτερα γίνεσθαι, καὶ τοῦτο προεδήλωσε Μωυσῆς εἰπών· Παραζηλώσω ὑμᾶς ἐπ᾽ οὐκ ἔθνει, ἐπὶ ἔθνει ἀσυνέτῳ παροργιῶ ὑμᾶς, τὴν προτέραν εὐτέλειαν τοῦ λαοῦ λέγων διὰ τοῦ ἐπ᾽ οὐκ ἔθνει εἰπεῖν (οὐδὲ γὰρ ἔθνος εἶ) ἐνομίζετο, διὰ τὴν πολλὴν εὐτέλειαν, διὰ τὴν μωρίαν, διὰ τὴν ἄγνοιαν) ἀλλ᾽ ἀπὸ τῆς πίστεως τοσαύτη γέγονεν ἡ μεταβολὴ, ὡς ἐκείνων τῶν τιμημένων πολλῷ τιμιωτέρους φανῆναι. ὅτι ἔμελλε δάκνειν Ἰουδαίους τοῦτο αὐτὸ, καὶ ἐκ τούτου βελτίους γίνεσθαι, καὶ τοῦτο ἐντεῦθεν δηλοῦται.

A Ab Oriente ſolis vſque ad Occidentem nomen meum glorificatum eſt in gentibus, & in omni loco ſacrificium mihi offertur, & hoſtia pura. Vides quomodo cultus nobilitatem manifeſtauit, quomodo excellentiam & immutationem eius, quòd non in loco, ſed modo: non in nidore & fumo, ſed in alio cultu noſtra erunt miniſteria? Et quomodo illos, dicet quiſpiam, attraxerunt apoſtoli? Qui non niſi vnam linguam habebant, nempe Iudaicam: quomodo Scytham, & Indum, & Sauromatam, & Thracem docebant? Acceperant à Spiritu ſan-B cto gratis multiugarum linguarum dona. Et hoc de gentibus: de Iſraële autem donum linguarum: quod autem neque hoc attraxerit Iudæos, *Eſa. 28. 11.* audi quo pacto declaret propheta dicens: In variis linguis, & in labiis aliis loquar populo huic, & neque ſic audient me, dicit Dominus. Quid hoc manifeſtius vidit aliquis? Erant Iudæi increduli futuri, & gentes ad fidem aduolaturæ: hoc Eſaias decla- *Eſa. 65. 1.* rans manifeſtat: Inuentus ſum ab his qui me non quærunt, manifeſtatus C ſum his, qui me non inquirunt. Dixi: Ecce ego ſum, ad gentem, quæ non inuocauit nomen meum. De Iſraële, Expandi tota die manus meas, ad populum incredulum, & contradicentem. Et iterum: Annunciauimus coram eo vt puer, & ſicut radix in terra ſitienti. Domine quis credi- *Eſa. 28. 6. & 53. 2.* dit auditui noſtro, & brachium Domini cui reuelatum eſt? Et non dixit, doctrinæ noſtræ; ſed auditui noſtro: vbi oſtendit, quòd non proprium aliquid loquuntur, ſed ea ipſa adminiſtrarunt, quæ audierunt à deo. Et D quòd noſtra Iudaicis præferenda magíſque colenda ſint: vide quomodo prædicit Moyſes: Irritabo vos in non gente, in gente inſipienti: irritabo *Deut. 32. 21.* vos. Priorem populi vilitatem ſignat in hoc, quòd dicit, in non gente, non enim gens putabatur eſſe, ob vilitatem nimiam, ob ſtultitiam, ob inſipientiam. Sed mutatio hæc fide facta eſt, vt noſtra genus nunc multò dignior appareat, quàm iſta fuit olim. Vide etiam quomodo declarauit hoc ægrè laturos Iudæos, & inde irritatos futuros meliores:

dicit enim: Irritabo vos in non gente: A hoc eſt, tanta dabo ipſis bona, vt æmulatione corripiamini, & mordeamini. In hoc meliores facti ſunt. nam cùm audirent Moſem, & prophetarum ſigna viderent, mare diuiſum, petras ſciſſas, aërem mutatum, aliáque prodigia, filios ſacrificabant, & initiabantur Beelphegor, magicæque vacabant arti. At vbi nos ad fidem acceſſimus, longéque venerabiliores apparuerunt res noſtræ, quàm illorum, & ipſi zelotypia laborarunt, & humiliati ſunt, & ita meliores facti quàm dum à prophetis erudirentur, & prodigia viderent. Nam ex æmulatione noſtri re- B ctè ſe gerunt: nullus enim ipſorum vel pueros nunc immolat, vel ad idola currit, vel vitulum adorat. Virginitatis decor apud veteres neque nominabatur, in noua autem lege fulſurus erat. Vide quomodo & hoc prædixit

Pſal. 44. 19. Dauid: Afferentur regi virgines poſt

Eſai. 60. 17 eam, afferentur in templum regis. Et neque ipſum ſacerdotum nomen obticuit, Epiſcoporum nomen dico. Conſtituam enim principes tuos in pace, dicit, & epiſcopos tuos in iuſtitia.

Cap VIII. Iudicium extremum prædixerũt prophetæ.

Veniet vt iudex rationem exacturus C ab hominum genere, & cum primis à Iudæis. Vide quomodo hoc prædicit

Malac 3. & Dauid, & Malachias. Malachias enim ſic dicit: Et ingreſſus eſt ſicut conflatorium, ſicut herba fullonum, & purgabit argentum & aurum, iuxta di-

1. Cor. 3. 13. ctum Pauli, Dies declarabit, quia in igne reuelatur. At Dauid ſecundum eius aduentum prædicans, Deus ma-

Pſal. 49. 3. nifeſtè veniet, dicit: Nam prior eius aduentus multæ condeſcenſionis eſt, ſecundus autem non item: ſed terroris & horroris plenus, cum aderit è cœlis ipſis, angelorum multitudine vndique D effuſa, aduentúque ſuo ad ſimilitudinem fulguris omnia comprehendente.

Matth. 24 27. Nam vt fulgur egrediens in Oriente, etiam in Occidente videtur, ita erit aduentus filij hominis. Quo declaratur eius claritas, & quòd ſemetipſum

Pſal. 49. 3. annunciet: nullo enim præcone opus habebit: quod propheta docens dicebat: Dominus manifeſtè veniet. Deinde iudicium adducens futurum, ſic in-

A οὐ γὰρ ἁπλῶς εἶπε, προτιμήσω, ἀλλ' ὁμοῦ καὶ τοῦτο δηλῶν, καὶ τὴν ἐκ παραζηλώσεως γινομένην αὐτοῖς ὁπωσδήποτε διόρθωσιν, παραζηλώσω ὑμᾶς, φησιν, ἐπ' οὐκ ἔθνει· ὡσεὶ ἔλεγε, τοσαῦτα δώσω αὐτοῖς ἀγαθὰ, ὡς ὑμᾶς ζηλοτυπῆσαι, ὡς ὑμᾶς δηχθῆναι. τοῦτο γοῦν αὐτοὺς καὶ βελτίους ἐποίησεν. οἱ γὰρ θάλατταν σχιζομένην, πέτρας ῥηγνυμένας, ἀέρα μεταβαλλόμενον, καὶ τὰ ἄλλα τεράστια θεωροῦντες, μᾶλλον δὲ οἱ τὰ ἑαυτῶν τέκνα θύοντες, καὶ τῷ Βεελφεγὼρ τελούμενοι, καὶ μαγγανείαις πολλαῖς προσέχοντες, οὗτοι, ἐπειδὴ προσήλθομεν ἡμεῖς, καὶ πολλῷ προτιμότερα τὰ ἡμέτερα ἐκεί- B νων γέγονεν, οὕτως ὑπὸ τῆς ζηλοτυπίας ἐδήχθησαν καὶ βελτίους ἐγένοντο καὶ συνεστάλησαν, ὥστε ὅσα μὴ κατώρθωσαν προφητῶν ἀκούοντες καὶ τεράστια βλέποντες, ταῦτα ἐκ τῆς πρὸς ἡμᾶς ζηλοτυπίας κατορθῶσαι. οὐδεὶς γοῦν αὐτῶν οὐ τέκνα σφάζει νῦν, οὐκ εἰδώλοις προστρέχει, οὐ μόσχον προσκυνεῖ. τὸ τῆς παρθενίας σεμνὸν ἐπὶ μὲν τῆς παλαιᾶς οὐδὲ μέχρις ὀνόματος ἦν· ἐπὶ δὲ τῆς καινῆς ἐπειδὴ ἔμελλε διαλάμπειν, ὅρα πῶς καὶ τοῦτο προλέγει ὁ Δαβὶδ οὕτω λέγων· Ἀπενεχθήσονται τῷ βασιλεῖ παρθένοι ὀπίσω αὐτῆς, ἀ- C πενεχθήσονται εἰς ναὸν βασιλέως. ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸ τὸ τῶν ἱερέων ὄνομα ἀπεσιώπησε, τὸ τῶν ἐπισκόπων λέγω. Καταστήσω γὰρ τοὺς ἄρχοντάς σου ἐν εἰρήνῃ, φησὶ, καὶ τοὺς ἐπισκόπους σου ἐν δικαιοσύνῃ. ἔμελλε παραγίνεσθαι καὶ εὐθύνας ἀπαιτεῖν τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, καὶ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ Ἰουδαίους. ὅρα πῶς καὶ αὐτὸ προλέγει ὅ τε Δαβὶδ, ὅ τε Μαλαχίας· ὁ μὲν οὕτω λέγων· Καὶ εἰσελεύσεται ὡς χωνευτήριον, ὡς πόα πλυνόντων, καὶ διακαθαριεῖ τὸ ἀργύριον καὶ τὸ χρυσίον, συγγενῆ τοῖς Παύλου εἰπὼν γράφοντος οὕτως· Ἡ γὰρ ἡμέρα δηλώσει, ὅτι D ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται· ὁ δὲ Δαβὶδ, Ὁ θεὸς ἐμφανῶς ἥξει, πάλιν τὴν δευτέραν αὐτοῦ παρουσίαν ἀνακηρύττων. ἡ μὲν γὰρ προτέρα πολλὴν εἶχε τὴν συγκατάβασιν· ἡ δὲ δευτέρα οὐχ οὕτως, ἀλλὰ φρίκης γέμουσα καὶ καταπλήξεως, ἐκ τῶν προτρεχόντων ἀγγέλων τῆς παρουσίας αὐτοῦ δίκην ἀστραπῆς πάντα καταλαμβανούσης. Ὥσπερ γὰρ ἡ ἀστραπή, φησιν, ἐξέρχεται ἀπὸ ἀνατολῶν, καὶ φαίνεται ἕως δυσμῶν, οὕτως ἔσται ἡ παρουσία τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, τὸ περιφανὲς ταύτῃ δηλῶν, τὸ αὐτάγγελτον. οὐ γὰρ δεῖται τοῦ κηρύξοντος, ἀλλ' αὐτὴ ἑαυτὴν δείκνυσι. τοῦτο τοίνυν καὶ ὁ Δαβὶδ ἐμφαίνων ἔλεγεν· Ὁ θεὸς ἐμφανῶς ἥξει. εἶτα καὶ τὸ δικαστήριον ὑπογράφων τὸ μέλλον, ἐπάγει καὶ

A λέγει· Πῦρ ἐνώπιον αὐτοῦ καυθήσεται, καὶ κύκλῳ αὐτοῦ καταιγὶς σφοδρά. εἶπε τὰς τιμωρίας, λέγει καὶ τὸ λαμπρόν. Προσκαλέσεται τὸν οὐρανὸν ἄνω, καὶ τὴν γῆν τοῦ διακρίναι τὸν λαὸν αὐτοῦ, γῆν ἐνταῦθα τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων λέγων. εἶτα μετὰ τοῦ παντὸς γένους καὶ τὸ Ἰουδαϊκὸν ἀριθμεῖ (πρὸς γὰρ αὐτοὺς καὶ ἀποτείνεται) πάλιν ἐπάγει λέγων· Συναγάγετε αὐτῷ τοὺς ὁσίους αὐτοῦ, τοὺς διατιθεμένους τὴν διαθήκην αὐτοῦ ἐπὶ θυσίαις, καὶ ἀναγγελοῦσιν οἱ οὐρανοὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, ὅτι ὁ θεὸς κριτής ἐστιν· ἔμελλε παραγινόμενος τὴν διὰ θυσιῶν λατρείαν ἐκβάλλειν καὶ περιαιρεῖσθαι, ταύτην δὲ τὴν ἡμετέραν B δέχεσθαι. ἄκουσον πῶς καὶ περὶ τούτων προανεφωνήθη· Θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι. ὃ καὶ ἀλλαχοῦ δηλῶν ἔλεγε· Λαός, ὃν οὐκ ἔγνων, ἐδούλευσέ μοι, εἰς ἀκοὴν ὠτίου ὑπήκουσέ μου· τουτέστιν, οὐ θάλατταν ὁρῶν σχιζομένην, οὐ πέτρας ῥηγνυμένας, ἀλλ' ἀκούσας τῶν ἀποστόλων τῶν ἐμῶν. καὶ ἐνταῦθα πάλιν, Σῶμα δὲ κατηρτίσω μοι· εἰπὼν δὲ τοῦτο, ἔτι προστίθησι καὶ λέγει· Τότε εἶπον, ἰδοὺ ἥκω· ἐν κεφαλίδι βιβλίου γέγραπται περὶ ἐμοῦ. δύο γὰρ δὴ ταῦτα ἐντεῦθεν δηλοῦται, καὶ C ὅτι παρέσται, καὶ ὅτι τότε, ὅταν ἐκβληθῶσιν αἱ θυσίαι· ὃ καὶ γέγονε τῆς ἀρχῆς μεταπεσούσης τῆς Ἰουδαϊκῆς ἐπὶ τὴν Ῥωμαϊκήν. εὕρομεν δὲ καὶ τὸν Βαροὺχ περὶ τῆς παρουσίας αὐτοῦ λέγοντα οὕτως· Ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. λέγει δὲ καὶ ὁ Μωυσῆς, Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει κύριος ὁ θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ὡς ἐμέ, αὐτοῦ ἀκούσεσθε κατὰ πάντα. καὶ ἔσται πᾶσα ψυχή, ἥτις οὐκ ἀκούσῃ τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται ἐκ τοῦ λαοῦ αὐτῆς. ὁρᾷς τοῦτο ἐπ' οὐδενὸς συμβάν, ἢ ἐπ' αὐτοῦ μόνου; καὶ γὰρ πολλοὶ προφῆται ἀνέστησαν, καὶ πάντων παρήκουσαν, ἀλλ' οὐδὲν ἔπαθον· τούτου δὲ D παρακούσαντες οἱ Ἰουδαῖοι, ἀλῆται καὶ πλανῆτες, φυγάδες καὶ μετανάσται (περιέρχονται) πανταχοῦ. ὅρα γάρ· πολιτείας ἠλλοτριώθησαν, ἐθῶν πατρῴων καὶ νόμων, ἐν ἀτιμίᾳ καὶ αἰσχύνῃ καὶ κολάσει καὶ τιμωρίᾳ. ἃ δὲ ἐπὶ Οὐεσπασιανοῦ καὶ Τίτου πεπόνθασιν, οὐδὲ εἰπεῖν ἔνι· οὕτω πᾶσαν συμφορὰν ὑπερέβη ἡ τραγῳδία ἐκείνη, καὶ τὸ προφητικὸν ἐπληροῦτο· Ὅτι πᾶς, ὃς ἂν μὴ ἀκούσῃ τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξολοθρευθήσεται,

A quit: Ignis in conſpectu eius exardeſcet, & in circuitu eius tempeſtas valida. Dixit ſupplicia, dicit & fulgorem. Aduocabit cœlum deſurſum, & terrā, vt diſcernat populum ſuum. Terram hic omne hominum genus dicit, deinde cum omni hominum genere & Iudæos iungit. Nam in ipſos inuehitur. Congregate illi ſanctos eius, qui ordinant teſtamentum eius ſuper ſacrificia, & annuntiabunt cœli iuſtitiam eius, quoniam Deus iudex eſt. Aduentu ſuo cultum victimarum reiecturus erat, vt ne amplius ille acceptus eſſet, ſed noſtrum iſtud ſacrificium ad- B mitteretur. Accipe quomodo & hoc prædictum ſit: Sacrificium & oblationem noluiſti, corpus autem perfeciſti mihi. Nam per corpus, & obedien- *Pſal. 39.9.* tiam noſtram inſtituturus erat cultum nouum: ideóque dicit, corpus autem perfeciſti mihi. quod & alibi manife- *Pſal. 16.48* ſtans dicebat: Populus quem non cognoui, ſeruiuit mihi, in auditu auris obediuit mihi, hoc eſt non videns mare ſciſſum, non petram ruptam, ſed audiens meos apoſtolos. Et vbi corpus perfeciſti mihi, tunc dixi, ecce venio. In capite libri ſcriptum eſt de me. Duo autem hæc manifeſtauit, & quòd affuturus ſit, & quod tunc, quando ceſſabunt ſacrificia: quod & factum principatu Iudæorum ad Romanos tranſeunte. Quomodo autem ſcriptum de eo quòd aderit, diximus quod Baruch *Bar. 3.38.* dicit, In terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt. Dicit autem & Moſes ſic, Prophetam vobis excitabit *Deut. 18.15* Dominus deus de fratribus veſtris: ſicut me, ipſum audietis: & erit, omnis anima quæ prophetam illum non audierit, exterminabitur de populo ſuo. Vides hoc in nullo impletum, quàm in hoc ſolo. Et enim multi prophetæ ſurrexerunt, & omnes parum auditi ſunt, attamen propterea Iudæi nihil ſunt paſſi: hunc autem quia non audierunt, vagantur erratici, fugitiui & exúles, oberrantes vbique, excluſi à ſua ciuitate, & à paternis legibus & cōſuetudinibus, in ignominia, & vltionis pœna. Quæ ſub Veſpaſiano & Tito ſunt paſſi, iam dicere non licet: ita omnem calamitatem excedit ea tragœdia. Et impletū eſt propheticum illud: Omnis qui non audierit prophetam illum, exterminabitur.

Propter hæc, omnia, quæ illorum fuerunt, in ſolitudinem ſunt redacta, quia prophetam illum non audierunt.
Eſaia. 26. 19. Quòd ſuſcitabit omnes, prędictum eſt, cùm dicunt: Reſurgent mortui, & excitabuntur, qui in monumentis. Ros enim qui à te, medicina ipſis eſt. Quòd poſt crucem, poſt mortem res Chriſti clariores futuræ, & quòd poſt reſurrectionem prædicatio Chriſti inualitura
Marc. 14. eſſet, ſimiliter prædictum. Nam poſtquam vinctus eſt, proditus eſt à diſcipulo, conſputus eſt, conuicia audiuit, flagellatus eſt, crucifixus eſt, & irriſus, neque, quantum in illis fuit, ſepulturam obtinuit: veſtes eius diuiſerunt carnifices: in mala opinione vitam finiuit, vt blaſphemus, vt tyrannus. Nam omnis qui ſeipſum facit
Ioan. 19. regem, dicebant, non eſt amicus Cæ-
Matt. 6. 25 ſaris. Et iterum: Ecce audiſtis blaſphemiam eius. Quoniam igitur hæc omnia euentura erant, auditorem excitans, & confidentiorem reddens, ait: Ne timueris horum gratia, quòd crucifixus, quòd flagellatus, quòd colaphis cæſus, quòd conſputus, quòd à latronibus conuiciis laceſſitus, quòd tyrannidis & blaſphemiæ nomine occiſus: ita ſe habebunt res eius pòſt mortem & reſurrectionem, vt nemo contradicat, quin ſummo honore antecellat. Hoc certè & factum eſt, &
Eſaia. 11. 1. prædictum, quod & propheta prædicebat inquiens, Erit radix Ieſſe, & qui exurgat vt regat gentes: in ipſo gentes ſperabunt. Et erit quies eius honor, quaſi dicat. Hoc mortis genus diademate quouis glorioſius eſt: Nam reges poſitis diadematibus, crucem ſuſcipiunt, mortis eius ſymbolum. In purpuris crux, in diadematis crux, in precibus crux, in armis crux, & in menſa ſacra crux, & in toto orbe crux, & ſuper ſolem fulget crux. Et erit requies eius, honor: licet diuerſo modo in rebus humanis contingere ſoleat. Nam dum hi qui magna gloria fruuntur, hîc viuunt, res eorum florent: cum verò moriuntur, pereunt cum eis ſimul alia omnia: id quod non ſolùm in diuite, ſed & in principe, atque adeo id & in regibus ipſis quis videt. Nam leges eorum abrogantur, ſtatuæ obſcurantur, memoria extinguitur, nomen eorum in obliuionem venit, eorum cognati deſpiciuntur.

A ἐπειδὴ τοῦ προφήτου παρήκουσαν ἐκείνου. ὅτι ἀναστήσει πάντας, καὶ τοῦτο ἐδήλωσεν Ἡσαΐας εἰπών· Ἀναστήσονται οἱ νεκροὶ καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις. ἡ γὰρ δρόσος ἡ παρὰ σοῦ ἴαμα αὐτοῖς ἐστιν. οὐ μόνον δὲ ταῦτα, ἀλλ' ὅτι καὶ μετὰ τὸν σταυρὸν, μετὰ τὴν σφαγὴν λαμπρότερα ἔσται τὰ κατ' αὐτὸν, ὅτι μετὰ τὴν ἀνάστασιν μᾶλλον ἐπιδώσει τὸ κήρυγμα. ἐπειδὴ γὰρ ἐδέθη, προεδόθη ὑπὸ μαθητοῦ, ἐνεπτύσθη, ἐλοιδορήθη, ἐμαστιγώθη, οὐδὲ εἰς τάφον, τό γε εἰς ἐκείνους ἧκον, ἠξιώθη τεθῆναι· τὰ ἱμάτια αὐτοῦ διεμερίσαντο οἱ στρατιῶται· ἐπὶ ὑποψίᾳ τυραννίδος B τὸν βίον κατέλυσεν, ὡς βλάσφημος, ὡς τύραννος. Πᾶς γὰρ ὁ ποιῶν ἑαυτὸν, φησὶ, βασιλέα, ἀντιλέγει τῷ Καίσαρι· καὶ πάλιν, Ἴδε, ὑμεῖς ἠκούσατε τὴν βλασφημίαν αὐτοῦ. ἐπεὶ τοίνυν ταῦτα πάντα ἔμελλε συμβαίνειν, διεγείρων τὸν ἀκροατὴν καὶ θαρρεῖν παρασκευάζων, μὴ φοβηθῇς, φησὶ, τούτων ἕνεκα. τοῦ γὰρ σταυρωθέντος, τοῦ μαστιγωθέντος, τοῦ ὑπὸ λῃστῶν λοιδορηθέντος, τοῦ ἐπὶ ὑπολήψει βλασφημίας ἀναιρεθέντος, τοιαῦτα ἔσται τὰ πράγματα μετὰ τὴν τελευτὴν, μετὰ τὴν ἀνάστασιν, ὡς μηδένα ἀντειπεῖν, C ὅτι οὐ πολλῆς ἐμπέπλησται τῆς τιμῆς. τοῦτο γοῦν καὶ ἐγένετο. ὅπερ δὴ καὶ πόῤῥωθεν προαναφωνῶν ὁ προφήτης ἔλεγεν· Ἔσται ἡ ῥίζα τοῦ Ἰεσσαὶ, καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν· ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἐλπιοῦσι, καὶ ἔσται ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῦ τιμή· ὡσανεὶ ἔλεγεν, αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς τελευτῆς διαδήματός ἐστι τιμιώτερον. οἱ γοῦν βασιλεῖς διαδήματα ἀποτιθέμενοι, τὸν σταυρὸν ἀναλαμβάνουσι τὸ σύμβολον αὐτοῦ τῆς τελευτῆς· ἐν πορφυρίσι σταυρὸς, ἐν διαδήμασι σταυρὸς, ἐπὶ εὐχῶν σταυρὸς, ἐπὶ ὅπλων σταυρὸς, ἐπὶ τῆς τραπέζης D τῆς ἱερᾶς σταυρὸς, καὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ὁ σταυρὸς ὑπὲρ τὸν ἥλιον διαλάμπει. Καὶ ἔσται ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῦ τιμή. ἀλλ' οὐ τὰ ἀνθρώπινα τοιαῦτα, ἀλλ' ἀπεναντίας εἴωθε γίνεσθαι. ζώντων μὲν γὰρ τῶν εὐδοκιμούντων, καὶ τὰ ἐκείνων ἀνθεῖ· τελευτησάντων δὲ, συγκαταλύεται καὶ τὰ ἐκείνων. καὶ τοῦτο οὐκ ἐπὶ πλουσίου, οὐκ ἐπὶ ἄρχοντος, ἀλλ' ἐπ' αὐτοῦ τοῦ βασιλέως ἴδοι τις ἄν. καὶ γὰρ καὶ οἱ νόμοι αὐτῶν καταλύονται, καὶ αἱ εἰκόνες ἀμαυροῦνται, καὶ ἡ μνήμη αὐτῶν σβέννυται, καὶ τὸ ὄνομα αὐτῶν ἐν λήθῃ, καὶ οἱ προσήκοντες ἐν καταφρονήσει.

A ἐκείνων τῶν ὅπλα κινούντων, τῶν νεύματι μεταπεισάντων δήμους καὶ πόλεων καὶ πραγμάτων καταστάσεις, τῶν ἀναιρούντων κυρίους, τῶν ἀπαγομένους ἀνακαλεῖσθαι δυναμένων, ἀλλ᾽ ὅμως ἅπαντα καταλύεται, εἰ καὶ πρότερον εὐδοκίμει. ἐπὶ δὲ τοῦ Χριστοῦ πᾶν τοὐναντίον. πρὸ μὲν γὰρ σταυροῦ ἐν κατηφείᾳ τὰ πράγματα ἦν. Ἰούδας προδέδωκε, Πέτρος ἠρνήσατο, οἱ λοιποὶ φυγάδες ἐγένοντο, μόνος μεταξὺ τῶν ἐχθρῶν ἀπελαμβάνετο, πολλοὶ πιστεύσαντες ἀπῆλθον εἰς τὰ ὀπίσω. ἐπειδὴ δὲ ἐσφάγη καὶ ἐτελεύτησεν, ἵνα μάθῃς ὅτι οὐ ψιλὸς ἄνθρωπός τις ἦν ὁ σταυρωθεὶς, καὶ λαμπρότερα καὶ φαιδρότερα γέγονε καὶ ὑψηλότερα πολλῷ. B ὁ μὲν οὖν κορυφαῖος τῶν ἀποστόλων πρὸ τοῦ σταυροῦ οὐδὲ θυρωροῦ ἀπειλὴν ἤνεγκεν, ἀλλὰ μετὰ τοσαύτην μυσταγωγίαν ἔφησεν αὐτὸν μὴ εἰδέναι· μετὰ δὲ τὸν σταυρὸν τὴν οἰκουμένην περιέδραμεν· ἐντεῦθεν μυρίοι δήμοι μαρτύρων ἐσφάγησαν, ἑλόμενοι μᾶλλον ἀποθανεῖν, ἢ φθέγξασθαι ἅπερ ἐφθέγξατο ὁ κορυφαῖος τῶν ἀποστόλων, μιᾶς θυρωροῦ δείσας ἀπειλήν. οὕτως δ᾽ ἐξ ἐκείνου πᾶσαι χῶραι, καὶ πᾶσαι πόλεις, καὶ ἔρημος, καὶ οἰκουμένη καὶ ἀοίκητος τὸν ἐσταυρωμένον ἀνακηρύττομεν· καὶ βασιλεῖς καὶ στρατηγοὶ καὶ ἄρχοντες καὶ ὕπατοι, καὶ δοῦλοι C καὶ ἐλεύθεροι, καὶ ἰδιῶται καὶ σοφοὶ καὶ ἄσοφοι, καὶ βάρβαροι, καὶ τὰ ποικίλα τῶν ἀνθρώπων γένη, καὶ λοιπὸν ὅσην ἥλιος ἐφορᾷ γῆν, ταύτην δὴ τὴν τοσαύτην ἐπέδραμε τὸ ὄνομα καὶ ἡ προσκύνησις, ἵνα μάθῃς τί ἐστιν, Ἔσται ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῦ τιμή. ὁ δὲ τὸ σῶμα δεξάμενος ἐκεῖνο τὸ σφαγὲν τόπος, σμικρὸς ὢν καὶ σφόδρα βραχὺς, μυρίων αὐλῶν βασιλικῶν ἐστι σεμνότερος, καὶ αὐτοῖς τοῖς βασιλεῦσι τιμιώτερος. Καὶ ἔσται ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῦ τιμή· τὸ δὲ παράδοξον, οὐκ ἐπ᾽ αὐτοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ τὸ αὐτὸ τοῦτο δὴ γέγονεν. D οἱ γὰρ ἀγόμενοι καὶ περιαγόμενοι, οἱ καταφρονούμενοι καὶ δεσμούμενοι, οἱ τὰ μυρία πάσχοντες δεινὰ, τελευτήσαντες αὐτῶν εἰσι τῶν βασιλέων τιμιώτεροι. καὶ πῶς, σκόπει ἐντεῦθεν. ἐν τῇ βασιλικωτάτῃ πόλει Ῥώμῃ, πάντα ἀφιέντες, ἐπὶ τοὺς τάφους τοῦ ἁλιέως καὶ τοῦ σκηνοποιοῦ τρέχουσι καὶ βασιλεῖς καὶ ὕπατοι καὶ στρατηγοί. καὶ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει δὲ, οὐδὲ πρὸς τοὺς ἀποστόλους ἐγγὺς, ἀλλὰ πρὸ αὐτὰ τὰ πρόθυρα ἔξω ἀγαπητὸν εἶναι ἐνόμισαν οἱ τὰ διαδήματα περικείμενοι τὰ σώματα αὐτῶν κατορύττεσθαι, καὶ γεγόνασι θυρωροὶ λοιπὸν τῶν ἁλιέων οἱ βασιλεῖς.

Et licet pridem mouerint arma, concitarint ſeditiones populorum, & vrbium, reuocauerint proſcriptos, occiderint dominos, ſimul tamen conciderunt hæc omnia, quamuis glorioſa prius fuerint. At ſecus in cruce euenit. Ante crucem in luctu res erant, Iudas prodidit, Petrus negauit, reliqui profugerũt, Ieſus ſolus inter amicos comprehenſus eſt, multi qui crediderant, retrorſum abierunt. *Ioan. 18.* Cæterùm vbi occiſus eſt, & mortuus, vt diſcas quòd non ſit purus homo: non ſolùm res eius non interciderunt, ſed multo clariores illuſtrioréſque & ſublimiores ſunt redditæ. Nam ante crucem princeps apoſtolorum neque oſtiariæ minas tulit, & poſt tantam eruditionem aiebat ſe neſcire quis eſſet. At poſt crucem, orbem terrarum peragrauit, & infiniti martyrum populi occiſi, malẽtes mori, quam dicere, quod princeps ille apoſtolorum formidans vnius oſtiariæ minas. In omni regione, omni ciuitate & ſolitudine, & parte orbis, quæ habitationi accommoda, & quæ non accommoda, prædicamus crucifixum. Et reges, & principes, & milites, & præſides, & ſerui, & liberi, & idiotæ, & ſapientes, & inſipientes, & barbari, & reliqua hominum genera, ac terræ omnes, quas ſol ſpectat, ad hoc nomen currunt, vt adorent: vt diſcas quid ſit, Erit requies eius honor. Et locus quidem quo corpus hoc poſitum, breuis erat, & valde anguſtus: auguſtior tamen, & venerabilior mille regum palatiis, imò etiam regibus ipſis. Et erit requies eius honor. Non in ipſo tantùm, ſed & in diſcipulis eius contigit. Nam qui ducebantur & circunducebantur, qui contempti erant, & vincti, & qui innumera patiebantur mala, dum viuebant: vbi defuncti ſunt, regibus ipſis erant magis venerabiles. etiam Romæ, quæ vrbium eſt regaliſſima, relictis omnibus, ad ſepulchra piſcatoris, & tabernaculorum opificis currunt & reges, & præſides, & duces. Et Conſtantinopoli reges noſtri magnam gratiam putant, non ſi prope Apoſtolos, ſed ſi vel extra eorum veſtibula, corpora ſua ſepeliantur, fiántque piſcatorum oſtiarij reges.

CAP. IX. *Quantus honor ſit Chriſti & ſigni eius.*

A Neque hinc in morte confunduntur, ſed honeſtantur & ipſi, & eorum nepotes, & pronepotes. Et erit requies eius honor. Tum verò magnitudinem honoris videbis, cum, quale fuerit ſymbolum mortis eius, intelliges. Signum erat mortis maledictæ, mortis omnium ignominioſiſſimæ. Hoc enim ſolum mortis genus maledictioni obnoxium fuit. Vt exempli gratia quid dicam: qui olim peccabant, comburebantur, lapidabantur, & aliis modis vitam finiebant, vt ſuppliciis tantùm: crucifixus autem, & in ligno ſuſpenſus, non ſolùm hoc ferebat, vt graue aliquod ſupplicium, cui adiudicatus erat, ſed

B & vt maledictum quoddã. Nam maledictus omnis, dicit, qui pendet in ligno. *(Deut. 21. 23.)* Veruntamen hoc maledictum, hoc abominabile, hoc extremi ſupplicij ſymbolum, crux diadematibus & coronis clarius factum eſt. Neque enim ſic regia corona ornatur caput, vt cruce, quæ omni cultu dignior, & quam omnes prius abhorrebant, eius figuram tantopere quærunt: atque adeo vbique ea inuenitur apud principes, apud ſubditos, apud mulieres, apud viros, apud virgines, apud nup-

C tas, apud ſeruos, apud liberos, ſubinde omnes ea ſe ſignant, inſcribendo in nobiliſſimum membrum noſtrum. In fronte enim noſtra quaſi in columna quotidie figuratur. Hæc in ſacra menſa, hæc in ſacerdotum ordinationibus, hæc iterum cum corpore Chriſti in myſtica cœna fulget, hanc vbique celebrari videre licet, in domibus, in foro, in ſolitudine, in viis, in montibus, in collibus, in vallibus, in mari, in nauigiis, & inſulis, in lectis, in veſtibus, in armis, in thalamis, in conuiuiis, in vaſis argenteis, in au-

D reis, in margaritis, in murorum picturis, in corporibus brutis malè affectis, in corporibus à dæmoniis obſeſſis, in bellis, in pace, in diebus, in noctibus, in delicatorum choreis, in monachorum ordinibus: adeò certatim donum hoc mirabile rapiunt omnes. Mira eſt hæc gratia, nullus confunditur, nullus erubeſcit, cogitans quòd maledictę mortis ſymbolum fuerit: ſed omnes ipſo magis ornantur,

A καὶ ἐν τῇ τελευτῇ οὐκ αἰσχύνονται, ἀλλὰ καὶ καλλωπίζονται, οὐ μόνον αὐτοί, ἀλλὰ καὶ οἱ ἔκγονοι ἐκείνων. Καὶ ἔσται, φησίν, ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῦ τιμή· τότε τῆς τιμῆς τὸ μέγεθος ὄψει, ὅταν καταμάθῃς αὐτοῦ τοῦ θανάτου τὸ σύμβολον, τοῦ θανάτου τοῦ ἐπαράτου, τοῦ θανάτου τοῦ πάντων θανάτων αἰσχίστου. τοῦτο γὰρ μόνον τῆς τελευτῆς τὸ εἶδος ὑπὸ ἀρὰν ἔκειτο. οἷον τι λέγω· τῶν ἁμαρτανόντων τὸ παλαιόν, οἱ μὲν ἐκαίοντο, οἱ δὲ ἐλιθάζοντο, οἱ δὲ ἑτέρῳ τρόπῳ τιμωρίας τὸν βίον κατέλυον· ὁ δὲ ἀνεσκολοπισμένος καὶ ἐπὶ ξύλου κρεμάμενος, οὐ τοῦτο μόνον ὑπέμεινε τὸ χα-

B λεπόν, ὅτι τοιαύτῃ ἐκολάζετο καταδίκῃ, ἀλλ᾽ ὅτι καὶ ἐπάρατος ὁ τοιοῦτος ἦν. Ἐπικατάρατος γάρ, φησι, πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου. ἀλλ᾽ ὅμως τὸ ἐπάρατον τοῦτο, τὸ ἀπευκτόν, τὸ τῆς ἐσχάτης τιμωρίας σύμβολον, νῦν γέγονε ποθεινὸν καὶ ἐπέραστον. οὐδὲ γὰρ οὕτω στέφανος βασιλικὸς καλλωπίζει κεφαλήν, ὡς σταυρὸς παντὸς κόσμου τιμιώτερος ὤν· καὶ ὃ ἅπαντες ἐπεφρίκεσαν πρότερον, τούτου νῦν τὸ σχῆμα οὕτως ἐστὶν ἅπασι περιμάχητον, ὡς πανταχοῦ τοῦτο εὑρίσκεσθαι, παρὰ ἄρχουσι, παρὰ ἀρχομένοις,

C παρὰ γυναιξί, παρὰ ἀνδράσι, παρὰ παρθένοις, παρὰ γεγαμημέναις, παρὰ δούλοις, παρὰ ἐλευθέροις. καὶ γὰρ συνεχῶς αὐτὸ ἅπαντες ἐγχαράττουσιν ἐπὶ τοῦ τῶν μελῶν ἡμῶν ἐπισημοτέρου μέρους, καὶ ὥσπερ ἐν στήλῃ ἐπὶ τοῦ μετώπου καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν διατυπούμενον περιφέρουσιν. οὗτος ἐν τῇ ἱερᾷ τραπέζῃ, οὗτος ἐν ταῖς τῶν ἱερέων χειροτονίαις, οὗτος πάλιν μετὰ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τὸ μυστικὸν δεῖπνον διαλάμπει. τοῦτον πανταχοῦ χορεύοντα ἴδοι τις ἄν, ἐν οἰκίαις, ἐν ἀγοραῖς, ἐν ἐρημίαις, ἐν

D ὁδοῖς, ἐν ὄρεσιν, ἐν νάπαις, ἐν βουνοῖς, ἐν θαλάττῃ καὶ πλοίοις καὶ νήσοις, ἐν κλίναις, ἐν ἱματίοις, ἐν ὅπλοις, καὶ ἐν παστάσιν, ἐν συμποσίοις, ἐν σκεύεσιν ἀργυροῖς, ἐν χρυσοῖς, ἐν μαργαρίταις, ἐν τοίχων γραφαῖς, ἐν σώμασιν ἀλόγων πολλὰ πεπονηκότων, ἐν σώμασιν ὑπὸ δαιμόνων πολιορκουμένων, ἐν πολέμοις, ἐν εἰρήνῃ, ἐν ἡμέραις, ἐν νυξίν, ἐν τρυφώντων χορείαις, ἐν σκληραγωγουμένων φρατρίαις. οὕτω περιμάχητον ἅπασι γέγονε τὸ θαυμαστὸν τοῦτο δῶρον, ἡ ἄφατος αὕτη χάρις. οὐδεὶς αἰσχύνεται, οὐκ ἐγκαλύπτεται ἐννοῶν, ὅτι θανάτου τοῦ ἐπαράτου τοῦτο σύμβολον, ἀλλὰ πάντες τούτῳ καλλωπιζόμεθα μᾶλλον,

ἢ στεφάνοις

ἢ στεφάνοις καὶ διαδήμασι καὶ μυρίαις μαργαριτῶν περιβολαῖς. οὕτως οὐ μόνον οὐκ ἔστι φευκτὸς, ἀλλὰ καὶ ποθεινὸς καὶ ἐπέραστος καὶ περισπούδαστος ἅπασι, καὶ πανταχοῦ διαλάμπων καὶ διεσπαρμένος ἐν τοίχοις οἴκων, ἐν ὀροφῇ, ἐν βίβλοις, ἐν πόλεσιν, ἐν κώμαις, ἐν ταῖς ἀοικήτοις, ἐν ταῖς οἰκουμέναις. ἡδέως ἂν οὖν ἐροίμην τὸν Ἕλληνα λοιπὸν, πόθεν τῆς καταδίκης ταύτης, τοῦ θανάτου τοῦ ἐπαράτου τοῦτο τὸ σύμβολον ἅπασι ποθεινὸν, περισπούδαστον, εἰ μὴ μεγάλη τοῦ σταυρωθέντος ἡ δύναμις; εἰ γὰρ μηδὲν ἦν, καὶ τοῦτο σὺ νομίζεις καὶ ἀναισχυντεῖς ἔτι, καὶ πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀντιβλέπεις, καὶ πρὸς τὸ φῶς τυφλώττεις, φέρε σοι δείξω, καὶ ἐξ ἄλλης ὑποθέσεως ἡλίκον τοῦτό ἐστι. ποίας δὴ ταύτης; ἔστι τοῖς δικάζουσι πολλὰ βασανιστηρίων εἴδη, ξύλον, ἱμάντες, ὄνυχες, μολυβδίδες, δι' ὧν ξέουσι τὰ σώματα καὶ διαρπάζουσι τὰ μέλη καὶ ἐξαρτῶσι. τίς γοῦν ἂν ἕλοιτο ταῦτα εἰς οἰκίαν ἀγαγεῖν; τίς δ' ἂν καταδέξαιτο χερὸς ἅψασθαι τῶν ταῦτα ἐργαζομένων δημίων, ἢ πλησίον γενέσθαι ἰδεῖν; οὐχὶ μυσάττονται οἱ πλείους; ἔνιοι δὲ καὶ οἰωνίζονται, καὶ οὐδὲ τῆς ἁφῆς, οὐδὲ τῆς ὄψεως ἀνέχονται. οὐ πόρρω φεύγουσιν; οὐκ ἀποστρέφουσι τὸ ὄμμα; τοιοῦτον δή τι καὶ ὁ σταυρὸς ἦν τὸ παλαιὸν, μᾶλλον δὲ τούτων πολὺ χαλεπώτερος. ὅπερ γὰρ ἔφθην εἰπὼν, οὐχ ἁπλῶς θανάτου, ἀλλὰ θανάτου τοῦ ἐπαράτου τοῦτο σύμβολον ἦν. πόθεν οὖν, εἰπέ μοι, πᾶσιν οὕτω νῦν περισπούδαστος, πᾶσιν οὕτω ποθεινὸς γέγονε, πάντων προτιμότερος; αὐτὸ δὲ τὸ ξύλον ἐκεῖνο, ἔνθα τὸ ἅγιον ἐτάθη σῶμα καὶ ἀνεσκολοπίσθη, πῶς ἐστι περιμάχητον ἅπασι; καὶ μικρόν τινα λαμβάνοντες ἐξ ἐκείνου πολλοὶ, καὶ χρυσῷ κατακλείοντες, καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες τῶν τραχήλων ἐξαρτῶσι τῶν ἑαυτῶν καλλωπιζόμενοι; καίτοι καταδίκης σύμβολον τὸ ξύλον ἦν, καίτοι τιμωρίας. ἀλλ' ὁ πάντα ποιῶν, καὶ μετασκευάζων αὐτὰ, ὁ τὴν οἰκουμένην ἐκ τοσαύτης κακίας μεταθεὶς, καὶ τὴν γῆν οὐρανὸν ἐργασάμενος, οὗτος καὶ τὸ πρᾶγμα τοῦτο ἐπονείδιστον ὂν καὶ πάντων θανάτων αἴσχιστον, ὑπὲρ τῶν οὐρανῶν ἀνήγαγε. ταῦτ' οὖν ἅπαντα προορῶν ὁ προφήτης ἔλεγε· Καὶ ἔσται ἡ ἀνάπαυσις αὐτοῦ τιμή. τοῦτο γὰρ τὸ τοῦ θανάτου σύμβολον (οὐ γὰρ παυσόμεθα συνεχῶς τοῦτο λέγοντες) ἐγένετο εὐλογίας ὑπόθεσις πολλοῖς, καὶ παντοδαπῆς ἀσφαλείας τεῖχος,

A quàm diadematum coronis, vel multis gemmatis monilibus & torquibus. Et non ſolùm non fugitur, ſed & deſideratur, & adamatur, & omnes de ea ſoliciti ſunt, & vbique fulget, & ſparſa eſt in parietibus domorum, in culminibus, in libris, in ciuitatibus, in vicis, in locis quæ habitantur, & quæ non habitantur. Vellem audire à pagano, vnde ſymbolum tam maledictæ mortis, ac ſupplicij omnibus tam deſiderabile, ſi non magna crucifixi virtus? Quòd ſi nihil hoc eſſe putas, ſed adhuc impudens manes, & veritati te opponis, & ad lumen cæcutis: B ex alio argumento diſce, quale hoc ſit, & quantæ virtutis. Sunt iudicibus multa tormentorum genera, lignum, lora, vngues, plumbum, quibus torquent corpora, & membra dilacerant, & ſuſpendunt, & quíſnam vellet hæc in domum ſuam inferre? quis vellet manu contingere? vel quis vellet ad carnifices, dum hæc agunt, propiùs accedere vt videat? An non plures ita abominantur, vt neque aſpectum, neque tactum ſuſtineant? aliqui nauſeant, & inauſpicatum cenſent, procúlque C fugiunt, & oculis auerſantur? Tale quippiam vtique & crux olim erat, atque illis multò grauior, vt ſuprà memini. Nam non mortis tantùm, ſed & maledictæ mortis ſymbolum erat. Vnde ergo, dic mihi, omnibus tantum eius ſtudium & cura, quòd ita deſiderata cunctis, & omnibus deſiderabilior? ipſum ergo lignum, in quo poſitum ſanctum corpus Domini, & crucifixum, quarenam habere totus orbis ita contendit, vt qui paruum quiddam ex illo habent, hoc auro includant, tam viri quàm mulieres, & D ceruicibus ſuis aptant, hinc valde honeſtati, & magnifici, muniti & protecti, licèt condemnationis fuerit lignum? Sed qui omnia operatur, & immutat ea, qui orbem terrarum à peccato tanto transfert, & terram cœlum facit, etiam rem hanc, licèt contemptã, & omnibus mortibus turpiorem, ſupra cœlos eleuauit. Hæc igitur omnia præuidens Propheta dicebat: Et erit requies eius, honor. Hoc enim mortis ſymbolum (non deſiſto idem ſæpe commemorare) multæ benedictionis argumentum eſt factum, & omnigenæ ſecuritatis murus.

Crucis lignum quã expetatur

lethifera diaboli plaga, dæmonum fræ- num, camus contrariarum virtutum. Hoc mortem ſuſtulit, hoc inferni æreas portas confregit, hoc ferreos vectes contriuit, diaboli arcem deſtruxit, peccati neruos execuit, totum orbem condemnationi ſubiectum eripuit, plagam à deo immiſſam aduerſus naturam noſtram remiſit: quæque non potuit mare cum diuideretur, & petræ cùm rumperentur, & aër cum mutaretur, & manna quod quadraginta annis tot millibus dabatur, & lex, & alia ſigna, tam in eremo, quàm in Palæſtina facta: ea potuit crux, non in vna gente, ſed in toto orbe, & in omnibus quas ſol aſpectat terris. Crux maledicti ſymbolum, quod omnes fugiebant, quod omnes deprecabantur, quod probroſiſſimum dicebant omnes, tantum ac tale poſt crucifixi

CAP. X.

mortem robur accepit. Diſce ergo, quanta eius ſit virtus, quomodo ſine bello, & omnia facilè operetur: non ſolùm autem hæc, ſed & præter hæc, & alia oſtendunt eius virtutem.

Qualia & quanam crucis virtuté indicent, vt orbis fœcunditas.

Orbem enim cùm eſſet ſterilis, & infœcundus ratione virtutis, & non meliùs ſe haberet ad hoc, vt aliquid boni pareret, quàm terra ſolitaria, vel infœcunda mulier: fecit matrem multorum filiorum, & paradiſum frugiferum. Et hoc quoque antea prædictum à propheta ſic dicente:

Eſa. 54. 1.

Lætare ſterilis quæ non paris: iubila & clama, quæ non parturis: quia plures ſunt filij ſterilis, quàm habentis virum. Et quòd talem eum fecerit, dederítque ei legem, ſed priore multò præſtantiorem: minimè obticuerunt prophetæ, dicentes:

Hier. 31. 32.

Diſponam teſtamentum nouum, non ſicut diſpoſui patribus eorum in die, qua manum eorum apprehendi, educendo ipſos è terra Ægypti: quia ipſi non manſerunt in teſtamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus. Quia hoc eſt teſtamentum quod diſponam eis: dabo enim leges meas in mentem eorum, & in corde eorum inſcribam eas. Præterea illam magnam mutationem, eruditionémque facillimam declarans prædicebat: Et non docebit vnuſquiſque proximum ſuum, dicens: cognoſce Dominum. quia omnes ſcient me à minimo ipſorum vſque ad maximum.

A διαβόλου καιρία πληγή, δαιμόνων χαλινὸς, κημὸς τῆς τῶν ἀντικειμένων δυνάμεως. τοῦτο θάνατον ἀνεῖλε, τοῦτο τοῦ ᾅδου τὰς χαλκᾶς πύλας συνέκλασε, τοὺς σιδηροῦς μοχλοὺς συνέθλασε, τοῦ διαβόλου τὴν ἀκρόπολιν κατέλυσε, τῆς ἁμαρτίας τὰ νεῦρα ἐξέκοψεν, ὑπὸ καταδίκην κειμένην τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἐξήρπασε, θεήλατον φερομένην κατὰ τῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας πληγὴν ἀνέστειλε. τί λέγω; ἅπερ οὐκ ἴσχυσε θάλασσα σχιζομένη, πέτραι ῥηγνύμεναι, ἀὴρ μεταβαλλόμενος, καὶ μάννα ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτεσι τοσαύταις χιλιάσι διαδιδόμενον, καὶ B νόμος, καὶ ἕτερα σημεῖα καὶ ἐν ἐρήμῳ, καὶ ἐν Παλαιστίνῃ γινόμενα, ταῦτα ἴσχυσεν ὁ σταυρὸς, οὐκ ἐν ἑνὶ ἔθνει, ἀλλ' ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ, σταυρὸς τὸ ἐπάρατον σύμβολον, τὸ πᾶσι φευκτὸν, τὸ πᾶσιν ἀπευκτὸν, τὸ ἐπονείδιστον, ἴσχυσε, μετὰ τὸ τελευτῆσαι τὸν σταυρωθέντα, πάντα εὐκόλως ἐργάσασθαι. οὐ ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ μετὰ ταῦτα δείκνυσιν αὐτοῦ τὴν ἰσχύν. τὴν γὰρ οἰκουμένην ἄγονον οὖσαν κατὰ τὸν τῆς ἀρετῆς λόγον, καὶ ἐρήμου γῆς οὐδὲν ἄμεινον διακειμένην, οὐδὲ εἰς τὸ τεκεῖν τι χρηστὸν προσδοκᾶσθαι, ἀθρόον C παράδεισον καὶ μητέρα πολύπαιδα πεποίηκε. καὶ τοῦτο ἄνωθεν προεδήλωσεν ὁ προφήτης οὕτω λέγων· Εὐφράνθητι στεῖρα ἡ οὐ τίκτουσα· ῥῆξον καὶ βόησον ἡ οὐκ ὠδίνουσα, ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον, ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα. ὅτι τοιαύτην ἐργασάμενος, νόμον ἔδωκεν αὐτῇ πολλῷ τοῦ προτέρου βελτίονα, οὐδὲ τοῦτο ἐσίγησαν οἱ προφῆται. καὶ ὅρα τί προαναφωνοῦντες εἰρήκασι· Διαθήσομαι αὐτοῖς διαθήκην καινὴν οὐ κατὰ τὴν διαθήκην, ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν αὐτῶν, ἐν ἡμέρᾳ ἐπι- D λαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου· ὅτι αὐτοὶ οὐκ ἐνέμειναν ἐν τῇ διαθήκῃ μου, κἀγὼ ἠμέλησα αὐτῶν, λέγει κύριος· ὅτι αὕτη ἡ διαθήκη, ἣν διαθήσομαι αὐτοῖς, διδοὺς νόμους μου εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ καρδίας αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτούς. Εἶτα καὶ τὴν ἀθρόαν μεταβολὴν, καὶ τὴν μετ' εὐκολίας διδασκαλίαν παραδηλῶν ἔλεγε· Καὶ οὐ μὴ διδάξωσιν ἕκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, λέγων, γνῶθι τὸν κύριον, ὅτι πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ αὐτῶν ἕως μεγάλου αὐτῶν,

ὅτι ἁμαρτημάτων ἔμελλε διδόναι συγχώρησιν A ἅπασι παραγινομένοις, καὶ τοῦτο πάλιν προανεφώνησεν ὁ προφήτης οὕτως εἰπών· Αὕτη αὐτοῖς ἡ παρ' ἐμοῦ διαθήκη, ὅταν ἀφέλωμαι τὰς ἀνομίας αὐτῶν, καὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι. τί τούτου σαφέστερον γένοιτ' ἄν; τὴν κλῆσιν γὰρ τῶν ἐθνῶν, τὴν ὑπεροχὴν τοῦ καινοῦ πρὸς τὸν παλαιὸν νόμον, τὴν εὐκολίαν τῆς προσαγωγῆς, τῶν πιστευσάντων τὴν χάριν καὶ τὴν δωρεὰν τὴν διὰ τοῦ βαπτίσματος γινομένην διὰ τούτων ἐνέφηνε τῶν προρρήσεων. ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ ταῦτα ἐργασάμενος, αὐτὸς παρέσται καὶ κριτής, μετὰ ταῦτα ὅρα πῶς B καὶ αὐτὸ προανεφώνουν. καὶ γὰρ οὐδὲ τοῦτο παρέδραμον, οἱ μὲν ὁρῶντες αὐτὸν ἐν αὐτῷ τῷ σχήματι, ᾧ μέλλει παραγίνεσθαι, οἱ δὲ διὰ ῥημάτων αὐτῶν προαναφωνοῦντες. ὁ μὲν γὰρ Δανιὴλ, καὶ ταῦτα ἐν μέσῳ βαρβάρων τῶν Βαβυλωνίων, ὁρᾷ αὐτὸν ἐπὶ τῶν νεφελῶν ἐρχόμενον, καὶ ἄκουε τῶν ῥημάτων αὐτῶν τοῦ προφήτου. Ἐθεώρουν, φησὶ, καὶ ἰδοὺ ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος ἐπὶ τῶν νεφελῶν, καὶ ἔφθασεν ἕως τοῦ παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν, καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ προσηνέχθη· καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ C βασιλεία· καὶ πάντες οἱ λαοὶ, φυλαὶ, γλῶσσαι αὐτῷ δουλεύσουσι. καὶ τὸ κριτήριον δὲ αὐτοῦ ὑπογράφων φησίν· Ἐθεώρουν ἕως ὅτου θρόνοι ἐτέθησαν, καὶ βίβλοι ἀνεῴχθησαν, καὶ ποταμὸς πυρὸς εἷλκεν ἔμπροσθεν αὐτοῦ· χίλιαι χιλιάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ, καὶ μύριαι μυριάδες παρειστήκεισαν αὐτῷ. οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ τὴν τιμὴν δείκνυσιν, ἣν μέλλουσιν ἔχειν οἱ δίκαιοι, λέγων· Καὶ τὸ κρίμα ἔδωκεν ἁγίοις ὑψίστου, καὶ τὴν βασιλείαν κατέσχον οἱ ἅγιοι. ὁ δὲ Μαλαχίας, καὶ ὅτι διὰ πυρὸς ἔσται τὸ δι- D καστήριον ἐκεῖνο, παρίστησι λέγων· Ἰδοὺ αὐτὸς εἰσπορεύεται ὡς πῦρ χωνευτηρίου, καὶ ὡς πόα πλυνόντων. Εἶδες ἀκρίβειαν προφητῶν, πῶς ἅπαντα προλαβόντες ἀνεκήρυξαν τὰ συμβήσεσθαι μέλλοντα; πῶς οὖν ἔτι τολμᾷς ἀπιστεῖν, τοιαύτας λαβὼν αὐτοῦ ἀποδείξεις τῆς δυνάμεως, ῥήματα πρὸ τοσούτου χρόνου ἀναφωνηθέντα, καὶ πράγματα τοῖς ῥήμασι συμβαίνοντα βλέπων, καὶ οὐδὲν ὅλως διαπεσόν; καὶ ὅτι οὐ πλάσματα ἡμέτερα, μαρτυροῦσιν οἱ τὰ βιβλία, καὶ πρῶτοι δεξάμενοι καὶ νῦν κατέχοντες, ἐχθροί τε ὄντες, καὶ τῶν ἐσταυρωκότων ἔκγονοι, καὶ νῦν αὐτὰ κατέχοντες καὶ διατηροῦντες.

Iam etiam hoc ipſum, quod daturus eſſet & remiſſionem peccatorum omnibus ad ſe venientibus, prædixit *Hier.31.34* Propheta, ſic dicens: Hoc erit ipſis à me teſtamentum, quia auferam iniquitates eorum, & iniquitatum eorum non ero memor amplius. Quid hoc manifeſtius? quid dilucidius? Vocatio gentium, excellentia nouæ legis ſupra veterem, facilitas acceſſus credentium, gratia & donum, quæ in baptiſmate conferuntur, his prædictionibus ſignificantur. Porrò qui hæc fecit, idem aderit, & poſt hæc iudicabit: ſed vide quomodo nec hoc ſilentio tranſierint. Nam eorum aliqui viderunt ipſum in habitu quo venturus eſt: alij per verba ipſum prædixerunt: Nam Daniël quidem in *Dan.7.* medio Babylonis, & inter Barbaros, vidit ipſum in nubibus ſedentem. Aſpiciebam, inquit, & ecce quaſi filius hominis veniens in nubibus, & peruenit vſque ad antiquum dierum, & ante eum oblatus eſt, & datus eſt ei principatus, & regnum, & omnes populi, tribus, & linguæ ei ſeruient. Et de tribunali eius ſubdit, dicens: Aſpiciebam, donec throni poſiti ſunt, & libri aperti ſunt, & fluuius ignis exiit ante eum, mille millia miniſtrabant ei, & decem millia millium aſſiſtebant ei. Et quòd per ignem erit hoc iudicium: Ingredietur, ait Ma- *Mal.3.2.* lachias, ſicut ignis conflans, & ſicut herba fullonum. Sed quòd boni magno honore tunc perfruentur, ac de reſurrectione gaudebunt, inquit idem Daniël: Reſurgent qui in pul- *Dan.12.* uere ſedent. Vidiſti diligentiam Prophetarum, quomodo ventura omnia prædixerunt? Quomodo ergo adhuc in incredulitate perſtas, cùm tantam virtutis eius demonſtrationem acceperis? Verba ante hæc tempora prædicta ſunt, & opera verbis ſuccedere vides conſona, & omnino prætermiſſum nihil. At quòd nō ſint figmenta noſtra, teſtantur hi qui libros & primum acceperunt, & conſeruant, inimici noſtri, & à crucifixoribus progeniti.

A Et quomodo hoc, dicet quis, quod habentes libros non credunt? Ecce viderunt tunc operantem miracula, & non crediderunt: ſed hoc non eſt crimen eius, cui non creditur, ſed eorum magis, qui in meridie cæcutiunt. Nam & hunc mundum in medium propoſuit, opus bonis proportionibus vndique benè conſtitutum, & voces vndequaque mittentē, quæ annuncient opificem. Et ſunt tamē homines aliqui, qui dicere audent omnia fortuita, & per ſe mota: alij non eſſe facta quæ videntur: alij opificium & creationem, ac prouidentiam dæmonibus adſcribunt: alij fortunæ, & natiuitati, & fato, & ſtel B larum conuerſionibus. Neque hæc in opificem cadit reprehenſio, ſed in eos potius, qui inter tot remedia adhuc extremis laborant morbis. Nam ita contingit, vt anima prudens id quod facto eſt opus videat, nec multis ad hoc egeat adiumentis: ſic imprudens, & ſtupida, quę multis antea languet affectionibus, cæcutiens manet etiam, quanticunque illi contingant manuductores. Vide vt hoc ſemper & vbique euenit, non in hoc argumento duntaxat, ſed & in aliis. Nam quot ſunt, qui nullis vnquam auditis legibus, honeſtè ac legitimè vixerunt, cùm interim quidam C à pueritia enutriti legibus. vſque ad ſenectam nunquam tranſgredi illas ceſſarunt? Hæc & apud veteres contigerunt Nam Iudæi, licet ſigna & miracula plurima haberent, nunquam tamen per ea meliores euaſere: Niniuitæ vero vna tantum voce audita, vitam mutarunt, à peccatis liberati. Hoc etiā videre licet non in nobilibus tantùm viris, ſed etiam in obſcuro loco natis. Nam Iudas quāta doctrina admonitus, factus eſt proditor? latro autē qua admonitione incitatus, in cruce Chriſtū D confeſſus eſt, & eius regnum prædicauit? De rebus igitur, non à peruerſis iudicium feras, ſed à rerum veritate calculum iuſtum mitte de illis, qui recta conſilia ſunt amplexi. Non crediderunt Iudæi, & crediderunt multi ex gentibus, quod & ipſum à prophetis non eſt prætermiſſum ſilentio. Dicit enim Dauid: Filij alieni mentiti ſunt mihi, filij alieni inueterati ſunt, & claudicauerūt à ſemitis ſuis. Et Eſaias: Domine quis credidit auditui noſtro, & brachium Domini cui reuelatum eſt?

Pſal 17.29

Eſaia.53.1. & 61.1.

A Καὶ πῶς οὐ πιστεύουσι, φησὶν, ἔχοντες τὰ βιβλία; ὅτι καὶ τότε θαυματουργοῦντα βλέποντες οὐκ ἐπίστευον. ἀλλὰ τοῦτο οὐ τοῦ ἀπιστουμένου ἔγκλημα, ἀλλὰ τῶν ἐν μεσημβρίᾳ μέσῃ τυφλωττόντων. ἐπεὶ καὶ τὸν κόσμον τοῦτον εἰς μέσον παρέθηκε, πανάρμόνιον ὄργανον, φωνὰς πανταχόθεν ἀφιέντα, καὶ τὸν δημιουργὸν ἀνακηρύττοντα· καὶ ὅμως τινὲς τῶν ἀνθρώπων εἰσὶν, οἱ μὲν αὐτόματα πάντα λέγοντες, οἱ δὲ ἀγένητα τὰ ὁρώμενα, οἱ δὲ δαίμοσιν ἐπιγράφοντες τὴν τούτων δημιουργίαν καὶ πρόνοιαν, ἄλλοι τύχῃ, καὶ εἱμαρμένῃ, καὶ γενέσει, καὶ ἄστρων περιφοραῖς. ἀλλ' οὐδέπω τοῦτο τοῦ B δημιουργοῦ ἔγκλημα, ἀλλ' ἡ κατηγορία τῶν μετὰ τοσούτων φαρμάκων ἐν ἐσχάταις κειμένων νόσοις. ὥσπερ γὰρ ὅταν εὐγνώμων ᾖ ψυχὴ, τὸ δέον συνορᾷ, οὐ πολλῶν δεομένη βοηθημάτων εἰς τοῦτο· οὕτω δὴ καὶ ὅταν ἀγνώμων ᾖ καὶ ἀναίσθητος, κἂν μυρίους ἔχῃ τοὺς χειραγωγοῦντας, προκατειλημμένη πάθεσι, μένει τυφλώττουσα. ἴδοι γοῦν τοῦτο πανταχοῦ συμβαῖνον, οὐκ ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ. πόσοι γοῦν νόμων οὐκ ἀκούσαντες, ἐννομώτατον διετέλεσαν ἐπιδεικνύμενοι βίον; ἄλλοι δὲ ἐκ πρώτης ἡλικίας αὐ- C τοῖς συντραφέντες εἰς ἔσχατον γῆρας τοῖς νόμοις, οὐκ ἐπαύσαντο αὐτοὺς παραβαίνοντες; ταῦτα καὶ ἐπὶ τῶν παλαιῶν συνέβαινε. καὶ γὰρ οἱ μὲν Ἰουδαῖοι, καὶ σημείων καὶ θαυμάτων μυρίων ἀπολαύσαντες, οὐκ ἐγένοντο βελτίους· Νινευῖται δὲ μιᾶς μόνης φωνῆς ἀκούσαντες μετεβάλοντο, καὶ τῆς κακίας ἀπηλλάγησαν. τοῦτο καὶ ἐπ' ἀνδρῶν ἴδοι τις ἂν συμβαῖνον εὐτελῶν, οὐκ ἐπισήμων μόνον. πόσης διδασκαλίας οὐκ ἀπέλαυσεν ὁ Ἰούδας, καὶ ὅμως προδότης ἐγένετο; ποίας δὲ παραινέσεως ἀπέλαυσεν ὁ λῃστὴς, ἀλλ' ἐν σταυρῷ αὐτὸν ὡμολόγησε, καὶ τὴν βασιλείαν ἀνεκήρυξε τὴν ἐκεί- D νου; μὴ τοίνυν ἀπὸ τῶν διεφθαρμένων τὰς γνώμας τὰς κρίσεις ποιοῦ τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τῶν πραγμάτων ἀληθείας τὴν προσήκουσαν ψῆφον ἔκφερε περὶ τῶν ὀρθῶς βουλευσαμένων. οὐκ ἐπίστευσαν οἱ Ἰουδαῖοι, οἱ δὲ ἐθνικοὶ ἐπίστευσαν. καὶ οὐδὲ τοῦτο σεσίγηται, ἀλλ' εὐθὺς μὲν ὁ Δαβὶδ προφητεύων βοᾷ· Υἱοὶ ἀλλότριοι ἐψεύσαντό με, υἱοὶ ἀλλότριοι ἐπαλαιώθησαν, καὶ ἐχώλαναν ἀπὸ τῶν τρίβων αὐτῶν. εἶπε δὲ ὁ Ἡσαΐας λέγων, κύριε, τίς ἐπίστευσε τῇ ἀκοῇ ἡμῶν, καὶ ὁ βραχίων κυρίου τίνι ἀπεκαλύφθη;

A καὶ πάλιν, Εὑρέθην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν, ἐμφανὴς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσι. καὶ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ Χαναναῖοι καὶ Σαμαρεῖτις γυνὴ ἐπίστευσαν· ἱερεῖς δὲ καὶ ἄρχοντες ἐπολέμουν καὶ ἐπεβούλευον, καὶ τοὺς ἄλλους ἀπεῖργον καὶ ἀποσυναγώγους ἐποίουν πιστεύοντας εἰς αὐτόν. μηδὲν τοίνυν ξενιζέτω σε ταῦτα. πολλῶν ἐμπέπλησται τοιούτων ὑποδειγμάτων ὁ βίος ἡμῶν, καὶ ἐν τῷ καθ᾽ ἡμᾶς χρόνῳ, καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν οὖσιν. ἄλλως δὲ, εἰ καὶ μὴ πάντες· ἀλλὰ πολλοὶ καὶ ἐξ Ἰουδαίων καὶ τότε καὶ νῦν ἐπίστευσαν· Εἰ δὲ μὴ πάντες, οὐδὲν καινὸν, B οὐδὲ παράδοξον. τοιοῦτον γὰρ ἡ ἀγνωμοσύνη, τοιοῦτον ἡ ἀλόγιστος διάνοια, τοιοῦτον ἡ ὑπὸ παθῶν κατεπνιγμένη ψυχή. ἀλλ᾽ ἐπειδὴ τὰς περὶ αὐτοῦ προφητείας παρὰ τῶν προφητῶν εἰρημένας, καὶ πρὸ τοσούτων χρόνων ἀνακηρυχθείσας εἰρήκαμεν, φέρε καὶ τὰς ὑπ᾽ αὐτοῦ ἡνίκα περιεπόλει τὴν γῆν, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστρέφετο, περὶ μελλόντων εἰρημένας εἰς μέσον ἀγάγωμεν, ἵνα κἀντεῦθεν αὐτοῦ μάθῃς τὴν ἰσχύν. παραγινόμενος γὰρ τότε καὶ τὴν τῶν ἀνθρώπων πραγματευόμενος σωτηρίαν, τῶν C τε κατ᾽ ἐκείνους ὄντων τοὺς χρόνους, τῶν τε ὕστερον ἐσομένων, ποικίλως αὐτὴν μεταχειρίζει, καὶ ὅρα τί ποιεῖ. θαύματα ἐργάζεται, καὶ προλέγει τινὰ τῶν μακροῖς ὕστερον χρόνοις ἐκβησομένων· διὰ μὲν τῶν τότε γινομένων τὴν ἀλήθειαν τῶν μετὰ πολὺν χρόνον ἐκβησομένων ἐγγυώμενος παρὰ τοῖς τότε ἀκροαταῖς, τοῖς τε μετὰ ταῦτα ἐσομένοις ἐκ τῶν εἰρημένων ἐκβάσεων ἀξιόπιστα δεικνὺς καὶ τὰ ἐν ἐκείνῳ τῷ χρόνῳ γεγενημένα θαύματα, καὶ ἀπὸ τῆς διπλῆς ταύτης ἀποδείξεως καὶ τὰ περὶ τῆς βασιλείας πιστούμενος. καὶ γὰρ διπλαῖ αὐτοῦ αἱ προρρήσεις D ἦσαν, αἱ μὲν κατὰ τὸν παρόντα ἐκβήσεσθαι μέλλουσαι βίον, αἱ δὲ μετὰ τὴν συντέλειαν αὐτήν· καὶ θατέρα τὴν θατέραν συνίστη καὶ ἐδείκνυ μετὰ πολλῆς τῆς περιουσίας ἀληθεύουσαν. οἷόν τι λέγω (καὶ γὰρ ἀσαφὴς ὁ λόγος· διὸ καὶ σαφέστερον αὐτὸν ποιῆσαι πειράσομαι) δώδεκα ἦσαν ἑπόμενοι αὐτῷ μαθηταί· ἐκκλησίας δὲ πρᾶγμα οὐδεὶς εἰς νοῦν ἐλάμβανε τότε, ἀλλ᾽ οὐδὲ ὄνομα. ἡ γὰρ συναγωγὴ ἦν ἀνθοῦσα ἔτι. τί οὖν εἶπε καὶ προεφώνησε τῆς οἰκουμένης σχεδὸν ἁπάσης ὑπὸ ἀσεβείας κατεχομένης;

A Et iterum, Inuentus ſum ab his qui me non quærunt, notus factus ſum his qui me non interrogāt. Et in hoc Chriſti aduentu crediderunt Chananæi, & Samaritana mulier: ſacerdotes autem & principes eum impugnauerunt, & ei inſidiati ſunt, & alios abegerunt, & è ſynagogis credentes in eum eiecerunt. Ne igitur te conturbent iſta: nam & vita noſtra plena huiuſcemodi exemplis eſt, quæ & partim noſtro tempore, partim ſuperioribus ſeculis acciderunt. Nihilominus licèt non omnes, tamen etiam ex Iudæis & nunc, & olim multi credidere. Quòd ſi non B omnes, nihil nouum, nihilque admirabile. In cauſſa enim eſt, quod alium inſipientia, alium verò incogitans, vel affectionibus peſſundata mēs perdit. Ceterùm quia prophetias quæ de Chriſto, multò antè ſua tempora prædictas tractauimus, age in medium afferamus, quæ etiam ipſe in terris ambulans, cúmque hominibus conuerſans, de futuris dixit, vt & inde eius potentiam ac virtutem diſcas. Igitur cùm adeſſet, noſtræque ſalutis ageret negocium, variis modis id egit, & quan- C tum ad illos qui tunc viuebant, & quantum ad poſteros attinebat. Et quid facit? Miracula operatur, prædicit nonnulla longis poſtea temporibus euentura. Et per ea quæ tunc fiebant, veritatem eorum quæ poſt multum tempus ventura exponit, fidem faciens auditoribus tam præſentibus quàm ſequuturis, & ex dictis ſuis quæ tunc implebantur, & miraculis quæ fiebant: atque hac duplici demonſtratione ſermones fide digniores reddit. Nam duplicia prædicere ſolebat, ea videlicet quæ in præ- D ſenti vita, & quæ poſt conſummationem & mortem euentura: & confirmabant hæc ſe mutuùm, omniáque verè dicta monſtrabantur. Et vide quid dicam: nam ſermo parum dilucidus eſt, vnde & dilucidiorem ipſum facere tentabo. Duodecim erant diſcipuli ſequentes ipſum, & Eccleſiam referebant, quanuis nullus tunc eam mente conciperet: ſiquidem nec nomen Eccleſiæ erat, ſed florebat adhuc ſynagoga. Quid igitur dixit, & orbe fermè toto in impietate detento, prædixit?

Matth. 15

CAP XI. Chriſti prædictiones eius potentiã oſtendunt.

Matt. 16. 18.

Matt. 16. 18.

Super petram hanc ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduerſus eam. Examina vt libet, quid hoc ſibi verbum vult, & videbis perſpicuam eius veritatem. Nam non ſolum hoc mirum eſt, quòd ædificauit eam per totum mundum, ſed quia inuictam fecit, & inuictam, licet tot bella inſurgant. Hoc enim eſt, quòd portæ inferi non præualebunt aduerſus eam. Pericula, ait, quæ mortem generant, pericula quæ ad infernum deducunt. Vidiſti prædictionis veritatem? vidiſti euentus certitudinem, ac robur? vidiſti verba in operibus relucentia, & virtutē abſque armis omnia facilè conficientem? Ne ideo quia paucis dicitur, Ædificabo eccleſiam, tranſcurras obiter: ſed conſidera & cogita tecum, quid ſit in tam breui tempore omnem ſub ſole terram tantis Eccleſiis impleri, tantas gentes ad fidem transferri, populos perſuaderi, vt patrias leges abrogent, conſuetudinem ſtabilitam & radicatam reuellant, imperium voluptatis, nequitiæ vim tanquam puluerē abiiciant, altaria & templa, & ſtatuas, & ſacrificia, & profana feſta, & immundum odorem, ſicut fimum aliquem aboleant: & excitent altaria vbique gentium, in regione Romanorum, Perſarum, Scytharum, Maurorum, Indorum, & vltra orbem noſtrum. Nam & Britannicæ inſulæ extra hoc mare ſitæ, & quæ in ipſo Oceano ſunt, virtutem verbi ſenſerunt (ſunt enim etiam illic fundatæ eccleſiæ, & erecta altaria) illius, inquam, verbi, quod tunc dictum, quòd & in omniū animabus, ínque omnium labiis plantatum. Vnde & omnis (ferme) terra ſpinis plena, repurgata, & purus ager effecta, ſemina pietatis ſuſcepit. Magna res planè, ac ſupra modum magnæ diuinæque virtutis, etiamſi nemo interturbaret, eſsétque pax ſumma, & multis ſimul adnitentibus, & reluctante nullo, poſſe intra tam breue tempus totum orbem à conſuetudine ſua mala, qua præoccupatus fuit, liberari, & ad aliam induci. Verùm hoc multo maius, quòd non ſolum in aliam inducitur, ſed in multo difficiliorem: non ſolùm enim diuerſa conſuetudo erat, ſed & voluptate firmata. Duo violenta.

Britannia tempore Chryſoſtomi Chriſti fidem amplexa.

A Ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. ὡς βούλει τοῦτο βασάνιζε τὸ ῥῆμα, καὶ ὄψει διαλάμπουσαν αὐτοῦ τὴν ἀλήθειαν. οὐ γὰρ δὴ τοῦτο θαυμαστόν ἐστι μόνον, ὅτι ᾠκοδόμησεν αὐτὴν κατὰ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀχείρωτον εἰργάσατο, καὶ ἀχείρωτον ὑπὸ τοσούτων ἐνοχλουμένην πολέμων. τὸ γὰρ, πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς, κίνδυνοί εἰσιν εἰς ᾅδην κατάγοντες. εἶδες προρρήσεως ἀλήθειαν; εἶδες ἐκβάσεως ἰσχύν; εἶδες ῥήματα ἐπὶ τῶν πραγμάτων διαλάμποντα, καὶ δύναμιν ἀμάχως πάντα B ποιοῦσαν εὐκόλως; μὴ γὰρ ἐπειδὴ ῥῆμα ἐστὶ βραχὺ, τὸ, Οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, παραδράμῃς ἁπλῶς, ἀλλ' ἀνάπτυξον τῇ διανοίᾳ, καὶ ἐννόησον ἡλίκον ἐστὶ τὴν ὑφ' ἡλίῳ κειμένην ἅπασαν ἐκκλησιῶν ἐν χρόνῳ βραχεῖ τοσούτων ἐμπλῆσαι, ἔθνη μεταθεῖναι τοσαῦτα, μεταπεῖσαι δήμους ἔθη καταλῦσαι πάτρια, συνήθειαν ἐρριζωμένην ἀνασπάσαι, ἡδονῆς τυραννίδα, κακίας ἰσχὺν, ὥσπερ κόνιν ἀπελάσαι, καὶ βωμοὺς καὶ ναοὺς καὶ ξόανα καὶ τελετὰς, καὶ τὰς ἐναγεῖς ἑορτὰς, καὶ τὴν ἀκάθαρτον κνίσσαν, ὥσπερ καπνόν τινα, ἀ-C φανίσαι, καὶ πανταχοῦ θυσιαστήρια ἀναστῆσαι ἐν τῇ Ῥωμαίων χώρᾳ, ἐν τῇ Περσῶν, ἐν τῇ Σκυθῶν, ἐν τῇ Μαύρων, ἐν τῇ Ἰνδῶν. τί λέγω; ὑπὲρ τὴν οἰκουμένην τὴν καθ' ἡμᾶς. καὶ γὰρ αἱ Βρεττανικαὶ νῆσοι, αἱ τῆς θαλάττης ἐκτὸς κείμεναι ταύτης, καὶ ἐν αὐτῷ οὖσαι τῷ ὠκεανῷ, τῆς δυνάμεως τοῦ ῥήματος ᾔσθοντο. καὶ γὰρ κἀκεῖ ἐκκλησίαι, καὶ θυσιαστήρια πεπήγασιν. ἐκεῖνο τὸ ῥῆμα, ὅπερ ἐφθέγξατο τότε, τοῦτο ἐν ταῖς ἁπάντων πεφύτευται ψυχαῖς, ἐν τοῖς ἁπάντων στόμασι κεῖται. καὶ πᾶσα, ὡς εἰπεῖν, ἡ γῆ ἐξεκαθάρθη ἀκανθῶν D πεπληρωμένη, καὶ καθαρὰ γέγονεν ἄρουρα, καὶ τὰ σπέρματα τῆς εὐσεβείας ἐδέξατο. μέγα μὲν οὖν ὄντως, μέγα, μᾶλλον δὲ μόνης ὑπερβολῆς καὶ θείας δυνάμεως ἀπόδειξιν ἔχον, ὃ καὶ μηδενὸς ἐνοχλοῦντος, ἀλλ' εἰρήνης οὔσης, καὶ πολλῶν τῶν συμπραττόντων κειμένων, ἐναντιουμένου καὶ μηδενὸς, δυνηθῆναι τοσαύτην τὴν οἰκουμένην ἀθρόον ἀπαλλάξαι μὲν τῆς ἐν τοσούτῳ χρόνῳ προκατειληφυίας αὐτὴν πονηρᾶς συνηθείας, μεταθεῖναι δὲ εἰς ἑτέραν πολὺ δυσκολωτέραν. οὐ γὰρ συνήθεια μόνον ἠναντιοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἡδονὴ κατεῖχε, δύο τυραννικὰ πράγματα.

ἃ γὰρ ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν, παρὰ πατέρων καὶ πάππων καὶ ἐπιπάππων καὶ τῶν ἀνωτέρω προγόνων, καὶ φιλοσόφων καὶ ῥητόρων ἦσαν παρειληφότες, ταῦτα ἐπείθοντο ἀποθέσθαι· καίπερ ἦν δυσχολώτατον, καὶ ἑτέραν δέξασθαι συνήθειαν καινὴν ἐπεισελθοῦσαν, καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, πολὺ τὸ ἐπίπονον ἔχουσαν. ἀπῆγε γὰρ τρυφῆς, καὶ ἐνῆγεν εἰς νηστείαν. ἀπῆγε φιλοχρηματίας, καὶ ἐνῆγεν εἰς ἀκτημοσύνην· ἀπῆγεν ἀσελγείας, καὶ ἐνῆγεν εἰς σωφροσύνην· ἀπῆγε θυμοῦ, καὶ ἐνῆγεν εἰς πραότητα· ἀπῆγε φθόνου, καὶ ἐνῆγεν εἰς φιλοφροσύνην· ἀπῆγε τῆς πλατείας ὁδοῦ καὶ εὐρυχώρου, καὶ ἐνῆγεν εἰς τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην καὶ ἀπόκρημνον, καὶ ἐνῆγεν ὡς τραφέντας τῇ πλατείᾳ. οὐ γὰρ δὴ ἄλλους ἀνθρώπους λαβὼν ἔξω τῆς οἰκουμένης καὶ τῆς συνηθείας ταύτης, ἀλλ' αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς ἐν τούτοις καταστάντας καὶ πηλοῦ γινομένους μαλακωτέρους, τούτους ἐκέλευσε τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην ὁδεύειν ὁδὸν, τὴν τραχεῖαν καὶ σκληρὰν, καὶ ἔπεισε. καὶ πόσους ἔπεισεν; οὐ δύο καὶ δέκα καὶ εἴκοσι καὶ ἑκατὸν, ἀλλὰ πάντας σχεδὸν τοὺς τὴν ὑφ' ἥλιον οἰκοῦντας. καὶ διὰ τίνων ἔπεισε; διὰ ἀνθρώπων ἕνδεκα, ἀγραμμάτων, ἰδιωτῶν, ἀγλώττων, ἀσήμων, πενήτων. οὐ πατρίδας ἐχόντων, οὐ περιουσίας χρημάτων, οὐ σώματος δύναμιν, οὐ δόξης περιφάνειαν, οὐ προγόνων λαμπρότητα, οὐ λόγων ἰσχὺν, οὐ ῥητορείας δεινότητα, οὐ τὴν ἀπὸ γνώσεως παρρησίαν, ἀλλὰ ἁλιέων, σκηνοποιῶν, ἑτερογλώσσων. οὐδὲ γὰρ ὁμόφωνοι τοῖς πειθομένοις ἦσαν, ἀλλὰ ξένην τινὰ καὶ παρηλλαγμένην παρὰ πάσας τὰς γλώττας κεκτημένοι φωνὴν, τὴν Ἑβραΐδα λέγω, καὶ δι' αὐτῶν ᾠκοδόμησε τὴν ἐκκλησίαν ταύτην, τὴν ἀπὸ περάτων εἰς πέρατα τεταμένην. καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ θαυμαστὸν, ἀλλ' ὅτι οἱ ἰδιῶται δὴ οὗτοι καὶ πένητες καὶ ὀλίγοι, καὶ ἄσημοι καὶ ἀγράμματοι, καὶ εὐτελεῖς, καὶ ἑτερόφωνοι καὶ εὐκαταφρόνητοι, τῆς οἰκουμένης ἁπάσης τὴν διόρθωσιν ἐγχειρισθέντες, καὶ ἐπὶ τὰ πολλῷ δυσχολώτερα πράγματα ἄγειν αὐτὴν κελευσθέντες, οὐδὲ ἐν εἰρήνῃ ταῦτα ἔπραττον, ἀλλὰ μυρίων πανταχόθεν πολέμων αὐτοῖς ἐγειρομένων. κατὰ γὰρ ἔθνος ἕκαστον, καὶ κατὰ πόλιν· τί λέγω κατὰ ἔθνος καὶ κατὰ πόλιν; κατὰ οἰκίαν ἑκάστην πόλεμος αὐτοῖς ἀνερριπίζετο. εἰσιοῦσα γὰρ ἡ διδασκαλία, καὶ ἀπεσχίζουσα παῖδα πολλάκις πατρὸς, καὶ νύμφην πενθερᾶς, καὶ ἀδελφὸν ἀδελφοῦ, καὶ δοῦλον

A Quæ enim acceperat à patribus, auis, & proauis, aliíſque ſuperioribus progenitoribus, & philoſophis, & rhetoribus, ea reſpuere docebatur, quod ſanè difficillimum erat: at difficilius nouam accipere conſuetudinem, quæ nuper irrepſerat, illámque valdè laborioſam. Abduxit enim Christus à voluptate, & induxit ad ieiunium: abduxit ab amore opum, & induxit ad amorem paupertatis: abduxit à luxu, & induxit ad temperantiam: abduxit ab ira, induxit ad manſuetudinem: abduxit ab inuidia, & induxit ad benignitatem: abduxit à via lata & ſpacioſa, B & induxit in anguſtam, & arctam, & præruptam, & induxit aſſuetos viæ latæ. Neque enim alios homines extra huius mundi cōſuetudinem viuentes aſſumpſit, ſed illos ipſos qui in talibus vitiis computruerant, & luto molliores erant, iuſſit vt anguſtam & arctam viam, aſperámque illam & duram ambularent. Et perſuaſit eis. Quot autem perſuaſit? Non duobus, vel decem, vel viginti, vel centum, ſed omnibus fermè ſub ſole habitantibus. Et per quos perſuaſit? Per viros C vndecim illiteratos, priuatos, ineloquentes, obſcuros, pauperes, patria, facultatibus, robore corporis, præcellentia gloriæ, dignitate progenitorum, vehementia rhetorices, eminentia ſcientiæ carentes: per piſcatores, per tabernaculorum opifices, per barbaros. Neque enim eadem illis & auditoribus vox, ſed extraneum planè, & peregrinum ſermonem à linguis eorum, quibus prædicabant, ſortiti erant: Hebraicum dico. Atque per hoſce ædificauit Eccleſiam hanc, quæ à finibus vſque ad fines D extenta eſt. Neque hoc ſolum mirabile, quòd priuati, & pauperes illi, & parui & ignobiles, & illiterati, & viles, & exotici ſermonis, & contemptibiles, totius orbis correctionem attentarunt: ſed & quòd ad longè difficiliora opera ipſum ducere iuſſit, quódque non hoc in pace fecerūt, ſed infinitis bellis hinc inde excitatis. Nam in vnaquaque gente & ciuitate, & quid dico, gente & ciuitate? in ſingulis domibus gerebatur bellum. Radicata enim hæc doctrina & puerum ſæpe à patre diuiſit, & nurum à ſocru, & fratrem à fratre, & ſeruum

CAP. XII. In Euangelij promulgatione quàm hoſtes ſuperati ſint

& ſeruum à domino, & ſubditū à principe, & virum ab vxore, & vxorem à viro, & patrem à filiis: neque enim ſimul omnes crediderunt. Ad hæc, quotidianas inimicitias, continua bella, mult áſque ipſis mortes attulit. Et fecit, vt Apoſtolos quaſi communes hoſtes & inimicos pleríque auerſarentur, abigeréntque eos à ſe omnes, reges, principes, priuati, liberi, ſerui, populi, vrbes: & non ſolum ipſos, ſed & (quod grauius) nouitios in fide, & eos qui ab ipſis inſtruebantur. Eodem enim bello premebantur, & diſcipuli, & magiſtri. Videbatur enim doctrina hęc contraria edictis regiis, & conſuetudini, & patriis moribus: quandoquidem adhortabantur ab idolis vt abſtinerent, deſpectui haberent altaria, quæ patres progenitoréſque ipſorum coluerant: deſiſterent à profanis dogmatibus, ridendas ſolennitates, reſpuenda ſacrificia: quæ illis maximè tremenda & formidabilia videbantur, pro quibus & animas potius expoſuiſſent, quàm vt eligerent ea quæ ab illis dicebantur, & crederent in natum ex Maria, & crucifixum, & ductum ad tribunal præſidis, conſputum, & infinita alia paſſum, & eum qui mortem maledictam ſuſtinuit, qui ſepultus, quíque reſurrexit. Et quæ ad paſſionem pertinebant, omnibus manifeſta erant: vt pote flagella, colaphi, alapæ, ſputa, crux, irriſio, probra, quæ omnes in eum iactabant: & ſepultura, quæ partim beneficij loco erat: at reſurrectio non item: nam reſurgens ſolis diſcipulis apparuit: veruntamen & iſta dicendo perſuaſerunt, ſicque Eccleſiam ædificauerunt. Quo pacto, & qua ratione? Virtute eius qui iuſſit: ille enim præuius omnia faciebat, reddens etiam facilia quæ dura. Niſi enim diuina quædam virtus effeciſſet, nequaquam hæc vel principium, vel præludium accepiſſent. Quo enim modo? Ille dixit, fiat cœlum, & monſtrauit opus: fundetur terra, & illius ſubſtantia producta eſt: fulgeat ſol, & indicauit aſtrum, omniáque verbo operatus eſt: eodem modo idem & eccleſias illas plantauit. Et verbum hoc, Ædificabo Eccleſiam meam, hæc omnia operatum eſt.

Doctrina Chriſti humanis inſtitutis contraria.

Gen.1.11.

A δεσπότου, καὶ ἀρχόμενον ἄρχοντος, καὶ ἄνδρα γυναικὸς, καὶ γυναῖκα ἀνδρὸς, καὶ πατέρα παίδων (οὐ γὰρ ἀθρόοι πάντες ἐπείθοντο) καὶ καθημερινὰς ἀπεχθείας, συνεχεῖς πολέμους, μυρίους αὐτοῖς ἐπῆγε θανάτους, καὶ ὡς κοινοὺς ἐχθροὺς καὶ πολεμίους ἀποστρέφεσθαι παρεσκεύασε. καὶ γὰρ πάντες αὐτοὺς ἤλαυνον, βασιλεῖς, ἄρχοντες, ἰδιῶται, ἐλεύθεροι, δοῦλοι, δῆμοι, πόλεις· καὶ οὐκ αὐτοὺς μόνον, ἀλλὰ τὸ δὴ χαλεπώτερον, τοὺς ἔτι νεοπαγεῖς ἐν τῇ πίστει, τοὺς ὑπ' αὐτῶν κατηχουμένους. κοινὸς γὰρ πόλεμος καὶ τοῖς μαθηταῖς καὶ τοῖς διδασκάλοις ἐγίνετο, ἅτε τῆς δι- B δασκαλίας ἀπεναντίας καὶ διατάγμασι βασιλικοῖς, καὶ συνηθείᾳ, καὶ ἔθεσι πατρῴοις φαινομένης. παρῄνουν γὰρ εἰδώλων ἀπέχεσθαι, καταφρονεῖν βωμῶν, οὓς οἱ πατέρες αὐτῶν καὶ οἱ πρόγονοι πάντες ἐθεράπευσαν, ἀφίστασθαι τῶν μυσαρῶν δογμάτων, καταγελᾶν ἑορτῶν, διαπτύειν τὰς τελετάς· ἃ φρικωδέστατα ἐδόκει εἶναι ἐκείνοις καὶ φοβερώτατα, καὶ ὑπὲρ ὧν ἂν καὶ τὴν ψυχὴν προήκαντο, ἢ αἱρεῖσθαι τὰ παρ' αὐτῶν λεγόμενα, καὶ πιστεύειν εἰς τὸν ἀπὸ Μαρίας τεχθέντα, τὸν ἐν ἡγεμονικῷ δικαστηρίῳ πα- C ραστάντα, τὸν ἐμπτυσθέντα, τὸν μυρία παθόντα δεινὰ, τὸν θάνατον ἐπάρατον ὑπομείναντα, τὸν ταφέντα, τὸν ἀναστάντα. καὶ τὸ παράδοξον, ὅτι τὰ μὲν τῶν παθῶν δῆλα πᾶσιν ἦν, αἱ μάστιγες, αἱ ἐπὶ κόρρης πληγαὶ, αἱ εἰς πρόσωπον ὕβρεις διὰ τῶν ἐμπτυσμάτων γινόμεναι, τὰ ῥαπίσματα, ὁ σταυρὸς, ἡ πολλὴ χλευασία, ἡ παρὰ πάντων κωμῳδία, ὁ τάφος ὁ ἐν μέρει χάριτος γενόμενος· τὰ δὲ τῆς ἀναστάσεως οὐκέτι· αὐτοῖς γὰρ μόνοις ἀναστὰς ἐφάνη· ἀλλ' ὅμως καὶ ταῦτα λέγοντες ἔπειθον, καὶ οὕτω τὴν ἐκκλησίαν ᾠκοδόμησαν. πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; τῇ δυνάμει τοῦ ταῦτα κε- D λεύσαντος. αὐτὸς γὰρ προοδοποιῶν ἦν, αὐτὸς πάντα καὶ τὰ δύσκολα ῥᾴδια ποιῶν. Εἰ γὰρ μὴ θεία τις δύναμις ἦν ἡ ταῦτα κατορθοῦσα, οὐδ' ἂν προοίμιον, οὐδ' ἂν ἀρχὴν ταῦτα ἔλαβε. πῶς γάρ; ἀλλ' ἐκεῖνος ὁ εἰπὼν, γενηθήτω οὐρανὸς, καὶ δείξας τὸ ἔργον· καὶ θεμελιωθήτω ἡ γῆ, καὶ παραγαγὼν οὐσίαν· καὶ λαμπέτω ἥλιος, καὶ δείξας τὸ ἄστρον, καὶ πάντα ἐργασάμενος λόγῳ, οὗτος καὶ τὰς ἐκκλησίας ταύτας ἐφύτευσε· καὶ τὸ ῥῆμα ἐκεῖνο, τὸ, Οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, τοῦτο πάντα εἰργάσατο.

A τοιοῦτοι γὰρ οἱ τοῦ θεοῦ λόγοι, ἔργων δημιουργοί, ἔργων θαυμαστῶν καὶ παραδόξων. ὥσπερ γὰρ εἶπε, Βλαστησάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου, καὶ πάντα ἀθρόον παράδεισος ἦν, καὶ πάντα λειμῶνες, καὶ μυρίοις ἐκόσμει φυτοῖς ἡ δεξαμένη τὸ ἐπίταγμα γῆ, οὕτω καὶ νῦν εἶπεν· οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, καὶ μετὰ πολλῆς εὐκολίας τοῦτο ἐγίνετο· καὶ τυράννων κατ' αὐτῆς ὁπλιζομένων, καὶ στρατιωτῶν ὅπλα κινούντων, καὶ δήμων πυρὸς σφοδρότερον μαινομένων, καὶ συνηθείας αὐτῇ παρατεταγμένης, καὶ ῥητόρων, καὶ σοφιστῶν, καὶ πλουτούντων, καὶ ἰδιωτῶν, καὶ ἀρχόντων ἀνισταμένων, πυρὸς σφοδρότερον ἐπιὼν ὁ λόγος τὰς ἀκάνθας ἀνήλωσε, B τὰς ἀρούρας ἐξεκάθηρεν, ἔσπειρε τοῦ κηρύγματος τὸν λόγον· καὶ τῶν πιστευσάντων, τῶν μὲν δεσμωτήριον οἰκούντων, τῶν δὲ εἰς τὴν ὑπερορίαν μεθισταμένων, τῶν δὲ τὰ χρήματα ἀφαιρουμένων, τῶν δὲ ἀναιρουμένων, καὶ κατασφαττομένων, τῶν δὲ πυρὶ παραδιδομένων, τῶν δὲ καταποντιζομένων, καὶ πᾶν εἶδος τιμωρίας ὑπομενόντων ἀτιμουμένων, ἐλαυνομένων, ὡς κοινῶν ἐχθρῶν διωκομένων πάντοθεν, ἕτεροι πλείους προσετίθεντο, οὐ μόνον οὐδέν, ἀφ' ὧν ἔπασχον ἕτεροι, εἰς τὸ πιστεῦσαι ὀκνηρότεροι γινόμενοι, ἀλλὰ καὶ προθυμότεροι, C καὶ μᾶλλον ἐπιπηδῶντες τῇ καλῇ ταύτῃ θήρᾳ· καὶ οὕτως ἡλίσκοντο, οὐκ ἀναγκαζόμενοι, οὐ βιαζόμενοι, ἀλλὰ προστρέχοντες, χάριν εἰδότες τοῖς ἐπὶ τοῦτ' ἀγρεῦσι· καὶ χειμάρρους αἱμάτων ὁρῶντες ἀπὸ τῶν ἤδη πεπιστευκότων ἀπορρέοντας, θερμότεροι περὶ τὴν πίστιν ἐγίνοντο καὶ θαρσαλεώτεροι· καὶ οὐχὶ τῶν μαθητῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν διδασκάλων, τῶν μὲν δεδεμένων, τῶν δὲ ἐλαυνομένων, τῶν δὲ μαστιζομένων, τῶν δὲ ἕτερα μυρία πασχόντων κακά, πλείους οἱ μαθητευόμενοι καὶ σπουδαιότεροι μᾶλλον ἐγίνοντο. καὶ βοᾷ Παῦλος λέγων· Ὥστε τοὺς πλείονας D τῶν ἀδελφῶν ἐν κυρίῳ χαίρειν πεποιθότας τοῖς δεσμοῖς μου, περισσοτέρως τολμᾶν ἀφόβως τὸν λόγον λαλεῖν. καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν, Ὑμεῖς γὰρ μιμηταὶ ἐγενήθητε τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ θεοῦ τῶν οὐσῶν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ· ὅτι τὰ αὐτὰ ἐπάθετε καὶ ὑμεῖς ὑπὸ τῶν ἰδίων συμφυλετῶν, καθὼς καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, τῶν καὶ τὸν κύριον ἀποκτεινάντων, καὶ ἡμᾶς κωλυόντων τοῖς ἔθνεσι λαλῆσαι, ἵνα σωθῶσιν. ἑτέροις δὲ πάλιν γράφων οὕτως ἔλεγεν· Ἀναμιμνήσκεσθε τὰς πρότερας ἡμέρας, ἐν αἷς φωτισθέντες πολλὴν ἄθλησιν ὑπεμείνατε παθημάτων, γινώσκοντες ἑαυτοῖς κρείττονα ὕπαρξιν ἐν οὐρανοῖς, καὶ μένουσαν,

Illa verba dei condiderunt opera tam admirabilia, & quæ nemo expectaſſet. Nam ſicut cum dixit: Germinet terra herbam fœni: & omnia mox hortus erant, & omnia pratum, terráque mandatum ſuſcipiens, infinitis ornabatur plantis: Sic & nunc vbi dixit: Ædificabo Eccleſiam meam: multa acceleratione facta eſt, etiã contra illã tyrannis ſe armãtibus, & militibus arma mouentibus, & populis plus valido igne in ſanientibus, & obluctante conſuetudine, etiam oratoribus, & ſophiſtis, & diuitibus, & principibus inſurgentibus, ſermo dei velut ignis validus aduenìens ſpinas conſumpſit, agros repurgauit, ſeminauit verbũ prędicationis. Et licèt hi qui crediderunt, in carceribus ſeruarentur, in exilium relegarentur, deſpectui eſſent, amitterẽt ſubſtantias, occiderentur, traderentur igni, ſubmergerentur aqua, & omne tormentorum genus ſuſtinerent cum ſumma ignominia, & perſecutionem paterẽtur vt hoſtes publici, plures tamen ſemper accreſcebãt: non ſolum nihil ex afflictionibus aliorum facti ad credendum ſegniores, ſed & multò alacriores, & ad pulchram hanc piſcationem aſſiliebãt, ſicque à piſcatoribus capiebantur, non coacti, non vim paſſi, ſed ſponte accurrentes, gratiámque habentes adducentibus. Et quanuis viderent fluere torrentes ſanguinis credentiũ, feruentiores tamen reddebãtur in fide, & fidentiores. Et non diſcipulis ſolùm, ſed & magiſtris vinctis, fugatis, flagellatis, aliáq; mille mala paſſis, diſcipuli plures fiebant, & magis ſtudioſi. Quare Paulus clamat, dicens: Atque adeò plures fratres freti in Domino vinculis meis, vt abundantius audeant impauidè ſermonem loqui. Et alibi iterũ: Vos enim imitatores facti eſtis eccleſiarum dei, quæ ſunt in Iudæa: quia eadem paſſi eſtis, quæ & à cõtribulibus veſtris, ſicut & ipſi à Iudæis, qui & Dominum occiderunt, prohibentibus nos loqui gentibus, vt ſaluentur. Alijs quoque ſcribens, ſic dicit: Memores eſtote dierum priſtinorum, in quibus illuminati, graue paſſionum certamen tuliſtis, ſcientes meliorem vos habere ſubſtantiam in cœlis, & manentem

Philip.1.14. *1.Theſſ.2.* *Hebr.10.*

Vides virtutis excellentiam eius, qui tanta operatus eſt? Nam qui tanta patiebantur, non ſolùm non ægrè ferebant, vel deficiebant, ſed & gaudebāt, Act.5.41. geſtiebant, exultabant. Et de diſcipulis quidem dicit, quod publicationem ſubſtantiæ cũ voluptate acceperint: de magiſtris vero Lucas in Actorum libro, quod iuerint à conſpectu concilij gaudentes, vt pote digni habiti pro nomi- Coloſ.1.24. ne Ieſu contumeliam pati. At de ſeipſo, ait: Gaudeo in afflictionibus meis, & adimpleo quod reliquum afflictionum Chriſti in carne mea. Et quid miratis, quòd in paſſionibus gauiſus fuit, cùm & moriturus non ſolùm gaudebat, ſed & diſcipulos ad communionem lætitiæ ſuæ vocabat: quòd ſanè excellenter lætantis animæ erat: ſic e- Phil.2.17. nim ait, Gaudeo & congratulor omnibus vobis, idipſum etiam vos gaudete, & congratulamini mihi. Et quid factum eſt, dicito, quòd tanto gaudio repletus es? Ego enim, ait, immolor, & 2.Tim.4.6. tempus meæ reſolutionis inſtat. Sic igitur vniuerſi orbis eccleſiam ædificabant. Alioqui nullus ædificare poteſt parietem vnum, quem lapidibus & calce extruit, ſi impediatur & fugetur: illi autem etiam Eccleſias in toto orbe vbique extruxerunt, licèt ligarentur, perſecutionem ferrent, fugarentur, proſcriberentur eorum bona, flagellis cæderentur, occiderentur, comburerentur, ſubmergerentur, vnà cum diſcipulis. Et ædificabant, non lapidibus, ſed animabus & inſtitutis: quòd planè multo difficilius quàm lapidibus extruere. Non enim par eſt, conſtruere ſenſibilem parietem, & animæ tantis temporibus à dæmonibus agitatæ perſuadere, vt ab inſania illa deſiſtat, & ad tantam perueniat temperantiam. Nihilominus hoc potuerunt nudi illi, & calceis carentes, & vna veſte amicti, pérque vniuerſum orbem currentes. Habebant enim adiutricem & commilitantem inuictam virtutem Matt.16.18. eius, qui dixerat: Super petram hanc ædificabo Eccleſiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduerſus eam. Numera quot tyranni ab illo tempore aduerſus ipſam inſtruxerunt acies, quot grauiſſimas perſecutiones mouerunt, quomodo toto priore tempore, quando nouitia erat fides,

A Εἶδες δυνάμεως ὑπερβολὴν τοῦ ταῦτα ἐργασαμένου; οὐ γὰρ μόνον οὐκ ἠθύμουν, οὐδὲ μόνον οὐκ ἐθλίβοντο ταῦτα πάσχοντες, ἀλλὰ καὶ ἔχαιρον, ἐσκίρτων, ἐπήδων. καὶ περὶ μὲν τῶν μαθητῶν ταῦτα λέγει, ὅτι τὴν διαρπαγὴν τῆς οὐσίας μετὰ ἡδονῆς ἐδέξαντο· περὶ δὲ τῶν διδασκάλων ὁ Λουκᾶς ἐν τῇ τῶν πράξεων βίβλῳ, ὅτι ὑπέστρεφον ἐκ προσώπου τοῦ συνεδρίου χαίροντες, ὅτι κατηξιώθησαν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ ἀτιμασθῆναι. περὶ δὲ ἑαυτοῦ πάλιν ὁ Παῦλος; Χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί μου, καὶ ἀνταναπληρῶ τὰ ὑστερήματα τῶν θλίψεων τοῦ Χριστοῦ B ἐν τῇ σαρκί μου. καὶ τί θαυμάζεις, εἰ καὶ ἐπὶ παθήμασιν ἔχαιρεν, ὅπουγε καὶ θάνατον μέλλων ὑπομένειν, οὐ μόνον ἔχαιρεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς μαθητὰς εἰς κοινωνίαν τῆς εὐφροσύνης ἐκάλει, ὅπερ ἦν ὑπερβαλλόντως εὐφραινομένης ψυχῆς, οὕτω λέγων· Χαίρω καὶ συγχαίρω πᾶσιν ὑμῖν; τὸ δὲ αὐτὸ καὶ ὑμεῖς χαίρετε καὶ συγχαίρετέ μοι. τί γέγονεν, εἰπέ, ὅτι τοσαύτης ἐνεπλήσθης χαρᾶς; Ἐγώ, φησιν, ἤδη σπένδομαι, καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἐμῆς ἀναλύσεως ἐφέστηκεν. οὕτω τοίνυν ᾠκοδόμησαν τὴν πανταχοῦ ἐκκλησίαν. καίτοιγε τοῖχον ἕνα C οὐδεὶς ἂν δυνηθείη οἰκοδομῆσαι, διὰ λίθου καὶ ἀσβέστου συντιθεὶς τὴν οἰκοδομὴν, ἐλαυνόμενος, κωλυόμενος· οὗτοι δὲ ἐκκλησίας τοσαύτας πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ᾠκοδόμησαν, κατακοπτόμενοι, δεσμούμενοι, διωκόμενοι, φυγαδευόμενοι, δημευόμενοι, μαστιγούμενοι, σφαττόμενοι, καιόμενοι, καταποντιζόμενοι μετὰ τῶν μαθητῶν· καὶ ᾠκοδόμησαν οὐ διὰ λίθων, ἀλλὰ διὰ ψυχῶν καὶ προαιρέσεων, ὅπερ δυσκολώτερον πολλῷ τοῦ διὰ λίθων οἰκοδομῆσαι. οὐ γάρ ἐστιν ἴσον συνθεῖναι τοῖχον, καὶ ψυχὴν ἐπὶ τοσούτοις χρόνοις D ὑπὸ δαιμόνων ἐκβακχευθεῖσαν, πεῖσαι μεταστῆναι, καὶ τῆς μανίας ἀποστῆναι ἐκείνης, καὶ πρὸς τοσαύτην ἐλθεῖν σωφροσύνην. ἀλλ' ὅμως ἴσχυσαν γυμνοὶ καὶ ἀνυπόδετοι, μονοχίτωνες τὴν οἰκουμένην περιιόντες ἅπασαν· εἶχον σύμμαχον καὶ βοηθὸν, τὴν ἄμαχον δύναμιν τοῦ εἰρηκότος, Ἐπὶ τῇ πέτρᾳ ταύτῃ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. ἀρίθμησον γοῦν πόσοι τύραννοι ἐξ ἐκείνου παρετάξαντο πρὸς αὐτὴν, πόσους διωγμοὺς ἐκίνησαν χαλεπωτάτους, πῶς τὸν ἔμπροσθεν ἅπαντα διέκειτο χρόνον, ὅτε νεόφυτος ἦν ἡ πίστις,

ὅτε ἁπαλώτεραι αἱ διάνοιαι τῶν ἀνθρώπων. Ἕλληνες ἦσαν βασιλεῖς, Αὔγουστος, Τιβέριος, Γάϊος, Νέρων, Οὐεσπασιανός, Τίτος, καὶ μετ᾽ ἐκεῖνοι ἅπαντες ἕως τῶν τοῦ μακαρίου Κωνσταντίνου χρόνων τοῦ βασιλέως· καὶ πάντες οὗτοι, οἱ μὲν ἔλαττον, οἱ δὲ σφοδρότερον ἐπολέμουν τὴν ἐκκλησίαν· ἐπολέμουν δ᾽ οὖν ὅμως ἅπαντες. εἰ δέ τινες αὐτῶν καὶ ἡσυχάζειν ἔδοξαν, αὐτὸ τοῦτο τοὺς βασιλεύοντας καταδήλους εἶναι ἐπὶ ἀσεβείᾳ, ὑπόθεσις πολέμου ἐγίνετο, τῶν ἄλλων κολακευόντων αὐτοὺς, θεραπευόντων ἐν τῷ τῆς ἐκκλησίας πολέμῳ. ἀλλ᾽ ὅμως πᾶσαι αὗται αἱ ἐπιβουλαὶ καὶ ἔφοδοι, ἀράχνης εὐκολώτερον διεσπάσθησαν, καπνοῦ θᾶττον διελύθησαν, κονιορτοῦ ταχύτερον παρῆλθον. δι᾽ ὧν γὰρ ἐπεβούλευσαν, πολὺν μαρτύρων χορὸν ἐργασάμενοι, καὶ τοὺς ἀθανάτους ἐκείνους τῆς ἐκκλησίας ἀφέντες θησαυροὺς, τοὺς στύλους, τοὺς πύργους, οὐχὶ ζῶντες μόνον, ἀλλὰ καὶ τελευτήσαντες μεγάλης ὠφελείας τοῖς ὕστερον ὑπόθεσις ἐγένοντο. εἶδες προῤῥήσεως ἰσχὺν, Καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. ἀπὸ τούτων πίστευε περὶ τῶν μελλόντων, καὶ ὅτι οὐδεὶς αὐτὴν περιέσται. εἰ γὰρ ὅτε ἐξ ὀλίγων συνεστήκει, ὅτε καινοτομίας ἐδόκει εἶναι τὸ πρᾶγμα, ὅτε νεοπαγὴς ἡ διδασκαλία, ὅτε τοσοῦτοι οἱ πόλεμοι, καὶ τοσαῦται αἱ πανταχόθεν αἱ ἀρριπιζόμεναι μάχαι οὐκ ἴσχυσαν, οὐ περιεγένοντο, πολλῷ μᾶλλον τὴν οἰκουμένην ἅπασαν καταλαβούσης αὐτῆς καὶ τόπον ἅπαντα, καὶ ὄρη, καὶ νάπας, καὶ βουνοὺς (καὶ γὰρ καὶ θάλατταν, καὶ τὰ ὑφ᾽ ἡλίῳ κείμενα ἔθνη πάντα κατέλαβε) καὶ τῆς ἀσεβείας εἰς ὀλίγους προβάσης λοιπὸν, καὶ βωμῶν, καὶ ναῶν, καὶ εἰδώλων, καὶ πάντων ἀνῃρημένων, καὶ ἑορτῶν, καὶ τελετῶν, καὶ καπνοῦ καὶ κνίσης καὶ πανηγύρεων ἐναγῶν. πῶς οὖν τοσοῦτον καὶ τηλικοῦτον πρᾶγμα, μετὰ τοσούτων κωλυμάτων καὶ πέρας ἔσχεν οὕτω λαμπρὸν, καὶ ἔκβασιν μαρτυροῦσαν τῇ ἀληθείᾳ, εἰ μὴ θεία τις καὶ ἄμαχος δύναμις ἦν τοῦ ταῦτα προειπόντος καὶ τελέσαντος; οὐδεὶς ἂν πρὸς ταῦτα ἀντείποι, εἰ μὴ σφόδρα τις τῶν μαινομένων καὶ ἐξεστηκότων εἴη, καὶ τῶν κατὰ φύσιν ἀπεστερημένος φρενῶν. οὐχ αὗται δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτεραι προῤῥήσεις ἀνακηρύττουσιν αὐτοῦ τὴν ἄμαχον δύναμιν. καὶ γὰρ προεῖπε τὰ μέλλοντα μετ᾽ ἀληθείας ἁπάσης καὶ εἰς τέλος ἤγαγε· καὶ ἀμήχανόν τι διαπεσεῖν τῶν παρ᾽ ἐκείνου λεχθέντων.

& nuper plantata, teneræque hominum mentes. Gentiles regnabant, Tiberius, Caius, Nero, Veſpaſianus, & Titus, & poſt illum omnes, vſque ad beati Conſtantini tempora, & omnes illi, alij minus, alij ſæuiùs infeſtabant eccleſiam, infeſtabant tamen omnes. Quód ſi qui ipſorũ viſi ſunt manſueti, hoc ipſum quòd reges manifeſtè in impietate erant, materia aliqua bellorum erat, cùm alij eis adularentur, alij ſatagerent, vt aduerſus Eccleſiam bella ſuſciperent. Veruntamen inſidiæ & machinationes illæ omnes leuius quàm aranearum telæ diſcerptæ ſunt. Et ea quibus nos inuadebant, & ea quibus inſidiabantur, citiùs fumo diſſoluta puluere prætcrierunt infirmiora. Magnum enim nobis numerum martyrum implerunt, immortaléſque illos Eccleſiæ theſauros reliquerunt: & columnas, & turres, & eos qui non ſolum viuentes, ſed & mortui poſteris magnæ vtilitatis materia facti ſunt. Vides prædictionis robur? Et portæ inferi non præualebunt aduerſus eam. Ab his& de futuris crede, quòd nullus obſiſtet. Si enim cum ex paucis conſtaret, & nouæ ſectæ opus eſſe videretur, nouáque haberetur doctrina, ac tot bella, tot pugnæ vbique committerentur, non præualuerunt, neque vicerunt, multò magis cum vniuerſum orbem, & omnem locum, & montes, & colles, & valles, & terram, & mare, & gentes omnes quæ ſub cœlo ſunt, comprehenderit. Parum eſt, quicquid reliquum eſt impietatis, præſertim ſublatis templis, altaribus, idolis, omnibúsque feſtis, & ſacrificiis, & fumo, & nidore, & profanis conuentibus. Quo pacto ergo tale atque tantum negocium, tot munitum obſtaculis, finem habere potuiſſet, tam clarum exitum veritati teſtificantem, niſi diuina quædam, & inuicta virtus fuiſſet, quæ & hæc prædixiſſet, & perfeciſſet? Nullus vtique his contradixerit, niſi qui valde inſanus, & totus ſtupidus ſit, naturæque ſenſu priuatus. At non hæc tantùm, ſed & exteræ eius prophetiæ, & alia, inuictam eius potentiam teſtantur. Nam futura veriſſime prædixit, & ad finem fœliciſſimè perduxit. Adeóque impoſſibile eſt, vt intercidat vel vnum verbum, quod ab eo dictum.

Cap XIII Alia Chriſti prædictiones eius potentia oſtendunt.

imò citiùs peribit cœlum & terra, quàm aliquod verbum in prophetia falſo dictum coargui poſſit. Propter quod & ipſe, antequam res fieret, hoc ipſum declarans, de dictis ſuis ita manifeſtè affirmauit: Cœlum & terra tranſibunt, verba autem mea non tranſibunt. Et meritò: nam licèt verba ſint, ſunt tamen verba Dei, & per quæ res conduntur: ſic cælum fecit, ſic angelorum multitudines, ſic alias inuiſibiles poteſtates. Quod manifeſtum faciens Propheta dicebat: Dixit, & facta ſunt: mandauit, & creata ſunt. De omni ſimul creatura tam quæ ſupra, quàm quæ infra nos, tam ſenſibili, quam intellectuali: tam corporea, quàm incorporea, ea pronuncians. Indicabat igitur, vt antea commemoraui, prophetia de Eccleſia, magnitudinem, pondus, & eminentiam veritatis, prudentiæ, bonitatis, & curæ eius. Agè & aliam eius prophetiam in manus accipiamus, quæ ſole & radiis illius ſit clarior, quæ ante omnium oculos ſita, quæ in omnes ſubſecuturas generationes protendatur, ſicut & prior. Nam id genus ſunt multa eius vaticinia: non conſummantur breui tempore, neque in vna generatione complentur: ſed ad omnes pertinent homines, tam ad eos qui ſunt, quàm qui futuri ſunt poſt illos, & iterum ad illorum poſteros, & eos qui illos quoque ſequentur: & ita vſque ad ſeculi conſummationem: omniáque docent veritatis illius fortitudinem, quemadmodum & prius vaticinium. Nam à die qua dictum eſt, vſque ad ſeculi conſummationem conſtat Eccleſia ſolida, & ſtabilis, ac inuicta, florens, & fulgens, & in dies magis ac magis vigens, creſcens, & plus roboris ſumens, & omnibus qui ab illo die vſque ad domini aduentum futuri ſunt, præſtans, vt ſummos inde fructus, & ineffabilem vtilitatem capere queant. Nam & qui ante nos, & qui ante illos, & qui multo ſuperiùs fuere, cognouerunt eius virtutem, videntes eam vexari bellis, periculis, tumultibus, turbis, fluctibus, & tempeſtatibus: & neque ſic ſubmergi, vinci, ſuperari, & extingui:

Matt.24.35.

Pſal.148.5

ἀλλ' εὐκολώτερον τὴν γῆν ἀφανισθῆναι καὶ τὸν οὐρανὸν, ἢ τῶν ῥημάτων τι τῶν ἐν ἐκείνου καὶ τῶν προῤῥήσεων ἐλεγχθῆναι ψευδῶς εἰρημένον. διὸ καὶ αὐτὸς καὶ πρὸ τῆς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεως τοῦτο αὐτὸ δηλῶν, οὕτω σαφῶς ἀπεφήνατο περὶ τῶν εἰρημένων παρ' αὐτοῦ, λέγων· Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσεται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι· καὶ μάλα εἰκότως. οὐ γὰρ λόγοι εἰσὶν, ἀλλὰ θεοῦ λόγοι, ἔργων δημιουργοί· οὕτω τὸν οὐρανὸν ἐποίησεν, οὕτω τὴν γῆν, οὕτω τὴν θάλασσαν, οὕτω τὸν ἥλιον, οὕτω τοὺς τῶν ἀγγέλων δήμους, οὕτω τὰς ἄλλας ἀοράτους δυνάμεις. καὶ τοῦτο σαφὲς ποιῶν ὁ προφήτης ἔλεγεν· Αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν, αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν, περὶ πάσης ὁμοῦ τῆς κτίσεως, τῆς ἄνω, τῆς κάτω, τῆς αἰσθητῆς, τῆς νοερᾶς, τῆς ἐν σώματι, τῆς ἀσωμάτου ταῦτα λέγων. ἔδειξε μὲν οὖν, ὅπερ ἔφθην εἰπὼν, καὶ ἡ περὶ τῆς ἐκκλησίας προαναφώνησις, τῆς ἀληθείας αὐτοῦ, τῆς προνοίας, τῆς ἀγαθότητος, τῆς κηδεμονίας τὸ μέγεθος, τὸν ὄγκον, τὴν ὑπερβολήν. Φέρε οὖν καὶ ἑτέραν προῤῥησιν μεταχειρισώμεθα τοῦ ἡλίου μᾶλλον διαλάμπουσαν, καὶ τῆς ἀκτῖνος φανερωτέραν οὖσαν, καὶ πρὸ τῆς ἁπάντων κειμένην ὄψεως, καὶ πάσαις ταῖς μετὰ ταῦτα γενεαῖς παρεκτεινομένην, ὥσπερ καὶ τὴν προτέραν. τοιαῦται γὰρ αὐτοῦ αἱ προῤῥήσεις αἱ πλείους. οὐ χρόνῳ γὰρ περατοῦνται βραχεῖ, οὐδὲ εἰς μίαν συντελοῦνται γενεὰν, ἀλλὰ πᾶσι τοῖς ἀνθρώποις, τοῖς τε οὖσι, τοῖς τε ἐσομένοις αὖθις, τοῖς μετ' ἐκείνους, καὶ τοῖς μετὰ τούτους πάλιν, καὶ ἕως τῆς συντελείας παρεκτεινομένοις πᾶσι παρέχουσι καταμανθάνειν τῆς οἰκείας ἀληθείας τὴν ἰσχὺν, ὥσπερ οὖν καὶ ἡ προτέρα. καὶ γὰρ ἀπὸ τῆς ἡμέρας, ἧς ἐῤῥήθη μέχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος, ἕστηκε βεβαία καὶ ἀκίνητος, ἀνθοῦσα, λάμπουσα, καθ' ἑκάστην ἀκμάζουσα τὴν ἡμέραν, αὐξανομένη, πρὸς μείζονα ἐπιδιδοῦσα δύναμιν, πᾶσι παρέχουσα τοῖς ἐξ ἐκείνου μέχρι τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἐσομένοις τὰ μέγιστα καρποῦσθαι ἐξ αὐτῆς ἀγαθὰ, καὶ ἄφατον δρέπεσθαι τὴν ὠφέλειαν. καὶ γὰρ καὶ οἱ πρὸ ἡμῶν, καὶ οἱ πρὸ ἐκείνων, καὶ οἱ πρὸ τούτων ἀνωτέρω, ἐπέγνωσαν αὐτῆς τὴν δύναμιν, τοὺς μὲν πολέμους ὁρῶντες ἐπιόντας αὐτῇ, καὶ τοὺς κινδύνους καὶ τὰς ταραχὰς, τοὺς θορύβους καὶ τὰ κύματα καὶ τοὺς χειμῶνας· αὐτὴν δὲ ὁρῶντες οὐ καταποντιζομένην, οὐ νικωμένην, οὐ κρατουμένην, οὐ σβεννυμένην,

ἀλλὰ

A ἀλλὰ ἀνθοῦσαν, αὐξανομένην, πρὸς μεῖζον ὕψος ἐγειρομένην. Καὶ αὕτη δὲ, ἣν μέλλω νῦν ἐρεῖν, τοιαύτη τίς ἐστιν εἰς τὸ δεῖξαι αὐτοῦ τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν ἀλήθειαν τῶν εἰρημένων. τίς δέ ἐστιν αὕτη; εἰσελθών ποτε εἰς τὸν ναὸν τὸν Ἰουδαϊκὸν, ἀνθοῦντα τότε καὶ πολλῷ πάντοθεν καταλαμπόμενον τῷ χρυσίῳ καὶ κάλλει καὶ μεγέθει οἰκοδομῶν, ἔχοντα καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν πολυτέλειαν, τὴν ἀπὸ τῆς τέχνης, τὴν ἀπὸ τῆς ὕλης, καὶ τῶν μαθητῶν ἐκπληττομένων, τί φησιν, Οὐχ ὁρᾶτε ταῦτα πάντα; ἀμὴν λέγω ὑμῖν, οὐ μὴ μείνῃ ὧδε λίθος ἐπὶ λίθον, τὴν μετὰ ταῦτα αὐτοῦ κατασκαφὴν δηλῶν, τὴν πανωλεθρίαν, τὴν ἐρημίαν, B τὸ ἐρείπιον τὸ νῦν ἐν Ἱεροσολύμοις. καὶ γὰρ ἐρείπιον ἐκεῖνα τὰ λαμπρὰ καὶ περιφανῆ γέγονεν οἰκοδομήματα ἅπαντα. εἶδες ἐν ἑκατέρῳ μεγάλην αὐτοῦ καὶ ἄφατον τὴν ἰσχὺν, ἐν τῷ τοὺς θεραπεύοντας αὐτὸν οἰκοδομεῖν καὶ αὔξειν; ἐν τῷ τοὺς προσκεκρουκότας εἰς αὐτὸν ταπεινοῦν καὶ ὀλλύειν, καὶ προρρίζους ἀνασπᾶν; οὐδὲ γὰρ ἦν οὐδαμῶς ὁ ναὸς τοιοῦτος, οὐδὲ οὕτως ἀοίδιμος, καὶ τοσαύτης ἀπολαύων θεραπείας. οἱ γὰρ πανταχοῦ γῆς οἰκοῦντες Ἰουδαῖοι, καὶ πρὸς αὐτὰ τῆς γῆς τὰ πέρατα, ἐκεῖσε ἀφικνοῦντο τὸ C παλαιὸν, δῶρα καὶ θυσίας καὶ προσφορὰς καὶ ἀπαρχὰς, καὶ πολλὰ ἕτερα φέροντες, καὶ τὸ τῆς οἰκουμένης πλούτῳ καλλωπίζοντες τὸν ναόν. καὶ πάντες ἐκεῖ συνέρρεον οἱ πανταχόθεν Ἰουδαῖοι, προσήλυτοι, καὶ πολὺ ἦν τὸ ὄνομα τοῦ τόπου, πρὸς αὐτὰς τῆς οἰκουμένης τὰς ἐσχατιὰς φθάνον. ἀλλ' ἓν ῥῆμα τοῦ Χριστοῦ πάντα ἐκεῖνα ἠφάνισε καὶ ἀπώλεσε, καὶ ὥσπερ κονιορτὸν ἐκ μέσου γενέσθαι ἐποίησε· καὶ ἔνθα οὐδὲ Ἰουδαίοις ἅπασι, μᾶλλον δὲ οὐδὲ τοῖς ἱερεῦσι πᾶσιν, ἀλλ' ἑνὶ μόνῳ τῷ τὴν ἀρχιερωσύνην λαχόντι εἰ- D σιέναι ἐξῆν, καὶ τοῦτο ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μόνον μετὰ στολῆς καὶ στεφάνων καὶ μίτρας, καὶ ἑτέρας τινὸς ἐσθῆτος ἱερᾶς, νῦν καὶ πόρνοις καὶ μαλακοῖς καὶ ἡταιρηκόσι καὶ μοιχοῖς ἔξεστιν ἐπιβαίνειν, καὶ ὁ κωλύων οὐδείς. τὸ γὰρ ῥῆμα ἐκεῖνο ἐπελθὸν πάντα ἠφάνισε καὶ κατέλυσε. καὶ τοσοῦτον μένει τοῦ ναοῦ, ὅσον δεῖξαι ἔνθα ἦν ὁ ναὸς τὸ παλαιόν. ἐννόησον τοίνυν πόσης καὶ τοῦτο δυνάμεως. οἱ γὰρ τότε δυνηθέντες, καὶ ἐθνῶν καὶ βασιλέων περιγενόμενοι, καὶ ἀναιμωτὶ πολλαχοῦ πολέμων κρατήσαντες, καὶ τρόπαια μυρία στήσαντες καινὰ καὶ παράδοξα,

ſed florere, creſcere, & extolli. Et hoc vaticinium quod nunc dicturus ſum, tale eſt, vt demonſtrare poſſit eius robur, ac dictorum veritatem. Et quænam prophetia illa? Ingreſſo aliquando Ieſu in templum Iudaicum, florens tunc, & vndequaque fulgidum auro, conſpicuúmque tam pulchritudine, quàm magnitudine ædificiorum, ac alia omnifaria magnificentia, non ſolùm artificio, ſed & materia, admirantibúſque diſcipulis: quid, inquit? Nónne videtis hæc omnia? Amen dico vobis, non manebit lapis ſuper lapidem. *Matt. 24.* Eius ſubuerſionem futuram declarans, deſolationem, interitum, ruinam, quæ nunc in Hieroſolymis. Omnia enim ædificia illa, quanuis fulgida & præclara, corruerunt. Vides in vtroque magnam & ineffabilem eius potentiam, in eo quod ſe colentes augebat & ædificabat, & in ſe impingentes humiliabat, deſtruebat, & radicitus euellebat. Nuſquam enim huic ſimile templum erat, & tam celebre, & quod tanto cultu inſigne. Nam in toto orbe habitantes Iudæi, etiam in finibus terræ, illuc olim proficiſcebantur, dona & hoſtias, & oblationes, & primitias, & multa alia ferentes, orbíſque diuitiis templum ornabant: confluebant enim eò omnes ex toto orbe aduenæ Iudæi, ita vt celeberrimum nomen loci eſſet, etiam in extremitatibus terræ. Sed vnum verbum Chriſti omnia illa obſcurauit & perdidit, & quaſi puluerem è medio eiecit. Et illuc olim neque Iudæis omnibus, neque ſacerdotibus omnibus, ſed vni ſoli ſummo ſacerdoti intrare licebat: & hoc ſemel tantùm in anno, & cum ſtola, coronis, & mitra, alióque amictu ſacerdotali: nunc autem & meretricibus, & mollibus, & effœminatis, & mœchis ingredi licet, nec eſt qui prohibeat: Nam vt verbum illud aduenit, omnia euaneſcere fecit, & perdidit. Et tantæ ſolùm ſuperſunt templi reliquiæ, vt monſtrari tantum queat olim ibi fuiſſe templum. Cogita ergo quantæ & hoc ſit virtutis. Nam hi qui olim tam potentes erant, vt ſe opponerent populis & regibus, & abſque ſanguine vbique hoſtibus præualerent, miros & inopinatos triumphos ſtatuentes,

Cap. XII. Iudæi templum inſtaurare non potuerunt.

templum vnum ab illo die vſque in hodiernum reædificare non valuerunt: quanuis tot tantíque reges, & tanta multitudo in toto orbe diſperſa ipſos iuuarent, eſſéntque ipſis tantæ opes. Vides quomodo quæcunque ædificauerit, nullus deſtruet: & quæcunque deſtruxerit, nullus ædificabit? Ædificauit Eccleſiam, & nullus eam deſtruere poterit: deſtruxit templum, & nullus illud ædificare poterit, idque in tam longo tempore. Nam & illam deſtruere conati ſunt, & non potuerunt: & hoc ædificare attentauere, & nec idipſum potuerunt. Hoc autem permiſſum eſt, ne vllus dicere poſſet, ſi attentaſſent, potuiſſent: ecce attentarunt, & nihil valuerunt. Enimverò Imperator, qui hac noſtra ætate omnes alios impietate præcellebat, & facultatē tunc dedit, & cooperatus eſt: & opus incipiebant, ſed nec in minimo profecerunt: nam ignis à fundamentis exiliēs, omnes ipſos fugauit. Quòd autem voluerint, & hoc indiciū eſt, quia vſque nunc manent fundamenta denudata: vt videas, quòd attentarūt quidem effodere, non valuerunt autē extruere. Nam obſiſtebat eis hoc Chriſti verbum. Quamuis autem & olim deſtructū templum illud, attamē vbi poſt ſeptuaginta annos redierūt, ſtatim excitatum eſt, fuitque priore multò præclarius. Et dicūt hoc Prophetæ, & prædicunt priuſquàm factum. Nunc autē ſupra quadringenteſimum annum eſt, & nulla vel cogitatio, vel expectatio eſt, ſed neq; ſpes, quòd inſtauretur. Et quid obſtabat, ſi non diuina virtus obluctata eſt? Nónne multa erat illis pecuniarum copia? patriarcha, qui omnium vndequaque colligebat tributa, & immenſos theſauros poſſidebat? nónne temeraria erat natio? nónne impudēs? nōne ſeditioſa? nónne ad audēdū præceps? nónne bellorū ferax? nónne multi erant in Palæſtina? nónne multi in Phœnicia? nónne multi vbique paſſim? Quomodo ergo non potuerunt vnum templum extruere, præſertim videntes cultum ſuum alioquin vbique reſidere quaſi ligatum, & Iudaicos ritus aboleri, & ſacrificia, & oblationes, & alia legitima auferri? imò non licebat eis excitare, vel templum, vel altare, aut ſacrificium offerre, aut immolare ouem, aut imponere thymiama,

Iulianum Apoſtatā deſignat.

A ἄχρι ναὸν ἕνα ἐξ ἐκείνου μέχρι τῆς σήμερον οἰκοδομῆσαι οὐκ ἴσχυσαν· καὶ ταῦτα τοσούτων βασιλέων γενομένων καὶ συμπραττόντων αὐτοῖς, καὶ πλήθους τοσούτου κατὰ τὴν οἰκουμένην κεχυμένου, καὶ χρημάτων τοσούτων αὐτοῖς παρόντων. εἶδες πῶς ἅπερ ᾠκοδόμησεν, οὐδεὶς καθεῖλε, καὶ ἅπερ καθεῖλεν, οὐδεὶς ᾠκοδόμησεν; ᾠκοδόμησε τὴν ἐκκλησίαν, καὶ οὐδεὶς αὐτὴν καθελεῖν δύναιτ' ἄν· κατέλυσε τὸν ναὸν, καὶ οὐδεὶς αὐτὸν ἀναστῆσαι δύναται, καὶ ταῦτα ἐν οὕτω χρόνῳ μακρῷ. καίτοι καὶ ταύτην καθελεῖν ἐπεχείρησαν, ἀλλ' οὐκ ἴσχυσαν· κἀκεῖνον ἀναστῆσαι ἐσπούδασαν, ἀλλ' οὐκ B ἐδυνήθησαν. συνεχωρήθη δὲ καὶ τοῦτο, ἵνα μηδεὶς ἔχῃ λέγειν, ὅτι εἰ ἐπεχείρησαν, ἴσχυσαν ἄν. ἰδοὺ γοῦν καὶ ἐπεχείρησαν, καὶ οὐδὲν ἠδυνήθησαν. καὶ γὰρ ἐπὶ τῆς γενεᾶς τῆς ἡμετέρας, ὁ πάντας εἰς ἀσέβειαν νικήσας βασιλεὺς, καὶ ἔδωκεν ἐξουσίαν τότε καὶ συνέπραξε, καὶ τοῦ ἔργου ἥψαντο, καὶ οὐδὲ μικρὸν προσελθεῖν ἠδυνήθησαν, ἀλλὰ πῦρ ἀπὸ τῶν θεμελίων ἐκπηδῆσαν πάντας αὐτοὺς ἀπήλασεν. ὅτι δὲ ἐβουλήθησαν, καὶ τούτου δεῖγμά ἐστιν ἕως τοῦ νῦν, τὰ θεμέλια γυμνωθέντα, ἵνα εἰδῇς, ὅτι ἐπεχείρησαν μὲν διασκάπτειν, C οἰκοδομῆσαι δὲ οὐκ ἴσχυσαν, τῆς ἀποφάσεως ταύτης ἀντιπραττούσης αὐτοῖς. καίτοιγε καὶ ἤδη κατελύθη ὁ ναὸς οὗτος, καὶ μετὰ ἑβδομήκοντα ἔτη ἐπανελθόντων, εὐθέως ἀνέστη, καὶ λαμπρότερος τοῦ προτέρου γέγονε, καὶ λέγουσι τοῦτο, καὶ προαναφωνοῦσι πρὶν γενέσθαι οἱ προφῆται. νῦν δὲ τετρακοσιοστὸν ἔτος ὑπερέβη, καὶ οὐδὲ ἔννοιά τις, οὐδὲ προσδοκία, οὐδὲ ἐλπὶς τοῦ φανῆναι πάλιν αὐτόν. καίτοι τί τὸ κωλῦον ἦν, εἰ μὴ θεία δύναμις ἦν ἡ ἀντιπίπτουσα; οὐ χρημάτων περιουσία πολλὴ παρ' αὐτοῖς; οὐ τοὺς ἁπάντων πανταχόθεν φόρους συνάγων ὁ πατριάρχης, ἀπείρους κέ-D κτηται θησαυρούς; οὐκ ἰταμὸν τὸ ἔθνος; οὐκ ἀναίσχυντον; οὐ φιλόνεικον; οὐ προπετές; οὐ πολεμοποιόν; οὐ πολλοὶ κατὰ τὴν Παλαιστίνην; οὐ πολλοὶ κατὰ τὴν Φοινίκην; οὐ πολλοὶ πανταχοῦ; πῶς οὖν οὐκ ἴσχυσαν ἕνα ἀναστῆσαι ναὸν, καὶ ταῦτα ὁρῶντες τὴν λατρείαν αὐτοῖς ἐντεῦθεν πανταχοῦ πεπεδημένην, καὶ τὰ Ἰουδαϊκὰ ἔθνη ἠφανισμένα, καὶ τὰ τῶν θυσιῶν, καὶ τὰ τῶν προσφορῶν, καὶ τὰ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων νομίμων ἀνῃρημένα, πεπαυμένα; οὔτε γὰρ στῆσαι βωμὸν, οὔτε θυσίαν ἀνενεγκεῖν, οὐ σπεῖσαι, οὐ πρόβατον ἐπιθεῖναι, οὐ θυμίαμα

A οὐκ ἀναγνῶναι νόμον, οὐχ ἑορτὴν ἐπιτελέσαι, οὐκ ἄλλο τι τῶν τοιούτων αὐτοῖς ἐκτὸς τῶν προθύρων ἐκείνων ἐξῆν· ἀλλὰ καὶ ἐν Βαβυλῶνί ποτε γενόμενοι, καὶ ἀναγκαζόμενοι παρὰ τῶν πολεμίων ψάλλειν, οὐκ εἶξαν, οὐδὲ ὑπήκουσαν, αἰχμάλωτοι καὶ δοῦλοι ὄντες τοῖς δεσπόταις κακοποιοῦσιν αὐτούς· ἀλλὰ καὶ πατρίδος ἐκπεσόντες καὶ ἐλευθερίας, καὶ περὶ τὸ ζῆν αὐτὸ κινδυνεύοντες, καὶ ὡς ἐν μέσῃ παγίδι ταῖς χερσὶ τῶν λαβόντων ἀπειλημμένοι, κελευόμενοι τὴν ᾠδὴν ᾄδειν ἐκείνην τὴν διὰ τῶν ὀργάνων οὕτως ἔλεγον· Ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος ἐκεῖ ἐκαθίσαμεν, καὶ
B ἐκλαύσαμεν, ὅτι ἐπηρώτησαν ἡμᾶς οἱ αἰχμαλωτεύσαντες ἡμᾶς λόγους ᾠδῶν. πῶς ᾄσωμεν τὴν ᾠδὴν κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας; καὶ οὐδὲ ἔχει τις εἰπεῖν, ὅτι διὰ τὴν ἀπορίαν τῶν ὀργάνων τοῦτο οὐκ ἐποίουν. καὶ γὰρ αὐτοὶ τεθείκασι τὴν αἰτίαν εἰπόντες Πῶς ᾄσομεν τὴν ᾠδὴν κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας; καὶ τὰ ὄργανα δὲ μετ' αὐτῶν ἦν. ἐν γὰρ ταῖς ἰτέαις ἐν μέσῳ αὐτῶν ἐκρεμάσαμεν τὰ ὄργανα ἡμῶν, φησιν, ἀλλ' οὐδὲ νηστείαν νηστεύειν ἐξῆν. καὶ τοῦτο δηλῶν αὐτοῖς ὁ προφήτης ἔλεγε· Μὴ νηστείαν νενηστεύκατέ μοι ἔτη ἑβδομήκοντα,
C λέγει κύριος; ὅτι δὲ οὐδὲ θύειν, οὐδὲ σπένδειν ἐξῆν, ἄκουσον τῶν τριῶν παίδων λεγόντων, Οὐκ ἔστιν ἄρχων, οὐδὲ προφήτης, οὐδὲ ἡγούμενος, οὐδὲ τόπος τοῦ καρπῶσαι ἐνώπιόν σου καὶ εὑρεῖν ἔλεος. οὐκ εἶπεν, οὐκ ἔστιν ἱερεὺς (παρῆσαν γὰρ ἱερεῖς) ἀλλ' ἵνα μάθῃς ὅτι τὸ πᾶν τοῦ τόπου ἦν, καὶ ἡ νομοθεσία πᾶσα ἐκεῖ συνεδέδετο, εἶπεν, Οὐκ ἔστι τόπος. καὶ τί λέγω θύειν καὶ σπένδειν; οὐδὲ ἁπλῶς ἀναγνῶναι τὸν νόμον ἐξῆν αὐτοῖς (καὶ τοῦτό ποτε ἐγκαλῶν ἕτερος προφήτης ἔλεγε· Καὶ ἀνέγνωσαν ἔξω νόμον, καὶ ἐπεκαλέσαντο ὁμολογίαν) οὐ πάσχα, οὐ
D πεντηκοστήν, οὐ σκηνοπηγίαν, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων ἐπιτελέσαι οὐδέν. ἀλλ' ὅμως εἰδότες, ὅτι ταῦτα πάντα ἀπέκλεισεν αὐτοῖς ἡ τοῦ τόπου ἐρήμωσις, κἂν ἐπιχειρῶσί ποτε, παρανομοῦντες ἐπιχειροῦσι, καὶ δίκην τούτου διδόασιν, οὐκ ἴσχυσαν τὸν τόπον, ἐν ᾧ ταῦτα πάντα ἐξῆν κατὰ νόμον πράττειν, ἀναστῆσαι καὶ στῆσαι. ἡ γὰρ δύναμις τοῦ Χριστοῦ ἡ τὴν ἐκκλησίαν οἰκοδομήσασα, αὕτη καὶ τοῦτον καθεῖλε. καὶ προεῖπε καὶ τοῦτο ὁ προφήτης, ὅτι καὶ παρέσται ὁ Χριστὸς καὶ ταῦτα ἐργάσεται), καίτοι μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν γενόμενος. ἄκουε δὲ καὶ τί φησι· Καὶ ἐν ὑμῖν συγκλεισθήσονται θύραι,

A aut recitare legem, aut inſtituere feſta, aut aliud quiddam, extra illa veſtibula. Portò cum olim in Babylone eſſent, & cogerentur ab hoſtibus vt pſallerent, illis tamen non parebant: & licet ſerui & captiui eſſent, dominis tamen & imperatoribus non obediebant: ſed quia patriam & libertatem amiſerant, & periclitabantur de vita, in medio laqueorum & in manibus potentium derelicti, iuſsique canere canticum in organis, ſic dicebant: Super flumina Babylonis illic *Pſal.136.1.* ſedimus & fleuimus, quia rogabant nos, qui captiuos duxerant nos. Quo-
B modo cantabimus canticum Domini in terra aliena? Neque quis dicere poterit, quòd ob organorum penuriam, luctum faciebant: nam & ipſi cauſam poſuerunt, dicentes: Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena? Nam in ſalicibus in medio eorum ſuſpendimus organa noſtra. Sed neque ieiunium ieiunare licebat: & hoc declarans Propheta dicebat: Nun- *Zach. 7.5.* quid ieiunaſtis ieiunium mihi ſeptuaginta annis, dicit Dominus. Et quòd neque immolare, neque ſacrificare eis
C ius erat, audi è tribus pueris dicentibus. Non eſt princeps, neque pro- *Dan. 3.38.* pheta, neque dux, neque locus ſacrificiorum coram te, vt inueniri queat miſericordia. Non dixit, non eſt ſacerdos: aderãt enim ſacerdotes: ſed vt diſcas, quemadmodũ hoc totũ illius loci erat, & omnia quæ à lege ſtatuta, illic adſtricta, dixerũt, nõ eſt locus. Et quid de ſacrificando & litando inquam, prorſus ipſam legem legere non lice- *Amos. 4. 5.* bat. Quod & alius Propheta exprobrans, ait: Et legerunt foris legem, & inuocauerunt confeſſionem: non
D Paſcha, non Pentecoſten, non ſcenopegiam, neque aliud quicquam eiuſmodi celebrare. Attamen nunc vidẽt, quòd deſolatio eius loci ab his omnibus ſe excludat, & quòd attentarunt quidẽ, ſed temeritatis pœnam luentes non potuerunt locum, in quo hæc omnia licebat legitimè operari, erigere & conſtruere. Nam virtus Chriſti quæ ædificauit eccleſiam, eadem & templũ deſtruxit. Et prædixerunt prophetiæ etiam hoc, quod & aderit Chriſtus, & hęc operabitur. Et quidam, licet *Malac. 1. 1* poſt captiuitatem, ſic dicebat: Propter quod & in vobis concludentur ianuæ,

A & non accendetur altare meum gratis: non eſt mihi voluntas in vobis: quia ab Oriente Solis vſque ad Occidentem nomen meum glorificatum eſt in gentibus, &in omni loco incenſum offertur mihi, & ſacrificium mundum. Vides quomodo manifeſtè & Iudaiſmum eiecit, & Chriſtianiſmum monſtrauit effulgentem, vbique in terra diffuſum, rationémque cultus ſignificauit? Alius iterum: Et adorabit eum vnuſquiſque à loco ſuo, & ſeruient ei ſub iugo vno. Alius quoque ait: Virgo Iſraël proiecta eſt in terram ſuam, non reſurget amplius. Et Daniel manifeſtè omnia hæc narrat, & quòd omnia auferentur, ſacrificium & immolatio, & vnctio, & iudicium. Sed hæc omnia, quando aduerſus Iudæos diſſeremus, manifeſtiùs & latiùs conſiderabimus. Iam autem in inſtituto itinere manentes, Gentilium ſtultam contentionem redarguemus. Non tibi dixi mortuos ſuſcitatos, non leproſos mundatos: vt ne dicas hæc, mendacia, figmenta, & fabulas: quis vidit? quis audiuit? Et qui dixerunt, quòd crucifixus ſit à Iudæis, & conſputus, & alapis cæſus, & colaphis: illi etiam hæc dixerunt: quomodo ergo dignos fide putas in illis, in his verò arguis, quaſi dixerint non facta? & ſi ad gratiam magiſtri ſui hæc ſcripſiſſent, ſtultè & fruſtra iactaſſent, ſi non tacuiſſent, quæ multis ignominioſa & dura videntur: nunc autem horum veritatem monſtrarunt, dum in his maximè immorati ſunt, omniáque valde diligenter, & magna copia tractarunt, neque paruum, neque magnum prætermittendo, ſed in ſignis & miraculis plura tranſierunt: omnia autem quæ ad paſſionem attinent, & quæ contumelioſa videntur, ab omnibus dicta ſunt. Verùm ego nihil horum tibi dixi, de ſignis & miraculis loquor, vt abundanter omnem impudentis linguæ furorem compeſcam. Sed in medium attuli ea quæ nunc apparent, & quæ nunc ante oculos ſita ſunt, quæ ſole clariora, quæ vbique in toto orbe diſperſa, quæ in toto orbe recepta factáque ſunt: ita vt humanam naturam tranſcendant, ſintque Dei ſolius. Quid dicis, non ſuſcitauit mortuos? An & hoc potes dicere, quòd Eccleſiæ non ſint per totum orbem

Sopho. 3. 1. — Amos, 5. 2.

A καὶ οὐκ ἀνάψεται τὸ θυσιαστήριόν μου δωρεάν. οὐκ ἔστι μοι θέλημα ἐν ὑμῖν, ὅτι ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν τὸ ὄνομά μου δεδόξασται ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμά μοι προσάγεται καὶ θυσία καθαρά. εἶδες πῶς σαφῶς καὶ τὸν Ἰουδαϊσμὸν ἐξέβαλε, καὶ τὸν χριστιανισμὸν ἔδειξε διαλάμποντα, καὶ πανταχοῦ τῆς γῆς ἐκτεταμένον; καὶ τὸν τρόπον δὲ τῆς λατρείας ἐδήλωσεν. ἕτερος πάλιν· Καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ ἕκαστος ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ, καὶ δουλεύσουσιν αὐτῷ ὑπὸ ζυγὸν ἕνα. καὶ ἕτερος πάλιν· Παρθένος τοῦ Ἰσραὴλ ἔσφαλλεν, οὐ μὴ ἀναστῇ ἔτι. καὶ ὁ Δανιὴλ δὲ σαφῶς ἅπαντα ταῦτα διηγεῖται, ὅτι πάντα ἀρθήσεται, καὶ θυσία καὶ σπονδὴ, καὶ χρίσμα καὶ κρίμα. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἡνίκα ἂν πρὸς Ἰουδαίους λέγωμεν, σαφέστερον καὶ εὐρύτερον ἀνακαλυψόμεθα· τέως δὲ τῆς προκειμένης ἐχώμεθα ὁδοῦ, τῶν ἀνοήτων Ἑλλήνων τὴν φιλονεικίαν διορθοῦντες. οὔτε σοὶ νεκροὺς εἶπον ἐγερθέντας, οὔτε λεπροὺς καθαρισθέντας, ἵνα μὴ λέγῃς, ψευδῆ ταῦτα, κόμπος, μῦθος, τίς εἶδε, τίς ἤκουσεν; οἱ εἰπόντες ὅτι ἐσταυρώθη, καὶ ὅτι κόρρης πληγὰς ἔλαβεν, οὗτοι ταῦτα εἰρήκασι. πῶς οὖν ἐν ἐκείνοις ἀξιοπίστους εἶναι νομίζων, ἐν τούτοις ἐπιλαμβάνῃ τῶν εἰρημένων ὡς οὐ γεγενημένων; καίτοιγε εἰ πρὸς χάριν τοῦ διδασκάλου ταῦτα ἔγραφον εἰκῇ καὶ μάτην κομπάζοντες, τὰ σκυθρωπὰ ἂν ἐσιώπησαν, καὶ τὰ πολλοῖς δοκοῦντα ἐπονείδιστα εἶναι· νῦν δὲ δεικνύντες αὐτῶν τὴν ἀλήθειαν, ἐν ἐκείνοις μάλιστα ἐνδιέτριψαν, καὶ πάντα μετ᾽ ἀκριβείας καὶ πολλῆς εἶπον τῆς δαψιλείας. οὐ μικρὸν, οὐ μέγα δὲ παραδραμόντες, ἀλλ᾽ ἐν μὲν τοῖς σημείοις καὶ τοῖς θαύμασι τὰ πλεῖστα παρῆκαν, ἐν δὲ τοῖς παθήμασι καὶ τοῖς δοκοῦσιν ἐπονειδίστοις, τούτοις ἐνδιατρίβοντες, πάντα πάντες μετ᾽ ἀκριβείας εἰρήκασιν. ἀλλ᾽ ἐγὼ τούτων πρὸς σὲ οὐδὲν εἴρηκα, τῶν θαυμάτων λέγω καὶ τῶν σημείων, ἵνα ἐκ περιουσίας πᾶσαν ἀναίσχυντον ἐμφράξω γλῶτταν, τὰ νῦν φαινόμενα· τὰ νῦν πρὸ ὀφθαλμῶν κείμενα, τὰ τοῦ ἡλίου φανερώτερα, τὰ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης διεσπαρμένα, τὰ πᾶσαν καταλαβόντα τὴν οἰκουμένην καὶ ἀνθρωπίνην ὑπερβαίνοντα φύσιν κατορθούμενα, καὶ ἃ θεοῦ μόνου ἦν, ταῦτα εἰς μέσον ἤγαγον. τί λέγεις, οὐκ ἀνέστησε νεκρούς; μὴ καὶ τοῦτο ἔχεις εἰπεῖν, ὅτι αἱ ἐκκλησίαι οὐκ εἰσὶ κατὰ τὴν οἰκουμένην,

B C D

οὐδ' ὅτι οὐκ ἐπεβουλεύθησαν, οὐδ' ὅτι κρατοῦσι καὶ περιγίνονται, ἀλλ' ὥσπερ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ὅτι οὐκ ἔστιν ἥλιος· οὕτως οὐδὲ ταῦτα. τί δαί; τὴν κατασκαφὴν τοῦ Ἰουδαικοῦ ναοῦ οὐχ ὁρᾷς πρὸ ὀφθαλμῶν κειμένην τῆς οἰκουμένης ἁπάσης; διὰ τί μὴ λογίζῃ πρὸς σεαυτόν· εἰ μὴ θεὸς ἦν, καὶ θεὸς ἰσχυρός, πόθεν ἂν οἱ μὲν θεραπεύοντες αὐτὸν οὕτως ηὔξαινον καὶ ἐνοχλούμενοι, οἱ δὲ ἐσταυρωκότες αὐτὸν καὶ προσκεκρουκότες οὕτως ἐταπεινώθησαν, ὡς καὶ πολιτείας ἐκπεσεῖν ἁπάσης, καὶ ἀλῆται καὶ πλάνοι καὶ φυγάδες περιέρχονται, καὶ χρόνος οὐδεὶς οὐδέπω ἔλυσε; καίτοιγε πρὸς τὴν Ῥωμαίων ἀρχὴν οὗτοι δή, οὗτοι οἱ Ἰουδαῖοι καὶ B πόλεμον εἵλοντο, καὶ ὅπλα ἐκίνησαν, καὶ μακρῷ χρόνῳ παρατατόμενοι διετέλεσαν, καί που καὶ ἐκράτησαν, καὶ πράγματα παρέσχον τοῖς τότε Αὐγούστοις οὐ τὰ τυχόντα· τοσαύτη ἦν αὐτῶν ἡ δύναμις. ἀλλ' ὅμως οἱ καὶ πολεμήσαντες τοσούτοις βασιλεῦσι καὶ παραταξάμενοι, καὶ χρημάτων ἰσχὺν τοσαύτην καὶ ὅπλων καὶ στρατιωτῶν ἔχοντες, καὶ στρατηγοὺς καὶ μυρίους ἐλάσαντες, ἕνα οὐκ ἴσχυσαν ἀναστῆσαι ναόν· ἀλλὰ συναγωγὰς μὲν πολλαχοῦ τῶν πόλεων ᾠκοδόμησαν, τὸν δὲ τόπον τὸν περιεχηκότα αὐτοῖς τῆς οἰκείας C πολιτείας τὸ κῦρος, καὶ ἔνθα πάντα τελεῖν εἰώθασι, καὶ ὅθεν ὁ Ἰουδαϊσμὸς συνεκεκρότητο, τοῦτον μόνον οὐκ ἴσχυσαν ἀναστῆσαι.

A vel quòd non inſidias paſſæ, vel quod non infeſtatę, vel quod non vicerint & obſtiterint? Sed ſicut dici non poteſt, quòd nō ſit ſol: ita nec hæc. Quid autē templi Iudaici ſubuerſionē dicā? Non vides ante totius orbis oculos hæc cōſpicua? Quare non ipſe tecū expendis? Si non Deus eſſet Chriſtus, quomodo colentes illum ſic aucti forent cum diuexarētur? At hi qui crucifixerunt illū, & impegerunt in petram, & ſic humiliati ſunt, vt & totam rempublicā perdiderint, ipſique vagi, errones, & profugi obambulent, neque vllus ex eis in tanto tempore liberatus eſt: quanuis tunc tam potentes Iudæi illi fuerint, vt aduerſus Romanorum principatū bellum decreuerint, & arma mouerint, & longo tempore illis ſe oppoſuerint, etiam aliquando vicerint, & negocia fecerint non vulgaria Auguſtis, tanta ipſorum potentia erat. Veruntamen qui cū tātis regibus bella geſſere, & in acie decertarunt, & opū tantā potentiā ac armorū & militum habuerunt, tótque milites, ac foſſores, vnū non potuerunt extruere tēplū: ſed ſynagogas in omnibus ciuitatibus ædificant, locum autē à quo ſuæ reipublicæ dominium cœpit, & vbique omnia facere conſueuerunt, & inde Iudaiſmus collectus eſt, illum ſolum reparare non potuerunt.

Τοῦ αὐτοῦ λόγος πρὸς τοὺς σκανδαλισθέντας ἐπὶ ταῖς δυσημερίαις ταῖς γενομέναις, καὶ τῇ τοῦ λαοῦ καὶ πολλῶν ἱερέων διώξει καὶ διαστροφῇ, καὶ περὶ ἀκαταλήπτου, καὶ κατὰ Ἰουδαίων.

Eiuſdem liber ad eos qui ſcandalizati ſunt ob aduerſitates quæ contigerunt, populique, & multorum ſacerdotum perſecutionem ac peruerſionem, & de incomprehenſibili, & aduerſus Iudæos.

Frontone Ducæo interprete.

Ἰατρῶν μὲν παῖδες, ὅταν πυρέττοντάς τινας, ἢ ἕτερόν τι νόσημα νοσοῦντας μέλλωσι θεραπεύειν, αὐτοὺς πρῶτον ζητοῦσι τοὺς κάμνοντας ἰδεῖν, ὅτι πόρρωθεν αὐτῶν ὄντες οὐκ ἂν δύναιντο τὰ παρ' ἑαυτῶν εἰσενεγκεῖν. τοιοῦτον γὰρ καὶ ἡ τέχνη, καὶ αὐτὴ τῶν νοσημάτων ἡ φύσις ἐκείνων. ἡμεῖς δὲ οὐχ ἕνα που καὶ δεύτερον, ἀλλὰ πάντας τοὺς κατὰ τὴν οἰκουμένην σκανδαλιζομένους θεραπεύειν ἐσπουδακότες οὐ δεόμεθά τινος τοιούτου. οὐδὲ γὰρ εἰς οἰκίαν τινὸς τῶν νοσούντων εἰσελθεῖν αἰτοῦμεν, οὐδ' ἔνθα κατάκειται μαθεῖν.

D Medici quidem, ſi quando quoſpiā febre correptos, aut aliquo alio morbo laborantes ſanandos ſuſcipiant, id primum ſtudent, vt ægros videant, quòd procul ab eis poſiti, ſuo non poſſint eos ſubſidio iuuare: ea quippe artis illius eſt conditio, ea morborum illorū natura: nos verò, qui non vnum aliquem alterúmve, ſed omnes qui totum incolunt orbē terrarū ſcandalū paſſos ſanare ſtudemus, nihil tale requirimus. Neque enim petimus, vt in ædes alicuius ex ægrotis pateat aditus, aut vbi iaceant, diſcamus,

ſed neque ipſos ægros cupimus intueri. Non manibus inſtrumenta tractamus, non pecuniarum ſumptus facimus, dum ad curationem neceſſaria coëmere iubemus infirmos, ſed quamuis ignoti ſint nobis, quamuis ad vltimos orbis terræ fines amandati ſint, quamuis in medio barbarorum, quamuis in ipſo mendicitatis fundo verſentur, quamuis tanta premantur inopia, vt etiam neceſſariis deſtituantur alimentis, nullum tamen iſta curationi noſtræ adhibent impedimentum: ſed in vno conſtituti loco, ſine inſtrumentis, ſine medicamentis, ſine cibo ac potu, vel pecuniis, vel longinqua peregrinatione morbum iſtum depellimus. Quo tandem modo? Dum nimirum orationis medicinam componimus, & quod horum omnium vices apud ægrotos ſupplebit, atque adeo melius, quàm omnia illa quæ dicta ſunt. Nam & amplius quàm panis alit, & amplius medetur quam pharmacum, & vehementiùs quã ignis vrit, nec tamen vllum dolorẽ inurit: prauarum autem cogitationum fœtidum fluxum adſtringit, & acutiùs quàm ferrum putrida ſecat vlcera ſine dolore, & hoc dum facit, nullos impendere ſumptus cogit, nec ad vllam redigit egeſtatem. Hoc igitur medicamento confecto, ad omnes illud tranſmittimus, atque omnes dubiũ non eſt, quin ſanitatem recuperaturi ſint, dummodo verbis noſtris beneuolè ac diligenter attendant.

CAP. I. Neceſſariũ eſſe vt cauſſa dicatur, ex qua ſcandalum ortum eſt.

Quoniam autem in corporum etiã curatione non mediocriter immo plurimum ad abigendam ægritudinem conferre ſolet, vt occaſionem ægritudinis diſcat ægrotus (neque enim tantùm hoc cognito, liberabitur morbo, quo detinetur, ſed nec in eum poſtea incidet, vbi cauſſam intellexerit, ex qua in eum ſemel inciderit, & ſibi ab ea cauebit) age nos etiam hoc primum ægros doceamus, vnde illis hic ſcandali morbus acciderit. Nam ſi hoc cognouerint, & ab eo ſibi diligẽter cauere voluerint, nõ hac tantũ aut nunc tantũ ægritudine liberabuntur, ſed & in perpetuum, & ab hac &, à pluribus cæteris. Eiuſmodi enim eſt huius medicamenti natura, vt & in præſens ſanet, & ad vſui ſit reliquas ægritudines præcauendas. Neque enim vnum, vel duo, vel tria, ſed & multa ſunt in hac

A ἀλλ᾽ οὐδὲ αὐτοὺς τοὺς ἀῤῥώστους ἰδεῖν ἐπιζητοῦμεν. οὐκ ὄργανα μεταχειριζόμεθα, οὐ χρημάτων ποιούμεθα δαπάνην, τὰ πρὸς ἰατρείαν ὠνεῖσθαι κελεύοντες τοὺς ἀσθενοῦντας· ἀλλὰ κἂν ἄγνωστοι ἡμῖν ὦσι, κἂν πρὸς αὐτὰς ἀπῳκισμένοι τὰς τῆς οἰκουμένης ἐσχατιὰς, κἂν ἐν αὐτῷ κείμενοι τῷ τῆς πτωχείας πυθμένι, κἂν πένητες τοσαύτην πενίαν, ὥστε καὶ τῆς ἀναγκαίας ἀπορεῖν τροφῆς, οὐδὲν ἡμῖν τούτων πρὸς τὴν ἰατρείαν γίνεται κώλυμα· ἀλλ᾽ ἐνὶ ἱδρυμένοι χωρίῳ, χωρὶς ὀργάνων, καὶ φαρμάκων, καὶ σιτίων, καὶ ποτῶν, καὶ χρημάτων, καὶ μακρᾶς ἀποδημίας, B τὴν νόσον ἀπελαύνομεν ταύτην. πῶς καὶ ποίῳ τρόπῳ; τὸ τοῦ λόγου κατασκευάζοντες φάρμακον, ὃ ταῦτα πάντα γινόμενον τοῖς νοσοῦσι, καὶ ἄμεινον ἢ τὰ εἰρημένα ἅπαντα. καὶ γὰρ καὶ ἄρτου τρέφει μᾶλλον. καὶ φαρμάκου διορθοῦται πλέον. καὶ πυρὸς εὐτονώτερον καίει, ἀλγηδόνα μὲν οὐδεμίαν παρέχον, τῶν δὲ πονηρῶν λογισμῶν τὰ δυσώδη ῥεύματα ἀναστέλλον. καὶ σιδήρου τομώτερον τέμνει τὰ σεσηπότα ἀνωδύνως· καὶ τοῦτο ποιοῦν δαπάνην οὐδεμίαν ἐργάζεται χρημάτων, οὐδὲ ἐπιτείνει πενίαν. τοῦτο οὖν κατασκευάσαντες τὸ C φάρμακον, πᾶσι παραπεμπόμεθα, καὶ πάντες οἶδ᾽ ὅτι ἀπολαύσονται θεραπείας, μόνον εἰ τοῖς λεγομένοις μετὰ ἀκριβείας, καὶ εὐγνωμοσύνης προσέχοιεν.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐπὶ τῶν σωμάτων οὐ μικρὸν, ἀλλὰ καὶ μέγιστον πρὸς τὴν τῆς ἀῤῥωστίας ἀπαλλαγὴν συντελεῖν εἴωθε τὸ μαθεῖν τὸν κάμνοντα τῆς ἀῤῥωστίας τὴν ὑπόθεσιν (οὐ γὰρ δὴ μόνον τῆς κατεχούσης αὐτὸν ἀπαλλαγήσεται νόσου τοῦτο μαθὼν, ἀλλ᾽ οὐδὲ μετὰ ταῦτα αὐτῇ περιπεσεῖται, τὴν αἰτίαν γνοὺς, ἀφ᾽ ἧς αὐτῇ περιέ- D πεσεν ἅπαξ, καὶ φυλαττόμενος) φέρε καὶ ἡμεῖς τοῦτο πρῶτον τοὺς τὰ τοιαῦτα νοσοῦντας διδάξωμεν, πόθεν αὐτοῖς τὸ νόσημα τοῦτο γέγονε τοῦ σκανδάλου. εἰ γὰρ δὴ τοῦτο μάθοιεν καὶ βουληθεῖεν φυλάξασθαι μετὰ ἀκριβείας αὐτὸ, οὐ ταύτης μόνον ἀπαλλαγήσονται τῆς ἀῤῥωστίας, οὐδὲ νῦν μόνον, ἀλλὰ καὶ διηνεκῶς καὶ ταύτης καὶ ἑτέρων πλειόνων. τοιαύτη γὰρ καὶ ἡ τοῦ φαρμάκου τούτου φύσις ἐστὶν, ὡς καὶ τὸ παρὸν θεραπεῦσαι, καὶ τῶν ἄλλων γενέσθαι προφυλακτικὸν παθῶν. οὐ γὰρ ἓν καὶ δύο καὶ τρία, ἀλλὰ καὶ πολλὰ κατὰ τὸν πα-

κεφ. α΄ ... ὅτι ἀναγκαῖον ... τὸ σκανδάλου ... χθῆ.

ρόντα βίον ἐστὶ τὰ σκανδαλίζοντα τοὺς ἀσθενεστέρους· καὶ τούτων ἁπάντων ὁ λόγος ἡμῶν ἐπαγγέλλεται τοὺς ἀῤῥώστους ἐλευθερῶσαι, μόνον εἰ βουληθεῖεν, ὅπερ καὶ ἔμπροσθεν εἶπον, καὶ μαθεῖν καὶ φυλάξαι τὰ λεγόμενα. ποιούμεθα δὲ τὴν θεραπείαν ταύτην, οὐκ ἀπὸ τῶν θείων μόνον γραφῶν συντιθεὶς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν κατὰ τὸν παρόντα βίον γινομένων καὶ συμβαινόντων διηνεκῶς· ὥστε καὶ μὴ προσέχουσι γραφαῖς κοινὴν γενέσθαι τὴν διόρθωσιν εἰ βουληθεῖεν. οὐ γὰρ παύσομαι τοῦτο συνεχῶς ἐπιλέγων. ἀνάγκη γὰρ καὶ βίᾳ, καὶ μὴ βουλομένῳ, οὐκ ἔνι ταύτην ποτὲ θεραπευθῆναι τὴν ἰατρείαν, καὶ τοῖς θείοις μὴ καταδεχομένῳ χρησμοῖς· καὶ ἐντεῦθεν, μᾶλλον δὲ πλέον ἐντεῦθεν, ἢ ἐκ τῆς τῶν πραγμάτων ἀποδείξεως. τῶν γὰρ ὁρωμένων ἀξιοπιστοτέραν δεῖ τὴν τοῦ θεοῦ ἀπόφασιν πεπεῖσθαι εἶναι. διά τοι τοῦτο καὶ χαλεπωτέρα τούτοις μένει τιμωρία μὴ διορθουμένοις, ὅτι δεξάμενοι τὰς γραφὰς, οὐδὲν ἐκεῖθεν, εἰς τὴν τοιαύτην καρποῦνται ὠφέλειαν. ἵν' οὖν μὴ τοῦτο πάθωσι, φέρε ἁψώμεθα τῆς διορθώσεως λοιπὸν, τὴν αἰτίαν εἰπόντες τοῦ νοσήματος πρότερον.

Τίς οὖν ἡ αἰτία τῆς ἀῤῥωστίας τῆς τοσαύτης ἐστίν; ἡ πολυπράγμων καὶ περίεργος γνώμη, καὶ τὸ βούλεσθαι πάντων τῶν γινομένων εἰδέναι τὰς αἰτίας ἁπάσας, καὶ φιλονεικεῖν τὴν ἀκατάληπτον καὶ ἄῤῥητον τοῦ θεοῦ πρόνοιαν, τὴν ἄπειρον καὶ ἀνεξιχνίαστον περιεργάζεσθαι ἀναισχύντως, καὶ πολυπραγμονεῖν. καίτοι τίς τοῦ Παύλου σοφώτερος γέγονεν; εἰπὲ γάρ μοι, οὐ σκεῦος ἐκλογῆς ἦν οὗτος; οὐ πολλὴν καὶ ἄφατον ἐπεσπάσατο τοῦ πνεύματος τὴν χάριν; οὐ τὸν Χριστὸν εἶχεν ἐν ἑαυτῷ λαλοῦντα; οὐκ ἀποῤῥήτων ἐκοινώνησε τοῦ θεοῦ ῥημάτων; οὐχ ἃ μηδενὶ ἀνθρώπων λαλῆσαι ἐξὸν ἦν, μόνος ἤκουσεν ἐκεῖνος; οὐκ εἰς παράδεισον ἡρπάγη; οὐκ εἰς τρίτον οὐρανὸν ἀνηνέχθη; οὐ γῆν καὶ θάλασσαν περιέδραμεν; οὐ βαρβάρους φιλοσοφεῖν ἔπεισεν; οὐ πολλὰς καὶ ποικίλας εἶχε τοῦ πνεύματος ἐνεργείας; οὐ δήμους ὁλοκλήρους, καὶ πόλεις ἐῤῥύθμιζεν; οὐ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν εἰς χεῖρας αὐτοῦ φέρων ἐνέθηκεν ὁ θεός; ἀλλ' ὅμως ὁ τοσοῦτος, καὶ τηλικοῦτος, ὁ σοφὸς οὕτω καὶ δυνατὸς, καὶ πνευματικὸς ἀνὴρ, ὁ τοσούτων ἀπολελαυκὼς, ὅταν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς τοῦ θεοῦ προνοίας ἐμπέσῃ, καὶ οὐδὲ ὁλοκλη-

κεφάλ. β. ὅτι ἐπισφαλὲς καὶ ἀπονοίας αἴτιον μεστὸν τὸ πολυπραγμονεῖν, καὶ περιεργάζεσθαι τὸ ἀπερίληπτον τῆς σοφίας.

A vita, quæ imbecillioribus ſcandalum afferunt, & hos omnes ſe liberaturam ægrotos oratio noſtra pollicetur, ſi voluerint, vt etiam ante dixi, & diſcere, & obſeruare quæ dicemus. Hæc autem à me adhibetur medicina, non ex ſacris tantũ ſcripturis compoſita, ſed etiã ex iis quæ in hac vita fiunt, & perpetuò contingunt: ſic vt iis etiam in cõmune medeatur, qui ſcripturas non legunt, modò voluerint: neque enim hoc identidem inculcare deſino. Non enim fieri poteſt, vt neceſſitate ac vi, & inuito medeatur vnquam hęc medicina, vel ei qui diuinis oraculis nõ paruerit: B & inde ſumetur, & inde amplius quàm ex vlla euentuum ac rerum demonſtratione. Siquidem prolatam à Deo ſententiã fide digniorem eſſe, quàm quæ oculis vſurpamus credendum eſt. Quã ob cauſſam & his grauius ſupplicium imminet, ſi correcti non fuerint, quòd cum ſcripturas audiuerint, nullam tamen inde talem vtilitatem perceperint. Ne igitur illis hoc eueniat, age iam ad correctionem nos accingamus, atque in primis cauſſam ægritudinis indicemus.

CAP. II. Periculoſũ eſſe ac dementia plenũ, curioſe inquirere & ſcrutari arcanã Dei ſapientiam.

C Quænam igitur tantæ ægritudinis eſt cauſſa? curioſum nimirum, & ſuperuacaneum iſtorum ſtudium, & quod omniũ, quæ fiunt, ſingulas velint cauſſas cognoſcere, quòd incomprehenſibilem & ineffabilem Dei prouidentiam, infinitam, & inueſtigabilem ſcrutari, & in eam impudenter ac curioſè conentur inquirere. Quanquam quis vnquã ſapiẽtior extitit Paulo? Dic enim mihi, nõnne vas electionis erat iſte? Nõnne magnã & ineffabilem ſibi Spiritus gratiam conciliauerat? nõnne Chriſtũ in ſe loquentem habebat? nõnne verborum D factus particeps, & Dei fuerat arcanorum? nõnne quæ nulli homini loqui licebat, ille ſolus audiuerat? nónne in paradiſum raptus fuerat? nõnne ſublatus in tertium cœlum? nõnne terrã & mare percurrerat? nonne barbaros philoſophari docuerat? nonne varias Spiritus operationes exhibebat? nonne populos integros vrbéſque moderabatur? nonne totum orbem terrarum Deus manibus eius commiſerat? Veruntamẽ ille tantus ac talis, adeo ſapiens, ac potens, ac ſpiritualis ille vir, qui tam multa obtinuerat, cum ad expendẽdã Dei prouidentiam ſe conuertit, & non iam

2. Cor. 12. 4.

totam prouidentiam, ſed vnam eius A
ſolùm partem conſiderat, audi quo pa-
cto miretur, quo pacto vertigine labo-
ret, quo pacto confeſtim reſiliat ſeque
illam minimè comprehendere poſſe
fateatur. Quando igitur contemplaba-
tur, non quomodo angelis prouideret,
& archãgelis Deus, & Cherubinis, aut
Seraphinis, aut cęteris, quæ ſub aſpectũ
minimè cadunt, virtutibus, neque quo
pacto Soli, Lunæ, cœlo, terræ, mari, ne-
que quo pacto humano generi vniuer-
ſo, neque quo pacto brutis animãtibus,
& plantis, & ſeminibus, & herbis, &
aëri, & tempeſtatibus anni, & ventis, &
fontibus, & fluminibus, neque quo pa- B
cto naturali rerum ortui & accretioni,
& ſuſtentationi, ac reliquis eiuſmodi:
ſed vnam eius prouidentiæ partẽ aſſu-
mens, nimirum erga Iudæos & Genti-
les (ſiquidem totam de illis orationem
pertexuerat, cum doceret, quo pacto
alios vocarat ex Gẽtibus, quo pacto ex
Iudæis profectos reiecerat, & quo pa-
cto miſericordia motus vtrorumque ſa-
luti conſuluerat) audi quæ dicat. Ani-
maduertens enim quàm immenſum ſe
pelagus aperiret, etiam in hac ipſa par-
te, & in profundum ipſum eius proui- C
dentię volẽs deſpicere, tanquã vertigi-
ne correptus, & ineffabili diſpẽſationis
huius myſterio commotus, admirans
& obſtupeſcens immenſam, ineffabilẽ,
& incomprehenſibilem Dei ſapientiã,
ac prouidentiam, reſiliit, has voces e-
mittens, & multa cum animi conſter-
natione in hæc verba prorupit: O alti-
Rom. 11. 33. tudo diuitiarum ſapientiæ, & ſcientiæ
Dei! Deinde vt oſtenderet altitudinẽ
ſe quidem videre, ſed quanta ſit diſcere
minimè poſſe ſubiecit: Quàm inſcruta-
bilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles
viæ eius. Non dixit incomprehẽſibilia D
ſolùm, ſed & inſcrutabilia iudicia eius.
Non enim ſolùm comprehendere non
poteſt vllus, ſed neque perſcrutationis
principium inuenire. Ita non modò ad
finem peruenire non valet, ſed neque
initium diſpenſationũ eius inueſtigare.
Cum autem dixiſſet, Quàm inſcruta-
bilia iudicia eius, & inueſtigabiles viæ
eius, & admiratus eſſet, & obſtupuiſſet,
glorificatione ſermonem terminauit,
hæc adiiciẽs, ac dicens: Quis cognouit
ſenſum Domini, aut quis conſiliarius
Rom. 11. 34 eius fuit? aut quis prior dedit illi, &
retribuetur ei? Quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia: ipſi gloria in

A ρου προνοίας, ἀλλὰ μόνον εἰς μέρος αὐτῆς·
ἄκουσον πῶς ἐκπλήττεται, πῶς ἰλιγγιᾷ, πῶς
ἀποπηδᾷ ταχέως τῷ ἀκαταλήπτῳ τῶν χω-
ρῶν. ὅτε οὖν ἐσκόπει, οὐχ ὅπως ἀγγέλων προ-
νοεῖ καὶ ἀρχαγγέλων ὁ θεὸς, καὶ τῶν Χερουβεὶμ,
καὶ τῶν Σεραφεὶμ, καὶ τῶν ἄλλων ἀοράτων δυ-
νάμεων, οὐδὲ πῶς ἡλίου καὶ σελήνης, καὶ οὐ-
ρανοῦ, καὶ γῆς καὶ θαλάσσης. οὐδὲ πῶς τοῦ γέ-
νους τῶν ἀνθρώπων παντὸς, οὐδὲ πῶς ἀλόγων,
καὶ φυτῶν καὶ σπερμάτων καὶ βοτανῶν καὶ ἀέρων
καὶ πνευμάτων καὶ ποταμῶν, οὐδὲ τῆς κατὰ φύ-
σιν γεννήσεως, καὶ αὐξήσεως, καὶ διατροφῆς καὶ
B τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων. ἀλλ᾽ ἕν τι μέρος ἀπο-
λαβὼν τῆς προνοίας αὐτοῦ τὸ κατὰ Ἰουδαίους καὶ
Ἕλληνας (καὶ γὰρ περὶ τούτων τὸν ἅπαντα
διεξῄει λόγον, διδάσκων πῶς μὲν τοὺς ἐξ ἐθνῶν
ἐκάλεσε, πῶς δὲ τοὺς ἐξ Ἰουδαίων ἀπώσατο,
καὶ πῶς ἐλεῶν τὴν ἑκατέρων σωτηρίαν ἐπραγ-
ματεύσατο, ἄκουσον τί φησιν. ἰδὼν γὰρ πέ-
λαγος ἀχανὲς ἀνεῳχθὲν, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ μέρει
τούτῳ. καὶ πρὸς αὐτὸ τῆς προνοίας αὐτοῦ ταύ-
της τὸ βάθος διακύψαι βουληθεὶς, ὥσπερ τινὶ
σκοτοδίνῳ καταληφθεὶς τῷ ἀπορρήτῳ τῆς οἰκονο-
C μίας ταύτης, καὶ θαυμάσας καὶ ἐκπλαγεὶς
τὸ ἄφατον, τὸ ἀπέραντον, τὸ ἄρρητον, τὸ ἀκα-
τάληπτον τῆς τοῦ θεοῦ σοφίας τε καὶ προνοίας,
ἀπεπήδησε ταύτας ἀφεὶς τὰς φωνὰς, καὶ με-
τὰ πολλῆς τῆς ἐκπλήξεως ἀνακεκραγὼς ταῦ-
τα τὰ ῥήματα. ὢ βάθος πλούτου καὶ σοφίας
καὶ γνώσεως θεοῦ. εἶτα δεικνὺς, ὅτι τὸ βάθος μὲν
εἶδε, πόσον δὲ μαθεῖν οὐκ ἠδυνήθη, ἐπήγα-
γεν· ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ. καὶ
ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ. οὐκ εἶπεν ἀκατά-
ληπτα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀνεξερεύνητα τὰ κρί-
D ματα αὐτοῦ. οὐ μόνον γὰρ καταλαβεῖν τις οὐ δύ-
ναται, ἀλλ᾽ οὐδὲ ἀρχὴν ἐρεύνης ποιήσασθαι. ὥστε
οὐ μόνον εἰς τὸ πέρας τις ἐλθεῖν οὐκ ἴσχυε, ἀλλ᾽ οὐδὲ
τὴν ἀρχὴν ἐξιχνιάσαι τῆς οἰκονομίας αὐτοῦ.
εἰπὼν δὲ ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ. καὶ
ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ, καὶ θαυμάσας καὶ ἐκ-
πλαγεὶς, εἰς δοξολογίαν τὸν λόγον κατέπαυσεν,
οὕτως ἐπάγων καὶ λέγων· τίς ἔγνω νοῦν κυρίου, ἢ
τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο; ἢ τίς προέδωκεν
αὐτῷ, καὶ ἀνταποδοθήσεται αὐτῷ; ὅτι ἐξ αὐτοῦ καὶ
δι᾽ αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα· αὐτῷ ἡ δόξα εἰς

τοὺς αἰῶνας. ἀμήν. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· αὐτὸς πηγή, αὐτὸς αἴτιος τῶν ἀγαθῶν, οὐδενὸς δεῖται κοινωνοῦ, οὐδενὸς δεῖται συμβούλου, οὐ παρ' ἑτέρου δανειζόμενος γνῶσιν, ἢ σύνεσιν οὕτω βουλεύεται, θαυματουργεῖ· ἀλλ' αὐτὸς ἀρχὴ καὶ αἰτία καὶ πηγὴ πάντων τῶν ἀγαθῶν, αὐτὸς δημιουργός, αὐτὸς αὐτὰ οὐκ ὄντα παρήγαγε, καὶ αὐτὸς παραχθέντα διακρατεῖ, καὶ διατηρεῖ ὡς βούλεται. τὸ γὰρ ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα τοῦτό ἐστι δηλοῦντος, ὅτι αἴτιος τῶν ὄντων αὐτὸς καὶ δημιουργός, καὶ διακρατῶν καὶ συνέχων τὰ πάντα. εἶτα πάλιν τῆς δωρεᾶς μνησθεὶς τῆς εἰς ἡμᾶς γεγενημένης, ἀλλαχοῦ λέγει· χάρις δὲ τῷ θεῷ ἐπὶ τῇ ἀνεκδιηγήτῳ αὐτοῦ δωρεᾷ. καὶ τὴν εἰρήνην δὲ τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν, οὐχὶ λόγον νικᾶν μόνον, οὐδὲ διήγησιν ὑπερβαίνειν, ἀλλὰ καὶ νοῦ παντὸς ἀνωτέραν εἶναι δηλοῖ, διὸ λέγει· ἡ εἰρήνη τοῦ θεοῦ ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν, φρουρήσει τὰς καρδίας ὑμῶν. εἰ τοίνυν τὸ βάθος ἄπειρον τοῦ πλούτου, καὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως, καὶ τὰ κρίματα αὐτοῦ ἀνεξερεύνητα, καὶ αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ ἀνεξιχνίαστοι, καὶ ἡ δωρεὰ αὐτοῦ ἀνεκδιήγητος, καὶ ἡ εἰρήνη ὑπερέχει πάντα νοῦν, οὐ τὸν ἐμὸν καὶ τὸν σόν, καὶ τοῦ δεῖνος, οὐδὲ τὸν τοῦ Παύλου καὶ Πέτρου μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν τῶν ἀρχαγγέλων, καὶ τῶν ἄνω δυνάμεων, ποίαν ἕξεις αὐτὸς ἀπολογίαν εἰπέ μοι; τίνα δὲ συγγνώμην, τοσαύτῃ κεχρημένος μανίᾳ, καὶ ἀπονοίᾳ τὰ ἀνεξιχνίαστα βουλόμενος καταλαβεῖν. καὶ περὶ πάσης τῆς τοῦ θεοῦ προνοίας λόγον ἀπαιτῶν; εἰ γὰρ ὁ τοσαύτης ἀπολελαυκὼς γνώσεως, καὶ παρρησίαν οὕτως ἄφατον ἔχων, καὶ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων ἐμπεπλησμένος Παῦλος παραχωρεῖ, καὶ ἐξίσταται τῆς ὑπὸ τὴν ζήτησιν γνώσεως, καὶ οὐ μόνον εὑρεῖν οὐ δύναται, ἀλλ' οὐδὲ ἐρευνῆσαι τὴν ἀρχήν, (ἐπεὶ μηδὲ δυνατὸν) πῶς οὐ πάντων ἀθλιώτερος, καὶ τὴν χαλεπωτάτην μαινόμενος μανίαν, ὁ τὴν ἐναντίαν ὁδὸν ἐρχόμενος ἐκείνῳ; οὐδὲ γὰρ ταῦτα εἴρηκε μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ γνώσεως ποτὲ Κορινθίοις ἐπιστέλλων, καὶ δεικνύς, ὅπως εἰ καὶ πολλὰ μεμαθήκαμεν, ἀλλ' ὀλίγον καὶ σφόδρα ἐλάχιστον μέτρον γνώσεως ἔχομεν, οὕτω πως φησίν. εἴ τις δοκεῖ ἐγνωκέναι τι, οὔπω οἶδε καθὼς δεῖ γνῶναι. εἶτα δηλῶν ὅτι πολὺ λείπει τῆς γνώσεως ἡμῖν, καὶ τὸ πλέον ἐν τῷ μέλλοντι τεταμίευται χρόνῳ, ὀλίγον δέ τι ἡμῖν δέδοται, ἐπήγαγεν· ἐκ μέρους γινώσκομεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύο-

ſecula ſeculorum. Amen. Horum autem verborum hic ſenſus eſt: ipſe fons eſt, ipſe auctor omnium bonorum, ipſe opifex, ipſe omnia cum non eſſent, produxit, & ipſe producta conſeruat, & tuetur, vt ipſi placet. Illa enim verba, ex ipſo, & per ipſum, & in ipſum omnia, nihil aliud indicant, niſi auctorē rerū creatarum, & cōditorem illū eſſe, atque ab illo retineri cuncta, & conſeruari. Deinde verò memor iterum muneris quo nos donauit, alibi ait: Gra- 2.Cor.9.15
tias Deo ſuper inenarrabili dono eius. Iam pacem quoque, quam nobis dedit, non modò non poſſe nos oratione complecti, neque narratione explicare, ſed & omnem mentem excedere declarat, cum ait: Pax Dei, quæ exu- Phil.4.7
perat omnem ſenſum, cuſtodiet corda veſtra. Si igitur altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ ipſius immenſa eſt, ſi inſcrutabilia iudicia eius, & viæ ipſius inueſtigabiles, ſi donum eius eſt inenarrabile, & pax eius omnem ſenſum exuperat, non meum tantùm, & tuum, vel alicuius alterius, neq; Pauli, vel Petri tantum, ſed & ipſum archangelorum, & ſupernarum ſenſum virtutum, qua tu excuſatione dignus, qua venia iudicaberis, quæſo, qui tanta demētia præceps feraris & inſania, vt quę inueſtigabilia ſunt, curioſè ſtudeas cōprehendere, déque omni Dei prouidentia rationem exigas? Nam ſi is qui tanta ſcientia donatus eſt, quíque tam immenſa apud Deum fiducia valebat, & gratia, tótque ſpiritualibus donis ditatus fuerat, cedit, & ſe ſcientiam inquirere poſſe diffidit, & non modò reperire non valere, ſed ne à principio quidem ſcrutari (quandoquidem & hoc eſt impoſſibile) nónne omnium infeliciſſimus es, & grauiſſimo furore correptus, qui contrariā illi viam inſiſtas? Neque enim dixit hæc tantū, ſed & ad Corinthios olim de ſcientia ſcribens, oſtendéſque quo pacto, licet multa didicerimus, tamē exigua valde ac minima eſt ſcientiæ noſtræ menſura, ſic ait: 1.Cor.8.2
Si quis ſe exiſtimat ſcire aliquid, nondum cognouit, quemadmodū oportet eum ſcire. Tum ſignificans multum nobis ſcientiæ deeſſe, cumulatiorem verò & ampliorē partē in futuro ſeculo reſeruari, cæterum perexiguū quid nobis eſſe conceſſum adiecit: Ex parte 1.Cor.13.9
cognoſcimus, & ex parte prophetamus.

Cum autem venerit, quòd perfectum eſt, tunc euacuabitur quòd ex parte eſt. Neque hic ſubſtitit, ſed cum vellet oſtendere quātum inter hanc ſcientiam, & illam interſit, multúmque eſſe defectum hoc diuerſis comparationibus manifeſtum reddit: Quum eſſem paruulus loquebar, vt paruulus, ſapiebam vt paruulus, cogitabam vt paruulus: quando autem factus ſum vir, euacuaui, quæ erant paruuli. Videmus enim nunc per ſpeculum in ænigmate, tunc autē facie ad faciem, Vides quantum interſit? quantum inter paruulum puerum, & virum perfectum: quantum inter ſpeculum, vel ænigma, vel aliam obſcuram rerum viſionem, & claram viſionem: hoc enim eſt, facie ad faciē. Cur igitur furis & inſanis, dum ea quæ prohibita ſunt audacter fruſtra & in caſſum aggrederis? Cur verò Paulo non pares dicenti: Immo verò tu qui es, ô homo, qui reſpōdeas Deo? Nunquid dicet figmentum ei, qui ſe finxerit, Quid me feciſti ſic? Vides quantā obedientiam requirat? quantum ſilentium? Non enim quod liberum tollat arbitrium hoc dicit, abſit: ſed hoc indicat, eum qui iſta quærit, ita mutum eſſe debere, vt eſt ipſa luti natura, quæ artificem ſequitur, quocúnque ducat, neque reſiſtere, aut curioſe inquirere. Quocirca noſtrę naturę nos admonet, & luti figuli mentionem facit. Tametſi figuli & luti eſt eadē ſubſtantia. Quòd ſi vbi ſubſtantia eſt eadem, tanta eſt obedientia: vbi diſcrimen eſt immēſum, & ſubſtantiæ, & ſcientiæ, ac reliquorū omnium, quàm veniam obtinebit, qui adeo temerarius eſt & impudens, vt res Dei creatoris ſui curioſè ſcrutetur? Cogita ô homo, quis ſis. Hoc enim ſignificāt ea quę dicit, Tu quis es? Nōne lutū? nónne cinis & puluis? nónne fauilla? nónne fumus? nónne fœnum? nónne flos fœni? Has enim omnes ſimilitudines frequenter in medium adducunt prophetæ, dum naturæ noſtræ nituntur exprimere vilitatem. Atqui is quem curioſè ſcrutaris, immortalis eſt, immutabilis, ſemper eſt, & eodem modo eſt, ſine principio, ſine fine, animo incomprehenſibilis, mentem exuperat, cogitationem excedit, inexplicabilis, ineffabilis, incomprehenſibilis non mihi tibique ſolum non prophetis & Apoſtolis, ſed & cœleſtibus virtutibus, quæ puræ ſunt, inuiſibiles, incorporeæ,

Rom. 9. 16.

A μένη. ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον, τότε τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται. καὶ οὐδ' ἐνταῦθα ἔστη, ἀλλὰ δεῖξαι βουλόμενος πόσον τὸ μέσον ταύτης κἀκείνης τῆς γνώσεως, καὶ ὅτι πολὺ τὸ λειπόμενον, διὰ εἰκόνων τινῶν σαφὲς τοῦτο ποιεῖ λέγων· ὅτε ἤμην νήπιος, ὡς νήπιος ἐλάλουν, ὡς νήπιος ἐφρόνουν, ὡς νήπιος ἐλογιζόμην· ὅτε δὲ γέγονα ἀνὴρ, τὰ τοῦ νηπίου κατήργηκα. βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. Εἶδες πόσον τὸ μέσον; ὅσον νηπίου παιδὸς, καὶ ἀνδρὸς τελείου· ὅσον ἐσόπτρου καὶ αἰνίγματος καὶ τῆς ἄλλης τῆς
B ἀσαφοῦς τῶν πραγμάτων ὄψεως πρὸς σαφῆ ὄψιν. τοῦτο γάρ ἐστι πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. τί οὖν μαίνῃ καὶ λυττᾷς, τῶν κεκωλυμένων κατατολμῶν εἰκῇ καὶ μάτην; τί δαὶ οὐ πείθῃ Παύλῳ λέγοντι; μενοῦν γε σὺ τίς εἶ, ἄνθρωπε, ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ θεῷ; μὴ ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι, τί με ἐποίησας οὕτως; ὁρᾷς πόσην ἀπαιτεῖ τὴν ὑπακοήν; πόσην τὴν σιγήν; οὐ γὰρ δὴ τὸ αὐτεξούσιον ἡμῶν ἀναιρῶν τοῦτο λέγει· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ δηλῶν, ὅτι τὸν ταῦτα ζητοῦντα οὕτως ἄφωνον εἶναι δεῖ, ὡς ἡ τοῦ πηλοῦ φύσις, ἑπομένη
C ὅπερ ἂν ὁ τεχνίτης ἄγῃ, μὴ ἀντιτείνοντα, μηδὲ περιεργαζόμενον. διὸ καὶ τῆς φύσεως ἡμᾶς ἀναμιμνήσκει τῆς ἡμετέρας, καὶ πηλοῦ μέμνηται, καὶ κεραμέως. καίτοιγε κεραμέως καὶ πηλοῦ ἡ αὐτὴ οὐσία. εἰ δὲ ἔνθα ἡ αὐτὴ οὐσία, τοσαύτη ἡ ὑπακοὴ, ἔνθα ἄπειρον τὸ μέσον, καὶ οὐσίας καὶ γνώσεως, καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων, ποίας τεύξεται συγγνώμης ὁ οὕτως ἰταμὸς, καὶ ἀναιδὴς, ὥστε πολυπραγμονεῖν τὰ τοῦ πεποιηκότος αὐτὸν θεοῦ; ἐννόησον ὦ ἄνθρωπε τίς εἶ. τοῦτο γὰρ δηλοῖ δι' ὧν λέγει, σὺ τίς εἶ; οὐχὶ πηλὸς; οὐχὶ τέφρα καὶ
D σποδός; οὐχὶ κόνις; οὐ καπνός; οὐ χόρτος; οὐκ ἄνθος χόρτου; ταύτας γὰρ πάσας τὰς εἰκόνας εἰς μέσον οἱ προφῆται συνεχῶς ἕλκουσι, τὴν εὐτέλειαν ἡμῶν τῆς φύσεως παραστῆσαι φιλονεικοῦντες. ὁ δὲ πολυπραγμονούμενος ὑπὸ σοῦ ἀνώλεθρος, ἀναλλοίωτος, ἀεὶ ὢν, καὶ ὡσαύτως ὢν, ἄναρχος, ἀτελεύτητος, ἀπερινόητος, ὑπερβαίνων νοῦν, νικῶν λογισμὸν, ἀνέφραστος, ἄρρητος, ἀκατάληπτος οὐκ ἐμοὶ καὶ σοὶ μόνον, καὶ προφήταις καὶ ἀποστόλοις, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἄνω δυνάμεσι, ταῖς καθαραῖς, ταῖς ἀοράτοις, ταῖς ἀσωμάτοις,

ταῖς διηνεκῶς ἐν οὐρανῷ διατριβούσαις.

κεφάλ. γ ... μόνον, ... ἀκατάληπτον τὸ θεῖον.

Ὅταν οὖν ἴδῃς τὰ Σεραφεὶμ τὰ περιπετάμενα τὸν θρόνον τὸν ὑψηλὸν ἐκεῖνον καὶ ἐπηρμένον, τῇ προβολῇ τῶν πτερύγων ἀποτειχίζοντα τὰς ἑαυτῶν ὄψεις, καὶ τοὺς πόδας καλύπτοντα, καὶ νῶτα, καὶ πρόσωπα, καὶ κραυγὴν ἀφιέντα ἐκπλήξεως γέμουσαν, μὴ πτερὰ νόμιζε καὶ πόδας, καὶ πτέρυγας αὐταῖς εἶναι (ἀόρατοι γάρ αἱ δυνάμεις ἐκεῖναι) ἀλλὰ διὰ τῶν εἰκόνων τούτων, τὸ ἀπρόσιτον, τὸ ἀκατάληπτον τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ θρόνου λογίζου. καὶ γὰρ ἐκείναις ἀκατάληπτος καὶ ἀπρόσιτός ἐστι, καίτοι συγκαταβαίνων. οὐδὲ γὰρ ὅπερ ἦν ἐφαίνετο τότε. θεὸς γὰρ οὐ κάθηται, οὐδὲ θρόνῳ περιέχεται, οὐδὲ τόπῳ περιείληπται· εἰ δὲ καθήμενον, καὶ ἐπὶ θρόνου ἱδρυμένον, καὶ κυκλούμενον ὑπ' αὐτῶν (ἅπερ ἐστὶν ἅπαντα συγκαταβαίνοντος οὐ καθημένου) οὐκ ἴσχυσαν ἰδεῖν, ἀλλὰ μὴ φέρουσαι τὴν ἐκεῖθεν ἐκπηδῶσαν ἀστραπὴν τῇ προβολῇ τῶν πτερύγων τὰς ὄψεις ἀπετείχιζον, καὶ μόνον ἐδοξολόγουν, μόνον ὕμνουν, μετὰ πολλῆς τῆς φρίκης τὸ μυστικὸν ἐκεῖνο τοῦ ἁγιασμοῦ ἀναφέρουσαι μέλος· οὐκ ἀπελθὼν κατορύξεις σεαυτὸν καὶ καταδύσεις, τῆς ἀρρήτου, καὶ ἀφράστου, καὶ ταῖς ἄνω δυνάμεσιν ἀκαταλήπτου θεοῦ δυνάμεως τὴν πρόνοιαν μετὰ τοσαύτης περιεργάζεσθαι βουλόμενος τῆς ἰταμότητος; τὰ γὰρ ἐκείνου υἱῷ καὶ πνεύματι ἁγίῳ δῆλα μόνον ἅπαντα μετ' ἀκριβείας, ἑτέρῳ δὲ οὐδενί. καὶ τούτων τὸ μὲν Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστής, τὸ δὲ Παῦλος ὁ ἀπόστολος παρεδήλωσεν. ὁ μὲν οὖν τῆς βροντῆς υἱός, καὶ σφόδρα ἐπέραστος ὢν τῷ Χριστῷ, καὶ τοῦτο παράσημον ἔχων, ὅπερ ἦν μεγίστης ἀρετῆς ἀπόδειξις· καὶ τοσαύτης ἀπολαύων παρρησίας, ὡς καὶ ἐπὶ τὸ στῆθος αὐτοῦ κατακλίνεσθαι, οὕτω φησί· θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε (ὅρασιν τὴν γνῶσιν λέγων) ὁ μονογενὴς υἱὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο. τοῦτο δὲ ὁ Χριστὸς δηλοποιῶν δι' ἑαυτοῦ πάλαι τῷ δήμῳ τῶν Ἑβραίων διαλεγόμενός φησιν· οὐδεὶς ἑώρακε τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ ὢν ἐκ τοῦ θεοῦ. οὗτος ἑώρακε τὸν πατέρα. τὸ δὲ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς εἰς τὸν τῆς οἰκονομίας αὐτοῦ λόγον ἐμπεσών, καὶ τὰ ἀπόρρητα, ἅπερ ἔμαθεν, ἅπαντα βουλόμενος εἰπεῖν, πῶς αὐτὰ ἔγνω. οὕτω λέγει· λαλοῦμεν δὲ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ τὴν

A quæ perpetuò verſantur in cœlis.

CAP. III. Non nolis filiũ, & in cœleſtibus virtutibus incomprehenſibilem eſſe diuinitatẽ

Cum ergo Seraphinos videris circa ſublimem illum elatúmque thronum volantes, alarum obtentu ſuos oculos obuelare, pedéſque ſuos, & terga, & facies occultare, ac clamorem plenum admirationis effundere, ne putes alas & pedes ipſis eſſe (quippe quum incorreæ ſint illæ virtutes) ſed ex his figuris inacceſſum, & incomprehenſibilẽ eſſe illum intellige, qui in throno ſedet. Nã & illis eſt incomprehenſibilis, & inacceſſus, tametſi ſe infirmitati noſtræ attemperet: neque enim id quod erat, tum apparebat. Deus enim non ſedet, B neque throno continetur, neque loco circumſcribitur. Quod ſi ſedentem, & in throno collocatum, atque ab ipſis circundatũ (quæ omnia ſunt ad noſtrã infirmitatem ſe attemperantis, & condeſcendentis) intueri minimè potuerunt, ſed exilientem inde fulgorem non ferentes, alarum obtentu oculos obuelabant, tantúmque glorificabant, tantùm hymnos canebant, & multo cum tremore myſticum illum ſanctificationis cantum offerebant: nõ tu hinc faceſſens, teipſum in terram C abdes, ac defodies, qui ineffabilem, & inexplicabilem, & ſupernis virtutibus incomprehenſibilem virtutis diuinæ prouidentiam non dubites curioſe tanta cum temeritate ſcrutari? Quæ enim illius ſunt, Filio & Spiritui ſancto exactè nota ſunt omnia, nulli verò alteri. & ex his alterum quidem Ioannes Euangeliſta, alterum verò Paulus Apoſtolus declarauit. Itaque tonitrui filius, & qui Chriſto admodum charus fuit, quique hac nota deſignabatur, quod erat ſummæ virtutis indicium, qui tantam habebat fiduciam, D vt & ſupra pectus eius recumberet, ſic ait: Deum nemo vidit vnquam (viſionem appellat cognitionem) vnigenitus filius, qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarrauit. *Ioa. 1. 18.* Hoc & ipſe Chriſtus inſinuans olim, dum populum alloqueretur Hebræum dicebat, *Ioa 6. 46.* Nemo vidit Patrem, niſi is qui eſt à Deo: hic vidit Patrem. Vas autem electionis, cum in ſermonem de ipſius diſpenſatione incidiſſet, cúmque vellet arcana cuncta quæ didicerat, quo pacto cognouiſſet, indicare, his *1. Cor. 2. 7.* & ipſe verbis vtitur: Loquimur autem ſapientiam in myſterio, quæ ab-

A ſcondita eſt, quam prædeſtinauit Deus ante ſecula in gloriam noſtram, quam nemo principũ huius ſeculi cognouit. Si enim cognouiſſent, nunquam dominum gloriæ crucifixiſſent. Sed ſicut ſcriptum eſt, Quæ oculus non vidit, & auris non audiuit, & in cor hominis non aſcendit, quæ præparauit Deus iis, qui diligunt illum. Quomodo ergo cognouimus nos, ô Paule? quis illa reuelauit, & manifeſta reddidit illa nulli conſpecta, vel audita, & quæ nullius in cor aſcenderant? Dic, & indica, quis ille ſit, qui tantam nobis ſcientiam ad-
1.Cor.2.10 uexit? Nobis autem reuelauit Deus
B per ſpiritum ſuum. Deinde ne quis eũ putaret hæc noſſe tantùm, quæ per ipſum nobis Deus reuelauit, non autem omnem ſcientiã callere, ſubiecit: Spiritus enim omnia ſcrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim hominum ſcit, quę ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt? ita & quæ Dei ſunt, nemo cognouit, niſi Spiritus Dei. Horũ autem verborum hic ſenſus eſt: Sicut homo nouit ea quæ ipſius ſunt, quæq; cogitat, & habet in animo, cuncta ſcit exactè: ſic etiam Spiritus ſanctus arcanam Dei ſcientiam omnem exactè
C nouit. Cum igitur dixit, Ita & quæ Dei ſunt, nemo cognouit niſi Spiritus Dei, non homines ſolùm, ſed & omnẽ cœleſtem creaturam ab hac perfecta cognitione ſecluſit. Quam ob cauſſam &
Eccli.3.20. ſapiens quidam ſermo admonet, Difficiliora te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris. Quæ præcepta ſunt tibi, hæc cogita. Plurima enim ſuper ſenſum hominis oſtẽſa ſunt tibi. Quod autem dicit, eſt eiuſmodi. Ne hæc quidem, quæ habes, tua induſtria cuncta didiciſti: neq; naturæ tuæ viribus nixus hanc cognitionem adipiſci potuiſti, ſed
D cœlitus miſſam hanc ſcientiam accepiſti. Multò quippe maiora erant, quàm vt tua poſſent intelligentia cõprehendi. Cur ergo tuis viribus nixus conaris profundiora ſcrutari, cum plæraque ex iis quæ noſti, tuum ſenſum exuperent, & aliunde ad te deriuata illa poſſideas? Hoc & ipſe Paulus vt declararet, aiebat: Quid enim habes, quod non accepi-
1.Cor.4.7. ſti? Si autem accepiſti, quid gloriaris, quaſi non acceperis? Tantum igitur conatum aliquando tandem omitte, & ſapientiſſimo illi conſilio parere dignare, quod monet: Ne dixeris,

ἀποκεκρυμμένην, ἣν προώρισεν ὁ θεὸς πρὸ τῶν αἰώνων, εἰς δόξαν ἡμῶν, ἣν οὐδεὶς τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου ἔγνω. εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. ἀλλὰ καθὼς γέγραπται, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. πῶς οὖν αὐτὰ ἔγνωμεν ἡμεῖς ὦ Παῦλε; τίς ὁ μηνύσας, καὶ δῆλα καταστήσας αὐτὰ, τὰ ἀθέατα, τὰ ἀνήκουστα, τὰ εἰς καρδίαν ἀνθρώπου μὴ ἀναβάντα; εἰπὲ καὶ δεῖξον τίς ὁ τοσαύτην ἡμῖν γνῶσιν κομίσας, ἡμῖν δέ φησιν ὁ θεὸς ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ. εἶτα ἵνα μή τις νομίσῃ, ὅτι ταῦτα μόνον ἐπίσταται, ἅπερ ἀπεκάλυψεν ἡμῖν ὁ θεὸς δι' αὐτοῦ, οὐχὶ δὲ καὶ πᾶσαν ἔχει τὴν γνῶσιν, ἐπήγαγε· τὸ γὰρ πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ. τίς γὰρ οἶδεν ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ; οὕτω καὶ τὰ τοῦ θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν. ὥσπερ ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς οἶδε τὰ ἑαυτοῦ, καὶ ἃ βούλεται, καὶ ἐν διανοίᾳ ἔχει μετ' ἀκριβείας ἐπίσταται πάντα, οὕτω καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον μετ' ἀκριβείας οἶδε τοῦ θεοῦ τὴν ἀπόρρητον γνῶσιν ἅπασαν. εἰπὼν τοίνυν οὕτω καὶ τὰ τοῦ θεοῦ οὐδεὶς οἶδεν, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ, οὐκ ἀνθρώπους μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἄνω κτίσιν ἅπασαν τῆς ἀκριβοῦς ταύτης ἐξέβαλε γνώσεως. διὸ καὶ σοφός τις παραινῶν λέγει, χαλεπώτερά σου μὴ ζήτει. καὶ ἰσχυρότερά σου μὴ ἐξέταζε· ἃ προσετάγη σοι, ταῦτα διανοοῦ. πλείονα γὰρ συνέσεως ἀνθρώπων ὑπεδείχθη σοι. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν· οὐδὲ ταῦτα ἅπερ ἔχεις, οἴκοθεν μαθὼν ἔχεις ἅπαντα, οὐδὲ ἤρκεσέ σοι ἡ φύσις πρὸς τὴν τῶν ἁπάντων εἴδησιν, ἀλλ' ἄνωθεν τῶν πλειόνων ἔλαβες τὴν γνῶσιν. πολλῷ γὰρ μείζονα ἦν, ἢ ὥστε τῇ συνέσει καταληφθῆναι τῇ σῇ. τί τοίνυν οἴκοθεν φιλονεικεῖς τὰ βαθύτερα ἐρευνᾷν, ἐπειδὴ καὶ αὐτῶν ὧν οἶδας πολλὰ ὑπερβαίνῃ σου τὴν φρόνησιν, καὶ ταῦτα ἑτέρωθεν ἔχῃς; τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος παραδηλῶν ἔλεγε· τί γὰρ ἔχεις, ὃ οὐκ ἔλαβες; εἰ δὲ καὶ ἔλαβες, τί καυχᾶσαι ὡς μὴ λαβών; παῦσαι τοίνυν ὀψέ γοῦν ποτε τῆς τοσαύτης φιλονεικίας, καὶ πείθου τῆς σοφωτάτης συμβουλῆς ἐκείνης τῆς λεγούσης· μὴ εἴπῃς,

τί τοῦτο; εἰς τί τοῦτο; πάντα γὰρ εἰς χρείαν αὐτῶν ἔκτισται. A

[illegible]

Διὰ γάρ τοι τοῦτο, ἐπειδὴ πᾶσα ἡ κτίσις ἐγένετο καὶ τὸν οἰκεῖον κόσμον ἀπέλαβε, καὶ τὸ παναρμόνιον τοῦτο καὶ παράδοξον καὶ πολλῆς γέμον ἐκπλήξεως ἔργον εἰς μέσον προὔκειτο, ἔμελλον δὲ πολλοὶ τῶν ἀνοήτων καὶ μαινομένων ἐπιλαμβάνεσθαι τῶν γινομένων· ὅρα πῶς προαναστέλλων αὐτῶν τὴν ἄκαιρον κρίσιν καὶ μανιώδη ψῆφον, ἐνὶ ῥήματι πᾶσαν ἀναισχυντοῦσαν ἐνέφραξε γλῶτταν ὁ νομοθέτης εἰπών· Εἶδεν ὁ θεὸς πάντα, ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν. ἐπειδὴ γὰρ ἐν τοῖς ὁρωμένοις ἦν οὐχὶ φῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ σκότος· οὐ καρποὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄκανθαι· οὐ δένδρα ἥμερα, ἀλλὰ καὶ ἄγρια· οὐχ ὕπτια πεδία, ἀλλὰ καὶ ὄρη καὶ νάπαι καὶ φάραγγες· οὐκ ἄνθρωποι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑρπετὰ ἰοβόλα· οὐκ ἰχθύες μόνον, ἀλλὰ καὶ κήτη· οὐχ ἥμερα πελάγη, ἀλλὰ καὶ ἄπλωτος θάλασσα· οὐχ ἥλιος μόνον καὶ σελήνη καὶ ἄστρα, ἀλλὰ καὶ κεραυνοὶ καὶ πρηστῆρες· οὐκ ἄνεμοι μόνον προσηνεῖς, ἀλλὰ καὶ καταιγίδες· οὐ περιστεραὶ μόνον καὶ ὄρνιθες ᾠδικοί, ἀλλὰ καὶ ἰκτῖνοι καὶ κόρακες καὶ γῦπες καὶ ἕτερα ἀνθρωποφάγα ζῷα· οὐ πρόβατα καὶ βόες, ἀλλὰ καὶ λύκοι καὶ πάρδαλεις καὶ λέοντες· οὐκ ἔλαφοι καὶ λαγωοὶ καὶ δορκάδες, ἀλλὰ καὶ σκορπίοι καὶ ἔχεις καὶ δράκοντες· καὶ ἐν βοτάναις δὲ οὐχὶ σωτήρια μόνον φυτά, ἀλλὰ καὶ δηλητήρια, καὶ πολλοὶ ἐντεῦθεν σκανδαλίζεσθαι ἔμελλον καὶ αἱρέσεις τίκτειν· μετὰ τὸ γενέσθαι τὰ γινόμενα, καὶ τὸν οἰκεῖον ἕκαστον ἀπολαβεῖν κόσμον, καθ' ἕκαστον δείκνυσι τὸν δημιουργὸν ἐπαινοῦντα τὸ γεγενημένον, μᾶλλον δὲ καθ' ἕνα αὐτῶν, καὶ κοινῇ πάντα· ἵνα τὴν ἐκείνου κρίσιν μαθών, κἂν σφόδρα τις ἰταμὸς καὶ ἀναίσχυντος ᾖ, μηδὲν περιεργάζηται λοιπὸν τῶν ὁρωμένων. διὰ τοῦτο εἰπών, ὅτι ἐγένετο φῶς, ἐπήγαγε, Καὶ εἶδεν ὁ θεὸς τὸ φῶς ὅτι καλόν, καὶ καθέκαστον οὕτως. εἶτα ἵνα μὴ πάντα κατ' ὄνομα εἰπών, μηκύνῃ τὸν λόγον, ὁμοῦ περὶ πάντων ἀποφαίνεται ἁπαξαπλῶς, καὶ πάλιν λέγει· Εἶδεν ὁ θεὸς πάντα, ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν. οὐκ ἐπειδὴ μετὰ τὸ γενέσθαι ἔγνω ὁ θεὸς ὅτι καλὸν τὸ γινόμενον· ἄπαγε. Εἰ γὰρ τεχνίτης ἄνθρωπος καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι τὰ τῆς τέχνης μαθών, οἶδεν ὅτι καλὰ τὰ παρ' αὐτοῦ μέλλοντα γίνεσθαι, πολλῷ μᾶλλον ἡ ἄρρητος ἐκείνη σοφία

A Quid eſt hoc? ad quid hoc? omnia enim ad vſum ipſorum creata ſunt.

CAP. IV. Moyſem prophetam periculum curioſitatis in exordio libri vno verbo ſuſtuliſſe.

Hanc enim ob cauſſam, cum orta eſſet omnis creatura, ſummúmque accepiſſet ornatum, & hoc admodum concinnum, mirabile, ac ſtupore dignum opus proceſſit in medium, cúmque inſipientes & inſani nonnulli res creatas eſſent reprehenſuri: vide quo pacto importunum illorum iudicium, ac furioſam ſentẽtiã multo ante reprimens legiſlator vno verbo impudẽs quoduis os eorum occluſerit, cum dixit: Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & ecce bona valde. *Gen. 1. 31.* Nam quoniam inter ea quæ B videbantur, erant non lux tantùm, ſed & tenebræ: non fruges tantùm, ſed & ſpinæ: non arbores tantũ ſatiuæ, ſed & ſylueſtres: non plani ſolùm campi, ſed etiam mõtes, & colles, & valles: nõ homines ſolùm, ſed & reptilia venenata: non piſces tantùm, ſed etiam cete: non frequentata ſolũ æquora, ſed etiã mare innauigabile: non Sol tantũ & Luna, & ſydera, ſed etiã fulmina, & ignei turbines: non venti ſolùm ſecundi, ſed & procellæ: non columbæ tãtùm, & aues canoræ, ſed & milui, & accipitres, & vultures, & alia carniuora animalia: nõ C pecudes tantũ & boues, ſed & lupi, & pardi, & leones: non cerui tantùm & lepores, & damæ, ſed & ſcorpij, & viperæ, & dracones: atque inter herbas quoque non ſalubres modo plantæ, ſed & venenatæ, ac multi inde ſcãdalizandi erant, & hæreſes exorturæ: poſtquã res omnes creatæ ſunt natæ, ſuumque ſingulæ ſunt ornatum adeptæ, creatorẽ oſtendit in ſingulis, id quod exortum erat, laudare, imo verò vnamquamque ſingillatim & omnes ſimul: vt cognito illius iudicio, licet temerarius quiſpiã ſit, & impudẽs, nihil amplius eorũ, quæ D ſub oculos cadunt, curioſè ſcrutetur. Quapropter vbi dixit factã eſſe lucem, adiunxit: Et vidit Deus lucem, quòd eſſet bona, & ita de ſingulis. *Gen. 1. 4.* Deinde ne, ſi cuncta perſequatur nominatim, prolixiorẽ reddat orationẽ, ſimul pronũtiat de omnibus, & ait rurſus, Vidit Deus cuncta quę fecerat, & ecce bona valde. Non quòd vbi facta fuerãt, cognouerit Deus bona eſſe quæ facta erãt: *Gen. 1. 31.* abſit. Si enim artifex homo, etiã antequã fiant ea quę sũt artis, nouit edoctus ea bona eſſe, quæ ab ipſo fieri debent: multò magis ineffabilis illa ſapientia,

ſed neque ipſos ægros cupimus intueri. Non manibus inſtrumenta tractamus, non pecuniarum ſumptus facimus, dum ad curationem neceſſaria coëmere iubemus infirmos, ſed quamuis ignoti ſint nobis, quamuis ad vltimos orbis terræ fines amandati ſint, quamuis in medio barbarorum, quamuis in ipſo mendicitatis fundo verſentur, quamuis tanta premantur inopia, vt etiam neceſſariis deſtituantur alimentis, nullum tamen iſta curationi noſtræ adhibent impedimentum: ſed in vno conſtituti loco, ſine inſtrumentis, ſine medicamentis, ſine cibo ac potu, vel pecuniis, vel longinqua peregrinatione morbum iſtum depellimus. Quo tandem modo? Dum nimirum orationis medicinam componimus, & quod horum omnium vices apud ægrotos ſupplebit, atque adeo melius, quàm omnia illa quæ dicta ſunt. Nam & amplius quàm panis alit, & amplius medetur quam pharmacum, & vehementiùs quã ignis vrit, nec tamen vllum dolorẽ inurit: prauarum autem cogitationum fœtidum fluxum adſtringit, & acutiùs quàm ferrum putrida ſecat vlcera ſine dolore, & hoc dum facit, nullos impendere ſumptus cogit, nec ad vllam redigit egeſtatem. Hoc igitur medicamento confecto, ad omnes illud tranſmittimus, atque omnes dubiũ non eſt, quin ſanitatem recuperaturi ſint, dummodo verbis noſtris beneuolè ac diligenter attendant.

CAP. I. Neceſſarium eſſe vt cauſſa diſcatur, ex qua ſcandalum ortum eſt.

Quoniam autem in corporum etiã curatione non mediocriter immo plurimum ad abigendam ægritudinem conferre ſolet, vt occaſionem ægritudinis diſcat ægrotus (neque enim tantùm hoc cognito, liberabitur morbo, quo detinetur, ſed nec in eum poſtea incidet, vbi cauſſam intellexerit, ex qua in eum ſemel inciderit, & ſibi ab ea cauebit) age nos etiam hoc primum ægros doceamus, vnde illis hic ſcandali morbus acciderit. Nam ſi hoc cognouerint, & ab eo ſibi diligẽter cauere voluerint, nõ hac tantũ aut nunc tantũ ægritudine liberabuntur, ſed & in perpetuum, & ab hac &, à pluribus cæteris. Eiuſmodi enim eſt huius medicamenti natura, vt & in præſens ſanet, & ad vſui ſit reliquas ægritudines præcauendas. Neque ênim vnum, vel duo, vel tria, ſed & multa ſunt in hac

A ἀλλ' οὐδὲ αὐτοὺς τοὺς ἀῤῥώστους ἰδεῖν ἐπιζητοῦμεν. οὐκ ὄργανα μεταχειριζόμεθα, οὐ χρημάτων ποιούμεθα δαπάνην, τὰ πρὸς ἰατρείαν ὠνεῖσθαι κελεύοντες τοὺς ἀσθενοῦντας· ἀλλὰ κἂν ἄγνωστοι ἡμῖν ὦσι, κἂν πρὸς αὐτὰς ἀπῳκισμένοι τὰς τῆς οἰκουμένης ἐσχατιὰς, κἂν ἐν αὐτῷ κείμενοι τῷ τῆς πτωχείας πυθμένι, κἂν πένητες τοσαύτην πενίαν, ὥστε καὶ τῆς ἀναγκαίας ἀπορεῖν τροφῆς, οὐδὲν ἡμῖν τούτων πρὸς τὴν ἰατρείαν γίνεται κώλυμα· ἀλλ' ἐνὶ ἱδρυμένοι χωρίῳ, χωρὶς ὀργάνων, καὶ φαρμάκων, καὶ σιτίων, καὶ ποτῶν, καὶ χρημάτων, καὶ μακρᾶς ἀποδημίας, B τὴν νόσον ἀπελαύνομεν ταύτην. πῶς καὶ ποίῳ τρόπῳ; τὸ τοῦ λόγου κατασκευάζοντες φάρμακον, ὃ ταῦτα πάντα γινόμενον τοῖς νοσοῦσι, καὶ ἄμεινον ἢ τὰ εἰρημένα ἅπαντα. καὶ γὰρ καὶ ἄρτου τρέφει μᾶλλον. καὶ φαρμάκου διορθοῦται πλέον. καὶ πυρὸς εὐτονώτερον καίει, ἀλγηδόνα μὲν οὐδεμίαν παρέχον, τῶν δὲ πονηρῶν λογισμῶν τὰ δυσώδη ῥεύματα ἀναστέλλον. καὶ σιδήρου τομώτερον τέμνει τὰ σεσηπότα ἀνωδύνως· καὶ τοῦτο ποιοῦν δαπάνην οὐδεμίαν ἐργάζεται χρημάτων, οὐδὲ ἐπιτείνει πενίαν. τοῦτο οὖν κατασκευάσαντες τὸ C φάρμακον, πᾶσι διαπεμπόμεθα, καὶ πάντες οἶδ' ὅτι ἀπολαύσονται θεραπείας, μόνον εἰ τοῖς λεγομένοις μετ' ἀκριβείας, καὶ εὐγνωμοσύνης προσέχοιεν.

Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἐπὶ τῶν σωμάτων οὐ μικρὸν, ἀλλὰ καὶ μέγιστον πρὸς τὴν τῆς ἀῤῥωστίας ἀπαλλαγὴν συντελεῖν εἴωθε τὸ μαθεῖν τὸν κάμνοντα τῆς ἀῤῥωστίας τὴν ὑπόθεσιν (οὐ γὰρ δὴ μόνον τῆς κατεχούσης αὐτὸν ἀπαλλαγήσεται νόσου τοῦτο μαθὼν, ἀλλ' οὐδὲ μετὰ ταῦτα αὐτῇ περιπεσεῖται, τὴν αἰτίαν γνοὺς, ἀφ' ἧς αὐτῇ περιέ- D πεσεν ἅπαξ, καὶ φυλαττόμενος) φέρε καὶ ἡμεῖς τοῦτο πρῶτον τοὺς τὰ τοιαῦτα νοσοῦντας διδάξωμεν, πόθεν αὐτοῖς τὸ νόσημα τοῦτο γέγονε τοῦ σκανδάλου. εἰ γὰρ δὴ τοῦτο μάθοιεν καὶ βουληθεῖεν φυλάξασθαι μετ' ἀκριβείας αὐτὸ, οὐ ταύτης μόνον ἀπαλλαγήσονται τῆς ἀῤῥωστίας, οὐδὲ νῦν μόνον, ἀλλὰ καὶ διηνεκῶς καὶ ταύτης καὶ ἑτέρων πλειόνων. τοιαύτη γὰρ καὶ ἡ τοῦ φαρμάκου τούτου φύσις ἐστὶν, ὡς καὶ τὸ παρὸν θεραπεῦσαι, καὶ τῶν ἄλλων γενέσθαι προφυλακτικὸν παθῶν. οὐ γὰρ ἓν καὶ δύο καὶ τρία, ἀλλὰ καὶ πολλὰ κατὰ τὸν πα-

ρόντα βίον ἐστὶ τὰ σκανδαλίζοντα τοὺς ἀσθενεστέρους· καὶ τούτων ἁπάντων ὁ λόγος ἡμῶν ἐπαγγέλλεται τοὺς ἀλγοῦντας ἐλευθερῶσαι, μόνον εἰ βουληθεῖεν, ὅπερ καὶ ἔμπροσθεν εἶπον, καὶ μαθεῖν καὶ φυλάξαι τὰ λεγόμενα. ποιούμεθα δὲ τὴν θεραπείαν ταύτην, οὐκ ἀπὸ τῶν θείων μόνον γραφῶν συντιθεὶς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν κατὰ τὸν παρόντα βίον γινομένων καὶ συμβαινόντων διηνεκῶς· ὥστε καὶ μὴ προσέχουσι γραφαῖς κοινὴν γενέσθαι τὴν διόρθωσιν εἰ βουληθεῖεν. οὐ γὰρ παύσομαι τοῦτο συνεχῶς ἐπιλέγων. ἀνάγκη γὰρ καὶ βίᾳ, καὶ μὴ βουλομένῳ, οὐκ ἔνι ταύτην ποτὲ θεραπευθῆναι τὴν ἰατρείαν, καὶ τοὺς θείους μὴ καταδεχομένῳ χρησμούς· καὶ ἐντεῦθεν, μᾶλλον δὲ πλέον ἐντεῦθεν, ἢ ἐκ τῆς τῶν πραγμάτων ἀποδείξεως. τῶν γὰρ ὁρωμένων ἀξιοπιστοτέραν δεῖ τὴν τοῦ θεοῦ ἀπόφασιν πιστεύεσθαι εἶναι. διά τοι τοῦτο καὶ χαλεπωτέρα τούτοις μένει τιμωρία μὴ διορθουμένοις, ὅτι δεξάμενοι τὰς γραφὰς, οὐδὲν ἐκεῖθεν, εἰς τὴν τοιαύτην καρποῦνται ὠφέλειαν. ἵν' οὖν μὴ τοῦτο πάθωσι, φέρε ἀψώμεθα τῆς διορθώσεως λοιπὸν, τὴν αἰτίαν εἰπόντες τοῦ νοσήματος πρότερον.

κεφάλ. β. ἐπισφαλὲς καὶ παραπληξίας ἀνάμεστον τὸ πολυπραγμονεῖν, καὶ περιεργάζεσθαι τὴν ἀπόρρητον τοῦ θεοῦ σοφίαν.

Τίς οὖν ἡ αἰτία τῆς ἀρρωστίας τῆς τοσαύτης ἐστίν; ἡ πολυπράγμων καὶ περίεργος γνώμη, καὶ τὸ βούλεσθαι πάντων τῶν γινομένων εἰδέναι τὰς αἰτίας ἁπάσας, καὶ φιλονεικεῖν τὴν ἀκατάληπτον καὶ ἄρρητον τοῦ θεοῦ πρόνοιαν, τὴν ἀπέραντον καὶ ἀνεξιχνίαστον περιεργάζεσθαι ἀναισχύντως, καὶ πολυπραγμονεῖν. καίτοι τίς τοῦ Παύλου σοφώτερος γέγονεν; εἰπὲ γάρ μοι, οὐ σκεῦος ἐκλογῆς ἦν οὗτος; οὐ πολλὴν καὶ ἄφατον ἐπεσπάσατο τοῦ πνεύματος τὴν χάριν; οὐ τὸν Χριστὸν εἶχεν ἐν ἑαυτῷ λαλοῦντα; οὐκ ἀπορρήτων ἐκοινώνησε τοῦ θεοῦ ῥημάτων; οὐχ ἃ μηδενὶ ἀνθρώπων λαλῆσαι ἐξὸν ἦν, μόνος ἤκουσεν ἐκεῖνος; οὐκ εἰς παράδεισον ἡρπάγη; οὐκ εἰς τρίτον οὐρανὸν ἀνηνέχθη; οὐ γῆν καὶ θάλασσαν περιέδραμεν; οὐ βαρβάρους φιλοσοφεῖν ἔπεισεν; οὐ πολλὰς καὶ ποικίλας εἶχε τοῦ πνεύματος ἐνεργείας; οὐ δήμους ὁλοκλήρους, καὶ πόλεις ἐρρύθμιζεν; οὐ τὴν οἰκουμένην ἅπασαν εἰς χεῖρας αὐτοῦ φέρων ἔθηκεν ὁ θεός; ἀλλ' ὅμως ὁ τοσοῦτος, καὶ τηλικοῦτος, ὁ σοφὸς οὕτω καὶ δυνατὸς, καὶ πνευματικὸς ἀνὴρ, ὁ τοσούτων ἀπολελαυκὼς, ὅταν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς τοῦ θεοῦ προνοίας ἐμπέσῃ, καὶ οὐδὲ ὁλοκλη-

A vita, quæ imbecillioribus ſcandalum afferunt, & hos omnes ſe liberaturam ægrotos oratio noſtra pollicetur, ſi voluerint, vt etiam ante dixi, & diſcere, & obſeruare quæ dicemus. Hæc autem à me adhibetur medicina, non ex ſacris tantũ ſcripturis compoſita, ſed etiã ex iis quæ in hac vita fiunt, & perpetuò contingunt: ſic vt iis etiam in cõmune medeatur, qui ſcripturas non legunt, modò voluerint: neque enim hoc identidem inculcare deſino. Non enim fieri poteſt, vt neceſſitate ac vi, & inuito medeatur vnquam hęc medicina, vel ei qui diuinis oraculis nõ paruerit: B & inde ſumetur, & inde amplius quàm ex vlla euentuum ac rerum demonſtratione. Siquidem prolatam à Deo ſententiã fide digniorem eſſe, quàm quæ oculis vſurpamus credendum eſt. Quã ob cauſſam & his grauius ſupplicium imminet, ſi correcti non fuerint, quòd cum ſcripturas audiuerint, nullam tamen inde talem vtilitatem perceperint. Ne igitur illis hoc eueniat, age iam ad correctionem nos accingamus, atque in primis cauſſam ægritudinis indicemus.

CAP. II. Periculoſũ eſſe ac dementia plenũ, curioſe inquirere & ſcrutari arcanã Dei ſapiẽtiam.

C Quænam igitur tantæ ægritudinis eſt cauſſa? curioſum nimirum, & ſuperuacaneum iſtorum ſtudium, & quod omniũ, quæ fiunt, ſingulas velint cauſſas cognoſcere, quòd incomprehenſibilem & ineffabilem Dei prouidentiam, infinitam, & inueſtigabilem ſcrutari, & in eam impudenter ac curioſè conentur inquirere. Quanquam quis vnquã ſapiẽtior extitit Paulo? Dic enim mihi, nónne vas electionis erat iſte? Nónne magnã & ineffabilem ſibi Spiritus gratiam conciliauerat? nónne Chriſtũ in ſe loquentem habebat? nónne verborum D factus particeps, & Dei fuerat arcanorum? nònne quæ nulli homini loqui licebat, ille ſolus audiuerat? nónne in paradiſum raptus fuerat? nónne ſublatus in tertium cœlum? nónne terrã & mare percurrerat? nonne barbaros philoſophari docuerat? nonne varias Spiritus operationes exhibebat? nonne populos integros vrbéſque moderabatur? nonne totum orbem terrarum Deus manibus eius commiſerat? Veruntamẽ ille tantus ac talis, adeo ſapiens, ac potens, ac ſpiritualis ille vir, qui tam multa obtinuerat, cum ad expendẽdã Dei prouidentiam ſe conuertit, & non iam

2. Cor. 12. 4.

totam prouidentiam, ſed vnam eius ſolùm partem conſiderat, audi quo pacto miretur, quo pacto vertigine laboret, quo pacto confeſtim reſiliat, ſeque illam minimè comprehendere poſſe fateatur. Quando igitur contemplabatur, non quomodo angelis prouideret, & archāgelis Deus, & Cherubinis, aut Seraphinis, aut cęteris, quæ ſub aſpectū minime cadunt, virtutibus, neque quo pacto Soli, Lunæ, cœlo, terræ, mari, neque quo pacto humano generi vniuerſo, neque quo pacto brutis animātibus, & plantis, & ſeminibus, & herbis, & aëri, & tempeſtatibus anni, & ventis, & fontibus, & fluminibus, neque quo pacto naturali rerum ortui & accretioni, & ſuſtentationi, ac reliquis eiuſmodi: ſed vnam eius prouidentiæ partē aſſumens, nimirum erga Iudæos & Gentiles (ſiquidem totam de illis orationem pertexuerat, cum doceret, quo pacto alios vocarat ex Gētibus, quo pacto ex Iudæis profectos reiecerat, & quo pacto miſericordia motus vtrorumque ſaluti conſuluerat) audi quæ dicat. Animaduertens enim quàm immenſum ſe pelagus aperiret, etiam in hac ipſa parte, & in profundum ipſum eius prouidentię volēs deſpicere, tanquā vertigine correptus, & ineffabili diſpēſationis huius myſterio commotus, admirans & obſtupeſcens immenſam, ineffabilē, & incomprehenſibilem Dei ſapientiā, ac prouidentiam, reſilit, has voces emittens; & multa cum animi conſternatione in hæc verba prorupit: O altitudo diuitiarum ſapientiæ, & ſcientiæ Dei! Deinde vt oſtenderet altitudinē ſe quidem videre, ſed quanta ſit diſcere minimè poſſe ſubiecit: Quàm inſcrutabilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius. Non dixit incomprehēſibilia ſolùm, ſed & inſcrutabilia iudicia eius. Non enim ſolùm comprehendere non poteſt vllus, ſed neque perſcrutationis principium inuenire. Ita non modò ad finem peruenire non valet, ſed neque initium diſpenſationū eius inueſtigare. Cum autem dixiſſet, Quàm inſcrutabilia iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius, & admiratus eſſet, & obſtupuiſſet, glorificatione ſermonem terminauit, hæc adiiciēs, ac dicens: Quis cognouit ſenſum Domini, aut quis conſiliarius eius fuit? aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia: ipſi gloria in

Rom. 11. 33.

Rom. 11. 34.

A ἔργου προνοίας, ἀλλὰ μόνον εἰς μέρος αὐτῆς, ἄκουσον πῶς ἐκπλήττεται, πῶς ἰλιγγιᾷ, πῶς ἀποπηδᾷ ταχέως τῷ ἀκαταλήπτῳ παραχωρῶν. ὅτε οὖν ἐσκόπει, οὐχ ὅπως ἀγγέλων προνοεῖ καὶ ἀρχαγγέλων ὁ θεός, καὶ τῶν Χερουβεὶμ, καὶ τῶν Σεραφεὶμ, καὶ τῶν ἄλλων ἀοράτων δυνάμεων, οὐδὲ πῶς ἡλίου καὶ σελήνης, καὶ οὐρανοῦ, καὶ γῆς καὶ θαλάσσης. οὐδὲ πῶς τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων παντὸς, οὐδὲ πῶς ἀλόγων, καὶ φυτῶν καὶ σπερμάτων καὶ βοτανῶν καὶ ἀέρων καὶ πνευμάτων καὶ ποταμῶν, οὐδὲ τῆς κατὰ φύσιν γεννήσεως, καὶ αὐξήσεως, καὶ διατροφῆς καὶ B τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων. ἀλλ' ἕν τι μέρος ἀπολαβὼν τῆς προνοίας αὐτοῦ τὸ κατὰ Ἰουδαίους καὶ Ἕλληνας (καὶ γὰρ περὶ τούτων τὸν ἅπαντα διεξῄει λόγον, διδάσκων πῶς μὲν τοὺς ἐξ ἐθνῶν ἐκάλεσε, πῶς δὲ τοὺς ἐξ Ἰουδαίων ἀπώσατο, καὶ πῶς ἐλέῳ τὴν ἑκατέρων σωτηρίαν ἐπραγματεύσατο, ἄκουσον οἷά φησιν. ἰδὼν γὰρ πέλαγος ἀχανὲς ἀνεῳχθὲν, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ μέρει τούτῳ. καὶ πρὸς αὐτὸ τῆς προνοίας αὐτοῦ ταύτης τὸ βάθος διακύψαι βουληθεὶς, ὥσπερ τινὶ σκοτοδίνῳ κατασχεθεὶς τῷ ἀρρήτῳ τῆς οἰκονο- C μίας ταύτης, καὶ θαυμάσας καὶ ἐκπλαγεὶς τὸ ἄφατον, τὸ ἀπέραντον, τὸ ἄρρητον, τὸ ἀκατάληπτον τῆς τοῦ θεοῦ σοφίας τε καὶ προνοίας, ἀπεπήδησε ταύτας ἀφεὶς τὰς φωνὰς, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἐκπλήξεως ἀνακεκραγὼς ταῦτα τὰ ῥήματα. ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως θεοῦ. εἶτα δεικνὺς, ὅτι τὸ βάθος μὲν εἶδε, πόσον δὲ μαθεῖν οὐκ ἠδυνήθη, ἐπήγαγεν· ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ. καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ. οὐκ εἶπεν ἀκατάληπτα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀνεξερεύνητα τὰ κρί- D ματα αὐτοῦ. οὐ μόνον γὰρ καταλαβεῖν τις οὐ δύναται, ἀλλ' οὐδὲ ἀρχὴν ἐρεύνης ποιήσασθαι. ὥστε οὐ μόνον εἰς τὸ πέρας τις ἐλθεῖν οὐκ ἴσχυσε, ἀλλ' οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ἐξιχνιάσαι τῆς οἰκονομίας αὐτοῦ. εἰπὼν δὲ ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ. καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ, καὶ θαυμάσας καὶ ἐκπλαγεὶς, εἰς δοξολογίαν τὸν λόγον κατέπαυσεν, οὕτως ἐπάγων καὶ λέγων· τίς ἔγνω νοῦν κυρίου, ἢ τίς σύμβουλος αὐτοῦ ἐγένετο, ἢ τίς προέδωκεν αὐτῷ, καὶ ἀνταποδοθήσεται αὐτῷ; ὅτι ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα· αὐτῷ ἡ δόξα εἰς

τοὺς αἰῶνας. ἀμήν. ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· αὐτὸς πηγή, αὐτὸς αἴτιος τῶν ἀγαθῶν, οὐδενὸς δεῖται κοινωνοῦ, οὐδενὸς δεῖται συμβούλου, οὐ παρ' ἑτέρου δανεισάμενος γνῶσιν, ἢ σύνεσιν οὕτω βουλεύεται καὶ θαυματουργεῖ· ἀλλ' αὐτὸς ἀρχὴ καὶ αἰτία καὶ πηγὴ πάντων τῶν ἀγαθῶν, αὐτὸς δημιουργός, αὐτὸς αὐτὰ οὐκ ὄντα παρήγαγε, καὶ αὐτὸς παραχθέντα διακρατεῖ, καὶ διατηρεῖ ὡς βούλεται. τὸ γὰρ ἐξ αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν τὰ πάντα τοῦτό ἐστι δηλοῦντος, ὅτι αἴτιος τῶν ὄντων αὐτὸς καὶ δημιουργός, καὶ διακρατῶν καὶ συνέχων τὰ πάντα. εἶτα πάλιν τῆς δωρεᾶς μνησθεὶς τῆς εἰς ἡμᾶς γεγενημένης, ἀλλαχοῦ λέγει· χάρις δὲ τῷ θεῷ B ἐπὶ τῇ ἀνεκδιηγήτῳ αὐτοῦ δωρεᾷ. καὶ τὴν εἰρήνην δὲ τὴν δοθεῖσαν ἡμῖν, οὐχὶ λόγον νικᾶν μόνον, οὐδὲ διήγησιν ὑπερβαίνειν, ἀλλὰ καὶ νοῦ παντὸς ἀνωτέραν εἶναι δηλοῖ, διὸ λέγει· ἡ εἰρήνη τοῦ θεοῦ ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν, φρουρήσει τὰς καρδίας ὑμῶν. εἰ τοίνυν τὸ βάθος ἄπειρον τοῦ πλούτου, καὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως, καὶ τὰ κρίματα αὐτοῦ ἀνεξερεύνητα, καὶ αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ ἀνεξιχνίαστοι, καὶ ἡ δωρεὰ αὐτοῦ ἀνεκδιήγητος, καὶ ἡ εἰρήνη ὑπερέχει πάντα νοῦν, οὐ τὸν ἐμὸν καὶ τὸν σόν, καὶ τοῦ δεῖνος, οὐδὲ τὸν τοῦ Παύλου καὶ Πέτρου C μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν τῶν ἀρχαγγέλων, καὶ τῶν ἄνω δυνάμεων, ποίαν ἕξεις αὐτὸς ἀπολογίαν εἰπέ μοι, τίνα δὲ συγγνώμην, τοσαύτῃ κεχρημένος μανίᾳ, καὶ ἀπονοίᾳ τὰ ἀνεξιχνίαστα βουλόμενος καταλαβεῖν, καὶ περὶ πάσης τῆς τοῦ θεοῦ προνοίας λόγον ἀπαιτῶν; εἰ γὰρ ὁ τοσαύτης ἀπολελαυκὼς γνώσεως, καὶ παρρησίαν οὕτως ἄφατον ἔχων, καὶ τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων ἐμπεπλησμένος Παῦλος παραχωρεῖ, καὶ ἐξίσταται τῆς ὑπὸ τὴν ζήτησιν γνώσεως, καὶ οὐ μόνον εὑρεῖν οὐ δύναται, ἀλλ' οὐδὲ ἐρευνῆσαι τὴν ἀρχήν, (ἐπεὶ μηδὲ δυνατόν) D πῶς οὐ πάντων ἀθλιώτερος, καὶ τὴν χαλεπωτάτην μαινόμενος μανίαν, ὁ τὴν ἐναντίαν ὁδὸν ἐρχόμενος ἐκείνῳ; οὐδὲ γὰρ ταῦτα εἴρηκε μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ γνώσεως ποτὲ Κορινθίοις ἐπιστέλλων, καὶ δεικνύς, ὅπως εἰ καὶ πολλὰ μεμαθήκαμεν, ἀλλ' ὀλίγον καὶ σφόδρα ἐλάχιστον μέτρον γνώσεως ἔχομεν, οὕτω πως φησίν. εἴ τις δοκεῖ ἐγνωκέναι τι, οὔπω οἶδε καθὼς δεῖ γνῶναι. εἶτα δηλῶν ὅτι πολὺ λείπει τῆς γνώσεως ἡμῖν, καὶ τὸ πλέον ἐν τῷ μέλλοντι ταμιεύεται χρόνῳ, ὀλίγον δέ τι ἡμῖν δέδοται, ἐπήγαγεν· ἐκ μέρους γινώσκομεν, καὶ ἐκ μέρους προφητεύο-

A ſecula ſeculorum. Amen. Horum autem verborum hic ſenſus eſt: ipſe fons eſt, ipſe auctor omnium bonorum, ipſe opifex, ipſe omnia cum non eſſent, produxit, & ipſe producta conſeruat, & tuetur, vt ipſi placet. Illa enim verba, ex ipſo, & per ipſum, & in ipſum omnia, nihil aliud indicant, niſi auctorē rerū creatarum, & cōditorem illū eſſe, atque ab illo retineri cuncta, & conſeruari. Deinde verò memor iterum muneris quo nos donauit, alibi ait: Gratias Deo ſuper inenarrabili dono eius. 2. Cor. 9. 15
Iam pacem quoque, quam nobis dedit, non modò non poſſe nos oratione B complecti, neque narratione explicare, ſed & omnem mentem excedere declarat, cum ait: Pax Dei, quæ exuperat omnem ſenſum, cuſtodiet corda veſtra. Phil. 4. 7.
Si igitur altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ ipſius immenſa eſt, ſi inſcrutabilia iudicia eius, & viæ ipſius inueſtigabiles, ſi donum eius eſt inenarrabile, & pax eius omnem ſenſum exuperat, non meum tantùm, & tuum, vel alicuius alterius, neq; Pauli, vel Petri tantum, ſed & ipſum archangelorum, & ſupernarum ſenſum virtutum, qua tu excuſatione dignus, qua C venia iudicaberis, quæſo, qui tanta demētia præceps feraris & inſania, vt quę inueſtigabilia ſunt, curioſè ſtudeas cōprehendere, déque omni Dei prouidentia rationem exigas? Nam ſi is qui tanta ſcientia donatus eſt, quíque tam immenſa apud Deum fiducia valebat, & gratia, tótque ſpiritualibus donis ditatus fuerat, cedit, & ſe ſcientiam inquirere poſſe diffidit, & non modò reperire non valere, ſed ne à principio quidem ſcrutari (quandoquidem & hoc eſt impoſſibile) nónne omnium infeliciſſimus es, & grauiſſimo furore cor- D reptus, qui contrariā illi viam inſiſtas? Neque enim dixit hæc tantū, ſed & ad Corinthios olim de ſcientia ſcribens, oſtendēſque quo pacto, licet multa didicerimus, tamē exigua valde ac minima eſt ſcientiæ noſtræ menſura, ſic ait: 1. Cor. 8. 2.
Si quis ſe exiſtimat ſcire aliquid, nondum cognouit, quemadmodū oportet eum ſcire. Tum ſignificans multum nobis ſcientiæ deeſſe, cumulatiorem verò & ampliorē partē in futuro ſeculo reſeruari, cæterum perexiguū quid nobis eſſe conceſſum adiecit: Ex parte 1. Cor. 13. 9
cognoſcimus, & ex parte prophetamus.

Cum autem venerit, quòd perfectum eſt, tunc euacuabitur quòd ex parte eſt. Neque hic ſubſtitit, ſed cum vellet oſtendere quãtum inter hanc ſcientiam, & illam interſit, multúmque eſſe defectum hoc diuerſis comparationibus manifeſtum reddit: Quum eſſem paruulus loquebar, vt paruulus, ſapiebam vt paruulus, cogitabam vt paruulus: quando autem factus ſum vir, euacuaui, quæ erant paruuli. Videmus enim nunc per ſpeculum in ænigmate, tunc autẽ facie ad faciem, Vides quantum interſit? quantum inter paruulum puerum, & virum perfectum: quantum inter ſpeculum, vel ænigma, vel aliam obſcuram rerum viſionem, & claram viſionem: hoc enim eſt, facie ad faciẽ. Cur igitur furis & inſanis, dum ea quæ prohibita ſunt audacter fruſtra & in caſſum aggrederis? Cur verò Paulo non pares dicenti: Immo verò tu qui es, ô homo, qui reſpõdeas Deo? Nun-
Rom.9.16. quid dicet figmentum ei, qui ſe finxerit, Quid me feciſti ſic? Vides quantã obedientiam requirat? quantum ſilentium? Non enim quod liberum tollat arbitrium hoc dicit, abſit: ſed hoc indicat, eum qui iſta quærit, ita mutum eſſe debere, vt eſt ipſa luti natura, quæ artificem ſequitur, quocũnque ducat, neque reſiſtere, aut curioſe inquirere. Quocirca noſtrę naturę nos admonet, & luti figuli mentionem facit. Tametſi figuli & luti eſt eadẽ ſubſtantia. Quòd ſi vbi ſubſtantia eſt eadem, tanta eſt obedientia: vbi diſcrimen eſt immẽſum, & ſubſtantiæ, & ſcientiæ, ac reliquorũ omnium, quàm veniam obtinebit, qui adeo temerarius eſt & impudens, vt res Dei creatoris ſui curioſè ſcrutetur? Cogita ô homo, quis ſis. Hoc enim ſignificãt ea quę dicit, Tu quis es? Nõne lutũ? nónne cinis & puluis? nónne fauilla? nónne fumus? nónne fœnum? nónne flos fœni? Has enim omnes ſimilitudines frequenter in medium adducunt prophetæ, dum naturæ noſtræ nituntur exprimere vilitatem. Atqui is quem curioſè ſcrutaris, immortalis eſt, immutabilis, ſemper eſt, & eodem modo eſt, ſine principio, ſine fine, animo incomprehenſibilis, mentem exuperat, cogitationem excedit, inexplicabilis, ineffabilis, incomprehenſibilis non mihi tibique ſolum non prophetis & Apoſtolis, ſed & cœleſtibus virtutibus, quæ puræ ſunt, inuiſibiles, incorporeæ,

A μεν. ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλειον, τότε τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται. καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστη, ἀλλὰ δεῖξαι βουλόμενος πόσον τὸ μέσον ταύτης κἀκείνης τῆς γνώσεως, καὶ ὅτι πολὺ τὸ λειπόμενον, διὰ εἰκόνων τινῶν σαφὲς τοῦτο ποιεῖ λέγων· ὅτε ἤμην νήπιος, ὡς νήπιος ἐλάλουν, ὡς νήπιος ἐφρόνουν, ὡς νήπιος ἐλογιζόμην· ὅτε δὲ γέγονα ἀνὴρ, τὰ τοῦ νηπίου κατήργηκα. βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. Εἶδες πόσον τὸ μέσον; ὅσον νηπίου παιδὸς, καὶ ἀνδρὸς τελείου· ὅσον ἐσόπτρου καὶ αἰνίγματος καὶ τῆς ἄλλης τῆς
B ἀσαφοῦς τῶν πραγμάτων ὄψεως πρὸς σαφῆ ὄψιν. τοῦτο γάρ ἐστι πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. Τί οὖν μαίνῃ καὶ λυττᾷς, τῶν κεκωλυμένων κατατολμῶν εἰκῇ καὶ μάτην; τί δαὶ οὐ πείθῃ Παύλῳ λέγοντι; μενοῦνγε σὺ τίς εἶ, ἄνθρωπε, ὁ ἀνταποκρινόμενος τῷ θεῷ; μὴ ἐρεῖ τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι, τί με ἐποίησας οὕτως; ὁρᾷς πόσην ἀπαιτεῖ τὴν ὑπακοήν; πόσην τὴν σιγήν; οὐ γὰρ δὴ τὸ αὐτεξούσιον ἡμῶν ἀναιρῶν τοῦτο λέγει· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ δηλῶν, ὅτι τὸν ταῦτα ζητοῦντα οὕτως ἄφωνον εἶναι δεῖ, ὡς ἡ τοῦ πηλοῦ φύσις, ἑπομένην
C ἧπερ ἂν ὁ τεχνίτης ἄγῃ, μὴ ἀντιτείνοντα, μηδὲ περιεργαζόμενον. διὸ καὶ τῆς φύσεως ἡμᾶς ἀναμιμνήσκει τῆς ἡμετέρας, καὶ πηλοῦ μέμνηται, καὶ κεραμέως. καίτοιγε κεραμέως καὶ πηλοῦ ἡ αὐτὴ οὐσία. εἰ δὲ ἔνθα ἡ αὐτὴ οὐσία, τοσαύτη ἡ ὑπακοὴ, ἔνθα ἄπειρον τὸ μέσον, καὶ οὐσίας καὶ γνώσεως, καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων, ποίας τεύξεται συγγνώμης ὁ οὕτως ἰταμὸς, καὶ ἀναιδὴς, ὥστε πολυπραγμονεῖν τὰ τοῦ πεποιηκότος αὐτὸν θεοῦ; ἐννόησον ὦ ἄνθρωπε τίς εἶ. τοῦτο γὰρ δηλοῖ δι' ὧν λέγει, σὺ τίς εἶ; οὐχὶ πηλός; οὐχὶ τέφρα καὶ
D σποδός; οὐχὶ κόνις; οὐ καπνός; οὐ χόρτος; οὐκ ἄνθος χόρτου; ταύτας γὰρ πάσας τὰς εἰκόνας εἰς μέσον οἱ προφῆται συνεχῶς ἄγουσι, τὴν εὐτέλειαν ἡμῶν τῆς φύσεως παραστῆσαι φιλονεικοῦντες. ὁ δὲ πολυπραγμονούμενος ὑπὸ σοῦ ἀνώλεθρος, ἀναλλοίωτος, ἀεὶ ὢν, καὶ ὡσαύτως ὢν, ἄναρχος, ἀτελεύτητος, ἀπερινόητος, ὑπερβαίνων νοῦν, νικῶν λογισμὸν, ἀνέφραστος, ἄρρητος, ἀκατάληπτος οὐκ ἐμοὶ καὶ σοὶ μόνον, καὶ προφήταις καὶ ἀποστόλοις, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἄνω δυνάμεσι, ταῖς καθαραῖς, ταῖς ἀοράτοις, ταῖς ἀσωμάτοις,

ταῖς διηνεκῶς ἐν οὐρανῷ διατελούσαις.

κεφάλ. γ. ὅτι οὐχ ἡμῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἄνω δυνάμεσιν ἀκατάληπτον τὸ θεῖον.

Ὅταν οὖν ἴδῃς τὰ Σεραφεὶμ τὰ περιιπτάμενα τὸν θρόνον τὸν ὑψηλὸν ἐκεῖνον καὶ ἐπηρμένον, τῇ προσβολῇ τῶν πτερύγων ἀποτειχίζοντα τὰς ἑαυτῶν ὄψεις, καὶ τοὺς πόδας καλύπτοντα, καὶ νῶτα, καὶ πρόσωπα, καὶ κραυγὴν ἀφιέντα ἐκπλήξεως γέμουσαν, μὴ πτερὰ νόμιζε καὶ πόδας, καὶ πτέρυγας αὐταῖς εἶναι (ἀόρατοι γάρ αἱ δυνάμεις ἐκεῖναι) ἀλλά διὰ τῶν εἰκόνων τούτων, τὸ ἀπρόσιτον, τὸ ἀκατάληπτον τοῦ καθημένου ἐπὶ τοῦ θρόνου λογίζου. καὶ γὰρ ἐκείναις ἀκατάληπτος καὶ ἀπρόσιτός ἐστι, καίτοι συγκαταβαίνων. οὐδὲ γάρ ὅπερ ἦν ἐφαίνετο τότε. θεὸς γάρ οὐ κάθηται, οὐδὲ θρόνῳ περιέχεται, οὐδὲ τόπῳ περιείληπται. εἰ δὲ καθήμενον, καὶ ἐπὶ θρόνου ἱδρυμένον, καὶ κυκλούμενον ὑπ' αὐτῶν (ἅπερ ἐστὶν ἅπαντα συγκαταβαίνοντος οὐ καθημένου) οὐκ ἴσχυσαν ἰδεῖν, ἀλλα μὴ φέρουσαι τὴν ἐκεῖθεν ἐκπηδῶσαν ἀστραπὴν τῇ προσβολῇ τῶν πτερύγων τὰς ὄψεις ἀπετείχιζον, καὶ μόνον ἐδοξολόγουν, μόνον ὕμνουν, μετὰ πολλῆς τῆς φρίκης τὸ μυστικὸν ἐκεῖνο τοῦ ἁγιασμοῦ ἀναφέρουσαι μέλος· οὐκ ἀπελθὼν κατορύξεις σεαυτὸν καὶ καταδύσεις, τῆς ἀῤῥήτου, καὶ ἀφράστου, καὶ ταῖς ἄνω δυνάμεσιν ἀκαταλήπτου θεοῦ δυνάμεως τὴν πρόνοιαν μετὰ τοσαύτης περιεργάζεσθαι βουλόμενος τῆς ἰταμότητος; τὰ γὰρ ἐκείνου υἱῷ καὶ πνεύματι ἁγίῳ δῆλα μόνον ἅπαντα μετ' ἀκριβείας, ἑτέρῳ δὲ οὐδενί. καὶ τούτων τὸ μὲν Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστής, τὸ δὲ Παῦλος ὁ ἀπόστολος προεδήλωσεν. ὁ μὲν οὖν τῆς βροντῆς υἱὸς, καὶ σφόδρα ἐπέραστος ὢν τῷ Χριστῷ, καὶ τοῦτο παράσημον ἔχων, ὅπερ ἦν μεγίστης ἀρετῆς ἀπόδειξις· καὶ τοσαύτης ἀπολαύων παῤῥησίας, ὡς καὶ ἐπὶ τὸ στῆθος αὐτοῦ κατακλίνεσθαι, οὕτω φησί· θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε (ὅρασιν τὴν γνῶσιν λέγων) ὁ μονογενὴς υἱὸς ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ πατρὸς, ἐκεῖνος ἐξηγήσατο. τοῦτο δὲ ὁ Χριστὸς δηλοποιῶν δι' ἑαυτοῦ πάλαι τῷ δήμῳ τῶν Ἑβραίων διαλεγόμενός φησιν· οὐδεὶς ἑώρακε τὸν πατέρα, εἰ μὴ ὁ ὢν ἐκ τοῦ θεοῦ. οὗτος ἑώρακε τὸν πατέρα. τὸ δὲ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς εἰς τὸν τῆς οἰκονομίας αὐτοῦ λόγον ἐμπεσὼν, καὶ τὰ ἀπόῤῥητα, ἅπερ ἔμαθεν, ἅπαντα βουλόμενος εἰπεῖν, πῶς αὐτὰ ἔγνω, οὕτω λέγει· λαλοῦμεν δὲ σοφίαν ἐν μυστηρίῳ τὴν

A quæ perpetuò verſantur in cœlis.

CAP. III. Non modo ſolis, ſed in cœleſtibus virtutibus incomprehenſibilem eſſe diuinitatē.

Cum ergo Seraphinos videris circa ſublimem illum elatúmque thronum volantes, alarum obtentu ſuos oculos obuelare, pedéſque ſuos, & terga, & facies occultare, ac clamorem plenum admirationis effundere, ne putes alas & pedes ipſis eſſe (quippe quum incorporeæ ſint illæ virtutes) ſed ex his figuris inacceſſum, & incomprehenſibilē eſſe illum intellige, qui in throno ſedet. Nā & illis eſt incomprehenſibilis, & inacceſſus, tametſi ſe infirmitati noſtræ attemperet: neque enim id quod erat, tum apparebat. Deus enim non ſedet, B neque throno continetur, neque loco circumſcribitur. Quod ſi ſedentem, & in throno collocatum, atque ab ipſis circundatū (quæ omnia ſunt ad noſtrā infirmitatem ſe attemperantis, & condeſcendentis) intueri minimè potuerunt, ſed exilientem inde fulgorem non ferentes, alarum obtentu oculos obuelabant, tantúmque glorificabant, tantùm hymnos canebant, & multo cum tremore myſticum illum ſanctificationis cantum offerebant: nō tu hinc faceſſens, teipſum in terram C abdes, ac defodies, qui ineffabilem, & inexplicabilem, & ſupernis virtutibus incomprehenſibilem virtutis diuinæ prouidentiam non dubites curioſe tanta cum temeritate ſcrutari? Quæ enim illius ſunt, Filio & Spiritui ſancto exactè nota ſunt omnia, nulli verò alteri. & ex his alterum quidem Ioannes Euangeliſta, alterum verò Paulus Apoſtolus declarauit. Itaque tonitrui filius, & qui Chriſto admodum charus fuit, quique hac nota deſignabatur, quod erat ſummæ virtutis indicium, qui tantam habebat fiduciam, D vt & ſupra pectus eius recumberet, ſic ait: Deum nemo vidit vnquam (viſionem appellat cognitionem) vnigenitus filius, qui eſt in ſinu Patris, ipſe enarrauit. *Ioa. 1. 18.* Hoc & ipſe Chriſtus inſinuans olim, dum populum alloqueretur Hebræum dicebat, *Ioa. 6. 46.* Nemo vidit Patrem, niſi is qui eſt à Deo: hic vidit Patrem. Vas autem electionis, cum in ſermonem de ipſius diſpenſatione incidiſſet, cúmque vellet arcana cuncta quæ didicerat, quo pacto cognouiſſet, indicare, his *1. Cor. 2. 7.* & ipſe verbis vtitur: Loquimur autem ſapientiam in myſterio, quæ ab-

τί τοῦτο, εἰς τί τοῦτο; πάντα γὰρ εἰς χρείαν αὐτῶν ἔκτισται.

κεφάλ. δ. Ὅτι καὶ ὁ προφήτης Μωυσῆς ... ἐν προοιμίοις τοῦ βιβλίου δι' ... ἑνὸς ῥήματος.

Διὰ γάρ τοι τοῦτο, ἐπειδὴ πᾶσα ἡ κτίσις ἐγένετο καὶ τὸν οἰκεῖον κόσμον ἀπέλαβε, καὶ τὸ πᾶν ἁρμόνιον τοῦτο καὶ παράδοξον καὶ πολλῆς γέμον ἐκπλήξεως ἔργον εἰς μέσον προὔκειτο, ἔμελλον δὲ πολλοὶ τῶν ἀνοήτων καὶ μαινομένων ἐπιλαμβάνεσθαι τῶν γινομένων· ὅρα πῶς προαναστέλλων αὐτῶν τὴν ἄκαιρον κρίσιν καὶ μανιώδη ψῆφον, ἑνὶ ῥήματι πᾶσαν ἀναίσχυντον ἐνέφραξε γλῶτταν ὁ νομοθέτης εἰπών· Εἶδεν ὁ θεὸς πάντα, ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν. ἐπειδὴ γὰρ ἐν τοῖς ὁρωμένοις ἦν οὐχὶ φῶς μόνον, ἀλλὰ καὶ σκότος· οὐ καρποὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄκανθαι· οὐ δένδρα ἥμερα, ἀλλὰ καὶ ἄγρια· οὐχ ὕπτια πεδία, ἀλλὰ καὶ ὄρη καὶ νάπαι καὶ φάραγγες· οὐκ ἄνθρωποι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑρπετὰ ἰοβόλα· οὐκ ἰχθύες μόνον, ἀλλὰ καὶ κήτη· οὐχ ἥμερα πελάγη, ἀλλὰ καὶ ἄπλωτος θάλασσα· οὐχ ἥλιος μόνον καὶ σελήνη καὶ ἄστρα, ἀλλὰ καὶ κεραυνοὶ καὶ πρηστῆρες· οὐκ ἄνεμοι μόνον προσηνεῖς, ἀλλὰ καὶ καταιγίδες· οὐ περιστεραὶ μόνον καὶ ὄρνιθες ᾠδικοί, ἀλλὰ καὶ ἰκτῖνοι καὶ κόρακες καὶ γῦπες καὶ ἕτερα ἀνθρωποφάγα ζῶα· οὐ πρόβατα καὶ βόες, ἀλλὰ καὶ λύκοι καὶ πάρδαλεις καὶ λέοντες· οὐκ ἔλαφοι καὶ λαγωοὶ καὶ δορκάδες, ἀλλὰ καὶ σκορπίοι καὶ ἔχεις καὶ δράκοντες· καὶ ἐν βοτάναις δὲ οὐχὶ σωτήρια μόνον φυτά, ἀλλὰ καὶ δηλητήρια, καὶ πολλοὶ ἐντεῦθεν σκανδαλίζεσθαι ἔμελλον καὶ αἱρέσεις τίκτειν· μετὰ τὸ γενέσθαι τὰ γινόμενα, καὶ τὸν οἰκεῖον ἕκαστον ἀπολαβεῖν κόσμον, καθ' ἕκαστον δείκνυσι τὸν δημιουργὸν ἐπαινοῦντα τὸ γεγενημένον, μᾶλλον δὲ καθ' ἕνα αὐτῶν, καὶ κοινῇ πάντα· ἵνα τὴν ἐκείνου κρίσιν μαθών, κἂν σφόδρα τις ἰταμὸς καὶ ἀναίσχυντος ᾖ, μηδὲν περιεργάζηται λοιπὸν τῶν ὁρωμένων. διὰ τοῦτο εἰπών, ὅτι ἐγένετο φῶς, ἐπήγαγε, Καὶ εἶδεν ὁ θεὸς τὸ φῶς ὅτι καλόν, καὶ καθέκαστον οὕτως. εἶτα ἵνα μὴ πάντα κατ' ὄνομα εἰπών, μηκύνῃ τὸν λόγον, ὁμοῦ περὶ πάντων ἀποφαίνεται ἀπαξαπλῶς, καὶ πάλιν λέγει· Εἶδεν ὁ θεὸς πάντα, ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν. οὐκ ἐπειδὴ μετὰ τὸ γενέσθαι ἔγνω ὁ θεὸς ὅτι καλὸν τὸ γινόμενον· ἄπαγε· εἰ γὰρ τεχνίτης ἄνθρωπος καὶ πρὸ τοῦ γενέσθαι τὰ τῆς τέχνης μαθών, οἶδεν ὅτι καλὰ τὰ παρ' αὐτοῦ μέλλοντα γίνεσθαι, πολλῷ μᾶλλον ἡ ἄρρητος ἐκείνη σοφία

A Quid eſt hoc? ad quid hoc? omnia enim ad vſum ipſorum creata ſunt.

CAP. IV. Moyſem prophetam periculo curioſitati in exordio libri vno verbo ſuſtuliſſe.

Hanc enim ob cauſſam, cum orta eſſet omnis creatura, ſummúmque accepiſſet ornatum, & hoc admodum concinnum, mirabile, ac ſtupore dignum opus proceſſit in medium, cúmq; inſipientes & inſani nonnulli res creatas eſſent reprehenſuri: vide quo pacto importunum illorum iudicium, ac furioſam ſententiã multo ante reprimens legiſlator vno verbo impudẽs quoduis os eorum occluſerit, cum dixit: Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, & ecce bona valde. (Gen. 1. 31.) Nam quoniam inter ea quæ B videbantur, erant non lux tantùm, ſed & tenebræ: non fruges tantùm, ſed & ſpinæ: non arbores tantũ ſatiuæ, ſed & ſylueſtres: non plani ſolùm campi, ſed etiam mõtes, & colles, & valles: nõ homines ſolùm, ſed & reptilia venenata: non piſces tantùm, ſed etiam cete: non frequentata ſolũ æquora, ſed etiã mare innauigabile: non Sol tantũ & Luna, & ſydera, ſed etiã fulmina, & ignei turbines: non venti ſolùm ſecundi, ſed & procellæ: non columbæ tãtùm, & aues canoræ, ſed & milui, & accipitres, & vultures, & alia carniuora animalia: nõ C pecudes tantũ & boues, ſed & lupi, & pardi, & leones: non cerui tantùm & lepores, & damæ, ſed & ſcorpij, & viperæ, & dracones: atque inter herbas quoque non ſalubres modo plantæ, ſed & venenatæ, ac multi inde ſcãdalizandi erant, & hæreſes exorturæ: poſtquã res omnes creatæ ſunt natæ, ſuumque ſingulæ ſunt ornatum adeptæ, creatorẽ oſtendit in ſingulis, id quod exortum erat, laudare, imo verò vnamquamque ſingillatim & omnes ſimul: vt cognito illius iudicio, licet temerarius quiſpiã ſit, & impudẽs, nihil amplius eorũ, quæ D ſub oculos cadunt, curioſè ſcrutetur. Quapropter vbi dixit factã eſſe lucem, adiunxit: Et vidit Deus lucem, quòd eſſet bona, & ita de ſingulis. Deinde (Gen. 1. 4.) ne, ſi cuncta perſequatur nominatim, prolixiorẽ reddat orationẽ, ſimul pronũtiat de omnibus, & ait rurſus, Vidit Deus cuncta quę fecerat, & ecce bona valde. Non quòd vbi facta fuerãt, cognouerit Deus bona eſſe quæ facta erãt: (Gen. 1. 31.) abſit. Si enim artifex homo, etiã antequã fiant ea quę sũt artis, nouit edoctus ea bona eſſe, quæ ab ipſo fieri debent: multò magis ineffabilis illa ſapientia,

quę ſola ſua voluntate nutúque cuncta produxit, etiam ante quàm fierent, ea bona eſſe nouerat. Neq; enim illa produxiſſet, ſi ignota ipſi fuiſſent. Cur igitur ita loquutus eſt? Ob eam cauſſam, quã attigi. Cum igitur prophetã audieris dicentem tibi Deum illa vidiſſe, atque laudaſſe, noli iam amplius vllum examen vel iudicium quærere pulchritudinis ipſorum, neq, dicas, Quomodo bona? ipſa enim ex operibus demõſtratione clarior eſt ſententia, quæ ex calculo & iudicio conditoris emanat. Atque idcirco rudioribus verbis eſt vſus. Nam quemadmodum ſi quis coëmere medicamenta velit, aloquin imperitus, eáq; iuſſerit medico priùs oſtendi, nullam aliam virtutis eorũ demonſtrationem requirit, vbi certò didicerit illa ab eo viſa fuiſſe, ac laudata, ſed artificis calculo cõtẽtus abit, cum audierit illa vidiſſe medicum, atque laudaſſe: ſic nimirũ & Moyſes, cum omnem vellet occaſionẽ impudentis curioſitatis amputare illis, qui creaturis eſsẽt fruituri, denuntiauit eis, ac dixit, Deũ illa vidiſſe, laudaſſe, ac bona eſſe iudicaſſe, neq; ſimpliciter bona, ſed bona valde. Noli ergo curioſe inquirere, neq; ratiocinãdo ſcrutare quæ facta ſunt, cum tali de eorum præſtantia teſtimonio ſis inſtructus. Si enim minimè contentus hoc verbo, ad inquiſitionem rerum creatarum progredi velis, téque in ratiocinationum euripũ, ac fluctus ſolùm iniicias, ex quibus multam ſenties excitatã procellam, nihil quidem intelliges amplius, ſed in naufragiũ te ipſum grauiſſimum præcipitem ages. Neque enim rationes omnes ſingulorum quæ facta ſunt, poteris reperire, ſed & eorũ, quæ bona tibi nunc videntur, multa vituperabis, ſi animum adhibueris deprauatum. Adeo namque imbecillis eſt hominum ratio, vt ſæpenumero in contrarium agatur, & in iudicio de creatura ferendo multi directè oppoſiti inter ſe pugnent. Nam Gentiles quidem cum plus quàm opus, ſit ipſam mirati eſſent, modum exceſſerunt, eámque Deum eſſe arbitrati ſunt: Manichæi verò, & alij rurſus hæretici quidam Dei minimè boni opus eam eſſe dixerunt, quidam vnam eius partem auulſam à cæteris ſpontaneæ cuidam materiæ attribuerunt, eamque indignam eſſe Dei opificio iudicarunt.

Simile ab ijs qui emunt pharmaca

A βουλήματι μόνῳ τὰ πάντα παραγαγοῦσα, καὶ πρὸ τῆς γενέσεως ᾔδει ὅτι καλά. οὐδὲ γὰρ ἂν αὐτὰ παρήγαγεν, εἰ ἠγνόει. τίνος οὖν ἕνεκεν οὕτως εἴρηται; διὰ τὴν αἰτίαν, ἣν εἶπον. ἀκούσας τοίνυν τοῦ προφήτου πρός σε λέγοντος, ὅτι ὁ θεὸς αὐτὰ εἶδε καὶ ἐπῄνεσε, μὴ ζήτει λοιπὸν ἑτέραν βάσανον καὶ ἀπόδειξιν τοῦ κάλλους αὐτῶν· μηδὲ λέγε, πῶς καλά; τῆς γὰρ διὰ τῶν ἔργων ἀποδείξεως σαφεστέρα ἡ διὰ τῆς ψήφου καὶ τῆς κρίσεως τοῦ ποιήσαντος ἀπόφασις. διά τοι τοῦτο καὶ παχυτέρᾳ κέχρηται τῇ λέξει. ὥσπερ γὰρ εἴ τις φάρμακα βουλόμενος ὠνεῖσθαι ἄπειρος ὢν κελεύοι πρότερον ἐπιδείκνυσθαι τῷ ἰατρῷ ταῦτα, κἂν μάθῃ σαφῶς, ὅτι ἰδὼν ἐκεῖνος ἐπῄνεσεν, οὐδεμίαν ἑτέραν ἀπόδειξιν τῆς τούτων ἀρετῆς ἐπιζητεῖ, ἀλλ' ἀκούσας ὅτι εἶδεν αὐτὰ ὁ ἰατρὸς καὶ ἐπῄνεσεν, ἀρκεῖται τῇ ψήφῳ τοῦ τεχνίτου· οὕτω δὴ καὶ ὁ Μωϋσῆς πᾶσαν περιεργίαν ἀναίσχυντον περιελεῖν βουλόμενος τῶν μετὰ ταῦτα μελλόντων ἀπολαύειν τῆς κτίσεως, ἀπήγγειλε καὶ εἶπεν, ὅτι εἶδεν αὐτὰ ὁ θεὸς καὶ ἐπῄνεσε, καὶ ἐψηφίσατο εἶναι καλά, καὶ οὐχ ἁπλῶς καλά, ἀλλὰ καὶ καλὰ λίαν. μὴ τοίνυν περιεργάζου, μηδὲ πολυπραγμόνει λογισμοῖς τὰ γεγενημένα, τοιαύτην ἔχων τοῦ κάλλους αὐτῶν μαρτυρίαν. εἰ γὰρ μὴ ἀρκεσθεὶς τῷ ῥήματι τούτῳ, ἀλλὰ βουληθεὶς εἰς ζήτησιν τῶν γεγενημένων ἐλθεῖν, εἰς εὔριπον λογισμῶν καὶ κύματα πολλὴν ἐργαζόμενα χειμῶνα σαυτὸν ἐμβαλὼν μόνον, εἴσῃ μὲν πλέον οὐδέν, ναυάγιον δὲ ἐργάσῃ σεαυτῷ χαλεπόν. οὐδὲ γὰρ δυνήσῃ τοὺς λόγους ἁπάντας ἑκάστου τῶν γεγενημένων εὑρεῖν, ἀλλὰ καὶ τῶν δοκούντων εἶναί σοι νῦν καλῶν πολλὰ διαβαλεῖς, ἐὰν ἀγνώμονι κεχρημένος ᾖς τῇ D γνώμῃ. οὕτω γὰρ ἀσθενὴς τῶν ἀνθρώπων ὁ λογισμός, ὡς εἰς ἐναντία περιαχθῆναι πολλάκις, καὶ ἐκ διαμέτρου κατ' ἀλλήλων στῆναι πολλοὺς ἐν τῇ περὶ τῆς κτίσεως ψήφῳ. Ἑλλήνων μὲν γὰρ παῖδες ὑπὲρ τὸ δέον αὐτὴν θαυμάσαντες, τὸ μέτρον ὑπερεκβάντες καὶ θεὸν εἶναι αὐτὴν ἐνόμισαν. Μανιχαῖοι δὲ καὶ ἕτεροι πάλιν αἱρετικοί, οἱ μὲν οὐκ ἀγαθοῦ θεοῦ ἔργον ἔφησαν αὐτὴν εἶναι· οἱ δὲ ἓν αὐτῆς ἀποτεμόντες μέρος, αὐτομάτῳ τινὶ προσέρριψαν ὕλῃ, καὶ ἀναξίαν ἔκριναν τῆς τοῦ θεοῦ δημιουργίας εἶναι.

A οὕτως, ὥσπερ ἔφθην εἰπὼν, εἴ τις λογισμοῖς καὶ ἀγνώμονι χρήσαιτο γνώμῃ, καὶ τῶν δοκούντων εἶναι καλῶν πολλὰ διαβαλεῖ. τί γάρ σοι ὡραιότερον ἡλίου εἶναι δοκεῖ; ἀλλ' ὅμως οὗτος τὸ φαιδρὸν ἄστρον καὶ γλυκὺ, καὶ ὀφθαλμοὺς λυμαίνεται ἀσθενοῦντας, καὶ γῆν καταχέει θερμοτέρας ἀφεὶς τὰς ἀκτῖνας, καὶ πυρετοὺς τίκτει, καὶ καρπὸν πολλάκις κατεξήρανε καὶ ἐποίησεν ἄχρηστον, καὶ δένδρα ἄκαρπα εἰργάσατο, καὶ μέρος τῆς οἰκουμένης ἀοίκητον κατέστησεν ἡμῖν. τί οὖν, εἰπέ μοι; διαβαλοῦμεν τὸν ἥλιον διὰ τοῦτο; ἄπαγε· ἀλλὰ τοὺς λογισμοὺς ἡσυχάζειν ἀφέντες καὶ τὸν τούτων θόρυβον, ἐπιλαψώμεθα τῆς πέτρας ἐκείνης, καὶ τῆς ῥήσεως τῆς λεχθείσης, Καὶ B εἶδεν ὁ θεὸς πάντα ὅσα ἐποίησε, καὶ ἰδοὺ καλὰ λίαν· ἐπεὶ καὶ αὐτὰ, ἃ ἀπηριθμησάμην νῦν, καλὰ λίαν καὶ χρηστά. ἀλλ', ὅπερ ἔμπροσθεν εἶπον, ἐπὶ τὴν ῥῆσιν ἐκείνην ἐπανιέναι χρὴ διαπαντὸς καὶ λέγειν, ἰδοὺ πάντα, ὅσα ἐποίησεν ὁ θεὸς, καλὰ λίαν. ἀλλὰ τὸ τρυφᾶν καὶ γελᾶν καὶ ἐν ἡδονῇ εἶναι, καλόν; οὐκοῦν ἄκουε Σολομῶντος, τοῦ πᾶν εἶδος τρυφῆς ἐπελθόντος, λέγοντος, Ἀγαθὸν πορευθῆναι εἰς οἶκον πένθους, ἢ πορευθῆναι εἰς οἶκον πότου. ἀλλὰ νὺξ φαῦλον (δεῖ γὰρ ἐκ τῶν ἐναντίων μεταχειρίσασθαι τὸν λόγον) ἀλλὰ καὶ αὕτη πόνων ἀνάπαυσις, φροντίδων ἀπαλλαγὴ, νοσημάτων παραμυθία, φόβων καὶ κινδύνων οὐ μικρὰ ἀναψυχή· νεαρὸν ποιεῖ τὸ σῶμα, ἀκμάζουσαν τὴν διάνοιαν, ἀναπαύει τὴν σάρκα πεπονηκυῖαν. ἀλλὰ νόσος κακόν; πόθεν οὖν ὁ Λάζαρος ἐστεφανώθη; ἀλλὰ πενία; καὶ πόθεν ὁ Ἰὼβ εὐδοκίμησεν, ἀλλ' αἱ θλίψεις ἐπάλληλοι καὶ συνεχεῖς; καὶ πόθεν οἱ ἀπόστολοι ἀνεκηρύχθησαν; ποία δὲ ὁδὸς ἡ εἰς τὴν ζωὴν ἄγουσα; οὐχ ἡ στενὴ καὶ τεθλιμμένη; μὴ τοίνυν λέγε, διὰ τί τοῦτο; εἰς τί τοῦτο; ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν οἰκονομιῶν καὶ ἐπὶ τῶν κτισμάτων τοῦ θεοῦ, ἣν παρέχει σιγὴν ὁ πηλὸς τῷ κεραμεῖ, ταύτην καὶ αὐτὸς τῷ ποιήσαντί σε θεῷ παρέχε, ἄνθρωπε.

κεφάλ. ε. ὅτι δεῖ πιστεύειν ὅτι προνοεῖ πάντων ὁ θεὸς καὶ τοῖς ἀμφιβάλλουσι μεγίστη ἡ διὰ τῆς κτίσεως ἀπόδειξις.

Τί οὖν φησιν; οὐ βούλει με εἰδέναι σαφῶς καὶ πιστεύειν ὅτι προνοεῖ πάντων ὁ θεός; καὶ μάλα καὶ βούλομαι καὶ εὔχομαι, καὶ ἐπιθυμῶ σφόδρα· οὐ μὴν περιεργάζεσθαι τὴν πρόνοιαν, οὐδὲ πολυπραγμονεῖν. Εἰ μὲν γὰρ οἶσθα καὶ πέπεικας σεαυτὸν, μὴ ζήτει· Εἰ δὲ ἀμφιβάλλεις, ἐρώτησον τὴν γῆν, τὸν οὐρανὸν, τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην· ἐρώτησον τὰ ποικίλα τῶν ἀλόγων γένη, τὰ σπέρματα, τὰ φυτά,

A Ita ſicut ante dixi, ſiquis rationem ac mentem deprauatam adhibeat, multa etiam ex iis, quæ bona eſſe videtur, accuſabit. Quid enim tibi Sole pulchrius videtur? attamen ſplendidum iſtud & iucundum aſtrum & oculos lædit infirmos, & cum radios ardentiores emittit, terram vrit, febres gignit, fruges ſæpenumero arefacit, & inutiles reddit, arbores infœcundas efficit, ac partem orbis terrarum noſtræ ineptam habitationi & infeſtam reddit. Quid ergo? num quæſo Solem idcirco accuſabimus? abſit, immo verò rationem quieſcere iubentes, petram il-B lam occupabimus, & dictum illud, Et vidit Deus cuncta quæ fecerat, & ecce bona valde: ſiquidem & illa ipſa quæ nunc enumerata ſunt à me, bona valde ſunt, & commoda. Sed vt ſuperius dixi, ad vocem illam recurrendum eſt ſemper, ac dicendum. Ecce omnia, quæ fecit Deus, bona ſunt valde. Sed nónne deliciis vacare, iocari, & voluptati operam dare, bonum eſt? audi Salomonem, qui deliciarum omne genus tentauit, & ait, Bonum eſt ire ad domum luctus, quàm ire ad do-C mum cõuiuij. Nónne mala res nox eſt? Immo ipſa laborum eſt relaxatio, liberatio à curis, morborũ ſolatium, à metu ac periculis requies non mediocris: iuuenile reddit corpus, mẽtem viuidam, mẽbra laboribus fatigata recreat reficitque. Nónne mala res eſt morbus? Vnde igitur Lazarus coronam reportauit, & laureã? Nónne paupertas? Vnde verò Iob gloriã eſt conſequutus? Nónne afflictiones ſibi ſuccedentes, & continuæ? Vnde autem factum eſt, vt Apoſtoli celebres & illuſtres euaderent? Quæ porro via ducit ad vitam? nónne D arcta & anguſta? Noli ergo dicere, Cur hoc? Ad quid hoc? ſed tam in diſpenſationib. quàm in creaturis Dei, quod ſilentium præbet lutũ figulo, idem & ipſe conditori tuo præbe, mi homo.

Gen. 1. 31.

Eccle. 6. 3.

CAP V. Credendũ eſſe prouidentia Dei regi omnia, eiuſque rei maximã demõſtrationem iis qui dubitant, à rebus creatis ſuppeditari.

Quid ergo? dicet aliquis, vis me certò ſcire, ac credere Dei prouidentia res omnes regi? volo equidem & opto, ac vehementer deſidero: non tamen eius prouidentiã ſcrutari, neque curioſè in eam inquirere. Si enim iam ſcis, & fidẽ adhibere ſtatuiſti, noli quærere: ſin autem dubitas, terram interroga, cœlum, Solem, Lunã, varia brutarum animantium genera interroga, ſemina, plantas,

ὅση μητρὸς ἐστὶ περὶ τὰ ἔκγονα τῆς κοιλίας αὐτῆς, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο μᾶλλον τῶν ἄλλων ἐξαίρετον μέτρον ἀγάπης γνώριμον εἶχε (τὸ μέντοι φίλτρον τοῦ θεοῦ πολλῷ μεῖζον ἐκείνου) ἐπήγαγεν· Εἰ δὲ καὶ ἐπιλάθοιτο ταῦτα γυνή, ἀλλ' ἐγὼ οὐκ ἐπιλήσομαί σου, λέγει κύριος. εἶδες πῶς ὑπερέβη τὸ μητρὸς τὸ μέτρον; καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι ἐκ πολλοῦ οὐ περιόντος ὑπερέβη καὶ μητρὸς φιλοστοργίαν, καὶ πατρὸς περὶ παῖδας πόθον, ὁ μὲν προφήτης φησί· Καθὼς οἰκτείρει πατὴρ υἱοὺς, ᾠκτείρησε κύριος τοὺς φοβουμένους αὐτόν. καὶ αὐτὸς δὲ πάλιν ταύτην εἰσάγει τὴν εἰκόνα τῆς ἀγάπης. ᾔδει γὰρ ταύτην τῶν ἄλλων ἔχουσάν τι ἐξαίρετον. ὁ δὲ καὶ προφητῶν καὶ πάντων δεσπότης δηλῶν, ὅτι καὶ ταύτης τὸ μέτρον ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος ὑπερβαίνει τοῦ θεοῦ ἡ κηδεμονία, καὶ ὅσον τοῦ φωτὸς τὸ μέσον ἐστὶ πρὸς σκότος, καὶ πονηρίας πρὸς ἀγαθότητα, τοσοῦτον τὸ μέσον τῆς τοῦ θεοῦ χρηστότητος καὶ προνοίας πρὸς τὴν πατρικὴν φιλοστοργίαν, ἄκουε τί φησι· Τίς ἐστιν ἐξ ὑμῶν, ὃν ἐὰν αἰτήσῃ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἄρτον, μὴ λίθον ἐπιδώσει αὐτῷ; καὶ ἐὰν ἰχθὺν αἰτήσῃ, μὴ ὄφιν ἐπιδώσει αὐτῷ; εἰ δὲ ὑμεῖς πονηροὶ ὄντες οἴδατε δόματα ἀγαθὰ διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πολλῷ μᾶλλον ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς δώσει ἀγαθὰ τοῖς αἰτοῦσιν αὐτόν, δεικνὺς ὅτι ὅσον πονηρίας καὶ ἀγαθότητος τὸ μέσον, τοσοῦτον ἡ τοῦ θεοῦ ἀγαθότης τῆς τῶν πατέρων κηδεμονίας ἐστὶν ἀνωτέρα. ταῦτα δὲ εἶπον τὰ ὑποδείγματα, ἵν', ὅταν ἑτέρας ἐπαγάγω φίλτρου εἰκόνας, μὴ μέχρι τοῦ μέτρου τοῦ λεγομένου παρὰ τῶν προφητῶν στήσῃς τὴν διάνοιαν, ἀλλ' ἔχων τὸν κανόνα τοῦτον ὑπερβῇς τῷ λογισμῷ περαιτέρω, καὶ ἴδῃς τῆς ἀγάπης αὐτοῦ τὴν ἄφατον ὑπερβολήν. οὐδὲ γὰρ ἀρκεῖται τοῖς τῆς φύσεως μέτροις, ἀλλ' ἀφεὶς αὐτὰ καὶ ὑπερακοντίσας, καὶ ἕτερα πάλιν προστίθησιν ὑποδείγματα. τοιοῦτον γὰρ ὁ φιλῶν διὰ πλειόνων βούλεται δεικνύναι τοῦτο τῷ φιλουμένῳ· ὃ δὴ καὶ αὐτὸς ποιεῖ εἰς τοπικῶν διαστημάτων μέγεθος ἐξάγων τὸν λόγον, οὐχ ἵνα πάλιν τοσοῦτον αὐτοῦ νομίσῃς τὸ φίλτρον, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο μόνον τὸ μέτρον τῶν διαστημάτων τῶν ἄλλων ἐξαίρετον καὶ γνώριμον ἦν τοῖς ἀκούουσι. καὶ διὰ μὲν τοῦ Δαβὶδ φησι· Κατὰ τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ ἀπὸ τῆς γῆς ἐκραταίωσε κύριος τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς φοβουμένους αὐτόν· καὶ, καθ' ὅσον ἀπέχουσιν ἀνατολαὶ ἀπὸ δυσμῶν, ἐμάκρυνεν ἀφ' ἡμῶν τὰς ἀνομίας ἡμῶν.

A quanta ſit matris erga fœtus vteri ſui, ſed quoniam hunc eximiũ præ cæteris notum habuit caritatis modum (tametſi multò maior illo Dei amor) adiecit: Sin autem & horum oblita fuerit mulier, ego tamen non obliuiſcar tui, dicit Dominus. Vides vt materni amoris modum excedat? Atque vt intelligas maternum affectũ, & patris in filios beneuolentiã eum longo interuallo ſuperare, ait quidem propheta: Quomodo miſeretur pater filiorũ, miſertus eſt Dominus timentibus ſe. *Pſal. 102. 13.* Idémque rurſus hanc caritatis ſimilitudinem adducit: quippe qui ſciret præ ceteris hãc excel- B lere. At prophetarũ & omniũ dominus, vt Dei prouidentiã & curã oſtenderet huius menſurã longo interuallo ſuperare, quantṹque inter lucem ac tenebras, & inter bonitatem ac malitiã eſt diſcrimen, tantum à diuina bonitate ac prouidentia paternum amorem ſuperari, audi quid dicat: Quis eſt ex vobis homo, à quo ſi petierit filius eius panem, nunquid lapidem porriget ei? & ſi petierit piſcem, nunquid ſerpentem porriget ei? Quod ſi, vos cum ſitis mali, noſtis bona data dare filiis veſtris, mul- C tò magis pater veſter, qui in cœlis eſt, dabit bona iis, qui à ſe petierint, indicans, quantum eſt inter nequitiã bonitatémq; diſcrimen, tantò paterna ſolicitudine ſublimiórẽ diuinã eſſe benignitatẽ. *Matt. 9. 6.* Hęc autem à me idcirco exẽpla ſunt allata, vt ſi quando alias comparationes induxero, ne intra limites eorũ, quæ exprimuntur à prophetis, mẽtem circumſcribas, ſed hac vtẽs regula, cogitatione ſuperiùs aſcendas, & immenſum caritatis eius exceſſum agnoſcas. Neq; enim naturę finibus eſt cõtentus, ſed illis omiſſis atque ſuperatis alia rur- D ſus adiungit exempla. Ea quippe conditio eſt am ntis: multis argumentis id ei conatur oſtẽdere, quem amore complectitur, quod & ipſe facit, dum ad locorum interualla magnáque inter capedinem illorum orationem traducit, non vt iterum tantũ eius eſſe affectum arbitreris, ſed quòd hoc pręcipuè menſuræ genus cæteris ſciret antexcellere, atque auditoribus eſſe notum. Ac per Dauidẽ quidẽ ait: Secundum altitudinẽ cœli à terra, corroborauit Dominus miſericordiam ſuam ſuper timentes ſe: *Pſal. 102. 11.* &; Quantum diſtat ortus ob Occidẽte, longè fecit à nobis iniquitates noſtras:

νεύσας ἐξαπορηθέντος, ὡς οὐκ ἐλθόντων εἰς ἔργον τῶν ἀπειληθέντων, καὶ παθόντος τι ἀνθρώπινον πάθος, καὶ σκυθρωπάσαντος, ἐπιτάξας τῇ ἀκτῖνι θερμοτέραν ἀφεῖναι τὴν φλόγα, εἶτα κελεύσας τῇ γῇ ἀναδοῦσαν αὐτῷ στέγην ἀπὸ λαχάνου, καὶ θάλψας αὐτὸν μεθ' ὑπερβολῆς, καὶ ἀναπαύσας, εἶτα λυπήσας τῷ ταύτην ἀφανίσαι τὴν στέγην, ἐπειδὴ τῷ μὲν εἶδεν ἀνεθέντα, τῷ δὲ κατατεινόμενον, ἄκουε τί φησι πρὸς αὐτόν· σὺ μὲν ἐφείσω ὑπὲρ τῆς κολοκύντης ὑπὲρ ἧς οὐκ ἐκακοπάθησας, οὐδὲ ἐξέθρεψας, ἐγὼ δὲ οὐ φείσομαι ὑπὲρ Νινευὴ τῆς πόλεως τῆς μεγάλης, ἐν ᾗ κατοικοῦσιν ἐν αὐτῇ πλείους ἢ δώδεκα μυριάδες ἀνδρῶν, οἵτινες οὐκ ἔγνωσαν δεξιὰν ἢ ἀριστεράν, ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν. οὐχ οὕτως ἀνέπαυσέ σε ἡ σκιὰ τοῦ λαχάνου, ὡς ἐμὲ εὔφρανεν ἡ σωτηρία τῶν Νινευιτῶν· οὐδὲ οὕτως σε ἐλύπησεν ἡ ἀφαίρεσις αὐτοῦ, ὡς ἐμὲ ὁ τούτων ὄλεθρος. οὕτω παρὰ γνώμην μοι ἡ ἀπώλεια αὐτῶν ἦν. ὁρᾷς πῶς καὶ ἐνταῦθα ὑπερβαίνει τὰ εἰρημένα; οὐ γὰρ εἶπε, σὺ μὲν ἐφείσω ὑπὲρ τῆς κολοκύντης, καὶ σίγησεν, ἀλλ' ἐπήγαγεν, ἐφ' ἣν οὐκ ἐκακοπάθησας, οὐδὲ ἐξέθρεψας αὐτήν. ἐπειδὴ γὰρ ἐκεῖνα μάλιστα φιλοῦσι τῶν φυτῶν οἱ γηπόνοι, περὶ ἃ πολὺν ἐπεδείξαντο πόνον, δεῖξαι θέλων ὅτι καὶ τοῦτο φιλεῖ τὸ εἶδος τοῦ φίλτρου τοὺς ἀνθρώπους, τοῦτο προσέθηκεν. Εἰ γὰρ σὺ τοῦ ἀλλοτρίου οὕτως ἀντέχου, φησί, πολλῷ μᾶλλον ἐγὼ τοῦ οἰκείου, καὶ οὗ ποιητής εἰμι. εἶτα καὶ ὑποτέμνεται τὰ τῆς κατηγορίας αὐτῶν λέγων, ὅτι οὐκ ἔγνωσαν δεξιὰν ἢ ἀριστεράν. ἀφελείᾳ μᾶλλον ἢ κακίᾳ πεπλημμεληκέναι τούτους ἀποφαινόμενος, ὃ καὶ ἔδειξε τὸ τῆς μετανοίας τέλος. καὶ ἑτέροις δὲ ἐπιτιμῶν θρηνοῦσιν ὡς ἐγκαταλειφθεῖσι, ταῦτα λέγει τὰ ῥήματα. ἐρωτήσατέ με περὶ τῶν υἱῶν μου. καὶ περὶ τῶν ἔργων τῶν χειρῶν μου ἐντείλασθέ μοι. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι. τίς πατέρα ἀναμιμνήσκει, καὶ παρακαλεῖ, ὥστε προνοῆσαι παιδός· ἢ τεχνίτην καὶ δημιουργόν, ὥστε μὴ ἀφεῖναι διαπεσεῖν τὸ ἔργον; εἶτα ἐπ' ἀνθρώπων μὲν ἀρκεῖσθε τῇ φύσει καὶ τῇ τέχνῃ εἰς ἀπόδειξιν τῆς κηδεμονίας, ἐμὲ δὲ οἴεσθε χρῄζειν τοῦ παρακαλοῦντός με, ἵνα τῶν τέκνων τῶν ἐμῶν ἀντιλήψωμαι; ταῦτα δὲ ἔλεγεν οὐχ ἵνα μὴ παρακαλῶσιν, ἀλλ' ἵνα εἰδέναι ἔχωσιν ὅτι πρὸ παρακλήσεως ὁ θεὸς τὰ ἑαυτοῦ ποιεῖ. βούλεται δὲ

A conſilij eſſet, & æſtuaret, quòd ea quæ minatus erat, in opus non procederēt, & humano quodā turbaretur affectu, ac mœſtus eſſet, cum Soli imperaſſet Deus, vt ardentiores emitteret radios, ac deinde terræ iuſſiſſet, vt illi tegmen ex herba ſubitario opere ſtrueret, cum magnopere illum leuaſſet atque recreaſſet, deinde rurſus cum ob ſublatum è medio tegmē illud, eū contriſtaſſet, postquam altero recreatum, & altero cruciatum illum vidit, audi quid ei dicat: Tu quidem pepercisti ſuper cucurbita, pro qua non laboraſti, neque nutriiſti; ego autem non parcam ſuper B Nineue ciuitate magna, in qua habitāt plures, quàm centum viginti millia hominum, qui non nouerunt dextram, aut ſiniſtram ſuam? Horum autē verborum hæc eſt ſententia: Non ita te creauit te vmbra oleris, vt me ſalus Nineuitarū exhilarauit: neq. ita te deſtructio eius contriſtauit, vt me illorū interitus. Ita præter mentem meā illorū exitiū accidiſſet. Vides hic quoq; cōparationem illū excedere? Non enim dixit, Tu quidem pepercisti ſuper cucurbita, & conticuit: ſed adiunxit: pro qua non C laboraſti, neque nutriiſti eam. Nam quoniam eas potiſſimū plantas amant agricolæ, in quas plurimum laboris impenderint, vt hoc quoque ſe genere amoris cōplecti homines indicaret, hoc addidit: Si enim tu alienum opus ita defendis, inquit, multò magis ego proprium, & cuius ſum conditor. Deinde mitigat accuſationē illorū cū ait. Qui non nouerunt dexteram aut ſiniſtram ſuam, vt ſimplicitate potius quàm malitia illos deliquiſſe declaret, id quod & pœnitentiæ finis oſtēdit. Enimuero cū aliosquoq; reprehendit, qui gemebāt, vt pote derelicti, his eos verbis affatur: Interrogate me de filiis meis, & de operibus manuum mearū mādate mihi. Quaſi diceret: Quis patrem admonet, hortaturque vt filij ſui curā gerat? aut artificem & opificem, ne ſuum opus ſinat interire? Itá ne verò inter homines ſufficit vobis naturæ vel artis conditio, vt de ſolicitudine minimè dubitetur: mihi verò putatis hortatore opus eſſe, vt liberos meos vel opera tuear, & defendam? Hæc autem dicebat, non vt ipſum non hortarentur, ſed vt ſcire poſſent Deum etiam ante cohortationem ſuas partes agere: velle

Ab exemplo probatur Ionæ.

Ion. 4.11.

Eſa. 45.11.

A tamen vt alij ſe cohortentur, & rogét, quod ſciat ad hortatores magnam inde vtilitatem dimanare. Vides vt maniſeſtiſſimè, ac ſole clarius per hæc exempla ineffabilis eius prouidentiæ demõſtratio eluceſcat? Perpende autē. Patrem in medium protulit, matrem, ſponſum, ſponſam, diſtantiam cœli & terræ, interuallum quod eſt inter ortũ & occaſum, agricolã, & olerum cultorem, architectum, genitorem, vehementem amatorem, qui turbetur, ſi vel etiam verbo tenus, cum quem amat, offenderit, & omnes illos tantum ſuperare Dei bonitatem oſtendit his omnibus, quantum malitiã probitas vincit. B

CAP VII. Demonſtratio diuinæ prouidētiæ ex creaturis.

Ac probis quidē & modeſtis, vt dixi, iſta ſufficiunt: ſed quoniam nonnulli ſunt lutei, contumaces, refractarij, carni addicti, age vel ex ipſis operibus, quantũ in nobis ſitum fuerit, eius prouidentiam demonſtremus: nam totam quidem illam, immo ne minimam quidem eius partem aliquam facile fuerit expreſſiſſe: adeo immenſa eſt & infinita, & tum ex paruis, tum ex magnis rebus elucet, ſiue quæ ſub oculos cadũt, ſiue quæ minimè cernuntur. Veruntamen ex iis quæ ſub oculos cadunt, probationem inſtituamus. C Hanc enim mirabilem concinnamque creaturã propter alium nullum condidit, niſi propter te, ac tam pulchram & magnam, tam variam & pretioſam, ac perennē, vtilem, & omni ex parte fructuoſam, & ad corporis ſuſtentationem, & corroborationem, & ad animæ inſtructionē, & aptam ad viam ſternendam ad cognitionem Dei tua vnius cauſſa creauit. Neque enim angeli indigebant illa: quomodo enim indigerent, qui priuſquàm oriretur ipſa, iam erant? Illos enim iſta multò antiquiores eſſe, audi, quo pacto verbis illis oſtendat Deus, D quibus ita Iobum alloquitur: *Iob.38.7.* Quando facta ſunt ſydera, laudauerũt me mei, & voce magna cecinerunt, hoc eſt, obſtupefacti multitudine, pulchritudine, ſitu, vtilitate, varietate, amœnitate, ſplendore, concinnitate, cæteris omnibus, quæ longè meliùs illi quàm nos perſpiciunt. Neq; verò ſyderibus tantùm exornauit, ſed & Sole & Luna decorauit, vtroque tempore multam tibi voluptatem, multam ex vtroque ſuppeditans vtilitatem. Quid cœlo pulchrius, quod nunc à Sole Lunáque

A καὶ παρακαλεῖσθαι, ἐπειδὴ μέγα οἶδε τοῖς παρακαλοῦσιν ἐντεῦθεν ὑπάρχον τὸ κέρδος. Εἶδες πῶς σαφέστερον καὶ ἡλίου φαιδρότερον διὰ τῶν ὑποδειγμάτων τούτων τῆς ἀφάτου προνοίας αὐτοῦ ἡ ἀπόδειξις διαλάμπει; σκόπει δέ. παρήγαγεν εἰς μέσον τὸν πατέρα, τὴν μητέρα, τὸν νυμφίον, τὴν νύμφην, τὸ διάστημα τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, τὸ μέσον τῶν ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς, τὸν φυτουργὸν καὶ περὶ λάχανα πονούμενον, τὸν οἰκοδόμον τῶν γεννησαμένων, τὸν σφοδρὸν ἐραστήν, τὸν παρατιλλόμενον, εἰ καὶ μέχρι ῥημάτων λυπήσειε τὸν ἐρώμενον· καὶ τοσοῦτον ἁπάντων ὑπερακοντίζειν διὰ πάντων τούτων ἔδειξε τὴν τοῦ θεοῦ ἀγαθότητα, ὅσον πονηρίας χρηστότητος. B

Καὶ τοῖς μὲν οὖν εὐγνώμοσιν, ὅπερ ἔφην, ἀρκεῖ καὶ ταῦτα. ἀλλ' ἐπειδή τινές εἰσι πήλινοι καὶ δυσάγωγοι καὶ δυσπειθεῖς καὶ αὐτόσαρκες, φέρε δὴ καὶ διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν ἀποδείξωμεν αὐτοῦ τὴν πρόνοιαν, καθ' ὅσον ἡμῖν οἷόν τε. ἅπασαν μὲν γὰρ αὐτὴν, μᾶλλον δὲ οὐδὲ τὸ πολλοστὸν αὐτῆς μέρος παραστῆσαι ῥᾴδιον. οὕτως ἐστὶν ἄπειρος καὶ ἄφατος, καὶ διὰ τῶν μικρῶν καὶ διὰ τῶν μεγάλων διαλάμπουσα, καὶ τῶν ὁρωμένων, καὶ τῶν οὐχ ὁρωμένων. C πλὴν ἀλλ' ἀπὸ τῶν ὁρωμένων τέως ποιησώμεθα τὴν ἀπόδειξιν. τὴν γὰρ θαυμασίαν ταύτην καὶ παναρμόνιον κτίσιν δι' οὐδὲν ἕτερον ἐποίησεν, ἢ διὰ σέ. τί λέγω; καὶ καλὴν οὕτω καὶ μεγάλην οὕτω καὶ ποικίλην καὶ πολυτελῆ καὶ διαρκῆ, καὶ χρησίμην καὶ πανταχόθεν κερδαλέαν, καὶ πρὸς σώματος διατροφὴν καὶ σύστασιν, καὶ πρὸς ψυχῆς φιλοσοφίαν, καὶ πρὸς θεογνωσίας ὁδὸν ἐπιτηδείαν κατεσκεύασε διὰ σέ. οὐδὲ γὰρ ἄγγελοι ταύτης ἐδέοντο. πῶς γὰρ οἱ καὶ πρὶν γενέσθαι αὐτὴν ὄντες; ὅτι γὰρ ἐκεῖνοι πολλῷ ταύτης πρεσβύτεροι, ἄκουε τί φησιν ὁ θεὸς τῷ Ἰὼβ διαλεγόμενος· D Ὅτε ἐγένετο ἄστρα, ᾔνεσάν με πάντες ἄγγελοί μου, καὶ ὕμνησαν φωνῇ μεγάλῃ, τουτέστιν, ἐκπλαγέντες τὸ πλῆθος, τὸ κάλλος, τὴν θέσιν, τὴν χρείαν, τὴν ποικιλίαν, τὴν φαιδρότητα, τὴν λαμπηδόνα, τὴν ἁρμονίαν, τὰ ἄλλα πάντα, ἅπερ ἀκριβέστερον ἡμῶν συνορῶσιν ἐκεῖνοι. οὐκ ἄστρασι δὲ ἐκαλλώπισε μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡλίῳ καὶ σελήνῃ κατεκόσμησεν, ἐν ἑκατέρῳ τῷ καιρῷ πολλὴν μέν σοι τὴν ἡδονὴν, πολλὴν δὲ παρέχων τὴν χρείαν ἐξ ἀμφοτέρων. τί γὰρ ὡραιότερον οὐρανοῦ, νῦν μὲν ὑφ' ἡλίου τε καὶ σελήνης

κεφαλ. ζ. Ἀ[illegible] τῆς [illegible] προν[illegible] ἡ [illegible] κτισμ[illegible]

A καταλαμπομένην, νῦν δὲ, καθάπερ τισὶν ὀφθαλμῶν βολαῖς, τῷ ἀπείρῳ τῶν ἄστρων πλήθει καταυγάζοντες τὴν γῆν, καὶ ναύταις καὶ ὁδοιπόροις ὁδηγούς τινας διδόντες καὶ χειραγωγούς; ὁ γὰρ τὸ πέλαγος τέμνων, καὶ ἐπὶ τῶν οἰάκων καθήμενος, καὶ κυμάτων ἐμβολαῖς καὶ ὑδάτων ἀτάκτων ῥύμῃ, καὶ πνευμάτων βιαίων φορᾷ, καὶ νυκτὸς ἀσελήνῳ σκότῳ ἐκδίδωσιν ἑαυτὸν, τῇ παρὰ τούτου ὁδηγίᾳ θαῤῥῶν· καὶ ὁ ἐν ὕψει κείμενος ἀστὴρ τὸν ἐκ τοσούτου καθήμενον διαστήματος, ὥσπερ ἐγγὺς καὶ πλησίον παρὼν, οὕτω μετὰ ἀκριβείας χειραγωγεῖ, καὶ πρὸς λιμένας ὁρμίζει. Φωνὴν μὲν οὐκ ἀφιεὶς, τῇ δὲ ὄψει δεικνὺς αὐτοῖς τὰς ὁδοὺς, καὶ τὴν θάλασσαν τέμνειν αὐτοῖς παρασκευάζων μετ' ἀσφαλείας, καιροὺς ὑποδεικνὺς, ὥστε νῦν μὲν εἴσω τοῦ λιμένος κατέχειν τὸ πλοῖον, νῦν δὲ θαῤῥοῦντας εἰς τὸ πέλαγος ἐξάγειν, καὶ μὴ διὰ τὴν τοῦ μέλλοντος ἀδηλίαν ἀπροόπτως εἰς χειμέριον ἐμπίπτοντας ἡμέραν ναυάγιον ὑπομένειν. καὶ οὐχ ὁλοκλήρων δὲ ἐνιαυτῶν μέτρα μόνον καὶ καιροὺς χαρακτηρίζουσιν οὗτοι, ἀλλὰ καὶ ἑκάστης νυκτὸς καὶ ὥραν καὶ τροπὴν μετὰ πολλῆς παριστῶσι τῆς ἀκριβείας, καὶ ποιοῦσιν εἰδέναι τοὺς ὁρῶντας C πότε μὲν τὸ πλέον αὐτῆς παρῆλθε, πότε δὲ τὸ ἔλαττον ὑπολέλειπται, καὶ αὖ τοὐναντίον πάλιν· ὅπερ οὐ ναύταις μόνον, ἀλλὰ καὶ ὁδοιπόροις χρήσιμον, ὥστε μὴ ἀωρὶ τῆς νυκτὸς τῆς ὁδοιπορίας ἅπτεσθαι, μήτε ἐν καιρῷ τῷ προσήκοντι οἴκοι καθῆσθαι, ὑπὸ μετὰ τῶν ἀστέρων καὶ οἱ σεληναῖοι δρόμοι μετὰ ἀκριβείας εἰσὶν ἐμπεπιστευμένοι. καθάπερ γὰρ ὁ ἥλιος τὰς ὥρας τῆς ἡμέρας, οὕτω καὶ ἡ σελήνη τὰς τῆς νυκτὸς κανονίζει, καὶ πολλὴν ἑτέραν χρείαν παρέχει, καὶ ἀέρος εὔκρατον χύσιν, καὶ δρόσου γένεσιν πρὸς τὴν τῶν σπερμάτων βλάστην, καὶ πολλὴν οἴκοθεν εἰς τὴν σύστασιν τῶν ἀνθρώπων D παρεχομένη τὴν ὠφέλειαν, καὶ μέση τοῦ χοροῦ τῶν ἀστέρων καὶ τῆς ἡλιακῆς ἱσταμένη λαμπηδόνος· τοῦ μὲν γάρ ἐστιν ἐλάττων, τῶν δὲ ἀμείνων καὶ πολλῷ μείζων. οὐ μικρὰ δὲ καὶ ἐκ τῆς ποικιλίας ταύτης ἡδονὴ τοῖς θεαταῖς καὶ χρεία, ὥσπερ οὐδὲ τυχοῦσα ἡ ὄνησις ἡ ἀπὸ τῶν καιρῶν, ἡ ἀπὸ τῶν ὡρῶν, ἡ ἀπὸ τοῦ μέτρου, ἡ ἀπὸ τοῦ μεγέθους καὶ τῆς βραχύτητος, ἢ ἀπὸ τῆς διαφορᾶς τῶν ἀστέρων. τὸν μὲν γὰρ ἐλάττω, τὸν δὲ μείζω καὶ φαιδρότερον ἐστιν ἰδεῖν, καὶ κατὰ διαφόρους καιροὺς φαινομένους αὐτῶν τινας. ἡ γὰρ περιουσία τῆς εὐμηχάνου

colluſtratur, nunc veluti quibuſdam oculorum iactibus, immenſo ſyderum examine terram illuminat, & nautis ac viatoribus indices viæ quoſdam ducéſque ſubminiſtrat. Qui enim pelagus ſulcat, & ad clauum ſedet, incurſibus fluctuum, & turbatarum vndarum inſultibus, ac violento ventorum afflatui, noctiſq; illunis tenebris ſeipſum exponit, adeo illius regimini confidit, & ductui: & quod in ſublimi ſitum eſt aſtrũ, tantóque diſſitum interuallo, quaſi vicinum ſit, & propinquũ, ita ſecurè deducit, & ad portum appellit, nec tamen vllã vocem mittit, ſed conſpectu ſuo viam illis monſtrat, & illis tribuit, vt maria tutò poſſint emetiri, dum illis tempora deſignat, ſic vt nunc quidem intra portum retinenda ſit nauis, nunc autem in pelagus confidenter educenda, & non improuidè propter ignorantiam futuri in diem incidentes hyemalem naufragium patiantur. Neq; verò tantùm integrorũ annorum menſuras & tempeſtates illa deſignant, ſed & cuiuſque noctis horam & conuerſionẽ diligenter repræſentant, & efficiunt, vt ex ipſo aſpectu diſcamus, quando maior eius pars præterierit, quando minor adhuc reſtat, & contra rurſus quòd non ſolum nautis, ſed etiam viatoribus commodum eſt, ne nocte intempeſta viam ingrediantur, neque conuenienti tempore domi reſideant. Hoc vnà cum ſtellis etiam ex Lunæ curſibus notum diligenter obſeruatur. Nam quemadmodum Sol diurnas, ita Luna nocturnas horas dirigit, aliáſque multas vtilitates parit, & gratam aëris temperiem, & roris generationem, vt irrigata ſemina germinent, ac multa ex ſe commoda ad corroborãdum genus humanum ſuppeditat, dúmque media inter ſtellarum chorũ, & Solis ſplendorem interiacet, hoc quidẽ minor, illis verò præſtantior eſt, ac multò maior. Neque verò mediocris naſcitur ex illa varietate ſpectatoribus voluptas & vtilitas, vt neque vulgaris commoditas ex temporibus, & quatuor anni tempeſtatibus, ſeu menſurã, ſeu magnitudinem ac breuitatem, ſiue infinitam diuerſitatem conſideres. Aliam enim minorem, aliam maiorem ac ſplendidiorem ſpectare licet, & quaſdam ex illis diuerſis tẽporibus apparere. Summa nimirum ac ſolertiſſima Dei ſa-

vtilitas ſyderũ quę de cœlo nos regũt.

pientia multam vbique varietatem efficit, cum vt potentiæ ſuæ miraculorum effectricis ſpecimen edat, tum vt rerum, quæ cernuntur oculis, commoditati prouideat, ac multam immenſámque præbeat vtilitatem, & cum his omnibus etiã voluptatem. Quid enim cœlo iucundius, quod nunc tanquam linteum quoddam mundũ, ac pellucidum ſuper caput noſtrum expãſum eſt, nunc tanquam floribus refertum ac variegatum cernitur pratum, ſuâque coronam oſtentat? Neque enim adeo iucundum eſt interdiu pratũ cernere, ac iucundum eſt & ſuaue cœlum de nocte ſpectare, innumeris ſtellarũ floribus vndique coronatum, floribus, qui nunquam marceſcunt, ſed illæſam ſuã pulchritudinem ſemper oſtentant. Quid illo rurſus iucundius, cum nocte iam pulſa, necdum tamẽ oriente Sole, veluti croceo quodã peplo Auroræ primordiis purpuratum ornatur? Quódnã porro ſpectaculum pulchrius oriente ſub Auroram Sole, paruóque temporis momento terram totam, totum mare, montes omnes, ſaltus, & colles, cœlum vniuerſum radiorum ſparſionibus illuſtrat, & exuto, excuſſóque à rebus, quas oculis cernimus, amictu noctis, nobis ante oculos omnia nuda proponit? Quis ſatis miretur curſus eius rectum ordinem, inter tot annorum circuitus immutabile, ac nuſquam interruptum miniſterium, ſemper florentẽ eius pulchritudinem, ſplendorem, fulgorem, puritatẽ, quæ, licet cum tot corporibus miſceatur, nuſquam tamẽ inquinatur? His adde vtilitatem immenſam in ſeminibus, in plantis, in hominum corporibus, quadrupedum, piſcium, aëris, lapidum, herbarum, in terra, in mari, in aëre, in omnibus demum, quæ oculis vſurpamus. Siquidẽ omnia eius ope indigent, & ſi ea fruantur, meliora redduntur: neque ſolùm corpora, neque plantæ, ſed etiam aquæ, lacus, fontes, flumina, & aëris ipſa natura, quæ ſubtilior, purior, ac pellucidior euadit. Hanc nimirum ob cauſſam & auctor Pſalmorum, cum eius pulchritudinem vellet exprimere, perennem ſplendorẽ, formam florentem, ac viuidam, florem nunquam excidentem, ornatum, decorem, miniſterium nuſquam interruptum, ita dicebat: In Sole poſuit tabernaculum ſuum, hoc eſt in ipſis cœlis.

Pſal. 18.4.

σοφίας πολλὴν πανταχοῦ τὴν ποικιλίαν ἐργάζεται, ὁμοῦ μὲν τῆς οἰκείας θαυματουργίας τὴν ἀπόδειξιν ἐπιδεικνυμένη, ὁμοῦ δὲ καὶ τῆς τῶν ὁρωμένων προνοοῦσα χρείας, καὶ πολλὴν καὶ ἄφατον τὴν ὠφέλειαν παρεχομένη, καὶ μετὰ τούτων ἁπάντων καὶ τὴν ἡδονήν. τί γὰρ τερπνότερον οὐρανοῦ, νῦν μὲν ὡς σινδόνος καθαρᾶς καὶ διαυγοῦς ὑπὲρ κεφαλῆς ἡπλωμένου, νῦν δὲ ὡς λειμῶνος πολυανθοῦς ποικιλλομένου, καὶ τὸν αὐτοῦ φαίνοντος στέφανον; οὐδὲ γὰρ οὕτως ἡδὺ λειμῶνα ἰδεῖν ἐν ἡμέρᾳ, ὡς ἡδὺ καὶ τερπνὸν οὐρανὸν ἰδεῖν ἐν νυκτὶ μυρίοις ἄνθεσι τοῖς τῶν ἀστέρων πανταχόθεν κατεστεμμένον, ἄνθεσιν οὐδέποτε μαραινομένοις, ἀλλ' ἀκεραιφνὲς ἀεὶ τὸ οἰκεῖον κάλλος ἐπιδεικνυμένοις. τί δαὶ αὐτοῦ ἡδύτερον, ὅταν τῆς νυκτὸς ἀπελθούσης, καὶ μηδέπω τῆς ἀκτῖνος ἀνισχούσης, καθάπερ κροκωτῷ τινι πέπλῳ τοῖς προοιμίοις τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου φοινισσόμενος καλλωπίζηται; τί δαὶ ἡλίου γένοιτ' ἂν ὡραιότερον θέαμα ἀνίσχοντος ὑπὸ τὴν ἕω καὶ μικρᾷ καιροῦ ῥοπῇ πᾶσαν μὲν γῆν, πᾶσαν δὲ θάλασσαν, πάντα δὲ ὄρη καὶ νάπας καὶ βουνούς, πάντα δὲ τὸν οὐρανὸν ταῖς τῶν ἀκτίνων καταλάμποντος βολαῖς, καὶ τῆς νυκτὸς τὸ περιβόλαιον ἀπαμφιεννύντος τῶν ὁρωμένων, καὶ γυμνὰ πάντα παρὰ τῶν ὀφθαλμῶν δεικνύντος ἡμῖν; πῶς ἄν τις αὐτοῦ ἐκπλαγείη τοὺς δρόμους, τὴν εὐταξίαν, τὴν ἐν τοσαύταις ἐτῶν περιόδοις ἀπαράλλακτον καὶ ἀνεμπόδιστον διακονίαν, τὸ κάλλος αὐτοῦ τὸ διηνεκῶς ἀκμάζον, τὴν λαμπηδόνα, τὴν φαιδρότητα, τὴν καθαρότητα, τὴν τοσούτοις ὁμιλοῦσαν σώμασι, καὶ μηδαμοῦ μολυνομένην; πρὸς δὲ τούτοις, τὴν χρείαν τὴν ἄφατον, τὴν ἐν σπέρμασι, τὴν ἐν φυτοῖς, τὴν ἐν σώμασιν ἀνθρώπων, τετραπόδων, ἰχθύων, ἀέρων, λίθων, βοτανῶν, τὴν ἐν γῇ, τὴν ἐν θαλάσσῃ, τὴν ἐν ἀέρι, τὴν ἐν πᾶσιν ἁπλῶς τοῖς ὁρωμένοις; πάντα γὰρ αὐτοῦ δεῖται καὶ ἀπολαύει τῆς χρείας, καὶ ἀμείνω γίνεται ταύτης μετέχοντα· οὐ σώματα δὲ μόνον, οὐδὲ φυτά, ἀλλὰ καὶ ὕδατα, καὶ λίμναι, καὶ πηγαί, καὶ ποταμοί, καὶ αὐτὴ τοῦ ἀέρος ἡ φύσις λεπτυνομένη καὶ καθαιρομένη καὶ διειδεστέρα γινομένη. διὰ δὴ τοῦτο καὶ ὁ ψαλμῳδὸς τὸ κάλλος αὐτοῦ παραδηλῶσαι βουλόμενος, τὸ διηνεκῶς φαιδρόν, τὴν ἀκμάζουσαν ὥραν, τὸ μηδέποτε διαπῖπτον ἄνθος, τὴν εὐπρέπειαν, τὴν εὐμορφίαν, τὴν ἀπαραπόδιστον διακονίαν, οὕτω πως ἔλεγεν· Ἐν τῷ ἡλίῳ ἔθετο τὸ σκήνωμα αὐτοῦ, τουτέστιν, ἐν αὐτοῖς τοῖς οὐρα-

νοι, τοῦτο, σκήνωμα θεοῦ λέγων, αἰνίττεται. καὶ αὐτὸς ὡς νυμφίος ἐκπορευόμενος ἐκ παστοῦ αὐτοῦ. εἶτα καὶ τὸ εὔκολον τῆς διακονίας αὐτοῦ δηλῶν ἐπήγαγεν, Ἀγαλλιάσεται ὡς γίγας δραμεῖν ὁδὸν αὐτοῦ. εἶτα τὸ διαρκὲς καὶ ἀποχρῶν τῇ οἰκουμένῃ πάσῃ, Ἀπ' ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ ἡ ἔξοδος αὐτοῦ, καὶ τὸ κατάντημα αὐτοῦ ἕως ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ. εἶτα τὸ πᾶσι χρήσιμον καὶ ὠφέλιμον, Καὶ οὐκ ἔστιν ὃς ἀποκρυβήσεται τῆς θέρμης αὐτοῦ. ἔξεστιν, εἰ μὴ ἀπεκάμες, μαθεῖν αὐτοῦ τὴν πρόνοιαν καὶ ἑτέρωθεν· ἀπὸ τῶν νεφῶν, ἀπὸ τῶν ὡρῶν, ἀπὸ τῶν τροπῶν, ἀπὸ τῶν ἀνέμων, ἀπὸ τῆς θαλάσσης καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ποικίλων γενῶν, ἀπὸ τῆς γῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῇ τετραπόδων, ἑρπετῶν, πλείονων τῶν ἀνθρώπων, τῶν χερσαίων, ἀπὸ τῶν ἀμφιβίων τῶν ἐν λίμναις καὶ πηγαῖς καὶ ποταμοῖς, ἀπὸ τῆς οἰκουμένης, ἀπὸ τῆς ἀοικήτου, ἀπὸ τῶν φυομένων σπερμάτων, δένδρων, βοτανῶν, φυτῶν ἐν ταῖς ἐρήμοις, ἐν ταῖς οὐκ ἐρήμοις, ἀπὸ τῶν βλαστανόντων ἐν πεδίοις, ἐν φάραγξιν, ἐν ὄρεσιν, ἐν νάπαις, ἀπὸ τῶν αὐτομάτως φυομένων, ἀπὸ τῶν μετὰ πόνου καὶ γεωργίας, ἀπὸ τῶν ζώων τῶν ἡμέρων, τῶν ἀνημέρων, τῶν ἀγρίων, τῶν χερσαίων, τῶν μικρῶν, τῶν μεγάλων, ἀπὸ τῶν ἐν χειμῶνι, τῶν ἐν θέρει, τῶν ἐν μετοπώρῳ φαινομένων ὀρνίθων καὶ τετραπόδων καὶ ἰχθύων καὶ φυτῶν καὶ βοτανῶν, ἀπὸ τῶν ἐν νυκτὶ γινομένων, ἀπὸ τῶν ἐν ἡμέρᾳ, ἀπὸ τῶν ὑετῶν, ἀπὸ τοῦ μέτρου τῶν ἐνιαυτῶν, ἀπὸ θανάτου, ἀπὸ ζωῆς, ἀπὸ τοῦ πόνου τοῦ συγκεκληρωμένου ἡμῖν, ἀπὸ ἀθυμίας, ἀπὸ αἰσθήσεως, ἀπὸ σίτων καὶ ποτῶν τῶν δεδομένων ἡμῖν, ἀπὸ τῶν ἐπιτηδευμάτων, ἀπὸ τεχνῶν, ἀπὸ ξύλων, ἀπὸ λίθων, ἀπὸ τῶν ὀρῶν τῶν μεταλλικῶν, ἀπὸ τῆς πλεομένης θαλάττης, ἀπὸ τῆς ἀπλώτου, ἀπὸ τῶν νήσων, ἀπὸ τῶν ὅρμων, ἀπὸ τῶν ἀκτῶν, ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τοῦ πελάγους, ἀπὸ τοῦ βάθους τῶν ὑδάτων, ἀπὸ τῆς φύσεως τῶν στοιχείων, ἀφ' ὧν ὁ κόσμος ἡμῖν συνέστηκεν, ἀπὸ τῆς διατάξεως τῶν καιρῶν, ἀπὸ τῆς διαφορᾶς τοῦ μέτρου τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς, ἀπὸ νόσου καὶ ὑγιείας, ἀπὸ τῶν μελῶν τῶν ἡμετέρων, ἀπὸ τῆς κατασκευῆς τῆς ψυχῆς, ἀπὸ τῶν τεχνῶν καὶ τῆς σοφίας τῆς ἐν αὐταῖς παραδεδομένης τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει, ἀπὸ τῆς χρείας τῶν ὑπηρετουμένων ἡμῖν ἀλόγων καὶ φυτῶν καὶ ἑτέρων κτισμάτων, ἀπὸ τῶν μικροτάτων καὶ εὐτελεστάτων

A Hoc ſubindicat, dum tabernaculũ Dei appellat. Et ipſe tanquam ſponſus procedens de thalamo ſuo. Tum vt facilitatem miniſterii eius, & agilitatem exprimeret, addidit: Exultabit vt gigas ad currendam viam ſuam. Deinde, quomodo ſatis ſit, & ſufficiat ſolus vniuerſo terrarum orbi: A ſummo cœlo egreſſio eius, & occurſus eius vſque ad ſummũ cœli. Poſtea quàm ſit omnibus vtilis & commodus, Nec eſt, qui ſe abſcondat à calore eius. Licet aliunde quoque, niſi fortè iam defeſſus es, prouidentiam eius intelligere: ex nubibus, ex quatuor anni tẽpeſtatibus, ex ſolſtitiis, ex ven-
B tis, ex mari, ac diuerſis generibus piſcium, quæ in ipſo ſunt, & hominũ gentes numero vincũt, ex terra, & quadrupedibus, ac reptilibus animantibus, quæ in ipſa verſantur, ex volucribus, qui in aëre volitant, ex terreſtribus, & iis quæ ancipitem vitam habent in lacubus, in fontibus, & fluminibus, ex habitabili terra, ex inhabitabili & inculta, ex ſeminibus quæ naſcuntur ex ea, ex arboribus, herbis, plantis, quæ in deſertis & non deſertis locis pullulant, quæ in campis germinant, in vallibus,
C in mõtibus, in collibus, ex iis quæ ſponte naſcuntur, ex iis quæ cum agriculturæ labore, ex cicuribus animalibus, ex feris, & ex ſylueſtribus, manſuetis, paruis, magnis, ex iis auibus quæ hyberno tempore, quæ æſtiuo, quæ autumnali apparent, & quadrupedibus, & piſcibus, & plantis, & herbis, ex iis quæ in nocte fiunt, quæ in die, ex pluuiis, & annorum menſura, ex morte, ex vita, ex labore cui ſumus addicti, ex triſtitia, ex voluptate, ex cibis, & potibus qui nobis dati ſunt, ex inſtitutis, ex artibus, ex lignis, ex lapidibus, ex
D montibus metallicis, ex mari quod nauigari ſolet, ex eo quod nõ eſt nauigabile, ex inſulis, ex portubus, ex littoribus, ex ſuperficie pelagi, ex aquarum profundo, ex elementorum natura, ex quibus nobis conflatus eſt mundus, ex temporum diſpoſitione, ex diuerſis diëi noctiſque menſuris, ex morbo & ſanitate, ex membris noſtris, ex conſtitutione animæ, ex artibus, & ſapientia quam Deus in illis generi humano largitus eſt, ex vtilitate brutorum, plantarum, cæterarúmque creaturarum, quæ nobis inſeruiunt, ex minimis & viliſſimis anima-

Solem cum eius vtilitatẽ commendat

libus. Quid enim breuius aut deformius ape? quid porro formicis & cicadis vilius? Veruntamen hæc quoque claram vocẽ emittunt, qua Dei prouidentiam, virtutem, ſapientiámque teſtentur. Quam ob cauſſam etiam propheta, qui tanto ſpiritu donatus erat, creaturæ corpus percurrens, & cum pauca quædam attigiſſet, magno cum ſtupore exclamauit, & mirabilem illam vocem miſit. Quàm magnificata ſunt opera tua Domine, omnia in ſapientia feciſti. Atque hæc omnia propter te, ô homo. Nam & venti propter te (rurſus enim ad principiũ ſuũ oratio reuoluetur) vt defeſſa corpora flatu diuẽtilent, vt contractas ex luto ſordes, & moleſtiã ortam ex fumi, & caminorum, aliarúmque rerum exhalationibus abſtergant, vt calorẽ Solis mitigent, vt leuiorem æſtum reddant, vt ſemina nutriãt, vt plantas augeant, vt te in mari comitentur, & in terra fiant agriculturæ adminiſtri, dum illic quidem naues ſagitta velociùs impellunt, adeo facilem pronámque nauigationem reddunt: hîc verò tecum areas expurgant, & paleas à fructu ſeparant, ac moleſtias operum leuant, vt leuem tibi lenémque aërem reddant, vt & aliunde te oblectent, dum nunc quidem ac ſuauiter, ac leniter ſibilant, nunc autem ſenſim in plantas ſe inſinuant, & arborũ frondes agitant, vt ſomnum tibi ſub æſtatis ac veris tempus iucundiorem, dulciorémque melle reddant, vt quod in arboribus faciunt, hoc in dorſo maris efficiãt & in fluminum aquis, dum illarũ ſuperficiem in ſublime tollũt, & multã inde præbent illo ſpectaculo voluptatem, & ante voluptatem illam maximam etiam vtilitatem. Nam & aquis ipſi alioqui ſunt vtiles, dum perpetuò ſtagnantes illas corrumpi non ſinunt, ſed dum illas frequenter mouent, ac ventilant, recẽtes, ac viuidas reddunt, & ad alenda animalia quæ in eis natãt, aptiores. Quòd ſi noctem ipſam curioſè volueris obſeruare, non mediocrem creatoris prouidentiã inde cognoſces. Siquidem defatigatum corpus tuum recreat, & membra diurnis laboribus diſtenta remittit, & relaxat, alternáque viciſſitudine refecta, per quietem rur-

Pſal.103. 24.

Ventorum vtilitates & cõmoda

ζώων. τί γὰρ μελίττης βραχύτερον καὶ εἰδεχθέστερον; τί δαὶ μυρμήκων καὶ τεττίγων εὐτελέστερον; ἀλλ' ὅμως καὶ ταῦτα λαμπρὰν ἀφίησι φωνὴν ὑπὲρ τῆς τοῦ θεοῦ προνοίας καὶ δυνάμεως καὶ σοφίας. διὰ τοῦτο καὶ ὁ προφήτης ὁ τοσούτου πνεύματος ἠξιωμένος ἐπιὼν τῆς κτίσεως τὸ σῶμα, καὶ ὀλίγα ἄττα διεξελθὼν, ἀνεβόησε μετ' ἐκπλήξεως πολλῆς τὴν θαυμασίαν ἐκείνην φωνήν· Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, κύριε· πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας. καὶ ταῦτα πάντα, ἄνθρωπε, διὰ σέ. καὶ γὰρ καὶ ἄνεμοι διὰ σὲ (ἐπὶ γὰρ τὴν ἀρχὴν τὸν λόγον ἐπανάξομεν πάλιν) ἵνα τὰ σώματα πεπονηκότα ῥιπίζωσιν, ἵνα τὸν ἀπὸ τοῦ βορβόρου μολυσμὸν, καὶ τὴν γινομένην βαρύτητα ἀπὸ τοῦ καπνοῦ καὶ τῆς καμίνου καὶ ἑτέρων ἀναθυμιάσεως διακαθαίρωσιν, ἵνα τὴν ἐκ τῆς ἀκτῖνος θερμότητα παραμυθῶνται, ἵνα κοῦφον ποιῶσι τὸ πνῖγος, ἵνα τὰ σπέρματα τρέφωσιν, ἵνα τὰ φυτὰ αὔξωσιν, ἵνα σοι καὶ ἐν θαλάττῃ συνοδοιπορῶσι, καὶ ἐν γῇ τῆς γεωργίας ὑπηρέται γίνωνται, ἐκεῖ μὲν βέλους ὀξύτερον τὰ πλοῖα παραπέμποντες, οὕτω τὸν πλοῦν κοῦφον καὶ εὐμαρῆ κατασκευάζοντες, ἐνταῦθα δὲ μετὰ σοῦ τὰς ἅλωνας ἀνακαθαίροντες καὶ τὰ ἄχυρα τοῦ καρποῦ διαχωρίζοντες, καὶ τὴν ἐκ τῆς ἐργασίας ταλαιπωρίαν ἐπικουφίζοντες· ἵνα σοι τὸν ἀέρα κοῦφον καὶ προσηνῆ κατασκευάσωσιν, ἵνα σε καὶ ἑτέρωθεν τέρπωσι, νῦν μὲν γλυκὺ καὶ προσηνὲς συρίζοντες, νῦν δὲ ἠρέμα φυτοῖς προσβάλλοντες καὶ πέταλα δένδρων σείοντες, ἵνα σοι τὸν ὕπνον καὶ θέρους καὶ ἔαρος ὥρᾳ ἡδίω καὶ μέλιτος γλυκύτερον ἐργάσωνται, ἵν', ὅπερ ἐπὶ τῶν δένδρων ποιοῦσι, τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν θαλαττίων νώτων ἐργαζόμενοι, ἐπί τε τῶν ποταμίων ναμάτων, καὶ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῶν μετεωρίζοντες, πολλὴν σοι ἐντεῦθεν παρέχωσι τὴν ἀπὸ τῆς θέας τέρψιν, καὶ πρὸ τῆς τέρψεως δὲ ταύτης καὶ ὠφέλειαν μεγίστην. καὶ γὰρ καὶ τοῖς ὕδασιν οὖσι καὶ ἄλλως χρησίμοις, οὐκ ἀφιέντες διηνεκῶς ἑστῶτα τὰ ὕδατα κατασήπεσθαι, ἀλλὰ τῷ συνεχῶς αὐτὰ κινεῖν καὶ ἀναρριπίζειν νεαρὰ καὶ ἀκμάζοντα καθιστῶντες, καὶ πρὸς τροφὴν τῶν ἐν αὐτοῖς νηχομένων ζώων ἐπιτηδειότερα. εἰ δὲ καὶ αὐτὴν βουληθείης περιεργάζεσθαι τὴν νύκτα, ὄψει καὶ ἐντεῦθεν πολλὴν τοῦ ποιητοῦ τὴν πρόνοιαν. καὶ γὰρ ἀναπαύει σοι τὸ σῶμα πεπονηκὸς, καὶ τὰ μέλη σοι κατατεινόμενα τοῖς μεθημερινοῖς πόνοις ἀνίησι καὶ χαλᾷ, ἀλλοιοῦσα καὶ πρὸς

ἀκμὴν

ἀκμὴν διὰ τῆς ἡσυχίας ἐπανάγουσα πάλιν. οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ τῶν μεθημερινῶν σε ἀπαλλάττει λυπῶν, καὶ τῶν ἀκαίρων ἀνίησι φροντίδων. πολλάκις δὲ καὶ νοσοῦντος πυρετὸν ἔσβεσεν, ἀντιφάρμακον ὕπνον ἐπάξασα, καὶ τὴν τῶν ἰατρῶν ἀποφερομένην τέχνην εἰς εὔδιον ὁρμίσασα λιμένα, καὶ πολλῶν ἀπαλλάξασα πόνων. καὶ τοσαύτη αὐτῆς ἡ χρεία, τηλικαύτη ἡ ὠφέλεια, ὡς καὶ τὴν ἡμέραν πολλάκις διαφθείρεσθαι τοῖς ἐν αὐτῇ σχολάζειν ἀποστερηθεῖσιν. εἰ γάρ τις ἀνέλοι τῷ λόγῳ τὴν τῆς νυκτὸς ἡσυχίαν καὶ τὴν ἄνεσιν καὶ τὴν ἀνακωχήν, δι' ἧς ἅπαντα ἀναπαύονται, καὶ ψυχὴ πεπονηκυῖα καὶ σῶμα ταλαιπωρηθέν, ἀκμαζούσῃ τῇ διανοίᾳ τῆς μεθ' ἡμέραν ἐργασίας ἅπτεται, ἄχρηστον ὄψεται τὸ ζῶον τοῦτο γινόμενον. εἰ δέ τις παρατείνει τὰς νύκτας ταῖς ἡμέραις ἐγρηγορὼς καὶ ἐργαζόμενος, ἢ καὶ ἀργῶν, καὶ ἐπὶ πλέον τοῦτο ποιήσειεν, ἀποθανεῖται εὐθέως, ἢ εἰ μὴ τοῦτο, νόσῳ πάντως μακρᾷ παραδοθεὶς, οὐδὲν ἀπὸ τῆς ἡμέρας καρπώσεται εἰς τὴν τῆς οἰκείας χρείας ἐνέργειαν, τῆς δυνάμεως αὐτοῦ κατασβεσθείσης. εἰ δὲ καὶ ἐπὶ τὸν ἄπειρον τῶν ἰχθύων δῆμον ἁπλώσαιμεν τὸν λόγον, τῶν ἐν λίμναις, τῶν ἐν πηγαῖς, τῶν ἐν ποταμοῖς, τῶν ἐν τῇ πλεομένῃ, τῶν ἐν τῇ ἀπλώτῳ θαλάττῃ, ἢ καὶ τὰ ἄφατα τῶν ὀρνίθων κατίδοιμεν ἔθνη, τῶν ἐν ἀέρι, τῶν ἐν γῇ, τῶν ἐν ὕδασιν ὁμοῦ καὶ γῇ (καὶ γάρ ἐστιν ἀμφίβια πολλὰ ἐν αὐτοῖς) τῶν ἀγρίων, τῶν ἡμέρων, τῶν ἀγρίων μέν, τιθασσευομένων δέ, τῶν δι' ὅλου μενόντων ἀγρίων, τῶν ἐσθιομένων, τῶν οὐκ ἐσθιομένων καὶ περιεργασαίμεθα ἑκάστου καὶ κάλλος καὶ πτερὸν καὶ φωνὴν ᾠδικήν, ἔτι τε τὰς διαφορὰς μόνον αὐτῶν εἰ καταμάθοιμεν καὶ ᾠδῆς καὶ τραπέζης καὶ διαγωγῆς καὶ τὰς διατριβὰς καὶ τὰ ἤθη καὶ τὰς χρείας καὶ τὰς διακονίας, ἃς παρέχουσιν ἡμῖν πάσας ἐπέλθοιμεν, καὶ τὰ μεγέθη, καὶ τὴν βραχύτητα, καὶ τὰς ὠδῖνας, καὶ τὴν ἀνατροφήν, καὶ τὴν πολλὴν ἐν τούτοις καὶ ἄφατον ποικιλίαν, καὶ τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ ἐπὶ ἰχθύων ποιήσαιμεν, καὶ ἐντεῦθεν ἔλθοιμεν καὶ ἐπὶ τὰς βοτάνας, τὰς πανταχοῦ τῆς γῆς φυομένας, ἑκάστου τε τούτων καὶ καρπὸν ἴδοιμεν καὶ χρείαν καὶ εὐωδίαν καὶ ὄψιν καὶ θέσιν καὶ φύλλα καὶ χρῶμα καὶ σχῆμα καὶ μέγεθος καὶ μικρότητα καὶ ὠφέλειαν καὶ ἐργασίας τρόπους, καὶ φλοιῶν καὶ στελεχῶν καὶ κλάδων διαφοράς,

ſus ad priſtinum vigorem reducit. Neque verò id tantùm, ſed & diurnis te moleſtiis leuat, & intempeſtiuis liberat curis. Sæpenumerò etiã ægrotanti febrem extinguit, dum contrariũ ſomni remedium adhibet, & medicorum artem æſtuantem ac fluctuãtem ad tranquillum portum deducit, & à multis laboribus reddit immunem. Ac tãta ſanè illius eſt vtilitas, tanta cõmoditas, vt & dies ſæpe male pereat iis, quibus negatũ fuerit in illa interquieſcere. Si enim quis ſupponat quietẽ noctis, remiſſionem, ac relaxationem tolli, cuius beneficio cunctà recreantur, & anima defeſſa, & corpus defatigatum, excitata & alacri mẽte diurnos labores aggreditur, inutile redditũ hoc animal intuebitur. Quòd ſi quis vigilando, & operando, vel etiam otiãdo noctes diebus addat, & hoc diutiùs agat, cõfeſtim morietur, aut ſi id non accidat, planè longo correptus morbo, nihil ex diurnis ſuis laboribus vtilitatis percipiet, cum vires eius penitus attritæ fuerint, & exhauſtæ. Quòd ſi placuerit innumeras piſciũ turmas oratione explicata percurrere, qui degunt in ſtagnis, in fontibus, qui in mari nauigabili, qui in eo quod nauibus non frequentatur, vel ſi volucrum immenſa ſpectemus examina, quæ in aëre, quæ in terra, quæ in aquis ſimul, & terra, (quippe quòd quædam ex illis ancipitem vitam habeant) quæ ſylueſtres ſunt, quæ cicures, ex quibus aliæ ſylueſtres ſunt, at manſueſiunt, aliæ perpetuò ſylueſtres permanent: aliæ comedi ſolent, aliæ non comeduntur, & ſingularũ ſcrutemur pulchritudinem, alas, vocem canoram, ſed & ſi earum tantùm differentias exquiramus, ſiue in cantu, ſiue in paſtu, ſiue in victu, & habitationem, mores, vſus, & miniſteria, quibus nobis inſeruiunt, omnia perſequamur, & magnitudines, & exiguitatem, & partus, & educationem, & multam in his, immenſamque varietatem, & hoc ipſum etiã in piſcibus agamus, atque inde orationem ad herbas, quæ vbiq; terrarũ naſcuntur, traducamus, & horum cuiuſq; fructum ſpectemus, & vtilitatem, & ſuauem odorem, & ſpeciem, & ſitum, & folia, & colorem, & figuram, & magnitudinem, & exiguitatem, & commoditatem, & operãdi modos, & corticum, truncorũ, ramorũque diſcrimina,

De piſciũ & ferarũ varijs generib. agit

& prata, & viridaria, deinde ad diuerſa tranſeamus aromata, variaque illorum loca perſcrutemur, & quibus modis adinueniantur, & curentur, & colantur, & quàm nobis vſui ſint ad medendum. Præter hæc autem rurſus ſi ad montes quoque metallis abundantes gradum faciamus, qui & ipſi numero ſunt non mediocri, & alia multo plura inter creaturas perueſtigemus, quæ tandē oratio, quodue ſpatiū temporis nobis ad eorum cognitionem adipiſcendam ſufficiet? Atque hæc omnia propter te vnū condita ſunt mi homo, & artes propter te, & inſtituta, & ciuitates, & pagi, & ſomnus propter te, & vita propter te, & accretio, naturæque opera tam multa, & talis hic mundus propter te nunc, & rurſus melior propter te. Nam meliorem illum futurum, idque tua, cauſſa potes ex Pauli
Rom. 8. 21. verbis cognoſcere. Et ipſa creatura liberabitur à ſeruitute corruptionis: hoc eſt, ne amplius corruptioni ſit obnoxia. Tum vt indicaret eam tanto honore tua cauſſa decoratum iri ſubiecit: in libertatem gloriæ filiorum Dei. Quod ſi valdè prolixa nō fieret, & modum excederet oratio noſtra, multa de morte philoſopharer, & in hoc maxime Dei ſapientiam, & prouidentiam indicarem, multáque de corruptione, de ſanie, de vermibus, & cinere dicerem, quæ potiſſimum queruntur, & deplorant multi, quod in puluerem, in vermes noſtra corpora reſoluenda ſint, atque inde ipſius immenſam prouidentiam ac ſollicitudinem indicaremus. Ab eadem enim prouidentia, ab eadē bonitate, qua nos condidit, cum nondum eſſemus, hoc etiam promanat, quòd mori nos iuſſerit, & talem finem nanciſci. Quamuis enim res ſint natura diuerſæ, tamen vnius bonitatis effecta ſunt, quandoquidem è vita decedens homo nullo inde damno afficitur: quandoquidē & dum vita ſuppetit, multa inde lucra colligit, & ex alieno corpore propriā percipit vtilitatem. Cum enim viderit eum, qui non ita pridem cum ipſo incedebat, in vermes, & ſaniem, & cinerem, & puluerem eſſe reſolutum, licet ipſius Diaboli arrogantia intumeſcat, metu contrahitur, reprimitur, modeſtè ſe gerit philoſophari docetur, bonorū parentē humilitatē in ſuam mentē introducit.

A καὶ λειμῶνας καὶ παραδείσους, εἶτα μετέλθωμεν ἐπὶ τὰ ποικίλα ἀρώματα καὶ τοὺς παντοδαποὺς τόπους αὐτῶν περιεργασαίμεθα, καὶ τοὺς τρόπους τῆς εὑρέσεως καὶ τῆς ἐπιμελείας καὶ τῆς γεωργίας, καὶ ὅτι πρὸς ἰατρείαν ἡμῖν συντελεῖ. καὶ μετὰ τούτων πάλιν εἰ ἐπὶ τὰ μεταλλικὰ ἔτι χωρήσαιμεν ὄρη, πολλὰ ὄντα κἀκεῖνα, καὶ ὅσα ἕτερα πολλῷ πλείονα κατὰ τὴν κτίσιν διερευνήσαιμεν, ποῖος λόγος, ἢ ποῖος ἡμῖν διαρκέσει χρόνος πρὸς τὴν τούτων ἀκριβῆ κατανόησιν; καὶ ταῦτα ἅπαντα, ἄνθρωπε, διὰ σέ· καὶ τέχναι διὰ σὲ καὶ ἐπιτηδεύματα καὶ πόλεις καὶ κῶμαι καὶ B ὕπνος διὰ σέ, καὶ θάνατος διὰ σέ, καὶ ζωὴ διὰ σέ, καὶ αὔξησις καὶ φύσεως ἔργα τοσαῦτα καὶ τοιοῦτος ὁ κόσμος διὰ σὲ νῦν, καὶ πάλιν ἀμείνων διὰ σέ. ὅτι γὰρ ἀμείνων ἔσται, καὶ τοῦτο διὰ σέ, ἄκουσον τί φησιν ὁ Παῦλος, ὅτι Καὶ αὐτὴ ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς· τουτέστιν, ἀπὸ τοῦ εἶναι φθαρτή. πῶς δὲ καὶ τῆς τοσαύτης ἀπολαύσεται τιμῆς διὰ σὲ δηλῶν ἐπήγαγεν, Εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ θεοῦ. εἰ δὲ μὴ μακρὸν σφόδρα καὶ ὑπὲρ τὸ μέτρον ἐποιούμην τὸν λόγον, πολλὰ ἂν καὶ περὶ C θανάτου ἐφιλοσόφησα, καὶ ἐν τούτῳ μάλιστα ἐδείκνυον τὴν σοφίαν τοῦ θεοῦ καὶ τὴν πρόνοιαν, καὶ πολλὰ περὶ φθορᾶς, περὶ ἰχῶρος, περὶ σκωλήκων καὶ περὶ τέφρας εἶπον ἄν, ἅπερ μάλιστα θρηνοῦσιν οἱ πολλοὶ καὶ ἀποδύρονται, ὅτι εἰς τέφραν, ὅτι εἰς κόνιν, ὅτι εἰς σκώληκας διαλυθήσεται ἡμῶν τὰ σώματα, κἀντεῦθεν ἐδείξαμεν τὴν ἄφατον αὐτοῦ πρόνοιαν καὶ κηδεμονίαν. ἀπὸ γὰρ τῆς αὐτῆς προνοίας, ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἀγαθότητος, ἀφ᾽ ἧς οὐκ ὄντας ἐποίησεν, ἀπὸ τῆς αὐτῆς καὶ ἀποθνήσκειν ἐκέλευσε, καὶ τοιοῦτον ἔχειν τὸ τέλος. D Εἰ γὰρ καὶ διάφορα τὰ γινόμενα, ἀλλὰ μιᾶς εἰσιν ἀγαθότητος. ὅ τε γὰρ ἀπελθὼν οὐδὲν ἐντεῦθεν παραβλάπτεται, ὅ τε ζῶν τὰ μέγιστα ἐντεῦθεν κερδαίνει, ἐν ἀλλοτρίῳ σώματι οἰκείαν καρπούμενος ὠφέλειαν. ἰδὼν γὰρ ἤδη τὸν χθὲς καὶ πρώην μετ᾽ αὐτοῦ βαδίζοντα, τοῦτον εἰς σκώληκας διαλυόμενον καὶ εἰς ἰχῶρα καὶ τέφραν καὶ κόνιν, κἂν αὐτοῦ τοῦ διαβόλου τὴν ἀπόνοιαν ἔχῃ, καταστέλλεται, συστέλλεται, μετριάζει, φιλοσοφεῖν παιδεύεται, καὶ τὴν μητέρα τῶν ἀγαθῶν τὴν ταπεινοφροσύνην εἰς τὴν διάνοιαν εἰσοικίζει.

οὕτως οὔτε ὁ ἀπελθὼν τι παρεβλάβη (ἀπολήψεται γὰρ τοῦτο τὸ σῶμα ἀκήρατον καὶ ἄφθαρτον) ὅ τε ἔτι ἐν τοῖς σκάμμασιν ὤν, ἀφ' ὧν οὐδὲν ἕτερος ἐβλάβη, τὰ μέγιστα κερδανεῖ. οὐχ ὁ τυχὼν διδάσκαλος φιλοσοφίας ὁ θάνατος εἰσενεχθεὶς εἰς τὸν ἡμέτερον βίον, παιδαγωγῶν τὴν διάνοιαν, καὶ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς χαλινῶν, καὶ τὰ κύματα καταστέλλων, καὶ γαλήνην ποιῶν. μαθὼν τοίνυν καὶ ἐκ τῶν εἰρημένων, καὶ ἐξ ἑτέρων πλειόνων, τοῦ φωτὸς τούτου φανερώτερον διαλάμπουσαν τὴν τοῦ θεοῦ πρόνοιαν, μὴ περιεργάζου τὰ περιττά, μηδὲ ἀκίνητα δίωκε τὰς αἰτίας πάντων ἐξετάζων. καὶ γὰρ αὐτὸ τὸ εἶναι ἐξ ἀγαθότητος ἡμῖν παρέσχεν, οὐ χρείαν ἔχων ἡμῶν τῆς διακονίας. καὶ χρὴ θαυμάζειν αὐτὸν καὶ προσκυνεῖν οὐχ ὅτι ἐποίησε μόνον, οὐδ' ὅτι ψυχὴν ἐχαρίσατο ἀσώματον καὶ λογικήν, οὐδ' ὅτι τῶν ἄλλων ἁπάντων βελτίους εἰργάσατο, οὐδ' ὅτι τὴν δεσποτείαν ἐνεχείρισε τῶν ὁρωμένων, καὶ τὴν ἐξουσίαν ἐπέτρεψεν, ἀλλ' ὅτι μηδὲν δεόμενος ἡμῶν· τὸ γὰρ δὴ θαυμαστὸν τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ τοῦτό ἐστιν, ὅτι οὐδὲ χρῄζων ἡμῶν τῆς διακονίας παρήγαγε. καὶ γὰρ πρὶν γενέσθαι καὶ ἡμᾶς, καὶ ἀγγέλους, καὶ τὰς ἄνω δυνάμεις, τὴν οἰκείαν δόξαν ἔχων καὶ τὴν μακαριότητα· διὰ φιλανθρωπίαν δὲ μόνην ἡμᾶς παρήγαγε, καὶ ἅπαντα ταῦτα ἐποίησε δι' ἡμᾶς, καὶ ἔτι πολλῷ πλείονα τούτων.

Διὰ τοῦτο καὶ νόμον γράψας ἔδωκε δι' ἡμᾶς, καὶ προφήτας ἀπέστειλε, καὶ θαύματα εἰργάσατο, καὶ πρὸ τούτων ἁπάντων ὁμοῦ πλάσας τὸν ἄνθρωπον, διδάσκαλον αὐτῷ τὸν ἔμφυτον ἐναπέθετο νόμον, ὥσπερ πλοίῳ κυβερνήτην, καὶ ἡνίοχον ἵππῳ τοῖς λογισμοῖς ἡμῶν ἐπιστήσας αὐτόν. οὕτω γοῦν καὶ Ἄβελ αὐτὸν ἔγνω, οὐ γραμμάτων ὄντων, οὐ προφητῶν, οὐκ ἀποστόλων, οὐ νόμου γραπτοῦ τινος ἐνηχοῦντος· ἀλλὰ τὸν ἔμφυτον ἔχων νόμον. οὕτως ὁ Καΐν. καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνος ἔγνω. καὶ ἀμφότεροι μὲν αὐτὸν ᾔδεσαν, καὶ τὴν δεσποτείαν ἐπεγίνωσκον, οὐκ ἀμφότεροι δὲ τὴν αὐτὴν ἦλθον ὁδόν· ἀλλ' ὁ μὲν τὴν τῆς κακίας, ὁ δὲ τὴν τῆς ἀρετῆς. καὶ ὅμως οὐδὲ οὕτως αὐτὸν ἐγκατέλιπεν, ἀλλὰ καὶ πεσόντα καὶ ὑποσκελισθέντα ἐπηνώρθου καὶ ἐπιμελείας ἀπολαύειν ἐποίει·

...ιοδάλ. • Ὅτι πά-ντως προ-νοίας ἀπό-δειξις ὁ τό-... νόμος δοῦ-ναι καὶ φυ-... καὶ γραπτόν, ὁ ... ἡνίοχος ... ἄνδρας ... ἐπιστήσας διδασκάλους ... διὰ τῆς μετοικίας ... ἐκδεχομένων ... ὅτι ... τὸ ... λαιον ... ἀγαθῶν ... χαρι-... τὸ ... ἀνοῦς τῶν παρόντων.

Ita fit vt neque qui è vita diſceſſit, lædatur (recuperabit enim hoc corpus incorruptum & immortale) & qui adhuc in ſtadio verſatur, ex eo, quod nihil alter eſt læſus, maxima lucra decerpet. Non enim vulgaris modeſtiæ magiſter in vitam noſtram introductus eſt, qui mentem inſtruat, & animæ paſſiones refrenet, fluctus ſedet, & tranquillitatem reducat. Cum enim tum ex iis quæ dicta ſunt, tum ex aliis pluribus hac luce clarius eluceat prouidentia Dei, noli ſuperuacanea curioſe ſcrutari, neque cauſſas omnium rerum exquirens, ea quæ comprehendere nequis, perſequere. Nam & hoc ipſum vt eſſemus, ex ſua nobis bonitate conceſſit, non quod noſtro miniſterio indigeret. Itaque laudandus à nobis eſt, & adorandus, non modo quod condiderit, neque quòd animam incorpoream, & ratione præditam ſit largitus, neque quod aliis omnibus præſtantiores reddiderit, neque quòd in omnia, quæ cernuntur, dominatum detulerit, & poteſtatem permiſerit, ſed quòd id egerit, cum nullo modo nobis egeret. Hoc enim eſt in eius bonitate mirabile, quòd cum noſtro miniſterio nihil opus illi eſſet, nos produxerit. Priùs enim quàm nos in lucem ederemur, & angeli, & ſupernæ virtutes, erat ſua gloria prędìtus, ac fœlicitate: ſed ob ſolam ſuam benignitatem nos procreauit, & hæc omnia noſtra cauſſa, atque adeo multo iſtis plura condidit.

CAP 8. *Multa prouidentia demōſtratione eſſe, quod lex naturalis & ſcripta ſit data, quodque viros eximios per ſuas trāſmigrationes fieri magiſtros curarit earum gētiū à quibus ſuſcipiebātur, & quòd deus de caput bonorum largitus ſit vnigenti ſui aduentum.*

Proptorea quoque legem à ſe ſcriptam nobis dedit, & prophetas miſit, ac miracula edidit, & ante hæc omnia, ſimul atque hominem finxit magiſtrum à natura inſitam legem indidit, & tanquam naui gubernatorem, & equo aurigam cogitationibus noſtris eum præfecit. Ita nimirum & Abel ipſum nouit, cum non eſſent literæ, non prophetæ, non apoſtoli, neque ſcripta lex inſtrueret, ſed quòd à natura inſitam legem haberet. Ita Cain: nam & ille nouit, & vterque quidem ipſum ſciebat, & dominatum agnouerat, ſed non eandem vterque viam ingreſſus eſt, verùm alter quidem vitij, alter autem virtutis. Veruntamen ne ſic quidem ipſum deſeruit, ſed & lapſum ac ſupplantatum erexit, & ſua cura dignatus eſt:

A ac primũ quidem hortatus eſt, & conſilium dedit, poſtea vero metu ac tremore commonuit, erudiuit, edocuit. Quoniam autem tantum munus homines multi prodiderunt, hanc inquam naturalis doctrinæ vtilitatem, ne ſic quidem eos dereliquit, neque extremo exitio expoſitos eſſe voluit, ſed cõſtanter eos rebus ipſis, beneficiis, ſuppliciis erudire, atque admonere non ceſſauit, ac per ipſam creaturam quæ ſingulis diebus operatur, & cõſuetum miniſterium ſuum implet, per ea quæ præter opinionem & conſuetudinẽ fiunt, per eos iuſtos, qui ab initio vixerunt. B Siquidem viros eximios, & philoſophia ſumma præditos è loco in locum tranſtulit. Nam & Abraham nunc quidem in Palæſtinam, nunc autem in Ægyptũ proficiſci iuſſit, & Iob in Syriam, Moyſem rurſus in Syriam, tres pueros in Babylonem, Danielem, & Ezechielem. Hieremiam autem in Ægyptum. Deinde verò legem etiam dedit, ac prophetas miſit, & afflixit, & condonauit, & captiuitati tradidit, & libertate donauit, neque à principio ad finẽ vſque pro genere humano cuncta facere, moliríque ceſſauit. C Neque enim ſola doctrina, quæ elicitur ex creaturis, & ad Dei cognitionem deducit, cõtentus fuit, ſed quoniam permulti præ nimia ſua improbitate nihil ex ea fuerãt adiuti, alias docendi vias, rationéſque tentauit, ac tandem, id quod caput eſt bonorum omnium, largitus eſt, ſuúmque filium miſit dilectum, vnigenitũ, & qui eiuſdem eſt cum ipſo naturæ fit quod ego ſum, & in terris ambulans cũ hominibus conuerſabatur, & manducabat, & bibebat, & circuibat terram, inſtruens, docens, admonẽs, edens miracula, D dum futura prædiceret, dum cohortaretur, dum conſiliũ daret, dum pateretur, dum ſuſtineret, dum promitteret, dum largiretur. Quædam enim iam inde ab hoc ſeculo præbebat, quædam in futurum reſeruabat, quæ ſe daturum oſtendebat, cum ex miraculis, quæ adhuc in terris ſuperſtes edebat, tum ex earum omnium rerum euentu conſequente, quas ante prædixerat. Quis loquetur potentias Domini, auditas faciet omnes laudes eius? Quis non obſtupeſcat? quis non contremiſcat immenſam eius curam conſiderans, quo pacto pro ſeruis ingratis vnigenitum filium ſuum in mortem tradiderit,

Viri iuſti peregrinari coacti.

Pſal. 105. 2.

A καὶ πρότερον μὲν παραινῶν καὶ συμβουλεύων, ὕστερον δὲ τῷ φόβῳ, τῷ τρόμῳ νουθετῶν, παιδεύων, διδάσκων. ἐπεὶ δὲ τοσοῦτον προὔδωκαν δῶρον οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, τὴν ἀπὸ τῆς φυσικῆς διδασκαλίας λέγω ὠφέλειαν, οὐδὲ οὕτως αὐτοὺς κατέλιπεν, οὐδὲ πανωλεθρίᾳ παρέδωκεν, ἀλλ' ἔμεινε διὰ πραγμάτων, δι' εὐεργεσιῶν, διὰ κολάσεων παιδεύων, νουθετῶν, διὰ τῆς κτίσεως αὐτῆς καθ' ἡμέραν ἐργαζομένης καὶ τὴν διακονίαν πληρούσης τὴν εἰωθυῖαν, διὰ τῶν παραδόξως παρὰ τὰ εἰωθότα γινομένων, διὰ τῶν ἐν ἀρχῇ δικαίων. καὶ γὰρ ἄνδρας θαυμαστοὺς καὶ φι- B λοσοφίας γέμοντας ἀπὸ τόπων εἰς τόπους μετήγαγε. καὶ γὰρ καὶ τὸν Ἀβραὰμ νῦν μὲν εἰς Παλαιστίνην, νῦν δὲ εἰς Αἴγυπτον παρεσκεύασεν ἀπελθεῖν· καὶ τὸν Ἰακὼβ εἰς Συρίαν· Μωυσέα πάλιν εἰς Αἴγυπτον, τοὺς τρεῖς παῖδας εἰς Βαβυλῶνα, καὶ τὸν Δανιήλ, καὶ τὸν Ἰεζεκιήλ, τὸν δὲ Ἱερεμίαν εἰς Αἴγυπτον. εἶτα καὶ νόμον ἔδωκε, καὶ προφήτας ἀπέστειλε, καὶ ἔπληξε, καὶ ἀνῆκε, καὶ αἰχμαλωσίᾳ παρέδωκε, καὶ ἐλευθερίας ἠξίωσε, καὶ οὐ διέλιπεν ἐξ ἀρχῆς ἕως τέλους πάντα ποιῶν καὶ πραγματευόμενος ὑπὲρ τοῦ γένους τοῦ ἡμετέρου. οὐδὲ γὰρ C ἠρκέσθη τῇ ἀπὸ τῆς κτίσεως διδασκαλίᾳ πρὸς θεογνωσίαν φερούσῃ μόνον, ἀλλ' ἐπειδὴ πολλοὶ παρὰ τὴν οἰκείαν ἀγνωμοσύνην οὐδὲν ἐντεῦθεν ἀπώναντο, καὶ ἑτέρας ἐπενόει ὁδοὺς διδασκαλίας, καὶ τέλος τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν εἰργάσατο, καὶ τὸν υἱὸν ἀπέστειλε τὸν ἑαυτοῦ, τὸν υἱὸν τὸν γνήσιον, τὸν μονογενῆ, καὶ ὁ τῆς αὐτῆς φύσεως ὢν αὐτῷ γίνεται ὅπερ ἐγώ, καὶ ἐπὶ γῆς βαδίζων τοῖς ἀνθρώποις συνανεστρέφετο, καὶ ἤσθιε, καὶ ἔπινε, καὶ περιεπόλει τὴν γῆν παιδεύων, διδάσκων, νουθετῶν, θαυματουργῶν δι' ὧν προύλεγε, δι' ὧν παρῄνει, δι' D ὧν συνεβούλευε, δι' ὧν ἔπασχε, δι' ὧν ὑπέμενε, δι' ὧν ἐπηγγέλλετο, δι' ὧν ἐδίδου. καὶ γὰρ τὰ μὲν ἐντεῦθεν ἤδη παρεῖχε, τὰ δὲ πρὸς τὸ μέλλον ἐταμιεύσατο· ἃ καὶ ὅτι δώσει, καὶ δι' ὧν ἔτι παρὼν ἐπὶ τῆς γῆς θαυμάτων εἰργάσατο, δῆλον ἐποίησε, καὶ διὰ τῆς μετὰ ταῦτα ὧν προεῖπε πάντων ἐκβάσεως. Τίς λαλήσει τὰς δυναστείας τοῦ κυρίου, ἀκουστὰς ποιήσει πάσας τὰς αἰνέσεις αὐτοῦ, τίς οὐκ ἂν ἐκσταίη, τίς οὐκ ἂν φρίξειε τὴν ἄφατον αὐτοῦ κηδεμονίαν, ἐννοῶν πῶς ὑπὲρ τῶν ἀγνωμόνων οἰκετῶν τὸν μονογενῆ υἱὸν εἰς θάνατον ἐκδέδωκε,

θάνατον τὸν ἐπάρατον, τὸν ἐπονείδιστον, τὸν τῶν τὰ αἴσχιστα τετολμηκότων, θάνατον τὸν τῶν καταδίκων; καὶ γὰρ ἐφ' ὑψηλοῦ τοῦ ἰκρίου ἀνεσκολοπίζετο, καὶ ἐνεπτύετο, καὶ ἐρραπίζετο, καὶ ἐπὶ κόρρης ἐτύπτετο, καὶ ἐκωμῳδεῖτο, καὶ ἐν μέρει χάριτος ἐθάπτετο, καὶ σήμαντρα αὐτοῦ τῷ μνήματι ἐπετίθετο, καὶ ταῦτα ἅπαντα ὑφίστατο διὰ σὲ καὶ τὴν κηδεμονίαν τὴν σήν, ἵνα τῆς ἁμαρτίας ἡ τυραννὶς ἀναιρεθῇ, ἵνα καθαιρεθῇ τοῦ διαβόλου ἡ ἀκρόπολις, ἵνα τμηθῇ τοῦ θανάτου τὰ νεῦρα, ἵνα ἀνοιγῶσιν ἡμῖν αἱ τοῦ οὐρανοῦ πύλαι, ἵνα ἀφανισθῇ ἡ ἀρά, ἵνα ἡ προτέρα καταδίκη λυθῇ, ἵνα μάθῃς ὑπομονήν, ἵνα παιδευθῇς καρτερίαν, ἵνα μηδέν σε τῶν τοῦ παρόντος βίου λυπῇ, μὴ θάνατος, μὴ ὕβρεις, μὴ λοιδορίαι, μὴ σκώμματα, μὴ μάστιγες, μὴ ἐχθρῶν ἐπιβουλαί, μὴ ἐπήρειαι, μὴ ἔφοδοι, μὴ συκοφαντίαι, μὴ ὑπολήψεις πονηραί, μὴ ἄλλο τῶν τοιούτων μηδέν. διὰ γὰρ πάντων καὶ αὐτὸς ἦλθε, καὶ πάντων σοι τούτων ἐκοινώνησε, καὶ διὰ πάντων μεθ' ὑπερβολῆς ἐκράτησε, παιδεύων σε καὶ διδάσκων μηδὲν τῶν τοιούτων δεδοικέναι. καὶ οὐδὲ τούτοις ἠρκέσθη μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀνελθὼν εἰς οὐρανοὺς πνεύματος ἁγίου ἐχαρίσατο χάριν ἄφατον, καὶ ἀποστόλους ἔπεμψε τοὺς πρὸς τοῦτο διακονησομένους. καὶ ὁρῶν αὐτοὺς τοὺς τῆς ζωῆς κήρυκας τὰ μυρία πάσχοντας κακά, μαστιζομένους, ὑβριζομένους, καταποντιζομένους, κατατεινομένους λιμῷ καὶ δίψει, καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀγχομένους, θανάτοις συζῶντας καθημερινοῖς, ἠνείχετο διὰ σὲ, καὶ τὴν κηδεμονίαν τὴν σήν. διὰ σέ, ἄνθρωπε, καὶ βασιλείαν ἡτοίμασε, διὰ σὲ τὰ ἀγαθὰ τὰ ἀπόρρητα, τὴν λῆξιν ἐκείνην τὴν ἐν οὐρανοῖς, τὰς μονὰς τὰς διαφόρους καὶ ποικίλας, τὴν μακαριότητα, τὴν οὐδέποτε λόγῳ ἑρμηνευθῆναι δυναμένην. τοσαῦτα οὖν ἔχων δείγματα αὐτοῦ τῆς προνοίας, τὰ ἐν τῇ καινῇ, τὰ ἐν τῇ παλαιᾷ, τὰ ἐν τῷ παρόντι βίῳ, τὰ ἐν τῷ μέλλοντι, τὰ ἐσόμενα, τὰ γινόμενα, τὰ καθ' ἑκάστην ἐπιτελούμενα τὴν ἡμέραν, τὰ ἐξ ἀρχῆς, τὰ ἐν τῷ μέσῳ, τὰ ἐν τῷ τέλει, τὰ διηνεκῶς, τὰ περὶ σῶμα, τὰ περὶ ψυχήν, καὶ νιφάδας ὁρῶν πάντοθεν φερομένας ἀποδείξεων, ἀνακηρυττούσας αὐτοῦ τὴν πρόνοιαν, ἀμφιβάλλεις ἔτι; ἀλλ' οὐκ ἀμφιβάλλεις, πιστεύεις δὲ ὅτι προνοεῖ, καὶ πέπεικας σαυτὸν τοῦτο;

A mortem deteſtādam & ignominioſam eorum, qui ſcelera nefaria patrarant, mortem reorum? Siquidem in ſublimi ſuffixus patibulo crucis pendebat, conſpuebatur, alapis cædebatur, & colaphis, ſubſannabatur, ac beneficij loco ſepeliebatur, & monumentum obſignabatur, atque hæc omnia tua cauſſa perpeſſus eſt, & ob eam curam, quam gerebat tui, vt tyrannis peccati tolleretur, vt arx Diaboli euerteretur, vt nerui mortis exſcinderentur, vt cœli ianuæ nobis recluderentur, vt maledictio deleretur, vt prior condemnatio reſcinderetur, vt patientiam diſceres,
B vt tolerantiam docereris, ne quid ex huius vitæ rebus moleſtia te afficeret, non mors, non ignominia, non conuitia, non ſannæ, non verbera, non inimicorum inſidiæ, non contumeliæ, non incurſus, non calumniæ, non prauæ ſuſpiciones, non aliud quicquā eiuſmodi. Per hæc enim omnia tranſiuit ille, tecúmque in communionem iſtorum venit, & in his omnibus egregiam victoriam reportauit, téque docuit & inſtruxit, vt nihil eiuſmodi reformides. At ne his quidem contentus fuit, ſed in cœlos cùm aſ-
C cendiſſet, ineffabilem Spiritus largitus eſt gratiam, & Apoſtolos miſit, quorum ad hoc miniſterio vteretur. Cúmque illos cerneret vitæ præcones innumera mala perpeti, verberari, contumeliis affici, in mare demergi, fame ac ſiti torqueri, quotidie cruciari, in perpetuo mortis periculo ſingulis diebus verſari, hoc tua cauſſa permittebat, & ob tui curam. Propter te, mi homo, & regnum cœlorum præparauit, propter te bona ineffabilia, ſortem illam, & conuerſationem in cœlis, varias māſiones, atque differētes, bea-
D titudinē, quā nulla poteſt oratio explicare. Cum tot ergo tibi ſuppetant eius indicia prouidentiæ, cum in Nouo, tum in Veteri teſtamento, cū in hac vita, cū in futura tam futura quāquæ iam euenerūt, quæ ſingulis diebus fiūt, quæ à principio, quæ tēpore interiecto, quæ in fine, quæ perpetuò durabunt, quę ad corpus, quæ ad animam pertinent, & cum vndique demōſtrationū examina prodire, quæ prouidentiam eius prædicant, adhuc dubitas? Immo non dubitas, ſed credis eum prouidentiā & curā gerere, tibique hoc ipſum perſuaſiſti?

nihil ergo amplius curioſè inquiras, cum hoc probe ſcias te dominum nactum eſſe, qui te multo diligat vehementius quàm patres, qui magis quam matres ſit de te ſolicitus, qui ardentius quam ſponſus amet & ſponſa, & tuam ſalutem ſuas delicias arbitretur, qui ob illam magis lætetur, quàm tu cum à periculis fueris, & à morte liberatus (id quod ex Iona patefactum eſt) & omne genus caritatis exhibeat, quod erga liberos præ ſe fert pater, aut mater erga ſuam prolem, aut erga plãtas agricola, circa ſuam artẽ architectus, erga ſponſam ſuam ſponſus, erga virginem adoleſcens; atque à te procul abeſſe mala deſyderat, quantum ab Occidente diſtat Oriens, quantò altius eſt terra cœlum (nam & hoc à nobis demõſtratum eſt) immo verò non tantum ſolum, ſed & multo amplius, vt à nobis probatum eſt, cum de his ſermonẽ inſtitueremus, & hortaremur, vt in comparationibus non ſubſiſteretis, ſed eas cogitatione tranſcenderetis. Neque enim ſatis explicari poteſt prouidentia diuina, neq; ipſius cura mente comprehendi: ineffabilis eſt bonitas eius, & inueſtigabilis eius clementia. Hæc igitur tibi cum explorata ſint omnia, cum ex illis quæ pronunciauit, tum ex illis quæ geſſit, quæq; geſturus eſt, noli curioſe diſquirere, neque ſcrutari, neque dicere, Cur hoc? Ad quid hoc? An nõ enim furioſi hominis eſt hoc, & ſummam dementiã & inſaniam ſapit in medicum quidem curioſè non inquirere, dum ſecat, dum vrit, dum acerba medicamẽta applicat, quamuis ſeruus ſit, ſed cum ſilentio iacere: dominum iſta patientem, eique propter hanc vſtionem gratiã habere, ac propter ſectionem ac medicamẽta, idque cum incertum ſit futurum (ſæpe namq; multos id agendo interfecerũt) eique penitus ſubiectũ parere, dum id agit, idémque erga nautam & architectũ, vel erga cæteros qui diuerſas artes profitentur præſtare: ridiculum inquã cenſeri hominem imperitum & inexpertum cauſſas omnium, quæ fiunt ab artifice requirere, ſapientiã autem illã immenſam, ineffabilem, inexplicabilẽ, incomprehenſibilem curioſe ſcrutari, & cur hoc vel illud fiat exquirere, idq; cum probe nouerimus in hanc ſapientiam errorem non cadere, magnam eius eſſe bonitatem, inenarrabilem eius eſſe prouidentiam, ad finem proſperũ omnia peruenire, quæ ab illo noſtra cauſſa geruntur

Actiones Medicorũ non examinamus.

A ἐκείνου μηδὲν περιεργάζου πλέον, εἰδὼς τοῦτο σαφῶς, ὅτι δεσπότην ἔχεις πατέρων φιλοστοργότερον, καὶ μητέρων κηδεμονικώτερον, νυμφίου καὶ νύμφης ἐρῶντος ἐρωτικώτερον, οἰκείαν ἀνάπαυσιν τὴν σὴν ἡγούμενον σωτηρίαν, καὶ μᾶλλον ἐπὶ ταύτῃ χαίροντα, ἢ σὺ ἐπὶ ἀπαλλαγῇ κινδύνων καὶ θανάτων (ὅπερ ἔδειξα διὰ τοῦ Ἰωνᾶ) καὶ πᾶν εἶδος ἀγάπης ἐπιδεικνύμενον, ὃ πατὴρ περὶ παῖδας ἔχει, ἡ μήτηρ περὶ ἔκγονα, ὁ ἀμπελουργὸς περὶ φυτά, ὁ οἰκοδόμος περὶ τέχνην, ὁ νυμφίος περὶ νύμφην, ὁ νεανίσκος περὶ παρθένον· καὶ βουλόμενον ἀποστῆσαί σου τὰ κακά, ὅσον ἀφέστηκεν ἀνατολὴ τῆς
B δύσεως, ὅσον ὑψηλότερος τῆς γῆς ὁ οὐρανὸς (καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ἀπεδείξαμεν) μᾶλλον δὲ οὐ τοσοῦτον μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλῷ πλέον· καθάπερ ἐδείξαμεν τὸν περὶ τούτων κινοῦντες λόγον, καὶ παραινέσαντες μὴ μέχρι τῶν εἰκόνων ἑστάναι, ἀλλ' ὑπερβαίνειν τοῖς λογισμοῖς. ἀνερμήνευτος γὰρ ἡ τοῦ θεοῦ πρόνοια, καὶ ἀκατάληπτος αὐτοῦ ἡ κηδεμονία, ἄρρητος ἡ ἀγαθότης καὶ ἀνεξιχνίαστος ἡ φιλανθρωπία. ταῦτα οὖν ἅπαντα εἰδώς, καὶ δι' ὧν ἀπεφήνατο, καὶ δι' ὧν ἐποίησε, καὶ δι' ὧν ποιήσει, μηδὲν περιεργάζου, μηδὲ πολυπραγμόνει, μηδὲ λέγε, διατί τοῦτο;
C εἰς τί τοῦτο; πῶς γὰρ οὐ μανικόν, καὶ ἐσχάτης ἀπονοίας καὶ παραπληξίας ἀνάμεστον, ἰατρὸν μὲν μηδέποτε πολυπραγμονεῖν τέμνοντα, καίοντα, πικρὰ ἐπιτιθέντα φάρμακα, κἂν οἰκέτης ᾖ, ἀλλὰ κεῖσθαι σιγῇ τὸν δεσπότην ταῦτα πάσχοντα, καὶ χάριν εἰδέναι καὶ τῆς καύσεως αὐτῷ καὶ τῆς τομῆς καὶ τῶν φαρμάκων, καὶ ταῦτα ἐπ' ἀδήλῳ τῷ μέλλοντι (πολλοὶ γὰρ πολλοὺς καὶ ἀπέκτειναν ταῦτα ποιήσαντες) καὶ παραχωρεῖν αὐτῷ μετὰ πολλῆς τῆς ὑποταγῆς ταῦτα ποιοῦντι· καὶ ἐπὶ ναύτου δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιεῖν, καὶ οἰκοδόμου, καὶ ἐπὶ τῶν τὰ ἄλλα ἐπιτηδεύματα μετιόντων· λέγω δὲ καταγέλαστον εἶναι νομίζειν, τὸ τὸν ἰδιώτην καὶ ἄπειρον ἀπαιτεῖν τὰς αἰτίας τῶν γινομένων ἁπάντων τὸν τεχνίτην, τὴν δὲ ἄφατον σοφίαν ἐκείνην, τὴν ἄφραστον, τὴν ἄρρητον, τὴν ἀκατάληπτον περιεργάζεσθαι, καὶ ζητεῖν διατί τὸ καὶ τὸ γέγονε, καὶ ταῦτα εἰδότας σαφῶς, ὅτι ἀδιάπτωτος ἡ σοφία αὕτη, ὅτι πολλὴ ἀγαθότης αὐτοῦ, ὅτι ἄρρητος ἡ πρόνοια, ὅτι πάντα πρὸς τὸ τέλος ἀπαντᾷ χρηστὸν τὰ παρ' αὐτοῦ γινόμενα εἰς ἡμᾶς

μόνον εἰ μὴ τὰ ἡμέτερα διακόπτοιτο) ὅτι οὐδένα ἀπολέσθαι βούλεται, ἀλλὰ σῶσαι; πῶς οὖν οὐχ ὑπερβαλλούσης μανίας τὸν πάντας σῶσαι καὶ βουλόμενον καὶ δυνάμενον περιεργάζεσθαι ἐκ προοιμίων καὶ εὐθέως, καὶ μηδὲ τὸ τέλος ἀναμένειν τῶν γινομένων;

κεφ. θ. Ὅτι οὔτε περιεργάζεσθαι χρή, ἀλλ' ὅτι δεῖ ἀναμένειν τὸ τέλος τῶν πραγμάτων.

Μάλιστα μὲν γὰρ οὔτε ἐκ προοιμίων, οὔτε μετὰ ταῦτα πολυπραγμονεῖν δεῖ. εἰ δὲ οὕτω περίεργος εἶ καὶ πολυπράγμων, ἀνάμενε τὸ τέλος, καὶ σκόπει ποῖ ταῦτα ἀπαντᾷ, καὶ μὴ θορυβοῦ, μηδὲ ταράττου ἐκ προοιμίων· ἐπεὶ καὶ τὸν χρυσοχόον ἄπειρός τις ὁρῶν ἐν ἀρχῇ τήκοντα τὸν χρυσὸν, καὶ τῇ τέφρᾳ ἀναμιγνύντα καὶ τοῖς ἀχύροις, εἰ μὴ τὸ τέλος ἀναμείνειεν, ἡγήσεται ἀπολωλέναι τὸ χρυσίον· οὕτω καὶ ἐν θαλάττῃ τις τεχθεὶς καὶ τραφεὶς, εἶτα ἀθρόον εἰς τὴν μεσόγαιον μετοικισθεὶς καὶ καθόλου τῆς περὶ τὴν γῆν ἐπιμελείας ἀνήκοος ὢν, ἂν ἴδῃ τὸν σῖτον τὸν ἀποκείμενον καὶ φυλαττόμενον ὑπὸ θύραις καὶ μοχλοῖς καὶ νοτίδος ἀπηλλαγμένον, ἀθρόον ὑπὸ τοῦ γηπόνου ἐκφερόμενον, σκορπιζόμενον, ῥιπτούμενον, καὶ ἐπὶ τῆς ἀρούρας κείμενον τοῖς παριοῦσιν ἅπασι, καὶ οὐ μόνον οὐκ ἀπηλλαγμένον νοτίδος, ἀλλὰ καὶ πηλῷ καὶ τέλμασι παραδιδόμενον, καὶ φύλακα οὐδένα ἔχοντα, οὐκ ἂν ἀπολέσθαι τὸν σῖτον νομίσειε, καὶ κατέγνω τοῦ ταῦτα ποιοῦντος γηπόνου; ἀλλ' οὐ τῆς τοῦ πράγματος φύσεως ἡ κατάγνωσις, ἀλλὰ τῆς τοῦ μὴ καλῶς κρίναντος ἀπειρίας τε καὶ ἀνοίας, ἐκ προοιμίων εὐθέως τὴν ψῆφον φέροντος. ἐπεὶ εἰ τὸ θέρος ἀνέμεινε, καὶ εἶδε τὰ λήϊα κομῶντα, καὶ τὴν δρεπάνην ἠκονημένην, καὶ τὸν σκορπισθέντα καὶ ἀφύλακτον μείναντα σῖτον, καὶ σαπέντα καὶ διαφθαρέντα καὶ τῷ πηλῷ παραδοθέντα, τοῦτον ἐγειρόμενον καὶ πολυπλασίονα γινόμενον, ὡραιότερόν τε φαινόμενον καὶ τὴν παλαιότητα ἀποθέμενον καὶ μετὰ πολλῆς ὀρθούμενον τῆς σφοδρότητος, καὶ δορυφόρους οἷον ἔχοντα καὶ ἐνδύματα, καὶ καλάμην πρὸς ὕψος ἐγείροντα, καὶ τέρποντα τὸν θεατὴν καὶ τρέφοντα καὶ πολὺ παρέχοντα τὸ κέρδος, τότε ἂν ἐξεπλάγη μειζόνως, ὅτι διὰ τοιούτων ἐπὶ τοιαύτην ἦλθεν εὐθηνίαν καὶ φαιδρότητα ὁ καρπός. καὶ σὺ τοίνυν, ἄνθρωπε, μάλιστα μὲν μὴ περιεργάζου τὸν κοινὸν ἁπάντων ἡμῶν δεσπότην· εἰ δὲ οὕτω φιλόνεικος εἶ καὶ τολμηρὸς, ὡς μαίνεσθαι τὴν μανίαν ταύ-

A (modo ne noſtræ quoq; partes deſint) neminem illum perire velle, omnes ſaluos facere, & velle, & poſſe? Num igitur eſt extremę dementię facinus eum, qui ſaluos facere cunctos & velit & poſſit, curioſe ſcrutari iam à principio, & è veſtigio, neque finem eorum quæ geruntur expectare?

CAP. 9. Non eſſe curioſe inquirendũ, & verum finé expectãdũ eſſe.

Præcipuè vero cum neque à principio, neque deinceps curioſè ſit inquirendum. Quod ſi adeo curioſus ac diligens ſcrutator ſis, finem expecta, & quem tandem exitũ iſta ſortiãtur conſidera, neque turberis aut terrearis à principio: quandoquidem auri quoque B fuſorem imperitus aliquis ſi videat initio aurum liquantem, & cineri paleiſq; admiſcentem, niſi finem expectet, aurum periiſſe arbitrabitur: ſic & in mari natus & educatus quiſpiã, ſi confeſtim ad mediterranea habitanda tranſlatus, cum nihil plane de agrorum colendorum ratione inaudiuerit, reconditum triticum viderit, & ianuis vectibúſque concluſum ſeruari, atque ab humiditate defendi, ſtatimq; ab agricola deinde elatum ſpargi, proiici, & in agro prætereuntibus cunctis exponi, & non mo- C do ab humiditate non defendi, ſed luto fimóque macerandum exponi, neque cuſtodem apponi, nónne periiſſe triticum arbitrabitur, & agricolam hæc agentem damnabit? At hæc condemnatio non rei naturæ, ſed eius imperitiæ inſcitiæque tribuenda eſt, qui rectè non iudicauit, & à principio ſtatim ſententiã tulit. Etenim ſi æſtatem expectaſſet, ac ſegetem vernantem vidiſſet, falcem exacutam, & triticum, quod ſparſum fuerat, & ſine cuſtode relictum eſt, putrefactum & corruptum ac luto expoſitum, mox ger- D minaſſe ac multiplicatum apparuiſſe pulchrum, & vetuſtate depoſita multo cum vigore ſeſe erexiſſe, quaſi ſatellitibus ſtipatum, & veſtibus culmum in altum extuliſſe, ſpectatorem oblectaſſe ſimul & aluiſſe, lucróque ditaſſe non mediocri, tum vero amplius miratus eſſet, quòd per eiuſmodi damna fructus ad tantam vbertatem, & pulchritudinem euectus eſſet. Tu quoque mi homo noli communem omnium in dominum noſtrum curioſè inquirere: quòd ſi tam contentioſus ſis & audax, vt hanc inſanire velis inſa-

A niam, ſaltem finem eorum, quæ geruntur, expecta. Nam & agricola totam hyemem expectat, neque ad ea, quæ triticum tempore frigoris patitur, reſpicit, ſed ad ea quibus fruiturus eſt, multò ſanè fuerit æquius, vt eius cauſſa, qui totius orbis terrarum eſt agricola, & animarum noſtrarum finem expectes: ego non finem dico tantùm in præſenti vita, (ſæpe namque illud etiã hîc eueniet) ſed etiam in futura. Ad vnum enim finem ſpectat vtriuſque vitæ iſtius diſpenſatio, ſalutem nempe noſtram, & nominis noſtri celebritatem. Licet enim tempore ſit diuiſa, B tamen ſcopo coniuncta eſt. Et quemadmodum nunc eſt hyems, nunc æſtas, at vtraque temporis conuerſio ad vnũ ſpectat finem, frugum maturitatem: ſic nimirũ & in rebus noſtris fiet. Cum ergo diſperſam eccleſiam videris, malis extremis oppreſſam, vexatos, cæſos verberibus eos, qui in ipſa ſunt illuſtriores, Præſulem eius longiſſimè relegatum, noli hæc ſolùm ſpectare, ſed etiam ea quæ ex his ſunt euẽtura, retributiones, remunerationes, prẽmia, brauia.

Matt. 10. 22. Qui enim perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit, inquit. C Nam in Veteri quidem teſtamento, quia nondum innotuerat de reſurrectione doctrina, vtraque in hac vita fiebant: at in Nouo non ſemper fit: ſed interdum res aduerſæ in hoc ſeculo nobis accidunt, res autem proſperæ noſtrum ex hac vita diſceſſum expectant. Veruntamen quamuis in hac vita res proſperæ illis eueniſſent, in hoc etiam admiratione maximè digni fuiſſent, qui illis potiti non eſſent, quòd cum neque nota illis fuiſſet doctrina de reſurrectione, & promiſſionibus Dei cõtraria cernerent in rebus euenire, non ſcan- D dalizarentur, non terrerentur, neque perturbarentur, eiuſq; incõprehenſibili prouidentiæ acquieſcerent, neque propter ea quæ cõtrario modo acciderent, ſcandalum paterentur, ſed potentiam ac ſolertiã ſapientiæ ipſius perſpectam habentes finem expectarent, immo verò ante finem quicquid aduerſus ipſos perpetraretur, cũ gratiarũ actione tolerarẽt, Deúmq. qui iſta fieri finebat, glorificare non ceſſarent. Obſcura fortaſſe vobis videtur hæc oratio: quocirca clariorem eam reddere conabor.

CAP. X. Antiquos Cum ſenex factus eſſet olim Abrahã,

τίω, κἂν τὸ τέλος ἀνάμεινον τῶν γινομένων. εἰ γὰρ ὁ γηπόνος ὁλόκληρον ἀναμένει χειμῶνα, οὐ πρὸς ταῦτα ἅπερ ὁ σῖτος πάσχει βλέπων κατὰ τὴν ὥραν τοῦ κρυμοῦ, ἀλλὰ πρὸς ἐκεῖνα ὧν ἀπολαύσειν μέλλει, πολλῷ μᾶλλον καὶ αὐτὸς ἐπὶ τοῦ τὴν οἰκουμένην γεωργοῦντος πᾶσαν, καὶ τὰς ψυχὰς τὰς ἡμετέρας δίκαιος ἂν εἴης ἀναμένειν τὸ τέλος· ἐγὼ δὲ τέλος οὐ τὸ ἐν τῷ παρόντι βίῳ μόνον λέγω (πολλάκις γὰρ τοῦτο καὶ ἐνταῦθα ἔσται) ἀλλὰ καὶ τὸ ἐν τῷ μέλλοντι. πρὸς ἓν γὰρ βλέπει τέλος ἑκατέρων τῶν βίων τούτων ἡ οἰκονομία, τὴν σωτηρίαν τὴν ἡμετέραν καὶ τὴν εὐδοκίμησιν. Εἰ γὰρ καὶ τῷ χρόνῳ διῄρηται, ἀλλὰ τῷ σκοπῷ συνῆπται. καὶ ὥσπερ νῦν μὲν χειμὼν, νῦν δὲ ἔαρ, ἑκατέρα δὲ τοῦ ἔτους ἡ τροπὴ πρὸς ἓν βλέπει, τὴν καρπῶν τὴν ἀκμὴν, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ἔσται πραγμάτων. ὅταν οὖν ἴδῃς τὴν ἐκκλησίαν σκορπισθεῖσαν, τὰ ἔσχατα παθοῦσαν, ἐλαυνομένους, μαστιζομένους τοὺς ἐν αὐτῇ λάμποντας, τὸν πρόεδρον αὐτῆς πορρωτάτω ἀπενεχθέντα, μὴ ταῦτα σκόπει μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκ τούτων ἐκβησόμενα, τοὺς μισθοὺς, τὰς ἀμοιβὰς, τὰ βραβεῖα, τὰ ἔπαθλα. Ὁ γὰρ ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται, φησίν. ἐπὶ μὲν γὰρ τῆς παλαιᾶς, ἐπειδὴ οὐδέπω γνώριμος ὁ τῆς ἀναστάσεως λόγος ἦν, ἐν τῷ παρόντι βίῳ ἀμφότερα ἐγίνετο· ἐπὶ δὲ τῆς καινῆς οὐ πάντως τοῦτο, ἀλλ' ἔστιν ὅπου τὰ μὲν λυπηρὰ ἐνταῦθα, τὰ δὲ χρηστὰ ἀναμένει τὴν ἐντεῦθεν ἡμῶν ἀποδημίαν. ἀλλ' ὅμως εἰ καὶ ἐν τῷδε τῷ βίῳ τὰ χρηστὰ αὐτοῖς ἐξέβαινε καὶ παρούσῃ ζωῇ, καὶ ἐν τούτῳ μάλιστα θαυμαστοὶ ἂν εἶεν οἱ τούτων μὴ ἀπολελαυκότες, ὅτι μήτε τὸν περὶ ἀναστάσεως σαφῶς εἰδότες λόγον, καὶ τὰ ἐναντία τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ θεοῦ συμβαίνοντα ὁρῶντες ἐπὶ τῶν πραγμάτων, οὐκ ἐσκανδαλίζοντο, οὐκ ἐθορυβοῦντο, οὐδὲ ἐταράττοντο, ἀλλὰ παρεχώρουν αὐτοῦ τῇ ἀκαταλήπτῳ προνοίᾳ, οὐδὲν ἐκ τῶν ἐναντίως γινομένων σκανδαλιζόμενοι, ἀλλ' εἰδότες αὐτοῦ τὸ εὔπορον καὶ εὐμήχανον τῆς σοφίας, τὸ τέλος ἀνέμενον, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸ τοῦ τέλους πάν, ὅπερ εἰς αὐτοὺς ἐτολμᾶτο, ἔφερον εὐχαρίστως, καὶ τὸν συγχωροῦντα ταῦτα γίνεσθαι θεὸν δοξάζοντες διετέλουν. Τάχα ἀσαφὴς ὁ λόγος, οὕτως ὑμῖν εἶναι δοκεῖ. οὐκοῦν σαφέστερον αὐτὸν ποιῆσαι πειράσομαι.

Γέροντι γενομένῳ ποτὲ τῷ Ἀβραάμ,

καὶ πρὸς παιδοποιΐαν ἐκ τῆς ἡλικίας νεκρωθέντι λοιπὸν (εἰς γὰρ τὸ γενέσθαι πατὴρ, οὐδὲν ἄμεινον τῶν τετελευτηκότων διέκειτο ζῶν) γέροντι τοίνυν ὄντι τῷ δικαίῳ, καὶ σφόδρα γέροντι, καὶ τῆς φυσικῆς παιδοποιΐας ὑπερβάντι τοὺς ὅρους ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος, ἔχοντι δὲ καὶ σύνοικον πέτρας ἀγονωτέραν τὴν Σάῤῥαν, ἐπαγγέλλεται πατέρα ποιήσειν ὁ θεὸς τοσούτων ἐκγόνων αὐτὸν, ὡς παρισοῦσθαι αὐτῶν τὸ πλῆθος τῷ πλήθει τῶν ἄστρων. ὁ δὲ τοσούτων κωλυμάτων ὄντων, τῆς ἡλικίας ἤδη εἰς ἔσχατον γῆρας κατενεχθείσης, καὶ τῆς γυναικὸς ἀπό τε τῆς ἡλικίας, ἀπό τε τῆς φύσεως πεπηρωμένης (οὐ γὰρ τὸ γῆρας διεκώλυε μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ τῆς φύσεως ἡ πήρωσις. καὶ γὰρ καὶ νέας οὔσης ἄχρηστον τὸ τῆς φύσεως ἐργαστήριον ἦν. στεῖρα γὰρ ἦν ἡ γυνή. διὸ καὶ Παῦλος ἐπισημαινόμενος τοῦτο αὐτὸ, οὕτως ἔλεγε, Καὶ τὴν νέκρωσιν τῆς μήτρας Σάῤῥας. οὐκ εἶπε τὴν νέκρωσιν Σάῤῥας ἁπλῶς, ἵνα μὴ τὴν ἡλικίαν ὑποπτεύσῃς μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς μήτρας τὴν νέκρωσιν, τὴν οὐκ ἀπὸ χρόνου μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ φύσεως γεγενημένην) ἀλλ᾽ ὅμως καὶ τηλικούτων, ὅπερ ἔφην, κωλυμάτων ὄντων, εἰδὼς τί ποτέ ἐστιν ἐπαγγελία θεοῦ, πῶς εὐμήχανός τε καὶ εὔπορος, καὶ οὐ νόμοις φύσεως, οὐ δυσκολίᾳ πραγμάτων, οὐκ ἄλλῳ τινὶ κωλυομένη, ἀλλὰ διὰ τῶν ἐναντίων βαδίζουσα, καὶ τὸ ἐπηγγελμένον εἰς ἔργον ἄγουσα, κατεδέξατο τὸ εἰρημένον, καὶ ἐπίστευσε τῇ ὑποσχέσει· καὶ τὸν θόρυβον τὸν ἐκ τῶν λογισμῶν οὐδὲ κινηθῆναι ὅλως ἀφεὶς, ἀξιόπιστον ἔκρινεν εἶναι (ὥσπερ οὖν καὶ ἔστι) πρὸς τὴν τῆς ἐπαγγελίας πλήρωσιν τοῦ ὑποσχομένου τὴν δύναμιν· οὐκ ἐξετάσας, πῶς καὶ τίνι τρόπῳ ταῦτα ἔσται, καὶ τίνος ἕνεκεν οὐκ ἐν νεότητι, ἀλλ᾽ ἐν γήρᾳ, καὶ ὀψέ ποτε καὶ βραδέως. διὸ καὶ ὁ Παῦλος αὐτὸν ἀνακηρύττει μετὰ λαμπρᾶς τῆς φωνῆς οὕτω λέγων· Ὃς παρ᾽ ἐλπίδα ἐπ᾽ ἐλπίδι ἐπίστευσεν εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸν πατέρα πολλῶν ἐθνῶν. τί ἐστι, παρ᾽ ἐλπίδα ἐπ᾽ ἐλπίδι; παρ᾽ ἐλπίδα τὴν ἀνθρωπίνην, ἐπ᾽ ἐλπίδι τῇ τοῦ θεοῦ, τῇ πάντα νικώσῃ, τῇ πάντα δυναμένῃ, τῇ πάντων περιγινομένῃ. καὶ ἐπίστευσεν οὐκ εἰς τὸ πατὴρ γενέσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐθνῶν τοσούτων, ὁ γέρων καὶ ἄγονος, ὁ στεῖραν καὶ γεγηρακυῖαν γυναῖκα ἔχων, κατὰ τὸ εἰρημένον· Οὕτως ἔσται τὸ σπέρμα σου. καὶ μὴ ἀσθενήσας

A & ad liberos procreandos ineptus, & emortuus ætatis progreſſu euaſiſſet (vt enim pater fieri poſſet, nihilo meliori in ſtatu erat viuens, quàm ipſi defuncti) cum ergo ſenex iuſtus eſſet, & admodum ſenex, & naturalis procreandæ ſobolis facultatis fines longo interuallo exceſſiſſet coniugem autem haberet Sarram petra ſteriliorem, patrem ſe redditurum illum tot nepotum Deus pollicetur, vt multitudinem aſtrorum eorum æquatura ſit multitudo. At ille, cum tot eſſent obſtacula, cum iam ætas eſſet ad vltimam ſenectutem deuoluta, & vxor tam B ob ætatem quàm ob naturam eſſet mutilata (non enim ſola ſenectus obſtabat, ſed & ſterilitas ipſa naturæ) ſiquidē tum quoque cum iuuenis eſſet, inutilis naturæ fuit officina, quòd ſterilis mulier eſſet. Quocirca Paulus hoc ipſum inſinuans, ita dicebat: Et emortuam Rom. 4.19.
vuluam Sarræ. Non dixit emortuam Sarram ſimpliciter, ne ſolam ætatem ſuſpiceris, ſed & ipſius vuluam emortuam, quod non ſolum tempore, ſed etiam naturæ conditione factum erat) veruntamen licet tanta, vt dixi, ſupereſſent obſtacula, cum ſciret quid C tandem ſit promiſſio Dei, quàm ſolers illa ſit, & locuples, ſic vt neque legibus naturæ, neque rerum difficultate, vel alio quopiam impediatur, ſed per contraria viam inueniat, & promiſſum in opus deducat, quod dicebatur, admiſit, & promiſſioni fidem adhibuit: & tumultum ex cogitationibus ne omnino quidem moueri ſiuit, ſed fide dignam eſſe iudicauit, (vt eſt ſine dubio) ad implendam promiſſionem, ipſius potentiam, qui promiſerat, neque diſquiſiuit, quo tandem modo hæc euenient, & cur non in iuuentute, ſed in ſene-D ctute, & ſerò tandem ac tardè. Quo fit, vt illum etiam clara voce prædicet, ac laudet his verbis Paulus: Qui con- Rom. 4.18.
tra ſpem in ſpem credidit, vt fieret pa- & .10. 21.
ter multarum gentium. Quid eſt contra ſpem in ſpem? Præter ſpem humanam, in ſpem Dei, quæ cuncta vincit, quæ cuncta poteſt, quæ cuncta ſuperat. Et credidit, non vt fieret pater tantùm, ſed etiam tot gentium, ſenex & effœtus, cui ſterilis & ſenio confecta vxor erat. ſecundùm quod dictum eſt, Sic erit ſemē tuum. Et non infirmatus

eſt fide, nec conſiderauit corpus ſuum iam emortuum, quum ferè centum eſſet annorum, & emortuam vuluam Sarræ. In repromiſſione autem Dei non hæſitauit diffidentia: ſed confortatus eſt fide, dans gloriam Deo, pleniſſimè ſciens, quia quæcunque promiſit, potens eſt & facere. Horum autem verborum hæc eſt ſententia: Exultans ſtatim, & exiliens ex humana imbecillitate, & ad ſublimitatem eius, qui promittebat, accurrens, & cogitans immenſam eius eſſe potentiam, facilè adductus eſt, vt crederet omnino, quod ſibi dicebatur, euenturum. Atque hoc facto maximè Deũ glorificauit, quod curioſè non inquiſiuerit, neque ſcrutatus ſit, ſed incomprehenſibili eius ſapientiæ ac potentiæ ceſſerit, neque vllo modo de iis, quæ dicta fuerant, dubitauerit. Vides hoc eſſe maximè Deum glorificare, cum incõprehenſibili eius prouidentiæ, atque ineffabili potentiæ nos ſubmittimus, neque ſcrutamur, aut curioſè inquirimus, neque dicimus, Ad quid hoc? quomodo erit hoc? Neque verò ſolùm hoc eſt admiratione dignũ, ſed etiam quòd filium illum ſuum vnigenitum, ac dilectum poſt hanc promiſſionem mactare iubebatur, & ne tum quidem ſcandalizabatur. Atqui multa erant, quæ ſcandalizare poſſent eum, qui vigilans non fuiſſet & attentus, & primum ipſum mandatum, num Deus tales victimas acceptas habeat, & patres iubeat eſſe parricidas liberorum, ac morte violenta vitam finire, immaturo interitu filios necare, ſuæq; prolis fieri homicidas, tali ſanguine ſuũ velit altare cruentari, paternam dexteram aduerſus filium vnigenitum armari, ac iuſtum virum ſicariis fieri ſæuiorem. Cum his præterea naturę vis ac tyrannis eum commouebat & perturbabat, non quòd pater ſolum eſſet, ſed quòd indulgens, & talis filij pater, dilecti, vnigeniti, pulchri non intuenti ſolùm, ſed & contẽplanti. Nam & in ipſo erat ætatis flore, in virtutis vigore, in quo duplex pulchritudo tum mentis, tum corporis elucebat. Neque verò mediocriter illud ad amorem paternum augendum valebat, quòd præter ſpem omnem datus fuerat. Scitis enim quàm cari ſint eiuſmodi liberi, qui præter ſpem & expectationem, non lege naturæ conceſſi ſunt, cuiuſmodi fuit ille. Cum his omnibus autem maxime

Abraham filium ſacrificare iuſſus.

A τῇ πίστει οὐ κατενόησε τὸ ἑαυτοῦ σῶμα ἤδη νενεκρωμένον, ἑκατονταέτης που ὑπάρχων, καὶ τὴν νέκρωσιν τῆς μήτρας Σάρρας, εἰς δὲ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ θεοῦ οὐ διεκρίθη τῇ ἀπιστίᾳ, ἀλλ' ἐνεδυναμώθη τῇ πίστει δοὺς δόξαν τῷ θεῷ, καὶ πληροφορηθεὶς, ὅτι ὃ ἐπήγγελται, δυνατός ἐστι καὶ ποιῆσαι. ὃ δὲ λέγει, τοῦτό ἐστιν· ἀναπηδήσας καὶ ἐξαλλόμενος εὐθέως ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας, καὶ πρὸς ὕψος ἀναδραμὼν τοῦ ὑποσχομένου, καὶ ἐννοήσας αὐτοῦ τὴν ἄφατον δύναμιν, ἐπείσθη σαφῶς, ὅτι πάντως ἔσται τὸ εἰρημένον. καὶ τούτῳ μάλιστα τὸν θεὸν ἐδόξασε, τῷ μὴ περιεργάσασθαι, μηδὲ πολυ-
B πραγμονῆσαι, ἀλλὰ τῷ ἀκαταλήπτῳ τῆς σοφίας αὐτοῦ καὶ τῆς δυνάμεως παραχωρῆσαι καὶ μηδὲν ἀμφιβάλλειν ὅλως περὶ τῶν εἰρημένων. ὁρᾷς ὅτι τοῦτό ἐστι μάλιστα τὸ δοξάζειν τὸν θεὸν, τὸ ἀεὶ παραχωρεῖν αὐτοῦ τῷ ἀκαταλήπτῳ τῆς προνοίας καὶ τῇ ἀῤῥήτῳ δυνάμει καὶ σοφίᾳ, καὶ μὴ περιεργάζεσθαι, μηδὲ πολυπραγμονεῖν, μηδὲ λέγειν, διὰ τί τοῦτο; εἰς τί τοῦτο, πῶς τοῦτο ἔσται, οὐ τοῦτο δὲ μόνον ἐστὶ τὸ θαυμαστὸν, ἀλλ' ὅτι καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐκεῖνον, τὸν μονογενῆ καὶ γνήσιον, μετὰ τὴν ὑπόσχεσιν ταύτην ἐκελεύετο καταθύειν, καὶ οὐ-
C δὲ τότε ἐσκανδαλίζετο. καίτοι πολλὰ ἦν τὰ δυνάμενα σκανδαλίσαι τὸν μὴ νήφοντα, μηδὲ ἐγρηγορότα· καὶ αὐτὸ πρῶτον τὸ ἐπίταγμα, εἰ ὁ θεὸς τοιαύτας καταδέχεται θυσίας, καὶ παιδοκτόνους εἶναι κελεύει τοὺς πατέρας, καὶ βιαίῳ τελευτῇ καταλύειν τὸν βίον, καὶ ἀώρῳ παραδιδόναι τοὺς παῖδας θανάτῳ, καὶ αὐτόχειρας γίνεσθαι τῶν γεννηθέντων, καὶ αἵματι τοιούτῳ τὸν βωμὸν αἱμάσσεσθαι βούλεται τὸν αὐτοῦ, καὶ δεξιὰν ὁπλίζεσθαι πατρικὴν κατὰ τοῦ μονογενοῦς παιδὸς, καὶ φονέων εἶναι χαλεπώτερον τὸν δίκαιον· καὶ μετὰ τούτου καὶ ἡ τῆς
D φύσεως τυραννὶς θορυβοῦσα, ταράττουσα, οὐκ ἐπειδὴ πατὴρ ἦν μόνον, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ φιλόστοργος, καὶ πατὴρ τοιούτου παιδὸς, γνησίου, μονογενοῦς, καλοῦ μὲν ἰδεῖν, καλοῦ δὲ νοῆσαι. καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ τῷ ἄνθει τῆς ἡλικίας ἦν, καὶ αὐτῇ τῆς ἀρετῆς τῇ ἀκμῇ, διπλῇ τότε ἀπολάμπων τῇ εὐμορφίᾳ, καὶ τῇ τῆς ψυχῆς, καὶ τῇ τοῦ σώματος. οὐ μικρὸν δὲ εἰς φιλοστοργίαν, καὶ τὸ παρ' ἐλπίδα δοθῆναι παῖδα. ἴστε γὰρ πῶς ποθεινὰ τὰ τοιαῦτα παιδία, τὰ παρ' ἐλπίδα καὶ προσδοκίαν, καὶ οὐ νόμῳ φύσεως κεχαρισμένα, οἷος ἐκεῖνος ἦν. καὶ μετὰ τούτων δὲ

A πάντων δὲ μάλιστα ἱκανὸν παραγαγεῖν σκανδάλοις ἡ ἐπαγγελία καὶ ἡ ὑπόσχεσις ἦν. ἐναντίον γὰρ ἦν αὐτῇ τὸ ἐπίταγμα. τὸ μὲν γὰρ ἐπαγγελθὲν ἦν, οὕτως ἔσται τὸ σπέρμα σου, ὡς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ· τὸ δὲ ἐπιτεταγμένον, τὸν υἱὸν τὸν μονογενῆ, ἀφ' οὗ πᾶσαν ἔμελλεν ἐμπλῆσαι τὴν οἰκουμένην, τοῦτον ἐκ μέσου γενέσθαι, καὶ θανάτῳ παραδίδοσθαι καὶ σφαγῇ χαλεπωτάτῃ. ἀλλ' οὐδὲ οὕτως ἐσκανδαλίζετο, οὐδὲ ἐθορυβεῖτο ὁ δίκαιος ἐκεῖνος, οὐδὲ ἔπαθέ τι τοιοῦτον, οἷον εἰκὸς ἦν τινα τῶν ἀνοήτων παθεῖν καὶ χαμαὶ συρομένων. οὐδὲ γὰρ εἶπε πρὸς ἑαυτόν, τί τοῦτο, ἠπατήθημεν; παρελογίσθημεν; θεοῦ τοῦτο ἐπίταγμα; ἄπαγε· οὐ πείθομαι· τὸ B παιδοκτόνον με γενέσθαι ἀμήχανον, καὶ τοιούτῳ φοινίξαι αἵματι τὴν δεξιάν μου. πῶς δὲ τὰ τῆς ἐπαγγελίας ἕξει πέρας; ἂν γὰρ ἀνέλω τὴν ῥίζαν, πόθεν οἱ κλάδοι; πόθεν οἱ καρποί; ἂν καταχώσω τὴν πηγήν, πόθεν οἱ ποταμοί; ἂν ἀφανίζω τὸν υἱόν, πόθεν μοι τὸ πλῆθος τῶν ἐκγόνων τὸ τῷ πλήθει τῶν ἄστρων παρισούμενον; πῶς οὖν ὑπέσχετο ἕτερα, καὶ ἐναντία ἐπιτάττει νῦν; τούτων οὐδὲν οὐκ εἶπεν, οὐκ ἐνενόησεν· ἀλλὰ πάλιν ἐπὶ τὴν δύναμιν τοῦ ἐπαγγειλαμένου καταφυγών, τὴν ἄφατον, C τὴν ἀμήχανον, τὴν εὔπορον, τὴν διὰ τῶν ἐναντίων διαλάμπουσαν, τὴν ἀνωτέραν τῶν τῆς φύσεως νόμων, τὴν πάντων δυνατωτέραν, τὴν οὐδὲν ἔχουσαν τὸ ἀντιπῖπτον, καὶ τοῦτο μετὰ πολλῆς τῆς πληροφορίας τὸ ἐπίταγμα ἤνυε, καὶ ἔσφαξε τὸν υἱόν, καὶ ᾕμαξε τὴν δεξιάν, καὶ ἐφοίνιξε τὸ ξίφος, καὶ διὰ τῆς δέρης τὴν μάχαιραν ἤλασεν. εἰ γὰρ καὶ μὴ τῷ ἔργῳ, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ ταῦτα ἐπλήρωσε· διὸ καὶ Μωυσῆς αὐτὸν θαυμάζων, οὕτως ἔφη· Καὶ ἐγένετο μετὰ τὰ ῥήματα ταῦτα, ὁ θεὸς ἐπείραζε τὸν Ἀβραάμ, καὶ εἶπεν αὐτῷ· λάβε τὸν υἱόν σου τὸν ἀγαπητόν, ὃν ἠγάπησας, τὸν D Ἰσαάκ, καὶ ἀνένεγκε αὐτὸν ἐφ' ἓν τῶν ὀρέων, ὧν ἄν σοι εἴπω. ταῦτα τὰ τῆς ὑποσχέσεως ῥήματα; τὰ τῆς ἐπαγγελίας, τὰ λέγοντα, ὅτι πλήθους ἐκγόνων ἔσται πατήρ, καὶ ἔσται τὸ σπέρμα αὐτοῦ ὡς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ; ὅρα πῶς μετὰ τὰ ῥήματα ταῦτα, ἀκούσας σφάξαι τὸν υἱὸν κατεδέξατο τόν, ἀφ' οὗ τοῦτο ἔμελλεν ἔσεσθαι τὸ πλῆθος, τοῦτον ἀνελεῖν, καὶ καταθῦσαι, καὶ ἐκ μέσου ποιῆσαι, καὶ ἱερεῖον τῷ θεῷ προσαγαγεῖν. καὶ ὁ Παῦλος δὲ αὐτὸν ἐντεῦθεν θαυμάζων πάλιν οὕτως ἐστεφάνου καὶ ἀνεκήρυττε λέγων· Πίστει προσενήνοχεν Ἀβραὰμ τὸν Ἰσαὰκ

poterat ſcandalũ præbere pollicitatio & promiſſio, cum illi contrarium eſſet mandatum. Siquidem promiſſum fuerat: Sic erit ſemen tuum, vt ſtellæ cœli: *Gen. 15 5.* mandatum autem fuerat, vt vnigenitus filius, cuius poſteris totum orbem terrarum erat impleturus, hic è medio tolleretur, ac morti cædíque ſæuiſſimæ traderetur. Sed ne ſic quidem ſcandalizabatur, nec perturbabatur iuſtus ille, neque tale quid illi accidebat, quòd vni alicui ex inſipientibus, & qui humi ſerpunt, accidiſſet. Neque enim apud ſe ita ratiocinatus eſt: Quid hoc rei eſt? decepti ſumus? fraudati ſumus? an hoc Dei mandatum eſt? abſit: non poſſum parere, vt filij parricida ſiã, & eiuſmodi ſanguine dexteram meam cruentem, adduci non poſſum. Quomodo autem promiſſio finem ſuum ſortietur? Si enim radicem auellam, vnde rami? vnde fructus? ſi fontem occludam, vnde fluuij? ſi filium occidam, vnde mihi nepotum, quæ ſtellarum multitudinem exæquet, multitudo naſcetur? Quomodo ergo tum alia promittebat, & cõtraria nunc iubet? Nihil horum aut dixit, aut cogitauit, ſed rurſus ad potentiam eius, qui promiſerat iſta, confugiens, quæ ineffabilis eſt, quę ſolers eſt & locuples, quæ per res contrarias elucet, quæ ſuperat leges naturæ, quæ potentior eſt omnibus, cui reſiſtere nihil poteſt, hoc quoque mandatum cõfidenter exhauſit, & filium occidit, & dexterã cruentauit, & gladium ſanguine infecit, & enſem iugulo immerſit. Nam ſi minus opere, ſaltem animi propoſito cuncta iſta compleuit. Quocircà dum eum Moyſes laudaret, ſic ait, Et factum eſt *Gen. 22. 1.* poſt hæc verba Deus tentauit Abrahã, & dixit ei: Tolle filium tuum dilectum, quem dilexiſti, Iſaac, & offer illum ſuper vnum montium, quos tibi dixero. Hæccine ſunt verba promiſſionis, pollicitationis, quæ ſignificabant eũ poſterorum patrẽ futurum & ſemen eiuſfuturum ſicut ſtellas cœli? vide quo pacto poſt hæc verba, cum audiuiſſet filium ſuum occidendum, acquieuit, eum, ex quo tanta naſcitura erat multitudo, cum inquam immolare, atque è medio tollere, Deóque in ſacrificium offerre. Sane Paulus cũ eum idcirco laudaret, ſic eum commendabat, ac prædicabat, vt diceret: Fide obtulit Abrahã Iſaac,

quum tentaretur. tum vt indicet, quantam rem fecerit, & quàm eximiæ fidei ſpecimen ediderit, adiecit: Et vnigenitum offerebat, is qui promiſſiones ſuſceperat. (Heb. 11.17) Horum autem hic ſenſus eſt: Dici non poteſt, inquit, eũm duos filios habuiſſe cariſſimos, & expectaſſe, vt hoc interempto, ex altero ſibi multitudo illa naſceretur, cuius pater eſſet: ſed & vnum illum habuit, & ab hoc ſolo promiſſio pendebat, attamẽ hunc interimere non recuſauit, ſicut in promiſſione generationis eius, neque ſui corporis emortui cõditione, neque vxoris ſuæ ſterilitate naturæ potuit impediri, quominus fidem adhiberet, ita hîc quoque nihil impeditus à morte fuit. Hęc igitur cum illis compara, quæ nũc fiunt, tum tu puſillanimitatem tuã intuebere, tum eorum, qui ſcandalizantur, intuebere vilitatem, & clarè intelliges non aliunde tuum ſcandalum originem ducere, quàm quod incomprehenſibili Dei prouidentiæ minimè cedas, ſed diſpenſationum eius modum vbique diſquiras, cauſſaſque eorum, quæ geruntur, requiras, & ſingula ſcruteris: quod ſi accidiſſet Abrahamo, planè ad fidem adhibendam claudicaſſet. At hoc illi non accidit, atque idcirco celebris & illuſtris fuit, & omnibus, quæ promiſſa fuerant, eſt potitus, neque ſenectute ſcandalizatus eſt, neque mandato quod ſequutum eſt, neque promiſſioni obicem mandatum obiecturum arbitratus eſt, neque ſacrificium promiſſionem è medio ſublaturum, neque in eam incidit deſperationem, vt de promiſſione actum putaret, tametſi ad ipſum rerum finem perueniret. Noli enim hoc mihi reſpondere, non permiſiſſe Deum, vt mandatum in opus exiret, neque iuſti dexteram cruentatam eſſe: verùm illud conſidera, nihil horum ſciuiſſe iuſtum, neque ſe viuum illum recepturum, atque ita domum reuerſurum nouiſſe, ſed totam mentem ſuam ad cædem intendiſſe. (Gen. 22.15) Idcirco etiam ſecundo de cœlo vocatur. Neque enim Abraham ſimpliciter dixit, ſed Abraham, Abraham, & ingeminatione intentum ad ſacrificiũ animi propoſitum reprimens, & reuocans, ita totus ad mandatum peragendum incumbebat. Vides totam rem eius animi ſententia fuiſſe completã, & perfectam, nec vſquã ſcandalũ comparere?

A πειραζόμενος. Εἶτα δεικνὺς ἡλίκον πρᾶγμα ἐποίησε καὶ ὅσην ἐπεδείξατο πίστιν, ἐπήγαγε· Καὶ τὸν μονογενῆ προσέφερεν ὁ τὰς ἐπαγγελίας δεξάμενος. ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν. Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, φησὶν, ὅτι δύο παῖδας εἶχε γνησίους, καὶ προσεδόκα, ἀναιρεθέντος τούτου, ἀπὸ τοῦ ἑτέρου τοῦ πλήθους ἐκείνου ἔσεσθαι πατὴρ, ἀλλὰ καὶ μόνον εἶχεν αὐτὸν, καὶ ἀπὸ μόνου τούτου τὰ τῆς ἐπαγγελίας ἤρτητο. καὶ ὅμως τοῦτον εἵλετο καταθῦσαι, ὥσπερ ἐν τῇ ὑποσχέσει τῆς γεννήσεως αὐτοῦ μήτε τῇ οἰκείᾳ νεκρώσει, μήτε τῇ πηρώσει τῆς φύσεως τῆς γυναικὸς κωλυθεὶς πρὸς τὴν πίστιν, οὕτως οὐδὲ ἐνταῦθα τῷ θανάτῳ παρεμποδισθείς. (B) παράβαλε τοίνυν ταῦτα πρὸς τὰ νῦν γεγενημένα, καὶ ὄψει σου τὴν μικροψυχίαν, καὶ ὄψει τὴν εὐτέλειαν τῶν σκανδαλιζομένων, καὶ εἴσῃ σαφῶς, ὅτι οὐδαμόθεν ἑτέρωθέν σοι τὸ σκάνδαλον γίνεται, ἢ ἐκ τοῦ μὴ παραχωρεῖν τῇ ἀκαταλήπτῳ τοῦ θεοῦ προνοίᾳ, ἀλλ' ἐπιζητεῖν οἰκονομιῶν τρόπον πανταχοῦ, καὶ αἰτίας τῶν γινομένων ἀπαιτεῖν, καὶ ἕκαστα περιεργάζεσθαι· ὅπερ εἰ ἔπαθεν ὁ Ἀβραὰμ, ἔμελλε πρὸς (C) τὴν πίστιν χωλεύειν. ἀλλ' οὐκ ἔπαθε, διὸ καὶ ἔλαμψε, καὶ πάντων ἐπέτυχε τῶν ἐπηγγελμένων, οὐδὲ ἐσκανδαλίζετο οὐδὲ τῷ γήρᾳ, οὐδὲ τῷ μετὰ ταῦτα ἐπιτάγματι· οὐδὲ ἐνόμισε κώλυμα εἶναι τὸ ἐπίταγμα τῇ ὑποσχέσει, οὔτε ἀναιρετικὴν εἶναι τὴν θυσίαν τῆς ἐπαγγελίας, οὐδὲ εἰς ἀπόγνωσιν ἐνέπιπτε τῆς ὑποσχέσεως, καίτοι πρὸς αὐτὸ τὸ πέρας τῶν πραγμάτων ἐλθών. μὴ γάρ μοι τοῦτο λέγε, ὅτι οὐκ εἴασεν ὁ θεὸς εἰς ἔργον τὸ ἐπίταγμα ἐλθεῖν, οὐδὲ αἱμαχθῆναι τοῦ δικαίου τὴν δεξιάν· ἀλλ' ἐκεῖνο σκόπει, ὅτι τούτων οὐδὲν ὁ (D) δίκαιος ᾔδει, οὐδὲ ὅτι ζῶντα ἀπολήψεται τὸν υἱὸν, καὶ οὕτως οἴκαδε ἐπιστρέψαι ἠπίστατο· ἀλλ' ἔτεινεν ὅλην πρὸς τὴν σφαγὴν τὴν ἑαυτοῦ γνώμην. διὰ τοῦτο καὶ ἐκ δευτέρου καλεῖται ἐκ τῶν οὐρανῶν. οὐ γὰρ εἶπεν αὐτῷ, Ἀβραὰμ ἁπλῶς, ἀλλὰ Ἀβραὰμ, Ἀβραὰμ, τῷ διπλασιασμῷ τῆς φωνῆς τὴν ἐπιτεταμένην πρὸς τὴν θυσίαν προαίρεσιν ἀνείργων τε καὶ ἀναχαιτίζων· οὕτως ὅλος τοῦ ἐπιτάγματος ἦν. Εἶδες πῶς τὸ πᾶν τῇ γνώμῃ αὐτοῦ ἐπεπλήρωτο, καὶ σκάνδαλον οὐδαμοῦ.

τὸ δὲ

τὸ δὲ αἴτιον, τὸ μὴ περιεργάζεσθαι τὰ τοῦ θεοῦ. τί δαὶ ὁ Ἰωσὴφ, εἰπέ μοι; οὐ τοιοῦτόν τι καὶ αὐτὸς πέπονθε; καὶ γὰρ κἀκείνῳ μεγάλη τις ὑπόσχεσις ἦν παρὰ τοῦ θεοῦ δεδομένη, καὶ τὰ γινόμενα πάλιν ἀπεναντίας τῆς ὑποσχέσεως ἐγίνετο. ἡ μὲν γὰρ ὑπόσχεσις ἦν διὰ τῶν ὀνειράτων προσκυνήσειν αὐτὸν τοὺς ἀδελφούς· καὶ διπλῆ ὄψις τοῦτο ἀνεκήρυττεν, ἥ τε διὰ τῶν ἄστρων, ἥ τε διὰ τῶν δραγμάτων. τὰ δὲ μετὰ τὰς ὄψεις ταύτας συμβαίνοντα ἐναντία τῶν ὄψεων ἦν. πρῶτον μὲν γὰρ, πόλεμος αὐτῷ χαλεπὸς ἐντεῦθεν κατὰ τὴν πατρῴαν οἰκίαν ἀνερριπίζετο, καὶ οἱ τὰς αὐτὰς αὐτῷ λύσαντες ὠδῖνας, διατεμόντες τῆς συγγενείας τοὺς νόμους, καὶ διαρρήξαντες τῆς ἀδελφικῆς διαθέσεως τὰ δεσμὰ, καὶ αὐτοὺς τῆς φύσεως διασαλεύσαντες τοὺς θεσμοὺς, ἐχθροὶ καὶ πολέμιοι καὶ λύκων ἀγριώτεροι περὶ τὸν ἀδελφὸν ἀπὸ τῶν ὄψεων ἐκείνων ἐγίνοντο. καὶ ὥσπερ θῆρες ἄγριοι καὶ ἀνήμεροί τινες ἀρνίον ἐν μέσῳ λαβόντες, οὕτω καθ᾽ ἑκάστην ἐπεβούλευον αὐτῷ τὴν ἡμέραν. καὶ πατὴρ τοῦ πολέμου τούτου φθόνος ἦν ἄλογος, καὶ βασκανία ἄδικος· καὶ τῷ θυμῷ ζέοντες, φόνου καθ᾽ ἑκάστην ἔπνεον τὴν ἡμέραν, τοῦ φθόνου τὴν κάμινον ταύτην ἀνάπτοντος, καὶ τὴν πυρὰν ἐγείροντος. καὶ ἐπειδὴ τέως αὐτὸν οὐδὲν ἐργάσασθαι ἠδύναντο χαλεπὸν, ἔνδον στρεφόμενον καὶ μετὰ τῶν γονέων διατρίβοντα, διαβάλλουσιν αὐτοῦ τὴν ὑπόληψιν, καὶ αἰσχρὰν κατασκευάζουσιν αὐτῷ δόξαν, καὶ ψόγον καταφέρουσι πονηρὸν, τὸ παρὰ τοῦ πατρὸς φίλτρον ταύτῃ καταλῦσαι βουλόμενοι, καὶ πρὸς ἐπιβουλὴν εὐχείρωτον λαβεῖν. εἶτα μετὰ ταῦτα λαβόντες αὐτὸν ἔξω τῶν πατρικῶν ὀφθαλμῶν, καὶ ἐπ᾽ ἐρημίας εὑρόντες αὐτοῖς κομίζοντα τροφὴν, καὶ εἰς ἐπίσκεψιν αὐτῶν ἀφιγμένον, οὐ τὴν αἰτίαν τῆς ἀφίξεως ᾐδέσθησαν, οὐ τὴν τράπεζαν ᾐσχύνθησαν τὴν ἀδελφικὴν, ἀλλὰ τὰ ξίφη ἠκόνουν, καὶ πρὸς σφαγὴν ηὐτρεπίζοντο, καὶ ἀδελφοκτόνοι πάντες ἐγίνοντο, οὐ μικρὸν, οὐ μέγα ἐγκαλέσαι τῷ μέλλοντι ἀναιρεῖσθαι παρ᾽ αὐτῶν· ἀλλ᾽ ὑπὲρ ὧν αὐτὸν στεφανοῦσθαι καὶ ἀνακηρύττεσθαι ἔδει, φθονοῦντες, πολεμοῦντες, διαβάλλοντες. ἀλλ᾽ ἐκεῖνος οὐδὲ οὕτως ἀπεστρέφετο αὐτῶν τὴν συνουσίαν· ἀλλὰ καὶ ἐν τοσαύτῃ πονηρίᾳ τὴν ἀδελφικὴν ἐπεδείκνυτο διάθεσιν. οἱ δὲ καὶ οὕτως αὐτὸν ἀνελεῖν ἐπεχείρουν· καὶ ἀνεῖλον, τό γε αὐτῶν μέρος, καὶ τὰς δεξιὰς ᾕμαξαν,

A Id verò in cauſſa fuit, quod in actiones Dei curioſè non inquireret. Quid verò Ioſeph? dic quæſo. nónne tale quid ei accidit? Nam & illi magna quędam à Deo promiſſio fuerat oblata, & res cōtrariæ promiſſioni rurſus eueniebant. Fuerat enim promiſſum per ſomnia futurum, vt eum fratres adorarent, atque hoc duplex viſio prænuntiabat, cum illa per ſtellas, tum altera per manipulos: quæ verò poſt viſiones acciderūt, contraria planè viſionibus fuerūt. Primum enim grauis inde pugna paternis in ædibus excitata eſt, & qui ex eodem fuerant vtero nati, cognationis B leges violātes, & fraterni amoris vincula perrumpentes, ipſa denique iura naturæ perfringentes, inimici, & hoſtes, ac ſæuiores lupis erga fratrem occaſione viſionum illarum euaſerunt. Et quemadmodum ſi feræ atque immanes belluæ quædam agnum è medio abriperent, ita quotidie inſidias illi tendebant. Atque huius belli parens & auctor fuit iniqua quædam inuidia, & liuor iniuſtus, itáque feruētes ſingulis diebus cædem eius anhelabant, cum hanc in eis fornacem accenderet, & C flammam excitaret inuidia. Et quoniā, dum domi degeret, & cum parentibus verſaretur, nihil interim illi mali poterant inferre, ipſius exiſtimationi detrahunt, eiúſque nomini notā inurunt infamiæ, & praua criminatione illum accuſant, atque hoc pacto patris in eum amorem auferre contendunt, vt ita faciliùs ipſorum inſidiis capi poſſit. Tum deinde foris cū procul à conſpectu patris deprehendentes, cum in deſerto cibaria ſibi deferentem, & ad eos viſitandos profectum inueniſſent, neque profectionis cauſſam ſūt reueriti, D neq; fraternæ menſæ illos puduit, ſed gladios acuebant, & ſe ad cædem accingebant, omnéſque fratris parricidæ fiebant, cum nihil paruum aut magnū ei poſſent obiicere, quem interfecturi erant, ſed eorum cauſſa, ob quæ præmiis affici, ac prædicari eum oportuit, inuidebant, oppugnabant, & calūniis appetebant. At ille ne ſic quidem illorum congreſſum auerſabatur, ſed etiam erga tantam improbitatem fraternum amorem exhibebat: illi contra ſic affectum interimere conabantur, & quantum in ipſiſquidem fuit, interemerūt, ſuáſq; dexteras cruentarūt,

Inuidia fratrum Ioſeph.

A & fraternam cædem perpetrarunt. Veruntamen ſolers Dei ſapientia, & quæ in rebus deploratis iter ſecundũ aperit, cum in barathrum eum præcipitem acturi, & neci tradituri eſſent, ex nefarijs illorum manibus ipſum eripuit. Nã conſuluit quidem vnus ex fratribus, vt eos ab illo parricidio reuocaret, ſed eorum mentem flexit Deus, ac cædem impediuit. Sed ne hîc quidem impetus malorum ſubſtitit, verùm vlteriùs rurſus eſt progreſſus. Quoniam enim illũ interimere prohibiti fuerãt, adhuc autem ira feruebat, & furor vigebat, ac paſſionis procella ſæuiebat, in aliud quippiam iracundiam effuderũt. B Exutum enim, & vinctum eum proiecerunt in lacum, & crudeles, inhumani, atque efferati, deinde delatos ab illo cibos deguſtarunt, & ille quidem in lacu metu mortis imminentis correptus verſabatur, illi vero delicijs, & ebrietati vacabant. Neq; huc vſque tantũ illorũ perrexit inſania, ſed cũ homines barbaros, & procul ab illorum regione habitãtes in Ægyptum vidiſſent deſcendere, arreptum fratrem illis vendiderunt, vt alteram illi mortem quandã longiorem, acerbiorem, ac multis miſerijs refertã machinarentur. C Quippe qui cũ iuuenis eſſet, & valde iuuenis, multáq; cum libertate paternis in ædibus educatus, nullam vnquã ſeruitutem, aut miſeriã ſeruitutis eſſet expertus, cogita quomodo eſſet affectus, qui ſubitò ex libero ſeruus, peregrinus ex ciue factus eſſet, & in extremã captiuitatẽ abductus, non in ſeruitutem tantũ, ſed & à patre, ac matre, omnibúsq; propinquis auulſus, nudus, peregrinus exul, & extorris, ſeruitutis lege barbarorum manibus expoſitus. Quid enim non illũ poterat perturbare? quod derepẽte, quod præter expectationẽ, præter ſpem, præter opinionem, quòd tam graui calamitate premeretur, D quòd à fratribus, & à fratribus, quos adamabat, cum nec parua, nec magna illos affeciſſet iniuria, immo vero beneficijs cumulaſſet, iſta pateretur? veruntamen nihil iſtorum illum perturbauit: ſed in Ægyptum à mercatoribus illis abducebatur, & ſeruitutem ſeruitute mutabat. Siquidem illic quoque rurſus fiebat ſeruus, & barbaricas ædes incolebat Hebreus, nobilis, duplici libertate liber, & corporis, & animæ, nec tamen idcirco perturbabatur, aut iis, quæ gerebantur, ſcandalizabatur,

Ioſeph à fratribus venditur.

A καὶ τὴν ἀδελφοκτονίαν ἀπήρτισαν. ἀλλ' ἡ τοῦ Θεοῦ μηχανὴ, ἡ ἐν τοῖς ἀπόροις εὔπορος, τὸν πρὸς ..., καὶ ἐν αὐτῷ τῷ βαράθρῳ, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ τοῦ θανάτου τῇ ἐπαγωγῇ, ἐκ τῶν μιαρῶν αὐτὸν ἐκείνων ἥρπασε χειρῶν. συνεβούλευσε μὲν γὰρ τῶν ἀδελφῶν εἷς, ὥστε ἀποστῆναι τῆς μιαιφονίας ἐκείνης· ἔπεισε δὲ ὁ Θεὸς, καὶ τὴν σφαγὴν διεκώλυσεν. οὐ μὴν οὐδὲ ἐνταῦθα ἵστατο τὰ δεινὰ, ἀλλὰ περαιτέρω προῄει πάλιν. ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸν ἐκωλύθησαν ἀνελεῖν, ἔζεε δὲ ὁ θυμὸς ἔτι, καὶ τὰ τῆς ὀργῆς ἤκμαζε, καὶ πολὺ τὸ κλυδώνιον τοῦ πάθους ἦν, εἰς ἕτερόν τι τὴν ὀργὴν ἀφῆκαν. ἀποδύσαντες γὰρ καὶ δήσαντες αὐτὸν, καὶ B εἰς λάκκον ῥίψαντες οἱ ὠμοὶ καὶ ἀπάνθρωποι καὶ θηριώδεις, οὕτω τῆς παρ' αὐτοῦ κομισθείσης τραπέζης ἀπήλαυον. καὶ ὁ μὲν ἦν ἐν λάκκῳ περὶ τῶν ἐσχάτων δεδοικὼς, οἱ δὲ ἐτρύφων καὶ ἐμέθυον. καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἵσταντο τῆς μανίας· ἀλλ' ἰδόντες ἀνθρώπους βαρβάρους καὶ πόρρω τῆς αὐτῶν ἀπῳκισμένους χώρας εἰς τὴν Αἴγυπτον κατιόντας, λαβόντες ἀπέδοντο τὸν ἀδελφὸν, ἕτερον θάνατον ἐντεῦθεν αὐτῷ κατασκευάζοντες, μακρότερόν τινα καὶ χαλεπώτερον καὶ πολλῆς γέμοντα ταλαιπωρίας. μειράκιον γὰρ ὢν, καὶ μειράκιον κομιδῆ, καὶ C μετὰ πολλῆς τῆς ἐλευθερίας ἐν οἰκίᾳ πατρῴᾳ τραφεὶς, καὶ δουλείας ἁπάσης ἄμοιρος ὢν καὶ τῆς ἐν δουλείᾳ ταλαιπωρίας, ἐννόησον τί ποτε ἔπασχεν, ἀθρόον δοῦλος ἀντ' ἐλευθέρου, καὶ ξένος ἀντὶ πολίτου γενόμενος, καὶ τὴν ἐσχάτην αἰχμαλωσίαν ὑπομένων· οὐχὶ δουλείαν μόνον, ἀλλὰ καὶ πατρὸς καὶ μητρὸς καὶ τῶν αὐτῷ προσηκόντων ἁπάντων ἀπορρηγνύμενος, γυμνὸς, ξένος, ἄοικος, ἄπολις, νόμῳ δουλείας βαρβαρικαῖς χερσὶν ἐκδεδομένος. τί γὰρ οὐκ ἦν αὐτὸν ἱκανὸν θορυβῆσαι; τὸ ἀθρόον, τὸ ἀπροσδόκητον, τὸ παρ' ἐλπίδα, καὶ ἀμελέτητον, τὸ χαλεπὸν τῆς συμφορᾶς, τὸ παρὰ ἀδελ- D φῶν, καὶ ἀδελφῶν ἀγαπωμένων, μὴ μικρὸν, μὴ μέγα ἐκείνους ἠδικηκότα, μᾶλλον δὲ καὶ εὐεργετηκότα ταῦτα παθεῖν; ἀλλ' ὅμως οὐδενὶ τούτων διεταράττετο, ἀλλ' ἀπήγετο διὰ τῶν ἐμπόρων ἐκείνων εἰς Αἴγυπτον, δουλείαν ἐκ δουλείας ἀμείβων. καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖ πάλιν ἐγίνετο δοῦλος, καὶ ᾤκει βαρβαρικὴν οἰκίαν ὁ Ἑβραῖος, ὁ εὐγενὴς, ὁ διπλῆν ἐλευθερίαν ἐλεύθερος, καὶ τὴν τοῦ σώματος, καὶ τὴν τῆς ψυχῆς· καὶ οὐδὲ ἐντεῦθεν ἐταράττετο, οὐδὲ ἐσκανδαλίζετο πρὸς τὰ γινόμενα,

A τῶν ὄψεων ἀναμιμνησκόμενος τῶν τὰ ἐναντία ἐπαγγελλομένων· οὐδὲ περιειργάζετο, τί δήποτε ταῦτα γίνεται. καὶ οἱ μὲν ἀδελφοκτόνοι καὶ λύκοι καὶ θῆρες, καίτοι ταῦτα ἠδικηκότες, ἐπὶ τῆς πατρῴας οἰκίας τρυφῶσιν· αὐτὸς δὲ ὁ προσδοκηθεὶς αὐτῶν βασιλεύειν, αἰχμάλωτος, δοῦλος, εἰς ἀλλοτρίαν ἀπεμποληθεὶς, τὴν ἐσχάτην ὑπομένει ταλαιπωρίαν, οὐ μόνον αὐτῶν οὐ βασιλεύσας, ἀλλὰ καὶ δοῦλος αὐτῶν γενόμενος, καὶ ἐκ πολλοῦ τοῦ διαμέτρου τἀναντία ταῖς ὑποσχέσεσι παθών. οὐ γὰρ δὴ μόνον βασιλείας τότε οὐκ ἐπέτυχεν, ἀλλὰ καὶ πατρίδος καὶ ἐλευθερίας, καὶ τῆς τῶν γονέων ἐξέπεσεν ὄψεως. B Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα αὐτῷ τὰ τῶν ἀγώνων ἵστατο· ἀλλ᾽ ἕτερον βαθύτερον αὐτῷ ὠρύττετο βάραθρον, θάνατον πάλιν ἔχον, καὶ σφαγὴν, θάνατον ἐπονείδιστον, καὶ σφαγὴν αἰσχύνης γέμουσαν. ἰδοῦσα γὰρ αὐτὸν ἀσελγέσιν ὀφθαλμοῖς ἡ κεκτημένη, καὶ ἁλοῦσα τῷ κάλλει τοῦ νεανίσκου, ὑπὸ τῆς λαμπρᾶς αὐτοῦ χειρωθεῖσα ὄψεως, καὶ αὐτὴ πάλιν δόλους ἔρραπτε καὶ ἐπιβουλὰς καὶ τὰ δίκτυα τῆς ἀκολασίας πάντοθεν ἁπλώσασα, καθ᾽ ἑκάστην ἐσκόπει τὴν ἡμέραν εἴσω τῆς οἰκείας σαγήνης τὸν C νεανίσκον λαβεῖν καὶ εἰς τὸ τῆς μοιχείας ἐμβαλεῖν βάραθρον, καὶ θανάτῳ παραδοῦναι ἀθανάτῳ. καὶ καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν ἐπὶ τὴν ἄγραν ἐξῄει ταύτην, ὑπὸ τοῦ πάθους κεντουμένη, καὶ ὑπὸ τοῦ ἀκολάστου τούτου ἔρωτος καθ᾽ ἑκάστην ὁπλιζομένη τὴν ἡμέραν· καί ποτε ἐπιλαβομένη μόνον, ἐπὶ τὴν ἄδικον αὐτὸν πρὸς βίαν εἷλκεν εὐνὴν, καὶ τὸν ἀλλότριον διορύξαι γάμον ἠνάγκαζε, καὶ τὴν σωφροσύνην λυμήνασθαι ἐπεχείρει. ἀλλ᾽ ὅμως οὐδὲ ἐντεῦθεν ἔπαθέ τι χαλεπὸν ὁ δίκαιος ἐκεῖνος· ἀλλὰ καὶ ἐπιθυμίας τυραννίδα, καὶ νέας ἡλικίας θορύβους, D καὶ ἀκολάστου γυναικὸς ἐπιβουλὴν, καὶ δεσποίνης ἐφόδους, καὶ νεότητος ταραχὴν, καὶ πάντα ὅσα εἰκὸς ἐκ τῆς ἁφῆς ἐκείνης γενέσθαι, καὶ τῆς ὄψεως, καὶ τῆς μανίας, μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας ὑπερβὰς, ὥσπερ τις ἀετὸς ὑψηλὸν τείνας τὸ πτερὸν, καὶ αὐτὰ ἀποδυσάμενος τὰ ἱμάτια καὶ καταλιπὼν ταῖς ἀκολάστοις χερσὶν, ἐξῆλθεν ἱματίων μὲν γυμνὸς, λαμπρὰν δὲ τῆς σωφροσύνης ἔχων τὴν περιβολὴν καὶ τῆς ἁλουργίδος αὐτῆς περιφανεστέραν. ἐντεῦθεν αὐτῷ ξίφος ἠκονᾶτο πάλιν, καὶ θάνατος ἐμελετᾶτο, καὶ τὰ κύματα ἐπὶ τὸ μεῖζον ἤρετο,

cum viſionum, quæ contraria promiſerant, recordaretur: neque curioſè quærebat, Cur tandem iſta fiunt? Atque illi quidem fratricidæ, lupi, & belluæ, tametſi iſta ſcelera patrarant, in domo paterna deliciis ſe oblectant; ipſe verò, quem ſpes erat Regem illorum futurum, captiuus, ſeruus, in externa regione vænundatus extrema miſeria premitur, & non ſoùlm Rex illorum non eſt, ſed & ſeruus illorum euadit, & planè contraria patitur iis, quæ fuerant illi promiſſa. Non enim tantum regnum tum non obtinebat, ſed & patria, & libertate, & parentum aſpectu priuatus erat. Neque verò certaminum hic finis fuit: ſed aliud illi profundius barathrum parabatur, quòd rurſus mortem, ac cædem minabatur, mortem ignominioſam, & dedecoris plenam cædem. Cum enim laſciuos in eum oculos domina conieciſſet, & adoleſcentis pulchritudine deuincta eſſet, & eleganti eius facie capta, cœpit & ipſa rurſus dolos & inſidias in eum parare. Cúmque laſciuiæ retia vndiq; tetendiſſet, quotidie obſeruabat, vt poſſet intra ſagenam ſuam adoleſcentem comprehendere, atq; in adulterij barathrum deuoluere, mortíque tradere immortali. Et exibat quotidie ad hanc venationẽ ab hoc morbo ſtimulata, & ab hoc amore laſciuo armata: cúmque ſolum illum aliquando deprehendiſſet ad iniquum illum cõgreſſum violenter trahebat, alienum thorum violare cogebat, & caſtitatem lædere conabatur. At nihil tamen inde mali paſſus eſt iuſtus ille, ſed & libidinis tyrannidem, & iuuenilis ætatis ſtimulos, & laſciuæ mulieris inſidias, inſultus dominæ, iuuentutis motus, & omnes incurſus, quos ab illo contactu ſentire potuit exortos, & ab aſpectu, & inſania illa quam facillimè ſuperauit, ac tanquã aquila ſublimes tendens alas, ipſáſque veſtes exuens, & impudicis manibus derelinquẽs, egreſſus eſt veſtibus quidem nudatus, ſed ſplendido caſtitatis amictu circundatus, atque ipſa purpura illuſtriori. Hinc factum eſt deinde, vt in eum gladius acueretur iterum, mortis inſidiæ ſtruerentur, maior tempeſtas excitaretur,

Tentatur ab hera Ioſeph.

A & mulieris furor Babylonia fornace vehementiùs accenderetur. Nam & acriùs deinde inflammabatur cupiditas, & iracundia grauiſſima perturbatio altera ſumma cum ſæuitia ſe adiungebat, ad cædem ſpectabat, ad gladium currebat, iniquiſſimam cædem appetebat, & caſtitatis athletam, conſtantiæque pugilem, ac patientiæ interimere properabat. Cúmque virum ſuũ inuaſiſſet, & quæ acciderant, renuntiaſſet, non ita vt veritas rei ferebat, ſed vt illa calumniæ fabulam commenta erat, quæcunque voluit iudici accuſando perſuaſit, & tanquam iniuriam paſſa vltionem petebat, atque ad eorum probationem, quæ dicebat, innocentis iuuenis veſtes impuris illis manibus oſtentabat. At corruptus ille iudex non reum in iudicium introduxit, non cauſſã agendi fecit poteſtatẽ, ſed eum, qui ne iudicium quidem conſpexerat, tanquam noxium ſceleris conuictum, & perfectum adulterum damnauit, & in carcerem coniectum catenis adſtrinxit. Itaque qui tam multis erat coronis redimitus virtutis, verſabatur, in carcere tum temporis cum impoſtoribus, cum ſepulchrorum perfoſſoribus, cum ſicariis, cum illis, qui grauiſſima ſcelera perpetrarant. Attamen nihil horum eius animum conturbabat, & alter quidem, qui Regem offenderat, dimittebatur, ipſe autem longo tempore manſit intus, & quorum cauſſa præmiis afficiendus erat, & laudandus, extremum ſupplicium ſuſtinebat. Sed ne ſic tamen turbabatur, neque ſcandalizabatur, neque dixit: Cur hoc? ad quid hoc! Ego qui fratrum Rex eram futurus, non modo tali honore excidi, ſed & patria, & domo, & parentibus, & libertate, & ſecuritate, atque ab ipſis, qui me adoraturi erant, ſum necatus. Deinde poſt cædem ſum venditus, barbarorum ſeruus ſum factus & frequenter dominos mutaui, neque malorum hic finis fuit meorum, ſed vbique barathra & ſcopuli. Poſt fratrum inſidias, & cædem, & ſeruitutem, cum priorem, tum poſteriorem, rurſus mortem mihi machinabantur, & calumniam priori grauiorem, & inſidias, atque incurſus, ac iudicium corruptum, & accuſationem multis probris redundantem, quæ noſtrã cædem parturiret.

A καὶ ἡ μανία τῆς γυναικὸς τῆς Βαβυλωνίας καμίνου σφοδρότερον ἀνήπτετο. ἥ τε γὰρ ἐπιθυμία λοιπὸν μεῖζον ἠγείρετο, ὅτε θυμὸς, τὸ πάντων χαλεπώτατον πάθος, μετὰ πολλῆς προσεπέθετο τῆς ἀγριότητος, καὶ φονικὸν ἔβλεπε καὶ ἐπὶ ξίφος ἔτρεχε, καὶ σφαγῆς ἤρα παρανομωτάτης, καὶ τὸν τῆς σωφροσύνης ἀθλητὴν, καὶ τὸν τῆς καρτερίας καὶ ὑπομονῆς ἀγωνιστὴν ἀνελεῖν ἔσπευδε. καὶ ἀποπηδήσασα πρὸς τὸν ἄνδρα τὸν ἑαυτῆς, καὶ ἀπαγγείλασα τὰ γεγενημένα, οὐχ ὡς ἡ τοῦ πράγματος εἶχεν ἀλήθεια, ἀλλ' ὡς αὐτὴ τὸ δρᾶμα τῆς συκοφαντίας κατεσκεύασεν, ἔπεισεν ἅπερ
B ἤθελε τὸν δικαστὴν ἐρήμην κατηγοροῦσα, καὶ ὡς ἠδικημένη τὴν ἐκδικίαν ἐπεζήτει, εἰς ἀπόδειξιν ὧν ἔλεγε, τὰ ἱμάτια τοῦ ἀθώου νεανίσκου περιφέρουσα ταῖς ἀκαθάρτοις χερσὶν ἐκείναις. καὶ ὁ διεφθαρμένος δικαστὴς, οὐκ εἰς δικαστήριον εἰσήγαγε τὸν κατηγορούμενον, οὐ λόγου μετέδωκεν· ἀλλὰ τὸν οὐδὲ ἑωρακότα δικαστήριον, ὡς ἑαλωκότα, ὡς ἐληλεγμένον, καὶ μοιχὸν ἀπηρτισμένον κατεδίκασε, καὶ εἰς δεσμωτήριον ἐνέβαλε, καὶ ἁλύσει παρέδωκε. καὶ ἦν λοιπὸν ὁ τοσούτοις στεφάνοις ἀναδησάμενος ἀρετῆς, μετὰ
C γοήτων, μετὰ τυμβωρύχων, μετὰ ἀνδροφόνων, μετὰ τῶν τὰ ἔσχατα τετολμηκότων ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ. ἀλλ' ὅμως οὐδὲν αὐτὸν τούτων ἐθορύβει. καὶ ἕτερος μὲν τὸν βασιλέα προσκρούσας ἠφίετο, αὐτὸς δὲ μακρὸν ἔνδον ἔμενε χρόνον, ὑπὲρ ὧν αὐτὸν στεφανοῦσθαι καὶ ἀνακηρύττεσθαι ἔδει, τὴν ἐσχάτην τίνων τιμωρίαν. καὶ οὐδὲ οὕτως ἐταράττετο, οὐδὲ ἐσκανδαλίζετο, οὐδὲ εἶπε, τί τοῦτο; εἰς τί τοῦτο; ὁ μέλλων ἐγὼ τῶν ἀδελφῶν βασιλεύειν, οὐ μόνον ταύτης ἐξέπεσα τῆς τιμῆς, ἀλλὰ καὶ πατρίδος, καὶ οἰκίας, καὶ γονέων, καὶ ἐλευθερίας, καὶ ἀδείας, καὶ παρ' αὐτῶν τῶν μελ-
D λόντων με προσκυνεῖν ἀνῃρέθην· εἶτα μετὰ τὴν σφαγὴν ἐπράθην, δοῦλος ἐγενόμην βαρβάρων, καὶ συνεχεῖς ἤμειψα δεσπότας, καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἔστη μοι τὰ δεινὰ, ἀλλὰ πανταχοῦ βάραθρα καὶ σκόπελοι. μετὰ γὰρ τὴν ἐπιβουλὴν τῶν ἀδελφῶν, καὶ τὴν σφαγὴν, καὶ τὴν δουλείαν καὶ τὴν προτέραν καὶ τὴν δευτέραν, πάλιν μοι θάνατος ἐμελετήθη, καὶ συκοφαντία τῆς προτέρας χαλεπωτέρα, καὶ ἐπιβουλὴ, καὶ ἔφοδος, καὶ δικαστήριον διεφθαρμένον, καὶ κατηγορία αἰσχύνην ἔχουσα πολλὴν, καὶ σφαγὴν ἡμῖν ὠδίνουσα.

καὶ οὔτε λόγου μεταλαβὼν, ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν, εἰς δεσμωτήριον ἀπηνέχθην, καὶ ἁλύσεσι περικείμενος μετὰ μοιχῶν καὶ ἀνδροφόνων καὶ τῶν τὰ ἔσχατα τετολμηκότων. καὶ ὁ μὲν ἀρχιοινοχόος ἀπηλλάγη καὶ ἁλύσεως καὶ δεσμωτηρίου· ἐγὼ δὲ οὐδὲ μετ' ἐκεῖνον ἀδείας τινὸς ἀπολαῦσαι δεδύνημαι· κἀκεῖνος μὲν εἰς ἔργον ἐξέβη τὸ ὄναρ κατὰ τὴν ἑρμηνείαν τὴν ἐμήν· ἐγὼ δὲ ἐν τοῖς ἀνηκέστοις εἰμὶ κακοῖς. ταῦτα αἱ ὄψεις προεδήλουν ἐκεῖναι; ταῦτα τῶν ἀστέρων ὁ ἀριθμός; ταῦτα τὰ δράγματα; ποῦ τὰ τῆς ἐπαγγελίας; ποῦ τὰ τῆς ὑποσχέσεως; ἆρα ἠπατήμεθα; ἆρα παρελογίσθημεν; ποῦ γάρ με λοιπὸν προσκυνήσουσιν οἱ ἀδελφοί, τὸν δοῦλον, τὸν αἰχμάλωτον, τὸν δεσμώτην, τὸν μοιχὸν εἶναι νομιζόμενον, τὸν περὶ τῶν ἐσχάτων κινδυνεύοντα, τὸν τοσοῦτον αὐτῶν ἀπῳκισμένον; οἴχεται πάντα ἐκεῖνα, καὶ ἀπόλωλεν. οὐδὲν τούτων οὐκ εἶπεν, οὐκ ἐνενόησεν· ἀλλ' ἀνέμενε τὸ τέλος, εἰδὼς καὶ αὐτὸς τοῦ θεοῦ τὸ εὐμήχανον καὶ τὴν σοφίαν τὴν εὔπορον. καὶ οὐ μόνον οὐκ ἐσκανδαλίζετο, ἀλλὰ καὶ ἐνεβρύετο καὶ ἐκαλλωπίζετο τοῖς γινομένοις. τί δαὶ ὁ Δαβὶδ, εἰπέ μοι; οὐ μετὰ τὸ χρισθῆναι εἰς βασιλέα, καὶ λαβεῖν τοῦ δήμου τῶν Ἑβραίων τὰ σκῆπτρα τῇ τοῦ θεοῦ ψήφῳ, καὶ τὸ λαμπρὸν ἐκεῖνο στῆσαι τρόπαιον κατὰ τοῦ βαρβάρου, τὰ χαλεπώτατα πάντων ἔπαθε, πολεμούμενος, ἐπιβουλευόμενος παρὰ τοῦ Σαοὺλ, περὶ αὐτὸ τὸ ζῆν κινδυνεύων, εἰς πολέμους ἐπισφαλεῖς ἐκπεμπόμενος, συνεχῶς πρὸς τὴν ἐρημίαν ἐλαυνόμενος, ἀλήτης, φυγὰς, ἄπολις, ἄοικος, μετανάστης γινόμενος; τί δεῖ τὰ πολλὰ λέγειν; τέλος καὶ τῆς πατρίδος καὶ τῆς οἰκείας χώρας ἁπάσης ἐξέπεσεν ἐκείνης, παρὰ βαρβάροις τοῖς πολεμίοις καὶ ἐχθροτάτοις διατελῶν, καὶ δουλείας χαλεπωτέραν ὑπομένων ζωήν. καὶ γὰρ καὶ τῆς ἀναγκαίας ἠπόρει τροφῆς. καὶ ταῦτα ἔπασχε μετὰ τὴν παρουσίαν τοῦ Σαμουὴλ, μετὰ τὴν τοῦ ἐλαίου χρίσιν, μετὰ τὴν τῆς βασιλείας ὑπόσχεσιν, μετὰ τὰ σκῆπτρα, μετὰ τὸ διάδημα, μετὰ τὴν τοῦ θεοῦ χειροτονίαν, καὶ τὴν ψῆφον, τὴν ἐπ' αὐτῷ· καὶ ὅμως οὐδὲν αὐτὸν τούτων ἐσκανδάλισεν, οὐδὲ εἶπεν οὐδὲ οὗτος, τί τοῦτο; ὁ βασιλεὺς ἐγὼ, καὶ τοσαύτης μέλλων ἀρχῆς ἀπολαύσεσθαι, οὐδὲ ἰδιώτης μετὰ ἀσφαλείας εἶναι δύναμαι· ἀλλὰ ἀλήτης γέγονα, καὶ φυγὰς, ἄπολις, ἄοικος, μετανάστης,

A Cumque meam cauſſam agendi facultatem non obtinuiſſem, temere ac ſine cauſſa in carcerem ſum abductus, & catenis deuinctus, cum adulteris, cum homicidis & grauiſſimorum ſcelerũ reis, verſor. At princeps quidem pincernarum, à vinculis & carcere liberatus eſt: ego verò ne poſt illum quidem vllam immunitatem poſſum impetrare: atq; ille quidem in opus exiiſſe vidit ſomnium, prout illi fueram interpretatus: ego verò grauiſſimis hic malis obſideor. Hæccine mihi viſiones illæ prænuntiabant? hæc numerus ille ſtellarum? hæc illi manipuli? quo promiſſiones B euaſerunt? quo illæ pollicitationes? nunquid decepti ſumus? nunquid in fraudem illecti? Vbi enim iam me adoraturi ſunt fratres, ſeruum, captiuum, compedibus vinctum, qui adulter eſſe exiſtimor, qui de vita periclitor, qui tanto terrarum interuallo diſſitus ab illis habito. Perierunt illa omnia, & in nihilum abierunt. Nihil horum aut dixit aut cogitauit, ſed finem expectabat, vt pote qui quanta ſit Dei ſolertia, quàm potens eius ſapientia, probè noſſet: & non modo non ſcandalizaba- C tur, ſed etiam ob ea quæ acciderant gloriabatur, & ſibi placebat. Quid verò Dauid? dic quæſo, nónne poſtquam in Regem vnctus eſt, & Dei ſuffragio deſignatus populi Hebræorum ſceptrum accepit, deque barbaro glorioſum illud trophæum erexit, grauiſſimis afflictus eſt malis, bellis, inſidiis appetitus à Saule, in ipſum capitis diſcrimen adductus, ad periculoſa miſſus prælia, continue per deſertum errans vagus exul extorris, domo ac ſedibus ſuis pulſus? Quid multis verbis opus eſt? tandem è patria, ſuáque D illa regione penitus exturbatus apud barbaros hoſtes & infenſiſſimos verſabatur, ac moleſtiorem ſeruitute vitam tolerabat: cum etiam neceſſario victu careret. Atque hæc ille patiebatur poſt Samuelis aduentum, poſtquam vnctus oleo fuerat, poſt regni promiſſionem, poſt ſceptrum, poſt diadema, poſt electionẽ Dei, poſt ſuffragium illi delatum: at nihil tamen horum illi ſcandalum attulit, neque dixit hic quoque, Quid hoc rei eſt? Ego ille Rex, & tantũ adepturus imperiũ ne priuatus quidẽ eſſe tutò poſsũ, ſed erro factus ſum, exul, extorris, domo ac ſedibus pulſus,

Exemplo Dauidis afflictos conſolatur

& in barbarorum regionem amādatus, etiam neceſſario victu careo, ac ſingulis diebus video mihi vitæ periculum imminere. Vbi ſūt regni promiſſiones? vbi imperij illius pollicitationes? nihil horum neq; dixit, neque cogitauit, neque ob ea, quæ acciderant, ſcādalizatus eſt, sed & ipſe finem promiſſionū expectabat. Poſſem autē & alios innumeros commemorare, qui cum in res aduerſas incidiſſent, minimè perturbati ſūt, ſed Dei promiſſum memoria tenentes, tametſi contraria promiſſis euēta ſpectarent, huius præclaræ patiētiæ beneficio glorioſas coronas reportarunt. Et tu igitur expecta dilectiſſime, finē (ſiquidē omnino adueniet, vel in hoc ſeculo, vel in futuro) & vbiq; incōprehenſibili Dei prouidētiæ cede, neq; dicas: Quod verò tandem remedium tot malis poterit adhiberi? neq; curioſè modum exquiras, quo Deus miracula ſoleat edere.

CAP. II. Hoc non ſtatim cō tigiſſe atque initio contraria cuncta cū cernerent euenire veteres ſcandalizatos nō fuiſſe.

Neque enim tum temporis hoc iuſti illi quærebant, Quomodo, & qua ratione iſta fient: ſed cum omnia cernerent, ſi ratiocinationes ſpectentur humanæ, in deſperationem adducta, ne ſic quidem conturbabantur, aut terrebantur, ſed patienter omnia ferebant, ac certiſſimum pignus, & argumentum proſperi ſucceſſus euenturi ex eius, qui pollicitus erat, potentia colligebant, neque propter eorum, quę acciderant, conditionem contrariam animum planè deſpondebant. Etenim ſolertem illum, ac ſapientem eſſe certò ſciebant, ac proinde poſſe res etiam deſperatas inſtaurare, atque in ſtatum meliorem priſtino reſtituere, ſummáque cum facilitate ſuis promiſſis finem imponere. Et tu igitur, cariſſime, ſiue in hac vita mala finiantur, Deum glorifica: ſiue maioribus difficultatibus inuoluantur, ſic quoque gratias age, neque ſcandalum patere, cum probè noueris immenſam eſſe, neque ſatis exprimi poſſe prouidentiam Dei, ac planè futurum, vt omnia conuenientem finem ſortiantur, ſiue in hoc ſeculo, ſiue in futuro. Quòd ſi quis, dum futurum audit, & præ nimia puſillanimitate hoc in hac vita ſpectare feſtinet, ei nos dicemus tum veram vitam, & res conſtantes, & immotas nos manere. Res quippe præſentes via ſunt, at illæ patria: res huius ſeculi floribus vernis ſunt ſimiles, illæ verò ſaxis immobilibus: illic coronæ

A καὶ εἰς βάρβαρον ἀπῳκίσθην χώραν, καὶ τῆς ἀναγκαίας ἀπορῶν τροφῆς, καὶ περὶ τὴν ἐσχάτην ὁρῶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐπικρεμάμενόν μοι τὸν κίνδυνον. ποῦ τῆς βασιλείας αἱ ὑποσχέσεις; ποῦ τῆς ἀρχῆς αἱ ἐπαγγελίαι ἐκείνης; οὐδὲν τούτων οὐκ εἶπεν, οὐκ ἐνενόησεν· οὐκ ἐσκανδαλίσθη τοῖς γινομένοις, ἀλλὰ ἀνέμενε καὶ αὐτὸς τὸ τέλος τῆς ὑποσχέσεως. καὶ ἑτέρους δὲ μυρίους ἔστιν εἰπεῖν, οἳ χαλεποῖς περιπεσόντες πράγμασιν, οὐκ ἐθορυβήθησαν· ἀλλὰ τοῦ θεοῦ τὴν ἐπαγγελίαν κατέχοντες, εἰ καὶ ἐναντία τὰ γινόμενα ταῖς ὑποσχέσεσιν ἦν, διὰ τῆς καλλίστης ταύτης ὑπο-
B μονῆς λαμπροὺς ἐδρέποντο τοὺς στεφάνους. καὶ σὺ τοίνυν, ἀγαπητέ, ἀνάμενε καὶ αὐτὸς τὸ τέλος (πάντως γὰρ ἀπαντήσεται, ἢ ἐνταῦθα, ἢ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι) καὶ παραχώρει πανταχοῦ τῷ ἀκαταλήπτῳ τῆς τοῦ θεοῦ προνοίας, καὶ μὴ λέγε, πῶς δὲ τὰ τοσαῦτα κακὰ λήψεται διόρθωσιν; μηδὲ περιεργάζου τῆς τοῦ θεοῦ παραδοξοποιΐας τὸν τρόπον.

Οὐδὲ γὰρ οἱ δίκαιοι τότε ἐκεῖνοι τοῦτο ἐζήτησαν, τὸ, πῶς καὶ τίνι τρόπῳ ταῦτα ἔσται· ἀλλ' ὁρῶντες εἰς ἀπόγνωσιν κατὰ ἀνθρώπινον λογισμὸν
C πάντα φερόμενα, οὐδὲ οὕτως ἐθορυβοῦντο, οὐδὲ ἐταράττοντο· ἀλλ' ἔφερον ἅπαντα γενναίως, μεγίστην ἔχοντες ἀπόδειξιν τῶν ἐσομένων χρηστῶν, τὴν δύναμιν τοῦ ὑποσχομένου, καὶ ἀπὸ τῆς τῶν γινομένων ἐναντιότητος εἰς ἀπόγνωσιν οὐκ ἐμπίπτοντες. ᾔδεσαν γὰρ σαφῶς, ὅτι εὐμήχανος ὢν καὶ σοφὸς, δυνήσεται καὶ μετὰ τὸ τὰ πράγματα ἀπαγορευθῆναι ἀνακτήσασθαί τε αὐτὰ μᾶλλον ἢ ἔμπροσθεν, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας τοῖς ἐπαγγελθεῖσιν ἐπιθεῖναι τέλος. καὶ σὺ τοίνυν, ἀγαπητέ, ἄν τε ἐν τῷ παρόντι βίῳ λάβῃ τὰ λυπη-
D ρὰ λύσιν, δόξαζε τὸν θεόν· ἄν τε εἰς δυσχερῆ καταλύσῃ, καὶ οὕτως εὐχαρίστει, καὶ μηδὲν σκανδαλίζου, εἰδὼς σαφῶς τοῦ θεοῦ τὴν πρόνοιαν τὴν ἄπειρον καὶ ἑρμηνευθῆναι μὴ δυναμένην, καὶ ὅτι πάντως λήψεται τὸ προσῆκον ἅπαντα τέλος, εἴτε ἐν τῷ παρόντι βίῳ, εἴτε ἐν τῷ μέλλοντι. εἰ δέ τις τὸ μέλλον ἀκούων, καὶ μικροψυχῶν ἐπείγοιτο τοῦτο ἐνταῦθα ἰδεῖν γινόμενον, ἐροῦμεν ὅτι ἡ ἀληθῶς ζωὴ καὶ τὰ βέβαια πράγματα καὶ ἀκίνητα τότε ἡμᾶς μένει. τὰ μὲν γὰρ παρόντα, ὁδός· ἐκεῖνα δὲ, πατρίς· τὰ ἐνταῦθα, ἄνθεσιν ἔοικεν ἐαρινοῖς· ἐκεῖνα δὲ, πέτραις ἀκινήτοις·

ἐκεῖ στέφανοι καὶ ἀμοιβαὶ τέλος οὐκ ἔχουσαι, ἐκεῖ ἔπαθλα καὶ βραβεῖα, ἐκεῖ κολάσεις καὶ τιμωρίαι ἀφόρητοι τῶν τὰ τοιαῦτα κακουργησάντων. Τί οὖν πρὸς τοὺς τέως σκανδαλιζομένους, φησί; τί δαὶ σὺ τοὺς μείζονας διαλάμψαντας οὐ λέγεις, τοὺς δὲ προσωπεῖα εὐλαβείας περικειμένους, καὶ νῦν ἐλεγχομένους, τούτους ἄγεις εἰς μέσον; οὐχ ὁρᾷς τὸ χρυσίον καθαιρόμενον; τὸν μόλιβδον ἐλεγχόμενον; τὰ ἄχυρα διακρινόμενα τοῦ σίτου; τοὺς λύκους τῶν προβάτων; τοὺς πεπλασμένους τῶν ἀληθῶς ἐν εὐλαβείᾳ ζώντων; ὥστε ὅταν ἴδῃς τούτων τὰ σκάνδαλα, ἐννόησον κἀκείνων τὰς εὐδοκιμήσεις. Ὑπεσκελίσθησάν τινες, ἀλλὰ καὶ ἔστησαν πολλῷ πλείους, καὶ μείζονα ἑαυτοῖς μισθὸν συνήγαγον, οὔτε τῇ δυναστείᾳ τῶν ἐπιβουλευόντων, οὔτε τῇ δυσκολίᾳ τῶν καιρῶν περιτραπέντες. καὶ οἱ σκανδαλιζόμενοι δὲ ἑαυτοῖς λογιζέσθωσαν· ἐπεὶ καὶ οἱ παῖδες οἱ τρεῖς καὶ ἱερέων ἀποσπασθέντες, καὶ ναοῦ, καὶ θυσιαστηρίου, καὶ τῆς ἄλλης ἁπάσης τῆς κατὰ νόμον ἐπιμελείας, καὶ ἐν μέσῃ βαρβάρων χώρᾳ ἀποληφθέντες, μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας τὸν νόμον διετήρησαν· καὶ ὁ Δανιὴλ ὁμοίως, καὶ ἕτεροι πολλοί· καὶ οἱ μὲν εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπενεχθέντες, οὐ παρεβλάβησάν τι, ἄλλοι δὲ οἴκοι μένοντες, καὶ πάντων ἀπολαύοντες τῶν ἐπὶ τῆς πατρίδος, προσέκρουσαν καὶ κατεδικάσθησαν.

παράλ. ιϛ. Τίνος ἕνεκεν ἀφείθησαν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ ἄνθρωποι πονηροὶ, καὶ δαίμονες, καὶ διάβολος.

Εἰ δὲ ζητοίης τίνος ἕνεκεν ταῦτα συνεχωρήθη, καὶ μὴ τοῖς ἀπορρήτοις τῶν οἰκονομιῶν αὐτοῦ λόγοις παραχωρήσῃς, ἀλλὰ ἐμελέτησας ἀεὶ πάντα περιεργάζεσθαι, ὀλίγον προβαίνων, καὶ ἄλλα πολλὰ διαπορήσεις, οἷον, τίνος ἕνεκεν ἀφείθησαν αἱ αἱρέσεις, τίνος ἕνεκεν ὁ διάβολος, τίνος ἕνεκεν οἱ δαίμονες, τίνος ἕνεκεν οἱ πονηροὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ πολλοὺς ὑποσκελίζοντες· καὶ τὸ δὴ κεφάλαιον ἁπάντων τούτων, τίνος ἕνεκεν ὁ ἀντίχριστος παραγίνεται, ὁ τοσαύτην ἔχων δύναμιν πρὸς ἀπάτην, ὡς τὸν Χριστὸν εἰπεῖν, ὅτι τοιαῦτα ποιήσει, ὥστε πλανῆσαι, εἰ δυνατὸν, καὶ τοὺς ἐκλεκτούς. Ἀλλ' οὐ δεῖ ταῦτα ζητεῖν, ἀλλὰ πάντα παραχωρεῖν τῷ ἀκαταλήπτῳ τῆς τοῦ θεοῦ σοφίας. ὁ μὲν γὰρ γενναίως ἤδη πεπηγὼς, κἂν μυρία τὰ κύματα, κἂν μυρίοι οἱ χειμῶνες ἐπιῶσιν, οὐ μόνον οὐδὲν παραβλάπτεται, ἀλλὰ καὶ ἰσχυρότερος γίνεται· ὁ δὲ ἀσθενὴς καὶ διαρρέων καὶ ὀλίγωρος, καὶ μηδενὸς ἐνοχλοῦντος καταπίπτει πολλάκις.

A ac remunerationes quæ finem neſciũt, illic præmia & brauia, illic pœnæ atq; ſupplicia intoleranda eorum, qui eiuſmodi ſcelera perpetrarint. Quid ergo dicemus ad eos, quos interim ſcandalizari videamus? dicet aliquis. At tu, cur non eos etiam commemoras, qui idcirco fiunt illuſtriores: ſed eos tantùm qui religionis larua ſe tegebant, & nunc deprehenduntur, in medium adducis? Non vides aurum purgari ſolere, plumbum autem deprehendi? paleas à frumento ſecerni, lupos ab ouibus, hypocritas ab iis, qui vera pietate præditi viuunt? Itaque ſi quando videas horũ B ſcandala, veniant tibi in mentem illorum præclara facinora & præconia. Supplantati ſunt quidam, at multò plures ſteterunt, maiorémque ſibi mercedem compararunt, neque inſidiatorum potentia, neque temporum difficultate proſtrati. At illi qui ſupplantati ſunt, ſibi ipſis hoc imputent: quandoquidem & tres pueri quamuis à ſacerdotibus auulſi, à templo, ab altari, & reliqua omni legis obſeruatione, atque in media barbarorum regione deprehẽſi, ſumma cum diligentia legem ob- C ſeruarunt: pari ratione Daniel, & alij multi, & nonnulli quidem in captiuitatem abducti nihil damni fecerunt, alij verò cum domi manſiſſent, omnibúsque bonis, quæ in patria ſuppetebant, potiti eſſent, offenderunt, & fuere damnati.

CAP. 12. Qua de cauſſa homines improbi & dæmones; & diabolus in hoc mũdo ſint derelicti.

Quòd ſi quæras, qua de cauſſa permiſſa ſint iſta, neque arcanis diſpenſationum eius rationibus acquieſcas, ſed omnia ſtudeas curioſè diſquirere, paulatim progrediẽs multas alias quæſtiones propones, exempli cauſſa, cur hæreſes permittãtur, qua de cauſſa Diabo- D lus, qua de cauſſa dæmones, cur homines improbi, & qui multos ſupplantãt, & quod omnium eſt iſtorũ caput, cur adueniat Antichriſtus, qui tanta pollet ad decipiendum potentia, vt dixerit Chriſtus eum tanta præſtiturum, vt in errorem inducantur, ſi fieri poteſt, etiam electi. At enim iſta quærenda nõ ſunt, ſed ſunt omnia incõprehenſibili Dei ſapientiæ committenda. Nam is quidem qui generoſus & conſtans eſt, quãuis innumeri fluctus, quamuis innumeræ procellæ irruant, non modò nihil læditur, ſed etiam robuſtior euadit: imbecillis autem, & mollis ac piger etiam nemine impugnante ſæpenumero concidit.

Matt. 24. 24.

Quòd ſi forte rationem etiamnum aliquam ſcire contendis, audi eam quæ nobis comperta eſt. Sunt enim aliæ plurimæ Deo notæ, qui diuerſo varioque modo res noſtras gubernat vniuerſas: quàm autem nos ſcimus, hanc in-

Scandala cur permiſſa. terim accipe. Dicimus ſcandala iſta eſſe permiſſa, vt ne fortium ac generoſorum præmia minuerentur, quòd & Iobum alloquens Deus indicauit, di-

Iob. 40. 3. cens: Putas autem me aliter tibi reſpondiſſe, quàm vt appareas iuſtus? Et

1.Cor.11. 19. verò Paulus ait, Oportet autem & hæreſes eſſe, vt qui probati ſunt, manifeſti fiāt in vobis. At tu cum audis, Oportet autem & hæreſes eſſe, noli exiſtimare hæc illum imperando, vel legem ferendo pronuntiare, abſit, verum ea quæ futura erant prænuntiando, & quod lucrum vigilantibus inde obuenturum erat prædicendo. Tunc enim ô vos qui decipi non poteſtis veſtra virtus illuſtrior apparebit. Ad hæc aliam etiam ob cauſſam improbos eſſe Deus ſiuit, ne forte ſublati è medio, ea, quæ illis ex conuerſione ſua obuentura erat, vtilitate fraudarentur. Ita & Paulus ſaluus factus eſt, ita latro, ita meretrix, ita publicanus, ita cæteri multi. Quòd ſi prius quàm immutarentur, è medio ſublati eſſent, nullus ex illis ſaluus eſſet factus. Porro de Antichriſto alteram etiam cauſſam profert Paulus. Quàm tandem? Vt omni hoc pacto excuſatione Iudæi excludantur. Qua enim tandem venia digni videri poterunt cum Chriſtum non receperint qui illi credere debuerunt. Propterea

2.Theſſ.2. 12. dicit: Vt iudicentur omnes, qui non crediderunt veritati, hoc eſt Chriſto, ſed conſenſerunt iniquitati. hoc eſt

Ioa. 10. 33. Antichriſto. Nam quoniam dicebant, idcirco ſe illi non credere, quòd Deum ſe diceret, (Propterea namq; te lapidamus, inquiunt, quia tu homo cum ſis, facis teipſum Deum: tametſi plurima illum audirent attribuentem Patri, ac dicentem ſe ex ipſius ſententia veniſſe, idque multis argumentis demonſtrantē) quid dicent cum Antichriſtum ſeipſum dicentem Deum, neque Patris mentionem facientem, ſed contrarium facientem recipient? Hoc etiam Chriſtus exprobrans illis prædicebat his verbis: Ego veni in no-

Ioa. 5. 43. mine patris mei, & non accipitis me: ſi alius venerit in nomine ſuo, illum accipietis: propterea permiſſa ſunt ſcandala.

A εἰ δὲ καὶ λόγον τινὰ ἐπιζητεῖς μαθεῖν, ἄκουε τὸν ἡμῖν γνώριμον. εἰσὶ μὲν γὰρ καὶ ἕτεροι πολλοὶ τῷ διαφόρως καὶ ποικίλως τὰ καθ' ἡμᾶς πάντα οἰκονομοῦντι δῆλοι· ὃν δὲ ἡμεῖς ἴσμεν, τοῦτό ἐστι τέως. Φαμὲν ὅτι τὰ σκάνδαλα ταῦτα ἀφείθη ὑπὲρ τοῦ μὴ ἐλαττωθῆναι τῶν γενναίων τὰ βραβεῖα· ὃ καὶ τῷ Ἰὼβ διαλεγόμενος ὁ θεὸς ἐδήλωσε, λέγων· Ἄλλως με οἴει σοι κεχρηματικέναι, ἢ ἵνα ἀναφανῇς δίκαιος; καὶ ὁ Παῦλος δέ φησι· Δεῖ δὲ καὶ αἱρέσεις εἶναι, ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται ἐν ὑμῖν. σὺ δὲ ὅταν ἀκούσῃς τὸ, δεῖ δὲ αἱρέσεις εἶναι, μὴ νομίσῃς ὅτι κελεύων ἢ νομοθετῶν ταῦτά

B φησιν (ἄπαγε) ἀλλὰ τὸ μέλλον προαναφωνῶν, καὶ τὸ ἐκ τούτου κέρδος τοῖς νήφουσι προμηνύων. τότε γὰρ ὑμῶν τῶν ἀνεξαπατήτων, φησί, σαφεστέρα φανεῖται ἡ ἀρετή. πρὸς τούτοις, καὶ δι' ἑτέραν αἰτίαν οἱ πονηροὶ ἀφείθησαν, ὥστε μὴ προαναρπασθέντας ἀποκλεισθῆναι τῆς ὠφελείας τῆς ἐκ τῆς μεταβολῆς αὐτοῖς γινομένης. οὕτω καὶ Παῦλος ἐσώθη, οὕτως ὁ λῃστής, οὕτως ἡ πόρνη, οὕτως ὁ τελώνης, οὕτως ἕτεροι πολλοί. Εἰ δὲ πρὶν ἢ μεταβαλέσθαι ἀνηρπάγησαν ἐντεῦθεν, οὐδεὶς ἂν αὐτῶν ἐσώθη. περὶ δὲ

C τοῦ Ἀντιχρίστου καὶ ἑτέραν φησὶν αἰτίαν ὁ Παῦλος. ποίαν δὴ ταύτην; τὸ, πᾶσαν καὶ ἐντεῦθεν ἀποκλεισθῆναι τῶν Ἰουδαίων τὴν ἀπολογίαν. ποίαν γὰρ ἂν ἔχοιεν συγγνώμην, τὸν Χριστὸν μὴ δεξάμενοι, οἱ μέλλοντες ἐκείνῳ πιστεύειν; διό φησιν, Ἵνα κριθῶσι πάντες οἱ μὴ πιστεύσαντες τῇ ἀληθείᾳ, τουτέστι, τῷ Χριστῷ, ἀλλ' εὐδοκήσαντες τῇ ἀδικίᾳ, τουτέστι, τῷ Ἀντιχρίστῳ. ἐπειδὴ γὰρ ἔλεγον, διὰ τοῦτο αὐτῷ μὴ πιστεύειν, ἐπειδὴ θεὸν ἑαυτὸν ἔλεγε (Διὰ γὰρ τοῦτό σε, φασι, λιθάζομεν, ὅτι σὺ ἄνθρωπος ὢν ποιεῖς

D σεαυτὸν θεὸν, καίτοιγε τὰ πλείονα ἀκούοντες ἀνατιθέντα αὐτὸν τῷ πατρὶ, καὶ λέγοντα μετὰ τῆς ἐκείνου γνώμης ἀφῖχθαι, καὶ διὰ πολλῶν τοῦτο ἀποδεικνύντα) τί ἐροῦσιν, ὅταν τὸν Ἀντίχριστον λέγοντα ἑαυτὸν εἶναι θεὸν, καὶ μηδὲ μεμνημένον τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ καὶ τοὐναντίον ποιοῦντα δέξωνται; τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς αὐτοῖς ὀνειδίζων, προὔλεγεν οὕτω λέγων· Ἐγὼ ἦλθον ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρός μου, καὶ οὐ λαμβάνετέ με· ἐὰν ἄλλος ἔλθῃ ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ, ἐκεῖνον λήψεσθε. διὰ ταῦτα ἀφείθη τὰ σκάνδαλα.

Εἰ δὲ τοὺς σκανδαλιζομένους λέγεις, ἐγώ σοι **A** τοὺς μειζόνως ἐντεῦθεν διαλάμψαντας δείξω· καὶ πάλιν σοι τὸ αὐτὸ ἐρῶ, ὅτι οὐκ ἔδει διὰ τὴν ἑτέρων ἀπροσεξίαν καὶ ῥαθυμίαν τοὺς δυναμένους νήφειν καὶ ἐγρηγορέναι καὶ μυρίους ἐκ τούτων ἀναδήσασθαι στεφάνους ἐλαττοῦσθαι ἐν τῇ τῶν ἀμοιβῶν ἀντιδόσει. οὗτοι μὲν γὰρ ἐπηρεάζεσθαι ἔμελλον, εἰ μὴ τῶν ἀγώνων τούτων ἔλαβον ὑποθέσεις. οἱ δὲ ἐντεῦθεν βλαβέντες, ἑτέρῳ μὲν οὐδενί, ἑαυτοῖς δὲ εἶεν δίκαιοι λογίζεσθαι τὰ πτώματα αὐτῶν, καὶ κατηγορεῖεν ἂν αὐτῶν οἱ μὴ μόνον μὴ σκανδαλισθέντες, ἀλλὰ καὶ φαιδρότεροι καὶ ἰσχυρότεροι ταύτῃ γενόμενοι. **B**

Γενέσ. 17. Ὅτι τοὺς νήφοντας οὐδὲν παραβλάπτει, οὐδὲ ὑποσκελίζει, οὐδὲ σκανδαλίζει.

Ποίων γὰρ ἱερέων ἀπήλαυσεν ὁ Ἀβραάμ, εἰπέ μοι, ποίων διδασκάλων; ποίας κατηχήσεως; ποίας παραινέσεως; ποίας συμβουλῆς; ὅπουγε οὐδὲ γράμματα τότε ἦν, οὐ νόμος, οὐ προφῆται, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν· ἀλλὰ ἄπλουν ἔπλει θάλατταν, καὶ ὁδὸν ὥδευεν ἀτριβῆ, καὶ ταῦτα καὶ οἰκίας καὶ πατρὸς ἀσεβοῦς γεγεννημένος. ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸν ταῦτα παρέβλαψεν, ἀλλὰ τοσοῦτον ἔλαμψεν ἀρετῇ, ὡς ἃ μετὰ μακρὸν χρόνον, μετὰ προφήτας, μετὰ νόμον, καὶ τοσαύτην παιδαγωγίαν, τὴν διὰ σημείων καὶ **C** θαυμάτων γεγενημένην ἔμελλεν ὁ Χριστὸς τοὺς ἀνθρώπους παιδεύειν, ταῦτα προλαβόντα δι' ἔργων ἐπιδείξασθαι, ἀγάπην γνησίαν καὶ θερμήν, χρημάτων ὑπεροψίαν, τὴν περὶ τοὺς οἰκείους τοῦ αἵματος κηδεμονίαν· καὶ τὸν τῦφον δὲ ἅπαντα ἐπάτησε, καὶ τὸν ὑγρὸν καὶ διαλελυμένον διεκρούσατο βίον, τῶν νῦν τὰς κορυφὰς τῶν ὀρῶν κατειληφότων μοναχῶν ἀκριβέστερον ζῶν. οὔτε γὰρ οἰκία ἦν αὐτῷ, ἀλλ' ἡ σκιὰ τῶν φύλλων ὄροφος ἦν τῷ δικαίῳ καὶ στέγη· οὐδὲ, ἐπειδὴ ξένος ἦν, ῥαθυμότερος περὶ τὴν φιλοξενίαν ἐγένετο, **D** ἀλλ' ὁ ξένος ἐν ξένῃ ἔργον τοῦτο ἐποίει, τὸ διώκειν ἐν μεσημβρίᾳ μέσῃ τοὺς παριόντας ὑποδέχεσθαι καὶ θεραπεύειν. καὶ δι' ἑαυτοῦ τὸ ἔργον ἅπαν ἤνυε, καὶ τὴν γυναῖκα κοινωνὸν ἐποίει τῆς καλῆς ταύτης πραγματείας. τί δαὶ ὑπὲρ τοῦ ἀδελφιδοῦ, καὶ ταῦτα οὐ καθηκόντως αὐτῷ χρησαμένου, ἀλλὰ τοῖς πρωτείοις ἐπιπηδήσαντος οὐκ ἐποίησε, καὶ ταῦτα μετὰ τὴν αἵρεσιν τῆς ἐκλογῆς; οὐχὶ τὸ αἷμα ἐξέχεεν; οὐχὶ τοὺς οἰκέτας ἅπαντας ὥπλισεν; οὐκ εἰς φανερὸν κίνδυνον ἑαυτὸν ἐνέβαλεν; ὅτε δὲ ἐκελεύσθη τὴν

A Quòd eos qui ſcandalizantur, commemores, ego tibi eos, qui illuſtriores inde facti ſunt, obiiciam, ac tibi ruſus dicam æquum non fuiſſe, vt propter aliorum inconſiderantiam, ac deſidiam illi qui poterāt & attēti eſſe, & vigiles, atq; innumeras ex his palmas reportare, deteriori eſſent conditione, cu laborū præmia rependērentur. Quippe illi quidem iniuria fuiſſent affecti, ſi certaminum iſtorū occaſionem amiſiſſent, illi verò, ſi quid inde damni feciſſent, nulli alteri, ſed ſibiipſis prolapſiones ſuas imputare debuiſſent, eiuſque criminis ab illis conuicti eſſent, qui non modò ſcā- **B** dalizati non fuiſſent, ſed etiam illuſtriores inde, ac robuſtiores euaſiſſent.

CAP. II. Nihil eos lædere qui vigiles ſūt & attenti neque ſupplantare.

Quos enim, quæſo ſacerdotes habuit Abraham, quos doctores? quā inſtitutionem? quā admonitionē? quod conſilium? quandoquidem neq; tum erant literæ, non lex, non prophetæ, nō aliud quicquam eiuſmodi, ſed nondū nauigatum mare nauigabat, & per viam minimè tritam incedebat, idque cum & domo, & patre impio natus eſſet. Sed ne hæc quidem illū læſerunt, quin potiùs adeo virtute ſuis præluxit, vt quæ poſt multū tēporis, poſt prophetas, poſt legem, & tantam inſtructionē, qua per ſigna Chriſtus, & miracula debuit homines erudire, horum longè ante ſpecimen ediderit, caritatis ſynceræ, ac feruidæ, pecuniæ contemptus, curæ eorū qui ſāguinis ſunt cognatione cōiuncti: & faſtum omnem conculcarit, mollem ac delicatam vitā reiecerit, ſanctiorem quàm illi qui nunc montium vertices occuparunt monachi, & auſteriorē viuendi rationem expreſſerit. Nam neq; domus illi erat, ſed laqueare rectúmque iuſto foliorū vmbra ſuppeditabat: neque, quamuis peregrinus eſſet, idcirco negligentior ad excipiendos tecto peregrinos erat, ſed peregre cum eſſet, totus in id incumbebat operis, vt aſſidue medio meridiè prætereuntes exciperet ac, reficeret. Ipſe vero rem per ſe omnem gerebat, & vxorem in conſortium præclaræ illius occupationis aſciſcebat. Quid vero pro fratris filio non fecit, cū alioqui, non vt oportuit, ab eo tractatus eſſet, ſed potiores ille partes ſibi vindicaſſet, idq; poſt optionē datā electionis? nōne ſanguinē profudit? nōne vernaculos oēs ſuos armauit? nónne in apertū ſe diſcrimen obiecit? At quo

tempore iuſſus eſt domum deſerere, atque in aliam regionem proficiſci, nónne ſtatim paruit, & patria, amicis, propinquis, & omnibus derelictis, mandato iubentis obediens, quæ certa erant deſeruit, & incertis multò promptiùs quàm certis adhæſit, adeo promiſſis Dei confidebat, quod perfectiſſimæ fidei fuit. Poſt hæc autem omnia nónne cum fames ſæuiret, iterum extorris eſt factus, neque conſternabatur, aut perturbabatur, ſed eandem obedientiam, modeſtiam, ac patientiam præ ſe ferebat, atque in Ægyptum deſcendebat, ſic vt cum Deo paruiſſet hæc imperanti, ſua ſit vxore priuatus, eam iniuria affectam viderit, quantum quidem in ægyptio ſitum fuit, & acerbiorem morte plagã lethalem acceperit? Quid enim, quæſo, fuit acerbius, quàm mulierem ſibi matrimonij lege copulatam poſt tot rectè facta cernere à barbarica abreptam laſciuia, in regia introductam palatia contumelia affectã cernere? Quamuis enim in opus non exierit contumelia, ipſe tamen illud expectauit, & omnia patiẽter ferebat: ſic vt neque calamitates eum ſubuerterint, neque proſperi ſucceſſus extulerint: ſed in temporum differentia æqualẽ animi ſenſum conſeruarit. Quid verò, cum illi filium promiſit, nónne ſe mille impedimenta obiecerunt, quæ cogitanti ratio ſuggerebat? quę omnia cum ille ſedaſſet, omnémque illorum tumultum repreſſiſſet, fide maximè illuſtris fuit? Quando autem immolare illum iuſſus eſt, nónne ſumma cum feſtinatione quaſi nuptialem ad thalamum deducturus illum eſſet, ita illum duxit, atque ipſam propemodum naturam exuens, & homo eſſe deſinens, nouum quoddam & inuſitatum obtulit ſacrificium, ſolúſque certamen hoc conſeruit, non cum vxore, non cum ſeruo, non cum alio quouis communicauit? Nouerat enim, probè nouerat, quanta ſcopuli illius eſſet ſublimitas, quanta moles illius mandati, quanta illius certaminis magnitudo. Quam ob cauſſam ſolus hunc curſum ſuſcepit, & cucurrit, & certauit, & coronam adeptus eſt, & victor eſt renuntiatus. Quis eum ſacerdos iſta docuit? quis doctor? quis propheta? nullus planè: ſed quoniã proba mente præditus fuit, illi ad omnia ſuffecit. Quid verò Noë?

Abraham filium immolare iuſſus.

A μὲν οἰκίαν ἀφεῖναι, εἰς δὲ τὴν ἀλλοτρίαν ἀπελθεῖν, οὐκ εὐθέως ὑπήκουσε, καὶ πατρίδα καὶ φίλους καὶ συγγενεῖς καὶ πάντας ἀφεὶς, καὶ τῷ προστάγματι πειθαρχεῖ τοῦ κελεύσαντος, τὰ μὲν δῆλα καταλιμπάνων, τοῖς δὲ ἀδήλοις πολλῷ σαφεστέροις, ἢ τοῖς δήλοις, προσέχων, διὰ τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ θεοῦ, ὅπερ ἦν πίστεως ἐπιτεταμένης; μετὰ δὲ ταῦτα πάντα οὐ, λιμοῦ καταλαβόντος, πάλιν μετανάστης ἐγένετο, καὶ οὐκ ἐθορυβεῖτο, οὐδὲ ἐταράττετο, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ὑπακοὴν καὶ φιλοσοφίαν καὶ ὑπομονὴν ἐπεδείκνυτο, καὶ κατῄει εἰς Αἴγυπτον, καὶ ὑπακούσας B τῷ θεῷ τοιαῦτα κελεύοντι ἀφῃρέθη τὴν γυναῖκα, καθυβριζομένην ἑώρα, τό γε ἧκεν εἰς τὸν Αἰγύπτιον, καὶ θανάτου χαλεπώτερα ὑπέμενεν ἐν τοῖς καιριωτάτοις πληττόμενος; τί γὰρ βαρύτερον ἦν, εἰπέ μοι, τὴν γυναῖκα νόμῳ γάμου συναφθεῖσαν αὐτῷ, μετὰ τοσαῦτα κατορθώματα ὁρᾶν ὑπὸ βαρβαρικῆς ἀκολασίας ἁρπαζομένην, εἰσαγομένην ἔνδον εἰς τὰς βασιλικὰς αὐλὰς, καθυβριζομένην; εἰ γὰρ καὶ μὴ τὸ ἔργον ἐξῆλθεν, ἀλλ' αὐτὸς τοῦτο προσεδόκησε, καὶ πάντα ἔφερε γενναίως, καὶ οὔτε C αἱ συμφοραὶ αὐτὸν ὑπεσκέλισαν, οὔτε αἱ εὐημερίαι ἐφύσησαν· ἀλλ' ἐν τῇ τῶν καιρῶν διαφορᾷ ἴσην τὴν ἑαυτοῦ γνώμην διεφύλαττε. τί δαὶ, ὅτε αὐτῷ τὸν υἱὸν ἐπηγγείλατο, οὐχὶ μυρία τὰ κωλύματα ἦν, τὰ ἀπὸ τῶν λογισμῶν; καὶ πάντα ἐκεῖνα κατευνάσας, καὶ τὸν ἐκείνων θόρυβον ἀνελὼν, ἀπὸ τῆς πίστεως διέλαμψεν; ὅτε δὲ αὐτὸν καθιερῶσαι ἐκελεύσθη, οὐχὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ τάχους, ὡσπερεὶ μέλλων εἰς παστάδας ἄγειν καὶ νυμφαγωγεῖν, οὕτως αὐτὸν ἀνήγαγε; καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως σχεδὸν ἐξελθὼν, καὶ τοῦ ἄνθρωπος εἶναι ἀπαλλαγεὶς, D καὶ θυσίαν ἀνέφερε καινήν τινα καὶ παράδοξον, καὶ μόνος τὸν ἆθλον ἤθλησε τοῦτον, οὐ γυναικὶ, οὐκ οἰκέτῃ, οὐκ ἄλλῳ τινὶ τῶν μετ' αὐτοῦ κοινωσάμενος; ᾔδει γὰρ, ᾔδει σαφῶς, τοῦ σκοπέλου τὸ ὑψηλὸν, τοῦ ἐπιτάγματος τὸν ὄγκον, τοῦ ἀγῶνος τὸ μέγεθος. διὸ μόνος αὐτὸς τὸν δρόμον ἀνεδέξατο τοῦτον· καὶ ἔτρεχε, καὶ ἠγωνίζετο, καὶ ἐστεφανοῦτο, καὶ ἀνεκηρύττετο. ποῖος ταῦτα αὐτὸν ἱερεὺς ἐδίδαξε, ποῖος δὲ διδάσκαλος; ποῖος προφήτης; οὐδὲ εἷς. ἀλλ' ἐπειδὴ εὐγνώμονα εἶχε ψυχὴν, ἤρκεσεν αὐτῷ πρὸς ἅπαντα. τί δαὶ ὁ Νῶε;

ποῖον ἔσχεν ἱερέα; ποῖον διδάσκαλον; ποῖον κατηχητήν, ὅτι μόνος τῆς οἰκουμένης ἁπάσης διαφθαρείσης ἐν πονηρίᾳ, τὴν ἐναντίαν ἦλθεν ὁδόν, καὶ τὴν ἀρετὴν διετήρησε, καὶ οὕτω διέλαμψεν ὡς ἐν τῷ ναυαγίῳ τῆς οἰκουμένης αὐτόν τε διασωθῆναι, καὶ ἑτέρους διὰ τὴν περιουσίαν τῆς οἰκείας ἀρετῆς τῶν ἐπηρτημένων ἐξαρπάσαι κινδύνων; πόθεν δίκαιος ἐγένετο; πόθεν τέλειος; ποῖον ἱερέα καὶ ποῖον ἢ διδάσκαλον ἐσχηκώς; οὐδεὶς ἂν εἰπεῖν ἔχοι. ὁ δὲ υἱὸς ὁ τούτου, καίτοι ἔνδον ἔχων τὸν διδάσκαλον διηνεκῶς, τοῦ πατρὸς τὴν ἀρετήν, καὶ νουθεσίας ἀπολαύων, καὶ τῆς διὰ ῥημάτων, καὶ τῆς διὰ τῶν ἔργων, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν πραγμάτων ἔκβασιν ὁρῶν, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς συμφορᾶς, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς σωτηρίας παραίνεσιν, πονηρὸς περὶ τὸν φύντα ἐγένετο, καὶ ἐκωμῴδει τοῦ γεγεννηκότος τὴν γύμνωσιν, καὶ διετόμπευσεν. ὁρᾷς ὅτι πανταχοῦ ψυχῆς χρεία εὐγνώμονος; τί δαὶ ὁ Ἰώβ, εἰπέ μοι; ποίων προφητῶν ἤκουσε; ποίας διδασκαλίας ἀπήλαυσεν; οὐδεμιᾶς. ἀλλ' ὅμως καὶ τούτων οὐδενὸς τετυχηκώς, καὶ πᾶν ἀρετῆς εἶδος μετὰ πολλῆς ἐπεδείξατο τῆς ἀκριβείας. καὶ γὰρ κοινὰ τὰ ὄντα τοῖς δεομένοις ἐκέκτητο, καὶ οὐχὶ τὰ ὄντα μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα. τῇ μὲν γὰρ οἰκίᾳ τοὺς ὁδίτας ὑπεδέχετο, καὶ ἐκείνων μᾶλλον ἦν ἡ οἰκία, ἢ τοῦ κεκτημένου· τῇ δὲ τοῦ σώματος ἰσχύϊ τοῖς ἀδικουμένοις ἤμυνε, τῇ δὲ τῆς γλώττης συνέσει καὶ σοφίᾳ τοὺς ἐπηρεάζοντας ἐπεστόμιζε, καὶ τὴν εὐαγγελικὴν πολιτείαν διὰ πάντων διαλάμπουσαν ἐπεδείκνυτο. σκόπει δέ. Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, φησὶν ὁ Χριστός. τοῦτο αὐτὸς διὰ τῶν ἔργων κατώρθωσεν. Εἰ γὰρ ἐφαύλισα, φησί, κρίμα θεράποντος ἢ θεραπαίνης, κρινομένων αὐτῶν πρός με. τί γὰρ ποιήσω, ἐὰν ἐπίσκεψίν μου ποιήσῃ ὁ κύριος; πότερον οὐχ ὡς ἐγὼ ἐγενόμην ἐν γαστρί, καὶ ἐκεῖνοι ἐγένοντο, ἐγενόμεθα δὲ ἐν τῇ αὐτῇ κοιλίᾳ. Μακάριοι οἱ πρᾳεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν. καὶ τί πρᾳότερον ἐκείνου γέγονε, περὶ οὗ καὶ οἱ οἰκέται ἔλεγον· Τίς ἂν δῴη ἡμῖν τῶν σαρκῶν αὐτοῦ ἐμπλησθῆναι; οὕτως ἦσαν αὐτοῦ σφοδροὶ ἐρασταί. Μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται. ἀλλ' οὐδὲ ταύτης ἄμοιρος ἦν τῆς ἀρετῆς. ἄκουσον γοῦν τί φησιν. Εἰ δὲ καὶ ἁμαρτὼν ἑκουσίως διεπράττην

A quem habuit ſacerdotem? quem doctorem? quem inſtructorem? quandoquidem ſolus, cum totus orbis terrarum ſceleribus infectus eſſet contraria via inceſſit, & virtutem conſeruauit, eàque cæteris ſic præluxit, vt in communi orbis terrarum naufragio cum ipſe ſaluus & incolumis euaderet, tum cęteros præ nimia ſuæ virtutis præſtantia ex imminentibus periculis eriperet? vnde iuſtus euaſit? vnde perfectus? cuius ſacerdotis, & ipſe, vel cuius doctoris induſtria eſt vſus? Nemo eſt qui poſſit hoc dicere. Huius porro filius, tametſi domeſticum doctorē habebat aſſiduū B patris virtutem, eiúſque monitis imbuebatur, ſiue per verba, ſiue per opera, & euentum rerum cerneret, cum etiam ex calamitate, atque ex incolumitate non leuis admonitio ſuppetebat, improbus in parentem euaſit, & genitoris ſui nuditatem irriſit, ac diuulgauit. Vides vbique proba mente opus eſſe? Quid vero Iob? dic quæſo: quos prophetas audierat? qua doctrina fuerat imbutus? nulla. At hic tamen quoque, licet nihil eiuſmodi ſuppeteret, omni virtutis genere ſe præ- C ditum exquiſitiſſimè oſtendit. Etenim facultates ſuas habuit cum pauperibus communes, neque facultates ſolùm, ſed ipſum etiam corpus. Nam & viatores domo excipiebat, & illorū potiùs quàm domini erat domus: corporis autem viribus eos, qui patiebantur iniuriam, vlciſcebatur, at linguæ prudentia, ſapientiáque ſilentium obtrectatoribus imponebat, euangelicam deniq; vitæ conuerſationem in omnibus ſuis actionibus elucentem exhibebat. Sic autem rem expende. Beati pauperes ſpiritu, ait Chriſtus, hoc ipſe opere con- D fectum dedit. Si enim deſpexi, inquit, iudicium famuli, aut ancillæ, cum ipſi litigarēt mecum. Quid enim faciam ſi viſitationem mei faciat Dominus? nōne, ſicut ego factus ſum in vtero, & illi facti ſunt, facti autem ſumus in eodem ventre. Beati mites, quoniam ipſi hæreditabunt terram. Quid verò mitius illo fuit, de quo dicebāt famuli: Quis det nobis, vt carnibus eius ſatiemur? Adeo vehementes illius amatores erāt. Beati qui lugent, quoniam ipſi conſolabuntur. Sed ne huius quidem expers virtutis fuit. Audi ſanè quid dicat. Quod ſi cum ſponte peccaſſem, expaui

Gen. 9. 21.

Iobi exē- pla iuſti.

Matt. 5. 3. Iob. 31. 13.

Matt. 5. 5. Iob. 31. 31.

Matt. 5. 4. Iob. 31. 34.

turbam populi, vt non enarrarem ini- A quitatem meam. Porro qui ſic affectus erat, haud dubium, quin illam ſupra
Matt.5.6. modum lugeret. Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam. Vide hoc etiam ab il-
Iob.29.17. lo mirificè completum. Confregi, inquit, molas iniquorum, & de medio dentium eorum rapinam eripui: iuſtitiam verò indutus ſum, & veſtitus ſum iudicio, ſicut diploide. Beati miſericordes, quoniam ipſi miſericordiam conſequentur. At iſte non in pecuniis tantùm miſericors erat, aut dum nudos indueret, & eſurientes aleret, viduitati ſubueniret, orphanos tueretur, naturæ oblæſæ vitiis mederetur, ſed &
Iob.30.25. ipſo animi compatientis affectu. Ego enim, inquit, ſuper omni impotente fleui, & gemui, videns virum in neceſſitatibus. Tanquam enim communis omnium pater eſſet, ita ſingulorum calamitates alias ſarciebat, alias lugebat, & verbis, & factis, & compatientis affectu, & lacrymis, & modis omnibus calamitatibus preſſos erigebat, vt ad eum omnes tanquam ad
Matt.5.8 communem portum confugerēt. Beati qui mundi ſunt corde, quoniam ipſi Deum videbunt. Et hoc ille non mediocri cum laude pręſtabat. Audi enim Deum hoc de illo teſtantem. Non eſt homo ſimilis ei in terra, homo ſine crimine, iuſtus, verax, colens Deum,
Matt.5.10 abſtinens ab omni mala re. Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum: & multam inde certaminū, ac pręmiorum copiam colligebat. Non enim ab hominibus vexabatur, ſed ipſe malorum primus auctor dæmon in eum ferebatur, & omnibus ſuis admotis machinis impetum in eum faciebat, domo & patria pellebat, & ad fimū amandabat, pecuniis omnibus ſpoliabat, poſſeſſionibus, liberis, ipſa corporis ſanitate, ac fame grauiſſima cruciabat. Et verò cum illo quidam ex amicis non mediocriter ei inſultabant, &
Matt.5.11. eius animæ vlcera lancinabant. Beati eritis, cum male dixerint vobis homines, & perſequuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduerſum vos, mentientes propter me, Gaudete, & exultate, quoniam merces veſtra copioſa eſt in cœlis. Sed & hanc beatitudinem abundanter obtinuit. Nam & qui

πολυοχλίας λαοῦ, τὸ μὴ ἐξαγορεῦσαι τὴν ἀνομίαν μου. ὁ δὲ οὕτω διακείμενος, εὔδηλον ὅτι αὐτὴν ἐπένθει μετὰ πολλῆς τῆς ὑπερβολῆς. Μακάριοι οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην. ὅρα καὶ τοῦτο μεθ' ὑπερβολῆς αὐτῷ κατωρθωμένον. Συνέτριψα, φησί, μύλας ἀδίκων, καὶ ἐκ μέσου ὀδόντων αὐτῶν ἅρπαγμα ἐξέσπασα, δικαιοσύνην δὲ ἐνδεδύκειν, ἠμφιασάμην δὲ κρίμα ἴσα διπλοΐδι. Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται. οὗτος δὲ οὐκ ἐν χρήμασι μόνον ἐλεήμων ἦν, οὐδὲ ἐν τῷ ἐνδύειν τοὺς γυμνοὺς, καὶ τρέφειν τοὺς πεινῶντας, καὶ χηρείαν διορθοῦν, καὶ B ὀρφανίαν περιστέλλειν, καὶ πηρώματα φύσεως παραμυθεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ συμπαθείᾳ τῆς ψυχῆς. Ἐγὼ γὰρ, φησὶν, ἐπὶ παντὶ ἀδυνάτῳ ἔκλαυσα, καὶ ἐστέναξα ἰδὼν ἄνδρα ἐν ἀνάγκαις. καθάπερ γὰρ κοινὸς ὢν ἁπάντων πατὴρ, οὕτω τὰς ἑκάστου συμφορὰς, τὰς μὲν διώρθου, τὰς δὲ ἐθρήνει, καὶ διὰ ῥημάτων, καὶ διὰ πραγμάτων, καὶ διὰ συμπαθείας, καὶ διὰ δακρύων, καὶ διὰ παντὸς τρόπου τοὺς ἐν συμφοραῖς ἀνέχων, καὶ κοινός τις ἁπάντων λιμὴν γενόμενος. Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν θεὸν ὄψονται. καὶ C τοῦτο οὐχ ὡς ἔτυχεν αὐτῷ κατώρθωτο. ἄκουσον γοῦν τοῦ θεοῦ μαρτυροῦντος αὐτῷ· Οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος ὅμοιος αὐτῷ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς, ἄνθρωπος ἄμεμπτος, δίκαιος, ἀληθινὸς, θεοσεβὴς, ἀπεχόμενος ἀπὸ παντὸς πονηροῦ πράγματος. Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. καὶ ἐντεῦθεν πολλὴν τῶν ἀγώνων καὶ τῶν βραβείων τὴν δαψίλειαν ἐποιήσατο. οὐ γὰρ δὴ ἀνθρώπων ἠλαύνετο, ἀλλ' αὐτὸς ὁ ἀρχέκακος δαίμων ἐπιθέμενος, καὶ πάντα αὐτοῦ τὰ μηχανήματα κινήσας, οὕτως ἦλθεν ἐπ' αὐτὸν, ἀπελάσας αὐτὸν καὶ οἰκίας D καὶ πατρίδος, καὶ εἰς τὴν κοπρίαν ἐξαγαγὼν, χρημάτων ἐκβαλὼν πάντων, κτημάτων, παίδων, αὐτῆς τῆς τοῦ σώματος ὑγείας, καὶ λιμῷ παραδοὺς χαλεπωτάτῳ. μετὰ δὲ ἐκείνου καὶ τῶν φίλων τινὲς, οὐχ ὡς ἔτυχεν, ἥλλοντο καὶ ἀνέξαινον αὐτοῦ τῆς ψυχῆς τὰ ἕλκη. Μακάριοί ἐστε, ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς καὶ διώξωσι, καὶ εἴπωσι πᾶν πονηρὸν ῥῆμα καθ' ὑμῶν, ψευδόμενοι, ἕνεκεν ἐμοῦ. χαίρετε καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ἀλλὰ καὶ τοῦτον μετὰ πολλῆς τῆς ἀφθονίας ἐκαρπώσατο τὸν μακαρισμόν. καὶ γὰρ καὶ οἱ

A παρόντες αὐτῷ τότε διέβαλλον αὐτόν, ἐλάττονα ὧν ἐπλημμέλησε λέγοντες αὐτὸν τετιμωρῆσθαι, μακρὰς κατηγορίας ἀποτείνοντες κατ' αὐτοῦ καὶ λόγους ψευδεῖς καὶ συκοφαντίας γέμοντας. ἀλλ' ὅμως καὶ τούτους αὐτοὺς μέλλοντας κινδυνεύειν ἐξήρπασε τῆς θεηλάτου πληγῆς παρὰ Θεοῦ, οὐδὲ τῶν εἰρημένων μνησικακήσας αὐτοῖς. καὶ ἐνταῦθα πάλιν ἐκεῖνο ἐπλήρου τὸ παράγγελμα, τό, Ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, εὔχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς. καὶ γὰρ ἠγάπησε καὶ ηὔξατο ὑπὲρ αὐτῶν, καὶ τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ διέλυσε, καὶ τὴν ἁμαρτίαν αὐτῶν ἔλυσε· καίτοι μὴ προφήτου, μὴ εὐαγγελιστῶν, μὴ ἱερέων, μὴ διδασκάλου, μὴ ἄλλου B τινὸς ἀκούσας ὑπὲρ ἀρετῆς συμβουλεύοντος. ὁρᾷς ἡλίκον ἐστὶ γενναία ψυχή, καὶ πῶς ἀρκεῖ πρὸς ἀρετὴν ἑαυτῇ, κἂν μηδεμιᾶς ἐπιμελείας ἀπολαύῃ; καίτοι γε προγόνους οὐ μόνον χρηστοὺς οὐκ ἔσχεν, ἀλλὰ καὶ πολλὴν κακίαν ἐπιδεδειγμένους. περὶ γοῦν τοῦ προγόνου αὐτοῦ φησιν ὁ Παῦλος, Μή τις πόρνος ἢ βέβηλος, ὡς Ἠσαῦ, ὃς ἀντὶ βρώσεως μιᾶς ἀπέδοτο τὰ πρωτοτόκια.

Ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων πολλὰ τὰ σκάνδαλα, καὶ πολλοὶ οἱ παρασυρόμενοι, καὶ διδασκάλων διωγμοὶ καὶ ἀναιρέσεις συχναί.

Τί δαί; ἐπὶ τῶν ἀποστόλων, εἰπέ μοι, οὐ μυρία τοιαῦτα ἐγένετο; ἄκουσον γοῦν τί φησιν ὁ Παῦλος. Οἶδας τοῦτο, ὅτι ἀπεστράφησάν με οἱ ἐν τῇ C Ἀσίᾳ, ὧν ἐστι Φύγελλος καὶ Ἑρμογένης. οὐ δεσμωτήρια ᾤκουν οἱ διδάσκαλοι; οὐχ ἁλύσεις περιέκειντο; οὐ παρὰ τῶν οἰκείων, οὐ παρὰ τῶν ἀλλοτρίων τὰ ἔσχατα ἔπασχον κακά; οὐ μετ' ἐκείνους, μετ' ἐκείνων λύκοι βαρεῖς εἰσπεσεῖν εἰς τὰ ποίμνια; οὐχὶ ταῦτα προύλεγεν ὁ Παῦλος Ἐφεσίοις εἰς Μίλητον αὐτοὺς μεταπεμψάμενος; Ἐγὼ γὰρ οἶδα, φησίν, ὅτι εἰσελεύσονται μετὰ τὴν ἄφιξίν μου λύκοι βαρεῖς εἰς ὑμᾶς μὴ φειδόμενοι τοῦ ποιμνίου· καὶ ἐξ ὑμῶν δὲ αὐτῶν ἀναστήσονται ἄνδρες λαλοῦντες διεστραμμένα, τοῦ ἀποσπᾶν τοὺς μαθητὰς ὀπίσω αὐτῶν. D οὐ χαλκοτύπος ἀνὴρ Ἀλέξανδρος μυρία παρέσχεν αὐτῷ πράγματα, πανταχόθεν ἐλαύνων, πολεμῶν, πυκτεύων, καὶ εἰς τοσαύτην αὐτὸν κατέστησεν ἀγωνίαν, ὡς καὶ τῷ μαθητῇ παραγγεῖλαι καὶ εἰπεῖν· Ὃν καὶ σὺ φυλάσσου· λίαν γὰρ ἀνθέστηκε τοῖς ἡμετέροις λόγοις; οὐχ ὁλόκληρον ἔθνος τῶν Γαλατῶν ὑπό τινων ψευδαδέλφων διεφθάρη, καὶ πρὸς Ἰουδαϊσμὸν ηὐτομόλησεν; οὐκ ἐν προοιμίοις τοῦ κηρύγματος ὁ Στέφανος ὑπὲρ τοὺς ποταμοὺς ῥέων καὶ πάντας ἐπιστομίζων,

aderant illi cum criminationibus eum appetebant, cum leuioribus eum pœnis plecti dicerent, quàm pro delictis ſuis promeruerat, cum longas in eum accuſationes texerent, ac ſermones mendaciis & calumniis redundantes. Attamen hos etiã ille cum periculũ eis immineret, ab inferenda à Deo plaga vindicauit, nec vllam eorum, quæ in ipſum dixerant, apud ſe memoriã conſeruauit. Et in hoc quoque præceptũ rurſus illud adimplebat, Diligite inimicos vestros, orate pro perſequentibus vos. *Luc. 6. 35.* Siquidem & dilexit, & pro illis orauit, & iram Dei ſedauit, & peccatũ eorum deleuit: tametſi non prophetas non euãgeliſtas, non ſacerdotes, non doctorem, non alium quempiam ad virtutẽ amplectẽdam audierat conſiliũ dantẽ. Vides quanta ſit laus animæ generoſæ, quãque ſibi ipſi ad ſectandam virtutem ſufficiat, licet nullius cura & induſtria excolatur? Atqui maiores habuerant non modo minimè bonos ſed & multis vitiis infectos. Sanè quidẽ de principe generis eius ita loquitur Paulus: Ne quis fornicator aut profanus, vt Eſau, qui propter vnam eſcam vendidit primitiua. *Heb. 12. 16*

Apoſtolorũ etiam temporibus multa fuiſſe ſcandala, multoſque deprauatos, ac doctorum perſecutiones ac cædes frequentes.

Quid verò temporibus Apoſtolorũ, quæſo, nónne innumera talia eueniebãt? Audi, quid dicat Paulus: Scis hoc, quod auerſi ſunt à me omnes, qui in Aſia ſunt: ex quibus eſt Phygellus & Hermogenes. *2. Tim. 1. 15.* Nõne carceres inhabitabãt doctores? nónne catenis erant circundati? nõne à domeſticis, ab alienis mala patiebantur extrema? nonne poſt illos in ouilia lupi graues ingreſſi ſunt? nõne iſta Paulus prædicebat Epheſiis cũ Miletũ illos tranſmitteret? Ego enim ſcio, inquit, quoniam intrabunt poſt diſceſſionẽ meã lupi graues in vos, non parcentes gregi. Et ex vobis ipſis exurgent viri loquentes peruerſa, vt abducant diſcipulos poſt ſe. *Act. 20. 29.* Nónne Alexãder vir ærarius multis cum negotiis infeſtauit, perſequutionem mouẽs vndiq; impugnans, laceſſens, & in tantas anguſtias eũ redegerat, vt & diſcipulum admoneret ac diceret: Quem & tu deuita: valde enim reſtitit verbis noſtris? *2. Tim. 4. 15.* Nõne à quibuſdã falſis fratribus corrupta eſt integra natio Galatarũ, & ad Iudæorũ partes trãſiit? *Gal. 2. 4.* nónne in ipſius euãgelicæ prædicationis primordiis Stephanus, qui maiori cum impetu quã ipſa flumina verba fundebat, & omnibus ſilentiũ imponebat,

qui Iudæorum linguas impudentes occludebat, cui reſiſtere nemo poterat, qui res Iudæorum omnes cõfundebat, qui præclarum trophæum erexerat, & inſignem victoriam reportarat, qui de tanta bene meritus erat eccleſia, cum non admodum diuturno tempore prædicaſſet, confeſtim abreptus tanquam blaſphemus damnabatur, & lapidabatur. Quid porro Iacobus? nónne ab initio ipſe quoque, atque ab ipſis propemodum ſtadij carceribus auulſus, & ab Herode in gratiam Iudæorum capite truncatus vitam finiit, tanta illa columna, tantum columen veritatis? quã multi tum ſcandalizabantur, cum hæc fierent? Sed qui ſtabant, ſteterunt, &

Phil. 1. 12. firmius ſteterunt. Audi ſanè quid ad Philippenſes ſcribens dicat Paulus: Scire autem vos volo, fratres, quia quæ circa me ſunt, magis ad profectum venerunt Euangelij, ita vt plures è fratribus in Domino confidentes in vinculis meis abundantius auderent ſine timore verbum Dei loqui. Vides fortitudinem? vides fiduciam? vides animæ conſtantiam? vides propoſitum philoſophiæ plenum? Videbant magiſtrum in carcere, & vinculis concluſum, vexari, cædi, malis innumeris affligi, & non ſolùm non ſcandalizabantur, neque perturbabantur, ſed & maiorẽ alacritatem acquirebant, & ad ſubeunda certamina magiſtri ſui afflictionibus acriùs incitabantur. At enim cæteri peruertebantur, dicet aliquis: neque ego his cõtradico. veriſimile namque eſt multos, dum hæc fierent, fuiſſe peruerſos: ſed quod ſepe dixi, id nunc etiam dicam, ſibi hoc eiuſmodi homines debent imputare, non rerum naturæ. Siquidem hinc diſcedens Chriſtus hanc nobis hæreditatem reliquit,

Ioa. 16. 33. dicens: In mundo preſſuram habebi-
Matt. 10. 18. tis, & Ad Præſides, & ad Reges ducemini, & Erit tempus, cum omnis qui
Ioa. 19. 2. interficit vos, arbitrabitur obſequium ſe præſtare Deo. Itaque fruſtra mihi eos qui ſcandalizantur, vbique obiicis: ſemper enim hæc acciderunt. Et quid res Apoſtolorum attingo? quàm multi cruce ipſius omnium noſtrum domini ſcandalizati ſunt, & nequiores atque audaciores ſunt facti, cum prætereũtes

Matt. 27. 40. ipſum irridebant, dicẽtes Qui deſtruis templum, & in triduo illud reædificar,

A ὁ τὰς ἀναιδεμώτους ἀποφράττων Ἰουδαίων γλώττας, ᾧ οὐδεὶς ἀντιστῆναι ἠδύνατο, ὁ πάντα συγχέας τὰ Ἰουδαϊκά, ὁ λαμπρὸν στήσας τρόπαιον καὶ νίκην περιφανῆ, ὁ γενναῖος οὗτος καὶ σοφὸς καὶ χάριτος πεπληρωμένος καὶ τοσαύτην ἐκκλησιῶν ὠφελῶν, οὐδὲ πολὺν χρόνον ποιήσας ἐν τῷ κηρύγματι, ἀθρόον ἡρπάγη, καὶ ὡς βλάσφημος κατεδικάζετο καὶ κατελεύετο; τί δαὶ Ἰάκωβος; οὐκ ἐν ἀρχῇ καὶ αὐτὸς καὶ ἐξ αὐτῆς, ὡς εἰπεῖν, βαλβίδος ἀνεσπάσθη, καὶ ἀποτμηθεὶς εἰς χάριν τῶν Ἰουδαίων ὑπὸ Ἡρῴδου οὕτω τὸν βίον κατέλυσε, στύλος τοιοῦτος καὶ ἑδραίωμα τηλικοῦτον τῆς

B ἀληθείας; πόσοι τότε ἐσκανδαλίζοντο γινομένων τούτων; ἀλλ' οἱ ἑστῶτες ἵσταντο, καὶ μειζόνως ἵσταντο. ἄκουσον γοῦν τί φησιν ὁ Παῦλος Φιλιππησίοις ἐπιστέλλων· Γινώσκειν δὲ ὑμᾶς βούλομαι, ἀδελφοί, ὅτι τὰ κατ' ἐμὲ μᾶλλον εἰς προκοπὴν τοῦ εὐαγγελίου ἐλήλυθεν, ὥστε τοὺς πλείονας τῶν ἀδελφῶν ἐν κυρίῳ, πεποιθότας τοῖς δεσμοῖς μου, περισσοτέρως τολμᾶν ἀφόβως τὸν λόγον λαλεῖν. εἶδες ἀνδρείαν; εἶδες παρρησίαν; εἶδες εὐτονίαν ψυχῆς; εἶδες φιλόσοφον γνώμην; ἑώρων τὸν διδάσκαλον ἐν δεσμωτηρίῳ καὶ ἁλύσει συγκε-

C κλεισμένον, ἀγχόμενον, παιόμενον, καὶ μυρία πάσχοντα δεινά· καὶ οὐ μόνον οὐκ ἐσκανδαλίζοντο, οὐδὲ ἐθορυβοῦντο, ἀλλὰ καὶ μείζονα προθυμίαν ἐκτῶντο, καὶ πλείονα προκοπὴν εἰς τοὺς ἀγῶνας ἐλάμβανον τοῦ διδασκάλου τοῖς παθήμασιν. ἀλλὰ καὶ ὑπεσύροντο, φησιν, ἕτεροι. οὐδὲ ἐγὼ πρὸς τοῦτο ἀντιλέγω. καὶ γὰρ εἰκὸς πολλοὺς καὶ ὑποσύρεσθαι γινομένων τούτων. ἀλλ', ὃ πολλάκις εἶπον, καὶ λέγων οὐ παύσομαι, τοῦτο καὶ νῦν ἐρῶ· ἑαυτοῖς δίκαιοι τοῦτο ἂν εἶεν λογίζεσθαι οὗτοι, οὐ τῇ τῶν πραγμάτων φύσει. καὶ γὰρ ἀπιὼν ὁ Χριστὸς ἐντεῦθεν ταύτην κατέλιπεν ἡμῖν τὴν κληρονο-

D μίαν λέγων, Ἐν τῷ κόσμῳ θλῖψιν ἕξετε· καί, Ἐπὶ ἡγεμόνας καὶ βασιλέας ἀχθήσεσθε· καί, Ἔσται καιρός, ὅτε πᾶς ὁ ἀποκτείνας ὑμᾶς, δόξει λατρείαν προσφέρειν τῷ θεῷ. ὥστε περιττῶς μοι τοὺς σκανδαλιζομένους πανταχοῦ προφέρεις. ἀεὶ γὰρ ταῦτα συνέβαινε. καὶ τί λέγω τὰ τῶν ἀποστόλων; πόσοι τῷ σταυρῷ αὐτοῦ τοῦ κοινοῦ πάντων ἡμῶν δεσπότου ἐσκανδαλίσθησαν, καὶ παρανομώτεροι καὶ θρασύτεροι μᾶλλον ἐγένοντο, καὶ παριόντες ἐκωμῴδουν αὐτόν, λέγοντες, Ὁ καταλύων τὸν ναόν, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγείρων αὐτόν,

ἄλλους ἔσωσεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι; εἰ υἱὸς εἶ τοῦ θεοῦ, κατάβηθι ἀπὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ πιστεύσομεν εἰς σέ. ἀλλ' ὅμως οὐκ ἂν ἔχοιεν ἀπολογίαν οὗτοι διὰ τὸν σταυρόν. ὁ γὰρ λῃστὴς ἁπάντων κατηγορεῖ τῶν τοιούτων. καὶ γὰρ καὶ ἐκεῖνος ἐσταυρωμένον εἶδεν αὐτὸν, καὶ οὐ μόνον οὐκ ἐσκανδαλίσθη, ἀλλὰ καὶ ἐντεῦθεν μείζονα ὑπόθεσιν ἔλαβεν εἰς τὸ φιλοσοφῆσαι, καὶ πάντα ὑπερβὰς τὰ ἀνθρώπινα, καὶ τῷ πτερῷ τῆς πίστεως κουφισθεὶς, περὶ τῶν μελλόντων φιλοσοφεῖ. ὁρῶν γὰρ ἀνεσκολοπισμένον, μεμαστιγωμένον, ὑβριζόμενον, χολὴν ποτιζόμενον, ἐμπτυόμενον, ὑπὸ δήμου τοσούτου χλευαζόμενον, ὑπὸ δικαστηρίου κατακριθέντα, τὴν ἐπὶ θάνατον ἀπαχθέντα, οὐδενὶ τούτων ἐσκανδαλίσθη· ἀλλ' ὁρῶν σταυρὸν καὶ ἥλους ἐμπεπηγότας, καὶ κωμῳδίαν τοσαύτην γινομένην ὑπὸ τοῦ πλήθους τοῦ διεφθαρμένου, τὴν ὀρθὴν ὁδὸν αὐτὸς ἐβάδιζε λέγων, Μνήσθητί μου ἐν τῇ βασιλείᾳ σου· καὶ τὸν κακηγοροῦντα ἐπεστόμιζε, καὶ τὰ οἰκεῖα ἁμαρτήματα ἐξωμολογεῖτο, καὶ περὶ ἀναστάσεως ἐφιλοσόφει. καὶ ταῦτα οὐ νεκροὺς ἰδὼν ἐγειρομένους, οὐ λεπροὺς καθαιρομένους, οὐ χωλοὺς διορθουμένους, οὐ θάλατταν χαλινουμένην, οὐ δαίμονας ἐλαυνομένους, οὐκ ἄρτους πηγάζοντας, οὐ τὰ ἄλλα, ἅπερ ἑκάστοτε τῶν Ἰουδαίων ὁ δῆμος, καὶ θεασάμενος ἐσταύρωσεν. ἀλλ' οὗτος μὲν ἀνεσκολοπισμένον ἰδὼν καὶ ὡμολόγησε θεὸν, καὶ βασιλείας ἐμνημόνευσε, καὶ περὶ τῶν μελλόντων ἐφιλοσόφησεν· ἐκεῖνοι δὲ θαυματουργοῦντα θεασάμενοι, καὶ τῆς διὰ λόγων, καὶ τῆς διὰ πραγμάτων ἀπολαύσαντες διδασκαλίας, οὐ μόνον οὐδὲν ἀπώναντο, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ ἔσχατον βάραθρον τῆς ἀπωλείας κατηνέχθησαν, ἐπὶ τὸν σταυρὸν αὐτὸν ἀναβιβάσαντες. ὁρᾷς ὅτι οἱ μὲν ἀγνώμονες καὶ ἠμελημένοι, οὐδὲ ἀπὸ τῶν ὠφελούντων κερδαίνουσιν· οἱ δὲ εὐγνώμονες καὶ νήφοντες, ἀφ' ὧν ἕτεροι σκανδαλίζονται, ἀπὸ τούτων τὰ μέγιστα ὠφελοῦνται; τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰούδα, καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰὼβ ἔστιν ἰδεῖν. ὁ μὲν γὰρ Ἰούδας οὐδὲ ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ τοῦ τὴν οἰκουμένην ὀρθώσαντος ἐσώθη· ὁ δὲ Ἰὼβ οὐδὲ ἀπὸ τοῦ διαβόλου τοῦ τοσούτους ἀπολέσαντος ἐβλάβη· ἀλλ' ὁ μὲν μυρία παθὼν κακὰ, ἐστεφανοῦτο· ἐκεῖνος δὲ, ὁ σημεῖα θεασάμενος, καὶ αὐτὸς ποιήσας, ὁ νεκροὺς ἐγείρας καὶ δαίμονας ἐλάσας (καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ταύτην εἴληφε τὴν ἐξουσίαν) ὁ μυρία περὶ βασιλείας καὶ γεέννης ἀκούσας,

A alios ſaluos fecit, ſeipſum non poteſt ſaluum facere? Si filius Dei es, deſcende de cruce, & credemus in te. Nec tamen iſti excuſatione digni fuerint propter crucem. Nam omnes eiuſmodi latro accuſat: ſiquidem ille quoque ſublimi cruci affixum vidit, & non modo ſcandalizatus non eſt, ſed inde quoque maiorem ad philoſophandum occaſionem accepit, omneſque res humanas tranſcendens, & alis fidei in altum euectus, de rebus futuris philoſophatur. Cum enim patibulo affixum cerneret, verberibus cæſum, contumeliis affectũ, felle potatum, ſputis conſperſum, à B tanto populo ſubſannatum, à iudice damnatum, ad mortem abductũ, nullo iſtorum ſcandalizatus eſt: ſed cum cerneret crucem & clauos defixos, & tantam fieri ſubſannationem à plebe deprauata, recta ipſe via incedebat dicẽs: Memento mei in regno tuo: & ei qui maledicebat, os occludebat, ſuáque peccata confitebatur, & de reſurrectione philoſophabatur: idque cum excitatos mortuos non vidiſſet, non leproſos mundatos, non claudos ſanatos, nõ mare refrænatum, non dæmones eieC ctos, non panes multiplicatos, non alia quæ Iudaicus populus ſpectauerat, & cum ſpectaſſet eum cruci affixerat. Hic vero cum patibulo affixum cõſpexiſſet, & Deum illum confeſſus eſt, & regni meminit, & de rebus futuris philoſophatus eſt: at illi qui miracula facientẽ conſpexerãt, & quos partim verbis, partim operibus ipſis doctrinæ participes fecerat, non modo nihil inde vtilitatis ceperunt, ſed cum in crucem illum ſuſtulerint, in extremũ perditionis ſunt barathrum deuoluti. Vides vt improbi & deſides ne ex rebus quidem vtilibus D fructum aliquem percipiant: probi autem ac vigiles, quibus rebus alij ſcandalizantur, ſummam ex illis vtilitatem decerpant? Hoc & in Iuda, & in Iob cernere licet. Nam Iudas quidem, ne à Chriſto quidem, qui mundũ inſtaurauit ſaluus fieri potuit: Iob autem nec ab ipſo Diabolo, qui tam multos perdidit, læſus eſt: ſed hic quidem mille diuexatus malis palmam reportauit: ille vero, qui ſigna conſpexerat, & ipſe fecerat, qui mortuos ſuſcitarat, & dæmones expulerat, (nam & hanc ipſe poteſtatem accepit) qui de regno ac gehenna infinita audierat,

Luc. 23.42

qui ſpiritualis menſæ particeps fuerat, A qui tremendum ad illud conuiuium admiſſus fuerat, erga quem tantam beneuolentiam & curam exhibuerat, quantam erga Petrum, & Iacobum, & Ioannem, immo verò maiorem (ſiquidem præter aliam ſolicitudinem & condeſcenſionem, qua illum complexus erat, pecuniæ pauperum fuerat illi commiſſa cuſtodia) tum verò iſte poſt accepta beneficia, furibunda quadam inſolentia cœpit efferri, ac Satanam per auaritiam in animum ſuum admittens, proditor factus eſt, & quod caput eſt malorum perpetrauit, talem ſanguinem triginta argẽteis vendidit, B ac dominũ oſculo prodidit fraudulẽto. Quam multos putas hoc etiã ſcandalizatos eſſe, quod à diſcipulo proditio ſit admiſſa? Quid verò deſerti incola, ſterilis proles, Zachariæ filius, qui ſanctũ ac tremendum illud caput meruit baptizare, ſuique domini præcurſor fieri, cum in carcere habitabat, cum capite truncabatur, & in meretriciæ ſaltationis præmiũ cædes permittebatur, quã multos ſcandalizatos tũ fuiſſe arbitraris? Quid dico tum temporis? quã multi nunc poſt tantum tempus elapſum, C dum hæc audiunt, ſcandandalizantur? Quid dico Ioannẽ, & carcerem, & cædem illã, & circa ſeruos occupor, cum ad dominũ ipſum recurrere oporteret?

CAP. 15. Inſipiẽtes etiam, ex eo quod caput erat bonorum, hoc eſt ex cruce, per quam ſaluus factus eſt orbis terrarum, ſcandalũ paſſos eſſe.

Crux enim Chriſti, quæ mundum vniuerſum erexit, quæ errorem ſuſtulit, quæ terram in cœlum conuertit, quæ neruos mortis excidit, quæ infernum inutilẽ reddidit, quæ Diaboli arcem euertit, quæ dæmonibus os occluſit, quæ homines angelos reddidit, quæ altaria ſubuertit, & idolorũ templa deſtruxit, quæ nouam & inuſitatam hanc philoſophiam in terram inuexit, D quæ bona peregit innumera, hæc tremenda, ingentia, & ſublimia nónne multis ſcandalum attulit? Nónne quotidie clamat Paulus dicens, neque erubeſcens, Nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum, Gentibus autem ſtultitiam? Quid igitur, dic quæſo, non oportuit ferri crucem, neque tremendum illud ſacrificium offerri, neque tot præclara facinora patrari, propterea quod res illa pereuntibus erat ſcandalum, & tum & deinceps, & ſequenti quouis tempore?

ὁ τραπέζης κοινωνήσας μυστικῆς, ὁ δείπνου μεταλαβὼν φρικωδεστάτου, καὶ τοσαύτης ἀπολαύσας εὐνοίας καὶ προνοίας, ὅσης Πέτρος καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης, μᾶλλον δὲ καὶ πολλῷ πλείονος (μετὰ γὰρ τῆς ἄλλης ἐπιμελείας καὶ τῆς συγκαταβάσεως, ἧς μετεῖχε πολλῆς, καὶ τὰ χρήματα τῶν πενήτων ἐγχειρισθεὶς ἦν) τότε οὖν μετὰ τοσαῦτα ἐξεβακχεύθη, καὶ τὸν Σατανᾶν ὑποδεξάμενος διὰ τῆς φιλαργυρίας εἰς τὴν ἑαυτοῦ διάνοιαν ἐγένετο προδότης, καὶ τὸ κεφάλαιον εἰργάσατο τῶν κακῶν, αἷμα τοιοῦτον πωλήσας τριάκοντα ἀργυρίων, καὶ φιλήματι δολίῳ προδοὺς τὸν δεσπότην. πόσους οἴει καὶ ἐν τούτῳ σκανδαλισθῆναι, τῷ παρὰ τοῦ μαθητοῦ γενέσθαι τὴν προδοσίαν; τί δαὶ ὁ τῆς ἐρήμου πολίτης, ὁ τῆς στείρας καρπὸς, ὁ τοῦ Ζαχαρίου παῖς, ὁ τὴν ἁγίαν ἐκείνην καὶ φρικώδη καταξιωθεὶς βαπτίσαι κεφαλὴν, καὶ γενέσθαι πρόδρομος τοῦ οἰκείου δεσπότου, ὅτε δεσμωτήριον ᾤκει, ὅτε ἀπετέμνετο, καὶ πορνικῆς ὀρχήσεως σφαγὴ μισθὸς ἐγίνετο, πόσους οἴει σκανδαλίζεσθαι τότε; καὶ τί λέγω τότε; πόσοι νῦν μετὰ χρόνον τοσοῦτον ταῦτα ἀκούοντες σκανδαλίζονται; καὶ τί λέγω τὸν Ἰωάννην, καὶ τὸ δεσμωτήριον, καὶ τὴν σφαγὴν ἐκείνην, καὶ περὶ τοὺς οἰκέτας ἀναστρέφομαι, δέον πάλιν ἐπὶ τὸν δεσπότην καταφυγεῖν;

Ὁ γὰρ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ, ὁ τὴν οἰκουμένην ὀρθώσας, ὁ τὴν πλάνην λύσας, ὁ τὴν γῆν ποιήσας οὐρανὸν, ὁ τοῦ θανάτου τὰ νεῦρα ἐκκόψας, ὁ τὸν ᾅδην ἄχρηστον ἐργασάμενος, ὁ τοῦ διαβόλου τὴν ἀκρόπολιν καταλύσας, ὁ τοὺς δαίμονας ἐπιστομίσας, ὁ τοὺς ἀνθρώπους ἀγγέλους ποιήσας, ὁ βωμοὺς καταλύσας καὶ ναοὺς ἀνατρέψας, ὁ τὴν καινὴν ταύτην καὶ ξένην φιλοσοφίαν εἰς τὴν γῆν καταφυτεύσας, ὁ μυρία ἐργασάμενος ἀγαθὰ, τὰ φρικώδη ταῦτα καὶ μεγάλα καὶ ὑψηλὰ, οὐχὶ σκάνδαλον πολλοῖς γέγονεν; οὐχὶ Παῦλος βοᾷ καθ' ἑκάστην ἡμέραν λέγων, καὶ οὐκ αἰσχύνεται· Ἡμεῖς δὲ κηρύσσομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον, Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, ἔθνεσι δὲ μωρίαν; τί οὖν, εἰπέ μοι, οὐκ ἐχρῆν γενέσθαι τὸν σταυρὸν, οὐδὲ τὴν φρικώδη ἐκείνην ἀνενεχθῆναι θυσίαν, οὐδὲ τοσαῦτα τελεσθῆναι κατορθώματα, ἐπειδὴ σκάνδαλον ἐγένετο τοῖς ἀπολλυμένοις τὸ πρᾶγμα καὶ τότε, καὶ μετὰ ταῦτα, καὶ παρὰ πάντα τὸν χρόνον;

A καὶ τίς οὕτω μαινόμενος, τίς οὕτως ἐξεστηκὼς, ὡς τοῦτο εἰπεῖν; ὥσπερ οὖν ἐνταῦθα οὐ τοὺς σκανδαλιζομένους δεῖ λογίζεσθαι, καίτοι τοσούτους ὄντας, ἀλλὰ τοὺς σωθέντας, τοὺς κατορθώσαντας, τοὺς ἀπολαύσαντας τῆς τοσαύτης σοφίας (καὶ οὐ χρὴ λέγειν, τί δὲ πρὸς τοὺς σκανδαλισθέντας; ἑαυτοῖς γὰρ ἂν εἶεν ἐκεῖνοι δίκαιοι λογίζεσθαι) οὕτω δὴ οὐδὲ νῦν. τὸ γὰρ σκάνδαλον οὐ παρὰ τὴν φύσιν τοῦ σταυροῦ γέγονεν, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἄνοιαν τῶν σκανδαλιζομένων (διὸ καὶ ἐπάγει ὁ Παῦλος, Αὐτοῖς δὲ τοῖς κλητοῖς Ἰουδαίοις τε καὶ Ἕλλησι Χριστὸν, θεοῦ δύναμιν καὶ θεοῦ σοφίαν) ἐπεὶ καὶ ὁ ἥλιος βλάπτει τοὺς ἀσθενεῖς τῶν ὀφθαλμῶν. B τί οὖν; οὐκ ἔδει γενέσθαι τὸν ἥλιον; καὶ τὸ μέλι πικρὸν τοῖς νοσοῦσι φαίνεται. τί οὖν; ἀφανισθῆναι ἔδει τοῦτο ἐκ τοῦ μέσου; αὐτοὶ δὲ οἱ ἀπόστολοι, οὐχὶ τοῖς μὲν ὀσμὴ ἐκ θανάτου εἰς θάνατον ἦσαν, τοῖς δὲ ὀσμὴ ζωῆς εἰς ζωήν; διὰ τοὺς ἀπολλυμένους οὖν οὐκ ἔδει τοὺς ζῶντας ἀπολαῦσαι τῆς τοσαύτης κηδεμονίας; αὕτη δὲ ἡ παρουσία τοῦ Χριστοῦ, ἡ σωτηρία ἡ ἡμετέρα, ἡ πηγὴ τῶν ἀγαθῶν, ἡ ζωὴ, τὰ μυρία καλὰ, πόσους ἐβάρησε; πόσους ἀπολογίας ἀπεστέρησε καὶ συγγνώμης; οὐκ ἀκούεις τί φησι περὶ τῶν Ἰουδαίων ὁ Χριστός; C Εἰ μὴ ἦλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον· νῦν δὲ πρόφασιν οὐκ ἔχουσι περὶ τῆς ἁμαρτίας αὐτῶν. τί οὖν; ἐπειδὴ ἀναπολόγητα αὐτοῖς γέγονε μετὰ τὴν παρουσίαν τὰ ἁμαρτήματα, οὐκ ἔδει αὐτὸν παραγενέσθαι δι' ἐκείνους τοὺς κακῶς τῷ καλῷ χρησαμένους; καὶ τίς ἂν ταῦτα εἴποι; οὐδεὶς οὐδὲ τῶν σφόδρα ἐξεστηκότων. τί δαὶ, ἀπὸ τῶν γραφῶν, εἰπέ μοι, πόσοι ἐσκανδαλίσθησαν; πόσαι αἱρέσεις ἐντεῦθεν ἔτεκον ἑαυταῖς προφάσεις; ἐξαλειφθῆναι οὖν ἔδει τὰς γραφὰς διὰ τοὺς σκανδαλισθέντας, ἢ μηδὲ τὴν ἀρχὴν δοθῆναι; D οὐδαμῶς· ἀλλὰ καὶ σφόδρα δοθῆναι διὰ τοὺς μέλλοντας καρποῦσθαι τὴν ἀπ' αὐτῶν ὠφέλειαν. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ (πάλιν οὐ παύσομαι τὰ αὐτὰ λέγων) ἑαυτοῖς λογιζέσθωσαν τὰ σκάνδαλα· οἱ δὲ μέλλοντες ἐξ αὐτῶν τὰ μέγιστα ὠφελεῖσθαι, οὐ τὴν τυχοῦσαν ὑπέμειναν ἂν ζημίαν, εἰ διὰ τὴν ἑτέρων ἀγνωμοσύνην καὶ ῥᾳθυμίαν αὐτοὶ μέλλοντες κερδαίνειν τῷ λαβεῖν αὐτὰς, ἀπεστερήθησαν τῆς τοιαύτης ὠφελείας. μὴ τοίνυν μοι λέγε τοὺς ἀπολλυμένους. ὅπερ γὰρ καὶ ἐν τῷ ἔμπροσθεν εἶπον λόγῳ,

quis adeo furioſus eſt, adeo mente captus, vt hoc dicat? Vt igitur hoc loco non eorum eſt habenda ratio qui ſcandalizantur, tametſi tanti ſint numero, ſed eorum qui ſalui facti ſunt, qui præclare ſe geſſerunt, qui per tantam ſapientiam profecerunt (neque dicendũ eſt obiici poſſe illos qui ſcandalizati ſunt, cum ſibi merito ipſi poſſint illud imputare) ita nimirum neq; hoc tempore. Siquidem ſcandalum non ex natura crucis accidit, ſed ex eorum ſtultitia qui ſcandalizati ſunt; quã ob cauſſam adiicit etiam Paulus, Ipſis autem vocatis, Iudæis atq; Græcis Chriſtum Dei virtutẽ, & Dei ſapientiam: quandoquidẽ Sol quoque debiles oculos lædit. Quid ergo? non oportuit eſſe Solẽ? Mel quoque morbo laborantibus amarũ videtur, quid ergo? num illud è medio tollendum eſt? Ipſi Apoſtoli, nõne aliis quidem odor mortis in mortẽ, aliis autem odor vitæ in vitam fuerunt? An igitur propter eos qui pereunt, tali [illegible] potiri cura non oportuit eos qui viuũt? Ipſe verò Chriſti aduentus, & ſalus noſtra, fons bonorum, & vita, bona innumera quàm multis grauia fuer[illegible] & moleſta? quã multos excuſatione ac venia priuarunt? Non audis, quid de Iudæis Chriſtus dicat? Si nõ veniſſem, & loquutus fuiſſem eis, peccatum non haberent: nunc autem excuſationem non habẽt de peccato ſuo. Quid ergo? an quia poſt aduentũ inexcuſabilia facta ſunt eorum peccata, non oportuit illũ aduenire propter eos qui bono male ſunt vſi? quis hoc dicat? nemo, neq; ſi planè ſit mente captus. Quid verò ex ſcripturis, quæſo quàm multi ſcandalum acceperunt? quàm multæ hæreſes inde occaſionem arripuerũt? An igitur oportuit delere ſcripturas ob eos qui ſcandalizati ſunt? aut ne ab initio quidẽ tradi? Nequaquam, immo verò maximè oportuit tradi propter eos, ad quos magna inde debuit vtilitas dimanare. Illi enim ſibi ipſis (neque repetere eadem me pigebit) ſcandala imputent: qui verò maximam inde ſunt vtilitatem percepturi, non mediocrem iacturam feciſſent, ſi propter aliorum improbitatem ac negligentiam illi quibus earum largitio profutura erat, tanta fuiſſent vtilitate fraudati. Noli ergo mihi eos commemorare qui pereunt. Quòd enim in priori libro dixi,

2.Cor.2.16

Ioā.15.22

nullus ex iis qui ſeipſos iniuria, non afficiunt ab aliis lædi poteſt, quamuis de vita ipſa ſit periculum ſubeundum.

Qui ſeipſũ iniuria nõ afficiat, eũ à nemine lædi poſſe.

Quid enim læſus eſt Abel, quòd fraterna manu ſit occiſus, & immaturã ac violentam mortem ſit paſſus? nónne potius id lucratus eſt, vt ſplendidiorem coronam referret? Quid porrò Iacob, qui tantis à fratre incommodis eſt affectus, & vrbe pulſus, exul, extorris, ac ſeruus factus ad extremam famem eſt redactus? Quid verò Ioſeph, qui pari ratione vrbe domóq; pulſus, captiuus & ſeruus, & vinctus euaſit, in extremum vitæ diſcrimen adductus, & cum in patria, tum peregrè tam multis eſt calumniis appetitus? Quid autẽ Moyſes à tanto populo millies lapidatus, & ab iis, de quibus bene meritus erat, inſidias paſſus? Quid omnes prophetæ, quibus tot intulere mala Iudæi? quid Iob ipſe, quem innumeris Diabolus machinis oppugnauit? quid tres pueri? quid Daniel, qui vitæ, libertatis, & capitis ſummũ ſubiere diſcrimen? Quid verò Helias, qui ſumma preſſus inopia, ſedibus ſuis pulſus, fugitiuus, incola deſerti, ſemper exul & extorris, eſt factus? Quid tandẽ Dauid, qui tot à Saule malis, tot deinde à proprio filio eſt afflictus, nónne illuſtrior euaſit, ſummis oppreſſus incommodis, quàm cum proſperè cuncta ſuccederẽt? Quid demũ Ioannes capite truncatus? quid Apoſtoli, quorum alii capite truncati ſunt, alij cæteris ſuppliciis affecti? Quid martyres, qui in mediis tormentis grauiſſimis animam poſuerunt? nónne omnes iſti tum maximè illuſtres fuerũt, quum appetebantur iniuriis, cum inſidiis obſidebantur, cum vltima omnia paſſi conſtanter ferebant?

Maxima prouidentia, bonitatis, & caritatis Dei documentũ eſſe crucem.

Cum verò communem dominum noſtrum ob alia cuncta celebramus, nónne ob hoc præcipue celebramus, glorificamus, & ſuſpicimus, quòd crucem, & mortem illam execrabilem paſſus eſt? Nónne hoc ſuſque deq; verſat Paulus caritatis ipſius in nos indiciũ, quòd ſit mortuus? quòd pro eiuſmodi ſit hominibus mortuus, & omittens cœlũ, terrã, mare, ac cætera omnia cõmemorare, quæ ad vſum noſtrum & ſolatium condidit Chriſtus, ſúſque deque verſat crucẽ, dicens, Cõmendauit autẽ caritatẽ ſuam Deus erga nos, quoniam cum adhuc peccatores eſſemus,

Rom.5.8.

A οὐδεὶς τῶν ἑαυτοὺς μὴ ἀδικούντων παρ' ἑτέρων ἀδικεῖταί ποτε, κἂν εἰς αὐτὸ τὸ ζῆν κινδυνεύῃ.

Τί γὰρ ὁ Ἄβελ ἐβλάβη, εἰπέ μοι, ὑπὸ ἀδελφικῆς κατενεχθεὶς δεξιᾶς, καὶ ἄωρον καὶ βίαιον ὑπομείνας θάνατον; ἀλλ' οὐχὶ μᾶλλον ἐκέρδανε, λαμπρότερον ἀναδησάμενος στέφανον; τί δαὶ ὁ Ἰακὼβ, ὁ τοσαῦτα παθὼν παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ ἄπολις καὶ φυγὰς καὶ μετανάστης καὶ δοῦλος γενόμενος, καὶ εἰς ἔσχατον λιμὸν κατενεχθείς; τί δαὶ ὁ Ἰωσὴφ, ὁμοίως καὶ αὐτὸς ἄπολις, ἄοικος, καὶ αἰχμάλωτος, καὶ δοῦλος, καὶ δεσμώτης γεγονὼς, καὶ περὶ τῶν ἐσχάτων κινδυνεύσας καὶ ἐν τῇ B οἰκείᾳ, καὶ ἐν τῇ ἀλλοτρίᾳ, καὶ τοιαύτας ὑπομείνας διαβολάς; τί δαὶ ὁ Μωυσῆς ὑπὸ τοσούτου δήμου μυριάκις καταλευσθεὶς, καὶ παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων ἐπιβουλευθείς; τί δαὶ οἱ προφῆται πάντες τοσαῦτα παρὰ τῶν Ἰουδαίων παθόντες κακά; τί δαὶ ὁ Ἰὼβ, ὑπὸ τοῦ διαβόλου μυρίαις μηχαναῖς πολεμηθείς; τί δαὶ οἱ παῖδες οἱ τρεῖς; τί δαὶ ὁ Δανιὴλ περὶ ζωῆς, περὶ ἐλευθερίας, περὶ τῶν ἐσχάτων κινδυνεύσας αὐτῶν; τί δαὶ ὁ Ἠλίας ἐσχάτῃ πενίᾳ συζῶν, ἐλαυνόμενος, δραπετεύων, τὰς ἐρήμους οἰκῶν, φυγὰς ἀεὶ καὶ C μετανάστης γενόμενος; τί δαὶ ὁ Δαβὶδ, τοσαῦτα μὲν παρὰ τοῦ Σαοὺλ, τοσαῦτα δὲ ὕστερον παρὰ τοῦ ἰδίου παιδὸς παθών; οὐχὶ μᾶλλον διέλαμψε, τὰ ἔσχατα πάσχων κακὰ, ἢ ὅτε εὐημερίας ἀπήλαυε; τί δαὶ ὁ Ἰωάννης ἀποτμηθείς; τί δαὶ οἱ ἀπόστολοι, οἱ μὲν ἀποτμηθέντες, οἱ δὲ ἑτέραις τιμωρίαις παραδοθέντες; τί δαὶ οἱ μάρτυρες, οἱ δειναῖς βασάνοις τὴν ψυχὴν ἀπορρήξαντες; οὐχὶ πάντες οὗτοι τότε μάλιστα ἔλαμψαν, ὅτε ἐπηρεάζοντο; ὅτε ἐπεβουλεύοντο; ὅτε τὰ ἔσχατα πάσχοντες γενναίως εἰστήκεισαν;

D Τὸν δὲ κοινὸν ἡμῶν δεσπότην διὰ τὰ ἄλλα πάντα ἀνυμνοῦντες, οὐ διὰ τοῦτο μάλιστα ἀνυμνοῦμεν, δοξάζοντες, ἐκπληττόμενοι διὰ τὸν σταυρὸν, διὰ τὸν θάνατον ἐκεῖνον τὸν ἐπάρατον; οὐ τοῦτο ἄνω καὶ κάτω σημεῖον ὁ Παῦλος ποιεῖται τῆς ἀγάπης αὐτοῦ τῆς περὶ ἡμᾶς, τὸ ἀποθανεῖν; τὸ ὑπὲρ τοιούτων ἀποθανεῖν· καὶ παρεὶς εἰπεῖν τὸν οὐρανὸν, τὴν γῆν, τὴν θάλατταν, τὰ ἄλλα πάντα, ἅπερ ἐποίησεν ὁ Χριστὸς εἰς χρείαν ἡμῶν καὶ ἀνάπαυσιν, ἄνω καὶ κάτω περιστρέφει τὸν σταυρὸν, λέγων· Συνίστησι δὲ τὴν ἑαυτοῦ ἀγάπην ὁ θεὸς εἰς ἡμᾶς, ὅτι, ἔτι ἁμαρτωλῶν ὄντων ἡμῶν,

Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανε. καὶ ἐντεῦθεν ἡμῖν χρηστὰς ὑποτείνει τὰς ἐλπίδας, λέγων· Εἰ γὰρ ἐχθροὶ ὄντες κατηλλάγημεν τῷ θεῷ διὰ τοῦ θανάτου τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, πολλῷ μᾶλλον καταλλαγέντες σωθησόμεθα ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ. οὐκ ἐπὶ τούτῳ μάλιστα καὶ αὐτὸς καλλωπίζεται, καὶ μεγαφρονεῖ. καὶ σκιρτᾷ, καὶ πέταται ὑπὸ τῆς ἡδονῆς, Γαλάταις γράφων οὕτως· Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ; καὶ τί θαυμάζεις, εἰ Παῦλος ἐπὶ τούτῳ σκιρτᾷ καὶ πηδᾷ καὶ καλλωπίζεται; αὐτὸς ὁ ταῦτα παθών, δόξαν τὸ πρᾶγμα καλεῖ. Πάτερ γάρ, φησιν, ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, δόξασόν σου τὸν υἱόν. καὶ ὁ μαθητὴς δὲ ὁ ταῦτα γράψας οὕτως ἔλεγεν· Οὔπω γὰρ ἦν ἐν αὐτοῖς πνεῦμα ἅγιον, ὅτι Ἰησοῦς οὐδέπω ἐδοξάσθη, δόξαν καλῶν τὸν σταυρόν. ὅτε δὲ αὐτοῦ τὴν ἀγάπην παραστῆσαι ἐβουλήθη, καὶ αὐτὸς τί εἶπε; σημεῖα; θαύματα; τεράστιά τινα; οὐδαμῶς, ἀλλὰ τὸν σταυρὸν εἰς μέσον φέρει, λέγων· Οὕτως ἠγάπησεν ὁ θεὸς τὸν κόσμον, ὅτι τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ' αὐτόν, μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. καὶ Παῦλος πάλιν, Ὅς γε τοῦ ἰδίου υἱοῦ οὐκ ἐφείσατο, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν πάντων παρέδωκεν αὐτόν, πῶς οὐχὶ καὶ σὺν αὐτῷ τὰ πάντα ἡμῖν χαρίσεται; καὶ εἰς ταπεινοφροσύνην δὲ ὅταν ἐνάγῃ, ἐντεῦθεν κατασκευάζει τὴν παραίνεσιν, οὕτω λέγων· Εἴ τις παράκλησις ἐν Χριστῷ, εἴ τι παραμύθιον ἀγάπης, εἴ τις κοινωνία πνεύματος, εἴ τινα σπλάγχνα καὶ οἰκτιρμοί, πληρώσατέ μου τὴν χαράν, ἵνα τὸ αὐτὸ φρονῆτε, τὴν αὐτὴν ἀγάπην ἔχοντες σύμψυχοι, τὸ ἓν φρονοῦντες, μηδὲν κατ' ἐρίθειαν ἢ κενοδοξίαν, ἀλλὰ τῇ ταπεινοφροσύνῃ ἀλλήλους ἡγούμενοι ὑπερέχοντας ἑαυτῶν. εἶτα εἰσάγων τὴν συμβουλήν, φησι· Τοῦτο γὰρ φρονείσθω ἐν ὑμῖν, ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ὃς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων, οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε, μορφὴν δούλου λαβών, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου γενόμενος, καὶ ἐν σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος· ἐταπείνωσεν ἑαυτόν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ, καὶ περὶ ἀγάπης δὲ πάλιν συμβουλεύων, τοῦτο εἰς μέσον παράγει, Ἀγαπᾶτε, λέγων, ἀλλήλους, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς.

A Chriſtus pro nobis mortuus eſt. & inde nos in ſpem optimam erigit dicens: Si enim quum inimici eſſemus, reconciliati ſumus Deo per mortem filii eius; multo magis reconciliati ſalui erimus in vita ipſius. Nónne & ipſe hac re maxime gloriatur, & ſibi placet, gaudet, & exultat præ nimia voluptate, cum ad Galatas ita ſcribit, Mihi autem abſit gloriari niſi in cruce domini noſtri Ieſu Chriſti? *Gal. 6.14.* Quid verò miraris, ſi Paulus ob id exultat, exilit, & gloriatur? ille ipſe qui hæc paſſus eſt, gloriam rem illam appellat. *Ioa. 17.1.* Pater enim, inquit, venit hoB ra, glorifica filium tuum. Et diſcipulus *Ioa. 7. 39.* qui ita ſcripſit, dicebat: Nondum enim erat in ipſis Spiritus ſanctus, quia Ieſus nondum fuerat glorificatus. quibus verbis gloriam crucem appellat. Cum verò charitatem ipſius voluit deſignare, quid & ipſe dixit? num ſigna, miracula, prodigia quæpiam? nullo modo, ſed crucem in medium profert dicens: *Ioa. 3.16.* Sic Deus dilexit mundum, vt filium ſuum vnigenitum daret, vt omnis, qui credit in eum, non pereat, ſed habeat vitam æternam. Et Paulus *Rom. 8.32.* C iterum: Qui proprio filio non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donabit? Et cum ad humilitatem incitat, hinc adhortationem inſtituit in hæc verba: Si qua ergo conſolatio in Chriſto, ſi quod ſolatium charitatis, ſi qua ſocietas ſpiritus, ſi qua viſcera ac miſerationes, *Philip. 2.1.* implete gaudium meum, vt idem ſapiatis, eandem charitatem habentes, vnanimes, idipſum ſapientes, nihil per contentionem, neque per inanem gloriam, ſed in humilitate ſuperioD res ſibi inuicem arbitrantes. Tum *Philip. 2.6* conſilium adiungens ait: Hoc enim ſentite in vobis, quòd in Chriſto Ieſu, qui cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo, ſed ſemetipſum exinaniuit, formam ſerui accipiens, in ſimilitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo: humiliauit ſemetipſum factus obediens vſque ad mortem, mortem autem crucis. De caritate porrò conſilium dans, hoc in medium adducit: Diligite vos mutuo, inquit, ſicut Chriſtus dilexit nos *Eph. 5.2.*

& tradidit ſemetipſum pro nobis oblationem, & hoſtiam Deo in odorem ſuauitatis. Cum verò mutua viros concordia cum vxoribus coniungit, ita loquitur: (Eph. 5. 25.) Viri diligite vxores veſtras, ſicut & Chriſtus dilexit Eccleſiam, & tradidit ſeipſum pro ea. Atque vt indicaret ipſe quàm ſtudioſè rem illam expeteret, quantáque paſſionis cupiditate teneretur, primum Apoſtolorum, fundamentum Eccleſiæ, principem cœtus diſcipulorum, idque cum ex ignorantia loquutus, dixiſſet, (Matt. 16.) Propitius tibi eſto Domine, non erit tibi hoc: audi quid vocarit: Vade poſt me Satana, ſcandalum es mihi: qua contumeliæ & increpationis aſperitate quanto ſtudio rem illam expeteret indicauit. Ac reſurrectionem quidem ſuam clam & in occulto fieri voluit, eiúſque manifeſtationem toto conſequenti tempore fieri permiſit: crucem autem in media ciuitate, in media feſtiuitate, in medio populi Iudæorum, cum vtrumque iudicium adeſſet, tum Romanum, tum Iudaicum, cum ſolennitas omnes cōgregaret, medio die, in communi orbis terrarum theatro ſuſtinuit. Et quoniam illi ſolum qui interer ant, rem quæ gerebatur videbāt, imperauit Soli, vt ſe abſconderet, atque ita vniuerſo terrarum orbi nefariū illud facinus promulgaret. Enimuero licet multis res illa vt ante dixi, ſcandalum attulerit, non tamen iſtorum habenda eſt ratio, ſed illorum qui ſalui facti ſunt, qui ſe rectè geſſerunt. Quid verò miraris, quòd in hac vita crux adeo ſit illuſtris, vt etiā gloriam illam Chriſtus appellet, & Paulus ea glorietur? ſiquidē in illo terribili ac tremendo die, cum gloriam ſuam oſtenſurus aduenerit, cum in gloria ſui patris aduenerit, cum terribile tribunal aſtabit, cum omnis hominum natura ſiſtetur, cum fluuij trahentur ignis, cum angelorum turmæ cœleſtiúmque virtutem ſtatim effundentur, vt cum ipſo deſcendant, cum innumera illa præmia proponentur, cum alij ſicut Sol, alij ſicut ſtellæ, refulgebunt: cum martyrum cohortes, cum Apoſtolorū chori, cum prophetarū ordines, cum generoſorū virorum cœtus omnes in medium prodibunt, tum in illo ſplendore, in illa magnificentia ſplendidos radios emittentem illam geſtans adueniet. Tunc

A καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ ἡμῶν προσφορὰν καὶ θυσίαν τῷ θεῷ εἰς ὀσμὴν εὐωδίας. καὶ γυναῖκας συνάπτων ἀνδράσιν εἰς ὁμόνοιαν, οὕτω λέγει· Οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶτε τὰς γυναῖκας ἑαυτῶν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησε τὴν ἐκκλησίαν, καὶ παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ αὐτῆς. καὶ αὐτὸς δὲ δεικνὺς πῶς αὐτῷ τὸ πρᾶγμα περισπούδαστον ἦν, καὶ πῶς σφόδρα ὀρέγεται τοῦ πάθους, τὸν πρῶτον τῶν ἀποστόλων, τὴν κρηπῖδα τῆς ἐκκλησίας, τὸν κορυφαῖον τοῦ χοροῦ τῶν μαθητῶν, καὶ ταῦτα ἐξ ἀγνοίας εἰπόντα, Ἵλεώς σοι, οὐ μὴ ἔσται σοι τοῦτο, ἄκουσον τί ἐκάλεσεν· Ὕπαγε ὀπίσω B μου Σατανᾶ· σκάνδαλόν μου εἶ· τῇ ὑπερβολῇ τῆς ὕβρεώς τε καὶ τῆς ἐπιτιμήσεως τὴν πολλὴν περὶ τὸ πρᾶγμα αὐτοῦ σπουδὴν ἐνδεικνύμενος. καὶ τὴν μὲν ἀνάστασιν λάθρα καὶ ἐν παραβύστῳ πεποίηκεν, ἐπιτρέπων αὐτῆς τὴν ἀπόδειξιν τῷ μετὰ ταῦτα χρόνῳ παντί· τὸν δὲ σταυρὸν ἐν μέσῃ τῇ πόλει, ἐν μέσῃ τῇ ἑορτῇ, ἐν μέσῳ δήμῳ τῶν Ἰουδαίων, ἑκατέρων τῶν δικαστηρίων παρόντων, Ῥωμαϊκῶν τε καὶ Ἰουδαϊκῶν, τῆς ἑορτῆς πάντας συναγούσης, ἐν ἡμέρᾳ μέσῃ, ἐν κοινῷ τῆς οἰκουμένης θεάτρῳ ὑπέμεινε. καὶ C ἐπειδὴ οἱ παρόντες μόνον ἑώρων τὸ γινόμενον, ἐπέταξε τῷ ἡλίῳ κρυβέντι πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἀπαγγεῖλαι τὸ τόλμημα. καίτοι πολλοῖς, ὅπερ ἔφθην εἰπών, σκάνδαλον τὸ πρᾶγμα ἐγίνετο. ἀλλ' οὐ δεῖ τούτοις προσέχειν, ἀλλὰ τοῖς σωζομένοις, τοῖς κατωρθωκόσι. καὶ τί θαυμάζεις, εἰ ἐν τῷ παρόντι βίῳ οὕτω λαμπρὸς ὁ σταυρός, ὡς καὶ δόξαν αὐτὸν καλεῖσθαι Χριστόν, καὶ τὸν Παῦλον ἐπ' αὐτῷ καυχᾶσθαι; ἐν γὰρ ἐκείνῃ τῇ φοβερᾷ καὶ φρικώδει ἡμέρᾳ, ὅταν ἔλθῃ τὴν δόξαν ἐνδεικνύμενος τὴν ἑαυτοῦ, ὅταν ἔλθῃ ἐν τῇ D δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, ὅταν τὸ φοβερὸν παρῇ κριτήριον, ὅταν πᾶσα ἡ τῶν ἀνθρώπων παραστήκῃ φύσις, ὅταν ποταμοὶ καχλάζοντες, ὅταν ἀγγέλων δῆμοι καὶ τῶν ἄνω δυνάμεων ἀθρόον ἐκχέωνται κάτω μετ' αὐτοῦ, ὅταν βραβεῖα τὰ μυρία ἐκεῖνα, ὅταν οἱ μὲν, ὡς ἥλιος λάμπωσιν, οἱ δὲ, ὡς ἀστέρες, ὅταν συμμορίαι μαρτύρων, ὅταν ἀποστόλων χοροί, ὅταν προφητῶν τάγματα, ὅταν γενναίων ἀνδρῶν σύλλογοι πάντες εἰς μέσον ἄγωνται, τότε δή, τότε ἐν ἐκείνῃ τῇ λαμπρότητι, ἐν ἐκείνῃ τῇ περιφανείᾳ, αὐτὸν ἔρχεται φέρων λαμπρὰς ἀφιέντα τὰς ἀκτῖνας. Τότε

γάρ, φησι, φανήσεται τὸ σημεῖον τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ ὁ ἥλιος σκοτισθήσεται, καὶ ἡ σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς, τὸ δὲ σημεῖον τοῦ σταυροῦ φανήσεται. ὢ πάθους λαμπρότης, ὢ σταυροῦ φαιδρότης. ἥλιος σκοτίζεται, καὶ ἄστρα πίπτει, ὥσπερ φύλλα, ὁ δὲ σταυρὸς πάντων ἐκείνων φανότερος διαλάμπει, ὅλον κατέχων τὸν οὐρανόν. ὁρᾷς πῶς ἐγκαλλωπίζεται τούτῳ ὁ δεσπότης; πῶς δόξαν αὐτοῦ τὸ πρᾶγμα ὂν ἀποφαίνει, ὅταν ἐν ἐκείνῃ δεικνύῃ αὐτὸν τῇ ἡμέρᾳ τῇ οἰκουμένῃ πάσῃ μετὰ τοσαύτης λαμπηδόνος;

κεφάλ. ιη. Ὅτι οὐ μικρὸν ἀπὸ τῶν συμβάντων μέρος τῇ ἐκκλησίᾳ [illegible]

Καὶ σὺ τοίνυν, ὅταν ἴδῃς τινὰς ἀπὸ τῶν συμβαινόντων σκανδαλιζομένους, πρῶτον μὲν ἐκεῖνο λογίζου, ὅτι οὐκ ἐντεῦθεν, ἀλλ' ἀπὸ τῆς οἰκείας ἀσθενείας τὰ σκάνδαλα. καὶ δηλοῦσιν οἱ τοῦτο μὴ παθόντες. ἔπειτα σκόπει, ὅτι πολλοὶ καὶ διέλαμψαν ἐντεῦθεν μειζόνως, τὸν θεὸν δοξάζοντες καὶ μετὰ πάσης εὐχαριστοῦντες σπουδῆς αὐτῷ καὶ ἐπὶ τούτοις. οὐκοῦν μὴ τοὺς σαλευομένους ὅρα, ἀλλὰ καὶ τοὺς παγίως ἑστῶτας, καὶ ἀκινήτους μένοντας, καὶ ταύτῃ ἰσχυροτέρους γινομένους· μὴ τοὺς θορυβουμένους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐξ οὐρίων πλέοντας, καὶ πολλῷ πλείους ὄντας τῶν παρασυρέντων. εἰ δὲ καὶ πλείους ἦσαν ἐκεῖνοι, κρείττων εἷς ποιῶν τὸ θέλημα κυρίου, ἢ μύριοι παράνομοι.

κεφάλ. ιθ. Ὅτι πολλοὶ μάρτυρες ἐν τῷ ὑπ[illegible] τοῦ ζῶντες, καὶ τελευτῶντες.

Ἐννόησον ὅσοι καὶ μαρτυρίου στέφανον ἀνεδήσαντο. οἱ μὲν γὰρ ἐμαστιγώθησαν, οἱ δὲ εἰς δεσμωτήριον ἐνεβλήθησαν, οἱ δὲ ἁλύσεις ὡς κακοῦργοι περιέκειντο, οἱ δὲ πατρίδος ἐξέπεσον, οἱ δὲ οὐσίας ἀπέβαλον, οἱ δὲ πρὸς τὴν ὑπερορίαν μετῳκίσθησαν, οἱ δὲ ἐσφάγησαν. οἱ μὲν καὶ τῇ πείρᾳ, οἱ δὲ καὶ μόνῃ τῇ γνώμῃ. καὶ γὰρ δοράτων γυμνουμένων, καὶ ξιφῶν ἀκονουμένων, καὶ ἀπειλῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν γινομένων, καὶ τῶν ἐν ἀρχαῖς θυμοῦ πνεόντων, καὶ φόνων ἐπανατεινομένων, καὶ μυρίων εἰδῶν κολάσεων καὶ τιμωριῶν, οὐκ εἶξαν, οὐδὲ ἐνέδωκαν· ἀλλ' ἔστησαν ἐπὶ τῆς πέτρας ἀκίνητοι, πάντα καὶ ποιῆσαι καὶ παθεῖν αἱρούμενοι, ὥστε μὴ κοινωνῆσαι τῇ παρανομίᾳ τῶν τὰ τοιαῦτα τετολμηκότων· οὐκ ἄνδρες δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναῖκες. καὶ γὰρ καὶ γυναῖκες πρὸς τὸν ἀγῶνα ἀπεδύσαντο τοῦτον, καὶ ἀνδρῶν πολλαχοῦ μᾶλλον ἠνδρίσαντο. οὐ γυναῖκες δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ νέοι καὶ μειράκια κομιδῆ. τοῦτ' οὖν, εἰπέ μοι, μικρὰ τοσοῦτον δη[illegible]

A enim, inquit, parebit ſignum filij hominis in cœlo, & Sol obſcurabitur, & Luna non dabit lumen ſuum, at ſignũ crucis apparebit. O paſſionis ſplendorem! ô crucis fulgorẽ! Sol obſcuratur, & ſtellæ cadunt, ſicut folia, crux autẽ omnibus illis clarius refulget, & vniuerſum cœlum occupat. Vides vt ea Dominus glorietur? vides vt rem illam gloriam ſuam eſſe declaret, cum in illo die toti orbi terrarum cum tanto illam ſplendore manifeſtet? *Matt. 24. 30.*

CAP. 18. Non mediocrem vtilitatem ex iis quæ acciderunt, ad Eccleſiam dimanaſſe.

Et tu igitur ſi quando quoſpiam videris ex iis quæ accidunt, ſcandalizari, primum quidem illud cogita non inde, B ſed à propria ipſorum imbecillitate ſcandala prouenire: id quod indicant illi, qui nihil tale patiuntur. Deinde conſidera multos illuſtriores inde redditos eſſe, qui Deum glorificant, eiq; ſummo ſtudio pro his omnibus gratias agunt. Noli ergo eos, qui labefactati ſunt, ſpectare, ſed eos qui ſtabiles permanſerunt & immobiles, eaque ratione robuſtiores euaſerunt: non eos qui conturbati ſunt, ſed eos qui ſecundum nauigationis curſum tenuerunt, multóque plures ſunt illis, qui fuere peruerſi. Attamen quamuis illi plures eſ- C ſent, melior eſt vnus, qui facit voluntatem Domini, quàm mille præuaricatores. *Eccli. 16. 3.*

CAP. 19. Hoc multorũ martyrum inſtitutum ac propoſitum fuiſſe ſiue cum viuerent, ſiue cum morerentur.

Veniat tibi in mentem, quot martyres fuerint coronam adepti. Nam alij quidem verberibus cæſi ſunt, & in carcerem coniecti, alij compedibus tanquam malefactores vincti, alij patria pulſi ſunt, alij ſuam ſubſtantiam perdiderunt, alij peregre ſunt relegati, alij interempti ſunt, quidam re ipſa, quidã ſola voluntate. Cum enim lanceæ expedirẽtur, acuerentur enſes, minæ ſingulis diebus intentarentur, & qui magiſtratus gerebant iram ſpirarẽt, cædes D minarentur, & genera ſuppliciorũ innumera, minimè ceſſerunt, neque ſuccubuerunt, ſed in rupe ſteterunt immobiles, & omnia facere patiq; maluerunt, quam vt in conſortium venirent eorum, qui ſcelera tanta patrauerant, neque viri ſolum, ſed & mulieres. Nam & mulieres hoc iniuere certamen, & amplius ſæpe quàm viri ſe viriliter fortiterque geſſerunt. Neque mulieres tantum, ſed & adoleſcentes, & admodum iuuenes. An igitur hæc exigui ſunt momenti tot mar-

tyrum turmas Eccleſiam lucrifeciſſe? Sunt enim martyres iſti omnes. Neque enim illi ſolum, qui ad iudicium ſunt abducti, & ſacrificare iuſſi, neque paruerũt, quia paſſi ſunt, ea quæ ſunt paſſi, martyres ſunt vocandi: ſed etiam illi qui ob rem quamuis, quæ Deo placeret, aliquid pati vltro voluerunt, & ſi quis rem diligenter examinauerit, hi ſunt potius quam illi. Non enim æqualis eſt meriti, cum eiuſmodi interitus & pernicies animæ ſit propoſita, contentum eſſe aliquid pati, & non perire, atque ob minus aliquod bonum opus hoc ipſum ſupplicium ſuſtinere. Neq; vero ſolum eos, qui occiſi ſunt, ſed etiam eos qui parati fuerunt, & ad hoc prompti, martyrij coronam adeptos eſſe, & hoc ipſum, & quod prius dixi, eum qui ob res minores occiſus ſit, martyrem eſſe perfectum, teſtimonio Pauli conabor probare. *Martyres plures ob cauſas.* Cum enim cœpiſſet eos enumerare beatus Paulus, qui maiorum temporibus illuſtres fuerant, atque ab ipſo Abele initium duxiſſet, deinde ad Noë progreſſus, Abraham, Iſaac, Iacob, Moyſem, Ioſue, Dauidem, Samuelem, Heliam, Eliſſæum, Iobum adiecit, dicens: *Heb. 12. 1.* Ideoque & nos tantam habentes impoſitã nubem martyrum. Atqui non omnes illi occiſi, immo ne vnus quidem, duobus aut tribus exceptis, Abele ſcilicet, & Ioanne: cæteri verò naturali morte vitam finierũt. Enimuero Ioannes ipſe non cum ſacrificare iuſſus eſſet, neque paruiſſet, occiſus eſt, neque ad altare deductus, neque ad idolum pertractus, ſed ob vnum verbum. Nam quoniam dixerat Herodi: *Matt. 14. 4.* Non licet tibi habere vxorem Philippi fratris tui, & in carcere habitauit, & cædem illam ſuſtinuit. Quod ſi is, qui matrimonium contra leges contractum vlrus eſt, quãtum in ipſo quidem fuit (neque enim quod perperam geſtum eſt emendauit, ſed dixit tantum, neque potuit impedire) ſi ergo cum dixiſſet tantũ, neque aliud ex ſe contuliſſet, eo quod capite truncatus ſit, martyr & martyrum primus eſt: qui tam multis cædibus ſe obiecerunt, neque iam Herodi, ſed vniuerſi orbis terrarum principibus ſe oppoſuerunt, neque coniugij vnius iniuſtè initi, ſed patriarum legum & Eccleſiæ rituum defenſionem ſuſceperunt, quos alij inſectabantur, & cum verbis tum

A μαρτύρων κερδῆναι τὴν ἐκκλησίαν; μάρτυρες γὰρ ἅπαντες οὗτοι. οὐ γὰρ δὴ μόνον ἐκεῖνοι οἱ εἰς δικαστήριον ἑλκυσθέντες, καὶ θῦσαι κελευσθέντες, καὶ μὴ πεισθέντες, παθόντες ἅπερ ἔπαθον, μάρτυρες ἂν εἶεν μόνοι· ἀλλὰ κἀκεῖνοι οἱ ὑπὲρ ὁτουοῦν τῶν τῷ θεῷ δοκούντων παθεῖν τι καταδεξάμενοι· καὶ εἴ τις μετὰ ἀκριβείας ἐξετάσειεν, οὗτοι μᾶλλον, ἢ ἐκεῖνοι. οὐ γάρ ἐστιν ἴσον ὀλέθρου τοιούτου καὶ ἀπωλείας ψυχῆς προτεινομένης καταδέξασθαι παθεῖν τι καὶ μὴ παραπολέσθαι, καὶ ὑπὲρ ἐλάττονος κατορθώματος τὴν αὐτὴν ταύτην ὑπομεῖναι τιμωρίαν. ὅτι δὲ οὐχ οἱ σφαγέντες μόνον, ἀλλὰ καὶ B οἱ παρεσκευασμένοι καὶ γενόμενοι πρὸς τοῦτο ἕτοιμοι, μαρτυρίου στεφάνων ἀνεδήσαντο, τοῦτό τε αὐτὸ, καὶ ὃ πρότερον εἴρηκα, ὅτι ὁ ὑπὲρ ἐλαττόνων σφαγεὶς, μάρτυς ἐστὶν ἀπηρτισμένος, ἀπὸ τῆς Παύλου φωνῆς ἀποδεῖξαι τοῦτο πειράσομαι. ἀρξάμενος γὰρ ἀπαριθμεῖσθαι τοὺς ἐπὶ τῶν προγόνων λάμψαντας ὁ μακάριος Παῦλος, καὶ τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ Ἄβελ ποιησάμενος, εἶτα προελθὼν εἰς τὸν Νῶε, τὸν Ἀβραάμ, τὸν Ἰσαάκ, τὸν Ἰακώβ, τὸν Μωυσέα, τὸν Ἰησοῦν, τὸν Δαβίδ, τὸν Σαμουήλ, τὸν Ἠλίαν, τὸν Ἐλισσαῖον, τὸν Ἰώβ, C ἐπήγαγε λέγων· Τοιγαροῦν καὶ ἡμεῖς τοσοῦτον ἔχοντες περικείμενον ἡμῖν νέφος μαρτύρων. καίτοιγε οὐ πάντες ἐσφάγησαν οὗτοι, μᾶλλον δὲ οὐδὲ εἷς, πλὴν δυοῖν ἢ τριῶν, τοῦ Ἄβελ καὶ τοῦ Ἰωάννου· οἱ δὲ ἄλλοι πάντες οἰκείᾳ τελευτῇ τὸν βίον κατέλυσαν. καὶ Ἰωάννης δὲ αὐτὸς οὐ θῦσαι κελευσθεὶς καὶ μὴ καταδεξάμενος ἐσφάγη, οὐδὲ εἰς βωμὸν ἀχθεὶς, οὐδὲ πρὸς εἴδωλον ἑλκυσθεὶς, ἀλλ᾽ ὑπὲρ ῥήματος ἑνός. ἐπειδὴ γὰρ εἶπε τῷ Ἡρώδῃ, Οὐκ ἔξεστί σοι ἔχειν τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ σου, καὶ τὸ δεσμωτήριον ᾤκησε, καὶ τὴν σφαγὴν D ἐκείνην ὑπέμεινεν. εἰ δὲ ὁ γάμον παρανομούμενον ἐκδικήσας, τό γε εἰς αὐτὸν ἧκον (οὐδὲ γὰρ διώρθωσε τὸ κακῶς γεγενημένον· ἀλλ᾽ εἶπε μόνον, παῦσαι δὲ οὐκ ἴσχυσεν) εἰ τοίνυν ὁ μόνον εἰπὼν, καὶ μηδὲν οἴκοθεν ἢ τοῦτο εἰσενεγκὼν, ἐπειδὴ ἀπετμήθη, μάρτυς, καὶ μαρτύρων ἐστὶ πρῶτος, οἱ τοσαύτας σφαγὰς προσδοκήσαντες, καὶ οὐχὶ πρὸς Ἡρώδην, ἀλλὰ πρὸς τοὺς κρατοῦντας τῆς οἰκουμένης ἁπάσης ἀποδυσάμενοι, καὶ οὐχὶ γάμῳ παρανομουμένῳ, ἀλλὰ νόμοις πατρῴοις καὶ θεσμοῖς ἐκκλησίας ἐπηρεασθεῖσι παραστάντες, καὶ διὰ τῶν ῥημάτων καὶ διὰ τῶν πραγμάτων

τὴν παῤῥησίαν ἐπιδειξάμενοι, καὶ καθ' ἑκάστην A ἡμέραν ἀποθνήσκοντες, καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες καὶ παῖδες, πῶς οὐκ ἂν εἶεν δίκαιοι μυριάκις εἰς τὸν τῶν μαρτύρων καταλεγῆναι χορόν; ἐπεὶ καὶ ὁ Ἀβραὰμ, μὴ σφάξας τῇ πείρᾳ τὸν υἱὸν, τῇ προθέσει ἔσφαξε, καὶ φωνῆς ἤκουσεν ἄνωθεν λεγούσης· ὅτι Οὐκ ἐφείσω τοῦ υἱοῦ σου τοῦ ἀγαπητοῦ δι' ἐμέ. οὕτω πανταχοῦ καὶ ἡ γνώμη, ὅταν ἀπηρτισμένη ᾖ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς, ὁλόκληρον λαμβάνει τὸν στέφανον. εἰ δὲ ἐκεῖνος υἱοῦ μὴ φεισάμενος, οὕτως ἀνεκηρύττετο, οὗτοι ἑαυτῶν μὴ φεισάμενοι, ἐννόησον πόσον λήψονται μισθὸν, οὐ μίαν, καὶ δύο, καὶ τρεῖς ἡμέρας, ἀλλ' ὁλόκληρον τὸν βίον ἐπὶ B τῆς παρατάξεως ἱστάμενοι ταύτης, βαλλόμενοι λοιδορίαις, ὕβρεσιν, ἐπηρείαις, συκοφαντίαις. οὐδὲ γὰρ τοῦτο μικρόν. διὸ καὶ ὡς μέγα Παῦλος αὐτὸ θαυμάζει λέγων· Τοῦτο μὲν ὀνειδισμοῖς καὶ θλίψεσι θεατριζόμενοι, τοῦτο δὲ κοινωνοὶ τῶν οὕτω πασχόντων γενηθέντες. τί ἂν τις καὶ εἴποι τοὺς καὶ αὐτοὺς ἀποθνήσκοντας, καὶ τοὺς τὰ τοιαῦτα ἀθλοῦντας ἀλείψαντας, καὶ ἄνδρας καὶ γυναῖκας; καλῶς δὲ αὐτοὺς καὶ θαυμάζει. καὶ γὰρ καὶ οὐσίας ἐπέδωκαν πολλοὶ, ὥστε τοὺς δεσμώτας καὶ τοὺς ἐξορίστους ἔχειν τινὰ παραμυθίαν τῆς τοσαύτης τα- C λαιπωρίας, καὶ τὴν ἁρπαγὴν τῶν ὑπαρχόντων ἡδέως ἐδέξαντο, κατὰ τὸ ἀποστολικὸν ἐκεῖνο λόγιον· ἕτεροι, οἱ μὲν πατρίδος, οἱ δὲ καὶ αὐτῆς ἐξεβλήθησαν τῆς ζωῆς. ὁρῶν τοίνυν τοσοῦτον πλοῦτον, τοσοῦτον κέρδος, τοσαύτην ἐμπορίαν τῇ ἐκκλησίᾳ συνηγμένην, τοσούτους θησαυροὺς ἀποτιθεμένους, πυρὸς σφοδροτέρους γινομένους τοὺς πρότερον ἀναπεπτωκότας, καὶ τοὺς θεάτροις προσηλωμένους εἰς τὰς ἐρημίας ἐξιόντας, καὶ τὰς νάπας καὶ τὰ ὄρη ποιοῦντας ἐκκλησίας, καὶ οὐδενὸς ἐξάγοντος τὴν ἀγέλην εἰς τὴν τῶν ποι- D μένων τάξιν μεταστάντα τὰ πρόβατα, καὶ τοὺς στρατιώτας εἰς τὴν τοῦ στρατηγοῦ παῤῥησίας ἕνεκεν καὶ ἀνδρείας, καὶ πάντας μετὰ τῆς προσηκούσης θερμότητος, σπουδῆς, ἐμμελείας, τὰς συνάξεις ἐπιτελοῦντας, οὐκ ἐκπλήττῃ καὶ θαυμάζεις, ὅσον ἐκ τούτου κατόρθωμα γέγονεν; οὐ γὰρ δὴ μόνον οἱ ὀρθῶς βιοῦντες, ἀλλὰ πολλοὶ καὶ τῶν περὶ τὰ θέατρα μεμηνότων καὶ ἱπποδρομίαις προσεχόντων, ὑπὸ τοῦ ζήλου πυρὸς σφοδροτέρου πυρωθέντες, πᾶσαν ἐκείνην ἀπέθεντο τὴν μανίαν, καὶ κατ' αὐτῶν τῶν ξιφῶν

operibus fiduciam præ ſe tulerunt, cum ſingulis diebus morerentur, & viri, & mulieres, & pueri, nónne millies in martyrum numerum adſcribi merentur? Quandoquidem Abraham quoque cum non reipſa filiũ mactaſſet, animi propoſito filiũ mactauit, & vocẽ illam cœleſtẽ dicentẽ audiuit: Non pe- Gen. 22. 12. perciſti vnigenito filio tuo propter me. Ita fit, vt vbique animi propoſitum, vbi perfectum fuerit in virtute, integram coronam accipiat. Quod ſi ille, cum filio ſuo non pepercisſet, ita celebratus eſt: hi cum ſibi ipſis non pepercerint, cogita quantam ſint recepturi mercedem, qui non, vnum & duos, tréſue dies, ſed per totum vitæ ſuæ tempus in hac acie ſteterunt, conuitiis, contumeliis, iniuriis, calumniis diuexati. Neque enim hoc exigui eſt momenti: quocirca laudat hoc quoque magnus Paulus Heb. 10. 33. dicens: Et in altero quidem opprobriis & tribulationibus ſpectaculum facti: in altero autem ſocij taliter conuerſantium effecti. Iam quid attinet eos commemorare, qui & ipſi ſunt mortui, & qui eos incitarunt, à quibus talia ſuſcipiebantur certamina, cum viros, tum mulieres? Rectè autem hos quoque laudat. Nam & facultates ſuas expoſuere permulti, vt etiam vincti & exules tantæ calamitatis aliquo ſolatio fruerentur, & iuxta dictum illud Apoſtoli cum gaudio rapinam bonorum ſuorum ſuſciperent: alij partim patria, partim vita ipſa priuati ſunt. Cum igitur tantas opes videas, tantum lucrum, tantum quæſtum Eccleſiæ obueniſſe, tantos acquiſitos eſſe theſauros, eos qui prius animo conciderant, igne ardentiores eſſe factos, eos qui toti theatris affixi erant, deſerta petiiſſe, ac ſaltus, & montes in eccleſias conuertiſſe, ac nemine gregem educente, oues paſtorum munere functas eſſe, ac milites item imperatoris, ac ducis, cum tantam confidentiam ac fortitudinem præ ſe ferrent, omnéſque cum eo, quo par erat, ardore, ſtudio, diligentia collectas celebrare, non obſtupeſcis & miraris, negotium adeo fœliciter ſucceſſiſſe? Non enim modò, qui moribus probis erant, ſed & multi qui theatrorum inſania laborabant, & ludis Circẽſibus addicti erant, zelo quodam igne vehementiori ſuccẽſi totam illam inſaniam abiecerunt, & per ipſos propemodum

gladios exilierunt, magiſtratus audacter ac liberè ſunt alloquuti, tormenta ſpreuerunt, minas aſpernati ſunt, quanta virtutis ſit vis oſtenderunt, & quo pacto fieri poſſit, vt etiam valde perditus homo pœnitentiam agens, & conuerſus ipſum etiam faſtigium cœlorũ attingat. Cum ergo tam multa præmia videas, tam multas coronas acquiſitas, tantam ſparſam eſſe doctrinam, vnde quæſo fit, vt ſcandalizeris? Ex eo quod nonnulli pereant, inquit. At enim, vt iam dixi, neque dicere deſinam, hi perditionis ſuæ occaſionem ſibi ipſis debent imputare. Nihil enim aliud toto decurſu orationis probare cõtendi. Dicam & aliud præclarum facinus inde natum. Quam multi larua pietatis obtecti, quam multi ſimulatam manſuetudinem præ ſe ferentes, quam multi, qui viri magni eſſe putabantur, nec erant, confeſtim hoc tempore conuicti fuerunt, illorúmque fallacia detecta, quòd erant, apparuerunt, non quòd per ſummam fraudem ſe eſſe ſimulabant? Neque verò id exigui momenti eſt, ſed ſummopere prodeſt illis, qui velint attendere, vt illos dignoſcãt, qui pellibus ouium tecti ſunt, ne ſic occultati lupi cum veris ouibus miſceantur. Eſt enim fornax quædam tempus iſtud, quæ ſubæratos nummos patefacit, quæ plumbum liquefacit, paleas exurit, pretioſa metalla pretioſiora reddit. Hoc etiam ſignificans Paulus dicebat: Oportet autem & hæreſes eſſe, vt, qui probati ſunt, manifeſti fiant in vobis.

1. Cor. 11. 19.

CAP. XX

Temporibus Apoſtolorum res eueniſſe grauiores.

Nihil ergo iſtorum te ſcandalizet, non ſacerdos, qui deprauatus ſit, & lupo quouis ſæuius in gregem inſiliat, nõ ex magiſtratibus, aut principibus vllus, qui magnam crudelitatem præ ſe ferat. Veniat tibi in mentem Apoſtolorum temporibus res multo grauiores iſtis accidiſſe. Nam & is, qui tum ſceptrum gerebat, Imperator myſteriũ erat iniquitatis (ſic enim eum Paulus appellauit) omnia genera vitiorum peruaſerat, & omnes improbitate ſuperauerat: at nihil hoc aut Eccleſiam, aut generoſos illos viros læſit, immo etiã illuſtriores effecit: & Iudæorum ſacerdotes ita praui & improbi homines erant, vt iuberentur populi eorum vitæ imitationem vitare. (Super cathedram enim Moyſi, inquit, ſederunt Scribæ, &

2. Theſ. 2. 7

Matt. 23. 2

ξίφεσιν ἐπήδησαν, πρὸς ἄρχοντας παῤῥησιασάμενοι, βασάνων κατεφρόνησαν, ἀπειλῶν κατεγέλασαν, δείξαντες ὅσον ἰσχύει ἀρετὴ, καὶ πῶς ἔνι τὸν σφόδρα ἀπολλύμενον, μετανοήσαντα καὶ μεταστάντα αὐτῆς ἅψασθαι τῆς οὐρανίου ἁψῖδος. Τοσαῦτα οὖν βραβεῖα ὁρῶν, τοσούτους στεφάνους πλεκομένους, τοσαύτην διδασκαλίαν γινομένην, πόθεν, εἰπέ μοι, σκανδαλίζῃ; ἀπὸ τῶν ἀπολωλότων, φησίν. Ἀλλ', ὅπερ ἔφθην καὶ λέγων οὐ παύσομαι, οὗτοι ἑαυτοῖς λογιζέσθωσαν τῆς ἀπωλείας τὴν ὑπόθεσιν. Τοῦτο γὰρ δι' ὅλου ὁ λόγος ἡμῖν ἀγωνιζομένοις ἐδείχθη. Εἴπω καὶ ἕτερον κατόρθωμα· πόσοι προσωπεῖον εὐλαβείας περικείμενοι, πόσοι πεπλασμένην πρᾳότητα ἔχοντες, πόσοι μεγάλοι τινὲς εἶναι νομιζόμενοι, καὶ οὐκ ὄντες, ἀθρόον ἐπὶ τοῦ παρόντος διηλέγχθησαν καιροῦ, καὶ τὰ τῆς ἀπάτης αὐτοῖς διεῤῥύη, καὶ, ὅπερ ἦσαν, ἐφάνησαν, οὐχ ὅπερ ὑπεκρίνοντο καὶ ἠπάτων; Οὐ μικρὸν δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ σφόδρα μέγιστον εἰς ὠφέλειαν τῶν ἐθελόντων προσέχειν, τὸ διαγνῶναι τοὺς ἔχοντας τῶν προβάτων τὰς δορὰς, καὶ μὴ ἀναμίγνυσθαι τοὺς λύκους τοὺς οὕτω κρυπτομένους τοῖς ὄντως προβάτοις. Καὶ γὰρ κάμινος γέγονεν ὁ καιρὸς οὗτος, τὰ χαλκὸν ἔχοντα τῶν νομισμάτων διελέγχων, τὸν μόλιβδον κατατήκων, τὴν καλάμην κατακαίων, τὰς τιμίας ὕλας τιμιωτέρας ἀποφαίνων. Τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος σημαίνων ἔλεγε· Δεῖ δὲ καὶ αἱρέσεις εἶναι, ἵνα οἱ δόκιμοι φανεροὶ γένωνται ἐν ὑμῖν.

Μηδὲν οὖν σε τούτων σκανδαλιζέτω, μὴ ἱερεὺς νῦν φαῦλος γεγενημένος, καὶ λύκου παντὸς ἀγριώτερον ἐπιπηδῶν τῇ ἀγέλῃ, μὴ τῶν ἀρχόντων, μὴ τῶν κρατούντων τις πολλὴν ὠμότητα ἐνδεικνύμενος. Ἐννόησον γοῦν ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν ἀποστόλων συνέβη τούτων χαλεπώτερα. Ὅτε γὰρ κατὰ τὸ τότε τὸ σκῆπτρον, τὸ μυστήριον τῆς ἀνομίας ἦν (οὕτω γὰρ αὐτὸν ὁ Παῦλος ἐκάλεσε) πᾶν εἶδος κακίας ἐπελθὼν, καὶ πάντας ἀποκρύψας τῇ πονηρίᾳ, ἀλλ' οὐδὲν οὔτε τὴν ἐκκλησίαν, οὔτε τοὺς γενναίους ἐκείνους ἄνδρας τοῦτο παρέβλαψεν, ἀλλὰ καὶ λαμπροτέρους ἀπέφηνεν· οἵ τε ἱερεῖς τῶν Ἰουδαίων οὕτω φαῦλοι καὶ πονηροί τινες ἦσαν, ὡς κελεύεσθαι τὸν ζῆλον αὐτῶν τοῦ βίου φεύγειν (Ἐπὶ γὰρ τῆς Μωσέως καθέδρας, φησὶν, ἐκάθισαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρι-

Φαρισαῖοι. πάντα οὖν, ὅσα ἂν λέγωσιν ὑμῖν ποιεῖν, ποιεῖτε· κατὰ δὲ τὰ ἔργα αὐτῶν μὴ ποιεῖτε (καίτοι τί γένοιτ᾽ ἂν πονηρότερον ἱερέων, ὧν ὁ ζῆλος ἀπολλύειν ἔμελλε τοὺς μιμουμένους; ἀλλ᾽ ὅμως καὶ τοιούτων ὄντων τῶν τότε κρατούντων, οἱ λάμψαντες, οἱ στεφανωθέντες οὐδὲν παρεβλάβησαν, ἀλλὰ μειζόνως ἐδοξάσθησαν. οὐ τοίνυν ξενίζεσθαι χρὴ τοῖς γινομένοις. πανταχοῦ γὰρ πειρασμοὶ τοῖς νήφουσίν εἰσι παρεζευγμένοι, ἀπὸ τῶν οἰκείων, ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων. διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος τὰς νιφάδας ὁρῶν τῶν κινδύνων τὰς ἐπαγομένας αὐτοῖς, καὶ δεδοικὼς μή τινες τῶν μαθητῶν ἐντεῦθεν θορυβηθῶσι, γράφων ἔλεγεν· Ἔπεμψα ὑμῖν Τιμόθεον εἰς τὸ μηδένα σαίνεσθαι ἐν ταῖς θλίψεσι ταύταις. αὐτοὶ γὰρ οἴδατε ὅτι εἰς τοῦτο κείμεθα. ὃ δὲ λέγει τοιοῦτόν ἐστι· τοῦτο ἡμῶν ὁ βίος, αὕτη τῆς ἀποστολικῆς πολιτείας ἡ ἀκολουθία, τὸ μυρία πάσχειν κακά. εἰς τοῦτο γὰρ κείμεθα, φησί. τί ἐστιν, εἰς τοῦτο κείμεθα; ὥσπερ τὰ ὤνια εἰς τοῦτο πρόκειται, εἰς τὸ πωλεῖσθαι, οὕτω καὶ ὁ ἀποστολικὸς βίος εἰς τὸ λοιδορεῖσθαι καὶ εἰς τὸ πάσχειν κακῶς, εἰς τὸ μηδέποτε ἀναπνεῖν, εἰς τὸ μηδεμίαν ἔχειν ἀνακωχήν. καὶ ὅσοι νήφουσιν, οὐ μόνον οὐδὲν ἐντεῦθεν βλάπτονται, ἀλλὰ καὶ μειζόνως κερδαίνουσι. διὸ καὶ τούτους, μετὰ τὸ μαθεῖν, ὅτι ἑστήκασι γενναίως, θαυμάζει. καὶ περὶ ἑτέρων δὲ ταῦτα λέγει, ὅτι μετὰ τὰ δεσμὰ αὐτοῦ καὶ τὰς ἁλύσεις περισσοτέρως ἐτόλμησαν ἀφόβως τὸν λόγον λαλεῖν. τί δαὶ ἐπὶ Μωυσέως, εἰπέ μοι; ἐν μέσῃ βαρβάρων χώρᾳ οὐκ ἀφῆκεν ὁ θεὸς καὶ μάγους τὰ αὐτῶν ἐπιδείξασθαι; οὐχὶ καὶ ταύτης μέμνηται τῆς ἱστορίας ὁ Παῦλος; Ὃν τρόπον δὲ Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρῆς, φησιν, ἀντέστησαν Μωυσεῖ, οὕτω καὶ οὗτοι ἀντιστήσονται τῇ ἀληθείᾳ. οὕτως οὐδέποτε ἐπέλιπεν οὔτε τὰ σκάνδαλα, οὔτε οἱ στεφανούμενοι διὰ τούτων. ταῦτ᾽ οὖν ἅπαντα λογίζου, καὶ μὴ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅσον κέρδος ἀπὸ τοῦ πράγματος γέγονε. κἀκεῖνο σκόπει, ὅτι καὶ ἕτεροί τινές εἰσιν ἀπόρρητοι λόγοι τούτων (οὐ γὰρ πάντα εἰδέναι ἡμᾶς δυνατὸν) καὶ ὅτι τὰ χρηστότερα ἀπαντήσεται μετὰ ταῦτα, καὶ πλείων ἡ παραδοξοποιΐα· ὥσπερ οὖν ἐπὶ τοῦ Ἰωσὴφ ἡ μὲν ἀρχὴ δυσκολίαν εἶχε, καὶ μέχρι πολλοῦ περιῄει τὰ πράγματα, ἀπεναντίας εἶναι δοκοῦντα τῇ ὑποσχέσει· ὕστερον δὲ μείζονα τῶν προσδοκηθέντων ἐξέβη.

A Phariſæi: omnia ergo quæ dixerint vobis facienda facite, ſecundũ opera verò eorum nolite facere (tametſi quid nequius illis ſacerdotibꝰ fingi poteſt. quorum imitatio poterat perdere ſectatores illorum? Attamen licet tales eſſent principes illius temporis, qui celebriores tum fuerunt, atque victores euaſerunt, nullo modo læſi ſunt, immo potius clariores euaſerunt. Non igitur oportet ob ea, quæ accidunt, obſtupeſcere. Nam vbique tentationes iis, qui vigiles & attenti ſunt, adhærent, ſiue à domeſticis, ſiue ab alienis. Propterea Paulus etiam, cum ingentem numerũ B periculorũ illis cerneret imminere, ac vereretur, ne qui diſcipuli inde turbarentur, in hæc verba ſcribebat: Miſi ad vos Timotheũ, vt nemo moueatur in tribulationibus iſtis: ipſi enim ſcitis, quòd in hoc poſiti ſumus. (*1.Theſſ.3.3*) Quorũ hic ſenſus eſt: Hæc eſt vita noſtra, hæc Apoſtolicæ cõuerſationis eſt cõditio, vt ferẽdis malis innumeris ſit obnoxia. (*Vita Apoſtolica prærogatiua qualis.*) In hoc enim poſiti ſumus, inquit. Quid eſt, in hoc poſiti ſumus? Quẽadmodũ res venales in hoc ſunt expoſitæ, vt vendãtur: ſic & Apoſtolica vita, vt cõuitijs inceſſatur, vt mala patiatur, vt nunquã reſpiret, vt nullas inducias nãciſcatur. Porro C qui vigiles & attenti ſunt, non modo nihil inde capiunt detrimenti, ſed amplius inde lucrantur: quam ob cauſſam & iſtos vbi conſtanter reſtitiſſe cognouit, commendat: & de aliis iſta dicit, eos poſt eius vincula & catenas abundantiùs auſos eſſe ſine timore verbum Dei loqui. (*Phil.1.14.*) Quid verò tempore Moyſis quæſo? nõnne in media regione barbarorum Magos etiã permiſit Deus rerũ ſuarũ ſpecimen exhibere? nõne huius quoq; meminit hiſtoriæ Paulus? Quẽadmodum autem Iannes & Mambres, (*2.Tim.3.8.*) D inquit, reſtiterunt Moyſi, ita & hi reſiſtunt veritati. Ita nunquam defuerunt neque ſcandala, neque qui occaſione illorum corona donarẽtur. Hæc igitur omnia cũ animo tuo reputa, neq; hæc tãtũ, ſed & quantũ ex hac te lucrũ obuenerit. Illud quoq; conſidera, quaſdã alias etiam iſtorũ arcanas eſſe rationes, (neque enim fieri poteſt, vt omnia ſciamus) ac res multò proſperiores euẽturas poſtea, multóq; plura nos miracula ſpectaturos: quemadmodũ & ætate Ioſeph principiũ quidẽ difficultatibus obſeptum fuit, diúq; res ſuccedebãt, quæ penitus promiſſioni cõtrariæ videbãtur: poſtea tamen omnẽ expectationẽ ſuperauit euentus.

Enimuerò tempore paſſionis Chriſti non ſtatim, neque in exordio & initio proſperi ſucceſſus omnes germinarunt, ſed ſcandalum quidem produt, & pauca quædam facta ſunt miracula, vt corrigerentur, qui hæc ſcelera patrabant, ac ſubitò cuncta præterierunt. Quamuis enim ſciſſum fuerit tum templi velum, & petræ ſciſſæ ſint, & ſol obſcuratus: hæc tamen intra vnum diem acciderunt, & in obliuionem vulgi venerunt. Poſtea verò confeſtim in fugam verſi ſunt Apoſtoli, perſecutione, bellis, inſidiis diuexati, latentes, abſconditi, metu correpti, lapidibus appetiti verbum Dei prædicabant, túmque plurimum dominabatur populus Iudæorum, qui fideles abducebant, circumagebant, trahebant, torquebant. Cum enim illis fauerent magiſtratus, quotidie abducebant, & circunducebant Apoſtolos. Quid dico populum Iudæorum, & magiſtratus? vnus opifex tabernaculorum, circa pelles occupatus, Paulus (quid porro tabernaculorum opifice vilius?) tanta ſæuiebat inſania, vt viros ac mulieres traheret, & in carcerem conijceret, & hoc crucifixus cum cerneret, permittebat. At tu vide, quo pacto deinde tum perſequutor iſte omnes ſuperauerit, & res iſta Sole ipſo clarius refulſerit, totumque orbem terrarum occuparit.

Act. 9. 1.

CAP. 21. Cur tam in veteri quam in nouo teſtamento multa fuerint afflictiones.

Quod ſi forte dicas, quã ob cauſſam & in veteri, & in nouo teſtamento tam multa pericula, tam multæ afflictiones, tam multæ inſidię fuerint, cauſſam cognoſce. Quænã tandem ergo cauſſa eſt? palæſtra quædã eſt hæc vita, gymnaſium & certamen, fornax conflatoria, & tinctoria virtutis officina. Vt igitur pelles acceptas adſtringunt, extendunt, percutiunt, ac parietibus & ſaxis allidunt coriarij, & aliis innumeris artificiis ad ſuſcipiendam tincturam reddunt idoneas, ac deinde pretioſum colorem inducunt: & aurifices in ignem coniectũ aurũ fornacis examini tradũt, vt puriſſimum reddant: tum etiam pædotribæ multis laboribus in palæſtra exercent athletas, dum acriùs quã aduerſarij in eos impetum faciũt, vt cum in exercitationibus cuncta peregerint, corpore decoro ſint, & eleganti in certaminibus, & ita comparati, vt facilè inimicorum petitiones omnes eludãt:

A καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ δὲ οὐκ εὐθέως, οὐδὲ ἐν προοιμίοις καὶ ἐν ἀρχῇ τὸ κατόρθωμα ἅπαν ἐβλάστησεν, ἀλλὰ τὸ μὲν σκάνδαλον πρῶτον, καὶ ὀλίγα τινὰ γέγονε σημεῖα θαύματος ἕνεκεν καὶ τῆς διορθώσεως τῶν ταῦτα τολμησάντων, καὶ εὐθέως ἅπαντα παρέδραμεν. εἰ γὰρ καὶ τὸ καταπέτασμα ἐσχίσθη τοῦ ναοῦ τότε, καὶ πέτραι ἐρράγησαν, καὶ ἥλιος ἐσκοτίσθη, ἀλλὰ ταῦτα ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ καὶ ἐν λήθῃ γέγονε παρὰ τοῖς πολλοῖς. μετὰ δὲ ταῦτα εὐθέως ἐν φυγῇ οἱ ἀπόστολοι, ἐν διώξει, ἐν πολέμοις, ἐν ἐπιβουλαῖς, λανθάνοντες, κρυπτόμενοι, δεδοικότες, καταλευό-
B μενοι, οὕτω τὸν λόγον ἐκήρυττον· καὶ ἐν δυναστείᾳ πολλῇ τῶν Ἰουδαίων ὁ δῆμος, ἀγόντων, περιαγόντων, ἑλκόντων, στρεβλούντων τοὺς πιστεύοντας. καὶ γὰρ τοὺς ἄρχοντας μεθ' ἑαυτῶν ἔχοντες, καθ' ἑκάστην ἦγον καὶ περιῆγον τοὺς ἀποστόλους. καὶ τί λέγω τὸν Ἰουδαίων δῆμον καὶ ἄρχοντας; εἷς σκηνορράφος, περὶ δέρματα ἠσχολημένος, ὁ Παῦλος (τί δὲ σκηνορράφου εὐτελέστερον;) τοσαύτῃ ἐκέχρητο τῇ μανίᾳ, ὡς σύρειν ἄνδρας καὶ γυναῖκας καὶ παραδιδόναι εἰς φυλακήν· καὶ ὁ σταυρωθεὶς ἠνείχετο ταῦτα ὁρῶν.
C ἀλλ' ὅρα πῶς μετὰ ταῦτα οὗτός τε ὁ διώκτης πάντας ὑπερηκόντισε, καὶ τὸ πρᾶγμα ὑπὲρ τὸν ἥλιον διέλαμψε, καὶ πᾶσαν κατέσχε τὴν οἰκουμένην.

Εἰ δὲ λέγοις, καὶ τίνος ἕνεκεν καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ καὶ ἐν τῇ καινῇ τοσοῦτοι κίνδυνοι, τοσοῦτοι πειρασμοί, τοσαῦται ἐπιβουλαί, μάνθανε καὶ τὴν αἰτίαν. τίς οὖν αἰτία; παλαίστρα ὁ παρὼν βίος ἐστί, γυμνάσιον καὶ ἀγών, χωνευτήριον, βαφεῖον ἀρετῆς. ὥσπερ οὖν οἱ σκυτοδέψαι τὰ δέρματα λαμβάνοντες συστέλλουσι πρότερον, κατατείνουσι, παίουσι καὶ τοίχοις καὶ λί-
D θοις προσαράττοντες, καὶ ἑτέραις μυρίαις θεραπείαις αὐτὰ ποιήσαντες ἐπιτήδεια πρὸς τὴν ὑποδοχὴν τῆς βαφῆς, οὕτω τὸ χρῶμα τὸ τίμιον ἐπάγουσιν· οἵ τε χρυσοχόοι τὸ χρυσίον εἰς τὸ πῦρ ἐμβάλλοντες, τῇ βασάνῳ τῆς καμίνου παραδιδόασιν, ὥστε ποιῆσαι καθαρώτερον· οἵ τε παιδοτρίβαι ἐν τῇ παλαίστρᾳ πολλοῖς πόνοις τοὺς ἀθλητὰς γυμνάζουσι, τῶν ἀντιπάλων σφοδρότερον αὐτοῖς ἐμπίπτοντες, ἵνα ἐν τῇ γυμνασίᾳ τὸ πᾶν κατορθώσαντες ἐν τοῖς τῶν διδασκάλων σώμασιν, ἐπὶ τῶν ἀγώνων εὐπρεπεῖς ὦσι καὶ παρεσκευασμένοι πρὸς τὰς λαβὰς τῶν ἐχθρῶν, καὶ ῥᾳδίως αὐτὰς διαλύσωσιν·

οὕτω καὶ ὁ θεὸς ἐν τῷ παρόντι βίῳ ποιεῖ, πρὸς ἀρετὴν ἐπιτηδείαν βουλόμενος κατασκευάσαι τὴν ψυχὴν, καὶ στύφει, καὶ χωνεύει, καὶ βασάνῳ πειρασμῶν παραδίδωσιν, ὥστε τούς τε ἀναπεπτωκότας καὶ διαλελυμένους σφίγξαι, τούς τε δοκίμους δοκιμωτέρους γενέσθαι καὶ ἀχειρώτους ταῖς τῶν δαιμόνων ἐπιβουλαῖς καὶ ταῖς τοῦ διαβόλου παγίσι, καὶ σφόδρα ἐπιτηδείους πρὸς τὴν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν ὑποδοχὴν ἅπαντας. Ἀνὴρ γὰρ, φησιν, ἀπείραστος, ἀδόκιμος· καὶ ὁ Παῦλος, Ἡ θλῖψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμήν. καρτερικοὺς οὖν καὶ ὑπομονητικοὺς ποιῆσαι θέλων, ἀφίησι τὸ νόμισμα διακωδωνίζεσθαι παντὶ τρόπῳ. Ταύτης ἕνεκεν τῆς αἰτίας καὶ τὸν Ἰὼβ ἀφῆκε παθεῖν ἅπερ ἔπαθεν, ὥστε καὶ δοκιμώτερον φανῆναι, καὶ ἐμφράξαι τοῦ διαβόλου τὸ στόμα· διὰ τοῦτο καὶ τοὺς ἀποστόλους ἀφῆκεν, ὥστε κἀκείνους ἀνδρειοτέρους γενέσθαι, καὶ τὴν οἰκείαν δύναμιν ταύτῃ ἐπιδείξασθαι. καὶ γὰρ καὶ αὕτη αἰτία οὐ μικρά. διὸ καὶ Παύλῳ ἔλεγε ζητοῦντι ἄνεσιν καὶ ἀπαλλαγὴν τῶν κατεχόντων κακῶν, Ἀρκεῖ σοι ἡ χάρις μου. ἡ γὰρ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται.

κεφάλ. κβ. Ὅτι τοὺς εὐγνωμόνως δικάζοντας οὐ μόνον οὐ σκανδαλίζει, ἀλλὰ καὶ ὠφελεῖ τὰ τῶν πειρασμῶν, κἂν ἰδιῶται τύχωσιν ὄντες.

Καὶ γὰρ οἱ μηδέπω τῷ λόγῳ τοῦ χριστιανισμοῦ προσελθόντες, καὶ ἐντεῦθεν μειζόνως, ἐὰν νήφωσι, κερδαίνουσι. καὶ γὰρ ὅταν ἴδωσιν ἀδικουμένους, λοιδορουμένους, δεσμωτήριον οἰκοῦντας, ἐπηρεαζομένους, ἐπιβουλευομένους, ἀποτεμνομένους, καιομένους, καταποντιζομένους, καὶ μηδενὶ τῶν δεινῶν εἴκοντας, ἐννόησον ὅσον ἔχοντες θαῦμα τῶν παραδόξων τούτων ἀθλητῶν ἀπήρχοντο καὶ οἱ τότε, καὶ οἱ νῦν. ὥστε οὐ μόνον οὐκ ἐργάζεται σκάνδαλον τὰ γεγενημένα τοῖς νήφουσιν, ἀλλὰ καὶ πλείονος διδασκαλίας ὑπόθεσις γίνεται. διὸ καὶ Παῦλος ἤκουσε ταῦτα, Ὅτι ἡ δύναμίς μου ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται. τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς παλαιᾶς καὶ ἐπὶ τῆς καινῆς ἔστιν εὑρεῖν. ἐννόησον γὰρ τί πάσχειν εἰκὸς ἦν τὸν Ναβουχοδονόσορ ὑπὸ τριῶν παίδων, δούλων, αἰχμαλώτων, δεδεμένων, πυρπολουμένων, ὅλου τοῦ στρατοπέδου παρόντος ἡττώμενον, καὶ μὴ δυνάμενον τριῶν περιγενέσθαι σωμάτων δεδουλωμένων, ὑποκειμένων, πατρίδος ἐκπεπτωκότων, ἐλευθερίας, τιμῆς, δυναστείας, χρημάτων, πόρρω τῶν οἰκείων ἀπῳκισμένων. εἰ δὲ μὴ συνεχωρήθη ὁ ἐμπυρισμὸς ἐκεῖνος, οὐκ ἂν οὕτω λαμπρὸν τὸ βραβεῖον ἐγένετο,

A ita quoque facit in hac vita Deus, dum animam ad virtutem aptam vult reddere, adſtringit, & conflat, & afflictionum tradit examini, vt puſillanimes ac remiſſi adſtringantur, & qui probati ſunt probatiores euadant, nec ab vllis dæmonum inſidiis, aut Diaboli laqueis ſuperari poſſint, ſed omnes admodum idonei ad futura bona ſuſcipienda reddantur. Vir enim, inquit, qui non eſt tentatus, reprobus eſt: & Paulus, Tribulatio patientiam operatur: patientia vero probationem. Rom. 5. 4. Tolerantiores igitur & patientiores volens reddere, numiſma ſinit omnibus modis explorari. B Hac de cauſſa Iob quoque pati permiſit ea, quæ paſſus eſt, vt probatior appareret, & Diaboli os occluderet: propterea permiſit & Apoſtolos, vt & illi fortiores euaderent, & virium ſuarum hac ratione ſpecimen ederent. Nam & hæc eſt cauſſa non exigua: quamobrem & Paulo quietem ac relaxationẽ à malis poſtulanti dicebat, Sufficit tibi gratia mea: Nam virtus mea in infirmitate perficitur. 2 Cor 12. 9

CAP. 22. Afflictiones non modo non ſcandalizare, ſed & prodeſſe illis qui ex equo & bono iudicent, ſint licet Gentiles.

Siquidem illi qui nõdum fidẽ Chriſtianam ſunt amplexi, amplius inde lu- C crantur, ſi vigiles fuerint & attenti. Cum enim eos iniuriis, & contumeliis affici viderent, in carcerẽ conici, probris onerari, inſidiis oppugnari, capite truncari, exuri, in mare demergi, neque vllis eiuſmodi malis cedere, cogita quantam in admirationem traducerent ſpectatores ſuos cum illius, tum huius temporis præſtantiſſimi athletæ iſti. Itaque non modo ſcandalum nullum pariunt illis, qui vigiles ſunt & attenti, ea quæ accidunt, ſed etiam doctrinæ maioris adipiſcendæ occaſionẽ illis adferunt. Idcirco Paulus etiam D hoc ſibi dictum audiuit, Virtus mea in infirmitate perficitur. Hoc & in veteri, & in nouo Teſtamento ſpectare licet: Perpende namque quomodo affectum fuiſſe Nabuchodoſorem veriſimile ſit, à tribus pueris, ſeruis, captiuis, cõpedibus vinctis, flammis expoſitis tanto exercitu ſpectante ſuperatũ, & qui tria corpora mancipata, ſubacta, patria pulſa, libertate, honore, poteſtate, pecuniis, ſpoliata longè à propinquis conſtituta non poterat vincere. Quid ſi permiſſa illa nõ fuiſſet exuſtio, tã præclarũ præmiũ non obtinuiſſent,

A nec ita ſplendidam coronam adepti eſſent. Perpende quomodo affectũ fuiſſe veriſimile eſt Herodem reprehenſum à vincto, cum cerneret nihil eum de loquendi libertate propter catenã remittere, ſed occidi malle, quã pulcherrimam illam liberè loquendi facultatẽ amittere. Cogita quis ex hominibus illius ætatis vel etiam conſequentis æui, cum hæc cerneret & audiret, quãtumuis deſes ac remiſſus eſſet, at exiguo tamen iudicio valeret, non ſummam vtilitatẽ inde decerperet. Noli enim mihi cõmemorare ſceleratos & ſtultos homines, ſocordes, totos corpori curãdo B addictos, ac folijs leuiores. Iſti enim nõ his ſolum, ſed re quauis, quæ acciderit, offenduntur, non aliter ac populus Iudæorum, qui & cũ manna comederet, & cum panem, pariter moroſus erat & offendebatur, ſiue in Ægypto eſſet, ſiue ab Ægypto liberatus, ſiue adeſſet Moyſes, ſiue abeſſet: verum illos in medium mihi producito, qui ſobrij erant & vigiles, & cum animo tuo reputa, quantã ipſos probabile ſit vtilitatẽ inde percepiſſe, cum animã cõſtantem, cernerent mentem inuictam, linguam maxima libertate loquendi præditam, hominem C deſerti incolam Regem ſuperare, vinctũ eſſe, nec tamen cedere, capite truncari, nec ſilere: ſed ne hic quidem ſubſiſte, verũ ea quæ ſequuta ſunt examina. Caput amputauit Herodes, capite truncatus eſt Ioannes. Quis ergo beatus ab omnibus prædicatur? quis imitãdus proponitur? quis celebratur? quis coronatur? quis præconiis ornatur? quis laudatur? quis commẽdatur? quis in hunc vſq; diem reprehendit? Nonne in ſingulis eccleſiis hic quidem clamat, Non licet tibi habere vxorẽ Philippi fratris tui: ille verò diffamatur (Matt. 14. 4) D etiam poſt obitum ob adulterium, inſaniam, & audaciã? Conſidera verò præter ea quæ dicta ſunt, quanta virtus eſſet captiui, quanta tyrãni imbecillitas. Nam hic quidem non potuit linguam vnam compeſcere, ſed ea ſublata ſexcẽta pro illa & cũ illa ora reſerauit: ille vero & tum illum poſt cędẽ perterrefecit, (adeo quippe conſcientiã eius percellebat metus, vt ipſum tũ temporis (Matt. 14. 2) arbitraretur à mortuis excitatũ miracula patrare) & vero nũc & ex illo tempore perpetuo per vniuerſum orbẽ terrarũ & per ſe per alios reprehẽdit. Siquidẽ vnuſquiſque dũ euangeliũ iſtud legit, dicit.

A οὐκ ἂν οὕτω φαιδρὸς ὁ στέφανος ἐγένετο. [illegible] ἔσχεν εἰκὸς τὸν Ἡρώδην ὑπὸ τοῦ δεσμώτου ἐλεγχόμενον, καὶ ὁρῶντα οὐδὲ ἀπὸ τῆς ἁλύσεως ἐνδιδόντα τῆς παρρησίας, ἀλλ' αἱρούμενον σφαγῆναι μᾶλλον, ἢ στερέσθαι τῆς καλλίστης ἐλευθεροστομίας ἐκείνης. ἐννόησον τίς ὁρῶν ταῦτα καὶ ἀκούων καὶ τῶν τότε ζώντων καὶ τῶν μετὰ ταῦτα γενομένων, κἂν σφόδρα ἀναπεπτωκὼς ᾖ, κἂν νοῦν δέ τινα ἔχων βραχὺν, πῶς τὰ μέγιστα κερδάνας ἄπεισι. μὴ γάρ μοι τὰ καθάρματα τῶν ἀνοήτων εἴπῃς, τοὺς βλᾶκας καὶ [illegible] ὄντας, καὶ φύλλων κουφοτέρους. οὗτοι γὰρ οὐχὶ τούτοις μό- B νον, ἀλλὰ καὶ παντὶ σχεδὸν γινομένῳ σκανδαλίζονται· ὡς καὶ ὁ Ἰουδαίων δῆμος καὶ μάννα ἐσθίων καὶ ἄρτον ὁμοίως δυσάρεστος ἦν, καὶ ἐν Αἰγύπτῳ ὢν, καὶ ἀπαλλαγεὶς Αἰγύπτου, καὶ παρόντος Μωυσέως, καὶ ἀπελθόντος· ἀλλ' ἐκείνους εἰς μέσον ἄγε μοι, τοὺς νήφοντας, τοὺς ἐγρηγορότας, καὶ λογίζου πόσην εἰκὸς αὐτοὺς ἐντεῦθεν καρπώσασθαι τὴν ὠφέλειαν, ὁρῶντας ψυχὴν ἀπερίτρεπτον, φρόνημα ἀδούλωτον, γλῶτταν παρρησίας γέμουσαν, ἄνθρωπον ἐρημοπολίτην, βασιλέως περιγενόμενον, δεσμούμενον καὶ οὐκ ἐνδιδόντα, ἀποτεμνόμενον C καὶ οὐ σιγῶντα· καὶ μηδὲ μέχρι τούτου στῇς, ἀλλὰ καὶ τὰ μετὰ ταῦτα ἐξέταζε. ἀπέτεμεν ὁ Ἡρώδης, ἀπετμήθη ὁ Ἰωάννης. τίς οὖν ἐστιν ἐν τοῖς ἁπάντων μακαρισμοῖς; τίς ζηλωτός; τίς ἀνακηρύττεται; τίς στεφανοῦται, τίς ἐγκωμιάζεται; τίς ἐπαινεῖται; τίς θαυμάζεται; τίς μέχρι σήμερον ἐλέγχει; οὐ καθ' ἑκάστην ἐκκλησίαν ὁ μὲν βοᾷ, Οὐκ ἔξεστί σοι ἔχειν τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ σου, ὁ δὲ στηλιτεύεται καὶ μετὰ τελευτὴν ἐπὶ τῇ μοιχείᾳ καὶ τῇ παρανομίᾳ καὶ τῇ θρασύτητι; σκόπει δὲ μετὰ τῶν εἰρημένων, ὅση D τοῦ δεσμώτου ἡ δύναμις, καὶ τοῦ τυράννου ἡ ἀσθένεια. ὁ μὲν γὰρ οὐκ ἴσχυσε μίαν ἐπιστομίσαι γλῶτταν, ἀλλ' ἀνελὼν αὐτὴν μυρία ἀντ' ἐκείνης καὶ μετ' ἐκείνης ἀνέῳξε στόματα. ὁ δὲ καὶ τότε αὐτὸν εὐθέως ἐφόβησε μετὰ τὴν σφαγὴν (οὕτω γὰρ αὐτοῦ τὸ συνειδὸς κατέσειεν ὁ φόβος, ὡς νομίζειν αὐτὸν τότε καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντα θαυματουργεῖν) καὶ νῦν δὲ καὶ ἐξ ἐκείνου διὰ παντὸς τοῦ χρόνου κατὰ πᾶσαν αὐτὸν ἐλέγχει τὴν οἰκουμένην, καὶ δι' ἑαυτοῦ, καὶ δι' ἑτέρων. ἕκαστος γὰρ τὸ εὐαγγέλιον ἀναγινώσκων τοῦτο, λέγει,

A οὐκ ἔξεστί σοι ἔχειν τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ σου· καὶ τοῦ εὐαγγελίου χωρὶς ἐν συλλόγοις καὶ συνουσίαις, ταῖς οἴκοι, ταῖς ἐν ἀγορᾷ, ταῖς ἁπανταχοῦ, κἂν εἰς τὴν Περσῶν χώραν ἀπέλθῃς, κἂν εἰς τὴν Ἰνδῶν, κἂν εἰς τὴν Μαύρων, κἂν ὅσην ἥλιος ἐφορᾷ γῆν, καὶ πρὸς αὐτὰς τὰς ἐσχατιάς, ταύτης ἀκούσῃ τῆς φωνῆς, καὶ ὄψει τὸν δίκαιον ἐκεῖνον ἔτι καὶ νῦν βοῶντα, ἐνηχοῦντα, καὶ τὴν κακίαν ἐλέγχοντα τοῦ τυράννου, καὶ οὐδέποτε σιγῶντα, οὐδὲ τῷ πλήθει τοῦ χρόνου τὸν ἔλεγχον μαραινόμενον. τί τοίνυν ἀπὸ τῆς τελευτῆς παρεβλάβη ὁ δίκαιος ἐκεῖνος; τί δὲ ἀπὸ τοῦ βιαίου θανάτου; B τί δὲ ἀπὸ τῆς ἁλύσεως; τί δὲ ἀπὸ τοῦ δεσμωτηρίου; τίνας δὲ οὐκ ὤρθωσε τῶν νοῦν ἐχόντων, ἀφ' ὧν εἶπεν, ἀφ' ὧν ἔπαθεν, ἀφ' ὧν ἔτι καὶ νῦν κηρύττει τὰ αὐτά, ἃ καὶ τότε ζῶν; μὴ τοίνυν λέγε, διὰ τί συνεχωρήθη ἀποθανεῖν; οὐ γὰρ θάνατος ἦν, ἀλλὰ στέφανος τὸ γεγενημένον· οὐ τελευτή, ἀλλὰ μείζονος ζωῆς προοίμια. μάθε φιλοσοφεῖν, καὶ οὐ μόνον οὐδὲν ἐκ τῶν τοιούτων βλαβήσῃ, ἀλλὰ καὶ τὰ μέγιστα κερδανεῖς. τί δὲ ἡ Αἰγυπτία γυνή; οὐ κατηγόρησεν, οὐκ ἐσυκοφάντησεν; οὐκ ἔδησε τὸν δίκαιον; οὐκ εἰς δεσμωτήριον ἐνέβαλεν; C οὐ τὸν περὶ τῶν ἐσχάτων ἐπεκρέμασεν αὐτῷ κίνδυνον; οὐκ ἀνεῖλε, τό γε εἰς αὐτὴν ἧκον; οὐ πονηρὰν περιέθηκε δόξαν; τί οὖν αὐτὸν παρέβλαψεν ἢ τότε ἢ νῦν; καθάπερ γὰρ πυρὸς ἄνθρακες ὑπὸ ἀχύρων καλυφθέντες, παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν [illegible]ζεσθαι δοκοῦσιν, ἀθρόον δὲ διαφαγόντες τὰ ἐπικείμενα, δι' αὐτῶν ἐκείνων τῶν ἀχύρων ὑψηλοτέραν ἀνάπτουσι τὴν φλόγα· οὕτω δὴ καὶ ἡ ἀρετή, κἂν ἐπηρεάζεσθαι δοκῇ, ὕστερον δὴ δι' αὐτῶν τῶν κωλυμάτων μειζόνως αἴρει, καὶ εἰς αὐτὸν φθάνει τὸν οὐρανόν. τί D γὰρ μακαριώτερον γένοιτ' ἂν τοῦ νεανίσκου ἐκείνου διὰ τὴν συκοφαντίαν, διὰ τὴν ἐπιβουλήν, οὐ διὰ τὸν θρόνον τὸν ἐν Αἰγύπτῳ, οὐδὲ διὰ τὴν ἐκεῖ βασιλείαν; πανταχοῦ γὰρ τοῖς πάθεσιν αἱ δόξαι, καὶ αἱ εὐδοκιμήσεις, καὶ οἱ στέφανοί εἰσι συγκεκληρωμένοι. οὐχὶ καὶ τοῦτον πάντες πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ᾄδουσι; καὶ χρόνου τοσούτου πλῆθος οὐκ ἐμάρανεν αὐτοῦ τὴν μνήμην, ἀλλὰ τῶν βασιλικῶν εἰκόνων λαμπρότεραί τε καὶ διαρκέστεραι αἱ τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς σωφροσύνης αὐτοῦ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἀνάκεινται εἰκόνες, ἐν τῇ Ῥωμαίων,

Non licet tibi habere vxorem fratris tui: & ſine euangelio in cœtibus, in congreſſibus, ſiue qui domi, ſiue qui in foro, ſiue qui vbique fiunt, quamuis ad ipſam pergas regionem Perſarum, quamuis in Indiam, quamuis in Mauritaniam, quamuis in quaſcumque terras Sol aſpicit, vel etiam ad ipſos vltimos mundi limites, hanc vocem audies, & iuſtum illum videbis etiamnum clamantem, inculcantem, & nequitiam tyranni redarguentem, nec vnquam ſilentem, neque tot annorum numero reprehenſionem debilitari. Quid ergo detrimenti cepit ex obitu iuſtus ille? quid ex morte violenta? quid ex catena? quid ex carcere? quos autem non correxit, quibus cor ſaperet, ex iis quæ dixit, ex iis quæ paſſus eſt? ex iis quæ nunc prædicat, eadem prorſus, quæ cum viueret? Noli ergo dicere, quam ob cauſſam mori permiſſus eſt? Non enim illud erat mori, ſed coronam adipiſci: non interire, ſed meliorem vitam auſpicari. Diſce philoſophari, & non modo nihil te iſta lædent, ſed & commodis multis augeberis. Quid vero mulier Ægyptia? nónne accuſauit, & calumniata eſt? nónne iuſtum vinxit? non in carcerem compegit? nónne in ſummũ capitis diſcrimen adduxit? nóne quantum in ipſa fuit ſitum, interemit? nonne infamiæ notam inuſſit? quid igitur aut tum temporis aut nunc illi nocuit? Vt enim ſub paleis abſconditi carbones igniti, videntur quidem initio occultari, derepente vero, quæ impoſita ſunt, conſumentes, per ipſas paleas ſublimiorem flammam accendunt: ita nimirum & virtus, licet contumeliis affici videatur, poſtea tamen his ipſis obſtaculis promota floret amplius, & ad ipſum cœlum peruenit. Quid enim illo adoleſcente propter calumniam beatius fieri poteſt, propter inſidias, non propter thronum in Ægypto, neque propter regnum illic obtentum? Semper enim paſſionibus gloria, & celebritas, & coronæ ſunt aſſignatæ. Nónne iſtum celebrant omnes vbique terrarum? neque tanto lapſu temporis eius memoria intermori potuit, ſed ipſis regiis imaginibus illuſtriores ac diuturniores virtutis eius, & caſtitatis imagines vbique terrarum ſunt poſitæ, in Romanorum,

Gen. 16.10 Ioſephus nihil nocuit Ægyptia.

in barbarorum regione, in vniuſcuiuſque conſcientia, in cuiuſque lingua? Et intuemur illum omnes detineri, premi, conſulere miſeræ, & infortunatæ illi meretrici quæ oportuit, ad ſalutem eius tuendam omni munere ſuo rectè fungi, impudentiæ ipſius pudorem iniicere, fornacem extinguere, ex periculoſa tempeſtate eripere conari, atque ad tranquillitatis portum deducere: deinde quoniam procella ſuperabat, & fluctibus operiebatur nauigium, cum naufragium illa faceret, procellã euitare, atque ad ſtabilem caſtitatis rupem confugiendo veſtes in manibus illius derelinquere, ſicque in illa nuditate illis, qui purpureis ſunt indumentis amicti, illuſtriorem apparere, ac tanquam bellatorem quendam eximium atque victorem trophæum erigere caſtitatis. Sed neque his limitibus eius memoriam terminamus, verum vlterius progredientes ipſum in carcerem abduci videmus vinciri, ſqualore ſordere, diuturno illic tempore contabeſcere. Atque ob hæc ipſa maxime illum iterum commendamus, prædicamus, miramur, laudamus. Quod ſi caſtus ſit quiſpiam, cum de illo cogitat caſtior fit: quòd ſi laſciuius, cito illa narratione ad caſtitatem traducitur, illiúſque hiſtoriæ commemoratione melior redditur. Hæc igitur omnia colligentes nolite turbari, ſed potius ex iis quæ accidunt lucrum decerpite, ſitque vobis eorum patientia, qui decertant, tolerantiæ magiſtra, dumq; vitam omnem generoſorum atq; illuſtriũ virorũ cernitis ex his omnibus eſſe conflatam, ne terreamini, neq; turbemini ſiue propriis, ſiue alienis afflictionibus. Nihil ergo vos perterre faciat, nihil enim accidit præter morem. Sed quemadmodũ in rebus mũdanis non vbi ſunt paleæ vel fœnum, nec vbi arena, ſed vbi aurum & vniones, illic piratæ ſunt, prædones, & latrones, & tumulorum perfoſſores frequenter moleſti ſunt, & inſidias parant: ſic etiam Diabolus, vbi collectas viderit opes animæ, ac facultates auctas pietatis, illic ſuas machinas ſiſtit, & admouet. Quod ſi quibus inſidiæ parantur, ij vigiles fuerint & attenti, non modo nihil inde patiuntur detrimenti, ſed & ampliores inde virtutis opes accumulant: quòd etiamnum euenit.

Ioſephi exemplũ quã vtile.

A ἐν τῇ βαρβάρων χώρᾳ, ἐν τῷ ἑκάστου συνειδότι, ἐν τῇ ἑκάστου γλώττῃ. καὶ ὁρῶμεν αὐτὸν ἅπαντες κατεχόμενον, ἀγχόμενον, συμβουλεύοντα τῇ ἀθλίᾳ καὶ ταλαιπώρῳ πόρνῃ τὰ δέοντα, καὶ τὰ παρ' ἑαυτοῦ πάντα εἰσφέροντα εἰς τὴν ἐκείνης σωτηρίαν, ἐντρέποντα αὐτῆς τὴν ἀναισχυντίαν, σβεννύντα τὴν κάμινον, χειμῶνος ἐξαρπάσαι ἐπιχειροῦντα χαλεποῦ, καὶ εἰς τὴν γαλήνην ὁρμίζοντα· εἶτα ἐπειδὴ τὸ κλυδώνιον ὑπερεῖχε, καὶ ὑπέραντλον τὸ πλοῖον γέγονε, ναυαγούσης ἐκείνης, φεύγοντα τὰ κύματα, καὶ ἐπὶ τὴν στερεὰν τῆς σωφροσύνης πέτραν τρέχοντα, καὶ τὰ ἱμάτια ἐν ταῖς
B ἐκείνης καταλιμπάνοντα χερσί, καὶ τῶν τὰς πορφυρίδας περιβεβλημένων λαμπρότερον ἐν τῇ γυμνότητι φαινόμενον, καὶ καθάπερ ἀριστέα τινὰ καὶ στεφανίτην φαιδρόν, τὸ τρόπαιον ἱστῶντα τῆς σωφροσύνης. καὶ οὐδὲ ἐν τούτοις καταλύομεν τὴν μνήμην, ἀλλὰ περαιτέρω προϊόντες, ὁρῶμεν αὐτὸν πάλιν εἰς δεσμωτήριον ἀπαγόμενον, δεδεμένον, αὐχμῶντα πολὺν ἐκεῖ τηκόμενον χρόνον. καὶ διὰ ταῦτα μάλιστα θαυμάζομεν πάλιν αὐτόν, μακαρίζομεν, ἐκπληττόμεθα, ἐπαινοῦμεν. κἂν σώφρων τις ᾖ, ἐννοῶν αὐτὸν σωφρο-
C νέστερος γίνεται· κἂν ἀκόλαστος, ταχέως τῷ διηγήματι πρὸς σωφροσύνην μεθίσταται, καὶ ἀπὸ τῆς ἱστορίας ἀμείνων καθίσταται. ταῦτα τοίνυν ἅπαντα ἀναλέγοντες μηδὲν θορυβεῖσθε, ἀλλὰ καὶ κερδαίνετε ἐκ τῶν γινομένων· καὶ ἡ τῶν ἀθλούντων ὑπομονὴ γινέσθω καρτερίας [illegible] διδάσκαλος, καὶ πάντα τὸν βίον τῶν γενναίων καὶ ὑψηλῶν ἀνδρῶν ὁρῶντες διὰ τούτων ὑφαινόμενον, μὴ συγχεῖσθε, μηδὲ ταράττεσθε, μήτε τοῖς ἰδίοις, μήτε τοῖς κοινοῖς πειρασμοῖς. καὶ γὰρ καὶ ἡ ἐκκλησία ἐξ ἀρχῆς οὕτως ἐτράφη, οὕτως ηὐξήθη. μηδὲν οὖν ξενίζε-
D σθε. οὐδὲν γὰρ ἀπεικὸς γέγονεν. ἀλλ' ὥσπερ ἐπὶ τῶν βιωτικῶν, οὐχ ἔνθα ἄχυρα καὶ χόρτος, οὐδ' ἔνθα ἄμμος, ἀλλ' ἔνθα χρυσίον καὶ μαργαρῖται, ἐκεῖ πειραταὶ καὶ καταποντισταὶ καὶ λῃσταὶ καὶ τοιχωρύχοι συνεχῶς ἐνοχλοῦσι καὶ ἐπιβουλεύουσιν· οὕτω καὶ ὁ διάβολος ἔνθα ἂν ἴδῃ πλοῦτον συναγόμενον τὸν κατὰ ψυχήν, καὶ εὐπορίαν εὐσεβείας ἐπιτεινομένην, ἐκεῖ τὰ μηχανήματα ἵστησι καὶ προσάγει. ἀλλ' ἐὰν οἱ ἐπιβουλευόμενοι νήφωσιν, οὐ μόνον οὐδὲν ἐλαττοῦνται ἐντεῦθεν, ἀλλὰ καὶ μείζονα τὸν πλοῦτον τῆς ἀρετῆς συνάγουσιν. ὃ δὴ καὶ νῦν γέγονε.

κεφάλ. κγ. Ὅτι μέγιστον σημεῖον τῆς εὐδοκιμήσεως τῆς ἐκκλησίας τὰ γινόμενα, ἃ πολλοὺς ταῦτα ὠφέλησαν.

Καὶ μέγιστον ἄν τις τοῦτο σημεῖον καὶ τοῦ πλούτου τῶν κατορθωμάτων, καὶ τῆς ἀνδρείας τῆς ἐκκλησίας ποιήσειεν. ὅτε γὰρ εἶδεν αὐτὴν ὁ πονηρὸς δαίμων ἐκ φίος ἀνθοῦσαν, εὐδοκιμοῦσαν, ἐν βραχείᾳ καιροῦ ῥοπῇ πρὸς ὕψος ἀνενεχθεῖσαν, πολλὴν σπουδὴν ἐν αὐτῇ γινομένην, καὶ τὴν μὲν τῶν εὐδοκιμούντων ἐπὶ τὸ βέλτιον ἐπίδοσιν, τῶν ἐν ἁμαρτίαις ζώντων εἰς μετάνοιαν μετάστασιν, πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἀπὸ τῆς πόλεως ταύτης κατηχουμένην· πάντα ἐκίνησεν αὐτοῦ τὰ μηχανήματα, καὶ ἐμφυλίους ἀνῆψε πολέμους. καὶ καθάπερ ἐπὶ τοῦ Ἰὼβ, νῦν μὲν τὴν ἀποβολὴν τῶν χρημάτων, νῦν δὲ τὴν ἀπαιδίαν, νῦν δὲ τὴν ἀρρωστίαν τοῦ σώματος, νῦν δὲ τῆς γυναικὸς τὴν γλῶτταν, νῦν δὲ τῶν φίλων τὰ ὀνείδη καὶ τὰ σκώμματα καὶ τὰς λοιδορίας ἐκίνει κατὰ τοῦ δικαίου, καὶ πᾶν εἶδος μηχανημάτων προσῆγεν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας, διὰ φίλων, δι᾽ ἐχθρῶν, διὰ τῶν εἰς κλῆρον τελούντων, διὰ τῶν εἰς στρατείαν καταλεγομένων, διὰ τῶν ἐπισκοπῇ τετιμημένων, διὰ πολλῶν καὶ παντοδαπῶν προσώπων τὰ παρ᾽ ἑαυτοῦ ἐκίνησεν. ἀλλ᾽ ὅμως καὶ τοσαῦτα μηχανησάμενος, οὐ μόνον αὐτὴν οὐκ ἐσάλευσεν, ἀλλὰ καὶ λαμπροτέραν ἐποίησεν. οὐ γὰρ οὕτω τότε μὴ ἐνοχλουμένη πάντας ἐπαίδευσεν, ὡς νῦν τὴν οἰκουμένην διδάσκει καρτερεῖν, ἐγκρατεύεσθαι, φέρειν πειρασμοὺς, ὑπομονὴν ἐπιδείκνυσθαι, καταφρονεῖν τῶν βιωτικῶν, μηδὲν ἡγεῖσθαι πλοῦτον, καταγελᾶν τιμῆς, ὑπερορᾶν θανάτου, καταφρονεῖν ζωῆς, πατρίδα παρορᾶν, οἰκείους, φίλους, συγγενεῖς, πρὸς σφαγὰς ἀποδύεσθαι παντοδαπὰς, κατὰ ξιφῶν κυβιστᾶν, τὰ λαμπρὰ ἅπαντα τοῦ παρόντος βίου, τιμὰς λέγω καὶ δόξας, καὶ δυναστείαν, καὶ τρυφὴν, τῶν ἐαρινῶν ἀνθῶν εὐτελέστερα εἶναι νομίζειν. καὶ ταῦτα οὐχ εἷς παιδεύει μόνον, οὐδὲ δύο καὶ τρεῖς, ἀλλὰ πᾶς ὁ λαὸς, καὶ οὐ διὰ ῥημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ πραγμάτων, δι᾽ ὧν πάσχουσι, δι᾽ ὧν νικῶσι, δι᾽ ὧν περιγίνονται τῶν ἐπιβουλευόντων, δι᾽ ὧν ἀδάμαντος στερρότεροι καὶ πέτρας ἰσχυρότεροι ἅπαντα στέγουσιν, οὐχ ὅπλα κινοῦντες, οὐ πόλεμον ἀναρριπίζοντες, οὐ τόξον, οὐ βέλη ἀφιέντες, ἀλλ᾽ ὑπομονῆς τεῖχος ἕκαστος περιβεβλημένος, ἐμμελείας, πραότητος, ἀνδρείας, τῷ πάσχειν κακῶς τοὺς ποιοῦντας ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος καταισχύνοντες.

CAP. 13. Maximũ eſſe gloriæ ac celebritatis Eccleſiæ indicium, quæ acciderunt, eaque multũ profuiſſe.

A Atque hoc maximum indiciũ vbertatis bonorum operum, & fortitudinis Eccleſiæ poterit quiſpiam aſſignare. Cum enim illam improbus dæmon florentem vidit, fama celebratam, breui temporis momento in altum euectam, multam in ea diligentiam adhiberi, ac probos maiores facere in virtute progreſſus, eos, qui vitam ſuam peccatis infecerant ad pœnitentiam eſſe conuerſos, totum orbem terrarum iſtius ciuitatis opera inſtructum eſſe: omnes machinas ſuas admouit, & inteſtina bella excitauit. Et quemadmodum cum Iobum oppugnaret B nunc quidẽ pecuniarum iactura, nunc autẽ orbitate liberorum, nunc corporis ægritudine, nunc lingua vxoris, nunc amicorum probris, ſannis, & conuitiis iuſtum impetebat: ſic etiam in Eccleſiam per amicos, per inimicos, per eos qui in clerum allecti erant, per eos qui in militum numeros relati, per eos qui Epiſcopali fuerant honore decorati, per multas variaſque perſonas impreſſionem fecit. Veruntamen tot admotis machinis non modo illam non concuſſit, ſed illuſtriorem etiam reddidit. C Non enim ita tum minimè diuexata cunctos erudiebat, vt nunc totum orbem terrarum patientiam docet, temperantiã, afflictiones tolerare, conſtantiam exhibere, ſecularia contemnere, diuitias pro nihilo habere, deſpicere honores, mortem aſpernari, vitam contemnere, patriam negligere, familiares, amicos, propinquos, ad cædes diuerſas ſubeundas ſe accingere, in medios gladios inſilire, cuncta quæ in hac vita ſunt ſplendida, honores inquam, & gloriam, imperia, delicias, viliora floribus vernis ducere. D Atque hæc non vnus nos edocet tantum, neque duo vel tres, ſed populus vniuerſus, neque verbis tantum, verum etiam operibus, per ea quæ patiuntur, & dum vincunt, dum inſidiatores ſuos hoſteſque ſuperant, dum adamante firmiores, & rupe robuſtiores cuncta perferunt, non arma ſumentes, non bellum excitantes, non arcum, non ſagittas vibrantes, ſed ſinguli patientiæ propugnaculo muniti, modeſtiæ, manſuetudinis, fortitudinis, & dum mala patienter ferunt, illis, qui ea inferunt, multo maiorem ignominiam inurentes.

CAP. 24. Qui hæc ſcelera perpetrarunt, inde quoque iã pœnas luere.

Nunc quidem certe iſti vultu hilari, aſpectu libero, fiducia incredibili præditi in forum ſe inferunt, verſantur in ædibus, ad collectas conueniunt celebrandas; illi autem qui talia patrarunt, dum ſingulas admouent machinas, pudefacti circumeunt, & praua intus conſcientia torti, metu ac tremore correpti. Et quemadmodum feræ quæ difficilius enecantur, cum poſt vnam aut alteram plagam inflictam in haſtarum mucrones irruũt vehementius, grauiores ſibi plagas infligunt, & ipſis viſceribus ſuis vulnus excipiunt, itemque fluctus, qui rupibus alliduntur, maiori ſeipſos impetu diſſoluunt, ac diſſipiãt: ſic nimirum & iſti dum inſidiantur, ſibi potius quam cæteris foſſas & barathra effodiunt. Nam illi quidem, quibus inſidiæ tenduntur, ab iis amantur, laudantur, commendantur, prædicantur, corona donantur, qui eos nouerunt, qui non nouerunt, qui re ipſa, qui ſola famæ relatione illorum didicere res geſtas, innumeros qui condolent, qui in certaminibus adiuuant, qui proſpera illis precantur omnes: illi autem qui tendunt inſidias, odio habentur à tam multis, & à multo pluribus accuſantur, carpuntur, reprehenduntur, ignominia notantur, diris innumeris deuouentur, nihil pleriſque optabilius eſt, quàm vt eos pœnis videant ſuppliciiſque mactatos. Atque hæc quidem in hac vita, quæ vero in futura ſunt euentura, quis tandem poterit oratione complecti? *Matt. 18. 6* Nam ſi is qui vnum ſcandalizauerit, tanto ſupplicio mulctatur, vt expediat ei molam aſinariam in eius collo ſuſpendi, & in mare demergi, perpende, quàm graues illi daturi ſint pœnas, in illo tum iudicio tremendo, quantis ſuppliciis plectendi, qui quantum in ipſis quidem fuit, vniuerſum turbarunt orbem terrarum, tam multas Eccleſias euerterunt, & innumeris vbique ſcandalis excitatis tantam pacem diſturbarunt? At illi, qui tot iniuriis ab illis affecti ſunt, quas paſſi ſunt, bonis operibus, paſſionibus, coronis, præmiis, cum multa fiducia refulgentes, cum Martyribus, cum Apoſtolis, cum generoſis & ſublimibus illis viris ſiſtentur. Ac puniri illos quidem videbunt, illos tamen ſuppliciis non poterũt liberare,

A Νῦν γοῦν οὗτοι μὲν φαιδρῷ τῷ προσώπῳ, ἐλευθέροις τοῖς ὀφθαλμοῖς, παρρησίᾳ ἀφάτῳ κεχρημένοι, εἰς ἀγορὰν ἐμβάλλουσιν, ἐν οἰκίαις στρέφονται, πρὸς τὴν σύναξιν αὐτῶν μετίασιν· οἱ δὲ ταῦτα ἐργασάμενοι, καθ' ἕκαστον τῶν μηχανημάτων, ὧν προσάγουσιν, ἐγκαλυπτόμενοι, καὶ πονηρὸν ἔνδον ἔχοντες συνειδὸς, τρέμοντες, δεδοικότες οὕτω περιίασι. καὶ καθάπερ τὰ δυσθάνατα τῶν θηρίων, μετὰ πρώτην καὶ δευτέραν πληγὴν σφοδροτέρως ἐπιπίπτοντα ταῖς αἰχμαῖς τῶν δοράτων, χαλεπωτέραν καθ' ἑαυτῶν ὠθεῖ τὴν πληγὴν, τὰ τραύματα εἰς αὐτὰ τὰ σπλάγ-
B χνα δεχόμενα, καὶ τὰ κύματα ταῖς πέτραις ῥηγνύμενα, τῇ σφοδροτέρᾳ ῥύμῃ ἑαυτὰ ἀφανίζει καὶ διαλύει· οὕτω δὴ καὶ οὗτοι, δι' ὧν ἐπιβουλεύουσιν, ἑαυτοῖς μᾶλλον, ἢ ἑτέροις τὰ βάραθρα ἀνορύττουσιν. οἱ μὲν γὰρ ἐπιβουλευόμενοι τὴν οἰκουμένην ἐραστὰς ἔχουσιν, ἐπαινοῦντας, θαυμαστὰς, ἀνακηρύττοντας, στεφανοῦντας, τοὺς εἰδότας, τοὺς οὐκ εἰδότας, τοὺς ἀπὸ τῶν πραγμάτων, τοὺς ἀπὸ τῆς φήμης τὰ ἐκείνων μανθάνοντας, τοὺς συναλγοῦντας μυρίους, τοὺς συναγωνιζομένους, τοὺς τὰ χρηστὰ συνευχομένους αὐτοῖς πάντας· οἱ
C δὲ ἐπιβουλεύοντες τοὺς μισοῦντας τοσούτους καὶ πολλῷ πλείους, τοὺς κατηγοροῦντας, τοὺς διαβάλλοντας, τοὺς ἐλέγχοντας, τοὺς καταισχύνοντας, τοὺς ἐπαρωμένους μυρία, τοὺς ἐπιθυμοῦντας αὐτοὺς ἰδεῖν ἐν κολάσει καὶ τιμωρίᾳ. καὶ ταῦτα μὲν ἐνταῦθα· τὰ δὲ ἐκεῖ ποῖος παραστήσει λόγος; Εἰ γὰρ ἕνα τις σκανδαλίσας τοσαύτῃ κολάσει κατακρίνεται, ὡς συμφέρει μύλον κρεμασθῆναι ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καταποντισθῆναι εἰς τὴν θάλασσαν· ἐννόησον πόσας δώσουσιν οὗτοι δίκας ἐν τῷ φοβερῷ δικαστηρίῳ τότε ἐκείνῳ, πόσας ὑποστήσονται τιμωρίας, τό γε εἰς αὐτοὺς
D ἧκον, τὴν οἰκουμένην ταράξαντες ἅπασαν, τοσαύτας ἀνατρέψαντες ἐκκλησίας, τοσαύτην πολεμήσαντες εἰρήνην, μυρία πανταχοῦ σκάνδαλα θέντες; οἱ δὲ παρ' ἐκείνων παθόντες, ἅπερ ἔπαθον, μετὰ τῶν μαρτύρων, μετὰ τῶν ἀποστόλων, μετὰ τῶν γενναίων καὶ ὑψηλῶν ἀνδρῶν στήσονται λάμποντες ἀπὸ τῶν κατορθωμάτων, ἀπὸ τῶν παθῶν, ἀπὸ τῶν στεφάνων, ἀπὸ τῶν βραβείων, ἀπὸ τῆς πολλῆς παρρησίας. καὶ ὄψονται μὲν αὐτοὺς κολαζομένους, ἐξαρπάσαι δὲ, κἂν μυριάκις βουληθῶσι, τῆς κολάσεως οὐ δυνήσονται·

ἀλλὰ θήσουσι μὲν ἱκετηρίας οὗτοι, οὐδὲν δὲ ὀνήσουσιν. εἰ γὰρ ὁ πένητα ἕνα παραδραμὼν τὸν Λάζαρον τοσαύτην ὑπέμεινε δίκην, καὶ οὐδὲ μιᾶς ἔτυχε παραμυθίας, τί πείσονται οὗτοι, τοσούτους διώξαντες καὶ σκανδαλίσαντες; Ταῦτ' οὖν ἅπαντα λογιζόμενοι, καὶ ὅσα τούτοις ἐοικότα ἀπὸ τῶν θείων συλλέγοντες γραφῶν, ἑαυτοῖς μὲν τεῖχος ἀσφαλές, τοῖς δὲ ἀσθενεστέροις ἔτι φάρμακα ταῦτα κατασκευάζοντες τὰ διηγήματα, στήκετε ἑδραῖοι, καὶ ἀμετακίνητοι, τὰ ἀποκείμενα ὑμῖν ἀγαθὰ ἀναμένοντες· πάντως γάρ, πάντως κείσεται ὑμῖν ἀμοιβή, οὐ τῶν πόνων ἴση, ἀλλ' ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος ἄφατος. τοιοῦτος B γὰρ ὁ φιλάνθρωπος θεός· μετὰ πολλῆς τῆς φιλοτιμίας τοὺς ἀγαθόν τι ποιεῖν ἢ λέγειν προαιρουμένους ταῖς ἀντιδόσεσι καὶ ταῖς ἀμοιβαῖς νικᾶν ἐσπούδακεν· ὧν ἐπιτύχοιμεν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

A ſed quamuis preces offerant iſti nihil illos iuuabunt. Si enim is, qui Lazarum vnum prætererat, tot pœnas ſuſtinuit, neque ſolatium vllum obtinuit, quid iſti patientur, qui tam multos perſecutionibus & ſcandalis offenderunt? Luc.16.26 Hæc igitur omnia cum animis veſtris reputantes, & quæcunque his ſimilia ſunt ex ſacris literis colligentes, vobis ipſis tutam munitionem, & illis qui imbecilliores adhuc ſunt medicamenta ex his narrationibus comparantes firmi ſtate, atq; immobiles, & bona vobis repoſita expectate. Omnino enim, omnino merces vobis parabitur, non quæ B laboribus tantũ ſit æqualis, ſed immenſa, quæ longos illos ſuperet interuallo. Talis quippe benignus eſt Deus, præ nimia ſua liberalitate illos, qui boni quippiam præſtare voluerint aut effari, remunerationibus ac præmiis ſuperare contendit: quæ vtinam conſequamur in Chriſto Ieſu domino noſtro, cui gloria in ſecula ſeculorum. Amen.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν,

ΙΩΑΝΝΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟ- C

που Κωνσταντινουπόλεως τοῦ Χρυσοστόμου ὁμιλία εἰς τὸν παράλυτον διὰ τῆς στέγης χαλασθέντα, ὅτι οὐκ αὐτός ἐστιν ὁ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ κείμενος, καὶ περὶ τῆς τοῦ υἱοῦ πρὸς τὸν πατέρα ἰσότητος.

Περιτυχόντες πρῴην τῷ παραλυτικῷ περὶ τὴν κολυμβήθραν ἐπὶ τῆς κλίνης κειμένῳ, πολὺν καὶ μέγαν εὑρήκαμεν θησαυρόν· οὐχὶ γῆν διορύ- D ξαντες, ἀλλὰ τὴν διάνοιαν αὐτοῦ διασκάψαντες· εὑρήκαμεν θησαυρὸν οὐχὶ ἀργύριον ἔχοντα καὶ χρυσίον καὶ λίθους τιμίους, ἀλλὰ καρτερίαν καὶ φιλοσοφίαν καὶ ὑπομονὴν καὶ πολλὴν τὴν πρὸς τὸν θεὸν ἐλπίδα, ἣ παντὸς χρυσίου καὶ πάσης εὐπορίας ἐστὶ τιμιωτέρα. ὁ μὲν γὰρ αἰσθητὸς πλοῦτος καὶ λῃστῶν ἐπιβουλαῖς πρόκειται, καὶ συκοφαντῶν στόμασι, καὶ τοιχωρύχων χερσὶ καὶ οἰκετῶν κακουργίαις, καὶ ὅταν ἅπαντα ταῦτα διαφύγῃ, τότε τοῖς κεκτημένοις μέγιστον ἐπάγει πολλάκις τὸν ὄλεθρον βασκάνων ὀφθαλμοὺς διε-

Sancti patris noſtri

C *IOANNIS CHRYSOSTOMI*

Archiepiſcopi Cõſtantinopolit. Homilia in paralyticum per tectum demiſſum, quod non ſit ille, de quo apud Ioannem agitur, déque Filij cum Patre æqualitate. Matt 9. 2. Mar 2. 4. Luc. 5. 18.

Frontone Ducæo interprete.

Cum in paralyticũ iuxta piſcinam in lecto iacentem nuper incidiſſemus, multum & ingentem theſaurum inuenimus, non terram D effodientes, ſed eius animi ſenſa ſcrutantes: theſaurum inuenimus non aurum & pretioſos lapides continentem, ſed tolerantiam, philoſophiam, patientiam, & multam in Deum ſpem, quæ auro quouis & lucro quouis eſt pretioſior. Nam ſenſibus quidem ſubiectæ diuitiæ latronum inſidiis, ſycophantarum linguis, parietum perfoſſorum manibus, & famulorum ſceleribus ſunt obnoxiæ, cúmque omnia iſta effugerint, tum maximam dominis perniciem frequenter accerſunt, dum inuidorum oculos exci-

tant, & pericula creant innumera: ſpirituales autem diuitiæ, petitiones iſtas omnes effugiūt, & ab iniuriis iſtis omnibus ſunt immunes, ac latrones, parietum perfoſſores, inuidos, ſycophantas, ipſam denique mortem aſpernantur. Non enim domini morte diuellitur, ſed tum maximè tutior ſit dominis earum poſſeſſio, cum illis peregrinantur, ad futuram commigrant vitam, patronæ fiunt illorum eximiæ, cum quibus illuc diſceſſerint, & ipſis propitium iudicem reddunt. Has inuenimus nos quoque diuitias admodum copioſas in paralytici mente defoſſas. Teſtes vos eſtis, qui ſumma cum animi alacritate illas eruiſtis, nec tamen euacuaſtis. Talis quippe ſpiritualium eſt opum natura, influxus aquarum imitantur, vel potius illarum copiam vincūt, túmque magis exuberant, cum plures fuerint, à quibus hauriūtur. Dum enim in cuiuſque animū ingrediuntur, non diuiduntur, nec imminuuntur, ſed ad ſingulos integræ adueniunt, & apud eos perpetuo morantur inconſumptæ, nec deficere poſſunt vllo tempore: quod nimirum tum etiā euenit. Cum enim tam multi in theſaurum inciderint, & omnes inde pro viribus hauſerint: quid ego de vobis loquor, cum ex illo tempore ad hunc vſque diē innumeros locupletarit, & integritatem ſuam retineat? Ne igitur ſpiritualem hunc quæſtum ſectantes defatigemur, ſed quantum in noſtra poteſtate ſitū erit, nunc etiam hauriamus, ac dominum benignum videamus, ſeruum patientem videamus. Triginta quippe & octo annos cum immedicabili morbo conflictatus eſſet, ac perpetuo diuerberatus, non ægrè tulit, non blaſphemum verbum emiſit, non creatorem accuſauit, ſed patienter calamitatē illam & multa cum animi æquitate tolerabat. Vnde verò id conſtat? dicet aliquis. Neque enim de præcedenti eius vita clarè ſcriptura nos docuit, ſed eum triginta octo annos egiſſe in infirmitate ſua declarauit: nequaquam autem illū ægrè tuliſſe, nec indignatum eſſe, neque ſtomachatum, hoc non iam addidit. Atqui hoc etiam declarauit, ſi quis diligenter attendat, & non perfunctoriè & oſcitanter. Cum enim audis eum ſuperuenientem Chriſtum, qui notus ipſi non erat, ſed nudus homo putaba-

Spiritualium opū natura qualis ſit.

Ioan 5.5.

Paralytici quanta virtus.

A χειμῶν, καὶ μυρίους ἐκ τούτου τίκτει κινδύνους. ὁ δὲ πνευματικὸς πλοῦτος ἁπάσας ταύτας διέφυγε τὰς λαβάς, καὶ πάσης ἐπηρείας ἐστὶν ἀνώτερος τοιαύτης, καὶ λῃστῶν καὶ τοιχωρύχων καὶ βασκάνων καὶ συκοφαντῶν καὶ αὐτοῦ καταγελᾷ τοῦ θανάτου. οὐδὲ γὰρ θανάτῳ διαζεύγνυται τοῦ κεκτημένου, ἀλλὰ τότε μάλιστα ἀσφαλεστέρα ἡ κτῆσις αὐτοῦ τοῖς ἔχουσι γίνεται. καὶ συναποδημεῖ, καὶ συμμεθίσταται πρὸς τὴν μέλλουσαν ζωήν, καὶ συνήγορος γίνεται θαυμαστός, οἷς ἂν ἐκεῖ συναπέλθῃ, καὶ ἵλεων καθίστησιν αὐτοῖς τὸν δικάζοντα. τοῦτον καὶ ἡμεῖς τὸν πλοῦτον μετὰ πολλῆς B τῆς δαψιλείας εὑρήκαμεν ἐν τῇ τοῦ παραλυτικοῦ κατορωρυγμένον ψυχῇ. καὶ μάρτυρες ὑμεῖς οἱ μετὰ πολλῆς αὐτὸν ἐξαντλήσαντες τῆς προθυμίας, οὐ κενώσαντες δέ. τοιαύτη γὰρ ἡ τοῦ πνευματικοῦ πλούτου φύσις, τὰς τῶν ὑδάτων ἐπιρροίας μιμεῖται· μᾶλλον δὲ καὶ ἐκείνων νικᾷ τὴν ἀφθονίαν, τότε πλεονάζουσα μᾶλλον, ὅταν πολλοὺς ἔχῃ τοὺς ἀρυομένους αὐτήν. εἰς γὰρ τὴν ἑκάστου ψυχὴν εἰσιών, οὐ μερίζεται, οὐδὲ ἐλαττοῦται, ἀλλ' ὁλόκληρος ἑκάστῳ παραγινόμενος ἀνάλωτος μένει διηνεκῶς· οὐδέποτε ἐπιλείπειν C δυνάμενος, ὃ δὴ καὶ τότε συνέβαινε. τοσούτων γὰρ ἐπιπεσόντων τῷ θησαυρῷ καὶ πάντων τὰ κατὰ δύναμιν ἀρυομένων ἐκεῖθεν· καὶ τί λέγω περὶ ὑμῶν ὅπου γε ἐξ ἐκείνου τοῦ χρόνου μέχρι τῆς παρούσης ἡμέρας μυρίους ποιήσας εὐπόρους, ἐπὶ τῆς οἰκείας τελειότητος μένει; μὴ τοίνυν ἀποκάμωμεν πρὸς τὴν πνευματικὴν ταύτην εὐπορίαν· ἀλλ' ὅσον δυνατὸν καὶ νῦν ἐξαντλήσωμεν καὶ ἴδωμεν φιλάνθρωπον δεσπότην· ἴδωμεν καρτερικὸν οἰκέτην. τριάκοντα γὰρ καὶ ὀκτὼ ἔτη ἀρρωστίᾳ παλαίων ἀνιάτῳ καὶ μαστιζόμενος διηνεκῶς οὐκ D ἐδυσχέραινεν, οὐκ ἀφῆκε ῥῆμα βλάσφημον· οὐ κατηγόρησε τοῦ πεποιηκότος· ἀλλὰ γενναίως καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιεικείας τὴν συμφορὰν ἔφερεν ἐκείνην. καὶ πόθεν τοῦτο δῆλον φησίν; οὐδὲν γὰρ περὶ τοῦ πρὸ τούτου ζωῆς αὐτοῦ σαφῶς ἡμᾶς ἐδίδαξεν ἡ γραφή, ἀλλ' ὅτι μὲν τριάκοντα ὀκτὼ ἔτη εἶχεν ἐν τῇ ἀσθενείᾳ αὐτοῦ δῆλον ἐποίησεν· ὅτι δὲ οὐκ ἐδυσχέραινεν, οὐδὲ ἠγανάκτησεν, οὐδὲ ἀπεδυσπέτησε, τοῦτο οὐκέτι προσέθηκεν. καίτοι καὶ τοῦτο δῆλον ἐποίησεν, εἴ τις ἀκριβῶς προσέχοι, καὶ μὴ παρέργως μηδὲ ἁπλῶς. ὅταν γὰρ ἀκούσῃς ὅτι ἐπιστάντι Χριστῷ καὶ οὐκ ὄντι γνωρίμῳ, ἀλλ' ἀνθρώπῳ ἰο-

A μειζόνως φιλῶ, μετὰ τοσαύτης ἐπιεικείας διαλεγόμενον αὐτόν, καὶ τὴν ἔμπροσθεν αὐτοῦ φιλοσοφίαν δυνήσῃ κατασκέψασθαι. εἰπόντι γὰρ αὐτῷ, θέλεις ὑγιὴς γενέσθαι; οὐδὲν εἶπεν οἷον εἰκὸς ἦν, ὅτι ὁρᾷς με παραλελυμένον χρόνον τοσοῦτον κατακείμενον καὶ ἐρωτᾷς εἰ βούλομαι γενέσθαι ὑγιής; ἐπεμβῆναί μου τοῖς κακοῖς ἦλθες, ὀνειδίσαι, καὶ καταγελάσαι, καὶ κωμῳδῆσαι τὴν συμφοράν; οὐδὲν τοιοῦτον οὐδὲ εἶπεν, οὐδὲ ἐνενόησεν, ἀλλὰ μετ' ἐπιεικείας· ναὶ κύριε, φησίν. εἰ δὲ μετὰ τριάκοντα ὀκτὼ ἔτη οὕτω πρᾶος ἦν, οὕτως ἐπιεικής, τῆς εὐτονίας αὐτοῦ καταβεβλημένης ἁπάσης καὶ τῆς δυνάμεως τῶν λογισμῶν, ἐννόησον ὁποῖον εἰκὸς B εἶναι τοῦτον ἐν τοῖς προοιμίοις τῶν δεινῶν. ἴστε γὰρ δήπου πάντες, ὅτι οὐχ ὁμοίως εἰσὶ δυσάρεστοι οἱ νοσοῦντες ἐν ἀρχῇ τῆς ἀρρωστίας καὶ πολλοῦ παρελθόντος τοῦ χρόνου. τότε γὰρ μάλιστα δυσχερεῖς γίνονται οἱ νοσοῦντες, ὅταν εἰς μῆκος ἐπιδῷ τὸ νόσημα, τότε πᾶσιν ἀφόρητοι. ὁ δὲ μετὰ τοσαῦτα ἔτη οὕτω φιλοσοφῶν, οὕτως ἀνεξικάκως ἀποκρινόμενος, εὔδηλον ὅτι καὶ τὸν ἔμπροσθεν χρόνον μετὰ πολλῆς τῆς εὐχαριστίας τὴν συμφορὰν ἔφερεν ἐκείνην. ταῦτα οὖν καὶ ἡμεῖς λογιζόμενοι μιμώμεθα τὴν ὑπομονὴν τοῦ συνδούλου· C ἱκανὴ γὰρ ἡ παράλυσις ἐκείνου τὰς ἡμετέρας ἐπιστηρίξαι ψυχάς. οὐδεὶς γὰρ οὕτω νωθρὸς καὶ παρειμένος, ὡς τὸ μέγεθος τῆς συμφορᾶς ἐννοήσας ἐκείνης μὴ πάντα γενναίως ἐνεγκεῖν τὰ προσπίπτοντα δεινά, κἂν ἁπάντων ἀφορητότερα ᾖ. οὔτε γὰρ ἡ ὑγίεια αὐτοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ νόσος μεγίστης ἡμῖν ὠφελείας γέγονεν αἰτία. ἥ τε γὰρ θεραπεία πρὸς δοξολογίαν τοῦ δεσπότου τὰς τῶν ἀκουόντων ἤγειρε ψυχάς, ἥ τε νόσος καὶ ἡ ἀρρωστία πρὸς ὑπομονὴν ὑμᾶς ἤλειψε, καὶ πρὸς τὸν ἴσον παρεκάλεσε ζῆλον· μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὴν D τοῦ θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν ἐνεδείξατο. καὶ γὰρ αὐτὸ τὸ παραδοῦναι τοιούτῳ νοσήματι, καὶ τὸν χρόνον ἐκτεῖναι τοσοῦτον τὴν ἀρρωστίαν, μεγίστης κηδεμονίας ἐστί. καθάπερ γὰρ χρυσοχόος εἰς χωνευτήριον ἐμβαλὼν χρυσίον μέχρι τοσούτου ἐπιτρέπει βασανίζεσθαι τῷ πυρί, ἕως ἂν ἴδῃ γινόμενον καθαρώτερον· οὕτω δὴ καὶ ὁ θεὸς μέχρι τοσούτου τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς ἀφίησιν ἐξετάζεσθαι ἐν δεινοῖς, ἕως ἂν γένωνται καθαραὶ καὶ διαφανεῖς, καὶ πολλὴν ἀπὸ τῆς βασάνου ταύτης τὴν ὠφέλειαν καρπωσάμεναι· ὥστε καὶ τοῦτο

A tur tanta cum modeſtia eſſe alloquutũ, præcedentem etiam illius probitatem, ac philoſophiam poteris ſpectare. Nã cum ei dixiſſet, Vis ſanus fieri: nihil tale dixit, quale veriſimile erat eũ dicturũ: Vides me paralyſi reſolutum tam diuturno tempore iacere, & interrogas, num ſanus fieri velim? veniſti vt meis malis inſultares, vt exprobrares, irrideres, & ſubſannares calamitatem? Nihil horum neq; dixit, neque cogitauit, ſed cum æquitate animi, Profecto domine, inquit. Quod ſi poſt annos octo & triginta adeo mitis, adeo modeſtus erat, cum omnes illi vires, ac robur a-B nimi fractum ac debilitatũ eſſet, cogita qualem illum fuiſſe ſit probabile, cum mala tantùm inciperẽt. Noſtis quippe omnes non eodem modo ægros initio morbi eſſe moroſos, & cum multũ temporis elapſum fuerit: tum enim præcipuè difficiles ægroti fiunt: cũ infirmitas in longum tẽpus excreuerit, tum omnibus ſunt intolerabiles. Qui verò poſt tot annos ita philoſophatur, ita patienter reſpondet, haud dubium, quin præcedenti quoq; tempore cum frequenti gratiarum actione calamitatem illã tolerauerit. Hæc igitur & nos cũ animo C noſtro reputantes, conſerui patientiam imitemur. Sufficit enim ad noſtras animas corroborandas illius paralyſis: nec vllus eſt adeo ſupinus, & paralyſi reſolutus, vt ſi calamitatis illius grauitatem animo voluat, non omnia, quæ inciderint, mala patienter ferat, licet intolerabiliora ſint omnibus. Nam neq; ſanitas eius tantùm, ſed etiam morbus maximam nobis peperit vtilitatem: cum eius ſanatio ad glorificandũ Dominũ animos auditorũ excitarit, & morbus, atque infirmitas ad patientiam vos inſtruxerit, & ad ſimilem zelum cohor-D tata ſit, immo verò ipſam quoque Dei benignitatem oſtenderit. Hoc enim ipſum, quod tantæ illum obiecerit ægritudini, & in tantam temporis prolixitatẽ infirmitatẽ extenderit, maximæ indicium eſt ſolicitudinis. Nam quemadmodum cum in conflatoriã fornacẽ aurifex aurum iniecerit, tamdiu ab igne illud examinari ſinit, quouſque purius viderit euaſiſſe: ita quoq; Deus tamdiu hominum animas probari malis permittit, quouſque puræ fiant, ac ſplendidæ, multámque ex illa exploratione vtilitatẽ perceperint. Itaq; hos

Cõparantur afflictiones cũ fornace.

A

quoque beneficentiæ genus eſt maximum. Ne turbemur igitur, neue animo concidamus, ſi quando tentationes nos inuaſerint: ſi enim aurifex nouit, quanto tempore derelinqui aurum in fornace conueniat, & quando extrahi, neque ſinit euſque in igne remanere, vt corrumpatur, & exuratur: multò magis id Deo notum eſt. & cum puriores factos eſſe nos videt, tentationes remittit, ne malorum multiplicatione ſupplantemur, & concidamus. Ne igitur ægrè feramus, nec animum deſpondeamus, ſi quid inopinatum acciderit, ſed ei permittamus, qui accuratè iſta nouit, vel quandiu

B

voluerit, animam noſtram expurget: vtiliter enim id agit, & in rem eorum qui tentantur. Quam ob cauſſam ſapiens quidam admonet, dicens: Fili ſi accedas ad ſeruiendum Domino, præpara animam tuam ad tentationem. Dirige cor tuum, & ſuſtine: & ne feſtines in tempore illationis. Omnia, inquit, illi permitte: Probè ſiquidem nouit, quando nos è fornace malorum expediat erui. quamobrem illi vbique cedere oportet, ac perpetuo gratias agere, atque omnia æquo animo

Eccli. 2. 1.

C

ferre, ſiue conferat beneficia, ſiue puniat, cum hoc quoque genus ſit beneficij. Nam & medicus, non cum lauat ſolùm, & nutrit, atque ad viridaria educit ægrotum: ſed & cum vrit & ſecat, pari ratione medicus eſt: & pater non modo cum filio blanditur, ſed etiam cum eũ pellit ex ædibus, & cũ increpat, ac flagris cædit, pari ratione pater eſt, neque minus quàm cum laudat. Cũ igitur intelligas medicis omnibus indulgentiorem eſſe, ac maiori amoris affectu nos Deum proſequi, noli curioſè inquirere, neq; rationẽ ab eo exige curationis; ſed ſiue recreare voluerit, ſiue punire, ad vtrumque pariter paratos nos exhibeamus: ſiquidem per vtrumque nobis reſtituit ſanitatem, & nos ſibi reconciliat: cúmque nouerit quibus indigeat quiſque noſtrum, & quid conferat cuique, & quo tandem modo ſeruandus ſit, hac via nos ille deducit. Sequamur igitur quò ille præceperit, neque exactè quicquam diſquiramus, ſiue per planam, & facilem, ſiue per difficilem, aſperámque viam incedere iuſſerit, quemadmodum & iſtum paralyticum.

Cum medico & pater cõparatur Deus

D

A

εὐεργεσίας εἶδος ἐστὶ τὸ μέγιστον. μὴ τοίνυν ταρ-
βώμεθα, μηδὲ ἀλύωμεν πειρασμῶν ἐμπι-
πτόντων ἡμῖν. εἰ γὰρ ὁ χρυσοχόος εἶδε πόσον μὲν
ἀφιέναι ἐν τῇ καμίνῳ χρόνον δεῖ τὸ χρυσίον, πότε
δὲ ἀνασπάσαι, καὶ οὐκ ἀφίησι μέχρι τοῦ διαφ-
θαρῆναι καὶ κατακαυθῆναι μένειν ἐν τῷ πυ-
ρί· πολλῷ μᾶλλον ὁ θεὸς τοῦτο ἐπίσταται, καὶ ὅταν
ἴδῃ καθαρωτέρους γενομένους, ἀφίησι τοὺς πει-
ρασμούς, ὥστε μὴ τῷ πλεονασμῷ τῶν κακῶν
ὑποσκελισθῆναι καὶ καταπεσεῖν. μὴ τοίνυν δυ-
σχεραίνωμεν, μηδὲ μικροψυχῶμεν, ἐπειδάν τι
τῶν ἀδοκήτων ἐμπέσῃ· ἀλλὰ παραχωρῶμεν τῷ

B

ταῦτα μετὰ ἀκριβείας εἰδότι, ἕως ἂν βούλοιτο,
πυρῶν τὴν διάνοιαν τὴν ἡμετέραν. συμφε-
ρόντως γὰρ τοῦτο ποιεῖ καὶ ἐπὶ κέρδει τῶν πειραζο-
μένων. διὰ τοῦτο σοφός τις παραινεῖ λέγων· τέ-
κνον εἰ προσέρχῃ δουλεύειν τῷ θεῷ, ἑτοίμασον
τὴν ψυχήν σου εἰς πειρασμόν, εὔθυνον τὴν
καρδίαν σου, καὶ καρτέρησον, καὶ μὴ σπεύσῃς ἐν
καιρῷ ἐπαγωγῆς. αὐτῷ παραχώρησον φησὶν ἁ-
πάντων· οἶδε γὰρ ἀκριβῶς πότε ἡμᾶς ἀφελέσθαι
ἐκ τῆς καμίνου δεῖ τῶν κακῶν. χρὴ τοίνυν αὐτῷ
πανταχοῦ παραχωρεῖν, καὶ διὰ παντὸς εὐχαρι-

C

στεῖν, καὶ πάντα φέρειν εὐγνωμόνως, κἂν εὐερ-
γετῇ, κἂν κολάζῃ, ἐπεὶ καὶ τοῦτο εὐεργεσίας
ἐστὶν εἶδος. καὶ γὰρ ἰατρὸς οὐχ ὅταν λούῃ, καὶ
τρέφῃ, καὶ εἰς παραδείσους ἐξάγῃ τὸν κάμνον-
τα μόνον, ἀλλ' ὅταν καὶ καίῃ, καὶ τέμνῃ, ὁμοίως
ἐστὶν ἰατρός· καὶ πατὴρ οὐχ ὅταν θεραπεύῃ τὸν
υἱὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐκβάλλῃ τῆς οἰ-
κίας, καὶ ὅταν ἐπιτιμᾷ, καὶ μαστίζῃ, ὁμοίως
ἐστὶ πατήρ, καὶ οὐχ ἧττον, ἢ ὅταν ἐπαινῇ. εἰ-
δὼς τοίνυν ὅτι καὶ ἰατρῶν ἁπάντων φιλοστορ-
γότερος ὁ θεός, μὴ περιεργάζου, μηδὲ ἀπαί-

D

τει τὰς εὐθύνας αὐτὸν τῆς ἰατρείας, ἀλλ' ἄν
τε ἀνεῖναι βούληται, ἄν τε κολάζῃ, πρὸς ἑ-
κάτερα ὁμοίως παρέχωμεν ἑαυτούς. δι' ἑκατέ-
ρων γὰρ πρὸς ὑγείαν ἡμᾶς ἐπανάγει, καὶ πρὸς
τὴν οἰκείωσιν τὴν ἑαυτοῦ, καὶ οἶδεν, ὧν ἕκα-
στος χρείαν ἔχομεν, καὶ τί συμφέρει ἑκάστῳ,
καὶ πῶς καὶ τίνι τρόπῳ σωθῆναι δεῖ, καὶ ταύ-
την ἡμᾶς ἄγει τὴν ὁδόν. ἑπώμεθα τοίνυν ἔν-
θα ἂν αὐτὸς κελεύῃ, καὶ μηδὲν ἀκριβολογώ-
μεθα, εἴτε διὰ ῥαδίας καὶ εὐκόλου, εἴτε διὰ
χαλεπῆς καὶ τραχυτέρας ὁδοῦ βαδίζειν κε-
λεύοι. ὥσπερ οὖν καὶ τὸν παράλυτον τοῦτον.

A Ἓν μὲν οὖν τοῦτο εὐεργεσίας εἶδος ἦν, τὸ χρόνῳ τοσούτῳ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ καθαίρειν, ὥσπερ χωνευτηρίῳ τινὶ τῇ πυρώσει τῶν πειρασμῶν αὐτὴν παραδόντα· ἕτερον δὲ οὐκ ἔλαττον τούτου, τὸ καὶ ἐν αὐτοῖς παρεῖναι τοῖς πειρασμοῖς, καὶ πολλὴν αὐτῷ παρέχειν τὴν παραμυθίαν. αὐτὸς ἦν ὁ διακρατῶν αὐτὸν καὶ συνέχων, καὶ χεῖρα ὀρέγων, καὶ οὐκ ἀφιεὶς καταπεσεῖν. ὅταν δὲ ἀκούσῃς ὅτι αὐτὸς ἦν, μὴ ἀποστερήσῃς τῶν ἐγκωμίων τὸν παράλυτον, μήτε ἐκεῖνον, μήτε ἄλλον τινὰ πειραζόμενον ἄνθρωπον καὶ καρτεροῦντα. κἂν γὰρ μυριάκις φιλοσοφῶμεν, κἂν ἁπάντων ὦμεν ἰσχυρότεροι, καὶ δυνατώτεροι, τῆς παρ' αὐτοῦ ῥοπῆς ἀ- B πούσης οὐδὲ πρὸς τὸν τυχόντα ἀντιστῆναι δυνησόμεθα πειρασμόν. καὶ τί λέγω περὶ ἡμῶν τῶν εὐτελῶν καὶ ἀπερριμμένων; κἂν γὰρ Παῦλός τις ᾖ, καὶ Πέτρος, κἂν Ἰάκωβος, κἂν Ἰωάννης τῆς ἄνωθεν βοηθείας ἀποστερηθεὶς ἁλίσκεται ῥᾳδίως, καὶ ὑποσκελίζεται καὶ καταπίπτει. καὶ ὑπὲρ τούτων αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ φωνὴν ὑμῖν ἀναγνώσομαι. τῷ γὰρ Πέτρῳ φησίν· ἰδοὺ ὁ Σατανᾶς ᾐτήσατο, ἵνα σινιάσῃ ὑμᾶς ὡς τὸν σῖτον. κἀγὼ ἐδεήθην περὶ σοῦ, ἵνα μὴ ἐκλίπῃ ἡ πίστις σου. τί ἐστι, σινιάσαι; ἀγαγεῖν, περιαγαγεῖν, σαλεῦσαι, κινῆ- C σαι, διαδονῆσαι, βασανίσαι, ὅπερ ἐπὶ τῶν κοσκινιζομένων γίνεται. ἀλλ' ἐγώ φησιν ἀπεῖρξα, εἰδὼς ὅτι τὸν πειρασμὸν ἐνεγκεῖν οὐ δύνασθε. τὸ γὰρ εἰπεῖν, ἵνα μὴ ἐκλίπῃ ἡ πίστις σου, δηλοῦντός ἐστιν, ὅτι εἰ συνεχώρησεν, ἐξέλιπεν ἂν αὐτοῦ ἡ πίστις. εἰ δὲ Πέτρος ὁ θερμὸς ἐραστὴς τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ αὐτοῦ μυριάκις ἐπιδοὺς, καὶ προπηδῶν ἀεὶ τοῦ χοροῦ τῶν Ἀποστόλων, καὶ παρὰ τοῦ διδασκάλου μακαριζόμενος, καὶ διὰ τοῦτο Πέτρος κληθεὶς, ἐπειδὴ ἄσειστον εἶχε καὶ ἀπερίτρεπτον τὴν πίστιν, ὡς ἔμελλεν ἂν καὶ τῆς ὁμολογίας D ἐκπεσεῖν, εἰ συνεχώρησεν ὁ Χριστὸς τῷ διαβόλῳ πειράσαι ὅσον ἠβούλετο, τίς ἕτερος στῆναι δυνήσεται χωρὶς τῆς αὐτοῦ βοηθείας; διὰ τοῦτο καὶ Παῦλός φησι· πιστὸς δὲ ὁ θεὸς, ὃς οὐκ ἐάσει ὑμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δύνασθε, ἀλλὰ ποιήσει σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἔκβασιν τοῦ δύνασθαι ὑμᾶς ὑπενεγκεῖν. οὐ μόνον γάρ, φησι, πειρασμὸν ὑπὲρ δύναμιν οὐκ ἀφίησιν ἐπενεχθῆναι, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ κατὰ δύναμιν ἐπαγομένῳ πάρεστι διαβαστάζων ἡμᾶς καὶ συγκροτῶν, ὅταν ἡμεῖς πρότεροι τὰ παρ' ἑαυτῶν εἰσενέγκωμεν, οἷον προθυμίαν, ἐλπίδα τὴν εἰς αὐτὸν, εὐχαριστίαν,

Vnũ igitur hoc fuit genus beneficentię quod tanto tempore animam eius purgarit, eamque tanquam conflatoriæ cuidam fornaci tentationũ probationi tradiderit: aliud autem nihilo inferius iſto, quod in ipſis tentationibus illi adfuerit, multumque ſolatium illi præbuerit. Ipſe erat, qui continebat eum, & retinebat, manumque porrigebat, neque collabi ſinebat. Cum autem ipſum fuiſſe audis, noli paralyticum laude priuare, nec illum, nec alium hominem quẽuis, qui tentetur, & patienter ferat. Quantumuis enim ſæpe philoſophemur, quãuis omnium robuſtiſſimi ſimus ac validiſſimi, ſi illius abſit auxilium, ne mediocri quidem poterimus tentationi reſiſtere. Sed quid ego de nobis vilibus & abiectis loquor? licet Paulus ſit aliquis aut Petrus, licet Iacobus ſubſidio cœleſti priuatus, facilè vincitur, & ſupplantatur & cõcidit. Ad hæc omnia tuenda vobis Chriſti ipſius voces recitabo: ſiquidẽ Petro dixit: Ecce Satanas petiuit, vt cribraret vos ſicut triticũ: & ego rogaui pro te, vt non deficiat fides tua. Quid eſt cribrare? abducere, circumducere, exagitare, mouere, concutere, diuexare, ſicut in iis fit quæ cribro ventilantur: at ego cohibebam, inquit, intelligens nequaquã poſſe vos tentationẽ ſuſtinere. Cũ enim ait, Ne deficiat fides tua, hoc ſignificat, futurum fuiſſe, vt fides eius deficeret, ſi ille permiſiſſet. Quod ſi Petrus feruidus amator Chriſti, qui animam ſuam millies pro ipſo expoſuit, quiq; ſemper ante cœtũ proſilit Apoſtolorum, & beatus à magiſtro ſuo prædicatur, ideoque Petrus appellatus eſt, quod incõcuſſa & immutabili fide prępditus eſſet, deiectus fuiſſet, & a cõfeſſione excidiſſet, ſi, quãtum vellet, tentare Diabolo Chriſtus permiſiſſet, quis alius abſq; illius auxilio poterit vnquam reſiſtere? Quocirca dicit etiam Paulus, Fidelis Deus, qui nõ patietur vos tẽtari ſupra id, quod poteſtis: ſed faciet cũ tẽtatione prouentum, vt poſſitis ſuſtinere. Non enim tantũ, inquit, ſupra vires inferri tentationem non ſinit, ſed etiã in ipſa quæ pro ratione virium adhibetur, nos ſuſtentans adeſt, & nos corroborat, cum nos priores quæ noſtrarum ſunt partium contulerimus, exempli cauſſa, alacritatem animi, ſpem in ipſum, gratiarum actionem, tole-

Auxilium gratiæ diuinæ neceſſarium

Luc. 22. 31

rantiam, patientiam. Neq; enim tantũ in periculis, quæ vires noſtras excedũt, ſed in ipſis etiam quæ non excedunt, cœleſti auxilio indigemus, vt generosè poſſimus obſiſtere. Siquidẽ alibi quoq; *1. Cor. 1. 5.* dicit, Sicut abundant paſſiones Chriſti in nobis, ita & per Chriſtum abundat conſolatio noſtra, vt nos poſſimus conſolari eos, qui in omni preſſura sũt, per exhortationẽ, qua exhortamur & ipſi à Deo. Itaq; is etiam qui hunc cõſolatus eſt, ipſe eſt qui tẽtationẽ permiſit inferri. Vide autem poſt curationem quãtã ſolicitudinem pręſe ferat. Neque enim illo dimiſſo receſſit, at poſtquam illum *Io. 5. 14.* offendit in tẽplo ait, Ecce ſanus factus es, noli amplius peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Si enim, quod odio proſequeretur, puniri permiſiſſet, nõ te liberaſſet, non in futurum cõmuniſſet: quod autẽ dicit, Ne deterius tibi aliquid contingat, indicat eum futuris malis obuiã ire. Morbũ depulit, & angorem non depulit: ægritudinẽ abegit, & metũ nõ abegit, vt immotũ maneat *Medici prouidi officium quod ſit.* beneficiũ quod eſt collatũ. Hoc prouidi eſt medici, vt non præſentia tantum mala depellat, ſed & aduerſus futura præmuniat: quòd vtique fecit & Chriſtus, dum præteritoritorũ memoria ipſius animã confirmauit. Nam quoniam vbi præterierint ea quæ nobis moleſtiã exhibebãt, ſimul eorum memoria ſæpe dilabitur, quod ipsã perpetuã velit manere, Noli, inquit, amplius peccare, ne deterius tibi aliquid cõtingat. Neq; vero ex hoc ſolũ prouidentiã eius & ęquitatẽ licet intueri, ſed ex ipſa, quæ videtur eſſe, increpatione. Nã peccata quidem eius nõ propalauit, ſed eũ propter peccata paſſũ eſſe quæ paſſus eſt, indicauit: quæ vero eſſent peccata, nõ indicauit: neq; dixit, Hoc & illud peccaſti, neq; in hoc & in illo deliquiſti, ſed vno ſimplici verbo id exprimens, Noli amplius peccare, tantũque dicẽs, quod ad eũ admonẽdũ neceſſariũ erat, diligentiorem illũ reddidit in futurũ, & ipſius patientiam fortitudinem, ac philoſophiã nobis omnem patefecit, cum illi neceſſitatem impoſuit totam calamitatem ſuam quiritando diuulgãdi ac ſtudium ſuũ oſtendẽdi. Dum venio enim ego, alius ante me deſcendit. Peccata vero non propalauit. Sicut enim nos obtegere noſtra volumus, ſic & Deus multo magis quã nos: quã ob cauſſam

A καρτερίαν, ὑπομονήν. ὅτι γὰρ [illegible] δύναμιν καὶ δύναμιν, [illegible] ναμιν τῆς αἰ[illegible] δε[illegible] ἔσεσθαι γενναίως. [illegible] διὰ τοῦτο γάρ φησι [illegible] ρισσεύει τὰ παθήματα Χριστοῦ [illegible] ἡμᾶς, οὕτω διὰ τοῦ Χριστοῦ περισσεύει καὶ ἡ παράκλησις ἡμῶν, εἰς τὸ δύνασθαι ἡμᾶς παρακαλεῖν τοὺς ἐν [illegible] θλίψει διὰ τῆς παρακλήσεως, ἧς παρακαλούμεθα αὐτοὶ ὑπὸ τοῦ θεοῦ. ὥστε καὶ ὁ τοῦτον παρακαλέσας αὐτός ἐστιν ὁ τὸν πειρασμὸν συγχωρήσας ἐπενεχθῆναι. ὅρα δὲ καὶ μετὰ τὴν θεραπείαν πόσην κηδεμονίαν [illegible] δείκνυται. οὐ γὰρ ἀφεὶς αὐτὸν ἀπῆλθεν, ἀλλ' [illegible] B αὐτὸν ἐν τῷ ἱερῷ φησιν· ἴδε ὑγιὴς γέγονας, μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν τι σοι γένηται. εἰ γὰρ μισῶν συνεχώρησε τὴν κόλασιν, οὐκ ἂν ἀπήλλαξεν, οὐκ ἂν πρὸς τὸ μέλλον ἠσφαλίσατο. τὸ δὲ λέγειν, ἵνα μὴ χεῖρόν τι σοι γένηται, τὰ μέλλοντα [illegible] προαναστέλλοντός ἐστι. ἔλυσε τὴν νόσον, καὶ οὐκ ἔλυσε τὴν ἀγωνίαν· ἀπήλασε τὴν ἀρρωστίαν, καὶ οὐκ ἀπήλασε τὸν φόβον, ὥστε ἀκίνητον εἶναι τὴν γενομένην εὐεργεσίαν. τοῦτο ἰατροῦ κηδεμονικοῦ, μὴ τὰ παρόντα λύειν μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ τὰ μέλλοντα ἀσφαλίζεσθαι. ὃ καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησε τῇ μνήμῃ τῶν παρελθόντων C συγκροτῶν ἐκείνου τὴν ψυχήν. ἐπειδὴ γὰρ ἀπελθόντων τῶν ὀδυνώντων ἡμᾶς συναπέρχεται καὶ ἡ μνήμη πολλάκις, βουλόμενος αὐτὴν μένειν διηνεκῆ φησι· μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν τι σοι γένηται. οὐκ ἀπὸ τούτου δὲ μόνον τὴν προνοίαν αὐτοῦ καὶ τὴν ἐπιείκειαν αὐτοῦ ἐστιν ἰδεῖν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτῆς τῆς δοκούσης εἶναι ἐπιτιμήσεως. οὐδὲ γὰρ ἐξεπόμπευσεν αὐτοῦ τὰ ἁμαρτήματα, ἀλλ' ὅτι μὲν δι' ἁμαρτήματα ἔπαθεν, ἅπερ ἔπαθεν, εἶπε, τίνα δὲ ἦν τὰ ἁμαρτήματα οὐκ ἐδήλωσεν, οὐδὲ εἶπε, τὸ καὶ τὸ ἥμαρτες, οὐδὲ, τὸ καὶ τὸ ἐπλημμέλησας, ἀλλ' ἑνὶ ψιλῷ ῥήματι τοῦτο ἐνδειξάμενος, μη- D κέτι ἁμάρτανε, καὶ τοσοῦτον εἰπὼν, ὅσον ἀναμνῆσαι μόνον, σπουδαιότερον αὐτὸν πρὸς τὸ μέλλον εἰργάσατο, καὶ τὴν μὲν ὑπομονὴν αὐτοῦ καὶ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν πᾶσαν δήλην ἡμῖν ἐποίησεν εἰς ἀνάγκην αὐτὸν καταστήσας τοῦ πᾶσαν ἐκτραγῳδῆσαι τὴν συμφορὰν [illegible] τὴν σπουδὴν ἐπιδείξασθαι τὴν ἑαυτοῦ. ἐν ᾧ γάρ, φησιν, ἐγὼ ἔρχομαι, ἄλλος πρὸ ἐμοῦ καταβαίνει, τὰ δὲ ἁμαρτήματα οὐκ ἐξεπόμπευσεν. ὥσπερ γὰρ ἡμεῖς βουλόμεθα τὰ ἡμέτερα συσκιάζειν, οὕτω καὶ ὁ θεὸς πολλῷ πλέον ἢ ἡμεῖς. [illegible]

A τὴν μὲν θεραπείαν ἐπὶ πάντων ἐποιήσατο, τὴν δὲ παραίνεσιν ἢ τὴν συμβουλὴν κατ᾽ ἰδίαν ποιεῖται. οὐδέποτε γὰρ ἡμῶν ἐκπομπεύει τὰ ἁμαρτήματα πλὴν εἰ μή ποτε ἴδοι ἀναισθήτως ἔχοντας πρὸς αὐτά. καὶ γὰρ ὅταν λέγῃ· πεινῶντα με εἴδετε, καὶ οὐκ ἐθρέψατε· καὶ διψῶντα, καὶ οὐκ ἐποτίσατε, διὰ τοῦτο λέγει κατὰ τὸν παρόντα καιρὸν, ἵνα μὴ κατὰ τὸν μέλλοντα τούτων ἀκουσώμεθα τῶν ῥημάτων. ἀπειλεῖ, ἐκπομπεύει ἐνταῦθα, ἵνα μὴ ἐκπομπεύσῃ ἐκεῖ, ὥσπερ οὖν καὶ καταστρέψαι διὰ τοῦτο ἠπείλησε τὴν τῶν Νινευιτῶν πόλιν, ἵνα μὴ καταστρέψῃ. εἰ γὰρ ἐβούλετο δη-
B μοσιεύειν ἡμῶν τὰ ἁμαρτήματα, οὐκ ἂν προεῖπεν, ὅτι δημοσιεύσει. νῦν δὲ διὰ τοῦτο προλέγει, ἵνα τῷ φόβῳ τῆς δημοσιεύσεως ἐκείνης, εἰ καὶ μὴ τῷ φόβῳ τῆς κολάσεως σωφρονισθέντες ἀπονιψώμεθα ἅπαντα. τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος γίνεται. καὶ γὰρ ἄγει πρὸς τὴν κολυμβήθραν τῶν ὑδάτων τὸν ἄνθρωπον, οὐδενὶ δῆλα ποιήσας αὐτοῦ τὰ ἁμαρτήματα, ἀλλὰ τὴν μὲν δωρεὰν πᾶσι καθίστησι φανερὰν, καὶ ποιεῖ δήλην, τὰ δὲ ἁμαρτήματα πλὴν αὐτοῦ καὶ τοῦ τὴν ἄφεσιν λαμβάνοντος οὐδεὶς ἕτερος οἶδε. οὕτω καὶ ἐπὶ τού-
C του γέγονε, καὶ ἀμάρτυρον ποιεῖται τὸν ἔλεγχον, μᾶλλον δὲ οὐκ ἐλέγχου μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπολογία τὸ εἰρημένον ἐστὶν, ὥσπερ ὑπὲρ τῆς τοσαύτης κακώσεως ἀπολογούμενος καὶ λέγων αὐτῷ, καὶ δεικνὺς, ὅτι οὐ μάτην, οὐδὲ εἰκῆ τοσοῦτον αὐτὸν ἐπέτρεψε κακωθῆναι χρόνον, τῶν ἁμαρτημάτων ἀνέμνησεν αὐτὸν, καὶ τὴν αἰτίαν εἶπε τῆς ἀῤῥωστίας. εὑρὼν γὰρ αὐτὸν, φησὶν, ἐν τῷ ἱερῷ εἶπεν αὐτῷ· μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν τί σοι γένηται. ἐπεὶ οὖν τοσοῦτον ἐκαρπωσάμεθα ἐκ τοῦ προτέρου παραλύτου, φέρε ἔλθωμεν καὶ ἐφ᾽ ἕτερον. τὸν παρὰ τῷ Ματθαίῳ κεί-
D μενον. καὶ γὰρ καὶ ἐν τοῖς μετάλλοις ὅπου περ ἂν εὕροι τις χρυσίον, πλέον ἐκεῖ διασκάπτει πάλιν. καὶ οἶδα μὲν, ὅτι πολλοὶ τῶν ἁπλῶς ἀναγινωσκόντων ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι νομίζουσι παράλυτον παρὰ τοῖς τέτταρσιν εὐαγγελισταῖς κείμενον, οὐκ ἔστι δέ. διὸ χρὴ διαναστῆναι καὶ προσέχειν μετὰ ἀκριβείας. οὐ γὰρ ὑπὲρ τῶν τυχόντων ἡ ζήτησίς ἐστιν, ἀλλὰ καὶ πρὸς Ἕλληνας, καὶ πρὸς Ἰουδαίους, καὶ πρὸς πολλοὺς τῶν αἱρετικῶν χρήσιμος ὁ λόγος οὗτος ἔσται, τὴν προσήκουσαν λύσιν λαβών. καὶ γὰρ οὕτω πάντες τοῖς εὐαγγελισταῖς ἐγκαλοῦσιν ὡς μαχομένοις, καὶ διαφωνοῦσιν. οὐκ ἔστι δὲ, μὴ γένοιτο. ἀλλ᾽ εἰ καὶ διάφορα τὰ πρόσωπα μία τοῦ πνεύματός ἡ χάρις ἐστὶν,

& coram omnibus medicinam fecit, adhortationem autem & cõſiliũ priuatim adhibet. Nunquam enim euulgat peccata noſtra, niſi forte ſi quando nos viderit nullo eorum ſenſũ affici. Nã & cum dicit: Eſurientẽ me vidiſtis, & non aluiſtis, & ſitientem, & non potaſtis, *Matth. 25. 42.* propterea dicit in pręſenti tempore, ne forte in futuro verba hæc audiamus: minatur, euulgat in hac vita, ne in illa euulget, quemadmodũ & Niniuitarũ ciuitatem ſe minatus eſt euerſurum, vt non euerteret. Si enim peccata vellet noſtra publicare, nequaquã ſe publicaturũ prædixiſſet: iam verò idcirco prædicit, vt publicationis illius metu, ſi minus ſupplicij metu caſtigati omnia abſtergamus. Hoc & in baptiſmo fit: ſiquidem ad aquarũ lauacrũ hominem deducit, nec vlli eius peccata patefacit: ſed donũ quidem manifeſtũ omnibus reddit, & notum: peccata verò præter illũ ipſum, cui remiſſio tribuitur, nemo alius nouit. Hoc & in iſto accidit: reprehenſio remotis arbitris adhibetur, immo verò non reprehenſio tantũ, ſed & excuſatio quædam eſt hæc oratio, quaſi ob tantam illatã afflictionem ſe excuſaret, eique diceret, & ſignificaret non temere, neque fruſtra permiſſum eſſe, vt ipſe tanto tempore affligeretur, peccata in memoriam illi reuocauit, & cauſſam aperuit infirmitatis. Cũ enim, inquit, inueniſſet eum in templo, dixit illi: Noli amplius peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Quando igitur *Tranſitus* ex priori paralytico tantum fructum *ad poſteriorem* collegimus, age iam ad alterum etiam *paralyticum* veniamus, de quo apud Matthæũ agi- *Mar. 2. 4.* tur: nam & in metallorum fodinis vbi quis plus auri repererit, illic effodit rurſus, & multos ſcimus eorũ, qui negligẽter legerũt, vnum & eundẽ eſſe putare paralyticũ, de quo apud quatuor Euangeliſtas agitur. Atqui nõ eſt idẽ: quamobrẽ erigite vos, ac diligenter attẽdite. Neq; enim de rebus triuialibus quęſtio habetur, ſed & aduerſus Gẽtiles & aduerſus Iudæos, & aduerſus multos hæreticos vtilis hæc erit oratio, vbi cõueniens ſolutio fuerit addita. Nam & ita reprehendũt omnes Euãgeliſtas tãquã inter ſe pugnãtes ac diſſonantes. Atqui non ita res ſe habet, abſit: licet diuerſæ perſonæ ſint vna eſt Spiritus gratir,

qua cuiuſq; anima mouetur: at vbi Spiritus eſt gratia, caritas, gaudium, pax, bellū non eſt, & diſcordia, nec pugna, nec vlla contentio. Quo tandem igitur pacto manifeſtum reddemus hunc non eſſe illū paralyticum, ſed alterum ab illo diuerſum? Ex multis indiciis cum loci tum tẽporis, & occaſionū, & diei, & ex modo curationis, & ab aduentu medici, & eius qui curatus eſt ſolitudine. Quid tum poſtea? dicet aliquis: nam & alia ſigna nónne diuerſa ratione multi Euangeliſtæ narrarunt? At enim aliud eſt diuersè narrare, aliud contrario modo: ſiquidem illud diſſonantiam nullā gignit aut pugnam: in hoc verò quod eſt prę manibus, multa apparet repugnantia, niſi alterum eſſe oſtendatur in piſcina paralyticum præter eum, de quo tres Euangeliſtæ ſcripſerunt. Atque vt intelligatis quid ſit diuersè & quid cõtrariè loqui: vnus ex euangeliſtis dixit crucem portaſſe Chriſtum, alter autem Simonem Cyrenæū: hoc vero contrarietatẽ nullum gignit, aut pugnam. Quî poteſt, inquit, non eſſe contrarium, portare & non portare? Quia nimirum vtrumque accidit. Et cum exiiſſent quidẽ ex Prætorio, portauit Chriſtus: cum autẽ longius progreſſi eſſent, Simon ab illo accepit & tulit. Rurſus de latronibus vnus quidẽ ait duos ipſum blaſphemaſſe, alter verò vnum compeſcuiſſe illum qui accuſabat. Sed neq; hoc rurſus eſt contrarium. Quid ita? quoniā hic quoque vtrūque accidit, atque initio quidem vterque improbè ſe gerebat: poſtea vero cum facta eſſent miracula, terra mota, petræ ſciſſæ, & ſol abſcõditus, alter eorum conuerſus & modeſtior eſt factus, & crucifixum agnouit, eiuſque regnum confeſſus eſt. Nam ne forte exiſtimares neceſſitate quadam ac vi cuiuſdam intus eum impellẽtis hoc fieri, neue dubitares, illum in cruce tibi exhibet priorem adhuc improbitatẽ retinentem, vt agnoſcas eum ſponte atque à ſeipſo mutatum, Deique gratia donatum ita meliorẽ euaſiſſe. Alia quoque multa eiuſmodi ex euangeliis colligere licet, quę videntur ſuſpicionẽ habere repugnantiæ: ſed nulla tamen eſt repugnantia: ſed & quæ ab hoc, & quæ ab illo dicta ſunt euenerunt: tametſi non eadem hora, & vnus primum illud dixit, alter illud ſecundum:

Quid ſit diuerſa loqui & contraria.

A ἢ τὴν ἑκάστου κινοῦσα ψυχήν. ὅπου δὲ τοῦ πνεύματος χάρις, ἀγάπη, χαρά, εἰρήνη· πόλεμος καὶ ἀμφισβήτησις οὐκ ἔστι, καὶ μάχη καὶ φιλονεικία τις. πῶς οὖν ποιήσομεν φανερὸν, ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ παράλυτος οὗτος ἐκεῖνος, ἀλλ' ἕτερος παρ' ἐκεῖνον; ἀπὸ πολλῶν σημείων καὶ τόπου, καὶ χρόνου, καὶ καιρῶν καὶ ἡμέρας. καὶ ἀπὸ τοῦ τρόπου τῆς θεραπείας, καὶ ἀπὸ τῆς παρουσίας τοῦ ἰατροῦ, καὶ ἀπὸ τῆς ἐρημίας τοῦ θεραπευθέντος. καὶ τί τοῦτο φησί; καὶ γὰρ ἕτερα σημεῖα οὐχὶ διαφόρως ἀπήγγειλαν πολλοὶ τῶν εὐαγγελιστῶν, ἀλλ' ἕτερόν ἐστι διαφόρως εἰπεῖν, καὶ ἕτερον ἐναντίως. ἐκεῖνο μὲν γὰρ διαφωνίαν οὐ B ποιεῖ τινα, οὐδὲ μάχην· τοῦτο δὲ ὃ νῦν προκείμενον ἡμῖν πολλὴν ἔχει τὴν ἐναντίωσιν, εἰ μὴ δειχθείη ἕτερος ὢν ὁ ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ παραλυτικὸς παρ' ἐκεῖνον τὸν ἐν τοῖς τρισὶν ἀναγεγραμμένον. καὶ ἵνα μάθητε τί ποτέ ἐστι διαφόρως, καὶ τί ποτέ ἐστιν ἐναντίως εἰπεῖν, τῶν εὐαγγελιστῶν, ὁ μὲν ὅτι ὁ Χριστὸς τὸν σταυρὸν ἐβάστασεν εἶπεν, ὁ δὲ ὅτι Σίμων ὁ Κυρηναῖος, τοῦτο δὲ ἐναντίωσίν τινα οὐ ποιεῖ, οὐδὲ μάχην. καὶ πῶς οὐκ ἔστιν ἐναντίον, φησί, τὸ βαστάζειν τῷ μὴ βαστάζειν; ὅτι ἀμφότερα γέγονε. καὶ ἐξελθόντων μὲν ἐκ τοῦ C πραιτωρίου ὁ Χριστὸς ἐβάσταζε· προϊόντων δὲ ὁ Σίμων ἔλαβεν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ἔφερε. πάλιν ἐπὶ τῶν λῃστῶν, ὁ μὲν φησιν, ὅτι οἱ δύο αὐτὸν ἐβλασφήμουν· ὁ δὲ ὅτι ὁ εἷς ἐπεστόμιζε τὸν κατηγοροῦντα. ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο πάλιν ἐναντίον διατί; ὅτι καὶ ἐνταῦθα ἀμφότερα γέγονε. καὶ παρὰ μὲν τὴν ἀρχὴν ἀμφότεροι ἦσαν οἱ πονηρευόμενοι· μετὰ δὲ ταῦτα σημείων γινομένων καὶ τῆς γῆς κλονουμένης, καὶ τῶν πετρῶν σχιζομένων, καὶ ἡλίου κρυπτομένου, θάτερος αὐτῶν μετεβλήθη, καὶ σωφρονέστερος γέγονε, καὶ τὸν ἐσταυρωμένον ἐπέγνω, καὶ τὴν βασιλείαν ὡμολόγησε τὴν ἐκείνου. D ἵνα γὰρ μὴ νομίσῃς, ὅτι ἀνάγκῃ τινὶ καὶ βίᾳ τινὸς ἔνδοθεν ὠθοῦντος αὐτὸν τοῦτο γέγονε, μηδὲ διαπορῇς, δείκνυσί σοι καὶ ἐν τῷ σταυρῷ τὴν πονηρίαν αὐτοῦ ἔτι διατηροῦντα τὴν προτέραν, ἵνα εἰδῇς, ὅτι οἴκοθεν καὶ παρ' ἑαυτοῦ μεταβαλλόμενος, καὶ τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος ἀπολαύσας, οὕτω βελτίων ἐγένετο. καὶ ἕτερα πολλὰ τοιαῦτά ἐστιν ἐκ τῶν εὐαγγελίων συλλέξασθαι, ἃ δοκεῖ μὲν ἐναντιώσεως ὑποψίαν ἔχειν, οὐκ ἔστι δὲ ἐναντιώσεις, ἀλλὰ καὶ τὰ παρὰ τούτου καὶ τὰ παρ' ἐκείνου εἰρημένα γεγένηται. εἰ καὶ μὴ κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν, καὶ ὁ μὲν τὸ πρότερον, ὁ δὲ τὸ δεύτερον εἴρηκεν,

ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτόν ἐστιν· ἀλλὰ τὸ πλῆθος τῶν A εἰρημένων σημείων δείκνυσι καὶ τοῖς ὁπωσοῦν προσέχουσιν, ὅτι ἕτερος μὲν αὐτὸς ἦν, ἕτερος δὲ ἐκεῖνος. οὐ μικρὰ δὲ καὶ αὕτη γένοιτ' ἂν ἀπόδειξις πρὸς τὸ δεῖξαι τοὺς εὐαγγελιστὰς συμφωνοῦντας ἀλλήλοις, καὶ οὐ μαχομένους. ἂν μὲν γὰρ αὐτὸς ᾖ, πολλὴ ἡ μάχη· ἂν δὲ ἕτερος ἐκεῖνος, πᾶσα ἀμφισβήτησις λέλυται. Φέρε οὖν αὐτὰς τὰς αἰτίας εἴπωμεν, δι' ἃς οὔ φαμεν τοῦτον εἶναι ἐκεῖνον. τίνες οὖν εἰσιν αὗται; ὁ μὲν ἐν Ἱεροσολύμοις θεραπεύεται, οὗτος δὲ ἐν Καπερναούμ, καὶ ὁ μὲν παρὰ τὴν κολυμβήθραν τῶν ὑδάτων, οὗτος δὲ ἐν οἰκίσκῳ τινί. ἰδοὺ ἀπὸ τοῦ τόπου. κἀκεῖνος μὲν ἐν ἑορτῇ, B ἰδοὺ ἀπὸ τοῦ καιροῦ. κἀκεῖνος μὲν τριάκοντα καὶ ὀκτὼ ἔτη εἶχεν ἐν τῇ ἀσθενείᾳ, περὶ τούτου δὲ οὐδὲν τοιοῦτον ὁ εὐαγγελιστής. ἰδοὺ καὶ ἀπὸ τοῦ χρόνου. κἀκεῖνος μὲν ἐθεραπεύθη ἐν σαββάτῳ· ἰδοὺ καὶ ἀπὸ ἡμέρας. εἰ γὰρ ἐν σαββάτῳ ἐθεραπεύθη καὶ οὗτος, οὐδ' ἂν τοῦτο παρεσιώπησεν ὁ Ματθαῖος, οὐδ' ἂν ἡσύχασαν οἱ παρόντες Ἰουδαῖοι. οἱ γὰρ καὶ μὴ ἐν σαββάτῳ θεραπευθέντος αὐτοῦ δυσχεράναντες δι' ἄλλην αἰτίαν, πολλῷ μᾶλλον εἰ καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ καιροῦ λαβὴν εἶχον, οὐκ ἂν ἐφείσαντο τῶν ἐγκλημάτων τῶν κατὰ τοῦ Χριστοῦ. καὶ οὗτος μὲν πρὸς C τὸν Χριστὸν φέρεται· πρὸς ἐκεῖνον δὲ αὐτὸς ὁ Χριστὸς παραγίνεται· κἀκείνῳ μὲν οὐδεὶς ἄνθρωπος ἦν ὁ βοηθῶν· κύριε γάρ, φησιν, ἄνθρωπον οὐκ ἔχω· οὗτος δὲ πολλοὺς εἶχε τοὺς προσήκοντας, οἳ καὶ διὰ τοῦ στέγους αὐτὸν ἐχάλασαν. κἀκείνου μὲν πρὸ τῆς ψυχῆς τὸ σῶμα διορθοῖ· πρότερον γὰρ αὐτοῦ τὴν παράλυσιν σφίγξας, τότε φησίν· ἴδε ὑγιὴς γέγονας, μηκέτι ἁμάρτανε· ἐνταῦθα δὲ οὐχ οὕτως, ἀλλὰ πρότερον αὐτοῦ τὴν ψυχὴν ἰασάμενος. φησὶ γὰρ αὐτῷ· θάρσει τέκνον, ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου. τότε τὴν πα- D ράλυσιν διώρθωσεν. ὅτι μὲν οὖν ἔστιν οὗτος ἐκεῖνος, ἀπὸ τούτων ἡμῖν σαφῶς ἀποδέδεικται· δεῖ δὲ λοιπὸν ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ διηγήματος ἐλθόντας ἰδεῖν, πῶς μὲν τοῦτον, πῶς δὲ ἐκεῖνον ἐθεράπευσεν ὁ Χριστός, καὶ διατί διαφόρως. διατί τὸν μὲν ἐν σαββάτῳ, ἐκεῖνον δὲ οὐκ ἐν σαββάτῳ, καὶ πρὸς ἐκεῖνον μὲν αὐτὸς ἦλθε, τοῦτον δὲ ἀνέμεινε πρὸς αὐτὸν κομισθῆναι, καὶ διατί ἐκείνου μὲν τὸ σῶμα πρότερον, τούτου δὲ τὴν ψυχὴν πρότερον ἰᾶται. οὐ γὰρ ἁπλῶς οὐδὲ εἰκῇ ταῦτα ποιεῖ, σοφὸς ὢν καὶ προνοητικός. προσέχωμεν, τοίνυν καὶ ἴδωμεν αὐτὸν θεραπεύοντα.

at hoc loco nihil eſt tale, ſed eorum indiciorum multitudo, quæ notata ſunt, iis, qui vt cũque animum aduerterint, oſtendit alterum hunc fuiſſe, & alterũ illũ. Neque verò mediocris iſta eſſe pōteſt demonſtratio ad probandũ Euangeliſtas inter ſe cōſentire nō pugnare. Si enim idem ſit, magna pugna: ſin autem alter eſt ille, ſublata eſt omnis dubitatio. Age igitur cauſſas ipſas proponamus, quibus adducti dicimus hunc illum non eſſe. Quænã illæ porro ſunt? Ille ſanatur Hieroſolymis, hic verò in Capharnaum, & ille quidẽ iuxta piſcinam aquarum, iſte autem in quodam cubiculo. Ecce indicium à loco: atque ille quidem in die feſto, ecce à tẽporis cōditione: & ille quidẽ triginta & octo annos habebat in infirmitate ſua: de hoc autẽ nihil tale Euangeliſta narrat: ecce à tempore, & ille quidem in ſabbato ſanatus eſt, ecce à die: ſi enim in ſabbato fuiſſet hic quoque ſanatus, neque id tacuiſſet Matthæus, neque Iudæi qui aderant, quieuiſſent. Qui enim etiam tum cum ille in ſabbato ſanatus non eſt, aliã ob cauſſam indignati ſunt, multo magis ſi à tẽpore data eſſet anſa reprehẽdendi, nequaquam iactandis in Chriſtũ criminationibus pepercisſent. Atque hic quidem ad Chriſtum defertur, ad illum autem Chriſtus accedit, & illi nullus erat homo qui ſuppetias ferret: Domine enim, inquit, hominẽ non habeo: iſte verò multos habebat propinquos, qui & per tectum illũ demiſerunt. Et illius quidem ante animã corpus correxit: ſiquidẽ cũ prius paralyſim eius ſanaſſet, deinde dixit, Ecce ſanus factus es, noli amplius peccare: hic autem non ita: ſed cũ prius animæ illius medicatus eſſet, ait enim ipſi: Confide fili, remittuntur tibi peccata tua: tũ deinde paralyſim ſanauit. Hunc igitur illũ non eſſe clarè nobis ex his eſt demonſtratum: iam autem ad ipſum narrationis initium veniendum eſt, ac videndũ, quo pacto hunc & quo pacto illũ ſanarit Chriſtus, & cur diuerſa ratione: cur hunc in ſabbato, illum non in ſabbato, & ad illũ ipſe venerit hunc autẽ expectauerit ad ſe deferri, & quã ob cauſſã illius corpori prius, huius vero animæ prius medeatur. Neq; enim temere aut ſine cauſſa iſta facit, cum ſapiẽs ſit & prouidus. Attendamus igitur, eumque medentem contẽplemur.

Quibus diſtinguantur duo Paralytici

Matt 9.2.

Si enim cum medici quendam ſecant, vruntve, aut alio quodam modo mutilatum & debilitatum incidunt, ac membrum amputant, multi tam ægrū quam medicū circunſtant iſta facientem; multo magis nos hoc loco id agere oportet, quanto & medicus maior, & grauior morbus eſt, qui non arte humana, ſed gratia diuina curatur. Atq; illic quidem pellem conciſam cernere licet, ſaniem defluentem, putredinem euacuatam, ac multam moleſtiam ex illo allatam ſpectaculo ſuſtinere, dolorémque non mediocrem & angorem, quem non modo vulnerum cōſpectus, ſed eorum etiā, qui vruntur ſecanturq; cruciatus inurit. Nullus enim eſt adeo ſaxeus, vt cum illis, qui talia patiuntur, adſtiterit, ac lamentātes audiuerit, non commoueatur, confundatur, & ingentem animo concipiat mœrorem: veruntamen ob ſpectandi cupiditatē hæc omnia ſuſtinemus. Hic autem nihil tale cernere licet, non ignem admoueri, non ferrum immergi, non ſanguinem fundi, non ægrum cruciari, non lamentari: in cauſſa verò eſt medici ſapiētia, quæ nullis indiget rebus externis, ſed ipſa ſufficit ſibi. Siquidem ſufficit tantum vt imperet, & omnia mala pelluntur. Neque verò admiratione dignum hoc eſt, quod tanta facilitate medicinā faciat: ſed quod ſine dolore, nec vllā moleſtiā afferat his qui curātur. Quando igitur & mirabilitas maior, & copioſior medicina, & ab omni triſtitia immunis ſpectatoribus voluptas offertur, age diligenter curantem Chriſtū ſpectemur. Et aſcendens Ieſus in nauiculā transfretauit, & venit in ciuitatem ſuā. Et ecce obtulerunt illi paralyticum iacentem in lecto: & videns Ieſus fidem illorum dixit paralytico: Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. Cēturione quidem inferiores ſunt, quoad fidē, illo autem in piſcina iacēte paralytico ſuperiores. Nam ille quidem neq; medicum traxit, neque ad medicum duxit ægrotum, ſed tāquā ad Deum acceſſit, & ait: Dic verbo tantum, & ſanabitur puer meus: iſti verò medicum in ædes non traxerūt, & in hoc Cēturioni ſunt æquales, ſed ægrum attulerunt ad medicū, & in hoc ſunt minores, quòd non dixerint, Dic verbo tantum. Illo quidē certe qui ad piſcinam iacebat multo ſunt iſti meliores. Siquidem ille dicit,

Inciſiones & vſtiones medicorū comparātur cū curatione iſta.

Matt. 9. 1.

Luc. 7. 2.

A εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν ἰατρῶν, ἐπειδὰν τέμνωσιν, ἢ καίωσιν, ἢ καὶ ἄλλῳ τρόπῳ πεπηρωμένον καὶ ἀποτεθνηκότα διατέμνωνται, καὶ κατατέμνωσι μέλος, πολλοὶ περιστοιχίζονται τόν τε ἄρρωστον, καὶ τὸν ταῦτα ποιοῦντα ἰατρόν· πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς ἐνταῦθα τοῦτο ποιεῖν χρή, ὅσῳ καὶ ἰατρὸς μείζων, καὶ τὸ νόσημα χαλεπώτερον, οὐκ ἀνθρωπίνῃ τέχνῃ, ἀλλὰ θείᾳ κατορθούμενον χάριτι. κἀκεῖ μὲν καὶ δέρμα ἔστιν ἰδεῖν τεμνόμενον, καὶ ἰχῶρα ῥέοντα, καὶ σηπεδόνα κινουμένην, καὶ πολλὴν ἀηδίαν ἀπὸ τῆς θεωρίας ἐγγινομένην ὑπομεῖναι, καὶ πολλὴν ὀδύνην καὶ λύπην, οὐκ ἀπὸ τῆς ὄψεως τῶν τραυμάτων B μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς ἀλγηδόνος τῶν καιομένων καὶ τῶν τεμνομένων. οὐδεὶς γὰρ οὕτω λίθινος, ὡς παρεστὼς τοῖς ταῦτα πάσχουσι, καὶ ἀκούων ὀλολυζόντων, οὐχὶ κατακλᾶται, καὶ συγχεῖται, καὶ πολλὴν τὴν ψυχὴν δέχεται τὴν ἀθυμίαν. ἀλλ' ὅμως διὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς θεωρίας ταῦτα πάντα ὑπομένομεν. ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτόν ἐστιν ἰδεῖν, οὐ πῦρ προσαγόμενον, οὐ σίδηρον βαπτιζόμενον, οὐχ αἷμα ῥέον, οὐ τὸν κάμνοντα ὀδυνώμενον, οὐκ ὀλολύζοντα, τὸ δὲ αἴτιον, ἡ σοφία τοῦ ἰατρεύοντος, οὐδενὸς δεομένη τούτων τῶν ἔξωθεν, C ἀλλ' αὐτὴ ἑαυτῇ αὐτάρκης οὖσα. ἀρκεῖ γὰρ ἐπιτάξαι μόνον, καὶ πάντα λύεται τὰ δεινά. οὐ τοῦτο δέ ἐστι τὸ θαυμαζόμενον, ὅτι μετ' εὐκολίας τοσαύτης ποιεῖται τὴν ἰατρείαν· ἀλλ' ὅτι καὶ ἀνωδύνως, οὐδένα πόνον ἐπάγων τοῖς θεραπευομένοις. ἐπεὶ οὖν καὶ μεῖζον τὸ θαῦμα, καὶ πλείων ἡ θεραπεία, καὶ καθαρὰ πάσης ἀθυμίας ἡ ἡδονὴ τοῖς θεωμένοις, φέρε μετὰ ἀκριβείας θεασώμεθα θεραπεύοντα τὸν Χριστόν. καὶ ἐμβὰς εἰς πλοῖον διεπέρασε, καὶ ἦλθεν εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν, καὶ ἰδοὺ προσέφερον αὐτῷ παραλυτικὸν ἐπὶ κλίνης βεβλημένον, καὶ ἰδὼν D ὁ Ἰησοῦς τὴν πίστιν αὐτῶν εἶπε τῷ παραλυτικῷ· θάρσει τέκνον, ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι σου. τοῦ μὲν ἑκατοντάρχου ἐλάττους εἰσὶ κατὰ τὴν πίστιν, τοῦ δὲ ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ μείζους. ἐκεῖνος μὲν γὰρ οὔτε τὸν ἰατρὸν εἵλκυσεν, οὔτε τὸν ἄρρωστον πρὸς τὸν ἰατρὸν ἤγαγεν. ἀλλ' ὡς θεῷ προσῆλθε, καί φησιν· εἰπὲ λόγῳ μόνον, καὶ ἰαθήσεται ὁ παῖς μου. οὗτοι δὲ τὸν μὲν ἰατρὸν εἰς τὴν οἰκίαν οὐχ εἵλκυσαν, καὶ κατὰ τοῦτό εἰσιν ἴσοι τῷ ἑκατοντάρχῃ· τὸν δὲ ἄρρωστον πρὸς τὸν ἰατρὸν ἐκόμισαν, καὶ κατὰ τοῦτό εἰσιν ἐλάττους, ὅτι οὐκ εἶπον, εἰπὲ λόγῳ μόνον. τοῦ μέντοι κειμένου πολὺ βελτίους οὗτοι. ἐκεῖνος μὲν γὰρ λέγει·

κύριε ἄνθρωπον οὐκ ἔχω ἵνα ὅταν ταραχθῇ τὸ ὕδωρ, βάλῃ με εἰς τὴν κολυμβήθραν· οὗτοι δὲ ᾔδεσαν, ὅτι οὐδὲν δεῖ τῷ Χριστῷ, οὐχ ὑδάτων οὐ κολυμβήθρας οὐκ ἄλλου τοιούτου τινός· ἀλλ' ὅμως ὁ Χριστὸς οὐχὶ τὸν τοῦ ἑκατοντάρχου μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦτον κἀκεῖνον τῆς νοσήματος ἀπήλλαξε καὶ οὐκ εἶπεν· ἐπειδὴ πίστιν ἐλάττονα προσήνεγκας, καὶ τὴν θεραπείαν ὡσαύτως λήψῃ· ἀλλὰ τὸν μείζονα ἐπιδειξάμενον, μετ' ἐγκωμίων καὶ στεφάνων ἀπέπεμψεν εἰπών· οὐδὲ ἐν τῷ Ἰσραὴλ τοσαύτην πίστιν εὗρον. τὸν δὲ ἐλάττονα προσενεγκάμενον ἐκείνου οὐκ ἐπῄνεσεν οὐδέν. οὐ μὴν τῆς ὑγείας ἀπεστέρησεν, ἀλλ' οὐδὲ ἐκεῖνον τὸν οὐδεμίαν ἐπιδειξάμενον πίστιν· ἀλλὰ καθάπερ ἰατροὶ τὸ αὐτὸ νόσημα θεραπεύοντες παρὰ μὲν τῶν ἑκατὸν χρυσοῦς ἔλαβον, παρὰ δὲ τῶν ἡμίσεις, παρὰ τῶν ἐλάττους, παρ' ἐνίων δὲ οὐδὲν ὅλως· οὕτω δὴ καὶ ὁ Χριστός, παρὰ μὲν τοῦ ἑκατοντάρχου πολλὴν καὶ ἄφατον ἐδέξατο πίστιν, παρὰ δὲ τούτου ἐλάττονα, παρ' ἐκείνου δὲ οὐδὲ τὴν τυχοῦσαν, καὶ ὅμως ἅπαντας ἐθεράπευσε. τίνος οὖν ἕνεκεν καὶ τὸν οὐδὲν καταβαλόντα τῆς εὐεργεσίας ἠξίωσεν; ὅτι οὐδὲ παρὰ ῥᾳθυμίαν, οὐδὲ παρὰ ἀναισθησίαν ψυχῆς, ἀλλὰ παρὰ τὸ ἀγνοεῖν τὸν Χριστὸν καὶ μηδὲν μηδέποτε μήτε μικρὸν μήτε μέγα ἀκηκοέναι περὶ αὐτοῦ θαῦμα, τὴν πίστιν οὐκ ἐπεδείξατο. διὰ τοῦτο οὖν καὶ συγγνώμης ἀπήλαυσεν. ὅπερ οὖν καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς αἰνιττόμενος ἔλεγεν· οὐδὲ γὰρ ᾔδει, ὅς τίς ποτε ἦν, ἀλλ' ἐξ ὄψεως αὐτὸν μόνης ἐπέγνω, ὅτε ἐκ δευτέρου συνέτυχεν. τινὲς μὲν οὖν φασιν, ὅτι τῶν προσενεγκάντων πιστευσάντων μόνον, οὗτος ἐθεραπεύετο· ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο. ἰδὼν γὰρ τὴν πίστιν αὐτῶν, οὐχὶ τῶν προσενεγκάντων μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ προσενεχθέντος. τί οὖν ἑτέρου πιστεύσαντος ἕτερος οὐ θεραπεύεται φησίν; οὐκ ἔγωγε οἶμαι, πλὴν εἰ μή τι ἢ διὰ ἡλικίας ἄωρον, ἢ διὰ ὑπερβάλλουσαν ἀσθένειαν ἀδυνάτως ἔχει πρὸς τὸ πιστεῦσαι. πῶς οὖν ἐπὶ τῆς Χαναναίας, φησίν, ἐπίστευσε μὲν ἡ μήτηρ, ἐθεραπεύετο δὲ ἡ θυγάτηρ; καὶ τοῦ ἑκατοντάρχου δὲ ἀπιστήσαντος πῶς ὁ παῖς ἀνέστη, καὶ διεσώζετο; ὅτι οὐκ ἠδύναντο πιστεύειν οἱ νοσοῦντες. ἄκουσον οὖν τί φησιν ἡ Χαναναία. ἡ θυγάτηρ μου κακῶς δαιμονίζεται, καί ποτε μὲν πίπτει εἰς τὸ ὕδωρ, ποτὲ δὲ εἰς τὸ πῦρ. ἡ δὲ σκοτουμένη καὶ δαιμονῶσα, καὶ μηδὲ ἐν ἑαυτῇ δυνα-

A Domine hominẽ non habeo, vt cũ tur-
bata fuerit aqua, mittat me in piſcinã:
iſti verò nihilo indigere Chriſtum ſcie- *Ioa.5.7.*
bant, non aquis, non piſcina, non alia
re quapiam: attamen Chriſtus non
Centurionis tantum puerum, ſed &
hunc & illum morbo liberauit. Neque
dixit: Quandoquidem fidem obtuliſti
minorem, curationem pariter accipies:
ſed cum maiorẽ exhibuiſſet, cum lau-
dibus & coronis eum dimiſit, dicens;
Neque in Iſraël tantam fidem inueni.
Eum vero, qui minorem quàm ille fi-
dem obtulerat, nullo modo laudauit:
non tamen ſanitate priuauit. Sed nec
B illum, qui nullam fidem exhibuerat:
verum quemadmodum medici cum
eundem morbum curent, à quibuſdam
centũ aureos accipiunt, ab aliis quin-
quaginta, ab aliis pauciores, à quibuſdã
nihil penitus: ſic nimirum & Chriſtus
à Centurione quidem multam & im- *Non ean-*
menſam fidem accepit, ab hoc autem *dem fidem*
minorem, ab illo verò ne quidem me- *exigit ab*
diocrem, & tamen omnes ſanauit. Cur *omnibus Chriſtus.*
igitur hunc quoq; qui nihil contulerat,
beneficio dignatus eſt? quòd non præ
nimia negligentia, nec ob animæ ſtu-
C porem, ſed quòd Chriſtũ minime noſ-
ſet, nullúmque paruum aut magnum
de illo miraculum audiſſet, fidem non
exhibuerit. Idcirco ergo veniam obti-
nuit: quòd & obſcurè indicans Euan-
geliſta dixit: Neſciebat enim quis eſ-
ſet, verũ ex aſpectu ſolo illum agnouit,
cum in ipſum iterum incidit. Quidam *Ioa.5.13.*
igitur dicũt hunc curatum fuiſſe, cum
illi, qui obtulerant, credidiſſent tãtum:
ſed non ita eſt: Vidẽs enim fidem illo-
rum, non eorum qui obtulerunt, tan-
tum, ſed & ipſius qui oblatus eſt. Quid
igitur? altero credente alter non ſana-
tur? dicet aliquis. Non equidem arbi-
tror, niſi forte ſi vel propter ætatis im-
maturitatem, vel ob nimiam infirmita-
tẽ deſtitutus viribus credere nequeat.
Quomodo igitur in hiſtoria Chana-
nææ, inquit, credidit quidem mater,
filia vero ſanata eſt? & cum Centurio
fuiſſet incredulus, quomodo puer ſur-
rexit, & ſaluus euaſit? quòd nimirum
credere minimè poſſent ægroti. Audi
ſanè quid Chananæa dicat: Filia mea *Matt.15.22.*
malè à dæmonio vexatur, & nunc qui-
dem cadit in aquam, nunc autem in ig-
nem: illa verò vertigine laborans, & à
dæmone correpta, quæque nunquam

A mentis ſuæ compos eſſe poterat, neque ſana eſſe, quo pacto credere potuiſſet? Vt igitur apud Chananæam, ſic & apud Centurionem in ædibus iacebat puer, qui nec ipſe nouerat Chriſtum, neque quis tandem eſſet, quî potuiſſet igitur ei quem non nouerat credere, & cuius periculum nullum fecerat? At enim de hoc dicere iſtud non licet: ſiquidem credidit paralyticus. Vnde id conſtat? ex ipſo modo, quo adductus eſt. Neque enim illud oſcitãter audias, quòd demiſerunt eum per tectum: ſed cum animo tuo reputa, quantum ſit ægrotum id pati contentũ eſſe. Probè ſiquidem noſtis adeo puſillanimes ac

Fidem oſtendit paralytici.

B moroſos ægros eſſe, vt miniſteria quæ iacentibus in lecto deferuntur, ſæpenumero auerſentur, malintque morborũ dolores perferre, quam moleſtias eorũ qui adiuuant ſuſtinere. Iſte verò & ex ædibus egredi contentus erat, & per forum ingredi, cum geſtaretur, ſeque tot præſentibus hominibus oſtendere. Eſt hoc etiam in more poſitum ægrotorum, vt non facile velint vllum ſuæ ægritudinis eſſe teſtem: ſic vt multi maluerunt oppreſſi morbis interire, quàm calamitates ſuas detegere. At

C non ita æger iſte, verum cum repletum videret theatrum, aditus interclu ſos, portum obſeptum, per tectum demitti contẽtus fuit. Adeo ſolers eſt amor, & locuples caritas. Nam qui quærit inuenit, & pulſanti aperietur. Non dixit propinquis ſuis, Quid hoc rei eſt? quid turbamini? quid verò properatis? Expectemus, quouſque domus euacuetur, theatrum dimittatur: recedent qui congregati ſunt, poterimus priuatim ad illum accedere, ac de his rebus illũ conſulere. Quid opus eſt in ſpectantibus omnibus calamitates meas in me-

Luc. 11. 10.

D dium proferri, & de ſuper ſubmitti, atque indecorè moueri? Horum nihil aut apud ſe aut ad eos qui ſe geſtabant eloquus eſt, ſed ornamento ſibi eſſe duxit, vt tam multos curationis ſuæ teſtes redderet. Neque verò tantum ex hoc fides eius cerni poterat, ſed etiam ex ipſis Chriſti verbis. Poſtquam enim demiſſus eſt & oblatus, ait illi Chriſtus: Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. His ille auditis non ægrè tulit, non dixit medico: Quid hoc rei eſt? Ab altero morbo vt ſanarer adueni, & alte-

A μένη γενέσθαι ποτέ, μηδὲ ὑγιαίνουσα πῶς ἂν ἠδυνήθη πιστεῦσαι; ὡς οὖν ἐπὶ τῆς Χαναναίας, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ ἑκατοντάρχου. ἐν τῇ οἰκίᾳ ἐβέβλητο ὁ παῖς, οὐδὲ αὐτὸς εἰδὼς τὸν Χριστόν, οὐδὲ ὅστις ποτὲ ἦν, πῶς οὖν ἔμελλε τὸν ἀγνοούμενον πιστεύειν, καὶ οὗ μηδεμίαν οὐδέπω πεῖραν εἰλήφει. ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τούτου ἐστὶ τοῦτο εἰπεῖν. ἀλλ' ἐπίστευσεν ὁ παράλυτος. πόθεν τοῦτο δῆλον; ἀπ' αὐτοῦ τοῦ τρόπου τῆς προσαγωγῆς. μὴ γὰρ δὴ ἁπλῶς ἀκούσῃς, ὅτι καθῆκαν αὐτὸν διὰ τοῦ στέγους· ἀλλ' ἐννόησον, ὅσον ἐστὶν ἀρρωστοῦντα τοῦτο παθεῖν ἀνέχεσθαι. ἴστε γὰρ δήπου τοῦτο, ὅτι οὕτω

B μικρόψυχοι καὶ δυσάρεστοι νοσοῦντές εἰσιν, ὡς καὶ τὰς ἐπὶ κλίνης θεραπείας διακρούεσθαι πολλάκις, καὶ αἱρεῖσθαι τὰς ἀπὸ τῶν νοσημάτων φέρειν ὀδύνας, ἢ τὴν ἀπὸ τῶν βοηθημάτων ὑπομεῖναι ἐπάχθειαν. οὗτος δὲ καὶ τῆς οἰκίας προελθεῖν ἠνέσχετο, καὶ εἰς ἀγορὰν ἐμβαλεῖν βασταζόμενος, καὶ τοσούτων παρόντων ἑαυτὸν ἐπιδεῖξαι. καὶ τοῦτο δὲ ἔθος τοῖς ἀρρωστοῦσιν ἐναποθανεῖν, ἢ τὰς οἰκείας ἐκκαλύψαι συμφοράς. ἀλλ' οὐχ ὁ ἄρρωστος οὗτος οὕτως, ἀλλ' ἰδὼν τὸ θέατρον πεπληρωμένον, τὰς εἰσόδους ἀποτετειχισμένας, τὸν λιμένα ἀπο-

C κεκλεισμένον, διὰ τοῦ στέγους ἠνέσχετο χαλασθῆναι. οὕτως εὐμήχανον ὁ πόθος, καὶ εὔπορον ἡ ἀγάπη· καὶ γὰρ ὁ ζητῶν εὑρίσκει, καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται. οὐκ εἶπε πρὸς τοὺς προσήκοντας αὐτῷ· τί ποτε τοῦτό ἐστι; τί θορυβεῖσθε; τί δὲ ἐπείγεσθε; ἀναμείνωμεν κενωθῆναι τὸ δωμάτιον, διαλυθῆναι τὸ θέατρον, ἀναχωρήσουσιν οἱ συνειλεγμένοι, δυνησόμεθα κατ' ἰδίαν αὐτῷ προσελθεῖν, καὶ περὶ τούτων ἀνακοινώσασθαι. τί δεῖ πάντων ὁρώντων εἰς μέσον προενεχθῆναι τὰς ἐμὰς συμφοράς, καὶ ἄνωθεν χαλᾶσθαι, καὶ ἀσχημονεῖν; τούτων οὐδὲν ἐκεῖνος οὔτε

D πρὸς ἑαυτόν, οὔτε πρὸς τοὺς κομίζοντας εἶπεν, ἀλλὰ κόσμον εἶναι ἐνόμιζε τὸ μάρτυρας τοσούτους ποιήσασθαι τῆς ἑαυτοῦ θεραπείας. οὐκ ἀπὸ τούτου δὲ μόνον αὐτοῦ τὴν πίστιν ἦν ἰδεῖν, ἀλλὰ καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν τοῦ Χριστοῦ ῥημάτων. ἐπειδὴ γὰρ ἐχαλάσθη καὶ προσηνέχθη, φησὶν αὐτῷ ὁ Χριστός· θάρσει τέκνον, ἀφέωνταί σοι αἱ ἁμαρτίαι, καὶ ταῦτα ἀκούσας οὐκ ἠγανάκτησεν, οὐκ ἐδυσχέρανεν, οὐκ εἶπε πρὸς τὸν ἰατρόν· τί ποτε τοῦτό ἐστιν; ἕτερον ἦλθον θεραπευθῆναι πάθος, καὶ ἕτερον αὐτὸς θερα-

A πέλει, σκῆψις· ταῦτα καὶ πρόφασις, καὶ ἀσθενείας παρακαλύμματα. ἁμαρτίας ἀφίης τὰς οὐχ ὁρωμένας; οὐδὲν τούτων οὐκ εἶπεν, οὐκ ἐνενόησεν· ἀλλ' ἀνέμενεν ἐπιτρέπων τῷ ἰατρῷ ὁδῷ χρήσασθαι θεραπείας, ἥπερ ἐβούλετο. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς οὐκ ἀπῆλθε πρὸς αὐτόν, ἀλλ' ἀνέμεινεν αὐτὸν ἐλθεῖν, ἵνα ἐπιδείξῃ αὐτοῦ τὴν πίστιν πᾶσι. μὴ γὰρ οὐκ ἠδύνατο τὴν εἴσοδον ποιῆσαι εὔκολον; ἀλλ' οὐδὲν τούτων ἐποίησεν, ἵνα πᾶσιν αὐτοῦ τὴν σπουδὴν ἐπιδείξῃ, καὶ τὴν ζέουσαν πίστιν. καθάπερ γὰρ πρὸς ἐκεῖνον τὸν τριάκοντα ὀκτὼ ἔτη ἔχοντα ἀπῆλθε διὰ τὸ μηδένα αὐτῷ παρεῖναι· οὕτω τοῦτον διὰ τὸ πολλοὺς ἔχειν
B τοὺς προσήκοντας, ἀνέμεινεν ἐλθεῖν πρὸς αὐτόν, ἵνα καὶ τούτου τὴν πίστιν ποιήσῃ δήλην διὰ τοῦ προσενεχθῆναι, κἀκείνου τὴν ἐρημίαν ἡμᾶς διδάξῃ διὰ τοῦ πρὸς αὐτὸν ἀπελθεῖν, καὶ τούτου τὴν σπουδὴν κἀκείνου τὴν ὑπομονὴν ἐκκαλύψῃ πᾶσι καὶ μάλιστα τοῖς τότε παροῦσιν. ἐπειδὴ γὰρ εἰώθασιν Ἰουδαῖοι βάσκανοί τινες, καὶ μισάνθρωποι ταῖς τῶν πλησίον εὐεργεσίαις φθονεῖν, καὶ νῦν ἀπὸ τοῦ καιροῦ τοῖς θαύμασιν ἐπισκήπτειν λέγοντες, ὅτι ἐν σαββάτῳ θεραπεύει, νῦν δὲ ἀπὸ
C τοῦ βίου τῶν εὐεργετουμένων λέγοντες· εἰ ἦν προφήτης οὗτος, ᾔδει ἂν τίς ἦν ἡ γυνὴ ἡ ἁπτομένη αὐτοῦ, οὐκ εἰδότες, ὅτι ἰατροῦ μάλιστα τοῦτό ἐστι τὸ τοῖς ἀρρωστοῦσιν ἀναμίγνυσθαι, καὶ παρὰ τοὺς νοσοῦντας ἀεὶ φαίνεσθαι. ἀλλὰ μὴ φυγεῖν αὐτοὺς μηδὲ ἀποπηδᾶν, ὅπερ οὖν καὶ πρὸς ἐκείνους ἀποτεινόμενος ἔλεγεν· οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ὑγιαίνοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. ἵνα οὖν μὴ τὰ αὐτὰ πάλιν ἐγκαλῶσι, πρότερον δείκνυσιν ὡς ἄξιοι τῆς θεραπείας εἰσὶν οἱ προσιόντες διὰ τὴν πίστιν, ἣν ἐπιδείκνυνται. διὰ τοῦτο κἀκείνου τὴν ἐρημίαν, καὶ τούτου τὴν ζέουσαν πίστιν καὶ
D προθυμίαν ἔδειξε· διὰ τοῦτο ἐκεῖνον μὲν ἐν σαββάτῳ ἐθεράπευσε, τοῦτον δὲ οὐκ ἐν σαββάτῳ· ἵν' ὅταν ἴδῃς καὶ ἐν ἑτέρᾳ ἡμέρᾳ ἐγκαλοῦντας, καὶ ἐπιτιμῶντας τῷ Χριστῷ, μάθῃς, ὅτι καὶ τότε οὐ διὰ τὴν τοῦ νόμου παρατήρησιν ἐνεκάλουν. ἀλλὰ τὴν οἰκείαν βασκανίαν φέρειν οὐκ ἔχοντες. διατί δὲ οὐκ ἐπὶ τὸ τὴν παράλυσιν ὀρθῶσαι πρότερον ἦλθεν, ἀλλά φησι· θάρσει τέκνον, ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι; καὶ τοῦτο σφόδρα σοφῶς. καὶ γὰρ τοῖς ἰατροῖς ἔθος ἐστὶ, μὴ πρότερον τὰ νοσήματα λύειν, ἀλλὰ τὰς πηγὰς αὐτῶν ἀναι-

rum ipſe ſanat? Iſta commenta ſunt, & prætextus, & imbecillitatis teguméta. Peccata ſanas, quæ non cernuntur? Nihil horũ, neque dixit, neque cogitauit, ſed expectauit permittens, vt medicus eam curationis viã teneret, quã vellet. Idcirco etiã Chriſtus non ad eum perrexit, ſed expectauit vt veniret, vt fidem ipſius cunctis oſtenderet. Nũquid enim facilem illi potuit acceſſum reddere? ſed nihil horum fecit, vt eius ſtudium omnibus patefaceret, & fidem ardentem. Nam quemadmodũ ad illũ abiuit, qui octo & triginta iam annos habebat, eo quod nemo illi adeſſet: ſic vt iſte, propterea quòd multos habebat propinquos, vt ad ſe veniret, expectauit, iſtius quoq; manifeſtã fidẽ redderet, eo quòd oblatus fuerit: & illius ſolitudinẽ nos doceret, eo quòd ad ipſum acceſſerit, & tã iſtius ſtudiũ, quam illius patientiam cũctis detegeret, atq; illis præcipuè qui adſtabant. Nam quoniam Iudæi homines inuidi & hominũ oſores proximorum beneficiis inuidere conſueuerunt, & nunc ſumpta occaſione à tempore miracula carpere, dicentes eum in ſabbato curare, nũc ab eorum vita, qui curabãtur dicẽtes, Hic *Luc. 7. 39.* ſi eſſet propheta, ſciret quænam ſit mulier, quæ tangit eũ, neſcientes hoc eſſe præcipue medici, vt cum ægrotis miſceatur, & iuxta infirmos ſemper appareat, non autem illos fugere, & ab illis reſilire. Quod quidem & cum in eos *Matt. 9. 12* inueheretur dicebat: Non eſt opus valẽtibus medico, ſed male habẽtibus. Ne igitur eadem rurſus obiicerent, prius indicat eos curatione dignos eſſe, qui accedebant, ob fidem, quã præ ſe ferebant: propterea & illius ſolitudimem & feruentem iſtius fidem & animi prõptitudinem declarauit: propterea tum illum in ſabbato curauit, tum hunc non in ſabbato: vt cum illos altero die videris reprehẽdere & increpare Chriſtum, intelligas tum temporis etiam, non quod ſtudioſi eſſent legis obſeruandæ, reprehendiſſe, verum cum propriam inuidiam ferre non poſſent. Quare verò non prius paralyſin ſanare aggreſſus eſt, ſed dixit, Confide fili dimittuntur peccata tua? Et hoc ſapienter admodum: ſiquidem eſt hoc in more poſitum medicorum, vt non prius morbos abigant, ſed eorũ fontes occlu-

pant. Exempli cauſſa ſæpenumero cum à prauo humore, & corupta fluxione infeſtantur oculi, medicus omittens pupillam ægram curare, capitis curam gerit, vbi radix & fons erat ægritudinis: ita quoque Chriſtus agit, prius malorum fontem reprimit. Fons quippe malorum & radix & mater eſt omnium natura peccati. Hæc eſt quæ corpora noſtra vexat paralyſi, hęc morbos inuehit, idcirco etiam, inquit, hoc loco, Confide fili, dimittuntur peccata tua, & illic ait: Ecce ſanus factus es, noli amplius peccare, ne quid deterius tibi contingat, vtroque loco declarans morbos iſtos ex peccato natos eſſe, & in principio, atque in exordio creationis ex peccato morbus Caini corpus inuaſit. Nam & ille poſt fratricidium, poſt illud ſcelus tum paralyſi corporis eſt correptus. Tremor enim ille nihil aliud fuit quàm paralyſis. Quando enim illa virtus, quæ animal regit, imbecillior eſt reddita, nec amplius omnia poteſt membra ſuſtentare, ſua cura illa deſtituit, atque illa relaxata tremunt & exagitantur. Hoc etiam indicauit Paulus, cum Corinthiis peccatũ quoddam exprobrans ait: Ideo inter vos multi infirmi & imbecilles: ideo Chriſtus quoque prius cauſſam malorum tollit. Cumque dixiſſet: Confide fili, dimittuntur peccata tua, animum eius erigit, deiectamque mentem excitat: quippe ſermo prodibat in opus, & in conſcientiã penetrans animam ipſam mouebat, ac metum omnem expellebat. Nihil enim eſt, quod ita formidinem ac timorem iniiciat, vt conſcientia peccatorum: nihil ita voluptatem parit, & confidentiam ingenerat, ac ſi nullius quis ſceleris ſibi ſit conſcius. Confide fili dimittuntur peccata tua. Vbi enim remiſſio eſt peccatorum, illic & adoptio eſt filiorum. Ita nos quoque non prius patrem poſſumus appellare, quam in ſacrarum aquarum lauacro peccata abſterſerimus. Quando igitur mala illa depoſita ſarcina inde aſcendimus, tum dicimus, Pater noſter, qui es in cælis. Verumenimuero cuius rei gratia non ita ſe geſſit erga illum, qui triginta octo annos habebat, ſed prius illius corpus curauit? Quoniã illi quidẽ temporis prolixitate fuerant conſumpta peccata: poteſt enim tentationum grauitas onus peccatorum leuius red-

Gen. 4. 12.

1. Cor. 11. 30.

Conſcientia peccatorum timorem creat.

A ρϵν. οἷον πολλάκις ἀπὸ πονηροῦ χυμοῦ καὶ διεφθαρμένου ῥεύματος ἐνοχλουμένων ὀφθαλμῶν, ἀφεὶς ὁ ἰατρὸς τὴν νοσοῦσαν θεραπεῦσαι κόρην, τῆς κεφαλῆς ἐπεμελήσατο, ἔνθα ἡ ῥίζα καὶ ἡ πηγὴ τῆς ἀῤῥωστίας ἦν· οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς ἐποίησε, τὴν πηγὴν ἀναστέλλων τῶν κακῶν πρότερον. πηγὴ γὰρ κακῶν καὶ ῥίζα καὶ μήτηρ πάντων ἐστὶ τῆς ἁμαρτίας ἡ φύσις. αὕτη τὰ σώματα ἡμῶν παραλύει· αὕτη τὰς νόσους ἐπάγει. διὰ τοῦτο καὶ ἐνταῦθα φησὶ· θάρσει τέκνον, ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι· κἀκεῖ φησίν. ἴδε ὑγιὴς γέγονας, μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν τί σοι γέ-
B νηται, δηλῶν ἀμφοτέροις, ὅτι ἐξ ἁμαρτημάτων ἐτέχθησαν αὗται αἱ νόσοι. καὶ ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν προοιμίοις τῆς κτίσεως ἐξ ἁμαρτίας ἡ νόσος, εἰς τὸ τοῦ Κάϊν κατέσκηψεν σῶμα. καὶ γὰρ ἐκεῖνος μετὰ τὴν ἀδελφοκτονίαν, μετὰ τὴν παρανομίαν ἐκείνην, τότε παρελύθη τὸ σῶμα. τὸ γὰρ τρέμειν οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ παράλυσις. καὶ γὰρ ὅταν ἡ τὸ ζῶον οἰκονομοῦσα δύναμις ἀσθενεστέρα γένηται, οὐκέτι δυναμένη πάντα διαβαστάζειν τὰ μέλη, ἀφίησιν αὐτὰ τῆς οἰκείας προνοίας, εἶτα χαλασθέντα ἐκεῖνα τρέμει καὶ περιφέρεται. τοῦτο καὶ Παῦλος
C ἐδήλωσεν. ἁμαρτίαν γάρ τινα Κορινθίοις ἐγκαλῶν φησί· διὰ τοῦτο πολλοὶ ἐν ὑμῖν ἀσθενεῖς καὶ ἄῤῥωστοι· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Χριστὸς πρότερον τὴν αἰτίαν ἀναιρεῖ τῶν κακῶν, καὶ εἰπών· θάρσει τέκνον, ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι· ἀνίστησιν αὐτοῦ τὸ φρόνημα, διεγείρει καταβεβλημένην τὴν ψυχήν. ὁ γὰρ λόγος ἔργον ἐγένετο, καὶ εἰς τὸ συνειδὸς εἰσελθὼν αὐτῆς ἥψατο τῆς ψυχῆς, καὶ πᾶσαν ἀγωνίαν ἐξέβαλεν. οὐδὲν γὰρ οὕτως ἡδονὴν ποιεῖ, καὶ παρέχει θαῤῥεῖν, ὡς τὸ μηδὲν ἑαυτοῦ κατηγορεῖν. θάρσει τέκνον, ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι. ὅπου γὰρ
D ἁμαρτημάτων ἄφεσις, ἐκεῖ υἱοθεσία. οὕτω γοῦν καὶ ἡμεῖς οὐ πρότερον δυνάμεθα καλέσαι πατέρα, ἕως ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ τῶν ὑδάτων τῶν ἁγίων ἀπονιψώμεθα τὰ ἁμαρτήματα. ὅταν γοῦν ἐκεῖθεν ἀνέλθωμεν τὸ πονηρὸν ἐκεῖνο φορτίον ἀποθέμενοι, τότε λέγομεν, πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. ἀλλὰ τίνος ἕνεκεν ἐπὶ τοῦ τριάκοντα ὀκτὼ ἔχοντος οὐχ οὕτως ἐποίησεν, ἀλλὰ τὸ σῶμα αὐτοῦ διώρθωσε πρότερον; ὅτι ἐκείνῳ μὲν τῷ μήκει τοῦ χρόνου τὰ ἁμαρτήματα δεδαπάνητο· δύναται γὰρ πειρασμοῦ μέγεθος τὸ τῶν ἁμαρτημάτων φορτίον κοῦφον ποιεῖ.

ἀπαρτίζειν. καὶ ἐπὶ τοῦ Λαζάρου φησίν, ὅτι ἀπέλαβε τὰ κακὰ αὐτοῦ, καὶ ἐνταῦθα παρακαλεῖται. καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ φησι· παρακαλεῖτε τὸν λαόν μου, λαλήσατε εἰς τὴν καρδίαν Ἱερουσαλήμ, ὅτι ἐδέξατο ἐκ χειρὸς κυρίου διπλᾶ τὰ ἁμαρτήματα αὐτῆς. καὶ πάλιν ὁ προφήτης, κύριε εἰρήνην δὸς ἡμῖν, πάντα γὰρ ἀπέδωκας ἡμῖν, ἐμφαίνων, ὅτι αἱ τιμωρίαι καὶ αἱ κολάσεις ἁμαρτημάτων συγχώρησιν ποιοῦσι, καὶ πολλαχόθεν τοῦτό ἐστι φανερὸν ποιῆσαι. ἐμοὶ τοίνυν δοκεῖ μηδὲν ἐκείνῳ περὶ ἀφέσεως διαλεχθῆναι, ἀλλὰ πρὸς τὸ μέλλον αὐτὸν ἀσφαλίσασθαι, ὡς τῶν ἤδη πλημμεληθέντων τῷ μήκει τῆς ἀρρωστίας. ἢ εἰ μὴ τοῦτο, διὰ τὸ μηδὲν αὐτὸν μηδέπω περὶ τοῦ Χριστοῦ πεπεῖσθαι μέγα, διὰ τοῦτο ἐπὶ τὸ ἔλαττον πρότερον ἦλθε, καὶ τὸ φανερὸν καὶ δῆλον τὴν τοῦ σώματος ὑγείαν, ἐπὶ δὲ τούτου οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἐπειδὴ μᾶλλον ἐπίστευσε, καὶ ὑψηλοτέραν εἶχε ψυχήν· διὰ τοῦτο αὐτῷ περὶ τῆς χαλεπωτέρας πρότερον διελέχθη νόσου. καὶ πρὸς τούτοις δὲ ἅπασιν, ἵνα τὴν εἰς τὸν πατέρα ἰσοτιμίαν ἐπιδείξηται. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ ἐν σαββάτῳ ἐθεράπευσε βουλόμενος αὐτοὺς τῆς παρατηρήσεως ἀπαγαγεῖν τῆς Ἰουδαϊκῆς, καὶ ἐκ τῶν ἐγκλημάτων τῶν αὐτῶν λαβεῖν ἀφορμὴν τοῦ δεῖξαι ἑαυτὸν ἴσον τῷ γεγεννηκότι· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα προειδώς, ὅπερ ἤμελλον ἐρεῖν, εἶπε ταῦτα τὰ ῥήματα ἵν' ἐντεῦθεν λαβὼν ἀρχὴν καὶ πρόφασιν δείξῃ τῷ γεγεννηκότι ὁμότιμον ὄντα ἑαυτόν. οὐ γὰρ ἦν ἴσον μηδενὸς ἐγκαλοῦντος μηδὲ αἰτιωμένου ἀφ' ἑαυτοῦ εἰς τὸν περὶ τούτων καθεῖναι λόγον, καὶ ἑτέρων παρεχόντων τὰς αἰτίας ἐν ἀπολογίας τάξει καὶ σχήματι τοῦτο αὐτὸ κατασκευάσαι. ἐκείνης μὲν γὰρ τῆς ἀποδείξεως ὁ τρόπος ἀντέκρουε τοῖς ἀκούουσιν· οὗτος δὲ ἀνεπαχθέστερος ἦν, καὶ εὐπαράδεκτος μᾶλλον, καὶ πανταχοῦ δὲ ὁρῶμεν τοῦτο αὐτὸν ποιοῦντα, καὶ οὐχ οὕτω διὰ ῥημάτων, ὡς διὰ πραγμάτων ἐπιδεικνύμενον τὴν ἰσότητα. τοῦτο γοῦν καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς αἰνιττόμενος ἔλεγεν, ὅτι ἐδίωκον αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, οὐχ ὅτι μόνον ἔλυε τὸ σάββατον, ἀλλ' ὅτι καὶ πατέρα ἴδιον ἔλεγε τὸν θεὸν ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ θεῷ, ὃ πολλῷ μεῖζόν ἐστιν. διὰ γὰρ τῆς τῶν πραγμάτων ἀποδείξεως τοῦτο αὐτὸ κατεσκεύαζε. τί οὖν οἱ βάσκανοι καὶ πονηροὶ καὶ τοῖς ἀλλοτρίοις τηκόμενοι καλοῖς, καὶ πανταχόθεν

A dere: quemadmodum & Lazaro dixit eum ſua peccata recepiſſe, atque hic conſolari: & rurſus ait alibi: Conſolamini populum meum, loquimini ad cor Hieruſalem, quia recepit de manu Domini duplicia peccata ſua. Et iterum propheta: Domine pacem da nobis: omnia enim reddidiſti nobis, ſignificans pœnas & ſupplicia veniam impetrare peccatorum, idque plurimis ex locis poteſt demonſtrari. Itaque nihil mihi videtur de peccatorum remiſſione dixiſſe, ſed in poſterum illum præmuniiſſe, cum ea quæ fuerant ab illo commiſſa iam ægritudinis eſſent B prolixitate deleta: aut ſi hoc non ſit, propterea quòd nondum quicquam magnum illi fuerat de Chriſto perſuaſum, idcirco ad id quod minus erat, prius acceſſit, & quod euidens ac manifeſtum, nimirum corporis ſanitatem: in hoc autem non ita, ſed quoniam magis credebat, & ſublimiori mente præditus erat: propterea de grauiori prius apud illum morbo diſſeruit. Præter hæc omnia, vt ſibi æqualem cum Patre deberi honorem oſtenderet, vt enim illic in ſabbato C curauit, quod eos vellet à Iudaica obſeruatione reuocare, atque illorum ex criminationibus occaſionem captaret æqualem ſe genitori oſtendendi: ita nimirum & hic præuidens quod erant dicturi, hæc verba protulit, vt hinc initio ducto, & occaſione ſumpta demõſtret æquali ſe cum genitore dignum honore. Non enim ex æquo ſe res habet, ſi nemine reprehendente vel accuſante, ſua ſponte quis in ſermonem de his delabatur, & ſi cæteris cauſſam præbentibus, nomine ac ſpecie defenſionis hoc ipſum præſtiterit. D Nam ille quidem demonſtrationis modus auditores offendiſſet: hic vero minus odioſus erat, & facilius admitti poterat, videmuſque Chriſtum hoc vbique præſtare, neque tam verbis quã factis æqualitatem ſuã oſtendere. Hoc quidem certe ſubindicans Euangeliſta dicebat, propterea perſequutos eum fuiſſe Iudæos non ſolũ quia ſoluebat ſabbatũ, ſed & quia patrem ſuũ dicebat Deum æqualem ſe faciens Deo, quòd multo eſt maius. hoc enim ipſum per rerũ demonſtrationẽ adſtruebat. Quid igitur inuidi illi, atque ſcelerati, qui aliorum bonis macerantur, & vndique

Eſa. 40.

Diuinitatem ſuam indicat Chriſtus.

Ioa. 5.18

anſam reprehendendi perquirũt? Quid hic, inquiunt, blaſphemat? nemo enim poteſt peccata dimittere niſi ſolus
Matt. 9. 3. Deus. Sicut illic cum perſequebãtur,
Mar. 2. 7. quod ſabbatum ſolueret, & ex illorum reprehẽſionibus ſumpta occaſione defenſionis nomine ac ſpecie ſuam cum patre æqualitatem oſtendit, ac dixit: Pater meus operatur, & ego operor: ſic nimirum hoc loco ex iis quæ ipſi obiiciunt, Patri per omnia ſimilem
Ioa. 5. 17. ſeipſum oſtẽdit. Quid enim ait? Nemo poteſt peccata dimittere niſi ſolus Deus. Quando igitur ipſi hunc limitem poſuerunt, ipſi hanc regulam induxerunt, ipſi legem tulerunt, propriis illos verbis irretit. Vos, inquit, confeſſi eſtis ſolius eſſe Dei peccata dimittere, indubitata igitur eſt æqualitas. Neq; vero iſti ſolum hoc dicunt, ſed &
Mich 9.18 propheta, dũ ita loquitur: Quis Deus ſicut tu? deinde quid ſit proprium indicans adiecit, auferens iniquitates, & tranſcendens impietates. Si quis ergo alius appareat, qui hoc ipſum ita præſtet, etiã Deus eſt, & Deus quemadmodum ille. Sed videamus, quo pacto illos argumentis Chriſtus vrgeat, quam manſuetè ac modeſtè, ſummaque cum ſollicitudine. Et ecce quidam
Matt. 9. 4. de Scribis dicebant intra ſeipſos: Hic blaſphemat. Nequaquam verbum protulerunt, non pronuntiarunt lingua, ſed in mentis arcano cogitabant. Quid ergo Chriſtus? Illorum arcanas cogitationes protulit in medium, antequã ad memonſtrationem veniret, quam ex corporis paralytici curatione prolaturus erat, quod illis ſuæ diuinitatis vellet potentiam declarare. Vt enim conſtet ſolius Dei eſſe mentis arcana
3. Reg. 8. 39 patefacere, Tu prorſus ſolus noſti corda, inquit. Vides illud, ſolus, rurſus non addiſtinctionẽ Filij dictum eſſe. Si enim Pater ſolus corda nouit, quomodo Filius nouit abſcondita cordis? Ipſe enim inquit, ſciebat. quid eſſet in ho-
Ioa. 2. 25. mine: & Paulus indicans proprium eſ-
Rom. 8. 27. ſe Dei ſecreta cognoſcere, ait: Qui autem ſcrutatur corda: quibus verbis ſignificat hæc eandem vim habere, quam ipſa Dei habet appellatio. Vt enim cum dico, qui pluit, nullum alium præter Deum deſigno, per rem illam, quoniam Dei ſolius eſt illud agere, & ſi dicam, qui ſolem oriri facit, nec addam Deus, tamen per rem illam cum

A λαβαὶ ζητοῦντες εὑρεῖν, [illegible] βλασφημεῖ. οὐδεὶς γὰρ δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας εἰ μὴ μόνος ὁ θεός. ὥσπερ ἐκεῖ διώκοντες αὐτὸν [illegible] τὸ σάββατον, καὶ παρὰ τῶν ἐγκλημάτων τῶν αὐτῶν λαβὼν ἀφορμὴν τὴν ἰσότητα ἐν ἀπολογίας τάξει τὴν πρὸς τὸν γεγεννηκότα ἐνέφηνεν εἰπών· ὁ πατήρ μου ἐργάζεται· κἀγὼ ἐργάζομαι· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα, ἀφ' ὧν ἐγκαλοῦσιν, ἀπ' ἐκείνων τὸ πρὸς τὸν πατέρα ἀπαράλλακτον δείκνυσι. τί γάρ φησιν; οὐδεὶς δύναται ἀφιέναι ἁμαρτίας, εἰ μὴ μόνος ὁ θεός. ἐπειδὴ οὖν αὐτοὶ τὸν ὅρον ἔθηκαν τοῦτον, αὐτοὶ τὸν κανόνα εἰσήνεγκαν,
B αὐτοὶ τὸν νόμον ἔγραψαν, ἐκ τῶν οἰκείων αὐτοὺς λοιπὸν συμποδίζει ῥημάτων. ὑμεῖς, φησὶν, ὡμολογήσατε ὅτι θεοῦ μόνου ἐστὶ τὸ ἀφιέναι ἁμαρτίας, ἀναμφισβήτητος ἐστὶν ἰσότης. καὶ οὐχ οὗτοι δὲ τοῦτο μόνον φασὶν, ἀλλὰ καὶ ὁ προφήτης οὕτω λέγων· τίς θεὸς ὥσπερ σύ; εἶτα δεικνὺς τί ἴδιον ἐπήγαγεν· ἐξαίρων ἀνομίας, καὶ ὑπερβαίνων ἀδικίας. ἂν τοίνυν φανῇ τις ἕτερος, οὕτως τὸ αὐτὸ τοῦτο ποιῶν, καὶ θεός ἐστι καὶ θεὸς ὥσπερ ἐκεῖνος. ἀλλ' ἴδωμεν πῶς αὐτοῖς ὁ Χριστὸς συλλογίζεται, πῶς πράως, καὶ ἐπιεικῶς, καὶ μετὰ κηδεμονίας
C ἁπάσης. καὶ ἰδού τινες τῶν γραμματέων εἶπον ἐν ἑαυτοῖς· οὗτος βλασφημεῖ. οὐκ ἐξήνεγκαν τὸ ῥῆμα, οὐ προὐβάλοντο διὰ γλώττης, ἀλλ' ἐν τοῖς ἀπορρήτοις τῆς διανοίας ἐλογίζοντο. τί οὖν ὁ Χριστός; ἐξέθηκεν εἰς τὸ μέσον τὰ ἀπόρρητα ἐκείνων βουλεύματα πρὸ τῆς ἀποδείξεως τῆς κατὰ τὴν ἴασιν τοῦ σώματος τοῦ παραλυτικοῦ, βουλόμενος αὐτοῖς δεῖξαι τῆς αὐτοῦ θεότητος τὴν ἰσχύν. ὅτι γὰρ θεοῦ μόνου ἐστὶ τὰ ἀπόρρητα τῆς διανοίας δεῖξαι τῆς αὐτοῦ θεότητος· σὺ ἐπίστασαι καρδίας μονώτατος, φησίν. ὁρᾷς ὅτι τὸ μόνος πάλιν οὐ πρὸς τὴν ἀντιδιαστολὴν τοῦ υἱοῦ λέγεται;
D εἰ γὰρ ὁ πατὴρ ἐπίσταται καρδίας μονώτατος, πῶς ὁ υἱὸς οἶδε τὰ ἀπόρρητα τῆς καρδίας; αὐτὸς γὰρ ᾔδει, φησί, τί ἦν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ· καὶ Παῦλος δεικνὺς, ὅτι ἴδιον θεοῦ τοῦτό ἐστι τὸ τὰ ἀπόρρητα εἰδέναι, φησίν· ὁ δὲ ἐρευνῶν τὰς καρδίας, δεικνὺς, ὅτι τῇ θεὸς προσηγορίᾳ, τὴν αὐτὴν ἰσχὺν ἔχει τοῦτο. ὥσπερ γὰρ ἐὰν εἴπω ὁ βρέχων, οὐδένα ἄλλον δηλῶ ἢ τὸν θεὸν διὰ τοῦ πράγματος, ἐπειδὴ αὐτοῦ μόνου τοῦτό ἐστιν, καὶ ἐὰν εἴπω, ὁ ἀνατέλλων τὸν ἥλιον, κἂν μὴ προσθῶ τὸ θεός, ὅμως αὐτὸν δηλῶ διὰ τοῦ πράγμα-

τος· οὕτω δὴ καὶ ὁ Παῦλός φησιν εἰπὼν, ὁ ἐρευνῶν τὰς καρδίας, ἔδειξεν, ὅτι αὐτοῦ μόνον ἐστὶ τὸ ἐρευνᾶν τὰς καρδίας. εἰ γὰρ μὴ τὴν αὐτὴν ἰσχὺν εἶχε τοῦτο τῷ, θεὸς, ὀνόματι πρὸς τὸ δεῖξαι ἡμῖν τὸν δηλούμενον, οὐκ ἂν αὐτὸ καθ' αὐτὸ τέθεικεν. καὶ γὰρ εἰ κοινὸν ἦν αὐτῷ καὶ πρὸς τὴν κτίσιν τοῦτο, οὐκ ἂν ἔγνωμεν τὸν δηλούμενον, τῆς κοινωνίας σύγχυσιν ἐμποιησάσης τῇ διανοίᾳ τῶν ἀκροατῶν. ὅταν οὖν φαίνηται ἴδιον πατρὸς τοῦτο, φαίνηται δὲ καὶ τῷ υἱῷ, πρὸς ὃν ἀναμφισβήτητος καὶ ἐντεῦθεν ἡ ἰσότης, διὰ τοῦτο, τί, φησι, διαλογίζεσθε πονηρὰ ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν; τί γὰρ εὐκοπώτερον εἰπεῖν, ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι, ἢ εἰπεῖν, ἔγειραι καὶ περιπάτει; ἰδοὺ καὶ δευτέραν ἀπόδειξιν ποιεῖται τῆς τῶν ἁμαρτημάτων ἀφέσεως. τὸ μὲν γὰρ ἁμαρτίας ἀφιέναι τοῦ σῶμα θεραπεῦσαι πολλῷ μᾶλλον μεῖζόν ἐστι, καὶ τοσοῦτον μεῖζον, ὅσον ψυχὴ σώματος. ὥσπερ γὰρ τοῦ σώματος νόσος ἡ παράλυσις, οὕτω καὶ τῆς ψυχῆς νόσος ἡ ἁμαρτία. ἀλλ' ἐκεῖνο εἰ καὶ μεῖζον ἦν, ἄδηλον ἦν· τοῦτο δὲ εἰ καὶ ἔλαττον ἦν, φανερὸν ἦν. ἐπειδὴ τοίνυν μέλλει πρὸς τὴν ἀπόδειξιν τοῦ μείζονος τῷ ἐλάττονι κεχρῆσθαι, δεικνὺς, ὅτι διὰ τὴν ἀσθένειαν τὴν ἐκείνων οὕτως ἐποίησε, καὶ συγκαταβαίνων αὐτῶν τῇ ταπεινότητι, φησί· τί ἐστιν εὐκοπώτερον εἰπεῖν, ἀφέωνταί σου αἱ ἁμαρτίαι, ἢ εἰπεῖν, ἔγειραι, καὶ περιπάτει; τίνος οὖν ἕνεκεν ἐπὶ τὸ ἔλαττον ἔρχῃ δι' ἐκείνους; ἐπειδὴ τὸ φανερὸν τοῦ ἀφανοῦς τρανοτέραν παρέχεται τὴν ἀπόδειξιν. διὰ τοῦτο οὐ πρότερον αὐτὸν ἀνέστησεν, ἕως οὗ εἶπεν αὐτοῖς· ἵνα δὲ εἰδῆτε, ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀφιέναι ἁμαρτίας ἐπὶ τῆς γῆς, τότε φησὶ τῷ παραλυτικῷ ἔγειραι, καὶ περιπάτει, ὡσανεὶ ἔλεγε· μεῖζον μὲν ἐστι σημεῖον ἡ τῶν ἁμαρτημάτων ἄφεσις· διὰ δὲ ὑμᾶς καὶ τὸ ἔλαττον προστίθημι, ἐπειδὴ τοῦτο ὑμῖν ἀπόδειξις ἐκείνου εἶναι δοκεῖ. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ τὸν ἑκατοντάρχην ἐπαινέσας εἰπόντα, εἰπὲ λόγῳ μόνον, καὶ ἰαθήσεται ὁ παῖς μου. καὶ γὰρ ἐγὼ λέγω τούτῳ, πορεύου, καὶ πορεύεται· καὶ τῷ ἄλλῳ, ἔρχου, καὶ ἔρχεται· ἐκύρωσεν αὐτοῦ τὴν γνώμην διὰ τῶν ἐγκωμίων. καὶ πάλιν τοῖς Ἰουδαίοις ἐγκαλέσας ἐπὶ τοῦ σαββάτου μεμφομένοις αὐτῷ, ὅτι πάλιν παραλύει τὸν νόμον, ἔδειξεν ὅτι κύριός ἐστι μεταθεῖναι νόμους· οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα εἰπόντα τούτων, ἴσον ἑαυτὸν ποιεῖ τῷ θεῷ ἐπαγγελλόμενος, ἃ τοῦ πατρός ἐστι μόνον, μεμψάμενος αὐτοὺς καὶ αἰτιασάμενος,

A ostendo: ſic nimirum & Paulus cũ ait: Qui ſcrutatur corda, ſolius ipſius eſſe ſcrutari corda declarat. Niſi enim hoc eandẽ vim haberet, quã nomẽ Deus, ad eũ nobis indicãdum qui deſignabatur, ſolum id minimè poſuiſſet. Nam ſi hoc eſſet illi cum creatura commune, illum qui deſignatur non agnoſceremus, cum communitas illa confuſionem in mentibus gigneret auditorum. Cum igitur appareat hoc propriũ Patris eſſe, itemque Filio conſtet competere, cum quo indubitata relinquitur inde æqualitas, idcirco, *Quid cogitatis*, inquit, *mala in cordibus veſtris? Quid enim eſt facilius dicere, dimittuntur peccata tua, an dicere, ſurge, & ambula?* Ecce alteram etiam exhibet remiſſionis peccatorum demonſtrationem. Nam dimittere peccata multo maius eſt, quàm corpus ſanare, tantóque maius, quanto anima corpore. Vt enim corporis morbus eſt paralyſis, ſic & animæ morbus peccatum eſt: verum illud etſi maius erat, obſcurum erat: hoc vero etſi minus erat, manifeſtum erat: quoniam igitur ad demonſtrationem maioris vſurus eſt minori, oſtendens ſe propter illorum infirmitatem ita feciſſe, atque ad illorum humilitatem ſe demiſiſſe, Quid eſt facilius, inquit, dicere, dimittuntur tibi peccata, an dicere, ſurge & ambula? Cur igitur ad minus propter illos venis? Quoniam id quod manifeſtum eſt, obſcuro clariorem exhibet demonſtrationem. Propterea non prius illum erexit, quam dixit illis: *Vt autem ſciatis, quia Filius hominis habet poteſtatem in terra dimittendi peccata, tunc ait paralytico, Surge, & ambula:* quaſi diceret. Maius quidem ſignum eſt remiſſio peccatorum, ſed propter vos quod minus eſt adiicio: quandoquidem hoc vobis illius eſſe demonſtratio videtur. Nam quemadmodum illic cum Centurionem laudaſſet, qui dixerat: Dic tantum verbo & ſanabitur puer meus: nam & ego dico huic, Vade, & vadit, & alij, Veni, & venit, animum eius laudibus confirmauit, & rurſus cum Iudæos reprehendiſſet ſibi obiicientes in ſabbato legem ab ipſo violari, in ſua poteſtate ſitum eſſe oſtendit leges immutare: ſic nimirum hoc loco, cum illi dixiſſent, Æqualem te ipſum facis Deo, promittens ea, quæ ſolius ſunt Patris, reprehendens eos, & accuſans,

Matt. 9. 4.

Altera demonſtratio remiſſionis peccatorum.

Matt. 8. 9.

(Letters B, C, D stand in the gutter beside the lines "re, dimittuntur peccata tua", "ita feciſſe", "eſt adiicio".)

KKK x

atq; operibus ipſis oſtendens ſe minime
blaſphemare, indubitatã nobis præbuit
demonſtrationem, vnde cõſtet eadẽ ip-
ſum, quæ genitor, poſſe præſtare. Vide
igitur, quo pacto iſtud cõtendat adſtrue-
re, quæ Patris ſolius ſunt, ea ipſius etiã eſ-
ſe: nõ enim ſimpliciter paralyticum ere-
xit, ſed cũ dixiſſet, Vt autem ſciatis, quia
Filius hominis habet poteſtatẽ in terra
dimittendi peccata: adeo curabat ac ſtu-
debat hoc maxime oſtẽdere ſibi eãdem
Epilogus ſermonis quo ad patiẽtiam in aduerſis cohortatur. eſſe auctoritatẽ cum Patre. Hæc igitur
omnia & quę heſterno die, ac nudiuſter-
tius dicta sũt, diligenter memoria tenea-
mus, ac Deum precemur, vt ea in noſtra
mente defixa permaneant, noſtrũq; ſtu
dium conferamus, atque ad hunc locum
frequenter accedamus. Sic enim fiet, vt
& ea quæ ſuperius dicta sũt cõſeruemus,
& alia rurſus acquiramus: quod ſi quid
forte lapſu tẽporis effluxerit, facile illud
aſſidua doctrina exculti poterimus recu-
perare. Neq; vero ſana tantũ dogmata
permanebunt & incorrupta, ſed & vitã
noſtrã maiori cura & cautione dirigem⁹,
& cum voluptate animiq; tranquillitate
hoc æuum tranſigere licebit. Nam quæ-
cunq; tandem perturbatio noſtrã animã
exagitet, dum in hunc locũ cõuenimus,
facile diſcuti poterit: quandoquidem &
Chriſtus nunc adeſt, & qui cũ fide ad illũ
accedit, facilẽ adepturus eſt curationẽ.
Paupertate quis aſſidua conflictatur, &
neceſſariis deſtituitur alimentis, & fame
confectus ſæpenumero lectum petiit: ta-
1. Cor. 4. 11 men huc ingreſſus, cũ audierit Paulũ di-
centẽ: In fame & ſiti & nuditate ſe dege-
re, ſeq; non vno, aut duobus, aut tribus
diebus, ſed perpetuo paſſum eſſe: quod
quidẽ indicãs aiebat, Vſq; in hãc horã &
eſurimus, & ſitimus, & nudi ſumus, ſuffi-
ciẽte ex conſolationẽ percipiet, cũ ex iis
quę dicta sũt didicerit Deũ, nõ quod illũ
odiſſet, in paupertate verſari permiſiſſe:
neque enim ſi odio proſequi hoc eſſet,
Paulo præ cęteris omnibus amico ſuo id
accidere permiſiſſet: verũ quod de eo ſo-
licitus eſſet, eiq; prouideret, atq; ad ma-
iorẽ illũ philoſophiã promoueret. Eſt a-
lius quiſpiã, cuius corpus morbis ac ma-
lis innumeris obſidetur? ſufficientẽ huic
afferent cõſolationẽ paralyticorũ iſtorũ
corpora, & cum illis beatus ac generoſus
Pauli diſcipulus, qui perpetuis morbis
conflictabatur, nec vnquam à longa æ-
gritudine reſpirabat, quod etiam Pau-
1. Tim. 5. 23. lus dicebat: Modico vino vtere propter
ſtomachum tuum, & frequentes tuas

A καὶ διὰ τῶν ἔργων ἐπιδείξας, ὅτι οὐ βλασφημεῖ, ἀ-
ναντίρρητον ἡμῖν παρέσχεν ἀπόδειξιν, ὅτι ταῦτα
δύναται, ἃ καὶ ὁ γεγεννηκὼς. ὅρα γοῦν πῶς ὅτι καὶ τοῦτο κα-
τασκευάσαι βούλεται, ὅτι ἃ τοῦ πατρός ἐστι μόνου,
ταῦτα καὶ αὐτοῦ. οὐ γὰρ ἁπλῶς ἀνέστησε τὸν παραλυ-
τικόν, ἀλλ' εἰπών· ἵνα δὲ εἰδῆτε ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ
υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀφιέναι ἐπὶ τῆς γῆς ἁμαρτίας.
οὕτως ἔργον ἦν αὐτῷ καὶ σπουδὴ τοῦτο μάλιστα δεῖ-
ξαι, ὅτι τὴν αὐτὴν αὐθεντίαν ἔχει τῷ πατρί. ταῦτα
οὖν ἅπαντα, καὶ τὰ πρώην καὶ τὰ πρὸ ἐκείνης εἰρη-
μένα τῆς ἡμέρας μετ' ἀκριβείας κατέχωμεν, καὶ τὸν
θεὸν παρακαλῶμεν ἀκίνητα μένειν ἐν τῇ διανοίᾳ
B τῇ ἡμετέρᾳ, καὶ τὴν παρ' ἑαυτῶν εἰσάγωμεν σπου-
δήν, καὶ συνεχῶς ἐνταῦθα ἀπαντῶμεν· οὕτω γὰρ καὶ τὰ
πρόσθεν εἰρημένα φυλάξομεν, καὶ ἕτερα προ-
σκτησόμεθα πάλιν. κἂν ἀπορρυῇ τι τῷ χρόνῳ, ῥα-
δίως αὐτὰ ἀνακτήσασθαι δυνησόμεθα τῇ συνεχεῖ
διδασκαλίᾳ. καὶ οὐ τὰ δόγματα μόνον ὑγιῆ καὶ ἀδια-
φθορα μενεῖ, ἀλλὰ καὶ ὁ βίος πολλῆς ἀπολαύσεται τῆς
ἐπιμελείας, καὶ μεθ' ἡδονῆς καὶ μετ' εὐθυμίας τὸν πα-
ρόντα δυνησόμεθα διανύσαι ζωήν. ὁποῖον γὰρ ἂν ὀ-
χλῇ πάθος τὴν ψυχὴν ἐνταῦθα παραγινομένων
ἡμῶν, ῥᾳδίως διαλυθῆναι δυνήσεται. ἐπεὶ καὶ νῦν ὁ
C Χριστὸς πάρεστι, καὶ ὁ μετὰ πίστεως αὐτῷ προσιὼν
δέξεται τὴν ἰατρείαν εὐκόλως. πενίᾳ τις πυκτεύει
διηνεκεῖ, καὶ τῆς ἀναγκαίας ἀπορεῖ τροφῆς, καὶ πεινῶν
ἐκάθευδε πολλάκις, εἰσελθὼν δὲ ἐνταῦθα, καὶ ἀ-
κούσας Παύλου λέγοντος, ὅτι ἐν λιμῷ καὶ ἐν δίψει
καὶ γυμνότητι διῆγε, καὶ ὅτι οὐκ ἐν μιᾷ καὶ δύο καὶ
τρισὶν ἡμέραις, ἀλλὰ διηνεκῶς τοῦτο ὑπέμεινε· τοῦτο
γοῦν ἐνδεικνύμενος ἔλεγεν· ἄχρι τῆς ἄρτι ὥρας
καὶ πεινῶμεν, καὶ διψῶμεν καὶ γυμνητεύομεν, λή-
ψεται παραμυθίαν ἱκανήν, μαθὼν διὰ τῶν εἰρη-
μένων, ὅτι οὐχὶ μισῶν αὐτὸν ὁ θεὸς οὐδὲ ἐγκατα-
λιμπάνων συνεχώρησεν εἶναι ἐν πενίᾳ. οὐ γὰρ ἂν εἰ
D μισοῦντος τοῦτο ἦν, ἐπὶ τοῦ Παύλου τοῦ φίλου μά-
λιστα πάντων ἀνθρώπων ὄντος αὐτῷ τοῦτο συνε-
χώρησεν· ἀλλὰ κηδόμενος καὶ προνοῶν, καὶ εἰς πλείο-
να ἄγων φιλοσοφίαν. ἄλλος τις ὑπὸ νόσου καὶ
μυρίων κακῶν τὸ σῶμα ἔχει πολιορκούμενον;
ἱκανὴ τούτῳ παραμυθία γένοιτ' ἂν τῶν παραλυ-
τικῶν τούτων τὰ σώματα καὶ μετὰ τούτων ὁ μακά-
ριος καὶ γενναῖος τοῦ Παύλου μαθητής, ὃς διηνεκῶς
ἐν ἀρρωστίαις ἦν, καὶ οὐδέποτε ἀνέπνει ἐκ τῆς μακρᾶς
ἀσθενείας, ὅπερ οὖν καὶ ὁ Παῦλος ἔλεγεν. οἴνῳ ὀλί-
γῳ χρῶ διὰ τὸν στόμαχόν σου, καὶ τὰς πυκνάς σου

ἀσθενείας, καὶ οὐχ ἁπλῶς ἀσθενείας. ἕτερος συκοφαντηθεὶς παρὰ τοῖς πολλοῖς πονηρὰν ἐκτήσατο δόξαν, καὶ τοῦτο αὐτοῦ τὴν ψυχὴν ὀδυνᾷ καὶ κατατείνει διηνεκῶς, εἰσελθὼν καὶ ἀκούσας, ὅτι, μακάριοί ἐστε, ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς, καὶ εἴπωσι καθ' ὑμῶν πᾶν πονηρὸν ῥῆμα ψευδόμενοι, χαίρετε, καὶ ἀγαλλιᾶσθε, ὅτι ὁ μισθὸς ὑμῶν πολὺς ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀποθήσεται πᾶσαν ἀθυμίαν, καὶ δέξεται πᾶσαν ἡδονήν. σκιρτᾶτε γὰρ καὶ ἀγαλλιᾶσθέ φησιν, ὅταν ἐκβάλλωσιν ὑμῶν ὄνομα πονηρόν. καὶ τοὺς μὲν κακῶς ἀκούοντας τούτῳ παραμυθεῖται τῷ τρόπῳ, τοὺς δὲ κακῶς λέγοντας ἑτέρως φοβεῖ λέγων, ὅτι πᾶν ῥῆμα ἀργόν, ὃ ἐὰν λαλήσωσιν οἱ ἄνθρωποι, δώσουσι περὶ αὐτοῦ λόγον, εἴτε ἀγαθόν, εἴτε κακόν. ἄλλος τις θυγάτριον ἀπέβαλεν, ἢ υἱὸν ἤ τινα τῶν προσηκόντων καὶ οὗτος ἐνταῦθα παραγινόμενος Παύλου στενάζοντος ἐπὶ τῇ παρούσῃ ζωῇ καὶ τὴν μέλλουσαν ἐπιθυμοῦντος ἰδεῖν, καὶ βαρυνόμενον τῇ ἐνταῦθα διατριβῇ, καὶ αὐτὸς λαβὼν ἱκανὸν φάρμακον ἀπελεύσεται ἀκούσας αὐτοῦ λέγοντος· περὶ δὲ τῶν κεκοιμημένων οὐ θέλω ὑμᾶς ἀγνοεῖν ἀδελφοί, ἵνα μὴ λυπῆσθε ὡς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα. οὐκ εἶπε περὶ τῶν ἀποθνησκόντων, ἀλλὰ περὶ τῶν κεκοιμημένων, δεικνὺς, ὅτι ὕπνος ἐστὶν ὁ θάνατος. ὥσπερ οὖν ἂν ἴδωμέν τινα καθεύδοντα, οὐ θορυβούμεθα, οὐδὲ ἀλγοῦμεν προσδοκῶντες αὐτὸν ἀναστήσεσθαι πάντως· οὕτως ὅταν ἴδωμέν τινα ἀποθανόντα, μὴ θορυβώμεθα, μηδὲ καταπίπτωμεν. καὶ γὰρ καὶ τοῦτο ὕπνος μακρότερος μέν, ὕπνος δὲ ὅμως. τῷ μὲν οὖν ὀνόματι τῆς κοιμήσεως παρεμυθήσατο τοὺς πενθοῦντας, τὴν δὲ κατηγορίαν τῶν ἀπίστων ἀνέτρεψεν, ἂν πενθῇς, φησί, τὸν ἀπελθόντα ἀφορήτως, κατ' ἐκεῖνον ἔσῃ τὸν ἄπιστον τὸν οὐκ ἔχοντα ἐλπίδα ἀναστάσεως. ἐκεῖνος καλῶς θρηνεῖ, ἅτε περὶ τῶν μελλόντων μηδὲν δυνάμενος φιλοσοφεῖν· σὺ δὲ ὁ τοσαύτας λαβὼν ἀποδείξεις περὶ τῆς μετὰ ταῦτα ζωῆς, τίνος ἕνεκεν εἰς τὴν αὐτὴν ἀσθένειαν ἐκείνῳ καταπίπτεις; διὰ τοῦτό φησι, περὶ δὲ τῶν κεκοιμημένων οὐ θέλομεν ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἵνα μὴ λυπῆσθε ὡς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα. οὐκ ἀπὸ τῆς καινῆς δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς παλαιᾶς ἱκανόν ἐστι λαβεῖν παραμυθίαν. ὅταν γὰρ ἀκούσῃς τοῦ Ἰὼβ μετὰ τὴν τῶν χρημάτων ἀποβολήν, μετὰ τὴν τῶν βουκολίων ἀπώλειαν οὐχ ἕνα καὶ δύο καὶ τρεῖς, ἀλλ' ὁλόκληρον χορὸν ἀποβαλόντα παίδων ἐν αὐτῷ τῆς ἡλικίας

A infirmitates, non ſimpliciter dixit infirmitates. Alius quiſpiã calũniis appetitꝰ eſt ab iis, qui magnã illi apud populum cõflarunt infamiã, atq; hoc eius animũ grauiter angit & perpetuò cruciat: ſi ingreſſus fuerit, & audierit, Beati eſtis, *Matt.5.11.* cũ maledixerint vobis homines, & dixerint omne malũ aduerſum vos mentiẽtes: gaudete & exultate, quoniam merces veſtra copioſa eſt in cœlis: omnẽ deponet mœrorẽ, & ſũma voluptate perfũdetur. Subſilite enim & exultate, inquit, cũ eiecerint vobis nomẽ malũ. Atq; illos quidẽ qui cõuitiis afficiũtur, hoc modo cõſolatur: eos vero qui conB uitiis afficiunt, aliter terret, cũ ait: Omne verbum otioſum, quod loquuti fuerint homines, reddẽt de eo rationẽ, ſiue bonũ fuerit, ſiue malũ. *Matth. 36* Filiolã quiſpiã alius amiſit, aut filiũ, aut aliũ aliquẽ ex propinquis, & hic ſi huc veniat, cũ Paulus propter præſentem vitã ingemiſcat, & futuram videre cupiat, eumque tędeat hic tãdiu morari, ſufficienti & ipſe medicamento accepto diſcedet, vbi dicentem illum audiuerit: De dormientibus autẽ nolo vos ignorare fratres, vt non contriſtemini ſicut & cæteC ri, qui ſpem non habent. *1 Theſſ 4. 13.* Non dixit de morientibus, ſed de dormiẽtibus, ſomnum eſſe mortem oſtendens. Vt igitur cum dormire quendam videmus, non turbamur, neque mœrore afficimur, illum planè reſurrecturũ ſperantes: ita cum mortem obiiſſe quendã videmus, nihil perturbemur, neq; animo concidamus: ſiquidem hoc quoque ſomnus eſt, prolixior quidẽ, ſed tamen ſomnus. Itaque dormitionis nomine lugentes conſolatus eſt, accuſationem autem infidelium refutauit. Si defunctum impatienter luges, infidelem illum imitaris, D qui reſurrectionis fidem nõ habet. Ille rectè luget, vt pote qui nihil de rebus futuris philoſophari queat: tu vero cui tot datæ ſunt de futura vita demõſtrationes, quã ob cauſſam in eandem cum illo imbecillitatẽ deuolueris? Propterea dicit, De dormiẽtibus nolumus vos ignorare, vt non contriſtemini, ſicut & cæteri, qui ſpem non habent. Neque vero ex Nouo tantum, ſed etiã ex Veteri teſtamento poſſumus cõſolationẽ haurire. Cum enim Iob audis poſt pecuniarum iacturã, poſt interitũ armentorũ non vnum & duos, ac tres, ſed integrũ cœtum filiorũ in ipſo ætatis flore

amiſiſſe poſt tantam animi virtutem: quamuis omniū ſis infirmiſſimus, facile teipſum refocillare poteris ac reficere. Nam tu quidem ô homo ægrotanti filio adfuiſti, decumbentem in lecto vidiſti, poſtrema verba proferentem audiiſti, & extremum halitum exhalanti adſtitiſti, depreſſiſti oculos, & os concluſiſti: at ille neque animam exhalantibus adfuit, nec expirantes aſpexit, verum tanquam vno conditi ſunt omnes ſepulchro ædibus ſuis, & in eadem menſa cerebrum pariter & ſanguis fundebatur, & ligna, & tegulæ, & puluis, & carnes conciſæ, & omnia pariter miſcebantur. Veruntamen poſt tot & tanta mala non luxit, non impatienter tulit: ſed quid ait? Dominus dedit, dominus abſtulit, ſicut Domino placuit, ita & factum eſt: ſit nomen Domini benedictum in ſecula. Hanc nos quoque vocem in ſingulis quæ nobis accidūt proferamus, ſiue pecuniarū iactura, ſiue corporis infirmitas, ſiue cōtumelia, ſiue calumnia, ſiue quoduis aliud humanum malum acciderit, iſta dicamus, Dominus dedit, Dominus abſtulit: ſicut Domino placuit, ita & factum eſt: ſit nomen Domini benedictum in ſecula. Ita ſi philoſophemur, nihil vnquam mali patiemur, licet innumera patiamur: ſed maius lucrum erit quam damnum, plura bona quàm mala per hæc verba tibi euenient, dum & propitium tibi ipſi Deum reddes, & inimici tyrannidem propulſabis. Simul enim atque verba illa lingua protulit, Diabolus confeſtim abſceſſit: illo porro abſcedente, nubes quoque triſtitiæ diſcutitur, & cum illa celeriter aufugiunt cogitationes, quæ nos affligunt: ac præter hæc omnia cum huius vitæ bona, tum illa quæ nos in cœlo manent, omnia conſequeris. Exemplum habes in Iobo certiſſimum & in Apoſtolis, qui cum propter Deum huius æui mala contempſiſſent, ęterna bona ſunt aſſequuti. Pareamus igitur, & in omnibus, quæ accidunt, gaudeamus, benignoque Deo gratias agamus, vt & præſentem vitam cum facilitate traducamus, & futuris bonis potiamur, gratia & benignitate domini noſtri Ieſu Chriſti, cui gloria, honor, & imperiū ſemper, nunc & in perpetuum, & in ſecula ſeculorum. Amen.

Iob. 1. 21. exemplū patientiæ.

A τὴν αὐτὴν, μετὰ τοσαύτην ψυχῆς ἀρετήν, κἂν ἁπάντων ἀσθενέστερος ᾖς, δυνήσῃ ῥᾳδίως ἑαυτὸν ἀνακτήσασθαι καὶ ἀνενεγκεῖν. σὺ μὲν γὰρ ἄνθρωπε καὶ παρηκολούθησας ἀρρωστοῦντι τῷ παιδὶ, καὶ κατακλινόμενον ἐπὶ τῆς κλίνης εἶδες, καὶ ἔσχατα φθεγγόμενον ῥήματα ἤκουσας, καὶ τὰς τελευταίας ἀναπνέοντα παρέστης ἀναπνοὰς, καὶ καθεῖλες ὀφθαλμοὺς, καὶ συνέκλεισας στόμα· ἐκεῖνος δὲ οὐδὲ παρέστη ψυχορραγοῦσι, οὐκ εἶδεν ἐκπνέοντας, ἀλλ᾽ εἷς ἐγένετο τάφος πᾶσιν ἡ οἰκία, καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς τραπέζης ἐγκέφαλος ὁμοίως καὶ αἷμα ἐκέχυτο, καὶ ξύλα, καὶ κέραμος, καὶ κόνις, καὶ σάρκες διαB τετμημέναι, καὶ πάντα ὁμοίως ἐφύρετο. ἀλλ᾽ ὅμως μετὰ τοιαῦτα, καὶ τοσαῦτα οὐκ ἐθρήνησεν, οὐκ ἀπεδυσπέτησεν, ἀλλὰ τί φησιν; ὁ κύριος ἔδωκεν, ὁ κύριος ἀφείλετο, ὡς τῷ κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτω καὶ ἐγένετο· εἴη τὸ ὄνομα κυρίου εὐλογημένον εἰς τοὺς αἰῶνας. ταύτην καὶ ἡμεῖς ἐφ᾽ ἑκάστῳ τῶν συμβαινόντων ἡμῖν φθεγγώμεθα τὴν φωνὴν, κἂν ζημία χρημάτων καὶ σωμάτων ἀρρωστία, καὶ ἐπήρεια, καὶ συκοφαντία· κἂν ὁποιονοῦν τῶν ἀνθρωπίνων συμβαίνῃ κακῶν, ταῦτα λέγωμεν· ὁ κύριος ἔδωκεν, ὁ κύριος ἀφείλετο· ὡς τῷ κυC ρίῳ ἔδοξεν, οὕτω καὶ ἐγένετο, εἴη τὸ ὄνομα κυρίου εὐλογημένον εἰς τοὺς αἰῶνας. ἂν οὕτω φιλοσοφήσωμεν, οὐδὲν οὐδέποτε πεισόμεθα κακὸν, κἂν μυρία πάσχωμεν· ἀλλ᾽ ἔσται μεῖζον τῆς ζημίας τὸ κέρδος, πλείω τῶν κακῶν τὰ ἀγαθὰ, διὰ τῶν ῥημάτων τούτων ἵλεω τὸν θεὸν σεαυτῷ ποιῶν, τὴν τυραννίδα ἀποκρουόμενος. ὁμοῦ γὰρ ἐφθέγξατο ἡ γλῶσσα τὰ ῥήματα ταῦτα, καὶ εὐθέως ἀπεπήδησεν ὁ διάβολος· ἐκείνου δὲ ἀποπηδήσαντος, καὶ τὸ τῆς ἀθυμίας νέφος ἀπελαύνεται, καὶ οἱ θλίβοντες ἡμᾶς δραπετεύουσι λογισμοὶ, συνεκπηδῶντες ἐκείνῳ, καὶ πρὸς τούτοις πᾶσι καὶ D τῶν ἐνταῦθα ἀγαθῶν, καὶ τῶν ἐν οὐρανῷ ἐπιτεύξῃ πάντων, καὶ τὸ ὑπόδειγμα ἀσφαλὲς ἀπὸ τοῦ Ἰὼβ ἀπὸ τῶν Ἀποστόλων. οἱ διὰ τὸν θεὸν καταφρονήσαντες τῶν ἐνταῦθα δεινῶν τῶν αἰωνίων ἐπέτυχον ἀγαθῶν. πειθώμεθα τοίνυν καὶ ἐν πᾶσι τοῖς συμβαίνουσι χαίρωμεν, καὶ εὐχαριστῶμεν τῷ φιλανθρώπῳ θεῷ, ἵνα καὶ τὸν παρόντα μετ᾽ εὐκολίας διάγωμεν βίον, καὶ τῶν μελλόντων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ, τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα τιμὴ καὶ κράτος πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

A

Ὅτι οὐκ ἀκίνδυνον τοῖς ἀκροαταῖς τὸ σιγᾶν τὰ λεγόμενα ἐν ἐκκλησίᾳ, καὶ τίνος ἕνεκεν αἱ πράξεις ἐν τῇ Πεντηκοστῇ ἀναγινώσκονται, καὶ διὰ τί οὐκ ἔδειξε πᾶσιν ἑαυτὸν ἀναστὰς ὁ Χριστὸς, καὶ ὅτι τῆς ὄψεως σαφεστέραν παρέσχε τὴν τῆς ἀναστάσεως ἀπόδειξιν τὴν διὰ τῶν σημείων τῶν ἀποστόλων.

Τὸ μὲν πλέον τοῦ χρέους τοῦ συνωφθέντος ἡμῖν ἀπὸ τῆς ἐπιγραφῆς τῶν πράξεων τῶν ἀποστολικῶν ἐν ταῖς ἔμπροσθεν ὑμῖν κατεβαλόμεθα ἡμέραις. B ἐπειδὴ δὲ ἔτι μικρὸν ἐναπέμεινε λείψανον, ἀνέστην καὶ τοῦτο καταθήσων ὑμῖν σήμερον. εἰ δὲ μετ' ἀκριβείας φυλάττετε τὰ εἰρημένα, καὶ μετὰ πολλῆς κατέχετε σπουδῆς, ὑμεῖς ἂν εἰδείητε οἱ τὸ ἀργύριον ὑποδεξάμενοι, καὶ τῶν ἀργυρίων τούτων μέλλοντες τὸν λόγον διδόναι τῷ δεσπότῃ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὅταν οἱ τὰ τάλαντα πιστευθέντες καλῶνται, καὶ τὰς εὐθύνας ὑπέχωσιν· ὅταν ἐλθὼν ὁ Χριστὸς ἀπαιτῇ τοὺς τραπεζίτας τὸ ἀργύριον τοῦτο μετὰ τῶν τόκων. ἔδει C γάρ σε φησὶ καταβαλεῖν, τὸ ἀργύριόν μου ἐπὶ τοὺς τραπεζίτας, καὶ ἐγὼ ἐλθὼν μετὰ τόκου ἂν ἀπῄτησα αὐτό. ὢ τῆς πολλῆς καὶ ἀφάτου φιλανθρωπίας τοῦ δεσπότου. ἀνθρώπους κωλύων ἀπαιτεῖν τόκους, αὐτὸς ἀπαιτεῖ τόκους. διὰ τί· ἐπειδὴ ἐκεῖνος ὁ τόκος διαβεβλημένος ἐστὶ, καὶ κατηγορίας ἄξιος· οὗτος δὲ ἐπαινετὸς καὶ πολλῆς ἀποδοχῆς ἐστιν ἄξιος. ἐκεῖνος τοίνυν ὁ τόκος, ὁ τῶν χρημάτων λέγω, καὶ τὸν λαμβάνοντα, καὶ τὸν διδόντα ζημιοῖ, καὶ τοῦ μὲν λαμβάνοντος ἀπόλλυσι τὴν ψυχὴν, τοῦ δὲ διδόντος ἐπιτείνει τὴν D πενίαν. τί γὰρ ἂν γένοιτο χαλεπώτερον, ἀλλ' ἢ ὅταν τις τὴν πενίαν τοῦ πλησίον ἐμπορεύηται, καὶ τὰς τῶν ἀδελφῶν πραγματεύηται συμφορὰς; ὅταν τις προσωπεῖον φιλανθρωπίας ἔχων πᾶσαν ἀπανθρωπίαν ἐπιδείκνυται, καὶ ὁ χεῖρα μέλλων ὀρέγειν πρὸς τὸ βάραθρον ὠθῇ τὸν βοηθείας δεόμενον; τί ποιεῖς ἄνθρωπε; οὐ διὰ τοῦτο πρὸς σὰς ἦλθε θύρας ὁ πένης, ἵνα αὐξήσῃς αὐτοῦ τὴν πενίαν, ἀλλ' ἵνα λύσῃς αὐτοῦ τὴν πενίαν· σὺ δὲ τοὐναντίον ποιεῖς, οἷα οἱ τὰ δηλητήρια κεραννῦντες φάρμακα.

Periculo non carere, ſi auditores ea taceant, quæ in Eccleſia dicuntur, & cuius rei gratia legantur Acta Apoſtolorum in Pentecoſte, & cur ſeipſum non omnibus Chriſtus oſtenderit, cum ſurrexiſſet à mortuis, cumque multo clariorem ipſo conſpectu demonſtrationem exhibuiſſe reſurrectionis per miracula, quæ ſunt ab Apoſtolis edita.

Eodem interprete.

Maiorem debiti partẽ, quod ex occaſione inſcriptionis Actorũ Apoſtolorum contraximus, ſuperioribus vobis diebus exoluimus: ſed quoniã modicum adhuc reliquiarũ quippiam reſtat, hocquoque vobis hodierno die numeraturus exurgo. An vero diligenter ea, quæ dicta ſunt, conſeruetis, & ſtudioſè memoria teneatis, vos ſcitis, qui pecunias accepiſtis, & à quibus iſtarũ pecuniarum ratio in illo die exigetur, cum illi, quorum fidei talenta commiſſa ſunt, vocabũtur, & rationem reddent: cũ Chriſtus aduenict, & à numulariis hanc pecuniam exiget cum vſuris. Oportuit enim, inquit, te *Matth. 25. 27.* cõmittere pecuniam meã numulariis, & veniens ego cũ vſura exegiſſem illã. O magnam & ineffabilem Domini benignitatem. Qui hominibus prohibet, *Vſurã doctrina accepta exigit Deus.* vſuras ne exigant, ipſe exigit vſuras. Quid ita? quoniam damnanda eſt vſura illa & accuſationi obnoxia, hæc autem laudabilis & commendatione digna. Itaque vſura illa, pecuniarum inquam, & eum qui accipit, & eum qui ſoluit, damno afficit: ſiquidem & eius qui accipit, animam perdit, & eius qui ſoluit, egeſtatem affligit. Quid enim crudelius fieri poteſt, quam cum ex proximi egeſtate quiſpiam quęſtum facit, & in fratrum calamitatibus lucra ſectatur? cum quis benignitatis laruam geſtans, inhumanitatem omnem exercet, & qui porrigere manum debuerat, eum in barathrum propellit, qui ſubſidio indigebat. Quid facis mi homo? non idcirco ad tuas appulit fores pauper, vt ipſius augeas paupertatem, ſed vt ipſum liberes paupertate: at tu perinde agis, atque illi qui venena miſcẽt:

quandoquidem ipſi dum illa conſuetis cibis admiſcent, occultas ita parant inſidias: iſti quoque dum benignitatis ſpecie pernicioſam vſuram occultant, damni ſui ſenſum capere non ſinunt eos, qui lethiferum illud ſunt venenũ hauſturi. Quamobrem id quod de peccato dictũ eſt, opportunè poterit & de illis qui fœnori dant, & mutuũ accipiunt, efferri. Quid porro dictum eſt de peccato? Ad tẽpus, inquit, mulcet fauces tuas: poſtea vero amarius illud felle inuenies, & magis acutum, quam gladium ancipitem. Hoc igitur & in iis accidit, qui fœnore accipiunt: ſiquidẽm cum pecunias accipit, qui eis indiget, exiguo quopiam ſolatio ad tempus fruitur: poſtea verò vbi fœnus accreuit, & maius viribus factum eſt onus, dulce illud quod fauces impinguauerat, felle amarius ſentiet factum eſſe, atque acutius gladio ancipiti, ſtatimque bonis omnibus paternis cedere cogetur. Verumenimuero à ſenſibilibus ad ea, quæ ſpiritualia ſunt, orationem traducamus. Oportuit, inquit, te committere pecuniam meam numulariis, illius pecuniæ numularios vos appellans verborum iſtorum auditores. Quàm vero ob cauſſam mumularios vos Deus appellauit? vt omnes doceat ad examinanda ea, quæ dicuntur, idem ſtudium conferre, quod illi adhibent, cum exploranda vel inferenda ſunt numiſmata. Nam vt numularij adulterinum & perperam ſignatum numiſma repudiant, probum & integrum admittunt, & adulteratum à genuino diſtinguunt: ita fac tu quoque, neque ſermonem quemuis admitte, ſed adulterinũ quidem, corruptumque abs te reiice, integrum autem & ſalutarem in tuam mentem admitte. Sunt enim, ſunt etiam tibi ſtateræ ac trutinæ, non ex ære ferroque conflatæ, ſed ex morum caſtimonia & fide compoſitæ, atque his omnem ſermonem examina. Propterea nãque dixit, Eſtote probi trapezitæ, non vt in foro ſtantes pecunias numeretis, ſed vt omni adhibito ſtudio ſermones examinetis: propterea Paulus quoque dixit, Apoſtolus, Omnia quidem probate, quod autem bonum eſt, tenere ſolum. Neque vero propter explorationem tantum trapezitas appellauit, ſed & propter eorum, quæ commiſſa ſunt, diſtri-

Prou. 5. 4.

Vſuræ qui exigunt quã iniqui ſint

1. Theſ. 5. 19.

A καὶ γὰρ ἐκεῖνοι τὴν συνήθη τροφὴν αὐτοῖς ἀναμίξαντες ἀνεπαίσθητον ποιοῦσι τὴν ἐπιβουλήν, καὶ οὗτοι φιλανθρωπίας προσχήματι τὸν τόκον τὸν ὀλέθριον κρύψαντες οὐκ ἐῶσιν αἰσθέσθαι τῆς βλάβης τοὺς μέλλοντας πίνειν τὸ θανάσιμον τοῦτο φάρμακον. διόπερ εὔκαιρον, ὃ περὶ τῆς ἁμαρτίας εἴρηται, τοῦτο καὶ περὶ τῶν τοκιζόντων καὶ δανειζομένων εἰπεῖν. τί δὲ περὶ τῆς ἁμαρτίας εἴρηται; πρὸς καιρόν, φησι, γλυκαίνει τὸν λάρυγγα, ὕστερον δὲ πικρότερον χολῆς εὑρήσεις, καὶ ἠκονημένον μᾶλλον μαχαίρας διστόμου. τοῦτο δὴ καὶ ἐπὶ τῶν δανειζομένων γίνεται. ὅταν μὲν B γὰρ λαμβάνῃ τὰ χρήματα ὁ δεόμενος, παραμυθίαν λαμβάνει μικράν τινα καὶ πρόσκαιρον· ὕστερον δὲ τῶν τόκων αὐξομένων, καὶ τοῦ φορτίου μείζονος τῆς δυνάμεως γινομένου, ἐκεῖνο τὸ γλυκὺ καὶ λιπαῖνον τὸν λάρυγγα πικρότερον χολῆς ὄψεται γινόμενον, καὶ ἠκονημένον μᾶλλον μαχαίρας διστόμου, τῶν πατρῴων πάντων ἀποστῆναι ἀθρόον ἀναγκαζόμενος. ἀλλ' ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἐπὶ τὰ πνευματικὰ τὸν λόγον μετάγωμεν. ἔδει σε, φησι, καταβαλεῖν τὸ ἀργύριόν μου ἐπὶ τοὺς τραπεζίτας, ἐκείνου τοῦ ἀργυρίου τραπεζίτας ὑμᾶς καλῶν τοὺς τῶν ῥημάτων τούτων ἀ- C κροατάς. καὶ τίνος ἕνεκεν τραπεζίτας ὑμᾶς ἐκάλεσεν ὁ θεός; παιδεύων ἅπαντας τὴν αὐτὴν σπουδὴν ἐπιδείκνυσθαι περὶ τὴν δοκιμασίαν τῶν λεγομένων, ὅσην ἐκεῖνοι σπουδὴν ἔχουσι περὶ τὴν ἐξέτασιν καὶ εἴσοδον τῶν νομισμάτων. καθάπερ γὰρ οἱ τραπεζῖται τὸ μὲν κίβδηλον καὶ παράσημον ἐκβάλλουσι νόμισμα, τὸ δὲ δόκιμον καὶ ὑγιὲς δέχονται καὶ διακρίνουσι τὸ νόθον ἀπὸ τοῦ γνησίου· οὕτω καὶ σὺ ποίησον, καὶ μὴ πάντα παραδέχου λόγον, ἀλλὰ τὸν μὲν κίβδηλον καὶ διε- D φθαρμένον ἔκβαλλε ἀπὸ σοῦ, τὸν δὲ ὑγιῆ καὶ σωτηρίαν ἔχοντα παράπεμπε τῇ διανοίᾳ. ἔστι γὰρ ἔστι καὶ σοὶ ζυγὰ καὶ σταθμία οὐκ ἀπὸ χαλκοῦ καὶ σιδήρου κατεσκευασμένα, ἀλλ' ἀπὸ ἁγνείας καὶ πίστεως συγκείμενα, καὶ διὰ τούτων δοκίμαζε λόγον ἅπαντα. καὶ γὰρ διὰ τοῦτο, φησι, γίνεσθε τραπεζῖται δόκιμοι, οὐχ ἵνα ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ἑστῶτες τὰ ἀργύρια ἀριθμῆτε, ἀλλ' ἵνα τοὺς λόγους βασανίζητε μετ' ἀκριβείας ἁπάσης· διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλός φησι· πάντα δοκιμάζετε, τὸ καλὸν δὲ κατέχετε μόνον. οὐ διὰ τὴν δοκιμασίαν δὲ μόνον ὑμᾶς τραπεζίτας ἐκάλεσεν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν τῶν καταβαλλομένων

νομήν. καὶ γὰρ τοῖς τραπεζίταις, ἐὰν μόνον ὑποδεχόμενοι τὰ χρήματα κατακλείωσιν οἴκοι, μηκέτι δὲ εἰς ἑτέρους διανέμωσιν, ἅπαν τὸ τῆς ἐμπορίας οἴχεται. οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἀκροατῶν τὸ αὐτὸ τοῦτο γίνεται. ἂν γὰρ δεξάμενος τὴν διδασκαλίαν παρὰ σαυτῷ κατάσχῃς, μηκέτι δὲ εἰς ἑτέρους ἐκβάλῃς, πᾶσά σου ἡ πραγματεία διαῤῥυήσεται. διὰ τοῦτο ἐπὶ τῶν ἐργαστηρίων ἐκείνων διὰ πάσης ἡμέρας εἴσοδόν τε καὶ ἔξοδον γινομένην ὁρῶμεν. τοῦτο τοίνυν καὶ ἐπὶ τῆς διδασκαλίας γινέσθω. καὶ γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν τραπεζιτῶν ἐκείνων ὁρῶμεν τοὺς μὲν καταβάλλοντας χρήματα, τοὺς δὲ λαμβάνοντας εὐθέως, καὶ ἀπιόντας, B καὶ τοῦτο διὰ πάσης ἡμέρας γινόμενον ἴδοι τις ἄν. διὰ τοῦτο καίτοι τῶν χρημάτων οὐκ ὄντων αὐτοῖς οἰκείων, ἐπειδὴ τῇ χρήσει πρὸς τὸ δέον κέχρηνται, διὰ τῶν ἀλλοτρίων πολλὴν ἑαυτοῖς συλλέγουσι τὴν εὐπορίαν. οὕτω καὶ σὺ ποίησον· οὐκ ἔστι ταῦτα τὰ λόγια σά, ἀλλὰ τοῦ πνεύματος, ἀλλ' ὅμως ἐὰν ἀρίστην ἐπιδείξῃ τὴν χρῆσιν, πολλὴν ἑαυτῷ συνάξεις τὴν εὐπορίαν πνευματικήν. διὰ τοῦτο καὶ τραπεζίτας ὑμᾶς ἐκάλεσεν ὁ θεός. τίνος δὲ ἕνεκεν ἀργύριον τὸν λόγον ἐκάλεσεν; C ἐπειδὴ καθάπερ τὸ ἀργύριον τὸν χαρακτῆρα ἔχει ἀπηρτισμένον τὸν βασιλικόν· κἂν γὰρ μὴ τοῦτον ἔχῃ, οὐκ ἔστιν ἀργύριον δόκιμον, ἀλλὰ κίβδηλον καλεῖται· οὕτω καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς πίστεως τὸν χαρακτῆρα τοῦ λόγου ἀπηρτισμένον ἔχειν δεῖ. πάλιν τῶν ἀργυρίων ἡ χρῆσις πᾶσαν ἡμῶν συγκροτεῖ τὴν ζωήν, καὶ συμβολαίων ἁπάντων ὑπόθεσις γίνεται, κἂν ἀγοράσαι τι, κἂν πωλῆσαι δέῃ, διὰ τούτων ἅπαντα πράττομεν. τοῦτο καὶ ἐπὶ τῆς διδασκαλίας γίνεται. τῶν γὰρ συμβολαίων πνευματικῶν ὑπόθεσίς ἐστι καὶ ῥίζα τὸ ἀργύριον τοῦτο D τὸ πνευματικόν. ὅθεν κἂν παρὰ τοῦ θεοῦ τι βουληθῶμεν ἀγοράσαι, τὸν λόγον τῆς εὐχῆς καταβαλόντες πρότερον οὕτω λαμβάνομεν, ἅπερ αἰτοῦμεν, κἂν ἀδελφὸν ἴδωμεν ἠμελημένον καὶ ἀπολλύμενον, τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ κερδήσομεν, καὶ τὴν ζωὴν ἀγοράσομεν τὸν λόγον τῆς διδασκαλίας καταβάλλοντες. διὸ χρὴ μετ' ἀκριβείας ἁπάσης φυλάττειν καὶ κατέχειν ἅπαντα, ἵνα καὶ εἰς ἑτέρους αὐτὰ διανείμωμεν, καὶ γὰρ καὶ τόκους τῶν ἀργυρίων τούτων ἀπαιτούμεθα. προσέχωμεν τοίνυν τῇ ὑποδοχῇ, ἵνα καὶ εἰς ἑτέρους διανέμειν δυνηθῶμεν τὰ ἀργύρια· καὶ γὰρ ἕκαστος,

A butionem. Nam & trapezitæ ſi pecunias acceptas tantum domi recludant, neque in alios illas diſtribuant, totus illis quæſtus peribit, atque idem accidit auditoribus. Si enim acceptam doctrinam apud te concludas, nec in alios diffundas, tota tibi in nihilum recidet negotiatio. Propterea in illis quotidie videmus officinis homines vltro citroque commeare. Hoc igitur & in doctrina ſeruetur: ſiquidem apud numularios illos, alios videmus pecunias committere, alios accipere ſtatim & abire, idque toto die fieri quiuis poteſt cernere. Hinc fit, vt B quamuis propriæ minimè ſint illis pecuniæ, quia tamen ad ea, quæ neceſſaria ſunt, illis vtuntur, multum ex alienis lucrum colligant. Ita fac tu quoque: non ſunt tua hæc eloquia, ſed Spiritus ſancti, ſi tamen illis probè vti noueris, multum tibi ſpirituale lucrum congeres: idcirco & Deus vos numularios appellauit. Cur autem ſermonem pecuniam appellauit? Quod nimirum quemadmodum pecunia perfecta Regis effigie inſignita eſt (niſi enim eam expreſſam habeat proba pecunia non eſt, ſed dicitur adulterina) ſic & doctrinam fidei figuram ac notã ſermonis oportet perfectam habere. Rurſus pecuniarum vſus vitam omnem noſtram continet, & contractuum omnium occaſionem præbet, & ſeu ſit emendum quippiam, ſeu vendendum, per has cuncta peragimus. Hoc etiam fit in doctrina, ſiquidem ſpiritualium occaſio contractuũ & radix eſt ſpiritualis hæc pecunia: quo fit, vt ſi quid à Deo coëmere voluerimus, numerato prius precum ſermone, tum demum illud accipiamus, quod poſtulamus. Quod ſi negligentem fratrem videamus, atque pereuntem, ſi tanquam pecuniam doctrinæ ſermonem numerauerimus, ſalutem ipſius lucrabimur, & vitam ememus. Quam ob cauſſam omni ope conatuque curandum eſt, vt omnia conſeruemus, ac memoria teneamus, vt in alios illa diſtribuamus, ſiquidem à nobis quoque vſuræ pecuniarum iſtarum exiguntur. Attendamus igitur, dum eas recipimus, vt & in alios diſtribuere pecunias poſſimus, quandoquidem ſi

Cur ſermo diuinus pecuniæ cõparetur.

velit, vnuſquiſque noſtrum docẽdi eſt A præditus facultate. Non potes tantam Eccleſiam corrigere? at potes vxorem tuam monere: non potes tantam alloqui multitudinem? at filium tuum potes ad ſaniorem mentem reducere: non potes ad tantum populum doctrinæ ſermonem dirigere, at potes ſeruum tuum ad meliorem frugem reuocare. Non excedit vires tuas diſcipulorum cœtus ille: non excedit ſapientiam tuam modus ille doctrinæ: ſed & facilius quam nos ipſi, vos illos omnes poteſtis emẽdare. Ego enim ſemel aut iterum in hebdomada vobiſcum plerunque verſor, at tu per- B petuo diſcipulos intra priuatos parietes habes, & vxorem, & liberos, & ſeruos, & veſperi, & in menſa, & toto die potes illos corrigere. Aliunde quoque facilior fit iſta curatio, ſiquidem ego, dum tantam alloquor multitudinem, quinam morbus animam veſtram diuexet, ignoro: quapropter ſingulis in collectis omnia cogor medicamenta proponere: vos vero non ita facere neceſſe eſt: ſed minori vobis cum labore licet amplioris fructum correctionis decerpere. Vobis quippe probè nota C ſunt eorum peccata, qui ſub eodem tecto vobiſcum degunt: quocirca & celerius poteſtis medicinam adhibere. Ne igitur, dilectiſſimi, contubernalium noſtrorum curam omittamus, ſiquidem maxima pœna, ſuppliciumque paratum eſt immenſum illis, qui domeſticos ſuos neglexerint. Si quis enim, inquit Paulus, ſuorum, & maximè domeſticorum curam non habet, fidem negauit, & eſt infideli deterior. Vides, quo pacto Paulus eos feriat, qui domeſticorum curam negligunt: Si enim domeſticos ſuos negligat, inquit, quo- D modo alienos curabit? Scio me hac apud vos cohortatione frequenter vſum eſſe nec vnquam vti deſinam, tametſi deinceps innocens ego ſum ab aliorum negligentia. oportuit enim, inquit, te pecuniam meam committere nummulariis, nec amplius quicquã requirit. Ego vero & pecuniam commiſi, neque rationi vlli reddendæ ſum obnoxius: veruntamen quantumuis innoxius ſim, & à ſupplicio huic crimini propoſito liberatus, tanquam pœnæ ſupplicioque obnoxius, ita ſalutis veſtræ cauſſa metuo & contremiſco. Ne-

Doctores munere ſuique ſũgi poteſt.

1.Tim.5.8.

1.Tim.5.5.

A ἐὰν θέλῃ, δύναμιν ἔχει διδασκαλίας. οὐ δύνασαι ἐκκλησίαν ὀρθῶσαι τοσαύτην. ἀλλὰ δύνασαι τὴν γυναῖκα τὴν σὴν νουθετῆσαι. οὐ δύνασαι πρὸς πλῆθος τοσοῦτον διαλεχθῆναι· ἀλλὰ τὸν υἱόν σου σωφρονίσαι δύνασαι. πρὸς δῆμον τηλικοῦτον τὸν λόγον ἀποτεῖναι διδασκαλίας· ἀλλὰ τὸν οἰκέτην σου βελτίονα ἐργάσασθαι δύνασαι. οὐκ ἔστι σου μείζων τῆς δυνάμεως ἐκεῖνος τῶν μαθητῶν ὁ σύλλογος· οὐκ ἔστι σου πλέον τῆς συνέσεως ἐκεῖνο τῆς διδασκαλίας τὸ μέτρον, ἀλλὰ καὶ ἡμῶν εὐκολώτερον ὑμεῖς ἐκείνους πάντας ῥυθμίζειν δύνασθε. ἐγὼ μὲν γὰρ ὑμῖν B ἅπαξ τῆς ἑβδομάδος συγγίνομαι, ἢ καὶ δεύτερον πολλάκις· σὺ δὲ διαπαντὸς ἔνδον ἔχεις τῆς οἰκίας τοὺς μαθητὰς, καὶ τὴν γυναῖκα, καὶ τὰ παιδία, καὶ τοὺς οἰκέτας, καὶ ἐν ἑσπέρᾳ, καὶ ἐν τραπέζῃ, καὶ διὰ πάσης ἡμέρας δύνασαι διορθοῦν αὐτούς. καὶ ἑτέρωθεν δὲ ἡ ἰατρεία αὕτη εὐκολωτέρα γίνεται. ἐγὼ μὲν γὰρ ἐν πλήθει τοσούτῳ διαλεγόμενος οὐκ οἶδα τὸ ἐνοχλοῦν ὑμῖν πάθος τῆς ψυχῆς, διὸ καὶ ἀναγκάζομαι καθ' ἑκάστην διδασκαλίαν ἅπαντα παρατιθέναι τὰ φάρμακα· ὑμᾶς δὲ οὐχ οὕτω ποιεῖν ἀνάγκη· ἀλλ' ἔξεστιν ὑμῖν μετὰ C ἐλάττονος πόνου πλείονως καρποῦσθαι τὴν διόρθωσιν. ἴστε γὰρ σαφῶς τὰ ἁμαρτήματα τῶν ὑμῖν συνοικούντων, διὸ καὶ ταχυτέραν δύνασθε ποιῆσαι τὴν θεραπείαν. μὴ τοίνυν ἀγαπητοὶ ἀμελῶμεν τῶν συνοικούντων ἡμῖν. καὶ γὰρ μεγίστη κόλασις κεῖται, καὶ ἄφατος τιμωρία τοῖς ἀμελοῦσι τῶν οἰκείων. εἰ γάρ τις, φησὶν ὁ Παῦλος, τῶν ἰδίων οὐ προνοεῖται, καὶ μάλιστα τῶν οἰκείων, τὴν πίστιν ἤρνηται, καὶ ἔστιν ἀπίστου χείρων. ὁρᾷς πῶς τῶν ἀμελούντων τῶν οἰκείων ὁ Παῦλος ἠκόντισε; καὶ μάλα εἰκότως. ὁ γὰρ τῶν οἰκείων ἀμελῶν, φησὶ, πῶς D τῶν ἀλλοτρίων ἐπιμελήσεται; οἶδα πολλάκις ταῦτα παραινέσας ὑμῖν· ἀλλὰ καὶ παραινῶν οὐδέποτε παύσομαι, καίτοιγε ἐγὼ ἀνεύθυνος λοιπὸν τῆς τῶν ἑτέρων ῥαθυμίας εἰμί. ἔδει γάρ σε, φησὶ, καταβαλεῖν τὸ ἀργύριόν μου ἐπὶ τοὺς τραπεζίτας, καὶ πλέον οὐδὲν ἀπήτησεν. ἐγὼ δὲ καὶ τὸ ἀργύριον κατέβαλον, καὶ λόγον οὐδένα οὐκ ὀφείλω· ἀλλ' ὅμως καίτοι γε ἀνεύθυνος ὢν, καὶ τῆς τιμωρίας ἀπηλλαγμένος τῆς ἐπὶ τούτοις καθάπερ ὑπεύθυνος ὢν κολάσει καὶ τιμωρίᾳ, οὕτω δέδοικα καὶ τρέμω περὶ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας. μηδεὶς τοίνυν ἁπλῶς, μη-

δὲ ἠμελημένος ἀκουέτω τῶν λόγων τῶν πνευματικῶν. οὐδὲ γὰρ εἰκῇ καὶ μάτην μακρὰ ποιοῦμαι τὰ προοίμια, ἀλλ' ὥστε ἀσφαλεστέραν γίνεσθαι τῶν καταβαλλομένων τὴν φυλακήν. ὥστε μὴ μάτην μηδὲ ἁπλῶς κροτήσαντας καὶ θορυβήσαντας οἴκαδε ἀπελθεῖν. οὐ γὰρ μέλει μοι τῶν παρ' ὑμῶν ἐπαίνων, ἀλλὰ φροντίζω τῆς ὑμετέρας σωτηρίας. οἱ μὲν γὰρ ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἀγωνιζόμενοι τὸν ὑπὲρ τούτου μισθὸν τὸν ἔπαινον παρὰ τοῦ δήμου λαμβάνουσιν· ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐπὶ τούτοις ἀπεδυσάμεθα, ἀλλ' ἐπὶ τὸν παρὰ τοῦ δεσπότου μισθὸν, τὸν ἐπὶ τούτοις κείμενον λαβεῖν. διὰ τοῦτο καὶ συνεχῶς ὑμῖν ταῦτα παρακελευόμεθα, ὥστε πρὸς τὸ βάθος τῆς διανοίας ὑμῶν καταδῦναι τὰ λεγόμενα. καθάπερ γὰρ τῶν φυτῶν ὅσαπερ ἂν πρὸς τὸ βάθος παραπέμψῃ τὰς ῥίζας, ἄσειστα γίνεται ταῖς τῶν ἀνέμων προσβολαῖς· οὕτω καὶ τῶν νοημάτων· ὅσαπερ ἂν ἐν τῷ βάθει μένῃ τῆς διανοίας, οὐ ῥᾳδίως ὑπὸ τῆς τῶν πραγμάτων ἀνασπᾶται ἐπιβουλῆς. εἰπὲ γάρ μοι ἀγαπητὲ, εἰ λιμῷ τὸν παῖδα τηκόμενον εἶδες, ἆρα ἂν ἠνέσχου περιιδεῖν, ἀλλ' οὐχὶ πάντα ἂν ὑπέμεινας, ὥστε λῦσαι αὐτῷ τὸν λιμόν; εἶτα λιμῷ μὲν ἄρτου διαφθειρόμενον οὐκ ἂν περιεῖδες, λιμῷ δὲ θείας διδασκαλίας ἀπολλύμενον ἀνέχῃ περιορᾶν; καὶ πῶς ἄξιος ἂν ἦς καλεῖσθαι πατήρ; καὶ γὰρ οὗτος ὁ λιμὸς ἐκείνου χαλεπώτερος, ὅσῳ καὶ πρὸς μείζονα τελευτᾷ θάνατον, ὅθεν καὶ πλείονα ἐνταῦθα ποιεῖσθαι χρὴ τὴν σπουδήν. ἐκτρέφετε γάρ φησι τὰ τέκνα ὑμῶν ἐν παιδείᾳ καὶ νουθεσίᾳ κυρίου. αὕτη καλλίστη πατέρων ἐπιμέλεια. αὕτη γνησία κηδεμονία γεγεννηκότων. οὕτω γὰρ ἐγὼ ἐπιγινώσκω τῆς φύσεως τὴν συγγένειαν, ἐὰν ἐν τοῖς πνευματικοῖς πλείονα ἐπιδείξωνται τὴν σπουδήν. ἀλλὰ τῶν μὲν προοιμίων ἀρκετὸς ὁ λόγος· ἀνάγκη δὲ λοιπὸν καταβαλεῖν καὶ τὸ χρέος. διὰ γὰρ τοῦτο τὸν μακρὸν καὶ πολὺν τοῦτον ὑμῖν ἀπεμήκυνα λόγον, ἵνα μετὰ πάσης ὑποδέξησθε τὸ καταβαλλόμενον φυλακῆς. τί οὖν τὸ ὄφλημα, ὅπερ ἀνεχωρήσαμεν ὀφείλοντες πρῴην; ἢ καὶ τοῦτο τάχα ἐπιλέλησθε; οὐκοῦν ἀνάγκη παρ' ἡμῶν ὑμᾶς ὑπομνησθῆναι, καὶ πρότερον ἀναγνῶναι τὸ γραμματεῖον, δι' οὗ καὶ τὴν προτέραν καταβολὴν ἐποιησάμεθα, καὶ τίνα ἐστὶ τὰ καταβληθέντα εἰπεῖν, ἵνα ἴδωμεν ἐκ τῶν καταβληθέντων τὰ λειπόμενα. τίνα οὖν ἐστι τὰ καταβληθέντα

A mo igitur temere ac perfunctoriè ſpirituales ſermones auſcultet, neque enim fruſtra & ſine cauſſa prolixa præmittuntur à me exordia: ſed vt exactior eorum, quæ committuntur, fiat cuſtodia, ne vbi temere aut in caſſum applauſeritis, ac tumultuati fueritis, domum recedatis. Nihil enim ego veſtras laudes curo, ſed de veſtra ſalute ſum ſolicitus. Nam illi quidem, qui in theatro certāt, huius rei mercedem à populo laudem accipiunt: nos vero hac de cauſſa in hanc arenam non deſcendimus, ſed vt propoſitam huic rei mercedem à Domino recipiamus. Propterea vos ad B hoc frequenter adhortamur, vt ea, quę dicuntur, in veſtris mentibus altè defigātur. Vt enim plantę, quæ profundas radices egerint, nullis ventorum incurſibus concuti poſſunt: ita Scripturæ ſententiæ quo altius fuerint in mente defixæ, minus facilè negotiorum incurſibus euellunrur. Dic enim quæſo, cariſſime, ſi filium fame confectum videres, an eum poſſes contemnere, neque omnia potius ferenda cenſeres, vt eius poſſes famē mitigare? Ergóne panis fame diuexatum non deſpiceres, C diuinæ autem doctrinæ fame pereuntem potes contemnere? Quo pacto igitur dignus fueris, vt parer voceris? ſiquidem multo grauior illa eſt hæc fames, quanto funeſtiorem in morrem deſinit, vnde maius in hoc ſtudium conferendū eſt. Educate enim, inquit, filios veſtros in diſciplina & correptione Domini. Hæc eſt patrum cura pulcherrima, hæc germana parentum ſolicitudo: hinc ego naturæ cognationem agnoſco ſi plus in ſpiritualia ſtudij conferanr. Sed ſatis indultum ſir procœmiis, iam neceſſe eſt ad exolutionem D debiti veniamus: hac enim de cauſſa prolixum hunc & copioſum texuimus vobis ſermomem, vt ea quæ numerantur cum ſumma caurione ſuſcipiatis. Quodnam ergo debitum fuit, quo contracto nuper diſceſſimus? an vero illius forſan obliti eſtis? itaque vobis in memoriam à nobis neceſſe eſt reuocari, priuſque ſyngrapham legi, cuius opera prior ſolutio eſt peracta, & quænā fuerint à nobis numerata, dicēdū eſt, vt ex iis quæ numerata ſūt, quæ ſint reliqua videamus. Quænam igitur

Cur longioribus exordiis vtatur.

Ephes. 6. 4

prius à nobis numerata ſunt? Dixi tum tẽporis à quo ſcriptus fuerit liber Actorum, & quis operis iſtius auctor fuerit: immo verò non quis auctor operis, ſed quis miniſter. Non enim ille quæ dicta ſunt produxit, ſed iis quæ dicta ſunt

Cur in Pentecoſte legantur Acta Apoſtolor. miniſtrauit. Dixi de Actis ipſis, & quid tãdem ſibi velit nomen illud Actorum, dixi etiam de Apoſtolorum appellatione, iam neceſſe eſt dicamus, qua de cauſſa ſtatuerint patres noſtri, vt liber Actorum in Pentecoſte legeretur. Fortaſſe namque meminiſtis hoc quoque tum pollicitos nos eſſe dicturos. Neque enim temere & ſine cauſſa nobis hæc tempora patres obſeruarunt, ſed prudenti aliqua ratione ducti id egerunt: non vt libertatem noſtram temporum neceſſitati ſubiicerent, ſed vt dum ſe imbecilliorum attemperant egeſtati, ad cognitionis opes illos proueherent. Atque vt intelligas eos idcirco tempora obſeruare, non vt ſe obſeruationis ſubiiciant neceſſitati, ſed quòd imbecillioribus ſeſe accomodare conen-

Gal 4. 10. tur, audi quid dicat Paulus: Dies obſeruatis & menſes, & tempora, & annos, timeo, ne forte ſine cauſſa laborauerim in vobis. Iam vero ſi videamus eum, qui dies, & menſes, & tempora, & annos, obſeruari vetat, hæc obſeruare, quid quæſo dicemus? num eum ſibi repugnare ſecumque contendere? abſit, ſed eum quòd vellet eorum tollere imbecillitatem, à quibus tempora obſeruabantur, illis ſeſe per obſeruationem iſtam attemperare. Ita quoq; faciunt medici, porrectos ægris cibos prius deguſtant, quamuis ipſi minimè cibis indigeant ſed illorum ſtudeant infirmitati mederi. Ita quoque Paulus egit, cum obſeruatione temporum nihil indigeret, tempora obſeruauit, vt eos qui obſeruabant illa obſeruandi imbecillitate liberaret. Vbi vero tandem tempora Paulus obſeruauit? At-

Act. 20. 16 tendite quæſo diligenter, Sequenti autem die, inquit, appulimus Miletum. Propoſuerat enim Paulus præter nauigare Epheſum, ne qua mora illi fieret in Aſia Feſtinabat enim, ſi poſſibile ſibi eſſet, vt diem Pentecoſtes ageret Hieroſolymis. Vides, vt ille qui dicebat, Ne obſeruetis dies & menſes, & tem-

A πρότερον; εἶπον ἐκεῖ τίς ἦν ὁ τὸ βιβλίον γράψας τῶν πράξεων, καὶ τίς ὁ πατὴρ τοῦ λόγου τούτου· μᾶλλον δὲ οὐχ ὁ πατὴρ τοῦ λόγου, ἀλλ' ὁ διάκονος. οὐ γὰρ αὐτὸς ἔτεκε τὰ εἰρημένα, ἀλλ' αὐτὸς διηκόνησε τοῖς εἰρημένοις. εἶπον περὶ τῶν πράξεων αὐτῶν, καὶ τί ποτ' οὖν βούλεται ἐνδείξασθαι τὸ τῶν πράξεων ὄνομα· εἶπον καὶ περὶ τῆς τῶν ἀποστόλων προσηγορίας, ἀνάγκη λοιπὸν εἰπεῖν, τίνος ἕνεκεν οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τῇ Πεντηκοστῇ τὸ βιβλίον τῶν πράξεων ἀναγινώσκεσθαι ἐνομοθέτησαν. τάχα γὰρ μέμνησθε, ὅτι καὶ τοῦτο τότε ὑπεσχόμεθα ἐρεῖν. οὐ γὰρ ἁπλῶς

B οὐδὲ εἰκῇ τοὺς καιροὺς ἡμῖν τούτους παρετήρησαν οἱ πατέρες, ἀλλὰ μετά τινος λόγου σοφοῦ πεποιήκασι τοῦτο, οὐχ ἵνα ὑπὸ ἀνάγκην καιρῶν τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν ὑποβάλωσιν, ἀλλ' ἵνα τῇ τῶν ἀσθενεστέρων πτωχείᾳ συγκαταβαίνοντες, ἐπὶ τὸν πλοῦτον τῆς γνώσεως αὐτοὺς ἀναγάγωσι. καὶ ὅτι διὰ τοῦτο παρατηροῦσι καιροὺς, οὐχ ἑαυτοὺς τῇ ἀνάγκῃ τῆς παρατηρήσεως, ἀλλὰ τοῖς ἀσθενεστέροις συγκατιέναι σπουδάζοντες, ἄκουσον τί φησιν ὁ Παῦλος. ἡμέρας παρατηρεῖτε καὶ μῆνας καὶ καιροὺς καὶ ἐνιαυτούς; φοβοῦμαι μή πως

C εἰκῇ κεκοπίακα εἰς ὑμᾶς. σὺ δὲ οὐ παρατηρεῖς ἡμέρας καὶ καιροὺς καὶ ἐνιαυτούς; τί οὖν, εἰ ἴδωμεν τὸν κωλύοντα παρατηρεῖν ἡμέρας καὶ μῆνας καὶ καιροὺς καὶ ἐνιαυτοὺς παρατηροῦντα ταῦτα, τί ἐροῦμεν εἰπέ μοι; ὅτι μάχεται ἑαυτῷ, καὶ φιλονεικεῖ; μὴ γένοιτο, ἀλλ' ὅτι τῶν παρατηρούντων τοὺς καιροὺς τὴν ἀσθένειαν ἀνελεῖν βουλόμενος συγκαταβαίνει διὰ τῆς παρατηρήσεως πρὸς ἐκείνους. οὕτω καὶ ἰατροὶ ποιοῦσι, τῶν σιτίων τῶν διδομένων τοῖς νοσοῦσιν ἀπογεύονται πρότερον, οὐκ αὐτοὶ δεόμενοι τῶν σιτίων, ἀλλὰ τὴν ἐκεί-

D νων ἀσθένειαν διορθῶσαι σπουδάζοντες. οὕτω καὶ Παῦλος ἐποίησεν, οὐδὲν δεόμενος τῆς παρατηρήσεως τῶν καιρῶν τοὺς καιροὺς ἐτήρησεν, ἵνα τοὺς παρατηροῦντας ἀπαλλάξῃ τῆς ἀσθενείας τῆς κατὰ τὴν παρατήρησιν. καὶ ποῦ παρετήρησε καιροὺς ὁ Παῦλος; προσέχετε μετ' ἀκριβείας παρακαλῶ. τῇ δὲ ἐπιούσῃ, φησὶ, κατεπλεύσαμεν εἰς Μίλητον. κεκρίκει γὰρ ὁ Παῦλος παραπλεῦσαι τὴν Ἔφεσον, ὅπως μὴ γένηται αὐτῷ χρονοτριβῆσαι ἐν τῇ Ἀσίᾳ. ἔσπευδε γὰρ, εἰ δυνατὸν ἦν αὐτῷ, τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς γενέσθαι εἰς Ἱεροσόλυμα. εἶδες πῶς ὁ λέγων ἡμέρας μὴ παρατηρεῖσθε καὶ μῆνας καὶ καιροὺς, τὴν ἡμέραν

τῆς Πεντηκοστῆς παρετήρει; καὶ οὐ μόνον ἡμέραν A
παρετήρει, ἀλλὰ καὶ τόπον. οὐ γὰρ μόνον τὴν ἡμέ-
ραν τῆς Πεντηκοστῆς ἔσπευδε ποιῆσαι, ἀλλὰ καὶ
ἐν Ἱεροσολύμοις αὐτὴν ἐπιτελέσαι. τί τοῦτο
ποιεῖς ὦ μακάριε Παῦλε; τὰ Ἱεροσόλυμα κα-
τελύθη, ἠρημώθη τὰ ἅγια τῶν ἁγίων τῇ τοῦ θεοῦ
ψήφῳ, ἡ πολιτεία ἡ προτέρα ἐλύθη. οὐ πρὸς
Γαλάτας βοᾷς λέγων· οἱ ἐν νόμῳ δικαιοῦσθαι
προσδοκῶντες, τῆς χάριτος ἐξεπέσατε, καὶ τί
πάλιν ἡμᾶς πρὸς τὴν δουλείαν ἄγεις τοῦ νόμου;
οὐκ ἔστι μικρὸν τὸ κινδυνευόμενον, μαθεῖν εἰ μάχεται
ἑαυτῷ ὁ Παῦλος. οὐδὲ γὰρ ἡμέρας μόνον παρα-
τηρεῖ ὁ Παῦλος, ἀλλὰ καὶ ἄλλα φυλάττει νομι- B
κὰ παραγγέλματα, καὶ βοᾷ λέγων τοῖς Γαλά-
ταις· ἰδοὺ ἐγὼ Παῦλος λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν περι-
τέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει. οὗτος
τοίνυν ὁ Παῦλος, ὁ λέγων, ὅτι ἐὰν περιτέμνησθε,
Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει, φαίνεται αὐτὸς
περιτέμνων τὸν Τιμόθεον. εὑρὼν γάρ φησιν, ὁ
Παῦλος ἐν Λύστροις τινὰ νεανίαν, υἱὸν Ἰουδαίας
γυναικὸς πιστῆς, πατρὸς δὲ Ἕλληνος περιέτεμεν
αὐτόν. οὐκ ἐβούλετο γὰρ ἀκρόβυστον πέμπειν δι-
δάσκαλον. τί τοῦτο ποιεῖς ὦ μακάριε Παῦλε;
αἱρεῖς τῷ λόγῳ τὴν περιτομήν, καὶ βεβαιοῖς C
τῷ ἔργῳ πάλιν; οὐ βεβαιῶ, φησιν, ἀλλ' αἱρῶ
διὰ τῶν ἔργων. καὶ γὰρ υἱὸς γυναικὸς ἦν Ἰουδαίας
πιστῆς ὁ Τιμόθεος, πατρὸς δὲ Ἕλληνος, ἀκροβύ-
στου δὲ γένους. ἐπεὶ οὖν ἔμελλεν αὐτὸν ὁ Παῦλος
προπέμπειν τοῖς Ἰουδαίοις διδάσκαλον, οὐκ
ἐβούλετο δὲ ἀκρόβυστον πέμψαι, ἵνα μὴ εὐθέως
ἀπὸ τῶν προοιμίων ἀποκλείσῃ τὰς θύρας τοῦ
λόγου. προοδοποιῶν τοίνυν τῇ αἱρέσει τῆς πε-
ριτομῆς, καὶ ἀνοίγων ὁδὸν τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ
Τιμοθέου, περιέθηκεν αὐτῷ περιτομήν, ἵνα ἀ-
νέλῃ περιτομήν. διὰ τοῦτό φησιν, ἐγενόμην τοῖς D
Ἰουδαίοις, οὐχ ἵνα Ἰουδαῖος γένηται, τοῦτο εἴρηκεν
ὁ Παῦλος, ἀλλ' ἵνα τοὺς μὴ μένοντας Ἰουδαίους
πείσῃ μηκέτι εἶναι Ἰουδαίους. διὰ τοῦτο καὶ τοῦτον
περιέτεμεν, ἵνα ἀνέλῃ τὴν περιτομήν. τῇ πε-
ριτομῇ τοίνυν κατὰ τῆς περιτομῆς ἐχρήσατο. ἔλα-
βε γὰρ περιτομὴν καὶ ὁ Τιμόθεος, ἵνα δυνηθῇ
παραδεχθῆναι ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων, καὶ εἰσελ-
θὼν κατὰ μικρὸν ἐξελκύσῃ ταύτης αὐτοὺς τῆς πα-
ρατηρήσεως. εἶδες τίνος ἕνεκεν καὶ Πεντηκοστὴν
καὶ περιτομὴν ἐτήρησεν ὁ Παῦλος; βούλεσθε
καὶ ἄλλα ὑμῖν ὑποδείξω νόμιμα τηρούμενα

pera, diem Pentecoſtes obſeruaret?
Neque vero diem tantum obſeruabat,
ſed etiam locum: non enim ſolum
Pentecoſtes diem vt ageret feſtinabat,
ſed etiam vt eam Hieroſolymis cele-
braret. Quid facis beate Paule? De-
ſtructa ſunt Hieroſolyma, deſolata ſũt
Sancta ſanctorum ſententia diuina,
prior religio ſublata eſt. Nónne ad Ga-
latas clamas & dicis: Qui in lege iu- *Gal. 5. 4.*
ſtificari expectatis, à gratia excidi-
ſtis? & cur nos iterum ſub legis ſerui-
tutem redigis? Non eſt exigui momen- *Num ſecũ*
ti res, de qua agitur, vt diſcamus, num *pugnent*
ſecum ipſe Paulus pugnet. Neque e- *verba & facta*
nim dies obſeruat tantummodo Pau- *Pauli.*
lus, ſed & alia legis præcepta cuſtodit,
& clamat ad Galatas dicens: Ecce ego
Paulus dico vobis, quoniam ſi circun- *Gal. 5. 2*
cidamini, Chriſtus vobis nihil prode-
rit. Hic igitur Paulus qui dicit, Quo-
niam ſi circuncidamini, Chriſtus vo-
bis nihil proderit, ipſe Timotheum cir-
cuncidiſſe comperitur. Cum enim in- *Act. 16. 1.*
ueniſſet, inquit Scriptura, Paulus Ly-
ſtris adoleſcentem quendam filiũ mu-
lieris Iudææ fidelis, patris autem Gen-
tilis, eum circumcidit. Nolebat enim
præputium habentem doctorem mit-
tere. Quid facis beate Paule? verbis
circunciſionem tollis, & rurſus factis il-
lam confirmas? Non confirmo, inquit,
ſed tollo factis: ſiquidem mulieris Iu-
dææ fidelis filius erat, patriſque Gen-
tilis ex genere præputium habente. *1. Cor 9.*
Quando igitur eum præmiſſurus erat *20.*
Iudæis doctorem Paulus, nolebat au-
tem præputium habentem mittere, ne
ſtatim à principio verbo fores occlu-
deret. Vt igitur ad tollendam circun-
ciſionem viam ſterneret, & doctrinæ
Timothei aditum reſeraret, circunci-
ſionem illi appoſuit, vt tolleret circun-
ciſionem. Propterea dixit, Factus ſum
Iudæis tanquã Iudæus, non vt Iudæus
fieret, hoc dixit Paulus, ſed vt iis qui
Iudæi manebant, perſuaderet, vt non
amplius eſſent Iudæi: propterea hunc
etiam circuncidit, vt circunciſionem
tolleret. Itaque circunciſione aduerſus *Cur cir-*
circunciſionem eſt vſus. Accepit enim *cunciderit*
& Timotheus circũciſionẽ, vt à Iudæis *Timotheũ*
poſſet admitti, & ingreſſus illos ſenſim *Paulus.*
ab hac obſeruatione abduceret. Vides
qua de cauſſa & Pentecoſtẽ & circun-
ciſionem Paulus obſeruaret? Vultis &
alia legitima vobis oſtendã ab eo fuiſſe

ſeruata? diligenter attendite. Aſcendit aliquãdo Hieroſolymam, & cum eum A

Act.21.20. vidiſſent Apoſtoli dicebant ei: Vides frater Paule, quot millia ſunt in Iudæis, qui conuenerunt, & omnes audierũt de te, quia diſceſſionem doceas à lege. Quid ergo? fac, quod tibi dicimus: ſunt apud nos viri votum habentes ſuper ſe: his aſſumptis ſanctifica te cum illis, & caput rade cum illis, vt re ipſa fides illis fiat, quia quæ audierunt de te, falſa ſunt, ſed & ipſe Moyſis legem ſeruas. Videtis condeſcenſionem admirabilem? obſeruat tempora, vt obſeruationem temporum tollat: circumciſionem adhibet, vt circumciſioni B finem imponat: ſacrificium offert, vt obſeruationem auferat ſacrificiorum. Hoc autem illum idcirco feciſſe vt in-

1.Cor.9.20. telligas, audi ipſum hoc dicentem. Factus ſum iis qui ſub lege ſunt, quaſi ſub lege eſſem, vt eos qui ſub lege erant, lucrifacerem: & cum liber eſſem ab omnibus, omnium me ſeruum feci. Hæc autem Paulus agebat, vt ſuum dominum imitaretur. Nam vt ille cũ in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus

Phil.2.6. eſt eſſe ſe æqualẽ Deo, ſed ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens, & C cum liber eſſet, factus eſt ſeruus: ſic & iſte cum liber eſſet ex omnibus, omnium ſe ſeruum fecit, vt omnes lucrifaceret. Naturam noſtram aſſumens dominus factus eſt ſeruus, vt liberos redderet ſeruos: inclinauit cœlos, & deſcendit, vt eos qui inferius manebant in

Pſ.17.10. cœlum eueheret. Inclinauit cœlos: nõ dixit, dereliquit cœlos & deſcẽdit, ſed inclinauit, vt faciliorem tibi efficeret aſcenſum in cœlos: hoc quoque pro viribus imitatus eſt Paulus, quocirca dicebat: Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti. Et quomodo tu beate Paule Chriſti imitator es factus? Quomo- D do? quia nullibi quod mihi eſt vtile quæro, ſed quod multis, vt ſalui fiãt, & cũ liber eſſem ex omnibus, omniũ ſer-

1.Cor.10.33. uum me feci. Nihil ergo melius eſt hac ſeruitute, quippe quæ libertatẽ cæteris pariat. Spiritualis erat piſcator Paulus, Faciam enim, inquit, vos piſcatores hominũ: quã ob cauſſam & iſta præſtabat. Nam & piſcatores cũ piſcem viderint hamũ deglutire, non ſtatim retrahunt, ſed cedẽtes ad multum ſpatiũ ſequuntur, & expectant vt hamus rectè defigatur, atq; ita prædam tutius extrahant:

αὐτόν; προσέχετε ἀκριβῶς. ἀνῆλθέ ποτε εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ ἰδόντες αὐτὸν οἱ ἀπόστολοι ἔλεγον αὐτῷ· θεωρεῖς ἀδελφὲ Παῦλε πόσαι μυριάδες εἰσὶν Ἰουδαίων τῶν συνεληλυθότων, καὶ οὗτοι πάντες κατήχηνται περὶ σοῦ, ὅτι ἀποστασίαν ἀπὸ τοῦ νόμου διδάσκεις. τί οὖν; ποίησον ὅ σοι λέγομεν. εἰσὶ παρ' ἡμῖν ἄνδρες εὐχὴν ἔχοντες ἐν ἑαυτοῖς, τούτους λαβὼν ἁγνίσθητι σὺν αὐτοῖς, καὶ ξύρησαι τὴν κεφαλὴν μετ' αὐτῶν, ἵνα ἔργῳ πιστωθῶσιν, ὅτι ὧν κατήχηνται περὶ σοῦ οὐδέν ἐστιν, ἀλλὰ τηρεῖς καὶ αὐτὸς τὸν νόμον τοῦ Μωυσέως. εἴδετε συγκατάβασιν θαυμασίαν; καιροὺς παρατηρεῖ, ἵνα ἀνέλῃ καιρῶν παρατήρησιν· περιτομὴν περιτίθησιν, ἵνα παύσῃ περιτομήν· θυσίαν προσάγει, ἵνα καθέλῃ τὴν παρατήρησιν τῆς θυσιῶν. καὶ ὅτι διὰ τοῦτο ταῦτα ἐποίει, ἄκουσον ταῦτα λέγοντος· ἐγενόμην τοῖς ὑπὸ νόμον, ὡς ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νόμον κερδήσω, καὶ ἐλεύθερος ὢν ἐκ πάντων, πᾶσιν ἐμαυτὸν ἐδούλωσα. ἐποίει δὲ ταῦτα ὁ Παῦλος μιμούμενος τὸν ἑαυτοῦ δεσπότην. καθάπερ γὰρ αὐτὸς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἁρπαγμὸν ἡγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβών, καὶ ἐλεύθερος ὢν δοῦλος γέγονεν· οὕτω καὶ οὗτος ἐλεύθερος ὢν ἐκ πάντων, πᾶσιν ἑαυτὸν ἐδούλωσεν, ὥστε πάντας κερδῆσαι. δοῦλος ἐγένετο τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν ἀναλαβὼν ὁ δεσπότης, ἵνα τοὺς δούλους ἐλευθέρους ποιήσῃ· ἔκλινεν οὐρανούς, καὶ κατέβη, ἵνα τοὺς κάτω μένοντας ἀναγάγῃ εἰς οὐρανόν. ἔκλινεν οὐρανούς. οὐκ εἶπε κατέλιπεν οὐρανούς, καὶ κατέβη, ἀλλ' ἔκλινεν, εὐκολωτέραν σοι τὴν ἄνοδον ποιῶν τὴν εἰς τοὺς οὐρανούς. τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος ἐμιμήσατο κατὰ δύναμιν, διὸ καὶ ἔλεγε· μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς κἀγὼ Χριστοῦ. καὶ πῶς σὺ ὦ μακάριε Παῦλε τοῦ Χριστοῦ γέγονας μαθητής; πῶς; ὅτι οὐδαμοῦ ζητῶ τὸ ἐμαυτοῦ συμφέρον, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν, ὅπως σωθῶσι, καὶ ἐλεύθερος ὢν ἐκ πάντων, πᾶσιν ἐμαυτὸν ἐδούλωσα. οὐδὲν τοίνυν ταύτης τῆς δουλείας βέλτιον, ἐλευθερίας γὰρ ἑτέροις αἰτία γέγονεν. ἁλιεὺς ἦν πνευματικὸς ὁ Παῦλος· ποιήσω γὰρ ὑμᾶς, φησιν, ἁλιεῖς ἀνθρώπων· διὰ τοῦτο καὶ ταῦτα ἐποίει. καὶ γὰρ καὶ οἱ ἁλιεῖς, ἐπειδὰν ἴδωσι τὸν ἰχθὺν καταπίοντα τὸ ἄγκιστρον, οὐκ εὐθέως ἀνθέλκουσιν, ἀλλ' ἐνδιδόντες μέχρι πολλοῦ διαστήματος ἀκολουθοῦσιν ἀναμένοντες ἐμπαρῆναι τὸ ἄγκιστρον καλῶς, ἵνα οὕτω μετ' ἀσφαλείας τὴν θήραν ἑλκύσωσιν· οὕτω

οὕτω καὶ οἱ ἀπόστολοι τότε ἐποίουν· ἐνέβαλλον τὸ ἄγκιστρον τῆς διδασκαλίας τοῦ λόγου τῇ ψυχῇ Ἰουδαϊκῇ, οἱ δὲ ἀνθεῖλκον εἰκῇ, καὶ κατεῖχον εἰς περιτομὴν ἑαυτοὺς ἄγοντες, εἰς ἑορτὰς, εἰς καιρῶν παρατήρησιν, εἰς θυσίας, εἰς τὸ ξυρᾶσθαι καὶ ἕτερα τοιαῦτα ποιεῖν· οἱ δὲ ἀπόστολοι πανταχοῦ ἠκολούθουν αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἀνθεῖλκον, ὥστε κἂν περιτομὴν ζητῇς, φησιν, οὐκ ἀντιτείνω, ἀλλ' ἕπομαι· κἂν θυσίαν αἰτῇς, θύω· κἂν ξυρᾶσθαι βουληθῇς ἐμὲ τὸν ἀποστάντα τῆς σῆς πολιτείας, πάρειμι, καὶ ποιῶ τὸ κελευόμενον· κἂν Πεντηκοστὴν κελεύῃς παρατηρῆσαί με, οὐδὲ ἐν τούτῳ φιλονεικῶ· ἀλλ' ὅπου περ ἂν περιάγῃς, ἀκολουθῶ καὶ ἐνδίδωμι ἐμπαγῆναί σοι ἀναμένων τοῦ λόγου τὸ ἄγκιστρον, ὥστε δυνηθῆναι μετὰ ἀσφαλείας ἅπαν ὑμῶν ἀνελκῦσαι τὸ ἔθνος, τῆς παλαιᾶς λατρείας καὶ πολιτείας. διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἀπὸ Ἐφέσου εἰς Ἱεροσόλυμα ἦλθον. ὁρᾷς πόσον παρηκολούθησεν ὁ Παῦλος τῇ ἁλείᾳ τῶν ἰχθύων ἐνδιδοὺς τῷ λόγῳ; ὁρᾷς ὅτι ἡ παρατήρησις τῶν καιρῶν καὶ ἡ συγκατάβασις τῆς περιτομῆς, καὶ ἡ κοινωνία τῶν θυσιῶν διὰ τοῦτο ἐγίνετο, οὐχ ἵνα αὐτοὶ πρὸς τὴν παλαιὰν ἐπανέλθωσι πολιτείαν, ἀλλ' ἵνα ἐκείνους τοῖς τύποις παραμένοντας πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐπαναγάγωσιν; ὁ γὰρ ἐν ὕψει καθήμενος, ἐὰν διαπαντὸς ἐπὶ τοῦ ὕψους μένῃ, οὐδέποτε δυνήσεται τὸν κάτω κείμενον ἀναγαγεῖν, ἀλλὰ δεῖ πρότερον ἐκεῖνον ταπεινωθῆναι, καὶ τότε τοῦτον ὑψωθῆναι. διὰ τοῦτο κατέβησαν οἱ ἀπόστολοι ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς πολιτείας τῆς εὐαγγελικῆς, ἵνα ἀπὸ τῆς ταπεινότητος τῆς πολιτείας τῆς Ἰουδαϊκῆς ἀναγάγωσιν εἰς τὸ ὕψος ἐκεῖνο τοὺς Ἰουδαίους. ἀλλ' ὅτι μὲν ἡ τῶν καιρῶν παρατήρησις καὶ τὰ λοιπὰ πάντα χρησίμως καὶ συμφερόντως ἐγίνοντο, ἀπὸ τούτων δῆλον· ἴδωμεν δὲ λοιπὸν τίνος ἕνεκεν τὸ βιβλίον τῶν πράξεων τῶν ἀποστόλων ἐν τῷ καιρῷ τῆς Πεντηκοστῆς ἀναγινώσκεται. διὰ γὰρ τοῦτο ταῦτα πάντα ἐκινήσαμεν, ἵν' ὅταν ἴδητε καιρῶν παρατήρησιν ἐγκειμένην, μὴ νομίσητε πολιτείαν νοσεῖν Ἰουδαϊκὴν τοὺς ἀποστόλους. ἀλλὰ προσέχετε μετὰ ἀκριβείας παρακαλῶ, οὐ γὰρ μικρόν ἐστι ζήτημα τὸ μέλλον ῥηθήσεσθαι. ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σταυροῦ τὰ περὶ τοῦ σταυροῦ πάντα ἀναγινώσκομεν. ἐν τῷ σαββάτῳ τῷ μεγάλῳ πάλιν, ὅτι παρεδόθη ἡμῶν ὁ κύριος, ὅτι ἐσταυρώθη, ὅτι ἀπέθανε τὸ κατὰ σάρκα, ὅτι ἐτάφη· τίνος οὖν ἕνεκεν καὶ τὰς πράξεις τῶν ἀποστόλων οὐ μετὰ τὴν Πεντηκοστὴν ἀναγινώσκομεν, ὅτε καὶ ἐγένοντο, καὶ ἀρχὴν ἔλαβον; καὶ οἶδα μὲν ὅτι πολλοὶ τοῦτο ἀγνοοῦσι, διόπερ ἀπὸ τοῦ βιβλίου τῶν πράξεων αὐτὸ πιστώσασθαι ἀναγκαῖον, ἵνα μάθητε, ὅτι τὴν ἀρχὴν τῶν πράξεων τῶν

ſic & Apoſtoli tũ agebant: hamũ doctrinæ verbi Iudaicæ animæ iniiciebant: at illi retrahebãt temere, atq; retinebãt, & ſeipſos ad circuncisionẽ traducebãt, ad feſta & temporũ obſeruationes ad ſacrificia, ad capita radenda, & cætera talia peragenda: verũ Apoſtoli ſequebãtur illos vbiq; nec retrahebant. Itaq; ſiue circuncisionẽ quæras, inquit, nõ reſiſto, ſed ſequor: ſiue ſacrificiũ requiras, ſacrifico: ſiue radi velis me, qui à tuo religione defecerã, adſum, & quod iuſſeris facio: ſiue Pentecoſtẽ obſeruare præcipias, ne hic quidẽ reluctor, ſed quocunq. circunduxeris ſequor, & cedo expectãs, vt hamus verbi defigatur, ſic vt tuto poſſim totam nationẽ veſtrã à veteri cultu ac religione reuocare. Propterea namque Epheſo Hieroſolymã venit: vides quantũ obſequeretur piſcaturæ piſciũ verbo cedens? vides rurſus, idcirco temporum obſeruationẽ, & circuncisionis indulgentiam ac ſacrificiorũ cõmunionem initã idcirco eſſe, non vt ipſi ad veterẽ religionẽ redirent, ſed vt illos qui figuris adhærebant, ad veritatem proueherent? Qui enim in ſublimi loco ſedet, ſi perpetuo maneat in ſublimi, nũquã poterit eũ, qui deorſũ iacet, euehere, ſed illũ prius ſe dimittere oportet, ac deinde iſtũ exaltari. Propterea ex ſublimitate religionis euangelicæ deſcenderunt Apoſtoli, vt à religionis Iudaicæ humilitate ad ſublimitatem illam Iudæos proueherent. Sed temporũ quidem obſeruationẽ ac reliqua omnia vtiliter & cõmodè facta eſſe conſtat ex iſtis: reliquũ eſt autẽ vt videamus qua de cauſſa in Pentecoſte liber Actorum legatur. Hac enim de cauſſa hæc omnia propoſuimus, vt cũ temporum obſeruationem inſtare videritis, ne exiſtimetis Apoſtolos Iudaicis ritib. velle ſe obſtringere. Verum attẽdite diligenter quæſo: neq; enim mediocrem quęſtionẽ cõplectitur id quod dicturi ſumus. In die crucis omnia legimus quæ ad crucem pertinẽt: in magno ſabbatho rurſus traditum eſſe dominũ noſtrũ, crucifixũ eſſe, mortuũ eſſe ſecundum carnem, & ſepulchro conditũ: cur igitur non etiã Apoſtolorũ Acta legimus poſt Pentecoſten, quando & euenerunt, & initium duxerunt? Ac ſcio equidem hoc ignotum eſſe multis, quàm ob cauſſam ex ipſo Actorum libro demonſtremus iſtud neceſſe eſt, vt non à Pentecoſte, ſed à tempore, quod

Cur legantur in Pentecoſte Acta Ap.

Pentecoſten ſequutum eſt, Apoſtolorũ acta initium duxiſſe intelligatis. Quocirca merito quæret aliquis, quã tãdem ob cauſſam ſtatutum ſit, vt hiſtoriã crucis in die crucis & paſſionis legamus: Apoſtolorum autem Acta non ipſis illis dieb. aut illo tempore, quo patrata ſunt, legamus, ſed tempus præueniamus. Neque enim confeſtim, vbi Chriſtus reſurrexit, edita ſunt miracula ab Apoſtolis, ſed quadraginta diebus cum ipſis veſcebatur in terris: cur autem diebus quadraginta fuerit cum illis verſatus in terris, alio tempore declarabimus, nunc ad propoſitum reuertamur, & oſtendamus, Chriſtum non ſtatim poſt reſurrectionem in cœlos aſcendiſſe, verum in terris commoratum eſſe diebus quadraginta cum diſcipulis, neque ſimpliciter commoratum, ſed & veſcentem cum ipſis, & in menſa cum illis recumbentem familiariter cum illis verſatum eſſe, ac poſt dies tandem quadraginta in cœlos ad Patrem aſcendiſſe, ac ne tum quidem miracula illos edidiſſe, ſed alios decem dies elapſos eſſe, cumque compleretur Pentecoſte miſſum ad eos Spiritum ſanctum fuiſſe, tumque linguis demũ igneis acceptis edere cœpiſſe miracula. Hæc autem omnia dilectiſſimi ex ſcripturis demonſtrabimus, exempli cauſſa quadraginta dieb. cum ipſis verſatum eum eſſe, Spiritum ſanctum poſt Pentecoſten deſcendiſſe, tumque linguas illos igneas accepiſſe, atque ab eo tẽpore miracula edi ab illis cœpiſſe. Quis igitur omnia iſta cõmemorat? diſcipulus Pauli venerandus & magnus Lucas, dum ita incipit, & his verbis vtitur: Primum quidem ſermonem feci de omnib. ô Theophile, quæ cœpit Ieſus facere, & docere vſque in diem, qua præcipiens Apoſtolis per Spiritum ſanctum, quos elegit, aſſumptus eſt. Quibus & præbuit ſeipſum viuum poſt paſſionem ſuam in multis argumentis, per dies quadraginta apparens eis, & loquens de regno Dei. Et cõueſcens præcepit eis, ab Hieroſolymis ne diſcederẽt. Vides quadraginta dieb. in terris Dominũ verſatũ eſſe poſt reſurrectionẽ de regno Dei loquentem & cũ Apoſtolis veſcentem? Vides etiam cibũ cũ illis ſumpſiſſe? Et præcepit eis, inquit, ab Hieroſolymis ne diſcederent, ſed expectarent promiſſionẽ Patris, quã audiſtis, inquit, ex me: quia Ioãnes baptizauit

Demonſtratio ex ſcripturis.

Act. 1. 1.

A ἀποστολικῶν οὐχ ἡ Πεντηκοστὴ ἔχει, ἀλλ' ὁ καιρὸς ὁ μετὰ τὴν Πεντηκοστήν. διὸ καὶ δικαίως ἄν τις ζητήσειε, τί δήποτε τὸν μὲν σταυρὸν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ πάθους ἀναγινώσκειν νενομοθέτηται· τὰς δὲ πράξεις τὰς ἀποστολικὰς οὐκ αὐταῖς ταῖς ἡμέραις ἀναγινώσκομεν, οὐδὲ τῷ καιρῷ καθ' ὃν ἐπράχθησαν, ἀλλὰ προφθάνομεν τὸν καιρόν; οὐδὲ γὰρ εὐθέως ὅτε ἀνέστη Χριστὸς, θαύματα ἐποίουν οἱ ἀπόστολοι, ἀλλὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας αὐτοῖς συνηλίζετο ἐπὶ τῆς γῆς. τίνος δὲ ἕνεκεν τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας αὐτοῖς συνεγένετο ἐπὶ τῆς γῆς, ἐν ἑτέρῳ καιρῷ δηλώσομεν, τέως δὲ B ἐπὶ τὸ προκείμενον ἴωμεν τοῦ λόγου, δεικνῦντες, ὅτι οὐκ εὐθέως εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέβη μετὰ τὴν ἀνάστασιν ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐπὶ τῆς γῆς διέτριψε μετὰ τῶν μαθητῶν, καὶ οὐχ ἁπλῶς διέτριψεν, ἀλλὰ καὶ συναλιζόμενος, καὶ τραπέζης κοινωνῶν, καὶ ὁμιλίας μεταδιδοὺς, καὶ μετὰ τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας ἀνῆλθε πρὸς τὸν πατέρα ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ οὐδὲ τότε ἐθαυματούργουν, ἀλλ' ἕτεραι δέκα ἐγίνοντο ἡμέραι. καὶ πληρουμένης τῆς Πεντηκοστῆς ἐπέμφθη αὐτοῖς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τότε λαβόντες τὰς πυρίνας C γλώσσας ἤρξαντο ποιεῖν θαύματα. ταῦτα δὲ πάντα ἀγαπητοὶ ἀπὸ τῶν γραφῶν πιστωσόμεθα. οἷον ὅτι τεσσαράκοντα ἡμέρας, αὐτοῖς συνεγένετο, ὅτι μετὰ τὴν Πεντηκοστὴν κατῆλθε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅτι τότε τὰς γλώσσας ἔλαβον τὰς πυρίνας, ὅτι τῶν σημείων ἔκτοτε ἤρξαντο. τίς οὖν ταῦτα πάντα φησίν; ὁ τοῦ Παύλου μαθητὴς, ὁ τίμιος καὶ μέγας Λουκᾶς, οὕτω ποιούμενος τὴν ἀρχὴν καὶ λέγων· Τὸν μὲν πρῶτον λόγον ἐποιησάμην περὶ πάντων ὦ Θεόφιλε ὧν ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν, ἄχρι ἧς ἡμέρας ἐντειλάμενος D τοῖς ἀποστόλοις διὰ πνεύματος ἁγίου, οὓς ἐξελέξατο, ἀνελήφθη, οἷς καὶ παρέστησεν ἑαυτὸν ζῶντα μετὰ τὸ παθεῖν αὐτὸν, ἐν πολλοῖς τεκμηρίοις δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα ὀπτανόμενος αὐτοῖς, καὶ λέγων τὰ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ, καὶ συναλιζόμενος παρήγγειλεν αὐτοῖς ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι. ὁρᾷς, ὅτι μετὰ τὴν ἀνάστασιν τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐπὶ τῆς γῆς ἦν ὁ κύριος λέγων περὶ τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ, καὶ συναλιζόμενος τοῖς ἀποστόλοις; ὁρᾷς ὅτι καὶ τραπέζης ἐκοινώνει, καὶ παρήγγειλεν αὐτοῖς φησιν ἀπὸ Ἱεροσολύμων μὴ χωρίζεσθαι, ἀλλὰ περιμένειν τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ πατρὸς, ἣν ἠκούσατέ μου, φησὶν, ὅτι Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισεν

ὕδατι, ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν πνεύματι ἁγίῳ οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας. ταῦτα δὲ ἐλέχθη ὁ σωτὴρ ἐν ταῖς τεσσαράκοντα ἡμέραις. οἱ μὲν οὖν συνελθόντες ἐπηρώτων αὐτὸν λέγοντες· κύριε εἰ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ ἀποκαθιστάνεις τὴν βασιλείαν τοῦ Ἰσραήλ. εἶπε δὲ πρὸς αὐτούς· οὐχ ὑμῶν ἐστι γνῶναι χρόνους ἢ καιρούς, οὓς ὁ πατὴρ ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ. ἀλλὰ λήψεσθε δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ἔσεσθέ μοι μάρτυρες ἐν τῇ Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ Σαμαρείᾳ, καὶ ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς. καὶ ταῦτα εἰπών, βλεπόντων αὐτῶν ἐπήρθη, καὶ νεφέλη ὑπέλαβεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν. εἶδες πῶς B καὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας αὐτοῖς συνεγένετο ἐπὶ τῆς γῆς ὁ Χριστός, καὶ μετὰ τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας τότε ἀνελήφθη ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀλλ' ἴδωμεν εἰ ἐν τῇ Πεντηκοστῇ τὸ πνεῦμα ἐπέμφθη τὸ ἅγιον. καὶ ἐν τῷ συμπληροῦσθαι, φησί, τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς ἐγένετο ἄφνω ἦχος ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὥσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας, καὶ ὤφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρός, καὶ ἐκάθισεν ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν. ἴδετε ἀκριβῆ τὴν ἀπόδειξιν γεγενημένην, ὅτι τεσσαράκοντα ἡμέρας ἦν ἐπὶ γῆς ὁ Χριστός, καὶ οὐδὲν ἐθαυματούργουν οἱ C ἀπόστολοι; πῶς γὰρ ἔμελλον θαυματουργεῖν τὴν τοῦ ἁγίου καὶ ζωοποιοῦ πνεύματος χάριν οὐδέπω ἔχοντες; ἴδετε, ὅτι μετὰ τὰς δέκα ἡμέρας ἀνελήφθη εἰς τὸν οὐρανὸν ὁ Ἰησοῦς; ἴδετε πάλιν, ὅτι μετὰ τὰς δέκα ἡμέρας ἐθαυματούργουν οἱ ἀπόστολοι; ἐν γὰρ τῷ συμπληροῦσθαι τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς κατεπέμφθη τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. τοῦτο οὖν ἐστι λοιπὸν τὸ ζητούμενον, τίνος ἕνεκεν αἱ πράξεις τῶν ἀποστόλων ἐν τῇ Πεντηκοστῇ ἀναγινώσκονται. εἰ γὰρ τότε ἤρξαντο ποιεῖν τὰ σημεῖα οἱ ἀπόστολοι ἤγουν μετὰ τὴν κυρίου ἀνάστασιν, τότε ἔδει καὶ τὸ βιβλίον ἀναγινώσκεσθαι τοῦτο. ὥσπερ γὰρ τὰ περὶ τοῦ σταυροῦ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σταυροῦ ἀναγινώσκομεν, καὶ τὰ ἐν τῇ ἀναστάσει ὁμοίως, καὶ τὰ ἐν ἑκάστῃ ἑορτῇ συμβάντα τῇ αὐτῇ πάλιν ἀναγινώσκομεν· οὕτως ἔδει καὶ τὰ θαύματα τὰ ἀποστολικὰ ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν ἀποστολικῶν σημείων ἀναγινώσκεσθαι. τίνος οὖν ἕνεκεν οὐ τότε αὐτὰ ἀναγινώσκομεν, ἀλλ' εὐθέως μετὰ τὸν σταυρὸν καὶ τὴν ἀνάστασιν, ἀκούσατε μετὰ ἀκριβείας τὴν αἰτίαν ἅπασαν. μετὰ τὸν σταυρὸν εὐθέως ἀνάστασιν καταγγέλλομεν τοῦ Χριστοῦ, τῆς δὲ ἀναστάσεως ἀπόδειξίς ἐστι τὰ σημεῖα τὰ ἀποστολικά, τῶν δὲ σημείων ἀποστολικῶν διδασκαλεῖόν ἐστιν οὗτο τὸ βι-

A aqua, vos autem baptizabimini Spiritu ſancto nō poſt multos hos dies. Hæc autem in dieb. illis quadraginta à Saluatore ſunt dicta. Igitur qui conuenerant interrogabant eum dicētes: Domine ſi in tempore hoc reſtitues regnum Iſraël. Dixit autem eis, Non eſt veſtrum noſſe tempora vel momenta, quæ Pater poſuit in ſua poteſtate: ſed accipietis virtutem ſuperuenietis Spiritus ſancti in vos, & eritis mihi teſtes in Hieruſalem, & in omni Iudæa & Samaria, & vſq; ad vltimum terræ. Et quum hæc dixiſſet, vidētibus illis eleuatus eſt, & nubes ſuſcepit eum ab oculis eorum. Vides, quo pacto & cum ipſis quadraginta diebus verſatus fuerit Chriſtus in terris, & poſt quadraginta demum dies aſſumptus in cœlos fuerit; ſed videamus an in Pentecoſte miſſus fuerit Spiritus ſanctus. Et cum complereτur, inquit, dies Pentecoſtes, factus eſt repente de cælo ſonus tanquā aduenientis ſpiritus vehementis, & apparuerunt illis diſpertitæ linguæ tanquā ignis, ſeditque ſupra ſingulos eorum. Videtis exactam demōſtrationem allatam, vt conſtet quadraginta diebus in terris Chriſtum eſſe verſatum, nec vllum ab Apoſtolis miraculum eſſe patratū. Quomodo enim miracula patrare potuiſsēt, cum necdum ſancti ac viuifici Spiritus gratiam accepiſſent? Videtis poſt decem dies Ieſum aſſumptum in cœlos fuiſſe? Videtis rurſus poſt decem dies ab Apoſtolis edita eſſe miracula? Cū enim compleretur dies Pentecoſtes, demiſſus eſt Spiritus ſanctus: hoc igitur quærendum reſtat, qua de cauſſa in Pentecoſte Acta legantur Apoſtolorum. Si enim tum ſigna facere cœperūt Apoſtoli, hoc eſt poſt Domini reſurrectionem, tum etiam hunc legi librum oportebat. Nam quemadmodum, ea quæ ad crucem per- D tinent, in die legimus crucis, & in Reſurrectione item, & in ſingulis feſtis, quę in ſingulis acciderunt: ſic & miracula oportuit Apoſtolica in Apoſtolicorum miraculorū dieb. legi. Cur igitur nō illa tū legamus, ſed ſtatim poſt crucē, & reſurrectionem cauſſam omnē diligenter attēdite. Statim poſt crucē reſurrectionē Chriſti annuntiamus: porro demonſtratio reſurrectionis miracula ſūt Apoſtolica: atqui nihil aliud eſt liber iſte, quā Apoſtolicorū ſchola miraculorum.

Act. 2. 1.

Quod igitur dominicæ reſurrectionis maximè fidem facit, hoc ſtatim poſt crucrucem & vitæ largitricem reſurrectionem patres legi ſtatuerunt. Hanc igitur ob cauſſam dilectiſſimi ſtatim poſt crucem ac Reſurrectionem miracula legimus Apoſtolorum, vt manifeſtam & indubitatam reſurrectionis probationem habeamus. Excitatum illum à mortuis corporeis oculis non vidiſti: ſed oculis fidei cernis illum à mortuis excitatũ. Non vidiſti illum his oculis à mortuis excitatum at per illa miracula excitatum illũ à mortuis intuebere. Ad illum enim fidei cõſpectum ſignorum exhibitio te deducit. Itaq; multo maior & euidentior illa fuit demonſtratio, quod in eius nomine ſigna fierent, quam quod excitatus ille à mortuis appareret. Viſne intelligere, quo pacto maiorem reſurrectionis iſtud fidem faciat, quam ſi omnium hominũ oculis ſeſe intuendum obtuliſſet? Prudenter attendite: ſiquidem multi quærunt, & dicunt: Quam ob cauſſam cum reſurrexiſſet, nõ ſtatim Iudæis apparuit? verum ſuperuacaneus & vanus eſt iſte ſermo. Si enim ad fidem illos pellecturus fuiſſet, poſt reſurrectionem omnibus apparere non recuſaſſet: cæterum nequaquam eos illũ pellecturum fuiſſe, ſi poſt reſurrectionem illis apparuiſſet per Lazarum indicauit. Cum enim hunc quatriduanum mortuum, fœtentem, & corruptũ ſuſcitaſſet, & effeciſſet vt ligatus inſtitis in cõſpectum omnium prodiret, non ſolum illos ad fidem nõ attraxit, ſed etiã irritauit. Venientes enim ipſum etiã interficere hac de cauſſa voluerũt. Si ergo cum alterum à mortuis excitaſſet, nõ tamen crediderunt: ſi ſeipſum oſtẽdiſſet à ſemetipſo ſuſcitatum, nonne in ipſum furore exarſiſſent? Tametſi nihil ad effectum perducturi fuiſſent: tamẽ irrito conatu ſuam impietatem exercuiſſent. Vt igitur eos ſuperfluo furore liberaret, ſeipsũ occultauit: maiori enim illos ſupplicio obnoxios reddidiſſet, ſi poſt crucem apparuiſſet: quocirca vt illis parceret, ſeipſum quidem ab oculis eorũ ſubtraxit, ſed editis tamen miraculis ſeipſum oſtẽdit. Nihil enim minus valuit, quam ſi excitatum à mortuis eum quis cerneret, quod Petrum aliquis dicentem audiret: In nomine Ieſu Chriſti, ſurge & ambula. Atque hoc quidem plurimum valuiſſe ad reſurrectionem aſtruendam, atque ad fidem faciendam procliuius quam illud prius, faciliuſque mentibus hominum

Cur poſt reſurrectionem Iudæis nõ apparuerit Chriſtus.

Ioa. 11. 10.

Act. 3. 6.

A στήριον. ὃ τοίνυν μάλιστα πιστοῦται τὴν ἀνάστασιν τὴν δεσποτικήν, τοῦτο μετὰ τὸν σταυρὸν καὶ τὴν ζωηφόρον ἀνάστασιν εὐθέως οἱ πατέρες ἐνομοθέτησαν ἀναγινώσκεσθαι. διὰ τοῦτο τοίνυν ἀγαπητοὶ μετὰ τὸν σταυρὸν καὶ τὴν ἀνάστασιν εὐθέως ἀναγινώσκομεν τὰ σημεῖα τῶν ἀποστόλων, ἵνα ἔχωμεν σαφῆ καὶ ἀναμφισβήτητον τῆς ἀναστάσεως τὴν ἀπόδειξιν. οὐκ εἶδες αὐτὸν ἀναστάντα τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῦ σώματος, ἀλλὰ βλέπεις αὐτὸν ἀναστάντα τοῖς ὀφθαλμοῖς τῆς πίστεως. οὐκ εἶδες αὐτὸν διὰ τῶν ὀμμάτων τούτων ἀναστάντα, ἀλλ' ὄψει αὐτὸν ἀναστάντα διὰ τῶν θαυμάτων ἐκείνων. ἡ γὰρ τῶν σημείων ἐπίδειξις χειρα-
B γωγεῖ σε πρὸς τὴν τῆς πίστεως θεωρίαν. ὅθεν τοῦ φανῆναι αὐτὸν ἀναστάντα πολλῷ μείζων ἦν ἀπόδειξις καὶ σαφεστέρα τὸ σημεῖα γίνεσθαι ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ. βούλει μαθεῖν, πῶς τοῦτο μᾶλλον πιστοῦται τὴν ἀνάστασιν, ἢ εἰ ἐφάνη πᾶσιν ἀνθρώποις κατ' ὀφθαλμούς; ἀκούσατε συνεχῶς. καὶ γὰρ πολλοὶ τοῦτο ἐρωτῶσι, καὶ λέγουσι, τίνος ἕνεκεν ἀναστὰς οὐκ εὐθέως ἐφάνη τοῖς Ἰουδαίοις; ἀλλὰ περιττὸς ὁ λόγος οὗτος καὶ μάταιος. εἰ γὰρ ἔμελλε πρὸς τὴν πίστιν αὐτοὺς ἐπισπάσασθαι, οὐκ ἂν παρῃτήσατο μετὰ τὴν ἀνάστασιν φανῆναι πᾶσιν. ὅτι δὲ οὐκ ἔμελ-
C λεν αὐτοὺς ἐπισπάσασθαι φανεὶς αὐτοῖς μετὰ τὴν ἀνάστασιν, δείκνυσι διὰ τοῦ Λαζάρου. τοῦτον γὰρ τεταρτήμερον νεκρὸν ἀναστήσας ὀδωδότα, διεφθορότα, καὶ μετὰ τῶν κειρίων δεδεμένων ποιήσας αὐτὸν ἐξελθεῖν ὑπὸ τὰς ἁπάντων ὄψεις, οὐ μόνον οὐκ ἐπεσπάσατο πρὸς τὴν πίστιν αὐτούς, ἀλλὰ καὶ παρώξυνεν. ἐλθόντες γὰρ ἠβουλήθησαν καὶ αὐτὸν ἀνελεῖν διὰ τοῦτο. εἰ οὖν ἕτερον ἀνέστησε καὶ οὐκ ἐπίστευσαν, ἑαυτὸν ἀναστήσας εἰ ἔδειξεν ἑαυτόν, οὐκ ἂν πάλιν ἐμάνησαν κατ' αὐτοῦ, εἰ καὶ μηδὲν ἔμελλον ἀνύειν, ἀλλ' ὅμως διὰ τῆς ἐπιχειρήσεως
D ἔμελλον ἀσεβεῖν. ὥστε βουλόμενος αὐτοὺς ἀπαλλάξαι μανίας περιττῆς, ἔκρυψεν ἑαυτόν· μᾶλλον γὰρ ἂν ἐποίησεν ὑπευθύνους κολάσει, εἰ μετὰ τὸν σταυρὸν ἐφάνη. διὰ τοῦτο φειδόμενος αὐτῶν ἔκρυψε μὲν ἑαυτὸν ἐκ τῆς ἐκείνων ὄψεως· ἔδειξε δὲ διὰ τῆς τῶν σημείων ἀποδείξεως. τοῦ γὰρ ἰδεῖν αὐτὸν ἀναστάντα οὐκ ἔλαττον ἦν ἀκοῦσαι Πέτρου λέγοντος· ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔγειραι καὶ περιπάτει. καὶ ὅτι τοῦτο ἀναστάσεως μεγίστη ἀπόδειξις, καὶ εὐκολώτερον πρὸς πίστιν ἢ ἐκεῖνο τὸ πρότερον, καὶ μᾶλλον ἠδύνατο πεῖσαι τὰς διανοίας τῶν ἀν-

A θρώπων τὰ σημεῖα φαίνεσθαι ἐν τῷ ὀνόματι
αὐτοῦ γινόμενα, ἢ τὸ ἰδεῖν αὐτὸν ἀναστάντα, δῆλον
ἐκεῖθεν, ἀνέστη καὶ ἔδειξεν ἑαυτὸν τοῖς μαθηταῖς ὁ
Χριστός· ἀλλ' ὅμως εὑρέθη τις ἀπιστῶν καὶ ἐν ἐκείνοις.
Θωμᾶς ὁ λεγόμενος Δίδυμος, καὶ ἐδεήθη τοῦ τὰς
χεῖρας εἰσενεγκεῖν εἰς τοὺς τύπους τῶν ἥλων· ἐδεήθη
δὲ καὶ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ καταμαθεῖν. εἰ δὲ ὁ μαθητὴς
ἐκεῖνος ὁ τρεῖς χρόνους διατρίψας μετ' αὐτοῦ, ὁ
τραπέζης δεσποτικῆς κοινωνήσας, ὁ σημεῖα καὶ τέ-
ρατα θεασάμενος μέγιστα, ὁ ῥημάτων δεσποτικῶν
μεταλαβὼν, καὶ ἰδὼν αὐτὸν ἀναστάντα οὐ πρότερον
ἐπίστευσεν, ἕως ὅτε τοὺς τύπους τῶν ἥλων, καὶ τῆς λόγ-
B χης τὰ τραύματα εἶδε, πῶς ἡ οἰκουμένη πιστεύειν
ἔμελλεν εἰπέ μοι, εἰ εἶδεν αὐτὸν ἀναστάντα; καὶ τίς ἂν
ταῦτα εἴποι; οὐκ ἐντεῦθεν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέ-
ρωθεν δείξομεν, ὅτι μᾶλλον ἔπειθε τὰ σημεῖα τοῦ
θεάσασθαι κατ' ὄψιν ἀναστάντα. ἀκούσαντες γὰρ οἱ
ὄχλοι τοῦ Πέτρου τῷ χωλῷ λέγοντος· ἐν ὀνόματι
Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔγειραι καὶ περιπάτει, τρισχίλιοι ἐ-
πίστευσαν καὶ πεντακισχίλιοι τῷ Χριστῷ ἄνδρες· ὁ
δὲ μαθητὴς ἰδὼν ἀναστάντα ἠπίστησεν. ὁρᾷς πῶς
οὗτος εὐκολώτερον μᾶλλον πρὸς τὴν ἀναστάσεως
πίστιν, ἐκεῖνο μὲν γὰρ καὶ ὁ οἰκεῖος μαθητὴς ἰδὼν
C ἠπίστησε· ταῦτα δὲ καὶ οἱ ἐχθροὶ θεασάμενοι ἐπίστευ-
σαν. οὕτω μεῖζον τοῦτο ἐκείνου καὶ σαφέστερον, καὶ
μᾶλλον αὐτοὺς ἐπεσπᾶτο καὶ ἔπειθε πρὸς τὴν
ἀνάστασιν. καὶ τί λέγω τὸν Θωμᾶν; ὅτι γὰρ οὐδὲ οἱ
λοιποὶ μαθηταὶ ἐκ πρώτης ὄψεως ἐπίστευον,
ἄκουσον συνετῶς. ἀλλὰ μὴ καταγνῷς αὐτῶν ἀ-
γαπητέ· εἰ γὰρ ὁ Χριστὸς οὐ κατέγνω αὐτῶν, μηδὲ
σὺ καταγνῷς αὐτῶν, καὶ γὰρ πρᾶγμα ξένον εἶδον
οἱ μαθηταὶ καὶ παράδοξον πρωτότοκον αὐτὸν ἐκ
τῶν νεκρῶν ἀναστάντα· τὰ δὲ τοιαῦτα μέγιστα θαύ-
ματα ἐκ πρώτης ἐκπλήττειν εἴωθεν, ἕως ἂν
D τῷ χρόνῳ μόνιμα γένηται ἐν ταῖς τῶν πιστευόντων
ψυχαῖς, ὅπερ οὖν καὶ ἐπὶ τῶν μαθητῶν ἐγένετο τότε.
ἐπειδὴ γὰρ ἀναστὰς ὁ Χριστὸς ἐκ νεκρῶν εἶπεν αὐ-
τοῖς· εἰρήνη ὑμῖν· πτοηθέντες φησὶν ἔκφοβοι καὶ ἔμ-
φοβοι γενόμενοι ἐδόκουν πνεῦμα θεωρεῖν, καὶ εἶπεν
αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· τί τεταραγμένοι ἐστέ; καὶ μετὰ ταῦτα
ἐπιδείξας αὐτοῖς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας, καὶ ἀ-
πιστούντων αὐτῶν ἀπὸ τῆς χαρᾶς καὶ θαυμαζόν-
των εἶπεν αὐτοῖς· ἔχετέ τι βρώσιμον ἐνθάδε; διὰ
τούτων βουλόμενος αὐτοῖς τὴν ἀνάστασιν πιστώσασθαι.

perſuadere potuiſſe miracula, quæ in eius nomine facta cernebãtur, quam ſi à mortuis excitatũ illum vidiſſent, inde conſtabit. Reſurrexit, & ſeipſum diſcipulis Chriſtus oſtendit: ſed inuẽtus eſt tamen aliquis & inter illos incredulus Thomas, qui dicitur Didymus, & opus illi fuit, vt in figurã clauorũ manus inferret: opus fuit, vt & latus eius palparet. Quod ſi diſcipulus ille, qui tres cum illo annos exegerat, qui dominicæ particeps menſæ fuerat, qui ſigna conſpexerat & prodigia maxima, qui loquentem illum audiuerat, etiam cum illũ à mortuis excitatum videret, non prius credidit, quam figuram clauorum & lanceæ vulnera conſpexit, quomodo quæſo totus orbis terrarum crediturus erat, ſi excitatum illum à mortuis conſpexiſſet. Quis hoc vnquam dicere audeat? Neq; vero inde tantùm, ſed etiã aliundè conſtabit plus ad perſuadendũ ſigna valuiſſe, quam ſi reſurgentẽ oculis ſe ſpectandum præbuiſſet. Cũ enim Petrum audiſſent turbæ claudo dicere. In nomine Ieſu Chriſti ſurge & ambula, tria millia & quinque millia virorum Chriſto crediderunt: at diſcipulus cum ſuſcitatũ vidiſſet, incredulus fuit. Vides aptius ad fidem faciẽdam reſurrectionis hoc fuiſſe? Nam illud quidem cum proprius diſcipulus eius vidiſſet, incredulus fuit: at hæc cum etiam inimici ſpectaſſent, crediderũt. Ita maius hoc illo fuit & euidentius, pluſq; ad illos alliciendos valuit atque flectendos, vt reſurrectioni fidẽ adhiberent. Quid dico Thomam? ſiquidem vt ſcias ne cęteros quidem diſcipulos primo intuitu credidiſſe, prudenter attende. Noli tamen illos condemnare, dilectiſſime. Si enim illos Chriſtus non damnauit, neque tu illos damnes: videbant enim rem miram & inuſitatam diſcipuli primogenitum ipſum à mortuis excitatũ: cæterum maxima eiuſmodi miracula primo conſpectu terrere conſueuerũt, quouſque in fidelium mentibus progreſſu temporis ſtabilitatem aliquã acquiſiuerint, quod etiam tunc diſcipulis euenit. Poſtquam enim Chriſtus, qui à mortuis reſurrexerat, dixit illis pax vobis, Conturbati inquit, & conterriti exiſtimabãt ſe ſpiritum videre, & dixit illis Ieſus: Quid turbati eſtis? Poſt hęc cũ oſtẽdiſſet eis manus & pedes, nõ credẽtib. illis prę gaudio & mirãtib. dixit: Habetis hic aliquid, quod manducetur? quod hac ratione vellet illis fidẽ facere reſurrectionis.

Miraculorum vis ad probandam reſurrectionem.

Act. 3. 6.

Luc. 24. 38

Non perſuadet tibi latus, inquit, neque vulnera? ſaltem menſa perſuadeat. Vt autem accuratè cognoſcas idcirco illum dixiſſe, Habetis hic aliquid, quod manducetur, ne forte ſimulacrum eſſe vel ſpiritum, aut phantaſma putarent, ſed veram ac ſubſiſtentem reſurrectionem, audi, quo pacto Petrus his comprobet reſurrectionem. Cum enim dixiſſet, Deus illum ſuſcitauit, ac dedit manifeſtum eum fieri nobis teſtibus præordinatis, deinde reſurrectionis demonſtrationem afferens adiecit: Qui manducauimus & bibimus cum eo. Propterea quoque alibi Chriſtus cum mortuam ſuſcitaſſet, vt fidem faceret
Mar. 5. 43. reſurrectionis ait: Date illi, quod manducet. Cum igitur audis eũ præbuiſſe ſeipſum viuũ per dies quadraginta illis apparentem, & cum illis veſcentem, cauſſam manducationis cognoſce, non quod cibo nimirum indigeret, illum manducaſſe, ſed quod diſcipulorum mederi vellet imbecillitati, vnde prodigia & ſigna Apoſtolorum liquet maximam reſurrectionis demonſtratio-
Ioa. 14. 12. nem extitiſſe. Quapropter ait ipſe quoque, Amen amen dico vobis, Qui credit in me, opera, quæ ego facio, & ipſe faciet, & maiora horum faciet. Nam quoniam crux cum interueniſſet, plurimos ſcãdalizauerat, idcirco pluribus illi miraculis opus fuit. Alioqui enim ſi cum obiiſſet Chriſtus, morte præpeditus manſiſſet, & ſepultus, neque reſurrexiſſet, vt aiunt Iudæi, neque in cœlum aſcendiſſet, non ſolum maiora poſtea fieri miracula poſt crucem non oportuiſſet, verum etiam ea, quæ prius facta fuerãt, opus fuiſſet extingui. Hic mihi diligenter attendite: indubitatam enim reſurrectionis demonſtrationem cõtinent hæc quæ dicimus: quamobrem eadem rurſus eloquar. Signa fecit antea Chriſtus, mortuos ſuſcitauit, leproſos mundauit, dæmones eiecit, crucifixus eſt deinde, atque vt dicunt ſceleſti Iudęi, non reſurrexit à mortuis. Quid igitur illis dicemus? Hoc nimirum, Si non reſurrexit, quomodo poſtea in nomine ipſius maiora facta ſunt ſigna? Nullus enim ex viuis cum obiiſſet, maiora poſt obitum ſigna fecit: at hîc maiora & modo & natura fuerunt, quæ conſequuta ſunt miracula. Siquidem natura fuere maiora, cum Chriſti vmbra nunquam mortuos ſuſcitarit: at

A οὐ πείθῃ σε, φησὶν ἡ πλευρά, οὐδὲ τὰ τραύματα; πειθέτω κἂν ἡ τράπεζα. ἵνα δὲ μάθῃς ἀκριβῶς, ὅτι διὰ τοῦτο εἶπεν, ἔχετέ τι βρώσιμον ἐνθάδε φαγεῖν, ἵνα μὴ νομίσωσιν εἴδωλον εἶναι μηδὲ πνεῦμα, μηδὲ φαντασίαν, ἀλλ' ἀληθῆ καὶ ἐνυπόστατον ἀνάστασιν, ἄκουσον, πῶς ὁ Πέτρος ἀπὸ τούτων πιστοῦται τὴν ἀνάστασιν. εἰπὼν γὰρ ὅτι ἀνέστησεν αὐτὸν ὁ θεός, καὶ ἔδωκεν αὐτὸν ἐμφανῆ γενέσθαι μάρτυσι τοῖς προκεχειροτονημένοις ἡμῖν, εἶτα καὶ ἀπόδειξιν τῆς ἀναστάσεως τιθείς, ἐπήγαγεν· οἵτινες καὶ συνεφάγομεν καὶ συνεπίομεν αὐτῷ. διὰ τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ ἀναστήσας νε-
B κρὰν ὁ Χριστός, ἵνα πιστώσηται τὴν ἀνάστασιν ἔφη· δότε αὐτῇ φαγεῖν. ὅταν οὖν ἀκούσῃς, ὅτι παρέστησεν ἑαυτὸν ζῶντα δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα ὀπτανόμενος αὐτοῖς καὶ συναλιζόμενος, μάνθανε τῆς τραπέζης τὴν αἰτίαν, ὅτι οὐχὶ δεόμενος αὐτὸς τραπέζης ἔτρωγεν, ἀλλὰ βουλόμενος τὴν ἀσθένειαν διορθῶσαι τῶν μαθητῶν, ὅθεν δῆλον, ὅτι τὰ τέρατα καὶ σημεῖα τῶν ἀποστόλων ἀπόδειξις ἦν μεγίστη τῆς ἀναστάσεως. διὸ καὶ αὐτός φησιν· ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, τὰ ἔργα ἃ ποιῶ ἐγώ, κἀκεῖνος ποιήσει, καὶ μείζονα
C τούτων ποιήσει. ἐπειδὴ γὰρ ὁ σταυρὸς μεταξὺ παρεμπεσὼν ἐσκανδάλισε πλείστους, διὰ τοῦτο καὶ μειζόνων ἐδέησε μετὰ ταῦτα σημείων. καίτοιγε εἰ τελευτήσας ὁ Χριστὸς ἐναπέμεινε τῷ θανάτῳ καὶ τῷ τάφῳ, καὶ οὐκ ἀνέστη καθάπερ Ἰουδαῖοί φασιν, οὐδὲ ἀνέβη εἰς τοὺς οὐρανούς, οὐ μόνον οὐκ ἔδει μείζονα γίνεσθαι τὰ μετὰ ταῦτα σημεῖα τὰ μετὰ τὸν σταυρόν, ἀλλὰ καὶ τὰ πρότερα γινόμενα ἀποσβεσθῆναι ἐχρῆν. προσέχετέ μοι μετὰ ἀκριβείας ἐνταῦθα· ἀναστάσεως γάρ εἰσιν ἀναμφισβητήτου ἀποδείξεις τὰ λεγόμενα, διὸ καὶ πά-
D λιν τὰ αὐτὰ ἐρῶ. ἐποίησε σημεῖα πρὸ τούτου ὁ Χριστός, νεκροὺς ἤγειρε, λεπροὺς ἐκάθηρε, δαίμονας ἀπήλασεν· ἐσταυρώθη μετὰ ταῦτα, καὶ ὡς οἱ παράνομοι Ἰουδαῖοι λέγουσιν οὐκ ἀνέστη ἐκ νεκρῶν. τί οὖν ἂν εἴποιμεν πρὸς αὐτούς; ὅτι εἰ μὴ ἀνέστη, πῶς μετὰ ταῦτα ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ μείζονα ἐγένετο σημεῖα; οὐδεὶς γὰρ τῶν ζώντων τελευτήσας μείζονα σημεῖα ἐποίησε μετὰ τὴν τελευτήν, ἐνταῦθα δὲ μείζονα καὶ τῷ τρόπῳ, καὶ τῇ φύσει τὰ θαύματα μετὰ ταῦτα ἦν. φύσει γὰρ μείζονα ἦν, ὅτι μὲν τοῦ Χριστοῦ οὐδέποτε σκιὰ νεκροὺς ἀνέστησεν· ἐπεὶ δὲ

τῶν ἀποστόλων αἱ σκιαὶ αὐτῶν πολλὰ τοιαῦτα ἐποίουν. τρόπῳ δὲ μείζονα ἐγένετο σημεῖα, ὅτι τότε μὲν αὐτὸς ἐπιτάττων ἐθαυματούργει· μετὰ δὲ τὸν σταυρὸν οἱ δοῦλοι αὐτοῦ τῷ σεβασμίῳ καὶ ἁγίῳ αὐτοῦ ὀνόματι χρώμενοι μείζονα καὶ ὑψηλότερα ἐποίουν, ὥστε μειζόνως αὐτοῦ καὶ ἐνδοξοτέρως διαλάμψαι τὴν ἰσχύν. τοῦ γὰρ αὐτὸν ἐπιτάττοντα, πολλῷ μεῖζον ἦν τὸ ἑτέρους τῷ ἐκείνου κεχρημένους ὀνόματι τοιαῦτα θαυματουργεῖν. εἶδες ἀγαπητὲ καὶ τῇ φύσει καὶ τῷ τρόπῳ μείζονα ὄντα τὰ σημεῖα τῶν ἀποστόλων μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ; οὐκοῦν ἀναμφισβήτητος ἡ ἀπόδειξις τῆς ἀναστάσεως. ὅπερ γὰρ ἔλεγον, καὶ πάλιν ἐρῶ, εἰ ἐτετελευτήκει ὁ Χριστὸς, καὶ οὐκ ἀνέστη, ἔδει καὶ τὰ σημεῖα τελευτῆσαι καὶ ἀποσβεσθῆναι· νυνὶ δὲ οὐ μόνον οὐκ ἀπεσβέσθη, ἀλλὰ καὶ λαμπρότερα καὶ ἐνδοξότερα γέγονε μετὰ ταῦτα. εἰ γὰρ μὴ ἀνέστη ὁ Χριστὸς, οὐκ ἂν ἕτεροι ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ τοιαῦτα σημεῖα ἐποίησαν. ἡ αὐτὴ μὲν γὰρ δύναμις καὶ πρὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ μετὰ τὸν σταυρὸν ἐθαυματούργει. καὶ πρότερον μὲν δι' ἑαυτοῦ, ὕστερον δὲ διὰ τῶν μαθητῶν· ἵνα δὲ σαφεστέρα καὶ ἐνδοξοτέρα γένηται τῆς ἀναστάσεως ἡ ἀπόδειξις, μείζονα καὶ ὑψηλότερα μετὰ τὸν σταυρὸν ἐγίνετο τὰ σημεῖα. καὶ πόθεν δῆλον ὅτι σημεῖα γέγονε τότε, ὁ ἄπιστος ἐρεῖ. πόθεν δὲ καὶ δῆλον ὅτι ἐσταυρώθη ὁ Χριστός; ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν φησι. καὶ γὰρ ὅτι σημεῖα γέγονε τότε καὶ ὅτι ἐσταυρώθη ὁ Χριστὸς, ἀπὸ τῶν ἁγίων γραφῶν δῆλον. ἐκεῖναι μὲν γὰρ καὶ ταῦτα, κἀκεῖνα λέγουσιν. εἰ δὲ λέγεις ὁ ὑπεναντίος, ὅτι οὐκ ἐποίησαν σημεῖα οἱ ἀπόστολοι, μειζόνως αὐτῶν δεικνύεις τὴν δύναμιν καὶ τὴν θείαν χάριν, ὅτι χωρὶς σημείων τοσαύτην οἰκουμένην ἐπεσπάσαντο πρὸς θεοσέβειαν. τοῦτο γὰρ μέγιστον σημεῖον καὶ παράδοξον θαῦμα, ὅταν οἱ πτωχοὶ καὶ πένητες καὶ εὐκαταφρόνητοι καὶ ἀγράμματοι καὶ ἰδιῶται καὶ εὐτελεῖς καὶ δώδεκα τὸν ἀριθμὸν πόλεις τοσαύτας καὶ ἔθνη καὶ δήμους καὶ βασιλεῖς καὶ τυράννους καὶ φιλοσόφους καὶ ῥήτορας καὶ πᾶσαν ὡς εἰπεῖν τὴν γῆν χωρὶς σημείων φαίνονται πρὸς ἑαυτοὺς ἑλκύσαντες. βούλει δὲ καὶ νῦν σημεῖα γινόμενα ἰδεῖν, ἐγώ σοι δείξω καὶ μείζονα τῶν προτέρων. οὐχ ἕνα νεκρὸν ἐγειρόμενον, οὐχ ἕνα τυφλὸν ἀναβλέποντα, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν γῆν τὸ σκότος τῆς πλάνης ἀποθεμένην· οὐχ ἕνα λεπρὸν

A Apoſtolorum vmbra talia multa perfecit. Modo vero maiora fuere ſigna, quod tum quidem ipſe imperans miracula ederet: poſt paſſionem autem ſerui eius auguſto & ſancto eius nomine adhibito maiora & ſublimiora peragerent, vt amplius & glorioſius virtus ipſius effulgeret. Multo quippe maius fuit alterum nomen ipſius vſurpantem talia miracula patrare, quàm ipſum imperantem. Vides & natura & modo maiora fuiſſe Apoſtolorum ſigna, dilectiſſime, quæ Chriſti reſurrectionem ſequuta ſunt? itaque reſurrectionis indubitata eſt demonſtratio. Nam vt ante dixi, B & iterum dicam, Si mortem obiiſſet Chriſtus, & non reſurrexiſſet, ſigna etiam interire oportuiſſet ac deleri: iam vero non modo deleta non ſunt, ſed & illuſtriora deinde atque celebriora ſunt facta. Si enim Chriſtus non reſurrexiſſet, nunquam alij eius in nomine talia ſigna feciſſent. Eadem quippe virtus & ante paſſionem & poſt paſſionem edebat miracula: ac primum quidem per ſe, deinde vero per diſcipulos: vt autem euidentior & glorioſior fieret reſurrectionis probatio, C maiora poſt crucem fiebant, & ſublimiora prodigia. Vnde vero conſtat, dicet infidelis, edita tum fuiſſe ſigna? Vnde quæſo crucifixum Chriſtũ fuiſſe conſtat? Ex ſacris literis, inquam. Nam & ſigna tum fuiſſe facta, & crucifixum fuiſſe Chriſtum ex ſacris literis conſtat. Illæ enim & hæc & illa narrant. Quod ſi tu noſter aduerſarius dicas Apoſtolos ſigna non feciſſe, maiorem ipſorum oſtendis virtutem, & gratiam diuinam, quod abſque ſignis tantum orbem terrarum potuerint ad pietatem traducere. Hoc enim maximum eſt & D inuſitatum miraculum, cum pauperes atque mendici, abiecti, illiterati, imperiti, viles, & numero duodecim tot vrbes, gentes, populos, Reges, tyrannos, philoſophos, oratores, & totam propemodum terram abſque ſignis potuerint ad ſe pertrahere. An vero cupis nunquam fieri ſigna cernere? tibi ego illa & maiora prioribus oſtendam, non vnum mortuum ſuſcitatum, non viſum vni cæco reſtitutum, ſed diſcuſſas erroris tenebras, quæ totam terram occupauerant: non leproſum vnum munda-

Cur poſt paſſionem miracula maiora.

tum, ſed tot gentes, quæ peccati lepram abſterſerunt, ac per lauacrum regenerationis mundatæ ſunt. Quod ſignum maius his quæris mi homo, cum tantam & tam repentè factam mutationem conſpicias? Vin tu intelligere, quo tandem pacto viſum vniuerſo terrarum orbi reſtituerit Chriſtus? Antea lignum & lapidem non exiſtimabant homines lignum & lapidem eſſe, verum res ſenſus expertes Deos vocabant, adeo excæcati erant: iam verò quid lignum ſit, quidue lapis nouerunt, quid ſit Deus crediderunt. Sola quippe fide immortalis ac beata illa natura ſpectatur. Viſne aliud quoque reſurrectionis ſignum intueri? ex ipſa diſcipulorum mente ſumptum illud quoque maius videbis poſt reſurrectionem affulſiſſe. Siquidem in confeſſo eſt apud omnes eum, qui erga viuentem hominem beneuolè ſit affectus, ipſo mortuo fortaſſe ne quidem eius meminiſſe: qui vero malè affectus ſit erga illum, dum viueret, & ſuperſtitem deſeruerit, multo magis immemorem defuncti futurum. Quo fit, vt nemo qui amicum magiſtrúmve ſuperſtitem reliquerit ac deſeruerit, vita functum plurimi faciat, ac tum præcipuè, cum propter exhibitam in eum beneuolentiam mille pericula ſibi viderit imminere. Ecce tamen illud quod nulli accidit, in Chriſto & diſcipulis euenit, & qui viuentem illum negauerant ac deſeruerant, & comprehenſum reliquerant, & aufugerant, poſt innumera illa opprobria, & crucem tanti eum fecerunt, vt pro ipſius confeſſione ac fide animas etiam ſuas exponerent. Enimuero ſi mortuus fuiſſet Chriſtus, neque reſurrexiſſet, quî fieri potuiſſet, vt qui, dum ſuperſtes eſſet, ob periculum imminens fugerant, eo iam vita functo, propter illum mille periculis ſeipſos obiicerent? Ac cæteri quidem omnes fugerunt, Petrus vero etiam cum iuramento ter illum negauit: & qui ter illum cum iuramento negauerat, & vilis ancillulæ fuerat timore perculſus, poſteaquam obierat, nobis rebus ipſis volens fidem facere ſe ſuſcitatum illum à mortuis vidiſſe, ſic repente mutatus eſt, vt integrum populum aſpernaretur, & in medium Iudæorum theatrum proſiliret diceretque illum qui crucifixus fuerat ac ſepultus, à

Fide ſola cernitur Deus.

A καθαιρόμενον, ἀλλ' ἔθνη τοσαῦτα τὴν λέπραν τῆς ἁμαρτίας ἀποσμήξαντα καὶ διὰ τοῦ λουτροῦ παλιγγενεσίας καθαρθέντα. τί τούτων τῶν σημείων μεῖζον ἐπιζητεῖς ἄνθρωπε ἀθρόον τοσαύτην τῆς οἰκουμένης μεταβολὴν ὁρῶν γεγενημένην; βούλει μαθεῖν πῶς ἀναβλέψαι τὴν οἰκουμένην ἐποίησεν ὁ Χριστός; τὸ πρότερον τὸ ξύλον καὶ τὸν λίθον οὐκ ἐνόμιζον εἶναι ξύλον καὶ λίθον οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ θεοὺς ἐκάλουν τὰ ἀναίσθητα, οὕτως ἦσαν ἀποτετυφλωμένοι· νυνὶ δὲ εἶδον τί ξύλον, τί λίθος· ἐπίστευσαν τί θεός. πίστει γὰρ μόνη θεωρεῖται ἡ ἀθάνατος καὶ μακαρία B φύσις ἐκείνη. βούλει δὲ καὶ ἕτερον ἀναστάσεως ἰδεῖν σημεῖον; ἀπὸ τῆς τῶν μαθητῶν γνώμης ὄψει καὶ τοῦτο μεῖζον γινόμενον μετὰ τὴν ἀνάστασιν. καὶ γὰρ παρὰ πᾶσιν ὡμολόγηται, ὅτι ὁ μὲν περὶ ζῶντα ἄνθρωπον εὐνοϊκῶς διακείμενος καὶ ἀποθανόντος ἴσως οὐδὲ μέμνηται· ὁ δὲ περὶ ζῶντα ἀγνωμόνως διατεθεὶς καὶ ἐγκαταλιπὼν περιόντα, πολλῷ μᾶλλον ἀποθανόντος ἐπιλήσεται. ὅθεν οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων τὸν φίλον καὶ τὸν διδάσκαλον ἀφεὶς ζῶντα καὶ ἐγκαταλιπὼν, τελευτήσαντα περὶ πολλοῦ ποιεῖται, καὶ μάλιστα ὅταν κινδύνους μυ- C ρίους αὐτῷ προκειμένους ἀπὸ τῆς περὶ ἐκεῖνον σπουδῆς βλέπῃ. ἀλλ' ἰδοὺ τοῦτο τὸ ἐπὶ μηδενὸς συμβαῖνον, ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων ἐγένετο, καὶ οἱ ζῶντα αὐτὸν ἀρνησάμενοι καὶ ἐγκαταλιπόντες, καὶ συλληφθέντα ἀφέντες, καὶ ἀποπηδήσαντες, μετὰ μυρία ἐκεῖνα ὀνείδη, καὶ τὸν σταυρὸν οὕτω περὶ πολλοῦ πεποίηνται, ὡς καὶ τὰς ψυχὰς ἐπιδοῦναι τὰς ἑαυτῶν ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτὸν ὁμολογίας καὶ πίστεως. καίτοι γε εἰ καὶ οὐ τετελευτήκει Χριστὸς καὶ οὐκ ἀνέστη, πῶς εἶχε λόγον τοὺς ἡνίκα ἔζη φυγόντας διὰ D τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον, ἡνίκα ἐτελεύτησε μυρίοις ἑαυτοὺς δι' ἐκεῖνον παραβάλλειν κινδύνοις; οἱ μὲν οὖν ἄλλοι πάντες ἔφυγον, Πέτρος δὲ καὶ ἠρνήσατο μεθ' ὅρκου τρίτον, καὶ ὁ μεθ' ὅρκου τρίτον αὐτὸν ἀρνησάμενος, καὶ θεραπαινιδίου φόβον εὐτελοῦς δείσας, ἐπειδὴ ἐτελεύτησε βουλόμενος ἡμᾶς πεῖσαι διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν, ὅτι εἶδεν αὐτὸν ἀναστάντα οὕτως ἀθρόον μετεβάλλετο ὡς ὁλοκλήρου καταγελάσαι δήμου, καὶ εἰς μέσον τῶν Ἰουδαίων τὸ θέατρον εἰσπηδῆσαι καὶ εἰπεῖν, ὅτι ὁ σταυρωθεὶς καὶ ταφεὶς ἀνέστη, ἐκ

νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀνέβη, καὶ μηδὲν αὐτὸν ὑποδείσασθαι δεινόν. πόθεν οὖν τὸ θάρσος αὐτῷ ἐγένετο; πόθεν ἄλλοθεν, ἀλλ' ἢ ἀπὸ τῆς πληροφορίας τῆς κατὰ τὴν ἀνάστασιν; ἐπειδὴ γὰρ εἶδεν αὐτὸν, καὶ διελέχθη, καὶ περὶ τῶν μελλόντων ἤκουσε, διὰ τοῦτο ὡς ὑπὲρ ζῶντος κινδυνεύων λοιπὸν, οὕτως ἁπάντων κατετόλμησε τῶν δεινῶν, ἅτε δὴ καὶ πλείονα λαβὼν δύναμιν καὶ μεῖζον τὸ θάρσος ὡς ὑπὲρ αὐτοῦ ἀποθανεῖν, καὶ τῷ σταυρῷ κατὰ κεφαλῆς προσομιλῆσαι. ὅταν τοίνυν ἴδῃς καὶ σημεῖα, μείζονα γινόμενα, καὶ τοὺς μαθητὰς πλείονα κεκτημένους εὔνοιαν περὶ αὐτὸν τοὺς πρότερον ἐγκαταλιπόντας αὐτὸν, καὶ παρρησίαν μείζονα ἐπιδεικνυμένους, καὶ πανταχόθεν λαμπροτέραν γινομένην τῶν πραγμάτων τὴν μεταβολὴν, καὶ ἐπὶ τὸ πεπαρρησιασμένον καὶ φαιδρὸν προελθόντα ἅπαντα, μάνθανε δι' αὐτῆς τῶν πραγμάτων τῆς πείρας, ὅτι οὐ μέχρι θανάτου τὰ κατὰ τὸν Χριστὸν ἔμεινεν, ἀλλὰ ἀνάστασις αὐτὸν διεδέξατο καὶ ζῇ καὶ μένει διηνεκῶς ὁ σταυρωθεὶς θεὸς ἀναλλοίωτος. οὐ γὰρ ἄν, εἰ μὴ ἀνέστη καὶ ἔζη; μείζονα μετὰ ταῦτα σημεῖα εἰργάσαντο οἱ μαθηταὶ τῶν πρὸ τοῦ σταυροῦ γενομένων. τότε μὲν γὰρ αὐτὸν καὶ οἱ μαθηταὶ ἐγκατέλιπον· νυνὶ δὲ αὐτῷ καὶ ἡ οἰκουμένη προστρέχει ἅπασα, καὶ οὐχὶ Πέτρος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτεροι μυρίοι, καὶ πολλῷ πλέον μετὰ Πέτρον τῶν οὐχ ἑωρακότων αὐτὸν τὰς ψυχὰς ἐπέδωκαν τὰς ἑαυτῶν ὑπὲρ ἐκείνου, καὶ τὰς κεφαλὰς ἀπετμήθησαν, καὶ μυρία ἔπαθον δεινὰ, ὥστε τὴν εἰς αὐτὸν ὁμολογίαν ὑγιῆ καὶ ἀκέραιον ἔχοντας ἀπελθεῖν. πῶς οὖν ὁ νεκρὸς καὶ ἐν τῷ τάφῳ μένων ὡς σὺ λέγεις ὦ Ἰουδαῖε τοσαύτην καὶ ἐν τοῖς μετ' ἐκείνους ἅπασιν ἐπεδείξατο τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν δύναμιν πείθων αὐτοὺς αὐτὸν μόνον προσκυνεῖν, καὶ πάντα αἱρεῖσθαι ὑπομεῖναι καὶ παθεῖν ὑπὲρ τοῦ μὴ τὴν πίστιν ἀπολέσαι τὴν εἰς αὐτόν; ὁρᾷς διὰ πάντων σαφῆ τῆς ἀναστάσεως τὴν ἀπόδειξιν; διὰ τῶν σημείων τῶν τότε, τῶν νῦν, διὰ τῆς εὐνοίας τῶν μαθητῶν τῶν τότε τῶν νῦν, διὰ τῶν κινδύνων ἐν οἷς διετέλεσαν οἱ πιστεύσαντες; βούλει καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἰδεῖν πεφοβημένους αὐτοῦ τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν δύναμιν, καὶ πολλῷ μᾶλλον μετὰ τὸν σταυρὸν ἀγωνιῶντας; ἄκουε καὶ περὶ τού-

mortuis die tertia ſurrexiſſe, atque in cœlos aſcendiſſe, neque ſe mali quicquam reformidare. Vnde igitur factũ erat, vt adeo confidens eſſet? Non aliunde ſanè, quàm ex eo quod de reſurrectione certior factus eſſet. Cũ enim illum vidiſſet, atque alloquutus eſſet, déque rebus futuris verba facientem audiſſet, hac de cauſſa tanquam in gratiam hominis iam viuentis periculum adiret, ita ſe malis omnibus obiiciebat, vt pote qui maiori virtute corroboratus eſſet confidentiáque maiori: ſic vt pro ipſo mortem oppeteret, & cruci capite in terram verſo affigeretur. Cum ergo maiora fieri ſigna videris, & diſcipulos maiori eum beneuolentia eſſe complexos, qui prius eum deſeruerant, maiorem fiduciam præ ſe ferre, omni ex parte illuſtriorem rerum factam eſſe mutationem, omniáque tutiori ac iucundiori eſſe in ſtatu collocata, tum ipſo rerum experimento cognoſce, res Chriſti non eſſe mortis finibus circũcluſas, ſed reſurrectionem illi ſucceſſiſſe, ac viuere ſuperſtitémq; perpetuo crucifixum manere Deum immutabilem & immortalem. Neq. enim diſcipuli, niſi reſurrexiſſet, ac viueret, maiora poſtea miracula patraſſent, quã quæ crucem præceſſerant. Nam tum temporis etiam diſcipuli reliquerunt eum: iam vero totus ad illum orbis terrarum accurrit, neque Petrus ſolũ, ſed & mille alij, ac multo plures poſt Petrum, ex illis qui illũ minimè viderunt, animas pro illo ſuas expoſuerunt, capite truncati ſunt, & innumera ſunt mala perpeſſi, vt integra & illæſa ipſius confeſſione poſſent ex hac vita diſcedere. Quomodo ergo is qui mortuus erat & ſepulchro concluſus, vt tu dicis ô Iudæe, in omnibus qui ſequuti ſunt illos tantam vim exhibuit tantamque virtutem, vt eis perſuaderet, ſolum illum vt adorarent, omniáque ſuſtinere ac perpeti mallent, quam ſuam in illum fidẽ amittere? Vides in omnib. certã reſurrectionis comprobationem elucere, cũ ex ſignis quæ tum facta ſunt, quæque nunc fiunt, tum ex diſcipulorum beneuolentia, qui tum viuebant, & qui nunc viuunt, tum ex periculis in quibus ſemper fideles verſabantur? Viſne etiamnum hoſtes cernere potentiam ac virtutem eius pertimeſcere, ac multo amplius poſt crucem æſtuare? audi ſane prudenter, quid de his ſcriptum ſit.

Petrus quomodo crucifixus fuerit.

Cum enim viderent, inquit, ſcriptura A
Act.4.13. Iudæi Petri in loquendo libertatem, &
Ioannis, atq; animaduerterẽt homines
illos literarum rudes & imperitos eſſe,
mirabantur, & metuebant non quod
literas neſcirẽt, ſed quod cum illiterati
eſſent omnes ſapiẽtes vincerent, cumq́ue
hominem cernerent, qui ſanatus
erat, nihil poterant contradicere, tametſi
antea contradicebant cum ſigna
fieri viderent. Cur igitur tum minime
contradicebant? Cohibeat illorum linguam
virtus inuiſibilis crucifixi: ille os
eorum obturabat, ille libertatem in dicendo
compeſcebat: propterea ſtabãt,
neque poterant contradicere. Cum B
autem verba etiam protulerunt, vide
quo pacto metum ſuum fateãtur. Vultis,
Act.5.28. inquiunt, inducere ſuper nos ſanguinem
hominis iſtius? At enim ſi nudus
homo eſt, cur eius ſanguinem pertimeſcis?
quam multos prophetas occidiſti,
quam multos iuſtos iugulaſti Iudæe,
nec vllius illorum ſanguinem reformidaſti?
cur igitur hic reformidas?
verè conſcientiam terrebat illorum
crucifixus, ſuámque formidinem cum
occultare non poſſent, vel etiam inuiti
ſuam coram inimicis imbecillitatem C
Luc.23.34. fatentur. Ac dum illum quidem crucifigerent,
clamabant dicentes, Sanguis
eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros, adeo
ſanguinem eius ſpernebant: poſt
paſſionem autem cum effulgentem
illius virtutem intuentur, pertimeſcunt
& æſtuant, dicuntque: Vultis
inducere ſanguinem hominis iſtius ſuper
nos? At enim ſi ſeductor erat, &
aduerſarius Dei, prout dicitis ſceleſti
Iudæi, quam ob cauſſam ſanguinem
ipſius timetis? Etenim ſi talis erat, illius
etiam fuerat cæde gloriandum: ſed
quoniam talis non erat, idcirco tremunt. D
Vides vndique & inimicos æſtuare
ac timere? vides illorum anxietatem?
crucifixi quoque benignitatem
cognoſce. Siquidem illi quidem dicebant:
Sanguis eius ſuper nos, & ſuper
filios noſtros: Chriſtus autem non ita
fecit, verum ſupplicans Patri ait, Pater
dimitte illis: non enim ſciunt, quid faciunt.
Si enim ſuper illos ſanguis fuiſſet,
& ſuper filios illorum, nequaquam
ex illorum filiis delecti eſſent Apoſtoli:
nequaquam ter mille ſimul credidiſſent,
neque quinquies mille. Vides
vt illi quidem crudeles ac ſæui cum in

τῶν συνετῶν. θεωροῦντες γάρ φησιν οἱ Ἰουδαῖοι τὴν τοῦ Πέτρου παῤῥησίαν καὶ Ἰωάννου, καὶ καταλαβόμενοι, ὅτι ἄνθρωποι ἀγράμματοί εἰσι καὶ ἰδιῶται, ἐθαύμαζον καὶ ἠγωνίων, οὐκ ἐπειδὴ ἀγράμματοι ἦσαν, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀγράμματοι ὄντες πάντων τῶν σοφῶν περιεγίνοντο, καὶ τὸν ἄνθρωπον σὺν αὐτοῖς ὁρῶντες τὸν τεθεραπευμένον, οὐδὲν εἶχον ἀντειπεῖν. καίτοιγε πρὸ τούτου ἀντέλεγον σημεῖα ὁρῶντες γινόμενα. πῶς οὖν τότε οὐκ ἀντεῖπον; ἀπέστησεν αὐτῶν τὴν γλῶτταν ἡ ἀόρατος τοῦ σταυρωθέντος δύναμις. ἐκεῖνος τὸ στόμα αὐτῶν ἐνέφραξεν· ἐκεῖνος τὴν παῤῥησίαν κατέστελε· διὰ τοῦτο καὶ εἱστήκεισαν μηδὲν ἔχοντες ἀντειπεῖν. ὅταν δὲ καὶ ἐφθέγξαντο, ὅρα πῶς τὴν δειλίαν ὁμολογοῦσι τὴν ἑαυτῶν. βούλεσθέ φησιν ἐπαγαγεῖν ἐφ' ἡμᾶς τὸ αἷμα τοῦ ἀνθρώπου τούτου; καὶ μὴν εἰ ἄνθρωπος ἐστὶ ψιλὸς, τί δέδοικας αὐτοῦ τὸ αἷμα; πόσους ἀνεῖλες προφήτας, πόσους ἔσφαξας δικαίους ὦ Ἰουδαῖε, καὶ οὐδενὸς αὐτῶν τὸ αἷμα ἐφοβήθης; τίνος οὖν ἕνεκεν ἐνταῦθα φοβῇ; κατέσειεν αὐτῶν ὄντως τὸ συνειδὸς ὁ σταυρωθεὶς, καὶ τὴν ἀγωνίαν ἣν εἶχον κρύψαι μὴ δυνάμενοι, καὶ ἄκοντες ἐπὶ τῶν ἐχθρῶν ὁμολογοῦσι τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν. καὶ ὅτε μὲν ἐσταύρουν αὐτὸν ἐβόων λέγοντες, τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν. οὕτω κατεφρόνουν τοῦ αἵματος αὐτοῦ. μετὰ δὲ τὸν σταυρὸν ἰδόντες αὐτοῦ τὴν δύναμιν διαλάμπουσαν, φοβοῦνται καὶ ἀγωνιῶσι καὶ λέγουσι· βούλεσθε ἐπαγαγεῖν ἐφ' ἡμᾶς τὸ αἷμα τοῦ ἀνθρώπου τούτου; καίτοιγε εἰ πλάνος ἦν καὶ ἀντίθεος καθὼς φατε Ἰουδαῖοι παράνομοι, τίνος ἕνεκεν αὐτοῦ δεδοίκατε τὸ αἷμα; καὶ γὰρ καὶ ἐγκαλλωπίζεσθαι ἔδει τῷ φόνῳ εἰ τοιοῦτος ἦν. ἀλλ' ἐπειδὴ τοιοῦτος οὐκ ἦν, διὰ τοῦτο τρέμουσιν. ὁρᾷς πανταχόθεν καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἀγωνιῶντας καὶ δεδοικότας; εἶδες αὐτῶν τὴν ἀγωνίαν; μάθε καὶ τοῦ σταυρωθέντος τὴν φιλανθρωπίαν. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἔλεγον· τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν· ὁ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐποίησεν οὕτως. ἀλλὰ πρὸς τὸν πατέρα καθικετεύων λέγει, πάτερ ἄφες αὐτοῖς. οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσιν. εἰ γὰρ ἐγένετο τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπ' αὐτοὺς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα αὐτῶν, οὐκ ἂν ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῶν ἐγένοντο ἀπόστολοι· οὐκ ἂν ὁμοῦ τρισχίλιοι ἐπίστευσαν· οὐκ ἂν πεντακισχίλιοι. ὁρᾷς πῶς ἐκεῖνοι μὲν ὠμοὶ καὶ ἀπηνεῖς

περὶ τὰ ἔκγονα αὐτῶν ὄντες καὶ τὴν φύσιν αὐτὴν ἠγνόησαν· ὁ δὲ θεὸς πατέρων ἁπάντων φιλανθρωπότερος, καὶ μητέρων φιλοστοργότερος γέγονεν. ἐγένετο μὲν γὰρ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπ' αὐτοὺς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα αὐτῶν. ἐπὶ τὰ τέκνα δὲ οὐχὶ πάντα, ἀλλ' ἐπ' ἐκεῖνα μόνον τὰ μιμησάμενα τὴν πατρικὴν ἀσέβειαν καὶ παρανομίαν, καὶ ὅσοι ἦσαν αὐτοῖς υἱοὶ οὐ κατὰ τὴν τῆς φύσεως διαδοχήν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῆς προαιρέσεως μανίαν, οὗτοι μόνοι γεγόνασιν ὑπεύθυνοι τῶν κακῶν. σκόπει δέ μοι καὶ ἑτέρωθεν τὴν ἀγαθότητα καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ θεοῦ. οὐ γὰρ εὐθέως ἐπήγαγεν ἐπ' αὐτοὺς τὴν κόλασιν, καὶ τὴν τιμωρίαν, ἀλλὰ τεσσαράκοντα καὶ πλείονα ἔτη διέλιπε μετὰ τὸν σταυρόν. αὐτὸς μὲν γὰρ ὁ σωτὴρ ἐπὶ Τιβερίου ἐσταυρώθη· ἡ δὲ πόλις αὐτῶν ἐπὶ Οὐεσπασιανοῦ καὶ Τίτου ἑάλω. τίνος οὖν ἕνεκεν τὸν μετὰ ταῦτα τοῦτον χρόνον διέλιπεν; βουλόμενος αὐτοῖς δοῦναι καιρὸν μετανοίας, ὥστε ἀποδύσασθαι τὰ πεπλημμελημένα, ὥστε ἀποκρούσασθαι τὰ ἐγκλήματα. ἐπειδὴ δὲ καὶ προθεσμίαν μετανοίας λαβόντες ἔμειναν ἀνιάτως ἔχοντες, ἐπήγαγε λοιπὸν αὐτοῖς τὴν κόλασιν, καὶ τὴν τιμωρίαν, καὶ τὴν πόλιν καθελὼν ἐξήγαγεν αὐτοὺς διασπείρας πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης. καὶ τοῦτο διὰ φιλανθρωπίαν ποιῶν. διέσπειρε γὰρ αὐτούς, ἵνα πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης προσκυνούμενον ἴδωσι τὸν ὑπ' αὐτῶν σταυρωθέντα Χριστόν, ἵνα ὁρῶντες αὐτὸν προσκυνούμενον ὑπὸ πάντων, καὶ μαθόντες αὐτοῦ τὴν δύναμιν, ἐπιγνῶσι τῆς οἰκείας ἀσεβείας τὴν ὑπερβολήν, καὶ ἐπιγνόντες ἐπανέλθωσι πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καὶ λοιπὸν ἡ αἰχμαλωσία αὐτοῖς διδασκαλία ἐγένετο, καὶ ἡ τιμωρία νουθεσία. εἰ γὰρ ἔμειναν ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας γῆς, οὐκ ἂν ἔγνωσαν τῶν προφητῶν τὴν ἀλήθειαν. τί γὰρ καὶ ἔλεγον οἱ προφῆται; αἴτησαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς. ἔδει τοίνυν αὐτοὺς ἐξελθεῖν εἰς τὰ πέρατα τῆς γῆς, ἵνα ἴδωσιν οἰκείοις ὀφθαλμοῖς, ὅτι καὶ τὰ πέρατα τῆς γῆς κατέχει ὁ Χριστός. πάλιν οὖν ἕτερος προφήτης λέγει· καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ ἕκαστος ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ. ἔδει τοίνυν αὐτοὺς εἰς ἅπαντα διασπαρῆναι τόπον τῆς γῆς, ἵνα ἴδωσιν οἰκείοις ὄμμασιν ἕκαστον ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ προσκυνοῦντα αὐτόν. πάλιν ἄλλος εἶπε· πλησθήσεται ἡ γῆ τοῦ γνῶναι τὸν κύριον ὡς ὕδωρ

A ſuos liberos eſſent, ipſam etiam naturam abnegarint: Deus autem patres omnes ſuperauerit benignitate, ac filios maiori quam matres fuerit amore complexus? Sanguis enim eius ſuper illos & ſuper illorum filios fuit; ſuper filios vero non omnes, ſed ſuper illos tãtum, qui paternam impietatem & iniquitatem imitati ſunt, & quotquot illis filij fuerunt non ſecundum naturæ ſucceſſionem, ſed ſecundum voluntatis inſaniam, hi ſoli malis facti ſunt obnoxij. Tu vero mihi bonitatem ac benignitatem Dei aliunde quoque conſydera. Non enim ſtatim illis ſuppliciũ B ac pœnam intulit, ſed quadraginta & plures elabi poſt paſſionem annos ſiuit. Siquidem Saluator ipſe Tiberio imperante cruci affixus eſt: at illorum ciuitas imperantibus Veſpaſiãno ac Tito capta eſt. *Hieruſalem quando excisa.* Cur igitur conſequens tempus omiſit? Voluit illis ſpatium ad pœnitentiam agendam præbere, vt peccata deponerent, vt crimina à ſe depellerent. Poſtquam autem temporis ſpatium ad pœnitentiam præſtitutum habentes immedicabili ſe laborare morbo præ ſe tulerunt, tum demum ſuppli- C cium illis ac pœnam intulit, & euerſa illorum vrbe per vniuerſum orbẽ terrarum eductos illos diſperſit. Atq; hoc benignitatis eius opus fuit. Siquidem illos diſperſit, vt Chriſtum, quem cruci affixerant, vbique terrarum cernerent adorari, vt cum ab omnibus adoratum illum cernerent, eiuſq; virtutem perciperent, ſummam ſuam impietatem agnoſcerent, eaque cognita ad veritatem redirent, atque ipſa captiuitas illis deinde doctrinæ, ac ſupplicium admonitionis occaſionem afferebat. Si enim in regione Iudææ remãnſiſſent, veraces fuiſſe prophetas non agnouiſſent. D Quid enim prophetæ dicebant? Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ. *Pſal. 2. 8.* Itaque illos egredi oportuit ad terræ terminos vt propriis oculis cernerent à Chriſto terræ terminos poſſideri. Rurſus alius propheta dicit: Et adorabunt eum ſinguli è loco ſuo. *Soph. 2. 11.* Ergo illos per omnia terræ loca diſpergi oportuit, vt vnumquemq; adorare illum propriis oculis cernerent. Rurſus alius dixit: Replebitur terra, vt cognoſcat Dominum, ſicut aqua *Hab. 2. 14.*

multa ad operiendum maria. In omnem igitur terram abire illos oportuit,vt repletam illam cognitione Domini viderent, & maria, hoc eſt ſpirituales iſtas eccleſias,pietate redundantia Propterea vbique terrarum diſperſit illos Deus: ſi enim in Iudæa reſediſſent, hæc ignoraſſent: iã vero prophetas veraces eſſe,atq; ipſum virtute pollere ſuorum oculorũ experimẽto vult ipſos cognoſcere, vt ſi quidem probi gratique fuerint, ad veritatem per iſta deducantur: ſin autem in impietate perſeuerent; nullam habeant in tremenda die iudicij excuſationem. Propterea per vniuerſum orbem terrarum illos diſperſit, vt & nos quippiam inde lucri decerpamus, hoc eſt,dum prolatas illas de illorum diſperſione prædi- (Dan.9.27.) ctiones, déque Hieroſolymorum euerſione cernimus, quas & Daniel dum abominationis deſolationis mentionẽ (Mal.1.10.) facit,& Malachias dum ait: Quia & in vobis claudentur ianuæ, & Dauid, & Eſaias, & alij prophetæ multi de his prædixerunt, vt videntes eos qui dominum tot iniuriis affecerant, ita fuiſſe punitos, patria libertate priuatos, & ſuis omnibus legibus ac paternis traditionibus, virtutem eius agnoſcamus, quæ illa prædixit atque perfecit, atque inimici quidem ex noſtris bonis potentiam illius intelligant,nos autem ex ſupplicio de illis ſumpto immenſam eius benignitatem ac potentiam agnoſcamus, nec vnquam illum glorificare deſinamus, vt & ſempiterna atque ineffabila bona conſequamur, gratia & benignitate domini noſtri Ieſu Chriſti cum quo Patri ſimulque ſancto ac viuifico Spiritui honor & imperium nũc & ſemper & in ſecula ſeculorũ, Amen.

A πολὺ καταϰαλύψαι θαλάσσας. ἔδει τοίνυν αὐτοὺς εἰς ἅπασαν τὴν γῆν ἀπελθεῖν, ὥστε ἰδεῖν αὐτὴν πεπληρωμένην τοῦ γνῶναι τὸν κύριον, καὶ τὰς θαλάσσας, τουτέστι τὰς πνευματικὰς ταύτας ἐκκλησίας, τῆς θεοσεβείας μεμεστωμένας. διὰ ταῦτα διέσπειρεν αὐτοὺς ὁ θεὸς πανταχοῦ τῆς γῆς. εἰ γὰρ ἐν Ἰουδαίᾳ ἐκάθηντο, ταῦτα ἂν ἠγνόησαν. λοιπὸν βούλεται αὐτοὺς καὶ τῆς τῶν προφητῶν ἀληθείας καὶ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως αὐταῖς ὄψεσι τὴν πεῖραν λαβεῖν· ἵνα ἐὰν μὲν εὐγνωμονῶσι, διὰ τούτων χειραγωγηθῶσι πρὸς τὴν ἀλήθειαν· ἂν δὲ ἐπιμένωσι τῇ ἀσεβείᾳ, μηδεμίαν B ἔχωσιν ἀπολογίαν ἐν τῇ φοβερᾷ τῆς κρίσεως ἡμέρᾳ. διὰ τοῦτο διέσπειρεν αὐτοὺς πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἐκ τούτου κερδάνωμέν τι, τουτέστιν ἐκείνας τὰς προῤῥήσεις ὁρῶντες τὰς περὶ τῆς διασπορᾶς αὐτῶν εἰρημένας, τὰς περὶ τῆς ἁλώσεως τῶν Ἱεροσολύμων, ἃς καὶ ὁ Δανιὴλ τοῦ βδελύγματος τῆς ἐρημώσεως μνησθεὶς καὶ ὁ Μαλαχίας εἰπὼν, ὅτι καὶ ἐν ὑμῖν συγκλεισθήσονται πύλαι, καὶ ὁ Δαβὶδ καὶ ὁ Ἡσαΐας καὶ ἕτεροι πολλοὶ προφῆται περὶ τούτων προανεφώνησαν, ἵνα ὁρῶντες τοὺς περὶ τὸν δεσπότην C ἀγνώμονας γεγενημένους οὕτω κολαζομένους, ἐκπεπτωκότας τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρικῆς, καὶ τῶν οἰκείων ἁπάντων θεσμῶν τε καὶ πατρικῶν παραδόσεων μάθωμεν αὐτοῦ τὴν δύναμιν τὴν προειποῦσαν αὐτὰ καὶ ἐργασαμένην, καὶ οἱ μὲν ἐχθροὶ διὰ τῶν ἡμετέρων ἀγαθῶν ἴδωσιν αὐτοῦ τὴν ἰσχύν· ἡμεῖς δὲ διὰ τῆς εἰς ἐκείνους τιμωρίας μάθωμεν αὐτοῦ τὴν ἄφατον φιλανθρωπίαν καὶ δύναμιν, καὶ διὰ παντὸς δοξάζοντες αὐτὸν διατελῶμεν, ὅπως καὶ τῶν αἰωνίων καὶ ἀποῤῥήτων ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν χάριτι καὶ φιλαν- D θρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μεθ' οὗ τῷ πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ πνεύματι τιμὴ καὶ κράτος νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Ad eos qui reprehendebant eum ob prolixitatem eorum,quæ dicta fuerant,& ad eos qui breuitatem orationis ægrè ferebant, déque Sauli & Pauli appellatione, & cur primus homo vocatus ſit Adam, & quod vtiliter ac fructuoſè, atque in eos qui recens fuerant illuminati.

Πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας ὑπὲρ τοῦ μήκους τῶν εἰρημένων, καὶ πρὸς τοὺς δυσχεραίνοντας ὑπὲρ τῆς βραχυλογίας, καὶ περὶ τῆς τοῦ Σαύλου προσηγορίας καὶ Παύλου, καὶ τίνος ἕνεκεν Ἀδὰμ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκλήθη, ὅτι χρησίμως καὶ συμφερόντως, καὶ εἰς τοὺς νεοφωτίστους.

A Τί ποτε ἄρα χρὴ ἡμᾶς ποιῆσαι τήμερον; τὸ μὲν γὰρ πλῆθος ὑμῶν ὁρῶν, δέδοικα πρὸς μῆκος ἐκτεῖναι τὸν λόγον. καὶ γὰρ ὅταν ἡ διδασκαλία μακροτέρα προβαίνῃ, ὁρῶ συμπατουμένους ὑμᾶς, στενοχωρουμένους, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς στενοχωρίας θλῖψιν τῇ τῆς ἀκροάσεως ἀκριβείᾳ λυμαινομένην. ἀκροατὴς γὰρ ἀνέσεως οὐκ ἀπολαύων οὐδὲ μετὰ σπουδῆς προσέχειν τοῖς λεγομένοις δύναιτ' ἄν. τὸ μὲν οὖν πλῆθος ὑμῶν ὡς ἔφην ὁρῶν δέδοικα πρὸς μῆκος ἐκτεῖναι τὸν λόγον· τὸν δὲ πόθον ὑμῶν λογιζόμενος φοβοῦμαι συστεῖλαι τὴν διδασκαλίαν. B ὁ γὰρ διψῶν ἐὰν μὴ πρότερον πεπληρωμένην ἴδῃ τὴν φιάλην, οὐδὲ τοῖς χείλεσιν αὐτὴν ἡδέως ἂν προσαγάγοι· ἀλλὰ κἂν μὴ πᾶσαν αὐτὴν ἐκπίνειν μέλλοι, πᾶσαν αὐτὴν γέμουσαν ἰδεῖν ἐπιθυμεῖ. διὰ τοῦτο οὐκ ἔχω τί χρήσομαι τῇ δημηγορίᾳ. καὶ γὰρ τῇ βραχυλογίᾳ τὸν κάματον ὑποτεμεῖν τὸν ὑμέτερον βούλομαι, καὶ τῷ μήκει τοῦ λόγου τὴν ἐπιθυμίαν ὑμῶν ἐμπλῆσαι. ἀλλ' ἑκάτερα πολλάκις ταῦτα ἐποίησα, καὶ οὐδὲ ἅπαξ τὴν αἰτίαν διέφυγον. οἶδα ὅτι πολλάκις φειδόμενος ὑμῶν πρὸ τοῦ τέλους κατέλυσα τὸν λόγον, C καὶ κατεβόησάν μου οἱ ψυχὴν ἀκόρεστον ἔχοντες, οἱ συνεχῶς μὲν τῶν θείων ἀπολαύοντες ναμάτων, οὐδέποτε δὲ ἐμπιπλάμενοι, οἱ μακάριοι ἐκεῖνοι, οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, καὶ τὰς παρὰ τούτων καταβοήσεις φοβηθεὶς πάλιν προῆλθον μέχρι πολλοῦ τὴν διδασκαλίαν ἐκτείνων, καὶ διὰ τοῦτο αἰτίαν ὑπέμενον. οἱ γὰρ βραχυλογίας ἐρῶντες ἀπαντῶντες παρεκάλουν τῆς αὐτῶν ἀσθενείας φείσασθαι, καὶ συστέλλειν τὸ μῆκος τῶν λεγομένων. ὅταν μὲν οὖν στενοχωρουμένους ὑμᾶς ἴδω, πρὸς σιγὴν συνελαύνω τὸν λόγον. ὅταν δὲ στενοχωρουμένους, καὶ οὐκ ἀφισταμένους, ἀλλ' ἐκκρεμαμένους D πρὸς πλείονα δρόμον τὴν γλῶτταν διεγείρειν ἐπιθυμῶ. στενά μοι πάντοθεν. τί πάθω; ὁ μὲν γὰρ ἑνὶ δουλεύων κυρίῳ, καὶ μιᾷ γνώμῃ ὑπηρετεῖν ἀναγκαζόμενος μετ' εὐκολίας ἀρέσκειν δύναται τῷ δεσπότῃ, καὶ μὴ διαμαρτάνειν· ἐγὼ δὲ πολλοὺς ἔχω δεσπότας δήμῳ τοσούτῳ δουλεύειν ἀναγκαζόμενος διάφορον ἔχοντι γνώμην. ταῦτα δὲ εἶπον οὐ δυσχεραίνων τὴν δουλείαν, μὴ γένοιτο, οὐδὲ δραπετεύων τὴν δεσποτείαν ὑμῶν. οὐδὲν γάρ μοι τῆς δουλείας ταύτης σεμνότερον. οὐχ οὕτω βασιλεὺς ἐπὶ τῷ διαδήματι καὶ τῇ πορφυρίδι μέγα

A Qvid quæſo nobis agendum eſt hodierno die? Siquidem dũ multitudinem veſtram cerno, ne longius ſermonem protrahã, pertimeſco. Cum enim prouehitur lõgius doctrinę ſermo, videns vos in anguſtias redactos vos inuicem conculcare, atque hãc ex anguſtiis afflictionem, quo minus diligenter audiatis, impedire. Niſi enim quietus ſit ac tranquillus auditor, minime poteſt cum ſtudio ad ea quæ dicuntur attendere. Cũ igitur multitudinem veſtrã, vt dixi, video, ne longius ſermo- B nem protraham pertimeſco, ſed dũ cupiditatem veſtram conſidero doctrinã contrahere reformido. Nã qui ſitit, niſi prius poculũ repletũ viderit, ne labris quidem lubenter illud admouet, ſed quamuis totũ exhauſturus non ſit, totũ repletũ cernere concupiſcit. Quamobrem, quo pacto me in hac concione, gerere debeã ignoro. Nã & breuitate ſermonis laborẽ veſtrum minuere volo, & orationis prolixitate veſtrã cupiditatẽ explere. Atqui vtrumq; iſtorũ ſæpenumero præſtiti, ac ne ſemel quidẽ crimẽ C effugi. Scio me perſæpe, dũ vobis parco, ante finem abrupiſſe ſermonẽ, & in nos clamarũt ij, quorum animus ſatiari minimè poteſt, qui ſacris laticibus aſſiduè fruuntur, ſed nunquã tamẽ explẽtur, beati illi, qui eſuriũt, & ſitiunt iuſtitiã, & iſtorum aduerſos clamores pertimeſcẽs rurſus doctrinæ ſermonem protraxi lõgius, & idcirco in crimen incurri. Nã qui ſermonis breuitate delectantur occurrẽtes orabant, vt ipſorũ infirmitati parcerẽ, atq; cõcionis prolixitatẽ contraherem. Dum igitur vos in anguſtias redactos intueor, ſermonẽ ſilentio coërcere ſtudeo: dũ vero vos anguſtiis preſſos idcirco nõ recedere, ſed ad longiorem curſum paratos eſſe, acuere linguã deſydero. Anguſtiæ mihi ſũt vndique: quid faciã? Nam is quidẽ qui vni domino ſeruit, vniq; ſententiæ cogitur famulari, facile domino poteſt placere, neq; à propoſito aberrare: at ego multos habeo dominos, qui tãto ſeruire populo cogor, cuius diuerſa eſt ſententia. Hæc autẽ nõ idcirco ſunt à me dicta, quod ſeruitutẽ ægrè ferã, abſit, neq; quod veſtrum defugiã dominatum. Nihil enim mihi eſt hac ſeruitute honorificentius. Non ita diademate ac purpura gloria-

Duo genera auditorum auditoriũ.

Dan. 13. 22

Non perſuadet tibi latus, inquit, neque vulnera? ſaltem menſa perſuadeat. Vt autem accuratè cognoſcas idcirco illum dixiſſe, Habetis hic aliquid, quod manducetur, ne forte ſimulacrum eſſe vel ſpiritum, aut phantaſma putarent, ſed veram ac ſubſiſtentem reſurrectionem, audi, quo pacto Petrus his comprobet reſurrectionem. Cum enim dixiſſet, Deus illum ſuſcitauit, ac dedit manifeſtum eum fieri nobis teſtibus præordinatis, deinde reſurrectionis demonſtrationem afferens adiecit: Qui manducauimus & bibimus cum eo. Propterea quoque alibi Chriſtus cum mortuam ſuſcitaſſet, vt fidem faceret

Mar. 5. 43. reſurrectionis ait: Date illi, quod manducet. Cum igitur audis eũ præbuiſſe ſeipſum viuũ per dies quadraginta illis apparentem, & cum illis veſcentem, cauſſam manducationis cognoſce, non quod cibo nimirum indigeret, illum manducaſſe, ſed quod diſcipulorum mederi vellet imbecillitati, vnde prodigia & ſigna Apoſtolorum liquet maximam reſurrectionis demonſtrationem extitiſſe.

Ioa. 14. 12. Quapropter ait ipſe quoque, Amen amen dico vobis, Qui credit in me, opera, quæ ego facio, & ipſe faciet, & maiora horum faciet. Nam quoniam crux cum interueniſſet, plurimos ſcãdalizauerat, idcirco pluribus illi miraculis opus fuit. Alioqui enim ſi cum obiiſſet Chriſtus, morte præpeditus manſiſſet, & ſepultus, neque reſurrexiſſet, vt aiunt Iudæi, neque in cœlum aſcendiſſet, non ſolum maiora poſtea fieri miracula poſt crucem non oportuiſſet, verum etiam ea, quæ prius facta fuerãt, opus fuiſſet extingui. Hic mihi diligenter attendite: indubitatam enim reſurrectionis demonſtrationem cõtinent hæc quæ dicimus: quamobrem eadem rurſus eloquar. Signa fecit antea Chriſtus, mortuos ſuſcitauit, leproſos mundauit, dæmones eiecit, crucifixus eſt deinde, atque vt dicunt ſceleſti Iudęi, non reſurrexit à mortuis. Quid igitur illis dicemus? Hoc nimirum, Si non reſurrexit, quomodo poſtea in nomine ipſius maiora facta ſunt ſigna? Nullus enim ex viuis cum obiiſſet, maiora poſt obitum ſigna fecit: at hîc maiora & modo & natura fuerunt, quæ conſequuta ſunt miracula. Siquidem natura fuere maiora, cum Chriſti vmbra nunquam mortuos ſuſcitarit: at

A οὐ πείθει σε, φησὶν ἡ πλευρὰ, οὐδὲ τὰ τραύματα; πειθέτω κἂν ἡ τράπεζα. ἵνα δὲ μάθῃς ἀκριβῶς, ὅτι διὰ τοῦτο εἶπεν, ἔχετέ τι βρώσιμον ἐνθάδε φαγεῖν, ἵνα μὴ νομίσωσιν εἴδωλον εἶναι μηδὲ πνεῦμα, μηδὲ φαντασίαν, ἀλλ' ἀληθῆ καὶ ἐνυπόστατον ἀνάστασιν, ἄκουσον, πῶς ὁ Πέτρος ἀπὸ τούτων πιστοῦται τὴν ἀνάστασιν. εἰπὼν γὰρ ὅτι ἀνέστησεν αὐτὸν ὁ θεὸς, καὶ ἔδωκεν αὐτὸν ἐμφανῆ γενέσθαι μάρτυσι τοῖς προκεχειροτονημένοις ἡμῖν, εἶτα καὶ ἀπόδειξιν τῆς ἀναστάσεως τιθεὶς, ἐπήγαγεν· οἵτινες καὶ συνεφάγομεν καὶ συνεπίομεν αὐτῷ. διὰ τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ ἀναστήσας νε-

B κρὰν ὁ Χριστὸς, ἵνα πιστώσηται τὴν ἀνάστασιν ἔφη· δότε αὐτῇ φαγεῖν. ὅταν οὖν ἀκούσῃς, ὅτι παρέστησεν ἑαυτὸν ζῶντα δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα ὀπτανόμενος αὐτοῖς καὶ συναλιζόμενος, μάνθανε τῆς τραπέζης τὴν αἰτίαν, ὅτι οὐχὶ δεόμενος αὐτὸς τραπέζης ἔτρωγεν, ἀλλὰ βουλόμενος τὴν ἀσθένειαν διορθῶσαι τῶν μαθητῶν, ὅθεν δῆλον, ὅτι τὰ τέρατα καὶ σημεῖα τῶν ἀποστόλων ἀπόδειξις ἦν μεγίστη τῆς ἀναστάσεως. διὸ καὶ αὐτός φησιν· ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὁ πιστεύων εἰς ἐμὲ, τὰ ἔργα ἃ ποιῶ ἐγὼ, κἀκεῖνος ποιήσει, καὶ μείζονα

C τούτων ποιήσει. ἐπειδὴ γὰρ ὁ σταυρὸς μεταξὺ παρεμπεσὼν ἐσκανδάλισε πλείστους, διὰ τοῦτο καὶ μειζόνων ἐδέησε μετὰ ταῦτα σημείων. καίτοιγε εἰ τελευτήσας ὁ Χριστὸς ἐναπέμεινε τῷ θανάτῳ καὶ τῷ τάφῳ, καὶ οὐκ ἀνέστη καθάπερ Ἰουδαῖοί φασιν, οὐδὲ ἀνέβη εἰς τοὺς οὐρανοὺς, οὐ μόνον οὐκ ἔδει μείζονα γίνεσθαι τὰ μετὰ ταῦτα σημεῖα τὰ μετὰ τὸν σταυρὸν, ἀλλὰ καὶ τὰ πρότερα γινόμενα ἀποσβεσθῆναι ἐχρῆν. προσέχετέ μοι μετὰ ἀκριβείας ἐνταῦθα· ἀναστάσεως γάρ εἰσιν ἀναμφισβητήτου ἀποδείξεις τὰ λεγόμενα, διὸ καὶ πά-

D λιν τὰ αὐτὰ ἐρῶ. ἐποίησε σημεῖα πρὸ τούτου ὁ Χριστὸς, νεκροὺς ἤγειρε, λεπροὺς ἐκάθηρε, δαίμονας ἀπήλασεν· ἐσταυρώθη μετὰ ταῦτα, καὶ ὡς οἱ παράνομοι Ἰουδαῖοι λέγουσιν οὐκ ἀνέστη ἐκ νεκρῶν. τί οὖν ἂν εἴποιμεν πρὸς αὐτούς; ὅτι εἰ μὴ ἀνέστη, πῶς μετὰ ταῦτα ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ μείζονα ἐγένετο σημεῖα; οὐδεὶς γὰρ τῶν ζώντων τελευτήσας μείζονα σημεῖα ἐποίησε μετὰ τὴν τελευτήν, ἐνταῦθα δὲ μείζονα καὶ τῷ τρόπῳ, καὶ τῇ φύσει τὰ θαύματα μετὰ ταῦτα ἦν. φύσει γὰρ μείζονα ἦν, ὅτι μὲν τοῦ Χριστοῦ οὐδέποτε σκιὰ νεκροὺς ἀνέστησεν· ἐπεὶ δὲ

τῶν ἀποστόλων αἱ σκιαὶ αὐτῶν πολλὰ τοιαῦτα ἐποίουν. τούτῳ δὲ μείζονα ἐγένετο σημεῖα, ὅτι τότε μὲν αὐτὸς ἐπιτάττων ἐθαυματούργει· μετὰ δὲ τὸν σταυρὸν οἱ δοῦλοι αὐτοῦ τῷ σεβασμίῳ καὶ ἁγίῳ αὐτοῦ ὀνόματι χρώμενοι μείζονα καὶ ὑψηλότερα ἐποίουν, ὥστε μειζόνως αὐτοῦ καὶ ἐνδοξοτέρως διαλάμψαι τὴν ἰσχύν. τοῦ γὰρ αὐτὸν ἐπιτάττοντα, πολλῷ μεῖζον ἦν τὸ ἑτέρους τῷ ἐκείνου κεχρημένους ὀνόματι τοιαῦτα θαυματουργεῖν. Εἶδες ἀγαπητὲ καὶ τῇ φύσει καὶ τῷ τρόπῳ μείζονα ὄντα τὰ σημεῖα τῶν ἀποστόλων μετὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ; οὐκοῦν ἀναμφισβήτητος ἡ ἀπόδειξις τῆς ἀναστάσεως. B ὅπερ γὰρ ἔλεγον, καὶ πάλιν ἐρῶ, εἰ ἐτετελευτήκει ὁ Χριστὸς, καὶ οὐκ ἀνέστη, ἔδει καὶ τὰ σημεῖα τελευτῆσαι καὶ ἀποσβεσθῆναι· νυνὶ δὲ οὐ μόνον οὐκ ἀπεσβέσθη, ἀλλὰ καὶ λαμπρότερα καὶ ἐνδοξότερα γέγονε μετὰ ταῦτα. Εἰ γὰρ μὴ ἀνέστη ὁ Χριστὸς, οὐκ ἂν ἕτεροι ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ τοιαῦτα σημεῖα ἐποίησαν. ἡ αὐτὴ μὲν γὰρ δύναμις καὶ πρὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ μετὰ τὸν σταυρὸν ἐθαυματούργει. καὶ πρότερον μὲν δι' ἑαυτοῦ, ὕστερον δὲ διὰ τῶν μαθητῶν· ἵνα δὲ σαφεστέρα καὶ ἐνδοξοτέρα γένηται τῆς ἀναστάσεως ἡ ἀπόδειξις, μείζονα καὶ ὑψηλότερα C μετὰ τὸν σταυρὸν ἐγένετο τὰ σημεῖα. καὶ πόθεν δῆλον ὅτι σημεῖα γέγονε τότε, ὁ ἄπιστος ἐρεῖ. πόθεν δὲ καὶ δῆλον ὅτι ἐσταυρώθη ὁ Χριστός; ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν φησι. καὶ γὰρ ὅτι σημεῖα γέγονε τότε καὶ ὅτι ἐσταυρώθη ὁ Χριστὸς, ἀπὸ τῶν ἁγίων γραφῶν δῆλον. ἐκεῖναι μὲν γὰρ καὶ ταῦτα, κἀκεῖνα λέγουσιν. εἰ δὲ λέγεις ὁ ὑπεναντίος, ὅτι οὐκ ἐποίησαν σημεῖα οἱ ἀπόστολοι, μειζόνως αὐτῶν δεικνύεις τὴν δύναμιν καὶ τὴν θείαν χάριν, ὅτι χωρὶς σημείων τοσαύτην οἰκουμένην ἐπεσπάσαντο πρὸς θεοσέβειαν. τοῦτο γὰρ μέγιστον D σημεῖον καὶ παράδοξον θαῦμα, ὅταν οἱ πτωχοὶ καὶ πένητες καὶ εὐκαταφρόνητοι καὶ ἀγράμματοι καὶ ἰδιῶται καὶ εὐτελεῖς καὶ δώδεκα τὸν ἀριθμὸν πόλεις τοσαύτας καὶ ἔθνη καὶ δήμους καὶ βασιλεῖς καὶ τυράννους καὶ φιλοσόφους καὶ ῥήτορας καὶ πᾶσαν ὡς εἰπεῖν τὴν γῆν χωρὶς σημείων φαίνωνται πρὸς ἑαυτοὺς ἑλκύσαντες. βούλει δὲ καὶ νῦν σημεῖα γινόμενα ἰδεῖν; ἐγώ σοι δείξω καὶ μείζονα τῶν προτέρων. οὐχ ἕνα νεκρὸν ἐγειρόμενον, οὐχ ἕνα τυφλὸν ἀναβλέποντα, ἀλλὰ πᾶσαν τὴν γῆν τὸ σκότος τῆς πλάνης ἀποτιθεμένην· οὐχ ἕνα λεπρὸν

A Apoſtolorum vmbra talia multa perfecit. Modo vero maiora fuere ſigna, quod tum quidem ipſe imperans miracula ederet: poſt paſſionem autem ſerui eius auguſto & ſancto eius nomine adhibito maiora & ſublimiora peragerent, vt amplius & glorioſius virtus ipſius effulgeret. Multo quippe maius fuit alterum nomen ipſius vſurpanrem talia miracula patrare, quàm ipſum imperantem. Vides & natura & modo maiora fuiſſe Apoſtolorum ſigna, dilectiſſime, quæ Chriſti reſurrectionem ſequuta ſunt? itaque reſurrectionis indubitata eſt demonſtratio. Nam vt ante dixi, & iterum dicam, Si mortem obiiſſet Chriſtus, & non reſurrexiſſet, ſigna etiam interire oportuiſſet ac deleri: iam vero non modo deleta non ſunt, ſed & illuſtriora deinde atque celebriora ſunt facta. Si enim Chriſtus non reſurrexiſſet, nunquam alij eius in nomine talia ſigna feciſſent. Eadem quippe virtus & ante paſſionem & poſt paſſionem edebat miracula: ac primum quidem per ſe, deinde vero per diſcipulos: vt autem euidentior & glorioſior fieret reſurrectionis probatio, maiora poſt crucem fiebant, & ſublimiora prodigia. Vnde vero conſtat, dicet infidelis, edita tum fuiſſe ſigna? Vnde quæſo crucifixum Chriſtũ fuiſſe conſtat? Ex ſacris literis, inquam. Nam & ſigna tum fuiſſe facta, & crucifixum fuiſſe Chriſtum ex ſacris literis conſtat. Illæ enim & hæc & illa narrant. Quod ſi tu noſter aduerſarius dicas Apoſtolos ſigna non feciſſe, maiorem ipſorum oſtendis virtutem, & gratiam diuinam, quod abſque ſignis tantum orbem terrarum potuerint ad pietatem traducere. Hoc enim maximum eſt & inuſitatum miraculum, cum pauperes atque mendici, abiecti, illiterati, imperiti, viles, & numero duodecim tot vrbes, gentes, populos, Reges, tyrannos, philoſophos, oratores, & totam propemodum terram abſque ſignis potuerint ad ſe pertrahere. An vero cupis nunquam fieri ſigna cernere? tibi ego illa & maiora prioribus oſtendam, non vnum mortuum ſuſcitatum, non viſum vni cæco reſtitutum, ſed diſcuſſas erroris tenebras, quæ totam terram occupauerant: non leproſum vnum munda-

Cur poſt paſſionem miracula maiora.

tum, ſed tot gentes, quæ peccati lepram abſterſerunt, ac per lauacrum regenerationis mundatæ ſunt. Quod ſignum maius his quæris mi homo, cum tantam & tam repentè factam mutationem conſpicias? Vin tu intelligere, quo tandem pacto viſum vniuerſo terrarum orbi reſtituerit Chriſtus? Antea lignum & lapidem non exiſtimabant homines lignum & lapidem eſſe, verum res ſenſus expertes Deos vocabant, adeo excæcati erant: iam verò quid lignum ſit, quidue lapis nouerunt, quid ſit Deus crediderunt. Sola quippe fide immortalis ac beata illa natura ſpectatur. Viſne aliud quoque reſurrectionis ſignum intueri? ex ipſa diſcipulorum mente ſumptum illud quoque maius videbis poſt reſurrectionem affulſiſſe. Siquidem in confeſſo eſt apud omnes eum, qui erga viuentem hominem beneuolè ſit affectus, ipſo mortuo fortaſſe ne quidem eius meminiſſe: qui vero malè affectus ſit erga illum, dum viueret, & ſuperſtitem deſeruerit, multo magis immemorem defuncti futurum. Quo fit, vt nemo qui amicum magiſtrúmve ſuperſtitem reliquerit ac deſeruerit, vita functum plurimi faciat, ac tum præcipuè, cum propter exhibitam in eum beneuolentiam mille pericula ſibi viderit imminere. Ecce tamen illud quod nulli accidit, in Chriſto & diſcipulis euenit, & qui viuentem illum negauerant ac deſeruerant, & comprehenſum reliquerant, & aufugerant, poſt innumera illa opprobria, & crucem tanti eum fecerunt, vt pro ipſius confeſſione ac fide animas etiam ſuas exponerent. Enimuero ſi mortuus fuiſſet Chriſtus, neque reſurrexiſſet, quî fieri potuiſſet, vt qui, dum ſuperſtes eſſet, ob periculum imminens fugerant, eo iam vita functo, propter illum mille periculis ſeipſos obiicerent? Ac cæteri quidem omnes fugerunt, Petrus vero etiam cum iuramento ter illum negauit: & qui ter illum cum iuramento negauerat, & vilis ancillulæ fuerat timore perculſus, poſteaquam obierat, nobis rebus ipſis volens fidem facere ſe ſuſcitatum illum à mortuis vidiſſe, ſic repente mutatus eſt, vt integrum populum aſpernaretur, & in medium Iudæorum theatrum proſiliret diceretque illum qui crucifixus fuerat ac ſepultus, à

Fide ſola cernitur Deus.

A καθαιρόμενον, ἀλλ' ἔθνη τοσαῦτα τὴν λέπραν τῆς ἁμαρτίας ἀποσμήξαντα καὶ διὰ τοῦ λουτροῦ παλιγγενεσίας καθαρθέντα. τί τούτων τῶν σημείων μεῖζον ἐπιζητεῖς ἄνθρωπε, ἀθρόον τοσαύτην τῆς οἰκουμένης μεταβολὴν ὁρῶν γεγενημένην; βούλει μαθεῖν πῶς ἀναβλέψαι τὴν οἰκουμένην ἐποίησεν ὁ Χριστός; τὸ πρότερον τὸ ξύλον καὶ τὸν λίθον οὐκ ἐνόμιζον εἶναι ξύλον καὶ λίθον οἱ ἄνθρωποι, ἀλλὰ θεοὺς ἐκάλουν τὰ ἀναίσθητα, οὕτως ἦσαν ἀποτετυφλωμένοι· νυνὶ δὲ εἶδον τί ξύλον, τί λίθος· ἐπίστευσαν τί θεός. πίστει γὰρ μόνη θεωρεῖται ἡ ἀνώλεθρος καὶ μακαρία B φύσις ἐκείνη. βούλει δὲ καὶ ἕτερον ἀναστάσεως ἰδεῖν σημεῖον; ἀπὸ τῆς τῶν μαθητῶν γνώμης ὄψει καὶ τοῦτο μεῖζον γενόμενον μετὰ τὴν ἀνάστασιν. καὶ γὰρ παρὰ πᾶσιν ὡμολόγηται, ὅτι ὁ μὲν περὶ ζῶντα ἄνθρωπον εὐνοϊκῶς διακείμενος καὶ ἀποθανόντος ἴσως οὐδὲ μέμνηται· ὁ δὲ περὶ ζῶντα ἀγνωμόνως διατεθεὶς καὶ ἐγκαταλιπὼν περιόντα, πολλῷ μᾶλλον ἀποθανόντος ἐπιλήσεται. ὅθεν οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων τὸν φίλον καὶ τὸν διδάσκαλον ἀφεὶς ζῶντα καὶ ἐγκαταλιπὼν, τελευτήσαντα περὶ πολλοῦ ποιεῖται, καὶ μάλιστα ὅταν κινδύνους μυρίους C αὐτῷ προκειμένους ἀπὸ τῆς περὶ ἐκεῖνον σπουδῆς βλέπῃ. ἀλλ' ἰδοὺ τοῦτο τὸ ἐπὶ μηδενὸς συμβαῖνον, ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἀποστόλων ἐγένετο, καὶ οἱ ζῶντα αὐτὸν ἀρνησάμενοι καὶ ἐγκαταλιπόντες, καὶ συλληφθέντα ἀφέντες, καὶ ἀποπηδήσαντες, μετὰ μυρία ἐκεῖνα ὀνείδη, καὶ τὸν σταυρὸν οὕτω περὶ πολλοῦ πεποίηνται, ὡς καὶ τὰς ψυχὰς ἐπιδοῦναι τὰς ἑαυτῶν ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτὸν ὁμολογίας καὶ πίστεως. καίτοι γε εἰ καὶ οὐ τετελευτήκει Χριστὸς καὶ οὐκ ἀνέστη, πῶς εἶχε λόγον τοὺς ἡνίκα ἔζη φυγόντας διὰ D τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον, ἡνίκα ἐτελεύτησε μυρίοις ἑαυτοὺς δι' ἐκεῖνον περιβάλλειν κινδύνοις; οἱ μὲν οὖν ἄλλοι πάντες ἔφυγον, Πέτρος δὲ καὶ ἠρνήσατο μεθ' ὅρκου τρίτον, καὶ ὁ μεθ' ὅρκου τρίτον αὐτὸν ἀρνησάμενος, καὶ θεραπαινιδίου φόβον εὐτελοῦς δείσας, ἐπειδὴ ἐτελεύτησε βουλόμενος ἡμᾶς πεῖσαι διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν, ὅτι εἶδεν αὐτὸν ἀναστάντα οὕτως ἀθρόον μετεβάλλετο ὡς ὁλοκλήρου καταγελάσαι δήμου, καὶ εἰς μέσον τῶν Ἰουδαίων τὸ θέατρον εἰσπηδῆσαι καὶ εἰπεῖν, ὅτι ὁ σταυρωθεὶς καὶ ταφεὶς ἀνέστη, ἐκ

A νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀνέβη, καὶ μηδὲν αὐτὸν ὑποδεῖσθαι δεινόν. πόθεν οὖν τὸ θάρσος αὐτῷ ἐγένετο; πόθεν ἄλλοθεν, ἀλλ' ἢ ἀπὸ τῆς πληροφορίας τῆς κατὰ τὴν ἀνάστασιν; ἐπειδὴ γὰρ εἶδεν αὐτόν, καὶ διελέχθη, καὶ περὶ τῶν μελλόντων ἤκουσε, διὰ τοῦτο ὡς ὑπὲρ ζῶντος κινδυνεύων λοιπόν, οὕτως ἁπάντων κατετόλμησε τῶν δεινῶν, ἅτε δὴ καὶ πλείονα λαβὼν δύναμιν καὶ μεῖζον τὸ θάρσος, ὡς ὑπὲρ αὐτοῦ ἀποθανεῖν, καὶ τῷ σταυρῷ κατὰ κεφαλῆς προσομιλῆσαι. ὅταν τοίνυν ἴδῃς καὶ σημεῖα μείζονα γινόμενα, καὶ τοὺς μαθητὰς πλείονα κεκτημένους εὔνοιαν περὶ αὐτὸν τοὺς πρότερον ἐγκαταλιπόντας αὐτόν, καὶ παρρησίαν μείζονα ἐπιδεικνυμένους, καὶ πανταχόθεν λαμπροτέραν γενομένην τῶν πραγμάτων τὴν μεταβολήν, καὶ ἐπὶ τὸ πεπαρρησιασμένον καὶ φαιδρὸν προελθόντα ἅπαντα, μάνθανε δι' αὐτῆς τῶν πραγμάτων τῆς πείρας, ὅτι οὐ μέχρι θανάτου τὰ κατὰ τὸν Χριστὸν ἔμεινεν, ἀλλὰ ἀνάστασις αὐτὸν διεδέξατο καὶ ζῇ καὶ μένει διηνεκῶς ὁ σταυρωθεὶς θεὸς ἀναλλοίωτος. οὐ γὰρ ἄν, εἰ μὴ ἀνέστη καὶ ἔζη, μείζονα μετὰ ταῦτα σημεῖα εἰργάσαντο οἱ μαθηταὶ τῶν πρὸ τοῦ σταυροῦ γινομένων. τότε μὲν γὰρ αὐτὸν καὶ οἱ μαθηταὶ ἐγκατέλιπον· νυνὶ δὲ αὐτῷ καὶ ἡ οἰκουμένη προστρέχει ἅπασα, καὶ οὐχὶ Πέτρος μόνον, ἀλλὰ καὶ ἕτεροι μυρίοι, καὶ πολλῷ πλέον μετὰ Πέτρον τῶν οὐχ ἑωρακότων αὐτὸν τὰς ψυχὰς ἐπέδωκαν τὰς ἑαυτῶν ὑπὲρ ἐκείνου, καὶ τὰς κεφαλὰς ἀπετμήθησαν, καὶ μυρία ἔπαθον δεινά, ὥστε τὴν εἰς αὐτὸν ὁμολογίαν ὑγιῆ καὶ ἀκέραιον ἔχοντας ἀπελθεῖν. πῶς οὖν ὁ νεκρὸς καὶ ἐν τῷ τάφῳ μένων ὡς σὺ λέγεις ὦ Ἰουδαῖε τοσαύτην καὶ ἐν τοῖς μετ' ἐκείνους ἅπασιν ἐπεδείξατο τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν δύναμιν πείθων αὐτοὺς αὐτὸν μόνον προσκυνεῖν, καὶ πάντα αἱρεῖσθαι ὑπομεῖναι καὶ παθεῖν ὑπὲρ τοῦ μὴ τὴν πίστιν ἀπολέσαι τὴν εἰς αὐτόν; ὁρᾷς διὰ πάντων σαφῆ τῆς ἀναστάσεως τὴν ἀπόδειξιν; διὰ τῶν σημείων τῶν τότε, τῶν νῦν, διὰ τῆς εὐνοίας τῶν μαθητῶν τῶν τότε τῶν νῦν, διὰ τῶν κινδύνων ἐν οἷς διετέλεσαν οἱ πιστεύσαντες; βούλει καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἰδεῖν πεφοβημένους αὐτοῦ τὴν ἰσχὺν καὶ τὴν δύναμιν, καὶ πολλῷ μᾶλλον μετὰ τὸν σταυρὸν ἀγωνιῶντας; ἄκουε καὶ περὶ τού-

mortuis die tertia ſurrexiſſe, atque in cœlos aſcendiſſe, neque ſe mali quicquam reformidare. Vnde igitur factũ erat, vt adeo confidens eſſet? Non aliunde ſanè, quàm ex eo quod de reſurrectione certior factus eſſet. Cũ enim illum vidiſſet, atque alloquutus eſſet, déque rebus futuris verba facientem audiiſſet, hac de cauſſa tanquam in gratiam hominis iam viuentis periculum adiret, ita ſe malis omnibus obiiciebat, vt pote qui maiori virtute corroboratus eſſet confidentiáque maiori: ſic vt pro ipſo mortem oppeteret, & cruci capite in terram verſo affigeretur. B Cum ergo maiora fieri ſigna videris, & diſcipulos maiori eum beneuolentia eſſe complexos, qui prius eum deſeruerant, maiorem fiduciam præ ſe ferre, omni ex parte illuſtriorem rerum factam eſſe mutationem, omniáque tutiori ac iucundiori eſſe in ſtatu collocata, tum ipſo rerum experimento cognoſce, res Chriſti non eſſe mortis finibus circũcluſas, ſed reſurrectionem illi ſucceſſiſſe, ac viuere ſuperſtitémq; perpetuo crucifixum manere Deum immutabilem & immortalem. Neq. enim C diſcipuli, niſi reſurrexiſſet, ac viueret, maiora poſtea miracula patraſſent, quã quæ crucem præceſſerant. Nam tum temporis etiam diſcipuli reliquerunt eum: iam vero totus ad illum orbis terrarum accurrit, neque Petrus ſolũ, ſed & mille alij, ac multo plures poſt Petrum, ex illis qui illũ minimè viderunt, animas pro illo ſuas expoſuerunt, capite truncati ſunt, & innumera ſunt mala perpeſſi, vt integra & illæſa ipſius confeſſione poſſent ex hac vita diſcedere. Quomodo ergo is qui mortuus erat & ſepulchro concluſus, vt tu dicis ô Iu- D dæe, in omnibus qui ſequuti ſunt illos tantam vim exhibuit tantamque virtutem, vt eis perſuaderet, ſolum illum vt adorarent, omniáque ſuſtinere ac perpeti mallent, quam ſuam in illum fidẽ amittere? Vides in omnib. certã reſurrectionis comprobationem elucere, cũ ex ſignis quæ tum facta ſunt, quæque nunc fiunt, tum ex diſcipulorum beneuolentia, qui tum viuebant, & qui nunc viuunt, tum ex periculis in quibus ſemper fideles verſabantur? Viſne etiamnum hoſtes cernere potentiam ac virtutem eius pertimeſcere, ac multo amplius poſt crucem æſtuare? audi ſane prudenter, quid de his ſcriptum ſit.

Petrus quomodo crucifixus fuerit.

A Cum enim viderent, inquit, ſcriptura
Act. 4. 13. Iudæi Petri in loquendo libertatem, & Ioannis, atq; animaduerterẽt homines illos literarum rudes & imperitos eſſe, mirabantur, & metuebant non quod literas neſcirẽt, ſed quod cum illiterati eſſent omnes ſapiẽtes vincerent, cumque hominem cernerent, qui ſanatus erat, nihil poterant contradicere, tametſi antea contradicebant cum ſigna fieri viderent. Cur igitur tum minime contradicebant? Cohibeat illorum linguam virtus inuiſibilis crucifixi: ille os eorum obturabat, ille libertatem in dicendo compeſcebat: propterea ſtabãt, neque poterant contradicere. B Cum autem verba etiam protulerunt, vide quo pacto metum ſuum fateãtur. Vultis, inquiunt,
Act. 5. 28. inducere ſuper nos ſanguinem hominis iſtius? At enim ſi nudus homo eſt, cur eius ſanguinem pertimeſcis? quam multos prophetas occidiſti, quam multos iuſtos iugulaſti Iudæe, nec vllius illorum ſanguinem reformidaſti? cur igitur hic reformidas? verè conſcientiam terrebat illorum crucifixus, ſuámque formidinem cum occultare non poſſent, vel etiam inuiti ſuam coram inimicis imbecillitatem C
Luc. 23. 34. fatentur. Ac dum illum quidem crucifigerent, clamabant dicentes, Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros. adeo ſanguinem eius ſpernebant: poſt paſſionem autem cum effulgentem illius virtutem intuentur, pertimeſcunt & æſtuant, dicuntque: Vultis inducere ſanguinem hominis iſtius ſuper nos? At enim ſi ſeductor erat, & aduerſarius Dei, prout dicitis ſceleſti Iudæi, quam ob cauſſam ſanguinem ipſius timetis? Etenim ſi talis erat, illius etiam fuerat cæde gloriandum: ſed quoniam talis non erat, idcirco tremunt. D Vides vndique & inimicos æſtuare ac timere? vides illorum anxietatem? crucifixi quoque benignitatem cognoſce. Siquidem illi quidem dicebant: Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros: Chriſtus autem non ita fecit, verum ſupplicans Patri ait, Pater dimitte illis: non enim ſciunt, quid faciunt. Si enim ſuper illos ſanguis fuiſſet, & ſuper filios illorum, nequaquam ex illorum filiis delecti eſſent Apoſtoli: nequaquam ter mille ſimul crediſſent, neque quinquies mille. Vides vt illi quidem crudeles ac ſæui cum in

τῶν συνετῶς. θεωροῦντες γὰρ φησιν οἱ Ἰουδαῖοι τὴν τοῦ Πέτρου παῤῥησίαν καὶ Ἰωάννου, καὶ καταλαβόμενοι, ὅτι ἄνθρωποι ἀγράμματοί εἰσι καὶ ἰδιῶται, ἐθαύμαζον καὶ ἠγωνίων, οὐκ ἐπὶ τῷ ἀγράμματοι ἦσαν, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ἀγράμματοι ὄντες πάντων τῶν σοφῶν περιεγένοντο, καὶ τὸν ἄνθρωπον σὺν αὐτοῖς ὁρῶντες τὸν τεθεραπευμένον, οὐδὲν εἶχον ἀντειπεῖν. καίτοιγε πρὸ τούτου ἀντέλεγον σημεῖα ὁρῶντες γινόμενα. πῶς οὖν τότε οὐκ ἀντεῖπον; ἀπέστησεν αὐτῶν τὴν γλῶτταν ἡ ἀόρατος τοῦ σταυρωθέντος δύναμις. ἐκεῖνος τὸ στόμα αὐτῶν ἐνέφραξεν· ἐκεῖνος τὴν παῤῥησίαν κατέσχε· διὰ τοῦτο καὶ εἱστήκεισαν μηδὲν ἔχοντες ἀντειπεῖν. ὅταν δὲ καὶ ἐφθέγξαντο, ὅρα πῶς τὴν δειλίαν ὁμολογοῦσι τὴν ἑαυτῶν. βούλεσθε φησιν ἐπαγαγεῖν ἐφ' ἡμᾶς τὸ αἷμα τοῦ ἀνθρώπου τούτου; καὶ μὴν εἰ ἄνθρωπός ἐστι ψιλὸς, τί δέδοικας αὐτοῦ τὸ αἷμα; πόσους ἀνεῖλες προφήτας, πόσους ἔσφαξας δικαίους ὦ Ἰουδαῖε, καὶ οὐδενὸς αὐτῶν τὸ αἷμα ἐφοβήθης; τίνος οὖν ἕνεκεν ἐνταῦθα φοβῇ; κατέσειεν αὐτῶν ὄντως τὸ συνειδὸς ὁ σταυρωθεὶς, καὶ τὴν ἀγωνίαν ἣν εἶχον κρύψαι μὴ δυνάμενοι, καὶ ἄκοντες ἐπὶ τῶν ἐχθρῶν ὁμολογοῦσι τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν. καὶ ὅτε μὲν ἐσταύρουν αὐτὸν ἐβόων λέγοντες, τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν. οὕτω κατεφρόνουν τοῦ αἵματος αὐτοῦ. μετὰ δὲ τὸν σταυρὸν ἰδόντες αὐτοῦ τὴν δύναμιν διαλάμπουσαν, φοβοῦνται καὶ ἀγωνιῶσι καὶ λέγουσι· βούλεσθε ἐπαγαγεῖν ἐφ' ἡμᾶς τὸ αἷμα τοῦ ἀνθρώπου τούτου; καίτοιγε εἰ πλάνος ἦν καὶ ἀντίθεος καθὼς φατὲ Ἰουδαῖοι παράνομοι, τίνος ἕνεκεν αὐτοῦ δεδοίκατε τὸ αἷμα; καὶ γὰρ καὶ ἐγκαλλωπίζεσθαι ἔδει τῷ φόνῳ εἰ τοιοῦτος ἦν. ἀλλ' ἐπειδὴ τοιοῦτος οὐκ ἦν, διὰ τοῦτο τρέμουσιν. ὁρᾷς πανταχόθεν καὶ τοὺς ἐχθροὺς ἀγωνιῶντας καὶ δεδοικότας; εἶδες αὐτῶν τὴν ἀγωνίαν; μάθε καὶ τοῦ σταυρωθέντος τὴν φιλανθρωπίαν. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἔλεγον· τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν· ὁ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐποίησεν οὕτως. ἀλλὰ πρὸς τὸν πατέρα καθικετεύων λέγει, πάτερ ἄφες αὐτοῖς. οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσιν. εἰ γὰρ ἐγένετο τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπ' αὐτοὺς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα αὐτῶν, οὐκ ἂν ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῶν ἐγένοντο ἀπόστολοι· οὐκ ἂν ὁμοῦ τρισχίλιοι ἐπίστευσαν· οὐκ ἂν πεντακισχίλιοι. ὁρᾷς πῶς ἐκεῖνοι μὲν ὠμοὶ καὶ ἀπηνεῖς

A περὶ τὰ ἔκγονα αὐτῶν ὄντες καὶ τὴν φύσιν αὐτὴν ἠγνοήκασιν· ὁ δὲ θεὸς πατέρων ἁπάντων φιλαδελφότερος, καὶ μητέρων φιλοστοργότερος γέγονεν. ἐγένετο μὲν γὰρ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπ' αὐτοὺς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα αὐτῶν. ἐπὶ τὰ τέκνα δὲ οὐχὶ πάντα, ἀλλ' ἐπ' ἐκεῖνα μόνον τὰ μιμησάμενα τὴν πατρικὴν ἀσέβειαν καὶ παρανομίαν, καὶ ὅσοι ἦσαν αὐτοῖς υἱοὶ οὐ κατὰ τὴν τῆς φύσεως διαδοχήν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῆς προαιρέσεως μανίαν, οὗτοι μόνοι γεγόνασιν ὑπεύθυνοι τῶν κακῶν. σκόπει δέ μοι καὶ ἑτέρωθεν τὴν ἀγαθότητα καὶ φιλανθρωπίαν τοῦ θεοῦ. οὐ γὰρ εὐθέως ἐπήγαγεν ἐπ' αὐτοὺς τὴν κόλασιν, καὶ τὴν τιμωρίαν, ἀλλὰ B τεσσαράκοντα καὶ πλείονα ἔτη διέλιπε μετὰ τὸν σταυρόν. αὐτὸς μὲν γὰρ ὁ σωτὴρ ἐπὶ Τιβερίου ἐσταυρώθη· ἡ δὲ πόλις αὐτῶν ἐπὶ Οὐεσπασιανοῦ καὶ Τίτου ἑάλω. τίνος οὖν ἕνεκεν τὸν μεταξὺ τοῦτον χρόνον διέλιπεν; βουλόμενος αὐτοῖς δοῦναι καιρὸν μετανοίας, ὥστε ἀποδύσασθαι τὰ πεπλημμελημένα, ὥστε ἀποκρούσασθαι τὰ ἐγκλήματα. ἐπειδὴ δὲ καὶ προθεσμίαν μετανοίας λαβόντες ἔμενον ἀνιάτως ἔχοντες, ἐπήγαγε λοιπὸν αὐτοῖς τὴν κόλασιν, καὶ τὴν τιμωρίαν, καὶ τὴν πόλιν καθελὼν ἐξήγαγεν αὐτοὺς διασπείρας C πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης. καὶ τοῦτο διὰ φιλαδελφίαν ποιῶν. διέσπειρε γὰρ αὐτούς, ἵνα πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης προσκυνούμενον ἴδωσι τὸν ὑπ' αὐτῶν σταυρωθέντα Χριστόν, ἵνα ὁρῶντες αὐτὸν προσκυνούμενον ὑπὸ πάντων, καὶ μαθόντες αὐτοῦ τὴν δύναμιν, ἐπιγνῶσι τῆς οἰκείας ἀσεβείας τὴν ὑπερβολήν, καὶ ἐπιγνόντες ἐπανέλθωσι πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καὶ λοιπὸν ἡ αἰχμαλωσία αὐτοῖς διδασκαλία ἐγένετο, καὶ ἡ τιμωρία νουθεσία. Εἰ γὰρ ἔμενον ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας γῆς, οὐκ ἂν ἔγνωσαν τῶν προφητῶν τὴν ἀλήθειαν. τί γὰρ καὶ ἔλεγον οἱ προφῆται; D αἴτησαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατάσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς. ἔδει τοίνυν αὐτοὺς ἐξελθεῖν εἰς τὰ πέρατα τῆς γῆς, ἵνα ἴδωσιν οἰκείοις ὀφθαλμοῖς, ὅτι καὶ τὰ πέρατα τῆς γῆς κατέχει ὁ Χριστός. πάλιν οὖν ἕτερος προφήτης λέγει· καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ ἕκαστος ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ. ἔδει τοίνυν αὐτοὺς εἰς ἅπαντα διασπαρῆναι τόπον τῆς γῆς, ἵνα ἴδωσιν οἰκείοις ὄμμασιν ἕκαστον ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ προσκυνοῦντα αὐτόν. πάλιν ἄλλος εἶπε· πληρωθήσεται ἡ γῆ τοῦ γνῶναι τὸν κύριον ὡς ὕδωρ

ſuos liberos eſſent, ipſam etiam naturam abnegarint: Deus autem patres omnes ſuperauerit benignitate, ac filios maiori quam matres fuerit amore complexus? Sanguis enim eius ſuper illos & ſuper illorum filios fuit; ſuper filios vero non omnes, ſed ſuper illos tãtum, qui paternam impietatem & iniquitatem imitati ſunt, & quotquot illis filij fuerunt non ſecundum naturæ ſucceſſionem, ſed ſecundum voluntatis inſaniam, hi ſoli malis facti ſunt obnoxij. Tu vero mihi bonitatem ac benignitatem Dei aliunde quoque conſydera. Non enim ſtatim illis ſuppliciũ ac pœnam intulit, ſed quadraginta & plures elabi poſt paſſionem annos ſiuit. Siquidem Saluator ipſe Tiberio imperante cruci affixus eſt: at illorum ciuitas imperantibus Veſpaſiano ac Tito capta eſt. Cur igitur conſequens tempus omiſit? Voluit illis ſpatium ad pœnitentiam agendam præbere, vt peccata deponerent, vt crimina à ſe depellerent. Poſtquam autem temporis ſpatium ad pœnitentiam præſtitutum habentes immedicabili ſe laborare morbo præ ſe tulerunt, tum demum ſupplicium illis ac pœnam intulit, & euerſa illorum vrbe per vniuerſum orbẽ terrarum eductos illos diſperſit. Atq; hoc benignitatis eius opus fuit. Siquidem illos diſperſit, vt Chriſtum, quem cruci affixerant, vbique terrarum cernerent adorari, vt cum ab omnibus adoratum illum cernerent, eiuſq; virtutem perciperent, ſummam ſuam impietatem agnoſcerent, eaque cognita ad veritatem redirent, atque ipſa captiuitas illis deinde doctrinæ, ac ſupplicium admonitionis occaſionem afferebat. Si enim in regione Iudææ remanſiſſent, veraces fuiſſe prophetas non agnouiſſent. Quid enim prophetæ dicebant? Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ Itaque illos egredi oportuit ad terræ terminos vt propriis oculis cernerent à Chriſto terræ terminos poſſideri. Rurſus alius propheta dicit: Et adorabunt eum ſinguli è loco ſuo. Ergo illos per omnia terræ loca diſpergi oportuit, vt vnumquemq; adorare illum propriis oculis cernerent. Rurſus alius dixit: Replebitur terra, vt cognoſcat Dominum, ſicut aqua

Hieruſalem quando exciſa.

Pſal. 2. b

Soph. 2. 11.

Hab. 2. 14.

multa ad operiendum maria. In omnem igitur terram abire illos oportuit, vt repletam illam cognitione Domini viderent, & maria, hoc eſt ſpirituales iſtas eccleſias, pietate redundantia. Propterea vbique terrarum diſperſit illos Deus: ſi enim in Iudæa reſediſſent, hæc ignoraſſent: iã vero prophetas veraces eſſe, atq; ipſum virtute pollere ſuorum oculorũ experiméto vult ipſos cognoſcere, vt ſi quidem probi gratique fuerint, ad veritatem per iſta deducantur: ſin autem in impietate perſeuerent; nullam habeant in tremenda die iudicij excuſationem. Propterea per vniuerſum orbem terrarum illos diſperſit, vt & nos quippiam inde lucri decerpamus, hoc eſt, dum prolatas illas de illorum diſperſione prædi- (Dan.9.27.) ctiones, déque Hieroſolymorum euerſione cernimus, quas & Daniel dum abominationis deſolationis mentionẽ (Mal.1.10.) facit, & Malachias dum ait: Quia & in vobis claudentur ianuæ, & Dauid, & Eſaias, & alij prophetæ multi de his prædixerunt, vt videntes eos qui dominum tot iniuriis affecerant, ita fuiſſe punitos, patria libertate priuatos, & ſuis omnibus legibus ac paternis traditionibus, virtutem eius agnoſcamus, quæ illa prædixit atque perfecit, atque inimici quidem ex noſtris bonis potentiam illius intelligant, nos autem ex ſupplicio de illis ſumpto immenſam eius benignitatem ac potentiam agnoſcamus, nec vnquam illum glorificare deſinamus, vt & ſempiterna atque ineffabila bona conſequamur, gratia & benignitate domini noſtri Ieſu Chriſti cum quo Patri ſimulque ſancto ac viuifico Spiritui honor & imperium nũc & ſemper & in ſecula ſeculorũ, Amen.

A πολὺ καταχαλύψαι θαλάσσας. ἔδει τοίνυν αὐτοὺς εἰς ἅπασαν τὴν γῆν ἀπελθεῖν, ὥστε ἰδεῖν αὐτὴν πεπληρωμένην τοῦ γνῶναι τὸν κύριον, καὶ τὰς θαλάσσας, τουτέστι τὰς πνευματικὰς ταύτας ἐκκλησίας, τῆς θεοσεβείας μεμεστωμένας. διὰ ταῦτα διέσπειρεν αὐτοὺς ὁ θεὸς πανταχοῦ τῆς γῆς. εἰ γὰρ ἐν Ἰουδαίᾳ ἐκάθηντο, ταῦτα ἂν ἠγνόησαν. λοιπὸν βούλεται αὐτοὺς καὶ τῆς τῶν προφητῶν ἀληθείας καὶ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως αὐταῖς ὄψεσι τὴν πεῖραν λαβεῖν· ἵνα ἐὰν μὲν εὐγνωμονῶσι, διὰ τούτων χειραγωγηθῶσι πρὸς τὴν ἀλήθειαν· ἂν δὲ ἐπιμένωσι τῇ ἀσεβείᾳ, μηδεμίαν B ἔχωσιν ἀπολογίαν ἐν τῇ φοβερᾷ τῆς κρίσεως ἡμέρᾳ. διὰ τοῦτο διέσπειρεν αὐτοὺς πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης, ἵνα καὶ ἡμεῖς ἐκ τούτου κερδάνωμέν τι, τουτέστιν ἐκείνας τὰς προρρήσεις ὁρῶντες τὰς περὶ τῆς διασπορᾶς αὐτῶν εἰρημένας, τὰς περὶ τῆς ἁλώσεως τῶν Ἱεροσολύμων, ἃς καὶ ὁ Δανιὴλ τοῦ βδελύγματος τῆς ἐρημώσεως μνησθεὶς καὶ ὁ Μαλαχίας εἰπών, ὅτι καὶ ἐν ὑμῖν συγκλεισθήσονται πύλαι, καὶ ὁ Δαβὶδ καὶ ὁ Ἡσαΐας καὶ ἔτεροι πολλοὶ προφῆται περὶ τούτων προανεφώνησαν, ἵνα ὁρῶντες τοὺς περὶ τὸν δεσπότην C ἀγνώμονας γεγενημένους οὕτω κολαζομένους, ἐκπεπτωκότας τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρικῆς, καὶ τῶν οἰκείων ἁπάντων θεσμῶν τε καὶ πατρικῶν παραδόσεων μάθωμεν αὐτοῦ τὴν δύναμιν τὴν προειποῦσαν αὐτὰ καὶ ἐργασαμένην, καὶ οἱ μὲν ἐχθροὶ διὰ τῶν ἡμετέρων ἀγαθῶν ἴδωσιν αὐτοῦ τὴν ἰσχύν· ἡμεῖς δὲ διὰ τῶν εἰς ἐκείνους τιμωριῶν μάθωμεν αὐτοῦ τὴν ἄφατον φιλανθρωπίαν καὶ δύναμιν, καὶ διὰ παντὸς δοξάζοντες αὐτὸν διατελῶμεν, ὅπως καὶ τῶν αἰωνίων καὶ ἀπορρήτων ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν χάριτι καὶ φιλαν- D θρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μεθ' οὗ τῷ πατρὶ ἅμα τῷ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ πνεύματι τιμὴ καὶ κράτος νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

Ad eos qui reprehendebant eum ob prolixitatem eorum, quæ dicta fuerant, & ad eos qui breuitatem orationis ægrè ferebant, déque Sauli & Pauli appellatione, & cur primus homo vocatus ſit Adam, & quod vtiliter ac fructuosè, atque in eos qui recens fuerant illuminati.

Πρὸς τοὺς ἐγκαλοῦντας ὑπὲρ τοῦ μήκους τῶν εἰρημένων, καὶ πρὸς τοὺς δυσχεραίνοντας ὑπὲρ τῆς βραχυλογίας, καὶ περὶ τῆς τοῦ Σαύλου προσηγορίας καὶ Παύλου, καὶ τίνος ἕνεκεν Ἀδὰμ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἐκλήθη, ὅτι χρησίμως καὶ συμφερόντως, καὶ εἰς τοὺς νεοφωτίστους.

A Τί ποτε ἄρα χρὴ ἡμᾶς ποιῆσαι τήμερον; ὁ μὲν γὰρ πλῆθος ὑμῶν ὁρῶν, δέδοικα πρὸς μῆκος ἐκτεῖναι τὸν λόγον. καὶ γὰρ ὅταν ἡ διδασκαλία μακροτέρω προβαίνῃ, ὁρῶ συμπατουμένους ὑμᾶς, στενοχωρουμένους, καὶ τῇ ἀπὸ τῆς στενοχωρίας θλίψει τὴν τῆς ἀκροάσεως ἀκρίβειαν λυμαινομένους. ἀκροατὴς γὰρ ἀνέσεως οὐκ ἀπολαύων οὐδὲ μετὰ σπουδῆς προσέχειν τοῖς λεγομένοις δύναιτ' ἄν. ὅταν μὲν οὖν τὸ πλῆθος ὑμῶν ὡς ἔφην ὁρῶ, δέδοικα πρὸς μῆκος ἐκτεῖναι τὸν λόγον· τὸν δὲ πόθον ὑμῶν λογιζόμενος φοβοῦμαι συστεῖλαι τὴν διδασκαλίαν. B ὁ γὰρ διψῶν ἐὰν μὴ πρότερον πεπληρωμένην ἴδῃ τὴν φιάλην, οὐδὲ τοῖς χείλεσιν αὐτὴν ἡδέως ἂν προσαγάγοι· ἀλλὰ κἂν μὴ πᾶσαν αὐτὴν ἐκπιεῖν μέλλοι, πᾶσαν αὐτὴν γέμουσαν ἰδεῖν ἐπιθυμεῖ. διὰ τοῦτο οὐκ ἔχω τί χρήσομαι τῇ δημηγορίᾳ. καὶ γὰρ τῇ βραχυλογίᾳ τὸν κάματον ὑποτεμέσθαι τὸν ὑμέτερον βούλομαι, καὶ τῷ μήκει τοῦ λόγου τὴν ἐπιθυμίαν ὑμῶν ἐμπλῆσαι. ἀλλ' ἑκάτερα πολλάκις ταῦτα ἐποίησα, καὶ οὐδὲ ἅπαξ τὴν αἰτίαν διέφυγον. οἶδα ὅτι πολλάκις φειδόμενος ὑμῶν πρὸ τοῦ τέλους C κατέλυσα τὸν λόγον, καὶ κατεβόησαν ἡμῶν οἱ ψυχὴν ἀκόρεστον ἔχοντες οἱ συνεχῶς μὲν τῶν θείων ἀπολαύοντες ναμάτων, οὐδέποτε δὲ ἐμπιπλάμενοι, οἱ μακάριοι ἐκεῖνοι, οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, καὶ τὰς παρὰ τούτων καταβοήσεις φοβηθεὶς πάλιν προῆλθον μέχρι πολλοῦ τὴν διδασκαλίαν ἐκτείνων, καὶ διὰ τοῦτο αἰτίας ὑπέμεινον. οἱ γὰρ βραχυλογίας ἐρῶντες ἀπαντῶντες παρεκάλουν τῆς αὐτῶν ἀσθενείας φείδεσθαι, καὶ συστέλλειν τὸ μῆκος τῶν λεγομένων. ὅταν μὲν οὖν στενοχωρουμένους ὑμᾶς ἴδω, πρὸς σιγὴν συνελαύνω τὸν λόγον. ὅταν δὲ στενοχωρουμένους, καὶ οὐκ ἀφισταμένους, ἀλλ' ἐκκρε- D μαμένους πρὸς πλείονα δρόμον τῆς γλώττης διεγείρειν ἐπιθυμῶ. στενά μοι πάντοθεν. τί πάθω; ὁ μὲν γὰρ ἑνὶ δουλεύων κυρίῳ, καὶ μιᾷ γνώμῃ ὑπηρετεῖν ἀναγκαζόμενος μετ' εὐκολίας ἀρέσκειν δύναται τῷ δεσπότῃ, καὶ μὴ διαμαρτάνειν· ἐγὼ δὲ πολλοὺς ἔχω δεσπότας δήμῳ τοσούτῳ δουλεύειν ἀναγκαζόμενος διάφορον ἔχοντι γνώμην. ταῦτα δὲ εἶπον οὐ δυσχεραίνων τὴν δουλείαν, μὴ γένοιτο, οὐδὲ δραπετεύων τὴν δεσποτείαν ὑμῶν. οὐδὲν γάρ μοι τῆς δουλείας ταύτης τιμιώτερον. οὐχ οὕτω βασιλεὺς ἐπὶ τῷ διαδήματι καὶ τῇ πορφυρίδι μέγα

QVid quæſo nobis agendum eſt hodierno die? Siquidem dũ multitudinem veſtram cerno, ne longius ſermonem protrahã, pertimeſco. Cum enim prouehitur lõgius doctrinę ſermo, videns vos in anguſtias redactos vos inuicem conculcare, atque hãc ex anguſtiis afflictionem, quo minus diligenter audiatis, impedire. Niſi enim quietus ſit ac tranquillus auditor, minime poteſt cum ſtudio ad ea quæ dicuntur attendere. Cũ igitur multitudinem veſtrã, vt dixi, video, ne longius ſermonem protraham pertimeſco, ſed dũ cupiditatem veſtram conſidero doctrinã contrahere reformido. Nã qui ſitit, niſi prius poculũ repletũ viderit, ne labris quidem lubenter illud admouet, ſed quamuis totũ exhauſturus non ſit, totũ repletũ cernere concupiſcit. Quamobrem, quo pacto me in hac concione, gerere debeã ignoro Nã & breuitate ſermonis laborẽ veſtrum minuere volo, & orationis prolixitate veſtrã cupiditatẽ explere. Atqui vtrumq; iſtorũ ſæpenumero præſtiti, ac ne ſemel quidẽ crimẽ effugi. Scio me perſæpe, dũ vobis parco, ante finem abrupiſſe ſermonẽ, & in nos clamarũt ij, quorum animus ſatiari minimè poteſt, qui ſacris laticibus aſſiduè fruuntur, ſed nunquã tamẽ explẽtur, beati illi, qui eſuriũt, & ſitiunt iuſtitiã, & iſtorum aduerſos clamores pertimeſcẽs rurſus doctrinæ ſermonem protraxi lõgius, & idcirco in crimen incurri. Nã qui ſermonis breuitate delectantur occurrẽtes orabant, vt ipſorũ infirmitati parcerẽ, atq; cõcionis prolixitatẽ contraherem. Dum igitur vos in anguſtias redactos intueor, ſermonẽ ſilentio coërcere ſtudeo· dũ vero vos anguſtiis preſſos idcirco nõ recedere, ſed ad longiorem curſum paratos eſſe, acuere linguã deſydero Anguſtiæ mihi ſũt vndique: quid faciã? Nam is quidẽ qui vni domino ſeruit, vni'q; ſententiæ cogitur famulari, facile domino poteſt placere, neq; à propoſito aberrare: at ego multos habeo dominos, qui tãto ſeruire populo cogor, cuius diuerſa eſt ſententia. Hæc autẽ nõ idcirco ſunt à me dicta, ꝗ ſeruitutẽ ægrè ferã, abſit, neq; quod veſtrum defugiã dominatum. Nihil enim mihi eſt hac ſeruitute honorificentius. Non ita diademate ac purpura gloria-

Duo genera auditorum auctoris.

Dan. 13. 22

tur Imperator, vt ego caritatis veſtræ ſeruitutem mihi honorificam duco. Siquidem illi regno mors ſuccedit: huic autem ſeruituti, ſi rectè peracta fuerit, regnum cœleſte præparatum eſt. Beatus enim eſt fidelis ſeruus, & prudens, quem conſtituit dominus eius, vt conſeruis ſuis det tritici menſuram. Amen
Matt. 24. 45. dico vobis, ſuper omnia bona ſua conſtituet eum. Vides quãtus ſit ſeruitutis huius quæſtus, ſi dilig ẽter obita fuerit? ſuper omnia domini bona conſtituit. Non ergo defugio ſeruitutem, quippe qui cum Paulo ſeruiam. Nam & ille dicit: Non noſmetipſos prædicamus, ſed
1.Cor.4.5. Chriſtum Ieſum dominum: nos autem ſeruos veſtros propter Ieſum. Et quid dico Paulũ? ſi is qui in forma Dei erat, ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens, quid magnum præſto, ſi ego ſeruus fiam conſeruis ipſe ſeruus propter meipſum? Nõ ergo quod veſtram ſeruitutem detrectem, iſta dixi, ſed vt mihi venia detur, ſi forte minus conuenientem omnium iudicio menſam apponam: vel potius id agite, quod nunc dicam. Vos qui nunquam expleri poteſtis, ſed eſuritis iuſtitiam, ac ſititis, prolixoſq́; ſermones expetitis, propter fratrum veſtrorum imbecillitatẽ aliquid ſinite de conſueta ſermonis menſura reſecari. Rurſus vos qui breuitatẽ orationis adamatis, & imbecilliores eſtis, in gratiam fratrum veſtrorum, qui exaturari non poſſunt, laborem exiguũ to-
Gal.6.2. lerate, veſtraq́; inuicem onera portate, atq; ita Chriſti legem adimplete. Nonne videtis Olympicorum ludorũ athletas in medio ſtãtes theatro in ipſo meridie tanquam in fornace in ſtadio ac nudo corpore Solis radios excipere quaſi ſtatuas quaſdam æreas, & cũ Sole puluere, æſtuque, pugnare, vt tot ærumnis vexatum caput lauri foliis coronetur? Nobis autem non laurea corona, ſed iuſtitiæ corona in præmium auditionis eſt propoſita, neque ad medium vſq; meridiem vos detinemus, ſed ab ipſis lucis exordiis vos dimittimus, dũ adhuc aër eſt frigidus, neq; dũ radiorũ crebris iactib. concalefactus. Nõ capite nudo vos iubemus Solis æſtũ excipere, ſed ſub eximium laquear iſtud deducimus, voſq; tecti ſolatio & quocunq; genere iucũditatis à nobis excogitato re-

A φρονῶ, ὡς ἐγὼ νῦν ἐπὶ τῇ δουλείᾳ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης ἐγκαλλωπίζομαι. ἐκείνην μὲν γὰρ τὴν βασιλείαν θάνατος διαδέχεται· ταύτην δὲ τὴν δουλείαν ἂν ἀπαρτισθῇ καλῶς, βασιλεία οὐρανῶν ἀναμένει. μακάριος γὰρ ὁ πιστὸς δοῦλος καὶ φρόνιμος, ὃν κατέστησεν ὁ κύριος αὐτοῦ διδόναι τὸ σιτομέτριον τοῖς συνδούλοις αὐτοῦ. ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτοῦ καταστήσει αὐτόν. εἶδες πόσον τὸ κέρδος τῆς δουλείας ταύτης, ὅταν σπουδαίως γένηται; ἐπὶ πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσι τοῦ δεσπότου καθίσταται. οὐ φεύγω τοίνυν τὴν δουλείαν. μετὰ γὰρ Παύλου δουλεύω. καὶ γὰρ ἐκεῖνός φησιν, ὅτι οὐχ
B ἑαυτοὺς κηρύττομεν, ἀλλὰ Χριστὸν Ἰησοῦν κύριον, ἑαυτοὺς δὲ δούλους ὑμῶν διὰ Ἰησοῦν. καὶ τί λέγω Παῦλον, εἰ ὁ ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων ἑαυτὸν ἐκένωσε μορφὴν δούλου λαβὼν διὰ τοὺς δούλους, τὸ μέγα εἰ ὁ δοῦλος ἐγὼ δοῦλος ἐγινόμην τοῖς συνδούλοις δι᾽ ἐμαυτόν; οὐ τοίνυν δραπετεύων ὑμῶν τὴν δεσποτείαν ταῦτα εἶπον, ἀλλ᾽ ἀξιῶν συγγνώμης τυχεῖν, ἐὰν μὴ τῆς ἁπάντων γνώμης κατάλληλον παραθῶμαι τὴν τράπεζαν. μᾶλλον δὲ τοῦτο ποιήσατε ὃ λέγω νῦν. ὑμεῖς οἱ μὴ δυνάμενοι ἐμπλησθῆναί ποτε, ἀλλὰ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δι-
C καιοσύνην, καὶ μακρῶν ἐπιθυμοῦντες λόγων, διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν ὑμετέρων ἀδελφῶν ἀνάσχεσθε τοῦ συνήθους παρακοπτομένου μέτρου τῶν λόγων. πάλιν ὑμεῖς οἱ βραχυλογίας ἐρῶντες καὶ ἀσθενέστεροι διακείμενοι, διὰ τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς ὑμετέρους τοὺς ἀκορέστους μικρὸν καρτερήσατε πόνον, ἀλλήλων τὰ βάρη βαστάζοντες, καὶ οὕτως ἀναπληρώσατε τὸν νόμον τοῦ Χριστοῦ. οὐχ ὁρᾶτε τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀθλητὰς μέσον τοῦ θεάτρου ἑστῶτας ἐν μεσημβρίᾳ μέσῃ καθάπερ ἐν καμίνῳ τῷ σκάμματι καὶ γυμνῷ τῷ σώματι τὴν ἀκτῖνα δεχομένους ὥσ-
D περ τινὰς ἀνδριάντας χαλκοῦς καὶ ἡλίῳ καὶ κονιορτῷ καὶ πνίγει μαχομένους, ἵνα τὴν πολλοῖς ταλαιπωρήσασαν κεφαλὴν φύλλοις δάφνης ἀναδήσωνται; ὑμῖν δὲ οὐ στέφανος δάφνης, ἀλλὰ στέφανος δικαιοσύνης πρόκειται τῆς ἀκροάσεως ὁ μισθός, καὶ οὐδὲ μέχρι μεσημβρίας μέσης ὑμᾶς κατέχομεν, ἀλλ᾽ ἀπ᾽ αὐτῶν τῶν προοιμίων τῆς ὑμετέρας ἕνεκα ὀλιγωρίας διαφίεμεν, ἔτι τοῦ ἀέρος ὄντος ψυχροτέρου, καὶ οὐ διαθερμαινομένου τῇ ἀπὸ τῶν ἀκτίνων βολαῖς, οὐ γυμνῇ τῇ κεφαλῇ κελεύοντες ὑμᾶς τὴν ἀκτῖνα δέχεσθαι, ἀλλ᾽ ὑπὸ τὸν θαυμαστὸν τοῦτον ἄγομεν ὄροφον, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς στέγης παρέχομεν παραμυθίαν παντὶ τρόπῳ ἐπινοοῦντες ὑμῶν

ἄνεσιν, ὥστε γενέσθαι τῶν λεγομένων μόνιμον τὴν ἀκρόασιν, μὴ δὴ γινώμεθα μαλακώτεροι τῶν παιδίων τῶν ἡμετέρων τῶν εἰς διδασκαλεῖα βαδιζόντων· ἐκεῖνα περὶ τῆς μεσημβρίας οὐ τολμᾷ ἀναχωρῆσαι οἴκαδε, ἀλλ᾽ ἄρτι τοῦ γάλακτος ἀποσπασθέντα, ἄρτι τῆς θηλῆς ἀποσπάντα, οὐδέπω οὐδὲ πέντε ἐτῶν ἡλικίαν ἄγοντα ἐν νεαρῷ καὶ ἁπαλῷ σώματι πᾶσαν καρτερίαν ἐπιδείκνυται, κἂν πνῖγος, κἂν δίψος, κἂν ἄλλο ὁτιοῦν παρενοχλῇ, πρὸς μεσημβρίαν μέσην διακαρτερεῖ, καὶ ταλαιπωρεῖται ἐν τῷ διδασκαλείῳ καθήμενα. εἰ καὶ μηδένα οὖν ἕτερον, ἐκεῖνα μιμησώμεθα τὰ παιδία ἡμεῖς οἱ ἄνδρες οἱ φθάσαντες εἰς B μέτρον ἡλικίας. εἰ γὰρ τοὺς λόγους τοὺς περὶ ἀρετῆς μὴ ἀνεχόμεθα ἀκούειν, τίς ἡμῖν πιστεῦσαι δυνήσεται, ὅτι τοὺς πόνους τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς ὑπομένομεν; εἰ πρὸς τὴν ἀκρόασιν οὕτω βάναυσοι, πόθεν δῆλον, ὅτι πρὸς τὴν πρᾶξιν ἐσμὲν διεγηγερμένοι; εἰ δὲ εὐκολώτερον παραπεμψάμεθα, πῶς δὲ δυσκολώτερον οἴσομεν; ἀλλὰ πολλὴ ἡ στενοχωρία, πολλὴ ἡ βία; ἀλλ᾽ ἄκουσον ὅτι βιασταὶ ἁρπάζουσι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ὅτι στενὴ καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωήν. ἐπεὶ οὖν στενὴν καὶ τεθλιμμένην ὁδὸν βαδίζομεν, δεῖ ἡμᾶς C καὶ ἑαυτοὺς στενοχωρεῖν καὶ θλίβειν, ἵνα δυνηθῶμεν διοδεῦσαι τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην ὁδόν. ὁ γὰρ ἐμπλατύνων ἑαυτὸν, οὐκ ἂν οὕτω ῥᾳδίως τὴν ἐστενωμένην ὁδὸν διαδράμοι. ἀλλ᾽ ὁ συνέχων καὶ θλίβων καὶ πιέζων. οὐδὲ γὰρ περὶ τῶν τυχόντων ἐστὶν ἡμῖν ἡ ζήτησις τήμερον, ἀλλ᾽ ὑπὲρ ζητήματος τὴν ἀρχὴν μὲν λαβόντος χθὲς, τὴν δὲ λύσιν μὴ λαβόντος διὰ τὸ πολλὰ γενέσθαι τὰ προβληθέντα. τί δὴ οὖν τοῦτό ἐστι; περὶ τῆς τῶν ὀνομάτων θέσεως ἐζητοῦμεν, ἅπερ ἐπέθηκε τοῖς ἁγίοις ὁ θεός. τοῦτο δὲ τὸ πρᾶγμα δοκεῖ μὲν ψιλὸν εἶναι εἴ τις ἀκούσειε· πολὺν δὲ ἔχει θησαυρὸν, D εἴ τις μετ᾽ ἀκριβείας προσέχοι. καὶ γὰρ τὴν χρυσῖτιν γῆν τὴν ἐν τοῖς μετάλλοις κειμένην οἱ μὲν ἄπειροι καὶ ἁπλῶς ὁρῶντες γῆν νομίζουσιν εἶναι μόνον ψιλὴν, καὶ οὐδὲν πλέον ἔχειν τῆς ἑτέρας· οἱ δὲ τοῖς ὀφθαλμοῖς τῆς τέχνης καταμανθάνοντες ἴσασι τῆς γῆς ταύτης τὴν εὐγένειαν, καὶ τῷ πυρὶ παραδόντες αὐτῆς τὴν βάσανον ἅπασαν αὐτῆς ἐκκαλύπτουσι τὴν ὑπεροχήν. οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τῶν θείων γραφῶν, οἱ μὲν ἁπλῶς ἀναγινώσκοντες τὰ γράμματα, γράμματα εἶναι νομίζουσι ψιλὰ, καὶ τῶν ἄλλων πλέον ἔχειν οὐδέν· οἱ δὲ

A creamus, vt ea, quæ dicta fuerint, diutius & conſtantius audi te poſſitis. Ne igitur puerulis noſtris molliores fiamꝰ, qui ſcholas frequentant: illi ante meridiem domum non audent redire, ſed nõ ita pridem à lacte depulſi, paulo ante auulſi ab vbere, cum nõdum quinq; annorum ętatem attigerint, in iuuenili ac tenero corpore tolerantiam omnem præ ſe ferunt: quamuis æſtus, quamuis ſitis, quamuis aliud quiduis moleſtiam afferat, ad medium vſque meridiem in ſchola ſedentes tolerando ac patienter ferendo perſeuerant. Itaque ſi nullum alium, puerulos illos imitemur viri, qui B ad iuſtam ac perfectam ætatem peruenimus. Si enim inſtitutos de virtute ſermones audire non ſuſtinemus, quis nobis credere poterit nos labores toleraturos pro virtute ſubeundos? Si ad audiendum illiberales adeo ſimus ac ſordidi, vnde nos ad agendum promptiores fore conſtabit? Si quod facilius eſt, omittamus, quomodo quod difficilius eſt perferemus? At enim multæ ſunt loci anguſtię, multa violentia? Audi ſane, quod regnũ cœlorum rapiant violenti, *Matth. 11. 12.* quod arcta ſit & anguſta via, quæ ducit ad vitam. Quando igitur per arctam & C anguſtam viam incedimus, nos etiam oportet nos ipſos coarctare & comprimere, vt arctam & anguſtam conficere viam poſſimus. Nam qui ſeipſum dilatat, non ita facile viam anguſtam percurret, ſed qui ſeipſum cohibet, cõprimit, & conſtringit. Neque de rebus triuialibus quæſtionem habemus hodie, ſed de re, quæ cœpit quidem heſterno die proponi, non potuit autem ſolutio quæſtionis afferri, propter eorum multitudinem, quæ fuerant in mediũ prolata. Quid illud porro eſt? De nominũ impoſitione quæſtio erat, quæ Deus D ſanctis impoſuit. *Nominũ mutatio quanti facienda.* Res eſt autem iſta tenuis videtur eſſe, ſi quis audiat: multum vero continet theſaurum, ſi quis diligenter attendat. Nam & auream terram, quæ in fodinis reperitur, imperiti, & qui negligenter aſpiciũt, terram nudam ſolum eſſe putant, neque quicquam amplius habere, quam aliam quamuis: qui vero artis oculis illam cõſiderant, iſtius terrę nobilitatem nouerunt, & dum illam in ignem iniectam probant, omnem illius præſtantiam patefaciunt. Sic nimirum in ſacris ſcripturis, qui oſcitãter literas legunt, nudas eſſe literas arbitrantur, nec amplius quicquã

in ſe continere quam cæteras: qui vero fidei oculis illas conſiderant, quemadmodum illi artis inſtrumentis illarum probationem igni Spiritus committẽtes totum illarum aurum facile cernẽt. Vnde igitur quæſtionis initium eſt ductum? Neq; enim temere in hanc diſceptationem incidimus, ne quis intempeſtiuæ nos curioſitatis cõdemnet: ſed cum Apoſtolica vobis acta legerentur, Pauli præclara facinora narrare cupiebamus, iãq; hiſtoria attigeramus exordium, & his verbis conceptum initium narrationis inuenimus. *Saulus autem adhuc ſpirans minas & cædem in diſcipulos*

Act.9.1. *Domini.* Continuò turbauit nos immutatio nominis: inuenimus enim in omnib. epiſtolis, & in illarum exordiis nõ Saulum eum, ſed Paulum appellari, & hoc non in hoc ſolo, ſed & in multis aliis accidiſſe. Nam & Petrus Simõ dicebatur, & filij Zebedæi Iacobus & Ioãnes tonitrui filij mutato deinde nomine ſunt vocati: & in veteri Teſtamẽto hanc eãdem conſuetudinem in quibuſdam obtinuiſſe comperimus. Nam & Abraham prius Abram appellabatur, & Sarra prius Sara, deinde Sarra nominata eſt, & Iacob poſtea Iſraël eſt vocatus: abſurdum igitur nobis eſt viſum, ſi tantus à nobis theſaurus nominum temere præteriretur. Id vero in Principibus etiam ſecularibus euenire comperimus: ſiquidem illi duplex quoque nomen aſſumunt. Vide autem:

Act.24.28 Succeſſit, inquit, Felici Porcius

Act.13.7. Feſtus, & rurſus, Erat quidã cum Proconſule, qui vocabatur Sergius Paulus, & qui Iudæis Chriſtum tradidit, Pontius Pilatus dicebatur. Neque vero Principibus tantùm, ſed & militibus ſæpe duplicia fuerunt nomina, & illi qui priuatam vitam elegerant, ob cauſſam & occaſionem aliquam duplicem ſortiti ſunt appellationem. Sed de illis quidẽ nobis nihil proderit ſi quæramus, vnde ita fuerint appellati: cum vero Deus nomẽ imponit, omni ſtudio incumbendum eſt, vt cauſſam reperiamus. Neq; enim temere aut ſine cauſſa

Deus nihil facit fruſtra. quicquam vel facere Deus vel dicere conſueuit, ſed ſingula cum ea, quæ ipſi cõuenit, ſapiẽtia. Cur ergo tandẽ Saulus dicebatur, cũ perſequeretur, & Paulus mutato nomine dictus eſt, quando credidit? Nõnulli dicunt, quãdo turbabat, tumultuabatur, & miſcebat omnia,

A τοῖς τῆς πίστεως ὀφθαλμοῖς αὐτὰ καταμανθάνοντες καθάπερ ἐκεῖνοι τοῖς τῆς τέχνης ὀργάνοις πυρὶ τοῦ πνεύματος παραδιδόντες αὐτῶν τὴν ἐξέτασιν ἅπαντα τὸν χρυσὸν αὐτῶν ὄψονται ῥαδίως. πόθεν οὖν ἡ ἀρχὴ τῆς ζητήσεως γέγονεν; οὐδὲ γὰρ ἁπλῶς ἐνεπέσαμεν εἰς τὴν πραγματείαν ταύτην, ἵνα μήτις ἡμῶν ἀκαιρίαν καταγινώσκῃ· ἀλλ' ἐπιθυμήσαμεν εἰπεῖν τὰ Παύλου κατορθώματα τῶν πράξεων τῶν ἀποστολικῶν ὑμῖν ὑπαναγινωσκομένων, καὶ ἡψάμεθα μὲν τοῦ προοιμίου τῆς ἱστορίας· ηὕραμεν δὲ τὴν ἀρχὴν τοῦ διηγήματος οὕτως ἔχουσαν· Σαῦλος δὲ ἔτι ἐμπνέων ἀπειλῆς καὶ φόνου εἰς τοὺς μαθητὰς B τοῦ κυρίου. εὐθέως ἡμᾶς διετάραξεν ἡ τοῦ ὀνόματος ἐναλλαγή· εὑρίσκομεν γὰρ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ἁπάσαις, καὶ ἐν τοῖς προοιμίοις ἐκείνοις οὐ Σαῦλον αὐτὸν, ἀλλὰ Παῦλον καλούμενον, καὶ τοῦτο οὐκ ἐπὶ τούτου μόνου, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πολλῶν ἑτέρων γινόμενον. καὶ γὰρ καὶ ὁ Πέτρος Σίμων ἐλέγετο πρὸ τούτου, καὶ τὰ τέκνα Ζεβεδαίου Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης υἱοὶ βροντῆς μετωνομάσθησαν ὕστερον, καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ δὲ τὸ ἔθος αὐτὸ τοῦτο ἴδοι τις ἂν ἐπ' ἐνίων κρατῆσαν. καὶ γὰρ ὁ Ἀβραὰμ πρότερον Ἄβραμ λεγόμενος μετὰ ταῦτα Ἀβραὰμ ἐκλήθη, καὶ C Σάρρα πρὸ τούτου Σάρα, μετὰ δὲ ταῦτα Σάρρα ὠνομάσθη, καὶ ὁ Ἰακὼβ δὲ μετὰ ταῦτα Ἰσραὴλ προσηγορεύθη. ἄτοπον οὖν ἔδοξεν ἡμῖν εἶναι τοσοῦτον ὀνομάτων θησαυρὸν παραδραμεῖν ἁπλῶς. τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ ἀρχόντων τῶν ἔξωθεν συμβαῖνον εὕροι τις ἄν. καὶ γὰρ καὶ ἐκείνοις διπλοῦς ὁ χρηματισμὸς τῶν ὀνομάτων. ὅρα δέ· διεδέξατο φησὶ τὸν Φήλικα Πόρκιος Φῆστος. καὶ πάλιν, συνῆν τις τῷ ἀνθυπάτῳ καλουμένῳ Σεργίῳ Παύλῳ, καὶ ὁ τὸν Χριστὸν ἐκδοὺς τοῖς Ἰουδαίοις Πόντιος Πιλάτος ἐλέγετο. οὐ τοῖς ἄρχουσι δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς στρα- D στρατιώταις πολλάκις διπλᾶ τὰ ὀνόματα, καὶ τοῖς τὸν ἰδιωτικὸν ᾑρημένοις βίον ἀπὸ αἰτίας τινὸς, καὶ ὑποθέσεως διπλῆ γέγονεν ἡ προσηγορία. ἀλλ' ὑπὲρ μὲν ἐκείνων οὐδὲν ἡμῖν ὄφελος ζητεῖν πόθεν οὕτως ἐκλήθησαν· ὅταν δὲ ὁ θεὸς ὀνομάζῃ, πᾶσαν ἐπιδείκνυσθαι σπουδὴν χρὴ ὡς εὑρεῖν τὴν αἰτίαν. οὐδὲν γὰρ ἁπλῶς, οὔτε εἰκῆ οὔτε ποιεῖν οὔτε λέγειν ὁ θεὸς εἴωθεν, ἀλλ' ἕκαστον μετὰ τῆς αὐτῷ προσηκούσης σοφίας. τί δή ποτε οὖν Σαῦλος ἐλέγετο, ὅτε ἐδίωκεν, καὶ Παῦλος μετωνομάσθη, ὅτε ἐπίστευσε; τινές φασιν ὅτι ἡνίκα μὲν ἐθορύβει καὶ ἐτάραττε καὶ συνέχεεν ἅπαντα,

καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐσάλευε, Σαῦλος ἐλέγετο, δι' αὐτὸ τοῦτο τὸ θλίβειν τὴν ἐκκλησίαν ἀπὸ τοῦ πράγματος λαβὼν τὴν προσηγορίαν. ἐπειδὴ δὲ ἀπέστη τῆς μανίας ἐκείνης καὶ τὴν ταραχὴν ἀπέθετο, καὶ τὸν πόλεμον κατέλυσε, καὶ τοῦ διώκειν ἐπαύσατο, πάλιν Παῦλος ἀπὸ τοῦ παύσασθαι μετωνομάσθη. ἀλλ' ἕωλος οὗτος ὁ λόγος καὶ οὐκ ἀληθὴς, καὶ διὰ τοῦτο αὐτὸν τέθεικα εἰς μέσον, ἵνα μὴ παραχρῆσθε ταῖς ψιλαῖς αἰτιολογίαις. πρῶτον μὲν γὰρ οἱ γονεῖς αὐτῷ τοῦτο τεθείκασι τοὔνομα οὐχὶ προφῆταί τινες ὄντες, καὶ τὸ μέλλον προορῶντες. ἔπειτα εἰ διὰ τοῦτο Σαῦλος ἐλέγετο, ἐπειδὴ τὴν ἐκκλησίαν ἐσάλευε καὶ ἐτάραττεν, ἔδει παυσάμενον αὐτὸν τοῦ θλίβειν τὴν ἐκκλησίαν εὐθέως καὶ τὸ ὄνομα ἀποθέσθαι· νῦν δὲ ὁρῶμεν αὐτὸν τοῦ μὲν σάλου τοῦ κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἀποστάντα, τὸ ὄνομα δὲ οὐκ ἀποθέμενον, ἀλλ' ἔτι Σαῦλον λεγόμενον. καὶ ἵνα μὴ νομίσητε ὅτι παρακρουόμενος ὑμᾶς ταῦτα λέγω, ἄνωθεν ὑμῖν τοῦτο ἀπαριθμήσομαι. ἐξέβαλον τὸν Στέφανόν, φησι, καὶ ἐλιθοβόλουν αὐτὸν, καὶ οἱ μάρτυρες ἀπέθεντο τὰ ἱμάτια αὐτῶν παρὰ τοὺς πόδας νεανίου καλουμένου Σαύλου, καὶ πάλιν, Σαῦλος δὲ ἦν συνευδοκῶν τῇ ἀναιρέσει αὐτοῦ. καὶ ἀλλαχοῦ, Σαῦλος δὲ ἐλυμαίνετο τὴν ἐκκλησίαν κατὰ τοὺς οἴκους εἰσπορευόμενος σύρων τε ἄνδρας καὶ γυναῖκας, καὶ πάλιν, Σαῦλος δὲ ἔτι ἐμπνέων ἀπειλῆς καὶ φόνου εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ κυρίου, καὶ πάλιν, ἤκουσε φωνὴν λέγουσαν αὐτῷ, Σαοὺλ Σαοὺλ τί με διώκεις; οὐκοῦν ἐντεῦθεν αὐτὸν ἔδει λοιπὸν ἀποθέσθαι τὸ ὄνομα, καὶ γὰρ ἀπέστη τοῦ διώκειν. τί οὖν εὐθέως ἀπέθετο; οὐδαμῶς, καὶ τοῦτο ἐκ τῶν ἑξῆς δῆλον, σκοπεῖτε δέ, ἠγέρθη Σαῦλος ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἀνεῳγμένων τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ οὐδένα ἔβλεπε. καὶ πάλιν· εἶπε δὲ κύριος τῷ Ἀνανίᾳ· πορεύθητι εἰς τὴν ῥύμην καλουμένην εὐθεῖαν, καὶ εὑρήσεις ἐν οἰκίᾳ Ἰούδα Σαῦλον ὀνόματι. καὶ πάλιν, εἰσελθὼν ὁ Ἀνανίας εἶπε· Σαοὺλ ἀδελφὲ ἀπέσταλκέ με ὁ κύριος ὁ ὀφθείς σοι ἐν τῇ ὁδῷ, ἵνα ἀναβλέψῃς. εἶτα ἤρξατο κηρύττειν καὶ συνέχεε τοὺς Ἰουδαίους, καὶ οὐδὲ οὕτως τὸ ὄνομα ἀπέθετο, ἀλλ' ἔτι Σαῦλος ἐλέγετο. ἐγνώσθη γάρ φησι τῷ Σαύλῳ ἡ ἐπιβουλὴ τῶν Ἰουδαίων. ἆρ' οὖν ἐνταῦθα μόνον; οὐδαμῶς, ἀλλ' ἐγένετο λιμός φησι, καὶ ὥρισαν οἱ μαθηταὶ πέμψαι εἰς Ἱεροσόλυμα τοῖς ἁγίοις εἰς διακονίαν. ἔπεμψαν δὲ διὰ χειρὸς Βαρνάβα καὶ Σαύλου.

A Eccleſiamq; exagitabat, Saulum illum fuiſſe dictũ, & ab hac ipſa Eccleſiæ vexatione nomẽ eſſe ſortitum: poſtquam autem ab illa receſſit inſania, turbaſq; ciere ac bellũ inferre deſiit, rurſus Paulum, cum pauſam feciſſet, mutato nomine dictum eſſe. Sed futilis & falſa eſt hæc oratio, atq; idcirco à me prolata in medium, ne forte nudis quibuſdã cauſſarum expoſitionib. decipi vos ſinatis. Primum enim parentes hoc illi nomen impoſuerunt, non quod prophetæ quidam eſſent, & quod futurum erat præuiderent. Deinde ſi propterea Saulus dicebatur, quoniam Eccleſiam exagi-B tabat, & vexabat, oportebat eum, cum exagitare deſiiſſet Eccleſiam, cõtinuò nomen quoq; deponere: iam verò illũ videmus cum turbas ciere aduerſus Eccleſiam ceſſaret, nomen idcirco nõ depoſuiſſe, verum adhuc Saulum eſſe appellatum. Ne vero putetis hæc idcirco à me dici, vt vos circũueniam, rẽ ipſam vobis à capite narrabo. Eiecerunt, inquit Scriptura, Stephanũ, & lapidabãt eum, & teſtes depoſuerunt veſtimenta ſua ſecus pedes adoleſcentis, qui vocabatur Saulus, & rurſus, Saulus autẽ erat cõſentiens neci eius & alibi, Saulus au-C tem deuaſtabat Eccleſiam, per domos intrans, & trahens viros ac mulieres, & rurſus, Saulus autem adhuc ſpirans minas ac cædem in diſcipulos Domini, & rurſus, Audiuit vocem dicentem ſibi, Saul Saul, quid me perſequeris? Itaque oportuit ex hoc tempore vt Sauli nomen abiiceret, ſiquidem à perſecutione abſtinebat. Num igitur confeſtim abiecit? Nequaquam, idq; ex iis quæ ſequuntur, liquet animaduertite quæſo. Surrexit Saulus de terras apertiſque oculis, nihil videbat, & rurſus: Dixit autem Ananiæ Dominus: Vade in vicũ, D qui vocatur Rectus, & inuenies iñ domo Iudę Saulum nomine: & rurſus, Introiuit Ananias, & dixit, Saul frater, Dominus miſit me, qui apparuit tibi in via, vt videas. Deinde cœpit prædicare, & confundebat Iudæos, nec tamen ita nomen depoſuit, ſed adhuc Saulus dicebatur. Notæ enim, inquit, factæ ſunt Saulo inſidiæ Iudæorum. Num igitur his tantum in locis? Nequaquam, ſed, Facta eſt fames, inquit, & propoſuerunt diſcipuli mittere ſanctis in miniſterium. Miſerunt autem per manum Barnabæ & Sauli.

Act. 7.58.

Act. 8.3. & 9.1.

Act. 11.29.

Ecce ſanctis miniſtrat, & adhuc Saulus dicitur, & poſtea ingreſſus eſt Barnabas Antiochiam, & videns gratiam Dei, & magnam ibi eſſe multitudinem profectus eſt Tarſum, vt quæreret Saulum. Ecce multos conuertit, & Saulus dicitur, & rurſus, Erant, inquit, Antiochiæ in Eccleſia, quæ illic erat, prophetæ, & doctores Symeon, qui vocabatur Niger, & Lucius Cyrenæus, & Manahen, qui erat Herodis Tetrarchæ collactaneus, & Saulus Ecce & doctor factus erat, & propheta, & adhuc Saulus dicebatur. Et rurſus, Miniſtrantibus autem illis Domino, & ieiunantibus, dixit Spiritus ſanctus: Segregate mihi Barnabam & Saulum. Ecce etiam à Spiritu ſancto ſegregatur, necdum tamen nomen deponit, ſed quando venit Salamina, quando Magum inuenit, tunc ait Lucas de illo: Saulus autem, qui & Paulus, repletus Spiritu ſancto dixit. Hinc mutationis nominis initium eſt factum. Ne igitur defatigemur, dum rationem hanc impoſitionis nominum quærimus. Siquidem nominum inuentio in ſecularibus quoque negotiis vim non mediocrem obtinet. Nam & ſæpenumero efficit vt poſt multum tempus elapſum homines agnoſcamus, & latentem cognationem patefacit inuentio nominum, atque exortas in iudicio dubitationes ſoluit, & pugnas tollit, & bellum extinguit inuentio nominum, ac ſæpe pacis ineundæ occaſionem ſuppeditat. Quod ſi ſecularibus in negotiis inuentio nominum tantum valet, multo magis in ſpiritualibus. Sed prius neceſſe eſt, vt ipſas quæſtiones accuratè diſcernamus. Primum ergo quæritur, qua de cauſſa quibuſdam ſanctis Deus nomen impoſuerit, quibuſdam non impoſuerit. Neque enim omnibus ſanctis nomina impoſuit ipſe neque in nouo, neque in veteri Teſtamento, quodque in nouo factum eſt, id etiam in veteri, vt vnum vtriuſq; Teſtamenti dominum eſſe cognoſcas. Itaque in nouo quidem Simoni Chriſtus Petri nomen impoſuit, & filiis Zebedæi Iacobo & Ioãni Filiorum tonitrui, ſolis iſtis: reliquorum autem diſcipulorum nemini, ſed ſuas illis appellationes reliquit, quas à principio parentes illis impoſuerãt. In veteri autem Abrahamo nomen immutauit Deus & Iacob: non item Io-

Act. 11. 22. *Act. 13. 1.* *Pauli nomen vbi primum occurrerit.* *Act. 13. 5.* *Nomina immutata in veteri teſtamento.*

A ἰδοὺ διακονεῖ τοῖς ἁγίοις, καὶ ἔτι Σαῦλος λέγεται· εἰσῆλθε καὶ μετὰ ταῦτα Βαρνάβας εἰς Ἀντιόχειαν, καὶ ἰδὼν τὴν χάριν τοῦ θεοῦ, καὶ ὅτι πλῆθος ἦν ἐκεῖ πολὺ ἐξῆλθεν εἰς Ταρσὸν ἀναζητῆσαι Σαῦλον. ἰδοὺ καὶ ἐπιστρέφει πολλοὺς, καὶ Σαῦλος λέγεται, καὶ πάλιν· ἦσαν φησὶν ἐν Ἀντιοχείᾳ κατὰ τὴν οὖσαν ἐκκλησίαν προφῆται καὶ διδάσκαλοι Συμεὼν ὁ καλούμενος Νίγερ, καὶ Λούκιος ὁ Κυρηναῖος, Μαναήν τε Ἡρώδου τοῦ τετράρχου σύντροφος καὶ Σαῦλος. ἰδοὺ καὶ διδάσκαλος ἐγένετο καὶ προφήτης, καὶ ἔτι Σαῦλος ἐλέγετο. καὶ πάλιν, λειτουργούντων δὲ αὐτῶν τῷ κυρίῳ καὶ νη-
B στευόντων εἶπε τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἀφορίσατέ μοι τὸν Βαρνάβαν καὶ τὸν Σαῦλον. ἰδοὺ καὶ ἀφορίζεται ὑπὸ τοῦ πνεύματος, καὶ οὐδέπω τὸ ὄνομα ἀποτίθεται, ἀλλ' ὅτε ἦλθεν εἰς Σαλαμῖνα, ὅτε τὸν μάγον εὗρε, τότε φησὶν ὁ Λουκᾶς περὶ αὐτοῦ· Σαῦλος δὲ ὁ καὶ Παῦλος πλησθεὶς πνεύματος ἁγίου εἶπεν. ἐντεῦθεν ἡ ἀρχὴ τῆς μετωνομασίας ἐγένετο. μὴ τοίνυν ἀποκάμωμεν τὸν περὶ τῶν ὀνομάτων τύπον ζητοῦντες λόγον. ὀνομάτων γὰρ εὕρεσις καὶ ἐν τοῖς βιωτικοῖς πράγμασι πολλὴν ἔχει τὴν ἰσχύν. καὶ γὰρ ἀναγνω-
C ρισμὸν διὰ πολλοῦ χρόνου πολλάκις εἰργάσατο, καὶ συγγένειαν λανθάνουσαν ἐφανέρωσεν ὀνομάτων εὕρεσις καὶ ἀμφισβητήσεις ἐν δικαστηρίῳ ἔλυσε, καὶ μάχας καθεῖλε, καὶ πόλεμον ἔσβεσεν ὀνομάτων εὕρεσις, καὶ πολλάκις ὑπόθεσις εἰρήνης γέγονεν. εἰ δὲ ἐν τοῖς βιωτικοῖς πράγμασι τοσαύτη ἡ δύναμις τῆς τῶν ὀνομάτων εὑρέσεως· πολλῷ μᾶλλον ἐν τοῖς πνευματικοῖς. πρότερον δὲ ἀνάγκη αὐτὰ τὰ ζητήματα διακρῖναι μετὰ ἀκριβείας. ζητεῖται τοίνυν πρῶτον μὲν διὰ τί τῶν ἁγίων τοὺς μὲν ὠνόμασεν ὁ θεὸς, τοὺς δὲ οὐκ
D ὠνόμασεν. οὐ γὰρ δὴ πάντας τοὺς ἁγίους αὐτὸς ὠνόμασεν, οὔτε ἐν τῇ καινῇ, οὔτε ἐν τῇ παλαιᾷ; καὶ ὅπερ γέγονεν ἐν τῇ καινῇ, τοῦτο καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ, ἵνα μάθῃς, ὅτι εἷς ἐστιν ὁ δεσπότης ἑκατέρων τῶν διαθηκῶν. ἐν μὲν οὖν τῇ καινῇ τὸν Σίμωνα ὁ Χριστὸς Πέτρον ὠνόμασε, καὶ τὰ τέκνα Ζεβεδαίου Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην υἱοὺς βροντῆς, τούτους μόνους· τῶν δὲ λοιπῶν μαθητῶν οὐδένα, ἀλλ' ἀφῆκεν αὐτοὺς ἐν ταῖς προσηγορίαις· ἐν αἷς ἔθεντο αὐτοὺς οἱ γονεῖς ἐξ ἀρχῆς. ἐν δὲ τῇ παλαιᾷ τὸν Ἀβραὰμ ὁ θεὸς μετωνόμασε καὶ τὸν Ἰακώβ· οὔτε δὲ τὸν Ἰωσήφ,

οὔτε τὸν Σαμουὴλ, οὔτε τὸν Δαβὶδ, οὔτε τὸν A Ἠλίαν, οὔτε τὸν Ἐλισσαῖον, οὔτε τοὺς λοιποὺς προφήτας, ἀλλ' ἀφῆκεν αὐτοὺς ἐπὶ τῆς προσηγορίας μένειν τῆς ἐν ἀρχῇ. ἓν μὲν τοῦτο πρῶτον ζήτημά ἐστι. διὰ τί τῶν ἁγίων οἱ μὲν μετωνομάσθησαν, οἱ δὲ οὔ· δεύτερον δὲ μετ' ἐκεῖνο, διὰ τί τούτων οἱ μὲν ἐν μέσῃ τῇ ἡλικίᾳ μετωνομάζοντο, οἱ δὲ ἐξ ἀρχῆς, καὶ πρὸ αὐτῆς τῆς ὠδῖνος. τὸν μὲν γὰρ Πέτρον καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην ἐν μέσῃ τῇ ἡλικίᾳ μετωνόμασεν ὁ Χριστός· Ἰωάννην δὲ τὸν βαπτιστὴν πρὸ αὐτῆς τῆς ὠδῖνος. ἦλθε γὰρ ἄγγελος κυρίου, καὶ εἶπε· μὴ φοβοῦ Ζαχαρία· ἰδοὺ ἡ γυνή σου Ἐλισάβετ τέξεταί υἱὸν, B καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰωάννην. εἶδες πῶς πρὸ τῆς ὠδῖνος ἡ προσηγορία; τοῦτο καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ γέγονεν. ὥσπερ γὰρ ἐν τῇ καινῇ ὁ μὲν Πέτρος καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης εἰς ἄνδρας τελοῦντες μετωνομάσθησαν, καὶ διώνυμοι γεγόνασιν· Ἰωάννης δὲ ὁ βαπτιστὴς πρὸ αὐτῆς τῆς ὠδῖνος, καὶ τὸν τόκον ἔλαβε, τὴν προσηγορίαν· οὕτω καὶ ἐν τῇ παλαιᾷ ὁ μὲν Ἄβραμ καὶ Ἰακὼβ ἐν μέσῃ τῇ ἡλικίᾳ μετωνομάζοντο. ὁ μὲν γὰρ ἐκαλεῖτο Ἄβραμ, καὶ ἐκλήθη Ἀβραάμ· ὁ δὲ ἐκαλεῖτο Ἰακὼβ, ἐκλήθη δὲ Ἰσραήλ· ὁ δὲ C Ἰσαὰκ οὐκ ἔτι οὕτως, ἀλλὰ πρὸ αὐτῆς τῆς ὠδῖνος τὸ ὄνομα δέχεται. καὶ καθάπερ ἐκεῖ ὁ ἄγγελος εἶπεν· ἡ γυνή σου λήψεται ἐν γαστρὶ, καὶ τέξεται υἱὸν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰωάννην· οὕτω καὶ ἐνταῦθα ὁ θεὸς εἶπε πρὸς τὸν Ἀβραάμ. ἡ γυνή σου Σάῤῥα τέξεταί υἱὸν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰσαάκ. ἓν μὲν οὖν τοῦτο ζήτημα, τίνος ἕνεκεν οἱ μὲν μετωνομάσθησαν, οἱ δὲ οὐκέτι. δεύτερον δὲ μετ' ἐκεῖνο, τί δήποτε οἱ μὲν ἐν μέσῃ τῇ ἡλικίᾳ, οἱ δὲ πρὸ αὐτῆς τῆς ὠδῖνος, καὶ ταῦτα μὲν ἐν ἑκατέραις διαθήκαις· D ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τὸ δεύτερον ἴωμεν πρότερον. οὕτω γὰρ καὶ ἐκεῖνο σαφέστερον ἔσται, καὶ ἴδωμεν τοὺς ἐξ ἀρχῆς ὀνομασθέντας, καὶ ἀναβαίνοντες κατὰ μικρὸν ἐπὶ τὸν πρῶτον ὀνομασθέντα ἄνθρωπον παρὰ τοῦ θεοῦ ἔλθωμεν, ἵνα ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τὰ ζητήματα τὴν λύσιν λαμβάνῃ. τίνα οὖν πρῶτον ὠνόμασεν ὁ θεός; τίνα δὲ ἄλλον, ἀλλ' ἢ τὸν πρῶτον πλασθέντα; οὐδὲ γὰρ ἦν ἄλλος ἄνθρωπος οὐδεὶς, ὥστε ἐπιθεῖναι αὐτῷ προσηγορίαν. τίνα οὖν τοῦτον ὠνόμασεν; Ἀδὰμ τῇ Ἑβραΐδι φωνῇ. οὐ γάρ ἐστιν Ἑλληνικὸν τὸ ὄνομα,

ſeph, neque Samueli, neque Dauidi, neque Heliæ, neque Eliſſæo, neque cæteris prophetis, ſed vt priores illi appellationes retinerent, permiſit. Hæc quidem prima eſt quæſtio, quare quibuſdam ex ſanctis immutata ſint nomina, quibuſdam non item: ſecunda vero poſt illam eſt, cur ex his quibuſdam in media ætate mutata ſint nomina, quibuſdam ab initio, atque ab ipſis incunabulis. Nam Petro quidem & Iacobo & Ioanni in media ætate nomina Chriſtus immutauit: Ioanni autem Baptiſtæ, priuſquam etiam ex vtero matris prodiret. Venit enim Angelus Domini & dixit: Ne timeas Zacharia: ecce vxor tua Elizabeth pariet filium, & vocabis nomen eius Ioannẽ. *Luc.1.13.* Vides impoſitum illi fuiſſe nomen, antequam naſceretur? Hoc & in veteri accidit Teſtamento. Vt enim in nouo Petrus quidem & Iacobus & Ioannes in virili ætate nomen aliud acceperũt, & duplici nomine ſunt appellati: Ioannes autem Baptiſta etiam antequam naſceretur: ſic & in veteri Abrahamo quidem & Iacob in media ætate nomen eſt immutatum. Nam ille quidem Abram vocabatur, & Abraham vocatus eſt: hic vero Iacob vocabatur, & Iſraël eſt vocatus. Iſaac autem non ita, ſed antequam partu ederetur, nomen accepit. Et quemadmodum illic Angelus dixit: vxor tua in vtero concipiet, & pariet filium, & vocabis nomen eius Ioannem: ita hic quoq; Deus ad Abraham dixit: vxor tua Sarra pariet filium, & vocabis nomen eius Iſaac. *Gen.17.19* Vna igitur hæc quæſtio eſt quare nonnullis mutatum ſit nomen, nonnullis vero minimè: altera vero ab illa, cur tandem nonnullis medio in ætatis decurſu, nõnullis etiam antequam naſcerentur: idque in vtroq; Teſtemento: nos autem ad poſteriorem prius aggrediamur: ſic enim prior quoque dilucidior fiet, eosque qui ab initio nomen acceperũt, videamus, ac pedetentim aſcẽdentes ad primum hominem veniamus, cui à Deo nomen eſt impoſitum, vt ab ipſo initio quęſtionum ſolutio deriuetur. Quis ergo prius à Deo nomẽ accepit? Quis vero alius, quàm qui primus formatus eſt? Neq; enim alius erat homo, cui nomen poſſet imponi. Qualem igitur appellationem accepit? Adam voce Hebraïca dictus eſt. Neq; enim Græcũ eſt nomẽ,

Dua quæſtiones de nominum mutatione.

ſed in Græcam linguam verſum nihil aliud ſignificat, quam terrenum, ſiquidem Edem terram virginem ſonat, talis porro fuit locus ille, in quo paradiſum Deus plantauit. Plantauit enim Deus, inquit Scriptura, paradiſum in Edem ad Orientem, vt intelligas non humanarum opus manuum fuiſſe paradiſum: ſiquidem terra fuit virgo, quæ neque vomerem experta erat, neque ſulco exarata, ſed nullis agricolarum manibus culta ſolo iuſſu plantas illas germinarat. Propterea Edem illam appellauit, quod terram virginem ſignificat. Hæc virgo figura virginis illius fuit. Nam quemadmodum terra iſta nullo excepto ſemine paradiſum nobis germinauit: ſic & illa nullo viri ſemine ſuſcepto Chriſtum nobis germinauit? Quando igitur dicet tibi Iudæus, Quomodo virgo peperit? dic tu illi: Quomodo terra virgo illas arbores germinauit? Si quidem Hebræa lingua Edē dicitur terra virgo: quod ſi fidem adhibere quis renuat, Hebrææ linguæ peritos interroget, & hanc veram eſſe nominis Edem interpretationem comperiet. Non enim quoniam eos alloquimur qui linguam illam non tenent, idcirco vos velim fallere: ſed in id vnum incumbimus, vt inexpugnabiles vos reddamus, & tanquam præſentibus inimicis, qui iſta nouerunt, ita cuncta diligenter interpretamur. Quoniam igitur ex terra virgine formatus eſt homo, matri cognominis Adam vocatus eſt. Ita faciunt homines quoque, liberos qui naſcũtur ſæpe nominibus matrum appellant: ita Deus etiam formatum ex terra hominem, de nomine matris Adam dixit. Illa Edem, hic Adam. Sed quæ tandem inde dimanat vtilitas? Homines enim nomine matrum vocant, ob honorem quem deferunt matribus, quæ pepererunt: Deus autem quam ob cauſſam nomine matris appellauit? quid magni, vel exigui hoc agendo diſpoſuit? Nihil enim temere, aut ſine cauſſa facit, ſed multa cum ratione ac ſapientia: quippe cuius ſapientiæ non eſt numerus. Edem terra, Adam terrenus, puluerens, è terra genitus. Cur igitur ſic illum appellauit? Suam nimirum illi vilitatem naturalem hoc nomine in memoriam reuocauit, & tanquam in æreo cippo ſubſtantiæ humilitatem exarauit, vt ex no-

Gen. 2. 8.

Figura virginis matris terra Edē.

Pſ. 146. 5.

A εἰς δὲ τὴν Ἑλλάδα μεταβαλλόμενον οὐδὲν ἄλλο δηλοῖ, ἀλλ' ἢ τὸν γήινον. τὸ γὰρ Εδὲμ τὴν παρθένον σημαίνει γῆν. τοιοῦτον δὲ ἦν τὸ χωρίον ἐκεῖνο, ἐν ᾧ τὸν παράδεισον ἐφύτευσεν ὁ θεός. ἐφύτευσε γὰρ τὸν παράδεισον ὁ θεός φησιν ἐν Εδὲμ κατὰ ἀνατολάς· ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐκ ἀνθρωπίνων χειρῶν ἔργον ἦν ὁ παράδεισος. παρθένος γὰρ ἦν ἡ γῆ, καὶ οὔτε ἄροτρον δεξαμένη ἦν, οὔτε εἰς αὔλακα διανοιγεῖσα, ἀλλ' ἄπειρος οὖσα γεωργικῶν χειρῶν ἀπὸ ἐπιταγῆς μόνον ἐβλάστησε τὰ δένδρα ἐκεῖνα. διὰ τοῦτο Εδὲμ αὐτὴν ἐκάλεσεν, ὅπερ ἐστὶ παρθένος γῆ. αὕτη ἡ παρθένος ἐκείνης τῆς
B παρθένου τύπος ἦν. ὥσπερ γὰρ αὕτη ἡ γῆ μὴ δεξαμένη σπέρματα ἐβλάστησεν ἡμῖν τὸν παράδεισον· οὕτω καὶ ἐκείνη μὴ δεξαμένη σπέρμα ἀνδρὸς ἐβλάστησεν ἡμῖν τὸν Χριστόν. ὅταν οὖν εἴποι σοι ὁ Ἰουδαῖος, πῶς ἔτεκεν ἡ παρθένος· εἰπὲ πρὸς αὐτὸν, πῶς ἐβλάστησεν ἡ παρθένος γῆ τὰ δένδρα ἐκεῖνα τὰ παράδοξα; τὸ γὰρ Εδὲμ παρθένος γῆ λέγεται τῇ Ἑβραίων γλώττῃ, καὶ εἴ τις διαπιστεῖ, τοὺς τῆς γλώττης τῆς Ἑβραίων ἐμπείρους διερωτάτω, καὶ εἴσεται ταύτην οὖσαν τὴν ἑρμηνείαν τοῦ Εδὲμ ὀνόματος. οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ ἀγνοοῦσι λεγόμενον, διὰ
C τοῦ παραλογίσασθαι ὑμᾶς βουλόμεθα, ἀλλὰ σπουδάζοντες ἀχειρώτους ποιεῖν ὥσπερ αὐτῶν τῶν ἐχθρῶν παρόντων τῶν ταῦτα εἰδότων οὕτω μετ' ἀκριβείας ἅπαντα ἑρμηνεύομεν. ἐπειδὴ οὖν ἀπὸ τῆς Εδὲμ τῆς παρθένου γῆς ἐπλάσθη ἄνθρωπος, ἐκλήθη Ἀδὰμ συνώνυμος τῇ μητρί· οὕτω καὶ ἄνθρωποι ποιοῦσι τὰ τικτόμενα παιδία εἰς ὄνομα τῶν μητέρων καλοῦσι πολλάκις· οὕτω καὶ ὁ θεὸς τὸν πλασθέντα ἄνθρωπον ἀπὸ τῆς γῆς εἰς ὄνομα τῆς μητρὸς ἐκάλεσεν Ἀδάμ. ἐκείνη Εδὲμ, οὗτος Ἀδάμ. ἀλλὰ τί τὸ χρήσιμον; ἄνθρωποι μὲν γὰρ καλοῦ-
D σιν εἰς ὄνομα τῶν μητέρων διὰ τὴν τιμὴν τῶν τεκουσῶν γυναικῶν· ὁ δὲ θεὸς τίνος ἕνεκεν εἰς ὄνομα τῆς μητρὸς ἐκάλεσε; τί μέγα ἢ μικρὸν οἰκονομῶν ἐντεῦθεν; οὐδὲν γὰρ ἁπλῶς οὐδὲ εἰκῆ ποιεῖ, ἀλλὰ μετὰ λόγου καὶ σοφίας πολλῆς. τῆς γὰρ συνέσεως αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἀριθμός. Εδὲμ ἡ γῆ, Ἀδὰμ ὁ γήινος, ὁ χοϊκὸς, ὁ γηγενής. διὰ τί οὖν οὕτως αὐτὸν ἐκάλεσεν; ἀναμιμνήσκων αὐτὸν διὰ τοῦ ὀνόματος τῆς εὐτελείας τῆς κατὰ φύσιν, καὶ καθάπερ ἐν στήλῃ χαλκῇ τῇ προσηγορίᾳ καταθέμενος τὴν ταπεινότητα τῆς οὐσίας, ἵνα τὸ ὄνομα

διδασκαλίαν ἔχῃ μετριοφροσύνης· ἵνα μὴ μείζονα τῆς οἰκείας ἀξίας ἔννοιαν λάβῃ. ἡμεῖς μὲν γὰρ ὅτι γῆ ἐσμεν ἴσμεν σαφῶς, καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς πείρας τῶν πραγμάτων· ἐκεῖνος δὲ οὐδένα εἶδε πρὸ αὐτοῦ τετελευτηκότα, οὐδὲ διαλυθέντα εἰς κόνιν, ἀλλὰ πολὺ τὸ κάλλος ἦν αὐτοῦ τοῦ σώματος. καὶ καθάπερ χρυσοῦς ἀνδριὰς ἀπὸ χωνευτηρίου ἄρτι προελθὼν, οὕτως ἀπέλαμπεν. ἵνα οὖν τὸ ὑπερέχον τῆς ὄψεως εἰς ἀπόνοιαν αὐτὸν ἐπάρῃ, ἀντέστησεν αὐτῷ ὄνομα ἱκανὴν ταπεινοφροσύνης διδασκαλίαν ἔχον. ἔμελλε γὰρ αὐτῷ καὶ ὁ διάβολος προσελθὼν διαλέγεσθαι περὶ ἀπονοίας· ἔμελλεν ἐρεῖν αὐτῷ ὅτι ἔσεσθε ὡς θεοί. ἵνα οὖν μεμνημένος τοῦ ὀνόματος τοῦ διδάσκοντος αὐτὸν, ὅτι γῆ ἐστι, μηδέποτε ἰσοθεΐαν φαντάζηται· διὰ τοῦτο προκαταλαμβάνει αὐτοῦ τὸ συνειδὸς τῷ ὀνόματι ἱκανὴν αὐτῷ διὰ τῆς προσηγορίας παρατιθέμενος ἀσφάλειαν τῆς μελλούσης ἐπάγεσθαι παρὰ τοῦ πονηροῦ δαίμονος ἐπιβουλῆς, καὶ τῆς πρὸς τὴν γῆν αὐτὸν ἀναμιμνήσκων συγγενείας, καὶ ἐμφαίνων τῆς φύσεως τὴν εὐτέλειαν ἅπασαν, καὶ μονονουχὶ λέγων, ὅτι ἐὰν εἴποι σοι, ὅτι ἔσῃ ὡς θεὸς, ἀναμνήσθητι τοῦ ὀνόματος, καὶ ἱκανὴν ἔλαβες παραίνεσιν, ὥστε μὴ δέξασθαι τὴν συμβουλήν. ἀναμνήσθητι τῆς μητρὸς, ἀπὸ τῆς συγγενείας, ἐπίγνωθι τὴν εὐτέλειαν, οὐχ ἵνα τὴν ταπεινότητα μάθῃς, ἀλλ' ἵνα μηδέποτε εἰς ἀπόνοιαν ἐπαρθῇς. διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος ἔλεγεν· ὁ πρῶτος ἄνθρωπος. Ἀδὰμ ἐκ γῆς χοϊκός. τὸ γὰρ Ἀδὰμ ἑρμηνεύων ἡμῖν τί ποτέ ἐστιν ἔλεγε τὸ, ἐκ γῆς χοϊκός. ὁ δεύτερος ἄνθρωπος ὁ κύριος ἐξ οὐρανοῦ. ἀλλ' ἐπιπηδῶσιν ἡμῖν οἱ αἱρετικοὶ λέγοντες· ἰδοὺ οὐκ ἀνέλαβε σάρκα ὁ Χριστός. ὁ δεύτερος γάρ φησιν ἄνθρωπος ὁ κύριος ἐξ οὐρανοῦ. ἀκούεις ὅτι δεύτερος ἄνθρωπος καὶ λέγεις, ὅτι οὐκ ἀνέλαβε σάρκα; καὶ τί ταύτης ἀναισχυντίας γένοιτ' ἂν ἴσον; τίς γάρ ἐστιν ἄνθρωπος σάρκα οὐκ ἔχων; διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἄνθρωπον καὶ δεύτερον αὐτὸν ἐκάλεσεν ἄνθρωπον, ἵνα ἴδῃς αὐτοῦ τὴν συγγένειαν, καὶ ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ καὶ ἀπὸ τῆς φύσεως. τίς οὖν ἐστί φησιν ὁ δεύτερος ἄνθρωπος; ὁ κύριος ἐξ οὐρανοῦ. ἀλλ' ὁ τόπος με σκανδαλίζει φησὶ, καὶ τὸ λέγεσθαι ἐξ οὐρανοῦ. ὅταν ἀκούσῃς, ὅτι πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδὰμ ἐκ γῆς χοϊκὸς, ἆρα γήϊνον αὐτὸν νομίζεις

A minis ſui magiſterio modeſtiam diſcat, neque maiorem, quàm par ſit, de ſua dignitate opinionem concipiat. Nam nos quidem terram nos eſſe probè nouimus, idque nobis ipſa rerum experientia compertum eſt: at ille neminem ante ſe viderat, qui mortem obiiſſet, neque in cinerem redactum, ſed eximia corporis pulchritudine pollebat, & tanquam ſtatua quædam aurea, quæ recens è conflatoria fornace prodiiſſet, ita fulgebat. Ne igitur propter eximiam ſpeciem ſuperbia efferretur, illi nomen oppoſuit, cuius magiſterio ſufficienter ad humilitatem informa- B retur. Accedens enim Diabolus ad ſuperbiam verbis illum ſuis incitaturus erat, eique dicturus, Eritis ſicut Dij. Vt igitur nominis ſui recordaretur, à quo terram ſe eſſe docebatur, nec vnquam æqualem ſe Deo futurum opinionis errore ſibi fingeret, propterea conſcientiam eius præoccupat, & nominis ſubſidio ſufficienti cum aduerſus inſidias à ſcelerato dæmone ſtruendas cautione præmunit, dum & ſuæ cum terra cognationis illum admonet, & omnem illi naturæ ſuę nobilitatem de- C clarat, hoc propemodum illi dicens: Si forte dixerit tibi, Eris ſicut Deus, nominis tui recordare, & ſufficienti admonitione inſtrueris, vt ne conſilium admittas. Recordare matris, & cognationis agnoſce vilitatem, non vt humilitatem diſcas, ſed ne vnquam ſuperbia intumeſcas. Propterea Paulus quoque dicebat: Primus homo de terra terrenus. Quid enim ſit Adam nobis interpretans aiebat illud: De terra terrenus, ſecundus homo ipſe Dominus de cælo. Sed inuadunt nos hæretici, ac dicunt: Ecce carnem Chriſtus non aſ- D ſumpſit, ait enim Paulus, ſecundus homo, Dominus de cœlo. Audis ſecūdus homo, & dicis eum carnem non aſſumpſiſſe, quis talem vnquam impudētiam vidit? Quis enim homo eſſe poteſt, qui carnem non habeat? Idcirco enim & hominem & ſecundum hominem appellauit, vt cum ex numero tum ex natura cognationem eius agnoſcas. Quis igitur, inquit, ſecundus eſt homo? Dominus de cœlo. At enim ſcandalizat me locus, inquit, & quod dicatur de cœlo. Cum audis primum hominem Adamum eſſe de terra terrenum, nunquid eſſe terreſtrem ipſum arbitraris?

Adam quid ſonet.

1. Cor. 15. 47.

nunquid terrenum eſſe tantum ſuſpi- A caris, neque virtutem quandam incorpoream habere, animam inquam, eiuſque naturam? Et quis hoc dicat? Vt igitur cum de Adamo audis terrenum ipſum fuiſſe, non deſtitutum anima fuiſſe corpus ſuſpicaris: ita cum audis, Dominus de cœlo, noli incarnationem negare, quod adiiciatur, de cœlo. Itaq; iam primum nomen ſufficienti defenſione communitum eſt: Adamus enim vocatus eſt de nomine matris, ne vltra quam vires eius ferant, de ſe magnificè ſentiat, & Diaboli fraudibus nullis poſſit expugnari. Siquidem aiebat: Eritis ſicut Dij. Age nunc quod reliquum eſt B ad alterum gradum facientes, qui ante partum ipſum à Deo nomē accepit, finem dicendi faciamus. Quis igitur poſt Adamum à Deo nomen priuſquam naſceretur accepit? Iſaac. Ecce enim, inquit, vxor tua Sarra concipiet in vtero, & pariet filium, & vocabis nomen eius Iſaac. Cum autem peperiſſet eum, vocauit nomen eius Iſaac, dicens: Riſum fecit mihi Deus. Quare verò? Quis enim, inquit, annuntiabit Abraham, quod Sarra filium lactet? Hic mihi diligenter attendite, vt miraculum C videatis. Non dixit, quod pepererit, ſed quod lactet puerulum. Nam ne forte quis ſuppoſititium puerulum exiſtimaret, genuini partus fidem faciebant lactis fontes, itaque ex recordatione nominis ipſe quoque de mirabili generatione ſatis ſupérque inſtruebatur. Propterea dicit: Riſum fecit mihi Deus, quoniā videre erat mulierem ſenectute confectam, quæ in canitie longæua lactentem puerulum educabat. At ille riſus gratiam diuinam in memoriam reuocabat, & lactentis nutricatio miraculi editi fidem faciebat. Neq; enim D naturæ opus illud erat, ſed totum fuit gratiæ præclarum facinus tribuēdum. Propterea Paulus quoque dicit, Secundum Iſaac promiſſionis filij ſumus. Nam quemadmodum illic operabatur gratia: ita hîc quoque prodiit ille ex vtero iam frigido & effœto. Aſcendiſti tu ex aquis gelidis: quod igitur illi fuit vterus, tibi lauacrum fuit aquarum. Vides partus cognationem? Vides gratiæ concordiam? Vides vbiq; naturam otiari, & totum Dei virtutem operari? Idcirco ſecundum Iſaac promiſſionis ſumus filij. At enim vna reſtat adhuc

Cur à terra nomen Adami.

Gen. 21. 3.

Gal. 4. 28.

A εἶ; ἆρα χοϊκὸν ἁπλῶς μόνον εἶ, μὴ ἔχειν δὲ δύναμιν ἀσώματον, τὴν ψυχὴν λέγω καὶ τὴν ἐκείνης φύσιν; καὶ τίς ἂν τοῦτο εἴποι; ὥσπερ οὖν περὶ τοῦ Ἀδὰμ ἀκούων, ὅτι χοϊκὸς ἦν, οὐκ ἔρημον τῆς ψυχῆς τὸ σῶμα ὑποπτεύεις· οὕτως ἀκούων, ὁ κύριος ἐξ οὐρανοῦ, μὴ ἀθέτει τὴν οἰκονομίαν διὰ τὸ προσκεῖσθαι ἐξ οὐρανοῦ. τέως μὲν οὖν τὸ πρῶτον ὄνομα ἱκανὴν ἔλαβεν ἀπολογίαν· Ἀδὰμ γὰρ ἐκλήθη ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τῆς μητρὸς, ἵνα μὴ μεῖζον φρονῇ τῆς οἰκείας δυνάμεως· ἵνα ἀχείρωτος γένηται πρὸς τὴν ἀπάτην τοῦ διαβόλου. καὶ γὰρ ἔλεγεν· ἔσεσθε ὡς θεοί. B δεῦρο δὴ λοιπὸν καὶ ἐφ' ἕτερον τὸν πρὸ αὐτοῦ τοῦ τόκου ὀνομασθέντα παρὰ τοῦ θεοῦ μεταβάντες καταπαύσωμεν τὸν λόγον. τίς οὖν μετὰ τὸν Ἀδὰμ ὑπὸ τοῦ θεοῦ προσηγορίαν ἔλαβε πρὶν ἢ γενέσθαι; ὁ Ἰσαάκ· ἰδοὺ γάρ, φησιν, ἡ γυνή σου Σάρρα λήψεται ἐν γαστρὶ, καὶ τέξεται υἱὸν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰσαάκ. ἐπειδὴ δὲ ἔτεκεν αὐτὸν, ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰσαὰκ λέγουσα, γέλωτά μοι ἐποίησεν ὁ θεός. διὰ τί; τίς γάρ φησιν ἀναγγελεῖ τῷ Ἀβραὰμ, ὅτι Σάρρα θηλάζει υἱόν; προσέχετέ μοι ἀκριβῶς ἐνταῦθα, ἵνα ἴδητε τὸ θαῦμα. C οὐκ εἶπεν, ὅτι ἔτεκε παιδίον, ἀλλ' ὅτι θηλάζει παιδίον. ἵνα γὰρ μή τις ὑποβολιμαῖον εἶναι νομίσῃ τὸ παιδίον, αἱ τοῦ γάλακτος πηγαὶ τὸν τόκον ἐνεγγυῶντο, ὥστε ἀναμιμνησκόμενος τοῦ ὀνόματος καὶ αὐτὸς ἱκανὴν εἶχε διδασκαλίαν τῆς παραδόξου γεννήσεως. διὰ τοῦτό φησι, γέλωτά μοι ἐποίησεν ὁ θεός, ὅτι ἦν ἰδεῖν γυναῖκα γεγηρακυῖαν ἐν βαθυτάτῃ πολιᾷ τιθηνουμένην ὑπομάζιον ἔχουσαν παιδίον. ἀλλ' ὁ γέλως τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος ὑπόμνησις ἦν, καὶ ἡ γαλακτοτροφία τὴν θαυματοποιΐαν ἐπιστοῦτο. D οὐδὲ γὰρ φύσεως ἔργον ἦν, ἀλλὰ τὸ πᾶν τῆς χάριτος κατόρθωμα ἐγίνετο. διὰ τοῦτό φησι καὶ ὁ Παῦλος, κατὰ Ἰσαὰκ ἐπαγγελίας τέκνα ἐσμέν. ὥσπερ γὰρ ἐκεῖ ἡ χάρις εἰργάσατο· οὕτω καὶ ἐνταῦθα προῆλθεν ἐκεῖνος ἀπὸ μήτρας κατεψυγμένης. ἀνέβης σὺ ἀπὸ ὑδάτων ψυχρῶν. ὅπερ οὖν ἐκείνῳ ἡ μήτρα, τοῦτό σοι ἡ κολυμβήθρα ἐγένετο τῶν ὑδάτων. εἶδες τόκου συγγένειαν; εἶδες χάριτος συμφωνίαν, εἶδες πανταχοῦ τὴν φύσιν σχολάζουσαν, καὶ τὴν δύναμιν τοῦ θεοῦ τὸ πᾶν ἐργαζομένην; διὰ τοῦτο κατὰ Ἰσαὰκ ἐπαγγελίας τέκνα ἐσμέν. ἀλλ' ἓν ἔστιν ἔτι τὸ ζη-

πούμενον περὶ ἡμῶν εἶπεν, ὅτι οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκός. πῶς; οὐδὲ Ἰσαὰκ ἐξ αἱμάτων. ἐξέλιπε γὰρ Σάῤῥᾳ τοῦ γίνεσθαι τὰ γυναικεῖα αὐτῆς. ἀπεσβέσθησαν αἱ τοῦ αἵματος πηγαὶ, ἀνῃρέθη τῆς γεννήσεως ἡ ὕλη· ἄχρηστον ἦν τῆς φύσεως τὸ ἐργαστήριον, καὶ ὁ θεὸς τὴν δύναμιν ἐπεδείξατο τὴν ἑαυτοῦ. ἰδοὺ καὶ τῆς τοῦ Ἰσαὰκ προσηγορίας ἀπηρτισμένην τὴν διδασκαλίαν ἔχομεν. λείπεται μὲν γὰρ ἐπὶ τὸν Ἀβραὰμ, καὶ τοὺς υἱοὺς Ζεβεδαίου καὶ τὸν Πέτρον ἐλθεῖν. ἀλλ' ὥστε μὴ ἐνοχλῆσαι τῷ μήκει, εἰς ἑτέραν ταῦτα διάλεξιν ὑπερθέμενοι καταπαύσομεν τὸν λόγον, παρακαλέσαντες ὑμᾶς τοὺς γεννηθέντας κατὰ τὸν Ἰσαὰκ μιμεῖσθαι τοῦ Ἰσαὰκ τὴν πραότητα καὶ τὴν ἐπιείκειαν καὶ τὴν ἄλλην ἅπασαν φιλοσοφίαν, ἵνα εὐχαῖς ἐκείνου τοῦ δικαίου καὶ τῶν προέδρων τούτων ἁπάντων εἰς κόλπους Ἀβραὰμ ἅπαντες καταντῆσαι δυνηθῶμεν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ πατρὶ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων, ἀμήν.

A quæſtio: dixit de nobis, quod non ex ſanguinibus neque ex voluntate carnis ſimus. Quo tandem pacto? Neq; Iſaac ex ſanguinibus fuit: Defecerant enim Sarræ fieri muliebria eius. *Gen.18.11.* Obturati erant lactis fontes, ſublata erat generationis materia, inutilis naturæ erat officina, tumque virtutis ſuæ Deus ſpecimen edidit. Ecce appellationis Iſaac doctrinam habemus abſolutam: reſtat enim, vt ad Abraham, & ad filios Zebedæi Petrumque veniamus: ſed ne vobis noſtræ orationis prolixitas tædium pariat, ad alterum tractatum iſta differemus, & hic finem dicendi facientes B vos cohortabimur, qui ſecundum Iſaac nati eſtis, vt manſuetudinem ac modeſtiam Iſaac imitemini, omnemque aliam eius philoſophiam, vt precibus iuſti illius, & horum præſulum omnium adiuti ad ſinum Abrahæ cuncti peruenire poſſimus, gratia & benignitate domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem & cum quo Patri gloria ſimúlque Spiritui ſancto nunc & ſemper & in ſecula ſeculorum. Amen.

C

Ἀπελθόντος τοῦ ἐπισκόπου μαρτύρων ἡμέραν ἐν τῇ χώρᾳ ἐπιτελέσαι, ἐλέχθη ἡ ὁμιλία ἐν τῇ πόλει εἰς μάρτυρας, καὶ περὶ κατανύξεως καὶ ἐλεημοσύνης.

Cum Epiſcopus Martyrum diem ruri celebratum abiiſſet, habitus eſt in vrbe ſermo in Martyres, & de compunctione cordis & eleemoſyna.

FRONT. DVCÆO interprete.

Χθὲς μαρτύρων ἡμέρα, ἀλλὰ καὶ σήμερον μαρτύρων ἡμέρα. εἴθε καὶ ἀεὶ μαρτύρων ἡμέραν ἐπιτελοῦμεν. εἰ γὰρ οἱ περὶ τὰ θέατρα μεμηνότες, καὶ πρὸς τὰς τῶν ἵππων ἁμίλλας κεχηνότες οὐδέποτε D λαμβάνουσι κόρον τῶν ἀτόπων θεαμάτων ἐκείνων· πολλῷ μᾶλλον ἡμᾶς ἀκορέστως ἔχειν δεῖ πρὸς τὰς ἑορτὰς τῶν ἁγίων. ἐκεῖ πομπὴ διαβολικὴ, ἐνταῦθα ἑορτὴ χριστιανική. ἐκεῖ δαίμονες σκιρτῶσιν, ἐνταῦθα ἄγγελοι χορεύουσιν· ἐκεῖ ψυχῶν ἀπώλεια, ἐνταῦθα σωτηρία τῶν συλλεγομένων ἁπάντων. ἀλλ' ἔχει τινὰ ἡδονὴν ἐκεῖνα; ἀλλ' οὐ τοσαύτην ὅσην ταῦτα. ποία γὰρ ἡδονὴ τρέχοντας ἐκεῖ καὶ ἁπλῶς ἵππους ἰδεῖν; ἐνταῦθα δὲ οὐχὶ ἀλόγων ζεύγους ὁρᾷς, ἀλλὰ μαρτύρων μυρία ἅρματα, καὶ τὸν θεὸν τοῖς

HERI Martyrum dies fuit, ſed & hodie Martyrum dies eſt. Atque vtinam ſemper diem Martyrum celebraremus. *Sermo habitus videtur Antiochiæ cum preſbyter eſſet Chryſ.* Si enim illi qui inſano theatrorum amore ducuntur, & Circenſes ludos ad ſtuporem vſq; mirantur, nunquam turpibus illis ſpectaculis ſatiantur: multo æquius eſt, vt ſanctorum feſtiuitatis celebratio nobis ſatietatem & faſtidium nunquam pariat: Illic pompa eſt diabolica, hic feſtiuitas Chriſtiana: illic exultant dæmones, hic angeli choreas ducunt: illic animarum pernicies, hic ſalus eorum omnium, qui congregantur. At habēt illa quandam voluptatem? Non ſanè tantam, quantam iſta. Quæ enim quæſo voluptas temere & quoquo modo currentes equos cernere? hic vero non iugum brutorū animalium ſpectas, ſed Martyrum mille currrus, & Deum qui

curribus iſtis præſidet, atque in cœlum ferentem viam conficit. Vt enim intelligas ſanctorum animas Dei currum
Pſ. 67. 18. eſſe, audi prophetam dicentem: Currus Dei decem millibus multiplex, millia lætantium. Quod enim ſupernis virtutibus dono dedit, hoc & naturæ noſtræ largitus eſt. Super Cherubim
Pſ. 17. 11. ſedet, ſicut ait Pſalmus: Aſcendit ſuper Cherubim & volauit: & rurſus, Qui ſedes ſuper Cherubim, & intueris abyſſos: hoc etiam nobis rurſus contulit. Sedet ſuper illos, in nobis habitat. Inhabitabo enim & inambulabo in
1. Cor. 10. 16. vobis. Illi facti ſunt currus, nos templum fiamus. Vides cognationem honoris? vides, quo pacto pacificarit quæ
Col. 1. 20. in cœlis ſunt & quæ in terra? Itaque nihil ab angelis differimus, ſi velimus: ſed quod in exordio ſermonis dicebam, heri Martyrum dies, & hodie Martyrum dies, non eorum qui apud nos ſunt, ſed eorum qui in villa: immo vero illi quoque apud nos ſunt. Nam in ſecularibus quidem negotiis à ſe inuicem diſſident ciuitas & villa: in iis autem quæ ad religionem pertinent, communicant & vniuntur inter ſe inuicem. Noli enim barbaram ipſorum linguam ſpectare, ſed animum ipſorum philoſophia excultum. Quid enim linguæ communio prodeſt, ſi animi ſint diuiſi? quid vero diuerſitas linguæ nocet, ſi fide iungamur? Hac ratione neque villa deterioris conditionis eſt quã ciuitas, cum in eo quod bonorum caput eſt æqualem honorem ſortiantur.
Luc. 13. 22. Propterea quoque dominus noſter Ie-
Matt. 4. 23 ſus Chriſtus non in vrbibus verſabatur, & villas vacuas ac deſertas relinquebat, ſed peragrabat ciuitates & caſtella prædicans euangelium & ſanans omnem languorem & omnem infirmitatem. Hunc & communis paſtor noſter ac doctor imitatus nos deſeruit, & ad illos profectus eſt: immo vero non deſeruit nos, cum ad illos abiit, quippe qui ad fratres noſtros abierit. Et quemadmodum cum Maccabæorum feſtum celebraretur in vrbẽ villa omnis effuſa eſt: ita cum Martyrũ, qui illic quieſcunt, feſtum ageretur, nunc vrbem totam ad illos oportuit ſe transferre. Propterea namque non in vrbibus tantum collocauit Martyres Deus, ſed etiam in villis ipſis, vt hoc pacto inter nos commercij & colloquij neceſſaria no-

A ἅρμασιν ἐφεστῶτα τούτοις, καὶ τὴν πρὸς τὸν οὐρανὸν ὁδὸν ἐλαύνοντα. ὅτι γὰρ αἱ ψυχαὶ τῶν ἁγίων ἅρμα εἰσὶ τοῦ θεοῦ, ἄκουσον τοῦ προφήτου λέγοντος· τὸ ἅρμα τοῦ θεοῦ μυριοπλάσιον, χιλιάδες εὐθηνούντων. ὅπερ γὰρ ἐδωρήσατο ταῖς ἄνω δυνάμεσι, τοῦτο ἐχαρίσατο καὶ τῇ ἡμετέρᾳ φύσει. ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ κάθηται καθάπερ καὶ ὁ ψαλμός φησιν· ἐπέβη ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ καὶ ἐπετάσθη, καὶ πάλιν, ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ, καὶ βλέπων ἀβύσσους. τοῦτο καὶ ἡμῖν πάλιν ἔδωκεν. ἐπ' ἐκείνων κάθηται, ἐν ἡμῖν οἰκεῖ. ἐνοικήσω γὰρ καὶ ἐμπεριπατήσω ἐν ὑμῖν. ἐκεῖνοι
B γεγόνασιν ἅρμα· ἡμεῖς γινώμεθα ναός. εἶδες τῆς τιμῆς τὴν συγγένειαν; εἶδες πῶς εἰρηνοποίησε τὰ ἄνω καὶ τὰ κάτω. διόπερ οὐδὲν διεστήκαμεν τῶν ἀγγέλων ἂν θέλωμεν. ἀλλ' ὅπερ ἔφην ἀρχόμενος, χθὲς μαρτύρων ἡμέρα, καὶ σήμερον μαρτύρων ἡμέρα, οὐχὶ τῶν παρ' ἡμῖν, ἀλλὰ τῶν ἐν τῇ χώρᾳ· μᾶλλον δὲ κἀκεῖνοι παρ' ἡμῖν. πόλις μὲν γὰρ καὶ χώρα ἐν τοῖς βιωτικοῖς πράγμασιν ἀλλήλων διεστήκασι· κατὰ δὲ τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον κοινωνοῦσι καὶ ἑνοῦνται. μὴ γάρ μοι τὴν βάρβαρον αὐτῶν φωνὴν ἴδῃς, ἀλλὰ τὴν φιλοσο-
C φοῦσαν αὐτῶν διάνοιαν. τί γάρ μοι ὄφελος τῆς ὁμοφωνίας, ὅταν τὰ τῆς γνώμης ᾖ διῃρημένα; τί δέ μοι βλάβος τῆς ἑτεροφωνίας, ὅταν τὰ τῆς πίστεως ᾖ συνημμένα; κατὰ τὸν λόγον τοῦτον οὐδὲν οὔτε χώρα πόλεως εὐτελεστέρα· ἐν γὰρ τῷ κεφαλαίῳ τῶν ἀγαθῶν τὴν ἰσοτιμίαν ἔχουσι. διὰ τοῦτο καὶ ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς οὐχὶ ταῖς πόλεσι μὲν ἐνδιέτριβε, τὰς δὲ χώρας ἠφίει κενὰς καὶ ἐρήμους, ἀλλὰ διεπορεύετο κατὰ πόλεις καὶ κώμας κηρύσσων τὸ εὐαγγέλιον, καὶ θεραπεύων πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν. τοῦτον καὶ ὁ κοινὸς ἡμῶν ποιμὴν καὶ
D διδάσκαλος μιμησάμενος, ἀφῆκεν ἡμᾶς, καὶ πρὸς ἐκείνους ἔδραμε· μᾶλλον δὲ οὐκ ἀφῆκεν ἡμᾶς πρὸς ἐκείνους ἀπελθών. πρὸς γὰρ τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς ἡμετέρους ἀπῆλθε. καὶ καθάπερ τῆς ἑορτῆς τῶν Μακκαβαίων ἐπιτελουμένης πᾶσα ἡ χώρα εἰς τὴν πόλιν ἐξεχύθη· οὕτω τῆς ἑορτῆς τῶν ἐκεῖ μαρτύρων ἀγομένης, νῦν τὴν πόλιν ἅπασαν πρὸς ἐκείνους μεταστῆναι ἐχρῆν. διὰ γὰρ τοῦτο οὐκ ἐν πόλεσι μόνον κατεφύτευσε μάρτυρας ὁ θεός, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς χώρας αὐτῆς, ἵνα ἐκ τῆς τῶν ἑορτῶν ὑποθέσεως πρόφασιν

ἔχωμεν

A ἔχωμεν αἰσχύνην τῆς πρὸς ἀλλήλους ἐπιμιξίας, καὶ πλείους ἐπὶ τῆς χώρας ἢ ἐπὶ τῆς πόλεως. τῷ γὰρ ὑστεροῦντι τὴν περισσοτέραν τιμὴν ἔδωκεν ὁ θεός· ἀσθενέστερον γάρ ἐστιν ἐκεῖνο τὸ μέρος. διὰ τοῦτο πλείονος ἀπήλαυσε τῆς θεραπείας. οἱ μὲν γὰρ τὰς πόλεις οἰκοῦντες συνεχοῦς ἀπολαύουσι διδασκαλίας· οἱ δὲ ἐν ἀγροικίᾳ ζῶντες, οὐ τοσαύτης μετέχουσιν ἀφθονίας. τὴν πενίαν τοίνυν τῶν διδασκόντων ἐν τῇ δαψιλείᾳ τῶν μαρτύρων παραμυθούμενος ὁ θεός, ᾠκονόμησε πλείους παρ' ἐκείνοις ταφῆναι μάρτυρας. οὐκ ἀκούουσι διδασκάλων γλώττης ἐκεῖνοι διηνεκῶς, B ἀλλὰ μαρτύρων φωνῆς ἀπὸ τοῦ τάφου διαλεγομένης αὐτοῖς καὶ μείζονα ἰσχὺν ἐχούσης. καὶ ἵνα μάθητε, ὅτι μείζονα ἰσχὺν ἔχουσι μάρτυρες καὶ σιωπῶντες ἡμῶν τῶν φθεγγομένων, πολλοὶ πολλάκις διαλεγόμενοι πολλοῖς περὶ ἀρετῆς οὐδὲν ἤνυσαν· ἕτεροι δὲ σιγῶντες, μέγιστα κατώρθωσαν διὰ τὴν τοῦ βίου λαμπρότητα· ὥστε πολλῷ πλέον οἱ μάρτυρες τοῦτο εἰργάσαντο. τὴν μὲν διὰ τῆς γλώττης οὐκ ἀφιέντες φωνήν· τὴν δὲ διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν πολὺ τῆς ἀπὸ τοῦ στόματος οὖσαν C ὑψηλοτέραν, δι' ἧς πρὸς πᾶσαν τὴν τῶν ἀνθρώπων διαλέγονται φύσιν, ταῦτα τὰ ῥήματα λέγοντες· ἐμβλέψατε εἰς ἡμᾶς, ὅσα ἐπάθομεν δεινά. τί γὰρ ἐπάθομεν θανάτῳ καταδικασθέντες, καὶ ζωὴν εὑρόντες διηνεκῆ; κατηξιώθημεν ἀποθέσθαι τὰ σώματα διὰ τὸν Χριστόν. εἰ δὲ διὰ τὸν Χριστὸν μὴ παρεχωρήσαμεν αὐτῶν νῦν, μικρὸν ὕστερον ἐμέλλομεν καὶ ἄκοντες αὐτῶν ἀποστήσεσθαι τῆς προσκαίρου ζωῆς. εἰ καὶ μὴ μαρτύριον παρελθὸν ἔλαβεν, ἀλλ' ὁ κοινὸς τῆς φύσεως θάνατος ἐπελθὼν κατέλυσεν αὐτά. D διὰ ταῦτα οὐ παυόμεθα εὐχαριστοῦντες τῷ θεῷ, ὅτι κατηξίωσεν ἡμᾶς τῷ πάντως ὀφειλομένῳ θανάτῳ πρὸς σωτηρίαν τῶν ἡμετέρων ἀποχρήσασθαι ψυχῶν, καὶ τὸ κατ' ἀνάγκην ὀφειλόμενον ἐν δωρεᾶς τάξει ἔλαβε παρ' ἡμῶν, καὶ μετὰ τῆς μεγίστης τιμῆς. ἀλλ' οἱ βάσανοι φορτικαί, καὶ ἐπώδυνοι; ἀλλ' ἐν βραχείᾳ καιροῦ ῥοπῇ· αἱ δὲ ἐκ τούτων

bis occaſio detur: atque adeo plures in villis, quam in vrbe. Inferiori enim abundantiorem honorem impertit Deus, quod imbecillior ſit pars illa: propterea maiori eam ſubſidio cultúque dignatus eſt. (1. Cor. 12. 23.) Nam ij quidem qui vrbes incolunt, aſſidua doctrina fruuntur: at qui degunt in agris, non tanta largitate potiuntur. Itaque doctorum penuriam Martyrum abundantia ſolatus eſt Deus, & ita diſpoſuit, vt plures apud illos Martyres ſepelirentur: illi doctorum quidem linguam perpetuo non audiunt, ſed Martyrum vocem è ſepulchro reſonantem & ipſos alloquentem, quæ multo maiori virtute pollet. (*Martyres cum doctoribus conferuntur.*) Atque vt intelligatis maiori pollere virtute Martyres etiam ſilentes, quam nos qui loquimur, multi ſæpenumero dum apud multos de virtute verba faciunt, nihil profecerunt: alij vero etiam tacentes ob vitæ integritatem & ſplendorem multa egregia facinora patrarunt: itaque multo amplius Martyres hoc fecerunt, non quidem lingua efformatam vocem mittentes, ſed illam quæ ex rebus ipſis multo clarius reſonat, quam quæ ore profertur, qua nimirum totum genus humanum alloquuntur his verbis vtentes: Reſpicite in nos, qualia paſſi fuerimus mala. Quid enim paſſi ſumus, qui ad mortem damnati ſumus, ac vitam æternam adepti ſumus? Digni habiti ſumus, qui propter Chriſtum corpora poneremus: quod ſi nunc illis nos non exuiſſemus, paulò poſt etiam inuiti temporariam hanc illorum vitam amiſſuri eramus. Si non adueniſſet martyrium, eaque nobis abſtuliſſet, at communis naturæ noſtræ mors nos inuaſiſſet, eaque planè diſſoluiſſet. Propterea Deo gratias agere non ceſſamus, quod eius beneficio nobis contigerit, vt morte, quæ omnino nobis oppetenda erat, ad noſtrarum ſalutem animarum vteremur, quodque rem neceſſario debitam tanquam donum aliquod, ac ſummi genus honoris à nobis acceperit. At enim moleſta ſunt & acerba tormenta? ſed breui temporis momento feruntur: quæ vero per illa voluptas acqui-

A tur, ſempiternis ſæculis coæua durat: immo vero ne breui quidem temporis momento moleſta ſunt tormenta illis, qui futura reſpiciunt, & ad certaminis præſidem ac muneratorem aſpirant. Siquidem beatus etiam Stephanus, quia Chriſtum oculis fidei ſpectabat propterea lapidum imbres non reſpiciebat, ſed illorum loco præmia coronáſque numerabat. Tu igitur à rebus quoque præſentibus oculos tuos ad futura conuerte, ac ne breuem quidem capies ſenſum malorum. Hæc & his plura dicunt Martyres, multóque melius, quàm nos perſuadent. Nam ego quidem ſi nihil habere moleſtiæ tormentum dicam, fide dignus minimè videor dum ita loquor: nihil quippe difficile verbis hoc pacto philoſophari: at ex ipſis operibus erumpentem vocem Martyr emittens, neminem habet, qui contradicat. Et quemadmodum fieri ſolet intus in balneis, vbi calidarum aquarum feruet lauacrum, nec deſcendere quiſquam audet: quandiu quidem ſe inuicem verbis cohortantur, qui ad oram balnei ſedent, nemini tamen perſuadent: vbi vero quiſpiam ex illis aut manum demiſerit, aut laxato pede totum corpus confidenter immiſerit, quamuis tacens multo melius quam qui multa verba facerent, eos qui ſuperiori loco ſedem adducet, vt in lauacrum audeant inſilire. ſic etiam fit in Martyribus. Hic enim loco lauacri aquæ propoſitus eſt rogus. Ergo qui foris circunſtant, licet innumeris verbis cohortentur, non admodum commouent: vbi vero Martyr vnus non pedem, non manum tantum demiſerit, ſed totum corpus iniecerit, tum ipſa rerum experientia vehementius quam cohortatione vel conſilio quouis impellit, & ex animis circunſtantium timorem expellit. Videtis, vt potentior ſit quamuis tacentium vox iſta Martyrum? Propterea nobis illorum corpora dereliquit Deus: propterea cum olim vicerint, necdum tamen reſurrexerunt, ſed certamina quidem à tam multo tempore ſubierunt, reſurrectionem vero nondum ſunt conſequuti, nondum propter te, ac propter tuam

Act. 7. 55.

Comparatio ex balneis ſumpta.

ἀΐδιος ἐν τοῖς ἀθανάτοις αἰῶσι, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἐν βραχείᾳ καιροῦ ῥοπῇ φορτικαὶ αἱ βάσανοι τοῖς εἰς τὰ μέλλοντα βλέπουσι, καὶ πρὸς τὸν ἀγωνοθέτην κεχηνόσιν. ἐπεὶ καὶ ὁ μακάριος Στέφανος, ἐπειδὴ τὸν Χριστὸν ἑώρα τοῖς τῆς πίστεως ὀφθαλμοῖς, διὰ τοῦτο τῶν λίθων τὰς νιφάδας οὐκ εἶδεν, ἀλλ᾽ ἀντ᾽ ἐκείνων τὰ βραβεῖα καὶ τοὺς στεφάνους ἠρίθμει. καὶ σὺ τοίνυν μετάστησον ἀπὸ τῶν παρόντων πρὸς τὸ μέλλον τὸ ὄμμα, καὶ οὐδὲ βραχεῖαν τῶν δεινῶν λήψῃ τὴν αἴσθησιν. ταῦτα καὶ πλείονα τούτων οἱ μάρτυρες λέγουσι, B καὶ πείθουσι πολλῷ μᾶλλον, ἢ ἡμεῖς. ἐγὼ μὲν γὰρ ἂν εἴπω ὅτι οὐδὲν ἔχει φορτικὸν ἡ βάσανος, οὐκ εἰμὶ ἀξιόπιστος ταῦτα λέγων· λόγῳ γὰρ τὰ τοιαῦτα φιλοσοφεῖν οὐδὲν δύσκολον· ὁ δὲ μάρτυς τὴν διὰ τῶν πραγμάτων φωνὴν ἀφιεὶς, οὐδένα ἔχει τὸν ἀντιλέγοντα. καὶ καθάπερ ἐπὶ τῶν βαλανείων γίνεται ἰδεῖν ὅταν ἀναζέῃ τῶν θερμῶν ὑδάτων ἡ κολυμβήθρα, καὶ μηδεὶς θαρρῇ καταβαίνειν· ἕως μὲν ἂν διὰ λόγων παρακαλῶσιν ἀλλήλους οἱ ἐπὶ τοῖς χείλεσι καθήμενοι, οὐδένα C μᾶλλον πείθουσιν· ἐπειδὰν δὲ εἷς τις ἐξ αὐτῶν ἢ τὴν χεῖρα καθῇ, ἢ τὸν πόδα χαλάσας μετὰ τοῦ θαρρεῖν ὅλον ἐναφίει τὸ σῶμα, σιγῶν τῶν πολλὰ φθεγγομένων, μᾶλλον ἂν ἔπεισε τοὺς ἄνω καθημένους κατατολμῆσαι τῆς κολυμβήθρας· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν μαρτύρων. καὶ γὰρ ἐνταῦθα ἀντὶ τῆς κολυμβήθρας τῶν ὑδάτων ἡ πυρὰ πρόκειται. οἱ μὲν οὖν ἔξωθεν περιεστηκότες κἂν μυρίοις λόγοις παρακαλῶσιν, οὐ σφόδρα πείθουσιν· ὅταν δὲ εἷς τις τῶν μαρτύρων μὴ τὸν πόδα, D μηδὲ τὴν χεῖρα μόνον χαλάσῃ κάτω, ἀλλ᾽ ὅλον ἐναφῇ τὸ σῶμα, πάσης παραινέσεως καὶ συμβουλῆς δυνατωτέραν παρεχόμενος τὴν διὰ τῶν πραγμάτων πεῖραν, ἐκβάλλει τῶν περιεστηκότων τὴν ἀγωνίαν. εἴδετε πῶς δυνατωτέρα καὶ σιγώντων ἡ φωνὴ τῶν μαρτύρων; διὰ τοῦτο ἀφῆκεν ἡμῖν τὰ σώματα αὐτῶν ὁ θεός. διὰ τοῦτο πάλαι νικήσαντες, οὐδέπω καὶ νῦν ἀνέστησαν, ἀλλὰ τοὺς μὲν ἄθλους ὑπέμειναν πρὸ τοσούτου χρόνου, τῆς δὲ ἀναστάσεως οὐδέπω ἐπέτυχον, ἵνα διὰ σὲ καὶ τὸ ὠφελῆσαι

τὴν σήν, ἵνα καὶ σὺ ἐκεῖνον τὸν ἀθλητὴν ἐννοῶν πρὸς τὸν αὐτὸν δρόμον διεγερθῇς. τούτοις μὲν γὰρ οὐδὲν βλάβος ἀπὸ τῆς ἀναβολῆς γίνεται· σοὶ δὲ μέγιστον ὄφελος ἐκ τῆς ὑπερθέσεως τίκτεται. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ μετὰ ταῦτα ἀπολήψονται, κἂν μὴ νῦν ἀπολαμβάνωσιν· εἰ δὲ ἐξήρπασεν αὐτοὺς ἐκ τοῦ μέσου νῦν, πολλὴν ἂν ἡμῶν παράκλησιν καὶ παραμυθίαν ἀφείλετο. μεγίστη γὰρ ὄντως παράκλησις καὶ παραμυθία ἀπὸ τῶν τάφων τῶν ἁγίων τούτων πᾶσιν ἀνθρώποις προσγίνεται. καὶ τῶν λεγομένων, ὑμεῖς μάρτυρες. πολλάκις γοῦν ἡμῶν ἀπειλούντων, κολακευόντων, φοβούντων, προτρεπόντων, οὐ τοσαύτην ἐδέξασθε προθυμίαν εἰς εὐχήν, οὐδὲ διηγέρθητε· εἰς δὲ μαρτύριον ἀπελθόντες οὐδενὸς συμβουλεύοντος, τὸν τάφον μόνον ἰδόντες τῶν ἁγίων πολλὰς ἐξεχέατε δακρύων πηγάς, καὶ διεθερμάνθητε ἐν ταῖς εὐχαῖς. καίτοιγε ἄφωνος ὁ μάρτυς κεῖται ἐν πολλῇ τῇ σιγῇ. τί ποτ' οὖν ἐστι τὸ κεντοῦν τὸ συνειδός, καὶ ποιοῦν ὥσπερ ἐκ πηγῆς ἀναβλύζειν τοὺς τῶν δακρύων κρουνούς; αὐτὴ τοῦ μάρτυρος ἡ φαντασία, καὶ τῶν κατορθωθέντων πάντων ἡ μνήμη. καθάπερ γὰρ οἱ πένητες ἐπειδὰν ἴδωσι πλουτοῦντας ἑτέρους ἐν ἀξιώμασιν ὄντας, δορυφορουμένους, πολλῆς παρὰ βασιλέως τιμῆς ἀπολαύοντας, ἀκριβέστερον τὴν ἑαυτῶν πενίαν ἐν ταῖς ἑτέρων εὐπραγίαις μανθάνοντες ἀποδύρονται· οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς· ἐπειδὰν ἀναμνησθῶμεν τῆς τῶν μαρτύρων παρρησίας, ἣν ἔχουσι πρὸς τὸν βασιλέα τῶν ὅλων θεόν, καὶ τῆς λαμπρότητος καὶ τῆς δόξης, καὶ τῶν οἰκείων ἀναμνησθῶμεν ἁμαρτημάτων, ἀκριβέστερον τὴν ἑαυτῶν πενίαν ἐκ τῆς ἐκείνων εὐπορίας κατιδόντες ἀλγοῦμεν καὶ ὀδυνώμεθα, καταμανθάνοντες ὅσον αὐτῶν ἀπολιμπανόμεθα· καὶ τοῦτό ἐστι τὸ ποιοῦν τὰ δάκρυα. διὰ τοῦτο ἡμῖν τὰ σώματα ἀφῆκεν ἐνταῦθα ὁ θεός, ἵν' ὅταν ὁ τῶν πραγμάτων ὄχλος καὶ φροντίδων πλῆθος βιωτικῶν σκότος πολὺ τῆς διανοίας κατασκεδάσῃ τῆς ἡμετέρας, ἢ ἐξ ἰδιωτικῶν ἢ ἐκ δημοσίων πραγμάτων, πολλὰ δὲ τοιαῦτα, τὴν οἰκίαν ἀφέντες, τῆς πόλεως ἐξελθόντες, πολλὰ χαίρειν τοῖς θορύβοις τούτοις εἰπόντες, ἀναχωρήσωμεν εἰς μαρτύριον, ἀπολαύ-

A vtilitatem, vt cum illum athletam tibi ante oculos poſueris, ad eundem curſum exciteris. Nam iſti quidem nullum detrimentum ex dilatione patiuntur: at tibi maximam hæc occaſio vtilitatem parit. Siquidem illi poſtea recipient, licet nunc non recipiant: quod ſi eos de medio nunc abripuiſſet Deus, multa nos cohortatione ſolatióque priuaſſet, quod ex ſanctorum iſtorum ſepulchris ab hominibus cunctis percipitur. Atque ea quæ dicimus, vos veſtro teſtimonio comprobatis. Sæpe namq; quantumuis minaremur, blandiremur, terreremus, cohortatemur, B non tanta eſtis ad orandum animi alacritate commoti nec excitati: cum vero ad Martyrum eccleſiam vos contuliſtis, nemine conſulente, ſolo ſanctorum conſpecto ſepulchro copioſos lacrymarum fontes effudiſtis, & inter orandum feruore non mediocri mediocri exarſiſtis. Atqui mutus ſummo cum ſilentio iacet Martyr: quid ergo tandem eſt, quod conſcientiam pungit, efficitque, vt lacrymarum ſcatebræ tãquam ex fonte proſiliant? Quod nimirum Martyres mente verſetis, C & rerum ab illis geſtarum vobis memoria refricetur. Nam quemadmodum pauperes, vbi diuites alios viderint in dignitatibus conſtitutos, ſatellitio ſtipatos, multis honoribus ab Imperatore cumulatos, dum melius egeſtatem ſuam ex aliorum proſperitate cognoſcunt, ingemiſcunt, ita nos quoque dum quantam apud vniuerſorum Regem Deum fiduciam habeant Martyres, recordamur, quantóque ſplendore, & quanta gloria fulgeant, noſtráque nobis in memoriam peccata redeunt, dum penuriam noſtram melius ex illorum opibus ani- D maduertimus, dolemus & angimur, dum intelligimus, quanto ab illis interuallo ſuperemur: atque hoc eſt, quod nobis lacrymas elicit. Propterea nobis hic corpora reliquit Deus, vt ſi quãdo negotiorum turba, curarumque ſecularium multitudo menti noſtræ caliginem multam offuderit, ſiue ex domeſticis ſiue publicis ex negotiis, qualia multa naſci ſolent impedimenta, tum relicta domo ex vrbe egreſſi, his tumultibus vale dicentes ad Martyrum eccleſiam nos con-

Martyrum reliquiæ ſua præſentia quid efficiant.

feramus, aura illa ſpirituali fruamur, multarum occupationum obliuiſcamur, quiete nos oblectemus, cum ſanctis verſemur, pro ſalute noſtra præſidem certaminum ipſorum ac muneratorem oremus, multas preces fundamus, atque horum omnium opera cum onus conſcientiæ depoſuerimus multa cum animi voluptate domum iterum reuertamur. Nihil aliud ſunt Martyrum capſulæ, quam ſecuri portus, ac ſpiritualium laticum fontes, inuiolati opum theſauri, qui nunquam exhauriuntur. Et quemadmodum portus dũ multis fluctibus circumfuſas naues excipiunt, in tuto eas collocant: ſic nimirum & Martyrum capſulæ, dum ſecularibus negotiis circunfuſas animas noſtras excipiunt, in multa illas tranquillitate, ac ſecuritate conſtituunt: & quemadmodum gelidarum fontes aquarum afflicta laboribus & calore defeſſa corpora recreant: ſic nimirum & iſtæ prauis inflammatas affectibus animas refrigerant, & obſcœnam cupiditatem, inuidiam exedentem, irámque feruentem, & ſi quid aliud eiuſmodi negotium faceſſit, ſolo aſpectu ſedat & extinguit. Enimuero theſauris etiam longè ſunt potiores: ſiquidem pecuniarum theſauri multa illis, à quib. inuenti fuerint creant pericula, cumque multas diuiſa in partes fuerint, diuiſione minuuntur: hic vero nihil tale eſt, ſed expers periculi eſt inuentio: neque diminutionem affert diuiſio, planéq; contrarium euenit, quod ſenſilium rerum theſauris. Nam illi quidem, vt antè dixi, ſi multas diſſecti in partes fuerint, minores fiunt: iſti vero cum in multos fuerint diſtributi, tum ſuam magis opulentiam oſtendunt. Talis quippe rerum eſt ſpiritualium natura, diſtributione creſcit, & diuiſione multiplicatur. Non ita nos prata delectant, dum roſas violáſque ſpectandas ſuppeditant, ac Martyrum tumuli, dum nunquam marceſcentem & indiſſolubilem ſpectatorum animis afferunt voluptatem. Thecas igitur illas cum fide complectamur, inardeſcamus mente, gemitus profundamus. Multa ſunt à nobis admiſſa delicta & magna ſunt noſtra peccata? Propterea multa medicina, & diligenti confeſſione indigemus. Effuderunt ſanguinem ſancti Martyres,

Cum portubus & fontibus comparãtur reliquiæ Martyr.

A σωμεν τῆς αὔρας ἐκείνης τῆς πνευματικῆς, ἐπιλαθώμεθα τῆς πολλῆς ζάλης, ἐντρυφήσωμεν τῇ ἡσυχίᾳ, συγγενώμεθα τοῖς ἁγίοις, παρακαλέσωμεν αὐτὸν τὸν ἀγωνοθέτην ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, πολλὰς ἱκετηρίας ἐκχέωμεν, διὰ τούτων πάντων ἀποθέμενοι τὸ βάρος τοῦ συνειδότος, μετὰ πολλῆς τῆς ψυχαγωγίας οἴκαδε πάλιν ἐπανέλθωμεν. μαρτύρων θῆκαι οὐδὲν ἄλλο εἰσὶν, ἀλλ᾽ ἢ λιμένες ἀσφαλεῖς, καὶ πηγαὶ ναμάτων πνευματικῶν, καὶ θησαυροὶ περιουσίας ἀνάλωτοι, μηδέποτε ἐλεγχόμενοι. καὶ καθάπερ οἱ λιμένες ὑποδεχόμενοι τὰ πλοῖα πολ- B λοῖς κύμασι περιαντληθέντα ἐν ἀσφαλείᾳ καθιστῶσιν· οὕτω δὴ καὶ τῶν μαρτύρων αἱ θῆκαι ὑποδεξάμεναι τὰς ἡμετέρας ψυχὰς βιωτικοῖς πράγμασι περιαντλουμένας ἐν πολλῇ καθιστῶσι γαλήνῃ καὶ ἀσφαλείᾳ, καὶ ὥσπερ αἱ πηγαὶ τῶν ψυχρῶν ναμάτων τὰ πεπονηκότα καὶ καταφλεχθέντα ἀνακτῶνται σώματα· οὕτω δὴ καὶ αὗται τὰς ἀπὸ τῶν ἀτόπων παθῶν κατακαυθείσας ψυχὰς καταψύχουσι, καὶ ἐπιθυμίαν ἄτοπον, καὶ φθόνον τήκοντα, καὶ θυμὸν ζέοντα καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἕτερον ἐνοχλήσειεν, ἀπὸ τῆς ὄψεως μό- C νης κατασβέννυσι, καὶ θησαυρῶν δὲ ἐκ πολλῆς τῆς περιουσίας βελτίους εἰσίν. οἱ μὲν γὰρ τῶν χρημάτων θησαυροὶ, πολλοὺς παρέχουσι κινδύνους τοῖς εὑρίσκουσιν αὐτοὺς, καὶ εἰς πολλὰ μέρη διαιρεθέντες, ἐλάττους γίνονται τῇ διανομῇ· ἐνταῦθα δὲ οὐδὲν τοιοῦτόν ἐστιν, ἀλλ᾽ ἀκίνδυνος μὲν ἡ εὕρεσις· ἀμείωτος δὲ ἡ διαίρεσις, ἀπεναντίας τοῖς αἰσθητοῖς θησαυροῖς. ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ὡς ἔφθην εἰπὼν κατακερματισθέντες ἐλάττους γίνονται· οὗτοι δὲ ὅταν εἰς πολλοὺς διαιρεθῶσι, τότε μᾶλλον τὴν οἰκείαν ἐνδείκνυνται εὐπο- D ρίαν. τοιαύτη γὰρ τῶν πνευματικῶν πραγμάτων ἡ φύσις, αὔξεται τῇ διανομῇ, καὶ πλείων γίνεται τῇ διαιρέσει. οὐχ οὕτω λειμῶνές εἰσι τερπνοὶ, ῥόδα, καὶ ἴα παρεχόμενοι τοῖς θεωμένοις, ὡς μαρτύρων τάφοι, ἀμάραντόν τινα καὶ ἀκατάλυτον ταῖς ψυχαῖς παρεχόμενοι τῶν θεωμένων τὴν ἡδονήν. ἁψώμεθα τοίνυν τῶν θηκῶν ἐκείνων μετὰ πίστεως, διαθερμανθῶμεν τὴν διάνοιαν, κινήσωμεν ὀδυρμούς. πολλὰ ἡμῖν ἡμάρτηται καὶ μεγάλα ἁμαρτήματα. διὰ τοῦτο πολλῆς δεόμεθα τῆς θεραπείας, σφοδρᾶς τῆς ἐξομολογήσεως. ἔρρευσεν οἱ ἅγιοι μάρτυρες αἷμα,

A ...σου οἱ ὀφθαλμοὶ δάκρυα δύναται γὰρ καὶ δάκρυα τὴν πυρὰν τῶν ἁμαρτημάτων καταςβέσαι. κατέξαινον ἐκεῖνοι τὰς πλευρὰς, δήμιοι εἶχον περιεστῶτας· τοῦτο καὶ σὺ ποίησον ἐπὶ τοῦ συνειδότος. καὶ τὸν λογισμὸν δικάζοντα ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς ἀδεκάστου διανοίας, παράγαγε τὰ ἡμαρτημένα σοι πάντα εἰς μέσον, φοβεροὺς ἐπίστησον τοῖς πλημμελήμασι λογισμοὺς, κόλασον τὰς ἀτόπους ἐνθυμήσεις, ἐξ ὧν τὰ ἁμαρτήματα γέγονε, μετὰ πολλῆς καταξαίνων τῆς σφοδρότητος. ἐὰν οὕτω μελετήσωμεν δικάζειν ἑαυτοὺς, καὶ φευξόμεθα τὸ φοβερὸν ἐκεῖνο κριτήριον. ὅτι γὰρ ὁ κρίνων ἑαυτὸν νῦν, καὶ B τῶν ἡμαρτημένων εὐθύνας ἑαυτὸν ἀπαιτῶν ἀκριβῶς οὐ δώσει κατὰ τὸ μέλλον δίκην, ἄκουσον τοῦ Παύλου λέγοντος· εἰ γὰρ ἐκρίνομεν ἑαυτοὺς, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα ὑπὸ τοῦ κυρίου. τοῖς γὰρ ἀναξίως μετέχουσι τῶν μυστηρίων ἐγκαλῶν, οὕτως ἔλεγεν· ὁ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως, ἔνοχος ἔσται τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ κυρίου. ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν· ὥσπερ οἱ σταυρώσαντες, φησὶ, τὸν Ἰησοῦν, οὕτω καὶ οἱ τῶν μυστηρίων ἀναξίως μετέχοντες δίκην δώσουσι. καὶ μὴ καταγνώσῃ τινὲς ὑπερβολὴν τοῦ λόγου. C ἱμάτιόν ἐστι βασιλικὸν τὸ σῶμα τὸ δεσποτικόν· τὴν δὲ ἁλουργίδα τὴν βασιλικὴν καὶ ὁ διαρρήξας, καὶ ὁ χερσὶν ἀκαθάρτοις μολύνας ὁμοίως ὑβρίζουσιν· διὸ καὶ ὁμοίως κολάζονται· οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ γίνεται. Ἰουδαῖοι μὲν αὐτὸ διέρρηξαν τοῖς ἥλοις ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, σὺ δὲ ἐν ἁμαρτήμασι ζῶν, ἀκαθάρτῳ τε γλώττῃ καὶ διανοίᾳ. διὰ τοῦτο καὶ τὴν αὐτὴν ἐπηπείλησέ σοι δίκην ὁ Παῦλος, καὶ ἐπάγει λέγων· διὰ τοῦτο ἐν ὑμῖν πολλοὶ ἀσθενεῖς καὶ ἄρρωστοι, καὶ κοιμῶνται ἱκανοί. εἶτα δεικνὺς ὅτι οἱ τὰς εὐθύνας τῶν ἁμαρ- D τημάτων ἑαυτοὺς ἀπαιτοῦντες ἐνταῦθα, δικάζοντες αὐτὴν τοῖς πλημμελήμασι, καὶ μηκέτι τοῖς αὐτοῖς περιπίπτοντες, δυνήσονται ἐξαρπάσαι τῆς μελλούσης ἑαυτοὺς ψήφου τῆς φοβερᾶς ἐκείνης καὶ ἀπαραιτήτου, προσέθηκε λέγων· εἰ γὰρ ἑαυτοὺς ἐκρίνομεν, οὐκ ἂν ἐκρινόμεθα. νυνὶ δὲ κρινόμενοι ὑπὸ τοῦ κυρίου παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν. καταξαίνωμεν τοίνυν ἡμῶν τὴν διάνοιαν σφοδρῶς, ἐπιτιμῶντες τοῖς ἀκολάστοις τῶν λογισμῶν· ἀποσμήξωμεν ἡμῶν τὰς κηλῖδας διὰ τῶν δακρύων.

A oculi tui lacrymarum riuis effundant, poſſunt & lacrymæ peccatorum rogum extinguere. Lacerata fuerunt illis latera, carnifices vtribant circumſtantes: idipſum tu quoque aduerſus tuam conſcientiam praſta. Rationem tanquam incorruptum iudicem in ſolio mentis colloca, & quæ a te commiſſa ſunt, omnia profer in mediũ, ſeueras ac terribiles præficiens cogitationes peccatis obſcœnos animi motus caſtiga, ex quibus peccata ſunt nata & acriter acerbeque torqueantur. Si nos ita ad iudicium in noſmetipſos exercendum comparemus, tremendum illud tribu- B nal euitabimus. Vt enim ſcias eum, qui ſeipſum nunc iudicat, & admiſſorum peccatorum ſeueram a ſe rationem exigit, pœnas in futurum minime daturum, audi teſtantem id Apoſtolum. Si enim noſmetipſos iudicaremus, non vtique à Domino iudicaremur. Reprehendens enim eos, qui indignè myſteriorum fiebant participes, ita dicebat: Qui manducat, & bibit indignè, reus erit corporis & ſanguinis Domini. Eius autem verborum hic ſenſus eſt: Quemadmodum illi, qui Ieſum cruci fixerũt, C inquit, ſic & illi qui indignè fiunt myſteriorum participes, pœnas dabũt. Neque vero ſeueritatem orationis illius quiſquam condamnet. Regia veſtis eſt corpus dominicũ: porro & qui regiam purpuram dilacerauit, & qui manibus immundis inquinauit, pari eam contumelia affecerũt, quamobrem & pari ſupplicio plectũtur: ita fit & in corpore Chriſti. Iudæi quidem illud clauis in cruce diſruperunt, tu vero dum in peccatis, & immunda lingua ac mente viuis: quam ob cauſſam & idem tibi ſupplicium imminere dixit Paulus, & ad- D iicit dicens: Ideo inter vos multi infirmi, & imbecilles, & dormiunt multi. Deinde, vt oſtendat fore, vt qui peccatorum rationem a ſeipſis exigũt in hac vita, & in ſua delicta iudicium exercẽt, nec amplius in eadem recidunt, facile poſſint tremendam illam & implacabilem ſententiã futurã euadere, adiunxit dicens: Etenim ſi noſmetipſos iudicaremus, non vtiq. iudicaremur: nunc autem dum iudicamur, à Domino corripimur, vt non cum mundo damnemur. Noſtram igitur mentem torqueamus, laſciuas cogitationes caſtigemus, maculas noſtras lacrymis abſtergamus:

1. Cor. 11. 31.

Indignè communicantes puniendi

magnus eiuſmodi planctuum fructus eſt, magnum ſubſidium & ſolatium. Vt enim riſui ac delicijs magnum ſupplicium imminet, ſic & perennis planctus ſolatium parit. Beati quippe, qui lugent, quoniam conſolabuntur. Væ illis qui rident, quoniam ipſi flebunt. Ideirco etiam Paulus tametſi nullius ſibi conſcius peccati eſſet, in lacrymis & luctu tempus omne traducebat. Quis hoc dicit? ille ipſe vir beatus: Per triennium, inquit, nocte & die non ceſſaui cum lacrymis monens vnumquemque veſtrum. Ille per triennium, nos ſaltem ad menſem vnum: ille nocte & die, ille propter aliena peccata, nos ſaltem propter noſtra delicta: ille nullius rei ſibi conſcius, nos ſaltem vt noſtram conſcientiã onere preſſam leuemus. Qua vero de cauſſa plorat? Cur non docet, & admonet tantum, ſed & lacrymas adiungit? Quemadmodum pater indulgens, qui filium habeat vnigenitum morbo correptum, medicamenta non admittentem, ſed reiicientem, aſſidens illi blanditur deoſculatur, amplectitur, omnique genere blanditiarum flectere conatur, ac perſuadere, vt medicinæ remedijs morbum velit depellere: ſic & Paulus toto diſperſos orbe terrarum fideles tanquam vnigenitum filiũ amore complectens, cum plurimos videret in peccata prolapſos, & immedicabilibus animi morbis correptos, deinde reprehenſionis & caſtigationis medelam non admittere, ſed repudiare, ac reſilire, lacrymis eos detinebat, vt cum gementem ac lugentem illum cernerent, ipſo eius aſpectu commoti medicinam ferrent, ac depulſa ægritudine priſtinam valetudinem recuperarent: propterea monens ſemper lacrymabatur. Quod ſi tantam alienorum peccatorum curam gerit Paulus, quanto nos animi ſtudio par eſt ad noſtrorũ emendationem incumbere? Magna enim vis eſt triſtitiæ ſecundum Deum, prodeſtque plurimum, quod cum nobis Eſaias vellet exponere, ita dicebat, vel potius Deus per Eſaiam: Propter peccatum ad modicum contriſtaui eum. Ne pro meritis quidem inquit delictorum ab eo pœnas exegi. Nam in rectè factis quidem remunerãdis Deus præmijs ſuis modum excedit: cum autem peccata caſtiganda ſunt, præ nimia ſua benignitate modico ſupplicio delicta

Matt. 5.4. Luc. 6.25

Act. 20.31.

Triſtitia ſecundum Deum.

Eſa. 57.17.

A μέγας τῶν ὀδυρμῶν τούτων ὁ καρπὸς, μεγάλη παράκλησις καὶ παραμυθία. ὥσπερ γὰρ μεγά-λη τῷ γέλωτι καὶ τῇ [illegible] κό-τω καὶ ὁ διηνεκὴς ὀδυρμὸς παράκλησιν ἐμ-ποιεῖ· μακάριοι γὰρ, φησὶν, οἱ πενθοῦντες, ὅτι παρακληθήσονται. οὐαὶ τοῖς γελῶσιν, ὅτι αὐτοὶ κλαύσονται. διὰ τοῦτο καὶ ὁ Παῦλος, καίτοι μηδὲν ἑαυτῷ συνειδὼς ἁμάρτημα, ἐν δάκρυσι καὶ θρήνοις τὸν πάντα διετέλει χρόνον. [illegible] αὐτὸς ὁ μακάριος ἐκεῖνος· τριετίαν νύκτα καὶ ἡμέραν, φησὶν, οὐκ ἐπαυσάμην μετὰ δακρύων νουθετῶν ἕνα ἕκαστον ὑμῶν. ἐκεῖνος τριετίαν, ἡμεῖς B κἂν μῆνα ἕνα· ἐκεῖνος νύκτας καὶ ἡμέρας, ἐκεῖνος ὑπὲρ ἀλλοτρίων ἁμαρτημάτων, ἡμεῖς καὶ ὑπὲρ τῶν οἰκείων πλημμελημάτων· ἐκεῖνος οὐδὲν ἑαυτῷ συνειδὼς, ἡμεῖς, κἂν διὰ τὴν βαρεῖαν ἡμῶν συνείδησιν. τίνος δὲ ἕνεκεν κλαίει; διὰ τί μὴ διδάσκει καὶ παραινεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ δάκρυα προστίθησι; καθάπερ πατὴρ φιλόστοργος παῖδα ἔχων μονογενῆ ἀρρωστίᾳ περιπεσόντα, μὴ προσιέμενον τὰ φάρμακα τῶν ἰατρῶν, ἀλλὰ διωθούμενον, παρακαθήμενος κολακεύει, φιλεῖ, περιπλέκεται, τῇ τῆς θεραπείας ὑπερβολῇ βουC λόμενος ἐπισπάσασθαι, καὶ πεῖσαι δέξασθαι τὴν ἀπὸ τῆς θεραπείας διόρθωσιν· οὕτω καὶ ὁ Παῦλος τοὺς πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης πιστοὺς, καθάπερ υἱὸν μονογενῆ φιλῶν, καὶ ὁρῶν πολλοὺς [illegible] περιπεσόντας, καὶ ἀρρωστίαις ἀνιάτοις ψυχῆς, εἶτα ἀηδῶς δεχομένους τὸν ἔλεγχον, οὐδὲ τὴν ἐκ τῆς ἐπιτιμήσεως διόρθωσιν, ἀλλ' ἀποπηδῶντας, τοῖς δάκρυσι κατεῖχεν, ἵνα ὀδυρόμενον αὐτὸν καὶ θρηνοῦντα ἰδόντες, καὶ πρὸς τὴν ὄψιν κατακλασθέντες αὐτὴν, ἀνάσχωνται τῆς ἰατρείας, καὶ τὴν ἀρρωστίαν ἀποθέμενοι πρὸς ὑγίειαν ἐπανέλθωσι D πάλιν. διὰ τοῦτο νουθετῶν ἐδάκρυεν ἀεί. εἰ δὲ τοσαύτῃ περὶ τὰ ἀλλότρια ἁμαρτήματα προνοίᾳ κέχρηται Παῦλος, πόσῃ πρὸς τὴν τῶν οἰκείων διόρθωσιν ἡμᾶς προθυμίᾳ κεχρῆσθαι δεῖ; καὶ γὰρ πολλὴ τῆς κατὰ θεὸν λύπης ἡ δύναμις [illegible] ὠφελείας λόγον, ὃ περὶ αὐτῆς ὁ Ἡσαΐας διηγούμενος οὕτως ἔλεγε, μᾶλλον δὲ ὁ θεὸς διὰ Ἡσαΐου· δι' ἁμαρτίας βραχύ τι ἐλύπησα αὐτόν. [illegible] ἀξίαν, φησὶν, ἐπιθεὶς [illegible] κόλασιν. ἐν μὲν γὰρ τοῖς κατορθώμασι [illegible] τὰ μέτρα τῶν ἀντιδόσεων ὁ θεὸς [illegible] μασι, διὰ τὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν [illegible]

πολλαχοῦ βραχεῖαν τὴν κόλασιν ἐπαγαγὼν τῶν πεπλημμελημένων. οὕτω καὶ ἐνταῦθα αἰνιττόμενος ἔλεγε, δι' ἁμαρτίαν βραχύ τι ἐλύπησα αὐτόν, καὶ εἶδον ὅτι ἐλυπήθη, καὶ ἐπορεύθη στυγνός, καὶ ἰασάμην τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ. ὁρᾷς πῶς καὶ ταχίστη καὶ πολλὴ τῆς μετανοίας ἡ ὠφέλεια; ὀλίγα κολάσας αὐτὸν ὑπὲρ ἁμαρτημάτων, φησίν, ἐπειδὴ εἶδον κατηφῆ γενόμενον καὶ στυγνόν, καὶ αὐτὴν τὴν μικρὰν ἀνῆκα τιμωρίαν. οὕτω καὶ ἕτοιμός ἐστι πρὸς τὰς ἡμετέρας καταλλαγὰς ὁ θεός, καὶ προφάσεως βραχείας ἐπιζητεῖ μόνον. παρέχωμεν τοίνυν αὐτῷ τῆς πρὸς ἡμᾶς φιλίας τὰς ἀφορμάς, καθαρεύειν ἁμαρτημάτων τῶν ἑαυτοὺς πειρώμεθα διατηρεῖν, καὶ εἴ ποτε ὑποσκελισθείημεν, διανιστάμενοι ταχέως πενθοῦντες τὰ πεπλημμελημένα μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας, ἵνα τῆς κατὰ θεὸν χαρᾶς ἐπιτύχωμεν. εἰ γὰρ ἐπειδὴ ἐλυπήθη, καὶ στυγνὸς ἐπορεύθη, κατήλλαξε τὸν θεόν· ὁ καὶ δάκρυα προσθεὶς, καὶ μετὰ πολλῆς αὐτὸν ἐκτενείας καλῶν, τί οὐκ ἐργάσεται; οἶδα ὅτι διεθερμάνθη ὑμῶν ἡ διάνοια· ἀλλ' ὅπως τὴν θερμότητα ταύτην μὴ ἐξελθόντες ἔξω καταψύξωμεν, ἀλλ' ἐν ἑαυτοῖς κατάσχωμεν, τοῦτο ποιήσωμεν. εὔφορος ἡ χώρα τῆς ὑμετέρας διανοίας, δέχεται τὰ σπέρματα, καὶ εὐθέως δίδωσι τοὺς στάχυας, οὐ δεῖται ἀναβολῆς, οὐδὲ χρόνου· ἀλλὰ φοβοῦμαι τὸν ἐχθρὸν τὸν ὑμέτερον. ἔξω τῆς ἐκκλησίας ἕστηκεν ὁ διάβολος· εἰς γὰρ τὴν ἱερὰν ταύτην μάνδραν εἰσελθεῖν οὐ τολμᾷ. ἔνθα γὰρ ποίμνη Χριστοῦ, λύκος οὐ φαίνεται, ἀλλ' ἔξω τὸν ποιμένα δεδοικὼς ἕστηκεν. ἂν ἐξέλθωμεν ἐντεῦθεν, εὐθέως μὴ πρὸς συνουσίας ἀκαίρους, ἢ πρὸς λόγους ἀνονήτους, καὶ διατριβὰς ἀκερδεῖς ἑαυτοὺς ἐκδῶμεν, ἀλλ' ὡς ἔχομεν ἐν τῇ μνήμῃ τὰ εἰρημένα, τρέχωμεν οἴκαδε, καὶ καθίσας ἕκαστος μετὰ τῆς γυναικὸς, μετὰ τῶν παίδων μελετάτω μετ' ἀκριβείας τὰ εἰρημένα. εἰ δὲ μὴ βούλεσθε οἴκαδε ἀναχωρεῖν, φίλους τοὺς κοινωνοὺς τῆς ἀκροάσεως ὑμῖν συλλέξαντες κατ' ἰδίαν συνεδρεύετε, καὶ τὰ παρ' ἑαυτοῦ φέρων ἕκαστος ἅπερ ἴσχυσε διατηρῆσαι, ἀπηρτισμένην ἐκ δευτέρου ποιεῖσθε τὴν διδασκαλίαν, ἵνα μὴ μάτην ἐνταῦθα συλλέγησθε. λύχνος γάρ ἐστι τοῦ θεοῦ τὰ προστάγματα· λύχνος γὰρ ἐντολὴ νόμου καὶ φῶς, καὶ ζωή, καὶ ἔλεγχος, καὶ παιδεία. ὁ δὲ τὸν λύχνον ἀνάπτων, οὐχ

A vindicat, idque vt hoc loco innueret dixit, Propter peccatum ad modicum contriſtaui eum, & vidi, quia contriſtatus eſt, & ambulauit triſtis, & vias eius ſanaui. Vides vt celerrima ſit, & ſumma vtilitas pœnitentiæ? Cum parumper eum propter peccata caſtigaſſem, inquit, quoniam mœſtum illum ac triſtem eſſe factum vidi, etiam modicam illam pœnam condonaui: adeo promptus ac paratus eſt, vt reconcilietur nobiſcum Deus, & perexiguam tantum occaſionem requirit. Præbeamus igitur illi occaſionem amoris erga nos, & a peccatis nos immunes con-

B ſeruare nitamur: quod ſi forte ſupplantati fuerimus aliquando cito conſurgamus, ac delicta noſtra vehementer lugeamus, vt gaudium ſecundum Deum conſequamur. Si enim eo quod contriſtatus eſſet, & ambulauit mœſtus, Deum ſibi reconciliauit: qui etiam lacrymas addit, cumque maxima cum animi contentione vocat, quid non præſtabit? Scio veſtram mentem inflammatam eſſe: verum vt foras egreſſis nobis ardor iſte non refrigeſcat, ſed in nobis illum foueamus, hoc aga-

C mus. Fertilis eſt ager mentis veſtræ, ſemina ſuſcipit, & confeſtim ſpicas producit, non indiget dilatione vel tempore: ſed inimicum veſtrum reformido. Extra eccleſiam ſtat Diabolus, quippe ſacrum iſtud in ouile non audet intrare. Vbi enim Chriſti grex eſt, lupus non comparet: ſed foris ſtat, quod paſtorem reformidet. Si egreſſi hinc fuerimus, ne ſtatim nos ad intempeſtiuos congreſſus, aut otioſa colloquia, & inutiles occupationes traducamus: ſed dum recens adhuc viget in nobis eorum, quæ dicta ſunt, memoria

Diabolus eccleſiam non ingreditur.

D domum properemus, & cum vxore ac liberis ſedens vnuſquiſque accuratè, quæ audiuerit, meditetur. Quod ſi domum regreſſi nolitis, vobis amicos colligite, atque in communionem eorum quæ audieritis eos vocantes priuatim conſidete, atque vnuſquiſque proferens quæ potuit memoria tenere, rurſus alteram doctrinæ ſacræ lectionem inſtituite, ne fruſtra hic interfuiſſe concioni videamini. Lucerna quippe ſunt Dei mandata: ſiquidem Mandatum legis eſt lucerna & lux, & vita, & correptio, & diſciplina: porro qui lucernam accendit, non

Prou. 6. 23.

in foro reſidet, ſed domum properat, ne ventorum incurſu ignis extinguatur, neve longa mora flamma deſinat: ita omnino & nos faciamus. Nobis Spiritus ſanctus ſuam doctrinam accendit: egreſſi ergo, atque audito ſermone repleti ſiue amicum, ſiue propinquum, ſiue domeſticum, ſiue alium quemuis nobis videamus occurrere, prætereamus, ne ſi cum illo colloquamur de rebus inutilibus ac ſuperfluis, doctrinæ nobis interim extinguatur ignis, ſed in mente tanquam in domo vigeat, & in ſublimi ratione tanquam in candelabro quodam ſuccenſus cuncta, quæ domi ſunt, illuminet. Abſurdum enim eſt ſi domum quidem veſperi ſine lucerna & lumine eſſe ferre nequeamus, animam autem expertem doctrinæ cernamus. Hinc nobis multa peccata naſcuntur, quod non celeriter animæ lucernam accendamus: hinc fit, vt ſingulis diebus offendamus, hinc fit vt temere, & perfunctoriè multa mente comprehendamus, quod audita verbi diuini lectionem priuſquam extra eccleſiæ veſtibulum pedem efferamus, ea confeſtim abiiciamus, & extincto lumine in tenebris ambulemus. At enim ſi forte contigerint iſthæc antea, ne deinceps amplius fiant: ſed accenſam in mente lucernam ſemper habeamus, & animam potius quam domum exornemus. Hæc enim hic remanet, at illa nobiſcum aſſumpta hinc diſcedimus, propterea plus in eam ſollicitudinis impendendum eſt. Iam vero nonnulli ſunt adeo in felices ac miſerè affecti, vt ædes quidem aureis laquearibus, & teſſerulis pauimento diſtinctis, floridis picturis, columnarum ſplẽdore, aliiſque cunctis exornent, animum autem in deteriori ſtatu quam deſertum hoſpitium derelinquant, luto, fumo ac multo fœtore completam, planeque deſertam. Cæterum ideo cõtingunt hæc omnia, quod nobis doctrinæ lucerna perpetuo non accendatur: propterea quæ fructuoſa ſunt, contemnimus, quæ vero nullius pretij sũt, in illa diligenter incumbimus. Hæc non ad diuites tantum, ſed etiam ad pauperes à me ſunt dicta. Nam & illi cum domos ſuas pro ſuis viribus frequenter exornent, animam ſuam neglectam & abiectam manere permittunt, quam ob cauſſam & communem

Lucerna mentis doctrina.

Non domus ornanda ſed anima

ἵσταται ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, ἀλλ' οἴκαδε [illegible] μὴ ἀνέμων [illegible] σβεσθῇ, μηδὲ [illegible] τι μακρᾶς [illegible] ἐκλείπῃ τὸ φέγγος· οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς ποιῶμεν. ἀνῆψεν ἡμῖν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὴν [illegible] διδασκαλίας [illegible] θόντες [illegible] ἀκροάσεως [illegible], κἂν φίλον, κἂν συγγενῆ, κἂν οἰκέτην, κἂν ἄλλον τινὰ [illegible] ἀπαντῶντα ἴδωμεν, [illegible] μεν, ἵνα μὴ διαλεγομένων ἡμῶν [illegible] ἀνόητα [illegible] διδασκαλίας ἐστὶ, ἀλλ' ἀκμάζῃ [illegible] οἰκία τῇ διανοίᾳ καὶ ἐφ' ὑψηλοῦ τοῦ λογισμοῦ καθάπερ ἐπὶ λυχνίας τινὸς [illegible] ἅπαντα τὰ ἔνδον φωτίζῃ. καὶ γὰρ ἄτοπον τὴν μὲν οἰκίαν μηδέποτε ἀνέχεσθαι ἑσπέρας [illegible] λύχνου καὶ φωτὸς ὁρᾷν, τὴν δὲ ψυχὴν ἔρημον διδασκαλίας ὁρᾷν. ἐπειδὴ τὰ πολλὰ τῶν ἁμαρτημάτων ἡμῖν συνίσταται, ὅτι οὐ ταχέως λύχνον ἀνάπτομεν τῇ ψυχῇ· ἐντεῦθεν καθ' ἑκάστην ἡμέραν προσπταίομεν· ἐντεῦθεν πολλὰ ἁπλῶς, καὶ ὡς ἔτυχεν ἡμῖν ἐν τῇ διανοίᾳ κεῖται, ὅτι τὴν τῶν θείων λόγων ἀκρόασιν δεχόμενοι πρὶν ἢ τὰ πρόθυρα ὑπερβῆναι τῆς ἐκκλησίας, εὐθέως ῥίπτομεν, καὶ τὸ φῶς κατασβέσαντες, μετὰ πολλοῦ τοῦ ζόφου βαδίζομεν. ἀλλ' εἰ καὶ ἔμπροσθεν ταῦτα ἐγίνετο, μηκέτι γινέσθω λοιπόν· ἀλλ' ἔχωμεν διηνεκῶς τὸν λύχνον καιόμενον ἐν τῇ διανοίᾳ, καὶ πρὸ τῆς οἰκίας τὴν ψυχὴν καλλωπίζωμεν. αὕτη μὲν γὰρ ἐνταῦθα μένει· ἐκείνην δὲ λαμβάνοντες ἐντεῦθεν ἄπιμεν, διὰ τοῦτο καὶ πλείονος αὐτὴν ἐπιμελείας ἀξιοῦν χρή. νυνὶ δέ εἰσί τινες οὕτως ἀθλίως διακείμενοι, ὡς τὰς μὲν οἰκίας τὰς ἐνταῦθα καὶ χρυσοῖς [illegible] σι διηνθισμέναις, καὶ γραφῶν [illegible] κιόνων λαμπρότητι καὶ τοῖς ἄλλοις καλλωπίζουσιν ἅπασι· τὴν δὲ διάνοιαν πάντων ἐρήμου [illegible] περιορῶσιν ἀτελέστερον διακειμένην [illegible] γέμουσαν, καπνοῦ, καὶ δυσωδίας πολλῆς, ἐρημίας ἀφάτου. τὸ δὲ αἴτιον τούτων ἁπάντων, ὅτι οὐ διαπαντὸς ἡμῖν ὁ λύχνος τῆς διδασκαλίας [illegible] τοῦτο τὰ μὲν ἀναγκαῖα ἠμέληται, τὰ δὲ [illegible] ἄξια σπουδῆς ἀπολαύει πολλῆς. ταῦτα [illegible] πρὸς πλουσίους μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς πένητας εἴρηται. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι κατὰ δύναμιν [illegible] ἑαυτῶν κοσμοῦντες οἰκίαν, τὴν διάνοιαν [illegible] περιορῶσι, διὰ κοινὴν [illegible]

τὴν διδασκαλίαν προτείνων καὶ συμβουλεύων τῶν ἐν τῷ παρόντι βίῳ βραχὺν ποιουμένους λόγον, ἅπασαν τὴν σπουδὴν εἰς τὴν τῶν πνευματικῶν καὶ ἀναγκαίων πραγμάτων ἐπιμέλειαν κενοῦν. ὁ πένης ὁράτω τὴν χήραν τὴν τοὺς δύο καταβαλοῦσαν ὀβολοὺς, καὶ μὴ νομιζέτω τὴν πενίαν ἐμπόδιον εἶναι πρὸς ἐργασίαν ἐλεημοσύνης καὶ φιλανθρωπίας. ὁ πλούσιος λογιζέσθω τὸν Ἰὼβ, καὶ καθάπερ ἐκεῖνος οὐχ ἑαυτῷ, ἀλλὰ τοῖς πένησιν ἐκέκτητο πάντα τὰ ὄντα, οὕτω καὶ οὗτος. διὰ γὰρ τοῦτο γενναίως ἤνεγκε τὴν ἀφαίρεσιν αὐτῶν, ἐπειδὴ καὶ πρὸ τῆς τοῦ διαβόλου πείρας, ἐμελέτησεν αὐτῶν τὴν ἀλλοτρίωσιν. καὶ σὺ τοίνυν καταφρόνει παρόντων τῶν χρημάτων, ἵνα καὶ ἀναχωρησάντων ποτὲ, μὴ ἀλγήσῃς. ἀνάλισκε εἰς δέον ὅτ' ἂν ἔχῃς, ἵν' ὅτ' ἂν ἀφαιρεθῇς, διπλοῦν ἔχῃς τὸ κέρδος, τόν τε ἐκ τῆς ἀρίστης δαπάνης ἀποκείμενόν σοι μισθὸν, καὶ τὴν ἐκ τῆς ὑπεροψίας γινομένην φιλοσοφίαν εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἀπουσίας αὐτῶν χρησιμεύουσαν. χρήματα γὰρ διὰ τοῦτο καλεῖται, ἵνα αὐτοῖς εἰς δέον χρώμεθα, οὐχ ἵνα κατορύττωμεν· κτήματα διὰ τοῦτο λέγονται, ἵνα ἡμεῖς αὐτὰ κτησώμεθα, καὶ μὴ αὐτῶν γενώμεθα κτήματα. κύριος εἶ χρημάτων πολλῶν, μὴ τοίνυν δούλευε τούτοις, ὧν ἐποίησέ σε δεσπότην ὁ θεός. οὐ δουλεύσεις δὲ εἰς δέον αὐτὰ ἀναλίσκων; ἀλλὰ μὴ κατορύττων. οὐδὲν οὕτως εὐρίπιστον ὡς πλοῦτος· οὐδὲν οὕτως εὐμετάβλητον, ὡς εὐπορία. ἐπεὶ οὖν ἀβέβαιος αὐτῶν ἡ κτῆσις, καὶ πτηνοῦ παντὸς ταχύτερον πολλάκις ἡμῶν ἀφίπταται, καὶ δραπέτου παντὸς ἀγνωμονέστερον ἀποπηδᾷ, τὸν χρόνον ὃν ἂν ὦμεν αὐτῶν δεσπόται, εἰς δέον αὐτοῖς χρησώμεθα, ἵν' ἐκ τῶν ἀβεβαίων χρημάτων βέβαια ἐνστησάμενοι τὰ ἀγαθὰ, τὸν ἐν οὐρανοῖς ἀποκείμενον κληρονομήσωμεν θησαυρόν. οὗ γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν· χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

A vtriſque propono doctrinam commonens conſulénſque, vt contemptis huius vitæ negotiis totum ſtudium in rerum ſpiritualium ac fructuoſarum curam conferamus. Intueatur pauper viduam, quæ duos obolos erogauit, neque paupertatem arbitretur negotiationi eleemoſynæ ac benignitatis impedimentum obiicere. *Luc. 21. 2.* Iobum ſibi ponat ob oculos diues, & ſicut ille non pro ſe, verum pro pauperibus omnia ſua bona poſſidebat, ita & ipſe faciat: *Iob 31. 16.* propterea namque ſe illis priuari patienter tulit, quod antequam reipſa ſpoliaretur à Diabolo, iacturam ſe illo- B rum poſſe facere meditatus eſſet. Et tu igitur opes contemne, dum adſunt, vt cum aliquando ablatæ fuerint, nequaquam dolore frangaris. Expende illas in res vtiles, dum ſuppetunt, vt cum ereptæ fuerint, duplex tibi quæſtus obueniat, tum ob paratam tibi mercedem, quod eas optimè expenderis, tum ob acquiſitam ex earum contemptu philoſophiam & patientiam, quæ tibi tum erit vſui, cum illis fueris deſtitutus. Propterea namque χρήματα pecuniæ vocantur, vt illis vtamur, vt C decet, non vt eas defodiamus: poſſeſſiones propterea dicuntur, vt nos eas poſſideamus, non ab illis poſſideamur. Dominus es pecuniarum multarum, noli ergo illis ſeruire, quorum dominum te conſtituit Deus. Non ſeruies autem, ſi, vt decet illas expendas, non humi defodias. Nihil ita lubricum eſt, vt diuitiæ, nihil ita mutabile eſt, vt opes. Quando igitur adeo inſtabilis eſt illarum poſſeſſio, ac celerius quam vlla volucris à nobis auolant, & iniuſtius quàm fugitiuus quiuis aufugiunt: quo tempore domini illarum ſumus, illis D vtamur, vt decet, quo poſſimus ex inſtabilibus pecuniis ſtabilia nobis bona comparare, ac reconditum nobis in cœlis theſaurum poſſidere, quo nobis omnibus vtinam potiri contingat, gratia & benignitate domini noſtri Ieſu Chriſti, per quem & cum quo Patri gloria vna cum Spiritu ſancto nunc & ſemper & in ſecula ſeculorum, Amen.

A

In commemorationem ſancti Baſſi: habitus eſt ſermo de timore, & de verbis illis, Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde. Matth. 11. 29.

Eodem interprete.

Ex cod mſſ. illuſtriſſ. Cardin. Perronij.

Nos quidem par erat, poſtquam in vos tantus de more fons orationis effuſus eſt, & cum hoc tempore, atque à præcedentibus ſacerdotibus ac doctoribus copioſa vobis ſpiritualis eſt inſtructa menſa, pauperculas noſtrorum verborum ſtillas B reprimere, cum præſertim diuturna corporis ægritudine, ac vocis imbecillitate, atque adeo curis ſibi ſuccedentibus præpediti ſimus ô Chriſti amantes auditores: ſed quoniam inexplebili concionum ſacrarum amore correpti nos ad dicendum inuitatis, age Saluatoris gratia bene iuuante paucis probitati veſtræ, quæ tempori quadrent & conueniant, apponamus. Hoc enim & nobis qui dicimus, & vobis qui auditis, aptius eſt opinor. qui ratione ac mente vobis quæ meliora ſunt & vtilia comparatis. C Ac ſanctus quidem & celebris Martyr & Epiſcopus Baſſus, qui ſacrũ nobis hunc conuentum hodie congregauit iis præmiis, quæ ſuis promeruit certaminibus, iam potitur, nec vlla noſtrarum laudum collatione vel penſione nunc indiget, ſed pro nobis vt ſolet ad Dominum preces fundit, vt pote, qui propter agonem martyrij loquendi libertate gratiáque plurimum valeat, & immortalitatis corona donatus ſit, quam etiam Chriſtus fidelibus præparauit. Copioſa ſunt enim, vt teſtatur Apoſtolus, Dei dona, qui & olim Martyrũ munera iis, D qui ſyncerè ipſum inuocant, dilargitus eſt, & nunc præcipuè cum annua paulo poſt memoria timoris illius celebranda ſit, & ad Deum laudandum ob terribiles illas minas benigna & miſericors ira Dei nos prouocet. Vidimus enim reuera furorem ex quo benignitas coruſcabat, cum nos vndique timor terræ motus obſideret, cum creaturas omnes concuti cerneremus, ac pauimentum magno impetu quaſſari, Saluator autem miſerationũ ſuarum nequaquam obliuiſceretur, cum acerbũ interitum expectaremus,

Terræ motus Antiochiæ imminens.

Εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἁγίου Βάσσου. ἐλέχθη εἰς τοὺς φόβους, καὶ εἰς τὸ, μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾶος εἰμὶ, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ.

Ἔδει μὲν ὑμᾶς τοσαύτης λόγων πηγῆς συνήθως εἰς ὑμᾶς χεομένης, καὶ νῦν καὶ διὰ τῶν προλαβόντων ἡμῶν ἱερέων τε καὶ διδασκάλων πλουσίας ὑμῖν τῆς πνευματικῆς παρατεθείσης τραπέζης, τὰς πενιχρὰς τῶν ἡμετέρων ῥημάτων ἀναστεῖλαι ψακάδας, καὶ μάλιστα τῇ πολυχρονίῳ τοῦ σώματος ἀρρωστίᾳ, καὶ τῇ ἀσθενείᾳ τῆς φωνῆς, ἔτι γε μὴν καὶ ταῖς ὑπαλλήλοις φροντίσι κεκρατημένους, φιλόχριστοι· ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ἡμᾶς πρὸς τὸ λέγειν ἐπιτρέπεσθαι ἀκορέστῳ περὶ τὴν θείαν ἀκρόασιν κεκρατημένοι τῷ πόθῳ, φέρε τῇ χάριτι τοῦ σωτῆρος διὰ βραχέων τὰ πρόσφορα καὶ ἁρμόζοντα τῷ καιρῷ παραθώμεθα τῇ ὑμετέρᾳ χρηστότητι. τοῦτο γὰρ οἶμαι καὶ ἡμῖν τοῖς λέγουσι καὶ ὑμῖν τοῖς ἀκούουσιν ὑπάρχει κατάδηλον λογισμῷ πορίζομένοις ἑαυτοῖς τὰ βελτίω τε καὶ συμφέροντα. ὁ μὲν γὰρ ὅσιος καὶ πολυύμνητος μάρτυς καὶ ἐπίσκοπος Βάσσος ὁ σήμερον ταύτην ἡμῖν συγκροτήσας τὴν πανήγυριν ἐκ τῶν οἰκείων ἄθλων τὰ ἔπαθλα κέκτηται, οὐδαμῶς μὲν τῆς παρ' ἡμῶν συνεισφορᾶς τῶν ἐγκωμίων δεόμενος, αὐτὸς δὲ τὰς ὑπὲρ ἡμῶν συνήθως πρὸς τὸν δεσπότην ἱκεσίας ποιούμενος, οἷα καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν διὰ τῆς τοῦ μαρτυρίου παλαίστρας παρρησίαν κτησάμενος, καὶ τὸν τῆς ἀφθαρσίας παρ' αὐτοῦ ὑποδεξάμενος στέφανον, ὃν καὶ τοῖς πιστοῖς ὁ Χριστὸς προευτρέπισεν. ἄφθονα γὰρ κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον τὰ τοῦ δεσπότου χαρίσματα, καὶ πάλαι τοῖς ἐπικαλουμένοις γνησίως αὐτὸν τὰς τῶν μαρτύρων δωρεὰς πρυτανευόμενα, καὶ μάλιστα νῦν, ὅτε ἡμᾶς ἡ δι' ἐνιαυτοῦ μετὰ μικρὸν τῶν φόβων προκειμένη ἀνάμνησις, καὶ τῆς φοβερᾶς ἐκείνης ἀπειλῆς ἡ φιλάνθρωπος ὀργὴ πρὸς δοξολογίαν καλῇ. ἐθεασάμεθα γὰρ ὄντως θυμὸν φιλανθρωπίαν ἀστράπτοντα, ὅτε τὸν τῶν σεισμῶν περιεζώσθημεν φόβον· ὅτε κραδαινομένην τὴν κτίσιν ἐγνώκαμεν· ὅτε τὸ μὲν ἔδαφος σφοδρῶς ἐτινάσσετο, ὁ δὲ σωτὴρ τῶν ἰδίων οἰκτιρμῶν οὐκ ἀφίστατο· ὅτε τὸ πικρὸν προσεδοκήσαμεν τέλος,

ὅτε τάφους τὰς οἰκίας ἄφνω ἐνομίσαμεν, ὅτε τῷ τιναγμῷ συνεχόμενοι τόπον ἢ τρόπον καταφυγῆς οὐχ εὑρίσκομεν, ὅτε τὸ μέσον τῆς ἡμέρας φθάσαντες τὴν ἑσπέραν ἰδεῖν οὐκ ἠλπίσαμεν, ὅτε ἔξωθεν τὸ ξίφος ἐπήρτητο, καὶ κάτωθεν ἠνδρίζετο μετὰ προσευχῆς εὐποιΐα, ὅτε συμφώνως οἱ λαοὶ τὸ ἐλέησον ἔκραζον, καὶ ὁ δεσπότης τοῖς οἰκτιρμοῖς ἐπεκάμπτετο, τῷ γὰρ βλέμματι κινῶν τῇ χειρὶ ὑποτρέμουσαν κτίσιν ὑπέσφιγγε. τί συντόμως οὐ λέγω, ὅτι εἰ μὴ κύριος σαβαὼθ ἐβοήθησεν ἡμῖν, παραβραχὺ παρῴκησε τῷ ᾅδῃ ἡ ψυχὴ ἡμῶν. τίνα γὰρ οὐκ ἐκπλήττει τῆς τοῦ σωτῆρος φιλανθρωπίας τὸ μέγεθος; τίνας οὐχὶ κινεῖ λογισμοὺς πρὸς εὐχαριστίαν τὰ τότε γεγενημένα, καὶ οὐ μόνον τὰ τότε, ἀλλὰ καὶ τὰ μετὰ ταῦτα, καὶ πρὸ βραχέως ἡμῖν ἀπαντήσαντα; ἐσάλευσε τῆς γῆς τὰ στηρίγματα, ἐκλόνησε τῶν οἰκιῶν τὰ θεμέλια, τὰ δώματα καθάπερ ὁλκάδες, ἐν τοῖς τοῦ πελάγους ἀνεβράσσοντο κύμασι, μόνον ἔδειξεν ὄμμα δικαστικὸν, καὶ καθάπερ ἐν ὕδασιν ἑστῶτες, ἐδονούμεθα πάντες. πολὺς ὁ φόβος, καὶ τοῦ φόβου τὰ τῆς φιλανθρωπίας πολυπλασίονα. τὴν κτίσιν γὰρ κλονῶν οὐ κατέστρεψε, συσσείων δὲ πᾶν οὐκ ἠδάφισε τὸ κάλλος τῶν κτισμάτων, τὴν γῆν οὐκ ἐγύμνωσεν. ἐτίναξε τοὺς ὀρόφους μόνον πρὸς τὴν ἡμετέραν ὑπόμνησιν, καὶ φθορᾶς οὐδὲ γεῦσιν ἡμῖν ἐνόμισε. τοσοῦτον περὶ αὐτοῦ τῆς εἰς ἡμᾶς εὐσπλαγχνίας τὸ πέλαγος. καὶ τὸ τινάξαι δὲ τῆς γῆς τὰς βάσεις ὡς κηδεμὼν ὡς φιλεύσπλαγχνος. εἶδε γὰρ ἀθετοῦντας καὶ παραπικραίνοντας, εἶδε φιλοῦντας ἁρπάγματα, εἶδε συνάπτοντας οἰκίαν πρὸς οἰκίαν, καὶ ἀγρὸν πρὸς ἀγρὸν ἐγγίζοντας, ἵνα τοῦ πλησίου ἀφελώμεθά τι. εἶδεν ὀρφανοὺς οὐκ ἐλεοῦντας, καὶ κρίσιν χηρῶν οὐ παρέχοντας, εἶδε διδασκάλους ἀπεναντία ὧν λέγουσι πράττοντας· εἶδε μαθητὰς θεατρικαῖς ἀταξίαις, τὴν ἐκκλησιαστικὴν εὐταξίαν ὑβρίζοντας· εἶδεν ἐν κακίᾳ καὶ φθόνῳ διάγοντας, εἶδε δόλον τῷ φθόνῳ συνάπτοντας, εἶδεν ὑποκρίσεως λαίλαπας καθάπερ σκάφη τοὺς ἁπλουστέρους βυθίζοντας, εἶδε φονεύοντας κατὰ πρόθεσιν, εἶδεν ἀδικοῦντας ὅσα δυνάμεθα, εἶδε ναυαγοῦσαν μὲν τὴν ἀγάπην, εὐπλοοῦσαν

A cum noſtras ædes continuo ſepulchra noſtra futuras putaremus, cum agitatione detenti locum modumve perfugij nullum reperiremus. cum ad mediũ diei peruenientes nequaquam viſuros nos veſperam ſperaremus, cũ foris appenſus gladius immineret, ac deorſum beneficentia ſe cum precib ſtrenuè gereret, cũ vna voce populi, Domine miſerere, clamarent, & Dominus miſerationibus flecteretur: qui enim intuitu ſolo commouet, manu tremẽtem creaturam ſedauit. Cur non paucis iſta cõplector? quo tempore, niſi Dominus Sabaoth adiuuiſſet nos, paulo minus *Pſ. 93.17.*
B habitaſſet in inferno anima noſtra. Quem enim non ſtupore defigit magnitudo miſericordiæ Saluatoris? quos animos ad gratias agendas non incitãt, quæ tum acciderunt, neque ſolum quę tum temporis, ſed etiam quę deinde ac paulo ante nobis occurrerunt. Terræ firmamenta commouit, ædium fundamenta concuſſit, domus tanquam onerariæ naues in maris fluctib. iactabãtur, iudiciales oculos tantum oſtendit, & perinde ac ſi mediis in aquis verſaremur, agitabamur omnes. Multus erat *Ex terra motu quis fructus colligendus.*
C timor, ac multis partibus copioſior eſt timore miſericordia. Cum enim res creatas agitaret, eas non euertit, cum concuteret, totam creaturarũ pulchritudinem ſolo non alliſit, neque terram nudauit. Sola tecta cõcuſſit, vt hoc pacto ſolum admoneremur, at interitus ne guſtum quidem nos voluit delibare. Tantum eius in nos commiſerationis eſt pelagus. Sed & quod terræ columnas concuſſerit, hoc ipſo de nobis ſollicitum ac miſericordem ſe prodidit. Vidit enim præuaricatores nos eſſe, atq; irritare illum ſolere, vidit rapinas adamare. Vidit domum domui
D iungere, & agrum cum agro copulare, vt proximo quippiam auferamus. Vidit orphanorum nequaquam miſereri, neq; iudicio viduarum operã dare, vidit à doctoribus contraria fieri eorum, quæ facienda dicebant, vidit turbidis theatrorum ſpectaculis addictos diſcipulos, eccleſiaſticũ ordinem ac concinnitatẽ probro afficere, vidit in nequitia & inuidia viuere, vidit fraudẽ cum inuidia copulare, vidit ſimulationis procellas tanquã nauigia ſimpliciores ſubmergere, vidit animi propoſito necare, vidit quantum poſſumus iniuriam inferre, vidit naufragium pati caritatem, fraudem

A vero in hoc vitæ pelago nauigationis ſecundum curſum tenere, vidit à veritate reſilire, atque mendacio adhærere, denique vt vno verbo dicam, vidit mamonæ potius quam Domino ſeruire, ſicque terram trementem nobis tanquam pædagogum admouit, & indulgentis matris viſcera exhibuit, quæ ſæpenumero pendentem ab vbere filium ſuum ac plorantem ab illa volens abducere conſuetudine, paruum illum lectulum vehementer concutit, non vt percutiat infantem, ſed vt terreat: ſic nimirum & dominus vniuerſorum, qui terrarum orbem manu geſtat, illum concutit, non vt euertat, ſed vt eos qui B inſolenter ſe gerunt, ad ſalutem conuertat. Neque vero quiſquam reprehendat, quod cum indulgente matre dominum comparauerimus, quandoquidem in euangeliis ſeipſum Dominus ipſe cum gallina contulit dicens:

Matt. 23. 37. Hieruſalem Hieruſalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos, qui ad te miſſi ſunt, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina cõgregat pullos ſuos, & noluiſtis? Terram igitur expertem animæ benignus Deus commouit, vt eam quæ anima prædita eſt, C ab inordinatis motibus reuocaret: carnis interitum comminatus eſt, vt nobis ab animæ exitio caueamus. Vides ô pie Chriſtiane, quanta ſit creatoris erga nos miſericordia? vides benignitatem ex comminationibus effulgere? vides miſerationem præuenire indignationem? vides ſententiam bonitate ſuperari? Neque id ſanè mirum: ipſe nũc etiam mitis ac benignus eſt dominus noſter, more ſolito de ſalute noſtra ſolicitus, qui clara voce clamat in euangeliis, vt paulo ante nobis legebatur:

Matt. 11. 29. *Venite, diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde.* O quanta creatoris eſt de- D miſſio, nec tamen creatura reueretur. Venite, diſcite à me, quando aduenerit dominus ad ſeruos, qui prolapſi fuerant, conſolandos. Ita ſe gerit ergà nos Chriſtus, miſericordiæ ſpecimen edit, cũ peccatorem puniri oporteret, cum eorum genus omne delere, qui ipſum irritauerant, manſuetis reos verbis alloquitur. Venite, diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde. Deus humilis eſt, & homo ſublimis: manſuetus eſt iudex, & reus ſuperbus: humilem artifex vocem mit-

A δὲ τὴν ἀπάτην ἐν τῷ πελάγει τοῦ βίου, εἶδε τῆς ἀληθείας ἀποπηδῶντας καὶ τῷ ψεύδει προστρέχοντας, καὶ συνελόντα φράσαι, εἶδε τῷ μαμωνᾷ μᾶλλον ἢ τῷ κυρίῳ δουλεύοντας, καὶ τὴν γῆν ἡμῖν ὡς παισὶ παιδαγωγὸν ἐπετίναξε, καὶ φιλοστόργου μητρὸς ἐπεδείξατο σπλάγχνα ἣ πολλάκις τὸν ὑπομάζιον ἑαυτῆς παῖδα ἀτάκτως κλαυθμυρίζοντα ἀποστῆσαι βουλομένη τοῦ ἔθους τὸ μικρὸν ἐκεῖνο κλινίδιον διατινάσσει σφοδρῶς, οὐχ ἵνα πλήξῃ, ἀλλ' ἵνα φοβήσῃ τὸ νήπιον· οὕτω δὴ καὶ ὁ τῶν ὅλων δεσπότης, τὴν ἐν τῇ χειρὶ οἰκουμένην βαστάζει, B διατινάσσει, οὐχ ἵνα καταστρέψῃ, ἀλλ' ἵνα πρὸς σωτηρίαν ἐπιστρέψῃ τοὺς ἀτακτοῦντας. καὶ μεμφέσθω μηδεὶς, ἐπεὶ τὸν κύριον φιλοστόργῳ μητρὶ παρεικάσαμεν, ἐπειδὴ αὐτὸς ὁ κύριος ἑαυτὸν ἀπείκασεν ὄρνιθι ἐν τοῖς εὐαγγελίοις εἰπών· Ἱερουσαλὴμ Ἱερουσαλὴμ ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους πρὸς αὐτὴν, ποσάκις ἠθέλησα συναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, ὃν τρόπον ὄρνις τὰ νοσσία ἑαυτῆς, καὶ οὐκ ἠθελήσατε; ἐκίνησε τοίνυν τὴν ἄψυχον γῆν ὁ φιλάνθρωπος, ἵνα στήσῃ τὴν ἔμ- C ψυχον ἀτάκτου κινήσεως· σαρκὸς ἠπείλησε θάνατον, ἵνα τὸν τῆς ψυχῆς φυλαξώμεθα ὄλεθρον. εἶδες φιλόχριστε πόση τοῦ κτίσαντος ἡ περὶ ἡμᾶς εὐσπλαγχνία, εἶδες ἀπειλὴν φιλανθρωπίαν ἀστράπτουσαν; εἶδες οἰκτιρμοὺς προλαμβάνοντας ἀγανάκτησιν; εἶδες νικωμένην ἀπόφασιν ἀγαθότητι; καὶ ξένον οὐδὲν, αὐτὸς ἔστι καὶ νῦν ὁ πρᾶος καὶ φιλάνθρωπος ἡμῶν δεσπότης, ὁ τῆς ἡμετέρας συνήθως κηδόμενος σωτηρίας, ὃς ἐν τοῖς εὐαγγελίοις διαῤῥήδην βοᾷ ὡς ἀρτίως ἡμῖν ἀνεγινώσκετο· δεῦτε μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ D καρδίᾳ. ὢ πόση τοῦ πλάσαντος συγκατάβασις, καὶ ὁ πλασθεὶς οὐκ αἰδεῖται. δεῦτε μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, πότε ὁ δεσπότης εἰς παράκλησιν τῶν πταισάντων παρεγένετο δούλων. τοιοῦτος ἡμῖν ὁ Χριστὸς, οἰκτιρμοὺς ἐπιδείκνυται, δέον τιμωρεῖσθαι τὸν ἁμαρτάνοντα, δέον τῶν παροργισάντων ἀφανίσαι τὸ γένος, ἥμερα τοῖς ὑπευθύνοις ἀφίησι ῥήματα. δεῦτε μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. ὁ θεὸς ταπεινὸς καὶ ἄνθρωπος ὑψηλός· ὁ δικαστὴς ἥμερος, καὶ ὁ κατάδικος ὑπερήφανος· ὁ τεχνίτης πενιχρὰ

ποιεῖται

A ποιεῖται φωνήν, καὶ ὁ πηλὸς ὡς βασιλεὺς διαλέγεται. δεῦτε μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. τὰ προλαβόντα οὐκ ἔπεισε, τὰ μετὰ ταῦτα, καὶ τὰ πρὸ βραχέως οὐκ ἐδυσώπησεν, ὅπως καὶ τότε καὶ νῦν τὴν κτίσιν κινήσας πάλιν ἐστήριξεν ἐλεήσας, δεῦτε οὖν μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. οὐκ ἔχει μάστιγα πλήττουσαν, ἀλλ' ἰατρεύουσαν φύσιν. δεῦτε, ἴδετε φιλανθρωπίαν ἄφατον. τίς οὐκ ἀγαπᾷ δεσπότην μὴ τύπτοντα; τίς οὐ θαυμάζει κριτὴν ἀξιοῦντα κατάκριτον. ἐκπλήττει σε πάντως ἡ τῶν ῥημάτων εὐτέλεια, δημιουργός εἰμι, καὶ φιλῶ μου τὸ ἔργον. πλά-

B στης εἰμί, καὶ ὃν ἔπλασα φείδομαι, ἂν χρήσωμαι τοῖς ἐμοῖς ἀξιώμασι τὴν πεσοῦσαν ἀνθρωπότητα οὐ ῥύομαι, καὶ ἀρρωστοῦσαν ἀνίατα, ἂν μὴ προσηνέσι καταπλάσω φαρμάκοις, οὐ ῥώννυται· ἂν μὴ ψυχαγωγήσω, νεκροῦται· ἂν ἀπειλήσω μόνον, ἀπόλλυται. τούτου χάριν ἀγαθότητος ἔμπλαστρα αὐτῇ προσοδεύσω κειμένῃ. πολὺ ὑποκύπτω συμπάσχων, ἵνα πεσοῦσαν ἐγείρω. τὸν ἐρριμμένον ὁ ἑστὼς ἂν μὴ συγκαταγάγῃ τὴν χεῖρα οὐκ ἐξεγείρει τοῦ πτώματος. δεῦτε

C μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. οὐκ ἐπίδειξιν ῥημάτων ἐργάζομαι, πραγμάτων ὑμῖν παραδέδωκα πεῖραν, ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, ἀφ' ὧν ἐρχόμενον θεώρησον. βλέπε μου τὴν μορφήν, καὶ ἐννόει μου τὴν ἀξίαν, καὶ προσκύνει δέ μου τὴν διὰ σὲ συγκατάβασιν. λόγισαι πόθεν ἐλθών, ποῦ σοι συνδιαλέγομαι, οὐρανὸν ἔχων θρόνον, ἐπὶ γῆς σοι φθεγγόμενος ἵσταμαι. ἄνω δοξάζομαι, καὶ ὡς μακρόθυμος οὐκ ὀργίζομαι, ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. εἰ μὴ ἤμην πρᾶος τοῦ βασιλέως υἱός, οὐκ ἂν δούλην ἐπελεγό-

D μην μητέρα. Εἰ μὴ ἤμην πρᾶος ὁ τῆς ἀφανοῦς καὶ φαινομένης οὐσίας δημιουργός, οὐκ ἂν πρὸς ὑμᾶς ἐπεδήμουν. εἰ μὴ ἤμην πρᾶος, οὐκ ἂν ὑπὸ σπαργάνων ἐσφιγγόμην ὁ τῶν αἰώνων κληθῆναι πατήρ. εἰ μὴ ἤμην ταπεινός, οὐκ ἂν φάτνης ἐδεχόμην πενίαν ὁ τῆς κτίσεως ὅλης κεκτημένος τὸν πλοῦτον. εἰ μὴ ἤμην πρᾶος, οὐκ ἂν συνδιῆγον ἀλόγοις ὁ μηδὲ τοῖς Χερουβεὶμ θεωρούμενος. εἰ μὴ ἤμην πρᾶος, οὐκ ἂν ὁ φῶς ἐμπτύων τυφλοῖς, ὑπὸ ἀνόμων ἐνεπτυόμην χειλέων. Εἰ μὴ πρᾶος ἤμην,

tit, & lutum quaſi Rex quiſpiam loquitur. Venite, diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde. Non flexerunt vos, quæ præceſſerunt, non exorarunt vos, quę deinde, quęque paulo ante acciderunt, quemadmodum tunc, nunc etiam creaturam cum commouiſſet, rurſus eam miſericordia vſus firmauit; Venite igitur, diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde. Non flagellum geſtat, quo verberet, ſed naturam, qua medeatur. Venite, atq; ineffabilem benignitatẽ videte. Quis herum minimè verberantem non diligit? quis iudicem reo ſupplicantem nõ miratur? Omnino verborum humilitas te in admirationẽ traducit: opifex ſum, & opus meum diligo. faber ſum, & ei parco, quem fabricatus ſum. Si meæ dignitatis iure ſummo vtar, collapſam naturam humanam minimè liberabo, & immedicabili morbo laboranti niſi lenia medicamẽta adhibeam, conualeſcere minimè poterit: niſi benignè atq; humaniter tractẽ, necatur: ſi minas ſolum intẽtem interimitur. Idcirco iacenti emplaſtra lenitatis appono, plurimũ ex commiſeratione me ſubmitto, vt eã lapſam erigã. Iacentem & abiectum à lapſu nõ excitat ille qui ſtat, niſi manũ & ipſe demittat. Venite, diſcite à me, quia mitis ſũ, & humilis corde. Non ad oſtentationẽ verba profero, rerum experiẽtiam vobis exhibui, quia mitis ſum, & humilis corde, ex eo ſtatu collige, in quem deueniſſe me vides. Formã intuere meã, & quæ ſit dignitas mea, cũ animo tuo reputa, méq. adora, quod tua cauſſa me demiſerim. Cogita vnde profectus ſim, & quo in loco tecum colloquar, cum mihi cœlũ ſedes eſſet, nunc te alloquẽs verſor in terris. Surſum glorificor, & vt longanimis non iraſcor, quia mitis ſum & humilis corde. Niſi mitis eſſem Regis filius, matrem ſeruam nõ elegiſſem: niſi mitis eſsẽ, inuiſibilis & viſibilis ſubſtantiæ opifex peregrè ad vos non veniſſem. Niſi mitis eſſem, inuolutus faſciis non fuiſſem, qui ſeculorũ ſoleo pater appellare: Niſi humilis eſsẽ paupertatem præſepij non ſubiiſſem, qui creaturæ poſſideo diuitias vniuerſæ: Niſi mitis eſſem, non cũ iumẽtis verſater is, quẽ neq. Cherubim poſsũt intueri. Niſi mitis eſsẽ, nunquã ego, qui expuendo cęcis lumen infudi, ab improborum labiis conſputus eſſem. Niſi mitis eſſem,

Cur mitis ſit & humilis in verbu Chriſtus.

nunquam ego, qui ſeruos manumitto, ſeruilem alapam toleraſſem. Niſi mitis eſſem, dorſum meum ad flagella pro mancipiis ſuſtinenda non præbuiſſem. Sed cur ego, quod maius eſt, nō profero? cum alij pati deberent, nō vtiq; ego qui nihil debebam, mortis pro illis debitum exoluiſſem. Ego vero exolui, vt pro illis qui deorſum apud inferos detinebantur, mulctam ſupplicij numerarem. Non enim viuorum tantum Rex ſum, ſed etiam dominus mortuorum. Propterea viam vtramque diſpenſationis inſiſtens veni. Homo apparui, factus ſum & ad modicum tempus mortuus, vt omnibus etiam qui ſub terra erant, incorruptionis meæ donum impertirem. Venite, diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde. Ab animi propoſito, non à natura eſt vilitas mea. Inacceſſibili ſubſtantia præditus ſum, ſed mente, quæ ſe ad omnes extendit. Venite diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde, non dignitate. Modicus ſum, ſi ſpectes animi propoſitum, non ſi potentiam. Angelis terribilis ſum propter potentiam: hominibus propter animi propoſitum ſum humilis. Non pro naturæ meæ conditione loquor: ſed prout miſericordiam meam decet, verba facio. Multo mihi carior eſt māſuetudo, quam poteſtas. Rex ſum ego, qui te his alloquor: magna quidem virtute polleo, ſed nolo potentia, quæ mihi ſuppetit, tuam imbecillitatem perterrefacere. Non dico, Venite, diſcite à me, quia dominus ſum, ego qui dominor creaturis, qui reſpicio terram, & efficio vt tremat, qui cœlum metior pal-
Eſa.40.12 mo, & terram pugno teneo: ſed, venite, diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde. Ita ſum mitis: peccaſti tu, & ego flagellis ſum cæſus. Ita ſponte ſum humilis. Veni ego, vt eos qui ſeruitute premebantur, in libertatem vindicarē, & ipſi me liberatorem alapis ceciderunt ſimul, & in crucem ſuſtulerunt, qui ſeruitute premebantur, & poſtea patrem meum pro ipſis rogans dicebam: Pater dimitte illis: non enim
Luc.23.34. ſciunt, quid faciunt. Venite igitur, diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde. Venite, ſupplico & precor, non me pudet ſupplicare, ſeruos meos orare contentus ſum, ne cogar punire. Venite diſcite à me māſuetudinem prius, quā terribilem potentiā ſpectetis. Venite, nūc medeor, paulo poſt rationes ſubducam.

οὐκ ἂν ὁ δούλους ἐλευθερῶν ἐγὼ τὸ δουλικὸν ὑπέμεινα ῥάπισμα. εἰ μὴ πρᾶος ἤμην, οὐκ ἂν νῶτόν μου προὔβαλον ὑπὲρ αἰχμαλώτων εἰς μάστιγας. τί δὲ τὸ μεῖζον οὐ λέγω; εἰ μὴ πρᾶος ἤμην, ἄλλων δὲ πάντων χρεωστούντων, οὐκ ἂν ὁ μηδὲν ὀφείλων ἐγὼ τὸ τοῦ θανάτου χρέος ὑπὲρ ἐκείνων κατέβαλον. κατεβαλόμην δὲ ἵνα καὶ τοῖς ἐν ᾅδῃ κάτω κατεχομένοις τῆς καταδίκης διαλύσω τὸ πρόστιμον. οὐ γὰρ μόνον ζώντων εἰμὶ βασιλεύς, ἀλλὰ καὶ νεκρῶν δεσπότης. τούτου χάριν ἑκατέραν ἦλθον τῆς οἰκονομίας ὁδόν. ἐφάνην ἄνθρωπος, γέγονα καὶ πρὸς ὀλίγον νεκρός· ἵνα πᾶσι καὶ τοῖς ὑπὸ γῆν τῆς ἐμῆς ἀφθαρσίας διανείμωμαι τὸ χάρισμα. δεῦτε μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. γνώμης οὐ φύσεως ἡ εὐτέλεια, οὐσίαν ἀπρόσιτον ἔχω, διάνοιαν δὲ πρὸς πάντας βαδίζουσαν. δεῦτε μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, οὐ τῇ ἀξίᾳ. μέτριος τὴν γνώμην, οὐ τὴν ῥώμην ὑπάρχω· διὰ τὴν ῥώμην ἀγγέλοις φοβερός εἰμι· διὰ τὴν γνώμην ἀνθρώποις ταπεινὸς ἐγώ. δεῦτε μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾶός εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, οὐκ ἀφ' ὧν ὑπάρχω λαλῶ, ἀλλ' ἀφ' ὧν ἐλεῶ διαλέγομαι· ὑπὲρ τὴν ἐξουσίαν φιλῶ τὴν χρηστότητα. βασιλεὺς ὁ ταῦτά σοι λέγων εἰμί, μέγεθός ἐστί μοι δυνάμεως, ἀλλ' οὐ καταπλήττω σε τῷ παρόντι μοι δυνατῷ τῆς ἀσθενείας. οὐ λέγω δεῦτε μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι δεσπότης εἰμί, ὁ τῆς κτίσεως κύριος, ὁ ἐπιβλέπων ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ποιῶν αὐτὴν τρέμειν, ὁ τὸν οὐρανὸν μετρήσας σπιθαμῇ, καὶ τὴν γῆν κατέχων δρακί· ἀλλὰ δεῦτε μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρᾶός εἰμι, καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. οὕτως εἰμὶ πρᾶος, ἥμαρτες σύ, καὶ ἐμαστιγώθην ἐγώ. οὕτως ἑκὼν εἰμὶ ταπεινός. ἦλθον ὁ δεσπότης ἐλευθερῶσαι τοὺς δουλεύοντας, καὶ αὐτοί με τὸν ἐλευθερωτὴν ἐρράπισαν ὁμοῦ καὶ ἐσταύρωσαν οἱ δουλεύοντες, καὶ πρὸς τούτοις πρὸς τὸν ἐμὸν πατέρα ὑπὲρ αὐτῶν πρεσβεύων ἔλεγον· πάτερ ἄφες αὐτοῖς, οὐ γὰρ οἴδασι τί ποιοῦσι. δεῦτε οὖν μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. δεῦτε ἱκετεύω δεόμενος, ἱκετεύειν οὐκ αἰσχύνομαι, τοὺς ἐμοὺς δούλους αἱροῦμαι παρακαλεῖν, ἵνα μὴ κολάζειν ἀναγκασθῶ. δεῦτε μάθετε ἀπ' ἐμοῦ τὸ πρᾶον πρίν, ἢ θεάσησθέ μου τὸ φοβερόν. δεῦτε νῦν ἰατρεύω, μετὰ βραχὺ λογιστεύω.

νῦν φείδομαι, μετὰ μικρὸν ἀποφαίνομαι· νῦν φιλάνθρωπος, μετ᾽ ὀλίγον δικαιοκρίτης φανήσομαι. δεῦτε μάθετε ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. ἢ τὸ πρᾶον τιμήσατε, ἢ τὸ δυνατὸν εὐλαβήθητε. δεῦτε φθάσατέ μου τὸ πρόσωπον ἐν ἐξομολογήσει. καιρῷ γὰρ τὰ τῆς τοιαύτης περὶ ἐμοῦ διώρισται μετριότητος. ὁ παρὼν μόνος ἐστὶ βίος τῆς ἐμῆς μακροθυμίας ἐπίδειξις. ἥξει καιρὸς, ὅτε ταύτης μου τῆς χρηστότητος ἡ θύρα κλεισθήσεται· ἥξει καιρὸς ὅτε δάκρυον τῶν ἁμαρτωλῶν οὐκ ὠφελήσει σταζόμενον· ἥξει καιρὸς ὅτε σάλπιγγες πανταχόθεν κτυποῦσαι τὴν δευτέραν μου παρουσίαν δηλοῦσιν, ὅτε τὴν γῆν ὅλην διατρέχοντες ἄγγελοι τῶν νεκρῶν τὰς μυριάδας παριστῶσιν εἰς κρίσιν, ὅτε μοι βῆμα τεθῇ, καὶ ταῖς ἄνω δυνάμεσιν ἐπιβῶ, ὅτε ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι δορυφοροῦσιν ἐρχόμενον, ὅτε μου τῆς βασιλείας οἱ φωστῆρες τὸν πάντα καταλάμπουσι κόσμον, ὅτε βίβλοι τῶν ἑκάστῳ βεβιωμένων ἀνοίγονται, ὅτε νόμων ἀκρίβεια, καὶ δαιμόνων ἀκριβὲς λογοθέσιον, ὅτε ὁ κρινόμενος ἵσταται, μόνα ἔχων αὐτῷ παρεστῶτα τὰ ἔργα, ὅτε λογισμοὶ κατηγοροῦσι, καὶ ἐλέγχει συνείδησις, ὅτε πνεύματα πονηρὰ τοῖς τοῦ δικάζοντος προσέχοντα ῥήμασιν, ὅτε κάμινος τοῦ κριτοῦ περιμένουσα τὴν ἀπόφασιν, ὅτε τὸ ἐλέησον ῥῆμα τῷ βοῶντι λοιπὸν ἀνωφέλητον. δεῦτε οὖν πρὶν ἀποκλείσω μου τὰς θύρας τῶν οἰκτιρμῶν, πρὶν φθάσῃ λυθῆναι τῆς ζωῆς ἡ πανήγυρις, πρὶν παρέλθῃ τοῦ βίου τὸ θέατρον· ἐπὶ θύραις γὰρ ἡ προθεσμία τοῦ τέλους. δεῦτε πρὶν ἄρξωμαι κρίνειν. ἂν γὰρ φθάσω καθίσας δικάζειν, οὐκέτι χαρίζομαι. διὰ ταῦτα πρόδηλον ἐποιησάμην τὸ τῶν μωρῶν παρθένων ὑπόδειγμα, ὧν αἱ λαμπάδες τῆς ζωῆς μὴ ἔχουσαι δικαιοσύνης ἔλαιον ἀπεσβέσθησαν, καὶ ὅπως ἀπεκλείσθησαν αὐταῖς τοῦ νυμφῶνος αἱ θύραι· ὅπως τε κρουούσαις αὐταῖς ἔλεγον ἔνδοθεν οὐκ οἶδα ὑμᾶς τὴν πρὸς τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἐν τῇ κρίσει φωνὴν αἰνιττόμενος. εἰ διδαχθῶμεν τοιγαροῦν ἀδελφοὶ ἐκ τῶν τοῦ σωτῆρος λόγων δεσποτικὴν ἀγαθότητα, μὴ καταφρονήσωμεν δικαστοῦ πρὸ τῆς κρίσεως φθεγγομένου φιλάνθρωπα, μὴ ἀπολέσωμεν μεταμελείας καιρόν·

A Nunc parco, paulò poſt ſententiam feram: nunc ſum miſericors, paulo poſt iuſtus iudex apparebo. Venite, diſcite, à me, quia mitis ſum, & humilis corde. Vel manſuetudinem honorate, vel potentiam pertimeſcite. Venite, præoccupate faciem meam in confeſſione. Tempore quippe mãſuetudo iſta mea diſcriminata eſt. Ad hanc ſolam vitam præſentem pertinet, vt longanimitatis meæ ſpecimen edam: veniet tempus, quo mãſuetudinis huius meæ porta claudetur. Veniet tempus, quo lacrymę peccatorum ſtillantes nihil proderunt: veniet tempus, quo vndique *Secundus Christi aduentus terribilis.*
B clangentes tubæ ſecundum aduentum meum indicabunt: quando terram percurrẽtes vniuerſam angeli multa mortuorum millia in iudicium adducent: quando tribunal meum collocabitur, & ſuper cœleſtes virtutes vectus incedam: quando principatus & poteſtates venientis latus ſtipabunt: quando regni mei luminaria mũdum vniuerſum illuminabunt: quando libri aperientur eorum, quæ vnuſquiſque geſſit in vita: quando legis obſeruatio exigetur, & dæmonum exactum ratiocinium pro-
C feretur: quando reus ſiſtetur, cui ſola opera poterunt patrocinari: quando cogitationes accuſabunt, & conſcientia conuincet: quando maligni ſpiritus verba iudicis attendent: quando fornax ſententiã iudicis expectabit: quando verbum illud, Miſerere iam nõ amplius clamanti proderit. Venite igitur antequam fores miſerationum mearum occludam; antequam vitæ nundinas finiri cõtingat, antequam vitæ ſpectaculum prætererit. Præſtitutũ enim tempus finis ſeculi eſt in ianuis, venite priuſquam incipiam iudicare. Si
D enim iam ſedens incipiam iudicium exercere, non amplius cõdonabo. Propterea fatuarum virginum exemplum patefeci, quarum lampades vitæ, quod oleum iuſtitiæ non haberent, extinctæ ſunt, & quo pacto fores illis conclauis ſponſi occluſæ ſint, quo pacto pulſantibus illis ex interiori ædium parte reſponderim, Neſcio vos, quib. verbis iudicis vocẽ, qua peccatores alloquetur expreſſi. Si ergo dominicã benignitatẽ fratres ex Saluatoris verbis didicimus, ne iudicem ſpernamus qui mitib. verbis nos ante iudicij tempus alloquitur, ne pœnitẽtiæ occaſionem amittamus: *Matt 25. c*

bonis operibus & eleemoſynis animas noſtras veſtiamus: vnuſquiſque noſtrum ad vitam æternam adipiſcẽdam neceſſarium comparet commeatum, ab iniquis actionibus abſtineamus. Si enim fidem noſtram inconcuſſam in bonis operibus conſeruemus, creaturæ nobiſcum inconcuſſæ permanebũt. Animas noſtras caſtitate decoremus, & puræ fidei inæſtimabilem margaritam tutò nobis inſuper acquiramus, antequam vitæ noſtræ tempus elabatur, antequam figura mundi, & flos gloriæ, & omnes terrenæ deliciæ tollantur, & pereant: incorruptum iudicem nobis conciliemus. Ipſe enim eſt, qui dicit: Viuo ego, dicit Dominus, nolo mortem peccatoris, ſicut cõuerti eum & viuere. Si punire cuperet peccatorem, taceret: miſereri vult, propterea monet: parcit, idcirco hortatur: prædicendo terret te, ne reipſa in periculum incidas. Deus enim cum minatur, ſeruare vult: cum vero ſilet, ſtatuit caſtigare. Poſſumus ex aliorum experimentis hoc diſcere. Comminatus eſt Niniuitis, & pepercit: tacuit apud Sodomitas, & puniuit. Coronas præparauit, niſi tormenta nobis ipſis inferamus. Cupit gehennam otiari: cupit tenebrarum carcerem claudere: cupit iram omnem diabolo reſeruare: cupit iudex ſedere, non vt aliquos puniat, ſed vt omnes coronet. Cum igitur talem dominum habeamus, præripiamus benignam illam vocem, pareamus dicenti: Venite, diſcite à me, quia mitis ſum & humilis corde, vt & optabilem illam ac fœlicem vocem audire mereamur dicentem: Venite benedicti patris mei, poſſidete paratum vobis regnum: quo nos omnes vtinam potiri contingat gratia & benignitate domini noſtri Ieſu Chriſti, cum quo Patri gloria, vna cum Spiritu ſancto in ſæcula ſæculorum. Amen.

Ezech. 18. 32.

Matt. 25. 34.

ἀγαθαῖς πράξεσι καὶ ἐλεημοσύναις τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς ἀμφιάσωμεν· ἕκαστος ἡμῶν ἤδη πραγματευσάσθω τὰ πρὸς τὴν αἰώνιον ζωὴν ἐπιτήδεια, τῶν χαλεπῶν πράξεων ἑαυτοὺς ἀποστήσωμεν. ἐὰν γὰρ ἡμεῖς τὴν πίστιν ἀσάλευτον ἐν ἀγαθοῖς ἔργοις φυλάξωμεν, ἔσται σὺν ἡμῖν καὶ ἡ κτίσις ἀσάλευτος. σωφροσύνῃ κοσμήσωμεν τὰς ψυχὰς ἡμῶν, καὶ τῆς καθαρᾶς πίστεως τὸν ἀτίμητον μαργαρίτην βεβαίως ἐπικτησώμεθα, πρὶν ὁ χρόνος τῆς ζωῆς σβεσθῇ τῆς ἡμετέρας, πρὶν τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου, καὶ τὸ ἄνθος τῆς δόξης, καὶ πάντα τὰ τῆς ὅλης τερπνὰ διαφθαρήσονται, τὸν ἀδέκαστον κριτὴν θεραπεύσωμεν. αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ λέγων. ζῶ ἐγώ, λέγει κύριος, οὐ βούλομαι τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτόν. εἰ ἐφίετο τιμωρεῖσθαι τὸν ἁμαρτωλόν, ἐσιώπα. ἐλεεῖν θέλει, διὰ τοῦτο παρακαλεῖ· φείδεται, διὰ τοῦτο προτρέπεται. φοβεῖ σε τῷ προειπεῖν, ἵνα τῷ κινδύνῳ προαναστείλῃ τὴν πεῖραν. θεὸς γὰρ ἀπειλῶν μὲν σώζειν βούλεται· σιωπῶν δὲ προαιρεῖται κολάζειν. ἔχομεν ἀπὸ τῶν πραγμάτων τὴν μάθησιν. ἠπείλησεν ἐπὶ Νινευιτῶν, καὶ ἐφείσατο· ἐσίγησεν ἐπὶ Σοδομιτῶν, καὶ ἐκόλασεν. στεφάνους ηὐτρέπισεν, ἂν μὴ καθ' ἑαυτῶν βασάνους ἐνέγκωμεν. θέλει ἀργῆσαι τὴν γέενναν· θέλει τοῦ σκότους τὸ δεσμωτήριον κλεῖσαι· θέλει πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ὀργὴν μόνῳ τῷ διαβόλῳ φυλάττεσθαι· θέλει καθίσαι κριτής, οὐχ ἵνα κολάζῃ τινάς, ἀλλ' ἵνα στεφανώσῃ πάντας. ἔχοντες τοίνυν τοιοῦτον δεσπότην ἁρπάσωμεν φωνὴν ἀγαθότητος γέμουσαν· ὑπακούσωμεν λέγοντι· δεῦτε μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾶός εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, ἵνα καὶ τῆς εὐκταίας ἐκείνης καὶ μακαρίας φωνῆς ἀξιωθῶμεν ἀκοῦσαι τῆς λεγούσης· δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ πατρός μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν. ἧς πάντες ἐν ἀπολαύσει γενοίμεθα, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

A

Ἐγκώμιον εἰς τὴν ἁγίαν μεγαλομάρτυρα Δροσίδα, καὶ εἰς τὸ μεμνῆσθαι θανάτου.

Οἱ φιλόπονοι τῶν ποιμένων, ἐπειδὰν διὰ μακροῦ χειμῶνος ἴδωσι λαμπρὰν ἀκτῖνα, καὶ θερμοτέραν γινομένην ἡμέραν, τῆς μάνδρας ἐξαγαγόντες τὰ πρόβατα, πρὸς τὰς συνήθεις ἄγουσι νομάς· τούτους καὶ ὁ καλὸς ποιμὴν οὗτος μιμούμενος, τὴν ἱερὰν ταύτην ἀγέλην, καὶ τὴν πνευματικὴν τοῦ Χριστοῦ ποίμνην πρὸς τὰς τῶν ἁγίων B νομὰς ἤγαγε ταύτας τὰς πνευματικάς. κορέννυνται μὲν γὰρ καὶ ἐπὶ τῆς φάτνης ἑστῶτα τὰ πρόβατα· ἀλλ᾽ ἐπειδὰν ἔξω γένηται τῶν σηκῶν, πλείονα ἀπὸ τῶν πεδίων καρποῦται τὴν ὠφέλειαν, μετὰ πολλῆς τῆς τέρψεως κατακύπτοντα, καὶ τὴν πόαν διὰ τῶν ὀδόντων ἀποκείροντα, καθαρόν τε ἀέρα ἀναπνέοντα, καὶ πρὸς ἀκτῖνα βλέποντα διειδῆ καὶ φαιδράν, παρὰ λίμνας καὶ πηγὰς σκιρτῶντα καὶ ποταμούς· φέρει δὲ αὐτοῖς καὶ C ἡ γῆ τινα τέρψιν τοῖς ἄνθεσι καλλωπιζομένη πάντοθεν. οὐκ ἐπ᾽ ἐκείνων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐφ᾽ ἡμῶν τοῦτο πολλὴν ἔχει τὴν ὠφέλειαν. πλήρης μὲν γὰρ ἡμῖν καὶ ἔνδον καὶ τράπεζα τῶν πνευματικῶν ἐδεσμάτων προέκειτο, ἀλλ᾽ ἡ πρὸς τοὺς ἁγίους ἔξοδος τούτους ἔχει τινὰ καὶ ψυχαγωγίαν καὶ κέρδος τῆς ψυχαγωγίας οὐκ ἔλαττον, οὐκ ἐπειδὴ καθαρὸν τὸν ἀέρα ἀναπνέομεν· ἀλλ᾽ ἐπειδὴ πρὸς τὰ τῶν γενναίων τούτων κατορθώματα βλέπομεν, οὐ παρὰ ποταμοὺς ὑδάτων, ἀλλὰ παρὰ ποταμοὺς χαρισμάτων σκιρτῶντες· οὐ κατακύπτοντες, καὶ πόαν κείροντες τοῖς ὀδοῦσιν, ἀλλὰ μαρτύ- D ρων ἀρετὰς ἀναλεγόμενοι· οὐχὶ γῆν ὁρῶντες καλλωπιζομένην ἄνθεσιν, ἀλλὰ σώματα βλέποντες χαρίσμασι βρύοντα πνευματικοῖς. ἕκαστον μὲν οὖν τῶν μαρτυρείων παρέχει τοῖς συλλεγομένοις κέρδος οὐ μικρόν, μάλιστα δὲ ἁπάντων τοῦτο· ὁμοῦ τε γὰρ ἐπέβη τις τῶν προθύρων, καὶ πλῆθος εὐθέως τάφων πανταχόθεν προσπίπτει τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ ὅπου περ ἂν ἴδῃ, λάρνακας καὶ μνήματα καὶ θήκας ὁρᾷ τῶν κατοιχομένων. οὐ μικρὸν δὲ ἡμῖν εἰς φιλοσοφίας μέρος αὕτη συντελεῖ τῶν τάφων ἡ θεωρία.

Laudatio ſanctæ magnæque Martyris Droſidis, & de memoria mortis.

Eodem interprete.

Diligentes paſtores, vbi per longam hyemem viderint radios Solis affulſiſſe, diemque calidiorē reddidiſſe, pecudes è caulis excitas ad paſcua conſueta deducunt: hos imitatus & bonus iſte paſtor ſacrum hunc gregem, ac ſpirituale Chriſti ouile ad hæc ſpiritualia paſcua ſanctorum eduxit. Nam exatiantur quidem & pecudes, dum ad præſepia ſtant: verum vbi fuerint è caulis egreſſæ, multo maiorem ex campis vtilitatem percipiunt, dum in terram pronæ multa cum voluptate dentibus gramen detondent, aërem purum reſpirant & claros ſplendidóſque radios Solis ſpectant, & iuxta lacus, fontes, & flumina ſaltitant: neq; vero mediocriter eas terra delectat floribus omni ex parte decorata. Sed non illis tantum, verum etiam nobis hoc multam vtilitatem parit, licet enim intus ſpiritualibus cibis referta propoſita nobis eſſet menſa, tamen hæc ad ſanctos iſtos egreſſio neſcio quo recreat nos ſolatio, & vtilitatem nihilo recreatione minorem parit, non quod purum aërem reſpiremus, ſed quod ad præclara generoſorum iſtorum virorum facinora oculos conuertamus, nō quod iuxta fluminum flueta, ſed quod iuxta Spiritus ſancti donorum fluenta ſaltemus, non quod in terram proni dentibus herbam tondeamus, ſed quod virtutes Martyrum decerpamus: non quod ornatam floribus terram cernamus, ſed quod corpora donis ſpiritualibus affluentia contemplemur. Ac ſingulæ quidem Martyrum eccleſiæ lucrum non exiguum præbent iis, qui apud eas congregantur, ſed præ cæteris omnibus iſta: ſimul enim atque veſtibulum quis ingreſſus eſt, & confeſtim in oculos vndique multitudo ſepulchrorum incurrit, ſed quocunque reſpexerit, capſulas, memorias, & thecas defunctorum intuetur. Neque vero mediocriter nobis prodeſt ad inſerēdam animis noſtris modeſtiam ac philoſophiā hoc ſpectaculū tumulorū.

Ex codice mſ. illuſtriſſ. Cardin. Peronij.

Animus enim ſiue ſegnis ſit, hoc aſpectu commotus, ſtatim percellitur: ſiue diligens ſit & excitatus, diligentior redditur: ſiue paupertatem quis lamẽtetur, ex hoc ſtatim aſpectu conſolationem percipit: ſiue diuitiis intumeſcat, humilis fit & contrahitur. Hic enim aſpectus ſepulchrorum vnumquemque ſpectatorum cogit inuitũ de ſua morte philoſophari, vtque nihil in hoc mundo ſtabile, eſſe cenſeat, perſuadet, ſeu moleſtum ſit, ſeu iucundum: porro is cui perſuaſum hoc fuerit, non facilè peccati laqueo capietur. Propterea ſapiens admonet quiſpiam dicens: In
Eccl 7.40. omnibus ſermonibus tuis memorare nouiſſima tua, & in æternum non peccabis: & alter quiſpiam his conſona lo-
Prou. 24. 27. quitur, dum ita conſulit: Præpara in exitum opera tua, & præparare ad iter: non quod de ſenſibus ſubiecto itinere verba faciat, ſed de diſceſſu ex hac vita. Nam ſi perpetuo ac ſingulis diebus, quam incertus ſit obitus, præmeditemur, haud facilè peccata committemus: ſed neque rebus huius vitæ ſplendidis atq; magnificis intumeſcere, neque moleſtis deprimi poterimus aut turbari, cum incertus vtrarumque ſit finis. Sæpe namque qui hodie viuit, ne ad veſperam quidem eſt ſuperſtes. Itaque ſi in vrbe remanſiſſemus, non admodum veriſimile eſt nos talia meditaturos ac philoſophaturos fuiſſe, at extra pomœrium egreſſos, & ad hæc ſepulchra venientes, atque hanc defunctorum multitudinem ſpectantes neceſſe planè fuit, vellemus nollemus, hoc conſpectu admonitos has cogitationes animo voluere, ac ſublimiores fieri, dum illas voluimus, omnémque erga res ſeculares affectum exuere. Neque vero tantum eiuſmodi cogitationes animum noſtrum ſubibunt, ſed & ſufficiẽti cohortatione concitabimur, vt ad æternam patriam noſtram feſtinemus, ad eamque nos comparemus, & omnia nobis ad illam profectionem neceſſaria præparemus, cum ſciamus, quamcunque rerum noſtrarum hic reliquerimus, eam nobis detrimentum allaturam. Nam quemadmodum qui longum iter viator conficit, & in patriam ſuam redire feſtinat, quodcunq; reliquerit in hoſpitio, planè amittit, eiuſque iacturam facit: ſic nimirum & nos quaſcunque res noſtras hic dimit-

A κἂν γὰρ ψυχὴ διὰ τῆς ὄψεως ταύτης κἂν ῥάθυμος ᾖ, ταχέως συστέλλεται, κἂν σπουδαία καὶ διεγηγερμένη, σπουδαιοτέρα γίνεται· κἂν ἀποδύρηταί τις πενίαν, ἀπὸ τῆς ὄψεως ταύτης εὐθέως παραμυθίαν δέχεται· κἂν ἐπὶ πλούτῳ μέγα φρονῇ, ταπεινοῦται καὶ καταστέλλεται. ἡ γὰρ τῶν τάφων ὄψις ἕκαστον τῶν ὁρώντων τὰ περὶ τῆς τελευτῆς τῆς ἑαυτοῦ καὶ ἄκοντα φιλοσοφεῖν ἀναγκάζει, καὶ πείθει μηδὲν τῶν παρόντων νομίζειν εἶναι βέβαιον, μὴ λυπηρὸν, μὴ χρηστόν· ὁ δὲ ταῦτα πεισθεὶς οὐ ῥαδίως ἁλώσεται τῇ τῆς ἁμαρτίας παγίδι. διὰ τοῦτο καὶ σοφός τις παραινεῖ λέγων, ἐν
B πᾶσι τοῖς λόγοις σου μιμνήσκου τὰ ἔσχατά σου, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα μὴ ἁμαρτήσῃς· καὶ ἕτερος δέ τις συνῳδὰ τούτῳ φθέγγεται συμβουλεύων οὕτως· ἑτοίμαζε εἰς τὴν ἔξοδον τὰ ἔργα σου, καὶ παρασκευάζου πρὸς τὴν ὁδὸν, οὐ περὶ τῆς αἰσθητῆς ὁδοῦ διαλεγόμενος, ἀλλὰ περὶ τῆς ἐντεῦθεν ἀποδημίας. ἂν γὰρ διηνεκῶς καὶ καθ᾽ ἑκάστην ἡμέραν τὸ τῆς τελευτῆς προβλέπωμεν ἄδηλον, οὐ ταχέως ἁμαρτησόμεθα. οὔτε γὰρ τὰ λαμπρὰ τοῦ βίου φυσῆσαι, οὔτε τὰ λυπηρὰ καθελεῖν ἡμᾶς καὶ θορυβῆσαι δυνήσεται ἄδηλον ἑκά-
C τερα τὸ τέλος ἔχοντα. καὶ γὰρ πολλάκις ὁ σήμερον ζῶν οὐδὲ μέχρι τῆς ἑσπέρας μένει. εἰ δὲ ἐμένομεν ἐν τῇ πόλει ἐνδιατρίβοντες, οὐ σφόδρα εἰκὸς τὰ τοιαῦτα μελετᾶν καὶ φιλοσοφεῖν· ἐξελθόντας ἔξω τειχῶν, καὶ πρὸς τοὺς τάφους τούτους ἐλθόντας, καὶ τὸ πλῆθος τῶν κατοιχομένων θεασαμένους, ἀνάγκη πᾶσα καὶ ἑκόντας καὶ ἄκοντας τούτους ἀπὸ τῆς ὄψεως δέξασθαι τοὺς λογισμοὺς, καὶ δεξαμένους ὑψηλοτέρους γενέσθαι, καὶ τῆς πρὸς τὰ βιωτικὰ πράγματα συμπαθείας ἀπαλλαγῆναι. οὐ μόνον δὲ λο-
D γισμοὺς τοιούτους δεξόμεθα, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν αἰώνιον ἡμῶν πατρίδα σπεύδειν καὶ παρασκευάζεσθαι ἀρκοῦσαν παράκλησιν ἕξομεν, καὶ πάντα πρὸς τὴν ἀποδημίαν τὴν ἐκεῖ τὰ καθ᾽ ἡμᾶς εὐτρεπίζειν, εἰδότας ὅσαπερ ἂν ἐνταῦθα τῶν ἡμετέρων καταλίπωμεν, ζημίαν ἡμῖν οἴσειν καταλειφθέν. καθάπερ γὰρ ὁδοιπόρος μακρὰν ὁδεύων ὁδὸν καὶ πρὸς τὴν πατρίδα ἐπειγόμενος τὴν ἑαυτοῦ, ὅσαπερ ἂν ἐν τῷ πανδοχείῳ καταλίπῃ πάντως ἀπώλεσε, καὶ ἐζημίωται· οὕτω δὴ καὶ ἡμεῖς ὅσα ἐνταῦθα τῶν ἡμετέρων ἀφέντες ἀπέλθωμεν,

ἐζημιώμεθα πάντα, διὸ χρὴ τὰ μὲν μεθ' ἑαυτῶν, τὰ δὲ πρὸ ἑαυτῶν παραπέμπειν ἐκεῖ. ὁδὸς γὰρ ὁ παρὼν βίος ἐστί, καὶ οὐδὲν στάσιμον ἔχει, ἀλλὰ καὶ τὰ λυπηρὰ αὐτοῦ, καὶ τὰ χρηστὰ παροδεύομεν. διὰ δὴ τοῦτο μάλιστα πάντων τουτὶ φιλῶ τὸ χωρίον, ὅτι οὐκ ἐν συνάξει μόνον, ἀλλὰ καὶ συνάξεως χωρὶς πολλάκις ἐνταῦθα ἀφικνούμενος, τούτων συνεχῶς ἐμνήσθην τῶν λόγων, τῶν ὀφθαλμῶν μου τοὺς τάφους ἐν ἐρημίᾳ πολλῇ μεθ' ἡσυχίας περισκοπούντων, καὶ τὴν ψυχὴν πρὸς τοὺς κατοιχομένους, καὶ τὴν ἐκεῖ παραπεμπόντων κατάστασιν. διὰ δὴ ταῦτα καὶ τὸν γενναῖον τοῦτον θαυμάζω πατέρα, ὅτι γαλήνης ἡμέρας ἐπιλαβόμενος ἐνταῦθα ἡμᾶς ἐξήγαγε, προηγουμένης δὲ καὶ ὁδηγούσης τῆς μακαρίας Δροσίδος, ἧς τὴν μνήμην ἐπιτελοῦμεν, καὶ γὰρ πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἕτερον αὖ μεῖζον ἀπὸ τοῦ τόπου κέρδος ἐστὶ καρπώσασθαι. ὅταν γὰρ τὰς ἄλλας παραδραμόντες λάρνακας ἐπὶ τὰς τῶν μαρτύρων θήκας ἔλθωμεν, ὑψηλότερον ἡμῖν τὸ φρόνημα γίνεται, εὐτονωτέρα ἡ ψυχή, μείζων ἡ προθυμία, θερμοτέρα ἡ πίστις. ἐπειδὰν οὖν γὰρ τοὺς πόνους, καὶ τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰ ἔπαθλα καὶ τὰ βραβεῖα καὶ τοὺς στεφάνους τῶν ἁγίων ἀναλογισώμεθα τούτων, πάλιν ἑτέραν μείζονα πρόφασιν ταπεινοφροσύνης εὑρίσκομεν. κἂν γὰρ μεγάλα τις ᾖ κατωρθωκώς, οὐδὲν ἡγήσεται μέγα πεποιηκέναι, αὐτοῦ τὴν ἀρετὴν τοῖς ἐκείνων παλαίσμασι· κἂν μηδὲν ᾖ μέγα καὶ ἀγαθὸν εἰργασμένος, οὐκ ἀπογνώσεται τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας, πρὸς ἀρετῆς μεταβολὴν ἀπὸ τῆς ἀνδρείας τούτων λαβὼν παράκλησιν, καὶ πρὸς ἑαυτὸν ἐννοήσας, ὅτι συμβήσεταί ποτε καὶ αὐτὸν ἴσως τῆς τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίας καταξιούσης, τοιαῦτα ἅλλεσθαι ἅλματα, καὶ ἀθρόον πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀναβῆναι, καὶ τῆς μεγίστης ἐκείνης παρρησίας ἐπιτυχεῖν, καὶ ταῦτα καὶ ἕτερα πολλῷ πλείονα τούτων ἐντεῦθεν ἐστὶ φιλοσοφήσαντας ἀπελθεῖν. μαρτύρων γὰρ θάνατος πιστῶν ἐστὶ παράκλησις, ἐκκλησιῶν παρρησία, Χριστιανισμοῦ σύστασις, θανάτου κατάλυσις, ἀναστάσεως ἀπόδειξις, δαιμόνων γέλως, διαβόλου κατηγορία, φιλοσοφίας διδασκαλία, παραίνεσις τῆς ὑπεροψίας τῶν παρόντων πραγμάτων, καὶ τῆς τῶν μελλόντων ἐπιθυμίας ὁδός, παραμυθία τῶν κατα-

A rentes abierimus, earum omnium iacturam faciemus: quam ob cauſſam nobiſcum ferre quaſdã oportet, quaſdam ante nos illuc tranſmittere. Eſt enim via præſens vita, neque ſtabile quicquam habet, ſed res eius moleſtas, & iucundas pertranſimus. Quam ob cauſſam hunc præ cæteris omnibus locum diligo, quod non tempore collectæ ſolum, ſed & abſque collecta huc venienti horum mihi verborum memoria refricetur, dum ſemotis arbitris multa cum tranquillitate oculos meos per hæc ſepulchra circunfero, quorum conſpectu animus meus ad defunctos,
B & ad illorum ſtatum traducitur. Propterea nimirum & generoſum hunc patrem laudo, quod arrepta ſerenæ diei occaſione nos huc eduxerit præcedente nos viámque nobis monſtrante beata Droſide, cuius memoriam celebramus. Nã præter ea, quæ dicta ſunt, maiorem ex loco poſſumus fructum decerpere. Cum enim aliis capſulis prætermiſſis ad Martyrum thecas venimus, ſublimius efferuntur nobis animi, fortior fit anima, maior alacritas, fides ardentior. Cum igitur labores,
C certamina, præmia, palmas, coronaſque ſanctorum iſtorum nobiſcum reputamus, altera nobis humilitatis occaſio rurſus occurrit. Siue enim ab aliquo præclara facinora ſint patrata, nihil ſe magnum geſſiſſe arbitrabitur, ſi ſuam virtutem cum illorum certaminibus comparauerit: ſiue nihil magnum bonúmve præſtiterit, nequaquam de ſua ſalute deſperabit, cum à fortitudinis iſtorum exemplo ſibi ſentiat cohortationẽ adhiberi, vt ad ſtudium virtutis ſe traducat, ſecúmque cogitet, accidere aliquando poſſe, vt
D & ipſe fortaſſe Dei benignitate adiutus tales aliquos ſaltus edat, & in cœlum confeſtim aſcendat, ſummámque apud Deum fiduciam & gratiam obtineat, ac de his aliiſque multo pluribus philoſophantes poſſumus hinc diſcedere. Martyrum quippe mors, fidelium eſt exhortatio, eccleſiarum fiducia Chriſtianiſmi confirmatio, mortis deſtructio, reſurrectionis demonſtratio, dæmonum ignominia, diaboli accuſatio, philoſophiæ doctrina, ad res ſeculi huius ſpernendas adhortatio, & ad futuras deſiderandas via, ſolatium in malis, qui-

Altera occaſio humilitatis ex aſpectu reliquiarũ

bus obſidemur, occaſio patientiæ, materia tolerantiæ, bonorum omnium radix, fons, & parens: ac ſi placet, horum ſingula demonſtrabimus, dicemúſque, qua ratione fidelium ſit exhortatio, eccleſiarum fiducia, demonſtratio reſurrectionis, & reliqua omnia, quæ nunc dixi. Cum igitur ineunda ſunt nobis certamina cum Gentilibus, ac de dogmatibus pugnę, noſtrámque illi fidem accuſant, cum cæteris hoc etiam illis obiiciamus, Martyrum inquam mortem, dicentes, Quis perſuaſit iſtis, vt præſentem vitam cõtemnerent? Nam ſi mortuus eſt Chriſtus, nec reſurrexit, quis hæc ſupra naturam præclara geſſit facinora? Vt enim probent humanæ virtutis hoc non eſſe, tot millibus à tam longo tempore non virorum tantum, ſed & mulierũ, & virginum innuptarum, & puerorum paruorum perſuadere, vt vitam præſentem negligãt, & audacter ſe beſtiis offerant, ignem aſpernentur, omne pœnarum ac ſuppliciorum genus deſpiciant, atque ad futuram vitam feſtinent, nihil argumentis noſtris indigebunt, ſed ſeipſos interrogabunt, & ſufficientem ex iis quæ dicta ſunt demonſtrationem aſſument. Nam ex quo tempore Chriſtus aduenit, infideles fuerũt Imperatores, fuerunt & fideles, ſed infideles plerique ad barathra & rogos, & prærupta loca, & maria, & beſtiarum furorem, ac varia ſuppliciorum & pœnarũ genera fideles abducebant, & omnibus modis fidem ex illorum animis euellere conabantur, & nihil perfecerunt, ſed irriſi abierũt, dum fideles quidem omnibus modis vexarentur, at fides amplius creſceret. Nullus autem ex piis Imperatoribus vnquam adductus eſt, vt torqueret, ac ſuppliciis cogeret ab errore diſcedere, nihilominus tamen ſponte diffluit, ac perit, vt veritatis robur agnoſcas, & mendacij imbecillitatem, cum & hoc ſponte ac nullo inſultante pereat, hæc autem per eos à quibus impeditur augeatur, atque in immenſam ſublimitatem attollatur. Huius autem rei cauſſa eſt, quod viuat Chriſtus, & in Martyrum animabus operetur. Si quando igitur dixerint, ipſum minimè reſurrexiſſe, hæc ex illis ſciſcitemur, & quis iſta perfecerit. Num quæſo mortuus aliquis? Atqui tã multi fuere mortui, nec vllus talia præſtitit. At enim

Martyres reſurrectionem Chriſti probant.

A χόντων ἡμᾶς δεινῶν καὶ ὑπομονῆς πρόφασις, καρτερίας ἀφορμή, καὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν ῥίζα, καὶ πηγή, καὶ μήτηρ, καὶ εἰ βούλεσθε τούτων ἕκαστον ἀποδείξομεν, καὶ ἐροῦμεν πῶς ἐστι πιστῶν παράκλησις, ἐκκλησιῶν παῤῥησία, ἀναστάσεως ἀπόδειξις, καὶ τὰ λοιπὰ ἅπαντα, ἅπερ εἶπον νῦν. ὅταν οὖν πρὸς Ἕλληνας ἡμῖν ἀγῶνες κινῶνται καὶ μάχαι περὶ δογμάτων, καὶ διαβάλλωσιν ἡμῶν τὴν πίστιν, μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο προβαλλώμεθα πρὸς ἐκείνους, τὸν μαρτύρων φημὶ τὸν θάνατον, λέγοντες, τίς τούτους ἔπεισε τῆς παρούσης καταφρονῆσαι ζωῆς; εἰ γὰρ ἀπέθανεν
B ὁ Χριστὸς καὶ οὐκ ἀνέστη, τίς τὰ ὑπὲρ φύσιν ταῦτα κατώρθωσεν; ὅτι γὰρ οὐκ ἀνθρωπίνης δυνάμεως μυριάδας τοσαύτας ἐκ τοσούτου χρόνου οὐκ ἀνδρῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναικῶν καὶ παρθένων ἀπειρογάμων καὶ παιδίων μικρῶν πείθειν ὑπεροραν τῆς παρούσης ζωῆς, καὶ κατατολμᾶν θηρίων, καταγελᾶν πυρὸς, καταπατεῖν ἅπαν εἶδος κολάσεως καὶ τιμωρίας, καὶ πρὸς τὴν μέλλουσαν ἐπείγεσθαι ζωὴν, οὐδὲν τῶν ἡμετέρων ἐλέγχων δεήσονται, ἀλλ' ἑαυτοὺς ἐρῶνται, καὶ ἱκανὴν ἀπόδειξιν λήψονται τῶν λεγομένων. ἐξ οὗ γὰρ
C ὁ Χριστὸς παρεγένετο, γεγόνασι μὲν ἄπιστοι βασιλεῖς, γεγόνασι δὲ καὶ πιστοὶ, ἀλλὰ τῶν μὲν ἀπίστων οἱ πλείους ἐπὶ βάραθρα, καὶ πυρὰς, καὶ κρημνοὺς, καὶ πελάγη, καὶ θηρίων μανίας, καὶ πολυτρόποις κολάσεις καὶ τιμωρίας τοὺς πιστοὺς ἦγον, παντὶ τρόπῳ τὴν πίστιν ἀναμοχλεύοντες τῆς ἐκείνων ψυχῆς, καὶ οὐδὲν ἴσχυσαν, ἀλλὰ καταγελασθέντες ἀπῆλθον, τῶν μὲν πιστευόντων παντὶ τρόπῳ κοπτομένων, τῆς πίστεως δὲ αὐξομένης μειζόνως. εὐσεβὴς δὲ βασιλεὺς οὐδεὶς οὐδέποτε ἄνδρα ἄπιστον κολάσαι καὶ τιμωρήσασθαι εἵλετο καταναγκάζων ἀποστῆναι τῆς πλάνης. ἀλλ' ὅμως
D καὶ οὕτως αὐτομάτως καταῤῥεῖ καὶ ἀπόλλυται, ἵνα μάθῃς καὶ τῆς ἀληθείας τὴν ἰσχὺν, καὶ τοῦ ψεύδους τὴν ἀσθένειαν, τοῦ μὲν αὐτομάτως καὶ μηδενὸς ἐνοχλοῦντος ἀπολλυμένου, τῆς δὲ διὰ τῶν κωλυόντων αὐξομένης, καὶ πρὸς ὕψος αἰρομένης ἄφατον. τὸ δὲ αἴτιον ὅτι καὶ ζῇ καὶ ἐνεργεῖ ταῖς τῶν μαρτύρων ψυχαῖς ὁ Χριστός. ὅταν οὖν λέγωσιν, ὅτι οὐκ ἀνέστη, ταῦτα αὐτοὺς ἐρωτῶμεν. καὶ τίς ταῦτα κατώρθωσεν; ὁ νεκρὸς εἰπέ μοι; ἀλλὰ τοσοῦτοι γεγόνασιν νεκροὶ, καὶ οὐδεὶς τοιαῦτα εἰργάσατο. ἀλλὰ μάγος καὶ

γόης ἦν, ἀλλὰ πολλοὶ καὶ μάγοι καὶ γόητες καὶ πλάνοι γεγένηνται, καὶ πάντες σεσίγηνται, καὶ λείψανον αὐτῶν οὐκ ἔστιν οὐδαμοῦ, ἀλλὰ συναπεσβέσθη τῇ ζωῇ καὶ τὰ τῆς μαγγανείας αὐτοῖς· τὰ δὲ τοῦ Χριστοῦ καθ' ἑκάστην αὔξεται τὴν ἡμέραν, καὶ μάλα εἰκότως. οὐ γὰρ γοητείᾳ ἐγίνετο τὰ γινόμενα, ἀλλὰ θείᾳ δυνάμει, διὰ τοῦτο οὐδὲ καταλύεται. μᾶλλον δὲ οὐκ ἀπὸ τούτου τῆς δυνάμεως ἀπόδειξιν ποιοῦμαι μόνον ὅτι αὔξεται, ἀλλ' ὅτι καὶ ἐπ' ἀγαθῷ, καὶ τῇ τῆς ἡμετέρας ζωῆς σωτηρίᾳ. μετὰ γὰρ τὴν ἐκείνου παρουσίαν ἐκ θηρίων ἄνθρωποι γεγόνασιν οἱ τὴν γῆν οἰκοῦντες, μᾶλλον δὲ ἐξ ἀνθρώπων ἄγγελοι, πάντες οἱ μετ' ἀληθείας αὐτῷ προσέχοντες, ἀλλ' ἠπατήθησαν καὶ παρελογίσθησαν οἱ μάρτυρες, φησί, καὶ διὰ τοῦτο τῆς παρούσης κατεφρόνησαν ζωῆς. εἶτα οἱ πρότεροι τοὺς δευτέρους οὐκ ἀνέπεισαν, οὐδὲ οἱ δεύτεροι τοὺς τρίτους, ἀλλ' ὅσῳ προήει τὰ τῶν διωγμῶν, τοσούτῳ καὶ τοῦτ' ἐπεδίδου τὸ κατόρθωμα, καὶ οὐδεὶς ἐν οὕτω μακρῷ χρόνῳ τὴν ἀπάτην συνεῖδε. καὶ ποῦ ταῦτα λόγον ἂν ἔχοι. Εἰ δὲ ἠπάτηντο, πῶς τὴν κόνιν αὐτῶν δεδοίκασιν οἱ δαίμονες; πῶς δὲ τοὺς τάφους φεύγουσιν; οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ νεκροὺς φοβοῦνται δαίμονες, τοῦτο πάσχουσιν. ἰδοὺ γὰρ μυρίοι νεκροὶ πανταχοῦ τῆς γῆς, κἀκείνοις μὲν προσεδρεύουσι, καὶ πολλοὺς ἂν ἴδῃ τις δαιμονῶντας ἐν ἐρημίαις διατρίβοντας καὶ τάφοις· ἔνθα δὲ τῶν μαρτύρων ὀστᾶ κατορώρυκται, ὡς ἀπὸ πυρός τινος καὶ κολάσεως ἀφορήτου φεύγουσι τὴν ἔνδον μαστίζουσαν αὐτοὺς δύναμιν μετὰ λαμπρᾶς ἀνακηρύττοντες φωνῆς. ἀλλ' ἐντεῦθεν μὲν, ὅτι τῆς ἀσθενείας τῶν δαιμόνων ἔλεγχος ὁ τῶν μαρτύρων ἐστὶ θάνατος ἀποδέδεικται· ὅτι δὲ καὶ τῆς ἀναισθησίας αὐτῶν ἐστὶ κατηγορία τὸ πρᾶγμα, δῆλον ἐκεῖθεν. ὅταν γὰρ οὗτοι μὲν, οἱ μάρτυρες λέγω, σώματι καὶ φυσικαῖς ἀνάγκαις ὑποκείμενοι, καὶ πολὺν ὀδυνῶν ὄχλον καὶ ἀλγηδόνων ἔχοντες περιεστῶτα, καὶ τὸν ἐπίκηρον ζῶντες βίον, καὶ διατρίβοντες ἐπὶ γῆς, οὕτω φαίνωνται τῆς παρούσης ὑπερορῶντες ζωῆς διὰ τὴν περὶ τὸν πεποιηκότα αὐτοὺς θεὸν ἀγάπην· ἐκεῖνοι δὲ καὶ σαρκὸς ἀπηλλαγμένοι καὶ πάσης ταύτης ὀδύνης καὶ ἀλγηδόνος οὕτω φαίνωνται ἐξυβρικότες, καὶ ἀγνώμονες περὶ τὸν εὐεργέτην γεγενημένοι, ποίαν ἕξουσιν ἀπολογίαν; τίνα συγ-

A magus & præſtigiator erat. Atqui multi magi & præſtigiatores fuerunt, & omnes ſilentio inuoluuntur, nec vllæ ipſorum vſpiam reliquiæ reſtant, ſed vna cum ipſorum vita illorum quoque præſtigiæ ſunt extinctæ: Chriſti vero religio ſingulis diebus augetur, ac merito ſanè. Non enim magicis artibus fiebant, ſed virtute diuina, quæ gerebantur. Immo vero non ex hoc tantū argumenta duco, vt potentiā eius oſtēdam, quod augeatur, ſed quod in bonū & ad ſalutem vitæ noſtræ: ſiquidem poſt eius aduētum ex belluis homines facti ſunt terrarum incolæ, vel potius B ex hominibus angeli omnes, qui cū veritate illi adhæſerunt. At decepti ſunt, & ſeducti Martyres, inquit, atque idcirco vitam præſentem neglexerunt. Deinde priores non perſuaſerunt ſecundis, neq; ſecundi tertiis, ſed quanto magis progrediebantur perſecutiones, tanto etiam maiora præclarū illud facinus incrementa capiebat: nec vllus tanto tempore fraudem agnouit. Quis hæc rationi cōſentanea iudicet? Quod ſi decepti ſunt, quî fit, vt eorum puluerem dæmones pertimeſcant? quî fit, vt C eorum etiam tumulos fugiant? Neque enim id eis accidit, quod mortuos dæmones reformident. Ecce namq; mortui ſunt vbique terrarum innumeri, & illis aſſident, ac multos videre poſſumus à dæmone correptos, qui in deſertis ac ſepulchris degunt: vbi vero Martyrum defoſſa ſunt oſſa, inde tanquam ab igne quodam & intolerando ſupplicio reſiliunt, ac virtutem ipſos intus flagellantem clara voce diuulgant. Atque hinc quidem oſtenſum eſt, indicium eſſe dæmonum infirmitatis mortem Martyrum: porro ſtuporem ac peruicaciam illorum hac eadem re maximè reuinci, inde conſtabit. Cum enim iſti, nempe Martyres corpori ac naturalibus obnoxij neceſſitatibus, atque ingenti dolorum ac moleſtiarum multitudine circumſeſſi caducam vitam agentes, & in terris degentes, ita præſentem vitam ſpernere videātur, propter ſuam in Deum, à quo creati ſunt, caritatem: illi vero, & carnis expertes, ab omni hoc dolore moleſtiáque immunes ita contumelioſi fuiſſe atque in ſuum benefactorem ingrati cernantur, quæ tandem illis excuſationis aut veniæ ſpes relin-

Sanctorum reliquiæ timentur à dæmonib.

quetur? Nulla planè, cum iſtorum virtus illorum nequitiam ſummoperè cõdemnet. Non enim homines tantum homines, & qui diligentiores ſunt, negligentiores condemnant, ſed & iam ipſos dæmones diligentia iſtorũ damnat. Atq; hoc declarabat Paulus, cum

1.Cor.6.3. diceret: Neſcitis, quoniam angelos iudicabimus? quanto magis ſæcularia? quibus verbis angelos Diaboli ſignificat deſertores. Et quomodo illos iudicabimus? quæret aliquis. Non quidem ſedentes, & rationem ab eis exigentes, ſed diligentia noſtra illorum ſocordiã condemnantes. Quod quidem & ipſe indicans dicebat: Et ſi in vobis iudicatur mundus: Non dixit coram vobis ſed per vos. Quemadmodum cum di-

Luc.11.32. cit, Viri Niniuitæ ſurgent, & condemnabunt generationem iſtam, non hoc dicitur quaſi Niniuitæ rationem exigant à Iudæis, qui tum increduli fuerunt, ſed quod ab illorum fide iſtorum incredulitas condemnetur. Poſſumus etiam non mediocriter à Martyribus ad virtutem, ac rerum huius ſæculi contemptum acquirendum adiuuari. Nam cum iſtos videris vitam omnem aſpernari, quamuis omnium ſis ſtupidiſſimus, ac negligentiſſimus, maiores animos concipies, ac delicias contemnes, pecuniam deſpicies, & in cœlis verſari cõcupiſces. Quod ſi morbo ſis detentus, maximam tibi patientiæ occaſionem præbebunt Martyrum paſſiones: quod ſi paupertate premaris, ſiue aliis quibuſuis ærumnis vexeris, quoties oculos ad acerbitatem tormentorum, quæ illi ſuſtinuere, conuertes, ſufficientem malorum omnium, quibuſcunque vexeris, conſolationem percipies. Propterea maximè commemorationes diligo Martyrum, diligo & amplector, atque omnes quidem, ſed tum præcipuè, cum mulierum certa-

1.Pet.3.7. mina proponuntur. Quanto enim infirmius eſt vas, tanto maior eſt gratia, tanto illuſtrius eſt trophæum, tanto inſignior eſt victoria, non ob imbecillitatem ſexus athletarum, ſed quod per ea, quib. vicerat inimicus, nunc etiam vincatur. Per virginem olim Adamum Diabolus interemit, per virginẽ deinde Chriſtus Diabolum ſuperauit, & ille gladius, quem ipſe in nos exacuerat, caput draconis amputauit, quod in Dauidis quoque duello contigit. Nam

A γνώμην; οὐδεμίας οὐδαμόθεν, τῆς τούτων ἀρετῆς τὴν ἐκείνων κακίαν ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος κατακρινούσης. οὐ γὰρ δὴ μόνον ἄνθρωποι ἀνθρώπους οἱ σπουδαιότεροι τοὺς ῥαθυμοτέρους κατακρίνουσιν, ἀλλ' ἤδη καὶ αὐτοὺς τοὺς δαίμονας ἡ τούτων καταδικάζει σπουδή. καὶ ταῦτα Παῦλος ἐδήλωσε λέγων· οὐκ οἴδατε ὅτι ἀγγέλους κρινοῦμεν; μήτιγε βιωτικά; τοὺς τοῦ διαβόλου λέγων ἀγγέλους, τοὺς ἀποστάτας. καὶ πῶς κρινοῦμεν αὐτούς φησιν; οὐχὶ καθήμενοι καὶ εὐθύνας αὐτοὺς ἀπαιτοῦντες, ἀλλὰ διὰ τῆς ἡμετέρας σπουδῆς τὴν ἐκείνων κατακρίνοντες ῥαθυμίαν. ὅπερ οὖν καὶ

B αὐτὸ δηλῶν ἔλεγε· καὶ εἰ ἐν ὑμῖν κρίνεται ὁ κόσμος, οὐκ εἶπεν ἐφ' ὑμῶν, ἀλλὰ δι' ὑμῶν. ὥσπερ ὅταν λέγῃ, ἄνδρες Νινευῖται ἀναστήσονται, καὶ κατακρινοῦσι τὴν γενεὰν ταύτην. οὐχ ὡς τῶν Νινευϊτῶν λόγον ἀπαιτούντων τοὺς τότε ἀπιστοῦντας τῶν Ἰουδαίων, ἀλλ' ὡς τῆς ἐκείνων πίστεως, τὴν τούτων ἀπιστίαν καταδικαζούσης. ἔστι καὶ εἰς ἀρετὴν μέγιστα ἀπόνασθαι, καὶ εἰς ὑπεροψίαν τῶν παρόντων πραγμάτων ἀπὸ τῶν μαρτύρων. ὅταν γὰρ ἴδῃς τούτους ἁπάσης καταφρονοῦντας τῆς ζωῆς, κἂν ἁπάντων ἀναισθητότε-

C ρος ᾖς καὶ νωθέστατος, ὑψηλότατον δέξῃ φρόνημα, καὶ καταγελάσῃ τρυφῆς, ὑπερόψει χρημάτων, καὶ ἐπιθυμήσεις τῆς ἐκεῖ διατριβῆς· κἂν ἐν ἀρρωστίαις ᾖς εἰς ὑπομονὴν ἀφορμὴν λήψῃ μεγίστην, τὰ τῶν μαρτύρων παθήματα· κἂν πενία πιέζῃ, κἂν ὁτιοῦν ἕτερον τῶν χαλεπωτάτων, πρὸς τὸ μέγεθος τῶν ἐκείνοις ἐπαχθεισῶν βασάνων βλέπων ἀρκοῦσαν ἕξεις παραμυθίαν τῶν κατειληφότων ἁπάντων δεινῶν. διὰ τοῦτο μάλιστα φιλῶ τῶν μαρτύρων τὰς μνήμας, καὶ φιλῶ καὶ ἀσπάζομαι, πάσας μέν, μάλιστα δὲ ὅταν γυναῖκες ἀγωνιζόμεναι

D τύχωσιν. ὅσῳ γὰρ τὸ σκεῦος ἀσθενέστερον, τοσούτῳ μείζων ἡ χάρις, τοσούτῳ λαμπρότερον τὸ τρόπαιον, τοσούτῳ περιφανεστέρα ἡ νίκη, οὐ διὰ τὴν ἀσθένειαν τῆς φύσεως τῶν ἀθλητῶν, ἀλλ' ὅτι καὶ οἷς ἐκράτησεν ὁ ἐχθρός, τούτοις ἑάλω νῦν. διὰ παρθένου γοῦν ἀπέκτεινε πρότερον τὸν Ἀδὰμ ὁ διάβολος, διὰ παρθένου μετὰ ταῦτα κατηγωνίσατο τὸν διάβολον ὁ Χριστός, καὶ τὸ ξίφος ὅπερ ἐκεῖνος ἠκονημένον αὐτῷ καθ' ἡμῶν, τοῦτο τὴν τοῦ δράκοντος ἀπέτεμε κεφαλήν, ὅπερ καὶ ἐπὶ τοῦ Δαβὶδ γέγονε. καθάπερ γὰρ

τότε τοῦ Γολιὰθ τὴν κεφαλὴν ὁ δίκαιος ἐκεῖνος αὐτῷ τῷ βαρβαρικῷ ξίφει δραμὼν ἀπέκοψεν, οὕτω δὴ καὶ νῦν. διὰ γυναικὸς ἐκράτησε, διὰ γυναικὸς ἥττηται. τοῦτο ὅπλον ἦν αὐτῷ πρότερον, τοῦτο νῦν γέγονεν αὐτῷ σφαγῆς ὄργανον· τοῦτο σκεῦος ἀκαταγώνιστον. ἥμαρτεν ἡ προτέρα καὶ ἀπέθανεν· ἀπέθανεν αὕτη, ἵνα μὴ ἁμάρτῃ. ἐκείνη τότε ψυχρᾶς ὑποσχέσεως ἐλπίδι φυσηθεῖσα τοὺς τοῦ θεοῦ νόμους κατεπάτησεν· αὕτη καὶ τῆς παρούσης κατεφρόνησε ζωῆς, ὥστε μὴ τὴν εἰς τὸν εὐεργέτην ἐξομόσασθαι πίστιν. τίς οὖν ἂν γένοιτο λοιπὸν ἀνδράσι μαλακιζομένοις ἀπολογία, τίς δὲ συγγνώμη, ὅταν γυναῖκες ἀνδρίζωνται; ὅταν οὕτω γενναίως πρὸς τοὺς τῆς εὐσεβείας ἀγῶνας ἀποδύωνται; οὔτε γὰρ φύσις, οὔτε ἡλικία, οὔτε ἄλλο οὐδὲν ἐμποδίσαι δύναιτ' ἄν, ὅταν προθυμία παρῇ, καὶ ζῆλος καὶ πεπυρωμένη πίστις, καὶ διὰ τούτων ἁπάντων τὴν τοῦ θεοῦ χάριν ἐπισπασώμεθα, ὃ δὴ καὶ ἐπὶ τῆς μακαρίας ταύτης γέγονε. καὶ γὰρ ἀσθενὲς ἦν αὐτῇ τὸ σῶμα, καὶ εὐεπηρέαστος ἡ φύσις, καὶ ἀτελεστέρα ἡ ἡλικία, ἀλλὰ πάντων τούτων τὴν ἀσθένειαν ἐπελθοῦσα ἡ χάρις ἀπέκρυψεν, ἐπειδὴ προθυμίαν εὗρεν αὐτῇ γενναίαν, καὶ πίστιν ἀδιάκριτον, καὶ ψυχὴν πρὸς κινδύνους παρεσκευασμένην. οὐ γάρ ἐστιν, οὐκ ἔστιν οὐδὲν δυνατώτερον τοῦ μετὰ σπουδῆς πολλῆς τὸν φόβον τοῦ θεοῦ ἔχοντος ἐρριζωμένον, ἀλλὰ κἂν πῦρ, κἂν σίδηρος, κἂν θηρία, κἂν ὁτιοῦν ἕτερον ἀπειλῆται, πάντων ὑπερορᾷ μετὰ πολλῆς τῆς εὐκολίας, καθάπερ οὖν καὶ ἡ μακαρία αὕτη Δροσίς. ἐπειδὴ γὰρ ἧψε τὴν πυρὰν ὁ τύραννος· οὐδὲ γὰρ ἐπὶ βάραθρον αὐτὴν ἤγαγεν, οὐδὲ τὴν κεφαλὴν ἀπέτεμεν, ἵνα μὴ τὸ σύντομον τῆς τιμωρίας εὐκολώτερον αὐτῇ ποιήσῃ τὸν ἆθλον· ἀλλὰ τὸ φρόνημα αὐτῆς καταπλῆξαι βουλόμενος, καὶ τὴν ἀδούλωτον ψυχὴν χειρώσασθαι τῇ τῆς πυρᾶς ὄψει, εἰς μέσον ταύτην ἐνέβαλεν. ἐπειδὴ τοίνυν τὴν πυρὰν ἀνῆψε, καὶ ἡ κάμινος ἀνεκαίετο, καὶ πρὸς ὕψος ἤρετο μέγα, ταῦτα βλέπουσα ἡ μακαρία μάρτυς ἀνήπτετο καὶ αὐτὴ τῇ προθυμίᾳ, καὶ ἀνέζει τῷ πυρὶ τοῦ Χριστοῦ πόθου, τῶν τριῶν ἀναμνησθεῖσα παίδων, καὶ λογισαμένη πρὸς ἑαυτήν, ὅτι κοινωνεῖ τοῖς ἄθλοις ἐκείνοις, καὶ τοῖς αὐτοῖς ἐπιφέρεται στεφάνοις αὐτοῖς. καὶ καθάπερ οἱ

A quemadmodum Goliathi caput enſe barbarico iuſtus ille currens abſcidit, ita nunc etiam fit. Per mulierem vicit, per mulierem ſuperatus eſt. Hoc illius antea telum erat, hoc illius nunc cædis factum eſt inſtrumentum, hoc vas apparuit inſuperabile. Peccauit illa prior, & mortua eſt: iſta mortua eſt, ne peccaret. Illa tum futilis promiſſi ſpe inflata Dei leges violauit, hæc vitam præſentem contempſit, ne fidem in ſuum benefactorem eiuraret. Quam igitur deinceps ſperare poterunt excuſationem viri, ſi molles ſint & ignaui, quam vero veniam, cum fortiter ac B viriliter ſe gerant mulieres? cum adeo ſe generoſe ad certamina pietatis accingant? Nam neque ſexus, nec ætas, neque aliud quicquam poteſt impedimentum obiicere, ſi adſit alacritas animi, & zelus, & ardens fides, hiſque omnibus Dei nobis gratiam conciliemus, quod beata nimirum iſta præſtitit. Fuit enim illi corpus imbecillum, & obnoxius ſexus iniuriæ, & iunior ætas: veruntamen horum omnium imbecillitatem adueniens gratia occultauit, vbi generoſam animi alacrita- C tem offendit, & conſtantem fidem, & animam ad ſubeunda pericula præparatam. Nihil enim eſt, nihil planè potentius eſt eo, qui magno cum ſtudio Dei timorem habeat in mente defixũ, ſed quamuis ignes, quamuis ferrum, quamuis beſtias, quamuis aliud quiduis minentur hoſtes, omnia nullo negotio contemnit, quod vtique beata iſta Droſis etiam fecit. Poſtquam enim rogum tyrannus accendit: neque enim in barathrum illam præcipitem egit, neque capite truncauit, ne ſupplicij breuitas facilius illi certamen D redderet: ſed animo eius cupiens terrorem incutere, atque indomitam eius mentem rogi aſpectu ſuperare, in medium illum protulit. Cum igitur rogum accendiſſet, ac fornacem inflãmmaſſet, atque in ſummam altitudinem attolleretur, hæc cum cerneret beata Martyr, inflammabatur ipſa quoque atque amore Chriſti ardebat, triumque puerorum memor ſecum ipſa reputabat, ſe in ſocietatem certaminum illorum venire, ſibique eaſdem cum illis coronas imponi. Et quemadmodum furioſi ni-

S. Droſidi propoſitus rogus.

hil eorum, quę cernuntur, prout eſt, vident, ſed ſiue ex acutum gladium viderint, in ipſum facilè præcipites irruunt, ſiue rogum, ſiue barathrum, ſiue præcipitium, ſiue pelagus, ſiue aliud quiduis, intrepidè ſe in cuncta proiiciunt: ſic & iſta furore non tali correpta, abſit, ſed alio quauis prudentia honeſtiori, Chriſtique amore correpta, nihil eorum quæ ſunt oculis ſubiecta ſpectabat, ſed in cœlum tranſlata, illucque iam mente commigrans omnia mala contemnebat, & ignem non ignem, ſed rorem eſſe ducebat. Quamobrem rogum illum ego & fontem aquarum limpidiſſimum, & tincturam quandam eximiam, & fornacem conflatoriam appello. Nam quemadmodum in fornace aurum, ſic & illius beatæ anima per rogum illum purior reddebatur. Liquefiebant enim carnes eius, & oſſa torrebantur, exurebantur nerui, & corporis ſanies vndique defluebat: at animæ fides firmior & ſplendidior fiebat. Atque illi quidem hæc videntes ipſam perire cenſebant: hæc vero amplius expurgabatur, & quemadmodũ aurum, imperitus qui adſtat, & liquefieri videt, ac diffluere, cumque cinere commiſceri, perire exiſtimat, & corrumpi: artifex autem, & qui probè iſta nouit, hac ratione purius ſcit illud effici, ac poſt exuſtionem ipſum omni ex parte ſplendidum extrahit & componit: ſic nimirum & iſti euenit: infideles quidem cum liquefieri ac diffluere carnem eius viderent, in cinerem illam & puluerem abire cenſebant: at fideles exactè nouerant eam ita liquefactam ſordes omnes deponere, atq; immortalitatem adeptam ſplendidiorem aſcendere. Immo in ipſo rogo ante reſurrectionem miro quodam modo vincebat aduerſarias poteſtates: ſiquidem igne reſolutæ carnes, cum ſtrepitum ederent, illas quam facillime in fugam vertebant. Et quemadmodum generoſus miles æreis armis circundatus ipſo etiam armorum ſtridore timidioribus terrorem incutit aduerſariis: ſic nimirum & tunc beata Droſis pellis ſtridore poteſtates illas fugabat. Neque vero hac ratione tantum, ſed & alia rurſus nihilo iſta minori. Nam ſimul atque rogum ingreſſa eſt, & fumus in altum aſcendens aërem occupauit, dæmones per aërem volantes

Comparat rogum cũ fonte & fornace.

A μεμηνότες οὐδὲν τῶν ὁρωμένων βλέπουσιν ὡς ἔστιν, ἀλλὰ κἂν ξίφος ἠκονημένον ἴδωσι, κυβιστῶσιν εὐκόλως, κἂν πυρὰν, κἂν βάραθρον, κἂν κρημνὸν, κἂν πέλαγος, κἂν ὁτιοῦν ἕτερον ἀδεῶς κατὰ πάντων ἑαυτοὺς ἀφιᾶσιν· οὕτω δὴ καὶ αὕτη μανεῖσα μανίαν οὐχὶ τοιαύτην, μὴ γένοιτο, ἀλλ' ἑτέραν πάσης σωφροσύνης σεμνοτέραν, καὶ τῷ τοῦ Χριστοῦ βαφεῖσα πόθῳ, οὐδὲν τῶν ὁρωμένων ἑώρα, ἀλλὰ πρὸς τὸν οὐρανὸν μεταταξαμένη καὶ τὴν ψυχὴν ἐκεῖ μεταθεῖσα πάντων κατεγέλα τῶν δεινῶν, καὶ τὸ πῦρ, οὐχὶ πῦρ, ἀλλὰ δρόσον εἶναι ἐνόμιζε. διὰ τοῦτο ἐγὼ τὴν πυρὰν ἐκείνην, καὶ πηγὴν ὑδάτων καθαρωτάτην, καὶ βαφήν τινα B θαυμασίαν, καὶ χωνευτήριον καλῶ. καὶ γὰρ καθάπερ ἐν χωνευτηρίῳ χρυσὸς, οὕτω καὶ τῆς μακαρίας ἐκείνης ἡ ψυχὴ διὰ τῆς πυρᾶς ταύτης καθαρωτέρα ἐγίνετο. κατετήκοντο μὲν γὰρ σάρκες, καὶ ὀστᾶ συνεφρύγετο, καὶ κατεκαίετο νεῦρα, καὶ ὁ τοῦ σώματος ἰχὼρ πανταχόθεν κατέρρει· τῆς ψυχῆς δὲ ἡ πίστις στεῤῥοτέρα καὶ φαιδροτέρα ἐγίνετο. κἀκεῖνοι μὲν ταῦτα ὁρῶντες ἐνόμιζον αὐτὴν ἀπόλλυσθαι· αὐτὴ δὲ ἐξεκαθαίρετο μᾶλλον, καὶ καθάπερ τὸ χρυσίον ὁ μὲν ἰδιώτης ἑστὼς, καὶ ὁρῶν τηκόμενον καὶ καταῤῥέον καὶ ἀναμιγνύμενον τῇ τέφρᾳ C ἀπολωλέναι καὶ διεφθάρθαι νομίζει· ὁ δὲ τεχνίτης καὶ ἀκριβῶς ταῦτα ἐπιστάμενος οἶδεν ὅτι ταύτῃ καθαρώτερον γίνεται, καὶ μετὰ τὴν πύρωσιν αὐτὸ πάντοθεν ἀνασπᾷ λαμπρὸν συλλέγων· οὕτω δὴ καὶ ἐπ' ἐκείνης, οἱ μὲν ἄπιστοι τηκομένην αὐτῆς τὴν σάρκα ὁρῶντες καὶ καταῤῥέουσαν, ἐνόμιζον τέφραν γίνεσθαι καὶ κόνιν· οἱ δὲ πιστοὶ σφόδρα ἀκριβῶς ᾔδεσαν, ὅτι τηκομένη πᾶσαν ἀποτίθεται κηλίδα, καὶ λαμπροτέρα ἄνεισιν ἀφθαρσίαν ἀπολαβοῦσα, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ πυρᾷ πρὸ τῆς ἀναστάσεως, οὐχ ὡς ἔτυχεν, ἐκράτει τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων. D αἱ γὰρ σάρκες λυθεῖσαι τῷ πυρὶ, καὶ ψόφον ἀποτελοῦσαι μετὰ πολλῆς αὐτὰς τῆς περιουσίας ἐτρέποντο. καὶ καθάπερ στρατιώτης γενναῖος ὅπλα χαλκᾶ περιθεὶς ἑαυτῷ, καὶ αὐτῷ τῷ ψόφῳ τῶν ὅπλων τοὺς δειλοτέρους καταπλήττει τῶν ἀντιπάλων· οὕτω δὴ καὶ τότε ἡ μακαρία Δροσὶς τῷ ψόφῳ τοῦ δέρματος τὰς δυνάμεις ἐκείνας ἐφυγάδευε, καὶ οὐ τούτῳ μόνῳ τῷ τρόπῳ, ἀλλὰ καὶ ἑτέρῳ πάλιν οὐκ ἐλάττονι τούτου. ὁμοῦ τε γὰρ ἐπέβαινε τῆς πυρᾶς, καὶ καπνὸς ἀνελθὼν εἰς ὕψος καὶ τὸν ἀέρα καταλαβὼν, τοὺς κατὰ τὸν ἀέρα δαίμονας πετωμένους

πετωμένους

μένουσα ἀπέπνιγεν ἅπαντας, τὸν διάβολον ἀπήλαυνεν, αὐτὴν τοῦ ἀέρος τὴν φύσιν ἀπέσμηχεν. ἐπειδὴ γὰρ ἐμολύνετο καπνῷ τῷ τῶν εἰδώλων, ἀντεισῄει καπνὸς ἕτερος τὴν ἐξ ἐκείνων ἐγινομένην αὐτῷ κηλῖδα καθαίρων. καὶ ἡ πηγῆς δὲ εἰκὼν ἁρμόσειεν ἂν ἐκείνῃ τῇ πυρᾷ. καθάπερ γὰρ ἐν τῇ πηγῇ ἱμάτιον ἀποδυσαμένη, καὶ τὸ σῶμα φαιδρύνουσα, οὕτως ἐν ἐκείνῃ τῇ φλογὶ τὴν σάρκα τὴν ἑαυτῆς ἱματίου παντὸς εὐκολώτερον ἀποθεμένη καὶ τὴν ψυχὴν λαμπρύνουσα, πρὸς τὸν νυμφίον ἠπείγετο δαδουχούντων ἀγγέλων αὐτήν. εἰ γὰρ τὸν Λάζαρον ἐκεῖνον τὸν ἡλκωμένον ἄγγελοι πρὸς τοὺς κόλπους ἀπήγαγον τοῦ Ἀβραάμ· πολλῷ μᾶλλον ταύτην δορυφοροῦντες ἀπῄεσαν καθάπερ ἔκ τινος ἱερᾶς παστάδος καὶ νυμφικοῦ θαλάμου τῆς καμίνου παραλαβόντες αὐτήν, καὶ πρὸς τὸν ἄνω νυμφίον ἀνάγοντες. τίνος δὲ ἕνεκεν καὶ βαφὴν ἐκείνην ἐκάλεσα τὴν πυράν; ὅτι καθάπερ ἐν βαφῇ τινι θαυμαστῇ πορφύρα γινομένη βασιλικὴ πρὸς τὸν ἄνω βασιλέα ἐπέμπετο, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς παρρησίας τῶν οὐρανίων ἁψίδων ἐπέβαινεν, αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ ἀοράτῳ χειρὶ τὴν ἁγίαν τῆς μάρτυρος κατέχοντος κεφαλὴν καὶ καθάπερ ἐν ὕδατι βαπτίζοντος αὐτὴν τῷ πυρί. ὢ θαυμαστῆς πυρᾶς· οἷον εἶχεν ἔνδον θησαυρόν, τὴν κόνιν ἐκείνην καὶ τὴν τέφραν παντὸς χρυσίου τιμιωτέραν, πάντων μύρων εὐωδεστέραν, πάντων λίθων τιμαλφεστέραν. ὅσα γὰρ οὐκ ἴσχυσε πλοῦτος καὶ χρυσίον, ταῦτα ἴσχυσε μαρτύρων λείψανα. χρυσίον μὲν γάρ, οὔτε νόσους ἀπήλασε πώποτε, οὔτε θάνατον ἐφυγάδευσε· μαρτύρων δὲ ὀστᾶ ἀμφότερα ταῦτα εἰργάσατο. τὰ μὲν ἐπὶ τῶν προγόνων τῶν ἡμετέρων, τὰ δὲ καὶ ἐφ' ἡμῶν. καὶ ταῦτα οὐχ ἡμεῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ πρὸ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ γενόμενοι δίκαιοι μετ' ἀκριβείας ἴσασι φιλοσοφεῖν, ὅτε πάντων ἐξελθόντων Αἰγύπτου, καὶ τῶν μὲν χρυσίον, τῶν δὲ ἀργύριον ἐπιφερομένων ὁ Μωσῆς ἀντὶ πλούτου παντὸς τὰ τοῦ Ἰωσὴφ ὀστᾶ λαβὼν ἐπεφέρετο, θησαυρὸν μέγιστον καὶ μυρίων γέμοντα ἀγαθῶν, μεθ' ἑαυτοῦ κομίζων οἴκαδε. ἀλλ' ἴσως εἴποι τις ἄν· καὶ τίνος ἕνεκεν ἐξ Αἰγύπτου μετεφέρετο εἰς Παλαιστίνην; ἐν γὰρ μαρτύρων μνήμῃ τὰ τοιαῦτα μάλιστα ἐξετάζειν ἀνάγκη. καὶ γὰρ πολλοὶ περὶ ταφῆς ἀκριβολογούμενοι, καὶ τοῖς προσήκουσιν ἐπισκήπτοντες,

A ſuffocabat omnes, Diabolum abigebat, & ipſam naturam aeris abſtergebat. Cum enim fumo idolorum inquinatus fuiſſet, in locum illius fumus alter aſcendebat, vt illatas ab illis ſordes abſtergeret. Sanè quidem fontis comparatio præclarè conuenit illi rogo. Nam quemadmodum ſi in fonte veſtem exuiſſet, & corpus abluiſſet, ita corpus ſuum in illa flamma facilius quã veſtem quamuis exuens, & animam nitidam reddẽs ad ſponſum ſuum ab angelis ſtipata properabat. Si enim Lazarum illum vlceribus plenum angeli ad ſinum Abrahæ abduxerunt: multo magis
B iſtam abeuntem ſtipabant, & tanquam ex ſacro quodam conclaui, ac thalamo nuptiali aſſumptam ex fornace ad cœleſtem ſponſum deducebant. Qua vero de cauſſa tincturam etiam rogum illum appellaui? Quod nimicum tanquam mirabili quadam infecta tinctura cum purpura regia facta eſſet, ad cœleſtem Regem mitteretur, ac multa cum fiducia ſedes illas cœleſtes intraret, quod fiebat cum inuiſibili manu ſua Chriſtus ſanctum Martyris caput teneret, & tanquam aquis illam
C flammis immergeret. O mirabilem rogum! qualem intus theſaurum habebat, puluerem illum ac cinerem auro quouis pretioſiorem, & quibuſuis vnguentis fragrantiorem, gemmis quibuſuis cariorẽ. Quod enim nec diuitiæ nec aurum præſtare queunt, hoc reliquiæ Martyrum præſtant: ſiquidem aurum neque morbos vnquam depulit, neque mortem abegit: oſſa vero Martyrum vtrumque perfecerunt, illud quidem noſtrorum maiorum ætate, hoc vero noſtra etiam contigit. Ac de his ita nõ ſolum nos, ſed iuſti etiam,
D qui ante Chriſti aduentum vixerunt, exactè philoſophari nouerunt, quo tempore cunctis ex Ægypto excedentibus, & aliis quidem aurum, aliis vero argentum euehentibus, Moyſes opum quarumuis loco Ioſeph oſſa ſumens ea detulit ac theſaurum maximum, & innumeris bonis redundantem ſecum domum vexit. Sed dicet fortaſſe quiſpiam: Qua vero de cauſſa ex Ægypto in Palæſtinam transferebat? Siquidem dum Martyrum memoria celebratur, talia præſertim examinẽtur neceſſe eſt. Multi enim ſepulturæ ſuæ diligenter prouidẽtes, cũ propinquis ſuis mãdent,

A vt ſi forte alibi eos mori contingat, in patriam ſuam translatos illi ſepeliant: deinde cum illorum idcirco puſillanimitem irriſerimus, hanc nobis hiſtoriam obiiciunt: cumque nos dixerimus nihil intereſſe ſiue domi quis, ſiue peregrè ſepulturæ mandetur, reſpondent: Cur igitur, ſi nihil intereſt, aſſumpta Ioſeph oſſa in Palæſtinam tranſtulit Moyſes? Ego vero maius aliquid dicam: non ſolum Moyſes accepit, ſed ille etiam moriens hoc præcepit: hoc enim profectò eſt maius. Viſitatione, enim, inquit, viſitet vos Deus, & aſportabitis oſſa mea. Cur igitur & ille dixit, & iſte paruit? ſiquidem res eſt diſquiſitione digna. Quid ais? Ergone patriarcha, qui vitam præſentem aſpernabatur, & omnia contemnebat, quo dignus non erat mundus, qui peregrinus & inquilinus erat, qui cœleſtia quotidie mente verſabat, qui ſupernam Hieruſalem ſpectabat, ille dum viueret quidem, ob Dei timorem & patria & libertate priuatus eſt, & in carcerem eſt coniectus, nec illis inſidiis eſt inflexus: poſtquam autem iam iam moriturus erat, ita de minutis rebus iſtis erat ſolicitus, vt iſtius ſuorum oſſium tranſlationis tantam curam gereret, at tanto ante tempore reliquias ſuas aduehi iubebat, quis hoc aſſeuerare tandem audeat? Quod enim lucrũ, aut quæ vtilitas obueniebat ex hac oſſium tranſuectione defuncto? cur ergo mandauit? Non quod de oſſibus eſſet ſolicitus, ſed hoc dicere poſſumus, eum ſibi ab Ægyptiorum impietate timuiſſe. Nam quoniam multis magniſque illos affecerat beneficiis, atque illos aluerat, adiuuerat, aduerſus famem ſolatium illis attulerat maximum, & quæ nemini vnquam innotuerant, ipſe primus ac ſolus patefecerat, & in medium protulerat, atque ex ſomniorum interpretatione non ſolum famem prædixerat, ſed etiam ſufficiens aduerſus illam remedium præparauerat, ita repletis Ægypti horreis, vt nemo illius aduentu ſe premi ſentiret: ne igitur propter beneficiorum magnitudinẽ Deus poſt obitum cenſeretur, cum illi barbari facilè ex hominibus Deos facerent: omnem vt occaſionem impietatis auferret, domum transferri oſſa præcepit. Hæc igitur vna eſt occaſio: ſed & alteram poſſumus indubitatam afferre.

Gen. 50. 24

Cur Ioſeph reliquias ſuas transferri velit.

ὅπως κἂν ἀλλαχοῦ τύχωσι τελευτήσαντες οἴκοι κομισθέντες ἐκεῖνοι αὐτοὺς κατορύξωσιν, εἶτα ἐπὶ μικροψυχίᾳ διὰ τοῦτο παρ' ἡμῶν σκωπτόμενοι, ταύτην ἡμῖν προβάλλονται τὴν ἱστορίαν, καὶ λεγόντων ἡμῶν ὅτι οὐδὲν διαφέρει, αὔτε οἴκοι τις, αὔτε ἐπὶ τῆς ἀλλοτρίας τύχῃ ταφῆς ἐλέγουσιν· οὐκοῦν τίνος ἕνεκεν, εἰ μηδὲν διαφέρει, ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου τὰ ὀστᾶ λαβὼν τοῦ Ἰωσὴφ εἰς τὴν Παλαιστίνην ἐκόμισεν ὁ Μωσῆς; ἐγὼ δὲ καὶ μεῖζον ἐρῶ, ὅτι οὐ μόνον ὁ Μωσῆς ἔλαβεν, ἀλλ' ὅτι κἀκεῖνος τελευτῶν ἐνετείλατο. τοῦτο γὰρ δὴ μεῖζόν ἐστιν· ἐπισκοπῇ γάρ, φησιν, ἐπισκέψεται ὑμᾶς B ὁ θεός, καὶ ἀνοίσετε τὰ ὀστᾶ μου. τίνος οὖν ἕνεκεν κἀκεῖνος εἶπε, καὶ οὗτος ἐπήκουσε; καὶ γὰρ ἄξιον ζητήσεως τὸ λεγόμενον. τί λέγεις; ὁ πατριάρχης ὁ καταφρονήσας καὶ τῆς παρούσης ζωῆς καὶ πάντων ὑπεριδών, οὗ οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος, ὁ ξένος καὶ παρεπίδημος, ὁ τὰ ἐν οὐρανοῖς καθ' ἑκάστην φανταζόμενος τὴν ἡμέραν, ὁ πρὸς τὴν ἄνω βλέπων Ἱερουσαλήμ, οὗτος ἡνίκα μὲν ἔζη, διὰ τὸν τοῦ θεοῦ φόβον, καὶ τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἐλευθερίας ἐξέπεσε, καὶ δεσμωτήριον ᾤκησε, καὶ οὐκ ἐπεστράφη πρὸς τὰς ἐπιβουλὰς ἐκείνας· ἐπειδὴ δὲ ἔμελλε C τελευτᾶν, οὕτω μικρολογεῖται, ὡς τοσαύτην ποιήσασθαι σπουδὴν ὑπὲρ τῆς τῶν ὀστῶν μετακομιδῆς, καὶ ἐκ τοσούτου διαστήματος κελεύει τὰ λείψανα ἀνάγεσθαι, καὶ τίς ἂν ταῦτα εἴποι; τί γὰρ τὸ κέρδος ἦν, ἢ ποῖον τὸ ὄφελος τῷ κατοιχομένῳ ἀπὸ τῆς τῶν ὀστῶν μεταθέσεως. τίνος οὖν ἕνεκεν ἐπέσκηψεν, οὐχὶ τῶν ὀστῶν φροντίζων, ἀλλ' ἔστι μὲν εἰπεῖν, ὅτι καὶ τῶν Αἰγυπτίων τὴν ἀσέβειαν δεδοικώς. ἐπειδὴ γὰρ πολλὰ καὶ μεγάλα εἰργάσατο ἀγαθά, καὶ τροφεὺς αὐτῶν καὶ προστάτης ἐγένετο, καὶ τοῦ λιμοῦ παραμυθίαν εὗρε μεγίστην, καὶ ἃ μηδενὶ γέγονε δῆλα, ταῦτα πρῶτος καὶ μόνος D ἀνέπτυξε, καὶ εἰς μέσον ἤγαγε, καὶ τὰ ἐνύπνια διαλύσας οὐ μόνον προεδήλωσε τὸν λιμόν, ἀλλὰ καὶ φάρμακον ἱκανὸν αὐτοῦ προαπέθετο, οὕτω καὶ τὰ ταμεῖα τῆς Αἰγύπτου πληρώσας, ὡς μηδένα αὐτοῦ τῆς παρουσίας αἰσθέσθαι· ἵν' οὖν μὴ θεὸς νομίζηται μετὰ τελευτὴν διὰ τῆς εὐεργεσίας μέγεθος, τῶν βαρβάρων ἐκείνων εὐκόλως ἐξ ἀνθρώπων ποιούντων θεούς, πάσης ἀσεβείας ἀναιρῶν ὑπόθεσιν, ἐκέλευσεν ἀπενεχθῆναι οἴκαδε τὰ ὀστᾶ. μία μὲν οὖν αὕτη πρόφασις· ἔστι δὲ καὶ ἑτέραν εἰπεῖν ἀναμφισβήτητον.

καὶ γὰρ ἀπὸ τῶν γραφῶν αὐτὴν πιστώσασθαι ἔνι, ποίαν δὴ ταύτην; ᾔδει παρὰ τοῦ πατρὸς ἀκούσας, ἐκείνου παρὰ τοῦ πάππου λόγον εἰς αὐτὸν καὶ ἐνεχθέντα μαθόντος, ὅτι πολλὰ ἔτη δουλώσονται καὶ κακώσουσιν αὐτοὺς οἱ Αἰγύπτιοι. ἔσται γὰρ τὸ σπέρμα σου πάροικον ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ, καὶ δουλώσουσιν αὐτό, καὶ κακώσουσιν ἔτη τετρακόσια, ὁ θεὸς πρὸς τὸν Ἀβραὰμ ἔλεγεν. ἵν᾽ οὖν μὴ πρὸς τὸ μῆκος ἀπαγορεύσαντες τοῦ χρόνου, καὶ τὴν ταλαιπωρίαν οὐ φέροντες ἀπογνῶσι πρὸς τὴν ἐπάνοδον, καὶ ἀναπέσωσι, μέγιστον αὐτοῖς ἐνέχυρον ἐλπίδος δίδωσι προειπὼν περὶ τῆς ἀνακομιδῆς τῶν ὀστῶν, ἵν᾽ ἐκεῖνοι πρὸς ἑαυτοὺς λογιζόμενοι, ὅτι εἰ μὴ σφόδρα καὶ μετ᾽ ἀκριβείας ἑαυτὸν ὁ δίκαιος πεπεικὼς ἦν, ὅτι πάντες ἐπανήξομεν, οὐκ ἂν περὶ τῶν ὀστῶν ἐνετείλατο, ἀναμφισβήτητον ἔχωσιν ἀπόδειξιν, καὶ ἐλπίδα βεβαίαν τῆς εἰς τὴν ἐνεγκοῦσαν ἐπανόδου. καὶ ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, καὶ διὰ τοῦτο προεῖπε περὶ τῶν ὀστῶν αὐτοῦ, οὐχ ὑπὲρ ταφῆς φροντίζων, ἀλλὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν διορθούμενος, ἄκουσον τί φησιν ὁ Παῦλος· πίστει Ἰωσὴφ τελευτῶν περὶ τῆς ἐξόδου τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐμνημόνευσε, καὶ περὶ τῶν ὀστέων αὐτοῦ ἐνετείλατο. τί ἐστι πίστει; ἀντὶ τοῦ προεώρα τὰ μακροῖς ὕστερον συμβησόμενα χρόνοις, καὶ ὅτι πάντως οἱ ἔκγονοι ἀπολήψονται τὴν οἰκείαν. ἵν᾽ οὖν τοῦτο ἐνδείξηται, ἀμφότερα ταῦτα προεῖπε, καὶ ἦν ἰδεῖν θαυμαστὸν καὶ παράδοξον ἐπὶ τῆς ἐξόδου πρᾶγμα τῶν ὀστῶν ἐπιφερομένων. ὁ γὰρ καταγαγὼν αὐτοὺς εἰς Αἴγυπτον Ἰωσήφ, αὐτὸς ἀνιόντων προηγεῖτο πάλιν, εἰς ὑπομονὴν ἀλείφων καὶ τὴν τῶν μελλόντων ἐλπίδα. ὁρῶντες γὰρ ἐκεῖνοι τὰ λείψανα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν, εἶτα ἐντεῦθεν ἀναμιμνησκόμενοι τῆς ἱστορίας ἁπάσης ἐκείνης, καὶ διαλογιζόμενοι πρὸς ἑαυτούς, ὅτι παρὰ τῶν ἀδελφῶν ἐπεβουλεύθη, ὅτι εἰς λάκκον ἐρρίφη, ὅτι περὶ τῶν ἐσχάτων ἐκινδύνευσεν, ὅτι δεσμωτήριον ᾤκησε, καὶ τὰ ἄλλα δὴ πάντα τὰ συμβεβηκότα αὐτῷ· εἶτα, ὅτι μετ᾽ ἐκεῖνα πάντα βασιλεὺς ἐγένετο καὶ τῆς Αἰγύπτου προεστὼς καὶ τοσούτων κηδεμὼν καὶ προστάτης, ἱκανὰς εἶχον ἐλπίδας ὑπὲρ τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν ἀεὶ καταλαμβανόντων αὐτοὺς δεινῶν, παιδευόμενοι διὰ τῶν ὀστῶν τοῦ δικαίου, ὅτι οὐδεὶς τῶν ἐπὶ τὸν θεὸν πιστευσάντων, καὶ τὴν παρ᾽ ἐκείνου συμμαχίαν ἀναμεινάντων ἐγκατελείφθη ποτέ.

A Siquidem ex ſacris illam ſcripturis etiã confirmare licet. Quæ tandem illa eſt? Sciebat ille, quod audiuerat à patre, cum ab auo tranſmiſſum ad ſe ſermonem ille didiciſſet, futurum, vt ad multos annos ſeruituti ſubiicerentur, & affligerentur ab Ægyptiis. Erit enim ſemen tuum peregrinum in terra aliena, & ſeruituti ſubiicient illud, & affligent quadringentis annis, aiebat Deus ad Abraham. *Gen. 15. 13.* Ne igitur tam lõgi eos temporis tæderet, & ærumnas minimè ferentes de reditu deſperarent, animiſq; conciderent, maximo illis tradito ſpei pignore prædixit fore, vt oſſa reueherentur, vt illi B cum animis ſuis reputarent, Niſi certo & ſine vlla dubitatione ſibi perſuaſiſſet iuſtus futurũ, vt omnes reuerteremur, nequaquam de ſuis oſſibus præcepiſſet, atq; ita demonſtrationem haberent certiſſimam ſpemq. firmiſſimã ſuæ in patriã reuerſionis. Atq. hoc verum eſſe, & idcirco de ſuis oſſib. prædixiſſe illum, non quod ſepultura ſolicitus eſſet, at quod illorum impietati remedium vellet adhibere, audi quibus verbis Paulus teſtetur. Fide Ioſeph de egreſſione filiorum Iſraël meminit, *Heb. 11. 22.* C & de oſſibus ſuis mandauit. Quid eſt hoc, fide? Quaſi diceret, quæ poſt multos annos erant euentura, præuidebat, ac fore, vt poſteri patriam ſuam recuperarent. Vt igitur hoc ſignificaret, vtrumque prædixit ac videre erat tem miram & incredibilem, cum oſſa in egreſſione transferrentur. Nam qui effecerat Ioſeph, vt in Ægyptum deſcẽderent, ipſe rurſus eos redeuntes antecedebat, & ad patientiam ac ſpem futurorũ inſtruebat Cum enim reliquias ante oculos poſitas cernerent, omniſq; illius hiſtoriæ hoc pacto recordarẽtur, D atque apud ſe cogitarent ipſum à fratribus inſidias eſſe paſſum, in laçũ miſſum, & capitis diſcrimen adiiſſe, carcere concluſum fuiſſe, atque alia cuncta, quæ illi contigerant: deinde vero poſt illa omnia Regem illum eſſe factum, ac principem totius Ægypti, tantæque ditioni curatorem ac Præfectum fuiſſe præpoſitum, in ſpem certiſſimam erigebantur fore, vt à malis, quibus ſemper opprimi ſolebant, liberarentur, cum ab oſſibus iuſti docerentur neminem vnquam fuiſſe derelictum, qui in Deum crediddiſſet, & ipſius auxilium expectaſſet.

Licet enim res aduerſæ quædam & contra votum interim acciderint, dum eius promiſſa ſperantur, & interuenerint, tamen optato fine ſperantes in eum fraudare non poterunt, ſed eueniet illud omnino, ex ſententia diuina quod prædictum fuit, & illuſtriores reddet eos, qui patienter expectant omnia, quæ à Deo fuerint conſtituta. Propterea de oſſibus ſuis mandauit. Ne igitur adeo de noſtra in patria ſepultura ſimus ſoliciti, neque mortem metuamus, ſed peccatum. Neq; enim mors peccatum peperit, ſed peccatum mortem nobis procreauit: mors autem in remedium peccati conuerſa eſt. Mortem enim non eſſe metuendam, ſed peccatum, audi quibus verbis doceat propheta. Pretioſa in conſpectu Domini mors ſanctorum eius, & alibi, Mors peccatorum peſſima. Vides eos qui ad res ſuas attenti ſunt maximam etiam ex ea poſſe vtilitatem percipere: qui vero deſides ſunt & inertes, eis rem illam in partem ſupplicij obuenire? Neque vero ſine cauſſa hunc inſtituo ſermonem, ſed quoniam multos audio ſæpenumero de mortis generibus verba facientes, & quædam, quæ ignominioſa nō ſunt, ſibi probro ducere, quædam crimine digna non vituperare: propterea controuerſiam hanc ſtatui hodierno die diſceptare. Eſt enim oportunus hic philoſophandi modus & mirificè cum Martyrum conuenit ſolennitate. Multos enim dicentes audiui, Ille peregrè mortuus eſt ignominioſius quàm canis, nullo ex propinquis præſente, neque ſepulchro condente: ſed vix paucis vicinis ſe mutuo inuitantibus ex pecunia quadam corrogata obuolutus ſepulturæ mandatus eſt. Ne igitur hæc nobis negotium faceſſant, operæ pretium fuerit opinionem iſtam corrigere. Non enim hoc eſt cane miſerius mori mi homo, ſed cane miſerius mori eſt in peccato mori, non peregrè vitam finire. Noli enim mihi commemorare hominem, qui in deaurato lecto geſtetur, qui proſequente tota ciuitate, qui populis collaudantibus, cui ſericæ veſtes & auro intertextæ liberaliter admodum inſternantur: hoc enim aliud nihil eſt, quam lautiorem vermibus menſam apponere. Ne igitur hoc mihi oſtendas,

Mors metuenda non eſt.

Pſ. 31. 12.

A καὶ γὰρ λυπηρά τινα καὶ ἀβούλητα μεταξὺ συμβῇ ταῖς ὑποσχέσεσι, καὶ μεταξὺ παρεμπίπτῃ, τοῦ γε τέλους οὐδέποτε ἐκπεσεῖσθαι δυνήσονται τοὺς ἐλπίζοντας, ἀλλ' ἐκβήσεται πάντως ἐκεῖνο τὸ προρρηθὲν κατὰ τὴν ἄνωθεν ψῆφον, λαμπροτέρους ποιοῦν τοὺς μεθ' ὑπομονῆς ἀναμένοντας τὰ παρὰ τοῦ θεοῦ κατασταθέντα ἅπαντα. διὰ ταῦτα περὶ τῶν ὀστῶν αὐτοῦ ἐνετείλατο. μὴ τοίνυν ἐπὶ τοσοῦτον ὑπὲρ τῆς οἴκοι ταφῆς ἀκριβολογώμεθα, μηδὲ θάνατον τρέμωμεν, ἀλλὰ ἁμαρτίαν. οὐ γὰρ θάνατος ἁμαρτίαν ἔτεκεν, ἀλλὰ ἁμαρτία θάνατον ἡμῖν ἐγέννησε· θάνατος δὲ ἁμαρτίας γέγονε φάρμακον. B ὅτι γὰρ οὐ χρὴ θάνατον δεδοικέναι, ἀλλὰ ἁμαρτίαν, ἄκουσον τί φησιν ὁ προφήτης· τίμιος ἐναντίον κυρίου ὁ θάνατος τῶν ὁσίων αὐτοῦ, καὶ ἀλλαχοῦ θάνατος ἁμαρτωλῶν πονηρός. ὁρᾷς ὅτι οἱ μὲν προσέχοντες ἑαυτοῖς καὶ καρπώσασθαι τὰ μέγιστα ἀπ' αὐτοῦ δύνανται, οἱ δὲ ἠμελημένοι καὶ ῥᾳθυμοῦντες, οὗτοί εἰσιν οἱ τὸ πρᾶγμα ἐν τάξει καταδίκης δεχόμενοι; οὐχ ἁπλῶς δὲ οὐδὲ τοῦτον κινῶ τὸν λόγον, ἀλλ' ἐπειδὴ πολλῶν πολλάκις ἀκούω λεγόντων περὶ θανάτου τρόπων, καὶ τοὺς μὲν οὐκ ὄντας C ἐπονειδίστους αἰσχυνομένων, τοὺς μεγίστης ὄντας κατηγορίας ἀξίους οὐ διαβαλλόντων· τούτου χάριν καὶ τοῦτον βούλομαι διευκρινῆσαι τὸν λόγον τήμερον. εὔκαιρος γὰρ καὶ οὗτος ἐν μαρτύρων ἡμέρᾳ τῆς φιλοσοφίας ὁ τρόπος. πολλῶν γὰρ ἤκουσα λεγόντων, κυνὸς ἀτιμότερον ὁ δεῖνα τετελεύτηκεν ἐπ' ἀλλοτρίας, οὐδενὸς τῶν ἐπιτηδείων παρόντος, οὔτε τῇ γῇ παραδιδόντος, ἀλλὰ μόλις ὀλίγων γειτόνων ἀλλήλους συγκαλούντων ἐξ ἐράνου τινὸς περισταλεὶς, οὕτω παρεδόθη ταφῇ. ἵν' οὖν μὴ ταῦτα D ἡμᾶς λυπῇ, ἀναγκαῖον καὶ ταύτην διορθώσασθαι τὴν ὑπόνοιαν. οὐ γάρ ἐστι τοῦτο κυνὸς ἀθλιώτερον ἀποθανεῖν ἄνθρωπε, ἀλλὰ κυνὸς ἀθλιώτερον ἀποθανεῖν ἐστι τὸ ἐν ἁμαρτίᾳ ἀποθανεῖν, οὐ τὸ ἐπ' ἀλλοτρίας καταλῦσαι τὸν βίον. μὴ γάρ μοι τοῦτο εἴπῃς τὸν ἐπὶ τῆς κλίνης τῆς διαχρύσου φερόμενον, τὸν τῆς πόλεως προπεμπούσης ἁπάσης, τῶν δήμων εὐφημούντων, τὰ ἱμάτια σηρικὰ καὶ διάχρυσα μετὰ πολλῆς [illegible] ἐπεστοιβασμένα τῆς ἀφθονίας· τοῦτο γὰρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν, ἀλλ' ἢ δαψιλεστέραν τοῖς σκώληξι παραθεῖναι τράπεζαν. μὴ τοίνυν τοῦτό μοι δείξῃς,

ἀλλὰ δεῖξόν μοι τοῦτον αὐτὸν τὸν μετὰ τοσαύτης A
προπεμπόμενον τιμῆς κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκεί-
νην, ὅταν ὁ Χριστὸς ἐφ' ὑψηλοῦ προκαθέζηται
τοῦ βήματος εἰσαγόμενον, καλούμενον, εὐθύνας
ἀπαιτούμενον ὧν εἶπεν, ὧν ἔπραξεν, ὧν ἐνενόη-
σε. τότε γὰρ οὐδεὶς αὐτῷ τούτου τοῦ πλήθους πα-
ραστήσεται, οὐδὲ ἐξαιρήσεται τῆς κολάσεως αὐτὸν
καὶ τῆς τιμωρίας, οὐδὲ παραστήσονται αἱ βοαὶ αὗ-
ται καὶ αἱ εὐφημίαι, ἀλλὰ κάτω κύπτων, ἀπαρ-
ρησίαστος, αἰσχυνόμενος ἐπὶ ταῖς τῶν πραγμά-
των κατηγορίαις ἀπαχθήσεται ἑλκόμενος ὑπὸ
τῶν πονηρῶν δυνάμεων ἐπὶ τὰς ἀθανάτους κο-
λάσεις μετὰ τοῦ χαλεπωτάτου τῶν ὀδόντων βρυ- B
γμοῦ, ἀνόνητα λοιπὸν θρηνῶν καὶ κοπτόμενος ἐκ
τῶν ἀφορήτων ὀδυνῶν. καὶ τὰ μὲν ἐκεῖ τοιαῦτα, οὐ
μὴν οὐδὲ τὰ ἐνταῦθα αἱρετά. μετὰ γὰρ τὰς εὐφη-
μίας τὰς ἐν τῷ μέσῳ τὰς ὠνητὰς ἐκείνας, ἢ ἐκ
φόβου τινὸς γινομένας, πάντων ἀκούσεται κατηγο-
ρούντων καὶ ἐν ἀμφόδοις καὶ ἐν ἀγορᾷ, καὶ ἐν οἰκίᾳ
καὶ ἐν καπηλείοις, καὶ ἐν ἑτέροις ἐργαστηρίοις, καὶ ἐν
ὁδῷ καὶ ἐν χώρᾳ, καὶ πανταχοῦ τῶν ὁδευόντων ἑκά-
στου πρὸς τὸν πλησίον μετὰ πολλοῦ τοῦ φόβου δια-
γουμένου καὶ λέγοντος, οἷα αὐτὸν διαδέξεται κακά,
οἷαι ἀπαντήσονται τιμωρίαι, οἷαι νῦν αὐτὸν μένου- C
σι βάσανοι. τί δὲ κέρδος αὐτῷ γέγονε τῆς παρού-
σης ζωῆς; τί δὲ πλέον ἀπὸ τῆς πλεονεξίας ἐκαρ-
πώσατο; ἑτέροις τὰ χρήματα καταλιπὼν ἀ-
πῆλθεν, αὐτὸς δὲ τὰ ἁμαρτήματα λαβὼν κατο-
ρώρυκται, καὶ πολλοὶ πανταχόθεν κατήγοροι τοῖς
ἠδικημένοις συναλγοῦντες, καὶ οἱ μηδὲν πε-
πονθότες δεινόν. ὥσπερ γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν εὐεργετου-
μένων, καὶ οἱ μηδὲν παθόντες συνήδονται τοῖς πα-
θοῦσι, καὶ τὸν εὖ ποιήσαντα ἐπαινοῦσιν· οὕτως ἐπὶ
τῶν ἐπηρεαζομένων καὶ οἱ μηδὲν ἠδικημένοι συν-
αλγοῦσι τοῖς κακῶς πεπονθόσι, καὶ τὸν ποιήσαν- D
τα κακίζουσι. διὰ τοῦτό φησι, θάνατος ἁμαρ-
τωλῶν πονηρός, καὶ διὰ τὰς ἐνταῦθα κατηγο-
ρίας, καὶ διὰ τὰς ἐκεῖ κολάσεις. οὗτος τοίνυν
ἐστὶν ὁ κυνὸς ἀτιμότερον τελευτῶν, ἀλλ' ἐπὶ
τῶν δικαίων οὐχ οὕτως. ἀλλὰ κἂν ἐν ἐρημίᾳ,
κἂν μηδενὸς παραστέλλοντος, κἂν μηδενὸς πα-
ρόντος καταλύσῃ τὴν ζωὴν ἱκανὸν ἐντάφιον
λαβὼν ἄπεισι, τὴν πρὸς τὸν θεὸν παρρη-
σίαν. θαυμαστὴν ἔχει τὴν ἐκφορὰν ἀγγέ-
λων παρόντων, καὶ ψυχὴν ὁδηγούντων, κα-
θάπερ σοι ἐξ ἀρχῆς ἀπέδειξας ἐπὶ τοῦ Λαζάρου.

A ſed hunc ipſum, qui tanto cum honore
deducitur, illo die mihi velim oſtēdas,
quo in excelſo tribunali Chriſtus ſede-
bit, iudicio ſiſtet, vocabit, rationem
exiget eorum, quæ dixerit, quæ fece-
rit, quæ cogitauerit. Tunc enim illi
nullus ex hac multitudine patrocina-
bitur, neque ſupplicio illum ac pœnis
eximet, neque auxiliabuntur ei clamo-
res ac laudes iſtæ, ſed vultu in terram
demiſſo, trepidus & pudore ſuffuſus
propter obiecta ſibi crimina abduce-
tur, & à malignis ſpiritibus ad æterna
tormenta cum grauiſſimo dētium ſtri-
dore, fruſtra lamentans, & propter in-
B tolerabiles dolores plangens trahetur.
Ac talia quidem erunt, quæ illis in alte-
ra vita contingent, ſed neque toleran-
da ſunt, quæ in hac geruntur. Siqui- *Etiam in*
dem poſt laudes illas publicas, aut pre- *hac vita*
tio comparatas aut à timore aliquo *peccator*
profectas omnes audiet accuſantes, & *punitur.*
in triuiis, in foro, in ædibus, in popinis,
in aliis officinis, in via, in agris, & vbi-
que ſingulos viatores proximis cum ti-
more narrantes ac dicentes, qualia
paſſurus ſit mala, quib. ſuppliciis mul-
ctabitur, quibus nunc erit ſubiicien-
C dus tormentis. Quid illi profuit hæc
vita? quem fructum ex auaritia colle-
git? Aliis pecunias ſuas relinquens
abiit, at ipſe ſecum aſſumptis pecca-
tis ſepultus eſt, ac multi vndique ac-
cuſatores compatiuntur illis quos ille
affecit iniuria, licet ab eo læſi non fue-
rint. Nam quemadmodum, cum ali-
qui beneficiis afficiuntur, etiam illi
quibus nihil confertur, gratulantur il-
lis, & benefactorem collaudant: ita
cum infertur quibuſdam iniuria, il-
li etiam, qui nihil læſi ſunt, compatiun-
tur afflictis, eumque vituperant, qui
D iniuriam intulit. Idcirco dixit: Mors *Pſal. 33. 22*
peccatorum peſſima, cum propter hu-
ius vitæ obtrectationes, tum pro-
pter alterius tormenta. Hic igitur il-
le eſt, qui cane miſerius moritur:
at iuſtis ita non euenit; ſed licet
in deſerto, licet nemine obuoluen-
te, licet nemine præſente vitam fi-
niat, ſufficientes exequias ex hac vi-
ta diſcedens habet: fiduciam apud
Deum, & admodum honorificè præ-
ſentibus angelis, eiuſque animam
deducentibus effertur, quemadmo-
dum ex Lazaro ante demonſtraui,

A atque innumeros vitæ ſuæ laudatores relinquens: quod ſi liberos reliquerit, omnes qui ciuitatem incolunt illis ſuccurrent, & eorum curam gerent, vt paternæ beneuolentiæ gratiam illis rependant. Qui vero peccatis & rapinis obſtrictus defunctus eſt, ſiue relictis liberis ex hac vita deceſſerit, inimicitiarum ſuarum hæredes illos deſeruit, & pugnis implicatos reliquit: ſiue ſine liberis vitam finierit, ex ædificiis, ex aliis poſſeſſionibus, quas ex rapina & fraudibus acquiſiuit, æternam accuſationis materiam dereliquit. At non ita iuſtus, ſed & cum moritur maximam vtilitatem percipit, cum ex B propriæ virtutis recordatione de omnibus viuis bene mereatur, & meliores eos reddat, quemadmodum & improbus hac etiam ratione punitur. Non enim tantum, dum viuunt, ſed etiam cum moriuntur, multos lædunt, cum auaritiæ ſuæ pignora & indicia vbique derelinquant. Quæ cum explorata nobis ſint, non eos qui peregrè, ſed eos qui peccatorum rei moriuntur miſeros cēſeamus, neque eos qui domi, atque in lecto, ſed eos qui cum virtute ex hac vita diſcedunt, beatos prædicemus, ac C virtutem ſectemur, vitium fugiamus. Illa enim & viuentibus & morientibus prodeſt: iſtud vero ex vtraque parte lædit, dum & hos probro afficit, & ad ſupplicia abducit æterna. Deus autem, qui beatæ iſti, quæ nos hodierno die congregauit, vt certamen iniret, & luctaretur, & vinceret, & vt ornaretur corona, conceſſit, nobis etiam ſimul omnib. in illo die, poſtquam huius vitæ curſum abſoluerimus, eiuſque mandata & leges obſeruauerimus, vt in æterna poſſimus ſanctæ huius tabernacula intrare, concedat, & immortalibus bo- D nis potiri, gratia & miſericordia domini noſtri Ieſu Chriſti, cum quo Patri gloria vna cum Spiritu ſancto in ſæcula. Amen.

Epilogus ſermonis.

A μυρίους ἐπαινέτας καταλιμπάνων τῆς ἑαυτοῦ ζωῆς, κἂν παῖδας καταλίπῃ, πάντες οἱ τὴν πόλιν οἰκοῦντες προστάται καὶ κηδεμόνες αὐτῶν ἔσονται, τῆς πρὸς τὸν πατέρα εὐνοίας ἀμοιβὰς ἀμειβόμενοι. ὁ δὲ ἐν ἁμαρτίαις καὶ πλεονεξίαις τετελευτηκὼς κἂν ἀφεὶς παῖδας ἀπέλθῃ, κληρονόμους τῆς οἰκείας ἀπεχθείας εἴασε, καὶ μεταξὺ πολεμίων ἀφῆκε· κἂν ἄπαις τελευτήσῃ τὸν βίον, διὰ τῶν οἰκοδομημάτων, διὰ τῶν ἄλλων κτημάτων, ἅπερ ἐξ ἁρπαγῆς καὶ πλεονεξίας ἔσχεν, ἀθάνατον ἑαυτοῦ καταλιμπάνει τὴν κατηγορίαν. ἀλλ' οὐχ ὁ δίκαιος οὕτως, ἀλλὰ B καὶ ἀπελθὼν κερδαίνει τὰ μέγιστα, τῇ τῆς οἰκείας ἀρετῆς μνήμῃ τοὺς ζῶντας ἅπαντας ὠφελῶν, καὶ βελτίους ποιῶν, ὥσπερ οὖν ὁ πονηρὸς καὶ ταύτῃ κολάζεται. οὐδὲ γὰρ ζῶντες μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀποθανόντες πολλοὺς παραβλάπτουσι τῆς οἰκείας πλεονεξίας ἐλέγχους πανταχοῦ καταλιμπάνοντες. ταῦτ' οὖν εἰδότες, μὴ τοὺς ἐν ἀλλοτρίᾳ, ἀλλὰ τοὺς ἐν ἁμαρτίαις τελευτῶντας ταλανίζωμεν, μηδὲ τοὺς ἐπὶ τῆς οἰκίας, καὶ τοὺς ἐπὶ τῆς κλίνης, ἀλλὰ τοὺς μετ' ἀρετῆς ἀπιόντας μακαρίζωμεν, καὶ ἀρετῆς μὲν ἐπι- C μελώμεθα, κακίαν δὲ φεύγωμεν. ἡ μὲν γὰρ καὶ ζῶντας καὶ ἀπελθόντας ὠφελεῖ, αὕτη δὲ ἑκατέρωθεν παραβλάπτει, καταισχύνουσά τε τούτους, καὶ εἰς τιμωρίας ἀπάγουσα ἀθανάτους. ὁ δὲ θεὸς ὁ καὶ τὴν μακαρίαν ταύτην τὴν σήμερον ἡμᾶς συναγαγοῦσαν, καὶ ἀποδύσασθαι, καὶ παλαῖσαι, καὶ νικῆσαι, καὶ στεφανωθῆναι καταξιώσας, καταξιώσει καὶ ἡμᾶς κοινῇ πάντας καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ τὸν παρόντα βίον ἐξανύσαντας μετὰ τῶν αὐτοῦ προσταγμάτων, καὶ νόμων δυνηθῆναι παρὰ τὰς σκηνὰς τῆς ἁγίας D ταύτης ἐλθεῖν, καὶ τῶν ἀθανάτων ἀγαθῶν ἀπολαῦσαι. ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ πατρὶ δόξα ἅμα τῷ ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

A

Περὶ μετανοίας, καὶ εἰς τὴν σκυθρωπότητα βασιλέως Ἀχαάβ, καὶ εἰς Ἰωνᾶν τὸν προφήτην.

Εἴδετε τῇ προτέρᾳ κυριακῇ πόλεμον καὶ νίκην; πόλεμον μὲν τοῦ διαβόλου, νίκην δὲ τοῦ Χριστοῦ; εἴδετε πῶς μετάνοια ἐνεκωμιάζετο, καὶ ὁ διάβολος τὴν πληγὴν οὐκ ἐβάστασεν, ἀλλ' ἐφοβεῖτο καὶ ἔφριξε; τί δέδοικας ὦ διάβολε μετανοίας ἐγκωμιαζομένης; τί ὀδύρῃ; τί φρίττεις; ναί, φησι, δικαίως ὀδύρομαι καὶ θλίβομαι· μεγάλα μου σκεύη ἥρπασεν ἡ μετάνοια αὕτη. ποῖα ταῦτα; τὴν πόρνην, τὸν τελώνην, τὸν λῃστὴν τὸν βλάσφημον. καὶ γὰρ ἀληθῶς πολλὰ σκεύη αὐτοῦ ἥρπασεν ἡ μετάνοια, καὶ αὐτὴν τὴν ἀκρόπολιν αὐτοῦ καθεῖλε, καὶ καιρίαν ἔχει τὴν πληγὴν τῆς μετανοίας. εἴσῃ ἀγαπητὲ ἀφ' ὧν ἡ πεῖρα πρώην ἔδειξε. τίνος οὖν ἕνεκεν ὁμιλίας τοιαύτης οὐκ ἀπολαύομεν, καὶ ἐφ' ἑκάστης εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀπαντῶμεν, τὴν μετάνοιαν ἀσπαζόμενοι. κἂν ἁμαρτωλὸς ᾖς, εἴσελθε εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἵνα λέγῃς τὰς ἁμαρτίας σου· κἂν δίκαιος ᾖς, εἴσελθε, ἵνα μὴ ἐκπέσῃς τῆς δικαιοσύνης. λιμὴν γὰρ ἀμφοτέροις ἐστὶν ἡ ἐκκλησία. ἁμαρτωλὸς εἶ, μὴ ἀπογνῷς, ἀλλ' εἴσελθε μετάνοιαν προβαλλόμενος· ἥμαρτες; εἰπὲ τῷ θεῷ ὅτι ἥμαρτηκα. ποῖος κάματος τοῦτο; ποία περίοδος; ποία στενοχωρία λόγον εἰπεῖν, ὅτι ἥμαρτον; μὴ γὰρ σύ, σαυτὸν ἐὰν μὴ εἴπῃς ἁμαρτωλόν, οὐκ ἔχεις κατήγορον τὸν διάβολον; πρόλαβε, καὶ ἅρπασον αὐτοῦ τὸ ἀξίωμα, τὸ κατηγορεῖν. τί οὖν οὐ προλαμβάνεις αὐτόν, καὶ λέγεις τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ἐξαλείφεις τὸ ἁμάρτημα, εἰδὼς ὅτι τοιοῦτον κατήγορον ἔχεις σιγῆσαι μὴ δυνάμενον; ἥμαρτες; εἴσελθε εἰς τὴν ἐκκλησίαν, εἰπὲ τῷ θεῷ ὅτι ἥμαρτον. οὐδέν σε ἄλλο ἀπαιτῶ, ἢ τοῦτο μόνον. ἡ γὰρ θεία γραφή, φησι· λέγε σὺ τὰς ἀνομίας σου πρῶτος, ἵνα δικαιωθῇς· εἰπὲ τὴν ἁμαρτίαν, ἵνα λύσῃς τὴν ἁμαρτίαν. οὐκ ἔστιν ἐν τούτῳ κάματος, οὐδὲ περίοδος λόγων, οὔτε χρημάτων δαπάνη, οὔτε ἄλλο τι τοιοῦτον οὐδέν. λόγον εἰπὼν εὐγνωμόνησον ἐπὶ τῇ ἁμαρτίᾳ, καὶ εἰπὲ ὅτι ἡμάρτηκα. καὶ πόθεν τοῦτο, φησιν, ὅτι ἐὰν εἴπω

De Pœnitētia & de mæſtitia Regis Achaab, & de Iona propheta.

Eodem interprete.

Vidiſtis ſuperiori dominica pugnam & victoriam? pugnam quidem Diaboli, victoriam autem Chriſti? Vidiſtis, vt pœnitentia laudaretur, & Diabolus plagam non ferret, ſed trepidaret & horreret? Quid times ô Diabole, dum pœnitentia laudatur?
B quid gemis? quid horres? Merito ſane, inquit gemo & affligor: magna mihi vaſa rapuit pœnitentia iſta. Quænam illa tandem? Meretricem, publicanum, latronem blaſphemum. Enimuero multa vaſa eius ſine dubio rapuit pœnitentia, & ipſam eius arcem euertit, ac lethali vulnere eſt à pœnitentia confoſſus: quod ex iis intelliges dilectiſſime, quæ nuper experimento comperta ſunt. Cur igitur eiuſmodi congreſſu non fruimur, & ſingulis diebus ad eccleſiam ventitamus, vt pœniten-
C tiam complectamur? Siue enim peccator ſis, ingredere in eccleſiam, vt peccata tua dicas: ſiue iuſtus ſis, ingredere, ne à iuſtitia excidas. Portus enim eſt vtrique pœnitentia. Peccator es? ne deſpondeas animum, ſed ingredere, ac pœnitentiam obtende. Peccaſti? dic Deo, Peccaui. Quis hic labor eſt? quis circuitus? quæ fatigatio? quæ anguſtiæ, verbum hoc proferre, Peccaui? Num enim tu, niſi te ipſum dixeris peccatorem, à Diabolo non accuſaberis? præoccupa, & eripe illi ſuam dignitatem accuſatoris. Cur igitur il-
D lum non præuenis, & peccatum dicis, & crimen purgas, cum probè ſcias talem accuſatorem tibi, qui tacere nequeat, imminere? Peccaſti? in eccleſiam ingredere, dic Deo, Peccaui. Nihil aliud abs te niſi ſolum iſtud exigo. Ait enim ſcriptura ſacra: Dic tu primus iniquitates tuas, vt iuſtificeris: dic peccatum, vt ſoluas peccatum. Non in hoc labor eſt, non circuitus verborum, neque pecuniarum expenſæ, neq. aliud quicquã eiuſmodi, bonæ fidei debitor eſto, cum peccati reus es, & te peccaſſe confitere. Vnde vero fit hoc, dicet ali-

Mentio fit huius homiliæ in ea quæ eſt nona de pœnitentia. pag. 701. tomi ad Antioch.

Eſai 43.26

quis, vt ſi primus peccatū dixero, peccatum deleam? habeo in ſcriptura hominem, qui peccatum dixit, & deleuit: & qui non dixit, & damnatus eſt. Cain occidit fratrē ſuum Abel inuidia correptus, ſic vt cædes inuidiam ſequeretur: ſiquidem eum ſeductum in campū interfecit. Quid autē ait illi Deus? Vbi eſt Abel frater tuus? Qui nouit omnia, nō quod ignoret, interrogat, ſed vt homicidam alliciat ad pœnitentiam. Satis
Gen. 4. 9 enim indicauit ſe nō ignorare: Vbi eſt Abel frater tuus? At ille dixit: Neſcio, nūquid cuſtos fratris mei ſū ego? Eſto, non es cuſtos, cur etiam interemptor es? Non cuſtodiebas? cur etiā interfeciſti? Tamen iſta confiteris? reus es quoque atq; obnoxius cuſtodiæ. Quid igitur ad illum Deus? Vox ſanguinis fratris tui Abel clamat ad me de terra. Arguit illum ſtatim, & pœnam intulit non tam ob cædem, quam ob impudentiam. Nō enim ita Deus odit eum qui peccat, quam eum qui impudenter ſe gerit. Certe Cain pœnitentiam agentem non admittit, quia peccatum primus non dixit. Quid enim ait? Maius eſt peccatum meum, quam vt remittatur mihi: quaſi diceret, Multum peccaui, non ſum dignus, vt viuam. Quid ergo ad illum Deus? Gemens ac tremens eris ſuper terram, & grauem illi moleſtámq; pœnam impoſuit. Non interficio te, inquit, ne veritas obliuioni tradatur, ſed efficio, vt ſis lex, quę ab omnib. legatur, vt calamitas philoſophiam tibi pariat & modeſtiam. Et
Exemplū peccatoris puniti. circuibat Cain lex animata, columna motoria, quæ tacebat, & tamen vocem tuba clariorem emittebat. Nemo, inquit, iſta faciat, ne talia patiatur. Propter impudentiam ſupplicio eſt affectus, & cum non dixiſſet peccatum, ſed conuictus eſſet, ob illud commiſſum damnatus eſt. Si enim ſua ſponte confeſſus eſſet, peccatum à ſe primo detectum deleuiſſet. Vt autem hæc ita ſe habere intelligas, cognoſce, quo pacto alius quiſpiam cum dixiſſet primus, peccatum deleuerit. Veniamus ad Dauidem prophetam & Regem: ſed lubentius eum ex nomine prophetiæ appello. Siquidem regnum eius in Palæſtinam: prophetia vero in fines orbis terrarum extēdebatur: & regnum quidem modico tempore terminatum eſt, prophetia vero immortalia verba pro-

A τὴν ἁμαρτίαν πρῶτος λύω τὴν ἁμαρτίαν. ἔχω ἐν τῇ γραφῇ καὶ τὸν εἰπόντα καὶ λυσάμενον, καὶ τὸν μὴ εἰπόντα καὶ κατακριθέντα. Κάϊν ἀπέκτεινε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἄβελ τῷ φθόνῳ κατεχόμενος, ὡς τῷ φθόνῳ φόνον ἐπακολουθῆσαι. καὶ γὰρ λαβὼν αὐτὸν εἰς τὸ πεδίον ἀνεῖλε. καὶ τί φησι πρὸς αὐτὸν ὁ θεός; ποῦ Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου; ὁ ἐπιστάμενος τὰ πάντα ἐρωτᾷ οὐκ ἀγνοῶν, ἀλλ' εἰς μετάνοιαν ἕλκων τὸν φονεύσαντα. ὅτι γὰρ οὐκ ἀγνοῶν ἠρώτα, ἔδειξε· ποῦ Ἄβελ ὁ ἀδελφός σου, ὁ δὲ εἶπεν, οὐκ οἶδα· μὴ φύλαξ τοῦ ἀδελφοῦ μου εἰμὶ ἐγώ; ἔστω, οὐκ εἶ φύλαξ, διὰ τί καὶ ἀναιρετής; οὐκ
B ἐφύλαττες; διὰ τί καὶ ἀπέκτεινες, ὅμως ὁμολογεῖς ταῦτα; αἴτιος εἶ καὶ τῆς φυλακῆς. τί οὖν ὁ θεὸς πρὸς αὐτόν; φωνὴ αἵματος τοῦ ἀδελφοῦ σου βοᾷ πρός με ἐκ τῆς γῆς· ἤλεγξεν εὐθέως καὶ τὴν τιμωρίαν αὐτῷ ἐπήγαγεν· οὐ τοσοῦτον διὰ τὸν φόνον, ὅσον διὰ τὴν ἀναίδειαν. οὐ γὰρ τοσοῦτον μισεῖ ὁ θεὸς τὸν ἁμαρτάνοντα, ὅσον τὸν ἀναισχυντοῦντα· ἀμέλει τὸν Κάϊν εἰς μετάνοιαν ἐλθόντα οὐ δέχεται, ἐπειδὴ μὴ πρῶτος εἶπε τὴν ἁμαρτίαν. τί γάρ φησι; μείζων ἡ ἁμαρτία μου τοῦ ἀφεθῆναί με· αὐτὴ τοῦ, μέ-
C γα ἥμαρτον. οὐκ εἰμὶ ἄξιος ζῆσαι. τί οὖν πρὸς αὐτὸν ὁ θεός; στένων καὶ τρέμων ἔσῃ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τιμωρίαν αὐτῷ ἀπέφηνε δεινὴν καὶ χαλεπήν. οὐκ ἀναιρῶ σέ φησιν, ἵνα μὴ λήθῃ παραδοθῇ ἡ ἀλήθεια, ἀλλὰ ποιῶ σε νόμον ὑπὸ πάντων ἀναγινωσκόμενον, ἵνα ἡ συμφορὰ μήτηρ φιλοσοφίας γένηται. καὶ περιῄει ὁ Κάϊν νόμος ἔμψυχος στήλη κινουμένη, σιωπῶσα, καὶ σάλπιγγος λαμπροτέραν ἀφιεῖσα τὴν φωνήν. μή τις ποιήσῃ, φησί, ταῦτα, ἵνα μὴ πάθῃ τοιαῦτα. ἔλαβε τὴν τιμωρίαν διὰ τὴν ἀναισχυντίαν. καὶ μὴ εἰρηκὼς ἐλεγχθεὶς δὲ, κα-
D τεκρίθη διὰ τὴν ἁμαρτίαν. εἰ γὰρ ἑαυτῷ ὡμολόγησε, κἂν ἐξαλείψας ἦν τὴν ἁμαρτίαν πρῶτος. ἵνα δὲ μάθῃς, ὅτι ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, μάθε πῶς ἄλλος τις πρῶτος εἰπὼν ἔλυσε τὴν ἁμαρτίαν. ἔλθωμεν ἐπὶ τὸν Δαβὶδ τὸν προφήτην καὶ βασιλέα· μᾶλλον δὲ αὐτὸν ἡδέως ἀπὸ τῆς προφητείας καλῶ. ἡ μὲν γὰρ βασιλεία εἰς Παλαιστίνην· ἡ δὲ προφητεία εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης. καὶ ἡ μὲν βασιλεία μικρῷ κατελύθη χρόνῳ· ἡ δὲ προφητεία ἀθάνατα φέρει τὰ ῥή-

ματα. αἱρετώτερόν ἐστι τὸν ἥλιον σβεσθῆναι, ἢ τὰ ῥήματα τοῦ Δαβὶδ λήθῃ παραδοθῆναι. περιέπεσε μοιχείᾳ καὶ φόνῳ. εἶδε γάρ φησι γυναῖκα καλὴν λουομένην, καὶ ἠράσθη αὐτῆς. εἶτα τὰ δόξαντα αὐτῷ εἰς ἔργον ἐξήγαγε. καὶ ἦν ὁ προφήτης ἐν μοιχείᾳ, ὁ μαργαρίτης ἐν βορβόρῳ. ἀλλ' οὔπω ᾔδει ὅτι ἥμαρτεν, οὕτως ἦν κεκαρωμένος τῷ πάθει. τοῦ γὰρ ἡνιόχου μεθύοντος καὶ τὸ ἅρμα ἀτάκτως φέρεται. ὅπερ δὲ ἡνίοχος καὶ ἅρμα, τοῦτο ψυχὴ καὶ σῶμα. ἐὰν ψυχὴ σκοτωθῇ, καὶ τὸ σῶμα ἐν βορβόρῳ κυλίεται. ἕως γὰρ ἕστηκεν ὁ ἡνίοχος, καὶ τὸ ἅρμα καλῶς ἐλαύνεται. ὅταν μέντοι αὐτὸς ἀτονῇ καὶ οὐ δύναται περικρατὴς γενέσθαι τῶν ἡνιῶν, καὶ αὐτὸ τὸ ἅρμα ἐν δεινοτέροις ὁρᾶται. οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου. ἕως ἂν μὲν νήφῃ ἡ ψυχὴ καὶ ἐγρηγόρε, καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα ἐν ἁγνείᾳ ἐστί. ἐπὰν δὲ ἡ ψυχὴ σκοτωθῇ, καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα ἐν βορβόρῳ καὶ ἡδονῇ κυλίεται. τί οὖν ὁ Δαβὶδ ἐμοίχευσεν· ἀλλ' οὐκ ᾔδει, οὔτε ἠλέγχετο ὑπό τινος, καὶ τοῦτο ἐν ἐσχάτῃ πολιᾷ· ἵνα μάθῃς ὅτι ἐὰν ᾖς ῥάθυμος, οὔτε πολιά σε ὠφελεῖ, οὔτε πάλιν ἐὰν σπουδαῖος ᾖς, ἡ νεότης παραβλάψαι σε δύναται. οὐ γὰρ τῆς ἡλικίας ὁ τρόπος· ἀλλὰ τῆς γνώμης τὸ κατόρθωμα. ἐπεὶ καὶ Δανιὴλ δώδεκα ἐτῶν ἦν, καὶ ἔκρινεν· οἱ δὲ πρεσβύτεροι παλαιοὶ ἐν ἡμέραις, καὶ δρᾶμα μοιχείας ἔπραξαν, καὶ οὔτε ἐκείνους ἡ πολιὰ ὠφέλησεν, οὔτε τοῦτον ἡ νεότης παρέβλαψε. καὶ ἵνα μάθῃς ὅτι οὐκ ἐν τῇ ἡλικίᾳ, ἀλλ' ἐν τῇ γνώμῃ τὰ πράγματα τῆς σωφροσύνης κρίνεται, ὁ Δαβὶδ ἐν αὐτῇ τῇ πολιᾷ ὢν καὶ τότε εἰς μοιχείαν ἐμπεσὼν φόνον εἰργάσατο, καὶ διέκειτο, οὕτως ὥστε μὴ εἰδέναι αὐτὸν ὅτι ἥμαρτεν· ὁ γὰρ ἡνίοχος νοῦς ἦν μεθυσθεὶς ἀπὸ ἀκρασίας. τί οὖν ὁ θεὸς πέμπει πρὸς αὐτὸν Νάθαν τὸν προφήτην· ὁ προφήτης ἔρχεται πρὸς τὸν προφήτην· οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν ἰατρῶν γίνεται. ὅταν ἰατρὸς ἀσθενήσῃ, ἄλλου ἰατροῦ ἐν χρείᾳ γίνεται. τὸ αὐτὸ καὶ ἐνταῦθα. προφήτης ἦν ὁ ἡμαρτηκώς, καὶ προφήτης ἦν ὁ τὰ φάρμακα ἐπικομιζόμενος. ἔρχεται οὖν πρὸς αὐτὸν ὁ Νάθαν καὶ εὐθὺς οὐκ ἀπὸ θυρῶν ἐλέγχει αὐτὸν καὶ λέγει· παράνομε καὶ ἐναγέστατε μοιχὲ καὶ φονεῦ. τοσαύτας τιμὰς ἐδέξω παρὰ τοῦ θεοῦ, καὶ σὺ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ κατεπάτησας; οὐδὲν τοιοῦτον εἶπεν ὁ Νάθαν, ἵνα μὴ ἀναισχυντότερον αὐτὸν

A nuntiat. Satius eſſet Solem extingui, quam verba, Dauidis obliuioni tradi. Hic in adulterium & homicidiũ lapſus eſt. Vidit enim, inquit, ſcriptura, mulierem pulchram ſe lauantem, & adamauit eã, deinde quod apud ſe ſtatuerat, peregit. Et erat in adulterio propheta, in medio luto margarita. Veruntamen ſe peccaſſe non nouerat: adeo perturbatione animi ſopitus erat. Cum enim ebrius eſt auriga, incompoſitè fertur currus: porro quod auriga & corpus, hoc anima ſunt & corpus. Si forte obtenebrata ſit anima, tũ & corpus in luto volutatur. Quandiu namq; ſtat auri- B ga, currus quoq; rectè dirigitur: cũ vero deſtituitur viribus ille, neque poteſt habenas tenere, tum vero etiam currus malo eſſe in ſtatu cernitur. Ita quoque fit in homine: quandiu ſobria eſt & vigilat anima, corpus ipſum etiam purũ permanet: vbi vero obtenebrata fuerit anima, corpus etiam ipſum in luto ac voluptatib. volutatur. Itaq; commiſit adulterium Dauid: ſed neſciebat, neq; ab vllo arguebatur, idq; cum ſenex admodum eſſet: vt intelligas, ſi forte ſis negligens, neq; tibi canitiem prodeſſe, C neque rurſus, ſi ſtudioſus ſis ac diligẽs, iuuentutem poſſe te lędere. Neq. enim ab ætate mores pendent, ſed ab animi ſententia rectè facta promanant: quandoquidem & Daniel decẽ annorũ erat, & iudicabat: ſeniores autẽ inueterati dierũ adulterij fabulam cõfinxerũt, & nec illis canicies profuit, nec iuuentus iſti nocuit, vt intelligas nõ ex ætate, ſed ex animi propoſito de actionib. temperantiæ iudicium ferri. Dauid cũ in ipſa cana ſenectute verſaretur, tũc in adulterium lapſus eſt, cædem cõmiſit, & ſic affectus erat, vt ſe peccaſſe ipſe neſci- D ret. Siquidem auriga mens eius erat incontinentię ebrietate correpta. Itaque mittit ad eum Nathan prophetã Deus: propheta venit ad prophetã. Sic enim cum medicis agitur: ſiquando fuerit æger medicus, tũ altero indiget ille medico. Idem hic quoq; accidit: cõmiſerat peccatũ propheta, & propheta erat, qui remediũ afferebat. Venit igitur ad illum Nathan, neq; ſtatim ab ipſo limine illum arguit, aut dicit, Scelefte ac deteſtande, adulter & homicida: tot honoribus à Deo cumulatus es, & tu ipſius mandata violaſti? Nihil tale dixit Nathan, ne impudentiorem illum

1. Reg. 11. a

Confertur anima cũ curru.

Dan. 13. 45

Ætatis an ratio habenda.

redderet. Cum enim peccata diuulgantur, tum ad maiorem impudentiam is qui peccauerat, prouocatur. Venit igitur ad illum & confictam litis fabulam texit, aitque, Litem habeo
2. Reg. 12. 1 apud te ô Rex. Diues erat, quidam, & pauper quidam erat. Habebat autem diues armenta & greges multos: pauper vero vnam habebat ouem, quæ de calice ipſius bibebat, & de menſa eius edebat, & in ſinu eius dormiebat. Hoc loco viri erga vxorem amorem ſignificat. Cum autem peregrinus quiſpiam veniſſet, ſuis parcens acceptam pauperis ouem iugulauit. Vides vt hoc loco fabulam texat, & ſpongia obtectum ferrum geſtet? Quid ergo Rex? Exiſtimans ſe aduerſus alterum ſententiam ferre, quàm celerrimè ſententiam adiunxit. Sic enim facere ſolent homines: aduerſus alios libenter & ſeuerè ſententias ferunt & pronuntiant. Et quid ait Dauid? Viuit Dominus, dignus morte eſt talis, atq; ouem in quadruplum reddet. Quid igitur Nathan? Non interiecto multarum horarum ſpatio plagam emolliit, ſed ſtatim exeruit, & repentinam ſectionẽ admouit, ne doloris ſenſum eximeret. Tu quid ergo Rex ait? Peccaui Domino, inquit. Non dixit, Quis enim es tu, qui me reprehendis? quis te miſit, vt tam liberè loquereris? qua vero audacia impulſus hoc feciſti? Nihil tale dixit, ſed peccatum agnouit, & quid ait? Peccaui Domino. Quid igitur ad eum Nathan? Etiam Dominus dimiſit peccatum tuum. Teipſum condemnaſti, tibi ego pœnam cõdono: bona fide peccatum confeſſus es, peccatum deleuiſti. Tibi ipſi multam accerſiuiſti? ego ſententiam meam reſcidi. Vides, vt im-
Eſai. 43. 26 pletum fuerit quod ſcriptum eſt, Dic tu primus iniquitates tuas, vt iuſtificeris? Habes autem & alteram pœnitentiæ viam: quam tandem illam? Peccatum flere. Peccaſti? fleto, & peccatum ſoluis. Quiſnam hic labor? nihil à te amplius requirit, quàm vt fleas peccatum. Non dico tibi, vt emetiaris maria, vt in portus te recipias, neque vt iter conficias, neq; vt longiſſimam peregrinationẽ ſuſcipias, neq; vt pecunias numeres aut ſæuis fluctibus te committas, ſed quid? propter admiſſum peccatum, plora. Vnde vero hoc fit, inquit, vt ſi plorem, peccatum ſoluam?

A ἀπεργάζεται. δημοσιευόμενα γὰρ τὰ ἁμαρτήματα εἰς ἀναισχυντίαν προσκαλεῖται τὸν ἡμαρτηκότα. ἔρχεται οὖν πρὸς αὐτὸν καὶ δρᾶμα δίκης ὑφαίνει. καὶ τί φησι; βασιλεῦ δίκη μοί ἐστι πρός σε. ἦν τις πλούσιος καὶ ἦν τις πένης. εἶχε δὲ ὁ πλούσιος βουκόλια καὶ ἀγέλας πολλάς. ἦν δὲ καὶ ὁ πένης ἔχων ἀμνάδα μίαν· ἥτις ἐκ τοῦ ποτηρίου αὐτοῦ ἔπινε, καὶ ἐκ τῆς τραπέζης αὐτοῦ ἤσθιε· καὶ ἐν τῷ κόλπῳ αὐτοῦ ἐκάθευδεν· ἐνταῦθα τὸ γνήσιον τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὴν γυναῖκα δείκνυσιν· ἐλθόντος δὲ ξένου τινός, ἐφείσατο ὁ πλούσιος τῶν ἰδίων καὶ λαβὼν τὴν ἀμνάδα τοῦ πένητος ἔσφαξεν αὐτήν.
B ἴδες πῶς ἐνταῦθα ὑφαίνει τὸ δρᾶμα, τῷ σπόγγῳ ἐπικεκρυμμένον ἔχων τὸ σιδήριον; τί οὖν ὁ βασιλεύς; νομίζων κατὰ ἄλλου ἀποφαίνεσθαι, ὀξυτάτην ἐπήγαγε τὴν ἀπόφασιν. τοιοῦτοι γάρ οἱ ἄνθρωποι· κατὰ τῶν ἄλλων ἡδέως τὰς ἀποφάσεις καὶ ἀποτόμους ἐκδιδόασι. καὶ τί φησι Δαβίδ; ζῇ κύριος, ἄξιος θανάτου ὁ τοιοῦτος, καὶ ἀποδώσει τὴν ἀμνάδα τετραπλασίονα. τί οὖν ὁ Νάθαν; οὐκ ἐμάλαξε πολλαῖς ὥραις τὴν πληγήν, ἀλλ' εὐθὺς ἐκφαίνει, καὶ ὀξυτάτην ἐπήγαγε τὴν τομήν, ἵνα μὴ κλέψῃ τὴν αἴσθησιν τοῦ πόνου·
C σὺ εἶ βασιλεῦ. τί οὖν ὁ βασιλεύς φησιν; ἥμαρτον τῷ κυρίῳ. οὐκ εἶπε, τίς γὰρ εἶ ὁ ἐλέγχων με· τίς δέ σε ἀπέστειλε παρρησιάζεσθαι; ποίᾳ δὲ τόλμῃ τοῦτο πεποίηκας; οὐδὲν τοιοῦτον εἶπεν, ἀλλὰ συνέγνω τὴν ἁμαρτίαν. καὶ τί φησιν; ἡμάρτηκα τῷ κυρίῳ. τί οὖν ὁ Νάθαν πρὸς αὐτόν; καὶ κύριος ἀφῆκε τὸ ἁμάρτημά σου· ἑαυτὸν κατεδίκασας; ἐγώ σοι συγχωρῶ τὴν καταδίκην· εὐγνωμόνως ὡμολόγησας. ἔλυσας τὴν ἁμαρτίαν· σαυτῷ τὴν καταδίκην ἐπεσπάσω, ἐγὼ ἔλυσα τὴν ἀπόφασιν· ἴδες πῶς ἐπληρώθη τὸ γεγραμμένον·
D λέγε σὺ τὰς ἀνομίας σου πρῶτος, ἵνα δικαιωθῇς; ποῖος κάματός ἐστι τὸ εἰπεῖν πρῶτον τὴν ἁμαρτίαν; ἔχεις δὲ μετανοίας ὁδὸν καὶ ἑτέραν· ποίαν δὴ ταύτην; τὸ πενθῆσαι τὴν ἁμαρτίαν· ἥμαρτες; πένθησον καὶ λύεις τὴν ἁμαρτίαν. ποῖος κάματός ἐστιν; οὐδέν σε πλέον ἀπαιτῶ, ἢ τὸ πενθῆσαι τὴν ἁμαρτίαν. οὐ λέγω σοι πελάγη τεμεῖν, οὔτε εἰς λιμένας καταγαγεῖν, οὔτε ὁδοιπορῆσαι, οὔτε ὁδὸν ἄπειρον ἀπελθεῖν, οὔτε χρήματα καταβαλεῖν, οὔτε κυμάτων ἀγρίων ποιήσασθαι δίοδον, ἀλλὰ τί; πένθησον ἐπὶ τῇ ἁμαρτίᾳ. καὶ πόθεν τοῦτο φησίν; ὅτι ἐὰν πενθήσω λύω τὴν ἁμαρτίαν;

ἔχεις δὲ τούτου ἀπόδειξιν ἐκ τῆς θείας γραφῆς. ἦν τις Ἀχαὰβ βασιλεύς· δίκαιος δὲ οὗτος μαρτυρεῖται· ἐβασίλευσε δὲ οὗτος εἰς κακὰ ὑπὸ Ἰεζάβελ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ. οὗτος τινὸς Ναβουθὲ Ἰεζραηλίτου ἀμπελῶνι ἐπεθύμησε, καὶ ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν λέγων, δός μοι τὸν ἀμπελῶνα σου ὃν ἐπεθύμησα, καὶ ἢ ἀργύριον λάβε παρ' ἐμοῦ ἢ ἀντάλλαγμα τοῦ τόπου· ὁ δὲ εἶπε· μή μοι γένοιτο κληρονομίαν πατέρων μου πωλῆσαί σοι· ὁ δὲ Ἀχαὰβ ἐπεθύμει μὲν τοῦ ἀμπελῶνος· οὐκ ἤθελε δὲ βιάσασθαι αὐτόν, ὡς ἐκ τούτου καὶ νόσῳ αὐτὸν περιπεσεῖν. εἰσελθοῦσα δὲ πρὸς αὐτὸν Ἰεζάβελ γύναιον ἀναίσχυντον καὶ ἀπηγορευμένον, ἀκάθαρτον καὶ ἐναγέστατον φησί· τί λυπῇ, καὶ οὐκ ἐσθίεις; ἀνάστα, φάγε· ἐγώ σε ποιῶ κληρονομῆσαι τὸν ἀμπελῶνα Ναβουθὲ τοῦ Ἰεζραηλίτου· καὶ λαβοῦσα γράφει ἐπιστολὴν ἐκ προσώπου τοῦ βασιλέως πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους, λέγουσα· κηρύξατε νηστείαν, καὶ στήσατε ἄνδρας ψευδεῖς κατὰ Ναβουθέ, ὅτι εὐλόγησε θεὸν καὶ βασιλέα, τουτέστιν, ἐβλασφήμησεν. ὢ νηστεία ἐπιτεταμένης τῆς παρανομίας πεπληρωμένη. ἐκήρυξαν νηστείαν, ἵνα φόνον ποιήσωσι. τί οὖν γέγονεν; ἐλιθάσθη Ναβουθέ, καὶ ἀπέθανε· μαθοῦσα δὲ Ἰεζάβελ λέγει τῷ Ἀχαάβ· ἀνάστα, κληρονομήσωμεν τὸν ἀμπελῶνα, ὅτι ἀπέθανε Ναβουθέ· ὁ δὲ λυπηθεὶς πρὸς τὸ παρὸν εἰσῆλθε μέντοι, καὶ ἐκληρονόμησε τὸν ἀμπελῶνα· πέμπει πρὸς αὐτὸν ὁ θεὸς Ἠλίαν τὸν προφήτην. ἄπελθε, φησίν, εἰπὸν τῷ Ἀχαάβ, ἀνθ' ὧν ἐφόνευσας καὶ ἐκληρονόμησας, οὕτως ἐκχυθήσεται τὸ αἷμά σου, καὶ οἱ κύνες λείξουσι τὸ αἷμά σου, καὶ αἱ πόρναι λούσονται ἐν τῷ αἵματί σου. θεήλατος ἡ ὀργή. ἀπηρτισμένη ἡ ἀπόφασις· πεπληρωμένη ἡ καταδίκη· καὶ ὅρα ποῦ πέμπει αὐτόν· εἰς τὸν ἀμπελῶνα. ὅπου ἡ παρανομία, ἐκεῖ ἡ τιμωρία· καὶ τί φησιν; ἰδὼν αὐτὸν Ἀχαὰβ λέγει· εὕρηκάς με ὁ ἐχθρός μου ἀντὶ τοῦ ὑπαίτιόν με ἔλαβες ὅτι ἡμάρτηκα. νῦν καιρὸν ἔχεις ἐπεμβῆναί μοι. εὕρηκάς με ὁ ἐχθρός μου. ἐπειδὴ ἤλεγχεν ἀεὶ ὁ Ἠλίας τὸν Ἀχαάβ, ὁ Ἀχαὰβ εἰδὼς εἰδὼν ὅτι ἡμάρτηκεν, ἀεὶ μὲν ἤλεγχές με φησί. νῦν δὲ εὐκαίρως μοι ἐπιβαίνεις. ᾔδει γὰρ ὅτι ἡμάρτηκε. παραναγινώσκει αὐτῷ τὴν ἀπόφασιν τάδε λέγει λέγων κύριος φησιν· ἀνθ' ὧν ἐφόνευσας καὶ ἐκληρονόμησας καὶ αἷμα ἀνδρὸς δικαίου ἐξέχεας,

A Huius rei demonſtrationem habes etiam ex Scriptura. Fuit Rex quidam Achaab: is vero iuſtus fuiſſe perhibetur. *3. Reg. 21.* Cæterum propter Iezabel vxorem ſuam iniuſtè regnabat. Hic Nabuthe cuiuſdam Iezraëlitæ vineam concupiuit, & miſit ad eum dicens, Da mihi vineam tuam, quam concupiui, & vel pecuniam à me accipe, vel cum altero commuta loco. At ille dixit: Abſit, vt hæreditatem patrum meorum vẽdam tibi: Achaab autem cupiebat quidem vineam, ſed illi vim facere nolebat, ſic vt in morbum idcirco incideret. Ingreſſa autem ad illum Iezabel muliercula B impudens, deſperata, immunda, deteſtanda, inquit. Quid contriſtaris, & non comedis? ſurge, & manduca: ego efficiam, vt poſſideas vineam Nabuthe Iezraëlitæ. Et accipiens ſcripſit epiſtolam ex perſona Regis ad ſeniores dicens: Prædicate ieiunium, & ſtatuite viros mendaces aduerſus Nabuthe, quia benedixit Deum & Regem, hoc eſt blaſphemauit. O ieiuniũ ſumma iniquitate plenum. Prædicarunt ieiunium, vt cædem patrarent. *Achab Nabuthe occidit.* Quid ergo accidit? Lapidatus eſt Nabuthe, C ac mortuus eſt. Hoc vbi didicit Iezabel, dicit Achaab: Surge, poſſideamus vineam, quia mortuus eſt Nabuthe: at ille tum temporis contriſtatus, ingreſſus eſt tamen, & vineam poſſedit. Mittit ad eum Heliam prophetam Deus. Vade, inquit, dic Achaab: Quoniam occidiſti, & poſſediſti, ſic effundetur ſanguis tuus, & canes ſanguinem tuum lingent, & meretrices lauabunt in ſanguine tuo. Ira diuinitus immiſſa, abſoluta ſententia, ſupplicium eſt adimpletum. Ac vide, quo illum mittat. In vineam. D Vbi iniquitas, ibi quoque ſupplicium. Et quid ait? Cum intuitus eſt ipſum Achaab dixit: Inueniſti me inimicus meus? Quaſi diceret: Reum me deprehendiſti, quia peccaui: tunc tibi data eſt occaſio mihi inſultandi. Inueniſti me inimicus meus? Quia ſemper Helias reprehẽdebat Achaab, ſciens Achaab ſe peccaſſe, Tu quidem ſemper, inquit, me reprehendebas: nunc autem oportunè mihi inſultas. Sciebat enim ſe peccaſſe. Ex aduerſo recitat illi ſententiam. Hęc dicit Dominus: Quoniam occidiſti, & poſſediſti, & ſanguinem viri iuſti effudiſti,

A ſic effundetur ſanguis tuus, & canes lingent eum, & meretrices lauabunt in ſanguine tuo. Hęc cũ audiſſet Achaab contriſtatus eſt, & propter peccatum ſuum plorabat. Agnouit iniquitatem, & latam in eum ſententiam reuocauit Deus. Sed prius Heliæ ſe excuſauit Deus, ne forte mendax videretur, eique accideret, quod Ionæ accidit. Tale quid enim paſſus eſt & Ionas. Dixit

Ion. 1. 2. illi Deus: Vade, prædica in Niniue ciuitate, in qua habitant centum & viginti millia hominum abſque mulieribus & paruulis, adhuc tres dies, & Niniue ſubuertetur. Nolebat abire Ionas,

B vt pote cui nota eſſet Dei miſericordia: ſed quid facit? in fugam conuertitur. Ait enim, Ego prædicaturus abibo, tu cum miſericors ſis, ſententiam mutabis: at ego tanquam falſus propheta trucidabor. Veruntamen exceptum illum mare non abſcondit, ſed terræ illum reddidit, ſed ſaluum illum Niniue incolumemq; ſeruauit, & tanquam optimus conſeruus ſuum conſeruum cuſtodiuit. Deſcendit enim, inquit, Ionas, vt fugeret, & inuenit nauem euntem in Tharſis, & dedit naulum eius, & aſcendit in eam.

C Quo fugis ô Iona? Num aliam in terrã proficiſceris? atqui Domini eſt terra & plenitu-

Pſal 88. 12. & 94. 5 do eius. Num in mare? Neſcis, quòd,

Pſal. 8. 4. Ipſius eſt mare, & ipſe fecit illud? Num in cœlum? Non audiſti Dauidem dicentem: Videbo cœlos tuos opera digitorum tuorum? Veruntamen ille timore correptus fugiebat, quod fugere ſe putaret. Deum namque verè fugere nemo poteſt. Vbi tamen eum mare reſtituit, & venit Niniuen, prædicauit dicens: Adhuc tres dies, & Niniue ſubuertetur. Vt autem intelligas hoc illum

D animo voluentem ſeſe in fugam conuertiſſe, Deum nimirum, cum ſit miſericors, pœnitentiam acturum ſuper malitia, quam de illis erat loquutus, futurumque ipſum falſum prophetam, ipſe per ſe indicat. Poſtquã enim in Niniue prædicauit, extra ciuitatem egreſſus eſt, & quid accideret obſeruabat. Cum autem præteriiſſe tres dies vidit, neque quicquam eorum, quæ comminatus fuerat, vſpiam euenire, tum priorem ſuam cogitationem in

Ion 4. 3. mentem reuocat, & ait: Nonne iſti ſunt ſermones mei, quos dicebã: quoniã Deus miſericors eſt, & longanimis, & agens pœnitentiã ſuper malitiis hominũ? Ne

A οὕτως ἐκχυθήσεται τὸ αἷμά σου, καὶ οἱ κύνες λείξουσιν αὐτό, καὶ αἱ πόρναι λούσονται ἐν τῷ αἵματί σου. ἀκούσας ταῦτα Ἀχαὰβ ἦν σκυθρωπάζων καὶ πενθῶν ἐπὶ τῇ ἁμαρτίᾳ. συνέγνω τὴν ἀδικίαν, καὶ ἔλυσε τὴν κατ' αὐτοῦ ψῆφον ὁ θεός· ἀλλὰ πρότερον ἀπελογήσατο ὁ θεὸς τῷ Ἠλίᾳ, ἵνα μὴ ὡς ψεύστης φανῇ καὶ πάθῃ, ὅπερ ἔπαθεν Ἰωνᾶς. τοιοῦτον γὰρ συνέστη καὶ ὁ Ἰωνᾶς. λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ θεός. ἄπελθε, κήρυξον εἰς Νινευὶ τὴν πόλιν ἐν ᾗ κατοικοῦσι δώδεκα μυριάδες ἀνθρώπων χωρὶς γυναικῶν καὶ παιδίων· ἔτι τρεῖς ἡμέραι καὶ Νινευὶ καταστραφήσεται. ὁ Ἰωνᾶς οὐκ

B ἠβούλετο ἀπελθεῖν, εἰδὼς τὴν τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίαν· ἀλλὰ τί ποιεῖ εἰς φυγὴν τρέπεται. λέγει γὰρ ἐγὼ ἀπέρχομαι κηρύττων. σὺ φιλάνθρωπος ὢν μεταμέλῃ, ἐγὼ ὡς ψευδοπροφήτης ἀναιροῦμαι. ἀλλ' ὅμως ἡ θάλασσα αὐτὸν λαβοῦσα, οὐκ ἔκρυψεν. ἀλλ' ἀπέδωκε τῇ γῇ, καὶ ἀπέσωσε πάλιν εἰς Νινευί, καθάπερ ἀρίστη σύνδουλος σύνδουλον διατηροῦσα· κατέβη γάρ φησιν Ἰωνᾶς τοῦ φυγεῖν, καὶ εὗρε πλοῖον βαδίζον εἰς Θαρσίς, καὶ ἔδωκε τὸν ναῦλον αὐτοῦ καὶ ἐνέβη εἰς αὐτό. ποῦ φεύγεις Ἰωνᾶ; εἰς γῆν

C ἄλλην ἀπέρχῃ; ἀλλὰ τοῦ κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς. ἀλλ' εἰς τὴν θάλασσαν; οὐκ οἶδας ὅτι αὐτοῦ ἐστιν ἡ θάλασσα, καὶ αὐτὸς ἐποίησεν αὐτήν. ἀλλ' εἰς τὸν οὐρανόν; οὐκ ἤκουσας τοῦ Δαβὶδ λέγοντος. ὅτι, ὄψομαι τοὺς οὐρανοὺς ἔργα τῶν δακτύλων σου; ἀλλ' ὅμως ἐκ τοῦ φόβου κατεχόμενος ἔφυγε τῷ δοκεῖν. θεὸν γὰρ ἀληθῶς φυγεῖν ἀδύνατον. ὅμως ὅτε ἀποκατέστησεν αὐτὸν ἡ θάλασσα, καὶ ἦλθεν εἰς Νινευί, ἐκήρυξε λέγων, ὅτι ἔτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νινευὶ καταστραφήσεται. ἵνα δὲ μάθῃς ὅτι τοῦτο

D ἔχων ἐν διανοίᾳ εἰς φυγὴν ἔδωκεν ἑαυτόν, ὅτι ὁ θεὸς φιλάνθρωπος ὢν μετανοεῖ ἐπὶ τῇ κακίᾳ ᾗ ἐλάλησε περὶ αὐτῶν, καὶ ἔμελλεν αὐτὸς ὡς ψευδοπροφήτης εἶναι, αὐτὸς ἑαυτὸν δείκνυσι· μετὰ γὰρ τὸ κηρύξαι ἐν τῇ Νινευί, ἐξῆλθεν ἔξω τῆς πόλεως, καὶ παρετήρει τί ἀποβήσεται· ὅτε δὲ εἶδε τρεῖς ἡμέρας παρελθούσας, καὶ οὐδαμοῦ οὐδὲν τῶν ἠπειλημένων γενόμενον, τότε τὸν πρότερον αὐτοῦ λογισμὸν κινεῖ, καὶ λέγει· οὐχ οὗτοί εἰσιν οἱ λόγοι μου οὓς ἔλεγον, ὅτι ὁ θεὸς ἐλεήμων ἐστὶ καὶ μακρόθυμος καὶ μετανοῶν ἐπὶ κακίαις ἀνθρώπων; ἵν

ὅτι

A ὅπως μή τι τοιοῦτον πάθῃ Ἠλίας, οἷον καὶ Ἰωνᾶς, λέγει ὁ θεὸς τὴν αἰτίαν, δι' ἣν τῷ Ἀχαὰβ συνεχώρησε. καὶ τί φησιν ὁ θεὸς πρὸς τὸν Ἠλίαν; εἶδες πῶς ἐπορεύθη Ἀχαὰβ πενθῶν καὶ σκυθρωπάζων, ἐνώπιόν μου; οὐ μὴ ποιήσω κατὰ τὴν κακίαν αὐτοῦ. βαβαί, δεσπότης δούλου συνήγορος γίνεται, καὶ ἀπολογεῖται θεὸς ἀνθρώπῳ ὑπὲρ ἀνθρώπου· μὴ νόμιζε φησίν, ὅτι ἁπλῶς συνεχώρησα αὐτῷ, μετερρύθμισε τὸν τρόπον, καὶ μετέβαλον τὴν ὀργήν μου καὶ ἀνέλυσα· καὶ ἵνα μὴ νομισθῇς σὺ ὤν ψευδοπροφήτης· σὺ γὰρ ἀληθῶς εἶπας· εἰ μὴ μετέβαλε τὸν τρόπον, ὑπομεῖναι εἶχε τὰ τῆς ἀποφάσεως· ἀλλ' ἐπειδὴ μὲν B μετέβαλε τὸν τρόπον, κἀγὼ ἀνέλυσα τὴν ὀργήν, καί φησιν ὁ θεὸς πρὸς τὸν Ἠλίαν· εἶδες πῶς ἐπορεύθη Ἀχαὰβ πενθῶν καὶ σκυθρωπάζων; οὐ μὴ ποιήσω κατὰ τὴν ὀργήν μου. εἶδες ὅτι τὸ πενθῆσαι ἐξαλείφει ἁμαρτίας; ἔχεις δὲ καὶ τρίτην ὁδὸν μετανοίας· πολλὰς δὲ ὁδοὺς μετανοίας εἶπον, ἵνα τῇ ποικιλίᾳ τῶν ὁδῶν εὔκολόν σοι τὴν σωτηρίαν ἐργάσωμαι. ποία δὲ αὕτη ἡ τρίτη ὁδός; ἡ ταπεινοφροσύνη. ταπεινοφρόνησον, καὶ ἔλυσας τὰς σειρὰς τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ ἔχεις καὶ C ταύτης ἀπόδειξιν ἀπὸ τῆς θείας γραφῆς, ἀπὸ τῆς ἀναγνώσεως τῆς κατὰ τὸν τελώνην καὶ τὸν Φαρισαῖον. ἀνῆλθον φησὶν ὁ Φαρισαῖος καὶ ὁ τελώνης εἰς τὸ ἱερὸν προσεύξασθαι. καὶ ἤρξατο ὁ Φαρισαῖος τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ ἀπαριθμεῖσθαι. οὐκ εἰμὶ κἀγώ φησιν ἁμαρτωλὸς ὡς πᾶς ὁ κόσμος οὔτε ὡς ὁ τελώνης οὗτος· ἀθλία καὶ ταλαίπωρε ψυχή, ὅλην τὴν οἰκουμένην κατεδίκασας, διὰ τί καὶ τὸν ἐγγύς σου ἔθλιψας; οὐκ ἤρκεσέ σοι ἡ οἰκουμένη, εἰ μὴ καὶ τὸν τελώνην κατέκρινας; πάντας ἐντεῦθεν διέβαλες, καὶ οὐδὲ τοῦ ἑνὸς ἀνδρὸς ἐφείσω; οὐκ εἰμὶ ἐγὼ ὡς D πᾶς ὁ κόσμος, οὐδὲ ὡς ὁ τελώνης οὗτος· δεύτερον τῆς ἑβδομάδος νηστεύω· ἀποδεκατῶ τὰ ὑπάρχοντά μου τοῖς πτωχοῖς. ἀλαζονείας ῥήματα ἐφθέγξατο. ἄθλιε ἄνθρωπε, ἔστω τὴν οἰκουμένην κατεδίκασας, τί καὶ τὸν ἐγγύς σου τελώνην ἐπέπληξας; οὐκ ἐνεπλήσθης τῇ κατηγορίᾳ τῆς οἰκουμένης, εἰ μὴ καὶ τὸν σὺν σοὶ κατέκρινας; τί οὖν ὁ τελώνης, ἀκούσας ταῦτα οὐκ εἶπε· σὺ γὰρ τίς εἶ ὁ τοιαῦτά μοι λέγων· πόθεν οἶδας τὸν βίον μου. οὐ συνανεστράφης μοι· οὐ συνέμεινας. οὐ συνεχρόνισας;

igitur tale quid accideret Heliæ, quale Ionæ, cauſſam exponit Deus, propter quam Achaab condonauit. Et quid ait Heliæ Deus? Vidiſti, quemadmodum inceſſerit plorans & triſtis Achaab coram me? Non faciam ſecundum malitiam eius. Papæ! dominus ſerui fit aduocatus, & apud hominem Deus homini patrocinatur. Noli exiſtimare, inquit, ſine cauſſa me illi peperciſſe: mutauit mores, & iram meam mutaui, atque mitigaui. Ne vero falſus propheta cenſearis (ſiquidem vera pronuntiaſti) niſi mores mutaſſet, ea paſſurus erat, quæ ſententia minabatur. Verum iſte mores mutauit, & iram meam ego mitigaui. Et ait Deus ad Heliam: Vidiſti quemadmodum inceſſerit Achaab plorans & triſtis? non faciam ſecundum iram meam. Vides ploratu peccata deleri? Habes & tertiam pœnitentiæ viam: porro multas pœnitentiæ vias dixi, vt diuerſitate viarum facilem tibi ſalutem reddam. Quænam eſt tandem hæc tertia via? Humilitas: humilis eſto, & peccatorum vincula ſoluiſti. Huius quoque demonſtrationem exhibet ſcriptura, & lectio narrationis de publicano & Phariſæo. Aſcendebant, inquit, in templum Phariſæus & publicanus, vt orarent, & cœpit Phariſæus ſuas enumerare virtutes: Non ſum ego, inquit, peccator ſicut mundus totus, neque ſicut iſte publicanus. Miſer & infœlix anima totum orbem terrarum condemnaſti, cur etiam proximum tuum afflixiſti? Non ſufficiebat tibi totus orbis, niſi publicanum quoque damnares? Omnes hac ratione vituperaſti, & ne vni quidem viro peperciſti? Non ſum ego ſicut mundus totus, neque ſicut iſte publicanus. Ieiuno bis in hebdomada, decimas eorum, quæ poſſideo, do pauperibus. Arrogantiæ verba proloquutus eſt. Homo infœlix, eſto, terrarum orbem condemnaſti, cur etiam proximum tuum reprehendiſti? Non exſaturatus es accuſatione totius orbis, niſi & comitem tuum damnares? Quid igitur publicanus? Hæc cum audiſſet ille, non dixit: Tu vero quiſnam es, qui mihi hæc obiicis? vnde tibi vita mea innotuit? non conuerſatus es mecum, non habitaſti mecum, non mecum ætatem tranſegiſti.

Tertia pœnitentiæ via, humilitas.

Luc. 18. 10.

Cur adeo ſuperbis? quis bona opera tua ſuo teſtimonio commendat? cur teipſum laudas? cur tibi ipſi blandiris? Sed nihil horum dixit publicanus, verum capite in terram inclinato adorauit, & dixit: Deus propitius eſto mihi peccatori, & cum humilitatem præ ſe tuliſſet, iuſtus eſt factus: Phariſæus autem amiſſa iuſtitia ex templo deſcendit, & publicanus iuſtitiam adeptus deſcendit, & verba facta vicerũt. Nam ille quidem operibus iuſtitiam amiſit: hic vero humilitatis ſermone iuſtitiam acquiſiuit. Quamquam ne humilitas quidem erat illud: ſiquidem humilitas eſt hoc, cum quis magnus cum ſit, ſeipſum humiliat: hoc vero publicani factum non humilitas fuit, ſed veritas. Vera enim erant illa verba, cum peccator eſſet ille: quid enim quæſo peius publicano? in alienis calamitatibus lucra ſectatur, alienorum laborum fit particeps. Et moleſtiam quidem non reſpicit, quæſtus autem in conſortium venit: itaque ſummum eſt publicani peccatum. Nihil quippe aliud eſt publicanus, quàm audax & honeſta quædam violentia, peccatum lege conceſſum, ſpecioſa quædam rapina. Quid enim publicano peius, qui iuxta viam ſedet, & alienorum fructus laborum metit? & cum labores quidem ſubeundi ſunt, nihil curat: cum vero lucrum obuenit, in participationem venit eorum, in quibus minimè laborauit. Itaq; ſi cum peccator eſſet publicanus, tantum adeptus eſt donum, cum humilitatem exhibuiſſet: quanto magis qui virtute præditus ſit, & humilitatem exhibeat? Ergo ſi peccata tua confitearis, & humilis ſis, iuſtus euadis. Scire cupis quis vere ſit humilis? Paulum reſpice qui vere humilis erat, Paulum doctorem orbis terrarum, ſpiritualem oratorem, vas electionis, portum tranquillum, turrim inconcuſſam, qui modico cum eſſet corpore, totum orbem terrarum circuiuit, & quaſi alatus eſſet illum percurrit. Cerne illum humiliter ac modeſtè ſentientem de ſe, idiotam & philoſophum, egenum & diuitem, illum verè humilem dico, qui labores innumeros exantlarat, qui mille trophæa aduerſus Diabolum erexerat, qui prædicabat, ac dicebat. Gratia eius in me vacua non fuit, ſed plus omnibus laboraui: qui carceres ſuſtinuit,

Publicanorum cõditio qualis.

1 Cor. 15. 10.

διὰ τί τοσοῦτον ὑπερηφανεύῃ; σοὶ γὰρ τίς μαρτυρεῖ ἀγαθοεργίας; τί σεαυτὸν ἐπαινεῖς; τί σεαυτῷ χαρίζῃ; ἀλλ' οὐδὲν τούτων εἶπεν ὁ τελώνης· ἀλλὰ κύψας προσεκύνησε καὶ εἶπεν· ὁ θεὸς ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ, καὶ ταπεινοφρονήσας ὁ τελώνης ἐγένετο δίκαιος· ὁ δὲ Φαρισαῖος κατῆλθεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ δικαιοσύνην ἀπολέσας, καὶ ὁ τελώνης κατῆλθε δικαιοσύνην κτησάμενος· καὶ ῥήματα πράγματα ἐνίκησεν. ὁ μὲν γὰρ ἔργοις δικαιοσύνην ἀπώλεσεν· ὁ δὲ λόγῳ ταπεινοφροσύνης δικαιοσύνην ἐκτήσατο. καίτοι γε οὐδὲ ταπεινοφροσύνη ἦν ἐκεῖνο. ταπεινοφροσύνη γὰρ τοῦτό ἐστιν, ὅταν τις μέγας ὢν ἑαυτὸν ταπεινοῖ. τοῦτο δὲ τοῦ τελώνου οὐκ ἦν ταπεινοφροσύνη, ἀλλ' ἀλήθεια. ἀληθινὰ γὰρ ἦν τὰ ῥήματα· ἁμαρτωλὸς γὰρ ἦν. τί γὰρ τελώνου χεῖρον εἰπέ μοι; τῶν ἀλλοτρίων συμφορῶν ἐστι πραγματευτὴς, τῶν ἀλλοτρίων πόνων συμμεριστής· καὶ τὸν μὲν κάματον οὐκ ἐπιβλέπει· τὸ δὲ κέρδος συμμερίζεται· ὥστε ἐσχάτη ἁμαρτία τοῦ τελώνου· οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἐστὶ τελώνης ἢ πεπαῤῥησιασμένη βία, ἔννομος ἁμαρτία, εὐπρόσωπος πλεονεξία; τί γὰρ χεῖρον τελώνου τοῦ καθεζομένου κατὰ τὴν ὁδὸν, καὶ ἀλλοτρίων πόνων τοὺς καρποὺς τρυγῶντος; καὶ ὅτε μὲν οἱ κάματοι, οὐδεμία αὐτῷ φροντίς· ὅτε δὲ τὸ κέρδος, ἐξ ὧν οὐκ ἔκαμε, τὴν μερίδα λαμβάνει. ὥστε εἰ ἁμαρτωλὸς ὢν ὁ τελώνης τοσαύτης ἐπέτυχε τῆς δωρεᾶς ταπεινοφρονήσας, πόσῳ μᾶλλον ὁ ἐνάρετος ὢν καὶ ταπεινοφρονῶν· ὥστε ἐὰν ὁμολογήσῃς τὰς ἁμαρτίας σου καὶ ταπεινοφρονήσῃς, δίκαιος γίνῃ. θέλεις δὲ μαθεῖν ταπεινόφρων τίς ἐστι; βλέπε Παῦλον τὸν ὄντως ταπεινόφρονα, Παῦλον τὸν διδάσκαλον τῆς οἰκουμένης τὸν ῥήτορα τὸν πνευματικὸν, τὸ σκεῦος τῆς ἐκλογῆς, τὸν λιμένα τὸν ἀκύμαντον, τὸν πύργον τὸν ἀσάλευτον, τὸν ἐν σώματι βραχεῖ τὴν οἰκουμένην κυκλοῦντα, καὶ καθάπερ ὑπόπτερόν τινα ταύτην περιδραμόντα. βλέπε ἐκεῖνον ταπεινοφρονοῦντα, τὸν ἰδιώτην καὶ φιλόσοφον, τὸν πένητα καὶ πλούσιον, ἐκεῖνον ἀληθῶς ταπεινόφρονα, λέγω, τὸν μυρίους καμάτους ἀντλήσαντα, τὸν μυρία τρόπαια κατὰ τοῦ διαβόλου ἐνδειξάμενον, τὸν κηρύττοντα καὶ λέγοντα, ἡ χάρις αὐτοῦ εἰς ἐμὲ οὐ κενὴ ἐγενήθη, ἀλλὰ περισσότερον πάντων ἐκοπίασα. ὁ φυλακὰς ὑπομείνας,

A πληγὰς καὶ μάστιγας· ὁ δι' ἐπιστολῶν τὴν οἰκουμένην σαγηνεύσας· ὁ οὐρανίᾳ φωνῇ κληθεὶς, ἐκεῖνος ταπεινοφρονεῖ λέγων· ἐγὼ γάρ εἰμι ὁ ἐλάχιστος τῶν ἀποστόλων, ὃς οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος. Εἶδες ταπεινοφροσύνης μέγεθος; εἶδες Παῦλον ταπεινοφρονοῦντα ἐλάχιστον ἑαυτὸν καλοῦντα; ἐγὼ γάρ εἰμι, φησιν, ὁ ἐλάχιστος τῶν ἀποστόλων, ὃς οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος. τοῦτο ἀληθῶς ταπεινοφροσύνη τὸ ταπεινοῦσθαι ἐν πᾶσι, καὶ ἑαυτὸν καλεῖν ἐλάχιστον. ἐννόησον τίς ἦν, ὁ λέγων ταῦτα τὰ ῥήματα. Παῦλος ὁ οὐρανοπολίτης, ὁ τὸ σῶμα ἁπλῶς περικείμενος, B ὁ στύλος τῶν ἐκκλησιῶν, ὁ ἐπίγειος ἄγγελος, ὁ ἐπουράνιος ἄνθρωπος. ἡδέως γὰρ λοιπὸν ἐνδιατρίβω τῷ ἀνδρὶ θεωρῶν αὐτοῦ τὸ κάλλος τῆς ἀρετῆς. οὐχ οὕτως ἥλιος ἀνατείλας καὶ λαμπρὰς ἀφιεὶς τὰς ἀκτῖνας εὐφραίνει μου τὰς ὄψεις, ὡς τὸ πρόσωπον Παύλου καταυγάζει μου τὴν διάνοιαν. ὁ μὲν γὰρ ἥλιος τὰς ὄψεις φωτίζει· ὁ δὲ Παῦλος εἰς αὐτὰς ἀναπτεροῖ τὰς ἀψῖδας τῶν οὐρανῶν· τὴν γὰρ ψυχὴν καὶ ὑψηλοτέραν τοῦ ἡλίου ἀπεργάζεται, καὶ ἀνωτέραν τῆς σελήνης. τοιαύτη γὰρ ἡ δύναμις C τῆς ἀρετῆς· ἄγγελον τὸν ἄνθρωπον ποιεῖ, τὴν ψυχὴν ἀναπτεροῖ εἰς τὸν οὐρανόν· ταύτην τὴν ἀρετὴν διδάσκει ἡμᾶς Παῦλος. σπουδάσωμεν ζηλωταὶ αὐτοῦ γενέσθαι τῆς ἀρετῆς. ἀλλ' οὐ δεῖ ἐξελθεῖν ἡμᾶς τοῦ προκειμένου. δεῖξαι γὰρ ἦν σκοπὸς τρίτην ὁδὸν μετανοίας τὴν ταπεινοφροσύνην, ὅτι ὁ τελώνης οὐκ ἐταπεινοφρόνησεν, ἀλλ' ἀλήθειαν εἶπε τὰς ἰδίας ἁμαρτίας γυμνώσας, καὶ δίκαιος ἐγένετο· οὐ χρήματα καταβαλὼν, οὔτε πελάγη διαπερῶν, οὔτε πολλὴν ὁδὸν πεζεύσας, οὔτε ἄπειρα πελάγη περάσας, οὔτε φίλους ἀξιώσας, οὔτε χρόνον πολὺν καταναλώσας, D ἀλλὰ διὰ ταπεινοφροσύνης δικαιοσύνην ἐκτήσατο, καταξιωθεὶς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· ἧς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.

& plagas, & verbera, qui orbem terrarum epiſtolis venatus eſt, qui cœleſti voce vocatus eſt, ille humilis erat, cum diceret: Ego ſum minimus Apoſtolorum, qui non ſum dignus vocari Apoſtolus. (1. Cor. 15. 9) Vides humilitatis magnitudinem? vides humiliter ſentientem de ſe Paulum, qui ſeipſum minimum vocet? Ego enim ſum, inquit, minimus Apoſtolorum, qui non ſum dignus vocari Apoſtolus. Hoc enim vere humilitas eſt, in omnibus ſeipſum abiicere, ac ſe minimum appellare. Cogita quiſnam eſſet, is, qui hæc verba proferebat. Paulus cœlorum ciuis, qui corpore erat vtcunque circundatus, Eccleſiarum columna, terreſtris angelus, homo cœleſtis. Etenim huius viri mentioni libenter immoror, dum virtutis eius pulchritudinem ſpecto. Non ita ſol exoriens, & ſplendidos emittens radios oculos meos exhilarat, vt Pauli vultus mentem meam illuminat. Nam ſol quidem illuſtrat oculos: at Paulus ad ipſos fornices cœlorum nos euehit. Animam enim ſublimiorem ſole, ac Luna reddit celſiorem. Talis quippe virtutis eſt potentia; vt hominem, in angelum conuertat, efficiatque vt anima velut pennis prædita in cœlum tendat: hanc virtutem nos docet Paulus: huius virtutis imitatores fieri ſtudeamus. Sed non oportet nos à propoſito digredi argumento. Hic enim ſcopus orationis noſtræ fuit, vt tertiam pœnitentiæ viam eſſe humilitatem oſtenderemus, publicanum humilitate non fuiſſe præditum, veritatem eſſe confeſſum, cum ſua peccata detegeret, ac iuſtum eſſe factum, non cum pecunias numeraſſet, non cum maria emenſus eſſet, neque cum multum iter pedibus confeciſſet, neq; cum immenſa æquora peragraſſet, neque cum amicos rogaſſet, neque cum multum temporis impendiſſet, ſed humilitatis eum opera ſibi iuſtitiam comparaſſe, ac regno cœlorum eſſe donatum: cuius nos omnes vtinam compotes fieri contingat gratia & miſericordia domini noſtri Ieſu Chriſti, cui gloria & imperium in ſecula ſeculorum. Amen.

INDEX DICTIONVM ET LOCVTIONVM GRÆCARVM, QVÆ IN HOC QVINTO TOMO notatu dignæ ſunt.

A.

ΑΒΙΩΤΟΝ βίον ποιεῖ 265.c
Ἀγάπην ἐξάπτει. 407.d
Ἄγει εἰς αἰχμαλωσίαν. 774.c. εἰς ἔργον 885.c. εἰς οἶκτον 146.a
Ἀγριώτερος πέτρας 885.a
ἄγρια εἰς ἐμβαλεῖν 131.b
ἀδάμας σκληρός. 428.d. ἀδάμας τις λίθος. 37.c. ἢ σιδηροῦς. 233.c. ἀδάμαντα καμπτειν. 146.a. ἀδάμαντος στερρότερος 210.a. 919.d
ἄδειαν παρέχειν 285.c
ἄδηλον τὸ τῆς πλεοντης 990.b
ἀδιαίρετοι πελάδες 562.d
ἀδιάπτωτος σοφία 882.d
ἀδιάφθαρτος φωνή 828.a
ἀδιόρθωτοι μένουσι 222.a
ἀδωροδόκητος 381.a
ἀέρος αἰωρουμένα. 354.d. χύσις εὔκρατος 873.c
ἀθετεῖν οἰκονομίαν 970.a
ἀθυμίαν ἐκκόπτει. 38.a. τῆς νέφος. 564.d
αἱμοβόροι κύνες 804.c
αἱρέσεων διαφθορά 809.d
αἱρέσεις ἀνασπᾶ. 300.b. πιέζει. 815.d
αἰσχρολογίας ἐκ ὑπάσιως 306.a
ἀκατάλυτος ἀγάπη 870.b
ἀκίνητα διώκειν 879.a
ἀκοίμητος ὀφθαλμός 34.a
ἀκροάσεις θεῖαι 647.d
ἄκρον ἀρετῆς 66.c
ἀκρόπολις διαβόλου 842.a
ἀλείφειν ἀθλοῦντας. 911.b. ῥαθυμοῦντας. 588.a. εἰς χρήματα. 258.b. πρὸς ἀκτημοσύνην 134.c
ἀλίμενον πέλαγος 289.d
ἅλλεσθαι ἅλματι 991.d
ἀλογίαν εἰς ἐκπίπτειν 154.d
ἀλοῦσα τῷ κάλλει 891.b
ἀλῶν ἐπαγγαπίζεις 459.d
ἁμαρτήματα ἀπαλείφειν 239.a. ἁμαρτήμασι βαρύνεσθαι 205.b
ἀμεῖψαι ἀμοιβήν 111.c
ἀμηχανία ἐν λόγοις 145.b
ἅμματα ἀποδύσασθαι 230.b
ἀμύνασθαι τοῖς ἴσοις 629.a
ἀμφισβήτησις λέλυται 349.c
ἀνάγει εἰς ἐννοίαν 203.b
ἀνάγκην εἰς καθιστάναι 926.d
ἀναδεῖν στεφάνοις 335.d
ἀνακηρύζειν ψυχήν 61.d
ἀνακαλεῖσθαι ψῆφον 18.b
ἀνακτᾶσθαι ἑαυτούς 26.a
ἀναμφίλεκτος βασιλεία 962.a
ἀναμφισβήτητος ἀπόδειξις 119.d
ἀναντίρρητος ἀπόδ. 196.d. 938.a
ἀναξαίνειν ἕλκη 900.d
ἀναπείθειν ἀναπεσεῖν. 940.a. φροντίδων. 65.a
ἀναπλεῖν ἐπιθυμίαν. 11.a. κόλασιν. 36.c πέλαγος 201.c. 919.a
ἀναπληροῦν ὀφθαλμούς 412.a
ἀναπτύξαι ἐννοίας. 665.d. διάνοια. 846.b
ἀναρπάζεσθαι ἐκ μέσου 896.b
ἀνασπᾶν πλάνην. 201.a. πρόρριζα. 52.d
ἀνατρέπειν ἐκ βάθρων 294.c
ἀναχαιτίζειν προαίρεσιν 888.d
ἀναχωρεῖν πρὸς ἐρημίαν 691.a
ἀνενδεὴς ὁ θεός 183.b
ἀνεξαπάτητον ἀρετή 896.b
ἀνεξερεύνητα κρίματα 860.c
ἀνεπιβούλευτος θησαυρός 322.d
ἄνθος ἐαρινόν. 151.c. ὀλιγοχρόνιον. 153.b
ἀνίησι φροντίδων 877.a
ἀνιμησάμενος νοήματα 241.a
ἀνόθευτον δόγμα. 393.c. διδασκαλία 815.a
ἀνοίγεται πέλαγος 65.d
ἀνόνητον ἐπιδείκνυται 137.c
ἀντέχειν γενναίως 219.c
ἀντέχεσθαι φυλακῆς 225.d
ἀντιβλέπεις πρὸς ἀλήθειαν 841.b
ἀντίθεσις 164.b
ἀντινομίαν λύειν 280.c
ἄνω κάτω περιστρέφει. 906.d. σπουδάζει 346.b. χωρεῖν ποιεῖ 569.a
ἀξίαν καθαιρεῖ. 503.a. εἰς ἀγαγεῖν. 519.a
ἀξιόπιστος τῆς προστάγματος 118.b
ἀπαγγέλλειν πρὸς μόνους 473.b
ἀπαράμιλλος πατρί 936.a
ἀπαράγραπτος 795.a. 874.d
ἀπαρρησίαστος 545.b
ἀπεργάσασθαι σωφροσύνην 414.b
ἀπαθὴς τὸ θεῖον 135.c
ἀπαρτίζειν σφαγήν 890.a
ἀπαγνίσασθαι μιαιφόνον 363.a
ἀπόδειξις ἀναντίρρητος. 196.d. διαλάμπει 872.a
ἀποδύσασθαι πρὸς ἀγῶνα. 245.c. 909.d. λαβάς 528.c
ἀποθέσθαι ἀρρωστίαν 1.a
ἀποκάμνειν τῷ μηνὶ 195.c
ἀποκλᾶσθαι πρὸς 190.c
ἀποκρύπτειν παῖδα 201.d
ἀποκόπτειν συνέδρου 353.c
ἀπολογίας πειρᾶσθαι. 121.b. τῆς ἐκκρίσεως, 756.b
ἀποιήσασθαι ἁμαρτίαν 927.b
ἀπόνοιαν πρὸς αἵρεσιν 667.c
ἀποξύειν νόσον 117.c
ἀπορραγῆναι ζωῆς 133.b
ἀποπηγνύνται Ἕλληνες 478.c
ἀποστῆναι πατρῴων. 942.b. δεσποτείας 308.d
ἀποσχοινίζεσθαι κατηγορίας 807.d
ἀποσμῆχαι συνειδός 370.a
ἀποτέμνειν Ἰωάννην 615.c
ἀποχρῶσι ἐστὶν 263.d
ἀπροσίτονται τὸ 52.a. 798.d
ἀπρόσιτος νομοθεσία 696.a
ἀράχνης εὐκολώτερον 851.b
ἀρετή ὕδατος. 249.d. ἄκρον τῆς. 66.c κορυφή 184.b
ἀρθέντι ἕλκειν 301.b
ἀρραγὴς τεῖχος 167.b
ἁρπάζειν ἐκ μέσου 304.d
ἀρχέκακος δαίμων 900.c
ἀρχέτυπον ἀρετῆς 584.c
ἀσβεστον ἀσέβημα 478.b
ἀσάλευτοι σκοποὶ 873.a
ἀσκεῖν ἀρετήν. 171.b. ἦθος 624.b
ἀσπασμὸς φελλεσίστατος 465.c
ἀστράπτει φιλανθρωπίαν. 982.d. 984.c
ἄπτει εἰς προσέστηκεν 821.a
αὔλακα τέμνειν 111.d. 199.b
αὐταρκεία ἐν τῷ 46.d
αὐτεξούσιον ἀναιρεῖν 862.b
αὐτοσχεδιάζμας 483.d
αὐτίκα διακονικὸ 692.b

αὐτοκατάκριτος 42.a
αὐτομάτως φυέσθαι. 844.a. 866.d. 875.b
αὐτομολογεῖν πρὸς ἀρετήν 350.b
αὐτόδερκος 872.b. 916.a
αὐτουργεῖν ἐν ἅπασι 417.d
αὐτουργὸν φύεσθαι 447.a
αὐχεῖν σοφίας 333.a
ἀχάριστος ἐπιβουλαῖς 915.a
ἀψῖδες οὐρανίας 370.c. 630.c
ἀωρὶ νυκτός 873.c

B.

Βαδίζειν ὁδόν. 139.d. τῇ ὁδῷ. 141.d
ἐπὶ κατηγορίας 29.a
Βάθος διανοίας. 945.b. νοημάτων. 455.d. 724.d
Βαλανεῖον ἁμαρτίας 289.a
Βαλβῖδος ἐξήρτηται 902.a
Βάλλεσθαι λοιδορίαις 911.b
Βάναυσοι πρὸς ἀκρόασιν 963.b
Βάπτεσθαι ὑπὸ ἔρωτος 391.d
Βαπτίζεται σίδηρος 930.b
Βάραθρον ἀνοιγνύεται 891.b. 920.b
Βασιλικωτάτη πόλις 242.a
Βῆμα ἱερόν 553.a
Βιάζεται τὸ εἰρημένον 746.b
Βίαν ἐπάγειν 48.c
Βιοθάνατοι ψυχαί 47.b
Βίος ἐμπίπλησαι. 845.a. ἀβίωτος. 408.b. πίστει συνᾴδων. 293.a. βίον συνάψαι 184.a
Βιωτικός εἰμι 59.d
Βέλη ἐφιπτάμενα. 873.a. ἀκτίνων. 874.b
Βορβόρῳ ἐγκυλίνδεται 289.b

Γ.

Γαστριμαργία ἐκδίδοναι 140.c
γέμει φόνου 189.d
γεννᾶσθαι ἀντὶ δρόσου 201.a
γεωργεῖν ἐκκλησίαν 111.c
γῆν διασεῖσαι εὐχῇ 277.d
γῆρας ἀποξύειν 400.d
γλώσσαις ἐμπεσεῖν 856.d
γνώμην πίπτειν. 888.d. εὐόλισθον. 457.b
γραφῇ παραδέδοται 141.a
γυμνάζειν λόγον 503.a

Δ.

Δάκνει ὄνειδος. 310.a. συνειδός. 65.b
δακρύων πηγαί 975.b
δαιμονίσματα διαλύσασθαι 61.c
δαψιλῶς ποιήσασθαι 900.c
δεῖγμα ἐκφέρειν. 793.c. ποιήσασθαι. 215.d
δεσποτείας ἀποστῆναι 308.d
διαβολικὴ εὐλάβεια. 14.a. κακουργία 40.c
διαδοχὴν εἰς ἐλθεῖν 797.b
διακονίας ἀποπληροῦν 35.c
διαλάμπει ἐπίδειξις. 872.a. ἀπὸ πίστεως 898.c
διανίστασθαι φιλικῶς 278.a
διάνοιαν συμπίπτειν 124.d
διαπρέπουσι περιέχει 291.c
διασεῖσαι γῆν εὐχῇ 277.d
διατιμῶσι νόμοις 889.a
διατίθεσθαι κακά 12.a
δικανικοὶ λόγοι 669.d
διαφθειρόμενος δικαστής 892.b
διημερεύειν τὴν ἡμέραν 328.b
δίκαιον διαφθείρειν 9.c
δικαστὴς ἀπαραλόγιστος. 420.c. 495.a
διεφθαρμένος 892.b
δίκη εἰσάγεται 238.a
δίκτυα ἁπλοῦν 891.b
διορθοῦν χρείαν 900.a
διόρθωσιν ἐπάγειν 271.d
δίψος ἐξάπτειν 782.b
διώκειν ἀνήνυτα 879.a
δόγμα ἀνατρέπειν. 133.a. οἴχεται 349.b. αἰσχύνειν 393.c
δόλοις ῥάπτειν 891.b
δόξαν διορύττειν. 47.c. 373.c. κατασκευάζειν 889.c
δοξομανία ἐσχάτη 671.a
δορυφορεῖσθαι ὑπὸ ἀγγέλων 43.d
δρᾶμα κατασκευάζειν 892.a
δραπετεύειν δεσποτείας 962.b
δρόμον ἐπιτείνειν 591.a
δρόσου ἀντὶ φύεσθαι 201.a
δυνάμεις ἀόρατοι 498.a
δυσβάστακτον φορτίον 290.d
δυσθεώρητα θεῖα 910.a
δυσπαράδεκτος νόμος 600.d

E.

Ἐγείρεις εἰς ὑπόμνησιν 369.b
ἐγκατιδεῖν ὑπομνήματα 461.c
ἐγκώμιον συντίθησι. 247.a. στέφανος ἐγκωμίων 335.d
ἔθη σαλεύεται 201.c
εἴδωλα ἁμαρτίας 42.a
εἰσάγειν νυμφίον. 286.b. δίκην. 238.a
εἰσφέρειν τὰ παρ' ἑαυτῶν 197.d
ἐκβακχεύειν ψυχάς 458.a
ἐκβάσεις ἐκ ἀπολογίας 306.a
ἐκκλησίας ἐπήξατο. 833.c. ῥιζοῦν. 129.b
ἐκθυμοῦν ἰσχύν 129.a
ἐκκρέμαμαι πρός 961.d
ἐκκρούειν ἀπολογίας 756.b
ἐκτραγῳδεῖν συμφοράς 114.d
ἐκφυσᾶν θησαυρούς 477.a
ἐλαύνειν πρὸς ἀγάπην 38.c
ἐλίσσειν κράζειν 983.a
ἐλπὶς ἀκαταίσχυντος. 315.b. ἐλπίδα ἐκτεῖναι. 366.a. ὑποτείνειν. 421.b. τρέφεσθαι. 29.a. 356.c. 365.d. τῆς ἐκκρέμασθαι 115.d
ἐμβαλεῖν εἰς ἀγῶνα. 115.a. 131.b. κινδύνων 897.d
ἐμπεσεῖν εἰς ἔρωτα 230.a
ἐμπρεσβεύεσθαι ἐμπειρίαν. 219.b. πενίαν 941.d. συμφοράς 411.a
ἐμπαίνων φῶς 985.d
ἐμφυσᾶν ψυχήν 158.d
ἔμφυτος νόμος 879.c
ἐναβρύνεσθαι παλαίσμασι 207.a
ἐναγώνιος βίος 261.a
ἐναντίον εἰς μεταστῆναι 145.a
ἐνατομάσασθαι 35.a
ἔναυλος εὐεργεσία 15.d
ἐνδιαπεραίνειν ὕμνοις 224.b
ἐνέργεια διαβολική 62.b
ἐννοίας λαβεῖν 151.a. 969.a
ἰσόδερκος παιδεία 825.a
ἐντρυφᾶν ἀγάπῃ 1.a. 211.c
ἐνυπόστατος ἀνάστασις 954.a
ἐξάπτειν ὀργήν 121.b
ἐξαγοράζειν οὐσίας 310.a
ἐξασκεῖν κάλλος 123.d
ἐξελθεῖν φύσεως 898.c
ἐξευμενίζειν πάντα 673.b
ἔξεστι προσλαβεῖν 210.a
ἐξορίζειν τύφον 296.a
ἑορτὴ ἐγκαίνιος 461.c
ἐπάδειν τὰ ῥήματα 276.b
ἐπαίρει εἰς ἀπόνοιαν. 969.a. πρὸς θυμόν 231.a
ἐπείγεται λόγος 131.b
ἐπιθεῖναι ἔχειν 631.a
ἐπήρτηται κόλασις. 141.a. δίκη. 364.d
ἐπιβουλὴν ποιεῖν. 942.a. ῥάπτειν. 629.a
ἐπιμελείας ἐποιήσατο 501.d
ἐπιούσιος ἄρτος 158.d
ἐπιπηδᾶν κινδύνοις. 135.a. τοῖς εἰρημένοις 124.c
ἐπίπλαστος ἐπίμνησις 818.b
ἐπίσκεψιν ποιεῖν 899.d
ἐπισκοτεῖν λογισμῷ. 9.d. τῇ παιδεύσει. 919.b
ἐπισπᾶσθαι βοήθειαν. 226.b. χάριν. 359.c. εἰς εὔνοιαν 630.b
ἐπίταγμα αἰνεῖν 887.c
ἐπιτειχίζειν φόβον 441.d
ἐπιτρέχει πράγματι 130.b
ἐπιχειρήματα καὶ συμμαχ. 417.c. 245.a
ἐπῳδαὶ γραφῶν 660.c
ἔργον εἰς ἐξελθεῖν. 293.c. ἐξάγειν. 1005.a. προέρχεται. 11.a. εὐχὰς νομίζειν 403.d
ἔρωτα εἰς ἐμπεσεῖν 230.a
ἐσχάτη πονηρίας 441.c
εὐέμπτωτος. 483.a. πρὸς ἔρωτα. 405.d
εὐεπιχείρητος 408.d
εὐλάβεια διαβολική 14.a
εὐλογίας ἐπιδαψιλεύεσθαι 3.d
εὐόλισθος ἡ γνώμη 457.b
εὐπερίτρεπτος ἡ προαίρεσις 457.b
εὔπορος ἐν ἀπόροις 890.a
εὐπορῶ ἐλθεῖν 354.a
εὐπρόσωπος πρόφασις 285.d. 328.c
εὔελπις λογισμός 866.c
εὐσύνοπτος λόγος 141.c
εὐφημίας προσφέρειν 157.a
ἐφόδιον καὶ ὑπόθεσις 67.d
ἔχθραν καταλύειν. 129.a. παρασκευάζειν 284.d

Z.

Ζάλη σβέννυται 160.a
Ζέουσα πίστις. 933.a. ζέων θυμῷ. 889.b. φόνῳ 191.d
ζεύγλην ὑπὸ ἄγειν 111.d
ζῆλος πεπυρωμένος 180.a
ζημίας ὑποστῆναι 307.c
ζήτημα τίκτεται 258.b
ζητήσεως γέμει 292.b
ζυγὰ καὶ σταθμά 942.d
ζωὴν συγκροτεῖν. 943.c. τῆς ἀπορραγῆναι 133.b
ζωηφόρος ἀνάστασις 952.a

H.

Ἡδέως διανίστασθαι πρός 209.d

Ἡμίσεις χοίνικες 931.b
ἡμέρας ἐπιπλεῖν. 947. a. ἡμέρας διὰ
πάσης 943.a
ἡλίῳ ὑπὸ καῦμα 851.c

Θ.

Θάλασσα ἄπλωτος 877.c.897.b
θαλάττια νῶτα 876.c
θάλλει ἀγαθοῖς 667.b
θαρρεῖν κατορθώμασι 159.b
θαῦμα ἔχει τὴν. 915.c. τὴν ἀξίαν. 412.c
θέατρον πληροῦσθαι. 466. c. συγκροτεῖν.
207.c. ἀπηρτισμένον 112 d
θήλειας πηγή 901.a
θεογονίας ὁδός 872.c
θεραπευτικὰ ὀνόματα 296.b
θεωρία πίστεως 952.a
θηλυμανὴς χρηματίζει 155.d
θηρᾶν δόξαν 125.b
θησαυρὸς αἰώνιος. 315. a. αὐστηρίαστος. 445 b. τὸν ἀφυσᾶν 407.a
θριαμβεῖς ἐμπομπεύειν 580.b
θυμὸν ἄκρατον 233.d
θύρας ἐπὶ. 987. c. θύρας ὀχλεῖν
249.c
θυσίας ἀναφέρειν 553.b

I.

Ἰσοθείας φαντάζεσθαι 517.d
Ἰδιωτικὴ οἰκία 314.d
ἱκετηρίας τιθέναι 145.b
ἱπποδρομίας εἰς ἀναβαίνειν 140.c
ἴσασιν οἱ μεμυημένοι. 462. d. 553.b
766.b
ἰσοτάσιος πρὸς πατέρα 122.c
ἵσταται τὰ ἀγώνων. 831. b. τὰ ῥαθυμίας
139.c
ἰσχυρότερος σιδήρου 209.c
ἴχνεσιν ἕπεσθαι 631 a

K.

Καπνίζειν ὥρας 873 c
καθαρθῆναι παθημάτων 629.b
καθάρματα ἀνοήτων 916.a
καθαίρειν ψυχὰς 363.c
καθήμενος ἐπὶ οἴακος 873.a
καθίσταται εἰς συνήθειας 709.d
καθολικὴ θυσία 490.c
κακοῖς προσανατιθέσθαι 359.a
καταβιβάζειν ἀπὸ ἀξίας 263.d
κατάδηλα πανταχοῦ κακία 149.c
καταλέγεσθαι εἰς χορόν. 911. a. χορῷ.
149.a
καταλλαγὰς ἐποιήσαντο 489.a
καταλύειν ἰχθρὰν 129.a
καταμαθεῖν πλευρὰν 953.a
καταπαύειν δόξαν 187.a. 506.d
καταποντίζειν ἁμαρτήμασι 347.b
καταστρέφειν ἐν τύποις 847.b
κατασκευάζειν ὑπόληψιν 47.c
κατατείνειν λόγους 390.b
καταφορᾷ χρῆσθαι 128.a
καπηλεύειν ῥήματα 304.a
καταθύειν ψυχὴν 939.a
κατασκευάζειν σκιρτήματα 576.d
κατέχω μετ᾽ ἀκριβείας. 474. b. ὑπὸ τῆς
ὀργῆς 230.d
κατηγορεῖν πρὸς ἀπιστίαν 119.a
κατηγορίας προσεξευρεῖν. 807. d. ταῖς
βαλεῖν 792.d
κατέχει τὴν ὁδόν. 245. a. δημιούργους
623. c. ἀπὸ τῆς 919 a
κατοχῆς παρόντων 165.a
κατορθοῦν νοήματα 930.a
κατεχόμενοι διαβόλου 205.b
κέλευθον πατεῖσθαι 22.b
κενοῦν σπουδήν. 762. b. ὀφειλὴν 212.a
κεντεῖ συνειδός. 49. c. 975. b. πάθος
891. c
κεραυνώδης φάρμακα 941.d
κηλῖδα ἀπομάξαι 259.a
κηροῦ μαλακώτερος 209.d
κιγκλίδες δικαστηρίων 49.d
κινδυνεύειν εἰς ἐμβαλεῖν. 897. d. οἱ καταγόντες εἰς ἄδην. 846. a. τὴν ἀπογεύεσθαι. 363. a. ἐκθρηνεῖν. 898.a
ἐπικρίματα 506.a
κινεῖν ἐπιβουλάς. 193. c. λόγους. 291. a.
ὀργήν. 480. b. προσθήκην. 369.a
κιρνᾶν ἐπιθυμίας 604.a
κλέπτειν αἴσθησιν 1006.b
κλυδώνιον πάθους 890.a
κοινωνία μυστηρίων 19.b.299.b
κολακεία τὰ ῥήματα 397.d
κολάζεσθαι ἀθάνατα 445.a
κόλασις ἀπαραίτητος 221.d
κομᾶν ἐλεημοσύναις. 684. a. χρήμασι 668.a
κόμπος τὰ εἰρημένα 618.a
κορεννύμι θυμόν 233.d
κορυφαῖος ἀποστόλων. 6. a. 175. a. 839.b
κορυφὴ ἀρετῆς 184.a.489.a
κορωνὶς φιλοσοφίας 575.b
κουφότεροι φύλλων 916.a
κροτεῖν τὰ λεγόμενα 137.a
κρυμοῦ πηγνῦντος 316.c
κτᾶσθαι προθυμίας 902.c
κυβιστᾶν κατὰ ξιφῶν 919.c
κυκᾶν μυρία 48.c
κύματα κακίας 342.c
κύνες αἱμοβόροι. 804. c. τοὺς ἀποσοβεῖν
37.b
κύκλος προαιρέσεως 592.a
κυροῦν γνώμην 937.c
κωλύματα ὑπερπηδᾶν 580.b

Λ.

Λαβεῖν εἰς νοῦν. 248. d. προθυμίαν.
286.c. συμμαχίαν 321.a
λαβὴν ἀναιρεῖν. 325. a. ἀποδύεσθαι.
528.c. παρέχειν. 230. d. διαλύειν.
914.d
λαϊκῶν τάξις 246.a
λάμπειν ἀρετῇ 897.b
λεγόμενον ἡ κολακεία 260.a
λείψανα ἀποξύειν 117.c
λήθη παραπέμπειν 774.a
λέξις μετ᾽ ἀγγέλων 205.c.206.c
λεῖα κομῶντα 199.b
λῆροι καὶ ἀπάται 414.c
λίθον ἐπικάμψαι 115.c
λιμήν. 900. b. ναυαγοῦντων. 337. d
ἀπολαβεῖν. 94. b. ἀκύμαντος. 617.a
εἰς λιμένα καταίρειν 639.a
λιμοῦ καταπήκεσθαι 151.b
λογίζεται εἰς ἀνάλωσιν 12.c
λογισμοὺς ματαίχει. 412. b. τὴν ῥύμα-
τα. 858. b. πλάσιν 71.c
λόγον ἀρχή. 319. a. ἐξάγειν. 314. b.
ἀπομηκύνειν. 945. d. ὑφαίνειν. 112.a
λόγος ὁπλίζεται. 131. b. διοικώνεσθαι.
141. c. ὁδοῖς. 221. c. ἐριβρύεσθαι.
397. b. λόγου μεταλαβεῖν. 893. a.
λόγων αἰσθάνεσθαι. 877. a. τοὺς καταπίνειν. 390. b. τὴν δίαυλον 669.d
λοιδορίαις πλύνειν 263.c
λύσιν ἐπαγγέλλειν. 231. c. λαμβάνειν.
567.d

M.

Μαίνεσθαι περὶ θέατρα. 911. d. θάλασσα 199.c
μαλακώτερος κηροῦ 209.d.491.d
μαλάξαι λίθινον 28.a
μανία ἀκάθεκτος. 137. b. χρημάτων.
149.b
μαραίνειν νόσος. 123. c. χρόνος 917.a
μάρτυς ὑποβολιμαῖος 119.b
μαχαίρας ἐλαύνειν 887.c
μαθητεύειν ἕλκος 13.d
μαθεῖν ὑπὸ ὀργῆς 629.c
μελετᾶν ἀλληλεπαλληλίαν. 981.d. ἀπολογίαν
354.a
μελέτη ἐν καθίσταται 210.b
μέλος ἀνακρίνεται 151.d
μεμυημένοι ἴσασι. 452. c. 462. d. 553.
b. 766.b
μάρη ἐν πεῖσθαι 625.b
μαρικός θεός 302.a
μαστὸς θεός 416.c
μάσσειν εἰς φέρειν 291.d
μεταγεῖν ὑπόδειγμα 121.d
μεταπείθειν ἀπαρηγόρητα 50.a
μεταρρυθμίζειν εἰς εἰρήνην 625.d
μεταπλάττεσθαι εἰς ἀντίδοσιν 138.c
μέτρον χρείας 251.c
μέτωπον φάλαγγος 616.b.805.a
μέχρι τοῦ ἵστασθαι 83.b.360.a
μηκέτι ὀχλεῖν 970.a
μηχανήματα κινεῖν 900.c
μνήμην καταχεῖσθαι 343 d
μνησικακίας τὸ χαίρειν 18.a
μισθὸς κενοῦν 608.b
μονοχίτωνας ἀπέστειλε 255.d
μορμολύττειν 295.a
μυσταγωγία πλουμένη 218.d
μυστήρια φρικτὰ 138.b
μυστικὴ τράπεζα 313.c

N.

Ναυαγεῖν περὶ πίστιν 341.a
ναυάγιον ἐργάζεσθαι. 866. c. ἐν λιμένι
39.a. ὑπομένειν 873.b
νεκροὶ ἔμψυχοι 37.c
νεοπαγεῖς ἐν πίστει 848.a
νεόφυτον δένδρον. 813.b. πίστις 172.d
νεφώσεις 655.a
νέφος βελῶν. 199. c. ἀθυμίας. 564. d.
940.c
νήματα θεῖα. 619, b. σκωλήκων. 646.d
νιφάδες κινδύνων. 913. a. λίθων. 974.
a. πειρασμῶν. 575. d. πυκνότερα τῶν
202.b
νευμάτων θησαυρός. 8. c. πλοῦτος 356 a

νόμιμα πάτρια 519. b
νομοθετεῖν 156. c. 946. a
νόμος ἔμφυτος. 879. c. τοὺς νόμους ἀναστρέπειν. 169. a. 294. c. ἀναμοχλεύειν. 833. c. διατέμνειν. 889. a. παραλύειν. 165. d. καταπατεῖν. 225. d. τίσι. ἁλίσκεται 285. c
νοσεῖν αἴτια 434. a
νόσημα κατορθοῦν. 930. a. λύειν 933. d
νυκτὸς ἀσεὶ 873. c
Ξ.
Ξενίζετω μὴ ταῦτα 845. a
ξύλῳ προσηλωθῆναι 207. d
ξυμώσεις λησιῶν 597. d
ξύρησαι τὴν κεφαλὴν 948. a
Ο.
Ὁδὸν ἄγειν. 725. b. βαδίζειν. 139. d. ἐλαύνειν. 972. a. ὁδεύειν. 897. b. χρήσασθαι τῇ 932. a
οἴδημα ὀργῆς 455. a
οἰκείαν ἀπολήψονται 999. b
οἰκονομίαν ἀθετεῖν 970. a
οἶκτον εἰς ἄγειν 146. a
οἶκτον μεγαλουργίαν 157. d
οἴχεται δόγμα. 349. b. πάντα. 893. b
οἰωνίζεσθαι 272. c
ὀλιγοχρόνιον πάθος 153. b
ὁμιλοῦσι γάμοις 281. a
ὁμόζυγος ὁ υἱός 47. c
ὅλος ἦν τοῦ ἐπιτάγματος. 888. d. ὅλον ἐγένετο τῆς 215. d
ὀξυδερκὲς ὄμμα 124. d
ὀργὴν ἀποκρύπτεσθαι. 592. c. ἀφίεται. 890. a. ἐξάπτειν. 121. b. ὀχεῖν. 12. a. κινεῖν. 400. b. ὀργῆς ὑποπτευθεὶς. 17. a. κύματα. 591 b. οἴδημα 455. a
ὀρθὴν βαδίζειν 903. b
ὀρθοδοξεῖν τίσι 205. a
ὁρμίζειν εἰς γαλήνην 918. a
[illegible] 70. a. 226. a
ὀρθονομικὸς ψυχή 387. a. 724. d
ὁσίας οὐκ φερόμενος 142. c
ὀφειλὴ κεῖται 212. a
ὀφθαλμὸς ἀκοίμητος. 278. a. τοὺς ἀναπληροῦν. 412. a. καθαιρεῖν. 940. a. τῆς βολαί 873 a
ὀφρὺς ἀνασπᾶν 505. a
ὄχημα κατέαγεν 417. b
ὄψεως οὐκ προσιόντες 953. c
Π.
Πάθος ἐκχεῖν. 944. b. τῶν παθῶν κλυδώνιον. 890. a. πύρωσις 676. c
παιδοκτείνης οἰκουμένης 202. b
παιδαγωγία σῴζω 354 a
παίδων ἀθύρματα 582. a
παλαιὸν πανία 114. a
παλλίον 104. b
παῦ ἐπιρρίπτειν 669. d
παιδεύειν συγκροτεῖν 982. c
πανουργία ἐπιπλεῖν 224. a
παραχεῖσαι λόγῳ 583. c
παραβουλευσάμενος ψυχῇ 389. c
παρακύψαι εἰς βίον 265. d
παραλύεσθαι πάντας 654. c
παραλυπεῖ στρίγγεται 591. d
παραπέμπεται πρὸς κινδύνους 259. b
παρατέτακται λογισμῶν 523. c
παρ' ἀκμὴν θάλασσα 184 d
πίεσιν προσάγειν 414. d
πέλαγος τέμνειν 873. a
πένθος ἐργάζεται 60 b
πενίαν ἐπιπέμπει 858. b
περιαιτεῖσθαι κακοῖς 359. a
περιβαλέσθαι πενία. 143. d. κακοῖς. 263. b. χρήματα 7. c
περιεργίαν περιελεῖν 866. c
περικοπὴ διαθήκης 348. c
περικόπτειν τρυφῆς αὐτὸν 259. d
περικυκλοῦται πράγμασι 64. a
περιέστης οὐκ πολλῶν 577. c
περιουσίας ἐξ. 75. a
περιπολεῖν γῆν 845. b
περίστασις ἀδόκητος 200. b
περιφανείας κεκτημένοι 241. d
πέταλα ῥάπτειν 277. c
πέτρας ἀγριώτερος 885. a
πεδίον προσπάγη 7. d
πηγὴν διαστέλλειν. 934. a. πηγῶν ὥσπερ ἐξ. 30. a. 52. d. 142. a
πήγνυται κρύει 34. c
πηδᾶν ὑπὲρ σκάμματα. 252. a. 337. a. 576. a
πίστις ἀδιάκριτος. 995. c. πίστεως θεωρία. 952. a. πίστει ὀρθοῦσθαι. 281. a. συνάδων βίος. 293. a. πίστιν ἐπάγειν. 760. c. ὑποπτεύειν 431. b
πλεῖν ἐκ νεῶν. 909. b. ἀπλεῖν θάλασσαν 897 b
πλέκειν πρᾶγμα 329. b. 527. d
πλεονεκτεῖ ἀπαιτεῖν 805. b
πληγὴν διδόναι 277 a
πληροῦν τὸ πᾶν 24 a
πολυαρχίαν 834. a
πλοῦτον λοιδορίαις 263. c. 265. a
πτοίαν φόνου 889. b
πῖγος ἀποκρίνεσθαι 675. c
πικρότερα νεφελῶν 202. b
πίθῳ καταφλέγεσθαι. 779. a. κραιπάλῃ. 982. b
πολεμαρχεῖ ἀποστολαῖς 639. c
πόλεμος ἀκήρυκτος. 794. a. ἐπισείεται. 350. d. ἀναπτέται. 201. c. 919. a. ἀναρριπίζεται 392. a
πόλις αὔτανδρος 597. c
πολιτεία συμβαίνουσα δόγμασι. 314. d. συμφωνοῦσα. 292. a. διακρινομένη. 179. d. Ἰουδαϊκή 395. a
πολιτείαν ἀποφαίνω 353. d
πόνοις ἀνακουφίζειν 334. b
πόμα ὕδατα 152. c
πορθεῖν λόγον 639. c
πομπὴ νοημάτων 355. a
ποῦ ταῦτα πάθος; 354. c. ἐξιλεῶσαι ἀχειρότητος 13. c
πραγματεύεσθαι συμφορὰς. 941. d. συντείαν 845. b
προσαναιρεῖσθαι τὸ ἦθος 797. b
προσωπεῖον τὴν ἀπόρρητον 8. b
προδιαπτεῖν 349. a
προκάλυμμα ἀπιστίας 194. a
προκοπὴν λαμβάνειν 902. c
προνοίαν ἀπονέμειν. 184. a. πιστεύειν. 317. a. συγκλείεται 302. a
πρόρριζον ἀναιρεῖν 201. a. 300. b
προσελθεῖν τῇ ἱερᾷ 738. a
προσανάπαυσις ἡδονῆς. 911. c. τρυφῆς. 149. a. ἐρωτικὴ 659. d
προσεπιτείνεται τὸν βίον 117. c
προσχήματι χρῆσθαι 197. d. 819. c
προσαναπλήσαντες χειμῶνας 318. d
προσωπεῖον ὑποκρίνεσθαι 609. b
προσώπων ἀξίωμα 16. d
προφάσεις διαπρέπουσας 285. d
προφυλακτικὰ παθῶν 141. a
πτερὰ παρέχοντα 638. c
πτοεῖσθαι ἀδηφαγίας. 147. a. περὶ αἰσθητά 471. b
πυκνοῦν πενίαν 938. c
πυρὰ ἀθυμίας 427. d
πύργοι ἐκκλησίας 175. c. 851. b
πυρετὸν σβέννυσι 877. a
πυρίζοντα χείλη 570. d
Ρ.
Ῥαγὶς πέτρας καλοῦμαι 222. b
ῥαπισμὸς δουλικός 986. a
ῥάπτειν ἐπιβουλάς. 629. a. δόλους. 891. b
ῥώματα λογισμῶν 858. b
ῥηγνύμενα πέτραις 920. a
ῥῆσιν χρὴ ὅσον 130. d
ῥητορείας δριμύτης 847. c
ῥίζων ἐκ κακίας. 129. b. πίστιν. 359. d. λόγον 505. b
ῥίζων ἐξ αἰώνων 834. a
ῥιπίζειν τὸ πᾶν ἐπὶ ῥοπήν 331. d
ῥοπὴ αἰώνων 171. b
ῥύακα ἀποφρεατίσειν 644. a
Σ.
Σαλεύοντος ἐν πλοίῳ 60. a. 359. a. ἔθει. 201. c. περὶ πίστιν 341. b
σάλπιγγος λαμπρότερος 119. c
σάρκα ὑποδύς 296. a
σαρκώσεως λόγος 131. c
σβέννυσι πυρετὸν 877. b
σείει δόρυ 612. c
σημαιοφόρος ὀργῆς 618. c
σιδήρου τομώτερον 858. b
σίδηρος καὶ ἀδάμας 233. c
σκάμμα βίος 71. b
σκάμματα διατείνει. 738. b. μακρότερα 219. b
σκήνωμα σῶμα 515. b
σκηπτὲς καταφλέξει 278. a
σκύφος [illegible] προφάσεις. 63. d. 225. a. 508. a
σκιὰ ἀπολογίας. 586. d. σκιᾶς ἀδρανέστερα 737. b
σκληραγωγία μοναχῶν 70. b. 339. d
σκληραγωγουμένων φρατρείαι 840. d
σκότος διασκεδάζειν. 313 c. κατασκεδάζειν 975. d
σκοτοῦσθαι ψόγῳ 39. b
σκώληξ ἰοβόλος. 292. b. 771. d. ἀπλήστως. 293. c. τῆς ἡμέρας 646. d
σκωληκόβρωτος 593. a
σκέμματα τινὰ 300. a
σμύχειν 352. b
σοφὸς λόγος περιττὸς 864. c
σπουδαιολογεῖσθαι 477. a
σπᾶσθαι

σπάδιον ἐκπίνειν. 430.b. σύστημα. 83.a
στέφανος ἀνακαίειν. 206.b. ἀνάδειν. 335.d. διαπλέκειν 328.c
στῆθι ἀρπαγῆς. 368.c. στῆσαι ἱδρῶσιν 921.a
στήλη χαλκῆ 249.a. 968.d
στηλιτεύεται ἐπὶ μοιχείᾳ 916.c
στολισμὸς ἱματίων 251.b
στόμα ἀπορράπτειν. 612.a. 832.c. ἀθύρωτον. 524.b. ἀποφράττειν 479.b. ἐμφράττειν 579.d. 958.a. λιμῶδες. 290.a
στοχασμὸς τὸ εἰρημένον 245.a
στρέφειν ἐν διανοίᾳ 226.d
συγκαταβαίνειν τινί 176.a. 282.a. 814.a 863.a
συγκατάβασις σύγκρισις. 131.c. 836.d 699.c
συγκαπνίζεται τινί 946.b
συγκληροῦ θάνατον 737.b
συγνώμην ἀπονέμειν 327.d
συγκαταλύεται βίῳ 199.d
συγκεκληρωμένοι 917.d
συγκροτεῖν ἑαυτόν. 307.d. ζωὴν 943.c
συγχέει τὸν βίον 184.a
συμβολικῶς συνέβαινε 361.a
συμμαχίαν λαβεῖν 321.a
συμμετρίας ἀπολαύειν 147.a
συμπεριφέρεσθαι ἀσθενέσι 164.a
συμπληγάδας φεύγειν 305.c
σύμφωνα ποιεῖ 460.c
συμφωνοῦσα πολιτεία 292.a
συνάγει κόλασιν 285.d
συνᾴδων περὶ βίον 243.a
συνάξει ἐπιπλέον 911.d
συνδιάγεσθαι πράγμασι 246.a
συνειδὸς ἀνάπτυξον. 41.d. ἐξετάζειν. 424.a. καταπατεῖ. 958.b. κινεῖν. 49.c. μαστίζει. 398.d. πληροφορία 333.c
συνήθεια ἐν καθαιρεῖν 370.b
συντετριμμέναι καρδίαι 646.a
συντείνειν διάνοιαν. 107.b. 124.d. ἑαυτόν 809.b
συνυφαίνειν πολιτείας δόγμασι 121.c
σύρεσθαι χαμαί 887.a
συσκιάζειν ἀθυμίας 427.b
σφοδρῶς θέλγεται 283.c. 990.b
σφίγγειν τῇ ἁλύσει 27.a. 929.c
σχολὴν ἀναλίσκειν 451.b
σώματι συνδεδεμένος 583.d. ἀΰλιον. 71.d
σωφροσύνη πρεσβεία 75.c

T.

Τάξις λαϊκῶν. 264.c. τάξει ἐν δωρεᾶς 973.d. καθολικῆς. 1000.b. περιβαίνειν. 12.b. ἡμᾶς 415.d
τειχίζεσθαι σώματι. 290.b. ἀγρυπνία 37.c. 505.a
τίκτειν γνώμην 888.d
τεῖχος ἀρραγές. 129.c. ἀσφαλείας. 841.d
τελειότης τὸ ἄδηλον 990.b
τέμνειν αἵρεσιν. 255.c. ὁδόν. 880.c. τινὸς πρὸς ἀπάντων. 90.c. πέλαγος. 873.a
τέχνην μεταχειρίζειν 243.c
τιμᾶται βασιλεία. 654.c. [illegible] 935.d
τίκτειν ζημίαν. 139. [illegible]πημα. 258.b
χειμῶνας τίκτεται 418.d
ἡμᾶς ἐν τάξει τῷ 415.d
τιμᾶς παραλύεσθαι 654.c
τὸ οὐδ᾽ ἵνα φύσηται: 762.d
τοῖχος φωτεινός. 667.c. τὸν ὑφαίνει. 133.d
τόλμαν ἐπέχειν. 330.b. διδόναι. 124.a. συντείνουσαν 721.c
τομώτερος σιδήρου 858.b
τραγῳδεῖ ἀσωτίας 313.b
τράπεζα μονοειδής. 412.a. πεποικιλμένη 301.a
τρέφεσθαι ἐλπίσι 365.d
τρίβωνι φρονοῦντες 333.a
τεσσαράκοντα ὕμνος 229.d
τρόπους εἶναι 893.c
τρυφῆς 825.b
τροφὴ μεμιαμμένη 638.b
τρόπος ἀγάπης 2.a
τρυγᾶν καρπόν 246.c
τρυτάνην καθέλκειν 645.a
τρυφῇ καταλεπτυνόμενον 510.d
τυπικὸν πάσχα 462.a
τυποῦν καὶ νομοθετεῖν 707.b. 709.c
τυραννὶς πικρά. 157.c. ἀπορρίψασθαι. 940.c
τυραννικὸν πάθος 4.b
τύφον πατεῖν 897.c
τυφλωθεὶς ὄμμα διανοίας 142.d
τυχεῖν ἀπολογίας 285.c

Υ.

Υγρὸς βίος 77.a. 897.c
ὕλη αὐτόματος 866.d
ὑμνεῖν κατ᾽ ἀξίαν 385.b
ὑμνῳδίας ἀναφέρειν 215.d
ὑπερακοντίζειν μέτρα 869.d
ὑπέραντλον ποιεῖν 918.a
ὑπερβολὴ πίστεως. 22.a. 345.a. κτ. 97.b
ὑπερβαίνειν ὑπὸ ἀνάγκην 946.b
ὑπερβρύχιος ψυχή 88.c
ὑπερβολιμαῖος μάρτυς 119.b
ὑπόδειγμα μεταχειρ. 121.d
ὑποδέκτης βασιλικός 54.b
ὑπόθεσις ἱστορίας. 217.d. ἔχεσθαι τῆς 105.a
ὑποκλέπτειν ἀλήθειαν 153.d
ὑπόληψιν λαμβάνειν 46.d
ὑπόμνησιν εἰς ἔλεον 369.b
ὑπόνοιαν διορθοῦν 516.b
ὑπορρεῖν τὰ τῆς ἀγάπης 276.a
ὑπορύττειν δόξαν. 373.c. πίστιν 431.b
ὑποσκελίζεσθαι συμφοραῖς 898.b
ὑποσχέσει ὑπερβαίνοντος 287.c
ὑποτείνειν ἐλπίδας 421.b. 586.b
ὑποτίθεσθαι κατηγορίαν 871.c
ὑποφωνεῖν τοῖς πελάγεσιν 230.c
ὑποψίαν ἀποσκευάζειν. 656.d. ἀναιρεῖν 119.b. τῆς σκιά 325.a
ὑφαίνειν λόγον. 112.a. τεῖχος. 133.d. δόλον 89.d
ὑφ᾽ ἥλιον πάσας. 847.b. ὑφ᾽ ἡλίῳ. 851.c
ὕψος πρὸς διατρέχει 467.a

Φ.

Φάλαγγος μέτωπον 805.a
φαντάζεσθαι παρουσίαν. 658.d. τὰ ἐν ὑγροῖς. 998.b. ἐνθέως 517.d
φαντασία τὸ φαινόμενον. 88.a. 825.a διαβολική 41[illegible].c
φαρμάκοις καταπλάσσειν 985.b
φάρυγος καλῶν 723.c
φαυλίζειν κρίμα 899.d
φέρειν εἰς μέσον 291.d
φέροντες ἐκρήμνισαν 333.a
φθέγγεσθαι ἀμεταστρεπτί 618.b
φθόνῳ τηκέσθαι 660.c
φιλάλληλον νομοθετεῖ 156.c
φιλοσόφοις ἐνδιαθετεῖν 152.d
φιλοσοφίας κορωνίς 575.b
φλογὸς σφοδρότερον 589.b
φόβος ἐπακμάζων. 317.c. καταπείθει. 916.c. τὸν ἐπιτυχόντα. 441.d. ἐκπλήττειν 294.d. φόβῳ ἀποπνιγῆναι 49.d
φοινίξαι αἵματι 887.b
φορτία ἁμαρτημάτων 559.b. 561.a
φρεάτων ἐρρῦσθαι 157.d
φρένας σῴζει 494.b
φρενῶν ἀπεστερημένος 851.d
φρικτὰ μυστήρια. 138.b. τράπεζα φρικτή 464.b
φρικώδης τράπεζα 313.c
φρονήματα διανίστησι. 361.b. καθαιρεῖ 292.d
φροντίδας πιστεύει 241.c
φροντίδων αἴτιον 877.a
φυλακῆς αὐτίχωρον 225.d
φύλλων κουφότερον 916.a
φυσικὴ ἁρμονία. 60.b. 898.c. τὸ λαμπρόν 990.b
φύσεως ἀκολουθία. 300.a. ἐξετάζειν. 898.c
φύσημα καθαιρεῖν 671.a
φωνὴν πανταχοῦ 336.b

X.

Χαίρειν καὶ ἀγαλλιᾶσθαι. 424.b. πρὸς τὰ παρόντα. 140.d. ἐπὶ λαμπροῖς. 246.d
χαλᾶν τόνον ὀργῆς. 232.c. νόσῳ 974.c
χαλινοῦν ἐπιθυμίας. 70.b. θυμόν. 506.d
χαμαὶ ἕρπεται. 366.a. σύρεται 887.a
χαρακτῆρες ἀποστόλων 361.a
χαρακτηρίζειν μαθητάς 174.c
χάριν ἐπισπάσασθαι 584.d
χάσμα σχίζεται 148.a
χαυνοῦν οἰκοδομήν 168.c
χεῖρας αἴρειν. 212.d. ὀρέγειν. 925.a ἐν χερσὶ τὰ δεινά 202.b
χειροθετοῦσιν ὑπὸ ὄψεις 891.b
χερουβὶμ μετὰ Σεραφίμ 229.d
χήρας μάτρων 251.c
χρήματα περιβάλλεται. 7.c. ἀπὸ τοῦ χρυσοῦ 647.c. 981.c. χρημάτων μανία. 149.c
χρυσοῦ μανία 25.b
χρόνος ὀλίγος. 152.a. χρόνου μακροῦ. 917.a
χρυσῆ γῆ 963.d
χωλεύειν περὶ πίστιν 888.c

Ψ.

Ψαλμῳδὸς ὁ Δαβίδ 10.d. 874.d
ψακάδες ῥημάτων 982.b
ψηφῖδες διαπεποικιλμέναι 247.a. 980.c
ψῆφος ἡ ἄνωθεν 1000.a
ψῆφον ἐκφέρειν. 139.a. κυροῦν 147.d
ψόγον καταφέρειν 889.c
ψυχὴν ἐμφυσᾶσθαι. 158.d. καταθύειν. 939.a. περιάγειν 848.b
ψυχρὰ ἀπολογία. 354.a. ῥήματα 59.d

Ω.

Ὠδῖνας λύουσης 889.a
Ὠδίνειν ταναγμόν. 201.d. σπλάγχνον. 892.d

INDEX
RERVM ET VERBORVM IN HOC VOLVMINE NOTATU DIGNIORVM.

A.

ABEL laudatur: 520.b.567.a. nihil læſus eſt. 906. a. comparatur cum eo Paulus 573. b
Abraham afflictus. 76. a. diues 647. b. collatus cum Paulo 573.b.filium offerr.886.c. 898. b.luxit filium.429.c.à Lazaro cur viſus. 105. b monachis ſanctior. 897. c hoſpitalitas eius 55.a.309.d. vxorem filio quærit. 408. b. finem reſpexit.885.a.vt Rex colitur 415. d
Achaab triſtis eſt. 979. a. Nabuthe occidit. 1007.b
acclamationes in concione 50.a.321.d. 783.c
acta & miracula differunt. 171. a. Apoſtolorum lecta quando.946.a. titulus 171.a
Adam terrenum ſonat. 968.a. eius in portu naufragium.785. c. nomina rebus imponit. 188. d è regione paradiſi 53.b
adamante firmior Paulus 583. a
aduentus Chriſti ſecundus 987. b
adulterium ſcortatio mariti 273.d
ægroti moroſi ſunt 932. b
Ægyptij ſuperſtitioſi 998. d
Ægypto ex egrediuntur Iudæi 297.c
æſtatis calorem qui cauſentur 223.c
Æthiops eunuchus laudatur 240. d
afflictio ad coronam. 798. c. intellectum dat.92. c.fornax eſt. 116.c.peccata leuar. 934. d. fidelium propria. 363. a. occaſio lætitiæ. 206. d veniam obtinet.12.d.corroborat 511.a
afflicti ſunt patriarchæ 76.b
affligi in hac vita vtile. 67.b. ſuos cur ſinat Deus 254.d.727.d
agitatorum factiones 137. c
agnitio peccata delet 87. a
agnus in menſa ſacra 486. d
agricola arbores teneras colit. 172. c. ſeminans comparatur.883.c.reſecat vites.792 c. ſpe futuri alitur.199.c.plantas amat quas. 871. c. ab eo ducta ſimilitudo 23. a
agriculturæ comparatio 111.c.513.a
agon eſt vita noſtra 504. c
albis induti baptizati 567. d
altare ignoti Dei. 651.b. ei adſtant angeli. 479. d Chriſtianorum 846. c
amici veri officium. 181.c bona amicorum communia 614.d
amor communia facit propria. 658. c. erga veſtes & domos amici. ibid.d. ſpiritualis diſcrimen. 371. c. induſtrius eſt 932. c
Ananias ſacrilegus 583.c
ancora ſacra conſcientia. 89. a. ei ſimilis fides 333. c
Angeli altari adſtant. 479.d.in eccleſia ſunt.534. d. Chriſtum aſcendentem alloquuntur. 556. a deducunt animas. 1001. d. cuſtodes ſunt. 617. c. ortus eorum quando. 872. d. pacis. 713. c gentes eis commiſſæ. 583. a. Paulus illis æqualis.579.a.compatiuntur nobis 541.c
Angelica vita euangelica 738.a
anima auriga corporis. 151.d.1005. a. inculta ſyluеſcit. 122. d. alimentum eius quid. 634. a mors eius quæ. 529.b iuuentus perennis.656. a. non eſt homo. 519. a. non fit dæmon. 47. a mortui an appareanr 47. d
annorum ſex millia. 656. c. ab ætate Pauli quot 356. c
Antichriſtus cur venturus 896.c
Antiochiæ Chriſtiani primi. 180. a. eius eccleſiæ laus. 166. d. habitus ſermo. 971. c. terræ motus 94.d.982.d
apis natura 876.a
applauſum reiicit auctor. 220. c. 418. b. 783.c 945.a
Apollinis templum 592. d
Apollonius Magus 594. a
Apoſtoli afflicti ſunt. 901.c. ad mortem damnati. 683. d. Iudæis ſe accommodant. 949. b. vitæ præcones. 881. b. cur templum adirent 176. c. eorum notæ propriæ. 362. c. ſcripta dilucida. 63. b. currus. 685. a. medici ſunt & agricolæ. 550. a. dignitas eorum.679. d. ſolis illis iuſſa quædam 253. a
apoſtolatus nota quæ 174.b.678. d
apoſtolicæ vitæ prærogatiua 913.b
aqua quieſcens corrumpitur. 249. d. fluuialis 153. c
aquilæ ſimilis Ioſeph 891.d
arbitrij libertas 48.c.109.a. 605.d
arbores agitatæ duriores 209.c. 306.d
arca Noë figura eccleſiæ. 103. a. cum epiſtolis Pauli collata 574. d
arma ad exercitationem. 695. d. parant ſecuritatem 62. a
arrogantia deiecit diabolum 384. d
artes ſuas erubeſcunt homines 248. d
aſcenſio Chriſti.556.a.cum Helia collata 543 c
aſſiduitas naturam vincit 222.b
aſpectus ſanctorum vtilis. 251. b. reliquiarum 989 d
aſtra nautas ducunt 873. a
Athenienſium Dij varij 653.a
Athletarum vita 504. c. 619. b. probatio. 656. d inſtructio à pædotribis.230.c.patientia 630.a

auarorum excuſationes 354.a
auditor vnus ſatis. 96.c. auditorum profectus laus dicentis. 220.c. auditoribus ſeruit auctor 961.d
auditionis ratio reddenda 10.c
aues volare docent pullos. 255. c. earum varietas 871.c
auferre clementiæ eſt 787.b
aurea terra 963.d
aurificis comparatio 883.b
auriga eſt anima 151.d. 1005.a
aurum purgatur in fornace. 895. a. eius ferax fluuius. 397. b. illi ſimiles martyres 996.b
auxilium gratiæ diuinæ 925.a
azyma Iudæorum 462.d. 778.b

B.

BAbylæ martyris feſtum. 79. d. 290. d. reliquiæ 593.a
Baculus philoſophorum. 333. a. ei ſimilis fides 332.d
balbutit magiſter cum pueris 690.a
balneum peccati lacrymæ 289.a
balneo ſimile martyriũ. 974.b. ſacra lectio 660.d
baptizatus aſcendit è lauacro. 970. d. baptizati candidati. 567. c. in Paſchate. 529. d. eos alloquitur auctor 685.d
baptiſmus exitus ex Ægypto. 298. a. eius figura 297. c iuuentus 655.b
Barnabas Pauli ſocius 816.b
Baſſus martyr 982.a
beatus nemo ante finem 143.b
bellum ciuile. 361. a. 702. c. in Chriſtianos 358.a
benedicenda menſa 691.b
benedictiones in Liturgia. 713. c. ſacerdotum 528.b
benefactorum obliuiſcendum 378.b
beneficium dans putat ſe accipere 309.b
beſtias imitatur vitiis homo. 155. d. neceſſitatem non excedunt 524.d
blaſphemia ex impatientia 71.d
bona vera quæ ſint 147.a
bonus nullus ſine peccato. 109. c. boni peccatis non carent. 66. c. natura cur non ſimus. 612.d neque vi. 459. a. non remuneratur hic eos Deus 796.a
breuitas concionis 784.c
Britannia conuerſa 674.b. 846.c

C.

CAducæ res humanæ 757.b
Cæcus à natiuitate. 694.a. cæci Iudæi. 844.a
Caini miſeria. 567. b pœnitentia. 1004. b. pœna tremor. 934 b. poſt cædem ſtatus qualis. 38. b 42. b. 787.b
calamitates quando cernamus 116.a
calores obiiciunt pigri 223.c
candidati baptizati 567.b
cane miſerius mori. 1000.c. cani ſimilis diabolus 72.b
cantu nautæ vtuntur 291.a
captiuitas trium puerorum 895.c
caput libri titulus 650.c
carbones congerere quid ſit 231.a
caritas diſcipulos indicat. 174. c. inæqualitatem tollit. 390.a. debetur ſemper. 2.b. memor promiſſi. 343.c. ei nihil æquale. 294.c. Dei immenſa. 868.b. Pauli quanta. 589. c. omnibus præferenda. 585.c non impeditur 388.d
carnibus ſaturari Iobi 899.d
carnifices Apoſtolorum qui 684.c
caſtitas Ioſeph. 891. c. 918. b. ad eam adhortatio 275.d
catechumenus à veſtibulo. 721. c. non habet Paſcha 708.c
centurionis fides 930.d
ceræ inſtar 600. b. cera mollior 209.d
certamina Chriſtianorum. 207. a ebriorum. 525.a
Chananææ hiſtoria. 395. a. filia 931.d
chariſmata indignis data 172.c
Cherubim non ferunt Dei viſionem 131.d
Chriſtus ante Mariam. 300.c. balbutit nobiſcum 690.a mortem deuicit. 483 c. ad tempus mandauit quædam. 254. b. conſubſtantialis patri 693.a. ad Moyſem mittit. 112 b. iudex feret crucem. 908 d humilis verbis cur. 689. a. 985.b Hieroſolymis in feſtis. 112. d. humana omnia paſſus. 132 d. cur non apparuerit Iudæis ſuſcitatus 952.d. lauit pedes 689.b. cur orauerit. ib. Lazarum ſuſcitans cur oret. 165. b. dum facit miracula. 691.b. cur interroget. 114. d. an crucem recuſet. 127. d. medetur, vt fert voluntas hominum. 164 a. paſſus extra ciuitatem. 490 b in menſa altaris poſitus 486.d
Chriſtus debitum noſtrum exoluit. 528. b. Iudæ ſuum corpus dedit. 463. a. eius pedes lauit 447.b. legem implet 461.a
Chriſti aduentus caput bonorum. 879. d. ſecundus aduentus. 987.b. natalis dies. 466. d. diuinitas aſſeritur. 120. d. 832. d. 935. c. exemplis Paulus vſus. 698.a. manſuetudo imitanda. 628 d. doctrina qualis 848.a
Chriſtianiſſima vrbs Antiochia 807.c
Chriſtianiſmus non eſt res ſuperflua 222.c
Chriſtianum decet manſuetudo 628.a
Chriſtianorum afflictiones. 202.c. perſecutiones deſcribuntur. 505. d. myſteria irridentur. 477.b calumniis onerantur. 599. a. bonis cedunt 309.a. natalitia ſua celebrant. 321. c. pauperes conuiuio excipiunt. 310. c. ab impiis quid differant. 424. a. perfectiores ſint Iudæis. 431.c ſigniferi omnes 618.c
cingulum & præconem habet magiſtratus. 682.b
circenſes ludos inſectatur. 40.c. 136.b 140.d. 240.b
circunciſio non obſeruanda. 717. b. iugum legis imponit. 719.a. dicitur natio 810.a
citharœdi comparatio 2.c
ciuitas & villa in ſacris 972.b
cœlum vera patria. 310.b. dicitur velum. 334.a. nihil eo pulchrius 872.d. 874.a
cœmeterium vnde dictum 482.d
cognatio ſpiritualis 47.c
collatio in ſanctos quid ſit 317.d
collecta ſeptem diebus 531.c. quando ex ea excedendum 229.d
columbæ cæteras allicientes. 228.b. pullos alunt 638.d
communio adeunda quomodo 479.d
communicantium indignè pœna 314.b
comparationes in ſcriptura cur. 869. c. à magiſtratibus ducta 310.a
concilium Nicænum 706.b
concio balneo ſimilis. 660. d. vtilis. 227. b. eius breuitas. 784.a. extra vrbem 451.c

Concionator tacens punitur. 770. b. ad gratiam loqui non debet. 769. b. eius laus 220. c
concionatoris doctrina varia 678. b
concupiſcentia cani ſimilis 507. a
condeſcendens apparet Deus 863. a
condeſcenſio in verbis 689. a
confeſſionis vis quanta 139. c. 496. c
conſitenda peccata 772. b
confitendum Deo quare 87. d
coniugij rectus vſus. 280. a. non vituperandus 243. c. de eo maturè cogitandum 598. d
coniugum concordia 748. c
conſcientia bona vnde. 341. d. timorem affert 434. c. indita homini. 87. d. reclamat. 138. d munda feſtum facit. 559. c. accuſatrix. 41. c. 278. c. examinanda. 339. a. 774. d. ſtimulus eius cur inſitus. 86. b. ancora ſacra 89. a
conſectationis verba 463. c
conſiliario Deus ſolus non eget 183. b
conſilium à lege diuerſum 254. a. 437. b
conſubſtantialis Chriſtus Patri 693. a
conſulatus ſpiritualis 681. d
Conſtantinus Imp. 851. a
conſuetudo fit natura. 613. a. praua. 712. c. non obtendenda in peccato. 269. d. eius vis magna 322. a
contraria experti res æſtimant. 564. b. fiunt à medico. 345. c. loqui & diuerſa 928. b
contritio animæ vnde 672. d
conuerſio Pauli opus Dei 812. a
conuitia moleſta 360. a
conuiuæ expectant alios 367. a
conuiuiorum apparatus. 716. c. vſus in Eccleſia 310. d. profana & ſacra 527. b
corda ſcrutari Dei eſt 936. d
corinthus 667. b
corpus collatum cum equo. 158. c. Chriſti quibus verbis fiat. 463. c. ei ſimilis eccleſia. 100. d. mortalitas non nocet. 602. a. eius pulchritudo. 153. b. fabrica 517. c
creat Deus voluntate 866. a
creatura colitur à Gentilibus. 866. d. creaturæ propter hominem. 872. c. omnes bonæ. 864. c. prouidentiæ indices 872. b
credendum non eſt facile 162. c
crux Domini ſcandalum. 902. d. prouidentiæ ſignum. 906. d. eius effecta. 485. d. 710. a. laudes. 129. b. 490. a. figura Moyſi manus. 130. d ei ſacer dies. 949. d. crucem an recuſet Chriſtus. 127. d. ſymbolum regni eſt. 497. a. eam feret Chriſtus iudex 908. d
crucis lignum auro incluſum. 841. c. eius fragmenta nos protegunt. ibid. ſignum in fronte. 840. c. honore afficitur. ibid. a. lucernæ ſimilis. 486. a. eam geſtant Reges 838. c
curioſè non inquirendum 859. c
currus magiſtratuum 685. a
Cyrenæus Simon. 928. c

D.

DÆmon vexat orantes. 756. b. decipit in ſomniis. 84. d. ad obſcœna inuitat. 270. d. an mundum regant dæmones. 793. d. non cogunt nos. 48. d. timent reliquias mart. 594. b. 993. b. illis formidabilis Paulus. 206. b. non audiendi 47. d
Dæmoniaci bonitatem Dei arguunt 794. b
dæmones non ſunt animæ 47. a
damnare peccatum iuſtificatio 398. b
Daniel afflictus non læditur. 895. c. in Babylone verſatur 223. d
Dauid afflictus à Deo. 893. c. abſcidit oram chlamydis. 237. b. exemplar modeſtiæ. 378. b. à Gentilib. exceptus. 727. c. inimicis parcit. 234. c. noctu orat. 33 c. quomodo ſe laudauit. 609. a. Sauli non vult maledicere. 264. b. obliuiſcitur iniuriæ 578. c
Dauidis adulterium. 1005. b. eius ex ſtirpe Maria virgo 470. d
Dauidi ſimilis Paulus 652. b
debitum amoris ſemper debetur. 211. d. ſpirituale quale ſit 687. c
delitiis in vtraque vita non fruimur. 70. a. nihil peius. 35. a. iis vacare an bonum 806. b
Deus afflictiones cur permittat. 167. c. 544. c. idem vtriuſque teſtamenti. 293. d. Niniuitis parcit. 871. d. mentem flectit. 890. a. cur nos creatit. 879. b. minatur ne puniat. 95. c. cur non ſtatim concedat. 356. a. quomodo apparet Prophetis. 363. a. puniens benignus. 790. b. punit non correcturos ſe. 796. d. cur non ſtatim liberet. 91. b. neminem cogit 197. c
Dei charitas immenſa. 868. b. cultus ante omnia. 660. a. eſſentia non ſcrutanda. 118. a. cultus temporalia miniſtrat. 226. a. in operibus ne quære quomodo. 518. b. mandata poſſibilia. 611. b. minæ quales. 293. d. iuſtitia probat alteram vitam. 86. b. promiſſioni credendum. 885. c. offenſio timenda ſola. 581. b. prouidentia res reguntur. 795. a. voluntas noſtræ præferenda. 135. c. voluntati nemo reſiſtit. 90. c. mandata vita potiora 411. a
Deo auſpice omnia gerenda. 417. a. confitendum quare. 87. d. ſimiles quid faciat 338. a
Deum nemo fugit 1000. c
deſperatas res Deus inſtaurat 91. b
diabolus cum cane confertur. 72. b. cur non ſublatus. 532. a. extra eccleſiam. 979. c. in medio chorearum. 271. a. Iob non nocuit. 307. b. iuſtos magis oppugnat. 918. d. vincitur per quæ vicerat. 485. a. ei quomodo reſiſtendum 757. b. eum cur ſinat ſæuire Deus 703. c
diebus non feſtis concio 648. a
differendum non eſt in ſpiritualibus 218. c
diluuij Noë deſcriptio 101. c
dimiſſio populi in Liturgia 713. c
diſcere nolle crimen eſt 185. d
diues epulo. 141. d. eius nomen ſuppreſſum. 101. c. bona recepit ſua. 107. b. diues Abraham 647. b
diuinitas Chriſti 915. c
diuitiæ depoſitum ſunt. 105. b. malæ non ſunt. 753. b. earum contemptus philtrum. 308. c. earum fragilitas. 105. d. abuſus 647. b
docet vita ſanctorum. 244. b. docendi ratio optima. 133. c. docendum eſt moribus. 229. c operibus 727. c
doctrina lucerna mentis. 980. a. communicanda. 943. a. ei reſpondeant opera. 228. d. paulatim influit 59. b
doctor domeſticorum quiſque 944. a
dogma corruit. 349. c. dogmata ſequuntur vitam. 304. a. ſine virtute 351. a

Dolor nimius inſanum reddit. 88. c. ei reſiſtendum 426.a
domeſtici non negligendi 944. c
dominica die conuenitur. 240. d. eiuſdem diei propriæ oblationes 321. a
dominij ſignum nominum impoſitio 188.d
domus non ornanda ſed animus. 980.c. eius ædificandæ ſimilitudo 169.c
dona ſpiritus indignis data 171.c
dormiẽtes mortuis ſimil. 421.c. in cócione. 357.c
Droſidis martyris feſtum. 991. b. eidem rogus proponitur 995.d
dux militiæ exemplo iuuat 622.c

E.

EBrietas ſine vino 523.b
Ebrioſi damnantur 524.c.629.c.779.d
Eccleſia ſimilis corpori. ioo. d. non diuidenda 715.a. deſignata per Euam. 402. c. eius figura arca Noë. 103. a. eius frequentatio quam vtilis. 123. a. ne diuidatur. 703. c. cur dicatur templum. 313. a. turri ſimilis. 168. c. naui. 358. c. eam cur ſinat affligi Deus. 167. c. eam non intrat diabolus. 979 c. non vincitur. 168. b eius veſtis ſunt auditores. 546. a. ex ea exeundum quomodo 229. c
eccleſiaſtici non ſine mercede. 97. b. examinandi exactius 9.c
Edem terra virgo 968.a
eleemoſyna ſine faſtu. 309.b. eſt negotiatio. 340. d. eius virtus. 722. d. eius laudes. 369. a. ad eam cohortatio. 338.c. 451. d. eam cur Deus inſtituerit. 323. d. eius fructus. 315. b. ſementi ſimilis 354.d.453.a
eleemoſyna danda indignis. 352.a. improbis. 56.a
Eliſabeth partus 760.a
eloquentia cum flumine collata 397. b
Epiphaniorum feſtum 547. b
epiſcopum ſuum laudat Chryſ 553.a.800.c.989.a
epiſtola regis miſſa. 717.d. epiſtolę vinculũ. 650.d
equi comparatio foſſam tranſilientis. 375.c. cum eo confertur corpus. 158. c. equorum nomina ſpectatoribus nota 240.b
Eſaïas μεγαλόφωνος 632. a
Eſau nepos Iob 901.b
Eua decepra à dæmone 787. d
euangeliſtæ diuerſa narrant. 928. b. concordes ſunt 30. a
euangelium cum bello confertur. 597. b. cum Solis exortu. 600 a. eius præcones quales 468. a. profectus verus 390.c
euangelica vita angelica. 738.a. euangelicæ prædicationis afflictiones 505.d
eucharistia quomodo adeunda. 479.d. ſuſcipienda quomodo. 486. d. eius figura. 300. d. 302. c. 708. c. veritas 463. a
euentus in manu Dei. 90. c. eum non ſpectat Dens, ſed voluntatem 661. d
eunuchus Æthiops 64. a. 240. b
examen conſcientiæ ſerotinum. 775. d. ordinandorum 9.d
exempla in ſcriptura cur 868.d
exordiis longis cur auctor vtatur 945.a
Ezechieli datur liber 555.d

F.

FAcie ad faciem quid ſit 862.b
Facilitas rei inuitat 255. d
Fames punit Iudæos 514.a
familiares vexant Chriſtianos 360.d
faſciæ in cunis & in tumulo 686.c
fautores agitatorum diuiſi 137.c
febris comparatur cum paſſionibus. 227. d. ea correpti gelidam bibunt 341.c
feræ manſueſcunt non homo. 156. a. genera earum varia 877.b
fermentum ſimus quo pacto 223.a
ferrum quietum rubiginem contrahit 250.a
feſtum tabernaculorum quando. 474. d. feſta martyrum celebranda. 778. b. ſemper. 547. a ſunt portus. 290. c. multi adſunt in feſtis. 226. d. cur Chriſtus Hieroſolymis 112.d
fideles ab infidelibus quid differant 624.c
fides Abrahæ ſumma. 898. a. arbori ſimilis. 172. d. miraculorum. 343. d. aliena num proſit. 931. d. cum baculo collata. 332. c. cum ancora. 333. c. cum moribus iungatur. 122. c. cum operibus. 699. d. auxilio ſpiritus indiget. 335. d. non eadem exigitur ab omnib. 931. b. eius acceptio diuerſa. 334. d. fidei nocent opera mala 341. d. fide cernitur Deus 956.a
fiducia non fidendum putare 14. b
figura & veritas differunt. 297. d. non æquat veritatem. 298. c. non aduerſatur veritati. 348.d figuræ præueniunt miracula 745.c
filius Dei æqualis Patri. 699. d. cur incarnatus ſit. 697. d. eum negant æqualem. 160. d. filij imagines animatæ. 273. b. Dei filij pacifici 625.d
finis expectandus rerum. 883. a. coronat opus 639.a
floribus vernis ſimilia 152.c.894 d
fluctus ſeipſos frangunt 920. a
fluuius auri ferax. 397. b. fluuialium aquarum inſtar 153.c
fodinis ſimilis ſcriptura 356.b
fœlix impietas periculoſa 67. d
fontes pro floribus templorum. 369. c. exaruere Antiochiæ. 591. a. fluunt ſponte. 20. d. hauriuntur, & creſcunt. 688 d. fontem quærentium comparatio. 332. a. fonti ſimilis ſcriptura 675. c
forma corporis quid ſit. 153. b. cum virtute. 407.d
formoſus & caſtus Ioſeph 410.d
fornax eſt afflictio. 116. c. 912. c. vita iſta. 914. c concio ſimilis illi. 183. c. rogus 996.a
fortis eſt ferre tentationes 360. d
fortuita omnia num ſint 844. a
fræna deaurata 245.b
fratres cur dicti diſcipuli 294. c
frumenti abſconditi ſimile 688. c
fucum mulierum inſectatur 245. a
funera Chriſtianorum 423.d
futura prædicunt prophetæ. 126. b. futuris obuiam eundum. 926. c. ſpes conſolatur 425.a

G.

GAlatæ Iudaïzant 401. b
Gazophylacia in templis 323. a
Gehenna grauior ſententia Chriſti. 336. d. eam otiari cupit Deus 988. c
Gentiles humani & comes. 727. b. Imperatores eos non perſequuntur. 992. c. iudicium extremum fatentur 85.d
gentiliter viuere quid 815. a

Geſta ſua narrat Paulus 379.b
gloria an fruantur ſancti 367.b.975.c.1002.c
graculi crocitantes 509.d
gratia an præueniat voluntates. 336. a. eius meminit Paulus. 584. d. ad eam ſe præparauit. ibid. a. animos ad eam præparabat lex. 350. d eius auxilium neceſſarium. 525. a. ad gratiam concionandum non eſt. 769. a. auditoribus gratias agit. Chryſ. 742.c. gratiæ agendæ poſt cibum. 35. c. Dei gratia eleemoſyna eſt. 325. d voluntatem ſequitur. 603. b. gratiæ indignis datæ 172.c
Goliathi caput 652. b
gubernatoris ſimilitudo. 639.a. laus propria quæ ſit 168.a
gutta cauat lapidem 222.b
gymnaſium eſt hæc vita 914. c

H.

HÆreſes ex inſcitia ſcripturæ. 64.c. 240.a confirmant animas. 306. d. cur à Deo permiſſæ. 896. b. Pauli Samoſateni quæ. 347. c. earum cauſſa ſomnus paſtorum. 306.c. earum occaſio ex ſcriptura 905.c
Hæretici filium negant æqualem Patri. 160. d pereant de terra. 165.d. eorum de Deo deliria 477.d
hebdomadæ quot ſint horæ 569. b
Hebrææ linguæ periti 968. b
Heli pater negligens 441. d
Helias afflictus fuit. 76. d. aſcendit. 543. d. Ioannes cur dictus. 180. c. ad viduam venit. 724. d 448. c. ſecundi Chriſti aduentus præcurſor 578. a. reprehendit Achaab. 260. c. 1007. d melote eius 646. a
Herodes à Ioanne reprehenſus 260.a.916.c
Hieroſolymis Paſcha fit. 709. d. adoratur. 546.d Chriſtus ibi diebus feſtis. 112. d. eorum excidium 959. b
homo animal Deo carum. 96.d. venerabile. 618. c. ſimilis iumentis quando. 639. b. eius creatio reſurrectionem probat. 518. d. eius cauſſa creaturæ ſunt conditæ. 872. c. 876. b. exterior & interior. 508. d. homines dicendi qui. 631.d labi ſolent. 159. a. ſapiunt experti contraria 564. b. ſpiritualia curant 633. d
honor Chriſti quantus. 840. a. ſpiritualis. 618. c
honoris contemptor Paulus 325.b
horam vnam petit auctor. 201. a. 569. b. hora nona paradiſus reſeratus. 176. c. horas duas petit auctor. 648. c. 676. d. quot ſint in hebdomada 569.b
hoſtia altaris immaculata 480. c
hoſtes Euangelij ſuperati 847. d
hoſpitalitas commendatur 55.b 445.b
hoſpitalitas bonorum cauſſa. 410. d. Abrahæ 105. d. viduæ. 732. a. ſignum probitatis. 410. c vnde æſtimanda 415. b
humana natura ſublimis facta. 540.c. vilitas eius 861. d. dignitas eius. 388. a. ratio fallitur. 866. d. ſapientia. 669.c. humanæ res caducæ. 737.b
humilis & mitis Chriſtus. 984.c. Paulus 1011. a
humilitas bonorum mater. 878. d. ſalutaris quàm ſit. 383. d. 385. d. cauſſa iuſtitiæ. 384. d humilitatem docet Chriſtus. 134. a. 589. c ſuadet Paulus. 907. c. 1011. a. & reliquiæ ſanctorum. 991. c. præſidium eius quid ſit. 159. c fundamentum virtutum 671. c
humiliter loquitur Chriſtus 659. a
hyemis tempore eleemoſyna 316. b
hymnorum cantus Deo gratus 216. c

I.

IAcobus capite truncatus 901.a
Ianuæ in feſtis coronatæ 565. d
Idololatriæ cæcitas 966.a
idiotiſmus ſcripturæ 207. c
ieiunare non ieiunando 522.c
ieiunium dierum quadrag. 709. b. immundum Iudæorum. 715. d. Paſcha ieiunantium. 701. a
Iethro conſilium dat Moyſi 185. b
ignauia quantum malum 307. c
ignis in ſpeciem ſpiritus. 555. d. augetur materia 623. a. in paleas incidens. 595.d. exilit è fundamentis. 592. d. lutum conuertit in teſtam. 561. d. ei ſimilis oratio 370.c
ignorare crimen non eſt 185. d
ignobilitas crimen non eſt 255. c
ignorantia in Chriſto num fuerit 161. b
ignoto Deo dicata ara 651.b
imagines animatæ filij 273.b
imbris comparatio 677. d
immortalitas hominum probatur 86. a
immundum ieiunium 715. d
impatientia blaſphemiæ mater 71. d
imperatori & priuato menſa communis. 527. d ad eius ſtatuas refugium. 448. a. ſepultus in veſtibulo 819. d
improuiſum malum grauius 428. b
impudentiam auget reprehenſio. 755.b. odio habet Deus 1004. b
inanimatis ſenſus affingitur 203. c
incarnatio Chriſti ab hæreticis negatur. 133. a difficile creditur. 131. c. non neganda 970. a
incarnatus ſit filius cur 697. d
incomprehenſibilis Deus 863. a
increduli ſignis egent 554. d
indifferentia vitanda 531.c
inferi portæ quid 167 c
ingrati Iudæi 818.c
inimici cur laudent. 181 c. ne ſimus vlli inimici 501. a. pro iis orandum. 502. a. contra illos non orandum. 744. a. 762. c. illis reconciliari graue 251. d
inſcriptiones librorum excutiendæ 651.b.665.a
inuidia fratrum Ioſeph. 889. b. eius malum quantum. 89. b. 567. c. morbus in magiſtratibus. 380. d. quale vitium ſit 118.d
inuiſibilia quomodo videantur 512.c
inuocatio ſpiritus ſancti in Liturgia 487. a
Ioannes Baptiſta afflictus. 904. b. martyr primus. 910. d. Helias cur dictus. 180. b Herode beatior. 916. c. Herodem reprehendit 260.a
Iob afflicti exemplum. 24. c 899. b. athleta mirabilis. 576. b. nepos Eſau. 901. b. ei non nocuit diabolus. 307. b. præparat ſe in futurum 981. c. patientiæ exemplum 427.a
Ionas in Niniue prædicat. 1008. c figura eſt reſurrectionis 745. c. cur fugeret 871.
Ioſeph exemplum pudicitiæ. 876. a. formoſus & caſtus. 411. c. venditur à fratribus. 89. b caſtitatis exemplum. 576. a. tentatus eſt. 889. a. ei non nocuit Ægyptia. 917. c. reliquiæ eius tranſlatæ 997. d

Ira cur homini data. 616. d. cædis eſt radix. 346. a. non eſt paſſio in Deo. 776. d. contemnenda. 4. a. noxia 6.9.c
Iſaac Chriſti figura. 130. c. annis viginti precatus 761. a. patri obedit. 430. d. riſum ſonat. 970. b. eius patientia. 575. c. vxor ſterilis cur 745. b
Iudæi inuident Chriſto. 933. d. ingrati ſunt. 928. c. fræno legis indigent. 350. b. Romanis ſubditi. 319. b. refutandi ſunt. 758. d. ieiunia propria habent. 716. a. propria tribunalia. 319. d non credunt Lazaro. 83. d. ſabbata cuſtodiunt 225. c. templum nequeunt ſtruere. 853. d. eorum azyma. 778. b. nullum habent feſtum 707. d. patriarcha illorum. 854. c. reſurrectio an nota. 39. c. peiores ſunt illis, qui abſunt à concione. 648. b. cur eis templum dederit 471. d. cur repudium permiſſum. 282. a. cur diſperſi. 837. d. 959. c. cur Paſcha præceptum 461. b
Iudaicus populus crudelis 726. d
Iudas ſigna fecit. 903. d. dæmones eiecit. 173. b eius pedes lauit Chriſtus. 161. a. 689. c. cum ſemper monuit Chriſtus. 26. c. ei non profuit euangelium 307. b. 903. d
iudici ſimilis Deus puniens 792. b
iudices reos interrogant 81. b
iudicium extremum Gentiles fatentur. 85. d. eius dies. 503. d. neceſſarius. 795. d. quam terribilis futurus ſit 95. d
iudicia temeraria punita 262. c
Iuliani Apoſtatæ conatus. 592. d. 854. b. eius auunculus 593. a
iurandum non eſt 3. a
iuſtificationis pars damnare peccatum 398. b
iuſtitia aliena non prodeſt 77. c
iuſtus eſt Deus, ergo altera vita. 86. b. iuſti cur afflicti. 110. a. cur peregrinentur 880. b
iuuentus animæ perennis. 656. a. rogus eſt. 435. a

L.

LAbor in vitam inuectus eſt. 248. a. robur acquirit. 417. d. victum labore quærere an probrum 249. b
Lacrymæ peccata extinguunt. 977. a. balneum peccati. 289. a. in natiuitate funduntur. 686. b. ab auditoribus 428. d
lacti ſimile vetus teſtament. 346. b
latro in cruce non ſcandalizatur. 903. a vterque blaſphemus. 928. c. latrones conuiciabantur 493. d. latronis ingreſſus in paradiſum. 164. c 492. a. cum Petro confertur ibid. cum auaro 43. c
laudare omnia irriſoris eſt. 181. b. ſe quando liceat. 382. c. 378. c Paulus ſe laudat. 374. d 607. a. & Dauid. 379. c. auctor ab auditoribus laudatur. 807. d. virtus 45. c
laus dicentis auditorum profectus 220. c. laudes mercedem euacuant. 603. c. confirmant animum 937 d
Lazarus non liberauit diuitem. 921. a. eius miſeriæ. 142. b. eum Iudæi perſequuntur. 952. c pœnæ nouem 37. a
lecti Chriſtianorum. 33. b. lectum tollere quid 116. c
lectionis aſſiduitas 63. d
legere & non intelligere 663. b
leges ferre Regis eſt 692. d. veterem legem perficit Chriſtus. 694. a. eius infirmitas. 820. b obſeruatio vetita. 116. d. imperfecta fuit. 695. d ad Chriſtum ducit. 720. a. laus legis eſt quod puniat. 350. c. lex eſt mulieribus catena. 280. d. lex pædagogus. 719. d. naturalis Caino cognita 879. d
legiſlator vtriuſque teſtamenti vnus 345. a
leones cicurantur 156. a
liberè bonos eſſe nos vult Deus 605. d
liberis carere pœna non eſt. 758. b. habere liberos laus in veteri Teſt. 273. b. eorum educatio 439. b. 443. c. 444. c. 945. c
liberum arbitrium non ligat vocatio 194. c
libertas arbitrij. 48. c. 109. a. 459. b. 605. d. in moribus 104. d
librorum ſacrorum laus 62. b
lingua cohibenda. 72. d. 263. c. in eius ſpecie ſpiritus ſanctus. 565. d. linguarum diuiſio vnde 784. c. 789. b. earum genera varia. 680. b donum 553. d
locus ſaluum non facit 569. c
Lot non ſatis deferr patruo 897. d
lucerna non ſibi lucet. 222. d. ceſſat lucente ſole 116. c. vento extinguitur. 757. a. odit eam latro. 386. d. ei aſſident Iudæi 714. a
ludi Olympici 366. d
ludunt magiſtratus pueri 681. c
lugendi qui peccant ſoli. 98. b. 426. b. lugent inanima in ſcriptura 204. b
luctus cauſſæ 422. c. 429. c
lupus fit ouis in Eccleſia 103. b

M.

MAccabæorum feſtum 972. d
Macedones ingrati 213. d
Magi apud Perſas 594. a
magiſter balbutit cum pueris 690. a
magiſtratus ſpirituales. 681. c. magiſtratuum inſignia. 681. a. 735. b. opera. 436. c. laus cura ſubditorum 685. c
maledixit Alexandro Paulus. 614. b. an ſit maledicendum 263. b
mali lenius puniti quando. 292. c. hic puniti. 41. c. non infamandi. 20. d. mercedem hic habent. 65. d. aliquid boni habent. 109. a. à à Deo cur viuere permittantur 896. b
malitia creſcit ſemper. 790. a. æquiuocum eſt nomen 790. d
malorum ſocij ſolantur. 39. a. improuiſa grauia 428. b
mandata Chriſti quædam ad tempus. 254. b. Dei poſſibilia. 611. b. leuia. 221. b. præmia & mandata Chriſti 739. b
Manichæi Perſæ error. 133. a. refutatur. 342. c 347. d. de Deo. 477. d. de creaturis 366. d
Manna figura Euchariſtiæ. 300. d. 302. c. auaritiam damnat 301. c
manſuetudinis laudes 624. d
manſuetus eſſe debet Rex 381. b
manus illotæ. 369. d. ſacerdotum oſculabantur Chriſtiani 265. a
Marcionis error 133. a
Marcionitæ refutantur 294. d
Mare arena vallatur. 169. b. rubri tranſitus figura baptiſmi 297. c
Maria ſoror Moyſi punitur. 262. b. mater Do-

mini ex ſtirpe Dauidis 470.d
Mariti & vxoris concordia 418.d
martyr primus Ioannes. 910.d. martyrem patrem habeo. 78. a. ob rem iuſtam quamuis 910. a. martyres dæmones fugant. 993. c. imitandi. 778. b. timidi fuere multi. 612.b. in pagis ſepulti, 973. b. exempla martyrum quid doceant. 994. c. feſta ſunt vtilia. 290.c.972.b certamina deſcripta. 207. d. thecæ & loculi 780. d. tumuli. 989. d. mors quid efficiat. 991. d. ſupplicia & merita. 909. c. honor quantus 47.c.736.b.reliquiæ 533.c.975.b.995.b
martyrium cum balneo collatum 974.b
materia à ſe orta 866.d
matres filios caſtigant 984.a
matrimonium ſalutem non impedit. 243. c. reus eius rectus bonum ingens 280. a
mediæ res & indifferentes 753.b
medicamenta ſpiritualia. 750. a. amara 768. c
medicus optimus, qui deſperata curat. 492. b vrit & ſecat. 791.d. ægros inuiſit. 857.d. quando meretur maximè. 191. a. prouidi medici officium. 926. b. ægros adit. 933. c. ægris compatitur. 330.b. ſe attemperat infirmitati 946. c. præuenit morbos. 716. a. medicum æger non docet. 154. a. contraria facit. 345.c. ſeuerus miſericors. 154.c. febrim prius pellit. 705. b. medendi modum variat. 605. b. medicorum merces diuerſa. 931.b. actiones non examinamus 882.d
medicinæ varietas vſurpanda. 606. a. eius comparatio 98.b
melior vnus quam multi 645.b
mel amarum ægris. 905. b. melle dulciora eloquia 266. d
memoria peccatorum & bonorum operum. 773 b. iniuriarum 18. a
menſam lautam quid reddat 634. d
mercator ſpe futuri alitur. 199. c. non terretur iactura 23. c
merces præconum verbi Dei. 137. d. ea non caret eccleſiaſtes. 97. b. concionatori non perit 24. a. 661. c. datur omnibus. 109.b. etiam malis datur. 65. d. eius cauſſa non colenda virtus 580. b
meremur nihil poſt mortem 570.c
meretricum fallaciæ 277.b
merita propria hominum 335.c
metallis ſimilis ſcriptura 58.d. 356. b
meum & tuum bella gignunt 308.d
Michaël cuſtos Iudaici pop. 584. a
miles bellum in pace meditatur. 432. a. ſpiritualis Chriſtianus. 34. c. militis & ducis ſimilitudo 691.d
mimos à nuptiis reiicit 272.d
minæ Dei quales ſint 293.d
minatur Deus, ne puniat 95.c.927.a
miraculum conuerſio Pauli. 640.c. ſaluum non facit. 171. d. miracula præcedunt figuræ. 745. c. poſt crucem maiora. 951. b. non cogunt credere. 592. c. ab indignis facta. 173. a. ſuperbiam pariunt. 728. d. falſa cur permiſſa. 598. a eorum modus non eſt quærendus. 894. b. cur iam non fiant 321.c.553.c
miſericors eſt medicus ſeuerus 154.c
miſeri qui peccãt. 454.c. nõ ſunt pauperes. 148.c
modeſtia ipſa doctrina eſt 229. c
mœrere non vltra modum 422 b
monachi in montibus. 59. d. 897. c. monachis ſanctiores artifices. 243. c. eorum vita auſtera 339. d
monogamia ſuadetur 437. b
monitio libera 50. a
morbus animæ peccatum 933. b
morbi fons quærendus. 934. a. & occaſio. 858. c
mores fidei iungantur. 122. c. 351. a. dogmatibus conſonent. 292. d. ab ætate non ſunt. 1005. c
moribus docendum eſt 229. c
mori in peccato miſerum 1000.d
moribundi 49. c
mors dormitio & ſomnus. 125. d. 420. d. 481. c 939. c. animæ. 529. a. permiſſa cur à Deo. 520. b peccati remedium eſt. 1000. b. ad prouidentiam Dei pertinet. 878. c. duplex in nobis 529. b. homini non nocet. 602. a. ſubeunda eſt pro Chriſto. 973. d. mortis alimentum peccatum 745. d
mortem an timuerit Paulus. 612. a. expectantes quotidie. 260. d. Chriſtus deuicit. 483. c. timere quale ſit 612. c
mortalitas corporis prodeſt 517. d
mortui cur non appareant. 84. c. mortuorum obliuiſcimur. 956. b. eorum reſurrectio. 84. a non lugendi 425. d
Moyſes ad Chriſtum mittit. 112. b. pro populo ſe offert. 577. d. philoſophia imburus. 184. c afflictus fuit. 906. b. moneri non erubeſcit 186. b. eius preces. 776. b. manus crucis figura 130. d
mulier repudiata ne nubat. 281. b. an docere priuatim poſſit. 245. d. creata vt virum iuuet 404. d. telum diaboli. 995. a. affectibus obnoxia 483. a
muſi albi mulierum 245. b
multiloquium vitandum 13. a
mundani indigent ſcriptura 69. b
murus intumeſcens tuit 667. d
muſcis ſimiles detractores 783. b
muſici inſtrumenti comparatio 15. d
mutari in melius non eſt probrum 712. c
myſterium iniquitatis Imperator. 318. a. 912. d myſteria tremenda. 138. b. myſteriis initiati audiant. 452. d. ſciunt initiati. 462. d. 553. b 766. b

N.

NAbuchodonoſor victus 915. c
Natalitia ſua celebrare 321. c
Natandi peritorum comparatio 255. a
Nathan Dauidem arguit 1005. d
Nati non nobis ſumus ſolis 222. d
Natiuitas Chriſti. 466. d. noſtra cum lacrymis 686. d
natura boni cur non ſimus. 612. d. conſuetudo fit natura. 613. a. humanæ nat. vilitas. 862. a. infirmitates ſe produnt. 612. c. fortitudinem voluntas imitatur 613. c
naturalis lex inſita homini 879. d
naufragium in portu 384. b. 743. d
naufrago ſimilis homo 785. b
nauis ſine gubernatore. 799. b. eccleſiæ ſimilis 358. c
nauſea nauigantium 210. a

nautæ

nautæ laborem leuant cantu 191.a. ſimilis eccleſia. 23.a
neceſſitati ſolum prouidendum 315.a
negligentia malum ingens 307.c
negotiario eſt eleemoſyna 340.d
neophyti veri qui 655.b.685.d
Nero myſterium iniquitatis.318.a. 386.d.cum latrone confertur. 386.d
neſcire Deum eſt odiſſe 172.b
Nicænum Concilium.1. 706.b
Niniuitis minatur Deus 927.a.parcit.871.d.meliores Iudæis 844.c
nobiles verè pauci 243.a
nobilitas vnde oriatur. 242.d. quid proſit.102.a. Chriſtianorum. 297.b. eſt virtus ipſa 103.b
noctis vtilitas 867.c.876.d
Noë tentatus eſt.899. a. ſcintilla generis humani.102.d. cum Paulo confertur 574.b
nomen ſuum Paulus ſupprimit. 812.a. diuitis tacetur.101.c. ſeruis mutatur. 188. d. Paulo mutatur.188.b.cur à Deo mutētur nomina. 964. d. cur imponantur.664. a.in veteri teſtamento.966.d. nominum mutatio 643.d.961.a
nona hora quæ facta ſint 176.c
nouerca leænæ ſimilis 437. a
nouiſſima memoranda 990.b
nubere in Domino quid ſit 286. b
numularij ſunt Chriſtiani 942.c
nuptiæ ſpirituales.532.b.eas Chriſtus honorauit. 269. a. ſecundæ 437.c
nuptiales pompæ profanæ. 417. b. carpuntur. 270.a

O.

OBedientia Pauli. 610.d
Oblatio Euchariſtiæ. 709.b
obliuio rectè factorum 744.c. 773.c
obliuiſci oportet bonorum operum 378.a
obſides ex genere regio 556.c
occaſio morbi quærenda. 858. c. prædicationis recta 393.a
oculus certior aure. 756. b. oculi fidei 334. b
offenſa Dei ſola timenda 581.b
Olympici ludi. 366. d. 508. a. 656. d. athletæ patientes 962.c
opera bona ſaluant ſine miraculis. 173 c. ſpiritū retinent. 336. c. ſola iuuant. 80. d. cum fide conſentiant.292.d. bona delent peccatum.2.c mala fidem impediunt. 341.d. doctrinam comitentur. 228. d. operibus inſtruere. 723.a operum doctrina mouet. 691 a
oportet, verbum prædicentis. 305.b
opum contemptus philtrum. 308.c
oratio lux animæ. 756.d. virtus quanta. 394. a. 749. a. telum ingens.176.d. collata cum igne. 370. c. pharmacum animæ. 858. b
orare contra inimicos. 762. c. oportet vt Chriſtus iuſſit.743.d.dæmon vexat orantes. 766. b orat Chriſtus in miraculis. 691.b
ordinandi examinandi. 9.d
oſculum pax vocatur 686.d
oſſa loco mota 700 a
oſtentatio fugienda 109. d
otioſi miſeriores ægris. 249.b
otium non obijciendū pauperi.177.c.vitandum. 352.d

P.

PAcifici filij Dei. 625.d
Pacis Angelus in Liturgia. 713.c.pacem imprecatur ſacerdos. 553.a. 713. c. pacis nomine oſculum. 686 d. ea non abutendum. 359.b
palæſtra eſt hæc vita 914.c
pallium philoſophorum 333.a
paradiſus terreſtris 674.a.788.c
paralyticus offertur Chriſto.927. d. duo paralytici 929.b
parentum nobilitas quid proſit 102 a
parui ſciunt, quæ magnos latent 185.a
Paſcha Euchariſtiæ figura. 708. c. celebratur à Chriſto.461.a. baptiſmus in eo.519.d. Niceni Concilij.707.a. eius celebratio frequēs. 708. d. legitima 547.a
paſſio Chriſti & effecta eius. 881. a. paſſiones Chriſtus recepit. 133. c. earum perſecutio in nobis.359.b.ijs imperare honorificum. 227.c. 647.a
paſtoris boni deſcriptio. 128. b. quid eum agere oporteat. 174.d. oues quando educant. 989.a
patrem Deum quis vocet. 156.c.gladium filio nō dat.154.c.patrum cura erga liberos. 945.c. cur pater non ſit incarnatus,697.d. pater eſt Epiſcopus. 553.a
patientiam ſuadet auctor. 938.b. Dauidis exemplum. 237.a
patria vera cœlum.310.a. in patria ſepeliri an deceat. 998.a
patriarcha Iudæorum. 854.c
paulliani iudaïzant 347.c
Paulus fidei fundamentum.244 c. antea Saulus. 964. d. cum Dauide collatus.652.b.nomē eius cur mutatum.189.a.opifex tētoriorum.914.b. Regibus clarior.242.c.alumnus caritatis.2.a. ſtatua virtutis eſt.613. c. an mortem timuerit. 612.a. honoris contemptor. 315.b. inuitus ſeipſum laudat. 374.d.orbis doctor. 107.d.orbis magiſter. 211. d. orbis præceptor. 102. b. orbi præeſt.808.c. rector orbis.859.d. orbis totius curam gerit.248.c.326 b.voluntati Dei ſuam ſubijcit.135.d.in Pontificem iniurius. 615.b. in hac vita præmia accepit. 583. c. cur Gentibus præfectus.811.a. reuelationes ſuas tacet. 606. d. dæmonē expulit. 213.d. varius fuit & multiplex. 604.d.Petrū reprehendit. 802.d.817.b. tempora obſeruat.946.d & legalia. 813.d. per tres annos luget 978. a. peccatorum memor eſt. 16.a. ſe peccatorem vocat. 377. c. Chriſti exemplis vtitur. 998. a. ad Hebræos ſcribit. 812. b. Timotheum circuncidit. 947. b. obediens eſt. 620.d
Pauli cōuerſio.635. b. vocatio an violenta. 194.c. 590.d. merita & geſta.372.d. ſimiles ei ſimus. 601.d. nomen vnde.965.a.veſtes ſanant.618.b. eius de laudibus orationes.672.a nomē 603 d
Paulo quæ obijci poſſent. 610.a
Paulum amat Chryſoſt. 371.b
Paulus Samoſatenus. 300.b.347.c
pauper cū leone collatus. 259.c.verus quis.46.b. pauperes pro templis.369.b. mutilationes ſimulant.327.c.hyeme ſubleuandi. 316.b.miſeri an ſint.148.c.cur eos eſſe velit Deus.326.d.iuuandi ſunt 55 d.314.c.etiam mali.56. a.eis miniſtrandum. 449. d. nō ſunt contumelijs afficiendi. 177. c. in communione expectantur. 313. d. pauperum amicorum ne nos pudeat. 242.a.otium illis non obijciendum. 177.c

Paupertas quando grauior. 115.d. quos non lędat. 73.c. quętula. 36.b. cur eam Chriſtus ſubierit. 134.d. confidentiam parit. 260.c. occaſio eſt coronæ 753.c
Peccatoris puniti exemplum. 1004. c. peccatorum tabernacula. 659 a. cur proſperè agant. 110.c. lugendi. 426.b. in hac vita puniuntur. 1001.b
Peccatum alit mortem. 745.d. mortis eſt miſeria. 1000.d. fons malorum. 934.a. animæ morbus. 934.a. vera ſeruitus. 102.b
Peccati expers nullus. 108. b. memoria. 15.d.
Peccata confitenda. 772.b. leuat afflictio. 934.d. non euulgāda 755.b. non propalat Deus. 927. a. remiſſa renouantur. 18.b. ſcribuntur. 557.d. delentur. 558.d. vulneribus ſimilia 721.d
Peccatis omnes obnoxij 66.c
Peccatorum recordatio. 378.a. cauſſæ. 531. b ſpecies exprimendæ 777.d
Pectus percutiunt auditores 742.c
Pecuniis non parcit Paulus. 589.b. eis ſimilis ſermo Dei 943.b
Pedes lauat Chriſtus 447.b
Pentecoſtes de feſto ſermones. 545.d. 560.b. cur Acta Apoſtolorum in ea legantur 946.a
Peregrinantur iuſti cur. 880.b
Perſonarum diſcrimen in Eccleſia. 297.a
Petrus Apoſtolorum coryphæus. 6.a. 175.a. amator Chriſti. 925.c. vnde nomen habeat. 664.b. 804.b. 925.c. Eccleſiæ fundamentum. 908. a. lingua Apoſtolorum. 805.d. ſanctorum princeps. 808.a. rogat ante omnes. 7.a. cum latrone confertur. 492.d. Iudęis pręerat. 811.a. Paulus eum reprehendit. 802. d. crucifixus fuit. 957.b. Petri vmbra. 163. c. conſtantia. 839. b
Phantaſma non fuit Chriſti corpus 133.a
Phariſæi & publicani comparatio. 262. d. 384. a. 773.d. faſtus. 310 a
Philoſophorū pallium. 333. a. coma & baculus. 6 8.b. ſcripta obſcura 63.a
Phrenetici filij comparatio 585 d
Picturæ ſimiles res humanæ 82 c
Piratæ diuitibus inſidiantur 918.d
Piſcator hamum obtegit. 232.c. comparatio eius. 55.b. 176.a. ſpiritualis erat Paulus 948.d
Piſcina probatica 113.a
Piſci comparatur Paulus. 635. c. piſces ſiunt cæci. 635. d. piſcium contemplatio 877.b
Plagas metuere quale ſit. 611. c
Pluit ſcilicet Deus 936.d
Pœnitentia contraria Diabolo. 1003. a. viæ eius multę. 1003. d. eius vtilitas. 979.a. poſt mortē. 50.b
Pompa nuptialis. 417.b
Pontificatus vænalis. 654.c
Portæ inferi quid. 167.b
Portus ſunt martyres. 976. a. miſericordes. 56. b. in portu naufragium. 384.b. 743.d
Potentium pugna. 525.a
Poſſeſſiones ſunt diuitiæ 981.c
Præco aſſecla magiſtratus. 682.b. 735.b
Præceptorum nomina 664.d
Prædicatores mercede non carent 137.d
Prædicatio verbi periculoſa. 616. b. eius occaſio ſana 391.a
Prato ſimilis ſcriptura. 674.a
Præmia iuſtorum in hac vita. 110.c. 796. a Chriſtus ea proponit. 779.b
Præſentium amor inſitus 15.b
Præſules eccleſiæ 9.c
Precum vis quanta. 394. a. an eguerit illis Chriſtus. 161.a. 69 .b
Principijs obſtandum 790 a
Procemijs vtatur cur longioribus Chryſoſt. 187.b. 945.a
Propheta ſpeculator. 769. b. prophetæ fundamenta poſuerunt. 169. c. futura quomodo prædicant. 126.b. quomodo Deus illis appareat. 863.a
Promiſſi memor caritas 345.c
Promiſſioni Dei credendum 885.c
Proſopopœia inanimatorum 203.d
Prouidentia Dei potens. 894. c. demonſtratur ex creaturis. 871.b. defenditur 504. b. aſſeritur. 795.a. non eſt examinanda 881.c
Pſalmi in funere. 423.d
Pſeudoprophetæ cur ſint 598. a
Publicanus & phariſ. 672.a. 773 d. publicani nequiſſimi 742 a
Pueri tres in Babylone. 225. d. 895. b. 915 d. in ſchola vſque ad meridiem 963.a
Pullos alunt columbæ 618.d
Puniri in hac vita ſatius. 68. b. 69. c. 99. d. puniuntur non omnes hîc. 75. d. 797. b. non lugendi qui puniuntur 98.b
Punitio cum vſtione collata 99.a
Purpuram geſtare Regis eſt 111.a
Puſilli non negligendi. 121. a. eorum cura Deo. 55.d

Q.

Quadrageſimæ ieiunium 709.a
Quæſtiones curioſæ 895.c
Quomodo fiat, non eſt quærendum 518 b

R.

Rapaces non dant eleemoſynam 368.b
Ratio humana fallitur. 866.d. cur exigatur 11. c
Rebeccæ hoſpitalitas 413.a
Reconciliatio cum inimicis. 131. d. ne ſit tarda. 700. a. dona ſolent ſequi 510.c
Reliquiæ martyrum. 975. b. 997.c. ſanctorum. 482.a. 517.b. 594.b
Repetita inculcantur. 109.c
Reprehenſio ex cura. 181.b. moderata ſit. 767.b. remotis arbitris 917.b
Repudiatam ducere non licet 285.b
Repudium apud Gentiles. 281. c. apud Iudæos. 282.c
Reſurrectionis fides vtilis. 503. a. exempla in creaturis. 518.b. ex creatione hominis probatur 518.d. ex miraculis. 952 a. cum ſtatua cōfertur. 421. d. ignota veteribus. 273. c. 884. c. Lazaro ignota. 39 b. luctum reprimit. 423.b
Retributio eſt omnium 109 b
Reuelationem celat Paulus 377.d
Reum eſſe corporis quid ſit. 766. c. reos non interrogat iudex 81.b
Rex moritur pro ſubditis. 456. d. Regis introi-

ſus comparatio. 544. c. literis nihil addendum. 562. d. epiſtola miſſa. 717. d. Regi ſimilis Chriſtianus. 227. c. Rex qualis eſſe debeat. 381. b. Rege beatior, qui affligitur. 510. a. Reges crucem geſtant. 838.c
Riſus an ſit peccatum. 531.b
Romæ Imperatores colunt Apoſtolos. 839. b. docuit Petrus. 180. b. vrbs auguſta. 242.a
Romanis ſubditi Iudæi. 319.b
Rori comparatur verbum Dei 224.c

S.

SAbbatum magnum. 949. d. ſabbatum Iudæis cur datũ. 32. b. eo die curat Chriſtus. 955. c. ligna colligere. 120.b.
Sacerdotibus non maledicendum. 263. b. eorum ordinatio à ſpiritu. 522. a. manus oſculari. 265. a. benedictiones 528 b
Sacramentorum participatio 19.b
Sacrificium Euchariſtiæ 463.d.487.b
Sacrilegium Ananiæ 683.c
Sal à Chriſto dicimur 223.a
ſaltationes nuptiales 272.d
ſalutationes apud Paulum 241.a. 666.a
Samuel exemplum modeſtiæ 380. a. ſe laudauit. ibid.
Sancti an gloria fruantur 367. b. merita occultant 376 c. præmijs fruuntur 981. c. pro nobis orant. ibid. & 971. b. ſanctorum aſpectus vtilis. 251. b reliquiæ vrbem muniunt. 482. a. ingreſſus domos ditat. 448. b. vita docet. 244.b
ſanctos quos Paulus vocet 318 b
ſanctificetur nomen Dei quomodo. 157.b
ſancta ſanctorum profanata. 853.c
ſanguis Chriſti ſuper Iudæos. 959. a. ſuum ſanguinem Chriſtus Iudæ porrexit 463.a
ſapiens ne ex tollatur 183.c
ſapientia in myſterio. 863. d. profana. 668.b
Sara & Agar duo teſtamenta 349. c. eius ſterilitas. 885. b. cuius rei figura 746.b
ſatanica ſpectacula Circi. 157.a
Sauli parcit Dauid 236.d
Saulo nomen mutatur. 964.d
ſcandalum paſſi ſanantur 857. d. ſcandala cur permiſſa 895.c
ſchiſmatis mala 714.b
ſcientia communicanda 688. b. hominum exigua. 861.d
ſcortatio mariti adulterium eſt 273.d
ſcribuntur omnia apud Deum 557.d
ſcriptura nihil habet ſuperfluum 239. d. inanimatis ſenſum affingit 203. c. non intellecta vtilis 62. d. ignoratio eius parit hæreſes 64. c occaſionem dat hæreſibus 905. c. eius auctoritas quanta 83. d eius lectio cõmendatur 59. b. [illegible] c. 673. c. cur ſimilitudines vſurpet. 868. c. lodinis ſimilis nubibus. 677. c. 356.b
ſecantur ægroti 930.a
ſecularia bene ſuccedunt pijs 226. a
ſeculum duplex 737.d
ſecundæ nuptiæ viuente viro 285.c
ſementis cum afflictione comparatio 883. c. ſpiritualis 111. c. 742. d. eleemoſyna 354.d
Seraphinis incomprehenſibilis Deus 363.a
ſermo pharmacum animæ 858.b
ſeruus non eſt athleta 636. d. ſeruus malus culpam reijcit in herum 221.d
ſeruit auditoribus Chryſoſt. 961.d
ſeruitus vera peccatum 102.b
ſigna cur non fiant nunc 553. c. regum qui geſtãt. 617 b
ſigniferi Chriſtiani 618.c
ſimilitudo à medico ducta 492. b. à lectione literarum 424. c. ſimilitudinibus cur vtatur ſcriptura 868.c
Simon Cyrenæus 928. c. magus 651.c
ſitibundi male valent 46.c
ſocij malorum ſolantur 39.a
Sodomitarum pœna 725.d
ſol ægris oculis nocet 307. d. 867. a. 905. b. orientis ſolis deſcriptio 874. b. comparatio 600.a
ſol luto non inquinatur 478.d
ſolem obſcurum quis dicit? 793.c
ſole præſente lucerna ceſſat 116.c
ſolitudo in oratione 691.a
ſomnium vita præſens 41. b. 141. a. ſomnia à dæmonibus 84.d
ſomnus hominum mors 125.d.420.d.482.c
ſpectacula in ſectatur auctor 240. b. 646. b. ſpectaculis dediti diligentes 228.c
ſpectandi cupiditas. 930.b
ſpinas proferr terra quando 565.c
ſpirituales filij 273. c. ſpiritualia in feſtis 32. primum curanda 633. b. 679. a. contraria temporalibus 486. c. ſpiritualis pater 343.c
ſpirituales opes communicatæ creſcunt 311. b. aquæ. 300.a
ſpiritus ſanctus obſes & pignus 556. c. fidei cur dicatur 335. a. eius diuinitas 552. c. 562 b. quãdo datus ſit 551. b. inuocatio eius. 487. a. ſpiritu cum tuo reſpondetur 553.b
ſponſi amor magnus 870.d
ſtatua virtutis Paulus. 613. c. renouatæ ſimilitudo 421. d. ad ſtatuas refugium 448.a
ſtatuarij ſimilitudo 694.d
ſtellæ indices viæ 873.a
Stephanus martyr 974. a. orat pro Paulo. 191.c
ſterilitatis terræ deſcriptio. 724.b
ſterilium partus virgineum probat 760.a
ſuperbi eſt maiora ſuſcipere 120.d
ſuperbia ex recte factis 108. c. Diabolum deiecit 384.d
ſupplicationes trium dierum 94.d
ſurſum corda in Liturgia. 569.a
ſubſtantialis panis 158.c

T.

TAbernacula peccatorum 659. a. corpus humanum tabernaculum 516. a. feſtum tabernaculor. 474 d
Talentorum decem millia 15.b
Tempeſtatis deſcriptio 358.c
Templum adire quam vtile 128. a. Apoſtoli cur adirent. 176. c. lapide ſtratum 224. d. mundi imago 471. d. Hieroſolymorum euerſum. 853. b. 857. a. templum iam tota terra 490. d. tẽpli velum cur ſciſſum 486. b. inſtauratio irrita 592 d
Tempora an obſeruent Apoſtoli 946 b temporalia quam incerta 514. b. bene ſuccedunt, ſi Deus colatur 226.a
Tentationes cur permittat Deus 167. c. cum gau-

dio ferendæ 360 d. an reſiſti eis poſſit 925.b
Terræ motus Antiochiæ 94.d.982.d
Teſtamentum nouum poſt quinque millia annorum.344.d. vetus hîc præmia habet. 364.b. vtriuſque legiſlator vnus. 345.a. affinitas.293. b.297.a.344.b. conſenſus. 693.a
Theatrorum inſaniam taxat. 328 b. 646.b.781.b 911. d. theatri merces laudes. 945. a. theatrales perſonæ 51. c
theſaurus ſpiritualis. 322. c. theſauris potiores reliquiæ ſanctorum 976. c
Thomas incredulus fuit 951. a
timere non eſt vituperandum. 611. c. ſola Dei offenſio timenda 581. b
tinctura rogus martyris 997. b
tituli ſcripturæ 650.b
torrenti ſimilis Paulus 620.c
tribulationes veniam merentur. 12. d. vide Afflictio
triſtitia naturalis eſt. 422. d. ſecundum Deum 978. d
trutinæ ſpirituales. 942. d. ſimilitudo ab illis ſumpta 645.a
tumeſcens murus ruit 667.d
turri ſimilis eccleſia 168.c
tyrannus habitus Chriſtus. 838. b. tyranni ſunt paſſiones noſtræ 359. b

V.

VArius & multiplex fuit Paulus 604. d
Velum dicitur cœlum. 334. a. templi cur ſciſſum 486.b
Venalis Pontificatus Iudæorum 654. b
ventorum vtilitas 876.c
verbum reuocare non licet. 10.b Dei ſimile pecuniæ. 941. d. ſemper prodeſt.22.b. contemptores eius. 632 a. eius miniſtro merces non perit. 24. a. verba malas cogitationes alunt 268.a
veritas impugnata creſcit. 601. b. figuram ſuperat 299.c
veſtis Chriſti diuiſa non eſt. 703. c. veſtes Apoſtolorum curabant ægros. 681. b. animas mouent 244. d
veteris & noui teſtam. legiſlator 693. b
viduæ duæ duo teſtamenta 723. b
viduarum genera varia 434. b
viduitas melior coniugio. 286. d. eius dignitas 433. a
vigiles non læduntur 897.b
vigiliæ martyrum 779. b
villæ martyres habent 972. d
vincitur diabolus per quæ vicit 485 a
vindemiæ ſimilitudo 79 b
vinum malum non eſt 779. c
violenta morte mori 47. a
virginitas ſine operib. 723. a. in veteri lege nulla 836. b. vnde in vſu. 489. b. ſine virtute nihil prodeſt. 418. c. naturam excedit 337. a
virgines fatuæ. 357. a. 723. a. virginis partus. 758. d. figura Edem. 968. b. virginis & martyris certamen. 207. d. virginis opera reſtituri ſumus 994. d
virtus an ſit ardua. 580. a. afflicta creſcit. 917. c eius & vitij diſcrimen. 149. a. virtutis ſtatua Paulus. 613. c. eam laudare bonum. 45. c. virtutes cœlorum mouentur 498. b
via eſt vita præſens. 991. a. ſpacioſa quo ducat 140. a. viæ pœnitentiæ multæ 1006. d
vita hæc ſomnium eſt. 141. a. cum æterna confertur. 41. b. ſanctorum docet. 244. b. eam ſequuntur dogmata 304. a
vitiis reſiſtere difficile 507. a
vmbra Petri 163. c
vnguenta olere 34. d
vnus melior multis 645. b
vnum factum eſt vnum 40. c
vocati cur non ſimus è cœlo 592. b
vocatio Pauli qualis 194. c. 197. b
vocatus quid ſonet 665. d
voluntas Dei præferenda noſtræ. 155. c. eam attendit Deus. 661. c. eam flectere miraculum 640. c. patris & filij vna 131. a. ſola voluntate creat Deus 866 a
voluptas eſt vbi gloria. 209. a. bonum an ſit 867. b
vruntur ægroti 930. a
vſtio cum pœna collata 99. a
vſuram verbi non præſtamus. 24. b. exigit Deus 941. c
vſurarij iniqui 942. b
vulneribus ſimilia peccata 721. [illegible]
vxor diligenda. 400. c. ſocia eſt non ancilla. 275. b. diues incommoda quæ afferat. 406. b. parentibus præferenda. 403. c. virtus in ea quærenda. 405. d. qualis ſit ducenda. 397. a. vxoris & mariti concordia 418. d

Z.

Zacharias quando angelum viderit 473. d

INDEX
LOCORVM SACRAE
SCRIPTVRÆ, QVÆ IN HOC VOLVMINE
EXPLICANTVR.

EX GENESI.

1. 20 PRoducant aquæ reptilia animarum 530. b
1. 28 Creſcite, & multiplicamini, & replete 273. a
1. 31 Vidit Deus cuncta, quæ fecerat 865. a
2. 8 Plantauit Deus paradiſum in Edē. 968. a
2. 17 In quacunque die comederis de ligno 529. a
2. 24 Erunt duo in carnem vnam 402. a
3. 9 Vocem tuam audiui in paradiſo 161. d
3. 16 Ad virum conuerſio tua 275. a
3. 19 In ſudore vultus tui veſceris 248. b
4. 1 Poſſedi hominem per Deum 788. a
4. 9 Vbi eſt Abel frater tuus? 1004. a
4. 24 Suſcitauit mihi Deus ſemen pro Abel 788. b
5. 19 Terra es, & in terram reuerteris 549. b
6. 13 Tempus omnis hominis venit 536. b
7. 11 Cataractæ cœli apertæ ſunt 102. c
9. 25 Maledictus Chanaan puer. 104. c
11. 6 Ecce vox vna omnibus, & hoc facere 789. c
15. 5 Sic erit ſemen tuum, vt ſtellæ 887. a
17. 5 Non erit nomen tuum Abram. 106. a 967. c
18. 11 Deſierant Sarræ fieri muliebria 971. a
18. 20 Deſcendens igitur videbo 162. a
21. 3 Et vocabis nomen eius Iſaac 970. b
22. 1 Tolle filium tuum Iſaac, & offer. 419. d 887. d
22. 12 Non peperciſti vnigenito filio 911. a
24. 1 Pone manum tuam ſuper femur 408. a
24. 12 Domine Deus heri mei Abraham. 409. c
25. 21 Rogabant Iſaac pro vxore ſua. 757. d 761 a
30. 2 Da mihi liberos, ſin minus mor. 747. d
32. 2 Vidit caſtra angelorum Iacob 535. a
37. 20 Videamus, quid futura ſint ſomnia. 89. c
48. 16 Angelus, qui à iuuentute mea 617. d
49. 9 Ex germine fili mi aſcendiſti 125. c. 132 a
49. 10 Non deficiet princeps de Iuda 827 b
50. 24 Viſitabit vos Deus, & aſpectabilis. 998. a

EX EXODO.

6. 9 VIdentes eum non audierunt præ oper. 730. d
11. 26 Et cū dixerint filij, quid eſt Paſcha? 461. c
18. 14 Quare illi ſtant coram te? 185. b
21. 17 Qui maledixerit patri vel matri. 262. a 440. c
22. 24 Erunt filij veſtri pupilli 271. c
23. 1 Auditionem vanam ne recipias 10. c
23. 15 Non apparebis in conſpectu meo vacuus 228. a
32. 6 Sedit populus manducare 302. d
32. 10 Dimitte me, & atteram eos 776. b
32. 32 Si dimittis illis peccatum, dimitte. 501. a 541. b. 557. b. 776. d

EX LEVITICO.

19. 23 SI ingreſſus fueris terrā promiſſ 538. b
26. 29 Menſe ſeptimo decima die menſis 474. b

EX NVMERIS.

9. 7 Immundi ſumus ſuper animam 711. c

EX DEVTERONOMIO.

7. 13 SI dilexeris Dominum, multiplicabit 364. b
16. 5 Non poteris facere Paſcha 707. c
18. 15 Prophetam ſuſcitabit vobis Deus. 112. b
19. 21 Oculum pro oculo, dentem pro dente 236. b
21. 23 Maledictus, qui pendet in ligno 840. b
24. 1 Scribet illi libellum repudij 283. a
32. 11 Impinguatus eſt, & recalcitrauit 35. a

EX LIBRIS REGVM.

1. 2. 24 NOlite filij, non enim eſt bona fama 441. c
1. 2. 25 Si peccans peccauerit homo 455. b
1. 3. 1 Verbum Dei erat pretioſum 551. a
1. 12. 3 Cuius veſtrum vitulum accepi 380. b
1. 12. 23 Abſit, vt ceſſem orare pro vobis 501. c
1. 17. 32 Ne concidat cor Domini Regis 379. a
1. 20. 27 Vbi eſt filius Ieſſe? 234. d
1. 24. 5 Præcidit oram chlamydis Saul 237. b
1. 24. 7 Quia Chriſtus Domini eſt 264. b
1 24. 22 Non exterminabis ſemen meum. 275 c
1. 26. 10 Non iniiciam manum meam in Chriſtum 235. b
2. 11. 2 Vidit mulierem ſe lauantem 1005. a
2. 24. 17 Ego qui paſtor ſum peccaui 501. b
3. 2. 4 Si cuſtodierint filij tui vias meas. 443. a
3. 8. 39 Tu noſti ſolus corda hominum 936. c
3. 17. 1 Viuit Dominus, ſi erit pluuia niſi. 724. a
3. 21. 1 Achab Nabuthe vineam concupiuit 1007 a

3. 21. 19 Occidiſti inſuper & poſſediſti 260. b
3. 21. 29 Vidiſti quemadmodum compunctus eſt 108. d
4. 4. 13 Non eſt tibi ſermo ad Regem 588. c
4. 6. 31 Si ſtabit caput Eliſſæi filij Saphat. 730. b
4. 20. 6 Protegã vrbem iſtã propter me. 777. b

EX LIBRO IOB.

1. 21 DOminus dedit, Dominus abſtulit. 427. a. 793. b. 940. d
3. 23 Mors viro requies. 482. b
4. 2 Nonne tibi frequenter dictum eſt? 39. d
5. 31 Nonne ſicut ego, & illi facti ſũt? 899. d
13. 31 Quis det de carnibus eius ſaturemur? 899. d
18. 18 Ecce memoriale tuum perijt de terra. 275 c
30. 25 Super omni impotente fleui. 900. b
31. 31 Si deſpexi iudicium famuli 899. d
31. 32 Oſtium meum patebat cuiuis 56. d
31. 34 Quod ſi expaui frequentiam multit. 774. b
38. 7 Quando facta ſunt aſtra, laudauerunt. 872. d
40. 2 Aliter putas me tibi reſpondiſſe. 111. a. 896. a

EX PSALMIS DAVIDIS.

1. 1 BEatus vir qui non abijt in conſilio. 268. c
1. 4 Tanquã lignũ, quod plantatũ eſt. 676. a
4. 3 Filij hominum vſquequo graui corde. 152. c
4. 5 Quæ dicitis in cordibus veſtris 775. c
16. 48 In auditu auris obediuit mihi. 837. b
17. 10 Inclinauit cœlos, & deſcendit. 848. c
18. 3 Non ſunt loquelę neq; ſermones. 868. a
18. 5 In omnem terram exiuit ſonus. 674. b
18. 6 In ſole poſuit tabernaculũ ſuũ. 874. d
21. 18 Foderunt manus meas & pedes. 126. c
21. 23 Annuntiabo nomẽ tuũ fratribus. 295. d
22. 5 Paraſti in cõſpectu meo menſam. 526. c
23. 7 Attollite portas principes veſtras 556 a
33. 22 Mors peccatorum peſſima 1000. b
39. 9 Corpus autem perfeciſti mihi 837. b
44. 1 Eructauit cor meũ verbũ bonũ 267. b
44. 11 Audi filia, & vide, & obliuiſcere 123. d
44. 13 Et concupiſcet Rex ſpeciem tuã 372. b
44. 15 Gloria filiæ Regis ab intus 246. d
48. 8 Frater nõ redimit, redimet homo? 77. c
48. 21 Comparatus eſt iumentis inſipient. 155. d. 539. c
50. 18 Cor contritũ & humiliatũ Deus 672. d
54. 12 Si inimicus meus maledixiſſet mihi 361. a
54. 25 Iacta cogitatum tuũ in Domino 159. a
67. 18 Currus Dei decem millibus. 972. a
68. 12 Opprobria exprobrantium ceciderunt 537. d
71. 6 Deſcendet ſicut pluuia in vellus 132. c. 826. c
75. 11 Cogitatio hominis confitebitur 10. d
83. 11 Elegi abiectus eſſe in domo Dei 38. b
87. 7 Poſuerũt me in lacu infimo 127. b. 831. a
89. 11 Dies annorum noſtrorum in ipſis 41. a
93. 17 Paulominus habitaſſet in inferno 983. b
102. 11 Secundum altitudinem cœli 869. d
102. 13 Quomodo miſeretur pater filiorum 869. a
103. 24 Omnia in ſapientia feciſti 876. a
106. 16 Vectes ferreos confregit 485. c
109. 1 Sede à dextris meis 538. d. 832. a
113. 3 Montes exultauerunt vt arietes 104. a
121. 1 Memento Domini Dauid, & omnis 237. d
129. 3 Si iniquitates obſeruaueris Domine. 797. b
132. 1 Iucũdum habitare fratres in vnum. 175. d
136. 1 Super flumina Babylonis, illic ſedimus 462. b. 855. a
138. 16 In libro tuo omnes ſcribẽtur 557. c 855. a
148. 5 Ipſe dixit & facta ſunt 852. a

EX PROVERBIIS.

5. 3 AD tempus mulcet fauces tuas 942. a
5. 5 Mel diſtillat à labijs meretricis 278. b
5. 19 Ceruus amicitiæ, & pullus gratiarum 278. c
6. 23 Mandatum legis lucerna eſt 979. d
12. 1 Qui odit argui, inſipiens eſt 181. c
15. 27 Eleemoſynis purgantur peccata 558. d
19. 19 Frater qui adiuuatur à fratre 175. c. 702. d
20. 9 Quis confidet ſe mundum à peccato 107. d
20. 9 Quis gloriabitur caſtum ſe habere cor? 66. b. 767. d
24. 27 Præpara ad exitũ opera tua 50. b. 991. b
25. 28 Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum 234. d
26. 12 Hominem, qui ſibi videtur ſapiẽs 183. a
27. 6 Fideliora vulnera amicorum, quam oſcula 181. c. 649. b
27. Anima in ſaturitate fauis illudit 634. d

EX ECCLESIASTE.

6. 3 BOnum eſt ire ad domum luctus. 867. b
9. 18 In medio laqueorum incedis. 60. c

EX SAPIENTIA.

7. 4 PRimam vocem ſimilem omnibus. 686. b

EX ECCLESIASTICO.

2. 1 FIli accedens ad ſeruitutem Domini. 363. a
2. 1 Prępara animam tuam ad tentationem 43. b
3. 15 Si ſenſu deficiant, veniam da 264. d
3. 18 Quanto maior es, tanto magis te humilia 673. a
3. 20 Difficiliora te ne quæſieris 864. c
4. 1 Ne ſpolies vitam pauperis 54. a
4. 3 Animæ deiectæ non addes perturba-

tionem. 57.d
4. 8 Inclina pauperi aurem tuam. 177.d
4. 28 Ne retineas verbũ in tẽpore ſalutis.267.d
4. 34 Nõ ſit porrecta manus tua ad accip.178.c
5. 1 Sicut aurum in igne probatur. 363.b
7. 6 Deus qui aufert iniuſtitias. 777.d
7. 14 Curua à pueritia ceruicem eius. 440.b
7. 40 In omnibus memorare nouiſſima. 50. b. 990.b
8. 6 Omnes in correptionibus ſumus. 767.d
12. 13 Quis miſerebitur incantatori? 277.d
15. 12 Beatus, qui narrat in aures audient. 741.c
16. 3 Melior vnus, quàm mille. 909.c
17. 30 Quid lucidius Sole? & hic deficit. 183.c
19. 16 Nolite credere omni verbo. 161.c
22. 10 Defle ſtultum, deficit enim illũ intellig. 426.b
23. 26 Oculi Domini lucidiores Sole. 277.a
30. 7 Qui refrigerat filium, colligabit vulnera. 445.c
31. 6 Date vinum ijs, qui in mœrore. 104.a
33. 25 Omnem malitiam docuit otioſitas.247.d

EX ESAIA.

1. 3 COgnouit bos poſſeſſorem ſuũ.539.d
1. 17 Iudicate pupillo, & iuſtificate. 433.d
1. 18 Si fuerint peccata veſtra ſicut phœn.661.a
2. 2 Mõs Domini præparatus in vertice. 833.d
2. 4 Et confringent gladios in vomeres. 834.d
7. 13 Ecce virgo concipiet, & pariet filiũ.825.b
9. 5 Paruulus natus eſt nobis, & filius. 132. b. 826.a
11. 1 Et in ipſo gentes ſperabunt. 838.c
15. 22 Væ qui ebrij eſtis ſine vino. 523.b
19. 1 Dominus aſcendit ſuper nubem. 543.d
24. 7 Lugebit vinum, lugebit & vitis. 204.b
26 12 Omnia reddiſti nobis. 68.d.935.a
26 19 Reſurgent mortui, & excitabuntur.838.a
31 11 Qui te beatum dicunt, te decipiunt. 181.c
37. 10 Dominus vult eum iuſtificare. 831.b
40. 1 Recepit duplicia de manu Domini. 935.a. 68. d
42. 3 Calamũ contritum non confringet.826.d
42. 16 Quis cæcus niſi pueri mei? 707.d
43. 25 Ego ſum qui deleo iniquitates. 773.a
43. 26 Dic tu prior iniquitates tuas. 87. b.97.c. 772.d.1003.d. 1006.d
45. 2 Portas æreas confregit. 831.d
45. 5 Dabo tibi theſauros abſconditos. 484.a
45. 7 Ego Deus faciens pacem, & creans mala. 791.c
45. 11. Interrogate me de filijs meis. 871.c
46. 18 Circundabis eos tibi, vt ornamentũ.546 a
48. 4 Neruus ferreus ceruix tua. 483 d
49. 15 Num obliuiſcetur mulier paruuli? 868.d
50. 2 Veni, & non erat homo. 632.b
53. 8 Ab iniquitatibus populi mei ductus eſt. 127.c
53. 7 Sicut ouis ad occiſionẽ ductus eſt. 830. b
54. 1 Lætare ſterilis, quæ non paris. 842. c
55. 1 Dic iniquitates ſuas domui Iacob. 11.c
55. 8 Sicut diſtat cœlum à terra, ſic viæ. 870.a
57. 18 Mœſtus fuit, & ſanaui dolores eius. 97.d. 978 d
58. 9 Adhuc loquẽte te dicã, ecce ad ſum.411.a
60. 17 Conſtituam epiſcopos in iuſtitia. 836.b
63. 9 Non legatus non angelus, ſed ipſe. 205.c

EX HIEREMIA.

5. 1 VIdete in viis Hieruſalem, ſi eſt aliquis. 777.a
5. 25 Peccata noſtra reſtiterunt nobis. 586.d
7. 16 Noli rogare pro populo iſto 78.b
8. 4 Nunquid qui cadit, non reſurget? 139.d
8. 7 Turtur & hirundo cuſtodierunt. 539.d
10. 23 Non eſt in homine via eius. 586.d
20. 7 Factus ſum ridiculus toto die. 21.a
23. 23 Deus enim appropinquãs ego ſum. 216.a
31. 31 Teſtabor teſtamentum nouum vobis. 347.b. 842.d
31. 34 Erunt omnes docti à Deo. 63.b
THREN. 2.17. Muri Siõ deducite lacrymas.204.b
3. 56 Hic Deus noſter, non æſtimabitur. 132.b
BAR. 3.38. In terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus. 824.d

EX EZECHIELE.

3. 17 SPeculatorem te dedi domui Iſraël.97. b.769.d
3. 38 In terris viſus eſt, & cum hominibus. 466.b.824.d
18. 32 Nolo mortem peccatoris, ſed vitã. 988.b

EX DANIELE.

3. 38 NOn eſt Princeps, neque Propheta. 855.c
7. 9 Aſpiciebam, & throni poſiti ſunt. 843.c
13. 45 Daniel decem annorum erat. 1005.b

EX OSEE, & alij Prophetis.

6. 7 MIſericordiam volo, & non ſacrificium. 327.c
11. 9 Conuerſum eſt cor meum in ipſo. 876.b
12. 10 Ego viſiones multiplicaui. 604.d
13. 14 Vbi eſt mors victoria tua? 485.d
IOEL. 2. 11 Potentia opera ſermonũ eius. 117.d
AMOS. 3. 6 Non eſt malitia in ciuitatem. 790.d
4. 5 Et legerunt foris legem. 855.c
6. 3 Væ qui venturi in diem malum. 32.b
6. 5 Quaſi ſtantia putauerunt iſta. 514.b
IONÆ. 1. 2 Vade & prædica in Niniue. 1008.a
3. 4. Adhuc tres dies, & Niniue ſubuert. 95.b
4. 11. Tu pepercisti ſuper cucurbita. 871.a
MICHE. Ædificantes Sion in ſanguinibus 282.b
5. 2 Exitus eius à diebus æternit. 927.a
6. 3 Popule meus quid feci. 193.a.740.b
7. 18 Quis Deus ſicut tu auferens.692.c. 936.b
HABAC. 2. 14 Replebitur terra, vt cognoſcat. 959.d
SOPHON. 2. 11 Et adorabũt eũ ſinguli è loco.959.d
3. 10. Et ſeruient ei ſub iugo vno. 854.d.856.a
ZACH. 7. 5 Nunquid ieiunaſtis ſeptuaginta. 855.b
9. 9 Ecce Rex tuus venit tibi manſ. 829. b
MALACH. 1. 10 Et vobis ianuæ claudentur. 960.b

1. 10 Et non accendetis altare meũ. 834.d. 856.a
2. 14 Dereliquiſti vxorem adoleſcentiæ. 283.d
3. 10 Terra produxit prouentum ſuum. 53.d
3. 16 Ecce ſcripta ſunt omnia in libro. 558.b

EX EVANGELIO S. MATTHÆI.

2. 6 ET tu Bethlehem terra Iuda. 469.b
3. 15 Sic enim decet nos implere iuſtitiam 461.a
4. 3 Non in ſolo pane viuit homo. 634.a
4. 19 Venite faciam vos fieri piſcatores. 530.c
4. 23 Peragrabat ciuitates & caſtella. 972.c
4. 28 Vbi fuerit cadauer, ibi & aquilæ. 487.c
5. 3 Beati pauperes ſpiritu, quoniam. 671.c
5. 4 Beati, qui lugent, quoniã conſolab. 771.d 899.d
5. 9 Beati pacifici, quia filij Dei vocabuntur. 465.a. 625.d
5. 11 Beati eſtis, cum maledixerint vobis. 939.a
5. 13 Vos eſtis ſal terræ: quod ſi ſal euan. 223.a
5. 16 Luceat lux veſtra coram hominibus. 175.d. 657.b
5. 19 Qui fecerit & docuerit hic magnus. 133.d
5. 20 Niſi abundauerit iuſtitia veſtra. 281.d.
5. 21 Qui iraſcitur fratri ſuo temere. 345.d
5. 21 Dictum eſt antiquis Non occides. 696.b
5. 23 Si offers munus tuum ad altare. 238.a. 17.c. 464.d
5. 29 Qui viderit mulierem ad concupiſcendum. 11.a
5. 39 Si quis te percuſſerit in dexteram. 738.b
5. 32 Et qui dimiſſam duxerit, mœchatur. 17.d
5. 43 Benefacite ijs, qui oderunt vos 234.a
5. 44 Orate pro perſequentibus vos. 763.b 432.d
5. 44 Vt ſitis ſimiles patris veſtri, qui ſolem. 56.a. 155.c. 329 b. 337.d
5. 46 Si diligitis eos, qui vos diligunt. 502.a
6. 7 Orantes nolite multum loqui 153.a
6. 9 Pater noſter, qui es in cœlis. 155.a
6. 12 Dimitte nobis debita noſtra. 18.c. 107.d. 570.b
6. 14 Dimittite & dimittetur vobis. 237.d
6. 33 Quærite regnum Dei, & iuſtitiam eius. 411.b
7. 1 Nolite iudicare, vt non iudicemini. 495.c
7. 7 Petite, & dabitur vobis. 152.d
7. 9 Si petierit filius panem. 869.b
7. 13 Intrate per anguſtam portam. 136.c. 139.d. 151.a
7. 22 Multi mihi dicent in illa die. 172.a. 292.c
7. 34 Nolite ſoliciti eſſe in craſtinum. 158.d. 301.b
8. 7 Ego veniam, & ſanabo eum. 114.d
8. 20 Non habet, vbi caput ſuum reclinet. 134.c
8. 31 Mitte nos in gregem porcorum. 794.a
9. 2 Et offerebant illi paralyticum. 927.c
10. 5 In viam gentium ne abieritis. 253.a
10. 11 Interrogate, quis in ea dignus ſit. 449.a
10. 10 Neque calceos, neque virgam tuleritis. 251.d
10. 12 Dicite pax huic domui. 99.d
10. 22 Qui perſeuerauerit vſque in finẽ ſaluus. 884.c
10. 27 Quod in aure auditis, prædicate. 257.c
11. 12 Violenti rapiunt illud. 963.b
11. 19 Ne poſthac ex te fructus naſcatur. 27.c
11. 31 Iugum enim meum ſuaue eſt. 70 c
12. 25 Regnũ in ſeipſum diuiſum deſolab. 702.c
12. 36 Omne verbum otioſum, quod loquuti. 10 b. 9,9 b
12. 50 Qui fecerit voluntatem patris. 269.c
13. 3 Exijt qui ſeminat, ſeminare. 96.b
13. 24 Cum dormirẽt homines, venit inimicus. 306.d
13. 52 Profert de theſauro ſuo noua. 344.a
14. 4 Non licet tibi habere vxorẽ fratris. 910 c. 916.d
15. 22 Filia mea male à dæmonio. 395.a. 931.d
15. 26 Non bonum ſumere panem filiorũ. 750.c
16. 14 Quẽ me dicũt homines eſſe. 179.d. 805.c
16. 18 Et ſuper hanc Petram ædificabo. 167.a. 664.b. 845.a. 850.b
16. 18 Portæ inferi non prçualebunt. 169.a
16. 22 Propitius tibi eſto Domine. 805.d
16. 23 Vade poſt me Satana, ſcandalum. 908.a
17. 2 Transfiguratus eſt ante eos.
17. 4 Si vis faciamus hic tria tabern. 806.a
18. 14 Non eſt voluntas patris, vt pereat 55.d. 331.d
18. 15 Si peccauerit in te frater tuus. 755.c
18. 18 Quæcunque ligaueritis ſuper terrã. 682.c
18. 23 Qui debebat decem millia talenta. 5.a. 763.d.
19. 4 Qui fecit ab initio maſculum. 696.d
19. 8 Ad duritiam cordis veſtri. 282.c
19. 10 Si ita eſt cauſſa hominis cum vxore. 8.a
19. 21 Si vis perfectus eſſe, vende omnia. 152.d
19. 27 Ecce nos reliquimus omnia. [illegible]8.a
19. 29 Centuplum accipiet & vitam æternam. 355.b
22. 27 Ego autem in medio veſtrum ſum. 690.c
22. 35 Sed nunc qui habet marſupium tollat. 254.c
23. 2 Super cathedram Moyſi ſederunt. 263.d. 912.d
24. 2 Non relinquetur lapis ſuper lapidẽ. 853.b
24. 26 Ecce in penetralibus Chriſtus. 497.a
24. 27 Sicut exit fulgur ab Oriente 497.b
24. 29 Tunc parebit ſignum filij hominis 497.d
24. 35 Cœlum & terra tranſibunt 851.
24. 41 Duæ molentes, vna aſſumetur 544.b
24. 45 Super omnia bona ſua conſtituet 962.a
25. 12 Diſcedite à me, non noui vos 356.d
25. 20 Nolite vocare magiſtrũ ſuper terrã 650.b
25. 27 Veniens cum vſuris exegiſſem 941.c
25. 34 Eſuriui, & dediſtis mihi mãducare 173.c
25. 35 Quandiu feciſtis vni de his paruis 451.d
26. 14 Tunc abijt vnus de duodecim 455.c
26. 21 Vnus veſtrũ me traditurus eſt 26.d. 806.a
26. 39 Pater ſi poſſibile eſt, tranſeat 124.a
27. 4 Peccaui tradens ſanguinem iuſtum 459.d
27. 24 Innocens ſum a ſanguine iuſti 319.b
27. 40 Si filius Dei es, deſcende de cruce 499.a
28. 19 Baptizantes eos in nomine patris 562.c

EX S. MARCO.

4. 19 VEnite, faciam vos piſcatores hominum 530.c
5. 43 Date illi, quod manducet 954.b

EX EVANGEL. SECVND. LVCAM.

1. 2 Exijt edictum à Ceſare Auguſto 468.b
1. 34 Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non cognoſco? 759.a
1. 36 Ecce Eliſabet cognata tua,& ipſa 760.a
2. 18 Deſtruam horrea mea 48.d
4. 34 Scimus te,qui ſis,ſanctus Dei 215.a
5. 21 Quis poteſt peccata dimittere niſi ſolus 936.a
6. 35 Diligite inimicos veſtros 901.a
6. 38 Qua menſura menſi fueritis 106.a
7. 2 Tantū dic verbo,& ſanab. puer 930.d.937.d
7. 39 Hic ſi eſſet propheta,ſciret vtique 933.c
9. 4 Interrogate,quis in ea dignus ſit 244.a
9. 5 Tolerabilius erit terræ Sodomorum 69.c
10. 20 Gaudete quia nomina veſtra ſcripta ſunt 557.c
11. 5 Quis ex vobis habebit amicum 750.a
11. 32 Viri Niniuitæ cōdemnabunt gentē 994.b
13. 2 Putatis,quod ſoli peccatores fuerunt? 74.d. 796.c
13. 34 Quoties volui congregare filios 198.a
16. 9 Facite vobis amicos de mammona 78 b
16. 9 Recipiant vos in æterna tabernacula 368.a
16. 18 Diues induebatur purpura & byſſo. 101.c. 141.d
16. 19 Erat Lazarus quidam mendicus 770.d
16. 22 Accidit vt moreretur Lazarus 45.a
16. 25 Recepiſti bona in vita tua 12.c.66.d.106.a
17. 10 Dicite ſerui inutiles ſumus 378.d 774.a
18. 4 Iudex Deum non nouit, neque homines 66.a. 661.c
18. 11 Non ſum ſicut cæteri homines 108.c.773.d
18. 13 Propitius eſto mihi peccatori 672.a.743.a
22. 15 Deſiderio deſideraui hoc Paſcha mād. 130.a
22. 31 Satanas expetiuit,vt cribraret 925 b
22. 48 Oſculo filium hominis tradis? 28.b
23. 34 Pater dimitte illis,non enim ſciunt 134.b
23. 42 Memento mei in regno tuo 50[illegible].b
23. 43 Hodie mecum eris in paradiſo 491. b
24. 38 Exiſtimabant ſe ſpiritum videre 953.d

EX S. IOANNE.

1. 13 Non ex voluntate carnis, ſed ex Deo nati 686.a
1. 35 Aſcendētes & deſcendentes ſuper filium 542.b
1. 47 Ecce Iſraëlita,in quo dolus non eſt 467.c
4. 14 Fiet in eo fons aquæ ſalientis in vitam 675.a.679.a
5. 7 Dominem hominem non habeo 931.a
5. 14 Noli peccare, ne deterius tibi contingat 69.b.798.b.926.b
5. 17 Pater meus vſque modo operatur 111.b
5. 43 Ego veni in nomine patris mei 896.d
6. 44 Niſi pater meus traxerit eum 197.c
7. 39 Nondū enim erat ſpirit⁹ datus 129.a.907.b
8 4 Vos ex patre Diabolo eſtis 47.b
8. 28 A meipſo facio nihil 131.a
8. 39 Pater noſter Abraham eſt 47. b
8. 56 Abrahā exultauit,vt videret diē meū 130.c
9. 6 Præteriens vidit cæcū,& lutū fecit 694.a
9. 39 Vt qui non vident videant, & qui vident 306.a 695.a
10. 11 Bon⁹ paſtor animā ponit pro ouibus 118.b
10. 15 Sicut agnouit me pater, & ego agnoſco 125.c
10. 24 Quam diuitem intrare in regnum 7.b
10. 39 Ego in patre,& pater in me 164.d
11. 14 Propter turbam,quæ circunſtat 691.c
11. 34 Vbi poſuiſtis eum? 161.c
11. 48 Venient Romani,& tollent locum 623.d
11. 50 Expedit, vt vnus homo moriatur 654.d
12. 10 Cogitauerūt,vt Lazarūinterficerent 952 c
12. 47 Non veni vt iudicem mundum 27.b
13. 5 Aquam miſit in peluim,& lauit 689.b
13. 21 Vnus ex vobis tradet me 454 b
13. 35 In hoc cognoſcent omnes,quod diſcipuli 174.b.178.d. 566.c
14. 12 Et maiora horum faciet 954.c
14. 22 Si non veniſſē,& loquutus ei 228.d.307.c
14. 27 Non quomodo mundus dat,ego do 826.b
15. 16 Non vos me elegiſtis,ſed ego legi 591.d
16. 7 Alium paracletum mittam vobis 560.d
16. 33 In mundo preſſurā habebitis 9.2.d.906.d
17. 1 Pater clarifica filiū tuū 128.d.48[illegible].c.907.a
18. 6 Dixit Iesvs Quem quæritis? 196.a
19. 2 Omnis qui interficit vos,arbitrabitur 902.d
19. 15 Non habemus Regem,niſi Cæſarem 319.a
20. 23 Quorum remiſeritis peccata,remittentur 683.a
21. 17 Petre diligis me plus his,paſce 174.c.19.a
21. 18 Alius ducet. quo tu non vis 61.c
21. 25 Nec mundū puto capere poſſe libros 63[illegible].a

EX ACTIS APOST.

1. 1 Primum quidem ſermonem 950.[illegible]
1. 11 Hic Ieſus,qui aſſumptus eſt 542.[illegible]
2. 1 Cum cōplerentur dies Pentec. 951.b.555.b
3. 6 Argentum & aurum non eſt mihi 177.b
3. 6 In nomine Ieſu ſurge 953.c
4. 20 Nō poſſumus, quæ vidimus nō loqui 806.d
4. 32 Nullus ſuum quicquam eſſe dicebat 368.d
5. 3 Cur impleuit Satanas cor tuum 683.c
5. 15 Vt ſaltem vmbra Petri obumbraret 163.c
5. 28 Vultis inducere ſuper nos ſanguinē 958.b
5. 38 Si ex hominibus eſt,diſſoluetur 468.a
5. 41 Ibant gaudentes à conſpectu conſilij 70.d 207.c
7. 59 Ne ſtatuas illis hoc peccatum 191.b.500.b
8. 23 In felle amaritudinis video te eſſe 655.d
8. 30 Putaſne intelligis,quæ legis? 164 a.663.b
9. 1 Saulus autem adhuc ſpirans minas 188.c. 964. b
9. 4 Saule quid me perſequeris? 635.c
9. 56 Ait Petrus,Tabitha ſurge 684.b
12. 8 Calcea te ſandalijs tuis 251.d
13. 5 Saulus autem,qui & Paulus 966.b
15. 10 Quid tentatis iugum imponere 814.b
16. 1 Timotheus filius mulieris Iudææ 947.b
16. 17 Iſti homines ſerui Dei ſunt 48 a.212.c
16. 25 Terræ motus factus eſt magnus 216.c
17. 23 Aram in qua ſcriptum, Ignoto Deo 651.b
20. 16 Vt diem Pentecoſtes Hieroſolymis 946.d
20. 26 Mundus ſum à ſanguine omnium 769. b
20. 31 Non ceſſaui cum lacrymis monens 578.a
20. 34 Neceſſitatibus meis miniſtrauerunt 577.a 583.b
20. 35 Beatius eſt dare,quam accipere 249.c
21. 20 Vides frater quot millia ſint Iudæor. 813. b.945.a
22. 19 Ipſi ſciunt,quādo eram concludens 811.b
23. 5 Neſciebā,quia princeps eſt ſacerd. 264.a
28. 4 Vltio non patitur eum viuere 40.b

EX EPIST. PAVLI AD ROMANOS.

1. 11 Evanuerunt in cogitationibus ſuis 333.b
1. 12 Diues in omnes qui inueniunt illã 12 b
2. 3 Theſaurizas tibi iram in die iræ. 68.b
2. 13 Non auditores iuſti ſunt 228. d
3. 20 Ex operibus legis nõ iuſtificatur caro 718.a
4. 1 Iuſtificati ex fide pacem habemus. 205.d
4. 5 Imputata eſt fides ad iuſtitiam. 12.c
4. 19 Non cõſiderauit emortuam vuluam. 746.b 883. b
4.20 Contra ſpẽm in ſpem credidit. 885.d
5. 3 Patientia vero probationem operatur. 107. d. 511.c
5. 3 Sed & gloriamur in tribulationibus. 199.a. 209.a
5. 4 Tribulatio patientiam operatur. 915.a
5. 20 Lex ſubintrauit vt peccatũ augeret. 306.b
6. 7 Mortuus iuſtificatur à peccato. 48.c
8. 18 Non ſunt condignæ paſſiones huius temporis. 202.d
8. 20 Vanitati creatura ſubiecta eſt 478.c
8. 21 E ipſa creatura liberabitur 878. b
8. 22 Congemiſcit creatura, & ſimul parturit 203.c
8. 27 qui autem ſcrutatur renes & corda 936.d
8. 28 Diligẽtibus Deum cooperãtur omnia 211.a
9. 3 Optabam eſſe anathema pro fratribus 578. b. 582.d
9.16 Tu quis es, qui reſpondeas Deo? 862.b
10.12 Diues in omnes, qui inuocãt illum 484 b
11. 28 Sine pœnitentia ſunt dona Dei 18.d
11. 33 O altitudo diuitiarum ſapientiæ 860. c
12. 8 qui tribuit in ſimplicitate & hilaritate 324.a
12.16 Ne ſitis prudẽtes apud voſmetipſos 183.a
12.20 Si eſurierit inimicus tuus, ciba illum 220.a. 230.d
13. 8 Nemini quicquam debeatis 2.b. 211.d
14.15 Ne cibo tuo illum perdas 388.c
15.25 Proficiſcor Hieruſalẽ miniſtrare ſãctis 318.d

EX EPIST. 1. AD CORINTH.

1. 1 Paulus vocatus Apoſtolus 663.a
1. 10 Vt non ſint in vobis ſchiſmata 705.a
1. 12 Ego Apollo, ego vero Cephæ 670.c
1. 15 Velamen habere propter angelos 534 d
1. 17 nõ in ſapiẽtia verbi, vt non euacuetur 668.c
1. 23 Crucem Iudæis quidem ſcandalum 904.d
1. 27 Quæ ſtulta ſunt mundi elegit Deus 669.a
2. 7 Loquimur ſapientiam in myſterio 863.d
2. 11 Quis nouit, quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus 563.b
3. 10 Superædificati ſupra fundamentum 170.a
3. 17 Si quis templum Dei corrumpat 481.a
4. 2 Licet externus homo corrũpatur 510.c. 511.b
4. 4 Nihil mihi conſcius ſum, ſed non 108 a
4. 5 Transfiguraui in meipſum & Apollo 955.d
4. 6 Et manifeſtabit conſilia cordium 10.c
4. 14 qui ſuſcitauit Ieſum, & nos ſuſcitabit 507.d
4. 15 Per Euangelium ego vos genui 668.a
5. 4 In nomine Ieſu congregatis vobis 562.b
5. 5 Vt ſpiritus ſaluus ſit in die Dom. 100.c. 182.a
5. 5 Tradere eiuſmodi hominem Satanæ 69.a. 684.d
5. 8 Non in fermento veteri malitiæ 489.c. 708. b. 778.b
6. 3 Neſcitis, quoniã Angelos iudicabimus 994.a
6. 10 Neque ebrioſi regnũ Dei poſſidebunt 525.b
6 32 Factus ſum infirmis vt infirmus 803.a
7. 2 Propter fornicationẽ vxorem habeat 266.b. 407.b
7. 6 Nolite fraudare inuicem, niſi forte 436.b
7. 12 Si quis frater vxorẽ habet infidelem 720.c
7. 13 Vnde ſcis ſi virum ſaluum facies 245.d
7. 25 De virginibus pręceptum Domini non habeo. 692. d
7. 25 Diuiſa eſt vxor & virgo 451.a
7. 39 Mulier alligata eſt legi, quãdiu 279.c. 437.c
8. 2 Si quis exiſtimat ſe aliquid eſſe, cum nihil ſit 861.d
9. 20 Factus ſum Iudæis tanquam Iudæus 947.c
9. 34 Caſtigo corp' meũ, & in ſeruitutẽ 71.b. 613.b
10. 1 Patres noſtri ſub nube fuerunt. 289.d
10.12 Qui ſtat, videat, ne cadat 457.a
10.13 Faciet cum tentatione prouentum 925.d
11.19 Oportet hæreſes eſſe, vt qui probati ſunt 304. c. 896. a. 912.c
11.26 quotieſcunque mãducabis panẽ hunc 708.d
11.27 Reus erit corporis & sãguinis Domini 68.d
11.28 Probet autem ſeipſum homo, & ſic de pane 966.b
11.29 Qui enim manducat & bibit indignè 977.b
11.30 Ideo inter vos infirmi, & dormiunt multi 271.c. 934.c
11. 31 Si nos ipſos iudicaremus, non vtique iudic. 266.a. 798 c. 977.b
12. 7 Ne magnitudo reuelationũ extollat me 728d.
12. 11 Hæc omnia operatur vnus ſpiritus 561.b
12.28 Primum Apoſtolos, deinde Prophetas 679.d
13. 7 Caritas nunquam excidit 661.b
13. 9 Ex parte cognoſcim', & ex parte proph 861.d
13.12 Tunc cognoſcam, vt cognitus ſum 665.a
14.35 Domi viros ſuos interrogent 724.a
14.22 Linguæ in ſignum ſunt infidelibus 555.a
14.18 Omnium veſtrum linguis loquor. 680.d
15. 9 Ego enim ſũ minimus Apoſtol. 376.d. 808.a
15.10 Non ego autem, ſed gratia Dei mecũ 666.d
15.23 Vnuſquiſque in ſuo ordine reſurget 519.c
15. 31 Quotidie morior per veſtrã gloriam 602.c
15.41 Alia claritas Solis, alia Lunæ 107.c
15.47 Primus homo de terra terrenus 969.c
16. 2 De collatione autem in ſanctos 317.b

EX EPIST. 2. AD CORINTH.

1. 5 Sicut abundant paſſiones Chriſti in nobis 926.a
4. 5 Nos aut ſeruos veſtros per Chriſtum 962.b
4. 13 Habentes autem eundem ſpiritum 330.b
4.16 Quantũ externus homo corrumpitur 419.d
4.17 Quod momentaneum eſt, & leue tribulationis 203.a. 511.c. 580.b
4.17 Non ſpectamus ea quæ videntur 334.b
5. 1 Si terreſtre domiciliũ diſſoluatur 505.c 514.d
5. 4 Non ſumus in hoc tabernaculo 612.a
5. 5 Spiritus arrabonem dedit 521.a
5. 13 Siue mente excedimus, Deo 606.b
5. 20 Rogamus pro Chriſto reconciliamini Deo 28.d. 536.d
6. 3 Nemini dantes offenſionem vt non 361.d
6. 14 Quæ ſocietas luci ad tenebras? 138.b
7. 8 Quod cõtriſtati fueritis ad pœnitentiã 330.b 398.b
8. 4 Rogantes nos beneficiũ impleuerunt 309.c
8. 9 Factus eſt egenus, vt diuites eſſetis 698.b
8. 14 Vt veſtra copia ſuccurrat inopiæ 340 c

8. 18 Cuius laus eſt in Euangelio 637.d
9. 15 Gratia Dei ſuper inenarrabili dono 786.d
10. 5 In captiuitatem redigentes intellectũ 631.d
10. 9 Præſentia corporis infirma 374.b
11. 1 Vtinam ſuſtineretis modicũ inſipiẽtię 371.b
11.17 Quod loquor in inſipientia 607.d
11.23 In laboribus amplius, in carceribus 206.d
12. 1 Venio autem ad viſiones & reuelat. 608.c
12. 4 Arcana verba quæ non licet homini loqui 642.a
12. 7 Ne magnitudo reuelationum extollat me 377.d
12. 8 Propter quod ter Dominum rogaui 135.d
12. 9 Virtus in infirmitate perficitur 391.c
12. 9 Sufficit tibi gratia mea 915.b
12.10 Placeo mihi in infirmitatibus 206.b

AD GALATAS.

1. 6 SI quis vobis euangelizauerit 386.a
1. 10 Si hominibus placerem, Chriſti ſeruus 642.d
1. 18 Aſcendi Hieroſolymam videre Petrũ 808.c
2. 8 Qui operatus eſt Petro in Apoſtolatũ 810.a
2. 9 Tantũ vt pauperũ memores eſſemus 317.a
2. 11 Cum veniſſet Petrus Antiochiam 801.c
3. 13 Factus pro nobis maledictum 537.b
4. 10 Dies obſeruatis, & menſes 946.
4. 12 Eſtote ſicut ego, quia & ego ſicut vos 706.a
4. 22 Abraham duos filios habuit 348.c
4. 26 Quæ autem ſurſum eſt Hieruſalem 747.a
4. 28 Secundũ Iſaac promiſſionis filij. ibid. 970.d
5. 2 Ecce ego Paul⁹ dico vobis 665.a 716.d 947.b
5. 4 Qui in lege iuſtificati à gratia excidiſtis 947.a
5. 22 Fructus ſpiritus eſt caritas 566.a
6. 4 Opus ſuum probet vnuſquiſque 384.a
6. 9 Bonum facientes erga omnes 56.c

EX EPIST. AD EPHESIOS.

2. 6 ET conſidere fecit in cæleſtibus 786.a
3. 8 Mihi omnium ſanctorum minimo 376.d. 808.a
4. 10 Qui deſcendit ipſe eſt, qui aſcendit 539 a
4. 29 Omnis ſermo malus ex ore veſtro 267.c
5. 1 Eſtote imitatores Dei, ſicut filij 585.b
5. 18 Nolite inebriari vino, in quo eſt luxuria 524 a
5. 25 Viri diligite vxores veſtras 400.b. 749.a
6. 4 Educate filios in diſciplina 442.c

EX EPIST. AD PHILIPPEN.

1. 14 VT auderent omnes ſine timore loqui 612. b. 847.c
1. 12 Magis ad profectũ venerũt Euangelij 598.c
1. 18 Sine per occaſionem Chriſtus annuntietur 383.c
2. 6 Non rapinam arbitratus eſt 698.d
3. 17 Imitatoris mei eſtote fratres 618.b

AD COLOSSENSES.

1. 13 TRãſtulit in regnũ dilectionis ſuę 484.c
1. 24 Gaudeo in paſſionibus, & adimpleo 206.d. 850.a
2. 14 Delẽs quod aduerſus nos chirographũ 558.d

AD THESSALONICENSES. 1.

1. 6 SVſcepiſtis ſermonẽ cũ afflictione 360.b
2. 14 Eadem paſſi eſtis à contribulibus 320.b
3. 3 Scitis, quod in hoc poſiti ſumus 913.b
4. 5 Vt gentes, quæ ignorant Deum 425.c
4. 12 De dormientibus nolo vos ignorare 420.b. 939.b
4. 13 Si enim credimus, quia mortuus eſt 421.a
4. 14 Non præueniemus eos 367.c. 482.d
5. 20 Omnia probate quod bonum tenete 942.d

EX 2. AD THESSALONIC.

1. 6 SI tamen iuſtum eſt apud Deum 614.c
2. 7 Myſterium iniquitatis operatur 318. a. 912.c
2. 11 Vt iudicentur omnes, qui non crediderunt 896.c
3. 10 Si quis non vult operari, non manducet 327. d. 352.d
3. 14 Notate, & ne commiſceamini illi 353.c

EX 1. AD TIMOTH.

1. 13 IGnorans feci in incredulitate 642.b
1. 15 Peccatores, quorũ primus ego ſum 159.b
1. 18 Vt milites habens bonã conſcientiam 341.d
2. 8 In omni loco leuantes puras manus 176. a. 490.d
2. 12 Mulieri docere non permitto 245.c
4. 1 Spiritus autem manifeſtè dicit 68[illegible]. a
4. 4 Omnis creatura Dei bona eſt 647.b
5. 6 Quæ in delicijs viuit, mortua eſt 70.c
5. 8 Si quis domeſticorũ curam non habet 44.c
5. 9 Vidua eligatur ſexaginta annorum 42.c
5. 11 Iuniores viduas deuita 45.b
5. 16 Si quis fidelis viduas habet 45.c
5. 22 Manus cito nemini impoſueris 9[illegible]
5. 23 Modico vino vtere 523. c. 938.[illegible]
6. 10 Radix omnium malorum cupiditas 342. a 458.b

EX 2. AD TIMOTH.

2. 4 NEmo militans Deo implicat, ſe negotijs 34 c
2. 9 Sed verbum Dei non eſt alligatum 623.b
4. 6 Ego enim iã immolor, & tẽpus 573. c. 850.b
4. 7 Bonum certamen certaui. 584.c
4. 7 Quam reddet mihi iuſtus iudex 367.b

AD PHILEMONEM.

9. CVm ſim talis vt Paulus ſenex 664.c
11. Oneſimum, qui tibi inutilis fuit 104.d

AD HEBRÆOS.

1. 1 MVltifariam multiſque modis 812.b
5. 2 Vt condolere poſſit ijs, qui ignorant 767.b
6. 19 Quam ſicut ancoram habemus 333.d
6. 20 Et incedentem vſque ad interiora 472.c
9. 24 Non in manufacta ſancta 472.a
10. 32 Memores eſtote priorum dierũ 359.d. 506.a
11. 22 Fide Ioſeph de profectione 999.b
11. 37 Circuierunt in melotis & caprinis 207.c
11. 38 Quibus dignus non erat mundus 207. c. 645.c
12. 1 Et nos habentes nubem teſtium 910.c
13. 2 Hoſpitalitatem nolite obliuiſci 55.b
13. 3 Memẽtote vinctorum vt ſimul vincti 450.d
13. 11 Horũ corpora cremantur extra caſtra 481.d

EX EPIST. IACOBI.

2. 17 FIdes ſine operibus mortua eſt 568.b
5. 17 Elias homo erat ſimilis nobis 729.b

EX EPIST. 1. PETRI.

5. 8 ADuerſarius veſter Diab. circuit. 703.c

FINIS.

Pag. 3. a. lin 1. ἰμ.... 8. c. 8 ἐπελθών. 20. b. 11. πέρας ἐξουσίας. 29. d. 4. λόγου. 30. c. 6. Non enim. 33 a. 15. pan m. 36. 2. 9. λόγου. 46. a. 11. nolunt. 61. b. 12. libros. 67. d. 10. μακρὸν. 78. d. 13. diuitis. 79. d. 2. eſt huius. 89. b. 2. βυθόν. d. 1. ἐπιλαθέσθαι. 98. d. 1. videris. 100. a. 3. reuertatur. 105. a. 7. ἐπιδείκνυσι. 107. a. 14. attende. 108. b. 7. ... 109. a. 9. nunquam. 110. b. 10. ἐργάζεται. 112. b. 8. ... c. 10. ... 115. a. 3. didiciſſemus. d. 4. ... d. 11. ... 117. b. 11. ... 118. c. 5. quod ſi peccaſſet, non. 120. a. 14. participes. c. 5. ... 121 11. poſſitis. c. 2. nouit me. 129. d. 13. præmiſit. 137 c 11. ... 139. d. 9. ... 141. c. 3. adducamus. 146. ... ſe fortaſſe. c. 6. eius cernit. 148. a. 2. fin. quoq; c. 8. cenſebas. 153. b. 5. continetur. 159. a. 2. ... 165. a. 1. quæ ſcis. 168. c. 13. viribus fractis. 170. a. 2. Paulum audi. 176. b. 10. vt eos. d. 3. tantã. 184. b. 11. ... 187. a. 6. ... 194. a. 10. ... 205. d. 3. Dei filio de cœlo. 209. d. 3. ... 227. ... 241. b. 8. vt admiremur. 250. b. 3. ſectemur, traducamus. 252. b. 4. qui in omnibus. b. 8. ex aſcentur. 261. d. 3. ... 281. d. 4. & eum à quo. 285. b. 14. permittente. 286. c. 5. ſeruare. 290. d 1. non remum. 297. d. 10. & ſolium reg. 306. ... 321. c. 1. diceret. 325. c. 3. ... 329. d. 8. ... 332. b. 6. diducere os. 347. a. 12. die. d. 8. ... illud. 352. c. 8. ... 357. a. 15. repetentes. 365. ... ex hoc. 368. a. 2. ... 369. d. 3. aqua. 370. d. 5. ... 371. c. 4. ardent, nunquam eum fateri ceſſent. d. 5. ... 381. d. 8. profunderet. 384. ... 392. b. 12 dicebat. 394. a. 12. orandum it. 401. c. 6. ... 406. d. 1. tueatur. d. 3. innumeris. 411. c. 11. ... 415. b. 10. intelligamus. 7. c. 11. ... 418. a. 1. camelo. d. 1. ... 421. c. 10. ... c. 12. ... 422. d. 11. dedecori. 424. c. 14. vbi eſt Paulus. 440. b. 10. expugnatu. c. 12. verbis. 442. c. 13. exorna, & inſtrue. 459. c. 5. præcepto, &c. 464. a. 1. ægro. a. 8. amplius. 466. b. 1. ... 479. b. 1. ... b. 8. ... 480. c 7. h... iam recip. 490. a. 9. ibi ſeipſ. 496. c. 5. ſi velimus. 512. b. 3. ... 520. b. 11. pereat. 521. c. 7. præteri... c 8 præterierit. d 6. ieiunet, ita & nunc dico fieri poſſe, vt quis non ieiunando ieiunet. 528. a. 8. ... ſuper opul. 529. c. 3. *dele*, morte. 532. a. 6. quantum. 533. a. 9. hoc agimus 537. a. 8. aliquibus. b 1 vtrãque b. 2. ... 538. a 10. ſcripturis. c. 7. qui prod. d. 14. potius. 544. c. 3. valent ext. ciuitatem. 54... d. 1. ſed hunc. 556. a 4. doníque. 558. b. 1. verba. 559. a. 12. pœnitentia, confeſſ. 561. b. 10. ... 563. a. ... vict, &c. a. 8. audiuit. 564. b. 4. contrariorum. 566. b. 4. noſtram. 568. b. 3. *dele*, vbique. 569. a. 4. ac myſticæ menſæ. a. 8. reuereris. 11. inſtructa d. 10 videris 570. d. 1. egrediamur. 573. d. 3. labore. 575. d. 3. ... 576. a. 3. cum fluct. pugnans 577. b. 5. ... b. 6. addas adhuc. 579. a. 8. etiamſi. 581. b. 5. ... 584. b. 1. ... 587. d. 8. ... 588. b. 1. more opt 594. b. 14. audientes. 609. a. 13. obtrectationes. 611. b. 5. ... 620. c. 10. Et certè. 621. d. 5. vultus. 622. a. 2. periret. a. 3. Romam. c. 9. & in Pau. c. 14 confitentes. 625. c. 11. riuus. d. 4. credit. 631. d. 1. ſed vos qui ſpir. præſertim. d. 6. indicium 632. d. 1. loquar. 635. c. videre. 650. d. 1. inferius autem. d. 2. habeat. 653. b. 9. colamus. b. 13. notos. d. 6. eum. 658. a. b. minorem. 661. c. 9. ἴσχυς 667. d. 10. ... 675. b. 1. victi. b. 2. ... d. 9. & eius. 676. b. 4. ... 679. c. 3. ... 680. a. 11. præ cæt. 684. d 13. Tradidi, 687. d. 14. faciam omniũ, quæ ſcio. 689. d. 1. ... 692. b. 4. *dele*. ... 696. b. 11. non iam ad. 698. b. 6. propter vos. b. 11. neque te. 701. a. 1. al: eram tertiam uc. 706. c. 5. hæc omnino. d. 9. quas in illis. 707. d. 2. vlli. 708. b. 3. & ſabbata. 711. b. 12. vel illo. c. 6. Iudæos. 717. a. 2. ipſos. 719. d 1. ab ea. 722. a. 8. à quibus. 723. d. 7. cõſeruat. 725. b. 7. ... 726. a. 2. tibi oſtend. 727. a. 4. nonnulli, a. 7. ſuſcitauerat, 728. c. 8. Ne quis ergo. d. 1. impellant, 731. c. 3. tamen omnia, 732. a. 8. ... 733. a. 6. conſtanter. b. 7. *dele*, cum, 734. b. 8. exceptura, c. 12. vilitate d. 4. veſtram, 735. c. 3. imperet, ſi pecuniæ cupiditatem edomet, ſi corporum inexplebilem amorẽ vincat, 736 a. 12. ..., 744. a. 4. non oraſſet, 745. a. 9. reliquiæ, c. 12. *adde*, Hoc & in morte accidit Præc. 746 b. 3. nos vuluæ S. d. 10. ... 747. b. 13. tum id, 748. b. 13. vniuerſ. vt vxor cum viro conſentiat, 749. a 3. ſna & erga vxores eadẽ lex eſt nobis, d. 1. cepta altera, 751. d. 10. ſpiritualis, 753. d. 1. traduxiſti, 756. a 14. admittite, a. 15. attendite, c. 7. deflexerint, 758 c. 6. eius immenſæ. 759. a. 8. mihi fiet, b 12. regius, 761. d. 1. ... nuit ſexaginta. 764. a. 2. domo, b. 6 dominum, 765. a. 2. aliena vero, 767 b. 1. obnoxij, b. 5. ..., 768. a. 1. ..., 770. c. 6. illa præ oc. 772. a. 13. eſt teſtibus præſ. 775. a. 7. in dam. noſtrum, a. 12. malè ſemel, b. 12. quæ interdiu, 779. b. 7. ..., 793 a. 2. excipiant. Ego vero aliud dicere poſſum multo mirabilius, 798. a 3. primo non ... b. 8. octo iam, 799. b 3. vectores, b. 7. ex varijs, 801 a 1. ..., c. 11. quæ c. 13. oculi, 802. c. 2. ment. veſtram, 807. b. 13. reform. & non rectè ambulat, 810. c. 1. cernitur, vt ego dicebam, vtrique fuerant hi exercitus duo commiſſi, 812. d. 9. via, qua Petrus, 815. b. 1. vidiſſent, 817. d. 7. obiurg. Et increpatur quidem Petrus, at diſcipuli corriguntur, 818. c 5 ..., 819. b. 4. ... 820. a. 6 nos doct. a. 8. affert, quod doctores, & Apoſtoli, ſed etiam, quod nos à maioribus Iud. 821. a. 9. ..., 827. d. 7 ..., 857. c. 2. & vnde, 858 d 14. & vſui ſit ad, 859. a. 3. ..., d. 1. *dele*, &c, 861. a. 4. opifex nullo conſorte indiget, nullo conſiliatio. a 5. ..., 862. b 13 atb. noſtrum, c. 5. & luti, &c, 863. a. 8. incorpor. b. 6. deſcẽdentis non ſedentis, 864. d. 1. miſſam majorem partẽ ſcientiæ iſtorum 865. a. 4. ſuumque accep. a. 7. proceſſiſſet, 867. d. 6. Non vis me, 870. a. 9. dimittam, c. 3. ..., 872. d. 3. me omnes angeli, 875. b. 1. ... 879. a. 8. eſt interitus, qui, d. 3. ..., 880. b. 5. & Iacob in Syr. Moyſ. ru. in Ægyptum, 881. d. 11. prodire videas, 884. a. 2. Nam ſi ag. 887. d. 4. eum multorum poſt. 890. a. 1. ..., 896. d. 10. recoperint? 897. a. 1. Quod ſi eos, d. 7. ..., 901. d. 11. partes, 903. b. 12. ..., 920. b. 10. innumeros habent, 925 c. 3. ..., d. 2. ..., 926. d. 7. ..., 927. b. 7. præter ipſum & illum, 928. a. 2. pax eſt, 929. a. 6. ..., 930. c. 10. ſpectemus, 931 a. 5. tali te, 932. b. 8. ... b. 13. maluerint, c. 2. ..., 933. b. 1. ſic iſte, b. 3. vt iſtius, 938 b. 7. ..., c. 10. id eſſe, 941. b. 11. ..., 947. a. 11. ..., 955. d. 8. cupis nunc etiam, 958. a. 12. cohibebat, 963. d. 1. *dele*, eſt, 964. b. 5. Petrus antea. 971. d. 7. ..., 973. c. 4. ..., 974. b. 1. ..., c. 6. ſedent 975. b. 11. ſcatebiæ, 976. c. 1. ſedant & extinguunt, ..., 979. b. 6. ambulaſſet, 985. a. 10. ..., 988. a. 12. ..., 998. b. 3. ... c. 2. ac. 999. b. 9. quod de. 1003. c. 5. vtrique eccleſia.

4-3-4

Digitized by Google